R. Bible 2

3050. c. 13
2

Y

BIBL CYSSEGR-LAN,

SEF

Yr Hen Destament

A'R

NEWYDD.

2 TIM. III. 16, 17.

Yr holl Ysgrythur sydd wedi ei rhoddi gan Ysbrydoliaeth Ddduw, ac sydd suddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hysforddi mewn cysawnder: Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bôb gweithred dda.

CAER-GRAWNT:

Printiedig gan JOSEPH BENTHAM, Printiwr i'r Brif-Ysgol.

M.DCC.XLVI.

Enwau a Threfn Llyfrau'r Hên Deſtament a'r Newydd, a rhifedi Pennodau pob Llyfr.

Llyfrau 'r Hên Deſtament.

	Pen.		*Pen.*
Geneſis	50	Pregethwr	12
Ecſodus	40	Caniad Solomon	8
Leſiticus	27	Eſay	66
Numeri	36	Jeremi	52
Deuteronomium	34	Galarnad Jeremi	5
Joſua	24	Ezeciel	48
Barnwyr	21	Daniel	12
Ruth	4	Hoſea	14
I. Samuel	31	Joel	3
II. Samuel	24	Amos	9
I. Brenhinoedd	22	Obadiah	1
II. Brenhinoedd	25	Jonah	4
I. Cronicl	29	Micah	7
II. Cronicl	36	Nahum	3
Ezra	10	Habaccuc	3
Nehemiah	13	Zephaniah	3
Eſther	10	Haggai	2
Job	42	Zechariah	14
Pſalmau	150	Malachi	4
Diarhebion	31		

Llyfrau a Ychwanegwyd o'r Apocrypha.

	Pen.		*Pen.*
I. Esdras	9	Baruch ac Epiſtol Jeremi	6
II. Eſdras	16	Cân y tri Llangc	
Tobit	14	Hiſtori Suſanna	
Judeth	16	Hiſtori Bel a'r Ddraig	
Y rhan arall o lyfr Eſther	6	Gweddi Manaſſes	
Doethineb Solomon	19	I. Maccabeaid	16
Eccleſiaſticus	51	II. Maccabeaid	15

Llyfrau 'r Teſtament Newydd.

	Pen.		*Pen.*
S. Anct Matthew	28	I. at Dimotheus	6
S. Marc	16	II. at Dimotheus	4
S. Luc	24	At Ditus	3
S. Joan	21	At Philemon	1
Actau 'r Apoſtolion	28	At yr Hebrêaid	13
Epiſtol S. Paul at y Rhufeiniaid	16	Epiſtol Jago	5
I. at y Corinthiaid	16	Epiſtol I. Pedr	5
II. at y Corinthiaid	13	II. Epiſtol Pedr	3
At y Galatiaid	6	Epiſtol I. Joan	5
At yr Epheſiaid	6	II. Epiſtol Joan	1
At y Philippiaid	4	III Epiſtol Joan	1
At y Coloſſiaid	4	Epiſtol Judas	1
I. at y Theſſaloniaid	5	Dadguddiad Joan	22
II. at y Theſſaloniaid	3		

LLYFR CYNTAF MOSES,

YR HWN A ELWIR

GENESIS.

PENNOD I.

Septuagesima, B. Sul y Drindod, B. Jonor, 2 B.

1 Creadwriaeth nîf a daear, 3 a'r goleuni, 6 a'r ffurfafen. 9 Neillduo 'r ddaear oddi wrth y dyfroedd, 11 a'i gloneuthur yn ffrwythlon. 14 Yr haul, y lleuad, a'r ſêr; 20 y pyſgod a'r adar, 24 yr anifeiliaid, 26 dŷn ar lun Duw. 29 Ordeinio lluniaeth ac ymborth.

a Jo. 1. 1. b Pſ. 33. 6. a 89. 11, 12, a 102. 25. a 136. 5. a 146. 6. Eſ. 44. 24. Jer. 10. 12. a 51. 15. Zech. 12. 1. Act. 14. 15. a 17. 24. Heb. 11. 3.

a YN b y dechreuad y creodd Duw y nefoedd a'r ddaear.

2 A'r ddaear oedd afluniaidd a gwâg, a thywyllwch *oedd* ar wyneb y dyfnder, ac Yſbryd Duw yn ymſymmud ar wyneb y dyfroedd.

c 2 Cor. 4. 6. † Heb. *a rhwng y.* d Pſ. 136. 5. Jer. 10. 12. a 51. 15. e Pſ. 148. 4. f Job 26. 10. a 33. 8. Pſ. 33. 7. a 104. 9. a 136. 6. Di. 8. 29. Jer. 5. 22.

3 A Duw a ddywedodd, c Bydded goleuni, a goleuni a fu.

4 A Duw a welodd y goleuni mai da *oedd:* a Duw a wahanodd rhwng y goleuni † a'r tywyllwch.

5 A Duw a alwodd y goleuni yn Ddŷdd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn Nôs: a'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y dŷdd cyntaf.

6 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, d Bydded ffurfafen ynghanol y dyfroedd, a bydded hi yn gwahanu rhwng y dyfroedd, a'r dyfroedd.

7 A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi tan y ffurfafen, a'r dyfroedd e oddi ar y ffurfafen: ac felly y bu.

8 A'r ffurfafen a alwodd Duw yn Nefoedd: a'r hwyr a fu, a'r borau a fu, yr ail dŷdd.

9 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, f Caſgler y dyfroedd oddi tan y nefoedd i'r un lle, ac ymddangoſed y ſychdir: ac felly y bu.

10 A'r ſychdir a alwodd Duw yn Ddaear, a chaſgliad y dyfroedd a alwodd efe yn Foroedd: a Duw a welodd mai da *oedd.*

11 A Duw a ddywedodd, Egined y ddaear egin, *ſef* llyſiau yn hadu hâd, a phrennau ffrwythlawn yn dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth, y rhai *y mae* eu hâd ynddynt ar y ddaear: ac felly y bu.

12 A'r ddaear a ddûg egin *ſef* llyſiau yn hadu hâd wrth eu rhywogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth, y rhai *y mae* eu hâd ynddynt wrth eu rhywogaeth: a Duw a welodd mai da *oedd.*

13 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y trydydd dŷdd.

g Deut. 4. 19. Pſ. 136. 7. † Heb. *a rhwng y.*

14 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Bydded g goleuadau yn ffurfafen y nefoedd i wahanu rhwng y dŷdd † a'r nôs; a byddant yn arwyddion, ac yn dymhorau, ac yn ddyddiau a blynyddoedd.

15 A byddant yn oleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i oleuo ar y ddaear: ac felly y bu.

16 A Duw a wnaeth ddau oleuad mawr- † Heb. *yn rheol i'r.* h Job 38. 7.

ion, y goleuad mwyaf † i lywodraethu 'r dŷdd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu 'r nôs, h a'r ſêr *hefyd a wnaeth efe.*

17 Ac yn ffurfafen y nefoedd y rhoddes Duw hwynt, i oleuo ar y ddaear;

i Jer. 31. 35.

18 Ac i i lywodraethu 'r dŷdd a'r nôs, ac i wahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

19 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y pedwerydd dŷdd.

k 2 Eſd. 6. 47.

20 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, k Heigied y dyfroedd ymluſgiaid byw, ac eheded ehediaid uwch y ddaear, yn wyneb ffurfafen y nefoedd.

l Pſ. 104. 26.

21 A l Duw a greodd y morfeirch mawrion, a phob ymluſgiad byw, y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu rhywogaeth, a phob ehediad aſgellog yn ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

m Pen. 8. 17. a 9. 1.

22 A Duw a'i bendigodd hwynt, gan ddywedyd; m Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y dyfroedd yn y moroedd, a llioſoged yr ehediaid ar y ddaear.

23 A'r hwyr a fu, a'r borau a fu, y pummed dŷdd.

24 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Dyged y ddaear *bob* peth byw wrth ei rywogaeth, yr anifail, a'r ymluſgiad, a bwyſtfil y ddaear wrth ei rywogaeth: ac felly y bu.

25 A Duw a wnaeth fwyſtfil y ddaear, wrth ei rywogaeth, a'r anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymluſgiad y ddaear wrth ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

n Pen. 5. 1. a 9. 6. Doe. 2. 23. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10. o Pſ. 8. 6. p Mal. 2. 15. Mat. 19. 4. Mar. 10. 6. q Pen. 9. 1. † Heb. *ymluſgo.*

26 Duw hefyd a ddywedodd, n Gwnawn ddŷn ar ein delw ni, wrth ein llûn ein hunain: ac o arglwyddiaethant ar bŷſg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar yr anifail, ac ar yr holl ddaear, ac ar bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear.

27 Felly Duw a greodd y dŷn ar ei ddelw ei hun, ar ddelw Duw y creodd efe ef: p yn wrryw ac yn ſenyw y creodd efe hwynt.

28 Duw hefyd a'i bendigodd hwynt, a Duw a ddywedodd wrthynt, q Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y ddaear, a darſtyngwch hi, ac arglwyddiaethwch ar bŷſg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar bob peth byw a † ymſymmudo ar y ddaear.

29 ¶ A Duw a ddywedodd, Wele mi a roddais i chwi bob llyſieuyn yn hadu hâd, yr hwn *ſydd* ar wyneb yr holl ddaear, a phob pren yr hwn *y mae* ynddo ffrwyth

[r] Pen. 9. 3. Pſ. 104. 14, 15. † Heb. *enaid byw* [s] Ec. 39. 16.

pren yn hadu hâd, [r] i fod yn fwyd i chwi.
30 Hefyd i bob bwyſtfil y ddaear, ac i bob ehediad y nefoedd, ac i bob *peth* a ymſymmudo ar y ddaear yr hwn *y mae* † einioes ynddo, *y bydd* pob llyſieuyn gwyrdd yn fwyd: ac felly y bu.
31 A [s] gwelodd Duw yr hyn oll a wnaethai, ac wele da jawn *ydoedd*: felly yr hwyr a fu, a'r borau a fu, y chweched dydd.

PEN. II.

Septuagefima, P. Jon. 2. P.

1 *Y dydd Sabbath.* 9 *Dull y creadwriaeth,* 8 *Plannu gardd Eden,* 10 *a'i hafon.* 17 *Gwahardd pren Gwybodaeth yn unig.* 19 *Enwi y creaduriaid.* 21 *gwneuthur gwraig, ac ordeinio priodas.*

FElly y gorphennwyd y nefoedd a'r ddaear, [a] a'u holl lu hwynt.
2 [b] Ac ar y ſeithfed dydd y gorphennodd Duw ei waith yr hwn a wnaethai efe, ac a orphywyſodd ar y ſeithfed dydd oddi wrth ei holl waith, yr hwn a wnaethai efe.
3 A Duw a fendigodd y ſeithfed dydd, ac a'i ſancteiddiodd ef: o blegid ynddo y gorphywyſaſai oddi wrth ei holl waith, yr hwn a greaſai Duw i'w wneuthur.
4 ¶ Dymma genhedlaethau 'r nefoedd a'r ddaear, pan grëwyd hwynt, yn y dydd y gwnaeth yr ARGLWYDD Dduw ddaear a nefoedd:
5 A phob planhigyn y maes cyn ei fod yn y ddaear, a phob llyſieuyn y maes cyn tarddu allan: o blegid ni pharaſai 'r ARGLWYDD Dduw wlawio ar y ddaear, ac nid *ydoedd* dyn i lafurio 'r ddaear.
6 Onid tarth a eſgynnodd o'r ddaear, ac a ddyfrhaodd holl wyneb y ddaear.
7 A'r ARGLWYDD Dduw a luniaſai y dyn [c] o † bridd y ddaear, ac a anadlaſai yn ei ffroenau ef anadl einioes: [d] a'r dyn a aeth yn enaid byw.
8 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a blannodd ardd yn [e] Eden o du 'r dwyrain, ac a oſododd yno y dyn a luniaſai efe.
9 A gwnaeth yr ARGLWYDD Dduw i bob pren dymunol i'r golwg, a daionus yn fwyd, ac i bren y bywyd ynghanol yr ardd, ac i bren gwybodaeth da a drwg, dyfu allan o'r ddaear.
10 Ac afon a aeth allan o Eden i ddyfrhâu 'r ardd, ac oddi yno hi a rannwyd, ac a aeth yn bedwar pen.
11 Enw 'r gyntaf *yw* [f] Piſon: hon ſydd yn amgylchu holl wlâd Hafila, lle *y mae* 'r aur.
12 Ac aur y wlâd honno ſydd dda: yno *mae* Bdeliwm a'r maen Onics.
13 Ac enw 'r ail afon *yw* Gihon: honno ſydd yn amgylchu holl wlâd † Ethiopia.
14 Ac enw 'r drydedd afon *yw* Hidecel: honno ſydd yn myned ‡ o du 'r dwyrain i Aſſyria: a'r bedwaredd afon *yw* Euphrates.
15 A'r ARGLWYDD Dduw a gymmerodd y dyn, ac a'i goſodod ef yng ngardd Eden, i'w llafurio ac i'w chadw hi.
16 A'r ARGLWYDD Dduw a orchymynnodd i'r dyn, gan ddywedyd, O bob pren o'r ardd gan fwytta y gelli fwytta.
17 Ond o bren gwybodaeth da a drwg, na fwytta o hono; o blegid yn y dydd y bwytâi di o hono, gan farw y byddi farw.
18 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a ddywedodd, Nid da bod y dyn ei hunan, gwnâf iddo † ymgeledd ‡ cymmwys iddo.
19 A'r ARGLWYDD Dduw a luniodd o'r ddaear holl fwyſtfilod y maes, a holl ehediaid y nefoedd, ac [g] a'u dygodd at Adda,

[b] Ecſ. 20. 11. a 31. 17. Deut. 5. 14. Heb. 4. 4.

[c] Ec. 17. 1. 1 Cor. 15. 47. † Heb. *wcb.* [d] 1 Cor. 15. 45. [e] Pen. 4. 16. 2 Br. 19. 12. Ezec. 27. 23. [f] Ec. 24. 25. † Heb. *Cuſh.* ‡ *Tu a'r dwyrain.*

† *Cymmorth.* ‡ Heb. *megis ger ei fron ef.* [g] Edrych Pen. 6. 20.

i weled pa enw a roddai efe iddynt hwy: a pha fodd bynnag yr enwodd y dyn bob peth byw, hynny *fu* ei enw ef.
20 Ac Adda a enwodd enwau ar yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y nefoedd, ac ar holl fwyſtfilod y maes: ond ni chafodd efe i Adda ‡ ymgeledd cymmwys iddo.
21 A'r ARGLWYDD Dduw a wnaeth i drymgwſg ſyrthio ar Adda, ac efe a gyſgodd: ac efe a gymmerodd un o'i aſennau ef, ac a gauodd gîg yn ei lle hi.
22 A'r ARGLWYDD Dduw a † wnaeth yr aſen a gymmeraſai efe o'r dyn, yn wraig, ac a'i dûg at y dyn.
23 Ac Adda a ddywedodd, Hon weithian *ydd* aſgwrn o'm heſgyrn i, a chnawd o'm cnawd i: hon a elwir gwraig, o blegid o ŵr y [h] cymmerwyd hi.
24 [i] O herwydd hyn yr ymedy gŵr â'i dâd, ac â'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.
25 Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, Adda a'i wraig, ac nid oedd arnynt gywilydd.

† Heb. *adeiladodd.*

[h] 1 Cor. 11. 8. [i] Mat. 19. 5. Mar. 10. 7. [r] Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.

PEN. III.

1 *Y ſarph yn hudo Efa.* 6 *Cywilyddus gwympdŷn.* 9 *Duw yn eu holi ac yn eu barnu hwy.* 14 *Melldigo 'r ſarph.* 15 *Addaw yr hâd.* 16 *Coſpedigaeth dŷn.* 21 *Ei wiſgad cyntaf.* 22 *A'i fwrw allan o Baradwys.*

A'R ſarph oedd [a] gyfrwyſach nâ holl fwyſtfilod y maes, y rhai a wnaethai 'r ARGLWYDD Dduw, a hi a ddywedodd wrth y wraig, Ai ‡ diau ddywedyd o Dduw, Ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd?
2 A'r wraig a ddywedodd wrth y ſarph, O ffrwyth prennau 'r ardd y cawn ni fwytta:
3 Ond am ffrwyth y pren *ydd* ynghanol yr ardd, Duw a ddywedodd, Na fwytêwch o hono, ac na chyffyrddwch ag ef, rhag marw.
4 [b] A'r ſarph a ddywedodd wrth y wraig, Ni byddwch feirw ddim.
5 Canys gwybod y mae Duw, mai yn y dydd y bwytaoch o hono ef, yr agorir eich llygaid, ac y byddwch megis duwiau, yn gwybod dâ a drwg.
6 A phan welodd y wraig mai da oedd *ffrwyth* y pren yn fwyd, ac mai ‡ têg mewn golwg ydoedd, a'i fod yn bren dymunol i beri deall, hi a gymmerth o'i ffrwyth ef, [c] ac a fwytaodd, ac a roddes i'w gŵr hefyd gyd â hi, ac efe a fwytaodd.
7 A'u llygaid hwy ill dau a agorwyd, a hwy a wybuant eu bod yn noethion, ac a wniaſant ddail y ffigyſbren, ac a wnaethant iddynt arffedogau.
8 A hwy a glywſant lais yr ARGLWYDD Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd ag awel y dydd, ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr ARGLWYDD Dduw, ym myſg prennau 'r ardd.
9 A'r ARGLWYDD Dduw a alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, Pa le *yr wyt ti?*
10 Yntau a ddywedodd, Dy lais a glywais yn yr ardd, a mi a ofnais, o blegid noeth *oeddwn*, ac a ymguddiais.
11 A dywedodd *Duw*, Pwy a fynegodd i ti dy fod yn noeth? ai o'r pren y gorchymynnaſwn i ti na fwytâit o hono, y bwyteaiſt?
12 Ac Adda a ddywedodd, Y wraig a roddaiſt gyd â mi, hi a roddodd i mi o'r pren, a mi a fwyteais.

[a] Mat. 10. 16. 2 Cor. 11. 3. ‡ Neu *am*, [b] 2 Cor. 11. 3. [r] Tim. 2. 14. ‡ Neu *dymunol.* [c] Ec. 25. 24. 1 Tim. 2. 14.

13 A'r

13 A'r ARGLWYDD Dduw a ddywedodd wrth y wraig, Pa ham y gwnaethoſt ti hyn? a'r wraig a ddywedodd; Y ſarph a'm twyllodd, a bwytta a wneuthum.

14 A'r ARGLWYDD Dduw a ddywedodd wrth y ſarph; Am wneuthur o honot hyn, melldigediccach *wyt* ti nâ'r holl aniſeiliaid, ac nâ holl fwyſtfilod y maes: ar
[d] Eſ. 65. 25. dy dorr y cerddi, [d] a phridd a fwytâi holl ddyddiau dy einioes.
Mic. 7. 17. 15 Gelyniaeth hefyd a oſodaf rhyngot ti
[e] Mat. 3. 7. a'r wraig, a rhwng [e] dy hâd di [f] a'i hâd
a 13. 38. hithau: [g] efe a yſſiga dy ben di, a thithau a
a 23. 33. yſſigi ei ſawdl ef.
Jo. 8. 44. 16 Wrth y wraig y dywedodd, Gan
Act. 13. 10. amlhâu yr amlhâf dy boenau di a'th feich-
1 Jo. 3. 8. iogi: mewn poen y dygi blant, [h] a'th ddy-
[f] Pſ. 132. 11. muniad *ſydd* at dy ŵr, [i] ac efe a lywodraetha arnat ti.
Eſ. 7. 14. 17 Hefyd wrth Adda y dywedodd, Am
Mic. 5. 3. wrando o honot ar lais dy wraig, a bwytta
[g] Rhuf. 16. 20. o'r pren am yr hwn y gorchymynnaſwn i ti,
Heb. 2. 14. gan ddywedyd, Na fwytta o hono; [k] melldi-
1 Jo. 5. 5. gedig *ſydd* y ddaear o'th achos di: trwy
Dad. 12. 7, 17. lafur y bwytâi o honi holl ddyddiau dy einioes.
[h] Pen. 4. 7. a 18 Drain hefyd ac yſgall a ddŵg hi i ti;
[i] 1 Cor. 14. 34. [l] llyſiau 'r maes a fwytâi di.
1 Tim. 2. 11, 12. 19 Trwy chwŷs dy wyneb y bwytâi farа, hyd pan ddychwelech i'r ddaear, o blegid o honi i'th gymmerwyd; canys pridd *wyt* ti, [m] ac i'r pridd y dychweli.
Tit. 2. 5. 20 A'r dŷn a alwodd enw ei wraig † Efa;
[k] Eſ. 24. 5, 6. o blegid hi oedd fam pob *dŷn* byw.
21 A'r ARGLWYDD Dduw a wnaeth i
Rhuf. 8. 20. Adda ac i'w wraig beiſiau crwyn, ac a'i gwiſgodd am danynt hwy.
[l] Pſ. 104. 14. 22 Hefyd yr ARGLWYDD Dduw a ddywedodd, Wele y dŷn ſydd megis un o honom ni, i wybod da a drŵg. Ac weithian rhag iddo eſtyn ei law, a chymmeryd hefyd o bren y bywyd, a bwytta, a byw yn dragywyddol:
[m] Preg. 12. 7. † Heb. *Chaſah.*
23 Am hynny yr ARGLWYDD Dduw a'i hanſonodd ef allan o ardd Eden, i lafurio 'r ddaear, yr hon y cymmeraſid ef o honi.
24 Felly efe a yrrodd allan y dŷn, ac a oſododd o'r tu dwyrain i ardd Eden y Cerubiaid, a chleddyf tanllyd yſgwydedig, i gadw ffordd pren y bywyd.

PEN. IV.

Jon. 3. P. 1 *Genedigaeth, celfyddyd, a chrefydd Cain ac Abel.* 8 *Llâdd Abel.* 11 *Melldigo Cain.* 17 *Enoch y ddinas gyntaf.* 19 *Lamech a'i ddŵy wraig.* 25 *Genedigaeth Seth,* 26 *ac Enos.*

AC Adda a adnabu Efa ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar Gain, ac a ddywedodd, Ceſais ŵr gan yr ARGLWYDD.
2 A hi a eſgorodd eilwaith ar ei frawd
† Heb. *Hebel.* ef Abel, ac † Abel oedd fugail defaid, ond Cain oedd yn llafurio 'r ddaear.
3 A bu wedi talm o ddyddiau, i Gain ddwyn o ffrwyth y ddaear offrwm i'r ARGLWYDD.
4 Ac Abel yntau a ddûg o flaenffrwyth ei ddefaid, ac o'u braſder hwynt: ar AR-
[a] Heb. 11. 4. GLWYDD a [a] edrychodd ar Abel, ac ar ei offrwm:
5 Ond nid edrychodd efe ar Gain, nac ar ei offrwm ef: a digllonodd Cain yn ddirfawr, ſel y ſyrthiodd ei wynebpryd ef.
6 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gain, Pa ham y llidiaiſt? a pha ham y ſyrthiodd dy wynebpryd?
7 O's dâ y gwnai, oni chai oruchafiaeth? ac oni wnai yn ddâ, pechod a orwedd wrth y drŵs: attat ti hefyd *y mae* ei ddymuniad ef, a thi a lywodraethi arno ef.
8 A Chain a ddywedodd wrth Abel ei frawd. Ac ſel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac
[b] a'i lladdodd ef. [b] Doeth.
9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Mat. 23. 10. 3.
Gain, Mae Abel dy frawd di? yntau a ddywedodd, Nî's gwn; ai ceidwad fy mrawd *ydwyf* fi? 35.
1 Jo. 3. 12.
10 A dywedodd *Duw*, Beth a wnaethoſt? Jud. 11.
llêf gwaed dy frawd ſydd [c] yn gweiddi arnaf fi o'r ddaear. [c] Heb. 12. 24.
11 Ac yr awr hon melldigedig wyt ti o'r Dad. 6. 10
ddaear, yr hon a agorodd ei ſafn i dderbyn gwaed dy frawd o'th law di.
12 Pan lafuriech y ddaear, ni 'chwanega hi roddi ei ffrwyth it'; gwibiad, a chrwydrad fyddi ar y ddaear.
13 Yna y dywedodd Cain wrth yr ARGLWYDD, Mwy *yw* ſy † anwiredd nag y † *nghoſpegellir ei faddau.* *digaeth*
14 Wele gyrraiſt fi heddyw oddiar wyneb *nag y gall-* *wyf ei*
y ddaear, ac o'th ŵydd di i'm cuddir: gwi- *oddef.*
biad hefyd a chrwydrad fyddaf ar y ddaear; *a* phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.
15 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Am hynny y dïelir yn ſaith ddyblyg *ar* bwy bynnag a laddo Gain. A'r ARGLWYDD a oſododd nôd ar Gain, rhag i neb a'i caffai ei lâdd ef.
16 ¶ A Chain a aeth allan o ŵydd yr ARGLWYDD, ac a drigodd yn nhîr Nod, o'r tu dwyrain i Eden.
17 Cain hefyd a adnabu ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar † Henoch; † Heb.
yna'r ydoedd efe yn adeiladu dinas, ac e- *Chanoch.*
fe a alwodd enw 'r ddinas yn ol enw ei fâb Henoch.
18 Ac i Henoch y ganwyd Irad: ac Irad a genhedlodd Fehuiael, a Mehuiael a genhedlodd Fethuſael, a Methuſael a genhedlodd † Lamech. † Heb.
19 ¶ A Lamech a gymmerodd iddo ddŵy *Lemech.*
o wragedd: enw 'r gyntaf *oedd* Ada, ac enw'r ail Silla.
20 Ac Ada a eſgorodd ar Jabal, hwn ydoedd dâd *pob* preſwylydd pabell, a *pherchen* anifail.
21 Ac enw ei frawd ef oedd Jubal, ac efe oedd dâd pob teimlydd telyn ac organ.
22 Silla hithau a eſgorodd ar Dubal-cain, † gweithydd pob cywreinwaith prês a † Heb.
haiarn: a chwaer Tubal-Cain *ydoedd* Naa- *hogwr.*
mah.
23 A Lamech a ddywedodd wrth ei wragedd Ada a Silla, Clywch fy llais, gwragedd Lamech, gwrandêwch fy lleferydd; canys mi a † leddais ŵr i'm harcholl, a llangc i'm † Heb.
clais. *laddwn.*
24 O's Cain a ddïelir ſeithwaith, yna Lamech ſaith ddengwaith, a ſeithwaith.
25 Ac Adda a adnabu ei wraig dracheſn, [d] Pen. 5.
a hi a eſgorodd ar fâb, ac a [d] alwodd ei [e] Pen. 5.
enw ef Seth; O herwydd Duw (*eb hi*) a oſo- † Heb.
dodd i mi hâd arall yn lle Abel, am lâdd o *decbreuaſant eu*
Gain ef. *galw* [e]
26 [e] I'r Seth hwn hefyd y ganwyd mâb, ac efe a alwodd ei enw ef Enos: yna y † de- *ar*
chreuwyd galw ar enw 'r ARGLWYDD. *enw.*

PEN. V.

1 *Achau, oedran, a marwolaeth y Patrieirch* Jon. 4.
o Adda hyd Noah. 24 *Duwioldeb Enoch, a*
Duw yn ei gymmeryd ef ymmaith.

[a] 1 Cron. 1. 1. Luc. 3. 36. DYmma [a] lyfr cenhedlaethau Adda: yn y dŷdd y creodd Duw ddŷn, [b] ar lûn Duw y gwnaeth efe ef.

[b] Pen. 1. 26. 2 Yn wrryw, ac yn fenyw y creodd efe hwynt, ac efe a'u bendithiodd hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt Adda, ar y dŷdd y crewyd hwynt.

130. 3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain a chant, ac a genhedlodd *fâb* ar ei lûn a'i ddelw ei hun, ac [c] a alwodd ei enw ef Seth.

[c] Pen. 4. 25.

[d] 1 Chron. 1. 1. 4 [d] A dyddiau Adda wedi iddo genhedlu Seth oedd ŵyth gan mlynedd, ac efe a genhedlodd feibion a merched.

5 A holl ddyddiau Adda y rhai y bu efe fyw, oedd naw can mlynedd, a deng mlynedd ar hugain, ac efe a fu farw.

235. 6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bum mlynedd, a chan mlynedd, ac [e] a genhedlodd Enos.

[e] Pen. 4. 26. 7 A Seth a fu fyw wedi iddo genhedlu Enos, ſaith mlynedd ac ŵyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

8 A holl ddyddiau Seth oedd ddeuddeng mlynedd, a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.

325. 9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng mlynedd a phedwar ugain, ac a genhedlodd Genan.

10 Ac Enos a fu fyw wedi iddo genhedlu Cenan, bymtheng mlynedd ac ŵyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

11 A holl ddyddiau Enos oedd bum mlynedd a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.

395. 12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd Fahalaleel.

13 A bu Cenan fyw weddi iddo genhedlu Mahalale-el ddeugain mlynedd ac ŵyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 A holl ddyddiau Cenan oedd ddeng mlynedd a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.

460. 15 ¶ A Mahalale-el a fu fyw bum mlynedd a thrugain mlynedd, ac a genhedlodd

‡ *Jared.* ‡ Jered.

16 A Mahalale-el a fu fyw wedi iddo

‡ *Jared.* genhedlu ‡ Jered, ddeng mlynedd ar hugain ac ŵyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

17 A holl ddyddiau Mahalale-el oedd bymtheng mlynedd a phedwar ugain ac ŵyth gan mlynedd, ac efe a fu farw.

622. 18 ¶ A ‡ Jered a fu fyw ddŵy flynedd

‡ *Jared.* a thrugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd

[f] Jud. 14. 15. [f] Henoch.

19 ¶ A ‡ Jered a fu fyw wedi iddo gen-

‡ *Jared.* hedlu Henoch ŵyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

‡ *Jared.* 20 A holl ddyddjau ‡ Jered oedd ddŵy flynedd a thrugain, a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.

687. 21 ¶ Henoch hefyd a fu fyw bum mlynedd a thrugain, ac a gnhedlodd Fethuſelah.

[g] Pen. 6. 9. a 17. 1. a 24. 40. Pſ. 16. 8. a 116. 9. 22 A Henoch [g] a rodiodd gyd â Duw wedi iddo genhedlu Methuſelah, drichant o flynyddoedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

23 A holl ddyddiau Henoch oedd bum mlynedd a thrugain, a thrichant o flynyddoedd.

[h] Ec. 44. 16. Heb. 11. 5. 24 A [h] rodiodd Henoch gyd â Duw, ac ni *welwyd* ef: canys Duw a'i cymmerodd ef.

874. 25 ¶ Methuſelah hefyd a fu fyw ſaith mlynedd a phedwar ugain a chant, ac a genhedlodd Lamech.

26 A Methuſelah a fu fyw wedi iddo genhedlu Lamech, ddŵy flynedd a phedwar ugain, a ſaith gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

27 A holl ddyddiau Methuſelah oedd naw mlynedd a thrugain, a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.

28 ¶ Lamech hefyd a fu fyw ddŵy flynedd a phedwar ugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd fâb, 1056.

29 Ac a alwodd ei enw ef † Noah, gan ddywedyd, Hwn a'n cyſſura ni am ein gwaith a llafur ein dwyſaw, o herwydd y ddaear [i] yr hon a felldigodd yr ARGLWYDD.

† Gr. *Nŵe.* Luc. 3. 36. Heb. 11. 7. 1 Pedr 3. 20.

[i] Pen. 3. 17. a 4. 11.

30 A Lamech a fu fyw wedi iddo genhedlu Noah, bymtheng mlynedd a phedwar ugain, a phum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

31 A holl ddyddiau Lamech oedd ddŵy flynedd ar bymtheg a thrugain, a ſaith gan mlynedd, ac efe a fu farw.

32 A Noah ydoedd fâb pum can mlwydd, a Noah a genhedlodd Sem, Cam, a Japheth. 1556.

PEN. VI.

1 *Drygioni 'r bŷd, yr hwn a gyffrôdd ddigllonedd Duw, ac a barodd y Diluw.* 8. *Noah yn cael ffafr.* 13. *Treſn a phortreiad, a'r achos y gwnaed yr Arch.*

Secſagenſima, P. Jon. 4. P.

YNa y bu pan ddechreuodd dynion amlhaû ar wyneb y ddaear, a geni merched iddynt,

2 Weled o feibion Duw ferched dynion mai têg *oeddynt* hwy; a hwy a gymmerâſant iddynt wragedd o'r rhai oll a ddewiſaſant.

3 A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid ymryſona fy Yſbryd i â dŷn yn dragywydd, [a] o blegid mai cnawd yw efe: a'i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.

[a] Pſ. 78. 39.

4 Cowri oedd ar y ddaear y dyddiau hynny: ac wedi hynny hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta *o'r rhai hynny* iddynt: dymma 'r cedyrn *a fu* wŷr enwog gynt.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a welodd mai ‡ aml oedd drygioni dŷn ar y ddaear, a ‡ [b] holl fwriad meddylfryd ei galon, yn unig yn ddrygionus bob † amſer.

‡ *Pob bwriad.* [b] Pen. 8. 21.

6 Ac [c] edifarhâodd ar yr ARGLWYDD wneuthur o hono ef ddŷn ar y ddaear, ac efe a ymofidiodd yn ei galon.

Mat. 15. 19. † Heb. *dydd.*

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Dileaf ddŷn yr hwn a greais oddi ar wyneb y ddaear, o ddŷn hyd anifail, hyd yr ymluſgiad, a hyd ehediad y nefoedd: canys y mae yn edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.

[c] Edrych. Num. 23. 19. 1 Sam. 15. 11, 29. 2 Sam. 24. 16.

8 ¶ Ond Noah a gafodd ffafr yngolwg yr ARGLWYDD.

9 Dymma genhedlaethau Noah, [d] Noah *oedd* ŵr cyfiawn ‡ perffaith yn ei oes: gyd â Du . y rhodiodd Noah.

Mal. 3. 6. Ja. 1. 17.

10 A Noah a genhedlodd dri o feibion, Sem, Cam, a Japheth.

[d] Ezec. 14. 14, 20.

11 A'r ddaear a lygraſid ger bron Duw, llanwaſid y ddaear hefyd â thrawſedd.

Ec. 44. 17. Heb. 11. 7.

12 A Duw a edrychodd ar y ddaear, ac wele hi a lygraſid, canys pob cnawd a lygraſai ei ffordd ar y ddaear.

2 Pedr 2. 5. ‡ Neu *union.*

13 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron: o blegid llanwyd y ddaear â thrawſedd trwyddynt hwy: ac wele myfi a'i difethaf hwynt gyd â 'r ddaear.

14 ¶ Gwnâ it' Arch o goed Gopher, yn gellau

gellau y gwnai 'r Arch, a phyga hi oddi fewn ac oddi allan â phŷg.

15 Ac fel hyn y gwnai di hi: trichan cufydd *fydd* hŷd yr Arch, dêg cufydd a deugain ei lled, a dêg cufydd ar hugain ei huchder.

16 Gwnâ ffeneſtr i'r Arch a gorphen *hi* yn gufydd oddi arnodd: a goſod ddrŵs yr Arch yn ei hyſtlys: o dri *ucbder* y gwnai di hi.

17 Ac wele myfi, ïe myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaear, i ddiſetha pob cnawd, yr hwn *y mae* anadl einioes ynddo, oddi tan y nefoedd: yr hyn oll *ſydd* ar y ddaear a drenga.

18 Ond â thi y cadarnhâf fy nghyfammod, ac [e] i 'r Arch yr ai di, tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd â thi.

19 Ac o bob *peth* byw, o bob cnawd, y dygi ddau o bob *rhyw* i'r Arch i'w cadw yn fyw gyd â thi; gwrryw a benyw fyddant.

20 O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth, o bob ymluſgiad y ddaear wrth ei rywogaeth, dau [f] o bob *rhywogaeth* a ddaw attat i'w cadw yn fyw.

21 Achymmer it' o bob bwyd a fwytâir, a chaſgl attat, a bydd yn ymborth i ti ac iddynt hwythau.

22 [g] Felly y gwnaeth Noah; yn ôl yr hyn oll a orchymynaſai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.

[e] 1 Pedr 3. 20. 2 Pedr 2. 5.

[f] Edrych. Pen. 1. 19.

[g] Pen. 7. 5. Heb. 11. 7.

PEN. VII.

Noah a'i deulu a'r creaduriaid byw yn myned i'r Arch. 11 Dechreuad, Cynnydd, a pharhâd y Diluw.

Jon. 5. B.

1 YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Noah, [a] Dos di, a'th holl dŷ i'r Arch: canys [b] tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon.

[a] Mar. 24. 38. Lu. 17. 26.

[b] 1 Pedr 3. 20. 2 Ped. 2. 5. Pen. 6. 9.

2 O bob anifail glân y cymmeri gyd â thi bob † yn ſaith, y gwrryw a'i fenyw, a dau o'r anifeiliaid y rhai nid ydynt lân, y gwrryw, a'i fenyw:

† Heb. *ſaith a ſaith.*

3 O ehediaid y nefoedd hefyd, bob yn ſaith, yn wrryw ac yn fenyw, i gadw hâd yn fyw ar wyneb yr holl ddaear.

4 Oblegid wedi ſaith niwrnod etto, mi a wlawiaf ar y ddaear ddeugain niwrnod, a deugain nôs: a mi a ddileaf oddi ar wyneb y ddaear bob peth byw a'r a wneuthum i.

5 A Noah a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai yr ARGLWYDD iddo.

6 Noah hefyd *oedd* fâb chwe chan mlwydd, pan fu 'r dyfroedd diluw ar y ddaear.

7 ¶ A Noah a aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd ag ef, i'r Arch, rhag y dwfr diluw.

8 O anifeiliaid glân, ac o anifeiliaid y rhai nid *oeddynt* lân, o ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a ymluſgai ar y ddaear,

9 Yr aeth i mewn at Noah i'r Arch bob yn ddau, yn wrryw, ac yn fenyw, fel y gorchymynnaſai Duw i Noah.

† Neu. *ar y ſeithfed dydd.*

10 Ac † wedi ſaith niwrnod, y dwfr diluw a ddaeth ar y ddaear.

1656.

11 ¶ Yn y chwe chanfed flwyddyn o fywyd Noah, yn yr ail mîs, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mîs, ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffynhonnau 'r dyfnder mawr, a ffeneſtri 'r nefoedd a agorwyd.

12 A'r gwlaw fu ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nôs.

13 O fewn corph y dydd hwnnw y daeth Noah, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noah, a gwraig Noah, a thair gwragedd ei feibion ef gyd â hwynt, i'r Arch.

14 Hwynt, a phob bwyſtfil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymluſgiad a ymluſgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth, a phob ehediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob † rhyw.

† Heb. *aden.*

15 A daethant at Noah i'r Arch bob yn ddau, o bob cnawd *a'r oedd* ynddo anadl einioes.

16 A'r rhai a ddaethant, yn wrryw a benyw y daethant o bôb cnawd, fel y gorchymynnaſai Duw iddo. A'r ARGLWYDD a gauodd arno ef.

17 A'r diluw fu ddeugain niwrnod ar y ddaear, a'r dyfroedd a gynnyddaſant ac a godaſant yr Arch, a hi a godwyd oddi ar y ddaear.

18 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant, ac a gynnyddaſant yn ddirfawr ar y ddaear, a'r Arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.

19 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant yn ddirfawr jawn ar y ddaear, a gorchuddiwyd yr holl fynyddoedd uchel oedd tan yr holl nefoedd.

20 Pymtheg cufydd yr ymgryfhaodd y dyfroedd tuag i fynu: a'r mynyddoedd a orchuddiwyd.

21 A [c] bu farw pob cnawd a ymluſgai ar y ddaear, yn ehediaid, ac yn anifeiliaid, ac yn fwyſtfilod, ac yn bob *rhyw* ymluſgiad a ymluſgai ar y ddaear, a phob dŷn *hefyd*.

[c] Luc. 17. 27.

22 Yr hyn oll *yr oedd* ffün anadl einioes yn ei ffroenau, o'r hyn oll *oedd* ar y ſychdir, a fuant feirw.

23 Ac efe a ddileodd bob ſylwedd byw a'r a *oedd* ar wyneb y ddaear, yn ddŷn ac yn anifail, yn ymluſgiaid, ac yn ehediaid y nefoedd, ie dileẅyd hwynt o'r ddaear: a [d] Noah a'r rhai *oedd* gyd ag ef yn yr Arch yn unig a adâwyd yn fyw.

[d] Doeth. 10. 4. 2 Pedr 2. 5.

24 A'r dyfroedd a ymgryfhaſant ar y ddaear ddeng niwrnod a deugain a chant.

PEN. VIII.

Y Dyfroedd yn llonyddu. 4 Yr Arch yn gorphywys ar fynyddoedd Ararat. 7 Y gigfran a'r golomen. 15 Noah ar orchymmyn Duw, 18 yn myned allan o'r Arch. 20 Efe yn adeiladu allor ac yn aberthu aberth, 21 yr hwn y mae Duw yn ei dderbyn, ac yn addaw na felldithiai'r ddaear mwyach.

Jon. 5. P.

A Duw a gofiodd Noah, a phob peth byw, a phob anifail, a'r *a oedd* gyd ag ef yn yr Arch: a Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddaſant.

2 Cauwyd hefyd ffynhonnau 'r dyfnder a ffeneſtri 'r nefoedd; a lluddiwyd y gwlaw o'r nefoedd.

3 A'r dyfroedd a ddychwelaſant oddi ar y ddaear gan fyned a dychwelyd: ac ym mhen [a] y deng niwrnod a deugain a chant, y dyfroedd a dreiaſai.

[a] Pen. 7. 14.

4 ¶ Ac yn y ſeithfed mîs, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mîs, y gorphywyſodd yr Arch ar fynyddoedd Ararat.

5 A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio hyd y degfed mîs; yn y degfed *mîs*, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs y gwelwyd pennau 'r mynyddoedd.

6 ¶ Ac ym mhen deugain niwrnod yr agorodd Noah ffeneſtr yr Arch a wnaethai efe.

7 Ac efe a anfonodd allan gigfran, a hi a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni ſychodd y dyfroedd oddi ar y ddaear.

8 Ac efe a anfonodd golommen oddi wrtho, i weled a dreiafai 'r dyfroedd oddi ar wyneb y ddaear.

9 Ac ni chafodd y golommen orphywysfa i wadn ei throed, a hi a ddychwelodd atto ef i'r Arch, am *fod* y dyfroedd ar wyneb yr holl dîr: ac efe a eſtynnodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r Arch.

10 Ac efe a arhoſodd etto ſaith niwrnod eraill, ac a anfonodd eilwaith y golommen allan o'r Arch.

11 A'r golommen a ddaeth atto ef ar brydnhawn, ac wele ddeilen oliwydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu: yna y gwybu Noah dreio o'r dyfroedd oddi ar y ddaear.

12 Ac efe a arhoſodd etto ſaith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen, ac ni ddychwelodd hi eilwaith atto ef mwy.

1657. 13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe chant, yn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y darfu i'r dyfroedd ſychu oddi ar y tîr: a Noah a ſymmudodd gauad yr Arch, ac a edrychodd, ac wele ſychaſai wyneb y ddaear.

14 Ac yn yr ail mis, ar y ſeithfed dydd ar hugain o'r mîs y ddaear a ſychaſai.

15 ¶ A llefarodd Duw wrth Noah, gan ddywedyd;

16 Dos allan o'r Arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd â thi.

17 Pob peth byw a'r *ſydd* gyd â thi, o bob cnawd, yn adar, ac yn anifeiliaid, ac yn bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear, a ddygi allan gyd â thi: heppiliant hwythau yn y
[b] Pen. 1. 22. ddaear, a [b] ffrwythant ac amlhânt ar y ddaear.

18 A Noah a aeth allan, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd ag ef.

19 Pob bwyſtfil, pob ymluſgiad, a phob ehediad, pob peth a ymluſgai ar y ddaear, wrth eu rhywogaethau, a ddaethant allan o'r Arch.

20 ¶ A Noah a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ar yr allor.

21 A'r ARGLWYDD a aroglodd arogl
[†] *Peraidd.* [†] eſmwyth, a dywedodd yr ARGLWYDD yn ei galon, Ni 'chwanegaf felldithio 'r ddaear mwy er mwyn dyn: o herwydd bod
[c] Pen. 6. 5. Mat. 15. 19. [c] brŷd calon dyn yn ddrŵg o'i ieuengctid: ac ni 'chwanegaf mwy daro pob *peth* byw, fel y gwneuthum.

[d] Jer. 33. 20, 25. 22 Prŷd hâu, a chynhauaf, ac oerni, a gwrês, a hâf, a gauaf, a [d] dydd, a nôs ni phaid mwy holl ddyddiau 'r ddaear.

PEN. IX.

Cwin-cwagefima, h. w. 20, B. Jon. 7. B.

1 *Duw yn benditho Noah,* 4 *yn gwahardd gwaed a lloſruddiaeth.* 9 *Cyſammod Duw,* 13 *a arwyddocâir trwy 'r Enſys.* 18 *Noah yn llenwi 'r bŷd,* 20 *yn plannu gwinllan,* 21 *yn meddwi, ac yn cael ei watwar gan ei fâb;* 25 *yn melldigo Canaan,* 26 *yn benditho Sem,* 27 *yn gweddïo dros Japheth,* 28 *ac yn marw.*

[a] Pen. 1. 28. a 8. 17. DUw heſyd a fendithiodd Noah a'i feibion, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Ffrwythwch a lioſogwch, a llenwch y ddaear.

2 Eich ofn heſyd, a'ch arſwyd ſydd ar holl fwyſtfilod y ddaear, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymſymmudo ar y ddaear, ac ar holl byſgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.

[b] Pen. 1. 29. 3 Pob ymſymmudydd yr hwn ſydd fyw, ſydd i chwi yn fwyd: fel [b] y gwyrdd lyſieuyn rhoddais i chwi bob dim.

4 ¶ [c] Er hynny na fwytêwch gîg ynghŷd â'i einioes *ſef* ei waed.

5 Ac yn ddîau gwaed eich einioes chwithau heſyd a ofynnaf fi: [d] o law pob bwyſtfil y gofynnaf ef, ac [e] o law dŷn, o law pob brawd iddo y gofynnaf einioes dŷn.

6 A [f] dywallto waed dŷn, trwy ddŷn y tywelltir ei waed yntau, o herwydd ar [g] ddelw Duw y gwnaeth efe ddŷn.

7 Ond chwychwi, [h] ffrwythwch ac amlhêwch, eppiliwch ar y ddaear, a llioſogwch ynddi.

8 ¶ A Duw a lefarodd wrth Noah, ac wrth ei feibion gyd ag ef, gan ddywedyd;

9 Ac wele [i] myfi, ie myfi, ydwyf yn cadarnhâu fy nghyfammod â chwi, ac â'ch hâd ar eich hôl chwi;

10 Ac â phob peth byw yr hwn *ſydd* gyd â chwi, â'r ehediaid, â'r anifeiliaid, ac â phob bwyſtfil y tîr gyd â chwi, o'r rhai oll ſydd yn myned allan o'r Arch, hyd holl fwyſtfilod y ddaear.

11 A mi a gadarnhâf fy nghyfammod â chwi, ac ni thorrir ymmaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha 'r ddaear.

12 A Duw a ddywedodd, Dymma arwydd y cyfammod yr hwn yr ydwyf yn ei roddi rhyngofi a chwi, ac a phob peth byw a'r *y ſydd* gyd â chwi, tros oeſoedd tragywyddol.

13 Fy mŵa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwydd cyfammod rhyngofi a'r ddaear.

14 [k] A bydd pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, yr ymddengys y bŵa yn y cwmmwl.

15 A mi a gofiaf fy nghyfammod yr hwn *ſydd* rhyngofi a chwi, ac a phob peth byw o bob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.

16 A'r bŵa a fydd yn y cwmmwl, a mi a edrychaf arno ef i gofio 'r cyfammod tragywyddol rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd a'r *y ſydd* ar y ddaear.

17 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Dymma arwydd y cyfammod yr hwn a gadarnheais rhyngofi a phob cnawd a'r *y ſydd* ar y ddaear.

18 ¶ A [l] meibion Noah y rhai a ddaeth allan o'r Arch oedd Sem, Cam, a Japheth, a Cham *oedd* dâd Canaan.

19 Y tri hyn *oedd* feibion Noah: ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl ddaear.

20 A Noah a ddechreuodd *fod* yn llafurwr, ac a blannodd winllan.

21 Ac a yfodd o'r gwîn, ac a feddwodd, ac a ymnoethodd ynghanol ei babell.

22 A Cham tâd Canaan a welodd noethni ei dâd, ac a fynegodd i'w ddau frodyr allan.

23 A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'i goſodaſant ar eu hyſgwyddau ill dau, ac a gerddaſant yn wyſg eu cefn, ac a orchuddiaſant noethni eu tâd; a'i hwynebau yn ôl, fel na welent noethni eu tâd.

24 A Noah a ddeffrôdd oi wîn, ac a wybu beth a wnaethai ei fâb jeuangaf iddo.

25 Ac efe a ddywedodd, Melldigedig *fyddo* Canaan, gwâs gweiſion i'w frodyr fydd.

26 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Sem, a Chanaan fydd wâs iddo ef.

27 Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a breſwylia ym mhebyll Sem; a Chanaan fydd wâs iddo ef.

28 ¶ A

[c] Lef. 17. 14. a 19.
26.
Deut. 12. 23.
Act. 15. 20.
[d] Ecſod. 21, 28.
[e] Pſal. 9. 12.
[f] Ecſ. 21. 12.
Lef. 24. 17.
Mat. 26. 52.
Dat. 13. 10.
[g] Pen. 1. 27.
[h] Pen. 1. 28. a 8. 17.
[i] Eſ. 54. 9.
[k] Ec. 43. 11, 12.
[l] Pen. 6. 10.

28 ¶ A Noah a fu fyw wedi 'r diluw, drichan mlynedd, a deng mlynedd a deugain.

2006. 29 Felly holl ddyddiau Noah oedd naw can mlynedd, a deng mlynedd a deugain, ac efe a fu farw.

PEN. X.

1 Cenhedlaethau Noah. 2 Meibion Japheth. 6 Meibion Cam. 8 Nimrod y brenin cyntaf. 21 Meibion Sem.

A Dymma genhedlaethau meibion Noah, Sem, Cam, a Japheth; ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn wedi 'r diluw.

a 1 Cron. 1. 5. 2 ¶ [a] Meibion Japheth *oedd* Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Mefech, a Thiras.

3 Meibion Gomer hefyd; Aſcenas, a Riphath, a Thogarma.

4 A Meibion Jafan, Eliſa, a Tharſis, Cittim, a Dodanim.

5 O'r rhai hyn y rhannwyd ynyſoedd y cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth eu hiaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.

b 1 Cron. 1. 8. 6 ¶ A [b] meibion Cam *oedd* Cus, a Miſraim, a Phut, a Chanaan.

7 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabtah, a Raamah, a Sabtecha: a meibion Raamah, Seba a Dedan.

8 Cus hefyd a genhedlodd Nimrod, efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.

9 Efe oedd helwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD: am hynny y dywedir, Fel Nimrod helwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD.

1771. 10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd Babel, ac Erech, ac Accad, a Chalneh, yng ngwlâd Sinar.

11 O'r wlâd honno yr aeth Aſſur allan, ac a adeiladodd Ninife, a dinas Rehoboth, a Chalah,

12 A Reſen rhwng Ninife a Chalah, honno *ydd* ddinas fawr.

13 Miſraim hefyd a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,

14 Pathruſim hefyd a Chaſluhim, o'r rhai y daeth Philiſtim, a Chaphtorim.

15 Canaan hefyd a genhedlodd Sidon ei gyntafanedig, a Heth,

16 A'r Jebuſiad, a'r Amoriad, a'r Girgaſiad,

17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,

18 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad: ac wedi hynny yr ymwaſgarodd teuluoedd y Canaaneaid.

19 Terfyn y Canaaneaid oedd hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Erar, hyd Azah: y ffordd yr elych i Sodoma, a Gomorra, ac Adma, a Seboim hyd Leſah.

20 Dymma feibion Cam, yn ôl eu teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.

21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd plant, yntau *oedd* dâd holl feibion Heber, *a* brawd Japheth yr hynaf.

c 1 Cron. 1. 17. † Heb. *Arphacſad.* d Pen. 1. 12. e 1 Cron. 1. 19. 22 [c] Meibion Sem *oedd* Elam, ac Aſſur, ac † Arphacſad, a Lud, ac Aram.

23 A meibion Aram, Us, a Hul, a Gether, a Mas.

24 Ac Arphacſad a genhedlodd [d] Selah, a Selah a genhedlodd Heber.

25 [e] Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: enw un *oedd* Peleg; o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear; ac enw ei frawd, Joctan.

26 A Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Haſarmaſeth, a Jerah,

27 Hadoram hefyd, ac Uſal, a Dicla,

28 Obal hefyd, ac Abimael, a Seba,

29 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab: yr holl rai hyn *oedd* feibion Joctan.

30 A'u preſwylfa oedd o Feſa, ffordd yr elych i Sephar mynydd y dwyrain.

31 Dymma feibion Sem, wrth eu teuluoedd, yn ol eu hieithoedd, yn eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.

32 Dymma deuluoedd meibion Noah, wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr ymrannodd y cenhedloedd ar y ddaear wedi 'r diluw. 1771.

PEN. XI.

1 Un iaith yn y bŷd. 3 Adeiladaeth Babel. 5 Cymmyſgu 'r ieithoedd. 20 Cenhedlaethau Sem. 27 Cenhedlaethau Terah tâd Abram. 31 Tera yn myned o Ur i Haran. Llun y Sulgwyn hyd w. 10. B.

A 'R holl ddaear ydoedd o un iaith, ac o un ymadrodd.

2 A bu, a hwy yn ymdaith o'r dwyrain, gael o honynt waſtadedd yn nhîr Sinar, ac yno y trigaſant.

3 A hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Deuwch, gwnawn briddfeini, a lloſgwn yn boeth: ac yr ydoedd ganddynt briddfeini yn lle cerrig, a chlai oedd ganddynt yn lle calch.

4 A dywedaſant, Moeſwch, adeiladwn i ni ddinas, a thŵr a'i nen hyd y nefoedd, a gwnawn i ni enw, rhag ein gwaſgaru ar hŷd wyneb yr holl ddaear.

5 A'r ARGLWYDD a ddiſgynnodd i weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai meibion dynion.

6 A dywedodd yr ARGLWYDD, Wele y bobl yn un, ac un iaith iddynt oll, a dymma eu dechreuad hwynt ar weithio: ac yr awr hon nid oes rwyſtr arnynt am ddim oll a'r a amcanaſant ei wneuthur.

7 Deuwch, diſgynnwn, a chymmyſgwn yno eu hiaith hwynt, fel na ddeallont iaith eu gilydd.

8 Felly 'r ARGLWYDD a'i gwaſgarodd hwynt oddi yno ar hyd wyneb yr holl ddaear: a pheidiaſant ag adeiladu'r ddinas.

† Sef, *Cymmyſg.* a Doeth. 10. 5. 9 Am hynny y gelwir ei henw hi † Babel, [a] o blegid yno y cymmyſgodd yr ARGLWYDD iaith yr holl ddaear, ac oddi yno y gwaſgarodd yr ARGLWYDD hwynt ar hŷd wyneb yr holl ddaear. 1658.

b Pen. 10. 22. 1 Cron. 1. 17. 10 ¶ [b] Dymma genhedlaethau Sem; Sem *ydoedd* fâb can mlwydd, ac a genhedlodd Arphacſad ddŵy flynedd wedi 'r diluw.

11 A Sem a fu fyw wedi iddo genhedlu Arphacſad bum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

12 Arphacſad hefyd a fu fyw bymtheng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Selah. 1693.

13 Ac Arphacſad a fu fyw gwedi iddo genhedlu Selah, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 Selah hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Heber. 1723.

15 A Selah a fu fyw wedi iddo genhedlu Heber, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

c 1 Cron. 1. 19. 16 [c] Heber hefyd a fu fyw bedair blynedd ar ddêg ar hugain, ac a genhedlodd Beleg. 1757.

d Luc. 3. 35. *Pbalec.* 17 A Heber a fu fyw wedi iddo genhedlu Peleg, ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

1787. 18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Reu.
19 A Pheleg a fu fyw gwedi iddo genhedlu Reu, naw o flynyddoedd, a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
1819. 20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd [c] Serug.
c Luc. 3. 35. *Saruch.* 21 A Reu a fu fyw wedi iddo genhedlu Serug, ſaith o flynyddoedd a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
1849. 22 Serug hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain: ac a genhedlodd Nachor.
23 A Serug a fu fyw wedi iddo genhedlu Nachor, ddau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
1878. 24 Nachor hefyd a fu fyw naw mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd [f] Derah.
f Luc. 3. 34. *Thara.* 25 A Nachor a fu fyw wedi iddo genhedlu Terah, onid un flwyddyn chwech ugain mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
26 Terah hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac [g] a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran.
g Joſ. 24. 2. 1 Cron. 1. 2. 27 ¶ A dymma genhedlaethau Terah: Terah a genhedlodd Abram, Nachor, a
2008. Haran: a Haran a genhedlodd Lot.
28 A Haran a fu farw o flaen Terah ei dâd, yngwlâd ei enedigaeth, o fewn Ur y Caldeaid.
29 Yna y cymmerodd Abram a Nachor iddynt wragedd: enw gwraig Abram *oedd*
h Pen. 22. 20. Sarai: ac enw gwraig Nachor, [h] Milcha, merch Haran, tâd Milcha, a thâd Iſcah.
i Pen. 16. 1, 2. a 18. 11, 12. 30 A [i] Sarai oedd amhlantadwy, heb blentyn iddi.
31 A Therah a gymmerodd Abram ei fâb, a Lot fâb Haran, mâb ei fâb, a Sarai ei waudd, gwraig Abram ei fâb; a hwy a
k Neh. 9. 7. Judeth 5. 7 Act. 7. 4. aethant allan ynghŷd o [k] Ur y Caldeaid, i fyned i dir Canaan; ac a ddaethant hyd yn Haran, ac a drigaſant yno.
2083. 32 A dyddiau Terah oedd bum mlynedd a dau can mlynedd, a bu farw Terah yn Haran.

PEN. XII.

Cwincwagenima, P. Jon. 7. P. 1 *Duw yn galw Abram, ac yn ei fendithio ef trwy addewid o Grift.* 4 *Yntau yn myned gyd a Lot o Haran.* 6 *Yn tramwy trwy wlâd Canaan,* 7 *yr hon a addewir iddo ef mewn gwleidiaeth.* 10 *Newyn yn ei yrru ef i'r Aipht.* 11 *Ofn yn peri iddo ef ddywedyd mai ei chwaer oedd ei wraig.* 14 *Pharao, wedi ei dwyn hi oddi arno ef, a gymmhellir gan blâu i'w rhoddi hi yn ei hôl.*

a Act. 7. 3. Heb. 11. 8. A'R [a] ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, Dôs allan o'th wlâd, ac oddi wrth dy genedl, ac o dŷ dy dâd, i'r wlâd a ddangoſwyf i ti.
2 A mi a'th wnâf yn genhedlaeth fawr, ac a'th fendithiaf, mawrygaf hefyd dy enw; a thi a fyddi yn fendith.
b Pen. 27. 29. Ecſ. 23. 22. Num. 24. 9. 3 [b] Bendithiaf hefyd dy fendithwyr, a'th felldithwyr a felldigaf: [c] a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti.
c Pen. 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. Pſ. 72. 17. Act. 3. 25. Gal. 3. 8. 4 Yna 'r aeth Abram, fel y llefaraſai 'r ARGLWYDD wrtho, a Lot a aeth gyd ag ef: ac Abram *oedd* fâb pymtheng mlwydd a thrugain, pan aeth efe allan o Haran.
5 Ac Abram a gymmerodd Sarai ei wraig, a Lot mâb ei frawd, a'u holl olud a gaſglaſent hwy, a'r eneidiau a ynnillaſent yn Haran, ac a aethant allan i fyned i wlâd Canaan: ac a ddaethant i wlâd Canaan.
6 ¶ Ac Abram a dramwyodd trwy'r tîr hyd le Sichem, hyd [d] waſtadedd Moreh: a'r [e] Canaanead *oedd* yn y wlâd y prŷd hynny.
7 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd i Abram ac a ddywedodd; [f] I'th hâd di y rhoddaf y tîr hwn: yntau a adeiladodd yno
g allor i'r ARGLWYDD, yr hwn a ymddangoſaſai iddo.
8 Ac efe a dynnodd oddi yno i'r mynydd, o du dwyrain Bethel, ac a eſtynnodd ei babell, *gan adael* Bethel tu a'r gorllewin, a Hai tu a'r dwyrain: ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a alwodd ar enw 'r ARGLWYDD.
9 Ac Abram a ymdeithiodd gan fyned ac ymdaith tu a'r dehau.
10 ¶ Ac yr oedd newyn yn y tîr, ac Abram
h a aeth i wared i'r Aipht i ymdeithio yno, am drymhâu o'r newyn yn y wlâd.
11 A bu, ac efe yn neſau i fyned i mewn i'r Aipht, ddywedyd o hono wrth Sarai ei wraig, Wele yn awr mi a wn mai gwraig lân yr olwg *wyt* ti:
12 A phan welo 'r Aiphtiaid dydi, hwy a ddywedant, Dymma ei wraig ef; a hwy a'm lladdant i, a thi a adawant yn fyw.
i Pen. 20. 13. Edr. Pen. 26. 7. 13 [i] Dywed, attolwg, *mai* fy chwaer *wyt* ti: fel y byddo da i mi er dy fwyn di, ac y byddwyf fyw o'th blegid di.
14 ¶ A bu pan ddaeth Abram i'r Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar y wraig, mai glân odiaeth *oedd* hi.
15 A thywyſogion Pharao a'u gwelſant hi, ac a'u canmolaſant hi wrth Pharao: a'r wraig a gymmerwyd i dŷ Pharao.
k Pen. 20. 14. ‡ *Ychen.* 16 Ac efe [k] a fu dda wrth Abram er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo ef ddefaid, a ‡ gwartheg, ac aſynnau, a gweiſion, a morwynion, ac aſynnod, a chammelod.
l Pen. 20. 18. 1 Cron. 16. 21. Pſ. 105. 14. 17 A'r ARGLWYDD [l] a darawodd Pharao a'i dŷ â phlâau mawrion, o achos Sarai gwraig Abram.
18 A Pharao a alwodd Abram, ac a ddywedodd; Pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? Pa ham na fynegaiſt i mi mai dy wraig *oedd hi?*
19 Pa ham y dywedaiſt, Fy chwaer *yw* hi? fel y cymmerwn hi yn wraig i mi: ond yr awr hon, wele dy wraig, cymmer *hi*, a dôs ymmaith.
20 A Pharao a roddes orchymmyn *i'w* ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i gollyngaſant ef ymmaith, a'i wraig, a'r hyn oll oedd eiddo ef.

PEN. XIII.

Jon. 8. B. 1 *Abram a Lot yn dychwelyd o'r Aipht.* 7 *Trwy anghyttundeb yn ymadel a'u gilydd.* 10 *Lot yn myned i Sodom ddrygionus.* 14 *Duw yn adnewyddu 'r cyfammod i Abram.* 18 *Yntau yn ſymmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.*

AC Abram a aeth i fynu o'r Aipht, efe a'i wraig, a'r hyn oll *oedd* eiddo; a Lot gyd ag ef, i'r dehau.
2 Ac Abram *oedd* gyfoethog iawn o anifeiliaid, *ac* o arian, ac aur.
a Pen. 12. 8. 3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r dehau hyd Fethel, hyd [a] y lle y buaſai ei babell ef ynddo yn y dechreuad, rhwng Bethel a Hai:
4 I lê 'r allor a wnaethai efe yno o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram ar enw yr ARGLWYDD.
5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a aethai gyd ag Abram, yr oedd defaid, a gwartheg, a phebyll.

6 [b] A'r

[b] Pen. 36. 7. [c] Pen. 12. 6. ‡ Heb. *gwŷr o frodyr.*

6 [b] A'r wlâd nid oedd abl i'w cynnal hwynt i drigo ynghŷd; am fod eu cyfoeth hwynt yn helaeth, fel na allent drigo ynghŷd.

Edr. Pen. 11. 27. Ecſod. 2. 13. Act. 7. 26. [d] Pen. 20. 15, a 34. 10. [e] Pen. 18. 20. Ezec. 16. 49. [f] Pen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 8. a 24. 7. a 26. 4. Deut. 34. 4. Act. 7. 5. [g] Pen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. a 28. 14. a 32. 12. Ecſ. 32. 13. Num. 23. 10. Deut. 1. 10. 1 Bren. 4. 20. 1 Cron. 27. 23. Eſ. 48. 19. Jer. 23. 21. Heb. 11. 12. [h] Pen. 14. 13. [i] Pen. 35. 27. a 37. 14.

7 Cynnen hefyd oedd rhwng bugeilydd aniſeiliaid Abram a bugeilydd aniſeiliaid Lot: [c] y Canaaneaid hefyd, a'r Pherezïaid oedd yna yn trigo yn y wlâd.

8 Ac Abram a ddywedodd wrth Lot, Na fydded cynnen attolwg rhyngof ſi a thi, na rhwng fy mugeiliaid i a'th fugeiliaid di, o herwydd ‡ brodyr ydym ni.

9 [d] Onid yw yr holl dîr o'th flaen di? ymneilldua attolwg oddi wrthyf: o's ar y llaw aſwy y *troi di*, minnau a droaf ar y ddehau; ac o's ar y llaw ddehau, minnau *a droaf* ar yr aſwy.

10 A Lot a gyfododd ei olwg, ac a welodd holl waſtadedd yr Jorddonen, mai dyfradwy *ydoedd* oll, cyn i'r ARGLWYDD ddifetha Sodoma a Gomorra, fel gardd yr ARGLWYDD, fel tîr yr Aipht, ffordd yr elych i Soar.

11 A Lot a ddewiſodd iddo waſtadedd yr Jorddonen, a Lot a aeth tu a'r dwyrain: felly yr ymneillduaſant bob un oddi wrth eu gilydd.

12 Abram a drigodd yn nhîr Canaan, a Lot a drigodd yn ninaſoedd y gwaſtadedd, ac a lueſtodd hyd Sodoma.

13 A [e] dynion Sodoma *oedd* ddrygionus, ac yn pechu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, wedi ymneilldu o Lot oddi wrtho ef, Cyfod dy lygaid, ac edrych o'r lle yr wyt ynddo, tu a 'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, a'r gorllewin.

15 Canys yr holl dîr a weli, [f] i ti y rhoddaf ef, ac i'th hâd byth.

16 [g] Gwnaf hefyd dy hâd di fel llwch y ddaear, megis o's dichon gŵr rifo llwch y ddaear, yna y rhifir dy hâd dithau.

17 Cyfod, rhodia trwy 'r wlâd, ar ei hŷd, ac ar ei llêd, canys i ti y rhoddaf hi.

18 Ac Abram a ſymmudodd *ei* lueſt, ac a ddaeth, ac [h] a drigodd yngwaſtadedd Mamre, [i] yr hwn *ydyd* yn Hebron, ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD.

PEN. XIV.

Jon. 8. P.

1 Pedwar brenin yn rhyfela yn erbyn pump. 12 Dala Lot yn garcharor. 14 Abram yn ei achub ef. 18 Melchiſedec yn bendithio Abram. 20 Abram yn talu degwm iddo ef. 22 Wedi i'w gyfranwyr gael eu rhannau, mae efe yn rhoddi 'r rhan arall o'r yſglyfaeth i frenin Sodoma.

2092. A Bu yn nyddiau Amraphel brenin Sinar, Arioch brenin Elaſar, Cedorlaomer brenin Elam, a Thidal brenin y cenhedloedd:

2 Wneuthur o honynt ryfel â Bera brenin Sodoma, ac â Birſa brenin Gomorra, *a* Sinab brenin Adma, ac â Semeber brenin [a] Pen. 19. 22. Seböim, ac â brenin Bela, hon *yw* [a] Soar.

3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant yn nyffryn Sidim: hwnnw yw 'r môr heli.

4 Deuddeng mlynedd y gwaſanaethaſant [b] Pen. 15. 20. Gedorlaomer, a'r drydedd flwyddyn ar ddêg y gwrthryfelaſant.

5 [c] Deut. 2. 20. A'r bedwaredd flwyddyn ar ddêg y daeth Cedorlaomer, a'r brenhinoedd y rhai [d] Deut. 2. 10, 11. *oedd* gyd ag ef, ac a darawſant y [b] Rephaïmiaid yn Aſteroth-Carnaim, [c] a'r Zuziaid yn Ham, [d] a'r Emiaid yn ‡ Safeh-Ciriathaim,

6 [e] A'r Horiaid yn eu mynydd Seir, hyd ‡ waſtadedd Paran, yr hwn *ydyd* wrth yr anialwch. [e] Deut. 2. ‡ *El.*

7 Yna y dychwelaſant, ac y daethant i Enmiſpat, honno *yw* Cades, ac a darawſant holl wlâd yr Amaleciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai oedd yn trigo yn [f] Haſeſontamar. Num. 12. 16. a 13. 3. [f] 2 Cron. 20. 2.

8 Allan hefyd yr aeth brenin Sodoma, a brenin Gomorra, a brenin Adma, a brenin Seboim, a brenin Bela, honno *yw* Soar: ac yn nyffryn Sidim y lluniaethaſant ryfel a hwynt;

9 A Chedorlaomer brenin Elam, a Thidal brenin y cenhedloedd, ac Amraphel brenin Sinar, ac Arioch brenin Elaſar: pedwar brenin yn erbyn pump.

10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o byllau clai, a brenhinoedd Sodoma a Gomorra a ffoiſant, ac a ſyrthiaſant yno: a'r lleill a ffoiſant i'r mynydd.

11 A hwy a gymmeraſant holl gyfoeth Sodoma a Gomorra, a'u holl luniaeth hwynt, ac a aethant ymmaith.

12 Cymmeraſant hefyd Lot *nai* fâb brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a aethant ymmaith, o herwydd yn Sodoma yr ydoedd efe'n trigo.

13 A daeth un a ddïangaſai, ac a fynegodd i Abram yr Hebread, ac [g] efe yn trigo yngwaſtadedd Mamre 'r Amoriad, brawd Eſcol, a brawd Aner, a'r rhai hyn *oedd* mewn cyngrair ag Abram. [g] Pen. 13.

14 A phan glybu Abram gaethgludo ei frawd, efe a ‡ arfogodd o'i hyfforddus *weiſion* a aneſid yn ei dŷ ef, ddau naw a thrichant, ac a ymlidiodd hyd Ddan. ‡ Neu, *ddygodd allan.*

15 Ac efe a ymrannodd yn eu herbyn hwy liw nôs, efe a'i weiſion, ac [h] a'i tarawodd hwynt, ac a'i hymlidiodd hyd Hoba, yr hon *ydyd* o'r tu aſſwy i Ddamaſcus. [h] Eſ. 41. 2, 3.

16 Ac efe a ddûg drachefn yr holl gyfoeth, a'i frawd Lot hefyd a'i gyfoeth a ddûg efe drachefn, a'r gwragedd hefyd, a'r bobl.

17 ¶ A brenin Sodoma a aeth allan i'w gyfarfod ef, (wedi ei ddychwelyd o daro Cedorlaomer, a'r brenhinoedd oedd gyd ag ef,) i ddyffryn Safeh, hwn yw [i] dyffryn y brenin. [i] 2 Sam. 18. 18.

18 [k] Melchiſedec hefyd brenin Salem, a ddug allan fara a gwîn, ac efe *oedd* offeiriad i Dduw goruchaf. [k] Heb. 7. 1.

19 Ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd; Bendigedig fyddo Abram gan Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear.

20 A bendigedig fyddo Duw goruchaf, yr hwn a roddes dy elynion yn dy law. Ac efe a roddes iddo [l] ddegwm o'r cwbl. [l] Heb. 7. 4.

21 A dywedodd brenin Sodoma wrth Abram, Dôd i mi ‡ y dynion, a chymmer i ti y cyfoeth. ‡ Heb. *yr eneidiau.*

22 Ac Abram a ddywedodd wrth frenin Sodoma, Dyrchefais fy llaw at yr ARGLWYDD Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear,

23 [m] Na chymmerwn o edau hyd garrai eſgid, nac o'r hyn oll *ydyd* eiddoti, rhag dywedyd o honot, Myfi a gyfoethogais Abram. [m] Felly Eſt. 9. 15, 16.

24 Ond yn unig yr hyn a fwytaodd y llangciau, a rhan y gwŷr y aethant gyd â mi, Aner, Eſcol, a Mamre: cymmerant hwy eu rhan.

PEN.

PEN. XV.

Jon. 9. B. 1 *Duw yn cyſſuro Abram.* 2 *Abram yn cwyno nad oedd gantho etifedd.* 4 *Duw yn addaw mâb iddo, ac amlhâu ei hâd ef.* 6 *Abram a gyfiawnhäir trwy ffydd.* 7 *Addewid o Wlâd Canaan tracheſn, a'i gadarnhâu trwy arwydd,* 12 *a gweledigaeth.*

a Pſ. 3. 3. a 5. 12. a 84. 11. a 91. 4. a 119. 114. b Pſ. 16. 5. c Jer. 33. 22. d Ecſod. 32. 13. Deut. 10. 22. 1 Cron. 27. 23. Rhuf. 4. 18. Heb. 11. 12. Edr. Pen. 13. 16. e Rhuf. 4. 3, 9, 22. Gal. 3. 6. Ja. 2. 23. f Pſ. 106. 31. g Pen. 11. 28. h Pſ. 105. 42. i Edr. Pen. 24. 13, 14. Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 14. 9, 10. 2 Br. 20. 8. k Jer. 34. 18. l Lef. 1. 17. m Ecſ. 12. 40. Act. 7. 6. n Ecſ. 1. 11. o Ecſ. 12. 36. Pſ. 105. 37. p Pen. 25. 8. q Ecſ. 12. 40. r Pen. 24. 7. s Pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 4. Ecſ. 23. 31. Num. 34. 3. Deut. 1. 7. a 11. 24. a 34. 4. Joſ. 1. 4. 1 Bren. 4. 2. 2 Cron. 9. 26. Neh. 9. 8. Eſ. 27. 12.

WEdi 'r pethau hyn y daeth gair yr ARGLWYDD at Abram mewn gweledigaeth, gan ddywedyd; Nac ofna Abram, myfi *ydyw* dy [a] darian, dy [b] wobr [c] mawr iawn.

2 A dywedodd Abram, ARGLWYDD [d] Dduw, bêth a roddi di i mi? gan fy mod yn myned yn ddiblant, a goruchwiliwr fy nhŷ *yw* Eleazar yma o Ddamaſcus.

3 Abram hefyd a ddywedodd, Wele, ni roddaiſt i mi hâd; ac wele, fy nghaethwas fydd fy etifedd.

4 Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef, gan ddywedyd, Nid hwn fydd dy etifedd, onid un a ddaw allan o'th ymyſgaroedd di fydd dy etifedd.

5 Ac efe a'i dûg ef allan, ac a ddywedodd, Golyga yn awr y nefoedd, a rhif y ſêr, [e] o gelli eu cyfrif hwynt: dywedodd hefyd wrtho, [f] Felly y bydd dy hâd di.

6 Yntau [g] a gredodd yn yr ARGLWYDD, ac efe [f] a'i cyfrifodd iddo yn gyfiawnder.

7 Ac efe a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddygais di allan o [g] Ur y Caldeaid, [h] i roddi i ti y wlâd hon i'w hetifeddu.

8 Yntau a ddywedodd, ARGLWYDD Dduw, [i] trwy ba beth y câf wybod yr etifeddaf hi?

9 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer i mi anner dair blwydd, a gafr dair blwydd, a hwrdd tair blwydd, a thurtur, a chyw colommen.

10 Ac [k] efe a gymmerth iddo y rhai hyn oll, ac a'i holltodd hwynt ar hŷd *eu* canol, ac a roddodd bob rhan ar gyfer ei gilydd, ond [l] ni holltodd efe yr adar.

11 A phan ddiſgynnai yr adar ar y celaneddau, yna Abram a'i tarfai hwynt.

12 A phan oedd yr haul ar fachludo, y ſyrthiodd trymgwſg ar Abram: ac wele ddychryn *a* thywyllni mawr yn ſyrthïo arno ef.

13 Ac efe a ddywedodd wrth Abram, Gan wybod gwybydd, [m] y bydd dy hâd di yn ddieithr mewn gwlâd nid *yw* eiddynt, [p] ac a'u gwaſanaethant, a [n] hwythau a'u cyſtuddiant bedwar can mlynedd.

14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon a waſanaethant, a farnaf fi: ac wedi hynny [o] y deuant allan â chyfoeth mawr.

15 A thi a ai at dy dadau mewn heddwch: [p] ti a gleddir mewn henaint têg.

16 Ac [q] y bedwaredd oes y dychwelant yma, canys ni chyflawnwyd etto anwiredd yr Amoriaid.

17 A bu pan fachludodd yr haul, a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu, a lamp dan llyd yn tramwyo rhwng y darnau hynny.

18 Yn y dydd hwnnw [r] y gwnaeth yr ARGLWYDD gyfammod ag Abram, gan ddywedyd; [s] I'th hâd di y rhoddais y wlâd hon, o afon yr Aipht hyd yr afon fawr, afon Euphrates:

19 Y Ceneaid, a'r Ceneziaid, a'r Cadmoniaid,

20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Pherezïaid, a'r Rephaïmiaid,

21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Canaaneaid, a'r Girgaſiaid, a'r Jebuſiaid.

PEN. XVI.

1 *Sarai yn amblantadwy, yn rhoddi Hagar i Abram.* 4 *Hagar wedi ei chyſtuddio am ddiyſtyru ei meiſtres, yn rhedeg i ffordd.* 7 *Angel yn ei danfon hi yn ei hôl i'w daroſtwng ei hun,* 11 *ac yn dywedyd iddi am ei mâb.* 15 *Genedigaeth Iſmael.*

SArai hefyd, gwraig Abram, ni phlantaſai iddo, ac yr ydoedd iddi forwyn o Aiphtes, a'i henw [a] Agar. 2083. a Gal. 4. 24.

2 A Sarai a ddywedodd wrth Abram, Wele yn awr, yr ARGLWYDD a luddiodd i mi blanta: [b] dôs attolwg at fy llawforwyn, ſe allai ‡ y cair i mi blant o honi hi: ac Abram a wrandawodd ar lais Sarai. b Felly Pen. 30. 3, 9. ‡ Heb. *yr adeilegir ſi genthi hi.*

3 A Sarai gwraig Abram a gymmerodd ei morwyn Agar yr Aiphtes, wedi trigo o Abram ddeng mlynedd yn nhîr Canaan, a hi a'i rhoddes i Abram ei gŵr yn wraig iddo.

4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar, a hi a feichiogodd: a phan welodd hithau feichiogi o honi, yr oedd ei meiſtres yn wael yn ei golwg hi.

5 Yna y dywedodd Sarai wrth Abram, *Bydded* fy ngham i arnat ti: mi a roddais fy morwyn i'th fynwes, a hithau a welodd feichiogi o honi, a gwael ydwyf yn ei golwg hi: barned yr ARGLWYDD rhyngof fi a thi.

6 Ac Abram a ddywedodd wrth Sarai, Wele dy forwyn yn dy law di, gwnâ iddi yr hyn a fyddo da yn dy olwg dy hun: yna Sarai a'i cyſtuddiodd hi, a hithau a ffodd † rhagddi hi. † Heb. *rhag ei hwyneb.*

7 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a'i cafodd hi wrth ffynnon ddwfr, yn yr anialwch, wrth y ffynnon yn ffordd [c] Sur: c Ecſ. 15. 22.

8 Ac efe a ddywedodd, Agar morwyn Sarai, o ba le y daethoſt? ac i ba le yr ai di? A hi a ddywedodd, Ffoi yr ydwyfi rhag wyneb fy meiſtres Sarai.

9 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthi, Dychwel at dy feiſtres, ac ymddaroſtwng tan ei dwylaw hi.

10 Angel yr ARGLWYDD a ddywedodd hefyd wrthi hi; [d] Gan amlhâu yr amlhâf dy hâd di, fel na rifir ef o lioſogrwydd. d Pen. 17. 20.

11 Dywedodd angel yr ARGLWYDD hefyd wrthi hi, Wele di yn feichiog, a thi a eſgori ar fâb, ac a elwi ei enw ef † Iſmäel: canys yr ARGLWYDD a glybu dy gyſtudd di. † Sef *Duw a wrendy.* e Pen. 25. 18.

12 Ac efe a fydd ddŷn gwŷllt, a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntau, [e] ac efe a drîg ger bron ei holl frodyr. f Edr. Pen. 32. 30.

13 [f] A hi a alwodd enw 'r ARGLWYDD yr hwn oedd yn llefaru wrthi, Ti O Dduw wyt yn edrych arnafi: canys dywedodd, Oni edrychais yma hefyd ar ôl yr hwn ſydd yn edrych arnaf? g Pen. 24. 62. a 25. 11. † Sef *ffynnon yr hwn ſy'n byw ac yn fy ngwe-led.*

14 Am hynny y galwyd y ffynnon [g] †Beerlahai-roi: wele, rhwng Cades a Bered *y mae hi.*

15 ¶ Ac [h] Agar a ymddûg fâb i Abram: ac Abram a alwodd enw ei fâb a ymddygaſai Agar, Iſmael. h Gal. 4. 22.

16 ¶ Ac Abram *oedd* fâb pedwar ugain mlwydd a chwêch o flynyddoedd, pan ymddûg Agar Iſmael i Abram. 2094.

PEN. XVII.

1 *Duw yn adnewyddu 'r Cyfammod.* 5 *Newidio enw Abram yn arwydd o fendith mwy.* 10 *Ordeinio Enwaediad.* 15 *Newid enw Sarai,* Enwaediad Criſt, B. Jon. 10. B.

rai, a'i bendithio. 17 *Addewid o Iſaac.* 23 *Enwaedu ar Abraham ac Iſmael.*

2107. A Phan oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangoſodd yr ARGLWYDD i Abram, ac a ddywedodd wrtho; Myfi *yw* Duw hollalluog, [a] rhodia ger fy mron i, a bydd † berffaith.

[a] Pen. 5. 22. a 48. 15.

[1] Br. 2. 4. a 8, 25.

† Neu, *union*, neu *bûr*.

2 A mi a wnâf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac [b] a'th amlhâf di yn aml iawn.

[b] Pen. 12. 2. a 13. 16.

3 Yna y ſyrthiodd Abram ar ei wyneb, a llefarodd Duw wrtho ef, gan ddywedyd,

[c] Neh. 9. 7.

4 Myfi, wele, mi *a wnâf* fy nghyfammod â thi, a thi a fyddi yn dâd llawer o genhedloedd.

[d] Rhuf. 4. 17.

5 A'th enw ni elwir mwy Abram, onid [c] dy enw fydd Abraham, [d] canys yn dâd llawer o genhedloedd i'th wneuthum.

[e] Pen. 35. 11.

6 A mi a'th wnâf yn ffrwythlon jawn, ac a wnâf [e] genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o honot ti.

7 Cadarnhâf hefyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac â'th hâd ar dy ôl di trwy eu hoeſoedd, yn gyfammod tragywyddol, i fod yn Dduw i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di.

[f] Pen. 12. 7. a 13. 15.

8 A [f] mi a roddaf i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di, wlâd dy ymdaith, *ſef* holl wlâd Canaan yn etifeddiaeth dragywyddol, a mi a fyddaf yn Dduw iddynt.

9 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Cadw dithau fy nghyfammod i, ti a'th hâd ar dy ôl, trwy eu hoeſoedd.

10 Dymma fy nghyfammod a gedwch rhyngof fi a chwi, a'th hâd ar dy ôl di:

[g] Act. 7. 8.

[g] enwaedir pob gwrryw o honoch chwi.

11 A chwi a enwaedwch gnawd eich

[h] Rhuf. 4. 11.

dienwaediad: a bydd [h] yn arwydd cyfammod rhyngof fi a chwithau.

[i] Lef. 12, 3. Luc. 2, 21. Jo. 7, 22.

12 Pob gwrryw yn ŵyth niwrnod oed [i] a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a aner yn tŷ, ac a bryner am arian gan neb dieithr, yr hwn nid yw o'th hâd di.

13 Gan enwaedu enwaeder yr hwn a aner yn dy dŷ di, ac a bryner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.

14 A'r gwrryw dienwaededig yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddienwaediad, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o ſŷſg ei bobl: *o blegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.

15 ¶ Duw hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, onid Sara *ſydd* ei henw hi.

16 Bendithiaf hi hefyd, a rhoddaf i ti fâb o honi: ïe bendithiaf hi fel y byddo yn

[k] Pen. 35. 11.

[k] genhedloedd: brenhinoedd pobloedd fydd o honi hi.

17 Ac Abraham a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, A blentir i fâb can mlwydd? ac a blanta Sara yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain?

18 Ac Abraham a ddywedodd wrth Dduw, Oh na byddai fyw Iſmael ger dy fron di!

[l] Pen. 18. 10. a 21. 2.

19 A Duw a ddywedodd, [l] Sara dy wraig a ymddŵg i ti fâb yn ddiau, a thi a elwi ei enw ef Iſaac: a mi a gadarnhâf fy nghyfammod ag ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* â'i hâd ar ei ôl ef.

20 Am Iſmael hefyd i'th wrandewais,

[m] Pen. 16. 10.

wele [m] mi a'i bendithiais ef, a mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i lliooſogaf yn aml

[n] Pen. 25. 12, 16.

jawn: [n] deuddeg tywyſog a genhedla efe, a mi a'i gwnâf ef yn genhedlaeth fawr.

21 Eithr fy nghyfammod a gadarnhâf ag Iſaac, [o] yr hwn a ymddŵg Sara i ti y pryd hwn, y flwyddyn neſaf.

2107.

[o] Pen. 18. 2.

22 Yna y peidiodd a llefaru wrtho, a Duw a aeth i fynu oddi wrth Abraham.

23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Iſmael ei fâb, a'r rhai oll a aneſid yn ei dŷ ef, a'r rhai oll a brynaſai efe â'i arian, pob gwrryw o ddynion tŷ Abraham, ac efe a enwaedodd gnawd eu dienwaediad hwynt o fewn corph y dŷdd hwnnw, fel y llefaraſai Duw wrtho ef.

24 Ac Abraham *oedd* fâb onid un mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

25 Ac Iſmael ei fâb ef yn fâb tair blwydd ar ddêg, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

26 O fewn corph y dŷdd hwnnw 'r enwaedwyd Abraham, ac Iſmael ei fâb.

27 A holl ddynion ei dŷ ef y rhai a aneſid yn tŷ, ac a bryneſid ag arian gan neb dieithr, a enwaedwyd gyd ag ef.

PEN. XVIII.

1 Abraham yn derbyn tri Angel i'w dŷ. 9 Sara a geryddir am chwerthin rhyngddi a hi ei hun o ran yr addewid dieithr. 17 Duw yn rhybuddio Abraham am ddinyſtr Sodoma. 23 Ac Abraham yn eiriol troſtynt.

Sul y Drindod, P. Jon. 10. P.

A 'R ARGLWYDD a ymddangoſoddiddo ef yngwaſtadedd Mamre, ac efe yn eiſtedd *wrth* ddrŵs y babell, yngwrês y dŷdd.

2 [a] Ac efe a gododd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele driwyr yn ſefyll ger ei fron: a phan eu gwelodd, efe a redodd o ddrŵs y babell i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd tu a'r ddaear.

[a] Heb. 13. 2.

3 Ac a ddywedodd, Fy Arglwydd, o's cefais yn awr ffafr yn dy olwg di, na ddôs heibio attolwg oddi wrth dy wâs.

4 [b] Cymmerer attolwg ychydig ddwfr, a golchwch eich traed, a gorphywyſwch dan y pren:

[b] Pen. 43. 24.

5 Ac [c] mi a ddygaf dammaid o fara; a chryſhêwch eich calon, wedi' hynny y cewch fyned ymmaith, [d] o herwydd i hynny y daethoch † at eich gwâs: a hwy a ddywedaſant, Gwnâ felly fel y dywedaiſt.

[c] Barn. 6. 18. a 13. 15.

[d] Pen. 19. 8. a 33. 10.

† Heb. *heibio i'ch.*

6 Ac Abraham a fryſiodd i'r babell at Sara, ac a ddywedodd, Parotoa ar frŷs dair phiolaid o flawd peillied, tylina, a gwnâ yn deiſennau.

7 Ac Abraham a redodd at y gwartheg, ac a gymmerodd lô tyner a da, ac a'i rhoddodd at y llangc, yr hwn a fryſiodd i'w barotôi ef.

8 Ac efe a gymmerodd ymenyn, a llaeth, a'r llô a barotoiſai efe, ac a'i rhoddes o'u blaen hwynt: ac efe a ſafodd gyd â hwynt tan y pren, a hwy a ſwytaſant.

[e] ad. 14. [f] 2 Bren.

9 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Mae Sara dy wraig? ac efe a ddywedodd, Wele *hi* yn y babell.

4. 16. [g] Pen. 17. 19, 21.

10 Ac *un* a ddywedodd, [e] Gan ddychwelyd y dychwelaf attat [f] ynghylch amſer bywiolaeth, ac wele [g] fâb i Sara dy wraig. A Sara oedd yn clywed *wrth* ddrŵs y babell, yr hwn *oedd* o'i ôl ef.

a 21. 2. Rhuf. 9. 9. [h] Pen. 17. 17. Rhuf. 4.

11 [h] Abraham hefyd a Sara *oedd* hên, wedi myned mewn oedran; *a* pheidiaſai fod i Sara yn ôl arfer gwragedd.

19. Heb. 11. 11, 12.

12 Am hynny y chwarddodd Sara rhyngddi a hi ei hun, gan ddywedyd, [i] Ai gwedi fy heneiddio y bydd i mi drythyllwch, [k] a'm harglwydd yn hên *hefyd?*

[i] Luc. 1. 18. [k] 1 Pedr 3. 6.

2107. 13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Abraham, Pa ham y chwarddodd Sara fel hyn, gan ddywedyd, A blantaf innau yn wir, wedi fy heneiddio?

[1] Jer. 32. 17. 14 [1] A fydd dim yn anhawdd i'r ARGLWYDD? [m] ar yr amſer nodedig y dychwelaf attat, ynghŷlch amſer bywiolaeth, a mâb *fydd* i Sara.

Zech. 8. 6. Mat. 19. 26. Luc. 1. 37. [m] Pen. 17. 21. 15 A Sara a wâdodd, gan ddywedyd, Ni chwerddais i; o herwydd hi a ofnodd: yntau a ddywedodd, Nag ê, o blegid ti a chwerddaiſt.

[n] Rhuf. 15. 24. 3 Jo. 6. 16 ¶ A'r gwŷr a godaſant oddi yno, ac a edrychaſant tu a Sodoma: Ac Abraham a aeth gyd â hwynt, [n] i'w hanfon hwynt.

[o] Am. 3. 7. Jo. 15. 15. 17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, [o] A gelaf fi rhag Abraham yr hyn a wnâf?

[p] Pen. 12. 3. a 22. 18. Act. 3. 25. Gal. 3. 8. 18 Canys Abraham yn ddiau a fydd yn genhedlaeth fawr a chrêf, ac [p] ynddo ef y bendithir holl genhedloedd y ddaear.

19 Canys mi a'i hadwaen ef, y gorchymmyn efe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ôl, gadw o honynt ffordd yr ARGLWYDD, gan wneuthur cyfiawnder a barn, fel y dygo'r ARGLWYDD ar Abraham yr hyn a lefarodd efe am dano.

20 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd,

[q] Pen. 4. 10. a 19. 13. Am *fod* [q] gwaedd Sodoma a Gomorra yn ddirfawr, a'u pechod hwynt yn drwm iawn;

Ja. 5. 4. 21 [r] Diſgynnaf yn awr, ac edrychaf, ai yn [r] Pen. 11. 5. ôl eu gwaedd a ddaeth attaſi, y gwnaethant yn hollol: ac onid e, mynnaf wybod.

22 A'r gwŷr a droeſant oddi yno, ac a aethant tu a Sodoma: ac Abraham yn ſefyll etto ger bron yr ARGLWYDD.

23 ¶ Abraham hefyd a neſaodd, ac a ddywedodd, A ddifethi di 'r cyfiawn hefyd ynghŷd a'r annuwiol?

[s] Jer. 5. 1. 24 [s] Ond odid y mae dêg a deugain o rai cyfiawn yn y ddinas, a ddifethi di *hwynt* hefyd, ac ni arbedi y lle er mwyn y dêg a deugain cyfiawn ſydd o'i mewn hi?

25 Na byddo i ti wneuthur y cyfryw beth, gan ladd y cyfiawn gyd â 'r annuwiol, fel y byddo 'r cyfiawn megis yr annuwiol: na byddo *hynny* i ti; [t] oni wnâ barnydd yr holl ddaear farn?

[t] Job 8. 3. a 34. 17. Rhuf. 3. 6. 26 A dywedodd yr ARGLWYDD, O's câf fi yn Sodoma ddêg a deugain yn gyfiawn o fewn y ddinas, mi a arbedaf yr holl fangre er eu mwyn hwynt.

27 Ac Abraham a attebodd, ac a ddywedodd, Wele yn awr y dechreuais leſaru wrth fy ARGLWYDD, a mi [u] yn llŵch ac yn lludw.

[u] Pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7. 28 Ond odid bydd pump yn eiſiau o'r dêg a deugain cyfiawn: a ddifethi di 'r holl ddinas er pump? yntau a ddywedodd, Na ddifethaf o's câf yno bump a deugain.

1 Cor. 15. 47, 48. 2 Cor. 5. 1. 29 Ac efe a 'chwanegodd leſaru wrtho ef etto, ac a ddywedodd: Ond odid cair yno ddeugain: yntau a ddywedodd, Ni's gwnâf er mwyn y deugain.

30 Ac efe a ddywedodd, Oh na ddigied fy ARGLWYDD o's llefaraf, cair yno ond odid ddêg ar hugain: yntau a ddywedodd, Ni's gwnâf o's caf yno ddêg ar hugain.

31 Yna y dywedodd efe, Wele yn awr y dechreuais leſaru wrth fy ARGLWYDD: ond odid cair yno ugain: yntau a ddywedodd, Ni's difethaf er mwyn ugain.

[x] Barn. 6. 39. 32 Yna y dywedodd, [x] Oh na ddigied fy ARGLWYDD, a llefaraf y waith hon yn unig, ond odid cair yno ddêg: yntau a ddywedodd, Ni's difethaf er mwyn dêg.

33 A'r ARGLWYDD a aeth ymmaith pan ddarfu iddo ymddiddan ag Abraham: ac Abraham a ddychwelodd i'w le ei hun. 2107.

PEN. XIX.

1 *Lot yn derbyn angylion i'w dŷ.* 4 *Taro y Sodomiaid annuwiol â dallineb.* 12 *Danfon Lot i'r mynydd er mwyn ei ddiogelwch.* 18 *Yntau yn cael cennad i fyned i Soar.* 24 *Dinyſtrio Sodom a Gomorra.* 26 *Troi gwraig Lot yn goloſn halen.* 30 *Lot yn trigo mewn ogof.* 31 *Godinebus fonedd Moab ac Ammon.*

Sul 1. o'r Grawys, h. w. 30. B. Jon. 11. B.

A Dau angel a ddaeth i Sodoma yn yr hwyr, a Lot yn eiſtedd ym mhorth Sodoma: a phan welodd Lot, efe a gyfododd i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd *a'i* wyneb tu a'r ddaear;

2 Ac efe a ddywedodd, Wele yn awr fy Arglwyddi, [a] trowch attolwg i dŷ eich gwâs, lletywch heno hefyd, a [b] golchwch eich traed, yna codwch yn forau ac ewch i'ch taith: A hwy a ddywedaſant, [c] Nag ê, o herwydd nyni a arhoſwn heno yn yr heol.

[a] Heb. 13. 2. [b] Pen. 18. 4. [c] Eder. Luc. 24. 48.

3 Ac efe a fu daer jawn arnynt hwy: yna y troeſant atto, ac y daethant i'w dŷ ef, ac efe a wnaeth iddynt wledd, ac a bobodd fara croyw, a hwy a fwytaſant.

4 ¶ Eithr cyn gorwedd o honynt, gwŷr y ddinas, *ſef* gwŷr Sodoma, a amgylchaſant o amgylch y tŷ, hên ac ieuangc, *ſef* yr holl bobl o bob cwrr.

5 Ac a alwaſant ar Lot, ac a ddywedaſant wrtho, Mae 'r gwŷr a ddaethant attat ti heno? [d] dŵg hwynt allan attom ni, fel yr adnabyddom hwynt.

[d] Barn. 19. 22.

6 Yna y daeth Lot attynt hwy allan i'r drŵs, ac a gauodd y ddôr ar ei ôl;

7 Ac a ddywedodd, Attolwg fy mrodyr, na wnewch ddrŵg.

8 [e] Wele yn awr, *y mae* dwy ferched genyfi, y rhai nid adnabuant ŵr; dygaf hwynt allan attoch chwi yn awr, a gwnewch iddynt fel y gweloch yn ddâ: yn unig na wnewch ddim i'r gwŷr hyn, [f] o herwydd er mwyn hynny y daethant dan gyſgod fy nghronglwyd i.

[e] Edr. Barn. 19. 24. [f] Edr. Pen. 18. 5.

9 A hwy a ddywedaſant, Saf hwnt: dywedaſant hefyd, Efe a ddaeth i ymdaith yn unig, ac yn awr ai gan farnu y barna efe? yn awr nyni a wnawn fwy o niwaid i ti nag iddynt hwy. A hwy a bwyſaſant yn drwm ar y gŵr, *ſef* ar Lot, a hwy a neſaſant i dorri 'r ddôr.

10 A'r gwŷr a eſtynnaſant eu llaw, ac a ddygaſant Lot attynt i'r tŷ, ac a gauaſant y ddôr.

11 Tarawſant hefyd y dynion [g] *oedd wrth* ddrŵs y tŷ â dallineb, o ſychan i fawr, fel y blinaſant yn ceiſio 'r drŵs.

[g] Doeth. 19. 17. Edr. 2.

12 ¶ A'r gwŷr a ddywedaſant wrth Lot, A oes gennyt ti yma neb etto? mâb ynghyſraith, a'th feibion, a'th ferched, a'r hyn oll *ſydd* i ti yn y ddinas, a ddygi di allan o'r fangre hon.

Bren. 6. 18. Act. 13. 11.

13 O blegid ni a ddinyſtriwn y lle hwn, am fod [h] eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'n hanfonodd ni i'w ddinyſtrio ef.

[h] Pen. 18. 20.

14 Yna yr aeth Lot allan, ac a lefarodd wrth ei ddawon, y rhai oedd yn prîodi ei ferched ef, ac a ddywedodd; Cyfodwch, deuwch allan o'r fan yma: o herwydd y mae 'r ARGLWYDD yn difetha 'r ddinas hon: ac yngolwg ei ddawon yr oedd efe fel un yn cellwair.

15 ¶ Ac

2107. 15 ¶ Ac ar godiad y wawr yr angylion a
fuant daer ar Lot, gan ddywedyd; Cyfod,
cymmer dy wraig, a'th ddwy ferched, y rhai
† *yngboſpedigaetb.* ſydd i'w cael, rhag dy ddifetha di † yn an-
wiredd y ddinas.
[1] Doeth. 10. 6. 16 [1] Yntau a oedd hwyrfrydig, a'r gwŷr
a ymaflasant yn ei law ef, ac yn llaw ei
wraig, ac yn llaw ei ddwy ferched, am
dosturio o'r ARGLWYDD wrtho ef; ac a'i
dygasant ef allan, ac a'i gosodasant o'r tu
allan i'r ddinas.
17 Ac wedi iddynt eu dwyn hwynt allan,
[k] Ad. 26. Mat. 24. 16, 17, 18. Luc. 9. 62. Philip. 3. 13, 14. efe a ddywedodd, Diangc am dy einioes, [k]nac
edrych ar dy ôl, ac na saf yn yr holl wasta-
dedd: diangc i'r mynydd rhag dy ddifetha.
18 A dywedodd Lot wrthynt, Oh nid
felly fy Arglwyddi.
19 Wele yn awr, cafodd dy wâs ffafr yn
dy olwg, a mawrheaiſt dy drugaredd a
wnaethoſt a mi, gan gadw fy einioes, ac ni
allaf fi ddiangc i'r mynydd rhag i ddrŵg fy
ngoddiweddyd, a marw o honof.
20 Wele yn awr y ddinas hon yn agos i
ffoi iddi, a bechan yw: Oh gâd i mi ddiangc
yno: (Onid bechan yw hi?) a byw fydd fy
enaid.
21 Yntau a ddywedodd wrtho, Wele mi
† *Dderbyniais dy wyneb.* a † ganiateais dy ddymuniad hefyd am y
peth hyn, fel na ddinyſtriwyf y ddinas *am*
yr hon y dywedaiſt.
[l] Edr. Pen. 32. 25, 26. Ecſ. 32. 10. Deut. 9. 14. 22 Bryſia, diangc yno, o herwydd [l] ni
allaf wneuthur dim nes dy ddyfod yno: am
hynny y galwodd efe [m] enw y ddinas Soar.
23 ¶ Cyfodaſai yr haul ar y ddaear, pan
ddaeth Lot i Soar.
[n] Mar. 6. 5. [m] Pen. 13. 10. a 14. 2. [n] Deut. 29. 23. Luc. 17. 29. Eſ. 13. 19. Jer. 50. 40. Ezec. 16. 49. Hoz. 11. 8. Am. 4. 11. Zeph. 2. 9. 2 Pedr 2. 6. Jud. 7. 24 Yna [n] 'r ARGLWYDD a wlawiodd ar
Sodoma a Gomorra frwmſtan, a thân oddi
wrth yr ARGLWYDD, allan o'r nefoedd.
25 Felly y dinyſtriodd efe y dinaſoedd
hynny, a'r holl wastadedd, a holl drigolion
y dinaſoedd, a chnŵd y ddaear.
26 ¶ Eithr ei wraig ef a edrychodd drach
ei chefn o'i du ôl ef, a hi a aeth [o] yn golofn
halen.
[o] Doeth. 10. 7. Luc. 17. 32. [p] Pen. 18. 22. 27 ¶ Ac Abraham a aeth yn forau i'r lle
[p] y safasai efe ynddo ger bron yr AR-
GLWYDD.
28 Ac efe a edrychodd tu a Sodoma a Go-
morra, a thu a holl dîr y gwastadedd, ac a
edrychodd, ac wele cyfododd mŵg y tîr,
fel mŵg ffwrnes.
29 ¶ A phan ddifethodd Duw ddina-
ſoedd y gwastadedd, yna y cofiodd Duw am
Abraham, ac a yrrodd Lot o ganol y dinyſtr,
pan ddinyſtriodd efe 'r dinaſoedd yr oedd
Lot yn trigo ynddynt.
30 ¶ A Lot a eſgynnodd o Soar, ac a dri-
godd yn y mynydd, a'i ddwy ferched gyd
ag ef: o herwydd efe a ofnodd drigo yn Soar,
ac a drigodd mewn ogof, efe a'i ddwy
ferched.
31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth yr ieu-
angaf, Ein tâd ni *ydd* hên, a gŵr nid oes yn
y wlâd i ddyfod attom ni, wrth ddefod yr
holl ddaear.
32 Tyred, rhoddwn i'n tâd wîn i'w yfed,
a gorweddwn gyd ag ef, fel y cadwom hâd
o'n tâd.
33 A hwy a roddaſant wîn i'w tâd i yfed
y noſon honno, a'r hynaf a ddaeth ac a or-
weddodd gyd â'i thâd, ac ni wybu efe pan
orweddodd hi, na phan gyfododd hi.
34 A thrannoeth y dywedodd yr hynaf
wrth yr ieuangaf, Wele myfi a orweddais
neithiwyr gyd â'm tâd, rhoddwn wîn iddo
ef i'w yfed heno hefyd, a dôs dithau a
gorwedd gyd ag ef, fel y cadwom hâd o'n tâd. 2107.
35 A hwy a roddaſant wîn i'w tâd i yfed
y noſon honno hefyd, a'r ieuangaf a gododd,
ac a orweddodd gyd ag ef: ac ni wybu efe
pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.
36 Felly dwy ferched Lot a feichiogwyd
o'u tâd.
37 A'r hynaf a eſgorodd ar fâb, ac a al-
wodd ei enw ef Moab: efe yw tâd y Mo-
abiaid hyd heddyw.
38 A'r ieuangaf hefyd a eſgorodd bithau
ar fâb, ac a alwodd ei enw ef Benammi;
efe yw tâd meibion Ammon hyd heddyw.

PEN. XX.

1 Abraham yn ymdaith yng Ngerar, 2 Yn gwadu ei wraig ac yn ei cholli hi. 3 Ceryddu Abimelec mewn breuddwyd o'i bachos hi. 9 Yntau yn ceryddu Abraham, 14 Yn rhoddi Sara yn ei hôl, 16 Ac yn ei cheryddu hi, 17 Ac yn cael ei jachâu trwy weddi Abraham.

Jon. 11. P. AC Abraham a aeth oddi yno i dîr y de-
hau, ac a gyfanneddodd rhwng [a] Cades
a Sur, ac a ymdeithiodd yng Ngerar.
[a] Pen. 16, 7, 14. 2 A dywedodd Abraham am Sara ei
wraig, [b] Fy chwaer yw hi: ac Abimelec
[b] Pen. 12, 13. brenin Gerar a anfonodd ac a gymmerth
Sara.
[c] Pſ. 105, 14. [d] Job 33. 14, 15. 3 Yna [c] y daeth Duw at Abimelec nof-
waith [d] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd
wrtho, Wele dŷn marw wyt ti am y wraig
a gymmeraiſt, a hithau yn berchen gŵr.
4 Ond Abimelec ni neſasai atti hi: ac efe
a ddywedodd, ARGLWYDD, a leddi di ge-
nedl gyfiawn hefyd?
5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi, Fy
chwaer yw hi? a hithau hefyd ei hun a ddy-
wedodd, Fy mrawd yw efe: † ym mher-
† *yn fymffeithrwydd.* ffeithrwydd fy nghalon, ac ynglendid fy
nwylaw y gwneuthum hyn.
[e] Pen. 31. 7. a 35. 5. Ecſ. 34. 24. 1 Sam. 25. 26. [f] Pen. 39. 9. Lef. 6. 2. Pſ. 51. 4. 6 Yna y dywedodd Duw wrtho ef mewn
breuddwyd, Minnau a wn mai ym mherffei-
thrwydd dy galon y gwnaethoſt hyn: a [e] mi
a'th atteliais rhag pechu [f] i'm herbyn: am
hynny ni adewais i ti gyffwrdd a hi.
7 Yn awr gan hynny dod y wraig drachefn
i'r gŵr, o herwydd prophwyd yw efe, ac
efe a weddia trosot, a byddi fyw: ond oni
roddi hi drachefn, gwybydd y byddi farw
yn ddïau, ti a'r rhai oll ydynt eiddoti.
8 Yna y cododd Abimelec yn forau, ac a
alwodd am ei holl weiſion, ac a draethodd
yr holl bethau hyn † wrthynt hwy: a'r
† *Heb. yn eu cluſtiau* gŵr a ofnaſant yn ddirfawr.
9 Galwodd Abimelec hefyd am Abra-
ham, a dywedodd wrtho, Bêth a wnaethoſt
i ni? a phêth a bechais i'th erbyn, pan
[g] Pen. 26, 10. [g] ddygyt bechod *mor* fawr arnafi, ac ar fy
nheyrnas? gwnaethoſt â mi weithredoedd
ni ddyleſid eu gwneuthur.
10 Abimelec hefyd a ddywedodd wrth
Abraham, Bêth a welaiſt, pan wnaethoſt y
peth hyn?
11 A dywedodd Abraham, Am ddywedyd
o honof, Yn ddïau nid *oes* ofn Duw yn
y lle hwn: a hwy a'm lladdant i o achos fy
ngwraig.
12 A hefyd yn wîr fy chwaer *yw* hi:
merch fy nhâd yw hi, ond nid merch fy
mam; ac y mae hi yn wraig i mi.
13 Ond pan barodd Duw i mi grwydro
o dŷ fy nhâd, yna y dywedais wrthi hi,
Dymma dy garedigrwydd yr hwn a wnai
â mi ym mhob lle y delom iddo, [h] dywed
[h] Pen. 12, 13. am danaf fi, Fy mrawd yw efe.

2107. 14 Yna [i] y cymmerodd Abimelec ddefaid, a gwartheg, a gweiſion, a morwynion, ac a'i rhoddes i Abraham: rhoddes hefyd iddo ef Sara ei wraig drachefn.

[i] Pen. 12. 16.

15 A dywedodd Abimelec, Wele fy ngwlâd ger dy fron di, trîg lle y byddo da yn dy olwg.

16 Ac wrth Sara y dywedodd, Wele rhoddais i'th frawd fil o *ddarnau* arian: wele ef yn orchudd llygaid it', i'r rhai oll *fydd* gyd â thi, a chyd â phawb *eraill*: fel hyn y ceryddwyd hi.

17 ¶ Yna Abraham a weddîodd ar Dduw, a Duw a jachaodd Abimelec, a'i wraig, a'i forwynion, a hwy a blantaſant.

18 O herwydd yr ARGLWYDD gan gau a gauaſai ar bob crôth yn nhŷ Abimelec, o achos Sara gwraig Abraham.

PEN. XXI.

Jon. 12. B. 1 *Genedigaeth Iſaac,* 4 *a'i Enwaediad.* 6 *Llawenydd Sara.* 9 *Bwrw Hagar ac Iſmael allan.* 15 *Hagar mewn cyfyngdra.* 17 *Yr Angel yn ei chyſſuro hi.* 22 *Cymgrair rhwng Abimelec ac Abraham ym Meerſebah.*

[a] Pen. 17. 19. a 18. 10, 14. [b] Act. 7. 8. Gal. 4. 22. Heb. 11. 11. [c] Pen. 17. 19.

A'R ARGLWYDD a ymwelodd â Sara fel y dywedaſai, a gwnaeth yr ARGLWYDD i Sara [a] fel y llefaraſai.

2 O herwydd Sara [b] a feichiogodd, ac a ymddûg i Abraham fâb yn ei henaint, ar yr amſer nodedig y dywedaſai Duw wrtho ef.

3 Ac Abraham a alwodd enw ei fâb a anefid iddo (yr hwn a ymddygaſai Sara iddo ef) [c] Iſaac.

[d] Pen. 17. 10, 12. [e] Pen. 17. 1, 17. [f] Eſ. 54. 1. a 66. 10. Gal. 1. 27.

4 Ac Abraham a enwaedodd ar Iſaac ei fâb yn ŵyth niwrnod oed; [d] fel y gorchymynnaſai Duw iddo ef.

2108. 5 Ac [e] Abraham *oedd* fâb can mlwydd, pan anwyd iddo ef Iſaac ei fâb.

6 ¶ A Sara a ddywedodd, [f] Gwnaeth Duw i mi chwerthin; pob un a glywo a chwardd gyd â mi.

7 Hi a ddywedodd hefyd, Pwy a ddywedaſai i Abraham y rhoiſai Sara ſugn i blant? canys mi a eſgorais ar fâb yn ei henaint ef.

2113. 8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a ddiddyſnwyd: Ac Abraham a wnaeth wlêdd fawr ar y dŷdd y diddyſnwyd Iſaac.

[g] Gal. 4. 29.

9 ¶ A Sara a welodd fâb Agar yr Aiphtes, yr hwn a ddygaſai hi i Abraham [g] yn gwatwar.

[h] Gal. 4. 30. Edr. Pen. 25. 6. a 36. 6, 8.

10 A hi a ddywedodd wrth Abraham, [h] Bwrw allan y gaeth-forwyn hon a'i mâb; o herwydd ni chaiff mâb y gaethes hon gyd-etifeddu â'm mâb i Iſaac.

11 A'r peth hyn fu ddrŵg iawn yng ngolwg Abraham, er mwyn ei fâb.

[i] Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18. [k] Pen. 16. 10. a 17. 20. ad. 18.

12 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Na fydded drŵg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaeth-forwyn: yr hyn oll a ddywedodd Sara wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwydd [i] yn Iſaac y gelwir i ti hâd.

2114. 13 Ac am fâb y forwyn gaeth hefyd, mi a'i gwnâf ef [k] yn genhedlaeth, o herwydd dy hâd di ydyw ef.

14 Yna y cododd Abraham yn forau, ac a gymmerodd fara, a chroſtrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar, gan oſod ar ei hyſgwydd hi *hynny* a'r bachgen hefyd, ac efe a'i gollyngodd hi ymmaith: a hi a aeth, ac a grwydrodd yn anialwch Beerſebah.

15 A darſu y dwfr yn y groſtrel, a hi a fwriodd y bachgen dan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eiſteddodd ei hunan yn bell ar *ei* gyfer, megis ergyd bŵa: canys dywedaſai, Ni allaf ſi edrych ar y bachgen yn marw: felly hi a eiſteddodd ar *ei* gyfer, ac a ddyrchafodd ei llêf, ac a wylodd.

17 A Duw a wrandawodd ar lais y llangc, ac angel Duw a alwodd ar Agar o'r nefoedd, ac a ddywedodd wrthi, Bêth *a ddarfu* i ti Agar? nac ofna, o herwydd Duw a wrandawodd ar lais y llangc lle y mae efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafael ynddo â'th law, o blegid [i] myſi a'i gwnâf ef yn genhedlaeth fawr. [i] ad. 13.

19 A [m] Duw a agorodd ei llygaid hi, a hi a ganfu bydew dwfr, a hi a aeth, ac a lanwodd y goſtrel o'r dwfr, ac a ddiododd y llangc. [m] Num. 22. 31. Edr. 2 Br. 6. 17, 18.

20 Ac yr oedd Duw gyd â'r llangc, ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bŵa. Luc. 24. 16, 31.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe, a'i fam a gymmerodd iddo ef wraig o wlâd yr Aipht.

[n] Pen. 20, 2.

22 ¶ Ac yn yr amſer hwnnw, [n] Abimelec a Phicol tywyſog ei lu ef, a ymddiddanaſant ag Abraham, gan ddywedyd, Duw *ſydd* gyd â thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur.

† Heb. *ddywedi gelwydd wrthyf.*

23 Yn awr gan hynny, twng wrthyf ſi yma i Dduw, na † fyddi anffyddlon i mi, nac i'm mâb, nac i'm hŵyr: yn ôl y drugaredd a wneuthum â thi y gwnai di â minnau, ac â'r wlâd yr ymdeithiaiſt ynddi.

24 Ac Abraham a ddywedodd, Mi a dyngaf.

[o] Edr. Pen. 26.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelec, o achos y pydew dwfr [o] a ddygaſai gweiſion Abimelec trwy drais.

15, 18, 20, 21, 22.

26 Ac Abimelec a ddywedodd, Ni's gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaiſt i mi, a minnau ni chlywais *hynny* hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham ddefaid a gwartheg, ac a'i rhoddes i Abimelec, a hwy a wnaethant gyngrair ill dau.

28 Ac Abraham a oſodod faith o hefpinod *o'r* praidd wrthynt eu hunain.

29 Yna y dywedodd Abimelec wrth Abraham, Bêth *a wnâ* 'r faith hefpin hyn a oſodaiſt wrthynt eu hunain?

30 Ac yntau a ddywedodd, Canys ti a gymmeri 'r faith hefpin o'm llaw, i fôd yn dyſtiolaeth mai myſi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd enw 'r lle hwnnw † Beer-ſebah: o blegid yno y tyngaſant ill dau.

† Sef, *ffynnon y llŵ.*

32 Felly y gwnaethant gyngrair ym Meerſebah: a chyfododd Abimelec, a Phicol tywyſog ei lu ef, ac a ddychwelaſant i dîr y Philiſtiaid.

† *lwyn.*

33 ¶ Ac yntau a blannodd † goed ym Meerſebah, ac a alwodd yno ar enw 'r ARGLWYDD Dduw tragywyddol.

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhîr y Philiſtiaid.

PEN. XXII.

Sul 1. o'r Grawys, P. Gwener y crogfyd Rebecca. lith, h. w. Jon. 12. P. Heb. 11. 17.

1 *Profi Abraham i aberthu ei fâb.* 3 *Yntau yn dangos ei ffydd a'i ufudd-dod.* 11 *Yr angel yn ei rwyſtro ef.* 13 *Newid Iſaac am hwrdd.* 14 *Galw 'r lle Jehoſab-jireh.* 15 *Bendithio Abraham drachefn.* 20 *Cenhedlaeth Nachor*

AC wedi y pethau hyn y bu i Dduw [a] brofi Abraham, a dywedyd wrtho, Abraham: yntau a ddywedodd, Wele fi. [a] Heb. 11. 2 Yna y dywedodd *Duw,* Cymmer yr awr hon dy fâb, ſef dy unig *fâb* Iſaac, yr hwn a hoffaiſt,

[b] 2 Cron. 3. 1. hoffaiſt, a dôs rhagot i dîr [b] Moriah, ac offrymma ef yno yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

3 ¶ Ac Abraham a forau-gododd, ac a gyſrwyodd ei aſyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd ag ef, ac Iſaac ei fâb, ac a holltodd goed y poeth-offrwm, ac a gyſododd, ac a aeth i'r lle a ddywedaſai Duw wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai'r lle o hirbell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, Arhoſwch chwi yma gyd â'r aſyn, a mi a'r llangc a awn hyd accw, ac a addolwn, ac a ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poeth-offrwm, ac a'i goſododd ar Iſaac ei fâb: ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei lâw ei hun, a hwy a aethant ill dau yng nghŷd.

7 A llefarodd Iſaac wrth Abraham ei dâd, ac a ddywedodd, Fy nhâd; yntau a ddywedodd, Wele fi, fy mâb: yna, eb efe, † *mynn.* Wele dân a choed, ond mae † oen y poeth-offrwm?

8 Ac Abraham a ddywedodd, Fy mâb, Duw a edrych iddo ei hun am oen y poeth-offrwm: felly 'r aethant ill dau ynghŷd.

9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywedaſai Duw wrtho ef, ac yno 'r adeiladodd Abraham allor, ac a oſododd y coed mewn [c] Ja. 2. 21. trefn, ac a rwymodd Iſaac ei fâb, ac [c] a'i goſododd ef ar yr allor ar uchaf y coed.

10 Ac Abraham a eſtynnodd ei lâw, ac a gymmerodd y gyllell i lâdd ei fâb.

11 Ac angel yr ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r nefoedd, ac a ddywedodd, Abraham, Abraham: yntau a ddywedodd, Wele fi.

2133. 12 Ac efe a ddywedodd, Na ddôd dy lâw ar y llangc, ac na wnâ ddim iddo: o herwydd gwn weithian i ti ofni Duw, gan nad atteliaiſt dy fâb, dy unig *fâb* oddi wrthyf fi.

13 Yna y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele o'i ôl *ef* hwrdd, wedi ei ddal erbyn ei gyrn mewn dryſni: ac Abraham a aeth ac a gymmerth yr hwrdd, ac a'i hoffrymmodd yn boeth-offrwm yn lle ei fâb.

† Sef, *Yr Arglwydd a edrych* neu *a ddarpara.* 14 Ac Abraham a alwodd enw y lle hwnnw † JEHOFAH-jireh, fel y dywedir heddyw, Ym mynydd yr ARGLWYDD y gwelir.

[d] Pſ. 105. 9. Ecclus 44. 21. Luc. 1. 73. Heb. 6. 13. 15 ¶ Ac Angel yr ARGLWYDD a alwodd ar Abraham yr ail waith o'r nefoedd; 16 Ac a ddywedodd, [d] I mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, o herwydd gwneuthur o honot y peth hyn, ac nad atteliaiſt dy fâb, dy unig *fâb.*

[e] Pen. 13. 16. † *ſm.* [f] Pen. 24. 60. 17 Mai gan fendithio i'th fendithiaf, a chan amlhâu 'r amlhâf dy hâd, fel ſêr y nefoedd, ac fel y tywod yr hwn *ſydd* ar † lan y môr: [f] a'th hâd a feddianna borth ei elynion.

[g] Pen. 12. 3. a 18. 18. a 26. 4. Ecclus 44. 22. Act. 3. 25. Gal. 3. 8, 16, 18. 18 Ac [g] yn dy hâd di y bendithir holl genhedloedd y ddaear: o achos gwrando o honot ar fy llais i.

19 Yna Abraham a ddychwelodd at ei langciau, a hwy a godaſant, ac a aethant ynghŷd i Feer-ſebah: ac Abraham a drigodd ym Meer-ſebah.

[h] Pen. 11. 29. 20 ¶ Darfu hefyd wedi y pethau hyn, fynegi i Abraham gan ddywedyd, Wele dûg [h] Milca hithau hefyd blant i Nachor dy frawd,

21 Hus ei gyntaf-anedig, a Buz ei frawd: Cemuel hefyd tâd Aram,

22 A Cheſed, a Hazo, a Phildas, ac Idlaph, a Bethuel.

23 A [i] Bethuel a genhedlodd Rebecca: [i] Pen. 24. 15. yr ŵyth hyn a blantodd Milca i Nachor brawd Abraham.

24 Ei ordderchwraig hefyd, a'i henw Reumah, a eſgorodd hithau hefyd ar Debah, a Gaham, a Thahas, a Maachah.

PEN. XXIII.

1 *Oedran a marwolaeth Sara.* 3 *Prynnu Machpelah,* 19 *lle y claddwyd Sara.*

Jon. 13. B.

AC oes Sara ydoedd gan mlynedd a ſaith mlynedd ar hugain: *dymma* flyny-ddoedd oes Sara.

2 A Sara a fu farw yng nghaer Arbah, 2145. [a] honno *yw* Hebron yn nhir Canaan: ac A- [a] Barn. 1, braham a aeth i alaru am Sara, ac i wylofain 10. *am dani* hi.

3 ¶ Yna y cyfododd Abraham i fynu oddi ger bron ei *gorph* marw, ac a lefarodd wrth feibion Heth, gan ddywedyd,

4 [b] Dieithr ac alldud ydwyfi gyd a chwi: [b] Heb. 11. rhoddwch i mi feddiant beddrod gyd â 13. chwi, fel y claddwyf fy marw allan o'm golwg.

5 A meibion Heth a attebaſant Abraham, gan ddywedyd wrtho,

6 Clyw ni, fy Arglwydd: tywyſog * Duw * *Cadarn,* *wyt* ti yn ein plith: clâdd dy farw yn *dy* ddewis o'n beddau ni: ni rwyſtr neb o honom ni ei fèdd i ti i gladdu dy farw.

7 Yna y cyfododd Abraham, ac a ymgrymmodd i bobl y tîr, *ſef* i feibion Heth:

8 Ac a ymddiddanodd â hwynt gan ddywedyd, O's yw eich ewyllys i mi gael claddu fy marw allan o'm golwg, gwrandêwch fi ac eiriolwch troſof fi ar Ephron fâb Sohar;

9 Ar roddi o hono ef i mi yr ogof Machpelah, yr hon *ſydd* eiddo ef, ac *ſydd* yng nghwrr ei faes: er ei llawn *werth* o arian rhodded hi i mi, yn feddiant beddrod yn eich plith chwi.

10 Ac Ephron oedd yn aros ym myſg meibion Heth: ac Ephron yr Hethiad a attebodd Abraham, lle y clywodd meibion Heth, yngŵydd pawb a ddeuent i borth ei ddinas ef, gan ddywedyd,

11 [c] Nage, fy Arglwydd, clyw fi; rhoddais [c] Edrych y maes i ti, a'r ogof *ſydd* ynddo, i ti y rho- 2 Sam. 24. ddais hi, yngŵydd meibion fy mhobl y rho- 21---24. ddais hi i ti: clâdd di dy farw.

12 Ac Abraham a ymgrymmodd o flaen pobl y tîr.

13 Ac efe a lefarodd wrth Ephron lle y clybu pobl y tîr: gan ddywedyd, Etto o's tydi *a'i rhoddi* attolwg gwrando fi: rhoddaf werth y maes, cymmer gennyf, a mi a gladdaf fy marw yno.

14 Ac Ephron a attebodd Abraham, gan ddywedyd wrtho,

15 Gwrando fi, fy Arglwydd, y tîr *a dâl* bedwar can [d] ſicl o arian: beth yw hynny [d] Ecſod. rhyngof fi a thithau? am hynny clâdd dy 30. 15. farw. Ezee. 45. 12.

16 Felly Abraham a wrandawodd ar Ephron, a phwyſodd Abraham i Ephron yr arian a ddywedaſai efe lle y clybu meibion Heth: pedwar can ſicl o *arian* cymmeradwy ym mhlith marchnadwyr.

17 ¶ Felly y ſicrhäwyd [e] maes Ephron yr [e] Pen. 25. hwn *oedd* ym Machpelah, yr hon *oedd* o flaen 9. a 50. 13. Mamre, y maes a'r ogof *oedd* ynddo, a phob Act. 7. 16.

pren a'r *a oedd* yn y maes, ac yn ei holl derfynau o amgylch,

18 Yn feddiant i Abraham, yngolwg meibion Heth, yngŵydd pawb a ddelynt i borth ei ddinas ef.

19 Ac wedi hynny Abraham a gladdodd Sara ei wraig, yn ogof maes Machpelah, o flaen Mamre, honno *yw* Hebron, yn nhîr Canaan.

20 A ſicrhâwyd y maes, a'r ogof yr hon oedd ynddo, i Abraham yn feddiant beddrod, oddi wrth feibion Heth.

PEN. XXIV.

Jon. 13. P. 1 *Abraham yn peri i'w wâs dyngu.* 10 *Taith y gwâs:* 12 *Ei weddi:* 14 *Ei arŵydd.* 15 *Rebecca yn ei gyfarfod ef,* 18 *yn cwplâu ei arŵydd ef,* 22 *yn derbyn tlyſau,* 23 *yn dangos ei chenedl,* 25 *ac yn ei wahodd ef adref.* 26 *Y gwâs yn bendithio Duw.* 28 *Laban yn ei groeſawi ef.* 34 *Y gwâs yn treuthu ei neges.* 50 *Laban a Bethuel yn fodlawn.* 58 *Rebecca yn cyd-ſynio i fyned.* 62 *Iſaac yn cyfarfod a hi.*

A C Abraham oedd hên, wedi myned ‡ yn oedrannus, a'r ARGLWYDD a fendithiaſai Abraham ym mhob dim.

‡ Heb. *mewn dyddiau.*

2 A dywedodd Abraham wrth ei wâs hynaf *yn* ei dŷ, [a] yr hwn oedd yn llywodraethu ar yr hyn oll a'r *a oedd* ganddo: [b] Goſod, attolwg, dy lâw dan fy morddwyd:

[a] Pen. 15. 2.

[b] Pen. 47. 29.

3 A mi a baraf i ti dyngu i ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd, a Duw 'r ddaear, [c] na chymmerech wraig i'm mâb i o ferched y Canaaneaid, y rhai 'r ydwyf yn trigo yn eu mŷſg:

1 Cron. 29. 24.

[c] Pen. 26. 35. a 27. 46. a 28. 2. Ecſod. 34. 16.

4 Ond i'm gwlâd i yr ai, ac at fy nghenedl i yr ai di, ac a gymmeri wraig i'm mâb Iſaac.

Deut. 7. 3.

5 A'r gwâs a ddywedodd wrtho ef, Ond odid ni fyn y wraig ddyfod ar fy ôl i i'r wlâd hon: gan ddychwelyd a ddychwelaf dy fâb di i'r tîr y daethoſt allan o hono?

6 A dywedodd Abraham wrtho, Gwilia arnat rhag i ti ddychwelyd fy mâb i yno.

7 ¶ ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd, [d] yr hwn a'm cymmerodd i o dŷ fy nhâd, ac o wlâd fy nghenedl, yr hwn hefyd a ymddiddanodd â mi, ac a dyngodd wrthyf gan ddywedyd; [e] I'th hâd di y rhoddaf y tîr hwn, efe a enfyn ei angel o'th flaen di, a thi a gymmeri wraig i'm mâb oddi yno.

[d] Pen. 12. 1, 7.

[e] Pen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 4.

8 Ac o's y wraig ni fyn ddyfod ar dy ôl di, yna glân fyddi oddi wrth fy llŵ hwn: yn unig na ddychwel di fy mâb i yno.

Ecſod. 32. 13. Deut. 34. 4.

9 A'r gwâs a oſododd ei law dan forddwyd Abraham ei feiſtr, ac a dyngodd iddo am y peth hyn.

Act. 7. 5.

10 ¶ A chymmerodd y gwâs ddêg camel, o gamelod ei feiſtr, ac a aeth ymmaith: (‡ canys holl dda ei feiſtr, *oedd* dan ei lâw ef:) ac efe a gododd, ac a aeth i Feſopotamia, i [f] ddinas Nachor.

‡ Neu, *a.*

[f] Pen. 27. 43.

11 Ac efe a wnaeth i'r camelod orwedd o'r tu allan i'r ddinas, wrth bydew dwfr ar brydnhawn, ynghŷlch yr amſer y byddai *merched* ‡ yn dyfod allan i dynnu dwfr.

‡ Neu, *a dynnai ddwfr, yn dyfod allan.*

12 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, attolwg, pâr i mi lwyddiant heddyw; a gwnâ drugaredd â'm meiſtr Abraham.

[g] ad. 43.

13 [g] Wele fi yn ſefyll wrth y ffynnon ddwfr, a [h] merched gwŷr y ddinas yn dyfod allan i dynnu dwfr:

[h] Pen. 29. 9.

Ecſod. 12. 16.

14 A bydded, mai 'r llangces y dywedwyf wrthi, Gogwydda attolwg dy 'ſtên, fel yr yfwyf: o's dywed hi, yf, a mi a ddiodaf dy gamelod di hefyd, honno a ddarperaiſt i th wâs Iſaac: ac [i] wrth hyn y caf wybod wneuthur o honot ti drugaredd â'm meiſtr.

[i] Edrych Barn. 6. 17, 37.

15 ¶ A bu, cyn darfod iddo lefaru, wele Rebecca yn dyfod allan, (yr hon a aneſid i Fethuel fâb [k] Milcha, gwraig Nachor, brawd Abraham,) a'i hyſtên ar ei hyſgwydd.

1 Sam. 6. 7. a 14. 8. a 20. 7.

16 A'r llangces *oedd* dêg odiaeth yr olwg, yn forwyn, a heb i ŵr ei hadnabod, a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a lanwodd ei 'ſtên, ac a ddaeth i fynu.

1 Mac. 5. 40.

[k] Pen. 11. 29. a 22. 23.

17 A'r gwâs a redodd i'w chyfarfod, ac a ddywedodd, Attolwg gâd i mi yfed ychydig ddwfr o'th yſtên.

18 A hi a ddywedodd, Yf, fy meiſtr; a hi a fryſiodd, ac a ddiſgynnodd ei 'ſtên ar ei llâw, ac a'i diododd ef.

19 A phan ddarfu iddi ei ddiodi ef, hi a ddywedodd, Tynnaf hefyd i'th gamelod hyd oni ddarffo iddynt yfed.

20 A hi a fryſiodd, ac a dywalltodd ei 'ſtên i'r cafn, ac a redodd eilwaith i'r pydew i dynnu, ac a dynnodd i'w holl gamelod ef.

21 A'r gŵr yn ſynnu o' i phlegid hi, a dawodd, i wybod a lwyddaſai 'r ARGLWYDD ei daith ef, ai nad do.

22 A bu pan ddarfu i'r camelod yfed, gymmeryd o'r gŵr ‡ gluſtdlws aur yn hanner ſicl ei bwys; a dŵy freichled i'w dwylaw hi, yn ddêg *ſicl* o aur eu pwys.

‡ *Taldlws.*

23 Ac efe a ddywedodd, Merch pwy *ydwyt* ti? mynega i mi attolwg: a oes lle i ni i lettŷa *yn* nhŷ dy dâd?

24 A hi a ddywedodd wrtho, [l] Myfi *ydwyf* ferch i Fethuel fâb Milcha, yr hwn a ymddûg hi i Nachor.

[l] Pen. 21, 23.

25 A hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* gwêllt ac ebran ddigon gennym ni, a lle i lettŷa.

26 A'r gŵr [m] a ymgrymmodd, ac a addolodd yr ARGLWYDD,

[m] ad. 52. Ecſ. 4. 31.

27 A a ddywedodd, Bendigedig fyddo ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, yr hwn ni adawodd fy meiſtr heb ei drugaredd, a'i ffyddlondeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd; dûg yr ARGLWYDD fi *i* dŷ brodyr fy meiſtr.

28 A'r llangces a redodd, ac a fynegodd yn nhŷ ei mam y pethau hyn.

29 ¶ Ac i Rebecca yr *oedd* brawd, a'i enw [n] Laban: a Laban a redodd at y gŵr allan i'r ffynnon.

[n] Pen. 29, 5.

30 A phan welodd efe 'r cluſtdlws, a'r breichledau am ddwylaw ei chwaer, a phan glywodd efe eiriau Rebecca ei chwaer yn dywedyd, Fel hyn y dywedodd y gŵr wrthyfi, yna efe a aeth at y gŵr; ac wele efe yn ſefyll gyd â'r camelod wrth y ffynnon.

31 Ac efe a ddywedodd, Tyred i mewn, ti fendigedig yr ARGLWYDD, pa ham y ſefi di allan? canys mi a barotoais y tŷ, a lle i'r camelod.

32 ¶ A'r gŵr a aeth i'r tŷ, ac yntau a ryddhaodd y camelod, ac a roddodd wêllt ac ebran i'r camelod; a dwfr i olchi ei draed ef, a thraed y dynion *oedd* gyd ag ef.

33 A goſodwyd *brwyd* o'i flaen ef i fwytta; ac efe a ddywedodd, Ni fwyttâf hyd oni thraethwyf fy negeſau: a dywedodd yntau, Traetha.

34 Ac efe a ddywedodd, Gwâs Abraham *ydwyf* fi:

35 A'r ARGLWYDD a fendithiodd fy meiſtr yn ddirfawr, ac efe a gynnyddodd: canys rhoddodd iddo ddefaid, a gwartheg, ac arian, ac aur, a gweiſion, a morwynion, a chamelod, ac aſynnod.

36 Sara hefyd gwraig fy meiſtr a ymddûg fâb i'm meiſtr, wedi ei heneiddio hi, ac efe
o Pen. 25. 5. a roddodd o i hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.

37 A'm meiſtr a'm tyngodd i, gan ddywedyd, Na chymmer wraig i'm mâb i, o ferched y Canaaneaid, y rhai yr ydwyf yn trigo yn eu tîr.

38 Ond ti a ai i dŷ fy nhâd, ac at fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig i'm mâb.

39 A dywedais wrth fy meiſtr, Fe allai na ddaw 'r wraig ar fy ôl i.

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr ARGLWYDD
p Pen. 17. 1. p yr hwn y rhodiais ger ei fron, a enfyn ei angel gyd â thi, ac a lwydda dy daith di: a thi a gymmeri wraig i'm mâb i o'm tylwyth, ac o dŷ fy nhâd.

41 Yna y byddi rydd oddi wrth fy llŵ, o's ti a ddaw at fy nhylwyth: ac oni roddant i ti, yna y byddi rydd oddi wrth fy llŵ.

42 A heddyw y daethym at y ffynnon, ac a ddywedais, ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, o's ti ſydd yr awr hon yn llwyddo fy nhaith, yr hon yr wyfi yn myned arni:

q ad. 13. 43 Wele fi q yn ſefyll wrth y ffynnon ddwfr, a'r forwyn a ddelo allan i dynnu, ac y dywedwyf wrthi; Dod i mi attolwg ychydig ddwfr i'w yfed o'th yſtên:

44 Ac a ddywedo wrthyf innau, ŷf di, a thynnaf hefyd i'th gamelod; bydded honno y wraig a ddarparodd yr ARGLWYDD i fâb fy meiſtr.

45 A chyn darfod i mi ddywedyd yn fy nghâlon, wele Rebecca yn dyfod allan, a'i hyſtên ar ei hyſgwydd, a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a dynnodd: yna y dywedais wrthi, Dioda fi attolwg.

46 Hithau a fryſiodd, ac a ddiſgynnodd ei 'ſtên oddi arni, ac a ddywedodd, ŷf; a mi a ddyfrhâf dy gamelod hefyd: felly yr yfais, a hi a ddyfrhaodd y camelod hefyd.

47 a mi a ofynnais iddi, ac a ddywedais, Merch pwy *ydwyt* ti? hithau a ddywedodd, Merch Bethuel mâb Nachor, yr hwn a ymddûg Milcha iddo ef. Yna y goſodais y cluſtdlws wrth ei hwyneb, a'r breichledau am ei dwylaw hi:

48 Ac a ymgrymmais, ac a addolais yr ARGLWYDD, ac a fendithiais ARGLWYDD Dduw fy meiſtr Abraham, yr hwn a'm harweiniodd ar hŷd y jawn ffordd, i gymmeryd merch brawd fy meiſtr i'w fâb ef.

49 Ac yn awr o'd ydych chwi yn gwneuthur trugaredd a ffyddlondeb â'm meiſtr, mynegwch i mi: ac onid ê, mynegwch i mi, fel y trôwyf ar y llâw ddehau, neu ar y llâw aſwy.

50 Yna'r attebodd Laban a Bethuel, ac a ddywedaſant; Oddi wrth yr ARGLWYDD y daeth y peth hyn: ni allwn ddywedyd wrthyt ddrŵg, na dâ.

51 Wele Rebecca o'th flaen, cymmer *hi*, a dôs, a bydded wraig i fâb dy feiſtr, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

r ad. 26. 52 A phan glybu gwâs Abraham eu geiriau hwynt, yna efe r a ymgrymmodd hyd lawr i'r ARGLWYDD.

‡ *Ddodrefn.* 53 A thynnodd y gwâs allan ‡ dlyſau arian, a thlyſau aur, a gwiſgoedd, ac a'i rhoddodd i Rebecca: rhoddodd hefyd bethau gwerthfawr i'w brawd hi, ac i'w mam.

54 A hwy a fwyttaſant, ac a yfaſant, efe, a'r dynion *oedd* gyd ag ef, ac a letyaſant dros nôs: a chodaſant yn forau; ac efe a ddywe-
s adn. 56, 59. dodd, s Gollyngwch fi at fy meiſtr.

55 Yna y dywedodd ei brawd, a'i mam, Triged y llangces gyd â ni ‡ ddeng niwrnod o'r lleiaf, wedi hynny hi a gaiff fyned.
‡ *Flwyddyn gyfan,* neu rwyſtrwch fi, gan i'r ARGLWYDD lwyddo *dâig o* fi fy nhaith; gollyngwch fi, fel yr elwyf at fy ſoedd. meiſtr.

57 Yna y dywedaſant, Galwn ar y llangces, a gofynnwn iddi hi.

58 A hwy a alwaſant ar Rebecca, a dywedaſant wrthi, A ai ei gyd â'r gŵr hwn? a hi a ddywedodd, Af.

59 A hwy a ollyngaſant Rebecca eu chwaer, t a'i mammaeth, a gwâs Abraham, t Pen. 35. 8. a'i ddynion:

60 Ac a fendithiaſant Rebecca, ac a ddywedaſant wrthi: Ein chwaer ŵyt, bydd di fîl fyrddiwn: ac u etifedded dy hâd borth u Pen. 22. 17. ei gaſeion.

61 ¶ Yna y cododd Rebecca, a'i llangceſau, ac a farchogaſant ar y camelod, ac a aethant ar ôl y gŵr, a'r gwâs a gymmerodd Rebecca, ac a aeth ymmaith.

62 Ac Iſaac oedd yn dyfod o ffordd x pydew Lahai-roi, ac efe oedd yn trigo yn nhîr y dehau. x Pen. 16. 14. a 25. 11.

63 Ac Iſaac a aeth allan i ‡ fyfyrio yn y maes, ym mîn yr hwyr, ac a ddyrchaſodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele y camelod yn dyfod.
‡ *Weddio.*

64 Rebecca hefyd a ddyrchaſodd ei llygaid, a phan welodd hi Iſaac, y hi a ddiſgynnodd oddi ar y camel. y Joſ. 15. 18.

65 Canys hi a ddywedaſai wrth y gwâs, Pwy *yw* 'r gŵr hwn ſydd yn rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni? a'r gwâs a ddywedaſai, Fy meiſtr *yw* efe: a hi a gymmerth orchudd, ac a ymwiſgodd.

66 A'r gwâs a fynegodd i Iſaac yr hyn oll a wnaethai efe.

67 Ac Iſaac a'i dûg hi i mewn i babell Sara ei fam, ac efe a gymmerth Rebecca, a hi a aeth yn wraig iddo, ac efe a'i hoffodd hi: ac Iſaac a ymgyſſurodd ar ôl ei fam.

PEN. XXV.

1 Plant Abraham o Getura. 5 Rhannu ei ddâ ef. Jon. 14. B. *7 Ei oedran a'i farwolaeth. 9 Ei gladdedigaeth. 12 Cenhedlaethau Iſmael. 17 Ei oedran a'i farwolaeth. 21 Iſaac yn gweddio dros Rebecca, yr hon oedd yn amblantadwy. 22 Y plant yn ymwthio yn ei chrôth hi. 24 Genedigaeth Eſau a Jacob. 27 Yr hagor oedd rhyngthynt hwy. 29 Eſau yn gwerthu braint ei enedigaeth.*

AC Abraham a gymmerodd eilwaith wraig, a'i henw Cetura.

2 A a hi a eſgorodd iddo ef Zimran a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Iſbac, a Suah. a 1 Cron. 1. 32.

3 A Jocſan a genhedlodd Seba, a Dedan: a meibion Dedan oedd Aſſurim, a Letuſim, a Lëummim.

4 A meibion Midian *oedd* Ephah, ac Epher, a Hanoch, ac Abida, ac Eldaah: yr holl rai hyn *oedd* feibion Cetura.

5 ¶ Ac b Abraham a roddodd yr hyn b Pen. 24. oll *oedd* ganddo i Iſaac. 36.

6 Ac i feibion gordderch-wragedd Abraham y rhoddodd Abraham roddion, ac efe a'i hanfonodd hwynt oddi wrth Iſaac ei fâb, tu a'r dwyrain, i dîr y dwyrain, ac efe etto yn fyw.

7 A dymma ddyddiau blynyddoedd einioes Abraham, y rhai y bu efe fyw; can mlynedd, a phymtheng mlynedd a thrugain. 2182.

[c] Pen. 15. 15. a 49. 29.

8 Ac Abraham a drengodd, ac [c] a fu farw mewn oed têg, yn hên, ac yn gyflawn *o ddyddiau*, ac eſe a gaſglwyd at ei bobl.

9 Ac Iſaac ac Iſmael ei feibion a'i cladd-aſant ef yn ogof Machpelah, ym maes Ephron fâb Soar yr Hethiad, yr hwn *ſydd* o flaen Mamre:

[d] Pen. 23. 16.

10 [d] Y maes a brynaſai Abraham gan feibion Heth: yno y claddwyd Abraham a Sara ei wraig.

11 ¶ Ac wedi marw Abraham, bu hefyd i Dduw fendithio Iſaac ei fâb ef: ac Iſaac a

[e] Pen. 16. 14. a 24. 62.

drigodd wrth [e] ffynnon Lahai-roi.

12 ¶ A dymma genhedlaethau Iſmael, fâb Abraham, yr hwn a ymddûg Agar yr Aiphtes, morwyn Sara, i Abraham.

[f] 1 Cron. 1, 29.

13 A [f] dymma enwau meibion Iſmael, erbyn eu henwau, trwy eu cenhedlaethau; Nebaioth cyntaf-anedig Iſmael, a Chedar, ac Adbeel, a Mibſam,

14 Miſma hefyd, a Dumah, a Maſſa,

† Neu *Hadad.*

15 † Hadar, a Thema, Jetur, Naphis, a Chedemah.

16 Dymma hwy meibion Iſmael, a dymma eu henwau hwynt wrth eu trefydd, ac

[g] Pen. 17. 20.

wrth eu ceſtyll: [g] yn ddeuddeg o dywyſogion yn ôl eu cenhedloedd.

2231.

17 A dymma flynyddoedd einioes Iſmael, can mlynedd, a dŵy ar bymtheg ar hugain o flynyddoedd: yna y trengodd, ac y bu farw, ac y caſglwyd ef at ei bobl.

[h] 1 Sam. 15. 7.

[i] Pen. 16. 12.

18 Preſwyliaſant hefyd [h] o Hafilah hyd Sur, yr hon *ſydd* o flaen yr Aipht, ffordd yr ai di i Aſſyria: ac [i] yngŵydd ei holl

† Heb. *Cwymp-odd.*

frodyr † y bu efe farw.

[k] Mat. 1. 2.

19 ¶ A dymma genhedlaethau Iſaac fâb Abraham: [k] Abraham a genhedlodd Iſaac.

20 Ac Iſaac oedd fâb deugain mlwydd,

2147.

pan gymmerodd efe Rebecca ferch Bethuel y Syriad, o Feſopotamia, chwaer Laban y Syriad, yn wraig iddo.

2167.

21 Ac Iſaac a weddiodd ar yr ARGLWYDD dros ei wraig, am ei bod hi 'n amhlant: adwy: a'r ARGLWYDD a wrandawodd arno ef,

[l] Rhuf. 9. 10.

a [l] Rebecca ei wraig ef a feichiogodd.

22 A'r plant a ymwthiaſant â'u gilydd yn ei chrôth hi; yna y dywedodd hi, O's felly, beth *y wnaf* fi fel hyn? a hi a aeth i ymofyn â'r ARGLWYDD.

23 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthi hi, Dŵy genedl *ſydd* yn dy grôth di, a dau

[m] 2 Sam. 8. 14.

fâth ar bobl a wahenir o'th fru di, [m] a'r naill bobl fydd cryfach na'r llall, [n] a'r hynaf a waſanaetha 'r ieuangaf.

[n] Pen. 27. 29. Mal. 1. 3. Rhuf. 9. 12.

24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dyddiau hi i eſgor, wele gefelliaid *oedd* yn ei chrôth hi.

25 A'r cyntaf a ddaeth allan yn gôch o droſto i gŷd fel cochl flewog: a galwaſant ei enw ef Eſau.

[o] Pen. 27. 11, 16, 23.

26 Ac wedi hynny y daeth ei frawd ef allan [p] a'i lâw yn ymaflyd yn ſawdl Eſau: a galwyd [q] ei enw ef Jacob. Ac Iſaac oedd

[p] Hoſ. 12. 3.

2167.

fâb trugeinmlwydd pan anwyd hwynt.

[q] Pen. 27. 36.

27 A'r llangciau a gynnyddaſant; ac Eſau oedd ŵr yn medru hela, *a* gŵr o'r maes: a Jacob *oedd* ŵr diſyml yn cyfanneddu mewn pebyll.

28 Iſaac hefyd oedd hoff ganddo Eſau, am ei fod yn bwytta o'i helwriaeth ef: a Rebecca a hoffai Jacob.

2199.

29 ¶ A Jacob a ferwodd gawl: yna Eſau a ddaeth o'r maes, ac eſe yn ddiffygiol.

† Heb. *o'r cöch, o'r cöch yma.*

30 A dywedodd Eſau wrth Jacob, Gâd i mi yfed attolwg † o'r *cawl* côch yma: o herwydd diffygiol *ŵyf* fi; am hynny y galwyd ei enw ef Edom.

31 A dywedodd Jacob, Gwerth di heddyw i mi dy enedigaeth-fraint.

32 A dywedodd Eſau, Wele fi yn myned i farw, a pha lês a wnâ 'r enedigaeth-fraint hon i mi?

33 A dywedodd Jacob, Twng i mi heddyw: ac efe a dyngodd iddo; ac [r] efe a werthodd ei enedigaeth-fraint i Jacob.

[r] Heb. 12, 16.

34 A Jacob a roddes i Eſau fara a chawl ffacbys, ac efe a fwyttaodd, ac a yfodd, ac a gododd, ac a aeth ymmaith: felly y diyſtyrrodd Eſau ei enedigaeth-fraint.

PEN. XXVI.

1 Iſaac o achos newyn yn myned i Erar. 2 Duw yn ei addyſgu ac yn ei fendithio ef. 7 Abimelec yn ceryddu ef am wadu ei wraig. 12 Efe yn myned yn gyfoethog. 18 Yn cloddio ffynnon Eſec, Sitnah, a Reboboth. 23 Abimelec yn gwneuthur cyngrair ag ef ym Meerſebah. 34 Gwragedd Eſau.

Jon. 14, P.

A Bu newyn yn y tîr, heb law [a] 'r newyn cyntaf a fuaſai yn nyddiau Abraham: ac Iſaac a aeth at [b] Abimelec brenin y Philiſtiaid i Erar.

2200.

[a] Pen. 12, 10.

[b] Pen. 20, 2.

2 A'r ARGLWYDD a ymddangoſaſai iddo ef, ac a ddywedaſai, Na ddôs i wared i'r Aipht: aros yn y wlâd a ddywedwyf fi wrthyt.

3 Ymdeithia yn y wlâd hon, a mi a fyddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf: o herwydd i ti ac i'th hâd [c] y rhoddaf yr holl wledydd hyn, a mi a gyflawnaf [d] fy llw a dyngais wrth Abraham dy dâd di.

[c] Pen. 13, 15. a 15. 18.

[d] Pen. 22, 16.

4 A [e] mi a amlhâf dy hâd di fel ſêr y nefoedd, a rhoddaf i'th hâd di 'r holl wledydd hyn: a holl genhedlaethau 'r ddaear a fendithir [f] yn dy hâd di:

[e] Pen. 15, 5.

[f] Pen. 12, 3. a 22, 18.

5 Am wrando o Abraham ar fy llais i, a chadw fy nghadwriaeth, fy ngorchymynion, fy neddfau, a'm cyfreithiau.

6 ¶ Ac Iſaac a drigodd yng Ngerar.

7 A gŵŷr y lle hwnnw a ymofynnaſant am ei wraig ef: ac [g] efe a ddywedodd, Fy chwaer *yw* hi: canys ofnodd ddywedyd, Fy ngwraig *yw*, rhag (*eb efe*) i ddynion y lle hwnnw fy lladd i am Rebecca: canys *yr oedd* hi yn dêg yr olwg.

[g] Pen. 12, 13. a 20, 2, 13.

8 A bu gwedi ei fod ef yno ddyddiau lawer, i Abimelec brenin y Philiſtiaid edrych trwy 'r ffeneſtr, a chanfod, ac wele Iſaac yn chwarae â Rebecca ei wraig.

9 Ac Abimelec a alwodd ar Iſaac, ac a ddywedodd, Wele, yn ddiau dy wraig *yw* hi: a pha ham y dywedaiſt, Fy chwaer *yw* hi? Yna y dywedodd Iſaac wrtho, Am ddywedyd o honof Rhag fy marw o'i phlegid hi.

10 A dywedodd Abimelec, Pa ham y gwnaethoſt hyn a ni? hawdd y gallaſai un o'r bobl orwedd gyd â'th wraig di, [h] felly y dygaſit arnom ni bechod.

[h] Pen. 20, 9.

11 A gorchymynnodd Abimelec i'r holl bobl, gan ddywedyd; Yr hwn a gyffyrddo a'r gŵr hwn neu â'i wraig, a leddir yn farw.

12 Ac Iſaac a hauodd yn y tîr hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn honno y can-cymmaint. A'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

13 A'r gŵr a gynnyddodd, ac a aeth rhagddo, ac a dyfodd, hyd onid aeth yn fawr iawn.

14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth o ddefaid, a chyfoeth o wartheg, a † gweiſion lawer: a'r Philiſtiaid a gynfigennaſant wrtho ef.

† Neu. *bwſmonaeth.*

15 A'r holl bydewau [i] y rhai a gloddiaſai gweiſion ei dâd ef, yn nyddiau Abraham ei

[i] Pen. 21, 30.

2200. dâd ef, y Philiſtiaid a'u cauaſant hwy, ac a'u llanwaſant â phridd.

16 Ac Abimelec a ddywedodd wrth Iſaac,
k Ecſod. 1. 9. Dôs oddi wrthym ni: canys k ti a aethoſt yn gryfach o lawer nâ nyni.

17 ¶ Ac Iſaac a aethoddi yno, ac a werſyllodd yn nyffryn Gerar, ac a brefwyliodd yno.

18 Ac Iſaac eilwaith a gloddiodd y pydewau dwfr y rhai a gloddiaſent yn nyddiau Abraham ei dâd ef, ac a gaeaſai'r Philiſtiaid, wedi marw Abraham; ac a enwodd enwau arnynt, yn ôl yr enwau a enwaſai ei dâd ef arnynt hwy.

19 Gweiſion Iſaac a gloddiaſant hefyd yn y dyffryn, ac a gawſant yno ffynnon o ddwfr
† Heb. *byw.* † rhedegog.

20 A bugeiliaid Gerar a ymryſonaſant â bugeiliaid Iſaac, gan ddywedyd; Y dwfr *ydd* eiddom ni; yna efe a alwodd enw 'r
† Sef, *Cynnen.* ffynnon † Eſec; o herwydd ymgynhennu o honynt ag ef.

21 Cloddiaſant hefyd bydew arall, ac ymryſonaſant am hwnnw: ac efe a alwodd
† Sef, *Cás.* ei enw ef † Sitnah.

22 Ac efe a fudodd oddi yno, ac a gloddiodd bydew arall, ac nid ymryſonaſant am
† Sef, *Ehangder.* hwnnw, ac efe a alwodd ei enw ef † Rehoboth; ac a ddywedodd, Canys yn awr yr ehangodd yr ARGLWYDD arnom, a ni a ffrwythwn yn y tîr.

23 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Feerſebah.

24 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo y noſon honno, ac a ddywedodd, Myfi *yw* Duw Abraham dy dâd ti: nac ofna, canys byddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf, ac a lioſogaf dy hâd er mwyn Abraham fy ngwâs.

l Pen. 12. 7. a 13. 18. 25 Ac efe l a adeiladodd yno allor, ac a alwodd ar enw 'r ARGLWYDD, ac yno y goſododd efe ei babell; a gweiſion Iſaac a gloddiaſant yno bydew.

m Pen. 21. 22. 26 ¶ Yna y daeth m Abimelec atto ef o Erar, ac Ahuzzah ei gyfaill, a Phicol tywyſog ei lû.

27 Ac Iſaac a ddywedodd wrthynt, Paham y daethoch chwi attaf fi; gan i chwi fy nghaſâu, a'm gyrru oddi wrthych?

28 Yna y dywedaſant, Gan weled ni a welſom ſôd yr ARGLWYDD gyd â thi; a dywedaſom, Bydded yn awr gyngrair rhyngom ni, *ſef* rhyngom ni â thi; a gwnawn gyfammod â thi;
† Heb. *o's gwnai.* 29 † Na wnai i ni ddrŵg, megis na chyffyrddaſom ninnau â thi, a megis y gwnaethom ddaioni yn unig â thi, ac i'th anfonaſom mewn heddwch; ti yn awr *ŵyt* fendigedig yr ARGLWYDD.

30 Ac efe a wnaeth iddynt wlêdd, a hwy a fwyttaſant, ac a yfaſant.

31 Yna y codaſant yn forau a hwy a dyngaſant bob un i'w gilydd: ac Iſaac a'i gollyngodd hwynt ymmaith, a hwy a aethant oddi wrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dŷdd hwnnw y bu i weiſion Iſaac ddyfod, a mynegi iddo ef o achos y pydew a gloddiaſent, a dywedaſant wrtho, Cawſom ddwfr.
† Sef, *Llyw.*
† Sef, *ffynnon y llyw.*

33 Ac efe a'i galwodd ef † Sebah: am hynny enw 'r ddinas *yw* † Beer-ſebah hyd y dŷdd hwn.

2208. 34 ¶ Ac yr oedd n Eſau yn fâb deugeinmlwydd, ac efe a gymmerodd yn wraig, Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Baſemath ferch Elon yr Hethiad.

n Pen. 36. 2.

o Pen. 27. 46. 35 A o hwy oeddynt chwerwder yſbryd i Iſaac ac i Rebecca.

PEN. XXVII.

1 Iſaac yn anfon Eſau am helwriaeth. 5 Rebecca yn dyſgu Jacob i gael y fendith. 15 Jacob yn rhith Eſau yn ei chaffael. 30 Eſau yn dwyn ei ſaig. 33 Iſaac yn dychrynnu. 34 Eſau yn cwynoſain, a thrwy daerni yn caffael bendith. 41 Yn bygwth Jacob. 42 Rebecca yn ei ſiommi ef.

Sul 2 o'r Grawys, B. Jon. 15. B.

A Bu wedi heneiddio o Iſaac, a p thywyllu ei lygaid fel na welai, alw o hono ef Eſau ei fâb hynaf, a dywedyd wrtho, Fy mâb; yntau a ddywedodd wrtho ef, Wele fi. 2245. p Pen. 48. 10.

2 Ac efe a ddywedodd, Wele mi a heneiddiais yn awr, ac ni's gwn ddŷdd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer attolwg dy offer, dy gawell faethau, a'th fŵa, a dôs allan i'r maes a hela i mi helfa.

4 A gwnâ i mi flaſusfwyd o'r fâth a garaf, a dŵg i mi, fel y bwyttawyf, fel i'th fendithio fy enaid cyn fy marw.

5 A Rebecca glybu pan ddywedodd Iſaac wrth Eſau ei fâb: ac Eſau a aeth i'r maes i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebecca a lefarodd wrth Jacob ei mâb, gan ddywedyd; Wele clywais dy dâd yn llefaru wrth Eſau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dŵg i mi helfa, a gwnâ i mi flaſusfwyd fel y bwyttawyf, ac i'th fendithiwyf ger bron yr ARGLWYDD cyn fy marw.

8 Ond yn awr, fy mâb, gwrando ar fy llais i, am yr hyn a orchymynnaf i ti.

9 Dôs yn awr i'r praidd, a chymmer i mi oddi yno ddau fynn gafr da, a mi a'i gwnâf hwynt yn fwyd blaſus i'th dâd, o'r fâth a gâr efe.

10 A thi a'i dygi i'th dâd, fel y bwyttao, ac i'th fendithio cyn ei farw.

11 A dywedodd Jacob wrth Rebecca ei fam, Wele Eſau fy mrawd yn ŵr blewog, a minnau yn ŵr llyſn;

12 Fy nhâd ond odid a'm teimla, yna y byddaf yn ei olwg ef fel twyllwr; ac a ddygaf arnaf felldith, ac nid bendith.

13 A'i fam a ddywedodd wrtho, Arnafi y *byddo* dy felldith, fy mâb, yn unig gwrando ar fy llais, dôs a dŵg i mi.

14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth *y mynnod* ac a'i dygodd at ei fam: a'i fam a wnaeth fwyd blaſus o'r fâth a garai ei dâd ef.

15 Rebecca hefyd a gymmerodd hoffwiſgoedd Eſau ei mâb hynaf, y rhai *oedd* gyd â hi yn tŷ, ac a wiſgodd Jacob ei mâb ieuangaf.

16 A gwiſgodd hefyd grŵyn y mynnod geifr am ei ddwylaw ef, ac am lyſndra ei wddf ef.

17 Ac a roddes y bwyd blaſus, a'r bara a arlwyaſai hi, yn llaw Jacob ei mâb.

18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dâd, ac a ddywedodd, Fy nhâd: yntau a ddywedodd, Wele fi: pwy wyt ti, fy mâb?

19 A dywedodd Jacob wrth ei dâd, Myfi *yw* Eſau dy gyntafanedig: gwneuthum fel y dywedaiſt wrthyf: cyſod attolwg, eiſtedd, a bwytta o'm helfa, fel i'm bendithio dy enaid.

20 Ac Iſaac a ddywedodd wrth ei fâb, Pa fodd fy mâb y cefaiſt mor fuan a hyn? Yntau a ddywedodd, Am i'r ARGLWYDD dy Dduw beri *iddo* ddigwyddo o'm blaen.

21 A dywedodd Iſaac wrth Jacob, Tyred yn nês yn awr fel i'th deimlwyf fy mâb; ai tydi *yw* fy mâb Eſau, ai nad ê.

2245. 22 A neſaodd Jacob at Iſaac ei dâd: yntau a'i teimlodd, ac a ddywedodd, Y llais *yw* llais Jacob; a'r dwylaw, dwylaw Eſau *ydynt*.
23 Ac nid adnabu efe ef, am fod ei ddwylaw fel dwylaw ei frawd Eſau, yn flewog: felly efe a'i bendithiodd ef.
24 Dywedodd hefyd, Ai ti yw fy mâb Eſau? Yntau a ddywedodd, Myfi yw.
25 Ac efe a ddywedodd, Dŵg yn nês attafi, a mi a fwyttâf o helfa fy mâb, fel i'th fendithio fy enaid: yna y dûg atto ef, ac efe a fwyttaodd: dûg iddo win hefyd, ac efe a yfodd.
26 Yna y dywedodd Iſaac ei dâd wrtho ef, Tyred yn nês yn awr, a chuſana fi, fy mâb.
27 Yna y daeth efe yn nês, ac a'i cuſanodd ef, ac a aroglodd arogl ei wiſgoedd ef, ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Wele arogl fy mâb fel arogl maes, yr hwn a fendithiodd yr ARGLWYDD:
[b] Heb. 11. 20. 28 A [b] rhodded Duw i ti o wlith y nefoedd, ac o fraſder y ddaear, ac amldra o ŷd a gwîn;
[c] Pen. 9. 25. a 25. 23. 29 [c] Gwaſanaethed pobloedd dydi, ac ymgrymmed cenhedloedd i ti: bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac [d] ymgrymmed
[d] Pen. 49. 8. meibion dy fam i ti: [e] melldigedig *fyddo* a'th felldithio, a bendigedig a'th fendithio.
[e] Pen. 12. 3. 30 ¶ A bu, pan ddarfu i Iſaac fendithio Jacob, ac i Jacob yn brin fyned allan o ŵydd Iſaac ei dâd, yna Eſau ei frawd a ddaeth o'i hela.
31 Ac yntau hefyd a wnaeth fwyd blaſus, ac a'i dûg at ei dâd, ac a ddywedodd wrth ei dâd, Cyfoded fy nhâd, a bwytäed o helfa ei fâb, fel i'm bendithio dy enaid.
32 Ac Iſaac ei dâd a ddywedodd wrtho, Pwy *wyt* ti? yntau a ddywedodd, Myfi *yw* dy fâb, dy gyntafanedig Eſau.
33 Ac Iſaac a ddychrynnodd â dychryn mawr iawn, ac a ddywedodd; Pwy? p'le mae yr hwn a heliodd helfa, ac a'i dûg i mi, a mi a fwytteais o'r cwbl cyn dy ddyfod, ac a'i bendithiais ef? [f] bendigedig hefyd fydd efe.
[f] Pen. 28. 3, 4.
[g] Heb. 12. 17. 34 Pan glybu Eſau eiriau ei dâd, [g] efe a waeddodd â gwaedd fawr a chwerw iawn, ac a ddywedodd wrth ei dâd, Bendithia fi, ie finnau, fy nhâd.
35 Ac efe a ddywedodd, Dy frawd a ddaeth mewn twyll, ac a ddûg dy fendith di.
[h] Pen. 25. 26. 36 Dywedodd yntau, [h] Ond jawn y gelwir ei enw ef ‡ Jacob, canys efe a'm diſodlodd i
‡ Sef, *Diſodlwr*. ddwy waith bellach: [i] dûg fy ngenedigaethfraint, ac wele yn awr efe a ddygodd fy
[i] Pen. 25. 33. mendith: dywedodd hefyd, Oni chedwaiſt gyd â thi fendith i minnau?
[k] ad. 29. 37 Ac Iſaac a attebodd, ac a ddywedodd wrth Eſau, Wele [k] mi a'i gwneuthum ef yn arglwydd i ti, a rhoddais ei holl frodyr yn weiſion iddo ef: ag ŷd a gwîn y cynheliais ef: a pheth a wnâf i tithau fy mab weithian?
38 Ac Eſau a ddywedodd wrth ei dâd, Ai un fendith ſydd gennyt, fy nhâd? bendithia finnau, finnau hefyd, fy nhâd. Felly
[l] Heb. 12. 17. Eſau a ddyrchafodd ei lêf, ac [l] a wylodd.
[m] ad. 28. Heb. 11. 20. 39 Yna 'r attebodd Iſaac ei dâd, ac a ddywedodd wrtho, Wele [m] ym mraſder y ddaear y bydd dy breſwylfod, ac ym mŷſg gwlith y nefoedd oddi uchod:
[n] Pen. 25. 23. Ob. 40 Wrth dy gleddyf hefyd y byddi fyw, [n] a'th frawd a waſanaethi: [o] onid bydd
[o] 2 Sam. 8. 14. *amſer* pan feiſtrolech di, ac y torrech ei jau ef oddi am dy wddf.
41 ¶ Ac Eſau a gaſaodd Jacob am y fendith â'r hon y bendithiaſai ei dâd ef: ac Eſau a ddywedodd yn ei galon, Neſâu y mae dyddiau galar fy nhâd, [p] yna lladdaf Jacob fy mrawd. 2245.
[p] Ob. 10.
42 A mynegwyd i Rebeca eiriau Eſau ei mâb hynaf: hithau a anfonodd, ac a alwodd am Jacob ei mâb jeuangaf, ac a ddywedodd wrtho, Wele Eſau dy frawd ſy 'n ymgyſſuro o'th blegid di, *gan* *feâr* dy lâdd di:
43 Ond yn awr, fy mâb, gwrando ar fy llais: cyfod, ffô at Laban fy mrawd i Haran.
44 Ac aros gyd ag ef ychydig ddyddiau, hyd oni chilio llid dy frawd:
45 Hyd oni chilio digoſaint dy frawd oddi wrthyt, ac anghofio o hono ef yr hyn a wnaethoſt iddo: yna 'r anfonaf ac i'th gyrchaf oddi yno: pa ham y byddwn yn ymddifad o honoch eich dau *mewn* un dydd?
46 Dywedodd Rebecca hefyd wrth Iſaac, [q] Blinais ar fy einioes o herwydd merched Heth: o's cymmer Jacob wraig o ferched Heth, fel y rhai hyn o ferched y wlâd, i ba beth y *chwennychwn* fy einioes?
[q] Pen. 26, 35. a 28, 8.

PEN. XXVIII.

1 *Iſaac yn bendithio Jacob, ac yn ei anfon ef i Badan Aram.* 9 *Eſau yn priodi Mahalath merch Iſmael.* 12 *Gweledigaeth yſgol Jacob.* 18 *Maen Bethel.* 20 *Addunedi Jacob.*

YNa y galwodd Iſaac ar Jacob, ac a'i bendithiodd ef: efe a orchymmynnodd iddo hefyd, ac a ddywedodd wrtho, [a] Na chymmer wraig o ferched Canaan.
[a] Pen. 24, 3.
2 [b] Cyfod, dôs i † [c] Meſopotamia, i dŷ [d] Bethuel tâd dy fam, a chymmer it' wraig oddi yno, o ferched [e] Laban brawd dy fam:
[b] Hoſ. 12, 12.
† *Padan Aram.*
3 A Duw Holl-alluog a'th fendithio, ac a'th ffrwythlono, ac a'th lïoſogo, fel y byddech yn gynnulleidfa pobloedd:
[c] Pen. 25, 20.
4 Ac a roddo i ti [f] fendith Abraham, i ti ac i'th hâd gyd â thi, i etifeddu o honot dîr dy ymdaith, yr hwn a roddodd Duw i Abraham.
[d] Pen. 22, 22.
[e] Pen. 24, 29.
5 Felly Iſaac a anfonodd ymmaith Jacob, ac efe a aeth i † Meſopotamia at Laban fâb Bethuel y Syriad, brawd Rebecca, mam Jacob ac Eſau.
[f] Pen. 12, 2.
† *Padan Aram.*
6 ¶ Pan welodd Eſau fendithio o Iſaac Jacob, a'i anfon ef i † Meſopotamia, i gymmeryd iddo wraig oddi yno, a gorchymmyn iddo wrth ei fendithio, gan ddywedyd; Na chymmer wraig o ferched Canaan;
† *Padan Aram.*
7 A gwrando o Jacob ar ei dâd, ac ar ei fam, a'i fyned i Meſopotamia:
8 Ac Eſau yn gweled mai drŵg oedd merched Canaan yngolwg Iſaac ei dâd:
9 Yna Eſau a aeth at Iſmael, ac a gymmerodd [g] Fahalath merch Iſmael mâb Abraham, chwaer Nebaioth, yn wraig iddo, at ei wragedd *eraill*.
[g] Pen. 36, 3. Baſemath.
10 ¶ A Jacob [h] a aeth allan o Feer-ſeba, ac a aeth tu a [i] Haran.
[h] Hoſ. 12, 12.
11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fangre, ac a letyodd yno dros nôs, o blegid machludo'r haul: ac efe a gymmerth o gerrig y lle hwnnw, ac a ſoſodod dan ei ben, ac a gyſgodd yn y ſân honno.
[i] Act. 7. 2. *Charran.*
12 Ac efe a freuddwydiodd, ac wele yſgol yn ſefyll ar y ddaear, a'i phen yn cyrheuddyd i'r nefoedd: ac wele [k] angylion Duw yn dringo ac yn diſgyn ar hyd-ddi.
[k] Jo. 1, 51. Heb. 1, 14.
13 Ac [l] wele yr ARGLWYDD yn ſefyll arni, ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* ARGLWYDD Dduw Abraham dy dâd, a Duw Iſaac: y tîr yr ŵyt ti yn gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac i'th hâd.
[l] Pen. 35, 1. a 48, 3.
[m] Pen. 13, 16.
14 [m] A'th hâd ti fydd fel llŵch y ddaear, a thi

2245. thi a dorri allan [n] i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r dehau: a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti, ac [o] yn dy hâd di.

[n] Deut. 12. 20.

[o] Pen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4.

15 Ac wele [p] fi gyd â thi, ac mi a'th gadwaf pa le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r wlâd hon: o herwydd ni'th adawaf hyd oni wnelwyf yr hyn a leferais wrthyt.

[p] Edrych ad. 20, 21.

16 ¶ A Jacob a ddeffrôdd o'i gŵſg, ac a ddywedodd, Diau fod yr ARGLWYDD yn y lle hwn, ac ni's gwyddwn i.

17 Ac efe a ofnodd, ac a ddywedodd, Mor ofnadwy yw 'r lle hwn? nid *oes* yma onid tŷ i Dduw, a dymma borth y nefoedd.

18 A Jacob a gyfododd yn forau, ac a gymmerth y garreg a oſodaſai efe dan ei

[q] Pen. 31. 13, 45. a 35. 14. ben, ac efe [q] a'i goſododd hi yn golofn, ac a dywalltodd olew ar ei phen hi.

[r] Bar. 1. 23, 26. 19 Ac efe a alwodd enw 'r [r] lle hwnnw, ‡ Bethel: ond Lus *fuaſai* enw 'r ddinas o'r cyntaf.

Hoſ. 4. 15. ‡ Sef, *Tŷ Dduw.* 20 Yna yr addunodd Jacob adduned, gan ddywedyd, O's [s] Duw fydd gyd â myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd yma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi [t] fara

[s] Ad. 15. [t] 1 Tim. 6. 8. i'w fwytta, a dillad i'w gwiſgo,

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhâd; yna y bydd yr ARGLWYDD yn Dduw i mi.

22 A'r garreg yma, yr hon a oſodais yn

[u] Pen. 35. 7, 14. golofn, [u] a fydd yn dŷ Dduw, ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i degymmaf i ti.

PEN. XXIX.

Jon. 16. B. 1 *Jacob yn dyfod at ſynnon Haran.* 9 *Yn ymgaredigo â Rahel.* 13 *Laban yn ei groeſawi ef i'w dŷ.* 18 *Jacob yn gwneuthur ammod am Rahel.* 23 *Ei ſiommi ef â Leah.* 28 *Yntau yn priodi Rahel, ac yn gwaſanaethu am dani hi ſaith mlynedd eraill.* 32 *Leah yn dwyn Reuben,* 33 *Simeon,* 34 *Lefi,* 35 *a Juda.*

† Heb. *draed.* A Jacob a gymmerth ei ‡ daith, ac a aeth i wlâd meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele bydew yn y maes, ac wele dair diadell o ddefaid yn gorwedd wrtho: o herwydd o'r pydew hwnnw y dyfrhäent y diadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau 'r pydew.

3 Ac yno y ceſglid yr holl ddiadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddi ar enau 'r pydew, ac a ddyfrhäent y praidd; yna y rhoddent y garreg drachefn ar enau 'r pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, Fy mrodyr, o ba le 'r *ydŷch* chwi? A hwy a ddywedaſant, O Haran yr ydym ni.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, A adwaenoch chwi Laban fâb Nachor? A hwy a ddywedaſant, Adwaenom.

† Heb. *Heddwch.* 6 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, A *oes* † llwyddiant iddo ef? A hwy a ddywedaſant, *Oes* llwyddiant: ac wele Rahel ei ferch ef yn dyfod gyd â'r defaid.

† Heb. *ſawr.* 7 Yna y dywedodd efe, Wele etto y dydd yn † gynnar, nid *yw* brŷd caſglu 'r anifeiliaid: dyfrhewch y praidd, ac ewch, *a* bugeiliwch.

8 A hwy a ddywedaſant, Ni allwn ni, hyd oni chaſgler yr holl ddiadelloedd, a threiglo o honynt y garreg oddi ar wyneb y pydew, yna y dyfrhawn y praidd.

9 ¶ Tra 'r ydoedd efe etto yn llefaru wrthynt, daeth Rahel hefyd gyd â'r praidd *oedd* eiddo ei thâd, o blegid hi oedd yn bugeilio.

10 A phan welodd Jacob Rahel ferch Laban brawd ei fam, a phraidd Laban brawd ei fam; yna y neſaodd Jacob, ac [a] a dreiglodd y garreg oddi ar enau 'r pydew, ac a ddyfrhaodd braidd Laban brawd ei fam. 2245.

[a] Ecſ. 2. 17.

11 A Jacob a guſanodd Rahel, ac a ddyrchafodd ei lêf, ac a ŵylodd.

12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai brawd ei thâd oedd efe, ac mai mâb Rebecca oedd efe: hithau a redodd, ac a fynegodd i'w thâd.

† Heb. *ſon am.* 13 A phan glybu Laban † hanes Jacob ei chwaer, yna efe a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a'i cuſanodd, ac a'i dûg ef i'w dŷ: ac efe a fynegodd i Laban yr holl bethau hyn.

14 A dywedodd Laban wrtho ef; Yn ddiau fy aſgwrn i a'm cnawd ydwyt ti; ac efe a drigodd gyd ag ef fis o ddyddiau.

15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Ai o herwydd mai fy mrawd ŵyt ti, i'm gwaſanaethi yn rhâd? mynega i mi beth *fydd* dy gyflog?

16 Ac i Laban *yr oedd* dŵy ferched: enw 'r hynaf *oedd* Lea, ac enw 'r jeuangaf Rahel.

17 A llygaid Lea *oedd* weiniaid: ond Rahel oedd dêg *ei* phrŷd, a glandeg yr olwg.

18 A Jacob a hoffodd Rahel, ac a ddywedodd, Mi a'th waſanaethaf di ſaith mlynedd am Rahel dy ferch jeuangaf.

19 A Laban a ddywedodd, Gwell yw ei rhoddi hi i ti, nâ'i rhoddi hi i ŵr arall: aros gyd â mi.

20 Felly Jacob [b] a waſanaethodd am Rahel ſaith mlynedd: ac yr oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig ddyddiau; am fod yn hoff ganddo efe hi.

[b] Hoſ. 12. 12. 13.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth Laban, Moes i mi fy ngwraig, (canys cyflawnwyd fy nyddiau;) fel yr elwyf atti hi.

22 A Laban a gaſglodd holl ddynion y fan honno, ac a wnaeth wlêdd.

23 Ond bu yn yr hwyr, iddo gymmeryd Lea ei ferch, a'i dwyn hi atto ef, ac yntau a aeth atti hi.

24 A Laban a roddodd iddi Zilpah ei forwyn, yn forwyn i Lea ei ferch.

25 A bu, y borau wele Lea *oedd* hi: yna y dywedodd efe wrth Laban, Pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? onid am Rahel i'th waſanaethais? a pha ham i'm twyllaiſt?

† Heb. *ll* 26 A dywedodd Laban, Ni wnair felly yn ein † gwlâd ni, gan roddi 'r jeuangaf o flaen yr hynaf.

27 Cyflawna di wythnos hon, a ni a roddwn i ti hon hefyd, am y gwaſanaeth a waſanaethi gyd â mi etto ſaith mlynedd eraill.

28 A Jacob a wnaeth felly, ac a gyflawnodd ei hwythnos hi: ac efe a roddodd Rahel ei ferch yn wraig iddo.

29 Laban hefyd a roddodd i Rahel ei ferch Bilha ei forwyn, yn forwyn iddi hi.

30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel, ac a hoffodd Rahel yn fwy nâ Lea, ac a waſanaethodd gyd ag ef etto ſaith mlynedd eraill.

31 ¶ A phan welodd yr ARGLWYDD mai câs oedd Lea, yna efe a agorodd ei chrôth hi: a Rahel *oedd* amhlantadwy.

32 A Lea a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb ac a alwodd ei enw ef ‡ Reuben, o † Sef, herwydd hi a ddywedodd, Diau edrych o'r *Gwelwc* ARGLWYDD ar fy nghyſtudd, canys yn *fâb.* awr fy ngŵr a'm hoffa i.

33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a eſgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Am glywed

o'r ARGLWYDD mai câs *ydwyf* fi, am hynny y rhoddodd efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Simeon.

‡ Sef, *Clywed.*

34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a eſgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Fy ngŵr weithian a lŷn yn awr wrthyfi, canys plentais iddo dri mâb. Am hynny y galwyd ei enw ef ‡ Lefi.

‡ Sef, *Glynu.*

35 A hi a feichiogodd drachefn, ac a eſgorodd ar fâb, ac a ddywedodd, Weithian y moliannaf yr ARGLWYDD: am hynny y galwodd ei enw ef [c] ‡ Judah: a hi a beidiodd a phlanta.

[c] Mat. 1. 2.

‡ Sef, *Moliant.*

PEN. XXX.

Jon. 16. P.

1 *Rahel gan fod yn ddigllon nad oedd yn planta, yn rhoddi Bilha ei llawforwyn i Jacob.* 5 *Hithau yn dwyn Dan a Naphtali.* 9 *Lea yn rhoddi Zilpah ei llawforwyn, yr hon a ymddûg Ad ac Aſer.* 14 *Reuben yn cael mandragorau, am y rhai y mae Lea yn prynu ei gŵr gan Rahel.* 17 *Lea yn dwyn Iſſacar, Zabulon, a Dina.* 22 *Rahel yn dwyn Joſeph.* 25 *Jacob yn deiſyfu cael myned ymmaith.* 27 *Laban yn ei attal ef ar gyſammod newydd.* 37 *Dyſais Jacob, trwy 'r hon yr ymgyſoetbogodd efe.*

PAn welodd Rahel na phlantaſai hithau i Jacob, yna Rahel a genfigennodd wrth ei chwaer, ac a ddywedodd wrth Jacob, Moes feibion i mi, ac onid ê mi *a fyddaf* farw.

2 A chynneuodd llîd Jacob wrth Rahel, ac efe a ddywedodd; Ai myfi *ſy* yn lle Duw, yr hwn a attaliodd ffrwyth y grôth oddi wrthyt ti?

3 A dywedodd hithau, [a] Wele fy llawforwyn Bilha, dôs i mewn atti hi, a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel ‡ y caffer plant i minnau hefyd o honi hi.

[a] Edrych Pen. 16. 2.

‡ Heb. *yr adeilader fi ganddi hi.*

4 A hi a roddes ei llawforwyn Bilha iddo ef [b] yn wraig, a Jacob a aeth i mewn atti.

5 A Bilha a feichiogodd, ac a ymddûg fâb i Jacob.

[b] Pen. 35. 22.

6 A Rahel a ddywedodd, Duw a'm barnodd i, ac a wrandawodd hefyd ar fy llais, ac a roddodd i mi fâb: am hynny hi a alwodd ei enw ef ‡ Dan.

‡ Sef, *Barnu.*

7 Hefyd Bilha llawforwyn Rahel a feichiogodd eilwaith, ac a ymddûg yr ail mâb i Jacob.

8 A Rahel a ddywedodd, Ymdrechais ymdrechiadau ‡ gorcheſtol â'm chwaer, a gorchfygais: a hi a alwodd ei enw ef ‡ [c] Naphtali.

‡ Heb. *Duw.*

‡ Sef, *ſy ymdrech.*

[c] Mat. 4. 13, *Nephthalim.*

9 Pan welodd Lea beidio o honi a phlanta, hi a gymmerth ei llawforwyn Zilpah, ac a'i rhoddes hi yn wraig i Jacob.

10 A Zilpah llawforwyn Lea a ymddûg fâb i Jacob.

11 A Lea a ddywedodd, Y mae tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Gad.

‡ Sef, *Bagad.*

12 A Zilpah llawforwyn Lea a ymddûg yr ail mâb i Jacob.

13 A Lea a ddywedodd, Yr ydwyf yn ddedwydd, o blegid merched a'm galwant yn ddedwydd: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Aſer.

‡ Sef, *Dedwydd.*

14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nyddiau cynhauaf gwenith, ac a gafodd fandragorau yn y maes, ac a'i dûg hwynt at Lea ei fam: yna Rahel a ddywedodd wrth Lea, Dyro attolwg i mi o fandragorau dy fâb.

15 Hithau a ddywedodd wrthi, Ai bychan *yw* dwyn o honot fy ngŵr? a fynnit ti hefyd ddwyn mandragorau fy mâb? A Rahel a ddywedodd, Cyſged gan hynny gyd â thi heno am fandragorau dy fâb.

16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn yr hwyr, a Lea a aeth allan i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Attaf fi y deui: o blegid gan brynu i'th brynais am fandragorau fy mâb: ac efe a gyſgodd gyd â hi y nôs honno.

17 A Duw a wrandawodd ar Lea, a hi a feichiogodd, ac a ymddûg y pummed mâb i Jacob.

18 A Lea a ddywedodd, Rhôdd Duw fy ngwobr *i mi*, o herwydd rhoddi o honofi fy llawforwyn i'm gŵr: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Iſſacar.

‡ Sef, *Gwobr.*

19 Lea hefyd a feichiogodd etto, ac a ymddûg y chweched mâb i Jacob.

20 A Lea a ddywedodd, Cynhyſgaeddodd Duw fyfi â chynhyſgaeth dda: fy ngŵr a drig weithian gyd â mi, o blegid chwech o feibion a ymddygais iddo ef: a hi a alwodd ei enw ef ‡ Zabulon.

‡ Sef, *Trigfa.*

21 Ac wedi hynny hi a eſgorodd ar ferch, ac a alwodd ei henw hi ‡ Dina.

‡ Sef, *Barn.*

22 ¶ A Duw a gofiodd Rahel, a Duw a wrandawodd arni, ac a agorodd ei chrôth hi.

23 A hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb, ac a ddywedodd; Duw a dynnodd [d] fy ngwarthrudd ymmaith.

[d] 1 Sam. 1. 6.

24 A hi a alwodd ei enw ef ‡ Joſeph, gan ddywedyd; [e] Yr ARGLWYDD a ddyry yn ychwaneg i mi fâb arall.

Eſ. 4. 1. Luc. 1. 25.

25 ¶ A bu wedi eſgor o Rahel ar Joſeph, ddywedyd o Jacob wrth Laban; Gollwng fi ymmaith, fel yr elwyf i'm brô, ac i'm gwlâd fy hun.

2259. ‡ Sef, *'chwaneg.*

[e] Pen. 35. 17.

26 Dyro fy ngwragedd i mi, a'm plant, y rhai y gwaſanaethais am danynt gyd â thi, fel yr elwyf ymmaith: o blegid ti a wyddoſt fy ngwaſanaeth a wneuthum i ti.

27 A Laban a ddywedodd wrtho, O's cefais ffafr yn dy olwg, *na ſyfi*: [f] da y gwn i'r ARGLWYDD fy mendithio i o'th blegid di.

[f] Pen. 39. 5.

28 Hefyd efe a ddywedodd, Dogna dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.

29 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a wyddoſt pa ddelw y gwaſanaethais dydi; a pha fodd y *bu* dy anifeiliaid di gyd â myfi.

30 O blegid ychydig *oedd* yr hyn ydoedd gennyt ti cyn fy *nyfod* i, ond yn llioſogrwydd † y cynnyddodd: o herwydd yr ARGLWYDD a'th fendithiodd di ‡ er pan ddaethum i: bellach gan hynny pa bryd y darparaf hefyd i'm tŷ fy hun?

‡ Heb. *torrodd allan.* ‡ *wrth fy nhroed i.*

31 Dywedodd yntau, Pa beth a roddaf i ti? A Jacob a attebodd, Nî roddi i mi ddim; o's gwnai i mi y peth hyn, bugeiliaf *a* chadwaf dy braidd di drachefn.

32 Tramwyaf trwy dy holl braidd di heddyw, gan neillduo oddi yno bob llwdn mânfrith, a mawrfrith, a phob llwdn cochddu ym mhlith y defaid; y mawrfrith hefyd a'r mânfrith ym mhlith y geifr: ac *o'r rhai hynny* y bydd fy nghyflog.

33 A'm cyfiawnder a dyſtiolaetha gyd â mi ‡ o hyn allan, pan ddêl hynny yn gyflog i mi o flaen dy wyneb di: yr hyn oll ni *byddo* fânfrith neu fawrfrith ym mhlith y geifr, neu gochddu ym mhlith y defaid, lladrad *a fydd* hwnnw gyd â myfi.

‡ Heb. *y foru.*

34 A dywedodd Laban, Wele, O na byddai ar ôl dy air di.

35 Ac yn y dydd hwnnw y neillduodd efe 'r bychod cylch-frithion, a mawrfrithion, a'r holl eifr mânfrithion a mawrfrithion, yr hyn oll yr *oedd peth* gwynn arno, a phôb cochddu ym mhlith y defaid, ac a'i rhoddes dan law ei feibion ei hun.

36 Ac

2259. 36 Ac a oſododd daith tri niwrnod rhyngddo ei hun a Jacob: a Jacob a borthodd y rhan arall o braidd Laban.

[e] Edrych Pen. 31. 9----12.

37 ¶ A [e] Jacob a gymmerth iddo wïail gleiſion o boplys, a chyll, a ffawydd, ac a ddiriſglodd ynddynt ddiriſgliadau gwynnion, gan ddadguddio y gwynn yr hwn *ydoedd* yn y gwïail.

38 Ac efe a oſododd y gwïail y rhai a ddiriſglaſai efe, yn y cwtterydd, o fewn y cafnau dyfroedd, lle y deuai 'r praidd i yfed, ar gyfer y praidd, fel y cyfebrent pan ddelent hwy i yfed.

39 A'r praidd a gyfebraſant wrth y gwïail, a'r praidd a ddûg rai cylch-frithion, a mânfrithion, a mawrfrithion.

40 A Jacob a ddidolodd yr ŵyn, ac a oſododd wynebau 'r praidd tu ag at y cylch-frithion, ac at bob cochddu ym mhlith praidd Laban, ac a oſododd ddïadellau iddo ei hun o'r neilldu, ac nid gyd â phraidd Laban y goſododd hwynt.

41 A phob *amſer* y cyfebrai 'r defaid çryfaf, Jacob a oſodai 'r gwïail o flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael o honynt gyfebru wrth y gwïail.

42 Ond pan fyddai 'r praidd yn weiniaid, ni oſodai efe *ddim*: felly y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r cryfaf eiddo Jacob.

43 A'r gŵr a gynnyddodd yn dra rhagorol: ac yr ydoedd iddo ef braidd helaeth, a morwynion, a gweiſion, a chammelod, ac aſynnod.

PEN. XXXI.

Jon. 17. B. 1 *Jacob ar ſorriant yn ymadael yn ddirgel.* 19 *Rahel yn lledrata delwau ei thâd.* 22 *Laban yn canlyn ar ei ôl ef,* 26 *ac yn achwyn rhag y cam.* 34 *Dyſais Rahel i guddio 'r delwau.* 36 *Jacob yn achwyn o herwydd Laban.* 43 *Y cyſammod rhwng Laban a Jacob yng Ngaleed.*

2265. AC efe a glybu eiriau meibion Laban yn dywedyd, Jacob a ddûg yr hyn oll *oedd* i'n tâd ni, ac o'r hyn *ydoedd* i'n tâd ni y cafodd efe yr holl anrhydedd hyn.

2 Hefyd Jacob a welodd wynebpryd Laban, ac wele nid *ydoedd* tu ag atto ef megis † cynt.

† Heb. *doe ac echdoe.*

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jacob, Dychwel i wlâd dy dadau, ac at dy genedl, a mi a fyddaf gyd â thi.

4 A Jacob a anfonodd, ac a alwodd Rahel a Lea i'r maes, at ei braidd,

5 Ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a welaf wynebpryd eich tâd chwi, nad yw fel cynt tu ag attafi: a Duw fy nhâd a fu gyd â myfi.

6 A chwi a wyddoch mai â'm holl allu y gwaſanaethais eich tâd.

[a] ad. 41. [b] Num. 14. 22. Neh. 4. 12. Job 19. 3. Zec. 8. 23.

7 A'ch tâd a'm twyllodd i, ac [a] a newidiodd fy nghyflog i [b] ddengwaith: ond ni's dioddefodd Duw iddo wneuthur i mi ddrŵg.

8 O's fel hyn y dywedai; Y mân-frithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient ſan-frithion: ond o's fel hyn y dywedai; Y cylch-frithion a fydd dy gyflog di, yna 'r holl braidd a eppilient *rai* cylch-frithion.

9 Felly Duw a ddûg anifeiliaid eich tâd chwi, ac a'i rhoddes i mi.

10 Bu hefyd yn amſer cyfebru o'r praidd, ddyrchafu o honof ſy llygaid, ac mewn breuddwyd y gwelais, ac wele † yr hyrddod (y rhai oedd yn llammu 'r praidd) yn gylch-frithion, yn ſânfrithion, ac yn ſawr-frithion.

† Neu, *y bycbod.*

11 Ac angel Duw a ddywedodd wrthyf mewn breuddwyd, Jacob; minnau a attebais, Wele fi. 2265.

12 Yntau a ddywedodd, Dyrchafa weithian dy lygaid, a gwêl, yr holl hyrddod y rhai ydynt yn llammu 'r praidd yn gylch-frithion, yn ſânfrithion, ac yn fawrfrithion; o blegid gwelais yr hyn oll y mae Laban yn ei wneuthur i ti.

[c] Pen. 28. 18.

13 Myfi *yw* Duw Bethel, [c] lle 'r enneiniaiſt y goloſn, *a* lle 'r addunaiſt adduned i mi: [d] cyfod bellach, dôs allan o'r wlâd hon, dychwel i wlâd dy genedl dy hun.

[d] Pen. 32. 9.

14 A Rahel a Lea a attebaſant ac a ddywedaſant wrtho; A *oes* etto i ni ran, neu etifeddiaeth yn nhŷ ein tâd?

15 Onid yn eſtronesau y cyfrifodd efe nyni? o blegid [e] efe a'n gwerthodd; a chan dreulio a dreuliodd hefyd ein harian ni.

[e] Pen. 29. 15, 27.

16 Canys yr holl olud yr hwn a ddûg Duw oddi ar ein tâd ni, nyni a'n plant a'u pïau: ac yr awr hon yr hyn ôll a ddywedodd Duw wrthyt, gwnâ.

17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a oſododd ei feibion a'i wragedd ar gammelod;

18 Ac a ddûg ymmaith ei holl anifeiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a ynnillaſai, *ſef* ei anifeiliaid meddiannol, y rhai a ynnillaſai efe ym † Meſopotamia, i fyned at Iſaac ei dâd, i wlâd Canaan.

† *Padan Aram.*

19 Laban hefyd a aethai i gneifio ei ddefaid: a Rahel a ladrattaſai 'r † delwau *oedd* gan ei thâd hi.

† Heb. *Teraphim.*

20 A Jacob a aeth ymmaith yn lledradaidd † heb wybod i Laban y Syriad: canys ni fynegodd iddo mai ffoi yr oedd.

† *heb galon Laban.*

21 Felly y ffôdd efe â'r hyn oll *oedd* ganddo, ac a gyfododd ac a aeth dros yr afon, ac a gyfeiriodd *at* fynydd Gilead.

22 A mynegwyd i Laban ar y trydydd dydd, ffoi o Jacob.

23 Ac efe a gymmerth ei frodyr gyd ag ef, ac a erlidiodd ar ei ôl ef daith ſaith niwrnod, ac a'i goddiweddodd ef ym mynydd Gilead.

24 A Duw a ddaeth at Laban y Syriad liw nôs [f] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Cadw arnat rhag yngan o honot wrth Jacob na dâ na drŵg.

[f] Job 33. 15.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddodd Jacob: a Jacob a oſododd ei babell yn y mynydd: Laban hefyd a werſyllodd ynghŷd a'i frodyr ym mynydd Gilead.

26 A Laban a ddywedodd wrth Jacob: Pa bêth a wnaethoſt? o blegid ti a aethoſt yn lladradaidd oddi wrthyf i, ac a ddygaiſt fy merched fel caethion cleddyf.

27 Am ba bêth y ffoaiſt yn ddirgel, ac y lladratteaiſt † oddi wrthyf fi, ac ni fynegaiſt i mi, fel yr hebryngaſwn dydi â llawenydd, ac â chaniadau, a thympan, ac â thelyn?

† Heb. *fi.*

28 Ac na adewaiſt i mi guſanu fy meibion a'm merched? gwnaethoſt yr awr hon yn ffol gan wneuthur hyn.

29 Mae ar fy llaw i wneuthur i chwi ddrŵg: ond Duw eich tâd a lefarodd wrthyf neithiwyr, gan ddywedyd, Cadw arnat rhag yngan wrth Jacob na dâ na drŵg.

30 Weithian gan hynny, ti a fynnit fyned ymmaith, o blegid gan hiraethu yr hiraetheiſt am dŷ dy dâd. *Ond* pa ham y lladratteaiſt fy nuwiau i?

31 A Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Am ofni o honof: o blegid dywedais, Rhag dŵyn o honot dy ferched oddi arnaf trwy drais,

32 Gyd

2265. 32 Gyd â'r hwn y ceffych dy dduwiau,
[g] Edrych Pen. 44. 9. [g] na chaffed fyw: ger bron ein brodyr myn wybod pa beth o'r eiddoti ſydd gyd â myfi, a chymmer i ti: ac ni's gwyddai Jacob mai Rahel a'i lladrattaſai hwynt.

33 A Laban a aeth i mewn i babell Jacob, ac i babell Lea, ac i babell y ddŵy lawforwyn, ac ni's cafodd hwynt: yna yr aeth allan o babell Lea, ac y daeth i babell Rahel.

34 A Rahel a gymmeraſai 'r delwau, ac a'i goſodaſai hwynt yn offer y camel, ac
† Heb. *deimlodd.* a eiſteddaſai arnynt; a Laban a † chwiliodd yr holl babell ac ni's cafodd.

35 A hi a ddywedodd wrth ei thâd, Na ddigied fy arglwydd, am na's gallaf gyfodi ger dy fron di; canys arfer gwragedd *a ddigwyddodd* i mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chafodd y delwau.

36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a roes ſenn i Laban: a Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Pa beth *yw* fy nghamwedd i? pa beth *yw* fy mhechod, gan erlid o honot ar fy ôl?

† Heb. *deimlo.* 37 Gan it' † chwilio fy holl ddodreſn i, pa beth a gefaiſt o holl ddodreſn dy dŷ di? goſod *ef* yma ger bron fy mrodyr i a'th frodyr dithau, fel y barnant rhyngom ni ein dau.

38 Myfi bellach *a ſûm* ugain mlynedd gyd â thi, dy ddefaid a'th eifr ni erthylaſant, ac ni fwytteais hyrddod dy braidd.

[h] Ecſ. 12, 20, &c. 39 [h] Ni ddygum yſglyfaeth attat ti; myfi a'i gwnawn ef yn dda; o'm llaw i y gofynnit hynny, yr hyn a ladrattëid y dydd, a'r hyn a ladrattëid y nôs.

40 Bûm y dydd, y gwrês a'm treuliodd, a rhêw y nôs: am cwſg a giliodd oddi wrth fy llygaid.

41 Felly y bûm i ugain mlynedd yn dy dŷ di: pedair blynedd ar ddêg y gwaſanaethais di am dy ddwy ferched, a chwê blynedd am
[i] Gad. 7. dy braidd, a [i] thi a newidiaiſt fy nghyflog ddêg o weithiau.

42 Oni buaſai *ſod* Duw fy nhâd, Duw Abraham, ac arſwyd Iſaac gyd â mi, diau yr awr hon y gollyngaſit fi ymmaith yn wag-law: Duw a welodd fy nghyſtudd a llafur fy nwylaw, ac a'th geryddodd *di* neithiwyr.

43 ¶ Laban a attebodd, ac a ddywedodd wrth Jacob, Y merched *hyn ydynt* fy merched i, a'r meibion *hyn ŷnt* fy meibion i, a'r praidd *yw* fy mhraidd i; a'r hyn oll a weli, eiddo fi yw: a heddyw pa beth a wnâf i'm merched hyn, ac i'w meibion hwynt y rhai a eſgoraſant?

44 Tyred gan hynny yn awr, gwnawn gyfammod mi a thi, a bydded yn dyſtiolaeth rhyngof i a thithau.

[k] Pen. 28, 18. 45 A Jacob [k] a gymmerth garreg, ac a'i cododd hi yn goloſn.

46 Hefyd Jacob a ddywedodd wrth ei frodyr, Caſglwch gerrig: a hwy a gymmeraſant gerrig, ac a wnaethant garnedd, ac a fwyttaſant yno ar y garnedd.

† Sef, *Carned l y dyſtiolaeth.* 47 A Laban a'i galwodd hi † Jegar-Sahadutha: a Jacob a'i galwodd hi Galeed.

48 A Laban a ddywedodd, Y garnedd hon ſydd dyſt rhyngof a thithau heddyw: am hynny y galwodd *Jacob* ei henw hi Galeed,

[l] Barn. 11. 29. 49 A [l] † Miſpah: o blegid ef a ddywedodd, Gwilied yr ARGLWYDD rhyngof a thithau, pan fôm ni bob un ô olwg ei gilydd.

† Sef, *Diſgwilfa.* 50 O's gorthrymmi di fy merched, neu o's cymmeri wragedd heb law fy merched i: nid *oes neb* gyd â ni, edrych, Duw *ſydd* dyſt rhyngof a thithau.

51 Dywedodd Laban hefyd wrth Jacob, Wele y garnedd hon, ac wele y goloſn hon a oſodais rhyngof a thi; 2265.

52 Tyſt *a ſydd* y garnedd hon, a thyſt *a ſydd* y goloſn, na ddeuafi dros y garnedd hon attat ti, ac na ddoi dithau dros y garnedd hon, na'r goloſn hon attaf fi, er niwaid.

53 Duw Abraham, a Duw Nachor a farno rhyngom ni, Duw eu tadau hwynt. A Jacob a dyngodd i ofn ei dâd Iſaac.

54 Hefyd Jacob a † aberthodd aberth yn y † Neu. mynydd, ac a alwodd ar ei frodyr i fwytta *laddodd,* bara, a hwy a fwyttaſant fara, ac a drigaſant dros nôs yn y mynŷdd.

55 A Laban a gyfododd yn forau, ac a guſanodd ei feibion a'i ferched, ac a'i bendithiodd hwynt: felly Laban a aeth ymmaith, ac a ddychwelodd i'w frô ei hun.

PEN. XXXII.

1 Gweledigaeth Jacob ym Mahanaim. 3 Ei gennadwriaeth at Eſau. 6 Mae eſe yn ofni dyfodiad Eſau, 9 Yn gweddïo am ymwared, 13 Yn anfon anrheg i Eſau, 24 Yn ymdrech ag Angel ym Mheniel, lle y gelwir ef Iſrael. 31 Mae efe yn cloffi.

1 Jon. 17, P. A Jacob a gerddodd i'w daith yntau: ac angylion Duw a gyfarfu ag ef.

2 A Jacob a ddywedodd pan welodd hwynt, Dymma werſyll Duw, ac a alwodd enw 'r lle hwnnw † Mahanaim. † Sef,

3 A Jacob a anfonodd genhadau o'i *Dŵy* flaen at ei frawd Eſau, i wlâd Seir, *i* † wlâd *werſyll.* Edom. † Heb.

4 Ac a orchymynnodd iddynt, gan ddy- *faes.* wedyd; Fel hyn y dywedwch wrth fy arglwydd Eſau, Fel hyn y dywed dy wâs di Jacob: Gyd â Laban yr ymdeithiais, ac y trigais hyd yn hyn.

5 Ac y mae i mi eidionnau, ac aſynnod, defaid, a gweiſion, a morwynion: ac anfon a wnaethum i fynegi i'm harglwydd, i gael ffafr yn dy olwg.

6 ¶ A'r cenhadau a ddychwelaſant at Jacob, gan ddywedyd, Daethom at dy frawd Eſau, ac [a] y mae efe yn dyfod i'th gyfarfod [a] Pen. 33, di, a phedwar cant o wŷr gyd ag ef. 1.

7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a chyfyng oedd arno, ac efe a rannodd y bobl *oedd* gyd ag ef, a'r defaid, a'r eidionnau, a'r camelod, yn ddwy fintai;

8 Ac a ddywedodd, O's daw Eſau at y naill fintai, a tharaw honno, yna 'r fintai arall a fydd ddiangol.

9 ¶ A dywedodd Jacob, O Dduw fy nhâd Abraham, a Duw fy nhâd Iſaac, O ARGLWYDD, yr hwn a ddywedaiſt wrthyf, [b] Dychwel i'th wlâd, ac at dy genedl, a mi [b] Pen. 31, a wnâf ddaioni i ti: 13.

10 † Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl dru- † Heb. gareddau di, nac o'r holl wirionedd a wnae- *Llai wyf* thoſt a'th wâs: o blegid â'm ffon y daethum *nâ th holl,* dros yr Jorddonen hon, ond yn awr yr &c. ydwyf yn ddwy fintai.

11 Achub fi attolwg o law fy mrawd, o law Eſau; o blegid yr ydwyfi yn ei ofni ef, rhag dyfod o hono a'm taraw, [c] *a'r* fam [c] Hoſ. 12. † gyd â 'r plant, 14.

12 A [d] thydi a ddywedaiſt, Gwnâf ddaioni i ti yn ddiau; a'th hâd di a wnâf fel † Heb. *ar y.* tywod y môr, yr hwn o amlder ni ellir ei rifo. [d] Pen. 28,

13 ¶ Ac yna y lletyodd efe y noſon hon: ac o'r hyn a ddaeth i'w law ef y cymmerth efe anrheg i'w frawd Eſau: 13, 14.

14 Dau cant o eifr, ac ugain o fychod, dau cant o ddefaid, ac ugain o hyrddod:

15 Dêg ar hugain o gamelod blithion a'u llydnod,

2265. llydnod, deugain o wartheg, a dêg o deirw, ugain o aſynnod, a dêg o ebolion.

16 Ac eſe a roddes yn llaw ei weiſion, bob gyrr o'r neilldu, ac a ddywedodd wrth ei weiſion; Ewch troſodd o'm blaen i a goſodwch encyd rhwng pob gyrr a'i gilydd.

17 Ac eſe a orchymynnodd i'r blaenaf, gan ddywedyd; O's Eſau fy mrawd a'th gyferfydd di, ac a ymofyn â thydi, gan ddywedyd; I bwy *y perthyni* di? ac i ba le'r rai? ac eiddo pwy *yw* y rhai hyn o'th flaen di?

18 Yna y dywedi, Eiddo dy wâs Jacob: anrheg yw, wedi ei hanfon i'm harglwydd Eſau: ac wele yntau hefyd ar ein hôl ni.

19 Felly y gorchymynnodd hefyd i'r ail, ac i'r trydydd, ac i'r rhai oll oedd yn canlyn y gyrroedd, gan ddywedyd, Yn y môdd hwn y dywedwch wrth Eſau, pan gaffoch aſael arno.

20 A dywedwch hefyd, Wele dy wâs Jacob ar ein hôl ni: o blegid (eb eſe) boddlonaf ei wyneb eſ â'r anrheg *ſydd* yn myned o'm blaen: ac wedi hynny edrychaf yn ei wyneb eſ, ond antur eſe a dderbyn fy wyneb innau.

21 Felly yr anrheg a aeth troſodd o'i flaen eſ: ac eſe a lettyodd y noſon honno yn y gwerſyll.

22 Ac eſe a gyfododd y noſon honno, ac a gymmerth ei ddwy wragedd, a'i ddwy lawforwyn, a'i un mâb ar ddêg, ac a aeth dros rŷd Jabboc.

23 Ac a'i cymmerth hwynt, ac a'i troſglwyddodd trwy 'r afon: felly eſe a droſglwyddodd yr hyn *oedd* ganddo.

24 ¶ A Jacob a adawyd ei hunan: yna yr ymdrechodd gŵr ag eſ, ne's codi 'r wawr.

e Edrych Mat. 26. 41. 2 Cor. 12. 7.

25 A phan welodd na byddai drêch nag eſ, eſe a gyffyrddodd â chyſſwllt ei forddwyd eſ, e ſel y llaeſodd cyſſwllt mordâwyd Jacob, wrth ymdrech o hono ag eſ.

f Edrych Luc 24. 28.

26 f A'r *Angel* a ddywedodd, Gollwng fi ymmaith, o blegid y wawr a gyfododd: yntau a attebodd, g Ni'th ollyngaf oni'm bendithi.

g Hoſ. 12. 4,

27 Hefyd eſe a ddywedodd wrtho, Beth *yw* dy enw? ac eſe a attebodd, Jacob.

h Pen. 35. 10. 2 Bren. 17. 34.

28 Yntau a ddywedodd, h Mwyach ni elwir dy enw di Jacob, ond Iſrael: o blegid cefaiſt nerth gyd â Duw ſel tywyſog, a chyd â dynion, ac a orchfygaiſt.

† Sef, *wyneb Duw.*

29 A Jacob a ymofynnodd, ac a ddywedodd, Mynega attolwg dy enw: ac yntau a attebodd, I ba beth y gofynni hyn am fy enw i? ac yno eſe a'i bendithiodd eſ.

i Pen. 16. 13. Ecſ. 24. 11. a 33. 20. Deut. 5. 24. Barn. 6. 22. a 13. 22. Eſ. 6. 5.

30 A Jacob a alwodd enw y fan † Peniel: o blegid i gwelais Dduw wyneb yn wyneb, a dianghodd fy einioes.

31 A'r haul a gyfodaſai arno ſel yr oedd yn myned dros Benuel, ac yr *oedd* eſe yn glôff o'i glûn.

32 Am hynny plant Iſrael ni fwyttânt y gewyn a giliodd, yr hwn *ſydd* o fewn cyſſwllt y forddwyd hyd y dŷdd hwn: o blegid cyffwrdd â chyſſwllt y forddwyd, ar y gewyn a giliodd.

PEN. XXXIII.

Jon. 11. B. 1 *Caredigrwydd Jacob ag Eſau wrth gyfarfod.* 17 *Jacob yn dyfod i Succoth,* 18 *Yn prynu maes yn Salem, ac yn adeiladu allor a'i henwi El-Elohe-Iſrael.*

a Pen. 32. 6.

A Jacob a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele a Eſau yn dyfod a phedwar cant o wŷr gyd ag eſ: ac eſe a rannodd y plant at Lea, ac at Rahel, ac at y ddŵy lawforwyn.

2 Ac ym mlaen y goſododd eſe y ddŵy lawforwyn, a'u plant hwy; a Lea a'i phlant hithau yn ôl *y rhai hynny*, a Rahel a Joſeph yn olaf. 2265.

3 Ac yntau a gerddodd o'u blaen hwynt, ac a ymoſtyngodd i lawr ſeithwaith, ond ddaeth eſe yn agos at ei frawd.

4 Ac Eſau a redodd i'w gyfarfod eſ, ac a'i cofleidiodd eſ, ac a fyrthiodd ar ei wdde eſ, ac a'i cuſanodd eſ: a hwy a wylaſant.

5 Ac eſe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu 'r gwragedd, a'r plant, ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai hyn gennyt ti? yntau a ddywedodd, Y plant a roddes Duw o'i râs i'th wâs di.

6 Yna y llawforwynion a neſaſant; hwynthwy a'u plant, ac a ymgrymmaſant.

7 A Lea a neſaodd a'i phlant hithau, ac a ymgrymmaſant: ac wedi hynny y neſaodd Joſeph a Rahel, ac a ymgrymmaſant.

8 Ac eſe a ddywedodd, Pa beth *yw* gennyt yr holl fintai accw a gyfarfûm i? yntau a ddywedodd, *Anſonais hwynt* i gael ffafr yngolwg fy arglwydd.

9 Ac Eſau a ddywedodd, Y mae gennyfi ddigon, fy mrawd: bydded i ti yr hyn *ſydd* gennyt.

10 A Jacob a ddywedod, Nag ê attolwg; o's cefais yn awr ffafr yn dy olwg, cymmer fy anrheg o'm llaw i: canys am hynny y gwelais dy wyneb, fel pe gwelſwn wyneb Duw, a thi yn foddlon i mi.

11 Cymmer attolwg fy mendith, yr hon a ddycpwyd i ti; o blegid Duw a fu raſlon i mi, ac am fod gennyfi bob peth: ac eſe a fu daer arno, ac yntau a gymmerodd,

12 Ac a ddywedodd, Cychwynnwn, ac awn, a mi a âf o'th flaen di.

13 Yntau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd a ŵyr mai tyner *yw* 'r plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg † blithion gyd â myfi; o's gyrrir hwynt un diwrnod yn rhŷ chwyrn, marw a wnâ yr holl braidd. † *cyflaion.*

14 Aed attolwg fy arglwydd o flaen ei wâs, a minnau a ddeuaf yn araf fel y gallo 'r anifeiliaid *ſydd* o'm blaen i, ac y gallo 'r plant hyd oni ddelwyf at fy arglwydd i Seir. † Heb. *goſodaf.*

15 Ac Eſau a ddywedodd, † Gadawaf yn awr gyd â thi *rai* o'r bobl *ſydd* gyd â mi: yntau ddywedodd, I ba beth *y gwnai* hyny? b cafwyf ffafr yngolwg fy arglwydd. b Pen. 34. 11. † *Bythod.* † *i Salem.*

16 ¶ Felly Eſau y dydd hwnnw a ddychwelodd ar hŷd ei ffordd ei hun i Seir. † *Badan Aram.*

17 A Jacob a gerddodd i Succoth, ac a adeiladodd iddo dŷ ac a wnaeth fythod i'w anifeiliaid: am hynny eſe a alwodd enw y lle † Succoth. c Joſ. 24. 32. † *Aſt.* 7. 16.

18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth † yn llwyddiannus i ddinas Sichem, yr hon *ſydd* yng nghanaan, (pan ddaeth eſe o † Feſopotamia,) ac a werſyllodd o flaen y ddinas. † *Emor.* * Neu, *o wyn.* d Pen. 35. 7.

19 Ac c a brynodd ran o'r maes y lleſaſai ei babell ynddo o law meibion † Hamor, tâd Sichem, am gan * darn o arian. † Sef, *Duw, Duw Iſrael.*

20 Ac a oſododd yno allor, ac d a'i henwodd † El-Elohe-Iſrael.

PEN. XXXIV.

1 *Sichem yn treiſio Dina.* 4 *Yn ei gofyn hi yn briod.* 13 *Meibion Jacob yn cynnyg i'r Sichemiaid ammod yr enwaediad.* 20 *Hemor a Sichem yn eiriol aynynt am ei dderbyn.* 25 *Meibion Jacob ar y fantais honno yn eu lladd hwynt,* 27 *ac yn yſpeilio eu dinas.* 30 *Jacob yn ceryddu Simeon a Leſi.*

A a Dina merch Lea, yr hon a ymddygaſai hi i Jacob, a aeth allan i weled merched y wlâd. 2272. a Pen. 30. 21. Sul 2 o'r Grawys, P. Jon. 18. P.

2272. 2 A Sichem mâb Hemor yr Heſiad, tywyſog y wlâd, a'i canfu hi, ac a'i cymmerth
† Heb. *daroſt-yngodd.* hi, ac a orweddodd gyd â hi, ac a'i † treiſiodd.
3 A'i enaid ef a lynodd wrth Ddina ferch Jacob; ïe efe a hoffodd y llangces, ac a ddy-
[a] Edrych Eſ. 40. 2. wedodd [a] wrth *fâdd* calon y llangces.
Hoſ. 2. 14. 4 Sichem hefyd a leſarodd wrth Hemor ei dâd, gan ddywedyd; Cymmer y llangces hon yn wraig i mi.
5 A Jacob a glybu *i Sichem* halogi Dina ei ferch: (a'i feibion ef oedd gyd â'i anifeiliaid ef yn y maes;) a Jacob a dawodd â ſôn hyd oni ddaethant hwy *adref.*
6 ¶ A Hemor tâd Sichem a aeth allan at Jacob, i ymddiddan ag ef.
7 A meibion Jacob a ddaethant o'r maes, wedi clywed o honynt, a'r gwŷr a ymofidiaſant, a digiaſant yn ddirfawr, o blegid
[b] Joſ. 7. 15. [b] gwneuthur *o Sichem* ffolineb yn Iſrael, gan orwedd gyd â merch Jacob; canys ni ddyleſid gwneuthur felly.
8 A Hemor a ymddiddanodd â hwynt, gan ddywedyd, Glynu a wnaeth enaid Sichem fy mâb i wrth eich merch chwi: rhoddwch hi attolwg yn wraig iddo ef.
9 Ac ymgyfathrechwch â ni, rhoddwch eich merched chwi i ni, a chymmerwch ein merched ni i chwithau.
10 A chwi a gewch breſwylio gyd â ni, a'r wlâd fydd o'ch blaen chwi: trigwch a negeſeuwch ynddi, a cheiſiwch feddiannau ynddi.
11 Sichem hefyd a ddywedodd wrth ei
[c] Pen. 33. 15. thâd hi, ac wrth ei brodyr, [c] Cafwyf ffafr yn eich golwg, a'r hyn a ddywedoch wrthyf a roddaf.
12 Goſodwch arnaf fi ddirfawr gynhyſgaeth a rhôdd, a mi a roddaf fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch chwithau 'r llangces i mi yn wraig.
13 A meibion Jacob a attebaſant Sichem a Hemor ei dâd ef yn dwyllodrus, ac a ddywedaſant, O herwydd iddo ef halogi Dina eu chwaer hwynt:
14 Ac a ddywedaſant wrthynt, Ni allwn wneuthur y peth hyn, gan roddi ein chwaer
[d] Joſ. 5. 9. i ŵr dienwaededig; o blegid [d] gwarthrudd *yw* hynny i ni:
15 Ond yn hyn y cytunwn â chwi, o's byddwch fel nyni, gan enwaedu pob gwrryw i chwi;
16 Yna y rhoddwn ein merched ni i chwi, ac y cymmerwn eich merched chwithau i ninnau, a ni a gyd-drigwn â chwi, a ni a fyddwn yn un bobl.
17 Ond oni wrandêwch arnom ni i'ch enwaedu, yna y cymmerwn ein merch, ac a awn ymmaith.
18 A'u geiriau hwynt oedd ddâ yngolwg Hemor, ac yngolwg Sichem mâb Hemor.
19 Ac nid oedodd y llangc wneuthur y pêth, o blegid efe a roddaſai ſerch ar ferch Jacob: ac yr oedd efe yn anrhydeddu ſach nâ holl dŷ ei dâd.
20 ¶ A Hemor a Sichem ei fâb ef a aethant i borth eu dinas, ac a leſaraſant wrth eu dinaſyddion, gan ddywedyd;
21 Y gwŷr hyn heddychlon *ynt* hwy gyd â ni, trigant hwythau yn y wlâd, a gwnânt eu negeſau *ynddi:* a'r wlâd, wele, ſy ddigon ehang iddynt hwy: cymmerwn eu merched hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn ein merched minnau iddynt hwy.
22 Ond yn hyn y cytuna 'r dynion â ni, i drigo gyd â ni, ar ſod yn un bobl, o's enwaedir pob gwrryw i ni, fel y maent hwy yn enwaededig.
23 Eu hanifeiliaid hwynt, a'u cyfoeth hwynt, a'u holl yſgrubliaid hwynt, onid eiddo ni *fyddant* hwy? yn unig cytunwn â hwynt, a hwy a drigant gyd â ni.
24 Ac ar Hemor ac ar Sichem ei fâb ef, y gwrandawodd pawb a'r a oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef: ac enwaedwyd pob gwrryw, *ſef* y rhai oll oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef.
25 ¶ A bu ar y trydydd dŷdd pan oeddynt hwy yn ddolurus, gymmeryd o ddau o feibion Jacob, Simeon a Leſi, brodyr Dina, bob un ei gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn hyderus, a [e] llâdd pob gwrryw. [e] Pen. 49.
26 Lladdaſant hefyd Hemor a Sichem 6.
ei fâb, â mîn y cleddyf: a chymmeraſant Ddina o dŷ Sichem, ac a aethant allan.
27 Meibion Jacob a ddaethant ar y lladdedigion, ac a yſbeiliaſant y ddinas, am halogi o honynt eu chwaer hwynt.
28 Cymmeraſant eu defaid hwynt, a'u gwartheg, a'u haſynnod hwynt, a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn *oedd* yn y maes,
29 A'u holl gyfoeth hwynt, a'u holl rai bychain, a'u gwragedd a gaethgludaſant hwy, ac yſbeiliaſant yr hyn oll *oedd* yn y tai.
30 A Jacob a ddywedodd wrth Simeon a
Leſi, [f] Trallodaſoch fi [g] gan beri i mi fôd [f] Pen. 49. 6.
yn ffiaidd gan breſwylwyr y wlâd, gan y Canaaneaid, a'r Phereziaid: a minnau yn [g] Ecſod. 5. 21.
ychydig o nifer; a hwy a ymgaſglant yn fy erbyn, a tharawant fi, felly y difethir fi, mi a'm tŷ.
31 Hwythau a attebaſant, Ai megis puttain y gwnai efe ein chwaer ni?

PEN. XXXV.

1 *Duw yn anſon Jacob i Fethel.* 2 *Mae efe yn glanhâu ei dŷ o ddelwau.* 6 *Y'n adeiladu allor ym Methel.* 8 *Debora yn marw yn Allonbachuth.* 9 *Duw yn bendithio Jacob ym Methel.* 16 *Rahel wrth eſgor ar Fenjamin yn marw ar y ffordd i Edar.* 22 *Reuben yn gorwedd gyd â Bilha.* 23 *Meibion Jacob.* 27 *Jacob yn dyfod at Iſaac i Hebron.* 28 *Oedran, marwolaeth, a chladdedigaeth Iſaac.*

Jon. 19. B.

A Duw a ddywedodd wrth Jacob, Cyfod, eſgyn i Fethel, a thrig yno, a gwnâ yno allor i Dduw, [a] yr hwn a ymddangoſodd i ti, [b] pan ffoaiſt o wydd Eſau dy frawd.
2 Yna Jacob a ddywedodd wrth ei deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd ag ef, Bwriwch ymmaith [c] y duwiau dieithr ſydd yn eich plith chwi, ac ymlanhêwch, a [d] newidiwch eich dillad,
3 A chyfodwn, ac eſgynnwn i Fethel, ac yno y gwnâf allor i Dduw, yr hwn a'm gwrandawodd yn nŷdd fy nghyfyngder, ac a fu gyd â myfi yn y ffordd a gerddais.
4 A hwy a roddaſant at Jacob yr holl dduwiau dieithr y rhai *oedd* yn eu llaw hwynt, a'r cluſtdlyſau *oedd* yn eu cluſtiau: a Jacob a'i cuddiodd hwynt dan [e] y dderwen *oedd* yn ymmyl Sichem.
5 A hwy a gychwynnaſant: ac [f] ofn Duw *oedd* ar y dinaſoedd, y rhai *oedd* o'u hamgylch hwynt, ac nid erlidiaſant ar ôl meibion Jacob.
6 ¶ A Jacob a ddaeth i Luz yngwlâd Canaan, hon *yw* Bethel, efe a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef:
7 Ac a adeiladodd yno allor, ac [g] a enwodd y lle † El-bethel, o blegid yno yr ym-

[a] Pen. 28. 13.
[b] Pen. 27. 43.
[c] Pen. 31. 19, 34.
Joſ. 24. 2.
[d] Ecſod. 19. 10.
[e] Joſ. 24. 26.
Barn. 9. 6.
[f] Ecſ. 15. 16. a 23. 27. a 34.
Deut. 11. 25.
Joſ. 2. 9. a 5. 1.
1 Sam. 14. 15.
2 Cron. 14. 14.
[g] Pen. 28. 19.
† Sef, *Duw Bethel.*

ymddangoſaſai Duw iddo ef, pan ffoiſai efe o wŷdd ei frawd.

[a] Pen. 24. 59.

8 A [h] marw a wnaeth Debora mammaeth Rebecca, a hi a gladdwyd îs law Bethel dan dderwen: a galwyd enw honno † Alhon-bachuth.

† Sef, *Derwen wylofain.*

[i] Hoſ. 12. 5.

9 ¶ Hefyd [i] Duw a ymddangoſodd eilwaith i Jacob pan ddaeth efe ‡ o Feſopotamia, ac a'i bendithiodd ef.

‡ *Badan Aram.*

10 A Duw a ddywedodd wrtho, Dy enw di *yw* Jacob: ni elwir dy enw di Jacob mwy, onid [k] Iſrael a fydd dy enw di: ac efe a alwodd ei enw ef Iſrael.

[k] Pen. 32. 28.

11 Hefyd Duw a ddywedodd wrtho, [l] Myfi *yw* Duw Holl-alluog: cynnydda, ac amlhâ: [m] cenedl a chynnulleidfa cenhedloedd a fydd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o'th lwynau di:

[l] Pen. 17. 1. a 48. 3.

[m] Pen. 17. 5, 6, 16.

12 A'r wlâd, [n] yr hon a roddais i Abraham, ac i Iſaac, a roddaf i ti, ac i'th hâd ar dy ôl di y rhoddaf y wlâd.

[n] Pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 3, 4. a 28. 3. a 48. 4.

13 A Duw a eſgynnodd oddi wrtho ef yn y fan lle y llefaraſai efe wrtho.

[o] Pen. 28. 18.

14 A Jacob [o] a oſododd goloſn yn y fan lle'r ymddiddanaſai efe ag ef, *ſef* colofn faen: ac efe a dywalltodd arni ddiodoffrwm, ac a dywalltodd olew arni.

15 A Jacob a alwodd enw y fan lle 'r ymddiddanodd Duw ag ef; [p] Bethel.

[p] Pen. 28. 29.

16 ¶ A hwy a aethant ymmaith o Fethel: ac yr oedd etto † megis milltir o dîr i ddyfod i Ephrath: yno 'r eſgorodd Rahel, a bu galed *arni* wrth eſgor.

† Neu, *ychydig fordd.*

17 A darfu pan oedd galed *arni* wrth eſgor, i'r fydwraig ddywedyd wrthi hi, Nac ofna; o blegid dymma hefyd i ti fâb.

‡ Sef, *Mâb fy ngalar.*

18 Darfu hefyd wrth ymadael o'i henaid hi (o blegid marw a wnaeth hi) iddi alw ei enw ef ‡ Benoni: ond ei dâd a'i henwodd ef † Benjamin.

2275. † Sef, *mâb y ddeheulaw.*

19 A [q] Rahel a fu farw, ac a gladdwyd yn y ffordd i [r] Ephrath; hon *yw* Bethlehem.

[q] Pen. 48. 7.

[r] Ruth. 1. 2. a 4. 11.

20 A Jacob a oſododd goloſn ar ei bêdd hi: honno *yw* colofn bêdd Rahel [s] hyd heddyw.

[s] 1 Sam. 10. 2.

21 Yna Iſrael a gerddodd, ac a ledodd ei babell o'r tu hwnt i [t] † Figdal-eder.

[t] Mic. 4. 9.

† *Tŵr Eder.*

22 A phan ydoedd Iſrael yn trigo yn y wlâd honno, yna Reuben a aeth ac [u] a orweddodd gyd â Bilha gorddderchwraig ei dâd, a chlybu Iſrael *hynny.* Yna meibion Jacob oeddynt ddeuddeg.

[u] Pen. 49. 4.

[1] Cron. 5. 1.

23 Meibion Leah, [x] Reuben cyntafanedig Jacob, a Simeon, a Lefi, a Juda, ac Iſſacar, a Zabulon.

Edrych [2] Sam. 16. 22. a 10. 3.

24 Meibion Rahel, Joſeph, a Benjamin.

25 A Meibion Bilhâ llawforwyn Rahel; Dan, a Naphtali.

[1] Cor. 5. 1.

26 A meibion Zilpah llawforwyn Lea; Gad, ac Aſer. Dymma feibion Jacob, y rhai a anwyd iddo ym Meſopotamia.

[x] Pen. 46. 8. Ecſ. 1, 2.

27 ¶ A Jacob a ddaeth at Iſaac ei dâd i [y] Famre, i gaer Arba, hon *yw* Hebron, lle'r ymdeithiaſai Abraham ac Iſaac.

[y] Pen. 13. 18. a 23, 2.

2288.

28 A dyddiau Iſaac *oedd* gan mlynedd a phedwar ugain mlynedd.

[z] Pen. 15. 15. a 25. 8.

29 Ac Iſaac a drengodd, ac a fu farw, ac [z] a gaſglwyd at ei bobl, yn hên, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i feibion Eſau a Jacob [a] a'i claddaſant ef.

[a] Pen. 49. 31.

PEN. XXXVI.

1 Tair gwragedd Eſau. 6 Ei ſymmudiad ef i ſynydd Seir. 9 Ei feibion. 15 Y dugiaid a ddaethant o'u feibion ef. 20 Meibion a dugiaid Seir: 24 Ana yn tael mulod. 31 Brenhinoedd Edom. 40 Y dugiaid a ddaethant o Eſau.

A Dymma genhedlaethau Eſau: efe *yw* Edom.

2 [a] Eſau a gymmerth ei wragedd o ferched Canaan; Ada merch Elon yr Hethiad, ac [b] Aholibama merch Ana, merch Sibeon yr Heſiad:

[a] Pen. 26. 34.

[b] ad. 25.

3 [c] Baſemath hefyd merch Iſmael, chwaer Nebaioth.

[c] Pen. 28. 9.

4 Ac [d] Ada a ymddûg Eliphaz i Eſau: a Baſemath a eſgorodd ar Reuel.

[d] 1 Cron. 1. 35.

5 Aholibama hefyd a eſgorodd ar Jëus, a Jalam, a Chorah: dymma feibion Eſau, y rhai a anwyd iddo yngwlâd Canaan.

6 Ac Eſau a gymmerodd ei wragedd, a'i feibion, a'i ferched, a holl ddynion ei dŷ, a'i anifeiliaid, a'i holl yſgrubliaid, a'i holl gyfoeth a gaſglaſai efe yngwlâd Canaan, ac a aeth ymmaith i'r wlâd o wŷdd ei frawd Jacob.

7 [e] O blegid eu cyfoeth hwynt oedd fwy nag y gellynt gŷd-drigo: ac [f] ni's gallai gwlâd eu hymdaith eu cynnwys hwynt gan eu hanifeiliaid.

[e] Pen. 13. 6, 11.

[f] Pen. 17. 8. a 28. 4.

8 Felly y trigodd Eſau ym [g] mynydd Seir: Eſau *yw* Edom.

[g] Joſ. 24. 4.

9 ¶ A dymma genhedlaethau Eſau tâd yr Edomiaid ym mynydd Seir.

10 Dymma enwau meibion Eſau: [h] Eliphaz mâb Ada gwraig Eſau, Reuel mâb Baſemath gwraig Eſau.

[h] 1 Cron. 1, 35, &c.

11 A meibion Eliphaz oedd Teman, Omar, Sepho, a Gatam, a Chenaz.

12 A Thimna oedd ordderchwraig i Eliphaz mâb Eſau, ac a eſgorodd Amalec i Eliphaz: dymma feibion Ada wraig Eſau.

13 A dymma feibion Reuel; Nahath a Zerah, Samma, a Mizza; y rhai hyn oedd feibion Baſemath gwraig Eſau.

14 ¶ Hefyd y rhai hyn oedd feibion Aholibama merch Ana, merch Sibeon gwraig Eſau: a hi a ymddûg i Eſau, Jëus, a Jalam, a Chorah.

15 ¶ Dymma ddugiaid o feibion Eſau; meibion Eliphaz cyntafanedig Eſau, duc Taman, duc Omar, duc Sepho, duc Cenaz.

16 Duc Corah, duc Gatam, duc Amalec; dymma 'r dugiaid o Eliphaz yngwlâd Edom: dymma feibion Ada.

17 ¶ A dymma feibion Reuel mâb Eſau, duc Nahath, duc Zerah, duc Samma, duc Mizza: dymma 'r dugiaid o Reuel yngwlâd Edom: dymma feibion Baſemath gwraig Eſau.

18 ¶ Dymma hefyd feibion Aholibama gwraig Eſau, duc Jëus, duc Jalam, duc Corah: dymma 'r dugiaid o Aholibama, merch Ana gwraig Eſau.

19 Dymma feibion Eſau, (hwn yw Edom;) a dymma eu dugiaid hwynt.

20 ¶ [i] Dymma feibion Seir yr Horiad, cyfanneddwyr y wlâd; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Ana,

[i] 1 Cron. 1, 38.

21 A Diſon, ac Eſer, a Diſan: dymma ddugiaid yr Horiaid meibion Seir yngwlâd Edom.

22 A meibion Lotan oedd Hori, a Hemam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

23 A dymma feibion Sobal; Alfan, a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac Onam.

24 A dymma feibion Sibeon; Aia, ac Ana: hwn yw Ana a gafodd [k] y mulod yn yr anialwch wrth borthi aſynnod Sibeon ei dâd.

[k] Edrych Lef. 19. 19.

25 A dymma feibion Ana; Diſon, ac Aholibama merch Ana.
26 Dymma hefyd feibion Diſon; Hemdan, ac Eſban, ac Ithran, a Cheran.
27 Dymma feibion Eſer, Bilhan, a Zaaſan, ac Acan.
28 Dymma feibion Diſan; Us, ac Aran.
29 Dymma ddugiaid yr Horiaid; duc Lotan, duc Sobal, duc Sibeon, duc Ana,
30 Duc Diſon, duc Eſer, duc Diſan. Dymma ddugiaid yr Horiaid, ymhlith eu dugiaid yngwlâd Seir.

¶ 1 Cron. 1. 43. 31 ¶ [f] Dymma hefyd y brenhinoedd a deyrnaſaſant yngwlâd Edom, cyn teyrnaſu brenin ar feibion Iſrael.
32 A Bela mâb Beor a deyrnaſodd yn Edom: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.
33 A Bela a fu farw; a Jobab mâb Serah o Boſra a deyrnaſodd yn ei le ef.
34 Jacob hefyd a fu farw; a Huſam o wlâd Temani a deyrnaſodd yn ei le ef.
35 A bu Huſam farw; a Hadad mâb Bedad yr hwn a darawodd Fidian ym maes Moab, a deyrnaſodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd* Afith.
36 Marw hefyd a wnaeth Hadad, a Samlah o Faſrecah a deyrnaſodd yn ei le ef.
37 A bu Samlah farw; a Saul o Rehoboth *wrth* yr afon, a deyrnaſodd yn ei le ef.
38 A bu Saul farw; a Baalhanan mâb Achbor a deyrnaſodd yn ei le ef.
39 A bu Baalhanan mâb Achbor farw; A Hadar a deyrnaſodd yn ei le ef, ac enw ei ddinas ef *oedd* [m] Pau; ac enw ei wraig Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

[m] 1 Cron. 1. 50.

[n] 1 Cron. 1. 51. 40 A dymma enwau'r [n] dugiaid o Eſau yn ôl eu teuluoedd, wrth eu trigleoedd, erbyn eu henwau; duc Timna, duc Alfah, duc Jetheth,
41 Duc Aholibama, duc Ela, duc Pinon,
42 Duc Cenaz, duc Teman, duc Mibſar,
43 Duc Magdiel, duc Iram. Dymma'r dugiaid o Edom, yn ôl eu preſwylfeydd, yngwlâd eu perchennogaeth: dymma Eſau tâd † yr Edomiaid.

† Heb. *Edom.*

PEN. XXXVII.

Jon. 19. P. 1 *Joſeph yn cael ei gaſâu gan ei frodyr.* 5 *Ei ddau freuddwyd ef.* 13 *Jacob yn ei anfon ef i ymweled â'i frodyr.* 18 *Hwythau yn cydfwriadu ei lâ id ef.* 21 *Reuben yn ei achub ef.* 26 *Hwynt yn ei werthu ef i'r Iſmäeliaid.* 31 *Ei dâd wedi ei ſiommi trwy'r ſiacced wadlyd, yn galaru am dano ef.* 36 *Ei werthu ef i Butiphar yn yr Aipht.*

[a] Pen. 36. 7. Heb. 11. 9. A Thrigodd Jacob yngwlâd [a] ymdaith ei dâd, yngwlâd Canaan.
2 Dymma genhedlaethau Jacob; Joſeph yn fâb dwy flwydd ar bymtheg oedd fugail gyd â'i frodyr ar y praidd: a'r llangc oedd gyd â meibion Bilha, a chyd â meibion Zilpah gwragedd ei dâd: A Joſeph a ddygodd eu drygair hwynt at eu tâd.
3 Ac Iſrael oedd hoffach ganddo Joſeph nâ'i holl feibion, o blegid efe oedd fâb ei henaint ef, ac efe a wnaeth ſiacced fraith iddo ef.
4 A phan welodd ei frodyr fod eu tâd yn [b] Pen. 49. 23. ei garu ef yn fwy nâ'i holl frodyr, [b] hwy a'i casâſant ef, ac ni fedrent ymddiddan *ag* ef yn heddychol.
5 ¶ A Joſeph a freuddwydiodd freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w frodyr: a hwy a'i casâſant ef etto yn ychwaneg.
6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandêwch attolwg y breuddwyd hwn a freuddwydiais i.
7 Ac [c] wele rhwymo yſgubau 'r oeddym ni ynghanol y maes, ac wele fy yſgub i a gyfododd, ac a ſafodd hefyd; ac wele eich yſgubau chwi a ſafaſant o amgylch, ac a ymgrymmaſant i'm hyſgub i. 2276.

[c] Pen. 42. 6, 9. a 43. 26. a 44. 14.

8 A'i frodyr a ddywedaſant wrtho, Ai gan deyrnaſu y teyrneſi arnom ni? A gan arglwyddiaethu 'r arglwyddiaethi arnom ni? a hwy a 'chwanegaſant etto ei gaſâu ef, o blegid ei freuddwydion, ac o blegid ei eiriau.
9 ¶ Hefyd efe a freuddwydiodd etto freuddwyd arall, ac a'i mynegodd i'w frodyr, ac a ddywedodd; Wele breuddwydiais freuddwyd etto; ac wele [d] yr haul, a'r lleuad, a'r un ſeren ar ddêg yn ymgrymmu i mi.

[d] Pen. 46. 29.

10 Ac efe a'i mynegodd i'w dâd, ac i'w frodyr; a'i dâd a feiodd arno, ac a ddywedodd wrtho, Pa freuddwyd yw hwn, a freuddwydiaiſt ti? Ai gan ddyfod y deuwn ni, mi a'th fam, a'th frodyr, i ymgrymmu i lawr i ti?
11 [e] A'i frodyr a gynfigennaſant wrtho ef, ond ei dâd [f] a ddaliodd ar y pêth.

[e] Act. 7. 9. [f] Dan. 7. 28.

12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilia praidd eu tâd yn Sichem. Luc 2. 19, 51.
13 Ac Iſrael a ddywedodd wrth Joſeph, Onid *yw* dy frodyr yn bugeilio yn Sichem? tyred, a mi a'th anfonaf attynt: yntau a ddywedodd wrtho, Wele fi.
14 A dywedodd wrtho, Dôs weithian, edrych *pa* lwyddiant *ſydd* i'th frodyr, a *pha* lwyddiant *ſydd* i'r praidd, a dwg eilchwyl air i mi: felly efe a'i hanfonodd ef o ddyffryn Hebron, ac efe a ddaeth i Sichem.
15 ¶ A chyfarfu gŵr ag ef, ac wele efe yn crwydro yn y maes: a'r gŵr a ymofynnodd *ag* ef, gan ddywedyd, Pa beth yr wyt ti yn ei geiſio?
16 Yntau a ddywedodd, Ceiſio fy mrodyr yr ydwyf; mynega attolwg i mi pa le y maent hwy yn bugeilio?
17 A'r gŵr a ddywedodd, Hwy a aethant oddi yma, o blegid mi a'i clywais hwy yn dywedyd, Awn i Ddothan. A Joſeph a aeth ar ôl ei frodyr, ac a'i cafodd hwynt [g] yn Nothan.

[g] 2 Bren. 6. 13.

18 Hwythau a'i canfuant ef o bell, a chyn ei ddyneſu ef attynt, hwy a gyd-fwriadaſant *yn* ei *erbyn* ef, i'w lâdd ef.
19 A dywedaſant wrth eu gilydd, Wele y breuddwydwr yn dyfod.
20 Deuwch gan hynny yn awr a lladdwn ef, a thafluwn ef yn un o'r pydewau, a dywedwn, Bwyſtfil drwg a'i bwytaodd ef; yna y cawn weled bêth a ddaw o'i freuddwydion ef.
21 A [h] Reuben a glybu, ac a'i hachubodd ef o'u llaw hwynt; ac a ddywedodd, Na laddwn ef.

[h] Pen. 42. 22.

22 Reuben a ddywedodd hefyd wrthynt, Na thywelltwch waed; bwriwch ef i'r pydew hwn *ſydd* yn yr anialwch ac nac eiſtynnwch law arno; fel yr achubai ef o'u llaw hwynt i'w ddwyn eilwaith at ei dâd.
23 ¶ A bu pan ddaeth Joſeph at ei frodyr, iddynt ddioſg ei ſiacced oddi am Joſeph, *ſef* y ſiacced fraith *ydoedd* am dano ef.
24 A chymmeraſant ef, a thafla ſant i bydew: a'r pydew *oedd* wâg heb ddwfr ynddo.
25 A hwy a eiſteddaſant i fwytta bwyd, ac a ddyrchafaſant eu llygaid, ac a edrychaſant, ac wele fintai o [i] Iſmäeliaid yn dyfod o Iead, yn myned i ware d i'r Aipht, a'u camelod yn dwyn llyſiau, a [k] balm, a myrr.

[i] Edr. ad. 28, 36. [k] Jer. 8. 22.

26 A dywedodd Juda wrth ei frodyr, Pa lefâd *a fydd* o's lladdwn ein brawd, a chelu ei waed ef?
27 Deuwch,

2276. 27 Deuwch, a gwerthwn ef i'r Iſmäeliaid, ac na fydded ein llaw ni arno ef: o blegid ein brawd ni a'n cnawd ydyw efe: a'i frodyr a † gytunaſant.

† Heb. *wrandarwſant.*

28 A phan ddaeth y marchnadwyr o Fidian heibio, y tynnaſant ac y cyfodaſant Joſeph i fynu o'r pydew, ac [l] a werthaſant Joſeph i'r Iſmäeliaid, er [m] ugain *darn* o arian: hwythau a ddygaſant Joſeph i'r Aipht.

[l] Pſal. 105. 17.

[m] Edr. Doeth. 10. 13.

29 ¶ A Reuben a ddaeth eilwaith at y pydew, ac wele nid *ydoedd* Joſeph yn y pydew; ac yntau [n] a rwygodd ei ddillad,

Act. 7. 9. Mat. 27. 9.

30 Ac a ddychwelodd at ei frodyr, ac a ddywedodd, Y llangc nid yw accw, a minnau, i ba le 'r âf fi.

[n] Job 1. 20.

31 A hwy a gymmeraſant ſiacced Joſeph, ac a laddaſant fynn gafr, ac a drochaſant y ſiacced yn y gwaed.

32 Ac a anfonaſant y ſiacced fraith, ac a'u dygaſant at eu tâd, ac a ddywedaſant, Hon a gawſom: myn wybod yn awr ai ſiacced dy fâb *yw* hi ai nad ê.

33 Yntau a'i hadnabu hi, ac a ddywedodd, Siacced fy mâb *yw hi*, [o] bywſtfil drŵg a'i bwytaodd ef: gan larpio y llarpiwyd Joſeph.

[o] Pen. 44. 28.

34 A Jacob a rwygodd ei ddillad, ac a oſododd ſachlen am ei lwynau, ac a alarodd am ei [n] fâb ddyddiau lawer.

35 A'i holl feibion, a'i holl ferched a godaſant i'w gyſſuro ef: ond efe a wrthododd gymmeryd cyſſur, ac a ddywedodd; [p] Yn ddiau diſgynnaf yn alarus at fy mâb i'r beddrod: a'i dâd a ŵylodd *am dano* ef.

[p] Pen. 42. 38. a 44. 29, 31.

36 [q] A'r Midianiaid a'i gwerthaſant ef i'r Aipht i Butiphar, tywyſog Pharo, *a'r* diſtain.

[q] Pen. 39. 1.

PEN. XXXVIII.

Jon. 20. B. 1 *Juda yn cynhedlu Er, Onan, a Selah.* 6 *Er yn priodi Tamar.* 8 *Camwedd Onan.* 11 *Tamar yn aros am Selah,* 16 *yn ſiommi Juda,* 27 *ac yn dwyn gefelliaid, Phares a Zarah.*

AC yn y cyfamſer hwnnw y darfu i Juda fyned i wared oddi wrth ei frodyr, a throi at ŵr o Adulam, a'i enw Hirah.

2 Ac yno y canfu Juda ferch gŵr o Ganaan, a'i enw ef *oedd* [a] Sua, ac a'i cymmerodd hi, ac a aeth atti hi.

[a] 1 Cron. 2. 3.

3 A hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb, ac efe a alwodd ei enw ef [b] Er.

[b] Num. 26. 19.

4 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a eſgorodd ar fâb, a hi a alwodd ei enw ef Onan.

5 A thrachefn hi a eſgorodd ar fâb, ac a alwodd ei enw ef [c] Selah. Ac yng Nghezib yr oedd efe pan eſgorodd hi ar hwn.

[c] Num. 26. 20.

6 A Juda a gymmerth wraig i Er ei gyntafanedig, a'i henw Tamar.

7 Ac yr oedd Er cyntafanedig Juda yn ddrygionus yngolwg yr ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i lladdodd ef.

8 A Juda a ddywedodd wrth Onan, Dôs at [d] wraig dy frawd, a phrioda hi, a chyfod hâd i'th frawd.

[d] Deut. 25. 5.

9 Ac Onan a wybu nad iddo ei hun y byddai 'r hâd: a phan elai efe at wraig ei frawd, yna y collai efe ei *hâd* ar y llawr, rhag rhoddi o hono hâd i'w frawd.

10 A drygionus oedd yr hyn a wnaethai efe yngolwg yr ARGLWYDD: am hynny efe a'i lladdodd yntau.

11 Yna Judah a ddywedodd wrth Damar ei waudd, Trîg yn weddw *yn* nhŷ dy dâd, hyd oni chynnyddo fy mâb Selah: (o blegid efe a ddywedodd, Rhag ei farw yntau fel ei frodyr.) A Thamar a aeth, ac a drigodd *yn* nhŷ ei thâd.

12 ¶ Ac wedi llawer o ddyddiau, marw a wnaeth merch Sua gwraig Juda: a Juda a gymmerth gyſſur, ac a aeth i fynu i Dimnath, at gneifwyr ei ddefaid, efe a'i gyfaill Hirah yr Adulamiad. 2276.

13 Mynegwyd hefyd i Damar, gan ddywedyd; Wele dy chwegrwn yn myned i fynu i Dimnath, i gneifio ei ddefaid.

14 Hithau a ddioſgodd ddillad ei gweddwdod oddi am dani, ac a'i cuddiodd ei hun â gorchudd, ac a ymwiſgodd, ac a eiſteddodd yn nrŵs † enaim, yr hwn *ſydd* ar y ffordd i Dimnath: o blegid gweled yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac na roddaſid hi yn wraig iddo ef.

† *mewn lle amlwg.*

15 A Juda a'i canfu hi, ac a dybiodd mai puttain ydoedd hi; o blegid gorchuddio o honi ei hwyneb.

16 Ac efe a drôdd atti hi i'r ffordd, ac a ddywedodd, Tyred attolwg, gâd i mi ddyfod attat: (o blegid nid oedd efe yn gwybod mai ei waudd ef *ydoedd* hi:) hithau a ddywedodd, Bêth a roddi i mi, o's cai ddyfod attaf?

17 Yntau a ddywedodd, Mi a hebryngaf fynn gafr o *blith* y praidd: hithau a ddywedodd, A roddi di ŵyſtl hyd oni hebryngech?

18 Yntau a ddywedodd, Pa ŵyſtl a roddaf i ti? hithau a ddywedodd, Dy ſêl, a'th freichledau, a'th ffon *ſydd* yn dy law: ac efe a'i rhoddes iddi, ac a aeth atti, a hi a feichiogodd o hono ef.

19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth ymmaith ac a ddioſgodd ei gorchudd oddi am dani, ac a wiſgodd ddillad ei gweddwdod.

20 A Juda a hebryngodd fynn gafr yn llaw 'r Adulamiad ei gyfaill, i gymmeryd y gwyſtl o law y wraig: ond ni chafodd *hwnnw* hi.

21 Ac efe a ymofynnodd a gwŷr y fro honno, gan ddywedyd, Pa le *y mae* 'r buttain honno a ydoedd yn † Enâim wrth y ffordd? a hwythau a ddywedaſant, Nid oedd yma *un* buttain.

† Neu, *yr amlwg.*

22 Ac efe a ddychwelodd at Juda, ac a ddywedodd, Ni chefais hi: a gwŷr y fro honno hefyd a ddywedaſant, Nid oedd yma *un* buttain.

23 A Juda a ddywedodd, Cymmered iddi hi, rhag i ni † gael cywilydd: wele, mi a hebryngais y mynn hwn, a thithau ni chefaiſt hi.

† Heb. *fod yn ddirmyg.*

24 ¶ Ac ynghŷlch pen tri mîs y mynegwyd i Juda, gan ddywedyd; Tamar dy waudd di a butteiniodd, ac wele hi a feichiogodd hefyd mewn godineb. A dywedodd Juda, Dygwch hi allan, a lloſger hi.

25 Yna hi (pan ddygwyd hi allan,) a anfonodd at ei chwegrwn, gan ddywedyd; O'r gŵr biau y rhai hyn yr ydwyſi yn feichiog: hefyd hi a ddywedodd, Adnebydd attolwg, eiddo pwy *yw* y ſêl, a'r breichledau, a'r ffon yma.

26 A Juda a adnabu *'r pethau hynny*, ac a ddywedodd; Cyfiawnach yw hi nâ myfi; o herwydd na roddais hi i'm mâb Selah: ac ni bu iddo ef a wnaeth â hi mwy.

27 ¶ Ac yn amſer ei heſgoredigaeth hi, wele efelliaid yn ei chrôth hi.

28 Bu hefyd pan eſgorodd hi, i *un* roddi † Neu, *allan ei* lâw: a'r fydwraig a gymmerth ac a rwymodd am ei lâw ef *edau* gôch, gan ddywedyd; Hwn a ddaeth yn gyntaf allan.

pa ham y gwnaethoſt y

29 A phan dynnod efe ei lâw yn ei hôl, *rhwygiad* yna wele ei frawd ef a ddaeth allan: a hithau a ddywedodd, Pa † fôdd y torraiſt allan? bîd

bwn i'th erbyn.

† Sef, *torriad.* bîd y torriad hwn arnati: am hynny y galwyd ei enw ef † Phares.

[e] 1 Cron. 2. 4. Mat. 1. 3. 30 Ac wedi hynny ei frawd ef a ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr edau* gôch am ei lâw: a galwyd ei enw ef Zarah.

PEN. XXXIX.

Sul 3. o'r Grawys, B. Jon. 20. P.

1 *Codiad Joseph yn nhŷ Putiphar.* 7 *Ei feistres yn ei demtio ef, ac yntau yn ei gwrthbwynebu hi.* 13 *Achwyn arno ef ar gam.* 19 *Ei fwrw ef yngharchar,* 21 *A Duw gydag ef yno.*

[f] Pen. 37. 36. Pſ. 105. 17. [b] ad. 21. 1 Sam. 16. 18. a 18. 28. Act. 7. 9.

A Joseph a ddygwyd i wared i'r Aipht, a [f] Phutiphar yr Aiphtwr, tywysog Pharao *a'i* ddistain, a'i prynodd ef o lâw 'r Ismäeliaid, y rhai a'i dygasent ef i wared yno.

2 Ac [b] yr oedd yr ARGLWYDD gyd â Joseph, ac efe oedd ŵr llwyddiannus: ac yr oedd efe yn nhŷ ei feistr yr Aiphtiad.

3 A'i feistr a welodd fod yr ARGLWYDD gyd ag ef, a bod yr ARGLWYDD yn llwyddo yn ei lâw ef yr hyn oll a wnelai efe.

4 A Joseph a gafodd ffafr yn ei olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef: yntau a'i gwnaeth ef yn olygwr ar ei dŷ, ac a roddes *yr hyn* oll oedd eiddo dan ei lâw ef.

[c] Pen. 30. 27.

5 Ac er pan wnaethai efe ef yn olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll *oedd* eiddo, [c] bu i'r ARGLWYDD fendithio tŷ 'r Aiphtiad, er mwyn Joseph: ac yr oedd bendith yr ARGLWYDD ar yr hyn oll oedd eiddo ef yn y tŷ, ac yn y maes.

6 Ac efe a adawodd yr hyn oll *oedd* ganddo dan lâw Joseph: ac ni wyddai oddi wrth ddim a'r *a oedd* gyd ag ef, oddieithr y bŵyd yr oedd efe yn ei fwytta: Joseph hefyd oedd dêg o brŷd, a glân yr olwg.

7 ¶ A darfu wedi 'r pethau hynny, i wraig ei feistr ef ddyrchafu ei golwg ar Joseph, a dywedyd, Gorwedd gyd â mi.

8 Yntau a wrthododd, ac a ddywedodd wrth wraig ei feistr, Wele, fy meistr ni ŵyr pa beth *fydd* gyd â mi yn y tŷ: rhoddes hefyd yr hyn oll *fydd* eiddo dan fy llâw i.

9 Nid oes *neb* fŵy yn y tŷ hwn nâ myfi, ac ni waharddodd efe ddim rhagof onid tydi; o blegid ei wraig ef *ŵyt* ti: pa fôdd gan hynny y gallaf wneuthur y mawrddrwg hwn, a [d] phechu yn erbyn Duw?

[d] Pen. 20. 6. Lef. 6. 2. Pſ. 51. 4.

10 A bu fel yr oedd hi yn dywedyd wrth Joseph beunydd, ac yntau heb wrandaw arni hi, i orwedd yn ei hymmyl hi, neu i fod gyd â hi.

11 A bu ynghŷlch yr amser hwnnw i Joseph ddyfod i'r tŷ i wneuthur ei orchwyl; ac nid *oedd* yr un o ddynion y tŷ yno yn tŷ.

12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei wisg, gan ddywedyd, Gorwedd gyd â mi: yntau a adawodd ei wisg yn ei llâw hi, ac a ffôdd, ac a aeth allan.

13 A phan welodd hi adael o hono ef ei wisg yn ei llâw hi, a ffoi o hono allan,

14 Yna hi a alwodd ar ddynion ei thŷ, ac a draethodd wrthynt, gan ddywedyd; Gwelwch, efe a ddûg i ni Hebrëwr i'n gwaradwyddo: daeth attafi i orwedd gyd â myfi, minnau a waeddais â llêf uchel:

15 A phan glywodd efe ddyrchafu o honofi fy llêf, a gweiddi; yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymmyl i, ac a ffôdd, ac a aeth allan.

16 A hi a ôsododd ei wisg ef yn ei hymmyl, hyd oni ddaeth ei feistr ef adref.

17 A hi a lefarodd wrtho yn y môdd hyn, gan ddywedyd; Yr Hebrëwas yr hwn a ddygaist i ni, a ddaeth attaf i'm gwaradwyddo.

18 Ond pan ddyrchefais fy llêf, a gweiddi, yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymmyl, ac a ffôdd allan.

19 A phan glybu ei feistr ef eiriau ei wraig, y rhai a lefarodd hi wrtho ef, gan ddywedyd, Yn y môdd hwn y gwnaeth dy wâs di i mi; yna yr enynnodd ei lid ef.

[e] Pſ. 105. 18.

20 A meistr Joseph a'i cymmerth ef, ac [e] a'i rhoddes yn [y] y carchardy, yn y lle yr oedd carcharorion y brenin yn rhwym. Ac yno y bu efe yn y carchardy.

[f] Edrych Pen. 40. 15. a 41.

21 ¶ Ond yr ARGLWYDD oedd gyd â Joseph, ac a ddangosodd iddo ef † drugaredd, ac [g] a roddes ffafr iddo yngolwg pennaeth y carchardy.

† Neu *garedigrwydd.*

[g] Esc. 3. 21. a 11. 3. a 12. 36.

22 A phennaeth y carchardy a roddes dan lâw Joseph yr holl garcharorion, y rhai *oedd* yn y carchardy, a pha beth bynnag a wnaent yno, efe oedd yn ei wneuthur.

Pſ. 106. 46. Di. 16. 7. Dan. 1. 9.

23 Nid *oedd* pennaeth y carchardy yn edrych am ddim oll *a'r a oedd* dan ei lâw ef, am *fod* yr ARGLWYDD gyd ag ef; a'r hyn a wnai efe, yr ARGLWYDD a'i llwyddai.

PEN. XL.

Jon. 21, B.

1 *Brwtler a Phobydd Pharao yngharchar,* 4 *dan fiars Joseph.* 5 *Efe yn deongli eu breuddwydion hwy.* 20 *A'r rhai hynny yn dyfod i ben ar ol ei ddeongliad ef.* 23 *Anniolchgarwch y brwtler.*

2286. † *brwtler.*

A Darfu wedi 'r pethau hynny, i † drulliad brenin yr Aipht a'r pobydd, bechu yn erbyn eu harglwydd, brenin yr Aipht.

2 A Pharao a lidiodd wrth ei ddau swyddwr, *sef* wrth y pentrulliad, a'r penpobydd.

3 Ac a'i rhoddes hwynt mewn dalfa, yn nhŷ 'r distain, *sef* yn y carchardy, y lle 'r oedd Joseph yn rhwym.

4 A'r distain a wnaeth Joseph yn olygwr arnynt hwy: ac efe a'i gwasanaethodd hwynt, a buant mewn dalfa dros amser.

5 ¶ A breuddwydiasant freuddwyd ill dau, pob un ei freuddwyd ei hun yn yr un nôs, pob un ar ôl deongliad ei freuddwyd ei hun, trulliad a phobydd brenin yr Aipht, y rhai oedd yn rhwym yn y carchardy.

6 A'r borau y daeth Joseph attynt, ac a edrychodd arnynt, ac wele hwynt yn athrist.

7 Ac efe a ymofynnodd â swyddwyr Pharao, y rhai *oedd* gyd ag ef mewn dalfa *yn* nhŷ ei arglwydd, gan ddywedyd; Pa ham *y mae* eich wynebau yn ddrŵg heddyw?

8 A dywedasant wrtho, Breuddwydiasom freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: a Joseph a ddywedodd wrthynt, [a] Onid i Dduw *y perthyn* deongli? mynegwch attolwg i mi.

[a] Edrych Pen. 41.

9 A'r pentrulliad a fynegodd ei freuddwyd i Joseph, ac a ddywedodd wrtho; Yn fy mreuddwyd *yr oeddwn,* ac wele winwydden o'm blaen.

16. Dan. 2, 11, 28.

10 Ac yn y winwydden *yr oedd* tair caingc: ac *yr oedd* hi megis yn blaendarddu; ei blodeuyn a dorrasai allan, ei grawnsyppiau hi a ddûg rawnwin addfed.

11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharao yn fy llâw; a chymmerais y grawnwin, a gwesgais hwynt i gwppan Pharao, a rhoddais y cwppan yn llâw Pharao.

12 A Joseph a ddywedodd wrtho, Dymma di ddeongliad ef; tri diwrnod yw y tair caingc.

[b] 2 Br. 25. 27.

13 O fewn tri diwrnod etto Pharao [b] a ddyrchafa dy ben di, ac a'th rŷdd di eilwaith yn dy le, a rhoddi gwppan Pharao yn † neu, ei lâw ef, fel y buost arferol yn y cyntaf, *gyfrif.* pan oeddyt drulliad iddo.

14 Etto cofia fi gyd â thi, pan fo daioni i ti, a gwnâ attolwg â mi drugaredd, a chofia

chofia fi wrth Pharao, a dŵg fi allan o'r tŷ hwn.

15 O blegid yn lladrad i'm lladratâwyd o wlâd yr Hebrëaid, ac yma hefyd ni wneuthum ddim, fel y bwrient fi yngharchar.

16 Pan welodd y penpobydd mai da oedd y deongliad, efe a ddywedodd wrth Joseph, Minnau hefyd *oeddwn* yn fy mreuddwyd, ac wele dri chawell ‡ rhŵyd-dyllog ar fy mhen.

‡ Neu, *gwynnion.*

17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* pêth o bôb bwyd Pharao o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwytta hwynt o'r cawell oddi ar fy mhen.

18 A Joseph a attebodd, ac a ddywedodd, Dymma ei ddeongliad ef; tri diwrnod yw y tri chawell.

‡ *Cyfrif.*

19 O fewn tri diwrnod etto y ‡ cymmer Pharao dy ben di oddi arnat, ac a'th groga di ar bren, a'r ehediaid a fwyttânt dy gnawd di oddi am danat.

20 ¶ Ac ar y trydydd dŷdd, yr oedd dŷdd genedigaeth Pharao, ac efe [c] a wnaeth wledd i'w holl weision: ac efe a ‡ ddyrchafodd ben y pentrulliad, a'r penpobydd ym mŷsg ei weision.

c Marc. 6. 21.

‡ Neu, *cyfrifodd.*

21 Ac a osododd y pentrulliad eilwaith yn ei swydd, ac yntau a roddes y cwppan i law Pharao.

22 A'r penpobydd a grogodd efe, fel y deonglasai Joseph iddynt hwy.

23 Ond y pentrulliad ni chofiodd Joseph, eithr anghofiodd ef.

PEN. XLI.

Jon. 21. P. 1 *Dau freuddwyd Pharao.* 25 *Joseph yn eu deongli hwy.* 33 *Yn rhoddi cyngor i Pharao.* 38 *Codiad Joseph.* 50 *Mae efe yn cenhedlu Manaseh ac Ephraim.* 54 *Y newyn yn dechrau.*

2289. YNa ym mhen dwy flynedd lawn, y bu i Pharao freuddwydio; ac wele efe yn sefyll wrth yr afon.

2 Ac wele yn esgyn o'r afon saith o wartheg têg yr olwg; a thewon o gîg, ac mewn gweirglodd-dir y porent.

3 Wele hefyd saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hôl hwynt o'r afon, yn ddrŵg yr olwg, ac yn gulion o gîg; a hwy a safasant yn ymmŷl y gwartheg *eraill* ar lan yr afon.

4 A'r gwartheg drŵg yr olwg a chulion o gîg a fwyttasant y saith gwartheg têg yr olwg, a breision: yna y dihunodd Pharao.

5 Ac efe a gysgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith; ac wele saith o dywysennau yn tŷfu ar un gorsen, o *rai* ‡ breisgion a da.

‡ Neu, *breision.*

6 Wele hefyd saith o dywysennau teneuon, ac wedi deifio gan wynt y dwyrain, yn tarddu allan ar eu hôl hwynt.

7 A'r tywysennau teneuon a lyngcasant y saith dywysen fraisg, a llawn: a deffrôdd Pharao, ac wele breuddwyd *oedd.*

8 A'r borau y bu i'w ysbryd ef gynhyrfu, ac [a] efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid yr Aipht, a'i holl ddoethion hi: a Pharao a fynegodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond nid *oedd* a'i deonglai hwynt i Pharao.

a Dan. 2. 2.

9 ¶ Yna y llefarodd y pen-trulliad wrth Pharao, gan ddywedyd; yr wyf fi yn cofio fy meiau heddyw:

10 Llidio a wnaethai Pharao wrth ei weision, ac efe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ 'r distain, myfi a'r pen-pobydd;

11 A ni a freuddwydiasom freuddwyd yn yr un nôs, mi ac efe: breuddwydiasom [b] bob un ar ôl deongliad ei freuddwyd,

b Pen. 40. 5.

12 Ac *yr oedd* yno gyd â nyni fâb jeuangc o Hebrëad, gwâs i'r distain, a ni a fynegasom iddo ef, yntau [c] a ddeonglodd i ni ein breuddwydion; i bob un yn ôl ei freuddwyd, y deonglodd efe.

2289. c Pen. 40. 12, &c.

13 A darfu, fel y deonglodd i ni, felly y bu: rhôdd fi eilwaith i'm swydd, ac yntau a grogodd efe.

14 ¶ [d] Pharao gan hynny a anfonodd, ac a alwodd am Joseph: hwythau ar redeg a'i cyrchasant ef o'r carchar: yntau a eilliodd *ei wâllt*, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharao.

d Pf. 105. 20.

15 A Pharao a ddywedodd wrth Joseph, Breuddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: a myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y medri † ddeall breuddwyd i'w ddeongli.

† Heb. *wrando.*

16 A Joseph a attebodd Pharao, gan ddywedyd; Nid myfi, Duw a ettyb lwyddiant i Pharao.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joseph; Wele fi yn fy mreuddwyd yn sefyll ar fin yr afon.

18 Ac wele 'n esgyn o'r afon saith wartheg tewon o gîg, a thêg yr olwg, ac mewn gweirglodd-dir y porent.

19 Wele hefyd saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hôl hwynt, truain, a drŵg jawn yr olwg, ac yn gulion o gîg: ni welais rai cynddrwg a hwynt yn holl dîr yr Aipht.

20 A'r gwartheg culion a drŵg, a fwyttasant y saith muwch tewon cyntaf.

21 Ac er eu myned i'w boliau ni wyddid iddynt fyned i'w boliau, ond yr olwg arnynt oedd ddrŵg megis yn y dechreuad: yna mi a ddeffroais.

22 Gwelais hefyd yn fy mreuddwyd, ac wele saith dywysen llawn a thêg, yn cyfodi o'r un gorsen.

23 Ac wele saith o dywys mân, teneuon; wedi deifio *gan* ddwyreinwynt, yn tyfu ar eu hôl hwynt.

24 A'r tywysennau teneuon a lyngcasant y saith dywysen dda: a mi a ddywedais *hyn* wrth y dewiniaid, ond nid oedd a'i deonglai i mi.

25 ¶ A dywedodd Joseph wrth Pharao, Breuddwyd Pharao sydd un; yr hyn y mae Duw yn ei wneuthur a fynegodd efe i Pharao.

26 Y saith o wartheg têg, saith mlynedd ydynt; a'r saith dywysen dêg, saith mlynedd ydynt: y breuddwyd un yw:

27 Hefyd y saith muwch culion a drŵg, y rhai *oedd* yn esgyn ar eu hôl hwynt, saith mlynedd *ydynt*; a'r saith dywysen wâg wedi deifio *gan* y dwyreinwynt, a fyddant [e] saith mlynedd o newyn.

e 2 Br. 8. 1.

28 Hyn yw 'r peth a ddywedais i wrth Pharao: yr hyn a wnâ Duw, efe a'i dangosodd i Pharao.

29 Wele y mae saith mlynedd yn dyfod, o amldra mawr trwy hôll wlâd yr Aipht.

30 Ond ar eu hôl hwynt y cyfyd saith mlynedd o newyn, ac anghofir yr holl amlder trwy wlâd yr Aipht: a'r newyn a ddisetha 'r wlâd.

31 Ac ni wybyddir *oddi wrth* yr amldra yn y wlâd, o herwydd y newyn hwnnw wedi hynny; o blegid trwm jawn fydd.

32 Hefyd am ddyblu 'r breuddwyd i Pharao ddwywaith, *hynny a fu* o blegid ‡ sicrhâu 'r peth gan Dduw, a bod Duw yn brysio i'w wneuthur.

‡ Neu, *darparu.*

33 Yn awr gan hynny edryched Pharao

am ûr deallgar a doeth, a goſoded ef ar wlâd yr Aipht.

34 Gwnaed Pharao hyn, a goſoded olygwyr ar y wlâd, a chymmered bummed ran *cnŵd* gwlâd yr Aipht, dros ſaith mlynedd yr amldra.

35 A chaſglant holl ymborth y blynyddoedd daionus ſy ar ddyfod: a chaſglant ŷd dan law Pharao, a chadwant ymborth yn y dinaſoedd.

36 A bydded yr ymborth ynghadw i'r wlâd dros y ſaith mlynedd newyn, y rhai ‡ Neu, *thorrer ymmaith.* fyddant yngwlâd yr Aipht, fel na ‡ ddifether y wlâd gan y newyn.

37 ¶ A'r pêth oedd dda yngolwg Pharao, ac yngolwg ei holl weiſion.

38 A dywedodd Pharao wrth ei weiſion, [f] Num. 27. 18. Dan. 5. 11. A gaem ni ûr fel hwn [f] yr hwn *y mae* yſbryd Duw ynddo.

39 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, Gan wneuthur o Dduw i ti wybod hyn oll, [g] Pſ. 105. 21. nid mor ddeallgar a doeth neb a thydi.

40 [g] Tydi a fyddi ar fy nhŷ, ac wrth dy [1] Mac. 2. 53. air di y † llywodraethir fy mhobl ôll: *yn* y deyrngadair yn unig y byddaf fwy nâ thydi. Act. 7. 10.

41 Yna y dywedodd Pharao wrth Joſeph, † Heb. *arfogir,* neu *cuſana.* Edrych, goſodais di ar holl wlâd yr Aipht.

42 A [h] thynnodd Pharao ei fodrwy oddi ar ei law, ac a'i rhoddes hi ar law Joſeph, ac a'i gwiſgodd ef mewn gwiſgoedd ‡ ſidan, ac [i] a oſododd gadwyn aur am ei wddf ef; [h] Eſt. 3. 10. a 8. 2, 8. ‡ Neu, *lliain main.*

43 Ac a wnaeth iddo farchogaeth yn yr ail cerbyd *oedd* gantho, a llefwyd o'i flaen ef, * Abrec: felly y goſodwyd ef ar holl wlâd yr Aipht. [i] Dan. 5. 7. 29. * Sef, *Plygwch y glin.*

44 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, Myfi *yw* Pharao, ac hebot ti ni chyfyd gŵr ei law na 'i droed, trwy hôll wlâd yr Aipht.

45 A Pharao a alwodd enw Joſeph, Saphnath-Paaneah, ac a roddes iddo Aſnath merch Potipherah ‡ offeiriad On, yn wraig: yna yr aeth Joſeph allan dros wlâd yr Aipht. ‡ Neu, *Tywyſog.*

46 ¶ A Joſeph *ydoedd* fab dengmlwydd ar hugain pan ſafodd efe ger bron Pharao brenin yr Aipht: a Joſeph a aeth allan o ŵydd Pharao, ac a dramwyodd trwy holl wlâd yr Aipht.

47 A'r ddaear a gnydiodd dros ſaith mlynedd yr amldra, yn ddyrneidiau.

48 Yntau a gaſglodd holl ymborth y ſaith mlynedd a fu yngwlâd yr Aipht, ac a roddes ymborth i gadw yn y dinaſoedd: ymborth y maes yr hwn *ſyddai* o amgylch pob dinas, a roddes efe i gadw ynddi.

49 A Joſeph a gynhullodd ŷd fel tywod y môr, yn dra-llioſog, hyd oni pheidiodd a'i rifo: o blegid *yr ydoedd* heb rifedi.

50 Ond cyn dyfod blwyddyn o newyn, [k] Pen. 46. 20. a 48. 5. † *Tywyſog.* [k] y ganwyd i Joſeph ddau fâb, y rhai a ymddûg Aſnath merch Potipherah † offeiriad On iddo ef.

51 A Joſeph a alwodd enw ei gyntaf-anedig, ‡ Manaſſeh: O blegid *(eb efe)* Duw a wnaeth i mi anghofio fy llafur ôll, a thylwyth fy nhâd ôll. 2292. ‡ Sef, *Anghofio.*

52 Ac efe a alwodd enw 'r ail † Ephraim: O blegid *(eb efe)* Duw a'm ffrwythlonodd i yngwlâd fy ngorthrymder. 2293. † Sef, *Ffrwythlon.*

53 ¶ Darfu 'r ſaith mlynedd o amldra, y rhai a fu yngwlâd yr Aipht.

54 [l] A'r ſaith mlynedd newyn a ddechreuaſant ddyfod, fel y dywedaſai Joſeph; ac yr oedd newyn yn yr holl wledydd; ond yn holl wlâd yr Aipht yr ydoedd bara. 2296. [l] Pſ. 105. 16.

55 A phan newynodd holl wlâd yr Aipht; y bobl a waeddodd ar Pharao am fara: a Pharao a ddywedodd wrth yr holl Aiphtiaid, Ewch at Joſeph; yr hyn a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

56 Y newyn hefyd ydoedd ar holl wyneb y ddaear; a Joſeph a agorodd yr holl *leoedd* yr *ydoedd ŷd* ynddynt, ac a werthodd i'r Aiphtiaid: o blegid y newyn oedd drwm yngwlâd yr Aipht.

57 A daeth yr holl wledydd i'r Aipht at Joſeph i brynu: o herwydd y newyn oedd drwm yn yr holl wledydd.

PEN. XLII.

1 Jacob yn anfon ei ddâg mâb i'r Aipht i brynu ŷd. 6 Joſeph yn eu carcharu bwy yn lle 'sbiwyr. 18 Ac yn eu rhyddhâu bwy dan ammod iddynt ddwyn Benjamin. 21 Eu cydwybod yn eu cyhuddo bwy o achos Joſeph. 24 Cadw Simeon yn wyſtl. 25 Hwynt yn dychwelyd ag ŷd, a'u harian yn eu ſachau. 29 Ac yn treuthu'r newyddion i Jacob. 36 Jacob yn gwrthod danfon Benjamin.

Sul 3 o'r Grawys, P.

PAn welodd [a] Jacob fod ŷd yn yr Aipht, dywedodd Jacob wrth ei feibion, Paham yr edrychwch ar eu gilydd? [a] Act. 7. 12. [b] Pen. 43.

2 Dywedodd hefyd, Wele, clywais fod ŷd yn yr Aipht: ewch i wared yno, a phrynwch i ni oddi yno, fel y bôm [b] fyw, ac na byddom feirw. 8. Pſal. 118. 17. Eſ. 38. 1.

3 ¶ A dêg brodyr Joſeph a aethant i wared i brynu ŷd i'r Aipht. 2297.

4 Ond ni ollyngai Jacob Fenjamin brawd Joſeph gyd â'i frodyr: o blegid efe a ddywedodd, Rhag digwydd niwaid iddo ef.

5 A meibion Iſrael a ddaethant i brynu ym mhlith y rhai oedd yn dyfod; o blegid yr ydoedd y newyn yngwlâd Canaan.

6 A Joſeph oedd lywydd ar y wlâd, ac oedd ei hun yn gwerthu i holl bobl y wlâd: a brodyr Joſeph a ddaethant, ac [c] a ymgrymmaſant i lawr iddo ef *ar eu* hwynebau. [c] Pen. 37. 7.

7 A Joſeph a ganfu ei frodyr, ac ai hadnabu hwynt, ac a lefarodd wrthynt yn † arw, ac a ddywedodd wrthynt, O ba le y daethoch? hwythau a attebaſant, O wlâd Canaan i brynu lluniaeth. † Heb. *galed.*

8 A Joſeph oedd yn adnabod ei frodyr: ond nid oeddynt hwy yn ei adnabod ef.

9 A Joſeph [d] a gofiodd ei freuddwydion a freuddwydiaſai efe am danynt hwy, ac a ddywedodd wrthynt; 'Sbiwyr *ydych* chwi: i edrych noethder y wlâd y daethoch. [d] Pen. 37. 5.

10 Hwythau a ddywedaſant wrtho ef, Nag ê, fy Arglwydd, onid dy weiſion a ddaethant i brynu lluniaeth.

11 Nyni oll *ydym* feibion un gŵr: *gwŷr* cywir *ydym* ni: nid yw dy weiſion di 'sbiwyr.

12 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, Nag ê; onid i edrych noethder y wlâd y daethoch.

13 Hwythau a ddywedaſant, Dy weiſion di *oedd* ddeuddeng mrodyr, meibion un gŵr yngwlâd Canaan: ac wele *y mae* 'r jeuangaf heddyw gyd â'n tâd ni, a'r llall [e] nid yw *fyw.* [e] Galar. 5.

14 A Joſeph a ddywedodd wrthynt, Dyma 'r hyn a adroddais wrthych, gan ddywedyd, 'Sbiwyr *ydych* chwi. 7. Edrych Pen. 44.

15 Wrth hyn i'ch profir: [f] Myn einioes Pharao *nid* ewch allan oddi yma, onid 'ch brawd, a rhwymer chwithau, fel y 20. [f] Edrych 1 Sam. 1. 26. a 17. 55.

profer

2297. profer eich geiriau chwi, *a oes* gwirionedd ynnoch: o blegid onid ê (myn einioes Pharao) 'sbïwyr yn ddiau *ydych* chwi.

† Heb. *taſglodd.* 17 Ac efe a'i † rhoddodd hwynt i gŷd yngharchar dridiau.

18 Ac ar y trydydd dŷdd y dywedodd Joſeph wrthynt, Gwnêwch hyn fel y byddoch fyw: [s] ofni Duw 'r ŵyf fi.

s Neh. 5. 15.

19 O's gwŷr cywir *ydych* chwi, rhwymer un o'ch brodyr chwi yn eich carchardy: ac ewch chwithau, dygwch ŷd *rhag* newyn i'ch tylwyth.

h Pen. 43. 5. a 44. 23.

20 A [h] dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi, felly y cywirir eich geiriau chwi, ac ni byddwch feirw: hwythau a wnaethant felly.

21 ¶ Ac a ddywedaſant wrth eu gilydd, Diau bechu o honom yn erbyn ein brawd: o blegid gweled a wnaethom gyſyngdra ei enaid ef, pan ymbiliodd efe â ni, ac ni wrandawſom ef: am hynny y daeth y cyſyngdra hwn arnom ni.

22 A Reuben a'i hattebodd hwynt gan ddywedyd, Oni ddywedais i wrthych, gan ddywedyd; Na phechwch yn erbyn yr herlod; ac ni wrandawech chwi, wele am hynny ynte y gofynnir ei waed ef.

i Pen. 37. 21.

23 Ac ni's gwyddynt hwy fod Joſeph yn eu deall; am *ſod* cyfeithydd rhyngddynt.

24 Yntau a drôdd oddi wrthynt, ac a ŵylodd, ac a ddaeth eilchwyl attynt, ac a leſarodd wrthynt hwy, ac a gymmerth o'u myſg hwynt Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen eu llygaid hwynt.

25 Joſeph hefyd a orchymynnodd lenwi eu ſachau hwynt o ŷd, a rhoddi dracheſn arian pob un *o honynt* yn ei ſâch, a rhoddi bŵyd iddynt i'w fwytta ar y ffordd: ac felly y gwnaeth iddynt hwy.

26 Hwythau a gyfodaſant eu hŷd ar eu haſynnod, ac a aethant oddi yno.

k Edrych Pen. 43. 21.

27 Ac [k] un a agorodd ei ſâch ar ſedr rhoddi ebran i'w aſyn yn y lletty, ac a ganfu ei arian: canys wele hwynt yngenau ei ffettan ef.

28 Ac a ddywedodd wrth ei frodyr, Rhoddwyd adref fy arian, ac wele *hwynt* hefyd yn fy ffettan: yna y digalonnaſant hwy, ac a ofnaſant, gan ddywedyd wrth eu gilydd; Pa ham y gwnaeth Duw i ni hyn?

29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob eu tâd i wlâd Canaan, ac a fynegaſant iddo ef eu holl ddamweiniau, gan ddywedyd,

30 Dywedodd y gŵr *oedd* arglwydd y wlâd yn ‡ arw wrthym ni, ac a'n cymmerth ni fel 'sbïwyr y wlâd.

† Heb. *galed.*

31 Ninnau a ddywedaſom wrtho ef, Gwŷr cywir *ydym* ni; nid 'sbïwyr ydym.

32 Deuddeg o frodyr *oeddym* ni, meibion ein tâd ni: un nid *yw fyw*, ac *y mae* 'r jeuangaf heddyw gyd â'n tâd ni yngwlâd Canaan.

33 A dywedodd y gŵr oedd arglwydd y wlâd wrthym ni, Wrth hyn y câf wybod mai cywir *ydych* chwi, gadêwch gyd â myfi un o'ch brodyr, a chymmerwch *luniaeth i dorri* newyn eich teuluoedd, ac ewch ymmaith.

34 A dygwch eich brawd jeuangaf attaf fi, fel y gwybyddwyf nad ysbïwyr *ydych* chwi, ond *eich bod* yn gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd i chwi, a chewch farchnatta yn y wlâd.

35 ¶ Fel yr oeddynt hwy yn tywallt eu ſachau, yna wele godaid arian pob un yn ei ſâch: a phan welſant y codau arian, hwynt-hwy a'u tâd, ofni a wnaethant.

36 A Jacob eu tâd hwynt a ddywedodd wrthynt hwy, Diblantaſoch fi; Joſeph nid *yw fyw*, a Simeon yntau nid *yw fyw*, a Benjamin a ddygech ymmaith: yn fy erbyn i y mae hyn oll. 2297.

37 A dywedodd Reuben wrth ei dâd, gan ddywedyd; Lladd fy nau fâb *i*, oni ddygaf ef drachefn attat ti: dyro ef yn fy llaw i, a mi a'i dygaf ef attat ti eilwaith.

38 Yntau a ddywedodd, Nid â fy mab i wared gyd â chwi, o blegid bu farw ei frawd, ac yntau a adawŷd ei hunan: pe digwyddai iddo ef niwaid ar y ffordd yr ewch ar hŷd-ddi, yna chwi a barech i'm penwynni ddiſgyn i'r bêdd mewn triſtwch.

[l] Pen. 44. 29. [m] Pen. 37. 35. a 44. 31.

PEN. XLIII.

1 Jacob yn ſîn gantho ollwng Benjamin. 15 Joſeph yn croeſawi ei frodyr. 13 Yn gwneuthur iddynt wlêdd.

Sul 4 o'r Grawys, B. Jon. 22. P.

A'R newyn *oedd* drwm yn y wlâd.

2298.

2 A bu wedi iddynt fwytta 'r ŷd a ddygaſent o'r Aipht, ddywedyd o'u tâd wrthynt hwy, Ewch eilwaith, prynwch i ni ychydig luniaeth.

3 A Juda a attebodd, gan ddywedyd, Gan rybuddio y rhybuddiodd y gŵr nyni, gan ddywedyd, Nac edrychwch *yn* fy wyneb oni bydd eich [a] brawd gyd â chwi.

a Pen. 42. 20. a 44. 23.

4 O's anfoni ein brawd gyd â ni, ni a awn i wared, ac a brynwn i ti luniaeth.

5 Ond o's ti nid anfoni, nid awn i wared: o blegid y gŵr a ddywedodd wrthym ni, Nac edrychwch *yn* fy wyneb oni bydd eich brawd gyd â chwi.

6 Ac Iſrael a ddywedodd, Pa ham y drygaſoch fi, gan fynegi i'r gŵr *ſod* i chwi etto frawd?

7 Hwythau a ddywedaſant, Gan ymofyn yr ymofynodd y gŵr am danom ni, ac am ein cenedl, gan ddywedyd, Ai byw eich tâd chwi etto? Oes frawd *arall* i chwi? ninnau a ddywedaſom wrtho ef ar ôl y geiriau hynny: a allem ni gan wybod, wybod y dywedai efe, Dygwch eich brawd i wared?

8 Juda a ddywedodd hefyd wrth ei dâd Iſrael, Gollwng y bachgen gyd â mi, ninnau a gyfodwn ac a awn ymmaith, fel y byddom byw, ac na byddom feirw; nyni, a thithau, a'n plant hefyd.

9 Myfi a fechnïaf am dano ef, o'm llaw i y gofynni ef: [b] oni's dygaf ef attat ti, a'i oſod ef ger dy fron di, yna y byddaf euog o fai i'th erbyn byth.

b Pen. 44. 32.

10 Canys pe na buaſem hwyrfrydig dacthem eilchwyl yma ddwy waith bellach.

11 Ac Iſrael eu tâd a ddywedodd wrthynt, O's rhaid yn awr felly, gwnêwch hyn: cymmerwch o ddewis ffrwythau 'r wlâd yn eich lleſtri, a dygwch yn anrheg i'r gŵr, ychydig falm, ac ychydig fêl, llyſiau, a myrr, cnau, ac almonnau.

12 Cymmerwch hefyd ddau cymmaint o arian gyd â chwi, a dygwch eil waith gyd â chwi yr arian a roddwyd drachefn yngenau eich ſachau: ond odid amryfuſedd *ſu* hynny.

13 Hefyd cymmerwch eich brawd, a chyfodwch, ewch eilwaith at y gŵr.

14 A Duw hollalluog a roddo i chwi drugaredd ger bron y gŵr, fel y gollyngo i chwi eich brawd arall, a Benjamin: * minnau fel i'm diblantwyd a ddiblentir.

* Edrych Eph. 4. 16.

15 ¶ A'r gwŷr a gymmeraſant yr anrheg honno, a chymmeraſant arian yn ddwbl yn eu llaw, a Benjamin *hefyd*, a chyfodaſant ac

2298. a aethant i wared i'r Aipht, a safasant ger bron Joseph.

16 A Joseph a ganfu Fenjamin gyd â hwynt, ac a ddywedodd wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Dŵg y gwŷr hyn i'r tŷ, a llâdd laddfa, ac arlwya; o blegid y gwŷr a gânt fwytta gyd â myfi ar hanner dydd.

17 A'r gŵr a wnaeth fel y dywedodd Joseph: a'r gŵr a ddûg y dynion i dŷ Joseph.

18 A'r gwŷr a ofnasant, pan ddycpwyd hwynt i dŷ Joseph, ac a ddywedasant, O blegid yr arian a roddwyd eilwaith yn ein sachau ni yr amser cyntaf, y dycpwyd nyni † Heb. *ymdreiglo.* i mewn: i † fwrw hyn arnom ni ac i ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn gaethion, a'n hasynod hefyd.

19 A hwy a nesasant at y gŵr *oedd olygwr* ar dŷ Joseph, ac a lefarasant wrtho, wrth ddrws y tŷ.

20 Ac a ddywedasant; Fy arglwydd, c Pen. 42. 3. c gan ddisgyn y disgynasom yr amser cyntaf, i brynu lluniaeth;

d Pen. 42. 27, 35. 21 A d bu pan ddaethom i'r lletty, ac agoryd ein sachau, yna wele arian pob un yngenau ei sâch; ein harian ni *meddaf* yn ei bŵys; ond ni a'i dygasom eilwaith yn ein llaw:

22 Dygasom hefyd arian arall i wared yn ein llaw, i brynu lluniaeth: ni's gwyddom pwy a osododd ein harian ni yn ein ffettanau.

23 Yntau a ddywedodd, Heddwch iwch'; nac ofnwch: eich Duw chwi, a Duw eich tâd, a roddes i chwi dryfor yn eich sachau; daeth eich arian chwi attafi: Ac efe a ddûg Simeon allan attynt hwy.

24 A'r gŵr a ddûg y dynion i dŷ Joseph, e Pen. 18. 4. a 24. 32. ac a e roddes ddwfr, a hwy a olchasant eu traed, ac efe a roddes ebran i'w hasynnod hwynt.

25 Hwythau a barotoisant eu hanrheg erbyn dyfod Joseph ar hanner dydd: o blegid clywsent mai yno y bwyttäent fara.

26 ¶ Pan ddaeth Joseph i'r tŷ, hwythau a ddygasant iddo ef yr anrheg *oedd* ganddynt f Pen. 37. 7, 10. i'r tŷ, ac f a ymgrymmasant iddo ef hyd lawr.

‡ Heb. *heddwch.* † Heb. *oes heddwch i'r.* 27 Yntau a ofynnodd iddynt am eu ‡ hiechyd, ac a ddywedodd, † Ai jâch yr hên ŵr eich tâd chwi, g yr hwn y soniasoch *am dano?* A'i byw efe etto?

* Pen. 42. 11, 13. 28 Hwythau a ddywedasant, Jâch yw dy wâs, ein tâd ni, byw *yw* efe etto: yna yr ymgrymmasant, ac yr ymostyngasant.

29 Yntau a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu ei frawd Benjamin, mâb ei fam ei hun, ac a ddywedodd, Ai dymma 'ch h Pen. 42. 13. brawd jeuangaf chwi, h am yr hwn y dywedasoch wrthyf fi? yna y dywedodd, Duw a roddo râs i ti, fy mâb.

30 A Joseph a fryssiodd, (o blegid cynnesasai ei ymysgaroedd ef tu ag at ei frawd;) ac a geisiodd *le* i ŵylo, ac a aeth i mewn i'r ystafell, ac a ŵylodd yno.

31 Gwedi hynny *efe* a olchodd ei wyneb, ac a ddaeth allan, ac a ymattaliodd, ac a ddywedodd, Gosodwch fara.

32 Hwythau a osodasant *ŵyd* iddo ef wrtho ei hun, ac iddynt hwy wrthynt eu hun, ac i'r Aiphtiaid y rhai oedd yn bwytta gyd ag ef wrthynt eu hunain: o blegid ni allai 'r Aiphtiaid fwytta bara gyd â'r He- Pen. 46. 4. breäid: o herwydd i ffieidd-dra oedd hynny gan yr Aiphtiaid.

33 Yna'r eisteddasant ger ei fron ef, y cyntafanedig yn ôl ei gyntafenedigaeth, a'r jeuangaf ar ôl ei jeuengtid: a rhyfeddodd y gwŷr bob un wrth ei gilydd. 2298.

34 Yntau a gymmerodd seigiau oddi ger ei fron ei hun iddynt hwy: a mwy ydoedd saig Benjamin o bum rhan nâ seigiau 'r un o honynt oll: felly 'r yfasant ac k y gwleddasant gyd ag ef. k Edrych Hag. 1. 6. Jo. 2. 10.

PEN. XLIV.

1 *Dysais Joseph i attal ei frodyr.* 14 *Ufudd ddeisyfiad Juda at Joseph.* Jon. 23. B.

AC efe a orchymynnodd i'r hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ ef, gan ddywedyd, Llanw fachau 'r gwŷr o fwyd, cymmaint ag a allant ei ddŵyn, a dôd arian pob un yngenau ei sâch.

2 A dôd fy nghwppan fy hun, *sef* y cwppan arian yngenau sâch yr jeuangaf, gyd ag arian ei ŷd ef: yntau a wnaeth ar ôl gair Joseph, yr hwn a ddywedasai efe.

3 Y borau a oleuodd, a'r gwŷr a ollyngwyd ymmaith, hwynt a'u hasynnod.

4 Hwythau a aethant allan o'r ddinas, *ac* nid aethant nepell, pan ddywedodd Joseph wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ; Cyfod, *a* dilyn ar ôl y gwŷr: a phan oddiweddech hwynt, dywed wrthynt, Pa ham y talasoch ddrŵg am ddâ?

5 Onid dymma 'r *cwppan* yr yfai fy arglwydd ynddo, ac yr arferai ddewiniaeth wrtho? drŵg y gwnaethoch yr hyn a wnaethoch.

6 ¶ Yntau a'i goddiweddodd hwynt, ac a ddywedodd y geiriau hynny wrthynt hwy.

7 Y rhai a ddywedasant wrtho yntau, Pa ham y dywed fy arglwydd y cyfryw eiriau? na atto Duw i'th weision di wneuthur y cyfryw bêth.

8 Wele, ni a ddygasom attat ti eilwaith o wlâd Canaan yr arian a gawsom yngenau ein sachau; pa fodd gan hynny y lladratäem ni arian neu aur o dŷ dy arglwydd di?

9 Yr hwn o'th weision di y ceffir *y cwppan* gyd ag ef, a bydded hwnnw farw; a Pen. 31, a ninnau hefyd a fyddwn gaeth-weision i'm 32. harglwydd.

10 Yntau a ddywedodd, Bydded yn awr fel y dywedasoch chwi: yr hwn y ceffir *y cwppan* gyd ag ef a fydd wâs i mi, a chwithau a fyddwch ddieuog.

11 Hwythau a fryssiasant, ac a ddisgynasant bob un ei sâch i lawr, ac a agorasant bawb ei ffettan.

12 Yntau a chwiliodd: ar yr hynaf y dechreuodd, ac ar yr jeuangaf y diweddodd: a'r cwppan a gafwyd yn sâch Benjamin.

13 Yna y rhwygasant eu dillad, ac a bynniasant bawb ar ei asyn, ac a ddychwelasant i'r ddinas.

14 ¶ A daeth Juda a'i frodyr i dŷ Joseph, ac efe etto yno; ac a syrthiasant i lawr ger ei fron ef.

15 A dywedodd Joseph wrthynt, Pa waith *yw* hwn a wnaethoch chwi? oni wyddech chwi y medr gŵr fel myfi ddewiniaeth?

16 A dywedodd Juda, Pa beth a ddywedwn wrth fy arglwydd? pa beth a lefarwn? pa fodd yr ymgyfiawnhäwn? cafodd Duw allan anwiredd dy weision: wele ni yn weision i'm harglwydd, ie nyni, a'r hwn y cafwyd y cwppan gyd ag ef hefyd.

17 Yntau a ddywedodd, Na atto *Duw* i mi wneuthur hyn; y gŵr y cafwyd y cwppan yn ei law, efe fydd wâs i mi; ewch chwithau i fynu mewn heddwch at eich tâd.

18 ¶ Yna

2298. 18 ¶ Yna 'r aeth Juda atto ef, ac a ddywedodd, Fy arglwydd, caffed attolwg dy wâs ddywedyd gair ynghluſtiau fy arglwydd, ac nac ennynned dy lid wrth dy wâs, o herwydd yr ŵyt ti megis Pharao.

19 Fy arglwydd a ymofynnodd a'i weiſion, gan ddywedyd, A oes i chwi dâd neu frawd?

20 Ninnau a ddywedaſom wrth fy arglwydd, Y mae i ni dâd yn hên ŵr, a phlentyn ei henaint ef, un bychan: a'i frawd fu farw, ac efe a adawŷd ei hunan o'i fam ef; a'i dâd ſy hôff ganddo ef.

21 Tithau a ddywedaiſt wrth dy weiſion, [b] Pen. 42. 15. [b] Dygwch ef i wared attaf fi fel y goſodwyf fy llygaid arno.

22 A ni a ddywedaſom wrth fy arglwydd, Y llangc ni ddichon ymadael a'i dâd: o blegid o's ymedy efe â'i dâd, marw fydd *ei dâd.*

23 Tithau a ddywedaiſt wrth dy weiſion, [c] Pen. 43. 3, 5. [c] Oni ddaw eich brawd jeuangaf i wared gyd â chwi, nac edrychwch yn fy wyneb mwy.

24 Bu hefyd wedi ein myned ni i fynu at dy wâs fy nhâd, mynegaſom iddo ef eiriau fy arglwydd:

[d] Pen. 43. 2. 25 A [d] dywedodd ein tâd, Ewch eilwaith, prynwch i ni ychydig luniaeth.

26 Dywedaſom ninnau, Ni's gallwn fyned i wared: o's bydd ein brawd jeuangaf gyd â ni, nyni a awn i wared: o blegid ni allwn edrych *yn* wyneb y gŵr oni bydd ein brawd jeuangaf gyd â ni.

27 A dywedodd dy wâs fy nhâd wrthym [e] Pen. 46. 19. ni: Chwi a wyddoch [e] mai dau a blantodd fy ngwraig i mi:

28 Ac un a aeth allan oddi wrthyf fi, min- [f] Pen. 37. 33. nau a ddywedais, [f] Yn ddiau gan larpio y llarpiwyd ef, ac ni's gwelais ef hyd yn hyn.

29 O's cymmerwch hefyd hwn ymmaith [e] Pen. 42. 38. o'm golwg, a digwyddo [e] niwaid iddo ef, yna y gwnêwch i'm penllwydni ddiſgyn mewn gofid i fedd.

30 Bellach gan hynny, pan ddelwyf at dy wâs fy nhâd, heb fod y llangc gyd â ni; [h] 1 Sam. 18. 1. (gan fod [h] ei hoedl ef ynglŷn wrth ei hoedl yntau,)

31 Yna pan welo efe na *ddaeth* y llangc, marw fydd efe; a'th weiſion a barant i benwynnedd dy wâs ein tâd ni ddiſgyn mewn gofid i fedd.

32 O blegid dy wâs a aeth yn feichiau am [i] Pen. 43. 9. y llangc i'm tâd, gan ddywedyd, [i] Oni's dygaf ef attat ti, yna byddaf euog o fai yn erbyn fy nhâd byth.

33 Gan hynny weithian, attolwg, arhoſed dy wâs dros y llangc, yn wâs i'm harglwydd, ac aed y llangc i fynu gyd â'i frodyr.

34 O blegid pa fodd yr âf i fynu at fy nhâd, a'r llangc heb *fod* gyd â mi? rhag i mi weled y gofid a gaiff fy nhâd.

PEN. XLV.

Sul. 4 o'r Grawys, P. Jon. 23. P.

1 *Joſeph yn ei hyſpyſu ei hun i'w frodyr.* 5 *Yn eu cyſſuro bwynt â rhagluniaeth Duw.* 9 *Yn danſon am ei dâd.* 16 *Pharao yn ſicrhâu 'r peth.* 21 *Joſeph yn ffwrneiſio ei frodyr i'r daith, ac yn eu hannog bwynt i ſod yn gyttûn.* 25 *Jacob yn ymlawenychu wrth y newyddion.*

YNa Joſeph ni allodd ymattal ger bron y rhai oll oedd yn ſefyll gyd ag ef: ac efe a lefodd, Perwch allan bawb oddi wrthyf. Yna nid arhoſodd neb gyd ag ef, pan ymgydnabu Joſeph â'i frodyr.

2 Ac efe a godes ei lef mewn ŵyloſain, a chlybu 'r Aiphtiaid, a chlybu tŷ Pharao.

3 A Joſeph a ddywedodd wrth ei frodyr, [a] Myfi *yw* Joſeph, ai byw fy nhâd etto? a'i frodyr ni fedrent atteb iddo, o blegid brawychaſent ger ei fron ef. 2298. [a] Act. 7. 13.

4 Joſeph hefyd a ddywedodd wrth ei frodyr, Dyneſwch attolwg attafi; hwythau a ddyneſaſant: yntau a ddywedodd, Myfi *yw* Joſeph eich brawd chwi, [b] yr hwn a werthaſoch i'r Aipht; [b] Pen. 37 28.

5 Weithian gan hynny na thriſtêwch, ac na † ddigiwch wrthych eich hunain, am werthu o honoch fyfi yma, [c] o blegid i achub einioes yr hebryngodd Duw fyfi o'ch blaen chwi. † Heb. *Na fydded dîg yn eich llygaid.* [c] Pen. 50 20.

6 O blegid dymma ddŵy flynedd o'r newyn o fewn y wlâd: ac *fe a fydd* etto bum mlynedd, y rhai *a fydd* heb nac âr na medi.

7 A Duw a'm hebryngodd i o'ch blaen chwi, i † gadw i chwi hiliogaeth yn y wlâd, ac i beri bywyd i chwi, trwy fawr ymwared. Pſal. 105. 16, 17. Edrych 2 Sam. 16

8 Ac yr awr hon nid chwi a'm hebryngodd i yma, ond Duw: ac efe a'm gwnaeth i yn dâd i Pharao, ac yn arglwydd ar ei holl dŷ ef, ac yn llywydd ar holl wlâd yr Aipht. 10. Act. 4. 24 † Heb. *oſod.*

9 Bryſiwch ac ewch i fynu at fy nhâd, a dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed dy fâb Joſeph; Duw a'm goſododd i yn arglwydd ar yr holl Aipht: tyred i wared attaf, nac oeda.

10 A [d] chai drigo yngwlâd Goſen, a bod yn agos attafi, ti a'th feibion, a meibion dy feibion, a'th ddefaid, a'th wartheg, a'r hyn oll *ſydd* gennyt: [d] Pen. 1.

11 Ac yno i'th borthaf; (o blegid pum mlynedd o newyn *a fydd* etto;) rhag dy fyned mewn tlodi; ti a'th deulu, a'r hyn oll *ſydd* gennyt.

12 Ac wele eich llygaid chwi, a llygaid fy mrawd Benjamin yn gweled, mai fy ngenau i *ſydd* yn ymadrodd wrthych.

13 Mynegwch hefyd i'm tâd fy holl anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn oll a welſoch: bryſiwch hefyd, a [e] dygwch fy nhâd i wared yma. [e] Act. 14.

14 Ac efe a ſyrthiodd ar wddf ei frawd Benjamin, ac a ŵylodd; Benjamin hefyd a ŵylodd ar ei wddf yntau.

15 Ac efe a guſanodd ei holl frodyr, ac a ŵylodd arnynt: ac yn ôl hynny ei frodyr a chwedleuaſant ag ef.

16 ¶ A'r gair a ddaeth i dŷ Pharao, gan ddywedyd, Brodyr Joſeph a ddaethant: a da oedd *hyn* yngolwg Pharao, ac yngolwg ei weiſion.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph, Dywed wrth dy frodyr, Gwnêwch hyn; Llwythwch eich yſgrubliaid, a cherddwch, *ac* ewch i wlâd Canaan;

18 A chymmerwch eich tâd, a'ch teuluoedd, a deuwch attaf fi: a rhoddaf i chwi ddaioni gwlâd yr Aipht, a chewch fwytta braſder y wlâd. [f] Pen. 2 19.

19 Gorchymmyn yn awr a gefaiſt, gwnêwch hyn; cymmerwch i chwi o wlâd yr Aipht gerbydau i'ch rhai bâch, ac i'ch gwragedd; a chymmerwch eich tâd, a deuwch.

20 Ac nac arbeded eich llygaid chwi *ddim* dodrefn; o blegid dâ holl wlâd yr Aipht fydd eiddo chwi.

21 A meibion Iſrael a wnaethant felly; a rhoddodd Joſeph iddynt hwy gerbydau yn ôl † gorchymmyn Pharao, a rhôdd iddynt fŵyd ar hŷd y ffordd † Heb. *genau.*

22 I bob un o honynt ôll y rhoddes bâr o ddillad: ond i Fenjamin y rhoddes drychant *o ddarnau* arian, a phum pâr o ddillad.

2298. † Heb. *eiudo.*

23 Hefyd i'w dâd yr anſonodd fel hyn; dêg o aſynnod yn † llwythog o dda'r Aipht, a dêg o aſynnod yn dŵyn ŷd, bara, a bwyd i'w dâd ar hyd y ffordd.

24 Yna y gollyngodd ymmaith ei frodyr, a hwy a aethant ymmaith: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Nac ymryſonwch ar y ffordd.

25 ¶ Felly yr aethant i fynu o'r Aipht, ac a ddaethant i wlâd Canaan, at eu tâd Jacob:

26 Ac a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, Y mae Joſeph etto 'n fyw, ac y mae 'n llywodraethu ar holl wlâd yr Aipht: yna y lleſgaodd ei gâlon yntau, o blegid nid oedd yn eu credu.

27 Traethaſant hefyd iddo ef holl eiriau Joſeph, y rhai a ddywedaſai efe wrthynt hwy: A phan ganfu efe 'r cerbydau a anfonaſai Joſeph i'w ddŵyn ef, yna y bywiogodd yſbryd Jacob eu tâd hwynt.

28 A dywedodd Iſrael, Digon *ydyw*, y mae Joſeph fy mâb etto 'n fyw: âf fel y gwelwyf ef cyn fy marw.

PEN. XLVI.

Jon. 24. B. 1 *Duw yn cyſſuro Jacob ym Meerſeba.* 5 *Efe a'i deulu yn myn'd oddi yno i'r Aipht.* 8 *Rhifedi ei deulu ef y rhai a aeth i'r Aipht.* 28 *Joſeph yn cyfarfod Jacob.* 31 *Mae efe yn dyſgu i'w frodyr pa fodd yr attebant Pharao.*

YNa y cychwynnodd Iſrael, a'r hyn oll oedd ganddo, ac a ddaeth i Feerſeba, ac a aberthodd ebyrth i Dduw ei dâd Iſaac.

2 A lleſarodd Duw wrth Iſrael mewn gweledigaethau nôs ac a ddywedodd, Jacob, Jacob: yntau a ddywedodd, Wele fi.

3 Ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* Duw, Duw dy dâd, nac ofna fyned i wared i'r Aipht; canys gwnâf di yno yn genhedlaeth fawr.

4 Myfi a âf i wared gyd â thi i'r Aipht, a myfi gan ddwyn a'th ddygaf di i fynu drachefn: [a] Joſeph hefyd a oſyd ei lâw ar dy lygaid di.

a Pen. 50. 2.

b Act. 7. 15.

5 A chyfododd [b] Jacob o Feerſeba: a meibion Iſrael a ddygaſant Jacob eu tâd, a'u rhai bach, a'u gwragedd, yn y cerbydau a anfonaſai Pharao i'w ddwyn ef.

c Joſ. 24. 4. Pſal. 105. 23. Eſ. 52. 4.

6 Cymmeraſant hefyd eu hanifeiliaid, a'u golud a gaſglaſent yn nhîr Canaan, ac a ddaethant i'r Aipht, [c] Jacob, a'i holl hâd gyd ag ef.

d Ecſod. 1. 1. a 6. 14.

7 Ei feibion, a meibion ei feibion gyd ag ef, oi ferched, a merched ei feibion, a'i holl hâd a ddûg efe gyd ag ef i'r Aipht.

e Num. 26. 5. 1 Cron. 5. 1.

8 ¶ A [d] dymma enwau plant Iſrael, y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob a'i feibion: [e] Reuben, cynfab Jacob,

9 A meibion Reuben; Hanoch, a Phalu, Heſron hefyd, a Charmi.

f Ecſod. 6. 15.

10 ¶ A [f] meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, ac Ohad, a Jachin, a Sohar, a Saul mâb

g 1 Cron. 6. 1, 16.

Canaanees.

11 ¶ Meibion [g] Lefi hefyd; Gerſon, Cohath, a Merari.

h 1 Cron. 2. 3. a 4. 21.

12 ¶ A meibion [h] Juda; Er, ac Onan, a Selah, Phares hefyd, a Zarah: a buaſai farw

i Pen. 38. 3, 7, 10, 29, 30.

[i] Er ac Onan yn nhîr Canaan. A [k] meibion Phares oedd Heſron, a Hamul.

k 1 Cron. 2. 5.

13 ¶ [l] Meibion Iſſacar hefyd; Tola, a Phuah, a Job, a Simron.

l 1 Cron. 7. 1.

14 ¶ A meibion Zabulon; Sered, ac Elon, a Jahleel.

15 Dymma feibion Lea, y rhai a blantodd hi i Jacob ym † Meſopotamia, a Dina ei ferch: ei feibion, a'i ferched *oeddynt* oll, dri dŷn ar ddêg ar hugain.

2298. † *Padan Aram.*

16 ¶ A meibion Gad; [m] Siphion, a Haggai, Suni, ac Eſbon, Eri, ac Arodi, ac Areli.

m Num. 26. 15, &c.

17 ¶ [n] A meibion Aſer; Jimnah, ac Iſuah, ac Iſui, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt. A meibion Beriah; Heber, a Malchïel.

n 1 Cron. 7. 30.

18 [o] Dymma feibion Zilpah, [p] yr hon a rôdd Laban i Lea ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, *ſef* un dŷn ar bymtheg.

o Pen. 30. 10.

p Pen. 29. 24.

19 ¶ Meibion Rahel, [q] gwraig Jacob, *oedd* Joſeph, a Benjamin.

q Pen. 44. 27.

20 Ac i Joſeph y ganwyd yn nhîr yr Aipht Manaſſeh, ac Ephraim, [r] y rhai a blantodd Aſnath merch Potipherah † offeiriad On iddo ef.

r Pen. 41. 50.

† *Tywyſog.*

21 ¶ [s] A meibion Benjamin; Bela, a Becher, ac Aſbel, Gera, a Naaman, [t] Ehi, a Ros, [u] Muppim, a Huppim ac Ard.

s 1 Cron. 7. 6. a 8. 11.

t Num. 26. 38, 39.

22 Dymma feibion Rahel, y rhai a blantodd hi i Jacob; yn bedwar dŷn ar ddêg ôll.

u Num. 26. 39.

23 ¶ [x] A meibion Dan *oedd* Huſim.

x 1 Cron. 7. 12.

24 ¶ [y] A meibion Napthali; Jahſeel, a Guni, a Jeſer, a Sillem.

y 1 Cron. 7. 13.

25 [z] Dymma feibion Bilha, [a] yr hon a rôdd Laban i Rahel ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, yn ſaith nŷn oll.

z Pen. 30. 5.

26 [b] Yr holl eneidiau, y rhai a ddaethant gyd â Jacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i † lwynau ef, heb lâw gwragedd meibion Jacob, *oeddynt* oll chwe enaid a thrugain.

a Pen. 29. 29.

b Eſcod. 1. 5.

27 A meibion Joſeph y rhai a anwyd iddo ef yn yr Aipht *oedd* ddau enaid: [c] holl eneidiau tŷ Jacob y rhai a ddaethant i'r Aipht *oeddynt* ddêg a thrugain.

† Hebr. *forddwyd.*

c Deut. 10. 22.

28 ¶ Ac efe a anfonodd Juda o'i flaen at Joſeph, i gyfarwyddo ei wyneb ef i Oſen: yna y daethant i dîr Goſen.

Edr. Act. 7. 14.

29 A Joſeph a barotôdd ei gerbyd, ac a aeth i fynu i gyfarfod Iſrael ei dâd i Oſen, ac a ymddangoſodd iddo: ac efe a ſyrthiodd ar ei wddf ef, ac a ŵylodd ar ei wddf ef ennyd.

30 A dywedodd Iſrael wrth Joſeph, [d] Byddwyf farw bellach, wedi im weled dy wyneb, gan dy fod di yn fyw etto.

d Felly Luc 2. 29.

31 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, ac wrth deulu ei dâd, Mi a âf i fynu, ac a fynegaf i Pharao, ac a ddywedaf wrtho, Fy mrodyr a theulu fy nhâd, y rhai *oedd* yn nhîr Canaan a ddaethant attaf fi.

32 A'r gwŷr, bugeiliaid deſâid ydynt; canys perchen anifeiliaid ydynt: a dygaſant *ymma* eu praidd, a'u gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.

33 A phan alwo Pharao am danoch, a [e] dywedyd, Beth *yw* eich gwaith?

e Pen. 47. 2. 3.

34 Dywedwch; Dy weiſion ſuant drinwyr anifeiliaid o'u hieuengctid hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hefyd; er mwyn cael o honoch drigo yn nhîr Goſen. Canys [f] ffieidd-dra 'r Aiphtiaid *yw* pob bugail deſâid.

f Eeſod. 8. 26.

PEN. XLVII.

1 *Joſeph yn dwyn pump o'i frodyr,* 7 *a'i Dad ger bron Pharao.* 11 *Yntau yn rhoddi iddynt drigfa a mâd i fyw.* 13 *Mae efe 'n cael holl arian yr Aiphtiaid,* 16 *a'u hanifeiliaid,* 18 *a'u tiroedd, i Pharao.* 22 *Ni phrynwyd mo dîr yr offeiriaid.* 23 *Mae efe 'n goſod y tîr iddynt er y bummed ran.* 28 *Oedran Jacob.* 29 *Mae efe 'n peri i Joſeph dyngu y claddai efe ef gyd â'i dadau.*

Jon. 24. P.

Yna

2298. YNa y daeth Joseph ac a fynegodd i Pharao, ac a ddywedodd; Fy nhâd a'm brodyr, a'u defaid, a'u gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt, a ddaethant o dîr Canaan; ac wele hwynt yn [a] nhîr Gosen.

[a] Pen. 45. 10. 2 Ac efe a gymmerth rai o'i frodyr, *sef* pumnŷn, ac a'i gosododd hwynt o flaen Pharao.

3 A dywedodd Pharao wrth ei frodyr ef, Beth *yw* eich gwaith chwi? hwythau a ddywedasant wrth Pharao, [b] Bugeiliaid defaid

[b] Pen. 46. 34. yw dy weision, nyni a'n tadau hefyd.

4 Dywedasant hefyd wrth Pharao, I orymdaith yn y wlâd y daethom, am nad *oes* borfa i'r defaid gan dy weision: canys trwm *yw* 'r newyn yngwlâd Canaan: ac yr awr hon attolwg caed dy weision drigo yn nhîr Gosen.

5 A llefarodd Pharao wrth Joseph, gan ddywedyd, Dy dâd a'th frodyr a ddaethant attat.

6 Tîr yr Aipht ŷdd o'th flaen: cyflea dy dâd a'th frodyr yn y man gorau yn y wlâd: trigant ynhîr Gosen: ac o's gwyddoſt fod yn eu mŷſg wŷr grymmus, gosod hwynt yn ben-bugeiliaid ar yr eiddof fi.

7 A dûg Joseph Jacob ei dâd, ac a'i gosododd ger bron Pharao: a Jacob a fendithiodd Pharao.

8 A dywedodd Pharao wrth Jacob, Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd dy einioes di?

9 A Jacob a ddywedodd wrth Pharao

[c] Heb. 11. 9, 13. [c] Dyddiau blynyddoedd fy ymdaith *ydynt* ddêg ar hugain, a chan mlynedd: ychydig a drwg fu dyddiau blynyddoedd fy einioes, ac ni chyreddasant ddyddiau blynyddoedd einioes fy nhadau, yn nyddiau eu hymdaith hwynt.

10 A bendithiodd Jacob Pharao, ac a aeth allan o wydd Pharao.

11 ¶ A Joseph a gyfleodd ei dâd, a'i frodyr, ac a roddes iddynt feddiant yngwlâd yr Aipht, ynghwrr gorau 'r wlâd, yn nhîr Rameſes, fel y gorchymynnasai Pharao.

12 Joseph hefyd a gynhaliodd ei dâd, a'i

† Neu, *fel brŵydo plentyn.* frodyr, a holl dylwyth ei dâd, â bara, † yn ôl *eu* teuluoedd.

13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl wlâd: canys y newyn oedd drwm jawn, fel yr oedd gwlâd yr Aipht, a gwlâd Canaan, yn dyddfu gan y newyn.

14 Joseph hefyd a gaſglodd yr holl arian a gawſid yn nhîr yr Aipht, ac yn nhîr Ca-

2300. naan, am yr ymborth a brynaſent hwy: a Joseph a ddûg yr arian i dŷ Pharao.

2301. 15 Pan ddarfu 'r arian yn nhîr yr Aipht, ac yngwlâd Canaan, yr holl Aiphtiaid a ddaethant at Joseph, gan ddywedyd, Moes i ni fara, canys pa'm y byddem ni feirw ger dy fron? o herwydd darfu 'r arian.

16 A dywedodd Joseph, Moeſwch eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am eich anifeiliaid, o's darfu 'r arian.

17 A hwy a ddygaſant eu hanifeiliaid at Joseph; a rhoddes Joseph iddynt fara, am y meirch, ac am y dïadelloedd defaid, ac am y gyrroedd gwartheg; ac am yr aſyn-

† Heb. *tywyſodd.* nod; ac a'i † cynhaliodd hwynt â bara, am eu holl anifeiliaid dros y flwyddyn honno.

18 A phan ddarfu 'r flwyddyn honno, y

2302. daethant atto ef yr ail flwyddyn, ac a ddywedaſant wrtho, Ni chelwn oddi wrth fy arglwydd ddarfod yr arian, a *myned ein* hyſgrubliaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd: ni adawŷd *i ni* ger bron fy arglwydd onid ein cyrph a'n tîr.

19 Pa ham y byddwn feirw o flaen dy ly- 2302.
gaid, nyni a'n tîr? prŷn ni a'n tîr am fara, a nyni a'n tîr a fyddwn gaethion i Pharao: dod dithau i ni hâd fel y byddom fyw, ac na fyddom feirw, ac na byddo 'r tîr yn anghyfannedd.

20 A Joseph a brynodd holl dîr yr Aipht i Pharao: canys yr Aiphtiaid a werthaſant bob un ei faes: o blegid y newyn a gryfhaſai arnynt: felly yr aeth y tîr i Pharao.

21 Y bobl hefyd, efe a'i ſymmudodd hwynt i ddinaſoedd, o'r naill gwrr i derfyn yr Aipht, hyd ei chwrr *arall.*

22 Yn unig tîr yr † offeiriaid ni phrynodd † Neu, efe; canys rhan *oedd* i'r offeiriaid wedi ei *Tywyſog-* phennu iddynt gan Pharao, a'u rhan a ro- *ion.* ddaſai Pharao iddynt a fwyttaſant hwy: am hynny ni werthaſant hwy eu tîr.

23 Dywedodd Joseph hefyd wrth y bobl, Wele prynais chwi heddyw, a'ch tîr i Pharao: wele i chwi hâd, heuwch chwithau 'r tîr.

24 A byddedi chwi roddi i Pharao y bummed ran o'r cnŵd, a bydd y pedair rhan i chwi, yn hâd i'r maes, ac yn ymborth i chwi, ac i'r rhai *ŷdd* yn eich tai, ac yn fŵyd i'ch rhai bâch.

25 A dywedaſant, Cedwaiſt ni yn fyw: gâd i ni gael ffafr yngolwg fy arglwydd, a byddwn weiſion i Pharao.

26 A Joſeph a oſodod hynny yn ddeddf hyd heddyw ar dîr yr Aipht, gael o Pharao y bummed ran, ond o dîr yr † offeiriaid yn † Neu, unig, yr hwn nid oedd eiddo Pharao. *Tywyſog-*

27 ¶ Trigodd Iſrael hefyd yng wlâd yr *ion.* Aipht o fewn tîr Goſen, ac a gawſant feddiannau ynddi: cynnyddaſant hefyd, ac amlhaſant yn ddirfawr.

28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhîr yr Aipht ddŵy flynedd ar bymtheg: felly 'r oedd dyddiau Jacob, *ſef* blynyddoedd ei einioes ef, yn ſaith mlynedd a deugain, a chan mlynedd.

29 A dyddiau Iſrael a neſaſant i farw, ac efe a alwodd am ei fâb Joſeph, ac a ddywe- [d] Pen. 24. 2.
dodd wrtho, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg, [d] goſod attolwg dy lâw dan fy mordwyd, a gwnâ â mi drugaredd a gwirionedd: [e] Felly Pen. 50. 25.
[e] na chlâdd fi attolwg yn yr Aipht.

30 Eithr mi a orweddaf gyd â'm tadau, [f] Pen. 49.
yna dŵg fi allan o'r Aipht, a [f] chlâdd fi yn 29.
eu beddrod hwynt; yntau a ddywedodd, [g] Heb. 11.
Mi a wnâf yn ôl dy air. 21.

31 Ac efe a ddywedodd, Twng wrthyf, Edrych
ac efe a dyngodd wrtho. Yna [g] Iſrael a 1 Bren. 1.
ymgrymmodd ar ben y gwely. 47.

PEN. XLVIII.

1 Joſeph a'i ddau fâb yn ymweled a'i dâd yn ei Jon. 26. B.
gleſyd. 2 Jacob yn ymgryfhâu i'w benditbio hwy. 3 Yn adrodd yr addewid. 5 Yn cymmeryd Ephraim a Manaſſeh yn eiddo ei hun. 7 Yn crybwyll wrtho am fâdd ei fam. 9 Yn benditbio Ephraim a Manaſſeh. 17 Yn goſod yr jeuangaf o flaen yr hynaf. 21 Yn propbwydo am eu dychweliad hwy i Ganaan.

A Bu wedi 'r pethau hyn, ddywedyd o un 2305.
wrth Joſeph, Wele y mae dy dâd yn glâf: ac efe a gymmerth ei ddau fâb gyd ag ef, Manaſſeh ac Ephraim.

2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a ddywedodd, Wele dy fâb Joſeph yn dyfod attat: ac Iſrael a ymgryfhaodd, ac a eiſteddodd ar y gwely.

3 A dywedodd Jacob wrth Joſeph, Duw Hollalluog a ymddangoſodd i mi yn [a] Luz, [a] Pen. 28. 13. a 35. 6.
yngwlâd Canaan, ac a'm bendithiodd.

2305. 4 Dywedodd hefyd wrthyf, Wele mi a'th wnâf yn ffrwythlon, ac a'th amlhâf, ac yn dyrfa o bobloedd i'th wnâf, a rhoddaf y tîr hwn i'th hâd di, ar dy ôl di, yn etifeddiaeth dragywyddol.

b Pen. 41. 50. a 46. 20. Joſ. 14. 4. 5 ¶ Ac yr awr hon, dy b ddau fâb, y rhai a anwyd i ti yn nhîr yr Aipht, cyn fy nyfod attat i'r Aipht, eiddof fi *fyddant* hwy: Ephraim a Manaſſeh fyddant eiddof fi, fel Reuben a Simeon.

6 A'th eppil, y rhai a genhedlych ar eu hôl hwynt, fyddant eiddot ti dy hun, ar enw eu brodyr y gelwir hwynt yn eu hetifeddiaeth.

‡ *Padan Aram.* c Pen. 35. 19. 7 A phan ddaethum i o ‡ Feſopotamia, bu c Rahel farw gyd â mi yn nhîr Canaan, ar y ffordd, pan oedd etto filldir o dîr hyd Ephrath: a chleddais hi yno ar ffordd Ephrath, honno *yw* Bethlehem.

8 A gwelodd Iſrael feibion Joſeph, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y rhai hyn?

9 A Joſeph a ddywedodd wrth ei dâd, Dymma fy meibion i, a rôdd Duw i mi ymma: yntau a ddywedodd, Dŵg hwynt attolwg attafi, a mi a'i bendithiaf hwynt.

d Pen. 27. 1. 10 d Llygaid Iſrael hefyd oedd drymmion gan henaint, *fel* na allai eſe weled: ac eſe a'i dygodd hwynt atto ef, yntau a'i cuſanodd hwynt, ac a'i cofleidiodd.

11 Dywedodd Iſrael hefyd wrth Joſeph, Ni feddyliais weled dy wyneb, ettô wele, parodd Duw im' weled dy hâd hefyd.

12 A Joſeph a'i tynnodd hwynt allan oddi wrth ei liniau ef, ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.

13 Cymmerodd Joſeph hefyd hwynt ill dau, Ephraim yn ei lâw ddehau tu a llâw aſſwy Iſrael, a Manaſſeh yn ei lâw aſſwy, tu a llâw ddehau Iſrael; ac a'i neſaoedd hwynt atto ef.

14 Ac Iſrael a eſtynnodd ei lâw ddehau ac a'i goſodod ar ben Ephraim, (a hwn oedd y jeuangaf,) a'i lâw aſſwy ar ben Manaſſeh: gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy wybod, canys Manaſſeh *oedd* y cynfab.

e Heb. 11. 21. f Pen. 17. 1. a 24. 40. g Pen. 28. 15. a 31. 11, 13. 15 ¶ Ac e eſe a fendithiodd Joſeph, ac a ddywedodd, Duw, f yr hwn y rhodiodd fy nhadau Abraham, ac Iſaac, ger ei fron; Duw yr hwn a'm porthodd er pan ydwyf, hyd y dŷdd hwn,

16 Yr angel g yr hwn a'm gwaredodd i oddi wrth bob drŵg, a fendithio 'r llangciau; fy enw hefyd, ac enw fy nhadau Abraham ac Iſaac a alwer arnynt: heigiant hefyd yn lliaws ynghanol y wlâd.

17 Pan welodd Joſeph oſod o'i dâd ei lâw ddehau ar ben Ephraim, bu anfoddlon ganddo: ac eſe a ddaliodd lâw ei dâd, i'w ſymmud hi oddi ar ben Ephraim ar ben Manaſſeh.

18 Dywedodd Joſeph hefyd wrth ei dâd, Nid felly fy nhâd; canys dymma 'r cynfab: goſod dy lâw ddehau ar ei ben ef.

19 A'i dâd a ommeddodd, ac a ddywedodd, Mi a wn, fy mâb, mi a wn: bydd hwn hefyd yn bobl, a mawr fydd hwn hefyd: ond

h Num. 1. 33, 35. a 2. 19, 21. Deut. 13. 17. Dan. 7. 6, 8. yn wîr h ei frawd jeuangaf fydd mwy nag ef, a'i hâd ef fydd yn lliaws o genhedloedd.

20 Ac eſe a'i bendithiodd hwynt yn y dŷdd hwnnw, gan ddywedyd; i Ynot ti y bendithia Iſrael, gan ddywedyd; Gwnaed Duw di fel Ephraim, ac fel Manaſſeh: ac eſe a oſododd Ephraim o flaen Manaſſeh.

i Felly Ruth 4. 11, 12. 21 Dywedodd Iſrael hefyd wrth Joſeph, Wele fi yn marw: a bydd Duw gyd â chwi, ac eſe a'ch dychwel chwi i dîr eich tadau.

22 A k mi a roddais i ti un rhan goruwch dy frodyr, yr hon a ddygais o law'r Amoriaid â'm cleddyf, ac â'm bŵa. k Joſ. 24. 32. Jo. 4. 5.

PEN. XLIX.

1 *Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio.* 3 *Benditb pob un o honynt.* 29 *Mae eſe 'n rhoddi fiars arnynt ynghŷlch ei gladdedigaetb,* 33 *ac yn marw.*

Jon. 26. P.

YNa y galwodd Jacob ar ei feibion, ac a ddywedodd, Ymgeſglwch, fel y mynegwyf i chwi 'r hyn a ddigwydda i chwi yn y dyddiau diweddaf. 2315.

a Pen. 29. 32.

2 Ymgeſglwch, a chlywch, meibion Jacob: ïe gwrandêwch ar Iſrael eich tâd.

b Deut. 21. 17. Pſ. 78. 51. † Heb. *na ragora.* c Pen. 35. 22. 1 Cron. 5. 1.

3 ¶ a Reuben fy nghynfab, tydi *oedd* fy ngrym, a b dechreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder.

4 Anſafadwy *oeddit* fel dwfr, † ni ragori di, canys c dringaiſt wely dy dâd: yna yr halogaiſt *ef:* fy ngwely a ddringodd.

d Pen. 29. 33, 44. ‡ Neu, *Arfau trawſder yw eu cleddyfau.* e Pen. 34. 35.

5 ¶ d Simeon a Lefi *fydd* frodyr, ‡ offer creulondeb *fydd yn* eu hanneddau.

6 Na ddeled fy enaid i'w cyfrinach hwynt: fy ngogoniant na fydd un â'u cynulleidfa hwynt: canys e yn eu dîg y lladdaſant ŵr, ac o'u gwirfodd y ‡ diwreiddiaſant gaer.

‡ Neu, *diwyllia-ſant ychen.* f Joſ. 19. 1. a 21. 5, 6, 7. 1 Cron. 4. 24, 39. g Pen. 29. 35. h 1 Cron. 5. 2. i Num. 23. 24. a 24 9. k Pſal. 60. 7. a 108. 8. l Ezec. 21. 32. Luc 1. 32. m Di. 23. 29. n Deut. 3. 18. Joſ. 19. 10. o Deut. 33. 22. ‡ Heb. *ſaeth neidr.* p Pſal. 119. 166. q Deut. 33. 20. 1 Cron. 5. 18.

7 Melldigedig fyddo eu dîg, canys tôſt *oedd*; a'u llid, canys creulon *fu:* f rhannaf hwynt yn Jacob, a gwaſgaraf hwynt yn Iſrael.

8 ¶ g Tithau Juda, dy frodyr a'th glodforant di: dy lâw *fydd* yngwarr dy elynion, h meibion dy dâd a ymgrymmant i ti.

9 Cenaw llêw *wyt ti* Juda: or yſglyfaeth y daethoſt i fynu, fy mâb: i ymgrymmodd, gorweddodd fel llêw, ac fel hên lêw: pwy a'i cyfyd ef?

10 Nid ymedy y deyrnwialen o Juda, na k deddfwr oddi rhwng ei draed ef, l hyd oni ddêl Silo: ac atto ef *y bydd* cynhulliad pobloedd.

11 Yn rhwymo ei ebol wrth y winwydden, a llwdn ei aſyn wrth y bêr winwydden: golchodd ei wiſg mewn gwîn, a'i ddillad yngwaed y grawnwîn.

12 Côch *fydd* ei m lygaid gan wîn, a gwynn *fydd* ei ddannedd gan laeth.

13 ¶ n Zabulon a breſwylia ym mhorthleoedd y môr, ac eſe a fydd yn borthladd llongau, a'i derfyn fydd hyd Sidon.

14 ¶ Iſſacar *fydd* aſyn aſgyrnog, yn gorwedd rhwng dau bwnn.

15 Ac a wêl lonyddwch mai da yw, a'r tîr mai hyfryd: eſe a ogwydda ei yſgwydd i ddŵyn, ac a fydd yn gaeth dan deyrnged.

16 ¶ o Dan a farn ei bobl fel un o lwythau Iſrael.

17 Dan fydd ſarph ar y ffordd, a ‡ neidr ar y llwybr, yn brathu ſodlau 'r march, fel y ſyrthio ei farchog yn ôl.

18 p Am dy jechydwriaeth di y diſgwiliais, ARGLWYDD.

19 q Gad, llu a'i gorfydd, ac yntau a orfydd o'r diwedd.

20 ¶ O r Aſer, brâs *fydd* ei fŵyd ef, ac efe a rŷdd ddainteithion brenhinol. 2315.

r Deut. 33. 24.

21 ¶ s Naphtali *fydd* ewig wedi ei gollwng, yn rhoddi geiriau têg.

22 ¶ Joſeph *fydd* gangen ffrwythlon, cangen ffrwythlon wrth ffynnon, † ceingciau yn cerdded ar hŷd mûr. Joſ. 19. 24. s Deut. 33. 23. † Heb. *merched.*

23 A'r ſaethyddion fuant chwerw wrtho ef, ac a ſaethaſant, ac a'i caſaſant ef.

t Job 29. 20.

24 Er hynny arhôdd ei t fŵa ef yn grŷf, a breichiau ei ddwylaw a gryfhaſant, trwy ddwylaw

2315. ddwylaw [u] grymmus *Ddaw* Jacob: oddi yno
[u] Pſ. 132. 2, 5. y *mae* 'r bugail, maen Iſrael.
[x] Deut. 33. 13. 25 Trwy Dduw dy dâd, yr hwn a'th gynhorthwya, a'r Hollalluog, [x] yr hwn a'th fendithia â bendithion y nefoedd oddi uchod, â bendithion y dyfnder yn gorwedd iſod, â bendithion y bronnau a'r grôth.

26 Rhagorodd bendithion dy dâd ar fendithion fy rhieni, hyd derfyn brynniau tragywyddoldeb: byddant ar ben Joſeph, ac ar goryn yr hwn a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.

27 ¶ Benjamin a 'ſglyfaetha *fel* blaidd; y borau y bwytty 'r yſglyfaeth, a'r hwyr y rhan yr yſbail.

28 ¶ Dymma ddeuddeg llwyth Iſrael oll, a dymma 'r hyn a lefarodd eu tâd wrthynt, ac y bendithiodd efe hwynt: pob unyn ôl ei fendith y bendithiodd efe hwynt.

29 Yna y gorchymynnodd efe iddynt, ac
[y] Pen. 15. 15. a 25. 8. a ddywedodd wrthynt, Myfi [y] a geiſglir at fy mhobl: [z] cleddwch fi gyd â'm tadau, yn yr ogof *ſydd* ym maes Ephron yr Hethiad:
[z] Pen. 47. 30. 30 Yn yr ogof *ſydd* ym maes Machpelah, yr hon *ſydd* o flaen Mamre, yngwlâd Ca-
[a] Pen. 23. 16. naan, [a] yr hon a brynodd Abraham gyd â'r maes gan Ephron yr Hethiad, yn feddiant beddrod.
[b] Pen. 23. 19. a 25. 9. 31 [b] Yno y claddaſant Abraham a Sara ei wraig: [c] yno y claddaſant Iſaac a Rebecca ei wraig: ac yno y cleddais i Lea.
[c] Pen. 35. 30. 32 Meddiant y maes a'r ogof *ſydd* ynddo, *a gaed* gan feibion Heth.

33 Pan orphennodd Jacob orchymmyn i'w feibion, efe a dynnodd ei draed i'r gwely, ac a fu farw, a chaſglwyd ef at ei bobl.

PEN. L.

Jon. 27. B. 1 *Arwyl Jacob.* 4 *Joſeph yn cael cennad gan Pharao i fyned i'w gladdu ef.* 7 *Yr cladde-digaetb.* 15 *Joſeph yn cyſſuro ei frodyr, y rhai oedd yn gofyn ei nawdd ef.* 22 *Ei oedran.* 23 *Mae efe yn gweled y drydedd genhedlaeth o'i feibion.* 24 *Yn darogan i'w frodyr eu dychweliad.* 25 *Yn cymmeryd llw ganthynt am ei eſgyrn.* 26 *Yn marw, ac yn cael ei roddi mewn arch.*

[a] Pen. 46. 4. YNa [a] y ſyrthiodd Joſeph ar wyneb ei dâd, ac a wylodd arno ef, ac a'i cuſanodd ef.

2 Gorchymynnodd Joſeph hefyd i'w weiſ-
[b] 2 Cron. 16. 14. Jo. 19. 40. ion y meddygon [b] bêr-arogli ei dâd ef: felly y meddygon a bêr-aroglaſant Iſrael.

3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain niwrnod; (canys felly y cyflawnir dyddiau 'r rhai a bêraroglir:) yna 'r Aiphtiaid a'u harwylaſant ef ddeng niwrnod a thrugain.

4 Pan aeth dyddiau ei arwyl ef heibio, yna y llefarodd Joſeph wrth deulu Pharao, gan ddywedyd; O's cefais yr awr hon ffaſr yn eich golwg, lleferwch wrth Pharao attolwg, gan ddywedyd,
[c] Pen. 47. 29. [d] 2 Cron. 16. 14. Eſ. 22. 16. Mat. 27. 60. 5 [c] Fy nhâd a'm tyngodd, gan ddywedyd, Wele fi yn marw: yn fy mêdd [d] yr hwn a gloddiais im' yngwlâd Canaan, yno i'm cleddi: ac yr awr hon caffwyf fyned i fynu attolwg, fel y claddwyf fy nhâd, yna mi a ddychwelaf.

6 A dywedodd Pharao, Dôs i fynu, a chlâdd dy dâd, fel i'th dyngodd.

7 ¶ A Joſeph a aeth i fynu i gladdu ei dâd: a holl weiſion Pharao, *ſef* henuriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid gwlâd yr Aipht, a aethant i fynu gyd ag ef,

8 A holl dŷ Joſeph, a'i frodyr, a thŷ ei dâd: eu rhai bach yn unig, a'u defaid, a'u gwartheg a adawſant yn nhîr Goſen.

9 Ac aeth i fynu gyd ag ef gerbydau a gwŷr meirch hefyd: ac yr oedd yn llu mawr jawn.

10 A hwy a ddaethant hyd lawr dyrnu Atad, yr hwn ſydd dros yr Jorddonen, ac a alaraſant yno alar mawr, a thrwm jawn: canys gwnaeth alar dros ei dâd ſaith niwrnod.

11 Pan welodd y Canaaneaid, y rhai oedd yn preſwylio yn y wlâd, y galar yn llawr dyrnu Atad: yna y dywedaſant, Dymma alar trwm gan yr Aiphtiaid: am hynny y galwaſant ei enw, ‡ Abel Miſraim, yr hwn ‡ Sef, *ſydd* dros yr Jorddonen. *Galar yr Aiphtiaid.*

12 A'i feibion a wnaethant iddo, megis y gorchymynaſai efe iddynt.

13 Canys [e] ei feibion a'u dygaſant ef i wlâd [e] Act. 7. 16. Canaan, ac a'u claddaſant ef yn ogof maes Machpelah, yr hon [f] a brynaſai Abraham [f] Pen. 23. 16. gyd â'r maes, yn feddiant beddrod, gan Ephron yr Hethiad, o flaen Mamre.

14 ¶ A dychwelodd Joſeph i'r Aipht, efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a aethant i fynu gyd ag ef i gladdu ei dâd, wedi iddo gladdu ei dâd.

15 ¶ Pan welodd brodyr Joſeph farw o'u tâd, hwy a ddywedaſant, Joſeph ond odid a'n caſâ ni, a chan dalu a dâl i ni 'r holl ddrŵg a wnaethom ni iddo ef.

16 A hwy a † anfonaſant at Joſeph i ddy- † Heb. *a*
wedyd; Dy dâd a orchymynnodd o flaen *yrraſant* ei farw, gan ddywedyd, *orchym-*

17 Fel hyn y dywedwch wrth Joſeph, At- *myn.*
tolwg maddau 'r awr hon gamwedd dy frodyr, a'u pechod hwynt: canys gwnaethant it' ddrŵg: ond yr awr hon, maddau attolwg gamwedd gweiſion Duw dy dâd: ac ŵylodd Joſeph pan lefaraſant wrtho.

18 A'i frodyr a ddaethant hefyd, ac a ſyrthiaſant ger ei fron ef, ac a ddywedaſant, Wele ni yn weiſion i ti.

19 A dywedodd Joſeph wrthynt, [g] Nac [g] Pen. 45. 5. ofnwch, canys a *ydwyf* i yn lle Duw?

20 Chwi a fwriadaſoch ddrŵg i'm herbyn, ond Duw a'i bwriadodd i ddaioni, i ddŵyn i ben fel *y gwelir* heddyw, i gadw 'n fyw bobl lawer.

21 Am hynny nac ofnwch yr awr hon: myfi a'ch cynhaliaf chwi a'ch rhai bâch: ac efe a'i cyſſurodd hwynt, ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon.

22 ¶ A Joſeph a drigodd yn yr Aipht, efe, a theulu ei dâd: a bu Joſeph fyw gan 2369.
[h] Num. 32. 39. mlynedd a dêg.

23 Gwelodd Joſeph hefyd o Ephraim [i] Heb. 11. 22. orwyrion: [h] maethwyd hefyd blant Machir fâb Manaſſeh ar liniau Joſeph.

24 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, Ecſ. 3. 16. [k] Pen. 15. 14. a 26. 3. a 35. 12. a 46. 4. [l] Ecſ. 13. 19. Joſ. 24. 32. Act. 7. 16. Myfi ſydd yn marw: a [i] Duw gan ymweled a ymwêl â chwi, ac a'ch dŵg chwi i fynu o'r wlâd hon, i'r wlâd [k] a dyngodd efe i Abraham, i Iſaac, a [l] i Jacob.

25 A [l] thyngodd Joſeph feibion Iſrael gan ddywedyd, Duw gan eich gofwyo a'ch gofwya chwi: dygwch chwithau fy eſgyrn i fynu oddi yma.

26 A Joſeph a fu farw yn fâb deng- 2369.
mlwydd a chant: a hwy a'i pêr-aroglaſant ef, ac efe a oſodwyd mewn arch yn yr Aipht.

¶ Ail

¶ Ail Lyfr MOSES, Yr hwn a elwir ECSODUS.

PEN. I.

Jon. 27. P. 1 *Plant Iſrael ar ôl marwolaeth Joſeph yn amlhâu.* 8 *Po mwyaf y mae'r brenin newydd yn eu gorthrymmu, mwyaf y maent yn amlhâu.* 15 *Duwioldeb y bydwragedd yn cadw yn fyw y plant gwrryw.* 22 *Pharao yn gorchymmyn bwrw 'r plant gwrryw i'r afon.*

[a] Gen. 46. 8. Pen. 6. 14. DYMMA yn awr [a] enwau meibion Iſrael, y rhai a ddaethant i'r Aipht: gyd â Jacob y daethant, bob un a'i deulu.

‡ Neu, *lwynau.* 2 Reuben, Simeon, Leſi, a Juda.

3 Iſſacar, Zabulon, a Benjamin.

Heb. *forddwyd.* 4 Dan, a Naphtali, Gad, ac Aſer.

[b] Gen. 46. 27. 5 A'r holl eneidiau a ddaethant allan o ‡ gorph Jacob oedd [b] ddeng henaid a thri ugain: a Joſeph oedd yn yr Aipht.

Deut. 10. 22. 6 A [c] Joſeph a fu farw, a'i holl frodyr, a'r holl gedhedlaeth honno.

[c] Gen. 50. 26. [d] Deut. 26. 5. Act. 7. 17. 2427. 7 ¶ A [d] phlant Iſrael a hiliaſant ac a gynnyddaſant, amlhaſant hefyd, a chryfhaſant yn ddirfawr odiaeth: a'r wlâd a lanwyd o honynt.

8 Yna y cyfododd brenin newydd yn yr Aipht; yr hwn ni adnabuaſai mo Joſeph.

[e] Pſ. 105. 24. 9 Ac efe a ddywedodd wrth ei bobl; Wele [e] bobl plant Iſrael yn amlach ac yn gryfach nâ nyni.

[f] Act. 7. 19. 10 Deuwch, [f] gwnâwn yn gall â hwynt; rhag amlhâu o honynt, a bod pan ddigwyddo rhyfel, ymgyſylltu o honynt â'n caſeion, a rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu o'r wlâd.

[g] Gen. 15. 13. 11 Am hynny y goſodaſant arnynt feiſtred gwaith, [g] i'w gorthrymmu â'u beichiau: a hwy a adeiladaſant i Pharao ddinaſoedd tryſorau, *ſef* Pithom a Raamſes.

12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly 'r amlhäent, ac y cynnyddent: a drŵg oedd ganddynt o herwydd plant Iſrael.

13 A'r Aiphtiaid a wnaeth i blant Iſrael waſanaethu yn galed.

[h] Pſal. 81. 6, 14 A gwnaethant eu heinioes hwynt yn chwerw trwy 'r gwaſanaeth caled, [h] mewn clai, ac mewn priddfaen, ac ym mhob gwaſanaeth yn y maes: a'u holl waſanaeth y gwnaent iddynt waſanaethu ynddo, *oedd* galed.

15 A brenin yr Aipht a leſarodd wrth fydwragedd yr Hebreeſau: o ba rai, enw un *oedd* Siprah, ac enw 'r ail Puah.

16 Ac efe a ddywedodd, Pan fyddoch fydwragedd i'r Hebreeſau, a gweled o honoch hwynt yn eſgor; o's mâb fydd, lleddwch ef; ond o's merch; bydded fyw.

17 Er hynny y bydwragedd a ofnaſant Dduw, ac ni wnaethant yn ôl yr hyn a ddywedaſai brenin yr Aipht wrthynt: eithr cadwaſant y bechgyn yn fyw.

18 Am hynny brenin yr Aipht a alwodd am y bydwragedd, ac a ddywedodd wrthynt,

[i] Edrych Joſ. 2. 4, &c. Paham y gwnaethoch y peth hyn? ac y cadwaſoch y bechgyn yn fyw?

19 [i] A'r bydwragedd a ddywedaſant wrth

2 Sam. 17. 19, 20. [k] Edrych Pharao, Am nad *yw* 'r Hebreeſau fel yr Aiphtieſau, o blegid y maent hwy yn fywiog, ac yn eſgor cyn dyfod bydwraig attynt.

1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11, 27, 29. 1 Bren. 2. 24. a 11. 38. [l] Act. 7. 19. 20 Am hynny y bu Duw ddâ wrth y bydwragedd: a'r bobl a amlhaodd, ac a aeth yn grŷf jawn.

21 Ac o herwydd i'r bydwragedd ofni Duw, yntau [k] a wnaeth dai iddynt hwythau.

22 A Pharao a orchymynnodd i'w holl bobl, gan ddywedyd, [l] Pob mâb a'r a enir, bwriwch ef i'r afon, ond cedwch yn fyw bob merch.

PEN. II.

1 *Geni Moſes,* 3 *a'i fwrw mewn carwell yn yr hâſt.* 5 *Merch Pharao yn ei gael ef, ac yn ei ddŵyn i fynu.* 11 *Efe yn lladd Aiphtwr.* 13 *Yn ceryddu Hebrëwr.* 15 *Yn fôi i Midian.* 21 *Yn prïodi Sephora.* 22 *Ganedigaeth Gerſhom.* 23 *Duw yn yſtyried uchenaid yr Iſraeliaid.*

Jon. 28. B.

[a] Pen. 6. 20. YNa [a] gŵr o dŷ Leſi a aeth, ac a briodod ferch i Leſi.

Num. 26. 59. 1 Cron. 23. 13. 2433. [b] Act. 7. 20. Heb. 11. 23. 2 A'r wraig a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb: a phan welodd hi mai tlŵs ydoedd efe, [b] hi a'i cuddiodd ef dri mîs.

3 A phan na allai hi ei guddio ef yn hwy, hi a gymmerodd gawell iddo ef o lafrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw â chlai ac â phŷg; ac a oſododd y bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym myſg yr hêſg ar ſîn yr afon.

4 A'i chwaer ef a ſafodd o bell; i gael gwybod beth a wnaid iddo ef.

5 ¶ A merch Pharao a ddaeth i wared i'r afon i ymolchi, (a'i llangceſau oedd yn rhodio ger llâw 'r afon:) a hi a ganfu 'r cawell ynghanol yr hêſg, ac a anſonodd ei llawforwyn i'w gyrchu ef.

6 Ac wedi iddi ei agoryd, hi a ganfu 'r bachgen, ac wele 'r plentyn yn ŵylo: a hi a doſturiodd wrtho, ac a ddywedodd, *Un* o blant yr Hebreëaid *yw* hwn.

7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd wrth ferch Pharao, A âf fi i alw attat fammaeth o'r Hebreeſau, fel y mago hi 'r bachgen i ti?

8 A merch Pharao a ddywedodd wrthi, Dôs: a'r llangces a aeth ac a alwodd fam y bachgen.

9 A dywedodd merch Pharao wrthi, Dŵg ymmaith y bachgen hwn, a maga ef i mi, a minnau a roddaf i ti dy gyflog; ar wraig a gymmerodd y bachgen ac a'i magodd.

10 Pan aeth y bachgen yn fawr, hi a'i dûg ef i ferch Pharao, ac efe a fu iddi yn fâb; a hi a alwodd ei enw ef ‡ Moſes, O herwydd (eb hi) o'r dwfr y tynnais ef.

‡ Sef, *un a dynnwyd allan.*

2473. [c] Act. 7. 23. Heb. 11. 24. 11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny [c] pan aeth Moſes yn fawr, fyned o hono allan at ei frodyr, ac edrych ar eu beichiau hwynt, a gweled Aiphtwr yn taro Hebrëwr *un* o'i frodyr.

12 Ac efe a edrychodd yma ac accw, a phan welodd nad *oedd yno* neb; efe a laddodd yr Aiphtiad, ac ai cuddiodd yn y tywod.

[d] Act. 7. 26. 13 Ac [d] efe a aeth allan yr ail dŷdd, ac wele ddau Hebrëwr yn ymryſon: ac efe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, Paham y tarewi dy gyfaill?

14 A dywedodd yntau, Pwy a'th oſododd di yn bennaeth, ac yn frawdwr arnom ni? ai meddwl yr wyt ti fy lladd i megis y lleddaiſt yr Aiphtiad? A Moſes a ofnodd, ac a ddywedodd, Diau y gwyddir y peth hyn.

[e] Act. 7. 29. 15 Pan glybu Pharao y peth hyn, efe a geiſiodd ladd Moſes: ond [e] Moſes a ffôdd rhag Pharao, ac a arhoſodd ynhîr Midian, ac a eiſteddodd wrth bydew.

‡ *Dywysog.* felly Gen. 41. 45. 16 Ac i ‡ offeiriad Midian yr ydoedd ſaith merched: a'r *rhai hynny* a ddaethant, ac a dynnaſant *ddwfr,* ac a lanwaſant y cafnau i ddyfrhâu defaid eu tâd.

17 Ond y bugeiliaid a ddaethant ac a'u gyrraſant ymmaith: yna y cododd Moſes, ac a'i cynnorthwyodd hwynt, ac a ddyfrhaoedd eu praidd hwynt.

18 Yna y daethant at Reuel eu tâd: ac

efe

eſe a ddywedodd, Pa ham y daethoch
f Pen. 18. 3. heddyw cyn gynted?
19 A hwy a ddywedaſant, Aiphtwr a'n
g Heb. 11. 13, 14. hachubodd ni o law y bugeiliaid; a chan
h Pen. 7. 7. Act. 7. 30. dynnu a dynnodd ddwfr hefyd i ni, ac a
ddyfrhaodd y praidd.
i Num. 20. 16. 20 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferched,
k Gen. 18. 20. Pen. 22. 23, 27. Deut. 24. 15. Jag. 5. 4. Pa le *y mae* efe? pa ham y gollyngaſoch ymmaith y gŵr? gelwch arno, a bwyttaed fara.
21 A bu Moſes foddlon i drigo gyd â'r gŵr: ac yntau a roddodd Sephora ei ferch i Foſes.
22 A hi a eſgorodd ar fâb, ac efe a alwodd ei enw ei f Gerſhom; O herwydd g dieithr (eb efe) a fûm i mewn gwlâd ddieithr.
2494. 23 ¶ Ac h yn ôl dyddiau lawer bu farw brenin yr Aipht, a phlant Iſrael i a ucheneidiaſant o blegid y caethiwed, ac a waeddaſant, k a'u gwaedd hwynt a ddyrchafodd at Dduw, o blegid y caethiwed.
i Gen. 15. 14. a 46. 4. 24 A Duw a glybu eu huchenaid hwynt: a Duw a gofiodd ei l gyfammod ag Abraham, ag Iſaac, ac â Jacob.
m Pen. 3. 7. 25 A Duw a edrychodd ar blant Iſrael: Duw hefyd m a gydnabu *â hwynt*.

PEN. III.

Sul 5 o'r Grawys, B. Jon. 28. P. *Moſes yn bugeilio defaid Jethro.* 2 *Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn lloſgi.* 9 *Ac yn ei anfon ef i waredu Iſrael.* 14 *Enw Duw.* 15 *Ei gennadwriaeth ef at Iſrael.*

‡ Neu, *Dâd ynghyfraith.* A Moſes oedd yn bugeilio defaid Jethro ei ‡ chwegrwn offeiriad Midian; ac efe a yrrodd y praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a ddaeth i a fynydd Duw, Horeb.
2513. a Pen. 18. 5. 2 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo mewn b fflam dân o ganol perth: ac efe a edrychodd, ac wele y berth yn lloſgi yn dân, a'r berth heb ei difa.
i Bren. 19. 8. b Deut. 33. 16. 3 A dywedodd Moſes, Mi a droaf yn awr ac a edrychaf ar y weledigaeth fawr hon; pa ham nad yw y berth wedi lloſgi.
Act. 7. 30. c Deut. 33. 16. 4 Pan welodd yr ARGLWYDD ei fod efe yn troi i edrych; Duw a alwodd arno c o ganol y berth, ac a ddywedodd, Moſes, Moſes: a dywedodd yntau, Wele fi.
d Joſ. 5. 15. Act. 7. 33. 5 Ac efe a ddywedodd, Na neſâ yma, d dioſg dy eſgidiau oddi am dy draed, o herwydd y lle 'r wyt ti 'n ſefyll arno ſydd ddaear ſanctaidd.
e Mat. 22. 32. Mar. 12. 26. Luc. 20. 37. Act. 7. 32. 6 Ac efe a ddywedodd, e Myfi *yw* Duw dy dâd, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob. A Moſes a guddiodd ei wyneb, o blegid f ofni 'r ydoedd edrych ar Dduw.
f Felly 1 Bren. 19. 13. 7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD, Gan weled y gwelais gyſtudd fy mhobl ſydd yn yr Aipht, g a'u gwaedd o achos eu meiſtred-gwaith a glywais; canys mi a wn oddi wrth eu doluriau.
g Eſay 6. 2, 5. h Pen. 2. 23. h Gen. 11. 5, 7. a 18. 21. 8 A h mi a ddiſgynnais i'w gwaredu hwy o law 'r Aiphtiaid, ac i'w dwyn o'r wlâd honno, i wlâd dda a helaeth, i wlâd yn lliferio o laeth a mêl; i le i 'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebuſiaid.
i Gen. 15. 18. k Pſ. 105. 26. 9 Ac yn awr wele, gwaedd meibion Iſrael a ddaeth attafi; a hefyd mi a welais y gorthrymder, â'r hwn y gorthrymmodd yr Aiphtiaid hwynt.
l Edrych Eſay 6. 5, 8. Jer. 1. 6. m Joſ. 1. 5. 10 k Tyred gan hynny yn awr, a mi a'th anfonaf at Pharao, fel y dygech fy mhobl plant Iſrael, allan o'r Aipht.
11 ¶ A dywedodd Moſes wrth Dduw, l Pwy ydwyn fel yr awn i at Pharao, ac y dygwn blant Iſrael allan o'r Aipht?
12 Dywedodd yntau, Diau m y byddaf gyd â thi; a hyn a fydd arwydd it' mai myfi a'th anfonodd: wedi it' ddwyn fy mhobl allan o'r Aipht, chwi a waſanaethwch Dduw ar y mynydd hwn. 2513.
13 A dywedodd Moſes wrth Dduw, Wele *pan* ddelwyf fi at feibion Iſrael, a dywedyd wrthynt, Duw eich tadau a'm hanfonodd attoch; o's dywedant wrthyf, Beth *yw* ei enw ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?
14 A Duw a ddywedodd wrth Foſes, YDWYF YR HWN YDWYF: dywedodd hefyd, Fel hyn yr adroddi wrth feibion Iſrael, n YDWYF a'm hanfonodd attoch. n Pen. 6. 3. 2 Cor. 1.
15 A Duw a ddywedodd drachefn wrth Foſes, Fel hyn y dywedi wrth feibion Iſrael; ARGLWYDD Dduw eich tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob, a'm hanfonodd attoch: dymma o fy enw byth, a dymma fy nghoffadwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth. 20. Heb. 13. 8. Dad. 1. 4. o Pſ. 135. 13.
16 Dôs a p chynnull henuriaid Iſrael, a dywed wrthynt, ARGLWYDD Dduw eich tadau, Duw Abraham, Iſaac, a Jacob, a ymddangoſodd i mi, gan ddywedyd, q Gan ymweled yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht. p Pen. 4. 29. q Gen. 50. 24.
17 A dywedais, Mi a'ch dygaf chwi i fynu o adfyd yr Aipht i wlâd y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebuſiaid; i wlâd yn lliferio o laeth a mêl.
18 A r hwy a wrandawant ar dy lais, a thi a ddeui, ti a henuriaid Iſrael, at frenin yr Aipht, a dywedwch wrtho, ARGLWYDD s Dduw yr Hebreëaid a gyfarfu a ni; ac yn awr gâd i ni fyned attolwg daith tri diwrnod i'r anialwch, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein Duw. r Pen. 4. 31. s Pen. 5. 3.
19 ¶ A mi a wn na edy brenin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn llâw gadarn.
20 Am hynny mi a eſtynnaf fy llâw, ac a darawaf yr Aipht â'm holl ryfeddodau, y rhai a wnâf yn ei chanol; ac wedi hynny efe a'ch gollwng chwi ymmaith.
21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl hyn yngolwg yr Aiphtiaid: a bydd t pan eloch nad eloch yn waglaw: t Gen. 15. 14. u Pen. 11. 2.
22 u Ond *pob* gwraig a fenthyccia gan ei chymydoges, a chan yr hon ſyddo yn cyttal â hi, ‡ ddodrefn arian, a dodrefn aur, a gwiſgoedd: a chwi a'u goſodwch *bwynt* am eich meibion, ac am eich merched, ac x a yſbeiliwch yr ‡ Aiphtiaid. 2. a 12. 35. *Dyſau.* x Ezec. 39. 10. ‡ Neu, *Aipht.*

PEN. IV.

1 *Troi gwialen Moſes yn Sarph.* 6 *Ei lâw ef yn gwaban-gluyfo.* 10 *Ef yn aneuyllyſgar i'w anfon.* 14 *Appwyntio Aaron i'w helpu ef.* 18 *Moſes yn ymadael oddi wrth Jethro.* 21 *Cennadwriaeth Duw at Pharao.* 24 *Sephora yn enwaedu ar ei mâb.* 27 *Danfon Aaron i gyfarfod â Moſes.* 31 *Y bobl yn credu iddynt.*

A Moſes a attebodd, ac a ddywedodd, Etto wele ni chredant i mi, ac ni wrandawant ar fy llais: onid dywedant, Nid ymddangoſodd yr ARGLWYDD i ti. Jon. 29. B.
2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Beth ſydd yn dy lâw? dywedodd yntau, Gwialen.
3 Ac efe a ddywedodd, Tafl hi ar y ddaear; ac efe a'i taflodd hi ar y ddaear, a hi a aeth yn ſarph, a Moſes a giliodd rhagddi.
4 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, Eſtyn dy lâw ac ymafael yn ei lloſgwrn hi; ac efe a eſtynnodd ei lâw ac a ymafiodd

25 14. ymaſlodd ynddi, a hi a aeth yn wïalen yn ei lâw ef.

15 Fel y credant ymddangos i ti o ARGLWYDD Dduw eu tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho dracheſn, Dôd yn awr dy lâw yn dy fynwes; ac efe a roddodd ei lâw yn ei fynwes: a *phan* dynnodd efe hi allan, wele ei lâw ef yn wahan-glwyfol [a] fel yr eira.

[a] Num. 12. 10.

7 Ac efe a ddywedodd, Dôd eilwaith dy [2] Bren. 5. 27. lâw yn dy fynwes; ac efe a roddodd eilwaith ei lâw yn ei fynwes, ac a'i tynnodd hi allan o'i fynwes, ac wele hi a droiſai fel ei gnawd *arall* ef.

8 A bydd oni chredant i ti, ac oni wrandawant ar lais yr arwydd cyntaf, etto y credant i lais yr ail arwydd.

9 A bydd oni chredant hefyd i'r ddau arwydd hyn, ac oni wrandawant ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr afon ac a'i tywellti ar y ſychdir: ‡ a bydd [b] y dyfroedd a gymmerech o'r afon yn waed ar y tîr ſych.

‡ Heb. *Bydd a bydd.*

[b] Pen. 7. 19.

10 ¶ A dywedodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, O fy Arglwydd, ni *bûm* ŵr ymadroddus, ‡ na chyn hyn, nag er pan leſeraiſt wrth dy wâs; eithr [c] ſafndrwm a thafodtrwm ydwyf.

‡ Heb. *na doe nac echdoe.*

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, [c] Pwy a wnaeth enau i ddŷn? neu pwy a ordeiniodd fudan, neu fyddar, neu 'r neb [d] ſy'n gweled, neu 'r dall? ond myfi 'r ARGLWYDD?

[c] Pen. 6. 12.

[d] Pſal. 94. 9.

12 Am hynny dôs yn awr, a mi a fyddaf [e] gyd â'th enau, ac a ddyſgaf i ti yr hyn a ddywedych.

[e] Mat. 10. 19. Mar. 13. 11. Luc 12. 11.

13 Dywedodd yntau, O fy Arglwydd, danfon attolwg gyd â *'r bwn* a ddanfonych.

14 Ac ennynnodd digoſaint yr ARGLWYDD yn erbyn Moſes, ac efe a ddywedodd, Ond dy frawd *yw* Aaron y Lefiad? mi a wn y medr efe lefaru yn groyw; ac wele efe yn dyfod allan i'th gyfarfod, a phan i'th welo, efe a lawenycha yn ei galon.

15 [f] Llefara dithau wrtho ef, a goſod y geiriau hyn yn ei enau: a minnau a fyddaf gyd â'th enau di a chyd â'i enau yntau, a dyſgaf i chwi 'r hyn a wneloch.

[f] Pen. 7. 1, 2.

16 A llefared yntau troſot ti wrth y bobl: ac felly y bydd efe yn lle genau i ti, [g] a thithau a fyddi yn lle Duw iddo yntau.

[g] Pen. 7. 1.

17 Cymmer hefyd y wïalen hon yn dy lâw, yr hon y gwnai wyrthiau â hi.

18 ¶ A Moſes a aeth ac a ddychwelodd at Jethro ei chwegrwn, ac a ddywedodd wrtho, Gâd i mi fyned attolwg a dychwelyd at fy mrodyr *ſydd* yn yr Aipht, a gweled a ydynt etto yn fyw: a dywedodd Jethro wrth Foſes, Dôs mewn heddwch.

[h] Pen. 2. 15, 23. Mat. 2. 20.

19 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes ym Midian, Dôs, dychwel i'r Aipht; [i] Pen. 7. 3. 13. a 9. 22, a 10. 1. a 14. 8. Deut. 2. 30. Joſ. 11. 20. Eſay 63. 17. Jo. 12. 40. Rhuf. 9. 18. [k] Rhuf. 9. 4. [l] Jer. 31. 9. Jago. 1. 18.

o herwydd [h] bu feirw yr holl wŷr oedd yn ceiſio dy einioes.

20 A Moſes a gymmerth ei wraig, a'i feibion, ac a'i goſododd hwynt ar aſyn, ac a ddychwelodd i wlâd yr Aipht: cymmerodd Moſes hefyd wïalen Duw yn ei lâw.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Pan elych i ddychwelyd i'r Aipht, gwêl it' wneuthur ger bron Pharao yr holl ryfeddodau a roddais yn dy lâw: ond [i] mi a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo [k] ymmaith y bobl.

22 A dywed wrth Pharao; Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [k] Fy mâb i, *ſef* [l] fy nghyntafanedig *yw* Iſrael.

23 A dywedais wrthyt, Gollwng fy mâb fel i'm gwaſanaetho: ond o's gwrthodi ei ollwng ef, wele [m] mi a laddaf dy fâb di, *ſef* dy gyntafanedig. 2513.

[m] Pen. 11. 5. a 12. 29.

24 ¶ A bu ar y ffordd yn y lletty, [n] gyfarfod o'r ARGLWYDD ag ef, a cheiſio ei lâdd ef.

[n] Num. 22. 22.

25 Ond Sephora a gymmerth ‡ [o] gyllell lem, ac a dorrodd ddienwaediad ei mâb, ac a'i bwriodd i gyffwrdd â'i draed ef; ac a ddywedodd, Diau dy *fod* yn briod gwaedlyd i mi.

‡ Neu, *garreg.*

[o] Joſ. 5. 2, 3.

26 A *'r Arglwydd* a beidiodd ag ef: yna y dywedodd hi, Priod gwaedlyd wyt, *o* blegid yr enwaediad.

27 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Dôs i gyfarfod â Moſes i'r anialwch: ac efe a aeth ac a gyfarfu ag ef ym [p] mynydd Duw, ac ai cuſanodd ef.

[p] Pen. 3. 1.

28 A Moſes a fynegodd i Aaron holl eiriau 'r ARGLWYDD, yr hwn a'i hanfonaſai ef; a'r holl arŵyddion a orchymynnaſai efe iddo.

29 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant, ac a gynnullaſant holl henuriaid meibion Iſrael.

30 Ac Aaron a draethodd yr holl eiriau a lefaraſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes; ac a wnaeth yr arŵyddion yngolwg y bobl.

31 A chredodd y bobl: a phan glywſant ymweled o'r ARGLWYDD a meibion Iſrael, ac iddo edrych ar eu gorthrymder, yna [q] hwy a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

[q] Pen. 12. 17.

PEN. V.

1 Pharao yn rhoddi ſenn i Foſes ac Aaron am eu cennadwriaeth. 5 Yn 'chwanegu tâſg yr Iſraëliaid. 15 Yn eu ceryddu huynt am eu bachwynion. 21 Hwythau yn llefain yn erbyn Moſes ac Aaron. 22 Moſes yn cwyno wrth Dduw.

Sul 5 o'r Grawys, P. Jon. 29. P.

AC wedi hynny Moſes ac Aaron a aethant i mewn, ac a ddywedaſant wrth Pharao, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Gollwng ymmaith fy mhobl, fel y cadwant ŵyl i mi yn yr anialwch.

2 A dywedodd Pharao, [a] Pwy *yw* 'r ARGLWYDD fel y gwrandâwn i ar ei lais, i ollwng Iſrael ymmaith? yr ARGLWYDD nid adwaen, ac Iſrael ni ollyngaf.

[a] Job 21. 15.

3 A dywedaſant hwythau, [b] Duw 'r Hebrëaid a gyfarfu â ni: gâd i ni fyned, attolwg, daith tridiau yn yr anialwch, ac aberthu i'r ARGLWYDD ein Duw, rhag iddo ein rhuthro â haint neu â chleddyf.

[b] Pen. 3. 18.

4 A dywedodd brenin yr Aipht wrthynt, Moſes ac Aaron, Pa ham y perwch i'r bobl beidio a'u gwaith? ewch at eich beichiau.

5 Pharao hefyd a ddywedodd, Wele pobl y wlâd yn awr ydynt lawer; a pharaſoch iddynt beidio â'u llwythau.

6 A gorchymynnodd Pharao y dŷdd hwnnw i'r rhai oedd feiſtred gwaith ar y bobl, a'u ſwyddogion, gan ddywedyd,

7 Na roddwch mwyach wellt i'r bobl i wneuthur priddfeini megis o'r blaen; elant a chaſglant wellt iddynt eu hunain.

8 A rhifedi 'r priddfeini y rhai yr oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r blaen a roddwch arnynt, na leihêwch o hynny; canys ſegur ydynt, am hynny y maent yn gweiddi, gan ddywedyd, Gâd i ni fyned ac aberthu i'n Duw.

9 Trymhäer y gwaith ar y gwŷr, a gweithiant ynddo, fel nad edrychant am eiriau ofer.

10 ¶ A

2513. 10 ¶ A meiſtred gwaith y bobl, a'u ſwyddogion a aethant allan, ac a lefaraſant wrth y bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Pharao, Ni roddaf wêllt i chwi.

11 Ewch chwi a cheiſiwch iwch' wêllt lle y caffoch, er hynny ni leihêir dim o'ch gwaith.

12 A'r bobl a ymwaſgarodd trwy holl wlâd yr Aipht, i gaſglu ſoſi yn lle gwêllt.

13 A'r meiſtred gwaith oedd yn eu pryſuro, gan ddywedyd; Gorphennwch eich gwaith, dogn dydd yn ei ddydd, megis pan oedd gwêllt.

14 A churwyd ſwyddogion meibion Iſrael, y rhai a oſodaſai meiſtred gwaith Pharao arnynt hwy: a dywedpwyd, Pa ham na orphennaſoch eich taſg ar wneuthur priddfeini ddoe a heddyw, megis cyn hynny?

15 ¶ Yna ſwyddogion meibion Iſrael a ddaethant, ac a lefaſant ar Pharao, gan ddywedyd; Pa ham y gwnai fel hyn â'th weiſion?

16 Gwêllt ni roddir i'th weiſion, a gwnewch briddfeini i ni, meddant: ac wele dy weiſion a gurwyd, a'th bobl di dy hun ſydd ar y bai.

17 Ac efe a ddywedodd, Segur, ſegur ydych; am hynny 'r ydych chwi yn dywedyd, Gâd i ni fyned *ac* aberthu i'r ARGLWYDD.

18 Am hynny ewch yn awr, gweithiwch; ac ni roddir gwêllt i chwi: etto chwi a roddwch yr *un* cyfrif o'r priddfeini.

19 A ſwyddogion meibion Iſrael a'u gwelent eu hun mewn *lle* drŵg, pan ddywedid, Na leihêwch *ddim* o'ch priddfeini, dogn dydd yn ei ddydd.

20 ¶ A chyfarfuant â Moſes ac Aaron yn ſefyll ar eu ffordd: pan oeddynt yn dyfod allan oddi wrth Pharao.

21 A dywedaſant wrthynt, Edryched yr ARGLWYDD arnoch chwi, a barned, am
[c] Gen. 34. 30. i chwi beri i'n ſawyr ni [c] ddrewi ger bron Pharao, a cher bron ei weiſion, gan roddi cleddyf yn eu llâw hwynt i'n lladd ni.

22 A dychwelodd Moſes at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, pa ham y drygaiſt y bobl hyn? i ba beth i'm hanfonaiſt?

23 Canys er pan ddaethum at Pharao i lefaru yn dy enw di, efe a ddrygodd y bobl hyn: a chan waredu ni waredaiſt dy bobl.

PEN. VI.

Jon. 30. B. h. w. 14. [1] *Duw yn anewyddu ei addewid trwy ei enw* JEHOFAH. *14 Achau Reuben. 15 Simeon, 16 A Lefi, o'r hwn y daeth Moſes ac Aaron.*

YNa y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Yn awr y cai weled beth a
[a] Pen. 3. 19. wnâf i Pharao: canys [a] trwy lâw gadarn y gollwng efe hwynt, a thrwy lâw gadarn [b] y
[b] Pen. 12. 33, 39. gyrr efe hwynt o'i wlâd.

2 Duw hefyd a lefarodd wrth Foſes, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* JEHOFAH.

3 A mi a ymddangoſais i Abraham, i
[c] Gen. 17. 1. a 35. 11. a 48. 3. Iſaac, ac i Jacob dan enw [c] Duw Hollalluog: ond *erbyn* fy enw [d] JEHOFAH ni bûm adnabyddus iddynt.
[d] Pen. 3. 14. 4 Hefyd mi a ſicrheais fy nghyfammod â hwynt, [e] am roddi iddynt wlâd Canaan,
[e] Gen. 17. 8, a 28. 4. ſef gwlâd eu hymdaith, yr hon yr ymdeithiaſant ynddi.
[f] Pen. 2. 24. 5 A [f] mi a glywais hefyd uchenaid plant Iſrael, y rhai a mae 'r Aiphtiaid yn eu caethiwo: a chofiais fy nghyfammod.

6 Am hynny dywed wrth feibion Iſrael, Myfi *yw* yr ARGLWYDD, a myfi a'ch dygaf chwi allan oddi tan lwythau 'r Aiphtiaid, a'ch achub â'ch rhyddhâf o'u caethiwed hwynt: ac a'ch gwaredaf â braich eſtynnedig, ac a barnedigaethau mawrion. 2513.

7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl i mi, ac a fyddaf yn Dduw i chwi: a chewch wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn ſydd yn eich dŵyn chwi allan oddi tan lwythau 'r Aiphtiaid.

8 A mi a'ch dygaf i'r wlâd, am yr hon [†] y [g] tyngais y rhoddwn hi i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, a mi a'i rhoddaf i chwi yn etifeddiaeth: myfi *yw* yr ARGLWYDD. [†] Heb. *Codais fy llâw.* [g] Gen. 14. 22. Deut. 32. 40. Edrych Gen. 15. 7.

9 ¶ A Moſes a lefarodd felly wrth feibion Iſrael: ond ni wrandawſant ar Foſes, gan gyfyngdra yſbryd, a chan gaethiwed caled.

10 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

11 Dos i mewn, dywed wrth Pharao brenin yr Aipht, am iddo ollwng meibion Iſrael allan o'i wlâd.

12 A Moſes a lefarodd ger bron yr ARGLWYDD, gan ddywedyd; Wele plant Iſrael ni wrandawſant arnaſi, a pha fôdd i'm gwrandawai Pharao, a minnau [h] yn ddienwaededig o wefuſau? [h] Pen. 4. 10. a ad.

13 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes ac Aaron, ac a roddodd orchymmyn iddynt at feibion Iſrael, ac at Pharao brenin yr Aipht; i ddwyn meibion Iſrael allan o wlâd yr Aipht.

14 Dymma eu pencenedl hwynt: [i] meibion Reuben y cyntafanedig i Iſrael; Henoch, a Phalu, Heſron, a Charmi: dymma deuluoedd Reuben. [i] Gen. 46. 6. 1 Cron. 5. 5.

15 [k] A meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, Ohad, a Jachin, Sohar hefyd, a Saul mâb y Ganaanites: dymma deuluoedd Simeon. [k] 1 Cron. 4. 24. [l] Num. 3. 17.

16 ¶ Dymma hefyd enwau [l] meibion Lefi yn ôl eu cenhedlaethau; Gerſhon, Cohath hefyd, a Merari: A blynyddoedd oes Lefi *oedd* gant ac onid tair blynedd deugain. 1 Cron. 6. 1, 16. [m] 1 Cron. 6. 17. a 23. 7.

17 [m] Meibion Gerſhon: Libni, a Simi, yn ôl eu teuluoedd. [n] Num. 26. 57.

18 A [n] meibion Cohath; Amram, ac Is-har, Hebron hefyd, ac Uzziel: A blynyddoedd oes Cohath oedd dair ar ddêg ar hugain, a chan mlynedd. 1 Cron. 6. 2, 18. [o] 1 Cron. 6. 19. a 23.

19 [o] Meibion Merari *oedd* Mahali, a Muſi: dymma deuluoedd Lefi yn ôl eu cenhedlaethau. 21. [p] Pen. 2. 1. Num. 26. 59.

20 Ac [p] Amram a gymmerodd, Jochebed, ei fodryb chwaer ei dâd, yn wraig iddo, a hi a ymddûg iddo Aaron a Moſes: a blynyddoedd oes Amram *oedd* onid tair deugain a chan mlynedd. [q] Num. 16. 1. 1 Cron. 6. 37, 38.

21 ¶ A [q] meibion Is-har; Corah, a Nepheg, a Sichri. [r] Lef. 10. 4.

22 A [r] meibion Uzziel; Miſael, ac Elſaphan, a Sithri. Num. 3. 30.

23 Ac Aaron a gymmerodd Elifebah merch [s] Aminadab chwaer Nahaſon, yn wraig iddo: a hi a ymddûg iddo [t] Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar. [s] Ruth 4. 19, 20. 1 Cron. 2. 10.

24 Meibion Corah hefyd; Aſſir, ac Elcanah, ac Abïaſaph: dymma deuluoedd y Corahiaid. [t] Num. 3. 2. a 26. 60.

25 Ac Eleazar mâb Aaron a gymmerodd yn wraig iddo *un* o ferched Putiel, a [u] hi a ymddûg iddo ef Phineas: dymma bennau cenedl y Lefiaid, yn ôl eu teuluoedd. 1 Cron. 6. 3. a 24. [u] Num. 25. 11,

26 Dymma

2513. 26 Dymma Aaron a Moſes; y rhai y dywedodd yr ARGLWYDD wrthynt, Dygwch feibion Iſrael allan o wlâd yr Aipht, yn ôl eu lluoedd.

27 Dymma 'r rhai a lefarafant wrth Pharao brenin yr Aipht, am ddŵyn meibion Iſrael allan o'r Aipht. Dymma Moſes ac Aaron hwnnw.

28 ¶ A bu ar y dŷdd y lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Moſes yn nhîr yr Aipht.

29 Lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moſes, gan ddywedyd, Myfi *yw* 'r ARGLWYDD; dywed wrth Pharao brenin yr Aipht yr hyn oll yr ydwyfi yn ei ddywedyd wrthyt.

30 A dywedodd Moſes ger bron yr ARGLWYDD, Wele fi [x] yn ddienwaededig ô wefuſau, a pha fodd y gwrendy Pharao arnaf?

[x] Pen. 4. 10.

PEN. VII.

Jen. 30. P. 1 *Duw yn rhoi càlon ym Moſes i fyned at Pharao.* 7 *Ei oedran ef.* 8 *Ei wialen ef yn troi yn ſarph.* 11 *Yr hudolion yn gwneuthur y cyffelyb.* 13 *Caledu càlon Pharao.* 14 *Cennadwriaeth Duw at Pharao.* 19 *Troi 'r afon yn waed.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moſes, Gwêl, mi a'th wneuthum [a] yn Dduw i Pharao; ac Aaron dy frawd fydd yn brophwyd i tithau.

[a] Pen. 4. 16.

2 Ti a leferi yr hyn oll a orchymynnwyf it': ac Aaron dy frawd a lefara wrth Pharao ar iddo ollwng meibion Iſrael ymmaith o'i wlâd.

[b] Pen. 4. 21.

3 A [b] minnau a galedaf gàlon Pharao; ac a amlhâf fy arŵyddion a'm rhyfeddodau yng ngwlâd yr Aipht.

4 Ond ni wrendy Pharao arnoch; yna y rhoddaf fy llâw ar yr Aipht; ac y dygaf allan fy lluoedd, fy mhobl, meibion Iſrael,

[c] Pen. 6, 6. o wlâd yr Aipht, [c] trwy farnedigaethau mawrion.

5 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD pan eſtynnwyf fy llâw ar yr Aipht; a dwyn meibion Iſrael allan o'u mŷſg hwynt.

6 A gwnaeth Moſes ac Aaron fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddynt, *fe* felly y gwnaethant.

7 A Moſes *ydoedd* fâb pedwar ugain mlwydd, ac Aaron yn fâb tair blwydd a phedwar ugain, pan lefarafant wrth Pharao.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, ac Aaron, gan ddywedyd,

9 Pan lefaro Pharao wrthych, gan ddywedyd, Dangoſwch gennych wyrthiau; yna

[c] Pen. 4. 2, 17. y dywedi wrth Aaron, [d] Cymmer dy wialen, a bwrw *hi* ger bron Pharao, a hi a â yn ſarph.

10 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant i mewn at Pharao, ac a wnaethant felly, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD: ac Aaron a fwriodd ei wialen ger bron Pharao, a cher bron ei weiſion, a hi a aeth yn ſarph.

[e] Gen. 41. 8. [f] 2 Tim. 3. 8. 11 A Pharao hefyd [e] a alwodd am y doethion, a'r [f] hudolion: a hwythau hefyd, *ſef* ſwynwyr yr Aipht, a wnaethant felly trwy eu ſwynion.

12 Canys bwriaſant bob un ei wialen, a hwy a aethant yn ſeirph: ond gwialen Aaron a lyngcodd eu gwialen hwynt.

[g] Pen. 4. 21. 13 A chàlon Pharao a galedodd, fel na wrandawai arnynt hwy, [g] megis y lleſarafai 'r ARGLWYDD.

[h] Pen. 8. 15. a 10. 1, 20, 27. 14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, [h] Caledodd càlon Pharao: gwrthoddodd ollwng y bobl ymmaith.

15 Dôs at Pharao yn foreu; wele efe a ddaw allan i'r dwfr: ſâf dithau ar lann yr afon erbyn ei ddyfod ef; a chymmer yn dy lâw y wialen a drôdd yn ſarph. 2513.

16 A dywed wrtho ef, ARGLWYDD Dduw yr Hebrëaid a'm hanfonodd attat, i ddywedyd, Gollwng ymmaith fy mhobl [i] fel i'm gwaſanaethont yn yr anialwch: ac wele hyd yn hyn ni wrandewit.

[i] Pen. 3. 12, 18. a 5. 1, 3.

17 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wrth hyn y cai wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: [k] wele myfi â'r wialen *ſydd* yn fy llâw a darawaf y dyfroedd *ſydd* yn yr afon, ſel y tröer hwynt [l] yn waed.

[k] Pen. 4. 9. [l] Dad. 16. 4.

18 A'r pyſg *ſydd* yn yr afon a fyddant feirw, a'r afon a ddrewa; a bydd blîn gan yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon.

19 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Cymmer dy wialen, ac eſtyn dy lâw ar ddyfroedd yr Aipht, ar eu ffrydiau, ar eu hafonydd, ac ar eu pyllau, ac ar eu holl [†] lynnau dyfroedd, ſel y byddont yn waed: a bydd gwaed trwy holl wlâd yr Aipht, yn eu *lleſtri* coed a cherrig hefyd.

† Heb, *gaſgliad eu dyfroedd.*

20 A Moſes ac Aaron a wnaethant fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD, ac efe [m] a godded ei wialen ac a darawodd y dyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon yngŵydd Pharao, ac yngŵydd ei weiſion: a'r holl [n] ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon a drôwyd yn waed.

[m] Pen. 17. 5. [n] Pſal. 78. 44. a 105. 29.

21 A'r pyſgod y rhai oeddynt yn yr afon a fuant feirw, a'r afon a ddrewodd, ac ni allai 'r Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon: a gwaed oedd trwy holl wlâd yr Aipht.

22 [o] A ſwynwyr yr Aipht a wnaethant y cyffelyb trwy eu ſwynion: a chaledodd càlon Pharao, ac ni wrandawodd arnynt, [p] megis y lleſarafai 'r ARGLWYDD.

[o] Doeth. 17. 7. [p] Ad. 3.

23 A Pharao a drôdd ac a aeth i'w dŷ, ac ni oſododd hyn at ei gàlon.

24 A'r holl Aiphtiaid a gloddiaſant oddi amgylch yr afon am ddwfr i'w yfed: canys ni allent yfed o ddwfr yr afon.

25 A chyflawnwyd faith o ddyddiau, wedi i'r ARGLWYDD daro 'r afon.

PEN. VIII.

Jon. 31, B. [a] *Danfon llyffaint.* 8 *Pharao yn ymbil â Moſes.* 12 *A Moſes trwy weddi yn eu tynnu bwynt ymmaith.* 16 *Troi 'r llwch yn llau, yr hyn ni allai 'r ſwynwyr ei wneuthur.* 20 *Yr heidiau ednog.* 25 *Pharao yn llud-foddion i'r bobl i fyned,* 32 *etto efe a galedir.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dôs at Pharao, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gollwng ymmaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont.

2 Ac o's gwrthodi *eu* gollwng; wele, mi a darawaf dy holl derfynau di â [a] llyffaint.

[a] Dad. 16, 13.

3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ, ac i 'ſtafell dy orweddle, ac ar dy wely; ac i dŷ dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy † ſŵyd gweddill.

† *Gafnau tylino,* neu *docs.*

4 A'r llyffaint a ddringant arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dy holl weiſion.

5 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Eſtyn dy lâw a'th wialen ar y ffrydiau, ar yr afonydd, ac ar y llynnoedd, a gwnâ i lyffaint ddyfod i fynu ar hŷd tîr yr Aipht.

6 Ac Aaron a eſtynnodd ei lâw ar ddyfroedd yr Aipht; [b] a'r llyffaint a ddaethant i fynu ac a orchuddiaſant dîr yr Aipht.

[b] Pſ. 78. 45. a 105. 30.

7 [c] A'r ſwynwyr a wnaethant yr un modd trwy eu ſwynion; ac a ddygaſant i fynu llyffaint ar wlâd yr Aipht,

[c] Doeth. 17, 7.

8 ¶ Yna

2513. 8 ¶ Yna Pharao a alwodd am Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd, [d] Gweddiwch ar yr ARGLWYDD ar iddo dynnu 'r llyffaint ymmaith oddi wrthyfi, ac oddi wrth fy mhobl; a mi a ollyngaf ymmaith y bobl fel yr aberthont i'r ARGLWYDD.

[d] Pen. 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7.

9 A Moſes a ddywedodd wrth Pharao, Cymmer ogoniant arnaſi: † pa amſer y gweddiaf troſot, a thros dy weiſion, a thros dy bobl, am † ddifa 'r llyffaint oddi wrthyt, ac o'th dai; a'u gadael yn unig yn yr afon?

[1] Bren. 13. 6. Act. 8. 24. † Neu, *erbyn pa bryd.*

10 Ac efe a ddywedodd, † Y foru: a dywedodd yntau, Yn ôl dy air *y bydd*, fel y gwypech nad *oes neb* fel yr ARGLWYDD ein Duw ni.

† Heb. *dorri ymmaith.*

11 A'r llyffaint a ymadawant â thi, ac a'th dai, ac a'th weiſion, ac a'th bobl: yn unig yn yr afon y gadewir hwynt.

† Neu, *erbyn y foru.*

12 A Moſes ac Aaron a aethant allan oddi wrth Pharao. A Moſes a lefodd ar yr ARGLWYDD o achos y llyffaint y rhai a ddygaſai efe ar Pharao.

13 A'r ARGLWYDD a wnaeth yn ôl gair Moſes: a'r llyffaint a fuant feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r meuſydd.

14 A chaſglaſant hwynt yn bentyrrau: fel y drewodd y wlâd.

15 Pan welodd Pharao fod ſeibiant *iddo*, [e] efe a galedodd ei gâlon, ac ni wrandawodd arnynt; megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

† Pen. 7. 14.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dywed wrth Aaron, Eſtyn dy wïalen, a tharo lwch y ddaear; fel y byddo yn llau trwy holl wlâd yr Aipht.

17 Ac felly y gwnaethant: Canys Aaron a eſtynnodd ei lâw a'i wïalen, ac a darawodd lwch y ddaear, ac [f] efe a aeth yn llau ar ddŷn ac ar anifail: holl lwch y tir oedd yn llau trwy holl wlâd yr Aipht.

[f] Pſ. 105. 31.

18 A'r ſwynwyr a wnaethant felly trwy eu ſwynion i ddwyn llau allan, ond ni allaſant: felly y bu 'r llau ar ddŷn ac ar anifail.

19 Yna 'r ſwynwyr a ddywedaſant wrth Pharao, [g] Bŷs Duw *yw* hyn: a chaledwyd calon Pharao, ac ni wrandawai arnynt, megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

[g] 1 Sam. 6, 3, 9. Pſal. 8. 3. Mat. 12. 28. Luc 11, 20.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Cyſod yn forau, a ſaf ger bron Pharao, wele efe a ddaw allan i'r dwfr: yna dywed wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Gollwng ymmaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont,

21 O herwydd o's ti ni ollyngi fy mhobl, wele fi yn gollwng arnat ti, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th dai † gymmyſgbla: a thai 'r Aiphtiaid a lenwir o'r gymmyſgbla, a'r ddaear hefyd yr hon y maent arni.

† *Heidiau ednog.*

22 A'r dŷdd hwnnw [h] y neillduaf fi wlâd Goſen yr hon y mae fy mhobl yn aros ynddi fel na byddo y gymmyſgbla yno: fel y gwypech mai myfi yw 'r ARGLWYDD ynghanol y ddaear.

[h] Pen. 9. 4, 26. a 10. 23. a 12. 13.

23 A mi a oſodaf † wahan rhwng fy mhobl i a'th bobl di: † y foru y bydd yr arwyddd hwn.

† Heb. *ymwared.* † Neu, *erbyn y foru.*

24 A'r ARGLWYDD a wnaeth felly, a [i] daeth cymmyſgbla drom i dŷ Pharao, ac i dai ei weiſion, ac i holl wlâd yr Aipht: a llygrwyd y wlâd gan y gymmyſgbla.

[i] Pſal. 78. 45. a 105. 31.

25 ¶ A Pharao a alwodd am Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch, aberthwch i'ch Duw yn y wlâd.

Doe. 16, 9.

26 A dywedodd Moſes, Nid cymmwys gwneuthur felly; o blegid nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein Duw [k] ffieiddbeth yr Aiphtiaid: wele o's aberthwn ffieiddbeth yr Aiphtiaid yngŵydd eu llygaid hwynt, oni labyddiant hwy ni?

2513. [k] Gen. 43. 32. a 46. 34.

27 Taith [l] tridiau 'r awn i'r anialwch, a nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein Duw, megis [m] y dywedo efe wrthym ni.

[l] Pen. 3. 12. [m] Pen. 3. 18.

28 A dywedodd Pharao, Mi a'ch gollyngaf chwi fel yr aberthoch i'r ARGLWYDD eich Duw yn yr anialwch, ond nac ewch ym mhell: [n] gweddiwch troſoſi.

[n] Ad. 8.

29 A dywedodd Moſes, Wele myfi a âf allan oddi wrthyt, ac a weddiaf ar yr ARGLWYDD ar gilio y gymmyſgbla oddi wrth Pharao, oddi wrth ei weiſion, ac oddi wrth ei bobl y foru: ond na thwylled Pharao mwyach, heb ollwng ymmaith y bobl i aberthu i'r ARGLWYDD.

[1] Pen. 9. 28. Bren. 13. 6.

30 A Moſes a aeth allan oddi wrth Pharao; ac a weddiodd ar yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth yr ARGLWYDD yn ôl gair Moſes: a'r gymmyſgbla a dynnodd efe ymmaith oddi wrth Pharao, oddi wrth ei weiſion, ac oddi wrth ei bobl; ni adawyd un.

32 A [o] Pharao a galedodd ei galon y waith honno hefyd; ac ni ollyngodd ymmaith y bobl.

[o] Ad. 15.

PEN. IX.

1 Haint ar anifeiliaid. 8 Plâ y cornwydydd llinorog. 13 Cennadwriaeth Moſes ynghŷlch. y cenllyſg. 22 Plâ 'r cenllyſg. 27 Pharao yn ymbil â Moſes, 35 ac er hynny efe a galedir.

Sul 6 o'r Grawys B. Jon. 13. P.

YNa y dywedodd yr ARGRWYDD wrth Foſes, Dôs i mewn at Pharao; a llefara wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw yr Hebreäid, Gollwng ymmaith fy mhobl, fel i'm gwaſanaethont.

2 O blegid o's gwrthodi *eu* gollwng hwynt ymmaith, ac attal o honot hwynt etto;

3 Wele llâw 'r ARGLWYDD fydd ar dy anifeiliaid, y rhai *fydd* yn y maes: ar feirch, ar aſynnod, ar gamelod, ar y gwarthec, ac ar y defaid, *y daw* haint trwm iawn.

4 A'r [a] ARGLWYDD a neilldua rhwng anifeiliaid Iſrael, ac anifeiliaid yr Aiphtiaid: fel na byddo marw dim o gwbl *a'r ſydd* eiddo meibion Iſrael.

[a] Pen. 8. 22.

5 A goſododd yr ARGLWYDD amſer nodedig, gan ddywedyd, Y foru y gwna 'r ARGLWYDD y peth hyn yn y wlâd.

6 A'r ARGLWYDD a wnaeth y peth hynny drannoeth: a [b] bu ſeirw holl anifeiliaid yr Aiphtiaid: ond o anifeiliaid meibion Iſrael, ni bu farw un.

[b] Pſal. 78. 50.

7 A Pharao a anfonodd, ac wele ni buaſai farw un o anifeiliaid Iſrael: [c] a chalon Pharao a galedwyd, ac ni ollyngodd y bobl.

[c] Pen. 7. 14.

8 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, ac wrth Aaron, Cymmerwch iwch' lonaid eich llâw o ludw ffwrn, a thanned Moſes ef tu a'r nefoedd yngŵydd Pharao:

9 Ac efe fydd yn llŵch ar holl dîr yr Aipht: ac a fydd ar ddŷn ac ar anifail [d] yn gornwyd llinorog, trwy holl wlâd yr Aipht.

[d] Dad. 16. 2.

10 A hwy a gymmeraſant ludw'r ffwrn, ac a ſafaſant ger bron Pharao: a Moſes a'i tannodd tu a'r nefoedd; ac efe a aeth [e] yn gornwyd llinorog ar ddŷn ac ar anifail.

[e] Deut. 28. 27.

11 A'r ſwynwyr ni allent ſefyll ger bron Moſes gan y cornwyd: o blegid yr oedd y cornwyd ar y ſwynwyr, ac ar yr holl Aiphtiaid.

12 A'r ARGLWYDD a galedodd gâlon Pharao fel na wrandawai arnynt; [f] megis y llefaraſai yr ARGLWYDD wrth Foſes.

[f] Pen. 4, 21.

13 ¶ A'r

2513. 13 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Cyfod yn forau, a Sâf ger bron Pharao; a dywed wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw 'r Hebrëaid, Gollwng ſy mhobl, fel i'm gwaſanaethont.

14 Canys y waith hon yr anfonaf fy holl blâu ar dy gâlon, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl; fel y gwypech nad oes gyffelyb i mi yn yr holl ddaear.

15 O herwydd yn awr mi a eſtynnaf fy llâw, ac a'th darawaf di a'th bobl â haint y nodau: a thi a dorrir ymmaith oddi ar y ddaear.

‡ Rhuf. 9. 17. Edr. Pen. 14. 17. Diar. 16. 4. 1 Pedr, 2. 8. † *ynnot.*

16 Ac yn ddiau ‡ er mwyn hyn i'th gyfodais di, i ddangos † it' fy nerth; ac fel y myneger fy enw trwy 'r holl ddaear.

17 A wyt ti yn ymddyrchafu ar fy mhobl etto, heb eu gollwng hwynt ymmaith?

18 Wele mi a wlawiaf ynghŷlch yr amſer yma y foru genllyſg trymmion jawn; y rhai ni bu eu bâth yn yr Aipht o'r dydd y ſylſaenwyd hi hyd yr awr hon.

19 Anſon gan hynny yn awr, caſgl dy anifeiliaid, a phob dim a'r y ſydd it' yn y maes: pob dŷn ac anifail a gaffer yn y maes ac ni's dygerir i dŷ, y diſgyn y cenllyſg arnynt, a byddant feirw.

20 Yr hwn a ofnodd air yr ARGLWYDD o weiſion Pharao, a yrrodd ei weiſion a'i anifeiliaid i dai:

† Heb. *Nioſodadd ei.* 21 A'r hwn † nid yſtyriodd air yr ARGLWYDD, a adawodd ei weiſion a'i anifeiliaid yn y maes.

galon ar. 22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Eſtyn dy law tu a'r nefoedd, fel y byddo ‖ cenllyſg yn holl wlâd yr Aipht, ar ddŷn ac ar anifail, ac ar holl lyſiau 'r maes, o fewn tîr yr Aipht.

‖ Dad. 16. 21.

23 A Moſes a eſtynnodd ei wialen tu a'r nefoedd; a'r ¶ ARGLWYDD a roddodd daranau a chenllyſg, a'r tân a gerddodd ar hŷd y ddaear, a chafododd yr ARGLWYDD genllyſg ar dîr yr Aipht.

¶ Pſal. 78. 47. a 105. 32.

24 Felly 'r ydoedd cenllyſg, a thân yn ymgymmeryd ynghanol y cenllyſg, yn ſfin jawn: yr hwn ni bu ei fâth yn holl wlâd yr Aipht, er pan ydoedd yn genhedlaeth.

25 A'r cenllyſg a gurodd trwy holl wlâd yr Aipht gwbl a'r *oedd* yn y maes, yn ddŷn ac yn anifail: y cenllyſg hefyd a gurodd holl lyſiau 'r mâes, ac a ddrylliodd holl goed y maes.

26 ‖ Yn unig ynglwâd Goſen yr hon yr ydoedd meibion Iſrael ynddi, nid oedd dim cenllyſg.

‖ Pen. 8. 22. a 10. 23. a 11. 7. a 12. 13.

27 ¶ A Pharao a anfonodd ac a alwodd ar Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd wrthynt, Pechais y waith hon; yr ARGLWYDD ſydd gyfiawn, a minnau a'm pobl yn annuwiol.

28 ¶ Gweddïwch ar yr ARGLWYDD, (canys digon *yw hyn,*) na byddo taranau Duw na chenllyſg, a mi a'ch gollyngaf, ac ni arhoſwch yn hwy.

¶ Pen. 8. 8, 18. a 10. 17. Act. 8. 24.

29 A dywedodd Moſes wrtho, Pan elwyf allan o'r ddinas, mi a ledaf fy nwylaw at yr ARGLWYDD, *a'r* taranau a beidiant, a'r cenllyſg ni bydd mwy: fel y gwypych ‖ mai r' ARGLWYDD biau 'r ddaear.

‖ Pſal. 24. 1.

30 Ond mi a wn nad wyt ti etto, na'th weiſion, yn ofni wyneb yr ARGLWYDD Dduw.

31 A'r llîn, a'r haidd a gurwyd: canys yr haidd *oedd* wedi hedeg, a'r llîn wedi hadu,

32 A'r gwenith a'r rhŷg ni churwyd; o herwydd † diweddar *oeddynt* hwŷ.

33 A Moſes a aeth oddi wrth Pharao allan o'r ddinas, ac a ledodd ei ddwylaw at yr ARGLWYDD: a'r taranau a'r cenllyſg a beidiaſant, ac ni thywalltwyd gwlaw ar y ddaear. 2513.

34 A phan welodd Pharaoh beidio o'r gwlaw, a'r cenllyſg, a'r taranau, eſe a chwanegodd bechu; ac a galedodd ei gâlon, eſe a'i weiſion.

35 ‖ A chaledwyd câlon Pharao, ac ni ollyngai eſe feibion Iſrael ymmaith, megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes.

‖ Pen. 4. 21.

PEN. X.

1 Duw yn bygwth anſon Locuſtiaid. 7 Pharao ar ddeiſyfiad ei weiſion yn llâdfoddlon i'r Iſraëliaid i fyned ymmaith. 12 Plâ y Locuſtiaid. 16 Pharao yn ymbil â Moſes. 21 Plâ y tywyllwch anſerthol. 24 Pharao yn ymbil â Moſes, 27 etto eſe a gàlongaledir.

Sul 6 o'r Grawys P. Chwefror, 1. B.

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dôs at Pharao; ‖ o herwydd mi a galedais ei gâlon ef, a chalon ei weiſion, fel y dangoſwn fy arwyddion hyn yn ei wŷdd ef:

‖ Pen. 4. 21. a 7. 14.

2 Ac fel ‖ y mynegit wrth dy fâb, a mâb dy fâb, yr hyn a wneuthum yn yr Aipht, a'm harwyddion a wneuthum yn eu plith hwynt: ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLYDD.

‖ Pſal. 71. 18. a 78. 5, &c.

3 A daeth Moſes ac Aaron i mewn at Pharaoh, a dywedaſant wrtho, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw'r Hebreaid, Pa hŷd y gwrthodi ymoſtwng ger fy mron? gollwng ymmaith fy mhobl fel i'm gwaſanaethont:

4 O herwydd o's ti a wrthodi ollwng fy mhobl; wele, y foru y dygaf ‖ locuſtiaid i'th frô,

‖ Doeth. 16. 9.

5 A hwynt-hwy a orchuddiant † wyneb y ddaear, fel na allo un weled y ddaear: a hwy a yſſant y gweddill a adawyd i chwi yn ddïangol gan y cenllyſg; difant hefyd bob pren a fyddo yn blaguro iwch' yn y maes.

† Heb. *lygad.* ‖ Joel 1. 4.

6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai dy holl weiſion, a thai 'r holl Aiphtiaid, y rhai ni welodd dy dadau na thadau dy dadau, er y dŷdd y buont ar y ddaear hyd y dŷdd hwn. Yna eſe a drôdd ac a aeth allan oddi wrth Pharao.

7 A gweiſion Pharao a ddywedaſant wrtho, Pa hŷd y bydd hwn yn fagl i ni? gollwng ymmaith y gwŷr, fel y gwaſanaethont yr ARGLWYDD eu Duw: oni wyddoſt ti etto ddifetha 'r Aipht?

8 A dychwelwyd Moſes ac Aaron at Pharao: ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch, gwaſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw: *ond* † pa rai ſy'n myned?

† Heb. *pwy a pbwy.*

9 A Moſes a ddywedodd, A'n llangciau, ac â'n henafgwyr yr awn ni: â'n meibion a'n hefyd, ac â'n merched, â'n defaid, ac â'n gwartheg yr awn ni: o blegid *rhaid* i ni *gadw* gŵyl i'r ARGLWYDD.

10 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Yr un môdd y byddo'r ARGLWYDD gyd â chwi, ag y gollyngaf chwi, a'ch rhai bâch: gwelwch mai ar ddrŵg y mae eich brŷd.

11 Nid felly, ewch yn awr y gwŷr, a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD, canys hyn yr oeddych yn ei geiſio: felly hwy a yrrwyd allan o wŷdd Pharao.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Eſtyn dy law ar wlâd yr Aipht am locuſtiaid, fel y delont i fynu ar dîr yr Aipht;

ac

2513. ac y bwyttaont holl lyſiau 'r ddaear, *ſef* y cwbl a'r a adawodd y cenllyſg.

13 A Moſes a eſtynnodd ei wïalen ar dîr yr Aipht, a'r ARGLWYDD a ddûg ddwyreinwynt ar y tîr yr holl ddiwrnod hwnnw a'r holl nôs honno: a *phan* ddaeth y borau, gwynt y dwyrain a ddûg locuſtiaid.

[c] Sal. 78. 46. a 105. 34.

14 A'r [c] locuſtiaid a aethant i fynu dros holl wlâd yr Aipht, ac a arhoſaſant ym mhob ardal i'r Aipht: blin jawn oeddynt; [f] ni bu y fath locuſtiaid o'u blaen hwynt, ac ar eu hôl ni bydd y cyffelyb.

[f] Joel 2. 2.

15 Canys toiſant wyneb yr holl dîr, a thywyllodd y wlâd, a hwy a yſſaſant holl lyſiau 'r ddaear, a holl ffrwythau 'r coed, yr hyn a weddillaſai 'r cenllyſg: ac ni adawyd dim gwyrddleſni ar goed, nac ar lyſiau 'r maes, o fewn holl wlâd yr Aipht.

† Heb. *a fryſiodd i alw.*

16 ¶ Yna Pharao † a alwodd am Foſes ac Aaron ar frŷs; ac a ddywedodd, Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw, ac yn eich erbyn chwithau.

[g] Pen. 9. 28.

17 Ac yn awr maddau attolwg fy mhechod y waith hon yn unig, a [g] gweddïwch ar yr ARGLWYDD eich Duw, ar iddo dynnu oddi wrthyf y farwolaeth hon yn unig.

18 A *Moſes* a aeth allan oddi wrth Pharao, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

19 A'r ARGLWYDD a drôdd wynt gorllewin crŷf jawn, ac eſe a gymmerodd ymmaith y locuſtiaid, ac a'u † bwriodd hwynt [h] i'r môr côch: ni adawyd un locuſt o fewn holl derfynau 'r Aipht.

† Heb. *rhwymodd.*

[h] Joel 2. 20.

20 Er hynny, [i] caledodd yr ARGLWYDD gâlon Pharao, fel na ollyngai eſe feibion Iſrael ymmaith.

[i] Pen. 4. 21. a 11. 10.

21 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Eſtyn dy lâw tu a'r nefoedd, fel y byddo dywyllwch ar dîr yr Aipht, tywyllwch a aller ei deimlo.

22 A Moſes a eſtynnodd ei lâw tu â'r nefoedd: a bu [k] dywyllwch dudew trwy holl wlâd yr Aipht dri diwrnod.

[k] Salm. 105. 23. Doe. 17. 2, &c.

23 Ni welai neb eu gilydd, ac ni chododd neb o'i le dri diwrnod: [l] ond yr ydoedd goleuni i holl feibion Iſrael yn eu trigfannau.

[l] Pen. 8. 22. Doe. 18. 1.

24 ¶ A galwodd Pharao am Foſes ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch; gwaſanaethwch yr ARGLWYDD: arhoed eich defaid, a'ch gwartheg yn unig: aed eich rhai bâch hefyd gyd â chwi.

25 A dywedodd Moſes, Ti a roddi hefyd yn ein dwylaw ebyrth, a phoethoffrymmau, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein Duw.

26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd â ni; ni adewir ewin yn ôl, o blegid o honynt y cymmerwn i waſanaethu 'r ARGLWYDD ein Duw: ac ni's gwyddom â pha beth y gwaſanaethwn yr ARGLWYDD hyd oni ddelom yno.

[m] Pen. 14. 4, 8.

27 ¶ Ond yr ARGLWYDD [m] a galedodd gâlon Pharao, ac ni fynnai eu gollwng hwynt.

28 A dywedodd Pharao wrtho, Dôs oddi wrthyf, gwilia arnat rhag gweled fy wyneb mwy: o blegid y dŷdd y gwelych fy wyneb, y byddi farw.

[n] Heb. 11. 27.

29 A dywedodd Moſes, Union y dywedaiſt, [n] ni welaf dy wyneb mwy.

PEN. XI.

Chwefr. 1. P.

1 *Cennadwriaeth Duw at yr Iſraëliaid i fenthyccio tlyſau gan eu cymmydogion.* 4 *Moſes yn bygwth Pharao â marwolaeth y cyntaſanedig.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Un blâ etto a ddygaf ar Pharao, ac ar yr Aipht; wedi hynny eſe a'ch gollwng chwi oddi yma: [a] pan i'ch gollyngo, gan wthio eſe a'ch gwthia chwi oddi yma yn gwbl.

2513. [a] Pen. 12. 3, 33, 39.

2 Dywed yn awr lle y clywo 'r bobl; a [b] benthyccied pob gŵr gan ei gymmydog, a phob gwraig gan ei chymmydoges, ddodrefn arian, a ‡ dodrefn aur.

[b] Pen. 3. 22. a 12. 35.

‡ *dlyſau.*

3 A'r [c] ARGLWYDD a roddodd i'r bobl ffafr yngolwg yr Aiphtiaid: ac *yr oedd* [d] Moſes yn wr mawr jawn yngwlâd yr Aipht, yngolwg gweiſion Pharao, ac yngolwg y bobl.

[c] Pen. 12. 36. [d] Eccleſ. 45. 1.

4 Moſes hefyd a ddywedodd, Fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD; [e] Ynghŷlch hanner nôs yr âf fi allan i ganol yr Aipht.

[e] Pen. 12. 29.

5 A [f] phob cyntafanedig yngwlâd yr Aipht a fydd marw, o gyntafanedig Pharao, yr hwn ſydd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair, hyd gyntafanedig y waſanaethferch *ſydd* ar ôl y felin; a phob cyntafanedig o anifail.

[f] Pen. 12. 12.

6 A bydd gweiddi mawr trwy holl wlâd yr Aipht; yr hwn ni bu ei fâth, ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.

7 [g] Ond yn erbyn neb o blant Iſrael [h] ni ſymmud cî ei dafod, ar ddŷn, nac anifail: fel y gwypoch fod yr ARGLWYDD yn gwneuthur rhagor rhwng yr Aiphtiaid ac Iſrael.

[g] Pen. 8. 22. [h] Joſ. 10. 21.

8 A'th [i] holl weiſion hyn a ddeuant i wared attaf, ac a ymgrymmant i mi, gan ddywedyd, Dôs allan, a'r holl bobl *ſydd* ar dy ôl, ac wedi hynny yr âf fi allan: felly eſe a aeth allan oddi wrth Pharao mewn † digllonedd llidiog.

[i] Pen. 12. 21, 33. † Heb. *Poethder digllonedd.*

9 A dywedodd [k] yr ARGLWYDD wrth Foſes, Ni wrendy Pharao arnoch; fel [l] yr amlhâer fy rhyfeddodau yngwlâd yr Aipht.

[k] Pen. 3. 19. a 10. 1.

10 A Moſes ac Aaron a wnaethant yr holl ryfeddodau hyn ger bron Pharao: a'r [m] ARGLWYDD a galedodd gâlon Pharao, fel na ollyngai eſe feibion Iſrael allan o'i wlâd.

[l] Pen. 7. 3. [m] Pen. 10. 20.

PEN. XII.

1 *Newidio dechreuad y flwyddyn.* 3 *Ordeinio'r Pâſg.* 11 *Deſod y Pâſg.* 15 *Bara croyw.* 29 *Marwolaeth y cyntaf-anedig.* 31 *Gyrru 'r Iſraëliaid allan o'r tîr.* 37 *Huvythau yn dyſod i Succoth.* 43 *Ordinhâd y Pâſg.*

Dŷdd Pâſg B. Chwefr. 3. B.

YR ARGLWYDD hefyd a leſarodd wrth Foſes ac Aaron yn nhîr yr Aipht, gan ddywedyd;

2 Y mîs hwn *ſydd* i chwi yn ddechreuad y miſoedd: cyntaf *ſydd* i chwi o fiſoedd y flwyddyn.

3 ¶ Lleferwch wrth holl gynnulleidfa Iſrael gan ddywedyd, Ar y degfed *dŷdd* o'r mîs hwn, cymmerant iddynt bob un oen, yn ôl teulu *eu* tadau, *ſef* ‡ oen dros bob teulu.

‡ Neu, *mynn.*

4 Ond o's y teulu ſydd ry fychan i'r oen, efe a'i gymmydog nesaf i'w dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o ddynion: pob un yn ôl ei ſwytta a gyfrifwch at yr oen.

[a] Lef. 22. 20, 21.

5 Bydded yr oen gennych [a] yn berffeithgwbl, yn wrryw, *ac* yn llwdn blwydd: o'r defaid, neu o'r geifr y cymmerwch *ef.*

Mal. 1. 8. Heb. 9. 14.

6 A bydded ynghadw gennych hyd y pedwerydd dŷdd ar ddêg o'r mis hwn: a [b] lladded holl dyrfa cynnulleidfa Iſrael ef, † yn y cyſnos.

1 Pedr 1. 19. [b] Lef. 23. 5.

7 A chymmerant o'r gwaed, a rhoddant ar y ddau-yſtlyſboſt, ac ar gappan drŵs y tai y bwyttânt ef ynddynt.

Num. 9. 3. a 18. 16. Deut. 16. 1.

8 A'r cîg a fwyttânt y nôs honno, wedi ei roſtio *wrth* dân, a [c] bara croyw, gyd â † *dail* ſurion y bwyttânt ef.

† Heb. *rhwng y ddau bwyr.* [c] 1 Cor. 5. 8.

9 Na fwyttêwch o hono yn amrwd, na 'chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr, eithr wedi ei roſtio *wrth* dân; ei ben gyd â'i draed a'i ymyſgaroedd.

2513. 10 [d] Ac na weddillwch *ddim* o honо hyd
[d] Pen. 23. 18. a 34. 25. y borau: a'r hyn fydd yngweddill o honо erbyn y borau, lloſgwch yn tân.

11 ¶ Ac fel hyn y bwyttêwch ef; wedi gwregyſu 'ch lwynau, a'ch eſgidiau am eich traed, a'ch ffyn yn eich dwylaw: a bwyttêwch ef ar ffrŵit: Pâſg yr ARGLWYDD *ydyw* eſe.

12 O herwydd mi a dramwyaf trwy wlâd yr Aipht y nôs hon, ac a darawaf bob cyntaf-anedig o fewn tîr yr Aipht, yn ddŷn, ac yn aniſail: [e] a mi a wnâf ſarn yn erbyn
[e] Num. 33. 4. holl ‡ dduwiau 'r Aipht; myfi *yw* yr ARGLWYDD.
‡ Neu, *dyrwyſogion.* 13 A'r gwaed fydd i chwi yn arŵydd ar y tai lle *byddoch* chwi: a phan welwyf y gwaed, yna yr âf heibio i chwi, ac ni bydd plâ † dinyſtriol arnoch chwi, pan darawyf dîr yr Aipht.
† Heb. *yn ddinyſtr.* 14 A'r dydd hwn fydd yn goffadwriaeth iwch'; a chwi a'i cedwch ef yn ŵyl i'r ARGLWYDD trwy eich cenhedlaethau: cedwch ef yn ŵyl trwy ddeddf dragywyddol.

[f] Pen. 13. 6, a 23. 15. [a] 34. 18, 25. [g] Gen. 17. 14. 15 [f] Saith niwrnod y bwyttêwch ſara croyw; y dydd cyntaf y bwriwch ſurdoes allan o'ch tai: o herwydd pwy bynnag a fwyttao ſara leſeinllyd o'r dydd cyntaf hyd y ſeithfed dydd, [g] yr enaid hwnnw a dorrir ymmaith oddi wrth Iſrael.

16 Ar y dydd cyntaf hefyd *y bydd* i chwi gymanſa ſanctaidd, a chymanſa ſanctaidd ar y ſeithfed dydd: dim gwaith ni wnair
† Heb. *enaid.* ynddynt, onid yr hyn a fwytty pob † dŷn, hynny yn unig a ellwch ei wneuthur.

17 Cedwch hefyd *ŵyl* y bara croyw: o herwydd o fewn corph y dydd hwn y dygaf eich lluoedd chwi allan o wlâd yr Aipht: am hynny cedwch y dydd hwn yn eich cenhedlaethau, trwy ddeddf dragywyddol.

[h] Lef. 23. 5. Num. 28. 16. [i] Deut. 16. 3. 18 ¶ [h] Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddêg o'r mîs yn yr hwyr, y bwyttêwch ſara croyw, hyd yr unfed dydd ar hugain o'r mîs yn yr hwyr,

19 Na chaffer ſurdoes yn eich tai [i] ſaith niwrnod: canys pwy bynnag a fwyttao ſara leſeinllyd, yr enaid hwnnw a dorrir ymmaith o gynnulleidfa Iſrael, yn gyſtal y dieithr a'r priodor.

20 Na fwyttêwch ddim leſeinllyd: bwyttêwch ſara croyw yn eich holl drigfannau.

21 ¶ A galwodd Moſes am holl henuriaid Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, Tynnwch a chymmerwch i chwi ‡ oen yn ôl eich teuluoedd, a lleddwch y Pâſg.

‡ Neu, *ſynn.* [k] Heb. 11. 28. 22 [k] A chymmerwch duſw o iſop, a throchwch ef yn y gwaed a *ſyddo* yn y cawg, a rhoddwch ar gappan y drŵs, ac ar y ddau yſtlyſboſt o'r gwaed a *ſyddo* yn y cawg: ac nac aed neb o honoch allan o ddrŵs ei dŷ hyd y borau.

23 O herwydd yr ARGLWYDD a dramwya i daro 'r Aipht iaid; a phan welo eſe 'r gwaed ar gappan y drŵs, ac ar y ddau yſtlyſboſt; yna 'r ARGLWYDD a â heibio
[l] Ezec. 9. 6. i'r drŵs, ac [l] ni âd i'r dinyſtrydd ddyfod i mewn i'ch tai chwi i ddinyſtrio.

Dad. 7. 3. & 9. 4. 24 A chwi a gedwch y peth hyn yn ddeddf i ti, ac i'th feibion yn dragywydd.

25 A phan ddeloch i'r wlâd a rŷdd yr ARGLWYDD i chwi, megis yr addawodd; yna cedwch y gwaſanaeth hwn.

[m] Joſ. 4. 6. 26 [m] A bydd pan ddywedo eich meibion wrthych, Pa waſanaeth *yw* hwn gennych?

27 Yna y dywedwch, Aberth Pâſg yr ARGLWYDD ydyw, yr hwn a aeth heibio i dai meibion Iſrael yn yr Aipht, pan darawodd eſe 'r Aiphtiaid, ac yr achubodd ein tai ni. 2513.
[n] Pen. 4. 31. Yna [n] yr ymgrymmodd y bobl, ac yr addolaſant.

28 A meibion Iſrael a aethant ymmaith, ac a wnaethant, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron; felly y gwnaethant.

29 ¶ Ac [o] ar hanner nôs y tarawodd [p] yr ARGLWYDD bob cyntaſanedig yngwlâd yr Aipht, [q] o gyntaſanedig Pharao 'r hwn a eiſteddai ar ei frenhinſaingc, hyd gyntaſanedig y gaethes *oedd* yn y † carchardy; a phob cyntaſanedig i aniſail.
[o] Pen. 11, 4. [p] Num. 8, 17. a 33. 4. Sal. 78. 51. a 105. 36. a 135. 8. a 136. 10. [q] Pen. 4. 23. Doc. 18, 11. † Heb. *tŷ y pydew.*

30 A Pharao a gyfododd liw nôs, eſe a'i holl weiſion, a'r holl Aiphtiaid; ac yr oedd gweiddi mawr yn yr Aipht: o blegid nid *oedd* dŷ a'r nad *ydoedd* un marw ynddo.

31 ¶ Ac [r] eſe a alwodd ar Foſes ac Aaron liw nôs, ac a ddywedodd, Codwch, ewch allan o fyſg fy mhobl, [s] chwi a meibion Iſrael hefyd: ac ewch, a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD, fel y dywedaſoch.
[r] Sal. 105. 38. [s] Pen. 10. 9. [t] Pen. 10. 26. ‡ *Cafnau tylino.* † Heb. *Tŷ y pydew.*

32 [t] Cymmerwch eich defaid, a'ch gwartheg hefyd, fel y dywedaſoch, ac ewch ymmaith, a bendithiwch finnau.

33 A'r Aiphtiaid a fuant daerion ar y bobl, gan eu gyrru ar ffrŵſt allan o'r wlâd: o blegid dywedaſant, *Dynion* meirw ydym ni oll.

34 A'r bobl a gymmerodd eu toes cyn ei leſeinio, a'u ‡ toes oedd wedi ei rwymo yn eu dillad ar eu hyſgwyddau.

35 A meibion Iſrael a wnaethant yn ôl gair Moſes: ac [u] a fenthycciaſant gan yr Aiphtiaid dlyſau arian, a † thlyſau aur, a gwiſgoedd.
[u] Pen. 3. 22. a 11. 2. † *Doddrefn.*

36 A'r ARGLWYDD a roddaſai i'r bobl hawddgarwch yngolwg yr Aiphtiaid, fel yr [x] echwynaſant iddynt: a [x] hwy a ysbeiliaſant yr Aiphtiaid.
[x] Gen. 15. 14. Pen. 3. 22. Sal. 105. 37.

37 ¶ A [y] meibion Iſrael a aethant o [z] Rameſes i Succoth, ynghŷlch [a] chwe chan mîl o wŷr traed, heb law plant.
[y] Num. 33. 3, 5. [z] Gen. 47. 11. [a] Pen. 38, 26. Num. 1, 46. a 11. 21.

38 A phobl gymmyſg lawer a aethant i fynu hefyd gyd â hwynt: defaid hefyd a gwartheg, *ſef* da lawer jawn.

39 A hwy a bobaſant y toes a ddygaſent allan o'r Aipht, yn deiſennau croyw, o herwydd yr oedd heb ei leſeinio: canys [b] gwthiaſid hwynt o'r Aipht, ac ni allaſant aros, ac ni pharatoiſant iddynt eu hun luniaeth.
[b] Pen. 6, 1. a. 11. 1. [c] Gen. 15. 13. Act. 7. 6. Gal. 3. 17.

40 ¶ A phreſwyliad meibion Iſrael, tra y trigaſant yn yr Aipht, *oedd* [c] ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd.

41 Ac ym mhen y deng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ïe o fewn corph y dydd hwnnw, yr aeth holl luoedd yr ARGLWYDD allan o wlâd yr Aipht.

42 [d] Nôs yw hon i'w chadw i'r ARGLWYDD, ar yr hon y dygwyd hwynt allan o wlâd yr Aipht: † nôs yr ARGLWYDD yw hon, i holl feibion Iſrael i'w chadw trwy eu hoeſoedd.
[d] Edrych. Deut. 16. 6. † Heb. *nôs cadwriaeth.*

43 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes ac Aaron, Dymma ddeddf y Pâſg: na fwyttaed neb dieithr o honо.

44 Ond pob gwaſanaethwr wedi ei brynu am arian, gwedi yr enwaedych ef. a fwytty o honо.

45 Yr alldud, a'r gwâs cyflog ni chaiff fwytta o honо.
[e] Num. 9. 12. Joan. 19. 36.

46 Mewn un ty y bwyttëir ef: na ddŵg *ddim* o'r cîg allan o'r tŷ; ac [e] na thorrwch aſgwrn o honо.

47 Holl gynnulleidfa Iſrael a wnânt hynny.
[f] Num. 9. 14. 48 A [f] phan arhoſo dieithr gyd â thi, ac ewyllyſio

2513. ewyllysio cadw Pâsg i'r ARGLWYDD, enwaeder ei holl wrrywiaid ef, ac yna nesâed i wneuthur hynny; a bydded fel yr hwn a aned yn y wlâd: ond na fwyttâed neb dienwaededig o hono.

49 Yr un gyfraith fydd i'r priodor, ac i'r dieithr a arhoso yn eich mysg.

50 Yna holl feibion Israel a wnaethant, fel y gorchymynnasai 'r ARGLWYDD wrth Foses ac Aaron: felly y gwnaethant.

51 Ac o fewn corph y dydd hwnnw, y dûg yr ARGLWYDD feibion Israel o wlâd yr Aipht [g] yn ôl eu lluoedd.

[g] Pen. 6. 26.

PEN. XIII.

Nôs Bâsg, P. Chwefr. 3. P.

[1] *Cyssegru y cyntafanedig i Dduw.* 3 *Gorchymmyn cadw coffadwriaeth o'r Pâsg.* 11 *Neillduo 'r cyntaf o'r aniseiliaid.* 19 *Yr Israëliaid wrth fyned allan o'r Aipht yn dwyn esgyrn Joseph gyd â hwynt.* 20 *Yn dysod i Etham.* 21 *Duw yn eu harwain mewn colofn o niwl a cholofn o dân.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses, gan ddywedyd,

[a] Pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13. a 8. 16, 17. a 18. 15. Luc 2. 23. † Heb. *y gweision.*

2 [a] Cyssegra i mi bob cyntafanedig, *sef* beth bynnag a agoro'r grôth ym mysg meibion Israel, o ddyn ac anifail: eiddo fi *yw.*

3 ¶ A dywedodd Moses wrth y bobl, Cofiwch y dydd hwn, *ar* yr hwn y daethoch allan o'r Aipht, o dŷ † y caethiwed: o blegid trwy lâw gadarn y dûg yr ARGLWYDD chwi oddi yno: am hynny na fwyttäer bara lefeinllyd.

4 Heddyw yr ydych chwi yn myned allan; [b] ar y mis Abib.

[b] Pen. 23. 15. Deut. 16. 1.

5 ¶ A phan ddygo 'r ARGLWYDD di i wlâd y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, yr Hefiaid hefyd a'r Jebusiaid, yr hon a dyngodd efe wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *sef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl: [c] yna y gwnai y gwasanaeth yma ar y mis hwn.

[c] Pen. 12. 25, 26.

6 [d] saith niwrnod y bwyttâi fara croyw: ac ar y seithfed dydd *y bydd* gŵyl i'r ARGLWYDD.

[d] Pen. 12. 15, 16.

7 Bara croyw a fwyttëir saith niwrnod: ac na weler bara lefeinllyd gyd â thi: ac na weler gennyt furdoes o fewn dy holl derfynau.

[e] Edrych adn. 16. Num. 15. 38. Deut. 6. 8. a 11. 18. Diar. 1. 9. Esay 49. 16. Jer. 22. 24. Mat. 23. 5.

8 ¶ A mynega i'th fâb y dydd hwnnw gan ddywedyd, O herwydd yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD i mi pan ddaethum allan o'r Aipht *y gwneir hyn.*

9 A bydded it' [e] yn arwydd ar dy lâw, ac yn goffadwriaeth rhwng dy lygaid, fel y byddo cyfraith yr ARGLWYDD yn dy enau: o herwydd â llâw gadarn y dûg yr ARGLWYDD dydi allan o'r Aipht.

10 Am hynny cadw 'r ddeddf hon, yn ei

[f] Pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 8. 17. Deut. 15. 19. Ezec. 44. 30.

hamser nodedig, o flwyddyn i flwyddyn.

11 ¶ A phan ddygo 'r ARGLWYDD di i wlâd y Canaaneaid megis y tyngodd efe wrthyt, ac wrth dy dadau, a'i rhoddi i ti,

12 Yna [f] y neilldui i'r ARGLWYDD bob cyntafanedig: a phob cyntaf anifail a fyddo eiddot ti, y gwrrywiaid eiddo 'r ARGLWYDD fyddant.

[g] Num. 18. 15, 16. ‡ *â mynn.* [h] Num. 3. 47. a 18. 16. † Heb. *y forw.*

13 A [g] phob cyntaf i asyn a bryni di ‡ ag oen: ac oni phryni di *ef*, yna torsynygla ef; a phob dŷn cyntafanedig o'th feibion [h] a bryni di hefyd.

14 ¶ A phan ofynno dy fâb † yn ô' hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* hyn? yna dywed wrtho, A llâw gadarn y dûg yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht, o dŷ 'r caethiwed.

15 A phan oedd anhawdd gan Pharao ein gollwng ni, y lladdodd yr ARGLWYDD bob cyntafanedig yngwlâd yr Aipht, o gyntafanedig dŷn hyd gyntafanedig anifail; am hynny 'r ydwyf yn aberthu i'r ARGLWYDD bob gwrryw a agoro 'r grôth: ond pob cyntafanedig o'm meibion a brynaf. 2513.

16 A bydded hynny yn arwydd ar dy lâw, ac yn rhactalau rhwng dy lygaid: canys â llâw gadarn y dûg yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht.

[i] Deut. 17. 16.

17 ¶ A phan ollyngodd Pharao y bobl, ni arweiniodd yr ARGLWYDD hwynt trwy ffordd gwlâd y Philistiaid, er ei bod yn agos: o blegid dywedodd Duw, Rhag i'r bobl edifarhâu pan welant ryfel, a [i] dychwelyd i'r Aipht.

[k] Pen. 14. 2. † Heb. *yn bumpiau.* [l] Gen. 50. 25. Jos. 24. 32. Act. 7. 16.

18 Ond Duw [k] a arweiniodd y bobl o amgylch, trwy anialwch y môr côch: ac † yn arfogion yr aeth meibion Israel allan o wlâd yr Aipht.

[m] Num. 33. 6.

19 A Moses a gymmerodd esgyrn Joseph gyd ag ef: o herwydd efe a wnelsai i feibion Israel dyngu trwy lŵ gan ddywedyd, [l] Duw a ymwel â chwi yn ddïau: dygwch chwithau fy esgyrn oddi yma gyd â chwi.

[n] Pen. 40. 38. [l] Num. 9. 15. a 10. 34. a 14.

20 ¶ A [m] hwy a aethant o Succoth; ac a wersyllasant yn Etham, ynghwrr yr anialwch.

Deut. 1.

21 A'r [n] ARGLWYDD oedd yn myned o'u blaen hwynt y dydd mewn colofn o niwl, i'w harwain ar y ffordd, a'r nôs mewn colofn o dân i oleuo iddynt: fel y gallent fyned dydd a nôs.

Neh. 9. 12, 19. Sal. 78. 14. a 99. 7. a 105. 39.

22 Ni thynnodd efe ymmaith y golofn niwl y dydd, na'r golofn dân y nôs, o flaen y bobl.

1 Cor. 10. 1.

PEN. XIV.

[1] *Duw yn hyfforddi 'r Israëliaid yn eu taith.* 5 *Pharao yn erlid ar eu hôl hwynt.* 10 *Yr Israëliaid yn tuchan.* 13 *Moses yn eu cysuro hwy.* 15 *Duw yn dysgu i Foses beth a wnai.* 19 *Y niwl yn symmudo i'r tu ôl i'r gwersyll.* 21 *Yr Israëliaid yn myned trwy 'r môr côch,* 22 *a'r Aiphtiaid yn boddi ynthо.*

Dydd Pâsg, P. Chwefr. 4. B.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses, gan ddywedyd,

[a] Pen. 13. 18.

2 Dywed wrth feibion Israel [a] am ddychwelyd a gwersyllu o flaen [b] Pihahiroth, rhwng Migdol a'r môr, o flaen Baal-sephon: ar ei chyfer y gwersyllwch wrth y môr.

[b] Num. 33. 7.

3 Canys dywed Pharao am feibion Israel, Rhwystrwyd hwynt yn y tîr; cauodd yr anialwch arnynt.

[c] Pen. 4. 21.

4 A [c] mi a galedaf gâlon Pharao fel yr erlidio ar eu hôl hwynt: felly i'm gogoneddir ar Pharao, a'i holl fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw 'r ARGLWYDD: ac felly y gwnaethant.

[d] Sal. 105. 25.

5 ¶ A mynegwyd i frenin yr aipht fod y bobl yn ffoi: yna [d] y trôdd calon Pharao a'i weision yn erbyn y bobl, a dywedasant, Beth yw hyn a wnaethom, pan ollyngasom Israel o'n gwasanaethu?

6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a gymmerodd ei bobl gyd ag ef.

7 A chymmerodd chwe chant o ddewis gerbydau, a holl gerbydau 'r Aipht, a chapteiniaid ar bob un o honynt.

[e] Num. 33. 3.

8 A'r ARGLWYDD a galedasai galon Pharao brenin yr Aipht, ac efe a ymlidiodd ar ôl meibion Israel: ond [e] yr oedd meibion Israel yn myned allan â llâw uchel.

[f] Jos. 24. 6. 1 Mac. 4. 9.

9 A'r [f] Aiphtiaid a ymlidiasant ar eu hôl hwynt, *sef* holl feirch *a* cherbydau Pharao, a'i wŷr meirch, a'i fyddin, ac a'u gorddiweddasant yn gwersyllu wrth y môr, ger llâw Pihahiroth o flaen Baal-sephon.

10 ¶ A phan nesaodd Pharao, meibion Israel a godasant eu golwg, ac wele 'r

2513. Aiphtiaid yn dyfod ar eu hôl, a hwy a ofnaſant yn ddirfawr: a meibion Iſrael a waeddaſant ar yr ARGLWYDD.

11 A dywedaſant wrth Foſes, Ai am nad oedd beddau yn yr Aipht, y dygaiſt ni i farw yn yr anialwch? pa ham y gwnaethoſt fel hyn â ni, gan ein dwyn allan o'r Aipht?

[s] Pen. 5. 21. a 6. 9. 12 [s] Onid dymma 'r peth a lefaraſom wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd, Paid â ni, fel y gwaſanaethom yr Aiphtiaid? canys gwell iuaſai i ni waſanaethu 'r Aiphtiaid na marw yn yr anialwch.

13 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth y bobl, [h] 2 Cron. 20. 15, 17. [h] Nac ofnwch; ſefwch, ac edrychwch ar jechydwriaeth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnâ efe i chwi heddyw: o blegid yr Aiphtiaid y rhai a welſoch chwi heddyw, ni chewch eu gweled byth ond hynny.

[i] Neh. 4. 20. 14 [i] Yr ARGLWYDD a ymladd droſoch: am hynny tewch chwi a ſôn.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Pa ham y gweiddi arnaf? dywed wrth feibion Iſrael am gerdded rhagddynt.

16 A chyfod dithau dy wialen, ac eſtyn dy lâw ar y môr, a hollta ef: a meibion Iſrael a ânt trwy ganol y môr ar dîr ſych.

17 Wele fi, ie myfi a galedaf gâlon yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hôl hwynt: a mi a ogoneddir ar Pharao, ac ar ei holl fyddin, ar ei gerbydau ef, ac ar ei farchogion.

18 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw'r ARGLWYDD; pan i'm gogoneddir ar Pharao, ar ei gerbydau, ac ar ei farchogion.

[k] Pen. 13. 21. 19 ¶ Ac Angel Duw, [k] yr hwn oedd yn myned o flaen byddin Iſrael, a ſymmudodd, ac a aeth o'u hôl hwynt: a'r golofn niwl a aeth ymmaith o'u tu blaen hwynt, ac a ſafodd o'u hôl hwynt.

20 Ac efe a ddaeth rhwng llu 'r Aiphtiaid a llu Iſrael, ac [l] yr ydoedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch *i'r Aiphtiaid*, ac yn goleuo 'r nôs *i Iſrael*: ac ni neſaoedd y naill at y llall ar hŷd y nôs.

[l] Edrych Eſay 8. 14. 2 Cor. 4. 3.

21 A Moſes a eſtynnodd ei lâw ar y môr, a'r ARGLWYDD a yrrodd y môr *yn ei ôl* trwy ddwyreinwynt crŷf ar hŷd y nôs, ac [m] a wnaeth y môr yn ſychdir, [n] a holltwyd y dyfroedd.

[m] Sal. 66. 6. [n] Joſ. 3. 15. a 4. 23. Neh. 9. 11. Sal. 74. 13. a 106. 9. a 114. 3.

22 A [o] meibion Iſrael a aethant trwy ganol y môr ar dîr ſych: a'r dyfroedd *oedd* yn fûr iddynt o'r tu dehau ac o'r tu aſſwy.

[o] Num. 33. 8, Sal. 74. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb. 11. 29.

23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiaſant, ac a ddaethant ar eu hôl hwynt, *ſef* holl feirch Pharao a'i gerbydau, a'i farchogion, i ganol y môr.

24 Ac ar y wiliadwriaeth forau [p] yr ARGLWYDD a edrychodd ar ſyddin yr Aiphtiaid trwy 'r golofn dân a'r cwmmwl, ac a derfyſgodd ſyddin yr Aiphtiaid.

[p] Edr. Sal. 77. 17, &c.

25 Ac efe a dynnodd ymmaith olwynion eu cerbydau, ac ‡ yr oeddynt yn gyrru yn drwm: fel y dywedodd yr Aiphtiaid, Ffown oddi wrth Iſrael: o blegid yr ARGLWYDD ſydd yn ymladd droſtynt hwy yn erbyn yr Aiphtiaid.

‡ *A barodd iddynt gerdded.* ‡ Heb. *yſcytiodd.* Deut. 11. 4. Sal. 78. 53.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Eſtyn dy lâw ar y môr; fel y dychwelo 'r dyfroedd ar yr Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac ar eu marchogion.

27 A Moſes a eſtynnodd ei lâw ar y môr, a dychwelodd y môr cyn y borau i'w nerth, a'r Aiphtiaid a ffoiſant yn ei erbyn ef, a'r ARGLWYDD a ‡ ddymchwelodd yr Aiphtiaid ynghanol y môr.

28 [q] A'r dyfroedd a ddychwelaſant, ac a orchuddiaſant gerbydau, a marchogion, a holl fyddin Pharao, y rhai a ddaethant ar eu hôl hwynt i'r môr: [r] ni adawyd o honynt gymmaint ag un. 2513.

[q] Hab. 3. 8, 13. [r] Sal. 106. 11.

29 Ond [s] meibion Iſrael a gerddaſant ar dîr ſych ynghanol y môr: a'r dyfroedd *oedd* yn fûr iddynt ar y llâw ddehau, ac ar y llâw aſſwy.

[s] Sal. 77. 20.

30 Felly 'r ARGLWYDD a achubodd Iſrael y dydd hwnnw o lâw 'r Aiphtiaid: a gwelodd Iſrael yr Aiphtiaid yn feirw ar fin y môr.

31 A gwelodd Iſrael y ‡ grymmuſder mawr a wnaeth yr ARGLWYDD yn erbyn yr Aiphtiaid; ar bobl a ofnaſant yr ARGLWYDD, ac [t] a gredaſant i'r ARGLWYDD, ac i'w wâs ef Moſes.

‡ Heb. *llâw fawr.* [t] Sal. 106. 12.

PEN. XV.

1 *Cân Moſes.* 22 *Y bobl ac eiſiau dwfr arnynt.* 23 *Chwerw ddyfroedd Marah.* 25 *Pren yn eu pereiddio hwy.* 27 *Deuddeg ffynnon o ddwfr, a dêg palmwydden a thri ugain yn Elim.*

YNa [a] y canodd Moſes a meibion Iſrael y gân hon i'r ARGLWYDD, ac a lefaraſant gan ddywedyd, Canaf i'r ARGLWYDD, canys gwnaeth yn rhagorol jawn, taflodd y march a'i farchog i'r môr.

[a] Doeth. 10. 20.

2 Fy nerth a'm [b] cân *yw* 'r ARGLWYDD, ac y mae efe yn jechydwriaeth i mi: efe yw fy Nuw, efe a ogoneddaf fi, Duw fy nhâd, a mi a'i dyrchafaf ef.

[b] Deut. 10. 21. Sal. 18. 2. a 22. 3. a 109. 1. a 118. 14. Eſay 12. 2.

3 Yr ARGLWYDD *ydd* ryfelwr: yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

4 Efe a daflodd gerbydau Pharao a'i [c] fyddin yn y môr: ei gapteiniaid dewiſol a foddwyd yn y môr côch.

[c] Neh. 9. 11. [d] Sal. 118, 15, 16. [e] Eſay 5, 24. a 47. 14. [f] Pen. 14. 21.

5 Y dyfnderau a'i toiſant hwy: [d] diſgynnaſant i'r gwaelod fel carreg.

6 [e] Dy ddeheulaw, ARGLWYDD, ſydd ardderchog o nerth: a'th ddeheulaw, ARGLWYDD, a ddrylliodd y gelyn.

7 Ym mawredd dy ardderchawgrwydd y tynnaiſt i lawr y rhai a gyfodaſant i'th erbyn: dy ddigofaint a anfonaiſt allan, *ac* efe a'i hyſſodd hwynt [f] fel ſofl.

Job 4. 9. 2 Theſ. 2. 8.

8 [g] Trwy chwythad dy ffroenau y caſglwyd y dyfroedd ynghŷd: y ffrydiau a ſafaſant fel pentwrr: y dyfnderau a geulaſant ynghanol y môr.

[g] Barn. 5. 30. ‡ *Goreſgyn.*

9 [g] Y gelyn a ddywedodd, Mi a erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a rannaf yr yſbail; câf fy ngwŷnfyd arnynt: tynnaf fy nghleddyf, fy llâw a'u † difetha hwynt.

[h] Ad. 5. † 2 Sam. 7. 22. 1 Bren. 8. 23.

10 Ti a chwythaiſt â'th wynt, y môr a'u tôdd hwynt: [h] ſoddaſant fel plwm yn y dyfroedd cryfion.

Sal. 86. 8, a 89. 6.

11 [i] Pwy *ydd* debyg i ti, O ARGLWYDD, ym mhlith y ‡ duwiau? pwy fel tydi yn ogoneddus mewn ſanctеiddrwydd, yn ofnadwy mewn moliant, yn gwneuthur rhyfeddodau?

[i] Jer. 10. 6. a 49. 19. ‡ *Cedyrn.* [k] Num. 14. 14.

12 Eſtynnaiſt dy ddeheulaw, llyngcodd y ddaear hwynt.

Deut. 2, 25.

13 Arweiniaiſt yn dy drugaredd y bobl y rhai a waredaiſt: yn dy nerth y tywyſaiſt *hwynt* i anneddle dy ſanctеiddrwydd.

Joſ. 2. 9. [l] Deut. 2. 4.

14 [k] Y bobloedd a glywant *ac* a ofnant: dolur a ddeil breſwylwŷr Paleſtina.

[m] Num. 22. 3.

15 Yna [l] y ſynna ar ddugiaid Edom: [m] cedyrn hyrddod Moab, dychryn a'u deil hwynt: [n] holl breſwylwŷr Cannaan a doddant ymmaith.

Hab. 3. 6. [n] Joſ. 5. 1. [o] Deut. 2. 25. a 11. 25.

16 [o] Ofn ac arſwyd a ſyrth arnynt, gan fawredd dy fraich y tawant fel carreg, ne's myned

Joſ. 2. 9.

2513. myned trwodd o'th bobl di, ARGLWYDD,
[p] Pen. 19. 5. nes myned o'r bobl [p] a ennillaiſt ti trwodd.
Deut. 32. 9. 17 Ti a'u dygi hwynt i mewn, ac [q] a'u
2 Sam. 7. 23. plenni hwynt ym mynydd dy etifeddiaeth,
Tit. 2. 14. y lle a wnaethoſt, O ARGLWYDD, yn an-
1 Pedr 2. 9. neddle it': y cyſſegr, ARGLWYDD, a gad-
[q] Sal. 44. 2, a 80. 8. arnhaodd dy ddwylaw.
[r] Sal. 146. 10. 18 [r] Yr ARGLWYDD a deyrnaſa byth, ac
Eſay 57. 15. yn dragywydd.
[s] 1 Sam. 18. 6. 19 O herwydd meirch Pharao, a'i gerbyd-
[t] Barn. 11. 34. a 21. 21. au, a'i farchogion, a aethant i'r môr; a'r
2 Sam. 6. 16. ARGLWYDD a ddychwelodd ddyfroedd y
Sal. 68. 11, 25. môr arnynt: ond meibion Iſrael a aethant
[u] Gen. 16. 7. a 25. 18. ar dîr ſych ynghanol y môr.
[x] Num. 33. 8. 20 ¶ A Miriam y brophwydes, chwaer
‡ *Chwerwder.* Aaron, [s] a gymmerodd dympan yn ei llâw,
[y] Eccl. 38. 5. a'r holl wragedd a aethant allan ar ei hôl
[z] Edrych 2 Bren. 4. 41. hi [t] â thympanau, ac â dawnſiau.
[a] Edrych Joſ. 24. 25. 21 A dywedodd Miriam wrthynt, Cenwch
[b] Pen. 16. 4. i'r ARGLWYDD, canys gwnaeth yn
[c] Deut. 7. 15. ardderchog: bwriodd y march a'r marchog
[d] Pen. 23. 25. i'r môr.
Sal. 103. 2. a 147. 3. 22 Yna Moſes a ddûg Iſrael oddi wrth
[e] Num. 33. 9. y môr côch, ac aethant allan i anialwch
[u] Sur: a hwy a gerddaſant dri diwrnod yn
yr anialwch, ac ni chawſant ddwfr.
23 ¶ A phan ddaethant i [x] Farah, ni
allent yſed dyfroedd Marah, am eu bod yn
chwerwon: o herwydd hynny y gelwir ei
henw hi ‡ Marah.
24 A'r bobl a duchanaſant yn erbyn Mo-
ſes, gan ddywedyd, Beth a yfwn ni?
25 Ac efe a waeddodd ar yr ARGLWYDD:
a'r ARGLWYDD a ddangoſodd iddo ef
[y] bren, [z] ac efe a'i bwriodd i'r dyfroedd, a'r
dyfroedd a bereiddiaſant: yno [a] y gwnaeth
efe ddeddf a chyfraith, ac yno [b] y profodd
efe hwynt.
26 Ac a ddywedodd, O's gan wrando
y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy
Dduw, ac o's gwnai di yr hyn ſydd union
yn ei olwg ef, a rhoddi clûſt i'w orchy-
mynion ef, a chadw ei holl ddeddfau ef:
[c] ni roddaf arnat un o'r clefydau a roddais
ar yr Aiphtiaid: o herwydd myfi *yw* yr
ARGLWYDD [d] dy jachawdwr di.
27 ¶ A [e] daethant i Elim, ac yno'r oedd
deuddeg ffynnon o ddwfr, a dêg palm-
wydden a thri ugain: a hwy a werſyllaſ-
ſant yno wrth y dyfroedd.

PEN. XVI.

Dŷdd llun Pâſg, B. Chwefr. 5. B.

1 *Yr Iſraeliaid yn dyfod i Sin.* 2 *Ac yn tuchan o eiſiau bara.* 4 *Duw yn addo iddynt ſara o'r nefoedd.* 11 *Danfon ſoſieir,* 14 *a Manna.* 16 *Trefn y Manna.* 25 *Na cheid ef ar y dŷdd Sabboth.* 32 *Cadw llonaid Omer o hono ef.*

A Hwy a ſymmudaſant o Elim, a holl gynnulleidfa meibion Iſrael a ddaeth-
[e] Num. 33. 11. ant i [e] anialwch Sin, yr hwn *ſydd* rhwng Elim a Sinai; ar y pymthegfed dŷdd o'r ail mîs wedi iddynt ſyned allan o wlâd yr Aipht.
2 A holl gynnulleidfa meibion Iſrael a duchanaſant yn erbyn Moſes ac Aaron yn yr anialwch.
3 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrthynt, O na buaſem feirw trwy lâw 'r
[b] Num. 11. 4, 5. ARGLWYDD yngwlâd yr Aipht, [b] pan oeddym yn eiſtedd wrth y crochanau cig, ac yn bwytta bara ein gwala: ond chwi a'n dygaſoch ni allan i'r anialwch hwn, i lâdd yr holl dyrfa hon â newyn.
4 ¶ Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Wele, mi a wlawiaf arnoch [c] ſara o'r nefoedd; a'r bobl a ânt allan, ac a gaſglant * ddogn dŷdd yn ei ddŷdd, fel y gallwyf eu [d] profi, a rodiant yn ſy nghyfraith, ai na's *gwnânt.*
5 Ond ar y chweched dŷdd y darparant yr hyn a ddygant i mewn: a [e] *hynny* fydd dau cymmaint ag a gaſglant beunydd.
6 A dywedodd Moſes ac Aaron wrth holl feibion Iſrael, [f] Yn yr hwyr y cewch wybod mai 'r ARGLWYDD a'ch dûg chwi allan o wlâd yr Aipht.
7 Y borau hefyd y cewch weled [g] gogoniant yr ARGLWYDD, am iddo glywed eich tuchan chwi yn erbyn yr ARGLWYDD: a pha beth ydym ni, i chwi i duchan i'n herbyn?
8 Moſes hefyd a ddywedodd, *Hyn ſydd* pan roddo 'r ARGLWYDD i chwi yn yr hwyr gîg i'w fwytta, a'r borau ſara eich gwala; am glywed o'r ARGLWYDD eich tuchan chwi, yr hwn a wnaethoch yn ei erbyn ef: o herwydd beth *ydym* ni? nid yn ein herbyn ni *y mae* eich tuchan, ond [h] yn erbyn yr ARGLWYDD.
9 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth Aaron, Dywed wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, Deuwch yn nês ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd efe a glywodd eich tuchan chwi.
10 Ac fel yr oedd Aaron yn llefaru wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, yna 'r edrychaſant tu a'r anialwch; ac wele gogoniant yr ARGLWYDD [i] a ymddangoſodd yn y cwmmwl.
11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,
12 Clywais duchan meibion Iſrael: llefara wrthynt, gan ddywedyd, Yn yr hwyr y cewch fwytta cîg, a'r borau i'ch diwellir o ſara: cewch hefyd wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.
13 Felly yn yr hwyr y [k] foſlieir a ddaethant, ac a orchuddiaſant y werſyllfa; a'r borau yr oedd caenen o wlith o amgylch y gwerſyll.
14 A phan [l] gododd y gaenen wlith; wele ar hŷd wyneb yr anialwch dippynnau crynnion cyn faned a'r llwydrew ar y ddaear.
15 Pan welodd meibion Iſrael *hynny,* hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, ‡ Manna *yw:* canys ni wyddent beth *ydoedd:* a dywedodd Moſes wrthynt, [m] Hwn *yw* 'r bara a roddodd yr ARGLWYDD i chwi i'w fwytta.
16 ¶ Hyn yw 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, Ceſglwch o hono bob un yn ôl ei fwytta; Omer i bob † un yn ôl rhifedi eich eneidiau, cymmerwch bob un i'r rhai fyddant yn ei bebyll.
17 A meibion Iſrael a wnaethant felly: ac a gaſglaſant, rhai fwy, a rhai lai.
18 A phan feſuraſant wrth yr Omer, [n] nid oedd gweddill i'r hwn a gaſglaſai lawer, ac nid oedd eiſiau ar yr hwn a gaſglaſai ychydig: caſglaſant bob un yn ôl ei fwytta.
19 A dywedodd Moſes wrthynt, Na weddilled neb ddim o hono hyd y borau.
20 Er hynny ni wrandawſant ar Foſes, onid gadaw a wnaeth rhai o hono hyd y borau, ac efe a fagodd bryfed ac a ddrewodd: am hynny Moſes a ddigiodd wrthynt.
21 A hwy a'i caſglaſant ef bob borau, pob un yn ôl ei fwytta: a phan wreſogai 'r haul, efe a doddai.

[c] Sal. 78. 24, 25. a 105. 40. Joan 6. 31, 32. 1 Cor. 10. 3.
* Diar. 30. 8. Mat. 6. 11.
[d] Pen. 15. 25. Deut. 8. 2, 16.
[e] Edrych Lef. 25. 21.
[f] Edrych Ad. 13.
[g] Edrych Ad. 10.
[h] Edrych 1 Sam. 8. 7. Luc 10. 16. Rhuf. 13. 2.
[i] Pen. 13. 21.
[k] Num. 11. 31. Sal. 105. 40.
[l] Num. 11. 7. Neh. 9. 15.
Sal. 78. 24. a 105 40.
Doeth. 16. 20.
‡ Neu, *Beth yw hwn?*
† Heb. *Pen.*
[m] Joan 6. 31. 1 Cor. 10
[n] 2 Cor. 8. 15.

2513. 22 ¶ Ac ar y chweched dŷdd y caſglent ddau cymmaint o fara, dau Omer i un: a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddaethant, ac a ſynegaſant i Foſes.

23 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Hyn yw 'r peth a leſarodd yr ARGLWYDD, Y foru *y mae* [o] gorphywyſfa Sabboth ſanctaidd i'r ARGLWYDD: pobwch *heddyw* yr hyn a boboch, a berwch yr hyn a ferwoch; a'r holl weddill, rhoddwch i gadw iwch' hyd y borau.

24 A hwy a'i cadwaſant hyd y borau fel y gorchymynnaſai Moſes: ac ni ddrewodd, ac nid oedd prŷf ynddo.

25 A dywedodd Moſes, Bwyttêwch hwn heddyw, o blegid Sabboth *yw* heddyw i'r ARGLWYDD: ni chewch hwn yn y maes heddyw.

26 Chwe diwrnod y ceſglwch chwi ef; ond ar y ſeithfed dŷdd, yr hwn yw 'r Sabboth, ni bydd eſe.

27 ¶ Ètto *rhai* o'r bobl a aethant allan ar y ſeithfed dŷdd i gaſglu, ond ni chawſant ddim.

28 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Pa hŷd y gwrthodwch gadw fy ngorchymynion a'm cyfreithiau?

29 Gwelwch mai 'r ARGLWYDD a roddodd i chwi 'r Sabboth, am hynny efe a roddodd i chwi y chweched dŷdd fara dros ddau ddŷdd: arhoſwch bawb gartref, nac aed un o'i le y ſeithfed dŷdd.

30 Felly 'r bobl a orphwyſaſant y ſeithfed dŷdd.

31 A thŷ Iſrael a alwaſant ei enw ef Manna: ac [p] yr oedd eſe fel hâd Coriander, yn wynn, a'i flâs fel afrllad o fêl.

32 ¶ A Moſes a ddywedodd, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD: Llanw Omer o hono i'w gadw i'ch cenhedlaethau; fel y gwelant y bara y porthais chwi ag ef yn yr anialwch, pan i'ch dygais allan o wlâd yr Aipht.

33 A Moſes a ddywedodd wrth Aaron, [q] Cymmer grochan, a dôd ynddo lonaid Omer o'r Manna; a goſod ef ger bron yr ARGLWYDD ynghadw i'ch cenhedlaethau.

34 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes; felly y goſododd Aaron ef i gadw ger bron y dyſtiolaeth.

35 A meibion Iſrael a fwyttaſant y Manna [r] deugain mlynedd, nes eu dyfod i dîr cyfanneddol: Manna a fwyttaſant nes eu dyfod i gwrr gwlâd Canaan.

36 A'r Omer ydoedd ddegfed ran Epha.

PEN. XVII.

Dŷdd Ilun Pâſg, P. Chwefr. 5. P.

1 Y bobl yn tuchan am ddwfr yn Rephidim. 5 Duw yn eu hanfon hwy am ddwfr i'r graig yn Horeb. 8 Gorchfygu Amalec trwy ddal dwylaw Moſes i fynu. 15 Moſes yn adeiladu 'r allor JEHOFAH-Niſſi.

[a] Num. 33. 12, 13. A [a] Holl gynnulleidfa meibion Iſrael a aethant o anialwch Sin, wrth eu teithiau, yn ôl gorchymmyn yr ARGLWYDD: ac a werſyllaſant yn Rephidim, ac nid oedd dwfr i'r bobl i yfed.

[b] Num. 20. 3, 4. 2 [b] Am hynny y bobl a ymgynhennaſant â Moſes, ac a ddywedaſant, Rhoddwch i ni ddwfr i yfed: a dywedodd Moſes wrthynt, Pa ham yr ymgynhennwch â mi? pa ham [c] y temtiwch yr ARGLWYDD?

[c] Sal. 78. 41. 1 Cor. 10. 9. 3 A'r bobl a ſychedodd yno am ddwfr, a thuchanodd y bobl yn erbyn Moſes, ac a ddywedodd, Pa ham y peraiſt i ni ddyfod i fynu o'r Aipht i'n lladd ni, a'n plant, a'n hanifeiliaid â ſyched?

4 A Moſes a leſodd ar yr ARGLWYDD, [d] gan ddywedyd, Beth a wnâf i'r bobl hyn? [e] ar ben ychydig etto hwy a'm llabyddiant i.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Cerdda o flaen y bobl, a chymmer gyd â thi o henuriaid Iſrael: cymmer hefyd dy wialen yn dy lâw, yr hon [d] y tarewaiſt yr afon â hi, a cherdda.

6 [e] Wele, mi a ſafaf o'th flaen yno ar y graig yn Horeb, taro dithau 'r graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo 'r bobl yfed. A Moſes a wnaeth felly yngolwg henuriaid Iſrael.

7 Ac eſe a alwodd enw 'r lle [f] ‡ Maſſah a † Meribah; o achos cynnen meibion Iſrael, ac am iddynt demtio 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A ydyw 'r ARGLWYDD yn ein plith, ai nid *yw*?

8 ¶ [g] Yna y daeth Amalec, ac a ymladdodd ag Iſrael yn Rephidim.

9 A dywedodd Moſes wrth [h] Joſua, Dewis i ni wŷr, a dôs allan ac ymladd ag Amalec: y ſoru mi a ſafaf ar ben y brynn a [i] gwialen Dduw yn fy llâw.

10 Felly Joſua a wnaeth fel y dywedodd Moſes wrtho, ac a ymladdodd ag Amalec: a Moſes, Aaron, a Hur a aethant i fynu i ben y brynn.

11 A phan godai Moſes ei lâw, y byddai Iſrael yn drechaf: a phan ollyngai ei lâw i lawr, Amalec a fyddai drechaf.

12 A dwylaw Moſes oedd drymmion, a hwy a gymmeraſant faen, ac a'i goſodaſant dano ef, ac efe a eiſteddodd arno: ac Aaron a Hur a gynhaliaſant ei ddwylaw ef, un ar y naill du, a'r llall ar y tu arall: felly y bu ei ddwylaw ef ſythion nes machludo haul.

13 A Joſua a orchfygodd Amalec a'i bobl â min y cleddyf.

14 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Yſgrifenna hyn mewn llyfr, yn goffadwriaeth; a mynega i Joſua: canys [k] gan ddileu y dileaf goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd.

15 A Moſes a adeiladodd allor, ac a alwodd ei henw hi, ‡ JEHOFAH-Niſſi.

16 Canys eſe a ddywedodd, O herwydd † tyngu o'r ARGLWYDD *y bydd* i'r ARGLWYDD ryfel yn erbyn Amalec o genhedlaeth i genhedlaeth.

PEN. XVIII.

1 Jethro yn dwyn at Foſes ei wraig a'i ddau fâb. 7 Moſes yn ei groeſawi ef. 13 Yntau yn derbyn cyngor Jethro. 27 Jethro yn ymadael.

[a] Pen. 2. 16. a 3. 1. PAn glywodd [a] Jethro, offeiriad Midian, chwegrwn Moſes, yr hyn oll a wnaethai Duw i Foſes ac i Iſrael ei bobl, a dwyn ô'r ARGLWYDD Iſrael allan o'r Aipht;

2 Yna Jethro chwegrwn Moſes a gymmerodd Sephora gwraig Moſes, (wedi ei hebrwng hi yn ei hôl,)

[b] Pen. 2. 22. 3 A'i dau fâb hi: o ba rai [b] enw un *oedd* ‡ Gerſhom, o blegid efe a ddywedaſai, Dieithr fûm mewn gwlâd eſtronol.

‡ Sef, *dieithr yno.* 4 Ac enw y llall *oedd* † Eliezer: O herwydd Duw fy nhâd *oedd* gynhorthwy i mi (*eb efe*) ac a'm hachubodd rhag cleddyf Pharao,

† Sef, *Fy Nuw fydd gymmorth.* 5 A Jethro chwegrwn Moſes a ddaeth a'i feibion a'i wraig at Foſes i'r anialwch, lle 'r ydoedd efe yn gwerſyllu *ger llâw* [c] mynydd Duw,

[c] Pen. 3. 1.

6 Ac

2513. 6 Ac efe a ddywedodd wrth Foſes, Myfi Jethro dy chwegrwn di ſydd yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau fâb gyd â hi.

7 ¶ A Moſes a aeth allan i gyfarfod â'i chwegrwn, ac a ymgrymmodd, ac a'i cuſanodd; a chyfarchaſant well bob un i'w gilydd, a daethant i'r babell.

8 A Moſes a ſynegodd i'w chwegrwn yr hyn oll a wnaethai 'r ARGLWYDD i Pharao ac i'r Aiphtiaid er mwyn Iſrael; a'r holl flinder a gawſent ar y ffordd, ac achub o'r ARGLWYDD hwynt.

9 A llawenychodd Jethro o herwydd yr holl ddaioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Iſrael: yr hwn a waredaſai efe o lâw 'r Aiphtiaid.

10 A dywedodd Jethro, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD yr hwn a'ch gwaredodd o lâw 'r Aiphtiaid, ac o lâw Pharao: yr hwn a waredodd y bobl oddi tan lâw 'r Aiphtiaid.

11 Yn awr y gwn mai mwy ydyw 'r ARGLWYDD nâ 'r holl dduwiau: [d] o blegid yn [d] Pen. 1. 10, 16, 22. a 5. 7. a 14. 18. y peth yr oeddynt falch o hono *yr oedd efe* yn uwch nâ hwynt.

12 A Jethro chwegrwn Moſes a gymmerodd boeth-offrwm ac ebyrth i Dduw: a daeth Aaron a holl henuriaid Iſrael i fwytta bara gyd â chwegrwn Moſes ger bron Duw.

13 ¶ A thrannoeth Moſes a eiſteddodd i farnu 'r bobl: a ſafodd y bobl ger bron Moſes o'r borau hyd yr hŵyr.

14 A phan welodd chwegrwn Moſes yr hyn oll yr ydoedd efe yn ei wneuthur i'r bobl; efe a ddywedodd, Pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei wneuthur i'r bobl? pa ham yr eiſteddi dy hun, ac y ſaif yr holl bobl ger dy fron di, o'r borau hyd yr hŵyr?

15 A dywedodd Moſes wrth ei chwegrwn, Am fôd [e] y bobl yn dyfod attaf i [e] Lef. 24. 12. ymgynghori â Duw.

Num. 15. 34. 16 Pan fyddo iddynt achos, attafi y deuant, a myfi ſydd yn barnu rhwng † pawb a'i gilydd; ac yn hyſpyſu deddfau Duw a'i gyfreithiau. † Heb. *gŵr.*

17 A dywedodd chwegrwn Moſes wrtho, Nid da y peth yr ydwyt ti yn ei wneuthur.

18 Tydi a lwyr-ddiffygi, a'r bobl ymma hefyd y rhai ſydd gyd â thi: canys rhŷ drwm yw y peth i ti, [f] ni elli ei wneuthur ef dy hun. [f] Num. 11. 14. Deut. 1. 9.

19 Gwrando ar fy llais i yn awr, mi a'th gynghoraf di, a bydd Duw gyd â thi: Bydd di dros y bobl ger bron Duw, a dŵg eu hachoſion at Dduw.

20 Dyſg hefyd iddynt y deddfau a'r cyfreithiau; a hyſpyſa iddynt y ffordd a rodiant ynddi, a'r gweithredoedd a wnânt.

21 Ac edrych dithau allan o'r holl bobl am [g] wŷr nerthol, yn ofni Duw, gwŷr geirwir, yn caſâu cybydd-dod: a goſod *y rhai hyn* arnynt hwy, yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gannoedd, ac yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau. [g] Deut. 1. 16. a 16. 18. 2 Cron. 19. 7, 9.

22 A barnant hwy 'r bobl bob amſer, ond dygant bob peth mawr attat ti, a barnant eu hun bob peth bychan: felly yr yſgafnhâi arnat dy hun, a hwynt-hwy a ddygant *y baich* gyd â thi.

23 O's y peth hyn a wnai, a'i orchymmyn o Dduw i ti, yna ti a elli barhâu: a'r holl bobl hyn a ddeuant i'w lle mewn heddwch.

24 A Moſes a wrandawodd ar lais ei chwegrwn; ac a wnaeth yr hyn oll a ddywedodd efe,

25 A [h] Moſes a ddewiſodd wŷr grymmus allan o holl Iſrael, ac a'u rhoddodd hwynt yn bennaethiaid ar y bobl: yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gannoedd, yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau. 2513. [h] Deut. 1. 15.

26 A hwy a farnaſant y bobl bob amſer: y pethau caled a ddygent at Foſes, a phob peth bychan a farnent hwy eu hunain.

27 ¶ A Moſes a ollyngodd ymmaith ei chwegrwn: ac [i] efe a aeth adref i'w wlâd. [i] Num. 10. 29----32.

PEN. XIX.

1 Ybobl yn dyfod i Sinai. 3 Cennadwriaeth Duw at y bobl trwy law Moſes allan o'r mynydd. 8 Dwyn atteb y bobl at Dduw. 10 Parotôi y bobl erbyn y trydydd dŷdd. 12 Ni wnaſanaetha cyffwrdd â'r mynydd. 19 Dychrynllyd breſennoldeb Duw ar y mynydd.

Chwefr. 6. P.

YN y trydydd mîs wedi dyfod meibion Iſrael allan o wlâd yr Aipht, y dŷdd hwnnw [a] y daethant i anialwch Sinai. [a] Num. 33. 15.

2 Canys hwy a aethant o Rephidim, ac a ddaethant i anialwch Sinai, gwerſyllaſant hefyd yn yr anialwch: ac yno y gwerſyllodd Iſrael ar gyfer y mynydd. [b] Act. 7. 38. [c] Deut.

3 [b] A Moſes a aeth i fynu at Dduw: a'r ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r mynydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth dŷ Jacob, ac y mynegi wrth feibion Iſrael, 29. 2. [d] Deut. 32. 11. Eſay 63. 9.

4 [c] Chwi a welſoch yr hyn a wneuthum i'r Aiphtiaid; y môdd [d] y codais chwi ar adenydd eryrod, ac i'ch dygais attafi fy hun. Dad. 12. 14.

5 [e] Yn awr gan hynny, o's gan wrando y gwrandêwch ar fy llais, a chadw fy nghyſtammod; [f] chwi a fyddwch yn dryſor priodol i mi o flaen yr holl bobloedd: canys eiddof fi yr holl ddaear. [e] Deut. 5. 2. [f] Deut. 4. 20. a 7. 6. a 14. 2, 21.

6 A chwi a fyddwch i mi yn [h] frenhiniaeth o offeiriaid, ac yn genhedlaeth ſanctaidd. Dymma 'r geiriau a leferi di wrth feibion Iſrael. [h] Eſay 26. 18. a 32. 8. 9. Sal. 135. 4. Can. 8. 12.

7 ¶ A daeth Moſes, ac a alwodd am henuriaid y bobl; ac a oſododd ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn, a orchymmynnaſai 'r ARGLWYDD iddo. Eſay 43. 1. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. Tit. 2. 14.

8 [i] A'r holl bobl a gŷd-attebaſant, ac a ddywedaſant, Nyni a wnawn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD. A Moſes a ddûg drachefn eiriau 'r bobl at yr ARGLWYDD. [i] Deut. 10. 14. Sal. 24. 1. a 50. 12.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Wele mi a ddeuaf attat [k] mewn cwmmwl têw, fel y clywo 'r bobl pan ymddiddanwyf â thi, ac fel [l] y credont it' a byth. A Moſes a ſynegodd eiriau 'r bobl i'r ARGLWYDD. [h] 1 Pedr 2. 5, 9. Dad. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6. [l] Pen. 24. 3, 7.

10 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, Dôs at y bobl, a ſanctteiddia hwynt heddyw ac y foru, a [m] golchant eu dillad. Deut. 5. 27. a 26. 17.

11 A byddant barod erbyn y trydydd dŷdd: o herwydd y trydydd dŷdd [n] y diſgyn yr ARGLWYDD yngolwg yr holl bobl ar fynydd Sinai. [k] Ad. 16, 20. Pen. 20. 21. a 24. 15, 16.

12 A goſod derfyn i'r bobl o amgylch, gan ddywedyd, Gwiliwch arnoch rhag myned i fynu i'r mynydd, neu gyffwrdd â'i gwrr ef: [o] pwy bynnag a gyffyrddo â'r mynydd a leddir yn farw. Sal. 18. 11, 12. [l] Pen. 14. 31. [m] Gen. 35. 2.

13 Na chyffyrdded llâw ag ef, onid gan labyddio llabyddier ef, neu gan ſaethu ſaether ef: pa un bynnag ai dŷn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw; pan gano 'r udgorn yn hir-llaes, deuant i'r mynydd. [n] Pen. 34. 5. Deut. 33. 2.

14 ¶ A Moſes a ddiſgynnodd o'r mynydd at y bobl, ac a ſanctteiddiodd y bobl; a hwy a olchaſant eu dillad. [o] Heb. 12. 20.

15 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Byddwch barod erbyn y trydydd dydd; [p] nac ewch yn agos at eich gwragedd.

16 A'r trydydd dydd ar y boreuddydd yr oedd [q] taranau, a mêllt, a chwmmwl têw ar y mynydd, a llais yr udcorn ydoedd gryf iawn; fel y dychrynodd yr holl bobl oedd yn y gwersyll.

17 A [r] Moses a ddûg y bobl allan o'r gwersyll i gyfarfod â Duw: a hwy a safasant yngodre 'r mynydd.

18 A [s] mynydd Sinai oedd i gŷd yn mygu, o herwydd disgyn o'r ARGLWYDD arno mewn tân: a'i fŵg a ddyrchafodd fel mŵg ffwrn, [t] a'r holl fynydd a grynodd yn ddirfawr.

19 Pan ydoedd llais yr udcorn yn hîr, ac yn cryfhâu fwyfwy, [u] Moses a lefarodd, a [x] Duw a attebodd mewn llais.

20 A'r ARGLWYDD a ddisgynnodd ar fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a galwodd yr ARGLWYDD Foses i ben y mynydd, a Moses a aeth i fynu.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Dôs i wared, gorchymmyn i'r bobl; rhag iddynt ruthro at yr ARGLWYDD [y] i hylldremmu, a chwympo llawer o honynt.

22 Ac ymsancteiddied yr offeiriaid hefyd, y rhai a nesânt at yr ARGLWYDD; rhag i'r ARGLWYDD ruthro arnynt.

23 A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, Ni ddichon y bobl ddyfod i fynu i fynydd Sinai: o blegid ti a dystiolaethaist wrthym, gan ddywedyd, Gosod derfyn ynghylch y mynydd, a sanctteiddia ef.

24 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs, cerdda i wared, a thyred i fynu ac Aaron gyd â thi: ond na ruthred yr offeiriaid a'r bobl i ddyfod i fynu at yr ARGLWYDD, rhag iddo yntau ruthro arnynt hwy.

25 Yna 'r aeth Moses i wared at y bobl, ac a ddywedodd wrthynt.

PEN. XX.

Dŷdd mawrth Pâsg, B. Chwefr. 7. B.

1 *Y dêg gorchymmyn.* 18 *Y bobl yn ofni.* 20 *Moses yn eu cyssuro hwy.* 22 *Gwahardd gau ddduwiaeth. Portreiad yr Allor.*

A Duw a lefarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd,

2 [a] Myfi *yw* yr ARGLWYDD dy Dduw; yr hwn a'th ddûg di allan o wlâd yr Aipht, [b] o dŷ y † caethiwed.

3 Na fydded it' dduwiau eraill ger fy mron i.

4 [c] Na wna it' ddelw gerfiedig, na llûn dim a'r *y fydd* yn y nefoedd uchod, nac a'r *y fydd* yn y ddaear isod; nac a'r *fydd* yn y dwfr tan y ddaear:

5 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: o blegid myfi yr ARGLWYDD dy Dduw *wyf* Dduw [d] eiddigus; [e] yn ymwelêd ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

6 Ac [f] yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymmynion.

7 [g] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy Dduw yn ofer; canys [h] nid dieuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

8 Cofia y dŷdd Sabboth i'w sanctteiddio ef.

9 [i] Chwê diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith.

10 Ond y seithfed dŷdd *yw* Sabboth yr ARGLWYDD dy Dduw: na wnâ *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaethferch, na'th anifail, na'th ddieithr ddŷn a fyddo o fewn dy byrth.

11 O herwydd *mewn* [k] chwê diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll *fydd* ynddynt, ac a orphwysodd y seithfed dydd: am hynny y bendithiodd yr ARGLWYDD y dydd Sabboth, ac a'i sanctteiddiodd ef.

12 ¶ [l] Anrhydedda dy dâd a'th fam; fel yr estynner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

13 [m] Na làdd.

14 [n] Na wnâ odineb.

15 Na ladratta.

16 [o] Na ddŵg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

17 [p] Na chwennych dŷ dy gymmydog, [q] na chwennych wraig dy gymmydog, na'i wasanaethwr, na'i wasanaethferch, na'i ŷch, na'i asyn, na dim a'r *fydd* eiddo dy gymmydog.

18 ¶ [r] A'r holl bobl a welsant y taranau, a'r mêllt, a sain yr udgorn, a'r mynydd yn mygu: a phan welodd y bobl, ciliasant, a safasant o hirbell.

19 A dywedasant wrth Foses, [s] Llefara di wrthym ni, a nyni a wrandâwn: ond na lefared Duw wrthym, rhag i ni farw.

20 A dywedodd Moses wrth y bobl, Nac ofnwch, o herwydd i'ch profi chwi y daeth Duw, ac i fod ei ofn ef ger eich bronnau, fel na phechech.

21 A safodd y bobl o hirbell: a nesaodd Moses i'r [t] tywyllwch, lle *yr ydoedd* Duw.

22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; Chwi a welsoch mai [u] o'r nefoedd y lleferais wrthych.

23 Na wnewch [x] gyd â mi dduwiau arian, ac na wnewch i chwi dduwiau aur.

24 ¶ Gwnâ i mi allor brîdd, ac abertha arni dy boeth-ebyrth a'th offrymmau hèdd, *y* dy ddefaid, a'th eidionnau: ym mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf attat, ac i'th fendithiaf.

25 Ond [z] o's gwnai i mi allor gerrig, na wnâ hi o gerrig nâdd: pan gotrech dy forthwyl arni, ti a'i halogaist hi.

26 Ac na ddôs i fynu ar hŷd grisiau i'm hallor; fel nad amlyger dy noethni wrthi.

PEN. XXI.

Chwefr. 7. P.

1 *Cyfreithiau gweision.* 5 *Am y gwâs a dyller ei glûst.* 7 *Am forwynion.* 12 *Am lofruddiaeth.* 16 *Am ladron dynion.* 17 *Am y rhai a felldithio eu rhïeni.* 18 *Am darawŷr.* 22 *Am friw damwain.* 28 *Am ŷch a gornio.* 23 *Am yr hwn a fo achos o niwaid i arall.*

DYmma 'r barnedigaethau a [a] osodi di ger eu bron hwynt.

2 [b] O's pryni wâs o Hebrëad, gwasanaethed chwê blynedd; a'r seithfed y caiff yn rhâd fyned ymmaith yn rhŷdd.

3 O's † ar ei ben ei hun y daeth, ar ei ben ei hun y caiff fyned allan: o's perchen gwraig fydd efe, aed ei wraig allan gyd ag ef.

4 O's ei feistr a rŷdd wraig iddo, a hi yn planta iddo feibion, neu ferched: y wraig a'i phlant fydd eiddo ei meistr, ac aed efe allan ar ei ben ei hun.

5 [c] Ac

2513. [p] 1 Sam. 21. 4, 5. Zech. 7. 3. 1 Cor. 7. 5. [q] Heb. 12. 18. [r] Deut. 4. 10. [s] Deut. 4. 11, a 32. 2. Barn. 5. 4. Sal. 68. 7, 8. Hab. 3. 3. [t] Heb. 12. 26. [u] Heb. 12. 21. [x] Neh. 9. 13. Sal. 81. 7. [y] Edrych 1 Sam. 6. 19. [a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Sal. 81. 10. Hos. 13. 4. [b] Pen. 13. 3. † Heb. *Gweision.* [c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 15. Sal. 97. 7. [d] Pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Jos. 24. 19. Nah. 1. 2. [e] Pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. a 21. 19. Sal. 109. 14. Esay 14. 20, 21. a 65. 6, 7. Jer. 2. 9. a 32. 18. [f] Deut. 7. 9. Sal. 89. 34. [g] Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. Mat. 5. 33. [h] Mic. 6. 11. [i] Pen. 23. 12. a 31. 14. a 34. 21. Lef. 23. 3. Ezec. 20. 12. Luc 13. 14.

2513. [k] Gen. 2. 2. [l] Lef. 19. 3. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Eph. 6. 2. [m] Mat. 5. 21. Rhuf. 13. [n] Mat. 5. 27. [o] Deut. 19. 16. [p] Act. 20. 33. Rhuf. 7. 7. [q] Job 31. 9. [r] Heb. 12. 18. [s] Deut. 5. 24. a 18. 16. Gal. 3. 19, 20. Heb. 12. 19. [t] Pen. 19. 16. 1 Bren. 8. 12. [u] Deut. 4. 36. Neh. 9. 13. [x] Edrych 1 Sam. 5. 4, 5 2 Bren. 17. 33. Ezec. 20. 39. a 43. 8. Zeph. 1. 1, 5. 2 Cor. 6. 14, 15, 16. [y] Lef. 1. 2. [z] Deut. 27. 5. Jos. 8. 31. 1 Mac. 4. 47.

Chwefr. 7. P. [a] Pen. 24. 3, 4. [b] Lef. 25. 39. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14. † Heb. *a'i gorph.*

2513.

5 [c] Ac o's y gwâs gan ddywedyd a ddywed, Hôff gennyfi fy meiſtr, fy ngwraig, a'm plant; nid âf fi allan yn rhŷdd.

[c] Deut. 15. 16.

6 Yna dyged ei feiſtr ef at y barnwŷr, a dyged ef at y ddôr, neu at yr ‡ orſin; a thylled ei feiſtr ei glûſt ef â mynawyd, ac efe a'i gwaſanaetha ef byth.

‡ Neu, *yſtlysboſt.*

7 ¶ Ac o's gwerth gŵr ei ferch yn forwyn gaeth; ni chaiff hi fyned allan fel yr êl y gweiſion caeth allan.

8 O's † heb ryglyddu bôdd yngolwg ei meiſtr y bydd hi, yr hwn a'i cymmerodd hi yn ddyweddi, yna gadawed ei hadbrynu hi: ni bydd rhŷdd iddo ei gwerthu hi i bobl ddieithr, wedi iddo ef ei thwyllo hi.

† Heb. *drwg fydd hi.*

9 Ac o's i'w fâb y dyweddïodd efe hi, gwnaed iddi yn ôl deddf y merched.

10 Ac o's arall a briода efe, na wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad, na'i dyled priodas.

11 Ac o's y tri hyn ni's gwnâ efe iddi; yna aed hi allan yn rhâd heb arian.

[d] Gen. 9. 6. Lef. 24. 17. Mat. 26. 52.

12 ¶ Rhodder i farwolaeth [d] y neb a darawo ŵr fel y byddo marw.

13 Ond yr hwn ni chynllwynodd, onid rhoddi o Dduw ef yn ei lâw ef, [e] mi a oſodaf it' fan lle y caffo ffoi.

[e] Num. 35. 11. Deut. 19. 3. Joſ. 20. 2.

14 Ond o's daw dŷn yn rhyfygus ar ei gymmydog i'w lâdd ef trwy dŵyll: [f] cymmer ef i farwolaeth oddi wrth fy allor.

[f] 1 Bren. 2. 28.

15 ¶ Y neb a darawo ei dâd, neu ei fam, rhodder ef i farwolaeth.

2 Bren. 11. 15.

16 ¶ [g] Yr hwn a ladrattao ddŷn, ac a'i gwertho, neu o's cair ef yn ei law ef, rhodder ef i farwolaeth.

[g] Deut. 24. 7.

17 ¶ [h] Rhodder i farwolaeth yr hwn a felldithio ei dâd neu ei fam.

[h] Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. Mat. 15. 4. Mar. 7. 10.

18 ¶ A phan ymryſono dynion, a tharo o'r naill y llall â charreg, neu â dwrn; ac efe heb farw, ond gorfod iddo orwedd;

† Heb. *am ei orphwys.*

19 O's cyfyd efe a rhodio allan wrth ei ffon, yna y tarawydd a fydd diangol: yn unig rhodded ei † golled am ei waith, a chan ſeddyginiaethu meddyginiaethed ef.

20 ¶ Ac o's tery un ei waſanaethwr, neu ei waſanaethferch â gwïalen, fel y byddo farw dan ei lâw ef, gan ddial dialer arno.

[i] Lef. 25. 46.

21 Ond o's erys ddiwrnod neu ddau ddiwrnod, na ddialer arno, canys [i] *gwerth* ei arian ei hun ydoedd efe.

22 ¶ Ac o's ymrafaelia dynion, a tharo o honynt wraig feichiog, fel yr êl ei beichiogi oddi wrthi, ac heb fôd marwolaeth; gan goſpi coſper ef, fel y goſodo gŵr y wraig arno, a rhodded *hynny* trwy farnwŷr.

23 Ac o's marwolaeth fydd: rhodder einioes am einioes,

[k] Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. Mat. 5. 38.

24 [k] Llygad am lygad, dant am ddant, llâw am law, troed am droed,

25 Llôſg am lôſg, archoll am archoll, a chlais am glais.

26 ¶ O's tery un lygad ei waſanaethwr, neu lygad ei waſanaethferch, fel y llygro ef; gollynged ef yn rhŷdd am ei lygad.

27 Ac o's tyrr efe ymmaith ddant ei waſanaethwr, neu ddant ei waſanaethferch; gollynged ef yn rhŷdd am ei ddant.

[l] Gen. 9. 5.

28 ¶ Ac o's ŷch a gornia ŵr neu wraig, fel y byddo farw; [l] gan labyddio llabyddier yr ŷch, ac na fwyttâer ei gîg ef, ac aed perchen yr ŷch yn rhŷdd.

29 Ond o's yr ŷch oedd yn cornio o'r blaen, a *hynny* trwy dyſtion wedi ei hyſpyſu i'w berchennog: ac efe heb ei gadw ef, ond lâdd o hono ŵr neu wraig; yr ŷch a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.

2513.

30 O's jawn a roddir arno, rhodded [m] werth am ei einioes, yn ôl yr hyn oll a oſoder arno.

[m] Num. 35. 31.

31 O's mâb a gornia efe, neu ferch a gornia efe, gwneler iddo yn ôl y farnedigaeth hon.

32 Ond o's gwaſanaethwr, neu waſanaethferch a gornia 'r ŷch, rhodded i'w perchennog [n] ddêg ficl ar hugain o arian, a llabyddier yr ŷch.

[n] Edrych Mat. 26. 15.

33 ¶ Ac o's egyr gŵr bydew, neu o's cloddia un bydew, ac heb gau arno; a ſyrthio yno ŷch neu aſyn;

Phil. 2. 7.

34 Perchen y pydew a dâl *am danynt:* arian a dâl efe i'w perchennog, a'r *anifail* marw a fydd † iddo yntau.

† Neu, *yn eiddo yntau.*

35 ¶ Ac o's ŷch gŵr a dery ŷch ei gymmydog fel y byddo efe farw; yna gwerthant yr ŷch byw, a rhannant ei werth ef, ar *ŷch* marw a rannant hefyd.

36 Neu o's gwybuwyd ei fôd ef yn ŷch hwyliog o'r blaen, a'i berchennog heb ei gadw ef; gan dalu taled ŷch am ŷch, a bydded y marw † yn eiddo ef.

† Heb. *iddo ef.*

PEN. XXII.

1 *Am ladrad.* 5 *Am golled.* 7 *Am farbäed.* 14 *Am fenthyg.* 16 *Am anniweirdeb.* 18 *Am ddewiniaeth.* 19 *Am orwedd gyd ag anifail.* 20 *Am ddelwaddoliaeth.* 21 *Am ddieithraid, a gweddwon, ac ymddifaid.* 25 *Am uſuriaeth.* 26 *Am wyſtlon.* 28 *Am barch i Swyddogion.* 29 *Am flaen ffrwythau.*

Chwefr. 8. B.

O's lladratta un ŷch neu † ddafad, a'i lâdd, neu ei werthu, taled bum ŷch am ŷch, a [a] phedair dafad am ddafad.

† Neu, *Aſr.*

[a] 2 Sam. 12. 6. Luc 19. 8.

2 ¶ O's cair lleidr yn torri *tŷ*, a'i daro fel y byddo farw, na *cholleſ* gwaed am dano.

3 O's bydd yr haul wedi codi arno, *colleſ* gwaed am dano: efe a ddyly gwbldalu: o ni bydd dim ganddo, gwerther efam ei ladrad.

Edrych Diar. 6. 31.

4 O's gan gael y cair yn ei lâw ef y lladrad yn fyw, o eidion, neu aſyn, neu ddafad, taled yn ddwbl.

5 ¶ O's pawr un faes, neu winllan, a gyrru ei anifail i bori maes un arall, taled o'r hyn gorau yn ei faes ei hun, ac o'r hyn gorau yn ei winllan ei hun.

6 ¶ O's tân a dyrr allan, ac a gaiff afael mewn drain, fel y difäer dâs o ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes; cwbldaled yr hwn a gynneuodd y tân.

7 ¶ O's rhŷdd un i'w gymmydog arian, neu ddodrefn i gadw, a'i ladratta o dŷ'r gŵr, o's y lleidr a gair, taled yn ddwbl,

8 O's y lleidr ni chair, dyger perchennog y tŷ at y ſwyddogion *i dyngu*, a eſtynnodd efe ei lâw at dda ei gymmydog.

9 Am bob mâth ar gamwedd, am eidion, am aſyn, am ddafad, am ddilledyn, *ac* am bob peth a gollo 'r hwn y dywedo *arall* ei fod yn eiddo: deued achos y ddau ger bron y barnwŷr, a'r hwn y barno 'r ſwyddogion yn ei erbyn, taled i'w gymmydog yn ddwbl.

10 O's rhŷdd un aſyn, neu eidion, neu ddafad, neu un anifail at ei gymmydog i gadw, a marw o hono, neu ei friwo, neu ei yrru ymmaith heb neb yn gweled:

11 Bydded llŵ 'r ARGLWYDD rhyngddynt ill dau; na roddes efe ei lâw at dda ei gymmydog: a chymmered ei berchennog *hynny*, ac na wnaed *y llall* jawn.

[b] Gen. 31. 39.

12 [b] Ac o's gan ladratta y lladrattêir ef oddi wrtho, gwnaed jawn i'w berchennog.

13 O's

2513. 13 O's gan yſglyfaethu yr yſglyfaethir eſ, dyged eſ yn dyſtiolaeth, *ac* na thaled am yr hwn a yſglyfaethwyd.

14 ¶ Ond o's benthycciaun gan ei gymmydog *ddim*, a'i friwo, neu ei farw, heb *fod* ei berchennog gyd ag eſ; gan dalu taled.

15 O's ei berchennog *ſydd* gyd ag eſ; na thaled: o's llôg *yw* eſe, am ei lôg y daeth.

16 ¶ [o] Ac o's huda un forŵyn yr hon ni ddyweddíwyd, a gorwedd gyd â hi; gan gynnyſgaeddu cynhyſgaedded hi 'n wraig iddo ei hun.

17 O's ei thâd a lŵyr-wrthyd ei rhoddi hi iddo, † taled arian yn ôl gwaddol morŵynion.

18 ¶ [d] Na chaffed hudoles fyw.

19 ¶ [e] Llŵyr-rodder i farwolaeth bob un a orweddo gyd ag anifail.

20 ¶ [f] Lladder yn farw a abertho i ddduwiau, onid i'r ARGLWYDD yn unig.

21 ¶ [g] Na orthrymma, ac na flina y dieithr; canys dieithraid fuoch chwithau yn nhîr yr Aipht.

22 ¶ [h] Na chyſtuddiwch un weddw, nac ymddifad.

23 O's cyſtuddiwch hwynt mewn un môdd, a gwaeddi o honynt ddim arnaf, mi a lŵyr-wrandawaf eu gwaedd hwynt;

24 A'm digoſaint a ennyn, a mi a'ch lladdaf â'r cleddyf; a bydd [i] eich gwragedd yn weddwon, a'ch plant yn ymddifaid.

25 ¶ [k] O's echwyni arian i'm pobl *ſy* dlawd yn dy ymmyl, na fydd fel occrwr iddynt: na ddôd uſuriaeth arnynt.

26 [l] O's cymmeri ddilledyn dy gymmydog ar ŵyſtl, dyro eſ adref iddo erbyn machludo haul.

27 O herwydd hynny yn unig *ſydd* i'w roddi arno eſ, hwnnw yw ei ddilledyn am ei groen eſ: mewn pa beth y gorwedd? a bydd, o's gwaedda eſe arnaf, i mi wrando, canys trugarog ydwyf fi.

28 ¶ [m] Na chabla 'r ‡ ſwyddogion, ac na felldithia bennaeth dy bobl.

29 ¶ Nac oeda *dalu* † 'r cyntaf o'th ffrwythau addfed, ac o'th • bethau gwlybion; dôd i mi [n] y cyntafanedig o'th feibion.

30 Felly y gwnâi am dy eidion, *ac* am dy ddafad; [o] ſaith niwrnod y bydd gyd â'i fam, a'r ŵythfed dydd y rhoddi eſ i mi.

31 ¶ A byddwch yn ddynion ſanctaidd i mi: [p] ac na fwytêwch gîg wedi ei yſglyfaethu yn y maes; teflwch eſ i'r cî.

[e] O's gweli aſyn yr hwn a'th gaſâ yn gorwedd dan ei phwnn; a beidi a'i gynnorthwyo? gan gynnorthwyo cynnorthwya gyd ag eſ. 2513.

6 Na ŵyra farn dy dlawd yn ei ymrafael.

7 Ymgadw ym mhell oddi wrth gamfatter: Na lâdd ychwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys [r] ni chyfiawnhâf fi'r annuwiol.

8 ¶ [s] Na dderbyn wobr, canys gwobr a ddalla 'r ‡ rhai ſy 'n gweled, ac a ŵyra eiriau 'r cyfiawn.

9 ¶ [h] Na orthrymma 'r dieithr; chwi a wyddoch † gâlon y dieithr; o herwydd chwi a fuoch ddieithraid yn nhîr yr Aipht.

10 [i] Chwê blynedd yr heui dy dîr, ac y ceſgli ei ffrŵyth:

11 A'r ſeithfed paid ag eſ, a gâd eſ yn llonydd, fel y caffo tlodion dy bobl fwytta: a bwyttäed bwyſtfil y maes eu gweddill hwynt: felly y gwnâi am dy winllan, ac am dy oliwydden.

12 [k] Chwê diwrnod y gwnâi dy waith, ac ar y ſeithfed dŷdd y gorphwyſi; fel y caffo dy ŷch a'th aſyn lonyddwch, ac y cymmero mâb dy forwyn gaeth, a'r dieithr ddŷn ei anadl atto.

13 Ac ymgedwch ym mhob peth a ddywedais wrthych; [l] na chofiwch enw duwiau eraill: na chlywer *hynny* o'th enau.

14 ¶ [m] Teirgwaith yn y flwyddyn y cedwi ŵyl i mi.

15 [n] Gŵyl y bara croyw a gedwi: ſaith niwrnod y bwyttâi fara croyw, fel y gorchymynnais it', ar yr amſer goſodedig o fis Abib: canys ynddo y daethoſt allan o'r Aipht: ac nac ymddangoſed *nêb* ger fy mron yn waglaw:

16 A gŵyl cynhauaf blaenffrwyth dy lafur yr hwn a heuaiſt yn y maes: a gŵyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynhullech dy lafur o'r maes.

17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywaid ger bron yr ARGLWYDD *dy* Dduw.

18 [p] Nac abertha waed fy aberth gyd â bara leſeinllyd: ac nac arhöed braſder fy ‡ aberth dros nôs hyd y borau.

19 [q] Dŵg i dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw y cyntaf o flaenffrwyth dy dîr. [r] Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

20 ¶ [s] Wele fi yn anfon angel o'th flaen i'th gadw ar y ffordd; ac i'th arwain i'r mann a barotoais.

21 Gwilia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef, na chyffroa eſ; canys ni ddioddef eich anwiredd, o blegid *y mae* fy enw ynddo ef.

22 O's gan wrando y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a leſarwyf, [t] mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwŷr.

23 [u] O herwydd fy angel a â o'th flaen di, [x] ac a'th ddŵg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid: a'r Canaaneaid, yr Heſiaid, a'r Jebuſiaid: a mi a'u difethaf hwynt.

24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na waſanaetha hwynt, ac [y] na wna yn ôl eu gweithredoedd hwynt, [z] ond llŵyrddnyſtria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

25 A chwi a waſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw ac [a] efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr, a [b] mi a dynnaf ymmaith *béb* clefyd o'th fyſg.

PEN. XXIII.

1 *Am enllib, a gau dyſtiolaeth.* 3, 6 *Am gyfiawnder.* 4 *Am gymmydogaeth.* 10 *Am y ſiwyddyn orphwys.* 12 *Am y Saboth.* 13 *Am ddelwaddoliaeth.* 14 *Am y tair gŵyl.* 18 *Am waed a braſder yr aberth.* 20 *Addaw Angel, a benditho o's bwy a ufuddhânt.*

NA [t] chyfod enlib; na ddôd dy lâw gyd a'r annuwiol i fod yn dyſt anwir.

2 ¶ [b] Na ddilyn lîaws i *wneutbur* drŵg; ac nac atteb mewn ymrafael, gan bwyſo yn ôl llaweroedd i ŵyro *barn.*

3 ¶ [c] Na pharcha 'r tlawd ychwaith yn ei ymrafael.

4 ¶ [d] O's cyfarfyddi ag eidion dy elyn, neu a'i aſyn, yn myned ar gyſrgoll, dychwel eſ adref iddo.

5 [e] O's gweli aſyn dy gaſâwr yn gorwedd dan ei bwn, a beidi a'i gynnorthwyo? gan gynnorthwyo cynnorthwya gyd ag eſ.

6 Na ŵyra farn dy dlawd yn ei ymrafael.

7 Ymgadw ym mhell oddi wrth gamfatter: Na lâdd ychwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys [f] ni chyfiawnhâf fi'r annuwiol.

8 ¶ [g] Na dderbyn wobr, canys gwobr a ddalla 'r ‡ rhai ſy 'n gweled, ac a ŵyra eiriau 'r cyfiawn.

9 ¶ [h] Na orthrymma 'r dieithr; chwi a wyddoch † gâlon y dieithr; o herwydd chwi a fuoch ddieithraid yn nhîr yr Aipht.

10 [i] Chwê blynedd yr heui dy dîr, ac y ceſgli ei ffrŵyth:

11 A'r ſeithfed paid ag eſ, a gâd eſ yn llonydd, fel y caffo tlodion dy bobl fwytta: a bwyttäed bwyſtfil y maes eu gweddill hwynt: felly y gwnâi am dy winllan, ac am dy oliwydden.

12 [k] Chwê diwrnod y gwnâi dy waith, ac ar y ſeithfed dŷdd y gorphwyſi; fel y caffo dy ŷch a'th aſyn lonyddwch, ac y cymmero mâb dy forwyn gaeth, a'r dieithr ddŷn ei anadl atto.

13 Ac ymgedwch ym mhob peth a ddywedais wrthych; [l] na chofiwch enw duwiau eraill: na chlywer *hynny* o'th enau.

14 ¶ [m] Teirgwaith yn y flwyddyn y cedwi ŵyl i mi.

15 [n] Gŵyl y bara croyw a gedwi: ſaith niwrnod y bwyttâi fara croyw, fel y gorchymynnais it', ar yr amſer goſodedig o fis Abib: canys ynddo y daethoſt allan o'r Aipht: ac nac ymddangoſed *nêb* ger fy mron yn waglaw:

16 A gŵyl cynhauaf blaenffrwyth dy lafur yr hwn a heuaiſt yn y maes: a gŵyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynhullech dy lafur o'r maes.

17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywaid ger bron yr ARGLWYDD *dy* Dduw.

18 [p] Nac abertha waed fy aberth gyd â bara leſeinllyd: ac nac arhöed braſder fy ‡ aberth dros nôs hyd y borau.

19 [q] Dŵg i dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw y cyntaf o flaenffrwyth dy dîr. [r] Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

20 ¶ [s] Wele fi yn anfon angel o'th flaen i'th gadw ar y ffordd; ac i'th arwain i'r mann a barotoais.

21 Gwilia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef, na chyffroa eſ; canys ni ddioddef eich anwiredd, o blegid *y mae* fy enw ynddo ef.

22 O's gan wrando y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a leſarwyf, [t] mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwŷr.

23 [u] O herwydd fy angel a â o'th flaen di, [x] ac a'th ddŵg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid: a'r Canaaneaid, yr Heſiaid, a'r Jebuſiaid: a mi a'u difethaf hwynt.

24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na waſanaetha hwynt, ac [y] na wna yn ôl eu gweithredoedd hwynt, [z] ond llŵyrddnyſtria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

25 A chwi a waſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw ac [a] efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr, a [b] mi a dynnaf ymmaith *béb* clefyd o'th fyſg.

Chwefr. 8. P. ‡ Neu, *Dderbyn.* [a] Sal. 15. 3. [b] Lef. 19. 15. Deu. 1. 17. [c] Sal. 72. 2. [d] Deut. 12. 1. Job 31. 29.

2513. [c] Deut. 22. 28. † Heb. *Pwyſed.* [d] Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 9. [e] Lef. 18. 23. a 20. 15. [f] Deut. 13. 6, 13, &c. a 17, 2. 1 Mac. 2. 24. [g] Ecſod. 23. 9. Lef. 19. 33. a 25. 35. [h] Zec. 7. 10. Deut. 10. 18. a 24. 17. a 27. 19. Eſay 1. 17. Jago 1. 27. [i] Sal. 109. 9. [k] Lef. 25. 35, 36, 37. Deut. 23. 19. Neh. 5. 7. Sal. 15. 5. Ezec. 18. 8, 17. [l] Deut. 24. 6, 10, 13. Job 24. 3, 9. Diar. 20. 16. a 22. 27. Amos 2. 8. [m] Preg. 10. 20. Act. 23. 5. Jud. 8. ‡ *Duwiau.* † Heb. *dy gyflawnder.* • Heb. *ddagrau.* [n] Pen. 13. 2, 12. a 34. 19. Deut. 15. 19. [o] Lef. 22. 27. [p] Lef. 22. 8. Ezec. 44. 31.

Diar. 24. 17. a 25. 21. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

[q] Deut. 14. [r] Deut. 14. [s] Pen. 33. 2, 14. Num. 20. 16. [t] Gen. 12. 3. Deut. 30. 7. Jer. 30. 20. [u] Ad. 20. [x] Joſ. 24. 11. [y] Lef. 18. 3. Deut. 12. 31. [z] Pen. 34. 13. Num. 33. 52. Deut. 7. 5, 25. a 12. 3. [a] Deut. 28. 5, 8. [b] Pen. 15. 26. Deut. 7. 15.

26 ¶ [c] Ni

2513. 26 ¶ [c] Ni bydd yn dy dîr di ddim yn erthylu, na heb hîlio: mi a gyflawnaf rifedi
[c] Deut. 7. 14. dy ddyddiau.
27 Mi a anfonaf fy arſwyd o'th flaen, ac
[d] Deut. 7. 20. a ddifethaf yr holl bobl y deui attynt, ac a
Joſ. 24. 12. wnâf i'th holl elynion droi eu gwarrau attat.
Doeth. 12. 8. 28 A [d] mi a anfonaf gaccwn o'th flaen, a
[e] Deut. 7. 22. hwy a yrrant yr Hefiaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid allan o'th flaen di.
[f] Gen. 15. 18. 29 [e] Ni yrraf hwynt allan o'th flaen di mewn un flwyddyn; rhag bod y wlâd yn anghyfannedd, ac i fwyſtfilod y maes amlhâu yn dy erbyn di.
Num. 34. 3. Deut. 11. 24. 30 O ſeſur ychydig ac ychydig y gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes i ti gynnyddu ac etifeddu 'r tîr.
Joſ. 1. 4. 1 Bren. 4. 21, 24. Sal. 72. 8. 31 A [f] goſodaf dy derfyn o'r môr côch hyd fôr y Philiſtiaid, ac o'r diffeithwch hyd yr afon: canys mi a roddaf yn eich meddiant breſwylwŷr y tîr, a thi a'u gyrri hwynt allan o'th flaen.
[g] Pen. 34. 15. Deut. 7. 2. 32 [g] Na wnâ ammod â hwynt, nac â'u duwiau.
[h] Pen. 34. 12. Deut. 7. 16. 33 Na âd iddynt drigo yn dy wlâd, rhag iddynt beri it' bechu i'm herbyn: canys o's gwaſanaethi di eu duwiau hwynt, [h] diau y bydd *hynny* yn dramgwydd i ti..

Joſ. 23. 13. Barn. 2. 3. 1 Sam. 18. 21. Sal. 106. 36.

PEN. XXIV.

Chwefr. 9. B. 1 *Galw Moſes i'r mynydd.* 3 *Y bobl yn addo ufudd-dod.* 4 *Moſes yn adeiladu allor a deuddeg colofn.* 6 *Yn taenellu gwaed y Cyfammod.* 14 *Aaron a Hur a ſiars y bobl arnynt.* 15 *Moſes yn myned i'r mynydd, lle y mae efe yn aros ddeugain niwrnod, a deugain nôs.*

AC efe a ddywedodd wrth Foſes, Tyred i fyny at yr ARGLWYDD, ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, a'r dêg a thrugain o henuriaid Iſrael: ac addolwch o hirbell.

2 Ac aed Moſes ei hun at yr ARGLWYDD, ac na ddelont hwy, ac nac aed y bobl i fyny gyd ag ef.

3 ¶ A Moſes a ddaeth, ac a fynegodd i'r bobl holl eiriau 'r ARGLWYDD, a'r holl farnedigaetheu: ac attebodd yr holl bobl yn
[a] Pen. 19. 8. Ad. 7. Deut. 5. 27. unair, ac a ddywedaſant, [a] ni a wnawn yr holl eiriau a leſarodd yr ARGLWYDD.

4 A Moſes a 'ſgrifennodd holl eiriau 'r ARGLWYDD, ac a gododd yn forau, ac a adeiladodd allor îs law 'r mynydd, a deuddeg colofn, yn ôl deuddeg llwyth Iſrael.

5 Ac efe a anfonodd langciau meibion Iſrael, a hwy a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a aberthaſant fuſtych yn ebyrth hêdd i'r ARGLWYDD.

6 A chymmerodd Moſes hanner y gwaed, ac a'i goſododd mewn cawgiau, a hanner
[b] Ad. 3. y gwaed a daenellodd efe ar yr allor.
[c] Heb. 9. 20. a 13. 20. 1 Pedr 1. 2. 7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac a'i darllenodd lle y clywai 'r bobl: a dywedaſant, [b] Ni a wnawn, ac a wrandâwn yr hyn oll a leſarodd yr ARGLWYDD.
[d] Ezec. 1. 26. a 10. 1. 8 A chymmerodd Moſes y gwaed, ac a'i taenellodd ar y bobl, ac a ddywedodd, Wele
[e] Gen. 16. 13. a 32. 30. [c] waed y cyfammod yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi, ar ôl yr holl eiriau hyn.

9 ¶ Yna 'r aeth Moſes i fyny, ac Aaron, Nadab, ac Abihu, a dêg a thrugain o henuriaid Iſrael.

Pen. 33. 20. Deut. 4. 33. Bar. 13. 23. 10 A gwelſant Dduw Iſrael, a than ei draed megis gwaith o faen [d] Saphir, ac fel corph y nefoedd o ddiſgleirder.

11 Ac ni roddes ei law ar bendefigion meibion Iſrael, ond [e] gwelſant Dduw, a bwyttaſant, ac yfaſant.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth 2513.
Foſes, Tyred i fyny attaf i'r mynydd a bydd yno: a mi a roddaf it' [f] lechau cerrig, a
[f] Pen. 31. 18. a 32. 16. chyfraith, a gorchymynion y rhai a 'ſgrifennais i'w dyſgu hwynt.

13 A chododd Moſes, a Joſua [g] ei weinidog, ac aeth Moſes i fyny i fynydd Duw.
[g] Pen. 32. 17.

14 Ac wrth yr henuriaid y dywedodd, Arhoſwch ni yma, hyd oni ddelom attoch dracheſn: ac wele Aaron a Hur gyd â chwi; pwy bynnag *a fyddo* ag achos iddo, deued attynt hwy.

15 A Moſes a aeth i fyny i'r mynydd; a
[h] Pen. 19. chwmmwl a orchuddiodd y mynydd.

16 A [i] gogoniant yr ARGLWYDD a arhôdd ar fynydd Sinai, a'r cwmmwl a'i
[i] Num. 14. 10. gorchuddiodd chwê diwrnod, ac efe a alwodd am Foſes y ſeithfed dydd o ganol y cwmmwl.

17 A'r golwg ar ogoniant yr ARGLWYDD *oedd* fel tân [k] yn difa ar ben y mynydd, yng-
[k] Deut. 4. 36. olwg meibion Iſrael.

18 A Moſes a aeth i ganol y cwmmwl, ac
[l] Pen. 34. 28. a aeth i fyny i'r mynydd: a [l] bu Moſes yn y mynydd ddeugain niwrnod, a deugain nôs.
Deut. 9. 9.

PEN. XXV.

1 *Pa beth ſydd raid i'r Iſraëliaid ei offrwm tu ag at wneuthur y Babell.* 10 *Dull yr Arch.* 17 *Y drugareddfa a'r Cerubiaid.* 23 *Y Bwrdd a'i arlwy.* 31 *Y Canhwyllbren a'i offer.*

† Heb. *zymeryd.* ‡ *Offrwm*

A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Iſrael, † am ddwyn *dyrcha-* o honynt i mi ‡ offrwm: [a] gan bob gŵr *fael.*
ewyllyſgar ei gâlon y cymmerwch fy
[a] Pen. 35. 5. offrwm.

3 A dymma 'r offrwm a gymmerwch
[1] Cron. 29. 3, 5, 9, ganddynt; aur, ac arian, a phres,

4 A *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, 14.
a ‡ lliain main, a *blêw* geifr, Ezr. 2. 68.

5 A chrŵyn hyrddod yn gochion, a
a 3. 5. chrŵyn daearfoch, a choed Sittim, Neh. 11.

6 [b] Olew i'r goleuni, [c] llyſieuau i olew 2.
'r ennaint, ac i'r [d] pêr-arogldarth, ‡ *Sidan.*

7 Meini Onics, a meini i'w goſod yn [e] yr
[b] Pen. 27. 20. Ephod, ac yn [f] y ddwyfronneg.

8 A gwnânt i mi gyſſegr, fel [g] y gallwyf
[c] Pen. 30. 23. drigo yn eu mŷſg hwynt.

9 Yn ôl holl waith y tabernacl, a gwaith
[d] Pen. 30. 34. ei holl ddodrefn y rhai 'r ydwyf yn eu dangos it', felly y gwnewch.
[e] Pen. 28. 4, 6.

10 ¶ A [h] gwnânt Arch o goed Sittim, o
[f] Pen. 28. 15. ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd, a chufydd a hanner ei huchder.

11 A gwiſg hi ag aur coeth; o fewn ac
[g] Pen. 29. 45. oddi allan y gwiſgi hi: a gwnâ arni goron o aur o amgylch.
1 Bren. 6. 12.

12 Bwrw iddi hefyd bedair modrwy aur, 12.
a dôd ar ei phedair congl: dwy fodrwy ar
2 Cor. 6. 16. un yſtlys iddi, a dwy fodrwy ar yr yſtlys arall iddi.
Heb. 3. 6.

13 A gwnâ droſolion o goed Sittim, a
Dad. 21. 3. gwiſg hwynt ag aur.
[h] Pen. 37. 1.

14 A goſod y troſolion trwy 'r modrwyau
Heb. 9. 4. gan yſtlys yr Arch, i ddwyn yr Arch arnynt.
[i] 1 Bren. 8. 8.

15 [i] Ym modrwyau 'r Arch y bydd y troſolion, na ſymmuder hwynt oddi wrthi.
[k] Pen. 16. 34. a 31. 18. Deut. 10. 2.

16 A dôd yn yr Arch [k] y dyſtiolaeth a roddaf it'.

17 A [l] gwnâ drugareddfa o aur coeth, o
[1] Bren. 8. 9. ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd.

18 A gwnâ ddau Gerub o aur; o gyſan-
Heb. 9. 4. waith morthwyl y gwnai hwynt, yn nau
[l] Pen. 37. 6. gwrr y drugareddfa.

19 Un

2513. 19 Un Cerub a wnâi yn y naill ben, a'r Cerub arall yn y pen arall: o'r drugareddfa, ar ei dau ben hi y gwnewch y Cerubiaid.

m 1 Bren. 8. 7. 1 Cron. 28. 18. Heb. 9. 5. 20 A bydded m y Cerubiaid yn lledu *eu* heſgyll i fynu, gan orchuddio 'r drugareddfa a'u heſgyll, a'u hwynebau bob un at eu gilydd: tu a'r drugareddfa y bydd wynebau 'r Cerubiaid.

21 A dôd y drugareddfa i fynu ar yr Arch, ac yn yr Arch dôd y dyſtiolaeth a roddaf i ti.

n Pen. 29. 42. a 30. 36. Lef. 16. 2. Num. 7. 89. a 17. 4. o Pen. 37. 10. 1 Bren. 7. 48. 2 Cron. 4. 3. 22 A n mi a gyfarfyddaf â thi yno, ac a lefaraf wrthyt oddi ar y drugareddfa, oddi rhwng y ddau Gerub y rhai a fyddant ar Arch y dyſtiolaeth, yr holl bethau a orchymynnwyf wrthyt i feibion Iſrael.

23 ¶ A o gwnâ di fwrdd o goed Sittim, o ddau gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, a chufydd a hanner ei uchder.

24 A goſod aur coeth droſto, a gwnâ iddo goron o aur o amgylch.

25 A gwnâ iddo wregys *o lâd* llâw o amgylch, a gwnâ goron aur ar ei wregys o amgylch.

26 A gwnâ iddo bedair modrwy o aur, a dôd y modrwyau wrth y pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei bedwar troed.

27 Ar gyfer y cylch y bydd y modrwyau, yn lleoedd i'r troſolion i ddwyn y bwrdd.

28 A gwnâ 'r troſolion o goed Sittim, a gwîſg hwynt ag aur, fel y dyger y bwrdd arnynt.

p Num. 4. 7. ‡ Neu, *gorchuddir.* 29 A gwnâ p ei ddyſglau ef, a'i lŵyau, a'i gaeadau, a'i phiolau, y rhai y ‡ tywelltir â hwynt: o aur coeth y gwnâi hwynt.

30 A dôd ar y bwrdd q y bara dangos ger bron fy wyneb yn waſtadol.

q Lef. 24. 5. r Pen. 37. 17. 1 Bren. 7. 49. Zech. 4. 2. Dad. 1. 12. 2 4. 5. 31 ¶ r Gwnâ hefyd ganhwyllbren; o aur pûr yn gyfanwaith y gwnair y canhwyllbren: ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnappiau, a'i flodau, a fyddant o'r un.

32 A *bydd* chwê chaingc yn dyfod allan o'i yſtlyſau: tair caingc o'r canhwyllbren o un tu, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r tu arall.

33 Tair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar un gaingc: a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall; felly ar y chwê chaingc *a fyddo* 'n dyfod allan o'r canhwyllbren.

34 Ac yn y canhwyllbren y bydd pedair padell ar waith almonau, a'i gnappiau, a'i flodau.

35 A bydd cnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, yn ôl y chwê chaingc a ddeuant o'r canhwyllbren.

s Pen. 27. 21. a 30. 8. Lef. 24. 3, 4. ‡ Neu, *gyfodi.* t Num. 8. 2. u Num. 8. 4. x Cron. 28. 11, 19. Act. 7. 44. Heb. 8, 5. 36 Eu cnappiau, a'u ceingciau a fyddant o'r un: y cwbl fydd aur coeth o un cyfanwaith morthwyl.

37 A thi a wnâi ei ſaith luſern ef, ac s a ‡ oleui ei luſernau ef, fel t y goleuo efe ar gyfer ei wyneb.

38 A *bydded* ei efeiliau, a'i gaſnau o aur u coeth.

39 O dalent o aur coeth y gwnai ef, a'r holl leſtri hyn.

40 Ond u gwêl wneuthur yn ôl eu portreiad hwynt a ddangoſwyd it' yn y mynydd.

PEN. XXVI.

1 Dêg llenn y Tabernacl. 7 Yr un llenn ar ddêg o flêw geifr. 14 Y Babell-lenn o grwyn hyrddod. 15 Byrddau 'r Tabernacl gyd â 'u morteiſiau a'u barrau. 31 Y wahanlenn i'r Arch. 36 Y gaeadlenn i'r drŵs.

a Pen. 36. 8. † Heb. *waith y cywraint.* 2513. a Y Tabernacl hefyd a wnâi di o ddêg llenn o liain main cyfrodedd, ac o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad: yn Gerubiaid o † gywreinwaith y gwnâi hwynt.

2 Hŷd un llenn *fydd* wŷth gufydd ar hugain, a lled un llenn *fydd* pedwar cufydd; yr un meſur a fydd i'r holl lenni.

3 Pum llenn a fyddant ynglŷn bob un wrth eu gilydd, a phum llenn *eraill* a fyddant ynglŷn wrth eu gilydd.

4 A gwnâ ddolennau o *ſidan* glas ar ymmyl un llenn, ar y cwrr, yn y cydiad; ac felly y gwnâi ar ymmyl eithaf llenn arall yn yr ail gydiad.

5 Dêg dolen a deugain a wnâi di i un llenn, a dêg dolen a deugain a wnâi ar gwrr y llenn *a fyddo* yn yr ail gydiad: y dolennau a dderbynniant bob un ei gilydd.

6 Gwnâ hefyd ddêg bâch a deugain o aur, a chydia â'r bachau y llenni bob un wrth ei gilydd, fel y byddo yn un tabernacl.

7 ¶ A b gwnâ lenni o *ſiew* geifr *i fod* yn babell-lenn ar y tabernacl: un llenn ar ddêg a wnâi. b Pen. 36. 14.

8 Hŷd un llenn *fydd* dêg cufydd ar hugain, a lled un llenn *fydd* pedwar cufydd; a'r un meſur *fydd* i'r un llenn ar ddêg.

9 A chydia bum llenn wrthynt eu hun: a chwê llenn wrthynt eu hun, a dybla 'r chweched lenn ar gyfer wyneb y babell-lenn

10 A gwnâ ddêg dolen a deugain ar ymmyl y naill lenn, ar y cwrr, yn y cydiad *cyntaf*; a dêg dolen a deugain ar ymmyl y llenn *arall* yn yr ail gydiad.

11 A gwnâ ddêg bâch a deugain o brês, a dôd y bachau yn y dolennau, a chylymma 'r babell-lenn, fel y byddo yn un.

12 A'r gweddill a fyddo dros ben, o lenni y babell-lenn, *ſef* yr hanner llenn weddill, a fydd yng ngweddill ar du cefn y tabernacl.

13 Fel *y byddo* o'r gweddill gufydd o'r naill du, a chufydd o'r tu arall, o hŷd y babell-lenn: bydded hynny dros ddau yſtlys y tabernacl, o'r tu yma ac o'r tu accw, i'w orchuddio.

14 A c gwnâ dô i'r babell-lenn o grŵyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a thô o grwyn daearfoch yn uchaf. c Pen. 36. 19.

15 ¶ A gwnâ i'r tabernacl yſtyllod o goed Sittim, yn eu ſefyll.

16 Dêg cufydd fydd hŷd yſtyllen, a chufydd a hanner cufydd fydd lled pob yſtyllen.

17 *Bydded* † dau dyno i un bwrdd, wedi eu goſod mewn trefn, bob un ar gyfer ei gilydd: felly y gwnâi am holl fyrddau 'r tabernacl. † Heb. *dwy láw.*

18 A gwnâ 'ſtyllod i'r tabernacl, ugain yſtyllen o'r tu dehau, tu a'r dehau.

19 A gwnâ ddeugain mortais arian dan yr ugain yſtyllen, dwy fortais dan un yſtyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan yſtyllen arall, i'w dau dyno.

20 A *gwnâ* i ail yſtlys y tabernacl, o du 'r gogledd ugain yſtyllen,

21 A deugain mortais o arian, dwy fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais dan yſtyllen arall.

22 Hefyd i yſtlys y tabernacl o du'r gorllewin, y gwnâi chwêch yſtyllen.

23 A dwy 'ſtyllen a wnâi i gonglau 'r tabernacl yn y ddau yſtlys.

24 A byddant wedi eu ‡ cyſſylltu oddi tanodd: byddant hefyd wedi eu cŷd-gydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau; i'r ddwy gongl y byddant. ‡ *Cŷdnodd bleth.*

25 A byddant yn wŷth yſtyllen, a'u morteiſiau

2513. teiſiau arian yn un fortais ar bymtheg: dwy fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais dan yſtyllen arall.

26 ¶ Gwnâ hefyd farrau o goed Sittim, pump i yſtyllod un yſtlys i'r tabernacl.

27 A phum barr i 'ſtyllod ail yſtlys y tabernacl, a phum barr i yſtyllod yſtlys y tabernacl i'r ddau yſtlys tu a'r gorllewin.

28 A'r barr canol ynghanol yr yſtyllod, a gyrraedd o gwrr i gwrr.

29 Goſod hefyd aur dros yr yſtyllod, a gwnâ eu modrwyau o aur, i oſod y barrau trwyddynt: gwiſg y barrau hefyd ag aur.

[d] Pen. 25. 9, 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5. 30 A chyfod y tabernacl [d] wrth ei bortreiad, yr hwn a ddangoſwyd it' yn y mynydd.

[e] Pen. 36. 35. [f] 2 Cron. 3. 14. Mat. 27. 51. 31 ¶ A [e] gwnâ [f] wahanlenn o *ſidan* glâs, porphor, a ſgarlad, ac o liain main cyfrodedd: â Cherubiaid o waith cywraint y gwnai hi.

Heb. 9. 3. 32 A dôd hi ar bedair colofn o *goed* Sittim wedi eu gwiſgo ag aur, au pennau o aur ar bedair mortais arian.

33 ¶ A dôd y wahanlenn wrth y bachau, ſel y gellych ddwyn yno o fewn y wahanlen Arch y dyſtiolaeth: a'r wahanlenn a [g] Heb. 9. 2, 3. wnâ wahan i chwi rhwng [g] y cyſſegr, a'r cyſſegr ſancteiddiolaf.

34 Dôd hefyd y drugareddfa ac Arch y dyſtiolaeth yn y cyſſegr ſancteiddiolaf.

[h] Heb. 9. 2. 35 A [h] goſod y bwrdd o'r tu allan i'r wahanlen, a'r canhwyllbren gyferbynn a'r bwrdd ar y tu dehau i'r tabernacl: a dôd y bwrdd ar du 'r gogledd.

[i] Pen. 36. 37. 36 A [i] gwnâ gaeadlenn i ddrŵs y babell, o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, ac o liain main cyfrodedd o wniadwaith.

[k] Pen. 36. 38. 37 A gwnâ i'r gaeadlenn bum colofn o *goed* Sittim, a [k] gwiſg hwynt ag aur: a'u pennau fydd o aur, a bwrw iddynt bum mortais brês.

PEN. XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm a'i lleſtri.* 9 *Cynteddfa 'r Tabernacl wedi ei gau â llenni ac â cholofnau.* 18 *Meſur y Cynteddfa.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

[a] Pen. 38. 1. ‡ *Bedwar. ſgŵar.* GWnâ hefyd [a] allor o goed Sittim, o bum cufydd o hŷd, a phum cufydd o lêd: yn ‡ bedeirongl y bydd yr allor, a'i huchder o dri chufydd.

2 A gwnâ ei chyrn ar ei phedair congl: [b] Edrych Num. 16. 28. o'r un y bydd ei chyrn; a [b] gwiſg hi â phrês.

3 Gwnâ hefyd iddi bedyll i dderbyn ei lludw, a'i rhawiau, a'i chawgiau, a'i chigweiniau, a'i phedyll tân: ei holl leſtri a wnâi o brês.

4 A gwnâ iddi alch o brês, ar waith rhŵyd; a gwna ar y rhŵyd bedair modrwy o brês ar ei phedair congl.

5 A dôd hi dan amgylchiad yr allor oddi tanodd, ſel y byddo 'r rhŵyd hyd hanner yr allor.

6 A gwnâ droſolion i'r allor *ſef* troſolion o goed Sittim, a gwiſg hwynt â phrês.

7 A dôd ei throſolion trwy 'r modrwyau, a bydded y troſolion ar ddau yſtlys yr allor i'w dwyn hi.

8 Gwnâ hi ag yſtyllod yn gau: ſel [c] y [c] Pen. 25. 40. a 26. 30. † Heb. *dangoſodd.* [d] Pedr 38. 9. † dangoſwyd i ti yn y mynydd; ſelly y gwnânt hi.

9 ¶ A [d] gwnâ gynteddfa 'r tabernacl ar y tu dehau tu a'r dehau: llenni 'r cynteddfa fyddant liain main cyfrodedd, o gan cufydd o hŷd i un yſtlys.

10 A'i hugain colofn, a'u hugain mortais *ſydd* o brês: pennau 'r colofnau, a'u cylchau *ſydd* o arian. 2513.

11 Felly o du'r gogledd ar hŷd, y bydd llenni, o gan *cufydd* o hŷd, a'u hugain colofn, a'u hugain mortais o brês: a phennau 'r colofnau, a'u cylchau o arian.

12 ¶ Ac i lêd y cynteddfa o du 'r gorllewin *y bydd* llenni o ddêg cufydd a deugain: eu colofnau *ſyddant* ddêg, a'u morteiſiau yn ddêg.

13 A lêd y cynteddfa tu a'r dwyrain o godiad haul, *a ſydd* ddêg cufydd a deugain.

14 Y llenni o'r *naill* du *a ſyddant* bymtheg cufydd, eu colofnau yn dair a'u morteiſiau yn dair.

15 Ac i'r ail du *y bydd* pymtheg llenn eu tair colofn a'u tair mortais.

16 ¶ Ac i borth y cynteddfa, *y gwnâir* caeadlenn o ugain cufydd o *ſidan* glâs, porphor, ac yſgarlad, ac o liain main cyfrodedd o wniadwaith: eu pedair colofn, a'u pedair mortais.

17 Holl golofnau 'r cynteddfa o amgylch a gylchir ag arian: a'u pennau yn arian, a'u morteiſiau yn brês.

18 ¶ Hŷd y cynteddfa *ſydd* gan cufydd, a'i lêd yn ddêg a deugain o bob tu: a phum cufydd o uchder o liain main cyfrodedd, a'u morteiſiau o brês.

19 Holl leſtri 'r tabernacl yn eu holl waſanaeth, a'i holl hoelion hefyd, a holl hoelion y cynteddfa fyddant o brês.

[e] Lef. 24. 2. 20 ¶ A [e] gorchymmyn di thau i feibion † Heb. *ddyrchafu.* Iſrael ddwyn o honynt attat bur olew 'r oliwydden coethedig, yn oleuni, i beri i'r [f] Pen. 26. 31, 32. lamp † loſgi yn waſtad.

[g] Pen. 30. 8. 21 Ym mhabell y cyfarfod [f] o'r tu allan i'r wahanlenn, yr hon *ſydd* o flaen y dyſtiolaeth, y treſna [g] Aaron a'i feibion hwnnw, o'r hŵyr hyd y borau, ger bron yr ARGLWYDD: deddf dragywyddol fydd, trwy eu hoeſoedd, gan feibion Iſrael.

1 Sam. 3. 3. 2 Cron. 13. 11.

PEN. XXVIII.

1 *Neillduo Aaron a'i feibion i ſŵyddau yr offeiriaid.* 2 *Gorchymmyn gwiſgoedd ſanctaidd.* 6 *Yr Ephod.* 15 *Y ddwyfronneg a'r deuddeg maen gwerthfawr.* 30 *Yr Urim a'r Thummim.* 31 *Mantell yr Ephod gyd â'i phomgranadau a'i chlŷch.* 36 *Dalen y meitr.* 39 *Y bais wniadwaith.* 40 *Gwiſgoedd meibion Aaron.*

[a] Heb. 5. 1, 4. A Chymmer [a] Aaron dy frawd attat, a'i feibion gyd ag ef, o blith meibion Iſrael, i offeiriadu i mi: *ſef* Aaron, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar meibion Aaron.

[b] Pen. 39. 2. 2 [b] Gwnâ hefyd wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd; er gogoniant a harddwch.

[c] Pen. 36. 1. [d] Pen. 31. 3. a 35. 30. 3 A [c] dywed wrth yr holl rai doeth o gâlon, [d] y rhai a lenwais i ag yſbryd doethineb, am wneuthur o honynt ddillad Aaron i'w ſanctaiddio ef i offeiriadu i mi.

4 A dymma 'r gwiſgoedd a wnânt, dwyfronneg, ac Ephod, mantell hefyd, a phais o waith edau a nodwydd, meitr, a gwregys: felly y gwnânt wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd, ac i'w feibion i offeiriadu i mi.

5 Cymmerant gan hynny aur, a *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a liain main.

6 ¶ A gwnânt yr Ephod o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a liain main cyfrodedd o waith cywraint.

7 Dwy yſgwydd fydd iddi wedi eu cyd-

2513. io wrth ei dau gwrr: ac felly y cydir hi ynghyd.

8 A gwregys cywraint ei Ephod ef yr hwn fydd arni, fydd o'r un, yn unwaith â hi: o aur, *ſidan* glâs, â phorphor, 'ſgarlad hefyd, a lliain main cyfrodedd.

9 Cymmer hefyd ddau faen Onics, a nâdd ynddynt enwau meibion Iſrael.

10 Chwêch o'u henwau ar un maen; a'r chwê henw arall ar yr ail maen, yn ôl eu genedigaeth.

e Doeth. 18, 24. 11 e A gwaith naddwr mewn maen fel naddiadau ſêl, y neddi di 'r ddau faen, ag enwau meibion Iſrael: gwnâ hwynt a boglynnau o aur o'u hamgylch.

12 A goſod y ddau faen ar yſgwyddau 'r Ephod, yn feini coffadwriaeth i feibion Iſrael. Ac Aaron a ddŵg eu henwau hwynt ger bron yr ARGLWYDD ar ei ddwy yſgwydd yn goffadwriaeth.

13 ¶ Gwnâ hefyd foglynnau aur;

14 A dwy gadŵyn o aur coeth yn eu pennau: o blethwaith y gwnâi hwynt: a dôd y cadŵynau plethedig ynglŷn wrth y boglynnau.

f Pen. 39. 8. 15 ¶ f Gwnâ hefyd ddwyfronneg barnedigaeth o waith cywraint; ar waith yr Ephod y gwnâi hi: o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd y gwnâi hi.

16 Pedeirongl fydd hi *yn* ddau ddyblyg; yn rhychwant ei hŷd, ac yn rhychwant ei llêd.

17 Llanw hi yn llawn o feini, *ſef* pedair rhês o feini: un rês fydd ‡ Sardius, a Thophas, a 'Smaragdus: hyn fydd y rhês gyntaf.

‡ Neu. *Rubi.*

18 A'r ail rês *fydd* Carbuncl, Saphir, ac Adamant.

19 A'r drydedd rês *fydd* Lygur, ac Achat, ac Amethyſt.

20 Y bedwaredd rês *fydd* Beryl, ac Onics, a Jaſpis: byddant wedi eu goſod mewn aur yn eu lleodd.

21 A'r meini fyddant ag enwau meibion Iſrael, yn ddeuddeg yn ôl eu henwau hwynt: o naddiad ſêl, bob un wrth ei enw y byddant yn ôl y deuddeg llŵyth.

22 ¶ A gwnâ ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith o aur coeth.

23 Gwnâ hefyd ar y ddwyfronneg ddwy fodrwy o aur, a dôd y ddwy fodrwy wrth ddau gwrr y ddwyfronneg.

24 A dôd y ddwy gadwyn blethedig o aur, trwy 'r ddwy fodrwy, ar gyrrau 'r ddwyfronneg.

25 A'r ddau ben arall i'r ddwy gadwyn blethedig dôd ynglŷn wrth y ddau foglyn, a dôd ar yſgwyddau 'r Ephod o'r tu blaen.

26 ¶ Gwnâ hefyd ddwy fodrwy o aur, a goſod hwynt ar ddau ben y ddwyfronneg; ar yr ymmyl *ſydd* ar yſtlys yr ephod o'r tu mewn.

27 A gwnâ ddwy fodrwy o aur, a dôd hwynt ar ddau yſtlys yr Ephod oddi tanodd, tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr Ephod.

28 A'r ddwyfronneg a rwymant â'u modrwyau wrth fodrwyau 'r Ephod â llinyn o *ſidan* glâs, fel y byddo oddi ar wregys yr Ephod, fel na ddattoder y ddwyfronneg oddi wrth yr Ephod.

29 A dyged Aaron yn nwyfronneg y farnedigaeth, enwau meibion Iſrael ar ei gâlon, pan ddelo i'r cyſſegr, yn goffadwriaeth ger bron yr ARGLWYDD yn waſtadol.

30 ¶ A g dôd ar ddwyfronneg y farnedigâeth yr Urim a'r Thummim, a byddant ar gâlon Aaron pan elo i mewn ger bron yr ARGLWYDD: ac Aaron a ddŵg farnedigaeth meibion Iſrael ar ei gâlon, ger bron yr ARGLWYDD yn waſtadol. 2513. g Lef. 8. 8. Deut. 33. 8. 1 Sam. 28. 6.

31 ¶ h Gwnâ hefyd ſantell yr Ephod oll o *ſidan* glâs. Ezra 2. 63. Neh. 7. 65.

32 A bydd twll yn ei phen ucha f hi ar ei chanol: gwrŷm o waith gwehydd o amgylch y twll, megis twll llurig fydd iddi, rhag rhwygo. h Pen. 39. 22.

33 ¶ A gwnâ ar ei godrau hi bomgranadau o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, ar ei godrau o amgylch; a chlŷch o aur rhyngddynt o amgylch.

34 Clôch aur a phomgranad, *a* chlôch aur a phomgranad, ar odrau 'r ſantell o amgylch.

35 i A hi a fydd am Aaron wrth weini; a cheir clywed ei ſŵn ef pan ddelo i'r cyſſegr, ger bron yr ARGLWYDD, a phan elo allan, fel na byddo farw. i Eccl. 45. 9.

36 ¶ k Gwnâ hefyd ddalen o aur coeth; a nâdd arni fel naddiadau ſêl, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD. k Pen. 39. 30.

37 A goſod hi wrth linyn o *ſidan* glâs, a bydded ar y meitr: o'r tu blaen i'r meitr y bydd.

38 A hi a fydd ar dalcen Aaron, fel y dygo Aaron anwiredd y pethau ſanctaidd a gyffegro meibion Iſrael yn eu holl roddion ſanctaidd: ac yn waſtad y bydd ar ei dalcen ef, fel y byddo iddynt ffafr ger bron yr ARGLWYDD.

39 ¶ Gweithia ag edau a nodwydd y bais o liain main: a gwnâ feitr o liain main; a'r gwregys a wnâi o wniadwaith.

40 ¶ I feibion Aaron hefyd y gwnâi beiſiau, a gwna iddynt wregyſau: gwnâ hefyd iddynt gappiau, er gogoniant a harddwch.

41 A gwiſg hwynt am Aaron dy frawd a'i feibion gyd ag ef: ac l enneinia hwynt, ‡ cyſſegra hwynt hefyd, a ſancteiddia hwynt i offeiriadu i mi. l Pen. 29. 7. a 20. 30. ‡ Heb. *llanw eu*

42 Gwnâ hefyd iddynt lodrau lliain i guddio eu cnawd noeth: o'r lwynau hyd y *llâw.* morddwydydd y byddant.

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion pan ddelont i mewn i babell y cyſarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor i weini yn y cyſſegr, fel na ddygont anwiredd, a marw: *hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef, ac i'w hâd ar ei ôl.

PEN. XXIX.

1 Yr aberth a'r ſeremoniau a arferid wrth gyſſegru 'r offeiriaid. 28 Y llêſg-offrwm gwaſtadol. 45 Addewid Duw ar drigo ymhlith plant Iſrael.

DYmma hefyd yr hyn a wnâi di iddynt i'w cyſſegru hwynt, i offeiriadu i mi: a cymmer un buſtach jeuangc, a dau hwrdd perffeithgwbl, a Lef. 8. 2.

2 A b bara croyw, a theiſennau croyw wedi eu cymmyſgu ag olew, ac afrllad croyw wedi eu iro ag olew: o beillied gwenith y gwnâi hwynt. b Lef. 6. 20.

3 A dôd hwynt mewn un cawell, a dŵg hwynt yn y cawell gyd â'r buſtach a'r ddau hwrdd.

4 Dŵg hefyd Aaron a'i feibion i ddrŵs pabell y cyſarfod; a golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwiſgoedd, a gwiſg am Aaron

2513. Aaron y bais, a mantell yr Ephod, a'r Ephod hefyd, a'r ddwyfronneg: a gwregyſa *ef*
c Pen. 28. 8. c â gwregys yr Ephod.
6 A goſod y meitr ar ei ben ef, a dôd y goron gyſſegredig ar y meitr.
d Pen. 30. 25. 7 Yna y cymmeri d olew yr enneiniad, ac y tywellti ar ei ben ef, ac yr enneini ef.
8 A dŵg ei feibion ef, a gwiſg beiſiau am danynt.
9 A gwregyſa hwynt â gwregyſau, *ſef*
‡ Heb. *Rhwym.* Aaron a'i feibion, a ‡ gwiſg hwynt â chapſiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn
e Pen. 28. 41. ddeddf dragywyddol: a thi e a gyſſegri Aaron a'i feibion.
10 A phâr ddwyn y buſtach ger bron
f Lef. 1. 4. pabell y cyſarfod; a f rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben y buſtach.
11 A llâdd y buſtach ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrŵs pabell y cyſarfod.
12 A chymmer o waed y buſtach, a dôd
g Pen. 27. 2. a 30. 2. ar g gyrn yr allor â'th fys; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.
h Lef. 3. 3. ‡ *Yr llieingig yw* medd yr Hebrewŷr. 13 h Cymmer hefyd yr holl fraſder a fydd yn gorchuddio 'r perfedd, a'r ‡ rhwyden *a fyddo* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r braſder *a fyddo* arnynt; a llôſg ar yr allor.
i Lef. 4. 11, 21. Heb. 13. 11. 14 Ond i cîg y buſtach, a'i groen, a'i fiſwail a loſgi mewn tân, o'r tu allan i'r gwerſyll: aberth dros bechod yw.
15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a goſoded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.
16 A llâdd yr hwrdd; a chymmer ei waed ef, a thaenella ar yr allor o amgylch.
17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei berfedd, a'i draed, a dôd hwynt
‡ Neu, *ar ei.* ynghŷd â'i ddarnau, ac ‡ â'i ben.
18 A llôſg yr hwrdd i gŷd ar yr allor, poeth-offrwm i'r ARGLWYDD yw: arogl peraidd, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD yw.
19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd, a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.
20 Yna llâdd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dôd ar gwrr iſaf clûſt ddehau Aaron, ac ar gwrr iſaf clûſt ddehau ei feibion, ac ar fawd eu llâw ddehau hwynt, ac ar fawd eu troed dehau hwynt; a thaenella 'r gwaed *arall* ar yr allor o amgylch.
21 A chymmer o'r gwaed a fyddo ar yr
k Pen. 30. 25. allor, ac o k olew 'r enneiniad, a thaenella ar Aaron, ac ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion gyd ag ef:
l Heb. 9. 22. ſelly l ſanctaidd fydd eſe a'i wiſgoedd, ei feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion gyd ag ef.
22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y gwêr, a'r gloren, a'r gwêr ſydd yn gorchuddio 'r perfedd, a rhwyden yr afu, a'r ddwy aren, a'r gwêr *ſydd* arnynt, a'r yſgwyddog ddehau: canys hwrdd cyſſegriad yw:
23 Ac un dorth o ſara, ac un deiſen o ſara olewëdig, ac un afrlladen o gawell y bara croyw, yr hwn *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD.
24 A dôd y cwbl yn nwylaw Aaron, ac
† Neu, *at yſgwyd.* yn nwylaw ei feibion, † a chyhwfana hwynt yn offrwm ‡ cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.
‡ Neu, *yſgydwad.* 25 A chymmer hwynt o'u dwylaw, a llôſg ar yr allor yn boeth-offrwm; yn arogl peraidd ger bron yr ARGLWYDD: aberth tanllyd i'r ARGLWYDD yw.

26 Cymmer hefyd m barwyden hwrdd y cyſſegriad yr hwn *ſyddo* dros Aaron, a chyhwfana hi yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD, a'th ran di fydd. 2513. m Lef. 8. 29.
27 A ſanctaiddia n barwyden yr offrwm cyhwfan, ac yſgwyddog yr offrwm dyrchafael, yr hon a † gyhwfanwyd, a'r hon a ddyrchafwyd, o hwrdd y cyſſegriad, o'r hwn *a fyddo* dros Aaron, ac o'r hwn *a fyddo* dros ei feibion. n Lef. 7. 34. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd trwy ddeddf dragywyddol oddi wrth feibion Iſrael; canys offrwm dyrchafael yw, ac o offrwm dyrchafael a fydd oddi wrth feibion Iſrael, o'u haberthau hêdd, *ſef* eu hoffrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD. † Neu, *yſgydwyd.* o Lef. 7. 34.
29 ¶ A dillad ſanctaidd Aaron a fyddant i'w feibion ar ei ôl ef, i'w henneinio ynddynt, ac i'w cyſſegru ynddynt.
30 p Yr hwn o'i feibion ef a fyddo offeiriad yn ei le ef, a'i gwiſg hwynt ſaith niwrnod, pan ddelo i babell y cyſarfod i weini yn y cyſſegr. p Num. 20. 28.
31 ¶ A chymmer hwrdd y cyſſegriad, a berw ei gîg yn y lle ſanctaidd.
32 A bwyttäed Aaron a'i feibion gîg yr hwrdd, q a'r bara yr hwn *ſydd* yn y cawell, *wrth* ddrŵs pabell y cyſarfod. q Lef. 8. 31.
33 A hwy a fwyttânt y pethau hyn y gwnaed y cymmod â hwynt, i'w cyſſegru hwynt ac i'w ſanctaiddio: ond y dieithr ni chaiff eu bwytta, canys cyſſegredig ydynt. Mat. 12. 4.
34 Ac o's gweddillir o gîg y cyſſegriad, neu o'r bara, hyd y borau, yna ti a loſgi 'r gweddill â thân; ni chair ei fwytta, o blegid cyſſegredig yw.
35 A gwnâ ſel hyn i Aaron, ac i'w feibion, yn ôl yr hyn oll a orchymynnais it': ſaith niwrnod y cyſſegri hwynt.
36 A phob dydd yr aberthi fuſtach yn aberth dros bechod, er cymmod: a glanhâ'r allor wedi it' wneuthur cymmod drofti, ac enneinia hi i'w chyſſegru.
37 Saith niwrnod y gwnâi gymmod dros yr allor, ac y ſanctaiddi hi: ſelly r yr allor fydd ſanctaidd; s pob peth a gyffyrddo â'r allor a ſancteiddir. r Pen. 40. 10. s Pen. 30. 29.
38 A dymma yr hyn a offrymmi ar yr allor: t dau oen flwyddiaid u bob dydd yn waſtadol. Mat. 23. 19.
39 Yr oen cyntaf a offrymmi di y borau: a'r ail oen a offrymmi di yn y cyfnos. t Num. 28. 3.
40 A chyd â'r naill oen ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu â phedwaredd ran Hin o olew coethedig, a phedwaredd ran Hin o win yn ddiod-offrwm. u Edrych Dan. 9. 27. a 12. 11.
41 A'r oen arall a offrymmi di yn y cyfnos; ac a wnai iddo yr un modd ag i fwydoffrwm y borau, ac i'w ddiod-offrwm, i ſod yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD:
42 Yn boeth-offrwm gwaſtadol trwy eich oeſoedd, *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD, x lle y cyfarfyddaf â chwi i lefaru wrthyt yno, x Pen. 30. 36.
43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfyddaf â meibion Iſrael: ac *eſe* a ſancteiddir trwy fy ngogoniant. y Pen. 25. 8.
44 A mi a ſancteiddiaf babell y cyfarfod a'r allor: ac Aaron a'i feibion a ſancteiddiaf i offeiriadu i mi. Lef. 26. 12. Zech. 2. 10.
45 ¶ A z mi a breſwyliaf ym mŷſg meibion Iſrael, ac a fyddaf yn Dduw iddynt. z 2 Cor. 6. 16.
46 A hwy a gânt wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'u dygais Dad. 21. 3.

2513. hwynt allan o dîr yr Aipht, fel y trigwn yn eu plith hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw.

PEN. XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Y iawn dros bob enaid.* 17 *Y golch-leſtr prês.* 22 *Yr olew ſanctaidd i enneinio.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

a Pen. 37. 27. b Edrych Ad. 10. Lef. 4. 7, 18.

GWnâ hefyd [a] allor [b] i arogldarthu arogl-darth: o goed Sittim y gwnâi di hi.

2 Yn gufydd ei hŷd, ac yn gufydd ei l'êd, (pedeirongl fydd hi) ac yn ddau gufydd ei huchder: ei chyrn *ſyddant* o'r un.

‡ Heb. *ei nen a'i pharwydd.* † Heb. *Aſen.*

3 A gwiſg hi ag aur coeth, ‡ei chefn a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn: a gwnâ hefyd iddi goron o aur o amglych.

4 A gwnâ iddi ddwy fodrwy aur oddi tan ei choron, wrth ei dwŷ † gongl: ar ei dau yſtlys y gwnâi *bwynt* fel y byddant i wiſgo am droſolion i'w dwyn hi arnynt.

5 A'r troſolion a wnâi di o goed Sittim: a gwiſg hwynt ag aur.

6 A goſed hi flaen y wahanlenn *ſydd* wrth Arch y dyſtiolaeth, o flaen y drugareddfa *ſydd* ar y dyſtiolaeth, lle y cyfarfyddaf â thi.

c Pen. 27. 20. ‡ *Gyſodo.* † Heb. *rhwng y ddau bwyr.*

7 Ac arogldarthed Aaron arni arogldarth llyſieuog bob borau; pan [c] daclo efe 'r lampau, yr arogldartha efe.

8 A phan ‡ oleuo Aaron y lampau yn y cyfnos, arogldarthed arni arogldarth gwaſtadol ger bron yr ARGLWYDD trwy eich cenhedlaethau.

9 Nac offrymmwch arni arogl-darth dieithr, na'phoethoffrwm, na bwydoffrwm: ac na thywelltwch ddiodoffrwm arni.

d Lef. 16. 14. a 23. 27.

10 A gwnaed [d] Aaron gymmod ar ei chyrn hi unwaith yn y flwyddyn, â gwaed pechaberth y cymmod: unwaith yn y flwyddyn y gwnâ efe gymmod arni trwy eich cenhedlaethau: ſanctaiddiolaf i'r ARGLWYDD *yw* hi.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

e Pen. 38. 25. Num. 1. 2, 3. a 26, 2. † Heb. *y rhai ſy raw rhifo.* f Mat. 17. 24. g Lef. 27. 25. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12. ‡ Heb. *Ni'chwanega.* † Heb. *Ieibâ.*

12 [e] Pan rifech feibion Iſrael, † dan eu rhifedi, yna rhoddant bob un jawn am ei einioes i'r ARGLWYDD pan rifer hwynt: fel na byddo plâ yn eu plith pan rifer hwynt.

13 Hyn a ddyry pob un a elo dan rîf, [f] hanner ſicl, yn ôl ſicl y Cyſſegr: [g] ugain Gerah *yw* y ſicl: hanner ſicl *ſydd* yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 Pob un a elo dan rîf, o fâb ugeinmlwydd ac uchod, a rydd offrwm i'r ARGLWYDD.

15 ‡ Ni rydd y cyfoethog fwy, ac ni † rydd y tlawd lai nâ hanner ſicl, wrth roddi offrwm i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.

h Pen. 38. 25. i Pen. 38. 8. k Sal. 26. 6. Eſay 52. 11. Heb. 10. 22.

16 A chymmer yr arian cymmod gan feibion Iſrael, a [h] dôd hwynt i waſanaeth pabell y cyfarfod, fel y byddant yn goffadwriaeth i feibion Iſrael ger bron yr ARGLWYDD i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.

17 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

18 [i] Gwnâ noe brês, a'i throed o brês, i ymolchi: a dôd hi rhwng pabell y cyfarfod a'r allor; a dôd ynddi ddwfr.

19 A [k] golched Aaron a'i feibion o honi eu dwylaw a'u traed.

20 Pan ddelont i babell y cyfarfod, ymolchant â dwfr fel na byddont feirw: neu pan ddelont wrth yr allor i weini, gan arogldarthu aberth tanllyd i'r ARGLWYDD. 2513.

21 Golchant eu dwylaw a'u traed, fel na byddont feirw: a bydded *hyn* iddynt yn ddeddf dragywyddol, iddo ef, ac i'w hâd, trwy eu cenhedlaethau.

22 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd.

23 Cymmer it' ddewis lyſiau, o'r Myrr pûr, *bwys* pum can *ſicl*, a hanner hynny o'r Cinamon peraidd, *ſef pwys* deucant a dêg a deugain *o ſiclau*, ac o'r Calamus peraidd *pwys* deucant a dêg a deugain *o ſiclau*.

24 Ac o'r Caſia *pwys* pum cant *o ſiclau* yn ôl ſicl y Cyſſegr: a [l] Hin o olew oliwydden. l Pen. 29.

25 A gwnâ ef yn olew enneiniad ſanctaidd, yn ennaint cymmyſgadwy o waith yr † Apothecari: olew enneiniad ſanctaidd fydd efe. 40. † *Pêr-aroglwr.*

26 Ac enneinia ag ef babell y cyfarfod, ac Arch y dyſtiolaeth;

27 Y bwrdd hefyd, a'i holl leſtri, a'r canhwyllbren, a'i holl leſtri, ac allor yr arogldarth;

28 Ac allor y poethoffrwm, a'i holl leſtri, a'r noe, a'i throed.

29 A chyſſegra hwynt, fel y byddant yn ſanctaiddiolaf: [m] pob peth a gyffyrddo â hwynt a fydd ſanctaidd. m Pen. 29, 37,

30 Enneinia hefyd Aaron, a'i feibion; a chyſſegra hwynt i offeiriadu i mi.

31 A llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Olew enneiniad ſanctaidd a fydd hwn i mi, trwy eich cenhedlaethau.

32 Nac enneinier ag ef gnawd dŷn, ac ar ei waith ef na wnewch ei fâth: ſanctaidd yw, bydded ſanctaidd gennych.

33 Pwy bynnag a gymmyſgo ei fâth, a'r hwn a roddo o hono ef ar *ddŷn* dieithr, [n] a dorrir ymmaith oddi wrth ei bobl. n Gen. 17, 14.

34 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, Cymmer it'lyſiau peraidd, *ſef*, 'Stacte, ac Onycha, a Galbanum; y llyſiau *hyn*, a Thus pûr; yr un faint o bob un.

35 A gwnâ ef yn arogldarth aroglbêr, o waith yr Apothecari; wedi ei † gyd-dymheru yn bûr, ac yn ſanctaidd. † Heb. *Halltu.*

36 Gan guro cûr yn fân beth o hono, a dôd o hono ef ger bron y dyſtiolaeth, o fewn pabell y cyfarfod, [o] lle y cyfarfyddaf â thi: o Pen. 29, ſanctaiddiolaf fydd efe i chwi. 42.

37 A'r arogldarth a wnelech, na wnewch i chwi eich hunain ei fâth ef: bydded gennyt yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD. Lef. 16. 2,

38 Pwy bynnag a wnêl ei fâth ef, i arogli o hono, a dorrir ymmaith oddi wrth ei bobl.

PEN. XXXI.

1 *Galw Bezaleel, ac Aholiab, a'u gwneuthur yn gymmwys i waith y Tabernacl.* 12 *Ail orchymmyn cadw 'r Sabboth.* 18 *Moſes yn derbyn y ddwy lâch.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

a Pen. 35. 30. b 1 Cron. 2. 20. c 1 Bren. 7 14.

2 [a] Gwêl, mi a elwais wrth *ei* enw ar Fezaleel [b] fâb Uri, fâb Hur, o lwyth Juda:

3 Ac a'i [c] llenwais ef ag yſbryd Duw mewn doethineb, ac mewn deall, ac mewn gwybodaeth hefyd, ac ym mhôb rhyw waith,

4 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês

5 Ac mewn cyfarwyddyd i *oſod* meini, ac mewn ſaernïaeth pren, i weithio ym mhob gwaith.

6 Ac wele mi a roddais gyd ag ef Aholïab fâb Achiſamah o lwyth Dan: a ynghâlon pob doeth o gâlon y rhoddais ddoethineb i wneuthur

2513. wneuthur yr hyn oll a orchymynnais wrthynt:

7 Pabell y cyfarfod, ac Arch y dyſtiolaeth, a'r drugareddfa yr hon *ſydd* arni; a holl † leſtri'r babell;

† *Ddodrefn.* 8 A'r bwrdd a'i leſtri; a'r canhwyllbren pûr, a'i holl leſtri; ac allor yr arogldarth;

9 Ac allor y poethoffrwm, a'i holl leſtri; a'r noe, a'i threed;

[d] Pen. 39. 1, 41. Num. 4. 6, &c. 10 A [d] gwiſgoedd y weinidogaeth; a'r gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i offeiriadu *ynddynt*;

11 Ac olew 'r enneiniad, a'r arogldarth peraidd i'r cyſſegr, a wnânt yn ôl yr hyn oll a orchymynnais wrthyt.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

13 Llefara hefyd wrth feibion Iſrael, gan

[e] Ezec. 20. 12, 20. Lef. 19. 3, 30. a 26. 2. [f] Pen. 20. 8. Deut. 5. 12. Ezec. 20. 12. [g] Num. 15. 34. † Heb. *ſanctteiddrwydd.* ddywedyd, [e] Diau y cedwch fy Sabbothau: canys arŵydd yw rhyngoſi a chwithau trwy eich cenhedlaethau, i wybod mai myfi yw yr ALGLWYDD *ſydd* yn eich ſanctteiddio.

14 Am hynny [f] cedwch y Sabboth, o blegid ſanctaidd yw i chwi: llwyr-rodder i farwolaeth yr hwn a'i halogo ef: o herwydd [g] pwy bynnag a wnelo waith arno, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o blith ei bobl.

15 Chwe diwrnod y gwnair gwaith, ac ar y ſeithfed dŷdd *y mae* Sabboth gorphywyſdra † ſanctaidd i'r ARGLWYDD: pwy bynnag a wnelo waith y ſeithfed dŷdd, llwyr-rodder ef i farwolaeth.

16 Am hynny cadwed meibion Iſrael y Sabboth, gan gynnal Sabboth trwy eu cenhedlaethau, yn gyfammod tragywyddol,

17 Rhyngoſi a meibion Iſrael y mae yn arŵydd tragywyddol, mai [h] mewn chwe

[h] Gen. 1. 31. a 2. 2. diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear, ac *mai* ar y ſeithfed dŷdd,

[i] Pen. 32. 16. Deut. 9. 10. 2 Cor. 3. 3. y peidiodd, ac y gorphwyſodd efe.

18 ¶ Ac efe a roddodd i Foſes, wedi iddo orphen llefaru wrtho ym mynydd Sinai, [i] ddwy lêch y dyſtiolaeth: *ſef* llechau o gerrig wedi eu hyſgrifennu â bŷs Duw.

PEN. XXXII.

Dŷdd mawrth Pâſg, P. Chweſr. 9. P.

1 *Y bobl yn abſen Moſes yn peri i Aaron wneuthur llô,* 7 *a hynny yn digio Duw,*
11 *ac yntau ar ymbil Moſes yn diddigio.*
15 *Moſes yn dyfod i wared a'r llechau.*
19 *Yn eu torri hwy.* 20 *Yn difetha 'r llô.*
22 *Eſgus Aaron droſto ei hun.* 25 *Moſes yn gorchymmyn lladd y delwaddolwŷr,* 30 *ac yn gweddïo dros y bobl.*

PAn welodd y bobl fod Moſes yn oedi dyfod i wared o'r mynydd; yna yr ymgaſglodd y bobl at Aaron, ac y dywedaſant wrtho, [a] Cyfod, gwnâ i ni dduwiau i

[a] Act. 7. 40. fyned o'n blaen, canys y Moſes hwn, y gŵr a'n dûg ni i fynu o wlâd yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

2 A dywedodd Aaron wrthynt, Tynnwch y cluſtdlyſau aur *ſydd* wrth gluſtiau eich gwragedd, a'ch meibion, a'ch merched, a dygwch attafi.

3 A'r holl bobl a dynnaſant y cluſtdlyſau aur *oedd* wrth eu cluſtiau; ac a'u dygaſant at Aaron.

[b] 1 Bren. 12. 28. Salm. 106. 19. 4 Ac [b] efe a'u cymmerodd o'u dwylaw, ac a'i lluniodd â chŷn, ac a'i gwnaeth yn llô tawdd: a hwy a ddywedaſant, Dymma dy dduwiau di Iſrael, y rhai a'th ddûg di i fynu o wlâd yr Aipht.

5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a adeiladodd allor ger ei fron ef: ac Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywedodd, *Yr mae* gŵyl i'r ARGLWYDD y foru.

6 A hwy a godaſant yn forau drannoeth, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a ddygaſant aberthau hêdd: a'r [c] bobl a eiſteddaſant i fwytta ac i yfed, ac a godaſant i fynu i chware.

[c] 1 Cor. 10. 7.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [d] Cerdda, dôs i wared, canys [e] ymlygrodd dy bobl a ddygaiſt i fynu o dîr yr Aipht.

[d] Deut. 9. 12. [e] Deut. 32. 5.

8 Buan y cilïaſant o'r ffordd a orchymynnais iddynt: gwnaethant iddynt lô tawdd, ac addolaſant ef, ac aberthaſant iddo; dywedaſant hefyd, [f] Dymma dy dduwiau di Iſrael, y rhai a'th ddygaſant i fynu o wlâd yr Aipht.

[f] 1 Bren. 12. 28.

9 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, Gwelais y bobl hyn, ac wele, pobl wargaled ydynt.

[g] Pen. 33. 3.

10 Am hynny yn awr, gâd im' lonydd fel yr ennynno fy llid yn eu herbyn, ac y dife[h]hwyf hwynt: a [h] mi a'th wnâf di yn genhedlaeth fawr.

Deut. 9. 6, 13. Eſay 48. 4. [h] Num. 14. 12.

11 A [i] Moſes a ymbiliodd † ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw, ac a ddywedodd, Pa ham ARGLWYDD yr ennynna dy ddigofaint yn erbyn dy bobl y rhai a ddygaiſt allan o wlâd yr Aipht, trwy nerth mawr, a llâw gadarn?

[i] Deut. 9. 18. Salm. 106. 23. † Heb. *ag wyneb.*

12 [k] Pa ham y caiſt yr Aiphtiaid lefaru, gan ddywedyd, Mewn malais y dygodd efe hwynt allan i'w lladd yn y mynyddoedd, ac i'w difetha oddi ar wyneb y ddaear? trô oddi wrth angerdd dy ddigofaint, a bydded edifar gennyt y drŵg *a amcenaiſt* i'th bobl.

[k] Num. 14. 13. Deut. 9. 28. a 32. 27.

13 Cofia Abraham, Iſaac, ac Iſrael dy weiſion, y rhai y tyngaiſt wrthynt i ti dy hun, ac y dywedaiſt wrthynt, [l] Mi a amlhâf eich hâd chwi fel ſêr y nefoedd; a'r holl wlâd yma, yr hon a ddywedais, a roddaf i'ch hâd chwi, a hwy a'i hetiſeddant byth.

[l] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7, 18. a 26. 4. a 28. 13. a 48. 16.

14 Ac edifarhaodd ar yr ARGLWYDD am y drŵg a ddywedaſai ef y gwnâi i'w bobl.

15 ¶ A Moſes a drôdd ac a ddaeth i wared o'r mynydd, a dwy lêch y dyſtiolaeth yn ei lâw: y llechau a 'ſgrifennaſid o'u dau du, hwy a 'ſgrifennaſid o bob tu.

16 [m] A'r llechau hynny *oedd* o waith Duw: yr yſgrifen hefyd *oedd* yſgrifen Duw, yn 'ſgrifennedig ar y llechau.

[m] Pen. 31. 18.

17 A phan glywodd Joſua ſŵn y bobl yn bloeddio, efe a ddywedodd wrth Foſes, Y *mae* ſŵn rhyfel yn y gwerſyll.

18 Yntau a ddywedodd, Nid llais bloeddio am oruchafiaeth, ac nid llais gwaeddi am † golli 'r maes, ond ſŵn canu a glywaf fi.

† Heb. *lefgedd.*

19 ¶ A bu wedi dyfod o hono yn agos i'r gwerſyll, iddo weled y llô a'r dawnſiau: ac ennynnodd digofaint Moſes, ac efe a daflodd y llechau o'i ddwylaw, ac a'u torrodd hwynt îs law 'r mynydd.

20 [n] Ac efe a gymmerodd y llô a wnaethent hwy, ac a'i lloſgodd â thân, ac a'i malodd yn llŵch; ac a'i tannodd ar wyneb y dwfr, ac a'i rhoddes i'w yfed i feibion Iſrael.

[n] Deut. 9. 21.

21 A dywedodd Moſes wrth Aaron, Beth a wnaeth y bobl hyn i ti; pan ddygaiſt arnynt bechod *mor* fawr?

22 A dywedodd Aaron, Nac ennynned digofaint fy Arglwydd: ti a adwaenoſt y bobl mai ar ddrŵg y maent.

23 Canys dywedaſant wrthyf, Gwnâ i ni dduwiau i fyned o'n blaen; canys y Moſes hwn, y gŵr a'n dûg ni i fynu o wlâd yr Aipht, ni wyddom beth a *ddaeth* o hono.

2513. 24 A dywedais wrthynt, I'r neb *y mae* aur, tynnwch ef: a hwy a'i rhoddaſant i mi, a mi a'i bwriais yn tân, a daeth y llo hwn allan.

25 ¶ A phan welodd Moſes ſod y bobl
* 2 Cron. 28. 19. yn noeth: (canys Aaron ° a'u noethaſai hwynt i'w gwaradwyddo ym myſg † eu gelynion:)

† Heb. *y rhai a gyfodent i'w bertyn.* 26 Yna y ſafodd Moſes ym mhorth y gwerſyll, ac a ddywedodd, Pwy ſydd ar du yr ARGLWYDD? *deued* attafi; a holl feibion Lefi a ymgaſglaſant atto ef.

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Goſodwch bob un ei gleddyf ar ei glûn; ac ewch, cynniweirwch o borth i borth
P Num. 25. 5. Deut. 33. 9. trwy 'r gwerſyll, a P lleddwch bob un ei frawd, a phob un ei gyfaill, a phob un ei gymmydog.

28 A meibion Lefi a wnaethant yn ôl gair Moſes: a chwympodd o'r bobl y dydd hwnnw ynghŷlch tair mîl o wŷr.

‡ Heb. *llenwch.* 29 Canys dywedaſai Moſes, ‡ Cyſſegrwch eich llâw heddyw i'r ARGLWYDD † bob
† Neu, *am ſod pob un yn erbyn ei fâb, ac yn erbyn, &c.* un ar ei fâb, ac ar ei frawd; fel y rhodder heddyw i chwi fendith.

30 ¶ A thrannoeth y dywedodd Moſes wrth y bobl, Chwi a bechaſoch bechod mawr: ac yn awr mi a âf i fynu at yr ARGLWYDD; ᵠ ond odid mi a wnâf gymmod
ᵠ 2 Sam. 16. 12. dros eich pechod chwi.

31 A Moſes a ddychwelodd at yr ARAm. 5. 15. GLWYDD, ac a ddywedodd; Och, pechodd
r Rhuf. 9. 3. y bobl hyn bechod mawr, ac a wnaethant iddynt dduwiau o aur.

s Salm. 69. 28. 32 Ac yn awr, o's maddeui eu pechod: ac r o's amgen, dilea fi attolwg allan o'th
Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. s lyfr a 'ſgrifennaiſt.

33 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Dad. 3. 5. a 13. 8. a 20. 12. Foſes, t Pwy bynnag a bechodd i'm herbyn, hwnnw a ddileaf allan o'm llyfr.

34 Am hynny dôs yn awr, arwain y bobl
t Ezec. 18. 4. i'r *lle* a ddywedais wrthyt: u wele fy angel a â o'th flaen di: x a'r dydd yr ymwelwyf
u Pen. 33. 2, 14, &c. yr ymwelaf â hwynt am eu pechod.

35 A'r ARGLWYDD a darawodd y
x Deut. 32. 35. bobl; am iddynt wneuthud y llo a wnaethai Aaron.

PEN. XXXIII.

Chwefr. 10. B. 1 *Yr Arglwydd yn gwrthod myned gyd â'r bobl fel yr addawſai.* 4 *Y bobl yn galaru am hynny.* 7 *Symmudo 'r Tabernacl allan o'r gwerſyll.* 9 *Yr Arglwydd yn llefaru wrth Foſes wyneb yn wyneb.* 12, 18 *Moſes yn deiſyfu cael gweled gogoniant Duw.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Cerdda, dôs i fynu oddi yma, ti a'r bobl a ddygaiſt i fynu o wlâd yr Aipht; i'r wlâd *am* yr hon y tyngais wrth Abra-
a Gen. 12. 7. ham, Iſaac, a Jacob, gan ddywedyd, a I'th hâd di y rhoddaf hi.

Pen. 32. 13. 2 b A mi a anfonaf angel o'th flaen di; ac a yrraf allan y Canaaneaid, yr Amoriaid, a'r
b Pen. 32. 34. Hethiaid, y Phereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid:

Deut. 7. 22. Joſ. 24. 11. 3 I wlâd yn llifeirio o laeth a mêl: o herwydd nid âf fi i fynu yn dy blith: o blegid
c pobl c wargâled wyt, rhag i mi d dy ddiſa ar y ffordd.

e Pen. 32. 9. Deut. 9. 23. 4 ¶ A phan glywodd y bobl y drŵg chwedl hwn, galaru a wnaethant: ac ni wiſgodd neb ei harddwiſg am dano.

5 O blegid yr ARGLWYDD a ddywed-
d Pen. 23. 22. aſai wrth Foſes, Dywed wrth feibion Iſrael, Pobl wargaled *ydych* chwi: yn ddi-

ſymmwth y deuaf i fynu i'th ganol di, ac i'th ddifethaf: am hynny yn awr dioſg dy harddwiſg oddi am danat, fel y gwypwyf beth a wnelwyf it'. 2513.

6 A meibion Iſrael a ddioſgaſant eu harddwiſg wrth fynydd Horeb.

7 A Moſes a gymmerodd y babell, ac a'i lledodd o'r tu allan i'r gwerſyll, ym mhell oddi wrth y gwerſyll, ac a'i galwodd Pabell y cyfarfod: a phob un a geiſiai 'r ARGLWYDD, a âi allan i babell y cyfarfod, yr hon *ydoedd* o'r tu allan i'r gwerſyll.

8 A phan aeth Moſes i'r babell, yr holl bobl a godaſant, ac a ſafaſant bob un *ar* ddrŵs ei babell; ac a edrychaſant ar ôl Moſes, nes ei ddyfod i'r babell.

9 A phan aeth Moſes i'r babell, y diſgyr nodd colofn y cwmmwl, ac a ſafodd *wrth* ddrŵs y babell: a'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes.

10 A gwelodd yr holl bobl golofn y cwmmwl yn ſefyll *wrth* ddrŵs y babell: a'r holl bobl a gododd, ac a addolaſant bob un *wrth* ddrŵs ei babell.

11 e A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth e Gen. 32, Foſes wyneb yn wyneb, fel y llefarai gŵr 30. wrth ei gyfaill. Ac efe a ddychwelodd i'r Num. 12, gwerſyll: ond y llangc Joſua mâb Nun, ei 8. weinidog ef, ni ſyflodd o'r babell. Deut. 34. 10.

12 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth yr ARGLWYDD, Gwêl, ti a ddywedi wrthyf, Dŵg y bobl yma i fynu, ac ni ddangoſaiſt i mi yr hwn a anfoni gyd â mi: a thi a ddywedaiſt, f Mi a'th adwaen f Jer. 1. 5. wrth *dy* enw, a chefaiſt hefyd ffafr yn fy ngolwg.

13 Yn awr gan hynny o chefais ffafr yn dy olwg, hyſpyſa i mi dy ffordd attolwg fel i'th adwaenwyf, ac fel y caffwyf ffafr yn dy olwg: gwêl hefyd mai dy bobl di *yw* 'r genedl hon.

14 Yntau a ddywedodd, Fy wyneb a gaiff fyned *gyd â thi*, a rhoddaf orphywyſdra it'.

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Onid â dy wyneb *gyd â ni*, nac arwain ni i fynu oddi yma.

16 Canys pa fodd y gwyddir yma gael o honofi ffafr yn dy olwg, mi a'th bobl? onid trwy fyned o honot ti gyd â ni? felly g myfi g Pen. 34. a'th bobl a ragorwn ar yr holl bobl *fydd* ar 10. wyneb y ddaear.

17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Foſes, Gwnâf hefyd y peth hyn a leferaiſt: o blegid ti a gefaiſt ffafr yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen wrth *dy* enw.

18 Yntau a ddywedodd, Dangos i mi attolwg dy ogoniant.

19 Ac efe a ddywedodd, h Gwnâf i'm holl h Pen. 34. ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a 5, 6. chyhoeddaf enw 'r ARGLWYDD o'th flaen di: a mi i a drugarhâf wrth yr hwn y cym- i Rhuf. 9. merwyf drugaredd arno, ac a dofturiaf wrth 15. yr hwn y tofturiwyf.

20 Ac efe a ddywedodd, Ni elli weled fy wyneb: canys k ni'm gwêl dyn a byw. k Gen. 32. 21 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, 30. Wele fan yn fy ymmyl, lle y cai ſefyll ar Deut. 5. graig. 24.

22 A thra yr elo fy ngogoniant heibio, Barn. 13. mi a'th oſodaf o fewn agen yn y graig; a 22. mi a'th orchuddiaf â'm llâw nes i mi fyned Eſay 6. 5. heibio. Dad. 1. 16. 17.

23 Yna y tynnaf ymmaith fy llâw, a'm tu cefn a gai di ei weled: ond ni welir fy wyneb.

PEN.

PEN. XXXIV.

2513. Chwefr. 10. P.

1 *Adnewyddu 'r llechau.* 5 *Cyhoeddi Enw 'r Arglwydd.* 8 *Moſes yn ymbil â Duw ar iddo fyn'd gyd â bwy.* 10 *Duw yn gwneuthur cyfammod â bwynt, ac yn ail-adrodd rhai o orchymmynion y llâch gyntaf.* 28 *Moſes wedi bod ddeugain niwrnod yn y mynydd, yn dyſod i lawr a'r llechau.* 29 *Ei wyneb ef yn diſgleirio, ac yntau yn rhoddi llenn gudd arno.*

[a] Deut. 10. 1. A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [a] Nâdd it' ddŵy o lechau cerrig fel y rhai cyntaf: a mi a 'ſgrifennaf ar y llechau y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraiſt.

[b] Pen. 19. 20. 2 A bydd barod erbyn y borau; a thyred i fynu yn forau i fynydd Sinai, a ſâf i mi yno [b] ar ben y mynydd.

[c] Pen. 19. 12, 13. 3 Ond [c] na ddeued neb i fynu gyd â thi, ac na weler neb ar yr holl fynydd: na phored hefyd na dafad, nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn.

4 ¶ Ac efe a naddodd ddŵy o lechau cerrig, o fâth y rhai cyntaf, a Moſes a gyfododd yn forau, ac a aeth i fynydd Sinai fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo; ac a gymmerodd yn ei lâw y ddŵy lêch garreg.

5 A'r ARGLWYDD a ddiſgynnodd mewn

[d] Pen. 33. 16. cwmmwl, ac a ſafodd gyd ag ef yno, ac [d] a gyhoeddodd enw 'r ARGLWYDD.

6 A'r ARGLWYDD a aeth heibio o'i flaen ef, ac a lefodd, JEHOFAH, JE-

[e] Num. 14. 18. HOFAH, [e] y Duw trugarog, a graſlawn, hwyrfrydig i ddig, ac aml o drugaredd, a gwirionedd,

[f] Pen. 20. 5. Deut. 5. 9. Sal. 86. 15. Jer. 32. 18. 7 [f] Yr hwn ſydd yn cadw trugaredd i filoedd, gan ſaddau anwiredd, a chamwedd, a phechod, a [g] heb gyfrif *yr anwir* yn gyfiawn; yr hwn a ymwêl ag anwiredd y tadau ar y plant, ac ar blant y plant, hyd y

[g] Pen. 23. 7, 21. Joſ. 24. 19. Job 10. 14. Mic. 6. 11. Nah. 1. 3. drydedd ar bedwaredd genhedlaeth.

8 A Moſes a fryſiodd; ac a ymgrymmodd tu a'r llawr, ac a addolodd,

9 Ac a ddywedodd, O's cefais yn awr ffafr yn dy olwg, O Arglwydd, eled fy Arglwydd attolwg yn ein plith ni (canys pobl wargaled yw) a maddau ein hanwiredd, a'n pechod, a chymmer ni yn etiſeddiaeth i ti.

[h] Deut. 5. 2. 10 ¶ Yntau a ddywedodd, Wele [h] fi yn gwneuthur cyfammod yngŵydd dy holl bobl: gwnâf ryfeddodau y rhai ni wnaed yn yr holl ddaear, nac yn yr holl genhedloedd: a'r holl bobl yr ŵyt ti yn eu myſg a gânt weled gwaith yr ARGLWYDD; canys ofnadwy *yw* 'r hyn a wnâf â thi.

11 Cadw 'r hyn a orchymynnais it' heddyw: wele mi a yrraf allan o'th flaen di yr Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Pherezïaid, yr Hefiaid hefyd, a'r

[i] Pen. 23. 32. Deut. 7. 2. Jebuſiaid.

[k] Pen. 23. 24. Deut. 12. 3. 12 A [i] chadw arnat rhag gwneuthur cyfammod â phreſwylwŷr y wlâd yr ŵyt yn myned iddi; rhag eu bod yn fagl yn dy blith.

[l] Bar. 6. 25. 2 Bren. 18. 4. a 23. 14. 1 Cron. 31. 1. a 34. 3. 13 Eithr dinyſtriwch eu hallorau hwynt; [k] drylliwch eu delwau hwynt; a [l] thorrwch i lawr eu llwynau hwynt.

14 Canys ni chai ymgrymmu i ddŵy arall: o blegid yr ARGLWYDD, Eiddigus *yw* ei enw; Duw [m] eiddigus *yw* efe.

[m] Pen. 20. 5. 15 Rhag it' wneuthur cyfammod â phreſwylwŷr y tîr; ac iddynt buttemio ar ôl eu duwiau, ac aberthu i'w duwiau, a'th alw di, ac i tithau fwytta o'u haberth,

16 A chymmeryd o honot o'u [n] merched i'th feibion; a [o] phuttemio o'u merched ar ôl eu duwiau hwynt, a gwneuthur i'th feibion di butteinio ar ôl eu duwiau hwynt.

17 Na wnâ it' dduwiau tawdd.

[p] Pen. 12, 15. a 23. 15. 18 ¶ Cadw ŵyl [p] y bara croyw; ſaith niwrnod y bwyttai fara croyw fel y gorchymynnais it', ar yr amſer ym mîs Abib: o blegid ym [q] mîs Abib y daethoſt allan o'r Aipht.

[q] Pen. 13. 4. 19 [r] Eiddof fi yw pob peth a agoro 'r grôth, a phob *gwrryw* cyntaf o'th anifeiliaid, yn eidionnau, ac yn ddefaid.

[r] Pen. 13. 2, 13, a 22, 29. Ezec. 44. 30. Luc 2. 23. 20 Ond [s] y cyntaf i aſyn a bryni di, ‡ ag oen: ac oni phryni, torr ei wddf: pryn hefyd bob cyntafanedig o'th feibion, ac [t] nac ymddangoſed *neb* ger fy mron yn waglaw.

[s] Num. 18. 15. ‡ Neu, *á mynn.* [t] Pen. 23. 15. Deut. 16. 16. 21 ¶ [u] Chwê diwrnod y gweithi, ac ar y ſeithfed dŷdd y gorphywyſi: yn amſer aredig, ac yn y cynhauaf y gorphywyſi.

[u] Pen. 23. 12. Deut. 5. 12. Luc 13. 14. 22 ¶ [x] Cadw it' hefyd ŵyl yr wythnoſau, o flaenffrwyth y cynhauaf gwenith; a gŵyl y cynnull *ar* ddiwedd y flwyddyn.

[x] Pen. 23. 16. [y] Pen. 23. 14, 17. Deut. 16. 16. 23 ¶ [y] Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywiaid ger bron yr ARGLWYDD Dduw, Duw Iſrael.

[z] Edrych Gen. 35. 5. Act. 18. 10. 24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd allan o'th flaen di, ac a helaethaf dy derfynau di: ac [z] ni chwennych neb dy dîr di, pan elych i fynu i ymddangos ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, dair gwaith yn y flwyddyn.

[a] Pen. 23. 18. [b] Pen. 12, 10. [c] Deut. 26. 2. 25 [a] Nac offrymma waed fy aberth gyd â bara leſeinllyd; ac [b] nac arhoed aberth gŵyl y Pâſg dros nôs hyd y borau.

‡ *Cyntaf.* [d] Pen. 23. 19. Deut. 14. 21. 26 [c] Dŵg y ‡ gorau o flaenffrwyth dy dîr i dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw. [d] Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

[e] Pen. 24. 18. Deut. 9. 9, 18. [f] Pen. 31. 18. a 34. 1. Deut. 4. 13. 27 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Foſes, 'Sgrifenna it' y geiriau hyn; o blegid yn ôl y geiriau hyn y gwneuthum gyfammod â thi, ac ag Iſrael.

[g] 2 Cron. 3. 7, 13. [h] 2 Cron. 3. 13. 28 [e] Ac efe a fu yno gyd â'r ARGLWYDD ddeugain niwrnod, a deugain nôs: ni fwytaodd fara, ac nid yfodd ddwfr, ac [f] efe a 'ſgrifennodd ar y llechau eiriau 'r cyfammod, *ſef* y dêg gair.

29 ¶ A phan ddaeth Moſes i wared o fynydd Sinai, a dŵy lêch y dyſtiolaeth yn llâw Moſes, pan ddaeth efe i wared o'r mynydd, ni wyddai Moſes i [g] groen ei wyneb ddiſgleirio, wrth lefaru o hono ef wrtho.

30 A phan welodd Aaron a holl feibion Iſrael Foſes, wele yr oedd croen ei wyneb ef yn diſgleirio: a hwy a ofnaſant neſâu atto ef.

31 A Moſes a alwodd arnynt; ac Aaron a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddychwelaſant atto ef: a Moſes a lefarodd wrthynt hwy.

32 Ac wedi hynny neſaodd holl feibion Iſrael: ac efe a orchymynnodd iddynt yr hyn oll a lefaraſai 'r ARGLWYDD ym mynydd Sinai.

33 Ac *nes* darfod i Foſes lefaru wrthynt, efe a roddes [h] lenn gûdd ar ei wyneb.

34 A phan ddelai Moſes ger bron yr ARGLRWYDD i lefaru wrtho, efe a dynnai ymmaith y llenn gûdd nes ei ddyfod allan: a phan ddelai efe allan y lleferai wrth feibion Iſrael yr hyn a orchymynnid iddo.

35 A meibion Iſrael a welſant wyneb Moſes, fod croen wyneb Moſes yn diſgleirio: a Moſes a roddodd drachefn y

2513. llenn gûdd ar ei wyneb hyd oni ddelai i lefaru wrth Dduw.

PEN. XXXV.

1 Y Sabboth. 4 Ewyllyſgar offrymmau i'r Taberacl. 20 Parodrwydd y bobl i offrymmu. 30 Galw Beſaleel ac Aholiab i'r gwaith.

CAſglodd Moſes hefyd holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a dywedodd wrthynt, Dymma 'r pethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD eu gweuthur.

2 [a] Chwê diwrnod y gwnair gwaith; ar [a] Pen. 20. 9. y ſeithfed dŷdd y bydd i chwi ddydd † ſanctaidd, Sabboth gorphywyſ i'r ARGLWYDD: Lef. 23. 3. llwyr-rodder i farwolaeth pwy bynnag a Deut. 5. wnelo waith arno. 12.

3 [b] Na chynneuwch dân yn eich holl anneddau ar y dŷdd Sabboth. Luc 13. 14.

† Heb. *ſanctaidd-rwydd.*

4 ¶ A Moſes a lefarodd wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, gan ddywedyd, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[b] Pen. 16. 23.

5 [c] Cymmerwch o'ch plith offrwm yr ARGLWYDD; pob un ewyllyſgar ei gâlon

[c] Pen. 25. 2. dyged hyn yn offrwm i'r ARGLWYDD: aur, ac arian, a phrês;

6 A *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main, a *bliew* geifr,

7 A chrŵyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrŵyn daearfoch, a choed Sittim,

8 Ac olew i'r golueni, a llyſiau i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd,

9 A meini Onics, a meini i'w goſod yn yr Ephod, ac yn y ddwyfronneg.

10 A [d] phob doeth ei gâlon yn eich plith, [d] Pen. 31. 6. deuant a gweithiant yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD;

11 [e] Y tabernacl, ei babell-lenn a'i dô; [e] Pen. 26. 1, &c. ei fachau a'i yſtyllod, ei farrau, ei golofnau, a'i forteiſiau.

12 Yr Arch, a'i throſolion, y drugareddfa, a'r wahanlenn, yr hon *a'i* gorchuddia,

13 Y bwrdd, a'i droſolion, a'i holl leſtri, a'r bara dangos,

14 ¶ A chanhwyllbren y goleuni, a'i offer, a'i lampau, ac olew y goleuni,

15 [f] Ac allor yr arogl-darth, a'i throſol- [f] Pen. 30. 1. ion, ac olew yr enneiniad, a'r arogl-darth peraidd, a chaeadlenn y drŵs i fyned i'r tabernacl,

16 [g] Allor y poethoffrwm a'i halch brês, [g] Pen. 27. 1. ei throſolion, a'i holl leſtri, y noe a'i throed,

17 Llenni 'r cynteddfa, ei golofnau, a'i forteiſiau, caeadlen porth y cynteddfa,

18 Hoelion y tabernacl, a hoelion y cynteddfa, a'u rhaffau hwynt,

19 A gwiſgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyſſegr; ſanctaidd wiſgoedd Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt.*

20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Iſrael a aethant allan oddi ger bron Moſes.

21 A phob un yr hwn y cynhyrfodd ei gâlon ef; a phob un yr hwn y gwnaeth ei yſbryd ef yn ewyllyſgar, a ddaethant, *ac* a ddygaſant offrwm i'r ARGLWYDD, tu ag at waith pabell y cyfarfod, a thu ag at ei holl waſanaeth hi, a thu ag at y gwiſgoedd ſanctaidd.

22 A daethant yn wŷr, ac yn wragedd; pob un a'r a oedd ewyllyſgar ei gâlon a ddygaſant freichledau, a chluſtdlyſau, a modrwyau, a chadwynau, pob math ar dlyſau aur; a phob gŵr a'r a offrymmodd offrwm *o offrymmodd* aur i'r ARGLWYDD.

23 A phob un a'r y caed gyd ag ef *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main, a *bliew* geifr, a chrŵyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrŵyn daearfoch, a'u dygaſant. 2513.

24 Pob un a'r a offrymmodd offrwm o arian a phrês, a ddygaſant offrwm i'r ARGLWYDD: a phob un a'r y caed gyd ag ef goed Sittim i ddim o waith y gwaſanaeth, a'u dygaſant.

25 A phob gwraig ddoeth o gâlon a nyddodd â'i dwylaw: ac a ddygaſant yr edafedd *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cynhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a nyddaſant *bliew* geifr.

27 A'r pennaethiaid a ddygaſant feini Onics, a meini i'w goſod ar yr Ephod, ac ar y ddwyfronneg;

28 A [h] llyſiau, ac olew i'r goleuni, ac i [h] Pen. 30. olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd. 23.

29 Holl blant Iſrael yn wŷr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu câlon offrymmu tu ag at yr holl waith a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD trwy lâw Moſes ei wneuthur, a ddygaſant i'r ARGLWYDD offrwm ewyllyſgar.

30 ¶ A dywedodd Moſes wrth feibion Iſrael, Gwelwch, [i] galwodd yr ARGLWYDD [i] Pen. 31. erbyn ei enw, Feſaleel, fâb Uri, fâb Hur, 2. o lwyth Juda:

31 Ac a'i llanwodd ef ag yſbryd Duw, mewn cyfarwyddyd, mewn deall, ac mewn gwybodaeth, ac mewn pob gwaith;

32 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês,

33 Ac mewn cyfarwyddyd i oſod meini, ac mewn ſaerniaeth pren; i weithio ym mhob gwaith cywraint.

34 Ac efe a roddodd yn ei gâlon ef ddyſgu *eraill:* efe, ac Aholiab mâb Achiſamah o lwyth Dan.

35 Efe a'u llanwodd hwynt â doethineb câlon, i wneuthur pob gwaith ſaer a chywreinwaith, a gwaith edau a nodwydd, mewn *ſidan* glâs, ac mewn porphor, ac mewn 'ſgarlad, ac mewn lliain main, ac i wâu; gan wneuthur pob gwaith, a dychymmygu cywreinrwydd.

PEN. XXXVI.

1 Rhoddi offrwm y bobl yn llâw 'r gweithwŷr. 5 Gorfod-gwahardd haelioni 'r bobl. 8 Llenni y Cerubiaid. 14 Y llenni o fliew geifr. 19 Y babell-lenn o grwyn. 20 Y byrddau a'u morteiſiau. 35 Y wahanlenn. 37 Y gaeadlenn i'r drŵs.

YNa y gweithiodd Beſaleel ac Aholiab, a 2514.
phob gŵr doeth o gâlon, y rhai y rhoddaſai 'r ARGLWYDD gyfarwyddyd a deall ynddynt, i fedru gwneuthur holl waith gwaſanaeth y cyſſegr, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD.

2 A Moſes a alwodd Feſaleel ac Aholiab, a phob gŵr celfydd y rhoddaſai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd iddo: pob un yr hwn y dûg ei gâlon ei hun ef i neſâu at y gwaith i'w weithio ef.

3 A chymmeraſant gan Foſes yr holl offrwm a ddygaſai meibion Iſrael i waith gwaſanaeth y cyſſegr, i'w weithio ef. A hwy a ddygaſant atto ef ychwaneg o offrwm gwirfodd bob borau.

4 ¶ A'r holl rai celfydd a'r oedd yn gweithio holl waith y cyſſegr, a ddaethant

bob

2514. bob un oddi wrth ei waith, yr hwn yr oeddynt yn ei wneuthur.

5 A llefaraſant wrth Foſes, gan ddywedyd, Y mae 'r bobl yn dwyn mwy na digon er gwaſanaeth i'r gwaith a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

6 A Moſes a roes orchymmyn, a hwy a baraſant gyhoeddi trwy 'r gwerſyll, gan ddywedyd, Na wnaed na gŵr na gwraig waith mwy tu ag at offrwn y cyſſegr: felly yr attâliwyd y bobl rhag dwyn *mwy*.

7 Canys yr ydoedd digon o ddefnydd i'r holl waith i'w wneuthur, a gweddill.

[a] Pen. 26, 3, 4. 8 ¶ [a] A'r holl rai celfydd o'r rhai oedd yn gweithio gwaith y tabernacl, a wnaethant ddêg llenn o lïain main cyfrodedd, a *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad: a Cherubiaid o waith cywraint y gwnaethant hwynt.

9 Hŷd un llenn *oedd* wyth gufydd ar hugain, a llêd un llenn, pedwar cufydd: yr un meſur *oedd* i'r holl lenni.

10 Ac efe a gydiodd bum llenn wrth eu gilydd; ac a gydiodd y pum llenn *eraill* wrth eu gilydd.

11 Ac efe a wnaeth ddolennau o *ſidan* glâs ar ymmyl un llenn, ar *ei* chwrr eithaf yn y cydiad: felly y gwnaeth efe ar ymmyl llenn arall ynghydiad yr ail.

[b] Pen. 26. 10. 12 [b] Dêg dolen a deugain a wnaeth efe ar un llenn, a dêg dolen a deugain a wnaeth efe yn y cwrr eithaf i'r llenn ydoedd ynghydiad yr ail: y dolennau oedd yn dal y naill *lenn* wrth y llall.

13 Ac efe a wnaeth ddêg a deugain o fachau aur; ac a gydiodd y naill lenn wrth y llall â'r bachau, fel y byddai yn un tabernacl.

14 ¶ Efe a wnaeth hefyd lenni *o ſiew* geifr, *i fôd* yn babell-lenn ar y tabernacl: yn un llenn ar ddêg y gwnaeth efe hwynt.

15 Hŷd un llenn oedd ddêg cufydd ar hugain, a llêd un llenn *oedd* bedwar cufydd: a'r un meſur oedd i'r un lenn ar ddêg.

16 Ac efe a gydiodd bum llenn wrthynt eu hunain; a chwe llenn wrthynt eu hunain.

17 Efe a wnaeth hefyd ddêg dolen a deugain ar ymmyl eithaf y llenn yn y cydiad: a dêg dolen a deugain a wnaeth efe ar ymmyl y llenn yng nghydiad yr ail.

18 Ac efe a wnaeth ddêg a deugain o fachau prês, i gydio 'r babell-lenn i fôd yn un.

19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-lenn o grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a thô o grwyn daearfoch yn uchaf.

20 ¶ Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r tabernacl o goed Sittim, yn eu ſefyll.

21 Dêg cufydd *oedd* hŷd yſtyllen: a chufydd a hanner cufydd llêd pob yſtyllen.

22 Dau dyno *oedd* i'r un yſtyllen, wedi eu goſod mewn trefn y naill ar gyfer y llall: felly y gwnaeth efe i holl yſtyllod y tabernacl.

23 Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r tabernacl: ugain yſtyllen i'r tu dehau, tu a'r dehau.

24 A deugain mortais arian a wnaeth efe dan yr ugain yſtyllen: dwy fortais dan un yſtyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan yſtyllen arall i'w dau dyno.

25 Ac i âl yſtlys y tabernacl o du 'r gogledd efe a wnaeth ugain yſtyllen,

26 A'u deugain mortais o arian; dwy fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais dan yſtyllen arall.

27 Ac i yſtlyſau 'r tabernacl tu a'r gorllewin y gwnaeth efe chwêch yſtyllen. 2514.

28 A dŵy yſtyllen a wnaeth efe ynghonglau 'r tabernacl i'r ddau yſtlys.

29 Ac yr oeddynt wedi eu † cydio oddi tanodd; ac yr oeddynt hefyd wedi eu cydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y gwnaeth iddynt ill dŵy yn y ddŵy gongl. † Heb. *plethu.*

30 Ac yr oedd wyth yſtyllen; a'u morteſiau oedd un ar bymtheg o forteiſiau arian: † dŵy fortais dan bob yſtyllen. † Heb.

31 ¶ Ac efe a wnaeth [c] farrau o goed Sittim: pump i yſtyllod un yſtlys i'r tabernacl, *Dwy fortais, dwy fortais i un yſtyllen.*

32 A phum barr i yſtyllod ail yſtlys y tabernacl, a phum barr i yſtyllod y tabernacl i'r yſtlyſau o du 'r gorllewin. [c] Pen. 25, 28. a 30. 5.

33 Ac efe a wnaeth y barr canol i gyrhaeddyd trwy 'r yſtyllod o gwrr i gwrr.

34 Ac efe oſododd aur dros yr yſtyllod, ac a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur i fyned am y barrau: ac a wiſgodd y barrau ag aur.

35 ¶ Ac efe a wnaeth [d] wahanlenn o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd: â Cherubiaid o waith cywraint y gwnaeth efe hi. [d] Pen. 26, 31.

36 Ac efe a wnaeth iddi bedair colofn *o goed* Sittim, ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur, a'u pennau *oedd* o aur: ac efe a fwriodd iddynt bedair mortais o arian.

37 ¶ Ac efe a wnaeth [e] gaeadlenn i ddrŵs y tabernacl o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd, o waith edau a nodwydd; [e] Pen. 26, 36.

38 A'i phum colofn, a'u pennau; ac a öreurodd eu pennau hwynt, a'u cylchau ag aur: ond eu pum mortais *oedd* o brês.

PEN. XXXVII.

1 Yr Arch, 6 Y drugareddfa a'r Cerubiaid, 13 Y bwrdd a'i leſtri, 17 Y Canhwyllbren, a'i lampau, a'i ofyr. 25 Allor yr arogldarth. 29 Olew 'r enneiniad, a'r pêr-arogldarth.

BeſaleelA wnaeth [a] yr Arch o goed Sittim; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd, a chufydd a hanner ei huchder. [a] Pen. 37. 10.

2 Ac a'i gwiſgodd hi ag aur pûr o fewn ac oddiallan; ac a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

3 Ac a fwriodd iddi bedair modrwy o aur ar ei phedair congl; ſef dŵy fodrwy ar ei naill yſtlys, a dŵy fodrwy ar ei hyſtlys arall.

4 Efe a wnaeth hefyd droſolion o goed Sittim, ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur.

5 Ac a oſododd y troſolion trwy 'r modrwyau ar yſtlyſau 'r Arch, i ddwyn yr Arch.

6 ¶ Ac efe a wnaeth [b] drugareddfa o aur coeth; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei llêd. [b] Pen. 25. 17.

7 Ac efe a wnaeth ddau Gerub aur: o un dryll cyfan y gwnaeth efe hwynt ar ddau ben y drugareddfa.

8 Un Cerub ‡ ar y pen o'r tu yma, a Cherub arall ar y pen o'r tu arall: o'r drugareddfa y gwnaeth efe 'r Cerubiaid ar ei dau ben hi. ‡ Neu, *o'r pen.*

9 A'r Cerubiaid oeddynt, gan ledu eſgyll tu ag i fyny, â'u heſgyll yn gorchuddio 'r drugareddfa, a'u hwynebau bob un at eu gilydd: wynebau 'r Cerubiaid *oedd* tu ag at y drugareddfa. [c] Pen. 25, 23.

10 ¶ Ac efe a wnaeth [c] fwrdd o goed

2514. Sittim: dau gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, a chufydd a hanner ei uchder.
11 Ac a oſododdaur pûr droſto, ac a wnaeth iddo goron o aur o amgylch.
12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o amgylch o lêd llâw: ac a wnaeth goron o aur ar ei gylch o amgylch.
13 Ac eſe a fwriodd iddo bedair modrwy o aur; ac a roddodd y modrwyau wrth ei bedair congl, yrhai *oedd* yn ei bedwar troed.
14 Ar gyfer y cylch yr oedd y modrwyau, yn lle i'r troſolion i ddwyn y bwrdd.
15 Ac eſe a wnaeth droſolion o goed Sittim, ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur i ddwyn y bwrdd.
16 Eſe a wnaeth hefyd y lleſtri *ſyddai* ar
[d] Pen. 25. 29. y bwrdd, ei [d] ddyſglau eſ, a'i lwyau, a'i phiolau, a'i gaeadau i ‡ gau a hwynt, o aur pûr.
† Neu, *dywallit*. 17 ¶ Ac eſe a wnaeth [e] ganhwyllbren o
[e] Pen. 25. 32. aur coeth: o un dryll cyſan y gwnaeth eſe 'r canhwyllbren, ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnappiau, a'i flodau oedd o'r un.
18 A Chwêch o geingciau yn myned allan o'i yſtlyſau: tair gaingc o'r canhwyllbren o un yſtlys, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r yſtlys arall.
19 Tair padell ar waith almonau, cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc, a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: yr un modd *yr oedd* ar y chwê chaingc, y rhai oedd yn dyfod allan o'r canhwyllbren.
20 Ac ar y canhwyllbren *yr oedd* pedair padell o waith almonau, ei gnappiau a'i flodau.
21 A chnap dan ddŵy gaingc o hono, a chnap dan ddŵy gaingc o hono, a chnap dan ddŵy gaingc o hono: yn ôl y chwê chaingc oedd yn dyfod allan o hono.
22 Eu cnappiau a'u ceingciau oedd o'r un: y cwbl o hono *ydoedd* un dryll cyſan o aur coeth.
23 Ac eſe a wnaeth ei ſaith lamp ef, a'i eſeiliau, a'i gafnau, o aur pûr.
24 O dalent o aur coeth y gwnaeth eſe ef, a'i holl leſtri.
[f] Pen. 30. 1. 25 ¶ [f] Gwnaeth hefyd allor yr aroglarth o goed Sittim: o gufydd ei hŷd, a chufydd ei lêd, yn bedair ongl; ac o ddau gufydd ei huchder: ei chyrn oedd o'r un.
26 Ac eſe a'i gwiſgodd hi ag aur coeth, ei chauad, a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn; ac eſe a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.
27 Ac eſe a wnaeth iddi ddŵy fodrwy o aur wrth ei dŵy gongl, ar ei dau yſtlys, oddi tan ei choron; i fyned am droſolion i'w dwyn arnynt.
28 Ac eſe a wnaeth droſolion o goed Sittim; ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur.
[g] Pen. 30. 33, 35. 29 ¶ Ac eſe a wnaeth [g] olew 'r enneiniad ſanctaidd, a'r argol-darth llyſieuog pûr o waith yr Apothecari.

PEN. XXXVIII.

Allor y poeth-offrwm. 8 *Y Noe brês.* 9 *Y Cynteddfa.* 21 *Cyfrif o offrymmau 'r bobl.*

[a] Pen. 27. 1. AC eſe [a] a wnaeth allor y poeth-offrwm o goed Sittim: o bum cufydd ei hŷd, a phum cufydd ei llêd, yn bedair ongl; ac yn dri chufydd ei huchder.
2 Gwnaeth hefyd ei chyrn hi ar ei phedair congl; ei chyrn hi oedd o'r un: ac eſe a'i gwiſgodd hi â phrês.
3 Eſe a wnaeth hefyd holl leſtri 'r allor, y crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, a'r cigweiniau, a'r pedyll tân: ei holl leſtri hi a wnaeth eſe o brês.
4 Ac eſe a wnaeth i'r allor alch brês ar waith rhwyd; dan ei chwmpas oddi tanodd hyd ei hanner hi. 2514.
5 Ac eſe a fwriodd bedair modrwy i bedwar cwrr yr alch brês; i fyned am droſolion.
6 Ac eſe a wnaeth droſolion o goed Sittim; ac a'u gwiſgodd hwynt â phrês.
7 Ac eſe a dynnodd y troſolion trwy 'r modrwyau ar yſtlyſau 'r allor, i'w dwyn hi arnynt: yn gau y gwnaeth eſe hi ag yſtyllod.
8 ¶ Ac eſe a wnaeth [b] noe brês, a'i [b] Pen. 30. 17. throed o brês, o ddrychau *gwragedd* y rhai a ymgaſglent *yn ſinteioedd* at ddrŵs pabell y cyfarfod.
9 ¶ Ac eſe a wnaeth [c] y cynteddfa ar yr [c] Pen. 27. 9. yſtlys dehau, tu a 'r dehau: llenni 'r cynteddfa *oedd* o liain main cyfrodedd o gan cufydd.
10 A'i hugain colofn, ac a'i hugain mortais o brês: a phennau 'r colofnau a'u cylchau o arian yr oeddynt.
11 Ac ar du 'r gogledd, *y llenni oedd* gan cufydd, eu hugain colofn, a'u hugain mortais o brês: a phennau 'r colofnau a'u cylchau o arian.
12 Ac o du 'r gorllewin, llenni o ddêg cufydd a deugain: eu dêg colofn, a'u dêg mortais, a phennau 'r colofnau, a'u cylchau o arian.
13 Ac i du 'r dwyrian tu a'r dwyrain *yr oedd llenni* o ddêg cufydd a deugain.
14 Llenni o bymtheg cufydd *a wnaeth eſe* o'r *naill* du i'r porth: eu tair colofn, a'u tair mortais.
15 Ac *eſe a wnaeth* ar yr ail yſtlys o ddeutu drŵs porth y cynteddfa lenni o bymtheg cufydd, eu tair colofn, a'u tair mortais.
16 Holl lenni 'r cynteddfa o amgylch *a wnaeth eſe* o liain main cyfrodedd.
17 A morteiſiau 'r colofnau *oedd* o brês: pennau 'r colofnau, a'u cylchau o arian: a gwiſg eu pennau o arian; a holl golofnau 'r cynteddfa oedd wedi eu cylchu ag arian.
18 A chaeadlenn drŵs y cynteddfa *ydoedd* waith edau a nodwydd, o *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd: ac yn ugain cufydd o hŷd, a'i huchder o'i llêd yn bum cufydd, ar gyfer llenni 'r cynteddfa.
19 Eu pedair colofn hefyd, a'u pedair mortais *oedd* o brês, a'u pennau o arian; gwiſg eu pennau hefyd a'u cylchau *oedd* arian.
20 A holl [d] hoelion y tabernacl, a'r cyn- [d] Pen. 27. 19. teddfa oddi amgylch *oedd* brês.
21 ¶ Dymma gyfrif *perthynaſau* 'r tabernacl, *ſef* tabernacl y dyſtiolaeth, y rhai a gyfrifwyd wrth orchymmyn Moſes, *i* waſanaeth y Leſiaid, trwy lâw Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.
22 A Beſaleel mâb Uri, mâb Hur, o lwyth Juda, a wnaeth yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.
23 A chyd ag ef yr ydoedd Aholiab, mâb Achiſama, o lwyth Dan, ſaer cywraint, a gwniedydd mewn *ſidan* glâs, ac mewn porphor: ac mewn yſgarlad, ac mewn liain main.
24 Yr holl aur a weithiwyd yn y gwaith, *ſef* yn holl waith y cyſſegr, ſef aur yr offrwm ydoedd naw talent ar hugain, a ſaith gan ſicl a dêg ar hugain, yn ôl [e] ſicl y cyſſegr. [e] Pen. 30. 13.
25 Ac arian y rhai a gyfrifwyd o'r gynulleidfa, *oedd* gan talent, a mil a ſaith gant a phymtheg ſicl a thrugain yn ôl ſicl y cyſſegr.

26 [f] Becah

2514. 26 [f] Becah am bob pen, *ſef* hanner ſicl yn ôl ſicl y cyſſegr, am bob un a elai heibio dan rîf, o fâb ugeinmlwydd ac uchod, *ſef* am [g] chwê chan mil a thair mil a phum cant a dêg a deugain.

27 Ac o'r can talent arian y bwriwyd [h] morteiſiau 'r cyſſegr, a morteiſiau 'r wahanlenn: can mortais o'r can talent, talent i bob mortais.

28 Ac o'r mîl, a ſaith gant, a phymtheg *ſicl* a thrugain, y gwnaeth efe bennau 'r colofnau; ac y gwiſgodd eu pennau, ac y cylchodd hwynt.

29 A phrês yr offrwm *oedd* ddêg talent a thrugain; a dŵy fîl a phedwar cant o ſiclau.

30 Ac efe a wnaeth o hynny forteiſiau drŵs pabell y cyfarfod, a'r allor brês, a'r alch prês yr hwn *oedd* iddi; a holl leſtri 'r allor:

31 A morteiſiau 'r cynteddſa o amgylch, a morteiſiau porth y cynteddſa, a holl hoelion y tabernacl, a holl hoelion y cynteddſa o amgylch.

PEN. XXXIX.

1 Gwiſgoedd y weinidogaeth, a'r gwiſgoedd ſanctaidd. 2 Yr Ephod. 8 Y ddwyfronneg. 22 Mantell yr Ephod. 27 Y peiſiau, y meitr a'r gwregys o liain main. 30 Talaith y goron ſanctaidd. 32 Moſes yn golygu 'r cwbl, ac yn eu bendithio.

AC o'r *ſidan* glâs, a'r porphor, a'r yſgarlad, y gwnaethant wiſgoedd gweinidogaeth i weini yn y cyſſegr: [a] gwnaethant y gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron [b] fel y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

2 Ac efe a wnaeth yr Ephod o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd.

3 A gyrraſant yr aur yn ddalennau teneuon, ac a'i torraſant yn edafedd i weithio yn y *ſidan* glâs, ac yn y porphor, ac yn yr yſgarlad, ac yn y lliain main, yn waith cywraint.

4 Yſgwyddau a wnaethant iddi yn cydio: wrth ei dau gwrr y cydiwyd hi.

5 A gwregys cywraint ei Ephod ef, yr hwn oedd arni *ydoedd* o'r un, yn un-waith â hi; o aur, *ſidan* glâs, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd: megis y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

6 ¶ [c] A hwy a weithiaſant feini Onics wedi eu goſod mewn boglynnau aur, wedi eu naddu â naddiadau ſêl, ac enwau meibion Iſrael *ynddynt*.

7 A goſododd hwynt ar yſgwyddau 'r Ephod, yn feini [d] coffadwriaeth i feibion Iſrael; megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

8 ¶ Efe a wnaeth hefyd y ddwyfronneg o waith cywraint, ar waith yr Ephod; o aur, *ſidan* glâs, porphor hefyd, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd.

9 Pedeirongl ydoedd; yn ddau ddyblyg y gwnaethant y ddwyfronneg: o rychwant ei hŷd, a rhychwant ei llêd, yn ddau ddyblyg.

10 A goſodaſant ynddi bedair rhês o feini: rhês o ‡ Sardius, Tophas, a Smaragdus *ydoedd* y rhês gyntaf.

11 A'r ail rês *oedd* Carbuncl, Saphyr, ac Adamant.

12 A'r drydedd rês *ydoedd* Lygur, Achat, ac Amethyſt.

13 A'r bedwaredd rês *ydoedd* Beryl, Onics, a Jaſpis; wedi eu hamgylchu mewn boglynnau aur yn eu lleoedd. 2514.

14 A'r meini *oedd* yn ôl enwau meibion Iſrael, yn ddeuddeg, yn ôl eu henwau hwynt: pob un wrth ei enw *oeddynt* o naddiadau ſêl, yn ôl y deuddeg llwyth.

15 A hwy a wnaethant ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith o aur pûr.

16 A gwnaethant ddau foglyn aur, a dŵy fodrwy o aur: ac a roddaſant y ddŵy fodrwy ar ddau gwrr y ddwyfronneg.

17 A rhoddaſant y ddŵy gadwyn blethedig o aur trwy 'r ddŵy fodrwy, ar gyrrau 'r ddwyfronneg.

18 A deupen y ddŵy gadwyn blethedig a roddaſant ynglŷn yn y ddau foglyn: ac a'u goſodaſant ar yſgwyddau 'r Ephod, o'r tu blaen.

19 Gwnaethant hefyd ddŵy fodrwy o aur, ac a'u goſodaſant ar ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymmyl ſydd ar yſtlys yr Ephod, o'r tu mewn.

20 A hwy a wnaethant ddŵy fodrwy aur, ac a'u goſodaſant ar ddau yſtlys yr Ephod, oddîtanodd tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr Ephod.

21 Rhwymaſant hefyd y ddwyfronneg erbyn ei modrwyau, wrth fodrwyau 'r Ephod, a llinyn o *ſidan* glâs, i fod oddi ar wregys yr Ephod, fel na ddattodid y ddwyfronneg oddi wrth yr Ephod: megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr Ephod i gŷd o *ſidan* glâs yn wauadwaith.

23 A thwll y fantell *oedd* yn ei chanol, fel twll llurig, a gwrŷm o amgylch y twll rhag ei rhwygo.

24 A gwnaethant ar odrau 'r fantell bomgranadau, o *ſidan* glâs, porphor, ac yſgarlad, a lliain cyfrodedd.

25 Gwnaethant hefyd [e] glŷch o aur pur, ac a roddaſant y clŷch rhwng y pomgranadau, ar odrau 'r fantell o amgylch, ym myſg y pomgranadau. [e] Pen. 28. 33.

26 Clôch a phomgranad, a chlôch a phomgranad, ar odrau 'r fantell o amgylch, i weini *ynddynt*; megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

27 ¶ A hwy a wnaethant beiſiau o liain main o wauadwaith, i Aaron ac i'w feibion.

28 A meitr o liain main, a chappiau hardd o liain main, a [f] llodrau lliain o liain main cyfrodedd, [f] Pen. 28. 42.

29 A gwregys o liain main cyfrodedd, ac o *ſidan* glâs, porphor, ac yſgarlad, o waith edau a nodwydd: fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y goron ſanctaidd o aur pur, ac a 'ſgrifennaſant arni 'ſgrifen fel naddiad ſêl; [g] SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD. [g] Pen. 28. 36.

31 A rhoddaſant wrthi linyn o *ſidan* glâs, i'w dal hi i fynu ar y meitr: fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

32 ¶ Felly y gorphennwyd holl waith y tabernacl *ſef* pabell y cyfarfod: a meibion Iſrael a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaethant.

33 ¶ Dygaſant hefyd y tabernacl at Foſes, y babell a'i hôll ddodrefn; ei bachau, ei hyſtyllod, ei barrau, a'i choloſnau, a'i morteiſiau,

34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi eu lliwo

2514. yn gochion, a'r tô o grwyn daearfoch; a'r llenn wahan yr hon oedd yn gorchuddio;
35 Arch y dyſtiolaeth, a'i throſolion, a'r drugareddfa;
36 Y bwrdd hefyd, a'i holl leſtri, a'r bara dangos;
37 Y canhwyllbren pûr, a'i lampau, a'r lampau i'w goſod mewn treſn, ei holl leſtri, ac olew i'r goleuni;
38 A'r allor aur, ac olew'r enneiniad, a'r arogldarth llyſieuog, a chauadlenn drws y babell;
39 Yr allor brês, a'r alch brês yr hon oedd iddi, ei throſolion, a'i holl leſtri; y noe a'i throed;
40 Llenni 'r cynteddfa, ei golofnau a'i ſorteiſiau, a chauadlenn porth y cynteddfa, ei raffau a'i hoelion, a holl ddodreſn gwaſanaeth y tabernacl, *ſef* pabell y cyfarfod;
41 Gwiſgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyſſegr; ſanctaidd wiſgoedd Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i offeiriadu.
42 Yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes: felly y gwnaeth meibion Iſrael yr holl waith.
43 A Moſes a edrychodd ar yr holl waith, ac wele hwy a'i gwnaethent megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD, felly y gwnaethent; a Moſes a'u bendithiodd hwynt.

PEN. XL.

‡ *Gorchymmyn codi 'r Tabernacl,* 9 *a'i enneinio,* 13 *a ſanctteiddio Aaron a'i feibion.* 16 *Moſes yn gwneuthur ſel y gorchymynnaſid iddo.* 34 *Cwmmwl yn gorchuddio 'r babell.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,
2 Yn y mis cyntaf, ar y *dŷdd* cyntaf o'r mîs, y cyſodi 'r tabernacl, pabell y cyfarfod.
3 A goſod yno Arch y dyſtiolaeth; a gorchuddia 'r Arch â'r wahanlenn.
a Pen. 26. 35. † Heb. *ei dreſn ef.* 4 a Dŵg i mewn hefyd y bwrdd, a threſna † ef yn dreſnus: dŵg i mewn hefyd y canhwyllbren, a goleua ei lampau ef.
5 Goſod hefyd allor aur yr arogl-darth ger bron Arch y dyſtiolaeth: a goſod gauadlenn drŵs y tabernacl.
6 Dôd hefyd allor y poeth-offrwm o flaen drws tabernacl pabell y cyfarfod.
b Pen. 30. 18. 7 b Dôd hefyd y noe rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, a dôd ynddi ddwfr.
8 A goſod hefyd y cynteddfa oddi amgylch, a dôd gauadlenn *ar* borth y cynteddfa.
c Pen. 30. 26. 9 A chymmer olew 'r enneiniad, ac c enneinia 'r tabernacl, a'r hyn oll *ŷdd* ynddo, a chyſſegra ef a'i holl leſtri, a ſanctaidd fydd.
10 Enneinia hefyd allor y poeth-offrwm,
d Pen. 29. 37. a'i holl leſtri; a'r allor a gyſſegri: a d hi a fydd yn allor ſancteiddiolaf.
11 Enneinia 'r noe a'i throed, a ſancteiddia hi.
12 A dŵg Aaron a'i feibion i ddrŵs pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.
13 A gwiſg am Aaron y gwiſgoedd ſanctaidd; ac enneinia ef, a ſancteiddia ef i offeiriadu i mi.
14 Dŵg hefyd ei feibion ef, a gwiſg hwynt â pheiſiau.
15 Ac enneinia hwynt megis yr enneiniaiſt eu tâd hwynt i offeiriadu i mi: felly bydd eu henneiniad iddynt yn offeiriadaeth dragywyddol trwy eu cenhedlaethau.
16 Felly Moſes a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD iddo: felly y gwnaeth efe. 2514.
17 ¶ Felly yn y mîs cyntaf o'r ail flwyddyn, ar y *dŷdd* cyntaf o'r mîs, e y codwyd y tabernacl. e Num. 7. 1.
18 A Moſes a gododd y tabernacl, ac a ſicrhaodd ei forteiſiau, ac a oſododd i fynu ei yſtyllod, ac a roddes i mewn ei farrau, ac a gododd ei golofnau.
19 Ac a ledodd y babell-lenn ar y tabernacl, ac a oſododd dô 'r babell-lenn arni oddi arnodd, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.
20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhoddodd f y dyſtiolaeth yn yr Arch, a goſododd y troſolion wrth yr Arch; ac a roddodd y drugareddfa i fynu ar yr Arch. f Pen. 25, 16.
21 Ac eſe a ddûg yr Arch i'r tabernacl, ac g a oſododd y wahanlenn orchudd, i orchuddio Arch y dyſtiolaeth; megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. g Pen. 35. 12.
22 ¶ Ac eſe a roddodd y bwrdd, o fewn pabell y cyfarfod ar yſtlys y tabernacl, o du'r gogledd, o'r tu allan i'r wahanlenn.
23 Ac eſe a dreſnodd yn dreſnus arno ef y bara ger bron yr ARGLWYDD: fel y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.
24 ¶ Ac eſe a oſododd y canhwyllbren o fewn pabell y cyfarfod, ar gyfer y bwrdd, ar yſtlys y tabernacl, o du 'r dehau.
25 Ac eſe a oleuodd y lampau ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.
26 ¶ Efe a oſododd hefyd yr allor aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wahanlenn.
27 Ac a arogl-darthodd arni arogl-darth peraidd; megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.
28 ¶ Ac eſe a oſododd y gauadlenn *ar* ddrŵs y tabernacl.
29 Ac eſe a oſododd allor y poeth-offrwm *wrth* ddrŵs tabernacl pabell y cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-offrwm a bwyd-offrwm; h fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. h Pen. 30. 9.
30 ¶ Efe a oſododd y noe hefyd rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a roddodd yno ddwfr i ymolchi.
31 A Moſes, ac Aaron, a'i feibion, a olchaſant yno eu dwylaw, a'u traed:
32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan neſäent at yr allor yr ymolchent; i fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. i Pen. 30. 19.
33 Ac efe a gododd y cynteddfa o amgylch y tabernacl, a'r allor, ac a roddodd gauadlenn *ar* borth y cynteddfa. Felly y gorphennodd Moſes y gwaith.
34 ¶ k Yna cwmmwl a orchuddiodd babell y cyfarfod, a gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tabernacl. k Lef. 16. 2. Num. 9.
35 Ac ni allai Moſes fyned i babell y cyfarfod, am fod y cwmmwl yn aros arni, a gogoniant yr ARGLWYDD yn llenwi 'r tabernacl. 15. 1 Bren. 8. 10. 2 Cron. 5.
36 A phan gyfodai 'r cwmmwl oddi ar y tabernacl, y cychwynnai meibion Iſrael i'w holl deithiau. 13. a 7. 2. Eſay 6. 4. Dad. 15, 8.
37 Ac oni chyfodai 'r cwmmwl, yna ni chychwynnent hwy hyd y dŷdd y cyfodai.
38 Canys l cwmmwl yr ARGLWYDD *ydoedd* ar y tabernacl y dŷdd, a thân ydoedd arno y nôs, yngolwg holl dŷ Iſrael yn eu holl deithiau hwynt. l Pen. 13. 21.

¶ Trydydd

¶ Trydydd Llyfr MOSES, Yr hwn a elwir LEFITICUS.

PEN. I.

1 Trefn y poeth-offrymmau, 3 o eidionnau, 10 o ddefaid, neu eifr, 14 ac o adar.

2514. A'R ARGLWYDD a alwodd ar Foſes, ac a lefarodd wrtho o babell y cyfarfod; gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael a dywed wrthynt, [a] Pan ddygo dŷn o honoch offrwm i'r ARGLWYDD, o anifail *ſef* o'r eidionnau, neu o'r praidd, yr offrymmwch eich offrwm.

[a] Pen. 22. 18.

3 O's poeth-offrwm o eidion *ſydd* ei offrwm ef, offrymmed ef yn wrryw perffeithgwbl: a dyged ef o'i ewyllys ci hun i ddrŵs pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD.

4 [b] A goſoded ei lâw âr ben y poeth-offrwm, ac eſe a'i cymmerir ef yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur cymmod droſto.

[b] Eciod. 29. 10, 15. Pen. 4. 15.

5 Lladded hefyd yr eidion ger bron yr ARGLWYDD; a dyged meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed, a thaenellant y gwaed o amgylch ar yr allor, yr hon *ſydd wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod.

6 A blinged y poeth-offrwm, a thorred ef yn ddarnau.

7 A rhodded meibion Aaron yr offeiriad dân ar yr allor, a goſodant goed mewn treſn ar y tân.

8 A goſoded meibion Aaron yr offeiriaid y darnau, y pen, a'r braſder, mewn treſn ar y coed *a ſyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

9 Ond ei berfedd, a'i draed, a ylch eſe mewn dwfr; a'r offeiriad a lŷſg y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd, i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Ac o's o'r praidd *ſef* o'r defaid, neu o'r geifr *yr offrymma eſe* boeth-offrwm, offrymmed ef yn wrryw perffeithgwbl.

11 A lladded ef ger bron yr ARGLWYDD o du'r gogledd i'r allor: a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid ei waed ef ar yr allor o amgylch:

12 A thorred ef yn ddarnau, gyd â'i ben a'i braſder; a goſoded yr offeiriad hwynt ar y coed *a ſyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

13 Ond golched y perfedd a'r traed mewn dwfr: a dyged yr offeiriad y cwbl, a lloſged ar yr allor: hwn ſydd boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 ¶ Ac o's poeth-offrwm o aderyn *ſydd* ei offrwm ef i'r ARGLWYDD, yna dyged ei offrwm [c] o durturau, neu o gywion colomennod.

[c] Pen. 5. 7.

15 A dyged yr offeiriad ef at yr allor, a thorred ei ben ef, a lloſged ef ar yr allor: a gwaſger ei waed ef ar yſtlys yr allor.

16 A thynned ymmaith ei grombil ef ynghŷd a'i † blu, a bwried hwynt ger llaw'r allor, o du 'r dwyrain, i'r lle *y byddo* 'r lludw.

† Neu, *aſendid.*

17 Hollted ef a'i eſgyll hefyd; *etto* [d] na wahaned *ef*: a lloſged yr offeiriad ef ar yr allor, ar y coed a *ſyddant* ar y tân: dymma boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[d] Gen. 15. 10.

PEN. II.

1 Ybŵyd-offrwm tanllyd gyd ag olew ac arogl-darth, 4 Naill ai wedi ei bobi mewn ffwrn, 5 ai ar radell. 7 ai mewn padell ffrio; 12 Neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywyſen. 13 Halen y bŵyd-offrwm.

[a] Pen. 6. 14. a 9. 17. Num. 15. 4.

PAN offrymmo dŷn [a] ſwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, bydded ei offrwm ef o beillied: a thy wallted olew arno, a rhodded thus arno,

2 A dyged ef at feibion Aaron yr offeiriaid; a chymmered eſe oddi yno lonaid ei lâw o'i beillied ac o'i olew, ynghŷd a'i holl thus, a lloſged yr offeiriad ei goffadwriaeth ar yr allor, yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD. 1514.

3 A *bydded* [b] gweddill y bwyd-offrwm i Aaron ac i'w feibion: [c] ſanctteiddbeth o danllyd Offrymmau 'r ARGLWYDD *ydyw.*

[b] Pen. 7. 6. a 10. 12. [c] Eccl. 7. 31.

4 ¶ Hefyd pan offrymmech fwyd-offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn, teiſen beillied groyw, wedi ei chymmyſgu trwy olew, neu afrllad croyw wedi eu henneinio ag olew, a fydd.

[c] Num. 18. 9.

5 ¶ Ond o's bwyd-offrwm ar radell *ſydd* dy offrwm di, bydded o beillied wedi ei gymmyſgu yn groyw trwy olew.

6 Torr ef yn ddarnau, a thywallt arno olew: bwyd-offrwm yw.

7 ¶ Ac o's bwyd-offrwm padell *ſydd* dy offrwm, gwneler o beillied trwy olew.

8 A dwg i'r ARGLWYDD y bwyd-offrwm, yr hwn a wnâir o'r rhai hyn, ac wedi y dyger at yr offeiriad, dyged yntau ef at yr allor.

9 A choded yr offeiriad ei [d] goffadwriaeth o'r bwyd-offrwm, a lloſged ef ar yr allor, [e] yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[d] Ad. 2. [e] Eciod. 29. 18.

10 *A bydded* i Aaron ac i'w feibion weddill y bwyd-offrwm; ſanctteiddbeth o danllyd offrymmau 'r ARGLWYDD ydyw.

11 Na wneler [f] yn lefeinllyd ddim bwyd-offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD: canys dim ſurdoes na mêl ni loſgwch yn offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD.

[f] Edrych. Mat. 16. 12. Mar. 8. 15. Luc 12. 1. 1Cor. 5. 8.

12 ¶ Offrymmwch i'r ARGLWYDD offrwm y blaenffrwyth, ond na † loſger hwynt ar yr allor yn arogl peraidd.

13 [g] Dy holl fwyd-offrwm hefyd a hellti di â halen; ac na phalled halen cyfammod dy Dduw o fod ar dy fwyd-offrwm: offrymma halen ar bob offrwm it',

[g] Gal. 5. 9. † Heb. *ddyrchafer.*

14 Ac o's offrymmi i'r ARGLWYDD fwyd-offrwm y ffrwythau cyntaf; tywyſennau irion wedi eu craſu wrth y tân, *ſef* yd a gurir allan o'r dywyſen lawn, a offrymmi di yn fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.

[g] Mar. 9. 49.

15 A dôd olew arno, a goſod thus arno; bwyd-offrwm *yw.*

16 A lloſged yr offeiriad ei goffadwriaeth ef o'i yd wedi ei guro allan, ac o'i olew ynghŷd a'i holl thus: offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

PEN. III.

1 Yr aberth hedd o eidion, 6 o'r praidd, 7 naill ai oen, 12 ai gafr.

AC o's [a] aberth hedd *ſydd* ei offrwm ef, pan offrymmo eſe eidion, offrymmed ef ger bron yr ARGLWYDD yn berffeithgwbl; pa un bynnag ai yn wrryw ai yn fenyw.

[a] Pen. 7. 11, 29. a 22. 18, 21.

2 A [b] rhodded ei lâw ar ben offrwm, a lladded ef *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed ar yr allor o amgylch.

[b] Eciod. 29. 10.

3 Ac offrymmed o'r aberth hedd aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: *ſef* [c] y weren fôl, a'r holl wêr a ſydd ar y perfedd,

[c] Eciod. 29. 13. 22.

4 A'r ddwy aren, a'r gwêr *a ſydd* arnynt hyd y tenewyn, a'r † rhwyden hefyd *a ſydd* † Neu, oddi ar yr afu a dynn eſe ymmaith ynghŷd, *lliein-dy* â'r arennau.

Iliein-dy.

2514. 5 A [d] lloſged meibion Aaron hynny ar yr allor, ynghŷd â'r offrwm poeth *ſydd* ar y coed *a ſyddant* ar y tân, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[d] Pen. 6. 12.

6 ¶ Ac o's o'r praidd *y bydd* yr hyn a offrymmo eſe yn hêdd-aberth i'r ARGLWYDD, offrymmed eſ yn wrryw neu yn fenyw perffeithgwbl.

7 O's oen a offrymma eſe yn ei offrwm, yna dyged ger bron yr ARGLWYDD,

8 A goſoded ei láw ar ben ei offrwm, a lladded eſ o flaen pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron ei waed eſ ar yr allor oddi amgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hêdd yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: ei weren, a'r gloren i gyd: torred hi ymmaith wrth aſgwrn y cefn, ynghŷd a'r weren fôl, a'r holl wêr *a ſyddo* ar y perfedd:

10 A'r ddŵy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt hyd y tenewyn; a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghŷd a'r arennau, a dynn eſe ymmaith.

11 A lloſged yr offeiriad hyn ar yr allor: [e] bwyd-aberth tanllyd i'r ARGLWYDD

[e] Edrych Pen. 21. 6, *ydyw.*

12 ¶ Ac o's gafr *ſydd* ei offrwm eſ, dyged hi ger bron yr ARGLWYDD:

7, 8, 21, 22. a 22. 25.

13 A goſoded ei láw ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyfarfod, a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7, 12.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, ſef y weren fôl, a'r holl wêr *a ſyddo* ar y perfedd.

[f] Pen. 7. 23, 25.

15 A'r ddŵy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu ynghŷd â'r arennau, a dynn eſe ymmaith.

[g] Gen. 9. 4. Pen. 7. 23, 26. a 17. 10, 14. Deut. 12. 16. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.

16 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd ydyw: [f] yr holl wêr *ſydd eiddo* 'r ARGLWYDD.

17 Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl anneddau *yw*; na fwyttaoch ddim gwêr na dim [g] gwaed.

PEN. IV.

1 Aberthau dros bechod a wnelai 'r offeiriad, 13 Neu 'r holl gynnulleidfa, 22 Neu y pennaeth mewn anwybod.

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [a] Pan becho dŷn mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD, a gwneuthur yn erbyn un o honynt, y pethau ni ddylid eu gwneuthur:

[a] Num. 15. 22.

3 O's offeiriad enneiniog a becha yn ôl pechod y bobl, offrymmed dros ei bechod a wnaeth [b] fuſtach ieuangc perffeithgwbl, yn aberth dros bechod i'r ARGLWYDD.

[b] Pen. 9. 2.

4 A dyged y buſtach i ddrŵs pabell y cyfarfod ger bron yr ARGLWYDD, a goſoded ei láw ar ben y buſtach, a lladded y buſtach ger bron yr ARGLWYDD.

[c] Pen. 16. 14. Num. 19. 4.

5 A [c] chymmered yr offeiriad enneiniog o waed y buſtach, a dyged eſ i babell y cyfarfod.

6 A throched yr offeiriad ei fŷs yn y gwaed, a thaenelled o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ſeithwaith, o flaen gwahanlenn y cyſſegr.

7 A goſoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ar gyrn allor yr arogl-darth peraidd, yr hon *ſydd* ym mhabell y cyfarfod: a thywallted [d] holl waed

[d] Pen. 5. 9.

arall y buſtach wrth droed allor y poeth-offrwm yr hon *ſydd wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod. 2514.

8 A thynned holl wêr buſtach yr aberth dros bechod oddi wrtho: y weren fôl, a'r holl wêr *ſyddo* ar y perfedd.

9 A'r ddŵy aren, a'r gwêr *a ſyddo* arnynt hyd y tynewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a dynn eſe ymmaith, ynghŷd a'r arennau.

10 [e] Megis y tynnodd o fuſtach yr aberth hêdd. A lloſged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

[e] Pen. 3. 3.

11 [f] Ond croen y buſtach, a'i holl gîg ynghŷd a'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiſwail,

[f] Ecſod. 29. 14. Num. 19. 5.

12 A'r holl fuſtach hefyd a ddŵg eſe allan i'r tu allan i'r gwerſyll, i le glân [g] wrth dywalltfa 'r lludw, ac [h] a'i llŷſg ar goed yn tân: wrth dywalltfa 'r lludw y lloſgir ef.

[g] Pen. 6, 11. [h] Heb. 13. 11.

13 ¶ Ac [i] o's holl gynnulleidfa Iſrael a becha mewn anwybod, [k] a'r peth yn gudd-iedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynnion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog:

[i] Num. 15. 24. [k] Pen. 5. 2, 3, 4.

14 Pan wypir y pechod y pechaſant ynddo, yna offrymmed y gynnulleidfa fuſtach ieuangc dros y pechod, a dygant eſ o flaen pabell y cyfarfod.

15 A goſoded henuriaid y gynnulleidfa eu dwylaw ar ben y buſtach ger bron yr ARGLWYDD, a lladdant y buſtach ger bron yr ARGLWYDD.

16 A dyged yr offeiriad enneiniog o waed y buſtach i babell y cyfarfod.

17 A throched yr offeiriad ei fŷs yn y gwaed, a thaenelled ger bron yr ARGLWYDD ſeithwaith, o flaen y wahanlenn.

18 A goſoded o'r gwaed ar gyrn yr allor *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD, *ſef* yr hon *ſydd* ym mhabell y cyfarfod a thywallted yr holl waed *arall* wrth waelod allor y poeth-offrwm, yr hon ſydd wrth ddrŵs pabell y cyfarfod.

19 A thynned ei holl wêr allan o hono, a lloſged ar yr allor.

20 A gwnaed i'r buſtach hwn megis y gwnaeth [l] i fuſtach y pêch-aberth, felly gwnaed iddo; a'r offeiriad a wnâ gymmod droſtynt, ac ſe a faddeuir iddynt.

[l] Ad. 3.

21 A dyged y buſtach allan i'r tu allan i'r gwerſyll, a lloſged eſ fel y lloſgodd y buſtach cyntaf: dymma aberth dros bechod y gynnulleidfa.

22 ¶ O's pecha pennaeth, a gwneuthur mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD ei Dduw, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog:

23 Neu o's daw i wybod ei fai yr hwn a wnaeth, dyged ei offrwm o lwdn gafr gwrryw perffeithgwbl.

24 A goſoded ei láw ar ben y llwdn, a lladded eſ yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm, ger bron yr ARGLWYDD: dymma aberth dros bechod.

25 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros bechod â'i fŷs, a goſoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei waed eſ wrth waelod allor y poeth-offrwm.

26 A lloſged ei holl wêr ar yr allor fel [m] gwêr yr aberth hêdd, a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto am ei bechod, a maddeuir iddo.

[m] Pen. 3. 5. [n] Num. 15. 27.

27 ¶ Ac [n] o's pecha † neb o bobl y wlâd † mewn anwybod, gan wneuthur yn erbyn

† Heb. *un enaid.*

yr

2514. yr un o orchymynion yr ARGLWYDD ddim o'r *petbau* ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog:

28 Neu o's ei bechod yr hwn a bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef: yna dyged ei offrwm o lwdn gafr fenyw berffeithgwbl dros ei bechod a bechodd efe.

29 A gosoded ei lâw ar ben yr aberth dros bechod, a lladded yr aberth dros bechod yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm.

30 A chymmered yr offeiriad o'i gwaed hi â'i fŷs, a rhodded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

[o] Pen. 3. 14. 31 A [o] thynned ei holl wêr hi, [p] fel y tynnir y gwêr oddi ar yr aberth hêdd, a [p] Pen. 3. 3. llosged yr offeiriad *ef* ar yr allor, [q] yn arogl [q] Ecsod. 29. 18. peraidd i'r ARGLWYDD: A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto, a maddeuir iddo.

32 Ac o's dŵg efe ei offrwm dros bechod o oen, dyged hi'n fenyw berffeithgwbl.

33 A gosoded ei lâw ar ben yr aberth dros bechod, a lladded hi dros bechod yn y lle y lleddir y poeth-offrwm.

34 A chymmered yr offeiriad â'i fŷs o waed yr aberth dros bechod, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

35 A thynned ei holl wêr hi, fel y tynnir gwêr oen yr aberth hêdd, a llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, [r] fel aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd, a maddeuir iddo.

[r] Pen. 3. 5.

PEN. V.

1 Yr neb a bechodd trwy gelu'r hyn a wypo, 2 trwy gyffwrdd â dim aflan, 4 neu trwy lw. 6 Ei offrwm dros ei gamwedd o'r praidd, 7 o'r adar, 11 o beillied. 14 Yr offrwm dros gamwedd mewn cyffegr-ladrad, 17 ac mewn pechodau o anwybod.

O's pecha dŷn a chlywed llais llw, ac yntau yn dŷst naill ai 'n gweled ai 'n gwybod, oni fynega, ynâ efe a ddŵg ei anwiredd.

[a] Pen. 11. 24, 28, 31, 39. 2 [a] O's dŷn a gyffwrdd â dim aflan, pa un bynnag ai burgyn bwyftûl aflan, ai burgyn anifail aflan, ai burgyn ymlufgiad aflan, er *bod y petb* yn guddiedig oddi wrtho ef; aflan ac euog yw efe.

[b] Pen. 12. a 13. a 15. 3 Neu pan gyffyrddo [b] ag aflendid dŷn pa aflendid bynnag iddo, yr hwn y bydd efe aflan o'i blegid, a'r *petb* yn guddiedig rhagddo, pan gaffo wybod, yna euog yw.

4 Neu o's dŷn a dwng, gan draethu â'r gwefusau ar [c] wneuthur drwg, neu [d] wneuthur dâ; beth bynnag a draetho dŷn trwy lw, a'r *petb* yn guddiedig rhagddo, pan gaffo efe wybod; euog yw o un o hyn.

[c] Edrych 1 Sam. 25. 22. Act. 23. 12. [d] Edrych. Mar. 6. 23.

5 A phan fyddo efe euog o un o hyn; yna [e] cyffefed yr hyn y pechodd ynddo;

[e] Num. 5. 7. 6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd am ei bechod yr hwn a bechodd: *ſef* benyw o'r praidd, oen neu fynn gafr yn aberth dros bechod, a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod.

[f] Pen. 12. 8. a 14. 21. 7 Ond [f] o's ei lâw ni chyrraedd werth oen, dyged i'r ARGLWYDD am ei gamwedd yr hwn a bechodd, ddŵy [g] durtur neu ddau gyw colômen, y naill yn aberth dros bechod, a'r llall yn boeth-offrwm.

[g] Pen. 1. 14. 8 A dyged hwynt at yr offeiriad, ac offrymmed efe yr hwn *ſydd* dros bechod yn gyntaf, [h] a thorred ei ben wrth ei wegil, ond na thorred ef ymmaith. 2514.

[h] Pen. 1. 15. 9 A thaenelled o waed yr aberth dros bechod ar yſtlys yr allor, a [i] gwaſger y rhan arall o'r gwaed wrth waelod yr allor; dymma aberth dros bechod.

[i] Pen. 4. 7, 18, 30, 34. 10 A'r ail a wnâ efe yn offrwm poeth yn ôl [k] y ddefod: a'r offeiriad a wnâ gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd, a maddeuir iddo.

[k] Pen. 1. 14. 11 ¶ Ac o's yw ei lâw ni chyrraedd ddŵy durtur neu ddau gyw colômen; yna dyged yr hwn a bechodd ei offrwm o ddegfed ran Epha o beillied yn aberth dros bechod: [l] na ſoded olew ynddo, ac na rodded thus arno; canys aberth dros bechod yw.

[l] Num. 5. 15. 12 A dyged hynny at yr offeiriad, a chymmered yr offeiriad o hono lonaid ei lâw [m] yn goffadwriaeth; a llosged ar yr allor, [n] fel ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD: dymma aberth dros bechod.

[m] Pen. 2. 2. [n] Pen. 4. 35. 13 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ef am ei bechod a bechodd efe yn un o'r rhai hyn, a maddeuir iddo: [o] A bydded i'r offeiriad y gweddill, megis *o'r* bwyd-offrwm.

[o] Pen. 2. 3. 14 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[p] Pen. 22. 14. 15 [p] O's gwnâ dŷn gamwedd, a phechu trwy amryfuſedd, yn y pethau a gyſſegrwyd i'r ARGLWYDD; yna dyged i'r ARGLWYDD dros ei gamwedd, hwrdd perffeithgwbl o'r praidd gyd â'th brîs di o ſiclau arian, yn ôl [q] ſicl y cyſſegr, yn aberth dros gamwedd.

[q] Ecſod. 30. 13. 16 A thaled am y niwaid a wnaeth *yn* y peth cyſſegredig, a [r] rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto, a rhodded ef at yr offeiriad, a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto â hwrdd yr offrwm dros gamwedd; a maddeuir iddo.

[r] Pen. 22. 14. a 27. 13, 15, 27. Num. 5. 7. 17 ¶ Ac o's pecha [s] enaid, a gwneuthur *yn erbyn* gorchymmyon yr ARGLWYDD ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, er na wyddai, etto euog fydd, a'i anwiredd a ddŵg.

[s] Pen. 4. 2. 18 A dyged hwrdd perffeithgwbl o'r praidd, gyd â'th brîs di, at yr offeiriad yn offrwm dros gamwedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei amryfuſedd a gamgymmerodd efe, ac yntau heb wybod; a maddeuir iddo.

19 Aberth dros gamwedd *yw* hyn: camwedd a wnaeth yn ddiau yn erbyn yr ARGLWYDD.

PEN. VI.

1 Yr offrwm dros gamwedd mewn pethodau a wneler trwy wybod. 8 Cyfraith y poeth-offrwm. 14 A'r bwyd-offrwm. 19 Yr offrwm wrth gyffegru offeiriad. 24 Cyfraith y pâch-offrwm.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[a] Num. 5. 6. 2 [a] O's pecha dŷn a gwneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedyd celwydd wrth ei gymmydog am yr hyn a rodded atto i'w gadw, neu am yr hyn y rhoddes efe ei lâw, neu yn yr hyn trwy drawſder a ddygodd efe, neu yn yr hyn y twyllodd ei gymmydog;

3 Neu o's cafodd beth gwedi ei golli, a dywedyd celwydd am dano, neu dyngu yn anudon, am ddim o'r holl bethau a wnelo dŷn, gan bechu ynddynt:

4 Yna am iddo bechu a bod yn euog, bydded iddo roddi yn ei ôl y trais a dreiſiodd efe,

2514. efe, neu 'r peth a gafodd trwy dwyll, neu 'r peth a adawyd i gadw gyd ag ef, neu 'r peth wedi ei golli a gafodd efe;

5 Neu beth bynnag y tyngodd efe anudon am dano, [b] taled hynny erbyn ei ben, a 'chwaneged ei bummed ran atto: [†] ar y dŷdd yr offrymmo dros gamwedd, rhodded ef i'r neb a'i piau:

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd, hwrdd perffeithgwbl o'r praidd, [c] gyd â'th brîs di, yn offrwm dros gamwedd, at yr offeiriad.

7 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ger bron yr ARGLWYDD: a maddeuir iddo, am ba beth bynnag a wnaeth, i fod yn euog o hono.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

9 Gorchymmyn i Aaron, ac i'w feibion, gan ddywedyd, Dymma gyfraith y poeth-offrwm: (poeth-offrwm *yw*, o herwydd y lloſgi ar yr allor ar hŷd y nôs hyd y borau, a thân yr allor a gynneuir arni.)

10 [d] Gwiſged yr offeiriad hefyd ei liain-wiſg am dano, a gwiſged lodrau lliain am ei gnawd, a choded y lludw lle 'r yniodd y tân y poeth-aberth ar yr allor, a goſoded ef [e] ger llaw 'r allor.

11 A dioſged ei wiſgoedd, a gwiſged ddillad eraill, a dyged allan y lludw i'r tu allan i'r gwerſyll, [f] i le glân.

12 A chynneuer y tân *ſydd* ar yr allor arni; na ddiffodded: ond lloſged yr offeiriad goed arni bob borau: a threfned y poeth-offrwm arni, a lloſged [g] wêr yr aberth hêdd arni.

13 Cynneuer y tân bob amſer ar yr allor; na ddiffodded.

14 ¶ [h] Dymma hefyd gyfraith y bwyd-offrwm: dyged meibion Aaron ef ger bron yr ARGLWYDD o flaen yr allor:

15 A choded o hono yn ei lâw o beillied y bwyd-offrwm, ac o'i olew; a'r holl thus yr hwn *ſydd* ar y bwyd-offrwm, a lloſged ei [i] gofiadwriaeth ef ar yr allor, yn arogl peraidd i'r ALGLWYDD.

16 [c] A'r gweddill o hono a fwytty Aaron a'i feibion; yn groyw y bwyttâir ef: [l] yn y lle ſanctaidd o fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y bwyttânt ef.

17 Na phober ef trwy lefain: [m] rhoddais ef yn rhann iddynt o'm haberthau tanllyd: [n] peth ſancteiddiolaf yw hyn, megis yr aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd.

18 Pob gwrryw o blant Aaron a fwytânt hyn: deddf dragywyddol fydd yn eich cenhedlaethau, am aberthau tanllyd yr ARGLWYDD: [o] pob un a gyffyrddo â hwynt fydd ſanctaidd.

19 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

20 [p] Dymma offrwm Aaron, a'i feibion, yr hwn a offrymmant i'r ARGLWYDD ar y dŷdd yr enneinir ef: degfed rann [q] Epha o beillied yn ſwyd-offrwm gwaſtadol, ei hanner y borau, a'i hanner brŷdnawn.

21 Gwneler ef trwy olew mewn padell; *yna* y dygi ef i mewn wedi ei graſu; ac offrymma ddarnau y bwyd-offrwm wedi ei graſu, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

22 A'r offeiriad o'i feibion ef, [r] yr hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed hyn, *trwy* ddeddf dragywyddol, [s] lloſger y cwbl i'r ARGLWYDD.

23 A phob bwyd-offrwm dros yr offeiriad a fydd wedi ei loſgi oll: na fwyttäer ef. 2514.

24 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

25 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, [t] Dymma gyfraith yr aberth dros bechod, [u] yn y lle y lleddir y poeth-offrwm y lleddir yr aberth dros bechod ger bron yr ARGLWYDD; [x] ſancteiddiolaf *yw* efe.

26 [y] Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod a'i bwytty, yn y lle ſanctaidd y bwyttâir ef, yng nghynteddfa pabell y cyfarfod.

27 Beth bynnag a gyffyrddo â'i gig ef a fydd ſanctaidd: a phan daeneller o'i waed ef ar ddilledyn, goſch yn y lle ſanctaidd yr hyn y taenellodd *y gwaed* arno.

28 A [z] thorrer y lleſtr pridd y berwer ef ynddo; ond o's mewn lleſtr prês y berwir ef, yſgwrier a golcher ef mewn dwfr.

29 Bwyttäed pob gwrryw ym myſg yr offeiriaid ef: ſancteiddiolaf *yw* efe.

30 [a] Ac na fwyttäer un offrwm dros bechod, yr hwn y dygir o'i waed i babell y cyfarfod, i wneuthur cymmod yn y lle ſanctaidd, *ond* lloſger mewn tân.

PEN. VII.

1 *Cyfraith yr offrwm dros gamwedd,* 11 *d'r aberthau hêdd,* 12 *pa un bynnag ſo ai aberth diolch,* 16 *ai adduned, ai rhôdd o wirfodd.* 22 *Gwahardd y braſder d'r gwaed.* 28 *Rhann yr offeiriaid o'r aberthau hêdd.*

[a] DYmma hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: [b] ſancteiddiolaf *yw*.

2 Yn y man lle lladdant y poeth-offrwm y lladdant yr aberth dros gamwedd; a'i waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.

3 A'i [d] holl wêr a offrymma efe o hono; y gloren hefyd a'r weren fôl.

4 A'r ddŵy aren, a'r gwêr *ſyddo* arnynt, hyd y tynewyn: a'r rhwyden oddi ar yr afu, yng nghŷd â'r arennau, a dynn efe ymmaith.

5 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: aberth dros gamwedd *yw*.

6 [e] Pob gwrryw ym myſg yr offeiriaid a'i bwytty: yn y lle ſanctaidd y bwyttâir ef; ſancteiddiolaf *yw*.

7 Fel *y mae* yr aberth dros bechod, felly *y bydd* [f] yr aberth dros gamwedd; un gyfraith *ſydd* iddynt; yr offeiriad, yr hwn a wnâ gymmod ag ef, a'i piau.

8 A'r offeiriad a offrymmo boeth-offrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo ei hun groen y poeth-offrwm a offrymmodd efe.

9 A [g] phob bwyd-offrwm a graſer mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler mewn padell, neu ar radell, fydd eiddo 'r offeiriad a'i hoffrymmo.

10 A phob bwyd-offrwm wedi ei gymmyſgu trwy olew, neu yn ſych, a fydd i holl feibion Aaron, bob un fel ei gilydd.

11 [h] Dymma hefyd gyfraith yr ebyrth hêdd a offrymma efe i'r ARGLWYDD.

12 O's yn lle diolch yr offrymma efe hyn, offrymmed gyd â'r aberth diolch deiſennau croyw, wedi eu cymmyſgu trwy olew; ac afrllad croyw, wedi eu iro ag olew; a pheillied wedi ei graſu 'n deiſennau, wedi eu cymmyſgu ag olew.

13 Heb law y teiſennau, offrymmed fara leſeinllyd *yn* ei offrwm gyd â'i hêdd-aberth o ddiolch.

14 Ac

b Pen. 5. 16. † Heb. *yn nŷdd ei gamwedd.* c Pen. 5. 26. d Ecſod. 28. 40, 41. 43. e Pen. 1. 16. f Pen. 4. 12. g Pen. 3. 3, 9, 14. h Pen. 2. 1. Num. 15. 4. i Pen. 2. 2, 9. k Pen. 2. 3. l Pen. 10. 12. m Num. 18. 9, 10. n Pen. 2. 3. o Ecſod. 29. 37. Pen. 22. 4, 5, 6. p Ecſod. 29. 2. q Ecſod. 16. 36. r Pen. 4. 3. s Ecſod. 29. 25. t Pen. 4. 2. u Pen. 1. 3, 5, 11. a 4. x Pen. 24, 29, 33. Pen. 21. y Num. 18. 9. z Pen. 11, 33. a Pen. 4. 7, 11, 12, 18, 21. a 16. 27. Heb. 13, 11. b Pen. 21, 22. c Pen. 1. a 4. 24, 29, 33. d Ecſod. 29. 13. Pen. 3. 4, 10. a 4. 8, 9. e Num. 18. 9, 10. f Pen. 6. 26. g Pen. 2, 3, 10. h Pen. 3. 1. a 22. 18. 21.

2514. 14 Ac offrymmed o hyn un *dorth* o'r holl offrwm, yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD; *a* bydded *bwnnw* eiddo 'r offeiriad a daenello waed yr ebyrth hêdd.

15 A chîg ei hêdd-aberth o ddiolch a fwyttäir y dydd yr offrymmir ef: na adawer *dim* o hono hyd y borau.

[i] Pen. 19. 7, 8. 16 Ond [i] o's adduned neu offrwm gwirfodd fydd aberth ei offrwm ef, y dydd yr offrymmo efe ei aberth bwyttäer ef: a thrannoeth bwyttäer yr hyn fyddo yn weddill o hono.

17 Ond yr hyn a fyddo o gîg yr aberth yn weddill y trydydd dydd, lloſger yn tân.

18 Ac o's bwyttäir dim o gîg offrwm ei ebyrth hêdd ef o fewn y trydydd dydd, ni byddir boddlon i'r hwn a'i hoffrymmo ef, *ac* ni's cyfrifir iddo, ffieiddbeth fydd: a'r dŷn a fwytty o hono a ddŵg ei anwiredd.

19 A'r cîg a gyffyrddo â dim aflan, ni fwyttäir; mewn tân y lloſgir ef: a'r cîg *arall*, pob glân a fwytty o hono.

20 A'r dŷn a fwyttao gîg yr hêdd-aberth, [k] Pen. 15. 3. yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD, [k] a'i aflendid arno, [l] torrir ymmaith y dŷn hwnnw o fyſg ei bobl. [l] Gen. 17. 14.

21 Ac o's dŷn a gyffwrdd â dim aflan, [m] Pen. 12, *ſef* ag [m] aflendid dŷn, neu ag anifail [n] aflan, a 13, a 15. neu ag un ffieiddbeth aflan, a bwytta o gîg [n] Pen. 11. yr hêdd-aberth, yr hwn a *berthyn* i'r ARGLWYDD; 24, 28. yna y torrir ymmaith y dŷn hwnnw o fyſg ei bobl.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

[o] Pen. 3. 17. 23 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [o] Na fwyttëwch ddim gwêr eidion, neu ddafad, neu afr.

24 Etto gwêr burgyn, neu wêr yſgyfaeth a ellir ei weithio mewn pob gwaith: ond gan fwytta na fwyttëwch *ef*.

25 O herwydd pwy bynnag a fwyttao wêr yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; torrir ymmaith yr enaid a'i bwyttao o fyſg ei bobl.

[p] Gen. 9. 4. Pen. 3. 17. a 17 14. 26 [p] Na fwyttëwch ychwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a fwyttao ddim gwaed, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl.

28 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

29 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth hêdd i'r ARGLWYDD, dyged ei ròdd o'i aberth hêdd i'r ARGLWYDD.

[q] Pen. 3. 3, 4, 9, 14. [r] Ecſ. 29. 24, 27. 30 [q] Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, y gwêr ynghŷd a'r barwyden a ddŵg efe: [r] y barwyden *ſydd* i'w chyhwfan, yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

31 A lloſged yr offeiriad y gwêr ar yr allor: a bydded y barwyden i Aaron ac i'w feibion.

32 Rhoddwch hefyd y balfais ddehau yn offrwm dyrchafael i'r offeiriad, o'ch ebyrth hêdd.

[s] Ecſodus 29. 28. Pen. 10, 14. Num. 18. 18. Deut. 18. 1. 33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hêdd, a'r gwêr, bydded iddo ef yr yſgwyddog ddehau yn rhann.

34 O herwydd [s] parwyden y cyhwfan, ac yſgwyddog y dyrchafael, a gymmerais i gan feibion Iſrael o'u hebyrth hêdd, ac a'u rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion trwy ddeddf dragywyddol, oddi wrth feibion Iſrael.

35 ¶ Hyn yw *rhan* enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o erbyrth tanllyd yr ARGLWYDD, yn y dydd y neſaodd efe hwynt i offeiriadu i'r ARGLWYDD: 2514.

36 Yr hwn a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei foddi iddynt, [t] y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Iſrael *trwy* ddeddf dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau. [t] Ecſod. 40. 13. 15. Pen. 8, 12, 30.

37 Dymma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd, a'r cyſſegriadau, a'r aberth hêdd;

38 Yr hon a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ym mynydd Sinai, yn y dydd y gorchymynnodd efe i feibion Iſrael offrymmu eu hoffrymmau i'r ARGLWYDD, yn anialwch Sinai.

PEN. VIII.

1 Moſes yn cyſſegru Aaron a'i feibion. 14 Eu haberth dros bechod. 18 Eu poeth-offrwm. 22 Hwrdd y cyſſegriadau. 31 Y lle a'r amſer y cyſſegrid bwynt.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmer Aaron a'i feibion gyd ag ef, a'r [b] gwiſgoedd, ac [c] olew 'r enneiniad, a buſtach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw: [a] Ecſod. 29. 1. [b] Ecſod. 28. 2, 4. [c] Ecſod. 30. 24.

3 A chaſgl yr holl gynnulleidfa ynghŷd i ddrŵs pabell y cyfarfod.

4 A gwnaeth Moſes fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo: a chaſglwyd y gynnulleidfa, i ddrŵs pabell y cyfarfod.

5 A dywedodd Moſes wrth y gynnulleidfa, [d] dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei wneuthur. [d] Ecſod. 29. 4.

6 A Moſes a ddûg Aaron a'i feibion: ac a'u golchodd hwynt â dwfr.

7 Ac efe a roddes am dano ef [e] y bais, ac a'i gwregyſodd ef â'r gwregys, ac a wiſgodd y fantell am dano, ac a roddes yr Ephod am dano, ac a'i gwregyſodd â gwregys cywraint yr Ephod, ac a'i cauodd am dano ef. [e] Ecſod. 28. 4.

8 Ac efe a oſododd y ddwyfronneg arno, ac a [f] roddes yr Urim a'r Thummim yn y ddwyfronneg. [f] Ecſod. 28. 30.

9 Ac efe a oſododd y meitr ar ei ben ef, ac a oſododd ar y meitr ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y goron ſanctaidd, fel y [g] gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes. [g] Ecſod. 28. 37, &c.

10 [h] A Moſes a gymmerodd olew 'r enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll *oedd* ynddo; ac a'u cyſſegrodd hwynt: [h] Ecſod. 30. 26.

11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor ſaith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl leſtri, a'r noe hefyd a'i throed, i'w cyſſegru.

12 Ac efe [i] a dywalltodd o olew 'r enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyſſegru. [i] Ecſod. 29. 7. a 30. 30.

13 [k] A Moſes a ddûg feibion Aaron, ac a wiſgodd beiſiau am danynt, a gwregyſodd hwynt â gwregyſau, ac a [†] oſododd gappiau am eu pennau, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes. [k] Ecſod. 29. 8. Salm. 133. 2. Eccl. 45. 15. † Heb. *rwymodd*.

14 [l] Ac efe a ddûg buſtach yr âberth dros bechod; ac Aaron a'i feibion a roddaſant eu dwylaw ar ben buſtach yr aberth dros bechod, [l] Ecſod. 29. 10.

15 Ac efe *a'i* lladdodd, a Moſes a gymmerth y gwaed, ac a'i rhoddes ar gyrn yr allor o amgylch â'i fŷs; ac [m] a burodd yr allor, ac a dywalltodd y gwaed wrth waelod yr allor, ac a'i cyſſegrodd hi i wneuthur cymmod arni. [m] Ecſod. 29. 36.

16 Efe

2514. 16 Eſe a gymmerodd hefyd yr holl wêr *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u gwêr, a Moſes a'i lloſgodd ar yr allor.

17 A'r buſtach, a'i groen, a'i gîg, a'i ſiſwail, a loſgodd eſe mewn tân o'r tu allan i'r gwerſyll; ſel [n] y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

n Ecſod. 29. 14. Pen. 4. 11.

18 ¶ [o] Ac eſe a ddûg hwrdd y poeth-offrwm; ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

o Ecſod. 29. 15.

19 Ac eſe a'i lladdodd; a Moſes a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.

20 Ac eſe a dorrodd yr hwrdd yn ddarnau, a lloſgodd Moſes y pen, y darnau, a'r gwêr.

21 Ond y perfedd a'r traed a olchodd eſe mewn dwſr, a lloſgodd Moſes yr hwrdd oll ar yr allor: poeth-offrwm *yw* hwn, i *fod* yn arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: ſel [p] y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes.

p Ecſod. 29. 18.

22 ¶ Ac [q] eſe a ddûg yr ail hwrdd, ſef hwrdd y cyſſegriad: ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

q Ecſod. 29. 19.

23 Ac eſe a'i lladdodd, a Moſes a gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr iſaf clûſt ddehau Aaron, ac ar fawd ei lâw ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

24 Ac eſe a ddûg feibion Aaron, a Moſes a roes o'r gwaed ar gwrr iſaf eu clûſt ddehau, ac ar fawd eu lâw ddehau, ac ar fawd eu troed dehau: a thaenellodd Moſes y gwaed ar yr allor oddi amgylch.

25 Ac eſe a gymmerodd hefyd y gwêr, a'r gloren, a'r holl wêr *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u braſder, a'r yſgwyddog ddehau.

26 A chymmerodd o gawell y bara croyw yr hwn *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, un deiſen groyw, ac un deiſen o fara olewedig, ac un afrlladen, ac a'u goſododd ar y gwêr, ac ar yr yſgwyddog ddehau:

r Ecſod. 29. 24, &c.

27 Ac a roddes y cwbl [r] ar ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac a'u cyhwfanodd hwynt yn offrwm cyhwfan, ger bron yr ARGLWYDD.

28 A Moſes a'u cymmerth oddi ar eu dwylaw hwynt, ac a'u lloſgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth: dymma gyſſegriadau o arogl peraidd: dymma aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

29 Cymmerodd Moſes y barwyden hefyd, ac a'i cyhwfanodd yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: [s] rhan Moſes o hwrdd y cyſſegriad oedd hi, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

s Ecſod. 29. 21. a 30. 30.

30 A [t] chymmerodd Moſes o olew 'r eneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron, ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion ynghŷd ag ef: ac eſe a gyſſegrodd Aaron, a'i wiſgoedd, a'i feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion ynghŷd ag ef.

t Ecſod. 29. 21.

31 ¶ A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth ei feibion, [v] Berwch y cîg *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod; ac yno bwyttëwch ef, a'r bara hefyd *ſydd* ynghawell y cyſſegriadau, megis y gorchymmynnais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwytty ef.

v Ecſod. 29. 31.

32 A'r gweddill o'r cîg, ac o'r bara a loſgwch yn tân.

33 Ac nac ewch dros ſaith niwrnod allan o ddrŵs pabell y cyfarfod, hyd y dŷdd y cyflawner dyddiau eich cyſſegriadau: o herwydd [x] ſaith niwrnod y bydd eſe yn eich cyſſegru chwi.

x Ecſod. 29. 30, 35.

34 Megis y gwnaeth eſe heddyw, y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wneuthur, i wneuthur cymmod droſoch. 2514.

35 Ac arhoſwch *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod ſaith niwrnod, ddŷdd a nôs, a chedwch wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, fel na byddoch feirw: canys fel hyn i'm gorchymynnwyd.

36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr holl bethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD trwy lâw Moſes.

PEN. IX.

1 Yr offrymmau cyntaf a offrymmo'd Aaron droſto ei hun a'r bobl. 8 Y pîch-offrwm, 12 a'r poeth-offrwm droſto ei hun. 15 Yr offrymmau dros y bobl. 23 Moſes ac Aaron yn benditbio'r bobl. 24 Tân yn dyfod oddiwrth yr Arglwydd ar yr allor.

YNa y bu ar yr wythfed dŷdd, i Foſes alw Aaron a'i feibion, a henuriaid Iſrael;

2 Ac eſe a ddywedodd wrth Aaron, [a] Cymmer it' lô ieuangc yn aberth dros bechod, a hwrdd yn boeth-offrwm, o rai perffeithgwbl, a dwg *bwy* ger bron yr ARGLWYDD.

a Pen. 4. 3.

3 Llefarodd hefyd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [b] Cymmerwch fynn gafr, yn aberth dros bechod, a llô, ac oen, blwyddiaid perffeithgwbl, yn boeth-offrwm;

b Pen. 4. 23. Ezra 6. 17.

4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth hêdd, i aberthu ger bron yr ARGLWYDD; a bwyd-offrwm wedi ei gymmyſgu trwy olew: o herwydd [c] heddyw yr ymddengys yr ARGLWYDD i chwi.

c Ad. 23.

5 ¶ A dygaſant yr hyn a orchymynnodd Moſes ger bron pabell y cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a ddaethant yn agos, ac a ſaſaſant ger bron yr ARGLWYDD.

6 A dywedodd Moſes, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD i chwi ei wneuthur; ac ymddengys gogoniant yr ARGLWYDD i chwi.

7 Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, Dôs at yr allor, ac [d] abertha dy aberth dros bechod, a'th boeth-offrwm, a gwnâ gymmod droſot dy hun, a thros y bobl; ac abertha offrwm y bobl, a gwnâ gymmod droſtynt, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD.

d Heb. 5. 3. à 7, 27. à 9. 7.

8 ¶ Yna y neſaodd Aaron at yr allor, ac a laddodd lô yr aberth dros bechod, yr hwn *oedd* droſto ef ei hun.

9 A meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto, ac eſe a wlychodd ei ſys yn y gwaed, ac [e] a'i goſododd ar gyrn yr allor, ac a dywalltodd y gwaed *arall* wrth waelod yr allor,

e Edrych. Pen. 4. 7.

10 Ond eſe a loſgodd ar yr allor o'r aberth dros bechod y gwêr a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu, fel [f] y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

f Pen. 4. 8. g Pen. 4.

11 [g] A'r cîg, a'r croen a loſgodd eſe yn tân, o'r tu allan i'r gwerſyll. 11.

12 Ac eſe a laddodd y poeth-offrwm, a meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto, ac eſe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

13 A dygaſant y poeth-offrwm atto gyd â'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac eſe a'u lloſgodd hwynt ar yr allor.

14 Ac eſe a olchodd y perfedd a'r traed, ac a'u lloſgodd hwynt ynghŷd a'r offrwm poeth ar yr allor.

15 ¶ Hefyd eſe a ddûg offrwm y bobl, ac a gymmerodd fŵch yr aberth dros bechod y bobl, ac a'i lladdodd, ac a'i hoffrymmodd dros bechod, fel y cyntaf.

h Pen. 1. 3, 10.

16 Ac eſe a ddûg y poeth-offrwm, ac a'i hoffrymmodd [h] yn ôl y † ddefod.

i Neu, *ordinhâd.*

17 Ac

2514. 17 Ac eſe a ddûg [1] y bwyd-offrwm, ac a lanwodd ei lâw o hono, ac *a'i* lloſgodd ar
[1] Pen. 2. 2, 2. yr allor [k] heb law poeth-offrwm y borau.
[k] Ecſ. 29. 18 Ac eſe a laddodd y buſtach a'r hwrdd,
38. [l] yn aberth hêdd, yr hwn *oedd* dros y bobl:
[l] Pen. 3. 1. a meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto, ac eſe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.
19 *Dygaſant* hefyd wêr y buſtach a'r hwrdd, y gloren, a'r weren fôl, a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu.
20 A goſodaſant y gwêr ar y parwydennau, ac eſe a loſgodd y gwêr ar yr allor.
21 Y parwydennau hefyd, a'r yſgwyddog
[m] Ecſ. 29. 24, 28. Pen. 7. 34. ddehau a gyhwfanodd Aaron [m] yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD, fel y gorchymynnodd Moſes.
22 A chodod Aaron ei lâw tu ag at y
[n] Num. 6. 23. bobl, ac [n] a'u bendithiodd; ac a ddaeth i wared o wneuthur yr aberth dros bechod, a'r poeth-offrwm, a'r ebyrth hêdd.
23 A Moſes ac Aaron a aethant i babell
[o] Gen. 4. 4. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18, 38. 2 Mac. 2. 10, 11. y cyfarfod, a daethant allan, ac a fendithiaſant y bobl, a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r holl bobl.
24 A [o] daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a yſſodd y poeth-offrwm, a'r gwêr, ar yr allor: a gwelodd yr holl bobl, a gwaeddaſant, a chwympaſant ar eu hwynebau.

PEN. X.

1 *Nadab ac Abihu am offrymmu tân dieithr a loſgir gan dân.* 6 *Gwarafun i Aaron ac i'w feibion alaru am danynt.* 8 *Gwahardd gwin i'r offeiriaid pan fônt ar fyned i'r babell.* 12 *Y gyfraith ynghŷlch bwytta pethau ſanctaidd.* 19 *Eſgus Aaron am ei throſeddu.*

[a] Num. 3. 3, 4. a 26. 61. 1 Cron. 24. 2. YNa [a] Nadab ac Abihu, meibion Aaron, a gymmeraſant bob un ei thuſſer, ac a roddaſant dân ynddynt, ac a oſodaſant arogldarth ar hynny, ac a offrymmaſant ger bron yr ARGLWYDD dân dieithr, yr hwn ni orchymynnaſai eſe iddynt.
2 A daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a'u difaodd hwynt; a buant feirw ger bron yr ARGLWYDD.
3 A dywedodd Moſes wrth Aaron, Dymma'r hyn a lefarodd yr ARGLWYDD, gan
[b] Ecſ. 19. 22. Eſay 52. 11. ddywedyd, Mi a ſanctteiddir yn y rhai [b] a neſânt attaf, a cher bron yr holl bobl i'm gogoneddir. A thewi a wnaeth Aaron.
4 A galwodd Moſes Fiſael ac Elſaphan,
[c] Ecſ. 6. 18. Num. 3. 19. meibion [c] Uziel, ewythr Aaron, a dywedodd wrthynt, Deuwch yn nês, dygwch eich brodyr oddi ger bron y cyſſegr allan o'r gwerſyll.
5 A neſâu a wnaethant, a'u dwyn hwynt yn eu peiſiau allan o'r gwerſyll, fel y lleſaraſai Moſes.
6 A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar, ac wrth Ithamar ei feibion,
[d] Pen. 13. 45. a 21. 1, 10. Num. 6. 6. Deut. 33. 9. Ezec. 24. 16. [e] Ezec. 44. 21. 1 Tim. 3. 3. [d] Na ddioſgwch oddi am eich pennau, ac na rwygwch eich gwiſgoedd, rhag i wch' farw, a dyfod digoſaint ar yr holl gynnulleidfa: ond wyled eich brodyr chwi, holl dŷ Iſrael, am y lloſgiad a loſgodd yr ARGLWYDD.
7 Ac nac ewch allan o ddrŵs pabell y cyfarfod, rhag i wch' farw: o herwydd *bod* olew enneiniad yr ARGLWYDD arnoch chwi. A gwnaethant fel y lleſarodd Moſes.
8 ¶ Lleſarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Aaron, gan ddywedyd,
9 [e] Gwin a diod gadarn nac ŷf di, na'th feibion gyd â thi, pan ddeloch i babell y cyfarfod, fel na byddoch feirw: deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *ſydd hyn.*
10 A *hynny* [f] er gwahanu rhwng cyſſegredig a digyſſegredig, a rhwng aflan a glân;
11 Ac i ddyſgu i feibion Iſrael yr holl ddeddfau a lefarodd yr ARGLWYDD wrthynt, trwy lâw Moſes.
12 ¶ A lleſarodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar, ac wrth Ithamar, y rhai a adawſid o'i feibion ef, Cymmerwch [g] y bwyd-offrwm ſydd yng weddill o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a bwyttëwch yn groyw, ger llâw 'r allor: o herwŷdd [h] ſanctteiddiolaf yw.
13 A bwyttëwch ef yn y lle ſanctaidd, o herwydd dy ran di, a rhan dy feibion di o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD yw hyn: canys [i] fel hyn i'm gorchymynnwyd.
14 [k] Y barwyden gyhwfan hefyd, a'r yſgwyddog ddyrchafael a fwyttëwch mewn lle glân; tydi, a'th feibion, a'th ferched, ynghŷd â thi: o herwydd hwynt a roddwyd yn rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion di, o ebyrth hêdd meibion Iſrael.
15 [l] Yr yſgwyddog ddyrchafael, a'r barwyden gyhwfan a ddygant ynghŷd ag ebyrth tanllyd o'r gwêr, i gyhwfan offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: a bydded i ti, ac i'th feibion gyd â thi, † yn rhan dragywyddol: fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD.
16 ¶ A Moſes a geiſiodd yn ddyfal [m] fwch yr aberth dros bechod, ac wele ef wedi ei loſgi; ac eſe a ddigiodd wrth Eleazar, ac Ithamar, y rhai a adawſid o feibion Aaron, gan ddywedyd.
17 Pa ham na fwyttaſoch yr aberth dros bechod yn y lle ſanctaidd; o herwydd ſanctteiddiolaf *yw*, a *Duw* a'i rhoddodd i chwi, i ddwyn anwiredd y gynnulleidfa, gan wneuthur cymmod droſtynt, ger bron yr ARGLWYDD?
18 Wele ni ddygwyd ei waed ef i ſewn y cyſſegr: ei fwytta a ddylaſech yn y cyſſegr, [n] fel y gorchymynnais.
19 A dywedodd Aaron wrth Foſes, Wele heddyw yr offrymmaſant eu haberth dros bechod, a'u poeth-offrwm ger bron yr ARGLWYDD: ac fel hyn y digwyddodd i mi: am hynny o's bwyttawn aberth dros bechod heddyw, a fyddai hynny dâ yngolwg yr ARDLWYDD?
20 A phan glybu Moſes *hynny*, eſe a ſu foddlon.

[f] Pen. 11. 47. Ezec. 22. 26. a 44. 23. [g] Ecſ. 29. 2. [h] Pen. 21. 22. [i] Pen. 2. 3. a 6. 16. [k] Ecſ. 29. 24. Pen. 7. 31, 34. [l] Pen. 7. 29, 30. † *Yr hwn rhan ddeddſ.* [m] Pen. 9. 3. [n] Pen. 6. 26.

PEN. XI.

1 *Pa anifeiliaid a ellir, 4 a pha rai ni ellir eu bwytta.* 9 *Pa byſgod hefyd,* 13 *a pha adar,* 29 *Pa ymluſgiaid ſydd aflan.*

ALleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd wrthynt,
2 Lleferwch wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [a] Dymma'r anifeiliaid a fwyttëwch, o'r holl anifeiliaid *ſydd* ar y ddaear.
3 Beth bynnag a hollto 'r ewin, ac a fforchogo hollt yr ewinedd, ac a gnô ei gîl, o'r anifeiliaid, hwnnw a fwyttëwch.
4 Ond y rhai hyn ni fwyttëwch, o'r rhai a gnoant eu cîl, ac o'r rhai a holltant yr ewin: y † Camel er ei fod yn cnoi *ei* gîl, am nad yw yn hollti 'r ewin; aflan *ſydd* i chwi.
5 A'r gwningen, am ei bod yn cnoi *ei* chîl, ac heb fforchogi 'r ewin; aflan *yw* i chwi.
6 A'r yſgyfarnog, am ei bod yn cnoi *ei* chîl, ac heb fforchogi 'r ewin; aflan *yw* i chwi.
7 [b] A'r llwdn hŵch, am ei fod yn hollti 'r ewin, ac yn fforchogi fforchedd yr ewin, a heb gnoi *ei* gîl; [c] aflan *yw* i chwi.

[a] Deut. 14. 4. Act. 10. 12, 14. † *Neu, Cawr-ſarch.* [b] 2 Mac. 6, 18. a 7. 1. [c] Eſay 65. 4. a 66. 3, 17.

8 Na fwyttëwch o'u cîg hwynt, ac na chyffyrddwch a'u burgyn hwynt; [d] aflan *ydynt* i chwi. 2514. [d] Edrych Act. 10. 14, 15. a 15. 29. Rhuf. 14. 14, 17. 1 Cor. 8. 8. Col. 2. 22.

9 ¶ Hyn a fwyttëwch o bob dim a'r fydd yn y dyfroedd: pob peth *y mae* iddo aſgell a chenn, yn y dyfroedd, yn y moroedd, ac yn yr afonydd, y rhai hynny a fwyttëwch.

10 A phob dim nid *oes* iddo aſgell a chenn, yn y moroedd, ac yn yr afonydd; o bob dim a ymſymmudo yn y dyfroedd, ac o bob peth byw, y rhai *ſyddant* yn y dyfroedd, byddant ffiaidd gennych.

11 Byddant ffiaidd gennych: na fwyttëwch o'u cig hwynt, a ffieiddiwch eu burgyn hwy.

12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni *byddo* eſgyll a chenn iddo, ffieiddbeth fydd i chwi.

13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch chwi o'r adar: na fwyttëwch *bwynt*, ffieidd-dra ydynt: ſef yr eryr, a'r wyddwalch, a'r fôrwennol,

14 A'r fwltur, a'r barcud yn ei ryw,

15 Pob cigfran yn ei rhyw,

16 A chyw 'r eſtrys, a'r frân nôs, ar gôg, a'r gwalch yn ei ryw,

17 Ac aderyn y corphau, a'r fulfran, a'r dylluan,

18 A'r † gogfran, a'r pelican, a'r bïogen, † Neu, *yr Alarch.*

19 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei rhyw, a'r gornchwigl, a'r yſtlum.

20 Pob ehediad a ymluſgo *ac* a gerddo ar bedwar troed, ffieidd-dra yw i chwi.

21 Ond hyn a fwyttëwch, o bob ehediad a ymluſgo, ac a gerddo ar bedwar *troed*, yr hwn y byddo coeſau iddo oddi ar ei draed, i neidio wrthynt ar hŷd y ddaear:

22 O'r rhai hynny, y rhai hyn a fwyttëwch; [e] y Locuſt yn ei ryw, a'r Selam yn ei ryw, a'r Hargol yn ei ryw, a'r Hagab yn ei ryw. [e] Mat. 3. 4. Mar. 1. 6.

23 A phob ehediad *arall* a ymluſgo, yr hwn *y mae* pedwar troed iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.

24 Ac am y rhai hyn y byddwch aflan: pwy bynnag a gyffyrddo â'u burgyn hwynt a fydd aflan hyd yr hwyr.

25 A phwy bynnag a ddygo ddim o'u burgyn hwynt, golched ei ddillad, ac aflan fydd hyd yr hwyr.

26 Am bob anifail ſydd yn hollti 'r ewin, ac heb ei fforchogi, ac heb gnoi ei gîl, aflan yw y rhai hynny i chwi; aflan fydd pob un a gyffyrddo â hwynt.

27 Pob un heſyd a gerddo ar ei balfau, o bob anifail a gerddo ar bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi: pob un a gyffyrddo a'u burgyn a fydd aflan hyd yr hwyr.

28 A'r hwn a ddygo eu burgyn hwynt, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt i chwi.

29 ¶ A'r rhai hyn ſydd aflan i chwi o'r ymluſgiaid a ymluſgo ar y ddaear: ‡ y wenci, a'r [f] llygoden, a'r llyffant yn ei ryw, ‡ Neu, *fronwen.*

30 A'r draenog, a'r † lyſard, a'r ſtelio, a'r falwoden, a'r wâdd. [f] Eſay 66. 17. † Neu, *genau-goeg.*

31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi o bob ymluſgiaid: pob dim a gyffyrddo â hwynt, pan fyddant feirw, a fydd aflan hyd yr hwyr.

32 A phob dim y cwympo *un* o honynt arno, wedi marw, a fydd aflan; pob lleſtr pren, neu wiſg, neu groen, neu ſach, pob lleſtr y gwnelir dim gwaith ynddo, rhodder mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr; felly y bydd glân.

33 A phob lleſtr pridd yr hwn y ſyrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn, aflan fydd yr hyn oll *ſydd* o'i fewn, a [g] thorrwch yntau. 2514. [g] Pen. 6.

34 Aflan fydd pob bwyd a fwyttâir; o'r hwn y dêl dwfr *aflan* arno: ac aflan fydd pob diod a yfir mewn lleſtr *aflan*. 28. a 15. 12.

35 Ac aflan fydd pob dim y cwympo *dim* o'u burgyn arno, y ffwrn a'r badell a dorrir; aflan ydynt, ac aflan fyddant i chwi.

36 Etto glân fydd y ffynnon a'r pydew, lle mae † dyfroedd lawer: ond yr hyn a gyffyrddo a'u burgyn a fydd aflan. † Heb. *caſgliad*

37 Ac o's ſyrth *dim* o'u burgyn hwynt ar *dyfroedd*, ddim hâd hauedig, yr hwn a heuir, glân yw efe.

38 Ond o's rhoddir dwfr ar yr hâd, a ſyrthio dim o'u burgyn hwynt arno ef; aflan fydd efe i chwi.

39 Ac o's bydd marw un anifail a'r ſydd i chwi yn fwyd, yr hwn a gyffyrddo a'i furgyn ef a fydd aflan hyd yr hwyr.

40 [h] A'r hwn a fwytty o'i furgyn ef, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a ddygo ei furgyn ef, golched ei ddillad, a bydded aflan hyd yr hwyr. [h] Pen. 17. 15. a 22. 8. Deut. 14. 21.

41 A phob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear fydd ffieidd-dra: na fwyttâer ef. Ezec. 4. 14. a 44.

42 Pob peth a gerddo ar ei dorr, a phob peth a gerddo ar bedwar *troed*, a phob peth ‡ aml ei draed, o bob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear, na fwyttëwch hwynt, canys ffieidd-dra ydynt. 31. ‡ Heb. *a amlhao draed.*

43 [i] Na wnêwch eich eneidiau yn ffiaidd o blegid un ymluſgiad a ymluſgo, ac na ſyddwch aflan o'u plegid, fel y byddech aflan o'u herwydd. [i] Pen. 20. 25.

44 O herwydd myfi yw 'r ARGLWYDD eich Duw chwi: ymſanctëiddiwch a [k] byddwch ſanctaidd, o herwydd ſanctaidd *ydwyf* fi: ac nac aflanhêwch eich eneidiau wrth un ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear. [k] Pen. 19. 2. a 20. 7. 1 Pedr. 1. 15, 16.

45 Canys myfi *yw* 'r ARGLWYDD, yr hwn a'ch dûg chwi o dîr yr Aiphtſ, i fod yn Dduw i chwi; byddwch chwithau ſanctaidd, canys ſanctaidd *ydwyf* fi.

46 Dymma gyfraith yr anifeiliaid, a'r ehediaid, a phob peth byw a'r ſydd yn ymſymmud yn y dyfroedd, ac am bob peth byw a'r ſydd yn ymluſgo ar y ddaear:

47 I wneuthur gwahan rhwng yr aflan a'r glân, a rhwng yr anifail a fwyttair a'r hwn ni's bwyttâir.

PEN. XII.

Puredigaeth gwraig yn ôl eſgor.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, O's gwraig a feichioga, ac a eſgor ar wryw, yna [a] bydded aflan ſaith niwrnod: [b] ſel dyddiau gwahaniaeth ei miſglwyf y bydd hi aflan. [a] Luc. 2. 22. [b] Pen. 15. 19.

3 A'r [c] wythfed dydd yr enwaedir ar gnawd ei ddienwaediad ef. [c] Gen. 17. 12.

4 A thri diwrnod ar ddêg ar hugain yr erys yngwâed ei phuredigaeth: na chyffyrdded â dim ſanctaidd, ac na ddeued i'r cyſegr, nes cyflawni dyddiau ei phuredigaeth. Luc. 1. 59. a 2. 21. Joan. 7. 22.

5 Ond o's ar fenyw yr eſgor hi, yna y bydd hi aflan bythefnos, megis *yn* ei gwahaniaeth: a chwê diwrnod a thrugain yr erys yngwâed ei phuredigaeth.

6 A phan gyflawner dyddiau ei phuredigaeth ar fâb neu ferch, dyged oen blwydd yn offrwm poeth, a chyw colommen, neu durtur, yn aberth dros bechod, at yr offeiriad i ddrŵs pabell y cyſarfod:

2514. 7 Ac offrymmed efe hynny ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod drosti: a hi a lanheir oddi wrth gerddediad ei gwaed: dymma gyfraith yr hon a eſgor ar wrryw neu ar fenyw.

d Pen. 5. 7. Luc 2. 24. 8 d Ac o's ei llâw ni chyrraedd werth oen, yna cymmered ddẃy durtur, neu ddau gyw colòmmen, y naill yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth dros bechod: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosti, a glân fydd.

PEN. XIII.

1 Y Deddfau a'r arẃyddion, wrth ba rai y cyfarwyddir yr offeiriad i adnabod y gwahan glwyf.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Dŷn (pan fyddo yng nghrôen ei gnawd † chẃydd, neu grammen, neu ddiſgleirder, a bod ynghrôen ei gnawd ef megis plâ y clwyf gwahanol,) a ddygir at Aaron yr offeiriad neu at un o'i feibion ef yr offeiriaid.

† Neu, *godiad.* a Deut. 17. 8. a 24. 8.

3 A'r offeiriad a edrych ar y plâ ynghrôen y cnawd: o's y blewyn yn y plâ fydd wedi troi yn wynn, a gwelediad y plâ yn ddyfnach nâ chroen ei gnawd ef, plâ gwahan-glwyf yw hwnnw: a'r offeiriad a'i hedrych, ac a'i barn yn aflan.

4 Ond o's y diſgleirdeb fydd gwynn ynghrôen ei gnawd ef, ac heb ſod yn îs ei weleddiad nâ'r croen, a'i flewyn heb droi yn wynn, yna caued yr offeiriad ar y clwyfus ſaith niwrnod.

5 A'r ſeithfed dŷdd edryched yr offeiriad ef; ac wele, o's ſefyll y bydd y plâ yn ei olwg ef, heb ledu o'r plâ yn y croen, yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod eil waith.

6 Ac edryched yr offeiriad ef yr ail ſeithfed dŷdd; ac wele, o's bydd y plâ yn odywyll, heb ledu o'r plâ yn y croen, yna barned yr offeiriad ef yn lân: crammen yw honno; yna golched ei wiſgoedd, a glân fydd.

7 Ac o's y grammen gan ledu a leda yn y croen, wedi i'r offeiriad ei weled, i'w ſarnu yn lân, dangoſer ef eilwaith i'r offeiriad.

8 Ac o's gwêl yr offeiriad, ac wele, ledu o'r grammen yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf yw.

9 ¶ Pan fyddo ar ddŷn blâ gwahan-glwyf, dyger ef at yr offeiriad:

10 Ac edryched yr offeiriad; yna o's chẃydd gwynn *a fydd* yn y croen, a hwnnw wedi troi 'r blewyn yn wynn, a dim cîg noeth byw yn y chẃydd:

11 Hên wahan-glwyf yw hwnnw ynghrôen ei gnawd ef, a barned yr offeiriad ef yn aflan: na chaued arno: o herwydd y mae efe yn aflan.

12 Ond o's y gwahan-glwyf gan darddu a dardda yn y croen, a gorchuddio o'r gwahan-glwyf holl groen y clwyfus, o'i ben hyd ei draed, pa le bynnag yr edrycho 'r offeiriad:

13 Yna edryched yr offeiriad: ac wele, o's y gwahan-glwyf fydd yn cuddio ei holl gnawd ef, yna barned *yr offeiriad* y clwyfus yn lân; trodd yn wynn i gŷd, glân yw.

14 A'r dŷdd y gwelir ynddo gîg byw, aflan fydd.

15 Yna edryched yr offeiriad ar y cîg byw, a barned ef yn aflan; aflan yw 'r cîg byw hwnnw: gwahan-glwyf yw.

16 Neu o's dychwel y cîg byw a throi 'n wynn; yna deued at yr offeiriad:

17 Ac edryched yr offeiriad arno, ac wele, o's trodd y plâ yn wynn: yna barned yr offeiriad y clwyfus yn lân: glân yw efe.

18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo gornwyd yn ei groen, a'i jachâu.

2514.

19 A bod yn lle'r cornwyd chẃydd gwynn, neu ddiſgleirder gwynn-goch, a'i ddangos i'r offeiriad:

20 O's pan edrycho 'r offeiriad arno, y gwelir ef yn îs nâ'r croen, a'i flewyn wedi troi yn wynn; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf yw efe wedi tarddu o'r cornwyd.

21 Ond o's yr offeiriad a'i hedrych, ac wele ni bydd ynddo flewyn gwynn ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei ſod yn odywyll: yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod.

22 Ac o's gan ledu y lleda yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: plâ yw efe.

24 Ond o's y diſgleirder a ſaif yn ei le heb ymledu, craith cornwyd yw efe, a barned yr offeiriad ef yn lân.

24 ¶ O's cnawd fydd a † lloſgiad yn y croen, a bod i'r cig byw ſy 'n lloſgi ddigleirder gwynn-goch neu wynn.

† Heb. *lloſgiad tân.*

25 Yna edryched yr offeiriad ef, ac wele, o's blewyn yn y diſgleirdeb fydd wedi troi yn wynn ac yn îs i'w weled nâ'r croen; gwahan-glwyf yw hwnnw yn tarddu o'r lloſgiad: a barned yr offeiriad ef yn aflan: plâ gwahan-glwyf yw hwnnw.

26 Ond o's yr offeiriad a'i hedrych, ac wele ni bydd blewyn gwynn yn y diſgleirder, ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei ſod yn odywyll; yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod.

27 Ac edryched yr offeiriad ef y ſeithfed dŷdd: o's gan ledu y lledodd yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: plâ gwahan-glwyf yw hwnnw.

28 Ac o's y diſgleirdeb a ſaif yn ei le, heb ledu yn y croen, ond ei ſod yn odywyll; chẃydd y lloſgiad yw efe; barned yr offeiriad ef yn lân: canys craith y lloſgiad yw hwnnw.

29 ¶ O's bydd gŵr neu wraig a phlâ arno mewn pen neu farf.

30 Yna edryched yr offeiriad y plâ; ac wele o's îs y gwelir nâ'r croen, a blewyn melyn main ynddo; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: y ddufrech yw hwnnw; gwahan-glwyf pen neu farf yw.

31 Ac o's yr offeiriad a edrych ar blâ y ddufrech, ac wele ni bydd yn îs ei weled nâ'r croen, a heb flewyn du ynddo, yna caued yr offeiriad ar *yr hwn y bo arno y* ddufrech ſaith niwrnod.

32 Ac edryched yr offeiriad ar y plâ y ſeithfed dŷdd: ac wele, o's y ddufrech ni bydd wedi lledu, ac ni bydd blewyn melyn ynddi, a heb ſod yn îs gweled y ddufrech nâ'r croen:

33 Yna eillier ef, ac nac eillied *y fann y byddo* 'r ddufrech; a chaued yr offeiriad ar *berchen* y ddufrech ſaith niwrnod eilwaith.

34 A'r ſeithfed dŷdd edryched yr offeiriad ar y ddufrech: ac wele, o's y ddufrech ni ledodd yn y croen, ac ni bydd îs ei gweled nâ'r croen; yna barned yr offeiriad ef yn lân, a golched ei ddillad, a glân fydd.

35 Ond o's y ddufrech gan ledu a leda yn y croen, wedi ei lanhâu ef;

36 Yna edryched yr offeiriad ef, ac wele, o's lledodd y ddufrech yn croen, na chwilied yr offeiriad am y blewyn melyn: y mae efe yn aflan.

37 Ond o's ſefyll y bydd y ddufrech yn ei olwg ef, a blewyn du wedi tyfu ynddi:

2514. aeth y ddufrech yn jâch, glân yw hwnnw, a barned yr offeiriad ef yn lân.

38 ¶ O's bydd ynghrôen cnawd gŵr neu wraig lawer o ddiſglair fannau gwynnion;

39 Yna edryched yr offeiriad; ac wele, o's bydd ynghrôen eu cnawd hwynt ddiſgleiriadau gwynnion wedi gordduo; brychni yw hynny yn tarddu yn y croen; glan yw efe.

† Heb. *biſer ei ben.* 40 A gŵr pan † ſyrthio gwallt ei ben, moel yw; *etto* glân fydd.

41 Ac o's o du ei wyneb y ſyrth gwallt ei ben, efe a fydd tal-foel; *etto* glân fydd efe.

42 Ond pan fyddo anafod gwynn-goch yn y pen-foeledd, neu yn y tal-foeledd, gwahan-glwyf yw efe yn tarddu yn ei ben-foeledd, neu yn ei dal-foeledd ef.

43 Ac edryched yr offeiriad arno: ac wele o's bydd chŵydd yr anafod yn wynn-goch, yn ei ben-foeledd, neu yn ei dal-foeledd ef, ſel gweledigaeth gwahan-glwyf ynghrôen y cnawd,

44 Gŵr gwahan-glwyfus yw hwnnw, afian yw; a'r offeiriad a'i barna ef yn llwyr-afian: yn ei ben *y mae* ei blâ.

[b] Ezec. 24. 17, 22. Mic. 3. 7. 45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y byddo plâ arno, [b] bydded ei wiſgoedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn noeth, a rhodded gauad ar ei wefus uchaf, a llefed, Afian, afian.

[c] Num. 5. 2. a 12. 14. 2 Bren. 7. 3. a 15. 5. 2 Cron. 26. 21. 46 Yr holl ddyddiau *y byddo* 'r plâ arno, bernir ef yn afian: afian yw efe, triged [c] *bydded* ei drigfa allan o'r gwerſyll.

47 ¶ Ac o's dilledyn fydd a phlâ gwahan-glwyf ynddo, o ddilledyn gwlân, neu o ddilledyn llîn,

48 Pa un bynnag ai yn yr yſtof, ai yn yr anwe o lîn, neu o wlân, neu mewn croen, neu mewn dim a wnaed o groen:

† Heb. *lleſtr*, neu *eſferyn.* 49 O's gwyrddlas neu gôch fydd yr anafod yn y dilledyn, neu yn y croen, neu yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn † dim o groen; plâ y gwahan-glwyf yw efe, a dangoſer ef i'r offeiriad.

50 Ac edryched yr offeiriad ar y plâ; a chaued ar y peth y bo 'r plâ arno ſaith niwrnod.

51 A'r ſeithfed dŷdd edryched ar y plâ: o's y plâ a ledodd yn y dilledyn, pa un bynnag ai mewn yſtof, ai mewn anwe, ai mewn croen, neu beth bynnag a wnaed o groen: gwahan-glwyf yſſol yw y plâ; afian yw.

52 Am hynny lloſged y dilledyn hwnnw pa un bynnag ai yſtof, ai anwe, o wlân, neu o lîn, neu ddim o groen, yr hwn y byddo plâ ynddo; canys gwahan-glwyf yſſol yw efe, lloſger yn tân.

53 Ac o's edrych yr offeiriad, ac wele ni ledodd y plâ mewn dilledyn, mewn yſtof, neu mewn anwe, neu ddim o groen;

54 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt olchi yr hyn y byddo 'r plâ ynddo, a chaued arno ſaith niwrnod eilwaith.

55 Ac edryched yr offeiriad ar y plâ wedi ei olchi: ac wele, o's y plâ ni thrôdd ei liw, ac ni ledodd y plâ, efe a fydd afian: lloſg ef yn; tân yſſïad yw, pa un bynnag y bo yn

† Heb. *yn ei ben neu ei dalcen.* llwmm, ai † o'r tu mewn, ai o'r tu allan.

56 Ac o's edrych yr offeiriad, ac wele 'r plâ yn odywyll, yn ôl ei olchi; yna torred ef allan o'r dilledyn, neu o'r croen, neu o'r yſtof, neu o'r anwe.

57 Ond o's gwelir ef etto yn y dilledyn, yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn dim o groen; tarddu y mae efe: lloſg yr hwn *y mae* 'r plâ ynddo yn tân.

58 A'r dilledyn, neu 'r yſtof, neu 'r anwe, neu pa beth bynnag o groen, y rhai a olcher; o's ymadawodd y plâ â hwynt, a olchir eilwaith: a glân *fydd.* 2514.

59 Dymma gyfraith plâ gwahan-glwyf, mewn dilledyn gwlân, neu lîn, mewn yſtof, neu anwe, neu pa beth bynnag o groen, i'w farnu 'n lân, neu i'w farnu 'n afian.

PEN. XIV.

1 *Y Seremoniau a'r aberthau wrth lanhâu 'r gwahan-glwyfus.* 33 *Arŵyddion y gwahan-glwyf mewn tŷ.* 48 *Y môdd y glanhâir y tŷ brwnnw.*

LEſarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Dymma gyfraith y gwahan-glwyfus, y dŷdd y glanhêir ef: [a] dyger ef at yr offeiriad: [a] Mat. 8. 2, 4. Marc 1. 40, 44. Luc 5. 12, 14. a 17. 14.

3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r gwerſyll, ac edryched yr offeiriad; ac wele, o's pla 'r gwahan-glwyf a iachaodd ar y gwahan-glwyfus:

4 Yna gorchymynned yr offeiriad i'r rhwn a lanhêir, gymmeryd dau aderyn y tô, byw *a* glân, a [b] choed Cedr, ac [c] Yſgarlad, ac [d] Iſop. [b] Num. 19. 6. [c] Heb. 9. 19. [d] Sal. 5. 1, 7.

5 A gorchymynned yr offeiriad lâdd y naill aderyn y tô mewn lleſtr pridd oddi ar ddwfr rhedegog.

6 A chymmered efe yr aderyn byw, a'r coed Cedr, a'r Yſgarlad, a'r Iſop, a throched hwynt a'r aderyn byw hefyd yngwâed yr aderyn a laddwyd oddi ar y dwfr rhedegog.

7 A thaenelled ſeithwaith ar yr hwn a lanhêir oddi wrth y gwahan-glwyf, a barned ef yn lân, yna gollynged yr aderyn byw yn rhydd ar wyneb y maes.

8 A golched yr hwn a lanhêir ei ddillad, ac eillied ei holl flêw, ac ymolched mewn dwfr; a glân fydd: a deued wedi hynny i'r gwerſyll, a [e] thriged o'r tu allan i'w babell ſaith niwrnod. [e] Num. 12. 15.

9 A'r ſeithfed dŷdd bydded iddo eillio ei holl flêw, ſef ei ben, a'i farf, ac aeliau ei lygaid; ie eillied ei holl flêw, a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr, a glân fydd.

10 A'r wythfed dŷdd cymmered ddau oen perffeithgwbl, ac un heſbin flwydd berffeithgwbl, a thair degfed ran o beillied [f] yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, ac un Log o olew. [f] Pen. 2. 1.

11 A goſoded yr offeiriad a lanhao 'r gŵr a lanhêir, hwynt hefyd, ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod.

12 A chymmered yr offeiriad un heſbwrn, ac [g] offrymmed ef yn aberth dros gamwedd, a'r Log o olew, a [h] chyhwfaned hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD. [g] Pen. 4. 2. [h] Ecſ. 29. 24.

13 A lladded ef yr oen, [i] yn y lle y lladder y pêch-aberth, a'r poeth-offrwm, *ſef* yn y lle ſanctaidd: o herwydd [k] yr aberth dros gamwedd ſydd eiddo 'r offeiriad, yn gyſtal a'r pêch-aberth; [l] ſanctteiddiolaf yw. [i] Ecſ. 29. 11. Pen. 3. 8. a 4. 4, 24. [k] Pen. 7. 7. [l] Pen. 2. 3. a 21, 22.

14 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros gamwedd, a rhodded yr offeiriad ef [m] ar gwrr iſaf clûſt ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei lâw ddehau, ac ar fawd ei droed dehau ef. [m] Ecſod. 29. 20.

15 A chymmered yr offeiriad o'r Log olew, a thywallted ar gledr ei lâw aſſwy ei hun. Pen. 8, 23.

16 A gwlyched yr offeiriad ei fŷs dehau yn yr olew *ſyddo* ar ei lâw aſſwy, a thaenelled o'r olew â'i fŷs ſeithwaith ger bron yr ARGLWYDD.

17 Ac

2514. 17 Ac o weddill yr olew *fyddo* ar ei lâw, y dŷd yr offeiriad ar gwrr iſaf clûſt ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei lâw ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar waed yr offrwm dros gamwedd.

18 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar lâw 'r offeiriad a rydd eſe ar ben yr hwn â lanhêir; a gwnaed yr offeiriad gymmod drofto ger bron yr ARGLWYDD.

[n] Pen. 5. 1. 19 Ie offrymmed yr offeiriad [n] aberth dros bechod, a gwnaed gymmod dros yr hwn a lanhêir oddi wrth ei afiendid, ac wedi hynny lladded y poeth-offrwm.

20 Ac aberthed yr offeiriad y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, ar yr allor: a gwnaed yr offeiriad gymmod drofto, a glân fydd.

[o] Pen. 5. 7. 21 Ond [o] o's tlawd fydd, a'i lâw heb gyrhaeddyd *hyn*; yna cymmered un oen, yn aberth dros gamwedd, i'w gyhwfanu, i wneuthur cymmod drofto, ac un ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm, a Log o olew,

22 A dŵy durtur, neu ddau gyw colömmen, y rhai a gyrhaeddo ei lâw; a bydded un yn bêch-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm.

23 A dyged hwynt yr wythfed dŷdd i'w lanhâu eſ at yr offeiriad, wrth ddrŵs pabell y cyfarfod; ger bron yr ARGLWYDD.

24 A chymmered yr offeiriad oen yr offrwm dros gamwedd, a'r Log olew, a chyhwfaned yr offeiriad hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A lladded oen yn offrwm dros gamwedd, a chymmered yr offeiriad o waed yr offrwm dros gamwedd, a rhodded ar gwrr iſaf clûſt ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei lâw ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

26 A thywallted yr offeiriad o'r olew ar gledr ei lâw affwy ei hun.

27 Ac a'i fŷs dehau taenelled yr offeiriad o'r olew *fyddo* ar gledr ei lâw affwy ſeithwaith ger bron yr ARGLWYDD.

28 A rhodded yr offeiriad o'r olew *a fyddo* ar gledr ei lâw, ar gwrr iſaf clûſt ddehau 'r hwn a lanhêir, ac ar fawd ei lâw ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar y mann *y byddo* gwaed yr offrwm dros gamwedd.

29 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar gledr llâw 'r offeiriad a rydd eſe ar ben yr hwn a lanhêir, i wneuthur cymmod drofto ger bron yr ARGLWYDD.

30 Yna offrymmed un o'r turturau, neu o'r cywion colomennod, *ſef* o'r rhai a gyrhaeddo ei lâw eſ;

31 Y rhai (*meddaf*) a gyrhaeddo ei lâw eſ, un yn bêch-aberth, ac un yn boeth-offrwm, ynghŷd â'r bwyd-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod dros yr hwn a lanhêir ger bron yr ARGLWYDD.

32 Dymma gyfraith yr un *y byddo* pla 'r gwahan-glwyf arno, yr hwn ni chyrraedd [p] ei lâw yr hyn a berthyn i'w lanhâd. [p] Ad. 10.

33 ¶ A lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,

34 Pan ddeloch i dir Canaan, yr hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi yn feddiant, o's rhoddaf bla gwahan-glwyf ar dŷ *o fewn* tîr eich meddiant;

35 A dyfod o'r hwn biau 'r tŷ, a dangos i'r offeiriad gan ddywedyd, Gwelaf megis pla yn tŷ:

36 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt ‡ arloeſi 'r tŷ, cyn dyfod yr offeiriad i weled y pla, fel na haloger yr hyn oll *a fyddo* yn ‡ Neu, *baroti.*

tŷ; ac wedi hynny deued yr offeiriad i edrych y tŷ. 2514.

37 Ac edryched ar y pla; ac wele, o's y pla *fydd* ym mharwydydd y tŷ, yn agennau gwŷrddleiſion, neu gochion, a'r olwg arnynt yn îs nâ'r pared;

38 Yna aed yr offeiriad allan o'r tŷ, i ddrŵs y tŷ, a chaued y tŷ ſaith niwrnod.

39 A'r ſeithfed dŷdd deued yr offeiriad drachefn, ac edryched; ac o's lledodd y pla ym mharwydydd y tŷ,

40 Yna gorchymynned yr offeiriad iddynt dynnu 'r cerrig *y byddo* 'r pla arnynt, a bwriant hwynt allan o'r ddinas i le aflan.

41 A phared grafu 'r tŷ o'i fewn o amgylch, a thywallant y llŵch a grafont o'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

42 A chymmerant gerrig erailll, a goſodant yn lle 'r cerrig hynny, a chymmered bridd arall a phridded y tŷ.

43 Ond o's daw 'r pla drachefn, a tharddu yn tŷ, wedi tynnu 'r cerrig, ac wedi crafu 'r tŷ, ac wedi priddo;

44 Yna doed yr offeiriad, ac edryched, ac wele, o's lledodd y pla yn y tŷ, gwahanglwyf yſſol yw hwnnw yn y tŷ: aflan yw eſe.

45 Yna tynned y tŷ i lawr, ei gerrig, a'i goed, a holl bridd y tŷ: a bwried i'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

46 A'r hwn a ddêl i'r tŷ yr holl ddyddiau y parodd eſe ei gau, eſe a fydd aflan hyd yr hwyr.

47 A'r hwn a gyſgo yn y tŷ, golched ei ddillad: felly yr hwn a fwyttao yn tŷ golched ei ddillad.

48 Ac o's yr offeiriad gan ddyfod a ddaw, ac a edrych, ac wele ni ledodd y pla yn tŷ, wedi priddo 'r tŷ; yna barned yr offeiriad y tŷ yn lân, o herwydd jachâu 'r pla.

49 A [q] chymmered i lanhau 'r tŷ ddau aderyn y tô, a choed Cedr, ac yſgarlad, ac Iſop. [q] Ad. 4.

50 A lladded y naill aderyn mewn lleſtr pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.

51 A chymmered y coed Cedr, a'r Iſop, a'r yſgarlad, a'r aderyn byw, a throched hwynt yng ngwaed yr aderyn a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog, a thaenelled ar y tŷ ſeithwaith,

52 A glanhâed y tŷ â gwaed yr aderyn, ac â'r dwfr rhedegog, ac â'r aderyn byw, ac â'r coed Cedr, ac a'r Iſop, ac â'r yſgarlad.

53 A gollynged yr aderyn byw allan o'r ddinas ar wyneb y maes, a gwnaed gymmod dros y tŷ; a glân fydd.

54 Dymma gyfraith am bob pla y clwyf gwahanol, ac am y [r] ddufrech,

55 Ac am wahan-glwyf gwiſg, a thŷ,

56 Ac am chŵydd, a chrammen, a diſgleirdeb:

57 I ddyſgu † pa bryd y bydd aflan, a pha bryd *yn* lân: dymma gyfraith y gwahan-glwyf.

[r] Pen. 13. 30.

† Heb. *Yn nydd yr aflan ac yn nydd y glân.*

PEN. XV.

1 Afiendid gwŷr yn eu diſerlif. 13 Eu puredigaeth. 19 Afiendid gwragedd yn eu diſerlif: 28 a'u puredigaeth.

A Lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Lleferwch wrth feibion Iſrael, a dywedwch wrthynt, [a] Pob un pan fyddo diſerlif yn rhedeg o'i gnawd a fydd aflan o blegid ei ddiſerlif.

[a] Num. 5. 2.

3 A hyn fydd ei afiendid yn ei ddiſerlif:

2514. o's ei gnawd ef a ddifera ei ddiferlif, neu ymattal o'i gnawd ef oddi wrth ei ddiferlif, ei aflendid ef *yw* hyn.

4 Pob gwely y gorweddo ynddo un diferllyd a fydd aflan: ac aflan fydd pob † peth yr eiſteddo eſe arno.

† Heb. *dodrefnyn.*

5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef, golched ei ddillad, ac ymdroched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

6 A'r hwn a eiſteddo ar ddim yr eiſteddodd y diferllyd arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

7 A'r hwn a gyffyrddo â chnawd y diferllyd, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

8 A phan boero 'r diferllyd ar un glân, golched *bwnnw* ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

9 Ac aflan fydd pob cyfrwy y marchogo y diferllyd ynddo.

10 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim a fu dano, bydd aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a'u dycco hwynt, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

11 A phwy bynnag y cyffyrddo 'r diferllyd ag ef, heb olchi ei ddwylaw mewn dwfr, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

[b] Pen. 6. 28. a 11. 32, 33.

12 A'r [b] lleſtr pridd y cyffyrddo 'r diferllyd ag ef a ddryllir: a phob lleſtr pren a olchir mewn dwfr.

13 A phan lanhêir y diferllyd oddi wrth ei ddiferlif, yna [c] cyfrifed iddo ſaith niwrnod i'w lanhâu, a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr rhedegog, a glân fydd.

[c] Pen. 14. 10.

14 A'r ŵythfed dŷdd cymmered iddo [d] ddŵy durtur, neu [d] ddau gyw colomen, a deued ger bron yr ARGLWYDD i ddrŵs pabell y cyfarfod, a rhodded hwynt i'r offeiriad

[d] Pen. 14. 22.

15 Ac offrymmed yr offeiriad hwynt, un yn bêch-aberth, ar llall yn boeth-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto ef am ei ddiferlif ger bron yr ARGLWYDD.

[e] Deut. 23. 10.

16 Ac [e] o's gŵr a ddaw oddi wrtho ddiſgynniad hâd, yna golched ei holl gnawd mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

17 A phob dilledyn, a phob croen, y byddo diſgynniad hâd arno, a olchir mewn dwfr, ac a fydd aflan hyd yr hwyr.

18 A'r wraig y cyſgo gŵr *mewn* diſgynniad hâd gyd â hi; ymolchant mewn dwfr, a byddant aflan hyd yr hwyr *ill dau.*

[f] Pen. 12. 2.

19 ¶ A [f] phan fyddo gwraig a diferlif arni, a bod ei diferlif yn ei chnawd yn waed, bydded ſaith niwrnod yn ei gwahaniaeth, a phwy bynnag a gyffyrddo â hi, bydd aflan hyd yr hwyr.

20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno yn ei gwahaniaeth ſydd aflan: a'r hyn oll yr eiſteddo hi arno a fydd aflan.

21 A phwy bynnag a gyffyrddo â'i gwely hi, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

22 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim yr eiſteddodd hi arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

23 Ac o's ar y gwely *y tydd* eſe, neu ar ddim y byddo hi yn eiſtedd arno, wrth gyffwrdd ag ef, hyd yr hwyr y bydd eſe aflan.

[g] Edrych Pen. 20. 18.

24 Ond [g] o's gŵr gan gyſgu a gŵſg gyd â hi, ſel y byddo o'i miſglwyf hi arno ef, aflan fydd eſe ſaith niwrnod, ac aflan fydd yr holl wely y gorwedd eſe arno.

25 A [h] phan fyddo diferlif ei gwaed yn rhedeg ar wraig lawer o ddyddiau, allan o amſer ei llanhwyl; neu pan redo diferlif arni ar ôl ei hanhwyl, bydded holl ddyddiau diferlif ei haflendid hi, megis dyddiau ei gwahaniaeth: aflan fydd hi. 2514.

[h] Mat. 9. 20.

26 Pob gwely y gorweddo hi arno holl ddyddiau ei diferlif, fydd iddi ſel gwely ei miſglwyf, a phob dodrefnyn yr eiſteddo hi arno fydd aflan, megis aflendid ei miſglwyf hi.

27 A phwy bynnag a gyffyrddo â hwynt, aflan fydd, a golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

28 Ac o's glanhêir hi o'i diferlif, yna cyfrifed iddi ſaith niwrnod; ac wedi hynny, glân fydd.

29 A'r ŵythfed dŷdd cymmered iddi ddŵy durtur, neu ddau gyw colomen, a dyged hwynt at yr offeiriad, i ddrŵs pabell y cyfarfod.

30 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bêch-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm, a gwnaed yr offeiriad gymmod droſti ger bron yr ARGLWYDD, am ddiferlif ei haflendid.

31 Felly y neilldüwch blant Iſrael oddi wrth eu haflendid, fel na byddant feirw yn eu haflendid; pan halogant ſy mhabell, yr hon *ſydd* yn eu myſg.

32 Dymma gyfraith yr hwn y byddo 'r diferlif arno, a'r hwn y daw oddi wrtho ddiſgynniad hâd, ſel y byddo aflan o'u herwydd:

33 A'r glâf o'i miſ-glwyf, a'r neb y byddo y diferlif arno, o wrryw, ac o fenyw, ac i'r gŵr a orweddo ynghŷd â'r hon a fyddo aflan.

PEN. XVI.

1 Y môdd y mae i'r Arch-offeiriad ſynêd i mewn i'r Cyſſegr. 11 Y pêch-aberth droſto ei hun. 15 Y pêch-aberth dros y bobl. 23 Yr afr ddiangol. 29 Gŵyl y cymmod bob blwyddyn.

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, wedi [a] marwolaeth dau fâb Aaron, pan offrymmaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac y buant feirw;

[a] Pen. 10. 2.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Llefara wrth Aaron dy frawd, [b] na ddelo bob amſer i'r cyſſegr, o fewn y wahanlenn, ger bron y drugareddfa *ſydd* ar yr Arch, fel na byddo eſe farw: o herwydd [c] mi a ymddangoſaf ar y drugareddfa yn y cwmmwl.

[b] Eciod. 30. 10. Pen. 23. 27. Heb. 9. 7.

3 A hyn y daw Aaron i'r cyſſegr, [d] â buſtach ieuangc yn bêch-aberth, ac â hwrdd yn boeth-offrwm.

[c] Eciod. 40. 35. 1 Bren. 8. 12.

4 Gwiſged [e] bais lïain ſanctaidd, a bydded llodrau lïain am ei gnawd, a gwregyſer ef â gwregys lïain, a gwiſged feitr lïain: gwiſgoedd ſanctaidd *yw* 'r rhai hyn: [f] golched yntau ei gnawd mewn dwfr, pan wiſgo hwynt.

[d] Pen. 4. 3. [e] Eciod. 28. 39, 43. [f] Eciod. 29. 4.

5 A chymmered gan gynnulleidfa meibion Iſrael ddau lwdn gafr yn bêch-aberth, ac un hwrdd yn boeth-offrwm.

30. 20.

6 Ac offrymmed Aaron fuſtach y pêch-aberth *a ſydd* droſto ei hun, a [g] gwnaed gymmod droſto ei hun, a thros ei dŷ.

[g] Heb. 7. 27, 28. a

7 A chymmered y ddau fŵch, a goſoded hwynt ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod.

9. 7. ‡ Heb. *Azazel.*

8 A rhodded Aaron goelbrennau ar y ddau fŵch; un coelbren dros yr ARGLWYDD, † a'r coelbren arall dros ‡ y bŵch diangol.

† Heb. *dyrcha-*

9 A dyged Aaron y bŵch y † ſyrthiodd *ſodd.*

coelbren

2514. coelbren yr ARGLWYDD arno, ac offrymmed ef yn bêch-aberth.

10 A'r bŵch y ſyrthiodd arno y coelbren i fod yn ſŵch diangol, a roddir i ſefyll yn fyw ger bron yr ARGLWYDD, i wneuthur cymmod ag ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch yn ſŵch diangol.

11 A dyged Aaron fuſtach y pêch-aberth *a fyddo* droſto ei hun, a gwnaed gymmod droſto ei hun, â thros ei dŷ; a lladded fuſtach y pêch-aberth *a fyddo* droſto ei hun.

12 A chymmered lonaid thuſſer o farwor tanllyd oddi ar yr allor, oddi ger bron yr ARGLWYDD, a llonaid ei ddwylaw o [a] Ecſod. 30. 34. [b] arogl-darth peraidd mân, a dyged o fewn y wahanlenn.

13 A rhodded yr arogl-darth ar y tân, ger bron yr ARGLWYDD, fel y cuddio mŵg yr arogl-darth y drugareddfa, yr hon *ſydd* ar y dyſtiolaeth, ac na byddo efe farw.

[i] Heb. 9. 13, 25. a 10. 4. [k] Pen. 4. 6. 14 A [i] chymmered o waed y buſtach, a [k] thaenelled â'i fŷs ar y drugâreddfa tu a'r dwyrain: a ſaith waith y taenella efe o'r gwaed â'i fŷs o flaen y drugareddfa.

15 ¶ Yna lladded fŵch y pêch-aberth *ſydd* dros y bobl, a dyged ei waed ef o fewn y wahanlenn, a gwnaed â'i waed ef megis ag y gwnaeth a gwaed y buſtach, a thaenelled ef ar y drugareddfa, ac o flaen y drugareddfa.

[l] Edrych Ecſod. 29. 36. Heb. 9. 23. 16 A [l] glanhâed y cyſſegr oddi wrth aflendid meibion Iſrael, ac oddi wrth eu hanwireddau, yn eu holl bechodau: a gwnaed yr un modd i babell y cyfarfod, yr hon ſydd yn aros gyd â hwynt, ym myſg eu haflendid hwynt.

[m] Luc 1. 10. 17 [m] Ac na fydded un dŷn ym mhabell y cyfarfod, pan ddelo efe *i mewn* i wneuthur cymmod, yn y cyſſegr, hyd oni ddelo efe allan, a gwneuthur o hono ef gymmod droſto ei hun, a thros ei dŷ, a thros holl gynnulleidfa Iſrael.

18 Ac aed efe allan at yr allor *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod arni, a chymmered o waed y buſtach, ac o waed y bŵch, a rhodded ar gyrn yr allor oddi amgylch.

19 A thaenelled arni o'r gwaed ſeithwaith â'i fŷs, a glanhâed hi, a ſancteiddied hi, oddi wrth aflendid meibion Iſrael.

20 ¶ A phan ddarffo iddo lanhâu 'r cyſſegr, a'r babell y cyfarfod, a'r allor, dyged y bŵch byw.

21 A goſoded Aaron ei ddwylaw ar ben y bŵch byw, a chyffeſed arno holl anwiredd meibion Iſrael, a'u holl gamweddau hwynt, yn eu holl bechodau, a rhodded hwynt ar ben y bŵch, ac anfoned *ef ymmaith* yn llâw [†] Heb. *Cyſamſer.* gŵr † cymmwys i'r anialwch.

22 A'r bŵch a ddŵg eu holl anwiredd hwynt arno, i dîr neilldуaeth: am hynny hebrynged efe 'r bŵch i'r anialwch.

23 Yna deued Aaron i babell y cyfarfod, a dioſged y gwiſgoedd lliain a wiſgodd efe wrth ddyfod i'r cyſſegr, a gadâwed hwynt yno.

24 A golched ei gnawd mewn dwfr yn y lle ſancteiddd, a gwiſged ei ddillad, ac aed allan, ac offrymmed ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-offrwm y bobl, a gwnaed gymmod droſto ei hun, a thros y bobl.

[n] Pen. 4. 10. 25 A lloſged [n] wêr y pêch-aberth ar yr allor.

26 A golched yr hwn a anfonodd y bŵch *i fod* yn ſŵch diangol, ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr, ac yna deued i'r gwerſyll.

27 [o] A buſtach y pêch-aberth, a bŵch y pêch-aberth, y rhai y dygwyd eu gwaed i wneuthur cymmod yn y cyſſegr, a ddŵg *un* i'r tu allan i'r gwerſyll, a hwy a loſgant eu crwyn hwynt, a'u cnawd, a'u biſwail yn tân. 2514. [o] Pen. 4. 12, 21. a 6. 30. Heb. 13. 11.

28 A golched yr hwn a'u lloſgo hwynt ei ddillad, golched hefyd ei gnawd mewn dwfr, wedi hynny deued i'r gwerſyll.

29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf dragywyddol i chwi: [p] y ſeithfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, y cuſtuddiwch eich eneidiau, a dim gwaith ni's gwnewch, y priodor a'r dieithr a fyddo yn ymdaith yn eich plîth. [p] Ecſod. 30. 10. Pen. 23. 27.

30 O herwydd y dŷdd hwnnw y gwnâ 'r *offeiriad* gymmod droſoch, i'ch glanhâu o'ch holl bechodau, *ſel* y byddoch lân ger bron yr ARGLWYDD. Num. 29. 7.

31 Sabboth gorphywyſdra yw hwn i chwi, yna cyſtuddiwch eich eneidiau, trwy ddeddf dragywyddol.

32 [q] A'r offeiriad yr hwn a enneinio efe, a'r hwn a † gyſſegro efe, i offeiriadu yn lle ei dâd, a wnâ 'r cymmod, ac a wiſg y gwiſgoedd lliain, *ſef* y gwiſgoedd ſancteiddd. [q] Pen. 4. 3, 5, 16. † Heb. *lanwo ei lâw.*

33 Ac a lanhâ 'r cyſſegr ſanctaidd, ac a lanhâ babell y cyfarfod, a'r allor; ac a wnâ gymmod dros yr offeiriaid, a thros holl bobl y gynnulleidfa.

34 A bydded hyn yn ddeddf dragywyddol i chwi, i wneuthur cymmod dros feibion Iſrael am eu pechodau oll [r] un waith yn y flwyddyn. Ac efe a wnaeth megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes. [r] Ecſod. 30. 10. Heb. 9. 7.

PEN. XVII.

1 Rhaid yw offrwm i'r Arglwydd wrth ddrŵs y babell waed yr holl anifeiliaid a leddir. 7 Ni waſanaetha iddynt aberthu i gythreuliaid. 10 Gwahardd bwytta gwaed, 15 a phob peth a fo marw ei hun, neu a yſglyſaethwyd.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Pob un o dŷ Iſrael [a] a laddo ŷch, neu oen, neu afr, o fewn y gwerſyll, neu a laddo allan o'r gwerſyll, [a] Edrych Deut. 12. 5, 15, 21.

4 Ac heb ei ddwyn i ddrŵs pabell y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, o flaen tabernacl yr ARGLWYDD; gwaed a fwrir yn erbyn y gŵr hwnnw: gwaed a dywalltodd efe; a thorrir y gŵr hwnnw ymmaith o blith ei bobl.

5 O herwydd yr hwn beth, dyged meibion Iſrael eu haberthau y rhai y maent yn eu haberthu ar wyneb y maes: ïe dygant hwynt i'r ARGLWYDD i ddrŵs pabell y cyfarfod, at yr offeiriad, ac aberthant hwynt yn aberthau hêdd i'r ARGLWYDD. [b] Ecſod. 29. 18. Pen. 4. 31. [c] Deut. 32. 17. 2 Cron. 11. 15. Eſay 13. 21. 1 Cor. 10. 20.

6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed ar allor yr ARGLWYDD *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod, a lloſgo y gwêr [b] yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

7 Ac nac aberthant eu haberthau mwy [c] i gythreuliaid, y rhai [d] y buant yn puttelnio a'r eu hôl: deddf dragywyddol ſydd hyn iddynt trwy eu cenhedlaethau. Dad. 9. 20. [d] Ezec. 23. 8.

8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt, Pwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o'r dieithraid a ymdeithio yn eich myſg, a offrymmo boeth-offrwm, neu aberth:

2514. 9 Ac ni's dŵg ef i ddrŵs pabell y cyfarfod, i'w offrymmu i'r ARGLWYDD, torrir ymmaith y gŵr hwnnw o blith ei bobl.

[e] Gen. 9. 4. Pen. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16, 23. a 15. 23. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7. [f] Jer. 44. 11. [g] Heb. 9. 22.

10 ¶ [e] A phwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o'r dieithraid a ymdeithio yn eich myſg, a fwyttao ddim gwaed, [f] myfi a oſodaf fy wyneb yn erbyn yr enaid a fwyttao waed, a thorraf eſ ymaith o fyſg ei bobl.

11 O herwydd einioes y cnawd ſydd yn y gwaed, a mi a'i rhoddais i chwi ar yr allor, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau: o herwydd [g] y gwaed hwn a wnâ gymmod dros yr enaid.

12 Am hynny y dywedais wrth feibion Iſrael, Na fwyttaed un enaid o honoch waed, a'r dieithr a ymdeithio yn eich myſg, na fwyttaed waed.

[h] Pen. 7, 26.

13 A phwy bynnag o feibion Iſrael, neu o'r dieithraid a ymdeithio yn eu myſg, [h] a helio helfa o fwyſtfil, neu o aderyn a fwyttäer, tywallted ymmaith ei waed eſ, a chuddied eſ â llŵch.

[i] Gen. 9. 4,

14 [i] O herwydd einioes pob cnawd yw ei waed, yn lle ei einioes eſ y mae: am hynny y dywedais wrth feibion Iſrael, Na fwyttêwch waed un cnawd; o herwydd einioes pob cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i bwyttao a dorrir ymmaith.

[k] Ecſod. 22. 31. Pen. 22. 8. Ezec. 44. 31. † Heb. *burgyn.*

15 [k] A phob dŷn a'r a fwyttao † y peth a fu farw *o bono ei hun*, neu 'ſglyſaeth, pa un bynnag a'i priodor ai dieithrddyn, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr: yna glân fydd.

16 Ond o's eſe ni's gylch *bwynt*, ac ni ylch ei gnawd; yna y dŵg eſe ei anwiredd.

PEN. XVIII.

Chwefr. 32, B. *1 Priodaſau anghyfreithlon. 19 Chwantau anghyfreithlon.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

[d] Pen. 20. 23. [b] Exec. 20. 11, 13. Luc 10. 28. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12. † Heb. *weddill.*

3 Na wnêwch yn ôl gweithredoedd gwlâd yr Aipht, yr hon y trigaſoch ynddi: ac na wnêwch [a] yn ôl gweithredoedd gwlâd Canaan, yr hon yr ydwyf yn eich dŵyn chwi iddi: ac na rodiwch yn eu deddfau hwynt.

4 Fy marnedigaethau i a wnêwch, a'm deddfau a gedwch, i rodio ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

5 Ie cedwch fy neddfau a'm barnedigaethau: a'r [b] dŷn a'u cadwo a fydd byw ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[c] Pen. 20. 11. Deut. 22, 30. a 27. 20. Ezec. 22. 10. Amos 2. 5. 1 Cor. 5. 1.

6 ¶ Na neſäed neb at † gyfneſaf ei gnawd, i ddinoethi *eu* noethni: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 Noethni dy dâd, neu noethni dy fam, na ddinoetha: dy fam yw hi, na ddinoetha ei noethni.

8 [c] Na ddinoetha noethni gwraig dy dâd: noethni dy dâd yw.

[d] Pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12. Ezec. 22. 11. [e] Pen. 20. 19.

9 [d] Noethni dy chwaer, merch dy dâd, neu ferch dy fam, yr hon a anwyd gartref, neu a anwyd allan: na ddinoetha eu noethni hwynt.

10 Noethni merch dy fâb neu ferch dy ferch; na ddinoetha eu noethni hwynt; canys dy noethni di ydyw.

11 Noethni merch gwraig dy dâd, plentyn dy dâd, dy chwaer dithau yw hi; na ddinoetha ei noethni hi.

12 [e] Na ddinoetha noethni chwaer dy dâd; cyfneſaf dy dâd *yw* hi.

13 Na ddinoetha noethni chwaer dy fam; canys cyfneſaf dy fam *yw* hi. 2514.

[f] Pen. 20. 20. [g] Pen. 20. 12. Ezec. 22. 11. [h] Pen. 20. 21. Mat. 14. 4. Edr. Deut. 25. 5. [i] Pen. 20. 14. † Neu, *â gwraig arall.* [k] Pen. 20. 18. Ezec. 18. 6. a 22. 11. [l] Ecſod. 20. 14. Pen. 20. 10. [m] Pen. 20. 2. Bren. 23. 10. [n] Pen. 20. 13. 1 Cor. 6. 9. 1 Tim. 1. 10. [o] Ecſod. 22. 19. Pen. 20. 15, 16. † *Ffeiddbeth.* [p] Pen. 20. 22. [q] Jer. 9. 19. Ezec. 36. 13, 17. [r] Ad. 3. Pen. 20. 23.

14 [f] Na noetha noethni brawd dy dâd, ſef na neſâ at ei wraig eſ; dy fodryb *yw* hi.

15 [g] Na noetha noethni dy waudd; gwraig dy fâb yw hi; na noetha ei noethni hi.

16 [h] Na ddinoetha noethni gwraig dy frawd noethni dy frawd yw.

17 [i] Na noetha noethni gwraig a'i merch; na chymmer ferch ei mâb hi, neu ferch ei merch hi, i noethi ei noethni hi; ei chyfneſaf hi *yw* y rhai hyn: yſgelerder *yw* hyn.

18 Hefyd na chymmer wraig ynghŷd † a'i chwaer, i'w chyſtuddio *hi*, gan noethi noethni honno gyd â'r llall, yn ei byw hi.

19 Ac [k] na neſâ at wraig yn neillduaeth ei haflendid, i noethi ei noethni hi.

20 Ac [l] na chyd-orwedd gyd a wraig dy gymmydog, i fod yn aflan o'i phlegid.

21 Ac na ddôd o'th hâd [m] i fyned trwy *dân* i Foloch, ac na haloga enw dy Dduw: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

22 Ac [n] na orwedd gyd â gwrryw, fel gorwedd gyd â benyw; ffieidd-dra *yw* hynny.

23 Ac [o] na chŷd-orwedd gyd ag un anifail, i fod yn aflan gydag eſ: ac na ſafed gwraig o flaen un anifail i orwedd dano; † cymyſgedd *yw* hynny.

24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r pethau hyn; canys yn y rhai hyn oll yr halogwyd y cenhedloedd yr ydwyf yn eu gyrru allan o'ch blaen chwi.

25 A'r wlâd a halogwyd; am hynny yr ydwyf yn ymweled a'i hanwiredd yn ei herbyn, ſel y chwŷdo'r wlâd ei thrigolion.

26 Ond [p] cedwch chwi fy neddfau, a'm barnedigaethau i, ac na wnêwch ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn; na'r priodor na'r dieithrddŷn ſydd yn ymdaith yn eich mŷſg:

27 (O herwydd yr holl ffiaidd bethau hyn a wnaeth gwŷr y wlâd, y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlâd a halogwyd.)

28 Fel [q] na chwŷdo'r wlâd chwithau, pan halogoch hi, megis y chwŷdodd hi 'r genedl *oedd* o'ch blaen.

29 Canys pwy bynnag a wnêl ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn, torrir ymmaith yr eneidiau a'u gwnelo o blith eu pobl.

30 Am hynny cedwch fy neddf i, [r] heb wneuthur *yr un* o'r deddfau ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac nac ymhalogwch yn ddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

PEN. XIX.

Chwefr. 12. P. *Ail-adrodd amryw gyfreithiau.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[a] Pen. 11, 44. a 20. 7, 26. [b] Ofnwch bob un ei fam, a'i dâd, a [c] chedwch fy Sabbothau: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

2 Llefara wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a dywed wrthynt, [a] Byddwch ſanctaidd, canys ſanctaidd *ydwyf* fi yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

3 ¶ [b] Ofnwch bob un ei fam, a'i dâd, a [c] chedwch fy Sabbothau: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

[d] Na throwch at eulynnod, ac [e] na wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi.

[f] Phan aberthoch hêdd-aberth i'r ARGLWYDD, yn ôl eich ewyllys eich hun yr aberthwch hynny.

6 Ar y dydd yr offrymmoch, a thrannoeth y bwyttâir eſ, a lloſger yn tân yr hyn a weddillir hŷd y trydydd dydd.

7 Ond o's gan fwytta y bwyttâir eſ o fewn y trydydd dydd, ffiaidd fydd eſe; ni bydd gymmeradwy.

8 A'r

[d] Pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12. Ezec. 22. 11. [e] Pen. 20. 19. [f] Pen. 7. 16.

2514. 8 A'r hwn a'i hwyttao a ddŵg ei anwiredd, am iddo halogi cyſſegredig *beth* yr
e Pen. 23. ARGLWYDD; a'r enaid hwnnw a dorrir
22. ymmaith o blith ei bobl.
Deut. 24. 9 ¶ A [g]phan gynhauafoch gynhauaf
19. eich tîr, na feda yn llwyr gonglau dy faes,
Ruth 2. ac na chynnull loffion dy gynhauaf.
15, 16. 10 Na loffa hefyd dy winllan, ac na chynnull rawn gweddill dy winllan: gâd hwynt
h Ecſod. i'r tlawd ac i'r dieithr; yr ARGLWYDD
20. 15. a eich Duw chwi *ydwyf* fi.
22. 1, 7, 10. 11 ¶ [h]Na ladratêwch, ac na ddywedwch
Pen. 6. 2. gelwydd, ac na thwyllwch bob un ei gym-
i Ecſod. mydog.
20. 7. 12 ¶ Ac [i]na thyngwch i'm henw i yn
Pen. 6. 3. anudon, ac *na* haloga enw dy Dduw: yr
Deut. 5. ARGLWYDD *ydwyf* fi.
11. 13 ¶ [k]Na cham-attal oddi wrth dy gym-
Mat. 5. 34. mydog, ac na yſbeilia ef: [l]na thriged cyflog
Jago 5. 12. y gweithwr gyd â thi hyd y borau.
k Eccl. 14 ¶ Na felldiga 'r byddar, ac [m]na ddôd
10. 6. dramgwydd o flaen y dall; ond ofna dy
l Deut. 24. Dduw: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
14, 15. 15 ¶ Na [n]wnewch gam mewn barn: [n]na
Mal. 3. 5. dderbyn wyneb y tlawd, ac na pharcha
Tob. 4. 14. wyneb y cadarn: barna dy gymmydog
Jago 5. 4. mewn cyfiawnder.
m Deut. 16 ¶ Ac [o]na rodia yn athrodwr ym
27. 18. myſg dy bobl: na ſâf yn erbyn gwaed dy
n Ecſod. gymmydog: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
23. 3. 17 ¶ Na chaſâ dy frawd yn dy gâlon:
Deut. 1. [q]gan geryddu ceryddu dy gymmydog, [†]ac
17. a 16. na ddioddef bechod ynddo.
19. a 27. 18 ¶ Na ddîala, ac na chadw lîd i feibion dy bobl; ond [r]câr dy gymmydog me-
Diar. 24. gis ti dy hun: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
23. 19 ¶ Cedwch fy neddfau: na âd i'th ani-
Jago 2. 6. feiliaid gydio o amryw rywogaeth; [s]ac na
o Ecſod. haua dy faes ag amryw hâd; ac nac aed am
23. 1. danat ddilledyn cymmyſg o lîn a gwlân.
Salm. 15. 20 ¶ A phan fyddo i ŵr a wnelo â
3. a 50. 20. benyw, a hithau yn forwyn gaeth wedi ei
Diar. 11. ‡dyweddîo i ŵr, ac heb ei rhyddâu ddim,
13. a 20. neu heb roddi rhydd-did iddi, bydded
19. [*]*iddynt* gurfa, ac na ladder hwynt, am nad
p 1 Joan. oedd hi rydd.
2. 11. a 3. 15. 21 A [t]dyged efe yn aberth dros ei gam-
q Eccl. wedd i'r ARGLWYDD, i ddrŵs pabell y
19. 13. cyfarfod, hwrdd dros gamwedd.
Mat. 18. 15. 22 A gwnaed yr offeiriad gymmod droſto â'r hwrdd dros gamwedd, ger bron yr AR-
Luc. 17. 3. GLWYDD, am ei bechod a bechodd efe:
Gal. 6. 1. a maddeuir iddo am ei bechod a wnaeth
Eph. 5. 11. efe.
1 Tim. 5. 23 ¶ A phan ddeloch i'r tîr, a phlannu o
20. honoch bôb pren ymborth, cyfrifwch yn
† Neu, *rhag it' ddwyn pechod droſto.* ddîenwaededig ei ffrwyth ef: tair blynedd y bydd efe megis dîenwaededig i chwi: na fwyttaer o hono.
Edrych Rhuf. 1. 32. 24 A'r bedwaredd flwyddyn y bydd ei holl ffrwyth yn [†]ſanctaidd i foliannu 'r ARGLWYDD *ag ef.*
1 Cron. 5. 2. 25 A'r bummed flwyddyn y bwyttêwch ei ffrwyth, fel y 'chwanego efe ei gnŵd i chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.
Eph. 5. 17. 26 ¶ [u]Na fwyttêwch ddim ynghŷd â'i waed: [x]nac arferwch na fwynion, na choel
1 Tim. 5. ar frudiau.
22. 27 [y]Na thalgrynnwch odre eich pen, ac
2 Jo. 10, 11. na thorr gyrrau dy farf.

28 Ac [z]na wnewch dorriadau yn eich cnawd am un marw, ac na roddwch brint nôd arnoch: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi. 2514. z Deut. 14. 1.

29 ¶ Na haloga dy ferch gan beri iddi butteinio, rhag putteinio 'r tîr, a llenwi 'r wlâd o 'ſgelerder. Jer. 16. 6.

30 ¶ [a]Cedwch fy Sabbothau, a pherchwch fy nghyſſegr: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi. a Pen. 26. 2.

31 ¶ [b]Nac ewch ar ôl dêwiniaid, ac nac ymofynnwch â'r brudwŷr, i ymhalogi o'u plegid: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi. b Pen. 20. 6, 27. Deut. 18, 10.

32 ¶ Cyfod ger bron penwynni; a pharcha wyneb henuriad; ac ofna dy Dduw: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi. Eſay 8. 19. Act. 16.

33 ¶ A [c]phan ymdeithio dieithrddyn yngbŷd â thi yn eich gwlâd; na ‡flinwch ef. 16. c Ecſod. 22. 21. a

34 [d]Bydded y dieithr i chwi, yr hwn a ymdeithio yn eich plith, fel yr un a hanffo honoch, a [e]châr ef fel ti dy hun: o herwydd dieithraid fuoch yngwlâd yr Aipht; yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi. 23. 9. ‡ *Orthrymwch.* d Ecſod. 23. 9.

35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar lathen, ar bwys, nac ar feſur. e Deut. 10. 19.

36 Bydded iwch' [f]gloriannau cyfiawn, gerrig cyfiawn, Epha gyfiawn, a Hin gyfiawn: yr ARGLWYDD eich Duw *ydwyf* fi, yr hwn a'ch dygais allan o dîr yr Aipht. f Deut. 25. 13. Diar. 11. 1. a 16. 11. a 20. 10.

37 Cedwch chwithau fy holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnêwch hwynt: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

PEN. XX.

1 *Am yr hwn a roddo ei hâd i Foloch.* 4 *Am gyr hwn a arbedo 'r cyfryw.* 6 *Am fyned at frudwŷr.* 7 *Am ymſanctteiddio.* 9 *Am yr hwn a felldithio ei rieni.* 10 *Am odineb.* 11, 14, 17 *Am ymloſgach.* 13 *Am orwedd gyd â gwrryw,* 15 *neu gyd ag anifail.* 28 *Am aſtendid.* 22 *Gorchymmyn ufudd-dod gyd â ſanctteiddrwydd.* 27 *Rhaid yw rhoddi brudwŷr i farwolaeth.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [a]Dywed hefyd wrth feibion Iſrael, [b]Pob un o feibion Iſrael, neu o'r dieithr a ymdeithio yn Iſrael, yr hwn a roddo o'i hâd i Foloch, a leddir yn farw: pobl y tîr a'i llabyddiant ef â cherrig. a Pen. 18. 21. b Deut. 18. 10, 2 Bren.

3 A [c]mi a oſodaf fy wyneb yn erbyn y dŷn hwnnw, ac a'i torraf o fyſg ei bobl, am iddo roddi o'i hâd i Foloch, i aflanhâu fy nghyſſegr, ac i halogi fy enw ſanctaidd. 17. 17. a 23. 10. Jer. 32. 35. c Pen. 17.

4 Ac o's pobl y wlâd gan guddio a guddiant eu llygaid oddi wrth y dŷn hwnnw (pan roddo efe ei hâd i Foloch) ac ni's lladdant ef: 10. d Pen. 17. 10. e Ecſod.

5 Yna [d]y goſodaf fy wyneb yn erbyn y dŷn hwnnw, ac [e]yn erbyn ei dylwyth, a thorraf ymmaith ef, a phawb [f]a ddilynant ei butteindra ef, gan butteinio yn ôl Moloch, o fyſg eu pobl. 20. 5. f Pen. 17. 7. g Pen. 19. 31.

6 ¶ [g]A'r dŷn a drô ar ôl dewiniaid, a brudwŷr, i butteinio ar eu hôl hwynt, a goſodaf fy wyneb yn erbyn y dŷn hwnnw hefyd, a thorraf ef ymmaith o fyſg ei bobl. h Pen. 11. 44. a 19. 2. 1 Pedr. 1, 16. i Ecſod.

7 ¶ [h]Ymſanctteiddiwch gan hynny, a byddwch ſanctaidd: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi. 21. 17. Deut. 27. 16.

8 Cedwch hefyd fy neddfau, a gwnêwch hwynt, myfi *yw* yr ARGLWYDD eich ſanctteiddydd. Diar. 20. 20. Mat. 15.

9 ¶ [i]O's bydd neb a felldigo ei dâd a

r Mat. 5. 43. a 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14, Jago 2. 8.
s Deut. 22. 9, 10, 11. ‡ Neu, *amberchi gan neb.* Heb. *enllibio gan* neu *am ŵr.* * Neu, *iddi.* † Pen. 5. 15.
† *Sanctteiddrwydd moliant i'r,* &c. u Pen. 17. 10, &c.
x Deut. 18, 10. 1 Sam. 15. 23. y Pen. 21. 5.

2514. neu ei ſam, lladder ef yn farw: ei dâd neu ei ſam a felldigodd efe; ei waed *ſydd* arno ei hun.

k Pen. 18. 20. Deut. 22. 22. 10 ¶ k A'r gŵr a odinebo gyd â gwraig gŵr *arall*, ſef yr hwn a odinebo gyd â gwraig ei gymmydog, lladder yn farw y godinebwr a'r odinebwraig.

Joan. 8. 4, 5. 11 l A'r gŵr a orweddo gyd â gwraig ei dâd, a noethodd noethni ei dâd: lladder yn feirw hwynt ill dau; eu gwaed *ſydd* arnynt eu hunain.

l Pen. 18. 8.

m Pen. 18. 15. Deut. 27. 23. 12 m Am y gŵr a orweddo ynghŷd a'i waudd, lladder yn feirw hwynt ill dau; cymmyſgedd a wnaethant; eu gwaed *ſydd* arnynt eu hunain.

n Pen. 18. 22. 13 n A'r gŵr a orweddo gyd â gŵr, fel gorwedd gyd â gwraig, ffieidd-dra a wnaethant ill dau: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *ſydd* arnynt eu hunain.

o Pen. 18. 17. Deut. 27. 23. 14 o Y gŵr a gymmero wraig, a'i mam, 'ſgelerder *yw* hynny: lloſgant ef a hwythau yn tân, ac na ſydded 'ſgelerder yn eich mŷſg.

p Pen. 18. 23. Deut. 27. 21. 15 p A lladder yn farw y gŵr a ymgydio ag anifail; lladdant hefyd yr anifail. 16 A'r wraig a êl at un anifail i orwedd dano, lladd di 'r wraig a'r anifail hefyd; lladder hwynt yn feirw: eu gwaed *ſydd* arnynt eu hunain.

q Pen. 18. 9. Deut. 27. 22. 17 q A'r gŵr a gymmero ei chwaer, merch ei dâd, neu ferch ei fam, aç a welo ei noethni hi, ac y gwelo hithau ei noethni yntau; gwaradwydd *yw* hynny; torrer hwythau ymmaith yngolwg meibion eu pobl: noethni ei chwaer a noethodd efe; efe a ddŵg ei anwiredd.

r Pen. 18. 19. Edrych Pen. 15. 24. † Heb. *ddinoethodd.* 18 r A'r gŵr a orweddo gyd â gwraig glâſ o'i miſglwyf, ac a noetho ei noethni hi; ei diferlif hi a † ddadguddiodd efe, a hithau a ddadguddiodd ddiferlif ei gwaed ei hun: am hynny torrer hwynt ill dau o fŷſg eu pobl.

s Pen. 18. 12, 13. 19 s Ac na noetha noethni chwaer dy fam, neu chwaer dy dâd; o herwydd ei gyfneſaf ei hun y mae yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.

t Pen. 18. 14, 20 t A'r gŵr a orweddo gyd â gwraig ei ewythr frawd ei dâd, a noetha noethni ei ewythr: eu pechod a ddygant; byddant feirw yn ddiblant.

u Pen. 18. 16. ‡ *Yſgariaeth.* 21 u A'r gŵr a gymmero wraig ei frawd: (‡ peth aflan *yw* hynny:) efe a noethodd noethni ei frawd; diblant fyddant.

x Pen. 18. 26. y Pen. 18. 25, 28. z Pen. 18. 3, 30. 22 ¶ Am hynny cedwch fy holl x ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt, fel y na chwydo 'r wlad chwi, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn iddi i breſwylio ynddi. 23 Ac z na rodiwch yn neddfau 'r genedl yr ydwyf yn ei bwrw allan o'ch blaen chwi, o herwydd yr holl bethau hyn a wnaethant,

a Deut. 9. 5. a am hynny y ffieiddiais hwynt.

24 Ac wrthych y dywedais, Chwi a etifeddwch eu tîr hwynt; mi a'i rhoddaf i chwi i'w feddiannu: gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi, yr hwn a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill*.

b Pen. 11. 2. Deut. 14. 4. † Neu, *a ymſymudo* 25 b Rhoddwch chwithau wahaniaeth rhwng yr anifail glân a'r aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r glân; ac na wnêwch eich eneidiau yn ffiaidd o herwydd anifail, neu o herwydd aderyn, neu o herwydd dim oll a † ymluſgo ar y ddaear, yr hwn a neillduais i chwi i'w gyfrif yn aflan.

26 Byddwch chwithau ſanctaidd i mi; c o herwydd myfi 'r ARGLWYDD *ydwyf* ſanctaidd, ac a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill* i fod yn eiddof fi. 2514. c Ad. 7.

27 ¶ d Gŵr neu wraig a fo ganddynt yſbryd dewiniaeth neu frud, hwy a leddir yn farw; â cherrig y llabyddiant hwynt; eu gwaed *ſydd* arnynt eu hunain. Pen. 19. 2. 1 Pedr. 1. 16. d Deut. 18. 10, 11.

PEN. XXI.

1 Am alar yr offeiriaid. 6 Am eu ſanctei-ddrwydd. 8 Am eu cymmeriad. 7. 13 Am eu priodaſau. 16 Ni chaiff yr offeiriaid a ſo arnynt anaf weini yn y Cyſegr.

1 Sam. 21, 7, 8.

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Llefara wrth yr offeiriaid, meibion Aaron, a dywed wrthynt; a Nac ymhaloged *neb* am y marw ym mŷſg ei bobl: a Ezec. 44. 25.

2 Ond am ei gyfneſaf agos iddo: am ei fam, am ei dâd, ac am ei fab, ac am ei ferch, ac am ei frawd,

3 Ac am ei chwaer o forwyn, yr hon ſydd agos iddo, yr hon ni fu eiddo gŵr: am honno y gall ymhalogi.

4 Nac ymhaloged ‡ pennaeth ym mŷſg ei bobl, i'w aflanâhau ei hun. ‡ Neu, *gŵr priod*

5 b Na wnânt foelni ar eu pennau, ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac na thorrant dorriadau ar eu cnawd. b Pen. 19, 27, 28. Deut. 14. 1.

6 Sanctaidd fyddant i'w Duw, ac na halogant enw eu Duw: o herwydd offrymmu Ezec. 44. 20. y maent ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *a* c bara eu Duw; am hynny byddant ſanctaidd. c Edrych Pen. 3. 11.

7 d Na chymmerant butteinwraig, neu un halogedig, yn wraig: ac na chymmerant wraig wedi yſgar oddi wrth ei gŵr; o herwydd ſanctaidd yw efe i'w Dduw. d Ezec. 44. 22.

8 A chyfrif di ef yn ſanctaidd, o herwydd bara dy Dduw di y mae efe yn ei offrymmu; bydded ſanctaidd it', o herwydd ſanctaidd *ydwyf* fi 'r ARGLWYDD eich ſanctteiddydd.

9 ¶ Ac o's † dechrau merch un offeiriad butteinio, halogi ei thâd y mae; lloſger hi yn tân. † Neu, *ymhalogi, &c. gan butteinio.*

10 A'r offeiriad pennaf o'i frodyr, yr hwn y tywalltwyd e olew 'r enneiniad ar ei ben, ac f a gyſſegrwyd i wiſgo 'r gwiſgoedd, na ddioſged oddi am ei ben, ac na rwyged ei ddillad. e Ecſod. 29. 7. 30. 30. f Ecſod. 28. 2.

11 Ac na ddeued at gorph un marw, nac ymhaloged am ei dâd, nac am ei fam. Pen. 16. 32.

12 Ac nac aed allan o'r cyſſegr, ac na haloged gyſſegr ei Dduw: am *ſod* h coron olew enneiniad ei Dduw arno ef: myfi *yw* yr ARGLWYDD. g Pen. 10. 6. h Ecſod. 38. 36.

13 A i chymmered efe wraig yn ei morwyndod. i Ezec. 44. 22.

14 Gwraig weddw, na gwraig wedi yſgar, nac un halogedig, na phuttain; y rhai hyn na chymmered: ond cymmered forwyn o'i bobl ei hun yn wraig.

15 Ac na haloged ei hâd ym mŷſg ei bobl: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD ei ſanctteiddydd ef.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

17 Llefara wrth Aaron, gan ddywedyd, Na neſaed un o'th hâd di trwy eu cenhedlaethau, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ‡ bara ei Dduw. ‡ Neu, *ymborth.*

18 Canys ni chaiff un gŵr y byddo anaf arno neſau: y gŵr dall, neu 'r cleff, neu 'r trwyndwnn, neu 'r neb y byddo dim k gormod ynddo, k Pen. 22, 23.

19 Neu'r gŵr y byddo iddo droed twnn, neu lâw donn;

20 Neu

2514. ‡ *Yn gorr.*

20 Neu a fyddo ‡yn gefngrwm, neu a magl neu bylen ar ei lygad, neu 'n grachlyd neu yn glafrllyd, neu wedi yſſigo ei eirin.

21 Na neſâed un gŵr o hâd Aaron yr offeiriad, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD: anaf fydd arno; na neſâed i offrymmu bara ei Dduw.

22 Bara ei Dduw o'r *pethau* ſanctaidd cyſſegredig, ac o'r *pethau* cyſſegredig, a gaiff efe ei fwytta.

23 Etto nac âed i mewn at y wahanlenn, ac na neſâed at yr allor, am *fod* anaf arno, ac na haloged fy nghyſſegroedd: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eu ſancteiddydd hwynt.

24 A llefarodd Moſes *hynny* wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael.

PEN. XXII.

1 *Rhaid i'r offeiriaid yn eu haſtendid ymgadw oddi wrth y pethau cyſſegredig.* 6 *Y modd y mae eu puro hwynt.* 10 *Pwy yn nhŷ 'r offeiriad a all fwytta o'r pethau cyſſegredig.* 17 *Rhaid i'r aberthau fôd yn ddianaf.* 26 *Oedran yr aberth.* 29 *Y gyfraith am fwytta 'r aberth diolch.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, am iddynt ymneillduo oddi wrth bethau cyſſegredig meibion Iſrael, ac na halogant fy enw ſanctaidd, *yn y pethau* y maent yn eu cyſſegru i mi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

3 Dywed wrthynt, Pwy bynnag o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cenhedlaethau, a neſâo at y pethau cyſſegredig a gyſſegro meibion Iſrael i'r ARGLWYDD, a'i aflendid arno, torrir ymmaith yr enaid hwnnw oddi ger fy mron: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

4 Na fwyttâed neb o hiliogaeth Aaron o'r pethau cyſſegredig, ac yntau yn wahanglwyfus, neu [a] yn ddiferllyd, [b] hyd oni lanhâer ef: na'r hwn a [c] gyffyrddo â dim wedi ei halogi, wrth y marw, na'r hwn [d] yr êl oddi wrtho ddiſgynniad hâd,

5 Na'r un a [e] gyffyrddo ag un ymluſgiad, trwy'r hwn y gallo ſod yn aflan, neu â [f] dŷn y byddai aflan o'i blegid, pa aflendid bynnag fyddo arno;

6 A'r dŷn a gyffyrddo ag ef a fydd aflan hyd yr hwyr, ac na fwyttâed o'r pethau cyſſegredig, oddieithr iddo olchi ei gnawd mewn dwfr.

7 A phan fachludo 'r haul, glân fydd, ac wedi hynny bwyttâed o'r pethau cyſſegredig, canys ei fwyd ef *yw* hwn.

8 Ac [g] na fwyttâed o ddim wedi marw ei hun, neu wedi ei 'rglyfaethu, i fod yn aflan o'i blegid: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

9 Ond cadwant fy neddf i, ac na ddygant bechod *bob un* arnynt eu hunain i farw o'i blegid, pan halogant hi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu ſanctei ddydd hwynt.

10 Ac [h] na fwyttâed un alldud o'r peth cyſſegredig: dieithrddyn yr offeiriad, a'r gwâs cyflog ni chaiff fwytta y peth cyſſegredig.

11 Ond pan bryno 'r offeiriad ddŷn ‡ am ei arian, hwnnw a gaiff fwytta o hono, a'r hwn a aner *yn* ei dŷ ef; y rhai hyn a gânt fwytta o'i fara ef.

12 A merch yr offeiriad pan fyddo hi eiddo gŵr dieithr, ni chaiff hi fwytta o offrwm y pethau cyſſegredig.

13 Ond merch yr offeiriad o's gweddw fydd hi, neu wedi yſgar, a heb blant iddi, ac wedi dychwelyd i dŷ ei thâd, a gaiff fwytta o fara ei thâd, [i] megis *yn* ei hieuengctid: ac ni chaiff neb dieithr fwytta o hono.

14 ¶ A phan fwyttao un beth cyſſegredig mewn anwybod, yna chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded gyd â'r peth cyſſegredig i'r offeiriad.

15 Ac na halogant gyſſegredig bethau meibion Iſrael, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD.

16 Ac na ‡ wnânt iddynt ddwyn cêſb camwedd pan fwyttaont eu cyſſegredig bethau hwynt: o herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eu ſanctei ddydd.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael, a dywed wrthynt, [k] Pwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o ddieithr yn Iſrael, a offrymmo ei offrwm yn ôl ei holl addunedau, ac yn ôl ei holl roddion gwirfodd, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD yn boeth-offrwm:

19 Offrymmwch wrth eich ewyllys eich hun, un gwrryw perffeithgwbl o'r eidionnau, o'r defaid, neu o'r geifr.

20 [l] Nac offrymmwch ddim *y byddo* anaf arno, o herwydd ni bydd efe gymmeradwy droſoch.

21 A [m] phan offrymmo gŵr aberth hêdd i'r ARGLWYDD, gan neillduo ei adduned, neu rôdd ewyllyſgar o'r eidionnau, neu o'r praidd, bydded berffeithgwbl ſel y byddo gymmeradwy: na fydded un anaf arno.

22 [n] Y dall, neu 'r yſſig, neu 'r anafus, neu' r dafadennog, neu 'r crachlyd, neu 'r claſrllyd, nac offrymmwch hwy i'r ARGLWYDD, ac na roddwch aberth tanllyd o honynt ar allor yr ARGLWYDD.

23 A'r eidion, neu'r † oen a fyddo [o] gormod neu ry fychain ei aelodau, gellwch ei offrymmu yn offrwm gwir-fodd, ond dros adduned ni bydd cymmeradwy.

24 Nac offrymmwch i'r ARGLWYDD ddim wedi llethu, neu yſſigo, neu ddryllio, neu dorri: ac na wnewch yn eich tîr y *fath beth*.

25 Ac nac offrymmwch o lâw un dieithr fwyd eich Duw o'r holl bethau hyn: canys y mae eu llygredigaeth ynddynt: anaf *fydd* arnynt: ni byddant gymmeradwy droſoch.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

27 [p] Pan aner eidion, neu ddafad, neu afr, bydded ſaith niwrnod dan ei fam; o'r wythfed dŷdd ac o hynny allan y bydd cymeradwy yn offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

28 Ac am fuwch neu † ddafad, na leddwch hi [q] a'i llwdn yn yr un dŷdd.

29 A phan aberthoch aberth diolch i'r ARGLWYDD, offrymmwch wrth eich ewyllys eich hunain.

30 Y dŷdd hwnnw y bwyttäir ef; [r] na weddillwch o hono hyd y borau: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

31 Cedwch chwithau fy ngorchymynnion, a gwnewch hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

32 Ac na halogwch fy enw ſanctaidd, ond [s] ſanctei ddier fi ym mŷſg meibion Iſrael: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich ſanctei ddydd,

33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, i fod yn Dduw i chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN.

[a] Pen. 15. 2.
[b] Pen. 4. 2. a 15. 13.
[c] Num. 19. 11.
[d] Pen. 15. 16.
[e] Pen. 12. 24.
[f] Pen. 15. 7, 19.
[g] Eſod. 22. 31. Pen. 17. 15. Ezec. 44. 31.
[h] Edrych. 1 Sam. 21. 6.
† Heb. *a gwerth ei arian.*
2514. [i] Pen. 10. 14.
‡ Neu, *ymkwythant â chaſp.*
[k] Pen. 1. 2, 3, 10.
[l] Deut. 15. 21. a 17. 1.
Mal. 1. 8.
[m] Pen. 1. 3.
[n] Ad. 20.
† Heb. *mynn.*
[o] Pen. 21. 18.
[p] Eſod. 22. 30. a 23. 19. a 34. 26. Deut. 14. 21.
† Neu, *afr.*
[q] Deut. 22. 6.
[r] Pen. 7. 15.
[s] Pen. 18. 3.

2514.

PEN. XXIII.

1 Gŵyliau 'r Arglwydd. 3 Y Sabboth. 4 Y Pâſg. 9 Yr yſgub flaen-ffrwyth. 15 Gŵyl y Sulgwyn. 22 Rhaid yw gadael peth i'r tlodion i'w laſſa. 23 Gŵyl yr udgyrn. 26 Y dydd cymmod. 33 Gŵyl y pebyll.

LEfarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Gŵyliau 'r ARGLWYDD y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd, *ydyw* fy ngŵyliau hyn.

[a] Ecſod. 20. 9. a 23. 12. a 31. 13. a 34. 21. Pen. 19. 3. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.

3 [a] Chwe diwrnod y gwneir gwaith, a'r ſeithfed dŷdd y bydd Sabboth gorphywyſdra, *ſef* cymmanfa ſanctaidd; dim gwaith ni's gwnewch: Sabboth *yw* efe i'r ARGLWYDD, yn eich holl drigfannau.

4 ¶ Dymma ŵyliau 'r ARGLWYDD: y cymmanfeydd ſanctaidd y rhai a gyhoeddwch yn eu tymmor.

[b] Ecſod. 12. 18. a 23. 3. a 23. 15. a 34. 18. Num. 9. 2. a 28. 16. Deut. 16. 6.

5 [b] O ſewn y mîs cyntaf, ar y pedwerydd *dŷdd* ar ddeg o'r mîs yn y cyſnos, *y bydd* Pâſg yr ARGLWYDD.

6 A'r pymthegfed dŷdd o'r mîs hwnnw y bydd gŵyl y bara croyw i'r ARGLWYDD; ſaith niwrnod y bwyttêwch fara croyw.

7 Ar y dŷdd cyntaf y bydd iwch' gymmanfa ſanctaidd: dim caethwaith ni chewch ei wneuthur.

8 Ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod. Ar y ſeithfed dŷdd *bydded* cymmanfa ſanctaidd: na wnewch ddim caethwaith.

9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd, Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt,

[c] Ecſod. 23. 16. a 34. 22. Num. 28. 26. Deut. 16. 9.

10 [c] Pan ddeloch i'r tîr a roddaf i chwi, a medi o honoch ei gynhauaf, yna dygwch ‡ yſgub blaenffrwyth eich cynhauaf at yr offeiriad.

‡ Neu, *ddyrnaid.* Heb. *Omer.*

11 Cyhwfaned yntau yr yſgub ger bron yr ARGLWYDD, i'ch gwneuthur yn gymmeradwy: trannoeth wedi 'r Sabboth y cyhwfana 'r offeiriad hi.

12 Ac offrymmwch ar y dŷdd y cyhwfaner yr yſgub oen blŵydd perffeithgwbl yn boethoffrwm i'r ARGLWYDD.

13 A'i fwyd-offrwm *o* ddŵy ddegfed ran o beillied wedi ei gymmyſgu ag olew, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd: a'i ddiod-offrwm *fydd* o wîn; pedwaredd *ran* Hin.

14 Bara hefyd, nac ŷd wedi ei graſu, na thywyſennau îr, ni chewch eu bwytta hŷd gorph y dŷdd hwnnw, nes dwyn o honoch offrwm eich Duw: deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau *ſydd byn.*

[d] Deut. 16. 9.

15 ¶ A [d] chyfrifwch i chwi o drannoeth wedi 'r Sabboth, o'r dŷdd y dygoch yſgub y cyhwfan: ſaith Sabboth cyflawn fyddant:

16 Hyd drannoeth wedi 'r ſeithfed Sabboth y cyfrifwch ddeng niwrnod a deugain, ac offrymmwch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD.

17 A dygwch o'ch trigfannau ddŵy dorth gyhwfan, dŵy ddegfed ran o beillied fyddant: yn leſeinllyd y pobir hwynt, [e] yn flaenffrwyth i'r ARGLWYDD.

[e] Ecſod. 23, 16, 19. a 34. 26. Num. 15. 17. a 28. 26. Deut. 26. 1.

18 Ac offrymmwch gyd â'r bara ſaith oen blwyddiaid perffeithgwbl, ac un buſtach jeuangc, a dau hwrdd: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD fyddant hwy; ynghŷd a'u bwyd offrwm a'u diodoffrwm, *ſef* aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

19 Yna aberthwch [f] un bŵch geifr yn bêch-aberth, a dau oen blwyddiaid [g] yn aberth hêdd.

[f] Pen. 4.

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt ynghŷd â bara y blaenffrwyth, yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD, ynghŷd â'r ddau oen: [h] cyſſegredig i'r ARGLWYDD *ac* eiddo 'r offeiriad fyddant.

[g] Pen. 3. 1. [h] Num. 18. 12.

21 A chyhoeddwch, o fewn corph y dŷdd hwnnw y bydd cymmanfa ſanctaidd i chwi: dim caethwaith ni's gwnewch: deddf dragywyddol yn eich holl drigfannau trwy eich cenhedlaethau *ſydd byn.*

Deut. 18. 4.

22 ¶ [i] A phan fedoch gynhauaf eich tîr na lwyr-feda gyrrau dy faes, [k] ac na loffa loffion dy gynhauaf: gâd hwynt i'r tlawd a'r dieithr: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

[i] Pen. 19. 9. [k] Deut. 24. 19.

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Ar y [l] ſeithfed mîs, ar y *dŷdd* cyntaf o'r mîs, y bydd i chwi Sabboth, yn goffadwriaeth caniad udgyrn *a* chymmanfa ſanctaidd.

[l] Num. 29. 1.

25 Dim caethwaith ni's gwnewch, ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[m] Pen. 16. 29. Num. 29. 7.

27 [m] Y degfed *dŷdd* o'r ſeithfed mîs hwn, y bydd dŷdd cymmod: cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau, ac offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

28 Ac na wnewch ddim gwaith o fewn corph y dŷdd hwnnw; o herwydd dŷdd cymmod yw, i wneuthur cymmod droſoch, ger bron yr ARGLWYDD eich Duw.

29 Canys poh enaid a'r ni chyſtuddier o fewn corph y dŷdd hwn, [n] a dorrir ymmaith oddi wrth ei bobl.

[n] Gen. 17. 14.

30 A phob enaid a wnelo ddim gwaith o fewn corph y dŷdd hwnnw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd o fŷſg ei bobl.

31 Na wnewch ddim gwaith: deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau yn eich holl drigfannau *yw byn.*

32 Sabboth gorphywyſdra *yw* efe i chwi: cyſtuddiwch chwithau eich eneidiau ar y nawfed *dŷdd* o'r mîs yn yr hwyr: o hwyr i hwyr y † cedwch eich Sabboth.

† Heb. *gorphywyſwch.*

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

34 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, [o] Ar y pymthegfed dŷdd o'r ſeithfed mîs hwn, *y bydd* gŵyl y pebyll ſaith niwrnod i'r ARGLWYDD.

[o] Ecſod. 23. 16. Num. 29. 12.

35 Ar y dŷdd cyntaf *y bydd* cymmanfa ſanctaidd: dim caethwaith ni's gwnewch. Deut. 16.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, [p] ar yr ŵythfed dŷdd [q] y bydd cymmanfa ſanctaidd i chwi; a chwi a offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; † uchel ŵyl yw hi: na wnewch ddim caethwaith.

[p] Joan. 7. 37. [q] 2 Cron. 7. 9. † Heb.

37 Dymma ŵyliau 'r ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd i offrymmu i'r ARGLWYDD aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd-offrwm, aberth, a diod-offrwm; pob peth yn ei ddŷdd:

dydd gwahardd.

38 Heb law Sabbothau 'r ARGLWYDD, a heb law eich rhoddion chwi, a heb law eich holl addunedau, a heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r ARGLWYDD.

39 Ac ar y pymthegfed dŷdd o'r ſeithfed mîs

2514. mîs, pan gynhulloch ffrwyth eich tîr, cedwch ŵyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod: *bydded* gorphywysdra ar y dydd cyntaf, a gorphywysdra ar yr ŵythfed dydd.

r Neh. 8. 15. 40 [r] A'r dydd cyntaf cymmerwch i chwi ‡ffrwyth pren prydferth, canghennau palmwydd, a brîg pren caeadfrig, a helyg afon; ‡ Neu, *geingciau.* ac ymlawenhewch ger bron yr ARGLWYDD eich Duw saith niwrnod.

41 A chedwch hon yn ŵyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau *yw:* ar y seithfed mîs y cedwch hi *yn ŵyl.*

42 Mewn bythod yr arhoswch saith niwrnod; pob priodor yn Israel a drigant mewn bythod:

43 Fel y gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn bythod y perais i feibion Israel drigo, pan ddygais hwynt allan o dîr yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

44 A thraethodd Moses ŵyliau 'r ARGLWYDD wrth feibion Israel.

PEN. XXIV.

1 *Olew 'r lluſernau.* 5 *Y Bara gosod.* 10 *Mâb Selomith yn cablu.* 13 *Cyfraith cabledd.* 17 *a lloſruddiaeth.* 18 *Am golled.* 23 *Llabyddio 'r cablwr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

a Ecsod. 27. 20. † Heb. *ddyrchafu.* 2 [a] Gorchymmyn i feibion Israel ddwyn attat olew oliwydden pûr coethedig i'r goleuni, i beri i'r lampau † gynneu bob amser.

3 O'r tu allan i wahanlenn y dy[illegible]th, ym mhabell y cyfarfod y trefna Aa[illegible]ef o hwyr hyd forau, ger bron yr ARGLWYDD bob amser; deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

b Ecsod. 31. 8. 4 Ar y canhwyllbren [b] pûr y trefna efe y lampau ger bron yr ARGLWYDD bob amser.

c Ecsod. 25. 30. 5 ¶ A chymmer beillied a phoba ef yn ddeuddeg [c] teisen: dŵy ddegfed rann fydd pob teisen.

6 A gosod hwynt yn ddŵy rês, chwêch *yn* y rhês, ar y bwrdd pûr ger bron yr ARGLWYDD.

7 A dôd thus pûr ar bob rhês, fel y byddo ar y bara yn goffadwriaeth, *ac* yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

8 Ar bob dydd Sabboth y trefna efe hyn ger bron yr ARGLWYDD bob amser, yn gyfammod tragywyddol oddi wrth feibion Israel.

d Ecsod. 29. 33. Pen. 8. 31. 1 Sam. 21. 6. Mat. 12. 4. 9 A [d] bydd eiddo Aaron a'i feibion, a hwy a'i bwytty yn y lle sanctaidd; canys sancteiddiolaf yw iddo ef o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD *trwy* ddeddf dragywyddol.

10 ¶ A mâb gwraig o Israel, a hwn yn fâb gŵr o'r Aipht, a aeth allan ym mysg meibion Israel; a mâb yr Israelites a gŵr o Israel a ymgynhennasant yn y gwersyll.

11 A mâb y wraig o Israel a gablodd enw *'r ARGLWYDD,* ac a felldigodd: yna y dygasant ef at Foses; ac enw ei fam oedd Selomith merch Dibri o lwyth Dan.

e Num. 15. 34. 12 [e] A gosodasant ef yngharchar fel yr hysbysid iddynt o enau'r ARGLWYDD *beth a wnaent.*

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

14 Dŵg y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll, a [f] rhodded pawb a'i clywsant ef eu dwylaw ar ei ben ef, a llabydded yr holl gynnulleidfa ef.

f Deut. 13. 9. a 17. 7.

15 A llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gablo ei Dduw a ddŵg ei bechod. 2514.

g 1 Bren. 16 A [g] lladder yn farw yr hwn a felldithio enw 'r ARGLWYDD, yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder yn gystal y dieithr a'r priodor, pan gablo efe enw 'r ARGLWYDD. 21. 10, 13. h Ecsod. 21. 12. Num. 35. 31.

17 ¶ [h] A'r neb a †laddo ddŷn, lladder yntau yn farw. Deut. 19. 21.

18 A'r hwn a laddo anifail, taled am dano; ‡ anifail am anifail. † Heb. *a darawo* ‡ Heb. *einioes dŷn, einioes am einioes.*

19 A phan wnelo un anaf ar ei gymmydog; fel [i] y gwnaeth, gwneler iddo:

20 Torriad am dorriad, llygad am lygad, dant am ddant: megis y gwnaeth anaf ar ddyn, felly gwneler iddo yntau. i Ecsod. 21. 24. Deut. 19. 21.

21 [k] A'r hwn a laddo anifail a dâl am dano; a laddo ddŷn, a leddir.

22 Bydded [l] un farn i chwi, bydded i'r dieithr, fel i'r priodor; myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw. k Ecsod. 21. 33. l Ecsod. 12. 49. Mat. 5. 28.

23 ¶ A mynegodd Moses *hyn* i feibion Israel, a hwynt a ddygasant y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll, ac a'i llabyddiasant ef â cherrig; felly meibion Israel a wnaethant megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foses.

PEN. XXV.

1 *Sabboth y seithfed flwyddyn.* 8 *Y Jubili yn y ddegfed flwyddyn a deugain.* 14 *Am ortbrymmu.* 18 *Bendith am ufudd-dod.* 23 *Gollyngiad tiroedd,* 29 *a thai.* 35 *Toſturio wrth y tlawd.* 39 *Esmwyth drin caethion.* 47 *Adbrynu gweiſion.*

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foses ym mynydd Sinai, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tîr yr hwn a roddaf i chwi, yna gorphywysed y tîr [a] Sabboth i'r ARGLWYDD. a Ecsod. 23. 10.

3 Chwê blynedd yr heui dy faes, a chwê blynedd y torri dy winllan, ac y ceisgli ei chnŵd. Edrych Pen. 26. 34.

4 Ac ar y seithfed flwyddyn y bydd Sabboth gorphywysdra i'r tîr, *sef* Sabboth i'r ARGLWYDD: na haua dy faes, ac na thorr dy winllan.

5 [b] Na chynhauafa'r hyn a dyfo o hono ei hun, ac na chasgl † rawnwin dy winwydden ni thecclaist: bydd yn flwyddyn orphywysdra i'r tîr. b 2 Bren. 19. 29. † Heb. *rawnwin dy neillduaeth.*

6 Ond bydded *ſrwyth* Sabboth y tîr yn ymborth i chwi, *sef* i ti, ac i'th wasanaethwr, ac i'th wasanaethferch, ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alldud yr hwn a ymdeithio gyd â thi,

7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwystfil *fydd* yn dy dîr, y bydd ei holl gnŵd yn ymborth.

8 ¶ Cyfrif hefyd it' saith Sabboth o flynyddoedd, *sef* saith mlynedd seithwaith, dyddiau 'r saith Sabboth o flynyddoedd fyddant i ti yn naw mlynedd a deugain.

9 Yna pâr ganu it' udgorn † y Jubili ar y seithfed mîs, ar y degfed dydd o'r mîs; [c] ar ddydd y cymmod cenwch yr udgorn trwy eich holl wlâd. † Heb. *uchelſain.* c Pen. 23. 27.

10 A sancteiddiwch y ddegfed flwyddyn a deugain, a chyhoeddwch rydd-did yn y wlâd i'w holl drigolion: Jubili fydd hi i chwi, a dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth, ie dychwelwch bob un at ei deulu.

11 Y ddegfed flwyddyn a deugain honno fydd Jubili i chwi: na heuwch, ac na fedwch ei chnŵd a dyfo o hono ei hun; ac na chynhull-

2514. chynhullwch ei gwinwydden ni thacclwyd.

12 Am ei bod yn Jubili, bydded ſanctaidd i chwi: o'r maes y bwyttêwch ei ffrwyth hi.

13 O fewn y flwyddyn Jubili hon y dychwelwch bôb un i'w etifeddiaeth.

14 Pan werthech ddim i'th gymmydog, neu brynu ar lâw dy gymmydog, na orthrymmwch bawb ei gilydd.

15 Pryn gan dy gymmydog yn ôl rhifedi 'r blynyddoedd ar ôl y Jubili: a gwerthed efe i tithau yn ôl rhifedi blynyddoedd y cnydau.

16 Yn ôl amldra 'r blynyddoedd y 'chwanegi ei bris, ac yn ôl anamldra 'r blynyddoedd y lleihâi di ei bris: o herwydd rhifedi 'r cnydau y mae efe yn ei werthu it'.

17 Ac na orthrymmwch bob un ei gymmydog, ond ofna dy Dduw, canys myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

18 ¶ Gwnewch chwithau fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt, a chewch drigo yn y tîr yn ddiogel.

19 Y tîr hefyd a rŷdd ei ffrwyth, a [a] chewch fwytta digon, a thrigo ynddo yn ddiogel.

20 A hefyd o's dywedwch, Beth a fwyttâwn y ſeithfed flwyddyn? wele ni chawn hau, ac ni chawn gynnull ein cnŵd:

21 Yna mi a arehaf fy mendith arnoch y chweched flwyddyn, a hi a ddŵg ei ffrwyth *i waſanaethu* dros dair blynedd.

22 A'r ŵythfed flwyddyn yr heuwch, ond bwyttêwch o'r hên gnŵd hyd y nawfed flwyddyn; nes dyfod ei chnŵd hi y bwyttêwch o'r hên.

23 ¶ A'r tîr ni chair ei werthu † yn llwyr, canys eiddof fi *yw* r tîr, o herwydd [c] dieithriaid ac alldudion ydych gyd â mi.

24 Ac yn holl dîr eich etifeddiaeth rhoddwch ollyngdod i'r tîr.

25 O's tloda dy frawd, a gwerthu *dim* o'i etifeddiaeth, a [f] dyfod ei gyfneſaf i'w ollwng, *yna* efe a gaiff ollwng yr hyn a werthodd ei frawd.

26 Ond o's y gŵr ni bydd gantho neb a'i gollyngo, a chyrhaeddyd o'i lâw ef ei hun gael digon i'w ollwng:

27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei werthiad, a rhodded dracheſn yr hyn fyddo dros ben i'r gŵr yr hwn y gwerthodd ef iddo; felly aed eilwaith i'w etifeddiaeth.

28 Ac o's ei lâw ni chaiff ddigon i dalu iddo, yna bydded yr hyn a werthodd efe yn llâw yr hwn a'i prynodd hyd flwyddyn y Jubili; ac yn y Jubili yr â yn rhŷdd, ac efe a ddychwel i'w etifeddiaeth.

29 A phan wertho gŵr dŷ annedd *o fewn* dinas gaerog, yna bydded ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gyflawn wedi ei werthu; *dros* flwyddyn y bydd rhŷdd ei ollwng ef.

30 Ac oni ollyngir cyn cyflawni iddo flwyddyn gyfan, yna ſicrhâer y tŷ yr hwn fydd yn y ddinas gaerog yn llwyr i'r neb a'i prynodd *ac* i'w hiliogaeth; nid â yn rhŷdd yn y Jubili.

31 Ond tai 'r trefi nid oes caerau o amgylch iddynt, a gyfrifir fel meuſydd: bid [g] gollyngdod iddynt, ac yn y Jubili yr ânt yn rhŷdd.

32 Ond [g] dinaſoedd y Lefiaid, a thai dinaſoedd eu hetifeddiaeth hwynt, bid i'r Lefiaid eu gollwng bob amſer.

33 Ac o's ‡ pryn un gan y Lefiaid, yna aed y tŷ a werthwyd a dinas ei etifeddiaeth ef allan yn y Jubili: canys tai dinaſoedd y Lefiaid ydyw eu hetifeddiaeth hwynt ym mŷſg meibion Iſrael. 2514. ‡ *Gollwng.*

34 Ac ni cheir gwerthu maes pentrefol eu dinaſoedd hwynt: canys etifeddiaeth dragywyddol yw efe iddynt.

35 ¶ A phan dlodo dy frawd gyd â thi, a lleſgâu o'i lâw, † cynnorthwya ef: fel y byddo byw gyd â thi; *er ei fod* yn ddieithr- ddŷn neu yn alldud. † Heb. *tryſhâ.*

36 [h] Na chymmer gantho occraeth na llôg: ond [i] ofna dy Dduw, a gâd i'th frawd fyw gyd â thi. [h] Ecſod. 22. 25. Deut. 23.

37 Na ddôd dy arian iddo ar uſuriaeth, ac na ddôd dy fwyd iddo ar lôg. 19. Diar. 28.

38 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi, yr hwn a'ch dygais allan o dîr yr Aipht, i roddi i wch' dir Canaan, *ac* i fod yn Dduw i chwi. 8. Ezec. 18. 8. a 22. 12. [i] Neh. 5.

39 ¶ A [k] phan dlodo dy frawd gyd â thi, a'i werthu ef it': na ‡ wnâ iddo waſanaethu yn gaethwas. 9. [k] Ecſod. 21. 2.

40 Bydded gyd â thi fel gweinidog cyflog; fel ymdeithydd, hyd flwyddyn y Jubili y caiff waſanaethu gyd â thi. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.

41 Yna aed oddi wrthyt ti, efe a'i blant gyd ag ef, a dychweled at ei dylwyth, ac aed dracheſn i etifeddiaeth ei dadau. ‡ Heb. *na waſa- naetha mo*

42 Canys fy ngweiſion i ydynt, y rhai a ddygais allan o dîr yr Aipht: na werther hwynt † fel caethweiſion. *bun ag ef a'i waſa- naeth.* † Heb.

43 [l] Na feiſtrola arno ef yn galed, ond ofna dy Dduw.

44 A *chymmer* dy waſanaethwr, a'th waſanaethferch y rhai fyddant i ti, o fyſg y cedhedloedd y rhai *ydynt* o'ch amgylch: o honynt y prynwch waſanaethwr a gwaſanaethferch. *a gwerth caethwas.* [l] Eph. 6. 9. Col. 4. 1.

45 A hefyd o blant yr alldudion y rhai a ymdeithiant gyd â chwi, prynwch o'r rhai hyn ac o'u tylwyth y rhai *ŷnt* gyd â chwi, y rhai a genhedlaſant hwy yn eich tîr chwi: byddant hwy i chwi yn feddiant.

46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant ar eich ôl, i'w meddiannu *bwynt* yn etifeddiaeth; gwnêwch iddynt eich gwaſanaethu byth: ond eich brodyr meibion Iſrael, na feiſtrolwch yn galed y naill ar y llall.

47 ¶ A phan gyrhaeddo llâw dŷn dieithr neu ymdeithydd *gyfoeth* gyd â thi, ac i'th frawd dlodi yn ei ymmyl ef, a'i werthu ei hun i'r dieithr yr hwn fydd yn trigo gyd â thi, neu i un o hiliogaeth tylwyth y dieithrddyn:

48 Wedi ei werthu, ceir ei ollwng yn rhŷdd: un o'i frodyr a gaiff ei ollwng yn rhŷdd:

49 Naill ai ei ewythr, ai mâb ei ewythr a'i gollwng ef yn rhŷdd, neu *un* o'i gyfneſaf ef o'i dylwyth ei hun a'i gollwng yn rhŷdd; neu o's ei lâw a gyrraedd, gollynged efe ei ei hun.

50 A chyfrifed â'i brynwr o'r flwyddyn y gwerthwyd ef, hyd flwyddyn y Jubili: a bydded arian ei werthiad ef fel rhifedi 'r blynyddoedd, megis dyddiau gweinidog cyflog y bydd gyd ag ef.

51 O's llawer *fydd* o flynyddoedd yn ôl, taled ei ollyngdod o arian ei brynedigaeth yn ôl hynny.

52 Ac o's ychydig flynyddoedd fydd yn ôl hyd flwyddyn y Jubili pan gyfrifo ag ef, taled ei ollyngdod yn ôl ei flynyddoedd.

53 Megis gwâs cyflog o flwyddyn i flwyddyn

[a] Pen. 26. 5.

[e] Salm. 119. 19. 1 Pedr. 2. 11.

[f] Edrych Ruth 3. 2, 9, 12. Jer. 32. 7.

[g] Edrych Num. 35. 2. Joſ. 21. 2, &c.

2514. ddyn y bydd efe gyd ag ef: ac na feiſtroled arno yn galed yn dy olwg di.

54 Ac o's efe ni ollyngir † o fewn *y blynyddoedd* hyn, yna aed allan ſiwyddyn y Jubili, efe a'i blant gyd ag êf,

55 Canys gweiſion i mi *yw* meibion Iſrael, ſy ngweiſion ydynt y rhai a ddygais o dîr yr Aipht, Myfi *ydwyf* yr ARGWYDD eich Duw chwi.

† Neu, *yn y mâdd hyn.*

PEN. XXVI.

1 Am ddelw-addoliaeth. 2 Am grefydd. 3 Bendith i'r rhai a gadwant y gorchymynnion, 14 A melldith i'r rhai a'u torrant. 40 Duw yn addo cofio'r rhai a edifarhânt.

Chwefror, 13. P.

NA wnewch [a] eulynnod iwch', ac na chodwch i chwi ddelw gerfiedig, na cholofn, ac na roddwch † ddelw faen yn eich tîr i ymgrymmu idi, canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

[a] Ecſod. 20. 4. Deut. 5. 8. a 16. 12, a 27. 15. Salm. 97. 7. † Heb. *faen llun.*

2 [b] Fy Sabbothau i a gedwch, a'm cyſſegr i a berchwch: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

[b] Pen. 19. 30.

3 ¶ [c] O's yn fy neddfau i y rhodiwch, a'm gorchymynion a gedwch, a'u gwneuthur hwynt;

[c] Deut. 28. 1.

4 Yna mi a roddaf eich gwlaw yn ei amſer, a rhŷdd y ddaear ei chynnyrch, a choed y maes a rŷdd eu ffrwyth.

[d] Amos 9. 13.

5 [d] A'ch dyrnu a gyrraedd hyd gynhauaf y grawnwin, a chynhauaf y grawnwin a gyrraedd hyd amſer hau: [e] a'ch bara a ſwyttêwch yn ddigonol, [f] ac yn eich tîr y trigwch yn ddiogel.

[e] Pen. 25. 19. [f] Tob. 11. 18.

6 Rhoddaf heddwch hefyd yn y tîr, a [g] gorweddwch hefyd heb ddychrynydd, a gwnâf i'r bwyſtfil niweidiol † ddartod o'r tîr: ac nid â cleddyf trwy eich tîr.

Eſay 35. 9. Ezec. 34. 25. [g] Job. 11. 19.

7 Eich gelynion hefyd a erlidiwch, a ſyrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.

Eſay 35. 9. Ezec. 34, 25. † *Beidio.*

8 A [h] phump o honoch a erlidia gant, a chant o honoch a erlidia ddeng-mil, a'ch gelynion a ſyrth o'ch blaen ar y cleddyf.

[h] Deut. 32. 30. Joſ. 23. 10.

9 A mi a edrychaf am danoch, ac a'ch gwnâf yn ffrwythlawn, ac a'ch amlhâf, ac a gadarnhâf fy nghyſammod â chwi.

10 A'r hên ſtôr a fwyttêwch, ie yr hên a fwriwch chwi allan o achos y newydd.

[i] Ezec. 37. 26.

11 [i] Rhoddaf hefyd fy nhabernacl yn eich mŷſg, ac ni ffieiddia fy enaid chwi.

[k] 2 Cron. 6, 16.

12 [k] A mi a rodiaf yn eich plith, a byddaf yn Dduw i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i mi.

13 Myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, rhag eich bod yn gaethweiſion iddynt, a thorrais rwymau eich jau, a gwneuthum iwch' rodio yn ſythion.

[l] Deut. 28. 15. Gal. 2. 17. Mal. 2, 2.

14 ¶ [l] Ond o's chwi ni wrandêwch arnaf, ac ni wnewch yr holl orchymynion hyn:

15 O's fy neddfau hefyd a ddirmygwch, ac o's eich enaid a ffieiddia fy marnedigaethau, heb wneuthur fy holl orchymynion, ond torri fy nghyſammod:

16 Minnau hefyd a wnâf hyn i chwi, goſodaf yn oruchaf arnoch ddychryn, darfodedigaeth, a'r crŷd poeth, y rhai a wnâ i'r llygaid ballu, ac a ofidiant eich eneidiau, a [m] heuwch eich hâd yn ofer, canys eich gelynion a'i bwytty.

[m] Job 31. 8. Jer. 5. 17. a 12, 13.

17 Ac [n] a oſodaf fy ŵyneb i'ch erbyn, a chwi a ſyrthiwch o flaen eich gelynion: a'ch caſeion a feiſtrola arnoch: ſtowch hefyd pan na byddo neb yn eich erlid.

[n] Pen. 17. 10. [o] Salm. 53. 5. Diar. 28. 1.

18 Ac o's er hyn ni wrandêwch arnaf, yna y'chwanegaf eich coſbi chwi ſaith mwy am eich pechodau.

19 A mi a dorraf falchder eich nerth chwi, a gwnâf eich neſoedd chwi fel haiarn, a'ch tîr chwi fel prês:

2514.

20 A'ch cryſdwr a dreulir yn ofer, canys eich tîr ni rŷdd ei gynnyrch, a choed y tîr ni roddant eu ffrwyth.

21 ¶ Ac o's rhodiwch yngwrthyneb i mi, ac ni fynnwch wrando arnaf, mi a 'chwanegaf blâ ſaith mwy arnoch yn ôl eich pechodau,

22 [p] Ac anſonaf fwyſtfil y maes yn eich erbyn, ac efe a'ch gwnâ chwi yn ddiblant, ac a ddiſetha eich aniſeiliaid, ac a'ch lleihâ chwi, [q] a'ch ffyrdd a wnair yn anialwch.

[p] Deut. 32. 24. Ezec. 5. 17.

23 Ac o's wrth hyn ni chymmerwch ddŷſg gennyf, ond rhodio yn y gwrthwyneb i mi;

[q] Barn. 5. 6. 2 Cron. 15. 5.

24 [r] Yna y rhodiaf finnau yn y gwrthwyneb i chwithau, a mi a'ch coſbaf chwi ſeſyd etto 'n ſaith mwy am eich pechodau.

Eſay 33. 8. Galar. 1.

25 A dygaf arnoch gleddyf yr hwn a ddial fy nghyſammod; a phan ymgaſgloch i'ch dinaſoedd, yna yr anfonaf haint i'ch mŷſg, a chwi a roddir yn llâw y gelyn.

4. [r] 2 Sam. 22. 27. Salm. 18. 26.

26 [s] A phan dorrwyf ffon eich bara, yna dêg ô wragedd a bobant eich bara mewn un ffwrn, ac a ddygant eich bara adref dan bwys, a [t] chwi a fwyttêwch, ac ni's digonir chwi.

[s] Eſay 3. 1. Ezec. 4. 16. a 5. 16. a 14. 13.

27 Ac o's er hyn ni wrandêwch arnaf, ond rhodio yngwrthwyneb i mi:

[r] Mic. 6. 14.

28 Minnau a rodiaf yngwrthyneb i chwithau mewn llîd, a myfi, ie myfi a'ch coſbaf chwi etto ſaith mwy am eich pechodau.

Hag. 1. 6.

29 [u] A chwi a fwyttêwch gnawd eich meibion, a chnawd eich merched a fwyttêwch.

[u] Deut. 28. 53. Ezec. 5. 10.

30 † Eich uchelfeydd hefyd a ddinyſtriaf, ac [x] a dorraf eich delwau, ac a roddaf eich celaneddau chwi ar gelaneddau eich eulynnod, a'm henaid a'ch ffieiddia chwi.

Baru. 2. 3. [x] 2 Cron. 34. 7.

31 A gwnâf eich dinaſoedd yn anghyfannedd, ac [y] a ddinyſtriaf eich cyſſegroedd, ac ni aroglaf eich aroglau peraidd.

Ezec. 6. 4, 5, 13. [y] Salm. 74. 7.

32 A mi a ddinyſtriaf y tîr, fel y byddo aruthr gan eich gelynion y rhai a drigant ynddo o'i herwydd.

Galar. 1. 10.

33 [z] Chwithau a waſgaraf ym mŷſg y cenhedloedd, a gwnâf dynnu cleddyf ar eich ôl; a'ch tîr fydd ddiffeithwch, a'ch dinaſoedd yn anghyfannedd.

Ezec. 9. 6, a 21. 7. [z] Deut. 4. 27. a

34 [a] Yna y mwynhâ 'r tîr ei Sabbothau, yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffeithwch, a chwithau a fyddwch yn nhîr eich gelynion: yna y gorphywys y tîr, ac y mwynhâ ei Sabbothau.

28. 62, 64. [a] 2 Cron. 36. 21. [b] Pen. 25. 2.

35 Yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffeithwch y gorphywys, o herwydd na orphywyſodd ar eich [b] Sabbothau chwi, pan oeddych yn trigo ynddo.

[c] Diar. 28. 1. [d] Eſay 10.

36 A'r hyn a weddillir o honoch, dygaf lefgedd ar eu calonnau yn nhîr eu gelynion; a [c] thrŵſt deilen yn yſgwyd a'u herlid hwynt: a ffoant fel ffo rhag cleddyf, a ſyrthiant heb nêb yn *eu* herlid.

4. [c] Deut. 4. 29. a 30. 1. Neh. 1. 9. Jer. 3. 25.

37 A [d] ſyrthiant bawb ar ei gilydd megis o flaen cleddyf, heb nêb yn eu herlid: ac ni fydd nerth gennych chwi i ſefyll o flaen eich gelynion.

29. 12, 13. Ezec. 4.

38 Difethir chwi hefyd ym mŷſg y cenhedloedd, a thir eich gelynion a'ch bwytty.

17. a 6. 9. a 20. 44. a

39 A'r rhai a weddillir o honoch [e] a doddant yn eu hanwireddau yn nhîr eich gelynion, ac yn anwireddau eu tadau gyd â hwynt y toddant.

24. 23. a 33. 10. a 36. 31. Hoſ. 5. 15.

40 O's cyffeſant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghŷd â'u camwedd yr hwn

Zech. 10. 9.

2514. a wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyneb i mi,

41 A rhodio o honof innau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'u dwyn hwynt i dîr eu gelynion: o's yno'r ymoſtwng eu càlon [r] ddïenwaededig, a'u bod yn fodlon am eu coſbedigaeth:

[r] Edrych Jer. 6. 10. a 9. 25, 26. Rhuf. 2. 29. Col. 2. 11.

42 Minnau a gofiaf fy nghyfammod â Jacob, a'm cyfammod hefyd ag Iſaac, a'm cyfammod hefyd ag Abraham a gofiaf, ac a gofiaf y tîr hefyd.

43 A'r tîr a adewir ganddynt, ac a fwynhâ ei Sabbothau tra fyddo yn ddiffeithwch hebddynt, a hwythau a fodlonir am eu coſbedigaeth; o achos ac o herwydd dirmygu o honynt fy marnedigaethau, a ffieiddio o'u henaid fy neddfau.

44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhîr eu gelynion, [s] ni's gwrthodaf ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri fy nghyfammod a hwynt, o herwydd myfi *ydwyv* 'r ARGLWYDD eu Duw hwynt.

[s] Deut. 4. 31. Rhuf. 11. 26.

45 Ond cofiaf er eu mwyn gyfammod y rhai gynt, y rhai a ddygais allan o dîr yr Aipht yngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn Dduw: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

46 Dymma 'r deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a rôdd yr ARGLWYDD rhyngddo ei hun a meibion Iſrael ym mynydd Sinai trwy lâw Moſes.

PEN. XXVII.

1 Yr bwn a wnelo addunedau hyſpyſol, eiddo 'r Arglwydd fydd. 3 Prîs y cyfryw addunedau. 9 Am anifail a rodder trwy addunedu. 14 Am dŷ. 16 Am faes a'i ollyngiad. 28 Ni ryddhâir un diofryd-beth. 32 Nid rhŷdd newid y degwm.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan addunedo neb addunedneill-duol, y dynion fydd eiddo 'r ARGLWYDD yn dy brîs di.

3 A bydd dy brîs am wrryw o fâb ugain mlwydd hyd fâb trugain mlwydd; ïe bydd dy brîs ddêg ſicl a deugain o arian, yn ôl ſicl y cyſſegr.

4 Ac o's benyw fydd, bydded dy brîs ddêg ſicl ar hugain.

5 Ac o fâb pum mlwydd hyd fâb ugain mlwydd, bydded dy brîs am wrryw ugain ſicl, ac am fenyw ddêg ſicl.

6 A bydded hefyd dy brîs am wrryw o fâb miſyriad hyd fâb pum mlwydd, bum ſicl o arian: ac am fenyw dy brîs *fydd* tri ſicl o arian.

7 Ac o fâb trugeinmlwydd ac uchod, o's gwrryw *fydd*, bydded dy brîs bymtheg ſicl, ac am fenyw ddêg ſicl.

8 Ond o's tlottach fydd efe na'th brîs di, yna ſaſed ger bron yr offeiriad, a phrified yr offeiriad ef: yn ôl yr hyn a gyrhaeddo llâw 'r addunedydd, *felly* y prifia'r offeiriad ef.

9 ¶ Ond o's anifail, yr hwn yr offrymmir o hono offrwm i'r ARGLWYDD, *fydd ei addunedu:* yr hyn oll a roddir o'r cyfryw i'r ARGLWYDD, ſanctaidd fydd.

10 Na rodded un arall am dano, ac na newidied ef, y dâ am y drŵg, neu'r drŵg am y dâ; ac o's gan newidio y newidia anifail am anifail; bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid hefyd yn ſanctaidd.

11 Ac o's *addunedu efe* un anifail aflan, yr hwn ni ddylent offrymmu o hono offrwm i'r ARGLWYDD, yna rhodded yr anifail i ſefyll ger bron yr offeiriad:

12 A phrified yr offeiriad ef, o's dâ o's drŵg *fydd*; [t] ſel y prifiech di 'r offeiriad *ef*, felly y bydd.

[t] Heb. *yn ôl dy brîs di.*

13 Ac o's efe gan brynu a'i pryn, yna rhodded at dy brîs di ei bummed ran yn 'chwaneg.

14 ¶ A phan ſancteiddio gŵr ei dŷ yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD, yna 'r offeiriad a'i prifia, o's da o's drwg fydd: megis y prifio 'r offeiriad ef, felly y ſaif.

15 Ac o's yr hwn a'i ſancteiddiodd a ollwng ei dŷ yn rhŷdd, yna rhodded bummed ran arian dy brîs yn 'chwaneg atto, a bydded eiddo ef.

16 ¶ Ac o's o faes ei etifeddiaeth y ſancteiddia gŵr i'r ARGLWYDD, yna bydded dy brîs yn ôl ei hauad: hauad Omer o haidd *fydd* er dêg ſicl a deugain o arian.

17 O's o flwyddyn y Jubili y ſancteiddia efe ei faes, yn ôl dy brîs di y ſaif.

18 Ond o's wedi 'r Jubili y ſancteiddia efe ei faes, yna dogned yr offeiriad yr arian iddo yn ôl y blynyddoedd fyddant yn ôl, hyd flwyddyn y Jubili, a lleihâer ar dy brîs di.

19 Ac o's yr hwn a'i ſancteiddiodd gan brynu a bryn y maes, yna rhodded bummed ran arian dy brîs di yn ychwaneg atto, a bydded iddo ef.

20 Ac oni's gollwng y maes, neu o's gwerthodd y maes i ŵr arall, ni cheir ei ollwng mwy.

21 A'r maes fydd, pan elo efe allan yn y Jubili, yn gyſſegred i'r ARGLWYDD fel maes diofryd: a bydded yn feddiant i'r offeiriad.

22 Ac o's ei dîr pryn, yr hŵn ni *bydd* o dîr ei etifeddiaeth, a ſancteiddia efe i'r ARGLWYDD.

23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo ddogn dy brîs di hyd flwyddyn y Jubili, a rhodded yntau dy brîs di yn gyſſegredig i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw.

24 Y maes a â yn ei ôl flwyddyn y Jubili, i'r hwn y prynaſid ef ganddo, ſef yr hwn *oedd* eiddo etifeddiaeth y tîr.

25 A phob prîs it' fydd wrth ſicl y cyſſegr: [a] ugain Gerah fydd y ſicl.

[a] Ecſod. 30. 13. Num. 3. 47.

26 ¶ Ond [b] y cyntaf-anedig o anifail yr hwn ſydd flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD, na chyſſegred neb ef, pa un bynnag ai eidion, ai dafad *fyddo:* eiddo'r ARGLWYDD *yw* efe.

[b] Ezec. 45. 12.

27 Ond o's *ei addunedu ef fydd* o anifail aflan, yna rhyddhâed ef yn dy brîs di, a rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto; ac oni's rhyddhâ, yna gwerther ef yn dy brîs di.

[b] Ecſod. 13. 2, 12.

28 ¶ [c] Ond pob diofrydbeth a ddiofrydo un i'r ARGLWYDD, or hyn oll *a fyddo* eiddo ef o ddŷn neu o anifail, neu o faes ei etifeddiaeth, ni werthir, ac ni ryddhâir: pob diofrydbeth *fydd* ſanctaidd ioſaf i'r ARGLWYDD.

[c] Joſ. 6. 19.

29 Ni cheir gollwng yn rhŷdd un *anifail* diofrydog, yr hwn a ddiofryder gan ddŷn: lladder yn farw.

30 ¶ A [d] holl ddegwm y tîr o hâd y tîr, *ac* o ffrwyth y coed, yr ARGLWYDD a'u pïau; cyſſegredig i'r ARGLWYDD *yw*.

[d] Gen. 28. 22. Num. 18. 21, 24.

31 Ac o's gŵr gan brynu a bryn ddim o'i ddegwm, rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto.

Mal. 3. 8, 10.

32 A phob degwm eidion, neu ddafad, yr hyn oll [e] a elo dan y wialen; y degfed fydd cyſſegredig i'r ARGLWYDD.

[e] Edrych Jer. 33. 13.

33 Nac edryched pa un ai da ai drwg *fydd efe*, ac na newidied ef; ond o's gan newidio y newidia efe hwnnw, bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid ef hefyd yn gyſſegredig: ni ellir ei ollwng yn rhŷdd.

Ezec. 20. 37.

34 Dymma 'r gorchymynnion a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes i feibion Iſrael ym mynydd Sinai.

¶ Pedwerydd

PEN. I.

1 Duw 'n peri rhifo 'r bobl. 5 Capteniaid y llwythau. 17 Rhifedi pob llwyth. 47 Neilldua 'r Lefiaid i wasanaeth yr Arglwydd.

2514. A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes yn anialwch Sinai, ym mhabell y cyfarfod, ar y *dydd* cyntaf o'r ail mîs, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy allan o dîr yr Aipht, gan ddywedyd,

a Ecſod. 30. 12. a 38. 26. 2 a Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Iſrael, yn ôl eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, dan rîf eu henwau, pob gwrryw wrth eu pennau;

3 O fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a allo fyned i ryfel yn Iſrael: ti ac Aaron a'u cyfrifwch hwynt yn ôl eu lluoedd.

4 A bydded gyd â chwi ŵr o bob llwyth, ſef y gŵr pennaf o dŷ ei dadau.

5 ¶ A dymma enwau 'r gwŷr a ſafant gyd a chwi: o *lwyth* Reuben, Eliſur mâb Sedëur.

6 O *lwyth* Simeon, Selumiel mâb Suriſâdai.

7 O *lwyth* Juda, Nahſon mâb Aminadab.

8 O *lwyth* Iſſacar, Nethaneel mâb Suar.

9 O *lwyth* Zabulon, Eliab mâb Helon.

10 O feibion Joſeph, dros Ephraim, Eliſama mâb Ammihud: dros Fanaſſes, Gamaliel mâb Pedahſur.

11 O *lwyth* Benjamin, Abidan mâb Gideoni.

12 O *lwyth* Dan Ahïezer mâb Ammiſâdai.

13 O *lwyth* Aſer, Pagïel mâb Ocran.

b Pen. 2. 14. a elwir *Reuel*. 14 O *lwyth* Gad, Eliaſaph mâb b Deuel.

15 O *lwyth* Naphtali, Ahira mâb Enan.

16 Dymma rai enwog y gynnulleidfa, tywyſogion llwythau eu tadau, pennaethiaid miloedd Iſrael *oeddynt* hwy.

17 ¶ A chymmerodd Moſes ac Aaron y gwŷr hyn a hyſpyſaſid wrth *eu* henwau.

18 Ac a gaſglaſant yr holl gynnulleidfa ynghŷd ar y *dydd* cyntaf o'r ail mîs, a rhoddaſant eu hachau, trwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau, dan rîf eu henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu pennau.

19 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes, felly y rhifodd efe hwynt yn anialwch Sinai.

20 ¶ A meibion Reuben cyntaf-anedig Iſrael, wrth eu cenedl eu hun, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf eu henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai fyned i ryfel;

21 Y rhai a rifwyd o honynt, *ſef* o lwyth Reuben, *oedd* chwe mîl a deugain a phum cant.

22 ¶ O feibion Simeon *wrth* eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd* dan rîf *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fâb ugain mlwydd ac uchod, *ſef* pob un a'r a allai fyned i ryfel;

23 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Simeon *oedd* onid un fil tri ugain mîl a thrichant.

24 O feibion Gad wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu lluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a allai fyned i ryfel;

25 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Gad *oeddynt* bum mîl a deugain a chwe chant a dêg a deugain. 2514.

26 ¶ O feibion Juda wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pawb a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

27 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Juda *oedd* bedair mîl ar ddêg a thri ugain a chwe chant.

28 ¶ O feibion Iſſacar wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

29 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Iſſacar *oedd* bedair mîl ar ddêg a deugain a phedwar cant.

30 ¶ O feibion Zabulon wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

31 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Zabulon *oedd* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

32 ¶ O feibion Joſeph, *ſef* o feibion Ephraim, wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

33 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Ephraim *oedd* ddeugain mîl a phum cant.

34 ¶ O feibion Manaſſeh wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

35 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Manaſſeh *oedd* ddeuddeng mîl ar hugain a dau cant.

36 ¶ O feibion Benjamin wrth eu cenhedlaethau yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

37 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Benjamin *oedd* bymtheng mîl ar hugain a phedwar cant.

38 ¶ O feibion Dan wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a 'r oedd yn gallu myned i ryfel;

39 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Dan *oeddynt* ddwy fil a thrugain a ſaith gant.

40 ¶ O feibion Aſer wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

41 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Aſer *oeddynt* un fil a deugain a phum cant.

42 ¶ O feibion Naphtali wrth eu cenhedlaethau, yn ôl eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rîf *eu* henwau, o fâb ugain mlwydd ac uchod, pob un ar a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

43 Eu rhifedigion hwynt o lwyth Naphtali *oedd* dair mîl ar ddêg a deugain a phedwar cant.

44 Dymma 'r rhifedigion, y rhai a rifodd Moſes, ac Aaron, a thywyſogion Iſrael: *ſef* y deuddengwr, *y rhai oedd* bob un dros dŷ eu tadau.

45 Felly

2514. 45 Felly yr ydoedd holl rifedigion meibion Iſrael, wrth dŷ eu tadau, o ſâb ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel yn Iſrael;

[c] Ecſod. 38. 26. Edrych Ecſod. 12. 37. Pen. 26. 51.

46 A'r holl rifedigion oedd [c] chwê chan mîl a thair mîl a phum cant a dêg a deugain.

[d] Edrych Pen. 3. a 4. a 26. 57.

47 ¶ Ond [d] y Leſiaid, trwy *holl* lwythau eu tadau, ni rifwyd yn eu mŷſg hwynt.

48 Canys lleſaraſai yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

49 Ond na chyfrif lwyth Lefi, ac na chymmer eu nifer hwynt, ym mŷſg meibion Iſrael.

1 Cron. 6. a 21. 6.

50 Ond dôd i'r Leſiaid awdurdod ar babell y dyſtiolaeth, ac ar ei holl ddodreſn, ac ar yr hyn oll a *berthyn* iddi: hwynt-hwy a ddygant y babell, a'i holl ddodreſn, ac a'i gwaſanaethant, ac a werſyllant o amgylch i'r babell.

51 A phan ſymmudo 'r babell, y Leſiaid a'i tynn hi i lawr: a phan arhoſo 'r babell, y Leſiaid a'i geſyd hi i fynu: lladder y dieithr a ddelo yn agos.

52 A gwerſylled meibion Iſrael, pob un yn ei werſyll ei hun, a phob un wrth ei ‡ lumman ei hun, trwy eu lluoedd.

‡ Neu, *Baner.*

53 A'r Leſiaid a werſyllant o amgylch pabell y dyſtiolaeth, fel na byddo llid yn erbyn cynnulleidfa meibion Iſrael: a chadwed y Leſiaid wiliadwriaeth pabell y dyſtiolaeth.

54 A meibion Iſrael a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymmynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaethant.

PEN. II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Meibion Iſrael a werſyllant pob un wrth ei lumman ei hun, dan arwyddion tŷ eu tadau, o amgylch pabell y cyfarfod y

* Heb. *cyferbyn.*

gwerſyllant * o hirbell.

3 ¶ A'r rhai a werſyllant o du 'r dwyrain tu a chodiad haul, *ſydd gwŷr* llumman gwerſyll Juda, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Juda *ydd* Nahſon mâb Aminadab.

4 A'i lu ef, a'u rhai rhifedig hwynt, *ſyddant* bedair mîl ar ddêg a thrugain a chwê chant.

5 A llwyth Iſſacar a werſyllant yn neſaf atto: a chapten meibion Iſſacar *ſydd* Nethaneel mâb Suar.

6 A'i lu ef, a'i rifedigion, *ſyddant* bedair mîl ar ddêg a deugain a phedwar cant.

7 *Yna* llwyth Zabulon; ac Eliab mâb Helon *ydd* capten meibion Zabulon.

8 A'i lu ef, a'i rifedigion, *ſyddant* ddŵy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

9 Holl rifedigion gwerſyll Juda *ſyddant* yn ôl eu lluoedd yn gan mîl a phedwar ugain mîl a chwe mîl a phedwar cant: yn flaenaf y cychwyn y rhai hyn.

10 ¶ Llumman gwerſyll Reuben *ydd* tu a'r dehau, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *ydd* Eliſur mâb Sedeur.

11 A'i lu ef, a'i rifedigion, *ſyddant* chwe mîl a deugain a phum cant.

12 A'r rhai a werſyllant yn ei ymmyl ef *ydd* llwyth Simeon, a chapten meibion Simeon *ydd* Selumiel mâb Suriſâdai.

13 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ydd* onid un trugain mîl a thrichant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion

[a] Edrych Pen. 1. 14.

Gad *ydd* Eliaſaph mâb [a] Reuel.

15 A'i lu ef, a'u rhifedigion hwynt, *ſyddant* bum mîl a deugain a chwê chant a dêg a deugain. 2514.

16 Holl rifedigion gwerſyll Reuben *ſyddant* gan mîl ac un ar ddêg a deugain o filoedd, a phedwar cant a dêg a deugain, yn ôl eu lluoedd: ac yn ail y cychwynnant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a gychwyn ynghanol y gwerſylloedd, *gyd â* gwerſyll y Leſiaid: fel y gwerſyllant, felly y ſymmudant, pob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwerſyll Ephraim *ydd* tu a'r gorllewin, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Ephraim *ydd* Eliſama mâb Ammihud.

19 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ſyddant* ddeugain mîl a phum cant.

20 Ac yn ei ymmyl ef llwyth Manaſſeh: a chapten meibion Manaſſeh ydd Gamaliel mâb Pedaſur.

21 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ſyddant* ddeuddeng mîl ar hugain a dau cant.

22 Yna llwyth Benjamin: a chapten meibion Benjamin *ydd* Abidan mâb Gideoni.

23 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ſyddant* bymtheng mîl ar hugain a phedwar cant.

24 Holl rifedigion gwerſyll Ephraim, *ſyddant* yn ôl eu lluoedd, gan mîl ac wyth mîl a chant: ac a gychwynnant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwerſyll Dan *ydd* tu a'r gogledd, yn ôl eu lluoedd: a chapten meibion Dan *ydd* Ahieſer mâb Ammiſâdai.

26 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ſyddant* ddwy fil a thrugain a ſaith gant.

27 A'r rhai a werſyllant yn ei ymmyl ef *ydd* llwyth Aſer: a chapten meibion Aſer *ydd* Pagiel mâb Ocran.

28 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ſyddant* un fil a deugain a phum cant.

29 Yna llwyth Naphtali; a chapten meibion Naphtali *ydd* Ahira mâb Enan.

30 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *ſyddant* dair mîl ar ddêg a deugain a phedwar cant.

31 Holl rifedigion gwerſyll Dan, *ſyddant* gan mîl ac onid tair mîl tri ugain mîl a chwê chant: yn ôlaf y cychwynnant a'u llummanau.

32 ¶ Dymma rifedigion meibion Iſrael, wrth dŷ eu tadau: [b] holl rifedigion y gwerſylloedd yn ôl eu lluoedd, *oedd* chwe chan mîl a thair mîl a phum cant a dêg a deugain.

[b] Ecſod. 38. 26. Pen. 1. 46.

33 Ond [c] y Leſiaid ni chyfrifwyd ym myſg meibion Iſrael, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[c] Pen. 1. 47.

34 A meibion Iſrael a wnaethant yn ôl yr hyn ôll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes: felly y gwerſyllaſant wrth eu llummanau, ac felly y cychwynnaſant, bob un yn ei deuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

PEN. III.

1 Meibion Aaron. 5 Rhoddi 'r Leſiaid i'r offeiriaid er mwyn gwaſanaeth y babell, 11 yn lle 'r cyntaf-anedig. 14 Rhifo 'r Leſiaid wrth eu teuluoedd. 21 Teuluoedd, rhifedi, a ſŵydd y Gerſoniaid, 27 y Cobathiaid, 33 y Merariaid. 38 Lle a ſŵydd, Moſes ac Aaron. 40 Bod y Cyntaf-anedig yn rhŷdd oddi wrth y Leſiaid. 44 Prynu 'r rhai oedd dros ben.

A Dymma genhedlaethau Aaron, a Moſes; ar y dŷdd y lefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ym mynydd Sinai.

2 Dymma enwau meibion Aaron: Nadab [a] cyntaf-anedig, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

[a] Ecſod. 6. 23.

3 Dymma

2514. ‡ Heb. *a lanwodd eu llâw.*

3 Dymma enwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneiniog, y rhai a ‡ gyſſegrodd eſe i offeiriadu.

[b] Lef. 10. 1. Pen. 26. 61. 1 Cron. 24. 2.

4 A [b] marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr ARGLWYDD, pan offrymmaſant dân dieithr ger bron yr ARGLWYDD yn anialwch Sinai: a meibion nid oedd iddynt: ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar yngŵydd Aaron eu tâd.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

6 Neſa lwyth Leſi, a gwnâ iddo ſefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwaſanaethont ef.

[c] Edrych Pen. 1. 50.

7 A hwy a gadwant ei gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur [c] gwaſanaeth y tabernacl.

8 A chadwant holl ddodrefn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Iſrael i waſanaethu gwaſanaeth y tabernacl.

[d] Pen. 8. 19.

9 A [d] thi a roddi'r Lefiaid i Aaron, ac i'w feibion: y rhai hyn ſydd wedi eu rhoddi yn rhôdd iddo ef o feibion Iſrael.

[e] Ad. 38. Pen. 16. 40.

10 Ac urdda di Aaron a'i feibion i gadw eu hoffeiriadaeth: [e] a'r dieithr-ddyn a ddelo yn agos a roddir i farw.

[f] Pen. 8. 16, a 18, 6.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

12 Ac wele [f] mi a gymmerais y Lefiaid o blith meibion Iſrael yn lle pob cyntaf-anedig, *ſef pob cyntaf* a agoro 'r gröth o feibion Iſrael: am hynny 'r Lefiaid a fyddant eiddof fi.

[g] Ecſod. 13. 2. Lef. 27. 26. Pen. 8, 16. Luc. 2, 23.

13 [g] Canys eiddof fi yw pob cyntaf-anedig; [h] ar y dydd y tarewais y cyntaf-anedig yn nhîr yr Aipht, cyſſegrais i mi fy hun bob cyntaf-anedig yn Iſrael o ddŷn ac anifail; eiddof fi ydynt; myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[h] Ecſod. 13, 12, 15.

14 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Foſes yn anialwch Sinai, gan ddywedyd,

15 Cyfrif feibion Lefi yn ôl tŷ eu tadau, trwy eu teuluoedd; cyfrif hwynt bob gwrryw o fâb † miſyriad ac uchod.

† Neu, *mîs oed.*

16 A Moſes a'u cyfrifodd hwynt wrth ‡ air yr ARGLWYDD, fel y gorchymynnaſid iddo.

‡ Heb. *enau.*

[i] Gen. 46. 11. Ecſod. 6. 16. Pen. 26. 57. 1 Cor. 6. 1, a 23, 6.

17 [i] A'r rhai hyn oedd feibion Lefi wrth eu henwau; Gerſon, a Chohath, a Merari.

18 A dymma enwau meibion Gerſon yn ôl eu teuluoedd; Libni a Simei.

19 A meibion Cohath yn ôl eu teuluoedd; Amram, Iſ-har, Hebron, ac Uzziel.

20 A meibion Merari yn ôl eu teuluoedd; Mahli, a Muſi: Dymma deuluoedd Lefi wrth dŷ eu tadau.

21 O Erſon *y daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dymma deuluoedd y Gerſoniaid.

[k] Pen. 4. 24. [l] Ecſod. 25. 9. [m] Ecſod. 26, 1. [n] Ecſod. 26, 7, 14. [o] Ecſod. 26, 36. [p] Ecſod. 27. 9. [q] Ecſod. 27, 16,

22 Eu rhifedigion hwynt dan rîf pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod, eu rhifedigion *meddaf oedd* ſaith mîl a phum cant.

23 Teuluoedd y Gerſoniaid a werſyllant ar y tu ôl i'r tabernacl tu a'r gorllewin.

24 A phennaeth tŷ tâd y Gerſoniaid *ſydd* Eliaſaph mâb Lael.

25 A [k] chadwraeth meibion Gerſon ym mhabell y cyfarfod *ſydd* [l] y tabernacl, a'r [m] babell, [n] ei thô *beſyd*, a [o] chauadlenn drŵs pabell y cyfarfod,

26 A [p] llenni 'r cynteddfa, a [q] chauadlenn drŵs y cynteddfa, yr hwn *ſydd* yng hŷlch y tabernacl, a'r allor o amgylch, [r] a'i rhaffau i'w holl waſanaeth.

[r] Ecſod. 35. 18.

27 ¶ Ac o Gohath *y daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Iſ-hariaid, a thylwyth yr Hebroniaid, a thylwyth yr Uzzieliaid: dymma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi 'r holl wrrywiaid, o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* wyth mîl a chwe chant, yn cadw cadwraeth y cyſſegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a werſyllant ar yſtlys y tabernacl tu a'r dehau.

30 A phennaeth tŷ tâd tylwyth y Cohathiaid *ſydd* Eliſaphan mâb Uzziel.

[s] Pen. 4. 4, 15. [t] Ecſod. 25. 10. [u] Ecſod. 25. 23. [x] Ecſod. 25. 31. [y] Ecſod. 27. 1. a 30. 1. [z] Ecſod. 26, 31.

31 A'u [s] cadwraeth hwynt *ſydd* [t] yr Arch, a'r [u] bwrdd, a'r [x] canhwyllbren, a'r [y] allorau, a lleſtri 'r cyſſegr, y rhai y gwaſanaethant â hwynt, a'r [z] gauadlenn, a'i holl waſanaeth.

32 A phennaf ar bennaethiaid y Lefiaid *ſydd* Eleazar mâb Aaron yr offeiriad; a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyſſegr *ſydd iddo ef.*

33 ¶ O Ferari *y daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Muſiaid: dymma dylwyth Merari.

34 A'u rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* chwe mîl a deucant.

35 A phennaeth tŷ tâd tylwyth Merari *ſydd* Suriel mâb Abihael: ar yſtlys y tabernacl y gwerſyllant tu a'r gogledd.

[a] Pen. 4. 31. ‡ Neu, *yn ſwydd cadwraeth.*

36 Ac [a] ‡ ynghadwraeth meibion Merari *y bydd* yſtyllod y tabernacl, a'i droſolion, a'i golofnau, a'i forteiſiau, a'i holl offer, a'i holl waſanaeth,

37 A cholofnau 'r cynteddfa o amgylch, a'u morteiſiau, a'u hoelion, a'u rhaffau.

[b] Ad. 10.

38 ¶ A'r rhai a werſyllant o flaen y tabernacl tu a'r dwyrain, o flaen pabell y cyfarfod tu a chodiad haul *ſydd* Moſes, ac Aaron a'i feibion, y rhai a gadwant gadwraeth y cyſſegr, a chadwraeth meibion Iſrael: a'r [b] dieithr a ddelo yn agos a roddir i farwolaeth.

[c] Edrych Pen. 26. 62.

39 [c] Holl rifedigion y Lefiaid, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron yn ôl gair yr ARGLWYDD, trwy eu teuluoedd, *ſef* pob gwrryw o fâb miſyriad ac uchod, *oedd* ddŵy fil ar hugain.

40 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Cyfrif bob cyntaf-anedig gwrryw o feibion Iſrael, o fâb miſyriad ac uchod, a chymmer rifedi eu henwau hwynt,

41 A chymmer y Lefiaid i mi (myfi *yw* yr ARGLWYDD) yn lle holl gyntaf-anedig meibion Iſrael: ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o anifeiliaid meibion Iſrael.

42 A Moſes a rifodd, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo, pob cyntaf-anedig o feibion Iſrael.

43 A'r rhai cyntaf-anedig oll, o rai gwrryw, dan rîf *eu* henwau, o fâb miſyriad ac uchod, o'u rhifedigion hwynt, oedd ddŵy fil ar hugain a dau cant a thri ar ddêg a thrugain.

44 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

45 Cymmer y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Iſrael; ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle eu haniſeiliaid hwynt; a bydded y Lefiaid i mi: myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

46 Ac am y rhai ſy i'w prynu o'r tri ar ddêg a thrugain a deucant, o gyntaf-anedig meibion Iſrael, y rhai ſy dros ben y Lefiaid;

2514. 47 Cymmer bum ſicl am bob pen; yn ôl
d Ecſod. 30. 13. ſicl y cyſſegr y cymmeri: d ugain Gerah
Lef. 27. 25. *ſydd* y ſicl.
Pen. 18. 16. 48 A dôd yr arian, gwerth y rhai ſydd
Ezec. 45. 12. yn ychwaneg o honynt, i Aaron ac i'w
feibion.
49 A chymmerodd Moſes arian y pryn-
edigaeth, y rhai oedd dros ben y rhai a
brynwyd am y Leſiaid.
50 Gan gyntaf-anedig meibion Iſrael y
cymmerodd efe 'r arian, pump a thrugain
a thrichant a mîl, o ſiclau 'r cyſſegr.
51 A Moſes a roddodd arian y pryned-
igion i Aaron ac i'w feibion, yn ôl gair yr
ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai 'r
ARGLWYDD i Foſes.

PEN. IV.

1 *Oedran a chylch gwaſanaeth y Leſiaid.* 4 *Clûd y Cohathiaid wedi i'r offeiriaid dynnu i lawr y babell.* 16 *Goruchwiliaeth Eleazar.* 17 *Swydd yr offeiriaid.* 21 *Clûd y Gerſoniaid,* 29 *a'r Merariaid.* 34 *Rhifedi 'r Cohathiaid,* 38 *y Gerſoniaid,* 42 *a'r Merariaid.*

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,
2 Cymmer nifer meibion Cohath, o blith meibion Leſi, wrth eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau,
a Edrych Pen. 8. 24. 3 a O fâb deng mlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb deng mlwydd a deugain, pob un a elo i'r llu i wneuthur gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.
4 Dymma weinidogaeth meibion Cohath, ymhabell y cyfarfod, *yngbylch* y pethau ſanctteiddiolaf.
5 ¶ A deued Aaron a'i feibion, pan gychwynno 'r gwerſyll, â thynnant i lawr
b Ecſod. 26. 31. b y wahanlenn orchudd, a gorchuddiant â hi Arch y dyſtiolaeth:
6 A goſodant ar hynny dô o grwyn daearfoch, a thannant arni wiſg o *ſidan* glâs i
c Ecſod. 25. 13. gyd, a goſodant c ei throſolion *wrthi.*
d Ecſod. 25. 30. 7 Ac ar d fwrdd *y bara* dangos y taenant frethyn glâs, a goſodant ar hynny y dyſglau, a'r cwppanau, a'r phïolau, a'r cauadau ‡ i
‡ Neu, *i dywallt.* gau: a bydded y bara bob amſer arno.
8 A thaenant arnynt wiſg o 'ſgarlad, a gorchuddiant hwnnw â gorchudd o groen daearfoch, a goſodant ei droſolion *wrthbo.*
e Ecſod. 25. 31. f Ecſod. 25. 37, 38. 9 Cymmerant hefyd wiſg o *ſidan* glâs a gorchuddiant e ganhwyllbren y goleuni, f a'i lampau, a'i efeiliau, a'i gaſnau, a holl leſtri 'r olew, y rhai y gwaſanaethant ef â hwynt.
10 A goſodant ef, a'i holl ddodrefn mewn gorchudd o groen daearfoch, a goſodant *ef* ar droſol.
11 A thaenant frethyn glâs ar yr allor aur, a gorchuddiant hi â gorchudd o groen daearfoch, a goſodant ei throſolion *wrthi.*
12 Cymmerant hefyd holl ddodrefn y gwaſanaeth, y rhai y gwaſanaethant â hwynt yn y cyſſegr, a rhoddant mewn brethyn glâs, a gorchuddiant hwynt mewn gorchudd o groen daearfoch, a goſodant ar droſol.
13 A thynnant allan ludw 'r allor, a thaenant arni wiſg borphor.
14 A rhoddant arni ei holl leſtri, â'r rhai y gwaſanaethant hi, *ſef* y pedyll tân, y
‡ Neu, *phïolau.* cigweiniau, a'r rhawiau, a'r ‡ cawgiau, *ïe* holl leſtri 'r allor: a thaenant arni orchudd o groen daearfoch, a goſodant ei throſolion wrthi.
15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feibion orchuddio 'r cyſſegr, a holl ddodrefn y

cyſſegr, pan gychwynno 'r gwerſyll; wedi hynny deued meibion Cohath i'w dwyn *bwynt:* ond g na chyffyrddant â'r hyn a fyddo cyſſegredig, rhag iddynt farw: h dymma faich meibion Cohath, ym mhabell y cyfarfod.
16 ¶ Ac i ſwydd Eleazar mâb Aaron yr offeiriad y perthyn i olew 'r goleuni, k a'r arogl-darth peraidd, l a'r bwyd-offrwm gwaſtadol, ac m olew 'r enneiniad, *a* goruchwiliaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll *ſydd* ynddo, yn y cyſſegr ac yn ei ddodrefn.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ac Aaron, gan ddywedyd,
18 Na thorrwch ymmaith lwyth tylwyth y Cohathiaid o blith y Leſiaid.
19 Ond hyn a wnêwch iddynt, fel y byddont fyw, ac na fyddont feirw: pan neſânt at y pethau ſanctteiddiolaf, Aaron a'i feibion a ânt i mewn, ac a'u goſodant hwy bob un ar ei waſanaeth, ac ar ei glûd.
20 Ond n nac ânt i edrych pan fydder yn gorchuddio 'r hyn ſydd gyſſegredig, rhac marw o honynt.
21 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,
22 Cymmer nifer meibion Gerſon hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu teuluoedd:
23 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain y rhifi hwynt: pob un a ddêl i † ddŵyn ſwydd i waſanaethu gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.
24 Dymma weinidogaeth tylwyth y Gerſoniaid, o waſanaeth ac o glûd.
o Pen. 3. 15. 25 Sef o dwyn o honynt lenni 'r tabernacl a phabell y cyfarfod, ei lenn dô ef, a'r tô *o grwyn* daearfoch, yr hwn *ſydd* yn uchaf arno, a chuddlenn drŵs pabell y cyfarfod,
26 A llenni 'r cynteddfa, a chauadlenn drws porth y cynteddfa, yr hwn *ſydd* ynghŷlch y tabernacl, a'r allor o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer eu gwaſanaeth hwynt, a'r hyn oll a wnaed iddynt; felly y gwaſanaethant hwy.
† Heb. *enau.* 27 Wrth † orchymmyn Aaron a'i feibion y bydd holl waſanaeth meibion y Gerſoniaid, yn eu holl glûd, ac yn eu holl waſanaeth: a dodwch attynt eu holl glûd i'w cadw.
28 Dymma waſanaeth tylwyth meibion Gerſon ym mhabell y cyfarfod, ac ar lâw Ithamar mâb Aaron yr offeiriad *y bydd* eu llywodraethu hwynt.
29 ¶ A meibion Merari, trwy eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau y cyfrifi hwynt;
30 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain y rhifi hwynt: pob un a ddêl i † ddŵyn ſwydd, i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod.
† Heb. *i'r ſilwrïaeth.* 31 A p dymma oruchwiliaeth eu clûd hwynt, yn eu holl waſanaeth ym mhabell y cyfarfod: *ſef* q yſtyllod y tabernacl, a'i farrau, a'i golofnau, a'i forteiſiau,
32 A cholofnau 'r cynteddfa oddi amgylch, a'u morteiſiau, a'u hoelion, a'u rhaffau, ynghŷd a'u holl offer, ac ynghŷd a'u holl waſanaeth: rhifwch hefyd y dodrefn erbyn eu henwau, y rhai a gadwant *ac* a gludant hwy.
33 Dymma waſanaeth tylwyth meibion Merari, yn eu holl weinidogaeth ym mhabell y cyfarfod, dan lâw Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.

34 ¶ A

2514. 34 ¶ A rhifodd Moſes ac Aaron a phennaethiaid y gynnulleidfa, feibion Cohath trwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau.

35 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddêl mewn ſwyddi i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod;

36 A'u rhifedigion trwy eu teuluoedd oedd ddŵy fil ſaith gant a dêg a deugain,

37 Dymma rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *ſef* pob gwaſanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

38 Rhifedigion meibion Gerſon hefyd trwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

39 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod, ac hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaeth ym mhabell y cyfarfod;

40 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau, oeddynt ddŵy fil a chwe chant a dêg ar hugain.

41 Dymma rifedigion tylwyth meibion Gerſon, *ſef* pob gwaſanaethydd ym mhabell y cyfarfod, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD.

42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion Merari, trwy eu teuluoedd, yn ôl tŷ eu tadau;

43 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod;

44 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, oeddynt dair mîl a dau cant.

45 Dymma rifedigion tylwyth meibion Merari, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymmyn yr ALGLWYDD trwy law Moſes.

46 Yr holl rifedigion, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, a phennaethiaid Iſrael, o'r Leſiaid trwy eu teuluoedd, ac yn ôl tŷ eu tadau;

47 O fâb dengmlwydd ar hugain ac uchod hyd fâb dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai i wneuthur gwaith gwaſanaeth, neu waith clûd ym mhabell y cyfarfod;

48 A'u rhifedigion oeddynt wyth mîl pum cant a phedwar ugain.

49 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy law Moſes y rhifodd efe hwy, pob un wrth ei waſanaeth, ac wrth ei glûd: fel hyn y rhifwyd hwynt, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

PEN. V.

1 *Symmudo'r allan allan o'r gwerſyll.* 5 *Rhaid yw gwneuthur iawn dros gamweddau.* 11 *Eiddigedd, pa un ai heb achos ai trwy achos y mae.*

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Iſrael anfon allan o'r gwerſyll bob [a] gwahan-glwyfus, a phob un y byddo [b] diſerhi arno, a phob un a halogir wrth [c] y marw.

3 Yn wryw ac yn fenyw yr anfonwch *hwynt*; allan o'r gwerſyll yr anfonwch hwynt, fel na halogont eu gwerſylloedd, y rhai yr ydwyf yn preſwylio yn eu plith.

4 A meibion Iſrael a wnaethant felly, ac a'u hanfonaſant hwynt i'r tu allan i'r gwerſyll: megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael.

5 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

6 Llefara wrth feibion Iſrael, [d] O's gŵr neu wraig a wnâ *un* o holl bechodau dynol, gan wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod o'r enaid hwnnw yn euog; 2514. d Lef. 6, 2, 3.

7 Yna cyffeſant eu pechod a wnaethant; a rhodded yn ei ôl yr hyn a fyddo efe euog o hono [e] erbyn ei ben, a 'chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded i'r hwn y gwnaeth efe gam ag ef. e Lef. 6, 5;

8 Ac oni bydd i'r gŵr gyfneſaf i dalu *am* y camwedd iddo, *yr iawn am* y camwedd yr hwn a delir i'r ARGLWYDD *ydd* eiddo 'r offeiriad: heb law [f] 'r hwrdd cymmod yr hwn y gwnâ efe gymmod ag ef troſto. f Lef. 6, 6, a 7. 8.

9 A phob [g] offrwm dyrchafael, o holl ſanctaidd bethau meibion Iſrael, y rhai a offrymmant at yr offeiriad, fydd eiddo ef. g Ecſod. 29. 28. Lef. 6. 18,

10 A ſancteiddio gŵr, eiddo ef fyddant: hyn a roddo neb i'r offeiriad, [h] eiddo ef fydd. 26. a 7. 6, 32.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd, Pen. 18. 8. Deut. 18. 3.

12 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pob gŵr pan ŵyro ei wraig ef, a gwneuthur bai yn ei erbyn ef, h Lef. 10. 13.

13 A bod i ŵr a wnelo â hi, a bod yn guddiedig o olwg ei gŵr hi, ac yn gyfrinachol, a hithau wedi ei halogi, ac heb dyſt yn ei herbyn, a hithau heb ei dâl *ar ei gwaithred*:

14 A dyfod ‡ gwŷn eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau wedi ei halogi: neu ddyfod yſbryd eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau heb ei halogi: ‡ *Yſbryd.*

15 Yna dyged y gŵr ei wraig at yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm droſti hi, degfed ran Epha o flawd haidd; na thywallted olew arno, ac na rodded thus arno; canys offrwm eiddigedd yw; offrwm côf yn coffâu anwiredd:

16 A neſâed yr offeiriad hi, a phared iddi ſeſyll ger bron yr ARGLWYDD.

17 A chymmered yr offeiriad ddwfr ſanctaidd mewn lleſtr prîdd, a chymmered yr offeiriad o'r llŵch fyddo ar lawr y tabernacl, a rhodded yn y dwfr:

18 A phared yr offeiriad i'r wraig ſeſyll ger bron yr ARGLWYDD, a dioſged oddi am ben y wraig, a rhodded yn ei dwylaw offrwm y coffa, offrwm eiddigedd *yw* efe; ac yn llaw 'r offeiriad y bydd y dwfr chwerw ſy'n peri 'r felldith.

19 A thynged yr offeiriad hi, a dyweded wrth y wraig, Oni orweddodd gŵr gyd â thi, ac oni ŵyraiſt i aflendid *gyd ag arall* ‡ yn lle dy ŵr, bydd di ddiniwaid oddi wrth y dwfr chwerw hwn ſy 'n peri 'r felldith. ‡ Neu, *a thi ym meddiant dy ŵr.*

20 Ond o's gŵyraiſt ti oddi wrth dy ŵr, ac o's halogwyd di, a chydio o neb â thi heb law dy ŵr dy hun: Heb. *Dan dy ŵr;*

21 (Yna tyngheded yr offeiriad y wraig â llw meilldith, a dyweded yr offeiriad wrth y wraig,) rhodded yr ARGLWYDD dydi yn felldith ac yn llw ym myſg dy bobl, pan wnelo 'r ARGLWYDD dy forddwyd ‡ yn bwdr, a'th groth yn chwyddedig: ‡ Heb. *i ſyrthio.*

22 Ac aed y dwfr melldigedig hwn i'th goluddion, i chwyddo dy groth, ac i bydru dy forddwyd: a dyweded y wraig, Amen, Amen.

23 Ac yſgrifenned yr offeiriad y meilldithion hyn mewn llyfr, a golched *hwynt* ymmaith â'r dwfr chwerw;

2514. 24 A phared i'r wraig yfed o'r dwfr chwerw fy 'n peri i'r felldith, ac aed y dwfr fy'n peri'r felldith i'w mewn hi, yn chwerw.

25 A chymmered yr offeiriad o lâw 'r wraig offrwm yr eiddigedd, a chyhwfaned yr offrwm ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ef ar yr allor.

26 A chymmered yr ofteiriad o'r offrwm lonaid ei lâw, ei goffadwriaeth, a lloſged ar yr allor, ac wedi *hynny* pared i'r wraig yfed y dwfr.

27 Ac wedi iddo beri iddi yfed y dwfr, bydd, o's hi a halogwyd, ac a wnaeth fai yn erbyn ei gŵr, yr â 'r dwfr fy 'n peri 'r felldith yn chwerw ynddi, ac a chŵydda ei chrôth, ac a bydra ei morddwyd: a'r wraig [1] a fydd yn felldith ym mŷſg ei phobl.

[1] Deut. 28. 57. Salm. 83. 9, 11. Jer. 24. 9. a 29. 18, 22. a 42. 18. Zech. 8. 13.

28 Ond o's y wraig ni halogwyd, eithr glân yw, yna hi a fydd ddiangol, ac a blanta.

29 Dymma gyfraith eiddigedd, pan ŵyro gwraig *at arall* yn lle ei gŵr, ac ymhalogi:

30 Neu o's daw ar ŵr wŷn eiddigedd, a dàl o hono eiddigedd wrth ei wraig, yna goſoded y wraig i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed yr offeiriad iddi yn ôl y gyfraith hon.

31 A'r gŵr fydd dieuog o'r anwiredd, a'r wraig a ddŵg ei hanwiredd ei hun.

PEN. VI.

1 *Cyfraith y Nazaread.* 22 *Y dull y bendithir y bobl.*

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ymneillduo gŵr neu wraig i addo adduned Nazaread, ‡ i ymneillduo i'r ARGLWYDD:

‡ Heb. *i ymnazareiddo.*

3 Ymneilldued oddi wrth wîn a dïod grêf, nac yfed finegr gwîn, na finegr dïod grêf: nac yfed ychwaith ddim ſugn grawnwin, ac na fwyttäed rawnwin irion, na ſychion.

4 Holl ddyddiau ei Nazareaeth ni chaiff fwytta o ddim oll a wneir o winwydden y gwîn, o'r dingcod hyd y bilionen.

5 Holl ddyddiau adduned ei Nazareaeth ni chaiff [a] ellyn fyned ar ei ben, nes cyflawni y dyddiau 'r ymneillduodd efe i'r ARGLWYDD; ſanctaidd fydd, gadawed i gudynnau gwallt ei ben dyfu.

[a] Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.

6 Holl ddyddiau ei ymneillduaeth i'r ARGLWYDD, [b] na ddeued at gorph marw.

[b] Pen. 19. 11.

7 [c] Nac ymhaloged wrth ei dâd, neu wrth ei fam, wrth ei frawd, neu wrth ei chwaer, pan fyddant feirw; am *fod* Nazareaeth ei Dduw ar ei ben ef.

[c] Lef. 21. 1.

8 Holl ddyddiau ei Nazareaeth, ſanctaidd fydd efe i'r ARGLWYDD.

9 Ond o's marw fydd un yn ei ymmyl ef yn ddiſymmwth, a halogi pen ei Nazareaeth; yna eillied ei ben [d] ar ddŷdd ei buredigaeth; ar y ſeithfed dŷdd yr eillia efe ef.

[d] 1 Cron. 19. 14.

10 Ac [e] ar yr ŵythfed dŷdd y dŵg ddŵy durtur, neu ddau gyw colomen at yr offeiriad, i ddrŵs pabell y cyfarfod.

[e] Lef. 5. 7. a 14. 22.

11 Ac offrymmed yr offeiriad un yn hêch-aberth, ac un yn booth-offrwm, a gwnaed gymmod droſto, am yr hyn a becho wrth y marw; a ſanctteiddied ei ben ef y dŷdd hwnnw.

[a] A neilldued i'r ARGLWYDD ddyddiau ei Nazareaeth, a dyged oen blwydd [f] yn offrwm dros gamwedd: † ac aed y dyddiau cyntaf yn ofer, am halogi ei Nazareaeth ef.

[f] Lef. 5. 6. † Heb. a *bwymped.*

13 ¶ A dymma gyfraith y Nazaread: pan gyflawner dyddiau ei Nazareaeth, dyger ef i ddrŵs pabell y cyfarfod. 2514.

14 A dyged yn offrwm droſto i'r ARGLWYDD un heſbwrn blwydd perffeithgwbl, yn boeth-offrwm, ac un heſbin flwydd berffeithgwbl [g] yn bêch-aberth, ac un hwrdd perffeithgwbl [h] yn aberth hêdd,

[g] Lef. 4. 2, 27, 32. [h] Lef. 3. 6.

15 Cawellaid o fara croyw hefyd, *ſef* [i] teiſennau peilliaid wedi eu tylino trwy olew, ac afrllad croyw, wedi eu henneinio ag olew, a'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm hwy.

[i] Lef. 2, 4,

16 A dyged yr offeiriad *bwynt* ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ei bêch-aberth a'i boeth-offrwm ef.

17 Offrymmed hefyd yr hwrdd yn aberth hêdd i'r ARGLWYDD, ynghŷd a'r cawellaid bara croyw, ac offrymmed yr offeiriad ei fwyd-offrwm a'i ddïod-offrwm ef.

18 Ac [k] eillied y Nazaread *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod ben ei Nazareaeth, a chymmered flêw pen ei Nazareaeth, a rhodded ar y tân a *fyddo* dan yr aberth hêdd.

[k] Act. 21. 24.

19 Cymmered yr offeiriad hefyd balfais o'r hwrdd, wedi ei berwi, ac un deiſen groyw o'r cawell, ac un afrlladen groyw, a rhodded ar ddwylaw 'r Nazaread, wedi eillio o hono ei Nazareaeth.

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt [l] yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: ſanctaidd yw hyn i'r offeiriad, heb law parwyden y cyhwfan, a phalfais y dyrchafael: ac wedi *hyn* y caiff y Nazaread yfed gwîn.

[l] Ecſod. 29. 27, 28,

21 Dymma gyfraith y Nazaread a addunedodd, a'i offrwm i'r ARGLWYDD am ei Nazareaeth, heb law 'r hyn a gyrhaeddo ei lâw ef; fel *y byddo* ei adduned a addunedo, felly gwnaed, heb law cyfraith ei Nazareaeth.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, Fel hyn y bendithiwch feibion Iſrael, *gan* ddywedyd wrthynt,

24 Bendithied yr ARGLWYDD di, a chadwed di:

25 A llewyrched yr ARGLWYDD ei wyneb arnat a thrugarhäed wrthyt:

26 [m] Dyrchafed yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a rhodded it' dangnefedd.

[m] Salm. 4. 6.

27 Felly y goſodant fy enw ar feibion Iſrael, a mi a'u bendithiaf hwynt.

PEN. VII.

1 *Offrwm y tywyſogion wrth gyſſegru 'r Tabernacl.* 10 *Offrwm pob un o bonynt wrth gyſſegru 'r Allor.* 89 *Duw yn llefaru wrth Foſes o'r drugareddfa.*

AC ar y dŷdd y gorphennodd Moſes [a] godi 'r tabernacl a'i enneinio, a'i ſancteiddio ef, a'i holl ddodrefn, yr allor hefyd a'i holl ddodrefn, a'u henneinio a'u ſancteiddio hwynt:

[a] Ecſod. 40. 18. Lef. 8. 10.

2 [b] Yr offrymmodd tywyſogion Iſrael, pennaethiaid tŷ eu tadau (y rhai oedd dywyſogion y llwythau, ac wedi eu goſod ar y rhifedigion:)

[b] Pen. 1, 4, &c.

3 A'u hoffrwm a ddygaſant hwy ger bron yr ARGLWYDD, chwêch o fenni diddos, a deuddeg o ychen: menn dros *bob* dau dywyſog, ac ŷch dros *bob* un: a cher bron y tabernacl y dygaſant hwynt.

4 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

5 Cymmer ganddynt, a byddant i waſanaethu

2514. naethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod: a dôd hwynt i'r Leſiaid, *i* bob un yn ôl ei waſanaeth.

6 A chymmerodd Moſes y menni, a'r ychen, ac a'u rhoddodd hwynt i'r Leſiaid.

7 Dwy fenn a phedwar ŷch a roddes efe i feibion Gerſon, yn ôl eu gwaſanaeth hwynt;

8 A phedair menn ac wyth ychen a roddodd efe i feibion Merari, yn ôl eu gwaſanaeth hwynt, [c] dan law Ithamar fâb Aaron yr offeiriad.

9 Ond i feibion Cohath ni rôdd efe *ddim*, am *ſod* [d] gwaſanaeth y cyſſegr arnynt; [e] ar eu hyſgwyddau y dygent *bwnnw*.

10 ¶ A'r tywyſogion a offrymmaſant *tu ag at* [f] gyſſegru 'r allor, ar y dydd yr enneiniwyd hi; a cher bron yr allor y dûg y tywyſogion eu rhoddion.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Pob tywyſog ar ei ddiwrnod a offrymmant eu hoffrymmau, tu ag at gyſſegru 'r allor.

12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd yn offrymmu ei offrwm, Nahſon mâb Amminadab, dros lwyth Juda.

13 A'i offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl [g] ſicl y cyſſegr; yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew [h] yn fwyd-offrwm:

14 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

15 [i] Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

16 Un bŵch geifr [k] yn bêch-aberth:

17 Ac [l] yn aberth hêdd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Nahſon fâb Aminadab.

18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrymmodd Nethaneel mâb Suar, tywyſog Iſſacar.

19 Efe a offrymmodd ei offrwm, *ſef*, un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd; yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew yn fwyd-offrwm:

20 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

21 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

22 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:

23 Ac yn aberth hêdd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Nethaneel fâb Suar.

24 A'r y trydydd dydd *yr offrymmodd* Eliab mâb Helon, tywyſog meibion Zabulon

25 Ei offrwm ef ydoedd un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

26 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

27 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

28 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:

29 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliab mâb Helon.

30 ¶ Ar y pedwerydd dydd *yr offrymmodd* Eliſur mab Sedêur, tywyſog meibion Reuben.

31 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm: 2514.

32 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

33 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

34 Un bŵch geifr yn bêch-aberth.

35 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliſur mâb Sedêur.

36 A'r y pummed dydd *yr offrymmodd* Selumiel mâb Suriſadai, tywyſog meibion Simeon.

37 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

38 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

39 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

40 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:

41 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Selumiel mâb Suriſadai

42 ¶ Ar y chweched dydd *yr offrymmodd* Eliaſaph mâb Deuel, tywyſog meibion Gad.

43 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

44 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

45 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

46 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:

47 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliaſaph mâb Deuel.

48 ¶ Ar y ſeithfed dydd *yr offrymmodd* Eliſama mâb Ammihud, tywyſog meibion Ephraim.

49 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm.

50 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

51 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

52 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:

53 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Eliſama mâb Ammihud.

54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr offrymmodd* Gamaliel mâb Pedaſur, tywyſog meibion Manaſſeh.

55 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys; un phiol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

56 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:

57 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

2514. 58 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:
59 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bwch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Gamaliel mâb Pedaſur.
60 ¶ Ar y nawfed dŷdd *yr offrymmodd* Abidan mâb Gideoni, tywyſog meibion Benjamin.
61 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian, o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:
62 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
63 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth.
64 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:
65 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Abidan mâb Gideoni.
66 ¶ Ar y degfed dŷdd *yr offrymmodd* Ahïezer mâb Ammiſadai, tywyſog meibion Dan.
67 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:
68 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
69 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
70 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:
71 Ac yn aberth hêdd, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Ahïezer mâb Ammiſadai.
72 ¶ Ar yr unfed dŷdd ar ddêg *yr offrymmodd* Pagiel mâb Ocran, tywyſog meibion Aſer.
73 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn o beillied ill dwyoedd wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:
74 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
75 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
76 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:
77 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Pagiel mâb Ocran.
78 ¶ Ar y deuddegfed dŷdd *yr offrymmodd* Ahira mâb Enan, tywyſog meibion Naphtali.
79 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddyſgl arian o ddêg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phïol arian o ddêg ſicl a thrugain yn ôl y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn ſwyd-offrwm:
80 Un llwy aur o ddêg *ſicl*, yn llawn arogldarth:
81 Un buſtach jeuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
82 Un bŵch geifr yn bêch-aberth:
83 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pum hwrdd, pum bŵch, pum heſbwrn blwyddiaid: dymma offrwm Ahira mâb Enan.
84 Dymma gyſſegriad yr allor, gan dywyſogion Iſrael, ar y dŷdd yr enneiniwyd hi: deuddeg dyſgl arian, deuddeg phïol arian, deuddeg llwy aur: 2514.
85 Dêg ar hugain a chant *o ſiclau* arian *ydoedd* pob dyſgl, a dêg a thrugain pob phïol: holl arian y lleſtri *oedd* ddŵy fil a phedwar cant *o ſiclau* yn ôl y ſicl ſanctaidd.
86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg, yn llawn arogl-darth, o ddêg *ſicl* bob llwy yn ôl y ſicl ſanctaidd: holl aur y llwyau *ydoedd* chwech ugain *ſicl*.
87 Holl eidionnau 'r offrwm poeth *oedd* ddeuddeg buſtach, deuddeg o hyrddod, deuddeg o ŵyn blwyddiaid, a'u bwyd-offrwm; a deuddeg o ſychod geifr, yn offrwm dros bechod.
88 A holl ychen yr aberth hêdd *oedd* bedwar ar hugain o fuſtych, trugain o hyrddod, trugain o ſychod, trugain o heſbymiaid: dymma gyſſegriad yr allor wedi ei heneinio.
89 Ac ſel yr oedd Moſes yn myned i babell y cyfarfod i leſaru wrth Dduw; yna eſe a glywai [m] lais yn llefaru wrtho oddi ar y drugareddfa, yr hon *oedd* ar Arch y dyſtiolaeth, oddi rhwng y ddau Gerub, ac eſe a ddywedodd wrtho. [m] Ecſod. 25. 22.

PEN. VIII.

1 Y mâdd y mae goleuo 'r luſernau. 5 Cyſſegru 'r Leſiaid. 23 Oedran a thymmor eu gwaſanaeth bwynt.

A'R ARGLWYDD a leſarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth Aaron, a dywed wrtho, Pan [a] oleuech y lampau, llewyrched y ſaith lamp ar gyfer y canhwyllbren. [a] Ecſod. 25. 37. & 40. 25.
3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer y canhwyllbren y goleuodd eſe ei lampau ef, megis y gorchymymodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.
4 [b] Dymma waith y canhwyllbren; cyfanwaith o aur *fydd* hyd ei baladr, ïe hyd ei flodau [c] cyfanwaith fydd, [d] yn ôl y dull a ddangoſodd yr ARGLWYDD i Foſes, felly y gwnaeth eſe 'r canhwyllbren. [b] Ecſod. 25. 31. [c] Ecſod. 25. 18. [d] Ecſod. 25. 48.
5 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,
6 Cymmer y Leſiaid o fyſg meibion Iſrael, a glanhâ hwynt.
7 Ac fel hyn y gwnei iddynt i'w glanhâu: taenella arnynt [e] ddwfr puredigaeth, a gwnânt i'r ellyn fyned dros eu holl gnawd, a golchant eu gwiſgoedd, ac felly ymlanhânt. [e] Pen. 19. 9.
8 Yna cymmerant fuſtach jeuangc * a'i fwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, a buſtach jeuangc arall a gymmeri di yn aberth dros bechod. * Lef. 2. 2.
9 A phâr i'r Leſiaid ddyfod o flaen pabell y cyfarfod; a chynnull holl gynnulleidfa meibion Iſrael ynghŷd.
10 A dŵg y Leſiaid ger bron yr ARGLWYDD, a goſoded meibion Iſrael eu dwylaw ar y Leſiaid.
11 † Ac offrymmed Aaron y Leſiaid ger bron yr ARGLWYDD, yn ‡ offrwm gan feibion Iſrael, ſel y byddont hwy i waſanaethu gwaſanaeth yr ARGLWYDD. † Heb. *A chyfebwfaned.* ‡ Heb. *offrwm cyhwfan.*
12 A goſoded y Leſiaid eu dwylaw ar ben y buſtych: ac offrwm dithau un yn bêch-aberth, a'r llall yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros y Leſiaid.
13 A goſod y Leſiaid ger bron Aaron, a cher bron ei feibion, ac offrwm hwynt yn offrwm i'r ARGLWYDD.
14 A neilldua 'r Leſiaid o blith meibion Iſrael, a [f] byddod y Leſiaid yn eiddof fi. [f] Pen. 3. 45.

15 Wedi

2514. 15 Wedi hynny aed y Leſiaid i mewn i waſanaethu pabell y cyfarfod: a glanhâ di hwynt, ac offrymma hwynt yn offrwm.

16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i
g Pen. 3. 12. mi o blith meibion Iſrael: g yn lle agorydd pob crôth, *ſef* pob cynta-ſanedig o feibion Iſrael, y cymmerais hwynt i mi.

h Ecſod. 13. 2, 12, 15. Pen. 3. 13. Luc 2. 23. 17 h Canys i mi *y perthyn* pob cyntaf-anedig ymhlith meibion Iſrael, o ddyn ac o anifail: er y dydd y tarewais bob cyntaf-anedig yngwlâd yr Aipht, y ſanctteiddiais hwynt i mi fy hun.

18 A chymmerais y Leſiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Iſrael.

i Pen. 3. 9. 19 A i rhoddais y Leſiaid yn rhodd i Aaron, ac i'w feibion o blith meibion Iſrael, i waſanaethu gwaſanaeth meibion Iſrael ym mhabell y cyfarfod, ac i wneuthur cymmod dros feibion Iſrael;

k Edrych 2 Cron. 26. 16. k ſel na byddo plâ ar feibion Iſrael, pan ddelo meibion Iſrael yn agos at y cyſſegr.

20 A gwnaeth Moſes ac Aaron a holl gynnulleidfa meibion Iſrael i'r Leſiaid, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes am y Leſiaid: felly y gwnaeth meibion Iſrael iddynt.

21 A'r Leſiaid a lanhäwyd, ac a olchaſant eu dillad: ac Aaron a'u hoffrymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr ARGLWYDD: a gwnaeth Aaron gymmod droſtynt i'w glanhâu hwynt.

22 Ac wedi hynny y Leſiaid a ddaethant i waſanaethu gwaſanaeth ym mhabell y
l Pen. 4. 4. cyfarfod ger bron Aaron a'i feibion l megis y gorchymynnodd yr ARGYLWDD wrth Foſes am y Leſiaid, felly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

24 Dymma 'r hyn *a berthyn* i'r Leſiaid: o fâb pum mlwydd ar hugain ac uchod, y deuant i filwrio milwriaeth yngwaſanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fâb dengmlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ei ôl o filwriaeth y gwaſanaeth ſel na waſanaetho mwy.

26 Ond gwaſanaethed gyd â'i frodyr ym mhabell y cyfarfod, i oruchwilio; ac na waſanaethed waſanaeth: ſel hyn y gwnâi i'r Leſiaid yn eu goruchwiliaeth.

PEN. IX.

1 *Ail-orchymmyn y Pâſg.* 6 *Caniatâu ail Bâſg i'r rhai oedd aflan neu abſennol.* 15 *Y Cwmmwl yn cyfarwyddo 'r Iſraëliaid i ſymmudo ac i werſyllu.*

A 'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes yn anialwch Sinai, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwynt allan o dîr yr Aipht, ar y mîs cyntaf, gan ddywedyd,

n Ecſod. 12. 1, &c. Lef. 23. 5. Pen. 28. 16. Deut. 16. 2. 2 Cadwed meibion Iſrael n y Pâſg hefyd yn ei dymmor.

3 Ar y pedwerydd dydd ar ddêg or mîs hwn † yn y cyfnos, y cedwch ef yn ei dymmor; yn ôl ei holl ddeddfau, ac yn ôl ei holl ddefodau y cedwch ef.

4 A llefarodd Moſes wrth feibion Iſrael am gadw 'r Pâſg.

† Heb, *rhwng y ddau hwyr.*

5 A chadwaſant y Pâſg ar y *mîs* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddêg o'r mîs yn y cyfnos, yn anialwch Sinai: yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael.

o Pen. 5. 3, a 19. 11. 6 ¶ Ac yr oedd dynion y rhai oedd o wedi eu halogi wrth gelain dyn, ſel na allent gadw 'r Pâſg ar y dydd hwnnw; a hwy a ddaethânt ger bron Moſes a cher bron Aaron ar y dydd hwnnw,

7 A'r dynion hynny a ddywedaſant wrtho, *Yr ydym* ni wedi 'n halogi wrth gorph dyn marw: pa ham i'n gwaherddir rhag offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD yn ei dymmor ym mŷſg meibion Iſrael? 2514.

8 A dywedodd Moſes wrthynt, Seſwch, a mi a wrandawaf beth a orchymynno 'r ARGLWYDD o'ch plegid.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pan fyddo neb wedi ei halogi gan gorph marw, neu *yneb* o honoch neu o'ch hiliogaeth mewn ffordd bell, etto cadwed Bâſg i'r ARGLWYDD.

c 2 Cron. 30. 2, 15. 11 c Ar y pedwerydd dydd ar ddêg o'r ail mîs yn y cyfnos y cadwant ef: ynghŷd â bara croyw, a *dail* chwerwon y bwyttânt ef.

d Ecſod. 12. 10. e Ecſod. 12. 46. Joan 19. 36. 12 d Na weddillant *ddim* o hono hyd y borau, ac e na thorrant aſgwrn o hono: yn ôl holl ddeddf y Pâſg y cadwant ef.

13 A'r gŵr a fyddo glân, a heb fod mewn taith, ac a beidio a chadw 'r Pâſg, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl, am na offrymmodd offrwm yr ARGLWYDD yn ei dymmor: ei bechod a ddŵg y gŵr hwnnw.

14 A phan ymdeithio dieithr gyd â chwi, ac ewyllyſio cadw Pâſg i'r ARGLWYDD; ſel *y byddo* deddf y Pâſg a'i ddefod, felly y ceidw: f yr un ddeddf fydd i chwi, ſef i'r dieithr ac i'r un fydd a'i enedigaeth o'r wlâd.

f Ecſod. 12. 49.

g Ecſod. 40. 34. h Ecſod. 13. 21. a 40. 38. 15 Ac g ar y dydd y codwyd y tabernacl, y cwmmwl a gauodd am y tabernacl dros babell y dyſtiolaeth, h a'r hwyr yr ydoedd ar y tabernacl megis gweledigaeth tân hyd y borau.

16 Felly yr ydoedd yn waſtadol: y cwmmwl a gauai am dano *'r dydd*, a'r gweledigaeth tân y nos.

17 A phan gyfodai 'r cwmmwl oddi ar y babell, wedi hynny y cychwynnai meibion Iſrael: ac yn y lle yr arhoſai 'r cwmmwl ynddo, yno y gwerſyllai meibion Iſrael.

18 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y cychwynnai meibion Iſrael, ac wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y gwerſyllent: i yr holl ddyddiau yr arhoſai 'r cwmmwl ar y tabernacl, yr arhoſent yn y gwerſyll.

i 1 Cor. 10. 1.

19 A phan drigai 'r cwmmwl yn hîr ar y tabernacl lawer o ddyddiau, yna meibion Iſrael a gadwent wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, ac ni chychwynnent.

20 Ac o's byddai 'r cwmmwl ychydig ddyddiau ar y tabernacl, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y gwerſyllent, ac wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y cychwynnent.

21 Hefyd o's byddai 'r cwmmwl o hwyr hyd forau, a chyſodi o'r cwmmwl y borau, hwythau a ſymmudent: pa un bynnag ai dydd ai nôs *fyddai* pan gyfodai 'r cwmmwl, yna y cychwynnent.

22 O's deuddydd, o's mîs, o's blwyddyn *fyddai* tra y trigai 'r cwmmwl ar y tabernacl, gan aros arno, meibion Iſrael
k Ecſod. 40. 36, 37. k a arhoſent yn eu pebyll, ac ni chychwynnent: ond pan godai efe, y cychwynnent.

23 Wrth air yr ARGLWYDD y gwerſyllent, ac wrth air yr ARGLWYDD y cychwynnent: *ſelly* y cadwent wiliadwriaeth yr ARGLWYDD, yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy lâw Moſes.

2514. PEN. X. 2514.

1 Beth a wneid â'r udgyrn arian. 11 Yr Iſraëliaid yn ſymmudo o Sinai i Baran. 14 Trefn eu cerddediad hwy. 29 Moſes yn attolwg ar Hobab nad ymadawai â hwynt. 33 Benditb Moſes wrth ſymmudo a gorphywyſo o'r Arch.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Gwnâ it' ddau udgorn arian: yn gyfanwaith y gwnai hwynt, a byddant it' i alw 'r gynnulleidfa ynghŷd, ac i beri i'r gwerſylloedd gychwyn.

[a] Joel 2, 15. 3 A phan [a] ganant â hwynt, yr ymgaſgl yr holl gynnulleidfa attat, wrth ddrŵs pabell y cyfarfod.

4 Ond o's ag un y canant, yna y tywyſogion, *ſef* pennaethiaid miloedd Iſrael a ymgaſglant.

5 Pan ganoch larwm, yna y gwerſylloedd, y rhai a werſyllant tu a'r dwyrain, a gychwynnant.

6 Pan ganoch larwm yr ail waith, yna y gwerſylloedd, y rhai a werſyllant tu a'r dehau, a gychwynnant; larwm a ganant hwy wrth eu cychwyn.

7 Ac wrth alw ynghŷd y gynnulleidfa cenwch yr udgyrn; ond na chenwch larwm.

8 A meibion Aaron yr offeiriaid a ganant ar yr udgyrn; a byddant i chwi yn ddeddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau.

[b] Pen. 31. 6. 2 Cron. 13. 14. 9 Hefyd [b] pan eloch i ryfel yn eich gwlâd yn erbyn y gorthrymmwr a'ch gorthrymmo chwi, cenwch larwm mewn udgyrn: yna y coffëir chwi ger bron yr ARGLWYDD eich Duw, ac yr achubir chwi rhag eich gelynion.

[c] Pen. 29. 1. 1 Cron. 15. 24. 2 Cron. 5. 12. a 7. 6. a 29. 26. Ezra 3. 10. Neh. 12. 35. Sal. 81. 3. 10 Ar [c] ddŷdd eich llawenydd hefyd, ac ar eich gwyliau gosodedig, ac ar ddechrau eich miſoedd, y cenwch ar yr udgyrn uwch ben eich offrymmau poeth, ac uwch ben eich aberthau hêdd: â byddant i chwi yn goffadwriaeth ger bron eich Duw: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

[d] Pen. 2. 9, 16, 24, 31. 11 ¶ A bu yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mîs, ar yr ugeinfed *dŷdd* o'r mîs, gyfodi o'r cwmmwl oddi ar dabernacl y dyſtiolaeth.

12 A meibion Iſrael [d] a gychwynnaſant i'w taith o anialwch Sinai, a'r cwmmwl a arhoſodd yn anialwch Paran.

[e] Pen. 2. 3. 13 Felly y cychwynnaſant y waith gyntaf, wrth air yr ARGLWYDD trwy lâw Moſes.

[f] Pen. 1. 7. 14 ¶ [e] Ac yn gyntaf y cychwynnodd llumman gwerſyll meibion Juda yn ôl eu lluoedd: ac ar ei lû ef *yr ydoedd* [f] Nahſon mâb Amminadab.

15 Ac ar lû llwyth meibion Iſſacar, Nethaneel mâb Suar.

16 Ac ar lû llwyth meibian Zabulon, Eliab mâb Helon.

[g] Pen. 1. 51. [h] Pen. 4. 24, 31. 17 Yna [g] y tynnwyd i lawr y tabernacl; a meibion Gerſon, a meibion Merari, a gychwynnaſant, [h] gan ddwyn y tabernacl.

[i] Pen. 20. 10. 18 ¶ Yna [i] y cychwynnodd llumman gwerſyll Reuben yn ôl eu lluoedd, ac *yr ydoedd* ar ei lû ef Eliſur mâb Sedëur.

[k] Pen. 4. 4. a 7. 9. 19 Ac ar lû llwyth meibion Simeon, Selumiel mâb Suriſadai.

‡ Sef, *y Gerſoniaid a'r Merariaid*, Ad. 17. 20 Ac ar lû llwyth meibion Gad, Eliaſaph mâb Deuel.

[l] Pen. 2. 18. 21 A'r Cohathiaid a gychwynnaſant gan ddwyn [k] y cyſſegr, *a'r* ‡ *lleill* a godent y tabernacl, tra fyddent hwy yn dyfod.

22 ¶ Yna [l] llumman gwerſyll meibion Ephraim a gychwynnodd yn ôl eu lluoedd; ac *yr oedd* ar ei lû ef Eliſamah mâb Ammihud.

23 Ac ar lû llwyth meibion Manaſſeh, Gamaliel mâb Pedaſur.

24 Ac ar lû llwyth meibion Benjamin, Abidan mâb Gideoni.

[m] Pen. 2, 25. 25 ¶ Yna [m] llumman gwerſyll meibion Dan, yn olaf o'r holl werſylloedd, a gychwynnodd yn ôl eu lluoedd; ac *yr ydoedd* ar ei lû ef Ahiezer mâb Ammiſadai.

26 Ac ar lû llwyth meibion Aſer, Pagïel mâb Ocran.

27 Ac ar lû llwyth meibion Naphtali, Ahira mâb Enan.

28 Dymma gychwynniadau meibion Iſrael yn ôl eu lluoedd, pan gychwynnaſant.

[n] Barn. 1, 16. 29 ¶ A dywedodd Moſes wrth Hobab mâb Ragüel y Midianiad, chwegrwn Moſes, Myned yr ydym i'r lle, am yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD, Rhoddaf hwnnw i chwi: tyred gyd â ni, a [n] gwnâwn ddaioni it'; canys llefarodd yr ARGLWYDD ddaioni am Iſrael.

30 Dywedodd yntau wrtho, Nid âf ddim, onid i'm gwlâd fy hun, ac at fy nghenedl fy hun yr âf.

31 Ac efe a ddywedodd, Na âd ni attolwg; canys ti a adwaenoſt ein gwerſyllfaoedd yn yr anialwch, ac a fyddi yn lle llygaid i ni.

[o] Edrych Ecſod. 3. 1. 32 A phan ddelych gyd â ni, a dyfod o'r daioni hwnnw, yr hwn a wnâ 'r ARGLWYDD i ni, ninnau a wnawn ddaioni i tithau.

[p] Deut. 1. 33. Jer. 31. 2. Ezec. 20. 6. 33 ¶ A hwy a aethant oddi wrth [o] fynydd yr ARGLWYDD daith tri diwrnod; ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned o'u blaen hwynt daith y tri diwrnod, [p] i chwilio am orphwyſfa iddynt.

[q] Ecſod. 13. 21. 34 A [q] chwmmwl yr ARGLWYDD *oedd* arnynt y dŷdd, pan elent o'r gwerſyll.

[r] Sal. 68. 1, 2. a 132. 8. 35 A hefyd pan gychwynnai 'r Arch, Moſes a ddywedai, [r] Cyfod, ARGLWYDD, a gwaſgarer dy elynion, a ffoed dy gaſeion o'th flaen.

‡ *Ddegmil o filoedd.* 36 A phan orphwyſai hi y dywedai efe, Dychwel, ARGLWYDD, *at* ‡ fyrddiwn miloedd Iſrael.

PEN. XI.

1 Y lloſgiad yn Nhaberah yn diffoddi trwy weddi Moſes. 4 Y bobl yn blyſio cîg ac yn galaru ar y Manna. 10 Moſes yn cŵyno o ran ei ſiars. 16 Duw yn rhannu ei ſaich ef rhwng dîg a thrugain o benuriaid. 31 Duw yn rhoddi ſoſtieir yn ei ddigllonedd yng Nghibroth-Hattaafah.

[a] Deut. 9. 22. [b] Sal. 78. 21. † Heb. *ſuddodd.* ‡ Sef, *lloſgiad.* [c] Fel Ecſod. 12. 38. † Heb. *ſŷs.* [d] Sal. 78. 18. a 106. 14. 1 Cron. 10. 6. [e] Ecſod. 16, 3.

A'R bobl fel tuchanwŷr oeddynt flîn [a] ynghluſtiau 'r ARGLWYDD, a chlywodd yr ARGLWYDD hyn, a'i ddîg a ennynnodd, a thân yr ARGLWYDD a gynneuodd [b] yn eu mŷſg hwynt, ac a yſſodd gwrr y gwerſyll.

2 A llefodd y bobl ar Foſes, a gweddiodd Moſes ar yr ARGLWYDD, a'r tân a † ddiffoddodd.

3 Ac efe a alwodd enw 'r lle hwnnw, ‡ Taberah; am gynneu o dân yr ARGLWYDD yn eu mŷſg hwy.

4 ¶ A'r [c] lliaws cymmyſg yr hwn *ydoedd* yn eu mŷſg a flyſiaſant † yn ddirfawr, a meibion Iſrael hefyd a ddychwelaſant ac a ŵylaſant, ac a ddywedaſant, [d] Pwy a rŷdd i ni gîg i'w fwytta?

5 [e] Côf yw gennym y pyſgod yr oeddym yn ei fwytta yn yr Aipht yn rhâd, y cucume-

rau,

2514. rau, a'r pompionau, a'r cennin, a'r winwyn, a'r garlleg.

6 Ond yr awr hon y mae ein heneidiau ni yn gwywo, heb ddim ond y Manna yn ein golwg.

f Ecſod. 16. 14, 31. † Heb. *lygad ſel llygad.*

7 f A'r Manna hwnnw oedd fel hâd coriander, a'i † liw fel lliw Bdeliwm.

8 Y bobl a aethant o amgylch ac a'i caſglaſant, ac a'i malaſant mewn melinau, neu a'i curaſant mewn morter, ac a'i berwaſant mewn peiriau, ac a'i gwnaethant yn deiſennau: a'i flâs ydoedd fel blâs olew îr.

9 A phan ddiſgynnai 'r gwlith y nôs ar y gwerſyll, diſgynnai 'r Manna arno ef.

10 ¶ A chlybu Moſes y bobl yn ŵylo trwy eu tylwythau, bob un yn nrŵs ei babell; ac ennynnodd g dig yr ARGLWYDD yn fawr, a drŵg oedd gan Foſes.

g Sal. 78. 21.

11 Dywedodd Moſes hefyd wrth yr ARGLWYDD, Pa ham y drygaiſt dy wâs? a pha ham na chawn ffafr yn dy olwg, gan it' roddi baich yr holl bobl hyn arnaf?

12 Ai myfi a feichiogais ar yr holl bobl hyn? ai myfi a'u cenhedlais fel y dywedech wrthyf, Dŵg hwynt yn dy fynwes (megis y dŵg tadmaeth y plentyn ſugno) i'r tîr a addewaiſt trwy lŵ i'n tadau?

13 O ba le *y byddai* gennyfi gîg i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys ŵylo y maent wrthyf gan ddywedyd, Dôd i ni gîg i'w fwytta.

h Ecſod. 18. 18.

14 h Ni allaf fi fy hunan arwain yr holl bobl hyn, canys rhŷ drwm ydyw i mi.

i Edrych 1 Bren. 19. 4. Joan 4. 3. k Edrych Ecſod. 4. 9.

15 Ac o's felly y gwnai i mi, attolwg i gan lâdd llâdd fi, o's cefais ffafr yn dy olwg di; fel na welwyf fy nrygfyd.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Caſgl i mi k ddengwr a thrugain o henuriaid Iſrael, y rhai a wyddoſt eu bod yn henuriaid y bobl, ac yn ſwyddogion arnynt, a dŵg hwynt i babell y cyfarfod, a ſaſant yno gyd â thi.

17 Canys diſgynnaf a llefaraf wrthyt yno, a l mi a gymmeraf o'r yſbryd ſydd arnat ti, ac a'i goſodaf arnynt hwy, felly y dygant gyd â thi faich y bobl, fel na ddygech di *ef* yn unig.

l Neh. 9. 20.

18 Am hynny dywed wrth y bobl, Ymſancteiddiwch erbyn y foru, a chewch fwytta cîg: canys ŵylaſoch ynghluſtiau 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a ddyry i ni gîg i'w fwytta? canys *yr ydoedd* yn dda arnom yn yr Aipht: am hynny y rhŷdd yr ARGLWYDD i chwi gîg, a chwi a fwyttêwch

19 Nid un dŷdd y bwyttëwch, ac nid dau, ac nid pump o ddyddiau, ac nid dêg diwrnod, ac nid ugain diwrnod.

20 *Ond* hyd fis o ddyddiau, hyd oni ddêl allan o'ch ffroenau, a'i fod yn ffiaidd gennych: am i chwi ddirmygu 'r ARGLWYDD yr hwn *ydd* yn eich plith, ac ŵylo o honoch yn ei ŵydd ef, gan ddywedyd, m Pa ham y daethom allan o'r Aipht?

m Pen. 21. 5.

21 A dywedodd Moſes, n Chwê chan mil o wŷr traed *yw* 'r bobl yr ydwyf fi yn eu plith, a thi a ddywedi, Rhoddaf gîg iddynt i'w fwytta fis o ddyddiau.

n Ecſod. 12. 37. a 38, 26. Pen. 1. 46.

22 o Ai 'r defaid a'r gwartheg a leddir iddynt, fel y byddo digon iddynt? ai holl byſg y môr a geſglir ynghŷd iddynt, fel y byddo digon iddynt?

o Edrych Joan 6. 7.

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, p A gwttogwyd llâw 'r ARGLWYDD? yr awr hon y cai di weled a ddigwydd fy ngair it' ai na *ddigwydd*.

p Eſay 50. 2, a 59. 1.

24 ¶ A Moſes a aeth allan, ac a draethodd eiriau 'r ARGLWYDD wrth y bobl, ac a gaſglodd y dengwr a thrugain o henuriaid y bobl, ac a'u goſodod hwynt o amgylch y babell. 2514.

25 Yna y diſgynnodd yr ARGLWYDD mewn cwmmwl, ac a leſarodd wrtho, ac a gymmerodd o'r yſbryd *oedd* arno, ac a'i rhoddes i'r dêg henaſgwŷr a thrugain: A q thra y gorphwyſai 'r yſbryd arnynt r y prophwydent, ‡ a'chwaneg ni wnaent.

q Edrych 2 Bren. 2. 15. r Edrych 1 Sam. 10. 5, 10. ‡ *ac ni pheidient.*

26 A dau o'r gwŷr a drigaſant yn y gwerſyll, (enw un *ydoedd* Eldad, ac enw 'r llall Medad:) a gorphwyſodd yr yſbryd arnynt hwy, am eu bod hwy o'r rhai a 'ſgrifennaſid, s ond nid aethant i'r babell, etto prophwydaſant yn y gwerſyll.

s Edrych 1 Sam. 10. 5, 10. ‡ *ac ni pheidient.*

27 A rhedodd llangc, a mynegodd i Foſes, ac a ddywedodd, Y mae Eldad a Medad yn prophwydo yn y gwerſyll.

28 A Joſua mâb Nun gweinidog Moſes o'i ieuenctid, a attebodd ac a ddywedodd, t Moſes fy Arglwydd, gwahardd iddynt.

t Edrych Luc 9. 49. Joan. 3. 26.

29 A dywedodd Moſes wrtho, Ai cynfigennu yr ydwyt ti droſofi? u O na byddai holl bobl yr ARGLWYDD yn brophwydi, a rhoddi o'r ARGLWYDD ei yſbryd arnynt!

u 1 Cron. 14. 1.

30 A Moſes a aeth i'r gwerſyll, eſe a henuriaid Iſrael.

31 ¶ Ac ſe aeth x gwŷnt oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddûg ſoflieir oddi wrth y môr, âc a'u taenodd wrth y gwerſyll, megis ‡ taith diwrnod ar y naill du, a thaith diwrnod ar y tu arall, o amgylch y gwerſyll, a *bynny* ynghŷlch dau guſydd ar ŵyneb y ddaear.

x Ecſod. 16. 13. Sal. 78. 26, a 105. 40. ‡ Heb. *fordd.*

32 Yna y cododd y bobl y dŷdd hwnnw oll, a'r nôs oll, a'r holl ddŷdd drannoeth, ac a gaſglaſant y ſoflieir: yr hwn a gaſglodd leiaf a gaſglodd dêg Omer: a chan daenu y taenaſant hwynt iddynt eu hunain o amgylch y gwerſyll.

33 A'r y cîg *oedd* etto rhwng eu dannedd hwynt heb ei gnoi, pan ennynnodd digoſaint yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl, a'r ARGLWYDD a darawodd y bobl â phlâ mawr iawn.

y Sal. 78. 30. 31. ‡ Sef, *Beddau 'r blŷs.*

34 Ac eſe a alwodd enw 'r lle hwnnw, ‡ Cibroth-Hattaafah: am iddynt gladdu yno y bobl a flyſiaſent.

z Pen. 33. 17. † Heb. *yr oedd-ynt.*

35 z O Feddau 'r blŷs yr aeth y bobl i Haſeroth: ac † arhoſaſant yn Haſeroth.

PEN. XII.

1 Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aaron. Chwefr. *10 Ac yn jachâu gwahan-glwyf Miriam ar weddi Moſes. 14 Duw yn gorchymmyn ei chau hi allan o'r gwerſyll,*

13. P.

LLeſarodd Miriam hefyd ac Aaron yn erbyn Moſes, o achos y wraig o ‡ Ethiopia yr hon a † briodaſai eſe: canys a eſe a gymmeraſai Ethiopes yn wraig.

‡ Cur. † Heb. *gymmeraſai.*

2 A dywedaſant, Ai yn unig trwy Foſes y llefarodd yr ARGLWYDD? b oni leſarodd eſe trwom ninnau hefyd? A'r ARGLWYDD a glybu *hynny*.

a Ecſod. 2. 21. b Ecſod. 15. 20. Mic. 6. 4.

3 A'r gŵr Moſes *ydoedd* c larieiddiaf o'r holl ddynion *oedd* ar ŵyneb y ddaear.

c Eccl. 45. 4.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD yn ddiſymmwth wrth Foſes, ac wrth Aaron, ac wrth Miriam, Deuwch allan eich trîoedd i babell y cyfarfod; a hwy a aethant allan ill trîoedd.

d Gen. 15. 1. a 46. 2. Ezec. 1. 1. Dan. 8. 2. a 10. 8. 16.

5 Yna y diſgynnodd yr ARGLWYDD yngholofn y cwmmwl, ac a ſafodd *wrth* ddrŵs y babell, ac a alwodd Aaron a Miriam: a hwy a aethant allan ill dau.

6 Ac eſe a ddywedodd, G orandêwch yr awr hon fy ngeiriau; o's bydd prophwyd yr ARGLWYDD yn eich mŷſg, d mewn gweledigaeth yr ymhyſbyſaf iddo, *neu* e mewn breuddwyd y llefaraf wrtho.

e Gen. 17. 1. Gen. 31. 10, 11. d 1 Bren. 3. 5.

7 Nid

2514.

7 Nid felly *y mae* ſy ngwâs Moſes, [f] yr hwn *ſydd* ffyddlon yn fy holl dŷ.

8 [g] Wyneb yn wyneb y llefaraf wrtho *mewn* gweledîad, nid mewn damhegion, ond caiſt edrych ar wedd yr ARGLWYDD; pa ham gan hynny nad oeddych yn ofni dywedyd yn erbyn fy ngwâs, *ſef* yn erbyn Moſes?

9 A digoſaint yr ARGLWYDD a ennynnodd yn eu herbyn hwynt, ac efe a aeth ymmaith.

10 A'r cwmmwl a ymadawodd oddi ar y babell; ac [h] wele Miriam *ydoedd* [i] wahan-glwyfus, fel yr eira: ac edrychodd Aaron ar Miriam, ac wele hi yn wahan-glwyfus.

11 Yna y dywedodd Aaron wrth Foſes, O ſy Arglwydd, attolwg na oſod yn ein herbyn y pechod yr hwn yn ynfyd a wnaethom, *a thrwy* yr hwn y pechaſom.

12 Na fydded hi attolwg fel un marw, yr hwn y bydd hanner ei gnawd wedi ei ddifa pan ddêl allan o grôth ei ſam.

13 A Moſes a waeddodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O Dduw, attolwg meddyginiaetha hi'r awr hon.

14 ¶ A dywedodd yr ARDLWYDD wrth Foſes, [k] O's ei thâd a boerai yn ei hŵyneb, oni chywilyddiai hi ſaith niwrnod? [l] cauer arni ſaith niwrnod o'r tu allan i'r gwerſyll, ac wedi hynny derbynnier hi.

15 A chauwyd ar Firiam o'r tu allan i'r gwerſyll ſaith niwrnod: a'r bobl ni chychwynnodd, hyd oni ddaeth Miriam i mewn drachefn.

16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl o [m] Haſeroth, ac a werſyllaſant yn anialwch Paran.

PEN. XIII.

I Enwau 'r gwŷr a ddanfonwyd i chwilio 'r wlâd: 17 Eu haddyſg: 21 Eu gweithredoedd: 26 Eu newyddion.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 [n] Anfon it' wŷr i edrych tîr Canaan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i feibion Iſrael: gŵr dros bob un o lwythau eu tadau a anfonwch: pob un yn bennaeth yn eu mŷſg hwynt.

3 A Moſes a'u hanfonodd hwynt o anialwch Paran, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD: pennaethiaid meibion Iſrael *oedd* y gwŷr hynny oll.

4 A dymma eu henwau hwynt: dros lwyth Reuben, Sammua mâb Zaccur.

5 Dros lwyth Simeon, Saphat mâb Hori.

6 Dros lwyth Juda, Caleb mâb Jephunneh.

7 Dros lwyth Iſſacar, Igal mâb Joſeph.

8 Dros lwyth Ephraim, Oſea mâb Nun.

9 Dros lwyth Benjamin, Palti mâb Raphu.

10 Dros lwyth Zabulon, Gadïel mâb Sodi.

11 O lwyth Joſeph, dros lwyth Manaſſeh, Gadi mâb Suſi.

12 Dros lwyth Dan, Amiel mâb Gemali.

13 Dros lwyth Aſer, Sethur mâb Michael.

14 Dros lwyth Naphtali, Nahbi mâb Fophſi.

15 Dros lwyth Gad, Geuel mâb Machi.

16 Dymma enwau 'r gwŷr a anfonodd Moſes i edrych anſodd y wlâd: a Moſes a enwodd Oſea fâb Nun, Joſua.

17 ¶ A Moſes a'u hanfonodd hwynt i edrych anſawdd gwlâd Canaan, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch yma tu a'r dehau, a dringwch i'r mynydd.

18 Ac edrychwch y wlâd beth yw hi, a'r bobl ſydd yn trigo ynddi, pa un ai crŷf ai gwan, ai ychydig ai llawer ydynt: 2514.

19 A pheth *yw* 'r tîr y maent yn trigo ynddo, ai da, ai drŵg; ac ym mha ddinaſoedd y maent yn preſwylio, ai mewn pabell, ai mewn amddiffynfeydd:

20 A pha dîr, ai brâs yw efe ai cûl; a oes coed ynddo ai nad *oes*: ac ymwrolwch a dygwch o ffrwyth y tîr: a'r dyddiau *oeddynt* ddyddiau blaenffrwyth grawnwin.

21 ¶ A hwy a aethant i fynu ac a chwiliaſant y tîr, o anialwch Sin hyd Rehob, ffordd y deuir i Hamath.

22 Ac a aethant i fynu i'r dehau, ac a ddaethant hyd Hebron: ac yno *yr oedd* [b] Ahiman, Seſai, a Thalmai, meibion Anac: a Hebron a adeiladaſid ſaith mlynedd o ſlaen Soan yn yr Aipht.

23 [c] A daethant hyd ‡ ddyffryn † Eſcol, a thorraſant oddi yno gangen, ac un ſwp o rawnwin, ac ai dygaſant ar droſol rhwng dau; *dygaſant rai* o'r pomgranadau hefyd, ac o'r ffigys.

24 A'r lle hwnnw a alwaſant Dyffryn Eſcol, o achos y ſwp grawnwin a dorrodd meibion Iſrael oddiyno.

25 A hwy a ddychwelaſant o chwilio 'r wlâd yn ôl deugain niwrnod.

26 ¶ A myned a wnaethant, a dyfod at Foſes ac at Aaron, ac at holl gynnulleidfa meibion Iſrael i [d] Gades yn anialwch Paran: a dygaſant yn eu hôl air iddynt, ac i'r holl gynnulleidfa, ac a ddangoſaſant iddynt ffrwyth y tîr.

27 A mynegaſant iddo, a dywedaſant, Daethom i'r tîr lle 'r anfonaiſt ni: ac yn ddïau llifeirio y mae o [e] laeth a mêl: a dymma ei ffrwyth ef.

28 Ond *y mae* [f] 'r bobl ſydd yn trigo yn y tîr yn gryfion, a'r [g] dinaſoedd yn gaerog *ac* yn fawrion iawn; a gwelſom yno hefyd feibion Anac.

29 Yr Amaleciaid ſydd yn trigo yn nhîr y dehau, a'r Hethiaid, a'r Jebuſiaid, a'r Amoriaid, yn gwladychu yn y mynyddir: a'r Canaaneaid yn preſwylio wrth y môr, a cher llaw 'r Jorddonen.

30 A goſtegodd [h] Caleb y bobl ger bron Moſes, ac a ddywedodd, Gan fyned awn i fynu, a pherchennogwn hi, canys gan orchfygu y gorchfygwn hi.

31 Ond y gwŷr y rhai a aethant i fynu gyd ag ef a ddywedaſant, Ni allwn ni fyned i fynu yn erbyn y bobl, canys cryfach ydynt nâ nyni.

32 A rhoddaſant allan anglod am y tîr a chwiliaſent, wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y tîr yr aethom droſto i'w chwilio, tîr yn difa ei breſwylwŷr yw efe: [i] a'r holl bobl a welſom ynddo *ydynt* wŷr corphol:

33 Ac yno y gwelſom y cawri, meibion Anac, *y rhai a ddaethant* o'r cawri: ac yr oeddem yn ein golwg ein hunain fel ceiliogod rhedyn, ac felly yr oeddem yn eu golwg hwythau.

PEN. XIV.

I Y bobl yn tuchan o ran y newyddion, 6 Joſua a Chaleb yn ceiſio eu llonyddu hwynt: 11 Duw yn en bygwth, 13 Moſes yn ymbil a Duw, ac yn caffael iddynt hwy ſaddeuant, 29 Y tuchanwŷr heb gael myned i'r wlâd. 36 Y gwŷr a roiſant anglod i'r tîr yn marw o'r plâ. 40 Y bobl a fynnai oſod ar y wlâd yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro.

YNa yr holl gynnulleidfa a ddyrchafodd ei llêf ac a waeddodd, a'r bobl a wylaſant y nôs honno,

f Heb. 3. 2.
g Ecſod. 33. 11. Deut. 34. 10.
h Deut. 24. 9.
i 2 Bren. 5. 27.
k Edrych Heb. 12. 9.
l Lef. 13. 46.
m Pen. 11. 35. a 33. 18.
n Pen. 32. 8. Deut. 1. 22.
b Jof. 11, 21, 22. a 15. 13.
c Deut. 1, 24.
‡ *afon.*
† Sef, *grawnſwp.*
d Pen. 20, 1, 16. a 32. 8. a 33, 36. Deut. 1, 19. Joſ. 14. 6.
e Ecſod. 3. 8. a 33, 3.
f Deut. 1, 10, 21.
g Deut. 1, 28.
h Edrych Pen. 14. 6, 30.
i Amos 2. 9.
Chweſr. 14. P.

2514. 2 A holl feibion Iſrael a duchanaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron; a'r holl gynnulleidfa a ddywedaſant wrthynt, O na buaſem feirw yn nhîr yr Aipht, neu [a] O na buaſem feirw yn y diffeithwch hwn!

[a] Edrych Ad. 28, 29.

3 A pha ham y mae 'r ARGLWYDD yn ein dwyn ni i'r tîr hwn, i gwympo ar y cleddyf? ein gwragedd a'n plant fyddant yn ysbail: Onid gwell i ni ddychwelyd i'r Aipht?

4 A dywedaſant bawb wrth ei gilydd, Goſodwn ben *arnom*, a [b] dychwelwn i'r Aipht.

[b] Edrych Deut. 17. 16.

5 [c] Yna y fyrthiodd Moſes ac Aaron ar eu hwynebau, ger bron holl gynnulleidfa tyrfa meibion Iſrael.

[c] Pen. 16. 4.

6 ¶ Joſua hefyd mâb Nun, a Chaleb mâb Jephunneh, *dau* o ysbïwŷr y tîr, a rwygaſant eu dillad.

7 Ac a ddywedaſant wrth holl dorf meibion Iſrael, gan ddywedyd, *Y* tîr yr aethom droſto i'w chwilio *ydd* dîr da odiaeth.

8 O's yr ARGLWYDD fydd foddlon i ni, efe a'n dŵg ni i'r tîr hwn, ac a'i rhŷdd i ni, *ſef* y tîr ſydd yn llifeirio o laeth a mêl.

9 Yn unig na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac [d] nac ofnwch bobl y tîr, canys bara i ni ydynt: ciliodd eu † hymddiffyn oddi wrthynt, a'r ARGLWYDD *ydd* gyd â ni; nac ofnwch hwynt.

[d] Deut. 20. 3. † Heb. *cysgod.*

10 A'r holl dorf a ddywedaſant am eu llabyddio hwynt â meini: a [e] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd ym mhabell y cyfarfod i holl feibion Iſrael.

[e] Ecſod. 24. 16, 17. a 40. 34. Lef. 9. 23. Pen. 16. 19, 42. a 20. 6.

11 ¶ Adywedodd yr ARGLWYDD wrth Moſes, Pa hŷd y digia 'r bobl yma fi? a pha hŷd y byddant heb gredu i mi, am yr holl arŵyddion a wneuthum yn eu plith?

12 Tarawaf hwynt â haint, a gwaſgaraf hwy, a [f] gwnâf di yn genhedlaeth fwy, a chryfach na hwynt-hwy.

[f] Ecſod. 32. 10.

13 ¶ g A dywedodd Moſes wrth yr ARGLWYDD, Felly yr Aiphtiaid a glyw, (canys o'u mŷſg hwynt y dygaiſt y bobl yma i fynu yn dy nerth)

[g] Ecſod. 32. 12. Deut. 32. 27.

14 Ac a ddywedant i breſwylwŷr y tîr hwn: (canys clywſant dy fod di, ARGLWYDD, ym mŷſg y bobl yma, a'th fod di, ARGLWYDD, yn ymddangos *iddynt* ŵyneb yn ŵyneb, a bod [i] dy gwmmwl di yn aros arnynt, a'th fod di yn myned o'u blaen hwynt mewn colofn o gwmmwl y dŷdd, ac mewn colofn dân y nôs.)

[h] Ecſod. 15. 14.. Joſ. 2. 9. a 5. 1. [i] Ecſod. 13. 21. a 40. 38.

15 O's lleddi 'r bobl yma fel un gŵr yna y dywed y cenhedloeddy rhai a glywſant ſôn am danat, gan ddywedyd,

16 [k] O eiſiau gallu o'r ARGLWYDD ddwyn y bobl yma i'r tîr y tyngodd efe iddynt, am hynny y lladdodd efe hwynt yn y diffeithwch.

[k] Deut. 9. 28.

17 Yr awr hon gan hynny, mawrhaer attolwg nerth yr ARGLWYDD, fel y lleferaiſt, gan ddywedyd,

18 [l] Yr ARGLWYDD *ydd* hwyrfrydig i ddîg, ac aml o drugaredd, yn maddau anwiredd, a chamwedd, a chan gyfiawnhâu ni chyfiawnhâ efe *yr euog*, [m] ymweled y mae ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth*.

[l] Ecſod. 34. 6. Salm. 103. 8. a 145. 8. Joan 4. 2. [m] Ecſod. 20. 5. a 34. 7.

19 Maddau, attolwg, anwiredd y bobl yma, yn ôl dy fawr drugaredd, ac megis y maddeuaiſt i'r bobl hyn o'r Aipht hyd yma.

20 A dywedodd yr ARGLWYDD, Maddeuais yn ôl dy air.

21 Ond o's byw fi, yr holl dîr a lenwir o ogoniant yr ARGLWYDD.

22 [n] Canys yr holl ddynion y rhai a welſant fy ngogoniant a'm harŵyddion a wneuthum yn yr Aipht, ac yn y diffeithwch, ac a'm temptiaſant y dengwaith hyn, ac ni wrandawſant ar fy llais,

[n] Deut. 1. 35. Salm. 95. 11. a 106. 26. Heb. 3. 17.

23 † Ni welant y tîr y tyngais wrth eu tadau hwynt, ſef y rhai oll a'm digiaſant, ni's gwelant ef.

† Heb. *O's gwelant.*

24 Ond fy ngwas [o] Caleb, am fod ysbryd arall gyd ag ef, ac [p] iddo fy nghyflawnddilyn, dygaf ef i'r tîr y daeth iddo, a'i hâd a'i hetifedda ef.

Pen. 32. 11. [o] Joſ. 14. 8, 9, 14. [p] Pen. 32. 12.

25 (Ond y mae'r Amaleciaid a'r Cananeaid yn trigo yn y dyffryn:) y foru tröwch, ac ewch i'r diffeithwch *ar hŷd* ffordd y môr côch.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

27 Pa hŷd *y cŷd-ddygaf* â'r gynnulleidfa ddrygionus hon ſydd yn tuchan i'm herbyn? clywais duchan meibion Iſrael, y rhai ſydd yn tuchan i'm herbyn.

28 Dywed wrthynt, [q] *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, [r] fel y llefaraſoch yn fy nghluſtiau, felly y gwnâf i chwi.

[q] Pen. 26. 65. a 32. 11. [r] Deut. 1. 35. Heb. 3. 17.

29 Yn y diffeithwch hwn y cwymp eich celaneddau, a'ch holl rifedigion trwy eich holl rîf, o fâb ugain mlwydd ac uchod, y rhai a duchanaſoch yn fy erbyn,

30 Diau ni ddeuwch chwi i'r tîr, am yr hwn y codais fy llâw, am wneuthur i chwi breſwylio ynddo, ond Caleb mâb Jephunneh, a Joſua mâb Nun.

[r] Edrych Ad. 2.

31 Ond eich plant chwi, y rhai y dywedaſoch y byddent yn ysbail, hwynt-hwy a ddygaf *i'r wlâd*, a hwy a gânt adnabod y tir a ddirmygaſoch chwi.

32 A'ch celaneddau chwi a gwympant yn y diffeithwch hwn.

33 A'ch plant chwi a † fugeilia yn y diffeithwch [s] ddeugain mlynedd, ac a ddygant *gŵb* eich putteindra chwi, nes darfod eich celaneddau chwi yn y diffeithwch.

† *Gwyddra.* [s] Edrych Deut. 2. 14.

34 [t] Yn ôl rhifedi 'r dyddiau y chwiliaſoch y tîr, *ſef* [u] deugain niwrnod, pob diwrnod am flwyddyn, y dygwch eich hanwireddau, *ſef* deugain mlynedd: a chewch wybod † torriad fy ngair i.

[t] Pen. 13. 25. [u] Salm. 95. 10. Ezec. 4. 6. † Neu, *Newidiad fy amcan.*

35 Myfi yr ARGLWYDD a leferais, diau y gwnâf hyn i'r holl gynnulleidfa ddrygionus yma ſydd wedi ymgynnull i'm herbyn i: yn y diffeithwch hwn y darfyddant, ac yno y byddant feirw.

36 A'r dynion a anfonodd Moſes i chwilio 'r tîr, y rhai a ddychwelaſant, ac a wnaethant i'r holl dorf duchan yn ei erbyn ef, gan roddi allan anair am y tîr;

37 Y dynion (*meddaf*) y rhai a roddaſant allan anair drŵg i'r tir, [x] a fuant feirw o'r plâ, ger bron yr ARGLWYDD

[x] 2 Cor. 10. 10.

38 Ond Joſua mâb Nun, a Chaleb mâb Jephunneh, a fuant fyw o'r gwŷr hyn a aethant i chwilio 'r tîr.

Heb. 3. 17, Jud. 5.

39 A Moſes a lefarodd y geiriau hyn wrth holl feibion Iſrael: a'r bobl a alarodd yn ddirfawr.

40 ¶ A chodaſant yn fore i fyned i ben y mynydd, gan ddywedyd, Wele [y] ni, a ni a awn i fynu i'r lle *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD: canys ni a bechaſom.

[y] Deut. 1. 41.

41 A dywedodd Moſes, Pa ham yr ydych fel hyn yn troſeddu [z] gair yr ARGLWYDD a hyn ni lwydda.

[z] Ad. 25.

42 Nac ewch i fynu: canys nid *yw* 'r ARGLWYDD yn eich plith: rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Canys

2514. 43 Canys yr Amaleciaid a'r Canaaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi, a chwi a syrthiwch ar y cleddyf: canys am i chwi ddychwelyd oddi ar ôl yr ARGLWYDD, ni bydd yr ARGLWYDD gyd a chwi.

44 Etto rhyfygasant fyned i ben y mynydd: ond Arch cyfammod yr ARGLWYDD

[a] Deut. 1. 44. a Moses ni symmudasant o ganol y gwersyll.

[b] Edrych Pen. 21. 3. Barn. 1. 17. 45 Yna y disgynnodd yr Amaleciaid â'r Canaaneaid, y rhai oedd yn preswylio yn y mynydd hwnnw, ac a'u tarawsant, ac [a] a'u difethasant hyd [c] Hormah.

PEN. XV.

1 Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddïodoffrwm. 13, 29. Bod y dïeithr-ddyn dan yr un gyfraith. 17 Cyfraith blaenion toes yn offrwm dyrchafael. 22 Yr aberth am bechod o anwybod. 30 Cospedigaeth rhyfyg. 32 Llabyddio 'r bwn a dorrodd y Sabboth. 37 Cyfraith y rhibidens.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Foses, gan ddywedyd,

[a] Lef. 23. 10. 2 [a] Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i dîr eich preswylfod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i chwi,

3 Ac offrymmu o honoch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, offrwm poeth, neu aberth

[b] Lef. 7. 16. a 22. 18, 21. † Heb. meilldwo. [b] wrth † dalau adduned, neu mewn offrwm gwirfodd, neu [c] ar eich gŵyliau gosodedig, gan wneuthur [d] arogl peraidd i'r ARGLWYDD o'r eidionnau, neu o'r praidd:

[c] Lef. 23. 3, 12, 36. Pen. 28. 16, 27, a 29. 2, 8, 13. Deut. 16. 10. [d] Ecsod. 29. 18. [e] Lef. 3. 1. a 6. 14. [f] Ecsod. 29. 40. Lef. 23. 13. [g] Lef. 7. 31. 4 Yna [e] offrymmed yr hwn a offrymmo ei rôdd i'r ARGLWYDD o beillied ddegfed rann, wedi ei gymmysgu trwy bedwaredd rann Hin o olew, [f] yn fwyd-offrwm.

5 Ac offrwm di gyd â'r offrwm poeth, neu 'r aberth, bedwaredd rann Hin o win, am bob oen, yn ddïod-offrwm.

6 A thi a offrymmi yn fwyd-offrwm gyd â hwrdd, o beillied ddŵy ddegfed rann, wedi ei gymmysgu trwy drydedd rann Hin o olew.

7 A thrydedd rann Hin o wîn yn ddïod-offrwm, a offrymmi yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

8 A phan ddarperych lô buwch yn offrwm poeth, neu yn aberth yn talu adduned, neu [g] aberth hêdd i'r ARGLWYDD:

9 Yna offrymmed yn fwyd-offrwm gyd â llo y fuweh, o beillied dair degfed rann wedi ei gymmysgu trwy hanner Hin o olew.

10 Ac offrwm hanner Hin o win yn ddïod-offrwm, yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

11 Felly y gwnâir am bob ŷch, neu am bob hwrdd, neu am oen, neu am fynn.

12 Yn ôl y rhifedi a ddarparoch, felly y gwnêwch i *bob* un yn ôl eu rhifedi.

13 Pob priodor a wnâ 'r pethau hyn felly, wrth offrymmu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 A phan ymdeithio dïeithr-ddyn neu yr hwn *fydd* yn eich plith, trwy eich cenhedlaethau, a darparu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: fel y gwneloch chwi, felly gwnaed yntau.

[h] Ecsod. 22. 49. 15 [h] Yr un ddeddf *fydd* i chwi o'r dyrfa, ac i'r ymdeithydd dïeithr: deddf dragywyddol *yw* trwy eich cenhedlaethau: megis yr ydych chwi, felly y bydd y dïeithr ger bron yr ARGLWYDD.

16 Un gyfraith, ac un ddefod fydd i chwi ac i'r ymdeithydd a ymdeithio gyd â chwi.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tîr yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddo:

19 Yna pan fwyttaoch o fara 'r tîr, y dyrchefwch offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD. 2515.

20 O flaenion eich toes yr offrymmwch deisen yn offrwm dyrchafael: fel [i] offrwm dyrchafael y llawr dyrnu, felly y dyrchefwch hithau. [i] Lef. 2. 14. a 23. 10, 16.

21 O ddechrau eich toes y rhoddwch i'r ARGLWYDD offrwm dyrchafael trwy eich cenhedlaethau.

[k] Lef. 4. 2. 22 ¶ A [k] phan elosh dros y ffordd, ac na wneloch yr holl orchymynnion hyn, y rhai a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses,

23 Sef yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD i chwi trwy law Moses, o'r dydd y gorchymynnodd yr ARGLWYDD ac o hynny allan, trwy eich cenhedlaethau:

24 Yna bydded, o's allan o olwg y gynnulleidfa y gwnaed *dim* trwy anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddarparu un bustach jeuangc yn offrwm poeth, i *fod* yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm, wrth y ddefod, ac un bŵch geifr yn bêch-aberth.

25 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros holl gynnulleidfa meibion Israel, a maddeuir iddynt; canys anwybodaeth yw: a dygant eu hoffrwm, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, a'u pêch-aberth, ger bron yr ARGLWYDD, am eu hanwybodaeth.

26 A maddeuir i holl gynnulleidfa meibion Israel, ac i'r dïeithr a ymdeithio yn eu mŷsg: canys *digwyddodd* i'r holl bobl trwy anwybod.

[l] Lef. 4. 27. 27 ¶ Ond [l] o's un dŷn a becha trwy amryfusedd, yna offrymmed afr flwydd yn offrwm dros bechod.

28 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros y dŷn a becho yn amryfus, pan becho trwy amryfusedd ger bron yr ARGLWYDD gan wneuthur cymmod drosto, a maddeuir iddo.

29 Yr hwn a aned o feibion Israel, a'r dïeithr a ymdeithio yn eu mŷsg, un gyfraith fydd i chwi am wneuthur *pechod* trwy amryfusedd.

† Heb. *â llâw uchel.* 30 ¶ Ond y dŷn a wnêl bechod † mewn rhyfyg, o briodor, neu o ddïeithr, cablu 'r ARGLWYDD y mae; torrer ymmaith y dŷn hwnnw o fŷsg ei bobl.

31 O herwydd iddo ddïystyru gair yr ARGLWYDD, a thorri ei orchymmyn ef, llwyr-dorrer ymmaith y dŷn hwnnw; ei anwiredd *fydd* arno.

32 ¶ Fel yr ydoedd meibion Israel yn y diffeithwch, cawsant ŵr yn cynnutta ar y dydd Sabboth.

33 A'r rhai a'i cawsant ef, a'i dygasant ef, *sef* y cynnuttwr, at Foses, ac at Aaron, ac at yr holl gynnulleidfa.

[m] Lef. 24. 12. 34 Ac a'i dodasant ef [m] mewn dalfa, am nad oedd hysbys beth a wnaid iddo.

[n] Ecsod. 31. 14. 35 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, [n] Lladder y gŵr yn farw, llabyddied yr holl gynnulleidfa ef â meini o'r tu allan i'r gwersyll.

36 A'r holl gynnulleidfa a'i dygasant ef i'r tu allan i'r gwersyll, ac a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foses.

[o] Deut. 22, 12. 37 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

Mat. 23. 5. † *ridens.* 38 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [o] am wneuthur iddynt † eddi ar

2515. ar odre eu dillad, trwy eu cenhedlaethau, a rhoddant blêth o *fidan* glâs ar eddi y godre.

39 A bydded i chwi yn rhidens i edrych arno, ac i gofio holl orchymynnion yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur hwynt: ac [p] na chwiliwch yn ôl eich calonnau eich hunain, nac yn ôl eich llygaid eich hunain, y rhai yr ydych [q] yn putteinio ar eu hôl:

40 Fel y cofioch ac y gwneloch fy holl orchymmynion i, ac y byddoch ſanctaidd i'ch Duw.

41 Myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dîr yr Aipht, i fod i chwi yn Dduw: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

[p] Edrych Deut. 29. 19. Job 31. 7. Ezec. 6. 9.
[q] Salm. 73. 27. Jago 4. 4.

PEN. XVI.

Sul. 1. gwedi'r Pâſg. B. Chwefr. 15. B.

1 *Gwrth-ryfel Corah, Dathan, ac Abiram.* 23 *Moſes yn gwahanu 'r bobl oddi wrth bebyll y gwrthryfelwŷr.* 31 *Y ddaear yn llyngcu Corah, a thân yn diſa 'r lleill.* 36 *Cadw 'r thuſſerau er mwyn defnydd ſanctaidd.* 41 *Lladd pedair mil ar ddêg a ſaith gant am rwgnach yn erbyn Moſes ac Aaron.* 46 *Aaron trwy arogl-darthu yn attal y plâ.*

[a] Pen. 26. 9. a 27. 3. Eccl. 45. 18. Jud. 11.

YNa [a] Corah mâb Iſ-har, mâb Cohath, mâb Lefi, a Dathan ac Abiram meibion Eliab, ac On mâb Peleth, meibion Reuben, a gymmeraſant *wŷr.*

2 A hwy a godaſant o flaen Moſes, ynghŷd a dau cant a dêg a deugain o wŷr *eraill* o feibion Iſrael, pennaethiaid y gynnulleidfa,

[b] Pen. 26. 9.

[b] pendefigion y gymmanfa, gwŷr enwog.

3 Ac [c] ymgaſglaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, ac a ddywedaſant wrthynt, Gormod i chwi *byn*, canys *y mae* 'r holl gynnulleidfa yn ſanctaidd bob un o honynt, ac *y mae* 'r ARGLWYDD yn eu mŷſg: pa ham yr ymgodwch goruwch cynnulleidfa 'r ARGLWYDD?

[c] Salm. 106. 16.

4 A phan glybu Moſes, [d] efe a ſyrthiodd ar ei wyneb.

[d] Pen. 14. 5. a 20. 6.

5 Ac efe a lefarodd wrth Gorah, ac wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan ddywedyd, Y borau y dengys yr ARGLWYDD yr hwn *ydd* eiddo ef, a'r ſanctaidd, a *pheu* a ddylai neſâu atto ef: canys yr hwn a ddewiſodd efe a neſâ efe atto.

6 Hyn a wnewch, cymmerwch i chwi, *ſef* Corah a'i holl gynnulleidfa, thuſſerau.

7 A rhoddwch ynddynt dân a goſodwch arnynt arogl-darth y foru ger bron yr ARGLWYDD: yna bydd i'r gŵr hwnnw ſod yn ſanctaidd yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD: gormod i chwi *byn* meibion Lefi.

8 A dywedodd Moſes wrth Gorah, Gwrandêwch attolwg meibion Lefi.

9 Ai bychan gennych neilluduo o Dduw Iſrael chwi oddi wrth gynnulleidfa Iſrael, gan eich neſâu chwi atto ei hun, i waſanaethu gwaſanaeth tabernacl yr ARGLWYDD, ac i ſefyll ger bron y gynnulleidfa i'w gwaſanaethu hwynt?

10 Canys efe a'th neſaodd di, a'th holl frodyr meibion Lefi gyd â thi: ac a geiſiwch chwi yr offeiriadaeth hefyd?

11 Am hynny tydi, a'th holl gynnulleidfa ydych yn ymgynnull yn erbyn yr ARGLWYDD: ond Aaron beth *yw* efe i chwi i duchan yn ei erbyn?

12 ¶ A Moſes a anfonodd i alw am Ddathan ac Abiram meibion Eliab: hwythau a ddywedaſant, Ni ddeuwn ni ddim i fynu.

13 Ai bychan *yw* dwyn o honot ti ni i fynu o dîr yn llifeirio o laeth a mêl, i'n lladd ni yn y diffeithwch, oddieithr hefyd arglwyddiaethu o honot yn dôſt arnom ni?

14 Etto ni ddygaiſt ni i [e] dîr yn llifeirio o laeth a mêl, ac ni roddaiſt i ni feddiant *mewn* maes, na gwinllan: a [f] dynni di lygaid y gwŷr hyn? ni ddeuwn ni i fynu ddim.

[e] Ecſod. 3. 8. Lef. 20. 24.
[f] Heb. *dylli.*

15 Yna y digiodd Moſes yn ddirfawr, ac y dywedodd wrth yr ARGLWYDD, [f] Nac edrych ar eu hoffrwm hwy: [g] ni chymmérais un aſyn oddiarnynt, ac ni ddrygais un o honynt.

[f] Gen. 14. 4, 5.
[g] 1 Sam. 12. 3. Act. 20. 33.

16 A dywedodd Moſes wrth Gorah, Bydd di a'th holl gynnulleidfa ger bron yr ARGLWYDD; ti, a hwynt, ac Aaron y foru.

17 A chymmerwch bob un ei thuſſer, a rhoddwch arnynt arogl-darth, a dyged pob un ei thuſſer ger bron yr ARGLWYDD, *ſef* dau gant a dêg a deugain o thuſſerau: *dŵg* dithau hefyd, ac Aaron, bob un ei thuſſer.

18 A chymmeraſant bob un ei thuſſer, a rhoddaſant dân ynddynt, a goſodaſant arogl-darth arnynt, a ſafaſant *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod ynghŷd a Moſes ac Aaron.

19 Yna Corah a gaſglodd yr holl gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt, i ddrŵs pabell y cyfarfod: a [h] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r holl gynnulleidfa.

[h] Ecſod. 16. 7, 10. Lef. 9. 6.

20 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

21 [i] Ymneilldüwch o fyſg y gynnulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt ar unwaith.

[i] Edrych Gen. 19. 17, 22.

22 A hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a ddywedaſant, O Dduw, [k] Duw yſbrydion pob cnawd, un dŷn a bechodd, ac *a* ddigi di wrth yr holl gynnulleidfa?

[k] Jer. 51. 6. Dad. 18.

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ewch ymmaith o gylch pabell Corah, Dathan, ac Abiram.

[k] Pen. 27. 16. Job. 12. 10.

25 A chyfododd Moſes, ac a aeth at Ddathan, ac Abiram: a henuriaid Iſrael a aethant ar ei ôl ef.

Preg. 12. 9. Eſay 57. 16.

26 Ac efe a lefarodd wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ciliwch attolwg oddi wrth bebyll y dynion drygionus hyn, ac na chyffyrddwch â dim o'r eiddynt, rhag eich difetha yn eu holl bechodau hwynt.

Zech. 12. 1. Heb. 12. 9.

27 Yna yr aethant oddi wrth babell Corah, Dathan, ac Abiram o amgylch: a Dathan ac Abiram, eu gwragedd hefyd, a'u meibion, a'u plant a ddaethant allan, gan ſefyll *wrth* ddrŵs eu pebyll.

28 A dywedodd Moſes, Wrth hyn y cewch wybod mai 'r ARGLWYDD a'm hanfonodd i wneuthur yr holl weithredoedd hyn, ac nad o'm meddwl fy hun *y gwneuthum hwynt.*

29 O's bydd y rhai hyn feirw fel y bydd marw pob dŷn, ac o's ymwelir â hwynt ag ymweſediad pob dŷn, nid yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i.

30 Ond o's yr ARGLWYDD a [l] wnâ newyddbeth, fel yr agoro 'r ddaear ei ſafn, a'u llyngcu hwynt a'r hyn oll *ſydd* eiddynt, fel y diſgynnont yn fyw i uffern; yna y cewch wybod ddigio o'r gwŷr hyn yr ARGLWYDD.

† Heb. *grea greadur.*
[l] Pen. 26. 10. a 27. 3. Deut. 11. 6.

31 ¶ [l] A bu wrth orphen o hono lefaru yr holl eiriau hyn, hollti o'r ddaear *oedd* danynt hwy.

Salm. 106. 17.

32 Agorodd y ddaear hefyd ei ſafn, a llyngcodd hwynt, a'u tai hefyd, a'r [m] holl ddynion *oedd* gan Gorah, a'i holl gyfoeth.

[m] Edrych Ad. 17. Pen. 26. 11.

33 A hwynt, a'r rhai oll a'r a *oedd* gyd â hwynt, a ddiſgynnaſant yn fyw i uffern: a'r ddaear

1 Cron. 6. 22, 37.

2515. ddaear a gauodd arnynt: a difethwyd hwynt o blith y gynnulleidfa.

34 A holl Iſrael y rhai *oedd* o'u hamgylch hwynt, a ffoiſant wrth eu gwaedd hwynt: canys dywedaſant, *Cilrwn* rhag i'r ddaear ein llyngcu ninnau.

35 Tân hefyd a aeth allan oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddifaodd y dau cant a'r dêg a deugain o wŷr oedd yn offrymmu 'r arogl-darth.

36 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

37 Dywed wrth Eleazar fâb Aaron yr offeiriad, am godi o hono efe 'r thuſſerau o fyſg y llôſg, a gwaſgara 'r tân oddi yno allan, canys [a] ſanctaidd ydynt.

[a] Edrych Lef. 27. 28.

38 Sef thuſſerau 'r rhai hyn a bechaſant yn erbyn eu heneidiau eu hun: a gweithier hwynt yn ddalennau llydain *i fod* yn gauad i'r allor: canys offrymmaſant hwynt ger bron yr ARGLWYDD, am hynny ſanctaidd ydynt, a byddant yn arwydd i feibion Iſrael.

39 A chymmerodd Eleazar yr offeiriad y thuſſerau prês, â'r rhai yr offrymmaſai 'r *gwŷr* a loſgaſid, ac eſtynnwyd hwynt yn gauad i'r allor:

40 Yn goffadwriaeth i feibion Iſrael, fel na nefâo gŵr dieithr (yr hwn ni byddo o hâd Aaron) i loſgi arogl-darth ger bron yr ARGLWYDD, ac na byddo fel Corah, a'i gynnulleidfa; megis y llefaraſai 'r ARGLWYDD trwy lâw Moſes wrtho ef.

41 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Iſrael a duchanaſant drannoeth yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, gan ddywedyd, Chwi a laddaſoch bobl yr ARGLWYDD.

42 A bu wedi ymgaſglu o'r gynnulleidfa yn erbyn Moſes ac Aaron, edrych o honynt ar babell y cyfarfod, ac wele toaſai 'r cwmmwl hi, ac ymddangoſodd gogoniant yr ARGLWYDD.

43 Yna y daeth Moſes ac Aaron o flaen pabell y cyfarfod.

44 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes, gan ddywedyd,

45 Ciliwch o blith y gynnulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt yn ddiſymmwth: a

[o] Pen. 20. 6. [o] hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau.

46 ¶ Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, Cymmer thuſſer, a dôd dân oddi ar yr allor ynddi, a goſod arogl-darth *arni*, a dôs yn fuan at y gynnulleidfa, â gwnâ gymmod droſtynt: canys digoſaint a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD; dechreuodd y plâ.

47 A chymmerodd Aaron megis y llefarodd Moſes, ac a redodd i ganol y gynnulleidfa, ac wele dechreuaſai 'r plâ ar y bobl: ac efe a rôdd arogl-darth, ac a wnaeth gymmod dros y bobl.

48 Ac efe a ſafodd rhwng y meirw a'r byw, a'r blâ a attaliwyd.

49 A'r rhai a fuant feirw o'r blâ oedd bedair mîl ar ddêg a ſaith gant, heb law 'r rhai a fuant feirw yn achos Corah.

50 A dychwelodd Aaron at Foſes i ddrŵs pabell y cyfarfod: a'r blâ a attaliwyd.

PEN. XVII.

Chwefr. 15. P. 1 *Gwïalen Aaron ymblith holl wïail y llwythau yn unig yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn lle coffadwriaeth yn erbyn y gwrthryfelwŷr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a chymmer gan bob un o honynt wïalen, yn ôl tŷ eu tadau, *ſef* gan bob un o'u pennaethiaid, yn ôl tŷ eu tadau, deuddeg gwïalen: yſgrifenna enw pob un ar ei wïalen. 2515.

3 Ac yſgrifenna enw Aaron ar wïalen Lefi: canys un wïalen *fydd* dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.

4 A gâd hwynt ym mhabell y cyfarfod, ger bron y dyſtiolaeth, [a] lle y cyfarfyddaf a chwi.

[a] Ecſod. 25. 22.

5 A gwïalen y gŵr a ddêwiſwyf a flodeua: a mi a wnâf i [†] furmur meibion Iſrael, y rhai y maent yn ei furmur i'ch erbyn, beidio â mi.

[†] Neu, *rwgnach.*

6 ¶ A llefarodd Moſes wrth feibion Iſrael, a'u holl bennaethiaid a roddaſant atto [*] wïalen dros bob pennaeth, yn ôl tŷ eu tadau, *ſef* deuddeg gwïalen: a gwïalen Aaron *oedd* ym mŷſg eu gwïail hwynt.

[*] Heb. *wïalen dros un pennaeth, a gwïalen dros un pennaeth.*

7 A Moſes a adawodd y gwïail ger bron yr ARGLWYDD ym mhabell y dyſtiolaeth.

8 A thrannoeth y daeth Moſes i babell y dyſtiolaeth; ac wele, gwïalen Aaron dros dŷ Lefi a flaguraſai, ac a fwriaſai flagur, ac a flodeuaſai flodau, ac a ddygaſai almonau.

9 A dûg Moſes allan yr holl wïail oddi ger bron yr ARGLWYDD at holl feibion Iſrael: hwythau a edrychaſant, ac a gymmeraſant bob un ei wïalen ei hun.

10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Dôd [b] wïalen Aaron drachefn ger bron y dyſtiolaeth, i'w chadw yn arwydd i'r meibion gwrthryfelgar; fel y gwnelech i'w tuchan hwynt beidio â mi, ac na byddont feirw.

[b] Heb. 9. 4.

11 A gwnaeth Moſes, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.

12 A meibion Iſrael a lefaraſant wrth Foſes, gan ddywedyd, Wele ni yn trengi; darfu am danom; darfu am danom ni oll.

13 Bydd farw pob un gan nefâu a nefâo i dabernacl yr ARGLWYDD: a wneir pen am danom gan drengi?

PEN. XVIII.

1 *Swydd yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 9 *Rhann yr offeiriaid.* 21 *Rhann y Lefiaid.* 25 *Rhoddi yr ofrwm dyrchafael i'r offeiriaid allan o rann y Lefiaid.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Tydi a'th feibion a thylwyth dy dâd gyd â thi a ddygwch anwiredd y cyſſegr: a thi a'th feibion gyd â thi, a ddygwch anwiredd eich offeiriadaeth.

2 A dûg hefyd gyd â thi dy frodyr o lwyth Lefi, *ſef* llwyth dy dâd, i [a] lynu wrthyt ti, ac i'th [b] waſanaethu: tithau a'th feibion gyd â thi *a waſanaethwch* ger bron pabell y dyſtiolaeth.

[a] Edrych Gen. 29. 34. [b] Pen. 3.

3 A hwy a gadwant dy gadwriaeth di, a [c] chadwriaeth yr holl babell: ond na ddeuant yn agos at ddodrefn y cyſſegr, nac at yr allor, rhag eu marw hwynt a chwithau hefyd.

6, 7. [c] Pen. 3. 25, 31, 36.

4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a oruchwiliant babell y cyfarfod, yn holl waſanaeth y babell: ac na ddeued dieithr yn agos attoch.

[d] Ecſod. 27. 21. a 30. 7. Lef. 24. 3. Pen. 8. 2.

5 Eithr cedwch chwi [d] oruchwiliaeth y cyſſegr, a goruchwiliaeth yr allor, fel na byddo digoſaint mwy yn erbyn meibion Iſrael.

[e] Pen. 3. 12, 45.

6 A wele, mi [e] a gymmerais dy frodyr di y Lefiaid o fyſg meibion Iſrael: [f] i ti y rhoddwyd hwynt megis rhôdd i'r AR-

[f] Pen. 3. 9.

GLWYDD,

2515. GLWYDD, i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyſarfod.

7 Tithau a'th feibion gyd â thi, a gedwch eich offeiriadaeth, ynghŷlch pob peth *a berthyn* i'r allor, ac o fewn y llenn wahan y gwaſanaethwch: yn waſanaeth rhôdd y rhoddais eich offeiriadaeth chwi; a'r dieithr a ddelo yn agos a leddir.

8 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Wele [g] mi a roddais i ti hefyd oruchwiliaeth ſy offrymmau dyrchafael, o holl gyſſegredig bethau meibion Iſrael: rhoddais hwynt i ti, o herwydd yr enneiniad, ac i'th feibion, trwy ddeddf dragywyddol.

9 Hyn fydd i ti o'r pethau ſanctteiddiolaf *a gedwir allan* o'r tân: eu holl offrymmau hwynt, eu holl [h] fwyd-offrwm, a'u holl [i] aberthau dros bechod, a'u holl [k] aberthau dros gamwedd y rhai a dalant i mi, fyddant ſanctteiddiolaf i ti, ac i'th feibion.

10 O fewn y cyſſegr ſanctaidd y bwyttêi ef; [l] pob gwrryw a'i bwytty ef: cyſſegredig fydd efe i ti.

11 Hyn hefyd *fydd* i ti; [m] offrwm dyrchafael eu rhoddion hwynt, ynghŷd â holl offrymmau cyhwfan meibion Iſrael; [n] i ti y rhoddais hwynt, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf dragywyddol: [o] pob un glân yn dy dŷ a gaiff fwytta o hono.

12 [p] Holl † oreuon yr olew, a holl oreuon y gwîn a'r ŷd, *ſef* eu blaenffrwyth hwynt, yr hwn a roddant i'r ARGLWYDD, a roddais i ti.

13 Blaenffrwyth pob dim yn eu tîr hwynt ¶ yr hwn a ddygant i'r ARGLWYDD, fydd eiddot ti: pob un glân yn dy dŷ a fwytty o hono.

14 [r] Pob dïofrydbeth yn Iſrael fydd eiddot ti.

15 ‡ Pob peth a agoro [s] 'r grêth o bob cnawd yr hwn a offrymmir i'r ARGLWYDD, o ddŷn ac o anifail, fydd eiddot ti; ond [t] gan brynu y pryni bob cyntaf-anedig i ddŷn, a phryn y cyntaf-anedig i'r anifail aflan.

16 A phâr brynu 'r rhai a bryner o honynt, o fâb miſyriad [u] yn dy bris di, *er* pum ſicl o arian, wrth ſicl y cyſſegr: [x] ugain Gerah *yw* hynny.

17 Ond na phryn y cyntaf-anedig o eidion, neu gyntaf-anedig dafad, neu gyntaf-anedig gafr; ſanctaidd ydynt hwy: eu gwaed a daenelli ar yr allor, a'u gwêr a loſgi yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

18 Ond eu cig fydd eiddot ti; fel [y] parwyden y cyhwfan, ac fel yr yſgwyddog ddehau y mae yn eiddot ti.

19 Holl offrymmau dyrchafael y pethau ſanctaidd, y rhai a offrymmo meibion Iſrael i'r ARGLWYDD a roddais i ti, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf dragywyddol: [z] cyfammod halen tragywyddol fydd hyn ger bron yr ARGLWYDD i ti, ac i'th hâd gyd â thi.

20 ¶ A dywededd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Na fydded i ti etifeddiaeth yn eu tîr hwynt, ac na fydded it' rann yn eu mŷſg hwynt: [a] myfi *yw* dy rann di a'th etifeddiaeth, ym mŷſg meibion Iſrael.

21 Ac wele [b] mi a roddais i feibion Lefi bob degwm yn Iſrael yn etifeddiaeth, am eu gwaſanaeth y maent yn ei waſanaethu, ſef gwaſanaeth pabell y cyfarfod.

22 Ac na ddeued meibion Iſrael mwyach yn agos i babell y cyfarfod, rhag iddynt ddwyn pechod ‡ a marw. 2515. ‡ Heb. *i farw.*

23 Ond gwaſanaethed y Leſiaid waſanaeth pabell y cyfarfod, a dygant eu hanwiredd: deddf dragywyddol *fydd hyn* trwy eich cenhedlaethau, nad etifeddant hwy etifeddiaeth ym mŷſg meibion Iſrael.

24 Canys degwm meibion Iſrael, yr hwn a offrymmant yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, a roddais i'r Leſiaid yn etifeddiaeth: am hynny dywedais wrthynt, [c] nad etifeddent etifeddiaeth ym mŷſg meibion Iſrael. c Deut. 10. 9. a 14, 27, 29. a 18. 1.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

26 Llefara hefyd wrth y Leſiaid, a dywed wrthynt, Pan gymmeroch gan feibion Iſrael y degwm a roddais i chwi yn etifeddiaeth oddi wrthynt, yna offrymmwch o hynny offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, *ſef* degwm o'r degwm.

27 A chyfrifir i chwi eich offrwm dyrchafael fel yr ŷd o'r ŷſgubor, ac fel cyflawnder o'r gwin-wryf.

28 Felly 'r offrymmwch chwithau hefyd offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, o'ch holl ddegymmau a gymmeroch gan feibion Iſrael, a rhoddwch o hynny ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD i Aaron yr offeiriad.

29 O'ch holl roddion offrymmwch bob offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD o bob ‡ gorau o hono, ſef y rhann gyſſegredig, allan o hono ef. ‡ Heb. *braſter.*

30 A dywed wrthynt, Pan ddyrchafoch ei oreuon allan o hono, cyfrifir i'r Leſiaid fel toreth yr ŷſgubor, a thoreth y gwin-wryf.

31 A bwytëwch ef ym mhob lle, chwi a'ch tylwyth: canys [d] gwobr yw efe i chwi am eich gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod. d 1 Tim. 5. 18.

32 Ac ni ddygwch bechod o'i herwydd, gwedi y dyrchafoch ei oreuon o hono: na halogwch chwithau bethau ſanctaidd meibion Iſrael, fel na byddoch feirw.

PEN. XIX.

1 Y dwfr neilldüaeth a wnaid o ludw anner gîcb. 11 Y gyfraith pa fôdd yr arferid ag wrth hwn'r aflan.

LLefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Dymma ddeddf y gyfraith a orchymynnodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Llefara wrth feibion Iſrael am ddwyn o honynt attat anner gôch berfeithgwbl, yr hon ni byddo anaf arni, ac nid aeth iau arni.

3 A rhoddwch hi at Eleazar yr offeiriad, a phared efe ei dwyn hi o'r [a] tu allan i'r gwerſyll, a lladded *un* hi ger ei fron ef. a Heb. 13. 11.

4 A chymmered Eleazar yr offeiriad *arth* o'i gwaed hi ar ei fys, a [b] thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer wyneb pabell y cyfarfod ſaith waith. b Heb. 9. 13.

5 A loſged *un* yr anner yn ei olwg ef; [c] ei chroen, a'i chig, a'i gwaed, ynghŷd â'i biſwail, a lŷſg efe. c Ecſod. 29. 14.

6 A chymmered yr offeiriad goed cedr, ac iſop, ac yſgarlad; a bwried i ganol loſgfa 'r anner. Lef. 4. 11, 12.

7 A golched yr offeiriad ei wiſgoedd, troched hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac wedi hynny deued i'r gwerſyll, ac aflan fydd yr offeiriad hyd yr hwyr.

8 Felly golched yr hwn a'i loſgo hi ei ddillad

[g] Lef. 6. 16, 18, 26. [h] 7. 6, 32. Pen. 5. 9. [i] Lef. 2. 2, 3. [k] Lef. 4. 22, 27. a 6. 25. [l] Lef 5. 1. a 7. 7. a 10. 12. a 14. 13. [m] Lef. 6. 29. a 7. 6. [n] Ecſod. 29. 27. Lef. 7. 31. [o] Lef. 10. 14. Deut. 18. 3. [p] Lef. 22. 2. [q] Deut. 18. 4. † Heb. *braſter.* [r] Ecſod. 22. 29. a 23. 19. a 34. 26. Lef. 2. 14. Pen. 15. 19. Deut. 26. 2. [s] Lef. 27. 28. [t] Ecſod. 13. 2. a. 22. 29. Lef. 27. 26. Pen. 3. 13. [u] Ecſod. 13. 13. a 34. 20. [x] Lef. 27. 2. [y] Ecſod. 30. 13. Lef. 27. 25. Pen. 3. 47. Ezec. 45. 12. [z] Ecſod. 29. 26, 28. 2 Cron. 13. 5. [a] Deut. 10. 9. a 12. 12. a 18. 2. Joſua 13. 14, 33. Ezec. 44. 28. [b] Lef. 27. 30.

2515. ddillad mewn dwfr, a golched hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac aflan fydd hyd yr hwyr.

[a] Heb. 9. 13. 9 A chafgled un glân [a] ludw 'r anner, a gofoded o'r tu allan i'r gwerfyll mewn lle glân: a bydded ynghadw i gynnulleidfa meibion Ifrael yn ddwfr neillduaeth: pêch-aberth yw.

10 A golched yr hwn a gafglo ludw 'r anner ei ddillad; aflan fydd hyd yr hwyr: a bydd hyn i feibion Ifrael, ac i'r dieithr a ymdeithio yn eu mŷfg hwynt, yn ddeddf dragywyddol.

[b] Lef. 11. 1. 11 ¶ [b] A gyffyrddo â chorph marw dŷn, aflan fydd faith niwrnod.

Pen. 5. 2. a 31. 19. Galar. 4. 14. Hag. 2. 13. 12 [c] Ymlanhäed trwy 'r *dwfr* hwnnw y trydydd dŷdd, a'r feithfed dŷdd glân fydd: ac o's y trydydd dŷdd nid ymlanhâ efe, yna ni bydd efe lân y feithfed dŷdd.

[c] Pen. 31. 19. 13 Pob un a gyffyrddo â chorph marw dŷn fyddo wedi marw, ac nid ymlanhao,

[d] Lef. 15. 31. [d] fydd yn halogi tabernacl yr ARGLWYDD: a thorrir ymmaith yr enaid hwnnw oddi wrth Ifrael, am na thaenellwyd dwfr neillduaeth arno, aflan fydd efe, ei aflendid *fydd* etto arno.

14 Dymma 'r gyfraith pan fyddo marw dŷn mewn pabell; pob un a ddelo i'r babell, a phob un a *fyddo* yn y babell, fydd aflan faith niwrnod.

[e] Pen. 31. 20. 15 A phob lleftr [e] agored ni byddo cadach wedi ei rwymo arno, aflan *yw* efe.

16 Pob un hefyd a gyffyrddo, ar ŵyneb y maes, ag un wedi ei lâdd â chleddyf, neu ag un marw, neu ag afgwrn dyn, neu â bêdd, a fydd aflan faith niwrnod.

‡ Heb. *kûch.* † Heb. *byw.* 17 Cymmerant dros yr aflan o ‡ ludw llôfg yr offrwm dros bechod, a rhodder atto ddwfr † rhedegog mewn lleftr:

[f] Salm. 51. 7. 18 A chymmered [f] ifop, a golched un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a thaenelled ar y babell, ac ar yr holl leftri, ac ar yr holl ddynion oedd yno, ac ar yr hwn a gyffyrddodd ag afgwrn, neu un wedi ei lâdd, neu un wedi marw, neu fedd.

19 A thaenelled y glân ar yr aflan y trydydd dŷdd, a'r feithfed dŷdd: ac ymlanhäed efe y feithfed dŷdd, a golched ei ddillad, ymolched mewn dwfr, a glân fydd yn yr hwyr.

20 Ond y gŵr a haloger, ac nid ymlanhao, torrir ymmaith yr enaid hwnnw o fŷfg y gynnulleidfa: canys efe a halogodd gyffegr yr ARGLWYDD, ni thaenellwyd arno ddwfr y neillduaeth, aflan *yw* efe.

21 A bydd iddynt yn ddeddf dragywyddol, bod i'r hwn a daenello ddwfr y neillduaeth olchi ei ddillad: a'r hwn a gyffyrddo â dwfr y neillduaeth a fydd aflan hyd yr hwyr.

22 A'r hyn oll a gyffyrddo 'r aflan ag ef, fydd aflan: a'r dyn a gyffyrddo *â hynny* fydd aflan hyd yr hwyr.

PEN. XX.

Chwefr. 16. B. 1 *Plant Ifrael yn dyfod i Sin lle y bu farw Miriam.* 2 *Hwynt-hwy yn tuchan o eifiau dwfr.* 7 *Mofes yn taro 'r graig ac yn dwyn allan ddwfr ym Meribah.* 12 *Cosbedigaeth Mofes ac Aaron am eu petrufedd.* 14 *Mofes yng Nghades yn deifyfu fordd i dramwy trwy Edom, ac yn cael ei natâu.* 22 *Aaron yn rhoddi i fynu ei le i Eleazar, ac yn marw.*

A Meibion Ifrael, *fef* yr holl gynnulleidfa, a ddaethant i anialwch Sin yn y mîs cyntaf: ac arhôdd y bobl yng Nghades; yno hefyd y bu farw Miriam, ac yno y claddwyd hi. 2552.

2 Ac nid oedd dwfr i'r gynnulleidfa: a hwy a ymgafglafant yn erbyn Mofes ac Aaron.

[a] Ecfod. 17. 2. 3 Ac [a] ymgynhennodd y bobl â Mofes, a llefaraſant gan ddywedyd, O na buafem feirw [b] pan fu feirw ein brodyr ger bron yr ARGLWYDD!

[b] Pen. 11. 1, 33. a 14. 37. a 16. 32, 35, 46. [c] Ecfod. 17. 3. 4 [c] Pa ham y dygafoch gynnulleidfa 'r ARGLWYDD i'r anialwch hwn, i farw o honom ni a'n hanifeiliaid ynddo?

5 A pha ham y dygafoch ni i fynu o'r Aipht, i'n dwyn ni i'r lle drŵg ymma? lle heb hâd na ffigyfbren, na gwinwydden, na phomgranadbren, ac heb ddwfr i'w yfed.

6 A daeth Mofes ac Aaron oddi ger bron y gynnulleidfa i ddrŵs pabell y cyfarfod, ac [d] a fyrthiafant ar eu hwynebau; [e] a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangofodd iddynt.

[d] Pen. 14. 5 a 16, 4. [e] Pen. 14. 10. 7 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Mofes, gan ddywedyd,

8 [f] Cymmer y wialen, a chafgl y gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd, ac yn eu gŵydd hwynt lleferwch wrth y graig, a hi a rydd ei dwfr: [g] a thynn dithau iddynt ddwfr o'r graig, a dioda 'r gynnulleidfa a'u hanifeiliaid.

[f] Ecfod. 17. 5. [g] Neh. 9. 15. Salm. 78. 15, 16, a 105. 41. a 114. 8. Eſay 43. 20. a 48. 21. [h] Salm. 106. 33. 9 A Mofes a gymmerodd y wialen oddi ger bron yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnafai efe iddo.

10 A Mofes ac Aaron a gynnullafant y dyrfa ynghŷd o flaen y graig: ac [h] efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandêwch yn awr chwi wrthryfelwŷr, Ai o'r graig hon y tynnwn i chwi ddwfr?

11 A Mofes a gododd ei lâw, ac a darawodd y graig ddŵy waith â'i wialen: a [i] daeth dwfr lawer allan, a'r gynnulleidfa a yfodd, a'u hanifeiliaid hefyd.

[i] Ecfod. 17. 6. 12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Mofes ac wrth Aaron, Am [k] na-chredafoch i mi, i'm fanctteiddio yngŵydd meibion Ifrael, am hynny ni ddygwch y dyrfa hon i'r tîr a roddais iddynt.

1 Cor. 10. 4. [k] Pen. 27. 14. Deut. 1. 37. a 3. 26. a 32. 51. [l] Deut. 33. 8. Salm. 95. 8. a 106. 32, &c. ‡ Hynny yw *Cynnen.* [m] Deut. 23. 7. Obad. 10. 12. [n] Ecfod. 2. 23. a 3. 7. [o] Ecfod. 14. 19. a 23. 20. 13 [l] Dymma ddyfroedd ‡ Meribah, lle 'r ymgynhennodd meibion Ifrael â'r ARGLWYDD, ac y fanctteiddiwyd ef ynddynt.

14 ¶ A Mofes a anfonodd genhadon o Gades at frenin Edom, *gan ddywedyd*, Fel hyn y dywed Ifrael [m] dy frawd, Ti a wyddoft yr holl flinder a gawfom ni:

15 Pa wêdd yr aeth ein tadau i wared i'r Aipht, ac yr arofafom yn yr Aipht lawer o ddyddiau, ac y drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.

16 A [n] ni a waeddafom ar yr ARGLWYDD, ac efe a glybu ein llêf ni, ac [o] a anfonodd angel, ac a'n dûg ni allan o'r Aipht: ac wele ni yng Nghades, dinas *ar* gwrr dy ardal di.

17 Attolwg gâd i ni fyned trwy dy wlâd: nid awn trwy faes, na gwinllan, ac nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: prif-ffordd y brenhin a gerddwn, ni thrown ar y llâw ddehau, nac ar y llâw aſſwy, nes i ni fyned allan o'th derfynau di.

18 A dywedodd Edom wrtho, Na thyred heibio i mi, rhag im' ddyfod â'r cleddyf i'th gyfarfod.

19 A meibion Ifrael a ddywedafant wrtho, Ar hŷd y brif-ffordd yr awn i fynu: ac o's

2552. o's myfi neu fy anifeiliaid a yfwn o'th ddwfr
di, [p]rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy
[p] Deut. 2. 6, 28. nhraed yr âf trwodd yn ddiniwaid.
20 Yntau a ddywedodd, Ni chai fyned
trwodd: a daeth Edom allan i gyfarfod ag
ef â phobl lawer, ac â llâw g[r]êf.
[q] Edrych Deut. 2. 29. 21 Felly Edom [q] a nacaodd roddi ffordd
i Iſrael trwy ei frô; am hynny [r] Iſrael a
drôdd oddi wrtho ef.
[r] Deut. 2. 4, 5 Barn. 11. 18. 22 ¶ A meibion Iſrael, *ſef* yr holl gynnu-
lleidfa [s] a deithiaſant o Gades, ac a ddae-
thant i fynydd Hor.
[s] Pen. 33. 37. 23 A'r ARGLWYDD a leſarodd wrth
Foſes ac Aaron ym mynydd Hor, wrth der-
fyn tîr Edom, gan ddywedyd,
24 Aaron a geſglir at ei bobl, ac ni ddaw
i'r tîr a roddais i feibion Iſrael, am i chwi
anufuddhâu i'm ‡gair, wrth ddwfr †Me-
‡ Heb. *genau.* † Hynny yw, *Cynnen.* ribah.
[t] Pen. 33. 38. Deut. 32. 50. 25 [t] Cymmer Aaron ac Eleazar ei fâb,
a dŵg hwynt i fynu i fynydd Hor.
26 A dioſg ei wiſgoedd oddi am Aaron,
a gwiſg hwynt am Eleazar ei fâb ef: canys
Aaron a geſglir *at ei bobl*, ac a fydd farw
yno.
27 A gwnaeth Moſes megis y gorchy-
mynnodd yr ARGLWYDD: a hwy a ae-
thant i fynu i fynydd Hor, yngŵydd yr
holl gynnulleidfa.
28 A dioſgodd Moſes oddi am Aaron ei
wiſgoedd, ac a'u gwiſgodd hwynt am E-
[u] Deut. 10. 6. a 32. 50. leazar ei fâb ef: a [u] bu farw Aaron yno ym
[x] Felly Deut. 34. 8. mhen y mynydd: a diſgynnodd Moſes ac
Eleazar o'r mynydd.
29 A'r holl gynnulleidfa a welſant farw
Aaron, a holl dŷ Iſrael a wylaſant am Aa-
ron [x] ddeng niwrnod ar hugain.

PEN. XXI.

Chwefr. 16. P. 1 *Iſrael trwy beth colled yn difetha 'r Canaaneaid yn Hormah.* 4 *Y bobl yn tuchan ac yn cael eu bratbu gan ſerph tanllyd,* 7 *ac ar eu hedifeirwch yn cael eu hiachâu gan y ſarph brês.* 10 *Amryw deithiau 'r Iſraëliaid.* 21 *Gorchfygu Sehon,* 33 *ac Og.*

[a] Pen. 33. 40. Edrych Barn. 1. 6. A [a] Brenhin Arad y Canaaneaid, preſwy-
lydd y dehau, a glybu fod Iſrael yn
dyfod *ar hŷd* ffordd yr yſbiŵr, ac a ry-
felodd yn erbyn Iſrael, ac a ddaliodd *rai*
o honynt yn garcharorion.
2 Ac addunodd Iſrael adduned i'r AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, O's gan roi y
rhoddi'r bobl yma yn fy llâw, yna mi a
ddifrodaf eu dinaſoedd hwynt.
3 A gwrandawodd yr ARGLWYDD ar
lais Iſrael, ac a roddodd y Canaaneaid *yn*
ei lâw ef: ac efe a'u difrododd hwynt, a'u
dinaſoedd, ac a alwodd enw 'r lle *bwnnw*
‡ Hynny yw, *Diſrod.* ‡ Hormah.
[b] Pen. 33. 41. 4 ¶ A [b] hwy a aethant o fynydd Hor, *ar*
hŷd ffordd y môr côch, i amgylchu tîr E-
dom: a chyfyng ydoedd ar enaid y bobl,
o herwydd y ffordd.
[c] Pen. 11. 6. [d] Deut. 16. 1, 5. 1 Cor. 10. 9. [e] Deut. 8. 15. [f] Ecſod. 8. 8, 28. 1 Bren. 13. 6. Act. 8, 24. 5 A lleſarodd y bobl yn erbyn Duw, ac
yn erbyn Moſes, Pa ham y dygaſoch ni o'r
Aipht, i farw yn yr anialwch? canys nid
oes na bara na dwfr: [c] a ffiaidd yw gan ein
henaid y bara gwael *hwn*.
6 [d] A'r ARGLWYDD a anfonodd ym
mŷſg y bobl [e] ſeirph tanllyd, a hwy a fratha-
ſant y bobl, a bu feirw o Iſrael bobl lawer.
7 ¶ A daeth y bobl at Foſes, a dyweda-
ſant, Pechaſom; canys lleſaraſom yn erbyn
yr ARGLWYDD, ac yn dy erbyn dithau:
[f] gweddïa ar yr ARGLWYDD ar yrru o
hono ef y ſeirph oddi wrthym: a gweddi-
odd Moſes dros y bobl.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth 2552.
Foſes, Gwnâ it' ſarph danllyd, a goſod ar
droſtan: a phawb a frather, ac a edrycho
ar honno, fydd byw.
9 A [g] gwnaeth Moſes ſarph brês, ac a'i [g] 2 Bren.
goſodod ar droſtan: yna o's brathai ſarph 18. 4.
wr, ac edrych o hono ef ar y ſarph brês, Joan 3.
byw fyddai. 14.
10 ¶ A meibion Iſrael a gychwynnaſant
oddi yno, ac [h] a werſyllaſant yn Oboth. [h] Pen. 33.
11 A hwy a aethant o Oboth, ac [i] a wer- 43.
ſyllaſant † yngharneddau Abarim, yn yr [i] Pen. 33.
anialwch, yr hwn *oedd* ar gyfer Moab tu 44.
a chodiad haul. † Heb.
12 ¶ [k] Cychwynnaſant oddi yno, a gwer- *yn Ije-*
ſyllaſant wrth afon Zared. *Abarim.*
13 Cychwynnaſant oddi yno, a gwerſy- [k] Deut. 2.
llaſant wrth rŷd Arnon, yr hon *ſydd* yn yr 13.
anialwch, yn dyfod allan o ardal yr Amor-
iaid: canys [l] Arnon *oedd* derfyn Moab, [l] Barn.
rhwng Moab a'r Amoriaid. 11. 18.
14 Am hynny y dywedir yn llyfr rhy- ‡ Neu,
feloedd yr ARGLWYDD, ‡ Y peth a *Vaheb yn*
wnaeth eſe yn y môr côch, ac yn afonydd *Suphah.*
Arnon,
15 Ac *wrth* raiadr yr afonydd, hwn a
dreigla i breſwylfa Ar, ac a bwyſa at derfyn
Moab.
16 Ac oddi yno 'r *aethant* i Feer: honno
yw 'r ffynnon lle y dywedodd yr AR-
GLWYDD wrth Foſes, Caſgl y bobl yng-
hŷd, a mi a roddaf iddynt ddwfr.
17 ¶ Yna y canodd Iſrael y gân hon,
Cyfod ffynnon, ‡ cenwch iddi. ‡ Neu,
18 Ffynnon a gloddiodd y tywyſogion, *attebwch.*
ac a gloddiodd pennaethiaid y bobl, ynghŷd
â'r deddfwr, â'u ffynn. Ac o'r anialwch *yr*
aethant i Fattanah:
19 Ac o Fattanah i Nahaliel, ac o Naha-
liel i Famoth:
20 Ac o Famoth *yn* y dyffryn *ſydd*
† yngwlâd Moab, i ben ‡ y brynn ſydd yn † Heb.
edrych tu a * 'r diffeithwch. *ym maes.*
21 ¶ Yna [m] yr anfonodd Iſrael genhadau ‡ *Piſgah.*
at Sehon brenhin yr Amoriaid, gan ddy- * *Jeſimon.*
wedyd, [m] Deut.
22 [n] Gâd i mi fyned trwy dy dîr: ni 2. 26, 27.
thrown i faes na gwinllan, nid yfwn ddwfr Barn. 11.
un ffynnon: ar hŷd ffordd y brenhin y 19.
cerddwn, hyd onid elom allan o'th der- [n] Pen. 20.
fynau di. 17.
23 [o] Ac ni rôdd Sehon i Iſrael ffordd trwy [o] Deut.
ei wlâd, o d caſgloedd Sehon ei holl bobl, 29. 7.
ac a aeth allan yn erbyn Iſrael i'r anialwch:
ac efe a ddaeth i Jahas, ac a ymladdodd yn
erbyn Iſrael.
24 Ac [p] Iſrael a'i tarawodd ef â mîn y [p] Deut. 2.
cleddyf, ac a oreſgynnodd ei dîr ef, o Ar- 32. a 29. 7.
non hyd Jabboc, hyd at feibion Ammon: Joſ. 12. 2.
canys cadarn *oedd* terfyn meibion Ammon. a 24. 8.
25 A chymmerodd Iſrael yr holl ddina- Neh. 9.
ſoedd hynny, a thrigodd Iſrael yn holl 22.
ddinaſoedd yr Amoriaid, yn Heſbon, ac yn Sal. 135.
ei holl † bentrefydd. 10, 11. a
26 Canys dinas Sehon brenhin yr Amor- 136. 19.
iaid ydoedd Heſbon, ac yntau a ryfelaſai 'n Amos 2.
erbyn brenhin Moab, yr hwn a fuaſai o'r 9.
blaen, ac a ddûg ei dîr ef oddi arno hyd † Heb.
Arnon. *ſerched.*
27 Am hynny y dywed y diarhebwŷr,
Deuwch i Heſbon, adeilader, a chadarn-
häer dinas Sehon.
28 Canys [q] tân a aeth allan o Heſbon, [q] Jer. 48.
a fflam o ddinas Sehon: bwyttaodd Ar *ym* 45.
Moab, *a* pherchennogion ‡ Bamoth Arnon. ‡ *Uchel-*
29 Gwae di Moab; darfu am danat, bobl *feydd.*

2552. [r] Cemos; rhoddodd ei feibion diangol, a'i ferched, mewn caethiwed i Sehon brenhin yr Amoriaid.

[r] 1 Bren. 11. 7, 33. 2 Bren. 23. 13.

30 Saethaſom hwynt: darfu am Heſbon hyd Ddibon; ac anrhaithiaſom hyd Nopha yr hon *ſydd* hyd Fediba.

31 ¶ A thrigodd Iſrael yn nhîr yr Amoriaid.

32 A Moſes a anfonodd i chwilio Jazer, a hwy a orchfygaſant ei phentrefydd hi, ac a yrraſant ymmaith yr Amoriaid y rhai *oedd* yno.

33 ¶ [s] Troiſant hefyd ac aethant i fynu hyd ffordd Baſan: ac Og brenhin Baſan a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt i ryſel hyd Edrai, eſe a'i holl bobl.

[s] Deut. 3. 1. a 29. 7.

34 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Nac ofna ef, canys yn dy lâw di y rhoddais ef, a'i holl bobl, a'i dîr; [t] a gwnai iddo ef megis y gwnaethoſt i Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn *oedd* yn trigo yn Heſbon.

[t] Sal. 135. 10, 11. a 136. 20.

35 Am hynny y tarawſant ef, a'i feibion, a'i holl bobl, fel na adawyd iddo ef weddill, a hwy a berchennogaſant ei dîr ef.

PEN. XXII.

1 *Cenhadon cyntaf Balac yn cael nâg gan Falaam.* 15 *Ei ail-genhadon ef yn cael ganthò ddyfod.* 22 *Angel a'i lladdaſa ef, oni buaſai i'ew aſyn ei waredu ef.* 36 *Balac yn ei groeſawi ef.*

Sul 1. gwedi'r Pâſg, P. Chwefr. 17. B.

A [a] Meibion Iſrael a gychwynnaſant, ac a werſyllaſant yn rhoſydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho.

[a] Pen. 33. 48.

2 ¶ A gwelodd Balac mâb Sippor yr hyn oll a wnaethai Iſrael i'r Amoriaid.

3 Ac [b] ofnodd Moab rhag y bobl yn fawr, canys llawer oedd; a bu gyfyng ar Foab o achos meibion Iſrael.

[b] Ecſod. 15. 15.

4 A dywedodd Moab wrth [c] henuriaid Midian, Y gynnulleidfa hon yn awr a lyfant ein holl amgylchoedd, fel y llŷf yr ŷch wellt y maes: a Balac mâb Sippor *oedd* frenhin ar Foab yn yr amſer hwnnw.

[c] Pen. 31. 8. Joſ. 13. 21.

5 [d] Ac eſe a anfonodd genhadau at Falaam fâb Beor, i [e] Bethor, (yr hon *ſydd* wrth afon tîr meibion ei bobl) i'w gyrchu ef, gan ddywedyd, Wele bobl a ddaeth allan o'r Aipht: wele y maent yn cuddio † ŵyneb y ddaear; ac y maent yn aros ar fy nghyfer i.

[d] Deut. 23. 4. Joſ. 13. 22. a 24. 9. Neh. 13. 1, 2. Mic. 6. 5. 2 Pedr 2. 15. Jud 11. Dad. 2. 14.

[e] Edrych Pen. 23. 7. Deut. 23. 4.

† Heb. *llygad.*

6 Yr awr hon gan hynny, tyred attolwg, melldithia i mi 'r bobl yma, canys cryfach ydynt nâ mi: ond odid mi allwn ei daro ef, a'u gyrru hwynt o'r tîr; canys mi a wn mai bendigedig *ſydd* yr hwn a fendithiech di, a melldigedig *ſydd* yr hwn a felldithiech.

7 A henuriaid Moab, a henuriaid Midian a aethant *â gwobr* dewiniaeth yn eu dwylaw; daethant hefyd at Falaam, a dywedaſant iddo eiriau Balac.

8 A dywedodd yntau wrthynt, Llettŷwch yma heno; a rhoddaf i chwi atteb megis y lleſaro 'r ARGLWYDD wrthyf: a thywyſogion Moab a arhoſaſant gyd â Balaam.

9 A daeth Duw at Falaam, ac a ddywedodd, Pwy *yw* 'r dynion hyn *ſydd* gyd â thi?

10 A dywedodd Balaam wrth Dduw, Balac mâb Sippor brenhin Moab a ddanfonodd attaf, *gan ddywedyd*,

11 Wele bobl wedi dyfod allan o'r Aipht, ac yn gorchuddio ŵyneb y ddaear: yr awr hon tyred, rhega hwynt i mi, felly ond odid y gallaf ryſeſa â hwynt, a'u gyrru allan.

12 A dywedodd Duw wrth Falaam, Na ddôs gyd â hwynt, na felldithia 'r bobl, canys bendigedig ydynt. 2552.

13 A Balaam a godoedd y borau, ac a ddywedodd wrth dywyſogion Balac, Ewch i'ch gwlad; o blegid yr ARGLWYDD a naccaodd adael i mi fyned gyd â chwi.

14 A thywyſogion Moab a godaſant, ac a ddaethant at Falac, ac a ddywedaſant, Naccaodd Balaam ddyfod gyd â ni.

15 ¶ A Balac a anfonodd eilwaith fwy o dywyſogion, anrhydedduſach nâ'r rhai hyn.

16 A hwy a ddaethant at Falaam, ac a ddywedaſant wrtho, Fel hyn y dywed Balac mâb Sippor, Attolwg na luddier di rhag dyfod attaf.

17 Canys gan anrhydeddu i'th anrhydeddaf yn fawr, a'r hyn oll a ddywedech wrthyf a wnâf: tyred dithau attolwg, rhega i mi'r bobl hyn.

18 A Balaam a attebodd ac a ddywedodd wrth weiſion Balac, [f] Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur lonaid ei dŷ, [g] ni allwn fyned dros air yr ARGLWYDD fy Nuw, i wneuthur na bychan na mawr.

[f] Pen. 24. 13. [g] 1 Bren. 22. 14. 2 Cron. 18. 13.

19 Ond attolwg yn awr arhoſwch chwithau yma y nôs hon, fel y caffwyf wybod beth a ddywedo 'r ARGLWYDD wrthyf yn ychwaneg.

20 A daeth Duw at Falaam *liw* nôs, a dywedodd wrtho, O's i'th gyrchu di y daeth y dynion hyn, cyfod, dôs gyd â hwynt: ac er hynny [h] y peth a lefarwyf wrthyt, hynny a wnâi di.

[h] Ad. 35. Pen. 23. 12, 26.

21 Yna y cododd Balaam yn forau, ac a gyfrwyodd ei aſyn, ac a aeth gyd â thywyſogion Moab.

22 ¶ A dîg Duw a ennynnodd am iddo ef fyned; ac angel yr ARGLWYDD a ſafodd ar y ffordd i'w wrthwynebu ef, ac efe yn marchogaeth ar ei aſyn, a'i ddau langc gyd ag ef.

23 [i] A'r aſyn a welodd angel yr ARGLWYDD yn ſefyll ar y ffordd, a'i gleddyf yn noeth yn ei lâw; a chiliodd yr aſyn allan o'r ffordd, ac a aeth i'r maes; a tharawodd Balaam yr aſyn i'w throi i'r ffordd.

[i] 2 Pedr 2. 16. Jud 11. Edrych 2 Bren. 6. 17. Dan. 10. 7. Act. 22. 9.

24 Ac angel yr ARGLWYDD a ſafodd ar lwybr y gwinllannoedd, *a* magwyr o'r ddeutu.

25 Pan welodd yr aſyn angel yr ARGLWYDD, yna hi a ymwaſgodd at y fagwyr; ac a waſgodd droed Balaam wrth y fagwyr; ac eſe a'i tarawodd hi eilwaith.

26 Ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymhellach, ac a ſafodd mewn lle cyfyng, lle nid *oedd* ffordd i gilio tu a'r tu dehau, na'r tu aſſwy.

27 A gwelodd yr aſyn angel yr ARGLWYDD, ac a orweddodd dan Falaam: yna 'r ennynnodd dîg Balaam, ac eſe a darawodd yr aſyn â ffon.

28 A'r ARGLWYDD a agorodd ſafn yr aſyn, a hi a ddywedodd wrth Falaam, Beth a wneuthum it', pan darewaiſt fi 'r tair gwaith hyn?

29 A dywedodd Balaam wrth yr aſyn, Am it'ſy ſiommi; O na byddai gleddyf yn fy llâw, canys yn awr i'th laddwn.

30 A dywedodd yr aſyn wrth Falaam, Onid myfi *yw* dy aſyn, yr hon y marchogaiſt arnaf er pan ‡ *ydwyf eiddot* ti, hyd y dydd hwn? gan arfer a arferais i wneuthur it' fel hyn? ac eſe a ddywedodd, Na ddo.

‡ Neu, *ydwyt, hyd &c.* [k] Edrych Gen. 21. 19.

31 A'r ARGLWYDD [k] a agorodd lygaid Balaam, ac eſe a welodd angel yr ARGLWYDD

Luc 24. 16, 31.

2552. GLWYDD yn ſefyll ar y ffordd, a'i gleddyf noeth yn ei lâw: ac efe a ogwyddodd ei ben, ac a ymgrymmodd ar ei wyneb.

32 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrtho, Pa ham y tarewaiſt dy aſyn y tair gwaith hyn? wele mi a ddeuthum allan yn wrthwynebydd *i ti*: canys cyfeiliornus yw 'r ffordd hon yn fy ngolwg.

33 A'r aſyn a'm gwelodd, ac a giliodd rhagof y tair gwaith hyn; oni buaſai iddi gilio rhagof, diau yn awr y lladdaſwn di, ac a'i gadawſwn hi yn fyw.

34 A Balaam a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Pechais: o blegid ni wyddwn dy fod di yn ſefyll ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr hon o's drŵg *yw* yn dy olwg, dychwelaf adref.

35 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrth Falaam, Dôs gyd â'r dynion, a'r gair a lefarwyf wrthyt, hynny yn unig a leferi: felly Balaam a aeth gyd â thywyſogion Balac.

36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Balaam, ac efe a aeth i'w gyfarfod ef i ddinas Moab: yr hon *ſydd* ar ardal Arnon, yr hon *ſydd* ar gwrr eithaf y terfyn.

37 A dywedodd Balac wrth Falaam, Onid gan anfon yr anfonais attat i'th gyrchu? pa ham na ddeuit ti attaf? oni allwn i dy wneuthur di yn anrhydeddus?

38 A dywedodd Balaam wrth Falac, Wele mi a ddeuthum attat: gan allu a allaf ſi lefaru dim yr awr hon? y gair a oſodo Duw yn fy ngenau, hwnnw a lefaraf fi.

39 A Balaam a aeth gyd â Balac, a hwy a ddaethant i gaer ‡ Huſoth.

‡ Neu, *heolydd.*

40 A lladdodd Balac wartheg a defaid, ac a anfonodd *ran* i Falaam, ac i'r tywyſogion *oedd* gyd ag ef.

41 A'r borau Balac a gymmerodd Falaam, ac a aeth ag ef i fynu i uchelfëydd Baal: fel y gwelai oddi yno *gwrr* eithaf y bobl.

PEN. XXIII.

Sul 2. gwedi 'r Pâſg, B. Chwefr. 17. P.

1, 13, 28. *Offrwm Balac.* 7, 18. *Dammeg Balaam.*

A Dywedodd Balaam wrth Falac, Adeilada i mi yma ſaith allor, a darpara i mi yma ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod.

2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd Balaam: ac offrymmodd Balac a Balaam fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

3 A dywedodd Balaam wrth Falac, Sâf di wrth dy boeth-offrwm, myfi a af *oddi yma*: ond odid daw 'r ARGLWYDD i'm cyfarfod, a mynegaf it' pa air a ddangoſo efe i mi: ac efe a aeth ‡ i le uchel.

‡ Neu, *o'r neill-du.*

4 A chyfarfu Duw â Balaam, a dywedodd *Balaam* wrtho, Darperais ſaith allor, ac aberthais fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

5 A goſododd yr ARGLWYDD air yng ngenau Balaam, ac a ddywedodd, Dychwel at Falac, a dywed fel hyn.

6 Ac efe a ddychwelodd atto, ac wele efe a holl dywyſogion Moab yn ſefyll wrth ei boeth-offrwm.

7 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, O ‡ Siria y cyrchodd Balac brenhin Moab fyſi, o fynyddoedd y dwyrain *gan ddywedydd*, Tyred, melldithia i mi Jacob, tyred, a ffieiddia Iſrael.

‡ *Aram.*

8 Pa fodd y rhegaf *yr hwn* ni regodd Duw? a pha fodd y ffieiddiaf yr hwn ni ffieiddiodd yr ARGLWYDD?

9 Canys o ben y creigiau y gwelaf ef, ac o'r brynnau yr edrychaf arno: wele [a] bobl yn preſwylio ei hun, ac heb eu cyfrif yng-hŷd â'r cenhedloedd.

[a] Deut. 33. 28.

2553. 10 [b] Pwy a riſ lŵch Jacob, a rhifedi pedwaredd ran Iſrael? marw a [*] wnelwyf [c] o farwolaeth yr union, a bydded ſy niwedd fel yr eiddo yntau.

[b] Gen. 13. 6. [*] Heb. *wnâl ſy enaid, neu, ſy einioes.*

11 A dywedodd Balac wrth Falaam, Beth a wnaethoſt i mi? i regu fy ngelynion i'th gymmerais, ac wele gan fendithio ti a'u bendithiaiſt.

[c] Sal. 116. 15.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Onid yr hyn a oſododd yr ARGLWYDD yn fy ngenau ſy raid i mi edrych ar ei ddywedyd?

13 A dywedodd Balac wrtho ef, Tyred, attolwg, gyd â myfi i le arall, lle y gwelych hwynt; oddi yno y cai weled eu cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chai eu gweled hwynt i gyd: rhega dithau hwynt i mi oddi yno.

14 ¶ Ac efe a'i dûg ef i faes [*] amlwg, i ben † brynn ac a adeiladodd ſaith allor, ac a offrymmodd fuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

[*] *Sophim.* † *Piſgah.*

15 Ac a ddywedodd wrth Falac, Sâf yma wrth dy boeth-offrwm, a mi a âf accw i gyfarfod *â'r ARGLWYDD.*

16 A chyfarfu'r ARGLWYDD â Balaam, ac [d] a oſododd air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, Dychwel at Falac, a dywed fel hyn.

[d] Pen. 22. 35.

17 Ac efe a ddaeth atto, ac wele efe yn ſefyll wrth ei boeth-offrwm, a thywyſogion Moab gyd ag ef: a dywedodd Balac wrtho, Beth a ddywedodd yr ARGLWYDD?

18 Yna y cymmerodd efe ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cyfod, Balac, a gwrando, mâb Sippor, cluſt-ymwrando â mi.

19 [e] Nid dyn *yw* Duw i ddywedyd celwydd, na mâb dŷn i edifarhâu; a ddywedodd efe, ac ni's cyflawna? a lefarodd efe, ac oni chywira?

[e] 1 Sam. 15. 29. Mal. 3. 6. Rhuf. 11. 29.

20 Wele cymmerais *arnaf* fendithio; a bendithiodd efe, ac ni throaf ſi hynny yn ei ôl.

Jago 1. 17.

21 Ni wêl efe anwiredd yn Jacob, ac ni wêl drawſedd yn Iſrael: yr ARGLWYDD ei Dduw *ſydd* gyd ag ef, ac *y mae* udgorn-floedd brenhin yn eu mŷſg hwynt.

22 [f] Duw a'u dûg hwynt allan o'r Aipht; megis nerth unicorn *ſydd* iddo.

[f] Pen. 24. 8.

23 Canys nid *oes* ſwyn [*] yn erbyn Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Iſrael: y prŷd *hyn* y dywedir am Jacob ac am Iſrael, Beth a wnaeth Duw!

[*] *Yn Jacob.*

24 Wele, y bobl a gyfyd [g] fel llêw mawr, ac fel llêw jeuangc yr ymgyfyd: ni orwedd nes bwytta o'r yſglyfaeth, ac yfed gwaed y lladdedigion.

[g] Gen. 49. 9.

25 ¶ A dywedodd Balac wrth Falaam, Gan regu na rega ef mwy, gan fendithio na fendithia ef chwaith.

26 Yna 'r attebodd Balaam ac a ddywedodd wrth Falac, Oni fynegais it' gan ddywedyd, [h] Yr hyn oll a lefaro 'r ARGLWYDD, hynny a wnâf fi?

[h] 1 Bren. 22. 14.

27 ¶ A dywedodd Balac wrth Falaam, Tyred attolwg, mi a'th ddygaf i le arall; ond odid boddlon fydd gan Dduw i ti ei regu ef i mi oddi yno.

28 A Balac a ddûg Falaam i ben Peor, yr hwn ſydd yn edrych [*] tu a'r diffeithwch.

[*] *Tu a Jeſimon.*

29 A dywedodd Balaam wrth Falac, Adeilada i mi yma ſaith allor, a darpara i mi yma ſaith buſtach, a ſaith hwrdd.

2553. 30 A gwnaeth Balac megis y dywedodd Balaam, ac a offrymmodd ſuſtach a hwrdd ar *bob* allor.

PEN. XXIV.

Sul 2 ar ôl y Pâſg, B. Chwefr. 18. B.

1 *Balaam yn rhoi bobio ddewiniaeth ac yn prophwydo ddedwyddwch i Iſrael.* 10 *Balac mewn digter yn ei anfon ef ymmaith.* 15 *Ynſau yn prophwydo am ſeren Jacob, a dinyſtr rhai gwledydd.*

PAn welodd Balaam mai da oedd yng-olwg yr ARGLWYDD fendithio Iſrael; nid aeth efe megis [a] o'r blaen i *gyrchu dewiniaeth; ond goſodd ei wyneb tu a'r anialwch.

[a] Pen. 23. 3, 15. * Heb. *gyfarfod a*

2 A chododd Balaam ei lygaid, ac wele Iſrael yn pebyllio yn ôl ei lwythau: a daeth yſbryd Duw arno ef.

[b] Pen. 23. 7, 18. * Heb. *oedd lygad gauad.*

3 [b] Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mâb Beor a ddywed, a'r gŵr *a agorwyd ei lygaid, a ddywedodd:

[c] Edrych 1 Sam. 19. 24. Ezec. 1. 28. Dan. 8, 18. a 10. 16. Dad. 1. 17.

4 Gwrandawydd geiriau Duw a ddywedodd, yr hwn a welodd weledigaeth yr Hollalluog, [c] yr hwn a ſyrthiodd ac a agorwyd *ei* lygaid:

[d] Sal. 104. 16.

5 Mor hyfryd yw dy bebyll di, O Jacob, dy gyſanneddau di, Iſrael!

6 Ymeſtynnant fel dyffrynnoedd, ac fel gerddi wrth afon, fel aloëwŷdd [d] a blannodd yr ARGLWYDD, fel y cedrwŷdd wrth ddyſroedd.

[e] Pen. 23. 22.

7 Efe a dywallt ddwfr o'i ſtenau, a'i hâd *fydd* mewn dyſroedd lawer, a'i frenhin a ddyrchefir yn uwch nag Agag, a'i frenhiniaeth a ymgyfyd.

[f] Gen. 49. 9. [g] Gen. 12. 3. a 27. 29. [h] Ezec. 21. 14, 17. a 22. 13.

8 [e] Duw a'i dûg ef allan o'r Aipht: megis nerth unicorn *ſydd* iddo: efe a fwytty 'r cenhedloedd ei elynion, ac a ddryllia eu heſgyrn, ac â'i ſaethau y gwana efe *hwynt.*

9 [f] Efe a grymma *ac* a orwedd fel llêw, ac fel llêw mawr: pwy a'i cyfyd ef? [g] bendigedig *fydd* dy fendithwŷr, a melldigedig dy felldithwŷr.

10 ¶ Ac ennynnodd dîg Balac yn erbyn Balaam, ac efe [h] a darawodd ei ddwylaw ynghŷd: dywedodd Balac hefyd wrth Falaam, I regu fy ngelynion i'th gyrchais, ac wele ti gan fendithio a'u bendithiaiſt y tair gwaith hyn.

11 Am hynny yn awr ffô i'th ſangre dy hun: dywedais gan anrhydeddu i'th anrhydeddwn, ac wele attaliodd yr ARGLWYDD di oddi wrth anrhydedd.

12 A dywedodd Balaam wrth Falac, Oni leferais wrth dy genhadau a anfonaiſt attaf, gan ddywedyd,

[i] Pen. 22. 18.

13 [i] Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur lonaid ei dŷ, ni allwn droſeddu gair yr ARGLWYDD, i wneuthur da neu ddrŵg o'm meddwl fy hun? yr hyn a lefero 'r ARGLWYDD, hynny a leferaf fi.

14 Ond yr awr hon wele fi yn myned at fy mhobl: tyred, [k] mi a fynegaf i ti yr hyn a wnâ 'r bobl hyn i'th bobl di yn y dyddiau diweddaf.

[k] Mic. 6. 5. Dad. 2. 14.

15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mâb Beor a ddywed, a'r gŵr a agorwyd ei lygaid a ddywed;

[l] Mat. 2. 2. [m] Sal. 110. 2. * Neu, *dywyſogion.* 2 Sam. 8. 2.

16 Dywed gwrandawydd geiriau Duw, gwybedydd gwybodaeth y Goruchaf, a gweledydd gweledigaeth yr Hollalluog, yr hwn a ſyrthiodd, ac yr agorwyd ei lygaid:

17 Gwelaf ef, ac nid yr awron: edrychaf arno, ond nid o agos: daw [l] ſeren o Jacob, a chyfyd [m] teyrn-wialen o Iſrael, ac a ddryllia * gonglau Moab, ac a ddinyſtria holl feibion Seth.

18 Ac [n] Edom a feddiennir, Seir hefyd a berchennogir *gan* ei elynion, ac Iſrael a wnâ rymmuſder.

[n] 2 Sam. 8. 14. Sal. 60. 8, 9, 12.

19 Ac arglwyddiaetha *un* o Jacob, ac a ddinyſtria 'r gweddill o'r ddinas.

20 A phan edrychodd ar Amalec, efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, * Dechrau 'r cenhedloedd *yw* Amalec, a'i ddiwedd fydd † darfod am dano byth.

* *Y cyntaf o'r cenhedloedd a ryfelodd yn erbyn Iſrael,* Ecſod. 17. † Neu, *hyd ddinyſtr.*

21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid, ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cadarn *yw* dy annedd, goſod yr wyt dy nŷth yn y graig.

22 Anrheithir y * Ceneaid, † hyd oni 'th gaethiwo Aſſur.

1 Sam. 5. * Heb. *Cain.* † Neu, *pa brŷd fydd hyd,* &c.

23 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Och! Pwy fydd byw pan wnelo Duw hyn?

[o] Gen. 10. 4.

24 Llongau hefyd o derfynau [o] Cittim a orthrymmant Aſſur, ac a orthrymmant Eber, ac yntau a dderfydd am dano byth.

[p] Edrych Pen. 31. 8. Dan. 11. 30.

25 A chododd Balaam, ac a aeth, ac [p] a ddychwelodd adref, a Balac a aeth hefyd i'w ffordd yntau.

PEN. XXV.

Sul 2 ar ôl y Pâſg, P. Chwefr 18. P.

1 *Iſrael yn Sittim yn godinebu ac yn addoli delwau.* 6 *Phinees yn lladd Zimri a Chozbi.* 10 *Duw o herwydd hynny yn rhoddi iddo ef offeiriadaeth dragywyddol.* 16 *Rhaid yw blino 'r Midianiaid.*

A Thrigodd Iſrael [a] yn Sittim, a [b] dechreuodd y bobl odinebu gyd â merched Moab.

[a] Pen. 30. 16. a 33. 49. [b] 1 Cor. 10. 6.

2 A [c] galwaſant y bobl i [d] aberthau eu duwiau hwynt; a bwyttaodd y bobl, ac addolaſant eu duwiau hwynt.

[c] Joſ. 22. 17.

3 Ac ymgyfeillodd Iſrael â Baal-Peor; ac ennynnodd digoſaint yr ARGLWYDD yn erbyn Iſrael.

Sal. 106. 28. Hoſ. 9. 10. [d] Ecſod. 34. 15. 1 Cor. 10. 20.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, [e] Cymmer holl bennaethiaid y bobl, a chrôg hwynt i'r ARGLWYDD ar gyfer yr haul; fel y dychwelo llîd digoſaint yr ARGLWYDD oddi wrth Iſrael.

[e] Deut. 4. 3. Joſ. 22. 17.

5 A dywedodd Moſes wrth [f] farnwŷr Iſrael, [g] Lleddwch bob un ei ddynion, y rhai a ymgyfeillaſant â Baal-Peor.

[f] Ecſod. 18. 21, 25. [g] Ecſod. 32. 27.

6 ¶ Ac wele, gŵr o feibion Iſrael a ddaeth ac a ddygodd Fidianites at ei frodyr, yngolwg Moſes, ac yngolwg holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a hwynt yn ŵylo *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod.

7 A gwelodd [h] Phinees [i] mâb Eleazar, mâb Aaron yr offeiriad, ac a gododd o ganol y gynnulleidfa, ac a gymmerodd waywffon yn ei lâw;

[h] Sal. 106. 30. 1 Mac. 2. 54. [i] Ecſod. 6. 25.

8 Ac a aeth ar ôl y gŵr *o* Iſrael i'r babell, ac a'u gwanodd hwynt ill dau, ſef y gŵr o Iſrael, a'r wraig trwy ei cheudod: ac attaliwyd y blâ oddi wrth feibion Iſrael.

9 [k] A bu feirw o'r blâ bedair mîl ar hugain.

[k] 1 Cor. 10. 8.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

[l] Sal. 106. 30. [m] Mal. 2. 4, 5. Eccl. 45. 24. 1 Mac. 2. 54.

11 [l] Phinees mâb Eleazar, mâb Aaron yr offeiriad, a drôdd fy nigter oddi wrth feibion Iſrael, (pan eiddigeddodd efe droſofi yn eu mŷſg) fel na ddifethais feibion Iſrael yn fy eiddigedd.

12 Am hynny dywed, [m] Wele fi yn rhoddi iddo fy nghyfammod o heddwch.

[n] Edrych 1 Cron. 6. 4, &c.

13 A bydd iddo ef, ac [n] i'w hâd ar ei ôl ef, ammod o offeiriadaeth dragywyddol, am iddo eiddigeddu dros ei Dduw, a gwneuthur cymmod dros feibion Iſrael. 14 Ac

2553. 14 Ac enw'r gŵr o Iſrael, yr hwn a laddwyd, *ſef* yr hwn a laddwyd gyd â'r Fidianites, *oedd* Zimri mâb Salu, pennaeth tŷ *ei* dâd, o *lwyth* Simeon.

15 Ac enw'r wraig o Fidian a laddwyd
o Pen. 31. 8. *oedd* Cozbi merch [o] Sur: pencenedl o dŷ mawr ym Midian oedd hwn.

Joſ. 13. 21. 16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
[p] Pen. 31. 2. Foſes, gan ddywedyd,

17 [p] Blina 'r Midianiaid, a lleddwch hwynt:

18 Canys blîn ydynt arnoch trwy eu dichellion a ddychymmygaſant i'ch erbyn yn achos Peor, ac yn achos Cozbi merch tywyſog Midian eu chwaer hwynt, yr hon a laddwyd yn nŷdd y blâ, o achos Peor.

PEN. XXVI.

1 Cymmeryd cyfrif o holl Iſrael yn nyſſryn Moab. 52 Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tîr rhyngthynt hwy. 57 Teuluoedd a rhifedi'r Lefaid. 63 Na adawſid un o'r rhai a rifeſid yn Sinai, ond Caleb a Joſua.

A Bu wedi'r blâ, lefaru o'r ARGLWYDD wrth Foſes, ac wrth Eleazar fâb Aaron yr offeiriad, gan ddywedyd,

[a] Ecſod. 30. 12. a 38. 25, 26. Pen. 1, 2. 2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Iſrael, o fâb ugain mlwydd ac uchod, trwy dŷ eu tadau, pob un a allo fyned i ryfel yn Iſrael.

3 A llefarodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad wrthynt yn rhoſydd Moab, wrth yr Jorddonen ar gyfer Jericho, gan ddywedyd,

4 *Rhifwch y bobl* o fâb ugain mlwydd ac
[b] Pen. 1. 1. uchod, megis [b] y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, a meibion Iſrael, y rhai a ddaethant allan o dîr yr Aipht.

[c] Gen. 46. 8. Ecſod. 6. 14. 1 Cron. 5. 1. 5 ¶ [c] Reuben cyntaf-anedig Iſrael: meibion Reuben, o Hanoch, tylwyth yr Hanochiaid: o Phalu, tylwyth y Phaliaid:

6 O Heſron, tylwyth yr Heſroniaid: o Garmi, tylwyth y Carmiaid.

7 Dymma dylwyth y Reubeniaid; a'u rhifedigion oedd dair mîl a deugain a ſaith gant a dêg ar hugain.

8 A meibion Phalu *oedd* Eliab.

[d] Pen. 16. 2. 9 A meibion Eliab, Nemuel, a Dathan, ac Abiram: [d] dymma 'r Dathan ac Abiram, rhai enwog yn y gynnulleidfa, y rhai a ymgynhennaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron ynghynnulleidfa Corah, pan ymgynhennaſant yn erbyn yr ARGLWYDD:

[e] Edrych 2 Pedr 2. 6. 10 Ac agorodd y ddaear ei ſafn, ac a'u llyngcodd hwynt, a Chorah hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa, pan ddifaodd y tân ddengwr a deugain a dau gant: a [e] hwy a aethant yn arŵydd.

11 Ond meibion Corah ni buant feirw.

[f] Gen. 46. 10. *Jemuel.* [g] 1 Cron. 4. 24. *Jarib.* 12 ¶ Meibion Simeon wrth eu tylwythau; o [f] Nemuel, tylwyth y Nemueliaid: o Jamin, tylwyth y Jaminiaid: o [g] Jacin, tylwyth y Jaciniaid:

[h] Gen. 46. 10. *Sohar.* 13 O [h] Zerah, tylwyth y Zerahiaid: o Saul, tylwyth y Sauliaid.

14 Dymma dylwyth y Simeoniaid, dŵy fil ar hugain a dau gant.

[i] Gen. 46. 16. *Siphion.* * Neu, *Ezbon.* [k] Gen. 46. 16. *Arodi.* 15 ¶ Meibion Gad wrth eu tylwythau; o [i] Sephon, tylwyth y Sephoniaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid: o Suni, tylwyth y Suniaid:

16 O * Ozni, tylwyth yr Ozniaid: O Eri tylwyth yr Eriaid:

17 O [k] Arod, tylwyth yr Arodiaid: o Areli, tylwyth yr Areliaid.

18 Dymma deuluoedd meibion Gad dan eu rhîf, deugain mîl a phum cant.

19 ¶ [l] Meibion Juda *oedd* Er ac Onan: a bu farw Er ac Onan yn nhîr Canaan. 2553.

[l] 1 Gen. 38. 2, &c. a 46. 12. [m] 1 Cron. 2. 3. 20 A [m] meibion Juda wrth eu teuluoedd; o Selah, tylwyth y Selahiaid: o Phares, tylwyth y Pharefiaid: o Zerah, tylwyth y Zerahiaid.

21 A meibion Phares oedd, o Heſron, tylwyth yr Heſroniaid: o Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.

22 Dymma dylwyth Juda dan eu rhîf, onid pedair mîl pedwar ugain mîl a phum cant.

[n] Gen. 46. 13. 1 Cron. 7. 1. ‡ Neu, *Phuſab.* † Neu, *Job.* 23 ¶ [n] Meibion Iſſacar wrth eu tylwythau *oedd*, o Dolah, tylwyth y Tolaiaid: o ‡ Buah, tylwyth y Puhiaid:

24 O † Jaſub, tylwyth y Jaſubiaid; o Simron, tylwyth y Simroniaid.

25 Dymma deuluoedd Iſſacar dan eu rhîf, pedair mîl a thrugain mîl a thri chant.

[o] Gen. 46. 14. 26 ¶ [o] Meibion Zabulon wrth eu teuluoedd *oedd*, o Sered, tylwyth y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr Eloniaid: o Jahleel, tylwyth y Jahleeliaid.

27 Dymma deuluoedd y Zabuloniaid dan eu rhîf, tri ugain mîl a phum cant.

[p] Gen. 46. 20. 28 ¶ [p] Meibion Joſeph wrth eu teuluoedd *oedd* Manaſſeh, ac Ephraim.

[q] Joſ. 17. 1. 29 Meibion Manaſſeh *oedd*; o [q] Fachir tylwyth y Machiriaid: a Machir a genhedlodd Gilead: o Gilead *y mae* tylwyth y Gileadiaid.

[r] A elwir *Abiezer*, Joſua 17, 2. Barn. 6. 11, 24, 34. 30 Dymma feibion Gilead: o [r] Jeezer, tylwyth y Jeezeriaid: o Helec, tylwyth yr Heleciaid:

31 Ac o Aſriel, tylwyth yr Aſrieliaid: ac o Sechem, tylwyth y Sechemiaid:

32 Ac o Semida, tylwyth y Semidiaid: ac o Hepher, tylwyth yr Hepheriaid.

[s] Pen. 27. 1. a 36. 11. 33 A [s] Salphaad mâb Hepher nid oedd iddo feibion, onid merched: ac enwau merched Salphaad *oedd* Mahlah, a Noah, Hoglah, Milcah, a Thirſah.

34 Dymma dylwyth Manaſſeh: a'u rhifedigion *oedd* ddeuddeng mîl a deugain a ſaith gant.

[t] 1 Cron. 7. 10. *Bered.* 35 ¶ Dymma feibion Ephraim wrth eu teuluoedd; o Suthelah, tylwyth y Sutheliaid: o [t] Fecher tylwyth y Becheriaid: o Dahan, tylwyth y Tahaniaid.

36 A dymma feibion Suthelah; o Eran, tylwyth yr Eraniaid.

[u] 1 Cron. 7. 6. 37 Dymma dylwyth meibion Ephraim trwy eu rhifedigion, deuddeng mîl ar hugain a phum cant: dymma feibion Joſeph wrth eu teuluoedd.

[x] Gen. 46. 21. *Ebi.* 1 Cron. 8. 1. *Abara.* [y] Gen. 46. 21. *Muppim a Huppim.* [z] 1 Cron. 8. 3. *Adar.* 38 ¶ [u] Meibion Benjamin wrth eu teuluoedd *oedd*, o Fela, tylwyth y Belajaid: o Aſbel, tylwyth yr Aſbeliaid: o [x] Ahiram, tylwyth yr Ahiramiaid.

39 O [y] Sephupham, tylwyth y Sephuphamiaid: o Hupham, tylwyth yr Huphamiaid.

40 A meibion Bela oedd [z] Ard, a Naaman: o *Ard yr ydoedd* tylwyth yr Ardiaid: o Naaman, tylwyth y Naamaniaid.

[a] Gen. 46. 23. * Neu, *Huſhim.* [b] Gen. 46. 17. 1 Cron. 7. 30. 41 Dymma feibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd: dan eu rhîf yr *oeddynt* yn bûm mîl a deugain a chwê chant.

42 ¶ [a] Dymma feibion Dan, yn ôl eu teuluoedd; o * Suham, tylwyth y Suhamiaid: dymma dylwyth Dan yn ôl eu teuluoedd.

43 A holl dylwyth y Suhamiaid *oedd* yn ôl eu rhifedigion, bedair mîl a thrugain a phedwar cant.

44 ¶ [b] Meibion Aſer wrth eu teuluoedd *oedd*, o Jimna, tylwyth y Jimnaid: o Jeſui,

2553. tylwyth y Jesuiaid: o Feriah, tylwyth y Beriaid.

45 O feibion Beriah *yr oedd*, o Heber, tylwyth yr Heberiaid: o Falciel, tylwyth y Malcieliaid.

46 Ac enw merch Aser *ydoedd* Sarah.

47 Dymma deuluoedd meibion Aser yn ôl eu rhifedigion, tair mîl ar ddêg a deugain a phedwar cant.

f Gen. 46. 24. 48 ¶ [c] Meibion Naphtali wrth eu teuluoedd *oedd*; o Jahseel, tylwyth y Jahseeliaid:

1 Cron. 7. 13. o Guni, tylwyth y Guniaid:

d 1 Cron. 7. 13. 49 O Jeser, tylwyth y Jeseriaid: o [d] Silem, tylwyth y Silemiaid.

Salum. 50 Dymma dylwyth Naphtali yn ôl eu teuluoedd dan eu rhîf, pum mîl a deugain a phedwar cant.

e Edrych Pen. 1. 46. 51 [e] Dymma rifedigion meibion Israel, chwê chan mîl, a mîl, saith gant, a dêg ar hugain.

52 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

53 I'r rhai hyn y rhennir y tîr yn etifeddiaeth, yn ôl rhifedi 'r enwau.

f Pen. 33. 54. 54 [f] I lawer y 'chwanegi'r etifeddiaeth, ac i ychydig prinhâ'r etifeddiaeth: rhodder *i* bob un ei etifeddiaeth yn ôl ei rifedigion.

g Pen. 33. 54. Joſ. 11. 23. a 14. 2. 55 Etto [g] wrth goelbren y rhennir y tîr: wrth enwau llwythau eu tadau yr etifeddant.

56 Wrth farn y coelbren y rhennir ei etifeddiaeth rhwng llawer ac ychydig.

h Gen. 46. 11. Ecsod. 6. 16, 17, 18, 19. 57 ¶ [h] A dymma rifedigion y Lefiaid wrth eu teuluoedd: o Gerson, tylwyth y Gersoniaid: o Gohath tylwyth y Cohathiaid: o Ferari, tylwyth y Merariaid.

1 Cron. 6. 1, 16. 58 Dymma dylwythau'r Lefiaid: tylwyth y Libniaid, tylwyth yr Hebroniaid, tylwyth y Mahliaid, tylwyth y Musiaid, tylwyth y Corathiaid: Cohath hefyd a genhedlodd Amram.

i Ecsod. 2. 1, 2. a 6. 20. 59 Ac enw gwraig Amram *oedd* [i] Jochebed merch Lefi, yr hon a aned i Lefi yn yr Aipht; a hi a ddûg i Amram, Aaron, a Moses, a Miriam eu chwaer hwynt.

60 A ganed i Aaron, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

k Lef. 10. 2. Pen. 3. 4. 1 Cron. 24. 2. 61 A bu farw [k] Nadab ac Abihu, pan offrymmasant dân dieithr ger bron yr ARGLWYDD.

l Edrych Pen. 3. 39. 62 [l] A'u rhifedigion oedd dair mîl ar hugain, *sef* pob gwrryw o fâb misyriad ac uchod; canys ni chyfrifwyd hwynt ym mŷsg meibion Israel, am na roddwyd iddynt etifeddiaeth ym mhlith meibion Israel.

63 ¶ Dymma rifedigion Moses ac Eleazar yr offeiriad, y rhai a rifasant feibion Israel yn rhosydd Moab, wrth yr Jorddonen, ar gyfer Jericho.

m Pen. 1. 64 Ac yn y rhai hyn nid oedd un [m] o rifedigion Moses ac Aaron yr offeiriad, pan rifasant feibion Israel yn anialwch Sinai.

65 Canys dywedasai 'r ARGLWYDD am

n Pen. 14. 28, 29. 1 Cor. 10, 5, 6. danynt, [n] Gan farw y byddant seirw yn yr anialwch: ac ni adawsid o honynt un, ond Caleb mâb Jephunneh, a Josua mâb Nun.

PEN. XXVII.

Chwesr. 19. B. *1 Merched Salphaad yn ceisio etifeddiaeth. 6 Cyfraith etifeddiaethau. 12 Moses wedi ei rybuddio am ei farwolaeth, yn ymbil am gael un yn ei le. 18 Appwyntio Josua i gael ei le ef.*

a Pen. 26. 33. a 39. 1, 11. Joſ. 17. 3. YNa y daeth merched [a] Salphaad, mâb Hepher, mâb Gilead, mâb Machir, mâb Manasseh, o dylwyth Manasseh mâb Joseph: (a dymma enwau ei ferched ef, Mahlah, Noah, Hoglah, Milcah, a Thirsah.) 2553.

2 Ac a safasant ger bron Moses, a cher bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron y pennaethiaid, a'r holl gynnulleidfa, *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod, gan ddywedyd,

b Pen. 14. 35. a 26. 64, 65. 3 Ein tâd ni [b] a fu farw yn yr anialwch, ac nid oedd efe ym mŷsg y gynnulleidfa a ymgasglodd yn erbyn yr ARGLWYDD

c Pen. 16. 2. [c] ynghynnulleidfa Corah, ond yn ei bechod ei hun y bu farw, ac nid oedd meibion iddo.

* Heb. *lleibeir.* 4 Pa ham y *tynnir ymmaith enw ein tâd ni o fŷsg ei dylwyth, am nad oes iddo fâb? [d] dod i ni feddiant ym mŷsg brodyr ein tâd.

d Jos. 17. 4. 5 ¶ A dûg Moses eu hawl hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

c Pen. 36. 2. 6 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foses, gan ddywedyd,

f Deut. 3. 27. a 32. 49. a 34. 1. g Pen. 20. 24, 28. a 31. 2. Deut. 10. 6. h Pen. 20. 12, 24. Deut. 1. 37. Sal. 106. 32. i Ecsod. 17. 7. * *Meribah.* k Pen. 16. 22. Heb. 12. 9. l 2 Cron. 1. 10. m 1 Bren. 22. 17. Zech. 10. 2. Mat. 9. 36. Mar. 6. 34. n Gen. 41. 38. Barn. 3. 10. a 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18. o Deut. 34. 9. p Edrych Pen. 11. 17, 28. 1 Sam. 10. 6, 9. 2 Bren. 2. 15. q Edrych Jos. 9. 14. Barn. 1. 1. a 20. 18. 1 Sam. 23. 9. a 30. 7. r Ecsod. 28. 30.

7 Y mae merched Salphaad yn dywedyd yn union: [f] gan roddi, dyro iddynt feddiant etifeddiaeth ym mŷsg brodyr eu tâd; [g] trosa iddynt etifeddiaeth eu tâd.

8 Llefara hefyd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan fyddo marw un, ac heb fâb iddo, troswch ei etifeddiaeth ef i'w ferch.

9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.

10 Ac oni *bydd* brodyr iddo, yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frodyr ei dâd.

11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dâd, yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w gâr nesaf iddo o'i dylwyth: a meddianned *hwnnw* hi: a bydded *hyn* i feibion Israel yn ddeddf farnedig, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foses.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, [k] Dring i'r mynydd Abarim hwn, a gwêl y tîr a roddais i feibion Israel.

13 Ac wedi it' ei weled, tithau a gesglir at dy bobl, fel y casglwyd [h] Aaron dy frawd.

14 Canys yn anialwch Sin, wrth gynnen y gynnulleidfa, [l] y gwrthryfelasoch yn erbyn fy ngair, i'm sancteiddio wrth y dwfr yn eu golwg hwynt: dymma [i] ddwfr * cynnen Cades yn anialwch Sin.

15 ¶ A llefarodd Moses wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 Gosoded yr ARGLWYDD, [k] Duw ysbrydion pob cnawd, un ar y gynnulleidfa,

17 [l] Yr hwn a elo allan o'u blaen hwynt, [n] ac a ddelo i mewn o'u blaen hwynt, ar hwn a'u dygo hwynt allan, ac a'u dygo hwynt i mewn: fel na byddo cynnulleidfa 'r ARGLWYDD [m] fel defaid ni *byddo* bugail arnynt.

18 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foses, Cymmer attat Josua fâb Nun, y gŵr [n] *y mae* 'r ysbryd ynddo, a [o] gosod dy law arno;

19 A dôd ef i sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa: a dôd orchymmyn iddo ef yn eu gŵydd hwynt.

20 A [p] dôd o'th ogoniant di arno ef, fel y gwrandawo holl gynnulleidfa meibion Israel *arno:*

21 A [q] safed ger bron Eleazar yr offeiriad, yr hwn a ofyn gyngor drosto ef, [r] yn ôl barn Urim, ger bron yr ARGLWYDD: wrth ei air ef yr ânt allan, ac wrth ei air ef y deuant i mewn; efe a holl feibion Israel gyd âg ef, a'r holl gynnulleidfa.

22 A gwnaeth Moses megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD iddo, ac a gymerodd Josua, ac a barodd iddo sefyll

ger

2553. ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa.

23 Ac efe a ofodedd ei ddwylaw arno, ac a rôdd orchymmyn iddo, megis y llefarasai 'r ARGLWYDD trwy law Moſes.

PEN. XXVIII.

1 Bod yn rhaid cadw offrymmau. 3 Yr poeth-offrwm gwaſtadol. 9 Yr offrwm ar y Sabboth, 11 ar y lloërau newydd, 16 ar y Pâſg, 26 yn nŷdd y blaen-ffrwythau.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Gwiliwch am offrymmu i mi fy offrwm, [a] a'm bara i'm hebyrth tanllyd o arogl *peraidd, yn eu tymmor.

3 A dywed wrthynt, [b] Dymma 'r aberth tanllyd a offrymmwch i'r ARGLWYDD; dau oen blwyddiaid perffeithgwbl †bob dŷdd, yn boeth-offrwm gwaſtadol.

4 Un oen a offrymmi di y borau, a'r oen arall a offrymmi di ‡yn yr hwyr;

5 A [c] degfed ran Epha o beillied [d] yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd ran [e] Hin o olew coethedig.

6 *Dymma* 'r poeth-offrwm gwaſtadol [f] a *wnaed ym mynydd Sinai, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 A'i ddïod-offrwm *fydd* bedwaredd ran Hin gyd â phob oen: [g] pâr dywallt y ddïod grêf yn ddïod-offrwm i'r ARGLWYDD yn y cyſſegr.

8 Yr ail oen a offrymmi yn yr hwyr: megis bwyd-offrwm y borau, a'i ddïod-offrwm, yr offrymmi ef, yn aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

9 ¶ Ac ar y dŷdd Sabboth, dau oen blwyddiaid perffeithgwbl, a dwy ddegfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, a'i ddïod-offrwm.

10 *Dymma* boeth-offrwm pob Sabboth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i ddïod-offrwm.

11 ¶ Ac [h] ar ddechrau eich miſoedd yr offrymmwch, yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fuſtych ieuainge, ac un hwrdd, *a* ſaith oen blwyddiaid perffeithgwbl:

12 A thair degfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd â phob buſtach; a dwy ddegfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd â phob hwrdd:

13 A phob yn ddegfed ran o beillied, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy olew, gyd â phob oen, yn offrwm poeth, o arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

14 A'u ddïod-offrwm fydd hanner Hin gyd â buſtach, a thrydedd ran Hin gyd â hwrdd, a phedwaredd ran Hin o wîn gyd ag oen: dymma boeth-offrwm mîs yn ei fis, trwy miſoedd y flwyddyn.

15 Ac un bŵch geifr *fydd* yn bêch-âberth i'r ARGLWYDD; heb law'r gwaſtadol boeth-offrwm, yr offrymmir ef a'i ddïod-offrwm.

16 ¶ [i] Ac yn y mîs cyntaf, ar y pedwerydd dŷdd ar ddêg o'r mîs, *y bydd* Pâſg yr ARGLWYDD.

17 Ac ar y pymthegfed dŷdd o'r mîs hwn *y bydd* yr wŷl: ſaith niwrnod y bwyttâir bara croyw.

18 Ar [k] y dŷdd cyntaf *y bydd* cymmanfa ſanctaidd, na wnewch ddim caeth-waith *ynddo.*

19 Ond offrymmwch yn aberth tanllyd, *a* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fuſtych ieuainge, ac un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid: [l] byddant gennych yn berffeithgwbl.

20 Eu bwyd-offrwm hefyd fydd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran gyd a buſtach, a dŵy ddegfed ran gyd â hwrdd, a offrymmwch chwi.

21 Bob yn ddegfed ran yr offrymmwch gyd â phob oen, o'r ſaith oen:

22 Ac un bŵch yn bêch-aberth, i wneuthur cymmod droſoch.

23 Heb law poeth-offrwm y borau, yr hwn *ſydd* boeth-offrwm gwaſtadol, yr offrymmwch hyn.

24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob* dŷdd o'r ſaith niwrnod, fwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

25 Ac ar y ſeithfed dŷdd, cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi, dim caeth-waith ni's gwnêwch.

26 ¶ Ac [m] ar ddŷdd eich blaen-ffrwythau, pan offrymmoch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD, wedi eich wythnoſau; cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi; dim caeth-waith ni's gwnêwch.

27 Ond offrymmwch ddau fuſtach ieuainge, un hwrdd, a ſaith oen blwyddiaid, yn boeth-offrwm, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

28 A *bydded* eu bwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran gyd â phob buſtach, dŵy ddegfed ran gyd â phob hwrdd:

29 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r ſaith oen;

30 Un bŵch geifr i wneuthur cymmod droſoch.

31 Heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, yr offrymmwch *hyn:* ([n] byddant gennych yn berffeithgwbl) ynghŷd a'u ddïod-offrwm.

PEN. XXIX.

1 Yr offrymmau ar ŵyl yr udgyrn, 7 Ar y dŷdd y cuſtuddiant eu heneidiau, 13 Ac ar ŵyth niwrnod gŵyl y pebyll.

AC yn y ſeithfed mîs, ar y *dŷdd* cyntaf o'r mîs, y bydd i chwi gymmanfa ſanctaidd, dim caeth-waith ni's gwnêwch: [a] dŷdd i ganu udgyrn fydd efe i chwi.

2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un buſtach ieuange, un hwrdd, ſaith o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl:

3 A'u bwyd-offrwm o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran gyd â buſtach, a dŵy ddegfed ran gyd â hwrdd;

4 Ac un ddegfed ran gyd â phob oen, o'r ſaith oen.

5 Ac un bŵch geifr yn bêch-aberth, i wneuthur cymmod droſoch:

6 Heb law [b] poeth-offrwm y mîs, a'i fwyd-offrwm, a'r [c] poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'u ddïod-offrwm hwynt, wrth eu defod hwynt, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 ¶ Ac [d] ar y degfed *dŷdd* o'r ſeithfed mîs hwn, cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau: dim gwaith ni's gwnêwch *ynddo.*

8 Ond offrymmwch boeth-offrwm i'r ARGLWYDD yn arogl peraidd, un buſtach jeuange, un hwrdd, ſaith oen blwyddiaid: [e] byddant berffeithgwbl gennych.

9 A'u bwyd-offrwm fydd o beillied wedi ei

2553.
[i] Adn. 31. Pen. 29. 8.
[a] Lef. 3. 11. a 21. 6, 8. Mal. 1. 7, 12.
* Heb. *Fy llonyddwch.*
[b] Ecſod. 29. 38.
† Heb. *mewn diwrnod.*
‡ Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
[c] Ecſod. 16. 36. Pen. 15. 4.
[d] Lef. 2. 1.
[e] Ecſod. 29. 40.
[f] Edrych Amos 5. 25.
* Neu, *ordeiniwyd.*
[g] Ecſod. 29. 42.
[h] 1 Sam. 20. 5.
[i] Ecſod. 12. 18. Lef. 23. 5. Pen. 9. 3. Deut. 16. 1.
[k] Ecſod. 12. 16. Lef. 23. 7, 8.
[l] Pen. 29. 8.
[m] Ecſod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 10. Deut. 16, 10.
[n] Adn. 19.
[a] Lef. 23, 24.
[b] Pen. 28, 11.
[c] Pen. 28, 3.
[d] Lef. 16, 29. a 23, 27.
[e] Pen. 28, 19.

ei

2553. ei gymmyſgu trwy olew, tair degfed ran gyd â buſtach, a dŵy ddegfed ran gyd â hwrdd:

10 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r ſaith oen;

11 Un bŵch geifr yn bêch-aberth, heb law [f] pêch-aberth y cymmod, a'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'u diod-offrymmau.

[f] Lef. 16. 3, 5.

[g] Lef. 23. 33. 12 ¶ Ac [g] ar y pymthegfed dŷdd o'r ſeithfed mîs, cymmanfa ſanctaidd fydd i chwi; dim caeth-waith ni's gwnewch; eithr cedwch ŵyl i'r ARGLWYDD ſaith niwrnod.

[h] Ezra 3. 4. 13 Ac [h] offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD, tri ar ddêg o fuſtych jeuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid; byddant berffeithgwbl.

14 A'u bwyd-offrwm fydd o beillied wedi ei gymmyſgu trwy olew, tair degfed ran gyd â phob buſtach, o'r tri buſtach ar ddêg: dŵy ddegfed ran gyd â phob hwrdd, o'r ddau hwrdd:

15 A phob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r pedwar oen ar ddêg.

16 Ac un bŵch geifr yn bêch-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol; ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

17 ¶ Ac ar yr ail dŷdd *yr offrymmwch* ddeuddeng muſtach jeuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl:

18 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, [i] wrth y ddefod:

[i] Pen. 28. 7, 14. Ad. 3, 4, 9, 10.

19 Ac un bŵch geifr yn bêch-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'u diod-offrymmau.

20 ¶ Ac ar y trydydd dŷdd, un buſtach ar ddêg, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl:

21 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd a'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, [k] wrth y ddefod,

[k] Ad. 18.

22 Ac un bŵch geifr yn bêch-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

23 ¶ Ac ar y pedwerydd dŷdd, deng muſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl.

24 Eu bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

25 Ac un bŵch geifr yn bêch-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dŷdd, nâw buſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl.

27 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

28 Ac un bŵch yn bêch-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

29 ¶ Ac ar y chweched dŷdd, ŵyth o fuſtych, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl:

30 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bŵch yn bêch-aberth, heb law'r poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y ſeithfed dŷdd, ſaith o fuſtych, dau hwrdd, pedwar ar ddêg o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl. 2553.

33 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth eu defod:

34 Ac un bŵch yn bêch-aberth, heb law 'r poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

[l] Lef. 23. 36. 35 ¶ Ar yr wythfed dŷdd, [l] uchel ŵyl fydd i chwi; dim caeth-waith ni's gwnêwch *ynddo*.

36 Ond offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD, un buſtach, un hwrdd, ſaith o ŵyn blwyddiaid perffeithgwbl:

37 Eu bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd â'r buſtach, a chyd â'r hwrdd, a chyd â'r ŵyn *fydd* yn ôl eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bŵch yn bêch-aberth, heb law'r poeth-offrwm gwaſtadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

‡ Neu, *offrymmwch.* [m] Lef. 7, 11, 16. 39 Hyn a ‡ wnêwch i'r ARGLWYDD ar eich gŵyliau, heb law eich [m] addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd â'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau diod, a'ch offrymmau hedd.

40 A dywedodd Moſes wrth feibion Iſrael yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

PEN. XXX.

Chwefr. 19. P. 1 *Na ellir torri addunedau, 3 ond adduned morŵyn ieuangc, 6 gwraig ŵrieg, 9 gwraig weddw, a'r yſgaredig.*

A Llefarodd Moſes wrth bennaethiaid llwythau meibion Iſrael, gan ddywedyd, Dymma 'r peth a orchymynnodd yr ARGLWYDD.

[a] Deut. 23. 21. Preg. 5. 4. 2 [a] O's adduneda gŵr adduned i'r ARGLWYDD, neu dyngu llŵ gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun, na haloged ei air, gwnaed yn ôl yr hyn oll a ddêl allan o'i enau.

3 Ac o's adduneda benyw adduned i'r ARGLWYDD, a'i rhwymo *ei hun* â rhwymedigaeth yn nhŷ ei thâd, yn ei hieuenctid:

4 A chlywed o'i thâd ei hadduned a'i rhwymedigaeth, yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thâd wrthi: yna ſafed ei holl addunedau; a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid a ſaif.

5 Ond o's ei thâd a bâr iddi dorri, ar y dŷdd y clywo efe: o'i holl addunedau, a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni ſaif *un:* a maddau 'r ARGLWYDD iddi, o achos mai ei thâd a barodd iddi dorri.

† Heb. *oedd ei haddunedau arni.* 6 Ac o's hi oedd yn eiddo gŵr, pan † addunedodd, neu pan lefarodd o'i gwefuſau beth a rwymo ei henaid hi,

7 A chlywed o'i gŵr, a thewi wrthi y dŷdd y clywo: yna ſafed ei haddunedau; a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid a ſafant.

8 Ond o's ei gŵr ar y dŷdd y clywo a bâr iddi dorri, efe a ddiddymma ei hadduned, yr hwn *fydd* arni, a thraethiad ei gwefuſau yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid; a'r ARGLWYDD a faddau iddi.

9 Ond adduned y weddw, a'r yſgaredig, yr hyn oll a rwymo hi ar ei henaid a ſaif arni.

10 Ond o's *yn* nhŷ ei gŵr yr addunedodd, neu y rhwymodd hi rwymedigaeth ar ei henaid trwy lŵ;

2553. 11 A chlywed o'i gŵr, a thewi wrthi, heb beri iddi dorri, yna ſafed ei holl addunedau; a phob rhwym a rwymodd hi ar ei henaid a ſaif.

12 Ond o's ei gŵr gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt y dydd y clywo; ni ſaif dim a ddaeth allan o'i gwefuſau, o'i haddunedau, ac o rwymedigaeth ei henaid; ei gŵr a'u diddymmodd hwynt, a'r ARGLWYDD a faddau iddi.

13 Pob adduned a phob rhwymedigaeth llŵ, i gyſtuddio 'r enaid, ei gŵr a'i cadarnhâ, a'i gŵr a'i diddymma.

14 Ac o's ei gŵr gan dewi a daw wrthi o ddydd i ddydd, yna y cadarnhaodd efe ei holl addunedau, neu ei holl rwymedigaethau y rhai *oedd* arni; cadarnhaodd hwynt, pan dawodd wrthi, y dydd y clybu efe *hwynt*.

15 Ac o's efe gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt wedi iddo glywed; yna efe a ddŵg ei hanwiredd hi.

16 Dymma 'r deddfau a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, rhwng gŵr a'i wraig, a rhwng tâd a'i ferch, yn ei hieuenctid, *yn* nhŷ ei thâd.

PEN. XXXI.

Chweſr. 20. B. 1 *Yſbeilio 'r Midianiaid a llâdd Balaam.* 13 *Moſes yn ddig wrth y ſwyddogion am gadw 'r gwragedd yn fyw.* 19 *Pa fâdd y glanhâir y milwŷr, a'u carcharorion, a'u hyſglyfaeth:* 25 *Y môdd y mae rhannu 'r yſbail.* 48 *Yr offrwm ewyllyſgar i dryſordy 'r Arglwydd.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

a Pen. 25. 17. 2 a Dial feibion Iſrael ar y Midianiaid; wedi *hynny* b ti a geſglir at dy bobl.

b Pen. 27. 13. 3 A llefarodd Moſes wrth y bobl, gan ddywedyd, Arfogwch o honoch wŷr i'r rhyfel, ac ânt yn erbyn Midian, i roddi dial yr ARGLWYDD ar Fidian.

* Heb. *Mil o lwyth, mil o lwyth.* 4 * Mil o bob llwyth, o holl lwythau Iſrael, a anfonwch i'r rhyfel.

5 A rhoddaſant o filoedd Iſrael fil o *bob* llwyth, *ſef* deuddeng mil, o rai wedi eu harfogi i'r rhyfel.

c Pen. 10. 9. 6 Ac anfonodd Moſes hwynt i'r rhyfel, mil o *bob* llwyth; hwynt a Phinees mâb Eleazar yr offeiriad *a anfonodd efe* i'r rhyfel a dodrefn y cyſſegr, a'r c udgyrn i udganu yn ei lâw:

d Deut. 20. 13. Barn. 21. 11. 1 Sam. 27. 9. 1 Bren. 11. 15, 16. e Edrych Barn. 6. 1, 2, 33. f Joſ. 13. 21. g Joſ. 13. 22. h Deut. 20. 14. 7 A hwy a ryfelaſant, yn erbyn Midian, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, ac d a laddaſant e bob gwrryw.

8 Brenhinoedd Midian hefyd a laddaſant hwy, gyd â'u lladdedigion *eraill*, ſef f Efi, a Recem, a Sur, a Hur, a Reba, pum brenhin Midian; g Balaam hefyd mâb Beor a laddaſant hwy â'r cleddyf.

9 Meibion Iſrael a ddaliaſant hefyd yn garcharorion wragedd Midian, a'u plant, ac a yſbeiliaſant eu holl anifeiliaid hwynt, a'u holl dda hwynt, a'u holl olud hwynt.

10 Eu holl ddinaſoedd hefyd trwy eu trigfannau, a'u holl dyrau a loſgaſant â thân.

11 A h chymmeraſant yr holl yſbail, a'r holl gaffaeliad, o ddŷn, ac o anifail.

12 Ac a ddygaſant at Foſes, ac at Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleidfa meibion Iſrael, y carcharorion, a'r caffaeliad, a'r yſbail, i'r gwerſyll, yn rhoſydd Moab, y rhai *ydynt* wrth yr Jorddonen ar gyfer Jericho.

13 ¶ Yna Moſes ac Eleazar yr offeiriad, a holl bennaduriaid y gynnulleidfa, a aethant i'w cyfarfod hwynt o'r tu allan i'r gwerſyll. 2553.

14 A digiodd Moſes wrth ſwyddogion y fyddin, capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd, y rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.

15 A dywedodd Moſes wrthynt, A adawſoch chwi i bob benyw yn fyw? i Edrych Deut. 20. 13.

16 Wele k hwynt trwy l air Balaam a baraſant i feibion Iſrael wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD yn achos Peor, a m bu plâ ynghynnulleidfa 'r ARGLWYDD. 1 Sam. 15. 3. k Pen. 25. 2. l Pen. 24. 14. 2 Pedr 2. 15. m Pen. 25. 9.

17 Am hynny n lleddwch yn awr bob gwrryw o blentyn, a lleddwch bob benyw a fu iddi a wnaeth â gŵr, trwy orwedd gyd ag * ef. n Barn. 21. 11. * Heb. *Gwrryw.*

18 A phob plentyn o'r benywaid y rhai ni bu iddynt a wnaethant â gŵr, cedwch yn fyw i chwi. o Pen. 5. 2.

19 Ac o arhoſwch chwithau o'r tu allan i'r gwerſyll ſaith niwrnod: pob un a laddodd ddŷn, a p phob un a gyffyrddodd wrth laddedig, ymlanhêwch y trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd chwi a'ch carcharorion. p Pen. 19. 11, &c.

20 Pob gwiſg hefyd, a phob dodrefnyn croen, a phob gwaith o *flew* geifr, a phob lleſtr pren, a lanhêwch chwi.

21 ¶ A dywedodd Eleazar yr offeiriad wrth y rhyfelwŷr, y rhai a aethant i'r rhyfel, Dymma ddeddf y gyfraith, a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

22 Yn unig yr aur, a'r arian, y prês, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm:

23 Pob dim a ddioddefo dân, a dynnwch trwy 'r tân, a glân fydd; ac etto ete a lanheir q â'r dwfr neilduaeth a'r hyn oll ni ddioddefo dân, tynnwch trwy 'r dwfr *yn unig*. q Pen. 19. 9, 17.

24 A golchwch eich gwiſgoedd ar y ſeithfed dydd, a glân fyddwch, ac wedi hynny deuwch i'r gwerſyll.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

26 Cymmer nifer yr yſbail * a gaed, o ddŷn ac o anifail, ti ac Eleazar yr offeiriad, a phennau-cenedl y gynnulleidfa. * Heb. *o'r gaethglud.*

27 A r rhanna 'r caffaeliad yn ddwy ran, rhwng y rhyfelwŷr a aethant i'r filwriaeth, a'r holl gynnulleidfa. r Joſ. 22. 8. 1 Sam. 30. 24.

28 A chyfod deyrnged i'r ARGLWYDD gan y rhyfelwŷr y rhai a aethant allan i'r filwriaeth: s un enaid o *bob* pum cant o'r dynion, ac o'r eidionnau, ac o'r aſynnod, ac o'r defaid. s Edrych Pen. 18. 26. a Ad. 30, 47.

29 Cymmerwch *hyn* o'u hanner hwynt a dyro i Eleazar yr offeiriaid, yn ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD.

30 Ac o hanner meibion Iſrael y cymmeri un rhan o *bob* dêg a deugain, o'r dynion, o'r eidionnau, o'r aſynnod, ac o'r ‡ defaid, *ac* o bob anifail, a dôd hwynt i'r Lefiaid, t y rhai ydynt yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD. ‡ Neu, *geifr*, neu, *praidd.* t Pen. 3. 7, 8, 25, 31, 36.

31 A gwnaeth Moſes ac Eleazar yr offeiriad, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes.

32 A'r caffaeliad *ſef* gweddill yr yſbail, yr hon a ddygaſai pobl y filwriaeth, oedd chwê chan mil, a phymtheg a thrugain o filoedd o ddefaid,

33 A deuddeg a thrugain mil o eidionnau.

34 Ac un fil a thrugain o aſynnod,

35 Ac o ddynion, o fenywaid ni buaſai iddynt a wnaetſſant â gŵr, trwy orwedd gyd ag ef, ddeuddeng mil ar hugain o eneidiau.

36 A'r

2553. 36 A'r hanner, *ſef* rhan y rhai a aethant i'r rhyfel, oedd o rifedi defaid dri chan mîl, a dŵy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phum cant.

37 A theyrnged yr ARGLWYDD o'r defaid oedd chwe chant a phymtheg a thrugain.

38 A'r eidionnau *oedd* un fil ar bymtheg ar hugain; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg a thrugain.

39 A'r aſynnod *oedd* ddeng mîl ar hugain a phum cant; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* un a thrugain.

40 A'r dynion *oedd* un fil ar bymtheg; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg enaid ar hugain.

41 A Moſes a rôdd deyrnged offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD i Eleazar yr offeiriad, [u] megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[u] Edrych Pen. 18. 8, 19.

42 Ac o ran meibion Iſrael, yr hon a rannaſai Moſes oddi wrth y milwŷr,

43 (Sef rhan y gynnulleidfa o'r defaid, oedd dri chan mîl, a dŵy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phum cant:

44 Ac o'r eidionnau, un fil ar bymtheg ar hugain:

45 Ac o'r aſynnod, deng mîl ar hugain a phum cant:

46 Ac o'r dynion, un fil ar bymtheg:)

47 Ie cymmerodd Moſes o hanner meibion Iſrael, un rhan o *bob* dêg a deugain, o'r dynion ac o'r anifeiliaid, ac a'u rhoddes hwynt i'r Leſiaid oedd yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

48 ¶ A'r ſwyddogion y rhai *oedd* ar filoedd y llu, a ddaethant at Foſes, *ſef* capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd:

49 A dywedaſant wrth Foſes, Dy weiſion a gymmeraſant nifer y gwŷr o ryſel a *roddaiſt* dan ein dwylaw ni, ac nid oes ŵr yn eiſiau o honom.

50 Am hynny yr ydym yn offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, pob un yr hyn a gafodd, yn offeryn aur, yn gadwynau, yn freichledau, yn fodrwyau, yn gluſtdlyſau, ac yn dorchau, i wneuthur cymmod dros ein heneidiau ger bron yr ARGLWYDD.

51 A chymmerodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad, yr aur ganddynt; y dodrein gweithgar oll.

52 Ac yr ydoedd holl aur yr offrwm dyrchafael, yr hwn a offrymmaſant i'r ARGLWYDD, oddi wrth gapteniaid y miloedd, ac oddi wrth gapteniaid y cantoedd, yn un fil ar bymtheg, ſaith gant, a dêg a deugain o ſiclau.

[x] Deut. 20. 14.

53 ([x] Yſbeiliaſai 'r gwŷr o ryſel, bob un iddo ei hun.)

54 A chymmerodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad, yr aur gan gapteniaid y miloedd a'r cantoedd, ac a'i dygaſant i babell y cyfarfod, yn goffadwriaeth dros feibion Iſrael, ger bron yr ARGLWYDD.

PEN. XXXII.

Chwefr. ac. P.

1 *Y Reubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu hetifeddiaeth y tu hwnt i'r Iorddonen.* 6 *Moſes yn eu ceryddu hwynt.* 16 *Hwythau yn cynnyg iddo ef ammodau wrth ei ſôdd.* 33 *Moſes yn rhoddi iddynt y wlâd.* 39 *Hwythau yn ei goreſgyn hi.*

[a] Pen. 21. 32.

AC yr ydoedd anifeiliaid lawer i feibion Reuben, a llawer jawn i feibion Gad: a gwelſant dîr [a] Jazer, a thîr Gilead, ac wele 'r lle yn lle *da* i anifeiliaid. 2553.

2 A meibion Gad, a meibion Reuben a ddaethant, ac a ddywedaſant wrth Foſes, ac wrth Eleazar yr offeiriad, ac wrth bennaduriaid y gynnulleidfa, gan ddywedyd,

3 Ataroth, a Dibon, a Jazer, a [b] Nimrah, a Heſbon, ac Elealeh, a [c] Sebam, a Nebo, a [d] Beon,

[b] Ad. 36. *Bethnimrah.* [c] Ad. 38. *Sibmah.* [d] Ad. 38. *Baalmeon.*

4 *Sef* y tîr [e] a darawodd yr ARGLWYDD o flaen cynnulleidfa Iſrael, tîr i anifeiliaid yw efe, ac *y mae* i'th weiſion anifeiliaid.

[e] Pen. 21, 24, 34.

5 A dywedaſant, O's cawſon ffafr yn dy olwg, rhodder y tîr hwn i'th weiſion yn feddiant: na phâr i ni fyned dros yr Jorddonen.

6 ¶ A dywedodd Moſes wrth feibion Gad, ac wrth feibion Reuben, A â eich brodyr i'r rhyfel, ac a eiſteddwch chwithau yma?

7 A pha ham y † digalonnwch feibion Iſrael rhag myned troſodd i'r tîr a rôdd yr ARGLWYDD iddynt?

† Heb. *torrwch galon meibion,* &c.

8 Felly y gwnaeth eich tadau, [f] pan anfonais hwynt o Gades Barnea [g] i edrych y tîr.

[f] Pen. 13, 3. [g] Deut. 1, 22.

9 Canys [h] aethant i fynu hyd ddyffryn Eſcol, a gwelſant y tîr, a digalonnaſant feibion Iſrael, rhag myned i'r tîr a roddaſai 'r ARGLWYDD iddynt.

[h] Pen. 13, 24.

10 Ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD y dŷdd hwnnw, ac efe a dyngodd, gan ddywedyd,

11 [i] Diau na chaiff yr un o'r dynion a ddaethant i fynu o'r Aipht, o fâb ugain mlwydd ac uchod, weled y tîr a addewais trwy lŵ i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, am [k] na chyflawnaſant *wneutbur* ar fy ôl i:

[i] Pen. 14, 28, 29. Deut. 1, 35. [k] Pen. 14, 24, 30.

12 Ond Caleb mâb Jephunneh y Ceneziad, a Joſua mâb Nun; canys cyflawnaſant *wneutbur* ar ôl yr ARGLWYDD.

13 Ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſrael, a gwnaeth iddynt grwydro yn yr anialwch ddeugain mlynedd; nes darfod yr holl oes a wnaethai ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD.

14 Ac wele chwi a godaſoch yn lle eich tadau, yn gynnyrch dynion pechadurus, i 'chwanegu ar angerdd llîd yr ARGLWYDD wrth Iſrael.

15 O's dychwelwch oddi ar ei ôl ef, yna efe a âd y bobl etto yn yr anialwch, a chwi a ddinyſtriwch yr holl bobl hyn.

16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant, Corlannau defaid a adeiladwn ni yma i'n hanifeiliaid, a dinaſoedd i'n plant.

17 A [l] ni a ymarfogwn yn fuan o flaen meibion Iſrael, hyd oni ddygom hwynt i'w lle eu hun: a'n plant a arhoſant yn y dinaſoedd caerog rhag trigolion y tîr.

[l] Joſua 4, 13.

18 [m] Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes i feibion Iſrael berchennogi bob un ei etifeddiaeth.

[m] Joſua 22, 2.

19 Hefyd nid etifeddwn ni gyd â hwynt o'r tu hwnt i'r Jorddonen, ac oddi yno allan; am ddyfod ein hetifeddiaeth i ni o'r tu yma i'r Jorddonen, tu a'r dwyrain.

20 ¶ A [n] dywedodd Moſes wrthynt, O's gwnêwch y peth hyn, o's ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD;

[n] Deut. 3, 18.

21 O's â pob un o honoch dros yr Jorddonen yn arfog o flaen yr ARGLWYDD nes iddo yrru ymmaith ei elynion o'i flaen;

Joſua 1, 13.

22 A [o] daroſtwng y wlâd o flaen yr ARGLWYDD,

[o] Deut. 3, 20.

Numeri Pen. 33.
MOR Y CAN
OLDIR.
Ascalon
Gaza
Y PHILISTIAID
Tahath
Rhinocorura
Borhaphu
Maeloth
Tara
Michca
DELTA
YR
AIPHT
Tanis
Setriun
Polusium
Casius
Magdolum
Tyn Sirbon
Ramesse
GWLAD GOSHEN
Scena
Succoth
Etham
Heroun
Bubastus
Nilus
Phagroriopolis
Pitom
Migdol
Pihahiroth
Lacopolis neu Babilon yn yr Aipht
Baal Zephon neu Clysma
Heliopolis
MEMPHIS
Mara
Elim
Wiliy mor
Sin
Horyb
Ariabvch Sin
Tophca
Alus
Rephidim
Midiam
Tor
AIPHT
Y MOR COCH
ynys Meroe
Nilus
THEBAIS
Milltiroedd
0 10 20 30 40 50 60
31
30
29
28
1 0
2 0
3 0

3 0
4 0
5 0
6 0
YR AMORIAID
Jericho
Shittim
Heshbon
Gilgal
Ascalon
GWLAD CANAAN
Rhoryd Moab
Abarim
Fisgah
Beer-Elim
Gaza
Caersalem
Bamoth
Hebron
Ar
Almon diblathaim
Bethlem
Y PHILISTIAID
Y MORMARW
Y MIDIANIAID
Saphor
Cehelatha
Libna
Arialwch Ceilemoch
Y MOABLIAID
Rimon Parez
Rissa
YR EDOMIAID
Dibon-gad
Rithma
Arialwch
Aron Zared
Zared
Moseroth
Hor
Hasmona
Obroth
Ije Abarim
Paran
Punon
Petra
Horgidgad
Cadis
Elath
Ezion gaber
MOR ELATH
TEITHIAU PLANT
ISRAEL YN YR
ANIALWCH
Rhodd Wm IONES Esq. FRS
Jr CYMRU.

N. Hill Sculp.

2553. GLWYDD, yna wedi hynny y cewch ddychwelyd, ac y byddwch dïeuog ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron Iſrael: a
p Deut. 3. 12, 15, 16. Joſua 1. 15, a 13. 8. bydd p y tîr hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen yr ARGLWYDD.

23 Ond o's chwi ni wnâ fel hyn, wele pechu yr ydych yn erbyn yr ARDLWYDD; a gwybyddwch y goddiwedda eich pechod chwi.

24 Adeiledwch i chwi ddinaſoedd i'ch plant, a chorlannau i'ch defaid, a gwnêwch yr hyn a ddaeth allan o'ch genau.

25 A llefarodd meibion Gad, a meibion Reuben wrth Foſes, gan ddywedyd, Dy weiſion a wnânt megis y mae fy arglwydd yn gorchymmyn.

26 Ein plant, ein gwragedd, ein hanifeiliaid, a'n holl yſgrubliaid ſyddant yma, yn ninaſoedd Gilead.

q Joſua 4. 12. 27 q A'th weiſion a ânt drosodd o flaen yr ARGLWYDD i'r rhyfel, pob un yn arfog i'r filwriaeth, megis y mae fy arglwydd yn llefaru.

r Joſua 1. 13. 28 A r gorchymynnodd Moſes i Eleazar yr offeiriad, ac i Joſua fâb Nun, ac i bennau-cenedl llwythau meibion Iſrael, o'u plegid hwynt.

29 A dywedodd Moſes wrthynt, O's meibion Gad a meibion Reuben a ânt dros yr Jorddonen gyd â chwi, pob un yn arfog i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD, a daroſtwng y wlâd o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt wlâd Gilead yn berchennogaeth.

30 Ac onid ânt drosodd gyd â chwi yn arfogion, cymmerant eu hetifeddiaeth yn eich mŷſg chwi yngwlâd Canaan.

31 A meibion Gad, a meibion Reuben a attebaſant, gan ddywedyd, Fel y llefarodd yr ARGLWYDD wrth dy weiſion, felly y gwnâwn ni.

32 Nyni a awn drosodd i dîr Canaan yn arfogion o flaen yr ARGLWYDD, fel
s Deut. 3. 12, Joſ. 13. 8. a 22. 4. *y byddo* meddiant ein hetiteddiaeth o'r tu yma i'r Jorddonen gennym ni.

33 A s rhôdd Moſes iddynt, *ſef* i feibion Gad, ac i feibion Reuben, ac i hanner llwyth Manaſſeh mâb Joſeph, t frenhiniaeth Sehon
t Pen. 21. 24, 33. brenhin yr Amoriaid, a brenhiniaeth Og
u Ad. 1, 3. brenhin Baſan, y wlâd a'i dinaſoedd ar hŷd y terſynau, *ſef* dinaſoedd y wlâd oddi amgylch.

Jazer.
x Ad. 3. *Nimrah.*
y Pen. 21. 27. 34 ¶ A meibion Gad a adeiladaſant Ddibon, ac Ataroth, ac Aroer,

z Edrych Ad. 3. 35 Ac Atroth, Sophan, a u Jaazer, a Jogbeah,

Joſua 23. 7. 36 ¶ A x Bethnimrah, a Betharan, dinaſoedd caerog; a chorlannau defaid.

a Gen. 50. 23. 37 A meibion Reuben y a adeiladaſant Heſbon, Elealeh, a Chiriathäim;

b Deut. 3. 12, 13, 15. 38 Nebo heſyd, a Baalmeon (z wedi troi eu henwau) a Sibmah: ac a enwaſant

c Deut. 3. 14. enwau ar y dinaſoedd a adeiladaſant.

Joſua 13. 30. 1 Cron. 2. 21, 22. 39 A meibion a Machir mâb Manaſſeh, a aethant i Gilead, ac a'i hennillaſant hi, ac a yrraſant ymmaith yr Amoriaid oedd ynddi.

40 A b rhôdd Moſes Gilead i Fachir fâb Manaſſeh, ac eſe a drigodd ynddi.

‡ *Trefydd.* *Jair.* d Barn. 10. 4. 1 Bren. 4. 13. 41 Ac aeth c Jair mâb Manaſſeh, ac a ennillodd eu pentrefydd hwynt, ac a'u galwodd hwynt ‡ d Hafoth Jair.

42 Ac aeth Nobah, ac a ennillodd Genath a'i phentrefydd, ac a'i galwodd ar ei enw ei hun, Nobah.

PEN. XXXIII.

1 *Dŵy daith a deugain yr Iſraeliaid.* 50 *Bod yn rhaid dinyſtrio'r Canaaneaid.*

DYmma deithiau meibion Iſrael, y rhai a ddaethant allan o dîr yr Aipht, yn eu lluoedd, dan lâw Moſes ac Aaron. 2553.

2 A Moſes a'ſgrifennodd eu mynediad hwynt allan yn ôl eu teithiau, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD: a dymma eu teithiau hwynt yn eu mynediad allan.

3 A hwy a a gychwynnaſant o Rameſes, a Ecſod. 12. 37. yn y mîs cyntaf, ar y pymthegfed dŷdd o'r mîs cyntaf: trannoeth wedi'r Pâſg yr aeth meibion Iſrael allan, b â llâw uchel yng- b Ecſod. 14. 8. olwg yr Aiphtiaid oll.

4 (A'r Aiphtiaid oedd yn claddu pob cyntaf-anedig, c y rhai a laddaſai'r ARGLWYDD yn eu mŷſg; d a gwnaethai'r ARGLWYDD farn yn erbyn eu duwiau hwynt hefyd.) c Ecſod. 12. 29. d Ecſod. 12. 12.

5 e A meibion Iſrael a gychwynnaſant o Rameſes, ac a werſyllaſant yn Succoth. a 18. 11. Eſay 19. 1.

6 A f chychwynnaſant o Succoth, a gwerſyllaſant yn Etham, yr hon *ſydd* ynghwrr yr anialwch. e Ecſod. 12. 37. f Ecſod. 13. 20.

7 A g chychwynnaſant o Etham, a throiſant dracheſn i Bi-hahiroth, yr hon *ſydd* o flaen Baal-Sephon; ac a werſyllaſant o flaen Migdol. g Ecſod. 14. 2.

8 A chychwynnaſant o Bi-hahiroth, ac h aethant trwy ganol y môr i'r anialwch, a cherddaſant daith tri diwrnod yn anialwch Etham, a gwerſyllaſant ym Marah. h Ecſod. 14. 22. a 15. 22, 23.

9 A chychwynnaſant o Farah, i a daethant i Elim: ac yn Elim *yr ydoedd* deuddeg o ffynhonnau dwfr, a dêg a thrugain o balmwŷdd; a gwerſyllaſant yno. i Ecſod. 15. 27.

10 A chychwynnaſant o Elim, a gwerſyllaſant wrth y môr côch.

11 A chychwynnaſant oddi wrth y môr côch, a k gwerſyllaſant yn anialwch Sin. k Ecſod. 16. 1.

12 Ac o anialwch Sin y cychwynnaſant, ac y gwerſyllaſant yn Nophcah.

13 A chychwynnaſant o Ddophcah, a gwerſyllaſant yn Alus.

14 A chychwynnaſant o Alus, a l gwerſyllaſant yn Rephidim; lle nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed. l Ecſod. 17. 1.

15 A m chychwynnaſant o Rephidim, a gwerſyllaſant yn anialwch Sinai. m Ecſod. 19. 1, 2.

16 A chychwynnaſant o anialwch Sinai, a gwerſyllaſant n yn ‡ Gibroth Hattaafah. n Pen. 11. 34. ‡ *Beddau'r blŷs.*

17 A o chychwynnaſant o Gibroth Hattaafah, a gwerſyllaſant yn Haſeroth. o Pen. 11. 35.

18 A chychwynnaſant a Haſeroth, a gwerſyllaſant yn p Rithmah. p 1 Mac. 5. 9.

19 A chychwynnaſant o Rithmah, a gwerſyllaſant yn Rimmon Pares.

20 A chychwynnaſant o Rimmon Pares, a gwerſyllaſant yn Libnah. *Dathema.*

21 A chychwynnaſant o Libnah, a gwerſyllaſant yn Riſſah.

22 A chychwynnaſant o Riſſah, a gwerſyllaſant yn Gelathah.

23 A chychwynnaſant o Gehelathah, a gwerſyllaſant ym mynydd Sapher.

24 A chychwynnaſant o fynydd Sapher, a gwerſyllaſant yn Haradah.

25 A chychwynnaſant o Haradah, a gwerſyllaſant ym Maceloth.

26 A chychwynnaſant o Faceloth, a gwerſyllaſant yn Nhahath.

27 A chychwynnaſant o Dahath, a gwerſyllaſant yn Nhara.

28 A chychwynnaſant o Darah, a gwerſyllaſant ym Mithcah.

29 A

2553. 29 A chychwynnaſant o Fithcah, a gwerſyllaſant yn Haſmonah.

30 A chychwynnaſant o Haſmonah, a
q Deut. 10. 6. q gwerſyllaſant ym Moſeroth.

31 A chychwynnaſant o Foſeroth, a gwerſyllaſant ym Mene-Jaacan.

r 1 Mac. 5. 4. 32 A chychwynnaſant o r Fene-Jaacan, a
s Bean. Edrych Gen. 36. 27. s gwerſyllaſant yn Horhagidgad.

33 A chychwynnaſant o Horhagidgad, a gwerſyllaſant yn Jotbathah.

Deut. 10. 6. 34 A chychwynnaſant o Jotbathah, a gwerſyllaſant yn Ebronah.

1 Cron. 1. 42. 35 A chychwynnaſant o Ebronah, a gwerſyllaſant yn Eſion Gaber.

t Deut. 10. 7. 36 A chychwynnaſant o Eſion Gaber, a t gwerſyllaſant yn anialwch Sin, hwnnw yw Cades.

u Pen. 20. 1. 37 A u chychwynnaſant o Gades, a gwerſyllaſant ym mynydd Hor, ynghwrr tîr Edom.

x Pen. 20. 22. Pen. 20. 25. Deut. 10. 6. a 32. 50. 38 Ac x Aaron yr offeiriad a aeth i fynu i fynydd Hor, wrth orchymmyn yr ARGLWYDD, ac a fu farw yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn wedi dyfod meibion Iſrael allan o dîr yr Aipht, yn y pummed mîs, ar y *dŷdd* cyntaf o'r mis.

39 Ac Aaron *oedd* fâb tair blwydd ar hugain a chant pan fu farw ym mynydd Hor.

y Pen. 21. 1, &c. 40 A y brenhin Arad y Canaanead, yr hwn oedd yn trigo yn y dehau yn nhîr Canaan, a glybu o ddyfodiad meibion Iſrael.

z Pen. 21. 4. 41 A z chychwynnaſant o fynydd Hor, a gwerſyllaſant yn Salmonah.

a Pen. 21. 10. 42 A chychwynnaſant o Salmonah, a gwerſyllaſant ym Mhunon.

b Pen. 21. 11. 43 A chychwynnaſant o Bunon, a a gwerſyllaſant yn Oboth.

‡ Neu, *Carnedau Abarim.* 44 A b chychwynnaſant o Oboth, a gwerſyllaſant yn ‡ Ije Abarim, ar derfyn Moab.

45 A chychwynnaſant o Ije Abarim, a gwerſyllaſant yn Nibon Gad.

c Ezec. 6. 14. 46 A chychwynnaſant o Ddibon Gad, a gwerſyllaſant yn Almon c Diblathaim.

47 A chychwynnaſant o Almon Diblathaim, a gwerſyllaſant ym mynyddoedd Abarim o flaen Nebo.

d Pen. 22. 1. 48 A chychwynnaſant o fynyddoedd Abarim, a d gwerſyllaſant yn rhoſydd Moab, wrth yr Jorddonen ar gyfer Jericho.

‡ Neu, *Abel.* 49 A gwerſyllaſant wrth yr Jorddonen, o Feth Jeſimoth hyd ‡ e waſtadedd Sittim, yn rhoſydd Moab.

e Pen. 25. 1. Joſua 2. 1. 50 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, yn rhoſydd Moab wrth yr Jorddonen ar gyfer Jericho, gan ddywedyd,

f Deut. 7. 2. 51 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, f Gan eich bod chwi yn myned dros yr Jorddonen i dîr Canaan;

Joſua 11. 12. 52 g Gyrrwch ymmaith holl drigolion y tîr o'ch blaen, a dinyſtriwch eu holl luniau hwynt, dinyſtriwch hefyd eu holl

g Ecſod. 23. 24, 33. a 34. 13. Deut. 7. 2, 5. a 12. 3. ddelwau tawdd, a diſwynwch hefyd eu holl uchelfeydd hwynt.

53 A goreſgynnwch y tîr, a thrigwch ynddo: canys rhoddais y tîr i chwi i'w berchennogi.

h Pen. 26. 53. 54 h Rhennwch hefyd y tîr yn etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd wrth goelbren; i'r aml chwanegwch ei etifeddiaeth, ac i'r anaml prinhêwch ei etifeddiaeth; bydded eiddo *pob un y man* lle yr êl y coelbren allan iddo: yn ôl llwythau eich tadau yr etifeddwch.

55 Ac oni yrrwch ymmaith breſwylwŷr y tîr o'ch blaen, yna y bydd y rhai a weddillwch o honynt i yn gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain yn eich yſtlyſau, a blinant chwi yn y tîr y trigwch ynddo.

56 A bydd, megis yr amcenais wneuthur iddynt hwy, y gwnâf i chwi.

2553. i Joſua 23. 13. Barn. 2. 3. Edr. Ecſ. 23. 33.

PEN. XXXIV.

1 *Terfynau 'r wlâd.* 16 *Enwau 'r rhai a rannant y tîr.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymmyn i feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch chwi i dîr Canaan, (dymma 'r tîr a ſyrth i chwi yn etifeddiaeth, *ſef* gwlâd Canaan a'i therfynau.)

a Joſua 15. 1. b Gen. 14. 3. 3 A'ch a tu dehau fydd o anialwch Sin ger llaw Edom: a therfyn y dehau fydd i chwi, o gwrr b y môr heli, tu a'r dwyrain.

c Edrych Joſ. 15. 3. 4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r dehau i fynu Acrabbim, ac a â troſodd i Sin: a'i fynediad allan fydd o'r dehau i Gades Barnea, ac a â allan i c Haſar-Adar, a throſodd i Aſmon.

5 A'r terfyn a amgylchyna o Aſmon i afon yr Aipht, a'i fynediad ef allan a fydd tu a 'r ‡ gorllewin.

‡ Heb. *môr.* 6 A therfyn y gorllewin fydd y môr mawr i chwi, ſef y terfyn hwn fydd i chwi yn derfyn gorllewin.

7 A hwn fydd terfyn y gogledd i chwi, o'r môr mawr y tueddwch i fynydd Hor.

d 2 Bren. 14. 25. 8 O fynydd Hor y tueddwch nes dyfod d i Hamath, a mynediad y terfyn fydd i Sedad.

9 A'r terfyn a â allan tu a Ziphron, a'i ddiwedd ef fydd yn Haſar Enan; hwn fydd terfyn y gogledd i chwi.

10 A therfynwch i chwi yn derfyn y dwyrain, o Haſar Enan i Sepham.

11 Ac aed y terfyn i wared o Sepham i Ribla, ar du dwyrain Ain: a diſgynned y terfyn, ac aed hŷd † yſtlys môr Cinnereth tu a'r dwyrain.

† Heb. *yſgwydd.* 12 A'r terfyn a â i wared tu a'r Jorddonen, a'i ddiwedd fydd y mor heli: dymma 'r tîr fydd i chwi a'i derfynau oddi amgylch.

13 A gorchymynnodd Moſes i feibion Iſrael, gan ddywedyd, Dymma 'r tîr a rennwch yn etifeddiaethau wrth gcelbren, yr hwn a orchymynnodd yr ARGLWYDD ei roddi i'r nâw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

e Pen. 32. 33. Joſua 14. 2, 3. 14 e Canys cymmeraſai llwyth meibion Reuben yn ôl tŷ eu tadau, a llwyth meibion Gad yn ôl tŷ eu tadau; a hanner llwyth Manaſſeh, cymmeraſant *meddaf* eu hetifeddiaeth.

15 Dau lwyth a hanner llwyth a gymmeraſant eu hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Jorddonen yn agos i Jericho, tu a'r dwyrain a chodiad *haul*.

16 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Foſes, gan ddywedyd,

f Joſua 14. 1. a 19. 51. 17 Dymma enwau 'r gwŷr a rannant y tîr yn etifeddiaethau i chwi, f Eleazar yr offeiriad, a Joſua mâb Nun.

18 Ac un pennaeth o bob llwyth a gymmerwch i rannu 'r tîr yn etifeddiaethau.

19 Ac fel dymma enwau 'r gwŷr: o lwyth Judah, Caleb mâb Jephunneh.

20 Ac o lwyth meibion Simeon, Semuel mâb Ammihud.

21 O lwyth Benjamin, Elidad mâb Ciſlon.

22 A Bucci mâb Jogli, yn bennaeth o lwyth meibion Dan.

23 O feibion Joſeph, Haniel mâb Ephod, yn bennaeth dros lwyth meibion Manaſſeh.

24 Cemuel

2553. 24 Cemuel hefyd mâb Siphtan, yn bennaeth dros lwyth meibion Ephraim.
25 Ac Eliſaphan mâb Pharnach, yn bennaeth dros lwyth meibion Zabulon.
26 Paltiel hefyd mâb Aſan, yn bennaeth dros lwyth meibion Iſſacar.
27 Ac Ahihud mâb Salomi, yn bennaeth dros lwyth meibion Aſer.
28 Ac yn bennaeth dros lwyth meibion Naphtali, Pedahel mâb Ammihud.
29 Dymma 'r rhai a orchymynnodd yr ARGLWYDD iddynt rannu etifeddiaethau i feibion Iſrael yn nhîr Canaan.

PEN. XXXV.

Chwfr. 21. B. 1 *Rhoddi dŵyth drêf a deugain a'u pentrefi i'r Lefiaid, a'u meſur.* 6 *Chwech o'r rhai hynny yn dreſydd noddfa.* 9 *Cyfraith llawruddiaeth.* 31 *Ac na's gellir ei ddiwygio.*

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, yn rhoſydd Moab, wrth yr Jorddonen, yn agos i Jericho, gan ddywedyd,

a Joſ. 14. 3, 4. a 21. 2, 2 a Gorchymmyn i feibion Iſrael roddi o honynt i'r Lefiaid o etifeddiaeth eu meddiant, ddinaſoedd i drigo ynddynt: rhoddwch hefyd i'r Lefiaid faes pentrefol wrth y dinaſoedd o'u hamgylch.
3 A'r dinaſoedd fyddant iddynt i drigo *ynddynt*, a'u pentrefol-feuſydd fyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w cyfoeth, ac i'w holl fwyſtfilod.
4 A meuſydd pentrefol y dinaſoedd y rhai a roddwch i'r Lefiaid, *a gyrhaeddant* o fûr y ddinas tu ag allan, fil o gufyddau o amgylch.
5 A meſurwch o'r tu allan i'r ddinas, o du 'r dwyrain ddŵy fil o gufyddau, a thu a'r dehau ddŵy fil o gufyddau, a thu a'r gorllewin ddŵy fil o gufyddau, a thu a'r gogledd ddŵy fil o gufyddau; a'r ddinas *fydd* yn y canol: hyn fydd iddynt yn feuſydd pentrefol y dinaſoedd.
6 Ac o'r dinaſoedd a roddwch i'r Lefiaid, *bydded* b chwêch yn ddinaſoedd noddfa, y rhai a roddwch, fel y gallo yr llawruddiog ffoi yno: a rhoddwch ddŵy ddinas a deugain attynt yn ychwaneg.
7 Yr holl ddinaſoedd a roddwch i'r Lefiaid *fyddant* ŵyth ddinas a deugain, hwynt a'u pentrefol feuſydd.
8 A'r dinaſoedd y rhai a roddwch *fydd* o feddiant meibion Iſrael c oddi ar yr aml *eu dinaſoedd* y rhoddwch yn aml, ac oddi ar y prin y rhoddwch yn brin: pob un, yn ôl ei etifeddiaeth a etifeddant, a rŷdd i'r Lefiaid o'i ddinaſoedd.
9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, gan ddywedyd,
10 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, d Pan eloch dros yr Jorddonen i dîr Canaan;
11 Yna e goſodwch i chwi ddinaſoedd; dinaſoedd noddfa fyddant i chwi; ac yno y ffŷ 'r llawruddiog a laddo ddŷn mewn amryfuſedd.
12 A'r dinaſoedd fyddant i chwi yn noddfa rhag y dialydd: fel na ladder y llawruddiog hyd oni ſafo ger bron y gynnulleidfa mewn barn.
13 Ac o'r dinaſoedd y rhai a roddwch, chwêch fydd i chwi yn ddinaſoedd noddfa.
14 f Tair dinas a roddwch o'r tu yma i'r Jorddonen, a thair dinas a roddwch yn nhîr Canaan; dinaſoedd noddfa fyddant hwy.
15 I feibion Iſrael, ac i'r dieithr, ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu mŷſg, y bydd y chwê dinas hyn yn noddfa: fel y gallo pob un a laddo ddŷn mewn amryfuſedd ffoi yno.

b Deut. 4. 41. Joſua 20. 2. a 21. 3, 21.
c Pen. 26. 54.
d Deut. 19. 2. Joſua 20. 2.
e Ecſod. 21. 13.
f Deut. 4. 41. Joſ. 20. 8.

16 Ac g o's ag offeryn haiarn y tarawodd ef fel y bu farw, llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw.
17 Ac o's â charreg lâw, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, y tarawodd ef, a'i farw; llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw.
18 Neu o's efe a'i tarawodd ef â llawffon, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog yw efe: lladder y llawruddiog yn farw.
19 Dïalydd y gwaed a lâdd y llawruddiog; pan gyfarfyddo ag ef, efe a'i lâdd ef.
20 Ac h o's mewn câs y gwthia efe ef, neu y teifl atto mewn bwriad, fel y byddo efe farw;
21 Neu ei daro ef â'i lâw, mewn galanaſdra, fel y byddo farw; lladder yn farw yr hwn a'i tarawodd; llofrudd yw hwnnw: dialydd y gwaed a lâdd y llofrudd pan gyfarfyddo ag ef.
22 Ond o's yn ddifymmwth, i heb alanaſdra y gwthia efe ef, neu y teifl atto un offeryn yn ddifwriad:
23 Neu *ei daro ef* â charreg, y byddai efe farw o'i phlegid, heb ei weled ef; a pheri iddi ſyrthio arno, fel y byddo farw, ac efe heb fod yn elyn, ac heb geiſio niwaid iddo ef:
24 Yna barned y gynnulleidfa rhwng y tarawydd a dialydd y gwaed, yn ôl y barnedigaethau hyn.
25 Ac achubed y gynnulleidfa 'r llofrudd o lâw dialydd y gwaed, a thröed y gynnulleidfa ef i ddinas ei noddfa yr hon y ffödd efe iddi: a thriged yntau ynddi hyd farwolaeth yr arch-offeiriad, k yr hwn a enneiniwyd â'r olew cyſſegredig.
26 Ac o's y llofrudd gan fyned a â allan o derfyn dinas ei noddfa, yr hon y ffödd efe iddi;
27 A'i gael o ddialydd y gwaed allan o derfyn dinas ei noddfa, a lâdd o ddialydd y gwaed y llofrudd, † na *rodder bawl* gwaed yn ei erbyn:
28 Canys o fewn dinas ei noddfa y dyly drigo hyd farwolaeth yr arch-offeiriad: ac wedi marwolaeth yr arch-offeiriad, dychweled y llofrudd i dîr ei etifeddiaeth.
29 A hyn fydd i chwi yn ddeddf farnedig trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau.

g Ecſod. 21. 12, 14. Lef. 14. 17.
h Deut. 19. 11.
i Ecſod. 21. 13.
k Ecſod. 29. 7. Lef. 4. 3. a 21. 10.
† Heb. *Ni bydd gwaed iddo.*

30 Pwy bynnag a laddo ddŷn, l wrth a ddywedo tyſtion y lleddir y llofrudd: ac un tyſt ni chaiff dyſtiolaethu yn erbyn dŷn i beri iddo farw.
31 Hefyd na chymmerwch jawn am einioes y llofrudd, yr hwn ſydd euog i farw; ond lladder ef yn farw.
32 Ac na chymmerwch jawn gan yr hwn a ffödd i ddinas ei noddfa, er cael dychwelyd i drigo yn y tîr, hyd farwolaeth yr offeiriad.
33 Fel na halogoch y tîr *yr ydych* ynddo; canys y gwaed hwn m a haloga 'r tîr: a'r tîr ni lanhëir oddi wrth y gwaed a dywallter arno, ond â gwaed yr hwn a'i tywalltodd.
34 Am hynny nac aflanhâ 'r tîr y trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi yn preſwylio yn ei ganol: canys myfi 'r ARGLWYDD ydwyf yn preſwylio ynghanol meibion Iſrael.

l Deut. 17. 6. a 19. 15. Mat. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
m Mic. 4. 11.

PEN. XXXVI.

2553. Chweſt. 21. P.

1 *Bod yn rhaid i'r etifeddeſau, 5 briodi yn eu llwythau eu hunain, 7 rhag ſymmudo 'r etifeddiaeth oddi wrth y llwyth. 10 Merched Salphaad yn priodi meibion eu hewythr frawd eu tâd.*

PEnnau cenedl tylwyth meibion Gilead, mâb Machir, mâb Manaſſeh, o dylwyth meibion Joſeph, a ddaethant heſyd, ac a leſaraſant ger bron Moſes, a cher bron y pennaduriaid, *ſef* pennau cenedl meibion Iſrael,

a Pen. 26. 55. a 33. 54.

2 Ac a ddywedaſant, [a] Yr ARGLWYDD a orchymynnodd i'm harglwydd roddi'r tîr yn etifeddiaeth i feibion Iſrael wrth goelbren: a'm [b] harglwydd a orchymynnwyd gan yr ARGLWYDD i roddi etifeddiaeth

b Pen. 27. 1, 7. Joſ. 17. 3, 4.

Salphaad ein brawd i'w ferched.

3 O's hwy a fyddant wragedd i rai o feibion llwythau eraill meibion Iſrael, yna y tynnir ymmaith eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth ein tadau ni, ac a'i 'chwanegir at etifeddiaeth y llwyth y byddant hwy eiddynt, a phrinhëir ar randir ein hetifeddiaeth ni.

c Leſ. 25. 10.

4 A phan ſyddo [c] 'r Jubili i feibion Iſrael, yna y 'chwanegir eu hetifeddiaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth y rhai y byddant hwy eiddynt: a thorrir eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth llwyth ein tadau ni.

5 A gorchymynnodd Moſes i feibion Iſrael, yn ôl gair yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Mae llwyth meibion Joſeph yn dywedyd yn union.

6 Dymma 'r ‡gair a orchymynnodd yr ARGLWYDD am ferched Salphaad, gan ddywedyd, Byddant wragedd i'r *rhai* y byddo da yn eu golwg eu hun; [d] ond i rai o dylwyth llwyth eu tâd eu hun y byddant yn wragedd.

2553. ‡ *peth.* d Tob. 1, 9.

7 Felly ni threigla etifeddiaeth meibion Iſrael o lwyth i lwyth; canys glynu y wnâ pob un o feibion Iſrael yn etifeddiaeth llwyth ei dadau ei hun.

8 A [e] phob merch yn etifeddu etifeddiaeth o lwythau meibion Iſrael a fydd wraig i un o dylwyth llwyth ei thâd ei hun: fel yr etifeddo meibion Iſrael bob un etifeddiaeth ei dadau ei hun.

e 1 Cron. 23. 22.

9 Ac na threigled etifeddiaeth o lwyth i lwyth arall; canys llwythau meibion Iſrael a lynant bob un yn ei etifeddiaeth ei hun.

10 Megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, felly y gwnaeth merched Salphaad.

11 [f] Canys Mahlah, Tirſah, a Hoglah, a Milcah, a Noah, merched Salphaad, fuant yn wragedd i feibion eu hewythredd.

f Pen. 27. 1.

12 *I wŷr* o dylwyth Manaſſeh, fâb Joſeph, y buant yn wragedd: a thrigodd eu hetifeddiaeth hwynt wrth lwyth tylwyth eu tâd.

13 Dymma 'r gorchymynnion a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD i feibion Iſrael trwy lâw Moſes, yn rhoſydd Moab, wrth yr Jorddonen, yn agos i Jericho.

¶ Pummed Llyfr MOSES, Yr hwn a elwir DEUTERONOMIUM.

PEN. I.

Chweſt. 22. B.

1 *Araith Moſes yn nrwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn adrodd ar fyrr eiriau yr holl hiſtori, 6 Am addewid Duw, 9 Am oſod ſwyddogion arnynt, 19 Am ddanfon yr yſbïwŷr i chwilio 'r wlâd, 34 Am ddigoſaint Duw am eu hangbrediniaeth, 41 a'u hanufudd-dod hwy.*

DYMMA 'r geiriau a ddywedodd Moſes wrth holl Iſrael, o'r tu yma i'r Jorddonen yn yr anialwch, ar y rhôs gyferbyn a'r

‡ Neu, *ſuph.*

‡ môr côch, rhwng Paran a Thophel, a Laban, a Haſeroth, a Dizahab.

2 (*Taith* un diwrnod ar ddêg *ſydd* o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd Seir, hyd Gades Barnea.)

3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn, yn yr unfed mîs ar ddêg, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, i Foſes lefaru wrth feibion Iſrael, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo *ei ddywedyd* wrthynt:

a Num. 21. 24, 23.

4 [a] Wedi iddo lâdd Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Heſbon, ac Og brenhin Baſan, yr hwn oedd yn trigo yn Aſtaroth, o ſewn Edrai.

5 O'r tu yma i'r Jorddonen yngwlâd Moab y dechreuodd Moſes egluro 'r gyfraith hon, gan ddywedyd,

6 Yr ARGLWYDD ein Duw a leſarodd wrthym ni yn Horeb, gan ddywedyd,

b Edrych Eſod. 19. 1.

[b] Digon i chwi drigo *hyd yn hyn* yn y mynydd hwn:

Num. 10. 11.

7 Dychwelwch, a chychwynnwch rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amoriaid, ac i'w holl

* Heb. *gymmydogion.*

* gyſagos *leoedd*; i'r rhôs, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac i'r dehau, ac i borthladd y môr, i dir y Canaaneaid, ac i Libanus, hyd yr afon fawr, afon Euphrates.

8 Wele, rhoddais y wlâd o'ch blaen chwi: ewch i mewn, a pherchennogwch y wlâd yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau chwi, i [c] Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, ar *ei* rhoddi iddynt, ac i'w hâd ar eu hôl hwynt.

c Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8.

9 ¶ A [d] mi a leſerais wrthych yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, Ni allaf fi fy hun eich cynnal chwi.

d Eſod. 18, 18.

10 Yr ARGLWYDD eich Duw a'ch llioſogodd chwi, ac wele [e] chwi heddyw fel ſêr y nefoedd o lioſogrwydd.

e Gen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. a 28, 13.

11 ([f] ARGLWYDD Dduw eich tadau a'ch cynnyddo yn fil llioſoccach nag ydych, ac a'ch bendithio [g] fel y llefarodd efe wrthych.)

f 2 Sam. 24. 3.

12 Pa wêdd y dygwn ſy hun eich blinder, a'ch baich, a'ch ymryſon chwi?

g Gen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4.

13 Moeſwch iwch' wŷr doethion, a deallus, a rhai hynod trwy eich llwythau, fel y goſodwyf hwynt yn bennau arnoch chwi.

Eſod. 32. 13.

14 Ac attebaſoch fi, a dywedaſoch, Da yw gwneuthur y peth a ddywedaiſt.

15 Cymmerais gan hynny bennau eich llwythau chwi, *ſef* gwŷr doethion, a rhai hynod, ac a'u * gwneuthum hwynt yn bennau arnoch, *ſef* yn gapteniaid ar filoedd, ac yn gapteniaid ar gantoedd, ac yn gapteniaid ar ddegau a deugain, ac yn gapteniaid ar ddegau, ac yn ſwyddogion yn eich llwythau chwi.

* Heb. *rhoddais.*

16 A'r amſer hwnnw y gorchymynnais i'ch barnwŷr chwi, gan ddywedyd, Gwrandêwch *ddadleuon* rhwng eich brodyr, a [h] bernwch yn gyfiawn rhwng gwr a'i [i] frawd ac â'r dieithr ſydd gyd ag ef.

h Joan 7. 24. i Leſ. 24. 22.

17 [k] Na

2514. 17 [k] Na chydnabyddwch wynebau mewn barn, gwrandêwch ar y lleiaf, yn gyſtal ag ar y mwyaf: nac ofnwch wyneb gŵr, o blegid [l] y farn ſydd eiddo Duw: a'r peth a ſydd rhŷ galed i chwi a ddygwch attafi, a mi a'i gwrandawaf.

[k] Lef. 19. 15. Pen. 16. 19. [l] Sam. 16. 7. Diar. 24. 23. Jago 2. 1. [l] 2 Cron. 19. 16.

18 Gorchymynnais i chwi hefyd yr amſer hwnnw yr hôll bethau *a ddylech* eu gwneuthur.

19 ¶ A phan fudaſom o Horeb, ni a gerddaſom trwy'r holl anialwch mawr ac ofnadwy hwnnw, yr hwn a welſoch ffordd *yr eir i* fynydd yr Amoriaid, fel y gorchymynnaſai'r ARGLWYDD ein Duw i ni: ac [m] a ddaethom i Gades Barnea.

[m] Num. 13. 26.

20 A dywedais wrthych, Daethoch hyd fynydd yr Amoriaid, yr hwn y mae'r ARGLWYDD ein Duw yn ei roddi i ni.

21 Wele'r ARGLWYDD dy Dduw a roddes y wlâd o'th flaen: dôs i fynu *a* pherchennoga hi, fel y llefarodd ARGLWYDD Dduw dy dadau wrthyt: nac ofna, ac na lwfrhâ.

22 ¶ A chwi oll a ddaethoch attaf, ac a ddywedaſoch, Anfonwn wŷr o'n blaen, a hwy a chwiliant y wlâd i ni, ac a fynegant beth i ni, am y ffordd yr awn i fynu ar hyd-ddi, ac am y dinaſoedd y deuwn i mewn iddynt.

23 A'r peth oedd dda yn fy ngolwg: ac [n] mi a gymmerais ddeuddengwr o honoch, un gŵr o *bob* llwyth.

[n] Num. 13. 3.

24 A [o] hwy a droiſant ac a aethant i fynu i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn Eſcol, ac a'i chwiliaſant ef.

[o] Num. 13. 22.

25 Ac a gymmeraſant o ffrwyth y tîr yn eu llâw, ac a'i dygaſant i wared attom ni, ac a ddygaſant air i ni drachefn, ac a ddywedaſant, Da *yw* 'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.

26 [p] Er hynny ni fynnech fyned i fynu; ond gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD eich Duw.

[p] Num. 14. 1.

27 Grwgnachaſoch hefyd yn eich pebyll, a dywedaſoch, Am gaſâu o'r ARGLWYDD nyni y dûg efe ni allan o dîr yr Aipht, i'n rhoddi yn llâw 'r Amoriaid i'n difetha.

28 I ba le'r awn i fynu? Ein brodyr a'n digalonnaſant ni, gan ddywedyd, [q] Pobl fwy a hwy nâ nyni *ydynt*, [r] dinaſoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd, a meibion [s] yr Anaciaid hefyd a welſom ni yno.

[q] Num. 13. 29, 32, 34. [r] Pen. 9. 1. [s] Num. 13. 28.

29 Yna y dywedais wrthych, Nac arſwydwch, ac nac ofnwch rhagddynt hwy.

30 [t] Yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn ſydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd droſoch, yn ôl *yr hyn* oll a wnaeth *efe* eroch chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid:

[t] Ecſod. 14. 14, 25. Neh. 4. 20.

31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaiſt *fel* [u] i'th ddûg yr ARGLWYDD dy Dduw, fel y dŵg gŵr ei fâb, yn yr holl ffordd a gerddaſoch, nes eich dyfod i'r man yma.

[u] Pen. 32. 11, 12. Eſay 46. 3, 4. a 63. 9.

32 Etto yn y peth hyn, ni chredaſoch chwi yn yr ARGLWYDD eich Duw,

Hoſ. 11. 3.

33 [x] Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi ar hŷd y ffordd, [y] i chwilio i chwi *am* le i werſyllu; y nôs mewn tân i ddangos i chwi pa ffordd yr aech, a'r dydd mewn cwmmwl.

[x] Ecſod. 13. 21. [y] Num. 10. 33. Ezec. 20. 6.

34 A chlybu'r ARGLWYDD lais eich geiriau, ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

[z] Num. 14. 22. Sal. 95. 11.

35 [z] Diau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrŵg hon, weled y wlâd dda, yr hon y tyngais ar ei rhoddi i'ch tadau chwi:

36 [a] Oddieithr Caleb mâb Jephunneh, efe a'i gwêl hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlâd y ſangodd efe arni, ac i'w feibion, o achos [b] cyflawni o hono *wneuthur* ar ôl yr ARGLWYDD.

2553. [a] Joſ. 14. 9. [b] Num. 14. 24.

37 [c] Wrthyf finnau hefyd y digiodd yr ARGLWYDD o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, Tithau hefyd ni chei fyned i mewn yno.

[c] Num. 20. 12. a 27. 14. Pen. 3. 26. a 4. 21. a 34. 4.

38 Joſua mâb Nun yr hwn ſydd yn ſefyll ger dŷ fron di, efe a â i mewn yno: cadarnhâ di ef, canys efe a'i rhan hi 'n etifeddiaeth i Iſrael.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedaſoch y byddent yn yſhail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na da na drŵg, hwynt-hwy a ânt i mewn yno, ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchennogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch, ar hŷd ffordd y môr côch.

41 Yna yr attebaſoch, ac y dywedaſoch wrthyf, [d] Pechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD, nyni a awn i fynu, ac a ymladdwn, yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd yr ARGLWYDD ein Duw i ni: a gwiſgaſoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroiſoch i fyned i fynu i'r mynydd.

[d] Num. 14. 40.

42 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dywed wrthynt, Nac ewch i fynu, ac na ryfelwch; o blegid nid ydwyf fi yn eich mŷſg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Felly y dywedais wrthych, ond ni wrandawſoch, eithr gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD, rhyfygaſoch hefyd ac aethoch i fynu i'r mynydd.

44 A daeth allan yr Amoriaid *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw i'ch cyfarfod chwi, ac a'ch ymlidiaſant fel y gwnâi [e] gwenyn, ac a'ch difethaſant chwi yn Seir hyd Hormah.

[e] Sal. 118. 12.

45 A dychwelaſoch ac ŵylaſoch ger bron yr ARGLWYDD: ond ni wrandawodd yr ARGLWYDD ar eich llêf, ac ni roddes glûſt i chwi.

46 Ac aroſaſoch yng Nghades ddyddiau lawer, megis y dyddiau yr aroſaſech *o'r blaen.*

PEN. II.

1 *Moſes yn myned rhagddo yn yr hiſtori, ac yn dangos nad oedd iddynt hwy a wnaent a'r Edomiaid, 9 na'r Moabiaid, 17 na'r Ammoniaid, 24 ond gorchfygu a wnaethant Sehon yr Amoriad.*

Chwefi. 22. P.

YNa y troiſom ac a aethom i'r anialwch *ar hŷd* ffordd y môr côch, [a] fel y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthyf; ac a amgylchaſom fynydd Seir ddyddiau lawer.

[a] Num. 14. 25. Pen. 1. 40.

2 Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, gan ddywedyd,

3 [b] Digon i chwi amgylchu 'r mynydd hwn *hyd yn hyn:* ymchwelwch rhagoch tu a'r gogledd.

[b] Edrych Ad. 7, 14.

4 A gorchymmyn i'r bobl, gan ddywedyd, [c] Yr ydych i dramwyo trwy derfynau eich brodyr, meibion Eſau, y rhai ſydd yn trigo yn Seir, a hwythau a ofnant rhagoch; ond ymgedwch yn ddyfal.

[c] Num. 20. 14.

5 Nac ymyrrwch arnynt, o herwydd ni roddaf i chwi o'u tîr hwynt gymmaint a † llêd troed: [d] canys yn etifeddiaeth i Eſau y rhoddais fynydd Seir.

† Heb. *llâd gwadn troed.* [d] Gen. 36, 8. Joſ. 24. 4.

6 Prynwch fwyd ganddynt am arian, fel y bwyttaoch: a phrynwch hefyd ddwfr ganddynt am arian, fel yr yſoch.

7 Canys

2553. 7 Canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithiodd di yn holl waith dy lâw; gwybu dy gerdded yn yr anialwch mawr hwn: y deugain mlynedd hyn *y bu* 'r ARGLWYDD dy Dduw gyd â thi, ni bu arnat eisiau dim.

8 Ac wedi ein myned heibio oddi wrth ein brodyr meibion Esau, y rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd y rhôs, o Elath, ac o Esion-gaber, ni a ddychwelasom, ac a aethom ar hŷd ffordd anialwch Moab.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na † orthrymma Foab, ac nac ymgynnull i ryfel yn eu herbyn hwynt; o blegid ni roddaf it' feddiant o'i dîr ef: o herwydd i [c] feibion Lot y rhoddais [f] Ar yn etifeddiaeth.

† Neu, *na wnâ elynsaeth â.*
[c] Gen. 19. 37.
[f] Num. 21. 18.

10 ([g] Yr Emiaid o'r blaen a gyfannedd-asant ynddi; pobl fawr, ac aml, ac uchel fel [h] yr Anaciaid.

[g] Gen. 14. 5.
[h] Num. 13. 23, 34.

11 Yn gawri y cymmerwyd hwynt hefyd fel yr Anaciaid, a'r Moabiaid a'u galwent hwy yn Emiaid.

12 [i] Yr Horiaid hefyd a breswyliasant yn Seir o'r blaen, a meibion Esau a ‡ ddaeth ar eu hôl hwynt, ac a'u difethasant o'u blaen, a thrigasant yn eu lle hwynt, fel y gwnaeth Israel i wlâd ei etifeddiaeth yntau, yr hon a roddes yr ARGLWYDD iddynt.)

[i] Gen. 14. 6. a 36. 20.
‡ Heb. *a'i hetifeddasant.*

13 *Yna y dywedais*, Cyfodwch yn awr, a thramwywch rhagoch dros † [k] afon Zared: a ni a aethom dros afon Zared.

† Neu, *ddyffryn.*
[k] Num. 21. 12.

14 A'r dyddiau y cerddasom o [l] Gades Barnea, hyd pan ddaethom dros afon Zared, *oedd* onid dwy flynedd a deugain, nes darfod holl genhedlaeth y gwŷr o ryfel o ganol y gwersyllau, fel y tyngasai 'r ARGLWYDD wrthynt.

[l] Num. 13. 26.

15 Canys llâw 'r ARGLWYDD ydoedd yn eu herbyn hwynt, i'w torri hwynt o ganol y gwersyll hyd oni ddarfuant.

16 ¶ A bu wedi darfod yr holl ryfelwŷr, a'u marw o blith y bobloedd,

17 Lefaru o'r ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd,

18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy dersynau Moab, sef *trwy* Ar.

19 A phan ddelech di gyferbyn a meibion Ammon, na orthrymma hwynt, ac nac ymyrr arnynt; o blegid ni roddaf feddiant o dîr meibion Ammon i ti, canys rhoddais ef yn etifeddiaeth [m] i feibion Lot.

[m] Gen. 19. 38.

20 (Yn wlâd cawri hefyd y cyfrifwyd hi: cawri a breswyliasant ynddi o'r blaen: [n] a'r Ammoniaid a'u galwent hwy [n] yn Zamzummiaid:

[n] Gen. 14. 5.
Zuziaid.

21 Pobl fawr, ac aml, ac uchel fel yr Anaciaid; a'r ARGLWYDD a'u difethodd hwynt o'u blaen hwy, a hwy a ddaethant ar eu hôl hwynt, ac a drigasant yn eu lle hwynt.

22 Fel y gwnaeth i feibion Esau [o] y rhai sydd yn trigo yn Seir, pan ddifethodd efe yr Horiaid o'u blaen, fel y daethant ar eu hôl hwynt, ac y trigasant yn eu lle hwynt, hyd y dydd hwn:

[o] Gen. 32. 3.

23 Felly *am* [p] yr Asiaid y rhai oedd yn trigo yn Haserim, hyd Azza, [q] y Caphtoriaid y rhai a ddaethant allan o Gaphtor a'u difethasant hwy, ac a drigasant yn eu lle hwynt.)

[p] Jos. 13. 3.
[q] Gen. 10. 14.

24 ¶ Cyfodwch, cychwynnwch, ac [r] ewch dros afon Arnon: wele, rhoddais yn dy lâw di Sehon brenhin Hesbon yr Amoriad, a'i wlâd ef: † dechrau ei meddiannu hi, a rhyfela yn ei erbyn ef.

[r] Num. 21. 13, 16.
† Heb. *Dechreu, meddianna.*

25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi dy arswyd a'th ofn di ar y bobloedd dan yr holl nefoedd, y rhai a glywant dy enw di a ddychrynant, ac a lesgaant rhagot ti. 2553.

26 ¶ A [s] mi a anfonais genhadau o anialwch Cedemoth at Sehon brenhin Hesbon [t] *â* geiriau heddwch, gan ddywedyd,

[s] Num. 21. 21, 22.
[t] Barn. 11. 19.

27 Gâd i mi fyned trwy dy wlâd di: ar hŷd y brif-ffordd y cerddaf, ni chiliaf i'r tu dehau, nac i'r tu asswy.

[t] Pen. 20. 10.

28 Gwerth fwyd am arian i mi fel y bwyttäwyf, a dyro ddwfr am arian i mi fel yr yfwyf; ar fy nhraed yn unig y tramwyaf:

29 [u] Fel y gwnaeth meibion Esau i mi, y rhai sydd yn trigo yn Seir, a'r Moabiaid y rhai sydd yn trigo yn Ar, hyd onid elwyf dros yr Jorddonen, i'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.

[u] Edrych Pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18.

30 Ond ni fynnai Sehon brenhin Hesbon ein gollwng heb ei lâw: o blegid [x] yr ARGLWYDD dy Dduw [y] a galedasai ei ysbryd ef, ac a gadarnhasai ei galon ef, er mwyn ei roddi ef yn dy lâw di, megis heddyw *y gwelir.*

[x] Jos. 11. 20.
[y] Ecsod. 4. 21.

31 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, dechreuais roddi Sehon a'i wlâd o'th flaen di; dechrau feddiannu fel yr etifeddech ei wlâd ef.

32 [z] Yna Sehon a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel *yn* Jahas.

[z] Num. 21. 23.

33 Ond [a] yr ARGLWYDD ein Duw a'i rhoddes ef o'n blaen, a[e] [b] ni a'i tarawsom ef, a'i feibion, a'i holl bobl.

[a] Pen. 7. 2. a 20. 16.
[b] Pen. 29. 7.

34 Ac a ennillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, ac [c] a ddifrodasom bob dinas, yn wŷr, yn wragedd, yn blant; ac ni adawsom un yngweddill.

[c] Lef. 27. 28.

35 Ond ysglyfaethasom yr anifeiliaid i ni, ac ysbail y dinasoedd y rhai a ennillasom.

36 [d] O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, ac o'r ddinas *sydd* ar yr afon, a hyd at Gilead, ni bu ddinas a'r a ddiangodd rhagom: yr ARGLWYDD ein Duw a roddes y cwbl o'n blaen ni.

[d] Jos. 13. 9.

37 Yn unig ni ddaethost i dîr meibion Ammon, *sef* holl lân afon [e] Jabboc, nac i ddinasoedd y mynydd, nac i'r holl *leoedd* a waharddasai'r ARGLWYDD ein Duw i ni.

[e] Gen. 32. 22.

PEN. III.

1 *Gorchfygu Og brenhin Basan.* 11 *Maint ei wely ef.* 12 *Rhannu'r tiroedd hynny rhwng y ddau lwyth a hanner.* 23 *Gweddi Moses am gael myned i'r wlâd,* 26 *a rhoddi iddo gennad i'w gweled hi.*

Chwefr. 23. B.

YNa y troisom, ac yr esgynnasom *ar hŷd* ffordd Basan: ac [a] Og brenhin Basan a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel i Edrai.

[a] Num. 21. 33, &c. Pen. 29. 7.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Nac ofna ef; o blegid yn dy lâw di y rhoddaf ef, a'i holl bobl, a'i wlâd: a thi a wnâi iddo fel y gwnaethost i [b] Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon.

[b] Num. 21. 24.

3 Felly 'r ARGLWYDD ein Duw a roddes hefyd yn ein llâw ni [c] Og frenhin Basan, a'i holl bobl, ac ni a'i tarawsom ef hyd na adawyd iddo un yngweddill.

[c] Num. 21. 33.

4 Ac a ennillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, *sef* nad oedd dinas na'i dygasom oddi arnynt: trugain dinas, holl wlâd Argob, brenhiniaeth Og o fewn Basan.

5 Yr holl ddinasoedd hyn *oedd* gedyrn o furiau uchel, pyrth, a barrau, heb law dinasoedd heb furiau lawer jawn.

6 A difrodasom hwynt fel y gwnaethom i Sehon

2553. Sehon frenhin Heſbon, gan ddifrodi o bob dinas y gwŷr, y gwragedd, a'r plant.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac yſbail y dinaſoedd a 'ſglyſaethaſom i ni ein hunain.

8 A ni a gymmeraſom yr amſer hwnnw o lâw dau frenhin yr Amoriaid y wlâd o'r tu yma i'r Jorddonen, o afon Arnon hyd fynydd Hermon:

[d] Pen. 4. 48. 9 (Y Sidoniaid a alwant [d] Hermon yn Sirion, a'r Amoriaid a'i galwant Senir.)

[e] Joſ. 12. 5. a 13. 11. 10 Holl ddinaſoedd y gwaſtad, a holl Gilead, a [e] holl Faſan hyd Seka, ac Edrai, dinaſoedd brenhiniaeth Og o fewn Baſan.

11 O blegid Og brenhin Baſan yn unig a adawſid o weddill y cawri: wele ei wely ef *oedd* wely haiarn: onid *yw* hwnnw yn [f] Rabbath meibion Ammon? naw cufydd *oedd* ei hŷd a phedwar cufydd ei lêd, wrth gufydd gŵr.

[f] 2 Sam. 12. 26. Jer. 49. 2. Ezec. 21. 20.

12 A'r wlâd hon a berchennogaſom ni yr amſer hwnnw, o Aroer yr hon *ſydd* wrth afon Arnon, a hanner mynydd Gilead, [g] a'i ddinaſoedd ef a roddais i'r Reubeniaid ac i'r Gadiaid.

[g] Num. 32. 33. Joſ. 13. 8, &c.

13 A'r gweddi'l o Gilead, a holl Faſan, *ſef* brenhiniaeth Og, a roddais i hanner llwyth Manaſſeh; *ſef* holl wlâd Argob, a holl Faſan, yr hon a elwid Gwlâd y cawri.

[h] 1 Cron. 2. 22. 14 [h] Jair mâb Manaſſeh a gymmerth holl wlâd Argob, hyd fro Geſſuri, a Maacathi; ac a'u galwodd hwynt ar ei enw ei hun, Baſan [i] Hafoth Jair hyd y dŷdd hwn.

[i] Num. 32. 41. 15 [k] Ac i Fachir y rhoddais i Gilead.

[k] Num. 32. 39. 16 Ac i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, y rhoddais o Gilead hyd afon Arnon, hanner yr afon a'r terfyn, ac hyd yr afon Jabboc, [l] terfyn meibion Ammon:

[l] Num. 21. 24. 17 Hefyd y rhôs, a'r Jorddonen, a'r terfyn o [m] Ginnereth hyd fôr y rhôs, *ſef* y môr heli, dan ‡ Aſdoth Piſgah, tu a'r dwyrain.

Joſ. 12. 2. [m] Num. 34. 11. ‡ Neu, *ſynbonnau Piſgah*, neu, *y brynn*.

18 ¶ Gorchymynnais hefyd i chwi 'r amſer hwnnw gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich Duw a roddes i chwi y wlâd hon i'w meddiannu: [n] ewch drosodd yn arfog o flaen eich brodyr meibion Iſrael, pob † rhai pybyr *o bonoch*.

[n] Num. 32. 20. † Hebr. *mâb*.

19 Yn unig eich gwragedd, a'ch plant, a'ch anifeiliaid, (gwn fôd llawer o anifeiliaid i chwi) a drigant yn eich dinaſoedd a roddais i chwi:

20 Hyd pan wnelo 'r ARGLWYDD i'ch brodyr orphwyſo fel chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei rhoddi iddynt dros yr Jorddonen: yna [o] dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth a roddais i chwi:

[o] Joſ. 22. 4.

[p] Num. 27. 18. 21 ¶ Gorchymynnais hefyd i Joſua yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, Dy lygaid di a welſant yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r ddau frenhin hyn: felly y gwnâ'r ARGLWYDD i'r holl deyrnaſoedd yr ydwyt ti yn myned droſodd attynt.

22 Nac ofnwch hwynt; o blegid yr ARGLWYDD eich Duw, efe a ymladd droſoch chwi.

[q] Edrych 2 Cor. 12. 8, 9. 23 Ac [q] erfyniais ar yr ARGLWYDD yr amſer hwnnw, gan ddywedyd,

[r] Sal. 86. 8. a 89. 6. 24 O ARGLWYDD Dduw, tydi a ddechreuaiſt ddangos i'th wâs dy fawredd, a'th lâw gadarn: o blegid [r] pa Dduw *ſydd* yn y nefoedd, neu ar y ddaear, yr hwn a weithreda yn ôl dy weithredoedd a'th nerthoedd di?

25 Gad i mi fyned droſodd attolwg, a gweled y wlâd dda *ſydd* dros yr Jorddonen, a'r mynydd da hwnnw, a Libanus.

26 Ond yr ARGLWYDD [s] a ddigiaſai wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wrandawodd arnaf, ond dywedyd a wnaeth yr ARGLWYDD wrthyf, Digon *yw hynny* i ti, na 'chwanega lefaru wrthyf mwy am y peth hyn.

[s] Num. 20. 12. a 27. 14. Pen. 1. 37. a 31. 2. a 32. 51, 52. a 34. 4. Sal. 106. 32.

27 [r] Dôs i fynu i ben ‡ Piſgah, a dyrchafa dy lygaid tu a'r gorllewin, a'r gogledd, a'r dwyrain, ac edrych arni â'th lygaid: o blegid ni chai di fyned dros yr Jorddonen hon.

[t] Num. 27. 12. ‡ Neu, *y brynn*.

28 [u] Gorchymmyn hefyd i Joſua, a nertha, a chadarnhâ ef: o blegid efe a â drofodd o flaen y bobl yma, ac efe a ran iddynt yn etifeddiaeth y wlâd, yr hon a weli di.

[u] Num. 27. 18.

29 Felly aros a wnaethom yn [x] y dyffryn, gyferbyn a Beth-peor.

[x] Pen. 34. 6.

PEN. IV.

1 *Annog y bobl i ufudd-dod.* 41 *Moſes yn appwyntio 'r tair dinas noddfa, o'r tu bwnnw i'r Jorddonen,*

Sul 3 ar ôl y Pâſg, B. Chwefr. 23. P.

BEllach gan hynny, O Iſrael, gwrando ar [a] y deddfau, ac ar y barnedigaethau *yr ydwyf* yn eu dyſgu i chwi i'w gwneuthur, fel y byddoch byw, ac yr eloch, ac y meddiannoch y wlâd y mae ARGLWYDD Dduw eich tadau 'n ei rhoddi i chwi.

[a] Lef. 19. 37. a 20. 8. a 22. 31.

[b] Pen. 12. 32. 2 [b] Na 'chwanegwch at y gair yr ydwyf yn ei orchymmyn i chwi, ac na leihêwch *ddim* o hono ef, gan gadw gorchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, y rhai *'r ŵyf* yn eu gorchymmyn i chwi.

Joſ. 1. 7. Diar. 30. 6. Preg. 12. 14.

3 Eich llygaid chwi oedd yn gweled yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD am [c] Faal-peor; o blegid pob gŵr a'r a aeth ar ôl Baal-peor, yr ARGLWYDD dy Dduw a'i difethodd ef o'th blith di.

Dad. 22, 18, 19. [c] Num. 25. 4, &c. Joſ. 22, 17.

4 Ond chwi y rhai oeddych yn glynu wrth yr ARGLWYDD eich Duw, byw ydych heddyw oll.

5 Wele dyſgais i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, fel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD fy Nuw i mi: i wneuthur *o honoch* felly, yn y wlâd *yr ydych* ar fyned i mewn iddi i'w meddiannu.

6 Cedwch gan hynny, a gwnêwch *bwynt*: o blegid hyn *yw* [d] eich doethineb, a'ch deall chwi, yngolwg y bobloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, a ca dywedant, Yn ddïau pobl ddoeth, a deallus, *yw* 'r genedl fawr hon.

[d] Job 28. 28. Sal. 111. 10. Diar. 1. 7. [e] 2 Sam. 7. 23.

7 O blegid [e] pa genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* [f] Duw iddi yn neſâu atti, fel yr ARGLWYDD ein Duw ni, ym mhob *dim* a'r y galwom arno?

[f] Sal. 46. 1. a 145. 18. a 148. 14.

8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* iddi ddeddfau, a barnedigaethau cyfiawn, megis yr holl gyfraith hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?

Eſay 55. 6.

9 Ond gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddyfal, rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th gàlon di holl ddyddiau dy einioes: ond [g] hyſbyſa hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion:

[g] Gen. 18. 19. Pen. 6. 7. a 11. 19. Sal. 78. 5, 6.

10 *Sef* [h] y dŷdd y ſefaiſt ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw yn Horeb, pan ddywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cynnull i mi 'r bobl, fel y gwnelwyf iddynt glywed fy ngeiriau, y rhai a ddyſgant i'm hofni i, yr holl ddyddiau y byddont fyw ar y ddaear, ac y dyſgont *bwynt* i'w meibion.

[h] Ecſod. 19, 9, 16. a 20. 18. Heb. 12. 18.

11 A neſaſoch, a ſafaſoch dan y mynydd, a'r [i] mynydd oedd yn lloſgi gan dân, hyd † entrych awyr, yn dywyllwch, a chwmmwl, a thywyllwch dudew.

[i] Ecſod. 19. 18. † Heb. *gàlon y neſoedd*.

2553. 12 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrthych o ganol y tân; *a* chwi a glywsoch lais y geiriau, ac nid oeddych yn gweled llûn *dim* ond llais.

13 Ac efe a fynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynnodd efe i chwi i'w wneuthur, *sef* [k] y dengair; ac [l] a'u sgrifennodd hwynt ar ddŵy lêch faen.

14 ¶ A'r [m] ARGLWYDD a orchymynnodd i mi'r amser hwnnw ddysgu i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i wneuthur o honoch hwynt yn y wlâd yr ydych chwi yn myned iddi i'w meddiannu.

15 Gwiliwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, (o blegid ni welsoch ddim llûn yn y dŷdd y lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn Horeb, o ganol y tân.)

16 Rhag ymlygru o honoch, a [n] gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig, cyffelybrwydd un ddelw, llûn gwrryw neu fenyw,

17 Llûn un anifail a'r *sydd* ar y ddaear, llûn un aderyn asgellog a eheda yn yr awyr,

18 Llûn [o] un ymlusgiad ar y ddaear, llûn un pysgodyn a'r *y sydd* yn y dyfroedd dan y ddaear;

19 Hefyd rhag [p] dyrchafu o honot dy lygaid tu a'r nefoedd, a gweled yr haul, a'r lleuad, a'r sêr, *sef* [q] holl lu 'r nefoedd, a'th yrru di i ymgrymmu iddynt, a gwasanaethu o honot hwynt, y rhai a rannodd yr ARGLWYDD dy Dduw i'r holl bobloedd dan yr holl nefoedd.

20 Ond yr ARGLWYDD a'ch cymmerodd chwi, ac [r] a'ch dûg chwi allan o'r pair haiarn, o'r Aipht, [s] i fod iddo ef yn bobl, yn etifeddiaeth, fel *y gwelir* y dŷdd hwn.

21 A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrthyf am eich geiriau chwi, ac a dyngodd nad awn i dros yr Jorddonen, ac na chawn fyned i mewn i'r wlâd dda, yr hon y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti yn etifeddiaeth.

22 O blegid [u] byddaf farw yn y wlâd hon, ni châf fi fyned dros yr Jorddonen: ond chwychwi a ewch drosodd, ac a feddiennwch y wlâd dda honno.

23 Ymgedwch arnoch rhag anghofio cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a ammododd efe â chwi, a gwneuthur o honoch i chwi ddelw gerfiedig, llûn dim oll [x] a waharddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

24 Oblegid [y] yr ARGLWYDD dy Dduw sydd dân ysol, *a* Duw [z] eiddigus.

25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac wyrion, a hîr-drigo o honoch yn y wlâd, ac ymlygru o honoch, a gwneuthur o honoch ddelw gerfiedig, llûn dim, a gwneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw i'w ddigio ef;

26 [a] Galw 'r ydwyf yn dystion yn eich erbyn chwi heddyw y nefoedd a'r ddaear, gan ddarfod y derfydd am danoch yn fuan oddi ar y tîr yr ydych yn myned dros yr Jorddonen iddo i'w feddiannu; nid estynnwch ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha i'ch difethir.

27 A'r ARGLWYDD [b] a'ch gwasgara chwi ymhlith y bobloedd, a chwi a adewir yn ddynion anaml ym mŷsg y cenhedloedd, y rhai y dŵg yr ARGLWYDD chwi attynt.

28 Ac [c] yno y gwasanaethwch dduwiau [o] waith dwylaw dyn, *sef* pren, a maen, [d] y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwytânt, ac ni aroglant.

29 [c] O's oddi yno y ceisi'r ARGLWYDD dy Dduw, ti a'i cai ef, o's ceisi ef â'th holl galon, ac â'th holl enaid. 2553.

30 Pan gyfyngo arnat, a † digwyddo 'r holl bethau hyn i ti, yn y dyddiau diweddaf, o's dychweli at yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef;

31 (O herwydd yr ARGLWYDD dy Dduw *sydd* Dduw trugarog) ni edy efe di, ac ni 'th ddifetha, ac nid anghofia gyfammod dy dadau, yr hwn a dyngodd efe wrthynt.

32 Canys ymofyn an awr am y dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r dŷdd y creodd Duw ddŷn ar y ddaear, ac [f] o'r *naill* gwrr i'r nefoedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd, a fu megis y mawrbeth hwn? neu a glybuwyd ei gyffelyb ef?

33 [g] A glybu pobl lais Duw yn llefaru o ganol y tân, fel y clywaist ti, a byw?

34 A brofodd *un* Duw ddyfod i gymeryd iddo genedl o ganol cenedl, [h] trwy brofedigaethau, trwy arwyddion, a thrwy ryfeddodau, a thrwy ryfel, a thrwy lâw gadarn, a thrwy fraich estynnedig, a thrwy ofn mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw eroch chwi yn yr Aipht yngwŷdd dy lygaid?

35 Gwnaethpwyd i ti weled *hynny* i wybod mai'r ARGLWYDD sydd Dduw, [i] nad oes neb arall ond efe.

36 [k] O'r nefoedd y parodd i ti glywed ei lais, i'th hyfforddi di; ac ar y ddaear y parodd i ti weled ei dân mawr, a thi a glywaist o ganol y tân ei eiriau ef.

37 Ac o achos iddo garu dy dadau, am hynny y dewisodd efe eu hâd hwynt ar eu hôl: ac [l] a'th ddûg di o'i flaen, â'i fawr allu, allan o'r Aipht:

38 I yrru cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi, ymmaith o'th flaen di, i'th ddwyn di i mewn, i roddi i ti eu gwlâd hwynt yn etifeddiaeth, fel heddyw.

39 Gwybydd gan hynny heddyw, ac ystyria yn dy galon, mai 'r [m] ARGLWYDD sydd Dduw yn y nefoedd oddi arnodd, ac ar y ddaear oddi tanodd, *ac* nid neb arall.

40 Cadw dithau ei ddeddfau ef, a'i orchymynnion, y rhai *yr ydwyf* yn eu gorchymmyn i ti heddyw, fel y byddo yn dda i ti, ac i'th feibion ar dy ôl di, fel yr estynnech ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae'r ARGLWYDD dy Dduw'n ei rhoddi i ti byth.

41 ¶ Yna Moses [n] a neillduodd dair dinas o'r tu yma i'r Jorddonen, tu a chodiad haul;

42 [o] I gael o'r llofrudd ffoi yno, yr hwn a laddai ei gymmydog yn amryfus, ac efe heb ei gasâu o'r blaen; fel y gallai ffoi i un o'r dinasoedd hynny, a byw:

43 *sef* [p] Bezer yn yr anialwch, yngwastadtir y Reubeniaid; a Ramoth yng Ngilead y Gadiaid; a Golan o fewn Basan y Manassiaid.

44 ¶ A dymma 'r gyfraith a osododd Moses o flaen meibion Israel:

45 Dymma 'r tystiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a lefarodd Moses wrth feibion Israel, gwedi eu dyfod allan o'r Aipht;

46 Tu yma i'r Jorddonen, [q] yn y dyffryn, ar gyfer Beth-peor, yngwlâd Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, yr hwn [r] a darawsai Moses, a meibion Israel, wedi eu dyfod allan o'r Aipht:

47 Ac a berchennogasant ei wlâd ef, a gwlâd [s] Og brenhin Basan, dau o frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu yma i'r Jorddonen, tu a chodiad haul:

† Heb. *a chael o'r holl bethau hyn di.*

[f] Mat. 24. 31.

[g] Ecsod. 24. 11.

a 33. 20.

[h] Pen. 7. 19. a 29. 3.

[i] Pen. 32. 39.

Esay 45. 5, 18, 22. Marc 12. 29, 32.

[k] Ecsod. 19. 9, 19. a 20. 18, 22, a 24. 16. Heb. 12. 18.

[l] Ecsod. 13. 3, 9, 14.

[m] Jos. 2. 11.

[n] Num. 35. 6, 14.

[o] Pen. 19. 4.

[p] Jos. 20. 8.

[q] Pen. 3. 29.

[r] Num. 21. 24. Pen. 1. 4.

[s] Num. 21. 23. Pen. 3. 3.

[k] Ecsod. 34. 28.

[l] Ecsod. 24. 12.

[m] Ecsod. 21, 1.

[n] Ecsod. 20. 4, 5.

[o] Rhuf. 1. 23.

[p] Pen. 17. 3. Job 31. 26.

[q] Gen. 2. 1.

[r] 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4.

[s] Ecsod. 19. 5.

[t] Num. 20. 12. Pen. 1. 37.

[u] Edrych 2 Pedr 1. 13, 14, 15.

[x] Ecsod. 20. 4, 5.

[y] Pen. 9. 3. Esay 33. 14. Heb. 12. 29.

[z] Ecsod. 20. 5. Esay 42. 8.

[a] Esay 1. 2. Mic. 6. 2.

[b] Lef. 26. 33. Pen. 28. 62. Neh. 1. 8.

[c] Pen. 28. 64. Jer. 16. 13.

[d] Sal. 115. 4, 5. a 135. 15. Esay 44. 9. a 46. 7.

[e] Lef. 26. 39. Pen. 30. 1. 2 Cron. 15. 4. Neh. 1. 9.

2553.

48 O Aroer, yr hon *oedd* ar lan afon Arnon, hyd fynydd Sïon, hwn yw [t] Hermon:

49 A'r holl rôs tu hwnt i'r Jorddonen tu a'r dwyrain, a hyd at fôr y rhôs dan [u] ‡ Aſdoth Piſgah.

PEN. V.

1 *Y Cyfammod yn Horeb.* 6 *Y dêg gorchymmyn,* 22 *Moſes ar ddeiſyfiad y bobl yn derbyn y gyfraith gan Dduw.*

A Moſes a alwodd holl Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, Clyw, O Iſrael, y deddfau a'r barnedigaethau yr ydwyf yn eu llefaru lle y clywoch heddyw; ſel y byddo i chwi eu dyſgu, a'u cadw, † a'u gwneuthur.

2 [a] Yr ARGLWYDD ein Duw a wnaeth gyfammod â ni yn Horeb.

3 [b] Nid â'n tadau ni y gwnaeth yr ARGLWYDD y cyfammod hwn, ond â nyni: nyni y rhai ydym yn fyw bob un yma heddyw.

4 [c] Wyneb yn wyneb yr ymddiddanodd yr ARGLWYDD â chwi yn y mynydd, o ganol y tân,

5 (Myfi oeddwn yr amſer hwnnw yn ſefyll rhwng yr ARGLWYDD a chwi, i fynegi i chwi air yr ARGLWYDD: canys [d] ofni a wnaethoch rhag y tân, ac nid eſgynnech i'r mynydd) gan ddywedyd,

6 ¶ [e] Yr ARGLWYDD dy Dduw *ydwyf* ſi, yr hwn a'th ddûg allan o dîr yr Aipht, o dŷ † caethiwed.

7 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

8 Na wnâ it' ddelw gerfiedig, *na* llûn dim a'r *y ſydd* yn y nefoedd oddi uchod, nac a'r *y ſydd* yn y ddaear oddi iſod, nac a'r *y ſydd* yn y dyfroedd oddi tan y ddaear.

9 Nac ymgrymma iddynt, ac na waſanaetha hwynt, o blegid myfi'r ARGLWYDD dy Dduw *ydwyf* Dduw eiddigus, [f] yn ymweled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm caſânt,

10 [g] Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymynnion.

11 [h] Na chymmer enw'r ALGLWYDD dy Dduw yn ofer; canys nid dïeuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

12 Cadw 'r dŷdd Sabboth i'w ſanctteiddio ef, ſel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw it'.

13 [i] Chwê diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith:

14 Ond y ſeithfed dŷdd *yw* [k] Sabboth yr ARGLWYDD dy Dduw; na wnâ *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fâb, na'th ferch, na'th wâs, na'th forwyn, na'th ŷch, na'th aſyn, nac yr un o'th aniſeiliaid, na'th ddïeithr-ddyn, yr hwn *ſyddo* o fewn dy byrth: ſel y gorphwyſo dy wâs, a'th forwyn, ſel ti dy hun.

15 A chofia mai gwâs a fuoſt ti yngwlâd yr Aipht, a'th ddwyn o'r ARGLWYDD dy Dduw allan oddi yno â llâw gadarn, ac a braich eſtynnedig: am hynny y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti gadw dŷdd y Sabboth.

16 ¶ [l] Anrhydedda dy dâd, a'th fam, ſel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti: ſel yr eſtynner dy ddyddiau, ac ſel y byddo yn dda i ti ar y ddaear, yr hon y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

2553.

17 [m] Na lâdd.

18 [n] Ac na wnâ odineb.

19 [o] Ac na ladratta.

20 Ac na ddŵg gam dyſtiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

21 Ac [p] na chwennych wraig dy gymmydog, ac na chwennych dŷ dy gymmydog, na'i faes, na'i wâs, na'i forwyn, na'i ŷch, na'i aſyn, na dim a'r *y ſydd* eiddo dy gymmydog.

22 ¶ Y geiriau hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth eich holl gynnulleidfa yn y mynydd, o ganol y tân, y cwmmwl, a'r tywyllwch, â llais uchel; ac ni 'chwanegodd *ddim:* ond [q] 'ſgrifennodd hwynt ar ddŵy lêch o gerrig, ac a'u rhoddes attaf fi.

23 [r] A darfu wedi clywed o honoch y llais o ganol y tywyllwch (a'r mynydd yn lloſgi gan dân;) yna neſaſoch attaf, *ſef* holl bennaethiaid eich llwythau, a'ch henuriaid chwi,

24 Ac a ddywedaſoch, Wele 'r ARGLWYDD ein Duw a ddangoſodd i ni ei ogoniant a'i fawredd, [s] a'i lais ef a glywſom ni o ganol y tân: heddyw y gwelſom lefaru o Dduw wrth ddŷn, [t] a byw o hono.

25 Weithian gan hynny pa ham y byddwn feirw? o blegid y tân mawr hwn a'n difa ni: canys o's ni a 'chwanegwn glywed llais yr ARGLWYDD ein Duw mwyach, marw a wnawn.

26 O blegid pa gnawd oll *ſydd*, yr hwn a glybu lais y Duw byw yn llefaru o ganol y tân, ſel nyni, ac a fu fyw?

27 Neſâ di, a chlyw 'r hyn oll a ddywaid yr ARGLWYDD ein Duw; a [u] llefara di wrthym ni yr hyn oll a lefaro 'r ARGLWYDD ein Duw wrthyt ti: a nyni a wrandâwn ac a wnâwn *hynny*.

28 A'r ARGLWYDD a glybu lais eich geiriau chwi, pan lefarafoch wrthyf, a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Clywais lais geiriau 'r bobl hyn, y rhai a lefaraſant wrthyt, [x] da y dywedaſant yr hyn oll a ddywedaſant.

29 [y] Oh na byddai gyfryw gàlon ynddynt i'm hofni i, ac i gadw fy holl orchymynnion bob amſer, ſel y byddai da iddynt ac i'w plant yn dragywyddol.

30 Dôs, dywaid wrthynt, Dychwelwch i'ch pebyll.

31 Ond ſâf di yma gyd â myfi, a mi a ddywedaf wrthyt yr holl orchymynnion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau a ddyſgi di iddynt, ac a wnânt hwythau, yn y wlâd yr wyf fi ar ei rhoddi iddynt i'w pherchennogi.

32 Edrychwch gan hynny am wneuthur ſel y gorchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi: [z] na chiliwch i'r tu dehau nac i'r tu aſſwy.

33 Cerddwch yn yr holl ffyrdd a orchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi, ſel y byddoch fyw, ac y byddo yn dda i chwi, ac yr eſtynnoch ddyddiau yn y wlâd, yr hon a feddiennwch.

PEN. VI.

1 *Diwedd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufuddhâu.*

A dymma'r gorchymynnion, y deddfau, a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD eich Duw eu dyſgu i chwi, *ſel* y gwneloch hwynt yn y wlâd yr ydych † yn myned iddi i'w meddiannu:

[m] Mat. 5. 21.
[n] Luc 18. 20.
[o] Rhuf. 13. 9.
[p] Rhuf. 7. 7.
[q] Ecſod. 24. 12.
[r] Ecſod. 20. 19.
[s] Ecſod. 19. 19.
[t] Pen. 4. 33. Barn. 13. 22.
[u] Ecſod. 20. 19. Heb. 12. 19.
[x] Pen. 18. 17.
[y] Pen. 32. 29. Sal. 81. 13. Eſay 48. 18. Mat. 23. 37.
[z] Joſ. 1. 7.

Sul 4 ar ôl y Pâſg. B. Chwefr. 25. P.

† Heb. *yn myned troſodd.*

2553. 2 Fel yr ofnech yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw ei holl ddeddfau, a'i orchymynnion ef, y rhai yr wyf ti yn eu gorchymmyn i ti; ti, a'th fâb, a mâb dy fâb, holl ddyddiau dy einioes; ac fel yr eſtynner dy ddyddiau.

3 ¶ Clyw gan hynny, O Iſrael, ac edrych am eu gwneuthur *bwynt*, fel y byddo 'n ddaionus i ti, ac fel y cynnyddoch yn ddirfawr, fel yr addawodd ARGLWYDD Dduw dy dadau i ti, mewn [a] gwlâd yn lliferio o laeth a mêl.

4 [b] Clyw, O Iſrael, yr ARGLWYDD ein Duw ni *ydd* yn ARGLWYDD.

5 [c] Câr di gan hynny 'r ARGLWYDD dy Dduw â'th holl galon, ac a'th holl enaid, ac a'th holl nerth.

6 [d] A bydded y geiriau hyn yr ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw yn dy galon.

7 A [e] † hyſbyſa hwynt i'th blant, a chrybwyll am danynt pan eiſteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych *i lawr*, a phan gyfodych *i ſynu*.

8 A [f] rhwym hwynt yn arŵydd ar dy lâw, byddant yn rhactalau rhwng dy lygaid.

9 [g] Yſgrifenna hwynt hefyd ar bŷſt dy dŷ, ac ar dy byrth.

10 Ac fe a dderfydd, wedi i'r ARGLWYDD dy Dduw dy ddwyn di i'r wlâd (yr hon y tyngodd efe wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar ei rhoddi i ti) *i* ddinaſoedd mawrion a thêg, [h] y rhai nid adeiledaiſt.

11 A thai llawnion o bob daioni, y rhai ni's llenwaiſt, a phydewau cloddiedig, y rhai ni's cloddiaiſt, *i* winllannoedd, ac oliwyddlannau, y rhai ni's plennaiſt, [i] wedi it' fwytta a'th ddigoni:

12 Yna cadw arnat, rhag anghofio o honot yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddûg allan o wlâd yr Aipht, o dŷ 'r † caethiwed.

13 Yr ARGLWYDD dy Dduw [k] a ofni, ac ef a waſanaethi, ac i'w enw ef [l] y tyngi.

14 Na cherddwch ar ôl duwiau dieithr, o dduwiau 'r bobloedd *ſydd* o'ch amgylch chwi:

15 (Oblegid Duw eiddigus *yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy fyſg di) rhag i lîd yr ARGLWYDD dy Dduw ennyn yn dy erbyn, a'th ddifetha di oddi ar wŷneb y ddaear.

16 ¶ [m] Na themtiwch yr ARGLWYDD eich Duw, [n] fel y temtiaſoch *ef* ym Maſſah.

17 Gan gadw cedwch orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, a'i dyſtiolaethau, a'i ddeddfau, y rhai a orchymynnodd efe i ti.

18 A gwnâ 'r hyn *ſydd* union a daionus yngolwg yr ARGLWYDD; fel y byddo da i ti, a myned o honot i mewn, a pherchennogi 'r wlâd dda, yr hon trwy lw a addawodd yr ARGLWYDD i'th dadau di;

19 [o] Gan yrru ymmaith dy holl elynion o'th flaen, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

20 Pan ofynno dy fâb i ti † wedi hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* 'r tyſtiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynnodd yr ARGLWYDD ein Duw i chwi?

21 Yna dywaid wrth dy fâb, Ni a fuom gaethweiſion i Pharao yn yr Aipht; a'r ARGLWYDD a'n dûg ni allan o'r Aipht [p] a llâw gadarn.

22 Rhoddes yr ARGLWYDD hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol ar yr Aipht, ar Pharao a'i holl dŷ, yn ein golwg ni.

23 Ac a'n dûg ni allan oddi yno fel y dygai efe nyni i mewn, i roddi i ni y wlâd, yr hon trwy lw a addawſai efe i'n tadau ni. 2553.

24 A'r ARGLWYDD a orchymynnodd i ni wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni 'r ARGLWYDD ein Duw er daioni i ni 'r holl ddyddiau, fel y cadwai efe nyni yn fyw, megis *y mae* y dydd hwn.

25 A [q] chyfiawnder a fydd i ni, o's ymgadwn i wneuthur y gorchymynnion hyn oll, o flaen yr ARGLWYDD ein Duw, fel y gorchymynnodd efe i ni. [q] Rhuf. 10. 5.

PEN. VII.

1 *Gwahardd pob cyfeillach â'r cenhedloedd,* 4 *rhag ofn delw-addoliaeth,* 6 *o ran ſancteiddrwydd y bobl,* 9 *o ran naturiaeth Duw yn ei drugaredd a'i gyfiawnder,* 17 *o ran ſiccred yw 'r oruchafiaeth a rŷdd Duw arnynt.*

PAn i'th ddygo 'r [a] ARGLWYDD dy Dduw i mewn i'r wlâd *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru o hono ymmaith genhedloedd lawer o'th flaen di, [b] yr Hethiaid, a'r Girgaſiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebuſiaid, ſaith o genhedloedd llioſocach a chryfach na thydi;

2 A rhoddi o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt o'th flaen di, a tharo o honot ti hwynt: [c] gan ddifrodi difroda hwynt; [d] na wnâ gyfammod â hwynt, ac na thrugarhâ wrthynt.

3 [e] Nac ymgyfathracha 'chwaith â hwynt na ddôd dy ferch i'w fâb ef, ac na chymmer ei ferch ef i'th fâb dithau.

4 Canys efe a drŷ dy fâb di oddi ar fy ôl i, fel y gwaſanaethont dduwiau dieithr: felly yr ennyn llîd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, ac a'th ddifetha di yn ebrwydd.

5 Ond fel hyn y gwnewch iddynt; [f] dinyſtriwch eu hallorau, a thorrwch eu colofnau hwynt, cwympwch hefyd eu llwynau, a lloſgwch eu delwau cerfiedig hwy yn y tân.

6 [g] Canys pobl Sanctaidd *ydwyt* ti i'r ARGLWYDD dy Dduw: [h] yr ARGLWYDD dy Dduw a'th ddewiſodd di i fod yn bobl unig iddo ei hun, o'r holl bobloedd ſydd ar wyneb y ddaear.

7 Nid am eich bod yn llioſoccach nâ'r holl bobloedd yr hoffodd yr ARGLWYDD chwi, ac i'ch dewiſodd: o herwydd yr oeddych chwi yn anamlaf o'r holl bobloedd:

8 Ond [i] o herwydd caru o'r ARGLWYDD chwi, ac er mwyn cadw o hono ef y llw a dyngodd efe wrth eich tadau, y dûg yr ARGLWYDD chwi allan â llâw gadarn, ac a'ch gwaredodd o dŷ 'r † caethiwed, o lâw Pharao brenhin yr Aipht.

9 Gwybydd gan hynny mai 'r ARGLWYDD dy Dduw, ſydd Dduw, *ſef* y Duw [k] ffyddlon [l] yn cadw cyfammod a thrugaredd â'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynion, hyd fil o genhedlaethau:

10 Ac [m] yn talu 'r pwyth i'w gâs yn ei wŷneb, gan ei ddifetha ef: nid oeda efe i'w gâs; yn ei wŷneb y tâl efe iddo.

11 Cadw gan hynny y gorchymynnion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw i'w gwneuthur.

12 ¶ A [n] bydd, o achos gwrando o honoch ar y barnedigaethau hyn, a'u cadw, a'u gwneuthur hwynt; y ceidw'r ARGLWYDD dy

Sul 4 ar ôl y Pâſg, P. Chwefr. 26. B.
[a] Pen. 31. 3.
[b] Gen. 15. 19.
[c] Lef. 27. 21, 28. Num. 33. 52. Joſ. 6. 17. a 8. 24. a 10. 28, 40. a 11. 11, 12.
[d] Ecſod. 23. 32. a 34. 12, 15, 16.
Edrych Pen. 20. 10. Joſ. 2. 14. a 9. 18. Barn. 1. 24. Mat. 1. 5.
[e] 1 Bren. 11. 2.
[f] Ecſod. 23. 24. [g] Pen. 14. 2. a 26. 19.
[h] Ecſod. 19. 5. Amos 3. 2. 1 Pedr. 2. 9.
[i] Pen. 10. 15.
[k] Eſay 49. 7. 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Cor. 1. 18. 1 Theſ. 5. 24. 2 Theſ. 3. 3. 2 Tim. 2. 13. Heb. 11. 11. 1 Joan 1. 9.
[l] Ecſod. 20. 6.
[m] Nah. 1. 2.
[n] Lef. 26. 3. Pen. 28. 1.

2553. dy Dduw â thi y cyſammod, a'r drugaredd, a addawodd eſe trwy dy dadau di:

13 Ac a'th gâr, ac a'th ſendithia, ac a'th amlhâ di, ac a ſendiga ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dîr di, dy ŷd, a'th olew, *a* chynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid, yn y tîr y tyngodd eſe wrth dy dadau, ar ei roddi i ti.

o Ecſod. 23. 26, &c. 14 Bendigedig fyddi uwch law 'r holl bobloedd: o ni bydd yn dy blith di un gwrryw nac un fenyw yn anffrwythlon, nac ym mhlith dy anifeiliaid di.

15 Hefyd yr ARGLWYDD a dynn oddi wrthyt ti bob gwendid, ac ni eſyd arnat ti 'r un o p glefydau drŵg yr Aipht, y rhai a adwaenoſt: ond ar dy holl gaſeion di y rhŷdd eſe hwynt.

p Ecſod. 9. 14. a 15. 26. Pen. 28. 27, 60.

16 Diſetha gan hynny yr holl bobloedd y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi i ti: nac arbeded dy lygad hwynt, ac na waſanaetha eu duwiau hwynt, o blegid q magl i ti *a fyddai* hynny.

q Ecſod. 23. 33. Pen. 12. 30.

17 O's dywedi yn dy gâlon, Llioſocach yw 'r cenhedloedd hyn nâ myfi, pa ddelw y gallaf eu gyrru hwynt ymmaith?

18 Nac ofna rhagddynt; gan gofio cofia'r hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy Dduw i Pharao, ac i'r holl Aipht;

r Pen. 4. 34. a 29. 3. 19 r Y profedigaethau mawrion, y rhai a welodd dy lygaid, a'r arŵyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llâw gadarn, a'r braich eſtynnedig, â'r rhai i'th ddûg yr ARGLWYDD dy Dduw allan: felly y gwnâ 'r ARGLWYDD dy Dduw i'r holl bobloedd yr wyt ti yn eu hofni.

s Ecſod. 23. 28. Joſ. 24. 12. 20 s A'r ARGLWYDD dy Dduw hefyd a ddenfyn gacwn yn eu plith hwynt, hyd oni ddarfyddo am y rhai gweddill, a'r rhai a ymguddiant rhagot ti.

21 Nac ofna rhagddynt; o blegid yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* yn dy ganol di, yn Dduw mawr, ac ofnadwy.

† Heb. *dymn.* 22 A'r ARGLWYDD dy Dduw a † yrr ymmaith y cenhedloedd hynny o'th flaen di, *beb* ychydig *ac* ychydig: ni elli eu diſetha hwynt ar unwaith, rhag myned o fwyſtfilod y maes yn amlach nâ thydi.

23 Ond yr ARGLWYDD dy Dduw a'u rhydd hwynt o'th flaen di, ac a'u cyſtuddia hwynt â chyſtudd dirfawr, nes eu difetha

t Joſ. 12, 1. hwynt.

u Pen. 12. 3. Ecſod. 32. 20. 24 Ac t a rŷdd eu brenhinoedd hwynt yn dy lâw di, a thi a ddifethi eu henw hwynt oddi tan y nefoedd; ni ſaif gŵr yn dy ŵyneb di, nes difetha o honot ti hwynt.

x Joſ. 7. 1, 21. 2 Mac. 12. 40. y Zeph. 1. 3. z Pen. 13. 17. Leſ. 27. 28. 25 u Llôſg ddelwau cerfiedig eu duwiau hwynt yn tân; x na chwennych na'r arian na'r aur *a fyddo* arnynt, i'w cymmeryd i ti, rhag dy y ſaglu ag ef: o blegid ffieidd-dra i'r ARGLWYDD dy Dduw *ydyw*.

26 Na ddŵg dithau ffieidd-dra i'th dŷ, fel y byddech yſgymmunbeth megis yntau: gan ddirmygu dirmyga ef, a chan ffieiddio ffieiddia ef; z o blegid yſgymmunbeth *yw* eſe.

PEN. VIII.

Sul 5 ar ôl y Pâſg, B. Chweſr. 26, P. 1 *Annog i ufudd-dod, o ran ymgeledd Duw iddynt hwy.*

EDrychwch am wneuthur pob gorchymmyn yr ŵyf fi yn ei orchymmyn it' heddyw, fel y byddoch fyw, ac y cynnyddoch, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y wlâd a addawodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau trwy lŵ.

2 A chofia'r holl ffordd yr arweiniodd yr ARGLWYDD dy Dduw di ynddi y deugain mlynedd hyn, trwy'r anialwch, er mwyn dy gyſtuddio di, a gan dy brofi, i wybod yr hyn *oedd* yn dy gâlon, a gedwit ti ei orchymmynion ef, ai na's *cedwit*.

a Pen. 13. 3.

3 Ac efe a'th ddaroſtyngodd, ac b a oddefodd it' newynu, ac a'th c fwydodd â Manna, yr hwn nid adwaenit, ac nid adwaenai dy dadau; fel y gwnâi efe it' wybod d nad trwy fara yn unig y bydd byw dŷn, ond trwy bob *gair* a'r ſydd yn dyfod allan o enau 'r ARGLWYDD y bydd byw dŷn.

b Ecſod. 16. 3. c Ecſod. 16. 12, 14. d Sal. 104. 29. Mat. 4. 4. Luc 4. 4.

4 e Dy ddillad ni heneiddiodd am danat, a'th droed ni chwyddodd, y deugain mlynedd hyn.

e Pen. 29. 5.

5 f Cydnebydd dithau yn dy gâlon, *fod* yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ddyſgu di, fel y dŷſg gŵr ei fâb ei hun.

Neh. 9. 12. f 2 Sam. 7. 14.

6 A chadw orchymynnion yr ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd, ac i'w ofni ef.

Sal. 89. 32. Diar. 3. 12. Heb. 12. 5. Dad. 3. 19.

7 ¶ Oblegid y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy ddwyn i mewn i wlâd dda, g i wlâd afonydd dyfroedd, ffynhonnau, a dyfnderau yn tarddu allan yn y dyffryn, ac yn y mynydd:

g Pen. 11. 10, 11.

8 Gwlâd gwenith, a haidd, a gwinwŷdd, a ffigyſwŷdd, a phomgranadwŷdd; gwlâd olew oliwydden, a mêl:

9 Gwlâd yr hon y bwyttêi fara ynddi heb brinder, *ac* ni bydd eiſiau dim arnat ynddi: gwlâd h yr hon *y mae* ei cherrig yn haiarn, ac o'i mynyddoedd y cloddi brês.

h Pen. 33. 24.

10 i Pan fwyttêych, a'th ddigoni, yna y bendithi 'r ARGLWYDD dy Dduw am y wlâd dda a roddes eſe i ti.

i Pen. 6. 11, 12.

11 Cadw arnat rhag anghofio 'r ARGLWYDD dy Dduw, heb gadw ei orchymmynion, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau ef, y rhai 'r ydwyf fi yn eu gorchymmyn it' heddyw:

12 k Rhag wedi it' fwytta, a'th ddigoni, ac adeiladu tai têg, a thrigo *ynddynt*;

k Pen. 28. 47. a 32.

13 A llioſogi o'th wartheg a'th ddefaid di, ac amlhâu o arian ac aur gennyt, ac amlhâu o'r hyn oll *y ſydd* gennyt:

15. Diar. 30. 9.

14 Yna ymddyrchafu o'th gâlon, ac anghofio o honot yr ARGLWYDD dy Dduw (yr hwn a'th ddûg allan o wlâd yr Aipht, o dŷ y caethiwed;

Hoſ. 13. 6.

15 Yr hwn a'th dywyſodd di trwy'r anialwch mawr ac ofnadwy, l *lle'r ydoedd* ſeirph tanllyd, a 'ſgorpionau, a ſyched lle nid *oedd* dwfr: m yr hwn a ddygodd i ti ddwfr allan o'r graig galleſtr;

l Num. 21. 6. Hoſ. 13. 5. m Num. 20. 11.

16 Yr hwn a'th fwydodd di yn yr anialwch â n Manna, yr hwn nid adwaenai dy dadau, er dy ddaroſtwng, ac er dy brofi di, i wneuthur daioni i ti yn dy ddiwedd;)

Sal. 78. 15. a 114. 8. n Ezec. 16. 15.

17 *A* dywedyd o honot yn dy gâlon, Fy nerth fy hun, a chryfder fy llâw a barodd i mi y cyfoeth hwn.

18 Ond cofia 'r ARGLWYDD dy Dduw; o blegid eſe yw 'r hwn ſydd yn rhoddi nerth i ti i beri cyfoeth, fel y cadarnhao eſe ei gyfammod, yr hwn a dyngodd eſe wrth dy dadau, fel *y mae* y dŷdd hwn.

19 Ac o's gan anghofio 'r anghofi 'r ARGLWYDD dy Dduw, a dilyn duwiau dieithr, a'u gwaſanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt; yr ydwyf fi yn tyſtiolaethu yn eich erbyn chwi heddyw, gan ddifetha i'ch difethir.

20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae'r ARGLWYDD ar eu difetha o'ch blaen chwi, felly y difethir chwithau; am na wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw.

PEN. IX.

2553. Sul 5 ar ôl y Pâſg P. Chweſr. 27. B.

1 *Moſes yn eu hannog nad ymddiriedent yn eu cyfiawnder eu hunain, gan ddatgan eu hamryw wrthryſel bwynt.*

GWrando, Iſrael, yr ŵyt ti yn myned heddyw dros yr Jorddonen hon, i fyned i mewn i berchennogi cenhedloedd

a Pen. 1. 28. mwy a chryſach nâ thi, a dinaſoedd mawrion a chaerog hyd y neſoedd,

b Num. 13. 22, 28. 2 Pobl fawr, ac uchel, b meibion Anac, y rhai a adnabuoſt, ac y clywaiſt ti *ddywedyd am danynt*, Pwy a ſaif o flaen meibion Anac?

3 Gwybydd gan hynny heddyw, fod yr ARGLWYDD dy Dduw yn myned troſodd o'th flaen di

c Pen. 4. 24 Heb. 12. 29. c yn dân yſſol; efe a'u difetha hwynt, ac efe a'u daroſtwng hwynt o'th flaen di: felly y gyrri hwynt ymmaith, ac y difethi hwynt yn fuan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrthyt.

4 Na ddywaid yn dy gâlon, wedi gyrru o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt allan o'th flaen di, gan ddywedyd,

d Rhuf. 11. 6, 20. 1 Cor. 4. 4, 7. d Am fy nghyfiawnder y dygodd yr ARGLWYDD fi i feddiannu'r tîr hwn: ond

e Gen. 15. 16. e am annuwioldeb y cenhedloedd hyn y gyrrodd yr ARGLWYDD hwynt allan o'th flaen di.

5 Nid am dy gyfiawnder di, nac am uniondeb dy gâlon, yr ŵyt ti yn myned i feddiannu eu tîr hwynt; ond am annuwioldeb y cenhedloedd hyn y bwrw 'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt allan o'th flaen

f Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7. a 17. 8. a 26. 4. a 28. 13. di, ac er cyflawni f y gair a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob.

6 Gwybydd dithau, nad am dy gyfiawnder dy hun, y rhoddes yr ARGLWYDD it' y tîr daionus hwn i'w feddiannu: canys

g Ecſod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9. pobl g wargaled ydych.

7 ¶ Meddwl, *ac* na anghofia pa fôdd y

h Ecſod. 14. 11, a 16. 2, a 17. 2, Num. 11. 4. a 20. 2. a 25. 2. digiaiſt yr ARGLWYDD dy Dduw yn yr anialwch, h o'r dydd y daethoſt allan o dîr yr Aipht hyd eich dyfod i'r lle hwn: gwrthryſelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD.

i Ecſod. 32. 4. Sal. 106. 19. 8 i Yn Horeb hefyd y digiaſoch yr ARGLWYDD, a digiodd yr ARGLWYDD wrthych i'ch difetha.

k Ecſod. 24. 12, 15. 9 k Pan aethum i fynu i'r mynydd i gymeryd y llechau meini, *ſef* llechau 'r cyfammod, yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi; yna 'r arhoais yn y mynydd ddeugain niwrnod a deugain nôs, bara ni fwytteais, a dwfr nid yfais.

l Ecſod. 24. 18. a 34. 28. 10 m A rhoddes yr ARGLWYDD attaf y ddwy lêch faen, wedi eu ſgrifennu â bŷs Duw; ac arnynt *yr oedd* yn ôl yr holl eiriau

m Ecſod. 31. 18. a lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, n ar ddydd y gymmanſa.

n Ecſod. 19. 17. a 20. 1. 11 A bu ym mhen y deugain niwrnod a'r deugain nôs, roddi o'r ARGLWYDD attaf y ddwy lêch faen; *ſef* llechau 'r cyfammod.

o Ecſod. 32. 7. p Ad. 6. Pen. 10. 16. a 31. 27. 12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, o Cyfod, dôs oddi yma i wared yn fuan; canys ymlygrodd dy bobl, y rhai a ddygaiſt allan o'r Aipht: ciliaſant yn ebrwydd o'r ffordd a orchymynnais iddynt; gwnaethant iddynt eu hun ddelw

q Bren. 17. 14. dawdd.

r Pen. 29. 20. Sal. 9. 5. a 109. 13. 13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd, Gwelais y bobl hyn, ac wele pobl p wargaled ydynt.

14 Paid â mi, a mi a'u diſtrywiaf hwynt, ac q a ddileaf eu henw hwynt oddi tan y nefoedd, ac a'th wnâf di yn genedl gryfach, 2553. ac amlach nâ hwynt-hwy.

15 A mi a ddychwelais, ac a ddeuthum i wared o'r mynydd, a'r mynydd ſydoedd yn lloſgi gan dân, a dŵy lêch y cyfammod oedd yn ŷ nwylaw.

r Ecſod. 32. 19. 16 r Edrychais hefyd, ac wele pechaſech yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw: gwnaethech iwch' lo tawdd: ciliaſech yn fuan o'r ffordd a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD i chwi.

17 A mi a ymaflais yn y ddŵy lêch, ac a'u teflais hwynt o'm dwylaw, ac a'u torrais hwynt o flaen eich llygaid.

s Sal. 106. 23. 18 A s ſyrthiais ger bron yr ARGLWYDD, fel y waith gyntaf, ddeugain niwrnod â deugain nôs; ni fwytteais fara, ac nid yfais ddwfr, o herwydd eich holl bechodau chwi, y rhai a bechaſech, gan wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

19 (Canys ofnais rhag y ſorriant a'r dîg, trwy 'r rhai y digiodd yr ARGLWYDD wrthych i'ch dinyſtrio chwi:) etto gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith honno hefyd.

20 Wrth Aaron hefyd y digiodd yr ARGLWYDD yn fawr, i'w ddifetha ef: a mi a weddiais hefyd dros Aaron y waith honno.

t Ecſod. 32. 20. 21 t Eich pechod chwi hefyd yr hwn a wnaethoch, ſef y llo, a gymmerais, ac a'i lloſgais yn tân; curais ef hefyd, gan ei falurio yn dda, nes ei falu yn llŵch: a bwriais ei lŵch ef i'r afon oedd yn diſgyn o'r mynydd.

u Num. 11. 1, 3. x Ecſod. 17. 7. y Num. 11. 4, 34. z Num. 13. 3. a 14. 1. 22 O fewn u Taberah hefyd, ac o fewn x Maſſah, ac o fewn y Beddau'r blŷs yr oeddych yn digio'r ARGLWYDD.

23 A z phan anfonodd yr ARGLWYDD chwi o Gades Barnea, gan ddywedyd, Ewch i fynu a meddiennwch y tîr, yr hwn a roddais i chwi, yr anufuddhaſoch i air yr ARGLWYDD eich Duw: ni chredaſoch hefyd iddo, ac ni wrandawſoch ar ei lais ef.

24 Gwrthryſelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD er y dydd yr adnabum chwi.

25 A mi a ſyrthiais ger bron yr ARGLWYDD ddeugain niwrnod a deugain nôs, fel y ſyrthiaſwn *o'r blaen*, am ddywedyd o'r ARGLWYDD y difethai chwi.

26 Gweddiais hefyd ar yr ARGLWYDD, a dywedais, ARGLWYDD Dduw, na ddifetha dy bobl, a'th etifeddiaeth a waredaiſt yn dy fawredd, yr hwn a ddygaiſt allan o'r Aipht â llâw grêf.

27 Cofia dy weiſion, Abraham, Iſaac, a Jacob; nac edrych ar galedrwydd y bobl hyn, nac ar eu drygioni, nac ar eu pechod:

a Ecſod. 32. 12. Num. 14. 16. 28 Rhag dywedyd o'r wlâd y dygaiſt ni allan o honi, a O eiſiau gallu o'r ARGLWYDD eu dwyn hwynt i'r tîr a addawſai efe iddynt, ac o'i gâs arnynt, y dûg efe hwynt allan, i'w llâdd yn yr anialwch.

Dydd yr Enwaediad P. o w. 12. allan. D. y Dyrchafael, B. Chweſr. 27. P. 29 Etto dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaiſt allan yn dy fawr nerth, ac a'th eſtynnedig fraich.

PEN. X.

1 *Trugaredd Duw yn ail-roddi'r ddŵy lêch, 6 yn ſicrhâu 'r offeiriadaeth, 8 yn neillduo llwyth Lefi, 10 yn gwrando ar weddi Moſes dros y bobl, 12 Annog i ufuddod.*

Yr

2553.

[a] Ecſod. 34. 1. YR amſer hwnnw y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [a] Nâdd it' ddŵy lêch faen fel *y rhai* cyntaf, a thyred i fynu attafi i'r mynydd, a gwna it' Arch bren.

2 A mi a 'ſgrifennaf ar y llechau, y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraiſt: a goſod tithau hwynt yn yr Arch.

[b] Ecſod. 25. 5, 10. 3 Yna gwneuthum Arch o goed [b] Sittim; ac a neddais ddŵy lêch faen, fel y rhai cyntaf, ac a euthum i fynu i'r mynydd, â'r ddŵy lêch yn fy llâw.

[c] Ecſod. 34. 28. 4 Ac [c] efe a 'ſgrifennodd ar y llechau, fel yr yſgrifen gyntaf, y dengair a lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, yn nydd y gymmanſa: a rhoddes yr ARGLWYDD hwynt attafi.

[d] Num. 33. 31. [e] Num. 33. 30. [f] Num. 20. 28. a 33. 38. 5 Yna y dychwelais, ac y deuthum i wared o'r mynydd, ac a oſodais y llechau yn yr Arch, yr hon a wnaethwn: ac yno y maent, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD i mi.

[g] Num. 33. 32, 33. [h] Num. 3. 6, a 4. 4. a 8. 14. 6 ¶ A [d] meibion Iſrael a aethant o Feeroth meibion Jacan i [e] Foſera: [f] yno y bu farw Aaron, ac efe a gladdwyd yno: ac Eleazar ei fâb a offeiriadodd yn ei le ef.

[i] Lef. 9. 22. Num. 6. 24. 7 [g] Oddi yno yr aethant i Gudgodah; ac o Gudgodah i Jotbath, tîr afonydd dyfroedd.

[k] Num. 18. 20. Pen. 18. 1. Ezec. 44. 28. 8 ¶ Yr amſer hwnnw [h] y neillduodd yr ARGLWYDD lwyth Lefi i ddwyn Arch cyfammod yr ARGWYDD, i ſefyll ger bron yr ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef, ac i [i] fendigo yn ei enw ef, hyd y dydd hwn.

[l] Ecſod. 34. 28. ‡ Neu, *y deugain niwrnod cyntaf.* 9 [k] Am hynny ni bydd rhan i Lefi, nac etifeddiaeth gyd â'i frodyr: yr ARGLWYDD yw ei etifeddiaeth ef, megis y dywedodd yr ARGLWYDD dy Dduw wrtho ef.

[m] Ecſod. 32. 32, 33. a 33. 18. Pen. 9. 19. 10 A [l] mi a arhoais yn y mynydd ddeugain niwrnod, a deugain nôs, fel y ‡ dyddiau cyntaf: [m] a gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith hon hefyd, ni ewyllyſiodd yr ARGLWYDD dy ddifetha di.

[n] Ecſod. 32. 34. a 33. 1. [o] Mic. 6. 8. [p] Pen. 6. 5. Mat. 22. 37. [q] Ecſod. 19. 5. Sal. 115. 16. a 148. 4. [r] Gen. 14. 19. Sal. 24. 1. [s] Pen. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuſ. 2. 28, 29. Col. 2. 11. Edrych Lef. 26. 41. [t] Dad. 17. 14, a 19. 16. [u] 2 Cron. 19. 7. 11 [n] A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, cyfod, dôs i'th daith o flaen y bobl, fel yr elont i mewn ac y meddiannont y tîr, yr hwn a dyngais wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.

12 ¶ Ac yr awr hon, Iſrael, [o] beth y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei ofyn gennyt, ond ofni 'r ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei holl ffyrdd, [p] a'i garu ef, a gwaſanaethu'r ARGLWYDD dy Dduw â'th holl gâlon, ac â'th holl enaid,

13 Cadw gorchymynnion yr ARGLWYDD a'i ddeddfau, y rhai yr ŵyf yn eu gorchymmyn i ti y dydd hwn, er daioni i ti?

14 Wele [q] 'r neſoedd, a neſoedd y neſoedd *ydynt* eiddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, [r] y ddaear *befyd* a'r hyn oll *ſydd* ynddi.

15 Yn unig ar dy dadau di y rhoddes yr ARGLWYDD ei ſerch, gan eu hoffi hwynt, ac efe a wnaeth ddewis o'u hâd ar eu hôl hwynt, *ſef* o honoch chwi o flaen yr holl bobloedd, megis heddyw *y gwelir.*

[s] Enwaedwch chwithau ddienwaediad eich càlon, ac na chaledwch eich gwarr mwyach.

17 Canys yr ARGLWYDD eich Duw chwi yw Duw y duwiau, ac [t] Arglwydd yr arglwyddi, Duw mawr, cadarn, ac oſnadwy, yr hwn [u] ni dderbyn ŵyneb ac ni chymmer wobr.

18 [x] Yr hwn a farna 'r ymddifad a'r weddw, ac y fydd yn hoffi 'r dieithr; gan roddi iddo fwyd a dillad.

19 [y] Hoffwch chwithau 'r dieithr; canys dieithraid fuoch yn nhîr yr Aipht.

20 [z] Yr ARGLWYDD dy Dduw a ofni, ac ef a waſanaethi, wrtho ef hefyd [a] y glyni, ac i'w enw ef y tyngi.

21 [b] Efe yw dy fawl, ac efe yw dy Dduw, yr hwn a wnaeth it' y mawrion a'r ofnadwy *bethau* hyn, y rhai a welodd dy lygaid.

22 Dy dadau a aethant i wared i'r Aipht, [c] yn ddêg enaid a thrugain; ac yr awr hon yr ARGLWYDD dy Dduw a'th wnaeth di [d] fel ſêr y nefoedd o lïoſogrwydd.

2553.

[x] Sal. 68. 5. a 146. 9. [y] Lef. 19. 33, 34. Gal. 2. 6. [z] Pen. 6. 13. Mat. 4. 10. Luc 4. 8. [a] Pen. 13. 4. [b] Ecſod. 15. 2. Sal. 22. 3. Jer. 17. 14. [c] Gen. 46. 27. Ecſod. 1. 5. Act. 7. 14. [d] Gen. 15. 5.

PEN. XI.

1 Moſes yn annog y bobl i ufudd-dod, 2 trwy eu gwybodaeth eu hunain o fawr weithredoedd Duw, 8 trwy addewid o fawr fendithion Duw, 16 a thrwy fygythion. 18 Bod yn rhaid myſyrio 'n oſalus ar eiriau Duw. 26 Rhoddi 'r fendith a'r felldith o'u blaen hwynt.

Chwefr. 28. P.

CAr dithau 'r ARGLWYDD dy Dduw, a chadw ei gadwriaeth ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, a'i orchymynnion byth.

2 A chydnabyddwch heddyw: canys nid *wyf yn ymddiddan* â'ch plant, y rhai nid adnabuant, ac ni welſant gerydd yr ARGLWYDD eich Duw chwi, ei fawredd, ei lâw grêf, a'i fraich eſtynnedig,

3 Ei arŵyddion hefyd, a'i weithredoedd, y rhai a wnaeth efe ynghanol yr Aipht, i Pharao brenhin yr Aipht, ac i'w holl dîr.

4 A'r hyn a wnaeth efe i lu'r Aipht, i'w feirch ef, ac i'w gerbydau: [a] y môdd y gwnaeth efe i ddyfroedd y môr côch lenwi dros eu hwynebau hwynt, pan oeddynt yn ymlid ar eich ôl, ac y difethodd yr ARGLWYDD hwynt hyd y dydd hwn;

[a] Ecſod. 14. 27.

5 A'r hyn a wnaeth efe i chwi yn yr anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;

6 [b] A'r hyn a wnaeth efe i Ddathan, ac i Abiram, meibion Eliab, mâb Reuben; y modd yr agorodd y ddaear ei ſafn, ac a'u llyngcodd hwynt a'u teuluoedd, a'u pebyll, a'r holl ‡ olud oedd † ganddynt ym myſg holl Iſrael.

[b] Num. 16. 31. a 27. 3. Sal. 106. 17. ‡ Neu, *ddâ byw oedd yn eu canlyn bwy.* † Heb. *wrth eu traed.*

7 Eithr eich llygaid chwi oedd yn gweled holl fawrion weithredoedd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe.

8 Cedwch chwithau bob gorchymmyn yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i chwi heddyw † fel y byddoch gryfion, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y tîr yr ydych yn myned troſodd iddo i'w feddiannu;

† Heb. *wyrth eu traed.*

9 Ac fel yr eſtynnoch ddyddiau yn y tîr, yr hwn a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau, ar ei roddi iddynt, ac i'w hâd, *ſef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

10 ¶ O herwydd y tîr yr ŵyt yn myned iddo i'w feddiannu, nid fel tîr yr Aipht y mae, yr hwn y daethoch allan o hono, lle 'r heuaiſt dy hâd, ac y dwfrheaiſt â'th droed, fel gardd lyſiau:

11 Ond y tîr yr ydych yn myned troſodd iddo i'w feddiannu *ſydd* fynydd-dir, a dyffryndir, yn yfed dwfr o lâw 'r nefoedd;

† Heb. *geiſio.*

12 Tîr *yw*, yr hwn y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei ‡ ymgeleddu: [c] llygaid yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* bob amſer

[c] Deut. 9. 3.

2553. arno, o ddechreuad y flwyddyn hyd ddiwedd y flwyddyn hefyd.

13 ¶ A bydd, o's gan wrando y gwrandêwch ar fy ngorchymynnion, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, i garu'r ARGLWYDD eich Duw, ac i'w wasanaethu, â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid;

14 Yna y rhoddaf wlâw i'ch tîr yn ei amser, *sef* [d] y cynhar-wlaw, a'r diweddar-wlaw, fel y casglech dy ŷd, a'th win, a'th olew.

[d] Joel 2. 23. Jago 5. 7.

15 A rhoddaf las-wellt yn dy faes i'th anifeiliaid, fel y bwyttäech, ac i'th ddigoner.

16 Gwiliwch arnoch rhag twyllo eich calon, a chilio o honoch, a [e] gwasanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt,

[e] Pen. 8. 19.

17 Ac ennynnu digllonedd yr ARGLWYDD i'ch erbyn, a [f] chau o hono ef y nefoedd, fel na byddo gwlâw, ac na roddo'r ddaear ei chnŵd, a'ch difetha yn fuan o'r tîr, yr hwn y mae'r ARGLWYDD yn ei roddi i chwi.

[f] 1 Bren. 8. 35.

18 ¶ Am hynny [g] gosodwch fy ngeiriau hyn yn eich calon, ac yn eich meddwl, a [h] rhwymwch hwynt yn arŵydd ar eich dwylaw, a byddant yn rhactalau rhwng eich llygaid:

[g] Pen. 6. 6. [h] Pen. 6. 8.

19 [i] A dysgwch hwynt i'ch plant, gan grybwyll am danynt, pan eisteddych yn dy dŷ, a phan rodiech ar y ffordd, pan orweddych hefyd, a phan godych.

[i] Pen. 4. 9, 10. a 6. 7.

20 Ac ysgrifenna hwynt ar bŷst dy dŷ, ac ar dy byrth:

21 Fel yr amlhao eich dyddiau chwi, a dyddiau eich plant chwi ar y ddaear, yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau am ei rhoddi iddynt, [k] fel dyddiau 'r nefoedd ar y ddaear.

[k] Sal. 72. 5, a 89. 30.

22 ¶ Canys o's gan gadw y cedwch yr holl orchymynnion hyn, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi i'w gwneuthur, i garu 'r ARGLWYDD eich Duw i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i lynu wrtho ef;

23 Yna y gyrr yr ARGLWYDD allan yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen chwi, a chwi a feddiennwch genhedloedd mwy a chryfach nâ chwi.

[l] Jos. 1. 3. a 14. 9. [m] Gen. 15. 18. Ecsod. 23. 31. Num. 34. 3.

24 [l] Pob man y sathro gwadn eich troed chwi arno fydd eiddo chwi; [m] o'r anialwch a Libanus, *ac* o'r afon, *sef* afon Euphrates, hyd y môr eithaf, y bydd eich terfyn chwi.

25 Ni saif gŵr yn eich ŵyneb: eich arswyd a'ch ofn a rŷdd yr ARGLWYDD eich Duw ar ŵyneb yr holl dîr, yr hwn [n] y sathroch arno, megis y llefarodd wrthych.

[n] Ecsod. 23. 27.

[o] Pen. 30. 15.

26 ¶ [o] Wele rhoddi 'r ydwyf fi o'ch blaen chwi heddyw, fendith, a melldith:

[p] Pen. 28. 2.

27 [p] Bendith, o's gwrandêwch ar orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, y rhai 'r ydwyf fi yn *eu* gorchymmyn i chwi heddyw:

[q] Pen. 28. 15.

28 A [q] melldith, oni wrandêwch ar orchymynnion yr ARGLWYDD eich Duw, ond cilio o honoch allan o'r ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymmyn i chwi heddyw, i fyned ar ôl duwiau dieithr, y rhai nid adnabuoch.

29 Bydded gan hynny pan ddygo 'r ARGLWYDD dy Dduw di i'r tîr yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu, roddi o honot [r] y fendith ar fynydd Garizim, a'r felldith ar fynydd Ebal,

[r] Pen. 27. 12, 13. Jos. 8. 33.

30 Onid *yw* y rhai hyn o'r tu hwnt i'r Jorddonen, tu a'r lle y machluda 'r haul, yn nhîr y Canaaneaid, yr hwn sydd yn trigo yn y rhôs, ar gyfer Gilgal, ger llâw gwastadedd Moreh?

2553.

31 Canys myned yr ydych dros yr Jorddonen, i syned i feddiannu 'r tîr y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei roddi i chwi: a chwi a'i meddiennwch ac a breswyliwch ynddo.

32 Gwiliwch chwithau [s] am wneuthur yr holl ddeddfau a'r barnedigaethau, y rhai 'r ydwyf fi yn eu rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

[s] Pen. 5. 32.

PEN. XII.

1 Bod yn rhaid dinystrio pob lle y buasai delw-addoliaeth ynddo, 5 a chyrchu i'r lle a ddewisodd Duw i'w wasanaeth. 15, 23 Gwahardd gwaed. 17, 20, 26 Rhaid yw bwytta pethau sanctaidd yn y lle sanctaidd. 19 Na wrthoder y Lefaid. 29 Nac ymroler am au-dduwiau.

Sul ar ôl y Dyrchafael, B. Chwefr. 28. P.

DYmma'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai a wiliwch ar *eu* gwneuthur, yn y tîr a rŷdd ARGLWYDD Dduw dy dadau i ti i'w feddiannu, yr holl ddyddiau y byddoch fyw ar y ddaear.

2 [a] Gan ddinystrio dinystriwch yr holl fannau, y rhai y gwasanaethodd y cenhedloedd yr ydych chwi yn eu ‡ meddiannu, eu duwiau ynddynt, ar y mynyddoedd uchel, ac ar y brynnau, a than hob pren gwŷrddlas.

[a] Pen. 7. 5. ‡ Neu, *etifeddu.*

3 [b] Drylliwch hefyd eu hallorau hwynt, a thorrwch eu colofnau hwynt, a llosgwch eu llwynau hwynt â thân, a thorrwch gerfiedig ddelwau eu duwiau hwynt, a dinystriwch eu henwau hwynt o'r lle hwnnw.

[b] Barn. 2. 2.

4 Na wnewch felly i'r ARGLWYDD eich Duw.

5 Ond y lle [c] a ddewiso 'r ARGLWYDD eich Duw o'ch holl lwythau chwi, i osod ei enw yno, ei drigfa ef a geisiwch, ac yno y deuwch:

[c] 1 Bren. 8. 29. 2 Cron. 7. 12.

6 A dygwch [d] yno eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, a'ch [e] degymmau, ac offrwm dyrchafael eich llâw, eich addunedau hefyd, a'ch offrymmau gwirfodd, a chyntaf-anedig eich gwartheg a'ch defaid.

[d] Lef. 17. 3. [e] Ad. 17. Pen. 14. 22. a 15.

7 A bwyttêwch [f] yno ger bron yr ARGLWYDD eich Duw, a llawenhêwch ym mhob dim y rhoddoch eich llâw arno, chwychwi, a'ch teuluoedd, yn yr hyn i'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy Dduw.

[f] Pen. 14. 19, 20. 26.

8 Na wnêwch yn ôl yr hyn oll yr ydym ni yn ei wneuthur yma heddyw, pob un yr hyn *fyddo* union yn ei olwg ei hun.

9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn i'r orphwysfa, ac i'r etifeddiaeth, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi it'.

10 Ond pan eloch dros yr Jorddonen, a thrigo yn y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei roddi yn etifeddiaeth i chwi, a phan roddo lonydd i chwi oddi wrth eich holl elynion o amgylch, fel y preswylioch yn ddiogel:

11 Yna y bydd [g] lle wedi i'r ARGLWYDD eich Duw ei ddewis iddo, i beri i'w enw aros ynddo, yno y dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i chwi; *sef* eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, eich degymmau, a dyrchafael-offrwm eich llâw, †a'ch holl ddewis addunedau, y rhai a addunedoch i'r ARGLWYDD.

[g] 1 Bren. 8. 29. Sal. 78. 68. † Heb. *a holl ddewis eich addunedau.*

12 A llawenhêwch ger bron yr ARGLWYDD

2553. GLWYDD eich Duw; chwi, a'ch meibion, a'ch merched, a'ch gweiſion, a'ch morwynion, a'r Lefiad *a ſyddo* yn eich pyrth
n Pen. 10. 9. chwi, canys n nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth gyd â chwi.

13 Gwilia arnat rhag poeth-offrymmu o honot dy boeth-offrymmau ym mhob lle a'r a welych:

14 Ond yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD o fewn un *o'th* lwythau di, yno yr offrymmi dy boeth-offrymmau, ac y gwnâi 'r hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymmyn i ti.

15 Er hynny ti a gai lâdd a bwytta cîg, yn ôl holl ddymuniant dy gàlon, yn ôl bendith yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hon a rŷdd
i Ad. 22. eſe i ti, yn dy holl byrth: i yr aflan, a'r glân a ſwytty o hono, megis o'r jwrch a'r carw.

k Gen. 9. 4. 16 k Ond na fwyttêwch y gwaed; ar y ddaear y tywelltwch ef fel dwfr.

Lef. 7. 26. a 17 10. Pen. 15. 23. 17 ¶ Ni elli fwytta o fewn dy byrth ddegfed dy ŷd, na'th win, na'th olew, na chyntaf-anedig dy wartheg, na'th ddefaid, na'th holl addunedau y rhai a addunech, na'th offrymmau gwirfodd, na dyrchafael-offrwm dy lâw:

18 Ond o flaenyr ARGLWYDD dy Dduw y bwyttâi hwynt, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad *a ſyddo* yn dy byrth di: llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw yn yr hyn oll yr eſtynnech dy lâw arno.

l Pen. 14. 27. Eccl. 7. 31. ‡ Heb. *dy holl ddyddiau.* 19 l Gwilia arnat rhag gadael y Lefiad, ‡ tra fyddech byw ar dy ddaear.

m Gen. 15. 18. a 28. 14. Pen. 11. 24. a 19. 8. 20 ¶ Pan helaetho 'r ARGLWYDD dy Dduw dy derfyn di, m megis y dywedodd wrthyt, o's dywedi, Bwyttâf gîg, (pan ddymuno dy gàlon ſwytta cîg,) yn ôl holl ddymuniad dy gàlon y bwyttei gîg.

21 O's y lle a ddewiſodd yr ARGLWYDD dy Dduw i roddi ei enw ynddo ſydd pell oddi wrthyt, yna llâdd o'th wartheg, ac o'th ddefaid, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD it', megis y gorchymynnais i ti; a bwytta a fewn dy byrth, wrth holl ddymuniad dy gàlon.

n Ad. 15. 22 n Etto fel y bwyttêir yr jwrch a'r carw, felly y bwyttei ef; yr aflan a'r glân a'i bwytty yn ŷr un ffunyd.

o Ad. 16. ‡ Heb. *ymgryfhâ* p Lef. 17. 11, 14. 23 o Yn unig ‡ bydd ſiccr na fwyttâech y gwaed: canys p y gwaed yw 'r einioes: ac ni chai fwytta 'r einioes ynghŷd a'r cîg.

24 Na fwytta ef; ar y ddaear y tywellti ef fel dwfr.

25 Na fwytta ef; fel y byddo daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ôl, pan wnelych yr union yngolwg yr ARGLWYDD.

26 Etto cymmer dy gyſſegredig *bethau* y rhai ſydd gennyt, a'th addunedau, a thyred i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD:

¶ Lef. 1. 5, 9, 13. 27 Ac q offrymma dy boeth-offrwm (y cîg a'r gwaed) ar allor yr ARGLWYDD dy Dduw: a gwaed dy aberthau a dywelltir wrth allor yr ARGLWYDD dy Dduw; a'r cîg a fwyttâi di.

28 Cadw a gwrando 'r holl eiriau hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti; fel y byddo daioni it', ac i'th feibion ar dy ôl byth, pan wnelych yr hyn ſydd dda ac union yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw

29 ¶ Pan ddinyſtrio 'r ARGLWYDD dy Dduw 'r cenhedloedd, y rhai yr wyt ti yn myned attynt i'w meddiannu, o'th flaen di, a ‡ dyfod o honot yn eu lle hwynt, a phreſwylio yn eu tîr hwynt: 2553.

30 Gwilia arnat r rhag ymfaglu o honot ar eu hôl hwynt, wedi eu dinyſtrio hwynt o'th flaen di; a rhag ymorol am eu duwiau hwynt, gan ddywedyd, Pa ſôdd y gwaſanaethodd y cenhedloedd hyn eu duwiau? myfi a wnâf felly hefyd. ‡ Heb. *meddiannu*, neu, *etifeddu o honot bwynt.*

31 Na wnâ di felly i'r ARGLWYDD dy Dduw: canys pob ffieidd-dra ‡ yr hwn oedd gâs gan yr ARGLWYDD a wnaethant hwy i'w duwiau: canys s eu meibion hefyd, a'u merched a loſgaſant yn tân i'w duwiau. r Pen. 7. 16. ‡ Heb. *yr Arglwydd, yr hyn oedd gâs gantho.*

32 Pob gair yr ŵyf fi yn ei orchymmyn ichwi, edrychwch am wneuthur hynny: na 'chwanega atto, ac na thynn oddi wrtho. s Lef. 18, 21. a 20. 2. Pen. 18. 10. Jer. 32. 35. t Pen. 4. 2.

PEN. XIII.

1 Y rhai a budo i ddelw-addoliaeth, 6 er neſed a ſônt i ti, 9 rhaid yw eu llabyddio. 12 Nad arbeder y dinaſoedd lle y bo gau-dduwiaeth.

Sul ar ôl y Dyrchafael, P Chwefr. 29. B.

PAn godo yn dy ſŷſg di brophwyd, neu freuddwydydd breuddwyd, (a rhoddi it' arŵydd neu ryfeddod,

2 A dyfod i ben o'r a arŵydd neu'r rhyfeddod a lefarodd eſe wrthyt,) gan ddywedyd, Awn ar ôl duwiau dieithr (y rhai nid adwaenoſt) a gwaſanaethwn hwynt; a Edrych Pen. 18. 22. Jer. 28. 9.

3 Na wrando ar eiriau 'r prophwyd hwnnw, neu ar y breuddwydydd breuddwyd hwnnw canys yr ARGLWYDD eich Duw ſydd yn eich b profi chwi, i wybod a ydych yn caru 'r ARGLWYDD eich Duw â'ch holl gàlon, ac â'ch holl enaid. Mat. 7. 22. b Pen. 8. 2. 1 Cor. 11. 19. Edrych

4 Ar ôl yr ARGLWYDD eich Duw yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchymynion ef a gedwch, ac ar ei lais ef y gwrandêwch, ac ef c a waſanaethwch, ac wrtho ef y glynwch. Mat. 4. 24. 2 Theſ. 2. 11. Dad. 13. 14.

5 A'r d prophwyd hwnnw, neu 'r breuddwydydd breuddwyd hwnnw, a roddir i farwolaeth, (canys llefarodd ‡ i'ch troi chwi oddi wrth yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dûg chwi allan o dîr yr Aipht, ac a'ch gwaredodd chwi o dŷ 'r caethiwed, i'th wthio di allan o'r ffordd, yr hon y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Duw i ti rodio ynddi.) e Felly y tynni ymmaith y drŵg o'th ſŷſg. c Pen. 10. 20. d Pen. 18. 20. Jer. 14. 15. Zech. 13. 3. ‡ Heb. *Dychwelaid yn erbyn yr Arglwydd.* e Pen. 22. 21, 22, 24.

6 ¶ f O's dy frawd, mâb dy fam, neu dy fâb dy hun, neu dy ferch, neu g wraig dy fynwes, neu dy gyfaill, yr hwn *ſydd* fel dy enaid dy hun, a'th annog yn ddirgel, gan ddywedyd, Awn, a gwaſanaethwn dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuoſt ti, na'th dadau; 1 Cor. 5. 13. f Pen. 17. 2. g Edrych Gen. 16. 5. Pen. 28. 54. Diar. 5. 20. Mic. 7. 5.

7 *Seſ rhai* o dduwiau 'r bobl *ſydd* o'ch amgylch chwi, yn agos attat, neu ym mhell oddi wrthyt, o *un* cwrr i'r tîr hyd gwrr *arall* y tîr:

8 Na chyd-ſynia ag ef, ac na wrando arno, ac nac arbeded dy lygad ef, ac nac eiriach *ef*, ac na chela arno.

9 Ond h gan lâdd llâdd ef, bydded i dy lâw di arno ef yn gyntaf, i'w roddi i farwolaeth; a llâw 'r holl bobl wedi hynny.

10 A llabyddia ef â meini fel y byddo marw; canys ceiſiodd dy wthio di oddi wrth yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th ddûg di allan o dîr yr Aipht, o dŷ y ‡ caethiwed. h Pen. 17. 7. i Act. 7. 58. ‡ Heb. *Caethion.*

11 A k holl Iſrael a glywant, ac a ofnant, ac ni 'chwanegant wneuthur y fath beth drygionus a hyn yn dy blith. k Pen. 17. 13.

12 ¶ Pan

2553. 12 ¶ Pan glywech am un o'th ddinaſoedd, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it' i drigo ynddynt, gan ddywedyd,

[1] r Joan 2. 19. Jud 19. ‡ Neu, *Belial.* Edrych Barn. 19. 22. 1 Sam. 2. 12. a 25. 25. 2 Cor. 6. 15. [m] Lef. 27. 28. Joſ. 6. 17.

13 [1] Aeth dynion, meibion ‡ y Fall allan o'th blith, a gyrraſant drigoſion eu dinas, gan ddywedyd, Awn, gwaſanaethwn dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuoch.

14 Yna ymofyn, a chwilia, a chais yn dda: ac wele o's gwirionedd yw, a bod yn ſiccr wneuthur y ffieidd-dra hyn yn dy ſŷſg:

15 Gan daro, taro drigolion y ddinas honno â min y cleddyf: [m] difroda hi, a'r rhai oll *a ſyddant* ynddi, a'i hanifeiliaid hefyd, â min y cleddyf.

16 A'i holl ysbail hi a geſgli i ganol ei heol hi, ac a loſgi 'r ddinas a'i holl ysbail hi yn gwbl, i'r ARGLWYDD dy Dduw â thân: felly bydded yn garnedd byth, nac adeilader hi mwy.

[n] Pen. 7. 26. ‡ Neu, *peth mell-digedig.*

17 Ac [n] na lyned wrth dy lâw di ddim o'r ‡ dioſtrydbeth, fel y dychwelo 'r ARGLWYDD oddi wrth angerdd ei ddig, ac y rhoddo it' drugaredd, ac y toſturio wrthyt, ac i'th amlhao, megis y tyngodd wrth dy dadau:

18 Pan wrandawech ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw ei holl orchymynnion ef, y rhai 'r ŵyf fi yn *eu* gorchymmyn i ti heddyw; gan wneuthur yr hyn ſydd union yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw.

PEN. XIV.

Chwefr. 29. P. 1 *Na ddylai plant Duw mo'u hanfurfio eu hunain wrth alaru.* 3 *Pa beth a ellir, a pha beth ni's gellir ei fwytta,* 4 *o anifeiliaid,* 9 *o byſgod,* 11 *o adar.* 21 *Ni ellir bwytta 'r hyn a fo farw ei hun.* 22 *Degymmau gwaſanaeth Duw.* 23 *Y degymmau a'r cyntaf-anedig i ymlawenychu ger bron yr Arglwydd.* 28 *Degwm y drydedd flwyddyn yn Eluſen.*

[a] Lef. 19. 28. a 21. 5. Jer. 16. 6. a 41. 5. a 47. 5.

PLant ydych chwi i'r ARGLWYDD eich Duw, [a] na thorrwch mo honoch eich hunain, ac na wnêwch foelni rhwng eich llygaid, dros y marw.

1 Theſ. 4. 13. [b] Pen. 7. 6. a 26. 18. [c] Lef. 11. 2, &c.

2 [b] Canys pobl ſanctaidd *wyt* ti i'r ARGLWYDD dy Dduw, a'r ARGLWYDD a'th ddewiſodd di i fod yn bobl unig iddo ef, o'r holl bobloedd ſydd ar ŵyneb y ddaear.

3 ¶ Na fwytta ddim ffiaidd.

4 [c] Dymma 'r anifeiliaid a fwyttêwch; eidion, llwdn dafad, a llwdn gafr,

‡ Heb. *Diſov.* † *Bual.*

5 Y carw, a'r jwrch, a'r llwdn hŷdd, a'r bŵch gwŷllt, a'r ‡ unicorn, a'r † ych gwŷllt, a'r afr wŷllt.

6 A phob anifail yn hollti 'r ewin, ac yn fforchogi hôllt y ddŵy ewin, *ac* yn cnoi cîl, ym mŷſg yr aniſeiliaid; hwnnw a fwyttêwch.

[d] Lef. 11. 27. [e] Lef. 11. 9.

7 Ond hyn ni fwyttêwch o'r rhai a gnoant y cîl, neu a holltant yr ewin yn fforchog; y camel, a'r yſgyfarnog, a'r gwningen, er bod y rhai hyn yn cnoi eu cîl, am nad ydynt yn fforchogi 'r ewin, aflan ydynt i chwi.

8 Yr hŵch hefyd, er ei bod yn fforchogi 'r ewin, ac heb *gnoi* cîl, aflan yw i chwi: na fwyttêwch o'u cîg hwynt, ac [d] na chyffyrddwch a'u burgyn hwynt.

9 ¶ [e] Hyn a fwyttêwch o'r hyn oll *ſydd* yn y dyfroedd: yr hŷn holl *ſydd* iddo aſgell a chenn a fwyttêwch.

10 A'r hyn oll nid *oes* iddo aſgell a chenn, ni fwyttêwch: aflan yw i chwi. 2553.

11 ¶ Pob aderyn glân â fwyttêwch.

12 A dymma 'r rhai ni fwyttêwch o honynt; yr eryr, a'r wŷdd-walch, a'r fôrwennol,

13 A'r bôd, a'r barcut, a'r fwltur yn ei rhyw,

14 A phob cigfran yn ei rhyw,

15 A chyw'r eſtrys, a'r frân nôs, a'r gôg, a'r hebog yn ei ryw,

16 Aderyn y corphau, a'r dylluan, a'r gogfran,

17 A'r pelican, a'r bïogen, a'r fulfran,

18 A'r ciconia, a'r eryr yn ei ryw, a'r gornchwigl, a'r [f] yſtlum.

[f] Lef. 11. 19.

19 A [g] phob ymluſgiad aſgellog ſydd aflan i chwi: na fwyttâer hwynt.

[g] Edrych Lef. 11.

20 Pob ehediad glân a fwyttêwch.

21 ¶ Na fwyttêwch ddim a fo marw ei hun: dôd ef i'r dieithr *ſyddo* yn dy byrth, a bwyttâed ef, neu gwerth *ef* i'r dieithr, canys pobl ſanctaidd *ydwyt* i'r ARGLWYDD dy Dduw. [h] Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

[h] Ecſod. 23. 19. [a] 34. 26. [i] Pen. 12. 6, 17.

22 [i] Gan ddegymmu degymma holl gynnyrch dy hâd, *ſef* ffrwyth dy faes bob blwyddyn.

23 A bwytta ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw (yn y lle a ddewiſo efe i drigo o'i enw ef ynddo) [k] ddegwm dy ŷd, dy wîn, a'th olew, a chyntaf-anedig dy wartheg, a'th ddefaid; fel y dyſgech ofni 'r ARGLWYDD dy Dduw bob amſer.

[k] Pen. 15. 19, 20.

24 A phan fyddo 'r ffordd rŷ hîr i ti, fel na ellych ei ddwyn ef, neu o's y lle fydd ym mhell oddi wrthyt, yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i oſod ei enw ynddo, pan i'th fendithio yr ARGLWYDD dy Dduw:

25 Yna dôd *ei werth* yn arian, a rhwym yr arian yn dy lâw, a dôs i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw:

‡ Heb. *ofynno dy gâlon gennyt.*

26 A dôd yr arian am yr hyn oll a ‡ chwennycho dy gâlon: am wartheg, neu am ddefaid, neu am wîn, neu am ddîod grêf, neu am yr hyn oll a ddymuno dy gâlon: a bwytta yno ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, a llawenycha di, â'th deulu.

[l] Pen. 12. 19. [m] Num. 18. 20. Pen. 18. 1. [n] Pen. 26. 12. [o] Ad. 27.

27 A'r Lefiad yr hwn *ſyddo* yn dy byrth, na wrthod ef: am [m] nad *oes* iddo *na* rhan nac etifeddiaeth gyd â thi.

28 ¶ [n] Ym mhen tair blynedd y dygi allan holl ddegwm dy gnŵd y flwyddyn honno: a dyro ef i gadw o fewn dy byrth.

29 A'r Lefiad, am [o] nad oes iddo ran nac etifeddiaeth gyd â thi, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *ſydd* yn dy byrth di, a ddeuant ac a fwyttânt, ac a ddigonir: fel [p] i'th fendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw ym mhob gwaith a wnelych â'th lâw.

[p] Edrych Mal. 3. 10.

PEN. XV.

1 *Y ſeithfed flwyddyn yn flwyddyn gollyngdod i'r tlodion.* 7 *Etto na's dylai rwyſtro benthyccio neu roddi.* 12 *Gwâs o Hebread,* 16 *oldieithr iddo fod yn anfoddlon i ymadael, ſydd raid ei ollwng ymmaith yn rhŷdd y ſeithfed flwyddyn, ond nid yn waglaw.* 19 *Rhaid yw cyſſegru pôb gwrryw cyntaf-anedig o'r anifeiliaid i'r Arglwydd.* Mawrth, 1. B.

YM mhen [a] *pob* ſaith mlynedd gwnâ ollyngdod. [a] Ecſod. 21. 2. a 34. 14.

23, 10. Lef. 25. 3, 4. Jer.

2553. 2 A dymma wêdd y gollyngdod: gollynged pob † echwynwr i'w gymmydog yn rhŷdd ei echwyn a echwynodd efe: na fynned *hynny* dracheſn gan ei gymmydog, neu ei frawd, canys cyhoeddwyd gollyngdod yr ARGLWYDD.

† Heb. *meiſtr echwyn ei lâw.*

[b] Edrych Pen. 3. 20.

3 [b] Ti a elli fynnu dracheſn gan y dieithr, ond gollynged dy lâw yn rhŷdd yr hyn ſydd i ti gyd â'th frawd:

‡ *Ond pan na byddo.*

4 ‡ Megis na byddo o honot ti gardottyn: canys yr ARGLWYDD gan fendithio a'th fendithia di, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Duw yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu.

5 Yn unig o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw *a* gwneuthur yr holl orchymynnion yma, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

[c] Pen. 28. 12, 44.

6 Canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia, megis y llefarodd wrthyt, ſel [c] y benthycciech i genhedloedd lawer, ac na fenthycciech di *ganddynt*; ti hefyd a arglwyddiaethi ar genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

7 ¶ O's bydd yn dy ſŷſg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', na chaleda dy gâlon, ac na chau dy lâw oddi wrth dy frawd tlawd:

[d] Mat. 5. 42. Luc. 6. 34, 35.

8 [d] Ond gan agoryd agor dy lâw iddo, a chan fenthyccio benthyccia ddigon *i'w* angen ef, yr hyn fyddo arno ei eiſiau.

† Heb. *Belial.*

9 Gwilia arnat rhag bod yn dy gâlon † ddrŵg ‡ feddwl i ddywedyd, Agos yw 'r ſeithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod: a bod dy [e] lygad yn ddrŵg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o

‡ Heb. *Air.*

[e] Pen. 28. 54, 56. Diar. 23. 6. a 28. 22. Mat. 20. 15.

hono ef ar yr ARGLWYDD rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

10 Gan roddi dôd iddo, ac na fydded drŵg gan dy gâlon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn i'th fendithia 'r ARGLWYDD dy Dduw yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy lâw arno.

[f] Mat. 26. 11. Joan. 12. 8.

11 Canys [f] ni dderfydd y tlawd o ganol y tîr, am hynny 'r ydwyf fi yn gorchymmyn i ti, gan ddywedyd, Gan agoryd agor dy lâw i'th frawd, i'th anghenus, ac i'th dlawd yn dy dîr.

[g] Ecſod. 21. 2. Jer. 34. 14.

12 ¶ [g] O's gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrêes, i ti, a'th waſanaethu chwe blynedd, y ſeithfed flwyddyn gollwng ef yn rhŷdd oddi wrthyt.

13 A phan ollyngech ef yn rhŷdd oddi wrthyt, na ollwng ef yn wâg:

14 Gan lwytho llwytha ef o'th braidd, ac o'th yſgubor, ac o'th win-wrŷf: o'r hyn i'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy Dduw, dôd iddo.

15 A chofia mai gwâs fuoſt yn nhîr yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny 'r ydwyf yn gorchymmyn y peth hyn *i* ti heddyw.

16 Ond o's dywaid wrthyt, Nid âf allan oddi wrthyt, am ei fod yn dy hoffi di a'th dŷ, o herwydd bod yn dda arno ef gyd â thi:

[h] Ecſod. 21. 6.

17 [h] Yna cymmer ſynawyd, a dôd trwy ei glûſt ef, ac yn y ddôr a bydded yn wâs i ti bŷth; felly hefyd y gwnêi i'th forwyn.

[i] Edrych Eſay 16. 14. a 21. 16.

18 Na fydded caled gennyt ei ollwng ef yn rhŷdd oddi wrthyt, canys gwaſanaethodd di werth [i] dau gyflog gweinidog, chwe bly-

nedd: a'r ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia yn yr hyn oll a wnelych. 2553.

[k] Ecſod. 13. 2. a 34. 19. Leſticus 27, 26. Num. 3. 13. [l] Pen. 12. 7, 17. a 14. 23. a 16. 11, 14. [m] Lef. 22. 20. Pen. 17. 1. Ecclus 35. 12. [n] Pen 12. 15. [o] Pen. 12. 16, 23.

19 ¶ [k] Pob cyntaf-anedig yr hwn a enir o'th wartheg, neu o'th ddefaid yn wrryw, a gyſſegri di i'r ARGLWYDD dy Duw: na weithia â chyntaf-anedig dy ychen, ac na chneifia gyntaf-anedig dy ddefaid.

20 [l] Ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw y bwyttâi ef bob blwyddyn, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD, ti a'th deulu.

21 [m] Ond o's bydd anaf arno, *o's* clôff, neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrŵg anaf *arall*, na abertha ef i'r ARGLWYDD dy Dduw.

22 O fewn dy byrth y bwyttâi ef; [n] yr aflan a'r glân ynghŷd *a'i bwyttŷ*, megis yr jwrch, ac megis y carw.

23 [o] Etto na fwytta ei waed ef, tywallt hwnnw ar y ddaear fel dwſr.

PEN. XVI.

1 Gŵyl y pâſg, 9 Yr Wythnoſau. 13 Y Pebyll. 16 Rhaid i bob gwrryw offrwm yn ol ei allu ar y tair gŵyl hyn. 18 Am ſarnwŷr a barn gyfiawn. 22 Gwahardd llwynau a delwau.

Y Sulgwyn, B. hyd w. Mawrth, 1. P. 1. 4.

CAdw [a] 'r mîs Abîb, a chadw Bâſg i'r ARGLWYDD dy Dduw: canys [b] o fewn y mîs Abib y dûg yr ARGLWYDD dy Dduw di allan o'r Aipht [c] o hŷd nôs.

[a] Ecſod. 12. 2, &c. [b] Ecſod. 13. 4. [c] Ecſod. 12. 29, 42. [d] Num. 28. 19. [e] Pen. 12. 5. [f] Ecſod. 12. 15, 19. a 34. 18.

2 Abertha dithau yn Bâſg i'r ARGLWYDD dy Dduw, o ddefaid a [d] gwartheg, yn [e] y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef yno.

3 [f] Na fwytta fara lefeinllyd gyd ag ef: ſaith niwrnod y bwyttai gyd ag ef fara croyw, *ſef* bara cyſtudd: (canys ar ffrŵſt y daethoſt allan o dîr yr Aipht,) fel y cofiech ddŷdd dy ddyfodiad allan o dîr yr Aipht holl ddyddiau dy einioes.

[g] Ecſod. 34. 25. [h] Ecſod. 12. 10. ‡ Neu, *lâdd.*

4 [g] Ac na weler gennyt furdoes yn dy holl derfynau ſaith niwrnod, ac [h] nac arhôed dros nôs hyd y borau *ddim* o'r cîg a aberthaiſt yn yr hwyr, ar y dŷdd cyntaf.

5 Ni elli ‡ aberthu 'r Pâſg, o fewn yr un o'th byrth, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it'.

6 Ond yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo, yno 'r aberthi 'r Pâſg, yn yr hwyr, ar fachludiad haul, y prŷd y daethoſt allan o'r Aipht.

7 Yna y rhoſti ac y bwyttâi ef, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw; a'r borau y dychweli, ac yr ai i'th babellau.

8 Chwe diwrnod y bwyttâi ſara croyw, ac ar y ſeithfed dŷdd *y mae* † uchel-ŵyl i'r ARGLWYDD dy Dduw, ni chai wneuthur gwaith *ynddo.*

† Heb. *Gwahardddiad.*

[i] Ecſod. 23. 16. a 34. 23. Lef. 23. 15. Num. 28, 26.

9 ¶ [i] Cyfrifit' ſaith wythnos; pan ddechreuo 'r crymman ar yr ŷd y dechreui rifo 'r ſaith wythnos.

10 A chadw ŵyl yr wythnoſau i'r ARGLWYDD dy Dduw, ag offrwm gwirfodd dy lâw yr hwn a roddi, megis i'th fendithio yr ARGLWYDD dy Dduw.

11 A llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* o fewn dy byrth, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, ſydd yn dy ſŷſg, yn y lle a ddewiſo yr ARGLWYDD dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo.

12 Cofia

2553.

12 Cofia hefyd mai caethwas fuoſt yn yr Aipht; a chadw, a gwnâ 'r deddfau hyn.

k Ecſod. 23. 16. Lef. 23. 34. Num. 29. 12.

13 ¶ k Cadw it' ŵyl y pebyll ſaith niwrnod, wedi it' gaſglu dy † ŷd a'th win.

† Heb. *Lawr-dyrnu a'th win-wrŷf.*

l Neh. 8. 9, &c. m Ecſod. 23. 14, 17. a 34. 23.

14 A l llawenycha yn dy ŵyl, ti, a'th fâb, a'th ferch, a'th wâs, a'th forwyn, a'r Lefiad, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *ſyddant* o fewn dy byrth.

15 Saith niwrnod y cedwi ŵyl i'r ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD: canys yr ARGLWYDD dy Dduw a'th fendithia yn dy holl gnŵd, ac yn holl waith dy ddwylaw, am hynny bydd dithau lawen.

n Ecſod. 23. 15, a 34. 20. Preg. 35. 4. o 1 Cron. 23. 4. a 26. 29. 2 Cron. 19. 8. p Ecſod. 23. 8. Lef. 19. 15. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7. Eccl. 20. 29.

16 ¶ m Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys pob gwrryw o honot o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe; ar ŵyl y bara croyw, ac ar ŵyl yr wythnoſau, ac ar ŵyl y pebyll: ond n nac ymddangoſed neb o flaen yr ARGLWYDD yn waglaw.

17 Pob un yn ôl rhodd ei lâw, yn ôl bendith yr ARGLWYDD dy Dduw yr hon â roddes efe i ti.

18 ¶ o Gwnâ it' farnwŷr, a blaenorion yn dy holl byrth, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it' trwy dy lwythau: a barnant hwy 'r bobl â barn gyfiawn.

19 p Na ŵyra farn, *ac* na chydnebydd wynebau, na dderbyn wobr 'chwaith: canys gwobr a ddalla lygaid y doethion, ac a ŵyra ‡ eiriau 'r cyfiawn.

‡ Neu, *achoſion.*

20 Cyfiawnder, cyfiawnder a ddilyni, fel y byddych fyw, ac yr etifeddych y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it'.

q Lef. 26. 1.

21 ¶ Na phlanna it' lwyn o neb rhyw goed, ger llaw allor yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hon a wnai it'.

† *Ddelw.*

22 q Ac na chyſod it' † golofn, yr hyn ſydd gâs gan yr ARGLWYDD dy Dduw.

PEN. XVII.

Mawrth, 2. B.

1 *Rhaid yw bod y pethau a offrymmir yn ddïanaf.* 2 *Rhaid yw llâdd delw-addolwŷr.* 8 *Ymrafaelion caled a fernir gan yr Offeiriaid a'r Barnwŷr.* 12 *Yr bwn a ddïyſtyro 'r cyfryw farn a roddir i farwolaeth.* 14 *Dewiſiad,* 16 *a dyled-ſwydd brenhin.*

a Pen. 15. 21. Mal. 1. 8. ‡ Neu, *afr.*

NAc a abertha i'r ARGLWYDD dy Dduw ŷch neu ‡ ddafad 'y byddo arno anaf *neu* ddim gwrthuni: canys casbeth yr ARGLWYDD dy Dduw *yw* hynny.

b Pen. 13. 6.

2 ¶ b Pan gaffer yn dy blith di, o fewn un o'th byrth y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it', ŵr neu wraig a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD dy Dduw, gan droſeddu ei gyfammod ef,

c Pen. 4. 19. Job. 31. 26.

3 Ac a aeth ac a waſanaethodd ddduwiau dieithr, ac a ymgrymmodd iddynt, i'r c haul, neu i'r lleuad, neu i holl lu 'r nefoedd, yr hyn ni orchymynnais:

4 Pan ddangoſer i ti, a chlywed o honot, yna cais yn dda, ac wele, o's gwirionedd yw, a bod yn ſiccr wneuthur y ffeidd-dra hyn yn Iſrael:

d Lef. 24. 7, 14.

5 Yna dŵg allan y gŵr hwnnw, neu 'r wraig honno (a wnaethant y peth drygionus hyn) i'th byrth, ſef y gŵr neu 'r wraig; a d llabyddia hwynt â meini, fel y byddont feirw.

6 c Wrth dyſtiolaeth dau o dyſtion, neu dri o dyſtion, y rhoddir i farwolaeth yr hwn a fyddo marw; na rodder ef i farwolaeth wrth dyſtiolaeth un tyſt.

2553.

e Num. 35. 30.

7 r Llâw 'r tyſtion a fydd arno yn gyntaf i'w farwolaethu ef, a llâw 'r holl bobl wedi hynny: s a thi a dynni ymmaith y drŵg o'th blith.

Pen. 19. 15. Mar. 18. 16.

8 ¶ h O's bydd peth mewn barn yn rhŷ galed i ti, i rhwng gwaed a gwaed, rhwng hawl a hawl, neu rhwng ‡ plâ a phlâ, *mewn* pethau amrafaelus o fewn dy byrth; ac yna cyfod, a dôs i fynu i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw;

Joan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. 1 Tim. 5. 19. Heb. 10. 28.

9 A k dôs at yr offeiriaid, y Lefiaid, ac l at y barnwŷr a fyddo yn y dyddiau hynny, ac ymofyn; a hwy a ddangoſant i ti reol y farnedigaeth.

f Pen. 13. 9.

10 A gwnâ ar ôl rheol y gair a ddangoſant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiſo 'r ARGLWYDD: ac edrych am wneuthur yn ôl yr hyn oll a ddyſgant i ti.

g Pen. 13. 5. h 2 Cron. 19. 10.

11 Ar ôl rheol y gyfraith a ddyſgont it', ac yn ôl y farn a ddywedont i ti, y gwnei: na chilia oddi wrth y peth a ddangoſont i ti, i'r tu dehau, nac i'r tu aſſwy.

Hag. 2. 11. Mal. 2. 7. i Edrych Ecſod. 21. 13, 20, 22, 28. a 22. 2. Num. 35, 11, 16, 19. Pen. 19. 4, 10.

12 m A'r gŵr a wnêl mewn rhyfyg, heb wrando ar yr offeiriad (ſydd yn ſefyll yno i waſanaethu 'r ARGLWYDD dy Dduw,) neu ar y barnwr; yna rhodder i farwolaeth y gŵr hwnnw, a thynn ymmaith y drŵg o Iſrael.

‡ *dyrnod.* k Edrych Jer. 18. 18.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant: ac ni ryfygant mwy.

l Pen. 19. 17.

14 ¶ Pan ddelych i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw 'n ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, o's dywedi, n Goſodaf arnaf frenhin megis yr holl genhedloedd *ſydd* o'm hamgylch:

m Hoſ. 4. 4. n 1 Sam. 8. 5. o Edrych 1 Sam. 9. 15. a 10. 24. a 16.

15 Gan oſod goſod arnat yn frenhin o yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD dy Dduw; p o blith dy frodyr y goſodi arnat frenhin; ni elli roddi arnat ŵr dieithr yr hwn nid yw frawd i ti.

16 Ond nac amlhâed iddo q feirch, ac na r ddychweled efe 'r bobl i'r Aipht i amlhâu meirch; gan i'r s ARGLWYDD ddywedyd wrthych, t Na 'chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

p Jer. 30. 21. q 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, 28. r Eſay 31. 1. Ezec. 17. 15. s Ecſod. 13. 17. Num. 13. 3. 4. t Pen. 28. 68. Hoſ. 11. 11. 3, 4.

17 Ac nac amlhâed iddo wragedd, fel u na ŵyro ei gâlon: ac nac amlhâed arian ac aur lawer iddo.

1 Cron. 22. 10.

18 A phan eiſteddo ar deyrngadair ei frenhiniaeth, 'ſgrifenned iddo gòpi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan x o'r hwn ſydd ger bron yr offeiriaid y Lefiaid.

19 A y bydded gyd ag ef, a darllened arno holl ddyddiau ei fywyd, fel y dyſgo ofni 'r ARGLWYDD ei Dduw, i gadw holl eiriau 'r gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

20 Fel na ddyrchafo ei gâlon uwch lâw ei frodyr, ac na chilio oddi wrth y gorchymmyn, i'r tu dehau nac i'r tu aſſwy: fel yr eſtynno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe, a'i feibion, yng nghanol Iſrael.

u Edrych 1 Bren. 10. 26, 28. x Edrych 2 Bren. 22. 8. y Joſ. 1. 8.

PEN. XVIII.

Mawrth, 2. P.

1 *Yr Arglwydd yw etifeddiaeth yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 3 *Defod yr offeiriaid.* 6 *Rhan y Lefiaid.* 9 *Rhaid yw gochelyd ffeidd-dra 'r Cenhedloedd.* 15 *Rhaid yw gwrando ar*

Griſt

2553.

Criſt y prophwyd, 20 a rhoddi 'r prophwyd rhyfygus i farwolaeth.

[a] Num. 18. 20. Pen. 10. 9. [b] 1 Cor. 9. 13.

[a] NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi ran nac etifeddiaeth yng-hŷd ag Iſrael: ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a'i etifeddiaeth ef, [b] a ſwyttânt hwy.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ym mhlith eu brodyr: yr ARGLWYDD yw eu hetifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

[c] Lef. 7. 30,----34. [d] Num. 18. 12, 24.

3 ¶ A hyn ſydd defod yr offeiriaid oddi wrth y bobl, oddi wrth y rhai a aberthant aberth, *pa un bynnag* ai eidion, ai dafad, [c] rhoddant i'r offeiriaid yr yſgwyddog, a'r ddŵy ên, a'r botten.

4 [d] Blaenffrwyth dy ŷd, dy wîn, a'th olew, a blaenffrwyth cnaiſ dy ddefaid, a roddi iddo ef.

[e] Ecſod. 28. 1. Num. 3. 10.

5 Canys [d] dewiſodd yr ARGLWYDD dy Dduw ef o'th holl lwythau di, i ſefyll i waſanaethu yn enw 'r ARGLWYDD, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Iſrael, lle y byddo efe yn ymdaith, a dyfod â holl ddymuniad ei gâlon, i'r lle a ddewiſo 'r ARGLWYDD:

7 Yna gwaſanaethed efe yn enw 'r ARGLWYDD ei Dduw, megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai ſydd yn ſefyll yno ger bron yr ARGLWYDD.

8 Rhan am ran a fwyttânt, heb law gwerth yr hyn ſy'n dyfod iddo oddi wrth *ei* dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', na ddyſg wneuthur yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd hynny.

10 Na chaffer ynot a wnelo i'w fâb, neu i'w ferch, [f] fyned trwy 'r tân, [g] *neu* a arfero ddewiniaeth, na phlanedydd, na daroganwr, na hudol,

[f] Lef. 18. 21. [g] Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Eſay 8. 19.

11 [h] Na ſwynwr ſwynion, nac a geiſio *wybodaeth gan* gonſuriwr, neu frudiwr, nac [i] a ymofynno â'r meirw.

12 O herwydd ffieidd-dra *gan* yr ARGLWYDD *yw* pawb a wnelo hyn: ac o achos y ffieidd-dra hyn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

[h] Lef. 20. 27. [i] 1 Sam. 28. 7.

‡ Neu, *union*, neu *bur*. † Neu, *etiſeddi*.

13 Bydd ‡ berffaith gyd â'r ARGLWYDD dy Dduw.

14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a † feddienni di, a wrandawſant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, nid felly y caniataodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

[k] Joan 1. 45. Act. 3. 22, a 7. 37. [l] Pen. 9. 10. [m] Ecſod. 20. 19. Heb. 12. 19. [n] Pen. 5. 28. [o] Joan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37. [p] Eſay 51. 16. [q] Joan 4. 25.

15 ¶ [k] Yr ARGLWYDD dy Dduw a gyfyd i ti o'th blith dy hun, o'th frodyr dy hun, brophwyd megis finnau; arno ef y gwrandêwch.

16 Yn ôl yr hyn oll a geiſiaiſt gan yr ARGLWYDD dy Dduw yn Horeb, [l] yn nŷdd y gymmanſa, gan ddywedyd, [m] Na chlywwyf mwyach lais yr ARGLWYDD fy Nuw, ac na welwyf y tân mawr hwn mwyach, rhag fy marw.

17 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [n] Da y dywedaſant yr hyn a ddywedaſant.

18 [o] Codaf brophwyd iddynt o fyſg eu brodyr fel tithau, a [p] rhoddaf fy ngeiriau yn ei enau ef; [q] efe a lefara wrthynt yr hyn oll a orchymynnwyf iddo.

19 A phwy bynnag ni wrandawo ar fy ngeiriau, y rhai a lefara efe yn fy enw, myfi a'i gofynnaf ganddo.

20 [r] Y prophwyd hefyd, yr hwn a ryfyga lefaru yn fy enw air ni orchymynnais iddo ei lefaru, neu 'r hwn a lefaro yn enw duwiau dieithr; rhodder y prophwyd hwnnw i farwolaeth.

21 Ac o's dywedi yn dy gâlon, Pa fôdd yr adnabyddwn y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD?

22 [s] Yr hyn a lefaro 'r prophwyd hwnnw yn enw 'r ARGLWYDD, [t] a'r gair heb ddyfod, ac heb ddyfod i ben, hwnnw yw 'r gair ni lefarodd yr ARGLWYDD; y prophwyd a'i llefarodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

2553.

[r] Pen. 13. 5. Jer. 14. 14. Zech. 13. 5.

[s] Jer. 28. 9. [t] Edrych Pen. 13. 2.

PEN. XIX.

1 *Dinaſoedd noddfa*, 4 *a braint llofrudd yn-ddynt.* 14 *Na ſymmuder terfyn tîr.* 15 *Rhaid yw bod dau o dyſtion o'r lleiaf.* 16 *Cosbedigaeth gau dyſt.*

[a] Pen. 12. 29. † Neu, *etifeddu*. [b] Ecſod. 21. 13. Num. 35. 10. Joſ. 20. 2. [c] Pen. 4. 42. ‡ Heb. *er doe ac echdoe*. † Heb. *Oddi ar y pren, a chafael*, &c. [d] Num. 35. 12. ‡ Heb. *yn ei einioes*. † Heb. *er doe ac echdoe*. [e] Gen. 15. 18. Pen. 12. 20. [f] Joſ. 20. 7. [g] Ecſod. 21. 12, &c. Num. 35. 16, 24. [h] Pen. 27. 17. Diar. 22. 28. Hoſ. 5. 10

Mawrth, 3. B.

PAn [a] dorro 'r ARGLWYDD dy Dduw ymmaith y cenhedloedd y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn rhoddi eu tîr i ti, a'i † meddiannu o honot ti, a phreſwylio yn eu dinaſoedd, ac yn eu tai;

2 [b] Neilldua it' dair dinas ynghanol dy dîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', i'w feddiannu.

3 Parotoa ffordd i ti, a thraiana derfyn dy dîr, yr hwn a rŷdd yr ARGLWYDD dy Dduw yn etifeddiaeth it', fel y byddo i bob llofrudd ffoi yno.

4 ¶ [c] Dymma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffŷ yno i fyw: yr hwn a darawo ei gymmydog heb wybod, ac yntau heb ei gaſâu ef ‡ o'r blaen.

5 Megis pan elo un gyd â'i gymmydog i'r coed, i gymmynu pren, ac a eityn ei lâw â'r fwyall i dorri 'r pren, a fyrthio 'r haiarn † o'r menybr, a chyrhaeddyd ei gymmydog, fel y byddo farw, efe a gaiff ffoi i un o'r dinaſoedd hyn, a byw:

6 [d] Rhag i ddialydd y gwaed ddilyn ar ôl y llofrudd a'i gâlon yn llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y ffordd yn hîr, a'i daro ef yn ‡ farw, er nad oedd ynddo ef haeddedigaeth marwolaeth, am nad oedd efe yn ei gaſâu ef † o'r blaen.

7 Am hynny 'r ydwyf yn gorchymmyn i ti, gan ddywedyd, Tair dinas a neilldui i ti.

8 A phan [e] helaetho 'r ARGLWYDD dy Dduw dy derfyn, fel y tyngodd wrth dy dadau, a rhoddi i ti 'r holl dîr a addawodd efe ei roddi wrth dy dadau;

9 (O's cedwi 'r gorchymynnion hyn oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf fi yn ei orchymmyn it' heddyw, i garu 'r ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef bob amſer;) [f] yna y 'chwanegi i ti dair dinas hefyd at y tair hyn:

10 Fel na ollynger gwaed gwirion o fewn dy dîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth; ac na byddo gwaed i'th erbyn.

11 ¶ Ond [g] o's bydd gŵr yn caſâu ei gymmydog ac yn cynllwyn iddo, a chodi yn ei erbyn, a'i ddieneidio fel y byddo farw, a ffoi i un o'r dinaſoedd hyn:

12 Yna anfoned henuriaid ei ddinas ef, a chymmerant ef oddi yno, a rhoddant ei yn llâw dialydd y gwaed, fel y byddo farw.

13 Nac arbeded dy lygad ef, ond tynn ymmaith *afaith* gwaed gwirion o Iſrael, fel y byddo daioni it'.

14 ¶ [h] Na ſymmud derfyn dy gymmydog, yr hwn a derfynodd y rhai a fu o'r blaen, o fewn dy etifeddiaeth yr hon a feddienni,

2553. ſeddienni, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

[i] Num. 35. 30. Pen. 17. 6. Mat. 18. 16. Joan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

15 ¶ [i] Na choded un tŷſt yn erbyn neb am ddim anwiredd, neu ddim pechod, o'r holl bechodau a becho efe: wrth dyſtiolaeth dau o dyſtion, neu wrth dyſtiolaeth tri o dyſtion y bydd ſaſadwy 'r peth.

16 ¶ O's cyſyd gau dŷſt yn erbyn neb, gan dyſtiolaethu bai yn ei erbyn ef;

17 Yna ſafed y ddau ddŷn *y mae* 'r amrafael rhyngddynt ger bron yr ARGLWYDD,

[k] Pen. 17. 9. [l] Diar. 19. 5, 9. Dan. 13. 62. [m] Pen. 13. 5. a 17. 7. [n] 22, 21, 24. [n] Ecſod. 21. 23. Lef. 24. 20. Mat. 5. 38.

[k] o flaen yr offeiriaid a'r barnwŷr a fyddo yn y dyddiau hynny;

18 Ac ymofynned y barnwŷr yn dda; ac o's y tŷſt *fydd* dŷſt ffals, *ac* a dyſtiolaetha ar gam yn erbyn ei frawd:

19 [l] Yna gwnêwch iddo fel yr amcanodd wneuthur i'w frawd; [m] a thynn ymmaith y drŵg o'th fŷſg.

20 A'r lleill a glywant, ac a ofnant, ac ni 'chwanegant wneuthur mwy yn ôl y peth drygionus hyn yn dy blith.

21 Ac nac arbeded dy lygad: *bydded* [n] einioes am einioes, llygad am lygad, dant am ddant, llâw am llâw, troed am droed.

PEN. XX.

Mawrth, 3. P.

1 *Araith yr Offeiriaid i annog y bobl i ryſel.* 5 *Cyhoeddiad y Swyddogion pwy ſydd i'w gollwng adref o'r rhyfel.* 10 *Pa beth a wneir i'r dinaſoedd a dderbyniant neu a wrthodant ammodau heddwch.* 16 *Pa ddinaſoedd ſydd raid eu haddunedu.* 19 *Ni waſanaetha dinyſtrio prenniau ymborth dŷn, wrth warchae ar ddinas.*

[o] Edrych Sal. 20. 7. Eſay 31. 1.

PAn elych i ryfel yn erbyn dy elynion, a gweled [a] meirch a cherbydau, *a* phobl fwy nâ thi, nac ofna rhagddynt: o herwydd yr ARGLWYDD dy Dduw *ſydd* gyd â thi, yr hwn a'th ddûg di i fynu o dîr yr Aipht.

2 A bydd, pan neſaoch i'r frwydr, yna ddyfod o'r offeiriad, a llefaru wrth y bobl,

3 A dywedyd wrthynt, Clyw, Iſrael, yr ydych chwi yn neſau heddyw i'r frwydr yn erbyn eich gelynion: na feddalhâed eich

† Heb. *na phryſuwch.* càlon, nac ofnwch, na ſynnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt.

4 Canys yr ARGLWYDD eich Duw ſydd yn myned gyd â chwi i ryfela â'ch gelynion troſoch chwi, *ac* i'ch achub chwi.

5 ¶ A'r llywiawdwŷr a lefarant wrth y bobl, gan ddywedyd, Pa ŵr *ſydd* a adeiladodd dŷ newydd, ac ni's [b] cyſſegrodd ef? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i ŵr arall ei gyſſegru ef.

[b] Edrych Neh. 12. 27. Sal. 30. tit.

6 A pha ŵr *ſydd* a blannodd winllan, ac ni's † mwynhaodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i ŵr arall ei mwynhâu hi.

† Heb. *cyffredinodd.*

7 [c] A pha ŵr ſydd a ymgredodd â gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw mewn rhyfel, ac i ŵr arall ei chymmeryd hi.

Edrych Leſit. 19. 23, 24. Pen. 28. 30. [c] Pen. 24. 5. [d] Barn. 7. 3.

8 Y llywiawdwŷr hefyd a chwanegant lefaru wrth y bobl, ac a ddywedant, [d] Pa ŵr *ſydd* ofnus, a meddal gàlon? eled a dychweled i'w dŷ, fel na † lwſrhao efe gàlon ei frawd megis ei gàlon ynta.

† Heb. *roddo.*

9 A bydded pan ddarffo i'r llywiawdwŷr lefaru wrth y bobl, oſod o honynt dywyſogion y lluoedd yn ben ar y bobl.

[e] 2 Sam. 20. 18.

10 ¶ Pan neſâech at ddinas i ryfela yn ei herbyn, [e] cyhoedda iddi heddwch.

11 A bydded o's heddwch a ettyb hi i ti, ac agoryd it': yna bydded i'r holl bobl a

gaffer ynddi fod i ti dan deyrnged, a'th waſanaethu.

2553.

12 Ac oni heddycha hi â thi, ond gwneuthur rhyfel â thi; yna gwarchae arni hi.

13 Pan roddo 'r ARGLWYDD dy Dduw hi yn dy lâw di, [f] taro ei holl wrrywiaid â mîn y cleddyf.

[f] Num. 31. 7.

14 Yn unig y benywaid, a'r plant, a'r [g] anifeiliaid, a phob dim a'r a fyddo yn y ddinas, *ſef* ei holl yſbail a yſbeili i ti: a thi a fwynhâi yſbail dy elynion yr hwn a rŷdd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

[g] Joſ. 8. 2.

15 Felly y gwnâi i'r holl ddinaſoedd pell jawn oddi wrthyt; y rhai nid *ydynt* o ddinaſoedd y cenhedloedd hyn.

16 Ond [h] o ddinaſoedd y bobloedd hyn, y rhai y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn eu rhoddi it' yn etifeddiaeth, na chadw un enaid yn fyw:

[h] Num. 33. 52. Pen. 7. 1, 2.

17 Ond gan ddifrodi difroda hwynt, *ſef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Canaaneaid, a'r Pherezziaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid, megis y gorchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti:

18 Fel na ddyſgont i chwi wneuthur ar ôl eu holl ffieidd-dra hwynt, y rhai a wnaethant i'w duwiau, a phechu o honoch yn erbyn yr ARGLWYDD eich Dduw.

19 ¶ Pan warchâech ar ddinas lawer o ddyddiau, gan ryfela yn ei herbyn i'w hynnill hi, na ddifetha ei choed hi, gan daro bwyall arnynt; canys o honynt y bwyttâi, na thorr dithau hwynt i lawr (o herwydd † *bywyd* dŷn *yw* pren y maes) ‡ i'w goſod yn y gwarch-glawdd.

† Neu, *o ddŷn pren y maes ſydd i'w oſod*, &c. ‡ Heb. *i fyned o'th flaen*

20 Yn unig y pren y gwyddoſt nad pren ymborth yw, hwnnw a ddifethi ac a dorri, ac a adeiledi warch-glawdd yn erbyn y ddinas ſydd yn gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni † orchfyger hi.

† *Ymddaroſtyngo.*

PEN. XXI.

Mawrth, 4. B.

1 *Y môdd i ymddiheuro oddi wrth lofrudd aeth heb wybod pwy a'i gwnaeth.* 13 *Y môdd y mae trin caethferch a briodo un.* 15 *Na ddylid dietifeddu 'r cyntaf-anedig o ran câs.* 18 *Rhaid yw llabyddio mâb anufudd.* 22 *Na adawer drŵg-weithredwr yngbrŵg dros nôs.*

O'S ceir *un* wedi ei lâdd o fewn y tîr, yr hwn y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti i'w etiſeddu, yn gorwedd yn y maes, heb ŵybod pwy a'i lladdodd:

2 Yna aed dy henuriaid a'th farnwŷr allan, a meſurant hyd y dinaſoedd *ſydd* o amgylch i'r lladdedig.

3 A bydded i'r ddinas neſaf at y lladdedig, ſef henuriaid y ddinas honno, gymmeryd anner *o*'r gwartheg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac* ni thynnodd dan jau.

4 A dyged henuriaid y ddinas honno 'r anner i ddyffryn garw, yr hwn ni lafuriwyd, ac ni hauwyd ynddo: ac yno * torr-fynyglant yr anner yn y dyffryn.

* *Torrant ben.*

5 A neſâed yr offeiriaid, meibion Lefi, (o herwydd yr ARGLWYDD dy Dduw [a] a'u hetholodd hwynt i weini iddo ef, ac i fendigo yn enw 'r ARGLWYDD: ac [b] wrth eu † barn hwynt y terfynir pob ymryſon a phob plâ.

[a] Pen. 10. 8. [b] Pen. 17. 8, 9. † Heb. *genau.*

6 A holl henuriaid y ddinas honno, y rhai a fyddo neſaf at y lladdedig, [c] a olchant eu dwylaw, uwch ben yr anner a dorr-fynyglwyd yn y dyffryn.

[c] Edrych Sal. 19. 12. Mat. 27. 24.

7 A hwy a attebant, ac a ddywedant, Ni thywalltodd ein dwylaw ni y gwaed hwn, ac ni's gwelodd ein llygaid.

8 Trugarhâ

2553. 8 Trugarhâ wrth dy bobl Iſrael y rhai a waredaiſt, O ARGLWYDD, ac na ddyro waed gwirion † yn erbyn dy bobl Iſrael; a maddeuir y gwaed iddynt hwy.

† Heb. *yngbanol.*

9 Felly y tynni ymmaith *afaith* y gwaed gwirion o'th ſyſg, o's ti a wnei 'r uniawnder yngôlwg yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan elych i ryſel yn erbyn dy elynion, a rhoddi o'r ARGLWYDD dy Dduw hwynt yn dy lâw di, a chaeth-gludo o honot gaeth-glud o honynt,

11 A gweled o honot yn y gaeth-glud wraig brydweddol, ai bod wrth dy ſodd, i'w chymmeryd it' yn wraig:

12 Yna dŵg hi i ſewn dy dŷ, ac eillied hi ei phen, a ‡ thorred ei hewinedd;

‡ Heb. *gwnaed*, neu, *gwneiried.*

13 A dioſged ddillad ei chaethiwed oddi am dani, a thriged yn dy dŷ di, ac [d] ŵyled *am* ei thâd a'i mam ſis o ddyddiau: ac wedi hynny yr ai di atti, ac y byddi ŵr iddi, a hithau ſydd wraig i ti.

[d] Edrych Sal. 45. 10.

14 Ac oni bydd hi wrth dy ſôdd, yna gollwng hi yn ôl ei hewyllys ei hun, a chan werthu na werth hi er arian: na chais elw o honi, am i ti ei daroſtwng hi.

15 ¶ Pan ſyddo i ŵr ddŵy wragedd, un yn gu, ac un yn gâs; a phlanta o'r gu a'r gâs feibion iddo ef: a bôd y mâb cyntaf-anedig o'r *un* gâs:

[e] 2 Cron. 11. 19, 22. 16 Yna bydded, [e] yn y dydd y rhanno efe ei etifeddiaeth rhwng ei feibion y rhai ſyddant iddo, na ddichon efe wneuthur yn gyntaf-anedig fâb y gu o flaen mâb y gâs, yr hwn ſydd gyntaf-anedig:

17 Ond mâb y gâs yr hwn ſydd gyntaf-anedig a gydnebydd efe, [f] gan roddi iddo ef y ddeuparth o'r hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o achos hwn yw [g] dechreuad ei nerth iddo *y bydd* braint y cyntaf-anedig.

[f] Edrych 1 Cron. 5. 1. [g] Gen. 49. 3.

18 ¶ Ond o bydd i ŵr fâb cyndyn, ac anufudd, heb wrando ar lais ei dâd, neu ar lais ei fam; a phan geryddant ef ni wrendy arnynt:

19 Yna ei dâd a'i fam a ymaflant ynddo, ac a'i dygant at henuriaid ei ddinas, ac i borth ei drigfan;

20 A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, Ein mâb hwn ſydd gyndyn ac anufudd, heb wrando ar ein llais; glŵth a meddwŷn *yw efe.*

[h] Pen. 13. 5. a 22. 21, 24.

[i] Joſ. 10. 26. [k] Gal. 3. 13.

21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw; [h] felly y tynni ymmaith y drŵg o'th ſyſg, a holl Iſrael a glywant, ac a ofnant.

† Neu, *yw'r bwn.* Edrych Num. 25. 4. Joſ. 10. 26. 2 Sam. 21. 6.

22 ¶ Ac o bydd mewn gŵr bechod *yn haeddu* barnedigaeth angau, a'i farwolaethu, a chrogi o honot ef wrth bren:

23 [i] Na thriged ei gelain dros nôs wrth y pren, *ond* gan gladdu ti a'i cleddi ef o fewn y dydd hwnnw: o herwydd [k] melldith Dduw † *ſydd i'r bwn* a grogir: ac na haloga dy dîr *y mae* 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth.

PEN. XXII.

Mawrth, 4. P.

1 Am garedigrwydd brawdol. 5 Bod adnabod y gwrryw a'r fenyw wrth eu dillad. 6 Na ddalier mam yr adar gyd â'i chywion. 8 Rhaid yw bod i dŷ ganllawiau. 9 Gochelyd cymmyſgedd. 12 Rhaid yw bod rhidens wrth ddillad. 13 Cosbedigaeth yr hwn a roddo anair i'w wraig. 20, 22 Am dorr-priodas, 25 Trais, 28 Godineb, 30 a lloſgach.

[a] Ecſod. 23. 4.

[a] NI chai weled eidion dy frawd neu ei ddafad yn cyfeiliorni, ac ymguddio oddi wrthynt: gan ddwyn dŵg hwynt drachefn i'th frawd.

2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyfagos attat, neu oni adwaenoſt ef; yna dŵg hwnnw i ſewn dy dŷ, a bydded gyd â thi, hyd pan ymofynno dy frawd am dano, yna dyro ef yn ei ôl iddo ef. 2553.

3 Ac felly y gwnai i'w aſyn ef, ac felly y gwnai i'w ddillad ef, ac felly y gwnai i bob collbeth i'th frawd, yr hwn a gyll oddi wrtho ef, a thithau yn ei gael: ni elli ymguddio.

4 ¶ [b] Ni chai weled aſyn dy frawd, neu ei ŷch yn gorwedd ar y ffordd, ac ymguddio oddi wrthynt; *ond* gan godi cyfod *bwynt* gyd ag ef.

[b] Ecſod. 23. 5.

5 ¶ Na fydded dilledyn gŵr am wraig ac na wiſged gŵr ddillad gwraig: o herwydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw bawb a'r a wnêl hyn.

6 ¶ Pan ddamweinio nŷth aderyn i'th olwg ar dy ffordd, mewn un pren, neu ar y ddaear, a chywion neu ag ŵyau *ynddo*, a'r fam yn eiſtedd ar y cywion, neu ar yr ŵyau; na chymmer y fam gyd â'r cywion.

7 Gan ollwng ti a ollyngi 'r fam, a'r cywion a gymmeri i ti; fel y byddo daioni it', ac yr eſtynnech *dy* ddyddiau.

8 ¶ Pan adeiladech dŷ newydd, yna y gwnâi ganllawiau *o amgylch* i'th nen, fel na oſodych waed ar dy dŷ, pan ſyrthio neb oddi arno.

9 ¶ [c] Na haua dy winllan ag amryw *hâd*: rhag it' halogi † cynnyrch yr hâd a hauech, a chnŵd y winllan.

[c] Lef. 19. 19. † Heb. *cyfiawnder.*

10 ¶ [d] Nac ardd ag ŷch ac ag aſyn ynghŷd.

[d] Edrych 2 Cor. 6. 14. 15, 16.

11 ¶ [e] Na wiſg ddilledyn o amryw ddefnydd, *megis o* wlân a llîn ynghŷd.

[e] Lef. 19. 19.

12 ¶ [f] Plethau a weithi it' ar † bedwar cwrr dy wiſg, yr ymwiſgech â hi.

[f] Num. 15. 38. Mat. 23. 5. † Heb. *bedair adain.*

13 ¶ O chymmer gŵr wraig, ac wedi myned atti, ei chaſâu;

14 A goſod yn ei herbyn anair, a rhoddi allan enw drŵg iddi, a dywedyd, Y wraig hon a gymmerais, a phan euthum atti, ni chefais ynddi forwyndod:

15 Yna cymmered tâd y llangces, a'i mam, a dygant *arŵyddion* morwyndod y llangces at henuriaid y ddinas i'r porth.

16 A dyweded tâd y llangces wrth yr henuriaid, Fy merch a roddais i'r gŵr hwn yn wraig, a'i chaſâu y mae efe:

17 Ac wele, efe a gododd *iddi* anair, gan ddywedyd, Ni chefais yn dy ferch forwyndod; ac fel dymma *arŵyddion* morwyndod fy merch; yna lledant y dilledyn yngŵydd henuriaid y ddinas.

18 A henuriaid y ddinas honno a gymmerant y gŵr, ac a'i coſbant ef.

19 A hwy a'i dirwyant ef *mewn* can *ſicl* o arian, ac a'u rhoddant hwynt i dâd y llangces, o achos iddo ddwyn enw drŵg ar y forwyn o Iſrael: a bydd hi yn wraig iddo, *ac* ni ddichon ei gyrru ymmaith *yn* ei holl ddyddiau.

20 Ond o's gwîr fydd y peth, ac na chafwyd *arŵyddion* morwyndod yn y llangces:

21 Yna y dygant y llangces at ddrŵs tŷ ei thâd, a dynion ei dinas a'i llabyddiant hi â meini oni byddo farw: am iddi wneuthur ffolineb yn Iſrael, gan butteinio yn nhŷ ei thâd; [g] a thi a dynni ymmaith y drŵg o'th ſyſg.

[g] Pen. 13. 5.

22 ¶ [h] O cheffir gŵr yn gorwedd gyd â gwraig briodol *i* gŵr, byddant feirw ill dau, *ſef* y gŵr a orweddodd gyd â'r wraig, a'r wraig *befyd*: felly y tynni ymmaith ddrŵg o Iſrael.

[h] Lef. 20. 10.

23 ¶ O

2553. 23 ¶ O bydd llangces *o* forwyn wedi ei dyweddio i ŵr, a chael o ŵr hi mewn dinas, a gorwedd gyd â hi:

24 Yna y dygwch hwynt ill dau i borth y ddinas honno, ac a'u llabyddiwch hwynt â meini, fel y byddont feirw: y llangces o blegid na waeddodd, *a bithau* yn y ddinas; a'r gŵr o herwydd iddo ddaroſtwng gwraig ei gymmydog: [i] felly ti a dynni ymmaith y drygioni o'th ſŷſg.

[i] Ad. 21, 22.

25 ¶ Ond o's mewn maes y cafodd y gŵr y llangces wedi ei dyweddio, a'i threiſio o'r gŵr, a gorwedd gyd â hi: yna bydded farw y gŵr a orweddodd gyd â hi yn unig.

26 Ond i'r llangces ni chei wneuthur dim, nid *oes* yn y llangces bechod *yn haeddu* marwolaeth; o herwydd megis y cytyd gŵr yn erbyn ei gymmydog a'i ddieneidio ef, yr un môdd *y mae* 'r peth hyn.

27 O blegid yn y maes y cafodd efe hi; gwaeddodd y llangces *oedd* wedi ei dyweddio, ac nid *oedd* achubydd iddi.

[k] Ecſod. 22. 16.

28 ¶ [k] O chaiff gŵr langces o forwyn heb ei dyweddio, ac ymaflyd ynddi, a gorwedd gyd â hi, a'u dala hwynt:

[l] Lef. 18. 8. a 20. 11. 1 Cor. 5. 1. [m] Edrych Ruth 3. 9. Ezec. 16. 8.

29 Yna y rhŷdd y gŵr a orweddodd gyd â hi, i dâd y llangces, ddêg a deugain o arian; ac iddo y bydd yn wraig, am iddo ei daroſtwng hi; ni ddichon efe ei gyrru hi ymmaith *yn* ei holl ddyddiau.

30 ¶ [l] Na chymmered neb wraig ei dâd, ac na [m] ddinoethed odre ei dâd.

PEN. XXIII.

1 Pwy a all, a pbwy ni all ddyfod i'r gynnulleidfa. 9 Rhaid ŷw gochelyd aſtendid yn y liw. 15 Am y gwâs ffoadur. 17 Am fryntni. 18 Am aberthau ffiaidd, 13 uſuriaeth, 21 addunedau, 24 a chamweddau.

NA ddeued neb wedi yſſigo ei eirin, na diſbaidd, i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

2 Na ddeued baſterdyn i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD: y ddegfed genhedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

[a] Neh. 13. 1.

3 Na ddeled [a] Ammoniad na Moabiad i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD: y ddegfed genhedlaeth hefyd o honynt na ddeued i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD byth:

[b] Edrych Pen. 2. 29. [c] Num. 22. 5, 6.

4 [b] O blegid ni chyfarfuant â chwi â bara ac â dwfr yn y ffordd, wrth eich dyfod o'r Aipht; ac [c] o achos cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam fâb Beor o Bethor *ym* Meſopotamia, i'th felldithio di:

5 Etto 'r ARGLWYDD dy Dduw ni fynnodd wrando ar Falaam; ond trôdd yr ARGLWYDD dy Dduw y felldith yn fendith it': canys hoffodd yr ARGLWYDD dy Dduw dydi.

[d] Ezra 9. 12.

6 [d] Na chais eu heddwch hwynt na'u daioni hwynt dy holl ddyddiau byth.

7 ¶ Na ffieiddia Edomiad, canys dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad, o herwydd dieithr fuoſt yn ei wlâd ef.

8 Deued o honynt i gynnulleidfa 'r ARGLWYDD y drydedd genhedlaeth o'r meibion a genhedlir iddynt.

9 ¶ Pan êl y llu allan yn erbyn dy elynion, yna ymgadw rhag pob peth drŵg.

[e] Lef. 15. 16. ‡ Heb. *A phan wyneba yr bwyr.*

10 ¶ [e] O bydd un o honot heb fod yn lân, o herwydd damwain nôs, eled allan o'r gwerſyll, na ddeued o fewn y gwerſyll.

11 ¶ ‡ Ac ym mîn yr hwyr ymolched mewn dwfr: yna wedi machludo 'r haul, deued i fewn y gwerſyll.

12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan i'r gwerſyll: ac yno yr ai di allan. 2553.

13 A bydedd gennyt râw-ffon ym mŷſg dy arfau: a bydded pan eiſteddych allan, gloddio o honot â hi, a thrô a chuddia 'r hyn a ddaeth oddi wrthyt.

14 O herwydd bod yr ARGLWYDD dy Dduw yn rhodio ym mhlith dy werſyllau i'th waredu, ac i roddi dy elynion o'th flaen di; am hynny bydded dy werſyllau 'n ſanctaidd; fel na welo ynot ti † ddim bryntni, a throi oddi wrthyt. † Heb. *noethni dim.*

15 ¶ [f] Na ddyro at ei feiſtr wâs a ddïangodd attat oddi wrth ei feiſtr. [f] 1 Sam. 30. 15.

16 Gyd â thi y trîg yn dy ſŷſg, yn y fan a ddewiſo, yn un o'th byrth di, lle byddo da ganddo: *ac* na chyſtuddia ef.

17 ¶ Na fydded ‡ puttain [g] o ferched Iſrael, ac na fydded † putteiniwr o feibion Iſrael. ‡ *Sodomies.* [g] Edrych Diar. 2. 16.

18 Na ddŵg wobr puttain, na gwerth ci, *i* dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw, mewn un adduned: canys y maent ill dau yn ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw. † *Sodomiad.*

[h] Ecſod. 22. 25. Lef. 25. 36. Neh. 5. 2. Sal. 15. 5. Luc 6. 34, 35.

19 ¶ [h] Na chymmer occraeth gan dy frawd; occraeth arian, occraeth bwyd, occraeth dim y cymmerir occraeth am dano.

[i] Edrych Pen. 15. 3. Lef. 19. 34. [k] Num. 30. 2. Preg. 5. 4.

20 [i] Gan eſtron y cymmeri occraeth, ond na chymmer occraeth gan dy frawd: fel y bendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw di ym mhob peth y rhoddych dy lâw arno, yn y tîr yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu.

21 ¶ [k] Pan addunedech adduned i'r ARGLWYDD dy Dduw, nac oeda ei thalu: canys yr ARGLWYDD dy Dduw gan ofyn a'i gofyn gennyt; a byddai yn bechod ynot.

22 Ond o's peidi ag addunedu, ni bydd pechod ynot.

23 Cadw, a gwnâ yr hyn a ddaeth allan o'th wefuſau, megis yr addunedaiſt i'r ARGLWYDD dy Dduw offrwm gwirfodd, yr hwn a draethaiſt â'th enau.

24 ¶ Pan ddelych i winllan dy gymmydog, yna bwytta o rawnwin dy wala, wrth dy feddwl, ond na ddôd yn dy leſtr *yr un.*

[l] Mat. 12. 1. Mar. 2. 23. Luc 6. 1.

25 Pan ddelych i ŷd dy gymmydog, [l] yna y cai dynnu 'r tywyſennau â'th lâw: ond ni chai oſod crymman yn ŷd dy gymmydog.

PEN. XXIV.

1 Am yſgar. 5 Nad rhaid i'r gŵr newydd briodi fyned i ryfel. 6, 10 Am ŵyſtlon. 7 Am ladron dynion. 8 Am y gwahanglwyf, 14 Talu cyflog, 16 Barn, 19 ac Eluſen.

Mawrth. 5. B.

PAn [a] gymmere gŵr wraig a'i phriodi; yna oni chaiff hi ffafr yn ei olwg ef, o achos iddo gael rhyw ‡ aſtendid ynddi, 'ſgrifenned iddi lythyr † yſgar, a rhodded yn ei llâw hi, a gollynged hi ymmaith o'i dŷ.

[a] Mat. 5. 31. a 19. 7. Mar. 10. 4. ‡ Heb. *noethni.* † Heb. *torri ymmaith.*

2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a myned ymmaith, a bod yn eiddo gŵr arall:

3 O's ei gŵr diwaethaf a'i caſâ hi, ac a 'ſgrifenna lythyr yſgar iddi, ac a'i rhŷdd yn ei llâw hi, ac a'i gollwng hi o'i dŷ: neu o's bydd marw y gŵr diwaethaf a'i cymmerodd hi yn wraig iddo:

4 [b] Ni ddichon ei phriod cyntaf, yr hwn a'i gollyngodd hi ymmaith ei chymmeryd hi drachefn i fod yn wraig iddo, wedi iddi ymhalogi: canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr ARGLWYDD: ac na wnâ i'r wlâd bechu, yr hon a rŷdd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti yn etifeddiaeth.

[b] Jer. 3. 1.

5 ¶ [c] Pan

2553. 5 ¶ [c] Pan gymmero gŵr wraig newydd, nac eled i ryfel, ac † na rodder gofal dim arno: caiff fôd gartref yn rhŷdd un flwyddyn, a llawenhâu ei wraig a gymerodd.

[c] Pen. 20. 7. † Heb. *nac aed dim arno.*

6 ¶ Na chymmered *neb* faen iſaf nac uchaf i ſelin ar ŵyſtl: canys y mae yn cymmeryd bywyd *dŷn* yngŵyſtl.

[d] Ecſod. 21. 16. 7 ¶ [d] Pan gaffer gŵr yn lladratta un o'i frodyr o feibion Iſrael, ac yn ymelwa arno, neu yn ei werthu: yna lladder y lleidr hwnnw, a thynn di ymmaith y drŵg o'th ſŷſg.

[e] Lef. 13, a 14. 8 ¶ Gwilia ym [e] mhlâ y gwahan-glwyf ar ddyfal-gadw, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a ddyſgo 'r offeiriaid y Leſiaid i chwi: edrychwch am wneuthur megis y gorchymynnais wrthynt hwy.

9 Cofia 'r hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy Dduw i [f] Firiam ar y ffordd, wedi eich dyfod allan o'r Aipht.

[f] Num. 12. 10.

10 ¶ Pan fenthycciech i'th gymmydog fenthyg dim, na ddôs i'w dŷ ei i gymmeryd ei ŵyſtl ef.

[g] Ecſod. 22. 26. 11 Allan y ſeſi, a dyged y gŵr y benthyciaiſt iddo, y gŵyſtl allan attat ti.

[h] Job 31. 20. 12 Ac o's gŵr tlawd fydd efe, na chŵſg a'i ŵyſtl *gyd â thi.*

[i] Edrych Sal. 106. 31. 13 [g] Gan ddadroddi dyro ei ŵyſtl iddo, pan fachludo 'r haul, ſel y gorweddo yn ei wiſg, ac [h] i'th fendithio di: a [i] bydd *byn* i ti yn gyfiawnder o flaen yr ARGLWYDD dy Dduw.

[k] Lef. 19. 13. Jer. 22, 13. Tob. 4. 14. Jago 5. 4.

14 ¶ Na orthrymma wâs cyflog tlawd ac anghenus, o'th frodyr, neu o'th ddieithr ddŷn a *fyddo* yn dy dîr, o fewn dy byrth di.

† Heb. *atto y dyrchafa ei enaid.*

15 Yn ei ddŷdd [k] y rhoddi iddo ei gyflog, ac na fachluded yr haul arno; canys tlawd yw, ac † â hyn y mae yn cynnal ei einioes, ſel na leſo ar yr ARGLWYDD yn dy erbyn, a bod pechod ynot.

[l] 2 Bren. 14. 6. 2 Cron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30. Ezec. 18. 10.

16 [l] Na rodder i farwolaeth dadau dros blant, ac na rodder plant i farw dros dadau: pob un a roddir i farwolaeth am ei bechod ei hun.

[m] Ecſod. 22. 21, 22. Diar. 22. 22. Eſay 1. 23. Jer. 5. 28. & 22. 3. Ezec. 22. 29. Zech. 7. 10.

17 ¶ [m] Na ŵyra farn y dieithr *na'r* ymddifad: ac [n] na chymmer ar ŵyſtloraeth wiſg y weddw.

[n] Ecſod. 22. 26.

[o] Ad. 22. Diar. 1. 28.

18 Ond [o] meddwl mai caeth-wâs fuoſt yn yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy Dduw oddi yno: am hynny 'r wyf fi 'n gorchymmyn it' wneuthur y peth hyn.

[p] Lef. 19. 9. a 23. 22. [q] Ad. 18.

19 ¶ [p] Pan ſedech dy gynhauaf yn dy faes, ac anghofio yſgub yn y maes, na ddychwel i'w chymmeryd: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw: ſel y bendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw di, yn holl waith dy ddwylaw.

[r] Ecſod. 22. 26. [o] Ad. 22. [p] Lef. 19.

20 Pan eſgydwech dy oliwŷdden, na loffa ar dy ôl: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

[p] Lef. 19. 9. a 23. 22. [q] Ad. 18.

21 Pan geſglych rawnwin dy winllan, na loffa yn dy ôl: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

22 [q] Meddwl heſyd mai caeth-wâs fuoſt yn nhîr yr Aipht: am hynny'r ydwyf fi'n gorchymmyn it' wneuthur y peth hyn.

PEN. XXV.

Mawrth, 5. P.

1 *Na rodder ychwaneg i ddeugain gwïalennod.* 4 *Na chauer ſafn yr ŷch.* 5 *Am godi bâd i frawd.* 11 *Am y wraig ddigywilydd.* 13 *Am bwyſau anghyfiawn.* 17 *Rhaid yw diſtiu coffadwriaeth Amalec.*

PAn fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu: yna cyfiawnhânt y cyfiawn, a chondemnant y beius.

[a] Ac o bydd y mâb drygionus i'w guro, pared y barnwr iddo orwedd, a phared ei guro ef ger ei fron, yn ôl ei ddryganiaeth, dan riſedi. 2553.

[a] 2 Cor. 11. 24.

3 [a] Deugain gwïalennod a rŷdd iddo, ac na 'chwaneged: rhag o's 'chwanega, a'i guro ef â llawer gwïalennod uwch law hyn, a dirmygu dy frawd yn dy olwg.

[b] Diar. 12. 10.

4 ¶ [b] Na chau ſafn ŷch tra fyddo 'n dyrnu.

[c] Mat. 22. 24. Mar. 12. 19. Luc 20. 28. 1 Cor. 9. 9. 1 Tim. 5. 18.

5 ¶ [c] O's brodyr a drigant ynghŷd, a marw un o honynt, ac heb blentyn iddo, na phrioded gwraig y marw ŵr dieithr oddi allan: aed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran cyfathrachwr.

6 A bydded i'r cyntaf-anedig a ymddygo hi ſefyll ar enw ei frawd a fu farw: ſel na ddileer ei enw ef allan o Iſrael.

7 Ac oni bydd boddlon y gŵr i gymmeryd ei gyfathrachwraig, yna aed ei gyfathrachwraig i fynu i'r porth at yr henuriaid, a dyweded, [d] Gwrthododd fy nghyfathrachwr godi i'w frawd enw yn Iſrael, ni fyn efe wneuthur rhan cyfathrachwr â mi.

[d] Ruth 4. 7.

8 Yna galwed henuriaid ei ddinas am dano ef, ac ymddiddanant ag ef: o ſaif efe, a dywedyd, Nid wyf fi foddlon i'w chymmeryd hi;

9 Yna neſâed ei gyfathrachwraig atto ef yngŵydd yr henuriaid, a dattoded ei eſgid ef oddi am ei droed, a phoered yn ei ŵyneb ef, ac attebed, a dyweded, Felly y gwnâir i'r gŵr nid adeilado dŷ ei frawd.

10 A gelwir ei enw ef yn Iſrael, Tŷ 'r hwn y dattodwyd ei eſgid.

11 ¶ O's ymryſon dynion ynghŷd, *ſef* gŵr a'i frawd, a neſâu gwraig y naill i achub ei gŵr o lâw ei darawydd, ac eſtyn ei llâw ac ymaflyd yn ei ddirgeloedd ef:

12 Torr ymmaith ei llâw hi; nac arbeded dy lygad *hi.*

[e] Lef. 19. 35, 36. Ezec. 45. 10. ‡ Heb. *garreg a charreg.* Ecſod. 16. 36. † Heb. *Ephah ac Ephah.*

13 ¶ [e] Na fydded gennyt yn dy gôd ‡ amryw bwys, mawr a bychan.

14 Na fydded gennyt yn dy dŷ † amryw feſur, mawr a bychan.

15 Bydded gennyt garreg union a chyfiawn: bydded gennyt Epha union a chyfiawn: ſel yr eſtynner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei rhoddi it'.

[f] Diar. 11. 1. [g] Ecſod. 17. 8.

16 Canys [f] ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy Dduw bob un a wnelo hyn, *ſef* pawb a'r a wnêl anghyfiawnder.

17 ¶ [g] Cofia 'r hyn a wnaeth Amalec i ti ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:

18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd, ac a laddodd y rhai olaf o honot, yr holl weiniaid o'th ôl di; a thi yn lluddedig, ac yn ddiffygiol; ac nid ofnodd efe Dduw.

[h] 2 Sam. 15. 3.

19 Am hynny bydded, [h] pan roddo'r ARGLWYDD dy Dduw i ti lonyddwch oddi wrth dy holl elynion oddi amgylch, yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth i'w feddiannu, dynnu o honot ymmaith goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd: nac anghofia *hyn.*

PEN. XXVI.

Mawrth, 6. B.

1 *Cyffes yr hwn a offrymmo 'r cawell blaenffrwyth.* 12 *Gweddi 'r hwn a roddo ei ddegymmau y drydedd flwyddyn.* 16 *Y cyſammod rhwng Duw a'r bobl.*

APhan ddelych i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it' yn etifeddiaeth, a'i feddiannu, a phreſwylio ynddo;

2553.

2 [a] Yna cymmer o bob blaen-ffrwyth y ddaear, yr hwn a ddygi o'th dîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', a gosod mewn cawell, a dôs i'r lle a ddewiso 'r ARGLWYDD dy Dduw, i drigo o'i enw ef ynddo:

3 A dôs at yr offeiriad a fydd yn y dyddiau hynny, a dywed wrtho, Yr ydwyf fi yn cyfaddef heddyw i'r ARGLWYDD dy Dduw, fy nyfod i'r tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth ein tadau, ar *ei* roddi i ni.

4 A chymmered yr offeiriad y cawell o'th law di, a gosoded ef o flaen allor yr ARGLWYDD dy Dduw.

5 A llefara dithau, a dywed ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, [b] Syriad ar ddarfod am dano *oedd* fy nhâd, ac [c] efe a ddisgynnodd i'r Aipht, ac a ymdeithiodd yno ag ychydig bobl, ac a aeth yno yn genedl fawr, gref, ac aml.

6 A'r [d] Aiphtiaid a'n drygodd ni, a chystuddiasant ni, a rhoddasant arnom gaethiwed caled.

7 A [e] phan waeddasom ar ARGLWYDD Dduw ein tadau, clybu yr ARGLWYDD ein llais ni, a gwelodd ein cystudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.

8 [f] A'r ARGLWYDD a'n dûg ni allan o'r Aipht, â llâw gadarn, ac â braich estynnedig, ac ag ofn mawr, ac ag arwyddion, ac â rhyfeddodau.

9 Ac efe a'n dûg ni i'r lle hwn, ac a roes i ni y tîr hwn, *sef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

10 Ac yn awr wele mi a ddygais flaen-ffrwyth y tîr a roddaist i mi, O ARGLWYDD: a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ac addola ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw.

11 Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r Lefiaid, a'r dieithr *a fyddo* yn dy fysg.

12 ¶ Pan ddarffo it' ddegymmu holl ddegwm dy gnŵd, yn y drydedd flwyddyn, *sef* [g] blwyddyn y degwm, yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw; fel y bwyttaont yn dy byrth di, ac y digoner hwynt.

13 A dywed ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, Dygais *y peth* cyssegredig allan o'm tŷ, ac a'i rhoddais ef i'r Lefiaid, ac i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw; yn ôl dy holl orchymynnion a orchymynnaist i mi; ni throseddais *ddim* o'th orchymmynnion, ac ni's anghofiais.

14 Ni fwytteais o hono yn fy ngalar, ac ni ddugum ymmaith o hono i aflendid ac ni roddais o hono dros y marw: gwrandewais ar lais yr ARGLWYDD fy Nuw; gwneuthum yn ôl yr hyn oll a orchymynnaist i mi.

15 [h] Edrych o drigle dy sancteiddrwydd, *sef* o'r nefoedd, a bendithia dy bobl Israel a'r tir a roddaist i ni, megis y tyngaist wrth ein tadau, *sef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl.

16 ¶ Y dydd hwn y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn gorchymmyn it' wneuthur y deddfau hyn, a'r barnedigaethau: cadw dithau a gwnâ hwynt, â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

17 Cymmeraist yr ARGLWYDD heddyw i fod yn Dduw i ti, ac i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei ddeddfau, a'i orchymynnion, a'i farnedigaethau, ac i wrando ar ei lais ef,

18 [i] Cymmerodd yr ARGLWYDD dithau heddyw i fod yn bobl briodol iddo ef, megis y llefarodd wrthyt, ac i gadw *o bonot* ei holl orchymynnion:

19 Ac i'th wneuthur [k] yn uchel goruwch yr holl genhedloedd a wnaeth efe, mewn clôd, ac mewn enw, ac mewn gogoniant, ac i fod o honot yn bobl sanctaidd i'r ARGLWYDD dy Dduw, megis y llefarodd efe.

2553.

PEN. XXVII.

1 *Gorchymmyn y bobl i 'sgrifennu 'r gyfraith ar gerrig.* 5 *Ac i wneuthur allor o gerrig cyfan.* 11 *Rhannu 'r llwythau ar fynydd Garizim ac Ebal.* 14 *Cyhoeddi 'r melldithion ar fynydd Ebal.*

YNa y gorchymynnodd Moses gyd â henuriaid Israel i'r bobl, gan ddywedyd, Cedwch yr holl orchymynnion yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw.

2 A bydded yn y dydd [a] yr elych dros yr Jorddonen i'r tîr y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', [b] osod o honot i ti gerrig mawrion, a chalcha hwynt â chalch.

3 Ac ysgrifenna arnynt holl eiriau 'r gyfraith hon, pan elych drosodd, i fyned i'r tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi it', *sef* tîr yn llifeirio o laeth a mêl: megis ag y llefarodd ARGLWYDD Dduw dy dadau wrthyt.

4 A phan eloch dros yr Jordonen, gosodwch y cerrig hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, ym mynydd Ebal, a chalcha hwynt a chalch.

5 Ac adeilada yno allor i'r ARGLWYDD dy Dduw, *sef* allor gerrig; [c] na chyfod arnynt *arf* haiarn.

6 *A* cherrig cyfan yr adeiledi allor yr ARGLWYDD dy Dduw; ac offrymma arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD dy Dduw.

7 Offrymma hefyd hêdd-aberthau, a bwytta yno, a llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw.

8 Ac ysgrifenna ar y cerrig holl eiriau 'r gyfraith hon yn eglur jawn.

9 ¶ A llefarodd Moses a'r offeiriaid y Lefiaid wrth holl Israel, gan ddywedyd, Gwrando a chlyw, O Israel, y dydd hwn i'th wnaethpwyd yn bobl i'r ARGLWYDD dy Dduw.

10 Gwrando gan hynny ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwnâ ei orchymynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai 'r ŵyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

11 ¶ A gorchymynnodd Moses i'r bobl y dydd hwnnw, gan ddywedyd,

12 Y rhai hyn a safant i fendithio 'r bobl ar fynydd Garizim, wedi eich myned dros yr Jorddonen; Simeon, a Lefi, a Juda, ac Issachar, a Joseph, a Benjamin.

13 [d] A'r rhai hyn a safant † i felldithio ar fynydd Ebal: Reuben, Gad, ac Aser, a Zabulon, Dan, a Naphtali.

14 [e] A'r Lefiaid a lefarant, ac a ddywedant wrth bob gŵr o Israel â llêf uchel,

15 [f] Melldigedig yw 'r gŵr a wnêl ddelw gerfiedig, neu doddedig, *sef* ffieidd-dra gan yr ARGLWYDD, gwaith dwylaw crefftwr, ac a'i gosodo mewn *lle* dirgel: a'r holl bobl a attebant, ac a ddywedant, [g] Amen.

16 [h] Melldigedig yw 'r hwn a ddirmygo ei dâd neu ei fam; A dyweded yr holl bobl, Amen.

17 [i] Mell-

[a] Ecsod. 23. 19. a 34. 26. Pen. 16. 10.
[b] Hos. 12. 12.
[c] Gen. 46. 1.
[d] Ecsod. 1. 11.
[e] Ecsod. 2. 23.
[f] Ecsod. 12. 37.
[g] Pen. 14. 28.
[h] Esay 63. 15. Zech. 2. 13.
[i] Ecsod. 19. 5. Pen. 7. 6. a 14. 2.
[k] Pen. 4. 7, 8. a 28. 1.
Mawrth, 6. P.
[a] Jos. 4. 1.
[b] Jos. 8. 32.
[c] Ecsod. 20. 25. Jos. 8. 31.
[d] Pen. 11. 29. Jos. 8. 33.
† Heb. *yn felldith.*
[e] Dan. 9. 11.
[f] Ecsod. 20. 4, 23. a 34. 17. Lef. 19. 4. a 26. 1. Pen. 4, 16, 23. a 5. 8.
[g] 1 Cor. 14. 16.
Edrych Jer. 11. 5.
[h] Ecsod. 20. 12. a 21, 17. Lef. 19. 3.

2553.

17 [i]Melldigedig yw 'r hwn a ſymmudo derfyn ei gymmydog: A dyweded yr holl bobl, Amen.

18 [k]Melldigedig yw 'r hwn a baro i'r dall gyfeiliorni allan o'r ffordd: A dyweded yr holl bobl, Amen.

19 [l]Melldigedig yw 'r hwn a ŵyro farn y dieithr, yr ymddifad, a'r weddw: A dyweded yr holl bobl, Amen.

20 [m]Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd â gwraig ei dâd, o herwydd dadgudd-iodd odre ei dâd: A dyweded yr holl bobl, Amen.

21 [n]Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd ag un anifail: A dyweded yr holl bobl, Amen.

22 [o]Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd â'i chwaer, merch ei dâd, neu ferch ei fam ef: A dyweded yr holl bobl, Amen.

23 [p]Melldigedig yw 'r hwn a orweddo gyd â'i *chwegr: A dyweded yr holl bobl, Amen.

24 [q]Melldigedig yw 'r hwn a darawo ei gymmydog yn ddirgel: A dyweded yr holl bobl, Amen.

25 [r]Melldigedig yw 'r hwn a gymmero wobr, er dieneidio gwaed gwirion: A dyweded yr holl bobl, Amen.

26 [s]Melldigedig yw 'r hwn ni pharhao yngeiriau'r gyfraith hon gan eu gwneuthur hwynt: A dyweded yr holl bobl, Amen.

i Pen. 19. 14. Diar. 22. 28. k Lef. 19. 14. l Ecſod. 22. 21, 22. Pen. 10. 18. m Lef. 18. 8. Pen. 22. 30. n Lef. 18. 23. o Lef. 18. 9. p Lef. 18. 17. a 20. 14. *Mam yngbyfraith. q Ecſod. 20, 13. a 21. 12, 14. Lef. 24. 17. Num. 35. 31.

r Ecſod. 23. 8. Pen. 10. 17. a 16, 19. Ezec. 22. 12. s Jer. 11. 3. Gal. 3. 10.

PEN. XXVIII.

1 *Bendithion am ufudd-dod.* 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

Mawrth, 7. B.

A[a] o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw *ac* i wneuthur ei holl orchymynnion ef, y rhai 'r ydwyf fi yn eu gorchymmyn i ti heddyw: yna 'r ARGLWYDD dy Dduw [b]a'th eſyd yn uwch nâ holl genhedloedd y ddaear.

a Lef. 26. 3. b Pen. 26. 19.

2 A'r holl fendithion hyn a ddaw arnat, ac a'th oddiweddant, o's gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw.

3 Bendigedig fyddi di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes.

4 Bendigedig fydd [c]ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dîr a ffrwyth dy anifail di, cynnydd dy wartheg, a dïadellau dy ddefaid.

c Gen. 49. 25. Sal. 127. 3.

5 Bendigedig fydd dy gawell, a'th † does di.

† Neu, *gafnau tylino.*

6 [d]Bendigedig fyddi di yn dy ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn dy fynediad allan.

d Sal. 121. 8.

7 Rhŷdd yr ARGLWYDD dy elynion a ymgodant i'th erbyn [e]yn lladdedig o'th flaen di: trwy un ffordd y deuant i'th erbyn, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoant o'th flaen.

e Ad. 25.

8 Yr ARGLWYDD a orchymmyn fendith arnat ti, yn dy † dryſordai, ac yn yr hyn oll y dodech dy lâw arno; ac a'th fendithia yn y tîr y mae 'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei roddi i ti.

† *Yſgubor-iau.*

9 [f]Yr ARGLWYDD a'th gyfyd di yn bobl ſanctaidd iddo ei hun, megis y tyngodd wrthyt; o's cedwi orchymynnion yr ARGLWYDD dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef.

f Ecſod. 19. 5, 6. Pen. 7, 6.

10 A holl bobloedd y ddaear a welant fod yn dy alw di ar enw yr ARGLWYDD, ac a ofnant rhagot.

11 [g]A'r ARGLWYDD a'th lwydda di † mewn daioni, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy ddaear, yn y tîr a dyngodd yr ARGLWYDD i'th dadau ar êi roddi i ti.

2553.

g Pen. 30. 9, &c. † Neu, *o dda.*

12 Yr ARGLWYDD a egyr ei dryſor daionus i ti, ſef y nefoedd, i roddi gwlâw *i'th* dîr di yn ei amſer, ac i fendigo holl waith dy lâw: [h]a thi a roddi echwyn i genhedloedd lawer, ac ni cheiſi echwyn.

h Pen. 15. 6.

13 A'r ARGLWYDD a'th wnâ di [i]yn ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a fyddi yn uchaf yn unig, ac nid yn iſaf: o's gwrandewi ar orchymynnion yr ARGLWYDD dy Dduw, y rhai 'r ydwyf yn eu gorchymmyn it' heddyw, *i'w* cadw, ac i'w gwneuthur:

i Eſay 9. 14, 15.

14 Ac heb gilio o honot oddi wrth yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gorchymmyn i chwi heddyw, i'r tu dehau, neu i'r tu aſſwy; gan fyned ar ôl duwiau dïeithr, i'w gwaſanaethu hwynt.

15 ¶ A bydd, [k]oni wrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, gan gadw *a* gwneuthur ei holl orchymynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai 'r ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw, y daw arnat yr holl felldithion hyn, ac i'th oddiweddant.

k Lef. 26. 14. Galarnad. 2. 17. Dan. 9. 11, 13.

16 Melldigedig fyddi di yn y ddinas, a melldigedig yn y maes.

Mal. 2. Bar. 1, 20.

17 Melldigedig fydd dy gawell, a'th does di.

18 Melldigedig fydd ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dîr, cynnydd dy wartheg, a dïadellau dy ddefaid.

19 Melldigedig fyddi di yn dy ddyfodiad i mewn, a melldigedig yn dy fynediad allan.

20 Yr ARGLWYDD a ddenfyn arnat ti felldith, trallod, a cherydd, yn yr hyn oll y dodech dy lâw arno, † *ac yn* yr hyn a wnelych, nes dy ddinyſtrio, a'th ddifetha di yn gyflym, am ddrygioni dy weithredoedd *yn* y rhai i'm gwrthodaiſt i.

† Neu, *i'w wneuthur.*

21 Yr ARGLWYDD a wnâ i haint lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddi ar y tîr yr ydwyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

l Lef. 26. 16.

22 [l]Yr ARGLWYDD a'th dery â darfodedigaeth, ac â chrŷd poeth, ac â lloſgfa, ac â gwrês, ac â † chleddyf, ac â [m]diflanniad, ac â mallder, a hwy a'th ddilynant, nes dy ddifetha.

† *ſychder.* m Amos 4. 9.

23 [n]Dy nefoedd hefyd y rhai *ſydd* uwch dy ben a fyddant yn brês, a'r ddaear yr hon *ſydd* oddi tanat yn haiarn.

n Lef. 26. 19.

24 Yr ARGLWYDD a rŷdd *yn lle* gwlâw dy ddaear, lŵch, a lludw: o'r nefoedd y diſgyn arnat, hyd oni'th ddinyſtrier.

o Ad. 7. Pen. 32. 30. Eſay 30. 17.

25 [o]Yr ARGLWYDD a wnâ it' ſyrthio o flaen dy elynion; trwy un ffordd yr ai di yn eu herbyn hwynt, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoi o'u blaen hwynt: a thi [p]a fyddi † ar waſgar dros holl deyrnaſoedd y ddaear.

† Heb. *yn waſgarſa.* p Jer. 15, 4. a 24. 9. Ezec. 23, 46.

26 [q]A'th gelain a fydd bwyd i holl ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear, ac ni *bydd* a'i tarfo.

q Sal. 79. 2. Jer. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.

27 Yr ARGLWYDD a'th dery di â [r]chornwyd yr Aipht, ac â [s]chlwyf y marchogion, ac â chrâch, ac ag ysfa; o'r rhai ni ellir dy jachâu.

r Ecſod. 9. 9. a 15. 26. s 1 Sam. 5. 6.

28 Yr ARGLWYDD a'th dery di ag ynfydrwydd, ac â dallineb, ac â ſyndod calon.

Sal. 78. 66. t Job 5. 14.

29 Byddi hefyd [t]yn ymbalfalu ganol dydd fel yr ymbalfala 'r dall yn y tywyllwch, ac ni lwyddi yn dy ffyrdd: a diau y bydd

Eſay 59. 10.

byddi orthrymmedig, ac anrheithiedig byth, ac ni *bydd* a'th waredo.

30 [u] Ti a ymgredi â gwraig, a gŵr arall a gŷd-orwedd â hi: [x] ti a adeiledi dŷ, ac ni thrigi ynddo: [y] ti a blenni winllan, ac ni † chesgli ei ffrwyth.

31 Dy ŷch a leddir yn dy olwg, ac ni fwyttâi o hono: dy asyn a ddygir trwy drais o flaen dy wyneb, ac ni ddaw adref attat: dy ddefaid a roddir i'th elynion, ac ni *bydd* i ti achubydd.

32 Dy feibion a'th ferched a roddir i bobl eraill, a'th lygaid yn gweled, ac yn pallu am danynt ar hŷd y dydd, ac ni *bydd* gallu ar dy law.

33 Ffrwyth dy dîr a'th holl lafur a fwytty pobl nid adnabuost: a byddi yn unig orthrymmedig a drylliedig bob amser.

34 A byddi wallgofus [z] gan weledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

35 Yr ARGLWYDD a'th dery di â chornwyd drygionus, yn y gliniau, ac yn yr esgeiriau, yr hwn ni ellir ei jachâu, o wadn dy droed hyd dy goryn.

36 Yr ARGLWYDD a'th ddŵg di, ([a] a'th frenhin a osodych arnat) at genedl nid adnabuost ti na'th dadau di; a gwasanaethi [b] yno dduwiau dieithr, pren a maen.

37 A byddi [c] yn syndod, yn ddiareb, ac yn watworgerdd, ym mhlith yr holl bobloedd, y rhai yr arwain yr ARGLWYDD di attynt.

38 [d] Hâd lawer a ddygi allan i'r maes, ac ychydig a gesgli; o herwydd y Locust a'i hyssa.

39 Gwinllannoedd a blenni, ac a goleddi, ond gwîn nid yfi, ac ni chesgli *y grawnwin*: canys pryfed a'u bwytty.

40 Oliwŷdd a fydd i ti trwy dy holl derfynau, ac ag olew ni'th irir: o herwydd dy oliwŷdden a ddyhidla.

41 Meibion a merched a genhedli, ac ni byddant i ti: o herwydd hwy a ânt i gaethiwed.

42 Dy holl brennau a ffrwythau dy dîr a † ddifa 'r Locust.

43 Y dieithr *a fyddo* yn dy fysg a ddring arnat yn uchel uchel: a thi a ddisgynni yn isel isel.

44 Efe a fenthyccia i ti, a thi ni fenthycci iddo ef: [e] efe a fydd yn ben, a thi a fyddi 'n gynffon.

45 A'r holl felldithion hyn a ddaw arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th oddiweddant, hyd oni'th ddinystrier; am na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw ei orchymynnion, a'i ddeddfau ef, y rhai a orchymmynnodd efe i ti.

46 A byddant yn arŵydd, ac yn rhyfeddod arnat ti, ac ar dy hâd hyd byth:

47 O blegid na wasanaethaist yr ARGLWYDD dy Dduw mewn llawenydd, ac mewn hyfrydwch calon [f] am amldra pob dim;

48 Am hynny y gwasanaethi di dy elynion, y rhai a ddenfyn yr ARGLWYDD yn dy erbyn, mewn newyn, ac mewn syched, ac mewn noethni, ac mewn eisiau pob dim; ac efe [g] a ddyry jau haiarn ar dy wdd, hyd oni ddinystrio efe dydi.

49 [h] Yr ARGLWYDD a ddŵg i'th erbyn genedl o bell, *sef* o eithaf y ddaear, [i] mor *gyflym* ag yr eheda 'r eryr; cenedl yr hon ni † ddealli ei hiaith:

50 Cenedl ‡ wyneb-galed, yr hon ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac ni bydd rasion i'r llangc:

51 A hi a fwytty ffrwyth dy anifeiliaid, a ffrwyth dy ddaear, hyd oni'th ddinystrier: yr hon ni âd i ti ŷd, gwîn, nac olew, cynnydd dy wartheg, na diadellau dy ddefaid, hyd oni'th ddifetho di.

52 A hi a warchae arnat ti yn dy holl byrth, hyd oni syrthio dy uchel a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl dir: hi a warchae hefyd arnat yn dy holl byrth o fewn dy holl dîr, yr hwn a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

53 [l] Ffrwyth dy fru, *sef* cîg dy feibion, a'th ferched, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD dy Dduw it', a fwyttâi yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra a ddŵg dy elyn arnat.

54 Y gŵr tyner yn dy blith, a'r moethus iawn, a greulona ei lygad wrth ei frawd, ac wrth [m] wraig ei fynwes, ac wrth weddill ei feibion, y rhai a weddillodd efe:

55 Rhag rhoddi i un o honynt o gîg ei feibion, y rhai a fwytty efe: o eisiau gado iddo ddim yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy holl byrth.

56 Y wraig dyner a'r foethus yn dy fysg, yr hon ni phrofodd osod gwadn ei throed ar y ddaear, gan fwythau a thynerwch, a greulona ei llygad wrth ŵr ei mynwes, ac wrth ei mâb, ac wrth ei merch,

57 Ac wrth ei † phlentyn a ddaw allan ‡ o'i chorph, a'i meibion y rhai a blanta hi: canys hi a'u bwytty hwynt yn ddirgel pan ballo pob dim *arall* yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy byrth.

58 Oni chedwi ar wneuthur holl eiriau 'r gyfraith hon, y rhai sydd 'sgrifennedig yn y llyfr hwn, gan ofni'r enw gogoneddus ac ofnadwy hwn, YR ARGLWYDD DY DDUW;

59 Yna y gwnâ 'r ARGLWYDD dy blâau di yn rhyfedd, a phlâau dy hâd: *sef* plâau mawrion, a pharhäus, a chlefydau drŵg a pharhäus.

60 Ac efe a ddŵg arnat holl [n] glefydau 'r Aipht, y rhai yr ofnaist rhagddynt; a glynant wrthyt;

61 Ie pob clefyd a phob plâ, yr hwn nid yw 'sgrifennedig yn llyfr y gyfraith hon, a † ddŵg yr ARGLWYDD arnat, hyd oni'th ddinystrier.

62 Felly chwi [o] a adewir yn ychydig bobl, lle yr oeddych fel [p] ser y nefoedd o liosogrwydd: o herwydd na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw.

63 A bydd megis ag y llawenychodd yr ARGLWYDD ynoch i wneuthur daioni i chwi, ac i'ch amlhâu; felly [q] y llawenycha 'r ARGLWYDD ynoch, i'ch dinystrio ac i'ch difetha chwi: a diwreiddir chwi o'r tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

64 A'r ARGLWYDD [r] a'th wasgar di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: a thi a wasanaethi yno dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuost ti na'th dadau, *sef* pren a maen.

65 Ac [s] ym mhlith y cenhedloedd hyn ni orphwysi, ac ni bydd gorphwysdra i wadn dy droed: canys yr ARGLWYDD a rydd it' yno galon ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a thristwch meddwl.

66 A'th einioes a fydd ynghrôg gyferbyn â thi; a thi a ofni nôs a dydd, ac ni byddi ficcr o'th einioes.

67 [t] Y

2553.

[u] Jer. 8. 10.
[x] Job 31. 8.
Jer. 12. 13.
Amos 5. 11.
Zeph. 1. 13.
[y] Pen. 20. 6.
† Heb. *chyffredini bi.*
fel. Pen. 20. 6.
[z] Ad. 67.
[a] 2 Bren. 17. 4, 5. a 24. 12. a 25. 7.
[b] Cron. 33. 11.
[b] Jer. 16. 13.
[c] 1 Bren. 9. 7.
Jer. 24. 9. a 25. 9.
Zech. 8. 13.
[d] Mic. 6. 15.
Hag. 1. 6.
† Neu, *feddianna.*
[e] Ad. 13.
Galar. 1. 5.
[f] Pen. 32. 15.
[g] Jer. 28. 14.
[h] Jer. 5. 15. a 6. 23.
Luc 19. 43.
[i] Jer. 48. 40. a 49. 22.
Galar. 4. 19.
Hos. 1. 8.
† Heb. *wrandewi.*
‡ Heb. *wyneb-gref.*
[k] Esay 47. 6.
[l] Lef. 26. 29.
[2] Bren. 6. 28, 29.
Jer. 19. 9.
Galar. 2. 20. a 4. 10.
Bar. 2. 3.
[m] Pen. 13. 6.
† Heb. *ail-genedigaeth.*
‡ Heb. *oddirhwng ei thraed.*
[n] Pen. 7. 15.
† Heb. *ddyrchafa.*
[o] Pen. 4. 27.
[p] Pen. 10. 22.
[q] Diar. 1. 25.
Esay 1. 24.
[r] Lef. 26. 33.
Neh. 1. 8.
Jer. 16. 13.
[s] Amos 9. 4.

2553.

67 [t]Y borau y dywedi, O na ddeuai 'r hwyr; ac yn yr hwyr y dywedi, O na ddeuai 'r borau; o achos ofn dy gàlon *gan* yr hwn yr ofni, a [u]rhag gweledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

68 A'r ARGLWYDD [x]a'th ddychwel di i'r Aipht mewn llongau, ar hŷd y ffordd y dywedais wrthyt, [y]na chwanegit ei gweled mwy: a chwi a ymwerthwch yno i'ch gelynion yn gaeth-weiſion, ac yn gaeth-forwynion; ac ni *bydd* a'ch pryno.

PEN. XXIX.

1 Moſes yn annog y bobl i ufudd-dod, trwy goſio 'r gweithredoedd a welſent. 10 Goſod pawb ger bron yr Arglwydd i fyned dan ei gyfammod ef. 18 Y mawr ddigoſaint ar y neb a ymfendithio yn ei anwiredd. 29 I Dduw y perthyn pethau dirgel.

DYmma eiriau 'r cyfammod a orchymynnodd yr ARGLWYDD wrth Foſes ei wneuthur â meibion Iſrael yn nhîr Moab, heb law [a]'r cyfammod a ammododd eſe â hwynt yn Horeb.

2 ¶ A Moſes a alwodd ar holl Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, [b]Chwi a welſoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi yn nhîr yr Aipht, i Pharao, ac i'w holl weiſion, ac i'w holl dîr;

3 [c]Y profedigaethau mawrion a welodd eich llygaid; yr arŵyddion, a'r rhyfeddodau mawrion hynny:

4 Ond [d]ni roddodd yr ARGLWYDD i chwi gàlon i ŵybod, na llygaid i weled, na chluſtiau i glywed, hyd y dydd hwn.

5 Arweiniais chwi hefyd yn yr anialwch ddeugain mlynedd; [c]ni heneiddiodd eich dillad am danoch, ac ni heneiddiodd dy eſgid am dy droed.

6 Bara ni fwyttaſoch, a gwîn neu ddîod grêf nid yfaſoch: fel y gwybyddech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

7 A daethoch hyd y lle hwn; yna daeth allan [f]Sehon brenhin Heſbon, ac Og brenhin Baſan, i'n cyfarfod mewn rhyfel, a ni a'u lladdaſom hwynt:

8 Ac a ddygaſom eu tîr hwynt, ac [g]a'i rhoiſom yn etifeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

9 [h]Cedwch gan hynny eiriau 'r cyfammod hwn, a gwnêwch hwynt, fel y llwyddoch ym mhob peth a wneloch.

10 ¶ Yr ydych chwi oll yn ſefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD eich Duw; pennaethiaid eich llwythau, eich henuriaid, a'ch ſwyddogion, a holl wŷr Iſrael.

11 Eich plant, eich gwragedd, a'th ddieithr *ddŷn* yr hwn *ſydd* o fewn dy werſyll, o [i]gymynydd dy goed hyd [*]wahennydd dy ddwfr;

12 I fyned o honot dan gyfammod yr ARGLWYDD dy Dduw, a than ei gyngrair ef, yr hwn y mae'r ARGLWYDD dy Dduw yn ei wneuthur â thi heddyw:

13 I'th ſicrhâu heddyw yn bobl iddo ei hun, ac i fod o hono yntau yn Dduw i ti, megis y llefarodd wrthyt, ac fel y tyngodd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob.

14 Ac nid â chwi yn unig yr ydwyf fi yn gwneuthur y cyfammod hwn, a'r cyngrair yma:

15 Ond â'r hwn ſydd yma gyd â ni yn ſefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD ein Duw, ac [k]â'r hwn nid *yw* yma gyd â ni heddyw:

16 (Canys chwi a wyddoch y môdd y trigaſom ni yn nhîr yr Aipht, a'r môdd y daethom trwy ganol y cenhedloedd, y rhai y daethoch trwyddynt.

17 A chwi a welſoch eu ffiellds-dra hwynt a'u [†]heulyn-dduwiau, pren a maen, arian ac aur, y rhai *oedd* yn eu mŷſg hwynt.)

18 Rhag bod yn eich mŷſg ŵr neu wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn y trŷ ei gàlon heddyw oddi wrth yr ARGLWYDD ein Duw, i fyned i waſanaethu duwiau 'r cenhedloedd hyn: [l]rhag bod yn eich mŷſg wreiddyn yn dwyn [‡]gwenwyn, a wermod;

19 A bod pan glywo eſe eiriau 'r felldith hon, ymfendithio o hono yn ei gàlon ei hun, gan ddywedyd, Heddwch fydd i mi, er i mi rodio [m]ynghyndynrwydd fy nghàlon, i 'chwanegu [†]meddwdod at ſyched.

20 [n]Ni fyn yr ARGLWYDD faddau iddo, canys yna y myga digllonedd yr ARGLWYDD a'i eiddigedd yn erbyn y gŵr hwnnw, a'r holl felldithion ſydd ſgrifennedig yn y llyfr hwn, a orwedd arno ef, a'r ARGLWYDD [o]a ddilea ei enw ef oddi tan y nefoedd.

21 A'r ARGLWYDD [p]a'i neilldua ef oddi wrth holl lwythau Iſrael, i *gael* drŵg, yn ôl holl felldithion y cyfammod a 'ſgrifennwyd yn llyfr y gyfraith hon.

22 A dywed y genhedlaeth a ddaw ar ôl, *ſef* eich plant chwi, y rhai a godant ar eich ôl chwi, a'r dieithr yr hwn a ddaw o wlâd bell, pan welont blâau y wlâd hon, a'i chlefydau, *trwy* 'r rhai y mae'r ARGLWYDD yn ei chlwyfo hi:

23 A'i thîr wedi ei loſgi oll *gan* frwmſtan a halen, na heuir ef, ac na flaen-dardda, ac na ddaw i fynu un llyſieuyn ynddo, [q]fel dinyſtr Sodoma, a Gomorra, Adma, a Seboim, y rhai a ddinyſtriodd yr ARGLWYDD yn ei lîd a'i ddigoſaint:

24 Ie, yr holl genhedloedd a ddywedant, [r]Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r tîr hwn? pa ddiêter yw 'r digoſaint mawr hyn?

25 Yna y dywedir, Am wrthod o honynt gyfammod ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a ammododd eſe â hwynt, pan ddûg eſe hwynt allan o dîr yr Aipht.

26 Canys aethant, a gwaſanaethaſant dduwiau dieithr, ac ymgrymmaſant iddynt, *ſef* duwiau nid adwaenent hwy, ac ni [†]roddaſai eſe iddynt:

27 Am hynny 'r ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn y wlâd hon, i ddwyn arni bob melldith a'r y ſydd 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn:

28 A'r ARGLWYDD a'u dinyſtriodd hwynt o'u tîr mewn digoſant, ac mewn diêter, ac mewn llîd mawr, ac a'u gyrrodd hwynt i wlâd arall, megis *y gwelir* heddyw.

29 Y dirgeledigaethau *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD ein Duw, a'r pethau amlwg *a roddwyd* i ni, ac i'n plant hyd byth, fel y gwnelom holl eiriau 'r gyfraith hon.

PEN. XXX.

1 Addaw trugareddau mawr i'r edifeiriol. 11 Bod y gorchymmyn yn eglur. 15 Goſod angau ac einioes o flaen y bobl.

A [a]Phan ddelo 'r holl bethau hyn arnat, *ſef* y fendith a'r felldith, y rhai a roddais o'th flaen, ac adgofio o honot *hwynt* ym mŷſg yr holl genhedloedd, y rhai i'th yrrodd yr ARGLWYDD dy Dduw di attynt.

t Job 7. 4.
u Ad. 34.
x Jer. 44. 7.
Hoſ. 8. 13. a 9. 3.
y Pen. 17. 16.
a Pen. 5. 2, 3.
b Ecſod. 19. 4.
c Pen. 4. 34. a 7. 19.
d Edrych Eſay 63. 17. Joan 8. 43.
Eph. 4. 18. 2 Theſ. 2. 11, 12.
e Pen. 8. 4.
f Num. 22, 24, 33. Pen. 2, 32. a 3. 1.
g Num. 32. 33. Pen. 3. 12, 13.
h Pen. 4. 6. Joſ. 1. 7.
i Bren. 2 3.
i Edrych Joſ. 9. 21, 23, 27.
* *dynnwr.*
k Edrych Act. 2. 39. 1 Cor. 7. 14.
l Heb. 12. 15.
‡ Heb. *Gwenwynllys*, neu, *buſtl.*
† Heb. *tomdduwiau.*
m Heb. *Roſb.* Num. 15. 39.
n Heb. *y meddw at y ſychedig.*
o Pen. 9. 14.
p Mat. 24, 51.
q Gen. 19. 24, 25.
r 1 Bren. 9. 8. Jer. 22. 8.
† Heb. *rannaſai*, neu, *yr hwn n'i roiſai iddynt* ran.
a Lef. 26. 40.

2553. 2 A dychwelyd o honot at yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef, yn ôl yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymmyn i ti heddyw, ti, a'th blant, â'th holl gàlon, ac â'th holl enaid;

b Sal. 106. 45. a 126. 1. Jer. 32. 37. 3 b Yna y dychwel yr ARGLWYDD dy Dduw dy gaethiwed, ac y cymmer drugaredd arnat, ac y trŷ, ac c a'th gaſgl o fyſg yr holl bobloedd, lle i'th waſgaro 'r ARGLWYDD dy Dduw di.

c Sal. 147. 2. d Neh. 1. 9. 4 d Pe i'th wthid i eithaf y nefoedd, oddi yno i'th gaſglai 'r ARGLWYDD dy Dduw, ac oddi yno i'th gymmerai.

5 A'r ARGLWYDD dy Dduw a'th ddŵg i'r tîr a feddiannodd dy dadau, a thithau a'i meddienni: ac efe a fydd dda wrthyt, ac a'th wnâ yn amlach nâ'th dadau.

e Pen. 10. 16. Jer. 32. 39. Ezec. 11. a 36. 26. 6 A'r e ARGLWYDD dy Dduw a enwaeda dy gàlon, a chàlon dy hâd, i garu'r ARGLWYDD dy Dduw, â'th holl gàlon, ac â'th holl enaid, er mwyn cael o honot fyw.

7 A'r ARGLWYDD dy Dduw a rŷdd yr holl felldithion hyn ar dy elynion, ac ar dy gaſeion, y rhai a'th erlidiant di.

8 Tithau a ddychweli, ac a wrandewi ar lais yr ARGLWYDD, ac a wnai ei holl orchymynnion ef, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymmyn i ti heddyw.

f Pen. 28. 11. 9 f A'r ARGLWYDD dy Dduw a wnâ it' lwyddo yn holl waith dy lâw, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy aniſeiliaid, ac yn ffrwyth dy dîr, er daioni: canys trŷ 'r ARGLWYDD i g lawenychu ynot, i *wneuthur* daioni *it'*, fel y llawenychodd yn dy dadau:

g Jer. 32. 41.

10 O's gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy Dduw, i gadw ei orchymmynnion ef, a'i ddeddfau, y rhai ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr y gyfraith hon: o's dychweli at yr ARGLWYDD dy Dduw â'th holl gàlon, ac â'th holl enaid.

11 ¶ O herwydd y gorchymmyn yma yr ydwyf yn ei orchymmyn i ti heddyw,

h Eſay 45. 19. h nid yw guddiedig oddi wrthyt, ac nid *yw* bell.

i Rhuf. 10. 6, &c. 12 i Nid yn y nefoedd *y mae*, i ddywedyd *o honot*, Pwy a ddring droſom i'r nefoedd, ac a'i dŵg i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr *y mae*, i ddywedyd *o honot*, Pwy a dramwya droſom ni i'r tu hwnt i'r môr, ac a'i dŵg efi ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

14 Canys y gair ſydd agos jawn attat, yn dy enau, ac yn dy gàlon, i'w wneuthur ef.

k Pen. 11. 26. Ad. 19. 15 ¶ Wele, k rhoddais o'th flaen heddyw einioes a daioni, ac angau a drygioni;

16 Lle 'r ydwyf fi yn gorchymmyn i ti heddyw garu 'r ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynnion, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau ef; fel y byddech fyw, ac i'th amlhâer, ac i'th fendithio 'r ARGLWYDD dy Dduw yn y tîr yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

17 Ond o's trŷ dy gàlon ymmaith fel na wrandawech, a'th yſtru i ymgrymmu i ddúwiau dieithr, a'u gwaſanaethu hwynt;

18 Yr ŵyf yn mynegi i chwi heddyw, y diſethir chwi yn ddiau, *ac* nad eſtynnwch ddyddiau yn y tîr yr ydwyt yn myned dros yr Jorddonen i fyned i mewn iddo i'w

l Pen. 4. 26. berchennogi.

19 l Galw'r ŵyf yn dyſt i'th erbyn heddyw y nefoedd a'r ddaear, m roddi o honof

m Ad. 15. o'th flaen di einioes ac angau; fendith a melldith; dewis dithau 'r einioes fel y byddych fyw, ti a'th hâd: 2553.

20 I garu o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef, a glynu wrtho: canys efe yw dy einioes di, ac eſtyniad dy ddyddiau, fel y trigech yn y tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar ei roddi iddynt.

PEN. XXXI.

1 Moſes yn rhoi cyſſur yn y bobl, 7 ac yn Joſua, Mawrth, *9 Yn rhoddi 'r gyfraith i'r offeiriaid i'w* 8. P. *darllain ar y ſeithfed flwyddyn i'r bobl. 14 Duw'n rhoddi ſiars ar Joſua, 19 a chân i dyſtiolaethu yn erbyn y bobl. 24 Moſes yn gorchymmyn llyfr y gyfraith i'r Leſiaid i'w gadw. 28 Moſes yn rhybuddio 'r bobl o'u hanufudd-dod i Dduw, wedi ei farwolaeth ef.*

A Moſes a aeth, ac a lefarodd y geiriau hyn wrth holl Iſrael.

a Pen. 34. 7. 2 Ac a ddywedodd wrthynt, a Mâb chwêch-ugain mlwydd ydwyf fi heddyw; ni allaf mwy fyned allan a dyfod i mewn: yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrthyf, b Ni chei fyned dros yr Jorddonen hon.

b Num. 20. 12. a 27. 13. Pen. 3. 27.

3 Yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd yn myned droſodd o'th flaen di, efe a ddinyſtria 'r cenhedloedd hyn o'th flaen, a thi a'u meddienni hwynt: Joſua hefyd, efe a â droſodd o'th flaen, c fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

c Num. 27. 21.

4 A'r ARGLWYDD a wnâ iddynt d fel y gwnaeth i Sehon, ac i Og, brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tîr hwynt, y rhai a ddinyſtriodd efe.

d Pen. 3. 28. Num. 21. 24, 33. e Pen. 7. 2.

5 A rhŷdd e yr ARGLWYDD hwynt o'ch blaen chwi, gwnêwch chwithau iddynt hwy yn ôl yr holl orchymynnion a orchymynnais i chwi.

6 Ymgryfhêwch, ac ymnerthwch, nac ofnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt; canys yr ARGLWYDD dy Dduw ſydd yn myned gyd â thi, f ni'th ody ac ni'th wrthyd.

f Joſ. 1. 5. Heb. 13. 5.

7 ¶ A Moſes a alwodd ar Joſua, ac a ddywedodd wrtho yngolwg holl Iſrael; Ymgadarnhâ, ac ymnertha: canys ti a'i gyd â'r bobl yma i'r tîr a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eu tadau hwynt ar ei roddi iddynt, a thi a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.

8 Yr ARGLWYDD hefyd ſydd yn myned o'th flaen di, efe a fydd gyd â thi, ni'th edy ac ni'th wrthyd: g nac ofna, ac na lwfrhâ.

g Joſ. 1. 9.

9 ¶ A Moſes a 'ſgrifennodd y gyfraith hon, ac a'i rhoddes at yr offeiriaid meibion Lefi, y rhai a ddygent Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac at holl henuriaid Iſrael.

10 A Moſes a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Yn ôl *pob* ſaith mlynedd, ar yr amſer nodedig, ar h flwyddyn y gollyngdod; ar ŵyl y pebyll,

h Pen. 15. 1.

11 Pan ddelo holl Iſrael i ymddangos gerbron yr ARGLWYDD dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe; i y darlleni 'r gyfraith hon o flaen holl Iſrael, lle y clywant.

i Joſ. 8. 34, 35.

12 Cynnull y bobl ynghŷd, y gwŷr, y gwragedd, a'r plant, a'th ddieithr *ddŷn a ſyddo* o fewn dy byrth, fel y gwrandawont, ac fel y dyſgont ac yr ofnont yr ARGLWYDD eich Duw; ac yr edrychont am wneuthur holl eiriau 'r gyfraith hon;

Neh. 8. 1, 2, 5, &c.

13 Ac y byddo i'w plant, y rhai ni ŵybuant ddim, glywed a dyſgu ofni 'r ARGLWYDD

2553. GLWYDD eich Duw, yr holl ddyddiau y byddoch fyw yn y tîr yr ydych yn myned iddo dros yr Jorddonen i'w feddiannu.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Wele, neſaodd y dyddiau i ti i farw: galw Joſua, a ſefwch ger bron, ym mhabell y cyfarfod, fel [k] y rhoddwyf orchymynnion iddo ef: yna 'r aeth Moſes a Joſua, ac a ſafaſant ger bron, ym mhabell y cyfarfod.

[k] Num. 27. 19.

15 [l] A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd yn y babell mewn colofn gwmmwl; a'r golofn gwmmwl a ſafodd ar ddrûs y babell.

[l] Ecſod. 33. 9.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Foſes, Wele di a ‡ orweddi gyd â'th dadau, a'r bobl yma a gyfyd ac a butteiniant ar ôl duwiau dieithriaid y tîr y maent yn myned i mewn iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy nghytammod a wneuthum ag ef.

‡ Neu, *gyſgi*, [2] Sam. 7. 12.

17 A'm dîg a ennyn yn eu herbyn y dydd hwnnw, a mi a'u gwrthodaf hwynt, ac [m] a guddiaf fy ŵyneb oddi wrthynt, a bwyttêir ef, a drygau lawer a chyfyngderau † a ddigwyddant iddo ef, a'r dydd hwnnw y dywed efe, [n] Onid am nad *yw* 'r Arglwydd yn fy mŷſg y digwyddodd y drŵg hwn i mi?

[m] Pen. 32. 20. Sal. 104. 29. † Heb *a'u caiff bwynt.* [n] Barn. 6. 13.

18 Canys myfi gan guddio a guddiaf fy ŵyneb y dydd hwnnw, am yr holl ddrygioni a wnaeth efe, pan drôdd at dduwiau dieithr.

19 Yſgrîfennwch yr awr hon gan hynny i chwi y gân hon; dyſg hi hefyd i feibion Iſrael; [a] goſod hi yn eu genau hwynt, fel y byddo 'r gân hon yn dyſt i mi yn erbyn meibion Iſrael.

20 Canys dygaf ef i dîr yn llifeirio o laeth a mêl, yr hwn a addewais trwy lŵ i'w dadau ef; fel y bwyttao ac y digoner, ac yr elo yn frâs; ond efe a dry at dduwiau dieithr, ac a'u gwaſanaetha hwynt, ac a'm dirmyga i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.

21 Yna pan ddigwyddo iddo ddrygau lawer a chyfyngderau, y bydd i'r gân hon dyſtiolaethu yn dyſt yn ei ŵyneb ef: canys nid anghofir hi o enau ei hâd ef: o herwydd mi a adwaen ei fwriad [o] y mae efe yn ei ‡ amcânu heddyw; cyn dwyn o honofi ef i'r tîr a addewais trwy lŵ.

[o] Amos 5, 25, 26. ‡ Heb. *wneuthur.*

22 ¶ A Moſes a 'ſgrîfennodd y gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i dyſgodd hi i feibion Iſrael.

23 Efe a orchymynnodd hefyd i Joſua fâb Nun, ac a ddywedodd, [p] Ymgryfhâ, ac ymnertha; canys ti a arweini feibion Iſrael i'r tîr a addewais iddynt trwy lŵ; a mi a fyddaf gyd â thi.

[p] Joſ. 1. 6.

24 ¶ A phan ddarfu i Foſes yſgrîfennu geiriau 'r gyfraith hon ar Lyfr, hyd eu diwedd hwynt;

25 Yna y gorchymynnodd Moſes i'r Leſiaid, y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

26 [q] Cymmerwch Lyfr y gyfraith hon, a goſodwch ef ar yſtlys Arch cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, fel y byddo yno yn dyſt i'th erbyn.

¶ Edrych 2 Bren. 22. 8.

27 Canys mi a adwaen dy wrthnyſigrwydd, a'th warr-galedrwydd; wele a myfi etto yn fyw gyd â chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr ARGLWYDD ſuoch, a pha faint mwy *y byddwch* wedi fy marw?

28 Ceſglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch ſwyddogion, fe ly llefarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaear yn dyſtion yn eu herbyn hwy.

29 Canys mi a wn wedi fy marw gan lygru yr ymlygrwch, ac y ciliwch o'r ffordd a orchymynnais i chwi; ac y digwydda i chwi ddrŵg yn y dyddiau diweddaf, am y gwnêwch ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef â gweithredoedd eich dwylaw.

30 A llefarodd Moſes lle y clybu holl gynnulleidfa Iſrael eiriau 'r gân hon, hyd eu diwedd hwynt.

PEN. XXXII.

1 Cân Moſes, yr hon ſydd yn goſod allan drugaredd Duw a'i ddîal. 46 Moſes yn annog y bobl i yſtyried y gân. 48 Duw yn ei anſon ef i fynydd Nebo, i weled y wlâd, ac i farw.

Mawrth, 9. B.

[a] GWrandêwch y nefoedd, a llefaraf; a chlywed y ddaear eiriau fy ngenau.

[a] Pen. 4. 26. a 30.

2 [b] Fy athrawiaeth a ddefnynna fel gwlâw; fy ymadrodd a ddifera fel gwlith: fel gwlith-wlâw ar îr-wellt, ac fel cawodydd ar lâſ-wellt.

[b] Eſay 55. 10, 11. 1 Cor. 3. 6, 7, 8.

3 Canys enw'r ARGLWYDD a gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n Duw ni.

[c] 2 Sam. 23. 3. Sal. 18. 2, 46. Hab. 1. 12. [d] 2 Sam. 22. 31. [e] Job 34. 10. ‡ Neu, *ymlygrafant: eu bai nid feibion eſ ydyw: cenhedlaeth ŵyrog a throfaus ydynt.*

4 Efe yw [c] y Graig; [d] perffaith yw ei weithred; canys ei holl ffyrdd *ydynt* farn: [e] Duw gwirionedd a heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn *yw* efe.

5 ‡ Y genhedlaeth ŵyrog a throfaus a ymlygrodd yn ei erbyn trwy eu bai, heb *fod* yn blant iddo ef.

6 Ai hyn a delwch i'r ARGLWYDD, bobl ynfyd ac angall? onid efe *yw* dy dâd, *a'th* brynwr? onid efe a'th wnaeth, ac a'th ſicrhaodd?

7 ¶ Cofia 'r dyddiau gynt; yſtyriwch flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth; gofyn i'th dâd, ac efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a hwy a ddywedant wrthyt.

8 Pan [f] gyfrannodd y Goruchaf etifeddiaeth y cenhedloedd; pan neilldoodd efe feibion Adda, y goſodôdd efe derfynau 'r bobloedd, yn ôl rhifedi meibion Iſrael.

[f] Zech. 9. 2. Act. 17. 26.

9 Canys [g] rhan yr ARGLWYDD *yw* ei bobl; Jacob *yw* ‡ rhan ei etifeddiaeth ef.

[g] Ecſod. 15. 16. ‡ Neu, *coelbren.*

10 Efe a'i cafodd ef [h] mewn tîr anial, ac mewn diffeithwch gwâg erchyll, † arweiniodd ef o amgylch: a pharodd iddo ddeall, a [i] chadwodd ef fel canwyll ei lygad.

Heb. *llinyn.* [h] Pen. 8. 15. Jer. 2. 6. Hoſ. 13. 5. † Neu, *amgylchyna efe a wrthododd Dduw, yr hwn a'i add ef.* [i] Sal. 17. 8.

11 [k] Fel y cyfyd eryr ei nyth, y caſtella dros ei gywion, y lleda ei eſgyll, y cymmer hwynt, ac a'u dŵg ar ei adenydd;

12 *Felly* 'r ARGLWYDD yn unig a'i harweiniodd yntau ac nid *oedd* duw dieithr gyd ag ef.

13 [l] Gwnaeth iddo farchogaeth ar uchelder y ddaear, a bwytta cnŵd y maes, a ſugno [m] mêl o'r graig, ac olew o'r graig galleſtr;

14 Ymenyn gwartheg, a llaeth defaid, ynghŷd â braſder ŵyn, a hyrddod o rywogaeth Baſan, a bychod, [n] ynghŷd â braſder grawn gwenith, a phûr-waed grawnwin a yfaiſt.

15 A'r ‡ [o] union [p] a aeth yn frâs, ac a wingodd; braſeaiſt, tewychaiſt, pwyntiaiſt: yna efe a wrthododd Dduw, yr hwn a'i

Diar. 7. 2. Zech. 2. 8. [k] Ecſod. 19. 4. Pen. 1. 31. Eſay 31. 5. a 46. 4. a 63. 9. Hoſ. 11. 3. [l] Eſay 58. 14. [m] Job 29. 6. Sal. 81. 16. [n] Sal. 147. 14. ‡ *Jeſhurun.* [o] Gen. 33. 5, 26. Eſay 44. 2. [p] Neh. 9. 25. Sal. 17. 10. Jer. 2. 7. a 5. 7. Hoſ. 13. 6.

gwnaeth, ac a ddïyſtyrodd graig ei jechydwriaeth.

16 A dieithr *dduwiau* y gyrraſant eiddigedd arno, â ffieidd-dra y digiaſant ef.

17 [q] Aberthaſant i gythreuliaid, ‡ nid *i* Dduw; *i* dduwiau nid adwaenent, i rai newydd diweddar, *y rhai* nid ofnodd eich tadau.

18 Y Graig a'th genhedlodd a anghofiaiſt ti, a'r Duw a'th luniodd a ollyngaiſt ti dros gôf.

19 Yna y gwelodd yr ARGLWYDD, ac a'u † ffieiddiodd *hwynt*, o herwydd ei ddigio gan ei feibion, a'i ferched.

20 Ac efe a ddywedodd, [r] Cuddiaf fy wyneb oddi wrthynt, edrychaf beth *ſydd* eu diwedd hwynt: canys cenhedlaeth drofäus *ydynt* hwy, [s] meibion heb ffyddlondeb ynddynt.

21 Hwy a yrraſant eiddigedd arnaf â'r *peth* nid *oedd* dduw; digiaſant fi â'u [t] hoferedd: [u] minnau a yrraf eiddigedd arnynt hwythau â'r *rhai* nid *ydynt* bobl; â chenedl ynfyd y digiaf hwynt.

22 Canys [x] tân a gynneuwyd yn fy nîg, ac a ‡ lŷſg hyd uffern iſod, ac a † ddifa'r tîr a'i gynnyrch, ac a wnâ i ſylfeini 'r mynyddoedd ffaglu.

23 [y] Caſglaf ddrygau arnynt; [z] treuliaf fy ſaethau arnynt.

24 Lloſgedig *ſyddant gan* newyn, ac wedi eu bwytta gan ‡ wrês poeth, a chwerw ddinyſtr; anfonaf hefyd arnynt [a] ddannedd bwyſtfilod, ynghŷd â gwenwyn ſeirph y llŵch.

25 [b] Y cleddyf oddi allan a dychryn ‡ oddi fewn a † ddifetha'r gŵr jeuangc, a'r wŷryf hefyd, y plentyn ſugno ynghŷd â'r gŵr briglwyd.

26 Dywedais, Gwaſgaraf hwynt i gonglau, paraf i'w coffadwriaeth ddarfod o fŷſg dynion:

27 Oni bai im' ofni dig y gelyn, rhag i'w gwrthwynebwŷr ymddwyn yn ddieithr, *a* rhag dywedyd o honynt, ‡ Ein llâw uchel ni, ac nid yr ARGLWYDD a wnaeth hyn oll.

28 Canys cenedl heb gyngor ydynt hwy, ac heb ddeall ynddynt.

29 [c] Oh na baent ddoethion, na ddeallent hyn, nad yſtyrient eu diwedd!

30 Pa fodd yr ymlidiai [c] un fil? ac y gyrrai dau ddengmil i ffoi? ond am [f] werthu o'u Craig hwynt, a chau o'r ARGLWYDD arnynt?

31 Canys nid ſel ein Craig ni *y mae* eu craig hwynt, [g] a bydded ein gelynion yn farnwŷr.

32 Canys ‡ o winwŷdden Sodom, ac o feuſydd Gomorra *y mae* eu gwinwŷdden hwynt; eu grawnwin hwynt *ſydd* rawnwin buſtlaidd; grawn-ſyppiau chwerwon ſydd iddynt.

33 Gwenwyn dreigiau *yw* eu gwîn hwynt, a chreulon wenwyn aſbiaid.

34 Onid yw hyn [h] ynghûdd gyd â myfi, wedi ei ſelio ym mŷſg fy nhryſorau?

35 [i] I mi *y perthyn* dial, a thalu 'r pwyth, mewn prŷd y llithr eu troed

hwynt; canys [k] agos yw dŷdd eu trychineb, a phryſuro y mae 'r hyn a barotöwyd iddynt.

36 Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, ac [l] a edifarhâ am ei weiſion, pan welo ymadaw o'u † nerth; ac [m] nad *oes* na gwarchaeedig, na gweddilledig.

37 Ac efe a ddywed, [n] Pa le *y mae* eu duwiau hwynt, *a'r* graig yr ymddiriedaſant yniddi?

38 Y rhai a fwyttaſant fraſder eu haberthau, *ac* a yfaſant wîn eu diod-offrwm: codant, a chynnorthwyant chwi, a byddant loches i chwi.

39 Gwelwch bellach mai [o] myfi, myfi *yw* efe, ac [p] nad oes duw ond myfi: [q] myfi ſydd yn llâdd, ac yn bywhâu: myfi a archollaf, ac mi a feddyginiaethaf, ac ni bydd a achubo o'm llâw.

40 Canys codaf fy llâw i'r nefoedd, a dywedaf, Mi a fyddaf fyw byth.

41 [t] O's hogaf fy nghleddyf diſglair, ac ymaflyd o'm llâw mewn barn, dychwelaf ddïal ar fy ngelynion, a thalaf y pwyth i'm caſeion.

42 Meddwaf fy ſaethau â gwaed, (a'm cleddyf a fwytty gîg) â gwaed y lladdedig a'r caeth, o ddechrau [s] dial ar y gelyn.

43 [t] Y cenhedloedd, ‡ llawenhewch gyd â'i bobl ef; canys efe a ddïal waed ei weiſion, ac a ddychwel ddïal ar ei elynion, ac a drugarhâ wrth ei dîr *a'i* bobl ei hun.

44 ¶ A daeth Moſes, ac a lefarodd holl eiriau 'r gân hon lle y clybu'r bobl, efe a Joſua mâb Nun.

45 A darfu i Foſes lefaru 'r holl eiriau hyn wrth holl Iſrael:

46 A dywedodd wrthynt, [u] Meddyliwch yn eich calonnau am yr holl eiriau yr ydwyf yn eu tyſtiolaethu wrthych heddyw, y rhai a orchymynnwch i'ch plant, i edrych am wneuthur holl eiriau'r gyfraith hon.

47 Canys nid gair ofer yw hwn i chwi: o herwydd eich einioes chwi *yw* efe; a thrwy 'r gair hwn yr eſtynnwch ddyddiau yn y tîr yr ydych yn myned iddo dros yr Jorddonen i'w feddiannu.

48 ¶ [x] A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Foſes ynghorph y dŷdd hwnnw, gan ddywedyd,

49 Eſgyn i'r mynydd Abarim hwn, *ſef* mynydd Nebo, yr hwn *ſydd* yn nhîr Moab, ar gyfer Jericho; ac edrych ar wlâd Canaan, yr hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi i feibion Iſrael yn etifeddiaeth.

50 A bydd farw yn y mynydd yr eſgynni iddo, a chaſgler di at dy bobl; megis y bu farw [y] Aaron dy frawd ym mynydd Hor, ac y caſglwyd ef at ei bobl:

51 O herwydd [z] gwrthryfelaſoch i'm herbyn ym mŷſg meibion Iſrael, wrth ddyfroedd ‡ cynnen Cades, *yn* anialwch Sin: o blegid ni'm [a] ſancteiddiaſoch ym mhlith meibion Iſrael.

52 Canys y wlâd a gai di ei gweled ar *dy* gyfer; ond yno nid ai, i'r tîr yr ydwyf fi yn *ei* roddi i feibion Iſrael.

13. a 27. 14. ‡ *Meribah.* [a] Edrych Lef. 10. 3.

PEN. XXXIII.

1 *Arddercho*ugrwydd *Duw.* 6 *Bendithion y deuddeg llwyth.* 26 *Godidowgrwydd Iſrael.*

A dymma'r fendith â'r hon y bendithiodd Moſes [a] gŵr Duw feibion Iſrael, cyn ei farwolaeth.

2 Ac

Joſ. 23. 10. 2 Cron. 34. 24. Eſay 30. 17. [f] Sal. 44. 12. Eſay 50. 1. a 52. 3. [g] 1 Sam. 4. 8. Jer. 40. 3. ‡ Neu, *gwoaeth yw eu gwinwŷdden, ná gwinwŷdden Sodom.* [h] Job 14. 17. Jeremi 2. 22. Hoſ. 13. 12. Rhuf. 2. 5. [i] Sal. 49. 1. Eccleſ. 28. 1. Rhuf. 12. 19. Heb. 10. 30.

[k] 2 Pedr. 2. 3. [l] Sal. 106. 45. Jer. 31. 20. 2 Mac. 7. 6. † Heb. *llâw.* [m] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 14. 26. [n] Barn. 10. 14. Jeremi 2. 28. [o] Sal. 102. 27. Eſay 41. 4. a 48. 12. [p] Pen. 4. 35. Eſay 45. 5, 11, 22. [q] 1 Sam. 2. 6. 2 Bren. 5. 7. Job 5. 18. Hoſ. 6. 1. Tob. 13. 2. Doeth. 16, 13. [r] Eſay 27. 1. a 34. 5. a 66. 16. Ezec. 21. 14, 20. [s] Job 13. 24. Jer. 30. 14. Galar. 2. 5. [t] Rhuf. 15. 10. ‡ Neu, *molienwch ei bobl eſ, neu, cenwch.* [u] Pen. 6. 6. a 11. 18. [x] Num. 27. 12. [y] Num. 20. 25, 28. a 33. 38. [z] Num. 20. 11, 12, 13. a 27. 14. ‡ *Meribah.* [a] Edrych Lef. 10. 3.

Mawrth, 9. P. [a] Sal. 90. tit.

2553.

2 Ac efe a ddywedodd, [b] Yr ARGLWYDD a ddaeth allan o Sinai, ac a gododd o Seir iddynt; ymlewyrchodd o fynydd Paran, ac efe a ddaeth gyd â [c] myrddiwn o ſaint, *a* † thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.

3 [d] ¶ Caru y mae efe y bobl; ei holl ſaint *ydynt* yn dy lâw; a hwy a ymlynaſant wrth dy draed, pob un a dderbyn o'th eiriau.

4 Moſes a orchymynnodd gyfraith i ni, [e] yn etifeddiaeth i gynnulleidfa Jacob.

5 Ac efe oedd [f] frenhin yn ‡ [g] Iſrael, pan ymgaſglodd pennau 'r bobl ynghŷd â llwythau Iſrael.

6 ¶ Bydded fyw Reuben, ac na fydded farw, ac na bydded ei ddynion *ychydig o* rifedi.

7 ¶ *Bydded* hyn hefyd i Juda; ac efe a ddywedodd, Clyw, O ARGLWYDD, lais Juda; ac at ei bobl dŵg ef: digon fyddo iddo ei ddwylaw ei hun, a bydd gymmorth rhag ei elynion.

8 ¶ Ac am Leſi y dywedodd, [h] *Bydded* dy Thummim a'th Urim i'th ŵr ſanctaidd, [i] yr hwn a brofaiſt ym Maſſah, *ac* a gynnhennaiſt ag ef wrth ddyfroedd Meribah;

9 Yr hwn a ddywedodd am ei dâd ac am ei fam, Ni welais ef, [k] a'i frodyr ni's adnabu, ac nid adnabu ei blant ei hun: canys [l] cadwaſant dy eiriau, a chynhaliaſant dy gyfammod.

10 Dyſgant dy farnedigaethau i Jacob, a'th gyfraith i Iſrael: goſodant arogldarth ‡ ger dy fron, a llôſg-aberth ar dy allor.

11 Bendithia, O ARGLWYDD, ei olud ef, a bydd foddlon i waith ei ddwylaw ef: archolla lwynau 'r *rhai* a godant i'w erbyn, a'i gaſeion, fel na chodont.

12 ¶ Am Fenjamin y dywedodd efe, Anwylyd yr ARGLWYDD a drîg mewn diogelwch gyd ag ef, yr hwn fydd yn cyſgodi droſto ar hŷd y dŷdd, ac yn aros rhwng ei yſgwyddau ef.

13 ¶ Ac am Joſeph y dywedodd efe, [m] Ei dîr ef ſydd wedi ei fendigo gan yr ARGLWYDD, a hyfrydwch y neſoedd, â gwlîth, ac a dyfnder yn gorwedd iſod,

14 Hefyd â hyfrydwch cynnyrch yr haul, ac â hyfrydwch addfed-ffrwyth y lleuadau.

15 Ac â *hyfrydwch* pen [n] mynyddoedd y dwyrain, ac â hyfrydwch brynnau tragywyddoldeb,

16 Ac â hyfrydwch y ddaear, ac â'i chyflawnder, ac ag ewyllys da [o] preſwylydd y berth: delo bendith ar ben Joſeph, ac ar goryn yr hwn [p] a neilldüwyd oddi wrth ei frodyr.

17 Ei brydferthwch ſydd debyg i gyntafanedig ei ych, a'i gyrn ef *ſydd* gyrn unicorn; â hwynt y cornia efe 'r bobl ynghŷd *hyd* eithafoedd y ddaear: a [q] dymma fyrddiwn Ephraim, ïe dymma filoedd Manaſſeh.

18 ¶ Ac am Zabulon y dywedodd efe, [r] Ymlawenycha, Zabulon, yn dy fynediad allan; a *thi* Iſſacar, yn dy bebyll.

19 Galwant bobloedd i'r mynydd, yna [s] 'r aberthant ebyrth cyfiawnder: canys cyfoeth y moroedd a ſugnant, a chuddiedig dryſorau 'r tywod.

20 ¶ Ac am Gad y dywedodd efe, Bendigedig yw [t] ehangydd Gad; megis llêw y mae efe yn aros, fel y rhwygo efe yr yſgwyddog a'r pen.

21 [u] Edrychodd ‡ am dano ei hun yn y dechreuad, canys yno yn rhan y cyſreithwr y goſodwyd ef: [x] efe a ddaeth *gyd* â phennaethiaid y bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr ARGLWYDD, a'i farnedigaethau gyd ag Iſrael.

22 ¶ Am Ddan hefyd y dywedodd, Dan yn genaw llêw a neidia o Faſan.

23 ¶ Ac am Naphtali y dywedodd, O Naphtali, [y] llawn o hawddgarwch, a chyflawn o fendith yr ARGLWYDD: [z] meddianna di 'r gorllewin a'r dehau.

24 ¶ Ac am Aſer y dywedodd, [a] Bendithier Aſer â phlant: bydded gymmeradwy *gan* ei frodyr, ac efe [b] a wlych ei droed mewn olew.

25 Haiarn a phrês ‡ *ſydd* dan dy eſgid di: a megis dy ddyddiau *y bydd* dy nerth.

26 ¶ Nid *oes* megis Duw † [c] Iſrael, yr hwn ſydd yn marchogaeth y neſoedd, yn gymmorth it', a'r wybrennau yn ei fawredd.

27 *Dy* noddfa *yw* Duw tragywyddol, ac oddi tanodd y mae 'r breichiau tragywyddol: efe a wthia dy elyn o'th flaen, ac a ddywed, Difetha *ef*.

28 [d] Iſrael hefyd a drîg ei hun yn ddïogel; ffynnon Jacob *a ſydd* mewn tîr ŷd, a gwîn: ei neſoedd hefyd a ddifera wlith.

29 Gwynfydedig ŵyt, O Iſrael; pwy *ſydd* megis ti, O bobl gadwedig gan yr ARGLWYDD, tarian dy gynhorthwy, yr hwn hefyd *yw* cleddyf dy ardderchowgrwydd! a'th [e] elynion a ‡ ymoſtyngant i ti, a [f] thi a ſethri ar eu huchel leoedd hwynt.

---

[b] Ecſod. 19. 18. Hab. 3. 3. [c] Edrych Sal. 68. 17. Dan. 7. 10. Act. 7. 53. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. Dad. 5. 11. & 9. 16. † Heb. *thân cyfraith.* [d] Ecſod. 19. 5. [e] Sal. 119. 111. [f] Edrych Gen. 36. 31. ‡ *Jeſurun.* [g] Pen. 32. 15. [h] Ecſod. 28. 30. [i] Num. 20. 13. [k] Ecſod. 32. 28. [l] Mal. 2. 5. Edrych Jer. 18. 18. ‡ Heb. *wrth dy drwyn.* [m] Gen. 49. 25. [n] Gen. 49. 26. [o] Ecſod. 3. 2, 4. [p] Gen. 49. 26. [q] Gen. 48. 19. [r] Gen. 49. 13, 14, 15. [s] Sal. 4. 5. [t] Edrych Joſ. 13. 10, &c. 1 Cron. 12. 8, &c. [u] Num. 32. 16, 17, &c. ‡ Neu, *iddo 'i hun am y rhan gyntaf.* [x] Joſ. 4. 12. [y] Gen. 29. 21. [z] Edrych Joſ. 19. 32, &c. [a] Gen. 49. 20. [b] Edrych Job 29. 6. ‡ Neu, *fydd eſgidiau.* † *Jeſurun.* [c] Pen. 32. 15. [d] Num. 23. 9. Jer. 23. 6. a 33. 16. [e] 2 Sam. 22. 45. Salm. 18. 44. a 66. 3. a 81. 15. ‡ Neu, *gair yn gelwyddog.* [f] Pen. 32. 13.

PEN. XXXIV.

Moſes oddi ar fynydd Nebo yn gweled y wlâd, 5 ac yn marw yno. 6 Ei gladdedigaeth. 7 Ei oedran. 8 Galaru am dano dros ddeng niwrnod ar hugain. 9 Joſua yn dyfod yn ei le ef. 10 Clôd Moſes.

Mawrth, 10. B.

A Moſes a eſgynnodd o roſydd Moab, i ‡ [a] fynydd Nebo, *i ben* † Piſgah, yr hwn *ſydd* ar gyfer Jericho: a'r ARGLWYDD a ddangoſodd iddo [b] holl wlâd Gilead, hyd Ddan,

2 A holl Naphtali, a thîr Ephraim a Manaſſeh, a holl dîr Juda, hyd y môr eithaf,

3 Y dehau hefyd, a gwaſtadedd dyffryn Jericho, a [c] dinas y palmwŷdd hyd Soar.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [d] Dymma 'r tîr a fynegais i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, gan ddywedyd, I'th hâd di y rhoddaf ef: perais it' ei weled â'th lygaid ond nid ai di droſodd yno.

5 ¶ A Moſes gwâs yr ARGLWYDD a fu farw yno, yn nhîr Moab, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

6 ¶ Ac efe a'i claddodd ef mewn glynn yn nhîr Moab, gyferbyn a Bethpeor: ac [e] nid edwyn neb ei fedd ef hyd y dŷdd hwn.

7 ¶ A Moſes *ydoedd* fâb ugain mlwydd a chant, pan ſu efe farw: [f] ni thywyllaſai ei lygad, ac ni chiliaſai ei ireidd-dra ef.

8 ¶ A meibion Iſrael a wylaſant am Foſes, yn rhoſydd Moab, [g] ddeng-niwrnod ar hugain: a chyflawnwyd dyddiau wylofain galar am Foſes.

9 ¶ A Joſua mâb Nun *oedd* gyflawn o yſbryd doethineb; o herwydd [h] Moſes a roddaſai ei ddwylaw arno: a meibion Iſ-

rael

[a] Fynydd *Frynn.* [b] Pen. 3. [c] Barn. 1. 16. 2 Cron. 28. 15. [d] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 3. a 28. 13. [e] Edrych Jud. 9. [f] Edrych Joſ. 14. 10, 11. [g] Num. 20. 29. Edrych Gen. 50. 3, 10. [h] Num. 27. 18.

2553. rael a wrandawſant arno, ac a wnaethant fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

i Num. 12. 6, 8. 10 ¶ Ac ni chododd prophwyd etto yn Iſrael megis Moſes, i yr hwn a adnabu 'r

k Pen. 4. 34. a 7. 19. ARGLWYDD ŵyneb yn ŵyneb:

11 Ym mhob *rhyw* k arŵyddion a rhyfeddodau, y rhai yr anfonodd yr ARGLWYDD ef i'w gwneuthur yn nhîr yr Aipht, ar Pharao, ac ar ei holl weiſion, ac ar ei holl dîr ef, 2553.

12 Ac yn yr holl lâw gadarn, ac yn yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth Moſes yngolwg holl Iſrael.

¶ LLYFR JOSUA.

PEN. I.

Mawrth, 10. P. 1 *Yr Arglwydd yn gorchymmyn i Joſua gymmeryd lle Moſes. 3 Terfynau gwlâd yr addewid. 5, 9 Duw yn addo cynhortbwyo Joſua, 8 Ac yn rhoddi iddo addyſg. 10 Yntau yn parotôi y bobl i fyned dros yr Iorddonen. 12 Ac yn dwyn ar gôf i'r ddau lwyth a hanner eu haddewid wrth Foſes. 16 Hwythau yn addo ufuddhâu iddo ef.*

AC wedi marwolaeth Moſes gwâs yr ARGLWYDD y lleſarodd yr ARGLWYDD wrth Joſua fâb Nun, a gweinidog Moſes, gan

a Deut. 1. 38. ddywedyd,

b Deut. 34. 5. 2 b Moſes fy ngwâs a fu farw: gan hynny cyfod yn awr, dôs dros yr Iorddonen hon, ti a'r holl bobl hyn, i'r wlâd yr ydwyf fi yn *ei* rhoddi iddynt hwy, meibion Iſrael.

c Deut. 11. 24. Pen. 14. 9. 3 c Pob man y ſango gwadn eich troed chwi arno a roddais i chwi, fel y lleferais wrth Foſes.

d Ecſod. 23. 31. Num. 34. 3. 4 d O'r anialwch, a'r Libanus yma, hyd yr afon fawr, afon Euphrates, holl wlâd yr Hethiaid, hyd y môr mawr, tu a machludiad yr haul, ſydd eich terfyn chwi.

5 Ni ſaif neb o'th flaen di holl ddyddiau dy einioes: megis y bûm gyd â Moſes y

e Deut. 31. 6, 8. Heb. 13. 5. byddaf gyd â thithau: e ni'th adâwaf, ac ni'th wrthodaf.

f Deut. 31. 23. 6 f Ymgryfhâ ac ymwrola: canys ti a wnâi i'r bobl hyn etifeddu 'r wlâd, yr hon a dyngais wrth eu tadau ar *ei* rhoddi iddynt.

7 Yn unig ymgryfhâ ac ymwrola yn lêw, i gadw ar wneuthur yn ôl yr holl

g Deut. 31. 7. gyfraith g a orchymynnodd Moſes ſy ngwâs i ti; h na ogŵydda oddi wrthi ar y llâw

h Deut. 5. 32. a 28. ddehau, nac ar y llâw aſſwy; fel y ‡ ffynnech i ba le bynnag yr elych.

14. 8 Nac ymadawed i llyfr y gyfraith hon o'th enau, eithr k myfyria ynddo ddydd a

‡ Neu, *gwnelych yn gall.* nôs, fel y cedwych ar wneuthur yn ôl yr hyn oll ſydd 'ſgrifennedig ynddo: canys

i Deut. 17. 18, 19. yna y llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y ffynni.

k Sal. 1. 2. 9 i Oni orchymmynnais it'? ymgryfhâ ac

l Deut. 31. 7, 8. ymwrola, nac arſwyda ac nac ofna: canys yr ARGLWYDD dy Dduw *fydd* gyd â thi, i ba le bynnag yr elyeh.

10 ¶ Yna Joſua a orchymynnodd i lywodraethwŷr y bobl, gan ddywedyd,

11 Tramwywch trwy ganol y llu, a gorchymynnwch i'r bobl, gan ddywedyd,

m Pen. 3. 2. Parotôwch i chwi luniaeth: canys m o ſewn tridiau y byddwch chwi yn myned dros yr Iorddonen hon, i ddyſod i fenddiannu 'r wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn *ei* rhoddi i chwi i'w meddiannu.

12 ¶ Wrth y Reubeniaid hefyd, ac wrth y Gadiaid, ac wrth hanner llwyth Manaſſeh, y lleſarodd Joſua, gan ddywedyd,

n Num. 32. 20, 28. 13 Cofiwch n y gair a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich Duw a eſmwythaodd arnoch, ac a roddodd i chwi y wlâd hon.

14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch aniſeiliaid, a drigant yn y wlâd a roddodd Moſes i chwi o'r tu yma i'r Iorddonen: ond chwychwi a ewch droſodd ‡ yn arfogion o flaen eich brodyr, y ſawl *ydych* gedyrn o nerth, a chynnorthwywch hwynt: ‡ *Yn bumpiau,* ſel Ecſod. 13. 18.

15 Nes rhoddi o'r ARGLWYDD lonyddwch i'ch brodyr fel i chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlâd y mae 'r ARGLWYDD eich Duw yn ei rhoddi iddynt: o yna dychwelwch i wlâd eich etifeddiaeth, a meddiennwch hi, yr hon a roddodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad yr haul. o Pen. 22. 4, &c.

16 ¶ Hwythau a attebaſant Joſua, gan ddywedyd, Ni a wnawn yr hyn oll a orchymynnaiſt i ni, awn hefyd i ba le bynnag yr anfonych ni.

17 Fel y gwrandawſom ar Foſes *ym* mhob peth, felly y gwrandäwn arnat tithau: yn unig bydded yr ARGLWYDD dy Dduw gyd â thi, megis y bu gyd â Moſes.

18 Pwy bynnag a anufuddhao dy orchymmyn, ac ni wrandawo ar dy ymadroddion, yn yr hyn oll a orchymynnech iddo, rhodder ef i farwolaeth: yn unig ymgryfhâ ac ymwrola.

PEN. II.

Mawrth, 11. B. 1 *Rahab yn derbyn i'w thŷ, ac yn celu 'r ddau ysbïwr a ddanfonaſid o Sittim. 8 Yr cyffammod rhyngthi hi â hwynt. 13 Eu dychweliad a'u newyddion hwynt.*

A Joſua mâb Nun a anfonodd o a Sittim ddau ŵr i chwilio 'n ddirgel, gan ddy-

a Num. 25. 1. wedyd, Ewch, edrychwch y wlâd a Jericho: a hwy a aethant, ac b a ddaethant i

b Heb. 11. 31. dŷ putteinwraig, a'i henw c Rahâb, ac a letyaſant yno. Jago 2. 25.

2 A mynegwyd i frenhin Jericho, gan ddywedyd, Wele, gwŷr a ddaethant

c Mat. 1. 5. yma heno o feibion Iſrael, i chwilio 'r wlâd.

3 A brenhin Jericho a anfonodd at Rahab, gan ddywedyd, Dŵg allan y gwŷr a ddaeth attat, y rhai a ddaeth i'th dŷ di: canys i chwilio 'r holl wlâd y daethant.

4 Ond y wraig a gymmeraſai 'r ddau ŵr, ac a'u cuddiaſai hwynt, ac a ddywedodd fel hyn, Gwŷr a ddaeth attaſi, ond ni ŵyddwn i o ba le *y daethent* hwy.

5 A phan gauwyd y porth yn y tywyllwch, y gwŷr a aeth allan; ni wn i ba le 'r aeth y gwŷr: canlynwch yn fuan ar eu hôl hwynt, canys chwi a'u goddiweddwch hwynt.

6 Ond d hi a baraſai iddynt eſgyn i nên y tŷ, ac a'u cuddiaſai hwynt mewn bolldeidiau llîn, y rhai oedd ganddi wedi eu hyſgafnu ar nên y tŷ.

d Edrych 2 Sam. 17. 19.

7 A'r gwŷr a ganlynaſant ar eu hôl hwynt, tu a'r Iorddonen hyd y rhydau: a'r porth a gauwyd cyn gynted ag yr aeth y rhai oedd yn erlid ar eu hôl hwynt allan.

¶ A

2553. 8 ¶ A chyn iddynt hwy gyſgu, hi a aeth i fyny attynt hwy ar nên *y tŷ*;

9 A hi a ddywedodd wrth y gwŷr, Mi a wn roddi o'r ARGLWYDD i chwi y wlâd, [e] o herwydd [e] eich arſwyd chwi a ſyrthiodd arnom ni; a holl drigolion y wlâd a † ddigàlonnaſant rhag eich ofn:

10 Canys ni a glywſom fel [f] y ſychodd yr ARGLWYDD ddyfroedd y môr côch o'ch blaen chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht: a'r hyn a wnaethoch i ddau frenhin yr Amoriaid, yr rhai *oedd* tu hwnt i'r Jorddonen, *ſef* i [g] Sehon ac i Og, y rhai a ddifrodaſoch chwi.

11 A phan glywſom, yna [h] i'n digàlonnwyd, fel na ſafodd mwyach gyſſur yn neb rhag eich ofn: canys [i] yr ARGLWYDD eich Duw, efe ſydd Dduw yn y nefoedd uchod, ac ar y ddaear iſod.

12 Yn awr gan hynny tyngwch attolwg wrthyf myn yr ARGLWYDD, o herwydd i mi wneuthur trugaredd â chwi, y gwnêwch chwithau hefyd drugaredd â [k] thŷ fy nhâd innau, ac y rhoddwch i mi arwydd gwîr:

13 Ac y cedwch yn fyw fy nhâd, a'm mam, a'm brodyr, a'm chwïorydd, a'r hyn oll *ſydd* ganddynt, ac y gwaredwch ein heinioes rhag angau.

14 A'r gwŷr a ddywedaſant wrthi, Ein heinioes *a roddwn* i farw droſoch, (o's chwi ni fynegwch ein neges hyn) pan roddo 'r ARGLWYDD i ni y wlâd hon, oni [l] wnawn â chwi drugaredd a gwirionedd.

15 Yna hi a'u gollyngodd hwynt i wared wrth râff trwy 'r ffeneſtr: canys ei thŷ hi *oedd* ar fûr y ddinas, ac ar y mûr yr oedd hi yn trigo.

16 A hi a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwŷr gyfarfod a chwi: ac ymguddiwch yno dridiau, nes dychwelyd yr erlidwŷr, ac wedi hynny ewch i'ch ffordd.

17 A'r gwŷr a ddywedaſant wrthi, Dïeuog *fyddwn* ni oddi wrth dy lŵ yma, â'r hwn i'n tyngaiſt.

18 Wele, pan ddelom ni i'r wlâd; rhwym y llinyn yma o edau gôch yn y ffeneſtr y gollyngaiſt ni i lawr trwyddi: caſgl hefyd dy dâd, a'th fam a'th frodyr, a holl dylwyth dy dâd, attat i'r tŷ yma.

19 A phwy bynnag a êl o ddryſau dy dŷ di allan i'r heol, ei waed ef *fydd* ar ei ben ei hun, a ninnau *a fyddwn* dïeuog: a phwy [m] bynnag fyddo gyd â thi yn tŷ, *bydded* [m] ei waed ef ar ein pennau ni, o bydd llâw arno ef.

20 A co's mynegi di ein neges hyn, yna y byddwn dïeuog oddi wrth dy lw, â'r hwn i'n tyngaiſt.

21 A hi a ddywedodd, Yn ôl eich geiriau, felly *y byddo* hynny. Yna hi a'u gollyngodd hwynt, a hwy a aethant ymmaith: a hi a rwymodd y llinyn côch yn y ffeneſtr.

22 A hwy a aethant, ac a ddaethant i'r mynydd, ac a arhoſaſant yno dridiau, nes ir erlidwŷr ddychwelyd: a'r erlidwŷr a'u ceiſiaſant ar hŷd yr holl ffordd, ond ni's cawſant.

23 ¶ Felly y ddau ŵr a ddychwelaſant, ac a ddiſgynnaſant o'r mynydd, ac a aethant droſodd, a daethant at Joſua fâb Nun; a mynegaſant iddo yr hyn oll a ddigwyddaſai iddynt.

24 A dywedaſant wrth Joſua, Yn ddïau 'r ARGLWYDD a roddodd yr holl wlâd yn ein dwylaw ni: canys holl drigolion y wlâd a ‡ ddigalonnaſant rhag ein hofn ni. 2553. ‡ Heb. *doddaſant.*

PEN. III.

1 Joſua yn dyfod i'r Jorddonen. 2 Y ſwyddogion yn dyſgu i'r bobl fyned trwodd. 7 Yr Arglwydd yn cyffuro Joſua. 9 Joſua yn cyffuro 'r bobl. 14 Hollti dyfroedd yr Jorddonen.

A Joſua a gyfododd yn forau, a chychwynnaſant o Sittim, a daethant hyd yr Jorddonen, efe a holl feibion Iſrael: lletyaſant yno cyn iddynt fyned droſodd.

2 Ac [a] ym mhen y tridiau, y llywiawdwŷr a dramwyaſant trwy ganol y llu; [a] Pen. 1. 11.

3 Ac a orchymynnaſant i'r bobl, gan ddywedyd, [b] Pan weloch chwi Arch cyfammod yr ARGLWYDD eich Duw, a'r offeiriaid y Lefiaid yn ei dwyn hi; yna cychwynnwch chwi o'ch lle, ac ewch ar ei hôl hi. [b] Edrych Num. 10. 33.

4 Etto bydded ennyd rhyngoch chwi a hithau ynghŷlch dwy fil o gufyddau wrth feſur: na neſêwch atti, fel y gwypoch y ffordd y rhodioch ynddi; canys ni thramwyaſoch y ffordd *hon* ‡ o'r blaen. ‡ Heb. *er doe ac echdoe.*

5 A Joſua a ddywedodd wrth y bobl, [c] Ymſancteiddiwch: canys y foru y gwnâ 'r ARGLWYDD ryfeddodau yn eich mŷſg chwi. [c] Exod. 19. 10, 14, 15.

6 Joſua hefyd a lefarodd wrth yr offeiriaid, gan ddywedyd, [d] Codwch Arch y cyfammod, ac ewch droſodd o flaen y bobl. A hwy a godaſant Arch y cyfammod, ac a aethant o flaen y bobl. [d] Lef. 20. 7. Num. 11. 18.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Joſua, Y dŷdd hwn y dechreuaf dy fawrhâu di yng ŵydd holl Iſrael: fel y gwypont mai [e] megis y bûm gyd â Moſes y byddaf gyd â thithau. Pen. 7. 13. 1 Sam. 16. 5. Joel 2. 16.

8 Am hynny gorchymmyn di i'r offeiriaid ſydd yn dwyn Arch y cyfammod, gan ddywedyd, Pan ddelych hyd gwrr dyfroedd yr Jorddonen, ſefwch yn yr Jorddonen. [d] Num. 4. 15. [e] Pen. 1. 5.

9 ¶ A Joſua a ddywedodd wrth feibion Iſrael, Neſêwch yma, a gwrandêwch eiriau 'r ARGLWYDD eich Duw.

10 Joſua hefyd a ddywedodd, Wrth hyn y cewch ŵybod *fod* y Duw byw yn eich mŷſg chwi: a chan yrru y gyrr efe allan y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Phereziaid, a'r Girgaſiaid, yr Amoriaid hefyd, a'r Jebuſiaid o'ch blaen chwi.

11 Wele Arch cyfammod [f] Arglwydd yr holl ddaear yn myned o'ch blaen chwi i'r Jorddonen. [f] Ad. 13. Mic. 4. 13. Zech. 4. 14. a 6. 5.

12 Gan hynny cymmerwch yn awr ddeuddengwr o lwythau Iſrael, un gŵr o bob llwyth.

13 A phan orphwyſo gwadnau traed yr offeiriaid ſydd yn dwyn Arch ARGLWYDD Jôr yr holl fŷd, yn nyfroedd yr Jorddonen, *yna* dyfroedd yr Jorddonen a dorrir ymmaith *oddi wrth* y dyfroedd ſydd yn diſgyn oddi uchod; hwy a [g] ſafant yn bentwr. [g] Sal. 114. 3. [h] Act. 7. 45. 1 Cron. 12. 15. Jer. 12. 5. a 49. 19. Eccl. 24. 26.

14 ¶ A phan gychwynnodd y bobl o'u pebyll i fyned dros yr Jorddonen; a'r offeiriaid oedd yn dwyn [h] Arch y cyfammod o flaen y bobl:

15 A phan ddaeth y rhai oedd yn dwyn yr Arch hyd yr Jorddonen, a gwlychu o draed yr offeiriaid oedd yn dwyn yr Arch, ynghwrr y dyfroedd, (a'r [i] Jorddonen a lanwai dros ei glannau oll [k] holl ddyddiau'r cynhauaf.) [k] Edrych Pen. 4. 19. a 5. 10.

16 Yna

2553. 16 Yna y dyfroedd y rhai oedd yn disgyn oddi uchod a safasant, cyfodasant yn bentwr ym mhell jawn oddi wrth y ddinas Adam, yr hon *sydd* o ystlys [l] Saretan: a'r *dyfroedd* y rhai oedd yn dysgyn i sôr y rhôs, *sef* i'r [m] môr heli, a ddarfuant, *ac* a dorrwyd ymmaith: felly y bobl a aethant drosodd ar gyfer Jericho.

17 A'r offeiriaid y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD a safasant ar dîr sych, ynghanol yr Jorddonen yn daclus: a holl Israel oedd yn myned drosodd ar dîr sych, nes darfod i'r holl genedl fyned trwy 'r Jorddonen.

[l] 1 Bren. 4. 12. a 7. 46.
[m] Num. 34. 3.

PEN. IV.

1 Gorchymmyn deuddeg o wŷr i gymmeryd deuddeg carreg allan o'r Jorddonen er coffadwriaeth. 9 Gosod deuddeg eraill o gerrig ynghanol yr Jorddonen. 10, 19 Y bobl yn myned drwodd. 14 Duw yn arhyddeddu Josua. 20 Sefydlu 'r deuddeg carreg yn Gilgal.

Mawrth, 22, B.

A Phan ddarfu i'r holl genedl fyned [a] trwy 'r Jorddonen; yr ARGLWYDD a lefarodd wrth [b] Josua, gan ddywedyd,

[a] Deut. 27. 2.
[b] Pen. 3. 12.

2 Cymmerwch i chwi ddeuddengwr o'r bobl, un gŵr o bob llwyth;

3 A gorchymynnwch iddynt, gan ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi yma, o ganol yr Jorddonen, o'r fan y mae traed yr offeiriaid yn sefyll yn daclus, ddeuddeg o gerrig; a dygwch hwynt drosodd gyd â chwi, a gosodwch hwynt yn [c] y lletty y llettyoch ynddo heno.

[c] Ad. 19. 20.

4 Yna Josua a alwodd am y deuddengwr a barotoisai efe o feibion Israel, un gŵr o bob llwyth:

5 A dywedodd Josua wrthynt, Ewch drosodd o flaen Arch yr ARGLWYDD eich Duw, trwy ganol yr Jorddonen; a chodwch i chwi bob un ei garreg ar ei ysgwydd, yn ôl rhifedi llwythau meibion Israel:

6 Fel y byddo hyn yn arŵydd yn eich mŷsg chwi; pan ofynno eich meibion chwi † yn ôl hyn, gan ddywedyd, Beth *y mae* 'r cerrig hyn *yn ei arŵyddocâu* i chwi?

† Heb. *y foru.*

[d] Pen. 3. 13, 16.

7 Yna y dywedwch wrthynt, [d] Dorri ymmaith ddyfroedd yr Jorddonen o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, pan oedd hi yn myned trwy 'r Jorddonen, dyfroedd yr Jorddonen a dorrŵyd ymmaith: y mae 'r cerrig hyn yn goffadwriaeth i feibion Israel byth.

8 A meibion Israel a wnaethant fel fel y gorchymynnasai Josua, ac a gymmerasant ddeuddeg carreg o ganol yr Jorddonen, fel y llefarasai 'r ARGLWYDD wrth Josua, yn ôl rhifedi llwythau meibion Israel, ac a'u dygasant drosodd gyd â hwynt i'r lletty, ac a'u cysgasant yno.

9 A Josua a osododd i fynu ddeuddeg carreg ynghanol yr Jorddonen, yn y lle *'r oedd* traed yr offeiriaid oedd yn dwyn Arch y cyfammod yn fetyll: ac y maent yno hyd y dydd hwn.

10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn yr Arch, a safasant ynghanol yr Jorddonen, nes gorphen pob peth a orchymynnasai 'r ARGLWYDD i Josua ei lefaru wrth y bobl, yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Moses wrth Josua: a'r bobl a frysiasant, ac a aethant drosodd.

11 A phan ddarfu i'r holl bobl fyned drosodd, yna Arch yr ARGLWYDD a aeth drosodd, a'r offeiriaid yngŵydd y bobl.

12 [e] Meibion Reuben hefyd a meibion Gad a hanner llwyth Manasseh a aethant drosodd yn arfogion o flaen meibion Israel, fel y llefarasai Moses wrthynt.

[e] Num. 32. 20, 28.

13 Ynghylch deugain mil yn arfogion i ryfel a aethant drosodd o flaen yr ARGLWYDD i ryfel, i rosydd Jericho.

14 ¶ Y dwthwn hwnnw yr ARGLWYDD [f] a fawrhaodd Josua yngolwg holl Israel; a hwy a'i hofnasant ef fel yr ofnasant Foses, holl ddyddiau ei einioes.

[f] Pen. 3. 7.

15 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Josua, gan ddywedyd,

16 Gorchymmyn i'r offeiriaid sydd yn dwyn [g] Arch y dystiolaeth ddyfod o honynt i fynu allan o'r Jorddonen.

[g] Ecsod. 25. 16, 22.

17 Am hynny Josua a orchymynnodd i'r offeiriaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu allan o'r Jorddonen.

18 A phan ddaeth yr offeiriaid oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD i fynu o ganol yr Jorddonen; *a* † sengi o wadnau traed yr offeiriaid ar y sychdir, yna dyfroedd yr Jorddonen a ddychwelasant i'w lle, ac a aethant megis cynt, dros ei holl geulennydd.

† Heb. *bynnu i fynu.*

19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu o'r Jorddonen y degfed *dydd* o'r mis cyntaf, ac a wersyllasant yn Gilgal, yn eithaf tu dwyrain Jericho.

20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y rhai a ddygasent o'r Jorddonen, a sefydlodd Josua yn Gilgal.

21 Ac efe a lefarodd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan ofynno eich meibion chwi ‡ yn ôl hyn i'w tadau, gan ddywedyd, Beth *yw* y cerrig hyn?

‡ Heb. *y foru.*

22 Yna yr hysbyswch i'ch meibion, gan ddywedyd, Israel a ddaeth trwy 'r Jorddonen hon ar dîr sych.

23 Canys yr ARGLWYDD eich Duw chwi a sychodd ddyfroedd yr Jorddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi fyned drwodd; megis y gwnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r môr côch, [h] yr hwn a sychodd efe o'n blaen ni, nes i ni fyned drwodd:

[h] Ecsod. 14. 21.

24 Fel yr adnabyddo holl bobloedd y ddaear lâw yr ARGLWYDD, mai nerthol *yw*: fel yr ofnoch yr ARGLWYDD eich Duw † bob amser.

† Heb. *yr holl ddyddiau.*

PEN. V.

1 Arfwyd y Canaaneaid. 2 Josua yn adnewyddu 'r Enwaediad. 10 Cadw 'r Pâsg yn Gilgal. 12 Y Manna 'n darfod. 13 Angel yn ymddangos i Josua.

Mawrth, 12. P.

PAn [a] glybu holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Jorddonen, tu a'r gorllewin, a holl frenhinoedd y Canaaneaid, [b] y rhai *oedd* wrth y môr, sychu o'r ARGLWYDD ddyfroedd yr Jorddonen o flaen meibion Israel, nes eu myned hwy drwodd; yna y digalonnwyd hwynt, fel nad oedd ysbryd mwyach ynddynt, rhag ofn meibion Israel.

[a] Ecsod. 15. 14.
[b] Num. 13. 29.

2 ¶ Y pryd hyny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Gwnâ it' [c] gyllyll † llymmion, ac enwaeda ar feibion Israel dracheſn yr ail waith.

[c] Ecsod. 4. 25.
† Neu, *o gallestr.*

3 A Josua a wnaeth iddo gyllyll llymmion, ac a enwaedodd ar feibion Israel, ‡ ym Mryn y blaen-grwyn.

‡ Neu, *Gibeah-haaraloth.*

4 A dymma 'r achos *a wnaeth* i Josua enwaedu: yr holl bobl, *sef* y gwrrywiaid y rhai a ddaethant o'r Aipht, yr holl ryfelŵŷr, a fuasant feirw yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod allan o'r Aipht.

5 Canys

2553. 5 Canys yr holl bobl a'r a ddaethant allan oedd enwaededig, ond y bobl oll y rhai a anesid yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod hwy allan o'r Aipht, nid enwaedasent arnynt.

6 Canys deugain mlynedd y rhodiasai meibion Israel yn yr anialwch, nes darfod yr holl bobl o'r rhyfelwŷr a ddaethant o'r Aipht, y rhai ni wrandawsent ar lêf yr [d] ARGLWYDD: [d] y rhai y tyngasai 'r ARGLWYDD wrthynt na ddangosai efe iddynt y wlâd a dyngasai 'r ARGLWYDD wrth eu tadau y rhoddai efe i ni, *sef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl. [d] Num. 14. 21, 23.

7 A Josua a enwaedodd ar eu meibion hwy, *y rhai* a gododd yn eu lle hwynt; canys dïenwaededig oeddynt hwy; am nad enwaedasid arnynt ar y ffordd.

8 A phan ddarfu enwaedu ar yr holl bobl: yna 'r arosasant yn eu hun-lle, yn y gwersyll, [e] nes eu hiachâu. [e] Edrych Gen. 34. 25.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Heddyw y treiglais ymmaith [f] waradwydd yr Aipht oddi arnoch: am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw † Gilgal hyd y dŷdd heddyw. [f] Num. 14. 33. Edrych Lef. 18. 3. Pen. 24. 14. Ezec. 20. 7. a 23. 3, 8.

10 ¶ A meibion Israel a wersyllasant yn Gilgal: a hwy a gynhaliasant y Pâsg [g] ar y pedwerydd dŷdd ar ddêg o'r mîs, brydnawn, yn rhosydd Jericho. [g] 1 Mac. 4. 58.

11 A hwy a fwyttasant o hên ŷd y wlâd, drannoeth wedi 'r Pâsg, sara croyw, a chrasyd o fewn corph y dŷdd hwnnw. † Sef, *Traigl.*

12 ¶ [h] A'r Manna a beidiodd drannoeth wedi iddynt fwytta o hên ŷd y wlâd; a Manna ni chafodd meibion Israel mwyach; eithr bwyttasant o gynnyrch gwlâd y Canaaneaid y flwyddyn honno. [g] Ecsod. 12. 6. [h] Ecsod. 16. 35.

13 ¶ A phan oedd Josua wrth Jericho, yna efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele [i] ŵr yn sefyll gyferbyn ag ef, a'i gleddyf noeth yn ei lâw: a Josua a aeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Ai gyd â ni 'r *ydwyt* ti, ai gyd â'n gwrthwynebwŷr? [i] Ecsod. 23, 23.

14 Dywedodd yntau, Nag ê, eithr † yn dywysog llu 'r ARGLWYDD yn awr y deuthum. A Josua a syrthiodd i lawr ar ei ŵyneb, ac a addolodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Beth y mae fy Arglwydd yn ei ddywedyd wrth ei was? † Edrych Ecsod, 23. 20. Dan. 10. 13. 21. a 12. 1. Dad. 12. 7. a 19. 11, 14.

15 A thywysog llu 'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, [k] Dattod dy esgidiau oddi am dy draed, canys y lle yr wyt ti yn sefyll arno *sydd* sanctaidd: a Josua a wnaeth felly. [k] Ecsod. 3. 5. Act. 7. 33.

PEN. VI.

Mawrth 13. B. *1 Cau Jericho. 2 Duw yn dysgu Josua pa fodd y gwarchäir arni. 12 Amgylchu 'r drêf. 17 Rhaid iddi fod yn ddiofryd-beth. 20 Y muriau yn syrthio. 22 Arbed Rahab. 26 Melldithio adeiladwr Jericho.*

A Jericho oedd gauedig, a gwarchaedig o herwydd meibion Israel: nid *oedd neb* yn myned allan, nac yn dyfod i mewn.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Gwêl, rhoddais yn dy lâw di Jericho a'i brenhin; gwŷr grymmus o nerth.

3 A chwi a amgylchwch y ddinas, *chwi* ryfelwŷr oll, gan fyned amgylch y ddinas un waith: gwnêwch felly chwê diwrnod.

4 A dyged saith o offeiriaid saith o [a] udgyrn o gyrn hyrddod o flaen yr Arch; a'r seithfed dydd yr amgylchwch y ddinas saith waith; a lleisied yr offeiriaid â'r udgyrn. [a] Edrych Barn. 7. 16, 22. 2553.

5 A phan ganer yn hirllaes â chorn yr hwrdd, *a* phan glywoch sain yr udgorn, bloeddied yr holl bobl â bloedd uchel: a syrth mûr y ddinas dani hi, ac eled y bobl i fynu bawb ar ei gyfer.

6 ¶ A Josua mab Nun a alwodd yr offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Codwch Arch y cyfammod; a dyged saith o offeiriaid saith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen Arch yr ARGLWYDD.

7 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Cerddwch ac amgylchwch y ddinas: a'r hwn fydd arfog, eled o flaen Arch yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddywedodd Josua wrth y bobl, yna y saith offeiriad y rhai oedd yn dwyn y saith udgorn o gyrn hyrddod a gerddasant o flaen yr ARGLWYDD, ac a leisiasant â'r udgyrn: ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned ar eu hôl hwynt.

9 A'r rhai arfog oedd yn myned o flaen yr offeiriaid oedd yn lleisio â'r udgyrn; a'r † fyddin olaf oedd yn myned ar ôl yr Arch, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt, ac yn lleisio â'r udgyrn. † Neu, y fyddin *gafel.*

10 A Josua a orchymynnasai i'r bobl, gan ddywedyd, Na floeddiwch, ac na edrych glywed eich llais, ac nac eled gair allan o'ch genau, hyd y dŷdd y dywedwyf wrthych, Bloeddiwch, yna y bloeddiwch.

11 Felly Arch yr ARGLWYDD a amgylchodd y ddinas, gan fyned o'i hamgylch un waith: a daethant i'r gwersyll, a llettyasant yn y gwersyll.

12 A Josua a gyfododd yn forau; a'r offeiriaid a ddygasant Arch yr ARGLWYDD.

13 A'r saith offeiriad yn dwyn saith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen Arch yr ARGLWYDD, oeddynt yn myned dan gerdded, ac yn lleisio â'r udgyrn: a'r rhai arfog oedd yn myned o'u blaen hwynt, a'r fyddin olaf oedd yn myned ar ôl Arch yr ARGLWYDD, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt ac yn lleisio â'r udgyrn.

14 Felly 'r amgylchynasant y ddinas un waith yr ail dŷdd, a dychwelasant i'r gwersyll: fel hyn y gwnaethant chwê diwrnod.

15 Ac ar y seithfed dŷdd y cyfodasant yn forau ar godiad y wawr, ac yr amgylchasant y ddinas y môdd hwnnw saith waith: yn unig y dwthwn hwnnw 'r amgylchasant y ddinas seithwaith.

16 A phan leisiodd yr offeiriaid yn eu hudgyrn y seithfed waith, yna Josua a ddywedodd wrth y bobl, Bloeddiwch, canys rhoddodd yr ARGLWYDD y ddinas i chwi.

17 ¶ A'r ddinas fydd yn † ddiofryd-beth, hi, a'r hyn oll *fydd* ynddi, i'r ARGLWYDD: yn unig Rahab y butteinwraig fydd byw, hi a chwbl ac *fydd* gyd â hi yn tŷ, canys [b] hi a guddiodd y cenhadau a anfonasom ni. † *Felldigedig.* Mic. 4. 13. [b] Pen. 2. 4.

18 Ac [c] ymgedwch chwithau oddi wrth y diofryd-beth, rhag eich gwneuthur eich hun yn ddiofryd-beth, o's cymmerwch o'r diofryd-beth: felly y gwnaech wersyll Israel yn ddiofryd-beth, ac y trallodech hi. [c] Deut. 7. 26. a 13. 17.

19 Ond yr holl arian, a'r aur, a'r llestri prês a haiarn, *fyddant* † gyssegredig i'r ARGLWYDD: deled *y rhai hynny* i mewn i drysor yr ARGLWYDD. † Heb. *sanctaidd-rwydd.*

20 ¶ A

2553. 20 ¶ A bloeddiodd y bobl, pan leiſiaſant â'r udgyrn: a phan glybu 'r bobl lais yr udgyrn, yna 'r bobl a waeddaſant â bloedd
* Heb. 11. 30. uchel, [d] a'r mûr a ſyrthiodd i lawr oddi tanodd; ſelly y bobl a aethant i fynu i'r ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a ennillaſant y ddinas.

21 A hwy a ddifrodaſant yr hyn oll *oedd* yn y ddinas, yn ŵr ac yn wraig, yn fachgen ac yn henafgwr, yn eidion ac yn ddafad, ac yn aſyn, â mîn y cleddyf.

22 ¶ A Joſua a ddywedodd wrth y ddau ŵr a fuaſai yn edrych anſawdd y wlâd, Ewch i dŷ 'r Butteinwraig, a dygwch allan oddi yno y wraig, a'r hyn oll *ſydd* iddi,
* Pen. 2. 14. [e] ſel y tyngaſoch wrthi.

Heb. 11. 31. 23 Felly y llangciau a fuaſai yn edrych *anſawdd y wlâd*, a aethant i mewn, ac a ddygaſant allan Rahab, a'i thâd, a'i mam, a'i brodyr, a chwbl a'r a feddai hi; dygaſant allan hefyd ei holl dylwyth hi, a goſodaſant hwynt o'r tu allan i werſyll Iſrael.

24 A lloſgaſant y ddinas â thân, a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr arian, a'r aur, a'r lleſtri prês a haiarn a roddaſant hwy yn nhryſor yr ARGLWYDD.

25 A Joſua a gadwodd yn fyw Rahab y butteinwraig, a thylwyth ei thâd: a'r hyn oll *oedd* ganddi; a hi a drigodd ym mŷſg Iſrael hyd y dŷdd hwn; am iddi guddio 'r cenhadau a anſonaſai Joſua i chwilio Jericho.

26 ¶ A Joſua a'u tynghedodd hwy y prŷd
[f] 1 Bren. 26. 34. hynny, gan ddywedyd, [f] Melldigedig ger bron yr ARGLWYDD *ſyddo* 'r gŵr a gyfyd ac a adeilado 'r ddinas hon Jericho: yn ei gyntaf-anedig y ſeilia efe hi, ac yn ei *ſâb* jeuangaf y goſyd efe ei phyrth hi.

27 Felly 'r ARGLWYDD oedd gyd â Joſua: ac aeth ei glôd ef trwy 'r holl wlâd.

PEN. VII.

Mawrth 13. P. 1 *Taro 'r Iſraeliaid wrth Ai.* 6 *Cŵyn Joſua.* 10 *Duw yn dangos iddo beth a wnâi.* 16 *Dala Achan wrth y coelbren,* 19 *ei lyfeu,* 22 *ei ddinyſtrio ef a'r hyn oll oedd iddo yn nyffryn Achor.*

ONd meibion Iſrael a wnaethant gam-
[a] Pen. 22. 20. 1. Cron. 2. 7. weedd am y diofryd-beth: canys [a] Achan mâb Carmi, fâb Zabdi, fâb Zerah, o lwyth Juda, a gymmerodd o'r diofryd-beth: ac ennynnodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn meibion Iſrael.

2 A Joſua a anfonodd wŷr o Jericho i Ai, yr hon *ſydd* wrth Fethaſen, o du 'r dwyrain i Fethel, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Ewch i fynu ac edrychwch y wlâd: a'r gwŷr a aethant i fynu, ac a edrychaſant anſawdd Ai.

3 A hwy a ddychwelaſant at Joſua, ac a ddywedaſant wrtho, Na cheled yr holl bobl i fynu; *ond* ynghŷlch dŵy fil o wŷr, neu dair mil o wŷr, a ânt i fynu, ac a darawânt Ai; na phoenwch y bobl yno, canys ychydig *ydynt* hwy.

4 Felly ſe a aeth o'r bobl i fynu yno ynghŷlch tair mil o wŷr: a hwy a ffoiſant o flaen gwŷr Ai.

5 A gwŷr Ai a darawſant ynghŷlch un gŵr ar bymtheg ar hugain o honynt; ac a'u hymlidiaſant o flaen y porth hyd Sebarim,
† Heb. *Morad.* a tharawſant hwynt yn † y goriwared:
[b] Pen. 2. 9. 11. am hynny [b] y toddodd calonnau 'r bobl, ac yr aethant ſel dwfr.

6 ¶ A Joſua a rwygodd ei ddillad, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen Arch yr ARGLWYDD, hyd yr hwyr, efe a henuriaid Iſrael, ac [c] a ddodaſant lŵch ar eu pennau. 2553.

[c] 1 Sam. 4. 12. 2 Sam. 13. 19. Neh. 9. 1. Job. 2. 12. 7 A dywedodd Joſua, Ah ah, O Arglwydd JEHOVAH, i ba beth y dygaiſt y bobl yma dros yr Jorddonen i'n rhoddi ni yn llâw 'r Amoriaid i'n difetha? O na buaſem foddlon, ac *na* thrigaſem tu hwnt i'r Jorddonen.

8 O ARGLWYDD, beth a ddywedaf, pan drŷ Iſrael *ei* warr o flaen ei elynion?

9 Canys y Canaaneaid, a holl drigolion y wlâd a glywant, ac a'n hamgylchant, ac a dorrant ymmaith ein henw oddi ar y ddaear: a [b] pha beth a wnâi i'th enw mawr?
[d] Edrych Ecſod. 32. 12. Num. 14. 13. † Heb. *cwympo.* 10 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſua, Cyfod, pa ham yr ydwyt yn † gorwedd fel hyn ar dy ŵyneb?

11 Iſrael a bechodd, a throſeddaſant fy nghyfammod a orchymynnais iddynt: cymeraſant hefyd o'r diofryd-beth, ie lladrataſant, a gwadaſant, goſodaſant hefyd *hynny* ym mŷſg eu dodrefn eu hun.

12 Am hynny ni ddichon meibion Iſrael ſefyll yn ŵyneb eu gelynion, *eithr* troant *eu* gwarr o flaen eu gelynion, am eu bod yn yſgymmun-beth: ni byddaf mwyach gyd â chwi, oni ddifethwch yr yſgymmun-beth o'ch mŷſg.

13 Cyfod, ſanctteiddia 'r bobl, a dywed,
[e] Pen. 3. 5. [e] Ymſancteiddiwch erbyn y foru: canys fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Diofryd-beth *ſydd* yn dy blith di, O Iſrael: ni elli ſefyll yn ŵyneb dy elynion, nes tynnu ymmaith y diofryd-beth o'ch mŷſg.

14 Am hynny neſêwch y borau wrth eich llwythau a'r llwyth a ddâlio 'r ARGLWYDD, neſâed bob yn deulu; a'r teulu a ddâlio 'r ARGLWYDD, neſâed bob yn dŷ; a'r tŷ a ddâlio 'r ARGLWYDD neſâed bob yn ŵr.

15 A'r hwn a ddêlir a'r diofryd-beth *gan-ddo* a loſgir â thân, efe, ac oll *ſydd* ganddo: o herwydd iddo droſeddu cyfammod yr ARGLWYDD ac o herwydd iddo [f] wneu-
[f] Gen. 34. 7. Barn. 20. 6. † Neu, *anwiredd.* thur † ynfydrwydd yn Iſrael.

16 ¶ Felly Joſua a gyfododd yn forau, ac a ddûg Iſrael wrth eu llwythau: a llwyth Juda a ddâliwyd;

17 Ac efe a ddyneſodd deulu Juda, a dâliwyd teulu y Zarhiaid: ac efe a ddyneſodd deulu y Zarhiaid bob yn ŵr, a dâliwyd Zabdi.

18 Ac efe a ddyneſodd ei dŷaid ef bob yn ŵr, a dâliwyd Achan mâb Carmi, fâb Zabdi, fâb Zerah, o lwyth Juda.

19 A Joſua a ddywedodd wrth Achan, Fy mâb, attolwg [g] dyro ogoniant i AR-
[g] Edrych 1 Sam. 6. 5. Jer. 13. 16. Joan 9. 24. GLWYDD Dduw Iſrael, a chyffeſa iddo; a mynega yn awr i mi beth a wnaethoſt; na chiela oddi wrthyf.

20 Ac Achan a attebodd Joſua, ac a ddywedodd, Yn wîr myfi a bechais yn erbyn ARGLWYDD Dduw Iſrael, canys fel hyn ac fel hyn y gwneuthum.

21 Pan welais ym mŷſg yr ysbail fantell Fabilonig dêg, a dau can ſicl o arian, ac un
† Heb. *Taſod.* † llaſn aur o ddêg ſicl a deugain ei bwys; yna y chwennychais hwynt, ac a'u cymmerais, ac wele hwy yn guddiedig yn y ddaear ynghanol fy mhabell, a'r arian danynt.

22 ¶ Yna Joſua a anfonodd genhadau; a hwy a redaſant i'r babell, ac wele hwynt yn guddiedig yn ei babell ef, a'r arian danynt.

23 Am hynny hwy a'u cymmeraſant o ganol y babell, ac a'u dygaſant at Joſua,

2553. ac at holl feibion Israel; ac a'u ‡ gosodasant hwy o flaen yr ARGLWYDD.

‡ Heb. *tywallitasant.*

24 A Josua a gymmerth Achan fâb Zerah, a'r arian, a'r fantell, a'r llasn aur, ei feibion hefyd, a'i serched, a'i wartheg, a'i asynnod, ei ddefaid hefyd a'i babell, a'r hyn oll a feddai efe: a holl Israel gyd ag ef a'u dygasant hwynt i [h] ddyffryn Achor.

[h] Ad. 26.

[i] Pen. 8. 29.

[z] Sam. 18. 17. Galar. 3. 53.

25 A Josua a ddywedodd, Am i ti ein blino ni, yr ARGLWYDD a'th flina dithau y dydd hwn: a holl Israel a'u llabyddiasant ef â meini, ac a'u llosgasant hwy a thân, wedi eu llabyddio â meini.

[k] Esay 65. 10. Hos. 2. 15.

26 A [i] chodasant arno ef garnedd fawr o gerrig hyd y dydd hwn, felly y dychwelodd yr ARGLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint: am hynny y gelwir enw y fan honno [k] Dyffryn ‡ Achor hyd y dydd hwn.

‡ Sef, *Trallod.*

PEN. VIII.

Mawrth, 14. B.

1 *Duw yn rhoi cyssur yn Josua.* 3 *Y dysais â'r hwn yr ennillwyd Ai.* 29 *Crogi ei brenhin hi.* 30 *Josua yn adeiladu allor,* 32 *Yn 'sgrifennu 'r gyfraith ar gerrig,* 33 *Yn dadgan benditbion a melldithion.*

[a] Deut. 1. 21. a 7. 18.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, [a] Nac ofna, ac na arswyda, cymmer gyd â thi yr holl bobl o ryfel, a chyfod, dos i fynu i Ai: gwêl, mi a roddais yn dy law di frenhin Ai, a'i bobl, ei ddinas hefyd a'i wlâd.

[b] Pen 6. 21.

[c] Deut. 20. 14,

2 A thi a wnai i Ai a'i brenhin, megis y gwnaethost i [b] Jericho ac i'w brenhin: etto [c] ei hanrhaith a'i hanifeiliaid a 'sglyfaethwch i chwi eich hunain: gosod gynllwyn yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn iddi.

3 ¶ Yna Josua a gyfododd, a'r holl bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a Josua a ddetholodd ddeng mîl ar hugain o wŷr cedyrn nerthol, ac a'u hanfonodd ymmaith liw nôs:

[d] Barn. 20. 29.

4 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Gwelwch, [d] chwi a gynllwynwch yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn i'r ddinas, nac ewch ym mhell iawn oddi wrth y ddinas, ond byddwch bawb oll yn barod.

5 Minnau hefyd, a'r holl bobl *sydd* gyd â mi, a nesâwn at y ddinas: a phan ddelont allan i'n cyfarfod ni, megis y waith gyntaf, yna ni a ffown o'u blaen hwynt.

6 (Canys hwy a ddeuant allan ar ein hôl ni) nes i ni eu tynnu hwynt allan o'r ddinas, o blegid hwy a ddywedant, Ffoi y maent o'n blaen ni, fel y waith gyntaf: felly y ffown o'u blaen hwynt.

7 Yna chwi a godwch o'r cynllwyn, ac a oresgynnwch y ddinas: canys yr ARGLWYDD eich Duw a'i dyry hi yn eich llâw chwi.

8 A phan ennilloch y ddinas, llosgwch y ddinas â thân, gwnêwch yn ôl gair yr ARGLWYDD. Gwelwch, mi a orchymynnais i chwi.

9 ¶ Felly Josua a'u hanfonodd, a hwy a aethant i gynllwyn, ac a arosasant rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin i Ai: a Josua a lettyodd y noson honno ym mŷsg y bobl.

10 A Josua a gyfododd yn forau, ac a gyfrifodd y bobl; ac a aeth i fynu, efe a henuriaid Israel, o flaen y bobl *tu ag at* Ai.

11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai *oedd* gyd ag ef, a aethant i fynu, ac a nesasant, daethant hefyd gyferbyn a'r ddinas, a gwersyllasant o du 'r gogledd i Ai: a glynn *oedd* rhyngddynt hwy ac Ai.

12 Ac efe a gymmerth ynghŷlch pum mîl o wŷr, ac a'u gosododd hwynt i gynllwyn rhwng Bethel ac Ai, o du 'r gorllewin ‡ i'r ddinas.

2553. ‡ Neu, *i Ai*

13 A'r bobl a osodasant yr holl wersyllau, y rhai *oedd* o du 'r gogledd i'r ddinas, a'r † cynllwynwŷr o du 'r gorllewin i'r ddinas: a Josua a aeth y noson honno i ganol y dyffryn.

† Heb. *cynllwyn,*

14 ¶ A phan welodd brenhin Ai *hynny,* yna gwŷr y ddinas a fryssasant, ac a foreugodasant, ac a aethant allan i gyfarfod Israel i ryfel, efe a'i holl bobl, ar amser nodedig, ar hŷd ŵyneb y gwastadedd: canys ni ŵyddai efe fod cynllwyn iddo o'r tu cefn i'r ddinas.

15 A Josua, a holl Israel, *fel pe* tarawsid hwy o'u blaen hwynt, a ffoisant ar hŷd yr anialwch.

16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn ‡ y ddinas, a alwyd ynghŷd, i erlid ar eu hôl hwynt: a hwy a erlidiasant ar ôl Josua, ac a dynnwyd oddi wrth y ddinas.

‡ *Ai*

17 Ac ni adawyd gŵr yn Ai, nac *ym* Methel, a'r nad aethant allan ar ôl Israel: a gadawsant y ddinas yn agored, ac erlidiasant ar ôl Israel.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, estyn y waywffon *sydd* yn dy law tu ag at Ai; canys yn dy law di y rhoddaf hi: a Josua a estynnodd y waywffon *oedd* yn ei law tu a 'r ddinas.

19 A'r cynllwynwŷr a gyfodasant yn ebrwydd o'u lle, ac a redasant pan estynnodd efe ei law; daethant hefyd i'r ddinas, ac ennillasant hi; ac a fryssasant, ac a losgasant y ddinas a thân.

20 A gwŷr Ai a droisant yn eu hôl, ac a edrychasant, ac wele, mŵg y ddinas a ddyrchafodd hyd y nefoedd, ac nid *oedd* ganddynt hwy † nerth i ffoi yma nac accw: canys y bobl y rhai a ffoisent i'r anialwch a ddychwelodd yn erbyn y rhai oedd yn erlid.

† Heb. *law.*

21 A phan welodd Josua a holl Israel i'r cynllwynwŷr ennill y ddinas, a dyrchafu o fŵg y ddinas, yna hwy a ddychwelasant, ac a darawsant wŷr Ai.

22 A'r lleill a aethant allan o'r ddinas i'w cyfarfod, felly 'r oeddynt ynghanol Israel, y rhai hyn o'r tu yma, a'r lleill o'r tu accw: a tharawsant hwynt fel [e] na adawyd *un* yngweddill nac yn ddiangol o honynt.

[e] Deut. 7. 2.

23 A brenhin Ai a ddaliasant hwy yn fyw; a dygasant ef at Josua.

24 Pan ddarfu i Israel lâdd holl breswylwŷr Ai yn y maes, yn yr anialwch lle yr erlidiasent hwynt, a *phan* syrthiasent hwy oll gan fin y cleddyf, nes eu darfod; yna holl Israel a ddychwelasant i Ai, a tharawsant hi â min y y cleddyf.

25 A chwbl a'r a syrthiasant y dwthwn hwnnw, yn wŷr ac yn wragedd, oeddynt ddeuddeng mil; *sef* holl wŷr Ai.

26 Canys ni thynnodd Josua ei law yn ei hôl, yr hon a estynnasai efe gyd â'r waywffon, nes difetha holl drigolion Ai.

27 [f] Yn unig yr anifeiliaid, ac anrhaith y ddinas, a 'sglyfaethodd yr Israeliaid iddynt eu hun; yn ôl gair yr ARGLWYDD yr hwn [g] a orchymynnasai efe i Josua.

[f] Num. 31. 22, 26.

[g] Ad. 2.

28 A Josua a losgodd Ai, ac a'i gwnaeth hi yn garnedd dragywydd, *ac* yn ddiffeithwch, hyd y dydd hwn.

29 Ac efe a grogodd frenhin Ai ar bren hyd yr hwyr: [h] ac wedi machlud haul y gorchymynnodd Josua iddynt ddisgyn ei

[h] Deut. 21. 23.

gelain

2553. gelain ef oddi ar y pren, a'i bwrw i ddrws
[i] Pen. 7. 26. porth y ddinas, a [i] gosodasant garnedd fawr o gerrig arni hyd y dydd hwn.

30 ¶ Yna Josua a adeiladodd allor i ARGLWYDD Dduw Israel ym mynydd Ebal,

31 Megis y gorchymynnasai Moses gwas yr ARGLWYDD i feibion Israel, fel y mae
[k] Ecsod. 20. 25. Deut. 27. 5. yn [k] sgrifennedig yn llyfr cyfraith Moses, allor o gerrig cyfan y rhai ni ddyrchafasid haiarn arnynt: a hwy a offrymmasant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, ac a aberthasant ebyrth hedd.

[l] Deut. 27. 2, 8. 32 Ac [l] efe a 'sgrifennodd yno ar y meini gopi o gyfraith Moses, yr hon a 'sgrifennasai efe yngwydd meibion Israel.

33 A holl Israel a'u henuriaid, eu swyddogion hefyd, a'u barnwŷr, oedd yn sefyll o ddeutu 'r Arch, ger bron yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, yn gystal yr estron a'r priodor: eu hanner *oedd* ar gyfer mynydd Garizim, a'u hanner ar gyfer mynydd
[m] Deut. 11. 29. a 27. 12. Ebal; [m] fel y gorchymynnasai Moses gwas yr ARGLWYDD o'r blaen fendithio pobl Israel.

34 Wedi hynny efe a ddarllenodd holl eiriau 'r gyfraith, y fendith, a'r felldith; yn ôl y cwbl *sydd* 'sgrifennedig yn llyfr y gyfraith.

35 Nid oedd air o'r hyn oll a orchymynnasai Moses a'r na's darllenodd Josua ger
[n] Deut. 31. 12. bron holl gynnulleidfa Israel, [n] a'r gwragedd, a'r plant, a'r dieithr, yr hwn oedd yn rhodio yn eu mŷsg hwynt.

PEN. IX.

Mawrth, 14. P. 1 *Y Brenhinoedd yn ymwneuthur yn erbyn Israel.* 3 *Y Gibeoniaid trwy dwyll yn cael cyfammod;* 16 *Am yr hyn condemnwyd bwy i gaethiwed tragywyddol.*

WEdi clywed *hyn* o'r holl frenhinoedd, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r Jorddonen, yn y mynydd, ac yn y gwastadedd, ac yn holl lannau y môr mawr, a'r gyfer Libanus: *sef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid;

2 Yna hwy a ymgasglasant ynghŷd i ymladd yn erbyn Josua, ac yn erbyn Israel o
† Heb. *un genau.* † un-frŷd.

3 ¶ A thrigolion Gibeon a glywsant yr hyn a wnaethai Josua i Jericho ac i Ai.

4 A hwy a wnaethant yn gyfrwys, ac a aethant, ac a ymddangosasant fel cenhadon: cymmerasant hefyd hên sachlennau ar eu hasynnod, a hên gostrelau gwîn, wedi eu hollti hefyd, ac wedi eu rhwymo.

* Heb. *clyttiog.* 5 A hên esgidiau* baglog am eu traed, a hên ddillad am danynt; a holl fara eu lluniaeth oedd sych *a* brithlwyd.

6 Ac a aethant at Josua i'r gwersyll i Gilgal; a dywedasant wrtho ef, ac wrth wŷr Israel, O wlâd bell y daethom; ac yn awr gwnêwch gyfammod â ni.

7 A gwŷr Israel a ddywedasant wrth yr
[o] Ecsod. 23. 32. Hefiaid, Nid hwyrach dy fod yn ein mŷsg yn trigo, [o] pa fodd gan hynny y gwnâi gyfammod â thi?

8 A hwy a ddywedasant wrth Josua, Dy weision di ydym ni: a Josua a ddywedodd wrthynt, Pwy ydych? ac o ba le y daethoch?

9 A hwy a ddywedasant wrtho, Dy weision a ddaethant o wlâd bell jawn, o herwydd enw 'r ARGLWYDD dy Dduw: canys ni a glywsom ei glôd ef, a'i hyn oll a wnaeth efe yn yr Aipht,

10 [b] A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau frenhin yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Jorddonen; i Sehon brenhin Hesbon, ac i Og brenhin Basan, yr hwn *oedd* yn Astaroth. 2553. [b] Num. 21. 24, 33.

11 Am hynny ein henuriaid ni, a holl breswylwŷr ein gwlâd, a lefarasant wrthym ni, gan ddywedyd, Cymmerwch luniaeth ‡ gyd a chwi i'r daith, ac ewch i'w cyfarfod hwynt a dywedwch wrthynt, Eich gweision ydym: yn awr gan hynny gwnewch gyfammod â ni. ‡ Heb. *yn eich llaw.*

12 Dymma ein bara ni, yn frŵd y cymmerasom ef yn lluniaeth o'n tai y dydd y cychwynnasom i ddyfod attoch: ac yn awr wele sych a brithlwyd yw:

13 Dymma hefyd y costrelau gwîn a lanwasom yn newyddion, ac wele hwynt wedi hollti: ein dillad hyn hefyd a'n hesgidiau a heneiddiasant rhag meithied y daith.

14 A'r gwŷr a ‡ gymmerasant o'u hymborth hwynt, ac nid ymgynghorasant â genau 'r ARGLWYDD. ‡ Neu, *dderbyniasant y gwŷr er mwyn eu hymborth.*

15 Felly Josua a wnaeth heddwch â hwynt, ac a wnaeth gyfammod â hwynt, ar eu cadw hwynt yn fyw: tywysogion y gynulleidfa hefyd a dyngasant wrthynt.

16 Ond ym mhen y tridiau wedi iddynt wneuthur cyfammod â hwynt, hwy a glywsant mai cymmydogion iddynt *oeddynt* hwy, ac *mai* yn eu mŷsg yr oeddynt yn aros.

17 A meibion Israel a gychwynnasant, ac a ddaethant i'w dinasoedd hwynt y trydydd dydd: a'u dinasoedd hwynt *oddd* Gibeon, a Chephira, Beeroth hefyd, a Chirjath-Jearim.

18 Ond ni tharawödd meibion Israel mo honynt hwy, o blegid tywysogion y gynulleidfa a dyngasai wrthynt myn ARGLWYDD Dduw Israel; a'r holl gynnulleidfa a rwgnachasant yn erbyn y tywysogion.

19 A'r holl dywysogion a ddywedasant wrth yr holl gynnulleidfa, Ni a dyngasom wrthynt i ARGLWYDD Dduw Israel: am hynny ni allwn ni yn awr gyffwrdd â hwynt.

20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy, cadwn hwynt yn fyw, fel na byddo [c] digofaint arnom ni, o herwydd y llw a dyngasom wrthynt. [c] Edrych 2 Sam. 21. 1, 6.

21 A'r tywysogion a ddywedasant wrthynt, Byddant fyw; (ond byddant [d] yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i'r holl gynnulleidfa,) fel [e] y dywedasai 'r tywysogion wrthynt. [d] Deut. 29. 11. [e] Ad. 15.

22 ¶ Yna Josua a alwodd arnynt, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Paham y twyllasoch ni, gan ddywedyd, Pell jawn *ydym* ni oddi wrthych, a chwithau yn preswylio yn ein mŷsg ni?

23 Yn awr gan hynny melldigedig ydych; ac ni ddiangc un o honoch rhag bod yn *gaeth*-weision, ac yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i dŷ fy Nuw.

24 A hwy a attebasant Josua, ac a ddywedasant, Yn ddiau gan fynegi y mynegwyd i'th weision, ddarfod i'r ARGLWYDD dy Dduw [f] orchymmyn i Foses ei wâs roddi i chwi yr holl wlâd hon, a difetha holl drigolion y wlâd o'ch blaen chwi; am hynny yr ofnasom ni yn ddirfawr rhagoch am ein heinioes, ac y gwnaethom y peth hyn. [f] Deut. 7. 1, 2.

25 Ac yn awr wele ni yn dy lâw di: fel *y byddo* da ac union yn dy olwg wneuthur i ni, gwnâ.

26 Ac

2553. 26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt; ac a'u gwaredodd hwynt o lâw meibion Iſrael, ſel na laddaſant hwynt.

27 A Joſua a'u rhoddodd hwynt y dwthwn hwnnw yn gymmynwŷr coed, ac yn wehynwŷr dwfr, i'r gynnulleidfa ac i allor yr ARGLWYDD, hyd y dŷdd hwn, yn y lle a ddewiſai efe.

PEN. X.

Sul 1 ar ôl y Drindod, B. Mawrth, 15. B.

1 Pum brenhin yn rhyſcla yn erbyn Gibeon. 6 Joſua yn ei hachub hi. 10 Duw yn ymladd yn eu herbyn hwynt â chenllyſg. 12 Yr Haul a'r Lleuad yn ſefyll ar air Joſua. 16 Cau ar y pum brenhin mewn ogof. 21 Eu dwyn allan. 24 Eu dïyſtyru, 26 a'u crogi. 28 Gorchfygu ſaith brenhin ychwaneg. 43 Joſua yn dychwelyd i Gilgal.

A Phan glybu Adoniſedec brenhin Jeruſalem i Joſua ennill Ai, a'i difrodi hi, (a fel y gwnelſai efe i Jericho, ac i'w brenhin, ſelly y gwnaethai efe i b Ai, ac i'w brenhin) a heddychu o drigolion Gibeon ag Iſrael, a'u bod yn eu mŷſg hwynt;

a Pen. 6. 15.

b Pen. 8. 3.

2 Yna yr ofnaſant yn ddirfawr, o blegid dinas fawr *oedd* Gibeon, ſel un ‡ o'r dinaſoedd brenhinol; ac o herwydd ei bod yn fwy nag Ai; ei holl wŷr hefyd *oedd* gedyrn.

‡ Heb. *o ddinaſoedd y frenhiniaeth.*

3 Am hynny Adoniſedec brenhin Jeruſalem a anfonodd at Hoham brenhin Hebron, ac at Biram brenhin Jarmuth, ac at Japhia brenhin Lachis, ac at Ddebir brenhin Eglon, gan ddywedyd,

4 Deuwch i fynu attafi, a chynnorthwywch fi, ſel y tarawom ni Gibeon: canys hi a heddychodd â Joſua, ac â meibion Iſrael.

5 Am hynny pum brenhin yr Amoriaid a ymgynnullaſant, ac a ddaethant i fynu, *ſef* brenhin Jeruſalem, brenhin Hebron, brenhin Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon, hwynt-hwy a'u holl fyddinoedd, ac a werſyllaſant wrth Gibeon, ac a ryfelaſant yn ei herbyn hi.

6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonaſant at Joſua i'r gwerſyll i Gilgal, gan ddywedyd, Na thynn ymmaith dy ddwylaw oddi wrth dy weiſion; tyred i fynu yn fuan attom ni, achub ni hefyd a chynnorthwya ni; canys holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai ſydd yn trigo yn y mynydd-dir, a ymgynnullaſant i'n herbyn ni.

7 Felly Joſua a eſgynnodd o Gilgal, efe a'r holl bobl o ryfel gyd ag ef, a'r holl gedyrn nerthol.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Joſua, Nac ofna rhagddynt: canys yn dy lâw di y rhoddais hwynt: ni ſaif neb o honynt yn dy wyneb di.

9 Joſua gan hynny a ddaeth yn ddïattreg attynt hwy: *canys* ar hŷd y nôs yr aeth efe i fynu o Gilgal.

c Eſay 28. 21.

10 A'r ARGLWYDD c a'u drylliodd hwynt o flaen Iſrael, ac a'u tarawodd hwynt â lladdfa fawr yn Gibeon; ac a'u hymlidiodd hwynt ffordd yr eir i fynu i Fethhoron, ac a'u tarawodd hwynt hyd Azecah, ac hyd Faccedah.

11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen Iſrael, *a* hwy yngoriwared Beth-horon, yr ARGLWYDD a fwriodd arnynt hwy gerrig mawrion o'r nefoedd hyd Azecah, a buant feirw: amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan y cerrig cenllyſg, nâ'r rhai a laddodd meibion Iſrael â'r cleddyf.

12 ¶ Llefarodd Joſua wrth yr ARGLWYDD y dŷdd y rhoddodd yr ARGLWYDD yr Amoriaid o flaen meibion Iſrael; ac efe a ddywedodd yngolwg Iſrael,

2553.

d Eſay 28. 21.

d O haul ‡ aros yn Gibeon, a thithau leuad yn nyffryn Ajalon.

Hab. 3. 11. Eccl. 46. 4.

‡ Heb. *diſtawa.*

13 A'r haul a arhoſodd, a'r lleuad a ſafodd, nes i'r genedl ddïal ar eu gelynion; onid *yw* hyn e yn ſgrifennedig yn llyfr ‡ yr uniawn? felly yr haul a ſafodd ynghanol y nefoedd, ac ni fryſiodd i fachludo dros ddiwrnod cyfan.

e 2 Sam. 1. 18.

‡ *Jaſer.*

14 Ac ni bu y fâth ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ôl ef, ſel y gwrandawai'r ARGLWYDD ar lêf dŷn: canys yr ARGLWYDD a ymladdodd dros Iſrael.

15 ¶ f A Joſua a ddychwelodd, a holl Iſrael gyd ag ef, i'r gwerſyll i Gilgal.

f Ad. 43.

16 Ond y pùm brenhin hynny a ffoiſant, ac a ymguddiaſant mewn ogof ym Maccedah.

17 A mynegwyd i Joſua, gan ddywedyd, Y pùm brenhin a gafwyd ynghûdd mewn ogof ym Maccedah.

18 A dywedodd Joſua, Treiglwch feini mawrion ar enau'r ogof, a goſodwch wrthi wŷr i'w cadw hwynt.

19 Ac na ſefwch chwi; erlidiwch ar ôl eich gelynion, a ‡ tharêwch y rhai olaf o honynt; na adêwch iddynt fyned i'w dinaſoedd: canys yr ARGLWYDD eich Duw a'u rhoddodd hwynt yn eich llâw chwi.

‡ Heb. *chynſiondorrwch hwynt.*

20 A phan ddarfu i Joſua a meibion Iſrael eu taro hwynt â lladdfa fawr jawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawſid o honynt a aethant i'r dinaſoedd caerog.

21 A'r holl bobl a ddychwelaſant i'r gwerſyll at Joſua ym Maccedah mewn heddwch: g heb ſymmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Iſrael.

g Ecſod. 11. 7.

22 A Joſua a ddywedodd, Agorwch enau'r ogof, a dygwch allan y pùm brenhin hynny attafi o'r ogof.

23 A hwy a wnaethant felly, ac a ddygaſant allan y pùm brenhin atto ef o'r ogof, ſef brenhin Jeruſalem, brenhin Hebron, brenhin Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon.

24 A phan ddygaſant hwy'r brenhinoedd hynny at Joſua, yna Joſua a alwodd am holl wŷr Iſrael, ac a ddywedodd wrth dywyſogion y rhyfelwŷr, y rhai a aethai gyd ag ef, Neſêwch, goſodwch eich traed ar yddfau'r brenhinoedd hyn: a hwy a neſaſant, ac a oſodaſant eu traed ar eu gyddfau hwynt.

25 A Joſua a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arſwydwch; *eitbr* ymwrolwch, ac ymegniwch, canys fel hyn y gwnâ'r ARGLWYDD i'ch holl elynion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.

26 Ac wedi hyn Joſua a'u tarawodd hwynt, ac a'u rhoddodd i farwolaeth, ac a'u crogodd hwynt ar bùm pren: a buant ynghrôg ar y prennau h hyd yr hwyr.

h Pen. 8. 29.

27 Ac ym mhrŷd machludo haul, y gorchymynnodd Joſua iddynt eu i diſgyn hwynt oddi ar y prennau, a'u bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiaſant ynddi; a bwriaſant gerrig mawrion yngenau'r ogof, *y rhai ſydd yno* hyd gorph y dŷdd hwn.

i Deut. 21. 23. Pen. 8. 29.

28 ¶ Joſua hefyd a ennillodd Faccedah y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd hi â mîn y cleddyf, ac a ddifrododd ei brenhin hi, hwynt-hwy, a phob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* gweddill: canys efe a wnaeth i frenhin Maccedah k fel y gwnaethai i frenhin Jericho.

k Pen. 6. 21.

2553. 29 ¶ Yna yr aeth Joſua a holl Iſrael gyd ag ef o Faccedah i Libnah, ac a ymladdodd yn erbyn Libnah,

30 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hithau, a'i brenhin, yn llâw Iſrael; ac yntau a'i tarawodd hi a min y cleddyf, a phob enaid a'r *oedd* ynddi, ni adawodd ynddi *un* yngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenhin hi fel y gwnelſai i frenhin Jericho.

31 ¶ A Joſua a dramwyodd a holl Iſrael gyd ag ef o Libnah i Lachis, ac a werſyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.

32 A'r ARGLWYDD a roddodd Lachis yn llâw Iſrael, yr hwn a'i hennillodd hi yr ail dydd, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf a phob enaid ac *oedd* ynddi; yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Libnah.

33 ¶ Yna Horam brenhin Gezir a ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lachis: a Joſua a'i tarawodd ef a'i bobl, fel na adawyd iddo ef *un* yngweddill.

34 ¶ A Joſua a dramwyodd, a holl Iſrael gyd ag ef, o Lachis i Eglon; a hwy a ryfelaſant wrthi, ac a ymladdaſant i'w herbyn.

35 A hwy a'i hennillaſant hi y diwrnod hwnnw, ac a'i tarawſant hi â min y cleddyf, ac efe a ddiſrododdbob enaid a'r *oedd* ynddi y dwthwn hwnnw; yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Lachis.

36 ¶ A Joſua a eſgynnodd, a holl Iſrael gyd ag ef, o Eglon i [1] Hebron; a hwy a ryfelaſant i'w herbyn.

37 A hwy a'i hennillaſant hi, ac a'i tarawſant hi â min y cleddyf, a'i brenhin a'i holl ddinaſoedd, a phob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* yngweddill, yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe i Eglon: canys efe a'i difrododd hi, a phob enaid ac *oedd* ynddi.

38 ¶ A Joſua a ddychwelodd, a holl Iſrael gyd ag ef, i [m] Ddebir; ac a ymladdodd i'w herbyn.

39 Ac efe a'i hennillodd hi, ei brenhin, a'i holl ddinaſoedd, a hwy a'u tarawſant hwy â min y cleddyf, ac a ddifrodaſant bob enaid ac *oedd* ynddi, ni adawodd efe *un* yngweddill: fel y gwnaethai efe i Hebron, felly y gwnaeth efe i Ddebir ac i'w brenhin, megis y gwnelſai efe i Libnah ac i'w brenhin.

40 ¶ Felly y tarawodd Joſua yr holl fynydd-dir, a'r dehau, y gwaſtadedd hefyd a'r ‡ bronnydd, a'u holl frenhinoedd, ni adawodd efe *un* yngweddill: eithr efe a ddifrododd bob perchen anadl, fel [n] y gorchymynnaſai ARGLWYDD Dduw Iſrael.

41 A Joſua a'u tarawodd hwynt o Gades Barnea hyd Aza, a holl wlâd Goſen hyd Gibeon.

42 Yr holl frenhinoedd hyn hefyd a'u gwledydd a enillodd Joſua ar unwaith: canys ARGLWYDD Dduw Iſrael oedd yn ymladd dros Iſrael.

43 Yna y dychwelodd Joſua, a holl Iſrael gyd ag ef, i'r gwerſyll yn Gilgal.

PEN. XI.

1 Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom. 10 Ennill Haſor a'i lloſgi. 16 Joſua yn goreſgyn yr holl wlâd, 21 ac yn torri ymmaith yr Anaciaid.

APhan glybu Jabin brenhin Haſor *y pethau hynny*; efe a anfonodd at Jobab brenhin Madon, ac at frenhin Simron, ac at frenhin Achſaph,

2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du'r gogledd yn y mynydd-dir, ac yn y rhoſdir *tu a'r* dehau i Ginneroth, ac yn y dyffryn; ac yn ardaloedd Dor tu a'r gorllewin;

3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain, a'r gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Jebuſiaid, yn y mynydd-dir; ac *at* yr Heſiaid dan Hermon yngwlâd Miſpah.

4 A hwy a aethant allan, a'u holl fyddinoedd gyd â hwynt, pobl lawer fel y tywod *ſydd* ar fin y môr o amldra: meirch hefyd a cherbydau lawer iawn.

5 A'r holl frenhinoedd hyn a † ymgyfarfuant; daethant hefyd a gwerſyllaſant ynghŷd wrth ddyfroedd Merom, i ymladd yn erbyn Iſrael.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Joſua, nac ofna rhagddynt hwy, canys y ſoru ynghŷlch y prŷd hyn y rhoddaf hwynt oll yn lladdedig o flaen Iſrael: [a] llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorri, a'u cerbydau a loſgi di â thân.

7 Felly Joſua a ddaeth, a'r holl bobl o ryfel gyd ag ef, yn ddiſymmwth arnynt hwy wrth ddyfroedd Merom, a hwy a ruthraſant arnynt.

8 A'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llâw Iſrael, a hwy a'u tarawſant hwynt, ac a'u herlidiaſant hyd Sidon fawr, ac hyd † Fiſrephoth-maim, ac hyd glynn Miſpah o du'r dwyrain: a hwy a'u tarawſant hwynt fel na adawodd efe o honynt *un* yngweddill.

9 A Joſua a wnaeth iddynt fel yr archaſai'r ARGLWYDD iddo: llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorrodd efe, a'u cerbydau a loſgodd â thân.

10 ¶ A Joſua y prŷd hynny a ddychwelodd; ac a enillodd Haſor, ac a darawodd ei brenhin hi â'r cleddyf: canys Haſor o'r blaen oedd ben yr holl deyrnaſoedd hynny.

11 Tarawſant hefyd bob enaid a'r *oedd* ynddi â min y cleddyf, gan *eu* difrodi *bwynt*: ni adawyd un perchen anadl: ac efe a loſgodd Haſor â thân.

12 A holl ddinaſoedd y brenhinoedd hynny, a'u holl frenhinoedd hwynt a enillodd Joſua, ac a'u tarawodd â min y cleddyf, gan eu difrodi hwynt; [b] megis y gorchymynnaſai Moſes gwâs yr ARGLWYDD.

13 Ond ni loſgodd Iſrael yr un o'r dinaſoedd oedd yn ſefyll † yn eu cadernid; namyn Haſor yn unig a loſgodd Joſua.

14 A holl anrhaith y dinaſoedd hynny, a'r anifeiliaid, a ſglyfaethodd meibion Iſrael iddynt eu hun: yn unig pob dŷn a darawſant hwy â min y cleddyf, nes iddynt eu difetha, ni adawſant berchen anadl.

15 ¶ [c] Fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes ei wâs, [d] felly y gorchymynnodd Moſes i Joſua, ac felly y gwnaeth Joſua; ni † adawodd efe ddim o'r hyn oll a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes.

16 Felly Joſua a enillodd yr holl dîr hwnnw, y mynyddoedd, â'r holl ddehau, a holl wlad Goſen, a'r dyffryn, a'r gwaſtadedd, a mynydd Iſrael, a'i ddyffryn;

17 ‡ O fynydd Halac, yr hwn ſydd yn myned i fynu i Seir, hyd Baal Gad ynglynn Libanus, dan fynydd Hermon: a'u holl frenhinoedd hwynt a ddaliodd efe, tarawodd hwynt hefyd ac a'u rhoddodd i farwolaeth.

18 Joſua a gynhaliodd ryfel yn erbyn yr holl frenhinoedd hynny ddyddiau lawer.

19 Nid

---

1 Edrych Pen. 14. 13. a 15. 13.

m Pen. 15. 15.

‡ Neu, *ſynbonnau.*

n Deut. 20. 16, 17.

2559.

† Heb. *a ymbwyntmannaſant.*

a 2 Sam. 8. 4.

‡ Neu, *Rabbah.*

† Neu, *Pyllau halen.*

Heb. *lloſgiad dyfroedd.*

b Num. 33. 52. Deut. 7. 2. a 20. 16, 17.

† Heb. *ar eu pentwr.*

c Ecſod. 34. 11.

d Deut. 7. 2.

† Heb. *ſymmudodd.*

‡ Neu, *o'r mynydd llyſn.*

2559.

19 Nid oedd dinas a'r a heddychodd â meibion Iſrael, heb law [e] 'r Hefiaid preſwylwŷr Gibeon; yr holl rai *eraill* a enniliaſant hwy trwy ryfel.

[e] Pen. 9. 3.

[f] Deut. 2. 30.

20 Canys [f] o'r ARGLWYDD yr ydoedd galedu eu câlon hwynt i gyfarfod ag Iſrael mewn rhyfel, fel y difrodai eſe hwynt, *ac* na fyddai iddynt drugaredd; ond fel y diſethai eſe hwynt, [g] fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes.

[g] Deut. 20. 16, 17.

21 ¶ A'r prŷd hynny y daeth Joſua, ac a dorrodd [h] yr Anaciaid ymmaith o'r mynydd-dir, o Hebron, o Ddebir, o Anab, ac o holl fynyddoedd Juda, ac o holl fynyddoedd Iſrael: Joſua a'u difrododd hwynt a'u dinaſoedd.

[h] Num. 13. 22, 23. Deut. 1. 28.

22 Ni adawyd *un* o'r Anaciaid yngwlâd meibion Iſrael: yn unig yn Gaza, yn Gath, ac yn Aſdod y gadawyd hwynt.

23 Felly Joſua a enniliodd yr holl wlâd, yn ôl yr hyn oll a leferaſai 'r ARGLWYDD wrth Foſes, a Joſua a'i rhoddodd hi yn etifeddiaeth i Iſrael, [i] yn ôl eu rhannau hwynt, trwy eu llwythau: a'r wlâd a orphwyſodd heb ryfel.

[i] Num. 26. 53.

PEN. XII.

1 Y ddau frenhin a enniliodd Moſes eu gwledydd ac a'u rhannodd. 7 Yr 31 o frenhinoedd o'r tu arall i'r Jorddonen, y rhai a darawodd Joſua.

DYmma frenhinoedd y wlâd, y rhai a darawodd meibion Iſrael, ac a feddiannaſant eu gwlâd hwynt, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, tu a chodiad yr haul: o afon Arnon hyd fynydd Hermon, a'r holl waſtadedd tu a'r dwyrain:

2 [a] Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Heſbon, *ac* yn arglwyddiaethu o Aroer, yr hon *ſydd* ar fin yr afon Arnon, ac o ganol yr afon, ac o hanner Gilead hyd yr afon Jabboc, *ym* mrô meibion Ammon;

[a] Num. 21. 24. Deut. 2. 36. a 3. 6, 16.

3 Ac [b] o'r gwaſtadedd hyd fôr Cinneroth, o du'r dwyrain, ac hyd fôr y gwaſtadedd, *ſef* y môr heli, o du'r dwyrain, tu a Beth-jeſimoth; ac o du'r ‡ dehau dan † [c] Aſdoth-Piſgah:

[b] Deut. 3. 17. ‡ Neu, *Teman.* † Neu, *ffynhonnau Piſgah*, neu, *'r brynn.*

4 A goror Og brenhin Baſan *yr hwn oedd* o [d] weddill y cawri, ac [e] oedd yn trigo yn Aſtaroth ac yn Edrai:

[c] Deut. 3. 17. a 4. 49. [d] Deut. 3. 11. Pen. 13. 12.

5 Ac eſe oedd yn arglwyddiaethu ym mynydd Hermon, ac yn Salcah, ac yn holl Faſan, hyd derfyn y Geſſuriaid, a'r Maachathiaid; a hanner Gilead, terfyn Sehon brenhin Heſbon.

[e] Deut. 1. 4.

6 Moſes gwâs yr ARGLWYDD, a meibion Iſrael [f] a'u tarawſant hwy: a [g] Moſes gwâs yr ARGLWYDD a'i rhoddodd hi *yn* etifeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

[f] Num. 21. 24, 33. [g] Num. 32. 29, 33. Deut. 3. 12.

7 ¶ Dymma hefyd frenhinoedd y wlâd, y rhai a darawodd Joſua a meibion Iſrael o'r tu yma i'r Jorddonen o du y gorllewin, o Baal Gad, ynglynn Libanus, hyd [h] fynydd Halac, yr hwn ſydd yn myned i fynu i Seir: a Joſua a'i rhoddodd hi i lwythau Iſrael *yn* etifeddiaeth yn ôl eu rhannau;

[h] Pen. 10. 40. a 11. 17.

8 Yn y mynydd, ac yn y dyffryn, ac yn y gwaſtadedd, ac yn y ‡ bronnydd, ac yn yr anialwch, ac yn y dehau: yr Hethiaid, yr Amoriaid, a'r Canaaneaid, y Phereziaid, yr Heſiaid, a'r Jebuſiaid:

‡ *ffynhonnau.* [i] Pen. 6. 2.

9 [i] Brenhin Jericho, yn un; [k] brenhin Ai, yr hwn *oedd* o yſtlys Bethel, yn un;

[k] Pen. 8. 29.

10 [l] Brenhin Jeruſalem, yn un; brenhin Hebron, yn un;

2559.

[l] Pen. 10. 23.

11 Brenhin Jarmuth, yn un; brenhin Lachis, yn un;

12 Brenhin Eglon, yn un; [m] brenhin Gezer, yn un;

[m] Pen. 10. 33.

13 [n] Brenhin Debir, yn un; brenhin Geder, yn un;

[n] Pen. 10. 38.

14 Brenhin Hormah, yn un; brenhin Arad, yn un;

15 [o] Brenhin Libnah, yn un; brenhin Adulam, yn un;

[o] Pen. 10. 29.

16 [p] Brenhin Maccedah, yn un; brenhin Bethel, yn un;

[p] Pen. 10. 28.

17 Brenhin Tappuah, yn un; brenhin Hepher, yn un;

[q] Pen. 8. 17.

18 Brenhin Aphec, yn un; brenhin ‡ Laſſaron, yn un;

‡ Neu, *Saron.*

19 Brenhin Madon, yn un; [r] brenhin Haſor, yn un;

[r] Pen. 11. 10.

20 Brenhin Simron Meron, yn un; brenhin Achſaph, yn un;

21 Brenhin Taanach, yn un; brenhin Megido, yn un;

22 Brenhin Cades, yn un; brenhin Jocneam o Garmel, yn un;

23 Brenhin Dor yn ardal Dor, yn un; brenhin [s] y cenhedloedd o Gilgal, yn un;

[s] Gen. 14. 2.

24 Brenhin Tirſah, yn un: yr holl frenhinoedd *oedd* un ar ddêg ar hugain.

PEN. XIII.

1 Terfynau 'r wlâd ni orcbfygeſid etto. 8 Etifeddiaeth y ddau lwyth a hanner. 14, 33 yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Leſ. 15 Terfynau etifeddiaeth Reuben. 22 Lladd Balaam. 24 Terfynau etifeddiaeth Gad, 29 a hanner llwyth Manaſſeh.

APhan [a] heneiddiodd Joſua *a* phwyſo o hono mewn oedran, dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Tydi a heneiddiaiſt, daethoſt i ddyddiau *oedrannus*, a thîr lawer jawn ſydd etto i'w feddiannu.

[a] Edrych Pen. 14. 10.

2 [b] Dymma 'r wlâd ſydd etto yn ôl: holl derfynau 'r Philiſtiaid, a holl Eſſuri,

[b] Barn. 3. 3.

3 O Sihor, yr hon *ſydd* o flaen yr Aipht, hyd derfyn Ecron, tu a'r gogledd, *yr hwn* a gyfrifir i'r Canaaneaid: [c] pum tywyſog y Philiſtiaid; y Gazathiaid, a'r Aſdodiaid, yr Eſcaloniaid, y Githiaid, yr Ecroniaid, [d] yr Afiaid:

[c] Zeph. 2. 5. [d] Deut. 2. 23.

4 O'r dehau, holl wlâd y Canaaneaid, a'r ‡ ogof *oedd* yn ymmyl y Sidoniaid, hyd Aphec, hyd derfyn [e] yr Amoriaid:

‡ *Mearah.* [e] Edrych Barn. 1. 34.

5 A gwlâd [f] y Gibliaid, a holl Libanus, tu a chyfodiad haul, o Baal Gad, dan fynydd Hermon; nes dyfod i Hamath.

[f] 1 Bren. 5. 18. Sal. 83. 7.

6 Holl breſwylwŷr y mynydd-dir o Libanus hyd [g] Fiſrephoth-maim, a'r holl Sidoniaid, y rhai hynny a yrraſ ymmaith o flaen meibion Iſrael: yn unig rhan di hi wrth goelbren i Iſrael yn etifeddiaeth, fel y gorchymynnais i ti.

[g] Pen. 11. 8.

7 Ac yn awr rhan di 'r wlâd hon yn etifeddiaeth i'r naw llwyth, ac i hanner llwyth Manaſſeh.

8 Gyd â'r rhai y derbynniodd y Reubeniaid a'r Gadiaid eu hetifeddiaeth, [h] yr hon a roddodd Moſes iddynt hwy, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, tu a'r dwyrain, fel y rhoddes Moſes gwâs yr ARGLWYDD iddynt;

[h] Num. 32. 33. Deut. 3. 12, 13. Pen. 22. 4.

9 O Aroer, yr hon *ſydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas *ſydd* ynghanol ‡ y dyffryn, a holl waſtadedd Medeba, hyd Dibon;

‡ *Yr afon.*

2559. 10 A holl ddinaſoedd Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Heſbon, hyd ardal meibion Ammon;

11 Gilead hefyd, a therfyn y Geſſuriaid, y Maachathiaid hefyd, a holl fynydd Hermon, a holl Faſan hyd Salcah;

12 Holl frenhiniaeth Og ym Maſan, yr hwn a deyrnaſodd yn Aſtaroth, ac yn Edrai; efe a adawyd o [i] weddill y cawri, canys Moſes a'u tarawſai hwynt, ac a'u gyrraſai ymmaith.

13 Ond meibion Iſrael ni yrraſant allan y Geſſuriaid na'r Maachathiaid: eithr trigodd y Geſſuriaid a'r Maachathiaid ym mhlith Iſrael hyd y dydd hwn.

14 [k] Yn unig i lwyth Leſi ni roddodd efe etifeddiaeth: aberthau tanllyd ARGLWYDD Duw Iſrael oedd ei etifeddiaeth ef, [l] fel y lleſaraſai efe wrtho.

15 ¶ A Moſes a roddaſai i lwyth meibion Reuben *etifeddiaeth* trwy eu teuluoedd.

16 A'u terfyn hwynt oedd o Aroer, yr hon *ſydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas *ſydd* ynghanol ‡ y dyffryn, a'r holl waſtadedd wrth Fedebah;

17 Heſbon a'i holl ddinaſoedd, y rhai *ſydd* yn y gwaſtadedd; Dibon a † Bamoth-Baal, a Beth-Baal-meon,

18 Jahaſa hefyd, a Chedemoth, a Mephaah.

19 Cirjathaim hefyd, a Sibmah, a Sarethſahar ym mynydd-dir y glynn,

20 Beth-peor hefyd, ac ‡ [m] Aſdoth-piſgah, a Beth-Jeſimoth,

21 A holl ddinaſoedd y gwaſtadedd, a holl frenhiniaeth Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Heſbon; [n] yr hwn a ddarfuaſai i Foſes ei daro, [o] gyd â thywyſogion Midian, Efi, a Recem, a Sur, a Hur, a Rebah, dugiaid Sehon, *y rhai* oedd yn preſwylio yn y wlâd.

22 [p] Balaam hefyd fâb Beor y dewin a laddodd meibion Iſrael â'r cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion hwynt.

23 A therfyn meibion Reuben oedd yr Jorddonen a'i goror: dymma etifeddiaeth meibion Reuben yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd a'u trefi.

24 ¶ Moſes hefyd a roddodd etifeddiaeth i lwyth Gad, *ſef* i feibion Gad, trwy eu teuluoedd:

25 A Jazer oedd derfyn iddynt hwy, a holl ddinaſoedd Gilgal, a hanner gwlâd meibion Ammon, hyd Aroer, yr hon *ſydd* o flaen Rabbah;

26 Ac o Heſbon hyd Ramath, Miſpah, a Betonim; ac o Fahanaim hyd gyffinydd Debir;

27 Ac yn y dyffryn, Beth-aram, a Beth-nimrah, a Succoth, a Saphon, gweddill brenhiniaeth Sehon brenhin Heſbon, yr Jorddonen a'i therfyn, hyd gwrr môr Cinnereth, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o du'r dwyrain.

28 Dymma etifeddiaeth meibion Gad yn ôl eu teuluoedd; y dinaſoedd a'u trefydd.

29 ¶ Moſes hefyd a roddodd *etifeddiaeth* i hanner llwyth Manaſſeh: a bu *etifeddiaeth* i hanner llwyth meibion Manaſſeh yn ôl eu teuluoedd:

30 A'u terfyn hwynt oedd o Fahanäim, holl Faſan, holl frenhiniaeth Og brenhin Baſan, a [q] holl drefi Jair, y rhai ſydd ym Maſan, tri ugain dinas;

31 A hanner Gilead, ac Aſtaroth, ac Edrai, dinaſoedd brenhiniaeth Og ym Maſan *a roddodd efe* i feibion Machir mâb Manaſſeh, ſef i hanner [r] meibion Machir, yn ôl eu teuluoedd.

32 Dymma *'r gwledydd* a roddodd Moſes i'w hetifeddu yn rhoſydd Moab, am yr Jorddonen a Jericho, o du 'r dwyrain.

33 [s] Ond i lwyth Leſi ni roddodd Moſes etifeddiaeth: ARGLWYDD Dduw Iſrael yw eu hetifeddiaeth hwynt, [t] fel y llefarodd efe wrthynt.

PEN. XIV.

1 Y nâw llwyth a hanner i gael eu hetifeddiaeth wrth goelbren. 6 Caleb trwy ragorfraint yn cael Hebron.

DYmma hefyd *y gwledydd* a etifeddodd meibion Iſrael yngwlâd Canaan: [a] y rhai a rannodd Eleazar yr offeiriad, a Joſua mâb Nun, a phennau cenedl llwythau meibion Iſrael, iddynt hwy i'w hetifeddu.

2 [b] Wrth goelbren yr oedd eu hetifeddiaeth hwynt; fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD trwy lâw Moſes *eu rhoddi* i'r nâw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

3 Canys Moſes a roddaſai etifeddiaeth i ddau lwyth, ac i hanner llwyth, o'r tu hwnt i'r Jorddonen, ond i'r Lefiaid ni roddaſai efe etifeddiaeth yn eu mŷſg hwynt,

4 Canys [c] meibion Joſeph oedd ddau lwyth, Manaſſeh, ac Ephraim: am hynny ni roddaſant ran i'r Lefiaid yn y tîr, ond [d] dinaſoedd i drigo, a'u meuſydd pentrefol i'w hanifeiliaid, ac i'w golud.

5 Fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Foſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael, a hwy a rannaſant y wlâd.

6 ¶ Yna meibion Juda a ddaethant at Joſua yn Gilgal, a Chaleb mâb Jephunneh [e] y Ceneziad a ddywedodd wrtho ef, Tydi a wyddoſt [f] y gair a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Foſes gŵr Duw o'm plegid i, ac o'th blegid dithau, yn Cades Barnea.

7 Mâb deugain mlwydd oeddwn i pan [g] anfonodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD fi, o Gades Barnea, i edrych anſawdd y wlâd, a mi a ddugum air iddo ef drachefn, fel *yr oedd* yn fy nghâlon.

8 Ond [h] fy mrodyr, y rhai a aethant i fynu gyd â mi, a ddigalonnaſant y bobl: etto [i] myfi a gyflawnais *fyned* ar ôl yr ARGLWYDD fy Nuw.

9 A Moſes a dyngodd y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Diau [k] y bydd y wlâd [l] y ſathrodd dy droed arni yn etifeddiaeth i ti, ac i'th feibion hyd byth; am it' gyflawni *myned* ar ôl yr ARGLWYDD fy Nuw.

10 Ac yn awr, wele 'r ARGLWYDD a'm cadwodd yn fyw, [m] fel y llefarodd efe, y pùm mlynedd a deugain hyn, er pan leſarodd yr ARGLWYDD y gair hwn wrth Foſes, tra y rhodiodd Iſrael yn yr anialwch: ac yn awr, wele fi heddyw yn fâb pùm mlwydd a phedwar ugain.

11 [n] Yr ydwyf etto mor grŷf heddyw a'r dydd yr anfonodd Moſes fi; fel *yr oedd* fy nerth i y pryd hynny, felly *y mae* fy nerth i yn awr, i ryfela, ac i fyned allan, ac i ddyfod i mewn.

12 Yn awr gan hynny dyro i mi y mynydd yma, am yr hwn y lleſarodd yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw (canys ti a glywaiſt y dwthwn hwnnw fod [o] yr Anaciaid yno, a dinaſoedd mawrion caerog) ond odid yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â mi, fel y gyrrwyf hwynt allan, megis y lleſarodd yr ARGLWYDD.

[i] Deut. 3. 11. Pen. 12. 4.
[k] Pen. 14. 3, 4.
[l] Ad. 33.
‡ *Yr afon.*
† Neu, *uchelfeydd Baal a thai Baalmeon.* Edrych Num. 32. 38.
‡ Neu, *ſynhonnau Piſgah*, neu *y brynn.*
[m] Deut. 3. 17.
[n] Num. 21. 24.
[o] Num. 31. 8.
[p] Num. 22. 5. a 31. 8.
[q] Num. 32. 41.
[r] Num. 32. 39.
[s] Pen. 18. 7.
[t] Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2.
[a] Num. 34. 17.
[b] Num. 26. 55. a 33. 54. a 34. 13.
[c] Gen. 48. 5. 1 Cron. 5. 1, 2.
[d] Num. 35. 2. Pen. 21. 2.
[e] Num. 32. 12.
[f] Num. 14. 24.
[g] Num. 13. 7. a 14. 6.
[h] Num. 13. 31, 32.
[i] Num. 14. 24.
[k] Deut. 11. 24. Pen. 1. 3.
[l] Edrych Num. 13. 22.
[m] Num. 14. 30.
[n] Eccl. 46. 9. Edrych Deut. 34. 7.
[o] Num. 13. 29, 33.

[p] Pen. 15. 13. Barn. 1. 20. Edrych Pen. 21. 11, 12. 1 Cron. 6. 55, 56. [q] 1 Mac. 2. 56. [r] Gen. 23. 2, Pen. 15. 13.

13 A Joſua a'i bendithiodd ef, ac [p] a roddodd Hebron i Galeb fâb Jephunneh yn etifeddiaeth.

14 Am hynny y mae [q] Hebron yn etifeddiaeth i Galeb fâb Jephunneh y Ceneziad hyd y dydd hwn: o herwydd iddo ef gwplâu *myned* ar ôl ARGLWYDD Dduw Iſrael.

15 Ac [r] enw Hebron o'r blaen *oedd* Caer Arba, yr *Arba hwnnw* oedd ŵr mawr ym mŷſg yr Anaciaid: a'r wlâd a orphwyſodd heb ryfel.

PEN. XV.

1 *Terfynau rhandir Juda.* 13 *Rhan Caleb a'i oreſgynniad.* 16 *Othniel am ei wrolaeth yn cael Achſah merch Caleb yn wraig.* 18 *Hithau yn cael rhôdd gan ei thâd.* 21 *Dinaſoedd Juda.* 63 *Y Jebuſiaid heb eu gorchfygu.*

[s] Num. 34. 3. [b] Num. 33. 36. ‡ Heb. *Tafod.*

A Rhandir llwyth meibion Juda, yn ôl eu teuluoedd, ydoedd [s] tu a therfyn Edom; [b] anialwch Sin tu a'r dehau oedd eithaf y terfyn dehau.

2 A therfyn y dehau oedd iddynt hwy o gwrr y môr heli; o'r ‡ graig ſydd yn wynebu tu a'r dehau.

3 Ac yr oedd yn myned allan o'r dehau hyd † riw Acrabbim, ac yr oedd yn myned rhagddo i Sin, ac yn myned i fynu o du 'r dehau i Gades Barnea: ac yn myned hefyd i Heſron, ac yn eſgyn i Adar, ac yn amgylchynu i Garcâa.

† *Maaleh acrabbim.*

4 Ac yr oedd yn myned tu ag Aſmon, ac yn myned allan i afon yr Aipht, ac eithafoedd y terfyn hwnnw oedd wrth y môr: hyn ſydd i chwi yn derfyn dehau.

5 A'r terfyn tu a'r dwyrain *yw* 'r môr heli, hyd eithaf yr Jorddonen: a'r terfyn o du 'r gogledd *ſydd* o graig y môr yn eithaf yr Jorddonen.

6 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Feth-hogla, ac yn myned o'r gogledd hyd Feth-arabah; a'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu at faen Bohan mâb Reuben.

7 A'r terfyn hwn ſydd yn myned i fynu i Ddebir o ddyffryn Achor, a thu a'r gogledd yn edrych tu a Gilgal o flaen rhiw Adummim, yr hon *ſydd* o du y dehau i'r afon: y terfyn hefyd ſydd yn myned hyd ddyfroedd Enſemes, a'i gwrr eithaf ſydd wrth [c] Enrogel.

[c] 1 Bren. 1. 9.

8 A'r terfyn ſydd yn myned i fynu *trwy* ddyffryn meibion Hinnom, gan yſtlys y Jebuſiaid o du 'r dehau, honno *yw* Jeruſalem: y terfyn hefyd ſydd yn myned i fynu i ben y mynydd *ſydd* o flaen dyffryn Hinnom tu a'r gorllewin, yr hwn *ydd* ynghwrr glynn y cawri, tu a'r gogledd.

9 A'r terfyn ſydd yn cyrhaeddyd o ben y mynydd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah, ac ſydd yn myned allan i ddinaſoedd mynydd Ephron: y terfyn hefyd ſydd yn tueddu i Faalah, honno *yw* Cirjath Jearim.

10 A'r terfyn ſydd yn amgylchu o Faalah tu a'r gorllewin, i fynydd Seir, ac ſydd yn myned rhagddo at yſtlys mynydd Jearim o du 'r gogledd, (honno *yw* Ceſalon) ac y mae yn diſgyn i Fethſemes, ac yn myned i Dimnah.

11 A'r terfyn ſydd yn myned i yſtlys Ecron tu a'r gogledd; a'r terfyn ſydd yn tueddu i Sicron, ac yn myned rhagddo i fynydd Baalah, ac yn cyrhaeddyd i Jabneel: a chyrrau eithaf y terfyn ſydd *wrth* y môr.

12 A therfyn y gorllewin *yw* 'r môr mawr a'i derfyn: dymma derfyn meibion Juda, o amgylch wrth eu teuluoedd. 2559.

[d] Pen. 14. 13. ‡ Neu, *Ciriath-Arba.* [e] Pen. 14. 15. [f] Barn. 1. 10, 20. [g] Num. 13, 23. [h] Pen. 10. 38. Barn. 1. 11. [i] Barn. 1. 13. a 3. 9.

13 ¶ Ac [d] i Galeb fâb Jephunneh y rhoddodd eſe ran ym mŷſg meibion Juda, yn ôl gair yr ARGLWYDD wrth Joſua; ſef ‡ [e] Caer Arba tâd yr Anaciaid, honno *yw* Hebron.

14 A Chaleb a yrrodd oddi yno [f] dri mâb Anac, [g] Seſai, ac Ahiman, a Thalmai meibion Anac.

15 Ac [h] eſe a aeth i fynu oddi yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath Sepher.

16 ¶ A dywedodd Caleb, Pwy bynnag a darawo Giriath Sepher, ac a'i hennillo hi; iddo ef y rhoddaf Achſah fy merch yn wraig.

17 Ac [i] Othniel mâb Cenaz brawd Caleb a'i hennillodd hi: yntau a roddodd Achſah ei ferch iddo ef yn wraig.

18 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, yna hi a'i hannogodd ef i geiſio gan ei thâd faes, ac a [k] ddiſgynnodd oddi ar yr aſyn; a dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

[k] Edrych Gen. 24. 64.

19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi rôdd, canys gwlâd y dehau a roddaiſt i mi, dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd: ac eſe a roddodd iddi 'r ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau iſaf.

[l] 1 Sam. 25. 23.

20 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Juda wrth eu teuluoedd.

21 ¶ A'r dinaſoedd o du eithaf i lwyth meibion Juda, tu a therfyn Edom, ar du 'r dehau, oeddynt Cabſeel, ac Eder, a Jagur,

22 Cinah hefyd, a Dimonah, ac Adadah,

23 Cedes hefyd, a Haſor, ac Ithnan,

24 A Ziph, a Thelem, a Bealoth,

25 A Haſor, Hadattah, a Chirioth, *a* Heſron, honno *yw* Haſor,

26 Ac Amam, a Sema, a Moladah,

27 A Haſar-Gâdah, a Heſmon, a Bethpalet,

28 A Haſarſual, a Beer-ſeba, a Biziothia,

29 Baalah, a Jim, ac Aſem,

30 Ac Eltolad, a Cheſil, a Hormah,

31 A Siclag, a Madmannah, a Sanſannah,

32 A Lebaoth, a Silhim, ac Ain, a Rimmon: yr holl ddinaſoedd *oedd* nâw ar hugain, a'u pentrefydd,

33 *Ac* yn y dyffryn, Eſthaol, a Soreah, ac Aſnah,

34 A Zanoah, ac Engannim, Tappuah, ac Enam,

35 Jarmuth, ac Adulam, Socoh, ac Azecah,

36 A Saräim: ac Adithäim, a Gederah, ‡ a Gederothäim: pedair ar ddêg o ddinaſoedd, a'u pentrefydd,

‡ Neu, *neu.*

37 Senan, a Hadaſah, a Migdal-gad,

38 A Dilean, a Miſpeh, a Joctеel,

39 Lachis, a Boſcath, ac Eglon,

40 Cabbon hefyd, a Lahman, a Chithlis,

41 A Gederoth, Beth-dagon, a Naamah, a Maccedah: un ddinas ar bymtheg a'u pentrefydd,

42 Libnah, ac Ether, ac Aſan,

43 Jiphtah, ac Aſnah, a Neſib,

44 Ceilah hefyd, ac Achzib, a Mareſah; nâw o ddinaſoedd, a'u pentrefi.

45 Ecron, a'i threfi a'i phentrefydd:

46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll oedd ger llâw Aſdod; a'u pentrefydd:

47 Aſdod a'i threfydd a'i phentrefydd,

2559. Gaza a'i threfydd a'i phentrefydd, hyd afon yr Aipht; a'r môr mawr, a'i derfyn.

48 Ac yn y mynydd-dir; Samir, a Jattir, a Socoh,

49 A Dannah, a Chiriath-ſannath, honno *yw* Debir,

50 Ac Anab, ac Aſtemoh, ac Anim,

51 A Goſen, a Holon, a Giloh: un ddinas ar ddeg a'u pentrefydd.

52 Arab, a Dumah, ac Eſan,

‡ Neu, *Janus.* 53 A ‡ Janum, a Beth-tappua, ac Aphecah,

[l] Pen. 14. 15. 54 A Humtah, a [l] chaer Arba (honno *yw* Hebron) a Sïor: naw dinas a'u trefydd.

55 Maon, Carmel, a Ziph, a Jutta,

56 A Jezrael, a Jocdeam, a Zanoah,

57 Cain, Gibea, a Thimnah: dêg o ddinaſoedd, a'u pentrefydd.

58 Halhul, Bethſur, a Gedor,

59 A Maarah, a Bethanoth, ac Eltecon: chwêch o ddinaſoedd a'u pentrefydd.

60 Ciriath-Baal, honno *yw* Ciriath Jearim, a Rabbah: dŵy ddinas a'u pentrefydd.

61 Yn yr anialwch, Beth-harabah, Middin a Secacah,

62 A Nibſan, a dinas yr halen, ac Engedi: chwêch o ddinaſoedd a'u pentrefydd.

[m] Edrych Barn. 1. 8. 2 Sam. 5. 7. 63 Ond [m] ni allodd meibion Juda yrru allan y Jebuſiaid trigolion Jeruſalem: am hynny y trîg y Jebuſiaid gyd â meibion Juda yn Jeruſalem hyd y dydd hwn.

PEN. XVI.

1 Terfynau cyffredinol meibion Joſeph. 5 Terfyn etifeddiaeth Ephraim. 10 Y Canaaneaid heb eu llwyr-oreſgyn.

A Rhandir meibion Joſeph oedd yn myned o'r Jorddonen *wrth* Jericho, i ddyfroedd Jericho o du 'r dwyrain; i'r anialwch ſydd yn myned i fynu o Jericho i fynydd Bethel;

[n] Barn. 1. 26. 2 ac yn myned o Fethel i [n] Luz: ac yn myned rhagddo i derfyn Archi i Ataroth,

3 Ac yn diſgyn tu a'r gorllewin i ardal Japhleti, hyd derfyn Beth-horon iſaf, ac hyd Ezer: a'i gyrrau eithaf ſydd hyd y môr.

4 Felly meibion Joſeph, Manaſſeh, ac Ephraim, a gymmeraſant eu hetifeddiaeth.

5 ¶ A therfyn meibion Ephraim oedd yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt o du 'r dwyrain, oedd Ataroth-Adar hyd Fethhoron uchaf.

6 A'r terfyn ſydd yn myned tu a'r môr, i Fichmethah o du 'r gogledd, a'r terfyn ſydd yn amgylchu o du 'r dwyrain i Daanath Siloh; ac yn myned heibio iddi o du 'r dwyrain i Janohah:

7 Ac yn myned i wared o Janohah i Ataroth, a Naarath; ac yn cyrhaeddyd i Jericho, ac yn myned allan i'r Jorddonen.

8 O Dappuah y mae 'r terfyn yn myned tu a'r dwyrain i afon Canah, a'i gyrrau eithaf ſydd wrth y môr: dymma etifeddiaeth llwyth meibion Ephraim yn ôl eu teuluoedd.

[o] Pen. 17. 9. 9 A dinaſoedd [o] neillduedig meibion Ephraim *oedd* ym mŷſg etifeddiaeth meibion Manaſſeh; yr holl ddinaſoedd a'u pentrefydd.

[p] Barn. 1. 29. Edrych 1 Bren. 9. 16. 10 Ond [p] ni oreſgynnaſant hwy y Canaaneaid, y rhai oedd yn trigo yn Gezer: am hynny y trigodd y Canaaneaid ym mhlith yr Ephraimiaid hyd y dydd hwn, ac y maent yn gwaſanaethu dan dreth.

PEN. XVII.

1 Rhandir Manaſſeh, 8 a'i derfynau. 11 Y Canaaneaid heb eu gyrru allan. 14 Meibion Joſeph yn cael rhandir arall.

2559. AC yr oedd rhandir llwyth Manaſſeh (canys efe *oedd* [a] gyntaf-anedig Joſeph) i [b] Fachir cyntaf-anedig Manaſſeh, tâd Gilead: o herwydd ei fod efe yn rhyfelwr, yr oedd Gilead a Baſan yn eiddo ef.

[a] Gen. 41. 51. a 46. 20. [b] Gen. 50. 23.

2 Ac yr oedd *rhandir* i'r [c] rhan arall o feibion Manaſſeh, yn ôl eu teuluoedd; *ſef* i feibion [f] Abiezer, ac i feibion Helec, ac i feibion Aſriel, ac i feibion Sichem, ac i feibion Hepher, ac i feibion Semida; dymma feibion Manaſſeh fâb Joſeph, *ſef* y gwrrywiaid, yn ôl eu teuluoedd.

Num. 32. 39, 40. 1 Cron. 7. 14. [c] Num. 26. 29.

3 ¶ Ond [d] Salphâad mâb Hepher, fâb Gilead, fâb Machir, fâb Manaſſeh, nid oedd iddo feibion, ond merched: a dymma enwau ei ferched ef, Mahlah, a Noah, Hoglah, Milchah, a Thirſah:

[f] Num. 26. 30. *Jeezer.* [d] Num. 26. 33. a 27. 1. a 36. 2.

4 Y rhai a ddaethant o flaen Eleazar yr offeiriad, ac o flaen Joſua mâb Nun, ac o flaen y tywyſogion, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a orchymynnodd i Foſes roddi i ni etifeddiaeth ym mŷſg ein brodyr: am hynny efe a roddodd iddynt etifeddiaeth yn ôl gair yr ARGLWYDD ym mŷſg brodyr eu tâd.

5 A dêg rhandir a ſyrthiodd i Fanaſſeh, heb law gwlâd Gilead, a Baſan, y rhai *ſydd* tu hwnt i'r Jorddonen:

6 Canys merched Manaſſeh a etifeddaſant etifeddiaeth ym mŷſg ei feibion ef: a gwlâd Gilead oedd i'r rhan arall o feibion Manaſſeh.

7 ¶ A therfyn Manaſſeh oedd o Aſer i Fichmethah, yr hon *ſydd* gyferbyn a Sichem; a'r terfyn oedd yn myned ar y llâw ddehau hyd breſwylwŷr En-tappuah.

8 Gwlâd Tappuah oedd eiddo Manaſſeh: ond Tappuah *yr hon oedd* ar derfyn Manaſſeh *oedd* eiddo meibion Ephraim.

9 A'r terfyn ſydd yn myned i wared i afon ‡ Canah o du dehau 'r afon; [e] y dinaſoedd hyn eiddo Ephraim oedd ym mhlith dinaſoedd Manaſſeh: a therfyn Manaſſeh *ſydd* o du 'r gogledd i'r afon, a'i ddiwedd oedd y môr.

‡ Neu, *yr hâſg.* [e] Pen. 16. 9.

10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraim, a'r gogledd eiddo Manaſſeh, a'r môr oedd ei derfyn ef: ac yn Aſer yr oeddynt yn cyfarfod o'r gogledd, ac yn Iſſacar, o'r dwyrain.

11 Yn Iſſacar hefyd, ac yn Aſar yr oedd gan Fanaſſeh Bethſean a'i threfydd, ac Ibleam a'i threfydd, a thrigolion Dor a'i threfydd, a thrigolion Endor a'i threfydd, a phreſwylwŷr Taanach a'i threfydd, a thrigolion Medigo a'i threfydd: tair talaith.

12 Ond [f] ni allodd meibion Manaſſeh yrru ymmaith *drigolion* y dinaſoedd hyn; eithr mynnodd y Canaaneaid breſwylio yn y wlâd honno.

[f] Barn. 1. 27.

13 Etto pan gryfhaodd meibion Iſrael, hwy a oſodaſant y Canaaneaid dan dreth: ni yrraſant hwynt ymmaith yn llwyr.

14 ¶ A meibion Joſeph a leſaraſant wrth Joſua, gan ddywedyd, Pa ham y rhoddaiſt i mi yn etifeddiaeth un afael, ac un rhan, a minnau yn bobl aml, wedi i'r ARGLWYDD hyd yn hyn fy mendithio?

15 A Joſua a ddywedodd wrthynt, O's pobl aml ydwyt, dôs i fynu i'r coed, a thorr *goed* it' yno yngwlâd y Pherezziaid a'r ‡ cawri; od yw mynydd Ephraim yn gyfyng i ti.

‡ Neu, *Rephaimiaid.*

2559. 16 A meibion Joseph a ddywedasant, Ni bydd y mynydd ddigon i ni: hefyd *y mae* [e] cerbydau heiyrn gan yr holl Ganaaneaid sy 'n trigo yn y dyffryndir, gan y rhai *sydd* ym Methsean, a'i threfi, a chan y rhai *sydd* yng nglynn Jezreel. [e] Barn. 4. 3.

17 A Josua a ddywedodd wrth dŷ Joseph, wrth Ephraim ac wrth Fanasseh, gan ddywedyd, Pobl aml ydwyt, a nerth mawr *sydd* gennyt; ni fydd it' un rhan *yn unig*.

18 Eithr bydd y mynydd eiddot ti, canys coediog yw, arloesa ef; a bydd ei ethafoedd ef eiddot ti: canys ti a yrri ymmaith y Canaaneaid, er *bod* cerbydau heiyrn ganddynt, *ac* er eu bod yn gryfion.

PEN. XVIII.

1 Gosod y Tabernacl i fynu yn Siloh. 2 Dosbarthu 'r rhan arall o'r tîr, a'i gyfrannu yn faith ran. 10 Josua yn ei rannu wrth goelbren. 11 Rhandir a therfyn Benjamin. 21 Ei dinasoedd.

A Holl gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i Siloh, ac a osodasant yno babell y cyfarfod: a'r wlâd oedd wedi ei darostwng o'u blaen hwynt.

2 A saith lwyth oedd yn aros ym mŷsg meibion Israel, i'r rhai ni rannasent eu hetifeddiaeth etto.

3 A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Pa hŷd yr ydych yn esgeuluso myned i oresgyn y wlâd a roddes ARGLWYDD Dduw eich tadau i chwi?

4 Moeswch o honoch dri-wŷr o *bob* llwyth, sel yr anfonwyf hwynt, ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlâd, ac y dosbarthont hi yn ôl eu hetifeddiaeth hwynt, ac y delont attaf *drachefn*.

5 A hwy a'i rhannant hi yn saith ran: Juda a saif ar ei derfyn o du 'r dehau, a thŷ Joseph a safant ar eu terfyn o du 'r gogledd.

6 A chwi a ddosberthwch y wlâd yn saith ran, a dygwch *y dosbarthiadau* attafi yma, fel y bwriwyf goelbren drosoch yma, o flaen yr ARGLWYDD ein Duw.

7 Ond ni *bydd* rhan i'r Lefiaid yn eich mŷsg chwi, o herwydd offeiriadaeth yr ARGLWYDD *sydd* eu hetifeddiaeth hwynt: Gad hefyd, a Reuben, a hanner llwyth Manasseh, a dderbyniasant eu hetifeddiaeth o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o du 'r dwyrain, yr hon a roddodd Moses gwâs yr ARGLWYDD iddynt.

8 ¶ A'r gwŷr a gyfodasant ac a aethant; a Josua a orchymynnodd i'r rhai oedd yn myn'd i rannu 'r wlâd, gan ddywedyd, Ewch a rhodiwch trwy 'r wlâd, a dosberthwch hi, a dychwelwch attafi, ac yma y bwriaf drosoch chwi goelbren ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh.

9 A'r gwŷr a aethant ymmaith, ac a gerddasant trwy 'r wlâd, ac a'i dosbarthasant hi bob yn ddinas, yn saith ran mewn llyfr; a daethant at Josua i'r gwersyll *yn* Siloh.

10 ¶ A Josua a fwriodd goelbren drostynt hwy ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh: a Josua a rannodd yno y wlâd i feibion Israel yn ôl eu rhannau.

11 ¶ A choelbren llwyth meibion Benjamin a ddaeth i fynu yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt a aeth allan rhwng meibion Juda, a meibion Joseph.

12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu a'r gogledd o'r Jorddonen; y terfyn hefyd oedd yn myned i fynu gan ystlys Jericho o du 'r gogledd, ac yn myned i fynu trwy 'r mynydd tu a'r gorllewin, a'i gyrrau eithaf oedd yn anialwch Bethaven. 2559.

13 Y terfyn hefyd sydd yn myned oddi yno i Luz, gan ystlys Luz tu a'r dehau, [a] honno *yw* Bethel: a'r terfyn sydd yn disgyn i Ataroth Adar, i'r mynydd *sydd* o du 'r dwyrain i Feth-horon isaf. [a] Gen. 28. 19.

14 A'r terfyn sydd yn tueddu, ac yn amgylchu cilfach y môr tu a'r dehau; o'r mynydd *sydd* ar gyfer Beth-horon tu a'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef *sydd* wrth Giriaeth-Baal, honno *yw* Ciriath-Jearim, dinas meibion Juda: dymma du y gorllewin.

15 A thu y dehau *sydd* o gwrr Ciriath-Jearim; a'r terfyn sydd yn myned tu a'r gorllewin, ac yn cyrhaeddyd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah.

16 Y terfyn hefyd sydd yn disgyn tu a chwrr y mynydd *sydd* ar gyfer glynn mâb Hinnom, yr hwn *sydd* yn nyffryn y cawri tu a'r gogledd; ac y mae efe yn disgyn i ddyffryn Hinnom [b] gan ystlys y Jebusiaid tu a 'r dehau, ac yn dyfod i wared i ‡ [c] ffynnon Rogel. [b] Pen. 15. 8. ‡ *Enrogel.*

17 Ac y mae yn tueddu o'r gogledd, ac yn myned i Ensemes, ac yn cyrhaeddyd tu a Geliloth, yr hon *sydd* gyferbyn a rhiw Adummim, ac yn disgyn *at* [d] faen Bohan mâb Reuben. [c] Pen. 15. 7. [d] Pen. 15. 6.

18 Ac y mae efe yn myned ar hŷd yr ystlys ar gyfer Arabah tu a'r gogledd, ac yn disgyn ‡ i Arabah. ‡ Neu, *i'r gwastadedd.*

19 Y terfyn hefyd sydd yn myned rhagddo i ystlys Beth-hoglah tu a'r gogledd: a chwrr eithaf y terfyn oedd † wrth lann y môr heli tu a'r gogledd, hyd gwrr yr Jorddonen tu a'r dehau: dymma dersyn y dehau † Heb. *dasod.*

20 Yr Jorddonen hefyd sydd derfyn iddo o ystlys y dwyrain: dymma etifeddiaeth meibion Benjamin trwy eu terfynau o amgylch, yn ôl eu teuluoedd.

21 A dinasoedd llwyth meibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd oedd Jericho, a Beth-hoglah, a glynn Cesis.

22 A Beth-Arabah, a Semaraim, a Bethel,

23 Ac Afim, a Pharah, ac Ophrah,

24 A Chephar Haammonai, ac Ophni, a Gaba; deuddeg o ddinasoedd a'u pentrefydd:

25 Gibeon, a Ramah, a Beeroth,

26 A Mispeh, a Chephirah, a Mosah,

27 A Recem, ac Irpeel, a Tharalah,

28 A Selah, Eleph, a Jebusi, honno *yw* Jerusalem) Gibeath, *a* Chiriath, pedair ar ddêg o ddinasoedd, a'u pentrefydd: dymma etifeddiaeth meibion Benjamin yn ôl eu teuluoedd.

PEN. XIX.

1 Rhandir Simeon, 10 Zabulon, 17 Issacar, 24 Aser, 32 Naphtali, 40 Dan, 49 Plant Israel yn rhoddi etifeddiaeth i Josua.

A 'R ail goelbren a aeth allan i Simeon, dros lwyth meibion Simeon, yn ôl eu teuluoedd: a'u hetifeddiaeth hwynt oedd o fewn etifeddiaeth meibion Judah.

2 Ac [a] yr oedd ganddynt hwy yn eu hetifeddiaeth, Beersheba, a Seba, a Moladah, [a] 1 Cron. 4. 28.

3 A Hasar-sual, a Balah, ac Asem,

4 Ac Eltolad, a Bethul, a Hormah,

5 A Siclag, a Beth-marcaboth, a Hasarsusah,

6 A Beth-lebaoth, a Saruhen: tair dinas ar ddêg a'u pentrefydd.

7 Ain, Rimmon, ac Ether, ac Asan: pedair o ddinasoedd a'u pentrefydd.

2559. 8 A'r holl bentrefydd y rhai *oedd* o amgylch y dinaſoedd hyn, hyd Falaath-beer, Ramath *o'r* dehau: dymma etifeddiaeth llwyth meibion Simeon, yn ôl eu teuluoedd.

9 O randir meibion Juda yr *oedd* etifeddiaeth meibion Simeon: canys rhan meibion Juda oedd ormod iddynt; am hynny meibion Simeon a gawſant eu hetifeddiaeth o fewn eu hetifeddiaeth hwynt.

10 ¶ A'r trydydd coelbren a ddaeth i fynu dros feibion Zabulon, yn ôl eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd hyd Sarid.

11 A'u terfyn hwynt ſydd yn myned i fynu tu a'r môr, a Maralah, ac yn cyrhaeddyd i Ddabaſeth: ac yn cyrhaeddyd i'r afon *ſydd* ar gyfer Jocneam,

12 Ac yn troi o Sarid o du'r dwyrain tu a chyfodiad haul hyd derfyn Ciſloth Tabor; ac yn myned i Ddaberath, ac yn eſgyn i Japhia,

13 Ac yn myned oddi yno ym mlaen tu a'r dwyrain i Ittah Hepher, i Ittah Caſin; ac yn myned allan i Rimmon-‡methoar *i* Neah.

‡ Neu, *'r bwn a dynnwyd.*

14 A'r terfyn ſydd yn amgylchu o du'r gogledd i Hanathon; a'i ddiweddiad yng nglynn Jiphtahel.

15 Cattath hefyd, a Nahalal, a Simron, ac Idalah, a Bethlehem: deuddeg o ddinaſoedd, a'u pentrefydd.

16 Dymma etifeddiaeth meibion Zabulon, yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd yma, a'u pentrefydd.

17 ¶ Y pedwerydd coelbren a ddaeth allan dros Iſſacar; dros feibion Iſſacar yn ôl eu teuluoedd.

18 A'u terfyn hwynt oedd tu ag Izreel, a Cheſuloth, a Sunem,

19 A Hapharaim, a Sion, ac Anaharath,

20 A Rabbith, a Chiſion, ac Abes,

21 A Remeth, ac Engannim, ac Enhada, a Beth-paſes.

22 A'r terfyn ſydd yn cyrhaeddyd i Dabor, a Sahaſimah, a Bethſemes, a'u cyrrau eithaf hwynt yw'r Jorddonen; un ddinas ar bymtheg a'u pentrefydd.

23 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Iſſacar yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd, a'u pentrefydd.

24 ¶ A'r pummed coelbren a ddaeth allan dros lwyth meibion Aſer, yn ôl eu teuluoedd.

25 A'u terfyn hwynt oedd, Helcath, a Hali, a Beten, ac Achſaph.

26 Ac Alammelec, ac Amad, a Miſal; ac yn cyrhaeddyd i Garmel tu a'r gorllewin, ac i Sihor Libnah,

27 Ac yn troi tu a chyfodiad haul i Fethdagon, ac yn cyrhaeddyd i Zabulon, ac i ddyffryn Jiphtahel tu a'r gogledd i Feth Emec, ac i Neiel, ac yn myned ar y llâw aſſwy i Gabul,

28 A Hebron, a Rehob, a Hamon, a Chanah; hyd Sidon fawr:

29 A'r terfyn ſydd yn troi i Ramah, ac hyd ‡ Sor y ddinas gadarn: a'r terfyn ſydd yn troi i Hoſah, a'i gyrrau eithaf ſydd wrth y môr o randir ᵇ Achzib.

‡ *Tyrus.*

ᵇ Gen. 38. 5. Barn. 1. 31. Mic. 1. 14.

30 Umma hefyd, ac Aphec, a Rehob: dŵy ddinas ar hugain a'u pentrefydd.

31 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Aſer yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd hyn a'u pentrefydd.

32 ¶ Y chweched coelbren a ddaeth allan i feibion Naphtali: dros feibion Naphtali yn ôl eu teuluoedd. 2559.

33 A'u terfyn hwy oedd o Heleph, o Alon i Saanannim, ac Adami, Neceb, a Jabneel hyd Laccum: a'i gyrrau eithaf oedd *wrth* yr Jorddonen.

34 A'r ᶜ terfyn ſydd yn troi tu a'r gorllewin i Aznoth Tabor, ac yn myned oddi yno i Huccoc; ac yn cyrhaeddyd i Zabulon o du 'r dehau, *ac* yn cyrhaeddyd i Aſer o du 'r gorllewin, ac i Juda a'r Jorddonen tu a chyfodiad haul.

ᶜ Deut. 33. 23.

35 A'r dinaſoedd caerog, Sidim, Ser, a Hammath, Raccath, a Chinnereth,

36 Ac Adamah, a Ramah, a Haſor,

37 A Chedes, ac Edrai, ac Enhaſor,

38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a Bethanath, a Bethſemes: pedair dinas ar bymtheg a'u pentrefydd.

39 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Naphtali yn ôl eu teuluoedd: y dinaſoedd a'u pentrefydd.

40 ¶ Y ſeithfed coelbren a ddaeth allan dros lwyth meibion Dan, yn ôl eu teuluoedd.

41 A therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd Sorah, ac Eſtaol, ac Ir Semes,

42 A Saalabin, ac Ajalon, ac Ithlah,

43 Ac Elon, a Themnatha, ac Ecron,

44 Ac Elteceh, a Gibbethon, a Baalath,

45 A Jehud, a Beneberac, a Gath-rimmon,

46 A Meiarcon, a Raccon, gyd â'r terfyn ar gyfer ‡ Japho.

‡ *Joppa.*

47 A ᵈ therfyn meibion Dan a aeth yn rhŷ *fychan* iddynt: am hynny meibion Dan a aethant i fynu i ymladd yn erbyn Leſem, ac a'i hennillaſant hi; tarawſant hefyd hi â min y cleddyf, a meddiannaſant hi, a thrigaſant ynddi, a galwaſant Leſem ᵉ yn Ddan, yn ôl enw Dan eu tâd.

Act. 9. 36.

ᵈ Edrych Barn. 18.

ᵉ Barn. 18. 29.

48 Dymma etifeddiaeth llwyth meibion Dan yn ôl eu teuluoedd, y dinaſoedd hyn a'u pentrefydd.

49 ¶ Pan orphennaſant rannu 'r wlâd yn etifeddiaethau yn ôl ei therfynau, meibion Iſrael a roddaſant etifeddiaeth i Joſua fâb Nun yn eu mŷſg.

50 Wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y rhoddaſant iddo ef y ddinas a ofynnodd efe, ſef ᶠ Timnath Serah ym mynydd Ephraim: ac efe a adeiladodd y ddinas, ac a drigodd ynddi.

ᶠ Pen. 24. 30.

51 ᵍ Dymma 'r etifeddiaethau a roddodd Eleazar yr offeiriad, a Joſua mâb Nun, a phennau tadau llwythau meibion Iſrael, yn etifeddiaeth, wrth goelbren yn Siloh, o flaen yr ARGLWYDD *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod: felly y gorphennaſant rannu 'r wlâd.

ᵍ Num. 34. 17.

PEN. XX.

1 Duw yn gorchymmyn, 7 a pblant Iſrael yn ordeinio 'r chwe dinas noddfa.

A Llefarodd yr ARGLWYDD wrth Joſua, gan ddywedyd, 2560.

2 Llefara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, ª Moeſwch i chwi ddinaſoedd nodded, *am* y rhai y lleferais wrthych trwy law Moſes:

ª Ecſod, 21. 13. Num. 45.

3 Fel y ffo yno y llofrudd a laddo neb mewn amryfuſedd *neu* mewn anwybod: a byddant i chwi yn noddfa rhag dialydd y gwaed.

6, 11, 14. Deut. 19. 2. 9.

4 A phan ffo efe i un o'r dinaſoedd hynny, a ſefyll *wrth* ddrŵs porth y ddinas, a mynegi ei achoſion lle y clywo henuriaid y ddinas honno; cymmerant ef attynt i'r ddinas,

2560. ddinas, a rhoddant le iddo, fel y trigo gyd â hwynt.

5 Ac o's dialydd y gwaed a erlid ar ei ôl ef, na roddant y lleiddiad yn ei lâw ef: canys mewn anwybod y tarawodd efe ei gymmydog, ac nid oedd gâs ganddo ef o'r blaen.

[b] Num. 35. 12, 25. 6 Ac efe a drîg yn y ddinas honno, [b] nes iddo ſefyll o flaen y gynnulleidfa i farn, *ac* nes marw 'r arch-offeiriad fyddo yn y dyddiau hynny; yna dychweled y llofrudd, a deued i'w ddinas ac i'w dŷ ei hun, ſef y ddinas yr hon y ffoiſai efe o honi.

7 ¶ Am hynny y cyſſegraſant Gedes yng Ngalile, ym mynydd Naphtali, a Sichem ym mynydd Ephraim, a Chaer Arbah (hon *yw* Hebron) ym mynydd Juda.

[c] Deut. 4. 43. 1 Cron. 6. 78. 8 Ac o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o du 'r dwyrain i Jericho y rhoddaſant [c] Feſer (yn yr aniałwch ar y gwaſtadedd) o lwyth Reuben; a Ramoth yn Gilead o lwyth Gad, a Golan ym Maſan o lwyth Manaſſeh.

9 Y rhai hyn oedd ddinaſoedd goſodedig i holl feibion Iſrael, ac i'r dieithr a ymdeithiai yn eu mŷſg hwynt, fel y ffoai pawb iddynt a'r a laddai neb mewn amryfuſedd; ac na byddai marw trwy lâw dialydd y gwaed, nes iddo ſefyll o flaen y gynnulleidfa.

PEN. XXI.

1 Rhoddi ŵyth ddinas a deugain i'r Lefiaid wrth goelbren allan o'r llwythau eraill. 43 Duw yn rhoddi 'r wlâd, a llonyddwch i'r Iſraeliaid, yn ôl ei addewid.

YNa pennau tadau'r Lefiaid a neſaſant at Eleazar yr offeiriad, ac at Joſua fâb Nun, ac at bennau tadau llwythau meibion Iſrael,

[a] Pen. 18. 1. 2 Ac a lefaraſant wrthynt yn [a] Siloh o ſewn gwlâd Canaan, gan ddywedyd, [b] Yr ARGLWYDD a orchymynnodd trwy lâw Moſes, roddi i ni ddinaſoedd i drigo, a'u meuſydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

[b] Num. 35. 2. 3 A meibion Iſrael a roddaſant i'r Lefiaid o'u hetifeddiaeth wrth orchymmyn yr ARGLWYDD y dinaſoedd hyn a'u meuſydd pentrefol.

4 A daeth y coelbren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i [c] feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, [d] allan o lwyth Juda, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, dair dinas ar ddêg, wrth goelbren.

[c] Ad. 8, 19. [d] Edrych Pen 24. 33.

[e] Ad. 20, &c. 5 Ac i'r [e] rhan arall o feibion Cohath *yr oedd* o deuluoedd llwyth Ephraim ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manaſſeh, ddêg dinas wrth goelbren.

[f] Ad. 27, &c. 6 Ac i [f] feibion Gerſon *yr oedd* o deuluoedd llwyth Iſſacar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Naphtali, ac o hanner llwyth Manaſſeh ym Maſan, dair dinas ar ddêg wrth goelbren.

[g] Ad. 34, &c. 7 I [g] feibion Merari wrth eu teuluoedd, *yr oedd* o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, ddeuddeg o ddinaſoedd.

8 A meibion Iſrael a roddaſant i'r Lefiaid y dinaſoedd hyn, a'u meuſydd pentrefol, (fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD trwy lâw Moſes) wrth goelbren.

9 ¶ hwy a roddaſant o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, y dinaſoedd hyn a enwir erbyn *eu* henwau,

10 Fel y byddent i feibion Aaron o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy 'r oedd y coelbren cyntaf.

‡ Neu, *Ciriath-Arbah.* Gen. 23. 2. [h] Pen. 15, 13, 14. 11 A rhoddaſant iddynt ‡gaer Arbah tâd [h] Anac (honno *yw* Hebron) ym mynydd-dir Juda, a'i meuſydd pentrefol oddi amgylch.

12 Ond [i] maes y ddinas a'i phentrefydd a roddaſant i Caleb fab Jephunneh, yn etifeddiaeth iddo ef:

[i] Pen. 14. 14.

13 Ac i [k] feibion Aaron yr offeiriad y rhoddaſant Hebron a'i meuſydd pentrefol, yn ddinas nodded i'r llofrudd, a Libnah a'i meuſydd pentrefol,

[k] 1 Cron. 6. 57.

14 A Jattir a'i meuſydd pentrefol, ac Eſtemoah a'i meuſydd pentrefol.

[l] 1 Cron. 6. 58. 15 A [l] Holon a'i meuſydd pentrefol, a Debir a'i meuſydd pentrefol,

Hilen.

[m] 1 Cron. 6. 59. *Aſan.* 16 Ac [m] Ain a'i meuſydd pentrefol, a Jutta a'i meuſydd pentrefol, a Bethſemes a'i meuſydd pentrefol; nâw dinas o'r ddau lwyth hynny.

17 Ac o lwyth Benjamin, Gibeon, a'i meuſydd pentrefol, a Geba a'i meuſydd pentrefol.

[n] 1 Cron. 6. 60. *Alemeth.* 18 Anathoth a'i meuſydd pentrefol, ac [n] Almon a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas

19 Holl ddinaſoedd meibion Aaron yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar ddêg, a'u meuſydd pentrefol.

20 ¶ A chan deuluoedd meibion Cohath y Lefiaid, y rhan arall o feibion Cohath, yr oedd dinaſoedd eu coelbren o lwyth Ephraim.

21 A hwy a roddaſant iddynt yn ddinas nodded y lleiddiad, Sichem, a'i meuſydd pentrefol, ym mynydd Ephraim, a Gezer a'i meuſydd pentrefol,

22 A Chibſaim a'i meuſydd pentrefol, a Beth-Horon a'i meuſydd pentrefol: pedair o ddinaſoedd.

23 Ac o lwyth Dan, Elteceh a'i meuſydd pentrefol, Gibbethon a'i meuſydd pentrefol,

24 Ajalon a'i meuſydd pentrefol, Gath-Rimmon a'i meuſydd pentrefol: pedair o ddinaſoedd.

25 Ac o hanner llwyth Manaſſeh, Tanach a'i meuſydd pentrefol, a Gath-Rimmon a'i meuſydd pentrefol: dŵy ddinas.

26 Yr holl ddinaſoedd *y rhai oedd* eiddo y rhan arall o deuluoedd meibion Cohath *oedd* ddêg, a'u meuſydd pentrefol.

27 ¶ Ac i feibion Gerſon o deuluoedd y Lefiaid *y rhoddaſid* o hanner *arall* llwyth Manaſſeh, yn ddinas nodded y llofrudd, Golan ym Maſan a'i meuſydd pentrefol, a Beeſterah a'i meuſydd pentrefol: dŵy ddinas.

28 Ac o lwyth Iſſacar, Ciſon a'i meuſydd pentrefol, Daberath a'i meuſydd pentrefol,

29 Jarmuth a'i meuſydd pentrefol, Enganním a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas

30 Ac o lwyth Aſer, Miſal, a'i meuſydd pentrefol, Abdon a'i meuſydd pentrefol,

31 Helcath a'i meuſydd pentrefol, a Rehob a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

32 Ac o lwyth Naphtali yn ddinas nodded y lleiddiad, Cedes yng Ngalile a'i meuſydd pentrefol, a Hammoth-dor a'i meuſydd pentrefol, a Chartan a'i meuſydd pentrefol: tair dinas.

33 Holl ddinaſoedd y Gerſoniaid, yn ôl eu teuluoedd *oedd* dair dinas ar ddeg, a'u meuſydd pentrefol.

34 ¶ Ac i deuluoedd meibion Merari, y rhan arall o'r Lefiaid, *y rhoddaſid* o lwyth Zabulon Jocneam a'i meuſydd pentrefol a Chartah a'i meuſydd pentrefol,

35 Dimnah a'i meuſydd pentrefol, Nahalal a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

36 Ac o lwyth Reuben, Beſer, a'i meuſydd pentrefol, a Jahaſa a'i meuſydd pentrefol,

37 Cedemoth

2560. 37 Cedemoth a'i meuſydd pentrefol, Mephaath a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas.

38 Ac o lwyth Gad yn ddinas noddfa y llofrudd, Ramoth yn Gilead a'i meuſydd pentrefol, a Mahanaim a'i meuſydd pentrefol.

39 Heſbon a'i meuſydd pentrefol, Jazer a'i meuſydd pentrefol: pedair dinas o gwbl.

40 Holl ddinaſoedd meibion Merari, yn ôl eu teuluoedd (*ſef* y rhan arall o deuluoedd y Leſiaid) oedd wrth eu coelbren ddeudderg ninas.

41 Holl ddinaſoedd y Leſiaid ym meddiant meibion Iſrael *oedd* wyth ddinas a deugain, a'u meuſydd pentrefol.

42 Y dinaſoedd hyn oedd bob un a'u meuſydd pentrefol o'u hamgylch: felly 'r *oedd* yr holl ddinaſoedd hyn.

43 ¶ A'r ARGLWYDD a roddodd i Iſrael yr holl wlâd a dyngodd efe ar *ei* rhoddi wrth eu tadau hwynt: a hwy a'i meddiannaſant hi, ac a wladychaſant ynddi.

44 Yr ARGLWYDD hefyd a roddodd lonyddwch iddynt hwy o amgylch, yn ôl yr hyn oll a dyngaſai efe wrth eu tadau hwynt; ac ni ſaſodd neb yn eu hwyneb hwynt o'u holl elynion; eu holl elynion a roddodd yr ARGLWYDD yn eu dwylaw hwynt.

[b] Pen. 23. 14, 15. 45 [b] Ni phallodd dim o'r holl bethau da a lefaraſai 'r ARGLWYDD wrth dŷ Iſrael: daeth y cwbl i ben.

PEN. XXII.

1 Anſon y ddau lwyth a hanner adref, a'u bendithio. 9 Hwythau yn adeiladu Allor y dyſtiolaeth ar y ffordd. 11 Yr Iſraeliaid yn anfoddlon iddi. 21 Hwythau yn eu boddloni trwynt yn helaeth.

YNa Joſua a alwodd y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a gadwaſoch [a] yr hyn oll a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, ac a wrandawſoch ar fy llais yn yr hyn oll a orchymynnais i chwi;

[a] Num. 32. 20. Deut. 3. 18.

3 Ni adawſoch eich brodyr er ys llawer o ddyddiau bellach, hyd y dŷdd hwn, ond cadwaſoch reol gorchymmyn yr ARGLWYDD eich Duw:

4 Ac yn awr yr ARGLWYDD eich Duw a roddes eſmwythdra i'ch brodyr, fel y llefarodd wrthynt: yn awr gan hynny tröwch, ac ewch rhagoch i'ch pebyll i wlâd eich meddiant, [b] yr hon a roddodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu hwnt i'r Jorddonen.

[b] Num. 32. 33. Deut. 29. 8. Pen. 13. 8.

5 Yn unig cedwch yn ddyfal ar wneuthur y gorchymmyn, a'r gyfraith a orchymynnodd Moſes gwâs yr ARGLWYDD i chwi, *ſef* [c] caru 'r ARGLWYDD eich Duw, a rhodio yn ei holl ffyrdd ef, a chadw ei orchymynnion ef, a glynu wrtho ef, a'i waſanaethu ef â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid.

[c] Deut. 10. 12.

6 A Joſua a'u bendithiodd hwynt, ac a'u gollyngodd ymmaith: a hwy a aethant i'w pebyll.

7 Ac i hanner llwyth Manaſſeh y rhoddaſai Moſes *etifeddiaeth* ym Maſan, ac i'r hanner *arall* y rhoddodd Joſua, gyd â'u brodyr, tu yma 'r Jorddonen, tu a'r gorllewin; hefyd pan ollyngodd Joſua hwynt i'w pebyll, yna efe a'u bendithiodd hwynt,

8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Dychwelwch â chyfoeth mawr i'ch pebyll, ag anifeiliaid lawer jawn, ag arian, ac ag aur, â phrês hefyd, ac â haiarn, ac â gwiſgoedd lawer jawn: [d] rhennwch â'ch brodyr anrhaith eich gelynion.

[d] Num. 31. 27.

9 ¶ A meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſeh a ddychwelaſant, ac a aethant ymmaith oddi wrth feibion Iſrael o Silo, yr hon *ydd* yngwlâd Canaan, i fyned i wlâd Gilead, i wlâd eu meddiant hwy, yr hon a feddiannaſant wrth orchymmyn yr ARGLWYDD trwy lâw Moſes.

[1] Sam. 30. 24.

10 A phan ddaethant i gyffiniau 'r Jorddonen, y rhai *ydd* yngwlâd Canaan, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſeh, a adeiladaſant yno allor, wrth yr Jorddonen, allor fawr mewn golwg.

11 ¶ A chlybu meibion Iſrael ddywedyd, Wele, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſeh, a adeiladaſant allor ar gyfer gwlâd Canaan, wrth derfynau 'r Jorddonen, ‡ gan yſtlys meibion Iſrael:

‡ *Wrth rydle.*

12 A phan glybu meibion Iſrael *hynny*, yna holl gynnulleidfa meibion Iſrael a ymgynnullaſant i Siloh, [e] i ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel.

[e] Deut. 13. 15.

13 A meibion Iſrael a anfonaſant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manaſſeh, i wlâd Gilead, [f] Phinees mâb Eleazar yr offeiriad,

[f] Ecſod. 6. 25. Num. 25. 7.

14 A dêg o dywyſogion gyd ag ef, un tywyſog o bob tŷ pennaf trwy holl lwythau Iſrael: a phob un oedd ben yn nhŷ eu tadau, ym mŷſg miloedd Iſrael.

15 A hwy a ddaethant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manaſſeh, i wlâd Gilead, ac a ymddiddanaſant â hwynt, gan ddywedyd,

16 Fel hyn y dywed holl gynnulleidfa 'r ARGLWYDD, Pa gamwedd *yw* hwn a wnaethoch yn erbyn Duw Iſrael, gan ddychwelyd heddyw oddi ar ôl yr ARGLWYDD; pan adeiladaſoch i chwi allor, i wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD?

17 Ai bychan gennym ni anwiredd [g] Peor yr hwn nid ymlanhaſom oddi wrtho etto, hyd y dŷdd hwn, (er bod plâ ym mŷſg cynnulleidfa 'r ARGLWYDD;)

[g] Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3.

18 Ond bod i chwi droi ymmaith heddyw oddi ar ôl yr ARGLWYDD? ac am i chwi wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD, efe a lidia y foru yn erbyn holl gynnulleidfa Iſrael.

19 Ac od yw gwlâd eich meddiant chwi yn aflan, deuwch droſodd i wlâd meddiant yr ARGLWYDD, yr hon y mae tabernacl yr ARGLWYDD yn aros ynddi, a chymmerwch feddiant yn ein mŷſg ni: ond na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na childynnwch i'n herbyn ninnau, trwy adeiladu o honoch i chwi eich hun allor, heb law allor yr ARGLWYDD ein Duw.

20 [h] Oni wnaeth Achan mâb Zerah gamwedd o herwydd y diofryd-beth, fel y bu digoſaint yn erbyn holl gynnulleidfa Iſrael? ac efe *oedd* un gŵr, *etto* nid efe *yn unig* a fu farw am ei anwiredd.

[h] Pen. 7. 1, 5.

21 ¶ Yna meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſeh a attebaſant, ac a lefaraſant wrth bennaethiaid miloedd Iſrael,

22 ARGLWYDD Dduw y duwiau, ARGLWYDD Dduw y duwiau, efe ſydd yn gwybod, ac Iſrael yntau a gaiff wybod; o's mewn gwrthryfel, neu mewn camwedd yn

yn erbyn yr ARGLWYDD *y tu hyn*, (na wareder ni y dŷdd hwn)

23 O's adeiladaſom i ni allor i droi oddi ar ôl yr ARGLWYDD; neu o's offrymmaſom arni boeth-offrwm, neu ſwyd-offrwm; neu o's aberthaſom arni ebyrth hêdd, yr ARGLWYDD ei hun a'i gofynno;

24 Ac onid rhag ofn y peth *yma* y gwnaethom hyn, gan ddywedyd, † Yn ôl hyn eich meibion chwi a adroddant wrth ein meibion ninnau, gan ddywedyd, Beth *ſydd* i chwi *a wneloch* ag ARGLWYDD Dduw Iſrael?

† Heb. *y ſoru.*

25 Canys yr ARGLWYDD a roddodd yr Jorddonen hon yn derfyn rhyngom ni a chwi, meibion Reuben a meibion Gad, nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD: felly y gwnai eich meibion chwi i'n meibion ni beidio ag ofni 'r ARGLWYDD.

26 Am hynny y dywedaſom, Gan adeiladu gwnawn yn awr i ni allor; nid i boeth-offrwm, nac i aberth;

27 Eithr i fod ‖ yn dŷſt rhyngom ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth ni ar ein hôl, i *gael o honom* waſanaethu gwaſanaeth yr ARGLWYDD ger ei fron ef, â'n poeth-offrymmau ac â'n hebyrth, ac â'n hoffrymmau hêdd; fel na ddywedo eich meibion chwi yn ôl hyn wrth ein meibion ni, Nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD.

‖ Gen. 31. 48. Pen. 24. 27. Ad. 34.

28 Am hynny y dywedaſom, Pan ddywedont hwy *felly* wrthym ni, neu wrth ein heppil yn ôl hyn, yna y dywedwn ninnau, Gwelwch lûn allor yr ARGLWYDD, yr hon a wnaeth ein tadau ni, nid i boeth-offrwm, nac i aberth, ond i fod yn dŷſt rhyngom ni a chwi.

29 Na atto Duw i ni wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD, a dychwelyd heddyw oddi ar ôl yr ARGLWYDD, gan adeiladu allor i boeth-offrwm, i fwyd-offrwm, neu i aberth, heb law allor yr ARGLWYDD ein Duw yr hon *ſydd* ger bron ei dabernacl ef.

30 ¶ A phan glybu Phinees yr offeiriad, a thywyſogion y gynnulleidfa, a phennaethiaid miloedd Iſrael, y rhai *oedd* gyd ag ef, y geiriau a lefaraſai meibion Reuben, a meibion Gad, a meibion Manaſſeh, da oedd *y peth* yn eu golwg hwynt.

31 Phinees mâb Eleazar yr offeiriad, a ddywedodd wrth feibion Reuben, ac wrth feibion Gad, ac wrth feibion Manaſſeh, Heddyw y gwybuom fod yr ARGLWYDD yn ein plith, o herwydd na wnaethoch y camwedd hwn yn erbyn yr ARGLWYDD: † yn awr gwaredaſoch feibion Iſrael o law 'r ARGLWYDD.

† Heb. *yna.*

32 Am hynny y dychwelodd Phinees mâb Eleazar yr offeiriad, a'r tywyſogion, oddi wrth feibion Reuben, ac oddi wrth feibion Gad, o wlâd Gilead, i wlâd Canaan at feibion Iſrael, ac a ddygaſant drachefn air iddynt.

33 A da oedd y peth yngolwg meibion Iſrael, a meibion Iſrael a fendithiaſant Dduw, ac ni ſoniaſant am fyned i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel, i ddifetha 'r wlâd yr oedd meibion Reuben a meibion Gad yn preſwylio ynddi.

34 A meibion Reuben, a meibion Gad a alwaſant yr allor ‡ *Ed*: canys tŷſt *ſydd* hi rhyngom ni mai 'r ARGLWYDD *ſydd* Dduw.

‡ Sef, *Tyſt.* Felly Pen. 24. 27.

PEN. XXIII.

Sul 1 ar ôl y Drindod, P. Mawrth 15. P.

1 *Joſua yn annog y bobl cyn ei farwolaeth,* 3 *trwy gofio bendithion o'r blaen,* 5 *trwy addewidion,* 11 *a thrwy fygythion.*

A Darfu yn ôl dyddiau lawer wedi i'r ARGLWYDD roddi llonyddwch i Iſrael gan eu holl elynion o amgylch, i Joſua heneiddio *a* myned mewn dyddiau.

2 A Joſua a alwodd am holl Iſrael, am eu henuriaid, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwŷr, ac am eu ſwyddogion, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a heneiddiais *ac* a euthum yn oedrannus,

3 Chwithau hefyd a welſoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich Duw i'r holl genhedloedd hyn er eich mwyn chwi: canys [a] yr ARGLWYDD eich Duw *yw* yr hwn a ymladdodd droſoch.

[a] Ecſod. 14. 14.

4 Gwelwch, rhennais i chwi y cenhedloedd hyn a adawyd, yn etifeddiaeth i'ch llwythau chwi, o'r Jorddonen, a'r holl genhedloedd y rhai a dorrais i ymmaith hyd y môr mawr tu a † 'r gorllewin.

† Heb. *machlud haul.*

5 A'r ARGLWYDD eich Duw a'u hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac a'u gyrr hwynt ymmaith allan o'ch gwŷdd chwi: a chwi a feddiennwch eu gwlâd hwynt, [b] megis y dywedodd yr ARGLWYDD eich Duw wrthych.

[b] Num. 33. 53. [c] Deut. 5. 32. a 28.

6 Am hynny ymwrolwch yn lêw, i gadw ac i wneuthur y cwbl ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr cyfraith Moſes, [c] fel na chilioch oddi wrthynt tu a'r llâw ddehau, na thu a'r llâw aſſwy.

14. [d] Ecſod. 23. 13. Sal. 16. 4. Jer. 5. 7. Zeph. 1. 5.

7 Ac na chŷd-ymgyfeilloch â'r cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd â chwi; ac [d] na chofioch enw eu duwiau hwynt, ac na thyngoch *iddynt*, na waſanaethoch hwynt chwaith, ac nac ymgrymmoch iddynt:

Edrych Num. 32. 38.

8 ‡ Onid [e] glynu wrth yr ARGLWYDD eich Duw, fel y gwnaethoch hyd y dŷdd hwn.

‡ Neu, *oblegid o'ch glynuwch.* [e] Deut. 11. 22.

9 † Canys yr ARGLWYDD a yrrodd allan o'ch blaen chwi genhedloedd mawrion, a nerthol: ac am danoch chwi, ni ſafodd neb yn eich ŵynebau chwi hyd y dŷdd hwn.

† Neu, *yna'r Arglwydd a yrr, &c.*

10 [f] Un gŵr o honoch a erlid fil, canys yr ARGLWYDD eich Duw yw 'r hwn ſydd yn ymladd droſoch, [g] fel y llefarodd wrthych.

[f] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30.

11 Ymgedwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, ar i chwi garu 'r ARGLWYDD eich Duw.

Edrych Barn. 3. 31. a 15.

12 Canys os gan ddychwelyd y dychwelwch, ac yr ymlynwch wrth weddill y cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd â chwi; o's ymgyfathrechwch â hwynt, ac o's ewch i mewn attynt hwy, a hwythau attoch chwithau,

15. 2 Sam. 23. 8. [g] Ecſod. 14. 14. a 23. 27.

13 Gan wybod gwybyddwch [h] na yrr yr ARGLWYDD eich Duw y cenhedloedd hyn mwyach allan o'ch blaen chwi; [i] ond byddant i chwi yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn ffrewyll yn eich yſtlyſau, ac yn ddrain yn eich llygaid, nes eich difa chwi allan o'r wlâd dda yma, yr hon a roddodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi.

[h] Barn. 2. 3. [i] Ecſod. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16.

14 Ac wele [k] fi yn myned heddyw i ffordd yr holl ddaear, a chwi a ŵyddoch yn eich holl galonnau, ac yn eich holl eneidiau, [l] na phallodd dim o'r holl bethau daionus a lefarodd yr ARGLWYDD eich Duw am danoch chwi; hwy a ddaethant oll i chwi, ac ni phallodd dim o honynt.

[k] 1 Bren. 2. 2. Edrych Heb. 9. 27. [l] Pen. 21. 45.

15 Ac

15 Ac ſel y daeth i chwi bob peth daionus a addawodd yr ARGLWYDD eich Duw wrthych, felly y dŵg yr ARGLWYDD arnoch chwi [m] bob peth drygionus, nes eich difa chwi allan o'r wlâd dda yma, a roddodd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi:

16 Pan droſeddoch gyfammod yr ARGLWYDD eich Duw a orchymynnodd efe i chwi, a myned a gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt; yna y llidia digoſaint yr ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, ac y cyfrgollir chwi yn ebrwydd, o'r wlâd dda yma a roddodd efe i chwi.

m Lef. 26. 16. Deut. 28. 15, 16.

PEN. XXIV.

Mawrth 16. B.

1 Joſua yn cynnull llwythau yn Sichem. 2 Hiſtori ſerr o fendithion Duw er amſer Terah. 14 Mae eſe yn adnewyddu cyfammod rhyngddynt hwy a Duw. 26 Carreg yn dyſt o'r cyfammod. 29 Oedran Joſua, ei farwolaeth, a'i gladdedigaeth. 32 Claddu eſgyrn Joſeph; 33 Marwolaeth Eleazar.

A Joſua a gynhullodd holl llwythau Iſrael i Sichem, ac a alwodd am henuriaid Iſrael ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwŷr, ac am eu ſwyddogion, a hwy a ſafaſant ger bron Duw.

2 A dywedodd Joſua wrth yr holl bobl, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, [a] Tu hwnt i'r afon y trigodd eich tadau chwi gynt, *ſef* Terah tâd Abraham, a thâd Nachor: a [b] hwy a waſanaethaſant dduwiau dieithr.

3 A [c] mi a gymmerais eich tâd Abraham ymmaith o'r tu hwnt i'r afon, ac a'i harweiniais ef trwy holl wlâd Canaan, ac a amlheais hefyd ei hâd ef, ac [d] a roddais iddo Iſaac.

4 Ac i Iſaac y rhoddais [e] Jacob ac Eſau: ac i [f] Eſau y rhoddais fynydd Seir i'w etifeddu, [g] ond Jacob a'i feibion a aethant i wared i'r Aipht.

5 A [h] mi a anfonais Foſes ac Aaron, ac a darewais yr Aiphtiaid, yn ôl yr hyn a wneuthum yn eu mŷſg; ac wedi hynny [i] y dugum chwi allan:

6 Ac a ddugum eich tadau chwi allan o'r Aipht: a [k] chwi a ddaethoch at y môr, a'r Aiphtiaid a erlidiodd ar ôl eich tadau â cherbydau, ac â gwŷr meirch, hyd [l] y môr côch.

7 A phan waeddaſant ar yr ARGLWYDD, efe a oſododd dywyllwch rhyngoch chwi a'r Aiphtiaid, ac a ddûg y môr arnynt hwy, ac a'u gorchuddiodd: eich llygaid chwi a welſant yr hyn a wneuthum yn yr Aipht: trigaſoch hefyd yn yr anialwch ddyddiau lawer.

8 A mi a'ch dygais i wlâd yr Amoriaid, y rhai oedd yn trigo o'r tu hwnt i'r Jorddonen, [m] a hwy a ymladdaſant i'ch erbyn; a myfi a'u rhoddais hwynt yn eich llâw chwi; fel y meddiannaſoch eu gwlâd hwynt, a minnau a'u difethais hwynt o'ch blaen chwi.

9 Yna [n] Balac mâb Sippor brenhin Moab a gyfododd, ac a ryfelodd yn erbyn Iſrael, ac [o] a anfonodd, ac a alwodd am Falaam fâb Beor i'ch melldigo chwi.

10 Ond ni fynnwn i wrando ar Falaam; am hynny gan fendithio y bendithiodd efe chwi; felly y gwaredais chwi o'i lâw ef.

11 A [p] chwi a aethoch dros yr Jorddonen, ac a ddaethoch i Jericho: a [q] gwŷr Jericho a ymladdodd i'ch erbyn, yr Amoriaid, a'r Phereziaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Girgaſiaid, yr Hefiaid a'r Jebuſiaid; a mi a'u rhoddais hwynt yn eich llâw chwi.

12 A [r] mi a anfonais gaccwn o'ch blaen chwi, a'r *rhai hynny* a'u gyrrodd hwynt allan o'ch blaen chwi, *ſef* dau frenhin yr Amoriaid: [s] nid â'th gleddyf di, ac nid â'th fŵa.

13 A mi a roddais i chwi wlâd ni lafuriaſoch am dani, a [t] dinaſoedd y rhai ni adeiladaſoch, ac yr ydych yn trigo ynddynt: o'r gwinllannoedd, a'r olew-lannoedd ni phlannaſoch, yr ydych yn bwytta o honynt.

14 ¶ Yn awr gan hynny, ofnwch yr ARGLWYDD, a gwaſanaethwch ef mewn perffeithrwydd a gwirionedd, a bwriwch ymmaith y duwiau a waſanaethodd eich tadau o'r tu hwnt i'r afon, ac [u] yn yr Aipht; a gwaſanaethwch chwi yr ARGLWYDD.

15 Ac od yw ddrŵg yn eich golwg waſanaethu'r ARGLWYDD, [x] dewiſwch iwch' heddyw pa un a waſanaethoch, ai'r duwiau a waſanaethodd eich tadau y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, ai ynte duwiau 'r Amoriaid, y rhai 'r ydych yn trigo yn eu gwlâd: ond myfi, mi a'm tylwyth a waſanaethwn yr ARGLWYDD.

16 Yna 'r attebodd y bobl, ac y dywedodd, Na atto Duw i ni adael yr ARGLWYDD, i waſanaethu duwiau dieithr.

17 Canys yr ARGLWYDD ein Duw yw 'r hwn a'n dûg ni i fynu a'n tadau o wlâd yr Aipht, o dŷ 'r caethiwed; a'r hwn a wnaeth y rhyfeddodau mawrion hynny yn ein gŵydd ni, ac a'n cadwodd ni yn yr holl ffordd y rhodiaſom ynddi, ac ym mŷſg yr holl bobloedd y tramwyaſom yn eu plith.

18 A'r ARGLWYDD a yrrodd allan yr holl bobloedd, a'r Amoriaid, preſwylwŷr y wlâd, o'n blaen ni: am hynny ninnau a waſanaethwn yr ARGLWYDD, canys efe *yw* ein Duw ni.

19 A Joſua a ddywedodd wrth y bobl, Ni ellwch waſanaethu 'r ARGLWYDD: canys Duw ſanctteiddiol *yw* efe; Duw eiddigus yw; [y] ni ddioddef efe eich anwiredd na'ch pechodau.

20 O gwrthodwch yr ARGLWYDD, a gwaſanaethu duwiau dieithr; [z] yna efe a drŷ, ac a'ch dryga chwi, ac efe a'ch difa chwi, wedi iddo wneuthur i chwi ddaioni.

21 A'r bobl a ddywedodd wrth Joſua, Nagê, eithr ni a waſanaethwn yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Joſua wrth y bobl, Tyſtion ydych yn eich erbyn eich hun, [a] ddewis o honoch i chwi 'r ARGLWYDD i'w waſanaethu. Dywedaſant hwythau, Tyſtion *ydym*.

23 Am hynny yn awr (*eb efe*) bwriwch ymmaith y duwiau dieithr *ſydd* yn eich mŷſg, a goſtyngwch eich câlon at ARGLWYDD Dduw Iſrael.

24 A'r bobl a ddywedaſant wrth Joſua, Yr ARGLWYDD ein Duw a waſanaethwn, ac ar ei lais ef y gwrandâwn.

25 Felly Joſua [b] a wnaeth gyfammod â'r bobl y dwthwn hwnnw, ac a oſododd iddynt ddeddfau, a barnedigaethau, yn Sichem.

26 ¶ A Joſua a 'ſgrifennodd y geiriau hyn yn llyfr cyfraith Dduw, ac a gymmerth [c] faen mawr, ac a'i goſododd i fynu

r Ecſod. 23. 28. Deut. 7. 20.
s Sal. 44. 3, 6.
t Deut. 6. 10, 11.
u Lef. 17. 7. Ezec. 20. 8. a 23. 3.
x Edrych Ruth 1. 15.
1 Bren. 18. 21. Ezec. 20. 39. Joan. 6. 67.
y Ecſod. 23. 21.
z Pen. 23. 15.
a Sal. 119. 173.
b Edrych Ecſod. 15. 25.
c Edrych Barn. 9. 6.

[a] Gen. 35. 4. fynu yno [d] dan dderwen oedd yn agos i gyſſegr yr ARGLWYDD.

27 A Joſua a ddywedodd wrth yr holl bobl, Wele y maen hwn fydd yn dyſtiolaeth i ni; [e] Edrych Deut. 32. 1. cany [e] eſe a glywodd holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a lefarodd eſe wrthym: am hynny y bydd eſe yn dyſtiolaeth i chwi, rhag i chwi wadu eich Duw.

[f] Barn. 2. 6. 28 Felly [f] Joſua a ollyngodd y bobl, bob un i'w etifeddiaeth.

29 ¶ Ac wedi 'r pethau hyn y bu farw Joſua mâb Nun, gwâs yr ARGLWYDD, yn fâb dengmlwydd a chant.

[g] Pen. 19. 50. Barn. 2. 9. 30 A hwy a'i claddaſant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn [g] Timnath-ſerah; yr hon *ydd* ym mynydd Ephraim, o du 'r gogledd i fynydd Gaas.

31 Ac [h] Iſrael a waſanaethodd yr ARGLWYDD holl ddyddiau Joſua, a holl ddyddiau 'r henuriaid a † fu fyw ar ôl Joſua, ac a wybuaſant holl waith yr ARGLWYDD, a wnaethai eſe er Iſrael.

[h] Barn. 2. 7. † Heb. *eſtynnaſant eu dyddiau.*

32 ¶ Ac [i] eſgyrn Joſeph, y rhai a ddygaſai meibion Iſrael i fynu o'r Aipht, a gladdaſant hwy yn Sichem, mewn rhan o'r maes a brynaſai Jacob gan [k] feibion Hemor tâd Sichem, er can ‡ *darn* o arian; a bu i feibion Joſeph yn etifeddiaeth.

[i] Gen. 50. 25. Ecſod. 13. 19. [k] Gen. 33. 19. ‡ Neu, *o wyn.*

33 ¶ Ac Eleazar mâb Aaron a fu farw, a chladdaſant ef ym mrynn Phinees ei fâb, yr hwn a roddaſid iddo ef ym mynydd Ephraim.

¶ LLYFR Y BARNWYR.

PEN. I.

Mawrth, 16. P. 1 *Gweithredoedd Juda a Simeon.* 4 *Adonibezec yn cael talu 'r pwyth iddo yn union.* 8 *Ennill Jeruſalem.* 10 *Ennill Hebron.* 11 *Othniel yn cael Achſah yn wraig am ennill Debir.* 16 *Y Ceneaid yn preſwylio yn Juda.* 17 *Ennill Hormah, Gaza, Aſcalon, ac Ecron.* 21 *Gweithredoedd Benjamin.* 22 *Am dŷ Joſeph, yr hwn a ennillodd Fethel.* 30 *Am Zabulon,* 31 *Aſer,* 33 *Naphtali,* 34 *a Dan.*

[a] Num. 27. 21. Pen. 20. 18. AC wedi marw Joſua, meibion Iſrel [a] a ymofynnaſant â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a â i fynu droſom ni yn erbyn y Canaaneaid yn flaenaf, i ymladd â hwynt?

2 A dywedodd yr ARGLWYD, Juda a â i fynu: wele rhoddais y wlâd yn ei lâw ef.

3 A Juda a ddywedodd wrth Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd â mi i'm rhandir; fel yr ymladdom yn erbyn y Canaaneaid, a minnau a âf gyd â thi i'th randir dithau: felly Simeon a aeth gyd ag ef.

4 A Juda a aeth i fynu, a'r ARGLWYDD a roddodd y Canaaneaid a'r Phereziaid yn eu llâw hwynt; a lladdaſant o honynt ym Mezec, ddengmil o wŷr.

5 A hwy a gawſant Adonibezec ym Mezec, ac a ymladdaſant yn ei erbyn, ac a laddaſant y Canaaneaid a'r Phereziaid.

6 Ond Adonibezec a ffôdd, a hwy a erlidiaſant ar ei ôl ef, ac a'i daliaſant ef, ac a dorraſant fodiau ei ddwylaw ef, a'i draed.

7 Ac Adonibezec a ddywedodd, Dêg a thrugain o frenhinoedd wedi torri bodiau eu dwylaw a'u traed a fu yn ‡ caſglu *eu bwyd* dan fy mwrdd i; fel y gwneuthum, felly y talodd Duw i mi. A hwy a'i dygaſant ef i Jeruſalem, ac efe a fu farw yno.

‡ Neu, *bwſa.*

[b] Edrych Joſ. 15. 63. 8 (A [b] meibion Juda a ymladdaſant yn erbyn Jeruſalem, ac a'i hennillaſant hi, ac a'i tarawſant â min y cleddyf; a lloſgaſant y ddinas a thân.)

[c] Joſ. 10. 36. a 11. 21. a 15. 13. 9 ¶ [c] Wedi hynny meibion Juda a aethant i wared i ymladd yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn y gwaſtadedd.

[d] Joſ. 15. 13. [e] Joſ. 15. 15, &c. 10 A Juda a aeth yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn Hebron, (ac enw Hebron o'r blaen *oedd* [d] Caer Arba:) a hwy a laddaſant Seſai, ac Ahiman, a Thalmai.

11 Ac [e] eſe a aeth oddi yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Çiriath-ſepher.

12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a darawo Giriath-ſepher, ac a'i hennillo hi, mi a roddaf Achſah fy merch yn wraig iddo.

[f] Pen. 3. 9. 13 Ac [f] Othniel mâb Cenaz, brawd Caleb, jeuangach nag ef, a'i hennillodd hi: yntau a roddes Achſah ei ferch yn wraig iddo.

14 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef,* hi a'i hannogodd ef i geiſio gan ei thâd *ryw* faes; a hi a ddiſgynnodd oddi ar yr aſyn, a dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

15 A hi a ddywedodd wrtho, Dyro i mi fendith: canys gwlâd y dehau a roddaiſt i mi, dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd: a Chaleb a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau iſaf.

[g] Edrych Pen. 4. 16 ¶ A [g] meibion Ceni chwegrwn Moſes, a aethant i fynu o [h] ddinas y palmwŷdd gyd a meibion Juda i anialwch Juda, yr hwn *ydd* yn nehau [i] Arad, a hwy a aethant, ac a drigaſant gyd â 'r bobl.

17 A Juda a aeth gyd â Simeon ei frawd; a hwy a darawſant y Canaaneaid oedd yn preſwylio yn Sephath, ac a'i difrodaſant hi: ac eſe a alwodd enw 'r ddinas [k] Horma.

[h] Deut. 34. 3. [i] Num. 21. 1. [k] Num. 21. 3. 18 Juda hefyd a ennillodd Aza a'i therfynau, ac Aſcalon a'i therfynau, ac Ecron a'i therfynau.

19 A'r ARGLWYDD oedd gyd â Juda, ac eſe a oreſgynnodd y mynydd; ond ni *allai eſe* yrru allan drigolion y dyffryn, canys [l] cerbydau heiyrn *oedd* ganddynt.

[l] Joſ. 17. 16, 18. 20 [m] Ac i Caleb y rhoiſant Hebron, fel y lleſaraſai Moſes, ac eſe a yrrodd oddi yno dri mâb Anac.

[m] Num. 14. 24. Joſ. 14. 9, 13. a 15. 13. 21 Ond meibion Benjamin ni yrraſant allan y Jebuſiaid, y rhai oedd yn preſwylio yn Jeruſalem: ond y mae 'r Jebuſiaid yn trigo yn Jeruſalem gyd â meibion Benjamin hyd y dŷdd hwn.

22 ¶ A thŷ Joſeph, hwythau hefyd a aethant i fynu yn erbyn Bethel: a'r ARGLWYDD *oedd* gyd â hwynt.

23 A thylwyth Joſeph a baraſant chwilio Bethel: ac enw y ddinas o'r blaen *oedd* [n] Luz.

[n] Gen. 28. 19. 24 A'r ysbïwŷr a welſant ŵr yn dyfod allan o'r ddinas, ac a ddywedaſant wrtho, Dangos i ni attolwg y ffordd yr eir i'r ddinas, a [o] ni a wnawn drugaredd â thi.

[o] Joſ. 2. 12, 14. 25 A phan ddangoſodd efe iddynt hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy a darawſant y ddinas â min y cleddyf: ac a ollyngaſant ymmaith y gŵr a'i holl deulu.

26 A'r

26 A'r gŵr a aeth i wlâd yr Hethiaid, ac a adeiladodd ddinas, ac a alwodd ei henw Luz: dymma 'i henw hi hyd y dydd hwn.

27 ¶ [p] Ond ni oreſgynnodd Manaſſeh Fethſean na'i threfydd, a Thaanach na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i threfydd, na thrigolion Ibleam na'i threfydd, na thrigolion Megido na'i threfydd: eithr mynnodd y Canaaneaid breſwylio yn y wlâd honno.

28 Ond pan gryfhaodd Iſrael, yna efe a oſodod y Canaaneaid dan drêth, ond ni's gyrrodd hwynt ymmaith yn llwyr.

29 ¶ [q] Ephraim hefyd ni yrrodd allan y Canaaneaid oedd yn gwladychu yn Gezer: eithr y Canaaneaid a breſwyliaſant yn eu mŷſg hwynt yn Gezer.

30 ¶ A Zabulon ni yrrodd ymmaith drigolion Citron, na phreſwylwŷr Nahalol: eithr y Canaaneaid a wladychaſant yn eu mŷſg hwynt, ac a aethant dan drêth.

31 ¶ Ac Aſer ni yrrodd ymmaith drigolion Accho, na thrigolion Sidon, nac Ahlab, nac Achzib, na Helbah, nac Aphic, na Rehob:

32 Ond Aſer a drigodd ym mŷſg y Canaaneaid, trigolion y wlâd: canys ni yrraſant hwynt allan.

33 ¶ A Naphtali ni yrrodd allan breſwylwŷr Beth-ſemes, na thrigolion Beth-anath; eithr efe a wladychodd ym mŷſg y Canaaneaid, trigolion y wlâd: er hynny preſwylwŷr Beth-ſemes a Beth-anath oedd dan drêth iddynt.

34 ¶ A'r Amoriaid a yrraſant feibion Dan i'r mynydd: canys ni adawſant iddynt ddyfod i wared i'r dyffryn.

35 A'r Amoriaid a fynnai breſwylio ym mynydd Heres, yn Ajalon, ac yn Saalbim: etto llâw tŷ Joſeph † a orthrechodd, a'r *Amoriaid* fuant dan drêth *iddynt*.

36 A therfyn yr Amoriaid *oedd* o ‡ riw Acrabbim, o'r graig, ac uchod.

PEN. II.

1 *Angel yn ceryddu 'r bobl ym Mochim.* 6 *Drygioni 'r oes newydd ar ôl Joſua.* 14 *Digllonedd Duw a'i drugaredd tuag attynt,* 20 *Gadael y Canaaneaid i broſi Iſrael.*

AC † angel yr ARGLWYDD a ddaeth i fynu o Gilgal i Fochim, ac a ddywedodd, Dugum chwi i fynu o'r Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlâd *am* yr hon y tyngais wrth eich tadau, ac [a] a ddywedais, Ni thorraf fy nghyfammod â chwi byth.

2 [b] Na wnewch chwithau gyfammod â thrigolion y wlâd hon, *ond* [c] bwriwch i lawr eu hallorau: etto ni wrandawſoch ar fy llêf; pa ham y gwnaethoch hyn?

3 Am hynny [d] y dywedais, Ni yrraf hwynt allan o'ch blaen chwi: eithr byddant i chwi *yn ddrain* yn eich yſtlyſau, [e] a'u duwiau fydd yn fagl i chwi.

4 A phan lefarodd angel yr ARGLWYDD y geiriau hyn wrth holl feibion Iſrael; yna 'r bobl a ddyrchafaſant eu llêf, ac a wylaſant.

5 Ac a alwaſant enw y lle hwnnw † Bochim: ac yna 'r aberthaſant i'r ARGLWYDD.

6 ¶ A [f] Joſua a ollyngodd y bobl ymmaith; a meibion Iſrael a aethant bob un i'w etifeddiaeth, i feddiannu 'r wlâd.

7 A'r bobl a waſanaethaſant yr ARGLWYDD holl ddyddiau Joſua, a holl ddyddiau 'r henuriaid y rhai a † fu fyw ar ôl Joſua, y rhai a welſent holl fawrwaith yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaethai efe er Iſrael.

8 A [g] bu farw Joſua mâb Nun gwâs yr ARGLWYDD, yn iâb dengmlwydd a chant.

9 A hwy a'i claddaſant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn [h] Timnath-Heres ym mynydd Ephraim, o du 'r gogledd i fynydd Gaas.

10 A'r holl oes honno hefyd a gaſglwyd at eu tadau: a chyfodod oes arall ar eu hôl hwynt, y rhai nid adwaenent yr ARGLWYDD na'i weithredoedd a wnaethai efe er Iſrael.

11 ¶ A meibion Iſrael a wnaethant ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a waſanaethaſant Faalim:

12 Ac a wrthodaſant ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a'u dygaſai hwynt o wlâd yr Aipht, ac a aethant ar ôl duwiau dïeithr, *ſef rhai* o dduwiau 'r bobloedd *oedd* o'u hamgylch, ac a ymgrymmaſant iddynt, ac a ddigiaſant yr ARGLWYDD.

13 A hwy a wrthodaſant yr ARGLWYDD, ac a waſanaethaſant Faal ac Aſtaroth.

14 ¶ A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſrael, ac [i] efe a'u rhoddodd hwynt yn llâw 'r anrheithwŷr, y rhai a'u hanrheithiaſant hwy; ac efe a'u gwerthodd hwy i lâw eu gelynion o amgylch, fel na allent ſefyll mwyach yn erbyn eu gelynion.

15 I ba le bynnag yr aethant, llâw 'r ARGLWYDD oedd er drŵg yn eu herbyn hwynt, [k] fel y llefaraſai 'r ARGLWYDD, ac fel y tyngaſai 'r ARGLWYDD wrthynt hwy: a bu gyfyng jawn arnynt.

16 ¶ Etto 'r ARGLWYDD a gododd farnwŷr, y rhai a'u hachubodd hwynt o lâw eu hanrheithwŷr.

17 Ond ni wrandawent chwaith ar eu barnwŷr, eithr putteiniaſant ar ôl duwiau dïeithr, ac ymgrymmaſant iddynt: ciliaſant yn ebrwydd o'r ffordd y rhodiaſai eu tadau hwynt ynddi, gan wrando ar orchymynnion yr ARGLWYDD: *ond* ni wnaethant hwy felly.

18 A phan godai 'r ARGLWYDD farnwŷr arnynt hwy, yna 'r ARGLWYDD fyddai gyd â'r barnwr, ac a'u gwaredai hwynt o law eu gelynion holl ddyddiau 'r barnwr: (canys [l] yr ARGLWYDD a doſturiai wrth eu griddfan hwynt, rhag eu gorthrymwŷr a'u cyſtuddwŷr.)

19 A [m] phan fyddai farw y barnwr, hwy a ddychwelent, ac a ymlygrent yn fwy nâ'u tadau, gan fyned ar ôl duwiau dïeithr, i'w gwaſanaethu hwynt, ac i ymgrymmu iddynt: ni † pheidiaſant a'u gweithredoedd eu hunain, nac a'u ffordd wrthnyſig.

20 ¶ A digllonedd yr ARGLWYDD a lidiai yn erbyn Iſrael, ac efe a ddywedai, Oblegid i'r genedl hon droſeddu fy nghyfammod a orchymynnais i'w tadau hwynt, ac na wrandawſant ar fy llais;

21 [n] Ni 'chwanegaf finnau yrru ymmaith o'u blaen hwynt neb o'r cenhedloedd a adawodd Joſua pan fu farw:

22 I broſi Iſrael trwyddynt hwy, a gadwent hwy ffordd yr ARGLWYDD gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu tadau hwynt, neu beidio.

23 Am hynny yr ARGLWYDD a † adawodd y cenhedloedd hynny heb eu gyrru ymmaith yn ebrwydd, ac ni roddodd hwynt yn llâw Joſua.

PEN.

---

[p] Joſ. 17. 11, 12, 13.

[q] Joſ. 16. 10.

† Heb. *a ſu drwm.*
‡ Neu, *Mable Acrabbim*

Mawrth, 17. B.

† Neu, *chennad.*

[a] Gen. 17. 7.
[b] Deut. 7. 2.
[c] Deut. 12. 3.
[d] Joſ. 23. 13.
[e] Ecſod. 23. 33. a 34. 12. Deut. 7. 16.

† Sef, *Rhai yn wylo.*
[f] Joſ. 24. 28.

† Heb. *eſtynnaſant ddyddiau.*

[g] Joſ. 24. 29.

[h] Joſ. 19. 50. a 24. 30.

Timnath-ſerah.

[i] Sal. 44. 12. Eſay 50. 1.

[k] Lef. 26. Deut. 28.

[l] Edrych Gen. 6. 6.

[m] Pen. 3. 12.

† Heb. *ni ollyngaſant ddim i gwympo o'i, &c.*

[n] Joſ. 23. 13.

† Neu, *a oddefodd.*

PEN. III.

Mawrth 17. P.

1 *Y cenhedloedd a adawyd i broſi Iſrael.* 6 *Ac Iſrael wrth ymgyfeillach â bwynt yn addoli eu duwiau hwy.* 8 *Othniel yn eu gwaredu hwy oddi wrth Guſan-Riſathaim,* 12 *Ehwd oddi wrth Eglon,* 31 *A Samgar oddi wrth y Philiſtiaid.*

DYmma 'r cenhedloedd a adawodd yr ARGLWYDD i broſi Iſrael trwyddynt, (ſef y rhai oll ni wyddynt gwbl o ryfeloedd Canaan;

2 Yn unig i beri i genhedlaethau meibion Iſrael wybod, i'w dyſgu hwynt i ryfel; y rhai yn ddiau ni wyddent hynny o'r blaen:)

[a] Joſ. 13. 3. 3 [a] Pùm tywyſog y Philiſtiaid, a'r holl Ganaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r Heſiaid, y rhai oedd yn aros ym mynydd Libanus, o fynydd Baal-hermon hyd y ffordd y deuir i Hamath.

4 A hwy a fuant i broſi Iſrael trwyddynt, i wybod a wrandawent hwy ar orchymynnion yr ARGLWYDD, y rhai a orchymynnaſai efe i'w tadau hwynt trwy lâw Moſes.

5 ¶ A meibion Iſrael a drigaſant ym mŷſg y Canaaneaid, yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezïaid, yr Heſiaid hefyd a'r Jebuſiaid,

2591. [b] Ecſod. 34. 16. Deut. 7. 3. 6 Ac [b] a gymmeraſant eu merched hwynt iddynt yn wragedd, ac a roddaſant eu merched i'w meibion hwythau, ac a waſanaethaſant eu duwiau hwynt.

7 Felly meibion Iſrael a wnaethant ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, ac a waſanaethaſant Faalim, a'r [c] llwyni.

[c] Ecſod. 14. 13. Deut. 16. 21. 8 ¶ Am hynny digllonedd yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Iſrael, ac efe a'u gwerthodd hwynt i lâw [d] Cuſan Riſathaim brenhin † Meſopotamia: a meibion Iſrael a waſanaethaſant Guſan Riſathaim wyth mlynedd.

Pen 6. 25. [d] Hab. 3. 7. 9 A meibion Iſrael a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a gododd achubwr i feibion Iſrael, yr hwn a'u hachubodd hwynt, ſef [e] Othniel mâb Cenaz, brawd Caleb, ieuangach nag ef.

2599. † Heb. *Aram-nahara-im* [e] Pen 1. 13. 10 Ac [f] Yſbryd yr ARGLWYDD † a ddaeth arno ef, ac efe a farnodd Iſrael, ac a aeth allan i ryfel, a'r ARGLWYDD a roddodd yn ei lâw ef Cuſan Riſathaim brenhin ‡ Meſopotamia: a'i lâw ef oedd drêch nâ Chuſan Riſathaim.

[f] Edrych Num. 27. 18. 1 Sam. 11. 6. † Heb. *ddod.* 11 A'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlynedd: a bu farw Othniel mâb Cenaz.

2661. ‡ Heb. *Aram.* [g] 1 Sam. 12. 9. 12 ¶ A meibion Iſrael a 'chwanegaſant wneuthur yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a nerthodd [g] Eglon brenhin Moab yn erbyn Iſrael, am iddynt wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD.

13 Ac efe a gaſglodd atto feibion Ammon, ac Amalec, ac a aeth, ac a darawodd Iſrael, hwy a feddiannaſant ddinas y palmwŷdd.

14 Felly meibion Iſrael a waſanaethaſant Eglon frenhin Moab ddeunaw mlynedd.

2679. † Heb. *anaſus o'i lâw ddehau.* Pen. 20. 16. 15 Yna meibion Iſrael a lefaſant ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a gododd achubwr iddynt, ſef Ehwd mâb Gera, fâb Jemini, gŵr † llaw-chwith: a meibion Iſrael a anfonaſant anrheg gyd ag ef i Eglon brenhin Moab.

16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddager ddau finiog o gufydd ei hyd, ac a'i gwregyſodd dan ei ddillad, ar ei glûn ddehau.

17 Ac efe a ddûg yr anrheg i Eglon frenhin Moab: ac Eglon *oedd* ŵr tew iawn.

18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno'r anrheg; efe a ollyngodd ymmaith y bobl a ddygaſai 'r anrheg.

19 Ond efe ei hun a drôdd oddi wrth y ‡ chwarelau *oedd* yn Gilgal, ac a ddywedodd, *Y mae* i mi air o gyfrinach â thi, O frenhin: dywedodd yntau, Gofteg: a'r holl rai oedd yn ſefyll yn ei ymmyl ef a aethant allan oddi wrtho ef.

‡ Neu, *delwau cerfiedig.*

20 Ac Ehwd a ddaeth i mewn atto ef, ac yntau oedd yn eiſtedd mewn 'ſtafell † hâf, yr hon *oedd* iddo ef, ei hunan; a dywedodd Ehwd, Gair oddi wrth Dduw *ſydd* gennyf attat ti. Ac efe a gyfododd oddi ar ei orſeddfa.

† Heb. *ymoeri.* Edrych Amos 3. 15.

21 Ac Ehwd a eſtynnodd ei lâw aſwy, ac a gymmerth y ddager oddi ar ei glûn ddehau, ac a'i brathodd hi yn ei botten ef.

22 A'r carn a aeth i mewn ar ôl y llafn, a'r braſder a ymgauodd am y llafn, ſel na allai dynnu 'r ddager allan o'i botten: a'r dom a ddaeth allan.

23 Yna Ehwd a aeth allan trwy 'r cyntedd, ac a gauodd ddryſau 'r yſtafell arno, ac a'i clôodd.

24 Pan aeth efe ymmaith, ei weiſion a ddaethant, a phan welſant, wele ſod dryſau 'r yſtafell yn gloïedig, hwy a ddywedaſant, Diau ‡ eſmwythâu ei gorph y mae efe yn yr yſtafell hâf.

‡ Heb. *cuddio ei draed.*

25 A hwy a ddiſgwiliaſant nes cywilyddio *o bonynt*; ac wele nid oedd efe yn agori dryſau 'r yſtafell; yna hwy a gymmeraſant agoriad, ac a agoraſant, ac wele eu harglwydd hwy wedi cwympo i lawr yn farw.

26 Ac Ehwd a ddïangodd tra fuant hwy yn aros; ac efe a aeth y tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddïangodd i Seirah.

[h] Pen. 6. 34. 27 A phan ddaeth, [h] efe a udganodd mewn udgorn ym mynydd Ephraim: a meibion Iſrael a ddiſgynnaſant gyd ag ef o'r mynydd, ac yntau o'u blaen hwynt.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Canlynwch fi, canys yr ARGLWYDD a roddodd eich gelynion chwi, ſef Moab, yn eich llâw chwi: a hwy a aethant i wared ar ei ôl ef, ac a ennillaſant rydau 'r Jorddonen, tu a Moab, ac ni adawſant i neb fyned drwŏdd.

29 ¶ A hwy a darawſant o'r Moabiaid y prŷd hynny, ynghŷlch deng mîl o wŷr, pawb yn † rymmus, a phawb yn wŷr nerthol: ac ni ddïangodd neb.

† Heb. *freiſion.*

30 Felly y daroſtyngwyd Moab y dwthwn hwnnw dan lâw Iſrael: a'r wlâd a gafodd lonydd bedwar ugain mlynedd.

[i] Pen. 5. 6, 8. 31 ¶ Ac ar ei ôl ef y bu Samgar mâb Anath, ac efe a darawodd o'r Philiſtiaid chwê-channwr [i] ag † irai ychen: yntau hefyd a waredodd Iſrael.

2699. 1 Sam. 13. 19, 22. † *Iertbi.*

PEN. IV.

Mawrth 18. B. 1 *Debora a Barac yn eu gwaredu hwy oddi wrth Jabin a Siſara.* 18 *Jael yn llâdd Siſara.*

AMeibion Iſrael a 'chwanegaſant wneuthur drygioni yngolwg yr ARGLWYDD, wedi marw Ehwd.

2699. [a] Pen. 2. 14. 2 A'r ARGLWYDD [a] a'u gwerthodd hwynt i lâw Jabin brenhin Canaan, yr hwn oedd yn teyrnaſu yn Hazor: a thywyſog ei lu ef *oedd* [b] Siſara, ac efe oedd yn trigo yn Haroſeth y cenhedloedd.

[b] 1 Sam. 12. 9. Sal. 83. 9. 3 A meibion Iſrael a lefaſant ar yr

[c] Pen. 1. 19. ARGLWYDD; canys nâw càn [c] cerbyd haiarn *oedd* ganddo ef, ac efe a orthrymmodd ſeibion Iſrael yn dôſt ugain mlynedd.

2719. 4 ¶ A Debora y brophwydes gwraig Lapidoth, y hi oedd yn barnu Iſrael yr amſer hwnnw.

5 Ac yr oedd hi yn trigo dan balmwydden Debora, rhwng Ramah a Bethel, ym mynydd Ephraim: a meibion Iſrael a ddeuent i fynu atti hi am farn.

[d] Heb. 11. 32. 6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am [d] Farac fâb Abinoam, o Gedes Naphtali, ac a ddywedodd wrtho, Oni orchymynnodd ARGLWYDD Dduw Iſrael *gan ddywedyd*, Dôs, a thynn tu a mynydd Tabor, a chymmer gyd â thi ddeng mîl o wŷr, o feibion Naphtali, ac o feibion Zabulon.

[e] Sal. 83. 9, 10. 7 A mi a dynnaf attat i [e] afon Ciſon, Siſara tywyſog llu Jabin, a'i gerbydau, a'i liaws, ac a'i rhoddâf ef yn dy lâw di.

8 A Barac a ddywedodd wrthi, Od ai di gyd â mi, minnau a âf, ac onid ai gyd â mi, nid âf.

9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr âf gyd â thi: etto ni bydd gogoniant i ti yn y daith yr wyt yn myned iddi; canys yn llâw gwraig y gwerth yr ARGLWYDD Siſara. A Debora a gyfododd, ac a aeth gyd â Barac i Gedes.

10 ¶ A Barac a gynhullodd Zabulon, a Naphtali i Gedes, ac a aeth i fynu a deng mil

[f] Edrych i Bren. 20. 10. o wŷr [f] wrth ei draed: a Debora a aeth i fynu gyd ag ef.

[g] Pen. 1. 16. [h] Num. 10. 29. 11 A Heber [g] y Cenead o feibion [h] Hobab chwegrwn Moſes, a ymneillduaſai oddi wrth y Ceneaid, ac a ledaſai ei babell hyd waſtadedd Zaanaim, yr hwn *ſydd* yn ymmyl Cedes.

12 A mynegaſant i Siſara fyned o Farac mâb Abinoam i fynu i fynydd Tabor.

† Heb. *a'i holl gerbydau trwy gri.* 13 A Siſara a † gynhullodd ei holl gerbydau, *ſef* nâw càn cerbyd haiarn, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, o Haroſeth y cenhedloedd hyd afon Ciſon.

14 A Debora a ddywedodd wrth Farac, Cyfod, canys hwn *yw* 'r dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD Siſara yn dy lâw di; onid aeth [i] yr ARGLWYDD allan o'th flaen di? felly Barac a ddiſgynnodd o fynydd Tabor, a deng mîl o wŷr ar ei ôl.

[i] 2 Sam. 5. 24.

[k] Sal. 83. 9, 10. 15 A'r [k] ARGLWYDD a ddrylliodd Siſara, a'i holl gerbydau, a'i holl fyddin, â min y cleddyf o flaen Barac: a Siſara a ddiſgynnodd oddi ar ei gerbyd, ac a ffôdd ar ei draed.

16 Ond Barac a erlidiodd ar ôl y cerbydau, ac ar ôl y fyddin, hyd Haroſeth y cenhedloedd: a holl lu Siſara a fyrthiodd ar fin y cleddyf; ni adawyd † un o honynt.

† Heb. *Hyd yn un.*

17 Ond Siſara a ffôdd ar ei draed i babell Jâel gwraig Heber y Cenead: canys *yr oedd* heddwch rhwng Jabin brenhin Hazor â thŷ Heber y Cenead.

18 ¶ A Jâel a aeth i gyfarfod â Siſara, ac a ddywedodd wrtho, Tro i mewn, fy arglwydd, tro i mewn attafi, nac ofna. Yna efe a drôdd atti i'r babell, a hi a'i gorchuddiodd ef â gwrthban.

[l] Pen. 5. 25. 19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Dioda fi attolwg ag ychydig ddwfr, canys ſychedig wyf. Yna hi a agorodd [l] gynnog o laeth, ac a'i diododd ef, ac a'i gorchuddiodd.

20 Dywedodd hefyd wrthi, Sâf *wrth* ddrŵs y babell; ac o's daw neb i mewn, a gofyn i ti, a dywedyd, A oes yma neb? yna dywed dithau, Nac *oes*.

3

21 Yna Jâel gwraig Heber a gymmerth hoel o'r babell, ac a gymmerodd forthwyl yn ei llâw, ac a aeth i mewn atto ef yn ddiſtaw, ac a bwyodd yr hoel yn ei arlais ef, ac a'i gwthiodd i'r ddaear: (canys yr oedd efe yn cyſgu, ac yn lluddedig;) ac *felly* y bu efe farw. 2719.

22 Ac wele, a Barac yn erlid Siſara, Jâel a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd wrtho, Tyred, a mi a ddangoſaf i ti y gŵr yr wyt ti yn ei geiſio; ac efe a ddaeth i mewn atti, ac wele Siſara yn gorwedd yn farw, a'r hoel yn ei arlais.

† Heb. *gan fyned a aeth, ac a fu dôſt yn erbyn Jabin.* 23 Felly y daroſtyngodd Duw y dwthwn hwnnw Jabin brenhin Canaan o flaen meibion Iſrael.

24 A llâw meibion Iſrael a † lwyddodd, ac a orchfygodd Jabin brenhin Canaan; nes iddynt ddiſtrywio Jabin brenhin Canaan.

PEN. V.

1 Cân Debora a Barac.

Mawrth, 18. P. YNa y canodd Debora, a Barac mâb Abinoam, y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd,

2 Am ddïal dïaleddau Iſrael, *ac* ymgymmell o'r bobl, bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 Clywch, O frenhinoedd; gwrandêwch, O dywyſogion; myfi, myfi a ganaf i'r ARGLWYDD, canaf *fawl* i ARGLWYDD Dduw Iſrael.

[a] Deut. 4. 11. [b] Deut. 32. 2. Sal. 68. 8. Eſay 64. 3. Hab. 3. 3. 4 O ARGLWYDD, [a] pan aethoſt allan o Seir, pan gerddaiſt o faes Edom, [b] y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferaſant, a'r cymmylau a ddefnynnaſant ddwfr.

[c] Sal. 97. 5. [d] Ecſod. 19. 18. [e] Pen. 3. 31. [f] Pen. 4. 18. [g] Lef. 26. 22. 2 Cron. 15, 5. Eſay 33. 8. Galar. 1. 4. a 4. 18. [h] Eſay 49. 23. [i] Felly 1 Sam. 13. 19, 22. [k] Pen. 10. 4. a 12. 14. † Neu, *myſyr-iwch.* 5 [a] Y mynyddoedd a doddaſant o flaen yr ARGLWYDD, ſef [d] y Sinai hwnnw o flaen ARGLWYDD Dduw Iſrael.

6 Yn nyddiau [e] Samgar mâb Anath, yn nyddiau [f] Jâel, [g] y llwybrau a aeth yn anhygyrch, a'r rhai a rhoddolion a gerddaſant lwybrau ceimion.

7 Y maes-dreſi a ddarfuant yn Iſrael; darfuant nes i mi Debora gyfodi, nes i mi gyfodi [h] yn fam yn Iſrael.

8 Dewiſaſant dduwiau newyddion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth: [i] a welwyd tarian, na gwaywffon ym mŷſg deugain mîl yn Iſrael?

9 Fy nghàlon *ſydd* tu ag at ddeddfwŷr Iſrael, y rhai fu ewyllyſgar ym mhlith y bobl: bendithiwch yr ARGLWYDD.

10 [k] Y rhai ſy 'n marchogaeth ar aſynnod gwynnion, y rhai ſy 'n eiſtedd mewn barn, ac yn rhodio ar hŷd y ffordd, † lleferwch.

11 *Y rhai a waredwyd* rhag trŵſt y ſaethyddion yn y lleoedd y tynnir dwfr, yno 'r adroddant gyfiawnderau 'r ARGLWYDD, cyfiawnderau *tu ag at* y trefydd yn Iſrael: yna pobl yr ARGLWYDD a ânt i wared i'r pyrth.

12 Deffro, deffro, Debora; deffro, deffro, traetha gân: cyfod, Barac, a chaeth-gluda dy gaeth-glud, O fâb Abinoam.

13 Yna y gwnaeth i'r hwn a adewir lywodraethu ar bendefigion y bobl: yr ARGLWYDD a roddes i mi lywodraeth ar gedyrn.

14 O Ephraim *yr oedd* eu gwreiddyn hwynt yn erbyn Amalec, ar dy ôl di Benjamin, ym mŷſg dy bobl: y deddfwŷr a ddaeth i wared o Fachir, † yr yſgrifennyddion o Zabulon.

† Heb. *y rhai a dynnant â phin.* 15 A thywyſogion Iſſacar *oedd* gyd â Debora; ïe Iſſacar, [l] Barac; efe a anfonwyd ar ei draed i'r dyffryn: ‡ am neillduaeth Reuben *yr oedd* mawr ofal calon.

[l] Pen. 4. 14. ‡ Neu, *yn*

16 Pa-

2752. 16 Pa ham yr arhoſaiſt rhwng y corlannau, i wrando breſiadau'r defaid? ‡ am neillduaeth Reuben *yr oedd* mawr ofal calon.

17 Gilead a drigodd o'r tu hwnt i'r Iorddonen: a pha ham yr erys Dan mewn llongau? Aſer a drigodd wrth † borthladd y môr, ac a arhoſodd ar ei ‡ adwyau.

18 Pobl [m] Zabulon a † roddes eu heinioes i farw, felly Naphtali ar uchel-ſannau'r maes.

19 Y brenhinoedd a ddaethant, *ac* a ymladdaſant, yna brenhinoedd Canaan a ymladdaſant yn Nhaanach, wrth ddyfroedd Megido: ni chymmeraſant elw o arian.

20 O'r neſoedd yr ymladdaſant; y ſêr yn eu † graddau a ymladdodd yn erbyn Siſara.

21 Afon Ciſon a'u hyſgubodd hwynt, yr hên afon, yr afon Ciſon: fy enaid, ti a ſethraiſt gadernid.

22 Yna y drylliodd carnau'r meirch gan garlammau, carlammau ei gryfion ef.

23 Melldigwch Feroz, (eb angel yr ARGLWYDD,) gan felldigo melldigwch ei thrigolion: am [n] na ddaethant yn gynhorthwy i'r ARGLWYDD, yn gynhorthwy i'r ARGLWYDD yn erbyn y cedyrn.

24 Bendithier [o] Jael gwraig Heber y Cenead goruwch gwragedd: bendithier *hi* goruwch gwragedd yn y babell.

25 Dwfr a geiſiodd efe, llaeth a roddes hithau: mewn phïol ardderchog y dûg hi ymenyn.

26 Ei llâw a eſtynnodd hi at yr hoel, a'i llâw ddehau at forthwyl y gweithwŷr: a hi a * bwyodd Siſara, ac a dorrodd ei ben ef; gwanodd hefyd, a thrywanodd ei arlais ef.

27 Wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe, ſyrthiodd, gorweddodd: wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe, y ſyrthiodd; lle 'r ymgrymmodd, yno y ſyrthiodd yn * farw.

28 Mam Siſara a edrychodd trwy ffeneſtr, ac a waeddodd trwy 'r dêlt, Pa ham yr oeda ei gerbyd ddyfod? pa ham yr arafodd olwynion ei gerbydau?

29 Ei harglwyddeſau doethion a'i hattebaſant, hithau hefyd a * attebodd iddi ei hun,

30 [p] Oni chawſant hwy? oni rannaſant yr anrhaith, llangces *neu* ddwy i bob ‡ gŵr? anrhaith o *wiſgoedd* ſymmudliw i Siſara, anrhaith o wniadwaith ſymmudliw, ſymmudliw o wniadwaith o'r ddeutu, cymmwys i yddſau'r † anrheithwŷr.

31 Felly y darfyddo am dy holl elynion, O ARGLWYDD; a bydded y rhai a'i hoffant ef [q] fel yr haul yn myned rhagddo yn ei rŷm. A'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlynedd.

PEN. VI.

Mawrth, 19. B. 1 *Midian yn gorthrymmu'r Iſraëliaid am eu pechod.* 8 *Prophwyd yn eu ceryddu hwynt.* 11 *Angel yn anfon Gedeon i'w gwaredu hwynt.* 17 *Tân yn yſſu anrheg Gedeon.* 24 *Gedeon yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn ofrymmu aberth ar yr allor Jehoſah-Shalom.* 28 *Joas yn amddiffyn ei fâb, ac yn ei alw ef Jerubbaal.* 33 *Llu Gedeon,* 36 *a'i arwyddion.*

A Meibion Iſrael a wnaethant ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llâw [a] Midian ſaith mlynedd.

[a] Hab. 3. 7.

2 A llâw Midian a orthrechodd Iſrael: a rhag y Midianiaid meibion Iſrael a wnaethant iddynt [b] y llochesau *ſydd* yn y mynyddoedd, a'r ogofeydd, a'r amddiffynfaoedd. 2752.

[b] 1 Sam. 13. 6.

3 A phan hauaſai Iſrael, yna Midian a ddaeth i fyny, ac Amalec, a meibion y dwyrain, hwy a ddaethant i fyny yn eu herbyn hwy;

4 Ac a werſyllaſant yn eu herbyn hwynt, ac a ddinyſtriaſant gnŵd y ddaear, hyd oni ddelych i Gaza; ac ni adawſant ddim ymborth yn Iſrael, na ‡ dafad, nac eidion, nac aſyn. ‡ Neu, *gaſr.*

5 Canys hwy a ddaethant i fyny â'u haniſeiliaid, ac â'u pebyll, a daethant fel locuſtiaid o amldra, ac nid *oedd* rifedi arnynt hwy, nac ar eu camelod: a hwy a ddaethant i'r wlâd i'w diſtrywio hi.

6 Ac Iſrael a aeth yn dlawd jawn o achos y Midianiaid: a meibion Iſrael a lefaſant at yr ARGLWYDD.

7 ¶ A phan lefodd meibion Iſrael ar yr ARGLWYDD o blegid y Midianiaid, 2759.

8 Yr ARGLWYDD a anfonodd brophwydwr at feibion Iſrael, yr hwn a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Myfi a'ch dugum chwi i fyny o'r Aipht, ac a'ch arweiniais chwi o dŷ 'r caethiwed,

9 Ac a'ch gwaredais chwi o lâw 'r Aiphtiaid, ac o lâw eich holl orthrymwŷr; gyrrais hwynt allan o'ch blaen chwi, a rhoddais eu tîr hwynt i chwi;

10 A dywedais wrthych, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi; [c] nac ofnwch dduwiau 'r Amoriaid, y rhai 'r ydych yn trigo yn eu gwlâd: ond ni wrandawſoch ar fy llais i. [c] 2 Bren. 17. 35, 38. Jer. 10. 2.

11 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth, ac a eiſteddodd dan dderwen oedd yn Ophrah, yr hon *oedd* eiddo Joas yr [d] Abi-Eſriad: a [e] Gedeon ei fâb ef oedd yn dyrnu gwenith wrth y gwinwrŷf, † i'w guddio rhag y Midianiaid. [d] Jof. 17. 2. [e] Heb. 11. 32. † Heb. *i beri iddo ddïangc.*

12 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd iddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â thi, *ŵr* cadarn nerthol.

13 A Gedeon a ddywedodd wrtho, O fy ARGLWYDD, [f] od yw 'r ARGLWYDD gyd â ni, pa ham y digwyddodd hyn oll i ni? a pha le *y mae* ei holl ryfeddodau ef, y rhai a fynegodd ein tadau i ni, gan ddywedyd, Oni ddûg yr ARGLWYDD ni i fyny o'r Aipht? ond yn awr yr ARGLWYDD a'n gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i lâw y Midianiaid. [f] Deut. 31. 17.

14 A'r ARGLWYDD a edrychodd arno ef, ac a ddywedodd, [g] Dôs yn dy rymmuſdra yma, a thi a waredi Iſrael o lâw 'r Midianiaid: oni anfonais i dydi? [g] 1 Sam. 12. 11. Heb. 11. 32.

15 Dywedodd yntau wrtho ef, O fy ARGLWYDD, pa fôdd y gwaredaf fi Iſrael? wele [h] fy † nheulu yn dlawd ym Manaſſeh, a minnau yn lleiaf yn nhŷ fy nhâd. [h] Edrych 1 Sam. 9. 21. † Heb. *mi ſy waelaf.*

16 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Diau y byddaf fi gyd â thi; a thi a darewi 'r Midianiaid fel un gŵr.

17 Ac efe a ddywedodd wrtho, O chefais yn awr ffaſr yn dy olwg, gwnâ erofi arŵydd mai ti ſydd yn llefaru wrthyf. gwêl Ecſod.

18 Na chilia attolwg oddi yma, hyd oni ddelwyf attat, ac oni [i] ddygwyf ‡ fy anrheg a'i goſod ger dy fron: dywedodd yntau, Myfi a arhoſaf nes it' ddychwelyd. [i] Pen. 13. 15.

19 A Gedeon a aeth i mewn, ac a barotôdd ſynn gafr, ac Epha o beillied yn faſged, a'r iſgell a oſododd efe mewn crochan; ‡ Neu, *ſy mwyd ofrwm.*

2759. crochan; ac a'i dûg atto ef dan y dderwen, ac a'i cyflwynodd.

20 Ac angel Duw a ddywedodd wrtho, Cymmer y cîg, a'r bara croyw, a gosod ar
k Edrych 1 Bren. 18.33. 34. y graig hon, a k thywallt yr isgell: ac efe a wnaeth felly.

21 ¶ Yna angel yr ARGLWYDD a estynnodd flaen y ffon *oedd* yn ei lâw, ac a gyffyrddodd â'r cig ac â'r bara croyw, a'r
l Lef. 9. 24. tân l a ddyrchafodd o'r graig, ac a yssodd y cîg, a'r bara croyw: ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymaith o'i olwg ef.

22 A phan welodd Gedeon mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe, y dywedodd Gedeon, Och, O Arglwydd DDUW!
m Gen. 16. 13. Ecsod. 33. 20. Pen. 13. 22. m o herwydd im' weled angel yr ARGLWYDD ŵyneb yn ŵyneb.

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Tangnefedd it': nac ofna, ni byddi farw.

24 Yna Gedeon a adeiladodd yno allor
† Hynny yw, *yr Arglwydd a roddo heddwch.* i'r ARGLWYDD, ac a'i galwodd † Jehofah-Shalom: hyd y dydd hwn *y mae* hi etto yn Ophrah eiddo'r Abi-Esriaid.

25 ¶ A'r nosoń honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cymmer y bustach
Edrych Ecsod. 17. 15. Jer. 33. 16. Ezec. 48. 35. *ydd* eiddo dy dâd, ‡ sef yr ail bustach saith mlwydd oed; a bwrw i lawr allor Baal, yr hon *ydd* eiddo dy dâd, a n thorr i lawr y llwyn *ydd* yn ei hymmyl hi:

26 Ac adeilada allor i'r ARGLWYDD dy
‡ Neu, *a'r ail.* n Ecsod. 34. 13. Deut. 7. 5. † Heb. *cadarnle hwn.* ‡ Neu, *mewn mâdd.* Dduw ar ben y † graig hon, ‡ yn y lle tretnus, a chymmer yr ail bustach, ac offrymma boeth-offrwm â choed y llwyn, yr hwn a dorri di.

27 Yna Gedeon a gymmerodd ddengwr o'i weision, ac a wnaeth fel y llefarasai 'r ARGLWYDD wrtho: ac o herwydd ei fod yn ofni teulu ei dâd, a gwŷr y ddinas, fel na's gallai wneuthur *hyn* liw dŷdd, efe a'i gwnaeth liw nôs.

28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y ddinas y borau, yna wele allor Baal wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr hwn *oedd* yn ei hymmyl wedi ei dorri, a'r ail bustach wedi ei offrymmu ar yr allor a adeiladasid.

29 A dywedodd pawb wrth ei gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn? Ac wedi iddynt ymofyn a chwilio, y dywedasant, Gedeon mâb Joas a wnaeth y peth hyn.

30 Yna gwŷr y ddinas a ddywedasant wrth Joas, Dŵg allan dy fâb, fel y byddo marw: am iddo fwrw i lawr allor Baal, ac am iddo dorri'r llwyn *oedd* yn ei hymmyl hi.

31 A Joas a ddywedodd wrth y rhai oll a oeddynt yn sefyll yn ei erbyn ef, A ddadleuwch chwi dros Baal? ai chwi a'i ceidw ef? yr hwn a ddadleuo drosto ef, bydded farw y borau hwn: o's Duw *yw* efe, dadleued drosto ei hun, am fwrw ei allor ef i lawr.

32 Ac efe a'i galwodd ef y dwthwn hwnnw • Jerubbaal, gan ddywedyd, Dadleued Baal drosto ei hun am fwrw ei allor i lawr.

• 2 Sam. 11. 21. *Jerubbaseth.* p 1 Cron. 12. 18. 2 Cron. 24. 20. † Heb. *wisgodd am.* q Num. 10. 3. Pen. 3. 27. † Heb. *atuyd.*

33 ¶ Yna y Midianiaid oll, a'r Amaleciaid, a meibion y dwyrain a gasglwyd ynghŷd, ac a aethant drosodd, ac a wersyllasant yn nyffryn Jezreel.

34 Ond p Yspryd yr ARGLWYDD a † ddaeth ar Gedeon, ac efe q a udganodd mewn udgorn, ac Abiezer a ‡ aeth ar ei ôl ef.

35 Ac efe a anfonodd genhadau trwy holl Fanasseh, yr hwn hefyd a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd genhadau i Aser, ac i Zabulon, ac i Naphtali, a hwy a ddaethant i fynu i'w cyfarfod hwynt.

36 ¶ A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, O gwaredi di Israel trwy fy llâw i, megis y lleferaist, 2759.

37 Wele fi yn gosod cnu o wlân yn y llawr dyrnu: o's gwlith y fydd ar y cnu yn unig, a sychder ar yr holl ddaear, yna y câf ŵybod y gwaredi di Israel trwy fy llâw i, fel y lleferaist.

38 Ac felly y bu; canys cyfododd yn forau drannoeth, ac a syppiodd y cnu ynghŷd, ac a wasgodd wlith o'r cnu, lonaid phiol o ddwfr.

39 A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw,
r Gen. 18. 32. r Na lidied dy ddigllonedd i'm herbyn, a mi a lefaraf unwaith etto: profaf yn awr y waith hon yn unig trwy'r cnu: bydded attolwg sychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear bydded gwlith.

40 A Duw a'wnaeth felly y nosoń honno: canys yr oedd sychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear yr oedd gwlith.

PEN. VII.

1 *Dwyn llu Gedeon o ddeuddeg mîl ar hugain i dri chant.* 9 *Ei gyssuro trwy freuddwyd a deongliad y dorth haidd.* 16 *Ei ddyfais ynghŷlch yr udgyrn a'r lampau mewn piserau.* 24 *Yr Ephraïmiaid yn dàl Oreb a Zeeb.*

Mawrth, 19 P.

YNa Jerubbaal (a hwnnw *yw* Gedeon) a gyfododd yn forau, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a wersyllasant wrth ffynnon Harod: a gwersyll y Midianiaid oedd o du 'r gogledd iddynt, wrth frynn Moreh, yn y dyffryn.
a Pen. 6. 32.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Rhŷ liosog yw'r bobl *ydd* gyd â thi, i mi i roddi 'r Midianiaid yn eu dwylaw, rhag i Israel ymogoneddu i'm herbyn, gan ddywedyd, Fy llâw fy hun a'm gwaredodd.

3 Am hynny yn awr, cyhoedda lle y clywo'r bobl, gan ddywedyd, b Yr hwn
b Deut. 20. 8. 1 Mac. 3. 56. fydd ofnus ac arswydus, dychweled ac ymadawed y borau o fynydd Gilead: a dychwelodd o'r bobl ddwy fil ar hugain, a deng mîl a arosasant.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Etto y mae gormod o bobl; dŵg hwynt i wared at y dyfroedd, a mi a'u profaf hwynt yno i ti: ac am yr hwn y dywedwyf wrthyt, Hwn a â gyd â thi, eled hwnnw gyd â thi; ac am bwy bynnag y dywedwyi wrthyt, Hwn nid â gyd â thi, nac eled hwnnw gyd â thi.

5 Felly efe a ddygodd y bobl i wared at y dyfroedd; a dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Pob un a leppio â'i dafod o'r dwfr fel y lleppio ci, gosod ef o'r neilldu; a phob un a ymgrymmo ar ei liniau i yfed.

6 A rhifedi 'r rhai a godasant *y dwfr* â'u llâw at eu genau, oedd dri channwr: a'r holl bobl eraill a ymgrymmasant ar eu gliniau i yfed dwfr.

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Trwy'r tri channwr a leppiasant *y dwfr* y gwaredaf chwi, ac y rhoddaf y Midianiaid yn dy lâw di: ac eled yr holl bobl *eraill* bob un i'w fangre ei hun.

8 Felly y bobl a gymmerasant fwyd yn eu dwylaw, a'u hudgyrn; a *Gedeon* a ollyngodd ymaith holl wŷr Israel, pob un i'w babell, a'r tri channwr a attaliodd efe: a gwersyll y Midianiaid oedd oddi tanodd iddo yn y dyffryn.

9 ¶ A'r nosoń honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cyfod, dos i wared i'r

2759. i'r gwerſyll, canys mi a'i rhoddais yn dy lâw di.

10 Ac od wyt yn ofni myned i wared, dôs di a Phurah dy langc, i wared i'r gwerſyll:

11 A chei glywed beth a ddywedant, ſel yr ymnertho wedi hynny dy ddwylaw, ac yr elych i wared i'r gwerſyll: yna eſe a aeth i wared, a Phurah ei langc, i gwrr y rhai arſogion *oedd* yn y gwerſyll.

† Heb. *pumpiau.*

12 A'r Midianiaid, a'r Amaleciaid, a c holl feibion y dwyrain, oedd yn gorwedd yn y dyffryn ſel locuſtiaid o amldra: a'u camelod *oedd* heb rîf ſel y tywod *ſydd* ar fin y môr o amldra.

c Pen. 6. 5, 33. a 8. 10.

13 A phan ddaeth Gedeon, wele ŵr yn mynegi i'w gyfaill freuddwyd, ac yn dywedyd, Wele breuddwyd a freuddwydiais, ac wele dorth o fara haidd yn ymdreiglo i werſyll y Midianiaid, a hi a ddaeth hyd at babell, ac a'i tarawodd ſel y ſyrthiodd, a hi a'i hymchwelodd ſel y ſyrthiodd y babell.

14 A'i gyfaill a attebodd, ac a ddywedodd, Nid *yw* hyn ddim onid cleddyf Gedeon mâb Joas, gŵr o Iſrael: Duw a roddodd Fidian a'i holl ſyddin yn ei lâw ef.

15 ¶ A phan glybu Gedeon adroddiad y breuddwyd, a'i † ddirnad, eſe a addolodd, ac a ddychwelodd i werſyll Iſrael, ac a ddywedodd, Cyfodwch, canys rhoddodd yr ARGLWYDD ſyddin y Midianiaid yn eich lâw chwi.

† Heb. *dorriad.*

16 Ac eſe a rannodd y tri channwr yn dair byddin, ac a roddodd udgyrn yn llâw pawb o honynt, a phiſer gwâg, a ‡ lampau ynghanol y piſerau.

‡ Neu, *thewynion.*

17 Ac eſe a ddywedodd wrthynt hwy, Edrychwch arnaſi, a gwnêwch yr un ffunnu; ac wele, pan ddelwyf i gwrr y gwerſyll, yna ſel y gwnelwyf fi, gwnêwch chwithau.

18 Pan udganwyf fi mewn udgorn, myfi a'r holl rai *ſydd* gyd â mi, udgenwch chwithau mewn udgyrn o amgylch yr holl werſyll, a dywedwch, *Cleddyf* yr ARGLWYDD a Gedeon.

19 ¶ Felly Gedeon a ddaeth i mewn a'r cannwr *oedd* gyd ag ef, i gwrr y gwerſyll, yn nechrau 'r wiliadwriaeth ganol, a'r gwilwŷr wedi eu newydd-oſod, ac a udganaſant mewn udgyrn, ac a ddrylliaſant y piſerau *oedd* yn eu dwylaw.

20 A'r tair byddin a udganaſant mewn udgyrn, ac a ddrylliaſant y piſerau, ac a ddaliaſant y lampau yn eu llâw aſſwy, a'r udgyrn yn eu llâw ddehau i udganu: a hwy a leſaſant, Cleddyf yr ARGLWYDD a Gedeon.

21 A ſaſaſant bob un yn ei le, o amgylch y gwerſyll: a'r holl werſyll a redodd, ac a waeddodd, ac a ffôdd.

22 A'r tri chant d a udganaſant ag udgyrn, a'r e ARGLWYDD a oſododd gleddyf f pob un yn erbyn ei gilydd, trwy 'r holl werſyll: felly y gwerſyll a ffôdd hyd Beth-ſittah ‡ yn Sererath, hyd fin Abel Meholah hyd Dabbath.

d Joſ. 6. 4, 16, 20. Edrych 2 Cor. 4. 7. e Sal. 83. 9. Eſay 9. 4. f 1 Sam. 14. 20. 2 Cron. 20. 23. ‡ Neu, *tu-a.* g Sal. 83. 11. Eſay 10. 26.

23 A gwŷr Iſrael a ymgaſglaſant, o Naphtali, ac o Aſer, ac o holl Fanaſſeh, ac a erlidiaſant ar ôl y Midianiaid.

24 ¶ A Gedeon a anſonodd genhadau trwy holl fynydd Ephraim, gan ddywedyd, Deuwch i wared yn erbyn y Midianiaid, ac achubwch o'u blaen hwynt y dyfroedd hyd Bethbarah a'r Jorddonen: a holl wŷr Ephraim a ymgaſglaſant, ac a ennillaſant y dyfroedd hyd Bethbarah a'r Jorddonen.

25 A daliaſant g ddau o dywyſogion Midian, Oreb a Zeeb, a lladdaſant Oreb ar graig Oreb, a lladdaſant Zeeb wrth winwrŷf Zeeb, ac a erlidiaſant Fidian, ac a ddygaſant bennau Oreb a Zeeb at Gedeon i'r tu arall i'r Jorddonen. 2759.

PEN. VIII.

1 *Gedeon yn llonyddu gwŷr Ephraim.* 4 *Succoth a Phenuel yn gwrthod porthi llu Gedeon.* 10 *Dala Zebah a Salmunna.* 13 *Dinyſtr Succoth a Phenuel.* 17 *Gedeon yn dial marwolaeth ei frodyr ar Zebah a Salmunna,* 22 *yn gwrthod llywodraethu.* 24 *Ei Ephod ef yn achos o ddelw-addoliaeth.* 28 *Goreſgyn Midian.* 29 *Plant Gedeon a'i farwolaeth.* 33 *Gau-dduwiaeth ac anniolchgarwch yr Iſraeliaid.*

Mawrth, 20, B.

A a Gwŷr Ephraim a ddywedaſant wrtho ef, † Pa ham y gwnaethoſt y peth hyn â ni, heb alw arnom ni pan aethoſt i ymladd yn erbyn y Midianiaid? a hwy a'i dwrdiaſant ef yn ‡ dôſt.

a Edrych Pen. 12. 1. 2 Sam. 19. 41. ‡ Heb. *pa beth yw*

2 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Beth a wneuthum i yn awr wrth *a wnaethoch* chwi? onid gwell yw lloffiad grawnwin Ephraim nâ chaſgliad grawnwin Abiezer?

byn a wnaethoſt a ni?

3 Duw a roddodd yn eich llâw chwi dywyſogion Midian, Oreb a Zeeb; a pheth a allwn i ei wneuthur wrth *a wnaethoch* chwi? yna 'r arafodd eu † dig hwynt tu ag atto ef, pan leſarodd eſe 'r gair hwn.

‡ Heb. *gŷſ.* † Heb. *bystryd.*

4 ¶ A daeth Gedeon i'r Jorddonen; ac a aeth droſti hi, eſe a'r tri channwr *oedd* gyd ag ef, yn ddiffygiol, ac etto yn eu herlid hwy.

5 Ac eſe a ddywedodd wrth wŷr Succoth, Rhoddwch attolwg dorthau o fara i'r bobl ſydd i'm canlyn i: canys lluddedig ydynt hwy, a minnau yn erlid ar ôl Zebah a Salmunna, brenhinoedd Midian.

6 ¶ A dywedodd tywyſogion Succoth, A *yw* llâw Zebah a Salmunna'n awr yn dy lâw di, ſel b y rhoddem ni fara i'th lu di?

b Edrych 1 Sam. 25. 13.

7 A dywedodd Gedeon, o herwydd hynny pan roddo 'r ARGLWYDD Zebah a Salmunna yn fy llâw i; yna y † drylliaf eich cnawd chwi â drain yr anialwch, ac â mieri.

† Heb. *dyrnaf.*

8 Ac eſe a aeth i fynu oddi yno i Benuel, ac a leſarodd wrthynt hwythau yn yr un modd: a gwŷr Penuel a'i hattebaſant ef ſel yr attebaſai gwŷr Succoth.

9 Ac eſe a leſarodd hefyd wrth wŷr Penuel, gan ddywedyd, Pan ddychwelwyf mewn heddwch, mi a ddiſtrywiaf y tŵr yma.

10 ¶ A Zebah a Salmunna *oedd* yng Ngharcor, a'u lluoedd gyd â hwynt, ynghŷlch pymtheng mîl, yr hyn oll a adawſid o holl fyddin meibion y dwyrain: canys lladdwyd cant ac ugain mîl o wŷr yn tynnu cleddyf,

11 A Gedeon a aeth i fynu ar hŷd ffordd y rhai oedd yn trigo mewn pebyll, o'r tu dwyrain i c Nobah a Jogbehah; ac eſe a darawôdd y ſyddin: canys y ſyddin oedd yſgafala.

c Num. 32. 35, 42.

12 A Zebah a Salmunna a ffoiſant, ac eſe a erlidiodd ar eu hôl hwynt, ac d a ddaliodd ddau frenhin Midian, Zebah a Salmunna, ac a darfodd yr holl lu.

d Sal. 83. 11.

13 ¶ A Gedeon mâb Joas a ddychwelodd o'r rhyfel cyn codi 'r haul.

14 Ac eſe a ddaliodd langc o wŷr Succoth, ac a ymofynnodd ag ef: ac yntau a ſgrifennodd iddo dywyſogion Succoth a'r henuriaid, *ſef* dau ŵr ar bymtheg a thrugain.

15 Ac eſe a ddaeth at wŷr Succoth, ac a ddywedodd, Wele Zebah a Salmunna; *trwy* y rhai y dannodaſoch i mi gan ddywe-

2759. dyd, A *ydyw* llâw Zebah a Salmunna yn awr yn dy lâw di, fel y rhoddem fara i'th wŷr lluddedig?

16 Ac efe a gymmerth henuriaid y ddinas, a drain yr anialwch, a mieri, ac a

† Heb. *wnaeth i wŷr Succoth ad-nabod.* ddyfgodd wŷr Succoth â hwynt.

17 Tŵr [e] Penuel hefyd a ddinyſtriodd efe, ac a laddodd wŷr y ddinas.

18 ¶ Yna efe a ddywedodd wrth Zebah a Salmunna, Pa fath wŷr *oedd* y rhai a laddaſoch chwi yn Nhabor? a hwy a ddywedaſant, Tebyg i ti, *pob* un o ddull meibion brenhin.

* 1 Bren. 12. 25.

19 Ac efe a ddywedodd, Fy mrodyr, meibion fy mam *oeddent* hwy: *fel* mai byw Y ARGLWYDD, pe gadawſech hwynt yn fyw, ni laddwn chwi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth Jether ei gyntaf-anedig, Cyfod, llâdd hwynt: ond ni thynnai'r llangc ei gleddyf: o herwydd efe a ofnodd, canys bachgen *oedd* efe etto.

21 Yna y dywedodd Zebah a Salmunna, Cyfod di, a rhuthra i ni: canys fel *y dyddo* 'r gŵr, *felly y bydd* ei rym. A Gedeon a gyfododd, ac a laddodd Zebah a Salmunna,

† Neu, *lloerdlyſau.* ac a gymmerth y † celerau *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

22 ¶ A gwŷr Iſrael a ddywedaſant wrth Gedeon, Arglwyddiaetha arnom ni, tydi, a'th fab, a mâb dy fâb hefyd: canys gwaredaiſt ni o lâw Midian.

23 A Gedeon a ddywedodd wrthynt, Ni arglwyddiaethaf fi arnoch, ac ni arglwyddiaetha fy mâb arnoch: *eithr* [f] yr ARGLWYDD a arglwyddiaetha arnoch.

† 1 Sam. 8. 7. a 10. 19. a 12. 12.

24 ¶ Dywedodd Gedeon hefyd wrthynt, Gofynnaf ddymuniad gennych, ar roddi o bob un o honoch i mi glûſt-dlyſau ei yſglyfaeth: canys clûſt-dlyſau aur *oedd* ganddynt hwy, o herwydd mai Iſmaëliaid oeddynt hwy.

25 A dywedaſant, Gan roddi y rhoddwn *brwynt*: a lledaſant ryw wiſg, a thaflaſant yno bob un glûſt-dlws ei yſglyfaeth.

26 A phŵys y clûſt-dlyſau aur a ofynnaſai efe, oedd fil a ſaith gant *o ſiclau* aur, heb law

† Neu, *pirdlyſau.* 'r † celerau, a'r arogl-bellenau, a'r gwiſgoedd porphor, y rhai *oedd* am frenhinoedd Midian, ac heb law y tyrch *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

[e] Pen. 17. 5.

27 A Gedeon [e] a wnaeth o honynt Ephod, ac a'i goſododd yn ei ddinas ei hun Ophrah: a holl Iſrael a butteiniaſant ar ei hôl hi yno: a bu *hynny* yn dramgwydd i Gedeon, ac i'w dŷ.

28 ¶ Felly y daroſtyngwyd Midian o flaen meibion Iſrael, fel na chwanegaſant godi eu pennau: a'r wlâd a gafodd lonydd ddeugain mlynedd, yn nyddiau Gedeon.

29 ¶ A Jerubbaal mâb Joas a aeth, ac a drigodd yn ei dŷ ei hun.

† Heb. *yn myned allan o'i ſorddwyd.*

30 Ac i Gedeon yr oedd deng mâb a thrugain a ddaethai † o'i gorph ef: canys gwragedd lawer oedd iddo ef.

31 A'i ordderchwraig ef, yr hon *oedd* yn Sichem, a ymddûg hefyd iddo fâb: ac efe a oſododd ei enw ef yn Abimelech.

32 Felly Gedeon mâb Joas a fu farw mewn oedran têg, ac a gladdwyd ym meddrod Joas ei dâd yn Ophrah yr Abi-Eſriaid.

33 ¶ A phan fu farw Gedeon, yna meibion Iſrael a ddychwelaſant, ac a butteiniaſant ar ôl Baalim; ac a wnaethant Faal-berith yn dduw iddynt.

34 Felly meibion Iſrael ni chofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'u gwaredaſai hwynt o lâw eu holl elynion o amgylch,

35 Ac ni wnaethant garedigrwydd â thŷ Jerubbaal, ſef Gedeon, yn ôl yr holl ddaioni a wnaethai efe i Iſrael. 2759.

PEN. IX.

1 Abimelech trwy gyd-fwriadu â gwŷr Sichem, a llâdd ei frodyr, yn myned yn frenhin. 7 Jotham trwy ddammeg yn eu ceryddu, ac yn rhagfynegi eu cwymp hwy. 22 Gaal yn cyd-fwriadu â'r Sichemiaid yn ei erbyn ef. 30 Zebul yn dadguddio eu bwriad hwy. 34 Abimelech yn eu gorchfygu hwynt, ac yn hau'r ddinas â halen, 46 Yn lloſgi amddiffynfa dŵr Berith. 50 Ei ladd yntau yn Thebez â darn o faen melin. 56 Cyflawni melldith Jotham.

Mawrth, 20. P.

AC Abimelech mâb Jerubbaal a aeth i Sichem, at frodyr [a] ei fam, ac a ymddiddanodd â hwynt, ac â holl dylwyth tŷ tâd ei fam, gan ddywedyd,

[a] Pen. 8. 31.

2 Dywedwch attolwg lle y clywo holl wŷr Sichem, Pa un † orau i chwi ai arglwyddiaethu arnoch o ddengwr a thrugain, ſef holl feibion Jerubbaal, ai arglwyddiaethu o un gŵr arnoch? cofiwch hefyd mai eich aſgwrn a'ch cnawd chwi ydwyf fi.

† Heb. *fy dda.*

3 A brodyr ei fam a ddywedaſant am dano ef, lle y clybu holl wŷr Sichem, yr holl eiriau hyn, a'u calonnau hwynt a drôdd ar ôl Abimelech, canys dywedaſant, Ein brawd ni *yw* efe.

4 A rhoddaſant iddo ddêg a thrugain o arian o dŷ Baal-berith: ac Abimelech a gyflogodd â hwynt [b] oferwŷr gwammal, y rhai a aethant ar ei ôl ef.

[b] Pen. 11. 3.

5 Ac efe a ddaeth i dŷ ei dâd i Ophrah, ac a laddodd ei frodyr meibion Jerubbaal, *y rhai oedd* ddengwr a thrugain ar un garreg: ond Jotham mâb jeuangaf Jerubbaal a adawyd; canys efe a ymguddiaſai

† Neu, *dderwen* Edrych Joſ. 24, 26.

6 A holl wŷr Sichem, a holl dŷ Milo a ymgaſglaſant, ac a aethant, ac a urddaſant Abimelech yn frenhin, wrth † ddyffryn y goloſn yr hwn *ſydd* yn Sichem.

2769.

7 ¶ A phan fynegaſant *hynny* i Jotham, efe a aeth, ac a ſaſodd ar ben mynydd Garizim, ac a ddyrchafodd ei lêf, ac a waeddodd, dywedodd hefyd wrthynt, Gwrandêwch arnaſi, O wŷr Sichem, fel y gwrandawo Duw arnoch chwithau.

8 [c] Y prennau gan fyned a aethant i enneinio brenhin arnynt, a dywedaſant wrth yr oliwŷdden, Tyrnaſa arnom ni.

[c] Edrych 2 Bren. 14. 9.

9 Ond yr oliwŷdden a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi â'm braſter, [d] â'r hwn trwofi 'r anrhydeddant Dduw a dyn, a myned † i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

[d] Sal. 104. 15. † Neu, *i ſynu ac i ſvared dros.*

10 A'r prennau a ddywedaſant wrth y ffigyſbren, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

11 Ond y ffigyſbren a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi â'm melyſdra, ac â'm ffrwyth da, ac a âf fi i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

12 Yna 'r prennau a ddywedaſant wrth y winwŷdden, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

13 A'r winwŷdden a ddywedodd wrthynt hwy, A ymadawaf fi â'm melyſwin, [e] yr hwn fydd yn llawenhâu Duw a dyn, a myned i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

[e] Sal. 104. 15.

14 Yna 'r holl brennau a ddywedaſant wrth y † fieren, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

† Neu, *yr ysgallen.*

15 A'r fieren a ddywedodd wrth y prennau, O's mewn gwirionedd yr enneiniwch fi yn frenhin arnoch, deuwch, ac ymddiriedwch yn fy nghyſgod i: ac onid è, [f] eled tân allan o'r fieren, ac yſſed gedrwŷdd Libanus.

[f] Ezec. 19. 14.

16 Yn awr gan hynny, o's mewn gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch, yn goſod Abimelech

2769. Abimelech yn frenhin, ac o'ſ gwnaethoch yn dda â Jerubbaal, ac â'i dŷ; ac o'ſ yn ôl haeddedigaeth ei ddwylaw y gwnaethoch iddo;

† Neu, *ſwrioddi.* 17 (Canys ſy nhâd a ymladdodd droſoch chwi, ac a † anturiodd ei einioes ym mhell, ac a'ch gwaredodd chwi o lâw Midian:

18 A chwithau a gyfodaſoch yn erbyn tŷ fy nhâd i heddyw, ac a laddaſoch ei feibion ef, ſef dengwr a thrugain, ar un garreg, ac a oſodaſoch Abimelech mâb ei law-forwyn ef, yn frenhin ar wŷr Sichem, o herwydd *ei fod* ef yn frawd i chwi;)

19 Gan hynny o'ſ mewn gwirionedd, a phurdeb y gwnaethoch â Jerubbaal, ac â'i dŷ ef y dŷdd hwn; llawenychwch yn Abimelech, a llawenyched yntau ynoch chwithau:

20 Ac onid è, eled tân allan o Abimelech, ac yſſed wŷr Sichem, a thŷ Milo: hefyd eled tân allan o wŷr Sichem, ac o dŷ Milo, ac yſſed Abimelech.

21 A Jotham a giliodd, ac a ffôdd, ac a aeth ymaith i Beer, ac a drigodd yno rhag ofn Abimelech ei frawd.

2771. 22 ¶ Ac Abimelech a deyrnaſodd ar Iſrael dair blynedd.

ſ Edrych 1 Bren. 22. 22. 2 Cron. 10. 15. a 18. 19, &c. 23 A ſ Duw a ddanfonodd yſbryd drŵg rhwng Abimelech a gwŷr Sichem: a gwŷr Sichem a aethant yn anghywir i Abimelech:

24 Fel y delai 'r traha *a wnelſid â* deng mâb a thrugain Jerubbaal, ac y goſodid eu gwaed hwynt ar Abimelech eu brawd, yr hwn a'u lladdodd hwynt, ac ar wŷr Sichem, y rhai † a'i cynnorthwyaſant ef i lâdd ei frodyr.

† Heb. *a gryfhaſant ei dwylo ef.*

25 A gwŷr Sichem a oſodaſant iddo ef gynllwynwŷr ar ben y mynyddoedd, a hwy a yſbeiliaſant bawb a'r a oedd yn tramwy heibio iddynt ar hŷd y ffordd: a mynegwyd *hynny* i Abimelech.

26 A Gaal mâb Ebed a ddaeth, efe a'i frodyr, ac a aethant droſodd i Sichem; a gwŷr Sichem a roiſant eu hyder arno.

27 A hwy a aethant i'r meuſydd, ac a gaſglaſant eu gwinllannoedd, ac a ſangaſant

† Neu, *gwniadau.* *eu grawnwin*, ac a wnaethant † yn llawen, ac a aethant i mewn i dŷ eu duw, ac a fwyttaſant, ac a yfaſant, ac a felldithiaſant Abimelech.

Edrych Eſay 16. 9, 10. Jer. 25. 30. 28 A Gaal mâb Ebed a ddywedodd, Pwy *yw* Abimelech, a phwy *yw* Sichem, ſel y gwaſanaethem ef? onid mâb Jerubbaal *yw efe?* onid Zebul *yw* ei ſwyddog? gwaſanaethwch wŷr Hemor tâd Sichem: canys pa ham y gwaſanaethem ni ef?

29 O na byddai 'r bobl hyn dan fy llâw i, ſel y bwriwn ymaith Abimelech. Ac efe a ddywedodd wrth Abimelech, Amlhâ dy lu, a thyred allan.

† Heb. *poethodd.* 30 ¶ A phan glybu Zebul, llywodraethwr y ddinas, eiriau Gaal mâb Ebed, y † llidiodd ei ddigllonedd ef.

‡ Heb. *yn ddichellgar*, neu, *i Dormah.* 31 Ac efe a anfonodd genhadau at Abimelech ‡ yn ddirgel, gan ddywedyd; Wele Gaal mâb Ebed a'i frodyr wedi dyfod i Sichem, ac wele hwynt yn cadarnhâu y ddinas i'th erbyn.

32 Gan hynny cyfod yn awr liw nôs, ti a'r bobl *ſydd* gyd â thi, a chynllwyn yn y maes.

33 A chyfod yn foreu ar godiad yr haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas: ac wele *pan* ddelo efe a'r bobl *ſydd* gyd ag ef allan i'th erbyn, yna gwnâ iddo ‡ yr hyn a ellych.

‡ Heb. *ſel y caffo dy lâw.* 34 ¶ Ac Abimelech a gyfododd, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, liw nôs, ac a gynllwynaſant yn erbyn Sichem, yn bedair byddin.

35 A Gaal mâb Ebed a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrŵs porth y ddinas: ac Abimelech a gyfododd; a'r bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, o'i cynllwyn. 2771.

36 A phan welodd Gaal y bobl, efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele bobl yn dyfod i waered o ben y mynyddoedd. A dywedodd Zebul wrtho, Cyſgod y mynyddoedd yr ydwyt ti'n ei weled ſel dynion.

37 A Gaal a 'chwanegodd etto leſaru, ac a ddywedodd, Wele bobl yn dyfod i waered o ‡ ganol y tîr, a byddin arall yn dyfod o ffordd gwaſtadedd * Meonenim. ‡ Heb. *ſogail.*

38 Yna y dywedodd Zebul wrtho ef, Pa le yn awr *y mae* dy enau di, *a'r bron* y dywedaiſt, Pwy *yw* Abimelech pan waſanaethem ef? onid dymma 'r bobl a ddiemygaiſt ti? dôs allan attolwg yn awr, ac ymladd i'w herbyn. * Neu, *yſtyr wŷr amſteredd.*

39 A Gaal a aeth allan o flaen gwŷr Sichem, ac a ymladdodd ag Abimelech.

40 Ac Abimelech a'i herlidiodd ef, ac efe a ffôdd o'i flaen ef; a llawer a gwympaſant yn archolledig hyd ddrŵs y porth.

41 Ac Abimelech a drigodd yn Aruma: a Zebul a yrrodd ymaith Gaal a'i frodyr, o breſwylio yn Sichem.

42 A thrannoeth y daeth y bobl allan i'r maes: a mynegwyd *hynny* i Abimelech.

43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac a'u rhannodd'yn dair byddin, ac a gynllwynodd yn y maes, ac a edrychodd, ac wele 'r bobl wedi dyfod allan o'r ddinas, ac efe a gyfododd yn eu herbyn, ac a'u tarawodd hwynt.

44 Ac Abimelech, a'r fyddin *oedd* gyd ag ef, a ruthrafant, ac a ſafaſant wrth ddrŵs porth y ddinas: a'r ddwy fyddin *eraill* a ruthraſant ar yr holl rai *oedd* yn y maes, ac a'u tarawſant hwy.

45 Ac Abimelech a ymladdodd yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw, ac efe a ennillodd y ddinas, ac a laddodd y bobl *oedd* ynddi, ac [h] a ddiſtrywiodd y ddinas, ac a'i hauodd â halen. [h] 1 Sam. 12. 25.

46 ¶ A phan glybu holl wŷr tŵr Sichem *hynny*: hwy a aethant i amddiffynfa tŷ duw Berith.

47 A mynegwyd i Abimelech ymgaſglu o holl wŷr tŵr Sichem.

48 Ac Abimelech a aeth i fynu i fynydd Saimon, efe a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef, ac Abimelech a gymmerth fwyall yn ei lâw, ac a dorrodd gangen o'r coed, ac a'i cymmerth hi, ac a'i goſododd ar ei yſgwydd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd gyd ag ef, Yr hyn a welſoch fi yn ei wneuthur, bryſiwch, gwnewch ſel finnau.

49 A'r holl bobl a dorraſant bob un ei gangen, ac a aethant ar ôl Abimelech, ac a'u goſodaſant wrth yr amddiffynfa, ac a loſgaſant ‡ â hwynt yr amddiffynfa â thân: ‡ Neu, *arnynt hwy.* ſelly holl wŷr tŵr Sichem a fuant feirw, ynghŷlch mil o wŷr a gwragedd.

50 ¶ Yna Abimelech a aeth i Thebes, ac a werſyllodd yn erbyn Thebes, ac a'i hennillodd hi.

51 Ac yr oedd tŵr cadarn ynghanol y ddinas, a'r holl wŷr a'r gwragedd, a'r holl rai o'r ddinas a ffoiſant yno, ac a gauaſant arnynt, ac a ddringaſant ar nen y tŵr.

52 Ac Abimelech a ddaeth at y tŵr, ac a ymladdodd yn ei erbyn, ac a neſaodd at ddrŵs y tŵr, i'w loſgi ef â thân.

53 A [i] rhyw wraig a daflodd ddarn o faen melin ar ben Abimelech, ac a ddrylliodd ei benglog ef. [i] 2 Sam. 11, 21.

54 Yna [k] efe a alwodd yn fuan ar y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, ac a ddywedodd wrtho, Tyn dy gleddyf a llâdd fi, fel na ddywedant am danaf, Gwraig a'i lladdodd ef; a'i langc a'i trywanodd ef, ac efe a fu farw.

55 A phan welodd gwŷr Iſrael farw o Abimelech, hwy a aethant bob un i'w fangre.

56 ¶ Felly y talodd Duw ddrygioni Abimelech, yr hwn a wnelſai efe i'w dâd, gan lâdd ei ddêg brawd a thrugain.

57 A holl ddrygioni gwŷr Sichem a dalodd Duw ar eu pen hwynt: a melldith Jotham mâb Jerubbaal a ddaeth arnynt hwy.

PEN. X.

1 Tolah yn barnu Iſrael yn Samir. 3 Jair a'i ddêg mâb ar hugain, i'r rhai yr oedd dêg dinas ar hugain. 6 Y Philiſtiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Iſrael. 10 Duw yn eu cyfyngdra yn eu danſon hwy at eu gau-dduwiau. 15 Ac ar eu bedifeirwch yn toſturio wrthynt.

AC ar ôl Abimelech, y cyfododd i ‡ waredu Iſrael, Tolah, mâb Puah, mâb Dodo, gŵr o Iſſacar; ac efe oedd yn trigo yn Samir ym mynydd Ephraim.

2 Ac efe a farnodd Iſrael dair blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac a gladdwyd yn Samir.

3 ¶ Ac ar ei ôl ef y cyfododd Jair, Gileadiad, ac efe a farnodd Iſrael ddwy flynedd ar hugain.

4 Ac iddo ef yr oedd deng mâb ar hugain [a] yn marchogaeth ar ddêg ar hugain o ebolion aſynnod, a dêg dinas ar hugain *oedd* ganddynt: y rhai a elwid ‡ Hafoth-Jair hyd y dŷdd hwn, y rhai *ydynt* yngwlâd Gilead.

5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd yng Nghamon.

6 ¶ A [b] meibion Iſrael a 'chwanegaſant wneuthur yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a waſanaethaſant Baalim, ac [c] Aſtaroth, a duwiau Syria, a duwiau Sidon, a duwiau Moab, a duwiau meibion Ammon, a duwiau 'r Philiſtiaid; a gwrthodaſant yr ARGLWYDD, ac ni waſanaethaſant ef.

7 A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Iſrael, ac efe [d] a'u gwerthodd hwynt yn llâw 'r Philiſtiaid, ac yn llâw meibion Ammon.

8 A hwy a flinaſant, ac a yſſigaſant feibion Iſrael, y flwyddyn honno: tair blynedd ar bymtheg, holl feibion Iſrael y rhai *oedd* tu hwnt i'r Jorddonen yngwlâd yr Amoriaid, yr hon *ſydd* yn Gilead.

9 A meibion Ammon a aethant trwy 'r Jorddonen, i ymladd hefyd yn erbyn Juda, ac yn erbyn Benjamin, ac yn erbyn tŷ Ephraim; ſel y bu gyfyng jawn ar Iſrael.

10 ¶ A meibion Iſrael a lefaſant ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pechaſom yn dy erbyn, o herwydd gwrthod o honom ein Duw, a gwaſanaethu Baalim hefyd.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth feibion Iſrael, Oni *waredais chwi* rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr Amoriaid, a rhag meibion Ammon, a rhag y Philiſtiaid?

12 Y Sidoniaid hefyd, a'r Amaleciaid, a'r Maoniaid a'ch gorthrymmaſant chwi; a llefaſoch arnaf, a minnau a'ch gwaredais chwi o'u llâw hwynt.

13 [e] Etto chwi a'm gwrthodaſoch i, ac a waſanaethaſoch dduwiau dieithr: am hynny ni waredaf chwi mwyach.

14 Ewch, a [f] llefwch at y duwiau a ddewiſaſoch: gwaredant hwy chwi yn amſer eich cyfyngdra.

15 ¶ A meibion Iſrael a ddywedaſant wrth yr ARGLWYDD, Pechaſom, gwnâ di i ni † ſel y gwelych yn dda: etto gwared ni attolwg y dŷdd hwn.

16 A hwy a ſwriaſant ymaith y duwiau ‡ dieithr o'u mŷſg, ac a waſanaethaſant yr ARGLWYDD: [g] a'i enaid ef a † doſturiodd o herwydd adfyd Iſrael.

17 Yna meibion Ammon a ‡ ymgynnullaſant, ac a werſyllaſant yn Gilead: a meibion Iſrael a ymgaſglaſant, ac a werſyllaſant ym Miſpah.

18 Y bobl hefyd a thywyſogion Gilead a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pa ŵr a ddechrau ymladd yn erbyn meibion Ammon? efe [h] a fydd yn bennaeth ar drigolion Gilead.

PEN. XI.

1 Yr ammod rhwng Jephthah a gwŷr Gilead, y cai efe fod yn ben arnynt. 12 Ofered yr ymddiddan am heddwch rhyngddo ef a'r Ammoniaid. 29 Adduned Jephthah. 32 Jephthah yn gorchfygu 'r Ammoniaid. 34 Ac yn cwblhâu ei adduned ar ei ferch.

A [a] Jephthah y Gileadiad oedd ŵr cadarn nerthol, ac efe *oedd* fâb i wraig o butteinwraig: a Gilead a genhedlaſai y Jephthah hwnnw.

2 A gwraig Gilead a ymddûg iddo feibion: a meibion y wraig a gynnyddaſant, ac a ſwriaſant ymaith Jephthah, ac a ddywedaſant wrtho, Nid etifeddi di yn nhŷ ein tâd ni, canys mâb gwraig dïeithr ydwyt ti.

3 Yna Jephthah a ffôdd ‡ rhag ei frodyr, ac a drigodd yngwlâd Tob: a dynion [b] ofer a ymgaſglaſant at Jephthah, ac a aethant allan gyd ag ef.

4 ¶ Ac wedi *talm* o ddyddiau, meibion Ammon a ryfelaſant yn erbyn Iſrael.

5 A phan oedd meibion Ammon yn rhyfela yn erbyn Iſrael, yna henuriaid Gilead a aethant i gyrchu Jephthah o wlâd Tob.

6 Ac a ddywedaſant wrth Jephthah, Tyred a bydd yn dywyſog i ni, ſel yr ymladdom yn erbyn meibion Ammon.

7 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, [c] Oni chaſaſoch chwi fi, ac a'm gyrraſoch o dŷ fynhâd: a pha ham y deuwch attaf fi yn awr, pan *yw* gyfyng arnoch?

8 A henuriaid Gilead a ddywedaſant wrth Jephthah, Am hynny y dychwelaſom yn awr attat ti, ſel y delit gyd â ni, ac yr ymladdit yn erbyn meibion Ammon, ac y byddit i ni yn ben ar holl drigolion Gilead.

9 A Jehpthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, o dygwch fi yn fy ôl, i ymladd yn erbyn meibion Ammon, a rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt o'm blaen i, a gâf fi fod yn ben arnoch chwi?

10 A henuriaid Gilead a ddywedaſant wrth Jephthah, Yr ARGLWYDD a fyddo 'n ‡ dyſt rhyngom ni, oni wnawn ni felly yn ôl dy air di.

11 Yna Jephthah a aeth gyd â henuriaid Gilead, a'r bobl a'i goſodaſant ef yn ben, ac yn dywyſog arnynt: a Jephthah a adroddodd ei holl eiriau [d] ger bron yr ARGLWYDD ym Miſpah.

12 ¶ A Jephthah a anfonodd genhadau at frenhin meibion Ammon, gan ddywedyd, Beth *ſydd* i ti *a wnelych* â mi, ſel y delit yn fy erbyn i ymladd yn fy ngwlâd i?

13 A brenhin meibion Ammon a ddywedodd wrth genhadau Jephthah, [e] O herwydd i Iſrael ddwyn fy ngwlâd i, pan ddaeth i fynu o'r Aipht, o Arnon hyd Jabboc, a hyd

2771. [k] Felly 1 Sam. 31. 4.

2772. ‡ Heb. *achub.*

2795. [a] Pen. 12. 14. ‡ Neu. *treſ.* Num. 32. 41.

2817. [b] Pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 13. 1.

[c] Pen. 2. 13.

2799. [d] Pen. 2. 14. 1 Sam. 12. 9.

2817. [e] Deut. 32. 15. Jer. 2. 13. [f] Deut. 32. 37, 38. Jer. 2. 28.

2817. † Heb. *yr hyn ſo da yn d' olwg.* ‡ Heb. *dieithriaid.* [g] Eſa. 63. 9. † Heb. *gwttogwyd.* ‡ Heb. *gri'wyd ynghŷd.* [h] Pen. 11. 8, 11.

Mawrth 21. P.

[a] Heb. 11. 32. a elwir *Jephthae.*

‡ Neu, *o wyneb.* [b] Pen. 9. 4. 1 Sam. 22. 2.

[c] Gen. 26. 27.

‡ Heb. *wranda-wydd.*

[d] Pen. 20. 1. 1 Sam. 10. 17.

[e] Num. 21. 13.

2817. hyd yr Jorddonen: yn awr gan hynny dôd hwynt adref mewn heddwch.

14 A Jephthah a anfonodd drachefn genhadau at frenhin meibion Ammon,

15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Jephthah, [f] Ni ddûg Iſrael dîr Moab, na thîr meibion Ammon.

16 Ond pan ddaeth Iſrael i fynu o'r Aipht, a [g] rhodio trwy 'r anialwch, hyd y môr côch, a [h] dyfod i Gades;

17 Yna [i] Iſrael a anfonodd genhadau at frenhin Edom, gan ddywedyd, Gâd i mi dramwy attolwg trwy dy wlâd di. Ond ni wrandawodd brenhin Edom. A hwy a anfonaſant hefyd at frenhin Moab, ond ni fynnai yntau: felly Iſrael a arhoſodd yng Nghades.

18 Yna hwy a gerddaſant yn yr anialwch, ac [k] a amgylchynaſant wlâd Edom a gwlâd Moab, ac [l] a ddaethant o du codiad haul i wlâd Moab, ac a werſyllaſant tu hwnt i Arnon, ac [m] ni ddaethant o fewn terfyn Moab; canys [n] Arnon *oedd* derfyn Moab.

19 Ac [o] Iſrael a anfonodd genhadau at Sehon brenhin yr Amoriaid, brenhin Heſbon; ac Iſrael a ddywedodd wrtho, [p] Gâd i ni dramwy attolwg trwy dy wlâd di, hyd fy mangre.

20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i Iſrael fyned trwy ei derfyn ef; eithr Sehon a gaſglodd ei holl bobl, a hwy a werſyllaſant yn Jahaz, ac eſe a ymladdodd yn erbyn Iſrael.

21 Ac ARGLWYDD Dduw Iſrael a roddodd Sehon a'i holl bobl yn llâw Iſrael, a hwy a'u tarawſant hwynt: felly Iſrael a feddiannodd holl wlâd yr Amoriaid, trigolion y wlâd honno.

22 Meddiannaſant hefyd [q] holl derfynau 'r Amoriaid, o Arnon hyd Jabboc, ac o'r anialwch hyd yr Jorddonen.

23 Felly yn awr, ARGLWYDD Dduw Iſrael a fwriodd yr Amoriaid allan o flaen ei bobl Iſrael: gan hynny *ai* tydi a'i meddiannit hi?

24 Oni feddienni di yr hyn a roddo Camos dy Dduw i ti i'w feddiannu? Felly 'r hyn oll a oreſgynno 'r ARGLWYDD ein Duw o'n blaen ni a feddiannwn ninnau.

25 [r] Ac yn awr, a wyt ti yn well nâ Balac mâb Sippor brenhin Moab? a ymryſonodd eſe erîôed ag Iſrael, neu gan ymladd a ymladdodd eſe i'w herbyn hwy?

26 Pan oedd Iſrael yn trigo yn Heſbon a'i threfydd, ac yn Aroer a'i threfydd, ac yn yr holl ddinaſoedd y rhai *ſydd* wrth derfynau Arnon, dri chan mlynedd; pa ham nad achubaſoch *hwynt* y prŷd hynny?

27 Am hynny ni phechais i yn dy erbyn di, ond yr ydwyt ti 'n gwneuthur cam â mi, gan ymladd yn fy erbyn i: yr ARGLWYDD farnwr a farno heddyw rhwng meibion Iſrael a meibion Ammon.

28 Er hynny ni wrandawŏdd brenhin meibion Ammon ar eiriau Jephthah, y rhai a anfonodd eſe atto.

29 ¶ Yna y daeth [s] Ysbryd yr ARGLWYDD ar Jephthah, ac eſe a aeth dros Gilead, a Manaſſeh; ac a aeth dros Fiſpah Gilead, ac o Fiſpah Gilead yr aeth eſe droſodd at feibion Ammon.

30 A Jephthah a addunedodd adduned i'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O's gan roddi y rhoddi di feibion Ammon yn fy llâw i,

31 Yna'r ‡hwn a ddelo allan o ddryſau fy nhŷ i'm cyfarfod, pan ddychwelwyf mewn heddwch oddi wrth feibion Ammon, a fydd eiddo 'r ARGLWYDD, a mi a'i hoffrymmaf ef yn boeth-offrwm. 2817.

32 ¶ Felly Jephthah a aeth droſodd at feibion Ammon i ymladd yn eu herbyn, a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn ei lâw ef.

33 Ac eſe a'u tarawodd hwynt o Aroer hyd oni ddelych di i Fennith, *ſef* ugain dinas, a hyd ‡waſtadedd y gwinllannoedd, â lladdfa fawr jawn: ſelly y daroſtyngwyd meibion Ammon o flaen meibion Iſrael. ‡ Neu, *Abel.*

34 ¶ A Jephthah a ddaeth i Fiſpah i'w dŷ ei hun, ac wele [t] ei ferch yn dyſod allan i'w gyfarfod â thympanau, ac â dawnſiau, a hi *oedd* ei unig *etifedd* ef; nid *oedd* ganddo ‡ na mâb na merch ond y hi. [t] Ecſod. 15. 20. 1 Sam. 18. 6.

35 A phan welodd eſe hi, eſe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ah! ah! fy merch, gan ddaroſtwng y daroſtyngaiſt fi; ti hefyd wyt *un* o'r rhai ſydd yn fy moleſtu; canys myfi a agorais fy ngenau wrth yr ARGLWYDD, ac ni allaf gilio. Sal. 68. 25. ‡ Neu, *o'r eiddo ei hun na mâb na merch.*

36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, *od* agoraiſt dy enau wrth yr ARGLWYDD, gwnâ i mi yn ôl yr hyn a aeth allan o'th enau; gan i'r ARGLWYDD wneuthur droſot ti ddïaledd ar dy elynion, meibion Ammon. Heb. *o bono ei bun.*

37 Hi a ddywedodd hefyd wrth ei thâd, Gwneler i mi y peth hyn; paid a mi ddau fis, fel yr elwyf †i fynu ac i wared ar y mynyddoedd, ac yr wylwyf o herwydd fy morŵyndod, mi a'm cyfeilleſau. † Heb. *a myned i wared.*

38 Ac eſe a ddywedodd, Dôs. Ac eſe a'i gollyngodd hi dros ddau fis. A hi a aeth a'i chyfeilleſau, ac a wylodd o herwydd ei morŵyndod ar y mynyddoedd. ‡ Heb. o *ſwyddyn i ſwyddyn.*

39 Ac ym mhen y ddau fis, hi a ddychwelodd at ei thâd, ac eſe a wnaeth â hi 'r adduned a addunaſai eſe: a hi ni adnabuaſai ŵr; a bu *hyn* yn ddefod yn Iſrael, † Neu, *ymddiddan â merch.*

40 Fyned o ferched Iſrael ‡bob blwyddyn i †alaru am ferch Jephthah y Gileadiad, bedwar diwrnod yn y flwyddyn.

PEN. XII.

1 *Yr Ephraïmiaid yn cwerylu â Jephthah, a gwŷr Gilead yn eu lladd hwynt, ac yn eu badnabod wrth y gair Shibboleth.* 7 *Marwolaeth Jephthah.* 8 *Ibſan a'i ddûg mâb ar hugain, a'i ddûg merch ar hugain,* 11 *ac Elon,* 13 *ac Abdon a'i ddeugain mâb a'i ddûg ŵyr ar hugain, yn barnu Iſrael.* Mawrth, 22. B.

A [a] Gŵyr Ephraim a ‡ymgaſglaſant, ac a aethant tu a'r gogledd, ac a ddywedaſant wrth Jephthah, Pa ham yr aethoſt ti droſodd i ymladd yn erbyn meibion Ammon, ac na elwaiſt arnom ni i fyned gyd â thi? dy dŷ di a loſgwn ni am dy ben â thân. [a] Edrych Pen. 8. 1. ‡ Heb. *alwyd ynghŷd.*

2 A Jephthah a ddywedodd wrthynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn ymryſon yn dôſt yn erbyn meibion Ammon: a mi a'ch gelwais chwi, ond ni waredaſoch fi o'u llâw hwynt.

3 A phan welais i nad oeddych yn fy achub, mi a oſodais fy einioes yn fy llâw, ac a euthum yn erbyn meibion Ammon, a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn fy llâw i: pa ham gan hynny y daethoch i fynu attafi y dydd hwn, i ymladd i'm herbyn?

4 Yna Jephthah a gaſglodd ynghŷd holl wŷr Gilead, ac a ymladdodd ag Ephraim:

2817. a gwŷr Gilead a darawſant Ephraim, am ddywedyd o honynt hwy, Ffoaduriaid Ephraim ym mŷſg yr Ephraïmiaid, *ac* ym mŷſg Manaſſeh, *ydych* chwi y Gileadiaid.

5 A'r Gileadiaid a ennillaſant rydau 'r Jorddonen o flaen yr Ephraïmiaid: a phan ddywedai yr Ephraïmiaid a ddiangaſent, Gedwch i mi fyned drwodd; yna gwŷr Gilead a ddywedent wrtho, Ai Ephratead *ydwyt* ti? o's dywedai yntau, Nage;

6 Yna y dywedent wrtho, Dywed yn awr Shibboleth; dywedai yntau Sibboleth: canys ni fedrai eſe lefaru felly. Yna y dalient ef, ac y lladdent ef wrth rydau 'r Jorddonen: a chwympodd y pryd hynny o Ephraim, ddwy fil a deugain.

2823. 7 A Jephthah a farnodd Iſrael chwe blynedd: yna y bu farw Jephthah y Gileadiad, ac a gladdwyd yn *un* o ddinaſoedd Gilead.

8 ¶ Ac ar ei ôl ef Ibſan o Bethlehem a farnodd Iſrael.

9 Ac iddo ef yr oedd deng mâb ar hugain, a deng merch ar hugain, *y rhai* a anfonodd eſe allan, a deng merch ar hugain a ddûg

2830. eſe i'w feibion oddi allan: ac eſe a farnodd Iſrael ſaith mlynedd.

10 Yna y bu farw Ibſan, ac a gladdwyd ym Methlehem.

11 ¶ Ac ar ei ôl ef Elon y Zabuloniad

2840. a farnodd Iſrael, ac eſe a farnodd Iſrael ddeng mlynedd.

12 Ac Elon y Zabuloniad a fu farw, ac a gladdwyd yn Ajalon yngwlâd Zabulon.

13 ¶ Ac Abdon mâb Hilel y Pirathoniad a farnodd Iſrael ar ei ôl ef.

14 ¶ Ac iddo ef yr oedd deugain o feibion, a dêg ar hugain o wŷrion, [b] yn marchogaeth ar ddêg a thrugain o ebolion aſynnod: ac eſe a farnodd Iſrael wyth mlynedd.

[b] Pen. 5. 10. a 10. 4.

2848. 15 Ac Abdon mâb Hilel y Pirathoniad a fu farw, ac a gladdwyd ym Mhirathon, yngwlâd Ephraim, ym mynydd yr Amaleciaid.

PEN. XIII.

Mawrth, 22. P. *1 Iſrael yn llâw 'r Philiſtiaid. 2 Angel yn ymddangos i wraig Manoah, 8 ac wedi hynny i Fanoah. 15 Offrwm Manoah, ac adnabod yr Angel. 24 Genedigaeth Samſon.*

Pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 10. 6. A Meibion Iſrael a'chwanegaſant [a] wneuthur yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llâw 'r Philiſtiaid ddeugain mlynedd.

2 ¶ Ac yr oedd rhyw ŵr yn Sorah o dylwyth y Daniaid, a'i enw ef *oedd* Manoah, a'i wraig ef *oedd* amhlantadwy, heb eſgor.

3 Ac Angel yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i'r wraig, ac a ddywedodd wrthi, Wele yn awr amhlantadwy ydwyt ti, ac heb eſgor: ond ti a feichiogi, ac a eſgori ar fâb.

[b] Num. 6. 2, 3. 4 Ac yn awr attolwg ymochel, ac [b] nac yf win na diod gadarn; ac na fwytta ddim aflan.

5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a eſgori

[c] Num. 6. 5. [‡] Sam. 1. 11. ar fâb, ac [c] ni ddaw ellyn ar ei ben ef; canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen o'r grôth: ac eſe a ddechrau waredu Iſrael o law 'r Philiſtiaid.

6 Yna y daeth y wraig, ac a fynegodd i'w gŵr, gan ddywedyd, Gŵr Duw a ddaeth attaf, a'i bryd ef *oedd* fel pryd angel Duw, yn ofnadwy jawn; ond ni ofynnais iddo o ba le yr oedd, ac ni fynegodd yntau i mi ei enw. 2848.

7 Ond eſe a ddywedodd wrthyf, Wele, ti a feichiogi ac a eſgori ar fâb; ac yn awr, nac yf win na diod gadarn, ac na fwytta ddim aflan: canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen, o'r grôth hyd ddydd ei farwolaeth.

8 ¶ Yna Manoah a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg, fy Arglwydd, gâd i ŵr Duw 'r hwn a anfonaiſt ddyfod eilwaith attom ni, a dyſgu i ni beth a wnelom i'r bachgen a enir.

9 A Duw a wrandawödd ar lêf Manoah; ac angel Duw a ddaeth eilwaith at y wraig a hi yn eiſtedd yn y maes; ond Manoah ei gŵr nid *oedd* gyd â hi.

10 A'r wraig a fryſiodd, ac a redodd, ac a fynegodd i'w gŵr, ac a ddywedodd wrtho; Wele, ymddangoſodd y gŵr i mi, yr hwn a ddaeth attaſi y dydd *arall*.

11 A Manoah a gyfododd, ac a aeth, ar ôl ei wraig, ac a ddaeth at y gŵr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti *yw* 'r gŵr a leferaiſt wrth y wraig? dywedodd yntau, *Ie* myfi.

12 A dywedodd Manoah, Deled yn awr dy eiriau i ben: † pa ſôdd y trinwn y bachgen, ‡ ac y gwnawn iddo ef? † Heb. *pa fath fydd ar y bachgen.*

13 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Fanoah, Rhag yr hyn oll a ddywedais wrth y wraig, ymocheled hi. ‡ Neu, *a pha beth a wnâ eſe?*

14 Na fwyttâed o ddim a ddêl allan o'r winwŷdden, nac yfed win na diod gadarn, ac na fwyttâed ddim aflan: cadwed yr hyn oll a orchymynnais iddi. Heb. *Beth fydd ei waith ef?*

15 ¶ A dywedodd Manoah wrth angel yr ARGLWYDD, [d] Gâd attolwg i ni dy attal, tra y parotôm fynn gafr ger dy fron di. [d] Gen. 18. 5. Pen. 6. 18.

16 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Fanoah, Ped attelit fi, ni fwyttâwn o'th fara di; o's gwnei boeth-offrwm, gwnâ ef i'r ARGLWYDD: canys ni wyddai Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* eſe.

17 A Manoah a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Beth *yw* dy enw, fel i'th anrhydeddom di pan ddelo dy eiriau *i ben?*

18 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [e] Pa ham yr ymofynni am fy enw, gan ei fod [f] yn rhyfeddol? [e] Gen. 32. 29. [f] Eſay 9. 6.

19 Felly Manoah a gymmerth ſynn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'i hoffrymmodd ar y graig i'r ARGLWYDD: a'r *angel* a wnaeth yn rhyfedd, a Manoah a'i wraig oedd yn edrych.

20 Canys pan ddyrchafodd y fflam oddi ar yr allor tu a'r nefoedd, yna angel yr ARGLWYDD a ddyrchafodd yn fflam yr allor: a Manoah a'i wraig oedd yn edrych ar *hynny*, ac a ſyrthiaſant i lawr ar eu hwynebau.

21 (Ond ni 'chwanegodd angel yr ARGLWYDD ymddangos mwyach i Fanoah, nac i'w wraig:) yna y gwybu Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* eſe.

22 A Manoah a ddywedodd wrth ei wraig, [g] Gan farw y byddwn feirw, canys gwelſom Dduw. [g] Ecſod. 33. 20.

23 Ond ei wraig a ddywedodd wrtho ef, Pe mynnaſai 'r ARGLWYDD ein llâdd ni, ni dderbynniaſai eſe boeth-offrwm a bwyd-offrwm o'n llâw ni, ac ni ddangoſaſai eſe i ni 'r holl bethau hyn; ac ni pharaſai eſe i ni y pryd hyn glywed y fâth bethau. Deut. 5. 26. Pen. 6. 22.

24 ¶ A'r wraig a ymddûg fâb, ac a alwodd ei enw ef [h] Samſon: a'r bachgen a gynnyddodd, 2849. [h] Heb. 11, 32.

2849. gynnyddodd, a'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

[i] 1 Sam. 11. 6. 25 Ac [i] Yſbryd yr ARGLWYDD a ddechreuodd ar amſeroedd ei gynhyrfu ef yngwerſyll Dan; rhwng Sorah ac Eſthaol.

PEN. XIV.

Mawrth, 23. B. 1 *Samſon yn deiſyf cael gwraig o'r Philiſtiaid, 6 Yn llâdd llêw yn ei daith, 8 ac wrth ddychwelyd yn cael mêl yn ei ſgerbwd ef. 10 Gwleâdd briodas Samſon. 12 Ei wraig yn dadguddio ei ddychymmyg ef. 19 Yntau yn ysbeilio dêg ar hugain o'r Philiſtiaid. 20 Ei wraig ef yn priodi un arall.*

2867. A Samſon a aeth i wared i Dimnath, ac a ganfu wraig yn Nhimnath o ferched y Philiſtiaid.

2 Ac efe a ddaeth i fynu, ac a fynegodd i'w dâd ac i'w fam, ac a ddywedodd, Mi a welais wraig yn Nhimnath o ferched y Philiſtiaid: cymmerwch yn awr honno yn wraig i mi.

3 Yna y dywedodd ei dâd a'i fam wrtho, Onid *oes* ym mŷſg merched dy frodyr, nac ym mŷſg fy holl bobl wraig, pan ydwyt ti yn myned i geiſio gwraig o'r Philiſtiaid dienwaededig? a dywedodd Samſon wrth ei dâd, Cymmer hi i mi, canys y mae hi † wrth fy môdd i.

‡ Heb. *yn union yn fy ngolwg i.*

[a] 1 Bren. 12. 15. 2 Cron. 10. 15. a 22. 7 a 25. 20.

4 Ond [a] ni wyddai ei dâd ef na'i fam mai oddi wrth yr ARGLWYDD *yr oedd* hyn, mai ceiſio achos yr oedd efe yn erbyn y Philiſtiaid: canys y Philiſtiaid oedd y prŷd hynny yn arglwyddiaethu ar Iſrael.

[b] Pen. 3. 10. 1 Sam. 11. 6,

5 Yna Samſon a aeth i wared, a'i dâd a'i fam, i Dimnath; ac a ddaethant hyd winllannoedd Timnath; ac wele genaw llêw yn rhuo yn ei gyfarfod ef.

6 Ac [b] Yſbryd yr ARGLWYDD a ddaeth yn rymmus arno ef, ac efe a holltodd *y llêw* fel yr holltid mynn, ac nid *oedd* dim yn ei lâw ef: ond ni fynegodd efe i'w dâd nac i'w fam yr hyn a wnelſai.

7 Ac efe a aeth i wared, ac a ymddiddanodd â'r wraig, ac yr oedd hi wrth fôdd Samſon.

8 ¶ Ac yn ôl ychydig ddyddiau efe a ddychwelodd i'w chymmeryd hi, ac a drôdd i edrych yſgerbwd y llêw; ac wele haid o wenyn a mêl ynghôrph y llêw.

9 Ac efe a'i cymmerth yn ei lâw, ac a gerddodd dan fwytta, ac a ddaeth at ei dâd a'i fam, ac a roddodd iddynt, a hwy a fwyttaſant: ond ni fynegodd iddynt hwy mai o gorph y llêw y cymmeraſai efe 'r mêl.

10 ¶ Felly ei dâd ef a aeth i wared at y wraig, a Samſon a wnaeth yno wlêdd: canys felly y gwnai 'r gwŷr jeuaingc.

11 A phan welſant hwy ef, yna y cymmeraſant ddêg ar hugain o gyfeillion i fod gyd ag ef.

[c] 1 Bren. 10. 1.

12 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, [c] Rhoddaf i chwi ddychymmyg yn awr; o's gan fynegi y mynegwch ef i mi, o fewn ſaith niwrnod y wlêdd, ac a'i cewch; yna y rhoddaf i chwi ddêg ar hugain o ‡ lenlliciniau, a dêg pâr ar hugain o ddillad.

‡ Neu, *gryſau.*

13 Ond o's chwi ni fedrwch ei fynegi i mi, yna chwi a roddwch i mi ddêg ar hugain o lenlliciniau, a dêg pâr ar hugain o wiſgoedd: hwythau a ddywedaſant wrtho, Traetha dy ddychymmyg fel y clywom ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Allan o'r bwyttâwr y daeth bwyd, ac o'r crŷf y daeth allan felyſdra. Ac ni fedrent ddirnad y dychymmyg *mewn* tri diwrnod.

15 Ac yn y ſeithfed dŷdd y dywedaſant wrth wraig Samſon, Huda dy ŵr fel y mynego efe i ni y dychymmyg, rhag i ni dy loſgi di a thŷ dy dâd a thân: ai i'n ‡ tlodi ni i'n gwahoddaſoch? onid felly y mae? 2868.

‡ Neu, *meddiannu.*

16 A gwraig Samſon a ŵylodd wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddiau y mae yn gâs gennyt fi, ac nid wyt yn fy ngharu: dychymmyg a roddaiſt i feibion fy mhobl, ac ni's mynegaiſt i mi. A dywedodd yntau wrthi, Wele ni's mynegais i'm tâd nac i'm mam, ac a'i mynegwn i ti?

17 A hi a ŵylodd wrtho ef y ſaith niwrnod hynny, tra yr oeddid y ncynnal y wlêdd; ac ar y ſeithfed dŷdd y mynegodd efe iddi hi: canys yr oedd hi yn ei flino ef; a hi a fynegodd y dychymmyg i feibion ei phobl.

18 A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrtho ef y ſeithfed dŷdd cyn machludo 'r haul, Beth *ydd* felyſach nâ mêl? a pheth gryfach nâ llêw? dywedodd yntau wrthynt, Oni buaſai i chwi aredig â'm hannair i, ni chawſech allan fy nychymmyg.

19 ¶ Ac Yſbryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef, ac efe a aeth i wared i Aſcalon, ac a darawödd o honynt ddêg ar hugain, ac a gymmerth eu ‡ hyſbail, ac a roddodd y parau dillad i'r rhai a fynegaſant y dychymmyg: a'i ddigllonedd ef a lidiodd, ac efe a aeth i fynu i dŷ ei dâd.

‡ Neu, *dillad.*

20 A rhoddwyd gwraig Samſon i'w gyfaill ef ei hun, yr hwn a gymmeraſai efe yn gyfaill.

PEN. XV.

Mawrth, 23. P. 1 *Samſon yn cael nâg am ei wraig. 3 Yntau yn lloſgi ŷd y Philiſtiaid â llwynogod ac â ffaglau. 6 Y Philiſtiaid yn lloſgi ei wraig ef a'i thâd. 7 Samſon yn eu taro hwynt glûn a morddwyd. 9 Gwŷr Judah yn ei rwymo ef, ac yn ei draddodi i'r Philiſtiaid. 14 Yntau yn eu llâdd hwynt â gên aſyn. 18 Duw yn gwneuthur y ffynnon Enhaccore iddo ef yn Lehi.*

AC wedi *talm* o ddyddiau yn amſer cynhauaf y gwenith, Samſon a aeth i ymweled â'i wraig â mynn gafr, ac a ddywedodd, Mi a âf i mewn at fy ngwraig i'r yſtafell. Ond ni chanhiatâi ei thâd hi iddo ef fyned i mewn.

2 A'i thâd a lefarodd, gan ddywedyd, Tybiaſwn it' ei chaſâu hi; am hynny y rhoddais hi i'th gyfaill di: onid *yw* ei chwaer jeuangaf yn lanach nâ hi? bydded *bonno* i ti attolwg yn ei lle hi.

3 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, ‡ Difeiach ydwyf y waith hon nâ'r Philiſtiaid, er i mi wneuthur niwaid iddynt.

‡ Neu, *difai, &c. oddiwrth.*

4 A Samſon a aeth ac a ddâliodd dri chant o lwynogod, ac a gymmerth † ffaglau, ac a drôdd gynffon at gynffon, ac a oſododd un ffagl rhwng dŵy gynffon yn y canol.

† Neu, *bentewynion.*

5 Ac efe a gynneuodd dân yn y ffaglau, ac â'u gollyngodd hwynt i ydau 'r Philiſtiaid, ac a loſgodd hyd yn oed y daſau, a'r ŷd ar ei droed, y gwinllannoedd hefyd *a'r* oliwŷdd.

6 ¶ Yna y Philiſtiaid a ddywedaſant, Pwy a wnaeth hyn? hwythau a ddywedaſant, Samſon ‡ daw y Timniad, am iddo ddwyn ei wraig ef, a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philiſtiaid a aethant i fynu, ac a'i lloſgaſant hi a'i thâd â thân.

‡ *Mâb yngnyfraith.*

7 ¶ A dywedodd Samſon wrthynt, Er i chwi wneuthur fel hyn, etto mi a ymddïalaf arnoch chwi, ac wedi *hynny* y peidiaf.

8 Ac

2868. 8 Ac efe a'u tarawodd hwynt glûn a morddwyd â lladdfa fawr: ac efe a aeth i wared, ac a arhoſodd ynghoppa craig Etam.

9 ¶ Yna y Philiſtiaid a aethant i fynu, ac a werſyllaſant yn Juda, ac a ymdaenaſant yn Lehi.

10 A gwŷr Juda a ddywedaſant, Pa ham y daethoch i fynu i'n herbyn ni? dywedaſant hwythau, I rwymo Samſon y daethom i fynu, i wneuthur iddo ef, fel y gwnaeth yntau i ninnau.

‡ Heb. *ddiſgynnaſant.* 11 Yna tair mil o wŷr o Juda a ‡ aethant i goppa craig Etam, ac a ddywedaſant wrth Samſon, Oni wyddoſt ti ſod y Philiſtiaid yn arglwyddiaethu arnom ni? pa ham gan hynny y gwnaethoſt hyn â ni? dywedodd yntau wrthynt, Fel y gwnaethant hwy i mi, felly y gwneuthum innau iddynt hwythau.

12 Dywedaſant hwythau wrtho, I'th rwymo di y daethom i wared, *ac* i'th roddi yn llâw 'r Philiſtiaid. A Samſon a ddywedodd wrthynt, Tyngwch wrthyf na ruthrwch arnaf eich hunain.

13 Hwythau a'i hattebaſant ef, gan ddywedyd, Na *rutbrwn:* eithr gan rwymo i'th rwymwn di, ac i'th roddwn yn eu llâw hwynt; ond ni'th laddwn di. A rhwymaſant ef â dwy râff newydd, ac a'i dygaſant ef i fynu o'r graig.

14 ¶ A phan ddaeth efe i Lehi, y Philiſtiaid a floeddiaſant wrth gyfarfod ag ef: ac Yſbryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef: a'r rhaffau oedd am ei freichiau *a aethant* fel llîn a loſgaſid yn tân, a'r rhwymau a

‡ Heb. *doddaſant.* † ddattodaſant oddi am ei ddwylaw ef.

15 Ac efe a gafodd ên aſyn îr, ac a eſtynnodd ei lâw, ac a'i cymmerodd, ac a laddodd â hi fil o wŷr.

16 A Samſon a ddywedodd, A gên aſyn

‡ Heb. *pentwr, dau bentwr.* ‡ pentwr ar bentwr: â gên aſyn y lleddais fil o wŷr.

17 A phan orphennodd efe leſaru, yna efe a daflodd yr ên o'i lâw, ac a alwodd y lle hwynnw † Ramath-lehi.

† Sef, *cyfodiad yr ên,* neu, *taflad yr ên.* 18 ¶ Ac efe a ſychedodd yn dôſt, ac a leſodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Tydi a roddaiſt yn llâw dy wâs yr ymwared mawr yma; ac yn awr a fyddaf fi farw gan ſyched, a ſyrthio yn llâw y rhai dienwaededig?

19 Ond Duw a holltodd y cilddant *oedd* yn

‡ Neu, *Lehi.* ‡ yr ên, fel y daeth allan ddwfr o hono, ac efe a yfodd, a'i yſbryd a ddychwelodd, ac efe a adfywiodd: am hynny y galwodd efe

‡ *ffynnon y geilwad.* ei henw, ‡ En-haccore, yr hon ſydd yn Lehi hyd y dydd hwn.

20 Ac efe a farnodd Iſrael yn nyddiau 'r Philiſtiaid, ugain mlynedd.

Mawrth, 24. B. PEN. XVI.

1 *Samſon yn dianc yn Gaza, ac yn dwyn ymaith ddryſau porth y ddinas,* 4 *Dalilah wedi ei gwobri gan y Philiſtiaid, yn hudo Samſon.* 6 *Yntau yn ei thwyllo hi deirgwaith.* 15 *Hithau o'r diwedd yn ei orchfygu ef.* 21 *Y Philiſtiaid yn ei ddala, ac yn tynnu ei lygaid ef.* 22 *Yntau wedi adnewyddu ei gryfder, yn tynnu 'r tŷ i lawr am ben y Philiſtiaid, ac yn marw.*

YNa Samſon a aeth i Gaza, ac a ganfu yno butteinwraig, ac a aeth i mewn atti hi.

2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan ddywedyd, Daeth Samſon yma; a hwy a gylchynaſant, ac a gynllwynaſant iddo, ar hyd y nôs, ymhôrth y ddinas, ac a fuant ddiſtaw ar hŷd y nôs, gan ddywedyd, Y borau pan oleuo hi, ni a'i lladdwn ef.

3 A Samſon a orweddodd hyd hanner nôs, ac a gyſododd ar hanner nôs, ac a ymaflodd yn nryſau porth y ddinas, ac yn y ddau boſt, ac a aeth ymaith â hwynt ynghŷd â'r bâr, ac a'u goſododd ar ei yſgwyddau, ac a'u dûg hwynt i fynu i ben brynn *ſydd* gyferbyn a Hebron. 2868.

4 ¶ Ac wedi hyn efe a garodd wraig yn nyffryn Sorec, a'i henw Dalilah. 2887.

5 Ac arglwyddi 'r Philiſtiaid a aethant i fynu atti hi, ac a ddywedaſant wrthi, Huda ef, ac edrych ym mha ‡ *le y mae* ei fawr nerth ef, a pha fôdd y gorthrechwn ef, fel y rhwymom ef i'w ‡ gyſtuddio: ac ni a roddwn i ti bob un fil a chant o arian.

† Heb. *beth.* ‡ Neu, *ddaroſtwng.*

6 A Dalilah a ddywedodd wrth Samſon, Mynega i mi attolwg, ym mha † *ſan y mae* dy fawr nerth di, ac â pha beth i'th rwymid i'th gyſtuddio.

† Heb. *beth.*

7 A Samſon a ddywedodd wrthi, Pe rhwyment fi â ſaith ‡ o wdyn irion y rhai ni ſychaſai, yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel † gŵr arall.

‡ Neu, *o reffynnau.* † Heb. *un.*

8 Yna arglwyddi 'r Philiſtiaid a ddygaſant i fynu atti hi ſaith o wdyn irion y rhai ni ſychaſent; a hi a'i rhwymodd ef â hwynt.

9 A chynllwynwŷr oedd yn aros ganddi mewn yſtafell: a hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* 'r Philiſtiaid arnati, Samſon: ac efe a dorrodd y gwdyn, fel y torrir edau garth wedi † cyffwrdd *â* 'r tân: felly ni wybüwyd ei gryfder ef.

† Heb. *arogli.*

10 A dywedodd Dalilah wrth Samſon, Ti a'm twyllaiſt, ac a ddywedaiſt gelwydd wrthyf; yn awr mynega i mi attolwg â pha beth y gellid dy rwymo.

11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe gan rwymo y rhwyment fi â rhaffau newyddion, y rhai ni wnaethpwyd gwaith â hwynt; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel gŵr arall.

12 Am hynny Dalilah a gymmerth raffau newyddion, ac a'i rhwymodd ef â hwynt, ac a ddywedodd wrtho, *Y mae* 'r Philiſtiaid arnat ti, Samſon. (Ac yr oedd cynllwynwŷr yn aros mewn yſtafell.) Ac efe a'u torrodd hwynt oddi am ei freichiau fel edau.

13 A Dalilah a ddywedodd wrth Samſon, Hyd yn hyn y twyllaiſt fi, ac y dywedaiſt gelwydd wrthyf; mynega i mi â pha beth i'th rwymid: dywedodd yntau wrthi hi, Pe plethit ti ſaith gudyn fy mhen ynghŷd â'r wê.

14 A hi a'i gwnaeth yn ficr â'r hoel, ac a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* 'r Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gŵſg, ac a aeth ymaith â hoel y garfan, ac â'r wê.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrtho ef, Pa fôdd y dywedi, Cu gennyf dydi, a'th gâlon heb *fod* gyd â mi? teirgwaith bellach i'm twyllaiſt, ac ni fynegaiſt i mi ym mha *fan y mae* dy fawr nerth.

16 Ac o herwydd ei bod hi yn ei flino ef â'i geiriau beunydd, ac yn ei boeni ef; ei enaid a † ymofidiodd i farw:

† Heb. *ymfyrhaodd.*

17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl gâlon, ac a ddywedodd wrthi, [a] Ni ddaeth ellyn ar fy mhen i; canys Nazaread i Dduw ydwyf ſi o grôth fy mam: pe deilliid fi, yna y ciliai fy nerth oddi wrthyf, ac y gwanhychwn, ac y byddwn fel gŵr arall.

[a] Num. 5. 6.

18 A phan welodd Dalilah fynegi o hono ef iddi hi ei holl gâlon, hi a anfonodd, ac a alwodd am bendefigion y Philiſtiaid, gan ddywedyd,

2827. ddywedyd, Deuwch i fynu unwaith, canys efe a fynegodd i mi ei holl gàlon. Yna arglwyddi 'r Philiſtiaid a ddaethant i fynu atti hi, ac a ddygaſant arian yn eu dwylaw.

19 A hi a wnaeth iddo gyſgu ar ei gliniau, ac a alwodd ar ŵr, ac a barodd eillio ſaith gudyn ei ben ef; a hi a ddechreuodd ei gyſtuddio ef, a'i nerth a ymadawodd oddi wrtho.

20 A hi a ddywedodd, *Y mae* 'r Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gŵſg, ac a ddywedodd, Af allan y waith hon ſel cynt, ac ymyſgydwaf. Ond ni ŵyddai efe fod yr ARGLWYDD wedi cilio oddi wrtho.

† Heb, *dyllaſant.* 21 ¶ Ond y Philiſtiaid a'i daliaſant ef, ac a † dynnaſant ei lygaid ef, ac a'i dygaſant ef i wared i Gaza, ac a'i rhwymaſant ef â gefynnau prês, ac yr oedd efe yn malu yn y carchardy.

‡ Heb. *fel pan eilliwyd ef.* 22 Eithr gwâllt ei ben ef a ddechreuodd dyfu drachefn, ‡ ar ôl ei eillio.

23 Yna arglwyddi 'r Philiſtiaid a ymgaſglaſant i aberthu aberth mawr i Ddagon eu duw, ac i orfoleddu: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd Samſon ein gelyn yn ein llâw ni.

24 A phan welodd y bobl ef, hwy a ganmolaſant eu duw: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd ein gelyn yn ein dwylaw ni, yr hwn oedd yn anrheithio 'n gwlâd ni, yr hwn a † laddodd lawer o honom ni.

† Heb. *amlhaodd ein lladdedigion.* 25 A phan oedd eu càlon hwynt yn llawen, yna y dywedaſant, Gelwch am Samſon, i beri i ni chwerthin. A hwy a alwaſant am Samſon o'r carchardy, ſel y chwareuai o'u blaen hwynt, a hwy a'i goſodaſant ef rhwng y coloſnau.

26 A Samſon a ddywedodd wrth y llangc oedd yn ymaflyd yn ei lâw ef, Gollwng, a gâd i mi gael gafael ar y coloſnau y mae 'r tŷ yn ſefyll arnynt, ſel y pwyſwyf arnynt.

27 A'r tŷ oedd yn llawn o wŷr a gwragedd, a holl arglwyddi 'r Philiſtiaid *oedd* yno: ac ar y nen *yr oedd* ynghŷlch tair mil o wŷr a gwragedd yn edrych tra ydoedd Samſon yn chwarae.

28 A Samſon a alwodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O Arglwydd JÔR, cofia fi attolwg, a nertha fi attolwg, yn unig y waith hon, O Dduw, ſel y dialwyf *ag* un dialedd ar y Philiſtiaid am fy nau lygad.

29 A Samſon a ymaflodd yn y ddŵy goloſn ganol, y rhai yr oedd y tŷ yn ſefyll arnynt, ac a ymgynhaliodd wrthynt; un yn ei ddeheulaw, a'r llall yn ei lâw aſſwy.

30 A dywedodd Samſon, Bydded farw fy einioes gyd â'r Philiſtiaid; ac efe a ymgrymmodd â'i holl nerth: a ſyrthiodd y tŷ ar y pendefigion, ac ar yr holl bobl oedd ynddo: a'r meirw y rhai a laddodd efe wrth farw oedd fwy nag a laddaſai efe yn ei fywyd.

31 A'i frodyr ef, a holl dŷ ei dâd ef a ddaethant i wared, ac a'i cymmeraſant ef, ac a'i dygaſant i fynu, ac a'i claddaſant ef rhwng Sorah ac Eſthaol, ym meddrod Manoah ei dâd: ac efe a farnaſai Iſrael ugain mlynedd.

PEN. XVII.

Mawrth, 24. P. 1 *Ei fam yn gwneuthur delwau o'r arian a ladrataſai Micah, ac a roiſai yn eu bôl.* 5 *Yntau yn gwneuthur gwiſgoedd iddynt,* 6 *ac yn cyſtogi Leſiad i fod yn offeiriad iddo.*

AC yr oedd gŵr o fynydd Ephraim, a'i enw Micah.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei fam, Y mil a'r càn *ſicl* arian a ddycpwyd oddi arnat, ac y rhegaiſt *am danynt*, ac y dywedaiſt hefyd lle y clywais, wele yr arian gyd â mi, myfi a'i cymmerais. A dywedodd ei fam, Bendigedig *fyddych*, fy mâb, gan yr ARGLWYDD. 2887.

3 A phan roddodd efe y mil a'r càn *ſicl* arian adref i'w fam, ei fam a ddywedodd, Gan gyſſegru y cyſſegraſwn yr arian i'r ARGLWYDD o'm llâw, i'm mâb, i wneuthur delw gerfiedig a thoddedig: am hynny yn awr mi a'i rhoddaf eilwaith i ti.

4 Etto efe a dalodd yr arian i'w fam: a'i fam a gymmerth ddau càn *ſicl* o arian, ac a'u rhoddodd i'r toddydd, ac efe a'u gwnaeth yn ddelw gerfiedig a thoddedig: a hwy a fuant yn nhŷ Micah.

5 A chan y gŵr hwn Micah *yr oedd* tŷ duwiau, ac efe a wnaeth [a] Ephod, a [b] Theraphim, ac a ‡ gyſſegrodd un o'i feibion i fod yn offeiriad iddo. [a] Pen. 8. 27. [b] Gen. 31. 19.

6 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenhin yn Iſrael, ond pob un a wnâi yr hyn oedd union yn ei olwg ei hun. Hoſ. 3. 4. ‡ Heb. *lanwodd ddwylo.*

7 ¶ Ac yr oedd gŵr ieuangc o [d] Bethlehem Juda, o dylwyth Juda, a Leſiad *oedd* efe, ac efe a ymdeithiai yno. [c] Pen. 18. 1. a 21. 25.

8 A'r gŵr a aeth allan o'r ddinas o Bethlehem Juda, i drigo pa le bynnag y caffai *le*: ac efe a ddaeth i fynydd Ephraim i dŷ Micah, yn ei ymdaith. [d] Edrych Joſ. 19. 15.

9 A Micah a ddywedodd wrtho, O ba le y daethoſt ti? dywedodd yntau wrtho, Leſiaid ydwyf o Bethlehem Juda, a myned yr ydwyf i drigo lle caffwyf *le.*

10 A Micah a ddywedodd wrtho, Trîg gyd â mi, a bydd i mi yn dâd ac yn offeiriad, a mi a roddaf i ti ddêg *ſicl* o arian bob blwyddyn, a ‡ phâr o ddillad, a'th luniaeth: felly y Leſiad a aeth i mewn. ‡ Heb. *threſn.*

11 A'r Leſiad a fu foddlon i aros gyd â'r gŵr, a'r gŵr ieuangc oedd iddo ſel un o'i feibion.

12 A Micah a urddodd y Leſiad, a'r gŵr ieuangc fu yn offeiriad iddo, ac a fu yn nhŷ Micah.

13 Yna y dywedodd Micah, Yn awr y gwn y gwnâ 'r ARGLWYDD ddaioni i mi; gan fod Leſiad gennyf yn offeiriad.

PEN. XVIII.

Mawrth, 26. B. 1 *Meibion Dan yn anfon pùmwr i geiſio iddynt etifeddiaeth.* 3 *Huythau wrth dŷ Micah yn ymgynghori â Jonathan, ac yn cael cyſſur i fyned rhagddynt,* 7 *Yn chwilio Läis, ac yn dwyn newyddion gobeithfawr.* 11 *Danſon chwê chant o wŷr i oſod ar y drêf.* 14 *A'r rhai hynny ar y fordd yn ysbeilio Micah am ei offeiriad a'i greiriau,* 27 *ac yn ynnill Läis, ac yn ei galw bi Dan,* 30 *ac yn goſod i fynu ddelw-addoliaeth, lle y cafodd Jonathan yr offeiriadaeth yn etifeddiaeth iddo.*

YN [a] y dyddiau hynny nid *oedd* brenhin yn Iſrael: ac yn y dyddiau hynny [b] llwyth y Daniaid oedd yn ceiſio iddynt etifeddiaeth i drigo; canys ni ſyrthiaſai iddynt hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth ym mŷſg llwythau Iſrael. [a] Pen. 17. 6. a 21. 25. [b] Joſ. 19. 47.

2 A meibion Dan a anfonaſant o'u tylwyth bump o wŷr o'u bro, † gwŷr grymmus, o Sorah ac o Eſthaol, i yſbio 'r wlâd, ac i'w chwilio, ac a ddywedaſant wrthynt, ewch, chwiliwch y wlâd: a phan ddaethant i fynydd Ephraim i dŷ Micah, hwy a lettyaſant yno. † Heb. *meibion.*

3 Pan

3 Pan *oeddynt* hwy wrth dŷ Micah, hwy a adnabuant lais y gŵr jeuangc y Lefiad, ac a droisant yno, ac a ddywedasant wrtho, Pwy a'th ddûg di yma? a pheth yr ydwyt ti yn ei wneuthur yma? a pheth *sydd* i ti yma?

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt, fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Micah i mi, ac efe a'm cyflogodd i, a'i offeiriad ef ydwyf.

5 A hwy a ddywedasant wrtho ef, Ymgynghora attolwg â Duw, fel y gwypom a lwydda ein ffordd yr ydym ni yn rhodio arni.

6 A'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Ewch mewn heddwch: ger bron yr ARGLWYDD y mae eich ffordd chwi, yr hon a gerddwch.

7 ¶ Yna y pùmwr a aethant ymaith, ac a ddaethant i [c] Läis, ac a welsant y bobl *oedd* ynddi [d] yn trigo mewn diogelwch, yn ôl arfer y Sidoniaid, yn llonydd ac yn ddiofal, ac nid oedd † swyddwr yn y wlâd, yr hwn a allai eu gyrru hwynt i gywilydd mewn dim, a phell oeddynt oddi wrth y Sidoniaid, ac heb negesau rhynggddynt a neb.

[c] Jos. 19. 47. *Lesem.*
[d] Ad. 27, 28.
† Heb. *meddiannydd*, neu, *etifedd gwaharddiad.*

8 A hwy a ddaethant at eu brodyr i Sorah ac Esthaol: a'u brodyr a ddywedasant wrthynt, Beth *a ddywedwch* chwi?

9 Hwythau a ddywedasant, Cyfodwch ac awn i fynu arnynt: canys gwelsom y wlâd, ac wele da jawn *yw* hi: ai tewi 'r ydych chwi? na ddiogwch fyned i ddyfod i mewn i feddiannu 'r wlâd.

10 Pan eloch, chwi a ddeuwch at bobl ddiofal, a gwlâd ehang: canys Duw a'i rhoddodd hi yn eich llâw chwi: *fel* lle nid *oes* ynddo eisiau dim a'r y *sydd* ar y ddaear.

11 ¶ Ac fe a aeth oddi yno, o dylwyth y Daniaid, o Sorah ac o Esthaol, chwe chant-nwr wedi ymwregysu ag arfau rhyfel.

12 A hwy a aethant i fynu, ac a wersyllasant yng Nghiriath-Jearim, yn Juda: am hynny y galwasant y fan honno [e] Mahaneh Dan, hyd y dŷdd hwn: wele *y mae* o'r tu ôl i Giriath-jearim.

[e] Pen. 13. 25.

13 A hwy a aethant oddi yno i fynydd Ephraim, ac a ddaethant hyd dŷ Micah.

14 ¶ Ar pùmwr, y rhai a aethent i chwilio gwlâd Läis, a lefarasant, ac a ddywedasant wrth eu brodyr, Oni wyddoch chwi fod yn y tai hyn Ephod a Theraphim, a delw gerfiedig, a thoddedig? gan hynny ystyriwch yn awr beth a wneloch.

15 A hwy a droisant tu âg yno, ac a ddaethant hyd dŷ y gŵr jeuangc y Lefiad, i dŷ Micah, ac a † gyfarchasant well iddo.

† Heb. *ymofynasant ag ef am heddwch.*

16 A'r chwê channwr, y rhai oedd wedi eu gwregysu ag arfau rhyfel, oedd yn sefyll *wrth* ddrws y porth, *sef* y rhai *oedd* o feibion Dan.

17 A'r pùmwr, y rhai a aethent i chwilio 'r wlâd, a esgynnasant, *ac* a aethant i mewn yno, *ac* a ddygasant ymaith y ddelw gerfiedig a'r Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw doddedig: a'r offeiriad oedd yn sefyll wrth ddrws y porth, gyd â'r chwê channwr oedd wedi ymwregysu ag arfau rhyfel.

18 A'r rhai hyn a aethant i dŷ Micah, ac a ddygasant ymaith y ddelw gerfiedig, yr Ephod, a'r Teraphim; a'r ddelw doddedig: yna 'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei wneuthur?

19 Hwythau a ddywedasant wrtho, Taw fôn, gosod dy lâw ar dy safn, a thyred gyd â ni, a bydd i ni yn dâd ac yn offeiriad: ai gwell i ti fod yn offeiriad i dŷ un gŵr, nâ'th fod yn offeiriad i lwyth ac i deulu yn Israel?

20 A da fu gan gâlon yr offeiriad, ac efe a gymmerth yr Ephod, a'r Teraphim, a'r ddelw gerfiedig, ac a aeth ym mŷsg y bobl.

21 A hwy a droisant, ac a aethant ymaith, ac a osodasant y plant, a'r anifeiliaid, a'r clûd o'u blaen.

22 ¶ *A phan* oeddynt hwy ennyd oddi wrth dŷ Micah, y gŵyr *oedd* yn y tai wrth dŷ Micah, a ymgasglasant, ac a erlidiasant feibion Dan.

23 A hwy a waeddasant ar feibion Dan: hwythau a droisant eu hwynebau, ac a ddywedasant wrth Micah, Beth *a ddarfu* i ti pân wyt † yn dyfod â'r fath fintai?

† Heb. *wedi ymgasglu ynghŷd.*

24 Yntau a ddywedodd, Fy nuwiau, y rhai a wneuthum i, a ddygasoch chwi ymaith, a'r offeiriad, ac a aethoch i ffordd: a pheth *sydd* gennyf fi mwyach? a pha beth yw hyn a ddywedwch wrthyf, Beth *a ddarfu* i ti?

25 A meibion Dan a ddywedasant wrtho, Na âd glywed dy lef yn ein mŷsg ni, rhag i wŷr † digllon ruthro arnat ti, a cholli o honot dy einioes, ac einioes dy deulu.

† Heb. *chwerwon eu benaid.*

26 A meibion Dan a aethant i'w ffordd: a phan welodd Micah eu bod hwy yn gryfach nag ef, efe a drôdd, ac a ddychwelodd i'w dŷ.

27 A hwy a gymmerasant y pethau a wnaethai Micah, a'r offeiriad oedd ganddo ef, ac a ddaethant i Läis, at [f] bobl lonydd a diofal, ac a'u tarawsant hwy â min y cleddyf, ac a losgasant y ddinas â thân.

[f] Ad. 7. 10.

28 Ac nid *oedd* waredydd, canys pell *oedd* hi oddi wrth Sidon, ac nid *oedd* negesau rhynggddynt a neb; hefyd *yr oedd* hi yn y dyffryn *oedd* wrth Beth-rehob: a hwy a adeiladasant ddinas, ac a drigasant ynddi.

29 A [g] hwy a alwasant enw 'r ddinas [h] Dan, yn ôl enw Dan eu tâd, yr hwn a anesid i Israel: er hynny Läis *oedd* enw 'r ddinas ar y cyntaf.

[g] Jos. 19. 47.
[h] Gen. 14. 14.

30 ¶ A meibion Dan a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig: a Jonathan mâb Gerson, mâb Manasseh, efe a'i feibion, fuant offeiriaid i lwyth Dan, hyd ddŷdd caethgludiad y wlâd.

Pen. 20. 1.

31 A hwy a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig a wnaethai Micah, yr holl ddyddiau y bu tŷ Dduw yn Silo.

PEN. XIX.

1 *Lefiad yn myned i gyrchu ei wraig adref.* 16 *Hen ŵr yn ei groesawi ef i'w dŷ yn Gibeah.* 22 *Y Gibeoniaid yn gwneuthur cam â'i orddercb ef fel y bu bi farw.* 29 *Yntau yn ei rbannu hi yn ddeuddeg darn i'w danfon at y deuddeg llwytb.*

Mawrth, 26. P.

AC yn y dyddiau hynny, [a] pan nad *oedd* frenhin yn Israel, yr oedd rhyw Lefiad yn aros yn ystlysau mynydd Ephraim, ac efe a gymmerodd iddo ordderchwraig o Bethlehem Juda.

[a] Pen. 17. 6. a 18. 1, a 21. 25.

2 A'i ordderchwraig a butteiniodd yn ei erbyn ef, ac a aeth ymaith oddi wrtho ef i dŷ ei thâd, i Bethlehem Juda, ac yno y bu hi ‡ bedwar mis o ddyddiau.

‡ Neu, *flwyddyn a phedwar mis.*

3 A'i gŵr hi a gyfododd, ac a aeth ar ei hôl i ddywedyd yn † dêg wrthi hi, *ac* i'w throi adref, a'i langc *oedd* gyd ag ef, a chwpl o asynnod: a hi a'i dûg ef i mewn i dŷ ei thâd; a phan welodd tâd y llangces ef, bu lawen ganddo gyfarfod ag ef.

† Heb. *wrth. fodd ei chalon hi.*

4 A'i

4 A'i chwegrwn ef, tâd y llangces, a'i dàliodd ef *yno*, ac eſe a dariodd gyd ag ef dridiau: felly bwyttaſant ac yfaſant, a llettyaſant yno.

5 A'r pedwerydd dydd y cyſodaſant yn forau, yntau a gyſododd i fyned ymaith: a thâd y llangces a ddywedodd wrth ei ddaw, Nertha dy gàlon â thammaid o fara, ac wedi hynny ewch ymaith.

6 A hwy a eiſteddaſant, ac a fwyttaſant ill dau ynghŷd, ac a yfaſant: a thâd y llangces a ddywedodd wrth y gŵr, Bydd foddlon attolwg, ac aros dros nôs, a llawenyched dy gàlon.

7 A phan gyfododd y gŵr i fyned ymaith, ei chwegrwn a ſu daer arno: am hynny eſe a drôdd, ac a lettŷodd yno.

8 Ac eſe a gyfododd yn forau y pummed dydd i fyned ymaith, a thâd y llangces a ddywedodd, Cyſſura dy gàlon attolwg: a hwy a drigaſant † hyd brydnawn, ac a fwyttaſant ill dau.

† Heb. *nes goſtwng y dŷdd.*

9 A phan gyfododd y gŵr i fyned ymaith, eſe a'i ordderch, a'i langc; ei chwegrwn, tâd y llangces, a ddywedodd wrtho, Wele yn awr y dydd a laeſodd i hwyrhâu; arhoſwch dros nôs attolwg; wele † 'r haul yn machludo, trîg yma, ſel y llawenycho dy gàlon, a chodwch yn forau y foru i'ch taith, ſel yr elych i'th babell.

† Heb. *Amſer llettŷa ydyw.*

10 A'r gŵr ni fynnai aros dros nôs, eithr cyſododd ac a aeth ymaith, a daeth hyd ar gyfer Jebus, hon *yw* Jerufalem: a chyd ag ef gwpl o aſynnod llwythog, a'i ordderch-wraig gyd ag ef.

11 A phan *oeddynt* hwy wrth Jebus, yr oedd y dydd ar ddarfod, a'r llangc a ddywedodd wrth ei feiſtr, Tyred attolwg, trown i ddinas hon y Jebuſiaid, a llettŷwn ynddi.

12 A'i feiſtr a ddywedodd wrtho, Ni thrown ni i ddinas eſtron nid *yw* o feibion Iſrael; eithr nyni a awn hyd Gibeah.

13 Ac eſe a ddywedodd wrth ei langc, Tyred a neſâwn i un o'r lleoedd hyn, i lettŷa dros nôs, yn Gibeah, neu Ramah.

14 Felly y cerddaſant, ac yr aethant; a'r haul a fachludodd arnynt wrth Gibeah eiddo Benjamin.

15 A hwy a droiſant yno, i fyned i mewn i lettŷa i Gibeah. Ac eſe a ddaeth i mewn, ac a eiſteddodd yn heol y ddinas: canys nid *oedd* neb a'u cymmerai hwynt *i'w* dŷ i lettŷa.

16 ¶ Ac wele ŵr hên yn dyfod o'i waith o'r maes yn yr hwyr, a'r gŵr *oedd* o fynydd Ephraim, ond ei fod ef yn ymdaith yn Gibeah; a gwŷr y lle hwnnw *oedd* feibion Jemini.

17 Ac eſe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu ŵr yn ymdaith yn heol y ddinas: a'r hên ŵr a ddywedodd, I ba le yr ai di; ac o ba le y daethoſt?

18 Yntau a ddywedodd wrtho, Tramwyo 'r ydym ni o Bethlehem Juda i yſtlys mynydd Ephraim, o'r lle i'm *benyw*; a mi a euthum hyd Bethlehem Juda, a myned yr ydwyf i dŷ 'r ARGLWYDD: ac nid *oes* neb a'm † derbyn i dŷ.

† Heb. *casgl.*

19 Y mae *gennym ni* wêllt ac ebran heſyd i'n haſynnod; a bara heſyd a gwîn i mi ac i'th law-forŵyn, ac i'r llangc *ſydd* gyd â'th weiſion: nid oes eiſtau dim.

20 A'r hên ŵr a ddywedodd, Tangnefedd i ti, bydded dy holl eiſtau arnaſi; [b] yn unig na lettŷa yn yr heol.

[b] Gen. 19. 2.

21 Felly eſe a'i dug et i mewn i'w dŷ, ac a borthiodd yr aſynnod: a hwy a olchaſant eu traed, ac a fwyttaſant ac a yfaſant.

22 ¶ A phan oeddynt hwy yn llawenhâu eu càlon, wele, [c] gwŷr y ddinas, rhai o [a] feibion Belial, a amgylchynaſant y tŷ, a guraſant y drŵs, ac a ddywedaſant wrth berchen y tŷ, *ſef* yr hên ŵr, gan ddywedyd, Dŵg allan y gŵr a ddaeth i mewn i'th dŷ, ſel yr adnabyddom ef.

[c] Gen. 10. 4. [d] Hoſ. 9. 9. a 10. 9.

23 A'r [e] gŵr, perchen y tŷ, a aeth allan attynt, ac a ddywedodd wrthynt, Nagê fy mrodyr, nagê, attolwg na wnêwch mor ddrygionus; gan i'r gŵr hwn ddyfod i'm tŷ i, na wnewch yr yſgelerder hyn.

[e] Gen. 19. 6.

24 Wele ſy merch, yr hon *ſydd* forŵyn, a'i ordderch yntau, dygaf hwynt allan yn awr, a daroſtyngwch hwynt, a gwnêwch iddynt yr hyn fyddo da yn eich golwg: ond i'r gŵr hwn na wnêwch † mor 'ſgeler.

† Heb. *beth mor ynfyd.*

25 Ond ni wrandawai 'r gwŷr arno: am hynny y gŵr a ymaflodd yn ei ordderch, ac a'i dûg hi allan attynt hwy; a hwy a'i hadnabuant hi, ac a wnaethant *gam* â hi 'r holl nôs hyd y borau: a phan gyfododd y wawr, hwy a'i gollyngaſant hi ymaith.

26 Yna 'r wraig a ddaeth pan ymddangoſodd y borau, ac a ſyrthiodd wrth ddrŵs tŷ 'r gŵr *yr oedd* ei harglwydd ynddo, hyd oleuni *y dŷdd*.

27 A'i harglwydd a gyfododd y borau, ac a agorodd ddryſau 'r tŷ, ac a aeth allan i fyned i'w daith: ac wele ei ordderch-wraig ef wedi cŵympo wrth ddrŵs y tŷ, a'i dwy lâw ar y † trothwy.

† *rhiniog.*

28 Ac eſe a ddywedodd wrthi, Cyfod, ſel yr elom ymaith: ond nid oedd yn atteb: yna eſe a'i cymmerth hi ar yr aſyn, a'r gŵr a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w fangre.

29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, eſe a gymmerth gyllell, ac a ymaflodd yn ei ordderch, ac [f] a'i darniodd hi, ynghŷd a'i heſgyrn, yn ddeuddeg darn, ac a'i hanfonodd hi i holl derfynau Iſrael.

[f] Edrych 1 Sam. 11. 7.

30 A phawb a'r a welodd *hynny* a ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac ni welwyd y fath beth, er y dydd y daeth meibion Iſrael o wlâd yr Aipht hyd y dydd hwn: yſtyriwch ar hynny, ymgynghorwch, a thraethwch *eich meddwl*.

PEN. XX.

1 Y Leſiad mewn cymmanfa gyfredinol yn dangos ei gam ar gyboedd. 8 Barn y gymmanfa. 12 Gwŷr Benjamin wedi eu dyſyn yn ymgaſglu yn erbyn yr Iſraëliaid. 18 Yr Iſraëliaid mewn dwy gâd yn colli deugain mil. 26 Hwythau trwy ddichell yn diſetha holl wŷr Benjamin onid chwê chant.

Mawrth, 27. B.

YNa holl feibion Iſrael a aethant allan, a'r gynnulleidfa a ymgaſglodd ynghŷd ſel un dŷn, o [a] Ddan hyd Beerſeba, a gwlâd Gilead, at yr ARGLWYDD i [b] Fiſpah.

[a] Pen. 18. 29.

2 A phennaethiaid yr holl bobl *o* holl lwythau Iſrael a ſafaſant ynghynnulleidfa pobl Dduw, *ſef* pedwar càn mîl o wŷr traed yn tynnu cleddyf.

1 Sam. 3. 20. 2 Sam. 3. 10. a 24. 2.

3 (A meibion Benjamin a glywſant fyned o feibion Iſrael i Fiſpah:) yna meibion Iſrael a ddywedaſant, Dywedwch pa fodd y bu 'r drygioni hyn?

[b] 1 Sam. 7. 5. a 10. 17.

4 A'r gŵr y Leſiad, gŵr y wraig a laddeſid a attebodd, ac a ddywedodd, I Gibeah eiddo Benjamin y deuthum i, mi a'm gorderch i lettŷa.

5 A gwŷr Gibeah a gyfodaſant i'm herbyn, ac a amgylchynaſant y tŷ yn ſy erbyn

liw

liw nôs, ac a amcanaſant fy lâdd i, a
‡ Heb. *darofstyngaſant.* ‡ threiſiaſant fy ngordderch, ſel y bu hi farw.

6 A mi a ymaflais yn fy ngordderch, ac a'i derniais hi, ac a'i hanſonais hi trwy holl wlâd etiſeddiaeth Iſrael: canys
c Joſ. 7. 15. c gwnaethant ffieidd-dra ac ynfydrwydd yn Iſrael.

7 Wele meibion Iſrael *ydycb* chwi oll, moeſwch rhyngoch air a chyngor yma.

8 ¶ A'r holl bobl a gyfododd megis un gŵr, gan ddywedyd, Nac eled neb o honom i'w babell, ac na thröed neb o honom i'w dŷ:

9 Ond yn awr, hyn *yw* 'r peth a wnawn ni i Gibeah, *Nyni a awn i fynu* i'w herbyn wrth goelbren:

10 A ni a gymmerwn ddengwr o'r cant trwy holl lwythau Iſrael, a chant o'r mil, a mîl o'r deng mîl, i ddwyn lluniaeth i'r bobl, i wneuthur (pan ddelont i Gibeah Benjamin) yn ôl yr holl ffieidd-dra a wnaethant hwy yn Iſrael.

11 Felly 'r ymgaſglodd holl wŷr Iſrael
† Heb. *yn gyfeillion.* yn erbyn y ddinas, † yn gyttûn ſel un gŵr.

12 ¶ A llwythau Iſrael a anfonaſant wŷr trwy holl lwythau Benjamin, gan ddywedyd, Beth *yw* 'r drygioni yma a wnaethpwyd yn eich mŷſg chwi?

d Deut. 13. 13. Pen. 19. 22. 13 Ac yn awr rhoddwch y gwŷr, d meibion Belial, y rhai *ſydd* yn Gibeah, ſel y lladdom hwynt, ac y diſeom ddrygioni o Iſrael: ond ni wrandawai meibion Benjamin ar lais eu brodyr meibion Iſrael.

14 Eithr meibion Benjamin a ymgynnullaſant o'r dinaſoedd i Gibeah, i fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Iſrael.

15 A chyfrifwyd meibion Benjamin y dydd hwnnw, o'r dinaſoedd, yn chwe mîl ar hugain o wŷr, yn tynnu cleddyf, heb law trigolion Gibeah, y rhai a gyfrifwyd yn faith gant o wŷr etholedig.

16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* faith gant o
e Pen. 3. 15. 1 Cron. 12. 2. wŷr etholedig e yn chwithig: pob un o honynt a ergydiai â charreg at y blewyn heb fethu.

17 Gwŷr Iſrael hefyd a gyfrifwyd heb law Benjamin yn bedwar can mîl yn tynnu cleddyf, pawb o honynt yn rhyfelwŷr.

f Pen. 1. 1. 18 ¶ A meibion Iſrael a gyfodaſant, ac a aethant i fynu i dŷ Dduw, ac f a ymgynghoraſant â Duw, ac a ddywedaſant, Pwy o honom ni a â i fynu yn gyntaf i'r gâd yn erbyn meibion Benjamin? a dywedodd yr ARGLWYDD, Juda a â yn gyntaf.

19 A meibion Iſrael a gyfodaſant y borau, ac a werſyllaſant yn Erbyn Gibeah.

20 A gwŷr Iſrael a aethant allan i ryfel yn erbyn Benjamin, a gwŷr Iſrael a ymoſodaſant i ymladd i'w herbyn hwy wrth Gibeah.

21 A meibion Benjamin a ddaethant allan o Gibeah, ac a ddifethaſant o Iſrael y dwthwn hwnnw ddwy fil ar hugain o wŷr hyd lawr.

22 A'r bobl gwŷr Iſrael a ymgryfhaſant, ac a ymoſodaſant dracheſn i ymladd, yn y lle yr ymoſodaſent ynddo y dydd cyntaf.

23 (A meibion Iſrael a aethant i fynu, ac a wylaſent ger bron yr ARGLWYDD hyd yr hwyr, ymgynghoraſent hefyd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi dracheſn i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd? a dywedaſai 'r ARGLWYDD, Dôs i fynu yn ei erbyn ef.)

24 A meibion Iſrael a neſaſant yn erbyn meibion Benjamin yr ail dydd.

25 A Benjamin a aeth allan o Gibeah i'w herbyn hwythau yr ail dydd, a hwy a ddiſethaſant o feibion Iſrael eilwaith dair mîl ar bymtheg o wŷr hyd lawr: y rhai hyn oll oedd yn tynnu cleddyf.

26 ¶ Yna holl feibion Iſrael a'r holl bobl a aethant i fynu, ac a ddaethant i dŷ Dduw, ac a wylaſant, ac a arhoſaſant yno ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiaſant y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd ger bron yr ARGLWYDD,

27 A meibion Iſrael a ymgynghoraſant â'r ARGLWYDD, (canys yno *'r oedd* Arch cyfammod Duw yn y dyddiau hynny,

28 A Phinees mâb Eleazar, mâb Aaron, oedd yn ſefyll ger ei bron hi yn y dyddiau hynny,) gan ddywedyd, A 'chwanegaf fi mwyach fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd, neu a beidiaf fi? a dywedodd yr ARGLWYDD, Ewch i fynu, canys y foru y rhoddaf ef yn dy lâw di.

29 Ac Iſrael g a oſododd gynllwynwŷr o amgylch Gibeah. g Felly Joſ. 8. 4.

30 A meibion Iſrael a aethant i fynu yn erbyn meibion Benjamin y trydydd dydd, ac a ymoſodaſant wrth Gibeah fel cynt.

31 A meibion Benjamin a aethant allan yn erbyn y bobl, *a* thynnwyd hwynt oddi wrth y ddinas; a hwy a ddechreuaſant daro *rhai* o'r bobl yn archolledig fel cynt, yn y prif-ffyrdd, o'r rhai y mae 'r naill yn myned i fynu i ‡ dŷ Dduw, a'r llall i Gibeah yn y maes, ynghŷlch dengwr ar hugain o Iſrael. ‡ Neu, *Bethel.*

32 A meibion Benjamin a ddywedaſant, Cwympwyd hwynt o'n blaen ni fel ar y cyntaf: ond meibion Iſrael a ddywedaſant, Ffown, fel y tynnom hwynt oddi wrth y ddinas i'r prif-ffyrdd.

33 A holl wŷr Iſrael a gyfodaſant o'u lle, ac a fyddinaſant ym Maal-tamar: a'r *ſawl* a oedd *o* Iſrael yn cynllwyn, a ddaeth allan o'u mangre, *ſef* o weirgloddiau Gibeah.

34 A daeth yn erbyn Gibeah ddeng mîl o wŷr etholedig o holl Iſrael, a'r gâd a fu dôſt: ond ni wyddent fod drŵg yn agos attynt.

35 A'r ARGLWYDD a darawödd Benjamin o flaen Iſrael, a difethodd meibion Iſrael o'r Benjaminiaid y dwthwn hwnnw bùm mîl ar hugain a channwr; a'r rhai hyn oll yn tynnu cleddyf.

36 Felly meibion Benjamin a welſant mai eu lâdd yr oeddid: canys gwŷr Iſrael a roddaſant le i'r Benjaminiaid, o herwydd hyderu yr oeddynt ar y cynllwynwŷr, y rhai a oſodaſent yn ymmyl Gibeah.

37 A'r cynllwynwŷr a fryſiaſant, ac a ruthraſant arGibeah; a'r cynllwynwŷr a † udganaſant yn hirllaes, ac a darawſant yr holl ddinas â mîn y cleddyf. † Neu, *aethant rhagddynt.*

38 Ac yr oedd ‡ amſer nodedig rhwng gwŷr Iſrael a'r cynllwynwŷr, *ſef* peri o honynt i † fflam fawr *a* mŵg ddyrchafu o'r ddinas. ‡ *Arwyddd.* † Heb. *Dyrchafiad.*

39 A phan drôdd gwŷr Iſrael *eu cefnau* yn y rhyfel, Benjamin a ddechreuodd daro ‡ yn archolledig o wŷr Iſrael ynghŷlch dengwr ar hugain; canys dywedaſant, Diau gan daro eu taro hwynt o'n blaen ni, ſel yn y cyntaf. ‡ Neu, *yr.*

40 A phan ddechreuodd † y fflam ddyrchafu o'r ddinas â cholofn o fŵg, Benjamin a edrychodd yn ei ôl, ac wele fflam y ddinas yn dyrchafu i'r nefoedd. † Heb. *Holl yſfiad.*

41 Yna gwŷr Iſrael a droiſant drachefn, a gwŷr Benjamin a frawychaſant; o herwydd hwy a ganſuant ſod drŵg *wedi* ‡ dyfod arnynt.

‡ Heb. *cyffwrdd â hwynt.*

42 Am hynny hwy a droiſant o flaen gwŷr Iſrael tu a ffordd yr anialwch, a'r gâd a'u goddiweddodd hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r dinaſoedd, yr oeddynt yn eu diſetha yn eu canol.

43 *Felly* 'r amgylchynaſant y Benjaminiaid, erlidiaſant hwynt, a ſathraſant hwynt ‡ yn hawdd hyd ynghyſer Gibeah tu a chodiad haul.

‡ Neu, *o Fenuehah.*

44 A lladdwyd o Benjamin dair mil ar bymtheg o wŷr; y rhai hyn oll *oedd* wŷr nerthol.

45 A hwy a droiſant, ac a ffoiſant tu a'r anialwch i graig Rimmon: a'r *Iſraëliaid* a loffaſant *o* honynt ar hŷd y prif-ffyrdd bùm mîl o wŷr: erlidiaſant hefyd ar eu hôl hwynt hyd Gidom, ac a laddaſant o honynt ddŵy fil o wŷr.

46 A'r rhai oll a gŵympodd o Benjamin y dwthwn hwnnw oedd bùm mîl ar hugain o wŷr yn tynnu cleddyf: hwynt oll *oedd* wŷr nerthol.

47 [h] Etto chwê channwr a droiſant, ac a ffoiſant i'r anialwch i graig Rimmon, ac a arhoſaſant ynghrâig Rimmon bedwar mîs.

h Pen. 21. 13.

48 A gwŷr Iſrael a ddychwelaſant ar feibion Benjamin, ac a'u tarawſant hwy â mîn y cleddyf, yn ddŷn o bob dinas, ac yn aniſail, a pheth bynnag a gafwyd: yr holl ddinaſoedd hefyd a'r a gafwyd a loſgaſant hwy â thân.

PEN. XXI.

Mawrth, 27. P.

1 *Y bobl yn galaru am ddinyſtr Benjamin,* 8 *a thrwy ddifetha Jabes Gilead yn cael iddynt bedwar cant o wragedd.* 16 *Ac yn eu cynghori hwynt i oſod ar y gwŷryſon oedd yn dawnſio yn Siloh.*

A Gwŷr Iſrael a dyngaſent ym Miſpah, gan ddywedyd, Ni ddyry neb o honom ni ei ferch i Benjaminiad yn wraig.

2 A daeth y bobl i dŷ Dduw, ac aroſaſant yno hyd yr hwyr ger bron Duw, ac a ddyrchafaſant eu llêf, ac a wylaſant ag wyloſain mawr.

3 Ac a ddywedaſant, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, Pa ham y bu y peth hyn yn Iſrael, fel y byddai heddyw un llwyth eiſiau yn Iſrael?

4 A thrannoeth y bobl a foreu godaſant, ac a adeiladaſant yno allor, ac offrymmaſant boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd.

5 A meibion Iſrael a ddywedaſant, Pwy o holl lwythau Iſrael ni ddaeth i fynu gyd â'r gynnulleidfa at yr ARGLWYDD? canys llw mawr oedd yn erbyn yr hwn ni ddeiſai i fynu at yr ARGLWYDD i Fiſpah, gan ddywedyd, Rhoddir ef i farwolaeth yn ddiau.

6 A meibion Iſrael a edifarhaſant o herwydd Benjamin eu brawd, a dywedaſant, Torrwyd ymaith heddyw un llwyth o Iſrael,

7 Beth a wnawn ni am wragedd i'r rhai a adawyd, gan dyngu o honom ni i'r ARGLWYDD na roddem iddynt *yr un* o'n merched ni yn wragedd?

8 ¶ Dywedaſant hefyd, Pa un o lwythau Iſrael ni ddaeth i fynu at yr ARGLWYDD i Fiſpah? ac wele ni ddeliſai neb o Jabes Gilead i'r gwerſyll, at y gynnulleidfa.

9 Canys y bobl a gyfrifwyd, ac wele, nid *oedd* yno neb o drigolion Jabes Gilead.

10 A'r gynnulleidfa a anfonaſant yno ddeuddeng mîl o wŷr grymmus, ac a orchymynnaſant iddynt, gan ddywedyd, Ewch a tharêwch breſwylwŷr Jabes Gilead â mîn y cleddyf, y gwragedd hefyd a'r plant.

11 Dymma hefyd y peth a wnewch chwi, [a] diſethwch bob gwrtryw, a phob gwraig a ‡ orweddodd gyd â gŵr.

a Num. 31. 17.

‡ Heb. *ûwybu orwedd.*

12 A hwy a gawſant ym mhlith trigolion Jabes Gilead bedwar cant o langceſau yn wŷryſon, y rhai nid adnabuaſant ŵr trwy gyd-orwedd â gŵr: a dygaſant hwynt i'r gwerſyll i Siloh, yr hon *ſydd* yngwlâd Canaan.

13 A'r holl gynnulleidfa a anfonaſant ‡ i lefaru wrth feibion Benjamin, y rhai *oedd* ynghrâig Rimmon, ac i gyhoeddi heddwch iddynt.

‡ Heb. *ac a lefaraſant.*

14 A'r Benjaminiaid a ddychwelaſant yr amſer hwnnw, a hwy a roddaſant iddynt hwy y gwragedd a gadwaſent yn fyw o wragedd Jabes Gilead; ond ni chawſant hwy ddigon felly.

15 A'r bobl a edifarhaodd dros Benjamin, o herwydd i'r ARGLWYDD wneuthur rhwygiad yn llwythau Iſrael.

16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa a ddywedaſant, Beth a wnawn ni am wragedd i'r lleill, gan ddiſtrywio'r gwragedd o Fenjamin?

17 Dywedaſant hefyd, *Rhaid yw bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddiangodd o Benjamin, fel na ddileer llwyth allan o Iſrael.

18 Ac ni allwn ni roddi iddynt wragedd o'n merched ni: canys meibion Iſrael a dyngaſant, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r hwn a roddo wraig i Benjamin.

19 Yna y dywedaſant, Wele *y mae* gŵyl i'r ARGLWYDD ‡ bob blwyddyn yn Siloh, o du 'r gogledd i Bethel, tu a chyfodiad haul † i'r brif-ffordd y ſydd yn myned i fynu o Bethel i Sichem, ac o du 'r dehau i Libanus.

‡ Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*

† Neu, *ar y.*

20 Am hynny y gorchymynnaſant hwy i feibion Benjamin, gan ddywedyd, Ewch a chynllwynwch yn y gwinllannoedd:

21 Edrychwch hefyd, ac wele, o's merched Siloh a ddaw allan [b] i ddawnſio mewn dawnſiau, yna deuwch chwithau allan o'r gwinllannoedd, a chippiwch i chwi bob un ei wraig o ferched Siloh, ac ewch i wlâd Benjamin.

b Edrych Ecſod. 15. 20.

22 A phan ddelo eu tadau, neu eu brodyr hwynt i achwyn attom ni, yna y dywedwn wrthynt, Byddwch dda iddynt er ein mwyn ni; o blegid na chadwaſom i bob un ei wraig yn y rhyfel: o achos na roddaſoch chwi *hwynt* iddynt y prŷd hyn, *ni* byddwch chwi euog.

23 A meibion Benjamin a wnaethant felly, a chymmeraſant wragedd yn ôl eu rhifedi, o'r rhai a gippiaſent, ac a oeddynt yn dawnſio: a hwy a aethant ymaith, a dychwelaſant i'w hetifeddiaeth, ac a adgyweiriaſant y dinaſoedd, ac a drigaſant ynddynt.

24 A meibion Iſrael a ymadawſant oddi yno y prŷd hynny, bob un at ei lwyth, ac at ei deulu, ac a aethant oddi yno bob un i'w etifeddiaeth.

25 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenhin yn Iſrael: poh un a wnai 'r hyn oedd uniawn yn ei olwg ei hun.

c Pen. 17. 6. a 18. 1. a 19. 1.

¶ LLYFR RUTH.

PEN. I.

Mawrth, 28. B.

1 *Elimelech wedi ei yrru gan newyn i Foab, yn marw yno.* 4 *Mahlon a Chilion, wedi priodi gwragedd o Foab, yn marw hefyd.* 6 *Naomi wrth ddychwelyd adref,* 8 *yn ceisio gan ei dwy waudd na ddeuent gyd â hi.* 14 *Orpah yn ei gadael hi, a Ruth yn ddianwadal yn ei dilyn hi.* 19 *Hwynt ill dwyoedd yn dyfod i Fethlehem, ac yn cael yno groesaw.*

Ynghylch 2693.

A Bu yn y dyddiau yr oedd y brawdwyr yn barnu, fod [a] newyn yn y wlâd: a gŵr o Bethelem Judah a aeth i ymdeithio yngwlâd Moab, efe a'i wraig, a'i ddau fâb.

[a] Edrych 2 Bren. 8. 1.

2 Ac enw y gŵr *oedd* Elimelech, ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei ddau fâb Mahlon a Chilon, [b] Ephrateaid o Bethlehem Juda: a hwy a ddaethant i wlâd Moab, ac a fuant yno.

[b] Edrych Gen. 35. 19.

3 Ac Elimelech gŵr Naomi a fu farw, a hithau a'i dau fâb a adawyd.

4 A hwy a gymmeraſant iddynt wragedd o'r Moabieſau; enw y naill *oedd* Orpah, ac enw y llall Ruth: a thrigaſant yno ynghŷlch deng mlynedd.

5 A Mahlon a Chilion a fuant feirw hefyd ill dau, a'r wraig a adawyd *yn amddifad* o'i dau fâb, ac o'i gŵr.

6 ¶ A hi a gyfododd a'i merched ynghyfraith, i ddychwelyd o wlâd Moab: canys hi a glywſai yngwlâd Moab ddarfod i'r ARGLWYDD ymweled â'i bobl, gan roddi iddynt ſara.

7 A hi a aeth o'r lle yr oedd hi ynddo, a'i dwy waudd gyd â hi: a hwy a aethant i ffordd i ddychwelyd i wlâd Juda.

8 A Naomi a ddywedodd wrth ei dwy waudd, [c] Ewch, dychwelwch bob un i dŷ ei mam: gwneled yr ARGLWYDD drugaredd â chwi, fel y gwnaethoch chwi â'r meirw, ac â minnau.

[c] Edrych Joſua 24. 15.

9 Yr ARGLWYDD a ganiatao i chwi gael gorphwyſdra bob un yn nhŷ ei gŵr. Yna y cuſanodd hi hwynt, a hwy a ddyrchafaſant eu llêf, ac a ŵylaſant.

10 A hwy a ddywedaſant wrthi, Diau y dychwelwn ni gyd â thi at dy bobl di.

11 A dywedodd Naomi, Dychwelwch, fy merched; i ba beth y deuwch gyd â mi? *a oes* gennyf fi feibion etto yn fy nghrôth [d] i fod yn wŷr i chwi?

[d] Deut. 25. 5.

12 Dychwelwch, fy merched, ewch ymaith; canys yr ydwyf fi yn rhy hên i briodi gŵr: pe dywedwn, Y mae gennyf obaith, a bod heno gyd â gŵr, ac ymddŵyn meibion hefyd;

13 A arhoſech chwi am danynt hwy hyd oni chynnyddent hwy? a † ymarhoſech chwi am danynt hwy heb ŵra? nagê fy merched: canys *y mae* mawr ‡ driſtwch i mi o'ch plegid chwi, am [e] i lâw 'r ARGLWYDD fyned i'm herbyn.

† Heb. *obeithiech.* ‡ Heb. *chwerwder.* [e] Job 19. 21.

14 A hwy a ddyrchafaſant eu llêf, ac a ŵylaſant eilwaith: ac Orpah a guſanodd ei chwegr, ond Ruth a lynodd wrthi hi.

[f] Edrych Joſua 24. 15, 19. 2 Bren. 2. 2. Luc 24. 28.

15 A dywedodd *Naomi*, Wele dy chwaer ynghyfraith a ddychwelodd at ei phobl, ac at ei duwiau: [f] dychwel dithau ar ôl dy chwaer ynghyfraith.

‡ Neu, *na fydd i'm herbyn.*

16 A Ruth a ddywedodd, ‡ Nac erſyn arnaſi ymadaw â thi, i gilio oddi ar dy ôl di: canys pa le bynnag yr elych di yr âf finnau, ac ym mha le bynnag y llettyech di y llettyaf finnau: dy bobl di *fydd* fy mhobl i, a'th Dduw di fy Nuw innau.

17 Lle y byddych di marw y byddaf finnau farw, ac yno i'm cleddir; [g] ſel hyn y gwnelo 'r ARGLWYDD i mi, ac ſel hyn y chwanego, o's *dim ond* angau a wnâ yſgariaeth rhyngofi a thithau.

[g] 1 Sam. 3. 17. a 25. 22. 2 Sam. 19, 13. 2 Bren. 6, 31.

18 Pan welodd hi ei bod hi wedi † ymroddi i fyned gyd â hi, yna hi a beidiodd a dywedyd wrthi hi.

† Heb. *ymgryfhâu,*

19 ¶ Felly hwynt ill dŵy a aethant nes iddynt ddyfod i Bethlehem: a phan ddaethant i Bethlehem, yr holl ddinas a gyffrôdd o'u herwydd hwynt; a dywedaſant, Ai hon *yw* Naomi?

20 A hi a ddywedodd wrthynt hwy, Na elwch fi ‡ Naomi; gelwch fi † Mara: canys yr Holl-alluog a wnaeth yn chwerw jawn â mi.

‡ *Prydferth.* † *Chwerw*

21 Myfi a euthum allan yn gyflawn, a'r ARGLWYDD a'm dûg i eilwaith yn wâg: pa ham y gelwch chwi fi Naomi, gan i'r ARGLWYDD ‡ fy naroſtwng, ac i'r Holl-alluog fy nrygu?

‡ *Dyſtiolaethu i'm herbyn.*

22 Felly y dychwelodd Naomi, a Ruth y Foabies ei gwaudd gyd â hi, yr hon a ddychwelodd o wlâd Moab: a hwy a ddaethant i Bethlehem yn nechrau cynhauaf yr heiddiau.

PEN. II.

Mawrth, 28. P.

1 *Ruth yn lloffa ym meuſydd Boaz.* 4 *Boaz yn cymmeryd cydnabod arni,* 8 *ac yn dangos iddi garedigrwydd mawr,* 18 *a hithau yn dwyn at Naomi yr hyn a gawſai.*

AC i ŵr Naomi 'r *ydoedd* câr, o ŵr cadarn nerthol, o dylwyth Elimelech, a'i enw * Boaz.

* A elwir *Booz,* Mat. 1. 5.

2 A Ruth y Foabies a ddywedodd wrth Naomi, Gâd i mi fyned yn awr i'r maes, a lloffa tywyſennau ar ôl yr hwn y caffwyf ffafr yn ei olwg: hithau a ddywedodd wrthi, Dôs, fy merch.

3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a loffodd yn y maes ar ôl y medelwŷr: a digwyddodd wrth ddamwain *fod* y rhan honno o'r maes yn eiddo Boaz, yr hwn *oedd* o dylwyth Elimelech.

4 ¶ Ac wele Boaz a ddaeth o Bethlehem, ac a ddywedodd wrth y medelwŷr, Yr ARGLWYDD *a fyddo* gyd â chwi: hwythau a ddywedaſant wrtho ef, Yr ARGLWYDD a'th fendithio.

5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei wâs, yr hwn oedd yn ſefyll yn ymmyl y medelwŷr, Pwy biau 'r llangces hon?

6 A'r gwâs yr hwn oedd yn ſefyll wrth y medelwŷr a attebodd, ac a ddywedodd, Y llangces o Foab *ydyw* hi, yr hon a ddychwelodd gyd â Naomi o wlâd Moab.

7 A hi a ddywedodd, Attolwg yr ydwyf gael lloffa, a chaſglu ym mŷſg yr ŷgubau ar ôl y medelwŷr: a hi a ddaeth, ac a arhoſodd er y borau hyd yr awr hon, oddieithr aros o honi hi ychydig yn tŷ.

8 Yna y dywedodd Boaz wrth Ruth, Oni chlywi di, fy merch? na ddôs i loffa i faes arall, ac na cherdda oddi yma: eithr aros yma gyd â'm llangceſau i.

9 *Bydded* dy lygaid ar y maes y byddont hwy yn ei ſedi, a dôs ar eu hôl hwynt: oni orchymynnais i'r llangciau na chyffyrddent â thi? a phan ſychedech, dôs at y lleſtri, ac ŷf o'r hwn a ollyngodd y llangciau.

10 Yna hi a ſyrthiodd ar ei hwyneb, ac a ym-

a ymgrymmodd i lawr, ac a ddywedodd wrtho ef, Pa ham y cefais ffafr yn dy olwg di, fel y cymmerit gydnabod arnaf, a minnau yn alldudes?

11 A Boaz a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Gan fynegi y mynegwyd i mi 'r hyn oll a wnaethoſt i'th chwegr ar ôl marwolaeth dy ŵr; ac fel y gadewaiſt dy dâd, a'th fam, a gwlâd dy enedigaeth, ac y daethoſt at bobl nid adwaenit o'r blaen.

12 Yr ARGLWYDD a dalo am dy waith, a bydded dy obrwy yn berffaith gan ARGLWYDD Dduw Iſrael, [a] yr hwn y daethoſt i obeithio dan ei adenydd.

[a] Sal. 17. 8. a 36. 7.

13 Yna hi a ddywedodd, Caffwyf ffafr yn dy olwg di fy Arglwydd, gan i ti fy nghyſſuro *i*, a chan i ti lefaru wrth *fodd* câlon dy waſanaethferch, er nad ydwyf fel un o'th law-forŵynion di.

14 A dywedodd Boaz wrthi hi, Yn amſer bwyd tyred yma, a bwytta o'r bara, a gwlŷch dy dammaid yn y finegr. A hi a eiſteddodd wrth yſtlys y medelwŷr, ac efe a eſtynnodd iddi gras-*yd*, a hi a fwyttaodd, ac a ddigonwyd, ac a adawödd weddill.

15 A hi a gyfododdi loffa; a gorchymynnodd Boaz i'w weiſion gan ddywedyd, Lloffed hefyd ym mŷſg yr yſgubau, ac na ‡ feiwch arni.

‡ Heb. *chywilyddiwch hi.*

16 A chan ollwng gollyngwch hefyd iddi *beth* o'r yſgubau, a gadêwch *hwynt* fel y lloffo hi *hwynt*, ac na cheryddwch hi.

17 Felly hi a loffodd yn y maes hyd yr hwyr, a hi a ddyrnodd yr hyn a loffaſai, ac yr oedd ynghŷlch Ephah o haidd.

18 ¶ A hi a'*i* cymmerth, ac a aeth i'r ddinas: a'i chwegr a ganfu 'r hyn a gaſglaſai hi: hefyd hi a dynnodd allan, ac a roddodd iddi 'r hyn a weddillaſai hi, wedi cael digon.

19 A dywedodd ei chwegr wrthi hi, Pa le y lloffaiſt heddyw, a pha le y gweithiaiſt? bydded yr hwn a'th adnabu yn ſendigedig. A hi a fynegodd i'w chwegr pwy y gweithiaſai hi gyd ag ef, ac a ddywedodd, Enw 'r gŵr y gweithiais gyd ag ef heddyw *yw* Boaz.

20 A dywedodd Naomi wrth ei gwaudd, [b] Bendigedig *fyddo* efe gan yr ARGLWYDD, yr hwn ni pheidiodd â'i garedigrwydd tu a'r rhai byw, a'r rhai meirw: dywedodd Naomi hefyd wrthi hi, Agos i ni *yw* 'r gŵr hwnnw, ‡ o'n cyfathrach ni *y mae* efe.

[b] Pen. 3. 10. 2 Sam. 2. 5. ‡ Neu, *un ydyw ſydd jawn iddo ollwng.*

21 A Ruth y Foabies a ddywedodd, Efe a ddywedodd hefyd wrthyf, Gyd â'm llangciau i yr arhoſi, nes gorphen o honynt fy holl gynhauaf i.

Edrych Lef. 25. 25.

22 A dywedodd Naomi wrth Ruth ei gwaudd, Da *yw* fy merch i ti fyned gyd â'i langceſi ef, fel na ruthront i'th erbyn mewn maes arall.

23 Felly hi a ddilynodd langceſau Boaz i loffa, nes darfod cynhauaf yr haidd, a chynhauaf y gwenith, ac a drigodd gyd â'i chwegr.

PEN. III.

Mawrth, 29. B.

1 *Ruth trwy addyſg Naomi,* 5 *yn gorwedd wrth draed Boaz.* 8 *Boaz yn cydnabod rhan cyfathrachwr,* 14 *ac yn ei danfon hi ymaith a chwê meſur o haidd gyd â hi.*

YNa Naomi ei chwegr a ddywedodd wrthi, Fy merch, oni cheiſiaf ſi orphwyſdra i ti, fel y byddo da i ti?

2 Ac yn awr onid *yw* Boaz o'n cyfathrach ni, yr hwn y buoſt ti gyd â'i langceſi? wele efe yn nithio haidd y nôs hon yn y llawr dyrnu.

3 Ymòlch gan hynny, ac ymira, a goſod dy ddillad am danat, a dôs i wared i'r llawr dyrnu: na fydd gydnabyddus i'r gŵr nes darfod iddo fwytta ac yfed.

4 A phan orweddo efe, yna dàl ar y ſan y gorweddo efe ynddi, a dôs, a ‡ dinoetha ei draed ef, a gorwedd, ac efe a fynega i ti yr hyn a wnelych.

‡ Neu, *cyfod y dillad oddi ar ei draed ef.*

5 A hi a ddywedodd wrthi, Gwnâf yr hyn oll a erchaiſt i mi.

6 ¶ A hi a aeth i wared i'r llawr dyrnu, ac a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai ei chwegr iddi.

7 Ac wedi i Boaz fwytta *ac* yfed, fel y llawenhaodd ei gàlon, efe a aeth i gyſgu i gwrr yr yſgafn: hithau a ddaeth yn ddiſtaw, ac a ddinoethodd ei draed ef, ac a orweddodd.

8 ¶ Ac ynghanol y nôs y gŵr a ofnodd, ac a ‡ ymdrôdd: ac wele wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.

‡ Heb. *ymafaelodd.*

9 Ac efe a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti? a hi a ddywedodd, Myfi *yw* Ruth dy law-forŵyn: [a] lleda gan hynny dy aden dros dy law-forŵyn, canys fy nghyſathrachwr *i ydwyt* ti.

[a] Ezec. 16. 8.

10 Ac efe a ddywedodd, [b] Bendigedig *fyddech*, fy merch, gan yr ARGLWYDD: dangoſaiſt fwy o garedigrwydd yn y diwedd nag yn y dechrau, gan nad aethoſt ar ôl gwŷr jeuaingc, na thlawd na chyfoethog.

[b] Pen. 2. 20.

11 Ac yn awr fy merch, nac ofna; yr hyn oll a ddywedaiſt a wnâf it': canys holl ddinas fy mhobl a ŵyr mai gwraig rinweddol *ydwyt* ti.

† Heb. *borth.*

12 Ac yn awr gwîr yw fy mod i yn gyfathrachwr agos: er hynny y mae cyfathrachwr nês nâ myfi.

13 Aros heno, a'r borau o's efe a wnâ ran cyfathrachwr â thi, da; gwnâed ran cyfathrachwr: ond o's efe ni wnâ ran cyfathrachwr â thi, yna myfi a wnâf ran cyfathrachwr â thi, *fel mai* byw yr ARGLWYDD: cŵſg hyd y borau.

14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei draed ef hyd y borau: a hi a gyfododdcyn yr adwaenai neb ei gilydd: ac efe a ddywedodd, Na chaffer gŵybod dyfod y wraig i'r llawr dyrnu.

15 Ac efe a ddywedodd, Moes dy ‡ fantell *ſydd* am danat, ac ymafael ynddi, a hi a ymaflodd ynddi, ac efe a feſurodd chwe *meſur* o haidd, ac a'*i* goſododdarni; a hi a aeth i'r ddinas.

‡ Neu, *tynfas*, neu *arfedog.*

16 A phan ddaeth hi at ei chwegr, hi a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti fy merch? a hi a fynegodd iddi 'r hyn oll a wnaethai 'r gŵr iddi hi.

17 A hi a ddywedodd, Y chwê *meſur* hyn o haidd a roddodd efe i mi; canys dywedodd wrthyf, Nid ai yn waglaw at dy chwegr.

18 Yna y dywedodd hithau, Aros fy merch, oni wypech pa fodd y digwyddo 'r peth *hyn*: canys ni orphwys y gŵr nes gorphen y peth hyn heddyw.

PEN. IV.

Mawrth, 29. P.

1 *Boaz yn galw y cyfathrachwr neſaf ger bron.* 6 *Yntau yn gwrthod rhyddhâu 'r etifeddiaeth yn ôl y ddefod yn Iſrael.* 9 *Boaz yn prynu 'r etifeddiaeth,* 11 *ac yn priodi Ruth.* 13 *Hithau yn dwyn Obed taid Dafydd.* 18 *Cenhedlaeth Phares.*

YNa Boaz a aeth i fynu i'r porth, ac a eiſteddodd yno: ac wele y cyfathrachwr yn myned heibio *am* yr hwn y dywedaſai Boaz; ac efe a ddywedodd wrtho, Hô hwn

a hwn, tyred yn nês, eistedd yma. Ac efe a nesaodd ac a eisteddodd.

2 Ac efe a gymmerth ddengwr o henuriaid y ddinas, ac a ddywedodd, Eisteddwch yma. A hwy a eisteddasant.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y cyfathrachwr, Y rhan o'r maes yr hon *oedd* eiddo ein brawd Elimelech a werth Naomi, yr hon a ddychwelodd o wlâd Moab.

† Heb. *datguddiwn yn dy glûst.*

4 A dywedais y † mynegwn it', gan ddywedyd, Pryn *ef* ger bron y trigolion a cher bron henuriaid fy mhobl. O's rhyddhâi, rhyddhâ *ef*, ac oni ryddhâi, mynega i mi fel y gwypwyf: canys nid oes ond ti i'w ryddhâu, a minnau *gydd* ar dy ôl di. Ac efe a ddywedodd, Myfi a'i rhyddhâf.

5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwrnod y prynech di'r maes o lâw Naomi, ti a'i pryni hefyd gan Ruth y Foabies gwraig y marw, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.

6 ¶ A'r cyfathrachwr a ddywedodd, Ni allaf *ei* ryddhâu i mi, rhag colli fy etifeddiaeth fy hun: rhyddhâ di it' dy hun fy rhan i, canys ni allaf fi *ei* ryddhâu.

‖ Deut. 25. 7, 9.

7 ‖ A hyn *oedd ddefod* gynt yn Israel am ryddhâd, ac am gyfnewid, i sicrhâu pôb peth; gŵr a ddiosgai ei esgid, ac a'i rhoddai i'w gymmydog: a hyn *oedd* dystiolaeth yn Israel.

8 Am hynny y dywedodd y cyfathrachwr wrth Foaz, Pryn it' dy hun: ac efe a ddiosgodd ei esgid.

9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr henuriaid, ac *wrth* yr holl bobl, Tystion *ydych* chwi heddyw, i mi brynu 'r hyn oll *oedd* eiddo Elimelech, a'r hyn oll *oedd* eiddo Cilion a Mahlon, o lâw Naomi.

10 Ruth hefyd y Foabies gwraig Mahlon a brynais i'm yn wraig, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef, fel na thorrer ymaith enw y marw o blith ei frodyr, nac oddi wrth borth ei fangre: tystion *ydych* chwi heddyw.

11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y porth, a'r henuriaid, a ddywedasant, *Yr ydym* yn dystion: yr ARGLWYDD a wnelo 'r wraig sydd yn dyfod i'th dŷ di fel Rahel ac fel Leah, y rhai a adeiladasant ill dwy dŷ Israel; † a gwna di rymmusdra yn [b] Ephrata, bydd enwog ym Methlehem.

† Neu, *cais it' gyfoeth*, neu, *rym.*

12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ Phares, (c yr hwn a ymddûg Tamar i Juda:) o'r hâd yr hwn a ddyry 'r ARGLWYDD it' o'r llangces hon.

[b] Gen. 35. 19.

13 ¶ Felly Boaz a gymmerodd Ruth, a hi a fu iddo yn wraig; ac efe a aeth i mewn atti hi, a'r ARGLWYDD a roddodd iddi hi feichiogi, a hi a ymddûg fâb.

[c] Gen. 38. 29.

1 Cron. 2. 4.

14 A'r gwragedd a ddywedasant wrth Naomi, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn ni'th adawodd di heb gyfathrachwr heddyw, fel y gelwid ei enw ef yn Israel.

Mat. 1. 3.

15 Ac efe fydd it' yn adferwr einioes, ac yn ymgeleddwr i'th benwynni: canys dy waudd yr hon a'th gâr di, a blantodd iddo ef, a hon *fydd* [d] well i ti nâ saith o feibion.

[d] 1 Sam. 1. 8.

16 A Naomi a gymmerth y plentyn, ac a'i gosodod ef yn ei mynwes, ac a fu fammaeth iddo.

17 A'i chymydogesau a roddasant iddo enw, gan ddywedyd, Ganwyd mâb i Naomi, ac a alwasant ei enw ef Obed: hwn *oedd* dâd Jesse, tâd Dafydd.

18 ¶ Dymma genhedlaethau Phares: [e] Phares a genhedlodd Hesron,

[e] 1 Cron. 2. 4, &c. Mat. 1. 3.

19 A Hesron a genhedlodd Ram, a Ram a genhedlodd Aminadab,

20 Ac Aminadab a genhedlodd Nahson, a Nahson a genhedlodd † Salmon.

† Neu, *Salmah.*

21 A Salmon a genhedlodd Boaz, a Boaz a genhedlodd Obed.

22 Ac Obed a genhedlodd Jesse, a Jesse a genhedlodd Ddafydd.

¶ Llyfr cyntaf SAMUEL, yr hwn a elwir hefyd, Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD.

PEN. I.

Mawrth, 30. ß.

1 *Elcanah Lefiad oedd iddo ddwy wraig, yn addoli bob blwyddyn yn Siloh:* 4 *Yn mawrhâu Hannah er ei bod yn amblantadwy, ac er i Beninnah ei chythruddo.* 9 *Hannah yn ŵyloſus yn gweddïo am blentyn.* 12 *Eli yn ei cheryddu hi yn gyntaf, ac ar ôl hynny yn ei benditbio hi.* 19 *Hannah wedi dwyn Samuel, yn aros gartref nes ei ddiddyfnu ef.* 24 *Yn ei gyflwyno ef i'r Arglwydd yn ôl ei hadduned.*

2860.

AC yr oedd rhyw ŵr o Ramathäim Sophim, o fynydd Ephraim, a'i enw [a] Elcanah, mâb Jeroham, fâb Elihu, fâb Tohu, fâb Suph, Ephratëwr:

[a] Edrych 1 Cron. 6. 27, 34.

2 A dŵy wragedd *oedd* iddo; enw 'r naill *oedd* Hannah, ac enw'r llall Peninnah: ac i Beninnah yr ydoedd plant, ond i Hannah nid *oedd* plant.

3 A'r gŵr hwn a ai i fynu o'i ddinas † [b] bob blwyddyn i addoli, ac i aberthu i ARGLWYDD y Iluoedd yn Siloh; a dau fâb Eli, Hophni a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r ARGLWYDD yno.

† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*

[b] Ecsod. 23. 14. Deut. 16. 16.

4 ¶ Bu hefyd y diwrnod yr aberthodd Elcanah roddi o hono ef i Beninnah ei wraig, ac i'w meibion, a'i merched oll, rannau.

5 (Ond i Hannah y rhoddes efe un rhan † hardd: canys efe a garai Hannah, ond yr ARGLWYDD a gauasai ei chrôth hi.

† Neu, *ddau ddyblyg.*

6 A'i gwrthwynebwraig [c] a'i ‡ cyffrôdd hi i'w chythruddo, am i'r ARGLWYDD gau ei bru hi.)

[c] Job 24. 21.

7 Ac felly y gwnaeth efe bob blwyddyn, † pan esgynnai hi i dŷ 'r ARGLWYDD, hi a'i cythruddai hi felly; fel yr ŵylai, ac na fwyttâi.

‡ Heb. *digiodd.* † Heb. *o'r pan esgynnai.*

8 Yna Elcanah ei gŵr a ddywedodd wrthi, Hannah, pa ham yr ŵyli? a pha ham na fwyttâi? a pha ham y mae yn flin ar dy gâlon? onid *wyf* fi [d] well i ti nâ dêg o feibion?

[d] Ruth 4. 15.

9 ¶ Felly Hannah a gyfododd wedi iddynt fwytta ac yfed yn Siloh: (ac Eli yr offeiriad oedd yn eistedd ar faingc, wrth bôst teml yr ARGLWYDD.)

10 Ac *yr oedd* hi yn chwerw ei henaid, ac a weddiodd ar yr ARGLWYDD, a chan ŵylo hi a ŵylodd.

11 Hefyd hi a addunodd adduned, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD y Iluoedd, o's gan edrych yr edrychi ar gystudd dy lawforŵyn ac a'm cofi i, ac nid anghofi dy lawforŵyn, ond rhoddi i'th law-forŵyn † fâb, yna y rhoddaf ef i'r ARGLWYDD holl ddyddiau ei einioes, ac [e] ni ddaw ellyn ar ei ben ef.

† Neu, *bâd gwŷr.* [e] Num. 6. 5. Barn. 13. 5.

12 A

† Heb. *amhâu gweddio*

12 A bu fel yr oedd hi yn †parhâu yn gweddio ger bron yr ARGLWYDD, i Eli ddàl ſulw ar ei genau hi.

13 A Hannah oedd yn llefaru yn ei chàlon, yn unig ei gwefuſau a ſymmudert, a'i llais ni chlywid; am hynny Eli a dybiodd ei *bod* hi yn feddw.

14 Ac Eli a ddywedodd wrthi hi, Pa hŷd y byddi feddw? bwrw ymaith dy wîn oddi wrthyt.

15 A Hannah a attebodd, ac a ddywedodd, Nid *felly*, fy arglwydd, gwraig galed † arni *yd wyf* fi; gwîn hefyd na diod gadarn nid yfais, eithr [f] tywelltais fy enaid ger bron yr ARGLWYDD.

† Heb. *o ysbryd.* [f] Sal. 62. 8. a 142. 2.

16 Na chyfrif dy law-forŵyn yn ferch Belial; canys o amldra fy myfyrdod, a'm blinder y llefarais hyd yn hyn.

17 Yna 'r attebodd Eli, ac a ddywedodd, Dôs mewn heddwch: a Duw Iſrael a roddo dy ddymuniad yr hwn a ddymunaiſt ganddo ef.

18 A hi a ddywedodd, Cafed dy law-forwyn ffafr yn dy olwg: felly yr aeth y wraig i'w thaith, ac a ſwyttaodd, ac ni bu athriſt mwy.

19 ¶ A hwy a gyfodaſant yn fore, ac a addolaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddychwelaſant, ac a ddaethant i'w tŷ i Ramah: ac Elcanah a adnabu Hannah ei wraig, a'r ARGLWYDD a'i cofiodd hi.

† Heb. *cylchoedd dyddiau.* ‡ Sef, *yr hwn a archwyd gan yr Arglwydd.*

20 A bu pan ddaeth †yr amſer o amgylch, wedi beichiogi o Hannah, eſgor o honi ar fâb, a hi a alwodd ei enw ef ‡Samuel; Canys gan yr ARGLWYDD y dymunais ef, *eb y hi.*

21 A'r gŵr Elcanah a aeth i fynu, a'i holl dylwyth, i offrymmu i'r ARGLWYDD yr aberth blynyddol, a'i adduned.

22 Ond Hannah nid aeth i fynu: canys hi a ddywedodd wrth ei gŵr, *Ni ddeuaf* hyd oni ddiddyſner y bachgen; yna y dygaf ef, fel yr ymddangoſo efe o flaen yr ARGLWYDD, ac y trigo byth.

23 Ac Elcanah ei gŵr a ddywedodd wrthi, Gwnâ yr hyn a welych yn dda; aros hyd oni ddiddyſnech ef; yn unig yr ARGLWYDD a gyflawno ei air. Felly yr arhôdd y wraig, ac a fagodd ei mâb, nes iddi ei ddiddyſnu ef.

24 ¶ A phan ddiddyſnodd hi ef, hi a'i dûg ef i fynu gyd â hi, a thri o fuſtych, ac un Ephah o beillied, a choſtrelaid o wîn, a hi a'i dûg ef i dŷ 'r ARGLWYDD *yn* Siloh, a'r bachgen yn ieuangc.

[g] Gen. 42. 15. 2 Bren. 2. 2, 4, 6.

25 A hwy a laddaſant fuſtach, ac a ddygaſant y bachgen at Eli.

† Neu, *a adferais yr hwn a geſais trwy weddi i'r Arglwydd.* ‡ Neu, *adferir yr hwn a geſais trwy weddi.*

26 A hi a ddywedodd, Oh fy arglwydd, [g] *fel* y mae dy enaid yn fyw, arglwydd, myfi *yw* 'r wraig oedd yn ſefyll yma yn dy ymmyl di, yn gweddio ar yr ARGLWYDD.

27 Am y bachgen hwn y gweddiais, a'r ARGLWYDD a roddodd i mi fy nymuniad a ddymunais ganddo.

28 Minnau hefyd †a'i rhoddais ef i'r ARGLWYDD, yr holl ddyddiau y byddo efe *byw*, y ‡rhoddwyd efi'r ARGLWYDD. Ac efe a addolodd yr ARGLWYDD yno.

PEN. II.

Sul 3 ar ôl y Drindod B. Mawrth 30, P.

1 *Cân Hannah yn dangos ei diolchgarwch.* 12 *Anwiredd meibion Eli.* 18 *Gweinidogaeth Samuel.* 20 *Hannah trwy weddi Eli yn cael mwy o frwyth.* 22 *Eli yn ceryddu ei feibion.* 28 *Prophwydoliaeth yn erbyn tŷ Eli.*

A Hannah a weddiodd, ac a ddywedodd, [a] Llawenychodd fy nghâlon yn yr ARGLWYDD, fy nghorn a ddyrchafwyd yn yr ARGLWYDD: fy ngenau a ehangwyd ar fy ngelynion: canys llawenychais yn dy jechydwriaeth di.

[a] Edrych Luc 1. 46, &c.

2 [b] Nid ſanctaidd *neb* fel yr ARGLWYDD; canys nid dim hebot ti: ac nid *oes* graig megis ein Duw ni.

[b] Deut. 3. 24. a 32. 4.

3 Na 'chwanegwch lefaru yn uchel uchel; [c] *na* ddeued allan ddim †balch o'ch genau: canys Duw gŵybodaeth *yw* 'r ARGLWYDD, a'i amcanion ef a gyflawnir.

Sal. 86. 8, a 89. 6, 8. [c] Mal. 3. 13.

4 Bwâau 'r cedyrn a dorrwyd, a'r gweiniaid a ymwregyſiant â nerth.

Jud. 15. † Heb. *caled.*

5 [d] *Y rhai* digonol a ymgyflogaſant er bara; a'r *rhai* newynog a beidiaſant, hyd onid eſgorodd yr amhlantadwy ar ſaith, a [e] lleſghâu yr aml *ei* meibion.

[d] Sal. 34. 10. Luc 1. 53. [e] Jer. 15. 9.

6 [f] Yr ARGLWYDD ſydd yn marwhâu, ac yn bywhâu: efe ſydd yn dwyn i wared i'r bêdd, ac yn dwyn i fynu.

[f] Deut. 32. 39.

7 Yr ARGLWYDD ſydd yn tlodi, ac yn cyfoethogi; [g] yn daroſtwng, ac yn dyrchafu.

Job 5. 18. Hoſ. 6. 1. [g] Sal. 75. 7.

8 Efe [h] ſydd yn cyfodi 'r tlawd o'r llŵch, *ac* yn dyrchafu 'r anghenus o'r tomennau, [i] i'*w* goſod gyd â thywyſogion, ac i beri iddynt etifeddu teyrn-gadair gogoniant: canys eiddo 'r ARGLWYDD [k] coloſnau 'r ddaear, ac efe a oſododd y bŷd arnynt.

[h] Sal. 113. 7, 8. Luc 1. 52. [i] Job 36. 7. [k] Sal. 24. 2, a 104. 5. Heb. 1. 3.

9 [l] Traed ei ſaint a geidw efe, a'r annuwiolion a ddiſtawant mewn tywyllwch: canys nid trwy nerth y gorchfyga gŵr.

[l] Sal. 91. 11.

10 Y rhai a ymryſonant â'r ARGLWYDD a ddryllir: [m] efe a darana yn eu herbyn hwynt o'r nefoedd: yr ARGLWYDD a farn derfynau 'r ddaear, ac a ddyry nerth i'w frenhin, ac [n] a ddyrchafa gorn ei eneiniog.

[m] Pen. 7. 10. [n] Sal. 89. 24.

11 Ac Elcanah a aeth i Ramah i'w dŷ; [o] a'r bachgen a fu weinidog i'r ARGLWYDD ger bron Eli yr offeiriad.

[o] Pen. 3, 1.

12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion Belial; nid adwaenent yr ARGLWYDD.

13 A defod yr offeiriad gyd â'r bobl *oedd*, pan offrymmai neb aberth, gwâs yr offeiriad a ddeuai pan fyddai 'r cîg yn berwi, a chigwain dridaint yn ei lâw;

14 Ac a'i tarawai *hi* yn [p] y badell, neu yn yr efyddyn, neu yn y crochan, neu yn y pair: yr hyn oll a gyfodai 'r gigwain a gymmerai'r offeiriad iddo. Felly y gwnaent yn Siloh i holl Iſrael y rhai oedd yn dyfod yno.

[p] Edrych 1 Eſdr. 1, 12.

15 Hefyd cyn arogl-loſgi o honynt y braſder, y deuai gwâs yr offeiriad hefyd, ac a ddywedai wrth y gŵr a fyddai yn aberthu, Dyro gîg i'w roſtio i'r offeiriad, canys ni fyn efe gennyt gîg berw, ond amrwd,

16 Ac *o'*s gŵr a ddywedai wrtho, Gan loſgi lloſgant † yn awr y braſder, ac yna cymmer fel yr ewyllyſio dy gàlon: yntau a ddywedai wrtho, Nagê, yn awr y rhoddi *ef*, ac onid ê, mi a'i cymmeraf trwy gryfder.

† Heb. *megis bo ddywo.*

17 Am hynny pechod y llangciau oedd fawr jawn ger bron yr ARGLWYDD: canys ffieiddiodd dynion offrwm yr ARGLWYDD.

18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o flaen yr ARGLWYDD, yn fachgen, [q] wedi ymwregyſu ag Ephod liain.

[q] Ecſod, 28. 4.

19 A'i fam a wnai iddo fantell fechan, ac a'i dygai iddo o flwyddyn i flwyddyn, pan ddelai hi i fynu gyd â'i gŵr i aberthu 'r aberth blynyddol.

20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcanah a'i wraig, ac a ddywedodd, Rhodded yr ARGLWYDD i ti hâd o'r wraig hon, am y † dymuniad a ddymunodd gan yr ARGLWYDD: a hwy a aethant i'w mangre eu hun.

† Neu, *benthyg a fenthycíwyd i'r Arglwydd.*

21 A'r ARGLWYDD a ymwelodd â Hannah, a hi a feichiogodd ac a eſgorodd ar dri o feibion a dwy o ferched: a'r bachgen Samuel a gynnyddodd ger bron yr ARGLWYDD.

22 ¶ Ac Eli *oedd* hên jawn, ac efe a glybu yr hyn oll a wnelſai ei feibion ef i holl Iſrael, a'r môdd y gorweddent gyd â'r [r] gwragedd oedd yn ymgaſglu yn finteioedd *wrth* ddrŵs pabell y cyfarfod.

[r] Edrych Ecſod. 38. 8.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Pa ham y gwnaethoch y pethau hyn? canys clywaſ gan yr holl bobl hyn ddrygair i chwi.

24 Nagê, fy meibion; canys nid dâ'r gair yr ydwyf fi yn ei glywed; eich bod chwi yn peri i bobl yr ARGLWYDD † droſeddu.

† Neu, *weiddi.*

25 O's gŵr a becha yn erbyn gŵr, y ſwyddogion a'i barnant ef: ond o's yn erbyn yr ARGLWYDD y pecha gŵr, pwy a eiriol droſto ef? ond ni wrandawſant ar lais eu tâd am y mynnai 'r ARGLWYDD eu llâdd hwynt.

26 (A'r bachgen Samuel a gynnyddodd, ac a aeth [s] yn dda gan Dduw a dynion hefyd.)

[s] Diar. 3. 4. Luc 2. 52.

27 ¶ A daeth gŵr i Dduw at Eli, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [t] Onid gan ymddangos yr ymddangoſais i dŷ dy dâd pan oeddynt yn yr Aipht, yn nhŷ Pharao?

Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18. [t] Ecſod. 4. 14, 27.

28 Gan ei ddewis ef hefyd o holl lwythau Iſrael yn offeiriad i mi, i offrymmu ar fy allor, i loſgi arogl-darth, i wiſgo Ephod ger fy mron: [u] oni roddais hefyd i dŷ dy dâd di holl ebyrth tanllyd meibion Iſrael?

[u] Lef. 2. 3, 10. a 6. 16. a 7. 7, 8. a 10. 14. Num. 5. 9, 10. a 18. 8.

29 Pa ham y ſethrwch chwi fy aberth a'm bwyd-offrwm, y rhai a orchymynnais, *yn fy* nhrigfa, ac yr anrhydeddi dy feibion yn fwy nâ myfi, gan eich peſgi eich hunain â'r gorau o holl offrymmau fy mhobl Iſrael?

[x] Ecſod. 29. 9. [y] Sal. 18. 26. Mal. 2. 9.

30 Am hynny medd ARGLWYDD Dduw Iſrael, [x] Gan ddywedyd y dywedais, dy dŷ di, a thŷ dy dâd a rodiant o'm blaen i byth: eithr yn awr medd yr ARGLWYDD, Pell fydd hynny oddi wrthyf fi: canys [y] anrhydeddwŷr a anrhydeddaf fi, [y] a'm dirmygwŷr a ddirmygir.

[z] 1 Bren. 2. 27. Ezec. 44. 10. Edrych Pen. 4. 11, 18, 20. a 14. 3. a 22. 18, &c.

31 Wele [z] 'r dyddiau yn dyfod pan dorrwyf dy fraich di, a brâich tŷ dy dâd, fel na byddo hen wr yn dy dŷ di.

† Neu, *cyſtudd y babell, yn lle 'r holl ddaioni a roiſai Duw i Iſrael.*

32 A thi a gai weled † gelyn *yn fy* nhrigfa, yn yr hyn oll a wnâ Duw o ddaioni i Iſrael: ac ni bydd [a] hen wr yn dy dŷ di byth.

[a] Edrych Zech. 1. 5.

33 A'r gŵr o'r eiddot *yr hwn* ni thorraf ymaith oddi wrth fy allor, *fydd* i beri i'th lygaid ballu, ac i beri i'th gâlon ofidio: a holl gynnyrch dy dŷ di a fyddant feirw yn wŷr.

[b] Pen. 4. 11.

34 A hyn *fydd* i ti yn arŵydd, yr hwn a ddaw ar dy ddau fâb, ar Hophni a Phinees: [b] Yn yr un dŷdd y byddant feirw ill dau.

[c] 1 Bren. 2. 35. 1 Cron. 29. 22. Ezec. 44. 15.

35 A [c] chyfodaf i mi offeiriad ffyddlon a wnâ yn ôl fy nghâlon a'm meddwl; a mi a adeiladaf iddo ef dŷ ſicr, ac efe a rodia ger bron fy enneiniog yn dragywydd.

† Heb. *cyflyllta, i gael* bwytta tammaid o fara.

36 A bydd i bob un a adewir yn dy dŷ di ddyfod *ac* ymgrymmu iddo ef am ddernyn o arian, a thammaid o fara, a dywedyd, † Goſod fi yn awr mewn rhyw offeiriadaeth

PEN. III.

1 Y mâdd y dadguddiwyd gair yr Arglwydd gyntaf i Samuel. 11 Duw yn dangos i Samuel ddinyſtr tŷ Eli. 15 Samuel o'i lâd anfodd yn mynegi i Eli y weledigaeth. 19 Samuel yn tyfu mewn cymmeriad.

Sul 3 ar ôl y Drindod, P. Mawrth 31. B.

A'R [a] bachgen Samuel a waſanaethodd yr ARGLWYDD ger bron Eli: a [b] gair yr ARGLWYDD oedd werthfawr yn y dyddiau hynny; nid *oedd* weledigaeth eglur.

[a] Pen. 2. 11. [b] Sal. 74. 9. Amos 8. 11.

2 A'r prŷd hynny pan oedd Eli yn gorwedd yn ei fangre, wedi i'w [c] lygaid ef ddechrau tywyllu, *fel* na allai weled;

[c] Pen. 4. 15.

3 A chyn i [d] lamp Duw ddiffoddi yn nheml yr ARGLWYDD, lle *yr oedd* Arch Duw, a Samuel oedd wedi gorwedd *i gyſgu*;

[d] Ezec. 27. 21. Lef. 24. 3.

4 Yna y galwodd yr ARGLWYDD ar Samuel; dywedodd yntau, Wele fi.

5 Ac efe a redodd at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf: yntau a ddywedodd, Ni elwais i; dychwel *a* gorwedd: ac efe a aeth, ac a orweddodd.

6 A'r ARGLWYDD a alwodd eilwaith, Samuel. A Samuel a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf: yntau a ddywedodd, Na elwais, fy mâb; dychwel *a* gorwedd.

7 † Ac [e] nid adwaenai Samuel etto yr ARGLWYDD, ac nid eglurafid iddo ef air yr ARGLWYDD etto.

† Neu, *fel hyn y gwnâi Samuel cyn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn egluro gair yr Arglwydd iddo.*

[e] Edrych Act. 19. 2.

8 A'r ARGLWYDD a alwodd Samuel drachefn y drydedd waith: ac efe a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi, canys gelwaiſt arnaf. A deallodd Eli mai yr ARGLWYDD a alwaſai ar y bachgen.

9 Am hynny Eli a ddywedodd wrth Samuel, Dôs, gorwedd, ac o's geilw efe arnat, dywed, Llefara, ARGLWYDD; canys y mae dy wâs yn clywed: felly Samuel a aeth, ac a orweddodd yn ei le.

10 A daeth yr ARGLWYDD, ac a ſafodd, ac a alwodd megis o'r blaen, Samuel, Samuel. A dywedodd Samuel, Llefara; canys y mae dy wâs yn clywed.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Wele fi yn gwneuthur peth yn Iſrael, [f] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, fe a ferwina ei ddwy glûſt ef.

[f] 2 Bren. 21. 12. Jer. 19. 3.

12 Yn y dŷdd hwnnw y dygaf i ben yn erbyn Eli [g] yr hyn oll a ddywedais am ei dŷ ef, gan ddechrau a diweddu *ar unwaith.*

[g] Pen. 2. 30.

13 † [h] Mynegais hefyd iddo ef y barnwn ei dŷ ef yn dragywydd, am yr anwiredd a ŵyr efe; o herwydd i'w feibion haeddu iddynt felldith, ac ‡ na's gwaharddodd efe iddynt.

† Neu, *Mynegaſ.* [h] Pen. 2. 29, 30, 31, &c. ‡ Neu, *ni chuchiodd arnynt.*

14 Ac am hynny y tyngais wrth dŷ Eli, na wnair jawn am anwiredd tŷ Eli ag aberth, nac â bwyd-offrwm byth.

15 ¶ A Samuel a gyſgodd hyd y borau, ac a agorodd ddryſau tŷ'r ARGLWYDD: a Samuel oedd yn ofni mynegi'r weledigaeth i Eli.

16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a ddywedodd, Samuel fy mâb: yntau a ddywedodd, Wele fi.

17 Ac efe a ddywedodd, Beth *yw* 'r gair a lefarodd *yr ARGLWYDD* wrthyt? na chela attolwg oddi wrthyf: [i] fel hyn y gwnelo Duw i ti, ac fel hyn y chwanego, o's celi oddi wrthyf ddim o'r holl † bethau a lefarodd efe wrthyt.

[i] Ruth 1. 17. † Neu, *eiriau.*

18 A Samuel a fynegodd iddo yr holl eiriau, ac ni's celodd ddim rhagddo: dywedodd yntau, Yr ARGLWYDD *yw* efe: gwnaed *a fyddo* da yn ei olwg.

19 ¶ A

19 ¶ A chynnyddodd Samuel, a'r ARGLWYDD oedd gyd ag ef, ac ni adawòdd *i un* o'i eiriau ef ſyrthio i'r ddaear.

k Barn. 20. 1.

20 A gŵybu holl Iſrael k o Ddan hyd Beerſeba, ‡ mai prophwyd ffyddlon yr ARGLWYDD *oedd* Samuel.

‡ Neu, *Sicrhâu Samuel yn brophwyd i'r Arglwydd.*

21 A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd drachefn yn Siloh: canys yr ARGLWYDD a ymeglurhâodd i Samuel yn Siloh trwy air yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

Mawrth, 31. P.

1 *Y Philiſtiaid yn gorchfygu'r Iſraëliaid yn Ebenezer.* 3 *Hwythau yn cyrchu'r Arch i ddychrynu'r Philiſtiaid.* 10 *Y Philiſtiaid yn eu taro bwynt eilwaith, yn dàl yr Arch, ac yn lladd Hophni a Phinees.* 12 *Eli wrth glywed y newyddion, yn ſyrthio yn ŵyſg ei gefn ac yn torri ei wddf.* 19 *Gwraig Phinees, wedi digalonni wrth eſgor ar Ichabod, yn marw.*

2888. A ‡ Daeth gair Samuel i holl Iſrael: ac Iſrael a aeth yn erbyn y Philiſtiaid i ryſel, a gwerſyllaſant ger llaw a Eben-ezer: a'r Philiſtiaid a werſyllaſant yn Aphec.

‡ Neu, *daeth i ben.*

Heb. *oedd.*

a Pen. 7. 12.

2 A'r Philiſtiaid a ymfyddinaſant yn erbyn Iſrael, a'r gâd a ymgyfarfu, a lladdwyd Iſrael o flaen y Philiſtiaid: a hwy a laddaſant o'r fyddin yn y maes, ynghŷlch pedair mîl o wŷr.

3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwerſyll, henuriaid Iſrael a ddywedaſant, Pa ham y tarawòdd yr ARGLWYDD ni heddyw o flaen y Philiſtiaid? cymmerwn attom o Siloh Arch cyfammod yr ARGLWYDD, a deled i'n mŷſg ni, fel y cadwo hi ni o law ein gelynion.

4 Felly 'r bobl a anfonodd i Siloh, ac a ddygaſant oddi yno Arch cyfammod ARGLWYDD y lluoedd, b yr hwn ſydd yn aros *rhwng* c y Cerubiaid; ac yno *yr oedd* dau fab Eli, Hophni a Phinees, gyd ag Arch cyfammod Duw.

b 2 Sam. 6. 2. Sal. 80. 1. a 99. 1.

c Ecſod. 25. 18, 22.

5 A phan ddaeth Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'r gwerſyll, holl Iſrael a floeddiaſant â bloedd fawr, fel y dadſeiniodd y ddaear.

6 A phan glybu'r Philiſtiaid lais y floedd, hwy a ddywedaſant, Pa beth *yw* llais y floedd fawr hon yngwerſyll yr Hebreaid? a gŵybuant mai Arch yr ARGLWYDD a ddaethai i'r gwerſyll:

7 A'r Philiſtiaid a ofnaſant: o herwydd hwy a ddywedaſant, Daeth Duw i'r gwerſyll. Dywedaſant hefyd, Gwae ni, canys ni bu y fath beth † o flaen hyn.

† Heb. *ddoe, neu, echdoe.*

8 Gwae ni, pwy a'n gwared ni o law 'r Duwiau nerthol hyn? dymma 'r Duwiau a darawſant yr Aiphtiaid â'r holl blâau yn yr anialwch.

9 Ymgryfhêwch, a byddwch wŷr, O Philiſtiaid, rhag i chwi waſanaethu 'r Hebreaid, d fel y gwaſanaethaſant hwy chwi: byddwch wŷr, ac ymleddwch.

d Barn. 13. 1.

10 ¶ A'r Philiſtiaid a ymladdaſant, a e lladdwyd Iſrael, a ffòdd pawb i'w babell: a bu lladdfa fawr jawn; canys ſyrthiodd o Iſrael ddeng mîl ar hugain o wŷr traed.

e Sal. 78. 9. f Sal. 78. 61. g Pen. 2. 34.

11 Ac f Arch Duw a ddàliwyd, a g dau fàb Eli, Hophni a Phinees, a fuant feirw.

h 2 Sam. 1. 2.

12 ¶ A gŵr o Benjamin a redodd o'r fyddin, ac h a ddaeth i Siloh y diwrnod hwnnw a'i ddillad wedi *eu* rhwygo, a i phridd ar ei ben.

i Joſ. 7. 6. 2 Sam. 13. 19. a 15. 32. Job 2. 12.

13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn eiſtedd ar k eiſteddfa *ger* llaw 'r ffordd yn diſgwyl; canys yr oedd ei gàlon ef yn ofni am Arch Duw. A phan ddaeth y gŵr i'r ddinas, a mynegi hyn, yr holl ddinas a waeddodd.

k Pen. 1. 9.

2888.

14 A phan glywodd Eli lais y waedd, efe a ddywedodd, Beth *yw* llais y cynnwrf yma? a'r gŵr a ddaeth i mewn ar frŷs, ac a fynegodd i Eli.

15 Ac Eli *oedd* fàb tair blwydd ar bymtheg a phedwar ugain; a † ‡ phallaſai ei lygaid ef, fel na allai efe weled.

† Heb. *ſaſaſai.*

16 A'r gŵr a ddywedodd wrth Eli, Myfi ſydd yn dyfod o'r fyddin, myfi hefyd a ffoais heddyw o'r fyddin. A dywedodd yntau, Pa beth † a ddigwyddodd, ſy mâb?

† Heb. *yw'r peth.*

17 A'r gennad a attebodd, ac a ddywedodd, Iſrael a ffòdd o flaen y Philiſtiaid, a bu hefyd laddfa fawr ym mŷſg y bobl, a'th ddau fàb hefyd, Hophni a Phinees, a fuant feirw, ac Arch Duw a ddàliwyd.

1 Pen. 3. 2.

18 A phan grybwyllodd efe am Arch Duw, yntau a ſyrthiodd oddi ar yr eiſteddle yn ŵyſg ei gefn ger llaw'r porth, a'i wddf a dorrodd, ac efe a fu farw; canys y gŵr *oedd* hên a thrwm, ac efe a farnaſai Iſrael ddeugain mlynedd.

19 ¶ A'i waudd ef, gwraig Phinees, oedd feichiog *yn agos* i ‡ eſgor; a phan glybu ſôn ddarfod dàl Arch Duw, a marw o'i chwegrwn a'i gŵr, hi a ymgrymmodd, ac a gleſychodd; canys ei * gwaywyr a † ddaeth arni.

† Neu, *waeddi.* * *gwewyr.* † Heb. *ymdroiſant ynddi.*

20 Ac ynghŷlch y prŷd y bu hi farw, y dywedodd *y gwragedd* oedd yn ſefyll gyd â hi, Nac ofna, canys eſgoraiſt ar fàb. Ond nid attebodd hi, ac ‡ nid yſtyriodd.

‡ Heb. *ni oſododd ei chàlon.*

21 A hi a alwodd y bachgen † m Ichabod, gan ddywedyd, n Y gogoniant a ymadawòdd o Iſrael, (am ddàl Arch Duw, ac am ei chwegrwn a'i gŵr.)

† Sef, *pa le y mae 'r gogoniant?* m Pen. 14. 3. n Sal. 26. 8. a 78. 61.

22 A hi a ddywedodd, Y gogoniant a ymadawòdd o Iſrael; canys Arch Duw a ddàliwyd.

PEN. V.

1 *Y Philiſtiaid yn dwyn yr Arch i Aſdod, ac yn ei goſod yn nhŷ Dagon.* 3 *Bwrw Dagon i lawr a'i dorri yn ddarnau, a tharo gwŷr Aſdod â chlwyf y marchogion.* 8 *Duw yn gwneuthur felly i wŷr Gath, pan ddygwyd hi yno.* 10 *Ac felly i wŷr Ecron.*

Ebrill. 1. B.

A'R Philiſtiaid a gymmeraſant Arch Duw, ac a'i dygaſant hi o Eben-ezer i Aſdod.

2 A'r Philiſtiaid a gymmeraſant Arch Duw, ac a'i dygaſant i mewn i dŷ Dagon, ac a'i goſodaſant yn ymmyl Dagon.

3 ¶ A'r Aſdodiaid a gyfodaſant yn forau drannoeth, ac wele Dagon wedi ſyrthio i lawr ar ei ŵyneb, ger bron Arch yr ARGLWYDD. A hwy a gymmeraſant Ddagon, ac a'i goſodaſant eilwaith yn ei le.

4 Codaſant hefyd yn forau drannoeth, ac wele Dagon wedi ſyrthio i lawr ar ei ŵyneb, ger bron Arch yr ARGLWYDD; a phen Dagon a dwy gledr ei ddwylaw *oedd* wedi torri ar y trothwy; ‡ *corph* Dagon yn unig a adawyd iddo ef.

‡ Neu, *y rhan ſſaidd o Ddagon.*

5 Am hynny a ni ſathr offeiriaid Dagon, na neb a ddelo i mewn i dŷ Dagon, ar drothwy Dagon yn Aſdod hyd y dydd hwn.

a Edrych Zeph. 1. 9.

6 A thrwm fu llâw'r ARGLWYDD ar yr Aſdodiaid, ac efe b a'u diſtrywiodd hwynt, ac a'u tarawodd hwynt, ſef Aſdod a'i therfynau, â c chlwyf y marchogion.

b Pen. 6. 5. c Sal. 78. 66.

7 A phan welodd gwŷr Aſdod mai felly *'r oedd*, dywedaſant, Ni chaiff Arch Duw Iſrael aros gyd â ni; canys caled yw ei law ef arnom, ac ar Ddagon ein duw.

2888. 8 Am hynny yr anfonaſant, ac y caſglaſant holl arglwyddi 'r Philiſtiaid attynt, ac a ddywedaſant, Beth a wnâwn ni i Arch Duw Iſrael? a hwy a attebaſant, Dyger Arch Duw Iſrael o amgylch *i* Gath. A hwy a ddygaſant Arch Duw Iſrael oddi amgylch yno.

9 Ac wedi iddynt ei dwyn hi o amgylch, bu llâw 'r ARGLWYDD yn erbyn y ddinas â dinyſtr mawr jawn: ac eſe a darawödd wŷr y ddinas o ſychan hyd fawr, a chlwyf y marchogion oedd yn eu dirgel-leoedd.

10 Am hynny yr anfonaſant hwy Arch Duw i Ecron, a phan ddaeth Arch Duw i Ecron, yr Ecroniaid a waeddaſant, gan ddywedyd, Dygaſant attom ni o amgylch Arch Duw Iſrael, i'n lâdd ni a'n pobl.

11 Am hynny yr anfonaſant, ac y caſglaſant holl arglwyddi 'r Philiſtiaid, ac a ddywedaſant, Danfonwch ymaith Arch Duw Iſrael, a dychweler hi adref, fel na laddo hi ni a'n pobl: canys dinyſtr angeuol *oedd* trwy 'r holl ddinas; trom jawn oedd llâw Duw yno.

12 A'r gwŷr, y rhai ni buant feirw, a darawyd â chlwyf y marchogion: a gwaedd y ddinas a ddyrchafodd i'r neſoedd.

PEN. VI.

Ebrill. 1. P. 1 *Y Philiſtiaid ar ôl ſaith o ſiſoedd yn ymgynghori am anfon yr Arch yn ei hôl.* 10 *Ac yn ei dwyn hi gyd ag offrwm ar ſenn newydd i Bethſemes.* 19 *Taro 'r bobl am edrych yn yr Arch.* 21 *Hwythau yn anfon at wŷr Ciriath-jearim i'w chyrchu hi.*

A Bu arch yr ARGLWYDD yngwlâd y Philiſtiaid ſaith o ſiſoedd.

2 A'r Philiſtiaid a alwaſant am yr offeiriaid, ac am y dewiniaid, gan ddywedyd, Beth a wnâwn ni i Arch yr ARGLWYDD? hyſbyſwch i ni pa fodd yr anfonwn hi adref.

3 Dywedaſant hwythau, O's ydych ar ddanfon ymaith Arch Duw Iſrael, naç anfonwch hi yn wâg; ond gan roddi rhoddwch iddo offrwm dros gamwedd: yna i'ch jachâir, ac y bydd hyſbys iwch' pa ham nad ymadawödd ei lâw ef oddi wrthych chwi.

4 Yna y dywedaſant hwythau, Beth *fydd* yr offrwm dros gamwedd a roddwn iddo? a hwy a ddywedaſant, Pump o ffolennau aur, a phump o lygod aur, [a] *yn ol* rhif arglwyddi 'r Philiſtiaid: canys yr un blâ *oedd* [†] arnoch chwi oll, ac ar eich arglwyddi.

5 Am hynny y gwnêwch luniau eich ffolennau, a lluniau eich llygod fydd [b] yn difwyno y tîr; a rhoddwch ogoniant i Dduw Iſrael: yſgatfydd efe a yſgafnhâ ei lâw oddi arnoch, ac oddi ar eich duwiau, ac oddi ar eich tîr.

6 A pha ham y caledwch chwi eich calonnau, [c] megis 'y caledodd yr Aiphtiaid a Pharao eu calon? pan wnaeth efe yn [‡] rhyfeddol yn eu plith hwy, [d] oni ollyngaſant hwy hwynt i fyned ymaith?

7 Yn awr gan hynny gwnêwch [e] fenn newydd, a chymmerwch ddwy fuwch flith, y rhai nid aeth jau arnynt; a deliwch y buchod dan y fenn, a dygwch eu lloi hwynt oddi ar eu hôl i dŷ:

8 A chymmerwch Arch yr ARGLWYDD, a rhoddwch hi ar y fenn: a'r tlyſau aur, y rhai a roddaſoch iddi yn offrwm dros gamwedd, a oſodwch mewn ciſt wrth ei hyſtlys hi, a gollyngwch hi i fyned ymaith.

9 Ac edrychwch o's â hi i fynu ar hŷd ffordd ei bro ei hun i Bethſemes, yna eſe a wnaeth i ni y mawr ddrŵg hwn: ac onid ê, yna y cawn ŵybod nad ei lâw ef a'n tarawödd ni, *ond mai* damwain oedd hyn i ni.

10 ¶ A'r gwŷr a wnaethant felly, ac a gymmeraſant ddwy fuwch flithion, ac a'u daliaſant hwy dan y fenn, ac a gauaſant eu lloi mewn tŷ:

11 Ac a oſodaſant Arch yr ARGLWYDD ar y fenn, a'r ciſt, a'r llygod aur, a lluniau eu ffolennau hwynt.

12 A'r buchod a aethant ar hŷd y ffordd union i ffordd Bethſemes, ar hŷd y briffordd yr aethant, dan gerdded a brefu, ac ni throiſant tu a'r llâw ddehau, na thu a'r aſſwy; ac arglwyddi 'r Philiſtiaid a aethant ar eu hôl hyd derfyn Bethſemes.

13 A *thrigolion* Bethſemes *oedd* yn medi eu cynhauaf gwenith yn y dyffryn; ac a ddyrchaſaſant eu llygaid, ac a ganſuant yr Arch, ac a lawenychaſant wrth ei gweled.

14 A'r fenn a ddaeth i faes Joſua y Bethſemeſiad, ac a ſafodd yno, ac yno 'r *oedd* maen mawr: a hwy a holltaſant goed y fenn, ac a offrymmaſant y buchod yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

15 A'r Leſiaid a ddiſgynnaſant Arch yr ARGLWYDD, a'r ciſt yr hon *oedd* gyd â hi, yr hon *yr oedd* y tlyſau aur ynddi, ac a'u goſodaſant ar y maen mawr: a gwŷr Bethſemes a offrymmaſant boeth-offrymmau, ac a aberthaſant ebyrth i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw.

16 A phùm arglwydd y Philiſtiaid, pan welſant hynny, a ddychwelaſant i Ecron y dydd hwnnw.

17 A dymma 'r ffolennau aur, y rhai a roddodd y Philiſtiaid yn offrwm dros gamwedd i'r ARGLWYDD; dros Aſdod un, dros Gaza un, dros Aſcalon un, dros Gath un, dros Ecron un:

18 A'r llygod aur *yn ôl* rhifedi holl ddinaſoedd y Philiſtiaid, *yn perthynu* i'r pùm arglwydd, yn gyſtal y dinaſoedd caerog, a'r trefi heb gaerau, hyd y [‡] *maen* mawr Abel, yn hwn y goſodaſant arno Arch yr ARGLWYDD; *yr hwn ſydd* hyd y dydd hwn ym maes Joſua y Bethſemeſiad.

19 ¶ Ac [f] efe a darawödd wŷr Bethſemes, am iddynt edrych yn Arch yr ARGLWYDD, ie tarawödd o'r bobl ddengwr a thrugain, a deng mîl a deugain o wŷr: a'r bobl a alaraſant, am i'r ARGLWYDD daro 'r bobl â lladdfa fawr.

20 A gwŷr Bethſemes a ddywedaſant, Pwy a ddichon ſefyll yn ŵyneb yr ARGLWYDD Dduw ſanctaidd hwn? ac at bwy yr aî efe oddi wrthym ni?

21 ¶ A hwy a anfonaſant genhadau at drigolion Ciriath-jearim, gan ddywedyd, Y Philiſtiaid a ddygaſant adref Arch yr ARGLWYDD; deuwch i wared, *a* chyrchwch hi i fynu attoch chwi.

PEN. VII.

Ebrill 2, B. 1 *Gwŷr Ciriath-jearim yn dwyn yr Arch i dŷ Abinadab, ac yn cyſegru Eleazar ei fâb ef i'w chadw hi.* 2 *Yn mhen ugain mlynedd,* 3 *yr Iſraëliaid truy waith Samuel yn edifarhâu ar gyboedd ym Miſpah.* 7 *Tra'r ydoedd Samuel yn gweddïo ac yn aberthu, yr Arglwydd yn dryllio'r Philiſtiaid â tharanau yn Eben-Ezer.* 13 *Daroſtwng y Philiſtiaid.* 15 *Samuel yn barnu Iſrael yn beddyſchlawn ac yn ddiwiol.*

A Gwŷr [a] Ciriath-jearim a ddaethant, ac a gyrchaſant i fynu Arch yr ARGLWYDD, ac a'i dygaſant hi i dŷ [b] Abinadab

[a] Sal. 132. 6.

[b] 2 Sam. 6. 4.

2888.

2888. dab yn y brynn, ac a ſanctei-ddiaſant Eleazar ei fâb ef i gadw Arch yr ARGLWYDD.

2 Ac o'r dydd y trigodd yr Arch yng Nghiriath-jearim, y bu ddyddiau lawer; nid amgen nag ugain mlynedd: a holl dŷ Iſrael a alaraſant ar ôl yr ARGLWYDD.

2908. 3 ¶ A Samuel a lefarodd wrth holl dŷ Iſrael, gan ddywedyd, O's dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD â'ch holl galon,

[c] Joſ. 24. 14, 23. [d] Barn. 2. 13. [e] Deut. 6. 13. a 10. 20. Mat. 4. 10. Luc 4. 8. [f] Barn. 2. 11. [g] Barn. 20. 1. 1 Br. 25. 23.

[c] bwriwch ymaith y duwiau dieithr o'ch mŷſg, ac [d] Aſtaroth, a pharotôwch eich calon at yr ARGLWYDD, [e] gwaſanaethwch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi o law 'r Philiſtiaid.

4 Yna meibion Iſrael a fwriaſant ymaith [f] Baalim ac Aſtaroth, a'r ARGLWYDD yn unig a waſanaethaſant.

5 A dywedodd Samuel, Ceſglwch holl Iſrael i [g] Fiſpah, a mi a weddïaf droſoch chwi at yr ARGLWYDD.

6 A hwy a ymgaſglaſant i Fiſpah, ac a dynnaſant ddwfr, ac a'i tywalltaſant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiaſant y diwrnod hwnnw, ac a ddywedaſant yno, Pechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD. A Samuel a farnodd feibion Iſrael ym Miſpah.

7 A phan glybu 'r Philiſtiaid fod meibion Iſrael wedi ymgaſglu i Fiſpah, arglwyddi 'r Philiſtiaid a aethant i fynu yn erbyn Iſrael: a meibion Iſrael a glywſant, ac a ofnaſant rhag y Philiſtiaid.

8 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrth Samuel, Na thaw di a gwaeddi droſom ni at yr ARGLWYDD ein Duw, ar iddo ef ein gwared ni o law 'r Philiſtiaid.

9 ¶ A Samuel a gymmerth laeth-oen, ac a'i hoffrymmodd ef i gyd yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD: a

[h] Sal. 99. 6.

[h] Samuel a waeddodd ar yr ARGLWYDD dros Iſrael, a'r ARGLWYDD a'i ‡ gwrandawödd ef.

‡ Neu, *attebodd.*

10 A phan oedd Samuel yn offrymmu'r poeth-offrwm, y Philiſtiaid a neſaſant i ryfel yn erbyn Iſrael; a'r

[i] Edrych Joſ. 10. 10. Barn. 4. 15. a 5. 20.

[i] ARGLWYDD a daranodd â tharanau mawr yn erbyn y Philiſtiaid y diwrnod hwnnw, ac a'u dryllïodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen Iſrael.

11 A gwŷr Iſrael a aethant o Fiſpah, ac a erlidiaſant y Philiſtiaid, ac a'u tarawſant hyd oni *ddaethant* dan Bethcar.

12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'i goſododd rhwng Miſpah a Sen, ac a alwodd ei enw ef ‡ Eben-ezer, ac a ddywedodd, Hyd yma y cynnorthwyodd yr ARGLWYDD nyni.

‡ Sef, *Maen y cymmorth.* Pen. 4. 1.

13 ¶ Felly y daroſtyngwyd y Philiſtiaid, ac ni 'chwanegaſant mwyach ddyfod i derfyn Iſrael: a llâw 'r ARGLWYDD a fu yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Samuel.

14 A'r dinaſoedd, y rhai a ddygaſai 'r Philiſtiaid oddi ar Iſrael, a roddwyd adref i Iſrael, o Ecron hyd Gath; ac Iſrael a ryddhaodd eu terfynau o law 'r Philiſtiaid: ac yr oedd heddwch rhwng Iſrael a'r Amoriaid.

15 A Samuel a farnodd Iſrael holl ddyddiau ei fywyd.

16 Aeth hefyd o flwyddyn i flwyddyn

‡ Heb. *ac a amgylchodd.*

‡ oddi amgylch i Bethel, a Gilgal, a Miſpah, ac a farnodd Iſrael yn yr holl leoedd hynny.

[k] Pen. 8. 4.

17 [k] A'i ddychwelſa *ydoedd* i Ramah; canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno hefyd y barnai efe Iſrael; ac yno'r adeiladodd efe allor i'r ARGLWYDD.

PEN. VIII.

2908. Ebrill, 2 P.

1 Yr Iſraeliaid, o achos aſyweddraeth meibion Samuel, yn gofyn brenhin. 6 Duw yn cyſſuro Samuel, ac yntau yn gweddïo yn gyſtuddiol. 13 Y'n mynegi dull brenhin. 19 Duw yn ewyllyſio i Samuel ymrŵi i daerni meibion Iſrael.

A Chwedi heneiddio Samuel efe a oſododd ei feibion yn farnwŷr ar Iſrael.

2 Ac enw ei fâb cyntaf-anedig ef oedd

[*] Fâſni 1 Cron. 6. 28.

[*] Jöel, ac enw yr ail Abïah; *y rhai hyn oedd* farnwŷr ym Meerſeba.

3 A'i feibion ni rodiaſant yn ei ffyrdd ef, eithr troiſant ar ôl cybydd-dra, a

[a] Deut. 16. 19.

[a] chymmeraſant obrwy, a gwŷraſant farn.

4 Yna holl henuriaid Iſrael a ymgaſglaſant, ac a ddaethant at Samuel i Ramah,

5 Ac a ddywedaſant wrtho ef, Wele, ti a heneiddiaiſt, a'th feibion ni rodiant yn dy ffyrdd di: yn awr

2909.

[b] Hoſ. 13. 10.

[b] goſod arnom ni frenhin i'n barnu, megis yr holl genhedloedd.

Act. 13. 21.

6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrŵg † gan Samuel, pan ddywedaſant, Dyro i ni frenhin i'n barnu: a Samuel a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

† Heb. *yngolwg.*

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn oll a ddywedant wrthyt: canys

[c] Edrych Ecſod. 16. 8.

[c] nid tí y maent yn ei wrthod, ond [d] myfi a wrthodaſant, rhag i mi deyrnaſu arnynt.

[d] Pen. 10. 19.

8 Yn ôl yr holl weithredoedd a wnaethant o'r dydd y dugum hwynt o'r Aipht hyd y dydd hwn, ac *fel* y gwrthodaſant fi, ac y gwaſanaethaſant dduwiau dieithr: felly y gwnânt hwy hefyd i ti.

9 Yn awr gan hynny ‡ gwrando ar eu llais hwynt: etto gan dyſtiolaethu tyſtiolaetha iddynt, a dangos iddynt ddull y brenhin a deyrnaſa arnynt.

‡ Neu, *uſuddbâ i'w.*

10 ¶ A Samuel a fynegodd holl eiriau 'r ARGLWYDD wrth y bobl, y rhai oedd yn ceiſio brenhin ganddo.

11 Ac efe a ddywedodd,

[e] Edrych Deut. 17. 16, &c.

[e] Dymma ddull y brenhin a deyrnaſa arnoch chwi:

[f] Pen. 14. 52.

[f] Efe a gymmer eich meibion, ac a'u geſyd iddo yn ei gerbydau, ac yn wŷr meirch iddo, ac i redeg o flaen ei gerbydau ef:

12 Ac a'u geſyd *bwynt* iddo yn dywyſogion miloedd, ac yn dywyſogion dêg a deugain, ac i aredig ei âr, ac i fedi ei gynhauaf, ac i wneuthur arfau ei ryfel, a pheiriannau ei gerbydau.

13 A'ch merched a gymmer efe yn Apothecareſau, yn gogeſau hefyd, ac yn bobyddeſau.

14 Ac

[g] 1 Bren. 21. 7.

[g] efe a gymmer eich meuſydd a'ch gwinllannoedd, a'ch olew-lannoedd gorau, ac a'u dyry i'w weiſion.

15 Eich hadau hefyd, a'ch gwinllannoedd a ddegymma efe, ac a'u dyry i'w † ſtafellyddion, ac i'w weiſion.

† Heb. *Runuchiaid.*

16 Eich gweiſion hefyd, a'ch morwynion, eich gwŷr jeuainge gorau hefyd, a'ch aſynnod, a gymmer efe, ac a'u geſyd i'w waith.

17 Eich defaid hefyd a ddegymma efe, chwithau hefyd fyddwch yn weiſion iddo ef.

18 A'r dydd hwnnw y gwaeddwch rhag eich brenhin a ddewiſaſoch i chwi; ac ni wrendy'r ARGLWYDD arnoch yn y dydd hwnnw.

19 ¶ Er hynny y bobl a wrthodaſant wrando ar lais Samuel, ac a ddywedaſant, Nagê, eithr brenhin fydd arnom ni:

20 Fel y byddom ninnau hefyd fel yr holl genhedloedd: a'n brenhin a'n barna

2909. ni, ese a â allan hefyd o'n blaen ni, ac ese a ymladd e.n rhyfeloedd ni.

21 A gwrandawodd Samuel holl eiriau 'r bobl, ac a'u hadroddodd hwynt lle y clybu 'r ARGLWYDD.

22 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar eu llais hwynt, a gosod frenhin arnynt: a dywedodd Samuel wrth wŷr Israel, Ewch bob un i'w ddinas ei hun.

PEN. IX.

Ebrill, 3. B. 1 *Saul yn anobeithio cael asynnod ei dâd,* 6 *trwy gyngor ei wâs,* 11 *a chyfarwyddiad llangcesau,* 15 *yn dysod trwy ddadguddiad Duw,* 18 *at Samuel.* 19 *Samuel yn croesawu Saul yn y wleddd:* 25 *Ac ar ôl ymddiddan ag ef o'r neilldu, yn hebrwng Saul ar ei fordd.*

[a] Pen. 14. 51. 1 Cron. 8. 33. ‡ Neu, *o olud.* [b] Pen. 10. 23. AC yr oedd gŵr o Benjamin, a'i enw [a] Cis, mâb Abiel, fâb Seror, fâb Becorath, fâb Aphiah, mâb i ŵr o Jemini, yn gadarn o ‡nerth.

2 Ac iddo ef yr oedd mâb a'i enw Saul, yn ŵr jeuangc, dewisol a glân: ac nid *oedd* neb o feibion Israel lanach nag efe: [b] o'i ysgwydd i fynu yr oedd yn uwch nâ'r holl bobl.

3 Ac asynnod Cis tâd Saul a gyfrgollasant; a dywedodd Cis wrth Saul ei fab, Cymmer yn awr un o'r llangciau gyd â thi, a chyfod, dôs, cais yr asynnod.

4 Ac ese a aeth trwy fynydd Ephraim, ac a dramwyodd trwy wlâd Salisa, ac ni's cawsant *hwynt*; yna y tramwyasant trwy wlâd Salim, ac ni's *cawsant hwynt*; ac ese a aeth trwy wlâd Jemini, ond ni's cawsant *hwynt.*

5 Pan ddaethant i wlâd Suph, y dywedodd Saul wrth ei langc *oedd* gyd ag ef, Tyred a dychwelwn, rhag i'm tâd beidio a'r asynnod, a gofalu am danom ni.

6 Dywedodd yntau wrtho ef, Wele yn awr *y mae* yn y ddinas hon ŵr i Dduw, a'r gŵr *fydd* anrhydeddus; yr hyn oll a ddywedo ese gan ddysod a ddaw: awn yno yn awr, nid hwyrach y mynega efe i ni y ffordd y mae i ni fyned iddi.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, [c] Edrych Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Bren. 4. 42. a 8. 8. ‡ Heb. *a aeth allan o'n.* † Heb. *yn fy llâw i.* [d] Gen. 25. 22. [e] 2 Sam. 24. 11. 2 Bren. 17. 13. Amos 7. 12. ‡ Heb. *yw dy air.* † Neu, *gwleddd.* [f] Pen. 16. 2. Wele, od awn ni, [c] pa beth a ddygwn ni i'r gŵr? canys y bara a ‡ ddarfu yn ein llestri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i ŵr Duw: beth *fydd* gennym?

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd †gyd â mi bedwaredd ran ficl o arian; mi a roddâf *hynny* i ŵr Duw er mynegi i ni ein ffordd.

9 (Gynt yn Israel, fel hyn y dywedai gŵr [d] wrth fyned i ymgynghori â Duw, Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y prophwyd heddyw, a elwid gynt [e] yn weledydd.)

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Da ‡ y dywedi, tyred, awn: felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gŵr Duw ynddi.

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas, hwy a gawsant langcesau yn dysod allan i dynnu dwfr, ac a ddywedasant wrthynt, A yw 'r gweledydd yma?

12 Hwythau a'u hattebasant hwynt, ac a ddywedasant, Ydyw; wele *ese* o'th flaen: brysia yr awr hon, canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwydd †[f] aberth *fydd* heddyw gan y bobl yn yr uchelfa.

13 Pan ddeloch i gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwytta; canys ni fwytty 'r bobl hyd oni ddelo efe, o herwydd efe a fendiga'r aberth, ar ôl hynny y bwytty y rhai a wahoddwyd; am hynny ewch i fynu, canys ‡ ynghŷlch y prŷd hyn y cewch ef.

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas; a *phan* ddaethant i ganol y ddinas, wele Samuel yn dysod i'w cyfarfod, i fyned i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ [g] A'r ARGLWYDD a ‡ fynegasai ynghlûst Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

16 Ynghŷlch y prŷd *hyn* y foru 'r anfonaf attat ti ŵr o wlâd Benjamin, a thi a'i heneini ef yn flaenor ar fy mhobl Israel, ac efe a wared fy mhobl o lâw 'r Philistiaid: canys edrychais ar fy mhobl, o herwydd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan ganfu Samuel Saul, yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Wele 'r gŵr, am yr hwn y dywedais wrthyt; hwn a ‡ lywodraetha ar fy mhobl.

18 Yna Saul a nesaodd at Samuel ynghanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi attolwg pa le yma *y mae* tŷ y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dôs i fynu o'm blaen i'r uchelfa, canys bwyttêwch gyd â myfi heddyw, a mi a'th ollyngaf y borau, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y fydd* yn dy galon.

20 Ac *am* yr asynnod a gyfrgollasant er ys tridiau, na ofala am danynt, canys cafwyd hwynt: ‡ ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Israel? onid i ti, ac i holl dŷ dy dâd?

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid [h] mâb Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Israel? a'm teulu *fydd* leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a pha ham y dywedi wrthyf ‡ y môdd hyn?

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'u dûg hwynt i'r ystafell, ac a roddes iddynt le o flaen y gwahoddedigion, a hwy *oeddynt* ynghŷlch dengwr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr ysgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i gosodes ger bron Saul: a *Samuel* a ddywedodd, Wele yr hyn a ‡ adawyd, gosod ger dy fron, *a* bwytta; canys hyd y prŷd hyn y cadwyd ef i ti, er pan ddywedais, Y bobl a wahoddais i: a bwyttaodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw.

25 ¶ A phan ddisgynnasant o'r uchelfa i'r ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd â Saul ar ben y tŷ.

26 A hwy a gyfodasant yn forau: ac ynghŷlch codiad y wawr, galwodd Samuel ar Saul i ben y tŷ, gan ddywedyd, Cyfod fel i'th hebryngwyf ymaith: a Saul a gyfododd, ac ese a Samuel a aethant ill dau allan.

27 *Ac* fel yr oeddynt yn myned i wared i gwrr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni, (felly 'r aeth efe) ond sâf di ‡ yr awr hon, a mynegaf i ti air Duw.

[g] Pen. 15. 1. Act. 13. 21. ‡ Heb. *ddatcuddiasai glûst Samuel.* ‡ Heb. *attal fy mhobl.* ‡ *ar bwy y mae holl ddymuniad Israel ond arnat ti, ac ar.* [h] Sal. 68. 27. ‡ Heb. *yn ôl y gair hwn.* ‡ Heb. *Heddyw.*

PEN. X.

Ebrill, 3, P. 1 *Samuel yn enneinio Saul,* 2 *ac yn ei ficrhau ef trwy dri arwydd.* 9 *Troi calon Saul, ac yntau yn prophwydo.* 14 *Yn celu chwedl y frenhiniaeth rhag ei ewythr.* 17 *Dewis Saul trwy goelbren ym Mispah.* 26 *Amryw feddyliau ei ddeiliaid am dano ef.*

Yna

2909. YNa Samuel a gymmerodd phïolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i cuſanodd ef, ac a ddywedodd, Onid [a] yr ARGLWYDD a'th enneiniodd di yn flaenor ar [b] ei etifeddiaeth?

2 Pan elych di heddyw oddi wrthyf, yna y cai ddau ŵr wrth [c] fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Selſah; a hwy a ddywedant wrthyt, Cafwyd yr aſynnod yr aethoſt i'w ceiſio; ac wele dy dâd a ollyngodd heibio ‡ chwedl yr aſynnod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnâf am fy mâb?

3 Yna yr ai di ym mhellach oddi yno, ac y deui hyd waſtadedd Tabor, ac yno i'th gyferfydd tri wŷr yn myned i fynu at Dduw *i* Bethel; un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn dwyn tair torth o fara, ac un yn dwyn coſtrelaid o wîn.

‡ Heb. *ymoſynnant a thi am beddwch.* fel Barn. 18. 15.

4 A hwy a ‡ gyfarchant well i ti, ac a roddant i ti ddwy *dorth* o fara; *y rhai* a gymmeri o'u llâw hwynt.

5 Yn ôl hynny y deui i frynn Duw, [d] yn yr hwn *y mae* ſefyllfa 'r Philiſtiaid: a phan ddelych yno *i'r* ddinas, ti a gyfarfyddi â thyrfa o brophwydi yn diſgyn o'r uchelfa, ac o'u blaen hwynt [e] nabl, a thympan, a phibell, a thelyn, a hwythau yn prophwydo.

[a] Act. 13. 21. [b] Deut. 32. 9. [c] Gen. 35. 19, 20. [d] Pen. 13. 3. [e] Edrych 2 Bren. 3. 15.

6 Ac yſbryd yr ARGLWYDD a ddaw arnat ti, a [f] thi a brophwydi gyd â hwynt, ac a droir yn ŵr arall.

7 A phan ddelo 'r argoelion hyn i ti, gwnâ fel y † byddo 'r achos; canys Duw *ſydd* gyd â thi.

8 A dôs i wared o'm blaen i Gilgal, ac wele mi a ddeuaf i wared attat ti, i offrymmu offrymmau poeth, *ac* i aberthu ebyrth hêdd: [g] aros am danaf ſaith niwrnod, hyd oni ddelwyf attat, a mi a hyſbyſaf i ti yr hyn a wnelych.

[f] Num. 11, 25. † Heb. *Lafo dy lâw.* [g] Pen. 13. 8.

9 ¶ A phan drôdd efe ei † gefn i fyned oddi wrth Samuel, Duw a ‡ rodd iddo gâlon arall: a'r holl argoelion hynny a ddaethant y dŷdd hwnnw *i ben.*

† Heb. *yſgwydd.* ‡ Heb. *Drôdd.*

10 A phan ddaethant yno i'r brynn, wele fintai o brophwydi yn ei gyfarfod ef; ac yſbryd Duw a ddaeth arno yntau, ac efe a brophwydodd yn eu mŷſg hwynt.

11 A phawb a'r a'i hadwaenai ef o'r blaen a edrychaſant, ac wele *efe* gyd â'r prophwydi yn prophwydo: yna 'r bobl a ddywedaſant bawb wrth ei gilydd, Beth *yw* hyn a ddaeth i fâb Cis? [h] a *ydyw* Saul hefyd ym mŷſg y prophwydi?

[h] Pen. 19. 24.

12 Ac un oddi yno a attebodd, ac a ddywedodd, Etto pwy *yw* eu tâd hwy? am hynny yr aeth yn ddiareb, A *ydyw* Saul hefyd ym mŷſg y prophwydi?

13 Ac wedi darfod iddo brophwydo, efe a ddaeth i'r uchelfa.

14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywedodd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I ba le yr aethoch? ac efe a ddywedodd, I geiſio 'r aſynnod: a phan welſom na's *caid*, ni a ddaethom at Samuel.

15 Ac ewythr Saul a ddywedodd, Mynega attolwg i mi beth a ddywedodd Samuel wrthych chwi.

16 A Saul a ddywedodd wrth ei ewythr, Gan fynegi mynegodd i ni fod yr aſynnod wedi eu cael: ond am chwedl y frenhiniaeth, yr hwn a ddywedaſai Samuel, nid ynganodd efe wrtho.

[i] Barn. 11. 11. a 20. 1. Pen. 11. 15.

17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl ynghŷd [i] at yr ARGLWYDD [k] i Fiſpah;

18 Ac a ddywedodd wrth feibion Iſrael, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Myfi a ddygais i fynu Iſrael o'r Aipht, ac a'ch gwaredais chwi o lâw 'r Aiphtiaid, ac o lâw 'r holl deyrnaſoedd, *a*'r rhai a'ch gorthrymment chwi.

[k] Pen. 7. 5.

2909.

19 A [l] chwi heddyw a wrthodaſoch eich Duw, yr hwn ſydd yn [m] ich gwared chwi oddi wrth eich holl ddrygſyd, a'ch helbul, ac a ddywedaſoch wrtho ef, *Nid felly*, eithr goſod arnom ni frenhin. Am hynny ſefwch yr awr hon ger bron yr ARGLWYDD wrth eich llwythau, ac wrth eich miloedd.

[l] Pen. 8. 7, 19. a 12. 12.

20 A Samuel a barodd i holl lwythau Iſrael neſâu, [m] a dàliwyd llwyth Benjamin.

[m] Joſ. 7. 14, 16.

21 Ac wedi iddo beri i lwyth Benjamin neſâu yn ôl eu teuluoedd, dàliwyd teulu Matri, a Saul mâb Cis a ddàliwyd: a phan geiſiaſant ef, ni's caid ef.

22 Am hynny y gofynnaſant etto i'r ARGLWYDD, a ddeuai 'r gŵr yno etto: a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Wele efe yn ymguddio ym mhlith y dodrefn.

23 A hwy a redaſant, ac a'i cyrchaſant ef oddi yno. A phan ſafodd ynghanol y bobl, [n] yr oedd efe, o'i yſgwydd i fynu, yn uwch nâ'r holl bobl.

[n] Pen. 9. 2.

24 A dywedodd Samuel wrth yr holl bobl, A welwch chwi yr hwn a ddewiſodd yr ARGLWYDD, nad *oes neb* tebyg iddo ym mŷſg yr holl bobl? a'r holl bobl a floeddiaſant, ac a ddywedaſant, [o] Byw fyddo 'r brenhin.

[o] 1 Bren. 1. 25.

25 Yna Samuel a draethodd [p] gyfraith y deyrnas wrth y bobl, ac *a'i* 'ſgrifennodd mewn llyfr, ac a'i goſododd ger bron yr ARGLWYDD. A Samuel a ollyngodd ymaith yr holl bobl, bob un i'w dŷ.

[p] Edrych Deut. 17. 14, &c. Pen. 8. 11.

26 ¶ A Saul hefyd a aeth i'w dŷ ei hun i Gibeah; a byddin o'r rhai y cyffyrddaſai Duw a'u calon, a aeth gyd ag ef.

[q] Pen. 11. 12.

27 Ond [q] meibion Belial a ddywedaſant, Pa fôdd y gwared hwn ni? A hwy a'i dirmygaſant ef, ac [r] ni ddygaſant anrheg iddo ef. Eithr ni chymmerodd efe arno glywed hyn.

[r] 1 Bren. 10. 25. [2] Cron. 17. 5.

PEN. XI.

1 Nahas yn cynnyg i wŷr Jabes Gilead ammodau gwaradwyddus. 4 Hwythau yn anfon cenhadon, ac yn cael cynhorthwy gan Saul. 12 Yntau wrth hynny yn cael ei gadarnhâu, ac adnewyddu ei frenhiniaeth.

Ebrill 4. B.

YNa [a] Nahas yr Ammoniad a ddaeth i fynu, ac a werſyllodd yn erbyn [b] Jabes Gilead: a holl wŷr Jabes a ddywedaſant wrth Nahas, Gwnâ gyfammod â ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

[a] Pen. 12. 12. [b] Edrych Barn. 21. 8, &c.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddywedodd wrthynt, Dan *yr ammod* hyn y cyfammodaf â chwi, i mi gael tynnu pob llygad dehau i chwi, fel y goſodwyf y gwaradwydd hyn ar holl Iſrael.

3 A henuriaid Jabes a ddywedaſant wrtho, † Caniatâ i ni ſaith niwrnod, fel yr anfonom genhadau i holl derfynau Iſrael; ac oni *bydd* a'n gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

† Heb. *Cydddŵg.*

4 ¶ A'r cenhadau a ddaethant i [c] Gibeah Saul, ac a adroddaſant y geiriau lle y clybu 'r bobl. A'r holl bobl a ddyrchafaſant eu llêf, ac a ŵylaſant.

[c] Pen. 15. 34.

5 Ac wele Saul yn dyfod ar ôl y gwartheg o'r maes, a dywedodd Saul, Beth ſydd yn peri i'r bobl ŵylo? yna yr adroddaſant iddo eiriau gwŷr Jabes.

6 Ac [d] Yſbryd Duw a ddaeth ar Saul, pan glybu efe 'r geiriau hynny; a'i ddigoſaint ef a ennynnodd yn ddirfawr.

[d] Edrych Barn. 3. 10. a 6. 34. a 11. 29. a 14. 6.

7 Ac

2909. 7 Ac efe a gymmerth bâr o ychen, ac
e Barn. 19. 29. [e] a'u drylliodd, ac a'u danfonodd trwy holl derfynau Iſrael yn llâw 'r cenhadau, gan ddywedyd, Yr hwn nid elo ar ôl Saul, ac ar ôl Samuel, fel hyn y gwneir i'w wartheg eſ. Ac ofn yr ARGLWYDD a ſyrthiodd ar
‡ Heb. *Megis un gŵr.* y bobl, a hwy a ddaethant allan ‡ yn unfryd.

8 A phan gyfrifodd efe hwynt ym Mezec, meibion [f] Iſrael oedd dri chan mîl, a
Barn. 20. 1. gwŷr Juda yn ddeng mîl ar hugain.
f 2 Sam. 24. 9 A hwy a ddywedaſant wrth y cenhadau a ddaethai, Fel hyn y dywedwch wrth wŷr Jabes Gilead, Y foru erbyn gwreſogi 'r haul, y bydd i chwi ymwared. A'r cenhadau a ddaethant ac a fynegaſant *hynny* i wŷr Jabes, a hwythau a lawenychaſant.

10 Am hynny gwŷr Jabes a ddywedaſant, Y foru y deuwn allân attoch chwi, ac y gwnêwch i ni yr hyn oll a weloch yn dda.

g Edrych Pen. 31. 11. 11 A bu drannoeth i [g] Saul oſod y bobl yn dair byddin, a hwy a ddaethant i ganol y gwerſyll yn y wiliadwriaeth forau, ac a laddaſant yr Ammoniaid nes gwreſogi o'r dŷdd: a'r gweddillion a waſgarwyd, fel na thrigodd o honynt ddau ynghŷd.

12 ¶ A dywedodd y bobl wrth Samuel,
h Pen. 10. 27. [h] Pwy *yw* yr hwn a ddywedodd, A deyrnaſai Saul arnom ni? [i] moeſwch y
i Edrych Luc 19. 27. gwŷr hynny, fel y rhoddom hwynt i farwolaeth.

k 2 Sam. 19. 22. 13 A Saul a ddywedodd, [k] Ni roddir neb i farwolaeth heddyw: canys heddyw y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared yn Iſrael.

14 Yna Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Deuwch fel yr elom i Gilgal, ac yr adnewyddom y frenhiniaeth yno.

15 A'r holl bobl a aethant i Gilgal, ac yno
l Pen. 10. 17. y gwnaethant Saul yn frenhin, [l] ger bron yr ARGLWYDD yn Gilgal; a hwy a aberthaſant yno ebyrth hêdd ger bron yr ARGLWYDD: a Saul a lawenychodd yno, a holl wŷr Iſrael, yn ddirfawr.

PEN. XII.

Sul 4 ar ôl y Drindod, B. Ebrill, 4. P. *1 Samuel yn tyſtiolaethu ei ddiniweidrwydd, 6 ac yn ceryddu anniolchgarwch y bobl, 16 yn eu dychrynu hwynt â tharanau yn amſer cynhauaf, 20 ac yn eu cyſſuro hwy â thrugaredd Duw.*

A Samuel a ddywedodd wrth holl Iſrael, Wele, gwrandewais ar eich llais yn yr hyn oll a ddywedaſoch wrthyf, a goſodais frenhin arnoch.

2 Ac yr awr hon wele, y brenhin yn rhodio o'ch blaen chwi; a minnau a heneiddiais, ac a benwynnais; ac wele fy meibion hwythau gyd â chwi: a minnau a rodiais o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd
a Eccl. 46. 19. y dŷdd hwn.

3 Wele [a] fi, tyſtiolaethwch i'm herbyn
b Num. 16. 15. Act. 20. 33. ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron ei enneiniog, [b] ŷch pwy a gymmerais, neu afyn pwy a gymmerais, neu pwy a dwyllais, neu pwy a orthrymmais i, neu o
1 Theſ. 2. 5. llâw pwy y cymmerais ‡ wobr † i ddallu fy llygaid ag eſ; a mi a'i talaf i chwi.

‡ Heb. *gwilwerth.* † Heb. *fel y cuddiwn fy llygaid a dderbyn wrthoch.* 4 A hwy a ddywedaſant, Ni thwyllaiſt ni, ni orthrymmaiſt ni chwaith, ac ni chymmeraiſt ddim o llâw neb.

5 Dywedodd yntau wrthynt, Yr ARGLWYDD *ſydd* dyſt yn eich erbyn chwi, ei enneiniog ef hefyd *ſydd* dyſt y dydd hwn, na chawſoch ddim yn fy llâw i: a'r *bobl* a ddywedaſant, Tyſt *ydyw.*

6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Yr ARGLWYDD *yw* yr hwn ‡ a fawrhaodd Foſes ac Aaron, a'r hwn a ddûg i fynu eich tadau chwi o dîr yr Aipht.

‡ Heb. *a wnaeth.*

7 Yn awr gan hynny ſefwch, fel yr ymreſymmwyf â chwi ger bron yr ARGLWYDD, am holl gyfiawnderau 'r ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe ‡ i chwi, ac i'ch tadau.

‡ Heb. *â chwi.*

8 [c] Wedi i Jacob ddyfod i'r Aipht, a
c Gen. 46. 5, 6. [d] gweiddi o'ch tadau chwi ar yr ARGLWYDD, yna 'r ARGLWYDD [e] a anfonodd Foſes ac Aaron, a hwy a ddygaſant eich tadau chwi o'r Aipht, ac a'u cyfleaſant hwy yn y lle hwn.
d Ecſod. 2. 23.
e Ecſod. 3. 10. a 4. 16.

9 A phan anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw, [f] efe a'u gwerthodd hwynt i llâw Siſara tywyſog milwriaeth Haſor, ac i llâw [g] 'r Philiſtiaid, ac i llâw brenhin [h] Moab, a hwy a ymladdaſant i'w herbyn hwynt.
f Barn. 4. 2.
g Barn. 10. 7.
h Barn. 3. 12.

10 A hwy a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedaſant, Pechaſom, am i ni wrthod yr ARGLWYDD, a gwaſanaethu Baalim ac Aſtaroth: er hynny gwared ni yr awr hon o llâw ein gelynion, a nyni a'th waſanaethwn di.

11 A'r ARGLWYDD a anfonodd [i] Jerubbaal, a Bedan a [k] Jephthah, a [l] Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi o llâw eich gelynion o amgylch, a chwi a breſwyliaſoch yn ddiogel.
i Barn. 6. 14, 32.
k Barn. 11. 1.
l Pen. 7. 13.

12 A phan welſoch fod Nahas brenhin meibion Ammon yn dyfod yn eich erbyn, [m] dywedaſoch wrthyf, Nage, ond brenhin a deyrnaſa arnom ni, a'r [n] ARGLWYDD eich Duw yn frenhin *i* chwi.
m Pen. 8. 5, 19.
n Barn. 8, 23.

13 Ac yn awr wele 'r brenhin [o] a ddewiſaſoch chwi, *a'r* hwn a ddymunaſoch; ac wele, yr ARGLWYDD a roddes frenhin arnoch chwi.
o Pen. 10. 19.

14 O's ofnwch chwi yr ARGLWYDD, a'i waſanaethu ef, a gwrando ar ei lais, heb anufuddhâu ‡ gair yr ARGLWYDD, yna y byddwch chwi, a'r brenhin hefyd a deyrnaſa arnoch, ar ôl yr ARGLWYDD eich Duw.
‡ Heb. *genau.*

15 Ond o's chwi ni wrandêwch ar lais yr ARGLWYDD, eithr anufuddhâu gair yr ARGLWYDD, yna y bydd llâw 'r ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, fel yn erbyn eich tadau.

16 ¶ Sefwch gan hynny yn awr, a gwelwch y peth mawr hyn a wnâ 'r ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi.

17 Onid cynhauaf gwenith *yw* heddyw? galwaf ar yr ARGLWYDD, ac efe a ddyry daranau, a gwlâw; fel y gwybyddoch ac y gweloch, mai mawr *yw* eich drygioni chwi, yr hwn a wnaethoch yngolwg yr ARGLWYDD, yn gofyn i chwi frenhin.

18 Felly Samuel a alwodd ar yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a roddes daranau a gwlâw y dydd hwnnw: a'r [p] holl bobl a ofnodd yr ARGLWYDD a Samuel yn ddirfawr.
p Edrych Ezra 10. 9.

19 A'r holl bobl a ddywedaſant wrth Samuel, Gweddia dros dy weiſion ar yr ARGLWYDD dy Dduw, fel na byddom feirw: canys 'chwanegaſom ddrygioni ar ein holl bechodau, wrth geiſio i ni frenhin.

20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y bobl, Nac ofnwch, (chwi a wnaeth yr holl ddrygioni hyn, etto na chiliwch oddi ar ôl yr ARGLWYDD, ond gwaſanaethwch yr ARGLWYDD â'ch holl galon:

21 Ac

21 Ac na chiliwch; canys *ſelly 'r aech* ar ôl oferedd, y rhai ni leſânt, ac ni 'ch gwaredant, canys ofer *ydynt* hwy.)

22 Canys ni wrthyd yr ARGLWYDD ei bobl, er mwyn ei enw mawr; o herwydd rhyngodd bodd i'r ARGLWYDD eich gwneuthur chwi yn bobl iddo ei hun.

23 A minnau, na atto Duw i mi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, trwy beidio a gweddio droſoch: eithr dyſgaf i chwi y ffordd dda ac union.

24 Yn unig ofnwch yr ARGLWYDD, a gwaſanaethwch ef, mewn gwirionedd, â'ch holl galon: canys gwelwch faint a wnaeth efe eroch.

25 Ond o's dilynwch ddrygioni, chwi a'ch brenhin a ddifethir.

PEN. XIII.

Sul 4 ar ôl y Drindod, P. Ebrill, 5. B.

1 *Dewis ſyddin Saul.* 3 *Saul yn galw 'r Hebreiaid i Gilgal yn erbyn y Philiſtiaid, y rhai y tarawſai Jonathan eu ſefyllfa.* 5 *Mawr lu 'r Philiſtiaid.* 6 *Cyſyngdra 'r Iſraeliaid.* 8 *Saul yn blino yn aros am Samuel, ac yn aberthu.* 11 *Samuel yn ei geryddu ef.* 17 *Tair byddin anrhaith y Philiſtiaid.* 19 *Dyfais y Philiſtiaid, na ddiodde ſent un gôf yn Iſrael.*

† Heb. *oedd fâb blwydd yn ei deyrnas.*

SAul † a deyrnaſodd un flwyddyn, ac wedi iddo deyrnaſu ddwy flynedd ar Iſrael,

2 Saul a ddewiſodd iddo dair mil o Iſrael: dŵy fil oedd gyd â Saul ym Micmas, ac ym mynydd Bethel, a mil oedd gyd â Jonathan yn Gibeah Benjamin: a'r bobl eraill a anfonodd efe, bawb i'w babell ei hun.

[a] Pen. 10. 5. ‡ Neu, *y Brynn.*

3 A Jonathan a darawôdd [a] ſefyllfa 'r Philiſtiaid, yr hon *oedd* yn ‡ Geba; a chlybu 'r Philiſtiaid *hynny:* a Saul a ganodd mewn udgorn trwy 'r holl dîr, gan ddywedyd, Clywed yr Hebreaid.

4 A holl Iſrael a glywſant ddywedyd daro o Saul ſefyllfa 'r Philiſtiaid, a bod Iſrael yn ‡ ffiaidd gan y Philiſtiaid: a'r bobl a ymgaſglodd ar ôl Saul i Gilgal.

‡ Heb. *drewi.*

5 ¶ A'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant i ymladd ag Iſrael, deng mil ar hugain o gerbydau, a chwê mil o wŷr meirch, a phobl *eraill* cyn amled a'r tywod *ſydd* ar fin y môr; a hwy a ddaethant i fynu, ac a werſyllaſant ym Micmas, o du 'r dwyrain i Bethafen.

6 Pan welodd gwŷr Iſrael ſod yn gyfyng arnynt, (canys gwaſgaſid ar y bobl:) yna y bobl a [b] ymguddiaſant mewn ogfeydd, ac mewn dyryſni, ac mewn creigiau, ac mewn tyrau, ac mewn pydewau.

[b] Barn. 6. 2.

7 A *rhai* o'r Hebreaid a aethant dros yr Jorddonen i dîr Gad a Gilead; a Saul *oedd* etto yn Gilgal, a'r holl bobl a † aethant ar ei ôl ef, dan grynu.

† Heb. *a grynnodd ar ei ol ef.*

8 ¶ [c] Ac efe a arhoſodd ſaith niwrnod hyd yr amſer goſodedig *a nodaſai* Samuel; ond ni ddaeth Samuel i Gilgal; a'r bobl a ymwaſgarodd oddi wrtho ef.

[c] Pen. 10. 8.

9 A Saul a ddywedodd, Dygwch attaf boeth-offrwm, ac offrymmau hedd; ac efe a offrymmodd y poeth-offrwm.

10 Ac wedi darfod iddo offrymmu 'r poeth-offrwm, wele Samuel a ddaeth, a Saul a aeth allan i'w gyfarfod ef, *ac* † i gyfarch gwell iddo.

† Heb. *i'w fendithio ef.*

11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a wnaethoſt ti? a Saul a ddywedodd, O herwydd gweled o honof i'r bobl ymwaſgaru oddi wrthyf, ac na ddaethoſt dithau o fewn y dyddiau goſodedig, ac i'r Philiſtiaid ymgaſglu i Ficmas;

12 Am hynny y dywedais, Y Philiſtiaid yn awr a ddeuant i wared attaf i Gilgal, ac ni † weddiais ger bron yr ARGLWYDD: am hynny 'r anturiais i, ac yr offrymmais boeth-offrwm.

† Heb. *ni ymbiliais ag ŵyneb yr Arglwydd.*

13 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ynfyd y gwnaethoſt; ni chedwaiſt orchymmyn yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a orchymynnodd efe i ti: canys yr ARGLWYDD yn awr a gadarnhaſai dy frenhiniaeth di ar Iſrael yn dragywydd.

14 Ond yn awr ni ſaif dy frenhiniaeth di; [d] yr ARGLWYDD a geiſiodd iddo ŵr wrth *ſydd* ei galon ei hun, yr ARGLWYDD hefyd a orchymynnodd iddo fod yn flaenor ar ei bobl, o herwydd na chedwaiſt ti yr hyn a orchymynnodd yr ARGLWYDD i ti.

[d] Sal. 89. 20. Act. 13. 22.

15 A Samuel a gyfododd, ac a aeth i fynu o Gilgal i Gibeah Benjamin; a chyfriſodd Saul y bobl a gafwyd gyd ag ef, [e] ynghylch chwe chant o wŷr.

[e] Pen. 14. 2.

16 A Saul a Jonathan ei fâb, a'r bobl a gafwyd gyd â hwynt, oedd yn aros yn Gibeah Benjamin: a'r Philiſtiaid a werſyllaſant ym Micmas.

17 ¶ A daeth allan o werſyll y Philiſtiaid anrheithwŷr, yn dair byddin: un fyddin a drôdd tu a ffordd Ophrah, tu a gwlâd Sual:

18 A'r fyddin arall a drôdd *tu a* ffordd Beth-horon; a'r drydedd fyddin a drôdd *tu a* ffordd y terfyn ſy'n edrych tu a'r dyffryn Seboim tu a'r anialwch.

[f] Edrych 2 Bren. 24. 14. Jer. 24. 1.

19 ¶ Ac [f] ni chaid gôf trwy holl wlâd Iſrael; canys dywedaſai 'r Philiſtiaid, Rhag gwneuthur o'r Hebreaid gleddyfau neu waywffyn.

20 Ond holl Iſrael a aent i wared at y Philiſtiaid, i flaenllymmu bob un ei ſwch, a'i gwlltwr, a'i fwyall, a'i gaib.

21 Ond yr oedd llif-ddur *i wneuthur* mîn ar y ceibiau, ac ar y cylltyrau, ac ar y pigffyrch, ac ar y bwyill, ac i † flaenllymmu 'r fymbylau.

† Heb. *oſod.*

22 Felly yn nŷdd y rhyfel [g] ni chaed na chleddyf na gwaywffon yn llâw 'r un o'r bobl *oedd* gyd â Saul a Jonathan: ond a gaed gyd â Saul a Jonathan ei fâb.

[g] Felly Barn. 5.

23 A ſefyllfa 'r Philiſtiaid a aeth allan i fwlch Micmas.

PEN. XIV.

Ebrill, 5. P.

1 *Jonathan heb ŵybod i'w dâd ac i'r offeiriad a'r bobl, yn myned ac yn taro amddiffynfa 'r Philiſtiaid yn rhyfeddol.* 15 *Dychryn Duw yn eu gyrru bwynt i lâdd eu gilydd.* 17 *Saul heb aros am atteb yr offeiriad, yn goſod arnynt.* 21 *Yr Hebreiaid caethion a'r Iſraeliaid oedd yn llechu, yn troi yn eu herbyn bwy.* 24 *Ebud addwned Saul yn rhwyſtro 'r ewinwchaſaeth.* 32 *Saul yn gwahardd i'r bobl ſwytta gwaed.* 35 *Ac yn adeiladu allor.* 36 *Y bobl yn achub Jonathan wedi ei ddâl wrth goelbren.* 47 *Cryfdwr Saul a'i deulu.*

A Bu ddydd gwaith i Jonathan fâb Saul ddywedyd wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn droſodd i amddiffynfa 'r Philiſtiaid, yr hon *ſydd* o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w dâd.

2 A Saul a arhoſodd yng [a] rhwr Gibeah, dan *bren* pomgranad, yr hwn *oedd* ym Migron: a'r bobl *oedd* gyd ag ef *oedd* [a] ynghylch chwe channwr.

[a] Pen. 13. 15. [b] Pen. 22. 9, 11, 20. *Abimelech.* [c] Pen. 4. 21.

3 Ac [b] Ahiah mâb Ahitob, frawd [c] Ichabod, fab Phinees, fâb Eli, offeiriad yr ARGLWYDD yn Siloh, oedd yn gwiſgo Ephod;

Ephod: ac ni wyddai 'r bobl i Jonathan fyned yma th.

4 ¶ A rhwng y bylchau lle ceiſiodd Jonathan fyned drofodd at amddiffynfa 'r Philiſtiaid, *yr oedd* craig ſerth o'r naill du i'r bwlch, a chraig ſerth o'r tu arall i'r bwlch, ac enw y naill *oedd* Boſes, ac enw y llall Seneh

† Heb. *daint.* 5 A † ſafiad y naill *oedd* oddi wrth y gogledd ar gyfer Micmas, a'r llall oddi wrth y dehau ar gyfer Gibeah.

6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drofodd i amddiffynfa 'r rhai dienwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia 'r ARGLWYDD gyd â ni: canys [d] nid *oes* rwyſtr i'r ARGLWYDD waredu trwy lawer neu trwy ychydig.

[d] 2 Cron. 14. 11.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwnâ 'r hyn oll *ſydd* yn dy galon, cerdda rhagot, wele fi gyd â thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele ni a awn trofodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangoſwn iddynt.

† Heb. *Diſtêwch.* 9 O's dywedant fel hyn wrthym, † Arhoſwch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y ſafwn yn ein lle, ac nid awn i fyny attynt hwy.

10 Ond o's ſel hyn y dywedant, Deuwch i fyny attom ni; yna 'r awn i fyny: canys [e] yr ARGLWYDD a'u rhoddes hwynt yn ein llâw ni: a [f] hyn *ſydd* yn argoel i ni.

[e] 1 Mac. 4. 30.

[f] Edrych Gen. 24. 14.

11 A hwy a ymddangoſafant ill dau i amddiffynfa 'r Philiſtiaid: a'r Philiſtiaid a ddywedaſant, Wele 'r Hebreäid yn dyfod allan o'r tyllau y llechaſant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebaſant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedaſant, Deuwch i fyny attom ni, ac ni a ddangoſwn beth i chwi: a dywedodd Jonathan wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fyny ar fy ôl: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddes hwynt yn llâw Iſrael.

13 A Jonathan a ddringodd i fyny ar ei ddwylaw, ac ar ei draed, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ôl, a hwy a fyrthiaſant o flaen Jonathan: ei yſwain hefyd oedd yn llâdd ar ei ôl ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghylch ugeinwr: megis o fewn ynghylch hanner cyfer dau *yched* o dîr.

15 A bu farw yn y gwerſyll, yn y maes, ac ym mŷſg yr holl bobl; yr amddiffynfa a'r [g] anrheithlwŷr hwythau hefyd a ddychrynaſant; y ddaear hefyd a grynodd: a bu [h] dychryn † Duw.

[g] Pen. 13. 17.

[h] Gen. 35. 5.

† Neu, *mawr.*

16 A gwilwŷr Saul yn Gibeah Benjamin a edrychaſant, ac wele y lliaws yn ymwaſgaru, ac yn myned dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd ag ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifaſant, wele Jonathan a chlŷdydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahïah, Dŵg yma Arch Duw: (canys yr oedd Arch Duw y prŷd hynny gyd â meibion Iſrael.)

19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn ymddiddan â'r offeiriad, y terfyſg, yr hwn *oedd* yngwerſyll y Philiſtiaid, gan fyned a aeth ac a angwanegodd: a Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, Tyn attat dy lâw.

† Heb. *a tynnwyd ynghŷd.*

20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef † a ymgynnullaſant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele [i] gleddyf pob un yn erbyn ei gyfneſaf, a dinyſtr mawr jawn *oedd yno.*

[i] Barn. 7. 22. 2 Cron. 20. 23.

21 Yr Hebreäid hefyd *y rhai* oedd gyd â'r Philiſtiaid o'r blaen, y rhai a aethent i fyny gyd â hwynt i'r gwerſyll *o'r wlâd* oddi amgylch; hwythau hefyd *a droiſant* i fod gyd â'r Iſraeliaid *oedd* gyd â Saul a Jonathan.

[k] Pen. 13. 6.

22 A holl wŷr Iſrael, y rhai [k] oedd yn llechu ym mynydd Ephraim, a glywſant ffoi o'r Philiſtiaid; hwythau hefyd a'u herlidiaſant hwy o'u hôl yn y rhyfel.

23 Felly 'r achubodd yr ARGLWYDD Iſrael y dydd hwnnw; a'r ymladd a aeth drofodd i Beth-afen.

24 ¶ A gwŷr Iſrael oedd gyfyng arnynt y dydd hwnnw, o herwydd tynghedaſai Saul y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwyttao fwyd hyd yr hwyr, fel y dialwyf ar fy ngelynion: felly nid archwaethodd yr un o'r bobl *ddim* bwyd.

25 A'r rhai o'r holl wlâd a ddaethant i goed, lle 'r oedd mêl ar hŷd wyneb y tîr.

26 A phan ddaeth y bobl i'r coed, wele 'r mêl yn diferu; eto ni chododd *un* ei lâw at ei enau; canys ofnodd y bobl y llw.

27 Ond Jonathan ni chlywſai pan dynghedaſai ei dâd ef y bobl: am hynny efe a eſtynnodd flaen y wïalen *oedd* yn ei lâw, ac a'i gwlychodd yn nil y mêl, ac a drodd ei lâw at ei enau, a'i lygaid a oleuaſant.

28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac a ddywedodd, Gan dynghedu y tynghedodd dy dâd y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fwyttao fwyd heddyw. A'r bobl oedd luddedig.

29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy nhâd a flinodd y wlâd: gwelwch yn awr fel y goleuodd fy llygaid i, o herwydd i mi archwaethu ychydig o'r mêl hwn:

30 Pa faint mwy, pe bwyttaſai 'r bobl yn ddiwarafun heddyw o anrhaith eu gelynion, yr hon a gawſant hwy? oni buaſai yn awr fwy y lladdfa ym mŷſg y Philiſtiaid?

31 A hwy a darawſant y Philiſtiaid y dydd hwnnw o Ficmas *hyd* Ajalon: a'r bobl oedd ddiffygiol jawn.

32 A'r bobl a ruthrodd at yr anrhaith, ac a gymmeraſant ddefaid, a gwartheg, a lloi, ac a'u lladdaſant ar y ddaear, a'r bobl a'u bwyttaodd [l] gyd â'r gwaed.

[l] Lef. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16.

33 ¶ Yna y mynegaſant hwy i Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl ſy 'n pechu yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta ynghŷd â'r gwaed. Ac efe a ddywedodd, † Troſeddaſoch; treiglwch attafi heddyw ſaen mawr.

† Neu, *wnaethoch yn fradŵrus.*

34 Dywedodd Saul hefyd, Ymwaſgerwch ym mŷſg y bobl, a dywedwch wrthynt, Dygwch attafi bob un ei ŷch, a phob un ei lŵn dafad, a lleddwch *hwynt* yma, a bwyttêwch, ac na phechwch yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta ynghŷd â'r gwaed. A'r bobl oll a ddygaſant bob un ei ŷch, yn ei lâw y noſwaith honno, ac a'u lladdaſant yno.

35 A Saul a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD: hon oedd yr allor gyntaf a adeiladodd efe i'r ARGLWYDD.

36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i wared ar ôl y Philiſtiaid liw nôs, ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo 'r borau, ac na adâwn un o honynt: hwythau a ddywedaſant, Gwnâ yr hyn oll *ſydd* da yn dy olwg. Yna y dywedodd yr offeiriad, Neſâwn yma at Dduw.

[m] Pen. 28. 6.

37 Ac ymofynnodd Saul â Duw, A âf fi i wared ar ôl y Philiſtiaid? a roddi di hwynt yn llâw Iſrael? ond [m] nid attebodd efe ef y dydd hwnnw.

[n] Joſ. 7. 14. Pen. 10. 19.

38 A dywedodd Saul, [n] Dyneſwch yma holl † bennaethiaid y bobl: mynnwch ŵybod hefyd, ac edrychwch ym mhwy y bu y pechod hwn heddyw.

† Heb. *gonglau.*

39 Canys *megis mai* byw yr ARGLWYDD,

Barn. 20. 2.

GLWYDD, yr hwn fydd yn gwaredu Iſrael, pe byddai hyn yn Jonathan fy mâb, diau y llwyr-roddir ef i farwolaeth. Ac nid attebodd *neb* o'r holl bobl ef.

40 Yna y dywedodd efe wrth holl Iſrael, Chwi a fyddwch ar y naill du, minnau hefyd a Jonathan fy mâb fyddwn ar y tu arall. A dywedodd y bobl wrth Saul, Gwnâ *a fyddo* da yn dy olwg.

41 Am hynny y dywedodd Saul wrth ARGLWYDD Duw Iſrael, † Dôd oleufynag, A dâliwyd Jonathan a Saul; ond y bobl a ‡ ddiangodd.

42 Dywedodd Saul hefyd, Bwriwch *goelbren* rhyngofi a Jonathan fy mâb: a dâliwyd Jonathan.

43 Yna y dywedodd Saul wrth Jonathan, Mynega i mi beth a wnaethoſt: a Jonathan a fynegodd iddo, ac a ddywedodd, Gan archwaethu yr archwaethais ychydig o fêl ar flaen y wialen *oedd* yn fy llâw, *ac* wele, a fyddaf fi farw?

44 Dywedodd Saul hefyd, [o] Felly gwneled Duw *i mi*, ac felly'chwaneged, onid gan-farw y byddi di farw, Jonathan.

45 A dywedodd y bobl wrth Saul, A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth yr ymwared mawr hyn yn Iſrael? na atto Duw: [p] *fel mai* byw yr ARGLWYDD ni ſyrth *un* o wâllt ei ben ef i'r ddaear; canys gyd â Duw y gweithiodd efe heddyw. A'r bobl a waredaſant Jonathan, fel na laddwyd ef.

46 Yna Saul a aeth i fynu oddi ar ôl y Philiſtiaid; a'r Philiſtiaid a aethant i'w lle eu hun.

47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y frenhiniaeth ar Iſrael, ac a ymladdodd yn erbyn ei holl elynion oddi amgylch, yn erbyn Moab, [q] ac yn erbyn meibion Ammon, ac yn erbyn Edom, ac yn erbyn brenhinoedd Sôbah, ac yn erbyn y Philiſtiaid; ac yn erbyn pwy bynnag yr ŵynebodd, efe a orchſygodd.

48 † Cynhullodd lu hefyd, [r] a tharawôdd Amalec, ac a waredodd Iſrael o lâw ei anrheithwŷr.

49 A [s] meibion Saul oedd Jonathan ac Iſſui, a Malchiſuah: dymma enwau ei ddwy ferched ef; enw'r hynaf *oedd* Merab, ac enw yr jeuangaf Michal.

50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahinoam merch Ahimaas: ac enw tywyſog ei filwriaeth ef *oedd* Abner mâb Ner, ewythr frawd ei dâd i Saul.

51 Cis hefyd *oedd* dâd Saul, a Ner tâd Abner *oedd* fâb [t] Abiel.

52 A bu ryfel caled yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Saul: a phan welai Saul ŵr glêw, a nerthol, [u] efe a'i cymmerai atto ei hun

PEN. XV.

1 Samuel yn danfon Saul i ddinyſtrio Amalec. 6 Yntau yn arbed y Ceneaid, 8 Ac Agag, a'r hyn gorau o'r yſglyfaeth. 10 Samuel yn cyhoeddi i Saul, (ac efe yn ei ganmol ac yn ei eſgusodi ei hun,) ddarfod i Dduw ei wrthod ef am ei anufudd-dod. 24 Ymoſtyngiad Saul. 32 Samuel yn llâdd Agag. 34 Samuel a Saul yn ymadael.

A Samuel a ddywedodd wrth Saul, [a] Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i i'th enneinio di yn frenhin ar ei bobl, *ſef* ar Iſrael: ac yn awr gwrando ar lais geiriau yr ARGLWYDD.

2 Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD y lluoedd, Coflais yr hyn a wnaeth Amalec i Iſrael, [b] y modd y goſodd efe i'w erbyn ar y ffordd, pan daeth efe i fynu o'r Aipht.

3 Dôs yn awr, a tharo Amalec, a dinyſtria yr hyn oll *ſydd* ganddo, ac nac eiriach ef; ond llâdd *hwynt* yn ŵr, ac yn wraig, yn ddŷn bâch, ac yn blentyn ſugno, yn ŷch, ac yn oen, yn gamel, ac yn aſyn.

4 A Saul â gynhullodd y bobl, ac a'u cyfriſodd hwynt yn Nheläim, dau càn mil o wŷr traed, a deng mîl o wŷr Juda.

5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i Amalec, ac a † gynllwynodd yn y dyffryn.

6 ¶ Dywedodd Saul hefyd wrth [c] y Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i wared o fŷſg yr Amaleciaid, rhag i mi eich diſtrywio chwi gyd â hwynt; herwydd [d] ti a wnaethoſt drugaredd â holl feibion Iſrael, pan ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r Ceneaid a ymadawſant o fŷſg yr Amaleciaid.

7 A Saul a darawôdd yr Amaleciaid o Haſilah, *ſordd* y delech di i [e] Sur, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Aipht.

8 Ac [f] a ddaliodd Agag brenhin yr Amaleciaid yn fyw, ac [g] a laddodd yr holl bobl â min y cleddyf.

9 Ond Saul a'r bobl a arbedaſant Agag, a'r gorau o'r defaid, a'r ychen, a'r † braſaf, a'r ŵyn, a'r hyn oll *yd oedd* dda, ac ni ddiſtrywient hwynt: a phob peth gwael, a ſalw, hwnnw a ddifrodaſant hwy.

10 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Samuel, gan ddywedydd,

11 [h] Edifar yw gennyf o ſod Saul yn frenhin: canys efe a ddychwelodd oddi ar fy ôl i, ac ni chyflawnodd fy ngeiriau. A bu ddrŵg gan Samuel: ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD ar hŷd nôs.

12 A phan gyfododd Samuel yn forau i gyfarfod Saul, mynegwyd i Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul i [i] Garmel, ac wele, efe a oſododd iddo le, efe a amgylchodd hefyd, ac a dramwyodd, ac a aeth i wared i Gilgal.

13 A Samuel a ddaeth at Saul, a Saul a ddywedodd wrtho ef, Bendigedig *fyddech* di gan yr ARGLWYDD; mi a gyflawnais air yr ARGLWYDD.

14 A dywedodd Samuel, Beth ynte *yw* brefiad y defaid hyn yn fy nghluſtiau, a beichiad y gwartheg, yr hwn yr ydwyf yn ei glywed?

15 A Saul a ddywedodd, Oddi ar yr Amaleciaid y dygaſant hwy: canys y bobl a arbedodd y defaid gorau, a'r ychen, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw, a'r rhan arall a ddifrodaſom ni.

16 Yna y dywedodd Samuel wrth Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrthyf fi neithiwyr. Yntau a ddywedodd wrtho, Lleſara.

17 A Samuel a ddywedodd, [k] Ond pan *oeddit* fychan yn dy olwg dy hun *y gwnaed* di yn ben *ar* lwythau Iſrael, ac yr enneiniodd yr ARGLWYDD di yn frenhin ar Iſrael?

18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd di i daith, ac a ddywedodd, Dôs, a diſroda 'r pechaduriaid, yr Ameleciaid, ac ymladd i'w herbyn † nes eu diſa hwynt.

19 Pa ham gan hynny na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD, eithr troaiſt at yr anrhaith, a gwnaethoſt ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wîr mi a wrandewais ar lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn y ffordd i'm hanfonodd yr ARGLWYDD *iddi*, a dugum Agag brenhin Amalec, ac a ddifrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a gymmerth o'r yſbail, ddefaid, a gwartheg, blaenion y ddifrodaeth, i aberthu i'r ARGLWYDD dy Dduw yn Gilgal.

22 A Samuel a ddywedodd, [l] A *yw* ewyllys yr ARGLWYDD ar boeth-offrymmau, neu ebyrth

---

[o] Ruth 1. 17.

[p] 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52.

[q] Pen. 11. 11.

† Neu, *Gweithiodd yn rymmus.*

[r] Pen. 15. 3.

[s] Pen. 31. 2. 1 Cron. 8. 33.

[t] Pen. 9. 1.

[u] Pen. 8. 11.

Sûl 5 ar ôl y Drindod. B. Ebrill, 6. B.

[a] Pen. 9. 16.

[b] Ecſod. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. 17.

† Neu, *ymladdodd.*

[c] Num. 24. 21. Barn. 1. 16.

[d] Ecſod. 18. 10, 19 Num. 10. 29.

[e] Gen. 16. 7. a 25. 18.

[f] Edrych 1 Bren. 20. 34, 35.

[g] Edrych Pen. 30. 1.

† Neu, *ail gorau.*

[h] 2 Sam. 24. 16.

[i] Joſ. 15. 55.

† Heb. *Nes iddynt eu diſa, &c.*

[k] Pen. 9. 21.

[l] 1 Sal. 50. 8, 9. Eſay 1. 11.

[m] Preg. 5. 1. Hoſ. 6. 6. Mat. 5. 24. a 9. 13. a 22. 7.

ebyrth, megis ar wrando ar lais yr ARGLWYDD? wele [m] gwrando *ſydd* well nag aberth, *ac* uſuddhâu nâ braſder hyrddod.

23 Canys anufudd-dod *ſydd fel* pechod dewiniaeth, a throſeddiad *ſydd* anwiredd a delw-addoliaeth: o herwydd it' fwrw ymaith air yr ARGLWYDD, yntau a'th fwrw dithau ymaith o *ſol* yn frenhin.

[n] Edrych 2 Sam. 12. 13.

24 ¶ [n] A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Pechais: canys troſeddais air yr ARGLWYDD, a'th eiriau dithau; o herwydd im' ofni 'r bobl, a gwrando ar eu llais hwynt.

25 Ond yn awr maddau attolwg fy mhechod, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD.

[o] Edrych 1 Bren. 11. 30. [p] Pen. 28. 17. 1 Bren. 11. 31. [†] Neu, *Tragywyddoldeb*, neu, *Buddugoliaeth.* [q] Num. 23. 19. 2 Tim. 2. 13. Tit. 1. 2.

26 A Samuel a ddywedodd wrtho, [q] Yr ARGLWYDD a rwygodd frenhiniaeth Iſrael oddi wrthyt ti heddyw, ac a'i rhoddes i gymmydog i ti, gwell nâ thydi.

29 A hefyd [†] cadernid Iſrael, [q] ni ddywed gelwydd, ac nid edifarhâ: canys nid dŷn *yw* efe i edifarhâu.

[r] Ecſod. 17. 11. Num. 14. 45.

30 Yna y dywedodd *Saul*, Pechais; anrhydedda fi attolwg yn awr ger bron henuriaid fy mhobl, a cher bron Iſrael, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD dy Dduw.

31 Felly Samuel a dychwelodd ar ôl Saul, a Saul a addolodd yr ARGLWYDD.

32 ¶ Yna y dywedodd Samuel, Cyrchwch attafi Agag brenhin yr Amaleciaid: ac Agag a ddaeth atto ef yn hoyw, ac Agag a ddywedodd, Chwerwder marwolaeth yn ddiau a aeth ymaith.

33 A Samuel a ddywedodd, [r] Fel y diblantodd dy gleddyf di wragedd, felly y diblentir dy fam dithau ym mŷſg gwragedd. A Samuel a ddarniodd Agag ger bron yr ARGLWYDD yn Gilgal.

[s] Pen. 11. 4. [t] Edrych Pen. 19. 24.

34 ¶ Yna Samuel a aeth i Ramah, a Saul a aeth i fynu i'w dŷ yn [s] Gibeah Saul.

35 Ac [t] nid ymwelodd Samuel mwyach â Saul hyd ddydd ei farwolaeth ef: ond Samuel a alarodd am Saul: ac edifar fu gan yr ARGLWYDD oſod Saul yn frenhin ar Iſrael.

Ebrill, 6, P.

PEN. XVI.

1 Samuel wedi ei ddanfon gan Dduw, dan ritb aberthu, yn dyfod i Bethlehem. 6 Ceryddu ei farn ddynol ef. 11 Efe yn enneinio Dafydd. 15 Saul yn danfon am Ddafydd i lonyddu ei yſbryd drŵg.

AR ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Pa hŷd y galeri di am Saul, gan i mi ei fwrw ef ymaith o deyrnaſu ar Iſrael? llanw dy gorn ag olew, a dôs, mi a'th anfonaf di at Jeſſe y Bethlehemiad: canys ym mŷſg ei feibion ef y darperais im' frenhin.

[†] Heb. *yn dy lâw.* [u] Pen. 9. 12.

2 A Samuel a ddywedodd, Pa fôdd yr af fi? o's Saul a glyw, efe a'm lladd i. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cymmer anneirfuwch † gyd â thi, a dywed, Deuthum [u] i aberthu i'r ARGLWYDD.

3 A galw Jeſſe i'r aberth, a mi a hyſbyſaf i ti yr hyn a wnelych: a thi a enneini i mi yr hwn â ddywedwyf wrthyt.

4 A gwnâeth Samuel yr hyn a archaſai 'r ARGLWYDD, ac a ddaeth i Bethlehem: a henuriaid y ddinas a ddychryn aſant wrth gyfarfod ag ef, ac a ddywedaſant, [b] Ai heddychlon dy ddyfodiad?

294 [b] 1 Bren. 2 13.

5 Ac efe a ddywedodd, Heddychlon; deuthum i aberthu i'r ARGLWYDD; ymſancteiddiwch a deuwch gyd â mi i'r aberth. Ac efe a ſancteiddiodd Jeſſe, a'i feibion, ac a'u galwodd hwynt i'r aberth.

[c] Pen. 17. 13. 1 Cron. 27. 18.

6 ¶ A phan ddaethant, efe a edrychodd ar [c] Eliab, ac a ddywedodd, Diau *ſod* enneiniog yr ARGLWYDD ger ei fron ef.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Nac edrych ar ei ŵynebpryd ef, nac ar uchder ei gorpholaeth ef; canys gwrthodais ef: o herwydd nid *edrych DUW* fel yr edrych dŷn; canys dŷn a edrych ar y golygiad, ond [d] yr ARGLWYDD a edrych ar y galon.

[d] 1 Cron. 28. 9. Sal. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12.

8 Yna Jeſſe a alwodd [e] Abinadab, ac a barodd iddo ef fyned o flaen Samuel: a dywedodd yntau, Ni ddewiſodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

[e] Pen. 17. 13, † *Simeah* 2 Sam. 13. 3. *Simma* 1 Cron. 2. 13.

9 Yna y gwnaeth Jeſſe i † Sammah ddyfod; a dywedodd yntau, Ni ddewiſodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

10 Yna y parodd Jeſſe i'w ſaith mâb ddyfod ger bron Samuel: a Samuel a ddywedodd wrth Jeſſe, Ni ddewiſodd yr ARGLWYDD y rhai hyn.

[f] 2 Sam. 7. 8. Sal. 78. 70.

11 Dywedodd Samuel hefyd wrth Jeſſe, Ai dymma *dy* holl blant? yntau a ddywedodd, Yr jeuangaf etto ſydd yn ôl, ac wele *mae* [f] efe yn bugeilio 'r defaid. A dywedodd Samuel wrth Jeſſe, Danfon, a chyrch ef; canys nid eiſteddwn ni i lawr, nes ei ddyfod ef yma.

12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef: ac efe *oedd* wridgoch, a thêg yr olwg, a hardd o wêdd: a dywedodd yr ARGLWYDD, Cyfod, enneinia ef: canys dymma efe.

[g] Sal. 89. 20. [h] Edrych Num. 27. 18. Barn. 13. 25. a 14. 6. Pen. 10. 6, 10. [i] Pen. 18. 10. a 19. 9. † Neu, *dychrynodd.*

13 Yna y cymmerth Samuel gorn yr olew, ac [g] a'i henneiniodd ef ynghanol ei frodyr: a daeth [h] Yſbryd yr ARGLWYDD ar Ddafydd o'r dŷdd hwnnw allan: yna Samuel a gyfododd, ac aeth i Ramah.

14 ¶ Ond Yſbryd yr ARGLWYDD a giliodd oddi wrth Saul, ac [i] yſbryd drŵg oddi wrth yr ARGLWYDD a'i † blinodd ef.

15 A gweiſion Saul a ddywedaſant wrtho ef, Wele yn awr drŵg yſbryd oddi wrth Dduw ſydd yn dy fiino di.

16 Dyweded attolwg ein meiſtr ni *wrth* dy weiſion *ſydd* ger dy fron, *am* iddynt geiſio gŵr yn medru canu telyn: a bydd pan ddelo drŵg yſbryd oddi wrth Dduw arnat ti, yna iddo ef ganu â'i lâw, a da fydd i ti.

17 A dywedodd Saul wrth ei weiſion, Edrychwch yn awr i mi *am* ŵr yn medru canu yn dda a dygwch *ef* attafi.

18 Ac un o'r llangciau a attebodd, ac a ddywedodd, Wele, gwelais fâb i Jeſſe y Bethlehemiad yn medru canu, ac yn rymmus *o* nerth, ac yn rhyfelwr, yn ddoeth o ymadrodd hefyd, ac yn ŵr lluniaidd, a'r ARGLWYDD *ſydd* gyd ag ef.

19 ¶ Yna yr anfonodd Saul genhadau at Jeſſe, ac a ddywedodd, Anfon attafi Ddafydd dy fâb, yr hwn *ſydd* gyd â'r praidd.

20 A Jeſſe a gymmerth aſyn *llwythog* o fara, a chroſtrelaid o wîn, a mynn gafr ac a'i hanfonodd gyd â Dafydd ei fab at Saul.

21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac a ſafodd ger ei fron ef: yntau a'i hoffodd ef yn fawr, ac efe a aeth yn gludydd arfau iddo ef.

22 A Saul a anfonodd at Jeſſe, gan ddywedyd, Arhoſed Dafydd attolwg ger fy mron i: canys efe a gafodd ffafr yn fy ngolwg.

23 A

[k] Ad. 14. 23 A phan fyddai [k] *y dŵg* yſbryd oddi wrth Dduw ar Saul, y cymmerai Dafydd delyn, ac y canai â'i ddwylaw; a byddai eſmwythdra i Saul, a da *oedd hynny* iddo, a'r yſbryd drŵg a giliai oddi wrtho.

PEN. XVII.

Sûl 5. ar ôl y Drindod, P. Ebrill, 7. B.

1 Pan ydoedd lluoedd yr Iſraeliaid a'r Philiſtiaiid yn barod i ymladd, 4 y mae Goliath yn dyfod allan yn rhyfygus, yn gofyn un i ymladd ag ef. 12 Dafydd, wedi i'w dâd ei ddanfon ef i ymweled a'i frodyr, yn cymyg ymladd ag ef. 28 Eliab yn ei ſwrdio ef. 30 Ei ddwyn ef ger bron Saul. 32 Yntau yn dangos yr achos yr oedd efe mor hyderus 38 Y mae efe heb ddim arfau, ond ffŷdd, yn llâdd y cawr. 55 Saul yn cymmeryd cydnabod o Ddafydd.

YNa 'r Philiſtiaid a gaſglaſant eu byddinoedd i ryfel, ac a ymgynnullaſant yn [a] Sochoh, yr hon *ſydd* yn Juda, ac a werſyllaſant rhwng Sochoh ac Azecah, ‡ynghwrr Dammim.

[a] Joſ. 15. 35. ‡ *Epheſ-Dammim.* a elwir. *Paſidammim,* 1 Cron. 11. 13.

2 Saul hefyd a gwŷr Iſrael a ymgaſglaſant, ac a werſyllaſant yn nyffryn Elah, ac a dreſnaſant y fyddin i ryfel yn erbyn y Philiſtiaid.

3 A'r Philiſtiaid oedd yn ſefyll ar fynydd o'r naill du, ac Iſrael yn ſefyll ar fynydd o'r tu arall: a dyffryn *oedd* rhyngddynt.

4 ¶ A daeth gŵr rhyngddynt hwy allan o werſylloedd y Philiſtiaid, a'i enw Goliath o Gath: ei uchder *oedd* chwê chuſydd a rhychwant.

5 A helm o brês ar ei ben, a llurig emmog a wiſgai; a phwys y llurig *oedd* bûm mîl o ſiclau prês.

6 A bottaſau prês *oedd* am ei draed ef, a ‡ tharian prês rhwng ei yſgwyddau.

‡ Neu, *chalet.*

7 A phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carſan gwehydd; a blaen ei waywffon ef *oedd* chwê chân ſicl o haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd yn myned o'i flaen ef.

8 Ac efe a ſafodd, ac a waeddodd ar fyddinoedd Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, I ba beth y deuwch i drefnu 'ch byddinoedd? onid *ydwyf* fi Philiſtiad, a chwithau yn weiſion i Saul? dewiſwch i chwi ŵr i ddyfod i wared attafi.

9 O's gall efe ymladd â mi, a'm llâdd i, yna y byddwn ni yn weiſion i chwi; ond o's myfi a'i gorchfygaf ef, ac a'i lladdaf ef, yna y byddwch chwi yn weiſion i ni, ac y gwaſanaethwch ni.

10 A'r Philiſtiad a ddywedodd, Myfi a waradwyddais fyddinoedd Iſrael y dŷdd hwn; moeſwch attafi ŵr fel yr ymladdom ynghŷd.

11 Pan glybu Saul, a holl Iſrael y geiriau hynny *gan* y Philiſtiad, yna y digalonnaſant ac yr ofnaſant yn ddirfawr.

[b] Pen. 16. 1. [c] Gen. 35. 19. [d] Edrych 1 Cron. 2. 13, 14, 15.

12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* [b] fâb i [c] Ephratêwr o Bethlehem Juda, a'i enw Jeſſe; ac iddo ef *yr oedd* [d] wyth o feibion: a'r gŵr yn nyddiau Saul a ai yn henafgwr ym mŷſg gwŷr.

13 A thri mâb hynaf Jeſſe a aethant *ac* a ddilynaſant ar ôl Saul i'r rhyfel, ac enw ei dri mâb ef, y rhai a aethant i'r rhyfel, *oedd* Eliab y cyntaf-anedig, ac Abinadab yr ail, a Sammah y trydydd.

14 A Dafydd *oedd* jeuangaf: a'r tri hynaf a aeth ar ôl Saul.

15 Dafydd hefyd a aeth, ac a ddychwelodd oddi wrth Saul [e] i fugeilio defaid ei dâd, ym Methlehem.

[e] Pen. 16. 19.

16 A'r Philiſtiad a neſaodd forau a hwyr, ac a ymddangoſodd ddeugain niwrnod.

17 A dywedodd Jeſſe wrth Ddafydd ei fâb, Cymmer yn awr i'th frodyr Epha o'r crâſ-*yd* hwn, a'r dêg torth hyn, ac ar redeg dŵg *hwynt* i'r gwerſyll at dy frodyr.

18 Dŵg hefyd y dêg coſyn † îr hyn i dywyſog y mîl, ac ymwêl âth frodyr a ydynt hwy yn jach, a gollwng *yn rhydd* eu gŵyſtl hwynt. † Heb. *llaeth.*

19 Yna Saul, a hwythau, a holl wŷr Iſrael *oeddynt* yn nyffryn Elah yn ymladd â'r Philiſtiaid.

20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn fore, ac a adawodd y defaid gyd â cheidwad, ac a gymmerth, ac a aeth megis y gorchymynaſai Jeſſe iddo ef; ac efe a ddaeth i'r gwerſyll, a'r llu yn myned allan i'r ‡ gâd, ac yn bloeddio i'r frwydr. ‡ Neu, *ymladdle.*

21 Canys Iſrael a'r Philiſtiaid a ymfyddinaſent, fyddin yn erbyn byddin.

22 A Dafydd a adawôdd y † mûd oddi wrtho dan lâw ceidwad y dodreſn, ac a redodd i'r llu, ac a ddaeth, ac a gyfarchodd well i'w frodyr. † Heb. *lleſtri.*

23 A thra 'r oedd efe yn ymddiddan â hwynt, wele 'r gŵr (*oedd yn ſefyll* rhwng y ddeulu) yn dyfod i fynu o fyddinoedd y Philiſtiaid, (Goliath y Philiſtiad o Gath *wrth* ei enw,) ac efe a ddywedodd yr un fâth eiriau, fel y clybu Dafydd.

24 A holl wŷr Iſrael pan welſant y gŵr hwnnw, a ffoiſant ‡ rhagddo ef, ac a ofnaſant yn ddirfawr. ‡ Heb. *rhâg ei wŷneb ef.*

25 A dywedodd gwŷr Iſrael, Oni welſoch chwi y gŵr hwn a ddaeth i fynu? dîau i waradwyddo Iſrael y mae yn dyfod i fynu: a'r gŵr a'i lladdo ef, y brenhin a gyfoethoga hwnnw â chyfoeth mawr, [f] ei ferch hefyd a rŷdd efe iddo ef, a thŷ ei dâd ef a wnâ efe yn rhŷdd yn Iſrael. [f] Joſ. 15. 16.

26 A Dafydd a lefarodd wrth y gwŷr oedd yn ſefyll yn ei ymmyl, gan ddywedyd, Beth a wneir i'r gŵr a laddo 'r Philiſtiad hwn, ac a dynno ymaith y gwaradwydd oddi ar Iſrael? canys pwy *yw* 'r Philiſtiad dienwaededig hwn, pan waradwyddai efe fyddinoedd y Duw byw?

27 A'r bobl a ddywedodd wrtho ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly y gwneir i'r gŵr a'i lladdo ef.

28 ¶ Ac Eliab ei frawd hynaf a'i clybu pan oedd efe yn ymddiddan â'r gwŷr; a digter Eliab a ennynnodd yn erbyn Dafydd, ac efe a ddywedodd, Pa ham y y daethoſt i wared yma? a chyd â phwy y gadewaiſt yr ychydig ddefaid hynny yn yr anialwch? myfi a adwaen dy falchder di, a drygioni dy galon; canys i weled y rhyfel y daethoſt ti i wared.

29 A dywedodd Dafydd, Beth a wneuthum i yn awr? onid oes achos?

30 ¶ Ac efe a drôes oddi wrtho ef at un arall, ac a ddywedodd yr un † modd; a'r bobl a'i hattebaſant ef air yngâir *fel* o'r blaen. † Heb. *gair.*

31 A phan glybuwyd y geiriau a lefarodd Dafydd, yna y mynegwyd hwynt ger bron Saul: ac efe ‡ a anfonodd am dano ef. ‡ Heb. *a'i cymerth ef.*

32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Na lwfrhaed câlon neb o'i herwydd ef: dy wâs di a â, ac a ymladd â'r Philiſtiad hwn.

33 A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Ni elli di fyned yn erbyn y Philiſtiad hwn i ymladd ag ef: canys llangc *ydwyt* ti, ac yntau ſydd yn rhyfelwr o'i febyd.

34 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Bugail oedd dy wâs di ar ddefaid ei dâd, a

‡ Neu, *fynn.* daeth llêw, ac arth, ac a gymmerasant ‡ oen o'r praidd.

35 A mi a euthum ar ei ôl ef, ac a'i tarewais ef, ac a'i hachubais o'i safn ef: a phan gyfododd efe i'm herbyn i, mi a ymaflais yn ei farf ef, ac a'i tarewais, ac a'i lleddais ef.

36 Felly dy wâs di a laddodd y llêw, a'r arth: a'r Philistiad dienwaededig hwn fydd megis un o honynt, gan iddo amherchi byddinoedd y Duw byw.

37 Dywedodd Dafydd hefyd, Yr ARGLWYDD, yr hwn a'm hachubodd i o grafange y llêw, ac o balf yr arth, efe a'm hachub i o law 'r Philistiad hwn. A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Dôs a'r ARGLWYDD fyddo gyd â thi.

‡ Heb. *ddilladd.* 38 ¶ A Saul a wisgodd Ddafydd â'i ‡ arfau ei hun, ac a roddodd helm o bres ar ei ben ef, ac a'i gwisgodd ef *mewn* llurig.

39 A Dafydd a wregysodd ei gleddyf ar ei arfau, ac a geisiodd gerdded; am na phrofasai efe: a dywedodd Dafydd wrth Saul, Ni allaf fi gerdded yn y rhai hyn; canys ni phrofais i: a Dafydd a'u dioſgodd oddi am dano.

40 Ac efe a gymmerth ei ffon yn ei law, ac a ddewisodd iddo bump o gerrig llyfnion o'r ‡ afon, ac a'u gosodd hwynt † ynghôd y bugeiliaid, yr hon *oedd* ganddo, sef yn yr ysgreppan; a'i ffon dafl *oedd* yn ei law: ac efe a nesaodd at y Philistiad.

‡ Neu, *dyffryn.* † Heb. *yn llestr.*

41 A'r Philistiad a gerddodd, gan fyned, a nesâu at Ddafydd; a'r gŵr oedd yn dwyn y darian o'i flaen ef.

42 A phan edrychodd y Philistiad o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i dirystyrodd ef; canys llangc oedd efe, a gwridgoch, a thêg yr olwg.

43 A'r Philistiad a ddywedodd wrth Ddafydd, Ai ci *ydwyf* fi, gan dy fod yn dyfod attafi â ffyn? a'r Philistiad a regodd Ddafydd trwy ei dduwiau ef.

44 Y Philistiad hefyd a ddywedodd wrth Ddafydd, Tyred attafi, a rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nefoedd, ac i aniseiliaid y maes.

45 Yna y dywedodd Dafydd wrth y Philistiad, Ti ydwyt yn dyfod attafi â chleddyf, ac â gwaywffon, ac â tharian: a minnau ydwyf yn dyfod attat ti yn enw ARGLWYDD y lluoedd, Duw byddinoedd Israel, yr hwn a geblaist ti.

‡ Heb. *cau.*

46 Y dydd hwn y ‡ dyry 'r ARGLWYDD dydi yn fy llâw i, a mi a'th darawaf di, ac â gymmeraf ymaith dy ben oddi arnat; aca roddaf gelanedd gwersyll y Philistiaid y dydd hwn i ehediaid y nefoedd, ac i fwyſtfilod y ddaear; fel y gŵypo 'r holl ddaear fod Duw yn Israel.

47 A'r holl gynnulleidfa hon a gânt wybod, nad â chleddyf, nac â gwaywffon y gwared yr ARGLWYDD: (canys eiddo 'r ARGLWYDD *yw* y rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn ein llâw ni.

48 A phan gyfododd y Philistiad, a dyfod a nesâu i gyfarfod Dafydd, yna y bryſiodd Dafydd, ac a redodd tu a'r fyddin i gyfarfod â'r Philistiad.

49 A Dafydd a estynnodd ei law i'r gôd, ac a gymmerth oddi yno garreg, ac a daflodd, ac a darawödd y Philistiad yn ei dalcen; a'r garreg a foddodd yn ei dalcen e., ac efe a syrthiodd i lawr ar ei wyneb.

‖ Ecclus. 47. 4. 1 Mac. 4. 30.

50 Felly ‖ y gorthrechodd Dafydd y Philistiad â ffon dafl, ac â charreg, ac a darawödd y Philistiad, ac a'i lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf yn llâw Dafydd.

51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a safodd ar y Philistiad, ac a gymmerth ei gleddyf ef, ac a'i tynnodd o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a dorrodd ei ben ef ag ef. A phan welodd y Philistiaid farw o'u cawr hwynt, hwy a ffoisant.

52 A gwŷr Israel a Juda a gyfodasant, ac a floeddiasant, ac a erlidiasant y Philistiaid hyd *y ffordd* y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron: a'r Philistiaid a syrthiasant yn archolledig ar hŷd ffordd Saaraim, sef hyd Gath, a hyd Ecron.

53 A meibion Israel a ddychwelasant o ymlid ar ôl y Philistiaid, ac a anrheithiasant eu gwersylloedd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philistiad, ac a'i dûg i Jerusalem; a'i arfau ef a osododd efe yn ei babell.

55 ¶ A phan welodd Saul Ddafydd yn myned i gyfarfod â'r Philistiad, efe a ddywedodd wrth Abner tywysog y filwriaeth, Mâb i bwy *yw* 'r llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae 'n fyw dy enaid, O frenhin, ni's gwn i.

56 A dywedodd y brenhin, Ymofyn mâb i bwy *yw* 'r gŵr jeuangc hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philistiad, Abner a'i cymmerodd ef, ac a'i dûg o flaen Saul, a phen y Philistiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, Mâb i bwy *wyt* ti, y gŵr jeuangc? A dywedodd Dafydd, Mâb i'th wâs Jesse y Bethlehemiad.

PEN. XVIII.

1 *Jonathan yn caru Dafydd.* 5 *Saul yn cynfigennu wrth ei glôd ef,* 10 *yn ceiso ei ladd ef yn ei gynddaredd,* 12 *yn ei ofni ef, o herwydd ei fod mor llwyddiannus,* 17 *yn cynnyg iddo ei ferched i fod yn fagl iddo.* 22 *Dafydd wedi ei berswadio i fod yn fâb ynghyfraith i'r brenhin, yn rhoddi deucant o flaengrwyn y Philistiaid yn lle cynhysgaeth Michal.* 28 *Digasedd Saul, a gogoniant Dafydd, yn cynnyddu.* Ebrill, 7. P.

AC wedi darfod iddo ymddiddan â Saul, [a] enaid Jonathan a ymglymmodd wrth enaid Dafydd: a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun. [a] Gen. 44. 30.

2 A Saul a'i cymmerth ef *atto* y diwrnod hwnnw, ac ni adawai [b] iddo ddychwelyd i dŷ ei dâd. [b] Pen. 17. 15.

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaeth gyfammod, o herwydd efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddïosgodd y fantell *oedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Ddafydd, a'i wisgoedd, ïe hyd yn oed ei gleddyf, a'i fŵa, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd a aeth i ba *le* bynnag yr anfonodd Saul ef, *ac* a ‡ ymddûg yn ddoeth: a Saul a'i gosododd ef ar y rhyfelwŷr, ac efe oedd gymmeradwy yngolwg yr holl bobl, ac yngolwg gweision Saul hefyd. ‡ Neu, *lwyddodd.*

6 A bu (wrth ddyfod o honynt) pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philistiad, ddyfod o'r [c] gwragedd allan o holl ddinasoed Israel, dan ganu a dawnsio, i gyfarfod â'r brenhin Saul â thympanau, â gorfoledd, ac ag *offer* † cerdd dannau. [c] Ecsod. 15. 20. † Heb. *tri-thant.*

7 A'r gwragedd wrth ganu a ymmattebent, ac a ddywedent, [d] Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn.

8 A digiodd Saul yn ddirfawr, a'r ymadrodd

adrodd hwn oedd ddrŵg yn ei olwg ef; ac
efe a ddywedodd, Rhoddaſant i Ddafydd
fyrddiwn, ac i mi y rhoddaſant filoedd:
beth mwy *a roddent* iddo ef, ond y fren-
hiniaeth?

9 A bu Saul a'i lygad ar Ddafydd o'r
dŷdd hwnnw allan.

[e] Pen. 16. 14. 10 ¶ Bu hefyd drannoeth i'r [e] drŵg
yſbryd oddi wrth Dduw ddyfod ar Saul, ac
efe a brophwydodd ynghanol y tŷ: a Da-
fydd a ganodd â'i lâw, fel o'r blaen: a
gwaywffon *oedd* yn llâw Saul.

11 A Saul a daflodd y waywffon, ac a
ddywedodd, Tarawâf trwy Ddafydd yn y
pared: a Dafydd a giliodd ddwywaith o'i
ŵydd ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd, o
herwydd bod yr ARGLWYDD gyd ag ef,
a chilio o hono oddi wrth Saul.

13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef ym-
aith oddi wrtho, ac a'i goſodod ef yn
[f] Ad. 16. 2 Sam. 5. 2. dywyſog *ar* fil; ac [f] efe a aeth i mewn ac
allan o flaen y bobl.

14 A Dafydd a ‡ ymddûg yn ddoeth yn
‡ Neu, *lwyddodd.* ei holl ffyrdd; a'r ARGLWYDD *oedd*
gyd ag ef.

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn
ddoeth jawn, efe a'i hofnodd ef.

16 Eithr holl Iſrael a Juda a garodd Dda-
fydd, am ei fod ef yn myned i mewn ac
allan o'u blaen hwynt.

17 ¶ A dywedodd Saul wrth Ddafydd,
Wele, Merab fy merch hynaf, hi a roddaf
fi i ti yn wraig: yn unig bydd i mi yn fâb
nerthol, ac ymladd ryfeloedd yr AR-
GLWYDD: (canys dywedaſai Saul, Ni
bydd fy llâw i arno ef, ond llâw 'r Phi-
liſtiaid fydd arno ef.)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul,
Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw* fy mywyd, *neu*
dylwyth fy nhâd i yn Iſrael, fel y byddwn
yn ‡ ddâw i'r brenhin?

‡ *Fâb ynghyf-raith.* 19 Eithr yn yr amſer *y dyleſid* rhoddi
Merab merch Saul i Ddafydd, hi a rodd-
[g] Pen. 21. 8. wyd i [g] Adriel y Maholathiad yn wraig.

20 A Michal merch Saul a garodd Dda-
† Heb. *union yn ei olwg ef.* fydd: a mynegaſant *hynny* i Saul, a'r peth
ſu † foddlon ganddo.

21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi iddo
ef, fel y byddo hi iddo 'n fagl, ac y
byddo llâw y Philiſtiaid yn ei erbyn ef:
felly Saul a ddywedodd wrth Ddafydd,
Trwy *un* o'r ddŵy y byddi fâb ynghyf-
[h] Edrych Ad. 26. raith i mi [h] heddyw.

22 ¶ A Saul a orchymynnodd i'w weiſion
fel hyn, Ymddiddenwch â Dafydd yn ddir-
gel, gan ddywedyd, Wele y brenhin ſydd
hôff ganddo dydi, a'i holl weiſion ef a'th
garant di: yn awr gan hynny ymgyfathra-
cha â'r brenhin.

23 A gweiſion Saul a adroddaſant wrth
Ddafydd y geiriau hyn: a Dafydd a ddywe-
dodd, Ai yſgafn *yw* yn eich golwg chwi
ymgyfathrachu â brenhin, a minnau yn ŵr
tlawd a gwael?

24 A gweiſion Saul a fynegaſant iddo,
‡ Heb. *yn ôl y geiriau hyn.* gan ddywedyd, ‡ Fel hyn y llefarodd Da-
fydd.

25 A dywedodd Saul, Fel hyn y dy-
wedwch wrth Ddafydd, Nid yw 'r brenhin
yn ewyllyſio cynhyſgaeth, ond *cael* cant o
flaen-grwyn y Philiſtiaid i ddial ar elynion
y brenhin: ond Saul oedd yn meddwl peri
llâdd Dafydd trwy lâw 'r Philiſtiaid.

26 A'i weiſion ef a fynegaſant i Dda-
fydd y geiriau hyn, a'r ymadrodd ſu fodd-
lon gan Ddafydd am ymgyfathrachu â'r
brenhin; ac ni ‡ ddaethai yr amſer et-
to.

‡ Heb. *chyflawn-aſid y dyddiau.*

27 Am hynny y cyfododd Dafydd, ac efe
a aeth, a'i wŷr, ac a darawödd ddau can-
nwr o'r Philiſtiaid; a [i] Dafydd a ddygodd
eu blaen-grwyn hwynt, a hwy a'u cwbl-
dalaſant i'r brenhin, i ymgyfathrachu o
hono ef â'r brenhin: a Saul a roddes Fichal
ei ferch yn wraig iddo ef.

[i] 2 Sam. 3. 14.

28 ¶ A Saul a welodd, ac a ŵybu fod yr
ARGLWYDD gyd â Dafydd, a bod Mi-
chal merch Saul yn ei garu ef.

29 A Saul oedd yn ofni Dafydd yn fwy
etto: a bu Saul yn elyn i Ddafydd byth.

30 Yna tywyſogion y Philiſtiaid a aent
allan: a phan elent hwy, Dafydd a fyddai
‡ Neu, *werth-fawr.* ddoethach nâ holl weiſion Saul; a'i enw ef
a aeth yn ‡ anrhydeddus jawn.

PEN. XIX.

1 Jonathan yn dadleuddio amcan ei dâd am lâdd Dafydd: 4 ac yn annog ei dâd i gymmodi ag ef: 8 Maleiſus gynddaredd Saul yn torri allan yn erbyn Dafydd, o herwydd ei lwyddiant ef mewn rhyfel newydd. 12 Michal yn ſiommi ei thâd â delw yng-wely Dafydd. 18 Dafydd yn dyfod at Samuel yn Naioth. 20 Saul yn danfon cenhadau i ddàl Dafydd, 22 a Saul ei hun yn propbwydo.

Dŷdd Mawrth Sulgwyn, B. gwers 18. allan. Ebrill, 8. B.

A Saul a ddywedodd wrth Jonathan ei
fâb, ac wrth ei holl weiſion, am lâdd
Dafydd.

2 Ond Jonathan mâb Saul oedd hôff
jawn ganddo Ddafydd. A mynegodd Jo-
nathan i Ddafydd, gan ddywedyd, Saul fy
nhâd ſy'n ceiſio dy lâdd di: ac yn awr
ymgadw attolwg hyd y borau, ac aros
mewn *lle* dirgel, ac ymguddia.

3 A mi a âf allan, ac a ſafaf ger llaw
fy nhâd yn y maes *y byddych* di ynddo,
a mi a ymddiddanaf â'm tâd o'th blegid
di; a hyn a welwyf, mi a'i mynegaf
i ti.

4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn dda am
Ddafydd wrth Saul ei dâd, ac a ddywe-
dodd wrtho, Na phecheď y brenhin yn
erbyn ei wâs, yn erbyn Dafydd: o her-
wydd ni phechodd efe i'th erbyn di, ac o
herwydd *bod* ei weithredoedd ef yn dda
jawn i ti.

5 Canys efe a oſodes ei [a] einioes yn ei
lâw, ac a darawödd y Philiſtiad, a'r AR-
GLWYDD a wnaeth jechydwriaeth mawr
i holl Iſrael; ti a'i gwelaiſt, ac a laweny-
chaiſt: pa ham gan hynny y pechi yn er-
byn gwaed gwirion, gan lâdd Dafydd yn
ddiachos?

[a] Barn. 9. 17. a 12. 3. Pen. 28. 21. Sal. 119. 109.

6 A Saul a wrandawödd ar lais Jona-
than; a Saul a dyngodd, *Fel mai* byw 'r
ARGLWYDD ni leddir ef.

7 A Jonathan a alwodd ar Ddafydd, a
Jonathan a fynegodd iddo ef yr holl eiriau
hyn: a Jonathan a ddûg Ddafydd at Saul,
ac efe a fu ger ei fron ef megis ‡ cynt.

‡ Heb. *doe ac ecbdoe.*

8 A bu 'chwaneg o ryfel: a Dafydd a
aeth allan ac a ymladdodd yn erbyn y Phi-
liſtiaid, ac a'u tarawödd hwynt â lladdfa
fawr, a hwy a ffoiſant ‡ rhagddo ef.

‡ Heb. *rhag ei ŵyneb ef.*

9 A'r [b] drŵg yſbryd oddi wrth yr AR-
GLWYDD oedd ar Saul, pan oedd efe yn
eiſtedd yn ei dŷ, a'i waywffon yn ei lâw:
a Dafydd *oedd* yn canu â'i lâw.

[b] Pen. 16. 14. a 18.

10 A cheiſiodd Saul daro â'i waywffon
trwy Ddafydd, yn y pared; ond efe a gil-
iodd o ŵydd Saul, ac yntau a darawödd y
waywffon yn y pared: a Dafydd a ffodd,
ac a ddiangodd y nôs honno.

10.

[c] Sal. 59. tit.

11 [c] Saul hefyd a anfonodd genhadau i dŷ Ddafydd i'w wilied ef, ac i'w lâdd ef y borau, a Michal ei wraig a fynegodd i Ddafydd, gan ddywedyd, Onid achubi dy einioes heno, y foru i'th leddir.

12 ¶ Felly Michal a ollyngodd Ddafydd i lawr trwy ffeneſtr; ac eſe a aeth, ac a ffôdd, ac a ddiangodd.

13 A Michal a gymmerodd ddelw, ac a'i goſododd yn y gwely, a chluſtog *o ſiew* geifr a oſododd hi yn obennydd iddi, ac a'i gorchuddiodd â dillad.

14 A phan anfonodd Saul genhadau i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, *Y mae* eſe yn glâf.

15 A Saul a anfonodd *eilwaith* genhadau i edrych Dafydd, gan ddywedyd, Dygwch ef i fynu attaſi yn ei wely, ſel y lladdwyf ef.

16 A phan ddaeth y cenhadau, wele 'r ddelw ar y gwely, a chluſtog *o ſiew* geifr yn obennydd iddi.

17 A dywedodd Saul wrth Fichal, Pa ham y twyllaiſt fi fel hyn, ac y gollyngaiſt fy ngelyn i ddiangc? a Michal a ddywedodd wrth Saul, Eſe a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi, onid ê mi a'th laddaf di.

18 ¶ Felly Dafydd a ffôdd, ac a ddiangodd, ac a ddaeth at Samuel i Ramah, ac a fynegodd iddo yr hyn oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac eſe a aeth at Samuel, a hwy a drigaſant yn Naioth.

19 A mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele, *y mae* Dafydd yn Naioth o fewn Ramah.

[d] Edrych Jean 7. 32, 45, &c. 1 Cor. 14, 3, 24, 25.

20 A [d] Saul a anfonodd genhadau i ddala Dafydd: a phan welſant gynnulleidfa 'r prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn ſefyll, wedi ei oſod arnynt hwy, yr oedd ar genhadau Saul Yſbryd Duw, fel [e] y prophwydaſant hwythau hefyd.

[e] Num. 11. 25.

21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul, eſe a anfonodd genhadau eraill, a hwythau hefyd a brophwydaſant. A thracheſn danfonodd Saul genhadau y drydedd waith, a phrophwydaſant hwythau hefyd.

22 Yno yntau hefyd a aeth i Ramah, ac a ddaeth hyd y ffynnon fawr *ſydd* yn Sechu; ac eſe a ofynnodd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae* Samuel a Dafydd? ac *un* a ddywedodd, Wele, *y maent* yn Naioth o fewn Ramah.

23 Ac eſe a aeth yno i Naioth yn Ramah: ac arno yntau hefyd y daeth Yſbryd Duw, a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i Naioth yn Ramah.

24 Ac eſe a ddiôſgodd ei ddillad, ac a

[f] Eſay 20. 2. Mic. 1. 8.

brophwydodd hefyd ger bron Samuel, ac a fyrthiodd i lawr [f] yn noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nôs: am hynny y dywedent, [g] A *ydyw* Saul hefyd ym myſg y prophwydi?

[g] Pen. 10. 11.

PEN. XX.

Ebrill, 8. P.

1 *Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddiogelwch.* 11 *Jonathan a Dafydd yn adnewyddu eu cyſammod trwy lw.* 18 *Arwydd Jonathan i Ddafydd.* 24 *Saul eiſiau cael gafael ar Ddafydd yn ceiſio lladd Jonathan.* 35 *Jonathan yn gariadus yn canu'n iâch i Ddafydd.*

A Dafydd a ffôdd o Naioth yn Ramah, ac a ddaeth, ac a ddywedodd ger bron Jonathan, Beth a wneuthum i? beth *yw* fy anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod o flaen dy dâd di, gan ei ſod eſe yn ceiſio fy einioes i?

2 Ac eſe a ddywedodd wrtho, Na atto Duw; ni byddi farw: wele, ni wnâ fy nhâd ddim, na mawr na bychan, heb *ei* fynegi i mi: pa ham gan hynny y celai fy nhâd y peth hyn oddi wrthyf fi? nid *felly y mae.*

3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dâd a ŵyr yn hyſbys i mi gael ffafr yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan ŵybod hyn, rhag ei driſtâu ef: cyn wired a bod yr ARGLWYDD yn fyw, a'th enaid dithau yn fyw, *nid oes* ond megis cam rhyngofi ac angau.

4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Dywed beth *yw* dy ewyllys, a mi a'i cwplâf i ti.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, *y dŷdd cyntaf* o'r mîs *yw* y foru, a minnau gan eiſtedd a ddylwn eiſtedd gyd â'r brenhin i fwytta: ond gollwng fi fel yr ymguddiwyf yn y maes hyd bryd nawn y trydydd *dŷdd.*

6 O's dy dâd a ymofyn yn fanwl am danaf; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynnodd *gennad* gennyf fi, i redeg i Bethlehem ei ddinas ei hun: canys ‡ aberth blynyddol *ſydd* yno i'r holl genedl.

‡ *Gwlâdd.*

7 [a] O's fel hyn y dywed eſe, Da; heddwch *ſydd* i'th wâs: ond o's gan ddigio y digia eſe, gŵybydd fod ei frŷd ef ar ddrŵg.

[a] Edrych Gen. 24. 13.

8 Gwnâ gan hynny drugaredd â'th wâs; canys [b] i gyfammod yr ARGLWYDD y dygaiſt dy wâs gyd â thi: ac od oes anwiredd ynofi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dâd?

[b] Pen. 18, 3. a 23. 18.

9 A dywedodd Jonathan, Na atto Duw *hynny* i ti: canys o's gan ŵybod y cawn ŵybod fod malais wedi ei barotôi gan fy nhâd i ddyfod i'th erbyn, oni's mynegwn i ti?

10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth ô's dy dâd a'th ettyb yn arw?

11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Tyred, ac awn i'r maes: a hwy a aethant ill dau i'r maes.

12 A Jonathan a ddywedodd wrth Ddafydd, Oh ARGLWYDD Dduw Iſrael, wedi i mi chwilio *meddwl* fy nhâd, ynghylch y pryd *hyn* y foru *neu* drennydd, ac wele *o's* daioni *ſydd* tu ag at Ddafydd, ac oni anfonaf yna attat ti, † a'i fynegi i ti,

† Heb. *a datcuddio dy glûſt.*

13 [c] Fel hyn y gwnêl yr ARGLWYDD i Jonathan ac ychwaneg: o's da ſydd gan fy nhâd *wneuthur* drŵg i ti, yna y mynegaf it', ac a'th ollyngaf ymaith, fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr ARGLWYDD gyd â thi, megis y bu gyd â'm tâd i.

[c] Ruth 1. 17.

14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi byw, y gwnâi drugaredd yr ARGLWYDD â mi, fel na byddwyf fi marw:

15 Ond *hefyd* [d] na thorr ymaith dy drugaredd oddi wrth fy nhŷ i byth; na chwaith pan ddiſtrywio 'r ARGLWYDD elynion Dafydd, bob un oddi ar ŵyneb y ddaear.

[d] 2 Sam. 9. 3. a 22. 7.

16 Felly y cyfammododd Jonathan â thŷ Dafydd, *ac eſe a ddywedodd,* [e] Gofynned yr ARGLWYDD *hyn* ar lâw gelynion Dafydd.

[e] Edrych Pen. 31. 2. 2 Sam. 4. 7. a 22. 8.

17 A Jonathan a wnaeth i Ddafydd yntau dyngu, o herwydd eſe a'i carai ef: canys fel y carai ei enaid ei hun y carai eſe ef.

18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, [f] Y foru *yw'r dŷdd cyntaf* o'r mîs; ac ymofynnir

[f] Ad. 5.

ymofynnir am danat, o herwydd ſe fydd dy eiſteddle yn wâg.

19 Ac wedi i ti aros dridiau, *yna* tyred i wared yn ‡ fuan, a thyred i'r § lle yr ymguddiaſt ynddo, † pan oedd y peth ar waith, ac aros wrth faen Ezel.

20 A mi a ſaethaf dair o ſaethau tu a'i yſtlys *ef*, fel pes gollyngwm *buynt* at nôd.

21 Wele hefyd mi a anfonaf langc *gan ddywedyd*, Dôs, cais y ſaethau: o's gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele y ſaethau o'r tu yma i ti, dŵg hwynt; yna tyred di: canys heddwch *ſydd* i ti, ac nid oes dim *niwaid*, *ſel mai* byw yw 'r ARGLWYDD.

22 Ond o's fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele y ſaethau o'r tu hwnt i ti; dôs ymaith: canys yr ARGLWYDD a'th anfonodd ymaith.

23 Ac am [a] y peth a leferais i, mi a thi, wele 'r ARGLWYDD *ſyddo* rhyngoſ a thi yn dragywydd.

24 ¶ Felly Dafydd a ymguddiodd yn y maes; a phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mîs, y brenhin a eiſteddodd i fwytta bwyd.

25 A'r brenhin a eiſteddodd ar ei eiſtedfa, megis ar amſeroedd erail, *ſef* ar yr eiſteddfa wrth y pared; a Jonathan a gyfododd, ac Abner a eiſteddodd wrth yſtlys Saul; a lle Dafydd oedd wâg.

26 Ac nid ynganodd Saul ddim y diwrnod hwnnw: canys meddyliodd *mai* damwain *oedd* hyn, nad *oedd* efe lân, a'i *ſod* yn aflan.

27 A hu drannoeth yr ail *dydd* o'r mîs fod lle Dafydd yn wâg: a dywedodd Saul wrth Jonathan ei fâb, Pa ham na ddaeth mâb Jeſſe at y bwyd, na doe na heddyw?

28 A Jonathan a attebodd Saul, Dafydd gan ofyn a ofynnodd i mi *am gael myned* hyd Bethlehem.

29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng fi attolwg; o herwydd i'n tylwyth ni *y mae* aberth yn y ddinas, a'm brawd yntau a archodd i mi *ſod yno*: ac yn awr o chefais ffaſr yn dy olwg, gad i mi fyned attolwg, fel y gwelwyf fy mrodyr: o herwydd hyn, ni ddaeth efe i fwrdd y brenhin.

30 Yna y llidiodd digter Saul yn erbyn Jonathan, ac efe a ddywedodd wrtho, *Ti* fâb ‡ y gyndyn wrthnyſig, oni wn i ti ddewis mâb Jeſſe yn waradwydd it' ac yn gywilydd i noethder dy fam?

31 Canys tra fyddo mâb Jeſſe yn fyw ar y ddaear, ni'th ſicrhêir di na'th deyrnas: yn awr gan hynny anfon, a chyrch ef attaf; canys † marw a gaiff efe.

32 A Jonathan a attebodd Saul ei dâd, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y bydd efe marw? beth a wnaeth efe?

33 A Saul a ergydiodd waywffon atto ef, i'w daro ef: wrth hyn y gwybu Jonathan *ſod* ei dâd ef wedi rhoi ei frŷd ar lâdd Dafydd.

34 Felly Jonathan a gyfododd oddi wrth y bwrdd mewn llîd digllawn, ac ni fwyttaodd fwyd yr ail dydd o'r mîs; canys drŵg oedd gantho dros Ddafydd, o herwydd i'w dâd ei waradwyddo ef.

35 ¶ A'r bore yr aeth Jonathan i'r maes erbyn yr amſer a oſodaſai efe i Ddafydd, a bachgen bychan gyd ag ef.

36 Ac efe a ddywedodd wrth ei fachgen, Rhêd, cais yn awr y ſaethau yr ydwyf fi yn eu ſaethu: *a*'r bachgen a redodd; yntau a ſaethodd ſaeth ‡ y tu hwnt iddo ef.

37 A phan ddaeth y bachgen hyd y fan *yr oedd* y ſaeth a ſaethaſai Jonathan, y llefodd Jonathan ar ôl y bachgen, ac a ddywedodd, Onid *yno* y ſaeth o'r tu hwnt i ti?

38 A llefodd Jonathan ar ôl y bachgen, Cyflymma, bryſia, na ſaf: a bachgen Jonathan a gaſglodd y ſaethau, ac a ddaeth at ei feiſtr.

39 A'r bachgen ni wyddai ddim; yn unig Jonathan a Dafydd a wyddent y peth.

40 A Jonathan a roddes ei offer at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho, Dôs, dŵg *y rhai hyn* i'r ddinas.

41 ¶ A'r bachgen a aeth ymaith, a Dafydd a gyfododd oddi wrth y dehau, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd dair gwaith: a hwy a guſanaſant bob un eu gilydd, ac a wylaſant y naill wrth y llall, a Dafydd a ragorodd.

42 A dywedodd Jonathan wrth Ddafydd, Dôs mewn heddwch; yr hyn a dyngaſom ni ein dau yn enw 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD fyddo rhyngoſ a thi, a rhwng fy hâd i a'th hâd dithau, *ſafed hynny* yn dragywydd. Ac efe a gyfododd ac a aeth ymaith: a Jonathan a aeth i'r ddinas.

PEN. XXI.

Ebrill, 9. B.

1 *Dafydd yn Nob yn cael gan Abimelech ſara cyſſegredig,* 7 *a Dŏeg yno yn breſennol.* 8 *Dafydd yn cymmeryd cleddyf Goliath,* 10 *yn cymmeryd arno ynfydu yn Gath.*

YNa y daeth Dafydd i Nob at [a] Abimelech yr offeiriad; ac Ahimelech a ddychrynodd wrth gyfarfod â Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham yr ydwyt ti yn unig, ac heb neb gyd â thi?

[a] A elwir *Abiathar* Marc 2. 26.

2 A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech yr offeiriad, Y brenhin a orchymynnodd i mi beth, ac a ddywedodd wrthyf, Na chaed neb wybod dim o'r peth *am* yr hwn i'th anfonais, ac y gorchymynnais i ti: a'r gweiſion a gyfarwyddais i i'r lle a'r lle.

3 Ac yn awr beth ſydd dan dy lâw? dôd *i mi* bùm torth yn fy llâw, neu *'r peth* ſy i'w gael.

4 A'r offeiriad a attebodd Ddafydd, ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cyffredin dan fy llâw i; eithr y mae [b] bara cyſſegredig: [c] o's y llangciau a ymgadwaſant o'r lleiaf oddi wrth wragedd.

[b] Eſod. 25. 30. Lef. 24. 5. Mat. 12. 4.

5 A Dafydd a attebodd yr offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, Diau attal gwragedd oddi wrthym ni er ys dau ddydd neu dri, er pan gychwynnais i, lleſtri 'r llangciau hefyd ydynt ſanctaidd, a'r *bara* ſydd megis cyffredin, ‡ ie pettai wedi ei gyſſegru heddyw yn y lleſtr.

[c] Eſod. 19. 15. Zech. 7. 3.

‡ Neu, *yn enwe dig gan ſod heddyw fara arall wedi ei gyſſegru yn y lleſtr.*

6 Felly yr offeiriad [d] a roddes iddo ef *y bara* ſanctaidd; canys nid oedd yno ſara, ond y bara goſod, [e] yr hwn a dynnaſid ymaith oddi ger bron yr ARGLWYDD, i oſod bara brwd, yn y dydd y tynnid ef ymaith.

[d] Mar. 2. 25. Luc 6. 3.

7 Ac *yr oedd* yno y diwrnod hwnnw un o weiſion Saul yn aros ger bron yr ARGLWYDD, a'i enw [f] Doeg, o Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid *oedd* gan Saul.

[e] Lef. 24. 8, 9.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech, Onid oes yma dan dy lâw di waywffon, neu gleddyf? canys ni ddygais fy nghleddyf na'm harfau chwaith i'm llâw, o herwydd bod gorchymmyn y brenhin ar ſirŵſt.

[f] Sal. 52. tit.

9 A dywedodd yr offeiriad, Cleddyf Goliath y Philiſtiaid, yr hwn a leddaiſt ti yn

[g] Pen. 17. 2, 50. [g] nyffryn Elah, wele ef wedi ei oblygu mewn brethyn o'r tu ôl i'r Ephod: o chymmeri hwnnw i ti, cymmer; canys nid *oes* yma yr un arall ond hwnnw. A Dafydd a ddywedodd, Nid *oes* o fâth hwnnw, dyro ef i mi.

10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac a ffôdd y dŷdd hwnnw rhag ofn Saul, ac a aeth at ‡ Achis brenhin Gath.

‡ Neu, *Abimelech.*

11 A [h] gweiſion Achis a ddywedaſant wrtho ef, Onid hwn *yw* Dafydd brenhin y wlâd? onid i hwn y canaſant yn y dawnſiau, gan ddywedyd, [i] Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

[h] Sal. 56. tit. [i] Pen. 18. 7. a 29. 5. Eccl. 47. 6.

12 A Dafydd a oſododd y geiriau hynny yn ei gàlon, ac a ofnodd yn ddirfawr rhag Achis brenhin Gath.

13 Ac [k] efe a newidiodd ei wêdd yn eu golwg hwynt, ac a gymmerth arno ynfydu rhwng eu dwylaw hwynt, ac a gripiodd ddryſau 'r porth, ac a ollyngodd ei boeryn i lawr ar ei farf.

[k] Sal. 34. tit.

14 Yna y dywedodd Achis wrth ei weiſion, Wele gwelwch y gŵr yn gwallgofi, pa ham y dygaſoch ef attafi?

15 Ai eiſiau ynfydion ſydd arnafi, pan ddygaſoch hwn i ynfydu o'm blaen i? a gaiff hwn ddyfod i'm tŷ i?

PEN. XXII.

Ebrill, 9. P.

1 *Minteioedd yn cyrchu at Ddafydd i Adulam.* 3 *Yntau ym Miſpah yn gorchymmyn ei dâd a'i fam i frenhin Moab.* 5 *Ac wedi cael rhybudd gan Gad, yn dyfod i Haneth.* 6 *Saul wrth ei erlid ef, yn achwyn rhag anffyddlondeb ei weiſion.* 9 *Dŏeg yn cybuddo Abimelech.* 11 *Saul yn gorchymmyn lladd yr offeiriaid.* 17 *Y rhedegwŷr yn nacâu, a Dŏeg yn gwneuthur ei orchymmyn ef.* 20 *Abïathar yn dianc, ac yn dwyn y newyddion i Ddafydd.*

[a] Sal. 57. tit. a 142. tit.

A Dafydd a aeth ymaith oddi yno, ac a [a] ddianc̈odd i ogof Adûlam: a phan glybu ei frodyr a holl dŷ ei dâd ef *hynny*, hwy a aethant i wared atto ef yno.

† Heb. *iddo ddyledwr.* ‡ Heb. *chwerw ei enaid.*

2 Ymgynhullodd hefyd atto ef bob gŵr helbulus, a phob gŵr *a oedd* † mewn dyled, a phob gŵr ‡ cyſtuddiedig o feddwl, ac efe a fu yn dywyſog arnynt hwy: ac yr oedd gyd ag ef ynghŷlch pedwar cant o wŷr.

3 ¶ A Dafydd a aeth oddi yno i Fiſpah Moab, ac a ddywedodd wrth frenhin Moab, Deled attolwg fy nhâd a'm mam *i aros* gyd â chwi, hyd oni wypwyf beth a wnêl Duw i mi.

4 Ac efe a'u dûg hwynt ger bron brenhin Moab: ac aroſaſant gyd ag ef yr holl ddyddiau y bu Dafydd yn yr amddiffynfa.

[b] 2 Sam. 24. 11. 1 Cron. 21. 9. a 29. 29. 2 Cron. 29. 25. ‡ Neu, *llwyn mewn uchelfa.*

5 ¶ A [b] Gad y prophwyd a ddywedodd wrth Ddafydd, Nac aros yn yr amddiffynfa; dôs ymaith, a cherdda rhagot i wlâd Juda: ſelly Dafydd a ymadawodd, ac a ddaeth i goed Hareth.

6 ¶ A phan glybu Saul gael gwybodaeth am Ddafydd, a'r gwŷr *oedd* gyd ag ef; (a Saul oedd yn aros yn Gibeah dan ‡ bren yn Ramah, a'i waywffon yn ei lâw, a'i holl weiſion yn ſefyll o'i amgylch.)

7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei weiſion oedd yn ſefyll o'i amgylch, Clywch attolwg feibion Jemini: a ddyry mâb Jeſſe i chwi oll feuſydd, a gwinllannoedd? *a* eſyd efe chwi oll yn dywyſogion ar filoedd, ac yn dywyſogion ar gannoedd;

8 Gan i chwi oll gŷdfwriadu i'm herbyn i, ac nad *oes* a fynego i mi, wneuthud o'm mâb i gyngrair â mâb Jeſſe, ac nid *oes neb* o honoch, yn ddrŵg gantho o'm plegid i, nac yn datguddio † i mi ddarfod i'm mâb annog fy ngwâs i gynllwyn i'm herbyn, megis y dŷdd hwn?

† Heb. *fy ngblûſt i.*

9 ¶ Yna yr attebodd [c] Dŏeg yr Edomiad, (yr hwn oedd wedi ei oſod ar weiſion Saul,) ac a ddywedodd, Gwelais fâb Jeſſe yn dyfod i Nob at Ahimelech fâb [d] Ahitob.

[c] Pen. 21. 7. Sal. 52. tit. [d] Pen. 14. 3.

10 Ac efe a ymgynghorodd droſto ef â'r ARGLWYDD, ac [e] a roddes fwyd iddo ef, cleddyf Goliath y Philiſtiad a roddes efe hefyd iddo.

[e] Pen. 21. 6, 9.

11 Yna 'r anfonodd y brenhin i alw Ahimelech yr offeiriad mâb Ahitob, a holl dŷ ei dâd ef, *ſef* yr offeiriaid *oedd* yn Nob: a hwy a ddaethant oll at y brenhin.

12 A Saul a ddywedodd, Gwrando yn awr mâb Ahitob; dywedodd yntau, Wele fi, fy arglwydd.

13 A dywedodd Saul wrtho ef, Pa ham y cŷdfwriadaſoch i'm herbyn i, ti a mâb Jeſſe, gan it' roddi iddo fara, a chleddyf, ac ymgynghori â Duw droſto ef, fel y cyfodai yn fy erbyn i gynllwyn, megis heddyw.

14 Ac Ahimelech a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Pwy ym mŷſg dy holl weiſion di *fydd* mor ffyddlon a Dafydd, ac yn ddâw i'r brenhin, ac yn myned wrth dy orchymmyn; ac yn anrhydeddus yn dy dŷ di?

15 Ai'r dŷdd *hwnnw* y dechreuais i ymgynghori â Duw droſto ef? na atto Duw i mi: na oſoded y brenhin ddim yn erbyn ei wâs, *nac* yn erbyn neb o dŷ fy nhâd; canys ni wybu dy wâs di ddim o hyn oll, *nac* ychydig na llawer.

16 A dywedodd y brenhin, Gan farw y byddi farw, Ahimelech, tydi, a holl dŷ dy dâd.

17 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth y rhedegwŷr oedd yn ſefyll o'i amgylch ef, Tröwch, a lleddwch offeiriaid yr ARGLWYDD; o herwydd bod eu llâw hwynt hefyd gyd â Dafydd, ac o herwydd iddynt wybod ffoi o hono ef, ac na fynegaſant i mi. Ond gweiſion y brenhin nid eſtynnent eu llâw i ruthro ar offeiriaid yr ARGLWYDD

18 A dywedodd y brenhin wrth Ddŏeg, Tro di, a rhuthra ar yr offeiriaid. A Dŏeg yr Edomiad a drôdd, ac a ruthrodd ar yr offeiriaid, ac [f] a laddodd y diwrnod hwnnw bump a phedwar ugain o wŷr yn dwyn Ephod lïain.

[f] Edrych Pen. 2. 31.

19 Efe a darawödd hefyd Nob dinas yr offeiriaid, â mîn y cleddyf, yn ŵr, ac yn wraig, yn ddŷn bach, ac yn blentyn ſugno, ac yn ych, ac yn aſyn, ac yn oen, â mîn y cleddyf.

20 ¶ Ond un mâb i Ahimelech fâb Ahitob, a'i enw Abïathar, a ddianc̈odd, ac [g] a ffôdd ar ôl Dafydd.

[g] Pen. 23. 6.

21 Ac Abïathar a fynegodd i Ddafydd ddarfod i Saul lâdd offeiriaid yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Dafydd wrth Abïathar, Gwybûm y dŷdd hwnnw pan *oedd* Dŏeg yr Edomiad yno, gan fynegi y mynegai efe i Saul: myfi a fûm achlyſur *marwolaeth* i holl dylwyth tŷ dy dâd di.

23 Aros gyd â mi, nac ofna: canys yr hwn ſy 'n ceiſio fy einioes i, ſy 'n ceiſio dy einioes dithau: ond gyd â mi *y byddi* di gadwedig.

PEN. XXIII.

Ebrill, 10. B.

1 *Dafydd wedi ymofyn â'r Arglwydd trwy Abïathar, yn gwaredu Ceilab, 7 A chwedi i*

Ddurw ddangos iddo ddyfodiad Saul, a bradwriaeth y Ceiliaid, yn diangc o Geilah. 14 Jonathan yn dyfod i Ziph ac yn ei gyſſuro ef. 19 Y Ziphiaid yn dangos i Saul p'le'r oedd ef. 25 Yntau yn diangc rhag Saul ym Maon trwy ddyfod o'r Philiſtiaid i'r wlâd, 29 ac yn trigo yn En-gedi.

YNa y mynegaſant i Ddafydd, gan ddywedyd, Wele 'r Philiſtiaid yn ymladd yn erbyn Ceilah, ac y maent hwy yn anrheithio 'r yſguboriau.

2 Am hynny y gofynnodd Dafydd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi a tharo 'r Philiſtiaid hyn? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd, Dôs, a tharo 'r Philiſtiaid, ac achub Geilah.

3 A gwŷr Dafydd a ddywedaſant wrtho ef, Wele ni yn ofnus yma yn Juda: pa faint mwy o's awn i Geilah yn erbyn byddinoedd y Philiſtiaid?

4 Yna Dafydd eilwaith a ymgynghorodd â'r ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i attebodd ef, ac a ddywedodd, Cyfod, dôs i wared i Geilah: canys myfi a roddaf y Philiſtiaid yn dy lâw di.

5 A Dafydd a'i wŷr a aeth i Geilah, ac a ymladdodd â'r Philiſtiaid, ac a ddûg eu gwartheg hwynt, ac a'u tarawödd hwynt â lladdfa fawr: felly y gwaredodd Dafydd drigolion Ceilah.

[a] Pen. 22. 20. 6 A bu pan [a] ffôdd Abïathar mâb Ahimelech at Ddafydd i Geilah, ddwyn o hono ef Ephod yn ei lâw.

7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod Dafydd i Geilah: a dywedodd Saul, Duw a'i rhoddes ef yn fy llâw i; canys cauwyd arno ef, pan ddaeth i ddinas a phyrth ac a barrau *iddi.*

8 A Saul a alwodd yr holl bobl ynghŷd i ryfel, i fyned i wared i Geilah, i warchae ar Ddafydd, ac ar ei wŷr.

[b] Num. 27. 21. Pen. 30. 7. 9 A gwybu Dafydd fod Saul yn bwriadu drŵg i'w erbyn ef; ac [b] efe a ddywedodd wrth Abïathar yr offeiriad, Dŵg yr Ephod.

10 Yna y dywedodd Dafydd, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, gan glywed y clybu dy wâs, fod Saul yn ceiſio dyfod i Geilah, i ddiſtrywio 'r ddinas er fy mwyn i.

11 A ddyry arglwyddi Ceilah fi yn ei lâw ef? a ddaw Saul i wared megis y clybu dy wâs, O ARGLWYDD Dduw Iſrael? mynega attolwg i'th wâs: a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Efe a ddaw i wared.

† Heb. *gau.* 12 Yna y dywedodd Dafydd, A † ddyry arglwyddi Ceilah fyfi a'm gwŷr yn llâw Saul? a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Rhoddant.

13 Yna y cyfododd Dafydd a'i wŷr *y rhai oedd* ynghŷlch chwe chant, ac a aethant o Geilah, ac a rodiaſant lle y gallent: a mynegwyd i Saul fod Dafydd wedi diangc o Geilah; ac efe a beidiodd a myned allan.

[c] Joſ. 15. 55. 14 ¶ A Dafydd a arhoſodd yn yr anialwch mewn amddiffynfeydd, ac a arhôdd mewn mynydd, yn anialwch [c] Ziph: a Saul a'i ceiſiodd ef bob dydd, ond ni roddes Duw ef yn ei lâw ef.

15 A gwelodd Dafydd fod Saul wedi myned allan i geiſio ei einioes ef: a Dafydd *oedd* yn anialwch Ziph, mewn coed.

16 A Jonathan mâb Saul a gyfododd, ac a aeth at Ddafydd i'r coed; ac a gryfhaodd ei lâw ef yn Nuw.

17 Dywedodd hefyd wrtho ef, Nac ofna; canys llâw Saul fy nhâd ni'th gaiff di; a thi a deyrneſi ar Iſrael, a minnau a fyddaf yn neſaf attat ti: a [a] Saul fy nhâd fydd yn gŵybod hyn hefyd.

[d] Pen. 24. 20. 18 A hwy ill dau a wnaethant gyfammod ger bron yr ARGLWYDD: a Dafydd a arhoſodd yn y coed, a Jonathan a aeth i'w dŷ ei hun.

[e] Sa'. 54. tit. Edrych Pen. 26. 1. † Heb. *ar y llâw ddehau.* ‡ *Jeſimon.* 19 ¶ Yna [e] y daeth y Ziphiaid i fynu at Saul i Gibeah, gan ddywedyd, Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd â ni mewn amddiffynfeydd yn y coed, ym mryn Hachilah, yr hwn *ſydd* † o'r tu dehau i'r ‡ diffeithwch?

20 Ac yn awr, O frenhin, tyred i wared yn ôl holl ddymuniad dy gâlon, a *bydded* arnom ni ei roddi ef yn llâw y brenhin.

21 A dywedodd Saul, Bendigedig *fyddoch* chwi gan yr ARGLWYDD; canys toſturiaſoch wrthyf.

† Heb. *drocu-ſe.* 22 Ewch attolwg, parotôwch etto mynwch wŷbod hefyd, ac edrychwch am ei † gynniweirfa ef, lle y mae efe yn tramwy, *a* phwy a'i gwelodd ef yno: canys dywetpwyd i mi ei fod efe yn gyfrwys jawn.

23 Edrychwch gan hynny, a mynnwch wŷbod yr holl lochefau y mae efe yn ymguddio ynddynt, a dychwelwch attaf â ſiccrwydd, fel yr elwyf gyd â chwi: ac o's bydd efe yn y wlâd, mi a chwiliaf am dano ef trwy holl filoedd Juda.

[f] Joſ. 15. 55. ‡ *Jeſimon.* 24 A hwy a gyfodaſant, ac a aethant i Ziph o flaen Saul: ond Dafydd a'i wŷr *oedd* yn anialwch [f] Maon, yn y rhôs o'r tu dehau i'r ‡ diffeithwch.

25 Saul hefyd a'i wŷr a aeth i'w geiſio *ef.* A mynegwyd i Ddafydd; am hynny efe a ddaeth i wared i graig, ac a arhoſodd yn anialwch Maon: a phan glybu Saul *hynny,* efe a erlidiodd ar ôl Dafydd yn anialwch Maon.

26 A Saul a aeth o'r naill du i'r mynydd, a Dafydd a'i wŷr o'r tu arall i'r mynydd: ac yr oedd Dafyd yn bryſio i fyned ymaith rhag ofn Saul: canys Saul a'i wŷr a amgylchynaſent Ddafydd a'i wŷr, i'w dàla hwynt.

[g] Edrych 2 Bren. 19. 9. 27 ¶ [g] Ond cennad a ddaeth at Saul, gan ddywedyd, Bryſia a thyred, canys y Philiſtiaid a ymdaenaſant ar hŷd y wlâd.

‡ *Craig y gwahanialiau.* 28 Am hynny y dychwelodd Saul o erlid ar ôl Dafydd, ac efe a aeth yn erbyn y Philiſtiaid: o herwydd hynny y galwaſant y fan honno ‡ Selah Hammahlecoth.

29 ¶ A Dafydd a aeth i fynu oddi yno, ac a arhoſodd yn amddiffynfeydd En-gedi.

PEN. XXIV.

Ebrill, 10. P. 1 *Dafydd mewn ogof yn En-gedi, yn torri cwrr mantell Saul, ac yn arbed ei einioes ef, 8 ac wrth hynny yn dangos ei ddiniweidrwydd. 16 Saul yn cydnabod â'i fai, ac yn cymmeryd llw gan Ddafydd, ac yn ymadael.*

APhan ddychwelodd Saul oddi ar ôl y Philiſtiaid, mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele Ddafydd yn anialwch En-gedi.

2 Yna y cymmerth Saul dair mîl o wŷr etholedig o holl Iſrael: ac efe a aeth i geiſio Dafydd a'i wŷr, ar hŷd coppa creigiau 'r geifr gwylltion.

[a] Sal. 141. 6. [b] Sal. 57. tit. a 142. tit. 3 Ac efe a ddaeth at gorlannau 'r defaid ar y ffordd, ac yno *yr oedd* ogof; a [a] Saul a aeth i mewn i waſanaethu ei gorph: a [b] Dafydd a'i wŷr oedd yn aros yn yſtlyſau 'r ogof.

4 A gwŷr Dafydd a ddywedaſant wrtho ef, Wele 'r dŷdd *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt, Wele fi yn rho-

ddi dy elyn yn dy lâw di, fel y gwnelych iddo megis y byddo da yn dy olwg: yna Dafydd a gyfododd, ac a dorrodd gwrr y fantell *oedd* am Saul yn ddirgel.

c 2 Sam. 26. 10. 5 Ac wedi hyn c càlon Dafydd a'i tarawödd ef, o herwydd iddo dorri cwrr *mantell* Saul.

6 Ac efe a ddywedodd wrth ei wŷr, Na atto 'r ARGLWYDD i mi wneuthur y peth hyn i'm meiſtr, enneiniog yr ARGLWYDD, i eſtyn fy llâw yn ei erbyn ef; oblegid enneiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.

7 Felly 'r attaliodd Dafydd ei wŷr â'r geiriau *hyn*, ac ni adawödd iddynt gyfodi yn erbyn Saul; a Saul a gododd i fynu o'r ogof, ac a aeth i ffordd.

8 Ac yn ôl hyn Dafydd a gyfododd, ac a aeth allan o'r ogof, ac a lefodd ar ôl Saul, gan ddywedyd, Fy arglwydd frenhin. A phan edrychodd Saul o'i ôl, Dafydd a oſtyngodd ei wyneb tu a 'r ddaear, ac a ymgrymmodd.

d Sal. 141. 6. 9 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, d Pa ham y gwrandewi eiriau dynion, gan ddywedyd, Wele y mae Dafydd yn ceiſio niwaid i ti?

10 Wele dy lygaid a welſant y dŷdd hwn ddarfod i'r ARGLWYDD dy roddi di yn ſy llâw i heddyw yn yr ogof, a dywetpwyd *wrthyf* am dy ladd di: ond *ſy enaid* a'th arbedodd di: a dywedais, Nid eſtynnaf fy llâw yn erbyn fy meiſtr, canys enneiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.

11 Fy nhâd hefyd, gwêl, ïe gwêl gwrr dy fantell yn fy llâw i: canys pan dorrais ymaith gwrr dy fantell di heb dy ladd, gwybydd a gwêl nad *oes* yn ſy llâw i ddrygioni, na chamwedd, ac na phechais i'th erbyn: etto 'r wyt ti yn hela fy einioes i, i'w dala hi.

12 Barned yr ARGLWYDD rhyngofi a thithau, a dïaled yr ARGLWYDD fi arnat ti: ond ni bydd fy llâw i arnat ti.

13 Megis y dywed yr hên ddiareb, Oddi wrth y rhai anwir y daw anwiredd: ond ni bydd fy llâw i arnat ti.

e 2 Sam. 9. 8. f Pen. 26. 20. 14 Ar ôl pwy y daeth brenhin Iſrael allan? ar ôl pwy 'r ydwyt ti 'n erlid? ar ôl e ci marw, ar ôl f chwannen.

15 Am hynny bydded yr ARGLWYDD yn farnwr, a barned rhyngofi a thi; edrych- † Heb. *barned.* ed hefyd, a dadleued fy nadl, ac † achubed fi o'th lâw di.

16 ¶ A phan orphennodd Dafydd lefaru 'r geiriau hyn wrth Saul, yna y dywedodd Saul, Ai dy lêf di *yw* hon, fy mâb Dafydd? a Saul a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.

17 Efe a ddywedodd hefyd wrth Ddafydd, Cyfiawnach *wyt* ti nâ myfi: canys ti a delaiſt i mi dda, a minnau a delais i ti ddrŵg.

18 A thi a ddangoſaiſt heddyw wneuthud o honot â mi ddaioni: o herwydd ‡ rhoddes ‡ Heb. *canqdd.* yr ARGLWYDD fi yn dy lâw di, ac ni 'm lleddaiſt.

19 O blegid o's caffai gŵr ei elyn, a ollyngai efe ef mewn ffordd dda? am hynny 'r ARGLWYDD a dalo i ti ddaioni am yr hyn a wnaethoſt i mi y dydd hwn.

g Pen. 23. 17. 20 Ac wele yn awr, g mi a wn gan deyrnaſu y teyrneſi di, ac y ſiccrhêir brenhiniaeth Iſrael yn dy lâw di.

21 Twng dithau wrthyf fi yn awr i'r ARGLWYDD, na thorri ymaith fy hâd i ar fy ôl, ac na ddifethi fy enw i o dŷ fy nhâd.

22 A Dafydd a dyngodd wrth Saul. A Saul a aeth i'w dŷ; Dafydd hefyd a'i wŷr a aethant i fynu i'r h amddiffynfa. h Pen. 23. 29.

PEN. XXV.

1 *Marwolaeth Samuel,* 2 *Dafydd ym Mharan yn danfon at Nabal.* 10 *a chwedi ei gyffroi trwy daeogrwydd Nabal ar fedr ei ddifetha ef.* 14 *Abigail yn cael gwybod hynny,* 23 *ac yn dybuddio Dafydd.* 36 *Nabal wedi clywed hynny yn marw.* 39 *Dafydd yn priodi Abigail ac Ahinoam.* 44 *Rhoddi Michal i Phalti.* Ebrill, 11. B.

A a Bu farw Samuel, a holl Iſrael a ymgynnullaſant, ac a alaraſant dano ef, ac a'i claddaſant ef yn ei dŷ yn Ramah. A Dafydd a gyfododd, ac a aeth i wared i anialwch Paran. a Pen. 28. 3. Ecclſ. 46. 13, 20.

2 Ac *yr oedd* gŵr ym Maon, a'i ‡ gyfoeth yng b Ngharmel; a'r gŵr *oedd* fawr jawn, ac iddo ef *yr oedd* tair mil o ddefaid, a mil o eifr: ac yr oedd efe yn cneifio ei ddefaid yng Ngharmel. ‡ Neu, *negeſeuau.* b Joſ. 15. 55.

3 Ac enw 'r gŵr *oedd* Nabal, ac enw ei wraig Abigail: a'r wraig *oedd* yn dda *ei* deall, ac yn dêg *ei* gwêdd; a'r gŵr *oedd* galed, a drŵg *ei* weithredoedd, a Chalebiad *oedd* efe.

4 ¶ A chlybu Dafydd yn yr anialwch fod Nabal yn cneifio ei ddefaid.

5 A Dafydd a anfonodd ddêg o langciau, a Dafydd a ddywedodd wrth y llangciau, Cerddwch i fynu i Garmel, ac ewch at Nabal, a chyfferchwch well iddo yn fy enw i.

6 Dywedwch hefyd fel hyn wrtho ef ſy 'n byw *mewn llwyddiant, Caffech* di heddwch, a'th dŷ heddwch, a'r hyn oll *ſydd* eiddot ti heddwch.

7 Ac yn awr clywais fod rhai yn cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid *ſydd* gennyt a fuant gyd â ni, ni wnaethom ſarhâad arnynt hwy, ac ni bu ddim yn eiſiau iddynt, yr holl ddyddiau y buant hwy yng Ngharmel.

8 Gofyn i'th langciau, a hwy a fynegant it'; gan hynny caed y llangciau hyn ffafr yn dy olwg di: (canys ar ddiwrnod da y daethom ni;) dyro attolwg yr hyn a ddelo i'th lâw, i'th weiſion, ac i'th fâb Dafydd.

9 Ac wedi dyfod llangciau Dafydd, hwy a ddywedaſant wrth Nabal yn ôl yr holl eiriau hynny, yn enw Dafydd, ac † a dawſant. † Heb. *a fuant lonydd.*

10 ¶ A Nabal a attebodd weiſion Dafydd, ac a ddywedodd, Pwy *yw* Dafydd? a phwy *yw* mâb Jeſſe? llawer ſydd o weiſion heddyw yn torri ymaith bob un oddi wrth ei feiſtr.

11 c A gymmeraf fi fy mara, a'm dwfr, a'm † cîg a leddais i'm cneifwŷr, a'u rhoddi i wŷr ni's gwn o ba le *y maent?* c Barn. 8. 6. † Heb. *lladdſa.*

12 Felly llangciau Dafydd a droiſant i'w ffordd, ac a ddychwelaſant, ac a ddaethant, ac a fynegaſant iddo ef yr holl eiriau hynny.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth ei wŷr, Gwregyſwch bob un ei gleddyf. Ac ymwregyſodd pob un ei gleddyf, ymwregyſodd Dafydd hefyd ei gleddyf: ac yng hŷlch pedwar cant o wŷr a aeth i fynu ar ôl Dafydd, a dau cant a drigaſant gyd â'r dodrefn.

14 ¶ Ac un o'r llangciau a fynegodd i Abigail gwraig Nabal, gan ddywedyd, Wele, Dafydd a anfonodd genhadau o'r anialwch i gyfarch gwell i'n meiſtr ni; ond efe † a'u ditenwodd hwynt. † Heb. *a rutbrodd arnynt.*

15 A'r

15 A'r gŵr *fu* dda jawn wrthym ni, ac ni wnaed ſarhâad arnom ni, ac ni bu i ni ddim yn eiſiau yr holl ddyddiau y rhodiaſom gyd â hwynt, pan oeddym yn y maes.

16 Mûr oeddynt hwy i ni nôs a dydd, yr holl ddyddiau y buom gyd â hwynt yn cadw y defaid.

17 Yn awr gan hynny gŵybydd, ac yſtyria beth a wnelech: canys parotöwyd drŵg yn erbyn ein meiſtr ni, ac yn erbyn ei holl dŷ ef: canys efe *ſydd* fâb i Belial, fel na ellir ymddiddan ag ef.

18 Yna Abigail a fryſiodd, ac a gymmerth ddau cant o fara, a dwy goſtrelaid o wîn, a phump o ddefaid wedi eu gwneuthur yn barod, a phùm hobaid o graf-*yd*, a chàn *ſwp* o reſin, a dau càn *teiſen* o ffigys, ac a'u goſododd ar aſynnod.

19 A hi a ddywedodd wrth ei gweiſion, Cerddwch o'm blaen i, wele fi yn dyfod ar eich ôl: ond wrth Nabal ei gŵr nid ynganodd hi.

20 Ac a hi yn marchogaeth ar aſyn, ac yn dyfod i wared ar yſtlys hŷd y mynydd, yna wele Ddafydd a'i wŷr yn dyfod i wared i'w herbyn, a hi a gyfarfu â hwynt.

21 A dywedaſai Dafydd, Diau gadw o honofi yn ofer yr hyn oll *oedd* gan hwn yn yr anialwch, fel na bu ddim yn eiſiau o'r hyn oll *oedd* ganddo ef: canys efe a dalodd i mi ddrŵg dros dda.

22 [d] Felly y gwnelo Duw i elynion Dafydd ac ychwaneg, o's [e] gadawâf o'r hyn oll *ſydd* ganddo ef erbyn goleuni y borau [f] *un* a biſo ar bared.

23 A phan welodd Abigail Ddafydd, hi a fryſiodd, ac [g] a ddiſgynnodd oddi ar yr aſyn, ac a ſyrthiodd ger bron Dafydd ar ei hŵyneb, ac a ymgrymmodd hyd lawr,

24 Ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a ddywedodd, Arnafi, fy arglwydd, arnafi *bydded* yr anwiredd; a lleſared dy waſanaethferch attolwg † wrthyt, a gwrando eiriau dy lâw-forwyn,

25 Attolwg na oſoded fy arglwydd ei gàlon yn erbyn y gŵr Belial hwn, *ſef* Nabal: canys fel *y mae* ei enw ef, felly *y mae* yntau: Nabal *yw* ei enw ef, ac ynfydrwydd *ſydd* gyd ag ef: a minnau, dy waſanaethferch, ni welais weiſion fy arglwydd, y rhai a anfonaiſt.

26 Ac yn awr, fy arglwydd, *fel* y mâe 'r ARGLWYDD yn fyw, ac *mai* byw dy enaid di, gan i'r ARGLWYDD dy luddiais di rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac † i ymddïal â'th lâw dy hun; yn awr bydded dy elynion di, a'r ſawl a geiſiant niwaid i'm harglwydd, megis Nabal.

27 Ac yn awr yr anrheg yma, yr hon a ddûg dy waſanaethferch i'm harglwydd, rhodder hi i'r llangciau ſy 'n ‡ canlyn fy arglwydd.

28 A maddau attolwg gamwedd dy waſanaethferch: canys yr ARGLWYDD gan wneuthur a wnâ i'm harglwydd dŷ ſiccr; o herwydd fy arglwydd ſy 'n ymladd rhyfeloedd yr ARGLWYDD, a drygioni ni chaſwyd ynot ti yn dy *holl* ddyddiau.

29 Êr cyfodi o ddŷn i'th erlid di, ac i geiſio dy enaid: etto enaid fy arglwydd a fydd wedi ei rwymo yn rhwymyn y bywyd gyd â 'th ARGLWYDD dy Dduw; ac enaid dy elynion [h] a chwyrn- deifi efe, *fel* o ganol ceudâb y ffon daſi.

30 A phan wnelo 'r ARGLWYDD i'm harglwydd yn ôl yr hyn oll a lefarodd efe o ddaioni am danat, a phan i'th oſodo di yn flaenor ar Iſrael;

31 Yna ni bydd hyn yn † ochenaid i ti, nac yn dramgwydd càlon i'm harglwydd, ddarfod i ti dywallt gwaed heb achos, neu ddïal o'm harglwydd ef ei hun: ond pan wnelo Duw ddaioni i'm harglwydd, yna cofia di dy lâw-forwyn.

32 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Abigail, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrae[l], yr hwn a'th anfonodd di y dydd hwn i'm cyfarfod i.

33 Bendigedig hefyd *fo* dy gyngor, a bendigedig *fyddych* dithau yr hon a'm lluddiaiſt y dydd hwn rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i ymddïal â'm llâw fy hun.

34 Canys yn wîr, *fel* y mae ARGLWYDD Dduw Iſrael yn fyw, yr hwn a'm hattaliodd i rhag dy ddrygu di; oni buaſai i ti fryſio a dyfod i'm cyfarfod, diau [i] na adawſid i Nabal, erbyn goleuni 'r borau, *un* a biſai ar bared.

35 Yna y cymmerodd Dafydd o'i llâw hi yr hyn a ddygaſai hi iddo ef, ac a ddywedodd wrthi hi, Dôs i fynu mewn heddwch i'th dŷ; gwêl, mi a wrandewais ar dy lais, ac a dderbyniais dy ŵyneb.

36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Nabal, ac wele [k] *yr oedd* gwlêdd ganddo ef yn ei dŷ, fel gwlêdd brenhin: a chàlon Nabal *oedd* lawen ynddo ef, canys meddw jawn oedd efe: am hynny nid ynganodd hi wrtho ef air, na bychan na mawr, nes goleuo 'r borau.

37 A'r borau pan aeth ei feddwdod allan o Nabal, mynegodd ei wraig iddo ef y geiriau hynny, a'i gàlon ef a fu farw o'i fewn, ac efe a aeth fel carreg.

38 Ac ynghŷlch *pen* y deng niwrnod, y tarawödd yr ARGLWYDD Nabal, fel y bu efe farw.

39 ¶ A phan glybu Dafydd farw Nabal, efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddadleuodd achos fy ſarhâad i oddi ar lâw Nabal ac a attaliodd ei wâs rhag drŵg: canys yr ARGLWYDD, a drôdd ddrygioni Nabal ar ei ben ei hun. Dafydd hefyd a anfonodd i ymddiddan ag Abigail am ei chymmeryd hi yn wraig iddo.

40 A phan ddaeth gweiſion Dafydd at Abigail i Garmel, hwy a leſaraſant wrthi, gan ddywedyd, Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti i'th gymmeryd di yn wraig iddo.

41 A hi a gyfododd, ac a ymgrymmodd ar *ei* hŵyneb hyd lawr, ac a ddywedodd, Wele dy forwyn yn waſanaethferch i olchi traed gweiſion fy arglwydd.

42 Abigail hefyd a fryſiodd, ac a gyfododd, ac a farchogodd ar aſyn, a phump o'i llangceſau † yn ei chanlyn; a hi a aeth ar ôl cenhadau Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo ef.

43 A Dafydd a gymmerth Ahinoam o [l] Jeʒreel, a hwy a fuant ill dwyoedd yn wragedd iddo ef.

44 ¶ A Saul a roddaſai [m] Fichal ei ferch, gwraig Dafydd, i † Phalti fâb Läis, o Alim.

PEN. XXVI.

1 *Saul wedi i'r Ziphiaid ddadguddio Dafydd, yn dyfod i Hachilah yn ei erbyn ef.* 4 *Dafydd yn dyfod i'r werſyllfa, ac yn rhwyſtro i Abiſai lâdd Saul, etto yn cymmeryd ei waywffon ef a'i ddwfrleſtr.* 13 *Dafydd yn ceryddu Abner,* 18 *ac yn cynghori Saul.* 21 *Saul yn cydnabod ei fai.*

A'R [a] Ziphiaid a ddaethant at Saul i Gibeah gan ddywedyd, Onid *ydyw* Dafydd yn llechu ym mryn Hachilah, ar gyfer † y diffeithwch?

[d] Ruth 1. 17. Pen. 3. 17.
[e] Ad. 34.
[f] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 9. 8.
[g] Joſ. 15. 18. Barn. 1. 14.
† Heb. *yn dy gluſtiau.*
† Heb. *ſ'th achub dy hun.*
‡ Heb. *rhodio wrth draed.*
[h] Jer. 10. 18.
† Heb. *wrth ei thraed.*
[i] Joſ. 15. 56.
[k] 2 Sam. 13. 23.
[l] 2 Sam. 3. 14.
† *Phaltïel,* 2 Sam. 3. 15.
Ebrill, 11. P.
[k] Pen. 23. 19. Sal. 54. tit.
† *Jeſimon.*

2 Yna y cyfododdd Saul, ac a aeth i wared i anialwch Ziph, a thair mîl o etholedigion gwŷr Iſrael gyd ag ef, i geiſio Dafydd yn anialwch Ziph.

3 A Saul a werſyllodd ym mryn Hachilah, yr hwn *ſydd* ar gyfer y diffeithwch, wrth y ffordd: a Dafydd oedd yn aros yn yr anialwch, ac efe a welodd fod Saul yn dyfod ar ei ôl ef i'r anialwch.

4 Am hynny Dafydd a anfonodd yſbïwŷr, ac a ŵybu ddyfod o Saul yn ſiccr.

5 ¶ A Dafydd a gyfododd, ac a ddaeth i'r lle y gwerſyllaſai Saul ynddo: a chanfu Dafydd y lle yr oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac [b] Abner mâb Ner tywyſog ei lu: a Saul oedd yn gorwedd † yn y werſyllfa, a'r bobl yn gwerſyllu o'i amgylch ef.

[b] Pen. 14. 50. a 17. 55.

† Neu, *ynghanol ei glûd.*

6 Yna y llefarodd Dafydd, ac y dywedodd wrth Ahimelech yr Hethiad, ac wrth Abiſai [c] fâb Serfiah brawd Joab, gan ddywedyd, Pwy a â i wared gyd â mi at Saul i'r gwerſyll? a dywedodd Abiſai, Myfi a âf i wared gyd â thi.

[c] 1 Cron. 2. 16.

7 Felly y daeth Dafydd ac Abiſai at y bobl liw nôs, ac wele Saul yn gorwedd, *ac* yn cyſgu yn y werſyllfa, a'i waywffon wedi ei gwthio i'r ddaear *wrth* ei obennydd ef: ac Abner a'r bobl oedd yn gorwedd o'i amgylch ef.

† Heb. *gauodd.*

8 Yna y dywedodd Abiſai wrth Ddafydd, Duw a † roddes heddyw dy elyn yn dy lâw di: yn awr gan hynny gâd i mi ei daro ef, attolwg, â gwaywffon hyd y ddaear un waith, ac ni's ail-darawaf ef.

9 A Dafydd a ddywedodd wrth Abiſai, Na ddifetha ef: canys pwy a eſtynnai ei lâw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD, ac a fyddai ddieuog?

10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel* y mae 'r ARGLWYDD yn fyw, naill ai 'r ARGLWYDD a'i tery ef; ai ei ddydd ef a ddaw i farw; ai eſe a ddiſgyn i'r rhyſel, ac a ddifethir.

[d] Pen. 24. 6.

11 [d] Yr ARGLWYDD a'm cadwo i rhag eſtyn fy llâw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD: ond yn awr, cymmer attolwg y waywffon *ſydd wrth* ei obennydd ef, a'r lleſtr dwfr, ac awn ymaith.

12 A Dafydd a gymmerth y waywffon, a'r dwfr oddi wrth obennydd Saul, a hwy a aethant ymaith, ac nid oedd *neb* yn gweled, nac yn gŵybod, nac yn neffro: canys *yr oeddynt* oll yn cyſgu, o herwydd trymgwſg oddi wrth yr ARGLWYDD a ſyrthiaſai arnynt hwy.

13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu hwnt, ac a ſafodd ar ben y mynydd o hirbell, (*ac* encyd fawr rhynggddynt:)

14 A Dafydd a lefodd ar y bobl, ac ar Abner fâb Ner, gan ddywedyd, Onid attebi di, Abner? yna Abner a attebodd, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti ſy 'n llefain ar y brenhin?

15 A Dafydd a ddywedodd wrth Abner, Onid gŵr *ydwyt* ti? a phwy *ſydd* fel ti yn Iſrael? a pha ham na chedwaiſt dy arglwydd frenhin? canys daeth un o'r bobl i ddifetha 'r brenhin dy arglwydd di.

16 Nid da y peth hyn a wnaethoſt ti. *Fel* y mae 'r ARGLWYDD yn fyw, meibion *euoc* o farwolaeth *ydych* chwi, am na chadwaſoch eich meiſtr, enneiniog yr ARGLWYDD: ac yn awr edrychwch pa le *y mae* gwaywffon y brenhin, a'r lleſtr dwfr *oedd wrth* ei obennydd ef.

17 A Saul a adnabu lais Dafydd, ac a ddywedodd, Ai dy lais di *yw* hwn, fy mâb Dafydd? a dywedodd Dafydd, Fy llais i *ydyw*, fy arglwydd frenhin.

18 Dywedodd hefyd, Pa ham y mae fy arglwydd fel hyn yn erlid ar ôl ei wâs? canys beth a wneuthum? neu pa ddrygioni *ſydd* yn fy llâw?

19 Yn awr gan hynny, attolwg, gwrandawed fy arglwydd frenhin eiriau ei waſanaethwr. O's yr ARGLWYDD a'th annogodd di i'm herbyn, arogled offrwm: ond o's meibion dynion, melldigedig *fyddant* hwy ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd hwy a'm gyrraſant i allan heddyw, fel nad ydwyf yn cael glynu yn etifeddiaeth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dôs gwaſanaetha dduwiau d'eithr.

20 Yn awr gan hynny, na ſyrthied fy ngwaed i i'r ddaear o flaen ŵyneb yr ARGLWYDD: canys brenhin Iſrael a ddaeth allan i geiſio [e] chwannen, megis un yn hela petris yn y mynyddoedd.

[e] Pen. 24. 15.

21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, Pechais; dychwel, Dafydd fy mâb: canys ni'th ddrygaf mwy, o herwydd gwerthfawr fu fy einioes i yn dy olwg di y dŷdd hwn: Wele, ynfyd y gwneuthum, a mi a gyfeiliornais yn ddirfawr.

22 A Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Wele waywffon y brenhin; deled un o'r llangciau droſodd, a chyrched hi.

23 A'r ARGLWYDD a dalo i bob un ei gyfiawnder, a'i ffyddlondeb: canys yr ARGLWYDD a'th roddes di heddyw yn *ſy* llâw *i*, ond nid eſtynnwn i fy llâw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD.

24 Ac wele, megis y bu werthfawr dy einioes di heddyw yn fy ngolwg i; felly gwerthfawr fyddo fy einioes innau yngolwg yr ARGLWYDD, a gwareded fi o bob cyfyngdra.

25 Yna y dywedodd Saul wrth Ddafydd, Bendigedig *ſŷch* di, fy mâb Dafydd: hefyd ti a wnâi fawredd, ac a orchfygi rhag llaw. A Dafydd a aeth i ffordd; a Saul a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

PEN. XXVII.

1 *Saul yn clywed bod Dafydd yn Gath, ac beb ei geiſio ef mwyach.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis,* 8 *a chan ysbeilio gwledydd eraill, yn peri i Achis goelio mai yn erbyn Juda 'r ymladdaſai ef.*

Ebrill, 12. B.

A Dafydd a ddywedodd yn ei gâlon, Yn awr difethir fi ryw ddydd trwy lâw Saul: nid *oes* dim well i mi nâ dïangc i dîr y Philiſtiaid; ſel yr anobeithio Saul *ddyfod* i mi, ac na'm ceiſio mwy yn holl derfynau Iſrael: felly y dïangaf o'i lâw ef.

2 A Dafydd a gyfododd, ac a dramwyodd, eſe a'r chwê channwr *oedd* gyd ag ef, at Achis fab Maoch brenhin Gath.

3 Dafydd a arhoſodd gyd ag Achis yn Gath, eſe, a'i wŷr, pob un gyd â'i deulu, Dafydd a'i ddwy wragedd, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal, y Garmelites.

4 A mynegwyd i Saul ffoi o Ddafydd i Gath, ac ni 'chwanegodd eſe ei geiſio ef mwy.

5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Achis, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg di, rhodder i mi le yn un o'r maeſ-drefi, ſel y trigwyf yno: canys pa ham yr erys dy wâs di yn ninas y brenhin gyd â thi?

6 Yna Achis a roddes iddo ef y dŷdd hwnnw Siclag: am hynny y mae [a] Siclag yn eiddo brenhinoedd Juda hyd y dŷdd hwn.

[a] Edrych Joſ. 15. 31, a 19. 5.

7 A

7 A rhifedi 'r dyddiau 'r arhosodd Dafydd yngwlâd y Philistiaid, *oedd* † flwyddyn a phedwar mîs.

† Heb. blwyddyn o *ddyddiau.*

8 ¶ A Dafydd a'i wŷr a aethant i fynu, ac a ruthrasant ar y Gesuriaid, a'r Girziaid, a'r Amaleciaid: canys hwynt-hwy oedd yn preswylio yn y wlâd, ffordd yr elych i Sur, ie hyd wlâd yr Aipht.

Edrych Pen. 29. 3.

9 A Dafydd a darawödd y wlâd, ac ni adawödd yn fyw ŵr, na gwraig, ac a ddûg y defaid, a'r gwartheg, a'r asynnod, a'r camelod, a'r gwisgoedd, ac a ddychwelodd, ac a ddaeth at Achis.

10 Ac Achis a ddywedodd, † I ba le y rhuthrasoch chwi heddyw? a dywedodd Dafydd, Yn erbyn tu dehau Juda, ac yn erbyn tu dehau [b] y Jerahmeeliaid, ac yn erbyn tu dehau [c] y Ceneaid.

† Neu, *A wnaethoch chwi yrfa?*

[b] Edrych 1 Cron. 2, 9, 25.

[c] Barn. 1, 16.

11 Ac ni adawsai Dafydd yn fyw ŵr na gwraig, i ddwyn *chwedlau* i Gath, gan ddywedyd, Rhag mynegi o honynt i'n herbyn, gan ddywedyd Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly *y bydd* ei arfer ef, yr holl ddyddiau yr arhosodd efe yngwlâd y Philistiaid.

12 Ac Achis a gredodd Ddafydd, gan ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei hun † yn ffiaidd gan ei bobl ei hun Israel; am hynny y bydd efe yn wâs i mi yn dragywydd.

† Heb. *i ddrewi.*

PEN. XXVIII.

Ebrill, 12. P.

1 *Achis yn hyderu ar Ddafydd.* 3 *Saul wedi difetha y dewiniaid,* 4 *yn ei ofn, wedi i Dduw ei wrthod,* 7 *yn myned at ddewines,* 9 *a honno yn codi i fynu Samuel.* 15 *Saul wrth glywed ei ddinystr yn llewygu,* 21 *a'r wraig a'i weision yn ei nerthu ef â bwyd.*

2949. A'R Philistiaid yn y dyddiau hynny a gynnullasant eu byddinoedd yn llu, i ymladd yn erbyn Israel: a dywedodd Achis wrth Ddafydd, Gŵybydd di yn hysbys yr ai di gyd â mi allan i'r gwersylloedd, a'th wŷr.

2 A dywedodd Dafydd wrth Achis, Yn ddiau ti a gai ŵybod beth a all dy wâs ei wneuthur. A dywedodd Achis wrth Ddafydd, Yn wîr minnau a'th osodaf di yn geidwad ar fy mhen i byth.

[a] Pen. 25. 1.

3 ¶ A [a] Samuel a fuasai farw, a holl Israel a alarasent am dano ef, ac a'u claddasent yn Ramah, sef yn ei ddinas ei hun: a Saul a yrrasai ymaith [b] y swynyddion, a'r dewiniaid, o'r wlâd.

[b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18, 10, 11.

4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant, ac a wersyllasant yn Sunem: a Saul a gasglodd holl Israel ynghŷd, a hwy a wersyllasant yn Gilboa.

5 A phan welodd Saul wersyll y Philistiaid, efe a ofnodd, a'i gàlon a ddychrynodd yn ddirfawr.

[c] Pen. 14. 37. Galar. 2. 9. [d] Ecsod. 28, 30.

6 A phan ymgynghorodd Saul â'r ARGLWYDD, [c] nid attebodd yr ARGLWYDD iddo, na thrwy freuddwydion, na [d] thrwy Urim, na thrwy brophwydi.

[e] 1 Cron. 10, 13.

7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth ei weision, Ceisiwch i mi wraig o berchen ysbryd dewiniaeth, fel yr elwyf atti, ac yr ymofynnwyf â hi. A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele *y mae* gwraig o berchen ysbryd dewiniaeth yn Endor.

8 A [e] Saul a newidiodd ei ddull, ac a wisgodd ddillad eraill, ac efe a aeth a dau ŵr gyd ag ef, a hwy a ddaethant at y wraig liw nôs, ac efe a ddywedodd, Dewinia attolwg i mi trwy ysbryd dewiniaeth, a dŵg i fynu attaf yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef, Wele ti a wyddost yr hyn a wnaeth Saul, yr hwn a ddifethodd y swynyddion a'r dewiniaid o'r wlâd: pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn gosod magl yn erbyn fy einioes i, i beri i mi farw? 2949.

10 A Saul a dyngodd wrthi hi i'r ARGLWYDD, gan ddwedyd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni ddigwydd i ti niwaid am y peth hyn.

11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy a ddygaf fi i fynu attat ti? ac efe a ddywedodd, Dŵg i mi Samuel i fynu.

12 A'r wraig a ganfu Samuel, ac a lefodd â llêf uchel: a'r wraig a lefarodd wrth Saul, gan ddywedyd, Pa ham y twyllaist fi? canys ti *yw* Saul.

13 A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Nac ofna; canys beth a welaist ti? a'r wraig a ddywedodd wrth Saul, Duwiau a welais yn dyrchafu o'r ddaear.

14 Yntau a ddywedodd wrthi, Pa ddull *ydd* arno ef? a hi a ddywedodd, Gŵr hên sydd yn dyfod i fynu, a hwnnw yn gwisgo mantell. A gŵybu Saul mai Samuel *oedd* efe, ac efe a ostyngodd *ei* ŵyneb i lawr, ac a ymgrymmodd.

15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Pa ham yr aflonyddaist arnaf, gan beri i mi ddyfod i fynu? a dywedodd Saul, Y mae yn gyfyng jawn arnaf fi; canys y mae 'r Philistiaid yn rhyfela yn fy erbyn i, a Duw a giliodd oddi wrthyf fi, ac nid yw yn fy atteb mwyach, na thrwy lâw prophwydi, na thrwy freuddwydion: am hynny y gelwais arnat ti, i hysbysu i mi beth a wnâwn.

[f] Preg. 46. 20.

16 [f] Yna y dywedodd Samuel, Pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn ymofyn â mi, gan i'r ARGLWYDD gilio oddi wrthyt, a bod yn elyn i ti?

17 Yr ARGLWYDD yn ddiau a wnaeth † iddo [g] megis y llefarodd trwy fy llâw i: canys yr ARGLWYDD a rwygodd y frenhiniaeth o'th lâw di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmydog, i Ddafydd.

† Neu, *trosto ei hun.*

[g] Pen. 15. 28.

18 [h] O herwydd na wrandewaist ti ar lais yr ARGLWYDD, ac na chyflawnaist lidiowgrwydd ei ddigter ef yn erbyn Amalec, am hynny y gwnaeth yr ARGLWYDD y peth hyn i ti y dydd hwn.

[h] Pen. 15, 9.

19 Yr ARGLWYDD hefyd a ddyry Israel gyd â thi yn llâw 'r Philistiaid; ac y foru *y byddy* di a'th feibion gyd â mi: a'r ARGLWYDD a ddyry wersylloedd Israel yn llâw 'r Philistiaid.

20 Yna Saul a fryfiodd, ac a syrthiodd o'i hŷd gyhyd ar y ddaear ac a ofnodd yn ddirfawr o herwydd geiriau Samuel: a nerth nid oedd ynddo; canys ni fwyttasai fwyd yr holl ddiwrnod, na'r holl nosoη *honno.*

[i] Job 13. 14.

21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac a ganfu ei fod ef yn ddychrynedig jawn: a hi a ddywedodd wrtho ef, Wele gwrandawodd dy law-forwyn ar dy lais di, a [i] gosodais fy einioes † mewn enbydrwydd, ac ufuddheais dy eiriau a leferaist wrthyf.

† Heb. *yn fy llâw.*

22 Yn awr gan hynny gwrando dithau attolwg ar lais dy wasanaethferch, a gâd i mi osod ger dy fron di dammaid o fara; a bwytta fel y byddo nerth ynot, pan elech i'th fordd.

23 Ond efe a wrthodod, ac a ddywedodd, Ni fwyttâf. Etto ei weision a'r wraig hefyd a'i cymmellasant ef; ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt. Ac efe a gyfodod oddi ar y ddaear, ac a eisteddodd ar y gwely.

24 Ac

2949. 24 Ac *yr oedd* gan y wraig lô brâs yn tŷ, a hi a fryſiodd, ac a'i lladdodd ef, ac a gymmerth beillied, ac a *'i* tylinodd, ac a'i pobodd yn gri:

25 A hi a'*i* dûg ger bron Saul, a cher bron ei weiſion; a hwy a fwyttaſant. Yna hwy a gyfodaſant, ac a aethant ymaith y noſon honno.

PEN. XXIX.

Ebrill, 23. B. 1 *Dafydd wrth fyned gyd â 'r Philiſtiaid yn cael ei wrthod gan y Tywyſogion.* 6 *Achis yn ei ollwng ef ymaith, ac yn canmol ei ffyddlondeb ef.*

YNa y Philiſtiaid a gynhullaſant eu holl fyddinoedd i Aphec: a'r Iſraëliaid oedd yn gwerſyllu wrth ffynnon *ſydd* yn Jezreel.

2 A thywyſogion y Philiſtiaid oedd yn tramwy yn gannoedd, ac yn filoedd: ond Dafydd a'i wŷr oedd yn cerdded yn olaf gyd ag Achis.

3 Yna tywyſogion y Philiſtiaid a ddywedaſant, Beth *a wnâ* 'r Hebreaid hyn *yma?* ac Achis a ddywedodd wrth dywyſogion y Philiſtiaid, Onid dyma Ddafydd gwâs Saul brenhin Iſrael, yr hwn a fu

a Edrych 27. 7. gyd â mi a y cyddiau hyn, neu y blynyddoedd hyn, ac ni chefais ddim bai ynddo ef, er y dydd y ſyrthiodd efe *attaf* hyd y dŷdd hwn?

4 A thywyſogion y Philiſtiaid a lidiaſant wrtho; a thywyſogion y Philiſtiaid a ddywedaſant wrtho, b Gwnâ i'r gŵr hwn

b 1 Cron. 12. 19. ddychwelyd i'w le a oſodaiſt iddo, ac na ddeled i wared gyd â ni i'r rhyfel; rhag

c Fel Pen. 14. 21. c ei ſod yn wrthwynebwr i ni yn y rhyfel: canys â pha beth y rhyngai hwn fôdd i'w feiſtr? onid â phennau y gwŷr hyn?

5 Onid hwn *yw* Dafydd, am yr hwn y canaſant wrth eu gilydd yn y dawnſiau, gan

d Pen. 18. 7. *a* 21. 11. ddywedyd, d Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

6 ¶ Yna Achis a alwodd Ddafydd, ac a ddywedodd wrtho, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, dïau dy *ſod* di yn union, ac yn dda yn fy ngolwg i, pan elit allan, a phan ddeliti mewn gyd â mi yn y gwerſyll: canys ni chefais ynot ddrygioni o'r dŷdd y daethoſt attafi hyd y dŷdd hwn: eithr nid

‡ Heb. *dda yngolwg.* *wyt* ti ‡ wrth ſodd y tywyſogion.

7 Dychwel yn awr gan hynny, a dôs mewn heddwch, ac na † anfoddlona dywyſogion y Philiſtiaid.

† Heb. *wnâ ddrŵg yngolwg tywyſogion.* 8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Achis, Ond beth a wneuthum i? a pheth a gefaiſt ti yn dy wâs o'r dŷdd y deuthum o'th flaen di hyd y dŷdd hwn, ſel na ddelwn i ymladd yn erbyn gelynion fy arglwydd frenhin?

9 Ac Achis a attebodd, ac a ddywedodd wrth Ddafydd, Gwn mai da *wyt* ti yn fy ngolwg i, megis angel Duw: ond tywyſogion y Philiſtiaid a ddywedaſant, Ni ddaw efe i fynu gyd â ni i'r rhyfel.

10 Am hynny yn awr cyſod yn foreu, a gweiſion dy feiſtr y rhai a ddaethant gyd â thi: a phan gyfodoch yn foreu, a phan oleuo i chwi, ewch ymaith.

11 Felly Dafydd a gyfododd, efe a'i wŷr i fyned ymaith y boreu, i ddychwelyd i dîr y Philiſtiaid. A'r Philiſtiaid a aethant i fynu i Jezreel.

PEN. XXX.

Ebrill, 23. P. 1 *Yr Amalecïaid yn ysbeilio Siclag.* 4 *Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cyſſur i'w herlid hwy,* 11 *a thrwy waith Aphtiad yn cael ei ddwyn at y gelynion, ac yn ynnill adref yr holl ysbail.* 22 *Cyfraith Dafydd am rannu 'r ysbail yn unfawm rhwng yr ymladdwŷr a'r rhai a gadwent yr ysbail.* 26 *Ef yn anfon anrhegion i'w gyfeillion.*

A Phan ddaeth Dafydd a'i wŷr i Siclag y trydydd dŷdd, yr Amaleciaid a ruthraſent ar du y dehau, ac ar Siclag, ac a darawſent Siclag, ac a'i lloſgaſent hi â thân.

2 Caeth-gludaſent hefyd y gwragedd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr ni laddaſent hwy neb, eithr dygaſent *hwy* ymaith, ac aethent i'w ffordd.

3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wŷr i'r ddinas, ac wele *hi* wedi *ei* lloſgi â thân: eu gwragedd hwynt hefyd, a'u meibion, a'u merched a gaeth-gludaſid.

4 Yna dyrchafodd Dafydd a'r bobl *oedd* gyd ag ef eu llêf, ac a wylaſant, hyd nad *oedd* nerth ynddynt i wylo.

5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a gaeth-gludaſid, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliaid.

6 A bu gyfyng jawn ar Ddafydd; canys y bobl a feddyliaſant ei labyddio ef, o herwydd chwerwaſai enaid yr holl bobl, bob un am ei feibion, ac am ei ferched: ond Dafydd a ymgyſſurodd yn yr ARGLWYDD ei Dduw.

7 A a Dafydd a ddywedodd wrth Abïathar yr offeiriad, mâb Ahimelech, Dŵg i mi attolwg yr Ephod: ac Abïathar a ddûg yr Ephod at Ddafydd.

a Pen. 23. 9.

8 A Dafydd a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A erlidiaf fi ar ôl y dorf hon? a oddiweddaf fi hi? ac efe a ddywedodd wrtho, Erlid, canys gan oddiweddyd y goddiweddi, a chan waredu y gwaredi.

9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r chwê channwr *oedd* gyd ag ef, a hwy a ddaethant hyd afon Beſor, lle yr arhoſodd y rhai a adawyd yn ôl.

10 A Dafydd a erlidiodd, efe a phedwar cant o wŷr: (canys dau cân wr a arhoſaſant yn ôl, y rhai a flinaſent fel na allent fyned dros afon Beſor.)

11 ¶ A hwy a gawſant Aipht-ddyn yn y maes, ac a'i dygaſant ef at Ddafydd, ac a roddaſant iddo fara, ac efe a fwyttaodd, a hwy a'i diodaſant ef â dwfr.

12 A hwy a roddaſant iddo ddarn o ffigys, a dau ſwp o reſin; ac b efe a fwyttaodd, a'i yſbryd a ddychwelodd atto: canys ni fwyttaſai fara, ac nid yfaſai ddwfr, dridiau a thair nôs.

b Felly Barn. 15. 19. Pen. 14. 27.

13 A Dafydd a ddywedodd wrtho, *Gwâs* i bwy *wyt* ti, ac o ba le *y daethoſt* ti? Ac efe a ddywedodd, Llangc o'r Aipht *ydwyf* fi, gwâs i ŵr o Amalec; a'm meiſtr a'm gadawôdd, o blegid i mi glefychu er ys tridiau bellach.

c Ezec. 25. 16. Zeph. 2. 5. d Joſ. 14. 13. a 15. 13.

14 Nyni a ruthraſom ar du dehau c y Cerethiaid, a'r hyn *ſydd* eiddo Juda, a thu dehau d Caleb, Siclag hefyd a loſgaſom ni â thân.

15 A Dafydd a ddywedodd wrtho, A fedri di fyned â mi i wared at y dorf hon? yntau a ddywedodd, Twng wrthyf fi i Dduw, na leddi fi, ac na roddi fi yn llâw fy meiſtr, a mi a âf â thi i wared at y dorf hon.

16 ¶ Ac efe a'i dûg ef i wared, ac wele hwynt wedi ymwaſgaru ar hŷd wyneb yr holl dîr, yn bwyta, ac yn yfed, ac yn dawnſio, o herwydd yr holl yſbail fawr a ddygaſent,

2949. gaſent hwy o wlâd y Philiſtiaid, ac o wlâd Juda.

17 A Dafydd a'u tarawödd hwynt o'r cyf-
† Heb. *eu trannoeth.* nos hyd bryd nawn † drannoeth: ac ni ddiangodd un o honynt, oddieithr pedwar cant o wŷr ieuainge, y rhai a farchogaſant ar gamelod, ac a ffoiſant.

18 A Dafydd a achubodd yr hyn oll a ddygaſai 'r Amaleciaid: Dafydd hefyd a waredodd ei ddwy wragedd.

19 Ac nid oedd yn eiſiau iddynt, na bychan, na mawr, na mâb, na merch, na 'r anrhaith, na dim ag a ddygaſent hwy ganddynt: hyn oll a ddûg Dafydd adref.

20 Dûg Dafydd hefyd yr holl ddefaid, a'r gwartheg, *y rhai* a yrraſant o flaen yr aniſeiliaid *eraill*, ac a ddywedaſant, Dyma anrhaith Dafydd.

21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y ddau cannwr a flinaſent fel nad allent ganlyn Dafydd, ac a baraſid iddynt aros wrth afon Beſor: a hwy a aethant i gyfarfod Dafydd, ac i gyfarfod â'r bobl *oedd* gyd ag ef: a phan neſaodd Dafydd at y bobl, efe a gyfarchodd well iddynt.

22 Yna 'r attebodd pob gŵr drygionus, ac eiddo 'r fall, o'r gwŷr a aethai gyd â Dafydd, ac a ddywedaſant, O herwydd nad aethant hwy gyd â ni, ni roddwn ni iddynt hwy *ddim* o'r anrhaith a achubaſom ni; eithr i bob un ei wraig, a'i feibion: dygant *hwynt* ymaith, ac ymadawant.

23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni wnêwch chwi felly, fy mrodyr, am yr hyn a roddes yr ARGLWYDD i ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a roddes y dorf a ddaethai i'n herbyn yn ein llâw ni.

24 Canys pwy a wrendy arnoch chwi yn
[a] Edrych Num. 31. 27. Joſ. 22. 8. 2 Mac. 8. 28. y peth hyn? canys [a] un fâth *fydd* rhan yr hwn a elo i wared i ryfel, a rhan yr hwn a arhoſo gyd â 'r dodrefn: hwy a gŷdrannant.

25 Ac o'r dydd hwnnw allan efe a oſodod hyn yn gyfraith, ac yn farnedigaeth yn Iſrael, hyd y dydd hwn.

26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Siclag, efe a anſonodd o'r anrhaith i henuriaid Juda, *ſef* i'w gyfeillion, (gan ddywedyd, Wele i
† Heb. *fenditb.* chwi † anrheg o anrhaith gelynion yr ARGLWYDD:)

27 *ſef* i'r rhai *oedd* ym Methel, ac i'r
[f] Joſ. 19. 8. rhai *oedd* yn [f] Ramoth tu a'r dehau, ac i'r
[g] Joſ. 15. 48. rhai *oedd* yn [g] Jattir,

28 Ac i'r rhai *oedd* yn [h] Arôer, ac i'r
[h] Joſ. 13. 16. rhai *oedd* yn Siphmoth, ac i'r rhai *oedd* yn
[i] Joſ. 15. 50. [i] Eſtemoa,

29 Ac i'r rhai *oedd* yn Rachal, ac i'r rhai
[k] Pen. 27. 10. *oedd* yn ninaſoedd [k] y Jerahmeeliaid, ac i'r rhai *oedd* yn ninaſoedd y Cenead,

30 Ac i'r rhai *oedd* yn Hormah, ac i'r rhai *oedd* yng Nghoraſan, ac i'r rhai *oedd* yn Athach,

31 Ac i'r rhai *oedd* yn Hebron, ac i'r holl leoedd y buaſai Dafydd a'i wŷr yn cynniwair ynddynt.

PEN. XXXI.

1 Saul wedi colli ei wŷr, a lladd ei feibion, yn ei ladd ei hun. 7 Y Philiſtiaid yn perchennogi 'r dinaſoedd a adawſai 'r Iſraëliaid, 8 ac yn gorfoleddu ar y cyrph meirw. 11 Gwŷr Jabes Gilead yn ynnill y cyrph lîw nôs, ac yn eu lloſgi hwy yn Jabes, ac yn eu claddu yn alarus.

2949. Ebrill, 14. B.

A'R [a] Philiſtiaid oedd yn ymladd yn erbyn Iſrael: a gwŷr Iſrael a ffoiſant rhag y Philiſtiaid, ac a ſyrthiaſant yn archolledig ym mynydd Gilboa.

[a] 1 Cron. 10. 1.

2 A'r Philiſtiaid a erlidiaſant ar ôl Saul, a'i feibion; a'r Philiſtiaid a laddaſant [b] Jonathan, ac Abinadab, a Malchiſua, meibion Saul.

[b] Pen. 14. 49.

3 A [c] thrymhaodd y rhyfel yn erbyn Saul, a'r gwŷr bwäau a'i cawſant ef; ac efe a archollwyd yn dôſt gan y ſaethyddion.

[c] 1 Cron. 8. 33. Edrych 2 Sam. 1.

4 [d] Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn a oedd yn dwyn ei arfau ef, Tynn dy gleddyf, a thrywana fi ag ef, rhag i'r rhai dienwaededig yma ddyfod a'm trywanu i, a'm ‡ gwaradwyddo. Ond ni fynnai ei ŷſwain ef, canys efe a ddychrynaſai yn ddirfawr: am hynny Saul a gymmerodd gleddyf, ac a ſyrthiodd arno.

[d] 7, &c. Felly Barn. 9. 54. ‡ Neu, *gwatwor.*

5 A phan welodd ei ŷſwain farw o Saul, yntau hefyd a ſyrthiodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd ag ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mâb, a'i ŷſwain, a'i holl wŷr, y dydd hwnnw ynghŷd.

7 ¶ A phan welodd gwŷr Iſrael y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn, a'r rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Jorddonen, ffoi o wŷr Iſrael, a marw Saul a'i feibion, hwy a adawſant y dinaſoedd, ac a ffoiſant; a'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a drigaſant ynddynt.

8 A'r borau pan ddaeth y Philiſtiaid i ddïoſg y lladdedigion, hwy a gawſant Saul a'i dri mâb yn gorwedd ym mynydd Gilboa.

9 A hwy a dorraſant ei ben ef, ac a ddïoſgaſant ei arfau ef, ac a anſonaſant i wlâd y Philiſtiaid o bob parth, i ſynegi yn nhŷ eu delwau hwynt, ac ym mŷſg y bobl.

[c] 2 Sam. 21. 12. [f] Joſ. 17. 11.

10 A goſodant ei arfau ef yn nhŷ Aſtaroth: a'i gorph ef [e] a hoeliaſant hwy ar fûr [f] Bethſan.

Barn. 1. 27. [e] Edrych Pen. 11. 1.---11.

11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes Gilead yr hyn a whaethai 'r Philiſtiaid i Saul:

12 [g] Yr holl wŷr nerthol a gyfodaſant, ac â gerddaſant ar hŷd y nôs, ac a ddygaſant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, oddi ar fûr Bethſan, ac a ddaethant i Jabes, ac [h] a'u lloſgaſant hwynt yno.

2 Sam. 2. 4.---7. [h] Jer. 34. 5. Amos 6. 10.

13 A hwy a gymmeraſant eu heſgyrn hwynt, ac [i] a'u claddaſant dan bren yn Jabes, ac a ymprydiaſant ſaith niwrnod.

[i] 2 Sam. 2. 4, 5. a 21. 12, 13.

¶ Yr

¶ Yr ail llyfr i SAMUEL, yr hwn a elwir hefyd, Ail lyfr y BRENHINOEDD.

PEN. I.

Ebrill, 14. P.

1 *Yr Amaleciad a ddygasai newyddion o'r gyflafan, ac a'i cyhuddasai ei hun o farwolaeth Saul, yn cael ei ladd.* 17 *Dafydd yn gwneuthur marwnad i Saul a Jonathan.*

2949. [a] 1 Sam. 30. 17.

AC yn ôl marwolaeth Saul, pan ddychwelasai Dafydd [a] o ladd yr Amaleciaid, wedi aros o Ddafydd ddeuddydd yn Siclag,

2 Yna, y trydydd dydd, wele [b] ŵr yn dyfod o'r gwersyll oddi wrth Saul, [c] a'i ddillad wedi eu rhwygo, a phridd ar ei ben: a phan ddaeth efe at Ddafydd, efe a syrthiodd i lawr, ac a ymgrymmodd.

[b] Pen. 4. 10. [c] 1 Sam. 4. 12.

3 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, O ba le y daethoſt ti? yntau a ddywedodd wrtho, O wersyll Israel y dïengais i.

4 A dywedodd Dafydd wrtho ef, Pa † fodd y bu *i* mynega attolwg i mi. Yntau a ddywedodd, Y bobl a ffôdd o'r rhyfel, a llawer hefyd o'r bobl a syrthiodd, ac a fuant feirw, a Saul a Jonathan ei fâb a fuant feirw.

† Heb. *Beth a fu.*

5 A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi iddo, Pa fôdd y gwyddoſt ti farw Saul a Jonathan ei fâb?

6 A'r llangc yr hwn oedd yn mynegi iddo a ddywedodd, Digwyddodd i mi ddyfod i fynydd Gilboa, ac wele [d] Saul oedd yn pwyſo ar ei waywffon: wele hefyd y cerbydau a'r marchogion yn erlid ar ei ôl ef.

[d] Edrych 1 Sam. 31. 3, 4.

7 Ac efe a edrychodd o'i ôl, ac a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi: minnau a ddywedais, Wele fi.

8 Dywedodd yntau wrthyf, Pwy *wyt* ti? minnau a ddywedais wrtho, Amaleciad *ydwyf* fi.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Sâf attolwg arnaf, a lladd fi: canys ‡ cyfyngder a ddaeth arnaf, o herwydd *bod* fy holl einioes ynofi etto.

‡ Neu, *fy llurig fy i'm rhwyſtro, fod fy holl, &c.*

10 Felly mi a ſefais arno ef, ac a'i lleddais ef, canys mi a wyddwn na byddai efe byw ar ôl ei gwympo: a chymmerais y goron *oedd* ar ei ben ef, a'r freichled *oedd* am ei fraich ef, ac a'i dugum hwynt yma at fy arglwydd.

11 Yna Dafydd a ymaflodd yn ei ddillad, ac [e] a'u rhwygodd hwynt: a'r holl wŷr hefyd y rhai *oedd* gyd ag ef.

[e] Pen. 3. 31. a 13. 31.

12 Galarasant hefyd, ac ŵylasant, ac ymprydiasant hyd yr hwyr, am Saul ac am Jonathan ei fâb, ac am bobl yr ARGLWYDD, ac am dŷ Israel; o herwydd iddynt syrthio trwy 'r cleddyf.

13 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi *hyn* iddo, O ba le [e] i'th *henyw* di? yntau a ddywedodd, Mâb i ŵr dieithr o Amaleciad *ydwyf* fi.

[e] *daethoſt di?*

14 A dywedodd Dafydd wrtho, [f] Pa fôdd nad ofnaiſt ti eſtyn dy lâw i ddifetha enneiniog yr ARGLWYDD?

[f] Sal. 105. 15.

15 A [g] Dafydd a alwodd ar un o'r gweiſion, ac a ddywedodd, Nesâ, rhuthra iddo ef. Ac efe a'i tarawödd ef, fel y bu efe farw.

[g] Pen. 4. 10.

16 A dywedodd Dafydd wrtho ef, *Bydded* dy waed di ar dy ben dy hun: canys dy enau dy hun a dyſtiolaethodd yn dy erbyn, gan ddywedyd, Myfi a leddais enneiniog yr ARGLWYDD.

17 ¶ A Dafydd a alarnadodd yr alarnad hon am Saul ac am Jonathan ei fâb, 2949.

18 (Dywedodd hefyd am ddyſgu meibion Juda *i ſaethu* â bŵa: wele, *y mae* 'n 'sgrifennedig [h] yn llyfr ‡ Jaſer.)

[h] Joſ. 10. 13. ‡ Neu, *yr union.*

19 Oh ardderchowgrwydd Iſrael, efe a archollwyd ar dy uchelfaoedd di: pa fôdd y cŵympodd y cedyrn!

20 [i] Nac adroddwch *hyn* yn Gath, na fynegwch yn heolydd Aſcelon: rhag [k] llawenychu merched y Philiſtiaid, rhag gorfoleddu o ferched y rhai dïenwaededig.

[i] Mic. 1. 10. [k] Edrych Barn. 16. 23.

21 Oh fynyddoedd Gilboa, na *ddiſgynned* arnoch chwi wlîth na gwlâw, na meuſydd offrymmau: canys yno y bwriwyd ymaith darian y cedyrn yn ddirmygus, tarian Saul, *fel pe buaſai* heb *ei* enneinio ag olew.

[k] Edrych 1 Sam. 18. 6.

22 Oddi wrth waed y lladdedigion, oddi wrth fraſder y cedyrn, ni thrôdd bŵa Jonathan yn ôl, a chleddyf Saul ni ddychwelodd yn wâg.

23 Saul a Jonathan *oedd* gariadus ac ‡ anwyl yn eu bywyd, ac yn eu marwolaeth ni wahanwyd hwynt: cynt oeddynt nâ 'r eryrod, *a* chryfach oeddynt nâ 'r llewod.

‡ Neu, *hyfryd*, neu, *beraidd*,

24 Merched Iſrael, ŵylwch am Saul, yr hwn oedd yn eich dilladu chwi ag yſgarlad, gyd ag hyfrydwch, yr hwn oedd yn gwiſgo addurn-wiſg aur ar eich dillad chwi.

25 Pa fôdd y cŵympodd y cedyrn ynghanol y rhyfel! Jonathan, *ti* a laddwyd ar dy uchelfaoedd.

26 Gofid *ſydd* arnaf am danat ti, fy mrawd Jonathan, cu jawn fuoſt gennyf fi: rhyfeddol oedd dy gariad tu ag attafi, tu hwnt i gariad gwragedd.

27 Pa fôdd y ſyrthiodd y cedyrn, ac y difethŵyd arfau rhyfel!

PEN. II.

Ebrill, 15. B.

1 *Dafydd ar archiad Duw, yn myned gyd â'i wŷr i Hebron, lle y gwnaed ef yn frenhin ar Juda,* 5 *yn canmol gwŷr Jabes Gilead am eu caredigrwydd i Saul.* 8 *Abner yn gwneuthur Iſboſeth yn frenhin ar Iſrael.* 12 *Ymladd creulon rhwng deuddeg o wŷr Abner a deuddeg o wŷr Joab.* 18 *Lladd Aſahel.* 25 *Joab ar ddeiſyfiad Abner yn galw y bobl yn ôl.* 32 *Claddedigaeth Aſahel.*

AC yn ôl hyn [a] yr ymofynnodd Dafydd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu i'r un o ddinaſoedd Juda? a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Dôs i fynu. A dywedodd Dafydd, I ba le yr âf i fynu? dywedodd yntau I Hebron.

[a] Barn. 1. 1. 1 Sam. 23. 2, 4, 9. a 30. 7, 8.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i ddwy wragedd hefyd, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

3 A Dafydd a ddûg i fynu ei wŷr y rhai *oedd* gyd ag ef, pob un a'i deulu: a hwy a arhoſasant yn ninaſoedd Hebron.

4 [b] A gwŷr Juda a ddaethant, ac a enneiniasant Ddafydd yno yn frenhin ar dŷ Juda: a mynegasant i Ddafydd, gan ddywedyd, *Mai* [c] gwŷr Jabes Gilead a gladdaſent Saul.

[b] 1 Mac. 2. 57. [c] 1 Sam. 31. 13.

5 ¶ A Dafydd a anſonodd genhadau at wŷr Jabes Gilead, ac a ddywedodd wrthynt, [d] Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethoch y drugaredd hon â'ch arglwydd Saul, ac a'i claddaſoch ef.

[d] Ruth 2. 20. a 3. 10.

6 Ac

2949. 6 Ac yn awr yr ARGLWYDD a wnelo â chwi drugaredd a gwirionedd: minnau hefyd a dalaf i chwi am y daioni hwn, o blegid i chwi wneuthur y peth hyn.

7 Yn awr gan hynny, ymnerthed eich dwylaw, a byddwch feibion grymmus: canys marw a fu eich arglwydd Saul, a thŷ Juda a'm henneiniaſant innau yn frenhin arnynt.

8 ¶ Ond Abner mâb Ner, tywyſog y filwriaeth *oedd* gan Saul, a gymmerth ‡ Iſboſeth fâb Saul, ac a'i dûg ef droſodd i Fahanaim.

‡ *Eſbaal.* 1 Cron. 8. 33. a 9. 39.

9 Ac efe a'i goſododdef yn frenhin ar Gilead, ac ar yr Aſſuriaid, ac ar Jezreel, ac ar Ephraim, ac ar Benjamin, ac ar holl Iſrael.

10 Mâb deugein-mlwydd *oe'd* Iſboſeth mâb Saul, pan ddechreuodd deyrnaſu ar Iſrael, a dwy flynedd y teyrnaſodd efe: tŷ Juda yn unig oedd gyd â Dafydd.

a Pen. 5. 5. 1 Bren. 2. 11.

11 (A [a] rhifedi 'r dyddiau y bu Dafydd yn frenhin yn Hebron ar dŷ Juda, oedd ſaith mlynedd, a chwê mîs.)

12 ¶ Ac Abner mâb Ner, a gweiſion Iſboſeth fâb Saul, a aethant allan o Fahanaim i Gibeon.

13 Joab hefyd mâb Serfiah, a gweiſion Dafydd a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghŷd wrth [f] llynn Gibeon: a hwy a eiſteddaſant wrth y llynn, rhai o'r naill du, a'r lleill wrth y llynn o'r tu arall.

f Jer. 41. 12.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded yn awr y llangciau, a chwareuant ger ein bronnau ni: a dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodaſant, ac yr aethant droſodd dan rif, deuddeg o Benjamin, ſef oddi wrth Iſboſeth fâb Saul, a deuddeg o weiſion Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd ym mhen ei gilydd, ac *a yrrodd* ei gleddyf yn yſtlys ei gyſtaill; felly y cŷd-ſyrthiaſant hwy: am hynny y galwyd y lle hwnnw ‡ Helcath Haſſurim, yn Gibeon.

‡ *Maes y cedyrn.*

17 A bu ryfel caled jawn y dwthwn hwnnw; a tharawyd Abner, a gŵyr Iſrael, o flaen gweiſion Dafydd.

18 ¶ A [g] thri mâb Serfiah oedd yno, Joab, ac Abiſai, ac Aſahel: ac Aſahel *oedd* [h] *mor* fuan ar ei draed ag un o'r jyrchod *ſydd* yn y maes.

g 1 Cron. 2. 16. h 2 Cron. 12. 8.

19 Ac Aſahel a ddilynodd ar ôl Abner, ac wrth fyned ni thrôdd ar y tu dehau, nac ar y tu aſſwy, oddi ar ôl Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ôl, ac a ddywedodd, Ai tydi *yw* Aſahel? a dywedodd yntau, *Ie* myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho ef, Trô ar dy lâw ddehau, neu ar dy lâw aſſwy, a dâl it' un o'r llangciau, a chymmer it' ei ‡ arfau ef. Ond ni fynnai Aſahel droi oddi ar ei ôl ef.

‡ Neu, *yſbail.*

22 Ac Abner a ddywedodd eilwaith wrth Aſahel, Cilia oddi ar fy ôl i: pa ham y tarawaf di i lawr? canys pa fôdd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd di *wedi hynny?*

23 Ond efe a wrthododd ymado; am hynny Abner a'i tarawôdd ef â bôn y waywffon [i] dan y bummed *ais*, a'r waywffon a aeth allan o'r tu cefn iddo, ac efe a ſyrthiodd yno, ac a fu farw yn ei le: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y ſyrthiaſai Aſahel ynddo, ac y buaſai farw, a ſaſaſant.

i Pen. 3. 27. a 4. 6. a 20. 10.

24 Joab hefyd ac Abiſai a erlidiaſant ar ôl Abner: pan fachludodd yr haul, yna y daethant hyd fryn Ammah, yr hwn *ſydd* gyferbyn a Giah, tu ag anialwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgaſglaſant ar ôl Abner, ac a aethant yn un fintai, ac a ſaſaſant ar ben brynn. 2944.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y difa 'r cleddyf? oni wyddoſt ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba brŷd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am ddychwelyd oddi ar ôl eu brodyr?

27 A dywedodd Joab, *Fel mai* byw Duw, oni [k] buaſai *yr hyn* a ddywedaiſt, dïau yna [†] y borau 'r aethai 'r bobl ‡ i fynu, bob un oddi ar ôl ei frawd.

k Ad. 14. † Heb. *er y boreu.* ‡ Neu, *ymaith.*

28 Felly Joab a udganodd mewn udgorn, a'r holl bobl a ſaſaſant, ac nid erlidiaſant mwyach ar ôl Iſrael, ac ni 'chwanegaſant ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i wŷr a aethant trwy 'r gwaſtadedd ar hŷd y nôs honno, ac a aethant dros yr Jorddonen, ac a aethant trwy holl Bithron, a daethant i Fahanaim.

30 A Joab a ddychwelodd oddi ar ôl Abner, ac wedi iddo gaſglu 'r holl bobl ynghŷd, yr oedd yn eiſiau o weiſion Dafydd bedwar gŵr ar bymtheg, ac Aſahel.

31 A gweiſion Dafydd a darawſent o Benjamin, ac o wŷr Abner, dri chant a thri ugain gŵr, *ſef* y buant feirw.

32 ¶ A hwy a gymmeraſant Aſahel, ac a'i claddaſant ef ym meddrod ei dâd, yr hwn *oedd* ym Methlehem: a Joab a'i wŷr a gerddaſant ar hŷd y nôs, ac yn Hebron y goleuodd arnynt.

PEN. III.

1 *Dafydd yn myned yn gryfach tra y parhaodd y rhyfel.* 2 *Geni chwe mâb iddo ef yn Hebron.* 6 *Abner yn anfoddlon i Iſboſeth,* 12 *yn cilio at Ddafydd.* 13 *Dafydd yn ei dderbyn ef, dan ammod iddo ef ddwyn iddo ei wraig Michal.* 17 *Abner wedi ymddiddan â'r Iſraëliaid, yn cael gwlâdd gan Ddafydd, a'i ollwng ymaith.* 22 *Joab yn dychwelyd o'r rhyfel yn anfoddlawn i Ddafydd, ac yn llâdd Abner.* 28 *Dafydd yn melldithio Joab,* 31 *ac yn galaru am Abner.* Ebrill, 15. P.

A Bu ryfel hîr rhwng tŷ Saul a thŷ Ddafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfach gryfach, ond tŷ Saul oedd yn myned wannach wannach. 2951.

2 ¶ [a] A meibion a anwyd i Ddafydd yn Hebron: a'i gyntaf-anedig ef oedd Ammon o Ahinoam y Jezreelites:

a 1 Cron. 3. 1.

3 A'i ail *fâb oedd* * Cileab, o Abigail gwraig Nabal y Carmeliad: a'r trydydd, Abſalom mâb Maachah ferch Talmai brenhin Geſur:

* Neu, *Daniel.* 1 Cron. 3. 1.

4 A'r pedwerydd, Adoniah mâb Haggith: a'r pummed Sephatiah mâb Abital:

5 A'r chweched, Ithream o Eglah gwraig Ddafydd: y rhai hyn a anwyd i Ddafydd yn Hebron.

6 ¶ A thra 'r ydoedd rhyfel rhwng tŷ Saul a thŷ Ddafydd, yr oedd Abner yn ymegnïo dros dŷ Saul. 2956.

7 Ond i Saul *y buaſai* ordderchwraig, a'i henw [b] Riſpah, merch Aiah: ac *Iſboſeth* a ddywedodd wrth Abner, Pa ham yr aethoſt i mewn at ordderchwraig fy nhâd?

b Pen. 21. 8.

8 Yna y digiodd Abner yn ddirfawr o herwydd geiriau Iſboſeth, ac a ddywedodd, Ai [c] pen ci *ydwyf* fi, yr hwn ydwyf heddyw yn erbyn Juda yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dâd di, â'i frodyr, ac â'i gyfeillion, a heb dy roddi di yn llâw Dafydd, pan oſodaiſt i'm herbyn fai *am* y wraig hon heddyw?

c Deut. 23. 18. 1 Sam. 24. 15. Pen. 9. 8. a 16. 9.

9 [d] Fel

2956. 9 [d] Fel hyn y gwnelo Duw i Abner, ac fel hyn y chwanego iddo, ond megis y tyngodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd, felly y gwnâf iddo ef;

10 Gan droi 'r frenhiniaeth oddi wrth dŷ Saul, a dyrchafu gorseddfainge Dafydd ar Iſrael, ac ar Juda, [e] o Ddan hyd Beerſeba.

11 Ac ni feiddiodd efe mwyach atteb gair i Abner, rhag ei ofn ef.

12 ¶ Ac Abner a anfonodd genhadau at Ddafydd drosto ei hun, gan ddywedyd, Eiddo pwy yw 'r wlâd? *a* chan ddywedyd, Gwnâ gyngrair â mi, ac wele fy llâw i *fydd* gyd â thi, i dròi attat ti holl Iſrael.

13 ¶ A dywedodd yntau, Da; myfi a wnâf gyfammod â thi: etto un peth yr ydwyf fi yn ei geiſio gennyt, gan ddywedyd, Ni well fy ŵyneb oni ddygi di yn gyntaf Fichal ferch Saul, pan ddelech i edrych yn fy ŵyneb.

14 A Dafydd a anfonodd genhadau at Iſboſeth fâb Saul, gan ddywedyd, Dyro *i mi* fy ngwraig Michal, yr hon a ddyweddïais i mi [f] am gant o flaen-grwyn y Philiſtiaid.

15 Ac Iſboſeth a anfonodd, ac a'i dûg hi oddi wrth *ei* gŵr, *ſef* oddi wrth [g] Phaltiel fâb Läis.

16 A'i gŵr a aeth gyd â hi, gan fyned ac ŵylo ar ei hôl hi hyd Fahurim: yna y dywedodd Abner wrtho ef, Dôs, dychwel. Ac efe a ddychwelodd.

17 ¶ Ac Abner a lefarodd wrth henuriaid Iſrael, gan ddywedyd, † Cyn hyn yr oeddych chwi 'n ceiſio Dafydd yn frenhin arnoch.

18 Ac yn awr gwnêwch *hynny*: canys yr ARGLWYDD a lefarodd am Ddafydd, gan ddywedyd, Trwy lâw Dafydd fy ngwâs y gwaredaf fy mhobl Iſrael o lâw y Philiſtiaid, ac o lâw eu holl elynion.

19 Dywedodd Abner hefyd wrth Benjamin: ac Abner a aeth i ymddiddan â Dafydd yn Hebron, am yr hyn oll *oedd* dda yngolwg Iſrael, ac yngolwg holl dŷ Benjamin.

20 Felly Abner a ddaeth at Ddafydd i Hebron, ac ugeinwr gyd ag ef: a Dafydd a wnaeth wlêdd i Abner, ac i'r gwŷr *oedd* gyd ag ef.

21 A dywedodd Abner wrth Ddafydd, Mi a gyfodaf, ac a âf, ac a gaſglaf holl Iſrael at fy arglwydd frenhin, fel y gwnelont gyfammod â thi, ac y teyrnaſech di ar yr hyn oll a chwennych dy gâlon. A Dafydd a ollyngodd Abner ymaith, ac efe a aeth mewn heddwch.

22 ¶ Ac wele weiſion Dafydd a Joab yn dyfod oddi wrth y dorf, ac anrhaith fawr a ddygaſent hwy ganddynt: (ond nid *oedd* Abner gyd â Dafydd yn Hebron, canys efe a'i gollyngaſai ef ymaith, ac yntau a aethai mewn heddwch.)

23 Pan ddaeth Joab a'r holl lu *oedd* gyd ag ef, mynegwyd i Joab, gan ddywedyd, Abner mâb Ner a ddaeth at y brenhin, ac efe a'i gollyngodd ef ymaith, ac efe a aeth mewn heddwch.)

24 A Joab a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Beth a wnaethoſt ti? wele daeth Abner attati, pa ham y gollyngaiſt ef i fyned ymaith?

25 Ti a adwaenit Abner fâb Ner, mai i'th dwyllo di y daeth efe, ac i ŵybod dy fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, ac i ŵybod yr hyn oll yr wyt ti yn ei wneuthur.

26 A Joab a aeth allan oddi wrth Ddafydd, ac a anfonodd genhadau ar ôl Abner, a hwy a'i dygaſant ef yn ôl oddi wrth ffynnon Sirah, heb ŵybod i Ddafydd. 2956.

27 A phan ddychwelodd Abner i Hebron, Joab [h] a'i trôdd ef o'r neilldu yn y porth, i ymddiddan ag ef mewn heddwch: ac a'i tarawödd ef yno [i] *dan* y bummed *ait*, fel y bu efe farw, o herwydd gwaed [k] Aſahel ei frawd *ef*.

28 ¶ Ac wedi hynny y clybu Dafydd, ac y dywedodd, Dieuog *ydwyf* fi, a'm brenhiniaeth ger bron yr ARGLWYDD byth, oddi wrth waed Abner fâb Ner.

29 Syrthied ar ben Joab, ac ar holl dŷ ei dâd ef, tel na † phallo *ſod un* o dŷ Joab yn ddiferllyd, neu 'n wahan-glwyfus, neu 'n ymgynnal wrth fagl, neu 'n ſyrthio ar gleddyf, neu mewn eiſlau bara.

30 Felly Joab ac Abiſai ei frawd ef a laddaſant Abner, o herwydd llâdd o hono ef [l] Aſahel eu brawd hwynt mewn rhyfel yn Gibeon.

31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Joab, ac wrth yr holl bobl *oedd* gyd ag ef, [m] Rhwygwch eich dillad, ac [n] ymwregyſwch mewn ſachliain, a galerwch o flaen Abner. Ar brenhin Dafydd oedd yn myned ar ôl † yr elor.

32 A hwy a gladdaſant Abner yn Hebron, a'r brenhin a ddyrchafodd ei lêf ac a ŵylodd wrth fedd Abner; a'r holl bobl a ŵylaſant.

33 A'r brenhin a alarnadodd am Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y mae 'r ynfyd yn marw y bu farw Abner?

34 Dy ddwylaw nid *oeddynt* yn rhwym, ac nid oedd dy draed wedi eu rhoddi mewn egwydydd: ſyrthiaiſt fel y ſyrthiai *un* o flaen meibion enwir. A'r holl bobl a 'chwanegaſant ŵylo am dano ef.

35 A phan ddaeth yr holl bobl i beri i Ddafydd fwytta bara, a hi etto yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's archwaethaf fara, na dim cyn, nes machludo 'r haul.

36 A'r holl bobl a ŵybuant *hynny*, a da oedd *hyn* yn eu golwg hwynt: a'r hyn oll a wnai 'r brenhin oedd dda yngolwg y bobl.

37 A'r holl bobl a holl Iſrael a ŵybuant y diwrnod hwnnw, na ddarfuaſai o fôdd y brenhin lâdd Abner fâb Ner.

38 A'r brenhin a ddywedodd wrth ei weiſion, Oni ŵyddoch chwi i dywyſog ac i ŵr mawr ſyrthio heddyw yn Iſrael?

39 A minnau *ydwyf* † eiddil heddyw, er fy enneinio yn frenhin; a'r gwŷr hyn meibion Serfiah *ſy* [o] rŷ galed i mi: [p] yr ARGLWYDD a dâl i'r hwn a wnaeth y drwg yn ôl ei ddrygioni.

PEN. IV.

1 *Tra 'r oedd yr Iſraëliaid yn ddychrynedig o achos marwolaeth Abner,* 2 *Baanah a Rechab yn llâdd Iſboſeth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron.* 9 *Dafydd yn peri eu lladd hwythau, a chladdu pen Iſboſeth.*

A Phan glybu mâb Saul farw o Abner yn Hebron, ei ddwylaw a laeſaſant, a holl Iſrael a ‡ ofnaſant.

2 A dau ŵr oedd gan fâb Saul yn dywyſogion *ar* dorfoedd; enw un *oedd* Baanah, ac enw 'r ail Rechab, meibion Rimmon y Beerothiad, o feibion Benjamin: (canys [a] Beeroth hefyd a gyfrifid i Benjamin;

3 A'r

---

[d] Ruth 1. 17.
[e] 1 Bren. 19. 2. [e] Barn. 20. 1. [e] 1 Bren. 4. 25.
[f] 1 Sam. 18. 25, 27.
[g] 1 Sam. 25. 44. *Phalti.*
† Heb. *doe ac echdoe.*
[h] 1 Bren. 2. 5.
[i] Pen. 4. 6.
[k] Pen. 2. 23.
† Heb. *thorrer ymaith.*
[l] 1 Pen. 2. 23.
[m] Jof. 7. 6.
[n] Gen. 37. 34.
† Heb. *y gwely.*
† Heb. *dyner.*
[o] Pen. 19. 7.
[p] Edrych Pen. 19. 13. [p] 1 Bren. 2. 5, 6, 33, 34.
Ebrill, 16, B.
‡ Neu, *dnallo-d'wyd.*
[a] Jof. 18. 25.

2956. 3 A'r Beerothiaid a ffoiſent | [b] Ittaim, ac a ſuaſent yno yn ddieithriaid hyd y dydd hwn.)

[b] Neh. 11. 33.

4 Ac i [c] Jonathan fâb Saul *yr oedd* mâb clôff o'i draed. Mâb pùm mlwydd oedd efe, pan ddaeth y gair am Saul a Jonathan o Jezreel; a'i ſammaeth a'i cymmerth ef, ac a ffôdd: a bu wrth fryſio o honi i ffoi, iddo ef ſyrthio, ſel y cloffodd efe: a'i enw ef *oedd* ‡ Mephiboſeth.

[c] Pen. 9. 3.

‡ Neu, *Meribaal.* 1 Cron. 8. 34. a 9. 40.

5 A meibion Rimmon y Beerothiad, Rechab a Baanah, a aethant ac a ddaethant, pan wreſogaſai 'r dydd, i dŷ Iſboſeth, ac efe oedd yn gorwedd ar wely ganol dydd.

6 Ac wele, hwy a ddaethant i mewn i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynu gwenith; a hwy a'i tarawſant ef [d] dan y bummed *aſen*: a Rechab a Baanah ei frawd a ddiangaſant.

[d] Pen. 2. 23.

7 A phan ddaethant i'r tŷ, yr oedd efe yn gorwedd ar ei wely o fewn 'ſtafell ei wely, a hwy a'i tarawſant ef, ac a dorraſant ei ben ef, ac a gymmeraſant ei ben ef, ac a gerddaſant trwy 'r gwaſtadedd ar hŷd y nôs.

8 A hwy a ddygaſant ben Iſboſeth at Ddafydd i Hebron, ac a ddywedaſant wrth y brenhin, Wele ben Iſboſeth fâb Saul dy elyn di, yr hwn a geiſiodd dy einioes di: a'r ARGLWYDD a roddes i'm hargiwydd frenhin ddial y dydd hwn ar Saul, ac ar ei hâd.

9 ¶ A Dafydd a attebodd Rechab a Baanah ei frawd, meibion Rimmon y Beerothiad, ac a ddywedodd wrthynt, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ryddhaodd fy enaid o bob cyfyngdra,

10 Pan [e] fynegodd *un* i mi, gan ddywedyd, Wele bu farw Saul, (ac yr oedd yn ei olwg ei hun megis un yn dwyn llawenchwedl,) mi a ymaflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn Siclag, ‡ yr hwn *a dybiaſai* y rhoddaſwn iddo obrwy am ei chwedl.

[e] Pen. 1. 2, 4, 15.

‡ Neu, *yr hyn oedd y gwobr a roddais iddo am,* &c.

11 Pa faint mwy *y gwnâf i* ddynion annuwiol a laddaſant ŵr cyfion yn ei dŷ, ar ei wely? yn awr gan hynny oni cheiſiaf ei waed ef ar eich llâw chwi? ac *oni* thorraf chwi ymaith oddi ar y ddaear?

12 A Dafydd a orchymynnodd i'w langciau, a hwy a'u lladdaſant hwy, ac a dorraſant eu dwylaw hwynt a'u traed, ac a'*u* crogaſant *bwy* uwch ben y llynn yn Hebron. Ond pen Iſboſeth a gymmeraſant hwy, ac a'*i* claddaſant ym [f] meddrod Abner yn Hebron.

[f] Pen. 3. 32.

PEN. V.

Ebrill, 16. P.

1 *Yr llwythau yn dyfod i Hebron i enneinio Dafydd yn frenhin ar Iſrael.* 4 *Oedran Dafydd.* 6 *Dafydd yn ymmill Sion oddi ar y Jebuſiaid, ac yn trigo ynddi.* 11 *Hiram yn anfon at Ddafydd.* 13 *Gani meibion iddo yn Jeruſalem.* 17 *Dafydd trwy gyfarwyddyd Duw, yn taraw y Philiſtiaid ym Maal-peraſim.* 22 *ac wrth y morwŷdd.*

[a] 1 Cron. 11. 1.

YNa [a] holl lwythau Iſrael a ddaethant at Ddafydd i Hebron, ac a leferaſant,

[b] Gen. 29. 14.

gan ddywedyd, Wele, [b] dy aſgwrn di, a'th gnawd *ydym* ni.

[c] 1 Sam. 18. 13.

2 Cyn hyn hefyd pan oedd Saul yn frenhin arnom ni, [c] ti oeddit yn arwain Iſrael allan, ac yn eu dwyn i mewn: a

[d] 1 Sam. 16, 1, 13. Sal. 78. 71. Edrych Pen. 7. 7.

dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt ti, [d] Ti a borthi fy mhobl Iſrael, a Thi a fyddi yn flaenor ar Iſrael.

[e] Barn. 11. 11. 1 Sam. 23. 18.

3 Felly holl henuriaid Iſrael a ddaethant at y brenhin i Hebron; a'r brenhin Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, [e] ger bron yr ARGLWYDD: a hwy a enneiniaſant Ddafydd yn frenhin ar Iſrael.

4 ¶ Mâb deng mlwydd ar hugain *oedd* Dafydd pan ddechreuodd deyrnaſu, *a* deugain mlynedd y teyrnaſoedd efe.

2949. [f] Pen. 2. 11. 1 Cron. 3. 4. [g] Joſ. 15. 63. Barn. 1. 8. a 19. 11. 12.

5 [f] Yn Hebron y teyrnaſoedd efe ar Juda ſaith mlynedd a chwe mis: ac yn Jeruſalem y teyrnaſodd efe dair blynedd ar ddêg ar hugain ar holl Iſrael a Juda.

6 ¶ A'r brenhin a'i wŷr a aethant i Jeruſalem, at [g] y Jebuſiaid preſwylwŷr y wlâd: y rhai a lefaraſant wrth Ddafydd, gan ddywedyd, Ni ddeui di yma oni thynni ymaith y deillion a'r cloffion; gan ‡ dybied, Ni ddaw Dafydd yma.

‡ Neu, *ddywedyd.*

7 Ond Dafydd a enillodd amddiffynfa Sion: honno *yw* [h] dinas Dafydd.

[h] Ad. 9. 1 Bren. 2. 10.

8 [i] A dywedodd Dafydd y dwthwn hwnnw, Pwy bynnag a elo i fynu i'r gwtter, ac a darawo 'r Jebuſiaid, a'r cloffion, a'r deillion, *y rhai ſy* gâs gan enaid Dafydd, *bwnnw fydd blaenor*: ‡ am hynny y dywedaſant, Y dall a'r clôff ni ddaw i mewn i'r tŷ.

[i] 1 Cron. 11. 6.

2957. ‡ Neu, *am iddynt ddywedyd, ſef y dall a'r clôff ni ddaw efe i mewn,* &c.

9 A Dafydd a drigodd yn yr amddiffynfa, ac a'i galwodd hi, Dinas Dafydd. A Dafydd a adeiladodd oddi amgylch, o Filo, ac oddi mewn.

10 A Dafydd a aeth rhagddo, † ac a gynnyddodd yn fawr, ac ARGLWYDD Dduw y lluoedd *oedd* gyd ag ef.

2958. † Heb. *gan fyned a chynnyddu.*

11 ¶ A [k] Hiram brenhin Tyrus a anfonodd genhadau at Ddafydd, a choed cedr, a ſeiri prennau, a ‡ ſeiri meini; a hwy a adeiladaſant dŷ i Ddafydd.

[k] 1 Bren. 5. 2. 1 Cron. 14. 1.

12 A gŵybu Dafydd i'r ARGLWYDD ei ſiocrhâu ef yn frenhin ar Iſrael, a dyrchafu o hono ei frenhiniaeth ef, er mwyn ei bobl Iſrael.

‡ Heb. *naddwyr maeni y mâr.*

13 ¶ A [l] Dafydd a gymmerodd etto ordderchwragedd, a gwragedd o Jeruſalem, wedi iddo ddyfod o Hebron, a ganŵyd etto i Ddafydd feibion a merched.

[l] 1 Cron. 3. 9. a 14. 3.

14 A [m] dyma enwau 'r rhai a anwyd iddo ef yn Jeruſalem, Sammuah, a Sobab, a Nathan, a Salomon,

[m] 1 Cron. 3. 5.

15 Ibhar hefyd, ac Eliſuah, a Nepheg, a Japhia,

16 Eliſamah hefyd, ac Eliada, ac Eliphalet.

[n] 1 Cron. 11. 16. a 14. 8.

17 ¶ [n] Ond pan glybu 'r Philiſtiaid iddynt enneinio Dafydd yn frenhin ar Iſrael, yr holl Philiſtiaid a ddaethant i fynu i geiſio Dafydd: a Dafydd a glybu, ac a aeth i wared i'r amddiffynfa.

18 A'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a ymdaenaſant yn [o] nyffryn Rephäim.

[o] Joſ. 15. 8.

19 A Dafydd [p] a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu at y Philiſtiaid? a roddi di hwynt yn fy llâw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd, Dôs i fynu; canys gan roddi y rhoddaf y Philiſtiaid yn dy llâw di.

[p] Pen. 2. 1.

20 A Dafydd a ddaeth i [q] Baal-Peraſim, a Dafydd a'u tarawôdd hwynt yno, ac a ddywedodd, Yr ARGLWYDD a wahanodd fy ngelynion o'm blaen i, megis gwahanu dyfroedd. Am hynny y galwodd efe enw y lle hwnnw, ‡ Baal-Peraſim.

[q] Eſay 28. 21.

‡ *Maes y gwahaniadau.*

21 Ac yno y gadawſant hwy eu delwau, a Dafydd a'i wŷr [r] a'u ‡ llofgodd hwynt.

[r] 1 Cron. 14. 12.

22 ¶ A'r Philiſtiaid etto a 'chwanegaſant ddyfod i fynu, ac ymdaenaſant yn nyffryn Rephaim.

‡ Neu, *dûg hwynt ymaith.*

23 A [s] Dafydd a ymofynnodd â'r ARGLWYDD, ac efe a ddywedodd, Na ddôs i fynu: amgylchyna o'r tu ôl iddynt, a thyred arnynt hwy gyferbyn a'r morwŷdd.

[s] Ad. 19.

24 A phan glywech drwſt cerddediad ymrig y morwŷdd, yna ymegnïa: canys

yna

2958. yna t 'r ARGLWYDD a â allan o'th flaen di, i daro gwerſyll y Philiſtiaid.

t Barn. 4. 14.

25 A Dafydd a wnaeth megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddo ef, ac a darawödd y Philiſtiaid o Geba, hyd oni ddelech i Gazer.

PEN. VI.

Ebrill, 17. B. 1 *Dafydd yn cyrchu 'r Arch o Giriath-jearim ar fenn newydd.* 6 *Taro Uzzah ym Mberes Uzzah.* 9 *Duw yn benditbio Obed Edom o achos yr Arch.* 12 *Dafydd yn dwyn yr Arch i Sïon gyd ag aberthau, ac yn dawnſio o'i blaen hi, a Michal yn ei ddirmygu ef am hynny.* 17 *Efe yn goſod yr Arch mewn pabell gyd â llawenydd mawr a gwledda.* 20 *Michal am geryddu Dafydd am ei lawenydd duwiol, yn amblantadwy hyd farwolaeth.*

a 1 Cron. 13. 5, 6. * Neu, *Baabah*, ſef, *Ciriath-jearim.* Joſ. 15. 9, 60. ‡ Neu, *wrth yr hon y galwyd ar yr Enw*, *ſef enw Arglwydd*, &c. b 1 Sam. 4. 4. † Heb. *wnaeth-ant i Arch Duw farchogaeth.* c Edrych Num. 7. 9. 1 Sam. 6. 7. d 1 Sam. 7. 1. ‡ Neu, *y brynn.* e 1 Cron. 13. 9. a elwir. *Cidon.* f Edrych Num. 4. 15. ‡ Neu, *a dramgwyddaſant.* g 1 Sam. 6. 19. † Neu, *ebudrwydd.* ‡ Sef, *rhwng Uzzah.* h Edrych Luc 5. 8, 9. i 1 Cron. 15. 25. k Edrych 1 Cron. 15. 26. l Edrych Ecſod. 15. 20.

A Chaſglodd Dafydd etto 'r holl etholedigion yn Iſrael, *ſef* deng mîl ar hugain.

2 A a Dafydd a gyfododd, ac a aeth, a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef, o * Baale Juda, i ddwyn i fynu oddi yno Arch Duw, ‡ enw 'r hon a elwir *ar* enw ARGLWYDD y lluoedd, b yr hwn ſydd yn aros arni *rhwng* y Cerubiaid.

3 A hwy a † oſodaſant Arch Duw c ar fenn newydd, ac a'i dygaſant hi o d dŷ Abinadab yn ‡ Gibeah: Uzzah hefyd ac Ahïo meibion Abinadab oedd yn gyrru 'r fenn newydd.

4 A hwy a'i dygaſant hi o dŷ Abinadab yn Gibeah, gyd ag Arch Duw, ac Ahïo oedd yn myned o flaen yr Arch.

5 Dafydd hefyd a holl dŷ Iſrael oedd yn chwarae ger bron yr ARGLWYDD, â phob *ofer* o goed ffynnidwŷdd. ſef â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac ag udgyrn, ac â ſymbalau.

6 ¶ A phan ddaethant i lawr dyrnu e Nachon, Uzzah f a eſtynnodd *ei law* at Arch Duw, ac a ymaflodd ynddi hi; canys yr ychen ‡ oedd yn ei hyſgwyd.

7 A digoſaint yr ARGLWYDD a lidiodd wrth Uzzah, a Duw g a'i tarawödd ef yno am † yr amryfuſedd hyn, ac efe a fu farw yno wrth Arch Duw.

8 A bu ddrŵg gan Ddafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad ar Uzzah; ac efe a alwodd y lle hwnnw, ‡ Peres-Uzzah, hyd y dŷdd hwn.

9 A h Dafydd a ofnodd yr ARGLWYDD y dŷdd hwnnw, ac a ddywedodd, Pa fôdd y daw Arch yr ARGLWYDD attaf?

10 Ac ni fynnai Dafydd fudo Arch yr ARGLWYDD atto ef i ddinas Dafydd: ond Dafydd a'i trôdd hi i dŷ Obed Edom y Gethiad.

11 Ac Arch yr ARGLWYDD a arhoſodd yn nhŷ Obed Edom y Gethiad dri mîs: a'r ARGLWYDD a fendithiodd Obed Edom a'i holl dŷ.

12 ¶ A mynegwyd i'r brenhin Dafydd, gan ddywedyd, yr ARGLWYDD a fendithiodd dŷ Obed Edom, a'r hyn oll *oedd* ganddo, er mwyn Arch Duw. i Yna Dafydd a aeth, ac a ddûg i fynu Arch Duw o dŷ Obed Edom i ddinas Dafydd mewn llawenydd.

13 A phan gychwynnodd y rhai oedd yn dwyn Arch yr ARGLWYDD chwêch o gamrau, yna efe a offrymmodd k ychen a phaſgedigion.

14 A Dafydd l a ddawnſiodd â'i holl egni ger bron yr ARGLWYDD; a Dafydd *oedd* wedi ymwregyſu ag Ephod lïain.

15 Felly Dafydd, a holl dŷ Iſrael a ddygaſant i fynu Arch yr ARGLWYDD, trwy floddeſt, a ſain udgorn. 2959.

16 Ac m fel yr oedd Arch yr ARGLWYDD yn dyfod i mewn i ddinas Dafydd, yna Michal merch Saul a edrychodd trwy ffeneſtr, ac a ganfu 'r brenhin Dafydd yn neidio, ac yn llemmain o flaen yr ARGLWYDD, a hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon. m 1 Cron. 15. 29.

17 ¶ A n hwy a ddygaſant i mewn Arch yr ARGLWYDD, ac a'i goſodaſant yn o ei lle, ynghanol y babell, yr hon a † oſodaſai Dafydd iddi. A Dafydd a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd ger bron yr ARGLWYDD. n 1 Cor. 16. 1. o 1 Cron. 15. 1. † Heb. *eſtynnaſai.*

18 Ac wedi gorphen o Ddafydd offrymmu poeth-offrwm ac offrymmau hêdd, p efe a fendithiodd y bobl yn enw ARGLWYDD y lluoedd. p 1 Cron. 16. 2.

19 Ac efe a rannodd i'r holl bobl, *ſef* i holl dyrfa Iſrael, yn ŵr, ac yn wraig, i bob un, deiſen o fara, ac un dryll o gîg, ac un goſtrelaid *o win*: felly 'r aeth yr holl bobl, bawb i'w dŷ ei hun.

20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i fendigo ei dŷ; a Michal merch Saul a ddaeth i gyfarfod Dafydd, ac a ddywedodd, Oh mor ogoneddus oedd brenhin Iſrael heddyw, yr hwn a ymddïoſgodd heddyw yngŵydd llaw-forwynion ei weiſion, fel yr ymddïoſgai un o'r ynfydion gan ymddïoſg!

21 A dywedodd Dafydd wrth Fichal, Ger bron yr ARGLWYDD, q yr hwn a'm dewiſodd i o flaen dy dâd di, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan orchymmyn i mi fod yn flaenor ar bobl yr ARGLWYDD, ar Iſrael, *y chwareuais*: a mi a chwareuaf ger bron yr ARGLWYDD. q 1 Sam. 13. 14. r Edrych 1 Sam. 15. 35.

22 Byddaf etto waelach nâ hyn, a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg fy hun: a chyd â'r llaw-forwynion (*am* y rhai y dywedaiſt wrthyf,) i'm gogoneddir. Eſay 22. 14.

23 Am hynny i Fichal merch Saul ni bu etifedd r hyd ddŷdd ei marwolaeth. Mat. 1. 25.

PEN. VII.

1 *Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwydd*, 4 *ac ar ôl hynny trwy air Duw yn gwarafun iddo.* 12 *Yn addo iddo ddaioni a benditbion yn ei hâd.* 18 *Gweddi a diolch Dafydd.* Ebrill, 17. P.

A a Phan eiſteddodd y brenhin yn ei dŷ, a rhoddi o'r ARGLWYDD lonydd iddo ef rhag ei holl elynion oddi amgylch; 2960. a 1 Cron. 17. 1.

2 Yna y dywedodd y brenhin wrth Nathan y prophwyd, Wele yn awr fi yn preſwylio mewn b tŷ o gedrwŷdd, c ac Arch Duw yn aros o fewn y * cortynnau. b Pen. 5. 11. c Edrych Act. 7. 46. * *Llenni.*

3 A Nathan a ddywedodd wrth y brenhin, Dôs, gwnâ 'r hyn oll *ſydd* yn dy galon, canys yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â thi.

4 ¶ A bu y noſon honno, i air yr ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan ddywedyd:

5 Dôs, a dywed wrth fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, d Ai tydi a adeiledi i mi dŷ, lle y cyfanneddwyf fi? d Edrych 1 Bren. 5. 3. 1 Cron.

6 Canys nid arhoſais mewn tŷ, e er y dŷdd yr arweiniais blant Iſrael o'r Aipht, hyd y dŷdd hwn, eithr bûm yn rhodio mewn pabell ac mewn tabernacl. 22. 8. a 28. 3. e 1 Bren. 8. 16.

7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd â holl feibion Iſrael, a yngenais i air wrth un o † lwythau Iſrael, i'r rhai y gorchymynnais f borthi fy mhobl Iſrael, gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladaſoch i mi dŷ o gedrwŷdd? † A elwir *Barnwŷr.* 1 Cron. 17. 6. f Pen. 5. 2.

8 Ac

2960.

8 Ac yn awr, fel hyn y dywedi wrth
fy ngwâs Dafydd, Fel hyn y dywed AR-
[g] 1 Sam. 16. 11, 12. Sal. 98. 70. GLWYDD y lluoedd, [g] Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddi ar ôl y praidd, i
[h] Pen. 8, 6, 14. fod yn flaenor ar fy mhobl, ar Iſrael.
9 A [h] bûm gyd â thi ym mha *le* bynnag
y rhodiaiſt, torrais ymaith hefyd dy holl
elynion di o'th flaen, a gwneuthum enw
mawr i ti, megis enw y rhai mwyaf ar y
ddaear.
10 (Goſodaf hefyd i'm pobl Iſrael le;
a phlannaf ef, fel y trigo efe yn ei le ei hun,
ac na fymmudo mwyach; a meibion an-
wiredd ni 'chwanegant ei gyſtuddio ef,
megis gynt;
11 Set er y dydd yr ordeiniais i farnwŷr
ar fy mhobl Iſrael, ac y rhoddais lonyddwch
[i] Ecſod. 1. 21, i Bren. 2. 24. i ti oddi wrth dy holl elynion;) a'r AR-
GLWYDD fydd yn mynegi i ti, [i] y gwnâ
[†] Heb. *yr Arglwydd.* †efe dŷ i ti.
[k] 1 Bren. 8. 20. [l] Deut. 31. 16. Act. 13. 36. 12 A [k] phan gyflawner dy ddyddiau di, a
huno o honot gyd â'th dadau, mi a gyfodaf
dy hâd di ar dy ôl, yr hwn a ddaw allan
o'th ymyſgaroedd di, a mi a gadarnhâf ei
frenhiniaeth ef.
[m] 1 Bren. 5. 5. a 6. 12. 13 [m] Efe a adeilada dŷ i'm henw i, min-
nau a gadarnhâf orſeddfaingc ei frenhini-
aeth ef byth.
[n] 1 Cron. 22. 10. a 28. 6. [a] Heb. 1. 5. 14 [n] Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac
yntau fydd i mi yn fâb. [o] O's troſedda efe,
[o] Sal. 89. 26, 27, 30, 31, 32. mi a'i ceryddaf â gwialen ddynol, ac a
dyrnodiau meibion dynion.
15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy ag ef,
megis ag y tynnais *bi* oddi wrth Saul, yr
hwn a fwriais ymaith o'th flaen di.
[p] Sal. 89. 36, 37. Joan. 12. 34. 16 [p] A'th dŷ di a ſiccrhëir, a'th frenhini-
aeth yn dragywydd o'th flaen di: dy or-
ſeddfaingc a ſiccrhëir byth.
17 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr
holl weledigaeth hon, felly y lleſarodd Na-
than wrth Ddafydd.
18 ¶ Yna 'r aeth y brenhin Dafydd i
mewn, ac a eiſteddodd ger bron yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi,
O Arglwydd DDUW? a pheth *yw* fy nhŷ,
pan ddygit fi hyd yma?
19 Ac etto bychan oedd hyn yn dy olwg
di, O Arglwydd DDUW; ond ti a leſeraiſt
hefyd am dŷ dy wâs dros hîr amſer: ai
[†] Heb. *gyfraith.* dyma †arfer dŷn, O Arglwydd DDUW?
20 A pha beth mwyach a ddywed Da-
fydd ychwaneg wrthyt? canys ti a adwae-
noſt dy wâs, O Arglwydd DDUW.
21 Er mwyn dy air di, ac yn ôl dy feddwl
dy hun, y gwnaethoſt yr holl fawredd hyn,
i beri i'th wâs *eu* gwybod.
22 Am hynny i'th fawrhäwyd, O AR-
[q] Deut. 3. 24. a 4. 35. a 32. 39. GLWYDD Dduw: canys [q] nid *oes neb* fel
tydi, ac nid *oes* Duw onid ti, yn ôl yr hyn
oll a glywſom ni â'n cluſtiau.
[r] 1 Sam. 2. 2. Sal. 86. 8. a 89. 6, 8. Eſay 45. 5, 18, 22. [r] Deut. 4. 7. 32. a 32. 29. Sal. 147. 20. 23 A [r] pha un genedl ar y ddaear *fydd*
megis dy bobl, megis Iſrael, yr hon yr
aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei
hun, ac i oſod iddo enw, ac i wneuthur
eroch chwi bethau mawr ac ofnadwy dros
dy dîr ger bron dy bobl, y rhai a waredaiſt
i ti o'r Aipht, *oddi wrth* y cenhedloedd a'u
duwiau?
24 Canys ti a ſiccrheaiſt i ti dy bobl Iſrael,
yn bobl i ti byth: a thi, ARGLWYDD,
ydwyt iddynt hwy yn Dduw.
25 Ac yn awr, O ARGLWYDD Dduw,
cwplâ byth y gair a leſeraiſt am dy wâs,
ac am ei dŷ ef, a gwnâ megis y dy-
wedaiſt.
26 A mawrhâer dy enw yn dragywydd,
gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd
fydd Dduw ar Iſrael; a bydded tŷ dy wâs
Dafydd wedi ei ſiccrhau ger dy fron di.
27 Canys ti, O ARGLWYDD y lluoedd,
Duw Iſrael, † a fynegaiſt i'th wâs gan
ddywedyd, Adeiladaf dŷ i ti: am hynny
dy wâs a gafodd yn ei galon weddio attat
ti y weddi hon.
28 Ac yn awr, O Arglwydd DDUW,
tydi *fydd* Dduw, [s] a'th eiriau di fydd
wirionedd, a thi a leſeraiſt am dy wâs y
daioni hwn.
29 Yn awr gan hynny rhynged bôdd † it'
fendigo tŷ dy wâs, i fod ger dy fron di yn
dragywydd: canys ti, O Arglwydd DDUW
a leſeraiſt, ac â'th fendith di y bendithier
tŷ dy wâs yn dragywydd.

2960.

† Heb. *agoraiſt glûſt dy wâs.*
Ruth 4. 4. 1 Sam. 9. 15.
[s] Joan 17. 17.
‡ Heb. *a bendiga.*

PEN. VIII.

1 Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid. 3 Yn taro Hadadezer a'r Syriaid. 9 Yn cyſſegru anrhegion Toi i Dduw. 14 Yn goſod pennaethiaid yn Edom. 16 Swyddogion Dafydd.

Ebrill, 18. B.

AC [a] wedi hyn tarawödd Dafydd y Phi-
liſtiaid, ac a'u daroſtyngodd hwynt: a
Dafydd a ddûg ymaith † Fetheg Ammah
o lâw 'r Philiſtiaid.
2 Ac [b] efe a darawödd Foab, ac a'u me-
ſurodd hwynt â llinyn, gan eu cwympo
hwynt i lawr: ac efe a feſurodd â dau linyn
i lâdd, ac â llinyn llawn i gadw yn fyw: ac
ſelly y Moabiaid [c] fuant i Ddafydd yn weiſ-
ion yn dwyn trêth.
3 ¶ Tarawödd Dafydd hefyd ‡ Hada-
dezer fâb Rehob brenhin [d] Sobah, pan oedd
efe yn myned i ynnill [e] ei derfynau wrth
afon Euphrates.
4 A Dafydd a ynnillodd † oddi arno ef fil
o *gerbydau*, a ſaith gant o farchogion, ac
ugain mîl o wŷr traed: a [f] thorrodd Da-
fydd linynnau garr *meirch* pob cerbyd, ac
efe a adawödd o honynt gan cerbyd.
5 A phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus,
i gynnorthwyo Hadadezer brenhin Sobah,
Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar
hugain o wŷr.
6 A Dafydd a oſododd ſwyddogion yn
Syria Damaſcus, a'r Syriaid [g] a fuant wei-
ſion i Ddafydd, yn dwyn trêth. [h] A'r AR-
GLWYDD a gadwodd Ddafydd ym mha le
bynnag yr aeth efe.
7 Dafydd hefyd a gymmerth [i] y tariannau
aur oedd gan weiſion Hadadezer, ac a'u
dûg hwynt i Jeruſalem.
8 O Betah hefyd, ac o †Berothai, dina-
ſoedd Hadadezer, y dûg y brenhin Dafydd
lawer jawn o brês.
9 ¶ Pan glybu ‡ Toi brenhin Hamath,
daro o Ddafydd holl lu Hadadezer,
10 Yna Toi a anfonodd [k] Joram ei fâb
at y brenhin Dafydd i † gyfarch gwell iddo,
ac i'w fendithio, am iddo ymladd yn
erbyn Hadadezer, a'i faeddu ef, (canys
gŵr rhyfelgar oedd Hadadezer *yn erbyn*
Toi,) a lleſtri arian, a lleſtri aur, a lleſtri
prês ‡ganddo:
11 Y rhai hefyd [l] a gyſſegrodd y brenhin
Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd â'r arian, a'r
aur a gyſſegraſai efe, o'r holl genhedloedd
a oreſgynnaſai efe:
12 Oddi ar Syria, ac oddi ar Foab, ac oddi
ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philiſtiaid,
ac oddi ar Amalec, ac o anrhaith Hadadezer
mâb Rehob brenhin Sobah.
13 A Dafydd a ennillodd *iddo* enw, pan
ddychwelodd efe o lâdd y Syriaid, yn
[m] nyffryn yr halen, [n] *ſef* tair mîl ar
bymtheg.

1 Cron. 18. 1, &c.
† Neu, *ſtrwyn Ammah.*
[b] Num. 24. 17.
[c] Ad 6, 14.
‡ Neu, *Hadarezer.*
1 Cron. 18. 3.
[d] Sal. 60. tit.
[e] Edrych Gen. 15. 18.
† Neu, *o'r eiddo.*
* fel 1 Cr. 18. 4.
[f] Joſ. 11. 6.
[g] Ad. 2.
[h] Ad. 14.
[i] Edrych 1 Bren. 10. 16.
† Neu, *Gun.*
1 Cron. 18. 8.
‡ Neu, *Tou.*
1 Cron. 18. 9.
[k] 1 Cron. 18. 10. *Hadoram.*
† Heb. *ymofyn ag ef am heddwch.*
‡ Heb. *yn ei láw.*
[l] 1 Cron. 18. 11. a 26. 26.
[m] 2 Bren. 14. 7.
[n] Edrych 1 Cron. 18. 12. Sal. 60. tit.

2960. 14 ¶ Ac efe a oſododd bennaethiaid ar Edom, ar holl Edom y goſododd eſe bennaethiaid, a bu [o] holl Edom yn weiſion i Ddafydd. [p] A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

[o] Num. 24. 18.

15 A theyrnaſodd Dafydd ar holl Iſrael, ac yr oedd Dafydd yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

Edrych Gen. 27. 40.

[p] Ad. 6.

16 [q] A Joab mâb Serſiah *oedd ben* [r] ar y llu; a [s] Jehoſaphat mâb Ahilud yn goſiadur;

[q] 1 Cron. 18. 15.

17 A [t] Sadoc mâb Ahitob, ac Ahimelech mâb Abiathar *oedd* offeiriaid; a Seraiah yn ſgrifennydd;

[r] Pen. 5. 8.

[s] 1 Bren. 4. 3.

18 Benaiah hefyd mâb Jehoiada *oedd ar* y Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd oedd dywyſogion.

[t] 1 Cron. 24. 3.

PEN. IX.

Ebrill, 18. P. 1 *Dafydd trwy lâw Siba yn danſon am Fephiboſeth.* 7 *Ac er mwyn Jonathan yn ei dderbyn eſ i'w ſwrdd, ac yn edfryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul:* 9 *ac yn gwneuthur Siba yn oruchwiliwr iddo eſ.*

A Dafydd a ddywedodd, A oes etto un wedi ei adael o dŷ Saul, ſel y gwnelwyf drugaredd ag eſ, er mwyn Jonathan?

[a] Pen. 16. 1. a 19. 17, 29.

2 Ac *yr oedd* gwâs o dŷ Saul a'i enw [a] Siba: a hwy a'i galwaſant eſ at Ddafydd, a'r brenhin a ddywedodd wrtho eſ, Ai tydi *yw* Siba? a dywedodd yntau, Dy wâs *yw eſe.*

3 A dywedodd y brenhin, A *oes* neb etto o dŷ Saul, ſel y gwnelwyf [b] drugaredd Duw ag eſ? a dywedodd Siba wrth y brenhin, *Y mae* etto fâb i Jonathan, [c] yn glôff o'i draed.

[b] 1 Sam. 20. 14.

[c] Pen. 4. 4.

4 A dywedodd y brenhin wrtho, Pa le *y mae* eſe? a Siba a ddywedodd wrth y brenhin, Wele ef yn nhŷ [d] Machir fâb Ammïel yn Lo-debar.

[d] Pen. 17. 27,

5 ¶ Yna y brenhin Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ Machir fâb Ammiel o Lo-debar.

6 A phan ddaeth Mephiboſeth mâb Jonathan, fâb Saul, at Ddafydd, eſe a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd: a Dafydd a ddywedodd, Mephiboſeth; dywedodd yntau, Wele dy wâs.

7 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, Nac ofna; canys gan wneuthur y gwnâf drugaredd â thi, er mwyn Jonathan dy dâd, a mi a roddaf yn ei ôl i ti holl dîr Saul dy dâd; a thi a fwytti âi fara ar fy mwrdd i yn waſtadol.

8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, Beth *ydyw* dy wâs di, pan edrychit ar [e] gi marw o'm bâth i?

[e] 1 Sam. 24. 15.

9 ¶ Yna y brenhin a alwodd ar Siba gwâs Saul, ac a ddywedodd wrtho, [f] Yr hyn oll oedd eiddo Saul, ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i fâb dy feiſtr di.

[f] Edrych Pen. 19. 29.

10 A thi a erddi 'r tîr iddo ef, ti a'th feibion a'th weiſion, ac a'u dygi i mewn, ſel y byddo bara i fâb dy feiſtr di, ac y bwyttao eſe; a Mephiboſeth mâb dy feiſtr di a fwytty yn waſtadol ſara ar fy mwrdd i. Ac i Siba'r *oedd* pymtheg o feibion, ac ugain o weiſion.

11 Yna y dywedodd Siba wrth y brenhin, Yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd fy arglwydd y brenhin i'w wâs, felly y gwnâ dy wâs: yna *y dywedodd Dafydd*, Mephiboſeth a fwytty ar fy mwrdd i, ſel un o feibion y brenhin.

12 Ac i Fephiboſeth *yr oedd* mâb bychan, a'i enw *oedd* Micha; a phawb a'r *a oedd* yn cyfanneddu tŷ Siba *oedd* weiſion i Fephiboſeth.

13 A Mephiboſeth a drigodd yn Jeruſalem: canys ar fwrdd y brenhin yr oedd eſe yn bwytta yn waſtadol; ac yr oedd eſe [g] yn glôff o'i ddeudroed.

[g] Ad. 3.

PEN. X.

2967. 1 *Yr dirmyg a wnaed â'r cenhadon a anfonaſai Dafydd i gyſſuro Hanon fâb Nahas.* 6 *Joab ac Abiſai yn gorchfygu'r Ammoniaid, er bod y Syriaid yn eu cynnorthwyo.* 15 *Sobach yn ail-gaſglu'r Syriaid, a Dafydd yn ei lâdd eſ yn Helam.*

Ebrill, 19. B.

AC yn ôl hyn y bu i [a] frenhin meibion Ammon farw, a Hanon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

[a] 1 Cron. 19. 1.

2 Yna y dywedodd Dafydd, Mi a wnâf garedigrwydd â Hanon mâb Nahas, megis y gwnaeth ei dâd ef garedigrwydd â mi. A Dafydd a anfonodd gyd â'i weiſion i'w gyſſuro ef am ei dâd: a gweiſion Dafydd a ddaethant i wlâd meibion Ammon.

3 A thywyſogion meibion Ammon a ddywedaſant wrth Hanon eu harglwydd, † Wyt ti'n tybied mai anrhydeddu dy dâd di y mae Dafydd, o herwydd iddo ddanfon cyſſurwŷr attati? onid er mwyn chwilio'r ddinas a'i throedio, a'i diſetha, yr anfonodd Dafydd ei weiſion attat ti?

† Heb. *yn dy olwg di ai anrhydeddu.*

4 Yna Hanon a gymmerth weiſion Dafydd, ac a eilliodd hanner eu barfau hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn *eu* hanner, [b] hyd eu cluniau, ac a'u gollyngodd hwynt ymaith.

[b] Eſay 20. 4. a 47. 2.

5 Pan fynegwyd *hyn* i Ddafydd, eſe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt, canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr: a dywedodd y brenhin, Arhoſwch yn Jericho hyd oni thyfo eich barfau chwi, ac *yna* dychwelwch.

6 ¶ A meibion Ammon a welſant eu bod yn ffiaidd gan Ddafydd, a meibion Ammon a anfonaſant, ac a gyflogaſant y Syriaid o Beth Rehob, a'r Syriaid o Sobah, ugain mîl o wŷr traed, a chan frenhin Maachah fil o wŷr, ac o Iſtob ddeuddeng mîl o wŷr.

7 A phan glybu Dafydd, eſe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

8 A meibion Ammon a ddaethant, ac a luniaethaſant ryfel *wrth* ddrŵs y porth: a'r Syriaid, *o* Sobah, a Rehob, ac *o* Iſtob a Maachah *oedd* o'r neilldu yn y maes.

9 Pan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn eſ, ym mlaen ac yn ôl, eſe a etholodd o holl etholedigion Iſrael, ac a ymfyddinodd yn erbyn y Syriaid.

10 A gweddill y bobl a rodddes efe dan lâw Abiſai ei frawd, i'w byddino yn erbyn meibion Ammon.

11 Ac efe a ddywedodd, O's trêch fydd y Syriaid nâ mi, yna bydd di i mi yn gynhorthwy: ond o's meibion Ammon fyddant trêch nâ thi, yna y deuaf i'th gynhorthwyo dithau.

12 Bydd bybyr, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinaſoedd ein Duw: a gwnaed yr ARGLWYDD yr hyn fyddo da yn ei olwg ef.

13 A neſaodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel, a hwy a ffoiſant o'i flaen ef.

14 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau a ffoiſant o flaen Abiſai, ac a aethant i'r ddinas: a dychwelodd Joab oddi wrth feibion Ammon, ac a ddaeth i Jeruſalem.

15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu llâdd o flaen Iſrael, hwy a ymgynnullaſant ynghŷd. 2968.

16 A Hadarezer a anfonodd, ac a ddûg y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, a hwy a ddaethant i Helam; a † Sobach tywyſog llu Hadarezer o'u blaen.

† Neu. *Sophach.* 1 Cron. 19. 16,

2968. 17 A phan fynegwyd i Ddafydd *hynny*, ese a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros yr Jorddonen, ac a ddaeth i Helam; a'r Syriaid a ymfyddinasant yn erbyn Dafydd, ac a ymladdasant ag ef.

18 A'r Syriaid a ffoisant o flaen Israel, a Dafydd a laddodd o'r Syriaid, *wŷr* saith gant *o* gerbydau, a deugain mil [c] *o* wŷr meirch: ac ese a darawodd Sobach tywysog eu llu hwynt, sel y bu ese farw yno.

[c] 1 Cron. 19. 18. [o] *wŷr traed.*

19 A phan welodd yr holl frenhinoedd *oedd* weision i Hadarezer eu lâdd hwynt o flaen Israel, hwy a heddychasant ag Israel, ac a'u gwasanaethasant hwynt: a'r Syriaid a ofnasant gynhorthwyo meibion Ammon mwyach.

PEN. XI.

Ebrill, 19. P.

1 *Dafydd, tra'r ydoedd Joab yn gwarchae ar Rabbah, yn godinebu gyd â Bathseba.* 6 *Yn anson am Urïas adref i geisio colouro ei odineb.* 14 *Yn anson llythyr gyd ag ef at Joab i beri iddo farw.* 18 *Joab yn danson newyddion o'i farwolaeth ef i Ddafydd.* 26 *Dafydd yn cymmeryd Bathseba yn wraig iddo.*

2969. A C [†] wedi pen y flwyddyn, yn yr amser y byddai 'r brenhinoedd yn myned allan *i ryfel*, [a] danfonodd Dafydd Joab a'i weision gyd ag ef, a holl Israel, a hwy a ddistrywiasant feibion Ammon, ac a warchaeasant ar Rabbah: ond Dafydd oedd yn aros yn Jerusalem.

[†] Heb. *yn nychweliad.* 1 Bren. 20. 22, 26. 2 Cron. 36. 10. [a] 1 Cron. 20. 1.

2 ¶ A bu ar brydnawn-gwaith gyfodi o Ddafydd oddi ar ei wely, a rhodio ar nen tŷ y brenhin: ac oddi ar y nen ese a ganfu wraig yn ymolchi; a'r wraig *oedd* dêg jawn yr olwg.

3 A Dafydd a anfonodd, ac a ymofynnodd am y wraig: ac *un* a ddywedodd, Onid hon *yw* [†] Bathseba merch Eliam, gwraig Urïas yr Hethiad?

[†] Neu, *Bathsuab.* 1 Cron. 3. 5.

4 A Dafydd a anfonodd genhadau, ac a'i cymmerth hi, a hi a ddaeth i mewn atto ef, ac [b] efe a orweddodd gyd â hi, (ac yr oedd hi [c] wedi ei glanhau oddi wrth ei haflendid) a hi a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

[b] Sal. 51. tit. [c] Lef. 15. 19. a 18. 19.

5 A'r wraig a feichiogodd, ac a anfonodd, ac a fynegodd i Ddafydd, ac a ddywedodd, *Yr ydwyf* fi yn feichiog.

6 ¶ A Dafydd a anfonodd at Joab, *gan ddywedyd*, Danfon attafi Urïas yr Hethiad. A Joab a anfonodd Urïas at Ddafydd.

7 A phan ddaeth Urïas atto ef, Dafydd a ymofynnodd am [†] lwyddiant Joab, ac am lwyddiant y bobl, ac am ffyniant y rhyfel.

[†] Heb. *heddwch.*

8 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Urïas, Dôs i wared i'th dŷ, a golch dy draed. Ac Urïas a aeth allan o dŷ 'r brenhin, a saig y brenhin a aeth ar ei ôl ef.

9 Ond Urïas a gysgodd wrth ddrŵs tŷ'r brenhin gyd â holl weision ei arglwydd, ac nid aeth i wared i'w dŷ ei hun.

10 Yna y mynegasant i Ddafydd, gan ddywedyd, Nid aeth Urïas i wared i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Onid o'*th* daith yr ydwyt ti yn dyfod? pa ham nad ait ti i wared i'th dŷ dy hun?

11 A dywedodd Urïas wrth Ddafydd, Yr Arch, ac Israel hefyd, a Juda sydd yn aros mewn pebyll, a [d] Joab fy arglwydd, a gweision fy arglwydd sydd yn gwersyllu ar hŷd ŵyneb y maes; a âf fi gan hynny i'm tŷ fy hun, i fwytta, ac i yfed, ac i orwedd gyd â 'm gwraig? *fel mai* byw di, ac *fel mai* byw dy enaid di, ni wnâf y peth hyn.

[d] Pen. 20. 6.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Aros yma etto heddyw, ac y foru i'th ollyngaf di: ac Urïas a arhosodd yn Jerusalem y dwthwn hwnnw a thrannoeth. 2969.

13 A Dafydd a'i galwodd ef, i fwytta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i meddwodd ef: ac yn yr hwyr ese a aeth i orwedd ar ei wely gyd â gweision ei arglwydd, ac nid aeth i wared i'w dŷ ei hun.

14 ¶ A'r borau yr ysgrifennodd Dafydd lythyr at Joab, ac a'*i* hanfonodd yn llâw Urïas.

15 Ac efe a 'sgrifennodd yn ei lythyr, gan ddywedyd, Gosodwch Urïas ar gyfer wyneb y rhyfelwŷr glewaf, a dychwelwch oddi ar ei ôl ef, sel y tarawer ef, ac y byddo marw.

16 A phan oedd Joab yn gwarchae ar y ddinas, efe a osodes Urïas yn y lle y gwyddai efe *fod* gwŷr nerthol ynddo.

17 A gwŷr y ddinas a aethant allan, ac a ymladdasant â Joab: a syrthiodd *rhai* o'r bobl o weision Dafydd, ac Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a fynegodd i Ddafydd holl hanes y rhyfel.

19 Ac a orchymmynnodd i'r gennad, gan ddywedyd, Pan orphennech lefaru holl hanes y rhyfel wrth y brenhin:

20 O's cyfyd llidiowgrwydd y brenhin, ac o's dywed wrthyt, Pa ham y nesasoch at y ddinas i ymladd? oni wyddech y taflent hwy oddi ar y gaer?

21 Pwy a darawodd [e] Abimelech fâb Jerubbeseth? onid gwraig a dasiodd arno ef ddarn o faen melin oddi ar y mûr, sel y bu efe farw yn Thebes? pa ham y nesasoch at y mûr? yna y dywedi, Dy wâs Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

[e] Barn. 9. 53.

22 ¶ Felly y gennad a aeth, ac a ddaeth, ac a fynegodd i Ddafydd yr hyn oll yr anfonasai Joab ef o'i blegid.

23 A'r gennad a ddywedodd wrth Ddafydd, Yn ddïau y gwŷr oeddynt drêch nâ ni, ac a ddaethant attom ni i'r maes, a ninnau a aethom arnynt hwy hyd ddrŵs y porth.

24 A'r saethyddion a saethasant at dy weision oddi ar y mûr, a *rhai* o weision y brenhin a fuant feirw, a'th wâs Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

25 Yna Dafydd a ddywedodd wrth y gennad, Fel hyn y dywedi di wrth Joab, Na fydded hyn ddrŵg yn dy olwg di; canys [†] y naill sel y llall a ddifetha 'r cleddyf: cadarnhâ dy ryfel yn erbyn y ddinas, a distrywiwch hi, a chyssura dithau ef.

[†] Heb. *sel hyn ac sel hyn.*

26 ¶ A phan glybu gwraig Urïas farw Urïas ei gŵr, hi a alarodd am ei phriod.

27 A phan aeth y galar heibio, Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd hi i'w dŷ, i fod iddo yn wraig, a hi a ymddûg iddo fâb. A drŵg yngolwg yr ARGLWYDD oedd y peth a wnaethai Dafydd.

PEN. XII.

1 *Dammeg Nathan am yr oenig yn peri i Ddafydd fôd yn farnwr arno ei hun.* 7 *Dafydd wedi i Nathan ei geryddu, yn cyfaddef ei bechod ac yn cael maddeuant,* 15 *Yn galaru ac yn gweddio dros y plentyn tra oedd fyw.* 24 *Geni Salomon a'i enwi Jedidïah.* 26 *Dafydd yn ynnill Rabbah, ac yn arteithio 'i pobl hi.*

Sûl 6 ar ôl y Drindod, B. Ebrill, 20. B.

A 'R ARGLWYDD a anfonodd Nathan at Ddafydd: ac [a] efe a ddaeth atto ef, ac [b] a ddywedodd wrtho, Dau ŵr oedd yn yr un ddinas; y naill yn gyfoethog a'r llall yn dlawd.

[a] Sal. 51. tit. [b] Edrych. Pen. 14. 5, &c. 1 Bren. 20. 35, 41.

2969. 2 Gan y cyfoethog yr oedd llawer jawn o ddefaid a gwartheg.

3 A chan y tlawd nid *oedd* dim ond un oenig fechan, yr hon a brynaſai efe, ac a fagaſai, a hi a gynnyddaſai gyd ag ef, a chyd â'i blant: o'i dammaid ef y bwyttâi hi, ac o'i gwppan ef yr yfai hi, ac yn ei ſynwes ef y gorweddai hi, ac yr oedd hi iddo megis merch.

4 Ac ymdeithydd a ddaeth at y gŵr cyfoethog, ond efe a arbedodd gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun, i arlwyo i'r ymdeithydd a ddaethai atto, ond efe a gymmerth oenig y gŵr tlawd, ac a'i parotôdd i'r gŵr a ddaethai atto.

5 A digoſaint Dafydd a ennynnodd yn ddirfawr wrth y gŵr; ac efe a ddywedodd wrth Nathan, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, euog o farwolaeth *yw* 'r gŵr a wnaeth hyn.

[c] Ecſod, 22. 1. 6 A'r oenig a dâl efe adref [c] yn bedwar dyblyg, o herwydd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd.

7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Ddafydd, Ti *yw* 'r gŵr: fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Myfi [d] a'th enneiniais di yn frenhin ar Iſrael, myfi hefyd a'th waredais di o law Saul.

[d] 1 Sam. 16. 13.

8 Rhoddais hefyd i ti dŷ dy arglwydd, a gwragedd dy arglwydd yn dy ſynwes, a mi a roddais i ti dŷ Iſrael a Juda, a phe *rhŷ* ſychan *fuaſai hynny*, myfi a roddaſwn i ti ſwy o lawer.

9 Pa ham y dirmygaiſt air yr ARGLWYDD i wneuthur drŵg yn ei olwg ef? Urias yr Hethiad a darewaiſt ti â'r cleddyf, a'i wraig ef a gymmeraiſt i ti yn wraig, a thi a'i lleddaiſt ef â chleddyf meibion Ammon.

10 Yn awr gan hynny nid ymedy'r cleddyf â'th dŷ di byth; o herwydd i ti fy nirmygu i, a chymmeryd gwraig Urias yr Hethiad i fod yn wraig i ti.

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele myfi a gyfodaf i'th erbyn ddrŵg o'th dŷ dy hun, a mi [e] a ddygaf dy wragedd di yngwydd dy lygaid, ac a'u rhoddaf *bwynt* i'th gymmydog, ac efe a orwedd gyd â'th wragedd di yngolwg yr haul hwn.

[e] Deut. 28. 30. Pen. 16. 22.

12 Er i ti wneuthur mewn dirgelwch; [f] Edrych 1 Sam. 15. 24. etto myfi a wnâf y peth hyn ger bron holl Iſrael, a cher bron yr haul.

13 [g] A dywedodd Dafydd wrth Nathan, [g] Sal. 32. 5. a 51. 4. [h] Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD. A Nathan a ddywedodd wrth Ddafydd, [h] yr ARGLWYDD hefyd a dynnodd ymaith dy bechod di, ni byddi di marw.

[h] Ecol. 47. 11. [i] Eſay 52. 5. Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.

14 Etto, o herwydd i ti beri i elynion yr ARGLWYDD [i] gablu trwy'r peth hyn, y plentyn a anŵyd i ti a fydd marw yn ddiau.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dŷ: a'r ARGLWYDD a darawödd y plentyn a blantaſai gwraig Urias i Ddafydd, ac efe a aeth yn glâf jawn.

[k] Pen. 13. 31.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â Duw dros y bachgen, a Dafydd a ymprydiodd ympryd, ac a aeth, ac [k] a orweddodd ar y ddaear ar hŷd y nos.

17 A henuriaid ei dŷ ef a gyfodaſant atto ef, i beri iddo godi oddi ar y ddaear: ond ni fynnai efe, ac ni fwyttâi fara gyd â hwynt.

18 Ac ar y ſeithfed dydd y bu farw y plentyn. A gweiſion Dafydd a ofnaſant fynegi iddo ef farw'r bachgen: canys dywedaſant, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw y llefaraſom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais; pa fôdd gan hynny ‡ yr ymofidia, o's dywedwn wrtho farw 'r plentyn? 2969. ‡ Heb. *y gwnâ niwaid.*

19 Ond pan welodd Dafydd ei weiſion yn ſibrwd, deallodd Dafydd farw'r plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weiſion, A fu farw 'r plentyn? a hwy a ddywedaſant, Efe a fu farw.

20 Yna Dafydd a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a ymolchodd, ac a ymenneiniodd, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a addolodd: wedi hynny y daeth efe i'w dŷ ei hun, ac a ofynnodd, a hwy a roddaſant iddo fara, ac efe a fwyttaodd.

21 Yna ei weiſion a ddywedaſant wrtho ef, Pa beth *yw* hyn a wnaethoſt ti? dros y plentyn byw'r ymprydiaiſt, ac yr wylaiſt; ond pan fu 'r plentyn farw, ti a gyfodaiſt, ac a fwytteaiſt fara.

22 Ac efe a ddywedodd, Tra 'r ydoedd y plentyn yn fyw 'r ymprydiais ac yr wylais: [l] canys mi a ddywedais, Pwy a ŵyr a drugarhâ 'r ARGLWYDD wrthyf, ſel y byddo byw 'r plentyn?

[l] Edrych Eſay 38. 1, Jonah 3. 9.

23 Ond yn awr efe fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn ef yn ei ôl mwyach? myfi a âf atto ef, ond [m] ni ddychwel efe attafi. [m] Job 7. 8, 9, 10.

24 ¶ A Dafydd a gyſſurodd Bathſeba ei wraig, ac a aeth i mewn atti hi, ac a orweddodd gyd â hi: a [n] hi a ymddûg fâb, ac [o] efe a alwodd ei enw ef Salomon; a'r ARGLWYDD a'i carodd ef. 2971. [n] Mat. 1. 6. [o] 1 Cron. 22. 9.

25 Ac efe a anfonodd trwy lâw Nathan y prophwyd; ac efe a alwodd ei enw ef ‡ Jedidïah, o blegid yr ARGLWYDD. ‡ *Anwyl gan yr Arglwydd.*

26 ¶ A [p] Joab a ymladdodd yn erbyn [q] Rabbah meibion Ammon, ac a ennillodd y frenhinol ddinas. 2969. [p] 1 Cron. 20. 1. [q] Deut. 3. 11.

27 A Joab a anfonodd genhadau at Ddafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabbah, ac a ennillais ddinas y dyfroedd.

28 Yn awr gan hynny caſgl weddill y bobl, a gwerſylla yn erbyn y ddinas, ac ennill hi: rhag i mi ennill y ddinas, a galw fy enw i arni hi.

29 A Dafydd a gaſglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabbah, ac a ymladdodd yn ei herbyn, ac a'i hennillodd hi.

30 Ac [r] efe a gymmerodd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben; (a'i phwys hi *oedd* dalent o aur, gyd â'r main gwerthfawr;) a hi a oſodwyd ar ben Dafydd, ac efe a ddûg ymaith o'r ddinas anrhaith fawr jawn. [r] 1 Cron. 20. 2.

31 Ac efe a ddûg ymaith y bobl *oedd* ynddi, ac a'*u* goſododd dan linau, a than ogau heiyrn, a than fwyill heiyrn, ac a'u bwriodd hwynt i'r odynau calch; ac felly y gwnaeth i holl ddinaſoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jeruſalem.

PEN. XIII.

1 *Amnon yn caru Tamar, a thrwy gyngor Jonadab yn cymmeryd arno ſod yn glâf, ac yn ei threiſio hi:* 15 *ac yno yn ei chaſhâu hi, ac yn ei throi ymaith yn gywilyddus.* 19 *Abſalom yn ei derbyn hi, ac yn celu ei amcan,* 23 *ac wrth gneifio 'i ddefaid yn lladd Amnon.* 30 *Dafydd yn pryddhâu wrth glywed hynny, a Jonadab yn ei gyſſuro ef.* 37 *Abſalom yn ffoi at Dalmai i Geſur.* Ebrill, 20. P.

AC yn ôl hyn yr oedd gan Abſalom fâb Dafydd chwaer dêg, a'i henw Tamar; ac Amnon mâb Dafydd a'i carodd hi. 2972.

2972. 2 Ac yr oedd mor flîn ar Amnon, ſel y clefychodd efe o herwydd Tamar ei chwaer: canys gwŷryf *oedd* hi; ac ‡ anhawdd y gwelai Amnon wneuthur dim iddi hi.

‡ Heb. *yr hyſeddol*, neu. *guddiedig yngolwg Amnon oedd wneuthur*

3 Ond gan Amnon yr oedd cyſaill, a'i enw Jonadab, mâb [a] Simeah frawd Dafydd: a Jonadab *oedd* ŵr call jawn.

[a] Edrych 1 Sam. 16. 9.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef, Ti fâb y brenhin, pa ham *yr ydwyt* yn ‡ curio fel hyn † beunydd? oni fynegi di i mi? ac Amnon a ddywedodd wrtho ef, Caru yr ydwyf fi Damar chwaer Abſalom fy mrawd.

‡ Heb. *denau.* † Heb. *o foreu i foreu.*

5 A Jonadab a ddywedodd wrtho ef, Gorwedd ar dy wely, a chymmer arnat fod yn glâf. A phan ddelo dy dâd i'th edrych, dywed wrtho ef, Deued attolwg Tamar fy chwaer i roddi bwyd i mi, ac i arlwyo'r bwyd yn fy ngolwg, ſel y gwelwyf, ac y bwyttäwyf o'i llâw hi.

6 Felly Amnon a orweddodd, ac a gymmerth arno fod yn glâf. A'r brenhin a ddaeth i'w edrych ef; ac Amnon a ddywedodd wrth y brenhin, Deued attolwg Tamar fy chwaer i graſu dwy deiſen yn fy ngolwg i, ſel y bwyttäwyf o'i llâw hi.

7 Yna Dafydd a anfonodd adref at Damar, gan ddywedyd, Dôs yn awr i dŷ Amnon dy frawd, a pharotoa fwyd iddo.

8 Felly Tamar a aeth i dŷ Amnon ei brawd; (ac efe oedd yn gorwedd.) A hi a gymmerth ‡ beillied, ac a'i tylinodd, ac a wnaeth deiſennau yn ei ŵydd ef, ac a graſodd y teiſennau.

‡ Neu, *does.*

9 A hi a gymmerth badell, ac a'u tywalltodd *bwynt* ger ei fron ef; ond efe a wrthododd fwytta. Ac Amnon a ddywedodd, Gyrrwch allan bawb oddi wrthyf fi. A phawb a æthant allan oddi wrtho ef.

10 Yna Amnon a ddywedodd wrth Damar, Dŵg y bwyd i'r yſtafell, ſel y bwyttâwyf o'th lâw di. A Thamar a gymmerth y teiſennau a wnæthai hi, ac a'u dûg at Amnon ei brawd i'r yſtafell.

11 A phan ddûg hi *bwynt* atto ef i fwytta, efe a ymaflodd ynddi hi, ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred, gorwedd gyd â mi, fy chwaer.

12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid fy mrawd, na † threiſia fi; canys [b] ni wnair ſel hyn yn Iſrael: na wnâ di'r ynfydrwydd hyn.

† Heb. *ddaroſtwng.* [b] Lef. 18. 9.

13 A minnau i ba le y bwriaf ymaith fy ngwarth? a thi a fyddi ſel un o'r ynfydion yn Iſrael: yn awr gan hynny, ymddiddan attolwg â'r brenhin, canys ni ommedd efe fi i ti.

14 Ond ni fynnai efe wrando ar ei llais hi: eithr efe a fu drêch nâ hi, ac a'i treiſiodd, ac a orweddodd gyd â hi.

15 ¶ Yna Amnon a'i caſâodd hi â chas mawr jawn: canys mwy *oedd* y câs â'r hwn y caſaſai efe hi, nâ'r cariad â'r hwn y caraſai efe hi. Ac Amnon a ddywedodd wrthi hi, Cyfod, dôs ymaith.

16 A hi a ddywedodd wrtho ef, Nid *oes* achos: y drygioni hwn *ſef* fy ngyrru ymaith, *ſydd* fwy nâ'r llall a wnaethoſt â mi: ond ni wrandawai efe arni hi.

17 Eithr efe a alwodd ar ei lango, ei weinidog, ac a ddywedodd, Gyrrwch hon yn awr allan oddi wrthyf fi: a chlôa 'r drŵs ar ei hôl hi.

18 Ac am dani hi *yr oedd* mantell ſymmudliw: canys â'r cyfryw ſentyll y dilledid merched y brenhin, *y rhai oedd* forwynion; yna ei weinidog ef a'i dûg hi allan, ac a glôdd y drŵs ar ei hôl hi. 2972.

19 ¶ A Thamar [c] a gymmerodd ludw ar ei phen, ac a rwygódd y fantell ſymmudliw *oedd* am dani, ac [d] a oſododd ei llâw ar ei phen, ac a aeth ymaith dan weiddi.

[c] Joſ. 7. 6

[d] Jer. 2. 37.

20 Ac Abſalom ei brawd a ddywedodd wrthi hi, Ai Amnon dy frawd a fu gyd â thi? er hynny yn awr taw a ſôn fy chwaer, dy frawd di *yw* efe, na oſôd dy gâlon ar y peth hyn. Felly Tamar a drigodd yn amddifad yn nhŷ Abſalom ei brawd.

21 Ond pan glybu 'r brenhin Dafydd yr holl bethau hynny, efe a ddigiodd yn aruthr.

22 Ac ni ddywedodd Abſalom wrth Amnon nâ drŵg na dâ: canys Abſalom a gaſâodd Amnon, o herwydd iddo dreiſio Tamar ei chwaer ef.

23 ¶ Ac ar ôl dwy flynedd o ddyddiau, 2974. [e] yr oedd gan Abſalom rai yn cneifio ym Maal Haſor, yr hwn *ſydd* wrth Ephraim: ac Abſalom a wahoddodd holl feibion y brenhin.

[e] Edrych Gen. 38. 13. 1 Sam. 25. 4, 36.

24 Ac Abſalom a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Wele yn awr rai yn cneifio i'th wâs di, deued attolwg y brenhin a'i weiſion gyd â'th wâs.

25 A dywedodd y brenhin wrth Abſalom, Nage, fy mâb, ni ddeuwn ni i gŷd yn awr, rhag i ni ormeſu arnat ti. Ac efe a fu daer arno; ond ni fynnai efe fyned, eithr efe a'i bendithiodd ef.

26 Yna y dywedodd Abſalom, Oni ddaw Amnon fy mrawd yn awr gyd â ni? a'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, I ba beth yr â efe gyd â thi?

27 Etto Abſalom a fu daer arno, ſel y gollyngodd efe Amnon gyd ag ef, a holl feibion y brenhin.

28 ¶ Ac Abſalom a orchymynnodd i'w langciau, gan ddywedyd, Edrychwch attolwg pan fyddo llawen calon Amnon gan wîn, a *phan* ddywedwyf wrthych, Tarewch Amnon; yna lleddwch ef, nac ofnwch: ‡ oni orchymynnais i chwi? ymwrolwch, a byddwch feibion glewion.

‡ Neu, *oni wnewch, a mi yn gorchymyn i chwi.*

29 A llangciau Abſalom a wnaethant i Amnon ſel y gorchymynnaſai Abſalom. A holl feibion y brenhin a gyfodaſant, a phob un a farchogodd ar ei fûl, ac a ffoiſant.

30 ¶ A thra *yr oeddynt* hwy ar y ffordd, y daeth y chwedl at Ddafydd, gan ddywedyd, Abſalom a laddodd holl feibion y brenhin, ac ni adawyd un o honynt.

31 Yna y brenhin a gyfodódd, ac [f] a rwygodd ei ddillad, ac [g] a orweddodd ar y ddaear: a'i holl weiſion oedd yn ſefyll ger llaw, â'u gwiſgoedd yn rhwygedig.

[f] Pen. 1. 11.

[g] Pen. 12. 16.

32 A Jonadab mâb Simeah frawd Dafydd a attebodd ac a ddywedodd, Na thybied fy arglwydd iddynt hwy lâdd yr holl langciau, *ſef* meibion y brenhin; canys Amnon yn unig a fu farw: canys yr oedd ‡ ym mryd Abſalom *hynny*, er y dydd y treiſiodd efe Damar ei chwaer ef.

‡ Neu, *hyn wedi ei ſwriadu trwy archiad*, (neu, *trwy enau*) *Abſalom.*

33 Ac yn awr na oſoded fy arglwydd frenhin y peth at ei galon, gan dybied farw holl feibion y brenhin: canys Amnon yn unig a fu farw.

34 Ond Abſalom a ffodd. A'r llangc yr hwn oedd yn gwilio a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele bobl lawer yn dyfod ar hŷd y ffordd o'i ôl ef, ar hŷd yſtlys y mynydd.

35 Jonadab a ddywedodd wrth y brenhin, Wele feibion y brenhin yn dyfod: † ſel y dywedodd dy wâs, felly y mae.

† Heb. *yn ôl gair*

2974. 36 A phan orphennaſai eſe ymddiddan, wele, meibion y brenhin a ddaethant, ac a ddyrchafaſant eu llêf, ac a ŵylaſant: a'r brenhin hefyd a'i holl weiſion a ŵylaſant ag ŵylofain mawr jawn.

37 ¶ Ac Abſalom a ffôdd, ac a aeth at
h Pen. 3. 3. h Dalmai fâb ‡ Ammihud brenhin Geſur: a *Dafydd* a alarodd am ei fâb bob dŷdd.

‡ Neu, *Ammikur.* 38 Ond Abſalom a ffôdd, ac a aeth i Geſur, ac yno y bu eſe dair blynedd.

† Neu, *ddarfu.* 39 Ac *enaid* Dafydd y brenhin a † hiraethodd am fyned at Abſalom; canys eſe a gyſſuraſid am Amnon, gan ei fârw eſe.

PEN. XIV.

Ebrill, 21. B. *1 Joab yn goſod gwraig weddw o Decoah trwy ddammeg i droi calon y brenhin i gyrchu ei fâb adref, ac yn ei ddwyn ef i Jeruſalem. 25 Tegwch, gwallt, a phlant Abſalom. 28 Joab ym mhen dwy flynedd yn dwyn Abſalom i ŵydd y brenhin.*

2977. YNa Joab mâb Serfiah a ŵybu fod calon y brenhin tu ag at Abſalom.

2 A Joab a anfonodd i Decoah, ac a gyrchodd oddi yno wraig ddoeth, ac a ddywedodd wrthi, Cymmer arnat attolwg alaru, a gwiſg yn awr alar-wiſg, ac nac ymira ag olew, eithr bydd fel gwraig yn galaru er ys llawer o ddyddiau am y marw:

3 A thyred at y brenhin, a llefara wrtho yn ôl yr ymadrodd hyn. A Joab a oſododd yr ymadroddion yn ei genau hi.

4 ¶ A'r wraig o Decoah pan ddywedodd wrth y brenhin, a ſyrthiodd i lawr ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd, ac a ddywe-
† Heb. *gwared.* dodd, † Cynnorthwya, O frenhin.

5 A dywedodd y brenhin wrthi hi, Beth
a Edrych Pen. 12. 1. *a ddarfu* i ti? a hi a ddywedodd, a Yn wîr gwraig weddw *ydwyf* fi, a'm gŵr a fu farw.

6 Ac i'th law-forŵyn *yr oedd* dau fâb, a hwynt ill dau a ymryſonaſant yn y maes,
‡ Heb. *gwaredwr* ond nid *oedd* ‡ athrywŷnwr rhyngddynt hwy; ond y naill a darawôdd y llall, ac a'i lladdodd ef.

7 Ac wele'r holl dylwyth a gyfododd yn erbyn dy law-forŵyn, a hwy a ddywedaſant, Dyro yr hwn a darawôdd ei frawd, fel y lladdom ni ef am einioes ei frawd a laddodd eſe, ac y diſethom hefyd yr etifedd: felly y diffoddent fy marworyn, yr hwn a adawyd, heb adael i'm gŵr *nac* enw nac eppil ar ŵyneb y ddaear.

8 A'r brenhin a ddywedodd wrth y wraig, Dôs i'th dŷ; a mi a roddaf orchymmyn o'th blegid di.

9 A'r wraig o Decoah a ddywedodd wrth y brenhin, *Bydded* y camwedd hwn arnaſi, fy arglwydd frenhin, ac ar dŷ fy nhâd i: a'r brenhin a'i orſeddfaingc ei yn ddieuog.

10 A'r brenhin a ddywedodd, Dŵg attaſi yr hwn a yngano wrthyt, ac ni chaiff mwyach gyffwrdd â thi.

11 Yna hi a ddywedodd, Cofied attolwg y brenhin dy ARGLWYDD Dduw, rhag amlhâu dialwŷr y gwaed i ddiſtrywio, a rhag diſetha o honynt hwy fy mâb i: ac
b 1 Sam. 14. 45. Act. 27. 34. eſe a ddywedodd, b *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ni ſyrth *un* o wâllt pen dy fâb di i lawr.

12 Yna y dywedodd y wraig, Attolwg, gâd i'th law-forŵyn ddywedyd gair wrth i'y arglwydd frenhin: yntau a ddywedodd, Dywed.

13 A'r wraig a ddywedodd, Pa ham gan hynny y meddylieſt fel hyn yn erbyn pobl Dduw? canys y mae'r brenhin yn llefaru'r gair hwn megis *un* beius, gan na ddûg y brenhin adref ei herwr. 2977.

14 Canys gan farw yr ydym ni yn marw, ac *ydym* fel dyfroedd wedi eu tywallt ar y ddaear, y rhai ni cheſglir: gan na ddûg Duw *ei* einioes, eſe a feddyliodd foddion, fel na yrrer ymaith *ei* herwr oddi wrtho.

15 Ac yn awr mi a ddeuthum i ymddiddan â'm harglwydd frenhin am y peth hyn, o blegid i'r bobl fy nychrynu i: am hynny y dywedodd dy law-forŵyn, Ymddiddanaf yn awr â'r brenhin; ond odid fe a wnâ'r brenhin ddymuniad ei law-forŵyn.

16 Canys y brenhin a wrendy, fel y gwaredo eſe ei law-forŵyn o lâw'r gŵr *a fynnai* fy nifetha i, a'm mâb hefyd, o etifeddiaeth Dduw.

17 A'th law-forŵyn a ddywedodd, Bydded attolwg gair fy arglwydd frenhin † yn gyſſur: canys c fel angel Duw *yw* fy arglwydd frenhin, i wrando'r da a'r drŵg: a'r ARGLWYDD dy Dduw fydd gyd â thi. † Heb. *yn orbhawſa.* c Ad. 20.

18 Yna'r attebodd y brenhin, ac y dywedodd wrth y wraig, Na chela attolwg oddi wrthyfi y peth yr ydwyf yn ei ofyn i ti. A dywedodd y wraig, Llefared yn awr fy arglwydd frenhin.

19 A'r brenhin a ddywedodd, A *ydyw* llâw Joab gyd â thi yn hyn oll? a'r wraig a attebodd, ac a ddywedodd, *Fal mai* byw dy enaid di, fy arglwydd frenhin, nid gwiw *troi* ar y llâw ddehau nac ar y llâw aſſwy oddi wrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenhin: canys dy wâs Joab a orchymynnodd i mi, ac a oſododd yr holl eiriau hyn yngenau dy law-forŵyn:

20 Ar fedr troi'r chwedl y gwnaeth dy wâs Joab y peth hyn: ond fy arglwydd *fydd* ddoeth d fel doethineb angel Duw, i ŵybod yr hyn oll *fydd* ar y ddaear. d Ad. 17. Pen. 19. 27.

21 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwneuthum y peth hyn: dôs, a dŵg y llangc Abſalom yn ei ôl.

22 A Joab a ſyrthiodd i lawr ar ei ŵyneb, ac a ymgrymmodd ac a fendithiodd y brenhin: a Joab a ddywedodd, Heddyw y gŵybu dy wâs di gael o honof ffafor yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin am i'r brenhin gyflawni dymuniad † ei wâs. † Neu, *dy.*

23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i Geſur, ac a ddûg Abſalom i Jeruſalem.

24 A'r brenhin a ddywedodd, Tröed i'w dŷ ei hun, ac nac edryched *yn* fy ŵyneb i. Felly Abſalom a drôdd i'w dŷ ei hun, ac ni welodd ŵyneb y brenhin.

25 ¶ † Ac nid oedd ŵr mor glodfawr am ei degwch ag Abſalom o fewn holl Iſrael: o wadn ei droed hyd ei goryn nid oedd wrthuni ynddo ef. † Heb. *Ac fel Abſalom nid oedd ŵr glân yn holl Iſrael, i'w ganmol yn fawr.*

26 A phan gneifiai eſe ei ben, (canys un waith yn y flwyddyn y torrai eſe ei wâllt; o herwydd ei fod yn drwm arno, am hynny eſe a'i torrai ef,) eſe a bwyſai wâllt ei ben yn ddaû càn ſicl, wrth bwys y brenhin.

27 e A thri mâb a anŵyd i Abſalom, ac un ferch, a'i henw hi *oedd* Tamar: yr oedd hi yn wraig dêg yr olwg. e Edrych Pen. 18. 18.

28 ¶ Felly Abſalom a drigodd ddwy flynedd gyfan yn Jeruſalem, ac ni welodd ŵyneb y brenhin. 2979.

29 Am hynny Abſalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon eſ at y brenhin; ond ni ddeuai eſe atto ef; ac eſe a anfonodd etto'r ail waith, ond ni ddeuai eſe ddim.

30 Am

2979. 30 Am hynny efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Gwelwch randir Joab ger fy llaw i, a haidd *ſydd* ganddo ef yno; ewch a lloſgwch hi â thân: a gweiſion Abſalom a loſgaſant y rhandir â thân.

31 Yna Joab a gyfododd ac a ddaeth at Abſalom i'w dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y lloſgodd dy weiſion di fy rhandir i â thân?

32 Ac Abſalom a ddywedodd wrth Joab, Wele mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred yma fel i'th anfonwyf at y brenhin, i ddywedyd, I ba beth y deuthum i o Geſur? gwell *ſuaſai* i mi fy *mod* yno etto: ac yn awr gadawer i mi weled wyneb y brenhin; ac od oes gamwedd ynof, lladded fi.

33 Yna Joab a ddaeth at y brenhin ac a fynegodd iddo ef: ac efe a alwodd am Abſalom, yntau a ddaeth at y brenhin, ac a ymgrymmodd iddo i lawr ar ei wyneb ger bron y brenhin: a'r brenhin a guſanodd Abſalom.

PEN. XV.

Ebrill, 21. P. 1 *Abſalom trwy ei ſwyneidd-dra yn lladratta calonnau Iſrael, 7 ac yn rhith talu a ddunedau yn cael cennad i fyned i Hebron.* 10 *Ac yn gwneuthur cŷd-ſyriad mawr yno.* 13 *Dafydd wrth glywed hyny yn ffoi o Jeruſalem.* 19 *Ittai heb ymadael ag ef.* 24 *Danfon Sadoc ac Abiathar yn ei ôl a'r Arch.* 30 *Dafydd a'i gyfeillion yn myned i fynydd yr Oliwŷdd dan wylo,* 31 *yn meldigo cyngor Ahitophel,* 32 *ac yn anfon Huſai yn ei ôl.*

2980. A C wedi hyn [a] y parotôdd Abſalom iddo ei hun gerbydau, a meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

a 1 Bren. 1, 5.

2 Ac Abſalom a gyfodai yn fore, ac a ſafai ger llaw ffordd y porth: ac Abſalom a alwai atto bob gŵr yr oedd iddo fatter i ddyfod at y brenhin am farn, ac a ddywedai, O ba ddinas *yr ydwyt* ti? yntau a ddywedai, O un o lwythau Iſrael *y mae* dy wâs.

3 Ac Abſalom a ddywedai wrtho ef, Wele *y mae* dy fatterion yn dda, ac yn union; ond nid *oes* neb dan y brenhin a wrandawo arnat ti.

4 Dywedai Abſalom hefyd, Oh na'm goſodid i yn farnwr yn y wlâd, fel y delai attaſi bob gŵr a fyddai ganddo hawl neu gynghaws, myfi a wnawn gyfiawnder iddo.

5 A phan nefâi neb i ymgrymmu iddo ef, efe a eſtynnai ei lâw, ac a ymaflai ynddo ef, ac a'i cuſanai.

6 Ac fel hyn y gwnâi Abſalom i holl Iſrael y rhai a ddeuent am farn at y brenhin: felly Abſalom a ladrattodd galon holl wŷr Iſrael.

7 ¶ Ac ym mhen deugain mlynedd y dywedodd Abſalom wrth y brenhin, Gâd i mi fyned attolwg, a thalu fy addûned a addunedais i'r ARGLWYDD yn Hebron.

8 Canys dy wâs a addunedodd addûned, pan oeddwn i yn aros o fewn Geſur yn Syria, gan ddywedyd, O's gan ddychwelyd y dychwel yr ARGLWYDD fi i Jeruſalem, yna y gwaſanaethaf yr ARGLWYDD.

9 A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, Dos mewn heddwch: felly efe a gyfododd, ac a aeth i Hebron.

2981. 10 ¶ Eithr Abſalom a anfonodd yſbïwŷr trwy holl lwythau Iſrael, gan ddywedyd, Pan glywoch lais yr udgorn; yna dywedwch, Abſalom ſydd yn teyrnaſu yn Hebron.

b 1 Sam. 9. 13. a 16. 3, 5.

11 A dau cant o wŷr a aethant gyd ag Abſalom o Jeruſalem [b] ar wahodd: ac yr oeddynt yn myned yn eu gwiriondeb, ac heb wybod dim oll. 2981.

12 Ac Abſalom a anfonodd am Ahitophel y Giloniad, cynghorwr Dafydd, o'i ddinas, o Gilo, tra oedd efe yn offrymmu aberthau: a'r cŷd-fradwriaeth *oedd* gryf, a'r bobl oedd yn amlhâu gyd ag Abſalom yn waſtadol.

13 ¶ A daeth cennad at Ddafydd, gan ddywedyd, Y mae càlon gwŷr Iſrael ar ôl Abſalom.

14 A dywedodd Dafydd wrth ei holl weiſion, y rhai *oedd* gyd ag ef yn Jeruſalem, Cyfodwch, a ffown; canys ni ddiangwn ni gan Abſalom: bryſiwch i fyned, rhag iddo ef fryſio a'n dâla ni, a † dwyn drŵg arnom ni, a tharo 'r ddinas â min y cleddyf. † *gwthio.*

15 A gweiſion y brenhin a ddywedaſant wrth y brenhin, Wele dy weiſion *yn barod*, ar ôl yr hyn oll a ddewiſo fy arglwydd frenhin.

16 [c] A'r brenhin a aeth, a'i holl dylwyth † ar ei ôl. A'r brenhin a adawôdd ddeg o ordderch-wragedd i gadw 'r tŷ. c Sal. 3. tit. † *wrth ei draed.*

17 A'r brenhin a aeth ymaith a'r holl bobl ar ei ôl; a hwy a arhoſaſant mewn lle o hirbell.

18 A'i holl weiſion ef oedd yn cerdded ger ei lâw ef, [d] yr holl Gerethiaid, a'r holl Belethiaid, ar holl Gethiaid, y chwe chânwr a ddaethai ar ei ôl ef o Gath, oedd yn cerdded o flaen y brenhin. d Pen. 8. 18.

19 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth Ittai y Gethiad, Pa ham yr ai di hefyd gyd â ni? dychwel, a thrîg gyd â'r brenhin; canys alldud ydwyt ti a dieithr hefyd allan o'th frô dy hun.

20 Doe y daethoſt ti, a fudwn i di heddyw i fyned gyd â ni? myfi a âf; dychwel di a dŵg dy frodyr *gyd â thi*: trugaredd a gwiriondeb *ſyddo* gyd â thi.

21 Ac Ittai a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw fy arglwydd frenhin, yn ddiau yn y lle y byddo fy arglwyd frenhin ynddo, pa un bynnag ai mewn angau, ai mewn einioes, yno y bydd dy wâs hefyd.

22 A Dafydd a ddywedodd wrth Ittai, Dos, a cherdda drosodd. Ac Ittai y Gethiad a aeth drosodd, a'i holl wŷr, a'r holl blant *oedd* gyd ag ef.

23 A'r holl wlâd oedd yn wylofain â llêf uchel; a'r holl bobl a aethant drosodd: a'r brenhin a aeth dros afon * Cidron, a'r holl bobl a aeth drosodd tu a ffordd yr anialwch. * a elwir *Cedron.* Joan 18. 1.

24 ¶ Ac wele Sadoc, ar holl Leſiaid *oedd* gyd ag ef, yn dwyn Arch cyfammod Duw: a hwy a oſodaſant i lawr Arch Duw; ac Abiathar a aeth i fynu, nes darfod i'r holl bobl ddyfod allan o'r ddinas.

25 A dywedodd y brenhin wrth Sadoc, Dychwel ag Arch Duw i'r ddinas: o's câf fi ffafr yngolwg yr ARGLWYDD, efe a'm dŵg i eilwaith, ac a bâr i mi ei gweled hi, a'i babell.

26 Ond o's fel hyn y dywed efe, Nid wyf foddlon it'; wele fi, gwnaed i mi fel *y byddo* da yn ei olwg.

27 Ar brenhin a ddywedodd wrth Sadoc yr offeiriad, Onid [e] gweledydd *ydwyt* ti? dychwel i'r ddinas mewn heddwch, [f] a'th ddau fâb gyd â thi, *ſef* Ahimaas dy fâb, a Jonathan mâb Abiathar. e 1 Sam. 9. 9. f Edrych Pen. 17. 17.

28 Gwelwch, mi a drigaf yngwaſtadedd yr anialwch, nes dyfod gair oddi wrthych i'w fynegi i mi.

2981. 29 Felly Sadoc ac Abïathar a ddygaſant yn ei hôl Arch Duw i Jeruſalem, ac a arhoſaſant yno.

30 ¶ A Dafydd a aeth i fynu i frynn yr oliwŷdd, *ac yr oedd* yn myned i fynu, ac yn ŵylo, [g] a'i ben wedi ei orchuddio, ac *yr oedd* efe yn myned yn droednoeth: a'r holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag ef, a orchuddiaſant bawb ei ben, ac a aethant i fynu, gan fyned ac ŵylo.

[g] Pen. 19. 4. Eſth. 6. 12.

31 ¶ A mynegwyd i Ddafydd, gan ddywedyd, *Y mae* Ahitophel ym mŷſg y cyd-fwriadwŷr gyd ag Abſalom: a Dafydd a ddywedodd, O ARGLWYDD, [h] tro attolwg gyngor Ahitophel yn ffolineb.

[h] Pen. 17. 14, 23.

32 ¶ A phan ddaeth Dafydd i ben *y brynn* yr addolodd efe Dduw ynddo, wele Huſai yr Arciad yn ei gyfarfod ef, [i] wedi rhwygo ei bais, a phridd ar ei ben.

[i] Pen. 1. 2.

33 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Od ai droſodd gyd â mi, ti a fyddi yn faich arnaf.

34 Ond o's dychweli i'r ddinas, a dywedyd wrth Abſalom, Dy wâs di, O frenhin, fyddaf fi, gwâs dy dâd *ſûm* hyd yn hyn, ac yn awr dy wâs dithau *fyddaf:* ac felly y diddymmi i mi gyngor Ahitophel.

35 Ond *hydd* gyd â thi yno Sadoc, ac Abïathar yr offeiriaid? am hynny pob gair a glywech o dŷ 'r brenhin mynega i Sadoc ac i Abïathar yr offeiriaid.

36 Wele *y mae* yno [k] gyd â hwynt eu dau fâb, Ahimaas *mâb* Sadoc, a Jonathan *mâb* Abïathar; danfonwch gan hynny gyd â hwynt attaf bob peth a'r a glywoch.

[k] Ad. 27.

37 Felly Huſai cyfaill Dafydd a ddaeth i'r ddinas, ac Abſalom a ddaeth i Jeruſalem.

PEN. XVI.

Ebrill, 22. B. 1 *Siba trwy anrhegion a chelwyddau yn cael etifeddiaeth ei feiſtr.* 5 *Simei yn melldithio Dafydd ym Mahurim.* 9 *Dafydd trwy ammynedd yn ei gadw ei hun ac eraill rhag dial.* 15 *Huſai yn ymluſgo i mewn i ryfrinach Abſalom.* 20 *Cyngor Abitophel.*

A C wedi myned o Ddafydd ychydig dros ben [l] *y brynn*, wele [m] Siba gwâs Mephiboſeth yn ei gyfarfod ef, a chwpl o aſynnod wedi eu cyfrwyo, ac arnynt hwy 'r *oedd* dau cân *torth* o fara, a chân ſwp o reſynnau, a chant o ffrwythydd hâf, a chroſtrelaid o wîn.

[l] Pen. 15. 30.
[m] Pen. 9. 2.

2 A dywedodd y brenhin wrth Siba, Beth *yw* 'r rhai hyn *fydd* gennyt? A Siba a ddywedodd, Aſynnod i dylwyth y brenhin i farchogaeth, a bara, a ffrwythydd hâf i'r llanciau i'w bwytta, a gwîn i'r lluddedig i'w yfed yn yr anialwch, *ydynt hwy.*

3 A'r brenhin a ddywedodd, A pha le *y mae* mâb dy feiſtr? a [c] Siba a ddywedodd wrth y brenhin, Wele y mae efe yn aros yn Jeruſalem; canys efe a ddywedodd, Tŷ Iſrael a roddant dracheſn i mi heddyw frenhiniaeth fy nhâd.

[c] Pen. 19. 27.

4 Yna y dywedodd y brenhin wrth Siba, Wele, eiddot ti 'r hyn oll *oedd* eiddo Mephiboſeth. A Siba a ddywedodd, Yr ydwyf yn [†] attolwg gael o honof ffi ir yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin.

† Heb. *ymgrymmu i.*

5 ¶ A phan ddaeth y brenhin Dafydd hyd Fahurim, wele [d] un o dylwyth tŷ Saul yn dyfod allan oddi yno, a'i enw ef *oedd* Simei mâb Gera: efe a ddaeth allan dan gerdded a melldigo.

[d] 1 Bren. 2, 8.

6 Ac efe a daflodd Ddafydd â cherrig, a holl weiſion y brenhin Dafydd: ac *yr oedd* yr holl bobl a'r holl gedyrn ar ei lâw ddehau ac ar ei lâw aſſwy ef.

7 Ac fel hyn y dywedai Simei wrth felldithio, Tyred allan, tyred allan, ŵr gwaedlyd, a gŵr i'r fall.

2981.

8 Yr ARGLWYDD a drôdd arnat ti holl waed tŷ Saul, yr hwn y teyrneſaiſt yn ei le; a'r ARGLWYDD a roddodd y frenhiniaeth yn llâw Abſalom dy fâb: ac wele di *wedi dy ddâl* yn dy ddrygioni, canys gŵr gwaedlyd *wyt* ti.

9 ¶ Yna y dywedodd Abiſai mâb Serfiah wrth y brenhin, Pa ham y melldithia [e] y ci marw hwn fy arglwydd frenhin? gâd i mi fyned droſodd attolwg a thorri ei ben ef.

[e] 1 Sam. 24. 14. Pen. 9. 8.

10 A'r brenhin a ddywedodd, [f] Beth *ydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah? felly melldithied, o herwydd [g] yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Melldithia Ddafydd. Am hynny pwy a ddywed, Pa ham y gwnâi fel hyn?

[f] Pen. 19. 22.
[g] Edrych 2 Bren. 18. 25. Galar. 3. 38.

11 A Dafydd a ddywedodd wrth Abiſai, ac wrth ei holl weiſion, Wele fy mâb, yr hwn a ddaeth allan o'm hymyſgaroedd i, yn ceiſio fy einioes; ac yn awr pa faint mwy *y cais* y Benjaminiad hwn? gedwch iddo, a melldithied; canys yr ARGLWYDD a archodd iddo.

12 Fe a allai yr edrych yr ARGLWYDD ar [†] fy nghyſtudd i, ac y dyry 'r ARGLWYDD i mi ddaioni am ei felldith ef y dydd hwn.

† Neu, *fy nagrau.* Heb. *llygad.*

13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wŷr yn myned ar hŷd y ffordd, Simei yntau oedd yn myned ar hŷd yſtlys y mynydd: ar ei gyfer ef; ac fel yr oedd efe yn myned, efe a felldithiai, ac a daflai gerrig, ac [†] a fwriai lwch i'w erbyn ef.

† Heb. *a'i llychwinoldd ef â llwch.*

14 A daeth y brenhin, a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef, yn lluddedig, ac a orphwyſodd yno.

15 ¶ Ac Abſalom a'r holl bobl, gŵŷr Iſrael, a ddaethant i Jeruſalem, ac Ahitophel gyd âg ef.

16 A phan ddaeth Huſai 'r Arciad, cyfaill Dafydd, at Abſalom, Huſai a ddywedodd wrth Abſalom, Byw fo 'r brenhin, byw fyddo 'r brenhin.

17 Ac Abſalom a ddywedodd wrth Huſai, Aî dymia dy garedigrwydd di i'th gyfaill? pa ham nad aethoſt ti gyd â'th gyfaill?

18 A Huſai a ddywedodd wrth Abſalom, Nage, eithr yr hwn a ddewiſo 'r ARGLWYDD, a'r bobl yma, a holl wŷr Iſrael, eiddo ef fyddaf fi, a chyd ag ef yr arhoſaf fi.

19 A phwy heſyd a waſanaethaf? onid ger bron ei fâb ef? megis y gwaſanaethais ger bron dy dâd di, felly y byddaf ger dy fron dithau.

20 ¶ Yna y dywedodd Abſalom wrth Ahitophel, Moeſwch eich cyngor beth a wnawn ni.

21 Ac Ahitophel a ddywedodd wrth Abſalom, Dôs i mewn at ordderch-wragedd dy dâd, y rhai a adawodd efe i gadw 'r tŷ: pan glywo holl Iſrael dy fod yn ffiaidd gan dy dâd, yna y cryfhêir llâw y rhai oll *fydd* gyd â thi.

22 Felly y taenaſant i Abſalom babell ar nen y tŷ; ac Abſalom [h] a aeth i mewn at ordderch-wragedd ei dâd yng ngwydd holl Iſrael.

[h] Pen. 12. 11, 12.

23 A chyngor Ahitophel, yr hwn a gynghorai efe yn y dyddiau hynny, *oedd* fel pe bai ymofynnai *un* â gair Duw; felly *yr oedd* holl gyngor Ahitophel gyd â Dafydd a chyd ag Abſalom.

PEN.

PEN. XVII.

2981. Ebrill, 22. P.

1 Cyngor Huſai trwy ewyllys Duw yn diſwyno cyngor Ahitophel. 15 Danſon dirgel gydnabyddiaeth i Ddafydd. 23 Ahitophel yn ymgrogi. 23 Gwneuthur Amaſa yn gapten, 27 Dafydd yn cael ymborth ym Mahanaim.

DYwedodd Ahitophel hefyd wrth Abſalom, Gâd i mi yn awr ddewis deuddeng mil o wŷr, a mi a gyfodaf, ac a erlidiaf ar ôl Dafydd y nôs hon.

2 A mi a ddeuaf arno tra *fyddo* ef yn lluddedig, ac yn wàn ei ddwylaw, ac a'i brawychaf ef: a ffŷ 'r holl bobl *fydd* gyd ag ef; a mi a darawaf y brenhin yn unig.

3 A throaf yr holl bobl attat ti: megis pe dychwelai pob un, *yw* y gŵr yr ydwyt ti 'n ei geiſio: *felly* 'r holl bobl fydd *mewn* heddwch.

4 A da fu 'r peth yngolwg Abſalom, ac yngolwg holl henuriaid Iſrael.

5 Yna y dywedodd Abſalom, Galw yn awr hefyd ar Huſai yr Arciad, a gwrandâwn beth † a ddywedo yntau hefyd.

† Heb. *ſy'n ei enau yntau.*

6 A phan ddaeth Huſai at Abſalom, llefarodd Abſalom wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Ahitophel, A wnâwn ni ‡ ei gyngor ef? onid è, dywed di.

‡ Heb. *yn ôl ei air ef.*

7 A dywedodd Huſai wrth Abſalom, Nid da 'r cyngor a gynghorodd Ahitophel y waith hon.

8 Canys, eb Huſai, ti a wyddoſt am dy dâd a'i wŷr, mai cryfion *ydynt* hwy, a † chreulon eu meddwl, megis [a] arth wedi colli ei chenawon yn y maes: dy dâd hefyd *fydd* ryfelwr, ac nid erys efe dros nôs gyd â'r bobl.

† Heb. *chwerw eu benaid.*
[a] Hoſ. 13. 8.

9 Wele yn awr y mae efe yn llechu mewn rhyw ogof, neu mewn rhyw le: a phan fyrthio *rhai* o honynt yn y dechrau, yna 'r *bobl* a glyw ac a ddywed, Bu laddfa ym mŷſg y bobl *fydd* ar ôl Abſalom.

10 Yna 'r un grymmus, yr hwn *y mae* ei gâlon fel câlon llew, a lwfrhâ: canys gŵyr holl Iſrael mai glew *yw* dy dâd di, ac *mai* gwŷr grymmus *yw* y rhai *fydd* gyd ag ef.

11 Am hynny y cynghoraf Iwyr-gaſglu attat ti holl Iſrael, [b] o Dan hyd Beerſeba, fel y tywod wrth y môr o amlder, a myned o'th wyneb di dy hun i'r rhyfel.

[b] Barn. 20. 1.

12 Felly y deuwn arno ef i un o'r lleoedd yr hwn y ceffir ef ynddo, ac a ruthrwn arno ef, fel y fyrth y gwlith ar y ddaear: ac ni adewir *dim* o hono ef, nac un chwaith o'r holl wŷr *fydd* gyd ag ef.

13 Ond o's i ddinas yr ymgaſgl efe, yna holl Iſrael a ddygant raffau at y ddinas honno, a ni a'i tynnwn hi i'r afon fel na chaffer yno un garregan.

14 A dywedodd Abſalom, a holl wŷr Iſrael, Gwell *yw* cyngor Huſai yr Arciad nâ chyngor Ahitophel: canys [c] yr ARGLWYDD a † ordeiniaſai ddiddymmu cyngor da Ahitophel, fel y dygai 'r ARGLWYDD ddrŵg ar Abſalom.

[c] Pen. 15. 31.
† Heb. *orchymynnaſai.*

15 ¶ Yna y dywedodd Huſai wrth Sadoc ac wrth Abiathar yr offeiriaid, Fel hyn ac fel hyn y cynghorodd Ahitophel i Abſalom, ac i henuriaid Iſrael; ac fel hyn ac fel hyn y cynghorais innau.

16 Yn awr gan hynny anfonwch yn fuan, a mynegwch i Ddafydd, gan ddywedyd, Nac aros dros nôs yngwaſtadedd yr anialwch, ond gan fyned dôs; rhag diſa 'r brenhin a'r holl bobl *fydd* gyd ag ef.

[d] Pen. 15. 27.
[e] Joſ. 15. 7. a 18. 16.

17 [d] Jonathan hefyd ac Ahimaas oedd yn ſefyll wrth [e] En-Rogel; ac fe aeth llangces ac a fynegodd iddynt; hwythau a aethant ac a fynegaſant i'r brenhin Dafydd: canys ni allent hwy ymddangos i fyned i'r ddinas.

2981.

18 Etto llangc a'u gwelodd hwynt, ac a fynegodd i Abſalom; ond hwy a aethant ymaith ill dau yn fuan, ac a ddaethant i dŷ gŵr ym Mahurim, ac iddo ef *yr oedd* pydew yn ei gyntedd, a hwy a aethant i wared yno.

19 [f] A'r wraig a gymmerth, ac a leddodd ‡ glawr ar wyneb y pydew, ac a daenodd arno falurion ŷd, fel na wybuwyd y peth.

[f] Edrych Joſ. 2. 4, &c.
‡ *Gauad.*

20 A phan ddaeth gweiſion Abſalom at y wraig i'r tŷ, hwy a ddywedaſant, Pa le *y mae* Ahimaas a Jonathan? [g] a'r wraig a ddywedodd wrthynt, Hwy a aethant dros yr aber ddwfr: a phan geiſiaſant, ac na's cawſant *hwynt*, yna y dychwelaſant i Jeruſalem.

[g] Edrych Ecſod. 1. 19.

21 Ac ar ôl iddynt hwy fyned ymaith, yna *y lleill* a ddaethant i fynu o'r pydew, ac a aethant, ac a fynegaſant i'r brenhin Dafydd, ac a ddywedaſant wrth Ddafydd, Cyſodwch, ac ewch yn fuan dros y dwfr; canys fel hyn y cynghorodd Ahitophel yn eich erbyn chwi.

22 Yna y cododd Dafydd, a'r holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a aethant dros yr Jorddonen; erbyn goleuo 'r borau nid oedd un yn eiſiau a'r nad aethai dros yr Jorddonen.

23 ¶ A phan welodd Ahitophel na wneuthid ei gyngor ef, efe a gyfrwyodd *ei* aſyn, ac a gyfododd, ac a aeth i'w dŷ ei hun, i'w ddinas, ac a wnaeth drefn ar ei dŷ, ac a ymgrogodd, ac a fu farw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dâd.

24 Yna Dafydd a ddaeth i Fahanaim: ac Abſalom a aeth dros yr Jorddonen, efe a holl wŷr Iſrael gyd ag ef.

25 ¶ Ac Abſalom a oſododd Amaſa yn lle Joab ar y llu. Ac Amaſa *oedd* fâb i ŵr a'i enw Ithra, yr hwn *oedd* Iſraeliad, yr hwn a aeth i mewn at [h] Abigail ferch Nahas, chwaer Serfiah, mam Joab.

[h] Cron. 2. 16, 17.

26 Felly y gwerſyllodd Iſrael ac Abſalom yngwlâd Gilead.

27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Fahanaim, Sobi mâb Nahas o Rabbath meibion Ammon, a [i] Machir mâb Ammiel o Lo-debar, a [k] Barzilai y Gileadiad o Rogelim,

[i] Pen. 9. 5.

28 A ddygaſant welyau, a ‡ chawgiau, a lleſtri pridd, a gwenith; a haidd, a blawd, a chraſ-*yd*, a ffâ, a ffacbys, a chraſ-*bys*.

[k] Pen. 19. 31.
1 Bren. 2. 7.

29 A mêl, ac ymenyn, a defaid, a chaws gwartheg, i Ddafydd, ac i'r bobl *oedd* gyd ag ef, i'w bwytta: canys dywedaſant, *Y mae* 'r bobl yn newynog, yn ſîn hefyd, ac yn ſychedig yn yr anialwch.

‡ Neu, *phiolau.*

PEN. XVIII.

1 Dafydd yn edrych ar y lluoedd yn myn'd allan, ac yn rhoddi gorchymmyn ynghŷlch Abſalom. 6 Lladdfa fawr ar yr Iſraeliaid ynghŵed Ephraim. 9 Abſalom ynghrŵg wrth ei wâllt mewn derwen, a Joab yn ei lâdd ef, ac yn ei fwrw mewn pydew. 18 Lle Abſalom. 19 Ahimaas, a Chuſi yn dwyn newyddion i Ddafydd. 33 Dafydd yn galaru am Abſalom.

Ebrill, 23. B.

A Dafydd a gyfrifodd y bobl *oedd* gyd ag ef, ac a oſodd arnynt hwy filwriaid a channwriaid.

2 A Dafydd a anfonodd o'r bobl y drydedd ran dan lâw Joab, a'r drydedd ran dan lâw Abiſai fâb Serfiah brawd Joab, a'r drydedd ran dan lâw Ittai y Gethiad. A'r brenhin a ddywedodd wrth y bobl, Gân fyned

2981. fyned yr âf finnau hefyd gyd â chwi.

[a] Pen. 21. 17. 3 Ond [a] y bobl a attebodd, Nid ai di allan: canys o's gan ffoi y ffown ni, ni oſodant hwy *eu* meddwl arnom ni; ac o's bydd marw ein hanner ni, ni oſodant *eu* † meddwl arnom: ond yn awr *yr ydwyt ti* fel deng mîl o honom ni: yn awr gan hynny gwell *yw* i ti fod i'n cynnorthwyo ni o'r ddinas.

† Heb. *calon.*

4 A dywedodd y brenhin wrthynt hwy, Gwnâf yr hyn fyddo da yn eich golwg chwi. A'r brenhin a ſatodd ger llaw 'r porth, a'r holl bobl a aethant allan yn gannoedd ac yn filoedd.

5 A'r brenhin a orchymynnodd i Joab, ac Abiſai, ac Ittai, gan ddywedyd, *Eyddwch* eſmwyth er ſy mwyn i wrth y llangc Abſalom: a'r holl bobl a glywſant pan orchymynnodd y brenhin i'r holl flaenoriaid yn achos Abſalom.

6 ¶ Felly 'r aeth y bobl i'r maes i gyfarfod Iſrael: a'r rhyfel fu ynghôed Ephraim.

7 Ac yno y lladdwyd pobl Iſrael o flaen gweiſion Dafydd: ac yno y bu lladdfa fawr y dwthwn hwnnw, *ſef* ugain mîl.

8 Canys y rhyfel oedd yno wedi gwaſgaru ar hŷd wyneb yr holl wlâd: a'r coed a ‡ ddifethodd ſwy o'r bobl nag a ddifethodd y cleddyf y diwrnod hwnnw.

‡ Heb. *amlhaodd ddifetha.*

9 ¶ Ac Abſalom a gyfarfu â gweiſion Dafydd yn *eu* hwyneb: ac Abſalom oedd yn marchogaeth ar fûl, a'r mûl a aeth dan dewfrig derwen fawr, a'i ben ef a lynodd yn y dderwen; felly yr oedd efe rhwng y neſoedd a'r ddaear: a'r mûl *oedd* dano ef a aeth ymaith.

10 A rhyw ûn a ganfu *hynny*, ac a fynegodd i Joab, ac a ddywedodd, Wele, gwelais Abſalom ynghrog mewn derwen.

11 A dywedodd Joab wrth y gŵr oedd yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'i gwelaiſt *ef*, pa ham na's tarewaiſt ef yno i'r llawr, ac arnaſi roddi i ti ddêg *ſicl* o arian, ac un gwregys?

12 A dywedodd y gŵr wrth Joab, Pe cawn bwyſo ar fy llâw fil o *ſiclau* arian, nid eſtynnwn fy llâw yn erbyn mâb y brenhin: canys gorchymynnodd y brenhin lle y clywſom ni wrthyt ti, ac wrth Abiſai, ac wrth Ittai, gan ddywedyd, ‡ Gwiliwch *gyfwrdd* o neb â'r llangc Abſalom.

‡ Heb. *gwiliwch ewy bynnag ſôch rhag y llangc Abſalom.*

13 O's amgen, mi a wnaethwn ffalſter yn erbyn fy einioes: canys nid oes dim yn guddiedig oddi wrth y brenhin; tithau hefyd a ſafaſit yn *ſy* erbyn.

14 Yna y dywedodd Joab, Nid arhoaf fel hyn † gyd â thi: ac efe a gymmerth dair o biccellau yn ei lâw, ac a'u brathodd trwy gâlon Abſalom, ac efe etto yn fyw ‡ ynghanol y dderwen.

† Heb. *o'th flaen di.*

‡ Heb. *yngbalon.*

15 A'r dêg llangc *y rhai* oedd yn dwyn arfau Joab a amgylchynaſant, ac a darawſant Abſalom, ac a'i lladdaſant ef.

16 A Joab a udganodd mewn udgorn, a'r bobl a ddychwelodd o erlid ar ôl Iſrael: canys Joab a attaliodd y bobl.

17 A hwy a gymmeraſant Abſalom, ac a'i bwriaſant ef mewn ffôs fawr yn y coed, ac [b] a oſodaſant arno garnedd gerrig fawr iawn: a holl Iſrael a ffoiſant bob un i'w babell.

[b] Joſ. 7. 26.

18 ¶ Ac Abſalom a gymmeraſai, ac a oſodaſai iddo yn ei fywyd goloſn, [c] yn nyffryn y brenhin: canys efe a ddywedodd, [d] Nid *oes* fâb gennyf i wneuthur coffa am fy enw: ac efe a alwodd y goloſn ar ei enw ei hun. A hi a elwir Lle Abſalom hyd y dŷdd hwn.

[c] Gen. 14. 17.

[d] Edrych Pen. 14. 27.

19 ¶ Yna Ahimaas mâb Sadoc a ddywedodd, Gâd i mi redeg yn awr, a mynegi i'r brenhin ddarfod i'r ARGLWYDD ei † ddial ef ar ei elynion.

2981.

† Heb. *farnu ef o law.*

20 A Joab a ddywedodd wrtho ef, Ni *byddi* di yn genhadwr y dŷdd hwn, eithr mynegi ddiwrnod arall: ond heddyw ni byddi di gennad, o herwydd marw mâb y brenhin.

21 Yna y dywedodd Joab wrth Guſi, Dôs, dywed i'r brenhin yr hyn a welaiſt. A Chuſi a ymgrymmodd i Joab, ac a redodd.

22 Yna Ahimaas mâb Sadoc a ddywedodd eilwaith wrth Joab, ‡ Beth bynnag a fyddo, gâd i minnau attolwg redeg ar ôl Cuſi. A dywedodd Joab, I ba beth y rhedi di, fy mâb, gan nad *oes* gennyt genadwriaeth addas?

‡ Heb. *bydded a fyddo.*

23 Ond beth bynnag a fyddo, (*eb efe*) gâd i mi redeg: a dywedodd yntau wrtho, Rhêd. Felly Ahimaas a redodd ar hŷd y gwaſtadedd, ac a aeth heibio i Guſi.

24 A Dafydd oedd yn eiſtedd rhwng y ddau borth: a'r gwiliedydd a aeth ar nen y porth ar y mûr, ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele ŵr yn rhedeg ei hunan.

25 A'r gwiliedydd a waeddodd, ac a fynegodd i'r brenhin; a'r brenhin a ddywedodd, O's ei hun *y mae* efe, cennadwriaeth *ſydd* yn ei enau ef. Ac efe a ddaeth yn fuan, ac a neſaodd.

26 A'r gwiliedydd a ganfu ŵr arall yn rhedeg; a'r gwiliedydd a alwodd ar y porthor, ac a ddywedodd, Wele ŵr *arall* yn rhedeg ei hunan: a dywedodd y brenhin, Hwn hefyd ſydd gennad.

27 A'r gwiliedydd a ddywedodd, Yr ydwyf fi yn gweled rhediad y blaenaf fel rhediad Ahimaas mâb Sadoc. A dywedodd y brenhin, Gŵr da *yw* hwnnw, ac â chennadwriaeth dda y daw efe.

28 Ac Ahimaas a alwodd, ac a ddywedodd wrth y brenhin, Heddwch; ac a ymgrymmodd i lawr ar ei ŵyneb ger bron y brenhin, ac a ddywedodd, Bendigedig *ſyddo* 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a warchaeodd ar y gwŷr a gyfodaſant eu llâw yn erbyn ſy arglwydd frenhin.

29 A'r brenhin a ddywedodd, † Ai dïangol y llangc Abſalom? A dywedodd Ahimaas, Gwelais gythrwfl mawr, pan anfonodd Joab wâs y brenhin, a'th wâs dithau, ond ni wybûm i beth *ydoedd*.

† Heb. *oes heddwch i'r llangc?*

30 A'r brenhin a ddywedodd, Trô heibio, ſâf yma: ac efe a drodd heibio ac a ſafodd.

31 Ac wele Cuſi a ddaeth, a dywedodd Cuſi, Cennadwri, arglwydd frenhin: canys yr ARGLWYDD a'th ddialodd di heddyw ar bawb a'r a ymgyfododd i'th erbyn.

32 A dywedodd y brenhin wrth Guſi, A ddïangodd y llangc Abſalom? a dywedodd Cuſi, Fel y llangc hwnnw y byddo gelynion ſy arglwydd frenhin, a'r holl rai a ymgyfodant i'th erbyn di, er niwaid *i ti*.

33 ¶ A'r brenhin a gyffrôdd, ac a aeth i fynu i 'ſtafell y porth, ac a ŵylodd; ac fel hyn y dywedodd efe wrth fyned, [c] O fy mâb Abſalom, fy mâb, fy mâb Abſalom: O na buaſwn farw droſot ti, Abſalom, fy mâb, fy mâb.

[c] Pen. 19. 4.

PEN. XIX.

1 *Joab yn peri i'r brenhin beidio a galaru.* 9 *Yr Iſraëliaid yn daer am ddwyn y brenhin a tref.* 11 *Dafydd yn anſon at yr offeiriaid i gynhyrfu gwŷr Juda.* 18 *Simei yn cael ei bardwn.* 24 *A Mephibooſheth ei eſguſodi.* 32 *Barzilai*

Sûl 6 ar ôl y Drindod, P. Ebrill, 23 P.

2981. *32 Barzilai yn cael cennad i fynêd adref, a chymmeryd Cimbam ei fâb ef i dŷ 'r brenhin. 41 Yr Iſraëliaid yn ymſennu â gwŷr Juda am ddwyn y brenhin adref heb ddymt hwy.*

A Mynegwyd i Joab, Wele 'r brenhin yn wylo, ac yn galaru am Abſalom.

† Heb. *ymwared.* 2 A'r † ſuddugoliaeth a aeth y dwthwn hwnnw yn alar i'r holl bobl: canys clywodd y bobl y diwrnod hwnnw ddywedyd driſtâu o'r brenhin am ei fâb.

3 A'r bobl a aethant yn lladradaidd y diwrnod hwnnw i mewn i'r ddinas, fel pobl a fyddai yn myned yn lladradaidd, wedi eu cywilyddio wrth ffoi o ryfel.

a Pen. 15. 30. b Pen. 18. 33. 4 Ond y brenhin a orchuddiodd ei wŷneb; a'r brenhin a waeddodd â llêf uchel, b O fy mâb Abſalom, Abſalom, fy mâb, fy mâb.

5 A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ at y brenhin, a chaddywedodd, Gwaradwyddaiſt heddyw wŷnebau dy holl weiſion, y rhai a amddiffynnaſant dy einioes di heddyw, ac einioes dy feibion a'th ferched, ac einioes dy wragedd, ac einioes dy ordderchwragedd;

6 Gan garu dy gaſeion, a chaſâu dy garedigion: canys dangoſaiſt heddyw nad oedd ddim gennyt, dy dywyſogion, na'th weiſion; o herwydd mi a wn heddyw pe Abſalom fuaſai byw, a ninnau i gŷd yn feirw heddyw, mai da fuaſai *bynny* yn dy olwg di.

† Heb. *wrth ſŵdd câlon.* 7 Cyfod yn awr gan hynny, cerdda allan, a dywed † yn dêg wrth dy weiſion: canys yr wyf fi yn tyngu i'r ARGLWYDD, o's ti nid ai allan, nad erys neb gyd â thi y nôs hon: a gwaeth fydd hyn i ti nâ'r holl ddrŵg a ddaeth i'th erbyn di o'th febyd hyd yr awr hon.

8 Yna y brenhin a gyſododd, ac a eiſteddoedd yn y porth: a mynegwyd i'r holl bobl, gan ddywedyd, Wele y brenhin yn eiſtedd yn y porth. A'r holl bobl a ddaethant o flaen y brenhin: canys Iſrael a ffoiſai bob un i'w babell.

9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn ymryſon trwy holl lwythau Iſrael, gan ddywedyd, Y brenhin a'n gwaredodd ni o lâw 'n gelynion, ac efe a'n gwaredodd ni o lâw 'r Philiſtiaid, ac yn awr efe a ffôdd o'r wlâd rhag Abſalom.

10 Ac Abſalom, yr hwn a enneiniaſom ni arnom, a fu farw mewn rhyfel: ac yn awr pa ham yr ydych heb ſôn am gyrchu 'r brenhin dracheſn?

11 ¶ A'r brenhin Dafydd a anfonodd at Sadoc ac at Abiathar yr offeiriaid, gan ddywedyd, Lleferwch wrth henuriaid Juda, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi olaf i ddwyn y brenhin yn ei ôl i'w dŷ (canys gair holl Iſrael a ddaeth at y brenhin hyd ei dŷ.)

12 Fy mrodyr *ydych* chwi; fy aſgwrn a'm cnawd *ydych* chwi: pa ham gan hynny yr ydych yn olaf i ddwyn y brenhin adref?

13 Dywedwch hefyd wrth Amaſa, c Onid fy aſgwrn i a'm cnawd *wyt* ti? d fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y chwanego, onid tywyſog y llu fyddi di ger fy mron i yn lle Joab byth.

c Pen. 17. 25. d Ruth 1. 17.

e Barn. 20, 1. 14 Ac efe a drôdd galon holl wŷr Juda, e fel *calon* un gŵr; a hwy a anfonaſant at y brenhin *gan ddywedyd*, Dychwel di a'th holl weiſion.

15 Felly y brenhin a ddychwelodd, ac a ddaeth i'r Iorddonen: a Juda a ddaeth i Gilgal i fyned i gyfarfod â'r brenhin, i ddwyn y brenhin dros yr Iorddonen.

2981.

f Pen. 16. 5. 1 Bren. 2. 8. 16 ¶ A f Simei mâb Gera, mâb Jemini, yr hwn *oedd* o Fahurim, a fryſiodd, ac a ddaeth i wared gyd â gwŷr Juda, i gyfarfod â'r brenhin Dafydd.

17 A mil o wŷr o Benjamin *oedd* gyd ag ef, g Siba hefyd gwâs tŷ Saul, a'i bymtheng mâb a'i ugain gwâs gyd ag ef: a hwy a aethant dros yr Iorddonen o flaen y brenhin.

g Pen. 16. 1, 2. 18 Ac yſgraff a aeth drofodd i ddwyn trwodd dylwyth y brenhin, ac i wneuthur yr hyn fyddai da yn ei olwg ef: a Simei mâb Gera a ſyrthiodd ger bron y brenhin, pan ddaeth efe dros yr Iorddonen;

19 Ac a ddywedodd wrth y brenhin, Na ddannoded fy arglwydd i mi anwiredd, ac na chofia h yr hyn a wnaeth dy wâs yn anwir, y dydd yr aeth fy arglwydd frenhin o Jeruſalem; i ofod o'r brenhin *bynny* at ei galon.

h Pen. 16. 5. 20 Canys dy wâs fydd yn cydnabod bechu o honofi: ac wele deuthum heddyw yn gyntaf o holl dŷ Joſeph, i ddyfod i wared, i gyfarfod â'm harglwydd frenhin.

21 Ac Abiſai mâb Serfiah a attebodd, ac a ddywedodd, Ai o herwydd hyn ni roddir Simei i farwolaeth; am iddo felldithio eneiniog yr ARGLWYDD?

i Pen. 16. 10. 22 A dywedodd Dafydd, i Beth *fydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah, fel y byddych i mi yn wrthwynebwŷr heddyw? k a roddir i farwolaeth heddyw neb yn Iſrael? canys oni wn i mai heddyw *'r ydwyf* fi yn frenhin ar Iſrael?

k 1 Sam. 11. 13.

l 1 Bren. 2. 8, 9, 37, 46. 23 l A'r brenhin a ddywedodd wrth Simei, Ni byddi di farw: a'r brenhin a dyngodd wrtho ef.

m Pen. 9. 6. 24 ¶ m Mephiboſeth mâb Saul hefyd a ddaeth i wared i gyfarfod â'r brenhin; ac ni olchaſai efe ei draed, ac ni thorraſai ei farf, ac ni olchaſai ei ddillad, er y dydd yr aethai 'r brenhin hyd y dydd y daeth efe *dracheſn* mewn heddwch.

25 A phan ddaeth efe i Jeruſalem i gyfarfod â'r brenhin, yna y dywedodd y brenhin wrtho ef, Pa ham nad aethoſt ti gyd â mi, Mephiboſeth?

26 Ac efe a ddywedodd, Fy arglwydd frenhin, fy ngwâs a'm twyllodd i; canys dywedodd dy wâs, Cyfrwyaf i mi aſyn fel y marchogwyf arni, ac yr elwyf at y brenhin; o herwydd clôff *yw* dy wâs.

n Pen. 16. 3. o Pen. 14. 17, 20. 27 Ac n efe a enllibiodd dy wâs wrth fy arglwydd frenhin; ond fy arglwydd frenhin *fydd* o fel angel Duw: am hynny gwna yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

† Heb. *marwolaeth.* p Pen. 9, 7, 10, 13. 28 Canys nid oedd holl dŷ fy nhâd i ond dynion † meirw ger bron fy arglwydd y brenhin; etto p tydi a oſodaiſt dy wâs ym mhlith y rhai oedd yn bwyta ar dy fwrdd dy hun: pa gyfiawnder gan hynny fydd i mi bellach i waeddi mwy ar y brenhin?

29 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, I ba beth yr adroddi dy fatterion ym mhellach? dywedais, Ti a Siba rhennwch y tîr.

30 A Mephiboſeth a ddywedodd wrth y brenhin, Ie cymmered efe 'r cwbl, gan ddyfod fy arglwydd frenhin i'w dŷ mewn heddwch.

q 1 Bren. 2. 7. 31 ¶ A q Barzilai y Gileadiad a ddaeth i wared o Rogelim, ac a aeth dros yr Iorddonen gyd â'r brenhin i'w hebrwng ef dros yr Iorddonen.

r Pen. 17. 27. 32 A Barzilai *oedd* hên jawn, yn fâb pedwar ugain mlwydd: r efe oedd yn darparu

darparu lluniaeth i'r brenhin, tra 'r yd-oedd efe ym Mahanaim; canys gŵr mawr iawn *oedd* efe.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrth Barzilai, Tyred drosodd gyd â mi, a mi a'th borthaf di gyd â mi yn Jerusalem.

34 A Barzilai a ddywedodd wrth y brenhin, Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd fy einioes i, fel yr elwn i fynu gyd â'r brenhin i Jerusalem?

35 Mâb pedwar ugain mlwydd *ydwyf* fi heddyw: a wn i ragoriaeth rhwng da a drŵg? a ddichon dy wâs di archwaethu yr hyn a fwyttâf, neu 'r hyn a yfaf? a glywaf fi bellach lais cerddorion a cherddoresau? pa ham gan hynny y bydd dy wâs mwyach yn faich ar fy arglwydd frenhin?

36 Dy wâs a â ychydig tu hwnt i'r Jorddonen gyd â'r brenhin: a pha ham y talai 'r brenhin i mi gyfryw daledigaeth?

37 Gâd attolwg i'th wâs ddychwelyd yn fy ôl, fel y byddwyf marw yn fy ninas fy hun, *ac fel i'm cladder* ym meddrod fy nhâd a'm mam: ac wele Cimham dy wâs, efe a â drosodd gyd â'm harglwydd frenhin, a gwnâ iddo yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

38 A dywedodd y brenhin, Cimham a â gyd â mi, a mi a wnâf iddo ef yr hyn *fyddo* da yn dy olwg di: a pheth bynnag a † erfyniech di arnaf, mi a'i gwnâf erot.

† Heb. *dderwisech arnwyf.*

39 A'r holl bobl a aethant dros yr Jorddonen: y brenhin hefyd a aeth drosodd; a'r brenhin a gusanodd Barzilai, ac a'i bendithiodd ef; ac efe a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

40 Yna y brenhin a aeth i Gilgal, a Chimham a aeth gyd ag ef: a holl bobl Juda a hebryngasant y brenhin, a hanner pobl Israel hefyd.

41 ¶ Ac wele holl wŷr Israel a ddaethant at y brenhin, ac a ddywedasant wrth y brenhin, Pa ham y lladratasodd ein brodyr ni gwŷr Juda dydi, ac y dygasant y brenhin a'i dylwyth dros yr Jorddonen, a holl wŷr Dafydd gyd ag ef?

42 Ac attebodd holl wŷr Juda i wŷr Israel, Oblegid câr agos *yw* 'r brenhin i ni: pa ham gan hynny y digiasoch chwi am y peth hyn? a fwyttasom ni *ddim* ar *draul* y brenhin? neu a anrhegodd efe ni ag anrheg?

43 A gwŷr Israel a attebasant wŷr Juda, ac a ddywedasant, Dêg rhan *sydd* i ni yn y brenhin, hefyd *y mae* i ni yn Dafydd fwy nag i chwi: pa ham gan hynny y diystyraist ni? onid myfi a ddywedais yn gyntaf am gyrchu adref fy mrenhin? ac [a] ymadrodd gwŷr Juda oedd galettach nag ymadrodd gwŷr Israel.

[a] Edrych Barn. 8. 1. a 12. 1.

PEN. XX.

1 Seba o debos yr ymrafael yn codi plaid yn Israel. 3 Dêg gordderch-wraig Dafydd mewn carchar trayywyddol. 4 Gwneuthur Amasa yn bennaeth ar Juda, a Joab yn ei ladd ef. 14 Joab yn erlid Seba i Abel. 16 Gwraig ddoeth yn achub y ddinas trwy dorri pen Seba. 23 Swyddogion Dafydd.

Ebrill, 24. B.

AC yno y digwyddodd bod gŵr i'r sall, a'i enw Seba, mâb Bichri, gŵr o Jemini: ac efe a udganodd mewn udgorn, ac a ddywedodd, [a] Nid oes i ni ddim rhan yn Dafydd, nac etifeddiaeth i ni ym mâb Jesse: pawb i'w babell, O Israel.

[a] 2 Bren. 12. 16. 2 Cron. 10. 16.

2 Felly holl wŷr Israel a aethant i fynu oddi ar ôl Dafydd, ar ôl Seba mâb Bichri: ond gwŷr Juda a lynasant wrth eu brenhin, o'r Jorddonen hyd Jerusalem.

3 ¶ A daeth Dafydd i'w dŷ ei hun i Jerusalem, a'r brenhin a gymmerth [b] y dêg gordderch-wraig a adawsai efe i gadw 'r tŷ, ac a'u rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth, ac a'u porthodd hwynt, ond nid aeth efe i mewn attynt hwy; eithr buant yn rhwym hyd ddŷdd eu marwolaeth ‡ yn byw mewn gweddwdod.

[b] Pen. 15. 16. a 16. 21, 22.

‡ Heb. *mewn gweddwdod byw-yd.*

4 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth Amasa, † [c] Cynnull i mi wŷr Juda *erbyn* y trydydd dydd; a bydd dithau yma.

† Heb. *Galw at-taf.*

5 Felly Amasa a aeth i gynnull Juda: ond efe a drigodd yn hwy na'r amser terfynedig a osodasai efe iddo.

[c] Pen. 19. 13.

6 A dywedodd Dafydd wrth Abisai, Seba mâb Bichri a'n dryga ni yn waeth nag Absalom: cymmer di [d] weision dy arglwydd, ac erlid ar ei ôl ef, rhag iddo gael y dinasoedd caerog, ac ymachub *o'n* golwg ni.

[d] Pen. 11. 11.

7 A gwŷr Joab, a'r [e] Cerethiaid, y Pelethiaid hefyd, a'r holl gedyrn a aethant ar ei ôl ef; ac a aethant allan o Jerusalem i erlid ar ôl Seba mâb Bichri.

[e] Pen. 8. 18.

8 *Pan oeddynt* hwy wrth y maen mawr *sydd* yn Gibeon, Amasa a aeth o'u blaen hwynt: a Joab oedd wedi gwregysu ei gochl oedd am dano, ac arni *yr oedd* gwregys, *a* chleddyf wedi ei rwymo ar ei dwynau ef yn ei wain, a phan gerddai efe, *y cleddyf* a syrthiai.

9 A dywedodd Joab wrth Amasa, A *wyt* ti yn llawen, fy mrawd? A llâw ddehau Joab a ymaflodd ym marf Amasa i'w gusanu ef.

10 Ond ni ddaliodd Amasa ar y cleddyf *oedd* yn llâw Joab; felly [f] efe a'i tarawodd ef ag ef, [g] dan y bummed *ais*, ac a ollyngodd ei berfedd ef i'r llawr, ac nid aildarawodd ef, ac efe a fu farw: felly Joab ac Abisai ei trawd a ganlynodd ar ôl Seba mâb Bichri.

[f] 1 Bren. 2. 5. [g] Pen. 2. 23.

11 Ac un o weision Joab oedd yn sefyll yn ei ymmyl ef, ac a ddywedodd, Pwy bynnag, a ewyllysio *yn dda* i Joab, a phwy bynnag *fydd* gyd â Dafydd *eled* ar ôl Joab.

12 Ac Amasa oedd yn ymdrybaeddu mewn gwaed ynghanol y brîf-ffordd: a phan welodd y gŵr yr holl bobl yn sefyll, efe a symmudodd Amasa oddi ar y brîf-ffordd i'r maes, ac a daflodd gadach arno, pan welodd efe bawb a'r a oedd yn dyfod atto ef yn sefyll.

13 Pan symmudwyd ef oddi ar y brîf-ffordd, yr holl wŷr a aethant ar ôl Joab, i erlid ar ôl Seba mâb Bichri.

14 ¶ Ac efe a dramwyodd trwy holl lwythau Israel i Abel, ac i Beth-maachah ac i holl *leoedd* Berim: a hwy a ymgasglasant, ac a aethant ar ei ôl ef.

15 Felly y daethant hwy, ac a warchaesant arno ef yn Abel Beth-maachah, ac a fwriasant glawdd yn erbyn y ddinas, *yr hon* a safodd ar y rhagfur: a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd â Joab oedd yn † curo 'r mûr i'w fwrw i lawr.

† Heb. *difwyno.*

16 ¶ Yna gwraig ddoeth o'r ddinas a lefodd, Clywch, clywch, dywedwch attolwg wrth Joab, Nesâ hyd yma, fel yr ymddiddanwyf â thi.

17 Pan neſaodd efe atti hi, y wraig a ddywedodd, Ai ti *yw* Joab? dywedodd yntau, *Ie* myfi. A hi a ddywedodd wrtho ef, Gwrando eiriau dy law-forŵyn: dywedodd yntau, Yr ydwyf yn gwrando.

† Heb. *yn y debreuad.*

18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a lefarent † gynt, gan ddywedyd, Diau yr ymofynnant ag Abel, ac felly y dibennent.

Edrych Deut. 20. 11.

19 Myfi

2981. 19 Myfi *wyf un* o heddychol ffyddloniaid Iſrael: yr wyt ti yn ceiſio difetha dinas a mam yn Iſrael: pa ham y difethi di etifeddiaeth yr ARGLWYDD?

20 A Joab a attebodd, ac a ddywedodd, Na atto Duw, na atto Duw i mi, na difetha na dinyſtrio.

21 Nid felly *y mae* 'r peth: eithr gŵr o fynydd Ephraim, (Seba mâb Bichri *dan* ei enw,) a ddyrchafodd ei lâw yn erbyn y brenhin, yn erbyn Dafydd: rhoddwch ef yn unig, a mi a âf ymaith oddi wrth y ddinas. A dywedodd y wraig wrth Joab, Wele ei ben ef a fwrir attat ti dros y mûr.

[a] Preg 9. 14.

22 Yna 'r wraig [h] o'i doethineb a aeth at yr holl bobl. A hwy a dorraſant ben Seba mâb Bichri, ac a'i taflaſant allan i Joab: ac efe a udganodd mewn udgorn, a hwy a waſgarwyd oddi wrth y ddinas, bob un i'w pabellau. A Joab a ddychwelodd i Jeruſalem at y brenhin.

[i] Pen. 8. 16.

23 ¶ Yna [i] Joab *oedd* ar holl luoedd Iſrael, a Benaiah mâb Jehoiada ar y Cerethiaid, ac ar y Pelethiaid:

[k] Pen. 8. 16. 1 Bren. 4. 3.

24 Ac Adoram *oedd* ar y drêth; a [k] Jehoſaphat mâb Ahilud yn gofiadur:

25 Seſa hefyd yn 'ſgrifennydd: a Sadoc ac Abiathar yn offeiriaid:

† Neu, *dywyſog.*

26 Ira hefyd y Jairiad oedd † benllywydd ynghŷlch Dafydd.

PEN. XXI.

Sûl 7. ar ôl y Drindod, B. Ebrill, 24. P.

1 *Y tair blynedd newyn o achos y Gibeoniaid yn peidio trwy grogi ſaith o feibion Saul.* 10 *Caredigrwydd Riſpah tu ag at y marw.* 12 *Dafydd yn claddu eſgyrn Saul a Jonathan.* 15 *Pedair câd yn erbyn y Philiſtiaid, lle y lladdodd pedwar o gedyrn Dafydd bedwar o gawri.*

2983. A Bu newyn yn nyddiau Dafydd dair blynedd ôl ynol: a Dafydd a † ymofynnodd ger bron yr ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwydd Saul, ac o herwydd *ei* dŷ gwaedlyd *ef y mae hyn,* o blegid lladd o hono ef y Gibeoniaid.

† Heb. *geiſiodd ŵyneb yr Arglwydd.* Edrych Num. 27. 21.

2 A'r brenhin a alwodd am y Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd â hwynt; (a'r Gibeoniaid hynny nid *oeddynt* o feibion Iſrael, ond [a] o weddill yr Amoriaid; a meibion Iſrael a dyngaſai iddynt hwy: etto Saul a geiſiodd eu lladd hwynt, o'i ſerch i feibion Iſrael a Juda.)

[a] Joſ. 9. 3, 16, 17.

3 A Dafydd a ddywedodd wrth y Gibeoniaid, Beth a wnâf i chwi? ac â pha beth y gwnâf gymmod, fel y bendithioch chwi etifeddiaeth yr ARGLWYDD,

4 A'r Gibeoniaid a ddywedaſant wrtho, Ni fynnwn ni nac arian nac aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac ni fynnwn ni ladd neb yn Iſrael. Ac efe a ddywedodd, Yr hyn a ddywedoch chwi a wnâf i chwi.

5 A hwy a ddywedaſant wrth y brenhin, Y gŵr a'n difethodd ni, ac † a fwriadodd i'n herbyn ni, i'n dinyſtrio ni rhag aros yn un o derfynau Iſrael,

† Neu, *a'n torrodd ymaith.*

6 Rhodder i ni ſaith o wŷr o'i feibion ef, fel y crogom ni hwynt i'r ARGLWYDD yn [b] Gibeah Saul, dewiſedig yr ARGLWYDD. A dywedodd y brenhin, Myfi a'u rhoddaf.

[b] 1 Sam. 10. 26, a 11. 4.

7 Ond y brenhin a arbedodd Fephiboſeth fâb Jonathan, fâb Saul, o herwydd [c] llw 'r ARGLWYDD yr hwn *oedd* rhyngddynt hwy, rhwng Dafydd a Jonathan mâb Saul.

[c] 1 Sam. 18. 3, a 20. 8, 15, 42. a 23. 18.

8 Ond y brenhin a gymmerth ddau fab Riſpah merch Aiah, y rhai a ymddûg hi i Saul, ſef Armoni a Mephiboſeth; a phùm mâb † Michal merch Saul, y rhai a blantodd hi i Adriel fab Barzilai y Maholathiad:

† Neu, *Cbwaer Michal.*

9 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn llâw 'r Gibeoniaid; a hwy a'u crogaſant hwy yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD: a'r ſaith hyn a gŷd-gwympaſant, ac a roddwyd i ſarwolaeth yn y dyddiau cyntaf o'r cynhauaf, yn nechreuad cynhauaf yr haidd.

10 ¶ A [d] Riſpah merch Aiah a gymmerth ſachliain, a hi a'i heſtynnodd ef iddi ar y graig, o ddechrau 'r cynhauaf, nes diferu dwfr arnynt hwy o'r nefoedd, ac ni adawôdd hi i ehediaid y nefoedd orphwys arnynt hwy y dydd, na bwyſtfil y maes liw nôs.

[d] Pen. 7. 7.

11 A mynegwyd i Ddafydd yr hyn a wnaethai Riſpah merch Aiah, gorddercharaig Saul.

12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddûg eſgyrn Saul, ac eſgyrn Jonathan ei fâb, oddi wrth berchennogion Jabes Gilead, y rhai a'u lladratasent hwy o heol Bethſan, [e] yr hon y crogaſai 'r Philiſtiaid hwynt ynddi, y dydd y lladdodd y Philiſtiaid Saul yn Gilboa.

[e] 1 Sam. 31. 10.

13 Ac efe a ddûg i fynu oddi yno eſgyrn Saul, ac eſgyrn Jonathan ei fâb; a hwy a gaſglaſant eſgyrn y rhai a grogaſid.

14 A hwy a gladdaſant eſgyrn Saul a Jonathan ei fâb, yngwlâd Benjamin, yn Selah, ym meddrod Cis ei dâd; a hwy a wnaethant yr hyn oll a orchymynnaſai 'r brenhin: a bu Duw foddlon i'r wlâd ar ôl hyn.

‡ Neu, *Rapha.*

15 ¶ A bu eilwaith ryſel rhwng y Philiſtiaid ag Iſrael, a Dafydd a aeth i wared a'i weiſion gyd ag ef, ac a ymladdaſant â'r Philiſtiaid, a diffygiodd Dafydd.

† Heb. *Paladr,* neu, *flaen ei waywffon.*

16 Ac Iſbibenob, yr hwn *oedd* o feibion ‡ y cawr, (a phwys † ei waywffon yn dri chan ſicl o bres) ac wedi ei wregyſu â *chleddyf* newydd, a feddyliodd lâdd Dafydd.

[f] Pen. 18. 3.

‡ Heb. *canwyll,* neu, *lamp.*

17 Ond Abiſai mâb Serfiah a'i helpiodd ef, ac a darawôdd y Philiſtiad, ac a'i lladdodd ef: yna [f] gwŷr Dafydd a dyngaſant wrtho ef, gan ddywedyd, Nid ai di allan mwyach gyd â ni i ryſel, rhag it' ddiffoddi ‡ [g] goleuni Iſrael.

[g] 1 Bren. 11. 36. Sal. 132. 17.

18 [h] Ac ar ôl hyn ſe fu eilwaith ryſel yn Gob yn erbyn y Philiſtiaid: yna [i] Sibbechai yr Huſiad a laddodd Saph, yr hwn *oedd* o feibion † y cawr.

[h] 1 Cron. 20. 4. [i] 1 Cron. 11. 29.

19 A bu etto ryſel yn Gob yn erbyn y Philiſtiaid, ac Elhanan mâb Jaare Oregim y Bethlehemiad a darawôdd [k] *frawd* Goliath y Gethiad: a phren ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

† Neu, *Rapha.* [k] Edrych 1 Cron. 20. 5.

20 A bu etto ryſel yn Gath ac yr oedd gŵr corphol, a chwêch o fyſedd ar bob llâw iddo, a chwêch o fyſedd ar bob troed iddo, pedwar ar hugain o rifedi; ese hefyd *oedd* fâb i'r † cawr.

† Neu, *diſcynnodd.* 1 Sam. 17. 10, 25, 26.

21 Ac efe a ‡ amharchodd Iſrael, a Jonathan mâb [l] Simea brawd Dafydd a'i lladdodd ef.

‡ Neu, *cabledd.* [l] 1 Sam. 16. 9. *Sammah.*

22 Y pedwar hyn a aned i'r cawr yn Gath, ac a gwympaſant trwy lâw Dafydd, a thrwy lâw ei weiſion ef.

PEN. XXII.

Salm o ddiolchgarwch am alluog ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

Ebrill, 26. B.

A Dafydd a leſarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau 'r gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul.

2 Ac efe a ddywedodd, [a] Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamddiffynfa, a'm gwaredydd i.

3 Duw fy nghraig, [b] ynddo ef yr ymddiriedaf: fy nharian, a chorn fy jechydwriaeth, fy ucheldwr a'm noddfa, fy achubwr; rhag trais i'm hachubaist.

4 Galwaf ar yr ARGLWYDD canmoladwy: felly i'm cedwir rhag fy ngelynion.

5 Canys ‡ gofidion angau a'm cylchynasant: afonydd y † fall a'm dychrynasant i.

6 ‡ Doluriau uffern a'm hamgylchynasant: maglau angau a'm rhagflaenasant.

7 Yn fy nghyfyngdra y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais at fy Nuw: ac efe a glybu fy llêf o'i deml, a'm gwaedd *a aeth* i'w gluſtiau ef.

8 Yna y cynhyrfodd, ac y crynodd y ddaear: [c] ſeiliau 'r nefoedd a gyffroiſant, ac a ymſiglaſant, am iddo ef ddigio.

9 Dyrchafodd mŵg o'i ffroenau ef, a thân o'i enau ef a yſſodd: glô a ennynnaſant ganddo ef.

10 Efe a ogŵyddodd y nefoedd, ac a ddiſgynnodd: a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

11 Marchogodd efe hefyd ar y Cerub, ac a ehedodd: ïe efe a welwyd ar adenydd y gwynt.

12 Efe a oſododd y tywyllwch yn bebyll o'i amgylch: *ſef* caſgliad y dyfroedd, *a* thêw-gymmylau 'r awyr.

13 Gan y diſgleirdeb ger ei fron ef yr ennynnodd y marwor tanllyd.

14 Yr ARGLWYDD a daranodd o'r nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lêf.

15 Ac efe a anfonodd *ei* ſaethau, ac a'u gwaſgarodd hwynt; mêllt, ac au drylliodd hwynt.

16 Gwaelodion y môr a ymddangoſodd, *a* ſeiliau 'r bŷd a ddinoethwyd, gan gerydd yr ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl ei ffroenau ef.

17 Efe a anfonodd oddi uchod; cymmerodd fi; tynnodd fi o ddyfroedd † lawer.

18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn cadarn, *a* rhag fy nghaſeion; am eu bod yn drêch nâ mi.

19 Achubaſant fy mlaen yn nŷdd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

20 Efe a'm dûg i ehangder: efe a'm gwaredodd i, am iddo ymhoffi ynof.

21 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder: yn ôl glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

22 Canys mi a gedwais ffyrdd yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy Nuw.

23 O herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i: ac oddi wrth ei ddeddfau ni chiliais i.

24 Bûm hefyd berffaith † ger ei fron ef: ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

25 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd innau yn ôl fy nghyfiawnder: yn ôl fy nglendid o flaen ei lygaid ef.

26 A'r trugarog y gwnâi drugaredd: â'r gŵr perffaith y gwnâi berffeithrwydd.

27 A'r glân y gwnâi lendid: ac [d] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

28 Y bobl gyſtuddiedig a waredi: ond *y mae* dy lygaid ar y rhai uchel, i 'w daroſtwng.

29 Canys ti *yw* fy nghanwyll i, O ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a lewyrcha fy nhywyllwch.

30 O blegid ynot ti y † rhedaf trwy fyddin: trwy fy Nuw y llammaſdroſ fûr.

31 [e] Duw *ſydd* berffaith ei ffordd: [f] ymadrodd yr ARGLWYDD *ſydd* buredig; tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

32 Canys [g] pwy *ſydd* Dduw, heb law 'r ARGLWYDD? a phwy *ſydd* graig, eithr ein Duw ni?

33 Duw *yw* fy nghadernid *a'm* nerth: ac a rwyddhaodd fy ffordd i yn berffaith.

34 Efe ſydd yn gwneuthur fy nhraed fel *traed* ewigod: ac efe ſydd yn ſy ngoſod ar fy uchelfaoedd.

35 Efe ſydd yn dyſgu fy nwylaw i ryfel: fel y dryllir bŵa dûr *yn* fy mreichiau.

36 Rhoddaiſt hefyd i mi darian dy jechydwriaeth: † ac â'th fwynder y llioſogaiſt fi.

37 Ehengaiſt fy ngerddediad danaf; fel na lithrodd fy ſodlau.

38 Erlidiais fy ngelynion, a difethais hwynt: ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

39 Difeais hwynt hefyd, a thrywenais hwynt fel na chyfodant: a hwy a ſyrthiaſant dan fy nhraed i.

40 Canys ti a'm gwregyſaiſt i â nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent i'm herbyn a ddaroſtyngaiſt danaf.

41 Rhoddaiſt hefyd i mi warrau fy ngelynion; fel y difethwn fy nghaſeion.

42 Diſgwiliaſant, ond nid *oedd* achubydd: *ſef* am yr ARGLWYDD, ond nid attebodd hwynt.

43 Yna y maluriais hwynt fel llŵch y ddaear: melais hwynt fel tom yr heolydd, *a* thaenais hwynt.

44 Gwaredaiſt fi rhag cynhennau fy mhobl; cedwaiſt fi yn ben *ar* genhedloedd: pobl nid adnabûm a'm gwaſanaethant.

45 Meibion dieithr a gymmerant arnynt *ymddaroſtwng i mi: pan glywant, gwrandawant arnaf fi.

46 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynant o'u carchardai.

47 Byw fyddo 'r ARGLWYDD, a bendigedig *fyddo* fy nghraig; a dyrchafer Duw, craig fy jechydwriaeth.

48 Duw ſydd yn † fy nïali i; ac ſydd yn daroſtwng pobloedd danaf fi;

49 Ac ſydd yn fy nhywyſio o bleth fy ngelynion: ti hefyd a'm dyrchefaiſt uwch law 'r rhai a gyfodent i'm herbyn: rhag y gŵr traws i'm hachubaiſt i.

50 Am hynny y moliannaf di, O ARGLWYDD, ym mhlith y [h] cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

51 *Efe ſydd* dŵr jechydwriaeth i'w frenhin: ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Ddafydd, ac [i] i'w hâd, yn dragywydd.

PEN. XXIII.

1 *Dafydd yn ei eiriau diweddaf yn dangos fod ei ffydd ef yn adlewidion Duw tu hwnt i bob deall dynol.* 6 *Anghyfelyb gyflwr yr annuwiol.* 8 *Enwau cedyrn Dafydd.*

DYma eiriau diweddaf Dafydd. Dywedodd Dafydd mâb Jeſſe, a dywedodd y gŵr a oſodwyd yn uchel, enreiniog Duw Jacob, a pheraidd ganiadydd Iſrael.

2 Yſbryd yr ARGLWYDD a lefarodd ynofi, a'i ymadrodd ef *oedd* ar fy nhafod.

3 Duw Iſrael a ddywedodd wrthyf fi, [a] Craig Iſrael a ddywedodd; † *Bydded* llywodraethwr ar ddynion yn gyfiawn, yn llywodraethu *mewn* ofn Duw:

4 Ac

[a] Deut. 32. 4. Sal. 18. 2, &c. [b] Heb. 2. 13.

‡ Neu, *glwes*, neu, *dowmau*. † Heb. *Belah*. ‡ Neu, *Rhaffynnau*.

[c] Job 26. 11.

† Neu. *marwrion*.

[d] Lefit. 26. 24, 27, 28. Sal. 18. 26.

† Heb. *iddo*.

[a] Deut. 32. 4.

[b] Heb. 2. 13.

† Neu, *torraf*.

[c] Deut. 32. 4. Dan. 4. 37. Dad. 15. 3.

[f] Sal. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.

[g] 1 Sam. 2. 2. Eſay 45. 5, 6.

† Neu, *a'th fwynder a'm lliosogaiſt*.

* Edrych Deut. 33. 29.

† Heb. *rhoddi dial trosof*.

[h] Rhuf. 15. 9.

[i] Pen. 7. 12.

Ebrill, 26. P.

[a] Deut. 32. 4. Pen. 22. 2, 32.

† Neu, *bydd*.

[b] Barn. 5. 31. Sal. 89. 36. Diar. 4. 18. Hoſ. 6. 5.

4 Ac [b] *eſe a fydd* ſel y boreu-oleuni, *pan* gyfodo haul foregwaith heb gymmylau: *ſel* eginyn *a dŷf* o'r ddaear, gan lewyrchiad yn ôl gwlâw.

[c] Pen. 7. 15, 16.

5 Er nad *yw* fy nhŷ i felly gyd â Duw: etto [c] cyfammod tragywyddol a wnaeth eſe â mi, wedi ei luniaethu yn hollol, ac yn ſiccr: canys fy holl jechydwriaeth, a'm holl ddymuniad *yw*, er nad yw yn peri *iddo* flaguro.

† Heb. *gyſtawnir*

6 ¶ A'r anwir *fyddant* oll ſel drain wedi eu bwrw heibio: canys mewn llâw ni's cymmerir hwynt.

‡ *Joſebbaſſabet y Tachmonlad pen y tri.*

7 Ond y gŵr a gyffyrddo â hwynt a † ddiffynnir â haiarn, ac â phaladr gwaywffon: ac â thân y lloſgir hwynt yn *eu* lle.

8 ¶ Dyma enwau 'r cedyrn oedd gan Ddafydd. ‡ Y Tachmoniad a eiſteddai yn y gadair yn bennaeth y tywyſogion, (hwnnw *oedd* Adino yr Eſniad;) † *eſe a ruthrodd* yn erbyn wyth cant, y rhai a laddodd eſe ar unwaith.

† Edrych 1 Cron. 11. 11. a 27. 2.

9 Ac ar ei ôl ef *yr oedd* [d] Eleazar mâb Dodo, fâb Ahohi, ym mhlith y tri cedyrn gŷd â Dafydd, pan ddifenwaſant hwy 'r Philiſtiaid a ymgynnullaſent yno i ryſel, a phan aeth gwŷr Iſrael ymaith.

[d] 1 Cron. 11. 12. a 27. 4.

10 Eſe a gyſododdi, ac a darawödd ar y Philiſtiaid nes diffygio ei lâw ef, a glynu o'i lâw ef wrth y cleddyf; a'r ARGLWYDD a wnaeth jechydwriaeth mawr y diwrnod hwnnw: a'r bobl a ddychwelaſant ar ei ôl ef yn unig i anrheithio.

[e] 1 Cron. 11. 27. ‡ Neu, *i yſglyfaethu.*

11 Ac ar ei ôl ef *yr oedd* [e] Sammah mâb Age yr Hararíad: a'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant ‡ yn dorf, ac yr oedd yno ran o'r maes yn llawn o ffacbys; a'r bobl a ffôdd o flaen y Philiſtiaid.

12 Ond eſe a ſaſodd ynghanol y rhandir, ac a'u hachubodd, ac a laddodd y Philiſtiaid: felly y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared mawr.

‡ Neu, *a'r tri pennaeth ar.*

13 ‡ A [f] thri o'r dêg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant, ac a ddaethant y cynhauaf at Ddafydd i [g] ogof Adûlam: a thorf y Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn [h] nyffryn Rephaim.

[f] 1 Cron. 11. 15. [g] 1 Sam. 22. 1. [h] Pen. 5. 18.

14 A Dafydd *oedd* yna mewn amddiffynfa; a ſefyllfa'r Philiſtiaid *ydoedd* yna ym Methlehem.

15 A blyſiodd Dafydd, a dywedodd, Pwy a'm dioda i â dwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ydd* wrth y porth?

16 A'r tri chedyrn a ruthraſant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynnaſant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmeraſant heſyd, ac a'i dygaſant at Ddafydd: ond ni fynnai eſe ei yſed, eithr eſe a'i diod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD;

17 Ac a ddywedodd, Na atto 'r ARGLWYDD i mi wneuthur hyn: onid gwaed y gwŷr a aethant mewn *enbydrwydd* am eu heinioes *yw* hwn? am hynny ni fynnai eſe ei yſed. Hyn a wnaeth y tri chedyrn hynny.

[i] 1 Cron. 11. 20. † Heb. *o laddedigion.*

18 Ac [i] Abiſai brawd Joab, mâb Serfiah, *oedd* bennaf o'r tri, ac eſe a gyſododdi ei waywffon yn erbyn tri chant, † *ac* a'u lladdodd *hwynt:* ac iddo ef *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri.

19 Onid anrhydedduſaf *oedd eſe* o'r tri? a bu iddynt yn dywyſog: etto ni chyrhaeddodd eſe y tri *cyntaf.*

† Heb. *lêw Duw o Foab.*

20 A Benaiah mâb Jehoiada, mâb gŵr grymmus o Gabſeel, aml ei weithredoedd, eſe a laddodd ddau † o gedyrn Moab; ac eſe a aeth i wared, ac a laddodd lêw mewn pydew yn amſer eira.

21 Ac eſe a darawödd Aipht-ddyn, gŵr [k] golygus *o faint*; ac yn llâw yr Aiphtiad *yr oedd* gwaywffon, eithr eſe a ddaeth i wared atto ef â ffon, ac a ddûg y waywffon o lâw 'r Aiphtiad, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

[k] 1 Cron. 21. 23.

22 Hyn a wnaeth Benaiah mâb Jehoiada: ac iddo *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri cedyrn.

‡ Neu, *Anrhydeddus oedd ym mŷſg y* 30. † Neu, *ei gyngor.* Heb. *ei orchymmyn.*

23 ‡ Anrhydedduſach *oedd* nâ 'r dêg ar hugain, ond ni chyrhaeddodd eſe y tri *cyntaf:* a Dafydd a'i goſododd eſ ar † ei wŷr o gard.

24 ! Aſahel brawd Joab *oedd* un o'r dêg ar hugain; Elhanan mâb Dodo y Bethlehemiad,

25 Sammah 'r Harodiad, Elica yr Harodiad.

26 Heles y [m] Paltiad, Ira mâb Icces y Tecoiad.

27 Abïezer yr Anathothiad, Mebunnai yr Huſathiad,

28 Salmon yr Ahohiad, Maharai y Netophathiad,

29 Heleb mâb Baanah y Netophathiad, Ittai mâb Ribai o Gibeah meibion Benjamin,

30 Benaiah y Pirathoniad, Hidai o † afonydd Gaas.

31 Abi-albon yr Arbathiad, Azmaſeth y Barhumiad,

32 Eliahaba y Saalboniad; o feibion Jaſen, Jonathan,

33 Sammah yr Hararíad, Ahïam mâb Saiar yr Araríad,

34 Eliphalet mâb Ahaſbai mâb yMaachathiad, Eliam mâb Ahitophel y Gilboniad,

35 Heſrai y Carmeliad, Paarai yr Arbiad,

36 Igal mâb Nathan o Sobah, Bani y Gadiad,

37 Selec yr Ammoniad, Nahari y Beerothiad yn dwyn arfau Joab mâb Serfiah,

38 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,

39 Urïas yr Hethiad; dau ar bymtheg ar hugain o gwbl.

[m] 1 Pen. 2. 18. 1 Cron. 11. 27. ‡ Neu, *ddyſfrynnoedd.*

PEN. XXIV.

1 *Satan yn temptio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo 'r bobl.* 5 *Y capteiniaid, ym mhen y naw mis a'r ugain niwrnod, yn dwyn cyfryf o dri chàn mil ar ddêg o ryfelwŷr.* 10 *Dafydd yn cael ei ddewis o dair plâ, ac yn dewis tridiau o'r nodau,* 15 *ac wedi lladd deng mil a thrugain o'r bobl, yn ediſarhâu, ac wrth hynny yn achub dinyſtr Jeruſalem.* 18 *Dafydd trwy gyngor Gad yn prynu llawr dyrnu Arafnah, a'r blâ yn peidio, wedi iddo eſ aberthu.*

Sul 7 ar ôl y Drindod. P. Ebrill, 27. B. 2987.

A Thrachefn digllonedd yr ARGLWYDD a ennynnodd yn erbyn Iſrael, ac ‡ eſe a annogodd Ddafydd yn eu herbyn hwynt, i ddywedyd, [a] Dôs, cyfrif Iſrael a Juda.

† *Satan,* Edrych 1 Cron. 21. 1.

2 Canys y brenhin a ddywedodd wrth Joab tywyſog y llu *oedd* ganddo ef, ‡ Dôs yn awr trwy holl lwythau Iſrael, [b] o Ddan hyd Beerſeba, a chyfrif y bobl, ſel y gwypwyf riſedi 'r bobl.

[a] Edrych 1 Cron. 27. 23, 24. ‡ Neu, *cylchynwch.* [b] Barn. 20. 1.

3 A Joab a ddywedodd wrth y brenhin, Yr ARGLWYDD dy Dduw a chwanego 'r bobl yn gàn cymmaint ag y maent, ſel y gwelo llygaid fy arglwydd frenhin: ond pa ham yr ewyllyſia fy arglwydd frenhin y peth hyn?

2987. 4 A gair y brenhin fu drêch nâ Joab, ac nâ thywyſogion y llu: Joab am hynny a aeth allan, a thywyſogion y llu, o ŵydd y brenhin, i gyfrif pobl Iſrael.

5 ¶ A hwy a aethant dros yr Jorddonen ac a werſyllaſant yn Aröer, o'r tu dehau i'r ddinas *ſydd* ynghanol ‡ dyffryn Gad, a thu a Jazer.

6 Yna y daethant i Gilead, ac † i wlâd Tachtim Hodſi; daethant hefyd i Ddan Jaan, ac o amgylch i Sidon;

7 Daethant hefyd i amddiffynfa Tyrus, ac i holl ddinaſoedd yr Heſiaid, a'r Canaaneaid: a hwy a aethant i du dehau Juda, i Beerſeba.

8 Felly y cylchynaſant yr holl wlâd, ac a ddaethant ym mhen naw mîs ac ugain niwrnod i Jeruſalem.

9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenhin: ac Iſrael ydoedd wyth gàn mîl o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Juda *oedd* bûm càn mîl o wŷr.

[c] 1 Sam. 24. 5. 10 ¶ A [c] chàlon Dafydd a'i tarawödd ef, ar ôl iddo gyfrif y bobl: a dywedodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, Pechais yn ddirfawr *yn* yr hyn a wneuthum: ac yn awr dilea, attolwg, O ARGLWYDD, anwiredd dy wâs; canys ynfyd jawn y gwneuthum.

[d] 1 Sam. 22. 5. [e] 1 Sam. 9. 9. 2 Cron. 29. 12. 11 A phan gyfododd Dafydd y borau, daeth gair yr ARGLWYDD at [d] Gad y prophwyd, [e] gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

12 Dôs a dywed wrth Ddafydd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Yr ydwyf fi yn goſod tri *pheth* o'th flaen di; dewis it' un o honynt, a gwnâf *hynny* i ti.

[f] Edrych 1 Cron. 21. 12. 13 Felly Gad a ddaeth at Ddafydd, ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A *fynni* ddyfod it' [f] ſaith mlynedd o newyn yn dy wlâd, neu ffoi dri mis o flaen dy elynion, a hwy yn dy erlid, ai ynte bod haint yn y wlâd dri diwrnod? yn awr ymgynghora, ac edrych pa beth a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd i.

[g] Edrych Eſay 47. 6. Zech. 1. 15. 14 A dywedodd Dafydd wrth Gad, Y mae yn gyfyng jawn arnaf: bid i mi ſyrthio yn awr yn llâw 'r ARGLWYDD; (canys aml *yw* ei drugareddau ef:) ac [g] na chwympwyf yn llâw dŷn.

[h] 1 Cron. 27. 24. 15 Yna y rhoddes [h] yr ARGLWYDD haint yn Iſrael, o'r borau hyd yr amſer nodedig: a bu farw o'r bobl, o Ddan hyd Beerſeba, ddeng mîl a thrugain o wŷr.

2987.

16 A phan eſtynnaſai 'r angel ei lâw *at* Jeruſalem i'w dinyſtrio hi, [i] edifarhaödd ar yr ARGLWYDD y drŵg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyſtrio 'r bobl, Digon bellâch, attal dy lâw. Ac angel yr ARGLWYDD *oedd* wrth lawr dyrnu [k] Arafna y Jebuſiad.

[i] Gen. 6. 6. 1 Sam. 15. 11. [k] 1 Cron. 21. 15. *Ornan.* Edrych Ad. 18.

17 A lleſarodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, pan ganfu eſe 'r angel a darawſai 'r bobl, a dywedodd, Wele myfi a bechais, ac a wneuthum yn ddrygionus: ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? bydded attolwg dy lâw arnafi, ac ar dŷ fy nhâd.

18 ¶ A Gad a ddaeth at Ddafydd y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd wrtho, Dôs i fynu, cyfod allor i'r ARGLWYDD yn llawr dyrnu † Arafnah y Jebuſiad.

† Heb. *Araniah.* 19 A Dafydd a aeth i fynu yn ôl gair Gad, fel y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD.

20 Ac Arafnah a edrychodd, ac a ganfu 'r brenhin a'i weiſion yn dyfod tu ag atto: ac Arafnah a aeth allan, ac a oſtyngodd ei wyneb i lawr ger bron y brenhin.

[l] Edrych Gen. 23. 8---16. 21 Ac Arafnah a ddywedodd, Pa ham y daeth fy arglwydd frenhin at ei wâs? [l] A dywedodd Dafydd, I brynu gennyt ti y llawr dyrnu i adeiladu allor i'r ARGLWYDD, fel yr attalier y blâ oddi wrth y bobl.

‡ H *Dyſt.* 22 A dywedodd Arafnah wrth Ddafydd, Cymmered, ac offrymmed fy arglwydd frenhin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg: wele [m] 'r ychen yn boeth-offrwm, a'r ffuſtiau ac offer yr ychen yn lle cynnud.

[m] 1 Bren. 19. 21. 23 Hyn oll a roddodd Arafnah, *megis* brenhin, i'r brenhin. A dywedodd Arafnah wrth y brenhin, Yr ARGLWYDD dy Dduw a fyddo boddlon i ti.

24 A dywedodd y brenhin wrth Arafnah, Nage; eithr gan brynu y prynaf *ef* mewn prîs gennyt, ac nid offrymmaf i'r ARGLWYDD fy Nuw boeth-offrymmau rhâd. Felly [n] Dafydd a brynodd y llawr dyrnu a'r ychen er dèg a deugain o ſiclau arian.

[n] Edrych 1 Cron. 21. 25. 25 Ac yno 'r adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd. A'r ARGLWYDD a gymmododd â'r wlâd, a'r blâ a attaliwyd oddi wrth Iſrael.

¶ Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD, Yr hwn a elwir hefyd, Trydydd llyfr y BRENHINOEDD.

PEN. I.

Ebrill, 27. P. 1 *Abiſag yn ymgeleddu Dafydd.* 5 *Adoniah, anwylyd Dafydd, yn ei wneuthur ei hun yn frenhin.* 11 *Nathan yn cynghori,* 15 *i Bathſeba ddywedyd i'r brenhin,* 22 *ac yn dywedyd gyd â hi.* 28 *Dafydd yn adnewyddu ei lw i Bathſeba.* Sadoc *a* Nathan, *trwy archiad Dafydd, yn enneinio* Salomon *yn frenhin, a'r bobl yn gorfoleddu.* 41 Jonathan *yn adrodd hynny, a gwaholddwŷr Adoniah yn fo'.* 50 Adoniah *yn cymmeryd noddfa wrth gyrn yr allor, a than ammod yn cael ei ollwng yn rhŷdd.*

2989. ‡ Heb. *dyddiau.* A'R brenhin Dafydd *oedd* hên, *ac* a aethai mewn † oedran, er iddynt ei anhuddo ef mewn dillad, etto ni chynhefai efe.

‡ Heb. *ceiſiant.* 2 Am hynny ei weiſion a ddywedaſant wrtho, ‡ Ceiſier i'm harglwydd frenhin langces o forŵyn, a ſafed hi o flaen y brenhin, a bydded yn gwneuthur ymgeleddiddo, a gorwedded yn dy fynwes, fel y gwreſogo fy arglwydd frenhin.

2989.

[a] 2 Sam. 3. 4. † Heb. *dyrnaſaf.* 3 A hwy a geiſiaſant langces dêg trwy holl fro Iſrael, ac a gawſant Abiſag y Sunamites, ac a'i dygaſant hi at y brenhin.

[b] 2 Sam. 15. 1. ‡ Heb. *er.* [c] 2 Sam. 3. 3, 4. 1 Cron. 3. 2. † Heb. *A'i eiriau ef oedd gyd â Joab.* [d] Pen. 2. 22, 28. 4 A'r llangces *oedd* dêg jawn, ac oedd yn ymgeleddu 'r brenhin, ac yn ei waſanaethu ef: ond ni bu i'r brenhin a wnaeth â hi.

5 ¶ Ac [a] Adoniah mâb Haggith a ymddyrchafodd, gan ddywedyd, Myfi a † fyddaf frenhin: ac [b] efe a ddarparodd iddo gerbydau a gwŷr meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

6 A'i dâd nid anfoddlonaſai ef ‡ yn ei ddyddiau, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoſt fel hyn? yntau hefyd *oedd* dêg jawn o brŷd, ac [c] efe a aneſid wedi Abſalom.

7 † Ac o'i gyfrinach y gwnaeth efe Joab fab Serfiah, ac Abiathar yr offeiriad: a [d] hwy a gynhorthwyaſant ar ôl Adoniah.

8 Ond

2989. 8 Ond Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mâb Jehoiada, a Nathan y prophwyd, a [c] Simei, a Rei, a'r [f] gwŷr cedyrn *a ſuaſai* gyd â Dafydd, nid *oeddynt* gyd ag Adoniah.

[c] Pen. 4. 18.
[f] 2 Sam. 23. 8.

9 Ac Adoniah a laddodd ddefaid, a gwartheg, a phaſgedigion, wrth faen Zoheleth, yr hwn *ſydd* wrth ‡En-Rogel, ac a wahoddodd ei holl frodyr meibion y brenhin, a holl wŷr Juda, gweiſion y brenhin.

‡ Neu, *ffynnon.*

10 Ond Nathan y prophwyd, a Benaiah, a'r gwŷr cedyrn, a Salomon ei frawd, ni wahoddodd efe.

2 Sam. 15. 17.

11 ¶ Am hynny y dywedodd Nathan wrth Bathſeba mam Salomon, gan ddywedyd, Oni chlywaiſt ti ſod Adoniah mâb [g] Haggith yn teyrnaſu, a'n harglwydd Dafydd heb wybod *hynny?*

[g] 2 Sam. 3. 4.

12 Tyred gan hynny yn awr attolwg, rhoddaf it' gyngor, fel yr achubech dy einioes dy hun, ac einioes Salomon dy fâb.

13 Dôs a cherdda i mewn at y brenhin Dafydd, a dywed wrtho, Oni thyngaiſt ti, fy arglwydd frenhin, wrth dy waſanaethwraig, gan ddywedyd, [h] Salomon dy fâb di a deyrnaſa yn ddiau ar fy ôl i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc i? pa ham gan hynny y mae Adoniah yn teyrnaſu?

[h] 1 Cron. 22. 9.

14 Wele tra fyddech yno etto yn llefaru wrth y brenhin, minnau a ddeuaf i mewn ar dy ôl di, ac a ‡ ficcrhâf dy eiriau di.

‡ Heb. *cyflawnaf.*

15 ¶ A Bathſeba a aeth i mewn at y brenhin, i'r yſtafell. A'r brenhin oedd hên iawn; ac Abiſag y Sunamites oedd yn gwaſanaethu'r brenhin.

16 A Bathſeba a oſtyngodd ei phen, ac a ymgrymmodd i'r brenhin: a'r brenhin a ddywedodd, Beth *a fynni* di?

17 Hithau a ddywedôdd wrtho, Fy arglwydd, ti a dyngaiſt i'r ARGLWYDD dy Dduw wrth dy waſanaethyddes, *gan ddywedyd*, Salomon dy fâb a deyrnaſa yn ddiau ar fy ôl i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc i:

18 Ac yn awr, wele, Adoniah ſydd frenhin; ac yr awr hon, fy arglwydd frenhin ni's gwyddoſt ti *hyn.*

19 Ac efe a laddodd wartheg, ac *anifeiliaid* breiſion, a defaid lawer jawn, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, ac Abiathar yr offeiriad, a Joab tywyſog y filwriaeth: ond dy wâs Salomon ni wahoddodd efe.

20 Tithau fy arglwydd frenhin, *y mae* llygaid holl Iſrael arnat ti, am-fynegi iddynt pwy a eiſtedd ar orſedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ôl ef.

21 O's amgen, pan orweddo fy arglwydd frenhin gyd â'i dadau, yna y cyfrifir fi a'm mâb Salomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele tra'r oedd hi etto yn ymddiddan â'r brenhin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegaſant i'r brenhin, gan ddywedyd, Wele Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenhin, ac a ymgrymmodd i'r brenhin, a'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenhin, a ddywedaiſt ti, Adoniah a deyrnaſa ar fy ôl i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc?

25 Canys efe a aeth i wared heddyw, ac a laddodd ychen, ac *anifeiliaid* breiſion, a defaid lawer, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, a thywyſogion y filwriaeth, ac Abiathar yr offeiriad: ac wele hwynt yn bwyta ac yn yfed o'i flaen ef, ac y maent yn dywedyd, [i] Bydded fyw y brenhin Adoniah.

[i] 1 Sam. 10. 24.

26 Ond myfi dy wâs, a Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mâb Jehoiada, a'th wâs Salomon, ni wahoddodd efe.

2989.

27 Ai trwy fy arglwydd frenhin y bu'r peth hyn, heb ddangos o honot i'th wâs, pwy a eiſteddai ar orſedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ôl ef?

28 ¶ A'r brenhin Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Gelwch Bathſeba attafi: a hi a ddaeth o flaen y brenhin, ac a ſafodd ger bron y brenhin.

29 A'r brenhin a dyngodd, ac a ddywedodd, *Fel y* mae'r ARGLWYDD yn fyw, yr hwn a waredodd fy enaid i allan o bob cyfyngder;

30 Yn ddiau megis y tyngais wrthyt ti i'r ARGLWYDD Dduw Iſrael, gan ddywedyd, Salomon dy fâb a deyrnaſa yn ddiau ar fy ôl i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-faingc i yn fy lle i; felly y gwnâf y dydd hwn.

31 Yna Bathſeba a oſtyngodd ei phen, *a'i* hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenhin, ac a ddywedodd, [k] Bydded fy arglwydd frenhin Dafydd fyw byth.

[k] Dan. 2. 4.

32 ¶ A'r brenhin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attafi Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah fâb Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenhin.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weiſion eich arglwydd gyd â chwi, a pherwch i Salomon fy mâb farchogaeth ar [l] fy mules fy hun, a dygwch ef i wared i Gihon.

[l] Edryeh Eſth. 6, 8.

34 Ac enneinied Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenhin ar Iſrael: ac udgenwch mewn udgorn, a dywedwch, Bydded fyw y brenhin Salomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ôl ef, a deued efe i fynu, ac eiſtedded ar fy ngorſeddfa i; ac efe a deyrnaſa yn fy lle i: canys ef a ordeiniais i fod yn flaenor ar Iſrael ac ar Juda.

36 A Benaiah mâb Jehoiada a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Amen; yr un modd y dywedo ARGLWYDD Dduw fy arglwydd frenhin.

37 Megis y bu'r ARGLWYDD gyd â'm harglwydd y brenhin, felly bydded gyd â Salomon, a gwnaed yn fwy ei orſedd-faingc ef na gorſedd-faingc fy arglwydd y brenhin Dafydd.

38 Felly Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mâb Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a aethant i wared, ac a wnaethant i Salomon farchogaeth ar fules y brenhin Dafydd, ac a aethant ag ef i Gihon.

39 A Sadoc yr offeiriad a gymmerodd gorn o [m] olew allan o'r babell, ac a enneiniodd Salomon. A hwy a udganaſant mewn udgorn; [n] a'r holl bobl a ddywedaſant, Bydded fyw y brenhin Salomon.

[m] Eſod. 30. 23, 25, 32.
[n] 1 Sam. 10. 24.

40 A'r holl bobl a aethant i fynu ar ei ôl ef yn canu pibellau, ac yn llawenychu â llawenydd mawr, fel y rhwygai'r ddaear gan eu ſŵn hwynt.

41 ¶ A chlybu Adoniah a'i holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd ag ef, pan ddarfuaſai iddynt fwytta: Joab hefyd a glywodd lais yr udgorn, ac a ddywedodd, Pa ham *y mae* twrf y ddinas yn derfyſgol?

42 Ac efe etto yn llefaru, wele daeth Jonathan mâb Abiathar yr offeiriad. A dywedodd Adoniah, Tyred i mewn; canys [o] gŵr grymmus *ydwyt* ti, a daioni a fynegi di.

[o] 2 Sam. 18. 27.

2989. 43 A Jonathan a attebodd ac a ddywedodd wrth Adoniah, Yn ddiau ein harglwydd frenhin Dafydd a osododd Salomon yn frenhin.

44 A'r brenhin a anfonodd gyd ag ef Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah fâb Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a hwy a barasant iddo ef ar ei fulod y brenhin.

45 A Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd a'i henneiniasant ef yn frenhin yn Gihon: a hwy a ddaethant i fynu oddi yno yn llawen, a'r ddinas a derfysgodd. Dyna'r twrf a glywsoch chwi.

46 Ac y mae Salomon yn eistedd ar orsedd-faingc y frenhiniaeth.

47 A gweision y brenhin a ddaethant hefyd i fendithio ein harglwydd frenhin Dafydd, gan ddywedyd, Dy Dduw a wnelo enw Salomon yn well nâ'th enw di, ac a wnelo yn fwy ei orsedd-faingc ef nâ'th orsedd-faingc di. A'r brenhin a ymgrymmodd ar y gwely.

48 Fel hyn hefyd y dywedodd y brenhin, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Israel, yr hwn a roddodd heddyw *un* i eistedd ar fy ngorsedd-faingc, a'm llygaid innau yn gweled *hynny*.

49 A'r holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd ag Adoniah, a ddychrynasant, ac a gyfodasant, ac a aethant bob un ei ffordd.

50 ¶ Ac Adoniah oedd yn ofni rhag Salomon, ac a gyfododd, ac a aeth, ac [p] a ymaflodd yng nghyrn yr allor.

51 A mynegwyd i Salomon, gan ddywedyd, Wele y mae Adoniah yn ofni'r brenhin Salomon: canys wele, efe a ymaflodd yng nghyrn yr allor, gan ddywedyd, Tynged y brenhin Salomon i mi heddyw na lâdd efe ei wâs â'r cleddyf.

52 A dywedodd Salomon, O's bydd efe yn wr-da, [q] ni syrth *un* o'i wâllt ef i lawr; ond o's ceir drygioni ynddo ef, efe a fydd marw.

53 A'r brenhin Salomon a anfonodd, a hwy a'i dygasant ef oddi wrth yr allor: ac efe a ddaeth, ac a ymgrymmodd i'r brenhin Salomon. A dywedodd Salomon wrtho, Dos i'th dŷ.

p Ben. 2. 28.

q 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Act. 27. 34.

PEN. II.

Ebrill, 28. B. 1 *Dafydd yn rhoi cyngor i Salomon, 3 i fod yn ddiwiol, 5 ynghylch Joab, 7 Barzilai, 8 a Simei: 10 ac yn marw. 12 Salomon yn frenhin ar ei ôl ef. 13 Adoniah yn ceisio gan Bathsheba ddywedyd wrth Salomon am Abisag, ac yn cael ei ddiheurydd. 26 Abiathar yn cael ei boedl, ac yn colli'r offeiriadaeth. 28 Joab yn ffoi at gyrn yr allor, a'i lâdd ef: 35 A gosod Benaiah yn lle Joab, a Sadoc yn lle Abiathar. 36 Simei yn cael gorchymmyn i aros yn Jerusalem, ac am fyned i Gath, yn gorfod arno farw.*

2990. YNa dyddiau Dafydd a nesasant i farw, ac efe a orchymynnodd i Salomon ei fâb, gan ddywedyd,

a Josua 23. 14. ‡ Neu, *gwnelych yn gall.* b Deut. 29. 9. Jos. 1. 7. 1 Cron. 22. 13. c Sal. 132. 12.

2 [a] Myfi wyf yn myned ffordd yr holl ddaear: am hynny ymnertha, a bydd ŵr.

3 A chadw gadwraeth yr ARGLWYDD dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i orchymmynion, a'i farnedigaethau, a'i dystiolaethau; fel yr ysgrifennwyd ynghyfraith Moses; fel ‡ y [b] llwyddych yn yr hyn oll a wnelych, ac i ba le bynnag y trœch:

4 Fel y cyflawno'r ARGLWYDD ei air a leferodd efe wrthyf, gan ddywedyd, [c] O's dy feibion a gadwant eu ffyrdd, i rodio gerfy mron mewn gwirionedd, â'u holl gâlon, ac â'u holl enaid, [d] ni thorrir (eb efe) na *byddo* o honot ŵr ar orsedd-faingc Israel.

2990. d 2 Sam. 7. 12.

5 Tithau hefyd a wyddost yr hyn a wnaeth Joab mâb Serfiah â mi, *a'r* hyn a wnaeth efe i ddau o dywysogion lluoedd Israel, i [e] Abner fâb Ner, ac i [f] Amasa fâb Jether, y rhai a laddodd efe, ac a † ollyngodd waed rhyfel mewn heddwch, ac a roddodd waed rhyfel ar ei wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn ei esgidiau *oedd* am ei draed.

e 2 Sam. 3. 27. f 2 Sam. 20, 10. † Heb. *osododd.*

6 Am hynny gwnâ yn ôl dy ddoethineb, ac na âd i'w benllwydni ef ddisgyn i'r bêdd mewn heddwch.

7 Ond i feibion [g] Barzilai y Gileadiad y gwnâi garedigrwydd, a byddant ym mŷs y rhai a fwyttânt *ar* dy fwrdd di: canys felly [h] y daethant attaf pan oeddwn yn ffoi rhag Absalom dy frawd di.

g 2 Sam. 19. 31. h 2 Sam. 17. 27.

8 Wele hefyd [i] Simei fâb Gera, fâb Jemini, o Fahurim, gyd â thi, yr hwn a'm melldithiodd i â melldith † dôst, y dydd yr euthum i Fahanaim: ond [k] efe a ddaeth i wared i'r Iorddonen i gyfarfod â mi, a [l] mi a dyngais i'r ARGLWYDD wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th laddaf â'r cleddyf.

i 2 Sam. 16. 5. † Heb. *galed.* k 2 Sam. 19. 18. l 2 Sam. 19. 23.

9 Ond yn awr na âd di ef heb gosbedigaeth; canys gŵr doeth *ydwyt* ti, a gŵyddost beth a wnâi iddo: dŵg dithau ei benwynni ef i wared i'r bêdd mewn gwaed.

10 Felly [m] Dafydd a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd [n] yn ninas Dafydd.

2990. m Act. 2. 29. a 13. 36. n 2 Sam. 5. 7.

11 A'r dyddiau [o] y teyrnasodd Dafydd ar Israel, *oedd* ddeugain mlynedd: saith mlynedd y teyrnasodd efe yn Hebron, a thair blynedd ar ddêg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

o 2 Sam. 5. 4. 1 Cron. 29. 26, 27.

12 ¶ [p] A Salomon a eisteddodd ar orsedd-faingc Dafydd ei dâd; a'i frenhiniaeth ef a sicrhâwyd yn ddirfawr.

p 1 Cron. 29. 23. 2 Cron. 1. 1.

13 ¶ Ac Adoniah mâb Haggith a ddaeth at Bathsheba mam Salomon. A hi a ddywedodd, [q] Ai heddychlon dy ddyfodiad? Yntau a ddywedodd, Heddychlon.

q 1 Sam. 16. 4.

14 Ac efe a ddywedodd, *Y mae* i mi air â thi. Hithau a ddywedodd, Dywed.

15 Yntau a ddywedodd, Ti a wyddost mai eiddofi oedd y frenhiniaeth, ac i holl Israel osod eu hwynebau arfy ngwneuthur i yn frenhin; eithr trôdd y frenhiniaeth, ac a aeth i'm brawd: canys [r] trwy'r ARGLWYDD yr aeth hi yn eiddo ef.

r 1 Cron. 22. 9. a 28. 5. † Heb. *thro heibio fy ŵyneb.*

16 Ond yn awr, dymunaf gennyt un dymuniad, na † ommedd fi. Hithau a ddywedodd wrtho, Dywed.

17 Yntau a ddywedodd, Dywed, attolwg, wrth y brenhin Salomon (canys ni ommedd efe dydi) am roddi o hono ef Abisag y Sunamites yn wraig i mi.

18 A dywedodd Bathsheba, Da; mi a ddywedaf drosot ti wrth y brenhin.

19 Felly Bathsheba a aeth at y brenhin Salomon, i ddywedyd wrtho ef dros Adoniah. A'r brenhin a gododd i'w chyfarfod hi, ac a ostyngodd iddi, ac a eisteddodd ar ei orsedd-faingc, ac a barodd osod gorsedd-faingc i fam y brenhin; a [s] hi a eisteddodd ar ei ddeheulaw ef.

s Edrych Sal. 45. 9.

20 Yna hi a ddywedodd, Un dymuniad bychan yr ydwyf fi yn ei ddymuno gennyt: na ommedd fi. A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Gofyn, fy mam; canys ni'th ommeddaf.

21 A hi a ddywedodd, Rhodder Abisag y Sunamites yn wraig i Adoniah dy frawd,

22 A'r

2990. 22 A'r brenhin Salomon a attebodd, ac a ddywedodd wrth ei fam, Pa ham y ceisi di Abisag y Sunamites i Adoniah? gofyn hefyd y frenhiniaeth iddo ef, (canys fy mrawd hŷn nâ mi *ydyw* efe;) a chyd ag ef y mae Abïathar yr offeiriad, a Joab mâb Serfiah.

23 A'r brenhin Salomon a dyngodd i'r [t] Ruth 1. 17. ARGLWYDD, gan ddywedyd, [t] Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, onid yn erbyn ei einioes y llefarodd Adoniah y gair hyn.

24 Yn awr gan hynny, *fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hwn a'm ficcrhaodd i, ac a wnaeth i mi eistedd ar orfedd-faingc Dafydd fy nhâd, yr hwn hefyd a wnaeth i [u] 2 Sam. 7. 12, 13. mi dŷ, megis [u] y dywedasai efe; heddyw yn ddïau y rhoddir Adoniah i farwolaeth.

25 A'r brenhin Salomon a anfonodd gyd â Benaiah mâb Jehoiada; ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw.

[x] Josua 21, 18. 26 ¶ Ac wrth Abïathar yr offeiriad y dywedodd y brenhin, Dôs i [x] Anathoth, i'th frô dy hun; canys gŵr *yn heuddu* marwolaeth *ydwyt* ti: ond ni laddaf di y pryd hyn, o herwydd dwyn o honot Arch yr Arglwydd DDUW o flaen fy nhâd Dafydd, ac [y] 1 Sam. 22, 20. 2 Sam. 15, 24. [y] am dy gystuddio yn yr hyn oll y cystuddiwyd fy nhâd.

27 Felly y bwriodd Salomon Abïathar ymaith o fod yn offeiriad i'r ARGLWYDD, fel [z] 1 Sam. 2, 31, 35. [z] y cyflawnai air yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai efe am dŷ Eli yn Siloh.

28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at Joab: (canys Joab a ŵyrasai ar ôl Adoniah, er na ŵyrasai efe ar ôl Absalom.) A ffôdd Joab [a] Pen. 1. 50. i babell yr ARGLWYDD, ac [a] a ymaflodd ynghŷrn yr allor.

29 A mynegwyd i'r brenhin Salomon ffoi o Joab i babell yr ARGLWYDD, ac wele *y mae efe* wrth yr allor. A Salomon a anfonodd Benaiah fâb Jehoiada, gan ddywedyd, Dôs, rhuthra arno ef.

30 A daeth Benaiah i babell yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrtho ef, Fel hyn y dywed y brenhin, Tyred allan: yntau a ddywedodd, Na *ddeuaf*; eithr yma y byddaf farw. A Benaiah a ddûg drachefn air at y brenhin, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Joab, ac fel hyn i'm hattebodd.

31 A dywedodd y brenhin wrtho ef, [b] Ecsod. 21, 14. [b] Gwnâ fel y dywedodd efe, a rhuthra arno ef, a chlâdd ef; fel y tynnech y gwaed gwirion a dywalltodd Joab, oddi arnafi ac oddi ar dŷ fy nhâd i.

[c] Sal. 7, 16. 32 A'r ARGLWYDD [c] a ddychwel ei waed ef ar ei ben ei hun; o herwydd efe a ruthrodd ar ddau ŵr cyfiawnach a gwell nag ef ei hun, ac a'u lladdodd hwynt â'r cleddyf, a Dafydd fy nhâd heb ŵybod, *fef* [d] 2 Sam. 3. 27. [d] Abner fâb Ner tywysog llu Israel, ac [e] Amasa fâb Jether tywysog llu Juda.

[e] 2 Sam. 20, 10. [f] 2 Sam. 3, 29. 33 A'u gwaed hwynt a ddychwel ar ben Joab, ac [f] ar ben ei hâd ef yn dragywydd; ond i Ddafydd, ac i'w hâd, ac i'w dŷ, ac i'w orfedd-faingc, y bydd heddwch yn dragywydd gan yr ARGLWYDD.

34 Felly 'r aeth Benaiah mâb Jehoiada i fynu, ac a ruthrodd arno, ac a'i lladdodd. Ac efe a gladdwyd yn ei dŷ ei hun yn yr anialwch.

[g] 1 Sam. 2, 35. Edrych 1 Cron. 6, 50. a 24. 3. 35 ¶ A'r brenhin a osodod Benaiah fâb Jehoiada yn ei le ef ar y filwriaeth; a'r brenhin a osododd [g] Sadoc yr offeiriad yn lle Abïathar.

36 ¶ A'r brenhin a anfonodd, ac a alwodd am [h] Simei, ac a ddywedodd wrtho, Adeilada it' dŷ yn Jerusalem, ac aros yno, ac na ddôs allan oddi yno, nac yma na thraw. 2990. [h] 2 Sam. 16. 5.

37 Canys bydd, y dydd yr elych allan, ac yr elych dros [i] afon Cidron, gan ŵybod y cai di ŵybod y lleddir di yn farw: dy waed fydd ar dy ben dy hun. [i] 2 Sam. 15. 23.

38 A dywedodd Simei wrth y brenhin, Da *yw* 'r gair; fel y dywedodd fy arglwydd frenhin, felly y gwnâ dy was. A Simei a drigodd yn Jerusalem ddyddiau lawer.

39 Eithr ym mhen tair blynedd y ffôdd dau wâs i Simei at Achis fâb Maachah brenhin Gath. A mynegwyd i Simei, gan ddywedyd, Wele dy weision di yn Gath. 2993.

40 A Simei a gyfododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a aeth i Gath at Achis, i geisio ei weision: ïe Simei a aeth, ac a gyrchodd ei weision o Gath.

41 A mynegwyd i Salomon fyned o Simei o Jerusalem i Gath, a'i ddychwelyd ef.

42 A'r brenhin a anfonodd ac a alwodd am Simei, ac a ddywedodd wrtho, Oni pherais i ti dyngu i'r ARGLWYDD, ac *oni* thystiolaethais wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd yr elych allan, ac yr elych nac yma nac accw, gan ŵybod gwybydd y lleddir di yn farw? a thi a ddywedaist wrthyf, Da *yw* 'r gair a glywais.

43 Pa ham gan hynny na chedwaist lw'r ARGLWYDD, a'r gorchymmyn a orchymynnais i ti?

44 A dywedodd y brenhin wrth Simei, Ti a ŵyddost [k] yr holl ddrygioni a ŵyr dy galon, yr hwn a wnaethost di yn erbyn Dafydd fy nhâd: yr ARGLWYDD am hynny a ddychwelodd dy ddrygioni di ar dy ben dy hun. [k] 2 Sam. 16. 5.

45 A bendigedig *fydd* y brenhin Salomon, a gorfedd-faingc Dafydd a ficcrhâir o flaen yr ARGLWYDD yn dragywydd.

46 Felly y gorchymynnodd y brenhin i Benaiah fab Jehoiada; ac efe a aeth allan, ac a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw. A'r [l] frenhiniaeth a ficcrhäwyd yn llâw Salomon. [l] 2 Cron. 1. 1.

PEN. III.

1 Salomon yn prïodi merch Pharao, 2 ac wrth aberthu yn uchelfa Gibeon, 5 yn cael gan Dduw ti ddewis rôdd, ac yn dewis doethineb: ac yn cael doethineb, a chyfoeth, ac anrhydedd. 16 Barn Salomon rhwng y ddwy buttain yn ei wneuthur ef yn enwog. Ebrill, 28. P.

A [a] Salomon a ymgyfathrachodd â Pharao brenhin yr Aipht, ac a briodod ferch Pharao, ac a'i dûg hi i ddinas Dafydd, nes darfod iddo adeiladu ei dŷ ei hun, a thŷ 'r ARGLWYDD, a [b] mûr Jerusalem oddi amgylch. 2991. [a] Pen. 7. 8. [b] Pen. 9. 15, 19.

2 Etto y bobl oedd yn aberthu mewn uchelfaoedd, o herwydd nad adeiladasid tŷ i enw 'r ARGLWYDD hyd y dyddiau hynny.

3 A Salomon a garodd yr ARGLWYDD, gan rodio yn neddfau Dafydd ei dâd: etto mewn uchelfaoedd yr oedd efe yn aberthu ac yn arogl-darthu.

4 [c] A'r brenhin a aeth i Gibeon i aberthu yno: canys honno *oedd* uchelfa fawr. Mîl o boeth-offrymmau a offrymmodd Salomon ar yr allor honno. [c] Pen. 2, 3.

5 ¶ [d] Yn Gibeon yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Salomon mewn breuddwyd liw nôs: a dywedodd Duw, Gofyn beth a roddaf i ti. [d] Pen. 9, 2.

2990.
‡ Neu, *baelioni.*

6 A dywedodd Salomon, Ti a wnaethoſt â'th wâs Dafydd fy nhâd fawr ‡ drugaredd, megis y rhodiodd efe o'th flaen di mewn gwirionedd, ac mewn cyfiawnder, ac mewn uniondeb calon gyd â thi; ïe cedwaiſt iddo y drugaredd fawr hon, a rhoddaiſt iddo fâb i eiſtedd ar ei orſedd-faingc, fel *y gwelir* heddyw.

7 Ac yn awr, O ARGLWYDD fy Nuw, ti a wnaethoſt i'th wâs deyrnaſu yn lle Dafydd fy nhâd: a minnau yn fachgen bychan: ni fedraf [e] fyned nac allan nac i mewn.

[e] Num. 27. 17.

8 A'th wâs *ſydd* ym mŷſg dy bobl, y rhai a ddewiſaiſt ti: pobl aml, y rhai ni rifir, ac ni's cyfrifir gan lïoſowgrwydd.

[f] 2 Cron. 1. 10.

9 Am hynny [f] dyro i'th wâs galon ‡ ddeallus i farnu dy bobl, i ddeall *rhagor* rhwng da a drwg: canys pwy a ddichon farnu dy lïoſog bobl hyn?

‡ Neu, *ufudd.* Heb. *yn clywed.*

10 A'r peth fu dda yngolwg yr ARGLWYDD, am ofyn o Salomon y peth hyn.

11 A Duw a ddywedodd wrtho, O herwydd gofyn o honot y peth hyn, ac na ofynnaiſt it' ddyddiau lawer, ac na ofynnaiſt it' olud, ac na cheiſiaiſt einioes dy elynion, eithr gofynnaiſt it' ddeall i wrando barn:

12 Wele gwneuthum yn ôl dy eiriau; wele, [g] rhoddais it' galon ddoeth a deallus, fel na bu dy fath o'th flaen, ac na chyfyd dy fath ar dy ôl.

[g] Preg. 1. 16.

13 A [h] rhoddais it' hefyd yr hyn ni's gofynnaiſt, golud, a gogoniant hefyd; fel na ‡ byddo un o'th fath ym mŷſg y brenhinoedd dy holl ddyddiau di.

[h] Doe. 7. 11. Mat. 6. 33. Eph. 3. 20.

14 Ac o's rhòdi yn fy ffyrdd i, gan gadw fy neddfau a'm gorchymynion, [i] megis y rhodiodd Dafydd dy dâd, eſtynnaf hefyd dy ddyddiau di.

‡ Neu, *hu.*

[i] Pen. 15. 5.

15 A Salomon a ddeffrôdd, ac wele, breuddwyd *oedd*. Ac efe a ddaeth i Jeruſalem, ac a ſaſodd o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac a offrymmodd offrymmau poeth, ac a aberthodd aberthau hèdd, ac a wnaeth wlêdd i'w holl weiſion.

16 ¶ Yna dwy wragedd o butteiniaid a ddaethant at y brenhin, ac a ſaſaſant ger ei fron ef.

17 A'r naill wraig a ddywedodd, O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon oeddym yn trigo yn yr un tŷ, a mi a eſgorais yn tŷ gyd a hi.

18 Ac ar y trydydd dŷdd wedi eſgor o honofi, yr eſgorodd y wraig hon hefyd; ac *yr oeddym* ni ynghŷd, heb arall yn tŷ gyd â ni, ond nyni ein dwyoedd yn tŷ.

19 A mâb y wraig hon a fu farw liw nôs: o herwydd hi a orweddodd arno ef.

20 A hi a gododd ynghanol y nôs, ac a gymmerodd fy mâb i o'm hymmyl, tra yr ydoedd dy lâw-forŵyn yn cyſgu, ac a'i goſododd ef yn ei mynwes hi, a'i mâb marw hi a oſododd hi yn fy mynwes innau.

21 A phan godais i y borau i beri i'm mâb ſugno; wele marw oedd efe: ac wedi i mi ddâl arno y borau, wele, nid fy mâb i, yr hwn a eſgoraſwn i, ydoedd efe.

22 A'r wraig arall a ddywedodd, Nagê; eithr fy mâb i *yw* y byw, a'th fab dithau *yw* y marw. A hon a ddywedodd, Nagê; eithr dy fâb di *yw* y marw, a'm mâb i *yw* y byw. Fel hyn y lleſaraſant o flaen y brenhin.

23 Yna y dywedodd y brenhin, Hon ſydd yn dywedyd, Dyma fy mâb i *ſydd* fyw, a'th fâb dithau *yw* 'r marw: a hon accw ſydd yn dywedyd, Nagê; eithr dy fâb di *yw* 'r marw, a'm mâb innau *yw* 'r byw.

24 A dywedodd y brenhin, Dygwch i mi gleddyf. A hwy a ddygaſant gleddyf o flaen y brenhin.

25 A'r brenhin a ddywedodd, Rhennwch y bachgen byw yn ddau, a rhoddwch yr hanner i'r naill, a'r hanner i'r llall.

26 Yna y dywedodd y wraig *biocdd* y mâb byw wrth y brenhin, (canys [k] ei hymyſgaroedd a gynheſaſai wrth ei mâb,) ac a lefarodd, O fy arglwydd, rhoddwch iddi hi y bachgen byw, ac na leddwch ef ddim: ond y llall a ddywedodd, Na fydded eiddo fi na thithau, *eithr* rhennwch *ef*.

[k] Hoſ. 11. 8.

27 Yna yr attebodd y brenhin, ac y dywedodd, Rhoddwch y bachgen byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim: dyna ei fam ef.

28 A holl Iſrael a glywſant y farn a farnaſai 'r brenhin; a hwy a ofnaſant y brenhin: canys gweiſſant *fod* doethineb Duw ynddo ef i wneuthur barn.

PEN. IV.

1 *Tywyſogion Salomon, 7 a deuddeg ſwyddog ei lŷs ef. 20 a heddwch, a belaethrwydd ei frenhiniaeth, 22 ac arlwy ei ſuwdd, 26 a'i ſtablau, 29 a'i ddoethineb, 32 a'i lyfrau.*

Ebrill, 29. B.

A'R brenhin Salomon oedd frenhin ar holl Iſrael.

2 A dyma'r tywyſogion *oedd* ganddo ef: Azariah mâb Sadoc yr ‡ offeiriad;

‡ Neu, *pen-ſwyddog.*

3 Elihoreph, ac Ahiah, meibion Siſa, *oedd* 'ſgrifennyddion; [a] Jehoſaphat mâb Ahilud yn goſiadur:

[a] 2 Sam. 8. 16. a. 20. 24.

4 A Benaiah mâb Jehoiada *oedd* ar y llu; a Sadoc ac Abiathar yn offeiriaid:

5 Ac Azariah mâb Nathan *oedd* ar y ſwyddogion; a Zabud mâb Nathan *oedd* benllywydd, *ac* yn gyfaill i'r brenhin:

6 Ac Ahiſar *oedd* benteulu: ac [b] Adoniram mâb Abda ar y ‡ deyrn-ged.

[b] Pen. 5. 14.

‡ Neu, *dröth.*

7 ¶ A chan Salomon yr ydoedd deuddeg o ſwyddogion ar holl Iſrael, y rhai a barotöent luniaeth i'r brenhin a'i dŷ: mîs yn y flwyddyn yr oedd ar *bob* un ddarparu.

8 Dyma eu henwau hwynt: † mâb Hur ym mynydd Ephraim.

† Neu, *Ben-Hur.*

9 ‡ Mâb Decar ym Macas, ac yn Saalbim, a Bethſemes, ac Elon-Bethanan.

‡ Neu, *Ben-Decar.*

10 † Mâb Heſed yn Aruboth; iddo ef *yr oedd* Soeboh, a holl dîr Hepher.

† Neu, *Ben-Heſed.*

11 ‡ Mâb Abinadab *oedd yn* holl ardal Dor; Taphath merch Salomon oedd yn wraig iddo ef.

‡ Neu, *Ben-Abinadab.*

12 Baanah mâb Ahilud *oedd yn* Nhaanach, a Megido, a Bethſean oll, yr hon *ſydd* ger llaw Sartanah, îs law Jezreel; o Bethſean hyd Abelmehola, hyd y tu hwnt i Jocmeam.

13 † Mâb Geber *oedd* yn Ramoth Gilead; iddo ef *yr oedd* [c] trefydd Jair mâb Manaſſeh, y rhai *ſydd* yn Gilead: eiddo ef *oedd* [d] ardal Argob, yr hon *ſydd* ym Maſan, *ſef* tri ugain o ddinaſoedd mawrion, a chaerau a barrau prês.

† Neu, *Ben-Gebr.*

[c] Num. 32. 41.

[d] Deut. 3. 4.

14 Ahinadab mâb Ido *oedd* ym Mahanaim.

15 Ahimaas *oedd* yn Naphtali: yntau a gymmerodd Baſmath merch Salomon yn wraig.

16 Baanah mâb Huſai *oedd* yn Aſer, ac yn Aloth.

17 Jehoſaphat mâb Parua *oedd* yn Iſſacar.

18 Simei

18 Simei mâb Elah *oedd* o fewn Benjamin.

19 Geber mâb Uri *oedd* yngwlâd Gilead, gwlâd Sehon brenhin yr Amoriaid, ac Og brenhin Basan; a'r unig swyddog *oedd* yn y wlâd *ydoedd efe.*

20 ¶ Juda ac Israel *oedd* aml, fel y tywod *sydd* ger llaw 'r môr o amldra, yn bwytta ac yn yfed, ac yn gwneuthur yn llawen.

[c] Eccl. 47. 13. Edrych Sal. 72. 8.

21 A [c] Salomon oedd yn llywodraethu ar yr holl deyrnasoedd, o'r afon hyd wlâd y Philistiaid, ac hyd derfyn yr Aipht: yr oeddynt hwy yn dwyn anrhegion, ac yn gwasanaethu Salomon holl ddyddiau ei einioes ef.

[†] Heb. *bara.*

22 ¶ A [†] bwyd Salomon beunydd oedd ddêg Corus ar hugain o beillied, a thri ugain Corus o flawd:

23 Dêg o ychen pasgedig, ag ugain o ychen porfadwy, a chant o ddefaid, heb law ceirw, a jyrchod, a buail, ac [*] ednod breision.

[*] *Addar.*

24 Canys efe oedd yn llywodraethu ar y tu yma i'r afon oll, o Diphsah hyd Azzah, ar yr holl frenhinoedd o'r tu yma i'r afon: ac yr oedd iddo ef heddwch o bob parth iddo o amgylch.

25 Ac yr oedd Juda ac Israel yn preswylio

[‡] Heb. *hyderus.*

yn [‡] ddiogel, [f] bob un dan ei winwydden a than ei ffigysbren, [g] o Ddan hyd Beersheba,

[f] Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.

holl ddyddiau Salomon.

[k] Barn. 20. 1.

26 ¶ Ac [h] yr oedd gan Salomon ddeugain mîl o bresebau [i] meirch i'w gerbydau, a deuddeng mîl o wŷr meirch.

[h] Pen. 10. 25, 26.

27 A'r swyddogion hynny a barotöent luniaeth i Salomon y brenhin, ac i bawb a ddelai i fwrdd y brenhin Salomon, pob un yn ei fis; ni adawsant eisiau dim.

[i] 2 Cron. 1. 14. a 9. 25. Edrych Deut. 17. 16.

28 Haidd hefyd a gwêllt a ddygasant hwy i'r meirch, ac i'r cyflym gamelod, i'r fan lle y byddai '*r swyddogion*, pob un ar ei ran.

[k] Eccl. 47. 14, 15, 16.

29 ¶ A [k] Duw a roddodd ddoethineb i Salomon, a deall mawr jawn, a helaethdra calon, fel y tywod *sydd* ar fin y môr.

30 A doethineb Salomon oedd fwy nâ doethineb holl feibion y dwyrain, ac nâ holl [l] ddoethineb yr Aipht.

[l] Edrych Act. 7. 22.

31 Ie doethach oedd efe nag un dŷn; nag [m] Ethan yr Ezrahiad, nâ Heman, nâ Chalcol, nâ Darda, meibion Mahol: a'i enw ef oedd ym mhlith yr holl genhedloedd oddi amgylch.

[m] 1 Cron. 2. 6. Sal. 88. tit. [a] 89. tit.

32 Ac [n] efe a lefarodd dair mîl o ddïarhebion: a'i ganiadau ef oedd fil a phump.

[n] Preg. 12. 9.

33 Llefarodd hefyd am brennau, o'r cedrwŷdd *sydd* yn Libanus hyd yr isop a dŷf allan o'r pared. Ac efe a lefarodd am anifeiliaid, ac am ehediaid, ac am ymlusgiaid, ac am bysgod.

34 Ac o bob pobloedd y daethpwyd i wrando doethineb Salomon, oddi wrth holl frenhinoedd y ddaear, y rhai a glywsent am ei ddoethineb ef.

PEN. V.

Ebrill, 29, P.

1 *Hiram yn gyrru i gyfarch Salomon, ac yn cael gŵybod ei fod ef ar fedr adeiladu 'r Deml, ac yn addaw defnyddiau i'r gwaith.* 7 *Hiram yn benditbio Duw dros Salomon, yn cael ymborth i'w deulu, ac yn gyrru coed i Salomon.* 13 *Rhifedi gweithwŷr Salomon.*

2290.

[a] Ad. 10. 18. [2] Cron. 2. 3.

[a] HIram hefyd brenhin Tyrus a anfonodd ei weision at Salomon: (canys clybu enneinio o honynt hwy ef yn frenhin yn lle ei dâd: canys [b] hoff oedd gan Hiram Ddafydd bob amser:

[b] 2 Sam. 5. 11. 1 Cron. 14. 1.

2 A [c] Salomon a anfonodd at Hiram, gan ddywedyd.

[c] 2 Cron. 2. 3.

3 Ti a wyddost am Ddafydd fy nhâd, nâ allai efe adeiladu tŷ i enw'r ARGLWYDD ei Dduw [d] gan y rhyfeloedd oedd o'i amgylch ef, nes rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt dan wadnau ei draed ef.

[d] 1 Cron. 22. 8. a 28. 3.

4 Eithr yn awr yr ARGLWYDD fy Nuw a rodd i mi lonydd oddi amgylch *fel nad oes* na gwrthwynebydd, nac ymgyfarfod niweidiol.

5 Ac wele fi [†] a'm brŷd ar adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw; [e] megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd fy nhâd, gan ddywedyd, Dy fâb, yr hwn a osodaf fi yn dy le di ar dy orsedd-faingc di, efe a adeilada dŷ i'm henw i.

[†] Heb. *yn dywedyd am.*

[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Cron. 17. 12. a 22. 10.

6 Yn awr gan hynny gorchymmyn dorri o honynt i mi gedr-wŷdd o Libanus: a'm gweision i a fyddant gyd â'th weision di; a rhoddaf attat gyflog dy weision, yn ôl yr hyn a ddywedych: canys ti a wyddost nad *oes* yn ein plith ni wŕ a fedro gymmynu coed megis y Sidoniaid.

7 ¶ A bu, pân glybu Hiram eiriau Salomon, lawenychu o hono ef yn ddirfawr, a dywedyd, Bendigedig *yw* 'r ARGLWYDD heddyw, yr hwn a roddes i Ddafydd fâb doeth ar y bobl lïosog yma.

8 A Hiram a anfonodd at Salomon, gan ddywedyd, Gwrandewais ar yr hyn a anfonaist attaf: mi a wnâf dy holl ewyllys di am goed cedrwŷdd, a choed ffynnidwŷdd.

9 Fy ngweision a'*u* dygant i wared o Libanus hyd y môr: a mi a'u gyrraf hwynt yn gludeiriau ar hŷd y môr, hyd [f] y fan a [‡] osodych di i mi: ac yno y dattodaf hwynt, a chymmer di *hwynt*; ond ti a wnâi fy ewyllys innau, [g] gan roddi ymborth i'm teulu i.

[f] 2 Cron. 2. 10. [‡] Heb. *ansonych.* [g] Edrych Ezra 3. 7. Ezec. 27. 17.

10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi i Salomon o goed cedrwŷdd, ac o goed ffynnidwŷdd, ei holl ddymuniad.

Act. 12. 20.

11 A [h] Salomon a roddodd i Hiram ugain mîl Corus o wenith *yn* gynhaliaeth i'w dŷ, ac ugain Corus o olew coeth: felly y rhoddai Salomon i Hiram bob blwyddyn.

[h] Edrych 2 Cron. 2. 10.

12 A'r ARGLWYDD a roddes ddoethineb i Salomon, [i] fel y dywedasai wrtho: a bu heddwch rhwng Hiram a Salomon, a hwy a wnaethant gyfammod ill dau.

[i] Pen. 3. 12.

13 ¶ A'r brenhin Salomon a gyfododd [‡] drêth o holl Israel; a'r drêth oedd ddeng mîl ar hugain o wŷr.

2992. [‡] Neu, *dyrn-ged* o wŷr.

14 Ac efe a'u hanfonodd hwynt i Libanus, deng mîl yn y mîs *ar* gylch: mîs y byddent yn Libanus, *a* dau fis gartref; ac [k] Adoniram *oedd* ar y drêth.

[k] Pen. 4. 6.

15 Ac yr oedd gan Salomon ddeng-mil a thrugain yn dwyn beichiau, a phedwar ugain mîl yn naddu cerrig yn y mynydd.

16 Heb law pen-swyddogion Salomon, y rhai *oedd* ar y gwaith, sef tair mîl a thrichant, yn llywodraethu 'r bobl a weithient yn y gwaith.

17 A'r brenhin a orchymynnodd ddwyn o honynt hwy feini mawr, a meini costus, *a* meini nâdd, i sylfaenu 'r tŷ.

18 Felly seiri Salomon, a seiri Hiram, a'r [l] Gibliaid, a naddasant, ac a ddarparasant goed a cherrig i adeiladu 'r tŷ.

[l] Ezeo. 27. 9.

PEN. VI.

Ebrill, 30. B. 1 *Adeiladu Teml Salomon,* 5 *a'i ſtafelloedd.* 11 *Addewid Duw i'r Deml.* 15 *Byrddio ac addurno'r Deml,* 23 *y Cerubiaid.* 31 *y dorau.* 36 *y cyntedd.* 37 *Yr hŷd y buwyd yn adeiladu'r Deml.*

a 2 Cron. 3. 1. AC a yn y bedwar-ugeinfed a phedwar cant o flynyddoedd, wedi dyfod meibion Iſrael allan o'r Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o deyrnaſiad Salomon ar Iſrael, yn y mîs Zif, hwnnw *yw* 'r ail mîs, ‡ b y dechreuodd efe adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *yr adeiladodd.*

b Act. 7. 47. 2 A'r c tŷ a adeiladodd y brenhin Salomon i'r ARGLWYDD *oedd* dri ugain cufydd ei hŷd, ac ugain *cufydd* ei lêd, a dêg cufydd ar hugain ei uchder.

c Edrych Ezec. 41. 1, &c. 3 A'r porth o flaen teml y tŷ *oedd* ugain cufydd ei hŷd, yn un hŷd â llêd y tŷ, *ac* yn ddêg cufydd ei lêd, o flaen y tŷ.

d Edrych Ezec. 40. 16. a 41. 16. 4 Ac efe a wnaeth i'r tŷ d ffeneſtri, ‡ yn llydain oddi fewn, ac yn gyfyng oddi allan.

‡ Neu, *ar oſgo ac yn gauad.* 5 ¶ Ac efe a adeiladodd † wrth ſûr y tŷ ‡ e 'ſtafelloedd oddi amgylch mûr y tŷ, ynghŷlch y deml, a'r gafell: ac a wnaeth † gelloedd o amgylch.

† Neu, *ar.* 6 Yr yſtafell iſaf *oedd* bûm cufydd ei llêd, a'r ganol chwê chufydd ei llêd, a'r drydedd yn ſaith gufydd ei llêd: canys efe a roddaſai attegion o'r tu allan i'r tŷ oddi amgylch, fel na rwymid *y trawſtiau* ym mûr y tŷ.

‡ Heb. *loriau.* e Edrych Ezec. 41. 6. 7 A'r f tŷ pan adeiladwyd ef, a adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl naddu cyn eu dwyn yno: fel na chlybüwyd na morthwylion, na bwyill, *nac* un offeryn haiarn yn y tŷ wrth ei adeiladu.

† Heb. *ais.* f Edrych Deut. 27. 5, 6. † Heb. *ysgwydd ddisbau.* 8 Drŵs y gell ganol *oedd* ar † yſtlys dehau 'r tŷ; ac ar hŷd griſiau troëdig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r drydedd.

9 Felly yr adeiladodd efe 'r tŷ, ac a'i gorphennodd: ac a fyrddiodd y tŷ â thrawſtiau ac yſtyllod o gedrwŷdd.

10 Ac efe a adeiladodd 'ſtafelloedd wrth yr holl dŷ, yn bûm cufydd eu huchder: ac â choed cedr yr oeddynt yn pwyſo ar y tŷ.

11 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Salomon, gan ddywedyd,

g Pen. 2. 4. a 9. 4. 12 *Am* y tŷ yr wyt ti yn ei adeiladu, g o's rhodi di yn fy neddfau i, a gwneuthur fy marnedigaethau, a chadw fy holl orchymynion, gan rodio ynddynt; yna y cyflawnaf â thi fy ngair h a leferais wrth Ddafydd dy dâd.

h 2 Sam. 7. 13. 1 Cron. 22. 10. i Ecſod. 25. 8. 13 A i mi a breſwyliaf ym mŷſg meibion Iſrael, ac ni adawaf fy mhobl Iſrael.

14 Felly 'r adeiladodd Salomon y tŷ, ac a'i gorphennodd.

15 Ac efe a fyrddiodd barwydydd y tŷ oddi fewn ag yſtyllod cedrwŷdd, o lawr y tŷ hyd y llogail y byrddiodd efe ef â choed oddi fewn: byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlangciau o ffynnidwŷdd.

16 Ac efe a adeiladodd ugain cufydd ar yſtlyſau 'r tŷ ag yſtyllod cedr, o'r llawr hyd y parwydydd: felly 'r adeiladodd iddo o fewn, *ſef* i'r gafell, i'r cyſſegr ſanctaidd-ioſaf.

17 A'r tŷ, ſef y Deml, o'i flaen ef, oedd ddeugain cufydd *ei hŷd.*

18 A chedrwŷdd y tŷ oddi fewn *oedd* wedi eu cerfio yn gnappiau, ac yn flodau agored: y cwbl *oedd* gedrwŷdd, ni welid carreg.

19 A'r gafell a ddarparodd efe yn y tŷ o fewn; i oſod yno Arch cyfamnod yr ARGLWYDD.

20 A'r gafell yn y pen blaen *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac ugain cufydd o lêd, ac ugain cufydd ei huchder: ac efe a'i gwiſgodd ag aur pûr; felly hefyd y gwiſgodd efe 'r allor o gedrwŷdd.

21 Salomon hefyd a wiſgodd y tŷ oddi fewn ag aur † pûr, ac a roddes farrau ar draws, wrth gadwyni aur, o flaen y gafell, ac a'i gwiſgodd ag aur.

† Heb. *cauedig.*

22 A'r holl dŷ a wiſgodd efe ag aur, nes gorphen yr holl dŷ: yr allor hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell, a wiſgodd efe ag aur.

23 ¶ Ac efe a wnaeth yn y gafell ddau o Gerubiaid, *o* bren † oliwŷdd, *pob un yn* ddêg cufydd ei uchder.

† Heb. *olew.*

24 A'r naill aden i'r Cerub *oedd* bûm cufydd, a'r aden arall i'r Cerub *oedd* bûm cufydd: dêg cufydd *oedd* o'r naill gwrr i'w adenydd ef hyd y cwrr arall i'w adenydd ef.

‡ Neu, *a'r Cerubiaid a ledaſant eu hâdenydd.*

25 A'r âil Cerub *oedd* o ddêg cufydd: un feſur ag un agwedd *oedd* y ddau Gerub.

26 Uchder y naill Gerub *oedd* ddêg cufydd: ac felly *'r oedd* y Cerub arall.

k Ecſod. 25. 20.

27 Ac efe a oſododd y Cerubiaid yn y tŷ oddi fewn, ‡ ac k adenydd y Cerubiaid a ymledaſant, fel y cyffyrddodd aden y naill â'r *naill* bared, ac aden y Cerub arall oedd yn cyffwrdd â'r pared arall: a'u hadenydd hwy ynghanol y tŷ oedd yn cyffwrdd a'u gilydd.

28 Ac efe a wiſgodd y Cerubiaid ag aur.

29 A holl barwydydd y tŷ o amgylch a gerfiodd efe â cherfiedig luniau Cerubiaid, a phalmwŷdd, a blodau agored, o fewn ac oddi allan.

30 Llawr y tŷ hefyd a wiſgodd efe ag aur, oddi fewn ac oddi allan.

31 ¶ Ac i ddrŵs y gafell y gwnaeth efe ddorau *o* goed oliwŷdd; cappan y drŵs *a'r* gorſingau *oedd* ‡ bummed ran *y pared.*

‡ Neu, *bûm 'ſgwâr.*

32 Ac ar † y ddwy ddôr *o* goed oliwŷdd y cerfiodd efe gerfiadau Cerubiaid, a phalmwŷdd, a blodau agored, ac a'u gwiſgodd ag aur, ac a ledodd aur ar y Cerubiaid, ac ar y palmwŷdd.

† Neu, *ddolennau y dorau.*

33 Ac felly y gwnaeth efe i ddrŵs y deml orſingau *o* goed oliwŷdd, *y rhai oedd* ‡ bedwaredd ran *y pared.*

‡ Neu, *bedeirongl.*

34 Ac yr *oedd* y ddwy ddôr *o* goed ffynnidwŷdd; l dwy ddalen blygedig *oedd* i'r naill ddôr, a dwy ddalen blygedig i'r ddôr arall.

l Ezec. 41. 23.

35 Ac efe a gerfiodd Gerubiaid a phalmwŷdd, a blodau agored *arnynt*, ac a'u gwiſgodd ag aur, yr hwn a gymhwyſwyd ar y cerfiad.

36 ¶ Ac efe a adeiladodd y cyntedd neſaf i mewn â thair rhês o gerrig nâdd, ac â rhês o drawſtiau cedrwŷdd.

37 ¶ m Yn y bedwaredd flwyddyn y ſylfaenwyd tŷ 'r ARGLWYDD, ym mis Zif:

m Ad. 1.

38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddêg, ym mis Bul, (dyna 'r wythfed mis,) y gorphennwyd y tŷ, a'i holl rannau, a'i holl ‡ berthynaſau. Felly *mewn* n ſaith mlynedd yr adeiladodd efe ef.

‡ Neu, *ordeiniadau.* n Edrych Ad. 1.

PEN. VII.

1 *Adeiladu tŷ Salomon,* 2 *a thŷ coed Libanus,* 6 *a'r porth colofnau,* 7 *a phorth y frawdle,* 8 *a thŷ merch Pharao.* 13 *Gwaith Hiram ar y ddwy golofn.* 23 *Y môr tawdd.* 27 *Y dêg yſtôl.* 38 *Y dêg noe brês.* 40 *A'r holl leſtri.*

Ebrill, 30. P.

Eithr

EIthr ei dŷ ei hun a adeiladodd Salomon mewn [a] tair blynedd ar ddêg, ac a orphennodd ei holl dŷ. [a] Pen. 9. 10.

2 ¶ Efe a adeiladodd dŷ coedwig Libanus, yn gàn cufydd ei hŷd, ac yn ddêg cufydd a deugain ei lêd, ac yn ddêg cufydd ar hugain ei uchder; ar bedair rhês o golofnau cedrwŷdd, a thrawſtiau cedrwŷdd ar y colofnau.

3 Ac efe a döwyd â chedrwŷdd oddi arnodd ar † y trawſtiau *oedd* ar y pùm colofn a deugain, pymtheg *yn* y rhês. † Heb. *yr ais.*

4 Ac *yr oedd* tair rhês o ffeneſtri, ‡ golau ar gyfer golau, *yn* dair rhengc. ‡ Heb. *golwg ar gyfer golwg.*

5 A'r holl ddryſau a'r gorſingau *oedd* yſgwâr, *felly 'r oedd* y ffeneſtri: a golau ar gyfer golau *yn* dair rhengc.

6 ¶ Hefyd efe a wnaeth borth o golofnau, yn ddêg cufydd a deugain ei hŷd, ac yn ddêg cufydd ar hugain ei lêd: a'r porth *oedd* o'u blaen hwynt; a'r colofnau *eraill* a'r ſwmmerau *oedd* o'u blaen hwythau.

7 ¶ Porth yr orſeddfa hefyd, yr hwn y barnai efe ynddo, a wnaeth efe yn borth barn: ac efe a wiſgwyd â chedrwŷdd † o'r naill gwrr i'r llawr hyd y llall. † Heb. *o lawr i lawr.*

8 ¶ Ac *i'w* dŷ ei hun, yr hwn y trigai efe ynddo, *yr oedd* cyntedd arall o fewn y porth o'r un fâth waith: gwnaeth hefyd dŷ i ferch Pharao [b] yr hon a briodaſai Salomon, fel y porth hwn. [b] Pen. 3. 1.

9 Hyn oll *oedd* o feini coſtus, wedi eu naddu wrth feſur, *a'u* llâdd â llif oddi fewn, ac oddi allan: a *hynny* o'r ſylfaen hyd y llogail: ac *felly* o'r tu allan hyd y cyntedd mawr.

10 Ac efe a ſylfaenefid â meini coſtus, â meini mawr, â meini o ddêg cufydd, ac â meini o wyth gufydd.

11 Ac oddi arnodd *yr oedd* meini coſtus, (wedi eu naddu wrth feſur) a chedrwŷdd.

12 Ac *i'r* cyntedd mawr *yr oedd* o amgylch, dair rhês o gerrig nâdd, a rhês o drawſtiau cedrwŷdd; i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD oddi fewn, ac i borth y tŷ.

13 ¶ A'r brenhin Salomon a anfonodd, ac a gyrchodd [c] Hiram o Dyrus. [c] 2 Cron. 4. 11.

14 [d] Mâb gwraig weddw *oedd* hwn, o lwyth Naphtali, a'i dâd yn ŵr o Dyrus: gôf prês *ydoedd efe:* a [e] llawn ydoedd o ddoethineb, a deall, a gwybodaeth, i weithio pob gwaith o brês. Ac efe a ddaeth at y brenhin Salomon, ac a weithiodd ei holl waith ef. Edrych Ad. 40. [d] 2 Cron. 2. 14. [e] Ecſod. 31. 3. † Heb. *luniodd.*

15 Ac efe a † fwriodd [f] ddwy golofn o brês, deunaw cufydd *oedd* uchder pob colofn, a llinyn o ddeuddeg cufydd a amgylchai bob un o'r ddwy. [f] 2 Bren. 25. 17. 2 Cron. 3. 15. a 4. 12. Jer. 52. 21.

16 Ac efe a wnaeth ddau gnap o brês tawdd, i'w rhoddi ar bennau 'r colofnau: pùm cufydd *oedd* uchder y naill gnap; a phùm cufydd uchder y cnap arall.

17 Efe a wnaeth rwydwaith, *a* phlethiadau o gadwynwaith i'r cnappiau *oedd* ar ben y colofnau: ſaith 'ir naill gnap, a ſaith i'r cnap arall.

18 Ac efe a wnaeth y colofnau, a dwy rês o bomgranadau o amgylch ar y naill rwydwaith, i guddio 'r cnappiau *oedd* uwch ben: ac felly y gwnaeth efe i'r cnap arall.

19 A'r cnappiau y rhai *oedd* ar y colofnau, *oedd* o waith lili, yn y porth, yn bedwar cufydd.

20 Ac i'r cnappiau ar y ddwy golofn oddi arnodd, ar gyfer y canol, *yr oedd pomgranadau*, y rhai *oedd* wrth y rhwydwaith; a'r pomgranadau *oedd* [g] ddau cant, yn rheſau o amgylch, ar y cnap arall. [g] Edrych 2 Cron. 3. 16. a 4. 13.

21 [h] Ac efe a gyſodod y colofnau [i] ym mhorth y deml; ac a gyſododd y golofn ddehau, ac a alwodd ei henw hi ‡ Jachin; ac efe a gyſododd y golofn aſſwy, ac a alwodd ei henw hi † Boaz. Jer. 52. 23. [h] 2 Cron. 3. 17. [i] Pen. 6. 3. ‡ Hynny yw, *efe a ſicrha.* † Sef, *ynddo y mae nerth.*

22 Ac ar ben y colofnau *yr oedd* gwaith lili: felly y gorphennwyd gwaith y colofnau.

23 ¶ Ac efe a wnaeth [k] fôr tawdd yn ddêg cufydd o ymmyl i ymmyl; yn grwn oddi amgylch; ac yn bùm cufydd ei uchder; a llinyn o ddêg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch. [k] Jer. 52. 17.

24 A chnappiau a'i hamgylchent ef dan ei ymmyl o amgylch, dêg mewn cufydd oedd [l] yn amgylchu 'r môr o amgylch: y cnappiau *oedd* yn ddwy rês, wedi eu bwrw pan fwriwyd yntau. [l] 2 Cron. 4. 3.

25 Sefyll yr oedd ar [m] ddeuddeg o ychen, tri oedd yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a 'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain; a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u pennau ôl hwynt oll o fewn. [m] Jer. 52. 20.

26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrnfedd, a'i ymmyl fel gwaith ymmyl cwppan; *a* blodau lili; [n] dwy fil o Bathau a annai ynddo. [n] Edrych 2 Cron. 4. 5.

27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddêg o yſtolion prês, pedwar cufydd *oedd* hŷd pob yſtôl, a phedwar cufydd ei lêd, a thri chufydd ei huchder.

28 A dyma waith yr yſtolion; yſtlyſau *oedd* iddynt, a'r yſtlyſau *oedd* rhwng y delltennau.

29 Ac ar yr yſtlyſau *oedd* rhwng y delltennau, *yr oedd* llewod, ychen, a Cherubiaid: ac ar y dêllt *yr oedd* yſtôl oddi arnodd; ac oddi tan y llewod a'r ychen *yr oedd* cyſſylltiadau o waith tenau.

30 A phedair olwyn brês *oedd* i bob yſtôl, a phlangciau prês: ac yn eu pedair congl *yr oedd* yſgwyddau iddynt; dan y noe *yr oedd* yſgwyddau, wedi eu toddi ar gyfer pob cyſſylltiad.

31 A'i genau oddi fewn y cwmpas, ac oddi arnodd, *oedd* gufydd; a'i genau hi *oedd* grwn, ar waith yr yſtôl, yn gufydd a hanner: ac ar ei hymmyl hi *yr oedd* cerfiadau, a'i hyſtlyſau yn bedwar ochrog, nid yn grynnion.

32 A'r pedair olwyn *oedd* dan yr yſtlyſau, ac echelau 'r olwynion yn yr yſtôl: ac uchder pob olwyn yn gufydd a hanner cufydd.

33 Gwaith yr olwynion hefyd *oedd* fel gwaith olwynion menn, eu hechelau, a'u bothau, a'u cammegau, a'u hadenydd, *oedd* oll yn doddedig.

34 Ac *yr oedd* pedair yſgwydd wrth bedair congl pob yſtôl; o'r yſtôl *yr oedd* ei hyſgwyddau o'r un.

35 Ac ar ben yr yſtôl *yr oedd* cwmpas o amgylch, o hanner cufydd o uchder; ar ben yr yſtôl hefyd *yr oedd* ei hymmylau, a'i thaleithiau o'r un.

36 Ac efe a gerfiodd ar yſtyllod ei hymmylau hi, ac ar ei thaleithiau hi, Gerubiaid, llewod, a phalmwŷdd, wrth noethder pob un, a chyſſylltiadau oddi amgylch.

37 Fel hyn y gwnaeth efe y dêg yſtôl; un doddiad, un feſur, *ac* un agwedd, *oedd* iddynt hwy oll.

38 ¶ [o] Gwnaeth hefyd ddeng noe brês, deugain Bath a ddalrai pob noe, yn bedwar [o] 2 Cron. 4. 6.

cufydd bob noe, *ac* un noe ar bob un o'r deg ystôl.

† Heb. *ysgwydd.*

39 Ac efe a osodes bùm ystôl ar † ystlys dehau y tŷ, a phump ar yr ystlys asswy i'r tŷ: a'r môr a osododd efe ar y tu dehau i'r tŷ, tu a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

P Heb. *Hirom.* Edryc'h Ad. 13,

40 ¶ Gwnaeth P Hiram hefyd y nceau, a'r rhawiau, a'r cawgiau; a Hiram a orphennodd wneuthur yr holl waith, yr hwn a wnaeth efe i'r brenhin Salomon, *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD.

41 Y ddwy golofn, a'r cnappiau coronog, y rhai *oedd* ar ben y ddwy golofn; a'r ddau

q Ad. 17, 18.

q rwydwaith, i guddio 'r ddau gnap coronog, *oedd* ar ben y colofnau;

42 A phedwar cant o bomgranadau i'r ddau rwydwaith; dwy rês o bomgranadau i un rhwydwaith i guddio 'r ddau gnap

‡ Neu, *ar ûyneb y colofnau.*

coronog, *oedd* ar ‡ y colofnau;

43 A'r dèg ystôl, a'r dèg noe ar yr ystolion;

44 Ac un môr, a deuddeg o ychen dan y môr;

45 A'r crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, a'r holl lestri a wnaeth Hiram i'r brenhin Salomon, i dŷ 'r ARGLWYDD, *oedd o* brês gloyw.

† Heb. *yn nhewdwr y tir.*

46 Yngwastadedd yr Jorddonen y toddodd y brenhin hwynt, † mewn cleidir, rhwng Succoth a Sarthan.

‡ Heb. *chwilfwyd.*

47 A Salomon a beidiodd *â phwyso* 'r holl lestri, o herwyd eu llosowgrwydd anfeidrol hwynt: ac ni ‡ wybüwyd pwys y prês chwaith.

r Ecsod. 25. 30.

48 A Salomon a wnaeth yr holl ddodrefn *a berthynai i* dŷ 'r ARGLWYDD: yr allor aur, a'r bwrdd aur, yr hwn *yr oedd* r y bara gosod arno;

49 A phùm canhwyllbren o'r *tu* dehau, a phump o'r *tu* asswy, o flaen y gafell, yn aur pûr, a'r blodau, a'r llusernau, a'r gefeiliau, *o* aur;

† Heb. *pedyll lludw.*

50 Y phïolau hefyd, a'r saltringau, a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r † thusserau, *o* aur coeth; a bachau dorau 'r tŷ o fewn y cyssegr sanctteiddiaf, a dorau tŷ 'r deml, *vedd* aur.

3000.

51 Felly y gorphennwyd yr holl waith a wnaeth y brenhin Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD: a Salomon a ddûg i mewn s yr hyn a gyssegrasai Dafydd ei dad; yr arian, a'r aur, a'r dodrefn, a roddodd efe ym mhlith trysorau tŷ 'r ARGLWYDD.

s 2 Sam. 8. 11. 2 Cron. 5. 1.

PEN. VIII.

Mai, 2. B.

1 *Gwŷl cyssegriad y Deml.* 12, 54 *Bendith Salomon,* 22 *a'i weddi,* 62 *a'i bêdd-aberth.*

3001.

Yna Salomon a gasglodd henuriaid Israel, a holl bennau y llwythau, a thywysogion tadau meibion Israel, at y brenhin Salomon yn Jerusalem, i ddwyn i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD o

a Cron. 5. 2.

b 2 Sam. 5. 9. a 6. 12, 17.

b ddînas Dafydd, honno *yw* Sion.

2 A holl wŷr Israel a ymgynhullasant at y brenhin Salomon, ar yr wŷl, ym mis Ethanim, hwnnw *yw* 'r seithfed mis.

3 A holl henuriaid Israel a ddaethant, a'r offeiriaid a godasant yr Arch i fynu.

4 A hwy a ddygasant i fynu Arch yr ARGLWYDD, a phabell y cyfarfod, a holl lestri 'r cyssegr y rhai *oedd* yn y babell, a'r offeiriaid a'r Lefiaid a'u dygasant hwy i fynu.

5 A'r brenhin Salomon, a holl gynnulleidfa Israel, y rhai a ymgynhullasai atto ef, *gydd* gyd ag ef o flaen yr Arch, yn aberthu defaid, a gwartheg, y rhai ni rifid, ac ni chyfrifid gan lïosowgrwydd.

3001.

6 Felly 'r offeiriaid a ddygasant Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle ei hun, i gafell y tŷ, i'r cyssegr sanctteiddiaf, dan adenydd y Cerubiaid.

7 Canys y Cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le 'r Arch; a'r Cerubiaid a orchuddient yr Arch a'i barrau oddi arnodd.

8 A'r barrau a estynnasant fel y gwelid pennau 'r barrau o'r † cyssegr, o flaen y gafell, ond ni's gwelid oddi allan; yno y maent hwy hyd y dydd hwn.

† Neu, *Arcb.* 2 Cron. 5. 9.

9 c Nid *oedd* dim yn yr Arch d ond y ddwy lèch faen a osodasai Moses yno, yn Horeb; ‡ lle e y cyfammododd yr ARGLWYDD â meibion Israel, pan oeddynt yn dyfod o wlâd yr Aipht.

c Ecsod. 25. 21. Deut. 10. 2.

10 A phan ddaeth yr offeiriaid allan o'r cyssegr, f y cwmmwl a lanwodd dŷ 'r ARGLWYDD,

Heb. 9. 4. d Deut. 10. 5.

11 Fel na allai 'r offeiriaid sefyll i wasanaethu o herwydd y cwmmwl; canys gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *pan gyfam.* e Ecsod. 34. 27, 28. Ad. 21. f Ecsod. 40. 34, 35.

12 ¶ g Yna y dywedodd Salomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd y preswyliai efe h yn y tywyllwch.

2 Cron. 5. 13, 14. a 7. 2.

13 Gan adeiladu yr adeiledais dŷ yn breswylfod i ti; trigle i ti i aros yn dragywydd ynddo.

g 2 Cron. 6. 1. h Lef. 16. 2.

14 A'r brenhin a drôdd ei ŵyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel: (a holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll.)

15 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Israel, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Ddafydd fy nhâd, ac a *'i* cwplaodd â'i lâw, gan ddywedyd,

Sal. 97. 2. i 2 Sam. 7. 6. 2 Cron. 6. 5.

16 i Er y dŷdd y dugum fy mhobl Israel allan o'r Aipht, ni ddewisais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, fel y byddai k fy enw i yno; eithr l dewisais Ddafydd i fod ar fy mhobl Israel.

k Ad. 29. l 2 Sam. 7. 8.

17 Ac m yr oedd ym mrŷd Dafydd fy nhâd adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD Dduw Israel.

m 2 Sam. 7. 2. 1 Cron. 17 1.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Ddafydd fy nhâd, O herwydd bod yn dy frŷd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon.

19 Etto nid adeiledi di y tŷ; ond dy fâb di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau di, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

20 A'r ARGLWYDD a gywirodd ei air a lefarodd efe, a mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhâd, ac a eisteddais ar deyrngadair Israel, megis y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD Dduw Israel.

21 A mi a osodais yno le i'r Arch, yr hon *y mae* ynddi n gyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddûg efe hwynt allan o wlâd yr Aipht.

n Ad. 9.

22 ¶ A Salomon a safodd o flaen o allor yr ARGLWYDD, yngŵydd holl gynnulleidfa Israel; ac a estynnodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd.

o 2 Cron. 6. 12. p 2 Mac. 2. 8.

23 Ac efe a ddywedodd, p O ARGLWYDD Dduw Israel, q nid *oes* Duw fel tydi, yn y nefoedd oddi uchod, nac ar y ddaear oddi isod, r yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision sydd yn rhodio ger dy fron di a'u holl galon;

q Ecsod. 15. 11. 2. Sam. 7. 22. r Dan. 9. 4.

24 Yr hwn a gedwaist â'th wâs Dafydd fy

3001. fy nhâd yr hwn a leſeraiſt wrtho: traethaiſt hefyd â'th enau, a chwpleaiſt â'th lâw, megis heddyw *y mae.*

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD Dduw, Iſrael, cadw â'th wâs Dafydd fy nhâd yr
[s] 2 Sam. 7. 12, 16. Pen. 2. 4. hyn a leſeraiſt wrtho, gan ddywedyd, [s] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gŵr ger fy mron i yn eiſtedd ar deyrn-gadair Iſrael; o's dy feibion a gadwant eu ffordd i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaiſt ti ger fy mron.

26 Ac yn awr, O Dduw Iſrael, poed gwîr attolwg fyddo dy air a leſeraiſt wrth dy wâs Dafydd fy nhâd.

[t] 2 Cron. 2. 6. Eſay 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49. 27 [t] Ai gwîr yw y preſwylia Duw ar y ddaear? wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd ni allant dy gynnwys di, pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

28 Etto edrych ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiad ef, O ARGLWYDD fy Nuw, i wrando ar y llêf a'r weddi y mae dy wâs yn ei weddïo heddyw ger dy fron di:

[u] Deut. 12, 11. 29 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma nôs a dydd, tu a'r lle y dywedaiſt am dano, [n] Fy enw a fydd yno: i wrando ar y weddi a weddïo dy wâs yn y lle hwn.

30 Gwrando gan hynny ddeiſyfiad dy wâs, a'th bobl Iſrael, pan weddïant yn ŷ lle hwn: clyw hefyd o le dy breſwylfa, *fel* o'r nefoedd; a phan glywech, maddau.

[x] Ecſod. 22, 11. 31 ¶ O's pecha gŵr yn erbyn ei gymmydog, a [x] gofyn gantho raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwnâ hefyd, a barna dy weiſion, gan ddamnio 'r drygionus i ddwyn ei ffordd ef ar ei ben, a chan gyfiawnhâu 'r cyfiawn, trwy roddi iddo ef yn ôl ei gyfiawnder,

[y] Lef. 26. 17. Deut. 28. 25. [z] Lef. 26. 39, 40. [†] Neu, *tu ag at.* 33 ¶ [y] Pan darawër dy bobl Iſrael o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn di, [z] o's dychwelant attat ti, a chyfaddef dy enw, a gweddïo, ac ymbil â thi ‡ yn y tŷ hwn:

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddau bechod dy bobl Iſrael, a dychwel hwynt i'r tîr a roddaiſt i'w tadau hwynt.

[a] Lef. 26. 19. Deut. 28. 23. 35 ¶ [a] Pan gauer y nefoedd fel na byddo gwlâw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; o's gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gyſtuddiech di hwynt,

36 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddau bechod dy weiſion, a'th bobl Iſrael, fel y dyſgech iddynt y ffordd orau y rhodiant ynddi, a dyro wlâw ar dy dîr a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

[b] Lef. 26. 16, 26. Deut. 28. 21, 22, 27, 38, 42. † Heb. *byrth.* 37 ¶ [b] O's bydd newyn yn y tîr, o's bydd haint, lloſgfa, malldod, locuſtiaid, o's bydd y lindys: pan warchaeo ei elyn arno ef, yngwlâd ei † ddinaſoedd, pa blâ bynnag, pa gleſyd bynnag *a fyddo*;

38 Pob gweddi, pob deiſyfiad, a fyddo gan un dyn, *neu* gan dy holl bobl Iſrael, y rhai a ŵyddant bawb blâ ei gâlon ei hun, ac a eſtynnant eu dwylaw tu a 'r tŷ hwn:

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, man-gre dy breſwylfod, a maddau; gwnâ hefyd, a dyro i bob un yn ôl ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenoſt ei gâlon; (canys ti yn unig a adwaenoſt galonnau holl feibion dynion.)

[‡] Sal. 130. 4. 40 [c] Fel i'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont byw ar ŵyneb y tîr a roddaiſt i'n tadau ni.

41 ¶ Ac am y dïeithr-ddyn hefyd ni *byddo* o'th bobl Iſrael, ond dyfod o wlâd bell er mwyn dy enw;

42 (Canys clywant am dy enw mawr di, a'th lâw grêf, a'th fraich eſtynnedig,) pan ddêl a gweddïo tu a'r tŷ hwn:

43 Gwrando di yn y nefoedd, man-gre dy breſwylfod, a gwnâ yn ôl yr hyn oll a'r a leſo y dïeithr-ddyn arnat am dano: fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, i'th ofni di, fel *y mae* dy bobl Iſrael, ac y gŵypont † mai ar dy enw di y gelwir y tŷ hwn a adeiledais i.

† Heb. *y gelwir dy enw di ar y tŷ hwn.*

44 ¶ O's â dy bobl di allan i ryfel yn erbyn eu gelyn, ar hŷd y ffordd yr anfonych hwynt, o's gweddïant at yr ARGLWYDD *tu a* ffordd y ddinas a ddewiſaiſt ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad, a gwnâ farn iddynt.

[d] 2 Cron. 6. 36. Diar 20. 9. Preg. 7. 20. Jago 3. 2. 1 Joan 1. 8, 10. [e] Lef. 26. 34, 44. Deut. 28. 26, 64. [f] Dan. 9. 5. [g] Dan. 6. 10. 46 ¶ O's pechant i'th erbyn, ([d] canys nid *oes* dŷn ni phecha) a digio o honot wrthynt, a'u rhoddi hwynt o flaen eu gelynion, fel y caeth-gludont hwynt yn gaethion [e] i wlâd y gelyn, ym mhell neu yn agos;

47 O's dychwelant at eu càlon, yn y wlâd y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac erfyn arnat yngwlâd y rhai a'u caeth-gludaſant, gan ddywedyd, [f] Pechaſom, troſeddaſom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

48 A dychwelyd attat ti a'u holl gàlon, ac a'u holl enaid, yngwlâd eu gelynion a'u caeth-gludaſant hwynt, a [g] gweddïo arnat ti tu a'u gwlâd a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddewiſaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

49 Yna gwrando di yn y nefoedd, man-gre dy breſwylfod, eu gweddi hwynt, a'u deiſyfiad, a gwnâ farn iddynt,

50 A maddau i'th bobl a bechaſant i'th erbyn, a'u holl gamweddau *yn* y rhai y troſeddaſant i'th erbyn, a phâr iddynt gael trugaredd ger bron y rhai a'u caeth-gludaſant, fel y trugarhaont wrthynt hwy.

51 Canys dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaiſt ti allan o'r Aipht, [h] o ganol y ffwrn haiarn;

[h] Deut. 4. 20. Jer. 11, 4.

52 Fel y byddo dy lygaid yn agored i ddeiſyfiad dy wâs, a deiſyfiad dy bobl Iſrael, i wrando arnynt hwy, pa bryd bynnag y galwont arnat ti.

53 Canys ti a'u neillduaiſt hwynt yn etifeddiaeth i ti, o holl bobl y ddaear, [i] fel y lleſeraiſt trwy lâw Moſes dy wâs, pan ddygaiſt ein tadau ni allan o'r Aipht, O ARGLWYDD Dduw.

[i] Ecſod. 19. 5. Deut. 9. 26, 29. 8 14. 2.

54 Ac wedi gorphen o Salomon weddïo ar yr ARGLWYDD, yr holl weddi, a'r deiſyfiad yma, eſe a gyfododd oddi ger bron allor yr ARGLWYDD, o oſtwng ar ei liniau, ac o eſtyn ei ddwylaw tu a'r neſoedd.

55 Ac eſe a ſafodd, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſrael â llêf uchel, gan ddywedyd,

56 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn a roddes lonyddwch i'w bobl Iſrael, yn ôl yr hyn oll a leſarodd eſe: [k] ni ſyrthiodd un gair o'i holl addewidion da ef, y rhai a addawödd eſe trwy lâw Moſes ei wâs.

[k] Deut. 12. 10. Joſ. 21. 45.

57 Yr ARGLWYDD ein Duw fyddo gyd â ni fel y bu gyd â'n tadau; na wrthoded ni, ac na'n gadawëd ni;

3001. 58 I oſtwng ein calonnau ni iddo ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynnion ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, y rhai a orchymynnodd efe i'n tadau ni.

59 A bydded fy ngeiriau hyn, y rhai a ddeiſyfais ger bron yr ARGLWYDD, yn agos at fy ARGLWYDD Dduw ddydd a nôs, i wneuthur barn â'i wâs, a barn â'i bobl Iſrael † beunydd, fel y byddo 'r achos:

† Heb. *gwaith dydd yn ei ddydd.*

60 Fel y gwypo holl bobl y ddaear mai [l] 'r ARGLWYDD *ſydd* Dduw, *ac* nad *oes* arall.

[l] Deut. 4. 15, 39.

61 Bydded gan hynny eich calon yn berffaith gyd â'r ARGLWYDD ein Duw ni, i rodio yn ei ddeddfau ef, ac i gadw ei orchymynnion ef, fel heddyw.

[m] 2 Cron. 7. 4. 62 ¶ A'r [m] brenhin a holl Iſrael gyd ag ef, a aberthaſant aberth ger bron yr ARGLWYDD.

63 A Salomon a aberthodd aberth hêdd, yr hwn a offrymmodd efe i'r ARGLWYDD, *ſef* dwy fil ar hugain o wartheg, a chwêch ugain mîl o ddefaid. Felly 'r brenhin a holl feibion Iſrael a gyſſegraſant dŷ 'r ARGLWYDD.

[n] 2 Cron. 7. 7. 64 [n] Y dwthwn hwnnw y ſancteiddiodd y brenhin ganol y cyntedd *oedd* o flaen tŷ 'r ARGLWYDD: canys yno 'r offrymmodd efe 'r poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hêdd: o herwydd [o] yr allor brês, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, *oedd* rŷ fechan i dderbyn y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hêdd.

[o] 2 Cron. 4. 1.

65 A Salomon a gadwodd y prŷd hynny wyl, a holl Iſrael gyd ag ef, cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa Hamath hyd afon yr Aipht, ger bron yr ARGLWYDD ein Duw, [p] ſaith o ddyddiau, a ſaith o ddyddiau, *ſef* pedwar diwrnod ar ddêg.

[p] 2 Cron. 7. 9.

66 A'r wythfed dŷdd y gollyngodd efe ymaith y bobl: a hwy a † fendithiaſant y brenhin, ac a aethant i'w pebyll yn hyfryd, ac â chalon lawen, am yr holl ddaioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Ddaſydd ei wâs, ac i Iſrael ei bobl.

† Neu, † Neu, *ddïolchaſant i'r.*

PEN. IX.

1 Ammod Duw â Salomon mewn gweledigaeth. 10 Salomon a Hiram yn anrhegu eu gilydd. 15 Y cenhedloedd yn gaethion, a'r Iſraëliaid yn weiſion parchedig, yngwaith Salomon. 24 Merch Pharao yn ſymmudo i'w thŷ. 25 Cyboedd aberthau blynyddol Salomon. 26 A'i lynges ef yn cyrchu aur o Ophir.

Mai, 2. P. 1 A [a] Phan orphennodd Salomon adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD a thŷ 'r brenhin, a [b] chwbl o ddymuniad Salomon, yr hyn a ewyllyſiodd efe ei wneuthur,

[a] Cron. 7. 11. [b] 2 Cron. 8. 6.

3012. 2 Yr ARGLWYDD a ymddangoſodd i Salomon yr ail waith, [c] fel yr ymddangoſaſai iddo yn Gibeon.

[c] Pen. 3. 5.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi di, a'th ddeiſyfiad di, yr hwn a ddeiſyfaiſt ger fy mron i: cyſſegrais y tŷ yma a adeiladaiſt, [d] i oſod fy enw ynddo byth; [e] fy llygaid hefyd a'm calon fydd yno yn waſtadol.

[d] Pen. 8. 29. [e] Deut. 11. 12. [f] 2 Sam. 7. 12, 16. Pen. 2. 4. [g] 6. 12. [i] Cron. 22. 10. Sal. 132. 12.

4 Ac o's rhôdi di ger fy mron i, megis y rhodiodd Dafydd dy dâd, mewn perfteithrwydd calon, ac uniondeb, i wneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnais i ti, *ac* o's cedwi fy neddfau, a'm barnedigaethau:

5 Yna mi a ſiccrhâf orfedd-fainge dy frenhiniaeth di ar Iſrael yn dragywydd, [f] fel y lleferais wrth Ddafydd dy dâd, gan ddywedyd, Ni phalla i ti ŵr ar orfedd-fainge Iſrael.

3012.

6 [g] O's gan ddychwelyd y dychwelwch chwi a'ch meibion oddi ar fy ol i, ac heb gadw fy ngorchymynion a'm deddfau, y rhai a roddais o'ch blaen chwi, eithr myned a gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

[g] 2 Sam. 7. 14. Sal. 89. 30, &c.

7 Yna y torraf Iſrael oddi ar ŵyneb y tîr a roddais iddynt hwy; a'r [h] hwn a gyſſegrais i'm henw, a fwriaf allan o'm golwg; ac Iſrael fydd [i] yn ddiareb ac yn wawd ym mŷſg yr holl bobloedd:

[h] Jer. 7. 14. [i] Deut. 28. 37.

8 A'r [k] tŷ uchel hwn, pawb a gynni weiro heibio iddo, a ſynna wrtho, ac a chwibana; dywedant hefyd, [l] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlâd hon, ac i'r tŷ yma?

[k] 2 Cron. 7. 21. [l] Deut. 29. 24. Jer. 22. 8.

9 A hwy a ddywedant, Am iddynt wrthod yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a ddûg eu tadau hwynt allan o dîr yr Aipht, ac ymaflyd mewn duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt a'u gwaſanaethu hwynt; am hynny y dûg yr ARGLWYDD arnynt hwy yr holl ddrŵg hyn.

10 ¶ Ac [m] ym mhen yr ugain mlynedd, *wedi* adeiladu o Salomon y ddau dŷ, ſef tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenhin,

[m] 2 Cron. 8. 1. [n] Pen. 6. 37, 38. a 7. 1.

11 (*Am* i Hiram brenhin Tyrus ddwyn i Salomon goed cedr, a choed ffynnidwydd, ac aur, yn ôl ei holl ewyllys ef,) y brenhin Salomon a roddes i Hiram ugain ninas yngwlâd Galilea.

† Heb. *undon yn ei olwg ef.*

12 A Hiram a ddaeth o Dyrus i edrych y dinaſoedd a roddaſai Salomon iddo ef; ac nid ceddynt † wrth ei fôdd ef.

‡ Sef, *bawlyd.* † *Achos.*

13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinaſoedd *yw* y rhai hyn a roddaiſt i mi, fy mrawd? ac efe a'u galwodd hwynt Gwlâd ‡ Cabul hyd y dydd hwn.

[o] Pen. 5. 13. [p] Ad. 24. [q] Joſ. 19. 36. [r] Joſ. 17. 11. [s] Joſ. 16. 10. Barn. 1. 29. [t] Joſ. 21. 22. [u] Joſ. 19. 24.

14 A Hiram a anfonodd i'r brenhin chwêch ugain talent o aur.

15 ¶ A dyma † fwm [o] y dréth a gododd y brenhin Salomon i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD, a'i dŷ ei hun, a [p] Milo, a mûr Jeruſalem, [q] Hafor, a [r] Megido, a [s] Gezer.

16 Pharao brenhin yr Aipht a aethai i fynu, ac a ennillaſai Gezer, ac a'i lloſgaſai hi â thân, ac a laddaſai y Canaaneaid oedd yn trigo yn y ddinas, ac a'i rhoddaſai hi yn anrheg i'w ferch, gwraig Salomon.

17 A Salomon a adeiladodd Gezer, a [t] Bethhoron iſaf,

18 A [u] Baalath, a Thadmor yn yr anialwch, o fewn y wlâd,

2 Cron. 8. 6, &c. [x] Pen. 4. 26.

19 A holl ddinaſoedd y tryſorau, y rhai oedd gan Salomon, a dinaſoedd [x] y cerbydau, a dinaſoedd y gwŷr meirch, † a'r hyn *oedd* ewyllys gan Salomon ei adeiladu yn Jeruſalem, ac yn Libanus, ac yn holl dir ei lywodraeth.

† Heb. *a dymuniad Salomon yr hwn a ddymuno.*

20 Yr holl bobl *y rhai* a adawyd o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid, Hefiaid, a'r Jebuſiaid, y rhai nid *oeddynt* o feibion Iſrael;

[y] Barn. 1. 21, 27, 29. [z] Joſ. 15. 63. a 17. 12.

21 *Sef* eu meibion hwy, y rhai a [y] adawſid ar eu hôl hwynt yn y wlâd, [z] y rhai ni allodd meibion Iſrael eu llâdd; ar y rhai hynny y cyfododd Salomon dréth [a] wriogaeth hyd y dydd hwn.

[a] Edrych Ezra 2. 55, 58. Neh. 11. 3.

22 Ond [b] o feibion Iſrael, ni wnaeth Salomon *an* yn gaeth-was: rhyfelwŷr iddo ef *oeddynt*, a gweiſion iddo, a thywyſogion iddo, a chapteiniaid iddo, a thywyſogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch.

[b] Lef. 25. 39.

3012.
c 2 Cron. 8. 10.
d 2 Cron. 8. 11.
e Pen. 7. 8.
f Pen. 11. 27.
2 Cron. 32. 5.
† Heb. *arni hi*
g 2 Cron. 8. 17.
h Num. 33. 35. Deut. 2, 8.

23 Y rhai hyn *oedd* bennaf ar y ſwyddogion *oedd* ar waith Salomon, c pùm cant a dêg a deugain, oedd yn llywodraethu 'r bobl, oedd yn gweithio yn y gwaith.

24 ¶ A d merch Pharaoh a ddaeth i fynu o ddinas Dafydd i'w e thŷ ei hun, yr hwn a adeiladaſai *Salomon* iddi hi: yna efe a adeiladodd f Filo.

25 ¶ A thair gwaith yn y flwyddyn yr offrymmai Salomon boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd ar yr allor a adeiladaſai efe i'r ARGLWYDD, ac efe a arogldarthodd † ar *yr allor oedd* ger bron yr ARGLWYDD. Felly efe a orphennodd y tŷ.

26 ¶ g A'r brenhin Salomon a wnaeth longau yn h Eſion Gaber, yr hon *ſydd* wrth Eloth, ar fin y môr côch yngwlâd Edom.

27 A Hiram a anfonodd ei weiſion yn y llongau, *y rhai oedd* longwŷr yn medru *oddi wrth* y môr, gyd â gweiſion Salomon.

28 A hwy a ddaethant i Ophir, ac a ddygaſant oddi yno bedwar cant ac ugain o dalentau aur, ac a'u dygaſant at y brenhin Salomon.

PEN. X.

Mai, 3. B. 1 *Brenhines Saba yn rhyfedd ganthi ddoethineb Salomon.* 14 *Swm ei aur ef.* 16 *Ei dariannau.* 18 *Ei orſedd-faingc Ifori* 21 *Ei leſtri.* 24 *Ei anrhegion.* 26 *Ei gerbydau a'i feirch.* 28 *Ei deyrn-ged.*

A Phan glybu a brenhines Saba glôd
a 2 Cron. 9. 1. Mat. 12. 41. Luc 11. 31.
Salomon, am enw 'r ARGLWYDD, hi a ddaeth b i'w brofi ef â chweſtiynau caled,

b Edrych Barn. 14. 12.
2 A hi a ddaeth i Jeruſalem â llu mawr jawn, a chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer jawn, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a lefarodd wrtho ef yr hyn oedd yn ei chàlon.

† Heb. *eirïau.*
3 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl † ofynion: nid oedd dim yn guddiedig rhag y brenhin a'r na fynegodd efe iddi hi.

4 A phan welodd brenhines Saba holl ddoethineb Salomon, a'r tŷ a adeiladaſai efe,

5 A bwyd ei fwrdd, ac eiſteddiad ei weiſion, a threſn ei weinidogion, a'u dillad hwynt, a'i drulliadau ef, a'i eſgynfa, ar hŷd yr hon yr ai efe i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD: nid oedd mwyach yſbryd ynddi.

6 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwîr yw 'r gair a glywais yn fy ngwlâd am dy ymadroddion di, ac am dy ddoethineb.

7 Etto ni chredais y geiriau, nes im' ddyfod, ac i'm llygaid weled; ac wele ni fynegaſid i mi 'r hanner: † mwy yw dy ddoethineb, a'th ddaioni, nâ 'r glôd a glywais i.

† Heb. *chwanegaiſt ddoethineb a daioni at a glôd.*
8 Gwyn fŷd dy wŷr di, gwyn fŷd dy weiſion hyn, y rhai fydd yn ſefyll yn waſtadol ger dy fron di, yn clywed dy ddoethineb.

9 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th roddi ar deyrn-gadair Iſrael; o herwydd cariad yr ARGLWYDD tu ag at Iſrael yn dragywydd, y goſododd efe di yn frenhin, i wneuthur barn a chyfiawnder.

10 A hi a roddes i'r brenhin chwêch ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer jawn, a meini gwerthfawr. Ni ddaeth y fath bêr-aroglau mwyach, cyn amled a'r rhai a roddes brenhines Saba i'r brenhin Salomon.

11 A llongau Hiram hefyd, y rhai a gludent aur o Ophir, a ddygaſant o Ophir lawer jawn o goed * Almugim, ac o feini gwerthfawr.

* 2 Cron. 2. 8. a 9. 10, 11. *Algumimwŷdd.*

12 c A'r brenhin a wnaeth o'r coed Almugim annelau i dŷ 'r ARGLWYDD, ac i dŷ 'r brenhin, a thelynau, a ſaltringau i gantorion. Ni ddaeth y fath goed Almugim, ac ni welwyd hyd y dŷdd hwn.

c 2 Cron. 9. 11.
13 A'r brenhin Salomon a roddes i frenhines Saba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynnodd hi, heb law 'r hyn a roddodd Salomon iddi hi † o'i frenhinol haelioni. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlâd, hi a'i gweiſion.

† Heb. *yn ôl llaw brenhin Salomon.*
14 ¶ A phwys yr aur a ddoi i Salomon bob blwyddyn, oedd chwê chant a thri ugain a chwêch o dalentau aur;

15 Heb law 'r *hyn a gai efe* gan y marchnadwŷr, ac o farſiandiaeth y llyſieuwŷr, a chan holl frenhinoedd Arabia, a thywyſogion y wlâd.

16 ¶ A'r brenhin Salomon a wnaeth ddau gant o dariannau aur dilin: chwê chàn *ſicl* o aur a roddodd efe ym mhob tarian.

17 d A thri chant o fwcledi *o* aur dilin: * tair punt o aur a roddes efe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u rhoddes hwynt yn e nhŷ coedwig Libanus.

d Pen. 14. 26. *triphwys.* e Pen. 7. 2.

18 ¶ f A'r brenhin a wnaeth orſedd-faingc fawr o Ifori, ac a'i gwiſgodd hi ag aur o'r gorau.

f 2 Cron. 9. 17.
19 Chwêch o riſiau *oedd* i'r orſedd-faingc, a phen crwn *oedd* i'r orſedd-faingc o'r tu ôl iddi, a chanllawiau o bob tu i'r eiſteddle, a dau lêw yn ſefyll yn ymmyl y canllawiau.

20 A deuddeg o lewod oedd yn ſefyll yno, ar y chwê gris o'r ddeutu: ni wnaethpwyd † y fath yn un deyrnas.

† Heb. *ſelly.*
21 ¶ A holl leſtri yfed y brenhin Salomon *oedd o* aur, a holl leſtri tŷ coedwig Libanus *oedd* aur pûr; nid *oedd* arian *yn ddynt:* ni roddid dim bri arno yn nyddiau Salomon.

22 O herwydd llongau Tharſis *oedd* gan y brenhin ar y môr, gyd â llongau Hiram. Unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tharſis yn dwyn aur, ac arian, ac ‡ Ifori, ac eppaod, a pheunod.

‡ Neu, *Elephantiaid.*
23 g A'r brenhin Salomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear mewn cyfoeth a doethineb.

g Pen. 3. 12, 13.
24 ¶ A'r holl fŷd oedd yn ceiſio *gweled* wyneb Salomon, i glywed ei ddoethineb ef, a roddaſai Duw yn ei gàlon ef.

25 A hwy a ddygaſant bob un ei anrheg, lleſtri arian, lleſtri aur, a gwiſgoedd, ac arfau, a phêr-aroglau, meirch, a mulod, dogn bob blwyddyn.

h Pen. 4. 26. 2 Cron. 1. 14. a 9. 25.
26 ¶ h A Salomon i a gaſglodd gerbydau, a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng mil o farchogion: y rhai a oſododd efe yn ninaſoedd y cerbydau, a chyd â 'r brenhin yn Jeruſalem.

i Deut. 17. 16.
† Heb. *roddes.*
27 A'r brenhin a † wnaeth yr arian yn Jeruſalem fel cerrig, a'r cedrwŷdd a wnaeth efe fel ſycomorwŷdd yn y dôl-dir, o amldra.

k 1 Cron. 1 16. a 9. 28.
28 ¶ x A † meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac edafedd llîn: marchnaddion y brenhin a gymmerent yr edafedd llîn dan bris.

† Heb. *mynediad y meirch oedd gan Salomon.*

29 A cherbyd a ddeuai i fynu, ac a ai allan o'r Aipht, am chwè chàn *ficl* o arian, a march am gant a dèg a deugain: ac fel hyn i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria, y dygent hwy *feirch*, trwy eu llâw hwynt.

PEN. XI.

Mai, 3. P. 1 *Gwragedd a gordderchadon Salomon.* 4 *Y rhai hynny yn ei benaint yn ei dynnu ef i gau-dduwiaeth.* 9 *Duw yn ei fygwth ef.* 14 *Gwrthwynebwŷr Salomon oedd, Hadad a aeth i'r Aipht,* 23 *Rezon a deyrnaſodd yn Damaſcus,* 26 *a Jeroboam, i'r hwn y prophwydodd Abïah.* 41 *Gweithredoedd, a theyrnaſiad, a marwolaeth Salomon: Reboboam yn teyrnaſu ar ei ôl ef.*

* Neh. 13. 26. ON[d] a y brenhin Salomon a garodd [b] lawer o wragedd dïeithr, (‡heb law merch Pharao,) Moabieſau, Ammonieſau,
[b] Deut. 17. 17. Edomieſau, Sidonieſau, *a* Hethieſau:
Eccl. 47. 1. 2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y dywedaſai
‡ Neu, *gyd â.* 'r ARGLWYDD wrth feibion Iſrael, [c] Nac
[c] Ecſod. 34. 16. Deut. 7. 3. ewch i mewn attynt hwy, ac na ddeuant hwythau i mewn attoch chwi, rhag y troant eich calonnau chwi ar ôl eu duwiau hwynt: wrthynt hwy y glynodd Salomon mewn cariad.

3 Ac yr oedd ganddo ef faith gant o wragedd, yn frenhineſau, a thri chant o ordderch-wragedd: a'i wragedd a droiſant ei gàlon ef.

4 A phan heneiddiodd Salomon, ei wragedd a droiſant ei gàlon ef ar ôl duwiau dïeithr: ac nid oedd ei gàlon ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei Dduw, fel *y buaſai* calon Dafydd ei dâd ef.

5 Canys Salomon a aeth ar ôl [d] Aſtoreth
[d] Barn. 2. 13. duwies y Sidoniaid, ac ar ôl * Milcom
2 Bren. 23. 13. ffieidd-dra 'r Ammoniaid.

6 A Salomon a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD; ac ni
* A elwir *Moloch*, Ad. 7. chyflawnodd *fyned* ar ôl yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd.

7 Yna Salomon a adeiladodd uchelfa i
[e] Num. 21. 29. [e] Gemos ffieidd-dra Moab, yn [f] y brynn
Barn. 11. 24. *fydd* ar gyfer Jeruſalem; ac i Foloch ffieidd-
[f] 2 Bren. 23. 13. dra meibion Ammon.

8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl wragedd dïeithr, y rhai a arogl-darthaſant, ac a aberthaſant i'w duwiau.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrth Salomon, o herwydd troi ei gàlon ef oddi wrth ARGLWYDD Dduw Iſrael, [g] yr hwn
[g] Pen. 3. 5. a 9. 2. a ymddangoſaſai iddo ef ddwy waith,

10 Ac [h] a orchymynnaſai iddo am y peth
[h] Pen. 6. 12. hyn, nad elai efe ar ôl duwiau dïeithr: ond ni chadwodd efe yr hyn a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD.

11 Am hynny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Salomon, O herwydd bod hyn ynot ti, ac na chedwaiſt fy nghyfammod, a'm deddfau a orchymynnais i ti,
[i] Ad. 31. Pen. 12. 15. [i] gan rwygo y rhwygaf y frenhiniaeth oddi wrthyt ti, ac a'i rhoddaf hi i'th wâs di.

12 Etto yn dy ddyddiau di ni wnâf hyn, er mwyn Dafydd dy dâd: o làw dy fâb di y rhwygaf hi.

13 Ond ni rwygaf yr holl frenhiniaeth; un llwyth a roddaf i'th fâb di er mwyn Dafydd fy ngwâs, ac er mwyn Jeruſalem,
[k] 2 Sam. 8. 14. 1 Cron. 18. 12, 13. yr hon a etholais.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a gyfododd wrthwynebwr i Salomon, Hadad yr Edomiad: o hâd y brenhin yn Edom *yr oedd* efe.
[l] Num. 24. 19. Deut. 20. 13. 15 [k] Canys pan oedd Dafydd yn Edom, *a* Joab tywyſog y filwriaeth yn myned i fynu i gladdu 'r lladdedigion, [l] wedi iddo daro pob gwrryw yn Edom;

16 (Canys chwe mîs yr arhoſodd Joab yno, a holl Iſrael, nes difetha pob gwrryw yn Edom;)

17 Yr Hadad hwnnw a ffodd, a gwŷr Edom o weiſion ei dâd gyd ag ef, i fyned i'r Aipht, a Hadad yn fachgen bychan etto.

18 A hwy a gyfodaſant o Fidian, ac a ddaethant i Baran, ac a gymmeraſant wŷr gyd â hwynt o Baran, ac a ddaethant i'r Aipht at Pharao brenhin yr Aipht, ac efe a roddes iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi* bwyd iddo, ac a roddodd dîr iddo.

19 A Hadad a gafodd ffafr fawr yngolwg Pharao, ac efe a roddes iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei hun, chwaer Tahpenes y frenhines.

20 A chwaer Tahpenes a ymddûg iddo ef Enubath ei fâb a Thahpenes a'i diddyſnodd ef yn nhŷ Pharao: a Genubath fu yn nhŷ Pharao ym mŷſg meibion Pharao.

21 A phan glybu Hadad yn yr Aipht, huno o Ddafydd gyd â'i dadau, a marw o Joab tywyſog y filwriaeth, Hadad a ddywedodd wrth Pharao, † Gollwng fi, fel yr elwyf i'm gwlâd fy hun. 2990. † Heb. *anfon fi ymaith.*

22 A dywedodd Pharao wrtho ef, Ond pa beth ſydd arnat ei eiſiau gyd â mi, pan wyt, wele, yn ceiſio myned i'th wlâd dy hun? Ac efe a ddywedodd, Dim; eithr gan ollwng gollwng fi.

23 ¶ A Duw a gyfododd wrthwynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon fab Eliadah, yr hwn a ffoiſai oddi wrth Hadadezer brenhin Sobah ei arglwydd: 2960.

24 Ac efe a gynhullodd wŷr atto, ac a aeth yn dywyſog ar fyddin, [m] pan laddodd Dafydd hwynt *o Sobah:* a hwy a aethant i Ddamaſcus, ac a drigaſant ynddi, ac a deyrnaſaſant yn Damaſcus. [m] 2 Sam. 8. 3. a 10, 18.

25 Ac yr oedd efe yn wrthwynebwr i Iſrael holl ddyddiau Salomon, heb law y drŵg *a wnaeth* Hadad: ac efe a ffieiddiodd Iſrael, ac a deyrnaſodd ar Syria.

26 ¶ A [n] Jeroboam mâb Nebat, Ephratead o Sereda, (ac enw ei fam ef *oedd* Serſah *yr hon oedd* wraig weddw,) gwâs i Salomon, a ddyrchafodd hefyd *ei* llâw yn erbyn y brenhin. [n] 2 Cron. 13. 6.

27 Ac o achos hyn y dyrchafodd efe *ei* llâw yn erbyn y brenhin: [o] Salomon a adeiladodd Filo, *ac* a gauodd adwyau dinas Dafydd ei dâd. * Pen. 9. 24.

28 A'r gŵr Jeroboam *oedd* rymmus o nerth: a Salomon a ganfu 'r llangc hwnnw yn *medru* gwneuthur gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruchwiliwr ar holl † faich tŷ Joſeph. † *waith.*

29 A'r prŷd hynny a Jeroboam yn myned allan o Jeruſalem, y prophwyd Ahiah y Siloniad a'i cafodd ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei wiſgo mewn gwîſg newydd, a hwynt ill dau *oeddynt* yn unig yn y maes.

30 Ac Ahïah a ymaflodd yn y wîſg newydd *oedd* am dano ef, ac [p] a'i rhwygodd *yn* ddeuddeg o ddarniau. [p] Edrych 1 Sam.

31 Ac efe a ddywedodd wrth Jeroboam, Cymmer i ti ddêg darn: canys [q] fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, Wele fi yn rhwygo 'r frenhiniaeth o làw Salomon, a rhoddaf ddêg llwyth i ti: 15. 27. a 24. 5. [q] Ad. 11.

32 (Ond un llwyth ſydd iddo ef, er mwyn fy ngwâs Dafydd, ac er mwyn Jeruſalem, y ddinas a etholais i o holl lwythau Iſrael.)

2960. 33 O blegid iddynt fy ngwrthod i, ac ymgrymmu i Aſtoreth duwies y Sidoniaid, *ac* i Gemos duw y Moabiaid, ac i Filcom duw meibion Ammon, ac na rodiaſant yn fy ffyrdd i, i wneuthur *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg i, ac *i wneuthur* fy neddfau, a'm barnedigaethau, fel Dafydd ei dâd.

34 Ond ni chymmeraf yr holl frenhiniaeth o'i lâw ef: eithr gwnâf ef yn dywyſog holl ddyddiau ei einioes, er mwyn Dafydd fy ngwâs, yr hwn a ddewiſais i, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion a'm deddfau i:

[r] Pen. 12. 15. 35 Eithr [r] cymmeraf yr holl frenhiniaeth o lâw ei fâb ef, a rhoddaf *o* honi i ti ddêg llwyth.

36 Ac i'w fâb ef y rhoddaf un llwyth, fel [s] y byddo ‡ goleuni i'm gwâs Dafydd yn waſtadol ger fy mron yn Jeruſalem, y ddinas a ddewiſais i mi, i oſod fy enw yno.

[s] 1 Bren. 15. 4. 2 Bren. 8. 19. Sal. 132. 7. ‡ Heb. *canwyll*, neu, *lamp*.

37 A thi a gymmeraf fi, fel y teyrnaſech yn ôl yr hyn oll a ddymuno dy gâlon: a thi a fyddi frenhin ar Iſrael.

38 Ac o's gwrandewi di ar yr hyn oll a orchymmynnwyf i ti, a rhodio yn fy ffyrdd i, a gwneuthur *yr hyn ſydd* union yn fy ngolwg i, i gadw fy neddfau, a'm gorchymynion, fel y gwnaeth Dafydd fy ngwâs; yna mi a fyddaf gyd â thi, ac a adeiladaf i ti dŷ ſiccr, fel yr adeiledais i Ddafydd, a mi a roddaf Iſrael i ti.

39 A mi a gyſtuddiaf hâd Dafydd o blegid hyn, etto nid yn dragywydd.

3026. 40 Am hynny Salomon a geiſiodd lâdd Jeroboam. A Jeroboam a gyſododd, ac a ffôdd i'r Aipht, at Siſac brenhin yr Aipht, ac efe a fu yn yr Aipht hyd farwolaeth Salomon.

[t] 2 Cron. 9. 29. ‡ Neu, *eiriau*, neu, *bethau*. [u] 2 Cron. 9. 30.

41 ¶ [t] A'r rhan arall o ‡ weithredoedd Salomon, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i ddoethineb ef, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr gweithredoedd Salomon?

42 A'r dyddiau y teyrnaſodd Salomon yn Jeruſalem, ar holl Iſrael, *oedd* [u] ddeugain mlynedd.

[x] A elwir *Roboam*, Mat. 1. 7.

43 A Salomon a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd ei dâd, a [x] Rehoboam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XII.

Mai, 4. B. 1 *Yr Iſraëliaid wedi ymgaſglu yn Sichem i goroni Rehoboam, truy Jeroboam yn ceiſio rhyddhâd ganddo.* 6 *Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henaſgwŷr, a thrwy gyngor y gwŷr jeuainge, yn eu hatteb hwy yn arw.* 16 *Dêg llwyth yn gwrthryfela, ac yn lladd Adoram, ac yn gyrru Rehoboam i ffoi.* 21 *Rehoboam yn caſglu llu, a Semaiah yn gwarafun iddo.* 25 *Jeroboam yn ymgadarnhâu â threfydd,* 26 *a thrwy ddelw-addoliaeth y ddau lo.*

[a] 2 Cron. 10. 1. YNa [a] Rehoboam a aeth i Sichem: canys i Sichem y daethai holl Iſrael i'w urddo ef yn frenhin.

[b] Pen. 11. 40. 2 A phan glybu Jeroboam mâb Nebat, ac efe etto yn yr Aipht, (canys [b] efe a ffoiſai o wydd Salomon y brenhin, a Jeroboam a arhoſaſai yn yr Aipht.)

3 Hwy a anfonaſant, ac a alwaſant arno ef. A Jeroboam a holl gynnulleidfa Iſrael a ddaethant, ac a ymddiddanaſant â Rehoboam, gan ddywedyd,

[c] Pen. 4. 7. 4 Dy dâd di a wnaeth ein [c] hiau ni yn drom: ac yn awr yſgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dâd, ag o'i jau drom ef, a roddes efe arnom ni, ac ni a'th waſanaethwn di. 3026.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch etto dridiau, yna dychwelwch attaf. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuaſai yn ſefyll ger bron Salomon ei dâd ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a ddywedodd, Pa fôdd yr ydych chwi yn cynghori atteb i'r bobl hyn?

7 A hwy a leſaraſant wrtho ef, gan ddywedyd, O's byddi di heddyw wâs i'r bobl hyn, a'u gwaſanaethu hwynt, a'u hatteb hwynt, a llefaru wrthynt eiriau têg, yna y byddant weiſion i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gyngor yr henuriaid, yr hwn a gynghoraſent iddo ef, ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr jeuainge a gynnyddaſai gyd ag ef, *a'r* rhai oedd yn ſefyll ger ei fron ef.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a leſaraſant wrthyf, gan ddywedyd, Yſgafnhâ 'r jau a roddodd dy dâd arnom ni?

10 A'r gwŷr jeuainge, y rhai a gynnyddaſent gyd ag ef, a leſaraſant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi di wrth y bobl yma, y rhai a leſaraſant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dâd di a drymhaodd ein hiau ni, ond yſgafnhâ di *hi* arnom ni; fel hyn y lleſeri di wrthynt, Fy *mŷs* bach *ſydd* breiſgach nâ llwynau fy nhâd.

11 Ac yn awr fy nhâd a'ch llwythodd â jau drom, a minnau a 'chwanegaf ar eich jau chwi: fy nhâd a'ch coſbodd chwi â ffrewyllau, a mi a'ch coſbaf chwi ag yſgorpionau.

12 A daeth Jeroboam a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefaraſai 'r brenhin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf y trydydd dydd. 3029.

13 A'r brenhin a attebodd y bobl yn † arw, ac a wrthododd gyngor yr henuriaid a gynghoraſent hwy iddo; † Heb. *caled*.

14 A a leſarodd wrthynt hwy yn ôl cyngor y gwŷr jeuainge, gan ddywedyd, Fy nhâd a wnaeth eich jau chwi yn drom, a minnau a 'chwanegaf ar eich jau chwi: fy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau a'ch ceryddaf chwi ag yſgorpionau.

15 Ac ni wrandawödd y brenhin ar y bobl: o herwydd [d] yr achos oedd oddi wrth yr ARGLWYDD, fel y cwpläid [e] ei air ef, yr hwn a leſaraſai 'r ARGLWYDD trwy lâw Ahïah y Siloniad wrth Jeroboam fâb Nebat. [d] Barn. 14. 4. Ad. 24. 2 Cron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.

16 ¶ A phan welodd holl Iſrael na wrandawai 'r brenhin arnynt hwy, y bobl a attebaſant y brenhin, gan ddywedyd, [f] Pa ran *ſydd* i ni yn Dafydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth ym mâb Jeſſe: O Iſrael, *dós* i'th bebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly Iſrael a aethant i'w pebyll. [e] Pen. 11. 11, 31. [f] 2 Sam. 20. 1.

17 Ond [g] meibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn ninaſoedd Juda, Rehoboam a deyrnaſodd arnynt hwy. [g] Pen. 11. 32. † Heb. *ymgryfhaodd*.

18 A'r brenhin Rehoboam a anfonodd Adoram, yr hwn *oedd* ar y drêth, a holl Iſrael a'i llabyddiaſant ef â meini, fel y bu efe farw: am hynny 'r brenhin Rehoboam a † bryſurodd i fyned i'w gerbyd i ffoi i Jeruſalem. [h] 2 Bren. 17. 21. ‡ Neu, *gwympaſant oddi wrth dŷ*

19 Felly [h] Iſrael a ‡ wrthryfelaſant yn erbyn tŷ Ddafydd hyd y dydd hwn. *Ddafydd.*

20 A phan glybu holl Iſrael ddychwelyd o Jero-

3029. o Jeroboam, hwy a anſonaſant, ac a'i galwaſant ef at y gynnulleidfa, ac a'i goſodaſant ef yn frenhin ar holl Iſrael: nid oedd *yn myned* ar ôl tŷ Ddafydd, ond llwyth Juda [i] yn unig.

[i] Pen. 11. 13, 32.

21 ¶ A [k] phan ddaeth Rehoboam i Jeruſalem, eſe a gaſglodd holl dŷ Juda, a llwyth Benjamin, cant a phedwar ugain mil *o wŷr* dewiſol, cymmwys i ryfel, i ymladd yn erbyn tŷ Iſrael, i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam fâb Salomon.

[k] 2 Cron. 11, 1.

22 Ond [l] gair Duw a ddaeth at Semaiah gŵr Duw, gan ddywedyd,

[l] 2 Cron. 11, 2.

23 Adrodd wrth Rehoboam fâb Salomon brenhin Juda, ac wrth holl dŷ Juda, a Benjamin, a gweddill y bobl, gan ddywedyd,

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr meibion Iſrael; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: [m] canys trwofi y mae 'r peth hwy. A hwy a wrandawſant ar air yr ARGLWYDD, ac a ddychwelaſant i fyned ymaith yn ôl gair yr ARGLWYDD.

[m] Ad. 15.

25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd [u] Sichem ym mynydd Ephraim, ac a drigodd ynddi hi, ac a aeth oddi yno, ac a adeiladodd [o] Benuel.

[n] Edrych Barn. 9. 45.

[o] Barn. 8. 17.

26 A Jeroboam a feddyliodd yn ei gâlon, yn awr y dychwel y frenhiniaeth at dŷ Ddafydd.

27 O's â'r bobl hyn i fynu i wneuthur aberthau yn nhŷ 'r ARGLWYDD yn Jeruſalem, yna y try calon y bobl hyn at eu harglwydd Rehoboam brenhin Juda, a hwy a'm lladdant i, ac a ddychwelant at Rehoboam brenhin Juda.

28 Yna 'r brenhin a ymgynghorodd, ac [p] a wnaeth ddau lo aur, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gormod yw i chwi fyned i fynu i Jeruſalem; [q] wele dy ddduwiau di, O Iſrael, y rhai a'th ddûg di i fynu o wlâd yr Aipht.

[p] 2 Bren. 17. 16.

[q] Ecſod. 32. 4. 8.

[r] Hoſ. 4. 15.

[s] Pen. 13. 33.

29 Ac efe a oſododd un ym [r] Methel, ac a oſodes y llall yn Dan.

2 Bren. 17. 32. 2 Cron. 11. 15.

30 A'r peth hyn a aeth yn bechod: o blegid y bobl a aethant ger bron y naill hyd Ddan.

Ezec. 44. 7, 8.

31 Ac efe a wnaeth dŷ uchelfeydd, ac [s] a wnaeth offeiriaid o'r rhai gwaelaf o'r bobl, y rhai nid oedd o feibion Lefi.

3030. [t] Lef. 23. 33. Num. 29. 12.

32 A Jeroboam a wnaeth uchel-ŵyl yn yr wythfed mîs, ar y pymthegfed dydd o'r mîs, fel [t] yr uchel-ŵyl *oedd* yn Juda, ac efe a † offrymmodd ar yr allor, (felly y gwnaeth ef ym Methel) ‡ gan aberthu i'r lloi a wnaethai efe: ac efe a oſododd ym Methel offeiriaid yr uchelfaoedd a wnaethai efe.

† Neu, *aeth i fynu at yr.* ‡ Neu, *i aberthu.*

33 Ac efe a † offrymmodd ar yr allor a wnaethai efe ym Methel, y pymthegfed dydd o'r wythfed mîs, *ſef* yn y mis a ddychymmygaſai efe yn ei gâlon ei hun; ac efe a wnaeth uchel-ŵyl i feibion Iſrael: ac efe a aeth i fynu at yr allor i arogl-darthu.

† Neu, *aeth i fynu at yr allor.*

PEN. XIII.

Sûl 8 ar ôl yr Drindod, B. Mai, 4. P.

1 *Llâw Jeroboam, yr hon a eſtynnaſai efe yn erbyn yr hwn a brophwydaſai yn erbyn yr allor ym Methel, yn gwywo,* 6 *a thrwy weddi 'r Prophwyd yn myned yn jâch.* 7 *Y Prophwyd yn gwrthod croeſaw y brenhin, ac yn myned ymaith o Bethel.* 11 *Hŷn Brophwyd yn ei hudo ef, ac yn ei droi yn ei ôl.* 20 *Duw 'n ei geryddu ef,* 24 *a llêw yn ei lâdd ef,* 26 *a'r hên Brophwyd yn ei gladdu ef,* 31 *ac yn cadarnhâu ei brophwydoliaeth ef.* 33 *Cyndynrwydd Jeroboam.*

AC wele gŵr i Dduw a ddaeth o Juda, trwy air yr ARGLWYDD, i Bethel: a Jeroboam oedd yn ſefyll wrth yr allor i ‡ arogl-darthu.

3029.

‡ Neu, *offrymmu.*

2 Ac efe a lefodd yn erbyn yr allor, trwy air yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O allor, allor, fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele mâb a enir i dŷ Ddafydd, a'i enw [a] Joſiah, ac efe a abertha arnat ti offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai ſydd yn arogl-darthu arnat ti, a hwy a loſgant eſgyrn dynion arnat ti.

[a] 2 Bren. 23. 15, 16.

3 Ac efe a roddes arwydd y dwthwn hwnnw, gan ddywedyd, Dyma 'r argoel a lefarodd yr ARGLWYDD, Wele 'r allor a rwygir, a'r lludw *ſydd* arni a dywelltir.

4 A phan glybu 'r brenhin air gŵr Duw, yr hwn a lefodd efe yn erbyn yr allor ym Methel, yna Jeroboam a eſtynnodd ei lâw oddi wrth yr allor, gan ddywedyd, Dèliwch ef. A diffrwythodd ei lâw ef, yr hon a eſtynnaſai efe yn ei erbyn ef, ſel na allai efe ei thynnu hi atto.

5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r lludw a dywalltwyd oddi ar yr allor, yn ôl yr argoel a roddaſai gŵr Duw, trwy air yr ARGLWYDD.

6 A'r brenhin a attebodd, ac a ddywedodd wrth ŵr Duw, Gweddia attolwg ger bron yr ARGLWYDD dy Dduw, ac [b] ymbil droſoſi, ſel yr adferer fy llâw i mi. A gŵr Duw a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD, a llâw 'r brenhin a adferwyd iddo ef, ac a ſu fel cynt.

[b] Ecſod. 8. 8. a 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. Act. 8. 24.

7 A'r brenhin a ddywedodd wrth ŵr Duw, Tyred adref gyd â mi, a chymmer luniaeth, a mi a roddaf rôdd i ti.

3030.

8 A gŵr Duw a ddywedodd wrth y brenhin, [c] Pe rhoddît i mi hanner dy dŷ, ni ddeuwn i gyd â thi, ac ni fwyttâwn fara ac ni yfwn ddwfr yn y fan hon:

[c] Felly Num. 22. 18. a 24. 13.

9 Canys ſel hyn y gorchymynnwyd i mi trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Na fwytta fara, ac nac yf ddwfr, na ddychwel chwaith ar hŷd y ffordd y daethoſt.

10 Felly efe a aeth ymaith ar hŷd ffordd arall, ac ni ddychwelodd ar hŷd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i Bethel.

11 ¶ Ac yr oedd rhyw hên brophwyd yn trigo ym Methel; a'i fâb a ddaeth, ac a fynegodd iddo yr holl waith a wnelſai gŵr Duw y dydd *hwnnw* ym Methel: a hwy a fynegaſant i'w tâd y geiriau a lefaraſai efe wrth y brenhin.

12 A'u tâd a ddywedodd wrthynt, Pa ffordd yr aeth efe? A'i feibion a welſent y ffordd yr aethai gŵr Duw, yr hwn a ddaethai o Juda.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei feibion, Cyſrwywch i mi 'r aſyn. A hwy a gyfrwyaſant iddo 'r aſyn, ac efe a farchogodd arno.

14 Ac efe a aeth ar ôl gŵr Duw, ac a'i cafodd ef yn eiſtedd dan dderwen, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi *yw* gŵr Duw, yr hwn a ddaethoſt o Juda? Ac efe a ddywedodd, *Ie* myfi.

15 Yna efe a ddywedodd wrtho, Tyred adref gyd â mi, a bwytta fara.

16 Yntau a ddywedodd, Ni allaf ddychwelyd gyd â thi, na dyfod gyd â thi: ac ni fwyttâf fara ac nid yfaf ddwfr gyd â thi yn y fan hon.

† Heb. *bu gair attaf.*

17 Canys † dywetpwyd wrthyf [d] trwy ymadrodd yr ARGLWYDD, Na fwytta fara ac nac yf ddwfr yno, ac na ddychwel gan fyned

[d] Pen. 20. 35. 1 Theſ. 4. 15.

3030. fyned trwy 'r ffordd y daethoſt ar hyddi.

18 Dywedodd yntau wrtho, Prophwyd hefyd *ydwyf* fel tithau; ac angel a lefarodd wrthyf trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dychwel ef gyd â thi i'th dŷ, fel y bwyttao fara, ac yr yfo ddwfr; *ond* efe a ddywedodd gelwydd wrtho.

19 Felly efe a ddychwelodd gyd ag ef, ac a fwyttaodd fara yn ei dŷ ef, ac a yfodd ddwfr.

20 ¶ A phan oeddynt hwy yn eiſtedd wrth y bwrdd, daeth gair yr ARGLWYDD at y prophwyd a barafai iddo ddychwelyd:

21 Ac efe a lefodd ar ŵr Duw, yr hwn a ddaethai o Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwydd it' anufuddhâu i air yr ARGLWYDD, ac na chedwaiſt y gorchymmyn a orchymynnodd yr ARGLWYDD dy Dduw i ti.

22 Eithr dychwelaiſt, a bwytteaiſt fara, ac yfaiſt ddwfr yn y lle, *am* yr hwn y dywedodd *yr ARGLWYDD* wrthyt ti, Na fwytta fara, ac nac yf ddwfr; nid â dy gelain di i feddrod dy dadau.

23 ¶ Ac wedi iddo fwytta bara, ac wedi iddo yfed, efe a gyfrwyodd iddo 'r aſyn, *ſef* i'r prophwyd a barafai efe iddo ddychwelyd.

[e] Pen. 20. 36. 24 Ac wedi iddo fyned ymaith, [e] llêw a'i cyfarfu ef ar y ffordd, ac a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r aſyn oedd yn ſefyll yn ei ymmyl ef, a'r llêw yn ſefyll wrth y gelain.

25 Ac wele wŷr yn myned heibio, ac a ganfuant y gelain wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r llêw yn ſefyll wrth y gelain: a hwy a ddaethant, ac a adroddaſant *hynny* yn y ddinas yr oedd yr hên brophwyd yn aros ynddi.

26 A phan glybu 'r prophwyd, yr hwn a barafai iddo ef ddychwelyd o'r ffordd, efe a ddywedodd, Gŵr Duw *yw* efe, yr hwn a anufuddhaodd air yr ARGLWYDD: am hynny yr ARGLWYDD a'i rhoddodd ef i'r llêw, yr hwn a'i drylliodd ef, ac a'i lladdodd ef, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe wrtho ef.

27 Ac efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi 'r aſyn. A hwy a'*i* cyfrwyaſant.

28 Ac efe a aeth, ac a gafodd ei gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r aſyn, a'r llêw yn ſefyll wrth y gelain: ac ni fwyttaſai y llêw y gelain, ac ni ddrylliaſai efe yr aſyn.

29 A'r prophwyd a gymmerth gelain gŵr Duw, ac a'i goſododd hi ar yr aſyn, ac a'i dûg yn ei hôl. A'r hên brophwyd a ddaeth i'r ddinas i alaru, ac i'w gladdu ef.

30 Ac efe a oſododd ei gelain ef yn ei feddrod ei hun; a hwy a alaraſant am dano ef, *gan ddywedyd*, Oh fy mrawd.

31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Pan fyddwyf farw, cleddwch finnau hefyd yn y bêdd y claddwyd gŵr duw ynddo; [f] goſodwch fy eſgyrn i wrth ei eſgyrn ef.

[f] 2 Bren. 23. 18. [g] 2 Bren. 23. 16. [h] Edrych Pen. 16. 24. [i] Pen. 12. 31, 32. † Heb. *a drôdd ac a wnaeth.*

32 Canys diammau y bydd [g] yr hyn a lefodd efe trwy air yr ARGLWYDD yn erbyn yr allor *ſydd* ym Methel, ac yn erbyn holl dai 'r uchelfeydd *ſydd* yn ninaſoedd [h] Samaria.

33 ¶ Wedi 'r peth hyn ni ddychwelodd Jeroboam o'i ffordd ddrygionus, ond [i] efe † a wnaeth dracheſn o wehilion y bobl, offeiriaid i'r uchelfeydd: y neb a fynnai, efe ‡ a'i cyſſegrai ef, ac efe a gai fod yn offeiriaid i'r uchelfeydd. ‡ Heb. *a lanwodd ei law ef.*

34 Ar peth hyn a aeth yn bechod i dŷ Jeroboam, i'w ddiwreiddio hefyd, ac i'w ddileu oddi ar ŵyneb y ddaear.

PEN. XIV.

1 *Jeroboam, pan glefychodd ei fâb Abïah,* Mai, 5. B. *yn gyrru ei wraig yn ddïeithr ag anrhegion i'r Prophwyd Abïah i Siloh.* 5 *Abïah, ar rybudd Duw, yn cyhoeddi barn Duw.* 17 *Abïah yn marw, a'i gladdu ef.* 19 *Nadab yn dyfod ar ôl Jeroboam.* 25 *Siſac yn anrheithio Jeruſalem.* 29 *Abïam yn dyfod ar ôl Rehoboam.*

YPrŷd hynny y clefychodd Abïah mâb Jeroboam.

2 A Jeroboam a ddywedodd wrth ei wraig, Cyfod attolwg, a newid dy ddillad, fel na ŵypont mai ti *yw* gwraig Jeroboam; a dôs i Siloh: wele, yno *y mae* Ahïah y prophwyd, yr hwn a ddywedodd wrthyf [a] *y byddwn* frenhin ar y bobl yma. [a] Pen. 11. 31.

3 A [b] chymmer yn dy law ddêg o fara, a theiſennau, a choſtrelaid o fêl, a dos atto ef: efe a fynega i ti beth a dderfydd i'r bachgen. [b] Edrych 1 Sam. 9. 7.

4 A gwraig Jeroboam a wnaeth felly, ac a gyfododd ac a aeth i Siloh, ac a ddaeth i dŷ Ahïah: ond ni allai Ahïah weled, o herwydd ei lygaid ef a † ballaſai o blegid ei henaint. † Heb. *ſaſaſai gan henaint.*

5 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ahïah, Wele y mae gwraig Jeroboam yn dyfod i geiſio peth gennyt dros ei mâb, canys clâf yw ef; fel hyn ac fel hyn y dywedi wrthi hi: canys pan ddelo hi i mewn, hi a ymddïeithra.

6 A phan glybu Ahïah drŵſt ei thraed hi yn dyfod i'r drŵs, efe a ddywedodd, Tyred i mewn, gwraig Jeroboam, i ba beth yr wyt ti yn ymddïeithro? canys myfi a anfonwyd attat ti *â newyddion* caled.

7 Dôs, dywed wrth Jeroboam, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Yn gymmaint a darfod i mi dy ddyrchafu di o blith y bobl, a'th wneuthur di yn flaenor ar ty mhobl Iſrael,

8 A thorri ymaith y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Ddafydd, a'i rhoddi i ti; ac na buoſt ti fel fy ngwâs Dafydd, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion, a'r hwn a rodiodd ar fy ôl i â'i holl galon, i wneuthur yn unig *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg i;

9 Ond a wnaethoſt ddrŵg y tu hwnt i bawb a fu o'th flaen di: ac a aethoſt, ac a wnaethoſt it' dduwiau dïeithr, a delwau toddedig, i'm digio i, ac [c] a'm teflaiſt i o'r tu ôl i'th gefn: [c] Neh. 9. 26. Ezec. 23. 35.

10 Am hynny wele [d] fi yn dwyn drŵg ar dŷ Jeroboam, a thorraf ymaith oddi wrth Jeroboam [e] yr hwn a biſo ar bared, [f] y gwarchaeedig, a'r gweddilledig yn Iſrael, a mi a fwriaf allan weddillion tŷ Jeroboam, fel y bwrir allan dom, nes ei ddarfod. [d] Pen. 15. 29. [e] Pen. 21. 21.

11 Y cŵn a fwytty yr hwn fyddo farw o eiddo Jeroboam yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo farw yn y maes: canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd. 2 Bren. 9. 8. † Deut. 32. 36.

12 Cyfod di gan hynny, dôs i'th dŷ: a [g] pan ddelo dy draed i'r ddinas, bydd marw y bachgen. [g] Ad. 17.

13 A holl Iſrael a alarant am dano ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn unig o Jeroboam a ddaw i'r bêdd, o herwydd [h] cael ynddo ef beth daioni tu ag at ARGLWYDD Dduw Iſrael, yn nhŷ Jeroboam. [h] 2 Cron. 12. 12. a 39. 3.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a gyfyd iddo [i] frenhin ar Iſrael, yr hwn a dyr ymaith dy

dŷ Jeroboam y dwthwn hwnnw: ond pa beth? ïe yn awr.

15 Canys yr ARGLWYDD a dery Iſrael, megis y ſiglir y gorſen mewn dwfr, ac [k] a ddiwreiddia Iſrael o'r wlâd dda hon a roddodd efe i'w tadau hwynt, ac a'u gwaſgar hwynt tu hwnt i'r afon: o herwydd gwneuthur o honynt eu llwyni, gan annog yr ARGLWYDD i ddigofaint.

16 Ac efe a ddyry heibio Iſrael, er mwyn pechodau Jeroboam, yr hwn a bechodd, a'r hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyſododdֽ, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth i [l] Dirſah: ac [m] a hi yn dyfod i drothwy 'r tŷ, bu farw y bachgen.

18 A hwy a'i claddaſant ef, a holl Iſrael a alaraſant am dano, [n] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei wâs Ahïah y prophwyd.

19 A'r rhan arall o weithredodd Jeroboam, fel y rhyfelodd efe, ac fel y teyrnaſodd efe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Iſrael.

20 A'r dyddiau y teyrnaſodd Jeroboam *oedd* ddwy flynedd ar hugain: ac efe a hunodd gyd â'i dadau, a Nadab ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

21 ¶ A Rehoboam mâb Salomon a deyrnaſodd yn Juda: mâb un mlwydd a deugain *oedd* [o] Rehoboam pan aeth efe yn frenhin, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, y ddinas a ddewiſaſai 'r ARGLWYDD o holl lwythau Iſrael, i oſod ei enw yno: ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonites.

22 A Juda a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD; a hwy a'i hannogaſant ef i eiddigedd, rhagor yr hyn oll a wnaethai eu tadau, yn eu pechodau a wnaethent.

23 Canys hwy a adeiladaſant iddynt uchelfeydd, a delwau, a llwynau, ar bob brynn uchel, a than bob pren gwyrddlas.

24 A gwŷr [p] Sodomiaidd oedd yn y wlâd: gwnaethant *hefyd* yn ôl holl ffieidddra 'r cenhedloedd a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

25 ¶ [q] Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenhin Rehoboam, [r] Siſac brenhin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jeruſalem.

26 Ac efe a ddûg ymaith dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenhin, efe a'u dûg hwynt ymaith oll: dûg ymaith hefyd yr holl dariannau aur [s] a wnaethai Salomon.

27 A'r brenhin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau prês, ac a'u rhoddes *bwynt* i gadw yn llâw tywyſogion y ‡ rhedegwŷr, y rhai oedd yn cadw drws tŷ 'r brenhin.

28 A phan elai 'r brenhin i dŷ 'r ARGLWYDD, y rhedegwŷr a'u dygent hwy, ac a'u hadferent i 'ſtafell y rhedegwŷr.

29 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd Rehoboam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Juda?

30 A rhyfel fu rhwng Rehoboam a Jeroboam yr holl ddyddiau.

31 A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd; ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonites. Ac [t] Abiam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XV.

1 *Annuwiol deyrnaſiad Abïam.* 8 *Aſa ar ei ôl ef,* 11 *yn teyrnaſu yn ddaionus,* 16 *a'r rhyfel rhyngtho ef a Baaſa yn peri iddo wneuthur cyngrair â Benhadad.* 24 *Joſaphat yn dyfod ar ei ôl ef.* 25 *Drygionus lywodraeth Nadab.* 27 *Brâd Baaſa yn ei erbyn ef, yn cyflawni prophwydoliaeth Abïah.* 31 *Hanes Nadab a'i farwolaeth.* 33 *Drygionus lywodraeth Baaſa.*

A Cyn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenhin [a] Jeroboam mâb Nebat, yr aeth Abïam yn frenhin ar Juda.

2 [b] Tair blynedd y teyrnaſoedd efe yn Jeruſalem: ac [c] enw ei fam ef *oedd* Maachah merch [d] Abiſalom.

3 Ac efe a rodiodd yn holl bechodau ei dâd, y rhai a wnaethai efe o'i flaen ef: ac nid oedd ei gâlon ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei Dduw, fel calon Dafydd ei dâd.

4 Ond er mwyn Dafydd y rhoddodd yr ARGLWYDD ei Dduw iddo ef † oleuni yn Jeruſalem: i gyfodi ei fâb ef ar ei ôl ef, ac i ſicrhâu Jeruſalem.

5 O herwydd gwneuthur o Ddafydd *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ac na chiliodd oddi wrth yr hyn oll a orchymynnodd efe iddo, holl ddyddiau ei einioes [e] ond yn achos Uriah yr Hethiad.

6 A rhyfel a fu rhwng Rehoboam a Jeroboam holl ddyddiau ei einioes.

7 A'r rhan arall o weithredoedd Abïam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn [f] llyſr cronicl brenhinoedd Juda? A rhyfel a fu rhwng Abïam a Jeroboam.

8 Ac Abïam a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd: ac [g] Aſa ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn i Jeroboam brenhin Iſrael yr aeth Aſa yn frenhin ar Juda.

10 Ac un mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ‡ ei fam ef *oedd* Maachah merch Abiſalom.

11 Ac Aſa a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd.

12 Ac efe a yrrodd ymaith [h] y gwŷr Sodomiaidd o'r wlâd, ac a fwriodd ymaith yr holl ddelwau a wnaethai ei dadau.

13 Ac efe a ſymmudodd [i] Faachah ei fam o *fod* yn frenhines, o herwydd gwneuthur o honi hi ddelw mewn llwyn; ac Aſa a ddrylliodd ei delw hi, ac a'i loſgodd wrth afon Cidron.

14 Ond [k] ni fwriwyd ymaith yr uchelfeydd: etto calon Aſa oedd berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei holl ddyddiau ef.

15 Ac efe a ddûg i mewn gyſſegredig bethau ei dâd, a'r pethau a gyſſegraſai efe ei hun, i dŷ 'r ARGLWYDD, yn arian, yn aur, ac yn lleſtri.

16 ¶ A rhyfel a fu rhwng Aſa a Baaſa brenhin Iſrael eu holl ddyddiau hwynt.

17 A [l] Baaſa brenhin Iſrael a aeth i fynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Ramah, [m] fel na adawai efe i neb fyned allan na dyfod i mewn at Aſa frenhin Juda.

18 Yna Aſa a gymmerodd yr holl arian, a'r aur a adawſid yn nhryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenhin, ac efe a'u rhoddes hwynt yn llâw ei weiſion: a'r brenhin Aſa a anfonodd at [n] Benhadad mâb Tabrimmon fâb Hezion, brenhin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn Damaſcus, gan ddywedyd,

19 Cyfammod *fydd* rhyngofi a thi, rhwng fy nhâd i a'th dâd di: wele mi a anfonais i tî anrheg o arian, ac aur; tyred, dîddymma

k 2 Bren. 17. 23.

l Pen. 16. 6, 8, 15, 23. Can. 6. 4.
m Ad. 12.
n Ad. 13.

3050.

o 2 Cron. 12. 13.

p Pen. 15. 12. a 22. 46. 2 Bren. 23. 7.

3033.

q 2 Cron. 12. 2.
r Pen. 11. 40.
s Pen. 10. 26.

‡ *gard.*

3046.

t 2 Cron. 12. 16. *Abïab.*

Mai, 5. P.

a 2 Cron. 13. 1.
b 2 Cron. 11. 20, 22.
c 2 Cron. 13. 2.
d 2 Cron. 11. 21. *Abſalom.*
† Heb. *ganwyll,* neu *lamp.*
Pen. 11. 36.
e 2 Sam. 11. 4, 15. a 12. 9.
f 2 Cron. 13. 3.
g 2 Cron. 14. 1.

3049.

‡ Sef, *ei nain ef.*

h Pen. 14. 24. a 22. 46.
i 2 Cron. 15. 16.
k Pen. 22. 43.

3046.

l 2 Cron. 16. 1.
m Edrych Pen. 12. 27.
n 2 Cron. 16. 2.

ddyma dy gyfammod â Baasa brenhin Israel, sel † y cilio ese oddi wrthyf fi.

20 Felly Benhadad a wrandawödd ar y brenhin Asa, ac a anfonodd dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ganddo ef, yn erbyn dinasoedd Israel, ac a darawödd [o] Hion, a Dan, ac Abel-Bethmaachah, a holl Gin-neroth, gyd â holl wlâd Naphtali.

21 A phan glybu Baasa *bynny*, ese a beidiodd ag adeiladu Ramah; ac a drigodd yn Nhirsah.

22 Yna y brenhin Asa a gasglodd holl Juda, heb lysu *neb*: a hwy a gymmerasant gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladasai Baasa; a'r brenhin Asa a adeiladodd â hwynt Geba Benjamin, a Mispah.

23 A'r rhan arall o holl hanes Asa, a'i holl gadernid ef, a'r hyn oll a wnaeth ese, a'r dinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda? eithr [p] yn amser ei henaint, ese a glasychodd o'i draed.

24 Ac Asa a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dasydd ei dâd, [q] a [r] Jehosaphat ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

25 ¶ A Nadab mâb Jeroboam a † ddechreuodd deyrnasu ar Israel, yn yr ail flwyddyn i Asa brenhin Juda, ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

26 Ac ese a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dâd, ac yn ei bechod ef, â'r hwn y gwnaeth ese i Israel bechu.

27 ¶ A Baasa mâb Ahïah o dŷ Issacar a gŷd-fwriadodd yn ei erbyn ef; a Baasa a'i tarawödd ef yn [s] Gibbethon eiddo'r Philistiaid: canys Nadab a holl Israel oedd yn gwarchae ar Gibbethon.

28 A Baasa a'i lladdodd ef yn y drydedd flwyddyn i Asa brenhin Juda, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

29 A phan deyrnasodd, ese a darawödd holl dŷ Jeroboam, ni adawödd un *perchen* anadl i Jeroboam, nes ei ddifetha ef, yn ôl [t] gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai ese trwy lâw ei was Ahïah y Siloniad:

30 Am bechodau Jeroboam y rhai a bechasai efe, a *thrwy* 'r rhai y gwnaethai efe i Israel bechu; o herwydd ei waith ef yn digio ARGLWYDD Dduw Israel.

31 A'r rhan arall o hanes Nadab, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

32 A rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenhin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

33 Yn y drydedd flwyddyn i Asa brenhin Juda y teyrnasodd Baasa mâb Ahïah ar holl Israel yn Nhirsah, bedair blynedd ar hugain.

34 Ac efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod ef, *trwy* yr hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

PEN. XVI.

Mai, 6, B. 1, 7 *Prophwydoliaeth Jehu yn erbyn Baasa.* 5 *Elah yn dyfod ar ei ôl ef,* 8 *a Zimri trwy frâd, ar ei ôl yntau,* 11 *ac yn dwyn i ben brophwydoliaeth Jehu.* 15 *Omri yn ei yrru ef i'w losgi ei hun,* 21 *a chwedi ymrannu o'r bobl, yn gorthrechu Tibni,* 23 *yn adeiladu Samaria,* 25 *yn teyrnasu yn annuwiol.* 27 *Abab ar ei ôl ef,* 29 *yn teyrnasu yn ysgeler.* 34 *Melldith Josua yn dyfod i Hïel am adeiladu Jericho.*

YNa y daeth gair yr ARGLWYDD at [a] Jehu fâb Hanani yn erbyn Baasa, gan ddywedyd,

2 [b] O herwydd im' dy ddyrchafu o'r llŵch, a'th wneuthur yn flaenor ar fy mhobl Israel, a rhodio o honot tithau yn ffordd Jeroboam, a pheri i'm pobl Israel bechu, gan fy nigio â'u pechodau;

3 Wele fi [c] yn torri ymaith hiliogaeth Baasa, a hiliogaeth ei dŷ ef: a mi a wnâf dy dŷ di fel [d] tŷ Jeroboam mâb Nebat.

4 [e] Y cŵn a fwytty 'r hwn fyddo marw o'r eiddo Baasa yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.

5 A'r rhan arall o hanes Baasa, a'r hyn a wnaeth efe, a'i gadernid ef, [f] onid *ydynt* yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

6 A Baasa a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Nhirsah, ac Elah ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

7 Hefyd trwy lâw Jehu fâb Hanani y prophwyd, y bu gair yr ARGLWYDD yn erbyn Baasa, ac yn erbyn ei dŷ ef, o herwydd yr holl ddrygioni a wnaeth efe yngolwg yr ARGLWYDD, gan ei ddigio ef trwy waith ei ddwylaw; gan fod fel tŷ Jeroboam, ac o blegid [g] iddo ei lâdd ef.

8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar hugain i Asa brenhin Juda, y teyrnasodd Elah mâb Baasa ar Israel yn Nhirsah, ddwy flynedd.

9 A Zimri ei wâs ef, tywysog ar hanner y cerbydau, a gŷd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac efe yn yfed yn feddw, yn Nhirsah, yn nhŷ Arsah yr hwn *oedd* † ben-teulu yn Nhirsah.

10 A [h] Zimri a aeth ac a'i tarawödd ef, ac a'i lladdodd, yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenhin Juda, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

11 ¶ A phan ddechreuodd efe deyrnasu, ac eistedd ar ei deyrn-gadair, efe a laddodd holl dŷ Baasa: ni adawödd efe iddo [i] *un* i biso yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i gyfeillion.

12 Felly Zimri a ddinystriodd holl dŷ Baasa, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe yn erbyn Baasa, trwy lâw [k] Jehu y prophwyd.

13 O herwydd holl bechodau Baasa, a phechodau Elah ei fâb ef, *trwy* y rhai y pechasant hwy, a thrwy y rhai y gwnaethant i Israel bechu, gan ddigio ARGLWYDD Dduw Israel, â'u [l] gwagedd.

14 A'r rhan arall o hanes Elah, a'r hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy 'n 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

15 ¶ Yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenhin Juda, y teyrnasodd Zimri saith niwrnod yn Nhirsah: [m] a'r bobl *oedd* yn gwersyllu yn erbyn Gibbethon eiddo'r Philistiaid.

16 A chlybu'r bobl *y rhai oedd* yn y gwersyll ddywedyd, Zimri a gŷd-fwriadodd, ac a laddodd y brenhin. A holl Israel a goronasant Omri, tywysog y llu, yn frenhin y dwthwn hwnnw ar Israel yn y gwersyll.

17 Ac Omri a aeth i fynu, a holl Israel gyd ag ef, o Gibbethon: a hwy a warchaeasant ar Dirsah.

18 A phan welodd Zimri fod y ddinas wedi ei hynnill, efe a aeth i balas tŷ y brenhin, ac a losgodd dŷ 'r brenhin am ei ben a than, ac a fu farw;

† Heb. *yr elo i fynu oddi wrthyf*

[o] 2 Bren. 15. 29.

3087. [p] 2 Cron. 16. 12.

3090. [q] 2 Cron. 17. 1. [r] Mat. 1. 8. *Josaphat.*

3050. † Heb. *deyrnasodd.*

[s] Josua 19. 44. Pen. 16. 15.

3051. [t] Pen. 14. 10, 14.

[a] 2 Cron. 19. 2. a 20. 34.

[b] Pen. 14. 7.

[c] Ad. 11.

[d] Pen. 14. 10. a 15. 29.

[e] Pen. 14. 11.

[f] 2 Cron. 16. 1.

3074. *Edrych Hos. 1. 4.*

† Heb. *ar dŷ Tirsah.*

3075. [h] 2 Bren. 9. 31.

[i] 1 Sam. 25. 22.

[k] Ad. 1.

[l] Deut. 32. 21. 1 Sam. 12. 21. 1 Cor. 8. 4. a 10.

[m] Pen. 15. 27.

19 Am ei bechodau yn y rhai y pechodd
efe, gan wneuthur drygioni yngolwg yr
ARGLWYDD, gan rodio yn ffordd Jero-
boam ac yn ei bechod a wnaeth efe, i beri
i Israel bechu.

20 A'r rhan arall o hanes Zimri, a'i
gŷd-fradwriaeth a gŷd-fwriadodd efe; onid
ydynt hwy yn ſgrifennedig yn llyfr cronicl
brenhinoedd Israel?

21 ¶ Yna 'r ymrannodd pobl Israel yn
ddwy ran: rhan o'r bobl oedd ar ôl Tibni
mâb Ginath i'w oſod ef yn frenhin, a rhan
ar ôl Omri.

22 A'r bobl *oedd* ar ôl Omri a orchfygodd
y bobl *oedd* ar ôl Tibni mâb Ginath: felly Tibni a fu farw, ac Omri a deyrna-
ſodd.

23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar ddêg ar
hugain i Aſa brenhin Juda y teyrnaſodd
Omri ar Israel ddeuddeng mlynedd: yn
Nhirſah y teyrnaſodd efe chwê blyn-
edd.

24 Ac efe a brynodd fynydd Samaria
gan Semer, er dwy dalent o arian; ac a
adeiladodd yn y mynydd, ac a alwodd enw
'r ddinas a adeiladaſai efe, ar ôl enw Se-
mer, arglwydd y mynydd, † [n] Samaria.

25 ¶ Ond [o] Omri a wnaeth ddrygioni
yngŵydd yr ARGLWYDD, ac a wnaeth
yn waeth nâ'r holl rai *a fuaſai* o'i flaen ef.

26 Canys efe a rodiodd yn holl ffordd
Jeroboam mâb Nebat, ac yn ei bechod ef,
trwy 'r hwn y gwnaeth efe i Israel bechu,
gan ddigio ARGLWYDD Dduw Israel â'u
[p] gwagedd hwynt.

27 A'r rhan arall o hanes Omri yr hyn
a wnaeth efe, a'i rymmuſder a wnaeth efe,
onid *ydynt* hwy yn ſgrifennedig yn llyfr
cronicl brenhinoedd Israel?

28 Ac Omri a hunodd gyd â'i dadau, ac
a gladdwyd yn Samaria, ac Ahab ei fâb a
deyrnaſodd yn ei le ef.

29 ¶ Ac Ahab mâb Omri a ddechreuodd
deyrnaſu ar Israel, yn y drydedd flwyddyn
ar bymtheg ar hugain i Aſa brenhin Juda:
Ac Ahab mâb Omri a deyrnaſodd ar Israel
yn Samaria ddwy flynedd ar hugain.

30 Ac Ahab mâb Omri a wnaeth ddryg-
ioni yngolwg yr ARGLWYDD, y tu hwnt
i bawb o'i flaen ef.

31 † Canys yſgafn oedd ganddo ef rodio
ym mhechodau Jeroboam mâb Nebat, ac
efe a gymmerth yn wraig Jezebel merch
Ethbaal brenhin y Sidoniaid, ac a aeth ac a
waſanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd
iddo.

32 Ac efe a gyfododd allor i Baal yn
nhŷ Baal, yr hwn a adeiladaſai efe yn Sa-
maria.

33 Ac Ahab a wnaeth [q] lwyn. Ac Ahab
a wnaeth fwy i ddigio ARGLWYDD Dduw
Israel nâ holl frenhinoedd Israel a fuaſai
o'i flaen ef.

34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hiel y Betheliad
a adeiladodd Jericho: yn Abiram ei gyntaf-
anedig y ſylfaenodd efe hi, ac yn Segub ei
fâb jeuangaf y goſododd efe ei phyrth hi,
[r] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn
a leſaraſai efe trwy law Joſua mâb
Nun.

PEN. XVII.

Sûl 8 ar ôl y Drindod, P. Mai, 6. P.

1 *Elias, wedi prophwydo yn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gigfrain yng Nghcrith,* 10 *a chan wraig weddw yn Sarepta,* 14 *a bonno yn cael rhâd penllâd,* 17 *a chyfodi ei mâb o farw i fyw,* 24 *ac yn credu Eliaſ.*

AC ‡ Elias y Theſbiad, *un* o breſwylwŷr Gilead, a ddywedodd wrth Ahab, [s] *Fel mai* byw ARGLWYDD Dduw Iſrael, yr hwn yr ydwyf yn ſefyll ger ei fron, [t] ni bydd [c] y blynyddoedd hyn na gwlith na gwlâw, ond yn ôl fy ngair i.

2 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

3 Dôs oddi yma, a thro tu a'r dwyrain, ac ymguddia wrth afon Cerith, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Jorddonen.

4 Ac o'r afon yr yfi; a mi a berais i'r cigfrain dy borthi di yno.

5 Felly efe a aeth, ac a wnaeth yn ôl gair yr ARGLWYDD, canys efe a aeth, ac a arhoſodd wrth afon Cerith, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Jorddonen.

6 A'r cigfrain a ddygent iddo fara a chîg y bore, a bara a chîg bryd nawn; ac efe a yfai o'r afon.

7 Ac yn ôl talm o ddyddiau y ſychodd yr afon: o blegid na buaſai wlâw yn y wlâd.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

9 Cyfod, dôs i [d] Sarepta, yr hon *ſydd* i Sidon, ac aros yno: wele gorchymynnais i wraig weddw dy borthi di yno.

10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Sarepta. A phan ddaeth efe at borth y ddinas, wele yno wraig weddw yn caſglu briw-wŷdd: ac efe a alwodd arni, ac a ddywed-odd, Dŵg attolwg i mi ychydig ddwfr mewn lleſtr, fel yr yfwyf.

11 Ac a hi yn myned i'w gyrchu, efe a al-wodd arni, ac a ddywedodd, Dŵg attolwg i mi dammaid o fara yn dy lâw.

12 A hi a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy Dduw, nid oes gennyf deiſen, ond llonaid llâw o flawd mewn celwrn, ac ychydig olew mewn yſtên: ac wele fi yn caſglu dau o friw-wŷdd, i fyned i mewn, ac i barotôi hynny i mi ac i'm mâb, fel y bwyttaom hynny, ac y byddom feirw.

13 Ac Elias a ddywedodd wrthi, Nac ofna, dôs, gwnâ yn ôl dy air; etto gwnâ i mi o hynny deiſen ſechan yn gyntaf, a dŵg i mi; a gwnâ i ti ac i'th fab yn ôl hynny.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Y blawd yn y celwrn ni threu-lir, a'r olew o'r yſtên ni dderfydd, hyd y dydd y rhoddo 'r ARGLWYDD wlaw ar wyneb y ddaear.

15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ôl gair Elias: a hi a fwyttaodd, ac yntau, a'i thy-lwyth, *ſyshaid* blwyddyn.

16 Ni ddarfu 'r celwrn blawd, a'r yſtên olew ni ddarfu, yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedaſai efe trwy law Elias.

17 ¶ Ac wedi 'r pethau hyn y clefy-chodd mâb gwraig y tŷ, ac yr oedd ei glefyd ef mor grŷf, fel na thrigodd anadl ynddo.

18 A hi a ddywedodd wrth Elias, [e] Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â thi, gŵr Duw? a ddaethoſt ti attaf i goffâu fy anwiredd, ac i ladd fy mâb?

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Moes i mi dy fâb. Ac efe a'i cymmerth ef o'i mynwes hi, ac a'i dûg ef i fynu i 'ſtafell yr oedd efe yn aros ynddi, ac a'i goſodod ef ar ei wely ei hun.

20 Ac efe a leſodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy Nuw, a ddrygaiſt ti'r wraig weddw yr ydwyf fi yn ymdeithio gyd â hi, gan ladd ei mâb hi?

21 Ac

‡ Heb. *Eliahu.*
[a] 2 Bren. 3. 14.
[b] Eccl. 48. 3.
Jago 5. 17.
[c] Luc 4. 25.
[d] Luc 4. 26.
‡ Neu, *lawer o ddyddiau.*
[e] Edryck Luc 5. 8.

† Heb. *Someron.*
[n] Edrych Pen. 13. 32.
[o] Mic. 6. 16.
[p] Ad. 13.
† Heb. *Ac.*
[q] 2 Bren. 13. 6. a 17. 16. a 21. 3.
[r] Joſua 6. 26.

21 Ac [r] efe a ‡ymeſtynnodd ar y bachgen dair gwaith, ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy Nuw, dychweled attolwg enaid y bachgen hwn † iddo eilwaith.

22 A'r ARGLWYDD a wrandawödd ar lêf Elïas; ac enaid y bachgen a ddychwelodd i mewn iddo, ac efe a ddadebrodd.

23 Ac Elïas a gymmerodd y bachgen, ac a'i dûg ef i wared o'r yſtafell i'r tŷ, ac a'i rhoddes ef i'w fam: ac Elïas a ddywedodd, Gwêl, byw yw dy fâb.

24 ¶ A'r wraig a ddywedodd wrth Elïas, Yn awr wrth hyn y gwn mai gŵr Duw *ydwyt* ti, ac *mai* gwirionedd *yw* gair yr ARGLWYDD yn dy enau di.

PEN. XVIII.

Sûl 9 ar ôl y Drindod, B. Mai, 7. B.

1 *Elïas, pan oedd doſta'r newyn, wedi ei yrru at Ahab, yn cyfarfod ag Obadïah, 9 a hwnnw yn dwyn Ahab at Elïas: 17 ac yntau yn argyhoeddi Ahab, a thrwy dân o'r nêf, yn cael y maes ar brophwydi Baal, 41 a thrwy weddi yn cael gwlâw, ac yn canlyn Ahab i Jezreel.*

AC *yn ôl* dyddiau lawer, daeth gair yr ARGLWYDD at Elïas, yn y drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dôs, ymddangos i Ahab; a mi a roddaf wlâw ar wyneb y ddaear.

2 Ac Elïas a aeth i ymddangos i Ahab. A'r newyn *oedd* dôſt yn Samaria.

3 Ac Ahab a alwodd Obadïah, yr hwn *oedd* ‡ ben-teulu *iddo*: (ac Obadïah oedd yn ofni'r ARGLWYDD yn fawr:

4 Canys pan ddiſtrywiodd † Jezebel brophwydi'r ARGLWYDD, Obadïah a gymmerodd gant o brophwydi, ac a'u cuddiodd hwynt, bob yn ddêg a deugain mewn ogof, ac a'u porthodd hwynt â bara, ac â dwfr.)

5 Ac Ahab a ddywedodd wrth Obadïah, Dôs i'r wlâd, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd: yſgatfydd ni a gawn laſwellt fel y cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel ‡ na adawom i'r holl anifeiliaid golli.

6 Felly hwy a rannaſant y wlâd rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a aeth y naill ffordd ei hunan, ac Obadïah a aeth y ffordd arall ei hunan.

7 ¶ Ac fel yr oedd Obadïah ar y ffordd, wele Elïas yn ei gyfarfod ef: ac efe a'i hadnabu ef, ac a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a ddywedodd, Onid ti *yw* fy arglwydd Elïas?

8 Yntau a ddywedodd wrtho, *Ie* myfi: dôs dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

9 Dywedodd yntau, Pa bechod a wneuthum i, pan roddit ti dy wâs yn llâw Ahab i'm lladd?

10 *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy Dduw, nid oes genedl, na brenhiniaeth, yr hon ni ddanfonodd fy arglwydd iddi i'th geiſio di; a phan ddywedent, Nid *yw efe yma*, efe a dyngai'r frenhiniaeth, a'r genedl, na chawſent dydi.

11 Ac yn awr, *yr wyt* ti yn dywedyd, Dôs, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

12 A phan elwyf fi oddi wrthyt ti, [a] Yſbryd yr ARGLWYDD a'th gymmer di lle ni's gwn i; a phan ddelwyf i fynegi i Ahab, ac yntau heb dy gael di, efe a'm lladd i: ond y mae dy wâs di yn ofni'r ARGLWYDD o'm mebyd.

13 Oni fynegwyd i'm harglwydd yr hyn a wneuthum i, pan laddodd Jezebel brophwydi'r ARGLWYDD? fel y cuddiais gann-ŵr o brophwydi'r ARGLWYDD, bob yn ddeng-ŵr a deugain mewn ogof, ac y porthais hwynt â bara ac â dwfr?

14 Ac yn awr, ti a ddywedi, Dôs, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas: ac efe a'm lladd i.

15 A dywedodd Elïas, *Fel mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr wyf yn ſefyll ger ei fron, heddyw yn ddïau yr ymddangoſaf iddo ef.

16 Yna Obadïah a aeth i gyfarfod Ahab, ac a fynegodd iddo. Ac Ahab a aeth i gyfarfod Elïas.

17 ¶ A phan welodd Ahab Elïas, Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti yw yr hwn [b] ſydd yn blino Iſrael?

18 Ac efe a ddywedodd, Ni flinais i Iſrael, ond tydi, a thŷ dy dâd, am i chwi wrthod gorchymynnion yr ARGLWYDD, ac i ti rodio ar ôl Baalim.

19 Yn awr gan hynny anfon, *a* chaſgla attaf holl Iſrael i fynydd Carmel, a phrophwydi Baal, pedwar cant a dêg a deugain, a prophwydi'r llwynau, pedwar cant, y rhai ſydd yn bwytta ar fwrdd Jezebel.

20 Felly Ahab a anfonodd at holl feibion Iſrael, ac a gaſglodd y prophwydi ynghŷd i fynydd Carmel.

21 Ac Elïas a ddaeth at yr holl bobl, ac a ddywedodd, Pa hŷd yr ydych chwi yn cloffi rhwng dau feddwl? O's yr ARGLWYDD *ſydd* Dduw, ewch ar ei ôl ef; ond o's Baal, [c] ewch ar ei ôl yntau. A'r bobl nid attebaſant iddo air.

22 Yna y dywedodd Elïas wrth y bobl, [d] Myfi fy hunan wyf yn fyw o brophwydi'r ARGLWYDD; ond prophwydi Baal *ydynt* bedwar cant a deng-ŵr a deugain.

23 Rhodder gan hynny i ni ddau fuſtach, a dewiſant hwy iddynt un buſtach, a darniant ef, a goſodant ar goed, ond na oſodant dân *dano*: a minnau a barottoaf y buſtach arall, ac a'i goſodaf ar goed, ac ni roddaf dân *dano*.

24 A gelwch chwi ar enw eich duwiau, a minnau a alwaf ar enw'r ARGLWYDD: A'r Duw a attebo trwy dân, bydded efe Dduw. A'r holl bobl a attebaſant, ac a ddywedaſant, Da yw'r † peth.

25 Ac Elïas a ddywedodd wrth brophwydi Baal, Dewiſwch i chwi un buſtach, a pharatöwch ef yn gyntaf; canys llawer *ydych* chwi: a gelwch ar enw eich duwiau, ond na oſodwch dân *dano*.

26 A hwy a gymmeraſant y buſtach a roddaſid iddynt, ac a'i parotoiſant, ac a alwaſant ar enw Baal o'r borau hyd hanner dydd, gan ddywedyd, Baal, † gwrando ni; ond nid *oedd* llêf, na neb yn atteb: a hwy a lammaſant ‡ ar yr allor a wnelſid.

27 A bu ar hanner dydd, i Elïas eu gwatwor hwynt, a dywedyd, Gwaeddwch â llêf uchel: canys duw *yw* efe; naill ai † ymddiddan *y mae*, neu erlid, neu ymdeithio y mae efe; fe a allai ei fod yn cyſgu, ac *mai rhaid* ei ddeffro ef.

28 A hwy a waeddaſant â llêf uchel, ac a'u torraſant eu hunain yn ôl eu harfer â chyllill, ac ag ellynnod, nes i'r gwaed ffrydio arnynt.

29 Ac wedi iddi fyned dros hanner dydd, a prophwydo o honynt nes † offrymmu'r *hwyr*-offrwm; etto nid *oedd* llêf, na neb yn atteb, nac yn ‡ yſtyried.

30 A dywedodd Elïas wrth yr holl bobl, Neſêwch attafi. A'r holl bobl a neſaſant atto ef. Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, *yr hon* a ddrylliaſid.

[r] 2 Bren. 4. 34. ‡ Heb. *ymfeſurodd.* † Heb. *ſwn ſewn.*

[a] 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14. Act. 8. 39.

[b] Act. 16, 20.

[c] Edrych Joſua 24. 15.

[d] Pen. 19, 10, 14.

† Heb. *gair.*

† Neu. *atteb.* ‡ Neu. *wrth.*

† Neu. *myſyrio.*

† Heb. *dyrchafu.* ‡ Neu. *ymwrando.*

31 Ac Elïas a gymmerth ddeuddeg o gerrig, yn ôl rhifedi llwythau meibion Jacob, yr hwn y daethai gair yr ARGLWYDD attoc Gen. 32. 28. to, gan ddywedyd, c Iſrael fydd dy enw di.

2 Bren. 17. 34. 32 Ac efe a adeiladodd â'r meini allor yn enw 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth ffôs o gylch lle dau ſeſur o hâd, o amgylch yr allor.

33 Ac efe a drefnodd y coed, ac a ddarniodd y buſtach, ac a'i goſododd ar y coed.

f Edrych Barn. 6. 20, 34 Ac a ddywedodd, Llenwch bedwar celyrnaid o ddwfr, a f thywelltwch ar y poeth-offrwm, ac ar y coed. Ac efe a ddywedodd, Gwnêwch eilwaith; a hwy a wnaethant eilwaith. Ac efe a ddywedodd, Gwnêwch y drydedd waith; a hwy a wnaethant y drydedd waith.

35 A'r dyfroedd a aethant o amgylch yr allor, ac a lanwodd y ffôs o ddwfr.

e Ecſod. 3. 6. 36 A phan offrymmid yr *bwyr*-offrwm, Elïas y prophwyd a neſaodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD g Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, gŵybydder heddyw mai ti *ſydd* Dduw yn Iſrael, a minnau yn wâs i ti, ac *mai* trwy dy air di y gwneuthum i yr holl bethau hyn.

37 Gwrando fi, O ARGLWYDD, gwrando fi, ſel y gŵypo 'r bobl hyn mai tydi *yw* 'r ARGLWYDD Dduw; ac *mai* ti a ddychwelodd eu calon hwy drachefn.

b Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 38 Yna h tân yr ARGLWYDD a ſyrthiodd, ac a yſſodd y poeth-offrwm, a'r coed, a'r cerrig, a'r llŵch, ac a leibiodd y dwfr *oedd* yn y ffôs.

2 Cron. 7. 1. 39 A'r holl bobl a welſant, ac a ſyrthiaſant ar eu hŵynebau, ac a ddywedaſant, Yr ARGLWYDD, efe *ſydd* Dduw, yr ARGLWYDD, efe *ſydd* Dduw.

i 2 Bren. 10. 25. 40 Ac Elïas a ddywedodd wrthynt hwy, i Dèliwch brophwydi Baal, na ddïanged gŵr o honynt. A hwy a'u dàliaſant: ac Elïas a'u dygodd hwynt i wared i afon Ciſon, ac a'u lladdodd hwynt yno.

‡ Neu, *ſŵn trwſt gwlâw.* 41 ¶ Ac Elïas a ddywedodd wrth Ahab, Dôs i fynu, bwytta, ac yf; canys *wele* ‡ drŵſt llawer o wlâw.

42 Felly Ahab a aeth i fynu i fwytta, ac i yſed. Ac Elïas a aeth i fynu i ben Carmel; ac a ymoſtyngodd ar y ddaear, ac a oſododd ei ŵyneb rhwng ei liniau,

43 Ac a ddywedodd wrth ei langc, Dôs i fynu yn awr, edrych tu a'r môr. Ac efe a aeth i fynu, ac a edrychodd, ac a ddywedodd, Nid *oes* dim. Dywedodd yntau, Dôs etto ſaith waith.

44 A'r ſeithfed waith y dywedodd efe, Wele gwmmwl bychan fel cledr llâw gŵr yn dyrchafu o'r môr. A dywedodd yntau, Dôs i fynu, dywed wrth Ahab, Rhwym *dy gerbyd*, a dôs i wared, fel na'th rwyſtro 'r gwlâw.

45 Ac yn yr ennyd honno, y neſoedd a ddùodd gan gymmylau a gwynt; a bu gwlâw mawr. Ac Ahab a farchogodd, ac a aeth i Jezreel.

k 2 Bren. 4. 29. ‡ Heb. *dy.* 46 A llâw 'r ARGLWYDD oedd ar Elïas, ac efe k a wregyſodd ei lwynau, ac a redodd o flaen Ahab, nes ‡ ei ddyfod i Jezreel.

PEN. XIX.

1 Elïas wrth fygwth Jezebel, yn ffoi i Beerſeba, 4 a phan oedd ſîn gantho ei einioes, yn cael cyſſur gan Angel. 9 Duw yn ymddangos iddo yn Horeb, ac yn ei anſon ef i enneinio Hazael, Jehu, ac Eliſëus. 19 Eliſëus, wedi canu 'n jâch i'r eiddo, yn canlyn Elïas.

Sûl 9 ar ôl y Drindod. P. Mai, 7. P.

AC Ahab a fynegodd i Jezebel yr hyn oll a wnaethai Elïas; a chyd â phob peth, y môdd y lladdaſai efe 'r holl brophwydi â'r cleddyf.

2 Yna Jezebel a anfonodd gennad at Elïas, gan ddywedyd, a Fel hyn y gwnelo 'r duwiau, ac ſel hyn y 'chwanegont, oni wnâf erbyn y prŷd *hyn* y foru dy einioes di fel einioes un o honynt hwy. a Ruth 1. 17.

3 A phan welodd efe *hynny*, efe a gyfododd, ac a aeth am ei einioes, ac a ddaeth i Beerſeba, yr hon *ſydd* yn Juda, ac a adawodd ei langc yno.

4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch daith diwrnod, ac a ddaeth, ac a eiſteddodd dan ferywen: ac b a ddeiſyfodd ‡ iddo gael marw; dywedodd hefyd, Digon yw; yn awr, ARGLWYDD, cymmer fy einioes: canys nid ydwyf fi well nâ'm tadau. b Num. 11. 15. Jonah 4. 3, 8. ‡ Heb. *i'w einioes.*

5 Ac ſel yr oedd efe yn gorwedd, ac yn cyſgu dan ferywen, wele angel a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd wrtho, Cyfod, bwytta.

6 Ac efe a edrychodd, ac wele deiſen wedi ei chraſu ar farwor, a phiolaid o ddwfr wrth ei ‡ ben ef: ac efe a fwyttaodd, ac a yfodd, ac a gyſgodd drachefn. ‡ Heb. *obennydd.*

7 Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth drachefn yr ail waith, ac a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd, Cyfod *a* bwytta; canys *y mae* i ti lawer o ffordd.

8 Ac efe a gyfododd, ac a fwyttaodd, ac a yfodd, a thrwy rym y bwyd hwnnw y cerddodd efe c ddeugain niwrnod a deugain nôs, hyd d Horeb mynydd Duw. c Felly Deut. 9. 9, 18.

9 ¶ Ac yno yr aeth efe i fewn ogof, ac a lettyodd yno. Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef; ac efe a ddywedodd wrtho, Beth *a wnai* di yma Elïas? d Ecſod. 3. 1. Mat. 4. 2.

10 Ac efe a ddywedodd, e Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD Dduw y lluoedd, o herwydd i feibion Iſrael wrthod dy gyfammod di, a diſtrywio dy allorau di, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf; a f mi fy hunan a adawŷd, a cheiſio y maent ddwyn fy einioes innau. e Rhuf. 11. 3. f Pen. 18. 22.

11 Ac efe a ddywedodd, Dôs allan, a ſâf yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD. Ac wele, yr ARGLWYDD yn myned heibio, a g gwynt mawr a chryf yn rhwygo 'r mynyddoedd, ac yn dryllio 'r creigiau o flaen yr ARGLWYDD; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y gwynt: ac ar ôl y gwynt, daear-gryn; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y ddaear-gryn: g Ezec. 1. 4. a 37. 7.

12 Ac ar ôl y ddaear-gryn, tân; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y tân: ac ar ôl y tân, llêf ddiſtaw fain.

13 A phan glybu Elïas, h efe a oblygodd ei ŵyneb yn ei fantell, ac a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrŵs yr ogof: i ac wele lêf *yn dyſod* atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a wnai* di yma Elïas? h Felly Ecſod. 3. 6. Eſay 6. 2. i Ad. 9.

14 k Dywedodd yntau, Dygais *fawr* zêl dros ARGLWYDD Dduw y lluoedd, o herwydd i feibion Iſrael wrthod dy gyfammod di, a diſtrywio dy allorau, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf; a mi ſy hunan a adawŷd; a cheiſio y maent fy einioes innau i'w dwyn hi ymaith. k Ad. 10. l 2 Bren. 8. 13.

15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs, dychwel i'th ffordd i anialwch Damaſcus: a phan ddelych enneinia l Hazael yn frenhin ar Syria: m 2 Bren. 9. 1, 3. Eccl. 48. 8.

16 A m Jehu fâb Nimſi a enneini di yn frenhin ar Iſrael; ac n Eliſëus fâb Saphat, o n Luc 4. 27.

Abel

Abel-Meholah, a enneini di yn brophwyd yn dy le dy hun.

o 2 Bren. 9. 14, &c. a 10. 6, &c. a 13. 3.

17 o A'r hwn a ddiango rhag cleddyf Hazael, Jehu a'i llâdd ef: ac p Eliseus a lâdd yr hwn a ddiango rhag cleddyf Jehu.

p Edrych Hos. 6. 5.

18 q A mi a ‡adewais yn Israel saith o filoedd; y gliniau oll ni phlygasant i Baal, a phob genau a'r ni's cusanodd ef.

q Rhuf. 11. 4.

‡ Neu, *adawaf.*

19 ¶ Felly efe a aeth oddi yno, ac a gafodd Eliseus fâb Saphat yn aredig, a deuddeg cwpl *o ychen* o'i flaen, ac efe *oedd* gyd â'r deuddegfed. Ac Elias a aeth heibio iddo ef, ac a fwriodd ei fantell arno ef.

r Edrych Hos. 13. 2.

20 Ac efe a adawodd yr ychen, ac a redodd ar ôl Elias, ac a ddywedodd, Attolwg s gâd i mi gusanu fy nhâd a'm mam, ac *yna* mi a ddeuaf ar dy ôl. Ac yntau a ddywedodd wrtho, Dos, dychwel; canys beth a wneuthum i ti?

s Mat. 8. 21, 22. Luc 9. 61, 62.

21 Ac efe a ddychwelodd oddi ar ei ôl ef, ac a gymmerth gwpl o ychen, ac a'u lladdodd, ac ag offer yr ychen t y berwodd efe eu cîg hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a hwy a fwyttasant. Yna efe a gyfododd, ac a aeth ar ôl Elias, ac a'i gwasanaethodd ef.

t 2 Sam. 24, 22.

PEN. XX.

Mai. 8, B. 1 *Benhadad yn anfoddlon i ûrogaeth Ahab, yn gwarchae ar Samaria.* 13 *Llâdd y Syriaid trwy gyngor y prophwyd.* 22 *Y Syriaid, fel y dywedasai'r prophwyd i Ahab, yn dyfod yn ei erbyn ef yn Aphec,* 28 *a thrwy air y prophwyd, a barn Duw, yn cael eu taro drachefn,* 31 *ac yn ymrôi, ac Ahab dan ammod yn gollwng ymaith Benhadad.* 35 *Y prophwyd trwy ddammeg, yn peri i Ahab ei farnu ei hun, ac yn datgan barn Duw yn ei erbyn ef.*

3103. A Benhadad brenhin Syria a gasglodd ei holl lu, a deuddeg brenhin ar hugain gyd ag ef, a meirch, a cherbydau: ac efe a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi.

2 Ac efe a anfonodd genhadau at Ahab brenhin Israel, i'r ddinas,

3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Benhadad, Dy arian a'th aur *sydd* eiddof fi; dy wragedd hefyd, a'th feibion glanaf *ydynt* eiddof fi.

4 A brenhin Israel a attebodd, ac a ddywedodd, Yn ôl dy air di, fy arglwydd frenhin, myfi a'r hyn oll *sydd* gennyf, *ydym* eiddot ti.

5 A'r cenhadau a ddychwelasant, ac a ddywedasant, Fel hyn yr ymadroddodd Benhadad, gan ddywedyd, Er i mi anfon attat ti, gan ddywedyd, Dy arian, a'th aur, a'th wragedd, a'th feibion, a roddi di i mi.

6 Etto ynghŷlch y prŷd *hyn* y foru, yr anfonaf fy ngweision attat ti, a hwy a chwiliant dy dŷ di, a thai dy weision: a phob peth dymunol yn dy olwg a gymmerant hwy yn eu dwylaw, ac a'i dygant ymaith.

7 Yna brenhin Israel a alwodd holl henuriaid y wlâd, ac a ddywedodd, Gŵybyddwch attolwg, a gwelwch mai ceisio drygioni y mae hwn: canys efe a anfonodd attafi, am fy ngwragedd, ac am fy meibion, ac am fy arian, ac am fy aur; ac ni's t gommeddais ef.

† Heb. *cadwais oddi wrtho.*

8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl bobl, a ddywedasant wrtho ei, Na wrando, ac na chyttuna *ag ef.*

9 Am hynny y dywedodd efe wrth genhadau Benhadad, Dywedwch i'm harglwydd y brenhin, *Am* yr hyn oll yr anfonaist ti at dy wâs ar y cyntaf, mi a'i gwnâf: ond ni allaf wneuthur y peth hyn. A'r cenhadau a aethant, ac a ddygasant air iddo drachefn. 3103.

10 A Benhadad a anfonodd atto ef ac a ddywedodd, a Fel hyn y gwnelo 'r duwiau i mi, ac fel hyn y 'chwanegant, o's bydd pridd Samaria ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl sydd † i'm canlyn i.

a Pen. 19. 2.

† Heb. neu, *wrth fy nhraed.*

11 A brenhin Israel a attebodd, ac a ddywedodd, Dywedwch *wrtho,* Nac ymffrosted yr hwn a wregysо *ei arfau,* fel yr hwn sydd yn eu dioſg.

Felly Ecsod. 11, 8.

12 A phan glywod ' efe 'r † peth hyn, (ac efe yn yfed, efe a'r brenhinoedd, yn y pebyll) efe a ddywedodd wrth ei weision, Y-mosodwch. A hwy a ymosodasant yn erbyn y ddinas.

† Heb. *gair hwn.*

13 ¶ Ac wele rhyw brophwyd a nesaodd at Ahab brenhin Israel, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Oni welaist ti 'r holl dyrfa fawr hon? wele mi a'i rhoddaf yn dy lâw di heddyw, fel y gŵypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 Ac Ahab a ddywedodd, Trwy bwy? Dywedodd yntau, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Trwy ‡ wŷr jeuainge tywysogion y taleithiau. Ac efe a ddywedodd, Pwy a † drefna 'r fyddin? Dywedodd yntau, Tydi.

‡ Neu, *weision.* † Heb. *rwym y*

15 Yna efe a gyfrifodd wŷr jeuainge tywysogion y taleithiau, ac yr oeddynt yn ddau cant *a* deuddeg ar hugain: ac ar eu hôl hwynt, efe a gyfrifodd yr holl bobl, cwbl o feibion Israel, yn saith mîl.

16 A hwy a aethant allan ganol dydd. A Benhadad *oedd* yn yfed yn feddw yn y pebyll, efe a'r brenhinoedd, y deuddeg brenhin ar hugain oedd yn ei gynnorthwyo ef.

17 A gwŷr jeuainge tywysogion y taleithiau a aethant allan yn gyntaf: a Benhadad a anfonodd allan, a hwy a fynegasant iddo, gan ddywedyd, Daeth gwŷr allan o Samaria.

18 A efe a ddywedodd, O's am heddwch y daethant allan, dèliwch hwynt yn fyw; ac o's i ryfel y daethant allan, dèliwch hwynt yn fyw.

19 Felly 'r aethant hwy allan o'r ddinas, *sef* gwŷr jeuainge tywysogion y taleithiau, a'r llu yr hwn *oedd* ar eu hôl hwynt.

20 A hwy a laddasant bawb ei ŵr, a'r Syriaid a ffoisant, ac Israel a'u herlidiodd hwynt: a Benhadad brenhin Syria a ddiangodd ar farch, gyd â 'r gwŷr meirch.

21 A brenhin Israel a aeth allan, ac a darawodd y meirch, a'r cerbydau, ac a laddodd y Syriaid â lladdfa fawr.

22 ¶ A'r prophwyd a nesaodd at frenhin Israel, ac a ddywedodd wrtho, Dos, ymgryfhâ, gŵybydd hefyd, ac edrych beth a wnelech: canys ym mhen y flwyddyn brenhin Syria a ddaw i fynu i'th erbyn di.

23 A gweision brenhin Syria a ddywedasant wrtho ef, Duwiau 'r mynyddoedd *yw* eu duwiau hwynt, am hynny trêch fuant nâ ni: ond ymladdwn â hwynt yn y gwastadedd, a ni a'u gorthrechwn hwynt.

24 A gwnâ hyn, Tynn ymaith y brenhinoedd bob un o'i le, a gosod gapteiniaid yn eu lle hwynt.

25 Rhifa hefyd it' lu, fel y llu a † gollaist, meirch am feirch, a cherbyd am gerbyd, a ni a ymladdwn â hwynt yn y gwastadtir, ac a'u gorthrechwn hwynt. Ac efe a wran-

† Heb. *gŵymnoda.*

dawödd ar eu llais hwynt, ac a wnaeth felly.

3104. 26 Ac ym mhen y flwyddyn, Benhadad a gyfrifodd y Syriaid, ac a aeth i fynu i Aphec, † i ryfela yn erbyn Iſrael.

† Heb. *i ryfel ag Iſrael.*

27 A meibion Iſrael a gyfrifwyd, ac oeddynt oll yn breſennol, ac a aethant i'w cyfarfod hwynt: a meibion Iſrael a werſyllaſant ar eu cyfer hwynt fel dwy ddïadell fechan o eifr; a'r Syriaid oedd yn llenwi 'r wlâd.

28 ¶ A gŵr i Dduw a neſaodd, ac a leſarodd wrth frenhin Iſrael, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwydd dywedyd o'r Syriaid, Duw 'r mynyddoedd *yw* 'r ARGLWYDD, ac nid Duw 'r dyffrynnoedd *yw* efe; am hynny y rhoddaf yr holl dyrfa fawr hon i'th law di, a chwi a gewch wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

29 A hwy a werſyllaſant y naill ar gyfer y llall ſaith niwrnod. Ac ar y ſeithfed dydd y rhyfel a aeth ynghŷd: a meibion Iſrael a laddaſant o'r Syriaid gân mîl o wŷr traed mewn un diwrnod.

30 A'r lleill a ffoiſant i Aphec, i'r ddinas, a'r mûr a ſyrthiodd ar ſaith mîl ar hugain o'r gwŷr a adawſid: a Benhadad a ffôdd, ac a ddaeth i'r ddinas o 'ſtafell i 'ſtafell.

31 ¶ A'i weiſion a ddywedaſant wrtho, Wele yn awr, clywſom am frenhinoedd tŷ Iſrael, mai brenhinoedd trugarog *ydynt* hwy: goſodwn attolwg ſachliain am ein llwynau, a rhaffau am ein pennau, ac awn at frenhin Iſrael; ond odid efe a geidw dy einioes di.

32 Yno y gwregyſaſant ſachliain am eu llwynau, a rhaffau am eu pennau, ac a ddaethant at frenhin Iſrael, ac a ddywedaſant, Benhadad dy wâs a ddywed, Attolwg gâd i mi fyw: dywedodd yntau, A ydyw efe etto yn fyw? fy mrawd *yw* efe.

33 A'r gwŷr oedd yn diſgwil yn ddyfal a *ddeuai dim* oddi wrtho ef, ac a'i cippiaſant ar frŷs, ac a ddywedaſant, Dy frawd Benhadad. Dywedodd yntau, Ewch, dygwch ef. Yna Benhadad a ddaeth allan atto ef; ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu i'r cerbyd.

34 A *Benhadad* a ddywedodd wrtho, Y dinaſoedd a ddûg fy nhâd i oddi ar dy dâd di, a roddaf dracheſn; a chai wneuthur heolydd it' yn Damaſcus, fel y gwnaeth fy nhâd yn Samaria. A *dywedodd Ahab*, Mi a'th ollyngaf dan yr ammod *hwn*. Felly efe a wnaeth gyfammod âg ef, ac a'i gollyngodd ef ymaith.

[b] 2 Bren. 2. 3, 5, 7, 15.

35 ¶ A rhyw ŵr o [b] feibion y prophwydi a ddywedodd wrth ei gymmydog [c] trwy air yr ARGLWYDD, Taro fi attolwg. A'r

[c] Pen. 13. 17, 18.

gŵr a wrthododd ei daro ef.

36 Dywedodd yntau wrtho, o herwydd na wrandewaiſt ar lais yr ARGLWYDD, wele, pan elech oddi wrthyf, llêw a'th lâdd di. Ac efe a aeth oddi wrtho ef, a [d] llêw a'i cyfarfu ef, ac a'i lladdodd.

[d] Pen. 13. 24.

37 Yna efe a gafodd ŵr arall, ac a ddywedodd, Taro fi attolwg. A'r gŵr a'i tarawödd ef, gan *ei* daro, a'i archolli.

38 Felly 'r prophwyd a aeth ymaith, ac a ſafodd o flaen y brenhin ar y ffordd, ac a ymddieithrodd â lludw ar ei wyneb.

[e] Edrych 2 Sam. 12. 1, &c.

39 A [e] phan ddaeth y brenhin heibio, efe a leſodd ar y brenhin, ac a ddywedodd, Dy wâs a aeth i ganol y rhyfel, ac wele gŵr a drôdd heibio, ac a ddûg ŵr attaf fi, ac a ddywedodd, Cadw 'r gŵr hwn; o's gan golli y cyll efe, yna y bydd dy einioes di yn lle ei einioes ef, neu ti a ‡ deli dalent o arian.

3104.

‡ Heb. *bwyſi.*

40 A thra yr oedd dy wâs yn ymdröi yma ac accw, † efe a ddiangodd. A brenhin Iſrael a ddywedodd wrtho, Felly *y bydd* dy farn di, ti a'i rhoddaiſt *ar lawr.*

† Heb. *nid oedd efe.*

41 Ac efe a fryſiodd, ac a dynnodd ymaith y lludw oddi ar ei ŵyneb; a brenhin Iſrael a'i hadnabu ef, mai o'r prophwydi 'r oedd efe.

42 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [f] O herwydd it' ollwng ymaith o'th law y gŵr a nodais i'w ddifetha, dy einioes di fydd yn lle ei einioes ef, a'th bobl di yn lle ei bobl ef.

[f] Pen. 22. 31----37.

43 A brenhin Iſrael a aeth i'w dŷ ei hun, yn driſt, ac yn ddigllon, ac a ddaeth i Samaria.

PEN. XXI.

1 *Ahab yn athriſt am ei nacâu o winllan Naboth.* 5 *Naboth, ar lythyrau Jezebel, yn cael barn i farw am gabledd,* 15 *ac Ahab yn perchennogi ei winllan ef.* 17 *Elïas yn datgan barn Duw yn erbyn Ahab a Jezebel.* 25 *A Duw ar ediſeirwch Ahab yn oedi ei farnedigaeth.*

Sûl 10 ar ôl y Drindod, B. Mai, 8, P.

A Digŵyddodd yn ôl y pethau hyn, fod gwinllan gan Naboth y Jezreeliad, yr hon *oedd* yn Jezreel, wrth balas Ahab brenhin Samaria.

3105.

2 Ac Ahab a leſarodd wrth Naboth, gan ddywedyd, Dyro i mi dy [a] winllan, fel y byddo hi i mi yn ardd lyſiau, canys *y mae* hi yn agos i'm tŷ i: a mi a roddaf i ti am dani hi winllan well nâ hi; *neu* o's da fydd † gennyt, rhoddaf i ti ei gwerth hi yn arian.

[a] 1 Sam. 8. 14.

† Heb. *yn dy olwg.*

3 A Naboth a ddywedodd wrth Ahab, Na atto 'r ARGLWYDD [b] i mi roddi tref-tadaeth fy hynafiaid i ti.

[b] Lef. 25. 23.

4 Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn athriſt ac yn ddigllon, o herwydd y gair a leſarâſai Naboth y Jezreeliad wrtho ef; canys efe a ddywedaſai, Ni roddaf it' dref-tadaeth fy hynafiaid. Ac efe a orweddodd ar ei wely, ac a drôdd ei ŵyneb ymaith, ac ni fwyttâi fara.

Num. 36. 7. Ezec. 46. 18.

5 ¶ Ond Jezebel ei wraig a ddaeth atto ef, ac a ddywedod wrtho, Pa ham y mae dy yſbryd *mor* athriſt, ac nad wyt yn bwytta bara?

6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O herwydd i mi leſaru wrth Naboth y Jezreeliad, a dywedyd wrtho, Dyro i mi dy winllan er arian: neu, o's mynni di, rhoddaf, it' winllan am dani. Ac efe a ddywedodd, Ni roddaf it' fy ngwinllan.

7 A Jezebel ei wraig a ddywedodd wrtho, Ydwyt ti yn awr yn teyrnaſu ar Iſrael? cyfod, bwytta fara, a llawenhâed dy galon; myfi a roddaf i ti winllan Naboth y Jezreeliad.

8 Felly hi a 'ſgrifennodd lythyrau yn enw Ahab, ac a'u ſeliodd â'i ſêl ef, ac a anfonodd y llythyrau at yr henuriaid, ac at y pennaethiaid *oedd* yn ei ddinas yn trigo gyd â Naboth.

9 A hi a 'ſgrifennodd yn y llythyrau, gan ddywedyd, Cyhoeddwch ympryd, a goſodwch Naboth uwch ben y bobl.

[c] Eccſod. 22, 28. Lef. 24. 15, 16. Act. 6. 11.

10 Cyflëwch hefyd ddau ŵr o feibion y ſall gyferbyn ag ef, i dyſtiolaethu i'w erbyn ef, gan ddywedyd, Ti [c] a geblaiſt Dduw a'r brenhin. Ac *yna* dygwch ef allan, a [d] llabyddiwch ef, fel y byddo efe marw.

[d] Lef. 24. 14.

3105. 11 A gwŷr ei ddinas, *ſef* yr henuriaid, a'r pennaethiaid, y rhai oedd yn trigo yn ei ddinas ef, a wnaethant yn ôl yr hyn a anfonasai Jezebel attynt hwy, *ac* yn ôl yr hyn oedd ‡grifennedig yn y llythyrau a anfonasai hi attynt hwy.

12 Cyhoeddasant ympryd, a chyfleasant Naboth uwch ben y bobl.

13 A dau ŵr o feibion y fall a ddaethant, ac a eisteddasant ar ei gyfer ef: a gwŷr y fall a dystiolaethasant yn ei erbyn ef, *ſef* yn erbyn Naboth, ger bron y bobl, gan ddywedyd, Naboth a gablodd Dduw a'r brenhin. Yna hwy a'i dygasant ef allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiasant [e] ef â meini, fel y bu efe farw.

[e] Edrych 1 Bron. 9. 26.

14 Yna 'r anfonasant hwy at Jezebel, gan ddywedyd, Naboth a labyddiwyd, ac a fu farw.

15 ¶ A phan glybu Jezebel labyddio Naboth, a'i farw, Jezebel a ddywedodd wrth Ahab, Cyfod, perchennoga winllan Naboth y Jezreeliad, yr hwn a wrthododd *ei* rhoddi i ti er arian; canys nid byw Naboth, eithr marw yw.

16 A phan glybu Ahab farw Naboth, Ahab a gyfododd i fyned i wared i winllan Naboth y Jezreeliad, i gymmeryd meddiant ynddi.

17 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elias y Theſbiad, gan ddywedyd,

18 Cyfod, dôs i wared i gyfarfod Ahab brenhin Iſrael, yr hwn *ſydd* yn Samaria: wele *efe* yngwinllan Naboth, yr hon yr aeth efe i wared iddi i'w meddiannu.

19 A lleſara wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD. A leddaiſt ti, ac a feddiennaiſt hefyd? Lleſara hefyd wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Yn y ſan lle y llyfodd y cŵn waed Naboth, [f] y llŷf cŵn dy waed dithau hefyd.

[f] Pen. 22. 38.

20 A dywedodd Ahab wrth Elias, A gefaiſt ti fi, O fy ngelyn? Dywedodd yntau, Cefais: oblegid [g] i ti ymwerthu i wneuthur yr hyn ſydd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD.

[g] 2 Bren. 17. 17. Rhuf. 7. 14.

21 Wele [h] fi yn dwyn drŵg arnat ti, a mi a dynnaf ymaith dy hiliogaeth di, ac a dorraf oddi wrth Ahab [i] yr hwn a biſo ar bared, [k] y gwarchaeedig hefyd, a'r gweddilledig yn Iſrael.

[h] Pen. 14. 10. [i] 2 Bren. 9. 8. [k] 1 Sam. 25. 22.

22 A mi a wnâf dy dŷ di fel tŷ [l] Jeroboam mâb Nebat, ac fel tŷ [m] Baaſa mâb Ahïah, o herwydd y digter trwy 'r hwn *i'm* digiaiſt, ac y gwnaethoſt i Iſrael bechu.

[l] Pen. 15. 29. [m] Pen. 16. 3, 11.

23 Am [n] Jezebel hefyd y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Y cŵn a fwytty Jezebel wrth ‡ fûr Jezreel.

[n] 2 Bren. 9. 36. ‡ Neu, *llawdd.*

24 [o] Y cŵn a fwytty yr hwn a fyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas: a'r hwn a fyddo marw yn y maes a fwytty adar y nefoedd.

[o] Pen. 14. 11. a 16. 4.

25 ¶ Dïau [p] na bu *neb* fel Ahab, yr hwn a ymwerthodd i wneuthur drŵg yngolwg yr ARGLWYDD: o herwydd Jezebel ei wraig a'i hannogai ef.

[p] Pen. 16. 30, &c.

26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd jawn, gan fyned ar ôl delwau, yn ôl yr hyn oll a wnaeth yr Amoriaid, y rhai a yrrodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

27 A phan glybu Ahab y geiriau hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a oſododd ſachliain am ei gnawd, ac a ymprydiodd, ac a orwedodd mewn ſachliain, ac a gerddodd yn araf.

28 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elias y Theſbiad, gan ddywedyd, 3105.

29 Oni welí di, fel yr ymoſtwng Ahab ger fy mron i? am iddo ymoſtwng ger fy mron i, ni ddygaf y drŵg yn ei ddyddiau ef; *ond* [q] yn nyddiau ei fâb ef y dygaf y drŵg ar ei dŷ ef.

[q] 2 Bren. 9. 25.

PEN. XXII.

1 *Ahab wedi ei dwyllo gan y gau-brophwydi, yn ôl gair Michea, yn cael ei lâdd yn Ramoth Gilead.* 37 *Y cŵn yn llyfu ei waed ef, ac Abaziah yn teyrnaſu ar ei ôl ef.* 41 *Dalonus lywodraeth Jehoſaphat,* 45 *a'i weithredoedd.* 50 *Jehoram yn frenhin ar ei ôl ef.* 51 *Drygionus lywodraeth Abaziah.*

Sûl 10 ar ôl y Drindod, P. Mai, 9. B.

A Buant yn aros dair blynedd heb ryfel rhwng Syria ac Iſrael.

2 Ac yn y drydedd flwyddyn, [a] Jehoſaphat brenhin Juda a ddaeth i wared at frenin Iſrael.

[a] 2 Cron. 18. 1, &c.

3 (A brenhin Iſrael a ddywedodd wrth ei weiſion, Oni wyddoch mai eiddo ni *yw* Ramoth Gilead, a'n *bod* ni yn tewi, heb ei dwyn hi o law brenhin Syria?)

4 Ac efe a ddywedodd wrth Jehoſaphat, A ai di gyd â mi i ryfel i Ramoth Gilead? A Jehoſaphat a ddywedodd wrth frenhin Iſrael, [b] *Yr ydwyf* fi fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau. 3107.

[b] 2 Bren. 3. 7.

5 Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenhin Iſrael, Ymgynghora attolwg heddyw â gair yr ARGLWYDD.

6 Yna brenhin Iſrael a gaſglodd y prophwydi, ynghŷlch pedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A âf fi yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dôs i fynu; canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llâw 'r brenhin.

7 A [c] Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD mwyach, fel yr ymgynghorem ag ef?

[c] 2 Bren. 3. 11.

8 A brenhin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *Y mae* etto un gŵr, trwy 'r hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: eithr câs yw gennyf fi ef; canys ni phrophwyda efe i mi ddaioni, namyn drygioni, Michea mâb Jimlali *yw efe.* A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenhin felly.

9 Yna brenhin Iſrael a alwodd ar ‡ un o'i 'ſtafellyddion, ac a ddywedodd, Pryſura *yma* Fichea fâb Jimlah.

‡ Neu, *Eunuch.*

10 A brenhin Iſrael, a Jehoſaphat brenhin Juda, oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi gwiſgo eu *brenhinol* wiſgoedd, mewn llannerch *wrth* ddrŵs porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

11 A Sedeciah mâb Cenaanah a wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes it' eu diſa hwynt.

12 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ſel hyn, gan ddywedyd, Dôs i fynu i Ramoth Gilead, a llwydda: canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llâw 'r brenhin.

13 A'r gennad a aethai i alw Michea a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele yn awr eiriau 'r prophwydi yn unair yn dda i'r brenhin: bydded attolwg dy air dithau fel gair un o honynt, a dywed y gorau.

14 A dywedodd Michea, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hyn a ddywedo yr ARGLWYDD wrthyf, hynny a lefaraf fi.

3107. 15 ¶ Felly efe a ddaeth at y brenhin. A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Michea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, ai peidio? Dywedodd yntau wrtho, Dôs i fynu, a llwydda; canys yr ARGLWYDD a'i dyry *hi* yn llâw 'r brenhin.

16 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Pa faint gwaith i'th dynghedaf di, na ddywedech wrthyf ond gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?

17 Ac efe a ddywedodd, Gwelais holl Israel [d] ar wasgar ar hŷd y mynyddoedd, fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn heddwch.

18 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehoshaphat, Oni ddywedais i wrthyt ti na phrophwydai efe ddaioni i mi, eithr drygioni?

19 Ac efe a ddywedodd, Clyw gan hynny air yr ARGLWYDD: Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd ar ei orseddfa, a holl lu 'r nefoedd yn sefyll yn ei ymmyl, ar ei llâw ddehau ac ar ei llâw asswy.

20 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe i fynu, ac y syrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a ddywedodd fel hyn, ac arall oedd yn dywedyd fel hyn.

21 Ac yspryd a ddaeth allan, ac a safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

22 Dywedodd yntau, Mi a âf allan, ac a fyddaf yn yspryd celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. Ac efe a ddywedodd, [f] Twylli a gorchfygi *ef*; dôs ymaith, a gwna felly.

23 Ac yn awr wele, yr ARGLWYDD a roddodd yspryd celwyddog yngenau dy holl brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrŵg am danat ti.

24 Ond Sedeciah mâb Cenaanah a nesaodd, ac a darawödd Fichea dan *ei* gern ac a ddywedodd, [g] Pa ffordd yr aeth yspryd yr ARGLWYDD oddi wrthyf fi i ymddiddan â thydi?

25 A Michea a ddywedodd, Wele ti a gai weled, y dwthwn hwnnw, pan elych di o 'stafell i 'stafell i ymguddio.

26 A brenhin Israel a ddywedodd, Cymmer Fichea, a dŵg ef yn ei ôl at Amon tywysog y ddinas, ac at Joas mâb y brenhin;

27 A dywed, Fel hyn y dywed y brenhin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cystudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod mewn heddwch.

28 A dywedodd Michea, O's gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynofi: Dywedodd hefyd, Gwrandêwch *hyn* yr holl bobl.

29 Felly brenhin Israel, a Jehoshaphat brenhin Juda, a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

30 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehoshaphat, ‡ Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwisg di dy ddillad *dy hun*. A brenhin Israel [h] a newidiodd *ei ddillad*, ac a aeth i'r rhyfel.

31 A brenhin Syria a orchymynnasai i dywysogion y cerbydau *oedd* ganddo, (*sef* deuddeg ar hugain) gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan, nac â mawr, ond â brenhin Israel yn unig.

32 A phan welodd tywysogion y cerbydau Jehoshaphat, hwy a ddywedasant, Diau brenhin Israel *yw* efe. A hwy a droisant i ymladd yn ei erbyn ef: a Jehoshaphat [i] a waeddodd.

33 A phan welodd tywysogion y cerbydau nad brenhin Israel oedd efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei ôl ef.

34 A *rhyw* ŵr a dynnodd mewn bŵa † ar ei amcan, ac a darawödd frenhin Israel rhwng ‡ cyssylltiadau 'r llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Trô dy lâw, a dŵg fi allan o'r fyddin, canys fe a'm clwyfwyd i.

35 A'r rhyfel a † gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a'r brenhin a gynhelid i fynu yn ei gerbyd yn erbyn y Syriaid; ac efe a fu farw gyd â'r hwyr: a gwaed yr archoll a ffrydiodd i ‡ ganol y cerbyd.

36 Ac fe aeth cyhoeddiad trwy 'r gwersyll ynghŷlch machludiad yr haul, gan ddywedyd, *Eled* pob un i'w ddinas, a phob un i'w wlâd ei hun.

37 ¶ Felly y bu farw 'r brenhin, ac y daeth efe i Samaria; a hwy a gladdasant y brenhin yn Samaria.

38 A golchwyd ei gerbyd ef yn llynn Samaria; a'r cŵn a lyfasant ei waed ef; yr arfau hefyd a olchwyd; [k] yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe.

39 A'r rhan arall o hanesion Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r tŷ [l] ifori a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

40 Felly Ahab a hunodd gyd â'i dadau: ac Ahaziah ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

41 ¶ A [m] Jehoshaphat mâb Asa a aeth yn frenhin ar Jŭda yn y bedwaredd flwyddyn i Ahab brenhin Israel.

42 Jehoshaphat *oedd* fâb pymtheng mlwydd ar hugain pan aeth efe yn frenhin, a phùm mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi.

43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd Asa ei dâd, ni ŵyrodd efe oddi wrthi hi, gan wneuthur *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD. Er [n] hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto 'n offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

44 A [o] Jehoshaphat a heddychodd â brenhin Israel.

45 A'r rhan arall o hanes Jehoshaphat, a'i rymmusdra a wnaeth efe, a'r mòdd y rhyfelodd efe, onid *ydynt* hwy 'n 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

46 A'r rhan arall [q] o'r Sodomiaid a'r a adawŷd yn nyddiau Asa ei dâd ef, efe a'u dileodd o'r wlâd.

47 Yna nid *oedd* brenhin yn Edom: *ond* rhaglaw *oedd* yn *lle* brenhin.

48 [q] Jehoshaphat ‡ a wnaeth longau † [r] môr i fyned i Ophir am aur, ond nid aethant, canys y llongau a ddrylliodd yn Esion Gaber.

49 Yna y dywedodd Ahaziah mâb Ahab wrth Jehoshaphat, Eled fy ngweision i gyd â'th weision di yn y llongau: ond ni fynnai Jehoshaphat.

50 ¶ A [s] Jehoshaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dâd: a Jehoram ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

51 ¶ Ahaziah mâb Ahab a aeth yn frenhin ar Israel yn Samaria, yn y ddwyfed flwyddyn 3106.

[d] Mat. 9. 36.
[e] Job 1. 6. a 2. 1. Dan. 7. 10. Zech. 1. 10. Mat. 18. 10. Heb. 1. 7, 14.
[f] Barn. 9. 23. Job. 12. 16. Ezec. 14. 9. 2 Thes. 2. 11.
[g] 2 Cron. 18. 23.
[h] 2 Cron. 35. 22.
[i] 2 Cron. 18. 31.
[k] Pen. 21. 19.
[l] Am. 3. 15.
[m] 2 Cron. 20. 31.
[n] Pen. 15. 14. 2 Bren. 12. 3. 2 Cron. 19. 2.
[o] 2 Cron. 20. 35.
[p] Pen. 15. 12.
[q] 2 Cron. 20. 35.
[r] Pen. 10. 22.
[s] 2 Cron. 21. 1.

3108.

3115.

‡ Neu, *pan newidiodd ei ddillad, a myned i'r rhyfel.*
† *Tharſis.*
* Edr Zech 4. Mat.
c Luc 34.

ſlwyddyn ar bymtheg i Jehoſaphat brenhin Juda, ac a deyrnaſodd ar Iſrael ddwy flynedd.

52 Ac efe a wnaeth ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dâd, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

53 Canys efe a waſanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dâd.

¶ Ail Lyfr y BRENHINOEDD, Yr hwn a elwir hefyd, Pedwerydd Llyfr y BRENHINOEDD.

PEN. I.

Mai, 9, P. 1 *Moab yn gwrthryfela.* 2 *Ahazïah yn gyrru at Baal-zebub, ac yn cael ei farnu gan Elïas.* 5 *Elïas ddwywaith yn dwyn tân o'r nefoedd ar y rhai a anfonaſai Ahazïah i'w ddàl ef,* 15 *yn toſturio wrth y trydydd tywyſog, a chwedi ei gyſſuro gan Angel, yn dangos i'r brenhin ei farwolaeth.* 17 *Jeboram mâb Ahab yn teyrnaſu yn lle Ahazïah.*

3028. [a] Pen. 3. 5. YNA Moab a wrthryfelodd yn erbyn Iſrael, [a] wedi marwolaeth Ahab.

2 Ac Ahazïah a ſyrthiodd trwy ddêllt o'i lofft, yr hon *oedd* yn Samaria, ac a glefychodd: ac efe a anfonodd genhadau, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac ymofynnwch â Baal-zebub duw Ecron, a fyddaf fi byw o'r clefyd hwn.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Elïas y Theſbiad, Cyſod, dôs i fynu i gyfarfod â chenhadau brenhin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* Duw yn Iſrael, yr ydych chwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron;

4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni ddiſgynni o'r gwely y dringaiſt arno, eithr gan farw y byddi farw. Ac Elïas a aeth ymaith.

3018. 5 ¶ A phan ddychwelodd y cenhadau atto ef, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y dychwelaſoch chwi?

6 A hwy a ddywedaſant wrtho, Gŵr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenhin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ai am nad *oes* Duw yn Iſrael, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron? O herwydd hynny ni ddiſgynni o'r gwely y dringaiſt arno, eithr gan farw y byddi farw.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *oedd ar* y gŵr a ddaeth i fynu i'ch cyfarfod chwi, ac a lefarodd wrthych yr ymadroddion yma?

8 A hwy a ddywedaſant wrtho, Gŵr [b] blewog *oedd efe,* wedi ymwregyſu hefyd â gwregys croen am ei lwynau. Dywedodd yntau, Elïas y Theſbiad *oedd* efe.

[a] Edrych Zech. 13. 4. [b] Mat. 3. 4.

9 Yna efe a anfonodd atto ef dywyſog ar ddeg a deugain, ynghŷd â'i ddeg a deugain: ac efe a aeth i fynu at ef, (ac wele ef yn eiſtedd ar ben brynn) ac a lefarodd wrtho, Ti ŵr Duw, y brenhin a lefarodd, Tyred i wared.

10 Ac Elïas a attebodd, ac a ddywedodd wrth dywyſog y deg a deugain, O's gŵr Duw *ydwyf* fi, [c] diſgynned tân o'r nefoedd, ac yſſed di a'th ddeg a deugain. A thân a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a'i hyſſodd ef a'i ddeg a deugain.

[c] Luc. 9. 54.

11 A'r *brenhin* a anfonodd eilwaith atto ef dywyſog arall ar ddeg a deugain, a'i ddeg a deugain: ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, O ŵr Duw, fel hyn y dywedodd y brenhin, Tyred i wared yn ebrwydd.

12 Ac Elïas a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, O's gŵr Duw *ydwyf* fi, diſgynned tân o'r nefoedd, ac yſſed di a'th ddeg a deugain. A thân Duw a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a'i hyſſodd ef a'i ddeg a deugain. 3108.

13 ¶ A'r *brenhin* a anfonodd etto y trydydd tywyſog *ar* ddeg a deugain, a'i ddeg a deugain: a'r trydydd tywyſog *ar* ddeg a deugain a aeth i fynu, ac a ddaeth, ac a ymgrymmodd ar ei liniau ger bron Elïas, ac a ymbiliodd ag ef, ac a lefarodd wrtho, O ŵr Duw, attolwg bydded fy einioes i, ac einioes dy ddeg gwâs a deugain hyn, [d] yn werthfawr yn dy olwg di. [d] Sal. 72. 14.

14 Wele diſgynnodd tân o'r nefoedd, ac yſſodd y ddau dywyſog cyntaf ar ddeg a deugain, a'u deg a deugeiniau: am hynny yn awr bydded fy einioes i yn werthfawr yn dy olwg di.

15 Ac angel yr ARGLWYDD a lefarodd wrth Elïas, Dôs i wared gyd ag ef, nac ofna ef. Ac efe a gyſododd, ac a aeth i wared gyd ag ef at y brenhin.

16 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, O herwydd it' anfon cenhadau i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron, (ai am nad *oes* Duw yn Iſrael i ymofyn â'i air?) am hynny ni ddiſgynni o'r gwely y dringaiſt arno, eithr gan farw y byddi farw.

17 ¶ Felly efe a fu farw yn ôl gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefaraſai Elïas; a [e] Jehoram a deyrnaſodd yn ei le ef, yn yr ail flwyddyn i Jehoram fâb Jehoſaphat brenhin Juda, am nad oedd mâb iddo ef. [e] Pen. 3. 1.

18 A'r rhan arall o hanes Ahazïah, y rhai a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

PEN. II.

1 *Elïas wrth ganu 'n jâch i Eliſëus, yn hollti 'r Jorddonen â'i fantell,* 9 *a chwedi rhoi ei ddymuniad i Eliſëus, yn cael ei ddwyn i'r nefoedd mewn cerbyd tanllyd.* 12 *Eliſëus yn hollti 'r Jorddonen â mantell Elïas, ac eraill yn gwybod wrth hynny ei fod ef yn lle Elïas.* 16 *Meibion y prophwydi yn mynnu chwilio am Elïas, a heb ei gael ef.* 19 *Eliſëus â halen yn jachâu 'r dwfr.* 23 *Eirth yn diſrywio 'r plant a felldigaſai Eliſëus.*

Dydd y Dyrchafael, P. Mai, 10. B.

APhan oedd yr ARGLWYDD ar [a] gymmeryd i fynu Elïas mewn corwynt i'r nefoedd, aeth Elïas ac Eliſëus allan o Gilgal. [a] Edrych Ruth 1. 15. [b] 1 Sam. 1. 26. Ad. 4, 6. Pen. 4. 30. [c] 1 Bren. 20. 35.

2 Ac Elïas a ddywedodd wrth Eliſëus, [a] Aros attolwg yma; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i Bethel. Ac Eliſëus a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac [b] *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a aethant i wared i Bethel.

3 A [c] meibion y prophwydi, y rhai *oedd* ym Methel, a ddaethant allan at Eliſëus, a dywedaſant wrtho, A ŵyddoſt ti mai heddyw y mae 'r ARGLWYDD yn dwyn dy feiſtr † oddi arnat ti? Dywedodd yntau, Ad. 5, 7, 15. Pen. 4. 1. a 9. 1. ‡ Heb. *oddi ar dy ben-dâ*

3108. yntau, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â ſôn.

4 Ac Elias a ddywedodd wrtho, Aros yma attolwg, Eliſëus; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonoddi Jericho. Dywedodd yntau, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a ddaethant i Jericho.

5 A meibion y prophwydi, y rhai *oedd* yn Jericho, a ddaethant at Eliſëus, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti mai heddyw y mae 'r ARGLWYDD yn dwyn dy feiſtr oddi arnat ti? Yntau a ddywedodd, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â ſôn.

6 Ac Elias a ddywedodd wrtho, Aros yma attolwg; canys yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i'r Jorddonen. Dywedodd yntau, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. A hwy a aethant ill dau rhagddynt.

7 A dengwr a deugain o feibion y prophwydi a aethant, ac a ſaſaſant † ar gyfer o bell: a hwy ill dau a ſaſaſant wrth yr Jorddonen.

† Neu, *mewn golwg*, neu, *i edrych.*

8 Ac Elias a gymmerth ei fantell, ac a'i plygodd ynghŷd, ac a darawödd y dyfroedd; a [a] hwy a ymwahanaſant yma ac accw, ſel yr aethant hwy trwodd ill dau ar *dir* ſych.

[a] Felly Ecſod. 14. 21. Joſ. 3. 16. Ad. 14.

9 ¶ Ac wedi iddynt fyned droſodd, Elias a ddywedodd wrth Eliſëus, Gofyn y peth a wnelwyf i ti, cyn fy nghymmeryd oddi wrthyt. A dywedodd Eliſëus, Bydded gan hynny attolwg ddau parth o'th yſbryd di arnaf.

10 Dywedodd yntau, † Gofynnaiſt beth anhawdd: o's gweli fi *wrth fy* nghymmeryd oddi wrthyt, fe fydd it' felly; ac onid ê, ni bydd.

† Heb. *caled y gwnaetheſt yn gofyn.*

11 Ac fel yr oeddynt hwy yn myned dan rodio ac ymddiddan, wele [c] gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a hwy a'u gwahanaſant hwynt ill dau. Ac [f] Elias a ddyrchafodd mewn corwynt i'r nefoedd.

[c] Pen. 6. 17. [f] Eccl. 48. 9.

12 ¶ Ac Eliſëus oedd yn gweled, ac efe a lefodd, [g] Fy nhâd, fy nhâd, cerbyd Iſrael, a'i farchogion. Ac ni's gwelodd ef mwyach: ac efe a ymaflodd yn ei ddillad, ac a'u rhwygodd yn ddeuddarn.

[g] Mac. 2. 58. [g] Pen. 13. 14.

13 Ac efe a gododd i fynu fantell Elias a fyrthiaſai oddi wrtho ef; ac a ddychwelodd, ac a ſafodd wrth fin yr Jorddonen.

14 Ac efe a gymmerth fantell Elias a fyrthiaſai oddi wrtho ef, ac a darawödd y dyfroedd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae* ARGLWYDD Dduw Elias? Ac wedi iddo [h] yntau daraw 'r dyfroedd, [h] hwy a wahanwyd yma ac accw. Ac Eliſëus a aeth droſodd.

[h] Ad. 8.

15 A phan welodd meibion y prophwydi ef, y rhai *oedd* yn Jericho [i] ar *ei* gyfer, hwy a ddywedaſant, Gorphwyſodd yſbryd Elias ar Eliſëus. A hwy a ddaethant i'w gyfarfod ef, ac a ymgrymmaſant hyd lawr iddo.

[i] Ad. 7.

† Heb. *feibion nerth.*

16 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho, Wele yn awr y mae gyd â'th weiſion ddeg a deugain o † wŷr cryfion; elont yn awr, ni a attolygwn, a cheiſiant dy feiſtr: rhag i [k] Yſbryd yr ARGLWYDD ei ddwyn ef, a'i fwrw ar † ryw fynydd, neu mewn rhyw ddyffryn. Dywedodd yntau, Na anfonwch.

[k] Edrych 1 Bren. 18. 12. Ezec. 8. 3. Bel a'r Ddraig 36. Act 8. 39.

17 Etto buant daer arno, nes cywilyddio *o bono*, ac efe a ddywedodd, Anfonwch. A hwy a anfonaſant ddengwr a deugain, y rhai a'i ceiſiaſant ef dridiau, ond ni's cawſant.

† Heb. *un o'r myzyddoedd.*

18 A hwy a ddychwelaſant atto ef, ac efe oedd yn aros yn Jericho; ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Oni ddywedais i wrthych, Nac ewch? 3108.

19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrth Eliſëus, Wele attolwg anſawdd y ddinas, da *yw*, fel *y mae* fy arglwydd yn gweled: ond y dyfroedd *ſydd* ddrŵg, a'r tîr yn † ddiffaith.

† Heb. *erthylu.*

20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch i mi phïol newydd, a dodwch ynddi halen. A hwy a'i dygaſant atto ef.

21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y dyfroedd, ac [l] a fwriodd yr halen yno, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a iacheais y dyfroedd hyn; ni bydd oddi yno farwolaeth mwyach na diffrwythdra.

[l] Edrych Ecſod. 15. 25. Pen. 4. 41. a 6. 6.

22 Felly y jachäwyd y dyfroedd hyd y dydd hwn, yn ôl gair Eliſëus, yr hwn a ddywedaſai efe. Joan 9. 6.

23 ¶ Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Bethel: ac fel yr oedd efe yn myned i fynu ar hŷd y ffordd, plant bychain a ddaeth allan o'r ddinas, ac a'i gwatworaſant ef ac a ddywedaſant wrtho ef, Dôs i fynu moelyn, dôs i fynu moelyn.

24 Ac efe a drödd yn ei ôl, ac a edrychodd arnynt, ac a'u melldithiodd yn enw 'r ARGLWYDD. A dwy arth a ddaeth allan o'r goedwig, ac a ddrylliodd o honynt ddau blentyn a deugain.

25 Ac efe a aeth oddi yno i fynydd Carmel, ac oddi yno efe a ddychwelodd i Samaria.

PEN. III.

1 *Jeboram yn teyrnaſu.* 4 *Meſa yn gwrthryfela.* 6 *Jeboram, a Jehoſaphat, a brenhin Edom mewn cyfyngder am ddwfr, trwy Eliſëus yn cael dwfr, ac addewid o ffuddugoliaeth.* 21 *Y Moabiaid wedi eu twyllo gan liw y dwfr wrth ddyfod i ysbeilio, yn cael eu gorchfygu.* 26 *Brenhin Moab, trwy aberthu mâb brenhin Edom, yn gyrru Iſrael i'w gwlâd.*

Mai, 10, P.

A Jehoram mâb Ahab a aeth yn frenhin ar Iſrael yn Samaria, yn y ddeunawfed flwyddyn i Jehoſaphat brenhin Juda, ac a deyrnaſodd ddeuddeng mlynedd.

2 Ac efe a wnaeth ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, ond nid fel ei dâd, nac fel ei fam: canys efe a fwriodd ymaith ddelw Baal, [a] yr hon a wnelſai ei dâd.

[a] 1 Bren. 16. 31, 32.

3 Etto efe a lynodd wrth [b] bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu: ni chiliodd efe oddi wrthynt hwy.

[b] 1 Bren. 12, 28, 31, 32.

4 ¶ A Meſa brenhin Moab oedd berchen defaid, ac a dalai i frenhin Iſrael gàn-mil o [c] wŷn, a chàn-mil o hyrddod gwlanog.

[c] Edrych Eſay 16. 1.

5 Ond [d] wedi marw Ahab, brenhin Moab a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Iſrael.

[d] Pen. 1. 1.

6 ¶ A'r brenhin Jehoram a aeth allan y pryd hynny o Samaria, ac a gyfrifodd holl Iſrael.

7 Efe a aeth hefyd, ac a anfonodd at Jehoſaphat brenhin Juda, gan ddywedyd, Brenhin Moab a wrthryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di gyd â mi i ryfel yn erbyn Moab? Dywedodd yntau, Mi âf i fynu: [e] myfi *a fyddaf* fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

[e] 1 Bren. 22. 4.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd yr awn ni i fynu? Dywedodd yntau, Ffordd anialwch Edom.

9 Felly

3108. 9 Felly yr aeth brenhin Iſrael, a brenhin Juda, a brenhin Edom, ac a aethant o amgylch ar eu taith ſaith niwrnod: ac nid oedd dwfr i'r fyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd* † yn eu canlyn hwynt.

† Heb. *wrth eu traed.*

10 A brenhin Iſrael a ddywedodd, Gwae *ſi*, o herwydd i'r ARGLWYDD alw y tri brenhin hyn ynghŷd, i'w rhoddi yn llâw Moab.

Edrych Ecſod. 11. 8.

11 A [f] Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma brophwyd i'r ARGLWYDD, fel yr ymofynnom ni â'r ARGLWYDD trwyddo ef? Ac un o weiſion brenhin Iſrael a attebodd, ac a ddywedodd, *Y mae* yma Eliſëus mâb Saphat, yr hwn a dywalltodd ddwfr ar ddwylaw Elias.

[f] 1 Bren. 22. 7.

12 A Jehoſaphat a ddywedodd, Y mae gair yr ARGLWYDD gyd ag ef. Felly brenhin Iſrael, a Jehoſaphat, a brenhin Edom, a aethant i wared atto ef.

13 Ac Eliſëus a ddywedodd wrth frenhin Iſrael, Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â thi? [g] dôs at [h] brophwydi dy dâd, ac at brophwydi dy fam. A brenhin Iſrael a ddywedodd wrtho, Nagê: canys yr ARGLWYDD a alwodd y tri brenhin hyn ynghŷd, i'w rhoddi yn llâw Moab.

[g] Felly Barn. 10. 14. Ruth 1. 15.

[h] 1 Bren. 18. 19.

14 Ac Eliſëus a ddywedodd, [i] *Fel mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr ydwyf yn ſefyll ger ei fron, oni bai fy mod i yn perchi wyneb Jehoſaphat brenhin Juda, nid edrychaſwn i arnat ti, ac ni'th welſwn.

[i] 1 Bren. 17. 1. Pen. 5. 16.

15 Ond yn awr dygwch i mi [k] gerddor. A phan ganodd y cerddor, daeth [l] llâw 'r ARGLWYDD arno ef.

[k] Edrych 1 Sam. 10. 5.

16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [m] Gwnâ 'r dyffryn hwn yn llawn ffoſydd.

[l] Ezec. 1. 3. a 3. 14, 22. a 8. 1.

17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni welwch wynt, ac ni welwch wlâw, etto y dyffryn hwn a lenwir o ddwfr; fel yr yfoch chwi, a'ch anifeiliaid, a'ch yſgrubliaid.

[m] Edrych Pen. 4. 3.

18 A pheth yſgafn yw hyn yngolwg yr ARGLWYDD: efe a ddyry Foab yn eich llâw chwi hefyd.

19 A chwi a darêwch bob dinas gaerog, a phob dinas ddetholedig, a phob pren têg a fwriwch chwi i lawr, yr holl ffynhonnau dyfroedd hefyd a gauwch chwi, a phob darn o dîr da a ddifwynwch chwi â cherrig.

20 A'r borau pan offrymmwyd y bwyd-offrwm, wele ddyfroedd yn dyfod o ffordd Edom, a'r wlâd a lanwyd o ddyfroedd.

21 ¶ A phan glybu 'r holl Foabiaid fod y brenhinoedd hynny wedi dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn hwynt, y galwyd ynghŷd bawb a'r a allai † wiſgo arfau, ac uchod, a hwy a ſafaſant ar y terfyn.

† Heb. *ymwregyſu â gwregys.*

22 A hwy a gyſodaſant yn fore, a'r haul a gyfodaſai ar y dyfroedd; a'r Moabiaid a ganfuant ar *eu* cyfer y dyfroedd yn gôch fel gwaed.

23 A hwy a ddywedaſant, Gwaed *yw* hwn; gan ddifetha y difethwyd y brenhinoedd, a hwy a darawſant bawb eu gilydd: am hynny yn awr, at yr anrhaith, Moab.

24 A phan ddaethant at werſyll Iſrael, yr Iſraeliaid a gyſodaſant, ac a darawſant y Moabiaid, fel y ffoiſant o'u blaen hwynt; a hwy a † aethant rhagddynt, gan daro 'r Moabiaid, yn eu *gwlâd* eu hun.

† Neu, *darawſant yndi, gan, &c.*

25 A hwy a ddiſtrywiaſant y dinaſoedd, ac *i* bob darn o dîr da y bwriaſant bawb ei garreg, ac a'i llanwaſant, a phob ffynnon ddwfr a gauaſant hwy, a phob pren da a gwympaſant hwy i lawr; † yn unig yng Nghir-hareſeth y gadawſant ei cherrig: etto y rhai oedd yn taflu a'i hamgylchynaſant, ac a'i tarawſant hi. 3108.

† Heb. *nes iddo adael ei, cherrig yng Nghir-Hareſeth.*

26 ¶ A phan welodd brenhin Moab fôd y rhyfelwŷr yn drêch nag ef, efe a gymmerth ſaith gant o wŷr gyd ag ef yn tynnu cleddyf, i ruthro ar frenhin Edom; ond ni's gallaſant hwy.

27 Yna efe a gymmerodd ei fâb cyntafanedig ef, yr hwn oedd i deyrnaſu yn ei le ef, [n] ac a'i hoffrymmodd ef yn boeth-offrwm ar y mûr. A bu llid mawr yn erbyn Iſrael; a hwy a aethant ymaith oddi wrtho ef, ac a ddychwelaſant i'w gwlâd *eu hun.*

[n] Amos 2. 1.

PEN. IV.

1 *Eliſëus trwy râd penllâd yn amlhâu olew y wraig weddw ddyledog.* 12 *Yn cael mâb i'r Sunnamites,* 18 *ac yn ei gyfodi ef o farw i fyw.* 38 *Yn jachâu 'r cawl yn Gilgal.* 42 *Yn porthi canu-wŷr ag ugain torth o fara.*

Mai, 11, B.

A Rhyw wraig o wragedd [a] meibion y prophwydi a lefodd ar Eliſëus, gan ddywedyd, Dy wâs fy ngŵr a fu farw, a thi a wyddoſt fod dy wâs yn ofni 'r ARGLWYDD: a'r echwynwr a ddaeth [b] i gymmeryd fy nau fâb i *i fod* yn gaethion iddo.

[a] 1 Bren. 20. 35.

[b] Mat. 18. 25. Edrych Leſ. 29. 39.

2 Ac Eliſëus a ddywedodd wrthi, Beth a wnâf fi i ti? mynega i mi, beth ſydd gennyt ti yn *dy* dŷ? Dywedodd hithau, Nid *oes* dim gan dy lâw-forŵyn yn tŷ ond yſtenaid o olew.

3 Ac efe a ddywedodd, Dôs, cais it' leſtri oddi allan gan dy holl gymmydogion; *ſef* lleſtri gweigion [c] † nid ychydig.

[c] Edrych Pen. 3. 17. † Neu, *na phrinhâ.*

4 A phan ddelych i mewn, cau 'r drŵs arnat, ac ar dy feibion, a thywallt i'r holl leſtri hynny, a dôd heibio yr hwn *a lyddo* llawn.

5 Felly hi a aeth oddi wrtho ef, ac a gauodd y drŵs arni, ac ar ei meibion: a hwynt-hwy a ddygaſant *y lleſtri* atti hi, a hithau a dywalltodd.

6 Ac wedi llenwi 'r lleſtri, hi a ddywedodd wrth ei mâb, Dŵg i mi etto leſtr: dywedodd yntau wrthi, Nid *oes* mwyach *un* lleſtr. A'r olew a beidiodd.

7 Yna hi a ddaeth, ac a fynegodd i ŵr Duw. Dywedodd yntau, Dôs, gwerth yr olew, a thâl ‡ dy ddyled, a bydd di fyw, ti a'th feibion, ar y rhan arall.

‡ Neu, *i'th ddyledwr.*

8 ¶ A bu *ar ryw* ddiwrnod i Eliſëus dramwyo i [d] Sunem, ac yno *'r oedd* gwraig oludog, yr hon † a'i cymhellodd ef i fwytta bara: a chynnifer gwaith ag y tramwyai efe heibio, efe a droai yno i fwytta bara.

[d] Joſ. 19. 18. † Heb. *ymiaſodd yndo.*

9 A hi a ddywedodd wrth ei gŵr, Wele yn awr mi a wn mai gŵr ſanctaidd i Dduw *ydyw* hwn ſydd yn cynniwair heibio i ni yn waſtadol.

10 Gwnâwn attolwg yſtafell fechan ar y mûr, a goſodwn iddo yno wely, a bwrdd, a 'ſtôl, a chanhwyllbren: fel y trô efe yno pan ddelo efe attom ni.

11 Ac ar ddydd-gwaith efe a ddaeth yno, ac a drôdd i'r yſtafell, ac a orphwyſodd yno.

12 Ac efe a ddywedodd wrth Gehezi ei wâs, Galw ar y Sunamites hon. Yntau a alwodd arni hi, hithau a ſafodd ger ei fron ef.

13 Dywedodd hefyd wrtho, Dywed yn awr

awr wrthi hi, Wele ti a ofelaiſt troſom ni â'r holl ofal yma, beth *ſydd i'w* wneuthur erot ti? a oes *a ſynnycb* di ei ddywedyd wrth y brenhin, neu wrth dywyſog y llu? Hithau a ddywedodd, Ynghanol fy mhobl yr ydwyf fi yn trigo.

14 Ac efe a ddywedodd, Beth gan hynny *ſydd* i'w wneuthur erddi hi? A Gehezi a ddywedodd, Yn ddiau nid *oes* iddi fâb, a'i gŵr *ſydd* hên.

15 Ac efe a ddywedodd, Galw hi. Ac efe a'i galwodd hi, a hi a ſafodd yn y drŵs.

[e] Gen. 18. 10, 14. 16 Ac efe a ddywedodd, [e] Ynghŷlch † y prŷd hyn wrth amſer bywiolaeth, ti a gofleidi fab. Hithau a ddywedodd, Nagê, fy arglwydd, gŵr Duw, [f] na ddywed gelwydd i'th lâw-forwyn.

† Heb. *yr amſer wode lig.* [f] Ad. 28. 17 A'r wraig a feichiogodd, ac a ddûg fâb y prŷd hwnnw, yn ôl amſer bywiolaeth, yr hyn a leſaraſai Eliſëus wrthi hi.

18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd, ac a aeth ddydd-gwaith allan at ei dâd, at y medelwŷr.

19 Ac efe a ddywedodd wrth ei dâd, Fy mhen, fy mhen. Dywedodd yntau wrth langc, Dŵg ef at ei fam.

20 Ac efe a'i cymmerth, ac a'i dûg ef at ei fam: ac efe a eiſteddodd ar ei gliniau hi hyd hanner dydd, ac a fu farw.

21 A hi a aeth i fynu, ac a'i goſododd ef i orwedd ar wely gŵr Duw, ac a gauodd *y drŵs* arno, ac a aeth allan.

22 A hi a alwodd ar ei gŵr, ac a ddywedodd, Anfon attolwg gyd â mi un o'r llangciau, ac un o'r aſynnod; canys mi a redaf hyd at ŵr Duw, ac a ddychwelaf.

23 Dywedodd yntau, Pa ham yr ai di atto ef heddyw; nid *yw bi* na newyddloer, na Sabboth. Hithau a ddywedodd,

† Heb. *Heddwch.* † Pob peth yn dda.

24 Yna hi a gyfrwyodd yr aſyn, ac a ddywedodd wrth ei llangc, Gyrr, a dôs rhagot: nac † aros am danafi i farchogaeth, onid archwyf it'.

† Heb. *attal eroſi farchogaeth.* 25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at ŵr Duw i fynydd Carmel. A phan welodd gŵr Duw hi o bell, efe a ddywedodd wrth Gehezi ei wâs, Wele y Sunamites honno.

26 Rhêd yn awr attolwg i'w chyfarfod, a dywed wrthi hi, A *wyt* ti yn jâch? a *ydyw* dy ŵr yn jâch? a *ydyw* 'r bachgen yn jâch? Dywedodd hithau, Jâch.

27 A phan ddaeth hi at ŵr Duw i'r mynydd, hi a ymaflodd yn ei draed ef: a Gehezi a neſaodd i'w gwthio hi ymaith. A gŵr Duw a ddywedodd, Gâd hi yn llonydd; canys ei henaid *ſydd* † ofidus ynddi, a'r ARGLWYDD a'i celodd oddi wrthyf fi, ac ni's mynegodd i mi.

† Heb. *cbwerw.*

[g] Ad. 16. [h] 1 Bren. 18. 46. Pen. 9. 1. [i] Luc 10. 4. [k] Edrych Ecſod. 7. 9, 19. a 14. 16. Pen. 2. 8, 14. Act. 19. 12. † Heb. *ymwaranſo.*

28 Yna hi a ddywedodd, A ddymunais i fâb gan fy arglwydd? [g] oni ddywedais, Na thwylla fi?

29 Yna efe a ddywedodd wrth Gehezi, [h] Gwregyſa dy lwynau, a chymmer fy ffon yn dy lâw, a dôs ymaith: o chyfarfyddi â neb, [i] na chyfarch iddo; ac o chyfarch neb di, nac atteb ef: a [k] goſod fy ffon i ar ŵyneb y bachgen.

30 A mam y bachgen a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, ac *mai* byw dy enaid di, ſid ymadawaf fi â thi. Ac efe a gyfododd ac a aeth ar ei ôl hi.

31 A Gehezi a gerddodd o'u blaen hwynt, ac a oſododd y ffon ar ŵyneb y bachgen, ond nid *oedd* na lleferydd, na † chlywed: am hynny efe a ddychwelodd i'w gyfarfod ef, ac a fynegodd iddo, gan ddywedyd, Ni ddeffrôdd y bachgen.

32 A phan ddaeth Eliſëus i mewn i'r tŷ, wele 'r bachgen wedi marw, yn gorwedd ar ei wely ef.

33 Felly efe [l] a ddaeth i mewn, ac a gauodd y drŵs arnynt ill dau, ac a weddiodd ar yr ARGLWYDD.

[l] Ad. 4. Mat. 6. 6.

34 Ac efe a aeth i fynu, ac a orweddodd ar y bachgen, ac a oſododd ei enau ar ei enau yntau, a'i lygaid ar ei lygaid ef, a'i ddwylaw ar ei ddwylaw ef, ac [m] efe a ymeſtynnodd arno ef; a chynheſodd cnawd y bachgen.

[m] 1 Bren. 17. 21. Act. 20. 10.

35 Ac efe a ddychwelodd, ac a rodiodd yn y tŷ † i fynu ac i wared, ac a aeth i fynu, ac a ymeſtynnodd arno ef: a'r [n] bachgen a diſiodd hyd yn ſeithwaith, a'r bachgen a agorodd ei lygaid.

† Heb. *unwaith yma, ac unwaith accw.*

36 Ac efe a alwodd ar Gehezi, ac a ddywedodd, Galw y Sunamites hon. Ac efe a alwodd arni hi: a hi a ddaeth atto ef: [n] Pen. 8. 1, 5. dywedodd yntau, Cymmer dy fâb.

37 A hi a aeth i mewn, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a ymgrymmodd hyd lawr, ac a gymmerodd ei mâb, ac a aeth allan.

38 ¶ Ac Eliſëus a ddychwelodd i Gilgal. Ac *yr oedd* newyn yn y wlâd, a meibion y prophwydi *oedd* yn eiſtedd ger ei fron ef: ac efe a ddywedodd wrth ei wâs, Treſna 'r crochan mawr, a berw gawl i feibion y prophwydi.

39 Ac un a aeth allan i'r maes i gaſglu breſych, ac a gafodd winwŷdden wyllt, ac a gaſglodd o honi freſych gwŷllt'on, lonaid ei wiſg, ac a ddaeth, ac a'u briwodd yn y crochan cawl: canys nid adwaenent *hwynt.*

40 Yna y tywalltaſant i'r gwŷr i fwytta: a phan fwyttaſant o'r cawl, hwy a waeddaſant, ac a ddywedaſant, O ŵr Duw, *y mae* angau yn y crochan: ac ni allent *ei* fwytta.

41 Ond efe a ddywedodd, Dygwch flawd. Ac [o] efe a'i bwriodd yn y crochan: a dywedodd hefyd, Tywallt i'r bobl, fel y bwyttaont. Ac nid oedd dim niwaid yn y crochan.

[o] Edrych Ecſod. 15. 25. Pen. 2.

42 ¶ A daeth gŵr o Baal-Saliſa, ac a ddûg i ŵr Duw o fara blaen-ffrwyth, ugain torth haidd, a thywyſennau o ŷd newydd yn ei † gibau: ac efe a ddywedodd, Dôd i'r bobl, fel y bwyttaont.

20. a 5. 10. Joan 9. 6. † Neu, *wiſg.*

43 A'i weinidog ef a ddywedodd, [p] I ba beth y rhoddaf hyn ger bron cann-ŵr? Dywedodd yntau, Dyro i'r bobl fel y bwyttaont: canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Hwy a fwyttânt, a bydd gweddill.

[p] Joan. 6. 9. [q] Mat. 14. 20. a 15. 37.

44 Felly efe a'i rhoddodd ger eu bron hwynt, a hwy a fwyttaſant, ac [q] a weddillaſant, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

Joan. 6. 13.

PEN. V.

1 *Naaman wrth cbwedl ei gaeth-forŵyn, yn myned i Samaria i'w jachâu o'i wabanglwyf.* 8 *Eliſëus yn ei yrru ef i'r Jorddonen i'w jachâu,* 15 *yn gwrthod ei roddion ef, ac yn rhoi iddo beth o'r ddaear.* 23 *Gehezi yn enw ei feiſtr yn cymmeryd rhoddion Naaman, ac yn cael gwabanglwyf tragywyddol.*

Sul 11 ar ôl y Drindod, B. Mai, 11. P.

A [r] Naaman tywyſog llu brenhin Syria oedd ŵr mawr yngolwg ei arglwydd, ac yn † anrhydeddus, canys trwyddo ef y rhoddaſai 'r ARGLWYDD ymwared i Syria: ac yr oedd efe yn ŵr cadarn nerthol, *ond yr oedd* yn wahan-glwyfus.

[r] Luc 4. 27. † Neu, *ddyrchafedig,* neu, *gymmeradwy ei ŵyneb.*

2 A'r

2 A'r Syriaid a aethant allan yn finteioedd, ac a gaeth-gludasent o wlâd Israel langces fechan, a honno oedd † yn gwasanaethu gwraig Naaman.

† Heb. *o faen.*

3 A hi a ddywedodd wrth ei meistres, O na *byddai* sy arglwydd o flaen y prophwyd *sydd* yn Samaria: canys ese a'i † hiachâi ef o'i wahan-glwyf.

† Heb. *casglai.*

4 Ac *un* a aeth, ac a synegodd i'w arglwydd, gan ddywedyd, Fel hyn ac fel hyn y dywedodd y llangces o wlâd Israel.

5 A brenhin Syria a ddywedodd, Dôs, cerdda, a mi a anfonaf lythyr at frenhin Israel: ac ese a aeth ymaith, ac [b] a ddûg † gyd ag ef ddêg talent o arian, a chwe mil o aur, a dêg pâr o ddillad.

[b] Pen. 8. 8, 9.
† Heb. *yn ei law.*

6 Ac ese a ddûg y llythyr at frenhin Israel, gan ddywedyd, Yn awr pan dêl y llythyr hwn attat ti, wele anfonais attat ti Naaman sy ngwâs, fel yr jachâit ef o'i wahan-glwyf.

7 A phan ddarllenodd brenhin Israel y llythyr, ese a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, A'i [c] Duw *ydwyf* fi i farwhâu, ac i fywhâu, pan anfonai ese attafi, i jachâu gŵr o'i wahan-glwyf? gŵybyddwch gan hynny attolwg, a gwelwch mai ceisio achos y mae ese i'm herbyn i.

[c] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.

8 ¶ A phan glybu Elisëus gŵr Duw, rwygo o frenhin Israel ei ddillad, ese a anfonodd at y brenhin, gan ddywedyd, Pa ham y rhwygaist dy ddillad? deued yn awr attafi, ac ese a gaiff wybod fod prophwyd yn Israel.

9 Yna Naaman a ddaeth, â'i feirch, ac â'i gerbydau, ac a safodd *wrth* ddrŵs tŷ Elisëus.

10 Ac Elisëus a anfonodd atto ef gennad, gan ddywedyd, Dôs, ac [d] ymolch saith waith yn yr Jorddonen, a'th gnawd a ddychwel i ti, a thi a lanhêir.

[d] Edrych Pen. 4. 41.

11 Ond Naaman a ddigiodd, ac a aeth ymaith, ac a ddywedodd, Wele, mi a † feddyliais ynof fy hun, gan ddyfod y deuai ese allan, ac y safai ese, ac y galwai ar enw 'r ARGLWYDD ei Dduw, ac y ‡ gosodai ei lâw ar y fan, ac y jachâi y gwahan-glwyfus.

† Heb. *ddywedais wrthyf fy hun.*
‡ Heb. *cybwsanai.*

12 Onid gwell † Abana a Pharpar, afonydd Damascus, nâ holl ddyfroedd Israel? oni allaf ymolchi ynddynt hwy, ac ymlanhâu? felly ese a drôdd ac a aeth ymaith mewn digter.

† Neu, *Amana.*

13 A'i weision a nesasant, ac a lefarasant wrtho, ac a ddywedasant, Fy nhâd, *pe* dywedasai 'r prophwyd beth mawr wrthyt ti, onis gwnelsit? pa faint mwy gan iddo ddywedyd wrthyt, Ymolch, a bydd lân?

14 Yna ese a aeth i wared, ac a ymdrochodd saith waith yn yr Jorddonen, yn ôl gair gŵr Duw: [e] a'i gnawd a ddychwelodd fel cnawd dŷn bâch, ac [f] ese a lanhâwyd.

[e] Job 33. 25.
[f] Luc 4. 27.

15 ¶ Ac ese a ddychwelodd at ŵr Duw, ese a'i holl fintai, ac a ddaeth ac a safodd ger ei fron ef, ac a ddywedodd, Wele yn awr y gwn nad *oes* Duw trwy 'r holl ddaear, ond yn Israel: am hynny cymmer yn awr attolwg † rôdd gan dy wâs.

† Heb. *fenditb.*

16 Ond ese a ddywedodd, [g] *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, [h] ni chymmeraf. Ac ese a gymhellodd arno *ei* chymmeryd; etto ese a'i gwrthododd.

[g] Pen. 3. 14.
[h] Edrych Mat. 10, 8. Act. 8, 18, 26.

17 A Naaman a ddywedodd, Oni roddir yn awr i'th wâs lwyth cwpl o fulod o ddaear? canys ni offrymma dy wâs di mwyach boeth-offrwm nac aberth i dduwiau eraill, ond i'r ARGLWYDD.

18 Yn y peth hyn yr ARGLWYDD a faddeuo i'th wâs, pan elo fy arglwydd i dŷ Rimmon i addoli yno, a [i] phwyso ar fy llâw i, a *pban* ymgrymmwyf finnau yn nhŷ Rimmon: pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rimmon, maddeued yr ARGLWYDD i'th wâs yn y peth hyn.

[i] Pen. 7. 2, 17.

19 Ac ese a ddywedodd wrtho, Dôs mewn heddwch: ac ese a aeth oddi wrtho ef encyd o † ffordd.

† Heb. *dir.* Fel Gen. 35. 16.

20 ¶ Ond Gehezi gwâs Elisëus gŵr Duw, a ddywedodd, Wele fy meistr a arbedodd Naaman y Syriad hwn, heb gymmeryd o'i lâw ef yr hyn a ddygasai ese: *fel mai* byw 'r ARGLWYDD, mi a redaf ar ei ôl ef, ac a gymmeraf ryw beth ganddo ef.

21 Felly Gehezi a ganlynodd ar ôl Naaman: a phan welodd Naaman *ef* yn rhedeg ar ei ôl, ese a ddisgynnodd oddi ar y cerbyd i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, ‡ A *yw* pob peth yn dda?

‡ Heb. *A oes heddwch?*

22 Dywedodd yntau, *Y mae* pob peth yn dda. Fy meistr a'm hanfonodd i, gan ddywedyd, Wele, yn awr hyn, dau langc o fynydd Ephraim, o feibion y prophwydi, a ddaeth attafi; dyro yn awr iddynt hwy dalent o arian, a dau bâr o ddillad.

23 A Naaman a ddywedodd, Bydd foddlon, cymmer ddwy dalent. Ac ese a fu daer arno ef, ac a rwymodd ddwy dalent o arian mewn dwy gôd, a deubar o ddillad, ac ese a'u rhoddodd at ddau o'i weision, i'w dwyn o'i flaen ef.

24 A phan ddaeth ese i'r ‡ bwlch, ese a'u cymmerth o'u llâw hwynt, ac a'u rhoddodd i gadw yn tŷ, ac a ollyngodd ymaith y gwŷr, a hwy a aethant ymaith.

‡ Neu, *lle dirgel.*

25 Ond ese a aeth i mewn, ac a safodd o flaen ei feistr. Ac Elisëus a ddywedodd wrtho ef, O ba le *y daethost ti*, Gehezi? Dywedodd yntau, Nid aeth dy wâs *nac* yma na thraw.

26 Ac ese a ddywedodd wrtho, Onid aeth fy nghâlon *gyd â thi*, pan drôdd y gŵr oddi ar ei gerbyd i'th gyfarfod di? A *ydoedd bi* amser i gymmeryd arian, ac i gymmeryd gwisgoedd, ac oliwŷdd-lannau, a gwinllannau, a defaid, a gwartheg, a gweision, a morwynion?

27 Am hynny gwahan-glwyf Naaman a lŷn wrthyt ti, ac wrth dy hâd yn dragywydd. Ac ese a aeth ymaith o'i wydd ef, [k] yn wahan-glwyfus *cyn wynned* â'r eira.

[k] Eccod. 4. 6. Num. 12. 10.

PEN. VI.

1 Elisëus yn canbiatâu i feibion y prophwydi gael ebengi eu tersynau, ac yn peri i'r baiarn nofio. 8 Yn dadguddio cyfrinach brenhin Syria. 13 Y llu a yrrwyd i ddâl Elisëus yn cael eu taro â dallineb, 19 a chwedi eu dwyn i Samaria, yn cael eu gollwng ymaith. 24 Y newyn yn Samaria yn peri i wragedd fwytta eu plant. 30 Y brenhin yn gyrru i lâdd Elisëus.

A Meibion y prophwydi a ddywedasant wrth Elisëus, Wele yn awr, y lle yr hwn yr ydym ni yn trigo ynddo ger dy fron di, sydd rŷ gyfyng i ni.

2 Awn yn awr hyd yr Jorddonen, fel y cymmerom oddi yno bawb ei drawst, ac y gwnelom i ni yno le i gyfanneddu ynddo. Dywedodd yntau, Ewch.

3 At

3 Ac un a ddywedodd, Bydd foddlon attolwg, a thyred gyd â'th weision: dywedodd yntau, Mi a ddeuaf.

4 Felly ese a aeth gyd â hwynt: a hwy a ddaethant at yr Jorddonen, ac a dorrasant goed.

‡ Heb. *baiarn.*

5 A phan oedd un yn bwrw i lawr drawst, ei ‡ fwyall ef a syrthiodd i'r dwfr: ac ese a waeddodd, ac a ddywedodd, Och fi, fy meistr; canys benthyg oedd.

[a] Pen. 2. 21.

6 A gŵr Duw a ddywedodd, Pa le y syrthiodd? yntau a ddangosodd iddo 'r fan: ac [a] ese a dorrodd bren, ac a'i tasiodd yno; a'r haiarn a nofiodd.

7 Ac ese a ddywedodd Cymmer i fynu it': ac ese a estynnodd ei lâw, ac a'i cymmerodd.

8 ¶ A brenhin Syria oedd yn rhyfela yn erbyn Israel, ac ese a ymgynghorodd â'i weision, gan ddywedyd, Yn y lle a'r lle *y bydd* fy ngwersyllfa.

9 A gŵr Duw a anfonodd at frenhin Israel, gan ddywedyd, Ymgadw rhag myned i'r lle â'r lle; canys yno y disgynnodd y Syriaid.

10 A brenhin Israel a anfonodd i'r lle *am* yr hwn y dywedasai gŵr Duw wrtho, ac y rhybudddiasai ef, ac a ymgadwodd yno, nid unwaith, ac nid dwywaith.

11 A chalon brenhin Syria a gythryblwyd herwydd y peth hyn, ac ese a alwodd ar ei weision, ac a ddywedodd wrthynt, Oni fynegwch i mi pwy o honom ni *fydd* gyd â brenhin Israel?

12 Ac un o'i weision ef a ddywedodd, Nid *oes neb* fy arglwydd frenhin; ond Eliseus y prophwyd, yr hwn *fydd* yn Israel, a fynega i frenhin Israel y geiriau a leferi di ynghanol dy 'stafell wely.

13 Ac ese a ddywedodd, Ewch, ac edrychwch pa le *y mae* ese, fel yr anfonwyf i'w gyrchu ef. A mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele yn Dothan *y mae ese.*

‡ Heb. *trwm.*

14 Am hynny ese a anfonodd yno feirch, a cherbydau, a llu ‡ mawr: a hwy a ddaethant liw nôs, ac a amgylchynasant y ddinas.

15 A phan gododd gweinidog gŵr Duw yn fore a myned allan, wele lu yn amgylchynu 'r ddinas â meirch ac â cherbydau: a'i wâs a ddywedodd wrtho ef, Aha, fy meistr, pa fodd y gwnâwn?

[b] 2 Cron. 32. 7.

16 Ac ese a ddywedodd, Nac ofna: canys amlach *yw* [b] y rhai *fydd* gyd â ni nâ'r rhai *fy* gyd â hwynt.

17 Ac Eliseus a weddiodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, agor attolwg ei lygaid ef, fel y gwelo. A'r ARGLWYDD a agorodd lygaid y llangc, ac ese a edrychodd, ac wele 'r mynydd yn llawn [c] meirch, a cherbydau tanllyd, o amgylch Eliseus.

[c] Pen. 2. 11. Sal. 34. 7. Zech. 1. 8. a 6. 1----7.

18 A phan ddaethant i wared atto ef, Eliseus a weddiodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Taro attolwg y genedl hon â dallineb. Ac [d] ese a'u tarawodd hwy â dallineb, yn ôl gair Eliseus.

[d] Gen. 19. 11.

19 ¶ Ac Eliseus a ddywedodd wrthynt, Nid hon *yw* 'r ffordd, ac nid hon *yw* 'r ddinas, deuwch ar fy ôl i, a mi a'ch dygaf chwi at y gŵr yr ydych chwi yn ei geisio: ond ese a'u harweiniodd hwynt i Samaria.

20 A phan ddaethant hwy i Samaria, Eliseus a ddywedodd, O ARGLWYDD, agor lygaid y rhai hyn, fel y gwelont. A'r ARGLWYDD a agorodd eu llygaid hwynt; a hwy a welsant, ac wele ynghanol Samaria 'r *oeddynt.*

21 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Eliseus, pan welodd ese hwynt, Gan daro a darawaf *hwynt*, fy nhâd?

22 Dywedodd yntau, Na tharo: a darewit ti y rhai a gaethiwaist â'th gleddyf, ac â'th fŵa dy hun? gosod fara a dwfr ger eu bron hwynt, fel y bwyttaont, ac yr yfont, ac yr elont at eu harglwydd.

23 Ac ese a arlwyodd iddynt hwy arlwy fawr: a hwy a fwyttasant, ac a yfasant, ac ese a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant at eu harglwydd. Felly byddin-oedd Syria ni 'chwanegasant ddyfod mwyach i wlâd Israel.

24 ¶ Ac wedi hyn, Benhadad brenhin Syria a gynhullodd ei holl lu, ac a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria.

25 Ac yr oedd newyn mawr yn Samaria; ac wele yr oeddynt hwy yn gwarchae arni hi, nes bod pen asyn er pedwar ugain *ficl* o arian, a phedwaredd *ran* cab o dôm colomennod er pûm *ficl* o arian.

26 Ac fel yr oedd brenhin Israel yn myned heibio ar y mûr, gwraig a lefodd arno ef, gan ddywedyd, Achub, fy arglwydd frenhin.

‡ Neu, *na achub-bed.*

27 Dywedodd yntau, ‡ Oni achub yr ARGLWYDD dydi, pa fôdd yr achubaf fi di? A'i o'r ysgubor, neu o'r gwin-wryf?

28 A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? Hithau a ddywedodd, Y wraig hon a ddywedodd wrthyf, Dyro dy fab, fel y bwyttaom ef heddyw, a'm mâb innau a fwyttâwn ni y foru.

[e] Deut. 28. 53, 57.

29 Felly [e] ni a ferwasom fy mâb i, ac a'i bwyttasom ef: a mi a ddywedais wrthi hithau y diwrnod arall, Dyro dithau dy fab, fel y bwyttaom ef: ond hi a guddiodd ei mâb.

30 ¶ A phan glybu 'r brenhin eiriau 'r wraig, ese a rwygodd ei ddillad, ac a aeth heibio ar y mûr, a'r bobl, a edrychodd, ac wele fachliain *oedd* am ei gnawd ef oddi fewn.

[f] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2.

31 Ac ese a ddywedodd, [f] Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, o's saif pen Eliseus mâb Saphat arno ef heddyw.

32 Ond Eliseus oedd yn eistedd yn ei dŷ, a'r henuriaid yn eistedd gyd ag ef: a'r *brenbin* a anfonodd ŵr o'i flaen: ond cyn dyfod y gennad atto ef, ese a ddywedodd wrth yr henuriaid, A welwch chwi fel yr anfonodd mâb y llofrudd hwn, i gymmeryd ymaith fy mhen i? edrychwch pan ddêl y gennad i mewn, cauwch y drŵs, a dêliwch ef wrth y drŵs: onid *yw* trwst traed ei arglwydd ar ei ôl ef?

33 Ac ese etto yn ymddiddan â hwynt, wele 'r gennad yn dyfod i wared atto ef: ac ese a ddywedodd, Wele 'r drŵg hyn *fydd* oddi wrth yr ARGLWYDD, pa ham y disgwiliaf wrth yr ARGLWYDD mwy?

PEN. VII.

1 Eliseus yn prophwydo helaethrwydd anghredadwy yn Samaria. 3 Pedwar gwahanglwyfus yn myned i wersyll y Syriaid, ac yn dangos iddynt foi. 12 Y brenhin yn cael hynny yn wir, ac yn ysbeilio pebyll y Syriaid. 17 Y pennaeth ni chaeliai eiriau 'r prophwyd, yn cael ei fathru dan draed nes ei farw.

Mai, 12. P.

YNa Eliseus a ddywedodd, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD; fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [a] Ynghŷlch y prŷd

[a] Ad. 18, 19.

• *Mesur.* pryd *hyn* y forŵ *y gwerthir* • sat o beillied er sicl, a dau sat o haidd er sicl ym mhorth Samaria.

‡ Heb. *tywysog o'r eiddo 'r brenhin oedd yn pwyso ar ei law ef.* Pen. 5. 18.

2 Yna ‡ tywysog yr oedd y brenhin yn pwyso ar ei law, a attebodd ŵr Duw, ac a ddywedodd, Wele, *pe* gwnâi 'r ARGLWYDD ffeneſtri yn y neſoedd, a fyddai 'r peth hyn? Dywedodd yntau, Wele, ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwyttâi o hono.

3 ¶ Ac yr oedd pedwar gŵr gwahanglwyfus

b Lef. 13. 46. b wrth ddrŵs y porth; a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pa ham yr ydym ni yn aros yma nes ein meirw?

4 O's dywedwn ni, Awn i mewn i'r ddinas, newyn *ſydd* yn y ddinas, a ni a fyddwn feirw yno; ac o's trigwn yma, ni a fyddwn feirw hefyd. Am hynny deuwch yn awr, ac awn i werſyll y Syriaid: o chadwant ni yn fyw, byw fyddwn; ac o's lladdant ni, byddwn feirw.

5 A hwy a gyfodaſant ar dorriad dydd i fyned i werſyll y Syriaid. A phan ddaethant at gwrr eithaf gwerſyll y Syriaid, wele nid *oedd* neb yno.

c 2 Sam. 5. 24. 6 Canys yr ARGLWYDD a baraſai i werſyll y Syriaid c glywed trŵſt cerbydau, a thrŵſt meirch, trŵſt llu mawr: a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Wele brenhin Iſrael a gyflogodd i'n herbyn ni frenhinoedd yr Hethiaid, a brenhinoedd yr Aipht, i ddyfod arnom ni.

7 Am hynny hwy a gyfodaſant, ac a ffoiſant, ar laſiad dydd, ac a adawſant eu pebyll, a'u meirch, a'u haſynnod, *ſef* y gwerſyll fel *yr ydoedd*, ac a ffoiſant am eu heinioes.

8 A phan ddaeth y rhai gwahan-glwyfus hyn hyd gwrr eithaf y gwerſyll, hwy a aethant i un babell, ac a fwyttaſant, ac a yfaſant, ac a gymmeraſant oddi yno arian, ac aur, a gwiſgoedd, ac a aethant, ac a'i cuddiaſant, ac a ddychwelaſant; ac a aethant i babell arall, ac a gymmeraſant oddi yno, ac a aethant, ac a'i cuddiaſant.

9 Yna y dywedodd y naill wrth y llall, Nid ydym ni yn gwneuthur yn jawn; y dydd hwn *ſy* ddydd llawen-chwedl, ac yr ydym ni yn tewi a ſôn; o's arhoſwn ni hyd oleuni 'r borau, ‡ rhyw ddrŵg a ddigwydd i ni: deuwch gan hynny yn awr, ac awn fel y mynegom i dŷ 'r brenhin.

‡ Heb. *ni a gawn gosbedigaeth.*

10 Felly hwy a ddaethant, ac a waeddaſant ar borthor y ddinas; a hwy a fynegaſant iddynt, gan ddywedyd, Daethom i werſyll y Syriaid, ac wele nid *oedd* yno neb, na llais dyn, ond y meirch yn rhwym, a'r aſynnod yn rhwym, a'r pebyll megis *yr oeddynt o'r blaen.*

11 Ac efe a alwodd ar y porthorion; a hwy a'i mynegaſant i dŷ 'r brenhin oddi fewn.

12 ¶ A'r brenhin a gyfododd liw nôs, ac a ddywedodd wrth ei weiſion, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn a wnaeth y Syriaid i ni. Gŵyddent mai newynog *oeddym* ni; am hynny yr aethant ymaith o'r gwerſyll i ymguddio yn y maes, gan ddywedyd, Pan ddelont hwy allan o'r ddinas, ni a'u dàliwn hwynt yn fyw, ac a awn i mewn i'r ddinas.

13 Ac un o'r gweiſion a attebodd, ac a ddywedodd, Cymmer yn awr bump o'r meirch a adawŷd, y rhai a adawŷd yn y ddinas, (wele, *y maent* hwy fel holl liaws Iſrael, y rhai a arhoſaſant ynddi; wele *y maent* hwy fel holl liaws Iſrael y rhai a ddarfuant) ac anfonwn, ac edrychwn.

14 Felly hwy a gymmeraſant feirch dau gerbyd: a'r brenhin a anfonodd ar ôl gwerſyll y Syriaid, gan ddywedyd, Ewch, ac edrychwch.

15 A hwy a aethant ar eu hôl hwynt hyd yr Jorddonen, ac wele 'r holl ffordd ydoedd yn llawn o ddillad, a lleſtri, y rhai a fwriaſai y Syriaid ymaith wrth fryſio: a'r cenhadau a ddychwelaſant ac a fynegaſant i'r brenhin.

16 Ar bobl a aethant allan, ac a anrheithiaſant werſyll y Syriaid: a bu ſat o beillied er ſicl, a dau ſat o haidd er ſicl, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

17 ¶ A'r brenhin a oſododd y tywyſog yr oedd efe yn pwyſo ar ei law, *i wilied* ar y porth: a'r bobl a'i mathraſant ef yn y porth, ac efe fu farw, megis y lleferaſai gŵr Duw, yr hwn a ddywedaſai *hynny*, pan ddaeth y brenhin i wared atto ef.

18 A bu megis y lleferaſai gŵr Duw wrth y brenhin, gan ddywedyd, d Dau ſat o haidd er ſicl, a ſat o beillied er ſicl, fydd y pryd *hyn* y forŵ ym mhorth Samaria. d Ad. 1, 2.

19 A'r tywyſog a attebaſai ŵr Duw, ac a ddywedaſai, Wele *pe* gwnâi yr ARGLWYDD ffeneſtri yn y neſoedd, a fyddai 'r peth hyn? Dywedodd yntau, Wele ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwyttâi o hono.

20 Ac felly y bu iddo ef: canys y bobl a'i ſathraſant ef yn y porth, ac efe a fu farw.

PEN. VIII.

1 *Y Sunamites, wedi gadael ei gwlâd ſaith mlynedd i ffoi rhag y newyn, yn cael gan y brenhin ei thîr yn ei ôl, er mwyn gwyrthiau Elisëus.* 7 *Hazael wedi clywed y brophwydoliaeth, yn lladd ei feiſtr, ac yn teyrnaſu yn ei le ef.* 16 *Annuwiol lywodraeth Jeboram ar Juda.* 20 *Edom a Libnah yn cilio oddi wrth Juda.* 23 *Ahaziah yn frenhin ar ôl Jeboram,* 25 *a'i lywodraeth annuwiol ef.* 28 *Ef yn ymweled â Jeboram, oedd friwedig yn Jezreel.*

Mai, 13, B.

YNa Elisëus a leſarodd wrth y wraig a y bywhaſai efe ei mâb, gan ddywedyd, Cyfod, a dos ti a'th dylwyth, ac ymdeithia lle y gellych ymdeithio: canys yr ARGLWYDD b a alwodd am newyn, a *bwnnw* a ddaw ar y wlâd ſaith mlynedd.

a Pen. 4. 35.

b Sal. 105. 16. Hag. 1. 11.

2 A'r wraig a gyfododd, ac a wnaeth yn ôl gair gŵr Duw: a hi a aeth, hi a'i thylwyth, ac a ymdeithiodd yngwlâd y Philiſtiaid ſaith mlynedd.

3 Ac ym mhen y ſaith mlynedd, y wraig a ddychwelodd o wlâd y Philiſtiaid: a hi a aeth i weiddi ar y brenhin am ei thŷ, ac am ei thîr.

4 A'r brenhin oedd yn ymddiddan â Gehezi gwâs gŵr Duw, gan ddywedyd, Adrodd i mi attolwg, yr holl bethau mawr a wnaeth Elisëus.

5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi i'r brenhin y modd y bywhaſai efe 'r marw, yna wele 'r wraig y bywhaſai efe ei mâb yn gweiddi ar y brenhin am ei thŷ, ac am ei thîr. A Gehezi a ddywedodd, Fy arglwydd frenhin, dyma 'r wraig, a dyma ei mâb, yr hwn a ddarfu i Elisëus ei fywhâu.

6 A'r

6 A'r brenhin a ofynnodd i'r wraig, a hithau a fynegodd iddo ef: a'r brenhin a roddodd iddi ryw ‡ 'ſtafellydd, gan ddywedyd, Dôd dracheſn yr hyn oll *oedd* eiddi hi, a holl gnŵd y maes, o'r dydd y gadawödd hi 'r wlâd hyd y prŷd hwn.

‡ Neu, *Eunuch.*

7 ¶ A daeth Eliſëus i Ddamaſcus: a Benhadad brenhin Syria oedd glâf; a mynegwyd iddo ef, gan ddywedyd, Daeth gŵr Duw yma.

8 A'r brenhin a ddywedodd wrth Hazael, [c] Cymmer anrheg yn dy lâw, a dôs i gyfarfod â gŵr Duw; ac [d] ymofyn â'r ARGLWYDD trwyddo ef, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?

[c] 1 Bren. 14. 3. Pen. 5. 5.
[d] Pen. 1. 2.

9 Felly Hazael a aeth i'w gyfarfod ef, ac a gymmerth anrheg yn ei lâw, a phob peth *a'r a oedd* dda o Ddamaſcus, *ſef* llwyth deugain o gamelod; ac a ddaeth, ac a ſafodd o'i flaen ef, ac a ddywedodd, Benhadad brenhin Syria dy fâb a'm hanſonodd attat, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?

10 Ac Eliſëus a ddywedodd wrtho, Dôs, a dywed wrtho, Diau y gelli fyw: etto 'r ARGLWYDD a ddangoſodd i mi [e] y bydd efe marw yn ddiau.

[e] Ad. 15.

11 Ac efe a oſododd ei ŵyneb, † ac a ddàliodd ſulw arno, nes cywilyddio o hono ef; a gŵr Duw a wylodd.

† Heb. *ac a'i goſododd.*

12 A Hazael a ddywedodd, Pa ham y mae fy arglwydd yn ŵylo? Dywedodd yntau, Am fy mod yn gŵybod [f] y drŵg a wnâi di i feibion Iſrael: eu hamddiffynfaoedd hwynt a loſgi di â thân, a'u gwŷr ieuaingc a leddi â'r cleddyf, [g] a'u plant a bwyi, a'u gwragedd beichiogion a rwygi.

[f] Pen. 10. 32. a 12. 17. a 13. 3, 7. Amos 1. 3.
[g] Pen. 15. 6. Hoſ. 13. 16. Amos 1. 13.

13 A Hazaeladdywedodd, Pa beth? Ai ci *yw* dy wâs, fel y gwnelai efe 'r mawr beth hyn? Ac Eliſëus a ddywedodd, [h] Yr ARGLWYDD a ddangoſodd i mi *y byddi* di yn frenhin ar Syria.

[h] 1 Bren. 19. 15.

14 Felly efe a aeth ymaith oddi wrth Eliſëus, ac a ddaeth at ei arglwydd, yr hwn a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd Eliſëus wrthyt ti? Ac efe a attebodd, efe a ddywedodd wrthyf y byddit ti byw yn ddiau.

15 A thrannoeth efe a gymmerth wrthban, ac a'i gwlychodd mewn dwfr, ac a'i lledodd ar ei ŵyneb ef, fel y bu efe farw: a Hazael a deyrnaſodd yn ei le ef.

3112.

16 ¶ Ac yn y bummed flwyddyn i Joram fâb Ahab frenhin Iſrael, a Jehoſophat yn frenhin yn Juda, y † dechreuodd [i] Jehoram mâb Jehoſaphat brenhin Juda deyrnaſu.

† Heb. *teyrnaſodd.*
[i] 2 Cron. 21. 4.

17 Mâb deuddengmlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

18 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſrael, fel y gwnai tŷ Abab, canys [k] merch Ahab oedd yn wraig iddo: ſelly efe a wnaeth yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD.

[k] Ad. 26.
[l] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 11. 36. a 15. 4.

19 Ond ni fynnai 'r ARGLWYDD ddifetha Juda, er mwyn Dafydd ei wâs, [l] megis yr addawſai efe, y rhoddai iddi † oleuni, *ac* i'w feibion yn dragywydd.

3115.

20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryfelodd [m] Edom oddi tan lâw Juda, ac y goſodaſant frenhin arnynt eu hunain.

† Heb. *ganwyll*, neu, *lamp.*
[m] Gen. 27. 40. 2 Cron. 21. 8.

21 A Joram a aeth troſodd i Sair, a'r holl gerbydau gyd ag ef: ac efe a gyfodododd liw nôs, ac a darawödd yr Edomiaid, oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau; a'r bobl a ffödd i'w pebyll.

22 Er hynny Edom a wrthryfelodd oddi tan lâw Juda hyd y dydd hwn: yna y gwrthryfelodd [n] Libnah y prŷd hynny.

3115.

[n] 2 Cron. 21. 10.

23 A'r rhan arall o hanes Joram, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

[o] 2 Cron. 22. 1.

24 A Joram a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac [o] ‡ Ahaziah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

‡ a elwir *Azariah.*
2 Cron. 22. 6.

25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn i Joram fâb Ahab frenhin Iſrael, yr aeth Ahaziah mâb Jehoram brenhin Juda yn frenhin.

ac a elwir *Jehoahaz.*
2 Cron. 21. 17. a 25. 23.

26 Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Ahaziah pan aeth efe yn frenhin, ac un flwyddyn y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Athaliah † merch Omri brenhin Iſrael.

† Neu, *ŵyr.* Edr. Ad. 18.

27 Ac efe a rodiodd yn ffordd tŷ Ahab, ac a wnaeth yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys ‡ dâw tŷ Ahab *ydoedd* efe.

‡ *Mâb ynghyfraith.*

3120.

28 ¶ Ac efe a aeth gyd â Joram mâb Ahab i ryfel, yn erbyn Hazael brenhin Syria, i * Ramoth-Gilead; a'r Syriaid a darawſant Joram.

* *Ramah.* Ad. 29.
[p] Pen. 9. 15.

29 A [p] Joram y brenhin a ddychwelodd i Jezereel i ymjachâu o'r briwiau † a roiſai 'r Syriaid iddo ef yn Ramah, wrth ymladd o hono ef yn erbyn Hazael brenhin Syria: ac [q] Ahaziah mâb Jehoram brenhin Juda a aeth i wared i ymweled â Joram mâb Ahab yn Jezreel, canys clâf ydoedd.

† Heb. *â'r rhai yr archollaſai y Syriaid ef.*
[q] 2 Cron. 22. 6, 7.

PEN. IX.

1 Eliſëus yn danfon prophwyd jeuangc i eneinio Jehu yn Ramoth-Gilead. 4 Y prophwyd wedi gwneuthur ei neges, yn ffoi. 11 Jehu wedi ei wneuthur yn frenhin gan y milwŷr, yn lladd Joram ym maes Naboth. 27 Lladd Ahaziah yn Gur, a'i gladdu yn Jeruſalem. 30 Taflu Jezebel allan trwy feneſtr, a chŵn yn ei bwyta hi.

Sûl 11 ar ôl y Drindod, P. Mai, 13. P.

AC Eliſëus y prophwyd a alwodd un o [a] feibion y prophwydi, ac a ddywedodd wrtho, [b] Gwregyſa dy lwynau, a chymmer y phiolaid olew hon yn dy lâw, a dôs i Ramoth-Gilead.

[a] 2 Bren. 20. 35.
[b] Pen. 4. 29. Jer. 1. 17.

2 A phan ddelych yno, edrych yno am Jehu mâb Jehoſaphat fâb Nimſi, a dôs i mewn, a phâr iddo godi o fyſg [c] ei frodyr, a dŵg ef i 'ſtafell † ddirgel.

[c] Ad. 5. 11.
† Heb. *o fewn 'ſtafell.*

3 Yna [d] cymmer y phiolaid olew, a thywallt ar ei ben ef, a dywed, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a'th eneiniais di yn frenhin ar Iſrael: yna agor y drŵs, a ffô, ac nac aros.

[d] 1 Bren. 19. 16.

4 ¶ Felly y llangc, *ſef* llangc y prophwyd, a aeth i Ramoth-Gilead.

3120.

5 A phan ddaeth efe, wele tywyſogion y llu *oedd* yn eiſtedd; ac efe a ddywedodd, Y mae i mi air â thi, O dywyſog: A dywedodd Jehu, A pha un o honom ni oll? Dywedodd yntau, A thydi, O dywyſog.

6 Ac efe a gyfodododd, ac a aeth i mewn i'r tŷ, ac yntau a dywalltodd yr olew ar ei ben ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, [e] Myfi a'th enneiniais di yn frenhin ar bobl yr ARGLWYDD, *ſef* ar Iſrael.

[e] 2 Cron. 22. 7.

7 A thi a darewi dŷ Ahab dy arglwydd, fel y dialwyf fi waed fy ngweiſion y prophwydi, a gwaed holl weiſion yr ARGLWYDD, [f] ar lâw Jezebel.

[f] 1 Bren. 21. 15.
[g] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21.

8 Canys holl dŷ Ahab a ddifethir, a [g] mi a dorraf ymaith oddi wrth Ahab [h] yr hwn a biſo

[h] 1 Sam. 25. 22.

3120. a biſo ar bared, [j] y gwarchaeedig hefyd, a'r hwn a adawyd yn Iſrael.

9 A mi a wnâf dŷ Ahab fel tŷ [k] Jeroboam mâb Nebat, ac fel tŷ [l] Baaſa mâb Ahïah.

10 A'r cŵn a fwyttânt Jezebel yn rhandir Jezreel, ac ni *bydd* a'i claddo *hi*. Ac efe a agorodd y drŵs, ac a ffodd.

11 ¶ A Jehu a aeth allan at weiſion ei arglwydd, a dywedwyd wrtho ef, A *yw* pob peth yn dda? pa ham y daeth [m] yr ynfyd hwn attat ti? Dywedodd yntau wrthynt, Chwi a adwaenoch y gŵr, a'i ymadroddion.

12 Dywedaſant hwythau, Celŵydd, mynega yn awr i ni. Dywedodd yntau, Fel hyn ac fel hyn y llefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Mi a'th enneiniais di yn frenhin ar Iſrael.

13 A hwy a fryſiaſant, ac [n] a gymeraſant bob un ei wiſg, ac a'i goſodaſant dano ef ar ben uchaf y griſiau, ac a ganaſant mewn udgorn, ac a ddywedaſant, Jehu ſydd [‡] frenhin.

14 A Jehu mâb Jehoſaphat mâb Nimſi a gŷd-fwriadodd yn erbyn Joram: (a Joram oedd yn cadw Ramoth Gilead, efe a holl Iſrael, rhag Hazael brenhin Syria:

15 Ond [†] [o] Joram y brenhin a ddychwelaſai i ymjachâu i Jezreel, o'r archollion, a'r rhai yr [‡] archollaſai 'r Syriaid ef wrth ymladd o hono yn erbyn Hazael brenhin Syria.) A dywedodd Jehu, O's mynnwch chwi, nac eled *un* diangol o'r ddinas i fyned i fynegi i Jezreel.

16 Felly Jehu a farchogodd mewn cerbyd, ac a aeth i Jezreel, (canys Joram oedd yn gorwedd yno.) Ac Ahaziah brenhin Juda a ddaethai i wared i ymweled â Joram.

17 A gwiliwr oedd yn ſefyll ar y tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled mintai: a Joram a ddywedodd, Cymmer ŵr march, ac anfon i'w cyfarfod hwynt, a dyweded, Ai heddwch?

18 A gŵr march a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed y brenhin, *Oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a ofynnych* am heddwch? tro yn ſy ôl i. A'r gwiliwr a fynegodd, gan ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd.

19 Yna efe a anfonodd yr ail gŵr march, ac efe a ddaeth attynt hwy, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd y brenhin, *Oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a ofynnych* am heddwch? tro yn ſy ôl i.

20 A'r gwiliwr a fynegodd, gan ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd: a'r [‡] gyrriad *ſydd* fel gyrriad Jehu mâb Nimſi; canys y mae efe yn gyrru yn ynfyd.

21 A Joram a ddywedodd, Rhwym *y cerbyd*. Yntau a rwymodd ei gerbyd ef. A [p] Joram brenhin Iſrael a aeth allan, ac Ahaziah brenhin Juda, pob un yn ei gerbyd, a hwy a aethant yn erbyn Jehu, a [†] chyfarfuant ag ef yn rhandir Naboth y Jezreeliad.

22 A phan welodd Joram Jehu, efe a ddywedodd. A *oes* heddwch, Jehu? Dywedodd yntau, Pa heddwch tra *fyddo* putteindra Jezebel dy fam di, a'i hudoliaeth, mor aml?

23 A Joram a drôdd ei lâw, ac a ffodd, ac a ddywedodd wrth Ahaziah, *Y mae* bradwriaeth, O Ahaziah.

24 A Jehu a [‡] gymmerth fŵa yn ei lâw, ac a darawödd Joram rhwng ei yſgwyddau, fel yr aeth y ſaeth trwy ei galon ef, ac efe a ſyrthiodd yn ei gerbyd. 3120.

25 A *Jehu* a ddywedodd wrth Bidcar ei dywyſog, Cymmer, bwrw ef i randir maes Naboth y Jezreeliad: canys cofia pan oeddym ni, mi a thi, yn marchogaeth yn ghŷd ein dau, ar ôl Ahab ei dâd ef, [q] roddi o'r ARGLWYDD arno ef y baich hwn.

26 Diau meddai 'r ARGLWYDD, gwaed Naboth, a gwaed ei feibion a welais i neithiwyr, a mi a dalaf i ti yn-y rhandir hon, medd yr ARGLWYDD. Gan hynny cymmer, *a* bwrw ef yn awr yn y rhandir hon, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

27 ¶ Ond pan welodd Ahaziah brenhin Juda *hynny*, efe a ffodd ar hŷd ffordd tŷ 'r ardd: a Jehu a ymlidiodd ar ei ôl ef, ac a ddywedodd, Tarêwch hwn hefyd yn *ei* gerbyd; *a bwy a'i tarawſant ef* yn rhiw Gwrr, yr hon *ſydd* wrth Ibleam; ac efe a ffodd i Megido, ac a fu farw yno.

28 A'i weiſion a'i dygaſant ef mewn cerbyd i Jeruſalem, ac a'i claddaſant ef yn ei feddrod gyd â'i dadau, yn ninas Daſydd.

29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddêg i Joram fâb Ahab yr aethai Ahaziah yn frenhin ar Juda.

30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jezreel, Jezebel a glybu *hynny*, ac a golurodd ei [†] hwyneb, ac a wiſgodd yn wych am ei phen, ac a edrychodd trwy ffeneſtr. [†] Heb. *llygaid.*

31 A phan oedd Jehu yn dyfod i mewn i'r porth, hi a ddywedodd, [r] A *fu* heddwch [†] Zimri, yr hwn a laddodd ei feiſtr? [r] 1 Bren. 16. 9--20.

32 Ac efe a ddyrchaſodd ei ŵyneb at y ffeneſtr, ac a ddywedodd, Pwy *ydd* gyd â mi? pwy? A dau *neu* dri o'r ſtafellyddion a edrychaſant arno ef.

33 Yntau a ddywedodd, Teflwch hi i lawr. A hwy a'i taflaſant hi i lawr; a thaenellwyd *peth* o'i gwaed hi ar y pared, ac ar y meirch; ac efe a'i mathrodd hi.

34 A phan ddaeth efe i mewn, efe a fwyttaodd, ac a yfodd, ac a ddywedodd, Edrychwch am y *wraig* felldigedig honno, a chleddwch hi; canys [s] merch brenhin *ydyw* hi. [s] 1 Bren. 16. 31.

35 A hwy a aethant i'w chladdu hi; ond ni chawſant o honi onid y benglog, a'r traed, a chledrau y dwylaw.

36 Am hynny hwy a ddychwelaſant, ac a fynegaſant iddo ef. Dywedodd yntau, Dyna air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe trwy lâw ei waſanaethwr Elias y Thesbiad, gan ddywedyd. [t] Yn rhandir Jezreel y bwytty 'r cŵn gnawd Jezebel. [t] 1 Bren. 21. 23.

37 A chelain Jezebel a fydd fel tommen ar ŵyneb y maes, yn rhandir Jezreel; fel na ellir dywedyd, Dyma Jezebel.

PEN. X.

1 *Jehu trwy lythyrau yn peri tôrri pennau deng mâb a thrugain Ahab,* 8 *ac yn ei eſgusodi ei hun â prophwydoliaeth Elias,* 12 *yn llâdd dau a deugain o frodyr Ahaziah wrth y tŷ cneifio,* 15 *yn cymmeryd Jehonadab atto,* 18 *a thrwy ſyfrwyſdra yn diſetha holl addolwŷr Baal.* 29 *yn canlyn pechodau Jeroboam.* 32 *Hazael yn gorthrymmu Iſrael.* 34 *Joachaz yn frenhin ar ôl Jehu.*

AC i Ahab *yr oedd* deng mâb a thrugain yn Samaria. A Jehu a 'ſgrifennodd lythyrau, ac a anfonodd i Samaria at dywyſogion Jezreel, *ac* at yr henuriaid, ac at dadmaethod Ahab, gan ddywedyd. Sûl 12 ar ôl y Drindod, B. Mair 19 B.

[j] Deut. 32. 36.
[k] 1 Bren. 14. 10. a 15. 29. a 21. 22.
[l] 1 Bren. 16. 3, 11.
[m] Jer. 29. 26. Joan 10. 20. Act. 26. 24. 1 Cor. 4. 10.
[n] Mat. 21. 7.
‡ Heb. *yn teyrnaſu.*
† Heb. *Jeboram.*
[o] Pen. 8. 29.
‡ Heb. *tarawſai.*
‡ Neu, *cerddediad.*
[p] 2 Cron. 22. 7.
† Heb. *chawſant ef.*
[q] 1 Bren. 21. 29.
† Heb. *llygaid.*
[r] 1 Bren. 16. 9--20.
[s] 1 Bren. 16. 31.
[t] 1 Bren. 21. 23.
‡ Heb. *lanwodd ei lâw â briw.*
† Heb. *ymgrymmodd.*
[q] 1 Bren. 21. 29.
† Heb. *llygaid.*
[r] 1 Bren. 16. 9--20.
[s] 1 Bren. 16. 31.
[t] 1 Bren. 21. 23.

3120. 2 Ac yn awr pan ddêl y llythyr hwn attoch chwi, canys gyd â chwi *y mae* meibion eich arglwydd, a chennych chwi *y mae* cerbydau, a meirch, a dinaſoedd caerog, ac arfau:

3 Yna edrychwch yr hwn ſydd orau, ac yn gymhwyſaf o feibion eich arglwydd, a goſodwch *ef* ar deyrn-gadair ei dâd, ac ymleddwch dros dŷ eich arglwydd.

4 A hwy a ofnaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant, Wele dau frenhin ni ſafaſant o'i flaen ef: pa fôdd gan hynny y ſafwn ni?

5 Am hynny 'r anfonodd yr hwn *oedd* ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y ddinas, a'r henuriaid, a'r tadmaethod, at Jehu, gan ddywedyd, Dy weiſion di *ydym* ni, a'r hyn oll a ddywedych di wrthym a wnâwn ni; ni wnâwn ni neb yn frenhin: gwnâ *'r hyn a ſyddo* da yn dy olwg.

† Heb. *troſof y bydd wch.* 6 Yna eſe a 'ſgrifennodd yr ail llythyr attynt hwy, gan ddywedyd, O's † eiddof fi *ſyddwch*, ac o's ar fy llais i y gwrândêwch, cymmerwch bennau 'r gwŷr, meibion eich arglwydd, a deuwch attaf i pryd hyn y foru i Jezreel. A meibion y brenhin, *ſef* deng nŷn a thrugain, *oedd* gyd â phennaethiaid y ddinas, y rhai oedd yn eu meithrin hwynt.

7 A phan ddaeth y llythyr attynt, hwy a gymmeraſant feibion y brenhin, ac a laddaſant ddeng nŷn a thrugain, ac a oſodaſant eu pennau hwynt mewn baſgedau, ac a'u danfonaſant atto ef i Jezreel.

8 ¶ A chennad a ddaeth, ac a fynegodd iddo ef, gan ddywedyd, Hwy a ddygaſant bennau meibion y brenhin. Dywedodd yntau, Goſodwch hwynt yn ddau bentwr wrth ddrŵs y porth hyd y borau.

9 A'r borau eſe a aeth allan, ac a ſafodd, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl, Cyfiawn *ydych* chwi: wele myfi a gŷd-fwriedais yn erbyn fy arglwydd, ac a'i lleddais ef: ond pwy a laddodd yr holl rai hyn?

10 Gŵybyddwch yn awr na ſyrth *dim* o air yr ARGLWYDD i'r ddaear, yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD am dŷ Ahab: canys gwnaeth yr ARGLWYDD yr hyn a lefarodd eſe [a] trwy lâw Elïas ei wâs.

[a] 1 Bren. 21. 19, 21, 29. 11 Felly Jehu a darawödd holl weddillion tŷ Ahab yn Jezreel, a'i holl bennaethiaid ef, a'i ‡ gyfneſeifiaid ef, a'i offeiriaid, fel na adawyd un yngweddill.

‡ Neu, *cydnabod.* 12 ¶ Ac eſe a gyfododd, ac a aeth ymaith hefyd, ac a ddaeth i Samaria: *ac fel yr oedd eſe wrth* dŷ cneifio 'r bugeiliaid ar y ffordd,

[b] 2 Cron. 22, 8. 13 [b] Jehu a gyfarfu â brodyr Ahazïah brenhin Juda, ac a ddywedodd, Pwy *ydych* chwi? Dywedaſant hwythau, Brodyr Ahazïah *ydym* ni; a ni a ddaethom i wared i gyfarch gwell i feibion y brenhin, ac i feibion y frenhines.

14 Ac eſe a ddywedodd, Dèliwch hwynt yn fyw. A hwy a'u daliaſant hwy yn fyw, ac a'u lladdaſant hwy wrth bydew y tŷ cneifio, *ſef* dau ŵr a deugain, ac ni adawödd eſe ŵr o honynt.

† Heb. *gaſoldd.* [c] Jer. 35. 6. [d] 1 Cron. 2. 55. ‡ Heb. *a'i bendithiodd.* [e] Ezec. 10. 19. 15 ¶ A phan aethai eſe oddi yno, eſe a † gyfarfu â [c] Jehonadab fâb [d] Rechab yn cyfarfod ag ef: ac ‡ a gyfarchodd well iddo, ac a ddywedodd wrtho. A yw dy gàlon di yn union fel *y mae* fy nghàlon i gyd â'th gàlon di? A dywedodd Jehonadab, Ydyw. Od ydyw (*eb eſe*) [e] moes dy lâw. Rhoddodd yntau ei lâw, ac eſe a barodd iddo ddyfod i fynu atto i'r cerbyd.

16 Ac eſe a ddywedodd, Tyred gyd â mi, a gwêl fy zêl i tu ag at yr ARGLWYDD. Felly hwy a wnaethant iddo ſarchogaeth yn ei gerbyd ef.

17 A phan ddaeth eſe i Samaria, [f] eſe a darawödd yr holl rai a adawſid i Ahab yn Samaria, nes iddo ei ddinyſtrio ef, yn ôl gair yr ARGLWYDD, [g] yr hwn a lefaraſai eſe wrth Elïas.

[f] 2 Cron. 22, 8. [g] 1 Bren. 21, 21.

18 ¶ A Jehu a gynhullodd yr holl bobl ynghŷd, ac a ddywedodd wrthynt, [h] Ahab a waſanaethodd Baal ychydig, *ond* Jehu a'i gwaſanaetha ef lawer.

[h] 1 Bren. 16, 32.

19 Ac yn awr gelwch attafi holl brophwydi Baal, ei holl weiſion, a'i holl offeiriaid ef, na fydded un yn eiſiau; canys aberth mawr *ſydd* gennyf i Baal: pwy bynnag a fyddo yn eiſiau, ni bydd eſe byw. Ond Jehu a wnaeth *hyn* mewn cyfrwyſdra, fel y difethai eſe addolwŷr Baal.

20 A Jehu a ddywedodd, † Cyhoeddwch gymmanſa ſanctaidd i Baal. A hwy a'i cyhoeddaſant.

† Heb. *ſanctaiddhwch gymanſa i Baal.*

21 A Jehu a anfonodd trwy holl Iſrael: a holl addolwŷr Baal a ddaethant, ac nid oedd un yn eiſiau a'r ni ddaethai: a hwy a ddaethant i dŷ Baal, a llanwyd tŷ Baal o ben bwy gilydd.

22 Ac eſe a ddywedodd wrth yr hwn *oedd geidwad* ar y gwiſgoedd, Dŵg allan wiſgoedd i holl addolwŷr Baal: ac eſe a ddûg wiſgoedd iddynt.

23 A Jehu a aeth i mewn, a Jehonadab mâb Rechab, i dŷ Baal, ac a ddywedodd wrth addolwŷr Baal, Chwiliwch ac edrychwch rhag bod yma gyd â chwi *neb* o weiſion yr ARGLWYDD, ond addolwŷr Baal yn unig.

24 A phan ddaethant i mewn i wneuthur aberthau, a phoeth-offrymmau, Jehu a oſododd iddo allan bedwar ugeinwr, ac a ddywedodd, O's diangc yr un o'r dynion a ddygais i'ch dwylaw chwi, einioes yr hwn *y diangc gantho fydd* am ei einioes ef.

25 A phan orphennodd eſe wneuthur y poeth-offrwm, Jehu a ddywedodd wrth y ſwyddogion a'r tywyſogion, Ewch i mewn, lleddwch hwynt, na ddeled neb allan. Felly hwynt a'u tarawſant hwy â min y cleddyf: a'r ſwyddogion a'r tywyſogion a'u taflaſant *hwy* allan, ac a aethant i ddinas tŷ Baal.

26 A hwy a ddygaſant allan ddelwau tŷ Baal, ac a'u lloſgaſant hwy.

27 A hwy a ddiſtrywiaſant ddelw Baal, ac a ddinyſtriaſant dŷ Baal, ac a'i gwnaethant ef yn domdy hyd heddyw.

28 Felly y dileodd Jehu Baal allan o Iſrael.

29 ¶ Etto pechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu, ni thrôdd Jehu oddi wrthynt hwy, *ſef oddi wrth* [i] y lloi aur *oedd* ym Methel, a'r rhai *oedd* yn Dan.

[i] 1 Bren. 12, 28.

30 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jehu, O herwydd it' wneuthur yn dda, gan wneuthur *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg i, yn ôl yr hyn oll a'r *a oedd* yn fy nghàlon i y gwnaethoſt i dŷ Ahab, [k] meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eiſteddant ar orſeddfainc Iſrael.

[k] Pen. 15, 12.

31 Ond † nid edrychodd Jehu am rodio ynghyfraith ARGLWYDD Dduw Iſrael â'i holl gàlon: *canys* ni thrôdd eſe oddi wrth bechodau Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

† Heb. *ni wiliodd.* Edr. ad. 35. Pen. 13. 1, 10, a 14. 23. a 15. 8.

32 ¶ Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD dorri cyrrau Iſrael: a Hazael a'u tarawödd hwynt yn holl derfynau Iſrael;

33 O'r

3120. 33 O'r Jorddonen *tu a* chodiad haul, *ſef* holl wlâd Gilead, y Gadiaid, a'r Rubeniaid, a'r Manaſſiaid, *o* Aroer, yr hon *ſydd* wrth aſon Arnon, ‡ [1] Gilead a Baſan hefyd.

‡ Neu, *hyd Gilead.*

[1] Amos 1. 3.

34 A'r rhan arall o hanes Jehu, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i holl gadernid ef; onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

35 A Jehu a hunodd gyd â'i dadau, a chladdwyd ef yn Samaria, a Joachaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

36 A'r dyddiau y teyrnaſodd Jehu ar Iſrael yn Samaria, *oedd* wyth mlynedd ar hugain.

PEN. XI.

Mai, 14. P. 1 *Achub Joas gan ei fodryb Joſeba, pan laddodd Athaliah yr hâd brenhinol, a'i guddio chwi blynedd yn nhŷ Dduw.* 4 *Jehoiada, trwy gynhorthwy'r tywyſogion, ar y ſeithfed flwyddyn, yn ei wneuthur ef yn frenhin.* 13 *Llâdd Athaliah.* 17 *Jehoiada yn adneu gwaſanaeth Duw.*

[a] 2 Cron. 22. 10. [b] Pen. 8. 26. † Heb. *holl hâd y frenhiniaeth.*

A Phan welodd [a] Athaliah [b] mam Ahaziah farw o'i mâb, hi a gyfododd, ac a ddiſethodd † yr holl hâd brenhinol.

[*] 2 Cron. 22. 11. *Joſebeab.*

2 Ond [*] Joſeba merch y brenhin Joram, chwaer Ahaziah, a gymmerth Joas fâb Ahaziah; ac a'i lledrataodd ef o ſŷſg meibion y brenhin *y rhai* a laddwyd: a hwy a'i cuddiaſant ef a'i fammaeth yn yſtafell y gwelyau, rhag Athaliah, fel na laddwyd ef.

[c] 2 Cron. 23. 1.

3 Ac efe a fu gyd â hi ynghûdd *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD chwê blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnaſu ar y wlâd.

4 ¶ Ac [c] yn y ſeithfed flwyddyn yr anfonodd Jehoiada, ac y cymmerth dywyſogion y cannoedd, *a'r* capteniaid, a'r ſwyddogion, ac a'u dûg hwynt i mewn atto i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth â hwynt gyfammod, ac a wnaeth iddynt dyngu yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddangoſodd iddynt fâb y brenhin.

[d] 1 Cron. 9. 25.

5 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Dyma 'r peth a wnêwch chwi; Trydedd ran o honoch ſy'n dyfod i mewn [d] *ar* y Sabboth, a gadwant wiliadwriaeth tŷ 'r brenhin;

6 A thrydedd ran *ſydd* ym mhorth Sur; a thrydedd ran yn y porth o'r tu ôl i'r ſwyddogion: felly cedwch wiliadwriaeth y tŷ rhag ei dorri.

‡ Neu, *dwy ſintai.* Heb. *dwy law.*

7 A ‡ deuparth o honoch oll ſydd yn myned allan ar y Sabboth, a gadwant wiliadwriaeth tŷ 'r ARGLWYDD, ynghŷlch y brenhin.

[e] 2 Cron. 23. 8.

8 A chwi a amgylchynwch y brenhin o bob parth, pob un â'i arfau yn ei lâw; a'r hwn a ddelo i'r rheſau, lladder ef: a byddwch gyd â'r brenhin pan elo efe allan, a phan ddelo efe i mewn.

9 [e] A thywyſogion y cannoedd a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Jehoiada yr offeiriad, a chymmeraſant bawb eu gwŷr y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth; ac a ddaethant at Jehoiada yr offeiriad.

10 A'r offeiriad a roddodd i dywyſogion y cannoedd waywffyn, a thariannau y brenhin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *yſgwydd ddeheu.*

11 A'r ſwyddogion a ſafaſant bob un a'i arfau yn ei lâw, o'r ‡ tu dehau i'r tŷ, hyd y tu aſſwy i'r tŷ, wrth yr allor a'r tŷ, amgylch ogylch y brenhin.

12 Ac efe a ddûg allan fâb y brenhin, ac a roddodd y goron arno ef, a'r dyſtiolaeth; a hwy a'i hurddaſant ef yn frenhin, ac a'i henneiniaſant ef; curaſant hefyd eu dwylaw, a dywedaſant, Byw fyddo 'r brenhin.

13 ¶ A phan glybu Athaliah drŵſt y bobl yn rhedeg, hi a ddaeth i mewn at y bobl i dŷ 'r ARGLWYDD.

[f] Pen. 23. 3. 2 Cron. 34. 31.

14 A phan edrychodd hi, wele y brenhin oedd yn ſefyll [f] wrth y golofn yn ôl yr arfer, a'r tywyſogion a'r udgyrn, yn ymyl y brenhin, a holl bobl y wlâd yn llawen, ac yn canu mewn udgyrn. Ac Athaliah a rwygodd ei dillad, ac a waeddodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

15 A Jehoiada yr offeiriad a orchymynnodd i dywyſogion y cannoedd, y rhai oedd wedi eu goſod ar y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi o'r tu allan i'r rheſau, a'r hwn a ddelo ar ei hôl hi, lladder ef â'r cleddyf: canys dywedaſai yr offeiriad, Na ladder hi yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

16 A hwy a oſodaſant ddwylaw arni hi, a hi a aeth ar hŷd y ffordd feirch i dŷ 'r brenhin, ac yno y lladdwyd hi.

[g] 2 Cron. 23. 16.

17 ¶ [g] A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhwng yr ARGLWYDD a'r brenhin a'r bobl, i fod o honynt yn bobl i'r ARGLWYDD; a rhwng y brenhin a'r bobl.

[h] 2 Cron. 23. 18.

18 A holl bobl y wlâd a aethant i dŷ Baal, ac a'i dinyſtriaſant ef a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliaſant hwy yn chwilfriw, lladdaſant hefyd Fattan offeiriad Baal o flaen yr allorau. [h] A'r offeiriad a oſododd oruchwilwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD.

19 Efe a gymmerth hefyd dywyſogion y cannoedd, a'r capteniaid, a'r ſwyddogion, a holl bobl y wlad, a hwy a ddygaſant i wared y brenhin o dŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddaethant ar hŷd ffordd porth y ſwyddogion, i dŷ 'r brenhin: ac efe a eiſteddodd ar orſeddfa 'r brenhinoedd.

20 A holl bobl y wlâd a lawenychaſant, a'r ddinas a lonyddodd: a hwy a laddaſant Athaliah â'r cleddyf, *wrth* dŷ 'r brenhin.

21 Mab ſaith mlwydd *oedd* Joas pan aeth efe yn frenhin.

PEN. XII.

Mai, 1. B. 1 *Joas yn teyrnaſu yn dduwiol tra fu fyw Jehoiada,* 4 *ac yn peri cyweirio 'r Deml.* 17 *Troi Hazael oddi wrth Jeruſalem ag anrheg o'r tryſorau cyſſegredig.* 19 *Ei weiſion yn llâdd Joas, ac Amaſiah yn myned yn frenhin ar ei ôl ef.*

3126. [a] 2 Cron. 24. 1.

YN [a] ſeithfed flwyddyn i Jehu y dechreuodd Joas deyrnaſu, a deugain mlynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Sibiah o Beerſeba.

2 A Joas a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ei holl ddyddiau *yn* y rhai y dyſgodd Jehoiada yr offeiriad ef.

[b] 1 Bren. 15. 14. a 22. 43. Pen. 14. 4. [c] Pen. 22. 4. † Heb. *ſanctteiddiadau.* [d] Ecſod. 30. 13. ‡ Heb. *eneidiau ei bris ef.* Lef. 27. 2. [e] Ecſod. 35. 5.

3 Er hynny [b] ni thynnaſid ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr offeiriaid, [c] Holl arian y † pethau cyſſegredig a ddyger i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD, [d] arian y gŵr a gynniweiro, arian ‡ gwerth eneidiau pob un, *a'r* holl arian a [e] glywo neb ar ei gâlon eu dwyn i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD.

5 Cymmered yr offeiriaid *hynny* iddynt, pawb gan ei gydnabod, a chyweiriant adwyau 'r tŷ, pa le bynnag y caffer adwy ynddo.

6 Ond yn y drydedd flwyddyn ar hugain i'r brenhin Joas, nid atgyweiriaſai 'r offeiriaid agennau 'r tŷ.

7 Yna y brenhin Joas a alwodd am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeiriaid *eraill*, ac a

Sm. ddywedodd

ddywedodd wrthynt, Pa ham nad ydych chwi yn cyweirio agennau 'r tŷ? yn awr gan hynny, na dderbyniwch arian gan eich cydnabod, ond rhoddwch hwy at *gyweirio* adwyau 'r tŷ.

8 A'r offeiriaid a gŷd-fyniaſant na dderbynient arian gan y bobl, ac na chyweirient agennau 'r tŷ.

9 Eithr Jehoiada yr offeiriad a gymmerth gîſt, ac a dyllodd dwîl yn ei chaead, ac a'i goſodod hi o'r tu dehau i'r allor, ffordd y delai un i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD: a'r offeiriaid, y rhai oedd yn cadw y † drŵs, a roddent yno 'r holl arian a ddygid i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD.

† Heb. *rhiniog.*

10 A phan welent *fod* llawer o arian yn y gîſt, y dai 'ſgrifennydd y brenhin, a'r arch-offeiriad, i fynu, ac a † roënt mewn codau, ac a gyfrifent yr arian a gawſid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

† Heb. *rwyment.*

11 A hwy a roddaſant yn arian wedi eu cyfrif, yn nwylaw gweithwŷr y gwaith, goruchwîlwŷr tŷ 'r ARGLWYDD: a hwy a'i † talaſant i'r ſeiri pren, ac i'r adeiladwŷr

† Heb. *dygaſant allan.*

oedd yn gweithio tŷ 'r ARGLWYDD,

12 Ac i'r ſeiri meini, ac i'r naddwŷr cerrig, ac i brynu coed a cherrig nâdd, i gyweirio adwyau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am yr hyn oll a aethai allan i atgyweirio 'r tŷ.

13 Etto ni wnaed yn nhŷ 'r ARGLWYDD gwppanau arian, ſaltringau, cawgiau, udgyrn, na lleſtri aur, na lleſtri arian, o'r arian a ddygaſid i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD.

14 Eithr hwy a'i rhoddaſant i weithwŷr y gwaith; ac a gyweiriaſant â hwynt dŷ 'r ARGLWYDD.

[f] Pen. 22. 7.

15 Ac [f] ni cheiſiaſant gyfrif gan y dynion y rhoddaſant hwy 'r arian yn eu dwylaw i'w rhoddi i weithwŷr y gwaith: canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn ffyddlon.

[g] Lef. 5. 15, 18. [h] Num. 18, 9.

16 [g] Yr arian *dros* gamwedd a'r arian *dros* bechodau, ni ddycpwyd i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD: [h] eiddo 'r offeiriaid oeddynt hwy.

3145.

[i] Pen. 8. 12. [k] Edrych 2 Cron. 24. 23.

17 ¶ Yna [i] Hazael brenhin Syria a aeth i fynu, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hennillodd hi: a [k] Hazael a oſodod ei wŷneb i fyned i fynu yn erbyn Jeruſalem.

[l] 1 Bren. 15. 18. Pen. 18. 15, 16.

18 A Joas brenhin Juda [l] a gymmerth yr holl bethau cyſſegredig a gyſſegaſai Jehoſaphat, a Jehoram, ac Ahaziah, ei dadau ef, brenhinoedd Juda, a'i gyſſegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenhin, ac a'i hanfonodd at Hazael brenhin Syria, ac efe a

† Heb. *aeth i fynu.*

† ymadawôdd oddi wrth Jeruſalem.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

[m] Pen. 14. 5. ‡ Neu, *Bethmilo.* [n] 2 Cron. 24. 26. *Zabad.*

20 [m] Ai weiſion ef a gyfodaſant, ac a gŷd-fwriadaſant fradwriaeth; ac a laddaſant Joas *yn* ‡ nhŷ Milo, wrth ddyfod i wared i Sila.

21 A [n] Jozachar mâb Simeath, a Jozabad mâb Somer ei weiſion ef, a'i tarawſant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i claddaſant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac Amaſiah ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XIII.

Mai, 15. P.

1 *Annuwiol lywodraeth Joachaz,* 3 *a Hazael yn ei orthrymmu ef, ac yntau yn cael ymwared trwy weddi.* 8 *Joas yn teyrnaſu yn ei le ef;* 10 *Ei annuwiol lywodraeth yntau.* 12 *Jeroboam yn dyſod ar ei ôl ef.* 14 *Eliſëus wrth farw yn prophwydo y gorchfygai Joas y Syriaid dair gwaith.* 20 *Y Moabiaid yn dyfod yn erbyn y wlâd ac eſyrn Eliſëus yn cyſfodi gŵr marw.* 22 *Hazael yn marw, a Joas deirgwaith yn gorchfygu Benhadad.*

YN y drydedd flwyddyn ar hugain i Joas fab Ahaziah brenhin Juda, y teyrnaſodd Joachaz mâb Jehu ar Iſrael yn Samaria, *a* dwy flynedd ar bymtheg *y teyrnaſodd efe.* 3148.

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd ar ôl pechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu; ni thrôdd oddi wrthynt hwy.

3 ¶ A digoſaint yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Iſrael; ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llâw [a] Hazael brenhin Syria, ac yn llâw Benhadad mâb Hazael, *eu* holl ddyddiau *hwynt.* 3148.

[a] Pen. 8. 12.

4 A Joachaz a erfyniodd ar yr ARGLWYDD, a gwrandawôdd yr ARGLWYDD arno ef; o herwydd iddo ganfod gorthrymder Iſrael, canys brenhin Syria a'u gorthrymmai hwynt.

5 (A'r ARGLWYDD a roddodd [b] achubwr i Iſrael, ſel yr aethant oddi tan lâw y Syriaid: a meibion Iſrael a drigaſant yn eu pebyll ſel † cynt.

[b] Edrych Ad. 25. a Pen. 14. 25, &c. † Heb. *doe ac echdoe.*

6 Etto ni throiſant hwy oddi wrth bechodau tŷ Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu, *eithr* ‡ rhodiaſant ynddynt hwy: a'r [c] llwyn hefyd a ſafai yn Samaria.)

‡ Heb. *rhodiodd.* [c] 1 Bren. 16, 33.

7 Ac ni adawôdd efe i Joachaz o'r bobl, ond deg a deugain o wŷr meirch, a deg cerbyd, a deng mil o wŷr traed: o herwydd brenhin Syria a'u dinyſtriaſai hwynt, ac a'u gwnaethai hwynt ſel llŵch wrth [d] ddyrnu.

[d] Amos 1. 3.

8 ¶ A'r rhan arall o hanes Joachaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

9 A Joachaz a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef yn Samaria, a Joas ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef. 3165.

10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas frenhin Juda, y teyrnaſodd Joas mâb Joachaz ar Iſrael yn Samaria: un mlynedd ar bymtheg *y teyrnaſodd efe.* 3163.

11 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD: ni thrôdd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 [e] A'r rhan arall o hanes Joas, a'r [f] hyn oll a wnaeth efe, a'i [g] gadernid, *trwy* 'r hwn yr ymladdodd efe ag Amaſiah brenhin Juda, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

[e] Pen. 14. 15. [f] Edrych Ad. 14, 25.

13 A Joas a hunodd gyd a'i dadau, a Jeroboam a eiſteddodd ar ei deyrn-gadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Iſrael. 3179.

[g] Pen. 14. 9, &c.

14 ¶ Ac yr oedd Eliſëus yn glâf o'r clefyd y bu efe farw o hono, a Joas brenhin Iſrael a ddaeth i wared atto ef, ac a wylodd ar ei wŷneb ef, ac a ddywedodd, O [h] fy nhâd, fy nhâd, cerbyd Iſrael, a'i farchogion. 3165.

[h] Pen. 2, 12.

15 Ac Eliſëus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fŵa a ſaethau. Ac efe a gymmerth fŵa a ſaethau.

16 Ac

3165. 16 Ac efe a ddywedodd wrth frenhin Iſrael, Dôd dy lâw ar y bŵa. Ac efe a roddodd ei lâw: ac Eliseus a oſododd ei ddwylaw ar ddwylaw 'r brenhin.

17 Ac efe a ddywedodd, Agor y ffeneſtr tu a'r dwyrain. Yntau a'i hagorodd. Yna y dywedodd Eliseus, Saetha. Ac efe a ſaethodd. Dywedodd yntau, Saeth ymwared yr ARGLWYDD, a ſaeth ymwared rhag Syria; a thi a darewi 'r Syriaid yn Aphec, nes *eu* diſa *bwtynt*.

18 Hefyd efe a ddywedodd, Cymmer y ſaethau. Ac efe a'*u* cymmerodd. Ac efe a ddywedodd wrth frenhin Iſrael, Taro 'r ddaear. Ac efe a darawödd dair gwaith, ac a beidiodd.

19 A gŵr Duw a ddigiodd wrtho ef, ac a ddywedodd, *Dyleſit* daro bump neu chwech o weithiau, yna y tarawſit Syria nes *ei* diſa: [i] ac yn awr tair gwaith y tarewi Syria.

[i] Ad. 25.

20 ¶ Ac Eliseus a ſu farw, a hwy a'i claddaſant ef. A minteioedd y Moabiaid a ddaethant i'r wlâd y flwyddyn honno.

21 A phan oeddynt hwy yn claddu gŵr, wele hwy a ganfuant dorf, ac a ſwriaſant y gŵr i feddrod Eliseus: a phan aeth y gŵr i lawr a chyffwrdd ag eſgyrn

[k] Eccl. 48. 14. Eliseus, [c] efe a ddadebrodd, ac a gyſododd ar ei draed.

22 ¶ A Hazael brenhin Syria a orthrymmodd Iſrael holl ddyddiau Joachaz.

23 A'r ARGLWYDD a drugarhaodd wrthynt hwy, ac a doſturiodd wrthynt

[l] Ecſod. 2. 24, 25. hwy, ac [l] a dròdd attynt hwy, er mwyn ei gyſammod ag Abraham, Iſaac, a Jacob, ac ni fynnai eu dinyſtrio hwynt, ac ni fwriodd efe hwynt allan o'i ‡ olwg hyd yn hyn.

‡ Neu, *ŵydd.*

24 Felly Hazael brenhin Syria a ſu farw a Benhadad ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

† Heb. *ddychwelodd ac a ennillodd.*

25 A Joas mâb Joachaz a † ennillodd yn eu hôl o lâw Benhadad mâb Hazael, y dinaſoedd a ddygaſai efe o lâw Joachaz ei dâd ef mewn rhyfel: Joas a'i tarawödd

[m] Ad. 18, 19. ef [m] dair gwaith, ac a ddûg adref ddinaſoedd Iſrael.

PEN. XIV.

Mai, 16. B. 1 *Amaſiah y brenhin da.* 5 *Ei gyſtawnder ar y rhai a laddaſai ei dâd ef.* 7 *A'i oruchafiaeth ar Edom.* 8 *Amaſiah yn annog Joas ac yn cael ei orchfygu a'i ysbeilio.* 16 *Jeroboam yn dyfod yn lle Joas.* 19 *Llâdd Amaſiah trwy fradwriaeth.* 21 *Azariah yn dyfod ar ei ôl ef.* 23 *Annuwiol deyrnaſiad Jeroboam.* 29 *A Zachariah yn dyfod yn ei le yntau.*

3165. [a] 2 Cron. 25. 1. YN yr ail flwyddyn i Joas fâb Joachaz brenhin Iſrael, y teyrnaſodd [a] Amaſiah mâb Joas brenhin Juda.

2 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Joadan o Jeruſalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel Dafydd ei dâd; *ond* efe a wnaeth yn ôl yr hyn oll a wnaethai Joas ei dâd ef.

[b] Pen. 12. 3. 4 [b] Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

5 ¶ A phan ſiccrhâwyd ei deyrnas yn ei

[c] Pen. 12. 20. lâw ef, efe a laddodd ei weiſion [c] y rhai a laddaſent y brenhin ei dâd ef.

6 Ond ni laddodd efe feibion y lleiddiaid; fel y mae 'n 'ſgrifennedig yn llyfr cyfraith Moſes, yn yr hon y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [d] Na ladder y tadau dros y meibion, ac na ladder y meibion dros y tadau; ond lladder pob un am ei bechod ei hun.

3165. [d] Deut. 24. 16. Ezec. 18. 4, 20.

7 Efe a darawödd o'r Edomiaid, yn [e] nyffryn yr halen, ddeng mîl, ac a ennillodd † y graig mewn rhyfel, ac a alwodd ei henw Joctheel hyd y dydd hwn.

[e] 2 Sam. 8. 13. Sal. 60. tit.. † *Selah.*

8 ¶ Yna Amaſiah a anfonodd genhadau at Joas fâb Joachaz, fâb Jehu, brenhin Iſrael, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn ŵyneb ei gilydd.

3178.

9 A Joas brenhin Iſrael a anfonodd at Amaſiah brenhin Juda, gan ddywedyd, [f] Yr yſgellyn yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mâb i yn wraig. A bwyſtfil y maes yr hwn *oedd* yn Libanus a dramwyödd ac a ſathrodd yr yſgellyn.

[f] Edryoh Barn. 9. 8.

10 Gan daro y tarewaiſt yr Edomiaid, am hynny dy galon a'th falchïodd: ymffroſtia, ac eiſtedd yn dy dŷ: canys i ba beth yr ymyrri i'th ddrwg dy hun, fel y ſyrthit ti, a Juda gyd â thi?

11 Ond ni wrandawai Amaſiah. Am hynny Joas brenhin Iſrael a aeth i fynu, a hwy a welſant ŵynebau eu gilydd, efe ac Amaſiah brenhin Juda, ym Methſemes, yr hon *ydd* yn Juda.

12 A Juda a darawyd o flaen Iſrael; a hwy a ffoiſant bawb i'w pebyll.

13 A Joas brenhin Iſrael a ddàliodd Amaſiah brenhin Juda mâb Joas, fâb Ahaziah, ym Methſemes, ac a ddaeth i Jeruſalem, ac a dorrodd i lawr fûr Jeruſalem, o

[g] borth Ephraim, hyd borth [h] y gongl, bedwar can cufydd.

[g] Neh. 12. 39.

14 Ac efe a gymmerth yr holl aur, a'r

[h] Jer. 31. 38. arian, a'r holl leſtri a'r a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhryſorau tŷ 'r brenhin, a gwyſtlon, ac a ddychwelodd i Samaria.

15 ¶ [i] A'r rhan arall o hanes Joas, yr hyn a wnaeth efe, a'i gadernid, ac fel yr ymladdodd efe ag Amaſiah brenhin Juda, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

[i] Pen. 13. 12.

16 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Iſrael, a Jeroboam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

17 ¶ Ac Amaſiah mâb Joas brenhin Juda a fu fyw ar ôl marwolaeth Joas fâb Joachaz brenhin Iſrael bymtheng mlynedd.

18 A'r rhan arall o hanes Amaſiah, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

19 Ond [k] hwy a frâd-fwriadaſant yn ei erbyn ef yn Jeruſalem; ac efe a ffodd i Lachis: etto hwy a anfonaſant ar ei ôl ef i Lachis, ac a'i lladdaſant ef yno.

3194. [k] 2 Cron. 25. 27.

20 A hwy a'i dygaſant ef ar feirch, ac efe a gladdwyd yn Jeruſalem gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

21 ¶ A holl bobl Juda a gymmeraſant

[l] Pen. 15. 33. 2 Cron. 26. 1. *Uzziah.* [l] Azariah, (ac yntau yn fâb un mlwydd ar bymtheg) ac a'i hurddaſant ef yn frenhin yn lle Amaſiah ei dâd.

22 Efe a adeiladodd [m] Elath, ac a'i rhoddodd hi drachefn i Juda, ar ôl huno o'r brenhin gyd â'i dadau.

[m] Pen. 16. 6.

23 ¶ Yn y bymthegfed flwyddyn i Amaſiah fâb Joas brenhin Juda, y teyrnaſodd Jeroboam mâb Joas brenhin Iſrael, yn Samaria; un mlynedd a deugain *y teyrnaſodd efe.*

3179.

24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* dրwg

yngolwg yr ARGLWYDD [g] ni chiliodd
ese oddi wrth holl bechodau Jeroboam
mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel
bechu.

25 Ese a ddûg adref derfyn Israel o'r lle
[a] Num. 34. 8. 'r [n] eir i mewn i Hamath, hyd [o] fôr y rhôs,
yn ôl gair ARGLWYDD Dduw Israel, yr
3197. hwn a lefarasai ese trwy lâw ei wâs [p] Jonas
[o] Deut. 3. 17. mâb Amittai y prophwyd, yr hwn *oedd* o
[p] Joan 1. 1. Gath Hepher.
Mat. 12. 39, 40. 26 Canys yr ARGLWYDD a welodd
[q] Deut. 32. 36. gystudd Israel yn flin jawn: canys [q] nid
oedd neb gwarchaëdig, na *neb* wedi ei adael
na chynnorthwyydd i Israel.

27 Ac ni lefarasai'r ARGLWYDD y
dileai ese enw Israel oddi tan y nefoedd:
ond ese a'u gwaredodd hwynt trwy lâw
Jeroboam mâb Joas.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Jeroboam,
[r] 2 Sam. 8. 6. a'r hyn oll a'r a wnaeth ese, a'i gadernid
[2] Cron. 8. 3. ef, y môdd y rhyselodd ese, a'r modd y
dûg ese adref Ddamascus, a Hamath, [r] i
Juda yn Israel, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel.

3220. 29 A Jeroboam a hunodd gyd â'i dadau,
sef gyd â brenhinoedd Israel, a Zecharïah
ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XV.

Mai, 16. P. 1 *Daionus deyrnasiad Azarïah.* 5 *Ef yn marw o'r gwahan-glwyf, a Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 8 *Zacharïah y diwaethaf o genedl Jehu, yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i lâdd ef gan Sàlum.* 13 *Sàlum yn teyrnasu ys, a Menahem yn ei lâdd ef.* 16 *Menahem yn cael nerth gan Bul.* 22 *Pecahiah yn dyfod yn ei le ef.* 25 *Pecah yn ei lâdd ef.* 29 *Tiglath Peleser yn gorthrymmu Pecah, a Hosea yn ei lâdd ef.* 32 *Jotham y brenhin da.* 38 *Ahaz yn dyfod ar ei ôl ef.*

[a] Pen. 14. 21. 2 Cron. 16. 1, 3. [b] A elwir *Uzziah.* Ad. 13, 30, &c. YN y seithfed flwyddyn ar hugain i Jeroboam brenhin Israel [a] y teyrnasodd [b] Azarïah mâb Amasiah brenhin Juda.

2 Mâb un mlwydd ar bymtheg ydoedd
ese pan ddechreuodd deyrnasu, a deuddeng
mlynedd a deugain y teyrnasodd ese yn Jerusalem, ac enw ei fam *oedd* Jecholïah o
Jerusalem.

3 Ac ese a wnaeth *yr hyn oedd* union
yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll
a wnelsai Amasiah ei dâd ef;

[c] Pen. 12. 3. a 14. 4. Ad. 35. 4 [c] Ond na thynnwyd ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn
arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

3194. 5 ¶ A'r ARGLWYDD [d] a darawödd y
[d] 2 Cron. 26. 19. brenhin fel y bu ese wahan-glwyfus, hyd
[e] Lef. 13. 46. ddŷdd ei farwolaeth, ac [e] y trigodd mewn
tŷ o'r neilldu: a Jotham mâb y brenhin
oedd ar y tŷ yn barnu pobl y wlâd.

6 A'r rhan arall o hanes Azarïah, a'r
hyn oll a wnaeth ese, onid *ydynt* hwy yn
'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd
Juda?

3246. 7 Ac Azarïah a hunodd gyd â'i dadau, a
[f] 2 Cron. 26. 23. [f] chladdasant ef gyd â'i dadau, yn ninas
Dafydd, a Jotham ei fâb a deyrnasodd yn
ei le ef.

3232. 8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg
ar hugain i Azariah frenhin Juda, y teyrnasodd Zacharïah mâb Jeroboam ar Israel
yn Samaria chwê mîs.

9 Ac ese a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg
yngolwg yr ARGLWYDD, megis y
gwnaethai ei dadau: ni thrôdd ese oddi
wrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr
hwn a wnaeth i Israel bechu.

10 A Sàlum mâb Jabes a frâd-fwriadodd
yn ei erbyn ef, ac [g] a'i tarawödd ef ger
bron y bobl, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef. [g] Amos 7. 9.

11 A'r rhan arall o hanes Zacharïah, wele
y mae yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel.

12 Dyma [h] air yr ARGLWYDD, yr
hwn a lefarasai ese wrth Jehu, gan ddy-
wedyd, Meibion y bedwaredd genhedlaeth
i ti a eisteddant ar orseddfa Israel. Ac felly
y bu. [h] Pen. 10, 30.

13 ¶ Sàlum mâb Jabes a ddechreuodd
deyrnasu yn y bedwaredd flwyddyn ar
bymtheg ar hugain i [i] Uzzïah brenhin
Juda, a ‡ mîs cyfan y teyrnasodd ese yn
Samaria. 3232.
[i] Mat. 1. 8, 9. a elwir. *Ozïas.* ac Ad. 1. *Azarïah.* ‡ Heb. *mîs o ddyddiau.*

14 Canys Menahem mâb Gadi a aeth i
fynu o [k] Dirsah, ac a ddaeth i Samaria, ac
a darawödd Salum mâb Jabes yn Samaria,
ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei
le ef. [k] 1 Bren. 14. 17.

15 A'r rhan arall o hanes Sàlum, a'i fra-
dwriaeth ef, yr hon a frâd-fwriadodd ese,
wele hwynt yn 'sgrifennedig yn llyfr cro-
nicl brenhinoedd Israel.

16 ¶ Yna Menahem a darawödd Diphsah,
a'r rhai oll *oedd* ynddi, a'i therfynau, o Dir-
sah: o herwydd nad âgorasant *iddo ef,* am
hynny y tarawödd ese *hi*; a'i holl [l] wragedd
beichiogion a rwygodd ese. [l] Pen. 8. 12.

17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar bym-
theg ar hugain i Azarïah brenhin Juda, y
teyrnasodd Menahem mâb Gadi ar Israel, 2232.
a deng mlynedd *y teyrnasodd ese* yn Samaria.

18 Ac ese a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg
yngolwg yr ARGLWYDD: ni thrôdd ese
yn ei holl ddyddiau oddi wrth bechodau
Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth
i Israel bechu.

19 *A* [m] Phul brenhin Assyria a ddaeth yn 3232.
erbyn y wlâd; a Menahem a roddodd i [m] 1 Cron. 5. 26.
Pul fil o dalentau arian, fel y byddai ei lâw Esay 9. 1.
gyd ag ef, i siccrhâu y frenhiniaeth yn ei
lâw ef.

20 A Menahem a gododd yr arian ar
Israel, *sef* ar yr holl rai cedyrn o allu, ar
bob un ddeg sicl a deugain o arian, i'w
rhoddi i frenhin Assyria; felly brenhin
Assyria a ddychwelodd, ac nid arhosodd
yno yn y wlâd.

21 A'r rhan arall o hanes Menahem, a'r
hyn oll a wnaeth ese, onid *ydynt* hwy yn
'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd
Israel?

22 ¶ A Menahem a hunodd gyd â'i
dadau, a Phecahiah ei fâb a deyrnasodd yn 3243.
ei le ef.

23 Yn y ddegfed flwyddyn a deugain i
Azarïah brenhin Juda, y teyrnasodd Peca-
hiah mâb Menahem ar Israel yn Samaria,
a dwy flynedd *y teyrnasodd ese.*

24 Ac ese a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg
yngolwg yr ARGLWYDD: ni thrôdd
ese oddi wrth bechodau Jeroboam mâb
Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel be-
chu.

25 ¶ A Phecah mâb Remalïah ei dywy-
sog ef a frâd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac
a'i tarawödd ef yn Samaria, yn llŷs y bren-
hin, gyd ag Argob, ac Arieh, a chyd ag ef
ddengwr a deugain o feibion y Gileadiaid:
ac ese a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn
ei le ef.

26 A'r rhan arall o hanes Pecahiah, a'r
hyn oll a wnaeth ese, wele hwynt yn
'sgrifennedig

'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Iſrael.

3245. 27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn a deugain i Azarïah brenhin Juda, y teyrnaſodd [n] Pecah mâb Remalïah ar Iſrael yn Samaria, *ac* ugain mlynedd *y teyrnaſodd eſe.*

[n] Eſay 7. 1.

28 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, ni thrôdd eſe oddi wrth bechodau Jeroboam mâb Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

3264. 29 Yn nyddiau Pecah brenhin Iſrael [o] y daeth Tiglath Peleſer brenhin Aſſyria, ac a ennillodd [p] Ijon, ac Abel-Beth-maachah, a Janoah, Cedes hefyd, a Haſor, a Gilead, a Galilee, holl wlâd Naphtali, ac a'u caethgludodd hwynt i Aſſyria.

[o] 1 Cron. 5. 26. Eſay 9. 1. [p] 1 Bren. 15. 20.

3265. 30 A Hoſea mâb Elah a frâd-ſwriadodd fradwriaeth yn erbyn Pecah mâb Remalïah, ac a'i tarawödd ef, ac a'i lladdodd, ac a deyrnaſodd yn ei le ef, yn yr ugeinfed flwyddyn i Jotham fâb Uzzïah.

31 A'r rhan arall o hanes Pecah, a'r hyn oll a wnaeth eſe, wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Iſrael.

32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Pecah fâb Remalïah brenhin Iſrael, y dechreuodd [q] Jotham mâb Uzzïah brenhin Juda deyrnaſu.

[q] 2 Cron. 27. 1.

33 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd eſe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac un mlwydd ar bymtheg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jeruſamerch Sadoc.

34 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD: yn ôl yr hyn oll a'r a wnelſai Uzzïah ei dâd.

35 [r] Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd. Eſe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ 'r ARGLWYDD.

[r] Ad. 4.

36 A'r rhan arall o hanes Jotham, a'r hyn oll a wnaeth eſe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Juda?

37 Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD anfon yn erbyn Juda, [s] Reſin brenhin Syria, a Phecah mâb Remalïah.

[s] Pen. 16. 5. Eſay 7. 1.

38 A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dâd, ac Ahaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XVI.

Mai, 17. B. 1 *Annuwiol lywodraeth Ahaz.* 5 *Ahaz yn cyſtogi Tiglath Peleſer yn erbyn Reſin a Phecah.* 10 *Ahaz yn anfon portreiaid allor o Ddamaſcus i Uriah, ac yn mynnu 'r allor brês iddo ei bun i offrymmu arni.* 17 *Ahaz yn ysbeilio 'r Deml.* 19 *A Hezeciah yn teyrnaſu yn ei ôl ef.*

3262. YN y ddwyſed flwyddyn ar bymtheg i Pecah fâb Remalïah, y dechreuodd Ahaz mâb Jotham brenhin Juda deyrnaſu.

[a] 2 Cron. 28. 1. 2 Mâb [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem, ac ni wnaeth eſe *yr hyn oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw, fel Dafydd ei dâd:

3 Eithr rhodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſrael, ac [b] a dynnodd ei fâb trwy 'r tân, yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd a fwriaſa 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

[b] Lef. 18. 21.

4 Ac eſe a aberthodd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfeydd, ac [c] ar y brynnau, a than bob pren gwŷrddlas.

[c] Deut. 12. 2.

5 ¶ [d] Yna y daeth Reſin brenhin Syria, a Phecah mâb Remalïah brenhin Iſrael, i fynu i Jeruſalem i ryfel: a hwy a warchaeaſant ar Ahaz, ond ni allaſant hwy *ei* orchfygu *ef.*

3262. [d] Eſay 7. 1.

6 Yn yr amſer hwnnw Reſin brenhin Syria a ddûg drachefn [e] Elath at Syria, ac a yrrodd yr Juddewon o Elath: a'r Syriaid a ddaethant i Elath, a breſwyliaſant yno hyd y dŷdd hwn.

3263. [e] Pen. 14. 22.

7 Yna Ahaz a anfonodd genhadau at [f] Diglath Peleſer brenhin Aſſyria, gan ddywedyd, Dy wâs di, a'th fâb di *ydwyf fi:* tyred i fynu, a gwared fi o lâw brenhin Syria, ac o lâw brenhin Iſrael, y rhai ſydd yn cyfodi yn fy erbyn i.

3264. [f] 1 Cron. 5. 26. 2 Cron. 28. 31.

8 Ac Ahaz [g] a gymmerth yr arian, a'r aur a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhryſorau tŷ 'r brenhin, ac a'i hanfonodd yn anrheg i frenhin Aſſyria.

[g] Pen. 12. 18. Edrych 2 Cron. 28. 21.

9 A brenhin Aſſyria a wrandawödd arno ef; a brenhin Aſſyria a ddaeth i fynu i Ddamaſcus, ac [h] a'i hennillodd hi, ac a gaethgludodd ei *thrigolion* i Gir, ac a laddodd Reſin.

[h] Amos 1. 5.

10 ¶ A'r brenhin Ahaz a aeth i Ddamaſcus i gyfarfod Tiglath Peleſer brenhin Aſſyria, ac a welodd allor *oedd* yn Namaſcus: a'r brenhin Ahaz a anfonodd at Uriah yr offeiriad agwedd yr allor a'i phortreiad, yn ôl ei holl wneuthuriad.

11 Ac Uriah yr offeiriad a adeiladodd allor, yn ôl yr hyn oll a anfonaſai y brenhin Ahaz o Ddamaſcus: felly y gwnaeth Uriah yr offeiraid, erbyn dyfod y brenhin Ahaz o Ddamaſcus.

12 A phan ddaeth y brenhin o Ddamaſcus, y brenhin a ganfu yr allor: [h] a'r brenhin a neſaodd at yr allor, ac a offrymmodd arni hi.

[h] 2 Cron. 26. 16, 19.

13 Ac eſe a loſgodd ei boeth-offrwm, a'i fwyd-offrwm, ac a dywalltodd ei ddiod-offrwm. ac a daenellodd waed ei offrymmau hêdd ar yr allor.

14 A'r [i] allor brês, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, a dynnodd eſe ymaith o dalcen y tŷ, oddi rhwng yr allor a thŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i rhoddes hi o du gogledd yr allor.

[i] 2 Cron. 4. 1.

15 A'r brenhin Ahaz a orchymynnodd i Uriah yr offeiriad, gan ddywedyd, Llôſg ar yr allor fawr [k] y poeth-offrwm boreuol, a'r bwyd-offrwm prydnhawnol, poeth-offrwm y brenhin hefyd, a'i fwyd-offrwm ef, a poeth-offrwm holl bobl y wlâd, a'u bwyd-offrwm hwynt, a'u diodydd-offrwm hwynt; a holl waed y poeth-offrwm, a holl waed yr aberth, a daenelli di arni hi: a bydded yr allor brês i mi i ymofyn.

[k] Ecſod. 29. 39, 40, 41.

16 Ac Uriah yr offeiriad a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai y brenhin Ahaz.

3264.

17 ¶ A'r brenhin Ahaz a dorrodd [l] ddaliadau yr yſtolion, ac a dynnodd ymaith y noe oddi arnynt hwy, ac a ddiſgynnodd [m] y môr oddi ar yr ychen prês *oedd* tano, ac a'i rhoddodd ar balmant cerrig.

[l] 1 Bren. 7. 27, 28. [m] 1 Bren. 7. 23, 25.

18 A gorchudd y Sabboth yr hwn a adeiladaſent hwy yn tŷ, a dyſodfa 'r brenhin oddi allan, a drôdd eſe *oddi wrth* dŷ 'r ARGLWYDD, o achos brenhin Aſſyria.

3265.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz, yr hyn a wnaeth eſe, onid *ydynt* hwy 'n 'ſgrifennedig yn llyſr cronicl brenhinoedd Juda?

3278. 20 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau,
n 2 Cron. 28. 27. ac n a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd, a Hezeciah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XVII.

Mai, 17. P. 1 *Drygionus lywodraeth Hoſea.* 3 *Wedi ei ddaroſtwng gan Salmaneſer, y mae yn ymgyd-fwriadu â So brenhin yr Aipht yn ei erbyn ef.* 5 *Caeth-gludo Samaria am eu pechodau.* 25 *Y cenhedloedd dïeithr a blanneſid yn Samaria, wedi i lewod eu blino, yn gwneuthur cymmyſg o amryw greſydd.*

3274. YN y ddeuddegfed flwyddyn i Ahaz frenhin Juda, y teyrnaſodd Hoſea mâb Elah yn Samaria ar Iſrael, naw mlynedd *y teyrnaſodd efe.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel brenhinoedd Iſrael, y rhai a fuaſai o'i flaen ef.

3276. 3 ¶ A Salmaneſer brenhin Aſſyria a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, a Hoſea a aeth yn wâs iddo ef, ac a † ddûg iddo ‡ anrhegion.

† Heb. *dalodd.* ‡ Neu, *deyrn-ged.*

4 A brenhin Aſſyria a gaſodd fradwriaeth yn Hoſea, canys efe a ddanfonaſai genhadau at So brenhin yr Aipht, ac ni ddanfonaſai anrheg i frenhin Aſſyria, fel *y byddai efe arferol* bob blwyddyn: am hynny brenhin Aſſyria a gauodd arno ef, ac a'i rhwymodd ef mewn carchardy.

3279. 3280. 5 ¶ Yna a brenhin Aſſyria a aeth i fynu trwy 'r holl wlâd, ac a aeth i fynu i Samaria, ac a warchaeodd arni hi dair blynedd.

a Pen. 18. 9.

3283. 6 ¶ b Yn y nawfed flwyddyn i Hoſea, yr ennillodd brenhin Aſſyria Samaria, ac y caeth-gludodd efe Iſrael i Aſſyria, ac a'u cyfleodd hwynt c yn Halah, ac yn Habor, *wrth* afon Gozan, ac *yn* ninaſoedd y Mediaid.

b Pen. 18. 10. c 1 Cron. 5. 26.

7 Felly y bu, am i feibion Iſrael bechu yn erbyn yr ARGLWYDD eu Duw, yr hwn a'u dygaſai hwynt i fynu o wlâd yr Aipht, oddi tan lâw Pharao brenhin yr Aipht, ac am iddynt ofni duwiau dïeithr.

8 A d rhodio yn neddfau 'r cenhedloedd, y rhai a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael, ac *yn y deddfau* a wnaethai brenhinoedd Iſrael.

d Lef. 18. 3.

9 A meibion Iſrael a wnaethant yn ddirgel, bethau nid *oedd* union yn erbyn yr ARGLWYDD eu Duw, ac a adeiladaſant iddynt uchelfeydd yn eu holl ddinaſoedd, e o dŵr y gwilwyr hyd y ddinas gaerog.

e Pen. 18. 8.

10 Goſodaſant hefyd iddynt ddelwau, a f llwynau, g ar bob brynn uchel, a than bob pren irlas:

f Ecſod. 34. 13. Deut. 16. 21. g Deut. 12. 2.

11 Ac a arogl-darthaſant yno yn yr holl uchelfeydd, fel y cenhedloedd y rhai a gaeth-gludaſai 'r ARGLWYDD o'u blaen hwynt; a gwnaethant bethau drygionus i ddigio 'r ARGLWYDD.

12 A hwy a waſanaethaſant eulynnod, h *am* y rhai y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthynt, i Na wnewch y peth hyn.

h Ecſod. 20. 3, 4. Deut. 5. 7, 8. i Deut. 4. 19.

13 Er i'r ARGLWYDD dyſtiolaethu yn erbyn Iſrael, ac yn erbyn Juda, trwy lâw yr holl brophwydi, *a* phob k gweledydd, gan ddywedyd, l Dychwelwch o'ch ffyrdd drygionus, a chedwch fy ngorchymynion, *a'm* deddfau, yn ôl yr holl gyfraith a orchymynnais i'ch tadau, a'r hon a anfonais attoch, trwy lâw fy ngweiſion y prophwydi.

k 1 Sam. 9. 9. l Jer. 18. 11. a 25. 5. a 35. 15.

14 Etto ni wrandawſant, eithr m caledaſant eu gwarrau, fel gwarrau eu tadau, y rhai ni chredaſant yn yr ARGLWYDD eu Duw.

m Deut. 31. 27.

15 A hwy a ddirmygaſant ei ddeddfau ef, a'i gyfammod, yr hwn a wnaethai efe â'u tadau hwynt, a'i dyſtiolaethau ef, y rhai a dyſtiolaethodd efe i'w herbyn; a rhodiaſant ar ôl n oferedd, ac o a aethant yn ofer: *agthant* hefyd ar ôl y cenhedloedd, y rhai *oedd* o'u hamgylch, *am* y rhai y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD iddynt, na wnelent fel hwynt.

n Deut. 32. 21. 1 Bren. 16. 13. 1 Cor. 8. 4. o Sal. 115. 8.

16 A hwy a adawſant holl orchymynion yr ARGLWYDD eu Duw, ac p a wnaethant iddynt ddelwau tawdd, *nid amgen* dau lo: q gwnaethant hefyd lwyn, ac ymgrymmaſant i holl lu 'r nefoedd, a r gwaſanaethaſant Baal.

p Ecſod. 32. 8. q 1 Bren. 12. 28. r 1 Bren. 16. 31. a 22. 54.

17 A hwy s a dynnaſant eu meibion a'u merched trwy 'r tân, ac a arferaſant ddewiniaeth, a ſwynion, ac t a ymwerthaſant i wneuthur yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

s Lef. 18, 21. Pen. 16, 3. t 1 Bren. 21. 20. 2 Kron. 33. 6.

18 Am hynny yr ARGLWYDD a ddigiodd yn ddirfawr wrth Iſrael, ac a'u bwriodd hwynt allan o'i olwg: ni adawyd u ond llwyth Juda yn unig.

u 1 Bren. 11. 13, 32. 3029.

19 Ni chadwodd Juda chwaith orchymynion yr ARGLWYDD eu Duw, eithr rhodiaſant yn neddfau Iſrael y rhai a wnelſent hwy.

x 1 Bren. 11. 11, 31. y 1 Bren. 12. 20, 28.

20 A'r ARGLWYDD a ddïyſtyrodd holl hâd Iſrael, ac a'u cyſtuddiodd hwynt, ac a'u rhoddodd hwynt yn llâw anrheithwyr nes iddo eu bwrw allan o'i olwg.

21 Canys x efe a rwygodd Iſrael oddi wrth dŷ Ddafydd; a y hwy a wnaethant Jeroboam fâb Nebat yn frenhin: a Jeroboam a yrrodd Iſrael oddi ar ôl yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddynt bechu pechod mawr.

22 Canys meibion Iſrael a rodiaſant yn holl bechodau Jeroboam, y rhai a wnaeth efe, heb gilio oddi wrthynt:

23 Nes i'r ARGLWYDD fwrw Iſrael allan o'i olwg, fel y llefaraſai trwy lâw ei holl weiſion y prophwydi: ac Iſrael a gaeth-gludwyd allan o'i wlâd ei hun i Aſſyria, hyd y dydd hwn.

24 ¶ A z brenhin Aſſyria a ddûg *bobl* o a Babilon, ac o Gutha, ac o b Afa, o Hamath hefyd, ac o Sepharſaim, ac a'u cyfleodd *bwynt* yn ninaſoedd Samaria, yn lle meibion Iſrael. A hwynt a feddiannaſant Samaria, ac a drigaſant yn ei dinaſoedd hi.

3327. z Ezra 4. 2. a Edrych Ad. 31. b Pen. 18, 34. *Iſab.*

25 Ac yn nechrau eu trigias hwy yno, nid ofnaſant hwy yr ARGLWYDD; am hynny 'r ARGLWYDD a anfonodd lewod yn eu plith hwynt, y rhai a laddaſant *rai* o honynt.

26 Am hynny y mynegaſant i frenhin Aſſyria, gan ddywedyd, Y cenhedloedd y rhai a fudaiſt ti, ac a gyfleaiſt yn ninaſoedd Samaria, nid adwaenant ddefod Duw y wlâd: am hynny efe a anfonodd lewod yn eu mŷſg hwynt, ac wele, lladdaſant hwynt, am na wyddent ddefod Duw y wlâd.

27 Yna brenhin Aſſyria a orchymynnodd, gan ddywedyd, Dygwch yno un o'r offeiriaid a ddygaſoch oddi yno, i fyned ac i drigo yno; ac i ddyſgu iddynt ddefod Duw y wlâd.

28 Felly un o'r offeiriaid a ddygaſent hwy o Samaria a ddaeth ac a drigodd ym Methel, ac a ddyſgodd iddynt pa fodd yr ofnent yr ARGLWYDD.

29 Etto

29 Etto pob cenedl oedd yn gwneuthur eu duwiau eu hun; ac yn *eu* gosod yn nhai 'r uchelfeydd a wnaethai 'r Samariaid, pob cenedl yn eu dinasoedd yr oeddynt yn preswylio ynddynt.

c Ad. 24. 30 A gwŷr c Babilon a wnaethant Succoth Benoth, a gwŷr Cuth a wnaethant Nergal, a gwŷr Hamath a wnaethant Asima,

31 A'r Aniaid a wnaethant Nibhaz a Thartac, a'r Sepharfiaid a losgasant eu meibion yn tân i Adrammelech, ac i Hanammelech duwiau Sepharfaim.

d 1 Bren. 12. 31. 32 Felly hwy a ofnasant yr ARGLWYDD, ac d a wnaethant iddynt rai o'u gwehilion yn offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai a wnaethant *aberthau* iddynt yn nhai 'r uchelfeydd.

e Zeph. 1. 5. 33 e Yr ARGLWYDD yr oeddynt hwy yn ei ofni, a gwasanaethu yr oeddynt eu duwiau, yn ôl defod y cenhedloedd y rhai

‡ Neu, *a'i dygasent.* ‡ a ddygasent oddi yno.

34 Hyd y dydd hwn y maent hwy yn gwneuthur yn ôl eu hên arferion: nid ydynt yn ofni 'r ARGLWYDD, ac nid ydynt yn gwneuthur yn ôl eu deddfau hwynt, nac yn ôl eu harfer, nac yn ôl y gyfraith, na 'r gorchymmyn, a orchymynnodd yr ARGLWYDD i feibion Jacob, f yr

f Gen. 32. 28. a 35. 10. hwn y gosododd efe ei enw, Israel.

1 Bren. 18. 31. 35 A'r ARGLWYDD a wnaethai gyfammod â hwynt, ac a orchymynnasai iddynt,

g Barn. 6. 10. gan ddywedyd, g Nac ofnwch ddiwiau dieithr, ac nac ymgrymmwch iddynt, ac na wasanaethwch hwynt, ac na aberthwch iddynt:

36 Ond yr ARGLWYDD yr hwn a'ch dûg chwi i fynu o wlâd yr Aipht â nerth

h Ecsod. 6, 6. mawr, ac h â braich estynnedig, ef a ofnwch chwi, ac iddo ef yr ymgrymmwch, ac iddo yr aberthwch.

37 Y deddfau hefyd, a'r barnedigaethau, a'r gyfraith, a'r gorchymmyn, a 'sgrifennodd efe i chwi, a gedwch chwi, i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch ddiwiau dieithr.

38 Ac nac anghofiwch y cyfammod a ammodais â chwi, ac nac ofnwch ddiwiau dieithr.

39 Eithr ofnwch yr ARGLWYDD eich Duw; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynion.

40 Ond ni wrandawsant hwy, eithr yn ôl eu hên arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd hyn oedd yn ofni 'r ARGLWYDD, ac yn gwasanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'u hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

PEN. XVIII.

Sûl 12 ar ôl y Drindod, P. Mai, 18, B.

1 Y brenhin duwiol Hezeciah, 4 yn diliu delwaddoliaeth, ac yn llwyddo. 9 Caeth-gludo Samaria am eu pechodau. 13 Senacherib yn dyfod yn erbyn Juda, a thyrn-ged yn ei ddybuddo ef. 17 Senacherib yn danfon Rabsaceh yr ail waith, ac yntau yn difenwi Hezeciah, a thrwy gabl-eiriau yn annog y bobl i droi at frenhin Assyria.

3277. a 2 Cron. 28. 27. a 29. 1. a elwir. *Ezecias.* AC yn y drydedd flwyddyn i Hosea fâb Elah brenhin Israel, y teyrnasodd a Hezeciah mâb Ahaz brenhin Juda.

Mat. 1. 9. b 2 Cron. 29. 1. *Abiah.* 2 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* b Abi, merch Zachariah.

3 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dâd ef,

4 ¶ c Efe a dynnodd ymaith yr uchelfeydd, ac a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau, ac a faluriodd y d sarph brês a wnelsai Moses; canys hyd y dyddiau hynny yr oedd meibion Israel yn arogl-darthu iddi hi: ac efe a'i galwodd hi Nehustan. 3278. c 2 Cron. 31. 1. d Num. 21. 9.

5 Yn ARGLWYDD Dduw Israel yr ymddiriedodd efe, ac ar ei ôl ef ni bu ei fâth ef ymhlith holl frenhinoedd Juda, nac *ym mŷg* y rhai a fuasai o'i flaen ef.

6 Canys efe a lynodd wrth yr ARGLWYDD, ni throdd efe oddi ar ei ôl ef, eithr efe a gadwodd ei orchymynion ef, y rhai a orchymynnasai 'r ARGLWYDD wrth Fofes.

7 A'r ARGLWYDD fu gyd ag ef; i ba le bynnag yr aeth, efe a lwyddodd: ac efe a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Assyria, ac ni's gwasanaethodd ef. 3291.

8 e Efe a darawodd y Philistiaid hyd ‡ Gaza a'i therfynau, f o dŵr y gwilwŷr hyd y ddinas gaerog. e Esay 14. 29. ‡ Heb. *Azzah.*

9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenhin Hezeciah (honno *oedd* y seithfed flwyddyn i Hosea fâb Elah brenhin Israel) y daeth g Salmaneser brenhin Assyria i fynu yn erbyn Samaria, ac a warchaeodd arni hi. 3280. f Pen. 17. 9. g Pen. 17. 3.

10 Ac ym mhen y tair blynedd yr ennillwyd hi; yn y chweched flwyddyn i Hezeciah, (honno *oedd* h y nawfed flwyddyn i Hosea brenhin Israel) yr ennillwyd Samaria. 3283. h Pen. 17. 6.

11 A brenhin Assyria a gaeth-gludodd Israel i Assyria, ac a'u cysleodd hwynt i yn Halah ac yn Habor *wrth* afon Gozan, ac yn ninasoedd y Mediaid: i 1 Cron. 5. 26.

12 Am na wrandawsent ar lais yr ARGLWYDD eu Duw, eithr troseddu ei gyfammod ef, *a'r* hyn oll a orchymynnasai Moses gwâs yr ARGLWYDD, ac na wrandawent *arnynt*, ac na's gwnaent *hwynt.*

13 ¶ Ac k yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Hezeciah, y daeth Senacherib brenhin Assyria i fynu yn erbyn holl ddinasoedd caerog Juda, ac a'u hennillodd hwynt. 3291. k 2 Cron. 32. 1. Esay 36. 1.

14 A Hezeciah brenhin Juda a anfonodd at frenhin Assyria i Lachis, gan ddywedyd, Pechais, dychwel oddi wrthyf: dygaf yr hyn a roddych arnaf. A brenhin Assyria a osododd ar Hezeciah brenhin Juda, dri chant o dalentau arian, a deg ar hugain o dalentau aur. Eccl. 48. 18. 3294.

15 A Hezeciah a roddodd *iddo* yr holl arian a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ 'r brenhin.

16 Yn yr amser hwnnw y torrodd Hezeciah *yr aur oddi ar* ddrysau teml yr ARGLWYDD, ac *oddi ar* y colofnau a orchuddiasai Hezeciah brenhin Juda, ac a'u rhoddes hwynt i frenhin Assyria.

17 ¶ A brenhin Assyria a anfonodd Dartan, a Rabsaris, a Rabsaceh, o Lachis, at frenhin Hezeciah, â llu ‡ dirfawr yn erbyn Jerusalem. A hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant i Jerusalem. Ac wedi eu dyfod i fynu, hwy a ddaethant ac a safasant wrth l bistyll y llynn uchaf, yr hwn *fydd* ym mhrîf-ffordd maes y pannwr. 3294. ‡ Heb. *trwm.* l Esay 7. 3.

18 Ac wedi iddynt alw ar y brenhin, daeth allan attynt hwy Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna 'r 'sgrifennydd, a Joah mâb Asaph y cofiadur.

19 A Rabsaceh a ddywedodd wrthynt hwy, Dywedwch yn awr wrth Hezeciah, Fel hyn y dywedodd y brenhin mawr, brenhin

3294. brenhin Aſſyria, Pa hyder *yw* hwn yr wyt yn ymddiried ynddo?

‡ Neu, *Siarat.* 20 ‡ Dywedyd yr ydwyt, (ond *nid ydynt ond* geiriau † ofer) ‡ *y mae gennyf* gyngor a nerth i ryfel. Ar bwy y mae dy hyder pan wrthryfelaiſt i'm herbyn i?

† Heb. *gwefuſau.* 21 Wele yn awr y mae dy hyder ar y

‡ Neu, *ond cyngor a nerth ſydd raid i ryfel.* [m] ffon gorſen ddrylliedig hon, ar yr Aipht, yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei lâw ef, ac a dylla trwyddi hi: ſelly *y mae* Pharao brenhin yr Aipht i bawb a hyderant arno ef.

[m] Ezec. 29. 6. 22 Ac o's dywedwch wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein Duw yr ydym ni yn ymddiried; onid efe *yw* yr hwn y tynnodd Hezeciah ymaith ei uchelfeydd, a'i allorau, ac y dywedodd wrth Juda, ac wrth Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr ymgrymmwch chwi yn Jeruſalem?

23 Yn awr gan hynny dôd ŵyſtlon, attolwg, i'm harglwydd brenhin Aſſyria, a rhoddaf i ti ddwy fil o feirch, o's gelli di roddi rhai a farchogo arnynt hwy.

24 A pha fodd y troi di ymaith ŵyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht am gerbydau a gwŷr meirch?

25 Ai heb yr ARGLWYDD y deuthum i i fynu yn erbyn y lle hwn, i'w ddinyſtrio ef? Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dôs i fynu yn erbyn y wlâd hon, a dinyſtria hi.

26 Yna y dywedodd Eliacim mâb Helciah, a Sobna, a Joah, wrth Rabſaceh, Lleſara attolwg wrth dy weiſion yn Syriâeg, (canys yr ydym ni yn *ei* deall *hi*) ac nac ymddiddan â ni yn jaith yr Juddewon, lle y clywo'r bobl *ſydd* ar y mûr.

27 Ond Rabſaceh a ddywedodd wrthynt, Ai at dy feiſtr di, ac attat tithau, yr anfonodd fy meiſtr fi, i lefaru'r geiriau hyn? ond at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mûr; ſel y bwyttaont eu tom eu hun, ac yr yfont

† Heb. *ddwfr eu traed.* † eu trwngc eu hun gyd â chwi, *yr anfonodd fi?*

28 Felly Rabſaceh a ſafodd, ac a waeddodd â llêf uchel yn jaith yr Juddewon, llefarodd hefyd, a dywedodd, Gwrandêwch air y brenhin mawr, brenhin Aſſyria.

29 Fel hyn y dywedodd y brenhin, Na thwylled Hezeciah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi o'm llâw i.

30 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'n gwared ni, ac ni roddir y ddinas hon yn llâw brenhin Aſſyria.

31 Na wrandêwch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenhin Aſſyria, Gwnêwch

† Heb. *fendith.* † fwynder â mi, a deuwch allan attafi, ac yna bwyttêwch bob un o'i ffigyſbren, ac yſed pawb ddwfr ei

‡ Neu, *bydew.* ‡ ffynnon ei hun.

32 Nes i'm ddyfod a'ch dwyn chwi i wlâd megis eich gwlâd eich hun, gwlâd ŷd a gwîn, gwlâd bara a gwinllannoedd, gwlâd olew oliwŷdd a mêl, fel y byddoch fyw, ac na byddoch feirw: ac na wran-

[n] Pen. 19. 12. Eſay 10. 10. dêwch ar Hezeciah, pan hudo efe chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni.

[o] Pen. 19. 13. 33 [n] A lwyr-waredodd yr un o dduwiau 'r cenhedloedd ei wlâd o lâw brenhin Aſſyria?

[p] Pen. 17. 24. *Aſah.* 34 [o] Mae duwiau Hamath, ac Arpad? mae duwiau Sepharfaim, Hena, ac [p] Ifah? A achubaſant hwy Samaria o'm llâw i?

35 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau 'r gwledydd a waredaſant eu gwlâd o'm llâw i, ſel y gwaredai 'r ARGLWYDD Jeruſalem o'm llâw i? 3294.

36 Eithr y bobl a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymmyn y brenhin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

37 Yna y daeth Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna 'r 'ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y coſiadur, at Hezeciah, [q] a'u dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſaceh. [q] Eſay 33. 7.

PEN. XIX.

1 *Hezeciah yn galaru, ac yn anſon at Eſay i weddio droſto.* 6 *Eſay yn ei gyſuro ef.* 8 *Senacherib yn myned i ymladd a Thirhacah, ac yn danſon at Hezeciah lythyr yn llawn cabl-eiriau.* 14 *Gweddi Hezeciah.* 20 *Eſay yn prophwydo am ſalchder a dinyſtr Senacherib, a daioni Sion.* 35 *Angel yn lladd yr Aſſyriaid.* 36 *Ei feibion ei hun yn lladd Senacherib yn Niniſeh.*

Sûl 13 ar ôl y Drindod, B. Mai, 18. P.

[a] A Phan glybu y brenhin Hezeciah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac ymwiſgodd â ſachliain, ac a aeth i mewn i dŷ 'r ARGLWYDD. [a] Eſay 37. 1.

2 Ac efe a anfonodd Eliacim, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sobna 'r 'ſgrifennydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſachliain, at [b] Eſay y prophwyd mâb Amos. [b] Luc. 3. 4. *Eſaias.*

3 A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Fel hyn y dywed Hezeciah, Diwrnod cytyngdra, a cherydd, a ‡ chabledd, *yw* 'r dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym eſgor. ‡ Neu, *chythrudd.*

4 Fe allai y gwrendy 'r ARGLWYDD dy Dduw holl eiriau Rabſaceh, yr hwn a anfonodd brenhin Aſſyria ei feiſtr ef, i gablu 'r Duw byw, ac y cerydda efe 'r geiriau a glybu 'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *ſydd* i'w gael.

5 Felly gweiſion y brenhin Hezeciah a ddaethant at Eſay.

6 ¶ Ac Eſay a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna 'r geiriau a glywaiſt, *trwy* y rhai [c] y cablodd gweiſion brenhin Aſſyria fi. [c] Pen. 18. 17.

7 Wele fi yn rhoddi arno ef wŷnt, ac efe a glyw ſŵn, ac a ddychwel i'w wlâd: gwnâf hefyd iddo ſyrthio gan y cleddyf yn ei wlâd ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſaceh, ac a gafodd frenhin Aſſyria yn ymladd yn erbyn Libnah: canys efe a glywſai fyned o hono ef ymaith o Lachis.

9 A [d] phan glybu efe am Dirhacah brenhin Ethiopia, gan ddywedyd, Wele efe a ddaeth allan i ryfela â thi; efe a anfonodd genhadau drachefn at Hezeciah, gan ddywedyd, [d] Edrych 1 Sam. 23. 27.

10 Fel hyn y lleferwch wrth Hezeciah brenhin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llâw brenhin Aſſyria.

11 Wele ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac a waredir di?

12 [e] A waredodd duwiau 'r cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau i eu dinyſtrio; *ſef* Gozan, a Haran, a Reſeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Thelaſſar? [e] Pen. 18. 33.

13 [f] Mae

3294. 13 [r] Mae brenhin Hamath, a brenhin Arpad, a brenhin dinas Sepharſaïm, Hena, ac Ifah?

[r] Pen. 18. 34.

14 ¶ A Hezeciah a gymmerodd y llythyrau o lâw 'r cenhadau, ac a'u darllenodd hwy: a Hezeciah a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a'u lledodd hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezeciah a weddiodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, [s] yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y Cerubiaid, tydi ſydd Dduw, tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaear; ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear.

[s] 1 Sam. 4. 4. Sal. 80. 1.

16 Gogwydda, ARGLWYDD, dy glûſt a gwrando: agor dy lygaid, ARGLWYDD, ac edrych; a gwrando eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi 'r Duw byw.

17 Gwir *yw*, O ARGLWYDD, i frenhinoedd Aſſyria ddifa 'r holl genhedloedd a'u tîr,

18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, eithr gwaith dwylaw dŷn, o goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.

19 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD ein Duw ni, achub ni attolwg o'i lâw ef, fel y gŵypo holl deyrnaſoedd y ddaear, mai tydi *yw* 'r ARGLWYDD Dduw, tydi yn unig.

20 ¶ Yna Eſay mâb Amos a anfonodd at Hezeciah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Gwrandewais ar yr hyn a weddïaiſt arnaſi, yn erbyn Senacherib brenhin Aſſyria.

21 Dyma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forŵyn merch Sïon a'th ddirmygodd di, *ac* a'th watworodd; merch Ieruſalem [n] a eſgydwodd ben ar dy ôl di.

[n] Job 16. 4. Sal. 22. 7.

22 Pwy a ddifenwaiſt ti, ac a geblaiſt? ac yn erbyn pwy y dyrchefaiſt ti *dy* lef, ac y codaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn [i] Sanct Iſrael.

[i] Eſay 5. 24. Jer. 51. 5.

23 Trwy lâw dy genhadau y ceblaiſt ti 'r ARGLWYDD, ac y dywedaiſt, A lliaws fy ngherbydau y dringais i uchelder y mynyddoedd, i yſtlyſau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwŷdd ef, *a'i* ddewis ffynnidwŷdd ef, âf hefyd i'w letty eithaf, *ac i* goedwig ei ddol-dir ef.

24 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddyfroedd dieithr, ac â gwadnau fy nhraed y dyhyſbyddais holl afonydd y ‡ gwarchaëdig.

‡ Neu, *cauedig.*

25 Oni chlywaiſt ti ddarparu o honofi hyn er ys talm, ac i mi lunio hynny er y dyddiau gynt? yn awr † y dugum hynny i ben, fel y byddit i ddinyſtrio dinaſoedd caerog *yn* garneddau dinyſtriol.

† Neu, *a ddygwn*, &c.

26 Am hynny eu trigolion yn gwttog-law a ddychrynwyd, ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwŷrddlyſiau, *neu* [k] lâſ-welltyn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

[k] Sal. 129. 6.

27 [l] Dy ‡ eiſteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabum i, a'th gynddeiriawgrwydd i'm herbyn.

[l] Sal. 139. 1, &c. ‡ Neu, *drigfa.*

28 Am it' ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm cluſtiau i; am hynny [m] y goſodaf fy mâch yn dy ffroen, a'm ffrwyn yn dy weſau, ac a'th ddychwelaf di ar hŷd yr un ffordd ag y daethoſt.

[m] Ezec. 29. 4. a 38. 4.

29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, *O Hezeciah*, Y flwyddyn hon y bwyttâi a dyfo o hono ei hun, ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; 3294. 3295. 3296. ac yn y drydedd flwyddyn hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

30 A'r ‡ gweddill o dŷ Juda *'r bŷn* a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddŵg ffrwyth i fynu.

‡ Heb. *diangol.*

31 Canys gweddill a â allan o Ieruſalem, a'r rhai diangol o fynydd Sïon: [n] zêl ARGLWYDD *y lluoedd* a wnâ hyn.

[n] Eſay 9. 7.

32 Am hynny fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD am frenhin Aſſyria, Ni ddaw eſe i'r ddinas hon, ac ni ergydia ſaeth yno; hefyd ni ddaw eſe o'i blaen hi â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn hi.

33 Ar hŷd yr un ffordd ag y daeth, y dychwel eſe, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

[o] Pen. 20. 6. [p] 1 Bren. 11. 12, 13. [q] Eſay 37. 36.

34 Canys [o] mi a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac [p] er mwyn Dafydd fy ngwâs.

35 ¶ A'r [q] noſon honno 'r aeth Angel yr ARGLWYDD, ac a darawödd yngwerſyll yr Aſſyriaid, bump a phedwar ugain a chant o filoedd: a phan gyfodaſant yn forau drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

Eccl. 48. 21. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 9.

36 Felly Senacherib brenhin Aſſyria a ymadawödd, ac a aeth ymaith, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Niniſeh.

[r] 2 Cron. 32. 21. [s] Tob. 1. 21.

37 A bu, fel yr oedd eſe yn addoli yn nhŷ Niſroch ei dduw, i [r] Adramelech a Sareſer [s] ei feibion, [t] ei lâdd ef â'r cleddyf; a hwy a ddiangaſant i wlâd ‡ Armenia: ac [u] Eſarhâdon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

[t] Ad. 7. ‡ Heb. *Ararat.* [u] Ezra. 4 2.

PEN. XX.

1 Hezeciah, wedi cael rhybudd o'i farwolaeth, truy weddi yn cael yſtyn ei oes. 8 Yr baul yn myned yn ei ôl deg o raddau yn argoel o'r addewid bwnnw. 12 Berodach Baladan yn danfon i ymweled â Hezeciah o herwydd y rhyfeddod bwnnw, ac felly yn cael gŵybodaeth am ei dryſorau ef. 14 Eſay yn cael gŵybod hynny, ac yn rhag-fynegi 'r caeth-glud i Babilon. 21 Manaſſeh yn frenhin ar ôl Hezeciah.

Mai, 19. B.

3291. [a] 2 Cron. 32. 24. Eſay 38. 1. ‡ Heb. *dâd or-chymmyn ani.*

YN [a] y dyddiau hynny y clefychodd Hezeciah hyd farw, ac Eſay y prophwyd mâb Amos a ddaeth atto, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, ‡ Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna eſe a drôdd ei ŵyneb at y pared, ac a weddiodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd, ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof *yr hyn oedd* dda yn dy olwg di. A Hezeciah a ŵylodd ag ŵyloſain mawr.

4 A chyn myned o Eſay allan i'r ‡ cyntedd canol, daeth gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd,

‡ Neu, *ddinas.*

5 Dychwel, a dywed wrth Hezeciah blaenor fy mhobl i, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau: wele fi yn dy jachâu di; y trydydd dydd yr ai di i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 A mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd, ac a'th waredaf di a'r ddinas hon o lâw brenhin Aſſyria: [b] diffynnaf hefyd y ddinas hon er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwâs.

[b] Pen. 19. 34.

7 A dywedodd Eſay, Cymmerwch ſwp o ffigys. A hwy a gymmeraſant, ac a'i goſodaſant

2391. daſant ar y cornwyd, ac eſe a aeth yn jâch.

8 ¶ A Hezeciah a ddywedodd wrth Eſay, [c] Pa arŵydd *ſydd* y jachâ 'r ARGLWYDD ſi, ac yr âf ſi i ſynu i dŷ 'r ARGLWYDD y trydydd dŷdd?

9 Ac Eſay a ddywedodd, Hyn *ſydd* i ti yn argoel oddi wrth yr ARGLWYDD, y gwnâ 'r ARGLWYDD y gair a leſarodd eſe: A â'r cyſgod ddeg o raddau ym mlaen, neu a ddychwel eſe ddeg o raddau yn ôl?

10 A Hezeciah a ddywedodd, Hawdd yw i'r cyſgod ogwyddo ddeg o raddau: nid *felly*, ond dychweled y cyſgod yn ei ôl ddeg o raddau.

11 Ac Eſay y prophwyd a leſodd ar yr ARGLWYDD: ac [d] eſe a drôdd y cyſgod ar hŷd y graddau, ar hŷd y rhai y diſgynnaſai eſe † yn neial Ahaz, ddeg o raddau yn ei ôl.

12 ¶ [e] Yn yr amſer hwnnw 'r anfonodd Berodach Baladan, mâb Baladan brenhin Babilon, lythyrau ac anrheg at Hezeciah: canys eſe a glywſai fod Hezeciah yn glâf.

13 A [f] Hezeciah a wrandawödd arnynt, ac a ddangoſodd iddynt holl dŷ ei ‡ dryſor, yr arian, a'r aur, a'r pêr-aroglau, a'r olew gorau, a *holl* dŷ ei † arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryſorau eſ: nid oedd dim yn ei dŷ eſ, nac yn ei holl gyfoeth eſ, a'r na's dangoſodd Hezeciah iddynt.

14 ¶ Yna Eſay y prophwyd a ddaeth at y brenhin Hezeciah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat ti? A dywedodd Hezeciah, O wlâd bell y daethant hwy, *ſef* o Babilon.

15 Yntau a ddywedodd, Beth a welſant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welſant hwy: nid oes dim yn fy nhryſorau i na's dangoſais iddynt hwy.

16 Ac Eſay a ddywedodd wrth Hezeciah, Gwrando air yr ARGLWYDD.

[g] Pen. 24. 13. a 25. 13. Jer. 27. 22. a 52. 17. 17 Wele y dyddiau yn dyfod, pan [g] ddyger i Babilon yr hyn oll *ſydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau hyd y dŷdd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

18 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw allan o honot, y rhai a genhedli di, a hwy a fyddant yn 'ſtafellyddion yn llŷs brenhin Babilon.

19 Yna Hezeciah a ddywedodd wrth Eſay, Da yw gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaiſt. Dywedodd hefyd, ‡ Onid da o's bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i?

‡ Neu, *oni bydd. heddwch, &c.*

[h] Neh. 3. 16. [i] 2 Cron. 32. 30. 20 A'r rhan arall o hanes Hezeciah, a'i holl rym eſ, ac fel [h] y gwnaeth eſe 'r llynn, a'r piſtyll, ac [i] y dûg eſe 'r dyſroedd i'r ddinas, onid *ydynt* hwy 'n 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

3306. 21 A Hezeciah a hunodd gyd â'i dadau: a Manaſſeh ei fâb a deyrnaſodd yn ei le eſ.

PEN. XXI.

Mai, 19 P. *1 Teyrnaſiad Manaſſeh, 3 a'i ddelw-addoliaeth. 10 Ei annuwioldeb eſ yn achos o brophwydoliaethau yn erbyn Juda. 17 Amon ar ei ôl eſ, 19 a'i annuwioldeb yntau. 23 Ei weiſion yn ei lâdd eſ, a'r bobl yn eu lladd hwythau, a Joſiah yn myned yn frenhin.*

MAb [a] deuddeng mlwydd *oedd* Manaſſeh pan ddechreuodd eſe deyrnaſu; a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam eſ *oedd* Hephſibah. 3306. [a] 2 Cron. 33. 1.

2 Ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl ffieidd-dra 'r cenhedloedd a fwriodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

3 Canys eſe a adeiladodd dracheſn yr uchelfeydd [b] a ddinyſtriaſai Hezeciah ei dâd eſ; ac a gyfododd allorau i Baal, ac a wnaeth lwyn, fel [c] y gwnelſai Ahab brenhin Iſrael, ac a addolodd holl lu 'r neſoedd, ac a'u gwaſanaethodd hwynt. [b] Pen. 18. 4. [c] 1 Bren. 16. 33.

4 [d] Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ 'r ARGLWYDD, *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD, [e] Yn Jeruſalem y goſodaf fy enw. [d] Jer. 32. 34. [e] 2 Sam. 7. 13.

5 Ac eſ a adeiladodd allorau i holl lu 'r neſoedd yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD. [1] Bren. 8. 29. a 9. 3.

6 Ac [f] eſe a dynnodd ei fâb trwy dân, ac a arferodd [g] hudoliaeth, a brudiau, ac a fawrhaodd ſwynyddion, a dewiniaid: eſe a wnaeth lawer o ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio *eſ*. [f] Lef. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3.

7 Ac eſe a oſodod ddelw gerfiedig y llwyn a wnelſai eſe, yn y tŷ, *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrth Ddafydd, ac wrth Salomon ei fâb, [h] Yn y tŷ hwn, ac yn Jeruſalem, yr hon a ddewiſais i o holl lwythau Iſrael, y goſodaf fi fy enw yn dragywydd: [g] Lef. 19. 26, 31. [h] 2 Sam. 7. 10. [i] 1 Bren. 8. 29. a 9. 3.

8 Ac ni ſymmudaf mwyach droed Iſrael o'r wlâd a roddais i'w tadau hwynt: yn unig o's gwiliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynnais iddynt, ac yn ôl yr holl gyfraith a orchymynnodd fy ngwâs Moſes iddynt. Pen. 23. 27. Sal. 132. 13.

9 Ond ni wrandawſant hwy: a Manaſſeh a'u cyfeiliornodd hwynt i wneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddifethaſai 'r ARGLWYDD o flaen meibion Iſrael.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD trwy lâw ei weiſion y prophwydi, gan ddywedyd,

11 [i] O herwydd i Fanaſſeh brenhin Juda wneuthur y ffieidd-dra hyn, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r hyn oll a wnaethai 'r Amoriaid *a fu* o'i flaen ef, a pheri i Juda bechu trwy ei eulynnod: [i] Jer. 15. 4.

12 O blegid hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Wele fi yn dwyn drŵg ar Jeruſalem, a Juda, [k] fel y merwino dwy-gluſt y ſawl a'i clywant. [k] 1 Sam. 3. 11.

13 A mi a eſtynnaf [l] linyn meſur Samaria ar Jeruſalem, a phwys tŷ Ahab: golchaf hefyd Jeruſalem, fel y gylch *un* gwppan, *yr hwn pan* ‡ olcho, eſe a'i trŷ ar ei ŵyneb. [l] Jer. 19. 3. Edrych Eſay 34. 11. Galar. 2. 8. Amos 7. 7, 8.

14 A mi a wrthodaf weddill fy etifeddiaeth, ac a'u rhoddaf hwynt yn llâw eu gelynion, a hwy a fyddant yn anrhaith ac yn yſbail i'w holl elynion. ‡ Neu, *ſycha.*

15 Am iddynt wneuthur yr hyn *oedd* ddrŵg yn fy ngolwg i, a'u bod yn fy nigio i, er y dŷdd y daeth eu tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd y dŷdd hwn.

16 Manaſſeh hefyd a dywalltodd lawer jawn o waed gwirion, hyd oni lanwodd eſe Jeruſalem o † ben bwy gilydd, heb law ei bechod *trwy* 'r hwn y gwnaeth eſe i Juda bechu, gan wneuthur yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD. † Heb. *ymyl i ymyl.* [m] 2 Cron. 33. 11.—19.

17 A'r [m] rhan arall o hanes Manaſſeh, a'r hyn a wnaeth eſe, a'i bechod a bechodd eſe,

ese, onid *ydynt* hwy 'n 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

[a] 2 Cron. 33. 20.

18 A [a] Manaſſeh a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yngârdd ei dŷ ei hun, *ſef* yngârdd Uzza, ac Amon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

3361.

19 ¶ Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd ese deyrnaſu, a dwy flynedd y teyrnaſodd ese yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Meſulemeth merch Harus o Jotbah.

20 Ac ese a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnelſai Manaſſeh ei dâd.

21 Ac ese a rodiodd yn yr holl ffyrdd y rhodiaſai ei dâd ynddynt, ac a waſanaethodd yr eulynnod a waſanaethaſai ei dâd, ac a ymgrymmodd iddynt.

22 Ac ese a wrthododd ARGLWYDD Dduw ei dadau, ac ni rodiodd yn ffordd yr ARGLWYDD.

3363.

23 ¶ A gweiſion Amon a frad-fwriadaſant yn ei erbyn ef, ac a laddaſant y brenhin yn ei dŷ ei hun.

24 A phobl y wlâd a laddodd yr holl rai a frad-fwriadaſent yn erbyn y brenhin Amon: a phobl y wlâd a oſodaſant Joſiah ei fâb ef yn frenhin yn ei le ef.

25 A'r rhan arall o hanes Amon, yr hyn a wnaeth ese, onid *ydynt* hwy yn 'sgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

[o] Mat. 1. 10. *Joſias.*

26 A chladdwyd ef yn ei ſeddrod yng ngardd Uzza, a [o] Joſiah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXII.

1 Duwioldeb Joſiah, 3 a'i ofal am gyweirio 'r Deml, 8 Helciah yn cael llyfr y gyfraith, a Joſiah yn gyrru at Huldah i ymgynghori â'r Arglwydd. 15 Huldah yn prophwyda dinyſtr Jeruſalem, ond yr oedid hynny drot amſer Joſiah.

[a] 2 Cron. 34. 1.

MAb [a] wyth mlwydd *oedd* Joſiah pan aeth ese yn frenhin, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd ese yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jedidah merch Adaiah, o [b] Boſcath.

[b] Joſ. 15. 39.

2 Ac ese a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn holl ffyrdd Dafydd ei dâd, ac ni thrôdd ar y llâw ddehau nac ar y llâw aſſwy.

3380.

3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenhin Joſiah, y brenhin a anfonodd Saphan, fâb Aſaliah, fâb Meſûlam, yr yſgrifennydd, i dŷ 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[c] Pen. 12. 4. [d] Pen. 12. 9. † Heb. *trothwy.*

4 Dôs i fynu at Helciah 'r arch-offeiriad, fel y cyfrifo ese 'r arian [c] a ddycpwyd i dŷ 'r ARGLWYDD, y rhai a gaſglodd [d] ceidwaid y † drŵs gan y bobl:

5 A rhoddant hwy yn llâw gweithwŷr y gwaith, y rhai ſy olygwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD: a rhoddant hwy i'r rhai ſydd yn gweneuthur y gwaith *ſydd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i gyweirio agennau 'r tŷ;

6 I 'r ſeiri coed, ac i'r adeiladwŷr, ac i'r ſeiri maen, ac i brynu coed a cherrig nâdd, i atgyweirio 'r tŷ.

[e] Pen. 12. 15. [f] Edrych Deut. 31. 24, &c. 2 Cron. 34. 14. † Heb. *ddaſaant.*

7 Etto [e] ni chyfrifwyd â hwynt am yr arian a roddwyd yn eu llâw hwynt, am eu bod hwy yn gweneuthur yn ffyddlon.

8 ¶ A Helciah 'r arch-offeiriad a ddywedodd wrth Saphan y 'sgrifennydd, Cefais [f] lyfr y gyfraith yn nhŷ 'r ARGLWYDD: a Helciah a roddodd y llyfr at Saphan, ac ese a'i darllenodd ef.

9 A Saphan y 'sgrifennydd a ddaeth at y brenhin, ac a adroddodd y peth i'r brenhin, ac a ddywedodd, Dy weiſion di a † gaſglaſant yr arian a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhoddaſant yn llâw gweithwŷr y gwaith, y rhai ſy olygwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD. 3380.

10 A Saphan yr yſgrifennydd a fynegodd i'r brenhin, gan ddywedyd, Helciah 'r offeiriad a roddodd i mi lyfr: a Saphan a'i darllenodd ef ger bron y brenhin.

11 A phan glybu 'r brenhin eiriau llyfr y gyfraith, ese a rwygodd ei ddillad.

12 A'r brenhin a orchymynnodd i Helciah 'r offeiriad, ac i Ahicam fâb Saphan, ac i [g] Achbor fâb [h] Michaiah, ac i Saphan y 'sgrifennydd, ac i Aſahiah gwâs y brenhin, gan ddywedyd,

[g] 2 Cron. 34. 20. *Abdon.* [h] Neu, *Michab.*

13 Ewch, ymofynnwch â'r ARGLWYDD droſoſi, a thros y bobl, a thros holl Juda, am eiriau 'r llyfr hwn a gafwyd: canys mawr *yw* llîd yr ARGLWYDD, yr hwn a ennynnodd i'n herbyn ni, o herwydd na wrandawôdd ein tadau ni ar eiriau 'r llyfr hwn, i wneuthur yn ôl yr hyn oll a 'sgrifennwyd o'n plegid ni.

14 Felly Helciah yr offeiriad, ac Ahicam, ac Achbor, a Saphan, ac Aſahiah, a aethant at Huldah y brophwydes, gwraig Sâlum mâb [i] Ticſah, fâb [k] Harhas, ceidwad y gwiſgoedd: a hi oedd yn trigo yn Jeruſalem yn yr ‡ yſgoldy, a hwy a ymddiddanaſant â hi.

[i] 2 Cron. 34. 22. *Ticfath.* [c] Neu, *Haſrah.* ‡ Neu, *ail ran.*

15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attaſi;

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drŵg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *ſef* holl eiriau 'r llyfr a ddarllenodd brenhin Juda.

17 Am iddynt fy ngwrthod i ac arogldarthu i dduwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw: am hynny 'r ennyn fy llîd yn erbyn y lle hwn, ac ni's diffoddir ef.

18 Ond wrth frenhin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymgynghori â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, *Am* y geiriau a glywaiſt ti;

19 O blegid i'th gâlon feddalhâu, ac i tithau ymoſtwng o flaen yr ARGLWYDD, pan glywaiſt yr hyn a lefarais yn erbyn y lle hwn, ac yn erbyn ei drigolion, y byddent yn anghyfannedd ac yn felldith, ac *am* rwygo o honot dy ddillad, ac wylo ger fy mron i; minnau hefyd a wrandewais, medd yr ARGLWYDD.

20 O herwydd hynny, wele, mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir i'th fedd [l] mewn heddwch, fel na welo dy lygaid yr holl ddrŵg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon. A hwy a ddygaſant air i'r brenhin drachefn.

[l] Eſay 57. 1, 2.

PEN. XXIII.

1 Joſiah yn peri darllain y gyfraith yngŵydd yr holl bobl. 3 Yn adnewyddu Cyfammod yr Arglwydd. 4 Yn difetha 'r eulynaddolwŷr a'u hoffeiriaid. 15 Yn lloſgi eſgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganeſid. 21 Yn cadw Paſg ardderchog. 24 Yn difetha y conſurwŷr a phob ffieiddra. 26 Dygn ddigofaint Duw yn erbyn Juda. 29 Joſiah yn cyfarfôd Pharao Nechoh, ac yn cael ei lâdd ym Megido. 31 Joachaz yn frenhin ar ei ôl ef. a Pharao Nechoh yn ei garcharu ef, ac yn gwneuthur Joacim yn frenhin. 36 Amuwiol lywodraeth Joacim.

Sul 13 ar ôl y Drindod, P. Mai, 20. P.

A'r

3380. [a] 2 Cron. 34. 29.

A'R [a] brenhin a anfonodd, a holl henuriaid Juda a Jeruſalem a ymgynnullaſant atto ef.

2 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD a holl wŷr Juda, a holl drigolion Jeruſalem gyd ag ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl o ſychan hyd fawr: ac efe a ddarllenodd, lle y clywſant hwy, holl eiriau llyfr y cyſammod, [b] *yr hwn* a gawſid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

[b] Pen. 22. 8.

3 ¶ A'r brenhin [c] a ſafodd wrth y goloſn, ac a wnaeth gyſammod ger bron yr ARGLWYDD, ar fyned ar ôl yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dyſtiolaethau, a'i ddeddfau, â'i holl gâlon, ac â'i holl enaid, i gyflawni geiriau 'r cyfammod hwn, y rhai *oedd* 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn. A'r holl bobl a ſafodd wrth y cyſammod.

[c] Pen. 11. 14.

4 A'r brenhin a orchymynnodd i Helciah yr arch-offeiriad, ac i'r offeiriaid o'r ail *rádd*, ac i geidwaid y drŵs, ddwyn allan o deml yr ARGLWYDD, yr holl leſtri a wnelſid i Baal, ac [d] i'r llwyn, ac i holl lu y neſoedd: ac efe a'u lloſgodd hwynt o'r tu allan i Jeruſalem, ym meuſydd Cidron, ac a ddûg eu lludw hwynt i Bethel.

[d] Pen. 21. 3, 7.

5 Ac efe a ddiſwyddodd yr † offeiriaid a oſodaſai brenhinoedd Juda i arogl-darthu yn yr uchelfeydd, yn ninaſoedd Juda, ac yn amgylchoedd Jeruſalem: a'r rhai oedd yn arogl-darthu i Baal, i'r haul, ac i'r lleuad, ac i'r ‡ planedau, ac i holl lu y neſoedd.

† Neu, *Chemarim.* Hoſ. 10. 5. Zeph. 1. 4 ‡ Neu, *deuddeg arŵydd.*

6 Efe a ddûg allan hefyd [e] y llwyn o dŷ 'r ARGLWYDD, i'r tu allan i Jeruſalem, hyd afon Cidron, ac a'i lloſgodd ef wrth afon Cidron, ac a'i malodd yn llŵch, ac a daflodd ei lŵch ar [f] feddau meibion y bobl.

[e] Pen. 21. 7. [f] 2 Cron. 34. 4.

7 Ac efe a fwriodd i lawr dai 'r Sodomiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ 'r ARGLWYDD, lle yr oedd y gwragedd yn gwau † cortynnau i'r llwyn.

† Heb. *tai.*

8 Ac efe a ddûg yr holl offeiriaid allan o ddinaſoedd Juda, ac a halogodd yr uchelfeydd yr oedd yr offeiriaid yn arogl-darthu arnynt, o Geba hyd Beerſeba, ac a ddiſtrywiodd uchelfeydd y pyrth, y rhai *oedd wrth* ddrŵs porth Joſua tywyſog y ddinas y rhai *oedd* ar y llaw aſſwy i bawb *a ddelai* i borth y ddinas.

[g] Edrych Ezec. 44. 10—14. [h] Jer. 7. 31. a 19. 6, 11. [i] Joſ. 15. 8. [k] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10.

9 Etto [g] offeiriaid yr uchelfeydd ni ddaethant i fynu at allor yr ARGLWYDD i Jeruſalem, ond hwy a fwyttaſant fara croyw ym mŷſg eu brodyr.

10 Ac efe a halogodd [h] Dopheth, yr hon *ſydd* yn [i] nyffryn meibion Hinnom, fel [k] na thynnai neb ei fâb na'i ferch trwy dân i Foloch.

† Heb. *Eunuch.* [l] Edrych Jer. 19. 13. Zeph. 1. 5. [m] Pen. 21. 5. ‡ Neu, *a redodd oddi yno.* † Sef, *mynydd yr oliwŷdd.* [n] 1 Bren. 11. 7.

11 Ac efe a ddifethodd y meirch a roddaſai brenhinoedd Juda i'r haul, wrth ddyfodfa tŷ 'r ARGLWYDD, wrth yſtafell Nathan-melech yr † yſtafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref, ac a loſgodd gerbydau 'r haul yn tân.

12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd* [l] ar nèn yſtafell Ahaz, y rhai a wnelſai brenhinoedd Juda, a'r allorau a wnelſai [m] Manaſſeh yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD, a ddiſtrywiodd y brenhin, ac ‡ a'u bwriodd *hwynt* i lawr oddi yno, ac a daflodd eu llŵch hwynt i afon Cidron.

13 Y brenhin hefyd a ddifwynodd yr uchelfeydd *oedd* ar gyfer Jeruſalem, y rhai *oedd* o'r tu dehau i † fynydd y llygredigaeth, y rhai a adeiladaſai [n] Salomon brenhin Iſrael i Aſtoreth ffieidd-dra 'r Sidoniaid, ac i Gamos ffieidd-dra 'r Moabiaid, ac i Filchom ffieidd-dra meibion Ammon.

[o] Ecſod. 23. 24. Deut. 7. 5, 25.

14 Ac efe [o] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau, ac a lanwodd eu lle hwynt ag eſgyrn dynion.

3029. [p] 1 Bren. 12. 28.

15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* ym Methel, *a*'r uchelfa [p] a wnaethai Jeroboam mâb Nebat yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu, ïe 'r allor honno a'r uchelfa a ddiſtrywiodd efe, ac a loſgodd yr uchelfa, *ac* a'*i* malodd yn llŵch, ac a loſgodd y llwyn.

16 A Joſiah a edrychodd, ac a ganfu feddau, y rhai *oedd* yno yn y mynydd, ac a anfonodd, ac a gymmerth yr eſgyrn o'r beddau, ac a'*u* lloſgodd ar yr allor, ac a'i halogodd hi, yn ôl ¶ gair yr ARGLWYDD yr hwn a gyhoeddaſai gŵr Duw, yr hwn a bregethaſai 'r geiriau hyn.

¶ 1 Bren. 13. 2.

17 Yna efe a ddywedodd, Pa dîſl *yw* hwn yr ydwyf fi yn ei weled? A gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrtho, [r] Bedd gŵr Duw, yr hwn a ddaeth o Juda, ac a gyhoeddodd y pethau hyn a wnaethoſt ti i allor Bethel, *ydyw.*

[r] 1 Bren. 13. 30.

3030.

18 Ac efe a ddywedodd, Gadewch ef yn llonydd; nac ymyrred neb â'i eſgyrn ef. Felly 'r achubaſant ei eſgyrn ef gyd ag eſgyrn [s] y prophwyd a ddaethai o Samaria.

[s] 1 Bren. 13. 11.

19 Joſiah hefyd a dynnodd ymaith holl dai 'r uchelfeydd, y rhai *oedd* [t] yn ninaſoedd Samaria, y rhai a wnelſai brenhinoedd Iſrael i ddigio 'r *ARGLWYDD*, ac a wnaeth iddynt yn ôl yr holl weithredoedd a wnelſai efe ym Methel.

[t] Edrych 2 Cron. 34. 6. [u] 1 Bren. 13. 2. ‡ Neu. *abertbodd.*

20 Ac [u] efe a ‡ [x] laddodd holl offeiriaid yr uchelfeydd *oedd* yno, ar yr allorau, ac a loſgodd eſgyrn dynion arnynt, ac a ddychwelodd i Jeruſalem.

[x] Ecſod. 22. 20. Pen. 11. 18.

21 ¶ A'r brenhin a orchymynnodd i'r holl bobl, gan ddywedyd, [y] Gwnêwch Baſg i'r ARGLWYDD eich Duw, [z] fel *y mae* yn 'ſgrifennedig yn llyfr y cyfammod hwn.

3381. [y] 2 Cron. 35. 1.

22 Yn ddiau [a] ni wnaed y fath Baſg â hwn, er dyddiau 'r barnwŷr a farnaſant Iſrael, nac *yn* holl ddyddiau brenhinoedd Iſrael, na brenhinoedd Juda.

[1] Eſdr. 1. 1. [z] Ecſod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 2. Deut. 16. 2. [a] 2 Cron. 35. 18.

23 Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenhin Joſiah y cynhaliwyd y Paſg hwn i'r ARGLWYDD yn Jeruſalem.

24 ¶ Y ſwynyddion hefyd, a'r dewiniaid, a'r ‡ delwau, a'r eulynnod, a'r holl ffieiddra, y rhai a welwyd yngwlâd Juda, ac yn Jeruſalem, a dynnodd Joſiah ymaith, fel y cyflawnai efe eiriau [b] 'r gyfraith, y rhai *oedd* 'ſgrifennedig yn y llyfr a gafodd Helciah 'r offeiriad yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *Teraphim.* Gen. 31. 19. [b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 11.

25 Ac [c] ni bu o'i flaen frenhin o'i fath ef, yr hwn a drôdd at yr ARGLWYDD â'i holl gâlon, ac â'i holl enaid, ac â'i holl egni, yn ôl cwbl o gyfraith Moſes, ac ar ei ôl ef ni chyfododd ei fath ef.

[c] Pen. 18. 5.

26 ¶ Er hynny ni thrôdd yr ARGLWYDD oddi wrth lîd ei ddigofaint mawr, *trwy* 'r hwn y llidiodd ei ddigllonedd ef yn erbyn Juda, [d] o herwydd yr holl ddigter *truy* 'r hwn y digiaſai Manaſſeh ef.

[d] Jer. 15. 4.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD, Juda hefyd a fwriaf ymaith o'm golwg, fel [e] y bwriais ymaith Iſrael, ac a wrthodaf y ddinas hon Jeruſalem yr hon a ddetholais, a'r tŷ *am* yr hwn y dywedais, [f] Fy enw a fydd yno.

[e] Pen. 17. 18, 20. a 18. 11, a 21. 13. [f] 1 Bren. 8. 29. a 9. 3.

28 A'r rhan arall o hanes Joſiah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr croniel brenhinoedd Juda?

Pen. 21. 4, 7.

29 ¶ [e] Yn

3394. 29 ¶ [g] Yn ei ddyddiau ef y daeth Pharao Nechoh brenhin yr Aipht i fynu yn erbyn brenhin Aſſyria, hyd afon Euphrates: a'r brenhin Joſiah a aeth i'w gyfarfod ef, a *Pharaoh* [h] a'i lladdodd ef ym [i] Megido, pan ei [k] gwelodd ef.

30 A'i weiſion a'i dygaſant ef mewn cerbyd yn farw o Fegido, ac a'i dygaſant ef i Jeruſalem, ac a'i claddaſant ef yn ei feddrod ei hun. A'r [l] phobl y wlâd a gymeraſant [m] Joachaz fâb Joſiah, ac a'i henneiniaſant ef, ac a'i hurddaſant yn frenhin yn lle ei dâd.

31 ¶ Mâb tair blwydd ar hugain *oedd* Joachaz pan aeth efe yn frenhin, a thri mîs y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd* [n] Hamutal, merch Jeremïah o Libnah.

32 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dadau ef.

33 A Pharao Nechoh a'i rhwymodd ef yn Riblah yngwlâd Hamath, ‡ fel na theyrnaſai efe yn Jeruſalem: ac a oſododd drêth ar y wlâd [o] gàn talent o arian, a thalent o aur.

34 A Pharao Nechoh a oſododd Eliacim fâb Joſiah yn frenhin yn lle Joſiah ei dâd, ac [o] a drôdd ei enw ef [p] Joacim: ac efe a ddûg ymaith Joachaz, ac efe a ddaeth i'r Aipht, ac yno [q] y bu efe farw.

35 A Joacim a roddodd i Pharao [r] yr arian, a'r aur; ond efe a drethodd y wlâd i roddi 'r arian wrth orchymmyn Pharao: efe a gododd yr arian a'r aur, ar bobl y wlâd, ar bob un yn ôl ei drêth, i'w rhoddi i Pharao Nechoh.

3394. 36 ¶ Mâb pûm mlwydd ar hugain *oedd* Joacim pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Zebudah, merch Pedaiah o Rumah.

37 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai ei dadau.

PEN. XXIV.

t Joacim wedi ei orchfygu gan Nebuchodonoſor, yn gwrthryfela yn ei erbyn ef, ac felly yn dwyn dinyſtr arno ei hun. 6 Joachin yn teyrnaſu ar ei ôl ef. 7 Brenhin Babilon yn gorchfygu brenhin yr Aipht. 8 Drûg lywodraeth Joachin. 10 Ynnill Jeruſalem, a chaeth-gludo 'r bobl i Babilon. 17 Gwneuthur Sedeciah yn frenhin, a'i ddrŵg lywodraeth ef yn achos o lwyr-ddinyſtr Jeruſalem.

3394. YN ei ddyddiau ef y daeth Nabuchodonoſor brenhin Babilon i fynu, a Joacim a fu wâs iddo ef dair blynedd: yna efe a drôdd, ac a wrthryfelodd yn ei erbyn ef.

3401. 2 A'r ARGLWYDD a anfonodd yn ei erbyn ef dorfoedd o'r Caldeaid, a thorfoedd o'r Syriaid, a thorfoedd o'r Moabiaid, a thorfoedd o feibion Ammon, ac a'u hanfonodd hwynt yn erbyn Juda i'w dinyſtrio hi, [b] yn ôl gair yr ARGLWYDD yr hwn a lefaraſai efe trwy lâw ei weiſion y prophwydi.

3404. 3 Yn ddiau trwy orchymmyn yr ARGLWYDD y bu *hyn* yn erbyn Juda, i'w bwrw allan o'i olwg ef, o achos [c] pechodau Manaſſeh, yn ôl yr hyn oll a wnaethai efe;

4 A hefyd o herwydd [d] y gwaed gwirion a ollyngodd efe: (canys efe a lanwodd Jeruſalem o waed gwirion;) a hyn ny fynnai 'r ARGLWYDD ei faddau.

5 A'r rhan arall o hanes Joacim, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

6 ¶ A [o] Joacim a hunodd gyd â'i dadau, a ‡ Joachin ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

7 Ac [r] ni ddaeth brenhin yr Aipht mwyach o'i wlâd: canys [s] brenhin Babilon a ddygaſai 'r hyn oll a oedd eiddo brenhin yr Aipht, o afon yr Aipht hyd afon Euphrates.

8 [h] Mâb deunaw mlwydd *oedd* Joachin pan aeth efe yn frenhin, a thri mîs y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd* Nehuſta merch Elnathan o Jeruſalem.

9 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai ei dâd.

10 [i] Yn yr amſer hwnnw y daeth gweiſion Nabuchodonoſor brenhin Babilon i fynu yn erbyn Jeruſalem, † a gwarchaewyd ar y ddinas.

11 A Nabuchodonoſor brenhin Babilon a ddaeth yn erbyn y ddinas, a'i weiſion ef a warchaeaſant arni hi.

12 A Joachin brenhin Juda a aeth allan at frenhin Babilon, efe, a'i fam, a'i weiſion, a'i dywyſogion, a'i ‡ 'ſtafellyddion: a brenhin Babilon [k] a'i dàliodd ef, [l] yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnaſiad.

13 Ac [m] efe a ddûg oddi yno holl dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenhin, ac [n] a dorrodd yr holl leſtri aur a wnelſai Salomon brenhin Iſrael, yn nheml yr ARGLWYDD, [o] fel y llefaraſai 'r ARGLWYDD.

14 Ac [p] efe a ddûg ymaith holl Jeruſalem, yr holl dywyſogion hefyd, a'r holl gedyrn nerthol, [q] *ſef* deng mîl o gaethion, a [r] phob ſaer, a gôf: ni adawyd ond [s] pobl dlodion y wlâd *yno*.

15 [t] Efe hefyd a ddûg ymaith Joachin i Babilon, a mam y brenhin, a gwragedd y brenhin, a'i ‡ 'ſtafellyddion, a chedyrn y wlâd a ddûg efe i gaethiwed o Jeruſalem i Babilon.

16 A'r [u] holl wŷr nerthol, *ſef* ſaith mîl; ac o ſeiri a gofaint, mîl, y rhai oll *oedd* gryfion *a* rhyfelwŷr: hwynt-hwy a ddûg brenhin Babilon yn gaeth i Babilon.

17 ¶ A [x] brenhin Babilon a oſododd Fattaniah [y] brawd ei dâd ef yn frenhin yn ei le ef, ac [z] a drôdd ei enw ef yn Sedeciah.

18 [a] Mâb un mlwydd ar hugain *oedd* Sedeciah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Hamutal merch Jeremïah o Libnah.

19 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Joachin.

20 Canys trwy ddigoſaint yr ARGLWYDD y bu hyn yn Jeruſalem, ac yn Juda, nes iddo eu taflu hwynt allan o'i olwg, fod i Sedeciah wrthryſela yn erbyn brenhin Babilon.

3405. [e] Edrych 2 Cron. 36. 6. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30. ‡ Neu, *Jeconiah.* [f] Cron. 3. 16. Neu, *Coniah.* Jer. 22. 24, 28. [f] Edrych Jer. 37. 5, 7. [g] Jer. 46. 2. [h] 2 Cron. 36. 9. [i] Dan. 1. 1. † Heb. *a'r ddinas a ddaeth yngwarchae.* ‡ Neu, *Eunuchiaid.* [k] Edrych Pen. 25. 27. [l] Edrych Jer. 52. 28. [m] Pen. 20. 17. Eſay 39. 6. [n] Edrych Dan. 5. 2, 3. [o] Jer. 20. 5. [p] Jer. 24. 1. [q] Edrych Jer. 52. 28. [r] Felly 1 Sam. 13. 19, 22. [s] Pen. 25. 12. [t] 2 Cron. 36. 10. Eſth. 2. 6. Jer. 22. 24, &c. 3411. ‡ Neu, *Eunuchiaid.*

[u] Edrych Jer. 52. 28 [x] Jer. 37. 1. [y] 1 Cron. 3. 15. [z] Felly Pen. 23. 34. [a] 2 Cron. 36. 11. 1 Cron. 36. 4. Jer. 37. 1. a 52. 1. [b] Pen. 23. 31.

PEN. XXV.

1 Cylchynu Jeruſalem. 4 Dàl Sedeciah, a lladd ei feibion, a thynnu ei lygaid ef. 8 Nabuzaradan yn difrodi 'r ddinas, ac yn dwyn y gweddill, ond ychydig dlodion, i gaethiwed, 13 yn anrheithio ac yn dwyn ymaith

Mai, 21. P.

ymaith y tryforau. 18 *Lladd y boneddigion yn Riblah.* 22 *Wedi lladd Gedaliah a ofodasid yn ben arnynt, y mae 'r lleill yn foi i'r Aipht.* 27 *Efil-merodach yn dyrchafu Joachin yn ei lŷs.*

3414. AC [a] yn y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mis, ar y degfed *dŷdd* o'r mîs, y daeth Nabuchodonosor brenhin Babilon, efe a'i holl lu yn erbyn Jerusalem, ac a wersyllodd yn ei herbyn hi, a hwy a adeiladasant yn ei herbyn hi wrthglawdd o'i hamgylch hi.

2 A bu 'r ddinas yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Sedeciah.

3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r [b] *pedwerydd* mîs y trymhaodd y newyn yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl y wlâd.

4 ¶ A'r [c] ddinas a dorrwyd, a'r holl ryfelwŷr *a foîsant* liw nôs *ar hŷd* ffordd y porth, rhwng y ddau fûr, y rhai *fydd* wrth ardd y brenhin, (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) *a'r* [d] *brenbin* a aeth y ffordd tu a'r rhôs.

5 A llu 'r Caldeaid a erlidiasant ar ôl y brenhin, ac a'i dàliasant ef yn rhosydd Jericho: a'i holl lu ef a wasgarasid oddi wrtho.

6 Felly hwy a ddâliasant y brenhin, ac a'i dygasant ef i fynu at frenhin Babilon i Riblah; ac a [†] roddasant farn yn ei erbyn ef.

7 Lladdasant feibion Sedeciah hefyd o flaen ei lygaid, ac a ‡ [e] dynnasant lygaid Sedeciah, ac a'i rhwymasant ef mewn gefynnau prês, ac a'i dygasant ef i Babilon.

8 ¶ Ac yn y pummed mîs, [f] ar y seithfed *dŷdd* o'r mîs (honno *oedd* [g] y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i frenhin Nabuchodonosor brenhin Babilon) y daeth Nabuzaradan y distain, gwâs brenhin Babilon, i Jerusalem.

9 Ac efe a losgodd dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenhin, a holl dai Jerusalem, a phob tŷ mawr a losgodd efe â thân.

10 A holl lu 'r Caldeaid, y rhai *oedd gyd â*'r distain, a dorrasant i lawr furiau Jerusalem oddi amgylch.

11 A Nabuzaradan y distain a ddûg ymaith y rhan arall o'r bobl a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliasant at frenhin Babilon, gyd â gweddill y dyrfa.

12 Ac [h] o dlodion y wlâd y gadawodd y distain *rai*, yn winllannwŷr, ac yn arddwŷr.

13 [i] Y [k] colofnau prês hefyd, y rhai *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, [l] a'r ystolion, [m] a'r môr prês, yr hwn *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a ddrylliodd y Caldeaid, a hwy a ddygasant eu prês hwynt i Babilon.

14 [n] Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r saltringau, y llwyau, a'r holl lestri prês, y rhai 'r oeddid yn gwasanaethu â hwynt, a ddygasant hwy ymaith.

15 Y pedyll tân hefyd, a'r cawgiau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a ddûg y distain ymaith.

16 Y ddwy golofn, yr un môr, a'r ystolion a wnelsai Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD; [o] nid oedd bwys ar brês yr holl lestri hyn.

17 [p] Tri chufydd ar bymtheg *oedd* uchder y naill golofn, a chnap prês *oedd* arni; ac uchder y cnap *oedd* dri chufydd; pleth-waith hefyd, a phomgranadau *oedd* ar y cnap o amgylch, yn brês i gŷd: ac felly 'r *oedd* yr ail golofn, a phleth-waith.

18 ¶ A'r distain a gymmerth [q] Seraiah yr offeiriad pennaf, a'r [r] Sephaniah yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y † drŵs.

19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth ‡ flaenllydd, yr hwn oedd ar y rhyfelwŷr, a [s] phumwr o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin, y rhai a gafwyd yn y ddinas, † ac ysgrifennydd tywysog y llu, yr hwn oedd yn byddino pobl y wlâd; a thrugeinwr o bobl y wlâd, y rhai a gafwyd yn y ddinas.

20 A Nabuzaradan y distain a gymmerth y rhai hyn, ac a'u dûg at frenhin Babilon, i Riblah.

21 A brenhin Babilon a'u tarawodd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt, yn Riblah, yngwlâd Hamath. Felly y caeth-gludwyd Juda o'i wlâd ei hun.

22 ¶ [t] Ac *am* y bobl a adawsid yngwlâd Juda, y rhai a adawsai Nabuchodonosor brenhin Babilon, efe a wnaeth yn swyddog arnynt hwy, Gedaliah fab Ahicam, fab Saphan.

23 A phan glybu holl [u] dywysogion y lluoedd, hwynt-hwy a'u gwŷr, wneuthur o frenhin Babilon Gedaliah yn swyddog, hwy a ddaethant at Gedaliah i Fispah, sef Ismael mâb Nethaniah, a Johanan mâb Careah, a Seraiah mâb Tanhumeth y Netophathiad, a Jaazaniah mâb Maachathiad, hwynt a'u gwŷr.

24 A Gedaliah a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, ac a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch *fod* yn weision i'r Caldeaid: trigwch yn y tîr, a gwasanaethwch frenhin Babilon, a bydd da i chwi.

25 Ac yn y seithfed mîs [x] y daeth Ismael mâb Nethaniah, fab Elisama, † o'r hâd brenhinol, a dengwr gyd ag ef, a hwy a darawsant Gedaliah, fel y bu efe farw: *tarawsant* hefyd yr Juddewon a'r Caldeaid oedd gyd ag ef ym Mispah.

26 A'r holl bobl o fychan hyd fawr, a thywysogion y lluoedd a gyfodasant, ac [y] a ddaethant i'r Aipht: canys yr oeddynt yn ofni 'r Caldeaid.

27 ¶ Ac [z] yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o gaethiwed Joachin brenhin Juda, yn y deuddegfed mis, ar y seithfed *dŷdd* ar hugain o'r mîs, Efil-merodach brenhin Babilon (yn y flwyddyn yr aeth efe yn frenhin) [a] a ddyrchafodd ben Joachin brenhin Juda o'r carchardy.

28 Ac efe a ddywedodd ‡ yn dêg wrtho, ac a osododd ei gadair ef goruwch cadeiriau 'r brenhinoedd *oedd* gyd ag ef ym Mabilon.

29 Ac efe a newidiodd ei garchar-wisg ef: ac efe a fwyttaodd fwyd yn wastadol ger ei fron ef, holl ddyddiau ei einioes.

30 A'i rân ef *oedd* rân feunyddol, a roddid iddo gan y brenhin, dogn dŷdd yn ei ddŷdd, holl ddyddiau ei einioes ef.

3416. [b] Jer. 52. 6.

[c] Jer. 39. 2, 3.

[d] Ezec. 12, 12.

† Heb. *lefarasant farn gyd ag ef.*

3416. ‡ Heb. *ddallasant.* [e] Ezec. 12, 13.

[f] Edrych Jer. 52. 12.

[g] Edrych Pen. 24. 12. a Ad. 27.

[h] Pen. 24. 14. Jer. 40. 7. a 52. 16.

[i] Pen. 20. 17. Jer. 27. 19, 22.

[k] 1 Bren. 7. 15.

[l] 1 Bren. 7. 27.

[m] 1 Bren. 7. 23.

[n] Ecsod. 27. 3. 1 Bren. 7. 50.

[o] 1 Bren. 7. 47.

[p] 1 Bren. 7. 15. Jer. 52. 21.

[q] 1 Cron. 6, 14.

[r] Jer. 21. 1. a 29. 25.

† Heb. *rhiniog.* ‡ Neu, *Eunuch.*

[s] Jer. 52. 25.

† Neu, *a phen 'sgrifennydd y llu.*

[t] Jer. 40. 5, 9.

[u] Jer. 40. 7.

[x] Jer. 41. 1. † Heb. *o Bâd y frenhiniaeth.*

[y] Jer. 43. 4.

[z] Jer. 52. 31.

[a] Edrych Gen. 40. 15, 19, 20.

‡ Heb. *bethau daionus.*

3317. 3442. 3444.

PEN. I.

1 *Llin Adda hyd Noah.* 5 *Meibion Japheth.* 8 *Meibion Cam.* 17 *Meibion Sem.* 24 *Llin Sem hyd Abraham.* 29 *Meibion Iſmael.* 32 *Meibion Ceturah.* 34 *Hiliogaeth Abraham o Eſau.* 43 *Brenhinoedd Edom.* 51 *Dugiaid Edom.*

[a] Gen. 4. 25, 26. a 5. 3.---9.

ADDA, [a] Seth, Enos,
2 Cenan, Mahalaleel, Jered,
3 Henoch, Methuſelah, Lamech,
4 Noah, Sem, Cam, a Japheth.

[b] Gen. 10. 2.

5 ¶ [b] Meibion Japheth; Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Meſech, a Thiras.

‡ Neu, *Diphath.*

6 A meibion Gomer; Aſchenaz, a ‡ Riphath, a Thogarmah.

† Neu, *Rodanim,*

7 A meibion Jafan: Eliſa, a Tharſis, Cittim, a † Dodanim.

[c] Gen. 10. 4.

8 ¶ [c] Meibion Cam; Cus, a Miſraïm, Put, a Chanaan.

9 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabta, a Raamah, a Sabtecha: a Seba, a Dedan, meibion Raamah.

[d] Gen. 10. 8.

10 [d] A Chus a genhedlodd Nimrod: hwn a ddechreuodd fôd yn gadarn ar y ddaear.

11 A Miſraïm a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,

12 Pathruſim hefyd, a Chaſluhim, (y rhai y daeth y Philiſtiaid allan o honynt) a

[e] Deut. 2. 23.

[e] Chaphtorim.

[f] Gen. 10. 15.

13 A [f] Chanaan a genhedlodd Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth,

14 Y Jebuſiad hefyd, a'r Amoriad, a'r Girgaſiad,

15 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Sinïad,

16 A'r Arſadiad, a'r Semariad, a'r Hemathiad.

[g] Gen. 10. 22. a 11. 10.

17 ¶ [g] Meibion Sem; Elam, ac Aſſur, ac Arphacſad, a Lud, ac Aram, ac Us, a Hul, a Gether, a ‡ Meſech.

‡ *Mas.* Gen. 10. 23.

18 Ac Arphacſad a genhedlodd Selah, a Selah a genhedlodd Eber.

† Sef, *Gwahaniad.*

19 Ac i Eber y ganwyd dau o feibion: enw y naill *ydoedd* † Peleg, (o herwydd mai yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear) ac enw ei frawd *oedd* Joctan.

[h] Gen. 10. 26.

20 A [h] Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Haſarmaſeth, a Jerah,

21 Hadoram hefyd, ac Uſal, a Dicla,

22 Ac Ebal, ac Abimael, a Seba,

23 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Joctan.

[i] Gen. 11. 10, Luc 3. 34, &c.

24 ¶ [i] Sem, Arphacſad, Selah,

[k] Gen. 11. 15.

25 [k] Eber, Peleg, Reu,

26 Serug, Nachor, Terah,

[l] Gen. 11. 27.

27 [l] Abram, hwnnw *yw* Abraham.

[m] Gen. 11. 15.

28 Meibion Abraham; [m] Iſaac, ac [n] Iſmael.

[n] Gen. 17. 5, [m] Gen. 21. 2, 3.

29 ¶ Dyma eu cenhedlaethau hwynt: [o] cyntaf-anedig Iſmael *oedd* Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a Mibſam,

[n] Gen. 16. 11, 15.

30 Miſma, a Dumah, Maſſa, † Hadad, a Thema,

[o] Gen. 25. 13, &c.

31 Jetur, Naphis, a Chedemah. Dyma feibion Iſmael.

† Neu, *Hadar.*

[p] Gen. 25. 1, 2.

32 ¶ A [p] meibion Ceturah, gordderchwraig Abraham: hi a ymddûg Zimran, a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Iſbac, a Suah. A meibion Jocſan; Seba, a Dedan.

[q] Gen. 21. 2.

33 A meibion Midian; Ephah, ac Epher, a Henoch, ac Abida, ac Eldaah; y rhai hyn oll *oedd* feibion Ceturah.

[r] Gen. 25. 25.

34 Ac [q] Abraham a genhedlodd Iſaac. [r] Meibion Iſaac; Eſau, ac Iſrael.

35 ¶ [s] Meibion Eſau; Eliphaz, Reuel, a Jeus, a Jaalam, a Chorah.

[s] Gen. 36. 9, 10.

36 Meibion Eliphaz; Teman, ac Omar, † Sephi, a Gatam, Cenaz, a Thimna, ac Amalec.

† Neu. *Sepho.*

37 Meibion Reuel; Nahath, Zerah, Sammah, a Mizzah.

Gen. 36. 11.

38 A [t] Meibion Seir; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Anah, a Diſon, ac Eſer, a Diſan.

[t] Gen. 36. 20.

39 A meibion Lotan; Hori, a ‡ Homam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

‡ Neu, *Hemam.*

40 Meibion Sobal; * Alïan, a Manahath, ac Ebal, † Sephi, ac Onam. A meibion Sibeon; Aiah, ac Anah.

Gen. 36. 22. * Neu. *Alſan.*

41 Meibion Anah; [u] Diſon. A meibion Diſon; † Amram, ac Eſban, ac Ithran, a Cheran.

[u] Gen. 36. 25. † Neu, *Hemdan.*

42 Meibion Eſer; Bilhan, a Zafan, a ‡ Jacan. Meibion Diſon; Us, ac Aran.

† Neu, *Sepho.*

43 ¶ Dyma hefyd y [x] brenhinoedd a deyrnaſaſant yn nhîr Edom cyn teyrnaſu o frenhîn ar feibion Iſrael; Bela mab Beor: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

Gen. 36. 23. [x] Gen. 36. 31. [u] Gen. 36. 25.

44 A phan fu farw Bela, y teyrnaſodd yn ei le ef Jobab mâb Zerah o Boſrah.

† Neu, *Hemdan.*

45 A phan fu farw Jobab, Huſam o wlâd y Temaniaid a deyrnaſodd yn ei le ef.

Gen. 36. 26.

46 A phan fu farw Huſam, yn ei le ef y teyrnaſodd Hadad mâb Bedad, yr hwn a darawôdd Fidian ym maes Moab: ac enw ei ddinas ef *ydoedd* Afith.

‡ Neu, *Acan.* Gen. 36. 27.

47 A phan fu farw Hadad, y teyrnaſodd yn ei le ef Samlah o Faſrecah.

[x] Gen. 36. 31.

48 [y] A phan fu farw Samlah, Saul o Rehoboth *wrth* yr afon a deyrnaſodd yn ei le ef.

[y] Gen. 36. 37.

49 A phan fu farw Saul, y teyrnaſodd yn ei le ef Baalhanan mâb Achbor.

50 A bu farw Baalhanan a theyrnaſodd yn ei le ef * Hadad: ac enw ei ddinas ef *oedd* † Pai; ac enw ei wraig ef Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

* *Hadar.* Gen. 36. 39. † *Pau,* Gen. 36. 39.

51 ¶ A bu farw Hadad. [z] A dugiaid Edom oedd; duc Timna, duc Aliah, duc Jetheth,

[z] Gen. 36. 40.

52 Duc Aholibamah, duc Elah, duc Pinon,

53 Duc Cenaz, duc Teman, duc Mibſar,

54 Duc Magdiel, duc Iram. Dyma ddugiaid Edom.

PEN. II.

1 *Meibion Iſrael.* 3 *Hiliogaeth Juda o Damar.* 13 *Meibion Jeſſe.* 18 *Hiliogaeth Caleb fâb Heſron.* 21 *Hiliogaeth Heſron o ferch Machir.* 25 *Hiliogaeth Jerahmeel.* 34 *Hiliogaeth Seſan.* 42 *Caingc arall o hiliogaeth Caleb.* 50 *Hiliogaeth Caleb mâb Hur.*

DYma feibion † Iſrael; [a] Reuben, Simeon, Lefi, a Juda, Iſſacar, a Zabulon,

† Neu, *Jacob.* [a] Gen. 29. 32. a 30. 5. a 35. 18, 22. a 46. 8, &c.

2 Dan, Joſeph, a Benjamin, Naphtali, Gad, ac Aſer.

3 ¶ Meibion [b] Juda; Er, ac Onan, a Selah. Y tri *hyn* a anwyd iddo ef o ferch [c] Sua y Ganaanites. Ond [d] Er cyntaf-anedig Juda, ydoedd ddrygionus yngolwg yr ARGLWYDD, ac efe a'i lladdodd ef.

[b] Gen. 38. 3. a 46. 12. Num. 26. 19. [c] Gen. 38, 2. [d] Gen. 38, 7.

4 A [e] Thamar ei waudd ef a ymddûg iddo Phares, a Zerah. Holl feibion Juda *oedd* bump.

[e] Gen. 38. 29, 30. Mat. 1, 3.

† Gen. 46. 12. Ruth 4. 18.

5 [r] Meibion Phares; Heſron a Hamul.

6 A meibion Zerah; ‡ Zimri, [s] ac Ethan, a Heman, a Chalcol, a † Dara; hwynt oll *oedd* bump.

‡ Neu, *Zabdi*, Joſ. 7. 1.

7 A meibion [h] Carmi; ‡ Achar, yr hwn a ſlinodd Iſrael, ac a wnaeth gamwedd o blegid [i] y diofryd-beth.

[s] 1 Bren. 3. 41.

8 A meibion Ethan; Azarïah.

† Neu, *Darda.*

9 A meibion Heſron, y rhai a anwyd iddo ef; Jerahmeel, a * Ram, a † Chelubai.

[h] Edrych Pen. 4. 1.

10 A [k] Ram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Nahſon, [l] pennaeth meibion Juda;

‡ Neu, *Achan.*

11 A Nahſon a genhedlodd * Salma; a Salma a genhedlodd Boaz;

[i] Joſ. 6. 19. a 7. 1.

12 A Boaz a genhedlodd Obed; ac Obed a genhedlodd Jeſſe;

* Neu, *Aram.*

13 ¶ A Jeſſe a genhedlodd ei gyntaf-anedig [m] Eliab, ac Aminadab yn ail, a † Simma yn drydydd,

Mat. 1. 3. 4.

14 Nathanael yn bedwerydd, Radai yn bummed.

† Neu, *Caleb.*

15 Oſem yn chweched, Dafydd yn ſeithfed:

Ad. 18. 42.

16 A'u chwïorydd hwynt *oedd* Serfiah, ac Abigail. [n] A meibion Serfiah; Abiſai, a Joab, ac Aſahel; tri.

[k] Ruth 4. 19. Mat. 1. 4.

17 Ac [o] Abigail a ymddûg Amaſa. A thâd Amaſa *oedd* † Jether yr Iſmaëliad.

[l] Num. 1. 7. a 2. 3.

18 ¶ A Chaleb mâb Heſron a ennillodd *blant* o Azubah *ei* wraig, ac o Jerioth: a dyma ei meibion hi; Jeſer, Sobab, ac Ardon.

* *Salmon.* Ruth 4. 21. Mat. 1. 4.

19 A phan fu farw Azubah, Caleb a gymmerth iddo [p] Ephrath, a hi a ymddûg iddo Hur.

[m] 1 Sam. 16. 6.

20 A [q] Hur a genhedlodd Uri, ac Uri a genhedlodd Beſaleel.

† Neu, *Samma.*

21 ¶ Ac wedi hynny yr aeth Heſron i mewn at ferch [r] Machir, tâd Gilead, ac eſe a'i ‡ priododd hi pan *ydoedd* fâb trugain mlwydd; a hi a ddûg iddo Segub.

1 Sam. 16. 9.

22 A Segub a genhedlodd Jair: ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o ddinaſoedd yngwlâd Gilead.

[n] 2 Sam. 2. 18.

23 [s] Ac efe a enillodd Geſur, ac Aram, a threfydd Jair oddi arnynt, a Chenath a'i phentrefydd, *ſef* trugain o ddinaſoedd. Y rhai hyn oll *oedd eiddo* meibion Machir tâd Gilead.

[o] 2 Sam. 17. 25.

† *Ithra, yr Iſraëliad.*

24 Ac yn ôl marw Heſron o fewn Caleb Ephratah, Abïah gwraig Heſron a ymddûg iddo [t] Aſhur, tâd Tecoa.

2 Sam. 17. 25.

25 ¶ A meibion Jerahmeel cyntaf-anedig Heſron oedd, Ram yr hynaf, Bunah, ac Oren, ac Oſem, *ac* Ahïah.

[p] Ad. 50. [q] Ecſod. 31. 2.

26 A gwraig arall ydoedd i Jerahmeel, a'i henw Atarah: hon *oedd* fam Onam.

[r] Num. 27. 1.

27 A meibion Ram cyntaf-anedig Jerahmeel oedd, Maas, a Jamin, ac Ecar.

‡ Heb. *cymmerth.*

28 A meibion Onam oedd, Sammai, a Jada. A meibion Sammai; Nadab, ac Abiſur.

[s] Num. 32. 41. Deut. 3. 14. Joſ. 13. 30.

29 Ac enw gwraig Abiſur *oedd* Abihail; a hi a ymddûg iddo Ahban, a Molid.

[t] Pen. 4. 5.

30 A meibion Nadab; Seled, ac Appaim. A bu farw Seled yn ddiblant.

31 A meibion Appaim; Iſi. A meibion Iſi; Seſan. A [u] meibion Seſan; Ahlai.

[u] Edrych Ad. 34, 35.

32 A meibion Jada brawd Sammai; Jether, a Jonathan. A bu farw Jether yn ddiblant.

33 A meibion Jonathan; Peleth, a Zaza. Y rhai hyn *oedd* feibion Jerahmeel.

34 ¶ Ac nid oedd i Seſan feibion, ond merched. Ac i Seſan *yr oedd* gwâs o Aiphtiad, a'i enw Jarha.

35 A Seſan a roddodd ei ferch yn wraig i Jarha ei wâs. A hi a ymddûg iddo Attai.

36 Ac Attai a genhedlodd Nathan, a Nathan a genhedlodd [x] Zabad,

[x] Pen. 11. 41.

37 A Zabad a genhedlodd Ephlal, ac Ephlal a genhedlodd Obed,

38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a Jehu a genhedlodd Azarïah,

39 Ac Azarïah a genhedlodd Heles, a Heles a genhedlodd Eleaſah,

40 Ac Eleaſah a genhedlodd Siſamai, a Siſamai a genhedlodd Sâlum,

41 A Sâlum a genhedlodd Iecamïah, a Jecamiah a genhedlodd Eliſamah.

42 ¶ Hefyd meibion Caleb brawd Jerahmeel *oedd* Meſa ei gyntaf-anedig, hwn *oedd* dâd Ziph: a meibion Mareſa tâd Hebron.

43 A meibion Hebron; Corah, a Thappuah, a Recem, a Sema.

44 A Sema a genhedlodd Raham, tâd Jorcoam: a Recem a genhedlodd Sammai.

45 A mâb Sammai *oedd* Maon: a Maon *oedd* dâd Bethſur.

46 Ac Ephah gordderch-wraig Caleb a ymddûg Haran, a Moſa, a Gazez: a Haran a genhedlodd Gazez.

47 A meibion Jahdai; Regem, a Jotham, a Geſan, a Phelet, ac Ephah, a Saaph.

48 Gordderch-wraig Caleb, *ſef* Maachah, a ymddûg Seber, a Thirhanah.

[y] Joſ. 15. 17.

49 Hefyd hi a ymddûg Saaph tâd Madmannah, Seſa tâd Machbenah a thâd Gibeah: a merch Caleb *oedd* [y] Achſah.

[z] Neu, *Ephrath.* Ad. 19.

50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Caleb fâb Hur, cyntaf-anedig [z] Ephratah; Sobal tâd Ciriath-Jearim,

‡ Neu, *Reaiah.* Pen. 4. 2.

51 Salma tâd Bethlehem, Hareph tâd Beth-Gader.

* Neu, *Chatſi-hammenuchoth.*

52 A meibion oedd i Sobal, tâd Ciriath-Jearim; ‡ Haroeh, *a* * hanner y † Menahethiaid.

† Neu, *Menuchiaid.*

53 A theuluoedd Ciriath-Jearim *oedd*, yr Ithriaid, a'r Puhiaid, a'r Sumathiaid, a'r Miſraiaid: o'r rhai hyn y daeth y Sareathiaid, a'r Eſthauliaid.

‡ Neu, *Atariaid,* neu, *goronau tŷ Joab.*

54 Meibion Salmah; Bethlehem, a'r Netophathiaid, ‡ Ataroth tŷ Joab, a hanner y Manahethiaid, y Soriaid.

55 A thylwyth y 'ſgrifennyddion, y rhai a breſwylient yn Jabes; y Tirathiaid, y Simeathiaid, y Suchathiaid. Dyma 'r [a] Ceniaid, y rhai a ddaethant o Hamath, tâd tylwyth [b] Rechab.

[a] Barn. 1. 16.

[b] Jer. 35. 2.

PEN. III.

1 Meibion Dafydd, 10 a'i lin ef hyd Sedeciah 17 Hiliogaeth Jeconïah.

Y Rhai hyn hefyd oedd feibion Dafydd, y rhai a anwyd iddo ef yn Hebron; y cyntaf-anedig [a] Amnon, o Ahinoam y [b] Jezreelites: yr ail ‡ Daniel, o Abigail y Garmelites:

[a] 2 Sam. 3. 2.

[b] Joſ. 15. 56.

‡ Neu, *Cileab,* 2 Sam. 3. 3.

2 Y trydydd, Abſalom mâb Maachah, merch Talmai brenhin Geſur: y pedwerydd, Adonïah mâb Haggith:

3 Y pummed, Sephatia o Abital: y chweched, Ithream o [c] Eglah ei wraig.

[c] 2 Sam. 3. 5.

4 Chwêch a anwyd iddo yn Hebron, ac [d] yno y teyrnaſodd efe ſaith mlynedd, a chwê mîs: a [e] thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

[d] 2 Sam. 2. 11.

[e] 2 Sam. 5. 5.

5 [f] A'r rhai hyn a anwyd iddo yn Jeruſalem; ‡ Simea, a Sobab, a Nathan, a [g] Salomon, pedwar, o * Bathſua merch † Ammiel:

[f] 2 Sam. 5. 14.

Pen. 14. 4.

‡ Neu, *Sammuah,* 2 Sam. 5. 14.

[g] 2 Sam. 12. 24.

* Neu, *Bathſeba,* 2 Sam. 11. 3.

† Neu, *Eliam,* 2 Sam. 11. 3.

6 Ibhar hefyd, ac ‡ Elifama, ac Eliphalet,
7 A Noga, a Nepheg, a Japhïa,
8 Ac Elifama, * Eliada, ac Eliphelet, naw.
9 *Dyma* holl feibion Dafydd, heb law meibion y gordderch-wragedd, a [b] Thamar eu chwaer hwynt.
10 ¶ A mâb Salomon *ydoedd* [i] Rehoboam: * Abïah ei fâb yntau; Aſa ei fâb yntau; *a* Jehoſaphat ei fâb yntau;
11 Joram ei fâb yntau; † Ahazïah ei fâb yntau; Joas ei fâb yntau;
12 Amaſïah ei fâb yntau; ‡ Azarïah ei fâb yntau; Jotham ei fâb yntau;
13 Ahaz ei fâb yntau; Hezeciah ei fâb yntau; Manaſſeh ei fâb yntau;
14 Amon ei fâb yntau; Joſiah ei fab yntau.
15 A meibion Joſiah, y cyntaf-anedig *oedd* * Johanan, yr ail † Joacim, y trydydd ‡ Sedeciah, y pedwerydd Salum.
16 A meibion [k] Joacim; † Jeconïah ei fâb ef, Sedeciah [l] ei fâb yntau.
17 ¶ A meibion Jeconïah; Aſſir, Salathiel [m] ei fâb yntau,
18 Malchiram hefyd, a Phedaiah, a Senaſar, Jecamïah, a Hoſama, a Nedabïah.
19 A meibion Pedaiah; Zorobabel, a Simei: a meibion Zorobabel; Meſulam, a Hananïah, a Selomith eu chwaer hwynt:
20 A Hafubah, ac Ohel, a Berechïah, a Haſadïah, Juſab-heſed, pump.
21 A meibion Hananïah: Pelatïah, a Jeſaiah: meibion Rephaiah, meibion Arnan, meibion Obadïah, meibion Sechanïah.
22 A meibion Sechanïah; Semaiah: a meibion Semaiah; [n] Hattus, ac Igeal, a Barïah, a Nearïah, a Saphat, chwech.
23 A meibion Nearïah; Elioenai, a Hezeciah, ac Azricam, tri.
24 A meibion Elioenai *oedd*, Hodaiah, ac Eliaſib, a Phelaiah, ac Accub, a Johanan, a Dalaiah, ac Anani, ſaith.

[k] Mat. 1. 11. † Neu, *Joacim*, 2 Bren. 24. 6. Neu, *Conïah*, Jer. 22. 24. [l] 2 Bren. 24. 17. [m] Mat. 1. 12. [n] Ezra 8. 2.

PEN. IV.

1 Hiliogaeth Juda o Galeb mâb Hur, 5 Aſer mâb Heſron. 9 Jabes, a'i weddi. 21 Hiliogaeth Selah, 24 a Simeon, a'i ddinaſoedd. 39 Eu gorfoddaeth ar Gedor, a'r Amaleciaid ym mynydd Seïr.

MEibion Juda; [a] Phares, Heſron, a * Charmi, a Hur, a Sobal,
2 A ‡ Reaiah mâb Sobal a genhedlodd Jahath; a Jahath a genhedlodd Ahumai, a Lahad. Dyma deuluoedd y Sorathiaid.
3 A'r rhai hyn *oedd* o dâd Etam; Jezreel, ac Iſma, ac Idbas: ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Haſelelponi.
4 A Phenuël tâd Gedor, ac Ezer tâd Huſah. Dyma feibion [b] Hur cyntaf-anedig Ephratah, tâd Bethlehem.
5 ¶ Ac i [c] Aſſur tâd Tecoa yr oedd dwy wragedd, Helah, a Naarah.
6 A Naarah a ddûg iddo Ahuzam, a Hepher, a Themeni, ac Ahaſtari. Dyma feibion Naarah.
7 A meibion Helah *oedd*, Sereth, a Soar, ac Ethnan,
8 A Chos a genhedlodd Anob, a Sobebah, a theuluoedd Aharhel fab Harum.
9 ¶ Ac yr oedd * Jabes yn anrhydeddusach nâ'i frodyr: a'i fam a alwodd ei enw ef Jabes, gan ddywedyd, O blegid i mi *ei* ddwyn *ef* trwy oſid.
10 A Jabes a alwodd ar Dduw Iſrael, gan ddywedyd, ‡ O na lwyr fendithit fi, ac na ehengit fy nherfynau, a bod dy lâw gyd â mi, ‡ a'*m* cadw oddi wrth ddrwg, fel na'm gofidier: a pharodd Duw ddyfod *iddo* yr hyn a ofynnaſai.
11 ¶ A Chelub brawd Suah a genhedlodd Fehir, yr hwn *oedd* dâd Eſton.
12 Ac Eſton a genhedlodd Beth-rapha, a Phaſeah, a Thehinnah tâd * dinas Nahas. Dyma ddynion Rechah.
13 A meibion Cenaz; [d] Othniel, a Seraiah: a meibion Othniel; * Hathath:
14 A Meonothai a genhedlodd Ophrah: a Seraiah a genhedlodd Joab, tâd ‡ [e] glynn y crefftwŷr, canys crefftwŷr oeddynt hwy.
15 A meibion Caleb fâb Jephunneh; Iru, Elah, a Naam: a meibion Elah *oedd*, * Cenaz.
16 A meibion Jehaleleel; Ziph, a Ziphah, Tiria, ac Aſareel.
17 A meibion Ezra *oedd*, Jether, a Mered, ac Epher, a Jalon: a hi a ddûg Miriam, a Sammai, ac Iſbah tâd Eſthemoa.
18 A'i wraig ef ‡ Jehudiah a ymddûg Jered tâd Gedor, a Heber tâd Soeho, a Jecuthiel tâd Zanoah. A dyma feibion Bithiah merch Pharao, yr hon a gymmerth Mered
19 A meibion *ei* wraig † Hodiah, chwaer Naham, tâd Ceilah y Garmiad, ac Eſthemoa y Maachathiad.
20 A meibion Simeon *oedd*, Amnon, a Rinnah, Benhanan a Thilon. A meibion Iſi *oedd*, Zoheth, a Benzoheth.
21 ¶ *A* meibion Selah [f] fâb Juda *oedd*, Er, tâd Lecah, a Laadah tâd Mareſah, a theuluoedd tylwyth gweithyddion lliain main o dŷ Aſbeah,
22 A Jocim, a dynion Cozebah, a Joas, a Saraph, y rhai oedd yn arglwyddiaethu ar Foab, a Jaſubi Lehem. Ac *y mae* 'r pethau hyn yn hên.
23 Y rhai hyn *oedd* grochenyddion yn cyfanneddu *ym mŷſg* plan-wydd, a chaeau: gyd â'r brenhin yr arhoſaſant yno yn ei waith ef.
24 ¶ Meibion Simeon *oedd* ‡ Nemuel, a Jamin, Jarib, Zerah, *a* Saul:
25 Sâlum ei fâb yntau, Mibſam ei fab yntau, Miſma ei fâb yntau.
26 A meibion Miſma; Hamuel ei fâb yntau, Zaccur ei fab yntau, Simei ei fâb yntau.
27 Ac i Simei, *yr oedd* un ar bymtheg o feibion, a chwêch o ferched, ond i'w frodyr ef nid *oedd* nemmor o feibion: ac nid amlhaſai eu holl deulu hwynt ‡ megis meibion Juda.
28 A [g] hwy a breſwyliaſant ym Meerſeba, a Moladah, a Haſar Sual,
29 Ym * Milha hefyd, ac yn Eſem, ac yn † Nholad,
30 Ac ym Methuel, ac yn Hormah, ac yn Siclag,
31 Ac ym Meth-marcaboth, ac yn ‡ Haſar-Suſim, ac ym Meth-birei, ac yn Saaraim. Dyma eu dinaſoedd hwynt, nes teyrnaſu o Ddafydd.
32 A'u trefydd hwynt *oedd*, * Etam, ac Ain, Rimmon, a Thochen, ac Aſan; pump o ddinaſoedd.
33 A'u holl bentrefydd hwynt hefyd, y rhai *oedd* o amgylch y dinaſoedd hyn hyd ‡ Baal. Dyma eu trigfannau hwynt, † a'u hachau.
34 A Meſobab, a Jamlech, a Joſa mâb Amaſiah,

[a] Gen. 38. 29. a 46. 12. * Neu, *Chelubai*, Pen. 2. 9. Neu, *Caleb*. Pen. 2. 18. ‡ Neu, *Haroeh*. Pen. 2. 52. [b] Pen. 2. 50. [c] Pen. 2. 24.

* Hynny yw, *athriſt*. ‡ Heb. *O's llwyr fendithi*.

‡ Heb. *a gwneuthur* ymwared i mi.

* Neu, *Irnahes*. [d] Joſ. 15. 7. * Neu, *Hatbah a Meonothai, yr hwn a genhedlodd*, &c. ‡ Neu, trigolion *dyffryn Carazim*. [e] Neh. 11. 35. * Neu, *Uendz*. ‡ Neu, *Judderwes*

† Neu, *Jehudiah*, a enwyd o'r blaen.

[f] Gen. 38. 5.

‡ Neu, *Jemuel*. Gen. 46. 10. Ecſod. 6. 15. Num. 26. 12. ‡ Neu, *Hyd feibion*, [g] Joſ. 19. 2. * Neu, *Balah*. Joſ. 19. 3. † Neu, *Eltolad*. Joſ. 19. 4. ‡ Neu, *Haſar-Suſah*. Joſ. 19. 5. * Neu, *Ether*. Joſ. 19. 7. ‡ Neu, *Baalath-beer*. Joſ. 19. 8. † Neu, *Ac ſel yr ymranna-ſant yn genhedloedd yr eu myſg hwynt*.

35 A Joel, a Jehu mâb Jofibia, fâb Seraia, fâb Aſiel,
36 Ac Elioenai, a Jaacobah, a Jeſohaiah, ac Aſaiah, ac Adiel, a Jeſimiel, a Benaiah,
37 A Ziza mâb Siphi, fâb Alon, fâb Jedaiah, fâb Simri, fâb Semaiah.
38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau, *a aethant* yn bennaethiaid yn eu teuluoedd, ac a amlhaſant dylwyth eu tadau yn fawr.
39 ¶ A hwy a aethant i flaenau Gedor, hyd át du dwyrain y dyffryn, i geiſio porfa i'w praidd.
40 A hwy a gawſant borfa frâs, a da, a gwlâd ehang *ei* therfynau, a heddychlon a thangnefeddus: canys y rhai a breſwyliaſent yno o'r blaen *oedd* o Gam.
41 A'r rhai hyn yn ſgrifennedig erbyn eu henwau, a ddaethant yn nyddiau Hezeciah brenhin Juda, ac a darawſant eu pebyll a'r anneddau a gafwyd yno, ac a'u difrodaſant hwy hyd y dydd hwn, a thrigaſant yn eu lle hwynt; am *fod* porfa i'w praidd hwynt yno.
42 Ac o honynt hwy, *ſef* o feibion Simeon, yr aeth pûm cant o ddynion i fynydd Seir, a Phelatiah, a Neariah, a Raphaiah, ac Uzziel, meibion Iſi, yn ben arnynt.
43 Tarawſant hefyd [h] y gweddill a ddiangaſai o Amalec, ac a wladychaſant yno hyd y dydd hwn.

h Edrych 1 Sam. 15. 8. a 30. 17. 2 Sam. 8. 12.

PEN. V.

1 Llin Reuben, (yr hwn a gollodd ei enedigaeth-fraint) hyd y caeth-gludiad i Babilon, 9 Eu tr gias, a'u gorfodaeth ar yr Hagariaid. 11 Pennaduriaid a thrigleoedd Gad. 18 Rhifedi a gorfodaeth Reuben, a Gad, a hanner llwyth Manaſſeh. 23 Trigleoedd a phendaduriaid yr hanner llwyth hwnnw. 25 Eu caethiwed o herwydd eu pechod.

d Gen. 29. 32. b Gen. 35. 22. a 49. 4. c Gen. 48. 15, 22. d Gen. 49. 8. 10. Sal. 60. 7. a 108. 8. e Mic. 5. 2. Mat. 2. 6. f Gen. 46. 9. Ecſod. 6. 14. Num. 26. 5. ‡ Neu, *Tiglath-pileſer.* 2 Bren. 15. 29. g Edrych Ad. 17. * Neu, *Semaiah.* Ad. 4. h Joſ. 13. 15, 16. † Heb. *ar holl ŵyneb tu dwyrain.* i Joſ. 13. 21, 24.

A Meibion Reuben, cyntaf-anedig Iſrael (canys [a] efe *oedd* gyntaf-anedig, ond am iddo [b] halogi gwely ei dâd, rhoddwyd [c] ei enedigaeth-fraint ef i feibion Joſeph, fâb Iſrael; ac ni chyfrifir ei achau ef yn ôl yr enedigaeth-fraint:
2 Canys [d] Juda a ragorodd ar ei frodyr, ac o hono ef *y daeth* [e] blaenor: a'r enedigaeth-fraint a *roddwyd* i Joſeph.)
3 Meibion [f] Reuben cyntaf-anedig Iſrael *oedd*, Hanoch, a Phalu, Heſron, a Charmi.
4 Meibion Joel; Semaiah ei fâb ef, Gog ei fâb yntau, Simei ei fâb yntau.
5 Micah ei fâb yntau, Reaia ei fâb yntau, Baal ei fâb yntau,
6 Beera ei fâb yntau, yr hwn a *gaeth*-gludodd ‡ Tilgath-pilneſer brenhin Aſſyria: hwn *ydoedd* dywyſog i'r Reubeniaid.
7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd. [g] wrth gymmeryd eu hachau yn eu cenhedlaethau: y pennaf *oedd* Jeiel a Zechariah.
8 A Bela mâb Azaz, fâb * Sema, fâb Joel, yr hwn a gyfanneddodd yn [h] Aröer, a hyd at Nebo, a Baal-meon.
9 Ac o du'r dwyrain y preſwyliodd efe, hyd y lle yr elir i'r anialwch, oddi wrth yr afon Euphrates: canys eu hanifeiliaid hwynt a amlhaſai yngwlâd Gilead.
10 Ac yn nyddiau Saul y gwnaethant hwy ryfel yn erbyn yr Hagariaid, *y rhai* a fyrthiaſant trwy eu dwylaw hwynt; a thrigaſant yn eu pebyll hwynt, † trwy holl du dwyrain Gilead.
11 ¶ A [i] meibion Gad a drigaſant gyferbyn a hwynt, yngwlâd Baſan, hyd at Salchah:
12 Joel y pennaf, a Sapham yr ail, a Jaanai, a Saphat, ym Maſan.
13 A'u brodyr hwynt o dŷ eu tadau *oedd*, Michael, a Meſulam, a Seba, a Jorai, a Jachan, a Zia, a Heber, ſaith.
14 Dyma feibion Abihail fâb Huri, fâb Jaroah, fâb Gilead, Michael, fab Jeſiſai, fâb Jahdo, fâb Buz;
15 Ahi mâb Abdiel, fâb Guni, y pennaf o dŷ eu tadau.
16 A hwy a drigaſant yn Gilead ym Maſan, ac yn ei threfydd, ac yn holl bentrefydd [k] Saron, wrth eu ‡ terfynau.
17 Y rhai hyn oll a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn nyddiau [l] Jotham brenhin Juda, ac yn nyddiau [m] Jeroboam brenhin Iſrael.
18 ¶ Meibion Reuben, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh, o † wŷr nerthol, dynion yn dwyn tarian a chleddyf, ac yn tynnu bŵa, ac wedi eu dyſgu *i* ryfel, *oedd* bedair mil a deugain a ſaith cant a thri ugain, yn myned allan i ryfel.
19 A hwy a gwnaethant ryfel yn erbyn yr Hagariaid, a [n] Jetur, a Naphis, a Nodab.
20 A [o] chynnorthwywyd hwynt yn erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd yr Hagariaid i'w dwylaw hwynt, a chwbl a'r *a ydoedd* gyd â hwynt: canys llefaſant ar Dduw yn y rhyfel, ac efe a wrandawödd arnynt, o herwydd iddynt obeithio ynddo.
21 A hwy a gaeth-gludaſant eu hanifeiliaid hwynt, o'u camelod hwynt ddengmil a deugain, ac *o* ddefaid ddeucant a deg a deugain o filoedd, ac *o* aſynnod ddŵy fil, ac *o* ‡ ddynion gan-mil.
22 Canys llawer yn archolledig a fuant ſeirw, am *fod* y rhyfel oddi wrth Dduw; a hwy a drigaſant yn eu lle hwynt hyd [p] y caethiwed.
23 ¶ A meibion hanner llwyth Manaſſeh a drigaſant yn y tîr: o Baſan hyd Baal-hermon, a Senir, a mynydd Hermon, yr aethant hwy yn aml.
24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau tŷ eu tadau, ſef Epher, ac Iſi, ac Eliel, ac Azriel, a Jeremiah, a Hodaſiah, a Jahdiel, gwŷr cedyrn o nerth, gwŷr enwog, *a* phennau tŷ eu tadau.
25 ¶ A hwy a droſeddaſant yn erbyn Duw eu tadau, ac [q] a butteiniaſant ar ôl duwiau pobl y wlâd, y rhai a ddinyſtriaſai Duw o'u blaen hwynt.
26 A Duw Iſrael a annogodd yſbryd [r] Pul brenhin Aſſyria, ac yſbryd Tilgath-Pilneſer brenhin Aſſyria, ac a'u *gaeth*-gludodd hwynt, (ſef y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſeh) ac a'u dug hwynt i [s] Halah, a Habor, a Hara, ac i afon Gozan, hyd y dydd hwn.

k Pen. 27. 26. ‡ Heb. *mynediad allan.* l 2 Bren. 15. 5, 32. m 2 Bren. 14, 16, 18. † Heb. *feibion.* n Gen. 25. 15. o Edrych Pen. 1, 31. Ad. 22. ‡ Heb. *Eneidiau dynion,* Megis, Num. 31. 35. p 2 Bren. 15. 29. a 17. 6. q 2 Bren. 17. 7. r 2 Bren. 15. 19. s 2 Bren. 17. 6. a 18. 11.

PEN. VI.

1 Meibion Leſi. 4 Llin yr offeiriaid hyd y caeth-gludiad. 16 Teuluoedd Gerſom, Merari, a Chohath. 49 Swydd Aaron, a'i llin hyd Abimaas. 54 Diraſoedd yr offeiriaid a'r Leſiaid.

MEibion Leſi; ‡ [a] Gerſon, Cohath, a Merari.
2 A meibion Cohath; Amram, ſhar, a Hebron, ac Uziel.
3 A phlant Amram; Aaron, a Moſes, a Miriam: a meibion Aaron; [c] Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.
4 ¶ Eleazar a genhedlodd Phinees, Phinees a genhedlodd Abiſua.
5 Ac Abiſua a genhedlodd Bucci, a Bucci a genhedlodd Uzzi,
6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahiah, a Zerahiah a genhedlodd Feraioth,

‡ Neu, *Gerſom.* Ad. 16. a Gen. 46. 11. Ecſod. 6. 16. Num. 26. 57. Pen 23. 6. b Edrych Ad. 22. c Lef. 10, 1.

7 Meraioth

7 Meraioth a genhedlodd Amariah, ac Amariah a genhedlodd Ahitub,
8 Ac [d] Ahitub a genhedlodd Sadoc, a [e] Sadoc a genhedlodd Ahimaas,
9 Ac Ahimaas a genhedlodd Azarïah, ac Azarïah a genhedlodd Johanan,
10 A Johanan a genhedlodd Azarïah, (hwn [f] oedd yn offeiriad yn [g] y tŷ a adeiladodd Salomon yn Jeruſalem.)
11 Ac [h] Azarïah a genhedlodd Amariah, ac Amariah a genhedlodd Ahitub,
12 Ac Ahitub a genhedlodd Sadoc, a Sadoc a genhedlodd ‡ Sàlum,
13 A Sàlum a genhedlodd Helciah, a Helciah a genhedlodd Azarïah,
14 Ac Azarïah a genhedlodd [i] Saraiah, a Saraiah a genhedlodd Jehoſadac,
15 A Jehoſadac a ymadawödd, [k] pan *gaeth*-gludodd yr ARGLWYDD Juda a Jeruſalem, trwy law Nabuchodonoſor.
16 ¶ Meibion Lefi, * [l] Gerſom, Cohath, a Merari.
17 A dyma enwau meibion Gerſom; Libni, a Simei.
18 A meibion Cohath; Amram, ac Iſhar, a Hebron, ac Uzziel.
19 Meibion Merari; Mahli, a Muſi. A dyma dylwyth y Lefiaid, yn ôl eu tadau.
20 I Gerſom; Libni ei fâb, Jahath ei fâb yntau, [m] Zimmah ei fâb yntau,
21 ‡ Joah ei fâb yntau, † Ido ei fâb yntau, Zerah ei fâb yntau, *a* * Jeaterai ei fâb yntau.
22 ¶ Meibion Cohath; † Aminadab ei fâb ef, Corah ei fâb yntau, Aſſir ei fâb yntau.
23 Elcanah ei fâb yntau, ac Ebiaſaph ei fâb yntau, ac Aſſir ei fâb yntau,
24 Tahath ei fâb yntau, * Uriel ei fâb yntau, * Uzziah ei fâb yntau, * a Saul ei fâb yntau
25 A meibion Elcanah; [n] Amaſai, ac Ahimoth.
26 Elcanah: meibion Elcanah ‡ Sophai ei fâb ef, a [o] Nahath ei fâb yntau,
27 [p] Eliab ei fâb yntau, Jeroham ei fâb yntau, Elcanah ei fâb yntau.
28 A meibion Samuel; y cyntaf-anedig † Faſni, yna Abïah.
29 ¶ Meibion Merari; Mahli, Libni ei fâb yntau, Simei ei fâb yntau, Uzza ei fâb yntau,
30 Simea ei fâb yntau, Haggiah ei fâb yntau, Aſaiah ei fâb yntau.
31 Y rhai hyn a oſododd Dafydd yn gantorion *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, ar ôl gorphwys o'r [q] Arch.
32 A hwy a fuant weinidogion mewn cerdd o flaen tabernacl pabell y cyfarfod, nes adeiladu o Salomon dŷ'r ARGLWYDD yn Jeruſalem: a hwy a ſafaſant wrth eu defod yn eu gwaſanaeth.
33 A dyma y rhai a ‡ weinaſant, a'u meibion hefyd: o feibion y Cohathiaid, Heman y cantor, mâb Joel, fâb Semuel,
34 Fâb Elcanah, fâb Jeroham, fâb Eliel, fâb † Toah,
35 Fâb ‡ Suph, fâb Elcanah, fâb Mahath, fâb Amaſai,
36 Fâb Elcanah, fâb * Joel, fâb * Azarïah, fâb * Sephanïah,
37 Fâb Tahath, fâb Aſſir, fâb [r] Ebiaſaph, fâb Corah,
38 Fâb Iſhar, fâb Cohath, fâb Lefi, fâb Iſrael.
39 A'i frawd Aſaph, (yr hwn oedd yn ſefyll ar ei law ddehau) *ſef* Aſaph mâb Barachïah, fâb Simea,
40 Fâb Michael, fâb Baaſiah, fâb Melchiah,
41 Fâb [s] Ethni, fâb Zerah, fâb Adaiah,
42 Fâb Ethan, fâb Zimmah, fâb Simei,
43 Fâb Jahath, fâb Gerſom, fâb Lefi.
44 A'u brodyr hwynt, meibion Merari *oedd* ar y llaw aſſwy: * Ethan mâb ‡ Ciſi, fâb Abdi, fâb Maluch,
45 Fâb Haſabiah, fâb Amaſiah, fâb Helciah,
46 Fâb Amſi, fab Bani, fâb Samer,
47 Fâb Mahli, fâb Muſi, fâb Merari, fâb Lefi.
48 A'u brodyr hwynt, y Lefiaid *oed.d* gwedi eu rhoddi ar holl waſanaeth tabernacl tŷ Dduw.
49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a aberthaſant [u] ar allor y poeth-offrwm, ac [x] ar allor yr arogl-darth, i *gyflawni* holl waſanaeth y cyſſegr ſanct, ac i wneuthur cymmod dros Iſrael, yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Moſes gwâs Duw.
50 Dyma hefyd feibion Aaron; Eleazar ei fâb ef, Phinees ei fâb yntau, Abiſuah ei fâb yntau,
51 Bucci ei fâb yntau, Uzzi ei fâb yntau, Zerahiah ei fab yntau,
52 Meraioth ei fâb yntau, Amariah ei fâb yntau, Ahitub ei fâb yntau,
53 Sadoc ei fâb yntau, Ahimaas ei fâb yntau.
54 ¶ [y] A dyma eu trigloedd hwynt yn ôl eu palaſau yn eu terfynau; *ſef* meibion Aaron, o dylwyth y Cohathiaid, o blegid eiddynt hwy ydoedd y rhan hon.
55 [z] A rhoddaſant iddynt Hebron yngwlâd Juda, a'i meuſydd pentrefol o'i hamgylch.
56 [a] Ond meuſydd y ddinas, a'i phentrefydd, a roddaſant hwy i Galeb fâb Jephunneh.
57 Ac [b] i feibion Aaron y rhoddaſant hwy ddinaſoedd Juda, yn noddfa; Hebron, a Libnah a'u meuſydd pentrefol, a Jattir, ac Eſthemoa a'u meuſydd pentrefol.
58 A ‡ Hilen a'i meuſydd pentrefol, a Debir a'i meuſydd pentrefol,
59 Ac † Aſan a'i meuſydd pentrefol, a Bethſemes a'i meuſydd pentrefol,
60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i meuſydd pentrefol, ac ‡ Alemeth a'i meuſydd pentrefol ac Anathoth a'i meuſydd pentrefol: eu holl ddinaſoedd hwynt trwy eu teuluoedd, *oedd* dair dinas *ar* ddeg.
61 Ac [c] i'r rhan arall o feibion Cohath o deulu y llwyth hwnnw, *y rhoddwyd* o'r hanner llwyth, *ſef* hanner Manaſſeh, ddeg dinas [d] wrth goelbren.
62 *Rhoddaſant* hefyd i feibion Gerſom trwy eu teuluoedd o lwyth Iſſacar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Naphtali, ac o lwyth Manaſſeh, ym Maſan, dair *ar* ddeg o ddinaſoedd.
63 I feibion Merari trwy eu teuluoedd, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *y rhoddaſant* trwy goelbren, [e] ddeuddeg o ddinaſoedd.
64 A meibion Iſrael a roddaſant i'r Lefiaid y dinaſoedd *hyn* a'u meuſydd pentrefol.
65 A hwy a roddaſant trwy goelbren, o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinaſoedd hyn, y rhai a alwaſant hwy ar *eu* henwau *hwynt*.
66 [f] *I'r rhai oedd* o deuluoedd meibion Cohath, yr ydoedd dinaſoedd eu terfyn, o lwyth Ephraim,

[g] 2 Sam. 8. 17. [e] 2 Sam. 15. 27. [f] Edrych 2 Cron. 26. 17, 18. [g] 1 Bren. 6. 2 Cron. 3. [h] Edrych Ezra 7. 3. ‡ Neu, *Meſulam.* Pen. 9. 11. [i] Neh. 11. 11. [k] 2 Bren. 25. 18. * Neu, *Gerſon.* Ad. 1. [l] Ecſod. 6. 16. [m] Ad. 42. ‡ Neu, *Ethan.* Ad. 42. † Neu, *Adaiah.* Ad. 41. * Neu, *Ethni.* Ad. 41. † Neu, *Iſhar.* Ad. 2, 18. * Neu, *Zephanïah, Azarïah, Joel.* Ad. 36. [n] Edrych Ad. 35, 36. ‡ Neu, *Suph.* Ad. 35. [1] Sam. 1. 1. [o] Ad. 34. *Toah.* [p] Ad. 34. *Eliel.* † A elwir *Joel.* Ad. 33. a [1] Sam. 8. 2. [q] Pen. 16. 1. ‡ Heb. *ſaſaſant.* † Ad. 26. *Nahath.* ‡ Ad. 26. *Sophai.* * Ad. 24. *Saul, Uzziel, Uriel.* [r] Ecſod. 6. 24. [s] Edrych Ad. 21. * A elwir *Jeduthun.* Pen. 9. 16. a 25. 1, 3, 6. ‡ Neu, *Cuſaiah.* Pen. 15. 17. [u] Lef. 1. 9. [x] Ecſod. 30. 7. [y] Joſ. 21. [z] Joſ. 21. 11. [a] Joſ. 14. 13. a 21. 13. [b] Joſ. 21. 13. ‡ Neu, *Holon.* Joſ. 15. 51. a 21. 15. † Neu, *Ain.* Joſ. 21. 16. ‡ Neu, *Almon.* Joſ. 21. 18. [c] Ad. 66. [d] Joſ. 21. 5. [e] Joſ. 21. 7, 34. [f] Ad. 61.

67 [e] A hwy a roddaſant iddynt hwy ddinaſoedd noddfa, ſef Sichem a'i meuſydd pentrefol, ym mynydd Ephraim; Gezer hefyd a'i meuſydd pentrefol,

68 [h] Jocmeam hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Beth-horon a'i meuſydd pentrefol,

69 Ac Ajalon a'i meuſydd pentrefol, a Gathrimmon a'i meuſydd pentrefol.

70 Ac o hanner llwyth Manaſſeh; Aner a'i meuſydd pentrefol, a Bileam a'i meuſydd pentrefol, i deulu y rhai oedd yngweddill o feibion Cohath.

71 I feibion Gerſom, o deulu hanner llwyth Manaſſeh *y rhoddwyd* Golan ym Maſan a'i meuſydd pentrefol, Aſtaroth hefyd a'i meuſydd pentrefol.

72 Ac o lwyth Iſſacar; Cedes a'i meuſydd pentrefol, Daberath a'i meuſydd pentrefol.

73 Ramoth hefyd a'i meuſydd pentrefol, ac Anem a'i meuſydd pentrefol.

74 Ac o lwyth Aſer; Maſal a'i meuſydd pentrefol, ac Abdon a'i meuſydd pentrefol.

75 Hucoc hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Rehob a'i meuſydd pentrefol.

76 Ac o lwyth Naphtali; Cedes yn Galilee a'i meuſydd pentrefol, Hammon hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Chiriathaim a'i meuſydd pentrefol.

77 I'r rhan arall o feibion Merari *y rhoddwyd* o lwyth Zabulon, Rimmon a'i meuſydd pentrefol, a Thabor a'i meuſydd pentrefol.

78 Ac am yr Jorddonen a Jericho, *ſef* o du dwyrain yr Jorddonen, *y rhoddwyd* o lwyth Reuben ‡ Beſer yn yr anialwch a'i meuſydd pentrefol, Jahſah hefyd a'i meuſydd pentrefol,

79 Cedemoth hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Mephaath a'i meuſydd pentrefol.

80 Ac o lwyth Gad, Ramoth yn Gilead a'i meuſydd pentrefol, Mahanaim hefyd a'i meuſydd pentrefol,

81 Heſbon hefyd a'i meuſydd pentrefol, a Jazer a'i meuſydd pentrefol.

PEN. VII.

‡ *Meibion Iſſacar,* 6 *Benjamin,* 13 *Naphtali,* 14 *Manaſſeh,* 20, 24 *Ephraim.* 21 *Adſyd Ephraim gan wŷr Gath.* 23 *Geni Beriah.* 28 *Trigleoedd Ephraim.* 30 *Meibion Aſer.*

[f] Gen. 46. 13. Num. 26. 23.

A Meibion Iſſacar *oedd,* [a] Tola, a Phuah, Jaſub, a Simron, pedwar.

2 A meibion Tola, Uzzi, a Rephaiah, a Jeriel, a Jahmai, a Jibſam, a Semuel, pennaethiaid ar dŷ eu tadau: o Dola *'r ydoedd* gwŷr cedyrn *o* nerth yn eu cenhedlaethau; [b] eu rhif yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy fil ar hugain a chwe chant.

[b] 2 Sam. 24. 1, 2. Pen. 27. 1.

3 A meibion Uzzi; Izrahiah: a meibion Izrahiah; Michael, ac Obadiah, a Joel, Iſiah, pump: yn bennaethiaid oll.

4 A chyd â hwynt yn eu cenhedlaethau, *ac* yn ôl tŷ eu tadau *yr ydoedd* byddinoedd milwŷr i ryfel, un fil ar bymtheg ar hugain: canys llawer oedd ganddynt o wragedd a meibion.

5 A'u brodyr cedyrn *o* nerth, o holl deuluoedd Iſſacar, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ſaith mil a phedwar ugain *mil* oll.

[f] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. Pen. 8. 1, &c.

6 ¶ *A meibion* [c] Benjamin *oedd,* Bela, a Becher, a Jediael, tri.

7 A meibion Bela; Eſbon ac Uzzi, ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump o bennau tŷ *eu* tadau, cedyrn *o* nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ddwy fil ar hugain a phedwar ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becher *oedd,* Zemira, a Joas, ac Eliefer, ac Elioenai, ac Omri, a Jerimoth, ac Abiah, ac Anathoth, ac Alameth: y rhai hyn oll *oedd* feibion Becher,

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau, yn ôl eu cenhedlaethau, yn bennau tŷ eu tadau, yn gedyrn *o* nerth, yn ugain mil a dau cant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jeus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenaanah, a Zethan, a Tharſis, ac Ahiſahar.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Jediael, yn bennau eu tadau, yn gedyrn o nerth, yn myned allan mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar bymtheg a deucant.

12 [d] Suppim hefyd, a Huppim, meibion ‡ Ir; Huſim, meibion † Aher.

13 ¶ Meibion Naphtali; Jahſiel, a Guni, a Jeſer, a [e] Sàlum, meibion Bilhah.

14 ¶ Meibion Manaſſeh; Aſriel yr hwn a ymddûg *ei wraig:* (*ond* ei ordderchwraig o Syria a ymddûg Fachir tâd Gilead:

15 A Machir a gymmerodd yn wraig *chwaer* Huppim, a Suppim, ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Maachah,) ac enw 'r ail *mâb* Salphaad: ac i Salphaad yr oedd merched.

16 A Maachah gwraig Machir a ymddûg fâb, a hi a alwodd ei enw ef Peres, ac enw ei frawd ef Seres, a'i feibion ef *oedd,* Ulam, a Recem.

17 A meibion Ulam; [f] Bedan. Dyma feibion Gilead fâb Machir, fâb Manaſſeh.

18 A Hammolecheth ei chwaer ef a ymddûg Iſhod, ac [g] Abiezer, a Mahalah.

19 A meibion Semida oedd, Ahian, a Sechem, a Licchi, ac Aniham.

20 ¶ A [h] meibion Ephraim; Suthelah, a Bered ei fâb ef, a Thahath ei fâb yntau, ac Eladah ei fâb yntau, a Thahath ei fâb yntau,

21 A Zabad ei fâb yntau, a Suthelah ei fâb yntau, ac Ezer, ac Elead: a dynion Gath, y rhai a anwyd yn y tîr, a'u lladdodd hwynt, o herwydd dyfod o honynt i wared i ddwyn eu hanifeiliaid hwynt.

22 Ac Ephraim eu tâd a alarodd ddyddiau lawer; a'i frodyr a ddaethant i'w gyſſuro ef.

23 A phan aeth eſe at ei wraig, hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fâb; ac eſe a alwodd ei enw ef Beriah, am fod drygfyd yn ei dŷ ef.

24 (Seera hefyd *oedd* ei ferch ef, a hi a adeiladodd Beth-horon yr iſaf, a'r uchaf *hefyd,* ac Uzzen Seera.)

25 A Repha *oedd* ei fâb ef, a Reſeph, a Thelah ei fâb yntau, a Thahan ei fâb yntau,

26 Laadan ei fâb yntau, Amihud ei fâb yntau, Eliſama ei fâb yntau,

27 Nun ei fâb yntau, Joſua ei fâb yntau.

28 ¶ A'u meddiant, a'u cyfanneddau *oedd* Bethel a'i phentrefydd; ac o du 'r dwyrain [i] Naaran, ac o du 'r gorllewin Gazer a'i † phentrefydd; a Sichem a'i phentrefydd; hyd ‡ Gaza a'i phentrefydd;

29 Ac ar derfynau meibion [k] Manaſſeh, Bethſean a'i phentrefi, Taanach a'i phentrefi, [l] Megido a'i phentrefi, Dor a'i phentrefi. Meibion Joſeph mâb Iſrael a drigaſant yn y rhai hyn.

30 ¶ [m] Meibion Aſer; Imnah, ac Iſuah, ac Iſuai, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt.

31 A meibion Beriah; Heber, a Malchiel, hwn *yw* tâd Birzafith.

32 A Heber a genhedlodd Japhlet, a [n] Somer, a Hotham, a Suah eu chwaer hwynt.

[d] Num. 26. 39. *Sephupham,* a *Hupham.* ‡ Neu, *Iri.* Ad. 7. † Neu, *Ahiram.* Num 26. 38. [e] Gen. 46. 24. *Silem.* [f] 1 Sam. 12. 11. [g] Num. 26. 30. *Jeezer.* [h] Num. 26. 35. [i] Joſ. 16. 7. *Naaratb,* † Heb. *merched,* ‡ Neu, *Adaſa.* 1 Mac. 7. 45. [k] Joſ. 17. 7. [l] Joſ. 17. 11. [m] Gen. 46. 17. Num. 26. 44. [n] Ad. 34. *Samer,*

33 A

‡ Neu, *Bozar.* Joſ. 21. 36.

[b] Edrych Joſ. 21. 22.---35. lle y gelwir llawer o'r dinaſcedd hyn wrth enwau eraill,

33 A meibion Japhlet; Paſach, a Bimhal, ac Aſuath. Dyma feibion Japhlet.

* Ad. 32. *Somer.* 34 A meibion * Samer; Ahi, a Rohgah, Jehubbah, ac Aram.

35 A mâb ei frawd ef Helem; Sophah, ac Imna, a Seles, ac Amal.

36 Meibion Sophah; Suah, a Harnepher, a Sual, a Beri, ac Imrah,

37 Beſer, a Hod, a Samma, a Silſah, ac Ithran, a Beera.

38 A meibion Jether; Jephunneh, Piſpa hefyd, ac Ara.

39 A meibion Ula; Arah, a Haniel, a Reſia.

40 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aſer, pennau *eu* cenedl, yn ddewis wŷr o nerth, yn bennau capteniaid. A'r cyfrif trwy eu hachau o wŷr i ryfel, *oedd* chwê mîl ar hugain o wŷr.

PEN. VIII.

1 *Meibion a phennaduriaid Benjamin.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

a Gen. 46. 21. Num. 26. 38. Pen. 7. 6. † Neu, *Ara.* Gen. 46. 21. ‡ Neu, *Supham.* Num. 26. 39. Edrych. Pen. 7. 12. b Pen. 2. 52.

BEnjamin hefyd a genhedlodd a Bela ei gyntaf-anedig, Aſbel yr ail, ac Aharah y trydydd.

2 Noah y pedwerydd, a Rapha y pummed.

3 A meibion Bela oedd, † Adar, a Gera, ac Abihud,

4 Ac Abiſua, a Naaman, ac Ahoa,

5 A Gera, a ‡ Sephuphan, a Huram.

6 Dyma hefyd feibion Ehud; dyma hwynt pennau cenedl preſwylwŷr Geba, a hwy a'u mudaſant hwynt i b Fanahath:

7 Naaman hefyd, ac Ahiah, a Gera, efe a'u ſymmudodd hwynt, ac a genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

8 Cenhedlodd hefyd Saharaim yngwlâd Moab, gwedi eu gollwng hwynt ymaith: Huſim a Baara *oedd* ei wragedd.

9 Ac efe a genhedlodd o Hodes ei wraig, Jobab, a Sibia, a Meſa, a Malcham,

10 A Jeus, a Sachia, a Mirma. Dyma ei feibion ef, pennau cenedl.

11 Ac o Huſim efe a genhedlodd Ahitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber, a Miſham, a Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod a'i phentrefydd.

c Ad. 21. 13 Beriah hefyd, a c Sema *oedd* bennau cenedl preſwylwŷr Ajalon; y rhai a ymlidiaſant drigolion Gath.

14 Ahio hefyd, Saſac, a Jerimoth,

15 Zebadiah hefyd, ac Arad, ac Ader,

16 Michael hefyd, ac Iſpah, a Joha, meibion Beriah;

17 Zebadiah hefyd, a Meſulam, a Hezeci, a Heber,

18 Iſmerai hefyd, a Jezliah, a Jobab meibion Elpaal;

19 Jaçim hefyd, a Zichri, a Zabdi,

20 Elienai hefyd, a Silthai, ac Eliel,

21 Adaiah hefyd, a Beraiah, a Simrath, meibion ‡ Simhi;

‡ Neu, *Sema.* ad. 13. 22 Iſpan hefyd, a Heber, ac Eliel,

23 Abdon hefyd, a Zichri, a Hanan,

24 Hananïah hefyd, ac Elam, ac Antothiah,

25 Iphedeiah hefyd, a Phenuel, meibion Saſac;

26 Samſerai hefyd, a Sehariah, ac Athaliah,

27 Jareſiah hefyd, ac Eliah, a Zichri, meibion Jeroham.

28 Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl, *ſef* pennaethiaid ar eu cenhedlaethau. Y rhai hyn a gyſanneddaſant yn Jeruſalem.

29 Yn Gibeon hefyd y preſwyliodd * tâd Gibeon, ac enw ei d wraig ef *oedd* Maachah.

* a elwir *Jehiel.* Pen. 9. 35. d Pen. 9. 35.

30 Ac Abdon ei fâb cyntaf-anedig ef, Sur hefyd, a Chis, a Baal, a Nadab.

31 Gidor hefyd, ac Ahio, a † Zacher.

† Neu, *Zechariah.* Pen. 9. 37.

32 Micloth hefyd a genhedlodd ‡ Simeah: y rhai hyn hefyd, ar gyfer eu brodyr, a breſwyliaſant yn Jeruſalem gyd â'u brodyr.

‡ Neu, *Simeam.* Pen. 9. 38.

33 ¶ e Ner hefyd a genhedlodd Gis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchiſua, ac f Abinadab, ac * Esbaal.

e 1 Sam. 14. 51. f 1 Sam. 14. 49.

34 A mâb Jonathan *oedd* ‡ Meribbaal, a Meribbaal a genhedlodd g Ficah.

Iſui. * Neu, *Iſboſeth.* 2 Sam. 2. 8.

35 A meibion Micah; Pithon, a Melec, a * Tharea, ac Ahaz.

36 Ac Ahaz a genhedlodd h Jehoadah, a Jehoadah a genhedlodd Alemeth, ac Azmaveth, a Zimri: a Zimri a genhedlodd Foſa.

37 A Moſa a genhedlodd Binea: i Rapha *oedd* ei fâb ef, Elaſa ei fâb yntau, Aſel ei fâb yntau.

‡ Neu, *Mephiboſeth.* 2 Sam. 4. 4. a 9. 6, 10. g 2 Sam. 9. 12.

38 Ac i Aſel *y bu* chwêch o feibion, a dyma eu henwau hwynt, Azricam, Bocheru, ac Iſmael, a Seariah, ac Obadiah, a Hanan. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aſel.

* *Thabrea.* Pen. 9. 41. h Pen. 9. 42.

39 A meibion Eſec ei frawd ef *oedd*, Ulam ei gyntaf-anedig ef, Jehus yr ail, ac Eliphelet y trydydd.

Jarah. i Pen. 9. 43.

40 A meibion Ulam oedd ddynion cedyrn o nerth yn ſaethyddion, ac yn aml eu meibion a'u hwyrion, *ſef* cant a deg a deugain. Y rhai hyn oll *oedd* o feibion Benjamin.

Rephaiah.

PEN. IX.

1 *Achau Iſrael a Juda.* 2 *Yr Iſraeliaid,* 10 *yr offeiriaid,* 14 *a'r Leſaid, a'r Nethiniaid, oedd yn trigo yn Jeruſalem.* 27 *Swydd rhai o'r Leſaid.* 35 *Hynaif Saul a Jonathan.*

AHoll Iſrael a rifwyd wrth eu hachau, ac wele hwynt yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael, a Juda; a hwy a *gaeth*-gludwyd i Babilon am eu camwedd.

2 ¶ Y trigolion cyntaf hefyd *y rhai oedd* yn eu hetifeddiaeth yn eu dinaſoedd *oedd*, yr Iſraeliaid, yr offeiriaid, y Leſaid, a'r a Nethiniaid.

a Ezr. 2. 43. a 8. 20.

3 b Ac yn Jeruſalem y trigodd *rhai* o feibion Juda, ac o feibion Benjamin, ac o feibion Ephraim, a Manaſſeh:

b Neh. 11. 1, &c.

4 Uthai mâb Amihud, fâb Omri, fâb Imri, fâb Bani, o feibion Phares fâb Juda.

5 Ac o'r Siloniaid; Aſaiah y cyntaf-anedig, a'i feibion.

6 Ac o feibion Zerah; Jeuel, a'u brodyr, chwê chant a deg a phedwar ugain.

7 Ac o feibion Benjamin, Salu mâb Meſulam, fâb Hodaſiah, fab Haſenuah,

8 Ibneiah hefyd mâb Jeroham, ac Elah mâb Uzi, fâb Michri, a Meſulam mâb Sephatiah, fâb Reuel, fâb Ibniſah.

9 A'u brodyr yn ôl eu cenhedlaethau; naw cant dêg a deugain a chwêch. Y dynion hyn oll *oedd* bennau cenedl ar dŷ eu tadau.

10 ¶ c Ac o'r offeiriaid; Jedaiah, a Jehoiarib, a Jachin,

c Neh. 11. 10, &c.

11 ¶ * Azarïah hefyd mâb Helciah, fâb Meſulam, fâb Sadoc, fâb Meraioth, fâb Ahitub, tywyſog tŷ Dduw;

* Neh. 11. 11.

12 Adaiah hefyd mâb Jeroham, fâb Paſſur, fâb Malciah; a Maaſia mâb Adiel, fâb Jahzerah, fâb Meſulam, fâb Meſilemith, fâb Immer,

Seraiah.

13 A'u brodyr, pennaf ar dŷ eu tadau; yn fil a saith gant a thrugain; yn wŷr galluog o nerth i waith gwasanaeth tŷ Dduw.

14 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mâb Hasub, fâb Azricam, fâb Hasabiah, o feibion Merari,

15 Bacbaccar hefyd, Heres, a Galal, a Mattaniah mâb Micah, fâb Zichri, fâb Asaph;

16 Obadiah hefyd mâb Semaiah, fâb Galal, fâb Jeduthun; a Berechiah mâb Asa fâb Elcanah, yr hwn a drigodd yn nhrefydd y Netophathiaid.

17 Y porthorion hefyd *oedd*, Sàlum, ac Accub, a Thalmon, ac Ahiman, a'u brodyr: Sàlum *ydoedd* bennaf;

18 A hyd yn hyn ym mhorth y brenhin o du 'r dwyrain. Y rhai hyn o finteioedd meibion Lefi, *oedd* borthorion.

19 Sàlum hefyd mâb Core, fâb Ebiasaph fâb Corah, a'r Corahiaid ei frodyr ef o dylwyth ei dâd, *oedd* ar waith y weinidogaeth, yn cadw * pyrth y babell, a'u tadau hwynt ar lu 'r ARGLWYDD, *oedd* yn cadw y ddyfodfa i mewn.

* Heb. *thiniogau.*

20 [d] Phinees hefyd mâb Eleazar a fuasai dywysog arnynt hwy o'r blaen: *a'r* ARGLWYDD *ydoedd* gyd ag ef.

[d] Num. 31. 6.

21 Zechariah mâb Meselemiah *ydoedd* borthor drŵs pabell y cyfarfod.

22 Hwynt oll *y rhai* a etholasid yn borthorion wrth y rhiniogau, *oedd* ddau cant a deuddeg. Hwynt-hwy yn eu trefydd a

* Pen. 26. 1, 2.

rifwyd wrth eu hachau; gosodasai [e] Dafydd a Samuel [f] y gweledydd y rhai hynny yn eu ‡ swydd.

[f] 1 Sam. 9. 9.

23 Felly hwynt a'u meibion *a safent* wrth byrth tŷ 'r ARGLWYDD, *sef* tŷ 'r babell, i wilied wrth wiliadwriaethau.

‡ Neu, *ymddiried.*

24 Y porthorion oedd ar bedwar o fannau, dwyrain, gorllewin, gogledd, a dehau.

25 A'u brodyr, *y rhai oedd* yn eu trefydd,

[g] 2 Bren. 11. 5.

oedd i ddyfod [g] ar y seithfed dŷdd, o amser i amser, gyd â hwynt.

* Neu, *ymddiried.*

26 Canys dan * lywodraeth y Lefiaid hyn, y pedwar pen porthor, yr oedd yr ystafelloedd. a thrysorau tŷ Dduw.

27 ¶ Ac o amgylch tŷ Dduw y llettyent hwy, canys arnynt hwy *'r oedd* yr oruchwiliaeth, ac arnynt hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o foru i forau.

28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwŷr* ar lestri 'r weinidogaeth, ac mewn rhif y dygent hwynt i mewn, ac mewn rhif y dygent hwynt allan.

29 A *rhai* o honynt hefyd *oedd* wedi eu gosod ar y llestri, ac ar holl ddodrefn y cysegr, ac ar y peillied, a'r gwin a'r olew, a'r thus, a'r aroglau peraidd.

30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeiriaid *oedd*

[h] Ecsod. 30. 23.

yn gwneuthur [h] ennaint o'r aroglau peraidd.

31 A Mattithiah *un* o'r Lefiaid (yr hwn *oedd* gyntaf-anedig Sàlum y Corahiad) *ydoedd* mewn ‡ swydd ar waith y * radell.

‡ Neu, *ymddiried.* * Neu, *badell.*

32 Ac *eraill* o feibion y Cohathiaid eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara ‡ gosod, i'w ddarparu bob Sabboth.

‡ Neu, *trefn.*

33 A dyma 'r [i] cantorion, pennau cenedl y Lefiaid, *y rhai oedd* mewn ystafelloedd yn ysgafala; o herwydd arnynt *yr oedd* y

[i] Pen. 6. 31. a 25. 1.

gwaith *bwnnw* ddŷdd a nôs.

34 Dyma bennau cenedl y Lefiaid, pennau trwy eu cenhedlaethau: hwy a drigent yn Jerusalem.

[k] Pen. 8. 29.

35 ¶ [k] Ac yn Gibeon y trigodd tâd Gibeon, Jehiel, ac enw ei wraig ef *oedd* Maacha.

36 A'i fâb cyntaf-anedig ef *oedd* Abdon, yna Sur, a Chis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, ac Ahio, a Zechariah, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam: a hwythau hefyd, ar gyfer eu brodyr, a drigasant yn Jerusalem gyd â'u brodyr.

39 [l] Ner hefyd a genhedlodd Gis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchisua, ac Abinadab, ac Esbaal.

[l] 1 Pen. 8. 33.

40 A mâb Jonathan *oedd* Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Fichah.

41 A meibion Michah *oedd*, Pithon, a Melech, a Thahrea, *ac* [m] *Ahaz.*

[m] Pen. 8. 35.

42 Ac Ahaz a genhedlodd Jarah, a Jarah a genhedlodd Alemeth, ac Azmafeth, a Zimri; a Zimri hefyd a genhedlodd Fosa;

43 A Mosa a genhedlodd Binea; a Rephaiah *oedd* ei fâb ef, Elasah ei fâb yntau, Asel ei fâb yntau.

44 Ac i Asel *yr ydoedd* chwêch o feibion, a dyma eu henwau hwynt; Azricam, Bocheru, ac Ismael, a Seariah, ac Obadiah, a Hanan. Dyma feibion Asel.

PEN. X.

1 Cwymp Saul a'i farwolaeth. 8 Gorfoledd y Philistiaid o'r achos hwnnw. 11 Caredigrwydd Jabes Gilead tu ag at Saul a'i feibion. 13 Pechod Saul, am yr hwn yr aeth y frenhiniaeth oddi wrtho ef i Ddafydd.

A'R [a] Philistiaid a ryfelasant yn erbyn Israel, a ffôdd gwŷr Israel o flaen y Philistiaid, ac a gwympasant yn ‡ archolledig ym mynydd Gilboa.

[a] 2 Sam. 31. 1, 2.

‡ Neu, *lladdedig.*

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ôl Saul, ac ar ôl ei feibion: a'r Philistiaid a laddasant Jonathan, ac * Abinadab, a Malchisua, meibion Saul.

* Neu, *Issui.*

3 A'r rhyfel a drymhaodd yn erbyn Saul, a'r perchen bwaau a'i cawsant ef, ac efe a archollwyd gan y saethyddion.

1 Sam. 14. 49.

4 Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyn dy gleddyf, a gwan fi ag ef. rhag dyfod y rhai dienwaededig hyn a'm gwatwar i: ond arweinydd ei arfau ef ni 's gwnâi, canys ofnodd yn ddirfawr. Yna y cymmerth Saul gleddyf, ac a syrthiodd arno.

5 A phan welodd arweinydd ei arfau ef farw o Saul, syrthiodd yntau hefyd ar y cleddyf ac a fu farw.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mâb ef, a'i holl dylwyth a fuant feirw ynghŷd.

7 A phan welodd holl wŷr Israel, y rhai *oedd* yn y dyffryn, ffoi o honynt hwy, a marw Saul, a'i feibion; hwy a ymadawsant o'u dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a ddaethant, ac a drigasant ynddynt.

8 ¶ A thrannoeth pan ddaeth y Philistiaid i ddiosg y lladdedigion, hwy a gawsant Saul a'i feibion yn feirw ym mynydd Gilboa.

9 Ac wedi iddynt ei ddiosg, hwy a gymmerasant ei ben ef, a'i arfau, ac a anfonasant i wlâd y Philistiaid, o amgylch, i ddangos i'w delwau, ac i'r bobl.

10 A hwy a osodasant ei arfau ef yn nhŷ eu duwiau, a'i ben-glog a grogasant hwy yn nhŷ Dagon.

11 ¶ A phan glybu holl Jabes Gilead yr hyn oll a wnaethai 'r Philistiaid i Saul,

12 Pob gŵr nerthol a godasant, ac a gymmerasant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'u dygasant i Jabes, ac a

gladdasant

gladdaſant eu heſgyrn hwynt dan y dderwen yn Jabes, ac a ymprydiaſant ſaith niwrnod.

13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei gamwedd a † wnaethai eſe yn erbyn yr ARGLWYDD, [b] *ſef* yn erbyn gair yr ARGLWYDD, yr hwn ni chadwaſai eſe, ac am iddo ymgynghori â dewines, [c] i ymofyn *â hi*:

14 Ac heb ymgynghori â'r ARGLWYDD, am hynny y lladdodd eſe ef, ac y trôdd y frenhiniaeth i Ddafydd fâb Jeſſe.

† Heb. *droſeddodd.*
[b] 1 Sam. 13. 13. a 15. 23.
[c] 1 Sam. 28. 7.

PEN. XI.

1 *Enneinio Dafydd yn lle Saul o gyttundeb cyffredin yn Hebron.* 4 *Ac yntau yn ynnill tŵr Sion oddi ar y Jebuſiaid, trwy ŵroliaeth Joab.* 10 *Enwau cedyrn Dafydd.*

2959. YNa [a] holl Iſrael a ymgaſglaſant at Ddafydd i Hebron, gan ddywedyd, Wele dy aſgwrn a'th gnawd di ydym ni.

[a] 2 Sam. 5. 1.

2 Doe hefyd, ac echdoe, pan ydoedd Saul yn frenhin, tydi *oedd* yn arwain Iſrael i mewn ac allan: a dywedodd yr ARGLWYDD dy Dduw wrthyt, Ti [b] a ‡ borthi fy mhobl Iſrael, a thi a fyddi dywyſog ar fy mhobl Iſrael.

[b] Sal. 78. 71.
‡ Neu, *lywodraetbi.*

3 A holl henuriaid Iſrael a ddaethant at y brenhin i Hebron, a Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, ger bron yr ARGLWYDD; a hwy a enneiniaſant Ddafydd yn frenhin ar Iſrael, yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy lâw [c] Samuel.

[c] 1 Sam. 16. 1, 12, 13.

4 ¶ A [d] Dafydd a holl Iſrael a aeth i Jeruſalem, hon *yw* Jebus, ac yno y Jebuſiaid *oedd* drigolion y tîr.

[d] 2 Sam. 5. 6.

2957. 5 A thrigolion Jebus a ddywedaſant wrth Ddafydd, Ni ddeui i mewn yma. Etto Dafydd a ennillodd dŵr Sion, yr hwn *yw* dinas Dafydd.

6 A dywedodd Dafydd, Pwy bynnag a darawö 'r Jebuſiaid yn gyntaf, eſe a fydd yn bennaf, ac yn dywyſog. Yna 'r eſgynnodd Joab mâb Serfiah yn gyntaf, ac a ſu bennaf

‡ Sef, *Sion.*
2 Sam. 5. 7.

7 A thrigodd Dafydd yn y tŵr: o herwydd hynny y galwaſant ef ‡ Dinas Dafydd.

† Heb. *adſyweiriodd.*

8 Ac aſe a adeiladodd y ddinas oddi amgylch, o Filo amgylch ogylch: a Joab a † adgyweiriodd y rhan arall i'r ddinas.

2958. 9 A Dafydd a aeth, ac a gynnyddodd fwyfwy, ac ARGLWYDD y lluoedd *oedd* gyd ag ef.

[e] 2 Sam. 23. 8.

10 ¶ [e] Dyma hefyd bennaethiaid y cedyrn oedd gan Ddafydd, yn ymgryfhâu gyd ag ef yn ei deyrnas, *a* chyd â holl Iſrael, i'w wneuthur ef yn frenhin ar Iſrael, yn ôl [f] gair yr ARGLWYDD.

[f] 1 Sam. 16. 1, 12.

11 A dyma rif y cedyrn *oedd* gan Ddafydd; Jaſobeam ‡ mâb Hachmoni, pen y capteniaid: hwn a ddyrchafodd ei waywffon yn erbyn tri chant, y rhai a laddwyd ar unwaith *ganddo.*

‡ Neu, *Hachmoniad.*

12 Ac ar ei ôl ef Eleazar mab Dodo, yr Ahohiad, hwn *oedd un* o'r tri cedyrn.

‡ Neu, *Ephesdammim.*

13 Hwn oedd gyd â Dafydd ym ‡ Mhaſdammim; a'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant yno i ryfel, ac yr ydoedd rhan o'r maes yn llawn haidd, a'r bobl a ffoiſant o flaen y Philiſtiaid.

1 Sam. 17. 1.
† Neu, *ſaſaſant.*

14 A hwy a † ymoſodaſant ynghanol y rhandir *honno*, ac a'i hachubaſant hi, ac a darawſant y Philiſtiaid: felly y gwaredodd yr ARGLWYDD *hwynt* ag ymwared mawr.

‡ Neu, *A thri phennaeth y deg ar hugain.*

15 ¶ ‡ A [g] thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant i'r graig at Ddafydd, i ogof Adûlam; a llu 'r Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn nyffryn Rephaim.

[g] 2 Sam. 23. 13.

16 A Dafydd yna *ydoedd* yn yr amddiffynfa, a ſetyllfa 'r Philiſtiaid yna *oedd* ym Methlehem.

17 A Dafydd a flyſiodd, ac a ddywedodd, Oh pwy a rydd i mi ddïod ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ſydd* wrth y porth?

18 A'r tri a ruthraſant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynnaſant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmeraſant, ac a'i dygaſant i Ddafydd: ac ni fynnai Dafydd ei yfed ef, ond eſe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD: 2947.

19 Ac eſe a ddywedodd, Na atto fy Nuw i mi wneuthur hyn. A yfaf fi waed y dynion hyn † a beryglaſant eu heinioes? o herwydd mewn *enbydrwydd am* eu heinioes y dygaſant ef: am hynny ni fynnai eſe ei yfed. Y tri cedyrn a wnaethant hyn.

† Heb. *yngbŷd a'u beinioes*

20 ¶ [h] Ac Abiſai brawd Joab oedd bennaf o'r tri. A hwn a yſgydwodd ei waywffon yn erbyn tri chant, *ac* a'u lladdodd *hwynt*: ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri.

[h] 2 Sam. 23, 28, &c.

21 O'r tri, anrhydedduſach nâ'r ddau *eraill*, a thywyſog iddynt, oedd eſe; ond ni ddaeth eſe hyd y tri *cyntaf*

22 [i] Benaiah mâb Jehoiadah, mâb gŵr grymmus o Gabſeel, mawr *ei* weithredoedd: eſe a laddodd ddau o † gedyrn Moab; ac eſe a ddiſgynnodd, ac a laddodd lêw mewn pydew yn amſer eira.

[i] 2 Sam. 23. 20.
† Heb. *lewod.*

23 Ac eſe a laddodd Aipht-ddyn, gŵr pùm cufydd o feſur; ac yn llâw 'r Aipht-ddyn *yr oedd* gwaywffon megis carſan gwehydd; ac yntau a aeth i wared atto ef â ffon, ac a ddûg y waywffon o lâw 'r Aipht-ddyn, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

24 Hyn a wnaeth Benaiah mâb Jehoiada, ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri cedyrn.

25 Wele, anrhydeddus *oedd* eſe ym mŷſg y deg ar hugain, ond at y tri *cyntaf* ni ddaeth eſe: a goſododd Dafydd ef ar ei wŷr o gard.

26 ¶ A chedyrn y llu *oedd* [k] Aſahel brawd Joab, Elhanan mâb Dodo o Bethlehem,

[k] 2 Sam. 23. 24.

27 Sammoth yr ‡ Harodiad, Heles y Peloniad,

‡ Neu, *Haroriad.*

28 Ira mâb Icces y Tecoiad, Abïezer yr Antothiad,

2 Sam. 23. 25.

29 Sibbechai 'r Huſathiad, Ilai 'r Ahohiad,

30 Maharai y Netophathiad, Heled mâb Baanah y Netophathiad,

31 Ithai mâb Ribai o Gibeah meibion Benjamin, Benaiah y Pirathoniad,

32 Hurai o afonydd Gaas, Abiel yr Arbathiad,

33 Azmaſeth y Baharumiad, Elihaba y Saalboniad.

34 Meibion Haſem y Gizoniad, Jonathan mâb Sageth yr Hararïad,

35 Ahïam mâb Sachar yr Hararïad, Eliphal mâb Ur.

36 Hepher y Mecherathiad, Ahïah y Peloniad,

37 Heſro y Carmeliad, Naarai mâb Ezbai,

38 Joël mâb Nathan, Mibhar ‡ mâb Haggeri,

‡ Neu, *yr Haggeriad.*

39 Selec yr Ammoniad, Naharai y Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn arfau Joab mâb Serfiah,

40 Ira

40 Ira 'r Ithriad, Gareb yr Ithriad,
41 Urïas yr Hethiad, Zabad mâb Ahlai,
42 Adina mâb Siſa y Reubeniad, pennaeth y Reubeniaid, a chyd ag ef ddeg ar hugain,
43 Hanan mâb Maachah, a Joſaphat y Mithniad.
44 Uzzia 'r Aſterathiad, Sama, a Jehiel, meibion Hothan yr Aröeriad.
‡ Neu, *y Simriad.* 45 Jediael ‡ mâb Simri, a Joha ei frawd ef, y Tiſiad,
46 Eliel y Mahafiad, a Jeribai, a Joſafiah, meibion Elnam, ac Ithma y Moabiad,
47 Eliel, ac Obed, a Jaſiel y Meſobaiad.

PEN. XII.

1 *Enwau 'r rhai a ddaeth at Ddafydd i Siclag,* 23 *a'r lluoedd a ddaeth atto ef i Hebron.*

2948. A Dyma 'r rhai a ddaeth at Ddafydd i [a] Siclag, ac efe etto † yn cadw arno rhag Saul fâb Cis: a hwy *oedd* ym mhlith y rhai cedyrn, cynnorthwywŷr y rhyfel.
[a] 1 Sam. 27. 6.
† Heb. *wedi cau.*
2 Yn arfogion *â* bwaau, yn medru o ddehau ac [b] o aſſwy daflu a cherrig, a ſaethu mewn bwâu: o frodyr Saul, o Benjamin.
[b] Barn. 20. 16.
3 Y pennaf *oedd* Ahiezer, yna Joas, meibion ‡ Semaah y Gibeathiad, a Jeziel, a Phelet meibion Azmaſeth, a Berachah, a Jehu yr Antothiad,
‡ Neu, *Haſmaa.*
4 Ac Iſmaiah y Gibeoniad, grymmus *oedd efe* ym mhlith y deg ar hugain, a goruwch y deg ar hugain; Jeremiah heſyd, a Jahaziel, a Johanan, a Jozabad y Gederathiad,
5 Eleuzai, a Jerimoth, a Bealiath, a Semariah, a Sephatiah yr Haruphiad,
6 Elcana, a Jeſiah, ac Azariel, a Joezer, a Jaſobeam, y Corhiaid,
7 A Joelah, a Zebadïah, meibion Jeroam o Gedor.
8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneillduaſant at Ddafydd, i'r amddiffynfa, i'r anialwch, yn gedyrn o nerth, gwŷr milŵraidd i ryfel yn medru trîn tarian a bwcled, ac ŵynebau llewod *oedd* eu hŵynebau hwynt, ac megis jyrchod ar y mynyddoedd † [c] o fuander *oeddynt hwy.*
† Heb. *i bryſuro.*
[c] 2 Sam. 2. 18.
9 Ezer y cyntaf, Obadïah yr ail, Eliab y trydydd,
10 Maſmannah y pedwerydd, Jeremïah y pummed,
11 Attai y chweched, Eliel y ſeithfed,
12 Johanan yr wythfed, Elzabad y nawfed,
13 Jeremïah y degfed, Machbani 'r unfed ar ddeg.
14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad, yn gapteniaid y llu: yr un lleiaf ‡ *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fil.
‡ *Neu,* a wrthwynebai *gant,* &c.
15 Dyma hwy y rhai a aethant dros yr Jorddonen yn y mîs cyntaf, a hi wedi † [d] lliſo dros ei hoil dorlannau, ac a yrraſant i ffo holl *drigolion* y dyffrynnoedd tu a'r dwyrain, a thu a'r gorllewin.
† Heb. *llenwi.*
[d] Joſ. 3. 15.
16 A *rhai* o feibion Benjamin a Juda a ddaethant i'r amddiffynfa at Ddafydd.
17 A Dafydd a aeth † i'w cyfarfod hwynt, ac a leſarodd, ac a ddywedodd wrthynt, O's mewn heddwch y daethoch chwi attafi i'm cynnorthwyo, bydd fy nghâlon yn un â chwi: ond o's i'm bradychu i'm gelynion, a minnau heb ‡ gamwedd yn fy nwylaw, Duw ein tadau ni a edrycho, ac a geryddo.
† Heb. *o'u blaen.*
‡ Neu, *drais.*
18 A'r Yſbryd a † ddaeth ar Amaſai pennaeth y capteniaid, *ac efe a ddywedodd,* Eiddot ti, Dafydd, a chyd â thi, fâb Jeſſe, *y byddwn ni*; heddwch, heddwch i ti, a hêdd i'th gynnorthwywŷr; o herwydd dy Dduw ſydd yn dy gymmorth di. Yna Dafydd a'u croeſawodd hwynt, ac a'u goſodd hwy yn bennaethiaid ar y fyddin.
† Heb. *wiſgodd ant,* felly Barn. 6. 34.
19 A *rhai* o Fanaſſeh a droes at Ddafydd, 2949.
[e] pan ddaeth efe gyd â'r Philiſtiaid yn erbyn Saul i ryfel, ond ni chynnorthwyaſant hwynt: canys [f] pennaduriaid y Philiſtiaid wrth gyngor, a'i gollyngaſant ef ymaith, gan ddywedyd, Efe a fyrth at ei feiſtr Saul am ein pennau ni.
[e] 1 Sam. 29. 2.
[f] 1 Sam. 29. 4.
20 Fel yr oedd efe yn myned i Siclag, trôdd atto ef o Fanaſſeh, Adnah, a Jozabad, a Jediel, a Michael, a Jozabad, ac Elihu, a Silthai, y rhai *cedd* bennaethiaid y miloedd ym Manaſſeh.
21 A'r rhai hyn a gynnorthwyaſant Ddafydd ‡ yn erbyn [g] y dorf: canys cedyrn o nerth oeddynt hwy oll, a chapteniaid ar y llu.
‡ Neu, *gyd â'r.*
[g] 1 Sam. 30. 1, 9, 10.
22 Canys rhai a ddai at Ddafydd beunydd y prŷd *hynny,* i'w gynnorthwyo ef, hyd onid *oedd efe* yn llu mawr, megis llu Duw.
23 ¶ A dyma rifedi 'r pennau, y rhai yn arfogion i ryfel [h] a ddaethant at Ddafydd i Hebron, i droi brenhiniaeth Saul atto ef, [i] yn ôl yr ARGLWYDD. 2956.
[h] 2 Sam. 2. 3, 4.
[i] 1 Sam. 16. 1, 3.
24 O feibion Juda yn dwyn tarian, a ffonwayw, chwê mîl ac wyth cant, yn ‡ arfog i ryfel.
‡ Neu, *barod.*
25 O feibion Simeon yn gedyrn nerthol i ryfel, ſaith mîl a chant.
26 O feibion Lefi, pedair mîl a chwê chant.
27 A Jehoiada *oedd* dywyſog ar yr Aaroniaid, a chyd ag ef dair mîl a ſaith cant.
28 [k] Sadoc hefyd llangc grymmus nerthol, ac o dŷ ei dâd ef, dau ar hugain o gapteniaid.
[k] 2 Sam. 8. 17.
29 Ac o feibion Benjamin brodyr Saul, tair mîl: canys hyd yn hyn [l] llawer o honynt oedd yn dilyn tŷ Saul.
[l] 2 Sam. 2. 8, 19.
30 Ac o feibion Ephraim, ugain mîl ac wyth gant, yn rymmus nerthol, yn wŷr enwog yn nhŷ eu tadau.
31 Ac o hanner llwyth Manaſſeh, tair mîl ar bymtheg, y rhai a hyſbyſaſid erbyn *eu* henwau, i ddyfod i wneuthur Dafydd yn frenhin.
[m] Eſt. 1. 13.
32 Ac o feibion Iſſacar, [m] y rhai a fedrent ddeall yr amſeroedd i wybod beth a ddylai Iſrael ei wneuthur, eu pennaethiaid hwynt *oedd* ddeucant, a'u holl frodyr *oedd* wrth eu gorchymmyn hwynt.
† Heb. *beb gâlon a chàlon.*
33 O Zabulon, y rhai a aent allan i ryfel, yn medru rhyfela â phob arfau rhyfel, deng mîl a deugain, yn medru byddino, a hynny † yn ffyddlon.
‡ Neu, *byddino.*
34 Ac o Naphtali, mîl *o* dywyſogion, a chyd â hwynt, â tharian a gwaywffon, ddwy fil ar bymtheg ar hugain.
35 Ac o'r Daniaid, wyth mîl ar hugain a chwê chant, yn medru rhyfela.
36 Ac o Aſer yr oedd deugain mîl yn myned allan mewn byddin, yn medru ‡ rhyfela.
‡ Sef, *Rhwyſo Uzza.*
37 Ac o'r tu hwnt i'r Jorddonen, o'r Reubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac o hanner llwyth Manaſſeh, *y daeth* chwêch ugain mîl mewn pob rhyw arfau cymmwys i ryfel.
† Heb. *dodd.*
38 Yr holl ryfelwŷr hyn, yn medru byddino, a ddaethant mewn câlon berffaith i Hebron, i wneuthur Dafydd yn frenhin ar holl Iſrael: a'r rhan arall o Iſrael *oedd* hefyd yn un feddwl, i wneuthur Dafydd yn frenhin.
† Fel. 26, 5.

39 A hwy a fuant yno gyd â Dafydd dridiau, yn bwytta ac yn yfed: canys eu brodyr a arlwyasent iddynt hwy.

40 A hefyd, y rhai oedd agos attynt, hwy, hyd Issacar, a Zabulon, a Naphtali, a ddygasant fara ar asynnod, ac ar gamelod, ac ar fulod, ac ar ychen, yn ‡ fwyd, yn flawd, yn ffigys, ac yn resingau, ac yn win, ac yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddefaid yn helaeth: o herwydd *yr ydoedd* llawenydd yn Israel.

‡ Neu, *ymborth o flawd*, &c.

PEN. XIII.

1 *Dafydd mewn rhwyſg fawr yn cyrchu 'r Arch o Giriath-jearim, 9 ac o herwydd taro Uzzah, yn gadael yr Arch yn nhŷ Obed-Edom.*

2959. A Dafydd a ymgynghorodd â chapteiniaid y miloedd a'r cannoedd, *ac* â'r holl dywyſogion.

2 A Dafydd a ddywedodd wrth holl gynnulleidfa Israel, O's da gennych chwi, a *bod hyn* o'r ARGLWYDD ein Duw, ‡ danfonwn ar lêd at ein brodyr y rhai a weddillwyd, trwy holl diroedd Israel, a chyd â hwynt *at* yr offeiriaid a'r Lefiaid o fewn † eu dinaſoedd a'u meuſydd pentrefol, i'w cynnull hwynt attom ni.

‡ Heb. *torrwn allan a danfonwn*

† Heb. *dinaſoedd eu meuſydd.*

3 A dygwn ‡ dracheſn Arch ein Duw attom ni; canys nid ymofynnaſom â hi yn nyddiau Saul.

‡ Heb. *o amglych.*

4 A'r holl dyrfa a ddywedaſant am wneuthur felly: canys uniawn *oedd* y peth yngolwg yr holl bobl,

5 Felly [a] y caſglodd Dafydd holl Israel ynghŷd, o Sihor yr Aipht, hyd y ffordd y dêlir i Hamath, i ddwyn Arch Duw o [b] Giriath-Jearim.

[a] 2 Sam. 6. 1.

[b] 1 Sam. 6. 21. a 7. 1.

6 A Dafydd a aeth i fynu, a holl Israel, i [c] Baalah, ſef Ciriath-Jearim, yr hon *ſydd* yn Juda, i ddwyn oddi yno Arch yr ARGLWYDD Dduw, yr hwn ſydd yn preſwylio *rhwng* y Cerubiaid, *ar* yr hon y gelwir *ei* enw *ef.*

[c] Joſ. 15. 9, 60,

7 A hwy a † ddygaſant Arch Dduw [d] ar ſên newydd o dŷ Abinadab: ac Uzza ac Ahio oedd yn gyrru 'r ſên.

† Heb. *wnaethant i'r Arch ſarcho-gaeth ar,* &c.

[d] Edrych Num. 4. 15. Pen. 15. 2, 13.

8 A Dafydd a holl Israel oedd yn chwarae ger bron Duw, â'i holl nerth, ac â chaniadau, ac â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac â ſymbalau, ac ag udgyrn.

9 ¶ A phan ddaethant hyd lawr dyrnu ‡ Cidon, Uzza a yſtynnodd ei lâw i ddàla 'r Arch: canys yr ychen † oedd yn ei hyſgwyd hi.

‡ A elwir *Nachon*, 2 Sam. 6. 6.

† Neu, *a dramgwyddent*

10 Ac ennynnodd llîd yr ARGLWYDD yn erbyn Uzza, ac efe a'i lladdodd ef, [e] o blegid iddo eſtyn ei lâw at yr Arch; ac yno y bu efe farw ger bron Duw.

[e] Num. 4, 15.

11 A bu ddrŵg gan Ddafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad yn Uzza: ac efe a alwodd y lle hwnnw ‡ Peres Uzza, hyd y dydd hwn.

‡ Sef, *Rhwyg Uzza.*

12 A Dafydd a ofnodd Dduw y dŷdd hwnnw, gan ddywedyd, Pa ſôdd y dygaf Arch Dduw i mewn attafi?

† Heb. *ſymmudodd.*

13 Ac ni † ddûg Dafydd yr Arch atto ei hun i ddinas Dafydd, ond efe a'i cludodd hi i dŷ Obed-Edom, y Gethiad.

[f] Fel. Pen. 26. 5.

14 Ac Arch Dduw a arhoſodd gyd â theulu Obed-Edom, yn ei dŷ ef, dri mîs. A'r ARGLWYDD a fendithiodd [f] dŷ Obed-Edom, a'r hyn oll *ydoedd* eiddo.

PEN. XIV.

1 *Caredigrwydd Hiram i Ddafydd: 2 Dedwyddwch Dafydd, o'i bobl, o'i wragedd, ac o'i blant. 8 Y ddwy oruchafiaeth a gafodd efe yn erbyn y Philiſtiaid.*

A [a] Hiram brenhin Tyrus a anſonodd genhadau at Ddafydd, a choed cedr, a ſeiri meini, a ſeiri prennau, i adeiladu iddo ef dŷ. 2958.

[a] 2 Sam. 5, 11, &c.

2 ¶ A gwybu Dafydd ſiccrhâu, o'r ARGLWYDD ef yn frenhin ar Israel: canys yr oedd ei frenhiniaeth ef wedi ei dyrchafu yn uchel, o herwydd ei bobl Israel.

3 A chymmerth Dafydd wragedd † ychwaneg yn Jeruſalem: a Dafydd a genhedlodd feibion ychwaneg, a merched.

† Heb. *etto.*

4 A [b] dyma enwau 'r plant oedd iddo ef yn Jeruſalem: Sammua, a Sobab, Nathan, a Salomon,

[b] Pen. 3. 5.

5 Ac Ibhar, ac Eliſua, ac Elpalet,

6 A Noga, a Nephec, a Japhia,

7 Ac Eliſama, a ‡ Beeliada, ac Eliphalet.

‡ Neu, *Eliada,*

8 ¶ [c] A phan glybu 'r Philiſtiaid fod Dafydd wedi ei enneinio yn frenhin ar holl Israel, y Philiſtiaid oll a aethant i fynu i geiſio Dafydd: a chlybu Dafydd, ac a aeth allan yn eu herbyn hwynt.

[c] 2 Sam. 5. 16.

[c] 2 Sam. 5. 17.

2957.

9 A'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a ymwaſgaraſant yn nyffryn Rephaim.

10 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw, gan ddywedyd, A âf fi i fynu yn erbyn y Philiſtiaid? ac a roddi di hwynt yn fy llâw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Cerdda i fynu, canys mi a'u rhoddaf hwynt yn dy lâw di.

11 Felly 'r aethant i fynu i ‡ Baal-Perasim, a Dafydd a'u tarawôdd hwynt yno. A Dafydd a ddywedodd, Duw a dorrodd i mewn ar fy ngelynion trwy fy llâw i, fel rhwygo dyfroedd: am hynny y galwaſant hwy enw 'r lle hwnnw Baal-Perasim.

‡ Sef, *Llu rhwygiadau.*

12 A phan adawſant hwy eu duwiau, dywedodd Dafydd am eu lloſgi hwynt yn tân.

13 A thracheſn etto 'r Philiſtiaid a ymwaſgaraſant yn y dyffryn.

14 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw dracheſn; a Duw a ddywedodd wrtho, Na ddôs i fynu ar eu hôl hwynt, tro ymaith oddi wrthynt, [d] a thyred arnynt ar gyfer y morwŷdd.

[d] 2 Sam. 5. 23.

15 A phan glywech drŵſt cerddediad ym mrig y morwŷdd, yna dôs allan i ryfel: canys y mae Duw wedi myned o'th flaen di, i daro llu 'r Philiſtiaid.

16 A gwnaeth Dafydd megis y gorchymynnaſai Duw iddo; a hwy a darawſant lu 'r Philiſtiaid, o Gibeon hyd Azer.

17 Ac enw Dafydd a aeth trwy 'r holl wledydd; a'r ARGLWYDD a roddes ei arſwyd ef ar yr holl genhedloedd.

PEN. XV.

1 *Dafydd yn parotôi lle i'r Arch, yn trefnu 'r offeiriaid a'r Lefiaid i'w chyrchu hi o dŷ Obed-Edom, 25 Ac yn ei dwyn hi yn ei hôl mewn llawenydd mawr. 29 Michal yn ei ddiyſtyru ef.*

Dafydd a wnaeth iddo dai yn ninas Dafydd, ac a barotôdd le i Arch Duw, ac a oſododd iddi babell. 2959.

2 A Dafydd a ddywedodd, [a] Nid *yw i neb* ddwyn Arch Duw ond i'r Lefiaid: canys hwynt a ddewiſodd yr ARGLWYDD i ddwyn Arch Duw, ac i weini iddo ef yn dragywydd.

[a] Num. 4. 2, 15. Deut. 31. 9.

3 A Dafydd a gynhullodd holl Israel i Jeruſalem, i ddwyn i fynu Arch yr ARGLWYDD i'w lle a barotoiſai efe iddi hi.

4 A Dafydd a gynhullodd feibion Aaron, a'r Lefiaid,

5 O feibion Cohath; Uriel y pennaf, a'i ‡ frodyr, cant ac ugain.
6 O feibion Merari; Aſaiah y pennaf, a'i frodyr, dau cant ac ugain.
7 O feibion Gerſom; Joël y pennaf, a'i frodyr, cant a deg ar hugain.
8 O feibion [b] Eliſaphan; Semaiah y pennaf, a'i frodyr, dau cant.
9 O feibion [c] Hebron; Eliel y pennaf, a'i frodyr, pedwar ugain.
10 O feibion Uzziel; Aminadab y pennaf, a'i frodyr, cant a deuddeg.
11 A Dafydd a alwodd am Sadoc ac am Abïathar yr offeiriaid, ac am y Lefiaid, am Uriel, Aſaiah, a Joel, Semaiah, ac Eliel: ac Aminadab,
12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi *ſydd* bennau cenedl yn mhlith y Lefiaid: ymſanctеiddiwch chwi a'ch brodyr, fel y dygoch i fynu Arch ARGLWYDD Dduw Iſrael, i'r *lle* a barotoais iddi hi.
13 [d] O herwydd na's *gwnaethoch* o'r dechreuad, [e] y torrodd yr ARGLWYDD ein Duw arnom ni, o blegid na cheiſiaſom ef yn y môdd y dyleſym.
14 Felly 'r offeiriaid a'r Lefiaid a ymſanctеiddiaſant i ddwyn i fynu Arch ARGLWYDD Dduw Iſrael.
15 A meibion y Lefiaid a ddygaſant Arch Duw ar eu hyſgwyddau, wrth droſolion, megis [f] y gorchymynnodd Moſes, yn ôl gair yr ARGLWYDD.
16 A Dafydd a ddywedodd wrth dywyſogion y Lefiaid, ar iddynt oſod eu brodyr y cerddorion i leiſio ag offer cerdd, nablau, a thelynau, a ſymbalau, yn lleiſio gan ddyrchafu llêf mewn gorfoledd.
17 Felly 'r Lefiaid a oſodaſant [g] Heman fâb Joël; ac o'i frodyr ef [h] Aſaph fâb Berachïah; ac o feibion Merari eu brodyr, [i] Ethan fâb Cuſaiah.
18 A chyd â hwynt eu brodyr o'r ail *râdd*, Zechariah, Ben, a Jaziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, Eliab, a Benaiah, a Maaſiah, a Mattithiah, ac Eliphaleh, a Micniah, ac Obed-Edom, a Jehiel, y porthorion.
19 Felly Heman, Aſaph, ac Ethan, y cerddorion, *oeddynt* i leiſio â ſymbalau prês.
20 A Zechariah, ac [k] Aziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, ac Eliab a Maaſiah, a Benaiah, *a ganent* nablau ar Alamoth.
21 A Mattithïah, ac Eliphaleh, a Micniah, ac Obed-Edom, a Jehiel, ac Azaziah, *oeddynt* ‡ â thelynau ar y Seminith i ragori.
22 Cenanïah hefyd oedd flaenor y Lefiaid ar y † gân, efe a ddyſgai *eraill* am y ‡ gân, canys cyfarwydd *ydoedd*.
23 A Berechïah ac Elcanah *oedd* borthorion i'r Arch.
24 A Sebanïah, a Jehoſaphat, a Nathaneel, ac Amaſai, a Zechariah, a Benaiah, ac Eliezer, yr offeiriaid, [l] *oedd* yn lleiſio mewn udgyrn o flaen Arch Duw: Obed-Edom hefyd a Jehiah *oedd* borthorion i'r Arch.
25 ¶ Felly [m] Dafydd a henuriaid Iſrael, a thywyſogion y miloedd, a aethant i ddwyn i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD, o dŷ Obed-Edom mewn llawenydd.
26 A phan gynnorthwyodd Duw y Lefiaid oedd yn dwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, hwy a offrymmaſant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod.
27 A Dafydd *oedd* wedi ymwiſgo mewn gwiſg o lïain main; a'r holl Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn yr Arch, a'r cantorion, Cenanïah hefyd meiſtr y ‡ gân, a'r cerddorion. Ac am Ddafydd *yr oedd* Ephod lïain.
28 A holl Iſrael a ddygaſant i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD, â bloedd, â llais * trwmped, ag udgyrn, ac â ſymbalau, yn lleiſio gyd â'r nablau, a'r telynau.
29 ¶ A [n] phan ydoedd Arch cyfammod yr ARGLWYDD yn dyfod i ddinas Dafydd, Michal merch Saul a edrychodd trwy ffeneſtr, ac a ganfu Ddafydd y brenhin yn dawnſio, ac yn chwarae: a hi a'i dirmygodd ef yn ei chàlon.

PEN. XVI.

1 *Dafydd yn aberthu, 4 yn ordeinio cantorion i ganu mawl i Dduw, 7 yn gwneuthur Salm i ddïolch i Dduw, 37 yn goſod gweinidogion, a phorthorion, ac offeiriaid, a cherddorion, i weini i'r Arch yn waſtadol.*

FElly [a] y dygaſant hwy Arch Duw i mewn, ac a'i goſodaſant hi ynghanol y babell a oſodaſai Dafydd iddi hi: a hwy a offrymmaſant offrymmau poeth ac ebyrth hêdd ger bron Duw.
2 Ac wedi i Ddafydd orphen aberthu offrymmau poeth ac ebyrth hêdd, efe a fendithiodd y bobl yn enw 'r ARGLWYDD.
3 Ac efe a rannodd i bob un *o* Iſrael, yn ŵr, ac yn wraig, dorth o fara, a dryll o gîg, a choſtrelaid *o win*.
4 ¶ Ac efe a oſododd ger bron Arch yr ARGLWYDD, weinidogion o'r Lefiaid, i gofio, ac i foliannu, ac i glodfori ARGLWYDD Dduw Iſrael.
5 Aſaph *oedd* bennaf, ac yn ail iddo ef Zechariah, Jeiel, a Semiramoth, a Jehiel, a Mattithïah, ac Eliab, a Benaiah, ac Obed-Edom: a Jeiel ag offer nablau, a thelynau; ac Aſaph oedd yn lleiſio â ſymbalau.
6 Benaiah hefyd a Jahaziel yr offeiriaid *oedd* ag udgyrn yn waſtadol o flaen Arch cyfammod Duw.
7 ¶ Yna y dŷdd hwnnw y rhoddes Dafydd *y ſalm hon* [b] yn gyntaf i foliannu 'r ARGLWYDD, yn llâw Aſaph a'i frodyr.
8 [c] Moliennwch yr ARGLWYDD, gelwch ar ei enw ef, hyſbyſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd.
9 Cenwch iddo, clodforwch ef, ymadroddwch am ei holl ryfeddodau.
10 Ymlawenychwch yn ei enw ſanctaidd ef; ‡ ymhyfryded càlon y ſawl a geiſiant yr ARGLWYDD.
11 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, a'i nerth ef, ceiſiwch ei wyneb ef yn waſtadol.
12 Cofiwch ei wŷrthiau, y rhai a wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barnedigaethau ei enau;
13 Chwi hâd Iſrael ei wâs ef; chwi meibion Jacob ei etholedigion ef.
14 Efe *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw ni; ei farnedigaethau ef *ydŷd* trwy yr holl ddaear.
15 Cofiwch yn dragywydd ei gyfammod; y gair a orchymynnodd efe i fil o genhedlaethau;
16 [d] Yr hwn a gyfammododd efe ag Abraham, a'i lw i Iſaac:
17 Ac a oſododd efe yn ddeddf i Jacob, *ac* yn gyfammod tragywyddol i Iſrael,
18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf dîr Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.
19 Pan nad oeddych ond ‡ ychydig, [e] ïe ychydig, a dïeithraid ynddi;
20 A *phan* rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, ac o *un* frenhiniaeth at bobl eraill;
21 Ni adawodd efe i neb eu gorthrymmu: ond efe [f] a geryddodd frenhinoedd o'u plegid hwy, *gan ddywedyd*,

22 ¶ Na

---

[b] Ecſod, 6. 22.
[c] Ecſod. 6. 18.
[d] 2 Sam. 6. 3. Pen. 13. 7.
[e] Pen. 13. 10, 11.
[f] Ecſod. 25. 14. Num. 4. 15. a 7. 9.
[g] Pen. 6. 33.
[h] Pen. 6. 39.
[i] Pen. 6. 44.
[k] Ad. 18. *Jaziel.*
‡ Neu, *ar yr wythfed i oruchwylio.*
† Neu, *clûd.*
‡ Heb. *dyrchafiad.*
[l] Num. 10. 8.
[m] 2 Sam. 6. 12, 13, &c.
‡ Neu, *geraint.*
‡ Neu, *clûd.*
* *Cornet.*
[n] 2 Sam. 6. 16.
[a] 2 Sam. 6. 17.
[b] Edrych 2 Sam. 23. 1.
[c] Sal. 105. 1.
[d] Gen. 17. 2. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11.
† Heb. *llinyn.*
‡ Heb. *gwŷr rhif.*
[e] Gen. 34. 30.
[f] Gen. 12. 17, a 20. 3. Ecſod. 7. 15.

2959.
e Sal. 105. 15.
h Sal. 96. 1.
i Lef. 19. 4.
k Sal. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1.
l Sal. 106. 47, 48.
m Deut. 27. 15.
n Pen. 21. 29. 2 Cron. 1. 3.
o 1 Bren. 3. 4.
p Ecſod. 29. 38. Num. 28. 3.
q 2 Cron. 5. 13. a 7. 3. Ezra 3. 11. Jer. 33. 11.

22 e Na chyffyrddwch â'm henneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.
23 h Cenwch i'r ARGLWYDD yr holl ddaear: mynegwch o ddydd i ddydd ei jechydwriaeth ef,
24 Adroddwch ei ogoniant ef ym mhlith y cenhedloedd; a'i wyrthiau ym mhlith yr holl bobloedd.
25 Canys mawr *yw* 'r ARGLWYDD, a chanmoladwy jawn: ofnadwy hefyd yw efe goruwch yr holl dduwiau.
26 O herwydd holl dduwiau i 'r bobloedd *ydynt* eulynnod; ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.
27 Gogoniant a harddwch *ſydd* ger ei fron ef: nerth a gorfoledd yn ei fangre ef.
28 Moeſwch i'r ARGLWYDD, chwi deuluoedd y bobloedd, moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.
29 Moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch aberth, a deuwch ger ei fron ef; ymgrymmwch i'r ARGLWYDD mewn prydferthwch ſanctteiddrwydd.
30 Ofnwch rhagddo ef yr holl ddaear: y bŷd hefyd a ſiccrhêir, fel na ſyflo.
31 Ymlawenyched y nefoedd, ac ymhyfryded y ddaear; a dywedant ym mhlith y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu.
32 Rhued y môr a'i gyflawnder; llawenhäed y maes, a'r hyn oll *y ſydd* ynddo.
33 Yna prennau 'r coed a ganant o flaen yr ARGLWYDD, am ei fod yn dyfod i farnu 'r ddaear.
34 k Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.
35 A dywedwch, l Achub ni, O Dduw ein hiechydwriaeth, caſgl ni hefyd, a gwared ni oddi wrth y cenhedloedd, i foliannu dy enw ſanctaidd di, *ac* i ymogoneddu yn dy foliant.
36 Bendigedig *ſyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb. A dywedodd yr holl m bobl, Amen, gan foliannu 'r ARGLWYDD.
37 ¶ Ac efe a adawödd yno, o flaen Arch cyfammod yr ARGLWYDD, Aſaph a'i frodyr, i weini ger bron yr Arch yn waſtadol, gwaith dydd yn ei ddydd:
38 Ac Obed-Edom, a'u brodyr, wyth a thri ugain: Obed-Edom hefyd mâb Jeduthun, a Hoſa, *i fod* yn borthorion.
39 Sadoc yr offeiriad, a'i frodyr yr offeiriaid, o flaen n tabernacl yr ARGLWYDD, o yn yr uchelfa *oedd* yn Gibeon,
40 I offrymmu pöeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor y poeth-offrwm yn waſtadol p fore a hwyr: yn ôl yr hyn oll *ſydd* 'ſgrifennedig ynghyfraith yr ARGLWYDD, yr hon a orchymynnodd efe i Iſrael;
41 A chyd a hwynt Heman, a Jeduthun, a'r êtholedigion eraill, y rhai a hyſbyſaſid wrth *eu* henwau, i foliannu 'r ARGLWYDD, q am *fod* ei drugaredd ef yn dragywydd;
42 A chyd â hwynt Heman, a Jeduthun, yn lleiſio ag udgyrn, ac â ſymbalau i'r cerddorion, ac offer cerdd Duw. A meibion Jeduthun *oedd* wrth y porth.
43 A'r holl bobl a aethant, bob un i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddychwelodd i fendigo ei dŷ yntau.

PEN. XVII.

t Nathan unwaith yn foddlon i arfeddyd Dafydd ar adeiladu tŷ i Dduw, 3 a chwedi hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo, 11 yn addo iddò fendithion, a daioni yn ei hâd. 16 Gweddi Dafydd a'i ddïolch.

2960.
a 2 Sam. 7. 1, &c.

A a Phan oedd Dafydd yn trigo yn ei dŷ, Dafydd a ddywedodd wrth Nathan y prophwyd, Wele fi yn trigo mewn tŷ o gedrwŷdd, ac Arch cyfammod yr ARGLWYDD dan gortynnau.
2 Yna Nathan a ddywedodd wrth Ddafydd, Gwnâ 'r hyn oll *ſydd* yn dy gàlon; canys *y mae* Duw gyd â thi.
3 ¶ A'r noſon honno y daeth gair Duw at Nathan, gan ddywedyd,
4 Dôs, a dywed wrth Ddafydd fy ngwâs, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nid adeiledi di i mi dŷ i breſwylio *ynddo*.
5 Canys ni phreſwyliais i mewn tŷ er y dydd y dugum i fynu Iſrael hyd y dydd hwn, ond bûm o babell i babell, ac o dabernacl *bwy gilydd*.
6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd â holl Iſrael, â yngenais i air wrth un o farnwŷr Iſrael (i'r rhai y gorchymynnaſwn borthi fy mhobl) gan ddywedyd, Pa ham nad adeiladaſoch i mi dŷ o gedrwŷdd?
7 Ac yr awr hon, fel hyn y dywedi wrth Ddafydd fy ngwâs, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddi ar ôl y praidd, i fod yn dywyſog ar fy mhobl Iſrael.
8 A bûm gyd â thi, i ba le bynnag y rhodiaiſt, torrais ymaith hefyd dy holl elynion o'th flaen, a gwneuthum enw i ti, megis enw y gwŷr mawr *ſydd* ar y ddaear.
9 Goſodaf hefyd i'm pobl Iſrael le, ac a'u plannaf a hwy a drigant yn eu lle, ac ni ſymmudir hwynt mwyach; a meibion anwiredd ni 'chwanegant eu cyſtuddio, (megis yn y cyntaf,
10 Ac er y dyddiau y gorchymynnais i farnwŷr *fod* ar fy mhobl Iſrael;) daroſtyngaf hefyd dy holl elynion di, a mynegaf i ti yr adeilada 'r ARGLWYDD i ti dŷ.
11 A bydd pan gyflawner dy ddyddiau di, i fyned at dy dadau, y cyfodaf dy hâd ar dy ôl di, yr hwn a fydd o'th feibion di, a mi a ſiccrhâf ei deyrnas ef.
12 Efe a adeilada i mi dŷ, a minnau a ſiccrhâf ei deyrn-gadair ef byth.
13 b Myfi a fyddaf iddo ef yn dâd, ac yntau fydd i mi yn fâb, a'm trugaredd ni thynnaf oddi wrtho ef, megis y tynnais oddi wrth yr hwn a fu o'th flaen di.
14 Ond c mi a'i goſodaf ef yn fy nhŷ, ac yn fy nheyrnas byth; a'i deyrn-gadair ef a ſiccrhêir byth.
15 Yn ôl yr holl eiriau hyn, ac yn ôl yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.
16 ¶ A daeth Dafydd y brenhin, ac a eiſteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi, O ARGLWYDD Dduw, a pheth *yw* fy nhŷ, pan ddygit fi hyd yma?
17 Etto bychan *yw* hyn yn dy olwg di, O Dduw; canys dywedaiſt am dŷ dy wâs dros hîr o amſer, a thi a edrychaiſt arnaf (O ARGLWYDD Dduw) fel ar gyfiwr dŷn uchel-râdd.
18 Pa beth a 'chwanega Dafydd *ei ddywedyd* wrthyt mwyach, am anrhydedd dy wâs? canys ti a adwaenoſt dy wâs.
19 O ARGLWYDD, er mwyn dy wâs, ac yn ôl dy feddwl dy hun, y gwnaethoſt yr holl fawredd hyn, i ddangos pob mawredd,

b 2 Sam. 7. 14.
c Luc 1. 33.

20 O

2960. 20 O ARGLWYDD, nid *oes neb* fel tydi, ac nid *oes* Duw ond tydi, yn ôl yr hyn oll a glywsom â'n clustiau.

21 A pha un genedl ar y ddaear *fydd* megis dy bobl Israel, yr hon yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, i osod i ti enw mawr ac ofnadwy, gan fwrw allan genhedloedd o flaen dy bobl, y rhai a waredaist ti o'r Aipht?

22 Ti hefyd a wnaethost dy bobl Israel yn bobl i ti byth; a thi, ARGLWYDD, a aethost yn Dduw iddynt hwy.

23 Am hynny yr awr hon, ARGLWYDD, y gair a leferaist am dy wâs, ac am ei dŷ ef, poed ficcr fyddo byth: gwnâ fel y lleferaist.

24 A phoed ficcr fyddo, fel y mawrhäer dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, *fydd* Dduw i Israel: a *bydded* tŷ Ddafydd dy wâs yn ficcr ger dy fron di.

† Heb. *ddadguddiaist glûst dy wâs.* 25 Canys ti, O fy Nuw, a † ddywedaist i'th wâs, yr adeiladit ti dŷ iddo ef: am hynny y cafodd dy wâs weddio ger dy fron di.

26 Ac yr awr hon, ARGLWYDD, (ti ydwyt Dduw, a thi a leferaist am dŷ dy wâs, y daioni hwn.)

† Neu, *bu.* 27 Yn awr gan hynny † bid wiw gennyt fendigo tŷ dy wâs, i fod ger dy fron yn dragywydd: am i ti, O ARGLWYDD, ei fendigo, bendigedig *fydd* yn dragywydd.

PEN. XVIII.

1 Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid a'r Moabiaid, 3 yn taro Hadarezer a'r Syriaid. 9 Tou yn danfon Hadoram ag anrhegion i fendithio Dafydd, 11 ac yntau yn cyſſegru 'r anrhegion a'r ysbail i Dduw, 13 yn gosod amddiffynfeydd yn Edom. 14 Swyddogion Dafydd.

a 1 Sam. 8. 1, &c. A a Darfu wedi hyn, i Ddafydd daro 'r Philiſtiaid, a'u daroſtwng hwynt, a dwyn Gath a'i phentrefydd o lâw 'r Philiſtiaid.

2 Hefyd efe a darawödd Foab; a'r Moabiaid a fuant weiſion i Ddafydd, yn dwyn trêth.

‡ Neu, *Hadadezer,* 2 Sam. 8. 3. 3 ¶ Tarawödd Dafydd hefyd ‡ Hadarezer brenhin Sobah *byd* Hamath, pan oedd efe yn myned i ficcrhâu ei lywodraeth wrth afon Euphrates.

4 A Dafydd a ddûg oddi arno ef fil o gerbydau, a ſaith mîl o wŷr meirch, ac ugain mîl o wŷr traed; a thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* yr holl gerbydau, ond efe a adawödd o honynt gàn cerbyd.

5 A phan ddaeth y Syriaid o Ddamaſcus i gynnorthwyo Hadarezer brenhin Sobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

6 A goſododd Dafydd *amddiffynfeydd* yn Syria Damaſcus: a bu 'r Syriaid yn weiſion i Ddafydd, yn dwyn trêth. A'r ARGLWYDD a waredodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth.

† A elwir yn llyſr Samuel, *Beta a Berothai.* b 1 Bren. 7. 23. 2 Cron. 4. 15. † Neu, *Toi,* 2 Sam. 8. 9. 7 A Dafydd a gymmerodd y tarriannau aur oedd gan weiſion Hadarezer, ac a'u dûg hwynt i Jeruſalem.

8 A Dûg Dafydd hefyd o † Dibhath, ac o Gun, dinaſoedd Hadarezer, lawer jawn o brês, â'r hwn y gwnaeth b Salomon y môr prês, a'r colofnau, a'r llestri prês.

9 ¶ A phan glybu † Tou brenhin Hamath daro o Ddafydd holl lu Hadarezer brenhin Sobah;

10 Efe a anfonodd at y brenhin Dafydd * Hadoram ei fâb, a phob llestri aur, ac arian, a phrês, *gyd ag ef,* i ymofyn am ei jechyd ef, ac i'w fendithio ef, am iddo ryſela yn erbyn Hadarezer a'i daro ef: canys † rhyſela yr oedd Hadarezer *yn erbyn* Tou.

2960. * Neu, *Joram,* 2 Sam. 8. 10. † Heb. *rhyfelwr,* oedd.

11 ¶ Y rhai hynny hefyd a gyſſegrodd y brenhin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd â'r arian a'r aur a ddygaſai efe oddi ar yr holl genhedloedd, *ſef* oddi ar Edom, ac oddi ar Foab, ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philiſtiaid, ac oddi ar Amalec.

c 2 Sam. 8. 13. 12 Ac Abiſai mâb Serfiah a c laddodd o Edom, yn nyffryn yr halen, dair mîl ar bymtheg.

13 Ac efe a oſododd amddiffynfeydd yn Edom; a'r holl Edomiaid a fuant weiſion i Ddafydd. A'r ARGLWYDD a gadwodd Ddafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

14 ¶ A Dafydd a deyrnaſodd ar holl Iſrael, ac yr oedd efe yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

* 2 Sam. 8. 17. *Abimelech.* ‡ A elwir *Seraia,* 2 Sam. 8. 17. *a Siſa,* 1 Bren. 4. 3. 15 A Joab mâb Serfiah *oedd* ar y llu; a Jehoſaphat mâb Ahilud yn goſiadur;

16 A Sadoc mâb Ahitub, ac * Abimelech mâb Abiathar, *oedd* offeiriaid; a ‡ Sauſa yn 'ſgrifennydd;

17 Benaiah hefyd mâb Jehoiada *oedd* ar y Cerethiaid a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd *oedd* y rhai pennaf wrth lâw 'r brenhin.

PEN. XIX.

1 Traha Hanun â'r cenhadau a ddanfonaſai Dafydd i'w gyſſuro ef am ei dâd. 6 Yr Ammoniaid yn cael nerth gan y Syriaid, a Joab ac Abiſai yn eu gorchfygu hwynt. 16 Sophach yn cael cymmorth etto gan y Syriaid, a Dafydd yn ei lâdd ef.

a 2 Sam. 10. 1, &c. AC yn ôl hyn a y bu i Nahas brenhin meibion Ammon farw, a'i fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

‡ Hanon, 2 Sam. 10. 2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnâf garedigrwydd â ‡ Hanun fâb Nahas, o herwydd gwnaeth ei dâd â myfi garedigrwydd. Ac anfonodd Dafydd genhadau i'w gyſſuro ef am ei dâd. A gweiſion Dafydd a ddaethant i wlâd meibion Ammon, at Hanun, i'w gyſſuro ef.

† Heb. *yn dy olwg di.* 3 A thywyſogion meibion Ammon a ddywedaſant wrth Hanun, Ai anrhydeddu dy dâd di y mae Dafydd † yn dy dŷb di, am iddo anfon cyſſurwŷr attat ti? onid i chwilio, ac i ddifetha, ac i droedio 'r wlâd y daeth ei weſion ef attat ti?

4 Yna y cymmerth Hanun weiſion Dafydd, ac a'u heilliodd hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn eu hanner, wrth eu cluniau, ac a'u gyrrodd hwynt ymaith.

5 A hwy a aethant, ac a fynegaſant i Ddafydd am y gwŷr. Ac efe anfonodd i'w cyfarfod hwynt: (canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr.) A dywedodd y brenhin, Trigwch yn Jericho, hyd oni thyfo 'ch barfau, yna dychwelwch.

† Heb. *ddrewi.* 6 ¶ Yna meibion Ammon a welſant ddarfod iddynt eu gwneuthur eu hunain † yn gâs gan Ddafydd, ac anfonodd Hanun a meibion Ammon fil o dalentau arian i gyflogi iddynt gerbydau, a marchogion, o Meſopotamia, ac o Syria Maachah ac o Sobah.

7 A chyflogaſant iddynt ddeuddeng mîl ar hugain o gerbydau, a brenhin Maachah a'i bobl; y rhai a ddaethant, ac a werſyllaſant o flaen Medeba; a meibion Ammon hefyd

2960. hefyd a ymgaſglaſant o'u dinaſoedd, ac a ddaethant i ryfel.

8 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

9 A meibion Ammon a aethant allan, ac a ymſyddinaſant *wrth* borth y ddinas: a'r brenhinoedd y rhai a ddelſai, *oedd* o'r neilldu yn y maes.

10 A phan ganfu Joab fod ŵyneb y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac yn ôl, efe a

‡ Neu, *wŷr jeuaingc.*

etholodd o holl ‡ etholedigion Iſrael, ac a'u byddinodd *bwynt* yn erbyn y Syriaid.

11 A gweddill y bobl a roddes efe dan lâw Abiſai ei frawd; a hwy a ymſyddinaſant yn erbyn meibion Ammon.

12 Ac efe a ddywedodd, O's trêch *fydd* y Syriaid nâ mi, yna bydd di yn gynhorthwy i mi: ond o's meibion Ammon a fyddant trêch nâ thi, yna mi a'th gynnorthwyaf dithau.

13 Bydd rymmus, ac ymŵrolwn dros ein pobl, a thros ddinaſoedd ein Duw; a gwnâed yr ARGLWYDD yr hyn *fyddo* da yn ei olwg ef.

14 Yna y neſaodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel; a hwy a ffoiſant o'i flaen ef.

15 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau hefyd a ffoiſant o flaen Abiſai ei frawd ef, ac a aethant i'r ddinas: a Joab a ddaeth i Jeruſalem.

16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu llâdd o flaen Iſrael, hwy a anfonaſant genhadau, ac a ddygaſant allan y Syriaid y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r ‡ afon; a † Sophach capten llu Hadarezer *oedd* o'u blaen hwynt.

‡ Sef. *Euphrates.* † Neu, *Sobach,* 2 Sam. 10. 16.

17 A mynegwyd i Ddafydd; ac efe a gaſglodd holl Iſrael, ac a aeth dros yr Jorddonen, ac a ddaeth arnynt hwy, ac a ymſyddinodd yn eu herbyn hwynt. A phan ymſyddinodd Dafydd yn erbyn y Syriaid, hwy a ryfelaſant ag ef.

18 Ond y Syriaid a ffoiſant o flaen Iſrael; a lladdodd Dafydd o'r Syriaid ſaith mîl *o wŷr yn ymladd* mewn cerbydau, a deugain mîl o wŷr traed, ac a laddodd Sophach capten y llu.

19 A phan welodd gweiſion Hadarezer eu llâdd o flaen Iſrael, hwy a heddychaſant â Dafydd, a gwaſanaethaſant ef: ac ni fynnai 'r Syriaid gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PEN. XX.

1 *Joab yn gwarchae ar Rabbah, a Dafydd yn ei hanrheithio hi, ac yn arteithio ei phobl.* 4 *Llâdd tri chawr mewn tair câd yn erbyn y Philiſtiaid.*

2969. DArfu hefyd † wedi gorphen y flwyddyn, yn amſer myned o'r brenhinoedd allan *i ryfela,* arwain o Joab gadernid y llu, ac anrheithio gwlâd meibion Ammon, ac efe a ddaeth ac a warchaeodd ar Rabbah: (ond Dafydd a arhoſodd yn Jeruſalem) a Joab a darawödd Rabbah, ac a'i dinyſtriodd hi.

a 2 Sam. 11. 1. † Heb. *ar ddychweliad y flwyddyn.*

2 A b chymmerth Dafydd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben, a chaſodd hi o bwys talent o aur, ac ynddi feini gwerthfawr, a hi a roed am ben Dafydd: ac efe a ddûg anrhaith fawr jawn o'r ddinas.

b 2 Sam. 12. 30.

3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddûg efe allan, ac a'u torrodd *bwynt* â llifiau, ac ag ogau heiyrn, ac â bwyill: ac fel hyn y gwnaeth Dafydd â holl ddinaſoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jeruſalem.

4 ¶ Ac yn ôl hyn c y ‡ cyfododd rhyfel yn † Gezer yn erbyn y Philiſtiaid: yna d Sibbechai yr Huſathiad a laddodd * Sippai *yr hwn oedd* o feibion ‡ y cawr; felly y daroſtyngwyd hwynt. 2986.

c 2 Sam. 21. 18. ‡ Neu, *parhaodd.* Heb. *ſafodd.* † Neu, *Gob.*

5 A bu drachefn ryfel yn erbyn y Philiſtiaid, ac Elhanan mâb † Jair a laddodd Lahmi, brawd Goliath y Gethiad, a phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

d Pen. 11. 29. * 2 Sam. 21. 18. *Saph.* ‡ Neu, *Rapha.*

6 e Bu hefyd drachefn ryfel yn Gath, ac yr oedd gŵr † hîr, a'i ſyſedd *oeddynt* bob yn chwêch a chwêch, *ſef* pedwar ar hugain; yntau hefyd a anefid i'r ‡ cawr.

† A elwir *Jaare-Oregim, o feſur.* e 2 Sam. 21. 20.

7 Ond pan ddifenwodd efe Iſrael, Jonathan mâb † Simea frawd Dafydd a'i lladdodd ef.

† Heb. ‡ Neu, *Rapha.* † A elwir *Sammah,* 1 Sam. 16. 9.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yn Gath, ac a laddwyd trwy lâw Dafydd, a thrwy lâw ei weiſion ef.

2 Sam. 21. 19.

PEN. XXI.

1 *Dafydd wedi ei demtio gan Satan, yn gyrru Joab i riſo 'r bobl,* 5 *A chwedi dwyn cyfrif y bobl atto, yn edifar gantho hynny,* 9 *ac yn cael ei ddewis o dair plâ, ac yn dewis haint y nodau,* 14 *ac wedi marw deng mîl a thrugain o'r bobl, trwy ediſeirwch, yn achub dinyſtr Jeruſalem.* 18 *Dafydd, trwy gyngor Gad, yn prynu llawr dyrnu Ornan, ac yn gwneuthur yno allor, a Duw trwy dân yn rhoi iddo arwydd o'i ſafr, ac yn attal y blâ.* 28 *Dafydd yn aberthu yno, wedi ei attal gan angel rhag myned i Gibeon.*

A a Satan a ſafodd i fynu yn erbyn Iſrael, ac a annogodd Ddafydd i gyfrif Iſrael. 2987.

a 2 Sam. 24, 1, &c.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Iſrael o Beerſeba hyd Ddan; a dygwch attafi, fel y gŵypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, Chwaneged yr ARGLWYDD ei bobl yn gân cymmaint ag *ydynt:* O fy arglwydd frenhin, onid gweiſion i'm harglwydd *ydynt* hwy oll? pa ham y cais fy arglwydd hyn? pa ham y bydd efe yn achos camwedd i Iſrael?

4 Ond gair y brenhin a ſu drêch nâ Joab: a Joab a aeth allan, ac a dramwyodd trwy holl Iſrael, ac a ddaeth i Jeruſalem.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi 'r bobl i Ddafydd. A holl Iſrael oedd fil o filoedd, a chân mîl o wŷr yn tynnu cleddyf; a Juda *oedd* bedwar cân *mîl* a deng mîl a thrugain o wŷr yn tynnu cleddyf.

6 Ond b Lefi a Benjamin ni chyfrifaſai efe yn eu mŷſg hwynt; canys ffiaidd oedd gan Joab air y brenhin.

b 2 Cron. 27. 24.

7 A bu ddrŵg † y peth hyn yngolwg Duw, ac efe a darawodd Iſrael.

† Neu, *O berwydd y peth hyn.*

8 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, c Pechais yn ddirfawr, o herwydd im' wneuthur y peth hyn: d ac yr awr hon, dilea attolwg anwiredd dy wâs, canys gwneuthum yn ynfyd jawn.

c 2 Sam. 24, 10. d 2 Sam. 12. 13.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gad, e gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

e Edrych 1 Sam. 9. 9.

10 Dôs, a llefara wrth Ddafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Tri *pheth* yr ydwyf fi yn eu † goſod o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a mi a'i gwnâf i ti.

† Heb. *eſtyn.*

11 Yna Gad a ddaeth at Ddafydd, ac a ddywedodd

2987. ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cymmer i ti.

12 *Naill* ai tair blynedd o newyn; ai *dy* ddifetha dri mis o flaen dy wrthwynebwŷr, a chleddyf dy elynion yn *dy* oddiweddyd; ăi ynte cleddyf yr ARGLWYDD, ſef haint y nodau yn y tîr dri diwrnod, ac angel yr ARGLWYDD yn dinyſtrio trwy holl derfynau Iſrael. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf drachefn i'r hwn a'm hanfonodd.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Y mae 'n gyfyng jawn arnafi; ſyrthiwyf attolwg yn llâw 'r ARGLWYDD (canys ei drugareddau ef *ydynt* aml jawn) ac na ſyrthiwyf yn llâw dŷn.

14 ¶ Yna y rhoddes yr ARGLWYDD haint y nodau ar Iſrael: a ſyrthiodd o Iſrael ddeng mîl a thrugain *mil* o wŷr.

f 2 Sam. 24. 16. 15 A Duw a anfonodd [f] angel i Jeruſalem i'w dinyſtrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinyſtrio, yr ARGLWYDD a edrychodd, ac [g] a edifarhaodd am y drŵg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyſtrio, Digon bellach, attal dy lâw. Ac angel yr ARGLWYDD oedd yn ſefyll wrth lawr dyrnu [*] Ornan y Jebuſiad.

g Edrych Gen. 6. 6.

* 2 Sam. 24. 16, 18. *Araſnah.*

16 A Dafydd a ddyrchafodd ei lygaid, ac [h] a ganfu angel yr ARGLWYDD yn ſefyll rhwng y ddaear a'r nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei lâw wedi ei eſtyn tu a Jeruſalem. A ſyrthiodd Dafydd a'r henuriaid (*y rhai oedd* wedi ymwiſgo mewn ſachliain) ar eu hwynebau.

h 2 Cron. 3. 1.

17 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw 'r hwn a bechais, ac a wneuthum fawr ddrŵg; ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? Fy ARGLWYDD Dduw, bydded attolwg dy lâw arnafi, ac ar dŷ fy nhâd, ac nid yn blâ ar dy bobl.

i 2 Cron. 3. 1. 18 ¶ Yna [i] angel yr ARGLWYDD a archodd i Gad ddywedyd wrth Ddafydd, am fyned o Ddafydd i fynu i gyfodi allor i'r ARGLWYDD yn llawr dyrnu Ornan y Jebuſiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ôl gair Gad, yr hwn a lefarafai eſe yn enw 'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *Pan drôdd Or an a chanfod, &c.* yna eſe, *a'i bedwar, &c.* 20 ‡ Yna y trôdd Ornan, ac a ganfu 'r angel, a'i bedwar mâb gyd ag ef a ymguddiafant; ac Ornan oedd yn dyrnu gwenith.

21 A Dafydd a ddaeth at Ornan; ac edrychodd Ornan, ac a ganfu Ddafydd, ac a aeth allan o'r llawr dyrnu, ac a ymgrymmodd i Ddafydd, a'i wyneb tu a'r ddaear.

22 A dywedodd Dafydd wrth Ornan, Moes i mi le y llawr dyrnu, fel yr adeiladwyf ynddo allor i'r ARGLWYDD: dyro efi mi am *ei* lawn werth; fel yr attalier y blâ oddi wrth y bobl.

23 Ac Ornan a ddywedodd wrth Ddafydd, Cymmer i ti, a gwnâed fy arglwydd frenhin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg. Wele rhoddaf yr ychen yn boeth-offrwm, a'r offer dyrnu yn gynnud, a'r gwenith yn fwyd-offrwm: hyn oll a roddaf.

24 A'r brenhin Dafydd a ddywedodd wrth Ornan, Nid *felly*, ond gan brynu y prynaf ef am *ei* lawn werth: canys ni chymmeraf i'r ARGLWYDD yr eiddot ti, ac nid offrymmaf boeth-offrwm yn rhâd.

k 2 Sam. 24. 24. 25 Felly [k] y rhoddes Dafydd i Ornan am y lle chwe chan ſicl o aur wrth bwys.

26 Ac yno 'r adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau, ac ebyrth hedd, ac a alwodd ar yr ARGLWYDD; ac [l] efe a'i hattebodd ef o'r nefoedd trwy dân ar allor y poeth-offrwm.

l Lef. 9. 24. 2 Cron. 7. 1.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth yr angel; ac yntau a roes ei gleddyf yn ei wain drachefn.

28 ¶ Y pryd hynny, pan ganfu Dafydd ddarfod i'r ARGLWYDD wrando arno ef yn llawr dyrnu Ornan y Jebuſiad, efe a aberthodd yno.

29 Ond tabernacl yr ARGLWYDD, yr hon a wnelſai Moſes yn yr anialwch, ac allor y poeth-offrwm, *oedd* y pryd hynny yn yr uchelfa yn [m] Gibeon.

m 1 Bren. 3. 4. Pen. 16.

30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i blaen hi i ymofyn â Duw; canys ofnafai rhag cleddyf angel yr ARGLWYDD.

2 Cron. 1. 3.

PEN. XXII.

1 *Dafydd wedi gwybod y lle yr adeiledid y Deml, yn parotôi llawer o ddefnyddiau i'w hadeilad hi.* 6 *Dafydd yn dyſgu i Salomon addewidion Duw, a'i ddyled wrth adeiladu 'r Deml,* 17 *ac yn gorchymmyn i'r tywyſogion ei gynnorthwyo ef.*

2988. A Dywedodd Dafydd, [a] Hwn yw tŷ 'r ARGLWYDD Dduw, a dyma allor y poeth-offrwm i Iſrael.

a Deut. 12. 5.

2 Dywedodd Dafydd hefyd am gaſglu [b] 'r dieithriaid *oedd* yn nhîr Iſrael; ac efe a oſododd feiri meini i naddu cerrig nâdd, i adeiladu tŷ Dduw.

2 Sam. 24. 18. b 1 Bren. 9. 21.

3 A pharotôdd Dafydd haiarn yn helaeth, tu ag at hoelion dryſau 'r pyrth, ac i'r cyſſylltiadau, a phres mor helaeth ag [c] nad *oedd arnò* bwys;

c Ad. 14.

4 Coed cedr hefyd allan o rîf: canys y Sidoniaid a'r Tyriaid a ddygent gedrwydd lawer i Ddafydd.

5 A dywedodd Dafydd, [d] Salomon fy mâb *fydd* jeuangc a thyner, a'r tŷ a adeiledir i'r ARGLWYDD, *rhaid iddo fod* mewn mawredd, mewn rhagoriaeth, mewn enw, ac mewn gogoniant, trwy 'r holl wledydd: parotoaf yn awr tu ag atto ef. Felly y parotôdd Dafydd yn helaeth cyn ei farwolaeth.

d Pen. 29. 1.

6 ¶ Ac efe a alwodd ar Salomon ei fâb, ac a orchymynnodd iddo adeiladu tŷ i ARGLWYDD Dduw Iſrael.

2988.

7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Salomon, Fy mâb, [e] yr oedd yn fy mryd i adeiladu tŷ [f] i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw.

e 2 Sam. 7. 2. f Deut. 12. 5, 11.

8 Eithr gair yr ARGLWYDD a ddaeth attafi, gan ddywedyd, [g] Gwaed lawer a dywelltaiſt ti, a rhyfeloedd mawrion a wnaethoſt ti? nid adeiledi di dŷ i'm henw i: canys gwaed lawer a dywelltaiſt ar y ddaear yn fy ngŵydd i.

g 1 Bren. 5. 3. Pen. 28. 8.

9 Wele, mab a enir i ti, efe a fydd ŵr llonydd, a mi a roddaf lonyddwch iddo ef gan ei holl elynion o amgylch: canys ‡ Salomon fydd ei enw ef, heddwch hefyd a thangneſedd a roddaf i Iſrael yn ei ddyddiau ef.

‡ Sef, *heddychlon.*

10 [h] Efe a adeilada dŷ i'm henw, ac [i] efe a fydd i mi yn fâb, a minnau yn dâd iddo yntau: ſiccrhâf hefyd orſeddfa ei frenhiniaeth ef ar Iſrael byth.

h 2 Sam. 7. 13. i 1 Bren. 5. 5.

11 Yn awr fy mâb, [k] yr ARGLWYDD fyddo gyd â thi, a ffynna dithau, ac adeilada dŷ 'r ARGLWYDD dy Dduw, megis ag y llefarodd efe am danat ti.

Pen. 17. 12, 13. i Heb. 1. 5.

12 Yn unig rhodded yr ARGLWYDD i ti ddoethineb, a deall, a rhodded it' orchymynion

k Ad. 16.

2960. mynion am Iſrael, ſel y cadwech gyfraith yr ARGLWYDD dy Dduw.

13 Yna y ffynni, o's gwiliai ar wneuthur y deddfau a'r barnedigaethau a orchymynnodd yr ARGLWYDD i Foſes am Iſrael.

[l] Deut. 31. 7, 8. [l] Ymgryfhâ, ac ymwrola; nac ofna, ac na arſwyda.

Joſ. 1, 6, 7, 9. ‡ Neu, *nhrallod.* [m] Ad. 3. 14 Ac wele, yn fy ‡nhlodi y parotoais i dŷ'r ARGLWYDD, gàn mîl o dalentau aur, a mîl o filoedd o dalentau arian; ar brês hefyd, ac ar haiarn, [m] nid *oes* bwys; (canys y mae yn helaeth) coed hefyd, a meini a barotoais i: 'chwanega dithau attynt hwy.

15 Hefyd *y mae* yn aml gyd â thi weithwŷr gwaith, *ſef* cymynwŷr, a ſeiri maen a phren, a phob rhai celfydd ym mhob gwaith.

16 Ar aur, ar arian, ar brês, ac ar haiarn, nid *oes* riſedi: cyfod dithau, a gweithia, a'r [n] ARGLWYDD a fydd gyd â thi. [n] Ad. 11.

17 ¶ A Dafydd a orchymynnodd i holl dywyſogion Iſrael gynnorthwyo Salomon ei fâb *gan ddywedyd,*

18 Onid *yw'r* ARGLWYDD eich Duw gyd â chwi? ac *oni* roddes eſe lonyddwch i chwi oddi amgylch? canys rhoddes yn fy llâw i drigolion y tîr; a'r tîr a ddaroſtyngwyd o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei bobl ef.

19 Yn awr rhoddwch eich càlon, a'ch enaid i geiſio'r ARGLWYDD eich Duw; cyfodwch hefyd, ac adeiledwch gyſſegr yr ARGLWYDD Dduw, i ddwyn Arch cyfammod yr ARGLWYDD, a ſanctaidd leſtri Duw, i'r tŷ a adeiledir i enw'r ARGLWYDD.

PEN. XXIII.

1 *Dafydd yn ei benaint yn gwneuthur Salomon yn frenhin.* 2 *Rhifedi a doſbarthiadau'r Leſiaid.* 7 *Teuluoedd y Gerſoniaid.* 12 *Meibion Cohath.* 21 *Meibion Merari.* 24 *Swydd y Leſiaid.*

2989. A Phan *oedd* Dafydd yn hên, ac yn llawn o ddyddiau, eſe a oſododd [a] Salomon ei fâb yn frenhin ar Iſrael. [a] 1 Bren. 1. 33--39. Pen. 28, 5.

2988. 2 ¶ Ac eſe a gynhullodd holl dywyſogion Iſrael, a'r offeiriaid, a'r Leſiaid.

3 A'r Leſiaid a gyfriſwyd o fâb [b] dengmlwydd ar hugain, ac uchod: a'u nifer hwy wrth eu pennau, bob yn ŵr, *oedd* onid dwy fil deugain. [b] Num. 4. 3, 47.

4 O'r rhai *yr oedd* pedair mîl ar hugain i oruchwilio ar waith tŷ 'r ARGLWYDD; ac [c] yn ſwyddogion, ac yn farnwŷr, chwêmil: [c] Deut. 16, 18.

5 A phedair mîl yn borthorion, a phedair mîl yn moliannu 'r ARGLWYDD â'r offer [d] a wnelſwn i, *eb Dafydd,* i foliannu. [d] Edrych 2 Cron. 29. 25. Amos 6, 5.

6 A [e] doſbarthodd Dafydd hwynt yn ddoſbarthiadau, ym mŷſg meibion Lefi, *ſef* Gerſon, Cohath, a Merari. [e] Ecſod. 6. 16. Num. 26. 57. Pen. 6. 1, &c 2 Cron. 8, 14. a 29. 25.

7 ¶ O'r [f] Gerſoniaid; *yr oedd* ‡ Laadan, a Simei. [f] Pen. 26. 21. ‡ Neu, *Libni.*

8 Meibion Laadan; y pennaf Jehiel, a Zetham, a Joel, tri.

9 Meibion Simei; Selomith, a Haziel, a Haran, tri. Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl Laadan.

10 Meibion Simei hefyd *oedd,* Jahath, [e] Zina, a Jeus, a Beria. Dyma bedwar mâb Simei. Pen. 6. 17. [e] Neu, *Ziza.*

11 A Jahath oedd bennaf, a Ziza yn ail: ond Jeus a Beriah nid † oedd nemmawr o feibion iddynt; am hynny yr oeddynt hwy yn un cyfrif, wrth dŷ *eu* tâd. Ad. 11. † Heb. *amlhaſant feibion.*

12 ¶ [g] Meibion Cohath; Amram, Iſhar, Hebron, ac Uzziel, pedwar. [g] Ecſod. 6. 18. 2988.

13 Meibion [h] Amram *oedd,* Aaron, a Moſes: ac [i] Aaron a neilldwyd i ſancteiddio 'r cyſſegr ſanctaiddiolaf, eſe a'i feibion byth, i arogl-darthu ger bron yr ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef, ac [k] i fendigo yn ei enw ef, yn dragywydd. [h] Ecſod. 6. 20. [i] Ecſod. 28. 1.

14 A Moſes gŵr Duw, [l] ei feibion ef a alwyd yn llwyth Lefi. Heb. 5. 4. [k] Num. 6. 23. [l] Edrych Pen. 26. 23, 24, 25.

15 [m] Meibion Moſes *oedd,* Gerſom, ac Eliezer. [m] Ecſod. 2. 22. a 18. 3, 4.

16 O feibion Gerſom; [n] ‡ Sebuel *oedd* y pennaf. [n] Pen. 26. 20.

17 A meibion Eliezer oedd, [o] Rehabiah y † cyntaf. Ac i Eliezer nid oedd meibion eraill; ond meibion Rehabiah a amlhaſant yn ddirfawr. [o] Pen. 24. † Neu, *pennaf.*

18 O feibion Iſhar; * Selomith y pennaf. * Pen. 24. 22. *Selomoth.*

19 [p] O feibion Hebron; Jeriah y cyntaf, Amariah 'r ail, Jahaziel y trydydd, a Jecamiam y pedwerydd. [p] Pen. 24. 23.

20 O feibion Uzziel; Micah y cyntaf, a Jeſiah 'r ail. [o] Pen. 26. 25.

21 ¶ [q] Meibion Merari *oedd,* Mahli, a Muſi. Meibion Mahli; Eleazar, a [r] Chis. [q] Pen. 24. 26. [r] Pen. 24. 29.

22 A bu farw Eleazar, a [s] meibion nid oedd ddo ef, ond merched; a meibion Cis eu ‡ brodyr [t] a'u priododd hwynt. [s] Pen. 24. 28. ‡ Neu, *ceraint.* [t] Edrych Num. 36. 6, 8.

23 [u] Meibion Muſi; Mahli, ac Eder, a Jerimoth, tri. [u] Pen. 24. 30.

24 ¶ Dyma feibion [x] Lefi, yn ôl tŷ eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau wrth eu pennau, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith i waſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD, o fâb [y] ugain mlwydd ac uchod. [x] Num. 10. 17, 21. [y] Num. 8. 24. a 4.

25 Canys dywedodd Dafydd, ARGLWYDD Dduw Iſrael a roddes lonyddwch i'w bobl, † i aros yn Jeruſalem byth;

26 A hefyd i'r Leſiaid: ni ddygant *mwyach* y tabernacl, na dim o'i leſtri, i'w waſanaeth ef. † Edrych Num. 36. 6, 8.

27 Canys yn ôl geiriau diweddaf Dafydd y cyfriſwyd meibion Lefi, o fâb ugain mlwydd ac uchod. [u] Pen. 24. 30.

28 A'u ‡ gwaſanaeth hwynt *oedd* ſod wrth llâw meibion Aaron yngweinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD, yn y cynteddau, ac yn y celloedd, ac ym mhuredigaeth pob ſanctaidd-beth, ac yngwâith gweinidogaeth tŷ Dduw; [x] Num. 3. ‡ Neu, *ac y mae yn aros.*

29 Yn [z] y bara goſod hefyd, ac ym [a] mheillied y bwyd-offrwm, ac yn [b] y teiſennau croyw, yn [c] y † radell hefyd, ac yn y badell ffrïo, ac ym mhob [d] meſur, a meidroldeb: ‡ Heb. *ſefyllfa.* [z] Ecſod. 25. 30. [a] Lef. 6. 20. Pen. 9. [b] Lef. 2. 4. [c] Lef. 2. 5, 7. † Neu, *badell.* [d] Lef. 19. 35. [e] Num. 3, 6, 9.

30 Ac i ſefyll bob borau i foliannu, ac i ogoneddu 'r ARGLWYDD, ſelly hefyd bryd nawn:

31 Ac i offrymmu pob offrwm poeth i'r ARGLWYDD [e] ar y Sabbothau, ar y newŷdd-loerau, ac ar y gŵyliau goſodedig, wrth rifedi, yn ôl y ddefod *ſydd* arnynt, yn waſtadol ger bron yr ARGLWYDD. 10. 10. Sal. 81. 3. [f] Num. 3, 6, 9.

32 Ac i gadw goruchwiliaeth pabell y cyfarfod, a [f] goruchwiliaeth y cyſſegr, a goruchwiliaeth meibion Aaron eu brodyr, yngwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

PEN. XXIV.

1 *Doſbarthu meibion Aaron yn 24 o ddoſbarthiadau wrth goelbren.* 20 *Rhannu'r Cohathiaid,* 27 *a'r Merariaid wrth goelbren.*

2988. DYma ddosbarthiadau meibion Aaron. [a] Meibion Aaron *oedd*, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

[a] Lef. 10. 1, 6.

2 A bu farw [b] Nadab ac Abihu o flaen eu tâd, ac nid oedd meibion iddynt: am hynny Eleazar ac Ithamar a offeiriadasant.

[b] Num. 3. 6, a 26. 61.

3 A Dafydd a'u dosbarthodd hwynt, a Sadoc o feibion Eleazar, ac Ahimelech o feibion Ithamar, yn ôl eu swyddau, yn eu gwasanaeth.

4 A chafwyd mwy o feibion Eleazar yn llywodraethwŷr nag o feibion Ithamar; ac *fel hyn* y rhannwyd hwynt. *Yr ydoedd* o feibion Eleazar yn bennau ar dŷ *eu* tadau un ar bymtheg, ac o feibion Ithamar, yn ôl tŷ eu tadau, ŵyth.

5 Felly y dosbarthwyd hwynt wrth goelbrennau, y naill gyd â'r llall; canys tywysogion y cyssegr, a thywysogion *tŷ* Dduw, oedd o feibion Eleazar, ac o feibion Ithamar.

6 A Semaiah mâb Nathaneel yr ysgrifennydd, o *lwyth* Lefi, a'u ysgrifennodd hwynt ger bron y brenhin, a'r tywysogion, a Sadoc yr offeiriad, ac Ahimelech mâb Abïathar, a phen cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid; un † teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac *un arall* a ddaliwyd i Ithamar.

† Heb. *tŷ tâd.*

7 A'r coelbren cyntaf a ddaeth i Jehoiarib, a'r ail i Jedaiah,

8 Y trydydd i Harim, y pedwerydd i Seorim,

9 Y pummed i Malchiah, y chweched i Fijamin,

10 Y seithfed i Haccos, yr wythfed i [c] Abiah,

[c] Neh. 12. 4. 17. Luc 1. 5.

11 Y nawfed i Jesua, y degfed i Sechaniah,

12 Yr unfed ar ddeg i Eliasib, y deuddegfed i Jacim,

13 Y trydydd ar ddeg i Huppah, y pedwerydd ar ddeg i Jesebeab,

14 Y pymthegfed i Bilgah, yr unfed ar bymtheg i Immer,

15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir, y deunawfed i Aphses,

16 Y pedwerydd ar bymtheg i Bethahiah, yr ugeinfed i Jehesecel,

17 Yr unfed ar hugain i Jachin, y ddeufed ar hugain i Amul,

18 Y trydydd ar hugain i Ddelaiah, y pedwerydd ar hugain i Faasiah.

19 Dyma eu dosbarthiadau hwynt yn eu gwasanaeth, [d] i fyned i dŷ 'r ARGLWYDD yn ôl eu defod, dan law Aaron eu tâd, fel y gorchymynnasai ARGLWYDD Dduw Israel iddo ef.

[d] Pen. 9. 25.

20 ¶ Ar lleill o feibion Lefi *oedd y rhai hyn.* O feibion Amram; [e] Subael: o feibion Subael; Jehdeiah.

[e] Pen. 23. 16. *Sebuel.*

21 Am [f] Rehabiah; Isia *oedd* ben ar feibion Rehabiah.

[f] Pen. 23. 17.

22 O'r Isshariaid; [g] Selomoth: o feibion Selomoth; Jahath.

[g] Pen. 23. 18. *Selomith.*

23 A meibion [h] *Hebron oedd*, Jeriah *y cyntaf*, Amariah yr ail, Jahaziel y trydydd, *a* Jecameam y pedwerydd.

[h] Pen. 23. 19. a 24. 31.

24 O feibion Uzziel; Michah: o feibion Michah; Samir.

25 Brawd Michah *oedd* Issiah: o feibion Issiah; Zechariah.

[i] Ecsod. 6. 19. Pen. 23. 21.

26 [i] Meibion Merari *oedd*, Mahli, a Musi: meibion Jaaziah; Beno.

27 ¶ Meibion Merari o Jaaziah; Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.

[k] Pen. 23. 22.

28 O Fahli *y daeth* Eleazar, ac [k] ni bu iddo ef feibion.

29 Am Gis: mâb Cis *oedd* Jerahmeel.

30 [l] A meibion Musi *oedd*, Mahli, ac Eder, a Jerimoth. Dyma feibion y Lefiaid yn ôl tŷ eu tadau.

2988. [l] Pen. 23. 23.

31 A hwy a fwriasant goelbrennau ar gyfer eu brodyr meibion Aaron, ger bron Dafydd y brenhin, a Sadoc, ac Ahimelech, a phennau cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid, *is* y pen cenedl ar gyfer y brawd ieuangaf.

PEN. XXV.

1 Rhifedi a swyddau'r cantorion. 8 Eu dosbarthu hwy yn bedwar dosbarthiad ar bugain.

A Neillduodd Dafydd, a thywysogion y llu, tu ag at y gwasanaeth, o feibion [a] Asaph, a Heman, a Jeduthun, y rhai a brophwydent â thelynau, ac â nablau, ac â symbalau; a nifer y gweithwŷr yn ôl eu gwasanaeth ydoedd:

[a] Pen. 6. 33, 39, 44.

2 O feibion Asaph; Zaccur, a Joseph, a Nethaniah, * Asarelah, meibion Asaph, dan law Asaph, *yr hwn* oedd yn prophwydo wrth law 'r brenhin.

* *Jesarelah.* Ad. 14.

3 O Jeduthun: meibion Jeduthun; Gedaliah, a † Seri, a Jesaiah, a Hasabiah, a Mattithïah, ‡ chwech, dan law Jeduthun eu tâd, ar y delyn yn prophwydo, i foliannu ac i glodfori 'r ARGLWYDD.

† Neu, *Isri.* Ad. 11. ‡ *Trwy gyfrif Simei.* Ad. 17.

4 O Heman: meibion Heman; Bucciah, Mattaniah, * Uziel, † Sebuel, â Jerimoth, Hananïah, Hanani, Eliatha, Gedalti, a Romamti-Ezer, Josbecasah, Malothi, Hothir, *a* Mahazioth:

* Neu, *Azareel.* Ad. 18.

5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Heman, gweledydd y brenhin ‡ yngeiriau Duw, i ddyrchafu 'r corn. Duw hefyd a roddes i Heman bedwar ar ddeg o feibion, a thair o ferched.

† Neu, *Subael.* Ad. 20. ‡ Neu, *yn achosion.* Ad. 21.

6 Y rhai hyn oll *oedd* dan law eu tâd; yn canu *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, a symbalau, *a* nablau, a thelynau, i wasanaeth tŷ Dduw; [b] yn ôl † trefn y brenhin i Asaph, a Jeduthun, a Heman.

[b] Ad. 2. † Heb. *llaw.*

7 A'u nifer hwynt, ynghŷd â'u brodyr dysgedig ynghaniadau 'r ARGLWYDD, *sef* pob *un* cyfarwydd, oedd ddau cant, pedwar ugain, ac ŵyth.

8 ¶ A hwy a fwriasant goelbrennau, cylch yn erbyn *cylch*, bychan a mawr, [c] athro a disgybl.

[c] 2 Cron. 23. 13.

9 A'r coelbren cyntaf a ddaeth dros Asaph i Joseph: yr ail i Gedaliah; efe, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg:

10 Y trydydd i Zaccur; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

11 Y pedwerydd i Isri; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

12 Y pummed i Nethaniah; *efe a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

13 Y chweched i Bucciah; *efe a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

14 Y seithfed i Jesarelah; *efe a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

15 Yr wythfed i Jesaiah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

16 Y nawfed i Fattaniah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

17 Y degfed i Simei; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

19 Y deuddegfed i Hazabïah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

20 Y trydydd ar ddeg i Subael; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

21 Y pedwerydd ar ddeg i Fattithïah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

22 Y

2989. 22 Y pymthegfed i Jerimoth; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
23 Yr unfed ar bymtheg i Hananïah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
24 Y ddeufed ar bymtheg i Josbecasah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
25 Y deunawfed i Hanani; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
26 Y pedwerydd ar bymtheg i Falothi; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
27 Yr ugeinfed i Eliathah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
28 Yr unfed ar hugain i Hothir; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
29 Y ddeufed ar hugain i Gedalti; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
30 Y trydydd ar hugain i Fahazioth; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
31 Y pedwerydd ar hugain i Romamti-Ezer; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

PEN. XXVI.

1 *Dosbarthiadau 'r porthorion.* 13 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goelbren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y trysorau.* 29 *Swyddogion a Barnwyr.*

AM ddosbarthiad y porthorion: o'r Corhiaid *yr oedd* ‡ Meselemïah mâb Core o feibion † Asaph.
2 A meibion Meselemïah *oedd*, Zechariah y cyntaf-anedig, Jediael, yr ail, Zebadïah y trydydd, Jathniel y pedwerydd,
3 Elam y pummed, Jehohanan y chweched, Eliöenai y seithfed.
4 A meibion Obed-Edom; Semaiah y cyntaf-anedig, Jehozabad yr ail, Joab y trydydd, a Sachar y pedwerydd, a Nethaneel y pummed,
5 Ammiel y chweched, † Issacar y seithfed, Peulthai yr wythfed; canys Duw a'i bendithiodd ‡ ef.
6 Ac i Semaiah ei fâb ef y ganwyd meibion, y rhai a arglwyddiaethasant ar dŷ eu tâd: canys cedyrn o nerth *oeddynt* hwy.
7 Meibion Semaiah; Othni, a Rephael, ac Obed, Elzabad, ei frodyr ef *oedd* wŷr nerthol, *sef* Elihu, a Semachiah.
8 Y rhai hyn oll o feibion Obed-Edom, hwynt-hwy a'u meibion, a'u brodyr, yn wŷr nerthol mewn cryfdwr, tu ag at y weinidogaeth, *oedd* dri ugain a dau, o Obed-Edom.
9 Ac i Feselemïah yn feibion, ac yn frodyr, *yr oedd* tri ar bymtheg o wŷr nerthol.
10 O [a] Hosah hefyd, o feibion Merari, yr oedd meibion; Simri y pennaf, (er nad oedd efe gyntaf-anedig, etto ei dâd a'i gosododd ef yn ben;)
11 Helciah yr ail, Tebalïah y trydydd, Zechariah y pedwerydd: holl feibion a brodyr Hosah *oedd* dri ar ddeg.
12 Ymhlith y rhai hyn yr *oedd* dosbarthiadau'r porthorion, *sef* ymhlith y pennaethiaid, *ac iddynt* oruchwiliaeth ar gyfer eu brodyr i wasanaethu yn nhŷ 'r ARGLWYDD.
13 ¶ A hwy a fwriasant goelbrennau, † fychan a mawr, yn ôl tŷ eu tadau, am bob porth.
14 A choelbren ‡ Selemïah a fyrthiodd tu a'r dwyrain: a *thros* Zechariah ei fâb (cynghorwr deallgar) y bwriasant hwy goelbrennau, a'i goelbren ef a ddaeth tu a'r gogledd.
15 I Obed-Edom tu a'r dehau, ac i'w feibion *y daeth* tŷ † Asuppim.
16 I Suppim, a Hosah, tu a'r gorllewin, gyd â phorth Salecheth, yn ffordd y ‡ bŵ, *yr oedd* y naill oruchwiliaeth ar gyfer y llall. 2989.
17 Tu a'r dwyrain *yr oedd* chwêch o Lefiaid, tu a'r gogledd pedwar beunydd, tu a'r dehau pedwar beunydd, a thu ag Asuppim dau *a* dau.
18 A Pharbar tu a'r gorllewin, pedwar ar y ffordd, *a* dau yn Pharbar.
19 Dyma ddosbarthiadau 'r porthorion, o feibion Core, ac o feibion Merari.
20 ¶ Ac o'r Lefiaid Ahïah *oedd* ar [b] drysorau tŷ Dduw, ac ar drysorau 'r pethau cyssegredig. [b] Mal. 3. 10.
21 *Am* feibion † Laadan; meibion y Gersoniad Laadan, pennau tylwyth Laadan y Gersoniad, *oedd* ‡ Jehieli. * Neu, *Libni.*
22 Meibion Jehieli; Zetham, a Joel ei frawd, *oedd* ar drysorau tŷ'r ARGLWYDD. Pen. 6. 17. ‡ Neu, *Yehiel.*
23 O'r Amramiaid, o'r Ishariaid, o'r Hebroniaid, o'r Ozieliaid. Pen. 23. 8. a 29. 8.
24 A [c] Sebuel mâb Gersom, mâb Moses, *oedd* olygwr ar y trysorau. [c] Pen. 23. 16.
25 A'i frodyr ef o Eleazar; Rehabïah ei fâb ef, a Jesaiah ei fâb yntau, a Joram ei fâb yntau, a Zichri ei fâb yntau, a [d] Selomith ei fâb yntau. [d] Pen. 23. 18.
26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr *oedd* ar holl drysorau 'r pethau cyssegredig a gyssegrasai Dafydd frenhin, a'r tadau pennaf, a thywysogion y miloedd a'r cannoedd, a thywysogion y llu.
27 O'r rhyfeloedd, ac o'r ysbail y cyssegrasant *bethau* i gynnal tŷ 'r ARGLWYDD.
28 A'r hyn oll a gyssegrodd Samuel [e] y gweledydd, a Saul mâb Cis, ac Abner mâb Ner, a Joab mâb Serfiah, *a* phwy bynnag a gyssegrasai *ddim, yr oedd efe* dan lâw Selomith a'i frodyr. [e] 1 Sam. 9. 9.
29 ¶ O'r Ishariaid, Cenanïah a'i feibion *oedd* yn Israel, [f] yn swyddogion, ac yn farnwŷr, ar y gwaith oddi allan. [f] Pen. 23. 4.
30 O'r Hebroniaid, Hasabïah a'i frodyr, meibion nerthol, mil a saith gant *oedd* mewn swydd *yn* Israel, o'r tu hwnt i'r Jorddonen tu a'r gorllewin, yn holl waith yr ARGLWYDD, ac yngwasanaeth y brenhin.
31 O'r Hebroniaid, [g] Jeriah *oedd* ben o'r Hebroniaid, yn ôl cenhedlaethau ei dadau: yn y ddeugeinfed flwyddyn o deyrnasiad Dafydd y ceisiwyd hwynt, a chafwyd yn eu mŷsg hwy *wŷr* cryfion nerthol, [h] yn Jazer Gilead. [g] Pen. 23. 19. [h] Edrych Jos. 21. 34, 39.
32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol *oedd* ddwy fil a saith gant o bennau cenedl: a Dafydd y brenhin a'u gosododd hwynt ar y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh, ym mhob gorchwyl Duw, a [i] gorchwyl y brenhin. [i] 2 Cron. 19. 11.

PEN. XXVII.

1 *Y deuddeg tywysog am bob mis.* 16 *Pennaethiaid y deuddeg llwyth.* 23 *Rhwystro cyfrif y bobl.* 25 *Amryw swyddogion Dafydd.*

PEdair mil ar hugain *oedd* bob dosbarthiad o feibion Israel dan eu rhif, yn bennau cenedl, ac yn dywysogion miloeddd a channoedd, a'u swyddogion yn gwasanaethu 'r brenhin ym mhob achos o'r dosbarthiadau, yn dyfod i mewn, ac yn myned allan, o fis i fis, trwy holl fisoedd y flwyddyn.
2 Ar y dosbarthiad cyntaf, dros y mis cyntaf, *yr oedd* [a] Jasobeam mâb Zabdiel; ac yn ei ddosbarthiad ef *yr oedd* pedair mil ar hugain. [a] 2 Sam. 23. 8. Pen. 11. 11.
3 O feibion Peres *yr oedd* y pennaf o holl dywysogion y llu, dros y mis cyntaf.

2989. ‡ Neu, *Dodo.* 2 Sam. 23. 9. ‡ Neu, *Swyddog.* b 2 Sam. 23. 20, 22, 23. Pen. 11. 22, &c. c 2 Sam. 23. 24. Pen. 11. 26. d Pen. 11. 28. e Pen. 11. 28. *Tecoiad.* f Pen. 11. 27. g 2 Sam. 21. 18. h Pen. 11. 28. i Pen. 11. 28. *Antothiad.* k 2 Sam. 23. 28. l Pen. 11. 31. ‡ Neu, *Heled.* Pen. 11. 30. m Pen. 26. 30. n 1 Sam. 16. 6. *Eliab.* ‡ Heb. *Iſaſchar.* 2987. o Gen. 15. 5. p 2 Sam. 24. 15. Pen. 21. 7.

4 Ac ar ddoſbarthiad yr ail mîs *yr oedd* ‡ Dodai 'r Ahohiad, ac o'i ddoſbarthiad ef *yr oedd* Micloth hefyd yn gapten; ac yn ei ddoſbarthiad ef bedair mîl ar hugain.

5 Trydydd tywyſog y llu dros y trydydd mîs *oedd* Benaiah mâb Jehoiada yr ‡ offeiriad pennaf; ac yn ei ddoſbarthiad ef bedair mîl ar hugain.

6 Y Benaiah hwn *oedd* [b] gadarn *ym mblith* y deg ar hugain, ac oddi ar y deg ar hugain; ac yn ei ddoſbarthiad ef *yr oedd* Amizabad ei fâb ef.

7 Y pedwerydd dros y pedwerydd mîs *oedd* [c] Aſahel brawd Joab, a Zebadiah ei fâb yn ei ôl ef; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

8 Y pummed dros y pummed mîs *oedd* dywyſog, Samhuth yr Izrahïad; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

9 Y chweched dros y chweched mîs *oedd* [d] Ira mâb Icces y [e] Tecoad; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mil ar hugain.

10 Y ſeithfed dros y ſeithfed mîs *oedd* [f] Heles y Peloniad, o feibion Ephraim; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

11 Yr wythfed dros yr wythfed mîs *oedd* [f] Sibbechai 'r Huſathiad, o'r Zarhïaid; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

12 Y nawfed dros y nawfed mîs *oedd* [g] Abiezer yr [i] Anathothiad, o'r Benjaminiaid; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

13 Y degfed dros y degfed mîs *oedd* [h] Maharai y Netophathiad, o'r Zarhïaid; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

14 Yr unfed ar ddeg dros yr unfed mîs ar ddeg *oedd* [l] Benaiah y Pirathoniad, o feibion Ephraim; ac yn ei dosbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

15 Y deuddegfed dros y deuddegfed mîs *oedd* ‡ Heldai y Netophathiad, o Othniel; ac yn ei ddoſbarthiad ef pedair mîl ar hugain.

16 ¶ Ac ar lwythau Iſrael: ar y Rubeniaid, Eliezer mâb Zichri *oedd* dywyſog: ar y Simeoniaid, Sephatïah mâb Maachah:

17 Ar y Leſiaid, [k] Haſabïah mâb Cemuel: ar yr Aaroniaid, Sadoc:

18 Ar Juda, [l] Elihu, *un* o frodyr Dafydd: ar ‡ Iſſacar, Omri mâb Michael:

19 Ar Zabulon, Iſmaiah mâb Obadïah: ar Naphtali, Jerimoth mâb Azriel:

20 Ar feibion Ephraim, Hoſea mâb Azazïah: ar hanner llwyth Manaſſeh, Joel mâb Pedaiah:

21 Ar hanner *llwyth* Manaſſeh yn Gilead, Ido mâb Zechariah: ar Benjamin, Jaaſiel mâb Abner:

22 Ar Ddan, Azarïel mâb Jeroham. Dyma dywyſogion llwythau Iſrael.

23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd eu rhifedi hwynt o fâb ugain mlwydd ac iſod; canys [m] dywedaſai 'r ARGLWYDD yr amlhaai efe Iſrael megis sêr y nefoedd.

24 Joab mâb Seruiah a ddechreuodd gyfrif, ond ni orphennodd efe, am ſod o achos hyn [n] lidiowgrwydd yn erbyn Iſrael, ac nid aeth y cyfrif hwn ym mŷſg cyfrifon cronicl y brenhin Dafydd.

25 ¶ Ac ar dryſorau 'r brenhin *yr oedd* Azmafeth mâb Adiel: ac ar y tryſordai yn y meuſydd, yn y dinaſoedd, yn y pentrefi hefyd, ac yn y tyrau, *yr oedd* Jehonathan mâb Uzziah.

26 Ac ar weithwŷr y maes, *y rhai oedd* yn llafurio 'r ddaear, *yr oedd* Ezri mâb Celub.

27 Ac ar y gwinllannoedd *yr oedd* Simei y Ramathiad: ac ar yr hyn *oedd* yn *dyfod* o'r gwinllannoedd i'r ſelerau gwîn, *yr oedd* Zabdi y Siphmiad.

28 Ac ar yr oliwŷdd, a'r ſycomorwŷdd, y rhai *oedd* yn y dyffrynnoedd, *yr oedd* Baalhanan y Gederiad: ac ar y ſelerau olew *yr oedd* Joas.

29 Ac ar yr ychen paſgedig yn Saron *yr oedd* Setrai y Saroniad: ac ar yr ychen yn y dyffrynnoedd *yr oedd* Saphat mâb Adlai.

30 Ac ar y camelod *yr oedd* Obil yr Iſmaëliad: ac ar yr aſynnod Jehdeiah y Meronothiad.

31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd* dywyſogion y golud eiddo 'r brenhin Dafydd.

32 A Jehonathan ewythr Dafyd frawd ei dâd oedd gynghorwr, gŵr doeth, a 'ſgrifennydd: Jehïel hefyd ‡ mâb Hachmoni *oedd* gyd â meibion y brenhin.

33 Ac [o] Ahitophel *oedd* gynghorwr y brenhin; a [p] Huſai 'r Arciad *oedd* gyfaill y brenhin.

34 Ac ar ôl Ahitophel *yr oedd* Jehoiada mâb Benaiah, ac Abiathar: a thywyſog llu y brenhin *oedd* [q] Joab.

‡ Neu, *yr Hachmoniad.* o 2 Sam. 15. 12. p 2 Sam. 15. 37. a 16. 17. q Pen. 11. 6.

PEN. XXVIII.

1 *Dafydd, yngŵydd yr holl bobl, yn datcan daioni Duw iddo ef, a'i addewid i'w fâb Salomon, ac yn eu hannog hwynt i ofni Duw.* 9, 20 *Yn rhoi cyſſur yn Salomon i adeiladu 'r Deml,* 11 *yn dangos iddo ei dull a'i phortreiad hi, ac yn rhoddi iddo aur ac arian i'w gwneuthur hi.*

2989. A Dafydd a gynhullodd holl dywyſogion Iſrael, [a] tywyſogion y llwythau, a [b] thywyſogion y dosbarthiadau, y rhai oedd yn gwaſanaethu'r brenhin, tywyſogion y miloedd hefyd, a thywyſogion y cannoedd, a [c] thywyſogion holl olud ‡ a meddiant y brenhin, a'i feibion, gyd â'r † ſtafellyddion, a'r [d] cedyrn, a phob un grymmuſol o nerth, i Jeruſalem.

2 A chyſododd Dafydd y brenhin ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwrandêwch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl; [e] Myfi *a feddyliais* yn fy nghalon adeiladu tŷ gorphwyſfa i Arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac i f 'ſtôl-draed ein Duw ni, a mi a barotais tu ag at adeiladu.

3 Ond Duw a ddywedodd wrthyf, [g] Nid adeiledi di dŷ i'm henw i, canys rhyfelwr *fuoſt*, a gwaed a dywelltaiſt.

4 Er hynny ARGLWYDD Dduw Iſrael a'm hetholodd i o holl dŷ fy nhâd, i fod yn frenhin ar Iſrael yn dragywydd. Canys [h] Juda a ddewiſodd efe yn llywiawdr; ac o dŷ Juda, [i] tŷ fy nhâd i; ac [k] o feibion fy nhâd, efe a fynnai i mi deyrnaſu ar holl Iſrael:

5 [l] Ac o'm holl feibion innau (canys llawer o feibion a roddes yr ARGLWYDD i mi) efe hefyd a ddewiſodd Salomon fy mâb, i eiſtedd ar orſeddfa brenhiniaeth yr ARGLWYDD, ar Iſrael.

6 Dywedodd hefyd wrthyf, [m] Salomon dy fâb, efe a adeilada fy nhŷ a'm cynteddau i; canys dewiſais ef yn fâb i mi, a minnau a fyddaf iddo ef yn dâd.

a Pen. 27. 16. b Pen. 27. 1, 2. c Pen. 27. 25. ‡ Neu, *aniſeiliaid.* † Neu. *Eunuchiaid.* d Pen. 11. 10. e 2 Sam. 7. 2. f Sal. 99. 5. a 132. 7. g 2 Sam. 7. 5, 13. 1 Bren. 5. 3. Pen. 22 8. h Gen. 49. 8. Pen. 5. 2. Sal. 60. 7. a 78. 68. i 1 Sam. 16. 1. k 1 Sam. 16. 12.

l Pen. 23. 1. m 2 Sam. 7. 13, 14. Pen. 22. 9. 2 Cron. 1. 9.

7 A'i

7 A'i frenhiniaeth ef a ſicrhâf yn dragywydd, o's efe a ymegnïa i wneuthur fy ngorchymynion, a'm barnedigaethau i, megis y dŷdd hwn.

8 Yn awr gan hynny, yngŵydd holl Iſrael, cynnulleidfa'r ARGLWYDD, a lle y clywo ein Duw ni, cedwch, a cheiſiwch holl orchymynion yr ARGLWYDD eich Duw, fel y meddiannoch y wlâd dda *hon*, ac y gadawöch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion ar eich ôl yn dragywydd.

9 ¶ A thithau Salomon fy mâb, adnebydd Dduw dy dâd, a gwaſanaetha ef â chalon berffaith, ac á meddwl ewyllyſgar: canys
[a] 1 Sam. 16. 7. 1 Bren. 8. 39. Pen. 29. 17. Sal. 7. 9. a 139. 2. Diar. 17. 3. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dad. 2. 23.
yr [a] ARGLWYDD ſydd yn chwilio'r holl galonnau, ac yn deall pob dychymmyg meddyliau. O cheiſi ef, ti a'i cai; ond o's gwrthodi ef, efe a'th fwrw di ymaith yn dragywydd.

10 Gwêl yn awr mai'r ARGLWYDD a'th ddewiſodd di, i adeiladu tŷ y cyſſegr: ymgryſhâ, a gwnâ.

11 ¶ Yna y rhoddes Dafydd i Salomon ei fâb [o] bortreiad y porth, a'i dai, a'i ſelerau, a'i gellau, a'i ſtafelloedd oddi fewn, a thŷ 'r drugareddfa,

12 A phortreiad yr hyn oll a oedd ganddo trwy 'r Ysbryd, am gynteddau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am yr holl ſtafelloedd o amgylch, am dryſorau tŷ Dduw ac am dryſorau 'r pethau cyſſegredig:

[o] Edrych Ecſod. 25. 40. Ad. 19.

13 Ac am ddosbarthiadau yr offeiriaid a'r Leſiaid, ac am holl waith gweinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD, ac am holl leſtri gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

14 *Efe a roddes* o aur wrth bwys, *i'r pethau* o aur tu ag at holl leſtri pob gwaſanaeth, *ac arian* i'r holl leſtri arian, mewn pwys, tu ag at holl leſtri pob mâth ar waſanaeth:

15 Sef pwys y canhwyllbrenni aur, a'u lampau aur, wrth bwys i bob canhwyllbren ac i'w lampau: ac i'r canhwyllbrenna arian wrth bwys, i'r canhwyllbren ac i'w lampau, yn ôl gwaſanaeth pob canhwyllbren.

16 Aur hefyd *dan* bwys, tu ag at fyrddau 'r *bara* goſod, i bob bwrdd; ac arian i'r byrddau arian;

17 Ac aur pûr i'r cigweiniau, ac i'r phiolau, ac i'r dyſglau, ac i'r gorflychau aur, wrth bwys pob gorflwch: ac i'r gorflychau arian wrth bwys pob gorflwch;

18 Ac i allor yr arogl-darth, aur pûr wrth bwys; ac aur i bortreiad cerbyd
[p] 1 Sam. 4. 4. 1 Bren. 6. 23. &c.
[p] y Cerubiaid oedd yn ymledu, ac yn gorchuddio Arch cyfammod yr ARGLWYDD.

19 Hyn oll, *eb Dafydd*, [q] a wnaeth yr ARGLWYDD i mi ei ddeall mewn 'ſgrifen, trwy *ei* lâw ef arnafi, *ſef* holl waith y portreiad hwn.
[q] Edrych Ecſod. 25. 40.

20 A dywedodd Dafydd wrth Salomon ei fâb, [r] Ymgryſhâ, ac ymegnïa, a gweithia; nac ofna, ac na arſwyda: canys yr ARGLWYDD Dduw, *ſy* Nuw i, *ſydd* gyd a thi; nid ymedy efe â thi, ac ni'th wrthyd, nes gorphen holl waith gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.
[r] Deut. 31. 7, 8. Joſ. 1. 6, 7, 9. Pen. 22. 13.

21 Wele hefyd ddosbarthiadau 'r offeiriaid a'r Leſiaid, i holl waſanaeth tŷ Dduw, a chyd â thi *y maent* yn yr holl waith, a [s] phob un ewyllyſgar cywraint i bob gwaſanaeth; y tywyſogion hefyd, a'r bobl oll *ſyddant* wrth dy orchymmyn yn gwbl.
[s] Ecſod. 35. 25, 26. a 36. 1, 2.

PEN. XXIX.

1 Dafydd trwy ei eſampl ei hun, a'i eiriol, 6 yn peri i'r tywyſogion ac i'r bobl offrymmu yn ewyllyſgar. 10 Diolch Dafydd a'i weddi. 20 Y bobl, wedi bendithio Duw, ac aberthu iddo, yn gwneuthur Salomon yn frenhin. 26 Yr hŷd y teyrnaſodd Dafydd, a'i farwolaeth ef.

YNa y dywedodd Dafydd y brenhin wrth yr holl dyrfa. Duw a ddewiſodd yn unig fy mâb Salomon, *ac y mae efe* [a] yn ieuangc, ac yn dyner, a'r gwaith *ſydd* fawr; canys nid i ddŷn *y mae* 'r llŷs, ond i'r ARGLWYDD Dduw.
[a] Pen. 22. 5. Diar. 4. 1.

2 Ac â'm holl gryfdwr y parotoais i dŷ fy Nuw, aur i'r *gwaith* aur, ac arian i'r arian, a phrês i'r prês, a haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith* coed; [b] meini Onics, a *meini* goſod, meini Carbunculus, ac o amryw liw, a phob maen gwerthfawr, a meini Marmor yn aml.
[b] Edrych Eſay 54. 11, 12. Dadg. 21. 18, &c.

3 Ac etto am *fod* fy ewyllys tu a thŷ fy Nuw, y mae gennyf o'm heiddo fy hun, aur, ac arian, *yr hwn* a roddaf tu ag at dŷ fy Nuw; heb law'r hyn oll a barotoais tu a'r tŷ ſanctaidd.

4 Tair mîl o dalentau aur, o aur [c] Ophir: a ſaith mîl o dalentau arian puredig, i oreuro parwydydd y tai.
[c] 1 Bren. 9. 28.

5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian i'r arian; a thu ag at yr holl waith, trwy lâw y rhai celfydd: pwy hefyd a ymrŷdd yn ewyllyſgar i [†] ymgyſſegru heddyw i'r ARGLWYDD?
[†] Heb. *lenwi ei law.*

6 ¶ Yna tywyſogion y teuluoedd, a thywyſogion llwythau Iſrael, a thywyſogion y miloedd a'r cannoedd, a [d] ſwyddogion gwaith y brenhin, a offrymmaſant yn ewyllyſgar,
[d] Pen. 27. 25, &c.

7 Ac a roddaſant tu ag at waſanaeth tŷ Dduw, bùm mîl o dalentau aur, a deng mîl o ſylltau, a deng mîl o dalentau arian, a deunaw mîl o dalentau prês, a chan mîl dalentau haiarn.

8 A chyd â'r hwn y caid meini, hwy a'u rhoddaſant i dryſor tŷ 'r ARGLWYDD, trwy lâw [e] Jehiel y Gerſoniad.
[e] Pen. 26. 21.

9 A'r bobl a lawenhaſant pan offrymment o'u gwirfodd; am eu bod â chalon berffaith yn ewyllyſgar yn offrymmu i'r ARGLWYDD: a Dafydd y brenhin hefyd a lawenychodd â llawenydd mawr.

10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd yr ARGLWYDD yngŵydd yr holl dyrfa, a dywedodd Dafydd, Bendigedig *wyt* ti ARGLWYDD Dduw Iſrael, ein tâd ni, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.
[f] Mat. 6. 13.

11 [f] I ti, ARGLWYDD, *y mae* mawredd, a gallu, a gogoniant, a goruchafiaeth, a harddwch: canys y cwbl yn y nefoedd ac yn y ddaear *ſydd* eiddot ti; y deyrnas *ſydd* eiddot ti, ARGLWYDD, yr hwn hefyd a ymddyrchefaiſt yn ben ar bob peth.
1 Tim. 1. 17. Dad. 5. 13.

12 Cyfoeth hefyd ac anrhydedd a *d teuant* oddi wrthyt ti, a thi ſydd yn arglwyddiaethu ar bob peth, ac yn dy lâw di *y mae* nerth, a chadernid; yn dy lâw di hefyd *y mae* mawrhâu, a nerthu pob dim.

13 Ac yn awr, ein Duw ni, yr ydym ni yn dy foliannu, ac yn clodfori dy enw gogoneddus.
[g] Sal. 39. 12. Heb. 11. 13.

14 Eithr pwy *ydwyf* fi, a phwy *yw* fy mhobl i, fel y caem ni rŷm i offrymmu yn ewyllyſgar fel hyn? canys oddi wrthyt ti *y mae* pob peth, ac o'th lâw dy hun y rhoiſom i ti.
1 Pedr. 2. 11.
[h] Sal. 90. 9. a 102. 11. a 144. 4.

15 O herwydd [g] dieithraid *ydym* ni ger dy fron di, ac alldudion fel ein holl dadau: [h] fel cyſgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaear, ac nid *oes* † ymaros.
† Heb. *diſgwil.*

16 O ARGLWYDD ein Duw, yr holl amlder hyn a barotoïsom ni i adeiladu i ti dŷ i'th enw ſanctaidd, o'th lâw di *y mae*, ac eiddot ti *ydyw* oll.

17 Gwn heſyd, O fy Nuw, mai ti ſydd [i] yn profi'r gàlon, ac yn ymfodloni mewn cyfiawnder. Myfi yn uniondeb fy nghàlon, o wirfodd a offrymmais hyn oll; ac yn awr y gwelais dy bobl a gafwyd yma, yn offrymmu yn ewyllyſgar i ti, a hynny mewn llawenydd.

18 ARGLWYDD Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, ein tadau, cadw hyn yn dragywydd ym mrŷd meddyliau calon dy bobl; a ‡ pharotoa eu càlon hwynt attat ti.

19 A dyro i Salomon fy mâb gàlon berffaith, i gadw dy orchymynion, dy dyſtiolaethau, a'th ddeddfau, ac i'w gwneuthur *hwynt* oll, ac i adeiladu'r llŷs yr hwn y darperais iddo.

20 ¶ Dywedodd Dafydd heſyd wrth yr holl dyrfa, Bendithiwch attolwg yr ARGLWYDD eich Duw. A'r holl dyrfa a fendithiaſant ARGLWYDD Dduw eu tadau, ac a ymgrymmaſant i'r ARGLWYDD, ac i'r brenhin.

21 Aberthaſant heſyd ebyrth i'r ARGLWYDD, a thrannoeth *yn ôl* y dŷdd hwnnw yr aberthaſant yn boeth-offrymmau, i'r ARGLWYDD, fil o fuſtych, *a* mil o hyrddod, mil o wyn a'u diod-offrymmau, ac ebyrth yn llioſog, dros holl Iſrael:

22 Ac a fwyttaſant ac a yfaſant ger bron yr ARGLWYDD y diwrnod hwnnw mewn llawenydd mawr. A [k] goſodaſant Salomon fâb Dafydd yn frenhin yr ail waith; ac enneiniaſant *ef* i'r ARGLWYDD yn flaenor, a Sadoc yn offeiriad.

23 Felly 'r eiſteddodd Salomon ar orſeddfa 'r ARGLWYDD, yn frenhin yn lle Dafydd ei dâd, ac a lwyddodd; a holl Iſrael a wrandawſant arno.

24 Yr holl dywyſogion hefyd a'r cedyrn, a chyd â hynny holl feibion y brenhin Dafydd [l] a roddaſant eu dwylaw *ar fod* dan Salomon y brenhin.

25 A'r ARGLWYDD a fawrygodd Salomon yn rhagorol yngŵydd holl Iſrael, ac [m] a roddes iddo ogoniant brenhinol, mâth yr hwn ni bu i un brenhin o'i flaen ef yn Iſrael.

26 ¶ Felly Dafydd mâb Jeſſe a deyrnaſodd ar holl Iſrael.

27 [n] A'r dyddiau y teyrnaſodd efe ar Iſrael *oedd* ddeugain mlynedd: [o] ſaith mlynedd y teyrnaſodd efe yn Hebron, a thair *blynedd* ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

28 Ac efe a fu farw mewn oedran têg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth, ac anrhydedd: a Salomon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a diweddaf y brenhin Dafydd, wele *y maent* yn 'ſgrifennedig yngeiriau Samuel y gweledydd, ac yngeiriau Nathan y prophwyd, ac yngeiriau Gad y gweledydd.

30 Gyd â'i holl frenhiniaeth ef, a'i gadernid, a'r amſerau a aethant drofto ef, a thros Iſrael, a thros holl deyrnaſoedd y gwledydd.

[1] Edrych Gen. 24. 2. a 47. 29. Ezec. 17. 18.
[m] 1 Bren. 3. 13. 2 Cor. 1. 12. Preg. 2. 9.
[n] 1 Bren. 2. 11.
[o] 2 Sam. 5. 5.

1 Sam. 16. 7. Pen. 28. 9. ‡ Neu, *cadarnhâ.* 2986. [k] 1 Bren. 1. 35, 39.

2990.

¶ Ail Lyfr y CRONICL.

PEN. I.

1 Salomon yn offrymmu yn Gibeon, 7 yn dewis doethineb, a Duw yn bendithio ei ddewis ef. 13 Ei allu a'i gyfoeth ef.

[a] 1 Bren. 2. 46.

A [a] Salomon mâb Dafydd a ymgadarnhaodd yn ei deyrnas, a'r ARGLWYDD ei Dduw *oedd* gyd ag ef, àc a'i mawrhaodd ef yn ddirfawr.

2 A Salomon a ddywedodd wrth holl Iſrael, wrth dywyſogion y miloedd a'r cannoedd, ac wrth y barnwŷr, ac wrth bob llywodraethwr yn holl Iſrael, *ſef* y pennau cenedl.

3 Felly Salomon a'r holl dyrfa gyd ag ef a aethant i'r uchelfa *oedd* yn [b] Gibeon: canys yno 'r oedd pabell cyfarfod Duw, yr hon a wnelſai Moſes gwâs yr ARGLWYDD yn yr anialwch.

4 [c] Eithr Arch Dduw a ddygaſai Dafydd i fynu o Giriath-jearim, i'*r lle* a ddarparaſai Dafydd iddi: canys efe a oſodaſai iddi hi babell yn Jeruſalem.

5 Heſyd, [d] yr allor brês [e] a wnelſai Beſaleel mâb Uri fâb Hur, oedd yno o flaen pabell yr ARGLWYDD: a Salomon a'r dyrfa a'i hargeiſiodd hi.

6 A Salomon a aeth i fynu yno at yr allor brês, ger bron yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* ym mhabell y cyfarfod, a mil o boeth-offrymmau a offrymmodd efe arni hi.

7 ¶ Y noſon honno yr ymddangoſodd Duw i Salomon, ac y dywedodd wrtho ef, Gofyn yr hyn a roddaf i ti.

8 A dywedodd Salomon wrth Dduw, Ti a wnaethoſt fawr drugaredd â'm tâd Dafydd, ac a wnaethoſt i mi [f] deyrnaſu yn ei le ef;

9 Yn awr, O ARGLWYDD Dduw, ficrhâer dy air wrth fy nhâd Dafydd; [g] canys gwnaethoſt i mi deyrnaſu ar bobl ‡ mor llioſog a llŵch y ddaear.

10 Yn awr, [h] dyro i mi ddoethineb, a gŵybodaeth, fel [i] yr elwyf allan, ac y delwyfi mewn, o flaen y bobl hyn: canys pwy a ddichon farnu dy bobl lioſog hyn?

11 A dywedodd Duw wrth Salomon, O herwydd bod hyn yn dy feddwl di, ac na ofynnaiſt na chyfoeth, na golud, na gogoniant, nac einioes dy elynion, ac na ofynnaiſt lawer o ddyddiau chwaith; eithr gofyn o honot i ti ddoethineb, a gŵybodaeth, fel y bernit fy mhobl, i'th oſodais yn frenhin arnynt:

12 Doethineb, a gŵybodaeth a roddwyd it', cyfoeth heſyd, a golud, a gogoniant, a roddaf it', y rhai [k] ni bu eu cyffelyb gan y brenhinoedd *a fu* o'th flaen di, ac ni bydd y cyffelyb i neb ar dy ôl di.

13 ¶ A Salomon a ddaeth o'r uchelfa *oedd* yn Gibeon, i Jeruſalem, oddi ger bron pabell y cyfarfod, ac a deyrnaſodd ar Iſrael.

14 [l] A Salomon a gaſglodd gerbydau, a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch, ac efe a'u goſododd hwynt yn ninaſoedd y cerbydau, ac yn Jeruſalem gyd â'r brenhin.

15 [m] A'r brenhin a ‡ wnaeth yr arian a'r aur yn Jeruſalem *yn amled* a'r cerrig, a chedrwŷdd a roddes efe fel y ſycomorwydd o amldra, y rhai ſydd *yn tyfu* yn y dol-dir.

16 † [n] A meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac edafedd llin: marchnadwŷr y brenhin a gymmerent yr edafedd llin dan bris.

[c] 1 Bren. 3. 7. ‡ Heb. *aml ſel llŵch.*
[h] 1 Bren. 3. 9.
[i] Num. 27. 17.
[k] 1 Cron. 29. 25. Pen. 9. 22. Preg. 2. 9.
[l] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, &c. Pen. 9. 25.
[m] 1 Bren. 10. 27. Pen. 9. 25. Job. 22. 24. ‡ Heb. *roddodd.* † Heb. *Mynediad y meirch oedd gan Salomon. oedd o'r Aipht.*
[n] 1 Bren. 10. 28. Pen. 9. 28.

[d] Ecſod. 27. 1, 2. a 38. 1.
[e] Ecſod. 31. 2.
2959.
[f] 1 Cron. 28. 5.

17 Canys

17 Canys deuent i fynu, a dygent o'r Aipht, gerbyd am chwê chân *darn* o arian; a march am gant a hanner: ac felly y dygent i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria ‡ gyd â hwynt.

‡ Heb. *trwy eu llâw hwynt.*

PEN. II.

1, 17 Gweithwŷr Salomon wrth adeiladu 'r Deml. 3 Salomon yn gyrru at Hiram am weithwŷr a defnyddiau. 11 A Hiram yn ei atteb ef yn garedig.

2992. A Salomon a roes ei frŷd ar adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

[a] 1 Bren. 5. 15. Ad. 18. 2 [a] A Salomon a rifodd ddeng mîl a thrugain o gludwŷr, a phedwar ugain mîl o gymynwŷr yn y mynydd, ac yn oruchwilwŷr arnynt hwy dair mîl a chwê chant.

‡ Heb. *Huram,* Edrych 1 Bren. 5. 1. 3 ¶ A Salomon a anfonodd at ‡ Hiram brenhin Tyrus, gan ddywedydd, [b] Megis y gwnaethoſt â Dafydd ſy nhâd, ac yr anfonaiſt iddo gedrwŷdd i adeiladu iddo dŷ i drigo ynddo, *felly gwnâ â minnau.*

[b] 1 Cron. 14. 1. 4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw 'r ARGLWYDD fy Nuw, i'*w* gyſſegru iddo, *ac* i arogl-darthu arogl-darth llyſieuog ger ei fron ef, ac i'r gwaſtadol oſodiad *bara,* a'r [c] poeth-offrymmau borau a hwyr; ar y Sabbothau, ac ar y newŷdd-loerau, ac ar oſodedig ŵyliau 'r ARGLWYDD ein Duw ni. Hyd byth *y mae* hyn ar Iſrael.

[c] Num. 28. 3, 9, 11. 5 A'r tŷ a adeiladaf fi *ſydd* mawr; canys mwy *yw* ein Duw ni nâ'r holl dduwiau.

[d] 1 Bren. 8. 27. Pen. 6. 18. 6 [d] A phwy ‡ ſydd abl i adeiladu iddo ef dŷ, gan na all y nefoedd, ïe nefoedd y nefoedd ei amgyffred? a phwy *ydwyf* fi, ſel yr adeiladwn iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-darthu ger ei fron ef?

‡ Heb. *a gaiff nerth.* 7 Felly yn awr anfon i mi ŵr cywraint, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn prês, ac mewn haiarn, ac mewn porphor, ac yſgarlad, a glâs, ac yn medru cerfio cerfiadau gyd â'r rhai celfydd *ſydd* gyd â mi yn Juda ac yn Jeruſalem, y rhai a ddarparodd ſy nhâd Dafydd.

‡ Neu, *almugim,* 1 Bren. 10. 11. 8 Anfon hefyd i mi goed cedr, a ffynidwŷdd, ac ‡ Algumimwŷdd o Libanus: (canys myſi a wn y medr dy weiſion di naddu coed Libanus) ac wele, ſy ngweiſion innau *a fyddant* gyd â'th weiſion dithau;

9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer o goed; canys y tŷ yr ydwyf fi ar ei adeiladu *ſydd* mawr a rhyfeddol.

10 Ac wele i'th weiſion i'r ſeiri a naddant y coed, y rhoddaf ugain mil Corus o wenith wedi ei guro, ac ugain mîl Corus o haidd, ac ugain mîl Bath o wîn ac ugain mîl Bath o olew.

[e] Gen. 1. a 2. Sal. 33. 6. a 102. 25. a 124. 8. a 136. 5, 6. Act. 4. 24. a 14. 15. Dad. 10. 6. 11 ¶ A Hiram brenhin Tyrus a attebodd mewn yſgrifen, ac a anfonodd at Salomon, O gariad yr ARGLWYDD ar ei bobl, y rhoddes eſe dydi yn frenhin arnynt hwy.

12 Dywedodd Hiram hefyd, Bendigedig *ſyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, [e] yr hwn a wnaeth nêf a daear, yr hwn a roddes i'r brenhin Dafydd fâb doeth, † gŵybodus o ſynŵyr a deall, a adeiladu tŷ i'r ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

† Heb. *yn gŵybod ſynŵyr a deall.* 13 Ac yn awr mi a anfonais ŵr celfydd, cywraint, a deallus, o'r eiddo ſy nhâd Hiram:

[f] 1 Bren. 7. 14. 14 [f] Mâb gwraig o ferched Dan, a'i dâd yn ŵr o Dyrus, yn medru gweithio mewn aur, ac mewn arian, mewn prês, mewn haiarn, mewn cerrig, ac mewn coed, mewn porphor, ac mewn glâs, ac mewn lliain main, ac mewn yſgarlad; ac i gerfio pob cerfiad, ac i ddychymygu pob dychymmyg a roddir atto ef, gyd â'th rai cywraint di, a rhai cywraint ſy arglwydd Dafydd dy dâd. 2992.

15 Ac yn awr y gwenith, a'r haidd, yr olew, a'r gwîn, y rhai a ddywedodd [g] ſy arglwydd, anfoned hwynt i'w weiſion. [g] Ad. 10.

16 A ni a gymynwn goed o Libanus, yn ôl dy holl raid, ac a'u dygwn hwynt it' yn gludeiriau ar hŷd y môr i ‡ Joppa: dŵg dithau *hwynt* i fynu i Jeruſalem. ‡ Heb. *Japho.*

[h] 1 Bren. 5. 13. a 9. 20. [i] 1 Cron. 22. 2. 17 ¶ [h] A Salomon a rifodd yr holl wŷr dieithr *oedd* yn nhîr Iſrael, wedi 'r rhifiâd â'r hon y rhifaſai [i] Dafydd ei dâd ef hwynt: a chaed tair ar ddeg a ſaith ugain o filoedd, a chwê chant.

[k] Megis Ad. 2. 18 Ac eſe a wnaeth o honynt hwy [k] ddeng mîl a thri ugain yn gludwŷr, a phedwar ugain mîl yn naddwŷr, yn y mynydd, a thair mîl a chwê chant yn oruchwilwŷr, i roi 'r bobl ar waith.

PEN. III.

1 Yr lle a'r amſer yr adeiladwyd y Deml. 3 Ei meſur a'i haddurn. 11 Y Cerubiaid. 14 Y llenn a'r coloſnau.

[a] 1 Bren. 6. 1, &c. [b] Gen. 22. 2. † Neu, *yr hwn a welwyd gan Ddafydd.* A [a] Salomon a ddechreuodd adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD yn Jeruſalem ym mynydd [b] Moriah; ‡ lle yr ymddangoſaſai 'r ARGLWYDD i Ddafydd ei dâd ef, yn y lle a ddarparaſai Dafydd, yn llawr dyrnu † [c] Ornan y Jebuſiaid.

2 Ac eſe a ddechreuodd adeiladu ar yr ail *dŷdd* o'r ail mîs, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnaſiad.

† Neu, *Arafnab,* 2 Sam. 24. 18. 3 ¶ A dyma ‡ *feſurau* [d] ſylfaeniad Salomon wrth adeiladu tŷ Dduw. Yr hŷd *oedd* o gufyddau wrth y meſur cyntaf, yn dri ugain cufydd; a'r llêd yn ugain cufydd.

[c] 1 Cron. 21. 18. ‡ Neu, y pethau *yr addyſgwyd,* (Heb. *y ſylfaenwyd*) *Salomon ynddynt.* 4 A'r [c] porth *oedd* wrth dalcen *y tŷ oedd* un hŷd a llêd y tŷ, yn ugain cufydd, a'i uchder yn chwêch ugain cufydd; ac eſe a wiſgodd hwn o fewn ag aur pur.

5 A'r tŷ mawr a fyrddiodd eſe â ffynidwŷdd, y rhai a wiſgodd eſe ag aur dilin, ac a gerfiodd balmwŷdd a chadwynau ar hyd-ddo ef.

† Heb. *orchuddiodd.* 6 Ac eſe a † addurnodd y tŷ â meini gwerthfawr yn hardd, a'r aur *oedd* aur Parfaim.

[d] 1 Bren. 6. 2. [e] 1 Bren. 6. 3. 7 Ie eſe a wiſgodd y tŷ, y trawſtiau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i ddorau, ag aur, ac a gerfiodd Gerubiaid ar y parwydydd.

† Heb. *orchuddiodd.* 8 Ac eſe a wnaeth dŷ 'r cyſſegr ſanctaiddiolaf, ei hŷd *oedd* un hŷd a llêd y tŷ, yn ugain cufydd, a'i lêd yn ugain cufydd: ac eſe a'i gwiſgodd ef ag aur da, *ſef* â chwê chân talent.

9 Ac *yr oedd* pwys yr hoelion o ddeg ſicl a deugain o aur; y llofftydd hefyd a wiſgodd eſe ag aur.

[f] 1 Bren. 6. 23. ‡ Neu, *delwau,* neu, *ſymmudaſwyd.* 10 ¶ [f] Ac eſe a wnaeth yn nhŷ y cyſſegr ſanctaiddiolaf ddau Gerub, o waith ‡ cywraint, ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur.

11 Ac adenydd y Cerubiaid *oedd* ugain cufydd eu hŷd: y naill aden o bùm cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bùm cufydd yn cyrhaeddyd at aden y Cerub arall:

12 Ac aden y Cerub arall o bùm cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bùm cufydd ynghŷd ag aden y Cerub arall.

13 Adenydd y Cerubiaid hyn a ledwyd yn ugain cufydd: ac yr oeddynt hwy yn ſefyll ar eu traed, a'u hwynebau tu † ag i fewn.

† Heb. *a'r tŷ.*

ᵉ Mat. 27. 51.
14 ¶ Ac eſe a wnaeth ᵉ y wahan-lenn *o ſidan* glâs, a phorphor, a'ſgarlad, a lliain main, ac a † weithiodd Gerubiaid ar hynny.

† Heb. *ddyrchafodd.*

ʰ 1 Bren. 7. 15, 21. Jer. 52. 21.
15 Gwnaeth hefyd ʰ ddwy golofn o flaen y tŷ, yn bymtheg cufydd ar hugain o hŷd, a'r cnap ar ben pob un o honynt *oedd* bùm cufydd.

ⁱ 1 Bren. 7. 20.
16 Ac eſe a wnaeth gadwyni *fel* yn y gafell, ac a'u rhoddodd ar ben y colofnau; ac eſe a wnaeth ⁱ gant o bomgranadau, ac a'u rhoddodd ar y cadwynau:

ᵏ 1 Bren. 7. 21.
17 A ᵏ chyſododd y colofnau o flaen y deml, un o'r tu dehau, ac un o'r tu aſſwy; ac a alwodd enw 'r ddehau, ‡ Jachin; ac enw 'r aſſwy, † Boaz.

‡ Sef, *eſe a ſterbâi.*

† Sef, *ynddo y mae nerth.*

PEN. IV.

1 Yr allor brês. 2 Y môr tawdd ar ddeuddeg o ychen. 6 Y deg noe, y canhwyllbrenni a'r byrddau. 9 Y cynteddau, a'r dodrefn prês. 19 Yr offer aur.

ᵃ Ezec. 43. 13, 17.
AC eſe a wnaeth ᵃ allor brês, o ugain cufydd ei hŷd, ac ugain cufydd ei llêd, a deg cufydd ei huchder.

ᵇ 1 Bren. 7. 23. † Heb. *o'i ymyl ſ'w ymyl.*
2 ¶ ᵇ Gwnaeth hefyd fôr tawdd, yn ddeg cufydd † o ymyl i ymyl, yn grwn o amgylch, ac yn bùm cufydd ei uchder, a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

ᶜ 1 Bren. 7. 24.
3 ᶜ A llun ychen *oedd* dano yn ei amgylchu o amgylch, mewn deg cufydd yr oeddynt yn amgylchu'r môr oddiamgylch: dwy rês o ychen *oedd* wedi eu toddi, pan doddwyd yntau.

4 Sefyll yr oedd ar ddeuddeg o ychen; tri yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain: a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u holl bennau ôl hwynt *oedd* o fewn.

‡ Neu, *fel blodeuyn lili*
5 A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl ſel gwaith ymyl-cwppan, ‡ â blodau lili: *a* thair mil o Bathau a dderbyniai, ac a ddaliai.

ᵈ 1 Bren. 7. 38.
6 ¶ Gwnaeth hefyd ᵈ ddeg o noeau, ac eſe a roddodd bump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy, i ymolchi ynddynt: trochent ynddynt ddefnydd y poeth-offrwm, ond y môr *oedd* i'r offeiriaid i ymolchi ynddo.

ᵉ 1 Bren. 7. 49.
7 ᵉ Ac eſe a wnaeth ddeg canhwyllbren aur ᶠ yn ôl eu portreiad, ac a'u goſododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy.

ᶠ Ecſod. 25. 31, 40. 1 Cron. 28. 12, 19.
8 ᵍ Gwnaeth hefyd ddeg o fyrddau ac a'u goſododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſſwy: ac eſe a wnaeth gant o † gawgiau aur.

ᵍ 1 Bren. 7. 48. † Neu, *phïolau.*
9 ¶ Ac ʰ eſe a wnaeth gyntedd yr offeiriaid, a'r cyntedd mawr, a dorau i'r cynteddoedd; a'u dorau hwynt a wiſgodd eſe â phrês.

ʰ 1 Bren. 6. 36.

ⁱ 1 Bren. 7. 39.
10 Ac ⁱ eſe a oſodododd y môr ar yr yſtlys ddehau, tu a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

ᵏ Edrych 1 Bren. 7. 40. † Neu, *a'r phïolau.*
11 Gwnaeth ᵏ Hiram hefyd y crochanau, a'r rhawiau, † a'r cawgiau: a darfu i Hiram wneuthur y gwaith a wnaeth eſe dros frenhin Salomon i dŷ Dduw.

ˡ 1 Breh. 7. 41.
12 Y ddwy golofn, a'r ˡ cnappiau, a'r coronau ar ben y ddwy golofn, a'r ddwy blêth i guddio 'r ddau gnap coronog, y

ᵐ Edrych 1 Bren 7. 20.
rhai *oedd* ar ben y colofnau.
13 A ᵐ phedwar cant o bomgranadau ar y ddwy blêth; dwy rês *oedd* o bomgranadau ar bob plêth, i guddio 'r ddau gnap coronog *oedd* ar † bennau 'r colofnau.

† Heb. *ŵyneb.*

ⁿ 1 Bren. 7. 27.
14 Ac eſe a wnaeth ⁿ yſtolion, ac a wnaeth ‡ noeau ar yr yſtolion;

‡ Neu, *beiriau.*

ᵒ 1 Bren. 7. 14.
15 Un môr, a deuddeg o ychen dano:

ᵖ 1 Bren. 7. 46. † Heb. *yn nhewder y tir.*
16 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r cigweiniau, a'u holl leſtri hwynt, a wnaeth ᵒ Hiram ei dâd i'r brenhin Salomon, yn nhŷ 'r ARGLWYDD, o brês gloyw.

17 ᵖ Yngwaſtadedd yr Jorddonen y toddodd y brenhin hwynt, † mewn cleidir, rhwng Succoth a Seredathah.

18 Fel hyn y gwnaeth Salomon yr holl leſtri hyn, yn lliofog jawn; canys anfeidrol oedd bwys y prês.

ᵠ 1 Bren. 7. 48. ʳ Ecſod. 25. 30. ˢ Ecſod. 27. 20, 21. ᵗ Ecſod. 25. 31, &c. † Heb. *o berfeithrwydd aur.*
19 ¶ A ᵠ Salomon a wnaeth yr holl leſtri *oedd* yn nhŷ Dduw, a'r allor aur, a'r byrddau *oedd* ʳ a'r bara goſod arnynt;

20 A'r canhwyllbrennau, a'u lampau, i oleuo ˢ yn ôl y ddeſod o flaen y gafell, o aur pûr;

21 ᵗ Y blodau hefyd, a'r lampau, a'r geifeiliau, *oedd* aur, *a* hwnnw † yn aur perffaith.

22 Y ſaltringau hefyd, a'r ‡ cawgiau, a'r llwyau, a'r thuſſerau, *oedd* aur pûr. A drws y tŷ, a'i ddorau, o du fewn y cyſſegr ſanctaiddiolaf, a dorau tŷ 'r deml, *oedd* aur.

‡ Neu, *phïolau,*

PEN. V.

1 Y tryſorau cyſſegredig. 2 Dwyn Arch Duw yn barchedig i'r cyſſegr. 11 Duw yn ôl ei foliannu, yn dangos arwydd o'i ffafr.

FElly y gorphennwyd yr holl waith a wnaeth Salomon i dŷ 'r ARGLWYDD: a ᵃ Salomon a ddûg i mewn yr hyn a gyſſegrafai Dafydd ei dâd; ac a oſododd yn nhryſorau tŷ Dduw, yr arian, a'r aur, a'r holl leſtri. 3000.

ᵃ 1 Bren. 7. 51.

ᵇ 1 Bren. 8, 1, &c.
2 ¶ ᵇ Yna y cynhullodd Salomon henuriaid Iſrael, a holl bennau 'r llwythau, pennau cenedl meibion Iſrael, i Jeruſalem, i ddwyn i fynu Arch cyfammod yr ARGLWYDD, o ddinas Dafydd, honno *yw* Sion. 3001.

3 Am hynny holl wŷr Iſrael a ymgynnullaſant at y brenhin, ᶜ ar yr wŷl *oedd yn* y ſeithfed mis.

ᶜ Edrych Pen. 7. 8, 9, 10.
4 A holl henuriaid Iſrael a ddaethant, a'r Lefiaid a godaſant yr Arch.

5 A hwy a ddygaſant i fynu 'r Arch, a phabell y cyfarfod, a holl leſtri 'r cyſſegr, y rhai *oedd* yn y babell, yr offeiriaid *a'r* Lefiaid a'u dygaſant hwy i fynu.

6 Hefyd brenhin Salomon, a holl gynnulleidfa Iſrael, y rhai a gynnullaſid atto *ef*, o flaen yr Arch, a aberthaſant o ddefaid, a gwartheg, fwy nag a ellid eu rhifo na'u cyfrif gan liofowgrwydd.

7 A'r offeiriaid a ddygaſant Arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle, i gafell y tŷ, i'r cyſſegr ſanctaiddiolaf, hyd tan adenydd y Cerubiaid.

8 A'r Cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le 'r Arch: a'r Cerubiaid a gyſgodent yr Arch a'i throſolion, oddi arnodd.

‡ Neu, *maent*

9 A thynnaſant allan y troſolion, fel y gwelid pennau 'r troſolion o'r Arch o flaen y gafell, ac ni welid hwynt oddi allan. Ac yno y ‡ mae hi hyd y dŷdd hwn.

bŵy, megis, ᵃ 1 Bren. 8. 8.

ᵈ Deut. 10. 2, 5. Pen. 6. 11.
10 Nid *oedd* yn yr Arch ond y ddwy lêch ᵈ a roddaſai Moſes *ynddi* yn Horeb, † lle y gwnaethai 'r ARGLWYDD gyfammod â meibion Iſrael, pan ddaethent hwy allan o'r Aipht.

† Neu, *pan wnaethai.*
11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid o'r cyſſegr, (canys yr holl offeiriaid, y rhai a gaſwyd,

gaſwyd, a ymſancteiddiaſent, heb gadw doſbarthiad:

3000.

12 [e] Felly 'r Leſiaid, *y rhai oedd* gantorion, hwynt-hwy oll o Aſaph, o Heman, o Jeduthun, a'u meibion hwynt, ac â'u brodyr, wedi *eu* gwiſgo â lliain main, â ſymbalau, ac â nablau, a thelynau, yn ſefyll o du dwyrain yr allor, a chyd â hwynt chwê ugain o offeiriaid yn udganu mewn udgyrn)

[e] 1 Cron. 25. 1.

13 Ac ſel yr oedd yr udganwŷr, a'r cantorion, megis un, i ſeinio un lais i glodſori ac i foliannu 'r ARGLWYDD: ac wrth ddyrchafu ſain mewn udgyrn, ac mewn ſymbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu 'r ARGLWYDD, *gan ddywedyd*, [f] Canys da *yw*, ac yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef: yna y llanwyd y tŷ â chwmmwl, *ſef* tŷ 'r ARGLWYDD:

[f] Sal. 136. Edrych 1 Cron. 16. 41.

14 [g] Fel na allai 'r offeiriaid ſefyll i waſanaethu gan y cwmmwl: o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ Dduw.

[g] Ecſod. 40. 35. Pen. 7. 2.

PEN. VI.

1 Salomon, wedi benditbio 'r bobl, yn benditbio Duw. 12 Gweddi Salomon wrth gyſſegru 'r Deml, allan o'r pulpud prês.

[a] 1 Bren. 8. 12, &c. [b] Lef. 16. 2.

YNa [a] y lleſarodd Salomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd yr arhoſai eſe yn [b] y tywyllwch,

2 A minnau a adeiledais dŷ yn drigfa it', a lle i'th breſwylfod yn dragywydd.

3 A'r brenhin a drôdd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Iſrael; (a holl gynnulleidfa Iſrael oedd yn ſefyll.)

4 Ac eſe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Ddafydd fy nhâd, ac a gwplaodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

5 Er y dŷdd y dugum i fy mhobl allan o wlâd yr Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Iſrael, i adeiladu tŷ, i fod fy enw ynddo, ac ni ddewiſais ŵr i fod yn flaenor ar fy mhobl Iſrael:

[c] Pen. 12. 13. [d] 1 Cron. 28. 4. [e] 2 Sam. 7. 2. 1 Cron. 17. 1. a 28. 2.

6 Ond [c] mi a etholais Jeruſalem i fod fy enw yno, ac [d] a ddewiſais Ddafydd i fod ar fy mhobl Iſrael.

7 Ac [e] yr oedd ym mrŷd Dafydd fy nhâd adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD Dduw Iſrael.

8 Ond dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ddafydd fy nhâd, O herwydd bod yn dy frŷd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethoſt fod *tynny* yn dy gâlon.

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ, ond dy fâb di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau, eſe a adeilada 'r tŷ i'm henw i.

10 Am hynny 'r ARGLWYDD a gwplaodd ei air a lefarodd eſe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhâd, ac a eiſteddais ar orſeddfa Iſrael, ſel y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD Dduw Iſrael.

[f] Pen. 5. 10.

11 Ac yno y goſodais yr Arch, [f] yn yr hon *y mae* cyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a ammododdd eſe â meibion Iſrael:

12 ¶ A *Salomon* a ſafodd o flaen allor yr ARGLWYDD yngŵydd holl gynnulleidfa Iſrael, ac a eſtynnodd ei ddwylaw:

13 (Canys Salomon a wnaethai bulpud prês, ac a'i goſodaſai ynghanol y cyntedd, yn bùm cufydd ei hŷd a phum cufydd ei led, a thri chufydd ei uchder; ac a ſafodd arno, ac a oſtyngodd ar ei liniau, ger bron holl gynnulleidfa Iſrael, ac a eſtynnodd ei ddwy-law tu a'r neſoedd,)

14 Ac eſe a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, [g] nid *oes* Duw cyffelyb i ti yn y neſoedd, nac ar y ddaear, yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weiſion ſydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl gàlon:

3001. [g] Ecſod. 15. 11. Deut. 4. 39. a 7. 9.

15 [h] Yr hwn a gedwaiſt â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a lefaraiſt wrtho; ſel y lleferaiſt â'th enau, felly y cwpleaiſt â'th lâw, megis *y mae* y dŷdd hwn.

[h] 1 Cron. 22. 9.

16 Ac yn awr, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, cadw â'th wâs Dafydd fy nhâd yr hyn a leferaiſt wrtho, gan ddywedyd, [i] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gŵr ger fy mron i, yn eiſtedd ar deyrn-gadair Iſrael; [k] o's dy feibion a wiliant ar eu ffordd, i rodio yn fy nghyfraith i, ſel y rhodiaiſt ti ger fy mron i.

[i] 2 Sam. 7, 12, 16. 1 Bren. 2. 4. a 6. 12. [k] Sal. 132. 12.

17 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD Dduw Iſrael, poed gwir fyddo dy air a leferaiſt wrth dy wâs Dafydd.

18 (Ai gwir yw y preſwylia Duw gyd â dŷn ar y ddaear? [l] wele 'r neſoedd, a neſoedd y neſoedd ni allant dy amgyffred; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?)

[l] Pen. 2. 6. Eſay 66. 1. Act. 7. 49.

19 Edrych gan hynny ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiad ef, O ARGLWYDD fy Nuw, i wrando ar y llêf, ac ar y weddi y mae dy wâs yn ei gweddio ger dy fron:

20 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma ddŷdd a nôs, tu a 'r lle *am* yr hwn y dywedaiſt, y goſodit dy enw yno, i wrando ar y weddi a weddio dy wâs di ‡ yn y fan hon.

‡ Neu, *tu a'r fan hon.*

21 Gwrando gan hynny ddeiſyfiadau dy wâs, a'th bobl Iſrael, y rhai a weddiant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breſwylfod, *ſef* o'r neſoedd; a phan glywech, maddau.

22 ¶ O's pecha gŵr yn erbyn ei gymmydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn;

23 Yna gwrando di o'r neſoedd, gwnâ hefyd, a barna dy weiſion, gan dalu i'r drygionus, trwy roddi ei ffordd ef ar ei ben ei hun, a chan gyfiawnhâu 'r cyfiawn, trwy roddi iddo yntau yn ôl ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawer dy bobl Iſrael o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn; o's dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddio ac ymbil ger dy fron di, † yn y tŷ hwn;

† Neu, *tu a'r tŷ.*

25 Yna gwrando di o'r neſoedd, a maddau bechod dy bobl Iſrael, a dychwel hwynt i'r tîr a roddaiſt iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ [m] Pan gauer y neſoedd, ſel na byddo gwlâw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn: o's gweddiant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gyſtuddiech hwynt;

[m] 1 Bren. 17. 1.

27 Yna gwrando di o'r neſoedd, a maddau bechod dy weiſion, a'th bobl Iſrael, pan ddyſgech iddynt y ffordd dda, yr hon y rhodient ynddi, a dyro wlâw ar dy wlâd a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

28 ¶ [n] O's bydd newŷn yn tîr, o's bydd haint, deifiad, neu falldod, o's bydd locuſtiaid neu lindys, o's gwarchae ei elyn arno ef † yn ninaſoedd ei wlâd; *neu* pa blâ bynnag, neu gleſyd bynnag *a fyddo*;

[n] Pen. 20. 9. † Heb. *yngwiâd eu pyrth.*

29 Pob gweddi, pob deiſyfiad a fyddo gan bob dŷn, neu gan holl bobl Iſrael; pan wypo pawb ei blâ ei hun, a'i ddolur, ac ‡ eſtyn ei ddwylaw tu a 'r tŷ hwn;

‡ Neu, *yn y tŷ hwn.*

30 Yna

3001. 30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, a maddau, a dyro i bob un yn ôl ei holl ffyrdd, yr hwn a adwaenoſt ei gàlon ef: (canys tydi yn unig [o] a adwaenoſt gàlon meibion dynion:)

[o] 1 Cron. 28, 9.

31 Fel i'th ofnont gan rodio yn dy ffyrdd di, yr holl ddyddiau y byddont hwy byw ar ŵyneb y ddaear, yr hon a roddaiſt i'n tadau ni.

32 ¶ Ac am y dieithr-ddyn hefyd, [p] yr hwn ni *byddo* o'th bobl di Iſrael, ond wedi dyfod o wlâd bell, er mwyn dy enw mawr, a'th lâw gadarn, a'th fraich eſtynnedig; o's deuant, a gweddio yn y tŷ hwn;

[p] Joan. 22. 20. Act. 8. 27.

33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, a gwnâ yn ôl yr hyn oll a leſo 'r dieithr-ddyn arnat; fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, ac i'th ofnont, fel *y mae* dy bobl Iſrael, ac y gŵypont mai [†] ar dy enw di y gelwir y tŷ yma a adeiledais i.

[†] Heb. *dy enw di a elwir ar y tŷ hwn.*

34 ¶ O's â dy bobl allan i ryfel yn erbyn eu gelynion, ar hŷd y ffordd yr anfonych hwynt, o's gweddiant arnat ti tu a'r ddinas yma, yr hon a ddetholaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di;

35 Yna gwrando o'r nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad; a gwnâ farn iddynt.

[q] Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Jago 3. 3. 1 Joan 1. 8.

36 ¶ O's pechant i'th erbyn (canys [q] nid *oes* dŷn ni phecha) a digloni o honot i'w herbyn hwynt, a'u rhoddi o flaen *eu* gelynion, [†] ac iddynt eu caeth-gludo yn gaethion i wlâd bell, neu agos:

[†] Heb. *ac i'r rhai a'u caeth-gludant eu caeth-gludo.*

37 O's dychwelant at eu càlon yn y wlâd y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac ymbil â thi yngwlâd eu caethiwed, gan ddywedyd, Pechaſom, troſeddaſom, a gwnaethom yn annuwiol.

38 O's dychwelant attat â'u holl gàlon, ac â'u holl enaid, yngwlâd eu caethiwed, lle y caeth-gludaſant hwynt, a gweddio tu a'u gwlâd a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddetholaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

39 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, eu gweddi hwynt, a'u deiſyfiadau, a gwnâ farn iddynt; a maddau i'th bobl a bechaſant i'th erbyn.

40 Yn awr, O fy Nuw, bydded attolwg dy lygaid yn agored, a'th gluſtiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir tu a* 'r lle yma.

[r] Sal. 132. 8, 9, 10, 16.

41 Ac [r] yn awr cyſod, O ARGLWYDD Dduw i'th orphwyſfa, ti ac Arch dy gadernid: dillader dy offeiriaid, O ARGLWYDD Dduw, a jechydwriaeth, a llawenyched dy ſaint mewn daioni.

[s] Eſay 55. 3.

42 O ARGLWYDD Dduw, na thro ymaith ŵyneb dy enneiniog: cofia [s] drugareddau Dafydd dy wâs.

PEN. VII.

1 Duw yn tyſtiolaethu gyd â gweddi Salomon, trwy dân o'r nîf, a gogoniant yn y Deml; a'r bobl yn ei addoli ef. 4 Cyboedd ebyrth Salomon. 8 Salomon, yn ôl cadw gŵyl y Pebyll, a gŵyl cyſſegriad yr allor, yn gollwng y bobl ymaith. 12 Duw yn ymddangos i Salomon ac yn rhoi iddo addewidion dan ammod.

[a] 1 Bren. 8 54. [b] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 1 Bren. 11, Pen. 5. 13, 14.

AC [a] wedi gorphen o Salomon weddio, [b] tân a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a yſodd y poeth-offrwm, a'r ebyrth; a [c] gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tŷ.

[c] 1 Bren. 8, 10, 11, Pen. 18. 38. 1 Cron. 21, 26.

2 Ac ni allai 'r offeiriaid fyned i mewn i dŷ yr ARGLWYDD, o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwaſai dŷ 'r ARGLWYDD. 3001.

3 A phan welodd holl feibion Iſrael y tân yn diſgyn, a gogoniant yr ARGLWYDD ar y tŷ; hwy a ymgrymmaſant â'u hwynebau i lawr ar y palmant, ac a addolaſant, ac a glodforaſant yr ARGLWYDD, [d] canys daionus *yw* efe: [e] o herwydd *bod* ei drugaredd ef yn dragywydd.

[d] Pen. 5. 13. [e] 1 Cron. 16. 41. Pen. 20. 21.

4 ¶ Yna 'r brenhin a'r holl bobl a aberthaſant ebyrth ger bron yr ARGLWYDD.

5 A'r brenhin Salomon a aberthodd aberth o ddwy fil ar hugain o ychen, a chwêch ugain mîl o ddefaid: felly 'r brenhin a'r holl bobl a gyſſegraſant dŷ Dduw.

6 [f] A'r offeiriaid oedd yn ſefyll yn eu goruchwiliaeth: a'r Leſiaid ag offer cerdd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethai Dafydd y brenhin i gyffeſu 'r ARGLWYDD, o herwydd yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef, pan oedd Dafydd yn moliannu *Duw* [†] trwyddynt hwy: a'r offeiriaid oedd yn udganu ar eu cyfer hwynt, a holl Iſrael oedd yn ſefyll.

[f] 1 Cron. 15, 16. [†] Heb. *trwy eu llâw hwynt.*

7 A Salomon a gyſſegrodd ganol y cyntedd, yr hwn *oedd* o flaen tŷ 'r ARGLWYDD: canys yno yr offrymmodd efe boeth-offrymmau, a braſder yr aberthau hêdd; canys ni allai 'r allor brês a wnaethai Salomon dderbyn y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, a'r braſder.

8 ¶ [g] A Salomon a gadwodd ŵyl y prŷd hynny ſaith niwrnod, a holl Iſrael gyd ag ef, cynnulleidfa fawr jawn, o ddyfodfa Hamath hyd [h] afon yr Aipht.

[g] 1 Bren. 8. 65. [h] Joſ. 13, 3.

9 Gwnaethant hefyd yr wythfed dŷdd ‡ gymmanfa; canys cyſſegriad yr allor a gadwaſant hwy ſaith niwrnod, a'r ŵyl ſaith niwrnod.

‡ Heb. *wahardd-iad.*

10 Ac [i] yn y trydydd dŷdd ar hugain o'r ſeithfed mis y gollyngodd efe 'r bobl i'w pabellau, yn hyfryd, ac yn llawen *eu* càlon, am y daioni a wnaethai 'r ARGLWYDD i Ddafydd, ac i Salomon, ac i Iſrael ei bobl.

[i] 1 Bren. 8, 66.

11 Fel hyn [k] y gorphennodd Salomon dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenhin: a'r hyn oll oedd ym mrŷd Salomon ei wneuthur yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn ei dŷ ei hun, a wnaeth efe yn llwyddiannus. 3012.

[k] 1 Bren. 9. 1, &c.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a ymddangoſodd i Salomon liw nôs, ac a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi, a [l] mi a ddewiſais y fân hon i mi yn dŷ aberth.

[l] Deut. 12. 5.

13 O's cauaf fi y nefoedd fel na byddo gwlâw, neu o's gorchymynnaf i'r locuſtiaid ddifa 'r ddaear, ac o's anfonaf haint ym mŷſg fy mhobl;

14 O's fy mhobl, y rhai y gelwir fy enw arnynt, a ymoſtyngant, ac a weddïant, ac a geiſiant fy ŵyneb, ac a droant o'u ffyrdd drygionus: yna y gwrandawaf o'r nefoedd, ac y maddeuaf iddynt eu pechodau, ac yr jachâf eu gwlâd hwynt.

15 Yn awr [m] fy llygaid a fyddant yn agored, a'm cluſtiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir yn* y fân hon.

[m] Pen. 6. 40.

16 Ac yn awr [n] mi a ddetholais, ac a ſancteiddiais y tŷ hwn, i ſod fy enw yno hyd byth: fy llygaid hefyd a'm càlon a fyddant yno yn waſtadol.

[n] Pen. 6. 6.

17 A thithau o's rhòdi ger fy mron i, fel y rhodiodd Dafydd dy dâd, a gwneuthur yr hyn oll a orchymynnais i ti, a chadw fy neddfau a'm barnedigaethau;

18 Yna

3012. 18 Yna y ſicrhâf deyrn-gadair dy frenhiniaeth di, megis yr ammodais â Dafydd dy dâd, gan ddywedyd, ° Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gŵr yn arglwyddiaethu yn Iſrael.

° Pen. 6. 16.

19 ¶ Ond o's dychwelwch, ac *o's* gwrthodwch fy neddfau, a'm gorchymynion a roddais ger eich bron, ac o's ewch a gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt hwy;

P Leſit. 16. 14, 33. Deut. 28. 15, 36, 37.

20 Yna mi a'u diwreiddiaf hwynt o'm gwlâd a roddais iddynt, a'r tŷ a ſanctteiddiais i'm henw a fwriaf allan o'm golwg, a mi a'i rhoddaf ef yn ddiareb ac yn wawd, ym mŷſg yr holl bobloedd.

21 A'r tŷ yma, yr hwn ſydd uchel, a wnâ i bawb a'r a êl heibio iddo ſynnu; fel y dywedo, ¶ Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlâd hon, ac i'r tŷ hwn?

¶ Deut. 29. 24. Jer. 22. 8, 9.

22 Yna y dywedant, Am iddynt wrthod ARGLWYDD Dduw eu tadau, yr hwn a'u dug hwy allan o wlâd yr Aipht, ac *am* iddynt ymaflyd mewn duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt, a'u gwaſanaethu hwynt: am hynny y dûg eſe yr holl ddrŵg yma arnynt hwy.

PEN. VIII.

1 *Adeilad Salomon.* 7 *Salomon yn dwyn y cenhedloedd a adawſid dan deyrn-ged iddo; ac yn gwneuthur yr Iſraeliaid yn llywiawdwŷr dano.* 11 *Merch Pharo yn ſymmudo i'w thŷ.* 12 *Cyhoeddi aberthau blynyddol Salomon.* 14 *Salomon yn goſod yr offeiriaid a'r Leſiaid yn eu lleoedd.* 17 *Y llynges yn cyrchu aur o Ophir.*

a 1 Bren. 9, 10. &c.

AC a ym mhen yr ugain mlynedd, *yn* y rhai 'r adeiladodd Salomon dŷ 'r ARGLWYDD a'i dŷ ei hun,

† Neu, *adferaſai.*

2 Salomon a adeiladodd y dinaſoedd a ‡ roddaſai Hiram i Salomon, ac a wnaeth i feibion Iſrael drigo yno.

3 A Salomon a aeth i Hamath Sobah, ac a'i gorchfygodd hi.

4 Ac eſe a adeiladodd Dadmor yn yr anialwch, a holl ddinaſoedd y tryſorau, y rhai a adeiladodd eſe yn Hamath.

5 Eſe hefyd a adeiladodd Beth-horon uchaf, a Beth-horon iſaf, dinaſoedd wedi eu cadarnhâu â muriau, pyrth, a barrau;

† Heb. *a holl ddymuniad Salomon, a ddymunodd ef ei adeiladu.*

6 Baalath hefyd, a holl ddinaſoedd y tryſorau oedd gan Salomon, a holl ddinaſoedd y cerbydau, a dinaſoedd y marchogion, † b a'r hyn oll oedd ewyllys gan Salomon ei adeiladu yn Jeruſalem, ac yn Libanus, ac yn holl dîr ei arglwyddiaeth ef.

b 1 Bren. 9. 1.

7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pheresiaid, a'r Hefiaid, a'r Jebuſiaid, y rhai nid *oeddynt* o Iſrael,

8 *Ond* o'u meibion hwynt, y rhai a drigaſant ar eu hôl hwynt yn y wlâd, y rhai ni ddifethaſai meibion Iſrael, Salomon a'u gwnaeth hwynt yn drethol hyd y dŷdd hwn.

9 Ond o feibion Iſrael ni roddodd Salomon *neb* yn weiſion yn ei waith: canys hwynt-hwy *oeddynt* ryfelwŷr, a thywyſogion ei gapteniaid ef, a thywyſogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch ef.

10 A dyma 'r rhai pennaf o ſwyddogion y brenhin Salomon: *ſef* dau cant a deg a deugain, yn arglwyddiaethu ar y bobl.

c 1 Bren. 3. 1. a 7. 8. a 9. 24.

11 ¶ A Salomon c a ddûg ferch Pharao i fynu o ddinas Dafydd i'r tŷ a adeiladaſai efe iddi hi: canys efe a ddywedodd, Ni thrig fy ngwraig i yn nhŷ Ddafydd brenhin Iſrael. o herwydd † ſanctaidd yw, o blegid i Arch yr ARGLWYDD ddyfod i mewn iddo.

† Heb. *ſanctteiddrwydd.*

12 ¶ Yna Salomon a offrymmodd boethoffrymmau i'r ARGLWYDD ar allor yr ARGLWYDD, yr hon a adeiladaſai eſe o flaen y porth;

13 I boeth-offrymmu dogn dŷdd d yn ei ddŷdd, yn ôl gorchymmyn Moſes, ar y Sabbothau, ac ar y newŷdd-loerau, ac ar y gŵyliau arbenning, e dair gwaith yn y flwyddyn; *ſef* ar ŵyl y bara croyw, ac ar ŵyl yr wythnoſau, ac ar ŵyl y pebyll.

d Ecſod. 29. 38.

e Ecſod. 23. 14. Deut. 16. 16.

14 ¶ Ac eſe a oſododd, yn ôl trefn Dafydd ei dâd, f ddoſbarthiadau 'r offeiriaid yn eu gwaſanaeth, a'r g Leſiaid yn eu goruchwiliaeth, i foliannu, ac i weini ger bron yr offeiriaid, fel yr oedd ddyledus bob dŷdd yn ei ddŷdd; a'r h porthorion yn eu doſbarthiadau wrth bob porth; canys felly 'r *oedd* gorchymmyn Dafydd gŵr Duw.

f 1 Cron. 24. 1. g 1 Cron. 25. 1. h 1 Cron. 9. 17. a 26. 1.

15 Ac ni throiſant hwy oddi wrth orchymmyn y brenhin i'r offeiriaid, a'r Leſiaid, am un peth, nac am y tryſorau.

16 A holl waith Salomon oedd wedi ei barotôi hyd y dŷdd y ſeiliwyd tŷ 'r ARGLWYDD, a hyd oni orphennwyd ef. *Felly* y gorphennwyd tŷ yr ARGLWYDD.

17 ¶ Yna 'r aeth Salomon i Eſion-Gaber, ac i ‡ Eloth, ar fin y môr, yngwlâd Edom.

‡ Neu, *Elath,* Deut. 2. 8.

18 A Hiram a anfonodd gyd â'i weiſion longau, a gweiſion cyfarŵydd ar y môr; a hwy a aethant gyd â gweiſion Salomon i Ophir, ac a gymmeraſant oddi yno bedwar cant a deg a deugain talent o aur, ac a'u dygaſant i'r brenhin Salomon.

i 2 Bren. 14. 22.

PEN. IX.

1 *Brenhines Saba yn rhyfedd ganthi ddoethineb Salomon.* 13 *Aur Salomon,* 15 *a'i dariannau,* 17 *a'i orſeddfainge Iſori,* 20 *a'i leſtri,* 23 *a'i anrhegion,* 25 *a'i gerbydau, a'i feirch,* 26 *a'i deyrn-ged.* 29 *Pa hŷd y teyrnaſodd efe, a'i farwolaeth.*

a 1 Bren. 10. 1, &c. Mat. 12. 42. Luc. 11. 31.

A a Phan glybu brenhines Saba glôd Salomon, hi a ddaeth i Jeruſalem, i broſi Salomon â chweſtiynau caled, â llu mawr jawn, ac â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a ddywedodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

2 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl ofynion: ac nid oedd dim yn guddiedig rhag Salomon a'r na fynegodd eſe iddi hi.

3 A phan welodd brenhines Saba ddoethineb Salomon, a'r tŷ a adeiladaſai efe,

4 A bwyd ei fwrdd, ac eiſteddiad ei weiſion, a threſn ei weinidogion, a'u dillad, a'i drulliadau ef, a'u gwiſgoedd, a'i eſgynſa ar hŷd yr hon yr ai eſe i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD; nid oedd mwyach yſbryd ynddi.

5 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwîr *yw* 'r gair a glywais yn fy ngwlâd, am dy ‡ weithredoedd di, ac am dy ddoethineb:

‡ Neu, *ymaddroddion.*

6 Etto ni choeliais i'w geiriau hwynt, nes im' ddyfod, ac i'm llygaid weled. Ac wele ni fynegaſid i mi hanner helaethrwydd dy ddoethineb: 'chwanegaiſt at y glôd a glywais i.

7 Gwyn fŷd dy wŷr di, a gwynfydedig *yw* dy weiſion hyn, y rhai ſydd yn ſefyll yn waſtadol ger dy fron, ac yn clywed dy ddoethineb.

8 Bendigedig fyddo 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th oſod ar ei orſeddfa ef, yn frenhin dros yr ARGLWYDD dy Dduw: o herwydd cariad dy

dy Dduw tu ag at Iſrael i'w ſicrhâu yn dragywydd, am hynny y gwnaeth eſe dyli yn frenhin arnynt hwy, i wneuthur barn a chyfiawnder.

9 A hi a roddodd i'r brenhin chwêch ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr: ac ni bu 'r fath bêr-aroglau a'r rhai a roddodd brenhines Saba i'r brenhin Salomon.

10 Gweiſion Hiram hefyd, a gweiſion Salomon, y rhai a ddygaſant aur o Ophir, a ddygaſant goed Algummim, a meini gwerthfawr.

11 A'r brenhin a wnaeth o'r coed Algummim † riſiau i dŷ 'r ARGLWYDD, ac i dŷ 'r brenhin, a thelynau, a nablau, i'r cantorion: ac ni welſid eu mâth o'r blaen yngwlâd Juda.

† Heb. *briſſyrdd.*

12 A'r brenhin Salomon a roddodd i frenhines Saba ei holl ddymuniad, ar hyn a ofynnodd hi, heb law 'r hyn a ddygaſai hi i'r brenhin. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlâd, hi a'i gweiſion.

13 ¶ A phwys yr aur a ddoi i Salomon bob blwyddyn, oedd chwê chant a thri ugain a chwêch o dalentau aur;

14 Heb law *'r hyn* yr oedd y marchnadwŷr a'r marſiandwŷr yn *eu* dwyn. A holl frenhinoedd Arabia, a thywyſogion y wlâd, oedd yn dwyn aur ac arian i Salomon.

15 ¶ A'r brenhin Salomon a wnaeth ddau cân tarian o aur dilin: chwê chàn *ſicl* o aur dilin a roddodd eſe ym mhob tarian.

16 A thri chant o fwcledi o aur dilin; tri chàn *ſicl* o aur a roddodd eſe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u goſodod hwynt yn nhŷ coed Libanus.

17 ¶ A'r brenhin a wnaeth orſeddfa fawr o Ifori, ac a'i gwiſgodd ag aur pur.

18 A chwêch o riſiau *oedd* i'r orſeddfa, a throedle o aur, ynglŷn wrth yr orſeddfa, a chanllawiau o bob tu i'r eiſteddle, a dau lêw yn ſefyll wrth y canllawiau:

19 A deuddeg o lewod yn ſefyll yno ar y chwê gris o bob tu. Ni wnaethpwyd y fâth mewn un deyrnas.

20 ¶ A holl leſtri diod y brenhin Salomon *oedd* o aur, a holl leſtri tŷ coed Libanus *oedd* aur † pûr: ‡ nid oedd yr un o arian: nid oedd dim bri arno yn nyddiau Salomon.

† Heb. *cauedig.*

‡ Neu, *nid oedd arian ymddynt.*

21 Canys llongau 'r brenhin oedd yn myned i Tharſis gyd â gweiſion Hiram: unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tharſis yn dwyn aur, ac arian, † ac Ifori, ac eppaod, a pheunod.

† Neu, *a daint elephant.*

22 A'r brenhin Salomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear, mewn cyfoeth, a doethineb.

23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaear oedd yn ceiſio *gweled* ŵyneb Salomon, i wrando ei ddoethineb a roddaſai Duw yn ei gâlon ef.

24 A hwy a ddygaſant bob un ei anrheg, lleſtri arian, a lleſtri aur, a gwiſgoedd, arfau, a phêr-aroglau, meirch a mulod, dogn bob blwyddyn.

[b] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26. Pen. 1. 14.

25 ¶ Ac [b] yr oedd gan Salomon bedair mîl o breſebau meirch a cherbydau, a deuddeng mîl o wŷr meirch; ac eſe a'u cytleodd hwynt yn ninaſoedd y cerbydau, a chyd â'r brenhin yn Jeruſalem.

[c] 1 Bren. 4. 21.

[d] Gen. 15. 18.

‡ Sef, *Euphrates.*

26 ¶ [c] Ac yr oedd eſe yn arglwyddiaethu ar yr holl frenhinoedd, [d] o'r ‡ afon hyd wlâd y Philiſtiaid, a hyd derfyn yr Aipht.

† Heb. *roddei.*

27 A'r brenhin a † wnaeth yr arian yn Jeruſalem fel cerrig, a'r cedrwŷdd a wnaeth eſe fel y ſycomorwŷdd yn y doldir, o amldra.

[e] 1 Bren. 10. 28.

28 Ac yr oeddynt hwy yn dwyn meirch i Salomon o'r Aipht, ac o bob gwlâd.

[f] Pen. 1. 16.

29 ¶ A'r rhan arall o [f] weithredoedd Salomon, cyntaf a diwaethaf; onid *ydynt* hwy yn ſgrifennedig yngeiriau Nathan y prophwyd, ac ym mhrophwydoliaeth Ahiah y Siloniad, ac yngweledigaethau [g] Ido y gweledydd yn erbyn Jeroboam mâb Nebat?

[g] 1 Bren. 11. 41. Pen. 12. 15. a 13. 22.

30 A Salomon a deyrnaſodd yn Jeruſalem ar holl Iſrael ddeugain mlynedd.

31 A Salomon a hunodd gyd â'i dadau, a chladdwyd ef yn ninas Dafydd ei dâd. A Reboboam ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3029.

PEN. X.

1 Yr Iſraeliaid yn ymgaſglu yn Sichem i goroni Reboboam, a threwy Jeroboam yn ceiſio ganddo eu rhyddhâu hwy. 6 Reboboam yn gwrthod cyngor yr hynaſgwŷr, a threwy cyngor y gwŷr jeuainge, yn eu hateb hwy yn arw. 16 Deg llwyth yn cilio oddi wrtho ef, yn llâdd Hadoram, ac yn ei yrru yntau i ffo.

3029.

[a] 1 Bren. 12. 1, &c.

[a] Reboboam a aeth i Sichem; canys i Sichem y daethai holl Iſrael i'w urddo ef yn frenhin.

[b] 1 Bren. 11. 40.

2 A phan glybu Jeroboam mâb Nebat, (ac yntau yn yr Aipht [b] lle y ffoiſai eſe o rhag Salomon y brenhin) Jeroboam a ddychwelodd o'r Aipht.

3 Canys hwy a anfonaſent, ac a alwaſent am dano ef. A Jeroboam a holl Iſrael a ddaethant, ac a ymddiddanaſant â Reboboam, gan ddywedyd,

4 Dy dâd a wnaeth ein hjau ni yn drom; yn awr gan hyny yſgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dâd, ac o'i jau drom ef; yr hon a roddodd eſe arnom ni, a ni a'th waſanaethwn di.

5 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ym mhen y tridiau dychwelwch attaf. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenhin Reboboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuaſai yn ſefyll o flaen Salomon ei dâd ef, pan ydoedd eſe yn fyw, gan ddywedyd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb y bobl hyn?

7 A hwy a leſaraſant wrtho, gan ddywedyd, O's byddi yn dda i'r bobl yma, a'u bodloni hwynt, ac o's dywedi wrthynt eiriau têg, hwy a fyddant yn weiſion i ti byth.

8 Ond eſe a wrthododd gyngor yr henuriaid a gynghoraſent hwy iddo: ac eſe a ymgynghorodd â'r gwŷr jeuainge a gynnyddaſent gyd ag ef, a'r rhai oedd yn ſefyll ger ei fron ef.

9 Ac eſe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a leſaraſant wrthyf, gan ddywedyd, Yſgafnhâ *beth ar* y jau a oſodod dy dâd arnom ni?

10 A'r gwŷr jeuainge, y rhai a gynnyddaſent gyd ag ef, a leſaraſant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth y bobl a leſaraſant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dâd a wnaeth ein hjau ni yn drom, yſgafnhâ dithau *hi* oddi arnom ni: fel hyn y dywedi wrthynt, Fy *mŷs* bâch *fydd* ffyrfach nâ llwynau fy nhâd.

11 Ac yn awr fy nhâd a'ch llwythodd chwi â jau drom, minnau hefyd a'chwanegaf ar eich jau chwi; fy nhâd a'ch ceryddodd

3029. ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf* ag yſgorpionau.

12 Yna y daeth Jeroboam, a'r holl bobl, at Rehoboam y trydydd dŷdd, fel y llefarasai 'r brenhin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf i trydydd dŷdd.

13 A'r brenhin a'u hatteb odd hwynt yn arw: a'r brenhin Rehoboam a wrthododd gyngor yr henuriaid.

14 Ac efe a lefarodd wrthynt yn ôl cyngor y gwŷr jeuainge, gan ddywedyd, Fy nhâd a wnaeth eich jau chwi yn drom, a minnau a 'chwanegai arni hi: fy nhâd a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf chwi* ag yſgorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenhin ar y bobl; o herwydd [e] yr achos oedd oddi wrth Dduw, fel y cwplâi 'r ARGLWYDD ei air a lefarasai efe trwy [d] lâw Ahïah y Siloniad wrth Jeroboam fâb Nebat.

[e] 1 Bren. 12. 15, 24.
[d] 1 Bren. 11. 29.

16 ¶ A phan *welodd* holl Iſrael na wrandawai 'r brenhin arnynt hwy, y bobl a attebaſant y brenhin, gan ddywedyd, Pa rân *ſydd* i ni yn Dafydd? nid *oes* chwaith *i ni* etifeddiaeth ym mâb Jeſſe: O Iſrael, *aed* pawb i'w pebyll; edrŷch yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly holl Iſrael a aethant i'w pebyll.

17 Ond meibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn ninaſoedd Juda, Rehoboam a deyrnaſodd arnynt hwy.

18 A'r brenhin Rehoboam a anfonodd Hadoram, yr hwn *oedd* ar y drêth, a meibion Iſrael a'i llabyddiaſant ef â meini, fel y bu efe farw: ond y brenhin Rehoboam a ‡ bryſurodd i fyned i'w gerbyd, i ffoi i Jeruſalem.

‡ Heb. *ymegnïodd.*

19 Ac Iſrael a wrthryfelaſant yn erbyn tŷ Ddafydd hyd y dŷdd hwn.

PEN. XI.

1 *Rehoboam yn codi llu i ddwyn Iſrael dano, a Semaiah yn gwarafun iddo.* 5 *Reboboam yn cadarnhâu 'r deyrnas ag ymddiffynfeydd ac angenrheidiau.* 13 *Yr offeiriaid a'r Lefaid a'r rhai oedd yn ofni Duw, wedi i Jeroboam eu gwrthod, yn cadarnhâu teyrnas Juda.* 18 *Gwragedd a phlant Rehoboam.*

[a] 1 Bren. 12. 21, &c.

A [a] Phan ddaeth Rehoboam i Jeruſalem, efe a gaſglodd o holl dŷ Juda, ac o Benjamin, gant a phedwar ugain mîl *o wŷr* dewiſol, cymmwys i ryfel, i ymladd ag Iſrael, *ac* i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam.

2 Ond gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Semaiah gŵr Duw, gan ddywedyd,

3 Dywed wrth Rehoboam fâb Salomon brenhin Juda, ac wrth holl Iſrael yn Juda a Benjamin, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Na cherdwch i fyny, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: canys trwof fi y gwnaethpwyd y peth hyn. A hwy a wrandawſant ar eiriau 'r ARGLWYDD, ac a ddychwelaſant, heb fyned yn erbyn Jeroboam.

5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Jeruſalem, ac a adeiladodd ddinaſoedd cedyrn yn Juda.

6 Ac efe a adeiladodd Bethlehem, ac Etam, a Thecoa,

7 A Bethſur, a Socho, ac Adûlam,

8 A Gath, a Mareſa, a Ziph,

9 A Adoraim, a Lachis, ac Azecah,

10 A Sorah, ac Ajalon, a Hebron, y rhai *oedd* yn Juda, ac ym Menjamin; dinaſoedd

• gadernid.

11 Ac efe a gadarnhaodd yr amddiffynfaoedd, ac a oſodod flaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd, ac olew, a gwîn. 3030.

12 Ac ym mhob dinas *y goſodod efe* dariannau, a gwaywffyn, ac a'u cadarnhaodd hwynt yn gadarn iawn, ac eiddo ef oedd Juda a Benjamin.

13 ¶ A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai *oedd* yn holl Iſrael, a gyrchaſant atto ef o'u holl derfynau.

14 Canys y Lefiaid a adawſant [b] eu meuſydd pentrefol, a'u meddiant, ac a ddaethant i Juda, ac i Jeruſalem: canys [c] Jeroboam a'i feibion a'u bwriaſai hwynt ymaith o fod yn offeiriaid i'r ARGLWYDD:

[b] Num. 35. 2.
[c] Pen. 13. 9.

15 Ac [d] efe a oſodod iddo offeiriaid i'r uchelfeydd, ac i'r [e] cythreuliaid, ac i'r lloi, a wnaethai efe.

[d] 1 Bren. 12. 31.
[e] Lef. 17. 7.

16 Ac ar eu hôl hwynt, [f] o holl lwythau Iſrael, y rhai oedd yn rhoddi eu calon i geiſio ARGLWYDD Dduw Iſrael, a ddaethant i Jeruſalem, i aberthu i ARGLWYDD Dduw eu tadau.

[f] Edrych Pen. 15. 9. a 30. 11, 18.

17 Felly hwy a gadarnhaſant frenhiniaeth Juda, ac a gryfhaſant Rehoboam fâb Salomon, dros dair blynedd: canys hwy a rodiaſant yn ffordd Dafydd, a Salomon, dair blynedd.

18 ¶ A Rehoboam a gymmerth Fahalath, ferch Jerimoth fâb Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail ferch Eliab fâb Jeſſe:

19 A hi a ymddûg iddo ef feibion, ſef Jeus, a Samariah, a Zaham.

20 Ac ar ei hôl hi efe a gymmerth [g] Faachah ferch Abſalom, a hi a ymddûg iddo ef Abiah, ac Atthai, a Ziza, a Selomith.

[g] 1 Bren. 15. 2. Hi a elwir *Michaiah merch Uriel,* Pen. 13. 2.

21 A Rehoboam a garodd Faachah ferch Abſalom, yn fwy nâ'i holl wragedd a'i ordderchadon: canys deunaw o wragedd a gymmerth efe, a thri ugain o ordderchadon; ac efe a genhedlodd wyth ar hugain o feibion, a thri ugain o ferched.

22 A Rehoboam [d] a oſodod Abïah [h] fâb Maachah yn ben, yn flaenor ar ei frodyr; canys *yr oedd yn ei frŷd* ei urddo ef yn frenhin.

[h] Edrych Deut. 12. 15, 16, 17.

23 Ac efe a fu gall, ac a waſgarodd *rai* o'i feibion i holl wledydd Juda, a Benjamin, i bob dinas gadarn, ac a roddes iddynt hwy luniaeth yn helaeth: ac efe a geiſiodd liaws o wragedd.

PEN. XII.

1 *Rehoboam yn ymwrthod â Duw, a Siſac yn ei gosbi ef.* 5 *Efe a'i dywyſogion yn edifarhâu wrth bregeth Semaiah, ac yn cael ymwared rhag eu dinyſtrio, ond nid rhag eu hanrheithio.* 13 *Pa bŷd y teyrnaſodd Rehoboam, a'i farwolaeth ef.*

3032.

AC wedi i Rehoboam ſicrhâu 'r frenhiniaeth, a'i chadarnhâu, [a] efe a wrthododd gyfraith yr ARGLWYDD, a holl Iſrael gyd ag ef.

[a] 1 Bren. 14. 22.

3033.

2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenhin Rehoboam, y daeth Siſac brenhin yr Aipht i fyny yn erbyn Jeruſalem; ([b] o herwydd iddynt wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD,)

[b] 1 Bren. 14. 24, 25.

3 A mîl a dau cant o gerbydau, a thri ugeinmil o wŷr meirch; ac nid *oedd* nifer ar y bobl a ddaeth gyd ag ef o'r Aipht, *ſef* y Lubiaid, y Succiaid, a'r Ethiopiaid.

4 Ac efe a enillodd y dinaſoedd cedyrn, y rhai *oedd* yn Juda, ac a ddaeth hyd Jeruſalem.

5 ¶ Yna Semaiah y prophwyd a ddaeth at

at Rehoboam, a thywyſogion Juda, y rhai oedd wedi ymgaſglu yn Jeruſalem rhag ofn Siſac, ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Chwi a'm gwrthodaſoch i, am hyny myfi a'ch gadewais chwi yn llâw Siſac.

6 Yna tywyſogion Iſrael a'r brenhin a ymoſtyngaſant ac a ddywedaſant, Cyfiawn *yw* 'r ARGLWYDD.

7 A phan welodd yr ARGLWYDD iddynt hwy ymoſtwng, daeth gair yr ARGLWYDD at Semaiah, gan ddywedyd, Hwy a ymoſtyngaſant; *am hynny* ni ddiſethaf hwynt, ond rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder; ac ni thywelldir fy llîd yn erbyn Jeruſalem trwy llâw Siſac.

8 Etto [c] byddant yn weiſion iddo ef, fel yr adnabyddont fy ngwaſanaeth i, a gwaſanaeth teyrnaſoedd y gwledydd.

9 Yna Siſac brenhin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jeruſalem, ac a gymmerth dryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau tŷ 'r brenhin, ac a'u dûg hwynt ymaith oll: dûg ymaith hefyd y tarriannau aur [d] a wnaethai Salomon.

10 A'r brenhin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau prês, ac a'u rhoddodd *bwynt* i gadw dan llâw tywyſogion gwŷr y * gard, y rhai oedd yn cadw drŵs tŷ 'r brenhin.

11 A phan elai 'r brenhin i dŷ 'r ARGLWYDD, gwŷr y gard â ddeuent, ac a'u cyrchent hwy, ac a'u dygent dracheſn i 'ſtafell gwŷr y gard.

12 A phan ymoſtyngodd efe, llîd yr ARGLWYDD a ddychwelodd oddi wrtho ef, fel na's dinyſtriai yn hollol; ‡ ac yn Juda hefyd yr oedd pob peth yn dda.

13 ¶ Felly y brenhin Rehoboam a ymgryfhaodd yn Jeruſalem, ac a deyrnaſodd: a mâb [e] un mlwydd a deugain *oedd* Rehoboam pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, [f] y ddinas a ddewiſaſai 'r ARGLWYDD i oſod ei enw ef ynddi, o holl lwythau Iſrael: ac enw ei fam *oedd* Naamah, Ammonies.

14 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg, canys ni ‡ pharotodd efe ei gàlon i geiſio 'r ARGLWYDD.

15 Am y gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Rehoboam, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yngeiriau Semaiah y prophwyd, ac Ido y gweledydd, yn yr achau? A *bu* rhyfeloedd *rhwng* Rehoboam a Jeroboam yn waſtadol.

16 A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd. Ac [g] Abïah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XIII.

1 *Abïah yn dyfod yn lle Rehoboam, ac yn rhyfela â Jeroboam,* 4 *yn adrodd ddäed oedd ei achos,* 13 *yn rhoi ei byder ar Dduw, ac yn gorchfygu Jeroboam.* 21 *Gwragedd a phlant Abïah.*

AC [a] yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenhin Jeroboam, y dechreuodd Abïah deyrnaſu ar Juda.

2 Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd* [b] Michaiah merch Urïel o Gibea. Ac yr oedd rhyfel rhwng Abïah a Jeroboam.

3 Ac Abïah a gydiodd y rhyfel â llu o ryfelwŷr grymmus, *ſef* pedwar càn mil o wŷr etholedig: a Jeroboam a luniaethodd y rhyfel yn ei erbyn ef, ag ŵyth gàn mîl o wŷr etholedig, grymmus, nerthol.

4 ¶ Ac Abïah a gyfododd ar fynydd Semaraïm, yr hwn *ſydd* ym mynydd Ephraim, ac a ddywedodd, O Jeroboam, a holl Iſrael, gwrandêwch fi;

5 Oni *ddylech* chwi ŵybod roddi o ARGLWYDD Dduw Iſrael y frenhiniaeth i Ddafydd ar Iſrael yn dragywydd, iddo ef ac i'w feibion, trwy [c] gyfammod halen?

6 Etto [d] Jeroboam mâb Nebat, gwâs Salomon fâb Dafydd, a gyfododd ac a wrthryfelodd yn erbyn ei arglwydd.

7 Ac ofer ddynion, *ſef* meibion y fall, a ymgaſglaſant atto ef, ac a ymgadarnhaſant yn erbyn Rehoboam mâb Salomon, pan oedd Rehoboam yn ſachgen, ac yn wan ei gàlon, ac ni allai ymgadarnhâu i'w herbyn hwynt.

8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl ymgadarnhâu yn erbyn brenhiniaeth yr ARGLWYDD, *yr hon ſydd* yn llâw meibion Dafydd; ac *yr ydych* yn dyrfa fawr, a chyd â chwi *y mae* 'r lloi aur [e] a wnaeth Jeroboam yn dduwiau i chwi.

9 * Oni yrraſoch ymaith offeiriaid yr ARGLWYDD, meibion Aaron, a'r Leſiaid? ac [f] oni wnaethoch i chwi offeiriaid fel pobl y gwledydd *eraill?* pwy bynnag ſydd yn dyfod † i'w gyſſegru â buſtach jeuangc ac â ſaith o hyrddod, *bwnnw* ſydd yn offeiriad i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau.

10 Ninnau, yr ARGLWYDD *yw* ein Duw ni, ac ni's gwrthodaſom ef; a'r offeiriaid y rhai ſydd yn gwaſanaethu 'r ARGLWYDD *yw* meibion Aaron, a'r Leſiaid *ſydd* yn *eu* gorchwyl.

11 [g] Ac y maent hwy yn lloſgi i'r ARGLWYDD boeth-offrymmau bob borau a phob hwyr, ac arogl-darth peraidd; ac *yn cadw* trefn [h] y bara *goſod* ar y bwrdd pûr, a'r canhwyllbren aur a'i lampau, [i] i loſgi bob prydnhâwn: canys yr ydym ni yn cadw goruchwiliaeth yr ARGLWYDD ein Duw; ond chwi a'i gwrthodaſoch ef.

12 Ac wele, Duw *ſydd* ben gyd â ni, [k] a'i offeiriaid ef ag udgyrn ſoniarus i udganu yn eich erbyn chwi. O feibion Iſrael, [l] nac ymleddwch yn erbyn ARGLWYDD Dduw eich tadau; canys ni lwyddwch chwi.

13 ¶ Ond Jeroboam a barodd oſod cynllwyn o amgylch, a dyfod o'u hôl hwynt: felly 'r oeddynt hwy o flaen Juda, a'r cynllwyn o'r tu ôl iddynt.

14 A Juda a edrychodd yn ôl, ac wele ryfel iddynt ym mlaen ac yn ôl; a hwy a waeddaſant ar yr ARGLWYDD, a'r offeiriaid a leiſiaſant mewn udgyrn.

15 A gwŷr Juda a floeddiaſant: a phan waeddodd gwŷr Juda, Duw a darawödd Jeroboam, a holl Iſrael, o flaen Abïah a Juda.

16 A meibion Iſrael a ffoiſant o flaen Juda: a Duw a'u rhoddodd hwynt i'w llâw hwynt.

17 Ac Abïah a'i bobl a'u tarawſant hwy â lladdfa fawr: a ſyrthiodd yn archolledig o Iſrael bûm cân mil o wŷr etholedig.

18 Felly y daroſtyngwyd meibion Iſrael y pryd hynny; a meibion Juda a orfuant, o herwydd iddynt bwyſo ar ARGLWYDD Dduw eu tadau.

19 Ac Abïah a erlidiodd ar ôl Jeroboam, ac a ddûg oddi arno ei ddinaſoedd, Bethel a'i phentrefydd, a Jeſanah a'i phentrefydd, ac Ephraim a'i phentrefydd.

20 Ac ni chaſodd Jeroboam nerth mwyach yn nyddiau Abïah: ond yr ARGLWYDD a'i tarawödd ef, fel y bu efe farw.

21 ¶ Ond

---

[c] Edrych Hay 26. 13.

[d] 1 Bren. 10. 16. Pen. 9. 15.

* Neu, *Goſgordd.*

‡ Neu, *ac etto yn Juda 'r oedd pethau daionus.*

Edrych Gen. 18. 24, &c.

[e] 1 Bren. 14. 13. Pen. 19. 2.

[f] 1 Bren. 14. 21. Pen. 6. 6.

‡ Neu, *ſefydlodd,* neu, *oſododd,* neu, *gyfeiriodd.*

3046.

[g] 1 Bren. 14. 31. *Abïam.*

[a] 1 Bren. 15. 1, &c.

[b] Edrych Pen. 11. 20.

3047.

[c] Num. 18. 19.

[d] 1 Bren. 11. 26.

[e] 1 Bren. 12. 28.

* Pen. 11. 14, 15.

[f] 1 Bren. 12. 31.

† Heb. *i lenwi ei lâw.*

Edrych Ecſod. 29. 1. Lef. 8. 2.

[g] Pen. 2. 4.

[h] Lef. 24. 6.

[i] Ecſod. 27. 21. Lef. 24. 3.

[k] Num. 10. 8.

[l] Act. 5. 39.

21 ¶ Ond Abïah a ymgryfhaodd, ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg o wragedd, ac a genhedlodd ddau fâb ar hugain, ac un ar bymtheg o ferched.

† Neu, *Hiſtori.*

22 A'r rhan arall o hanes Abïah, a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, *y maent* yn ſgrifennedig yn ‡ llyfr y prophwyd [m] Ido.

m Pen. 12. 15.

PEN. XIV.

1 Aſa yn dyfod ar ôl Abïah, ac yn dileu delw-addoliaeth: 6 a chwedi cael heddwch, yn cadarnhâu ei deyrnas ag amddiffynfeydd ac ag arfau: 9 Yn galw ar Dduw, ac yn gorchfygu Zerah, ac yn ysbeilio 'r Ethiopiaid.

3049. FElly Abïah a hunodd gyd a'i dadau, a chladdaſant ef yn ninas Dafydd. Ac [a] Aſa ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. Yn ei ddyddiau ef y caſodd y wlâd lonydd ddeng mlynedd,

a 1 Bren. 15. 8, &c.

2 Ac Aſa a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac union yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw.

3 Canys eſe a fwriodd ymaith allorau [b] *duwiau* dïeithr, a'r [b] uchelfeydd, ac [c] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwynau:

b Edrych Pen. 15. 17.

c Ecſod. 34. 13.

4 Ac a orchymynnodd i Juda geiſio ARGLWYDD Dduw eu tadau, a gwneuthur y gyfraith a'r gorchymmyn.

5 Ac eſe a fwriodd ymaith o holl ddinaſoedd Juda yr uchelfeydd a'r ‡ delwau: a chaſodd y frenhiniaeth lonydd o'i flaen ef.

‡ Heb. *Haul-ddelwau.*

6 ¶ Ac eſe a adeiladodd ddinaſoedd cedyrn yn Juda, o herwydd bod y wlâd yn cael llonydd, ac nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn y blynyddoedd hynny; o blegid yr ARGLWYDD a roddaſai lonyddwch iddo.

7 Am hynny eſe a ddywedodd wrth Juda, Adeiladwn y dinaſoedd hyn, ac amgylchwn *ſwyni* â mûr â thyrau, â dryſau, ac â barrau, tra *ſyddo* 'r wlâd o'n blaen ni; o herwydd i ni geiſio 'r ARGLWYDD ein Duw, ni a'i ceiſiaſom, ac eſe a roddodd lonyddwch i ni o amgylch. Felly hwy a adeiladaſant, ac a lwyddaſant.

8 Ac yr oedd gan Aſa lu *o wŷr* yn dwyn tariannau a gwaywffyn, o Juda tri chan mil, ac o Benjamin dau cant a phedwar ugain mil yn dwyn tariannau, ac yn tynnu bwa: y rhai hyn oll *oedd* wŷr grymmus.

3063. 9 ¶ [d] A Zerah yr Ethiopiad a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt, â llu o fil o filoedd, ac â thri chant o gerbydau; ac a ddaeth hyd [e] Fareſah.

d Pen. 16. 8.

e Joſ. 15. 44.

10 Yna Aſa a aeth allan yn ei erbyn ef, a hwy a luniaethaſant ryfel yn nyffryn Sephathah wrth Fareſah.

11 Ac Aſa a waeddodd ar yr ARGLWYDD ei Dduw, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, [f] nid *yw ddim* i ti gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd â llawer, ai gyd â'r rhai nid oes ganddynt gryfdwr: cynnorthwya di ni, O ARGLWYDD ein Duw; canys pwyſo 'r ydym ni arnat ti, ac yn dy enw di y daethom yn erbyn y dorf hon: O ARGLWYDD, ein Duw ni *yduyt* ti, na orfydded dŷn i'th erbyn.

f 1 Sam. 14. 6.

12 Felly 'r ARGLWYDD a darawödd yr Ethiopiaid o flaen Aſa, ac o flaen Juda; a'r Ethiopiaid a ffoiſant.

13 Ac Aſa, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, a'u hetlidiaſant hwy hyd Gerar: a ſyrthiodd yr Ethiopiaid ſel na allent ymadgryfhâu; canys drylliaſid hwynt o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei lu ef; a hwy a ddygaſant ymaith anrhaith fawr jawn.

14 A tharawſant yr holl ddinaſoedd o amgylch Gerar; canys [g] yr oedd dychryn yr ARGLWYDD arnynt hwy: a hwy a anrheithiaſant yr holl ddinaſoedd; canys anrhaith fawr oedd ynddynt.

g Gen. 35. 5. Pen. 17. 10.

15 Llueſtai'r anifeiliaid heſyd a darawſant hwy, ac a gaeth-gludaſant lawer o ddefaid, a chamelod, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem.

PEN. XV.

1 Aſa a Juda a llawer o Iſrael, trwy annog prophwydoliaeth Azariah mâb Oded, yn gwneuthur cyhoedd gyfammod â Duw. 16 Yn ſymmudo Maachah ei fam o fod yn frenhines, o herwydd ei delw-addoliaeth. 18 Yn dwyn y pethau cyſegredig i dŷ Dduw, ac yn cael hïr heddwch.

AC Ysbryd Duw a ddaeth ar Azariah fâb Oded.

2 Ac eſe a aeth allan ‡ o flaen Aſa, ac a ddywedodd wrtho, O Aſa, a holl Juda, a Benjamin gwrandêwch fi; [a] Yr ARGLWYDD *ſydd* gyd â chwi, tra fyddoch gyd ag ef; ac [b] o's ceiſiwch ef, chwi a'i cewch ef: ond [c] o's gwrthodwch chwi ef, yntau a'ch gwrthyd chwithau.

‡ *i gyfarfod.*

a Jago 4. 8.

b Ad. 4. 15.

c 1 Cron. 28. 9.

3 [d] Dyddiau lawer *y bu* Iſrael heb y gwir Dduw, a heb offeiriad yn ddyſgawdr, a heb gyfraith.

d Pen. 33. 12, 13.

4 Ond [e] pan ddychwelent yn eu cyfyngdra at ARGLWYDD Dduw Iſrael, a'i geiſio ef, efe a gaid ganddynt.

Mat. 7. 7. e Pen. 24. 20.

5 Ac [f] yn yr amſeroedd hynny nid *oedd* heddwch i'r hwn oedd yn myned allan, nac i'r hwn oedd yn dyfod i mewn: ond blinder lawer *oedd* ar holl breſwylwŷr y gwledydd.

d Hoſ. 3. 4.

e Deut. 4. 29.

f Barn. 5. 6.

6 A chenedl a † ddinyſtriwyd gan genedl, a dinas gan ddinas: o blegid Duw oedd yn eu poeni hwy â phob afliwydd.

† Heb. *ddryllwyd.*

7 Ymgryfhewch gan hynny, ac na laeſed eich dwylaw: canys y mae gwobr i'ch gwaith chwi.

iwyd.

8 A phan glybu Aſa y geiriau hyn, a phrophwydoliaeth Oded y prophwyd, efe a gryfhaodd, ac a fwriodd ymaith y † ffiaidd *eulynnod* o holl wlâd Juda, a Benjamin, ac o'r holl ddinaſoedd a enillaſai efe o fynydd Ephraim, ac a adnewyddodd allor yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* o flaen porth yr ARGLWYDD.

† Heb. *ffeiddra.*

9 Ac efe a gynhullodd holl Juda, a Benjamin, a'r [g] dïeithriaid gyd â hwynt, o Ephraim a Manaſſeh ac o Simeon: (canys hwy a ſyrthiaſant atto ef yn aml o Iſrael, pan welſant *fod* yr ARGLWYDD ei Dduw gyd ag ef.)

g Pen. 11, 16.

10 Felly hwy a ymgynnullaſant i Jeruſalem, yn y trydydd mis, yn y bymthegfed flwyddyn o deyrnaſiad Aſa.

11 A hwy a aberthaſant i'r ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, o'r [h] anrhaith a ddygaſent, ſaith gant o eidionnau, a ſaith mil o ddefaid.

h Pen. 14. 13.

12 A hwy a aethant dan gyfammod i geiſio ARGLWYDD Dduw eu tadau, â'u holl gâlon, ac â'u holl enaid:

13 A [i] phwy bynnag ni cheiſiai ARGLWYDD Dduw Iſrael, fod ei roddi ef i farwolaeth, yn fychan, *ac* yn fawr, yn ŵr *ac* yn wraig.

i Deut. 13. 5, 9, 15.

14 A hwy a dyngaſant i'r ARGLWYDD â llêf uchel, ac â bloedd, ag udgyrn heſyd, ac â thrwmpedau.

15 A holl Juda a lawenychaſant o herwydd y llw; canys â'u holl galon y tyngaſent, ac [k] â'u holl ewyllys y ceiſiaſant ef, a hwy a'i cawſant ef: a'r ARGLWYDD a roddodd lonyddwch iddynt o amgylch.

k Ad. 2.

16 ¶ A'r

1 Bren. 15. 13. † Heb. *ddychryn.*

16 ¶ A'r brenhin Aſa a ſymmudodd [1] Faachah ei fam o *fod* yn frenhines; o herwydd gwneuthur o honi † ddelw mewn llwyn: ac Aſa a dorrodd ei delw hi, ac â'i drylliodd, ac a'i lloſgodd wrth afon Cidron.

[m] Pen. 14. 3, 5.

17 Ond [m] ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd o Iſrael: etto yr oedd calon Aſa yn berffaith ei holl ddyddiau ef.

18 ¶ Ac efe a ddûg i mewn i dŷ'r ARGLWYDD yr hyn a gyſſegrafai ei dâd, a'r hyn a gyſſegrafai efe ei hun, arian, ac aur, a lleſtri.

3063. 19 Ac ni bu ryfel *mwyach* hyd y bymthegfed flwyddyn ar hugain o deyrnaſiad Aſa.

PEN. XVI.

1 Aſa, trwy gymmorth y Syriaid, yn rhwyſtro i Baaſa adeiladu Ramah. 7 Hanani yn ei argyhoeddi ef am hynny, ac yntau yn ei ſwrw ef yngharchar. 11 Ym mhlith ei weithredoedd eraill, y mae efe, yn ei glefyd, yn ymgais, nid â Duw, ond â'r phyſygwŷr. 13 Ei farwolaeth ef a'i gladdedigaeth.

3084. YN yn unfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o deyrnaſiad Aſa, [a] y daeth Baaſa brenhin Iſrael i fynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Ramah, fel na adawai *i neb* fyned allan na dyfod i mewn at Aſa brenhin Juda.

[b] 1 Bren. 15, 17.

2 Yna Aſa a ddûg allan arian, ac aur, o dryſorau tŷ'r ARGLWYDD, a thŷ'r brenhin, ac a'i hanfonodd at Benhadad brenhin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn ‡ Damaſcus, gan ddywedyd,

‡ Heb. *Darmeſec.*

3 Cyfammod *ſydd* rhyngofi â thi, fel *y bu* rhwng fy nhâd i â'th dâd dithau: wele, anfonais attat arian, ac aur; dos, torr dy gyfammod â Baaſa brenhin Iſrael, fel y cilio efe oddi wrthyf fi.

4 A Benhadad a wrandawödd ar y brenhin Aſa, ac a anfonodd dywyſogion ei luoedd yn erbyn dinaſoedd Iſrael, a hwy a darawſant Ijon, a Dan, ac Abel-maim; a holl dryſor-ddinaſoedd Naphtali.

5 A phan glybu Baaſa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah, ac a adawödd ei waith i ſefyll.

6 Yna Aſa'r brenhin a gymmerth holl Juda, a hwy a gludaſant ymaith gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladai Baaſa; ac a adeiladodd â hwynt Geba, a Miſpah.

[b] 1 Bren. 16. 1. Pen. 19. 2. [c] Pen. 14. 9. † Heb. *Iliawn.* [d] Job 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. Zech. 4. 10. ‡ Heb. *i ymgryfhâu.* [e] 1 Bren. 15. 32. † Heb. *yſgodd.*

7 ¶ Yr prŷd hynny y daeth [b] Hanani y gweledydd at Aſa frenhin Juda, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti roi dy bwys ar frenhin Syria, ac na roddaiſt dy bwys ar yr ARGLWYDD dy Dduw, am hynny y dïangodd llu brenhin Syria o'th lâw di.

8 Onid oedd [c] yr Ethiopiaid a'r Lubiaid yn † llu dirfawr, â cherbydau, ac â gwŷr meirch yn aml jawn? ond am it' roi dy bwys ar yr ARGLWYDD, efe a'u rhoddodd hwynt yn dy lâw di.

9 Canys [d] y mae llygaid yr ARGLWYDD yn edrych ar yr holl ddaear, ‡ i'w ddangos ei hun yn gryf gyd *â'r rhai ſydd* a'u calon yn berffaith tu ag atto ef. Ynfyd y gwnaethoſt yn hyn; am hynny [e] rhyfeloedd fydd i'th erbyn o hyn allan.

10 Yna y digiodd Aſa wrth y gweledydd ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy; canys *yr oedd efe* yn ddigllon wrtho am *y peth* hyn. Ac Aſa a † orthrymmodd *rai* o'r bobl *y* prŷd hynny.

11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Aſa, *y* rhai cyntaf a'r rhai diweddaf; wele, *y maent* yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

12 Ac Aſa a glefychodd o'i draed yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain o'i deyrnaſiad, nes i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; etto ni cheiſiodd efe 'r ARGLWYDD yn ei glefyd, ond y meddygon.

13 ¶ Ac Aſa a hunodd gyd â'i dadau, ac a fu farw yn yr unfed flwyddyn a deugain o'i deyrnaſiad. 3090.

14 A chladdaſant ef yn ei feddrod ei hun, yr hwn a † wnaethai efe iddo yn ninas Dafydd, a rhoddaſant efi orwedd mewn gwely a lanwaſid [f] â phêr-aroglau o amryw rywogaethau, wedi eu gwneuthur trwy waith apothecari; a hwy a gynneuaſant iddo ef [g] gynneu mawr jawn.

† Heb. *gloddiaſai.* [f] Gen. 50. 2. [g] Pen. 21, 19.

PEN. XVII.

1 Jehoſaphat yn dyſod ar ôl Aſa, yn teyrnaſu yn ddaionus, ac yn ſynnu, 7 yn anfon Leſaid gyd â'r pennaethiaid i ddyſgu Juda. 10 Duw yn dychrynu ei elynion ef, a rhai o honynt yn dwyn iddo anrhegion a theyrnged. 12 Ei fawredd, a'i gapteiniaid, a'i luoedd ef.

A [a] Jehoſaphat ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef, ac a ymgryfhaodd yn erbyn Iſrael.

[a] 1 Bren. 15. 24.

2 Ac efe a roddodd fyddinoedd ym mhob un o gaerog ddinaſoedd Juda, ac a roddes raglawiaid yngwlâd Juda, ac yn [b] ninaſoedd Ephraim, y rhai a ennillaſai Aſa ei dâd ef.

[b] Pen. 15, 8.

3 A'r ARGLWYDD a fu gyd â Jehoſaphat, o herwydd iddo rodio yn ffyrdd cyntaf Dafydd ei dâd, ac nad ymofynnodd â Baalim:

4 Eithr Duw ei dâd a geiſiodd efe, ac yn ei orchymynion ef y rhodiodd, ac nid yn ôl gweithredoedd Iſrael.

5 Am hynny 'r ARGLWYDD a ſicrhaodd y frenhiniaeth yn ei lâw ef; a holl Juda [c] a roddaſant anrhegion i Jehoſaphat; ac yr ydoedd iddo olud ac anrhydedd yn helaeth.

[c] 1 Sam. 10, 27.

6 ‡ Ac efe a ddyrchaſodd ei galon yn ffyrdd yr ARGLWYDD: ac [d] efe a fwriodd hefyd yr uchelfeydd a'r llwynau allan o Juda.

‡ Neu, *A'i galon a ymgyfſurodd.* [d] Edrych 1 Bren. 22. 43. Pen. 20. 33.

7 ¶ Hefyd yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad, efe a anfonodd at ei dywyſogion, *ſef* Benhail, ac Obadïah, a Zechariah, a Nethaneel, a Michaiah, i ddyſgu yn ninaſoedd Juda.

8 A chyd â hwynt *yr anfonodd efe* Leſiaid, Semaiah, a Nethanïah, a Zebadïah, ac Aſahel, a Semiramoth, a Jehonathan, ac Adonïah, a Thobïah, a Thob-adonïah, y Leſiaid: a chyd â hwynt Eliſamah, a Jehoram, yr offeiriaid. 3092.

9 A hwy a ddyſgaſant yn Juda, a chyd â hwynt *yr oedd* llyfr cyfraith yr ARGLWYDD: felly 'r amgylchaſant hwy holl ddinaſoedd Juda, ac y dyſgaſant y bobl.

10 ¶ Ac [e] arſwyd yr ARGLWYDD oedd ar holl deyrnaſoedd y gwledydd *oedd* o amgylch Juda, fel nad ymladdaſant hwy yn erbyn Jehoſaphat.

[e] Gen. 35. 5.

11 A *rhai* o'r Philiſtiaid oedd yn dwyn i Jehoſaphat anrhegion, a theyrn-ged o arian: yr Arabiaid hefyd oedd yn dwyn iddo ef ddïadelloedd, ſaith mîl a ſaith gant o hyrddod, a ſaith mîl a ſaith gant o fychod.

12 ¶ Felly

3090. 12 ¶ Felly Jehoſaphat oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu yn uchel; ac efe a adeiladodd yn Juda ‡ balaſau, a dinaſoedd tryſorau.

‡ Neu, *geſtyll.*

13 A llawer o waith oedd ganddo ef yn ninaſoedd Juda; a rhyfelwŷr cedyrn nerthol yn Jeruſalem.

14 A dyma eu rhifedi hwynt, yn ôl tŷ eu tadau: O Juda yn dywyſogion miloedd, *yr oedd* Adnah y pennaf, a chyd ag ef dri chàn mîl *o wŷr* cedyrn nerthol.

15 A cher ei lâw ef, Jehohanan y tywyſog, a chyd ag ef ddau cant a phedwar ugain mîl.

16 A cher llâw iddo ef, Amaſiah mâb Zichri, yr hwn o'i wirfodd a ymroddodd i'r ARGLWYDD; a chyd ag ef ddau càn mîl *o wŷr* cedyrn nerthol.

17 Ac o Benjamin, *yr oedd* Eliada yn *wr* cadarn nerthol, a chyd ag ef ddau càn mîl yn arfogion â bwaau a thariannau.

18 A cher llâw iddo ef, Jehozabad, a chyd ag ef gant a phedwar ugain mîl yn barod i ryfel.

19 Y rhai hyn oedd yn gwaſanaethu 'r brenhin, heb law [f] 'r rhai a roddaſai'r brenhin yn y dinaſoedd caerog, trwy holl Juda.

f Ad. 2.

PEN. XVIII.

1 *Jehoſaphat yn ymgyfathrachu ag Ahab, ac yn myn'd gyd ag ef i Ramoth Gilead.* 4 *Gau brophwydi yn twyllo Ahab, a'i lâdd ef yn ôl gair Michea.*

3096. AC i Jehoſaphat yr ydoedd golud, ac anrhydedd yn helaeth; ac efe [a] a ymgyfathrachodd ag Ahab.

a 2 Bren. 8. 18.

3107. 2 [h] Ac ym mhen *ennyd* o flynyddoedd, efe a aeth i wared at Ahab i Samaria. Ac Ahab a laddodd ddefaid, a gwartheg lawer, iddo ef ac i'r bobl *oedd* gyd ag ef, ac a'i hannogodd ef i fyned i fynu *gyd ag ef* i Ramoth Gilead.

b 1 Bren. 22. 2.

3 Ac Ahab brenhin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat brenhin Juda, A ai di gyd â mi i Ramoth Gilead? Yntau a ddywedodd wrtho, *Yr ydwyf* fi fel tithau, a'm pobl i fel dy bobl dithau, a *byddwn* gyd â thi yn y rhyfel.

4 ¶ Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenhin Iſrael, [c] Ymgynghora attolwg heddyw â gair yr ARGLWYDD.

c 1 Sam. 23. 2, 4, 9. 2 Sam. 2. 1.

5 Am hynny brenhin Iſrael a gaſglodd o'r prophwydi bedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A awn ni yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dôs i fynu, canys Duw, a'*i* dyry yn llâw 'r brenhin.

6 Ond Jehoſaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD etto mwyach, fel yr ymgynghorem ag ef?

7 A brenhin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *Y mae* etto un gŵr trwy 'r hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: ond y mae yn gâs gennyf fi ef; cans nid yw 'n prophwydo i mi ddaioni, ond drygioni erioed: efe *yw* Michea mâb Imla. A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenhin felly.

8 A brenhin Iſrael a alwodd ar un o'i ‡ 'ſtafellyddion, ac a ddywedodd, Pryſura Fichea fâb Imla.

‡ Neu, *kunuchiaid.*

9 A brenhin Iſrael, a Jehoſaphat brenhin Juda, oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi eu gwiſgo mewn *brenhinol* wiſgoedd, eiſtedd yr oeddynt mewn llannerch *wrth* ddrŵs porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

10 A Sedeciah mâb Cenaanah a wnaethai iddo ei hun gyrn heiyrn, ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di 'r Syriaid, nes it' eu diſa hwynt.

11 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dôs i fynu i Ramoth Gilead, a ffynna: canys yr ARGLWYDD a'*i* dyry *hi* yn llâw y brenhin.

12 A'r gennad a aethai i alw Michea, a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele eiriau 'r prophwydi yn ‡ un air yn dda i'r brenhin: bydded gan hynny attolwg dy air dithau fel un o'r rhai hynny, a dywed y gorau.

‡ Heb. *un enau.*

13 A Michea a ddywedodd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, [d] yr hyn a ddywedo fy Nuw, hynny a lefaraf fi.

3107. d Num. 20. 18, 20, 35. a 23. 12. 16. a 24. 13. 1 Bren 22. 14.

14 A phan ddaeth efe at y brenhin, y brenhin a ddywedodd wrtho, Michea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, neu a beidiaf fi? Dywedodd yntau, Ewch i fynu, a ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich llâw chwi.

15 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Pa ſawl gwaith i'th dynghedaf di, na leferech wrthyf fi ond gwirionedd yn enw 'r ARGLWYDD?

16 Yna efe a ddywedodd, Gwelais holl Iſrael yn waſgaredig ar y mynyddoedd fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feiſtr arnynt hwy; dychweled pob un i 'w dŷ ei hun mewn tangnefedd.

17 (A brenhin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat. Oni ddywedais i wrthyt, na prophwydai efe ddaioni i mi, ond ‡ drygioni?)

‡ Neu, *er drygioni.*

18 Yntau a ddywedodd, Gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD, Gwelais yr ARGLWYDD yn eiſtedd ar ei orſeddfa, a holl lu y nefoedd yn ſefyll ar ei ddeheulaw, ac *ar* ei lâw aſſwy.

19 A dywedodd yr ARGLWYDD, Pŵy a dwylla Ahab brenhin Iſrael, fel yr elo efe i fynu, ac y fyrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a lefarodd gan ddywedyd fel hyn, ac arall gan ddywedyd fel hyn.

20 Yna [e] yſbryd a aeth allan, ac a ſafodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fôdd?

e Job 1. 6.

21 Dywedodd yntau, Myfi a âf allan, ac a fyddaf yn yſbryd celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. A dywedodd *yr ARGLWYDD*, Twylli, a gorchfygi; dôs allan, a gwnâ felly.

22 Ac yn awr wele 'r [f] ARGLWYDD a roddodd yſbryd celwyddog yngenau dy brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrŵg am danat ti.

f Job 12. 16. Eſay 19. 14. Ezec. 14. 9.

23 Yna Sedeciah mâb Cenaanah a neſaodd, ac [g] a darawodd Fichea dan *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa ffordd yr aeth Yſbryd yr ARGLWYDD oddi wrthyfi i ymddiddan â thydi?

g Jer. 20. 2. Marc 14. 65.

24 A Michea a ddywedodd, Wele ti a gai weled y dwthwn hwnnw, pan elych di ‡ o 'ſtafell i 'ſtafell i ymguddio.

Act. 23. 2.

25 A brenhin Iſrael a ddywedodd, Cymerwch Fichea, a dygwch ef yn ei ôl at Amon tywyſog y ddinas, ac at Joas mâb y brenhin;

‡ Heb. *i 'ſtafell mewn yſtafell.*

26 A dywedwch, Fel hyn y dywedodd y brenhin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cyſtudd, ac â dŵr

blinder, nes i mi ddyfod eilwaith mewn heddwch.

27 Yna y dywedodd Michea, O's gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynof fi. Efe a ddywedodd hefyd, Gwrandêwch *hyn*, yr holl bobl.

28 Felly brenhin Iſrael, a Jehoſaphat brenhin Juda, a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

29 A brenhin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwiſg di dy ddillad. Felly brenhin Iſrael a newidiodd ei ddillad, a hwy a aethant i'r rhyfel.

30 A brenhin Syria a orchymmynnaſai i dywyſogion y cerbydau, y rhai *oedd* ganddo ef, gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan nac â mawr, ond â brenhin Iſrael yn unig.

31 A phan welodd tywyſogion y cerbydau Jehoſaphat, hwy a ddywedaſant, Brenhin Iſrael *yw* efe. A hwy a ‡ droiſant i ymladd yn ei erbyn ef: ond Jehoſaphat a waeddodd, a'r ARGLWYDD a'i cynnorthwyodd ef, a Duw a'u gyrrodd hwynt oddi wrtho ef.

‡ *amgylchaſant.*

32 A phan welodd tywyſogion y cerbydau nâd brenhin Iſrael oedd efe, hwy a ddychwelaſant oddi ar ei ôl ef.

33 A *rhyw* ŵr a dynnodd mewn bwa † ar ei amcan, ac a darawôdd frenhin Iſrael ‡ rhwng cyſſylltiadau 'r llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Trô dy lâw, a dŵg fi allan o'r gâd, canys fe 'm clwyfwyd i.

† Heb. *yn ei wirſondeb.*

‡ Heb. *rhwng y cyſſylltiadau, a rhwng y ddwyfronneg.*

34 A'r rhyfel a gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a brenhin Iſrael a gynhelid yn *ei* gerbyd yn erbyn y Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a ſu farw ynghŷlch machludiad haul.

PEN. XIX.

1 Jehu yn ceryddu Jehoſaphat, ac yntau yn ymweled â'i deyrnas, 5 ac yn rhoi athrawiaeth i'w ſarnwŷr, 8 ac i'r offeiriaid, a'r Leſaid.

3107. A Jehoſaphat brenhin Juda a ddychwelodd i'w dŷ ei hun i Jerufalem mewn heddwch.

[a] 1 Sam. 9. 9.

2 A Jehu mâb Hanani [a] y gweledydd a aeth o'i flaen ef, ac a ddywedodd wrth y brenhin Jehoſaphat, Ai cynnorthwyo'r annuwiol, a [b] charu 'r rhai oedd yn casâu 'r ARGLWYDD, a wnait ti? am hyn digoſaint oddi wrth yr ARGLWYDD *ſydd* arnat ti.

[b] Sal. 139. 21.

[c] Pen. 17. 4, 6. Edrych Pen. 12. 12.

3 Er hynny [c] pethau da a gaſwyd ynot ti; canys ti a dynnaiſt ymaith y llwyni o'r wlâd, ac a barotoaiſt dy gâlon i geiſio Duw.

† Heb. *ddychwelodd, ac a aeth.*

4 A Jehoſaphat a drigodd yn Jerufalem: ac efe a † aeth dracheſn trwy 'r bobl o Beerſeba hyd fynydd Ephraim, ac a'u dûg hwynt eilwaith at ARGLWYDD Dduw eu tadau.

[d] Deut. 1. 17.

[e] Sal. 82. 2.

5 ¶ Ac efe a oſododd farnwŷr yn y wlâd, trwy holl ddinaſoedd caerog Juda, o ddinas bwy gilydd,

Preg. 5. 8.

6 Ac efe a ddywedodd wrth y barnwŷr, Edrychwch beth a wneloch: canys [d] nid dros ddyn yr ydych yn barnu, ond dros yr ARGLWYDD; ac [e] *efe a ſydd* gyd â chwi ‡ wrth roddi barn.

‡ Heb. *yn achos y farn.*

[f] Deut. 32. 4. Rhuf. 9. 14.

7 Yn awr gan hynny bydded ofn yr ARGLWYDD arnoch chwi; gwiliwch a gwnêwch *hynny:* o herwydd [f] nid *oes* anwiredd gyd â'r ARGLWYDD ein Duw, na derbyn wyneb, na chymmeryd gwobr.

[g] Deut. 10. 17.

8 ¶ A Jehoſaphat [h] a oſododd hefyd yn Jerufalem *rai* o'r Leſiaid, ac o'r offeiriaid, ac o bennau tadau Iſrael, *i drin* barnedigaethau 'r ARGLWYDD ac amrafaelion, pan ddychwelent i Jerufalem.

[h] Job 34. 19. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11.

9 Ac efe a orchymynnodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnêwch mewn ofn yr ARGLWYDD, mewn ffyddlondeb, ac â châlon berffaith.

Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr. 1. 17.

10 A pha amrafael bynnag a dêl attoch chwi oddi wrth eich brodyr, y rhai ſy 'n trigo yn eu dinaſoedd, rhwng gwaed a gwaed, rhwng cyfraith a gorchymmyn, deddfau a barnedigaethau, rhybuddiwch hwynt na throſeddont yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod digoſaint arnoch chwi, ac ar eich brodyr: felly gwnêwch, ac na throſeddwch.

[h] Deut. 16. 18.

11 Ac wele Amarïah 'r arch-offeiriad *ſydd* arnoch chwi ym mhob peth *a berthyn i'r* ARGLWYDD, a Zebadïah mâb Iſmael blaenor tŷ Juda, ym mhob achos i'r brenhin; a'r Leſiaid yn ſwyddogion ger eich bron chwi: ymwrolwch, a gwnêwch *hynny*, a'r ARGLWYDD ſydd gyd â'r daionus.

PEN. XX.

1 Jehoſaphat yn ei ofn yn cyhoeddi ympryd, 5 ac yn gweddïo. 14 Prophwydoliaeth Jahaziel. 20 Jehoſaphat yn cyngbori 'r bobl, ac yn goſod cantorion i foliannu 'r Arglwydd. 22 Mawr ddiwyſtr y gelynion. 26 Y bobl, wedi bendithio Duw yn Meracbah, yn dychwelyd mewn gorfoledd. 31 Teyrnaſiad Jehoſaphat. 35 Ei longau ef ac Abaziah yn dryllio.

AG wedi hyn meibion Moab a meibion Ammon a ddaethant, a chyd a hwynt *eraill* heb law 'r Ammoniaid, yn erbyn Jehoſaphat, i ryfel.

2 Yna y deuŵyd, ac y mynegwyd i Jehoſaphat, gan ddywedyd, Tyrfa fawr a ddaeth yn dy erbyn di o'r tu hwnt i'r môr, o Syria; ac wele *y maent* hwy yn Haſaſon Tamar, honno *yw* En-gedi.

3 A Jehoſaphat a ofnodd, ac a † ymroddodd i geiſio 'r ARGLWYDD; ac a gyhoeddodd ympryd trwy holl Juda.

† Heb. *roddodd ei wyneb.*

4 A Juda a ymgaſglaſant i geiſio *cymmorth* gan yr ARGLWDDD: canys hwy a ddaethant o holl ddinaſoedd Juda i geiſio 'r ARGLWYDD.

5 ¶ A Jehoſaphat a ſafodd ynghynnulleidfa Juda a Jerufalem, yn nhŷ 'r ARGLWDDD, o flaen y cyntedd newŷdd;

6 Ac a ddywedodd, O ARGLWYDD Dduw ein tadau, onid *wyt* ti yn Dduw yn y nefoedd, ac yn llywodraethu ar holl deyrnaſoedd y cenhedloedd; ac [a] *onid* yn dy lâw di *y mae* nerth a chadernid, fel nad oes a ddichon dy wrthwynebu di?

[a] 1 Cron. 29. 12. Mat. 6, 13.

7 Onid tydi ein Duw ni a yrraiſt ymaith breſwylwŷr y wlâd hon o flaen dy bobl Iſrael, ac a'i rhoddaiſt hi i hâd Abraham [b] dy garedigol yn dragywydd?

[b] Jago 2. 23.

8 A thrigaſant ynddi, ac adeiladaſant i ti ynddi gyſſegr i'th enw, gan ddywedyd,

9 [c] *Pan* dêl niwaid arnom ni, *ſef* cleddyf, barnedigaeth, neu haint y nodau, neu newyn; o's ſafwn o flaen y tŷ hwn, a cher dy fron di, (canys dy enw di *ſydd* yn y tŷ hwn) a gwaeddi arnat yn ein cyfyngdra, ti a wrandewi ac a'n gwaredi ni.

[c] 1 Bren. 8. 33, 37. Pen. 6, 28.

10 Ac yn awr wele feibion Ammon a Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai

[d] ni

[d] Deut. 2. 4, 9, 19. [e] Num. 20, 21.

[d] ni chaniateaist i Israel fyned attynt, pan ddaethant o wlâd yr Aipht; ond [e] hwy a droisant oddi wrthynt, ac ni ddifethasant hwynt.

11 Etto wele hwynt-hwy yn talu i ni, gan ddyfod i'n hwrw ni allan o'th etifeddiaeth di, yr hon a wnaethost i ni ei hetifeddu.

12 Oh ein Duw ni, oni ferni di hwynt? canys nid *oes* gennym ni nerth *i sefyll* o flaen y dyrfa fawr hon sydd yn dyfod i'n herbyn; ac ni wyddom ni beth a wnâwn: ond [f] arnat ti *y mae* ein llygaid.

[f] Sal. 25. 15. a 123. 1, 2. a 141. 8.

13 A holl Juda oedd yn sefyll ger bron yr ARGLWYDD, â'u rhai bâch, eu gwragedd, a'u plant.

14 ¶ Yna ar Jahazïel mâb Zecharïah, fâb Benaiah, fâb Jehïel, fâb Mattanïah, Lefiad o feibion Asaph, [g] y daeth Yspryd yr ARGLWYDD ynghanol y gynnulleidfa.

[g] Num. 11. 25, 26, a 24. 2. Pen. 24. 20.

15 Ac efe a ddywedodd, Gwrandêwch holl Juda, a thrigolion Jerusalem, a *thi tbau* frenhin Jehosaphat, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, [h] Nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag y dyrfa fawr hon: canys nid eiddoch chwi y rhyfel, eithr eiddo Duw.

[h] Ecsod. 14. 13, 14.

16 Y foru ewch i wared yn eu herbyn hwynt; wele hwynt yn dyfod i fynu wrth riw Sis, a chwi a'u goddiweddwch hwynt ynghwrr ‡ yr afon, tu ag anialwch Jeruel.

‡ Neu, *y dyffryn.*

17 [i] Nid *rhaid* i chwi ymladd yn *y rhyfel* hwn: sefwch yn llonydd, a gwelwch ymwared yr ARGLWYDD tu ag attoch, O Juda, a Jerusalem: nac ofnwch, ac na ddigalonnwch: ewch y foru allan yn eu herbyn hwynt: a'r ARGLWYDD *fydd* gyd â chwi.

[i] Ecsod. 14. 13, 14.

18 A Jehosaphat a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb: holl Juda hefyd a holl drigolion Jerusalem a syrthiasant ger bron yr ARGLWYDD, gan addoli 'r ARGLWYDD.

19 A'r Lefiaid, o feibion y Cohathiaid, ac o feibion y Corhiaid, a gyfodasant i foliannu ARGLWYDD Dduw Israel â llêf uchel ddyrchafedig.

20 ¶ A hwy a gyfodasant yn forau, ac a aethant i anialwch Tecoa: ac wrth fyned o honynt, Jehosaphat a safodd, ac a ddywedodd, Gwrandêwch fi, O Juda, a thrigolion Jerusalem; [k] Credwch yn yr ARGLWYDD eich Duw, a chwi a sicrhêir; coeliwch ei brophwydi ef, a chwi a ffynnwch.

[k] Esay 7. 9.

21 Ac efe a ymgynghorodd â'r bobl, ac a osododd gantorion i'r ARGLWYDD, a rhai i foliannu prydferthwch sancteiddrwydd, pan aent allan o flaen y rhyfelwŷr; ac i ddywedyd, [l] Clodforwch yr ARGLWYDD, [m] o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

[l] Sal. 136. 1. [m] 1 Cron. 16. 41.

22 ¶ Ac yn yr amser y dechreuasant hwy y gân a'r moliant, [n] y rhoddodd yr ARGLWYDD gynllwynwŷr yn erbyn meibion Ammon, Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai oedd yn dyfod yn erbyn Juda; a hwy ‡ a laddasant bawb ei gilydd.

[n] Barn. 7. 22. [o] 1 Sam. 14. 20. ‡ Neu, *darawsant.*

23 Canys meibion Ammon, a Moab, a gyfodasant yn erbyn trigolion mynydd Seir, i'w distrodi, ac i'w distetha *buynt*: a phan orphennasent hwy drigolion Seir, hwy a helpiasant ddifetha pawb ei gilydd.

24 A phan ddaeth Juda hyd † Fispah yn yr anialwch, hwy a edrychasant ar y dyrfa, ac wele hwynt yn gelaneddau meirwon, yn gorwedd ar y ddaear, ac † heb *un* diangol.

† Tŵr y gwilwŷr.

† Heb. *nid oedd ddiangfa.*

25 A phan ddaeth Jehosaphat a'i bobl i 'sglyfaethu eu hysbail hwynt, hwy a gawsant yn eu mŷsg hwy lawer o olud, gyd â'r cyrph meirw, a thlysau dymunol (yr hyn a 'sglyfaethasant iddynt) beth anfeidrol: a thridiau y buant yn ysglyfaethu 'r ysbail; canys mawr *oedd.*

26 ¶ Ac ar y pedwerydd dŷdd yr ymgynnullasant i ddyffryn y † fendith; canys yno y bendithiasant yr ARGLWYDD: am hynny y gelwir enw y fân honno Dyffryn ‡ y fendith hyd heddyw.

† Berachah. ‡ Berachah.

27 Yna y dychwelodd holl wŷr Juda a Jerusalem, a Jehosaphat yn flaenor iddynt, i fyned yn eu hôl i Jerusalem mewn llawenydd; canys yr ARGLWYDD a roddasai lawenydd iddynt hwy ar eu gelynion.

28 A hwy a ddaethant i Jerusalem, a nablau, a thelynau, ac udgyrn, i dŷ 'r ARGLWYDD.

29 Ac [o] ofn Duw oedd ar holl deyrnasoedd y ddaear, pan glywsant hwy fel y rhyfelasai 'r ARGLWYDD yn erbyn gelynion Israel.

[o] Pen. 17. 10.

30 Felly teyrnas Jehosaphat a gafodd lonydd: canys ei Dduw a roddodd iddo lonyddwch o amgylch.

31 ¶ [p] A Jehosaphat a deyrnasodd ar Juda: mâb pymtheng mlwydd ar hugain *oedd efe* pan ddechreuodd deyrnasu, a phùm mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi.

3090. [p] 1 Bren. 22. 41, &c.

32 Ac efe a rodiodd yn ffordd Asa ei dâd, ac ni chiliodd oddi wrthi, gan wneuthur yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD.

33 Er hynny, [q] ni thynnwyd yr uchelfeydd ymaith: canys ni pharotoisai 'r bobl eu càlon etto at Dduw eu tadau.

[q] Edrych Pen. 17. 6.

34 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Jehosaphat, wele hwy yn 'sgrifennedig ym mŷsg geiriau Jehu mâb Hananïah, [r] yr hwn y ‡ crybwyllir am dano yn llyfr brenhinoedd Israel.

[r] 1 Bren. 16. 1, 7. ‡ Heb. *a ddyrchafwyd.*

35 ¶ Ac wedi hyn, [s] Jehosaphat brenhin Juda a ymgyfeillodd ag Ahaziah brenhin Israel, yr hwn a ymroddasai i ddrygioni.

[s] 1 Bren. 22. 48, 49.

36 Ac efe a uneddag ef ar wneuthur llongau i fyned i Darsis: a gwnaethant y llongau yn Esion-Gaber.

37 Yna Eliezer mâb Dodafah o Fareshah a brophwydodd yn erbyn Jehosaphat, gan ddywedyd, O herwydd i ti ymgyfeillachu ag Ahaziah, yr ARGLWYDD a ddrylliodd dy waith di. A'r llongau a ddrylliwyd fel na allasant fyned i Darsis.

PEN. XXI.

1 Jehoram yn teyrnasu ar ôl Jehosaphat, ac yn llâdd ei frodyr. 5 Ei annuwioldeb ef. 8 Edom a Libna yn troi oddi wrtho ef. 12 Prophwydoliaeth Elias yn ei erbyn ef. 16 Y Philistiaid a'r Arabiaid yn ei orthrymmu ef. 18 Ei anaele gleifyd ef, a'i waradwyddus farwolaeth, ai gladdedigaeth.

A [a] Jehosaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd. A Jehoram ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef.

3115. [a] 1 Bren. 22. 50.

2 Ac iddo ef *yr oedd* brodyr, meibion Jehosaphat; Azariah, a Jehïel, a Zechariah, ac Azariah, a Michael, a Sephatiah: y rhai hyn oll *oedd* feibion Jehosaphat brenhin Israel.

3112. 3 A'u tâd a roddodd iddynt roddion lawer, o arian, ac aur, a gwerthfawr bethau, gyd â dinaſoedd caerog yn Juda: ond eſe a roddodd y frenhiniaeth i Jehoram, canys eſe *oedd* y cyntaf-anedig.

3115. 4 A [h] Jehoram a gyſododdd ar frenhiniaeth ei dâd, ac a ymgadarnhaodd, ac a laddodd ei holl frodyr â'r cleddyf, a *rhai* hefyd o dywyſogion Iſrael.

[b] 2 Bren. 8. 16, 17.

3112. 5 ¶ Mâb deuddeng mlwydd ar hugain *oedd* Jehoram pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem.

6 Ac eſe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſrael, fel y gwnelſai tŷ Ahab; canys [c] merch Ahab oedd wraig iddo: ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD.

[c] Pen. 22. 2.

[d] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 11. 36. 2 Bren. 8. 19. Sal. 132. 11, &c.

7 Ond ni fynnai'r ARGLWYDD ddifetha tŷ Ddafydd, er mwyn [d] y cyfammod a ammodaſai eſe â Dafydd, fel y dywedaſai, y rhoddai eſe iddo † oleuni ac i'w feibion byth.

3115. † Heb. *lamp*, neu, *ganwyll.*

8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryſelodd Edom oddi tan lâw Juda, ac y goſodaſant frenhin arnynt eu hun.

[e] 2 Bren. 8. 21.

9 A Jehoram [e] a aeth allan, a'i dywyſogion, a'i holl gerbydau gyd ag ef: ac eſe a gyſododdd liw nôs, ac a darawödd yr Edomiaid, y rhai oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau.

10 Felly Edom a wrthryſelodd oddi tan lâw Juda hyd y dŷdd hwn: a gwrthryſelodd Libnah y pryd hynny oddi tan ei lâw ef; o herwydd iddo ymwrthod ag ARGLWYDD Dduw ei dadau.

3116. 11 Eſe a wnaeth hefyd uchelfeydd ym mynyddoedd Juda, ac a wnaeth i drigolion Jeruſalem butteinio, ac a gymhellodd Juda *i hynny*.

12 ¶ A daeth yſgrifen oddi wrth Elias y prophwyd atto ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, O herwydd na rodiaiſt ti yn ffyrdd Jehoſaphat dy dâd, nac yn ffyrdd Aſa brenhin Juda;

13 Eithr rhodio o honot yn ffordd brenhinoedd Iſrael, a gwneuthur o honot i Juda ac i drigolion Jeruſalem butteinio, fel y putteiniodd tŷ Ahab, a llâdd o honot dy frodyr hefyd *o* dŷ dy dâd, y rhai *oedd* well nâ thydi:

14 Wele, yr ARGLWYDD a dery â † phlâ mawr dy bobl di, a'th blant, a'th wragedd, a'th holl olud.

† Heb. *dyrnod.*

15 A thi *a gei* glefyd mawr, clefyd o'th amyſgaroedd, nes myned o'th goluddion allan gan y clefyd, o ddydd i ddydd.

16 ¶ Felly 'r ARGLWYDD a gyffrôdd yn erbyn Jehoram yſbryd y Philiſtiaid, a'r Arabiaid, y rhai *oedd* ger llâw 'r Ethiopiaid.

17 A hwy a ddaethant i fynu i Juda, ac a'i drylliaſant hi, ac a gaeth-gludaſant yr holl gyfoeth a gafwyd yn nhŷ 'r brenhin, a'i [f] feibion hefyd a'i wragedd; fel na adawyd mâb iddo ond ‡ Jehoahaz yr jeuangaf o'i feibion.

[f] Pen. 24. 7.

‡ Neu, *Ahazïah.* Pen. 22. 1.

18 ¶ Ac wedi hyn oll yr ARGLWYDD a'i tarawödd ef yn ei ymyſgaroedd â chlefyd anaele.

Neu, *Azarïah.* Pen. 22. 6.

19 A bu, yn ôl talm o ddyddiau, ac wedi darfod ysbaid dwy flynedd, ei ymyſgaroedd ef a aeth allan gan ei glefyd: felly y bu eſe farw o glefydau drŵg. A'i bobl ni wnaethant iddo gynneu megis

3119. [g] Pen. 16. 14. [g] cynneu ei dadau,

20 Mâb deuddeng mlwydd ar hugain oedd eſe pan ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem; ac eſe a ymadawödd heb hiraeth *am dano:* a chladdaſant ef yn ninas Dafydd, ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PEN. XXII.

1 *Ahazïah yn dyſod ar ôl Jehoram, ac yn teyrnaju yn annuwiol.* 5 *Ei gyngrair ef â Joram mâb Ahab, a Jehu yn ei lâdd ef.* 10 *Athaliah yn diſetha'r holl hâd brenhinol ond Joas, yr hwn a guddiaſai Joſabeah ei fodryb, ac yn cymmeryd arni y frenhiniaeth.*

3119. A Thrigolion Jeruſalem a urddaſant [a] Ahaziah ei fâb jeuangaf ef yn frenhin yn ei le ef. Canys y fyddin a ddelfai gyd â'r Arabiaid i'r gwerſyll a laddaſai y rhai [b] hynaf oll. Felly Ahazïah mâb Jehoram brenhin Juda a deyrnaſodd.

[a] 2 Bren. 8. 24, &c. Edrych Ad. 6.

[b] Pen. 21. 17.

2 [c] Mâb dwy flwydd a deugain *oedd* Ahaziah pan ddechreuodd eſe deyrnaſu; ac un flwyddyn y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* [d] Athaliah merch Omri.

[c] Edrych 2 Bren. 8. 26.

[d] Pen. 21. 6.

3 Yntau hefyd a rodiodd yn ffyrdd tŷ Ahab: canys ei fam oedd ei gyngor ef i wneuthur drŵg.

3120.

4 Ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys hwynt-hwy oedd gynghoriaid iddo ef, ar ôl marwolaeth ei dâd, i'w ddinyſtr ef.

5 ¶ Ac eſe a rodiodd yn ôl eu cyngor hwynt, ac a aeth gyd â Jehoram mâb Ahab brenhin Iſrael i ryfel, yn erbyn Hazael brenhin Syria, yn Ramoth Gilead: a'r Syriaid a darawſant Joram.

6 Ac eſe a ddychwelodd i ymjachâu i Jezreel, o herwydd yr archollion â'r rhai y tarawſent ef yn Ramah, pan ymladdodd eſe â Hazael brenhin Syria. Ac ‡ Azariah mâb Jehoram brenhin Juda a aeth i wared i ymweled â Jehoram mâb Ahab i Jezreel, canys clâf *oedd* eſe.

‡ *Abazïah*, Ad. 1. *Jehoabaz*, Pen. 21. 17.

7 A † dinyſtr Ahazïah [e] oedd oddi wrth Dduw, wrth ddyfod at Joram: canys pan ddaeth, eſe a aeth gyd â Jehoram yn erbyn Jehu mâb Nimſi, yr hwn [f] a enneiniaſai 'r ARGLWYDD i dorri ymaith dŷ Ahab.

† Heb. *mathrad.*

[e] Barn. 14. 4.

[f] 2 Bren. 9. 7.

8 A phan farnodd Jehu yn erbyn tŷ Ahab, eſe [g] a gafodd dywyſogion Juda, a meibion brodyr Ahaziah, y rhai oedd yn gwaſanaethu Ahaziah, ac eſe a'u lladdodd hwynt.

[g] 2 Bren. 10. 13.

9 [h] Ac eſe a geiſiodd Ahazïah; a hwy a'i daliaſant ef (canys yr oedd eſe yn llechu yn Samaria) a hwy a'i dygaſant ef at Jehu: lladdaſant ef hefyd, a chladdaſant ei; canys dywedaſant, Mâb Jehoſaphat *yw* eſe, yr hwn a geiſiodd yr ARGLWYDD â'i holl gâlon. Felly nid oedd gan dŷ Ahazïah nerth i lynu yn y deyrnas.

[h] 2 Bren. 9. 27.

3120.

10 ¶ [i] Ond pan welodd Athaliah mam Ahaziah farw o'i mâb, hi a gyſododd, ac a ddifethodd holl frenhinol hâd tŷ Juda.

[i] 2 Bren. 11. 1.

11 Ond Joſabeah merch y brenhin a gymmerth Joas fâb Ahaziah, ac a'i lladrataodd eſ o fyſg meibion y brenhin y rhai a laddwyd, ac a'i rhoddodd eſ a'i fammaeth yn 'ſtafell y gwelyau. Felly Joſabeah merch y brenhin Jehoram, gwraig Jehoiada yr offeiriad, (canys chwaer Ahaziah ydoedd hi) a'i cuddiodd ef rhag Athaliah, fel na laddodd hi ef.

12 Ac eſe a fu ynghûdd gyd â hwynt yn

nhŷ

nhŷ Dduw chwê blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnasu ar y wlâd.

PEN. XXIII.

1 Jehoiada, wedi gosod pethau mewn trefn, yn gwneuthur Joas yn frenhin. 12 Llâdd Athaliah. 16 Jehoiada yn edfryd gwasanaeth Duw.

3126. [a] 2 Bren. 11. 4, &c. A C [a] yn y seithfed flwyddyn yr ymgadarnhaodd Jehoiada, ac y cymmerodd dywysogion y cannoedd, Azariah mâb Jeroham, ac Ismael mâb Johanan, ac Azariah mâb Obed, a Maasiah mâb Adaiah, ac Elisaphat mâb Zichri, gyd ag ef mewn cyfammod.

2 A hwy a aethant o amgylch yn Juda, ac a gynnullasant y Lefiaid o holl ddinasoedd Juda, a phennau cenedl Israel, ac a ddaethant i Jerusalem.

3 A'r holl gynnulleidfa a wnaethant gyfammod â'r brenhin yn nhŷ Dduw: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Wele, mâb y brenhin a deyrnasa, fel [b] y llefarodd yr ARGLWYDD am feibion Dafydd.

[b] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 2. 4. a 9. 5. Pen. 6. 16. a 7. 18. a 21. 7.

4 Dyma 'r peth a wnêwch chwi; Y drydedd ran o honoch, y rhai a ddeuant i mewn *ar* y Sabboth o'r offeiriaid, ac o'r Lefiaid, *fydd* yn borthorion i'r trothwyau;

5 A'r drydedd ran *fydd* yn nhŷ'r brenhin; a'r drydedd ran wrth borth y fylfaen; a'r holl bobl ynghynteddau tŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac na ddeled *neb* i dŷ 'r ARGLWYDD, ond yr offeiriaid, [c] a'r gweinidogion o'r Lefiaid; deuant hwy i mewn, canys sanctaidd *ydynt*: ond yr holl bobl a gadwant wiliadwriaeth yr ARGLWYDD.

[c] 1 Cron. 23. 28, 29.

7 A'r Lefiaid a amgylchant y brenhin o bob tu, pob un a'i arfau yn ei law; a phwy bynnag *arall* a ddelo i'r tŷ, lladder ef: ond byddwch chwi gyd â'r brenhin, pan ddelo efe i mewn, a phan elo efe allan.

8 A'r Lefiaid a holl Juda a wnaethant yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Jehoiada yr offeiriad, a hwy a gymmerasant bawb eu gwŷr, y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth: (canys ni ryddhasai Jehoiada 'r offeiriad [d] y dosbarthiadau.)

[d] Edrych 1 Cron. 24. a 25.

9 A Jehoiada 'r offeiriad a roddodd i dywysogion y cannoedd, y gwaywffyn, a'r tariannau, a'r estylch, *a fuasai* yn eiddo y brenhin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ Dduw.

10 Ac efe a gyfleodd yr holl bobl, a phob un a'i arf yn ei law, o'r ‡ tu dehau i'r tŷ hyd y tu assŵy i'r tŷ, ynghylch yr allor a'r tŷ, yn ymyl y brenhin oddi amgylch.

‡ Heb. *yſgwydd ddehau.*

11 Yna y dygasant allan fâb y brenhin, a rhoddasant y goron arno ef, [e] a'r dyſtiolaeth, ac a'i hurddasant ef yn frenhin: Jehoiada hefyd a'i feibion a'i henneiniasant ef, ac a ddywedasant, Byw fyddo'r brenhin.

[e] Deut. 17. 18.

12 ¶ A phan glybu Athaliah drŵst y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu 'r brenhin; hi a ddaeth at y bobl i dŷ 'r ARGLWYDD.

13 A hi a edrychodd, ac wele 'r brenhin yn sefyll wrth ei golofn yn y ddyfodfa, a'r tywysogion, a'r udgyrn yn ymyl y brenhin; a holl bobl y wlâd yn llawen, ac yn lleisio mewn udgyrn; a'r cantorion ag offer cerdd, [f] a'r rhai a fedrent foliannu. Yna Athaliah a rwygodd ei dillad, ac a ddywedodd, Bradwriaeth, bradwriaeth,

[f] 1 Cron. 25. 8.

14 A Jehoiada yr offeiriad a ddûg allan dywysogion y cannoedd, *ſef* ſwyddogion y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi allan o'r rheſau: a'r hwn a ddelo ar ei hôl hi, lladder ef â'r cleddyf. Canys dywedasai 'r offeiriad, Na leddwch hi yn nhŷ 'r ARGLWYDD. 3126.

15 A hwy a roddasant ddwylaw arni hi, a hi a ddaeth tu a'r porth y deuai 'r meirch i dŷ 'r brenhin, ac yno y lladdasant hwy hi.

16 ¶ A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhyngddo ei hun, a rhwng yr holl bobl, a rhwng y brenhin, i fod yn bobl i'r ARGLWYDD.

17 Yna 'r holl bobl a aethant i dŷ Baal, ac a'i diſtrywiasant ef, a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddryllıasant hwy, ac [g] a laddasant Fattan offeiriad Baal o flaen yr allor.

[g] Deut. 13. 9.

18 A Jehoiada a oſododd ſwyddau *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, dan lâw 'r offeiriaid y Lefiaid, y rhai [h] a ddosbarthasai Dafydd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i offrymmu poeth-offrymmau 'r ARGLWYDD, fel *y mae* yn 'ſgrifennedig [i] ynghyfraith Moſes, mewn llawenydd a chân; ‡ yn ôl trefn Dafydd.

[h] 1 Cron. 24. 1. [i] Num. 28. 2. ‡ Heb. *trwy ddwylaw.*

19 Ac efe a gyfleodd [k] y porthorion wrth byrth tŷ 'r ARGLWYDD, fel na ddelai i mewn neb *a fyddai* aflan mewn dim oll.

[k] 1 Cron. 26. 1, &c.

20 Cymmerodd hefyd dywyſogion y cannoedd, a'r pendefigion, a'r rhai oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl, a holl bobl y wlâd, ac efe a ddûg y brenhin i wared o dŷ 'r ARGLWYDD: a hwy a ddaethant trwy 'r porth uchaf i dŷ 'r brenhin, ac a gyfleaſant y brenhin ar orſeddfa 'r frenhiniaeth.

21 A holl bobl y wlâd a lawenychaſant, a'r ddinas a fu lonydd wedi iddynt lâdd Athaliah â'r cleddyf.

PEN. XXIV.

1 Joas yn teyrnaſu yn ddaionus, tra fu fyw Jehoiada, 4 yn peri cyweirio 'r Deml. 15 Marwolaeth Jehoiada a'i barchedig angladd. 17 Joas yn troi at ddelw-addoliaeth, ac yn lâdd Zechariah mâb Jehoiada. 23 Y Syriaid yn ei anrheithio ef, a Zabad a Jozabad yn ei lâdd ef. 27 Amaſiah yn teyrnaſu ar ei ôl ef.

MAb [a] ſaith mlwydd *oedd* Joas pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a deugain mlynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Sibea o Beerſeba. [a] 2 Bren. 12. 1, &c.

2 A Joas [b] a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, holl ddyddiau Jehoiada 'r offeiriad. [b] Edrych Pen. 26. 5.

3 A Jehoiada a gymmerth iddo ddwy wragedd: ac efe a genhedlodd feibion a merched.

4 ¶ Ac wedi hyn Joas a roes ei frŷd ar adnewyddu tŷ 'r ARGLWYDD. 3147.

5 Ac efe a gynhullodd yr offeiriaid, a'r Lefiaid, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i ddinaſoedd Juda, a chaſglwch gan holl Iſrael arian i gyweirio tŷ eich Duw, o flwyddyn i flwyddyn: pryſurwch chwithau 'r peth. Ond ni fryſiodd y Lefiaid.

6 A'r brenhin a alwodd am Jehoiada, yr *offeiriad* pennaf, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham na cheiſiaiſt gan y Lefiaid ddwyn o Juda, ac o Jeruſalem dreth, [c] Moſes gwâs yr ARGLWYDD, a chynnulleidfa Iſrael, i babell y dyſtiolaeth? [c] Ecſod. 30, 12, 13, 14.

7 Canys [d] meibion Athaliah y wraig ddrygionus honno a rwygaſent dŷ Dduw; a holl [d] Pen. 21 17.

3148. a holl gyſſegredig bethau tŷ 'r ARGLWYDD a roiſant hwy i Baalim.

8 Ac wrth orchymmyn y brenhin, hwy a wnaethant giſt, ac a'i goſodaſant hi ym mhorth tŷ 'r ARGLWYDD oddi allan.

† Heb. *lŵ.* 9 A rhoddaſant † gyhoeddiad yn Juda, ac yn Jeruſalem, ar ddwyn i'r ARGLWYDD drêth Moſes gwâs Duw, *yr hon a roiſid* ar Iſrael yn yr anialwch.

10 A'r holl dywyſogion, a'r holl bobl a lawenychaſant, ac a ddygaſant, ac a fwriaſant i'r giſt, nes gorphen o honynt.

11 A bu, yr amſer y dycpwyd y giſt at ſwyddog y brenhin trwy lâw y Leſiaid, a phan welſant *ſod* llawer o arian, ddyſod o 'ſgrifennydd y brenhin, a ſwyddog yr arch-offeiriad a thywallt y giſt, a'i chymmeryd hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun. Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd, a chaſglaſant arian lawer.

12 A'r brenhin a Jehoiada a'i rhoddodd i'r rhai oedd yn gweithio gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD, a chyflogaſant ſeiri maen, a ſeiri pren, i gyweirio tŷ 'r ARGLWYDD; a gofaint haiarn a phrês, i gadarnhâu tŷ 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *a meddyginiaeth aeth i ſynu ar y gwaith.* 13 Felly y gweithwŷr a weithiaſant, ‡ a'r gwaith a orphennwyd trwy eu dwylaw hwynt: a hwy a wnaethant dŷ Dduw yn ei dreſn ei hun, ac a'i cadarnhaſant ef.

14 A phan orphennaſant hwy *ef*, hwy a ddygaſant y gweddill o'r arian ger bron y brenhin a Jehoiada, a hwy a wnaethant o honynt leſtri i dŷ 'r ARGLWYDD, *ſef*

† Heb. *i offrymmu.* lleſtri 'r weinidogaeth, † a'r morterau, a'r llwyau, a'r lleſtri aur ac arian. Ac yr oeddynt hwy yn offrymmu poeth-offrymmau yn nhŷ yr ARGLWYDD yn waſtadol, holl ddyddiau Jehoiada.

15 ¶ Ond Jehoiada a heneiddiodd, ac oedd gyflawn o ddyddiau, ac a fu farw: mâb can mlwydd a deg ar hugain *oedd efe* pan fu farw.

16 A hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd gyd â'r brenhinoedd; canys efe a wnelſai ddaioni yn Iſrael, tu ag at Dduw a'i dŷ.

17 Ac wedi marw Jehoiada, tywyſogion Juda a ddaethant, ac a ymgrymmaſant i'r brenhin: yna y brenhin a wrandawodd arnynt hwy.

18 A hwy a adawſant dŷ ARGLWYDD Dduw eu tadau, ac a waſanaethaſant y llwynau, a'r delwau: a daeth digoſaint ar Juda, a Jeruſalem, o herwydd eu camwedd hyn.

19 Etto efe a anfonodd attynt hwy brophwydi, i'w troi hwynt at yr ARGLWYDD; a hwy a dyſtiolaethaſant yn eu herbyn hwynt, ond ni wrandawſant hwy.

† Heb. *wiſgodd am*, ſel Barn. 6. 34. 20 Ac Ysbryd Duw a † ddaeth ar Zechariah fâb Jehoiada yr offeiriad, ac efe a ſafodd oddi ar y bobl, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel hyn y dywedodd Duw, Pa ham yr ydych chwi yn troſeddu gorchymmynion yr ARGLWYDD? diau na ffynnweh chwi; canys

e Pen. 15. 2. e gwrthodaſoch yr ARGLWYDD, am hynnu yntau a'ch gwrthyd chwithau.

3164. f Mat. 23. 35. 21 A hwy a gŷd-fwriadaſant yn ei erbyn ef, ac f a'i llabyddiaſant ef â meini wrth orchymmyn y brenhin, ynghynteid tŷ 'r ARGLWYDD.

22 Ac ni chofiodd Joas y brenhin y caredigrwydd a wnaethai Jehoiada ei dâd ef ag ef, ond efe a laddodd ei fâb ef. A phan oedd efe yn marw, efe a ddywedodd, Edryched yr ARGLWYDD, a gofynned.

23 ¶ Ac † ym mhen y flwyddyn y daeth llu 'r Syriaid i ſynu yn ei erbyn ef: a hwy a ddaethant yn erbyn Juda, a Jeruſalem, ac a ddifethaſant holl dywyſogion y bobl o blith y bobl, ac a anfonaſant eu holl anrhaith hwynt i frenhin Damaſcus. 3165. † Heb. *yn nychweliad.*

24 Canys llu 'r Syriaid ‖ a ddaethai ag ychydig wŷr, a'r ARGLWYDD a roddodd yn eu llâw hwynt lu mawr jawn, am iddynt wrthod ARGLWYDD Dduw eu tadau: felly y gwnaethant hwy farn yn erbyn Joas. ‖ Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Eſay 30. 17.

25 A phan aethant hwy oddi wrtho ef, (canys hwy a'i gadawſant ef mewn clefydau mawrion) ei weiſion ei hun a gŷd-fwriadodd i'w erbyn ef, o herwydd gwaed meibion Jehoiada yr offeiriad, ac a'i lladdaſant ef ar ei wely; ac efe a fu farw: a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd, ond ni chladdaſant ef ym meddau 'r brenhinoedd.

‡ Neu, *Jozachar*, 26 A dyma 'r rhai a frâd-fwriadaſant yn ei erbyn ef; ‡ Zabad mâb Simeath yr Ammonies, a Jehozabad mâb † Simrith y Foabies. 2 Bren. 12. 21. † Neu, *Somer*,

27 ¶ Am ei feibion ef, a maint [h] y baich a roddwyd arno, a ſylfaeniad tŷ Dduw, wele hwy yn 'ſgrifennedig yn hiſtori llyfr y brenhinoedd. Ac Amaſiah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 2 Bren. 12. 18. [h] 2 Bren. 12.

PEN. XXV.

1 *Amaſiah yn dechrau teyrnaſu yn ddaionus.* 3 *Yn gwneuthur cyfiawnder a'r brâdwŷr.* 5 *Yn cyflogi llu o'r Iſraeliaid yn erbyn yr Edômiaid, ac ar air y prophwyd yn colli 'r càn talent cyflog, ac yn eu gollwng bwynt ymaith.* 11 *Yn gorchfygu 'r Edomiaid.* 10, 13 *Yr Iſraeliaid yn ddigllon am eu gollwng ymaith, yn ysbeilio wrth fyned adref.* 14 *Amaſiah yn balchïo am ei orucbafiaeth, ac yn gwaſanaethu duwiau Edom, ac yn dïyſtyru rhybudd y prophwyd,* 17 *yn cyfrôi Joas i'w ddinyſtr ei hun.* 25 *Yr bŷd y teyrnaſodd efe.* 27 *Ei lâdd ef trwy frâd.*

MAb [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Amaſiah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jehoadan o Jeruſalem. 3165. [a] 2 Bren. 14. 1, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, [b] ond nid â chalon berffaith. [b] Edrych 2 Bren. 14. 4. Ad. 4.

3 ¶ A phan ſicrhäwyd ei deyrnas † iddo ef, efe a laddodd ei weiſion a laddaſent y brenhin ei dâd ef. † Heb. *arno.*

4 Ond ni laddodd efe eu meibion hwynt, ond *efe a wnaeth* fel *y mae* yn 'ſgrifennedig yn y gyfraith yn llyfr Moſes, lle y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c] Ni bydd marw y tadau dros y meibion, ac ni bydd marw y meibion dros y tadau, ond pob un a fydd marw am ei bechod ei hun. [c] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6.

5 ¶ Ac Amaſiah a gynhullodd Juda, ac a'u gwnaeth hwy, yn ôl tŷ *eu* tadau, yn dywyſogion ar filoedd, ac yn dywyſogion ar gannoedd trwy holl Juda, a Benjamin: ac efe a'u cyfrifodd hwynt [d] o fâb ugain mlwydd âc uchod, ac a'u cafodd hwy yn dri chàn mîl o *wŷr* etholedig yn *gallu* myned i ryfel, yn medru trîn gwaywffon a tharian. Jer. 31. 30. Ezec. 18. 20. [d] Num. 1, 3.

6 Ac efe a gyflogodd o Iſrael gàn mîl [e] *wŷr* cedyrn nerthol er càn talent o arian.

7 Ond gŵr Duw a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, O frenhin, nac aed llu Iſrael gyd

gyd â thi: canys nid *yw'r* ARGLWYDD gyd ag Iſrael, *ſef gyd â* holl feibion Ephraim.

8 Ond o's myned a fynni, gwnâ, ymgadarnhâ i ryfel: *ond* Duw a wnâ it' ſyrthio o flaen dy elynion; canys y mae gan Dduw nerth i gynnorthwyo, ac i gwympo.

9 Ac Amaſïah a ddywedodd wrth ŵr Duw, Ond beth a wneir am y cân talent a roddais i dorf Iſrael? A dywedodd gŵr Duw, Y mae ar lâw'r ARGLWYDD roddi i ti lawer mwy nâ hynny.

10 Felly Amaſïah a'u neillduodd hwynt, *ſef* y dorf a ddelſai atto ef o Ephraim, i fyned i'w mangre ei hun. A llidiodd eu digllonedd hwy yn ddirfawr yn erbyn Juda, a dychwelaſant i'w mangre eu hun mewn llid ddigllon.

11 ¶ Ac Amaſïah a ymgadarnhaodd, ac a dywyſodd allan ei bobl, ac a aeth i ddyffryn yr halen, ac a darawödd *o* feibion Seir ddeng mîl.

12 Meibion Juda hefyd a gaeth-gludaſant ddeng mîl yn fyw, ac a'u dygaſant i ben y graig, ac a'u taflaſant hwy o ben y graig, fel y drylliwyd hwynt oll.

‡ Heb. *meibion y fyddin.*

13 ¶ A'r ‡ rhyfelwŷr, y rhai a ddarfuaſai i Amaſïah eu troi yn ôl rhag myned gyd ag ef i ryfel, a ruthraſant ar ddinaſoedd Juda, o Samaria hyd Beth-Horon, ac a darawſant o honynt dair mîl, ac a yſglyfaethaſant anrhaith fawr.

14 ¶ Ac wedi dyfod Amaſïah o lâdd yr Edomiaid, [e] efe a ddûg dduwiau meibion Seir, ac a'u goſodod hwynt iddo ef yn dduwiau, ac a addolodd ger eu bron hwynt, ac a arogl-darthodd iddynt.

[e] Edrych Pen. 28. 23.

15 Am hynny y llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Amaſïah, ac efe a anfonodd brophwyd atto ef, yr hwn a ddywedodd wrtho ei, Pa ham y ceiſiaiſt ti dduwiau'r bobl, y rhai nid achubaſant eu pobl eu hun o'th lâw di?

16 A phan oedd efe yn llefaru wrtho ef, *y brenbin* a ddywedodd wrtho yntau, A wnaed tydi yn gynghorwr i'r brenhin? paid, i ba beth i'th darewid? A'r prophwyd a beidiodd, ac a ddywedodd, Mi a wn fod Duw wedi † arfaethu dy ddinyſtrio di, am it' wneuthur hyn, ac na wrandewaiſt ar fy nghyngor i.

† Heb: *cyngbori.*

3178. [f] 2 Bren. 14. 8.

17 ¶ Yna [f] Amaſïah brenhin Juda a ymgynghorodd, ac a anfonodd at Joas fâb Jehoahaz fâb Jehu brenhin Iſrael, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn ŵyneb ei gilydd.

18 A Joas brenhin Iſrael a anfonodd at Amaſïah brenhin Juda, gan ddywedyd, Yr ‡ yſgellyn *ſydd* yn Libanus a anfonodd at y gedrwŷdden *ſydd* yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mâb i yn wraig: a bwyſtfil y maes, yr hwn *oedd* yn Libanus, a dramwyodd ac a ſathrodd yr yſgellyn.

‡ Neu, *eithinen,* neu, *y ddraenen.*

19 Dywedaiſt, Wele tarewaiſt yr Edomiaid, a'th gâlon a'th ddyrchafodd i ymffroſtio: eiſtedd yn awr yn dy dŷ; pa ham yr wyt yn ymyrryd er drŵg *i ti dy hun,* fel y ſyrthit tu, a Juda gyd â thi?

20 Ond ni wrandawai Amaſïah, canys ‖ oddi wrth Dduw *'r oedd* hynny, fel y rhoddid hwynt yn llâw *y gelyn,* am iddynt geiſio duwiau Edom.

‖ Pen. 22. 7.

21 Felly Joas brenhin Iſrael a aeth i fynu, a hwy a welſant ŵynebau ei gilydd, efe ac Amaſïah brenhin Juda, ym Meth-ſemes yr hon *oedd* yn Juda.

22 A Juda a darawyd o flaen Iſrael, a hwy a ffoiſant bawb i'w pebyll.

23 A Joas brenhin Iſrael a ddâliodd Amaſïah mâb Joas fâb [h] Jehoahaz brenhin Juda, ym Methſemes, ac a'i dûg ef i Jeruſalem, ac a dorrodd i lawr fûr Jeruſalem, o borth Ephraim hyd borth † y gongl, pedwar càn cufydd.

[h] Edrych [g] Pen. 21. 17. a 22. 1, 6.

† Heb. *yr bwn ſydd yn ŵynebu.*

24 Ac *efe a gymmerth* yr holl aur, a'r arian, a'r holl leſtri a gafwyd yn nhŷ Dduw gyd ag Obed Edom, a thryſorau tŷ'r brenhin, a'r gwyſtlon hefyd, ac a ddychwelodd i Samaria.

25 ¶ Ac Amaſïah mâb Joas brenhin Juda a fu fyw, wedi marwolaeth Joas mâb Jehoahaz brenhin Iſrael, bymtheng mlynedd. 3179.

26 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Amaſïah, wele, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda, ac Iſrael?

27 ¶ Ac wedi 'r amſer yr ymadawödd Amaſïah oddi ar ôl yr ARGLWYDD, hwy a frâd-ſwriadaſant fradwriaeth yn ei erbyn ef yn Jeruſalem, ac efe a ffödd i Lachis: ond hwy a anfonaſant ar ei ôl ef i Lachis, ac a'i lladdaſant ef yno.

‡ Sef, *dinas Dafydd.*

28 A hwy a'i dygaſant ef ar feirch, ac a'i claddaſant ef gyd â'i dadau ‡ yn ninas Juda.

2 Bren. 14. 20.

PEN. XXVI.

1 *Uzzïah yn frenbin ar ôl Amaſïah, ac yn llywodraethu yn dda tra fu fyw Zecharïah, ac yn llwyddo.* 16 *Wedi bynny yn balchïo, ac yn cymmeryd arno 'r offeiriadaeth, ac yn cael ei daro â gwaban-glwyf.* 22 *Efe yn marw, a Jotham yn teyrnaſu ar ei ôl ef.*

YNa holl bobl Juda a gymmeraſant ‡ [a] Uzzïah, ac yntau yn fâb un mlwydd ar bymtheg; ac a'i hurddaſant ef yn frenhin yn lle Amaſïah ei dâd.

‡ Neu, *Azarïah.* [a] 2 Bren. 14. 21. a 15. 1.

2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i dûg hi drachefn i Juda, ar ôl huno o'r brenhin gyd â'i dadau.

3 Mâb un mlwydd ar bymtheg *oedd* Uzzïah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jecholïah o Jeruſalem. 3194.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Amaſïah ei dâd ef.

5 Ac [b] efe a ymgeiſiodd â Duw yn nyddiau Zecharïah, yr hwn [c] oedd gantho ddeall † yngweledigaethau Duw: a'r dyddiau y ceiſiodd efe yr ARGLWYDD, Duw a'i llwyddodd ef.

[b] Edrych. Pen. 24. 2. [c] Gen. 41. 15. Dan. 1. 17.

6 Ac efe a aeth allan, ac [d] a ryfelodd yn erbyn y Philiſtiaid, ac a dorrodd i lawr fûr Gath, a mûr Jabneh, a mûr Aſdod, ac a adeiladodd ddinaſoedd yn Aſdod, ac ym mŷſg y Philiſtiaid.

a 2. 19. a 10. 1. † Heb. *yn gweled Duw.*

7 A Duw a'i cynnorthwyodd ef yn erbyn [e] y Philiſtiaid, ac yn erbyn yr Arabiaid, y rhai oedd yn trigo yn Gur-baal, a'r Mehuniaid.

[d] Eſay 14. 29. [e] Pen. 21. 16.

8 A'r Ammoniaid a roiſant roddion i Uzzïah: a'i enw ef a aeth hyd y mynediad i'r Aipht: o herwydd efe a ymgryfhaodd yn ddirfawr.

[f] Nehem. 3. 13, 19, 32. Zech. 14. 10.

9 Hefyd Uzzïah a adeiladodd dyrau yn Jeruſalem wrth [f] borth y gongl, ac wrth borth y glynn ac wrth droad *y mûr,* ac a'u ‡ cadarnhaodd hwynt.

‡ Neu, *cyweiriodd.*

10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn yr anialwch, ac a † gloddiodd bydewau lawer; o

† Neu, *naddodd.*

blegid yr oedd ganddo lawer o anifeiliaid, yn y dyffryndir ac yn y gwaſtadedd: *a* llafurwŷr a gwinllanwŷr yn y mynyddoedd, ac yng † Ngharmel: canys hoff oedd ganddo *goledd* y ddaear.

† Neu, *meuſydd ffrwythlawn.*

11 Ac yr oedd gan Uzzïah lu o ryfelwŷr, yn myned allan yn fyddinoedd, yn ôl nifer eu cyſrif hwynt trwy law Jeiel yr yſgrifennydd, a Maaſiah y llywydd, dan law Hananïah *un* o dywyſogion y brenhin.

12 Holl nifer pennau cenedl y rhai cedyrn o nerth *oedd* ddwy fil a chwe chant.

13 A thàn eu llâw hwynt *yr oedd* llu grymmus, tri chàn mîl a ſaith mîl a phùm cant, yn rhyfela â chryfder nerthol, i gynnorthwyo'r brenhin yn erbyn y gelyn.

14 Ac Uzzïah a ddarparodd iddynt *ſef* i'r holl lu, dariannau, a gwaywffyn, a helmau, a llurigau, a bwaau, a † thafiau *i daflu* cerrig.

† Heb. *cherrig taſl.*

15 Ac efe a wnaeth yn Jeruſalem offer trwy gelfyddyd rhai cywraint, i fod ar y tyrau ac ar y conglau, i ergydio ſaethau a cherrig mawrion. A'i enw ef a aeth ym mhell, canys yn rhyfedd y cynnorthwywyd ef, nes ei gadarnhàu.

16 ¶ Ond pan aeth yn grŷf, ei gàlon a ddyrchafwyd i'w ddinyſtr *ei hun*; canys efe a droſeddodd yn erbyn yr ARGLWYDD ei Dduw: ac efe ‖ a aeth i mewn i deml yr ARGLWYDD i arogl-darthu ar allor yr arogl-darth.

‖ Felly 2 Bren. 16. 12, 13.

17 Ac Azarïah'r offeiriad a aeth i mewn ar ei ôl ef, a chyd ag ef bedwar ugain o offeiriaid yr ARGLWYDD, yn feibion grymmus.

18 A hwy a ſafaſant yn erbyn Uzzïah y brenhin, ac a ddywedaſant wrtho, [h] Ni *pherthyn* i ti, Uzzïah, arogl-darthu i'r ARGLWYDD, ond i'r [i] offeiriaid meibion Aaron, y rhai a gyſſegrwyd i arogl-darthu: dôs allan o'r cyſſegr; canys ti a droſeddaiſt, ac ni *bydd hyn* i ti yn ogoniant oddi wrth yr ARGLWYDD Dduw.

[h] Num. 18. 7.
[i] Ecſod. 30. 7.

19 Yna y llidiodd Uzzïah, a'r arogl-darth i arogl-darthu *oedd* yn ei làw ef: a thra ydoedd efe yn llidiog yn erbyn yr offeiriaid, gwahan-glwyf a gyfododd yn ei dalcen ef, yngŵydd yr offeiriaid, yn nhŷ'r ARGLWYDD, ger llâw allor yr arogl-darth.

20 Ac edrychodd Azarïah yr arch-offeiriad a'r holl offeiriaid arno ef, ac wele *yr oedd* efe yn wahan-glwyfus yn ei dalcen, a gwnaethant iddo fryſio oddi yno: ac yntau hefyd [k] a fryſiodd i fyned allan, o herwydd i'r ARGLWYDD ei daraw ef.

[k] Megis Eſther 6. 12.

21 [l] Ac Uzzïah y brenhin a fu wahanglwyfus hyd ddŷdd ei farwolaeth, ac a drigodd yn wahan-glwyfus [m] mewn tŷ † neilldual; canys efe a dorraſid ymaith o dŷ'r ARGLWYDD: a Jotham ei fàb ef *oedd* ar dŷ'r brenhin, yn barnu pobl y wlâd.

[l] 2 Bren. 15. 5.
[m] Lef. 13. 46. Num. 5. 2.
† Heb. *rhŷdd.*

22 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd cyntaf a diweddaf Uzzïah, a 'ſgrifennodd [n] Eſay y prophwyd mâb Amos.

[n] Eſay 1. 1.

23 Felly Uzzïah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef gyd â'i dadau ym maes beddrod y brenhinoedd; canys dywedaſant, Gwahan-glwyfus *ydyw* efe. A Jotham ei fàb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXVII.

1 *Jotham yn teyrnaſu yn dda, ac yn llwyddo.* 5 *Yn daroſtwng yr Ammoniaid.* 7 *Ei deyrnaſiad ef.* 9 *Ac Abaz yn teyrnaſu ar ei ôl ef.*

MAb [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Jotham pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, ac enw ei fam ef *oedd* Jeruſah merch Sadoc. 3246.

[a] 2 Bren. 15. 32, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai Uzzïah ei dâd: eithr nid aeth efe i deml yr ARGLWYDD. [b] A'r bobl oedd etto yn ymlygru.

[b] 2 Bren. 15. 35.

3 Efe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ'r ARGLWYDD: ac ar fûr ‡ y twr yr adeiladodd efe lawer.

‡ Ophel.

4 Dinaſoedd hefyd a adeiladodd efe ym mynyddoedd Juda, ac yn y coedydd yr adeiladodd efe balaſau a thyrau.

5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn brenhin meibion Ammon, ac a aeth yn drêch nâ hwynt. A meibion Ammon a roddaſant iddo ef gàn talent o arian y flwyddyn honno, a deng mîl Corus o wenith, a deng mîl Corus o haidd. Hyn a roddodd meibion Ammon iddo ef yr ail flwyddyn a'r drydedd. 3246.

6 Felly Jotham a aeth yn gadarn, o blegid efe a ‡ barotôdd ei ffyrdd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw.

‡ Neu, *ſicrhaodd.*

7 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham, a'i holl ryfeloedd ef, a'i ffyrdd, wele, *y maent* yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Juda.

8 Mâb pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

9 A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef yn ninas Dafydd. Ac Ahaz ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXVIII.

1 *Ahaz yn teyrnaſu yn ddrygionus, a'r Syriaid yn ei flino ef.* 6 *Yr Iſraeliaid yn caeth-gludo gwŷr Juda, a thrwy gyngor Oded y prophwyd yn eu gollwng hwy adref.* 16 *Ahaz yn gyrru am gymmorth i Aſſyria, a hynny heb leſu iddo.* 22 *Yn ei gyfyngder yn 'chwanegu ei ddelw-addoliaeth,* 26 *Yn marw, a Hezeciah yn dyfod ar ei ôl ef.*

MAb [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ond ni wnaeth efe yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dâd. 3262.

[a] 2 Bren. 16. 2.

2 Eithr efe a rodiodd yn ffyrdd brenhinoedd Iſrael, ac a wnaeth i Baalim *ddelwau* toddedig.

3 Ac efe a ‡ arogl-darthodd yn nyffryn † Benhinnom, ac a loſgodd [b] ei blant yn tân yn ôl ffieidd-dra'r cenhedloedd a fwriaſai'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

‡ Neu, *offrymmodd aberth.*
† *Mâb Hinnom.*
[b] Lef. 18. 21.

4 Efe a aberthodd hefyd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfeydd, ac ar y bryniau, a thàn bob pren gwŷrddlas.

5 Am hynny'r [c] ARGLWYDD ei Dduw a'i rhoddodd ef yn llâw brenhin Syria; a hwy a'i tarawſant ef, ac a gaeth-gludaſant ymaith oddi ganddo ef gaeth-glud fawr, ac ac a'u dygaſant i Ddamaſcus. Ac yn llâw brenhin Iſrael hefyd y rhoddwyd ef, yr hwn a'i tarawôdd ef â lladdfa fawr.

[c] Eſay 7. 1.

6 ¶ Canys [d] Pecah mâb Remaliah a laddodd yn Juda chwêch ugain mîl mewn un diwrnod, hwynt oll yn feibion grymmus; am wrthod o honynt ARGLWYDD Dduw eu tadau. 3263.

[d] 2 Bren. 15. 27.

2262. 7 A Zichri gŵr grymmus o Ephraim a laddodd Faaſeiah ſâb y brenhin, ac Azricam llywodraethwr y tŷ, ac Elcanah † y neſaf at y brenhin.

† Heb. *yr ail i'r brenhin.*

8 A meibion Iſrael a gaeth-gludaſant o'u brodyr ddau càn mîl, yn wragedd, yn feibion, ac yn ferched, ac a 'ſglyſaethaſant anrhaith fawr oddi arnynt, ac a ddygaſant yr yſbail i Samaria.

9 Ac yno 'r oedd prophwyd i'r ARGLWYDD a'i enw Oded; ac efe a aeth allan o flaen y llu oedd yn dyfod i Samaria, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, [c] o herwydd digoſaint ARGLWYDD Dduw eich tadau yn erbyn Juda, y rhoddodd efe hwynt yn eich llâw chwi, a lladdaſoch hwynt mewn cynddaredd [d] yn cyrhaeddyd hyd y nefoedd.

c Sal. 69. 26. Eſay 10. 5. a 47. 6. Ezec. 25. 12, 15. a 26. 2. Obad. 16, &c. Zech. 1. 15.

d Ezra 9. 6,

10 Ac yn awr yr ydych chwi yn amcanu daroſtwng meibion Juda a Jeruſalem, yn gaeth-weiſion, ac yn gaeth-forŵynion i chwi: onid *oes* gyd â chwi, ïe gyd â chwi bechodau yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw?

11 Yn awr gan hynny gwrandêwch arnaſi, a gollyngwch adref y gaeth-glud a gaeth-gludaſoch o'ch brodyr: o blegid *y mae* llidiog ddigoſaint yr ARGLWYDD arnoch chwi.

12 Yna rhai o bennaethiaid meibion Ephraim, Azarïah mâb Johanan, Berechïah mâb Meſilemoth, a Jehizcïah mâb Sàlum, ac Amaſa mâb Hadlai, a gyfodaſant yn erbyn y rhai oedd yn dyfod o'r filwriaeth,

13 Ac a ddywedaſant wrthynt, Ni ddygwch y gaeth-glud yma: canys gan i ni bechu *euſys* yn erbyn yr ARGLWYDD, yr ydych chwi yn amcanu 'chwanegu ar ein pechodau ni, ac ar ein camweddau: canys *y mae* ein camwedd ni yn fawr, ac *y mae* digoſaint llidiog yn erbyn Iſrael.

14 Felly y llu a adawödd y gaeth-glud a'r anrhaith o flaen y tywyſogion, a'r holl gynnulleidfa,

e Ad. 12.

15 A'r gwŷr, [e] y rhai a enwyd wrth eu henwau, a gyfodaſant ac a gymmeraſant y gaeth-glud, ac a ddilladaſant eu holl rai noethion hwynt â'r yſbail, a dilladaſant hwynt, a rhoddaſant iddynt eſgidiau, ac a wnaethant iddynt fwytta ac yfed, enneiniaſant hwynt hefyd, a dygaſant ar aſynnod bob un llêſg, ïe dygaſant hwynt i Jericho, [h] dinas y palmwŷdd, at eu brodyr. Yna hwy a ddychwelaſant i Samaria.

h Deut. 34. 3. Barn. 1. 16.

3264. 16 ¶ 'Yr amſer hwnnw yr anfonodd y brenhin Ahaz at frenhinoedd Aſſyria i'w gynnorthwyo ef.

i 1 Bren. 16. 7.

17 A'r Edomiaid a ddaethent etto, ac a darawſent Juda, ac a gaeth-gludaſent gaeth-glud.

18 [k] Y Philiſtiaid hefyd a ruthraſent i ddinaſoedd y gwaſtadedd, a thu dehau Juda, ac a ennillaſent Bethſemes, ac Ajalon, a Gederoth, a Socho a'i phentrefydd, Timnah hefyd a'i phentrefydd, a Gimzo a'i phentrefydd; ac a drigaſant yno.

k Ezec. 16. 25, 57.

19 Canys yr ARGLWYDD a ddaroſtyngodd Juda o achos Ahaz brenhin Iſrael: o blegid efe a [l] noethodd Juda, gan droſeddu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

l Ecſod. 32. 25.

20 A [m] Thilgath Pilneſer brenhin Aſſyria a ddaeth atto ef, ac a gyfyngodd arno ef, ac ni's cynnorthwyodd ef.

m 2 Bren. 15. 29.

21 Er i Ahaz gymmeryd rhan allan o dŷ 'r ARGLWYDD, ac o dŷ 'r brenhin, a chan y tywyſogion, a'i rhoddi i frenhin Aſſyria; etto ni's cynnorthwyodd efe ef.

22 ¶ A'r amſer yr oedd yn gyfyng arno, efe a 'chwanegodd droſeddu yn erbyn yr ARGLWYDD: hwn *yw* 'r brenhin Ahaz. 3265.

23 Canys [n] efe a aberthodd i dduwiau Damaſcus, y rhai a'i tarawſent ef; ac efe a ddywedodd, Am i dduwiau brenhinoedd Syria eu cynnorthwyo hwynt, minnau a aberthaf iddynt hwy, fel i'm cynnorthwyont innau: ond hwy a fuant iddo ef ac i holl Iſrael yn dramgwydd.

n Edrych Pen. 25. 14.

24 Ac Ahaz a gaſglodd leſtri tŷ Dduw, ac a ddarniodd leſtri tŷ Dduw, ac a [o] gauodd ddryſau tŷ 'r ARGLWYDD, ac a wnaeth iddo allorau ym mhob congl i Jeruſalem.

o Edrych Pen. 29. 3.

25 Ac ym mhob dinas yn Juda y gwnaeth efe uchelfeydd i [†] arogl-darthu i dduwiau dieithr, ac a ddigllonodd ARGLWYDD Dduw ei dadau.

† Neu, *offrymmu.*

26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes ef, a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf, wele hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

27 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddaſant ef yn y ddinas yn Jeruſalem, ond ni ddygaſant hwy ef i feddrod brenhinoedd Iſrael. A Hezecïah ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef. 3277.

PEN. XXIX.

1 Y brenhin duwiol Hezecïah, 3 yn adferu gwîr grefydd, 5 yn cynghori 'r Lefaid: 12 A bwytbau yn ymſanctteiddio, ac yn glanhâu tŷ Dduw. 20 Hezecïah yn aberthu ebyrth cyboedd, lle 'r oedd y Lefaid yn barottach nâ'r offeiriaid.

MAb [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Hezecïah *pan* ddechreuodd efe deyrnaſu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, a enw ei fam ef *oedd* Abïah merch Zecharïah. 3277.

a 2 Bren. 18. 1.

2 Ae efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnelſai Dafydd ei dâd.

3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnaſiad ef, yn y mîs cyntaf, [b] efe a agorodd ddryſau tŷ 'r ARGLWYDD, ac a'u cyweiriodd hwynt. 3278.

b Edrych Pen. 28. 24.

4 Ac efe a ddûg i mewn yr offeiriaid, a'r Lefiaid, ac a'u caſglodd hwynt ynghŷd i heol y dwyrain,

Ad. 7,

5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gwrandêwch fi, O Lefiaid, ymſanctteiddiwch yn awr, a ſanctteiddiwch dŷ ARGLWYDD Dduw eich tadau, a dygwch yr aflendid allan o'r *lle* ſanctaidd.

6 Canys ein tadau ni a droſeddaſant, ac a wnaethant yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD ein Duw, ac a'i gwrthodaſant ef, ac a droiſant eu hwynebau oddi wrth babell yr ARGLWYDD, ac a † droiſant *eu* gwarrau.

† Heb. *roiſant.*

7 [c] Cauaſant hefyd ddryſau 'r porth, ac a ddiffoddaſant y lampau, ac nid arogldarthaſant arogl-darth, ac ni offrymmaſant boeth-offrymmau yn y cyſſegr i Dduw Iſrael.

c Pen. 28. 24.

8 Am hynny digoſaint yr ARGLWYDD a ddaeth yn erbyn Juda a Jeruſalem, ac efe a'u rhoddodd hwynt yn gyffro, yn ſyndod, ac [d] yn watwargerdd, fel yr ydych yn gweled â'ch llygaid.

d 1 Bren. 9. 8.

9 Canys wele, [e] ein tadau ni a ſyrthiaſant trwy 'r cleddyf, ein meibion hefyd, a'n merched,

e Pen. 28. 5, 6, 8.

3278. merched, a'n gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed o herwydd hyn.

10 Yn awr *y mae* yn fy mrŷd i wneuthur cyfammod ag ARGLWYDD Dduw Iſrael; fel y trô ei ddigofaint llidiog ef oddi wrthym ni.

‡ Neu, *trwyller ebwi.*

11 Fy meibion, na ‡ fyddwch ddifraw yn awr: canys yr ARGLWYDD [f] a'ch dewiſodd chwi i ſefyll ger ei fron ef, i weini

f Num. 3. 6. a 8. 14. a 18. 2, 6.

iddo ef, ac i fod yn gweini, ac yn arogldarthu iddo ef.

12 ¶ Yna y Lefiaid a gyfodaſant, Mahath mâb Amaſai, a Joël mâb Azariah o feibion y Cohathiaid: ac o feibion Merari; Cis mâb Abdi, ac Azariah mâb Jehaleleel: ac o'r Gerſoniaid; Joah mâb Zimmah, ac Eden mâb Joah:

13 Ac o feibion Eliſaphan; Simri, a Jehiel: ac o feibion Aſaph; Zechariah, a Mattaniah:

14 Ac o feibion Heman, Jehïel a Simei: ac o feibion Jedu hun; Semaiah, ac Uzziel.

15 A hwy a gynnullaſant eu brodyr, ac a ymſancteiddiaſant, ac a ddaethant yn ôl gorchymmyn y brenhin † trwy eiriau 'r ARGLWYDD, i lanhâu tŷ 'r ARGLWYDD.

† Neu, *yn achoſion.*

16 A'r offeiriaid a ddaethant i fewn tŷ 'r ARGLWYDD i'w lanhâu ef, ac a ddygaſant allan yr holl frynti a gawſant hwy yn nheml yr ARGLWYDD, i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD. A'r Lefiaid a'i cymmeraſant i'w ddwyn ymaith allan i afon Cidron.

17 Ac yn y *dŷdd* cyntaf o'r mîs cyntaf y dechreuaſant *ei* ſancteiddio, ac ar yr wythfed dŷdd o'r mîs y daethant i borth yr ARGLWYDD: ac mewn wyth niwrnod y ſancteiddiaſant dŷ 'r ARGLWYDD, ac yn yr unfed dŷdd ar bymtheg o'r mîs cyntaf y gorphennaſant.

18 Yna y daethant hwy i mewn at Hezeciah y brenhin, ac a ddywedaſant, Glanhaſom holl dŷ 'r ARGLWYDD, ac allor y poeth-offrwm, a'i holl lleſtri, a bwrdd y *bara* goſod, a'i holl leſtri.

19 A'r holl leſtri a fwriaſai 'r brenhin Ahaz ymaith yn ei gamwedd, pan oedd efe yn teyrnaſu, a barotoiſom, ac a ſancteiddiaſom ni: ac wele hwy ger bron allor yr ARGLWYDD.

20 ¶ Yna Hezeciah y brenhin a gododd yn forau, ac a gaſglodd dywyſogion y ddinas, ac a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.

21 A hwy a ddygaſant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod, a ſaith o wŷn, a ſaith o

c Lefit. 4, 3, 14.

fychod geifr, [c] yn bêch-aberth dros y frenhiniaeth, a thros y cyſſegr, a thros Juda: ac efe a ddywedodd wrth yr offeiriaid meibion Aaron, am offrymmu, *y rhai hynny* ar allor yr ARGLWYDD.

22 Felly hwy a laddaſant y buſtych, a'r

b Lef. 8. 14, 15, 19, 24. Heb. 9. 21.

offeiriaid a dderbyniaſant y gwaed, ac [b] a'i taenellaſant ar yr allor: lladdaſant hefyd yr hyrddod, a thaenellaſant y gwaed ar yr allor: a hwy a laddaſant yr wŷn, ac a daenellaſant y gwaed ar yr allor.

‡ Neu, *neſaſant.*

23 A hwy a ‡ ddygaſant fychod y pêchaberth, o flaen y brenhin a'r gynnulleidfa, ac

i Lefit. 4. 15, 24.

[i] a oſodaſant eu dwylaw arnynt hwy.

24 A'r offeiriaid a'u lladdaſant hwy, ac a wnaethant gymmod ar yr allor, â'u gwaed hwynt, i wneuthur cymmod dros holl Iſrael; canys dros holl Iſrael yr archaſai 'r brenhin *wneuthur* y poeth-offrwm, a'r pêch-aberth.

25 [k] Ac efe a oſodod y Lefiaid yn nhŷ 'r ARGLWYDD, â ſymbalau, ac â nablau, ac â thelynau, [l] yn ôl gorchymmyn Dafydd, a Gad gweledydd y brenhin, a Nathan y prophwyd: canys y gorchymmyn *oedd* trwy law 'r ARGLWYDD, trwy law ei brophwydi ef.

3278.

k 1 Cron. 16. 4, a 25. 6.

l 1 Cron. 23. 5. a 25. 1. Pen. 8. 14.

26 A'r Lefiaid a ſafaſant ag offer [m] Dafydd, a'r offeiriaid â'r [n] udgyrn.

m 1 Cron. 23. 5. Amos 6. 5.

27 A Hezeciah a ddywedodd am offrymmu poeth-offrwm ar yr allor: a'r amſer y dechreuodd y poeth-offrwm, y dechreuodd cân yr ARGLWYDD, â'r udgyrn, ac ag offer Dafydd brenhin Iſrael.

n Num. 10. 10.

28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn addoli, a'r † cantorion yn canu, a'r udgyrn yn lleiſio: *hyn* oll *a barhaodd* nes gorphen y poeth-offrwm.

† Heb. *caniad.*

29 A phan orphennaſant hwy offrymmu, y brenhin a'r holl rai a gafwyd gyd ag ef, a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

30 A Hezeciah y brenhin a'r tywyſogion a ddywedaſant wrth y Lefiaid am ſoliannu 'r ARGLWYDD â geiriau Dafydd, ac Aſaph y gweledydd. Felly hwy a ſoliannaſant â llawenydd, ac a ymoſtyngaſant, ac a addolaſant.

31 A Hezeciah a attebodd, ac a ddywedodd, Yn awr yr ‡ ymgyſſegraſoch chwi i'r ARGLWYDD; neſewch a dygwch ebyrth, ac [o] ebyrth moliant i dŷ 'r ARGLWYDD. A'r gynnulleidfa a ddygaſant ebyrth, ac ebyrth moliant, a phob ewyllyſgar o galon, boeth-offrymmau.

‡ Heb. *llanwaſoch eich llâw.*

o Lef. 7. 12.

32 A rhifedi 'r poeth-offrymmau a ddûg y gynnulleidfa, oedd ddeg a thrugain o fuſtych, cant o hyrddod, dau cant o wŷn: y rhai hyn oll *oedd* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

33 A'r pethau cyſſegredig *oedd* chwe chant o fuſtych, a thair mîl o ddefaid.

34 Ond yr oedd rhŷ fychan o offeiriaid, fel na allent flingo'r holl boeth-offrymmau: am hynny [p] eu brodyr y Lefiaid a'u cynnorthwyaſant hwy, nes gorphen y gwaith, ac nes i'r offeiriaid ymgyſſegru: canys y Lefiaid *oedd* uniawnach o galon i ymgyſſegru nâ'r offeiriaid.

p Pen. 35. 11.

35 Y poeth-offrymmau hefyd *oedd* yn aml, gyd â braſder yr hedd-offrwm, a'r ddiod-offrwm i'r poeth-offrymmau. Felly y trefnwyd gwaſanaeth tŷ 'r ARGLWYDD.

36 A Hezeciah a lawenychodd, a'r holl bobl, o herwydd parotôi o Dduw y bobl: o blegid yn ddiſymmwth y bu 'r peth.

PEN. XXX.

1 Hezeciah yn cyhoeddi Paſg arbennig ar yr ail mîs i Juda ac i Iſrael. 13 Y gynnulleidfa wedi diſtrywio allorau delw-addoliaeth, yn cadw 'r wŷl bedwar diwrnod ar ddeg. 27 Yr offeiriaid a'r Lefaid yn bendithio 'r bobl.

A Hezeciah a anfonodd at holl Iſrael a Juda, ac a ſgrifennodd lythyrau hefyd at Ephraim a Manaſſeh, i ddyfod i dŷ 'r ARGLWYDD i Jeruſalem, i gynnal Paſg i ARGLWYDD Dduw Iſrael.

2 A'r brenhin a ymgynghorodd, a'i dywyſogion, a'r holl gynnulleidfa, yn Jeruſalem am gynnal y Paſg [a] yn yr ail mîs.

a Num. 9, 10, 11.

3 Canys ni allent ei gynnal ef [b] y prŷd hwnnw, o blegid nid ymſancteiddiaſai 'r offeiriaid ddigon, ac nid ymgaſglaſai 'r bobl i Jeruſalem.

b Eciod. 12. 6, 18. † Heb.

4 † A da oedd y peth yngolwg y brenhin, ac yngolwg yr holl gynnulleidfa.

Ac union.

3278. 5 A hwy a orchymynnaſant gyhoeddi trwy holl Iſrael o Beerſeba hyd Ddan, am ddyfod i gynnal y Paſg i ARGLWYDD Dduw Iſrael yn Jeruſalem : canys ni wnaethent er ys talm fel yr oedd yn ſgrifennedig.

6 Felly y rhedegwŷr a aethant â'r llythyrau o law 'r brenhin, a'i dywyſogion, trwy holl Iſrael a Juda, ac wrth orchymmyn y brenhin, gan ddywedyd, O meibion Iſrael, dychwelwch at ARGLWYDD Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, ac efe a ddychwel at y gweddill a ddiangodd o honoch chwi o law [c] brenhinoedd Aſſyria.

c 2 Bren. 15. 19, 29.

7 Ac na fyddwch fel eich tadau, nac fel eich brodyr, y rhai a droſeddaſant yn erbyn ARGLWYDD Dduw eu tadau, am hynny efe a'u rhoddodd hwynt yn anghyfannedd, megis y gwelwch chwi.

8 Yn awr na chaledwch eich gwarr, fel eich tadau ; * rhoddwch law i'r ARGLWYDD, a deuwch i'w gyſſegr a gyſſegrodd efe yn dragywydd: a gwaſanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw, fel y trô llîd ei ddigofaint ef oddi wrthych chwi.

* Edrych 1 Cron. 29. 24. Ezra 10. 19.

9 Canys o's dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD, eich brodyr chwi a'ch meibion *a gânt* drugaredd ger bron y rhai a'u caeth-gludodd hwynt, fel y dychwelont i'r wlâd yma : o blegid [d] graſol, a thrugarog *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, ac ni thrŷ efe *ei* wyneb oddi wrthych, o's dychwelwch atto ef.

d Ecſod. 34. 6.

10 Felly y rhedegwŷr a aethant o ddinas i ddinas trwy wlâd Ephraim, a Manaſſeh, hyd Zabulon : ond hwy a wawdiaſant, ac a'u gwatwaraſant hwy.

11 Er hynny [e] gwŷr o Aſer, a Manaſſeh, ac o Zabulon a ymoſtyngaſant, ac a ddaethant i Jeruſalem.

e Felly Pen. 11. 16. Ad. 18.

12 Llaw Dduw hefyd fu yn Juda, i roddi iddynt un gâlon, i wneuthur gorchymmyn y brenhin a'r tywyſogion, yn ôl gair yr ARGLWYDD.

13 ¶ A phobl lawer a ymgaſglaſant i Jeruſalem, i gynnal gŵyl y bara croyw, yn yr ail mîs ; cynnulleidfa fawr iawn.

14 A hwy a gyſodaſant, ac a fwriaſant ymaith [f] yr allorau *oedd* yn Jeruſalem : bwriaſant ymaith allorau 'r arogl-darth, a thaflatant *hwynt* i afon Cidron.

f Pen. 28. 24.

15 Yna y lladdaſant y Paſg ar y pedwerydd *dŷdd* ar ddeg o'r ail mîs : yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a gywilyddiaſant, ac a ymſancteiddiaſant, ac a ddygaſant y poeth-offrymmau i dŷ 'r ARGLWYDD.

16 A hwy a ſaſaſant yn eu † lle, wrth eu harfer, yn ôl cyfraith Moſes gŵr Duw : yr offeiriaid oedd yn taenellu 'r gwaed o law y Lefiaid.

† Heb. *ſefyllfa.*

17 Canys *yr oedd* llawer yn y gynnulleidfa y rhai nid ymſancteiddiaſent : ac ar y Lefiaid *yr oedd* llâdd y Paſg, dros yr holl rai afian, i'w ſancteiddio i'r ARGLWYDD.

18 O herwydd llawer o'r bobl, *ſef* [g] llawer o Ephraim, a Manaſſeh, Iſſacar, a Zabulon, nid ymlanhaſent, etto hwy a fwyttaſant y Paſg, yn amgenach nag yr oedd yn 'ſgrifennedig. Ond Hezeciah a weddiodd droſtynt hwy, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD daionus a faddeuo i bob un

g Ad. 11.

19 A barotôdd ei gâlon i geiſio Duw, *ſef* ARGLWYDD Dduw ei dadau, er na *lanhâwyd ef* yn ôl puredigaeth y cyſſegr.

20 A'r ARGLWYDD a wrandawôdd ar Hezeciah, ac a jachaodd y bobl.

21 A meibion Iſrael, y rhai a gafwyd yn Jeruſalem, a gynhaliaſant wŷl y bara croyw ſaith niwrnod trwy lawenydd mawr : y Lefiaid hefyd a'r offeiriaid oedd yn moliannu 'r ARGLWYDD o ddŷdd i ddŷdd, *gan ganu* ag offer ‡ ſoniarus i'r ARGLWYDD.

3278. ‡ Heb. *cryfder.*

22 A Hezeciah a ddywedodd wrth *fodd* câlon yr holl Lefiaid, y rhai oedd yn dyſgu gwybodaeth ddaionus yr ARGLWYDD ; a hwy a fwyttaſant ar hŷd yr wŷl, ſaith niwrnod, *ac* a aberthaſant ebyrth hêdd, ac a gyffeſaſant i ARGLWYDD Dduw eu tadau.

23 A'r holl gynnulleidfa a ymgynghoraſant i gynnal ſaith o ddyddiau eraill : felly y cynhaliaſant [h] ſaith o ddyddiau *eraill trwy* lawenydd.

h Edrych 1 Bren. 8. 65.

24 Canys Hezeciah brenhin Juda [i] a † roddodd i'r gynnulleidfa fil o ſuſtych, a ſaith mîl o ddefaid ; a'r tywyſogion a roddaſant i'r gynnulleidfa fil o ſuſtych, a deng mîl o ddefaid : a llawer o offeiriaid a ymſancteiddiaſant.

i Pen. 35. 7, 8. † Heb. *ddyrchafodd*, neu, *offrymmodd.*

25 A holl gynnulleidfa Juda a lawenychaſant, gyd â'r offeiriaid a'r Lefiaid, a'r holl gynnulleidfa a ddaeth o Iſrael, a'r dieithriaid : a ddaethai o wlâd Iſrael, ac oeddynt yn gwladychu yn Juda.

26 Felly y bu llawenydd mawr yn Jeruſalem : canys er dyddiau Salomon mâb Dafydd brenhin Iſrael, ni *bu* cyffelyb yn Jeruſalem.

k Num. 6. 23.

27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid a gyfodaſant, ac [k] a fendithiaſant y bobl ; a gwrandawyd ar eu llêf hwynt, a'u gweddi hwynt a ddaeth *i ſynu* i'w breſwylfa ‡ ſanctaidd ef, i'r nefoedd.

‡ Heb. *ei Sancteiddrwydd ef.*

PEN. XXXI.

1 Y bobl yn cbwannog i ddilŷu delw-addoliaeth. 2 Hezeciah yn treſnu cylchoedd yr offeiriaid a'r Leſiaid, ac yn parotôi gwaith a chynhaliaeth iddynt. 5 Parodrwydd y bobl i dalu degwm ac offrwm. 11 Hezeciah yn goſod ſwyddogion i ddoſbarthu 'r degymmau. 20 Purdeb Hezeciah.

AC wedi gorphen hyn i gyd, holl Iſrael y rhai † *oedd* breſennol a aethant allan i ddinaſoedd Juda, ac [a] a ddrylliaſant y delwau, ac a dorraſant y llwynau, ac a ddiſtrywiaſant yr uchelfeydd, a'r allorau, allan o holl Juda a Benjamin ; yn Ephraim hefyd, a Manaſſeh, nes *eu* ‡ llwyr ddifa. Yna holl feibion Iſrael a ddychwelaſant bob un i'w feddiant, i'w dinaſoedd.

† Heb. *a gafwyd.* a 2 Bren. 18. 4. ‡ Heb. *gorphen.*

2 ¶ A Hezeciah a oſododd ddoſbarthiadau 'r offeiriaid, a'r Lefiaid, yn eu cylchoedd, pob un yn ôl ei weinidogaeth, yr offeiriaid a'r Lefiaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth hêdd, i weini, ac i foliannu, ac i ganmol, ym mhyrth gwerſylloedd yr ARGLWYDD.

3 A rhan y brenhin *oedd* o'i olud ei hun i'r poeth-offrymmau, *ſef* i boeth-offrymmau y borau a'r hwyr, ac i boeth-offrymmau 'r Sabbothau, a'r newŷdd-loerau, a'r gwyliau arbennig, fel *y mae* yn 'ſgrifennedig, [b] ynghyfraith yr ARGLWYDD.

b Num. 28. a 29.

4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y bobl, trigolion Jeruſalem, am roddi rhan i'r offeiriaid, a'r Lefiaid, fel yr ymgryfhâent ynghyfraith yr ARGLWYDD.

5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair hwn, meibion Iſrael a ddygaſant yn aml, flaenffirwyth yr ŷd, y gwin, a'r olew, a'r mêl,

ac

3278. ac o holl gnŵd y maes, a'r degwm o bob *peth* a ddygasant hwy yn helaeth.

6 A meibion Israel a Juda, y rhai oedd yn trigo yn ninasoedd Juda, hwythau a ddygasant ddegwm gwartheg, a defaid, a
c Lef. 27. 30. Deut. 14. 28. c degwm y pethau cyssegredig a gyssegrasid i'r ARGLWYDD eu Duw; ac a'u gosodasant ‡ bob yn bentwr.

7 Yn y trydydd mis y dechreuasant hwy seilio 'r pentyrrau, ac yn y seithfed mis y gorphennasant *hwynt*.

‡ Heb. *Yu bentyrrau yn bentyrrau.*

8 A phan ddaeth Hezeciah a'r tywysogion, a gweled y pentyrrau, hwy a fendithiasant yr ARGLWYDD a'i bobl Israel.

9 A Hezeciah a ymofynnodd â'r offeiriaid a'r Lefiaid, o herwydd y pentyrrau.

10 Ac Azariah 'r offeiriad pennaf o dŷ Sadoc, a ddywedodd wrtho, ac a lefarodd;
d Mal. 3. 10. d Er pan ddechreuwyd dwyn offrymmau i dŷ 'r ARGLWYDD, bwyttasom a digonwyd ni, gweddillasom hefyd lawer jawn: canys yr ARGLWYDD a fendithiodd ei bobl; a'r gweddill *yw* 'r amldra hyn.

11 ¶ A Hezeciah a ddywedodd am barotôi celloedd yn nhŷ 'r ARGLWYDD; a hwy a'u parotoisant,

12 Ac a ddygasant i mewn y blaenffrwyth, a'r degwm, a'r *pethau* cyssegredig, yn ffyddlon: a Chonaniah y Lefiad *oedd* flaenor arnynt hwy, a Simei ei frawd ef yn ail.

13 Jehiel hefyd, ac Azaziah, a Nahath, ac Asahel, a Jerimoth, a Jozabad, ac Eliel, ac Ismachiah, a Mahath, a Benaiah, *oedd* swyddogion ‡ dan law Conaniah, a Simei ei frawd ef, trwy orchymmyn Hezeciah y brenhin ac Azariah blaenor tŷ Dduw.
† Neu, *wrth.*

14 A Chore mâb Imnah y Lefiad, y porthor tu a'r dwyrain, *oedd* ar y pethau a offrymmid yn ewyllysgar i Dduw: i rannu offrymmau 'r ARGLWYDD, a'r pethau sanctaiddiolaf.

15 Ac wrth ei law ef *yr oedd* Eden, a Miniamin, a Jesua, a Semaiah, Amariah,
e Jos. 21. 9. a Sechaniah, yn e ninasoedd yr offeiriaid yn *eu* ‡ swydd, i roddi i'w brodyr yn ôl eu rhan, i fawr ac i fychan:
‡ Neu, *ymddiried.*

16 Heb law y gwrrywiaid o'u cenedl hwynt, o fâb tair blwydd ac uchod, i bawb a'r oedd yn dyfod i dŷ 'r ARGLWYDD, ddogn dydd yn ei ddydd, yn eu gwasanaeth hwynt, o fewn eu goruchwiliaethau, yn ôl eu dosbarthiadau;

17 I genedl yr offeiriaid wrth dŷ eu tadau, ac i'r Lefiaid, f o fâb ugain mlwydd
f 1 Cron. 23. 24, 27. ac uchod, yn ôl eu goruchwiliaethau, yn eu dosbarthiadau;

18 Ac i genedl eu holl blant hwy, eu gwragedd, a'u meibion, a'u merched, trwy 'r holl gynnulleidfa: o blegid † trwy eu ffyddlondeb y trinent hwy yn sanctaidd yr hyn oedd sanctaidd:
† Neu, *yn eu bymddiried yn ymsanctaiddient yn yr hyn,* &c.

19 Ac i feibion Aaron yr offeiriaid, *y rhai oedd* ym g meusydd pentrefol eu dinasoedd, ym mhob dinas, y gwŷr a enwasid wrth eu henwau, i roddi rhannau i bob gwrryw ym mysg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a gyfrifwyd wrth achau ym mhlith y Lefiaid.
g Lef. 25. 34. Num. 35. 2.

20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth Hezeciah trwy holl Juda, ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac union a'r gwirionedd ger bron yr ARGLWYDD ei Dduw.

21 Ac ym mhob gwaith a ddechreuodd efe yngweinidogaeth tŷ Dduw, ac yn y gyfraith, ac yn y gorchymmyn i geisio ei Dduw, efe a'i gwnaeth â'i holl galon, ac a ffynnodd.

PEN. XXXII. 3291.

1 Senacherib yn dyfod yn erbyn Juda, a Hezeciah yn ymgadarnhâu, ac yn cyssuro ei bobl. 9 Hezeciah ac Esay yn gweddio yn erbyn cabledd Senacherib. 21 Angel yn difetha llu 'r Assyriaid, a hynny yn barch i Hezeciah. 24 Hezeciah yn gweddio yn ei glefyd, a Duw yn rhoi iddo argoel jechyd, 25 Hezeciah yn balchio, a Duw yn ei ddarostwng ef. 27 Ei gyfoeth ef, a'i weithredoedd. 31 Ei fai ef ynghylch cenhadon Babilon. 32 Efe yn marw, a Manasseh yn teyrnasu ar ei ôl ef.

WEdi a 'r pethau *hyn*, a'u sicrhâu, y daeth Senacherib brenhin Assyria, ac a ddaeth i mewn i Juda; ac a wersyllodd yn erbyn y dinasoedd caerog, ac a teddyliodd eu † hennill hwynt iddo ei hun.
a 2 Bren. 18. 13, &c. Esay 36. 1, &c. † Heb. *torri.*

2 A phan welodd Hezeciah ddyfod Senacherib, a *bod* ei wyneb ef i ryfela yn erbyn Jerusalem;

3 Efe a ymgynghorodd â'i dywysogion, ac â'i gedyrn, am argae dyfroedd y ffynhonnau, y rhai *oedd* allan o'r ddinas: a hwy a'i cynnorthwyasant ef.

4 Felly pobl lawer a ymgasglasant, ac a argaesant yr holl ffynhonnau, a'r afon sydd yn † rhedeg trwy ganol y wlâd, gan ddywedyd, Pa ham y daw brenhinoedd Assyria, ac y cânt ddyfroedd lawer?
† Heb. *llifeirio.*

5 Ac b efe a ymgryfhaodd, ac a adeiladodd yr holl fûr drylliedig, ac a'i cyfododd i fynu hyd y tyrau, a mûr arall oddi allan, ac a gadarnhaodd c Filo *yn* ninas Dafydd, ac a wnaeth lawer o †biccellau, ac o dariannau.
b Esay 22. 9. c 2 Sam. 5. 9.

6 Ac efe a osododd dywysogion rhyfel ar y bobl, ac a'u casglodd hwynt atto i heol porth y ddinas, ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon hwynt, gan ddywedyd,
† Neu, *gleddyfau,* neu, *arfau.*

7 Ymwrolwch, ac ymgadarnhewch, nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag brenhin Assyria, na rhag yr holl dyrfa *sydd* gyd ag ef: canys d *y mae* gyd â ni twy nâ chyd ag ef:
d 2 Bren. 6. 16.

8 Gyd ag ef *y mae* e braich cnawdol; ond yr ARGLWYDD ein Duw *sydd* gyd â ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a † hyderasant ar eiriau Hezeciah brenhin Juda.
e Jer. 17. 5. 1 Joan 4. 4. † Heb. *buysasant.*

9 ¶ f Wedi hyn, yr anfonodd Senacherib brenhin Assyria ei weision i Jerusalem (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lachis, a'i holl † allu gyd ag ef) at Hezeciah frenhin Juda, ac at holl Juda, y rhai *oedd* yn Jerusalem, gan ddywedyd,
3294. f 2 Bren. 18. 17. † Heb. *lywodraeth.*

10 Fel hyn y dywedodd Senacherib brenhin Assyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai sy 'n aros † yngwarchae o fewn Jerusalem?
† Neu, *yn yr amddiffynfa.*

11 Ond Hezeciah sydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw trwy newyn. a thrwy syched, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD ein Duw a'n gwared ni o law brenhin Assyria?

12 g Onid yr Hezeciah hwnnw a dynnodd ymaith ei uchelfeydd ef, a'i allorau, ac a orchymynnodd i Juda a Jerusalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-derthwch?
g 2 Bren. 18. 22.

13 Oni wyddoch chwi beth a wneuthum, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai dduwiau cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlâd o'm llaw i?

14 Pwy *oedd* ym mysg holl dduwiau 'r cenhedloedd hyn, (y rhai a ddarfu i'm tadau eu difetha) a allai waredu ei bobl o'm llaw i, fel y gallai eich Duw chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

15 Yn

3294. 15 Yn awr gan hynny na thwylled Hezeciah chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd duw un genedl na theyrnas achub ei bobl o'm llâw i, nac o lâw fy nhadau: pa faint llai y gwared eich Duw chwychwi o'm llâw i?

16 A'i weiſion ef a ddywedaſant ychwaneg yn erbyn yr ARGLWYDD Dduw, ac yn erbyn Hezeciah ei wâs ef.

[h] 2 Bren. 19. 9. 17 [h] Ac efe a 'ſgrifennodd lythyrau i gablu ARGLWYDD Dduw Iſrael, ac i leſaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llâw i, felly nid achub Duw Hezeciah ei bobl o'm llâw i.

[i] 2 Bren. 18, 28. 18 [i] Yna y gwaeddaſant hwy â llêf uchel, yn jaith yr Juddewon, ar bobl Jeruſalem, y rhai *oedd* ar y mûr, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; fel yr ennillent hwy 'r ddinas.

19 A hwy a ddywedaſant yn erbyn Duw Jeruſalem fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlâd, *ſef* gwaith dwylaw dŷn.

[k] 2 Bren. 19. 15. 20 [k] Am hynny y gweddiodd Hezeciah y brenhin, ac Eſay y prophwyd mâb Amos ac a waeddaſant i'r nefoedd.

[l] 2 Bren. 19. 35. &c. 21 ¶ [l] A'r ARGLWYDD a anfonodd angel, yr hwn a laddodd bob cadarn nerthol, a *pbob* blaenor a thywyſog yngwerſyll brenhin Aſſyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlâd ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei Dduw, y rhai a ddaethant allan o'i amyſgaroedd ei hun a'i † lladdaſant ef yno â'r cleddyf.

† Heb. *cŵympaſant.*

22 Felly y gwaredodd yr ARGLWYDD Hezeciah a thrigolion Jeruſalem o lâw Senacherib brenhin Aſſyria, ac o lâw pawb *eraill*, ac a'u cadwodd hwynt oddi amgylch.

† Neu, *anrhegion.* 23 A llawer a ddygaſant † roddion i'r ARGLWYDD i Jeruſalem, a phethau gwerthfawr i Hezeciah brenhin Juda; fel y dyrchafwyd ef o hynny allan yngŵydd yr holl genhedloedd.

[m] 2 Bren. 20. 1. Eſay 38. 1. 24 ¶ [m] Yn y dyddiau hynny y clefychodd Hezeciah hyd farw, ac a weddiodd ar yr ARGLWYDD: yntau a ddywedodd wrtho, ac a roddes argoel iddo.

25 Ond ni thalodd Hezeciah drachefn yn ôl yr hyn a roddaſid iddo; canys ei gàlon ef a ddyrchafodd: a digoſaint a ddaeth arno ef, ac ar Juda, a Jeruſalem.

26 Er hynny Hezeciah a ymoſtyngodd o herwydd dyrchafiad ei gàlon, efe a thrigolion Jeruſalem; ac ni ddaeth digoſaint yr ARGLWYDD arnynt yn nyddiau Hezeciah.

27 ¶ Ac yr oedd gan Hezeciah gyfoeth ac anrhydedd mawr jawn: ac efe a wnaeth iddo dryſorau o arian, ac o aur, ac o feini gwerthfawr, o bêr-aroglau hefyd, ac o dariannau, ac o bob lleſtri † hyfryd;

† Heb. *dymuniad.* 28 A ſelerau i gnŵd yr ŷd, a'r gwin, a'r olew; a phreſebau i bob màth ar anifail, a chorlannau i'r dïadellau.

29 Ac efe a wnaeth iddo ddinaſoedd, a chyfoeth o ddefaid a gwartheg lawer: canys Duw a roddaſai iddo ef gyfoeth mawr jawn.

[n] Eſay 22. 9, 11. † Heb. *cyfeithyddion.* 30 [n] A'r Hezeciah yma a argaeodd yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon, ac a'u dûg hwynt yn union oddi tanodd, tu a thu 'r gorllewin i ddinas Dafydd. A ffynnodd Hezeciah yn ei holl waith.

[o] 2 Bren. 20. 12. Eſay 39. 1. 31 ¶ Etto yn *neges* † cenhadau tywyſogion Babilon, y rhai a [o] anfonwyd atto ef i ymofyn am y rhyfeddod a wnaethid yn y wlâd, Duw a'i gadawödd ef, i'w brofi ef, i wybod y cwbl *ag oedd* yn ei gàlon ef.

32 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezeciah, a'i garedigrwydd ef, wele hwy yn 'ſgrifennedig [p] yngweledigaeth Eſay y prophwyd mâb Amos, *ac* yn [q] llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

[p] Eſay 36. 37, 38, 39. [q] 2 Bren. 18, 19, 20.

33 A Hezeciah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef yn yr uchaf o feddau meibion Dafydd. A holl Juda a thrigolion Jeruſalem a wnaethant anrhydedd iddo ef wrth ei farwolaeth. A Manaſſeh ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXXIII.

1 Y brenhin annuwiol Manaſſeh, 3 yn goſod i fynu ddelw-addoliaeth, ac beb gymmeryd rhybudd. 11 Ei gaeth-gludo ef i Babilon. 12 A'i weddi at Dduw yn achos o'i rydd-hâd, ac yntau yn tynnu i lawr ddelw-addoliaeth. 18 Ei weithredoedd, 20 a'i farwolaeth ef, ac Amon yn dyfod ar ei ôl ef. 21 Annuwiol deyrnaſiad Amon, a'i weiſion yn ei lâdd ef. 25 Lladd y lleiddiaid, a foſiab yn myned yn frenhin.

MAb [a] deuddeng mlwydd *oedd* Manaſſeh pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem:

[a] 2 Bren. 21. 1, &c. 3306.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl [b] ffieiddra 'r cenhedloedd a fwriaſai 'r ARGLWYDD allan o flaen meibion Iſrael.

[b] Deut. 18. 9.

† Heb. *ddychwelodd ac a adeiladodd.* 3 ¶ Canys efe a † adeiladodd drachefn yr uchelfeydd, y rhai [c] a ddinyſtriaſai Hezeciah ei dâd ef, ac a gyfododd allorau i Baalim, ac [d] a wnaeth lwynau, ac a addolodd [e] holl lu 'r nefoedd, ac a'u gwaſanaethodd hwynt.

[c] 2 Bren. 18. 4. Pen. 30. 14. a 31. 1. a 32. 12. [d] Deut. 16, 21. [e] Deut. 17. 3.

4 Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ 'r ARGLWYDD; *am* yr hwn y dywedaſai 'r ARGLWYDD, [f] Yn Jeruſalem y bydd fy enw i yn dragywydd.

[f] Deut. 12, 11. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. Pen. 6. 6. a 7. 16.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lu 'r nefoedd yn nau gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac efe [g] a yrrodd ei feibion trwy 'r tân yn nyffryn mâb Hinnom, ac a arferodd frŵd, a hudoliaeth, a chyfareddion, ac a [h] fawrhaodd ſwynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

[g] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10. [h] 2 Bren. 21. 6.

7 Ac [i] efe a oſododd y ddelw gerfiedig (y ddelw a wnelſai efe) yn nhŷ Dduw, *am* yr hwn y dywedaſai Duw wrth Ddafydd, ac wrth Salomon ei fâb, Yn [k] y tŷ hwn, ac yn Jeruſalem, (yr hon a ddewiſais i o holl lwythau Iſrael) y goſodaf fy enw yn dragywydd.

[i] 2 Bren. 21. 7. [k] Sal. 132. 14.

8 [l] Ac ni 'chwanegaf ſymmud troed Iſrael oddi ar y tîr a ordeiniais i'ch tadau chwi; o's gwiliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynnais iddynt, yn ôl yr holl gyfraith a'r deddfau a'r barnedigaethau trwy law Moſes.

[l] 2 Sam. 7. 10.

9 Felly Manaſſeh a wnaeth i Juda a thrigolion Jeruſalem gyfeiliorni, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddifethaſai 'r ARGLWYDD o flaen meibion Iſrael.

10 Er llefaru o'r ARGLWYDD wrth Fanaſſeh, ac wrth ei bobl, etto ni wrandawſant hwy.

[m] Deut. 28. 36. Job 36. 8. † Neu, *llyſfetheiriau.* 11 ¶ [m] Am hynny y dûg yr ARGLWYDD arnynt hwy dywyſogion llu brenhin Aſſyria, a hwy a ddaliaſant Fanaſſeh mewn dyryſni, ac a'i rhwymaſant ef â † dwy gadwyn, ac a'i dygaſant ef i Babilon.

12 A phan oedd gyſyng arno ef, efe a weddiodd ger bron yr ARGLWYDD ei

3327. Dduw ac a ymoſtyngodd yn ddirſawr o flaen Duw ei dadau.

13 Ac a weddïodd arno ef: ac efe a ſu foddlon iddo, ac a wrandawödd ei ddymuniad ef, ac a'i dûg ef drachefn i Jeruſalem i'w frenhiniaeth. Yna y gwybu Manaſſeh mai 'r ARGLWYDD *oedd* Dduw.

14 Wedi hyn hefyd efe a adeiladodd y mûr oddi allan i ddinas Dafydd, o du 'r gorllewin i Gihon, yn y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth y pyſgod, ac a amgylchodd † Ophel, ac a'i cyſodödd yn uchel iawn, ac a oſodödd dywyſogion y llu yn yr holl ddinaſoedd caerog o fewn Juda.

† Heb. *y tŵr.*

Pen. 27. 3.

15 Ac efe a dynnodd ymaith y duwiau dïeithr, a'r ddelw, allan o dŷ 'r ARGLWYDD, a'r holl allorau a adeiladaſai efe ym mynydd tŷ 'r ARGLWYDD, ac yn Jeruſalem, ac a'u taflodd allan o'r ddinas.

16 Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, ac a aberthodd arni hi ebyrth hedd a [n] moliant; dywedodd hefyd wrth Juda am waſanaethu ARGLWYDD Dduw Iſrael.

[n] Lef. 7. 12.

17 Er hynny 'r bobl oedd etto yn aberthu yn yr uchelfeydd: etto i'r ARGLWYDD eu Duw yn unig.

18 ¶ A'r rhan arall o hanes Manaſſeh, a'i weddi ef at ei Dduw, a geiriau [o] 'r gweledyddion a leſaraſant wrtho ef yn enw ARGLWYDD Dduw Iſrael, wele hwynt ym mhlith geiriau brenhinoedd Iſrael.

[o] 1 Sam. 9. 9.

19 Ei weddi ef hefyd, a'r *mâdd* y cymmododd *Duw* ag ef, a'i holl bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd yr adeiladodd efe ynddynt uchelfeydd, ac y ſoſododd lwynau, a delwau cerfiedig, cyn ymoſtwng o hono ef; wele hwynt yn 'ſgrifennedig ym mŷſg geiriau ‡ 'r gweledyddion.

‡ Neu, *Horzai.*

20 ¶ Felly Manaſſeh a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef *yn* ei dŷ ei hun, Ac Amon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

21 ¶ [p] Mâb dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

[p] 2 Bren. 21. 19, &c.

22 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnaethai Manaſſeh ei dâd ef: canys Amon a aberthodd i'r holl ddelwau cerfiedig a wnelſai Manaſſeh ei dâd ef, ac a'u gwaſanaethodd hwynt.

23 Ond nid ymoſtyngodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr ymoſtyngaſai Manaſſeh ei dâd ef: eithr yr Amon yma a † bechodd fwyfwy.

† Heb. *amlhaodd gamwedd.*

24 A'i weiſion ef a frâd-fwriadaſant i'w erbyn ef, ac a'i lladdaſant ef yn ei dŷ ei hun.

3363. 25 ¶ Ond pobl y wlâd a laddaſant yr holl rai a frâd-fwriadaſent yn erbyn y brenhin Amon; a phobl y wlâd a urddaſant Joſiah ei fâb ef yn frenhin ei le ef.

PEN. XXXIV.

1 Joſiah yn teyrnaſu yn ddurwiol, 3 ac yn dinyſtrio delw addoliaeth, 8 yn peri adgyweirio 'r Deml. 14 Helcïah yn cael llyfr y gyfraith, a Joſiah yn gyrru at Huldah i ymofyn â'r Arglwydd, 23 A bithau yn propbwydo dinyſtr Jeruſalem, ond yr oedd kynny dros amſer Joſiah. 29 Joſiah yn peri darllain llyfr y gyfraith yngwydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu y cyfammod â Duw.

2363. [q] 2 Bren. 22. 1, &c. MAb [2] wyth mlwydd *oedd* Joſiah pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dâd, ac ni ogwyddodd ar y llâw ddehau nac ar y llâw aſſwy.

3 ¶ Canys yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnaſiad (tra'r ydoedd efe etto yn fachgen) efe a ddechreuodd geiſio Duw Dafydd ei dâd: ac yn y ddeuddegfed flwyddyn efe a ddechreuodd [d] lanhâu Juda a Jeruſalem oddi wrth yr uchelfeydd, a'r llwynau, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig.

2370. 2374.

[b] 1 Bren. 13. 2.

4 [c] Diſtrywiaſant hefyd yn ei ŵydd ef allorau Baalim; a'r ‡ delwau y rhai *oedd* i fyny oddi arnynt hwy a dorrodd efe: y llwynau hefyd, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig, a ddrylliodd efe, ac a faluriodd, taenodd hefyd *eu* llŵch hwy ar hŷd ŵyneb beddau y rhai a aberthaſent iddynt hwy.

[c] Lef, 26, 30. 2 Bren. 23. 4. ‡ Neu, *baul-ddelwau.*

5 [d] Ac eſgyrn yr offeiriaid a loſgodd efe ar eu hallorau, ac a lanhaodd Juda a Jeruſalem.

[d] 2 Bren. 23. 20.

6 Felly *y gwnaeth efe* yn ninaſoedd Manaſſeh, ac Ephraim, a Simeon, a hyd Naphtali; â'u ‡ ceibiau, oddi amgylch.

‡ Neu, *gyrdd, neu, morthwylion.*

7 A phan ddinyſtriaſai efe 'r allorau, a'r llwynau, a dryllio o hono y delwau cerfiedig, gan *eu* malurio yn llŵch, a thorri 'r eulynnod i gŷd trwy holl wlâd Iſrael, efe a ddychwelodd i Jeruſalem.

8 ¶ Ac [e] yn y ddeunawfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, wedi glanhâu 'r wlâd, a'r tŷ, efe a anfonodd Saphan fâb Aſaliah, a Maaſiah tywyſog y ddinas, a Joah fâb Joahaz y cofiadur, i gyweirio tŷ 'r ARGLWYDD ei Dduw.

2380.

[e] 2 Bren. 22. 3.

9 A phan ddaethant hwy at Helcïah yr arch-offeiriad, hwy a roddaſant [f] yr arian a ddygaſid i dŷ Dduw, y rhai a gaſglaſai 'r Leſiaid oedd yn cadw 'r dryſau, o law Manaſſeh, ac Ephraim, ac oddi gan holl weddill Iſrael, ac oddi ar holl Juda, a Benjamin, a hwy a ddychwelaſant i Jeruſalem.

[f] 2 Bren. 12. 4, &c.

10 A hwy a'i rhoddaſant yn llâw y gweithwŷr, y rhai oedd oruchwilwŷr ar dŷ 'r ARGLWYDD: hwythau a'i rhoddaſant i wneuthurwŷr y gwaith, y rhai oedd yn gweithio yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i gyweirio, ac i gadarnhâu 'r tŷ.

11 Rhoddaſant hefyd i'r ſeiri, ac i'r adeiladwŷr, i brynu cerrig nâdd a choed, tu ag at y cyſſylltiadau, ac i ‡ fyrddu 'r tai a ddinyſtriaſai brenhinoedd Juda.

‡ Neu, *lorio.*

12 A'r gwŷr oedd yn gweithio yn y gwaith yn ffyddlon, ac arnynt hwy yn olygwŷr *yr oedd* Jahath, ac Obadïah, y Leſiaid, o feibion Merari; a Zecharïah, a Meſulam, o feibion y Cohathiaid, i'w hannog: ac o'r Leſiaid, pob un a oedd gyfarŵydd ar offer cerdd,

13 *Yr oeddynt* hefyd ar y cludwŷr, ac yn olygwŷr ar yr holl rai oedd yn gweithio ym mhob rhyw waith: ac o'r Leſiaid *yr oedd* 'ſgrifennyddion, a ſwyddogion, a phorthorion.

14 A phan ddygaſant hwy allan yr arian a ddygaſid i dŷ 'r ARGLWYDD, Helcïah 'r offeiriad [g] a gafodd lyfr cyfraith yr ARGLWYDD, *yr hwn a roddaſid* trwy law Moſes.

[g] 2 Bren. 22. 8, &c.

15 A Helcïah a attebodd, ac a ddywedodd wrth Saphan y 'ſgrifennydd, Cefais lyfr y gyfraith yn nhŷ 'r ARGLWYDD. A Helcïah a roddodd y llyfr at Saphan.

16 A Saphan a ddûg y llyfr at y brenhin, ac a ddûg air drachefn i'r brenhin, gan ddywedyd, Yr hyn oll a roddwyd yn llâw dy weiſion di, y maent hwy yn *ei* wneuthur.

17 † Caſglaſant

2380. † Heb. *tywalldaſant*, neu, *toddaſant*.

17 † Caſglaſant hefyd yr arian a gafwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a rhoddaſant hwynt yn llâw 'r golygwŷr, ac yn llâw 'r gweithwŷr.

18 Saphan y 'ſgrifennydd a fynegodd hefyd i'r brenhin, gan ddywedyd, Helciah 'r offeiriad a roddodd i mi lyfr. A Saphan a ddarllenodd ynddo ef ger bron y brenhin.

19 A phan glybu 'r brenhin eiriau 'r gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.

20 A'r brenhin a orchymynnodd i Helciah, ac i Ahicam fâb Saphan, ac i ‡ Abdon fâb Michah, ac i Saphan y 'ſgrifennydd, ac i Aſaiah gwâs y brenhin, gan ddywedyd,

‡ Neu, *Achbor*, 2 Bren. 22, 12.

21 Ewch, ymofynnwch â'r ARGLWYDD droſoſi, a thros y gweddill yn Iſrael ac yn Juda, am eiriau 'r llyfr a gafwyd: canys mawr *yw* llîd yr ARGLWYDD a dywalltodd efe arnom ni, o blegid na chadwodd ein tadau ni air yr ARGLWYDD, gan wneuthur yn ôl yr hyn oll *ſydd* 'ſgrifennedig yn y llyfr hwn.

22 Yna 'r aeth Helciah, a'r rhai *a yrrodd* y brenhin, at Huldah y brophwydes, gwraig Salum mâb [h] Ticfath, fâb ‡ Haſrah, ceidwad y gwiſgoedd, (a hi oedd yn aros yn Jeruſalem yn yr † yſgol-dŷ,) ac a ymddiddanaſant â hi felly.

h 2 Bren. 22. 14. ‡ Neu, *Harbas*, 2 Bren. 22. 14. † Neu, *ail ran*.

23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD Dduw Iſrael, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attaſi,

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drŵg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *ſef* yr holl felldithion *ſydd* 'ſgrifennedig yn y llyfr a ddarllenaſant hwy ger bron brenhin Juda.

25 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogldarthu i ddduwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw; am hynny yr ymdywallt fy llîd i ar y lle hwn, ac ni's diffoddir ef.

26 Ond am frenhin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymofyn â'r ARGLWYDD fel hyn y dywedwch wrtho, Fel, hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael *am* y geiriau a glywaiſt;

27 O blegid i'th gàlon feddalhâu, ac i tithau ymoſtwng o flaen Duw, pan glywaiſt ei eiriau ef, yn erbyn y ſân hon, ac yn erbyn ei thrigolion, ac ymoſtwng o honot ger fy mron, a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm blaen i; am hynny y gwrandewais innau, medd yr ARGLWYDD.

28 Wele mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir ymaith i'r bedd mewn heddwch, fel na welo dy lygaid di yr holl ddrŵg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y ſân hon, ac yn erbyn ei phreſwylwŷr. Felly hwy a ddygaſant air i'r brenhin drachefn.

29 ¶ [i] Yna 'r brenhin a anfonodd, ac a gynhullodd holl henuriaid Juda a Jeruſalem.

i 2 Bren. 23. 1.

30 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD, a holl wŷr Juda, a thrigolion Jeruſalem, yr offeiriaid hefyd a'r Leſiaid, a'r holl bobl o fawr i fychan; ac efe a ddarllenodd, lle y clywſant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, yr hwn a gawſid yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

31 A'r brenhin a ſafodd yn [k] ei le, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar rodio ar ôl yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dyſtiolaethau, a'i ddefodau, â'i holl gàlon, ac â'i holl enaid; i gwplâu geiriau 'r cyfammod *y rhai ſydd* 'ſgrifennedig yn y llyfr hwnnw.

k 2 Bren. 11. 14. a 23. 3. Pen. 6, 13.

32 Ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Jeruſalem, ac ym Menjamin, ſefyll *wrth yr ammod*: trigolion Jeruſalem hefyd a wnaethant yn ôl cyfammod Duw, *ſef*, Duw eu tadau.

33 Felly Joſiah a dynnodd ymaith y ffieidd-dra i gyd o'r holl wledydd, y rhai *oedd* eiddo meibion Iſrael, ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Iſrael waſanaethu, *ſef* gwaſanaethu 'r ARGLWYDD eu Duw. *Ac yn* ei holl ddyddiau ef ni throiſant hwy oddi ar ôl ARGLWYDD Dduw eu tadau.

PEN. XXXV.

1 Joſiah yn cadw Paſg godidog, 20 yn amoſ Pharao Necho, ac yn cael ei ladd ym Megido. 25 Galarnad Joſiah.

3381. A [a] Joſiah a gynhaliodd Baſg i'r ARGLWYDD yn Jeruſalem, hwy a laddaſant y Paſg [b] y pedwerydd *dŷdd* ar ddeg o'r mis cyntaf.

a 2 Bren. 23. 21, 22. b Ecſod. 12. 6.

2 Ac efe a gyfleodd yr offeiriaid yn eu goruchwyliaethau, ac a'u hannogodd hwynt i weinidogaeth tŷ 'r ARGLWYDD;

3 Ac a ddywedodd wrth y Leſiaid, y rhai oedd yn dyſgu holl Iſrael, ac oedd ſanctaidd i'r ARGLWYDD, Rhoddwch yr Arch ſanctaidd yn y tŷ a adeiladodd Salomon mâb Dafydd brenhin Iſrael; [c] na *fydded bi mwyach* i chwi yn faich ar yſgwydd: gwaſanaethwch yn awr yr ARGLWYDD eich Duw, a'i bobl Iſrael,

c 1 Cron. 23. 26.

4 Ac ymbarotôwch wrth [d] deuluoedd eich tadau, yn ôl eich doſbarthiadau, yn ôl [e] 'ſgrifen Dafydd brenhin Iſrael, ac yn ôl [f] 'ſgrifen Salomon ei fâb ef.

d 1 Cron. 9. 10. e 1 Cron. 23, a 24, a 25, a 26. f Pen. 8. 14.

5 A ſeſwch yn y cyſſegr yn ôl doſbarthiadau † tylwyth tadau eich brodyr ‡ y bobl, ac *yn ol* doſbarthiad tylwyth y Leſiaid.

† Heb. *tŷ*. ‡ Heb. *meibion y bobl*.

6 Felly lleddwch y Paſg, ac [g] ymſancteiddiwch, a pharotôwch eich brodyr, i wneuthur yn ôl gair yr ARGLWYDD trwy law Moſes.

g Pen. 29. 5, 15, a 30. 3, 15. Ezra 6. 20.

7 A Joſiah [h] a * roddodd i'r bobl ddïadell o wŷn, a mynnod i gŷd tu ag at y Paſg-aberthau, *ſef* i bawb a'r a gafwyd, hyd rifedi deng mîl ar hugain, a thair mîl o eidionnau; hyn *oedd* o gyſoeth y brenhin.

h Pen. 30. 24. 7 Neu, *offrymmodd*. Heb. *ddyrthafodd*.

8 A'i dywyſogion ef a ‡ roddaſant yn ewyllyſgar i'r bobl, i'r offeiriaid, ac i'r Leſiaid: Helciah, a Zechariah, a Jehiel, blaenoriaid tŷ Dduw, a roddaſant i'r offeiriaid tu ag at y Paſg-aberthau, ddwy fil a chwe chant o *ddefaid*, a thri chant o eidionnau.

‡ Neu, *offrymmaſant*. Heb. *ddyrthafaſant*.

9 Conaniah hefyd, a Semaiah, a Nethaneel ei frodyr, a Haſabiah, a Jehiel, a Jozabad, tywyſogion y Leſiaid, a † roddaſant i'r Leſiaid yn Baſg-ebyrth, bùm mîl o *ddefaid*, a thri chant o eidionnau.

† Megis Ad. 7, 8.

10 Felly y parotöwyd y gwaſanaeth; a'r offeiriaid a ſafaſant yn eu lle, a'r Leſiaid yn eu doſbarthiadau, yn ôl gorchymmyn y brenhin.

11 A hwy a laddaſant y Paſg; a'r offeiriaid a daenellaſant *y gwaed* o'u llâw hwynt, a'r Leſiaid [i] oedd yn *eu* blingo *hwynt*.

i Edrych Pen. 29. 34.

12 A chymmeraſant ymaith y poeth-offrymmau i'w rhoddi yn ôl doſbarthiadau teuluoedd y bobl, i offrymmu i'r ARGLWYDD, fel *y mae* yn 'ſgrifennedig [k] yn llyfr Moſes: ac felly am yr eidionnau.

k Lef. 3. 3.

13 A hwy [l] a roſtiaſant y Paſg wrth dân, yn ôl y ddefod: a'r cyſſegredig *bethau eraill* a ferwaſant hwy mewn crochanau, ac

l Ecſod. 12, 8, 9.

mewn

3381. mewn pedyll, ac mewn peiriau, ac a'*u* rhannasant ar redeg i'r holl bobl.

14 Wedi hynny y parotoisant iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid; canys yr offeiriaid meibion Aaron *oedd* yn offrymmu y poeth-offrymmau a'r brasder, hyd y nôs; am hynny y Lefiaid oedd yn parotôi iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid meibion Aaron.

15 A meibion Asaph y cantorion *oedd* yn eu sefyllfa, yn ôl [m] gorchymmyn Dafydd, ac Asaph, a Heman, a Jeduthun gweledydd y brenhin; [n] a'r porthorion ym mhob porth: ni chaent hwy ymado o'u gwasanaeth; canys eu brodyr y Lefiaid a barotöent iddynt hwy.

16 Felly y parotöwyd holl wasanaeth yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, i gynnal y Pasg, ac i offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr ARGLWYDD, yn ôl gorchymmyn y brenhin Josiah.

17 A meibion Israel y rhai a gafwyd, a gynhaliasant y Pasg yr amser hwnnw, a gwyl y bara croyw, saith niwrnod.

18 Ac [o] ni chynhaliasid Pasg fel hwnnw yn Israel; er dyddiau Samuel y prophwyd: ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Israel gyffelyb i'r Pasg a gynhaliodd Josiah, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Juda, a'r neb a gafwyd o Israel, a thrigolion Jerusalem.

19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnasiad Josiah y cynhaliwyd y Pasg hwn.

3394. 20 ¶ [p] Wedi hyn oll, pan barotoisai Josiah y ‡ tŷ, Necho brenhin yr Aipht a ddaeth i fynu i ryfela yn erbyn Carchemis, wrth Euphrates: a Josiah a aeth allan yn ei erbyn ef.

21 Yntau a anfonodd genhadau atto ef, gan ddywedyd, Beth *fydd* i mi *a wnelwyf* a thi, O frenhin Juda? nid yn dy erbyn di *y daethum i* heddyw, ond yn erbyn tŷ *arall y mae* fy rhyfel i; a Duw a archodd i mi fryfio: paid di â Duw, yr hwn *fydd* gyd â mi, fel na ddifetho efe dydi.

22 Ond ni throai Josiah ei ŵyneb oddi wrtho ef, eithr ¶ newidiodd ei ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac ni wrandawödd ar eiriau Necho o enau Duw, ond efe a ddaeth i ymladd i ddyffryn Megido.

23 A'r saethyddion a saethasant at y brenhin Josiah: a'r brenhin a ddywedodd wrth ei weision, Dygwch fi ymaith, canys clwyfwyd fi yn dôst.

24 Felly ei weision a'i tynnasant ef o'r cerbyd, ac a'i gosodasant ef yn yr ail cerbyd, yr hwn *oedd* ganddo; dygasant ef hefyd i Jerusalem, ac efe fu farw, ac a gladdwyd ym ‡ meddrod ei dadau. A [r] holl Juda a Jerusalem a alarasant am Josiah.

25 ¶ Jeremi hefyd a alarnadodd am Josiah, a'r [s] holl gantorion a'r cantoresau yn eu galarnadau a soniant am Josiah hyd heddyw, a hwy a'i gwnaethant yn ddefod yn Israel; ac wele hwynt yn 'sgrifennedig yn y galarnadau.

26 A'r rhan arall o hanes Josiah, a'i † ddaioni ef; yn ôl *yr hyn oedd* 'sgrifennedig ynghyfraith yr ARGLWYDD,

27 A'i weithredoedd ef, cyntaf a diweddaf, wele hwynt yn 'sgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Juda.

PEN. XXXVI.

1 *Joachaz yn frenhin ar ôl Josiah, a Pharao yn ei ddiswyddo ef, ac yn ei ddwyn i'r Aipht.* 5 *Joacim yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn ef yn rhwym i Babilon.* 9 *Joachin yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn yntau i Babilon.* 11 *Sedeciah y brenhin drygionus, yn diystyru 'r Prophwydi, ac yn gwrthryfela yn erbyn Nabuchodonosor.* 14 *Llwyr-ddifrodi Jerusalem am bechodau 'r offeiriaid a'r bobl.* 22 *Cyrus yn cyhoeddi yr adeiledid y Deml.*

YNa [a] pobl y wlâd a gymmerasant Joachaz fâb Josiah, ac a'i hurddasant ef yn frenhin yn lle ei dâd yn Jerusalem. 3394. [a] 2 Bren. 23. 30, &c.

2 Mâb tair blwydd ar hugain *oedd* Joachaz pan ddechreuodd efe deyrnasu; a thri mis y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

3 A brenhin yr Aipht a'i † diswyddodd ef yn Jerusalem; ac a drethodd ar y wlâd gàn talent o arian, a thalent o aur. † Heb. *symmudodd.*

4 A brenhin yr Aipht a wnaeth Eliacim ei frawd ef yn frenhin ar Juda a Jerusalem, ac a drôdd ei enw ef yn Joacim. A Necho a gymmerodd Joachaz ei frawd ef, ac a'i dûg i'r Aipht.

5 ¶ Mâb pum mlwydd ar hugain *oedd* Joacim pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw. 3394.

6 [b] Nabuchodonosor brenhin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef mewn ‡ cadwynau prês, [c] i'w ddwyn i Babilon. 3398. [b] 2 Bren. 24. 1. ‡ Neu, *llyffetheiriau.*

7 [d] Nabuchodonosor hefyd a ddûg o lestri tŷ 'r ARGLWYDD i Babilon, ac a'u rhoddodd hwynt yn ei deml, o fewn Babilon. 3399. [c] Edrych 2 Bren. 24. 6. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.

8 A'r rhan arall o hanes Joacim, a'i ffieidd-dra ef y rhai a wnaeth efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele hwynt yn 'sgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Juda. A ‡ Joachin ei fâb a deyrnasodd yn ei le ef. 3405. [d] 2 Bren. 24. 13. Dan. 1. 1, 2. ‡ Neu, *Jeconiah*, 1 Cron. 3. 16. neu, *Coniah*, Jer. 22. 24.

9 ¶ [e] Mâb wyth mlwydd *oedd* Joachin pan ddechreuodd efe deyrnasu, a thri mis a deng niwrnod y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD.

10 Ac † ym mhen y flwyddyn [f] yr anfonodd y brenhin Nabuchodonosor, ac a'i dûg ef i Babilon gyd â llestri dymunol tŷ 'r ARGLWYDD: ac efe a wnaeth ‡ [g] Sedeciah ei frawd ef yn frenhin ar Juda a Jerusalem. [e] 2 Bren. 24. 8. † Heb. *yn nychweliad.* [f] Dan 1. 1, 2. ‡ Neu, *Mattaniah.* 2 Bren. 24. 17.

11 ¶ [h] Mâb un mlwydd ar hugain *oedd* Sedeciah pan ddechreuodd efe deyrnasu ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, 3411. [g] Jer. 37. 1. [h] 2 Bren. 24. 18. Jer. 52. 1, &c.

12 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD ei Dduw, *ac* nid ymostyngodd efe o flaen Jeremi y prophwyd, *yr hwn oedd yn llefaru* o enau 'r ARGLWYDD.

13 Ond [i] efe a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Nabuchodonosor, yr hwn a wnaethai iddo dyngu i Dduw: ond efe a galedodd ei warr, ac a gryfhaodd ei gàlon, rhag dychwelyd at ARGLWYDD Dduw Israel. [i] Ezec. 17. 15, 18.

14 ¶ Holl dywysogion yr offeiriaid hefyd, a'r bobl, a 'chwanegasant gam-fucheddu yn ôl holl ffieidd-dra 'r cenhedloedd; a hwy a halogasant dŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn a sancteiddiasai efe yn Jerusalem. [k] Jer. 25. 3, 4. a 35. 15.

15 [k] Am hynny ARGLWYDD Dduw eu tadau a anfonodd attynt hwy trwy law ei genhadau, gan forau-godi, ac anfon: am ei fod ef yn tosturio wrth ei bobl, ac wrth ei breswylfod.

16 Ond [l] yr oeddynt hwy yn gwatwar cenhadau Duw, ac yn tremygu ei eiriau ef, ac yn gwawdio ei brophwydi ef; nes [l] Jer. 5. 12, 13.

cyfodi

cyfodi o ddigofaint yr ARGLWYDD *yn* erbyn ei bobl, fel nad *oedd* jachâd.

m 2 Bren. 25, 1, &c.

17 m Am hynny efe a ddygodd i fynu arnynt hwy frenhin y Caldeaid, yr hwn a laddodd eu gwŷr jeuaingc hwy â'r cleddyf yn nhŷ eu cyſſegr, ac nid arbedodd na gŵr jeuangc, na morwyn, na hên, na'r hwn oedd yn cammu gan oedran: efe a'u rhoddodd *bwynt* oll yn ei lâw ef.

18 Holl leſtri tŷ Dduw hefyd, mawrion a bychain, a thryſorau tŷ 'r ARGLWYDD, a thryſorau 'r brenhin a'i dywyſogion: y rhai hynny oll a ddûg efe i Babilon.

3416.

19 A hwy a loſgaſant dŷ Dduw, ac a ddiſtrywiaſant fûr Jeruſalem; a'i holl balaſau hi a loſgaſant hwy â thân, a'i holl leſtri dymunol a ddinyſtriaſant.

† Heb. *A gwaddill y cleddyf.*

20 † A'r rhai a ddiangaſai gan y cleddyf a *gaeth*-gludodd efe i Babilon: lle y buant hwy yn weiſion iddo ef, ac i'w feibion, nes teyrnaſu o'r Perſiaid:

21 I gyflawni gair yr ARGLWYDD trwy enau n Jeremi, nes o mwynhâu o'r wlâd ei Sabbothau: *canys* yr holl ddyddiau *y bu hi* yn anghyfannedd, y gorphwyſodd hi, i gyflawni deng mlynedd a thrugain.

n Jer. 25. 9, 12. a 26. 6, 7. a 29. 10.

22 ¶ Ac p yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenhin Perſia, (fel y cyflawnid gair yr ARGLWYDD *yr hwn a ddywedwyd* trwy enau *y* Jeremi) yr ARGLWYDD a gyffrôdd yſbryd Cyrus brenhin Perſia, fel y cyhoeddôdd efe trwy ei holl frenhiniaeth, a hynny mewn 'ſgrifen, gan ddywedyd,

o Lef. 26. 34, 35, 43.
p Ezra 1. 1.
q Jer. 25. 12, 13. a 29. 10.

23 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin Perſia, ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd a roddodd holl deyrnaſoedd y ddaear i mi, ac efe a orchymynnodd i mi adeiladu tŷ iddo yn Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda. Pwy *ſydd* yn eich mŷſg chwi o'i holl bobl ef? yr ARGLWYDD ei Dduw *fyddo* gyd ag efe, ac eled i fynu.

¶ Llyfr EZRA.

PEN. I.

1 Cyrus yn gorchymmyn adeiladu 'r Deml. 5 Y bobl yn ymbarotôi i ddychwelyd yn eu hôl. 7 Cyrus yn rhoi yn ôl leſtri y Deml i Sesbaſſar.

Mai, 22. B.

3468.

YN a y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenhin Perſia (i gyflawni gair yr ARGLWYDD o enau Jeremi) y cyffrôdd yr ARGLWYDD yſbryd Cyrus brenhin Perſia, fel y ‡ cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* hefyd mewn yſgrifen, gan ddywedyd,

a 2 Cron. 36. 22.

‡ Heb. *gwnaeth i lîf dramwy.*

2 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin Perſia, ARGLWYDD Dduw 'r nefoedd a roddes i mi holl deyrnaſoedd y ddaear, ac efe b a orchymynnodd i mi adeiladu iddo ef dŷ yn Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda.

b Eſay 44. 28. a 45. 1, 13.

3 Pwy *ſydd* o honoch o'i holl bobl ef? bydded ei Dduw gyd ag ef, ac eled i fynu i Jeruſalem, yr hon *ſydd* yn Juda, ac adeiladed dŷ ARGLWYDD Dduw Iſrael (dyna 'r Duw) yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem.

4 A phwy bynnag a adawyd mewn un màn lle y mae efe yn ymdeithio, ‡ cynnorthwyed gwŷr ei wlâd ef ag arian, ac ag aur, ac â golud, ac ag anifeiliaid, gyd ag ewyllyſgar offrwm tŷ Dduw, yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem.

‡ Heb. *cyſoded*, neu, *cynhalied.*

5 ¶ Yna y cododd pennau cenedl Juda a Benjamin, a'r offeiriaid a'r Leſiaid, a phob un y cyffrôdd Duw ei yſbryd, i fyned i fynu i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem.

6 A'r rhai oll o'u hamgylch a'u † cynnorthwyaſant hwy, â lleſtri arian, ac aur, a golud, ac ag anifeiliaid, ac â phethau gwerthfawr; heb law 'r hyn oll a offrymmwyd yn ewyllyſgar.

† Heb. *cryfhaſant eu dwylaw hwy*, &c.

c 2 Bren. 24. 13. 2 Cron. 36. 7.

7 ¶ A'r brenhin Cyrus a ddûg allan leſtri tŷ 'r ARGLWYDD, c y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor allan o Jeruſalem, ac a roddaſai efe yn nhŷ ei dduwiau ei hun.

8 Y rhai hynny a ddûg Cyrus brenhin Perſia allan trwy lâw Mithredath y try-ſorydd, ac a'u rhifodd hwynt at d Seſbaſſar pennaeth Juda.

d Edrych Pen. 5. 14.

9 A dyma eu rhifedi hwynt; Deg ar hugain o gawgiau aur, mil o gawgiau arian, naw ar hugain o gyllyll.

10 Deg ar hugain o orflychau aur, deg a phedwar cant o ail *fâth* o orflychau arian, *a* mil o leſtri eraill.

11 Yr holl leſtri yn aur, ac yn arian, *oedd* bùm mil a phedwar cant. Y rhai hyn oll a ddûg Seſbaſſar i fynu gyd â'r † gaeth-glud a ddygwyd i fynu o Babilon i Jeruſalem.

† Heb. *troſglwyddiad.*

PEN. II.

1 Rhifedi 'r bobl a ddychwelôdd, 36 a'r offeiriaid, 40 a'r Leſiaid, 43 a'r Nethiniaid, 55 a gweiſion Salomon, 62 a'r offeiriaid ni fedrent ddangos eu hachau. 64 Rhifedi 'r cwbl, a'u golud. 68 Eu boffrymmau.

3468.

A a Dyma feibion y dalaith y rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y gaeth-glud, yr hon a gaeth-gludaſai Nabuchodonoſor brenhin Babilon i Babilon, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem a Juda, pob un i'w ddinas ei hun;

a Neh. 7. 6, &c.

2 Y rhai a ddaeth gyd â Zorobabel, Jeſua, Nehemïah, ‡ Seraiah, Reelaiah, Mordechai, Bilſan, Miſpar, Bigfai, Rehum, Baanah. Rhifedi gwŷr pobl Iſrael.

‡ Neu, *Azarïah*, Neh. 7. 7.

3 Meibion Paros, dwy fil *a* deuddeg ac wyth ugain.

4 Meibion Sephatïah, tri chant, *a* deuddeg a thri ugain.

5 Meibion Arah, b faith gant a phymtheg a thrugain.

b Edrych Neh. 7. 10.

6 Meibion c Pahath-Moab, o feibion Jeſua *a* Joab; dwy fil wyth gant a deuddeg.

c Neh. 7. 11.

7 Meibion Elam, mil dau cant *a* phedwar ar ddeg a deugain.

8 Meibion Zattu, naw cant a phump a deugain.

9 Meibion Zaccai, ſaith gant a thri ugain.

10 Meibion ‡ Bani, chwê chant a dau a deugain.

‡ Neu, *Binnui*, Neh. 7. 15.

11 Meibion Babai, chwê chant a thri ar hugain.

12 Meibion Azgad, mîl dau cant a dau ar hugain.

13 Meibion Adonicam, chwê chant a chwêch a thrugain.

14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid pedwar trugain.

15 Meibion Adin, pedwar cant a phedwar ar ddeg a deugain.

16 Meibion Ater o Hezeciah, onid dau pùm ugain.

Y 17 Meibion

3468. 17 Meibion Beſai, tri chant a thri ar hugain.
† Neu, *Hariph.* 18 Meibion ‡ Jora, cant a deuddeg.
Neh.7.24. 19 Meibion Haſum, dau cant a thri ar hugain.
† Neu, *Gibeon.* 20 Meibion † Gibbar, pymtheg a phedwar ugain.
Neh.7.25. 21 Meibion Bethlehem, cant a thri ar hugain.
22 Gwŷr Netophah, onid pedwar trugain.
23 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.
‡ Neu, *Beth-Azmaſeth,* Neh.7.28. 24 Meibion ‡ Azmaſeth, dau a deugain.
25 Meibion Ciriatharim, Cephirah, a Beeroth; ſaith gant a thri a deugain.
26 Meibion Ramah, a Gaba; chwê chant ac un ar hugain.
27 Gwŷr Michmas, cant a dau ar hugain.
28 Gwŷr Bethel, ac Ai; dau cant a thri ar hugain.
29 Meibion Nebo, deuddeg a deugain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid pedwar tri ugain.
[e] Edrych Ad. 7. 31 Meibion [d] Elam arall, mîl dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion Harim, tri chant ac ugain.
† Neu, *Harid,* 33 Meibion Lod, † Hadid, ac Ono; ſaith gant a phump ar hugain.
34 Meibion Jericho, tri chant a phump a deugain.
35 Meibion Senaah, tair mîl a chwê chant a deg ar hugain.
[e] 1 Cron. 24. 7. 36 ¶ Yr offeiriaid: meibion [e] Juda, o dŷ Jeſua; naw cant deg a thri ugain a thri.
[f] 1 Cron. 24. 14. 37 Meibion [f] Immer, mîl a deuddeg a deugain.
[g] 1 Cron. 9. 12. 38 Meibion [g] Paſur, mîl dau cant a ſaith a deugain.
[h] 1 Cron. 24. 8. 39 Meibion [h] Harim, mîl a dau ar bymtheg.
40 ¶ Y Leſiaid: meibion Jeſua, a Chadmiel, o feibion ‡ Hodaſia; pedwar ar ddeg a thrugain.
‡ Neu, *Juda,* Pen. 3. 9. 41 ¶ Y cantoriaid: meibion Aſaph, cant ac wyth ar hugain.
Neu, *Hodeſah,* Neh.7.43. 42 ¶ Meibion y porthorion, *ſef* meibion Sàlum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hattita, meibion Sobai, *oedd* oll gant ac onid un deugain.
[i] 1 Cron. 9. 2. 43 ¶ [i] Y Nethiniaid: meibion Siha, meibion Aſupha, meibion Tabbaoth,
44 Meibion Ceros, meibion Siaha, meibion Padon,
45 Meibion Lebanah, meibion Hagabah, meibion Accub,
† Neu, *Salmai.* 46 Meibion Hagab, meibion † Samlai, meibion Hanan,
47 Meibion Gidel, meibion Gahar, meibion Reaiah,
48 Meibion Reſin, meibion Necoda, meibion Gazam,
49 Meibion Uzza, meibion Paſeah, meibion Beſai,
50 Meibion Aſnah, meibion Mehunim, meibion Nephuſim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
‡ Neu, *Bazlith,* Neh.7.54. 52 Meibion ‡ Baſluth, meibion Mehida, meibion Harſa,
[k] 1 Bren. 9. 21. 53 Meibion Barcos, meibion Siſera, meibion Thamah,
54 Meibion Neſiah, meibion Hatipha.
‡ Neu, *Perida,* Neh.7.57. 55 ¶ Meibion [k] gweiſion Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion † Peruda,
56 Meibion Jaalah, meibion Darcon, meibion Gidel, 3468.
57 Meibion Sephatiah, meibion Hattil, meibion Pochereth o Sebaim, meibion ‡ Ami.
‡ Neu, *Amon,* Neh.7.59. 58 Yr holl [l] Nethiniaid, a meibion [m] gweiſion Salomon, *oedd* dri chant deuddeg a phedwar ugain.
[l] Joſ. 9. 21, 27. [m] 1 Bren. 9. 2. 59 A'r rhai hyn a aethant i fynu o Delmelah, Telharſa, Cerub, † Adan, *ac* Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'u hiliogaeth, ai o Iſrael *yr oeddynt:*
60 Meibion Delaiah, meibion Tobïah, meibion Necoda, chwê chant a deuddeg a deugain.
† Neu, *Adon,* Neh.7.61. 61 ¶ A meibion yr offeiriaid: meibion Hebaiah, meibion Cos, meibion Barzilai, (yr hwn a gymmeraſai wraig o ferched [n] Barzilai y Gileadiad, ac a alwaſid ar eu henw hwynt.)
[n] 2 Sam. 17. 27. 62 Y rhai hyn a geiſiaſant eu hyſgrifen *ymmblith* yr achau, ond ni chaſwyd hwynt: am hynny ‡ y bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.
‡ Heb. *yr halogwyd.* 63 A'r † Tirſatha a ddywedodd wrthynt, na ſwyttâent o'r pethau ſanctteiddiaf hyd oni chyfodai offeiriad ag [o] Urim ac â Thummim.
† Neu, *llywydd.* Edrych Neh. 8. 9. 64 ¶ Yr holl dyrfa ynghŷd *oedd* ddwy fil a deugain tri chant *a* thri ugain:
[o] Ecſod. 28. 30. Num. 27. 21. 65 Heb law eu gweiſion, a'u morwynion; y rhai hynny *oedd* ſaith mîl tri chant a dau ar bymtheg ar hugain: ac yn eu mŷſg *yr oedd* dau cant yn gantorion ac yn gantoreſau;
66 Eu meirch *oedd* ſaith gant ac onid pedwar deugain; eu mulod yn ddau cant ac yn bump a deugain;
67 Eu camelod yn bedwar cant ac yn bymtheg ar hugain; *eu* haſynnod yn chwê mîl ſaith gant ac ugain.
68 ¶ Ac o'r pennau cenedl pan ddaethant i dŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem, *rhai* a offrymmaſant o'u gwaith eu hun tu ag at dŷ 'r ARGLWYDD, i'w gyſodi yn ei le.
[p] 1 Cron. 26. 20. 69 Rhoddaſant yn ôl eu gallu i [p] dryſordy 'r gwaith, un fil a thri ugain o ddrachmonau aur, a phùm mîl o bunnoedd o arian, a chant o wiſgoedd offeiriaid.
70 Yna 'r offeiriaid a'r Leſiaid, a *rhai* o'r bobl, a'r cantorion, a'r porthorion, a'r Nethiniaid, a drigaſant yn eu dinaſoedd; a holl Iſrael yn eu dinaſoedd.

PEN. III.

1 Goſod i ſynu yr allor. 4 *Amled yr offrymmau.* 7 *Parotôi gweithwŷr.* 8 *Goſod ſylſeini 'r Deml gyd â llawenydd mawr a galar.*

Mai, 21 P. A Phan ddaeth y ſeithfed mîs, a meibion Iſrael yn eu dinaſoedd, y bobl a ymgaſglaſant i Jeruſalem megis un gŵr.
† Neu, *Joſua,* Hag. 1. 1. Zech. 3. 1. [a] Mat. 1 12. 2 Yna y cyfododd † Jeſua mâb Joſadac, a'i frodyr yr offeiriaid, a [a] Zorobabel mâb Salathiel, a'i frodyr, ac a adeiladaſant allor Duw Iſrael, i offrymmu arni offrymmau poeth, fel [b] yr yſgrifennaſid ynghyfraith Moſes gŵr Duw.
Luc 3. 27 [b] Deut. 12. 5. [c] Num. 28. 3, 4. [d] Ecſod. 23. 16. [e] Num. 29. 12, &c. 3 A hwy a oſodaſant yr allor ar ei hyſtolion (canys *yr oedd* arnynt ofn pobl y wlâd) ac a offrymmaſant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, [c] poeth-offrymmau boraû a hwyr.
4 Cadwaſant hefyd ŵyl y pebyll, [d] fel *y mae* yn 'ſgrifennedig, ac [e] *a offrymmaſant* boeth-aberth beunydd dan riſedi, yn ôl y ddefod, dogn dydd yn ei ddydd;

5 Ac

5 Ac wedi hynny y poeth-offrwm gwastadol, ac *offrwm* y newyddd-loerau, a holl ſanctaiddoſodedig ŵyliau 'r ARGLWYDD; offrwm ewyllyſgar pob un a offrymmai o hono ei hun, *a offrymmaſant* i'r ARGLWYDD.

6 O'r dydd cyntaf i'r ſeithfed mîs y dechreuaſant offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD. Ond Teml yr ARGLWYDD ni ſylfaenaſid *etto*.

7 Rhoddaſant hefyd arian i'r ſeiri maen, ac i'r ſeiri pren; a bwyd a diod ac olew i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, am ddwyn coed [f] cedr o Libanus hyd y môr i [f] Joppa; yn ôl caniadhâd Cyrus brenhin Perſia iddynt hwy.

[f] Act. 9. 36.

3469. 8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy i dŷ Dduw i Jeruſalem, yn yr ail mîs, y dechreuodd Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua mâb Joſadac, a'r rhan arall o'u brodyr hwynt yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oll a ddaethai o'r caethiwed i Jeruſalem; ac a oſodaſant y Lefiaid, o fâb ugeinmlwydd ac uchod, yn olygwŷr ar waith tŷ 'r ARGLWYDD.

9 Yna y ſafodd Jeſua, *a*'i feibion, a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion, meibion ‡ Juda, yn gyttûn i oruchwilio ar weithwŷr y gwaith yn nhŷ Dduw; meibion Henadad, a'*u* meibion hwythau, a'u brodyr y Lefiaid.

‡ Neu, *Hodaſiah*, Pen. 2. 40.

10 A phan oedd y ſeiri yn ſylfaenu Teml yr ARGLWYDD, hwy a oſodaſant yr offeiriaid yn eu gwiſgoedd ag udgyrn, a'r Lefiaid meibion Aſaph â ſymbalau, i foliannu 'r ARGLWYDD, yn ôl [g] ordinhâd Dafydd brenhin Iſrael.

[g] 1 Cron. 6. 31. a 16. 7. a 25. 1.

11 A [h] hwy a gŷd-ganaſant wrth foliannu, ac wrth glodfori 'r ARGLWYDD, mai da *oedd*, [i] mai yn dragywydd *yr ydoedd* ei drugaredd ef ar Iſrael. A'r holl bobl a floeddiaſant â bloedd fawr, gan foliannu 'r ARGLWYDD, am ſylfaenu tŷ 'r ARGLWYDD.

[h] Ecſod. 15. 21. 2 Cron. 7. 3. [i] 1 Cron. 16. 41. Jer. 33. 11.

12 Ond llawer o'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r pennau cenedl, y rhai *oedd* hên, ac a welſent y tŷ cyntaf; [k] wrth ſylfaenu 'r tŷ hwn yn eu golwg, a ŵylaſant â llêf uchel: a llawer oedd yn dyrchafu llêf mewn bloedd gorfoledd:

[k] Edrych Hag. 2. 3.

13 Fel nad oedd y bobl yn adnabod ſain bloedd y llawenydd oddi wrth ſain ŵylofain y bobl: canys y bobl oedd yn bloeddio â bloedd fawr, a'r ſŵn a glywid ym mhell.

PEN. IV.

Mai, 23. B. 1 *Gwrthwynebwŷr Juda, am na chynhwyſid iddynt adeiladu 'r Deml gyd â'r Juddewon, yn ceiſio lleſtair ei hadeiladu hi.* 7 *Eu llythyrau hwy at Artaxerxes.* 17 *Gorchymmyn Artaxerxes.* 23 *Rhwyſtro adeiladu 'r Deml.*

[a] Edrych Ad. 7, 8, 9.

YNa [a] gwrthwynebwŷr Juda a Benjamin a glywſant fod meibion y gaeth-glud yn adeiladu Teml i ARGLWYDD Dduw Iſrael;

2 Ac a ddaethant at Zorobabel, ac at y pennau cenedl, ac a ddywedaſant wrthynt, Adeiladwn gyd â chwi: canys fel chwithau y ceiſiwn eich Duw chwi; ac iddo ef yr ydym ni yn aberthu, er dyddiau [b] Eſarhadon brenhin Aſſyria, yr hwn a'n dûg ni i fynu yma.

[b] 2 Bren. 17. 24. a 19. 37.

3327. 3 Eithr dywedodd Zorobabel, a Jeſua, a'r rhan arall o bennau cenedl Iſrael wrthynt, [c] Nid *yw* i chwi ac i ninnau adeiladu tŷ i'n Duw ni: eithr nyni a gŷd-adeiladwn i ARGLWYDD Dduw Iſrael, megis i'n gorchymynnodd [d] y brenhin Cyrus, brenhin Perſia.

[c] Neh. 2. 20. [d] Pen. 1. 1, 2, 3.

4 A [e] phobl y wlâd oedd yn anghyſſuro pobl Juda, ac yn eu rhwyſtro hwy i adeiladu;

[e] Pen. 3. 3.

5 Ac yn cyflogi cynghorwŷr yn eu herbyn hwynt, i ddiddymmu eu cyngor hwynt, holl ddyddiau Cyrus brenhin Perſia, a hyd deyrnaſiad Darius brenhin Perſia. 3470.

6 Ac yn nheyrnaſiad Ahaſferus, yn nechreuad ei deyrnaſiad ef, yr yſgrifennaſant *atto* achwyn, yn erbyn trigolion Juda a Jeruſalem. 3471.

7 ¶ Ac yn nyddiau Artaxerxes yr yſgrifennodd ‡ Biſlam, Mithredath, Tabeel, a'r rhan arall o'u † cyfeillion, at Artaxerxes brenhin Perſia; ac yſgrifen y llythyr a 'ſgrifennwyd yn Syriäeg, ac a eglurwyd yn Syriäeg.

‡ Neu, *mewn heddwch.* † Heb. *cyfeillach.*

8 Rehum y cofiadur, a Simſai yr yſgrifennydd, a 'ſgrifennaſant lythyr yn erbyn Jeruſalem at Artaxerxes y brenhin, fel hyn:

9 Yna *yr yſgrifennodd* Rehum y cofiadur, a Simſai yr yſgrifennydd, a'r rhan arall o'u ‡ cyfeillion, y Dinaiaid, yr Apharſathchiaid, y Tarpeliaid, yr Apharſiaid, yr Archeſiaid, y Babiloniaid, y Suſanchiaid, y Dehaſeaid, yr Elamiaid,

‡ Cald. *cyfeillach.*

10 A'r rhan arall o'r bobl, y rhai a ddûg Aſnappar mawr ac enwog, ac a oſododd efe yn ninaſoedd Samaria, a'r rhan arall tu yma i'r afon, † a'r amſer a'r amſer: 3327.

11 ¶ Dyma yſtyr y llythyr a anfonaſant atto ef, *ſef* at Artaxerxes y brenhin, Dy waſanaethwŷr o'r tu yma i'r afon, a'r amſer a'r amſer. 3482.

† Cald. *Ceneth.* Felly Ad. 11, 17. a Pen. 7. 12.

12 Bid hyſbys i'r brenhin fod yr Juddewon a ddaethant i fynu oddi wrthyt ti attom ni, wedi dyfod i Jeruſalem, *ac* yn adeiladu 'r ddinas wrthryfelgar ddrygionus, a'r muriau a ſylfaenaſant hwy, ac a gŷdwniaſant y ſylfaenau.

13 Yn awr bydded hyſbys i'r brenhin, o's adeiledir y ddinas hon, a gorphen ei chaerau, na roddant na tholl, na theyrn-ged, na thrêth; felly y drygi ‡ dryſor y brenhinoedd.

‡ Neu, *ardreth*, neu, *allu.*

14 Ac yn awr o herwydd ein bod ni yn cael † ein cynhaliaeth o lŷs *y brenhin*, ac nad oedd weddaidd i ni weled gwarth y brenhin; am hynny 'r anfonaſom, ac yr hyſbyſaſom i'r brenhin;

† Cald. *ein halltu â halen llŷs*, &c.

15 Felly y ceiſier yn llyfr hiſtoriâu dy dadau: a thi a gei yn llyfr yr hiſtoriâu, ac a elli ŵybod, fod y ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar, niweidiol i frenhinoedd a thaleithiau, a bod yn gwneuthur brâd-fwriad o fewn hon er ys talm; am hynny y dinyſtriwyd y ddinas hon.

16 Yr ydym yn hyſbyſu i'r brenhin, o's y ddinas hon a adeiledir, a'r muriau a ſylfaenir, wrth hynny ni fydd i ti ran o'r tu yma i'r afon.

17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenhin air at Rehum y cofiadur, a Simſai 'r yſgrifennydd, a'r rhan arall o'u ‡ cyfellion hwynt, y rhai a drigent yn Samaria, ac *at* y llaill o'r tu hwynt i'r afon, Tangnefedd, a'r amſer a'r amſer. 3483.

† Cald. *cyfelliach.*

18 Y llythyr a anfonaſoch attaf a ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.

19 A mi a oſodais orchymmyn, a chwiliwyd, a chafwyd fod y ddinas hon er ys talm yn ymddyrchafu yn erbyn brenhinoedd, a gwneuthur ynddi anuſudd-dod, a gwrth-ryfel.

20 A brenhinoedd cryfion a fu ar Jeruſalem, yn llywodraethu ar bawb o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy y rhoddid toll, teyrn-ged, a thrêth.

21 Yn awr rhoddwch orchymmyn i beri i'r gwŷr hynny beidio, ac nad adeilader y ddinas honno, hyd oni roddwyf fi orchymmyn *etto.*

22 A gwiliwch wneuthur yn amryfus yn hyn: pa ham y tŷf niwaid i ddrygu 'r brenhinoedd?

23 ¶ Yna pan ddarllenwyd yſtyr llythyr Artaceſerſes y brenhin o flaen Rehum, a Simſai 'r 'ſgrifennydd, a'u cyfeillion, hwy a aethant i fynu ar frŷs i Jeruſalem at yr Juddewon, ac a wnaethant iddynt beidio, trwy fraich a chryfdwr.

24 Yna y peidiodd gwaith tŷ Dduw 'r hwn *ſydd* yn Jeruſalem, ac y bu yn ſefyll hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius brenhin Perſia.

PEN. V.

Mai, 23. P. 1 *Zorobabel a Salathiel, wedi eu hannog gan Haggai a Zechariah, yn rhwyddhâu adeiladu 'r Deml.* 3 *Tatnai a Setharboznai heb allel rhwyſtro yr Juddewon.* 6 *Eu llythyr hwy at Ddarius yn erbyn yr Juddewon.*

3485. [a] Hag. 1. 1. [b] Zech. 1. 1. YNa y prophwydi, [a] Haggai y prophwyd, a [b] Zechariah mâb Ido, a brophwydaſant i'r Juddewon *oedd* yn Juda, ac yn Jeruſalem; yn enw Duw Iſrael y prophwydaſant iddynt.

2 Yna Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua mâb Joſadac, a godaſant, ac a ddechreuaſant adeiladu tŷ Dduw yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem: a phrophwydi Duw *oedd* gyd â hwynt yn eu cynnorthwyo.

3 ¶ Yr prŷd hynny y daeth attynt hwy Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'u cyfeillion, ac fel hyn y dywedaſant wrthynt, Pwy a roddes i chwi orchymmyn i adeiladu 'r tŷ hwn, ac i ſylfaenu 'r muriau hyn?

[c] Ad. 10. 4 [c] Yna fel hyn y dywedaſom wrthynt, Beth yw enwau y gwŷr a adeiladant yr adeiladaeth yma?

[d] Edrych Pen. 7. 6, 28. 5 A [d] golwg eu Duw oedd ar henuriaid yr Juddewon, fel na wnaethant iddynt beidio, nes dyfod yr achos at Ddarius; ac yna 'r attebaſant *trwy* lythyr am hyn.

6 ¶ Yſtyr y llythyr a anfonodd Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'i gyfeillion yr Apharſachiaid, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r afon, at y brenhin Darius.

† Cald. *yn ei ganol ef.* 7 Anfonaſant lythyr atto ef, ac fel hyn yr yſgrifennaſid † ynddo, Pob heddwch i'r brenhin Darius.

8 Bydded hyſbys i'r brenhin fyned o honom ni i dalaith Judea i dŷ y Duw mawr, ‡ Cald. *treiglo.* a bod yn ei adeiladu ef â meini ‡ mawr, a bod yn goſod coed yn ei barwydydd ef, a bod y gwaith yn myned rhagddo ar frŷs, a'i ſod yn llwyddo yn eu dwylaw hwynt.

9 Yna y gofynnaſom i'r henuriaid hynny, *ac* a ddywedaſom wrthynt fel hyn, Pwy a rhoddes i chwi orchymmyn i adeiladu 'r tŷ hwn, ac i ſylfaenu 'r mûr yma?

10 Gofynnaſom hefyd iddynt eu henwau, fel yr hyſbyſem i ti, *ac* fel yr yſgrifennem enwau 'r gwŷr *oedd* yn bennau iddynt.

11 A'r geiriau hyn a attebaſant hwy i ni, gan ddywedyd, Nyni ydym weiſion Duw nêf a daear, ac yn adeiladu 'r tŷ yr 3000. [e] 1 Bren. 6. 1. hwn a adeiladwyd cyn hyn lawer o flynyddoedd, a brenhin mawr o Iſrael a'i hadeiladodd, ac [e] a'i ſeiliodd ef.

[f] 2 Cron. 36. 16, 17. 12 Eithr [f] wedi i'n tadau ni ddigio Duw y nefoedd, efe a'u rhoddes hwynt yn llâw [g] Nabuchodonoſor brenhin Babilon y Caldead, a'r tŷ hwn a ddinyſtriodd efe, ac a gaeth-gludodd y bobl i Babilon. [g] 2 Bren. 24. 2. a 25. 8.

13 Ond [b] yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenhin Babilon, y rhoddes y brenhin Cyrus orchymmyn i adeiladu y tŷ Dduw hwn. 3468. [h] Pen. 1. 1.

14 A [i] lleſtri tŷ Dduw hefyd o aur ac arian, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a'u dygaſai i deml Babilon, y rhai hynny a ddûg y brenhin Cyrus allan o deml Babilon, a rhoddwyd hwynt i *un* Seſbaſſar *wrth* ei enw, yr hwn a oſodaſai efe yn ‡ dywyſog; [i] Pen. 1. 7, 8. a 6. 5. ‡ Neu, *rhaglaw.*

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer y lleſtri hyn, dôs, dŵg hwynt i'r deml yn Jeruſalem, ac adeilader tŷ Dduw yn ei le.

16 Yna y daeth y Seſbaſſar hwnnw, *ac* a oſododd ſylfeini tŷ Dduw yn Jeruſalem. Ac o'r prŷd hynny hyd yr awr hon yr ydys yn ei adeiladu, ac ni's gorphennwyd ef: 3485.

17 Ac yn awr (o's da gan y brenhin) ceiſier yn nhryſordy 'r brenhin yna ym Mabilon, a ddarfu i'r brenhin Cyrus oſod gorchymmyn am adeiladu y tŷ Dduw hwn yn Jeruſalem; ac anfoned y brenhin ei ewyllys attom am y peth hyn.

PEN. VI.

Mai, 24. B. 1 *Darius, wedi gweled gorchymmyn Cyrus, yn rhoi gorchymmyn newŷdd i yrru gwaith y Deml ym mlaen.* 13 *Gorphen y Deml, trwy gymmorth y gelynion a chyfarwyddiad y Prophwydi.* 16 *Cadw gŵyl y Cyſſegriad,* 19 *a gŵyl y Paſg.*

YNa 'r brenhin Darius a oſododd orchymmyn, a chwiliwyd yn nhŷ 'r llyfrau, lle y † cedwid y tryſorau ym Mabilon. † Cald. *dyrchefid.*

2 A chaſwyd yn ‡ Achmetha yn y llŷs yn nhalaith Media ryw lyfr, ac fel hyn yr yſgrifennaſid ynddo yn goffadwriaeth: ‡ Neu, *Ecbatana,* neu, *mewn cîſt.*

3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r brenhin Cyrus, y goſododd y brenhin Cyrus orchymmyn *am* dŷ Dduw o ſewn Jeruſalem, Adeilader y tŷ, y fân lle yr aberthent aberthau, a gwnâer yn gadarn ei ſylfeini, yn dri ugain cufydd ei uchder, *ac* yn dri ugain cufydd ei lêd:

4 [a] Yn dair rhês o feini mawr, a rhês o goed newŷdd; a rhodder y draul o dŷ 'r brenhin. [a] 1 Bren. 6. 36.

5 A [b] lleſtri tŷ Dduw hefyd, yn aur ac yn arian, y rhai a ddûg Nabuchodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a ddûg efe adref i Babilon, rhodder hwynt † i'w dwyn i'r deml yn Jeruſalem, i'w lle, a goſoder *hwynt* yn nhŷ Dduw. 3399. 3405. 3416. [b] Pen. 1. 7, 8. a 5. 14.

6 Yn awr Tatnai tywyſog y tu hwnt i'r afon, Setharboznai, a'ch ‡ cyfeillion yr Apharſachiaid, y rhai *ydych* o'r tu hwnt i'r afon, ciliwch oddi yno. † Cald. *i fyned.* ‡ Cald. *cyfeilltach.*

7 Gadewch yn llonydd waith tŷ Dduw hwn: adeiladed tywyſogion a henuriaid yr Juddewon y tŷ hwn *i* Dduw yn ei le.

8 Goſodais hefyd orchymmyn am yr hyn a wnêwch i henuriaid yr Juddewon hyn wrth adeiladu y tŷ Dduw hwn; mai o gyfoeth y brenhin, ſef o'r deyrn-ged o'r tu hwnt i'r afon, y rhoddir traul i'r gwŷr hyn, fel na pheidio *'r gwaith.*

9 A'r hyn *a fyddo* angenrheidiol i boeth-offrymmau Duw y nefoedd, yn eidionnau, neu yn hyrddod, neu yn ŵyn, yn ŷd, yn halen, yn wîn, ac yn olew, yn ôl yr hyn a ddywedo 'r offeiriaid *ſydd* yn Jeruſalem, rhodder iddynt bob dydd yn ddibaid:

10 Fel

‡ Cald. *llonydd-wch.*

10 Fel yr offrymmont aroglau ‡ peraidd i Dduw 'r nefoedd, ac y gweddiont dros einioes y brenhin, a'i feibion.

3485.

11 Gofodais hefyd orchymmyn, pa ddŷn bynnag a newidio 'r gair hwn, tynner coed o'i dŷ ef, a gofoder i ſefyll, *ac* ar hwnnw

† Cald. *difether.*

† croger ef; a bydded ei dŷ ef yn dommen am hynny.

12 A'r Duw, yr hwn a wnaeth i'w enw breſwylio yno, a ddinyſtria bob brenhin a phobl, a eſtynno ei lâw i newidio *ac* i ddiſtrywio 'r tŷ hwn eiddo Duw yn Jeruſalem. Myfi Darius a oſodais y gorchymmyn, gwneler ef yn ebrwydd.

13 ¶ Yna Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, Setharboznai a'u cyfellion, megis yr anfonodd y brenhin Darius, felly y gwnaethant yn ebrwydd.

14 A henuriaid yr Juddewon a adeiladaſant, ac a lwyddaſant, trwy brophwydoliaeth Haggai y prophwyd, a Zechariah fâb Ido; ie adeiladaſant, a gorphennaſant, wrth

† Cald. *gyfraith.*

orchymmyn Duw Iſrael, ac wrth † orchymmyn [c] Cyrus, a [d] Darius, ac [e] Artaſerceſes brenhin Perſia.

[c] Pen. 1. 1. a 5. 13.

15 A'r tŷ hwn a orphennwyd y trydydd dydd o fis Adar, pan oedd y chweched

3489. Ad. 3.

flwyddyn o deyrnaſiad y brenhin Darius.

[d] Pen. 4. 24.

16 ¶ A meibion Iſrael, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r rhan arall o feibion y gaeth-glud, a [f] gyſſegraſant y tŷ hwn eiddo Duw, mewn llawenydd;

[e] Pen. 7. 1.

17 Ac [g] a offrymmaſant wrth gyſſegru 'r tŷ hwn eiddo Duw, gant o ychen, dau cant o hyrddod, pedwar cant o ŵyn, a deuddeg o fychod-geifr, yn bêch-aberth dros Iſrael, yn ôl rhifedi llwythau Iſrael.

[f] 1 Bren. 8. 63. 2 Cron. 7. 5.

18 Gofodaſant hefyd yr offeiriaid yn eu doſbarthiadau, a'r Lefiaid yn eu cylchoedd hwythau, i waſanaeth Duw yn Jeruſalem, yn ôl yſgrifen llyfr Moſes.

[g] Pen. 8. 35.

19 Meibion y gaeth-glud hefyd a gadwaſant y Paſg [h] ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mîs cyntaf.

[h] Num. 3. 6. a 8. 9.

20 Canys yr offeiriaid a'r Lefiaid a ymlanhaſant yn gyttûn, yn lân i gŷd oll, ac a aberthaſant y Paſg dros holl feibion y gaeth-glud, a thros eu brodyr yr offeiriaid, a throſtynt eu hunain.

Edrych Eſod. 12. 6.

21 A meibion Iſrael, y rhai a ddychwelaſent o'r gaeth-glud, a phob un a ymneilldduaſai oddi wrth halogedigaeth cenhedloedd y wlâd attynt hwy, i geiſio ARGLWYDD Dduw Iſrael, a fwyttaſant,

22 Ac a gadwaſant ŵyl y bara croyw ſaith niwrnod, mewn llawenydd; canys yr ARGLWYDD a'u llawenhaſai hwynt, ac a droiſai gâlon brenhin Aſſyria attynt hwy, † i'w cynnorthwyo hwynt yngwâith tŷ Dduw, Duw Iſrael.

† Heb. *i gryfhâu eu dwylo hwynt.*

PEN. VII.

Mai, 24. P.

1 Ezra yn myned i fynu i Jeruſalem, 11 wedi cael cennad a gorchymmyn gan Artaſerceſes, 27 Ac yn benditbio Duw am ei drugaredd.

3537.

AC wedi 'r pethau hyn, yn nheyrnaſiad [a] Artaſerceſes brenhin Perſia. Ezra [b] mâb Seraiah, fâb Azariah, fâb Helciah,

[a] Neh. 2. 1.

[b] 1 Cron. 6. 14.

2 Fâb Sàlum, fâb Sadoc, fâb Ahitub,

3 Fâb Amariah, fâb Azariah, fâb Meraioth,

4 Fâb Zeraiah, fâb Uzzi, fâb Bucci,

5 Fâb Abiſua, fâb Phinees, fâb Eleazar, fâb Aaron yr offeiriaid pennaf:

6 Yr Ezra hwn a aeth i fynu o Babilon, ac

[e] Ad. 11, 21.

efe *oedd* [c] ſgrifennydd cyflym ynghyfraith Moſes, yr hon a roddaſai ARGLWYDD Dduw Iſrael; a'r brenhin a roddes iddo ef ei holl ddymuniad, [d] fel yr *ydoedd* llâw 'r ARGLWYDD ei Dduw arno ef.

2537. [d] Ad. 9. Pen. 8. 22, 31.

7 A *rhai* a aethant i fynu o feibion Iſrael, ac o'r offeiriaid, [e] a'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, [f] a'r Nethiniaid, i Jeruſalem, yn y ſeithfed flwyddyn i'r brenhin Artaſerceſes.

[e] Edrych Pen. 8. 15, &c. [f] Pen. 2. 43.

8 Ac efe a ddaeth i Jeruſalem, yn y pummed mîs, yr hwn *oedd* yn y ſeithfed flwyddyn i'r brenhin.

9 Canys ar y *dŷdd* cyntaf o'r mîs cyntaf † y dechreuodd efe fyned i fynu o Babilon, ac ar y *dŷdd* cyntaf o'r pummed mîs y daeth efe i Jeruſalem, fel *yr oedd* daionus lâw ei Dduw gyd ag ef.

† Neu, *efe oedd ſylfaen myned i fynu.*

10 Canys Ezra a barotoiſai ei gàlon i geiſio cyfraith yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur, ac i ddyſgu yn Iſrael ddeddfau a barnedigaethau.

11 ¶ A dyma yſtyr y llythyr a roddodd y brenhin Artaſerceſes i Ezra yr offeiriad a'r yſgrifennydd, *ſef* yſgrifennydd geiriau gorchymnion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau ef i Iſrael.

12 Artaſerceſes [g] brenhin y brenhinoedd at Ezra yr offeiriad, † yſgrifennydd deddf Duw y nefoedd, perffaith *dangnefedd*, a'r amſer a'r amſer.

[g] Ezec. 26. 7. Dan. 2. 37. † Neu, *ſgrifennydd perfaith deddf Duw y nefoedd* tangnefedd, *&c.*

13 Myfi a oſodais orchymmyn, fod i bwy bynnag yn fy nheyrnas i o bobl Iſrael, ac o'i offeiriaid ef, a'i Lefiaid, ſydd ewyllyſgar i fyned i Jeruſalem, gael myned gyd â thi.

14 O herwydd dy anfon di oddi wrth y brenhin a'i [h] ſaith gynghoriaid i ymweled â Juda ac â Jeruſalem, wrth gyfraith dy Dduw yr hon *ſydd* yn dy lâw di;

[h] Eſther 1. 14.

15 Ac i ddwyn yr arian a'r aur a offrymmodd y brenhin a'i gynghoriaid, o honynt eu hunain, i Dduw Iſrael, yr hwn *y mae* ei breſwylfa yn Jeruſalem;

[i] Pen. 8. 25.

16 A'r holl arian, a'r aur a fedrych ei gael yn holl dalaith Babilon, gyd ag offrymmau gwirfodd y bobl a'r offeiriaid, y rhai a offrymmant o honynt eu hunain, tu ag at dŷ eu Duw yn Jeruſalem:

17 Fel y prynech yn ebrwydd â'r arian hynny ychen, hyrddod, ŵyn, a'u bwyd-offrymmau, a'u diod-offrymmau, a'u hoffrwm hwynt ar allor tŷ eich Duw yn Jeruſalem.

18 A'r hyn a fyddo da gennyt ti, a chan dy frodyr, ei wneuthur â'r rhan arall o'r arian a'r aur, gwnêwch yn ôl ewyllys eich Duw.

19 A'r lleſtri, y rhai a roddwyd it' i waſanaeth tŷ dy Dduw, dôd adref o flaen dy Dduw *yn* Jeruſalem.

20 A pheth bynnag ychwaneg a fyddo anghenrhaid i dŷ dy Dduw, yr hyn a ddigŵyddo it' ei roddi, a roddi di o dryſordy 'r brenhin.

21 A minnau y brenhin Artaſerceſes ydwyf yn goſod gorchymmyn i holl dryſorwŷr y tu hwnt i'r afon, beth bynnag a geiſio Ezra, offeiriad, *ac* yſgrifennydd deddf Duw 'r nefoedd gennych, gwneler yn ebrwydd;

22 Hyd gàn talent o arian, a hyd gàn Corus o wenith, a hyd gàn Bath o win, a hyd gàn Bath o olew, a halen heb feſur.

23 Beth bynnag † yw gorchymmyn Duw y nefoedd, gwneler yn ddyfal i dŷ Duw 'r nefoedd; canys pa ham y byddai lidiowgrwydd yn erbyn teyrnas y brenhin a'i feibion?

† Heb. *ſydd wrth gyfraith.*

3537. 24 Yr ydym yn hyſbyſu i chwi hefyd *am* yr holl offeiriaid, a'r Leſiaid, cantorion, porthorion, Nethiniaid, a gweinidogion y tŷ Duw hwn, na ellir bwrw arnynt doll, na theyrn-ged, na threth.

25 Tithau Ezra, yn ôl doethineb dy Dduw, yr hon *ſydd* yn dy law, goſod ſwyddogion a barnwyr, i farnu 'r holl bobl o'r tu hwnt i'r afon, y rhai oll a ſedrant gyfraith dy Dduw; a dyſgwch y rhai ni's medrant.

26 A phwy bynnag ni wnelo gyfraith dy Dduw, a chyfraith y brenhin, gwneler barn yn ebrwydd arno ef, pa un bynnag ai i farwolaeth, ai i'w † ddeol, ai i ddirwy o dda, ai i garchar.

† Cald. *ddiwreiddio.*

27 ¶ Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw ein tadau, yr hwn a roddes fel hyn ynghàlon y brenhin, i harddu tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem:

28 Ac [k] a barodd i mi drugaredd o flaen y brenhin a'i gynghoriaid, ac o flaen holl gedyrn dywyſogion y brenhin. A mi a gynnorthwywyd, fel *yr oedd* [l] llâw 'r ARGLWYDD ſy Nuw arnaſi, a cheſglais o Iſrael bennaethiaid i fyned i fynu gyd â mi.

[k] Pen. 9. 9.

[l] Edrych Pen. 5. 5.

PEN. VIII.

1 Pa rai a ddychwelaſant gyd ag Ezra o Babilon. 15 Ezra yn danſon at Ido am weinidogion i'r Deml, 21 Yn cadw ympryd, 24 Yn gorchymmyn y tryſorau i gadwraeth yr offeiriaid. 31 Y bobl yn dyfod o Ahafa i Jeruſalem. 33 Pwyſo 'r tryſor yn y Deml. 36 Rhoi gorchymmyn y brenhin at y pendefigion.

A Dyma eu pennau cenedl hwnt, a'u hachau, y rhai a aeth i fynu gyd â mi, yn nheyrnaſiad Artaceſerces y brenhin, allan o Babilon.

2 O feibion Phinees; Gerſom: o feibion Ithamar; Daniel: o feibion Dafydd;

[a] 1 Cron. 3. 22. [a] Hattus.

[b] Pen. 2. 3. 3 O feibion Sechaniah, o feibion [b] Paros; Zechariah, a chyd ag ef y rhifwyd wrth eu hachau gant a deg a deugain o wrrywiaid.

4 O feibion Pahath-Moab; Elihoenai mâb Zerahiah, a chyd ag ef ddau cant o wrrywiaid.

5 O feibion Semaniah; mâb Jahaziel, a chyd ag ef dri chant o wrrywiaid.

6 O feibion Adin hefyd; Ebed mâb Jonathan, a chyd ag ef ddeg a deugain o wrrywiaid.

7 Ac o feibion Elam; Jeſaiah mâb Athaliah, a chyd ag ef ddeg a thrugain o wrrywiaid.

8 Ac o feibion Sephatiah; Zebadiah mâb Michael, a chyd ag ef bedwar ugain o wrrywiaid.

9 O feibion Joab; Obadiah mâb Jehiel, a chyd ag ef ddau cant a deunaw o wrrywiaid.

10 Ac o feibion Selomith; mâb Joſiphiah, a chyd ag ef wyth ugain o wrrywiaid.

11 Ac o feibion Bebai; Zechariah mâb Bebai, a chyd ag ef wyth ar hugain o wrrywiaid.

† Neu, *y mâb jechaiaf.* 12 Ac o feibion Azgad; Johanan † mâb Haccatan, a chyd ag ef ddeng mâb a chant.

13 Ac o feibion olaf Adonicam, dyma hefyd eu henwau hwynt, Eliphelet, Jehiel, a Semaiah, a chyd â hwynt drugain o wrrywiaid.

‡ Neu, *Zaccur.* 14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a ‡ Zabbud, a chyd â hwynt ddeg a thrugain o wrrywiaid.

15 ¶ A cheſglais hwynt wrth yr afon ſydd yn myned i Ahafa, ac yno y gwerſyllaſom ni dridiau: a mi a yſtyriais y bobl, a'r offeiriaid, ond ni cheſais yno *neb* o feibion Leſi. 3537.

16 Yna 'r anfonais am Eliezer, am Ariel, am Semaiah, ac am Elnathan, ac am Jarib, ac am Elnathan, ac am Nathan, ac am Zechariah, ac am Feſulam, y pennaethiaid, ac am Joiarib, ac am Elnathan, y rhai doethion:

17 A rhoddais orchymmyn gyd â hwynt at Ido, pennaeth yn y fân *a elwir* Caſiphia; a * goſodais yn eu pennau hwynt eiriau i'w traethu wrth Ido, *a*'i frodyr y Nethiniaid, yn y fân *a elwir* Caſiphia, fel y dygent attom ni weinidogion i dŷ ein Duw.

* Edrych 2 Sam. 14, 3, 19.

18 A hwy a ddygaſant attom, (fel *yr oedd* daionus lâw ein Duw arnom ni,) ŵr deallgar o feibion Mahli, fab Leſi, fab Iſrael, a Serebiah, a'i feibion, a'i frodyr, ddeunaw;

19 A Haſabiah, a chyd ag ef Jeſaiah o feibion Merari, a'i frodyr, a'u meibion, ugain;

[c] Edrych Pen. 2. 43, 20 [c] Ac o'r Nethiniaid a roddaſai Dafydd a'r tywyſogion yngwaſanaeth y Leſiaid, dau cant ac ugain o Nethiniaid: hwynt oll a hyſbyſaſid erbyn *eu* henwau.

[d] Lef. 16. 29. 21 ¶ Ac yna wrth afon Ahafa y cyhoeddais ympryd, i [d] ymgyſtuddio ger bron ein Duw ni, i geiſio ganddo ef ffordd union i ni, ac i'n plant, ac i'n golud oll.

[e] Felly 1 Cor. 9, 15. 22 Canys [e] cywilydd oedd gennyf geiſio gan y brenhin fyddin, a gwŷr meirch, i'n cynnorthwyo rhag y gelyn ar y ffordd: canys lleſaraſem wrth y brenhin, gan ddywedyd, Llâw ein Duw ni *ſydd* er daioni ar bawb a'i ceiſiant ef, a'i gryſdwr a'i ddigter yn erbyn pawb a'i gadawant ef.

23 Am hynny yr ymprydiaſom, ac yr ymbiliaſom â'n Duw am hyn; ac eſe a wrandawödd arnom.

24 ¶ Yna y neillduais ddeuddeg o bennaethiaid yr offeiriaid; Serebiah, Haſabiah, a deg o'u brodyr gyd â hwynt;

[f] Pen. 7. 15, 16. 25 Ac a bwyſais attynt hwy [f] yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, *ſef* offrwm tŷ ein Duw ni, yr hyn a offrymmaſai 'r brenhin, a'i gynghoriaid, a'i dywyſogion, a holl Iſrael, y rhai a gawſid *yno*.

26 Ie pwyſais i'w dwylaw hwynt chwe chant a deg a deugain talent o arian, ac o leſtri arian gàn talent, *a* chàn talent o aur;

27 A deg o orflychau aur, o fil o ddracmonau; a dau leſtr o brês melyn da, mor † brydferth ag aur.

† Heb. *ddymunol.*

28 A dywedais wrthynt, Sanctaidd *ydych* chwi i'r ARGLWYDD, a'r lleſtri *ydynt* ſanctaidd; yr arian hefyd, a'r aur, *ydi* offrwm gwirfodd i ARGLWYDD Dduw eich tadau.

29 Gwiliwch, a chedwch *hwynt*, hyd oni phwyſoch *hwynt* ger bron pennaethiaid yr offeiriaid a'r Leſiaid, a phennau cenedl Iſrael yn Jeruſalem, ynghelloedd tŷ 'r ARGLWYDD.

30 Felly 'r offeiriaid a'r Leſiaid a gymeraſant bwys yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, i'w dwyn i Jeruſalem i dŷ ein Duw ni.

[g] Pen. 7. 6, 28. 31 ¶ A chychwynnaſom oddi wrth afon Ahafa ar y deuddegfed *dydd* o'r mîs cyntaf, i fyned i Jeruſalem: a [g] llâw ein Duw oedd arnom ni, ac a'n gwaredodd o

lâw

3537. lâw y gelyn, a'r rhai *oedd* yn cynllwyn ar y ffordd.

[b] Neh. 2. 11. 32 A ni [b] a ddaethom i Jerusalem, ac a arhosasom yno dridiau.

33 ¶ Ac ar y pedwerydd dŷdd y pwysswyd yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, yn nhŷ ein Duw ni, trwy lâw Meremoth fâb Uriah yr offeiriad, ac Eleazar mâb Phinees *oedd* gyd ag ef; a Jozabad mâb Jesua, a Noadiah mâb Binnui, y Lefiaid, *oedd* gyd â hwynt:

34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob un. A'r holl bwysau a 'sgrifennwyd y prŷd hynny.

35 Meibion y gaeth-glud, y rhai a ddaeth o'r caethiwed, [i] a offrymmasant boeth-offrymmau i Dduw Israel, *sef* deuddeg o ſustych dros holl Israel, onid pedwar pum ugain o hyrddod, namyn tri pedwar ugain o wŷn, *a* deuddeg o ſychod yn bêch-aberth: y cwbl *oedd* yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD.

[i] Felly Pen. 6. 17.

36 ¶ A rhoddasant orchymmyn y brenhin at bendefigion y brenhin, a thywysogion y tu hwnt i'r afon: a hwy a gynnorthwyasant y bobl, a thŷ Dduw.

PEN. IX.

1 Ezra yn gofidio am fod y bobl yn ymgysathrachu â dieithraid, 5 Yn gweddïo Duw, ac yn cyfaddef eu pechodau iddynt.

Mai, 25. B.

3538. AC wedi darfod hynny, y tywysogion a ddaethant attaf fi, gan ddywedyd, Nid ymneilluodd pobl Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, oddi wrth bobl y gwledydd: *gwnaethant* yn ôl eu ffieidd-dra hwynt, *sef* y Cenaaneaid, yr Hethiaid, y Pherezïaid, y Jebusiaid, yr Ammoniaid, y Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amoriaid.

2 Canys cymmerasant o'u merched iddynt eu hun, ac i'w meibion; a'r hâd ſanctaidd a ymgymmyſgodd â phobl y gwledydd: a llâw y pennaethiaid a'r tywysogion ſu gyntaf yn y camwedd hyn.

[a] Job 1. 20. 3 Pan glywais innau hyn, [a] mi a rwygais fy nillad a'm gwisg, ac a dynnais wâl't fy mhen a'm barf, ac a eisteddais yn ſynn.

[b] Pen. 10. 3. 4 Yna 'r ymgaſglodd attaf fi bob un a'r [b] a ofnodd eiriau Duw Israel, am gamwedd y rhai a gaeth-gludaſid; a myfi a eisteddais yn ſynn, hyd yr aberth prydnhawnol.

5 ¶ Ac ar yr aberth prydnhawnol, mi a gyfodais o'm cyſtudd; ac wedi i mi rwygo fy nillad a'm gwisg, mi a oſtyngais ar fy ngliniau, ac a ledais fy nwylaw at yr ARGLWYDD fy Nuw,

6 Ac a ddywedais, O fy Nuw, y mae arnaſ gywilydd a gorchwyledd godi fy wyneb attat ti, fy Nuw; o herwydd [c] ein hanwireddau ni a aethant yn aml dros ben, a'n ‡ camwedd [d] a dyfodd hyd y nefoedd.

[c] Sal. 38. 4. ‡ Neu, *euog-rwydd.* [d] 2 Cron. 28. 9.

7 Er dyddiau ein tadau 'r *ydym* ni mewn camwedd mawr hyd y dŷdd hwn; ac am ein hanwireddau y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd, *a*'n hoffeiriaid, i lâw brenhinoedd y gwledydd, i'r cleddyf, i gaethiwed, ac i anrhaith, ac i warthrudd wyneb, megis heddyw.

8 Ac yn awr, dros ennyd ſechan y daeth grâs oddi wrth yr ARGLWYDD ein Duw, i adael i ni weddill i ddïangc, ac i roddi i ni hoel yn ei le ſanctaidd ef; ſel y goleuai ein Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni ychydig orphwyſdra yn ein caethiwed.

[e] Pen. 7. 28. 9 Canys caethion *oeddym* ni, ond ni adawödd ein Duw ni yn ein caethiwed, eithr [e] parodd i ni drugaredd o flaen brenhinoedd Perſia, i roddi i ni orphwyſdra i ddyrchafu tŷ ein Duw ni, ac i gyſodi ei leoedd anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fûr yn Juda a Jerusalem. 3538.

10 Ac yn awr, beth a ddywedwn wedi hyn, O ein Duw? canys gadawſom dy orchymynion di,

11 Y rhai a orchymynnaiſt trwy lâw dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd, Y wlâd yr ydych yn myned iddi i'w meddiannu, gwlâd halogedig *yw* hi, trwy halogedigaeth pobl y gwledydd, o blegid eu ffieidd-dra hwynt, y rhai a'i llanwaſant hi â'u hafiendi, † o gwrr bwy gilydd.

† Heb. *o enau i enau,*

12 Ac yn awr, [f] na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwynt i'ch meibion chwi, ac [g] na cheiſiwch eu heddwch hwynt na'u daioni byth: ſel y cryſhaoch, ac y mwynhaoch ddaioni 'r wlâd, ac y gadawöch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion byth.

Megis 2 Bren. 21. 16. [f] Ecſod. 23. 32. Deut. 7. 3. [g] Deut. 23. 6.

13 Ac wedi yr hyn oll a ddaeth arnom am ein drŵg weithredoedd, a'n mawr gamwedd, am i ti ein Duw [h] ‡ ein coſbi yn llai nâ'u hanwiredd, a rhoddi i ni ddiangfa fel hyn;

[h] Sal. 103. 10.

14 A dorrem ni drachefn dy orchymynion di, ac ymgyſathrachu † â'r ffiaidd bobl hyn? Oni ddigit ti wrthym, nes *ein* difetha, fel na *byddai un* gweddill na diangol?

‡ Heb. *attal iſlaw ein hanwireddi.* † Heb. *a phobl y ffieidd-dra hyn?*

15 ARGLWYDD Dduw Israel, cyfiawn *ydwyt* ti; eithr gweddill diangol ydym ni, megis heddyw: wele ni o'th flaen di yn ein camweddau; canys ni allwn ni ſefyll o'th flaen di am hyn.

PEN. X.

1 Sechaniah yn annog Ezra i ddiwygio 'r priodaſau dieithr. 6 Ezra yn galaru, ac yn caſglu 'r bobl ynghŷd. 9 Y bobl, trwy eiriol Ezra, yn edifarhâu, ac yn addaw gwellhâu. 15 Eu gofal am gyflawni hynny. 18 Enwau 'r rhai a briodaſai wragedd dieithr.

AC wedi i Ezra weddïo a chyffeſu, gan ŵylo a ſyrthio i lawr o flaen tŷ Dduw, tyrfa fawr o Israel a ymgaſglaſant atto ef, yn wŷr, ac yn wragedd, ac yn blant: canys y bobl a ŵylaſant ag ŵylofain mawr.

2 Yna y llefarodd Sechaniah mâb Jehïel, o feibion Elam, ac a ddywedodd wrth Ezra, Ni a bechaſom yn erbyn ein Duw, ac a gyttaliaſom â gwragedd dieithr, o bobl y wlâd: etto yn awr y mae gobaith i Israel am hyn.

3 Yn awr, gan hynny, gwnâwn gyfammod â'n Duw, ar † fwrw allan yr holl wragedd, a'u plant, wrth gyngor yr Arglwydd, a'r rhai [a] a ofnant [b] orchymynion ein Duw: a gwneler yn ôl y gyfraith.

† Heb. *ddwyn allan.* [a] Pen. 9. 4. [b] Deut. 7. 2, 3.

4 Cyfod; canys arnat ti *y mae* 'r peth: a ni *a fyddwn* gyd â thi; ymwrola, a gwnâ.

5 Yna y cyfododd Ezra, ac a dyngodd bennaethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a holl Israel, ar wneuthur ar ôl y peth hyn. A hwy a dyngaſant.

6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen tŷ Dduw, ac a aeth i'ſtafell Johanan fâb Eliaſib: a *pban* ddaeth yno, ni fwyttaodd fara, ac nid yfodd ddwfr; canys galaru 'r oedd am gamwedd y gaeth-glud.

7 A chyhoeddaſant yn Juda a Jerusalem, ar i holl feibion y gaeth-glud ymgaſglu i Jerusalem;

8 A phwy bynnag ni ddelai o fewn

3538. tridiau, yn ôl cyngor y pennaethiaid, a'r henuriaid, ese a gollai ei holl olud, ac yntau a ddidolid oddi wrth gynnulleidfa 'r rhai a gaeth-gludafid.

9 ¶ Felly holl wŷr Juda a Benjamin a ymgasglasant i Jerusalem o fewn tridiau. Hynny *oedd* y nawfed mis, ar yr ugeinfed [c] *dydd* o'r mis; a'r [c] holl bobl a eisteddasant yn heol tŷ Dduw, yn crynu o achos y peth hyn, ac o achos y gwlawogydd.

[c] Edrych 2 Sam. 12. 18.

10 Ac Ezra 'r offeiriad a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a bechasoch, ac a gyttaliasoch â gwragedd dieithr, gan 'chwanegu ar bechod Israel.

11 Ac yn awr, rhoddwch foliant i ARGLWYDD Dduw eich tadau, a gwnêwch ei ewyllys ef; ac ysgerwch oddi wrth bobl y tîr, ac oddi wrth y gwragedd dieithr.

12 A holl dyrfa Israel a attebasant, ac a ddywedasant â llêf uchel, Yn ôl dy air di y mae arnom ni wneuthur.

13 Eithr y bobl sydd lawer, a'r amser yn wlawog, ac ni ellir sefyll allan, ac nid gwaith un diwrnod na dau *ydyw:* canys pechasom ‡ yn ddirfawr yn y peth hyn.

‡ Neu, *lawer o honom,*

14 Safed yn awr ein pennaethiaid o'r holl dyrfa, a deued y rhai o'n dinasoedd a gyttaliasant â gwragedd dieithr ar amseroedd gosodedig, a henuriaid pob dinas, a'u barnwŷr gyd a hwynt, nes troi digter ein Duw oddi wrthym ‡ am y peth hyn.

‡ Neu, *nes gorphen y peth hyn.*

15 ¶ Yn unig Jonathan mâb Asahel, a Jahasiah mâb Ticfah, a † osodwyd ar hyn: Mesûlam hefyd, a Sabbethai y Lefiad a'u cynnorthwyasant hwy.

† Heb. *safodd,*

16 A meibion y gaeth-glud a wnaethant felly. Ac Ezra 'r offeiriad, *a*'r gwŷr *oedd* bennau cenedl tŷ eu tadau, a hwynt oll wrth *eu* henwau, a neilldüwyd, ac a eisteddasant ar y dydd cyntaf o'r degfed mis i ymofyn am y peth hyn.

17 A hwy a wnaethant ben â'r holl wŷr a gyttaliasent â gwragedd dieithr erbyn y dydd cyntaf o'r mis cyntaf.

18 ¶ A chafwyd o feibion yr offeiriaid, y rhai a gyttaliasent â gwragedd dieithr: o feibion Jesua fâb Josadac a'i frodyr; Maaseiah ac Eliezer, a Jarib, a Gedaliah.

[d] 2 Bren. 30. 15.

19 A hwy [d] a roddasant eu dwylaw ar fwrw allan eu gwragedd; a chan iddynt bechu, *a offrymmasant* hwrdd o'r praidd dros eu camwedd. 3538.

20 Ac o feibion Immer; Hanani, a Zebadiah.

21 Ac o feibion Harim; Maaseiah, ac Eliah, a Semaiah, a Jehiel, ac Uzziah.

22 Ac o feibion Pasur; Elioenai, Maaseiah, Ismael, Nethaneel, Jozabad, ac Elasah.

23 Ac o'r Lefiaid; Jozabad, a Simei, a Chelaiah, (hwnnw *yw* Celitah) Pethahiah, Juda, ac Eliezer.

24 Ac o'r cantorion; Eliasib: ac o'r porthorion, Salum, a Thelem, ac Uri.

25 Ac o Israel: o feibion Paros; Ramaiah, a Jesiah, a Malchiah, a Mijamin, ac Eleazar, a Malchiah, a Benaiah.

26 Ac o feibion Elam; Mattaniah, Zechariah, a Jehiel, ac Abdi, a Jeremoth, ac Eliah.

27 Ac o feibion Zattu; Elioenai, Eliasib, Mattaniah, a Jeremoth, a Zabad, ac Aziza.

28 Ac o feibion Bebai; Jehohanan, Hananiah, Zabbai, *ac* Athlai.

29 Ac o feibion Bani; Mesûlam, Maluch, ac Adaiah, Jasub, a Seal, a Ramoth,

30 Ac o feibion Pahath-Moab; Adnah, a Chelal, Benaiah, Maaseiah, Mattaniah, Bezaleel, a Binnui, a Manasseh.

31 Ac *o* feibion Harim; Eliezer, Isiah, Malchiah, Semaiah, Simeon,

32 Benjamin, Maluch, Semariah.

33 O feibion Hasum; Mattenai, Mattatha, Zabad, Eliphelet, Jeremai, Manasseh, *a* Simei.

34 O feibion Bani; Maadai, Amram, ac Uel,

35 Benaiah, Bediah, Celuh,

36 Faniah, Meremoth, Eliasib,

37 Mattaniah, Mattenai, a Jaasau,

38 A Bani, a Binnui, Simei,

39 A Selemiah, a Nathan, ac Adaiah,

40 ‡ Machnadebai, Sasai, Sarai, ‡ Neu, *Mabnadebai.*

41 Azareel, a Selemiah, a Semariah,

42 Salum, Amariah, *a* Joseph.

43 O feibion Nebo; Jehiel, Mattathiah, Zabad, Zebina, Jadau, a Joel, *a* Benaiah.

44 Y rhai hyn oll a gymmerasant wragedd dieithr: ac yr oedd *i rai* o honynt wragedd a ddygasai blant iddynt.

¶ Llyfr NEHEMIAH.

PEN. I.

Mai, 25, P. 1 *Nehemiah, wrth glywed gan Hanani ddrŵg gyflwr Jerusalem, yn galaru, ac yn ymprydio, ac yn gweddio.* 5 *Ei weddi ef.*

3550. GEiriau Nehemiah mâb Hachaliah. A bu ym mis Cisleu, *yn* yr ugeinfed flwyddyn, pan oeddwn i ym mrenhinllys Susan,

2 Ddyfod o Hanani un o'm brodyr, ese a gwŷr o Juda; a gofynnais iddynt am yr Juddewon a ddiangasai, y rhai a adawsid o'r caethiwed, ac am Jerusalem.

3 A hwy a ddywedasant wrthyf, Y gweddillion y rhai a adawyd o'r gaeth-glud yno yn y dalaith *ydynt* mewn blinder mawr a gwaradwydd: mûr Jerusalem hefyd [a] a ddrylliwyd, a'i phyrth a losgwyd â thân.

[a] 2 Bren. 25. 10.

4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn, myfi a eisteddais, ac a wylais, ac a alerais *dalm* o ddyddiau; a bûm yn ymprydio, ac yn gweddio ger bron Duw y nefoedd;

5 A dywedais, Attolwg, [b] ARGLWYDD Dduw y nefoedd, y Duw mawr ac ofnadwy, [c] yr hwn sydd yn cadw cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynion:

[b] Dan. 9. 4.
[c] Ecsod. 20. 6.

6 Bydded attolwg dy glûst yn clywed, [d] a'th lygaid yn agored i wrando ar weddi dy wâs, yr hon yr ydwyf fi yn ei gweddio ger dy fron di yr awr hon ddydd a nôs, dros feibion Israel dy weision, ac yn cyffesu pechodau meibion Israel, y rhai a bechasom i'th erbyn: myfi hefyd a thŷ fy nhâd a bechasom.

[d] 1 Bren. 8. 29.

7 Gwnaethom yn llygredig jawn i'th erbyn, ac ni chadwasom y gorchymynion, na'r deddfau, na'r barnedigaethau, a orchymynnaist i Fofes dy wâs.

8 Cofia attolwg y gair a orchymynnaist wrth Fofes dy wâs, gan ddywedyd, [e] *O's* chwi a droseddwch, myfi a'ch gwasgaraf chwi ym mŷsg y bobloedd:

[e] Lef. 26. 39. Deut. 4. 25, &c.

9 Ond *o's* dychwelwch attafi, a chadw fy ngorchymynion, a'u gwneuthur hwynt;

[f] pe

3550. [f] pe gyrrid rhai o honoch chwi hyd eithaf
[f] Deut. 30. 4. y nefoedd, *etto* mi a'u caſglaf hwynt oddi yno, ac a'u dygaf i'r lle a etholais i drigo o'm henw ynddo.

10 A hwy *ydynt* dy weiſion a'th bobl, y rhai a waredaiſt â'th ſawr allu, ac â'th lâw nerthol.

11 Attolwg, ARGLWYDD, bydded yn awr dy glûſt yn gwrando ar weddi dy wâs, ac ar weddi dy weiſion y rhai ſydd yn ewyllyſio ofni dy enw: llwydda hefyd attolwg dy wâs heddyw, a chaniatâ iddo *gael* trugaredd ger bron y gûr hwn. Canys myfi oedd drulliad i'r brenhin.

PEN. II.

Mai, 26. B. 1 *Artaſerſes, pan ŵybu'r achos yr oedd Nehemïah yn athriſt, yn ei anfon ef â llythyrau ac â gorchymynion i Jeruſalem.* 9 *Nehemïah yn dyfod i Jeruſalem, a'r gelynion yn ddrŵg ganddynt hynny.* 12 *Yntau yn gyfrinachol yn golygu adfail y caerau,* 17 *Ac yn annog yr Juddewon i adeiladu Jeruſalem, er gwaethaf eu gelynion.*

[a] Ezra 7. 8. AC ym mîs Niſan *yn* yr ugeinfed flwyddyn i [a] Artaſerſes y brenhin, *yr oedd* gwîn o'i flaen ef: a mi a gymmerais y gwîn, ac a'i rhoddais i'r brenhin. Ond ni byddwn *arferol o fod* yn driſt ger ei fron ef.

2 Am hynny y brenhin a ddywedodd wrthyf, Pa ham *y mae* dy ŵyneb-pryd yn driſt, a thithau heb fod yn glâf? nid *yw* hyn ond triſtwch càlon. Yna 'r ofnais yn ddirfawr:

[b] 1 Bren. 1. 31. Dan. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21. 3 A dywedais wrth y brenhin, [b] Byw fyddo 'r brenhin yn dragywydd: pa ham na thriſtaai fy ŵyneb pan fyddai y ddinas, tŷ beddrod fy nhadau, wedi *ei* dinyſtrio, a'i phyrth wedi eu hyſu â thân.

4 A'r brenhin a ddywedodd wrthyf, Pa beth y mae yr wyt ti yn ei ddymuno? Yna y gweddïais ar Dduw y nefoedd.

5 A mi a ddywedais wrth y brenhin, O rhynga bodd i'r brenhin, ac od yw dy wâs yn gymmeradwy ger dy fron di, ar it' fy anfon i Juda i ddinas beddrod fy nhadau, fel yr adeiladwyf hi.

6 A'r brenhin a ddywedodd wrthyf, (a'i wraig yn eiſtedd yn ei ymyl ef) Pa hŷd y bydd dy daith di, a pha brŷd y dychweli? A gwelodd y brenhin yn dda fy anfon i, a minnau a nodais iddo

[c] Pen. 5. 14. a 13. 6. [c] amſer.

7 Yna y dywedais wrth y brenhin, O rhynga bôdd i'r brenhin, rhodder i mi lythyrau at y tywyſogion o'r tu hwnt i'r afon, fel y trosglwyddont fi nes fy nyfod i Juda;

8 A llythyr at Aſaph ceidwad coedwig y brenhin, fel y rhoddo efe i mi goed i wneuthur trawſtiau i byrth y palas, y rhai *a berthyn* i'r tŷ, ac i fûr y ddinas, ac i'r tŷ yr elwyf iddo. A'r brenhin a roddodd i mi,

[d] Ezra 5. 5. a 7. 6, 9, 28. Ad. 18. [d] fel yr *oedd* daionus lâw fy Nuw arnaſi.

9 ¶ Yna y daethum at y tywyſogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a roddes iddynt lythyrau'r brenhin. (A'r brenhin a anfonaſai dywyſogion y llu, a marchogion gyd â mi.)

10 Pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Thobïah y gwâs, yr Ammoniad, *y peth hyn*, bu ddrŵg jawn ganddynt, am ddyfod dŷn i geiſio daioni i feibion Iſrael.

[e] Ezra 8. 32. 11 Felly mi [e] a ddeuthum i Jeruſalem, ac a fûm yno dridiau.

12 ¶ A chyfodais liw nôs, myfi ac ychydig wŷr gyd â mi; ac ni fynegais i neb beth a roddaſai fy Nuw yn fy nghàlon ei wneuthur yn Jeruſalem; ac anifail nid *oedd* gennyf, ond yr anifail yr oeddwn yn marchogaeth arno. 3550.

13 A mi a euthum allan liw nôs trwy
[f] 2 Cron. 26. 9. Pen. 3. 13. [f] borth y glynn ar gyfer ffynnon y ddraig, ac at borth y dom; a deliais ſulw ar furiau Jeruſalem y rhai oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth *y rhai* oedd wedi eu hyſu â thân.

14 Yna y tramwyais i borth y ffynnon, ac at byſgod-lyn y brenhin: ac nid *oedd* le i'r anifail *oedd* danaf i fyned heibio.

15 A mi a euthum i fynu gan làn yr afon liw nôs, ac a ddeliais ſulw ar y mûr, ac a ddychwelais, ac a ddaethum trwy borth y glynn, ac *felly* y troais yn ôl.

16 A'r pennaethiaid ni ŵyddent i ba le 'r aethwn i, na pheth yr oeddwn yn ei wneuthur; a hyd yn hyn ni fynegaſwn *ddim* i'r Juddewon, nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion, nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan arall oedd yn gwneuthur y gwaith.

17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr ydych yn gweled yr adfyd yr ydym ynddo, fod Jeruſalem wedi ei dinyſtrio, a'i phyrth wedi eu lloſgi â thân: deuwch, ac adeiladwn fûr Jeruſalem, fel na byddom mwyach yn waradwydd.

18 Yna y mynegais iddynt fod [g] llâw fy
[g] Ad. 8. Nuw yn ddaionus tu ag attaf; a geiriau 'r brenhin hefyd y rhai a ddywedaſai efe wrthyf. A hwy a ddywedaſant, Cyfodwn, ac adeiladwn. Felly y cryfhaſant eu dwylaw i ddaioni.

19 Ond pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Thobïah y gwâs, yr Ammoniad, a Geſem yr Arabiad, *hyn*, hwy a'n gwatwaraſant ni, ac a'n dirmygaſant, ac a ddywedaſant, Pa beth *yw* hyn yr ydych chwi yn ei wneuthur? A wrthryfelwch chwi yn erbyn y brenhin?

20 Yna 'r attebais hwynt, ac y dywedais wrthynt, Duw y nefoedd, efe a'n llwydda ni; a ninnau ei weiſion ef a gyfodwn, ac a adeiladwn: ond [h] nid *oes* i
[h] Ezra 4. 3. chwi ran, na chyfiawnder, na choffadwriaeth yn Jeruſalem.

PEN. III.

1 *Enwau a threfn y rhai a adeiladaſant gaerau Jeruſalem.*

YNa [a] Eliaſib yr arch-offeiriad a gyſododd, a'i frodyr yr offeiriaid, a hwy a
[a] Pen. 12. 10. adeiladaſant [b] borth y defaid; hwy a'i cyſſegraſant, ac a oſodaſant ei ddorau ef; ïe hyd dŵr Meah y cyſſegraſant ef, *a* hyd dŵr [c] Hananeel.
[b] Pen. 12. 39. [c] Jer. 31. 38.

2 A cher llaw iddo ef yr adeiladodd
[d] Ezra 2. 34. [d] gwŷr Jericho. A cher llaw iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur mâb Imri.

3 A [e] meibion Haſenaah a adeiladaſant
[e] Ezra 2. 35. [f] borth y pyſgod; hwynt-hwy a oſodaſant ei drawſtiau ef, ac [g] a oſodaſant ei ddorau,
[f] 2 Cron. 33. 14. ei gloiau, a'i farrau.

4 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd
Zeph. 1. 10. Merimoth mâb Urïah fâb Cos. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Mesùlam mâb
[g] Edrych Pen. 6. 1. a 7. 1. Berechïah fâb Meſezabeel. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Sadoc mâb Baana.

5 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd y Tecoaid; ond eu gwŷr mawr ni oſodaſant eu gwddf [h] yngwaſanaeth eu Har-
[h] Barn. 5. 23. glwydd.

6 A Jehoiada mâb Paſcah, a Mesùlam mâb Beſodaiah, a gyweiriaſant yr hên borth; hwy a oſodaſant ei drawſtiau ef, ac a oſodaſant i fynu ei ddorau, a'i gloiau, a'i farrau.

3550. 7 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Melatïah y Gibeoniad, a Jadon y Meronothiad, gwŷr Gibeon a Miſpah, hyd orſeddfa 'r llywydd *oedd* tu yma i'r afon.

8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Uzziel mâb Harhaiah *o'r* gofaint aur. Ger llâw iddo yntau y cyweiriodd Hananïah mâb *un* o'r apothecariaid: a hwy a ‡ gyweiriaſant Jeruſalem hyd y mûr llydan.

‡ Neu, *adawſant.*

9 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Rephaiah mâb Hur, tywyſog hanner rhan Jeruſalem.

10 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd Jedaiah mâb Harumaph ar gyfer ei dŷ. A Hattus mâb Haſabnïah a gyweiriodd ger llaw iddo yntau.

11 Malchïah mâb Harim, a Haſub mâb Pahath-Moab, a gyweiriaſant † ran arall, a thŵr y ffyrnau.

† Heb. *yr ail meſur.*

12 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Salum mâb Halohes, tywyſog hanner rhan Jeruſalem, efe a'i ferched.

13 [i] Porth y glynn a gyweiriodd Hanun, a thrigolion Zanoah; hwynt-hwy a'i hadeiladaſant ef, ac a oſodaſant ei ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a mîl o gufyddau ar y mûr, hyd [k] borth y dom.

[i] Pen. 2. 13.

[k] Pen. 2. 13.

14 Ond Porth y dom a gyweiriodd Malchïah mâb Rechab tywyſog rhan o Bethhaccerem, efe a'i hadeiladodd, ac a oſododd ei ddorau, ei gloiau, a'i farrau.

15 A Salum mâb Col-hozeh, tywyſog rhan o Fiſpah, a gyweiriodd [l] borth y ffynnon; efe a'i hadeiladodd, ac a'i tôdd, ac a oſododd ei ddorau ef, ei gloiau a'i farrau, a mûr [m] pyſgod-lyn Siloah wrth ardd y brenhin, a hyd y griſiau ſydd yn dyſod i wared o ddinas Dafydd.

[l] Pen. 2. 14.

[m] Joan. 9. 7.

16 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Nehemïah mâb Azbuc tywyſog hanner rhan Bethſur hyd ar gyfer beddrod Dafydd, a hyd [n] y pyſgod-lyn a wnelfid, a hyd dŷ y cedyrn.

[n] 2 Bren. 20. 20.

17 Ar ei ôl ef y cyweiriodd y Lefiaid, Rehum mâb Bani. Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Haſabïah, tywyſog hanner rhan Ceilah, yn ei fro ei hun.

18 Ar ei ôl ef eu brodyr hwynt a gyweiriaſant, Bâſai mâb Henadad, tywyſog hanner rhan Ceilah.

19 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Ezer mâb Jeſua tywyſog Miſpah ran arall, ar gyfer y ddringfa i dŷ 'r arfau, wrth y droſa.

20 Ar ei ôl ef Baruc Mâb ‡ Zabbai yn awŷddus a gyweiriodd y meſur arall, o'r droſa hyd ddrŵs tŷ Eliaſib yr archoffeiriad.

‡ Neu, *Zaccai.*

21 Ar ei ôl ef Merimoth mâb Urïah fâb Cos a gyweiriodd y meſur arall, o ddrŵs tŷ Eliaſib hyd dalcen tŷ Eliaſib.

22 Ac ar ei ôl ef yr offeiriaid, gwŷr y gwaſtadedd a gyweiriaſant.

23 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Benjamin, a Haſub, gyferbyn â'u tŷ. Wedi yntau Azarïah mâb Maaſeiah, îâb Ananïah, a gyweiriodd wrth ei dŷ.

24 Ar ei ôl yntau Binnui mâb Henadad a gyweiriodd feſur arall, o dŷ Azarïah hyd y droſa, ſef hyd y gongl.

[o] Jer. 32. 2. a 33. 1. a 37. 21.

25 Palai mâb Uzzi, ar gyfer y droſa, a'r tŵr ſydd yn myned allan o uchel-dŷ 'r brenhin, yr hwn *ſydd* wrth [p] gyntedd y carchar. Ar ei ôl ef Pedaiah mâb Paros.

[p] Pen. 8. 43.

‡ *Y tŵr.*

[q] 2 Cron. 27. 3.

26 A 'r [p] Nethiniaid, y rhai oedd yn trigo yn ‡ [q] Ophel hyd ar gyfer [r] porth y dwfr, tu a'r dwyrain, a'r tŵr oedd yn myned allan.

[r] Pen. 8. 7, 3. a 12. 37.

27 Ar ei ôl yntau y Tecoiaid a gyweiriaſant feſur arall, ar gyfer y tŵr mawr ſydd yn myned allan, hyd fûr Ophel.

28 Oddi ar [s] borth y meirch, yr offeiriaid a gyweiriaſant bob un gyferbyn â'i dŷ.

[s] 2 Bren. 11. 16.

29 Ar eu hôl hwynt Sadoc mâb Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ. Ac ar ei ôl yntau y cyweiriodd Semaiah mâb Schanïah, ceidwad porth y dwyrain.

Jer. 31. 40.

30 Ar ei ôl ef y cyweiriodd Hananïah mâb Selemïah, a Hanun, chweched mâb Salaph, y meſur arall. Ar ei ôl yntau Meſùlam mâb Berechïah a gyweiriodd ar gyfer ei 'ſtafell.

31 Ar ei ôl yntau Malchïah mâb y gôf aur, a gyweiriodd hyd dŷ 'r Nethiniaid, a'r marchnadyddion, ar gyfer porth Miphcad, hyd yſtafell y gongl,

32 A rhwng 'ſtafell y gongl a phorth y defaid, yr eurychod, a'r marchnadyddion a gyweiriaſant.

PEN. IV.

1 *Nehemïah yn gweitbio, ac yn myned rhagddo yn adeiladu Jeruſalem, er bod y gelynion yn ei watwor,* 7 *A phan ŵybu eu digllonedd a'u cyfrinach hwy, yn goſod gwiliadwriaeth,* 13 *yn arfogi 'r gweithwŷr,* 19 *ac yn dyſgu iddynt ryfela.*

Mai, 26. P.

PAn glybu [a] Sanbalat ein bod ni yn adeiladu 'r mûr, efe a gynddeiriogodd ynddo, ac a lidiodd yn ddirfawr, ac a watwarodd yr Juddewon.

[a] Pen. 2. 10.

2 Ac efe a lefarodd o flaen ei frodyr a llu Samaria, ac a ddywedodd, Beth y mae'r Juddewon gweiniaid hyn yn ei wneuthur? A adewir iddynt hwy? A aberthant? A orphennant mewn diwrnod? A godant hwy 'r cerrig o'r tyrrau llŵch, wedi eu lloſgi?

3 A Thobïah yr Ammoniad *oedd* yn ei ymyl, ac efe a ddywedodd, Er eu bod hwy yn adeiladu, *etto* ped elai lwynog i fyny, efe a fwriai i lawr eu mûr cerrig hwynt.

4 Gwrando, O ein Duw; canys yr ydym yn † ddirmygus: dychwel hefyd eu gwaradwydd ar eu pennau hwynt, a dôd hwynt yn anrhaith yngwlâd y caethiwed.

† Heb. *ddirmyg.*

5 Ac [b] na orchuddia eu hanwiredd hwynt, ac na ddileer eu pechod hwynt o'th ŵydd di: canys digiaſant *dydi* ger bron yr adeiladwŷr.

[b] Sal. 69. 27, 28. a 109. 14, 15.

6 Felly nyni a adeiladaſom y mûr; a chyfannwyd yr holl fûr hyd ei hanner: canys yr oedd gan y bobl gâlon i weithio:

Jer. 18. 23.

7 ¶ Ond pan glybu Sanbalat, a Thobïah, a'r Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r Aſdodiaid, † gwbl-gyweirio muriau Jeruſalem, *a* dechrau cau'r adwyau; yna y llidiaſant yn ddirfawr.

† Heb. *ddyrchaſu o furiau.*

8 A hwynt oll a frâd-fwriadaſant ynghŷd i ddyfod i ymladd yn erbyn Jeruſalem, ac ‡ i'w rhwyſtro.

‡ Heb. *i ŵneuthur iddo amryfuſedd.*

9 Yna y gweddïaſom ar ein Duw, ac y goſodaſom wiliadwriaeth yn eu herbyn hwynt, ddydd a nôs, o'u plegid hwynt.

10 A Juda a ddywedodd, Nerth y cludwŷr a wanhaodd, a phridd lawer *ſydd*, ſel na allwn ni adeiladu 'r mûr.

11 A'n gwrthwynebwŷr a ddywedaſent, Ni chânt ŵybod, na gweled, nes i ni ddyfod i'w mŷſg hwynt, a'u lladd, a rhwyſtro eu gwaith hwynt.

12 A phan ddaeth yr Juddewon oedd yn preſwylio yn eu hymyl hwynt, dywedaſant

daſant wrthym ddengwaith, ‡ O'r holl leoedd *trwy* y rhai y gallech ddychwelyd attom ni, *y byddant arnoch chwi.*

13 ¶ Am hynny mi a oſodais *rai* † yn y lleoedd iſaf, o'r tu ôl i'r mûr, *ac* yn y lleoedd uchaf: yn ôl eu teuluoedd hefyd y goſodais y bobl, â'u cleddyfau, *â'u* gwaywffyn, ac â'u bwaau.

14 A mi a edrychais, ac a gyfodais, ac a ddywedais wrth y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Nac ofnwch rhagddynt: cofiwch yr ARGLWYDD mawr ac ofnadwy, ac ymleddwch dròs eich brodyr, eich meibion a'ch merched, eich gwragedd a'ch tai.

15 A phan glybu ein gelynion fod *y peth* yn hyſbys i ni, Duw a ddiddymmodd eu cyngor hwynt; a ninnau oll a ddychwelaſom at y mûr, bawb i'w waith.

16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner fy ngweiſion oedd yn gweithio yn y gwaith, a'u hanner hwynt oedd yn dàl gwaywffyn, a thariannau, a bwaau, a llurigau: a'r tywyſogion *oedd* ar ôl holl dŷ Juda.

17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y mûr, ac yn dwyn beichiau, *a'r* rhai oedd yn llwytho, oeddynt ag un llaw yn gweithio yn y gwaith, ac â'r *llaw* arall yn dàl arf.

18 Canys pob un o'r adeiladwŷr oedd wedi gwregyſu ei gleddyf ar ei † glûn, ac yn adeiladu: a'r hwn oedd yn lleiſio mewn udgorn *ydoedd* yn ſy ymyl i.

19 ¶ A mi a ddywedais wrth y pendefigion, ac wrth y ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith *ydd* ſawr a helaeth, a nyni a waſgarwyd ar hŷd y mûr, ym mhell oddi wrth ei gilydd:

20 Yn y ſan lle y clywoch ſain yr udgorn, yno ymgeſglwch attom. [e] Ein Duw ni a ymladd droſom.

21 Felly 'r oeddem ni yn gweithio yn y gwaith: a'u hanner hwynt yn dàl gwaywffyn, o gyfodiad y wawr hyd gyſodiad y ſêr.

22 Dywedais hefyd y prŷd hynny wrth y bobl, Llettŷed pob un a'i wâs yn Jeruſalem, fel y byddont i ni yn wiliadwriaeth y nôs, a'r dydd *mewn* gwaith.

23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm gweiſion, a'r gwilwŷr *oedd* ar ſy ôl, ni ddioſgaſom ein dillad; † *ond* a ddioſgai pob un i'w golchi.

PEN. V.

1 *Yr Juddewon yn cŵyno rhag eu dyledion, a'u prid, a'u caethiwed.* 6 *Nehemïah yn ceryddu 'r uſurwŷr, ac yn peri iddynt roi 'r occr a'r prid yn ei ôl,* 14 *Yn maddau ei gynhaliaeth i'r bobl, ac yn cadw tŷ.*

AC yr oedd gweiddi mawr gan y bobl, a'u gwragedd, yn erbyn yr Juddewon eu brodyr.

2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd, *Y mae* llawer o honom ni, ein meibion, a'n merched: am hynny yr ydym yn cymmeryd ŷd, fel y bwyttaom, ac y byddom byw.

3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd, Ein meuſydd, a'n gwinllannoedd, a'n tai, yr ydym ni yn eu gwyſtlo, fel y prynom ŷd rhag y newŷn.

4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dywedyd, Benthygiaſom arian i *dalu* trêth y brenhin, *a hynny ar* ein tiroedd a'n gwinllannoedd.

5 Ac yn awr, [a] ein cnawd ni *ydd* fel cnawd ein brodyr, ein plant ni fel eu plant hwy: ac wele ni [b] yn daroſtwng ein meibion a'n merched yn weiſion, ac y mae *rhai* o'n merched ni wedi eu caethiwo, ac heb ſod gennym i'w *rhyddhâu*; canys gan eraill *y mae* ein meuſydd, a'n gwinllannoedd hyn.

6 ¶ Yna y llidiais yn ddirfawr, pan glywais eu gwaedd hwynt, a'r geiriau hyn.

7 Fy nghàlon hefyd a † feddyliodd ynof, a mi a ddwrdiais y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn cymmeryd occraeth bob un gan ei frawd. A goſodais yn eu herbyn hwynt gynnulleidfa fawr.

8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni yn ôl ein gallu a [c] brynaſom ein brodyr yr Juddewon, y rhai a werthaſid i'r cenhedloedd; ac a ydych chwithau yn gwerthu eich brodyr? neu a werthir hwynt i ni? Yna y tawſant, ac ni chawſant air *i atteb.*

9 A mi a ddywedais, Nid da 'r peth yr ydych chwi yn ei wneuthur: oni ddylech chwi rodio [d] mewn ofn ein Duw ni, o achos gwaradwydd y cenhedloedd ein gelynion.

10 Myfi hefyd, *a'm* brodyr, a'm llangciau, ydym yn echwyno iddynt arian, ac ŷd: peidiwn attolwg â'r occraeth yma.

11 Rhoddwch attolwg iddynt heddyw eu meuſydd, eu gwinllannoedd, a'u holiwŷddlannoedd, a'u tai drachefn; a chanfed *ran* yr arian, a'r ŷd, y gwîn a'r olew, yr ydych chwi yn ei fynnu ganddynt.

12 Hwythau a ddywedaſant, Nyni a'*u* rhoddwn drachefn, ac ni cheiſiwn *ddim* ganddynt; felly y gwnâwn fel yr ydwyt yn llefaru. Yna y gelwais yr offeiriaid, ac [e] a'u tyngais hwynt ar wneuthur yn ôl y gair hwn.

13 A [f] mi a yſgydwais odrau *fy ngwiſg*, ac a ddywedais, Felly 'r yſgydwo Duw bob gŵr o'i dŷ, ac o'i lafur, yr hwn ni chwplao y gair hwn, ac felly y byddo efe yn yſgydwedig, ac yn wâg. A'r holl gynnulleidfa a ddywedaſant, Amen, ac a foliannaſant yr ARGLWYDD. A'r bobl a wnaeth yn ôl y gair hwn.

14 ¶ Ac o'r dydd y goſodwyd fi yn dywyſog iddynt hwy yngwlâd Juda, o'r ugeinfed flwyddyn hyd y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes y brenhin, *ſef* deuddeng mlynedd, ni fwytteais i na'm brodyr fara 'r tywyſog.

15 Ond y tywyſogion cyntaf, y rhai *a fuaſai* o'm blaen i, fuaſent drymion ar y bobl, ac a gymmeraſent ganddynt fara a gwîn, heb law deugain ficl o arian; eu llangciau hefyd a arglwyddiaethent ar y bobl: ond ni wneuthum i felly rhag ofn Duw.

16 Eithr myfi a gyweiriais *ran* yngwâith y mûr hwn, ac ni phrynaſom *un* maes: a'm holl weiſion i a ymgynnullaſant yno at y gwaith.

17 Ac *yr oedd* ar fy mwrdd i, o Juddewon, ac o ſwyddogion, ddengwr a ſaith ugain, heb law y rhai oedd yn dyfod attom ni o'r cenhedloedd, y rhai *oedd* o'n hamgylch.

18 A'r hyn a arlwyid beunydd *oedd* un ŷch, chwêch o ddefaid dewiſol, ac adar wedi eu parotôi i mi; a phob deng niwrnod *y rhoddid* gwîn o bob màth, yn ddiandlawd: ac er hyn ni cheiſiais fara 'r tywyſog, canys trwm oedd y caethiwed ar y bobl yma.

19 [g] Cofia fi, O fy Nuw, er lles *i mi: yn ôl* yr hyn oll a wneuthum i'r bobl hyn.

PEN. VI.

1 *Sanbàlat trwy ddichellion, â chwedlau, a brudiau gau yn ceiſio dychrynu Nehemïah.* 15 *Gorpben adeiladu Jeruſalem, a hynny yn ddychryn i'r gelynion.* 17 *Pendefigion Juda,*

3550. ‡ Neu, *o bob lle y dychwelwch attom ni.* † Heb. *o ſannau iſaf y lle.*

† Heb. *lwynau.*

[e] Ecſod. 14. 14, 25. Deut. 1. 30.

† Neu, *pob un ai â'i arf i'r dwſr.* Edrych Barn. 5. 11.

Mai, 27. B.

[a] Eſay 58. 7. [b] Ecſod. 21. 7.

3550.

† Heb. *ymgyngborodd.*

[c] Lef. 25. 48.

[d] Lef. 25. 36.

[e] Jer. 34. 8, 9.

[f] Mat. 10. 14. Act. 13. 51. a 18. 6.

3562.

[g] Pen. 13. 22.

Mai, 27. P.

3550. *Juda, a'i gelynion, yn deall cyfrinach eu gilydd.*

A Phan glybu Sanbàlat, a Thobïah, a ‡ Geſem yr Arabiad, a'r rhan arall o'n gelynion, adeiladu o honoſi y mûr, ac nad oedd adwy wedi ei gadael ynddo; (a er na oſodaſwn i y prŷd hynny y dorau ar y pyrth)

‡ *Gaſmu.* Ad. 6.

a Pen. 3. 3.

2 Yna 'r anſonodd Sanbàlat a Geſem attaf, gan ddywedyd, Tyred, ac ymgyfarfyddwn ynghŷd yn *un o'r* pentrefydd yngwaſtadedd. b Ono: ac yr oeddynt hwy yn bwriadu gwneuthur niwaid i mi.

b 1 Cron. 8, 22.

3 Minnau a anſonais genhadau attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith mawr *yr ydwyf* fi yn *ei* wneuthur, o herwydd hynny ni allaf ddyfod i wared: pa ham y ſafai 'r gwaith, pan ymadâwn ag ef a dyfod i wared attoch chwi?

4 Etto hwy a anfonaſant attafi yn y wêdd hon bedair gwaith; ac yn y môdd hwnnw yr attebais hwynt.

5 Yna Sanbàlat a anfonodd ei wâs attafi y bummed waith yr un ffunud, a llythyr agored yn ei lâw:

6 Ynddo 'r oedd yn 'ſgrifennedig, Ym mŷſg y cenhedloedd y mae 'r gair, a ‡ Gaſmu ſydd yn dywedyd, dy fod di a'r Juddewon yn amcanu gwrthryfela: o herwydd hynny dy fod di yn adeiladu 'r mûr, ſel y byddit frenhin arnynt, yn ôl y geiriau hyn.

‡ *Geſem.* Ad. 1.

7 A'th fod dithau hefyd wedi goſod prophwydi i bregethu am danat yn Jeruſalem, gan ddywedyd, *Y mae* brenhin yn Juda. Ac yn awr y fath ymadroddion a hyn a glyw y brenhin; gan hynny tyred yn awr, ac ymgynghorwn ynghŷd.

8 Yna 'r anſonais atto, gan ddywedyd, Ni ddarfu yn ôl yr ymadroddion hyn yr ydwyt ti yn eu dywedyd: ond o'th gâlon dy hun yr ydwyt yn eu dychymygu hwynt.

9 O blegid hwynt-hwy oll oedd yn ceiſio ein hofni ni, gan ddywedyd, Eu dwylaw hwy a laeſant oddi wrth y gwaith fel na's gwneir ef. Gan hynny crythâ yn awr, *O Dduw*, fy nwylaw i.

10 A mi a ddaethum i dŷ Semaiah mâb Delaiah, fâb Mehetabel, yr hwn *oedd* wedi cau arno; ac efe a ddywedodd, Cyfarfyddwn yn nhŷ Dduw, a chauwn ddryſau 'r deml: canys y maent yn dyfod i'th lâdd di; a lliw nôs y deuant i'th lâdd di.

11 Yna y dywedais, A ffŷ gŵr o'm bath i? neu pwy *ſydd* fel myfi 'r hwn a elai i'r deml, fel y byddai byw? Nid âf i mewn.

12 Ac wele, gŵybûm nad Duw a'i hanfonaſai ef; ond llefaru o hono ef y brophwydoliaeth hon yn fy erbyn i: canys Tobïah a Sanbàlat a'i cyflogaſent ef.

13 O herwydd hyn y cyflogaſid ef fel i'm hofnid i, ac y gwnâwn felly, ac y pechwn, ac y byddai *hynny* ganddynt yn enllib *i'm berbyn*, fel i'm gwaradwyddent.

c Pen. 13. 29.

14 c O fy Nuw, cofia Dobïah, a Sanbàlat, yn ôl eu gweithredoedd hynny; a Noadïah y brophwydes hefyd, a'r rhan arall o'r prophwydi y rhai oedd yn fy nychrynu i.

15 ¶ A'r mûr a orphennwyd ar y pummed *dŷdd* ar hugain o Elul, mewn deuddeng niwrnod a deugain.

16 A phan glybu ein holl elynion ni *hynny*, a gweled o'r holl genhedloedd y rhai *oedd* o'n hamgylch, hwy a ofnaſant, ac a lwfrhaſant yn ddirfawr ynddynt eu hun: canys gŵybuant mai trwy ein Duw ni y gwnelſid y gwaith hwn.

17 ¶ Ac yn y dyddiau hyn, pendefigion Juda oedd yn mynych-ddanfon eu llythyrau at Dobïah; a'r eiddo Tobïah oedd yn dyfod attynt hwythau. 3550.

18 Canys *yr oedd* llawer yn Juda mewn cyngrair ag ef, o herwydd ‡ daw *oedd* efe i Sechanïah fâb Arah, a Johanan ei fâb ef a gymmeraſai ferch Meſulam fâb Berechïah *yn wraig iddo.* ‡ *Mâb ynghyfraith.*

19 A'i gymmwynaſau ef y byddent hwy yn eu mynegi ger fy mron i, † fy ngeiriau innau hefyd y byddent yn eu hadrodd iddo yntau. *A* Thobïah a anfonodd lythyrau i'm dychrynu i. † Neu, *fy materion.*

PEN. VII.

1 Nehemïah yn gorchymmyn Jeruſalem i Hanani a Hananïah. 5 Llyfr achau y rhai a ddaeth gyntaf allan o Babilon. 9 O'r bobl, 39 A'r offeiriaid, 43 A'r Leſiaid, 46 A'r Nethiniaid, 57 A gweiſion Salomon. 63 Yr offeiriaid ni fedrent gael eu hachau. 66 Rhifedi 'r cwbl, a'u golud, 70 A'u hoffrymmau.

AC wedi adeiladu 'r mûr, a chyfodi e honof y dorau, a goſod y porthorion, a'r cantorion, a'r Leſiaid;

2 Yna mi a orchymynnais i Hanani fy mrawd, ac i Hananïah tywyſog y palas yn Jeruſalem; (canys efe *oedd* ŵr ffyddlon, ac yn ofni Duw yn fwy nâ llawer,)

3 A mi a ddywedais wrthynt, Nac agorer pyrth Jeruſalem nes gwreſogi 'r haul; a thra fyddont hwy yn ſefyll yno cauant y dryſau, a phrenniant: a mi a oſodais wilwŷr o drigolion Jeruſalem, pob un yn ei wiliadwriaeth, a phob un ar gyfer ei dŷ.

4 A'r ddinas *oedd* ehang, a mawr; ac ychydig bobl ynddi: a'r tai *nid oeddynt* wedi eu hadeiladu.

5 ¶ A'm Duw a roddodd yn fy nghàlon gynnull y pendefigion, y tywyſogion hefyd a'r bobl, i'w cyfrif wrth eu hachau. A mi a gefais lyfr achau y rhai a ddaethai i fynu yn gyntaf, a chefais yn 'ſgrifennedig ynddo;

6 a Dyma feibion y dalaith, y rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y gaeth-glud a gaeth-gludaſai Nabuchodonoſor brenhin Babilon, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem, ac i Juda, pob un i'w ddinas ei hun; 3399. 3405. 3416. 3468.

a Ezra 2, 1, &c.

7 Y rhai a ddaethant gyd â Zorobabel, Jeſua, Nehemïah, ‡ Azarïah, Raamïah, Nahamani, Mordechai, Bilſan, Miſpereth, Bigfai, Nahum, Baanah. *Dyma* rifedi dynion pobl Iſrael; ‡ Neu, *Seraiah.*

8 Meibion Paros, dwy fil cant a deuddeg a thrugain. Edrych Ezra 2, 3.

9 Meibion Sephatïah, tri chant a deuddeg a thrugain.

10 Meibion Arah, chwê chant a deuddeg a deugain.

11 Meibion Pahath-Moab; o feibion Jeſua, a Joab, dwy fil ac wyth gant, *a* thri ar bymtheg.

12 Meibion Elam, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

13 Meibion Zattu, wyth gant a phump a deugain.

14 Meibion Zaccai, ſaith gant a thri ugain.

15 Meibion † Binnui, chwê chant ac wyth a deugain. † Neu, *Bani.*

16 Meibion Bebai, chwê chant ac wyth ar hugain.

17 Meibion Azgad, dwy fil tri chant a dau ar hugain.

18 Meibion

3468. 18 Meibion Adonicam, chwê chant a ſaith a thrugain.
19 Meibion Bigfai, dwy fil a ſaith a thrugain.
20 Meibion Adin, chwê chant a phymtheg a deugain.
21 Meibion Ater o Hezeciah, tri ar bymtheg a phedwar ugain.
22 Meibion Haſum, tri chant a phedwar ar hugain.
23 Meibion Beſai, tri chant a phedwar ar hugain.
‡ Neu, *Jora,* 24 Meibion ‡ Hariph, cant a deuddeg.
† Neu, *Gibbar.* 25 Meibion † Gibeon, pymtheg a phedwar ugain.
26 Gwŷr Bethlehem, a Netophah, cant ac wyth a phedwar ugain.
27 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.
‡ Nen, *Azmaſeth.* 28 Gwŷr ‡ Beth-azmaſeth, dau a deugain.
† Neu, *Ciriath-arim.* 29 Gwŷr † Ciriath-Jearim, Cephirah, a Beeroth; ſaith gant a thri a deugain.
30 Gwŷr Ramah, a Geba, chwê chant ac un ar hugain.
31 Gwŷr Micmas, cant a dau ar hugain.
32 Gwŷr Bethel, ac Ai, cant a thri ar hugain.
[b] Edrych Ad. 12. 33 Gwŷr Nebo arall, deuddeg a deugain.
34 Meibion [b] Elam arall, mîl dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
35 Meibion Harim, tri chant ac ugain.
36 Meibion Jericho, tri chant a phump a deugain.
37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono, ſaith gant ac un ar hugain.
38 Meibion Senaah, tair mîl naw cant a deg ar hugain.
[c] 1 Cron. 24. 7. 39 ¶ Yr offeiriaid: meibion [c] Jedaiah, o dŷ Jeſua, naw cant a thri ar ddeg a thri ugain.
[d] 1. Cron. 24. 14. 40 Meibion [d] Immer, mîl a deuddeg a deugain.
[e] Edrych 1 Cron. 9. 12. a 24. 9. 41 Meibion [e] Paſur, mîl dau cant a ſaith a deugain.
[f] 1 Cron. 24. 8, ‡ Neu, *Hodaſiah,* Ezra 2. 4. neu, *Juda,* Ezra 3. 9. 42 Meibion [f] Harim, mîl a dau ar bymtheg.
43 ¶ Y Lefiaid: meibion Jeſua, o Gadmiel, *ac* o feibion ‡ Hodeſah, pedwar ar ddeg a thrugain.
44 ¶ Y cantorion: meibion Aſaph, cant ac wyth a deugain.
45 ¶ Y porthorion: meibion Sàlum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai; cant a thri ar bymtheg ar hugain.
46 ¶ Y Nethiniaid: meibion Siha, meibion Haſupha, meibion Tabaoth,
47 Meibion Ceros, meibion Sia, meibion Padon,
48 Meibion Lebana, meibion Hagaba, meibion Salmai,
49 Meibion Hanan, meibion Gidel, meibion Gahar,
50 Meibion Reaiah, meibion Reſin, meibion Necoda,
51 Meibion Gazzam, meibion Uzza, meibion Paſeah,
52 Meibion Beſai, meibion Meunim, meibion Nephiſeſim,
53 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
54 Meibion Baſlith, meibion Mehida, meibion Harſa,
55 Meibion Barcos, meibion Siſera, meibion Tamah,
56 Meibion Neſiah, meibion Hatipha.
57 ¶ Meibion gweiſion Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion Perida, 3468.
58 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gidel,
59 Meibion Sephatïah, meibion Hattil, meibion Pochereth Sebaim, meibion † Amon. † Neu, *Ami.*
60 Yr holl Nethiniaid, a meibion gweiſion Salomon, *oedd* dri chant a deuddeg a phedwar ugain.
[g] Ezra 2. 59. 61 [g] A'r rhai hyn a ddaethant i fynu o Delmelah, Telhareſa, Cerub, Adon, ac Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'u ‡ hiliogaeth, ai o Iſrael *yr oeddynt.* ‡ Neu, *bachau.*
62 Meibion Delaiah, meibion Tobïah, meibion Nehoda, chwê chant a dau a deugain,
63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion Habaiah, meibion Cos, meibion Barzilai, yr hwn a gymmerth *un* o ferched Barzilai y Gileadiad yn wraig, ac a alwyd ar eu henw hwynt.
64 Y rhai hyn a geiſiaſant eu hyſgrifen ym mhlith yr achau, ond ni's cafwyd: am hynny y † bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth. † Heb. *halogwyd.*
65 A'r ‡ Tirſatha a ddywedodd wrthynt, na fwyttäent o'r pethau ſanctteiddiolaf, hyd oni chyfodai offeiriad ag Urim ac â Thummim. ‡ Neu, *llywydd.*
66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghŷd *oedd* ddwy fil a deugain tri chant a thrugain.
67 Heb law eu gweiſion hwynt a'u morwynion, y rhai hynny *oedd* ſaith mîl tri chant a dau ar bymtheg ar hugain: a chanddynt hwy *yr oedd* dau cant a phump a deugain o gantorion ac o gantoreſau.
68 Eu meirch hwynt *oedd* ſaith gant ac un ar bymtheg ar hugain; a'u mulod yn ddau cant a phump a deugain;
69 Y camelod *oedd* bedwar cant a phymtheg ar hugain; yr aſynnod *oedd* chwê mîl ſaith gant ac ugain.
70 ¶ A † rhai o'r tadau pennaf a roddaſant tu ag at y gwaith. [h] Y Tirſatha a roddodd i'r tryſor fil o ddracmonau aur, deg a deugain o phïolau, pùm cant a deg ar hugain o wiſgoedd offeiriaid. † Heb. *rhan.* [h] Pen. 8. 9.
71 A *rhai* o'r tadau pennaf a roddaſant i dryſor y gwaith ugain mîl o ddracmonau aur, a dwy fil a deucant o bunnau o arian.
72 A'r hyn a roddodd y rhan arall o'r bobl *oedd* ugain mîl o ddracmonau aur, a dwy fil o bunnau yn arian, a ſaith a thrugain o wiſgoedd offeiriaid.
73 A'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r bobl, a'r Nethiniaid, a holl Iſrael, a drigaſant yn eu dinaſoedd. A phan ddaeth y ſeithfed mîs, *yr oedd* meibion Iſrael yn eu dinaſoedd. 3469.

PEN. VIII.

1 *Duwiol arfer gwrando a darllen y gyfraith.* 9 *Nehemïah, ac Ezra, a'r Leſiaid, yn cyſſuro 'r bobl.* 13 *Parodrwydd y bobl i wrando, ac i ddyſgu.* 16 *Cadw gŵyl y Pebyll.* Mai, 28, B.

A'R holl [a] bobl a ymgaſglaſant o un frŷd i'r heol *oedd* o flaen [b] porth y dwfr, ac a ddywedaſant wrth Ezra [c] yr yſgrifennydd, am ddwyn llyfr cyfraith Moſes, yr hon a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD i Iſrael. 3551.
[a] Ezra 3. 1.
[b] Pen. 3. 26.
[c] Ezra 7. 6.
2 Ac Ezra yr offeiriad a ddûg y gyfraith o flaen y gynnulleidfa o wŷr, a gwragedd, a phawb a'r a oedd yn † medru gwrando yn ddeallus, ar y dŷdd cyntaf o'r ſeithfed mis. † Heb. *deall.*

3 Ac

3551.

3 Ac efe a ddarllenodd ynddo ar ŵyneb yr heol *oedd* o flaen porth y dwfr, o'r † borau hyd hanner dydd, ger bron y gwŷr, a'r gwragedd, a'r rhai oedd yn medru deall: a chluſtiau 'r holl bobl *oedd yn gwrando* ar lyfr y gyfraith.

4 Ac Ezra 'r 'ſgrifennydd a ſafodd ar ‡ bulpud o goed, yr hwn a wnelſid i'r peth *hyn*; a chyd ag ef y ſafodd Mattithïah a Sema, ac Anaïah, ac Uriah, a Helcïah, a Maaſeiah, ar ei lâw ddehau ef; a Phedaiah, a Miſael, a Malchïah, a Haſum, a Haſbadana, Zechariah, *a* Mesùlam, ar ei lâw aſſwy ef.

5 Ac Ezra a agorodd y llyfr † yngŵydd yr holl bobl, (canys yr oedd efe oddi ar yr holl bobl:) a phan agorodd, yr holl bobl a ſafaſant.

6 Ac Ezra a fendithiodd yr ARGLWYDD, y Duw mawr. A'r holl bobl a attebaſant, Amen, Amen, gan ddyrchafu eu dwylaw: a hwy a ymgrymmaſant, ac a addolaſant yr ARGLWYDD *a'u* hwynebau *tu a'r* ddaear.

7 Jeſua hefyd, a Bani, a Serebïah, Jamin, Accub, Sabbethai, Hodijah, Maaſeiah, Celita, Azariah, Jozabad, Hanan, Pelaiah, a'r Lefiaid, oedd yn dyſgu y gyfraith i'r bobl, a'r bobl yn ſefyll yn eu lle.

8 A hwy a ddarllenaſant yn eglur yn y llyfr, ynghyfraith Dduw; gan oſod *allan* y ſynŵyr, ſel y deallent wrth ddarllen.

‡ *Neu* *ŵydd.* Ezra 2. 63. Pen. 10. 1.

9 ¶ A Nehemïah, efe *yw* y ‡ Tirſatha, ac Ezra yr offeiriad *a'r* 'ſgrifennydd, a'r Lefiaid y rhai oedd yn dyſgu 'r bobl, a ddywedaſant wrth yr holl bobl, [d] *Y mae* heddyw yn ſanctaidd i'r ARGLWYDD eich Duw; [e] na alerwch, ac na ŵylwch. Canys yr holl bobl oedd yn ŵylo pan glywſant eiriau 'r gyfraith.

[d] Num. 29. 1. [e] Deut. 16. 14, 15.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch bwyttêwch y breiſion, ac yfwch y melyſion, ac [f] anfonwch rannau i'r hwn nid *oes* ganddo *ddim* yn barod; canys *y mae* heddyw yn ſanctaidd i'n Harglwydd: am hynny na thriſtëwch; canys llawenydd yr ARGLWYDD yw eich nerth chwi.

[f] Eſth. 9. 19, 22. Dad. 11. 10.

11 A'r Lefiaid a oſtegaſant yr holl bobl, gan ddywedyd, Tewch; canys y dydd heddyw *ſydd* ſanctaidd, ac na thriſtëwch.

12 A'r holl bobl a aethant i fwytta, ac i yfed, ac i anfon ymaith rannau, ac i wneuthur llawenydd mawr; o herwydd iddynt ddeall y geiriau a ddyſgaſent hwy iddynt.

13 ¶ A'r ail dydd, tadau pennaf yr holl bobl, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a ymgynnullaſant at Ezra yr 'ſgrifennydd, † i'w dyſgu yngheiriau y gyfraith.

† *Neu,* *i ddyſgu.*

14 A hwy a gawſant yn 'ſgrifennedig yn y gyfraith, yr hyn a orchymynnaſai 'r ARGLWYDD trwy lâw Moſes, [g] y dylai meibion Iſrael drigo mewn bythod ar ŵyl y ſeithfed mîs;

[g] Lef. 23. 34. Deut. 16. 13.

15 Ac [h] y dylent gyhoeddi, a gyrru gair trwy eu holl ddinaſoedd, a thrwy Jeruſalem, gan ddywedyd, Ewch i'r mynydd, a dygwch ganghennau oliwŷdd, a changau pinwŷdd, a changau 'r myrtwŷdd, a changau 'r palmwŷdd, a changhennau o'r prennau cauad-frig, i wneuthur bythod, fel *y mae* yn 'ſgrifennedig.

[h] Lef. 23. 4.

16 ¶ Felly y bobl a aethant allan, ac a'u dygaſant, ac a wnaethant iddynt fythod, bob un ar ei nen, ac yn eu cynteddoedd, ac ynghynteddoedd tŷ Dduw, ac yn heol porth y dwfr, ac yn heol porth Ephraim.

17 A holl gynnulleidfa 'r rhai a ddychwelaſent o'r caethiwed, a wnaethant fythod, ac a eiſteddaſant yn y bythod: canys er dyddiau Joſua fâb Nun hyd y dydd hwnnw ni wnaethai meibion Iſrael felly. Ac yr oedd llawenydd mawr jawn.

3551.

[i] Deut. 31. 10, &c.

18 Ac *Ezra* a ddarllenodd yn llyfr cyfraith Dduw [i] beunydd, o'r dydd cyntaf hyd y dydd diweddaf. A hwy a gynhaliaſant yr ŵyl ſaith niwrnod, ac ar yr wythfed dydd *y bu* ‡ cymmanfa, [k] yn ôl y ddefod.

‡ Heb. *gwahardd iad.*

[k] Lef. 23. 36.

PEN. IX.

1 *Ympryd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl.* 4 *Y Lefiaid yn gwneuthur duwiol gyffes o ddaioni Duw, a drygioni 'r bobl.*

A Car y pedwerydd dydd ar hugain o'r [a] mîs hwn, meibion Iſrael a ymgynnullaſant mewn ympryd, ac mewn ſachliain, a [b] phridd arnaddynt.

[a] Pen. 8. 2.

[b] Joſ. 7. 6. Job 2. 12.

2 A [c] hâd Iſrael a ymneillduaſant oddi wrth bob † dïeithriad, ac a ſafaſant, ac a gyffeſaſant eu pechodau, ac anwireddau eu tadau.

[c] Ezra 10, 11.

† Heb. *meibion dïeithr.*

3 A chodaſant i fynu yn eu lle, ac [d] a ddarllenaſant yn llyfr cyfraith yr ARGLWYDD eu Duw, bedair gwaith yn y dydd; a phedair gwaith yr ymgyffeſaſant, ac yr ymgrymmaſant i'r ARGLWYDD eu Duw.

[d] Pen. 8. 3, 10.

4 ¶ Yna y ſafodd ‡ ym mhulpud y Lefiaid, Jeſua, a Bani, Cadmiel, Sebanïah, Bunni, Serebïah, Bani, *a* Chenani; a gwaeddaſant â llêf uchel ar yr ARGLWYDD eu Duw.

† Heb. *ar.* ‡ Neu, *yngrïſiau.* Heb. *eſgynſa.*

5 A'r Lefiaid, Jeſua, a Chadmiel, Bani, Haſabnïah, Serebïah, Hodïah, Sebanïah, Pethahïah, a ddywedaſant, Cyfodwch, bendithiwch yr ARGLWYDD eich Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: a bendithier dy enw gogoneddus a dyrchafedig, goruwch pob bendith a moliant.

[e] Gen. 1, 1. Dad 14. 7.

[f] Deut. 10. 14.

6 Ti yn unig wyt ARGLWYDD: [e] ti a wnaethoſt y nefoedd, [f] nefoedd y nefoedd, a'u [g] holl luoedd hwynt, y ddaear a'r hyn oll *ſydd* arni, y moroedd a'r hyn oll *ſydd* ynddynt; a thi ſydd yn eu cynnal hwynt oll; a llu 'r nefoedd ſydd yn ymgrymmu i ti.

[g] Gen. 2. 1.

[h] Gen. 11, 31. a 12. 1.

7 Ti *yw* 'r ARGLWYDD Dduw, yr hwn a ddetholaiſt [h] Abram, ac a'i dygaiſt ef allan o Ur y Caldeaid, ac a roddaiſt iddo enw [i] Abraham:

[i] Gen. 17 5.

[k] Gen. 15, 6.

8 A chefaiſt ei gâlon ef [k] yn ffyddlawn ger dy fron di, ac a wnaethoſt [l] gyfammod ag ef, ar roddi 'n ddïau i'w hâd ef wlâd y Canaaneaid, yr Hefiaid, yr Amoriaid, a'r Phereziaid, a'r Jebuſiaid, a'r Girgaſiaid; ac a gwpleaiſt dy eiriau: o herwydd cyfiawn *wyt:*

[l] Gen. 12, 7. a 15, 18. a 17. 7, 8.

9 [m] Gwelaiſt hefyd gyſtudd ein tadau yn yr Aipht: a thi [n] a wrandewaiſt eu gwaedd hwynt wrth y môr côch:

[m] Ecſod. 2. 25. a 3. 7.

[n] Ecſod. 14. 10.

10 A thi [o] a wnaethoſt arŵyddion, a rhyfeddodau ar Pharo, ac ar ei holl weiſion, ac ar holl bobl ei wlâd ef: canys gŵybuoſt i'r rhai hyn falchïo yn eu herbyn hwynt. A gwnaethoſt it' enw, ſel *y gwelir* y dydd hwn.

[o] Ecſod. 7, 8, 9, 10, 11, 12, a 14. Pennod.

11 [p] Y môr hefyd a holltaiſt o'u blaen hwynt, ſel y treiddiaſant trwy ganol y môr ar hŷd ſychdir; a'u herlidwŷr a fwriaiſt i'r gwaelod, [q] fel maen i ddyfroedd cryfion:

[p] Ecſod, 14. 21. 22.

[q] Ecſod. 15. 5, 10.

12 Ac [r] a'u harweiniaiſt hwy liw dydd mewn coloſn gwmmwl, a lliw nôs mewn

[r] Ecſod. 13. 21.

coloſn

3551. coloſn dân, i oleuo iddynt hwy y ffordd yr oeddynt yn myned ar hyd-ddi.

[s] Ecſod. 19. 20. a 20. 1.

13 [s] Ti a ddiſgynnaiſt heſyd ar ſynydd Sinai, ac a ymddiddenaiſt â hwynt o'r nefoedd; rhoddaiſt heſyd iddynt farnedigaethau uniawn, à chyfreithiau † gwîr, deddfau a gorchymynion daionus:

† Heb. *gwirionedd.*

14 A'th Sabboth ſanctaidd a hyſbyſaiſt iddynt; gorchymynion heſyd, a deddfau, a chyfreithiau a orchymynnaiſt iddynt trwy lâw Moſes dy wâs.

[t] Ecſod. 16. 14, 15.

15 [t] Bara heſyd o'r nefoedd a roddaiſt iddynt yn eu newŷn, a [u] dwfr o'r graig a dynnaiſt iddynt yn eu ſyched; a thi a ddywedaiſt wrthynt, [x] y deuent i etifeddu 'r wlâd a ‡ dyngaſit ar *ei* rhoddi iddynt.

[u] Ecſod. 17. 16. Num. 20. 9, &c.

16 Ond hwynt-hwy a'n tadau ni a falchïaſant, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion di;

[x] Deut. 1. 8.

‡ Heb. *godaſit dy lâw.*

17 Ac a wrthodaſant wrando, ac ni chofiaſant dy ryfeddodau, y rhai a wnelſit ti erddynt; caledaſant heſyd eu gwarrau, a goſodaſant [y] ben arnynt i ddychwelyd i'w caethiwed yn eu cyndynrwydd: etto ti *ydwyt* † Dduw parod i faddeu, [z] graſlawn, a thrugarog, hwyrfrydig i ddigter, ac aml o drugaredd, ac ni wrthodaiſt hwynt.

Num. 14. 30.

[y] Num. 14. 4.

4 Heb. *Duw y maddeuant.*

[z] Ecſod. 34. 6. Num. 14. 18. Sal. 86. 5, 15.

18 Hefyd [a] pan wnaethent iddynt lo toddedig, a dywedyd, Dyma dy Dduw di yr hwn a'th ddûg di i fynu o'r Aipht; a chablaſent yn ddirfawr;

[a] Ecſod. 32. 4.

19 Er hynny yn dy aml doſturiaethau ni adewaiſt ti hwynt yn yr anialwch: [b] y goloſn gwmmwl ni chiliodd oddi wrthynt trwy 'r dŷdd i'w harwain hwynt ar hŷd y ffordd; na'r goloſn dân trwy 'r nôs, i oleuo iddynt, ac i ddangos y ffordd y cerddent ynddi.

[b] Ecſod. 13. 22. Num. 14. 14.

20 Dy [c] Yſbryd daionus heſyd a roddaiſt i'w dyſgu hwynt, ac nid atteliaiſt dy [d] Fanna rhag eu genau, [e] dwfr heſyd a roddaiſt iddynt yn eu ſyched.

[c] 1 Cor. 10. 1. Num. 11. 17. Eſay 63. 11.

21 Felly [f] deugain mlynedd y porthaiſt hwynt yn yr anialwch, heb ſod arnynt eiſiau *dim:* eu [g] gwiſgoedd ni heneiddiaſant, a'u traed ni chwyddaſant.

[d] Ecſod. 16. 15.

22 A thi a roddaiſt iddynt frenhiniaethau, a phobloedd, a rhennaiſt hwynt i gonglau. Felly hwy a feddiannaſant wlâd [h] Sihon, a gwlad brenhin Heſbod, a gwlâd Og brenhin Baſan.

[e] Ecſod. 17. 6.

[f] Deut. 2. 7.

[g] Deut. 8. 4. a 29, 5.

23 [i] Llioſogaiſt heſyd eu meibion hwynt fel ſêr y nefoedd, ac a'u dygaiſt hwynt i'r wlâd a ddywedaſit wrth eu tadau y deuent iddi i'*w* meddiannu.

[h] Num. 21. 21, &c.

[i] Gen. 22. 17.

24 Felly [k] y meibion a aethant i mewn, ac a feddiannaſant y wlâd, a thi a ddaroſtyngaiſt drigolion y wlâd, y Canaaneaid, o'u blaen hwynt, ac a'u rhoddaiſt yn eu llâw hwynt, eu brenhinoedd heſyd, a phobloedd y wlâd, fel y gwnaent iddynt yn ôl eu hewyllys.

[k] Joſ. 1. 2. &c.

25 A hwy a ennillaſant ddinaſoedd cedyrn, a daear frâs, ac a feddiannaſant dai llawn o bob daioni, pydewau cloddiedig, gwin-llannoedd, ac oliwŷdd-lannoedd, a ehoed ‡ ffrwythlawn yn aml; a hwy a fwyttaſant, ac a ddigonwyd, ac [l] a fraſäwyd, ac a ymhyfrydaſant yn dy fawr ddaioni di.

‡ Heb. *ymbortb.*

[l] Deut. 32. 15.

[m] 1 Bren. 14. 9.

26 Etto hwy a anufuddhaſant, ac a wrthryfelaſant yn dy erbyn, [m] taflaſant heſyd dy gyfraith o'r tu ôl i'w cefn, [n] a'th brophwydi a laddaſant, y rhai a dyſtiolaethaſent wrthynt, am ddychwelyd attat; ac a gablaſant yn ddirfawr.

[n] 1 Bren. 18. 4. a 19. 10. 2 Cron. 24. 20, 21.

27 [o] Am hynny ti a'u rhoddaiſt hwynt yn llâw eu gorthrymwŷr, y rhai a'u cyſtuddiaſant: ac yn amſer eu cyfyngdra pan waeddaſant arnat, a'u gwrandewaiſt *bwynt* o'r nefoedd, ac yn ôl dy aml doſturiaethau rhoddaiſt iddynt achubwŷr, y rhai a'u hachubaſant o lâw eu gwrthwynebwŷr.

3551.

[o] Barn. 2. 14. a 3. 8, &c.

28 Ond pan lonyddodd arnynt, dychwelaſant i wneuthur drygioni yn dŷ wydd di: am hynny y gadewaiſt hwynt yn llâw eu gelynion y rhai a arglwyddiaethaſant arnynt: etto pan ddychwelaſant, a gwaeddi arnat, tithau o'r nefoedd a wrandewaiſt, ac a'u gwaredaiſt hwynt, yn ôl dy doſturiaethau, lawer o amſeroedd.

29 A thi a dyſtiolaethaiſt yn eu herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy gyfraith di: ond hwy a falchïaſant, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion, eithr pechaſant yn erbyn dy farnedigaethau, ([p] y rhai *o's* gwnâ dŷn *bwynt*, eſe fydd byw ynddynt) a † gwnaethant yſgwydd i gilio, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſant.

[p] Lef. 18. 5.

† Heb. *rhoddaſant.*

30 Er hynny ti a'u hoedaiſt hwynt flynyddoedd lawer, ac a dyſtiolaethaiſt [q] wrthynt trwy dy Yſbryd ‡ [r] yn dy brophwydi; ond ni wrandawſant: am hynny y rhoddaiſt hwynt yn llâw pobl y gwledydd.

Zech. 7. 11.

[q] 2 Bren. 17. 13.

‡ Heb. *yn llaw.*

[r] Edrych Act. 7. 51. 1 Pedr 1. 11.

31 Etto er mwyn dy fawr drugareddau, [s] ni lwyr-ddifethaiſt hwynt, ac ni wrthodaiſt hwynt; canys Duw graſlawn a thrugarog *ydwyt.*

[s] Jer. 4. 27.

32 Ac yn awr, O ein Duw ni, y Duw mawr, [t] cadarn, ac ofnadwy, yr hwn *wyt* yn cadw cyfammod a thrugaredd; na fydded bychan o'th flaen di yr holl flinder ‡ a ddigwyddodd i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n brophwydi, ac i'n tadau, ac i'th holl bobl, er dyddiau brenhinoedd Aſſyria hyd y dŷdd hwn.

[t] Ecſod. 34. 6. 7.

† Heb. *a'n caſodd*, neu, *a'n goddiweddodd.*

33 [u] Tithau *ydwyt* gyfiawn yn yr hyn oll a ddigwyddodd i ni: canys gwirionedd a wnaethoſt ti, a ninnau a wnaethom yn annuwiol.

[u] Dan. 9. 14.

34 Ein brenhinoedd heſyd, ein tywyſogion, ein hoffeiriaid, a'n tadau ni chadwaſant dy gyfraith, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion, na'th dyſtiolaethau, y rhai a dyſtiolaethaiſt wrthynt.

35 A hwy ni 'th waſanaethaſant yn eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr ddaioni a roddaiſt iddynt, nac yn y wlâd ehang a brâs, yr hon a oſodaiſt o'u blaen hwynt; ac ni ddychwelaſant oddi wrth eu drŵg weithredoedd.

36 Wele ni heddyw yn weiſion; ac *am* y wlâd a roddaiſt i'n tadau ni, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni, wele ni yn weiſion ynddi.

37 A mawr yw ei thoreth hi i'r brenhinoedd a oſodaiſt arnom ni, am ein pechodau: ac arglwyddiaethu y maent ar ein cyrph, ac ar ein hanifeiliaid yn ôl eu hewyllys; ac *yr ydym* mewn cyfyngder mawr.

38 Ac o herwydd hŷn oll yr ydym yn gwneuthur *cyfammod* ſicr, ac yn *ei* ſgrifennu; ac *y mae* ein tywyſogion, ein Leſiaid, a'n hoffeiriaid, ‡ yn *ei* ſelio.

‡ Heb. *ſwrth. neu, wedi ei ſelio.*

PEN. X.

1 *Enwau y rhai a ſeliaſant y Cyfammod rhwng Duw a'r bobl.* 29 *Pyngciau 'r Cyfammod.*

Mai, 29. B.

A 'R rhai † a ſeliodd *oedd*, Nehemïah y Tirſatha, mâb Hachaliah, a Sidciah,

† Heb. *oe'd wrt ſelio.*

2 [a] Se-

3551.

2 [a] Seraiah, Azarïah, Jeremïah,
3 Pafur, Amarïah, Malchïah,
4 Hattus, Sebanïah, Maluch,
5 Harim, Meremoth, Obadiah,
6 Daniel, Ginnethon, Baruch,
7 Meſulam, Abïah, Mijamin,
8 Maazïah, Bilgai, Semaiah: dyma 'r offeiriaid.

9 A'r Lefiaid: Jeſua mâb Azanïah, Binnui o feibion Henadad, Cadmiel;
10 A'u brodyr hwynt; Sebanïah, Hodiah, Celitah, Pelaiah, Hanan,
11 Michah, Rehob, Haſabïah,
12 Zaccur, Serebïah, Sebanïah,
13 Hodïah, Bani, Beninu.
14 Pennaethiaid y bobl; [b] Paros, Pahath-Moab, Elam, Zattu, Bani,
15 Bunni, Azgad, Bebai,
16 Adonïah, Bigfai, Adin,
17 Ater, Hizcïah, Azzur.
18 Hodiah, Hafum, Befai,
19 Hariph, Anathoth, Nebai,
20 Magpias, Meſûlam, Hezir,
21 Meſezabeel, Sadoc, Jadua,
22 Pelatïah, Hanan, Anaiah.
23 Hofea, Hananïah, Haſub,
24 Halohes, Pileha, Sobec,
25 Rehum, Haſabnah, Maaſeiah,
26 Ac Ahïah, Canan, Anan,
27 Maluch, Aarim, Baanah.
28 ¶ [c] A'r rhan arall o'r bobl, yr offeiriaid, y Lefiaid, y porthorion, y cantorion, y Nethiniaid, a phawb a'r a ymneilldua-ſent oddi wrth bobl y gwledydd at gyfraith Dduw, eu gwragedd hwynt, eu meibion, a'u merched; pawb a'r a oedd a gwybodaeth ac a deall ganddo:
29 Hwy a lynaſant wrth eu brodyr, eu pennaethiaid, ac [d] a aethant mewn rhaith a llw ar rodio ynghyfraith Dduw, yr hon a roddaſid trwy lâw Moſes gwâs Duw: ac ar gadw, ac ar wneuthur holl orchymynion yr ARGLWYDD ein Harglwydd ni, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau:
30 Ac ar [e] na roddem ein merched i bobl y wlâd: ac na chymmerem eu merched hwy i'n meibion ni.
31 [f] Ac *o byddai* pobl y tîr yn dwyn marchnadoedd, neu ddim lluniaeth ar y dydd Sabboth i'w werthu, na phrynem *ddim* ganddynt ar y Sabboth, neu ar ŷ dydd ſanctaidd; ac y gadawem heibio [g] y ſeithfed flwyddyn, a [h] chodi † pob dyled.
32 A ni a oſodaſom arnom ddeddfau, ar i ni roddi traian ſicl yn y flwyddyn, tu ag at waſanaeth tŷ ein Duw ni,
33 A thu ag at [i] y bara goſod, a'r bwyd-offrwm gwaſtadol, a thu ag at y poeth-offrwm gwaſtadol, [k] y Sabbothau, y newŷdd-loerau, a'r gwyliau arbennig, a thu ag at y cyſſegredig *bethau*, a thu ag at y pech-ebyrth, i wneuthur cymmod dros Iſrael; a *thu ag at* holl waith tŷ ein Duw.
34 A ni a fwriaſom goel-brennau 'r offeiriaid, y Lefiaid, a'r bobl, am [l] goed yr offrwm, ſel y dygent *hwynt* i dŷ ein Duw ni yn ôl tai ein tadau ni, ar amſerau nodedig, o flwyddyn i flwyddyn, i'w lloſgi ar allor yr ARGLWYDD ein Duw, [m] ſel *y mae* 'n 'ſgrifennedig yn y gyfraith:
35 Ac [n] i ddwyn blaen-ffrwyth ein tîr, a blaen-ffrwyth o bob ffrwyth o bob pren, o flwyddyn i flwyddyn, i dŷ 'r ARGLWYDD:
36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n meibion, ac o'n hanifeiliaid (ſel *y mae* yn 'ſgrifennedig [o] yn y gyfraith) a chyntaf-anedigion ein gwartheg, a'n defaid, i'w dwyn i dŷ ein Duw, at yr offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu yn nhŷ ein Duw ni.
37 [p] A blaenion ein toes, a'n hoffrymmau, a ffrwyth pob pren, gwîn, ac olew, a ddygem at yr offeiriaid i gelloedd tŷ ein Duw, a [q] degwm ein tîr i'r Lefiaid; ſel y cai 'r Lefiaid hwythau ddegwm trwy holl ddinaſoedd ein llafur ni.
38 A bydd yr offeiriad, mâb Aaron gyd â'r Lefiaid, [r] pan fyddo 'r Lefiaid yn degymmu: a dyged y Lefiaid i fynu ddegfed ran y degwm i dŷ ein Duw ni, i'r celloedd yn y tryſor-dŷ.
39 Canys meibion Iſrael a meibion Lefi [s] a ddygant offrwm yr ŷd, y gwîn, a'r olew, i'r 'ſtafelloedd, lle *ŷ mae* lleſtri 'r cyſſegr, a'r offeiriaid ſydd yn gweini, a'r porthorion, a'r cantorion; ac nac ymwrthodwn â thŷ ein Duw.

3551.

[a] Ed. 2, 7, 8, &c. Pen. 12. 1--21.
[b] Edrych Ezra 2. 3, &c. Pen. 7. 8, &c.
[c] Ezra 2.
[d] Sal. 119. 106.
[e] Ecſod. 34. 16. Deut. 7. 3.
[f] Ecſod. 20. 10. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. Pen. 13. 15, &c.
[g] Ecſod. 23. 10, 11. Lef. 25. 4.
[h] Deut. 15. 2. † Heb. *Llâw.*
[i] Lef. 24. 5, &c.
[k] Cron. 2. 4. Edrych Num. 28. a 29.
[l] Pen. 13. 31.
[m] Lef. 16. 12.
[n] Ecſod. 23. 19. a 34. 26. Lef. 19. 23.
[o] Ecſod. 13. 2, 12, 23. Lef. 27. 27. Num. 18. 15, 16.
[p] Lef. 23. 17. Num. 15. 19. a 18. 12, &c. Deut. 18. 4. a 26. 2.
[q] Lef. 27. 30. Num. 18. 21, &c.
[r] Num. 18. 26.
[s] Deut. 12. 6, 11.

PEN. XI.

1 Y Tywyſogion, a'r rhai a ewyllyſient, a'r degfed gŵr a ddewiſid wrth goelbren, yn trigo yn Jerufalem. 3 Rhol o'u henwau hwynt. 20 Y bobl eraill yn trigo mewn dinaſoedd eraill.

A Thywyſogion y bobl a drigaſant yn Jeruſalem: a'r rhan arall o'r bobl a fwriaſant goel-brennau i ddwyn un o'r deg i drigo yn Jeruſalem [a] y ddinas ſanctaidd, a naw rhan *i fod* yn y dinaſoedd *eraill*.
2 A'r bobl a fendithiaſant yr holl wŷr a ymroddaſent yn ewyllyſgar i breſwylio yn Jeruſalem.
3 ¶ A dyma bennaethiaid y dalaith, y rhai a drigaſant yn Jeruſalem: ond yn ninaſoedd Juda, pawb a drigaſant yn eu meddiant o fewn eu dinaſoedd, *ſef* Iſrael, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r [b] Nethiniaid, a [c] meibion gweiſion Salomon.
4 A [d] *rhai* o feibion Juda, ac o feibion Benjamin a drigaſant yn Jeruſalem. O feibion Juda; Athaiah mâb Uzzïah, fâb Zecharïah, fab Amarïah, fâb Sephatïah, fâb Mahalaleel, o feibion [e] Peres;
5 Maaſeiah hefyd mâb Baruch, fâb Colhoſeh, fâb Hazaiah, fâb Adaiah, fâb Joiarib, fâb Zecharïah, fâb Siloni.
6 Holl feibion Peres y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem, *oedd* bedwar cant ac wyth a thri ugain o wŷr grymmus.
7 A dyma feibion Benjamin; Salu mâb Meſulam, fâb Joed, fâb Pedaiah, fâb Colaiah, fâb Maaſeiah, fâb Ithiel, fâb Eſay.
8 Ac ar ei ôl ef Gabbai, Sali; naw cant ac wyth ar hugain.
9 A Joel mâb Zichri *oedd* ſwyddog arnynt hwy: a Juda mâb Senuah yn ail ar y ddinas.
10 [f] O'r offeiriaid; Jedaiah mâb Joiarib, Jachin.
11 Seraiah mâb Helcïah, fâb Meſulam, fâb Sadoc, fâb Meraioth, fâb Ahitub, blaenor tŷ Dduw.
12 A'u brodyr y rhai oedd yn gweithio gwaith y tŷ *oedd* wyth cant a dau ar hugain: ac Adaiah mâb Jeroham, fâb Pelalïah, fâb Amſi, fâb Zecharïah, fâb Paſur, fâb Malchïah,
13 A'i frodyr, pennau cenedl, dau cant a dau a deugain: ac Amaſai mâb Azareel, fâb Ahazai, fâb Meſilemoth, fâb Immer.
14 A'u brodyr hwynt yn gedyrn o nerth *oedd* gant ac wyth ar hugain: a Zabdiel mâb ‡ Haggedolim yn ſwyddog arnynt.

[a] Ad. 18. Mat. 4. 5. a 27, 53.
[b] Ezra 2. 43.
[c] Ezra 2. 55.
[d] 1 Cron. 9. 3.
[e] Gen. 38. 29.
[f] 1 Cron. 9, 10, &c.
‡ Un o'r *gwŷr mawr.*

3551. 15 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mâb Haſſub, fâb Azricam, fâb Haſabïah, fâb Bunni.

16 Sabbethai hefyd, a Jozabad, o bennaethiaid y Lefiaid, *oedd o'ruchaf* [g] ar y gwaith o'r tu allan i dŷ Dduw.

[g] 1 Cron. 26. 29.

17 Mattanïah hefyd mâb Michah, fâb Zabdi, fâb Aſaph, oedd bennaf i ddechrau tâl diolch mewn gweddi; a Bacbucïah yn ail o'i frodyr; ac Abda mâb Sammua, fâb Galal, fâb Jeduthun.

18 Yr holl Lefiaid yn y ddinas ſanctaidd *oedd* ddau cant a phedwar a phedwar ugain.

19 A'r porthorion, Accub, Talmon, a'u brodyr † yn cadw 'r pyrth, *oedd* gant *a* deuddeg a thrugain.

† Heb. *wrth y pyrth.*

20 ¶ A'r rhan arall o Iſrael, o'r offeiriaid, *ac* o'r Lefiaid, *a drigent* yn holl ddinaſoedd Juda, pob un yn ei etifeddiaeth.

[h] Edrych Pen. 3. 26. ‡ *Ophel.*

21 [h] Ond y Nethiniaid oeddynt yn aros yn ‡ y tŵr; Siha, a Giſpa *oedd* ar y Nethiniaid.

22 A ſwyddog y Lefiaid yn Jeruſalem *oedd* Uzzi, mâb Bani, fâb Haſabïah, fâb Mattanïah, fâb Michah: o feibion Aſaph, y cantorion *oedd* ar waith tŷ Dduw.

[i] Edrych Ezra 6. 8, 9. a 7. 20, &c.

23 Canys [i] gorchymmyn y brenhin am danynt hwy, *oedd fod* ‡ ordinhâd ſafadwy i'r cantorion, dogn dŷdd yn ei ddŷdd.

‡ Neu, *rhan.*

24 A Phethahïah mâb Meſezabeel, o feibion [k] Zerah fâb Juda, *oedd* wrth lâw 'r brenhin ym mhob peth *a berthynai* i'r bobl.

[k] Gen. 38. 30.

25 Ac am y trefydd, a'u meuſydd; *rhai* o feibion Juda a drigaſant ynghâer Arba a'i phentrefydd, ac yn Dibon a'i phentrefydd, ac yn Jecabſeel a'i phentrefydd,

26 Ac yn Jeſuah, ac ym Moladah, ac ym Meth-pelet,

27 Ac yn Haſar-Sual, ac ym Meerſeba a'i phentrefydd,

28 Ac yn Siclag, ac ym Mechonah ac yn ei phentrefydd,

29 Ac yn En-rimmon, ac yn Sereah, ac yn Jarmuth,

30 Zanoah, Adûlam, a'u trefydd, Lachis a'u meuſydd, yn Azecah a'i phentrefydd. A hwy a wladychaſant o Beerſeba hyd ddyffryn Hinnom.

‡ Neu, *hyd.*

31 A meibion Benjamin o Geba *a drigaſant* ‡ *ym* Michmas, ac Aia, a Bethel, a'u pentrefydd,

32 Yn Anathoth, Nob, Ananïah,

33 Haſor, Ramah, Gittaim,

34 Hadid, Seboim, Nebalat,

[l] 1 Cron. 4. 14.

35 Lod, ac Ono, [l] glynn y crefftwŷr.

36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau yn Juda, *ac* ym Menjamin.

PEN. XII.

1 Yr offeiriaid, 8 a'r Lefaid a ddaeth i fynu gyd â Zorobabel. 10 Hiliogaeth yr offeiriaid. 22 Rhai o'r Lefaid pennaf. 27 Cyhoedd gyſſegriad muriau Jeruſalem. 44 Gofod ſwyddau i'r offeiriaid ac i'r Lefaid yn y Deml.

3468. DYma hefyd [a] yr offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai a ddaethant i fynu gyd â Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſua: *ſef* [b] Seraiah, Jeremïah, Ezra,

[a] Ezra 2. 1.

[b] Edrych Pen. 10. 2——8.

2 Amarïah, ‡ Maluch, Hattus,

‡ Neu, *Melicu;* Ad. 14.

3 † Sechanïah, ‡ Rehum, * Merimoth,

† Neu, *Sebaniah;* Ad. 14.

4 Ido, ‡ Ginnetho, [c] Abïah,

5 † Miamin, ‡ Maadïah, Bilgah,

6 Semaiah, a Joiarib, Jedaiah.

7 † Sâlu, Amoc, Helcïah, Jedaiah: dyma

‡ Neu, *Harim,* Ad. 15. * Neu, *Meraioth,* Ad. 15. ‡ Neu, *Ginnethon,* Ad. 16. [c] Luc 1. 5. † Neu, *Miniamin,* Ad. 17. ‡ Neu, *Moadïah,* Ad. 17. † Neu, *Sulai,* Ad. 20.

bennaethiaid yr offeiriaid, a'u brodyr yn nyddiau [d] Jeſua.

3468. [d] Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.

8 A'r Lefiaid: Jeſua, Binnui, Cadmiel, Serebïah, Juda; *a* Mattanïah *oedd* ar y ‡ gerdd, eſe a'i frodyr.

‡ Sef, *Salmau diolch.*

9 Bacbucïah hefyd, ac Unni, eu brodyr hwynt *oedd* ar eu cyfer yn y gwiliadwriaethau.

10 ¶ A Jeſua a genhedlodd Joiacim, a Joiacim a genhedlodd Eliaſib, ac Eliaſib a genhedlodd Joiada,

11 A Joiada a genhedlodd Jonathan, a Jonathan a genhedlodd Juda.

12 Ac yn nyddiau Joiacim, yr offeiriaid *byn* oedd bennau cenedl: o Seraiah, Meraiah; o Jeremiah, Hananïah;

13 O Ezra, Meſulam; o Amarïah, Jehohanan:

14 O Felicu, Jonathan; o Sebanïah, Joſeph;

15 O Harim, Adna; o Feraioth, Helcai;

16 O Ido, Zecharïah; o Ginnethon, Meſûlam;

17 O Abïah, Zichri; o Finiamin, o Foadiah, Piltai;

18 O Bilgah, Sammua; o Semaiah, Jonathan;

19 Ac o Joiarib, Mattenai; o Jedaiah, Uzzi;

20 O Salai, Câlai; o Amoc, Eber;

21 O Helcïah, Haſabïah; o Jedaiah, Nethaneel.

22 ¶ Y Lefiaid yn nyddiau Eliaſib, Joiada a Johanan, a Jadua, *oedd* wedi eu hyſgrifennu yn bennau cenedl: a'r offeiriaid hyd deyrnaſiad Darius y Perſiad. 3550.

23 Meibion Lefi *y pennau cenedl oedd* wedi eu hyſgrifennu yn llyfr [e] y croniclau hyd ddyddiau Johanan mâb Eliaſib.

[e] 1 Cron. 9. 14, &c.

24 A phennaethiaid y Lefiaid *oedd* Haſabïah, Serebïah, a Jeſua mâb Cadmiel, a'u brodyr ar eu cyfer, i ogoneddu, *ac* i foliannu, [f] yn ôl gorchymmyn Dafydd gŵr Duw: gwiliadwriaeth ar gyfer gwiliadwriaeth.

[f] 1 Cron. 24, a 25, a 26.

25 Mattanïah, a Bacbucïah, Obadïah, Meſulam, Talmon, Accub, *a oedd* borthorion yn cadw gwiliadwriaeth wrth ‡ drothwyau 'r pyrth.

‡ Neu, *dryſorau,* neu, *gymanfau.*

26 Y rhai hyn *oedd* yn nyddiau Joiacim mâb Jeſua, fâb Joſadac, ac yn nyddiau Nehemïah y tywyſog, ac Ezra 'r offeiriad *a'r* ſgrifennydd.

27 ¶ Ac [g] ynghyſſegriad mûr Jeruſalem y ceiſiaſant y Lefiaid o'u holl leoedd i'w dwyn i Jeruſalem, i wneuthur y cyſſegriad, â gorfoledd, mewn diolchgarwch, ac mewn cân, â ſymbalau, nablau, ac â thelynau.

[g] Deut. 20. 5. Sal. 30. tit.

28 A meibion y cantorion a ymgynnullaſant o'r gwaſtadedd o amgylch i Jeruſalem, ac o dreſydd Netophathi,

29 Ac o dŷ Gilgal, ac o feuſydd Geba, ac Azmaſeth: canys y cantorion a adeiladaſent bentrefydd iddynt o amgylch Jeruſalem.

30 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a ymlanhaſant; glanhaſant hefyd y bobl, a'r pyrth, a'r mûr.

31 A mi a berais i dywyſogion Juda ddringo ar y mûr: a goſodais ddwy *fintai* fawr o rai yn moliannu; a mynediad [h] *y naill oedd* ar y llâw ddeau ar y mûr tu a [i] phorth y dom:

[h] Edrych Ad. 38. [i] Pen. 2. 13, a 3. 13.

32 Ac ar eu hôl hwynt yr aeth Hoſaiah, a hanner tywyſogion Juda,

33 Azarïah hefyd, Ezra, a Meſulam,
34 Juda, a Benjamin, a Semaiah, a Jeremïah,
35 Ac o feibion yr offeiriaid [k] ag udgyrn, Zechariah mâb Jonathan, fâb Semaiah, fâb Mattanïah, fâb Michaiah, fâb Zaccur, fâb Aſaph;
36 A'i frodyr ef, Semaiah, ac Azareel, Milalai, Gilalai, Maai, Nethaneel, a Juda, Hanani, ag [l] offer cerdd Dafydd gŵr Duw; ac Ezra 'r ſgrifennydd o'u blaen hwynt.
37 Ac wrth [m] borth y ffynnon, yr hon *oedd* ar eu cyfer hwynt, y dringaſant ar [n] riſiau dinas Dafydd yn nringfa 'r mûr, oddi ar dŷ Ddafydd, hyd [o] borth y dwfr tu a 'r dwyrain.
38 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn moliannu, oedd yn myned ar eu cyfer hwynt, a minnau ar eu hôl: a hanner y bobl *oedd* ar y mûr, oddi ar [p] dŵr y ffyrnau, hyd [q] y mûr llydan.
39 Ac oddi ar [r] borth Ephraim, ac oddi ar [s] yr hên borth, ac oddi ar [t] borth y pyſgod, a thŵr Hananeel, a [u] thŵr Meah, hyd borth y defaid; a hwy a ſafaſant ym [x] mhorth y wiliadwriaeth.
40 Felly y ddwy *fintai*, y rhai oedd yn moliannu, a ſafaſant yn nhŷ Dduw; a minnau, a hanner y ſwyddogion gyd â mi:
41 Yr offeiriaid hefyd; Eliacim, Maaſeia, Miniamin, Michaiah, Elïoenai, Zechariah, Hananïah, ag udgyrn;
42 Maaſeiah hefyd, a Semaiah, ac Eleazar, ac Uzzi, a Jehohanan, a Malchïah, ac Elam, ac Ezra: a'r cantorion a ‡ ganaſant yn grôch, a Jazrahïah *eu* blaenor.
43 A'r diwrnod hwnnw 'r aberthaſant ebyrth mawrion, ac y llawenhaſant; canys Duw a'u llawenychaſai hwynt â llawenydd mawr: y gwragedd hefyd a'r plant a orfoleddaſant: fel y clybûwyd llawenydd Jeruſalem hyd ym mhell.
44 ¶ A'r dwthwn hwnnw y goſodwyd gwŷr ar gelloedd y tryſorau, ar yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth, ac ar y degymmau, i gaſglu iddynt hwy o feuſydd y dinaſoedd y rhannau cyfreithlon i'r offeiriaid a'r Lefiaid: canys llawenydd Juda *oedd* ar yr offeiriaid, ac ar y Lefiaid, y rhai oedd yn ſefyll *yno*.
45 Y cantorion hefyd a'r porthorion a gadwaſant wiliadwriaeth eu Duw, a gwiliadwriaeth y glanhâd, yn [y] ôl gorchymmyn Dafydd, *a* Salomon ei fâb.
46 Canys gynt yn nyddiau Dafydd [z] ac Aſaph *yr oedd* y pen-cantorion, a chaniadau canmoliaeth, a moliant i Dduw.
47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac yn nyddiau Nehemïah, holl Iſrael oedd yn rhoddi rhannau i'r cantorion, a'r porthorion, dogn dŷdd yn ei ddŷdd, a hwy a gyſſegraſant *bethau ſanctaidd* i'r Lefiaid; [a] a'r Lefiaid a'*u* cyſſegraſant i feibion Aaron.

PEN. XIII.

1 Darllen y gyfraith, a gyrru 'r bobl gymmyſg o blith Iſrael. 4 Nehemïah, pan ddychwelodd, yn peri glanhâu 'r yſtafelloedd, 10 yn dwyn ſwyddau tŷ Ddurw i well trefn, 15 yn lleſtair halogi 'r Sabboth, 23 a phriodi gwragedd o eſtron genedl.

Y Dwthwn hwnnw y darllenwyd yn llyfr Moſes † lle y clybu 'r bobl; a chafwyd yn 'ſgrifennedig ynddo, [a] na ddylai 'r Ammoniad na'r Moabiad ddyfod i gynnulleidfa Duw yn dragywydd;

2 Am na chyfarfuaſant â meibion Iſrael â bara ac â dwfr; eithr [b] cyflogaſent Baalam yn eu herbyn i'w melldigo hwynt: [c] etto ein Duw ni a drôdd y felldith yn fendith.
3 A phan glywſant hwy y gyfraith, [d] hwy a neillduaſant yr holl rai cymmyſg oddi wrth Iſrael.
4 ¶ Ac o flaen hyn, Eliaſib yr offeiriad, yr hwn a oſodaſid ar yſtafell tŷ ein Duw ni, *oedd* gyfathrachwr i Dobïah:
5 Ac efe a wnaeth iddo ef yſtafell fawr, ac yno y byddent o'r blaen yn rhoddi y bwyd-offrymmau, y thus, a'r lleſtri, a degwm yr ŷd, y gwîn, a'r olew, † a orchymynnaſid *eu rhoddi* i'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion; ac offrymmau yr offeiriaid.
6 Ac yn hyn i gŷd *o amſer* ni bûm i yn Jeruſalem: canys yn y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaſerſes brenhin Babilon y deuthum i at y brenhin, ac ym mhen *talm o* ddyddiau y ‡ ceſais gennad gan y brenhin,
7 Ac a ddaethum i Jeruſalem, ac a ddeallais y drygioni a wnaethai Eliaſib er Tobïah, gan wneuthur iddo 'ſtafell ynghynteddoedd tŷ Dduw.
8 A bu ddrŵg jawn gennyf; am hynny mi a fwriais holl ddodrefn tŷ Tobïah allan o'r yſtafell.
9 Erchais hefyd iddynt lanhâu 'r yſtafelloedd: a mi a ddygais yno drachefn leſtri tŷ Dduw, yr offrwm, a'r thus.
10 ¶ Gwybûm hefyd fod [e] rhannau 'r Lefiaid heb eu rhoddi *iddynt*: canys ffoiſai 'r Lefiaid, a'r cantorion, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith, bob un i'w [f] faes.
11 Yna [g] y dwrdiais y ſwyddogion, ac y dywedais, Pa ham y gwrthodwyd tŷ Dduw? A mi a'u ceſglais hwynt ynghŷd, ac a'u goſodais yn eu † lle.
12 Yna holl Juda a ddygaſant ddegwm yr ŷd, a'r gwîn, a'r olew i'r tryſordai.
13 A mi a wneuthum yn dryſorwŷr ar y tryſorau, Selemïah yr offeiriad, a Sadoc yr yſgrifennydd, a Phedaiah, o'r Lefiaid: a cher llaw iddynt hwy *yr oedd* Hanan fâb Zaccur, fâb Mattanïah; canys ffyddlon y cyfrifid hwynt, ac arnynt hwy *yr oedd* rhannu i'w brodyr.
14 [h] Cofia fi, fy Nuw, o herwydd hyn; ac na ddilea fy ngharedigrwydd a wneuthum i dŷ fy Nuw, ac i'w wiliadwriaethau ef.
15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwelais yn Juda *rai* yn ſengi gwîn-wryfau ar y Sabboth, ac yn dwyn i mewn yſgubau ŷd, ac yn llwytho aſynnod, gwîn hefyd, a grawnwin, a ffigys, a phob beichiau, ac yn *eu* dwyn i Jeruſalem ar y dŷdd Sabboth: a mi a dyſtiolaethais *yn eu herbyn* ar y dŷdd y gwerthaſant luniaeth.
16 Y Tyriaid hefyd oedd yn trigo ynddi, *ac* yn dwyn pyſgod, a phob peth gwerthadwy, y rhai yr oeddynt hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabboth, i feibion Juda, ac yn Jeruſalem.
17 Yna [i] y dwrdiais bendefigion Juda, ac y dywedais wrthynt, Pa beth drygionus *yw* hwn yr ydych chwi yn ei wneuthur, gan halogi 'r dŷdd Sabboth?
18 Onid fel hyn y gwnaeth eich tadau chwi? ac oni ddûg ein Duw ni 'r holl ddrŵg hyn arnom ni, ac ar y ddinas hon? a chwithau

3550. [k] Num. 10. 2. [l] 1 Cron. 23. 5. [m] Pen. 2. 14. a 3. 15. [n] Pen. 3. 15. [o] Pen. 3. 26. a 8. 1. a 3. 16. [p] Pen. 3. 11. [q] Pen. 3. 8. [r] 2 Bren. 14. 13. [s] Pen. 3. 6. [t] Pen. 3. 3. [u] Pen. 3. 1. [x] Pen. 3. 31. ‡ Heb. *wnaethant eu clywed.* [y] 1 Cron. 25, a 26. [z] 1 Cron. 25. 1, &c. *yr oedd* [a] Num. 18. 26.

Mai, 29. P. † Heb. *ynghluſtiau.* [a] Deut. 23. 3, 4.

3550. [b] Num. 22. 5. Joſ. 24. 9. [c] Deut. 23. 5. [d] Pen. 9. 2. † Heb. *yr hyn oedd orchymmyn y Lefiaid.* 3562. ‡ Neu, *gofynnais.* [e] Mal. 3. 8. [f] Num. 35. 2. [g] Ad. 17, 35. † Heb. *ſefyllfa.* [h] Pen. 5. 19. Ad. 22, 31. [i] Ad. 11.

3562. a chwithau ydych yn 'chwanegu digofaint ar Israel, trwy halogi 'r Sabboth.

k Lef. 23. 32. 19 A phan k dywyllasai pyrth Jerusalem cyn y Sabboth, yr erchais gau 'r dorau, ac a orchymynnais nad agorid hwynt hyd wedi 'r Sabboth: a mi a osodais *rai* o'm gweision wrth y pyrth, l fel na ddelai baich i mewn ar ddydd y Sabboth.

l Jer. 17. 21. 20 Felly y marchnadwŷr, a gwerthwŷr pob peth gwerthadwy, a lettyasant o'r tu allan i Jerusalem, unwaith neu ddwy.

21 A mi a dystiolaethais yn eu herbyn hwynt, ac a ddywedais wrthynt, Pa ham yr ydych chwi yn aros dros nôs wrth y mûr? o's gwnêwch eilwaith, mi a estynnaf fy llâw i'ch erbyn. O'r prŷd hwnnw ni ddaethant ar y Sabboth *mwyach*.

m Pen. 12. 30. 22 A mi a ddywedais wrth y Lefiaid am m iddynt ymlanhâu, a dyfod i gadw 'r pyrth, gan sancteiddio y dydd Sabboth. *Am* hyn hefyd cofia fi, fy Nuw, ac arbed fi yn ôl ‡ lliaws dy drugaredd.

n Ad. 14, 31. ‡ Neu, *amlder.*

23 ¶ Yn y dyddiau hynny hefyd y gwelais Juddewon † o a briodasent Aidodiesau, Ammoniesau, *a* Moabiesau, yn wragedd *iddynt*.

† Heb. *gyttaliasai ag.* o Ezra 9. 2. 24 A'u plant hwy oedd yn llefaru *y naill* hanner o'r Asdodiäeg, ac heb fedru ymddiddan yn iaith yr Juddewon, ond yn ôl tafod-iaith † y ddeubar bobl.

† Heb. *y bobl a'r bobl.* 25 Yna 'r ymrysonais â hwynt, ac y ‡ melldithiais hwynt, tarewais hefyd rai o honynt, ac a blicciais eu gwallt hwynt: a mi a'u tyngais hwynt trwy Dduw, *gan ddywedyd*, Na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch o'u meibion hwynt i'ch meibion, nac i chwi eich hunain.

3562. ‡ Neu, *difenwais.*

26 Onid o achos y rhai hyn y pechodd Salomon brenhin Israel? er p na bu brenhin cyffelyb iddo ef ym mŷsg cenhedloedd lawer, q yr hwn oedd hôff gan ei Dduw, a Duw a'i gwnaeth ef yn frenhin ar holl Israel: r etto gwragedd dieithr a wnaethant iddo ef bechu.

p 1 Bren. 3. 13. 2 Cron. 1. 12. q 2 Sam. 12. 24.

27 Ai arnoch chwi y gwrandâwn, i wneuthur yr holl ddrygioni mawr hwn, gan drosseddu yn erbyn ein Duw, trwy briodi gwragedd dieithr?

r 1 Bren. 11. 1, &c.

28 Ac *un* o feibion Joiada fâb Eliasib yr arch-offeiriad, *oedd* ddaw i Sanbalat yr Horoniad: yr hwn a ymlidiais i oddi wrthyf.

s Pen. 6. 14. † Heb. *halogedigaethau.*

29 O fy Nuw, s cofia hwynt, am † iddynt halogi 'r offeiriadaeth, a t chyfammod yr offeiriadaeth a'r Lefiaid.

t Mal. 2. 4, 11, 12.

30 Yna y glanheais hwynt oddi wrth bob estron; u gosodais hefyd oruchwiliaethau i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid, pob un yn ei waith;

u Pen. 12. 1, &c.

31 Ac at x goed yr offrwm mewn amserau nodedig, ac at y blaen-ffrwythau. Cofia fi, O fy Nuw, er daioni.

x Pen. 10. 34. y Ad. 14, 22.

¶ Llyfr ESTHER.

PEN. I.

1 Ahasferus yn gwneuthur gwleddoedd brenhinol. 10 Yn anfon i gyrchu atto y frenhines Fasthi, a hithau yn gwrthod dyfod. 13 Ahasferus, trwy gyngor Memucan, yn gwneuthur cyfraith ar fod o'r gwŷr yn ben ar eu gwragedd.

Mai, 30. B.

3485. YN nyddiau Ahasferus, (efe *yw* Ahasferus yr hwn oedd yn teyrnasu a o India hyd Ethiopia, *sef ar* gant a saith ar hugain o daleithiau)

a Pen. 8. 9.

2 Yn y dyddiau hynny pan eisteddodd y brenhin Ahasferus ar orseddfa ei frenhiniaeth, yr hon *oedd* yn Susan y brenhinllys;

3 Yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnasiad, efe a wnaeth wledd i'w holl dywysogion, a'i weision; cadernid Persia, a Media, y rhaglawiaid, a thywysogion y taleithiau *oedd* ger ei fron ef.

4 Fel y dangosai efe gyfoeth *a* gogoniant ei deyrnas, ac anrhydedd *a* phryddferthwch ei fawredd, ddyddiau lawer, *sef* cant a phedwar ugain o ddyddiau.

3486. 5 Ac wedi gorphen y dyddiau hynny, y brenhin a wnaeth i'r holl bobl a gafwyd yn Susan y brenhinllys, o'r mwyaf hyd y lleiaf, wledd *dros* saith niwrnod, ynghyntedd gardd palas y brenhin;

‡ Neu, *gleision.* b Edrych Pen. 7. 8. Ezec. 23. 41. Amos 2. 8. a 6. 4. † Heb. *llaw.*

6 *Lle 'r oedd llenni* gwynnion, gwyrddion, a ‡ rhûdd-gochion, wedi eu cylymmu â llinynnau sidan, ac â phorphor, wrth fodrwyau arian, a cholofnau marmor: b y gwelyau *oedd* o aur ac arian, ar balmant o *faen* Grisial, a Marmor, ac Alabaster, ac Iasinct.

7 Ac yfed dïod *yr oeddynt* mewn llestri aur, a chyfnewid amryw lestri, a gwîn brenhinol lawer, yn ôl † gallu 'r brenhin.

8 Yr yfed hefyd *oedd* wrth ddefod, nid *oedd* neb yn cymmell; canys gosodasai 'r brenhin *orchymmyn* ar bob swyddwr *o fewn* ei dŷ, ar wneuthur yn ôl ewyllys pawb.

3486.

9 Y frenhines Fasthi hefyd a wnaeth wledd i'r gwragedd *yn* y brenhin-dŷ *oedd* eiddo Ahasferus y brenhin.

10 ¶ Ar y seithfed dydd, pan oedd lawen càlon y brenhin gan wîn, efe a ddywedodd wrth Fehuman, Biztha, c Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Zethar, a Charchas, y saith ‡ ystafellydd oedd yn gweini ger bron y brenhin Ahasferus,

c Pen. 7. 9. ‡ Neu, *Eunuch.*

11 Am gyrchu 'r frenhines Fasthi o flaen y brenhin, yn y frenhinol goron, i ddangos i'r bobloedd ac i'r tywysogion ei glendid hi; canys glân yr olwg *ydoedd* hi.

12 Ond y frenhines Fasthi a wrthododd ddyfod wrth air y brenhin trwy lâw *ei* ystafellyddion: am hynny y llidiodd y brenhin yn ddirfawr, a'i ddigllonedd ef a ennynnodd ynddo.

13 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth y doethion d oedd yn gŵybod yr amserau; (canys felly *yr oedd* arfer y brenhin tu ag at bob rhai a fyddai yn gŵybod cyfraith a barn,

d 1 Cron. 12. 32.

14 A nesaf atto ef *oedd* Carsena, Sethar, Admatha, Tarsis, Meres, Marsena, *a* Memucan, e saith dywysog Persia a Media, f y rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin, *ac* yn eistedd yn gyntaf yn y frenhiniaeth,)

e Ezra 7. 14. f 2 Bren. 25. 19.

15 Beth fydd i'w wneuthur wrth y gyfraith i'r frenhines Fasthi, am na wnaeth hi archiad y brenhin Ahasferus trwy lâw 'r ystafellyddion?

16 Yna Memucan a ddywedodd ger bron y brenhin a'r tywysogion, Nid yn erbyn y brenhin yn unig y gwnaeth Faithi y frenhines ar fai; ond yn erbyn yr holl dywysogion hefyd a'r holl bobloedd *fydd* trwy holl daleithiau 'r brenhin Ahasferus.

17 Canys gweitbred y frenhines a â allan at yr holl wragedd, fel y tremygant eu

3486. gwŷr yn eu golwg eu hun, pan ddywedant, Y brenhin Ahaſferus a archodd gyrchu Faſthi y frenhines o'i flaen, ond ni ddaeth hi.

18 Arglwyddeſau Perſia a Media, y rhai a glywſant weithred y frenhines, a ddywedant heddyw wrth holl dywyſogion y brenhin. Felly *y bydd* mwy nâ digon o ddirmyg a digter.

† Heb. *da ſydd gan.*

19 O's † bydd boddlon gan y brenhin, eled brenhinol orchymmyn oddi wrtho, ac yſgrifenner ef ym mŷſg cytreithiau'r Perſiaid a'r Mediaid, fel na * throſedder ef; na ddêl Faſthi *mwy* ger bron y brenhin Ahaſferus; a rhodded y brenhin ei brenhin-fraint hi i'w chyfeilles, yr hon ſydd well nâ hi.

* Pen. 8. 8.

20 A phan glywer gorchymmyn y brenhin, yr hwn a wnelo efe, trwy ei holl frenhiniaeth, yr hon ſydd fawr; yna 'r holl wragedd a roddant anrhydedd i'w gwŷr, o'r mwyaf hyd y lleiaf.

21 A da oedd y peth yngolwg y brenhin, a'r tywyſogion: a'r brenhin a wnaeth ar ôl gair Memucan.

‡ Pen. 8. 9.

‡ Heb. *a'i gyhoeddi o un yn ôl tafod-iaith ei bobl.*

22 Canys efe a anfonodd lythyrau i holl daleithiau 'r brenhin, ie ‡ i bob talaith yn ôl ei 'ſgrifen, ac at bob pobl yn ôl eu tafod-iaith eu hun; ar fod pob gŵr yn arglwyddiaethu yn ei dŷ ei hun, ‡ a chyhoeddi *hyn* yn ôl tafod-iaith pob rhyw bobl.

PEN. II.

Mai, 30. P.

1 *Dewis brenhines i Ahaſferus o fŷſg y gwŷryſon glanaf.* 5 *Mordecai tadmaeth Eſther.* 8 *Hegai yn gweled Eſther yn well nag yr un o'r llall.* 12 *Y môdd y glanhëid y gwŷryſon, ac yr aent i mewn at y brenhin.* 15 *Eſther yn rhyngu bôdd y brenhin yn orau, ac yn cael ei gwneuthur yn frenhines.* 21 *Mordecai yn dadguddio bradwriaeth, ac ygrifennu hynny yn y cronicl.*

WEdi 'r pethau hyn, pan lonyddodd digllonedd y brenhin Ahaſferus, efe a gofiodd Faſthi, a'r hyn a wnelſai hi, a'r hyn a farnaſid arni.

2 Am hynny gweiſion y brenhin, y rhai oedd yn gweini iddo, a ddywedaſant, Ceiſier i'r brenhin langceſau têg yr olwg o wŷryſon,

3 A goſoded y brenhin ſwyddogion trwy holl daleithiau ei frenhiniaeth, a chaſglant hwythau bob llangces dêg yr olwg, *o* wŷryf, i Suſan y brenhinllys, i dŷ 'r gwragedd, dan lâw † Hege yſtafellydd y brenhin, ceidwad y gwragedd; a rhodder *iddynt* bethau i'w glanhâu.

† Hegai, Ad. 8.

4 A'r llangces a fyddo da yngolwg y brenhin, a deyrnaſa yn lle Faſthi. A da oedd y peth hyn yngolwg y brenhin, ac felly y gwnaeth ef.

5 ¶ Yn Suſan y brenhinllys yr oedd rhyw Juddew, a'i enw Mordecai, mâb Jair, fâb Simei, fâb Cis, gŵr o Jemini;

3405. a 2 Bren. 24. 14, 15. 2 Cron. 36. 10. Jer. 24. 1.

6 a Yr hwn a ddygaſid o Jeruſalem gyd â'r gaeth-glud a gaeth-gludaſid gyd â Jeconiah brenhin Juda, yr hwn a ddarfuaſai i Nabuchodonoſor brenhin Babilon ei gaeth-gludo.

b Ad. 15.

7 Ac efe a fagaſai Hadaſſah (honno *yw* Eſther,) b merch ei ewythr ef frawd ei dâd; canys nid *oedd* iddi dâd, na mam: a'r llangces *oedd* ‡ weddeiddlwys, a glân yr olwg; a phan fuaſai ei thâd a'i mam hi farw, Mordecai a'i cymmeraſai hi yn ferch iddo.

‡ Heb. *dig o brŷd.*

8 ¶ A phan gyhoeddwyd gair y brenhin, a'i gyfraith, pan gaſglaſid hefyd langceſau lawer i Suſan y brenhinllys, dan lâw Hegai; cymmerwyd Eſther i dŷ 'r brenhin, dan lâw Hegai ceidwad y gwragedd.

9 A'r llangces oedd † dêg yn ei olwg ef, a hi a gafodd ffaſr ganddo; am hynny efe ar frŷs a barodd roddi iddi bethau i'w glanhâu, a'i rhannau, a rhoddi iddi ſaith o langceſau golygus, o dŷ 'r brenhin: ac efe a'i ‡ ſymmudodd hi a'i llangceſau, i'r *fan* orau *yn* nhŷ 'r gwragedd.

† Heb. *dda.*

‡ Heb. *newidiodd.*

10 c Ond ni fynegaſai Eſther ei phobl, na 'i chenedl: canys Mordecai a orchymynnaſai iddi nad yngenai.

c Ad. 20.

11 A Mordecai a rodiodd beunydd o flaen cyntedd tŷ 'r gwragedd, i wŷbod † llwyddiant Eſther, a pheth a wnelid iddi.

† Heb. *beddwch.*

12 ¶ A phan ddigŵyddai amſer pob llangces i fyned i mewn at y brenhin Ahaſferus, wedi bod iddi hi yn ôl defod y gwragedd ddeuddeng mîs, (canys felly y cyflawnid dyddiau eu puredigaethau hwynt, chwê mîs mewn olew myrr, a chwê mîs mewn pêr-aroglau, a phethau eraill i lanhâu 'r gwragedd)

13 Yna fel hyn y deuai 'r llangces at y brenhin; Pa heth bynnag a ddywedai hi *am dano* a roddid iddi, i fyned gyd â hi o dŷ 'r gwragedd i dŷ 'r brenhin.

14 Gyd â'r hwyr yr ai hi i mewn, a'r boreu hi a ddychwelai i dŷ arall y gwragedd dan lâw Saaſgaz yſtafellydd y brenhin, ceidwad y gordderchadon: ni ddeuai hi i mewn at y brenhin mwyach, oddi eithr i'r brenhin ei chwennych hi, a'i galw hi wrth *ei* henw.

3490. d Ad. 7.

15 ¶ A phan ddigwyddodd amſer Eſther d merch Abihail ewythr Mordecai, (yr hon a gymmeraſai efe yn ferch iddo) i fyned i mewn at y brenhin, ni cheiſiodd hi ddim ond yr hyn a ddywedaſai Hegai, yſtafellydd y brenhin, ceidwad y gwragedd: ac Eſther oedd yn cael ffaſr yngolwg pawb a'r oedd yn edrych arni.

16 Felly Eſther a gymmerwyd at y brenhin Ahaſferus i'w frenhindy ef, yn y degfed mîs, (hwnnw *yw* mîs Tebeth) yn y ſeithfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef.

17 A'r brenhin a hoffodd Eſther rhagor yr holl wragedd, a hi a gafodd ffafr a charedigrwydd yn ei ŵydd ef, rhagor yr holl wŷryſon; ac efe a oſododd y deyrn-goron ar ei phen hi, ac ai gwnaeth yn frenhines yn lle Faſthi.

18 Yna y gwnaeth y brenhin wlêdd fawr i'w holl dywyſogion, a'i weiſion, *ſef* gwlêdd Eſther; ac efe a wnaeth ‡ ryddid i'r taleithiau, ac a roddodd roddion yn ôl gallu 'r brenhin.

‡ Heb. *lonyddwch.*

19 A phan gaſglwyd y gwŷryſon yr ail waith, yna Mordecai oedd yn eiſtedd ym mhorth y brenhin.

20 e Nid oedd Eſther yn mynegi ei chenedl, na'i phobl, megis y gorchymynnaſai Mordecai iddi: canys Eſther oedd yn gwneuthur yr hyn a ddywedai Mordecai, fel *cynt pan* oedd hi yn ei meithrin gyd ag ef.

e Ad. 10.

21 ¶ f Yn y dyddiau hynny (pan oedd Mordecai yn eiſtedd ym mhorth y brenhin) y llidiodd † Bigtham, a Theres, dau o 'ſtafellyddion y brenhin, *ſef* o'r rhai oedd yn cadw 'r trothwy, a cheiſiaſant eſtyn llâw yn erbyn y brenhin Ahaſferus.

f Edrych Eſther 12. 1. † Neu, *Bigthana*, Pen. 6, 2.

22 A'r peth a ŵybu Mordecai, ac efe a'i mynegodd i Eſther y frenhines; ac Eſther a'i dywedodd wrth y brenhin, yn enw Mordecai.

23 A phan chwiliwyd y peth, fe a gafwyd *felly*: am hynny y crogwyd hwynt

ill dau ar bren. A 'sgrifennwyd *hynny* mewn [e] llyfr cronicl ger bron y brenhin. [e] Pen. 6. 1.

PEN. III.

Mai, 31. B. 1 *Ahasferus yn dyrchafu Haman, ac yntau am i Fordecai ei ddïystyru, yn ceisio dïal ar yr holl Juddewon,* 7 *Ac yn bwrw coelbren,* 8 *A thrwy enllib yn cael gan y brenhin wneuthur cyfraith i ladd yr holl Juddewon.*

WEdi 'r pethau hyn, y brenhin Ahasferus a fawrhaodd Haman fâb Hammedatha [a] yr Agagiad, ac a'i dyrchafodd ef; gosododd hefyd ei orsedd-faingc ef goruwch yr holl dywysogion *oedd* gyd ag ef. [a] Edrych Esth. 16. 10.

2 A holl weision y brenhin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenhin, oedd yn ymgrymmu, ac yn ymostwng i Haman; canys felly y gorchymynasai 'r brenhin am dano ef: ond [b] nid ymgrymmodd Mordecai, ac nid ymostyngodd. [b] Esth. 13. 14.

3 Yna gweision y brenhin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenhin, a ddywedasant wrth Fordecai, Pa ham yr ydwyt ti yn troseddu [c] gorchymmyn y brenhin? [c] Ad. 2.

4 Ac er eu bod hwy beunydd yn dywedyd wrtho *fel hyn*, etto ni wrandawai efe arnynt hwy; am hynny y mynegasant i Haman, i edrych a safai geiriau Mordecai: canys efe a fynegasai iddynt mai Juddew *ydoedd* efe.

5 A phan welodd Haman nad oedd Mordecai yn ymgrymmu, nac yn ymostwng iddo, Haman a lanwyd o ddigllonedd.

6 Er hynny dïystyr oedd ganddo yn ei olwg ei hun estyn llâw yn erbyn Mordecai ei hunan; canys mynegasant iddo bobl Mordecai: am hynny Haman a geisiodd ddifetha 'r holl Juddewon, y rhai *oedd* trwy holl frenhiniaeth Ahasferus, *sef* pobl Mordecai.

3494. 7 ¶ Yn y mîs cyntaf, (hwnnw *yw* mîs Nisan) yn y ddeuddegfed flwyddyn i'r brenhin Ahasferus, [d] efe a barodd fwrw Pwr (hwnnw *yw*, y coel-bren) ger bron Haman, o ddydd i ddydd, ac o fis i fis, *hyd* y deuddegfed *mis*, hwnnw *yw* mîs Adar. [d] Pen. 9. 24.

3495. 8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth y brenhin Ahasferus, Y mae rhyw bobl wasgaredig a gwahanedig ym mhlith y bobloedd, trwy holl daleithiau dy frenhiniaeth; [e] a'u cyfreithiau hwynt *sy* yn amrafaelio oddi wrth yr holl bobl, ac nid ydynt yn gwneuthur cyfreithiau 'r brenhin; am hynny nid ‡ buddiol i'r brenhin eu dioddef hwynt. [e] Ezra 14. 3. Act. 16. 20. ‡ Neu, *cymmwys.*

9 O bydd boddlon gan y brenhin, ysgrifenner † am eu difetha hwynt, a deng mîl o dalentau arian a * dalaf ar ddwylaw y rhai a wnânt y weithred hon, i'*w* dwyn i drysorau 'r brenhin. † Heb. *i'w difetha.* * Heb. *bwysaf.*

10 A [f] thynnodd y brenhin [g] ei fodrwy oddi am ei lâw, ac a'i rhoddes i Haman fâb Hammedatha yr Agagiad, † gwrthwynebwr yr Juddewon. [f] Gen. 41. 42. [g] Pen. 8. 2, 8. † Neu, *gorthrymmwr.*

11 A'r brenhin a ddywedodd wrth Haman, Rhodder yr arian i ti, a'r bobl, i wneuthur â hwynt fel y byddo da yn dy olwg.

12 [h] Yna y galwyd ysgrifennyddion y brenhin yn y mîs cyntaf, ar y trydydd dydd ar ddeg o'r *mis* hwnnw, ac yr ysgrifennwyd yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Haman, at bendefigion y brenhin, ac at y dugiaid *oedd* ar bob talaith, ac at dywysogion pob pobl, i bob talaith [i] yn ôl ei 'sgrifen, ac *at* bob pobl yn ôl eu tafod-iaith; yn enw 'r brenhin Ahasferus yr ysgrifennasid, ac â modrwy 'r brenhin y seliasid *hyn.* [h] Pen. 8. 9. 3495. [i] Pen. 1. 22. a 8. 9.

13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd â'r rhedegwŷr i holl daleithiau 'r brenhin; i ddinystrio, i lâdd, ac i ddifetha 'r holl Juddewon, yn jeuainge ac yn hên, yn blant, ac yn wragedd, [k] mewn un dydd, *sef* ar [l] y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mîs, (hwnnw *yw* mîs Adar) ac [m] i 'sglysaethu eu hysbail hwynt. [k] Pen. 8. 12, &c. [l] 2 Mac. 15. 36. [m] Pen. 8. 11.

14 Testun yr ysgrifen i roi gorchymmyn ym mhob talaith a gyhoeddwyd i'r holl bobloedd, i fod yn barod erbyn y diwrnod hwnnw.

15 Y rhedegwŷr a aethant wedi eu cymmell trwy air y brenhin, a'r gorchymmyn a roddasid yn Susan y brenhinllys. Y brenhin hefyd, a Haman a eisteddasant i yfed, a [n] dinasyddion Susan oedd yn athrist. [n] Edrych Pen. 8. 15.

PEN. IV.

Mai, 31. P. 1 *Mawr alar Mordecai a'r Juddewon.* 4 *Esther pan wybu hynny, yn danfon at Fordecai, ac yntau yn dangos iddi 'r achos, ac yn ei chynghori hi i eiriol drostynt bwy.* 10 *Hithau yn ymddiddan, a Mordecai yn ei bygwth hi.* 15 *A hithau yn gosod ympryd, ac yn addaw eiriol drostynt.*

PAn wybu Mordecai yr hyn oll a wnelsid, Mordecai a rwygodd ei ddillad, ac a wisgodd sâch-liain [a] a lludw, ac a aeth allan i ganol y ddinas, ac a waeddodd â chwerw-lêf uchel. [a] Jos. 7. 6. Ezec. 27. 30.

2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen porth y brenhin: ond ni *cheid* dyfod i borth y brenhin mewn gwisg o sâch.

3 Ac ym mhob talaith *a* lle a'r y daethai gair y brenhin a'i orchymmyn *iddo, yr oedd* galar mawr gan yr Juddewon, ac ympryd, ac wylofain, ac oernad; a † llawer a orweddent mewn sâch-liain, a lludw. † Heb. *sâch-liain a lludw a daenid dan lawer,* Esay 58. 5. Dan. 9. 3.

4 ¶ Yna llangcesau Esther a'i ‡ 'stafellyddion hi a ddaethant, ac a fynegasant *hynny* iddi hi. A'r frenhines a dristaodd yn ddirfawr; a hi a ddanfonodd wisgoedd i ddilladu Mordecai, ac i dynnu ymaith ei sâch-liain ef oddi am dano; ond ni chymmerai efe *hwynt.* ‡ Heb. *Eunuchiaid.*

5 Am hynny Esther a alwodd ar Hatach, *un* o 'stafellyddion y brenhin, yr hwn a osodasai efe *i wasanaethu* o'i blaen hi; a hi a orchymynnodd iddo am Fordecai, synnu gŵybod pa beth *oedd* hyn, ac am ba beth *yr ydoedd* hyn.

6 Yna Hatach a aeth allan at Fordecai i heol y ddinas, yr hon *sydd* o flaen porth y brenhin.

7 A Mordecai a fynegodd iddo 'r hyn oll a ddigwyddasai iddo; a swm yr arian y rhai a addawsai Haman eu talu i drysorau 'r brenhin, am yr Juddewon, i'w difetha hwynt.

8 Ac efe a roddodd iddo destun ysgrifen y gorchymmyn a osodasid yn Susan i'w dinystrio hwynt, i'w ddangos i Esther, ac i'*w* fynegi iddi, ac i orchymmyn iddi fyned i mewn at y brenhin i ymbil ag ef, ac i * ymnhêdd o'i flaen ef dros ei phobl. * *Erfyn.*

9 A Hatach a ddaeth ac a fynegodd i Esther eiriau Mordecai.

10 ¶ Ac Esther a ddywedodd wrth Hatach, ac a orchymynnodd iddo *ddywedyd* wrth Fordecai;

3495. 11 Holl weiſion y brenhin, a phobl taleithiau 'r brenhin, ydynt yn gŵybod, mai pa ŵr bynnag, neu wraig a ddelo i mewn at y brenhin i'r cyntedd neſaf i mewn, heb ei alw, [b] un o'i gyfreithiau ef *yw ei* farwolaethu *ef*, oddieithr yr hwn [c] yr eſtynno 'r brenhin y deyrn-wialen aur iddo, fel y byddo byw: ac ni 'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenhin, bellach *er* ys deng niwrnod ar hugain.

[b] Dan. 2. 9.
[c] Pen. 5. 2, a 8. 4.

12 A hwy a fynegaſant i Fordecai eiriau Eſther.

13 Yna Mordecai a ddywedodd am iddynt atteb Eſther; Na feddwl yn dy gàlon y dïengi *yn* nhŷ 'r brenhin rhagor yr holl Juddewon.

14 O herwydd o's tewi â ſôn a wnai di y prŷd hyn, eſmwythder ac ymwared a gyfyd i'r Juddewon o le arall, tithau a thŷ dy dâd a gyfrgollir: a phwy ſydd yn gŵybod ai o herwydd y *fâth* amſer a hwn y daethoſt ti i'r frenhiniaeth?

15 ¶ Yna Eſther a ddywedodd am atteb Mordecai *fel hyn*,

16 Dôs *a* chaſgl yr holl Juddewon a gaffer yn Suſan, ac ymprydiwch droſofi, na fwytêwch hefyd, ac nac yfwch *dros* [d] dridiau nôs na dydd: a minnau a'm llangceſau a ymprydiaf ſelly: ac ſelly 'r âf i mewn at y brenhin, yr hwn *beth* nid *yw* gyfreithlon: ac [e] o derfydd am danaf, darfydded.

[d] Edrych Pen. 5. 1.
[e] Edrych Gen. 43. 14.

17 Felly Mordecai a aeth ymaith, ac a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnaſai Eſther iddo.

PEN. V.

Mehefin, 1, B. 1 *Eſther wrth anturio ar ffafr y brenhin, yn cael yſtyn atti y deyrn-wialen aur, ac yn gwahodd y brenhin a Haman i'r wlêdd.* 6 *A chwedi cael cyffur gan y brenhin am y peth yr oedd hi yn ei geiſio, yn eu gwahodd hwy drannoeth i wlêdd arall.* 9 *Haman yn falch o'i godiad, yn ddrŵg gantho fod Mordecai yn ei ddïyſtyru ef,* 14 *a thrwy gyngor Zeres yn gwneuthur crog-bren iddo ef.*

[a] Edrych Pen. 4. 16.
[b] Edrych Pen. 6. 4.

AC [a] ar y trydydd dŷdd, Eſther a ymwiſgodd *mewn* brenhinol *wiſgoedd*, ac a ſafodd [b] ynghyntedd tŷ 'r brenhin o'r tu fewn, ar gyfer tŷ 'r brenhin: a'r brenhin oedd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair yn y brenhindy gyferbyn â drws y tŷ.

[c] Edrych Eſth. 15. 7.
[d] Pen. 8. 4.

2 A phan welodd y brenhin Eſther y frenhines yn ſefyll yn y cyntedd, [c] hi a gafodd ffafr yn ei olwg ef: a'r [d] brenhin a eſtynnodd y deyrn-wialen aur *oedd* yn ei lâw ef tu ag at Eſther; ac Eſther a neſaodd, ac a gyffyrddodd â phen y deyrn-wialen.

[e] Felly Marc 6. 23.

3 Yna y brenhin a ddywedodd wrthi, Beth a fynni di, y frenhines Eſther? a pha beth *yw* dy ddeiſyfiad? [e] hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac ſe a'i rhoddir it'.

4 A dywedodd Eſther, O rhynga bodd i'r brenhin, deled y brenhin a Haman heddyw i'r wlêdd a wneuthum iddo.

5 A'r brenhin a ddywedodd, Perwch i Haman fryſio i wneuthur yn ôl gair Eſther. Felly y daeth y brenhin a Haman i'r wlêdd a wnaethai Eſther.

[f] Pen. 7. 2.
[g] Pen. 9. 12.

6 ¶ [f] A'r brenhin a ddywedodd wrth Eſther ynghyfeddach y gwîn, [g] Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geiſio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i cwpleir.

7 Ac Eſther a attebodd, ac a ddywedodd, Fy nymuniad a'm deiſyfiad *yw*,

8 O chefais ffafr yngolwg y brenhin, ac o rhyglydda bôdd i'r brenhin roddi fy nymuniad, a gwneuthur fy neiſyfiad; deled y brenhin a Haman i'r wlêdd a arlwyſ iddynt, ac y foru y gwnâf yn ôl gair y brenhin. 3495.

9 ¶ Yna Haman a aeth allan y dwthwn hwnnw yn llawen, ac yn hyfryd ei gàlon: ond pan welodd Haman Fordecai ym mhorth y brenhin, na chyfodaſai efe, ac na ſyflaſai erddo ef, Haman a gyflawnwyd o ddigllonedd yn erbyn Mordecai.

10 Er hynny Haman a ymattaliodd; a phan ddaeth i'w dŷ ei hun, efe a anfonodd, ac a † alwodd am ei garedigion, a Zeres ei wraig.

† Heb. *wnaeth i'w garedigion ddyfod.*

11 A Haman a adroddodd iddynt ogoniant ei gyfoeth, ac [h] amldra ei feibion, a'r hyn oll y mawrhaſai 'r brenhin ef yn-ddynt, ac fel y dyrchafaſai *'r brenhin* ef goruwch y tywyſogion a gweiſion y brenhin.

[h] Pen. 9. 7, &c.

12 A dywedodd Haman hefyd, Ni wahoddodd Eſther y frenhines *neb* gyd â'r brenhin i'r wlêdd a wnaethai hi, ond myfi; ac y foru hefyd i'm gwahoddwyd atti hi gyd â'r brenhin.

13 Ond nid yw hyn oll yn lleſâu i mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai 'r Juddew yn eiſtedd ym mhorth y brenhin.

14 ¶ Yna y dywedodd Zeres ei wraig, a'i holl garedigion wrtho, Parotöer pren o ddeg cufydd a deugain o uchder, a'r boreu dywed wrth y brenhin am grogi Mordecai arno; yna dôs gyd â'r brenhin i'r wlêdd yn llawen. A da oedd y peth ger bron Haman, am hynny efe a barotôdd [i] y *crog*-bren.

[i] Pen. 7. 10.

PEN. VI.

Mehefin, 1. P. 1 *Ahaſferus wrth ddarllen yn y cronicl am y gwaſanaeth da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofalu am wneuthur tâl iddo.* 4 *Haman wrth geiſio peri crogi Mordecai, mewn amŵybod yn rhoi cyngor i beri iddo gael parch,* 12 *yn cŵyno mor drŵch fuaſai, a'r eiddo ei hun yn dangos iddo ei dynged.*

YNoſon honno, cŵſg y brenhin a giliodd ymaith; am hynny efe a archodd ddwyn [a] llyfr coffadwriaethau haneſion yr amſeroedd; a darllenwyd hwynt ger bron y brenhin.

[a] Pen. 2. 23.

2 Yna y cafwyd yn ſgrifennedig yr hyn a fynegaſai Mordecai am ‡ Bigthana, a Theres, dau o ſtafellyddion y brenhin, o'r rhai oedd yn cadw 'r trothwy; *ſef* y rhai a geiſiaſent eſtyn llâw yn erbyn y brenhin Ahaſferus.

‡ Neu, *Bigthan*, Pen. 2. 21.

3 A dywedodd y brenhin, Pa anrhydedd neu fawredd a wnaed i Fordecai am hyn? A gweiſion y brenhin, *ſef* ei weinidogion ef, a ddywedaſant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenhin a ddywedodd, Pwy *ſydd* yn y cyntedd? (A Haman a ddaethai i [b] gyntedd neſaf allan tŷ 'r brenhin, i ddywedyd wrth y brenhin am grogi Mordecai ar y pren a barotoiſai efe iddo.)

[b] Edrych Pen. 5. 1.

5 A gweiſion y brenhin a ddywedaſant wrtho, Wele Haman yn ſefyll yn y cyntedd. A dywedodd y brenhin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenhin wrtho, Beth a wneir i'r gŵr y mae 'r brenhin yn ewyllyſio ei † anrhydeddu? (Yna Haman a ddywedodd yn ei gàlon, I bwy yr ewyllyſia 'r brenhin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?)

† Heb. *anrhydedd.*

3495. 7 A Haman a ddywedodd wrth y brenhin, Y gŵr y mae 'r brenhin yn chwennych
† Heb. *anrhydedd.* ei † anrhydeddu,
8 Dygant y wiſg frenhinol *iddo* yr hon a wiſg y brenhin, [c] a'r march y merchyg y
c 1 Bren. 1. 33. brenhin arno, a rhodder y frenhinol goron am ei ben ef:
9 A rhodder y wiſg, a'r march, yn llâw un o dywyſogion ardderchoccaf y brenhin a gwiſgant am y gŵr y mae 'r brenhin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo farchogaeth ar y march trwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae 'r brenhin yn chwennych ei anrhydeddu.
10 Yna y brenhin a ddywedodd wrth Haman, Bryſia, cymmer y wiſg a'r march, ſel y lleferaiſt, a gwnâ felly i Fordecai yr Juddew, yr hwn ſydd yn eiſtedd ym mhorth
† Heb. *i ddim gŵympo o'r,* &c. y brenhin: na âd † heb wneuthur ddim o'r hyn oll a leferaiſt.
11 Felly Haman a gymmerth y wiſg a'r march, ac a wiſgodd am Fordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth trwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae 'r brenhin yn mynnu ei anrhydeddu.
12 ¶ A dychwelodd Mordecai i borth y
d 2 Cron. 26. 20. brenhin. A Haman [d] a fryſiodd i'w dŷ yn
e 2 Sam. 15. 20. Jer. 14. 3, 4. alarus [e] wedi gorchuddio ei ben.
13 A Haman a adroddodd i Zeres ei wraig, ac i'w holl garedigion, yr hyn oll a ddigŵyddaſai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedaſant wrtho, O's o hâd yr Juddewon *y mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaiſt ſyrthio o'i flaen, ni orchfygi mo hono, ond gan ſyrthio y ſyrthi o'i flaen ef.
14 Tra 'r *oeddynt* hwy etto 'n ymddiddan ag ef, yſtafellyddion y brenhin a ddaethant, ac a gyrchaſant Haman ar frŷs i'r wledd a wnelſai Eſther.

PEN. VII.

Mehef. 2. B. 1 *Eſther wrth wneuthur croeſaw i'r brenhin ac i Haman, yn gofyn ei beinioes ei hun a'i phobl, 5 yn achwyn ar Haman, 7 a'r brenhin yn ei ddig, wrth glywed ſôn am y crogbren a wnaethai Haman i Fordecai, yn peri ei grogi ef ar hwnnw.*

† Heb. *yſed.* FElly daeth y brenhin a Haman i † gyfeddach gyd ag Eſther y frenhines.
2 A dywedodd y brenhin wrth Eſther
a Pen. 5. 6. dracheſn yr ail dŷdd, [a] wrth gyfeddach y gwîn, Beth *yw* dy ddymuniad, Eſther y frenhines? ac fe a roddir i ti; a pha beth *yw* dy ddeiſyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwplëir.
3 A'r frenhines Eſther a attebodd, ac a ddywedodd, O chefais ffafr yn dy olwg di, O frenhin, ac o rhyglydda bôdd i'r brenhin, rhodder i mi fy einioes ar fy nymuniad, a'm pobl ar fy neiſyfiad.
b Pen. 3. 9. a 4. 7. † Neu, *fel i'n dinyſtrient,* &c. 4 Canys [b] gwerthwyd ni, myfi a'm pobl † i'n dinyſtrio, i'n lladd, ac i'n difetha: ond pe gwerthaſid ni yn gaeth-weiſion, ac yn gaeth-forŵynion, mi a dawſwn â ſôn, er nad yw 'r gwrthwynebwr yn cyſtadlu colled y brenhin.
5 ¶ Yna y llefarodd y brenhin Ahaſferus, ac y dywedodd wrth Eſther y
† Heb. *y llanwodd ei gâlon ef i wneuthur.* frenhines, Pwy yw hwnnw, a pha le y mae efe, yr hwn † a glywai ar ei gâlon wneuthur felly?
6 A dywedodd Eſther, Y gwrthwyne-
‡ Neu, *yngŵydd.* bwr a'r gelyn *yw* 'r Haman ddrygionus hwn. Yna Haman a ofnodd ‡ ger bron y brenhin a'r frenhines.
7 ¶ A'r brenhin a gyfododd yn ei ddigllonedd o gyfeddach y gwîn, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a ſafodd i ymbil ag Eſther y frenhines am ei einioes; canys efe a welodd fod drŵg wedi ei barotôi yn ei erbyn ef oddi wrth y brenhin.
8 Yna y dychwelodd y brenhin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwîn. Ac yr oedd Haman wedi ſyrthio ar [c] y gwely *yr oedd* c Pen. 1. 6. Eſther arno. Yna y dywedodd y brenhin, Ai treiſio 'r frenhines hefyd *y mae efe* yn tŷ gyd â mi? *bwy'n gyntaf ag* yr aeth y gair allan o enau 'r brenhin, hwy [d] a orch-
d Job 9. 24. uddiaſant ŵyneb Haman.
9 A [e] Harbona un o'r 'ſtafellyddion a ddy-
e Pen. 1. 10. wedodd yngŵydd y brenhin, Wele hefyd y crog-bren a barotôdd Haman i Fordecai, yr hwn a leſarodd ddaioni am y brenhin, yn ſefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenhin, Crogwch ef ar hwnnw.
10 Felly hwy a grogaſant Haman ar y pren a baraſai efe ei ddarparu i Fordecai. Yna digllonedd y brenhin a lonyddodd.

PEN. VIII.

Mehef. 2. P. 1 *Cyfodiad Mordecai.* 3 *Eſther yn eiriol am alw llythyrau Haman yn eu hôl.* 7 *Ahaſferus yn rhoi cennad i'r Juddewon i'w hamddiffyn eu hun.* 15 *Anrhydedd Mordecai, a llawenydd yr Juddewon.*

YDwthwn hwnnw y rhoddodd y brenhin Ahaſferus i'r frenhines Eſther dŷ Haman gwrthwynebwr yr Juddewon. A Mordecai a ddaeth o flaen y brenhin; ca-
a Pen. 2. 7. nys Eſther a fynegaſai [a] beth *oedd* efe iddi hi.
b Pen. 3. 10. 2 A'r brenhin a dynnodd ymaith [b] y fodrwy a gymmeraſai efe oddi wrth Haman, ac a'i rhoddodd i Fordecai. Ac Eſther a oſododd Fordecai ar dŷ Haman.
3 ¶ Ac Eſther a leſarodd dracheſn ger bron y brenhin, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef; wylodd hefyd, ac ymbiliodd ag ef am fwrw ymaith ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i fwriad yr hwn a fwriadaſai efe yn erbyn yr Juddewon.
c Pen. 4. 11. a 5. 2. 4 A'r [c] brenhin a eſtynnodd y deyrnwialen aur tu ag at Eſther. Yna Eſther a gyfododd, ac a ſafodd o flaen y brenhin,
5 Ac a ddywedodd, O bydd boddlon gan y brenhin, ac o chefais ffafr o'i flaen ef, ac *oll ydyw* 'r peth yn iawn ger bron y brenhin, a minnau 'n gymmeradwy yn ei olwg ef; yſgrifenner am alw yn ôl lythyrau bwriad Haman fâb Hammedatha 'r Agagiad, † y rhai a 'ſgrifennodd efe i ddi-
† Neu, *yr hwn a 'ſgrifennodd i ddinyſtrio* &c. fetha 'r Juddewon *ſydd* trwy holl daleithiau 'r brenhin.
6 Canys pa fôdd y gallaf edrych ar y drygfyd a gaiff fy mhobl? a pha fôdd y gallaf edrych ar ddifetha fy nghenedl?
7 ¶ A'r brenhin Ahaſferus a ddywedodd wrth Eſther y frenhines, ac wrth Fordecai yr Juddew, Wele tŷ Haman a roddais i Eſther, a hwy a'i crogaſant ef ar y pren, am iddo yſtyn ei lâw yn erbyn yr Juddewon.
8 Yſgrifennwch chwithau hefyd dros yr Juddewon fel y gweloch yn dda, yn enw 'r brenhin, ac inſeliwch â modrwy 'r brenhin: canys yr yſgrifen a 'ſgrifennwyd yn enw 'r brenhin, ac a ſeliwyd â modrwy 'r
d Pen. 1. 19. Dan. 6. 8, 12, 15. brenhin, [d] ni all neb ei dattroi.
9 [e] Yna y galwyd 'ſgrifennyddion y bren-
e Pen. 3. 12. hin yr amſer hwnnw yn y trydydd mis (hwnnw *yw* y mîs Sifan) ar y trydydd *dŷdd* ar hugain o hono, a 'ſgrifennwyd

(yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd Mordecai) at yr Juddewon, ac at y rhaglawiaid, y pennaduriaid hefyd, a thywyſogion y taleithiau, y rhai *oedd* [f] o India hyd Ethiopia, *ſef* cant a ſaith ar hugain o daleithiau: [g] i bob talaith wrth ei 'ſgrifen, ac *at* bob pobl yn ôl eu tafod-iaith: at yr Juddewon hefyd yn ôl eu hyſgrifen hwynt, ac yn ôl eu tafod-iaith.

10 Ac eſe a 'ſgrifennodd yn enw 'r brenhin Ahasferus, ac a'i ſeliodd â modrwy 'r brenhin; ac a anfonodd lythyrau gyd â'r rhedegwŷr yn marchogaeth ar ſeirch, dromedariaid, mulod, *ac* ebolion ceſig:

11 *Trwy* 'r rhai y caniataodd y brenhin i'r Juddewon, y rhai *oedd* ym mhob dinas, ymgynnull, a ſefyll am eu heinioes, i ddinyſtrio, i lâdd, ac i ddifetha holl allu 'r bobl a'r dalaith a oſodai arnynt, yn blant, ac yn wragedd, ac [h] i 'ſglyfaethu eu hyſbail hwynt;

12 [i] Mewn un dŷdd, trwy holl daleithiau 'r brenhin Ahasferus, *ſef* ar y trydydd *dŷdd* ar ddeg, o'r deuddegfed mîs, hwnnw *yw* mîs Adar.

13 Teſtun yr yſgrifen i roddi gorchymyn ym mhob talaith, a [†] gyhoeddwyd i bob rhyw bobl; ac ar ſod yr Juddewon yn barod erbyn y diwrnod hwnnw i ymddial ar eu gelynion.

14 Y rhedegwŷr, y rhai oedd yn marchogaeth y dromedariaid *a*'r mulod, a aethant ar frŷs, wedi eu gyrru trwy air y brenhin. A'r gorchymmyn a roddaſid yn Suſan y brenhinllys.

15 ¶ Mordecai a aeth allan o ŵydd y brenhin mewn brenhinol wiſg o rudd-goch, a gwynn, ac *â* choron fawr o aur, ac *mewn* dillad ſidan, a phorphor; a [k] dinas Suſan a orfoleddodd, ac a lawenychodd.

16 I'r Juddewon yr oedd goleuni, a llawenydd, a hyfrydwch, ac anrhydedd.

17 Ac ym mhob talaith, ac ym mhob dinas, lle y daeth gair y brenhin a'i orchymmyn, *yr oedd* llawenydd a hyfrydwch gan yr Juddewon, gwledd *befyd* a diwrnod daionus: a llawer o bobl y wlâd a aethant yn Juddewon, o blegid arſwyd yr Juddewon a ſyrthiaſai arnynt hwy.

PEN. IX.

Mehef. 3. B.

1 *Yr Juddewon (trwy fod y llywodraeth bwŷr, rhag ofn Mordecai, yn eu helpio bwynt) yn lladd eu gelynion, a deng mâb Haman.* 12 *Ahasferus, ar ddymuniad Eſther, yn caniatâu dwrnod etto i lâdd, ac i grogi meibion Haman.* 20 *Gwneuthur dau ddiwrnod ŷ Purim yn ŵyliau.*

3496. [a] Pen. 8. 12.

FElly [a] yn y deuddegfed mîs (hwnnw *yw* mîs Adar) ar y trydydd dŷdd ar ddeg o hono, pan neſaodd gair y brenhin a'i orchymmyn i'w cwplâu; yn y dydd y gobeithiaſai gelynion yr Juddewon y caent fuddugoliaethu arnynt, (ond yn y gwrthwyneb i hynny *y bu*, canys yr Juddewon a arglwyddiaethaſant ar eu caſeion.)

2 Yr Juddewon a ymgynnullaſant yn eu dinaſoedd, trwy holl daleithiau 'r brenhin Ahasferus, i eſtyn llâw yn erbyn y rhai oedd yn ceiſio niwaid iddynt; ac ni ſafodd neb yn eu hŵynebau; canys eu harſwyd a ſyrthiaſai ac yr holl bobloedd.

3 A holl dywyſogion y taleithiau, a'r pendefigion, a'r dugiaid, a'r rhai oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd* eiddo 'r brenhin, oedd yn cynnorthwyo 'r Juddewon: canys arſwyd Mordecai a ſyrthiaſai arnynt hwy.

4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn nhŷ 'r brenhin, a'i glôd ef oedd yn myned trwy 'r holl daleithiau: o herwydd y gŵr hwn Mordecai oedd yn myned rhagddo, ac yn cynyddu. 3496.

5 Felly 'r Juddewon a darawſant eu holl elynion â dyrnod y cleddyf, a lladdedigaeth, a diſtryw; a gwnaethant i'w caſeion yn ôl eu hewyllys eu hun.

6 Ac yn Suſan y brenhinllys, yr Juddewon a laddaſant, ac a ddifethaſant bùm cant o wŷr.

7 Parſandatha hefyd, a Dalphon, ac Aſpatha,

8 Poratha hefyd, ac Adalïa, ac Aridatha,

9 Parmaſta hefyd, ac Ariſai, Aridai hefyd, a Bajezatha,

10 Deng mâb Haman fab Hammedatha, gwrthwynebwr yr Juddewon, a laddaſant hwy: [b] ond nid eſtynnaſant eu llâw ar yr anrhaith. [b] Edrych Pen. 8, 11,

11 ¶ Y dwthwn hwnnw nifer y lladdedigion yn Suſan y brenhin-dŷ a ddaeth ger bron y brenhin.

12 A dywedodd y brenhin wrth Eſther y frenhines, Yr Juddewon a laddaſant, ac a ddifethaſant yn Suſan y brenhinllys, bùm cant o wŷr, a deng mâb Haman; yn y rhan arall o daleithiau 'r brenhin beth a wnaethant *bwy?* [c] beth gan hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe a roddir it'; a pheth *yw* dy ddeiſyfiad ym mhellach? ac fe a'i gwneir. [c] Pen. 5. 6. a 7. 2.

13 Yna y dywedodd Eſther, O rhyglydda bodd i'r brenhin, caniatâer y foru i'r Juddewon *ſydd* yn Suſan wneuthur yn ôl y gorchymmyn heddyw: a chrogant ddeng mâb Haman ar y pren.

14 A'r brenhin a ddywedodd am wneuthur felly, a'r gorchymmyn a roddwyd yn Suſan: a hwy a grogaſant ddeng mâb Haman.

15 Felly'r Juddewon, y rhai *oedd* yn Suſan a ymgynnullaſant ar y pedwerydd dŷdd ar ddeg o fis Adar hefyd, ac a laddaſant dri chant o wŷr yn Suſan: [d] ond nid eſtynnaſant eu llâw ar yr yſbail. [d] Ad. 10.

16 A'r rhan arall o'r Juddewon, y rhai *oedd* yn nhaleithiau 'r brenhin a ymgaſglaſant, ac a ſafaſant am eu heinioes, ac a gawſant lonyddwch gan eu gelynion, ac a laddaſant bymtheng mil a thri ugain o'u caſeion: ond nid eſtynnaſant eu llâw ar yr anrhaith.

17 Ar y trydydd dŷdd ar ddeg o fis Adar *y bu byn*, ac ar y pedwerydd *dŷdd* ar ddeg [†] o hono y gorphwyſaſant, ac y cynhaliaſant ef yn ddŷdd gwledd a gorfoledd. [†] Heb. *ynddo.*

18 Ond yr Juddewon, y rhai *oedd* yn Suſan, a ymgynnullaſant ar y trydydd *dŷdd* ar ddeg o hono, ac ar y pedwerydd *dŷdd* ar ddeg o hono; ac ar y pymthegfed o hono y gorphwyſaſant, a gwnaethant ef yn ddŷdd cyfeddach a llawenydd.

19 Am hynny Juddewon y pentrefydd, y rhai oedd yn trigo mewn dinaſoedd heb gaerau, oedd yn cynnal y pedwerydd dŷdd ar ddeg o'r mîs Adar, [e] mewn llawenydd a chyfeddach, ac yn ddiwrnod daionus, ac [f] i anfon rhannau i'w gilydd. [e] Deut. 16. 11, 14. [f] Neh. 8, 10, 12.

20 ¶ A Mordecai a 'ſgrifennodd y geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau at yr holl Juddewon *oedd* trwy holl daleithiau 'r brenhin Ahasferus, yn agos ac ym mhell.

21 I ordeinio iddynt gadw [g] 'r pedwerydd dŷdd ar ddeg o fis Adar, a'r pymthegfed dŷdd o hono, bob blwyddyn, [g] Edrych 2 Mac. 15, 36.

22 Megis

3496. 22 Megis y dyddiau y cawſai 'r Juddewon ynddynt lonydd gan eu gelynion, a'r mîs yr hwn a ddychwelaſai iddynt o driſtwch i lawenydd, ac o alar yn ddŷdd daionus: gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau gwlêdd, a llawenydd, a phawb [h] yn anfon anrhegion i'w gilydd, a rhoddion i'r rhai anghenus.

[h] Neh. 8. 10.

23 A'r Juddewon a gymmeraſant arnynt wneuthur ſel y dechreuaſent, ac ſel y 'ſgrifennaſai Mordecai attynt.

24 Canys Haman mâb Hammedatha 'r Agagiad, gwrthwynebwr yr holl Juddewon, a arſaethaſai yn erbyn yr Juddewon, am eu

[i] Pen. 3. 7. difetha hwynt: ac [i] efe a fwriaſai Bwr (hwnnw *yw* y coel-bren) i'w † dinyſtrio hwynt, ac i'w difetha.

† Heb. *byſſigo.*

25 A [k] phan ddaeth ‡ *Eſther* o flaen y

[k] Pen. 7. 5, &c. brenhin, efe a archodd trwy lythyrau ddychwelyd ei ddrŵg-fwriad ef, yr hwn

[a] 8, 3, &c. Ad. 13, 14. a fwriadodd efe yn erbyn yr Juddewon, ar ei ben ei hun; a'i grogi ei a'i feibion ar y pren.

‡ Heb. *hi.* 26 Am hynny y galwaſant y dyddiau hynny Pwrim, ar enw y † Pwr: am

† Sef, *coel-bren.* hynny o herwydd holl eiriau [l] y llythyr hwn, ac *o herwydd* y peth a welſent hwy am y peth hyn, a'r peth a ddigŵyddaſai iddynt.

[l] Ad. 20.

27 Yr Juddewon a ordeiniaſant, ac a gymmeraſant arnynt, ac ar eu hâd, ac ar yr holl rai oedd yn un â hwynt; ‡ na phallai

‡ Heb. *nad elai heibio.* bod cynnal y ddau ddŷdd hynny, yn ôl eu 'ſgrifen hwynt, ac yn ôl eu tymmor, bob blwyddyn;

28 Ac *y byddai* 'r dyddiau hynny i'w cofio, ac i'w cynnal trwy bob cenhedlaeth, a phob teulu, pob talaith, a phob dinas: ſef † na phallai y dyddiau Pwrim hynny o ſŷſg yr Juddewon, ac na ddarfyddai eu coffadwriaeth hwy o blîth eu hâd. 3496.

† Heb. *nad elai heibio.*

29 Ac yſgrifennodd Eſther y frenhines merch Abihail, a Mordecai yr Juddew, trwy eu holl rym, i ſicrhâu ail lythyr y Pwrim hwn.

30 Ac efe a anfonodd lythyrau at yr holl Juddewon trwy'r cant a'r ſaith dalaith ar hugain o frenhiniaeth Ahaſferus, *â* geiriau heddwch a gwirionedd,

31 I ſicrhâu 'r dyddiau Pwrim hynny yn eu tymhorau, fel yr ordeiniaſai Mordecai yr Juddew, ac Eſther y frenhines, iddynt hwy, ac fel yr ordeiniaſent hwythau

‡ Heb. *dros eu heneidiau.* ‡ droſtynt eu hun a thros eu hâd, eiriau yr ymprydiau, a'u gweiddi.

32 Ac ymadrodd Eſther a gadarnhaodd achoſion y *dyddiau* Pwrim hynny: ac yſgrifennwyd *hyn* mewn llyfr.

PEN. X.

1 Mawredd Ahaſferus, 3 a chyſfodiad Mordecai.

A'R brenhin Ahaſferus a oſododd drêth ar y wlâd, ac *ar* ynyſoedd y môr.

2 A holl weithredoedd ei rym ef, a'i gadernid, a hyſbyſrwydd o fawredd Mordecai, â'r hwn y mawrhaodd y brenhin ef, onid *ydynt* hwy yn 'ſgrifennedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Media a Pherſia?

3 Canys Mordecai yr Juddew *oedd* yn neſaf i'r brenhin Ahaſferus, ac yn fawr gan yr Juddewon, ac yn gymmeradwy ym mŷſg lliaws ei frodyr; yn ceiſio daioni i'w bobl, ac yn dywedyd *am* heddwch i'w holl hiliogaeth.

* Hâd.

¶ Llyfr JOB.

PEN. I.

1 Sancteiddrwydd Job, a'i gyfoeth, a'i ddrwgiol ofal dros ei blant. 6 Satan yn ymddangoſ ger bron Duw, a thrwy enllib yn cael cennad i demtio Job. 13 Job yn ei golled am ei olud a'i blant, ac yn ei alar yn benditbio Duw.

Mehef. 3. P. S. Luc, P.

2400. YR oedd gŵr yngwlâd Us a'i enw [a] Job; ac yr oedd y gŵr hwnnw [b] yn berffaith, ac yn uniawn, ac yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni.

[a] Ezec. 14. 14. Jago 5. 11.

[b] Pen. 2. 3.

2 Ac iddo y ganwyd ſaith o feibion, a thair o ferched.

† Neu, *anifeiliaid*, neu, *dda.* 3 A'i † olud oedd ſaith mîl o ddefaid, a thair mîl o gamelod, a phûm cân jau o ychen, a phûm cant o aſynnod, a llawer

‡ Neu, *bwſmonaeth.* jawn o ‡ waſanaethyddion: ac yr oedd y gŵr hwn yn fwyaf o holl feibion y dwyrain.

[c] 1 Bren. 21. 10, 13. 4 A'i feibion ef a aent, ac a wnaent wlêdd yn eu tai, bob un *ar* ei ddiwrnod; ac a anfonent, ac a wahoddent eu tair chwioryddi,

[d] Pen. 2. 1. i fwytta ac i yfed gyd â hwynt.

[e] 1 Bren. 22. 19. Pen. 38. 7. † Heb *y gwrthwynebwr* Dad. 12. 9. 1 Cron. 21. 1. ‡ Heb. *canol.* 5 A phan ddeuai dyddiau 'r wlêdd oddi amgylch, yna Job a anfonai, ac a'u ſanctteiddiai hwynt, ac a gyfodai 'n foreu, ac a offrymmai boeth-offrymmau *yn ôl* eu rhifedi hwynt oll: canys dywedodd Job, Fy meibion ond odid a bechaſant, ac [c] a felldithiaſant Dduw yn eu calonnau. Felly y gwnai Job yr holl ddyddiau hynny.

6 ¶ A [d] dŷdd a ddaeth i [e] feibion Duw ddyfod i ſeſyll ger bron yr ARGLWYDD; a † Satan heſyd a ddaeth yn eu ‡ plith hwynt.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le'r ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O [f] dramwy ar hŷd y ddaear, ac o ymrodio ynddi. 2400.

[f] Pen. 2. 2. Mat. 12. 43. 1 Pedr. 5. 8.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Satan, A * ddeliaiſt ti ar fy ngwâs Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, yn ŵr perffaith, ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni.

* Heb. *roddaiſt ti dy gâlon.*

9 Yna Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Ai yn ddiachos y mae Job yn ofni Duw?

10 Oni chaeaiſt o'i amgylch ef, ac o amgylch ei dŷ, ac ynghylch yr hyn oll *ſydd* eiddo oddi amgylch? ti a fendithiaiſt waith ei ddwylaw ef, a'i ‡ ddâ ef a gynnyddodd ar y ddaear.

‡ Neu, *olud*, neu, *anifeiliaid.*

[g] Eithr eſtyn yn awr dy lâw, a chyffwrdd â'r hyn oll *ſydd* ganddo; † ac efe a'th felldiga o flaen dy ŵyneb.

[g] Pen. 2, 5. a 19. 21.

† Heb. *oni 'th felldiga.*

12 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele'r hyn oll *ſydd* eiddo ef yn dy lâw di; yn unig yn ei erbyn ef ei hun nac eſtyn dy lâw. Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD.

13 ¶ A dŷdd a ddaeth, pan *oedd* ei feibion ef a'i ferched yn bwytta ac yn yfed gwîn yn nhŷ eu brawd hynaf:

14 A daeth cennad at Job, ac a ddywedodd, Yr ychen oedd yn aredig, a'r aſynnod oedd yn pori ger llaw iddynt:

15 A'r Sabeaid a ruthraſant, ac a'u dygaſant ymaith; y llangciau heſyd a darawſant hwy â min y cleddyf; a mi fy hunan a ddiengais yn unig i ſynegi i ti.

16 Tra

2400.

16 Tra *oedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Tân ‡ Duw a syrthiodd o'r nefoedd, ac a losgodd y defaid, a'r gweision, ac a'u hysodd hwynt; ond myfi fy hunan a ddiengais yn unig i fynegi i ti.

‡ Neu, *mawr.*

17 Tra *'r ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a daeth, ac a ddywedodd, Y Caldeaid a osodasant dair byddin, ac a ruthrasant i'r camelod, ac a'u dygasant ymaith, ac a darawsant y llangciau â min y cleddyf; a minnau fy hun yn unig a ddiengais i fynegi i ti.

18 Tra *'r ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Dy feibion a'th ferched oedd yn bwytta ac yn yfed gwîn yn nhŷ eu brawd hynaf:

‡ Heb. *oddi-tros.*

19 Ac wele gwynt mawr a ddaeth ‡ oddi ar yr anialwch, ac a darawödd wrth bedair congl y tŷ, ac efe a syrthiodd ar y llangciau, a buant feirw; ond myfi fy hun yn unig a ddiengais i fynegi i ti.

[h] Gen. 37. 29.

20 Yna y cyfododd Job, ac [h] a rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei ben, ac a syrthiodd i lawr, ac a addolodd,

[i] Preg. 5. 15. 1 Tim. 6. 7.

21 Ac a ddywedodd, [i] Noeth y daethum o grôth fy mam, a noeth y dychwelaf yno. Yr ARGLWYDD a roddodd, a'r ARGLWYDD a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw'r ARGLWYDD.

* Neu, *ynfyd-rwydd yn erbyn.*

22 Yn hyn i gŷd ni phechodd Job, ac ni roddodd ‡ yn ynfyd *ddim* yn erbyn Duw.

PEN. II.

Mehef. 4. B.

1 *Satan yn ymdangos ger bron Duw, ac yn cael cennad etto i demtio Job;* 7 *ac yn ei daro ef â chornwydydd blîn.* 9 *Job yn ceryddu ei wraig am geisio gantho felldithio Duw.* 11 *Ei dri chyfaill yn cŷddolurio ag ef mewn distawrwydd.*

[a] Pen. 1. 6.

A [a] Dŷdd a ddaeth i feibion Duw ddyfod i sefyll ger bron yr ARGLWYDD, a Satan hefyd a ddaeth yn eu plith hwynt i sefyll ger bron yr ARGLWYDD.

[b] Pen. 1. 6.

2 [b] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le'r ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O dramwy ar hŷd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

[c] Pen. 1. 1, 8.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, A ddeliaist ti ar fy ngwâs Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, [c] yn ŵr perffaith, ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni? ac yn parhâu yn ei berffeithrwydd? er i ti fy annog i yn ei erbyn ef, [d] i'w ‡ ddifa ef heb achos.

[d] Pen. 9. 17. ‡ Heb. *lyngcu.*

4 A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Croen am groen, a'r hyn oll *fydd* gan ŵr, a ddyry efe am ei einioes.

[e] Pen. 1. 11.

5 [e] Eithr estyn yn awr dy lâw, a chyffwrdd â'i esgyrn ef, ac â'i gnawd, ac efe a'th felldiga di o flaen dy ŵyneb.

[f] Pen. 1. 12. ‡ Neu, *yn unig.*

6 [f] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele ef yn dy lâw di; ‡ etto cadw ei hoedl ef.

7 ¶ Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a darawödd Job â chornwydydd blîn, o wadn ei droed hyd ei goryn.

8 Ac efe a gymmerth gragen i ymgrafu â hi: ac [g] a eisteddodd yn y lludw.

[g] Pen. 42. 6. Mat. 11. 21.

9 ¶ Yna ei wraig a ddywedodd wrtho, A wyt ti etto 'n parhâu yn dy berffeithrwydd; melldithia Dduw, a bydd farw.

10 Ond efe a ddywedodd wrthi, Lleferaist fel y lleferai un o'r ynfydion: a dderbyniwn ni gan Dduw 'r hyn sy dda, ac oni dderbyniwn yr hyn sydd ddrŵg? Yn hyn i gŷd ni phechodd Job â'i wefusau. 2400.

11 ¶ A phan glybu tri chyfaill Job yr holl ddrŵg yma a ddigŵyddasai iddo ef, hwy a ddaethant bob un o'i fangre ei hun; Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, a Sophar y Naamathiad: canys hwy a gyttunasent i ddyfod [h] i gŷd-ofidio ag ef, ac i'w gysuro.

[h] Pen. 42. 11.

12 A phan ddyrchafasant eu llygaid o bell, ac heb ei adnabod ef, hwy a ddyrchafasant eu llêf, ac a ŵylasant; rhwygasant hefyd bob un ei fantell, a [i] thaenasant lŵch ar eu pennau tu a'r nefoedd.

[i] Neh. 9. 1.

13 Felly hwy a eisteddasant gyd ag ef ar y ddaear saith niwrnod a saith nosweith; ac nid oedd *neb* a ddywedai air wrtho ef: canys gwelent fyned *ei* ddolur *ef* yn fawr iawn.

Galar. 2. 10. Ezec. 27. 30.

PEN. III.

Mehef. 4. P.

1 *Job yn melldithio dŷdd ei enedigaeth.* 13 *Ef-mwythder marwolaeth.* 20 *Job yn sîn gantho ei einioes o achos ei gystudd.*

WEdi hyn Job a agorodd ei enau, ac a felldigodd ei ddŷdd.

2 A Job a lefarodd, ac a ddywedodd,

[a] Pen. 10, 18, 19. Jer. 15. 10, a 20. 14.

3 [a] Darfydded am y dŷdd i'm ganwyd ynddo, a'r nôs y dywedwyd, Ennillwyd gwrryw.

4 Bydded y dŷdd hwnnw yn dywyllwch, *a* Duw oddi uchod heb ei ystyried, ac na thywynned llewyrch arno.

[b] Pen. 16, 16. Sal. 23. 4.

5 Tywyllwch a [b] chysgod marwolaeth a'i halogo, ac arhosed cwmmwl arno, ‡ dued y diwrnod a'i dychryno.

‡ Neu, *dychrynant ef fel rhai chwerw eu dawrnod.*

6 Y nôs honno, tywyllwch a'i cymmero; na † chydier hi â dyddiau 'r flwyddyn, ac na ddeued i rifedi 'r misoedd.

Amos 8. 10.

7 Bydded y nosweith honno yn unig, ac na fydded gorfoledd ynddi.

† *Na lawenyched ym mŷsg dyddiau, &c.*

8 A'r rhai a felldigant y dŷdd, ac sy barod i gyffrôi ‡ eu galar, a'i melldithio hi.

‡ Neu, *Leſiathan.*

9 A bydded sêr ei chyf-ddŷdd hi yn dywyll; disgwilied am oleuni, ac na *fydded iddi*; ac na chaffed weled † y wawr ddŷdd:

† Heb. *amrantau y wawr.*

10 Am na chauodd ddrysau crôth fy *mam*, ac na chuddiodd ofid oddi wrth fy llygaid.

11 [c] Pa ham na bûm farw o'r bru? *'na* threngais *pan* ddaethum allan o'r grôth?

[c] Pen. 10, 18.

12 Pa ham y derbyniodd gliniau fyfi? a pha ham *y cefais* fronnau i fugno?

[d] Pen. 15, 28.

13 O herwydd yn awr mi a gawfwn orwedd, a gorphwys, *a* huno: yna *y buafai* llonyddwch i mi,

Pen. 41. 18.

14 Gyd â brenhinoedd, a chynghorwŷr y ddaear, y rhai [d] a adeiladafant iddynt eu hunain fannau anghyfannedd;

15 Neu gyd â thywyfogion *ac* aur ganddynt, y rhai a lanwafant eu tai ag arian;

[e] Sal. 58. 8.

16 Neu [e] fel erthyl cuddiedig, ni buafwn ddim; megis plant bychain heb weled goleuni.

† Heb. *lluddedig o nerth.*

17 Yno yr annuwiolion a beidiant â'u cyffro: ac yno y gorphwys y rhai † lluddedig.

[f] Pen. 39. 7.

18 Y rhai a garcharwyd a gânt *yno* lonydd ynghŷd; [f] ni chlywant lais y gorthrymydd.

19 Bychan a mawr *fydd* yno; a'r gwâs a ryddhâwyd oddi wrth ei feistr.

20 Pa ham y rhoddir goleuni i'r hwn fydd mewn llafur? a bywyd i'r gofidus ei enaid?

21 Y

21 Y rhai [g]sy 'n dìsgwil am farwolaeth ac heb ei *chael*; ac yn cloddio am dani yn fwy nag am drysorau cuddiedig?
22 Y rhai a lawenychant mewn hyfrydwch, *ac* a orfoleddant, pan gaffont y bêdd?
23 *Pa ham y rhoddir goleuni* i'r dŷn y mae ei ffordd yn guddiedig, [h]ac y cauodd Duw arno?
24 O blegid o flaen fy mwyd y daw fy uchenaid; a'm rhuadau a dywelldir megis dyfroedd.
25 Canys † yr hyn a fawr ofnais a ddaeth arnaf, a'r hyn a arswydais a ddigwyddodd i mi.
26 Ni chefais na llonydd nac esmwythdra, ac ni orphwysais: er hynny daeth cynnwrf.

PEN. IV.

1 Eliphaz yn ceryddu Job am na bai gantho ffŷdd, 7 yn dangos nad ar y cyfiawn, ond ar yr anwir y daw barnedigaethau Duw. 12 Ei weledigaeth erchyll ef, i ddarostwng godidowgrwydd y creaduriaid ger bron Duw.

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 *Pe* profem ni air wrthyt, a fyddai blîn gennyt ti? ond pwy a all attal *ei* ymadroddion?
3 We'e ti a ddysgaist lawer, ac a gryfheaist ddwylaw wedi llaesu.
4 Dy ymadroddion a godasant i fynu yr [a]hwn oedd yn syrthio; a thi [a]a nerthaist y gliniau oedd [*]yn cammu.
5 Ond yn awr, daeth arnat tithau, ac y mae 'n flîn gennyt; cyffyrddodd â thi, a [b]chyffroaist.
6 Onid *dyma* dy ofn di, dy hyder, perffeithrwydd dy ffyrdd, a'th obaith?
7 Cofia attolwg, pwy, *ac* efe 'n ddiniwaid, a gollwyd? a pha le y torrwyd y rhai uniawn ymaith?
8 Hyd y gwelais i, [b]y rhai a arddant anwiredd, ac a hauant ddrygioni, a'u medant.
9 Gan anadl Duw y difethir hwynt, a chan [*]chwŷthad ei ffroenau ef y darfyddant.
10 Rhuad y llêw, a llais y llêw creulon, a [c]dannedd cenawon y llewod, a dorrwyd.
11 [d] Yr hên lêw a fethodd o eisiau 'sglyfaeth; a chenawon y llêw mawr a wasgarwyd.
12 Ac attafi y dygwyd gair yn † ddirgel: a'm clûst a dderbyniodd ychydig o hono.
13 [c]Ym mhlith meddyliau *yn dysfod* o weledigaethau 'r nôs, pan syrthio trymgwsg ar ddynion,
14 Ofn † a ddaeth arnaf, a dychryn, ac a wnaeth ‡ i'm holl esgyrn grynu.
15 Yna ysbryd a aeth heibio o flaen fy ŵyneb; ac a wnaeth i fiêw fy nghnawd sefyll.
16 Efe a safodd, ac nid adwaenwn ei agwedd ef: drychiolaeth *oedd* o flaen fy llygaid; † *bu* distawrwydd, a mi a glywais lêf *yn dywedyd*,
17 [f]A fydd dŷn marwol yn gyfiawnach nâ Duw? a fydd gŵr yn burach nâ'i wneuthurwr?
18 Wele, [g]yn ei wasanaethwŷr ni roddes ymddiried; ‡ ac yn erbyn ei angylion y gosododd ynfydrwydd:
19 Pa faint llai ar y rhai sydd yn trigo mewn [h]tai o glai, y rhai *sy* a'u sail mewn pridd, y rhai a falurir yn gynt na gwŷfyn?
20 [i]O'r boreu hyd hwyr y malurir hwynt; difethir hwynt yn dragywydd heb *neb* yn ystyried.
21 [k]Onid aeth y rhagoriaeth oedd ynddynt ymaith? [l]hwy a fyddant feirw, ac nid mewn doethineb.

PEN. V.

1 Y niwaid a ddaw o eisiau ystyried. 3 Afrwydd yw diwedd yr annuwiol. 6 Rhaid yw cofio Duw mewn adfyd. 17 Dedwŷdd ddiwedd ceryddon Duw.

GAlw yn awr, od oes *neb* a ettyb i ti, ac at bwy o'r saint ‡ y troi di?
2 Canys digllondeb a lâdd yr ynfyd, a † chenfigen a lâdd yr annoeth.
3 [a]Mi a welais yr ynfyd yn gwreiddio; ac a felldithiais ei drigfa ef yn ddisymmwth.
4 [b]Ei feibion ef a bellhëir oddi wrth jechydwriaeth: dryllir hwynt hefyd yn y porth, ac nid *oes* gwaredydd.
5 Yr hwn y bwytty 'r newŷnog ei gynhauaf, wedi iddo ei gymmeryd o blith drain, [c]a'r ‡ fychedig a lwngc eu cyfoeth.
6 Er na ddaw † cystudd allan o'r pridd, ac na flagura gofid allan o'r ddaear:
7 Ond dŷn a aned i ‡ flinder, fel † yr eheda gwreichionen i fynu.
8 Eithr myfi a ymgynghorwn â Duw: ac ar Dduw y rhoddwn fy achos:
9 [d]Yr hwn sydd yn gwneuthur pethau mawrion ac anchwiliadwy; rhyfeddol † heb rifedi:
10 Yr hwn sydd yn rhoddi gwlâw ar ŵyneb y ddaear; ac yn danfon dyfroedd ar ŵyneb y ‡ meusydd:
11 [e]Gan osod rhai isel mewn uchelder; fel y dyrchefir y galarus *i* jechydwriaeth.
12 [f]Efe sydd yn diddymmu amcanion y cyfrwys, fel na allo eu dwylaw ddwyn dim i ben.
13 [g]Efe sydd yn dâl y doethion yn eu cyfrwysdra: a chyngor y cyndyn a ddiddymmir.
14 [h]Lliw dydd y ‡ cyfarfyddant â thywyllwch, a hwy a halfalant hanner dydd megis lliw nôs.
15 Yr hwn hefyd a achub y tlawd rhag y cleddyf, rhag eu safn hwy, a rhag llâw y cadarn.
16 [i]Felly y mae gobaith i'r tlawd, ac anwiredd yn cau ei safn.
17 [k]Wele gwyn ei fyd y dŷn a geryddo Duw; am hynny na ddiystyria gerydd yr Holl-alluog.
18 [l]Canys efe a glwyfa, ac a rwym: efe a archolla, a'i ddwylaw ef a iachânt.
19 [m]Mewn chwech o gyfyngderau efe a'th wared di; ïe mewn saith ni chyffwrdd drŵg â thi.
20 [n]Mewn newŷn efe a'th wared rhag marwolaeth: ac mewn rhyfel rhag † nerth y cleddyf.
21 [o]‡ Rhag ffrewyll tafod i'th guddir; ac ni ofni rhag dinystr pan ddelo.

2400. Dad. 9. 6. — Pen. 19. 8. — Galar. 3. 7. — † Heb. *yr ofn a ofnais.* — Mehef. 5. B. — Esay 35. 3. — * Heb. 12. 12. — b Sal. 7. 14. — Diar. 22. 8. — Hos. 10. 13. — Gal. 6. 7, 8. — * Esay 30. 33. — Edrych Ecsod. 15. 8. — Pen. 1. 19. a 15. 30. — Esay 11. 4. — 2 Thes. 2. 8. — c Sal. 58. 6. — d Sal. 34. 10. — † Heb. *lledradaidd.* — e Pen. 33. 15. — † Heb. *a gyfarfu â mi.* — ‡ Heb. *i liaws fy esgyrn.* — † Neu, *mi a glywais lêf ddistaw.* — f Pen. 9, 2. — g Pen. 15. 15. a 25. 5. 2 Pedr. 2. 4. ‡ Neu, *nac yn ei angylion, yn y rhai y dodes oleuni.* — 2400. — h 2 Cor. 5. 1. — i Sal. 90. 1. — k Sal. 39. 11. a 49. 14. — l Pen. 36. 12. — Mehef. 5. P. — ‡ Neu, *yr ŵyneb.* — † Neu, *digllonedd.* — a Sal. 37. 35. — b Sal. 119. 135. a 127. 5. — c Pen. 18. 9. — ‡ Neu, *ysglyfaethwr.* — † Neu, *anwiredd.* — ‡ Neu, *lafur.* — † Heb. *y mae plant y farwydos yn ymgodi i bedeg.* — d Pen. 9. 10. a 37, 5. — Sal. 40. 5. a 72. 18. a 145. 3. — Ruth 11. 33. — † Heb. *nes bod beb rifedi.* — ‡ Heb. *lleoedd oddi allan,* neu, *beolydd.* — e 1 Sam. 2. 7. Sal. 113. 7. — f Neh. 4. 15. — Sal. 33. 10. Esay 8. 10. — g 1 Cor. 3. 19. — h Deut. 28. 29. Esay 59. 10. Amos 8. 9, ‡ Neu, *rhedant i dywyllwch.* — i Sal. 107. 42. — k Diar. 3. 12. Heb. 12. 5. Jago 1. 12. Dad. 3. 19. — l Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Esay 30. 26. Hos. 6. 1. — m Sal. 91. 3, Diar. 24. 16. — n Sal. 33. 19. a 37. 19. † Heb. *llâw,* — o Sal. 31, 20. ‡ Neu, *Pan ffrewyllio y tafod.*

22 Mewn

2400. 22 Mewn dinyſtr a newŷn y chwerddi,
p ac ni ofni rhag bwyſtfilod y ddaear.
p Eſay 11, 9. a 35. 9. a 65. 25. Ezec. 34. 25. Hoſ. 2. 18.
23 Canys q â cherrig y maes *y byddi* mewn cyngrair; a bwyſtfil y maes heſyd fydd heddychol â thi.
q Sal. 91. 12.
24 A thi a gei ŵybod † *y bydd* heddwch *yn* dy lueſt: a thi a ymweli â'th drigfa, ac ni ‡ phechi.
† Neu, *mai heddwch yw dy lueſt.*
25 A chei ŵybod heſyd mai † llioſog *fydd* dy hâd: a'th hiliogaeth megis gwêllt y ddaear.
‡ Neu, *chyſeilio rni.*
26 Ti a ddeui mewn henaint i'r bêdd: fel y cyfyd yſgaſn o ŷd yn ei hamſer.
† Neu, *mawr.*
27 Wele hyn, ni a'i chwiliaſom, felly *y mae:* gwrando hynny, a gŵybydd er dy fwyn dy hun.

PEN. VI.

Mehef. 6, B. 1 *Job yn dangos nad heb achos y mae yn cŵyno,* 8 *Yn deſyf cael marw, ac felly yn ſicr ganddo y caffyſſur,* 14 *Yn argyhoeddi ei gyfeillion o angharedigrwydd.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,
2 O gan bwyſo na phwyſid fy ngofid, ac na chŷd-godid ſy nhrychineb mewn cloriannau!
a Diar. 27. 3. 3 Canys yn awr trymmach fyddai a nâ thywod y môr: am hynny y pallodd geiriau gennyf.
b Sal. 38. 2. c Sal. 88. 15, 16. 4 b O herwydd *y mae* ſaethau 'r Holl-alluog ynoſ, y rhai y mae eu gwenŵyn yn yfed ſy ysbryd: c dychrynfâau Duw a ymtyddinaſant i'm herbyn.
5 A rua aſyn gwŷllt uwch ben glaſ-wêllt? a frêſ ŷch uwch ben ei borthiant?
6 A fwyttêir peth diflas heb halen? a oes flâs ar wynn ŵy?
7 Y pethau a wrthododd fy enaid eu cyffwrdd *ſydd* megis bwyd gofidus i mi.
8 O na ddeuai fy nymuniad! ac na roddai Duw 'r hyn yr ydwyf yn ei ddiſgwil!
9 Sef rhyngu bôdd i Dduw fy nryllio, a gollwng ei lâw yn rhŷdd, a'm torri ymaith.
10 Yna cyſſur a fyddai etto i mi, ïe mi a ymgaledwn mewn gofid; nac arbeded, canys ni chelais ymadroddion d y Sanctaidd.
d Lef. 19. 2. Eſay 57. 15. 11 Pa nerth *ſydd* i mi i obeithio? a pha ddiwedd *ſydd* i mi, fel yr eſtynnwn fy hoedl?
12 Ai cryfdwr cerrig *yw* fy nghryfdwr? a *ydyw* fy nghnawd o brês?
13 Onid *ydyw* fy nghymmorth ynofi? a fwriwyd doethineb yn llwyr oddi wrthyf?
† Heb. *i'r bwn 'ſydd yn toddi.* e Jer. 15. 18. 14 † I'r cyſtuddiol y byddai trugaredd oddi wrth ei gyfaill, ond eſe a adawŏdd oſn yr Holl-alluog.
15 Fy mrodyr a'*m* twyllaſant megis afon: e aethant heibio fel lliſeiriant afonydd:
16 Y rhai a dduaſant gan rêw; ac yr ymguddiodd eira ynddynt:
17 Yr amſer y cynheſant, hwy a dorrir ymaith: * pan wreſogo *'r hin,* hwy a ddarfyddant allan o'u lle.
* Heb. *yn eu gwres y diffoddant.* 18 Llwybrau eu ffordd hwy a giliant: hwy a ânt yn ddiddym, ac a gollir.
19 Byddinoedd Tema a edrychaſant: minteioedd Seba a ddiſgwiliaſant am danynt.
20 Hwy a gywilyddiwyd am iddynt obeithio; hwy a ddaethant hyd yno, ac a wladeiddiaſant.
21 Canys yn awr ‡ f nid ydych chwi ddim; chwi a welſoch *ſy* nhaflu i lawr, ac a ofnaſoch.
‡ Neu, tebyg *ydych iddynt.* Heb. *iddo.*
22 A ddywedais i, Dygwch i mi? neu, o'ch golud rhoddwch roddion droſofi?
23 Neu, gwaredwch fi o lâw y gelyn? neu, rhyddhêwch fi o lâw y cedyrn?
f Pen. 13, 4. 24 Dyſgwch fi, a myfi a dawaf: a gwnêwch i mi ddeall *ym* mha beth y camgymmerais.
25 Mor gryfion ydyw geiriau uniondeb! ond pa beth a argyhoedda argyhoeddiad *un* o honoch chwi?
26 Ai argyhoeddi ymadroddion a amcenwch chwi, a geiriau un diobaith, y rhai *ſy* megis gwŷnt?
* Heb. *berwch ſyrthio ar.* 27 Chwi a * ruthrwch hefyd am ben yr amddifad, ac a gloddiwch *bwll* i'ch cyfaill.
‡ Heb. *ger bron eich ŵyneb chwi.* 28 Yn awr gan hynny, byddwch foddlon, edrychwch arnafi; canys *y mae* ‡ yn eglur i chwi o'ſ dywedaf gelŵydd.
g Pen. 17, 10. 29 g Dychwelwch attolwg, na fydded anwiredd; ïe trowch etto, *y mae* fy nghyfiawnder yn hyn.
30 A oes anwiredd yn fy nhafod? oni ddeall taſtod fy ngenau gam flâs?

PEN. VII.

Mehef. 6, P. 1 *Job yn ei eſgufodi ei hun am ddeiſyfu angau,* 12 *yn cŵyno aneſmwythed yw arno,* 17 *ac mor wiliadwrus ydyw Duw.*

ONid *oes* ‡ a amſer terfynedig i ddŷn ar y ddaear? *onid yw* ei ddyddiau ef megis dyddiau gwâs cyflog?
‡ Neu, *milwriaeth.*
2 Megis y dyheua gwâs am gyſgod, ac a Pen. 14, y diſgwil cyflog-ddyn *wobr* ei waith: 13, 14.
3 Felly y gwnaethpwyd i mi feddiannu Sal. 39. 4. b miſoedd o oferedd, a noſweithiau blinion b Edrych a oſodwyd i mi. Pen. 29. 2,
4 c Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa brŷd c Deut. y codaf, ac * yr ymedy 'r nôs? canys câf 28. 67. ddigon o ymdrôi hyd y cyſ-ddydd. Pen. 17.
5 Fy nghnawd a wiſgodd bryfed, a thom 12. priddlyd: fy nghroen a agennodd, ac a * Heb. aeth yn ffiaidd. *y meſurir yr bwyr.*
6 d Fy nyddiau ſydd gynt nâ gwennol d Pen. 9. gwehydd, ac a ddarfuant heb obaith.
7 Cofia mai e gwynt *yw* fy hoedl: ni e Pen. 25. a 16. * wêl fy llygad ddaioni mwyach. 22. a 17.
8 f Y llygad a'm gwelodd, ni'm gwêl 11. *mwyach:* dy lygaid *ſydd* arnaf, ac nid Sal. 90. *ydwyf.* 6. a 102.
9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr â ymaith: felly 'r g hwn ſydd yn diſgyn i'r 11. a 103. 15. a 144. bêdd, ni ddaw i fynu *mwyach.* 4.
10 Ni ddychwel mwy i'w dŷ: h a'i le Eſay 38. nid edwyn ef mwy, 12. a 40. 6.
11 Gan hynny ni warafunaf i'm genau, Jago 4. mi a leſaraf ynghyfyngdra fy ysbryd; myfi 14. a gŵynaf yn chwerwder fy enaid.
12 Ai môr *ydwyf,* neu forfil, gan dy fod e Sal. 78. yn goſod cadwriaeth arnaf? 39. a 89. 47.
13 i Pan ddywedwyf, Fy ngwely a'm * Heb. cyſſura; fy ngorweddfa a eſmwytha fy *ddychwel* nghwynfan; *fy llygad i weled daioni.*
14 Yna i'm brawychi â breuddwydion: f Pen. 20. ac a'm dychryni â gweledigaethau. 9.
15 Am hynny y dewiſai fy enaid ymda- g 2 Sam. gu: *a* marwolaeth yn fwy nâ'm * hoedl. 12. 23.
16 k Ffieiddiais *einioes,* ni fynnwn fyw h Pen. 20. byth: l paid â mi, canys m oferedd *ydyw* 9. fy nyddiau. Sal. 103.
17 n Pa beth *ydyw* dŷn pan fawrhëit ef? 16. i Pen. 9. 27, 28. * Heb. *beſyrn.* k Pen. 10. 1.
a phan oſodit dy feddwl arno? l Pen. 10. 20. a 14. 6. Sal. 39. 13. m Sal. 62. 9. n Sal. 8. 4. a 144. 3. Heb. 2. 6.

2400. 18 Ac ymweled ag ef bob boreu, *a* 'i brofi ar bob moment?

19 Pa hŷd *y byddi* heb gilio oddi wrthyf? ac na adewi fi yn llonydd tra llyngcwyf fy mhoeryn?

o Sal. 36. 6. 20 Myfi a bechais, beth a wnâf i ti, o O geidwad dŷn? pa ham p y goſodaiſt fi yn

p Pen. 16. 12. nôd i ti, ſel yr ydwyf yn faich i mi fy hun?

Sal. 21. 12. Galar. 3. 12. 21 A pha ham na faddeui fy nghamwedd, ac na ſwri heibio fy anwiredd? canys yn awr yn y llŵch y gorweddaf, a thi a'm ceiſi yn foreu, ond ni *byddaf*.

PEN. VIII.

Mehef. 7. B. 1 *Bildad yn dangos gyſtawned ydyw Duw, gan ei fod yn gwneuthur â phawb yn ôl ei weithred.* 8 *Yn dangos o'r hên oeſoedd gynt, mor ſicr yw dinyſtr y rhagrithwyr.* 20 *Yn bwrw at Job gyſtawned y gwnâ Duw â phawb.*

q Gen 18. 25. Deut. 32. 4. Pen. 34. 17. 2 Cron. 19. 7. Dan. 9. 14, Rhuf. 3. 5. † Heb. *trwy lâw eu camwedd.* b Pen, 5. 8. a 11. 13. a 22, 23, &c. c Deut. 4. 32. Pen. 15. 18. d Gen. 47. 9. 1 Cron. 29. 15. Pen. 7. 6. Sal. 39, 5. a 144. 4. e Sal. 129. 6. Jer. 17. 6. f Pen. 11. 20. a 18. 14. Sal. 112. 10. Diar. 10. 28. * Eſay 59. 5, 6. g Pen. 27. 18. h Pen. 7. 10 Sal. 37. 36. † Heb. *bloedd torfoledd.*

YNa Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pa hŷd y dywedi di hynny? ac *y bydd* geiriau dy enau *megis* gwynt crŷf?

3 q A wyra Duw farn? neu a ŵyra 'r Holl-alluog gyfiawnder?

4 O's dy feibion a bechaſant yn ei erbyn ef; a bwrw o hono ef hwynt ymaith † am eu camwedd;

5 b O's tydi a foreu-godi at Dduw, ac a weddii ar yr Holl-alluog;

6 O's pûr ac uniawn *ſyddi*, yn wîr efe a ddeffry attat ti yr awron, ac a wnâ drigfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus:

7 Er bod dy ddechreuad yn fychan: etto dy ddiwedd a gynnydda yn ddirfawr.

8 c O blegid gofyn attolwg i'r oes gynt, ac ymbarotoa i chwilio eu hynafiaid hwynt.

9 (Canys d *er* doe 'r ydym ni, ac ni ŵyddom *ddim*, o herwydd cyſgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaear.)

10 Oni ddyſgant hwy di? *ac oni* ddywedant i ti? ac *oni* ddygant ymadroddion allan o'u calon?

11 A gyfyd brwynen heb wlybaniaeth? a dŷf hèſg heb ddwfr?

12 e Tra ſyddo hi etto yn wŷrdd-las heb ei thorri, hi a wŷwa o flaen pob glaſwelldyn.

13 Felly *y mae* llwybrau pawb a'r ſydd yn gollwng Duw dros gôf, ac f y derfydd am obaith y rhagrithiwr.

14 Yr hwn y torrir ymaith ei obaith; ac *fel* * tŷ pryf coppyn *y bydd* ei hyder ef.

15 g Efe a bwyſa ar ei dŷ, ond ni ſaif, efe a ymeifl ynddo, ond ni phery.

16 Y mae efe yn îr o flaen yr haul: ac yn ei ardd y daw ei frig allan.

17 Plethir ei wraidd ef ynghŷlch y pentwr: *ac* efe a wêl le cerrig.

18 O's diwreiddia efe ef allan o'i le: h efe a'i gwâd ef, *gan ddywedyd*, Ni'th welais.

19 Wele, dyma lawenydd ei ffordd ef: ac o'r ddaear y blagura eraill.

20 Wele, ni wrthyd Duw y perffaith; ac nid ymeifl efe yn llâw y rhai drygionus;

21 Oni lanwo efe dy enau di â chwerthin; a'th wefuſau â † gorfoledd.

22 A gwiſgir dy gaſeion di â chywilydd, ac ni bydd llueſty'r annuwiol.

PEN. IX.

Mehef. 7. P. 1 *Job yn cydnabod gyſtawned yw Duw, ac yn dangos nad gwiw ymryſon ag ef.* 22 *Nad wrth ei gyſtudd y mae barnu gwiriondeb dŷn.*

YNa Job a attebodd, ac a ddywedodd, 2400

2 Yn wîr mi a wn mai felly *y mae*: canys pa fôdd a y cyfiawnhëir dŷn gyd â Duw? a Sal. 143. 2.

3 O's myn efe ymryſon ag ef; ni all atteb iddo *am* un *peth* o fil.

4 b *Y mae* efe yn ddoeth o gàlon, ac yn alluog o nerth: pwy a ymgaledodd yn ei erbyn ef, ac a lwyddodd? b Pen. 36. 5.

5 Yr hwn ſydd yn ſymmud mynyddoedd, ac heb ŵybod iddynt: yr hwn ſydd yn eu dymchwelyd hwynt yn ei ddigofaint.

6 Yr hwn ſydd yn cynhyrfu 'r ddaear allan o'i lle; ſel y cryno ei cholofnau hi.

7 Yr hwn a ddywed wrth yr haul, ac ni chyfyd: ac a ſelia ar y ſêr.

8 c Yr hwn yn unig ſydd yn taenu 'r nefoedd, ac yn ſathru ar † donnau 'r môr. c Gen. 1. 6.

9 d Yr hwn ſydd yn gwneuthur ‡ Arctûrus, Orion, a Phleiades, a'ſtafelloedd y dehau. d Sal. 104. 2, 3.

10 e Yr hwn ſydd yn gwneuthur pethau mawrion anchwiliadwy; a rhyfeddodau aneirif. † Heb. *uchelderau.*

11 f Wele, efe a â heibio i mi, ac ni's gwelaf *ef*; ac efe a â rhagddo, ac ni chanfyddaf ef. d Pen. 38. 31, &c.

12 g Wele, efe a 'ſglyfaetha, pwy a'i † lluddia? pwy a ddywed wrtho, Pa beth yr wyt yn ei wneuthur? Amos 5. 8.

13 Oni thrŷ Duw ei ddigllonedd ymaith; dano ef y crymma cynnorthwywŷr ‡ balchder. ‡ Heb. *Aſi, Ceſil, a Chimah.*

14 Pa faint llai 'r attebaf iddo ef; *ac y* gallaf ddewis fŷ ngeiriau *i ymreſymmu* ag ef? e Pen. 5. 9. Sal. 71.

15 I 'r hwn, pe bawn cyfiawn, nid attebwn, *eithr* ymbiliwn â'm barnwr. 15.

16 Pe galwaſwn, a phed attebaſai efe i mi, ni chredwn y gwrandawai efe fy lleferydd. f Pen. 23. 8, 9.

17 Canys efe a'm dryllia a chorwŷnt; ac a amlhâ fy archollion h yn ddiachos. g Eſay 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.

18 Ni ddioddef efe i mi gymmeryd fy anadl: ond efe a'm lleinw â chwerwder. ‡ Heb.

19 O's *ſoniaf* am gadernid, wele ef yn gadarn: ac o's am farn, pwy a ddadleu droſofi? *a'i try yn ôl?* Pen. 11.

20 O's myfi a ymgyfiawnhâf, fy ngenau a'm barn yn euog: *o's* perffaith *y dywedaf fy mod*, efe 'am barn yn gildyn. 10. ‡ Neu. *nertb.*

21 *Pe byddwn* berffaith, *etto* nid adwaenwn fy enaid: ffiaidd *fyddai* gennyf fy einioes. h Pen. 2. 3. a 34. 6.

22 Dyma un *peth*, am hynny mi a'i dywedais: i y mae efe yn difetha 'r perffaith a'r annuwiol. i Preg. 9. 2, 3.

23 O's llâdd y ffrewyll yn ddiſymmwth; efe a chwardd am ben profedigaeth y diniwaid.

24 Y ddaear a roddwyd yn llâw 'r annuwiol, efe a fwrw hûg dros ŵynebau ei barnwŷr hi: onid ê, pa le *y mae*, *a* phwy *yw efe?*

25 k A'm dyddiau i ſydd gynt nâ rhedegwr: ffoant ymaith, heb weled daioni. k Pen. 7. 6.

26 Aethant heibio megis llongau † buain; l megis yr eheda eryr at ymborth. † Heb. *dymuniad*, neu. *Ebeb.*

27 m O's dywedaf, Gollyngaf fy nghŵyn dros gôf; mi a adawaf fy nhrymder, ac a ymgyſſuraf: l Hab. 1. 8.

28 Yr wyf yn ofni fy holl ddoluriau: gwn na 'm berni yn wirion. m Pen. 7. 13.

29 *O's* euog fyddaf: pa ham yr ymflinaf yn ofer?

30 n O's ymolchaf mewn dwfr eira; ac *o's* glanhâf fy nwylaw yn lân; n Jer. 2. 22.

31 Etto ti a'm trochi yn y pwll; a'm dillad a'm ffieiddiant.

32 Canys

2400. 32 Canys [o] nid gŵr fel myfi *yw efe*, fel yr attebwn iddo, *ac* y delem ynghŷd i farn.

[o] Preg. 6. 10.

33 [p] Nid oes rhyngom ni † ddyddiwr a all osod ei law arnom ein dau.

Eſay 45. 9. Jer. 49. 19. Rhuf. 9. 20.

34 [q] Tynned ymaith ei wialen oddi arnaf; ac na ddychryned ei ofn ef fyfi:

35 Yna y dywedwn, ac nid ofnwn ef: ond nid felly ‡ y mae gyd â myfi.

[p] 1. Sam. 2. 25. Ad. 19. † Heb. *arzyhoeddwr*, neu, *reſymmwr*. [q] Pen. 13. 20. a 33. 7. ‡ Heb. *myſi*.

PEN. X.

Mehef. 8. B. 1 *Job yn cymmeryd rhyddid i achwyn, ac yn ymliw â Duw o achos ei gyſtudd,* 18 *yn cŵyno ei fod yn fyw, ac yn erfyn cael ychydig eſmwythdra cyn ei farw.*

[a] Pen. 7. 16. ‡ Neu, *wedi ei dorri ymaith tra fwyf byw.*

Y Mae [a] fy enaid ‡ yn blino ar fy einioes: arnaf fy hun y gadawaf fy nghŵyn; ac yn chwerwder fy enaid y llefaraf.

2 Dywedaf wrth Dduw, Na farn fi yn euog; gwnâ i mi wybod pa ham yr ymryſoni â mi.

3 Ai da i ti orthrymmu, fel y diyſtyrit † waith dy ddwylaw, ac y llewyrchit gyngor yr annuwiol?

† Heb. *laſur.*

[b] 1 Sam. 26. 7.

4 Ai llygaid o gnawd ſy i ti? ai [b] fel y gwêl dyn y gweli di?

5 *A ydyw* dy ddyddiau di fel dyddiau dyn? *a ydyw* dy flynyddoedd di fel dyddiau gŵr?

6 Pan geiſi fy anwiredd, a phan ymofyni am fy mhechod.

‡ Heb. Mae *ar dy wybodaeth di.*

7 ‡ Ti a wyddoſt nad ydwyf annuwiol; ac nid *oes* a waredo o'th law di.

8 Dy ddwylaw di a'm gweithiaſant, ac a'm cyd-luniaſant o amgylch; etto fy nifetha yr wyt.

[c] Gen. 2. 7. a 3. 19. [d] Sal. 139. 14, 15, 16. † Heb. *tauaiſt.*

9 Cofia attolwg mai [c] fel clai y gwnaethoſt fi; ac a ddygi di fi i'r pridd dracheſn?

10 [d] Oni thywelltaiſt fi fel llaeth? ac oni cheulaiſt fi fel caws?

11 Ti a'm gwiſgaiſt i â chroen, ac â chnawd; ti a'm † diffynnaiſt i ag eſgyrn ac â giau.

12 Bywyd a thrugaredd a ddarperaiſt i mi, a'th ymgeledd a gadwodd fy yſbryd.

13 A'r *pethau* hyn a guddiaiſt ti yn dy gâlon; gwn *fod* hyn gyd â thi.

14 O's pechaf, ti a'm gwili, ac ni 'm glanhëi oddi wrth fy anwiredd.

[e] Pen. 9. 20.

15 O's ydwyf annuwiol, gwae fi; ac [e] o's cyfiawn ydwyf, *er hynny* ni chodaf fy mhen: *yr ydwyf* yn llawn o warthrudd, am hynny gwêl fy nghyſtudd:

[f] Eſay 38. 13. Galar. 3. 10.

16 Canys cynnyddu y mae: [f] fy hela yr ydwyt fel llêw creulon: er hynny dracheſn ti a wnei yn rhyfedd â mi.

17 Yr wyt ti yn adnewyddu dy dyſtion i'm herbyn, ac yn amlhâu dy ddigofaint wrthyf; cyſnewidiau a rhyfel *ſydd* i'm herbyn.

[g] Pen. 3. 11.

18 [g] Pa ham gan hynny y dygaiſt fi allan o'r grôth? *O na* buaſwn farw, ac na 'm gwelſai llygad!

19 Mi a fuaſwn megis pe na buaſwn, a myfi a ddygaſid o'r bru i'r bêdd.

[h] Edrych Pen. 7. 16. a 8. 9. [i] Sal. 39. 13. [k] Pen. 7. 16, 19.

20 [h] Onid ychydig *yw* fy nyddiau? [i] paid *gan hynny*, [k] gâd im' lonydd, fel yr ymgyſfurwyf ychydig;

21 Cyn myned o honof lle ni ddychwelwyf, i dîr tywyllwch a chyſgod angau;

22 Tir tywyllwch fel y fagddu, *a* chyſgod angau, a heb dreſn; lle y mae y goleuni fel y tywyllwch.

PEN. XI.

2400. Mehef. 8. P.

1 *Sophar yn ceryddu Job am ei gyfawnhâu ei hun,* 5 *ac yn dangos mor anchwiliadwy ydyw doethineb Duw.* 13 *Sicred yw bendith edifeirwch,*

A Sophar y Naamathiad a attebodd, ac a ddywedodd,

† Heb. *gwefuſau.*

2 Oni attebir amlder geiriau? ac a gyfiawnhêir gŵr † ſiaradus?

‡ Neu, *ddychymygion.*

3 Ai dy ‡ gelwyddau a wnâ i wŷr dewi? a phan watwarech, oni bydd a'th waradwyddo?

[a] Pen. 6. 10. a 10. 7. [b] Ezra 9. 13.

4 Canys [a] dywedaiſt, Pûr *ydyw* fy nyſgeidiaeth, a glân ydwyf yn dy olwg di.

[c] Preg. 3. 11.

5 Ond, O na leſarai Duw, ac *nad* agorai ei wefuſau yn dy erbyn,

6 A mynegi i ti ddirgeledigaethau doethineb, eu bod yn ddau cymmaint a'r hyn ſydd! cydnebydd gan hynny [b] i Dduw ofyn gennyt lai nag a haeddai dy anwiredd.

Rhuf. 11, 33. † Heb. *uchelderau y nefoedd.*

7 [c] A elli di wrth chwilio gael gafael ar Dduw? a elli di gael yr Holl-alluog hyd berffeithrwydd?

[d] Pen. 9. 12. a 12. 14. Dad. 3. 7.

8 † Cyfuwch a'r nefoedd *ydyw*, beth a wnei di? dyfnach nag uffern yw, beth a elli di ei wybod?

‡ Neu, *trŷ beibio?*

9 *Mae* ei feſur ef yn hwy nâ'r ddaear ac yn llettach nâ'r môr.

10 [d] O's tyrr efe ymaith, ac o's carchara: o's caſgl ynghŷd, pwy a'i ‡ rhwyſtra ef?

Pen. 9. 12. [e] Sal. 10. 11, 14. a 35. 22. [f] Sal. 73. 22. a 92. 6. Preg. 3. 18.

11 Canys [e] efe a edwŷn ofer ddynion, ac a wêl anwiredd; onid yſtyria efe gan hynny?

12 [f] Dŷn gwâg er hynny a gymmer arno fod yn ddoeth; er geni dŷn fel llwdn aſyn wŷllt.

[g] Pen. 5. 8. a 22. 21. [h] Sal. 88. 9. a 143. 6.

13 [g] O's dydi a barotôi dy gâlon, ac [h] a eſtynni dy ddwylaw atto ef;

14 Od *oes* drygioni yn dy lâw, bwrw ef ymaith ym mhell, ac na ddioddef i anwiredd drigo yn dy lueſtai:

[i] Pen. 22, 26.

15 Canys yna [i] y codi dy wyneb yn ddifrychau; ie byddi ſafadwy, ac nid ofni:

Edrych Gen. 4. 5, 6.

16 O blegid ti a ollyngi *dy* ofid dros gôf: fel dyfroedd *y rhai* a aethant heibio y cofi *ef*.

[k] Sal. 37. 6. a 112. 4. Eſay 58. 8.

17 *Dy* oedran hefyd [k] a † fydd diſgleiriach nâ hanner dydd; llewyrchi, *a* byddi fel y boreu-ddydd.

† Heb. *gyfyd uwchlâw.*

18 Hyderus fyddi hefyd, o herwydd bod gobaith: ïe ti a gloddi, *ac* [l] a orweddi mewn diogelwch.

[l] Lef. 26. 5, 6. Sal. 3. 5. a 4. 8. Diar. 3. 24. a 18. 14.

19 Ti a orweddi hefyd, ac ni *bydd* a'th ddychryno, a llawer * a ymbiliant â'th wyneb.

20 Ond llygaid yr annuwiolion a ddiffygiant, metha ganddynt ffoi, [m] a'u gobaith *ydd fel* ymadawiad yr enaid.

* Sal. 45. 12. [m] Pen. 8. 14.

PEN. XII.

Mehef. 9. B. 1 *Job yn ei ymddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion oedd yn ei geryddu,* 7 *yn cydnabod fod Duw yn holl-alluog.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

[a] Pen. 13. 2. † Heb. *gâlon.*

2 Diau mai chwychwi *ſy* bobl; a chyd â chwi y bydd marw doethineb.

‡ Heb. *yn cŵympo yn iſ nâ, &c.* † Heb.

3 Eithr [a] *y mae* gennyf fi † ddeall fel chwithau, nid ydwyf fi ‡ waeth nâ chwithau; † a phwy ni ŵyr y fath bethau a hyn?

4 [b] Yr ydwyf *fel* un a watworid gan ei

a chyd â phwy nid yw y fath by. [b] Pen. 16. 10. a 1, 2, 6, a 21, 3. a 30, 1.

gym-

2400. gymmydog, yr hwn a eilw ar Dduw, ac efe a'i hettyb: [c] gwatwor-gerdd *yw* y cyfiawn perffaith.

[e] Diar. 14. 2.

5 Lamp ddïyſtyr ym meddwl y llwyddiannus, *yw* 'r hwn ſydd barod i lithro o'i draed.

[d] Pen. 21. 7. Sal, 37. 1, 35. a 92. 7. a 73. 11, 12. Jer. 12., 1. Mal. 3. 15.

6 [d] Llwyddiannus yw llueſtai yſbeilwŷr, ac y mae dïogelwch i'r rhai ſydd yn cyffroi Duw, y rhai y cyfoethoga Duw eu dwylaw.

[e] Num, 16. 22.

7 Ond gofyn yn awr i'r anifeiliaid, a hwy a'th ddyſgant, ac i ehediaid yr awyr, a hwy a fynegant i ti.

8 Neu dywed wrth y ddaear, a hi a'th ddyſg: a phyſgod y môr a hyſbyſant i ti.

‡ Neu, *enaid.*

9 Pwy ni ŵyr yn y rhai hyn oll, mai llâw yr ARGLWYDD a wnaeth hyn?

† Heb. *cnawd dŷn.*

10 [c] Yr hwn *y mae* ‡ einioes pob peth byw yn ei lâw; ac anadl pob † màth ar ddŷn.

[f] Pen. 34. 3.

11 [f] Onid y glûſt a farna ymadroddion?

‡ Heb. *a thaſtod y genau.*

a'r genau a archwaetha ei ſwyd?

12 Doethineb *ſydd* mewn henuriaid; a deall mewn hîr ddyddiau.

Pen. 6. 30.

13 [g] Gyd ag ef *y mae* doethineb, a chadernid, cyngor a deall ſydd ganddo.

[g] Pen. 36. 5.

14 Wele, [h] efe a ddiſtrywia, ac nid adeiledir: [i] efe a gau ar ŵr, ac nid agorir arno.

[h] Pen. 11. 12.

15 Wele, efe a attal y dyfroedd, a hwy a ſychant: efe a'u denfyn hwynt, a hwy a ddadymchwelant y ddaear.

[i] Eſay 22. 22.

16 [k] Gyd ag ef *y mae* nerth a doethineb: efe biau y twylledig, a'r twyllodrus.

Dad. 3. 7.

17 Efe ſydd yn gwneuthur i gynghoriaid fyned yn anrhaith; ac [l] efe a ynfyda farnwŷr.

[k] Ad. 13.

18 Efe ſydd yn dattod rhwym brenhinoedd, ac yn rhwymo gwregys am eu llwynau hwynt.

[l] 2 Sam. 15. 31. a 17. 14, 23. Eſay 19. 12.

19 Efe ſydd yn gwneuthur i dywyſogion fyned yn anrhaith; ac a blyga 'r rhai cedyrn.

1. Cor. 1. 19.

20 [m] Efe ſydd yn dwyn ymaith † ymadrodd y ffyddlon; ac yn dwyn ſynŵyr y rhai hên.

[m] Pen. 32. 9. Eſay 3. 2, 3.

21 [n] Efe ſydd yn tywallt dïyſtyrwch ar dywyſogion; ac yn ‡ gwanhâu nerth y rhai cryfion.

† Heb. *Gwefus y ffyddlon.*

22 [o] Efe ſy yn dadguddio *pethau* dyfnion allan o dywyllwch; ac yn dwyn cyſgod angau allan i oleuni.

[n] Sal. 107. 40. Dan. 2. 21.

23 [p] Efe ſydd yn amlhâu 'r cenhedloedd, ac yn eu diſtrywio hwynt: efe ſydd yn ehengi ar y cenhedloedd, ac efe a'u dŵg hwynt *i gyſyngdra.*

‡ Heb. *dattod gwregys y cryfion.*

24 Efe ſydd yn dwyn cålon pennaethiaid pobl y ddaear; ac [q] efe a wnâ iddynt grwydro mewn anialwch heb ffordd.

[o] Dan 2. 22.

25 Hwy a balfalant yn y tywyllwch heb oleuni; ac efe a wnâ iddynt hwy gyfeiliorni fel meddwŷn.

Mat. 10. 26. 1 Cor. 4. 5.

[p] Sal. 107. 38. [q] Sal. 107. 4, 40.

PEN. XIII.

Mehef. 9. P.

1 *Job yn arſyhoeddi ei gyfeillion am eu bod yn dueddol, 14 yn dangos ei ymddiried yn Nuw, 20 ac yn dymuno cael gŵybod i ei bechodau, ac amcan Duw wrth ei gyſtuddio ef.*

WEle ſy llygad a welodd *hyn* oll: ſy nghlûſt ac a'i clywodd, a'i deallodd.

[a] Pen. 12. 3.

2 [a] Mi a wn yn gyſtal a chwithau: nid ydwyf waeth nâ chwithau.

[b] Pen. 23. 3. a 31. 35.

3 [b] Yn wîr myfi a leſaraf wrth yr Hollalluog, ac yr ydwyf yn chwennychu ymreſymmu â Duw.

2400.

4 Ond rhai yn aſio celŵydd *ydych* chwi: [c] meddygon diddym *ydych* chwi oll.

[c] Pen. 6. 21. a 16. 2.

5 Oh gan dewi na thawech; a [d] *hynny* a fyddai i chwi yn ddoethineb.

[d] Diar. 17. 28.

6 Clywch attolwg fy rheſwm, a gwrandêwch ar ddadl fy ngwefuſau.

7 [e] A ddywedwch chwi anwiredd dros Dduw? ac a ddywedwch chwi dwyll er ei ſwyn ef?

[e] Pen. 17. 5. a 32. 21. a 36. 4.

8 A dderbyniwch chwi ei ŵyneb ef? a ymryſonwch chwi dros Dduw?

9 Ai da *ydd hyn* pan chwilio efe chwi? a dwyllwch ef fel twyllo dŷn?

10 Gan geryddu efe a'ch cerydda chwi: o's derbyniwch ŵyneb yn ddirgel.

11 Oni ddychryna ei ardderchowgrwydd ef chwi? ac oni ſyrth ei arſwyd ef arnoch?

12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich coffadwriaeth chwi; *a*'ch cyrph i gyrph o glai.

† Heb. *oddi wrthyf.*

13 Tewch, † gadêwch lonydd, fel y llefarwyf finnau; a deued arnaf yr hyn *a ddelo.*

[f] Pen. 18. 4.

14 Pa ham [f] y cymmeraf fy nghnawd â'm dannedd? ac [g] y goſodaf fy einioes yn fy llâw?

[g] 1 Sam. 28. 21. Sal. 119. 109.

15 [h] Pe lladdai efe fi, etto mi a obeithiaf ynddo ef: er hynny fy ffyrdd a ‡ ddiffynnaf ger ei fron ef.

[h] Sal. 23. 4.

16 Hefyd efe *ydd* jechydwriaeth i mi: canys ni ddaw rhagrithiwr yn ei ŵydd ef.

Diar. 14. 32.

17 Gan wrando gwrandêwch ſy ymadrodd, ac a ſynegwyf, â'ch cluſtiau,

‡ Heb. *brofaf,* neu, *argyhoeddaf.*

18 Wele yn awr treſnais *fy* achos, gwn i'm cyfiawnhëir.

19 Pwy ydyw 'r *hwn* a ymddadleu â mi? canys yn awr *o's* tawaf, mi a drengaf.

[i] Pen. 9. 34. a 33. 7.

20 [i] Ond dau *beth* na wnâ i mi: yna nid ymguddiaf rhagot.

[k] Deut. 32. 20. Sal. 13. 1.

21 Pellhâ dy lâw oddi arnaf: ac na ddychryned dy ddychryn fi.

22 Yna galw, a myfi a attebaf: neu myfi a lefaraf, ac atteb di fi.

[l] Deut. 32. 42.

23 Pa faint o gamweddau ac o bechodau *ſy* ynof? pâr i mi ŵybod fy nghamwedd a'm pechod.

Ruth 1. 21.

24 [k] Pa ham y cuddi dy ŵyneb, ac [l] y cymmeri fi yn elyn i ti?

Pen. 16. 9. a 19.

25 [m] A ddrylli di ddeilen yſgwydedig? a ymlidi di ſoflyn ſych?

11. a 33. 10.

26 Canys yr wyt ti yn yſgrifennu pethau chwerwon yn fy erbyn; ac yn [n] gwneuthur i mi feddiannu camweddau fy jeuenctid.

Galar. 2. 5.

[m] Eſay 42. 3.

27 Ac [o] yr ydwyt ti yn goſod fy nhraed mewn cyffion, ac yn gwilied ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi † gwadnau fy nhraed.

[n] Sal. 25. 7.

[o] Pen. 33. 11.

28 Ac efe megis pydrni a heneiddia, fel dilledyn yr hwn a yſa gwŷfyn.

† Heb. *gwràidd.*

PEN. XIV.

Mehef. 10. B.

1 *Job yn ymbil â Duw am ei ffafr, o herwydd byrred oes dŷn, a ſicred marwolaeth. 7 Er na's gellir cael einioes, weithi ei chelli unwaith, etto y mae efe yn diſgwil am gael ei newidio. 16 Tywy bechod y mae 'r creadur dan lygrediaeth.*

DYn a aned o wraig *ſydd* fyrr o ddyddiau, a [a] llawn o helbul.

[a] Preg. 2. 23.

2 [b] Fel blodeuyn y daw allan, ac y torrir ef ymaith; ac efe a gilia fel cyſgod, ac ni ſaif.

[b] Pen. 8. 9. Sal. 90. 5, 6. 9. a 102, 11. a 103. 15. a 144. 4. Eſay 40. 6. Jago 1. 10, 11. a 4. 14. 1 Pedr 1. 24.

2400. 3 A agori di dy lygaid ar y fâth yma? ac a ddygi di fi i farn gyd â thi?

[c] Gen. 5. 3. Sal. 51. 5. Joan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3. 4 [c] Pwy a ddyry *beth* glân allan o *beth* aſlan? neb.

[d] Pen. 7. 1. [e] Pen. 7. 16, 19. a 10. 20. Sal. 39. 13. ‡ *Peidio.* [f] Pen. 7. 1. 5 [d] Gan *fod* ei ddyddiau ef wedi eu rhagderfynu, rhifedi ei fiſoedd ef gyd â thi, a goſod o honot ei derfynau, fel nad êl droſtynt:

6 [e] Tro oddi wrtho, fel y ‡ gorphwyſo, hyd oni orphenno, [f] fel gwâs cyflog, ei ddiwrnod.

7 Canys y mae gobaith o bren, er ei dorri, y blagura eſe etto, ac na phaid ei flagur ef *a thyfu.*

8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn y ddaear, a marweiddio ei foncyff ef yn y pridd,

9 Eſe a flagura oddi wrth arogl dyfroedd; ac a fwrw ganghennau fel planhigyn.

10 Ond gŵr a fydd marw, ac a dorrir ymaith; a dŷn a drenga, a pha le *y mae?*

[g] Sal. 102. 26. Eſay 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Act. 3. 21. Rhuf. 8. 20. 2 Pedr 3. 7, 10, 11. Dad. 20. 11. a 21. 1. [h] Pen. 10. 6, 14. a 31. 4. a 34. 21. Sal. 56. 8. a 139. 1, 2, 3. Diar. 5. 21. Jer. 32. 19. [i] Deut. 32. 34. Hoſ. 13. 12. † Heb. *llifeirio dros y pethau.* [k] Preg. 9. 5. Eſay 63. 16.

11 *Fel* y mae dyfroedd yn pallu o'r môr, a'r afon yn myned yn ddiyſbydd, ac yn ſychu:

12 Felly gŵr a orwedd ac ni chyfyd, hyd [g] oni *byddo* heb neſoedd; ni ddihunant, ac ni ddeffroant o'u cŵſg.

13 O na chuddit fi yn y bêdd; *na'm* cedwit yn ddirgel, nes troi dy lîd ymaith; *na* oſodit amſer nodedig i mi, a'm cofio.

14 O's bydd gŵr marw, a fydd efe byw *drachefn?* diſgwiliaf holl ddyddiau fy milwriaeth, hyd oni ddelo fy nghyſnewidiad.

15 Gelwi, a myfi a'th attebaf; chwennychi waith dy ddwylaw.

16 Canys yr awr hon [h] y rhifi fy nghamrau: onid wyt yn gwilied ar fy mhechod?

17 Fy nghamwedd [i] a ſelied mewn côd; a thi a wniaſt i fynu fy anwiredd.

18 Ac yn wîr, y mynydd a fyrthio a ddiflanna; a'r graig a ſymmudir o'i lle.

19 Dyfroedd a dreuliant y cerrig; yr wyt yn † golchi ymaith y pethau ſy 'n tyfu o bridd y ddaear, ac yn gwneuthur i obaith dŷn golli.

20 Yr wyt yn ei orchfygu ef yn dragywydd, fel yr elo ymaith: a chan newidio ei wyneb ef, yr wyt yn ei ddanfon ef i ffordd.

21 Ei feibion ef a ddaw i anrhydedd, ac [k] ni's gwybydd efe: a hwy a oſtyngir, ac ni wyr efe oddi wrthynt.

22 Ond ei gnawd arno a ddoluria, a'i enaid ynddo a alara.

PEN. XV.

1 Eliphaz yn ceryddu Job am ei annuwioldeb yn ei gyfiawnhâu ei hun, 17 Ac yn proſ o bennau 'r hên bobl, mor aneſmwyth yw 'r annuwiol.

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 A adrodd *gŵr* doeth wybodaeth o wynt? ac a leinw efe ei ſôl â'r dwyreinwynt?

3 A ymreſymma efe â gair ni fuddia? neu ag ymadroddion, *y rhai* ni wnâ efe leſâd â hwynt?

† Heb. *ddiddymmaiſt.* ‡ Neu, *ymadrodd.* † Heb. *ſy yn dyſgu.* 4 Yn ddîau ti a † dorraiſt ymaith ofn: yr ydwyt yn attal ‡ gweddi ger bron Duw.

5 Canys dy enau † a draetha dy anwiredd; ac yr wyt yn dewis tafod y cyfrwys.

6 Dy enau di ſydd yn dy fwrw yn euog, ac nid myfi: a'th wefuſau ſydd yn tyſtiolaethu yn dy erbyn.

7 A aned tydi yn gyntaf dŷn? a [a] luniedtydi o flaen y brynnau?

[a] Sal. 90. 2. Diar. 8. 25. [b] Rhuf. 11. 34. [c] Pen. 32. 6, 7. 8 [b] A glywaiſt ti gyfrinach Duw? ac a atteli di ddoethineb gyd â thi dy hun?

9 Beth a wyddoſt ti a'r na's gwyddom ni? *beth* a ddealli di, heb fod hynny heſyd gennym ninnau?

10 [c] *Yr mae* yn ein myſg ni y penllwyd, a'r oedrannus heſyd; hŷn o oedran na'th dâd di.

11 Ai bychan gennyt ti ddiddanwch Duw? a oes dim dirgel gyd â thi?

12 Pa beth ſydd yn dwyn dy feddwl oddi arnat? ac ar ba beth yr amneidia dy lygaid,

13 Gan i ti droi dy feddwl yn erbyn Duw; a gollwng y *fâth* eiriau allan o'th enau?

14 [d] Pa beth *yw* dŷn i fod yn lân? a'r hwn a aned o wraig i fod yn gyfiawn?

[d] 1 Bren. 8. 46. 2 Cron 6. 36. [e] Pen. 14. 4. Sal. 14. 3. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. [h] oddi wrth eu tadau; ac ni's celaſant: 1 Joan 1. 8, 10. 15 [e] Wele ni roddes eſe ymddiried yn ei ſaint; a'r neſoedd nid ydynt lân yn ei olwg ef.

16 [f] Pa faint mwy ffiaidd a drewedig *yw* dŷn, [g] yr hwn ſydd yn yfed anwiredd fel dwfr?

[f] Sal. 14. 3. a 53. 3. [g] Pen. 34. 7. Diar. 19. 28. [h] Pen. 8. 8. † Heb. *dychryniadau.* [i] 1 Theſ. 5. 3. [k] Sal. 59. 15. a 109. 10. [l] Pen. 18. 12. 17 Dangoſaf i ti, gwrando arnaf; a'r hyn a welais a fynegaf.

18 Yr hyn a fynegodd gwŷr doethion [h] oddi wrth eu tadau; ac ni's celaſant:

19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y ddaear: ac ni ddaeth alldud yn eu plith hwy.

20 Holl ddyddiau 'r annuwiol y bydd efe yn ymofidio: a rhifedi y blynyddoedd a guddiwyd oddi wrth y traws.

21 Trwſt † ofnadwy *ſydd* yn ei gluſtiau ef: [l] mewn heddwch y daw y dinyſtrwydd arno.

22 Ni chrêd efe y dychwel allan o dywyllwch: ac y mae 'r cleddyf yn gwilied arno.

23 Y mae efe [k] yn crwydro am fara, pa le *y byddo:* efe a wyr fod [l] dydd tywyllwch yn barod wrth ei lâw.

24 Cyſtudd a chyfyngdra a'i brawycha ef; *buwy* a'i gorchfygant fel brenhin parod i ryfel.

25 Canys efe a eſtynnodd ei lâw yn erbyn Duw; ac yn erbyn yr Holl-alluog yr ymnerthodd.

26 Efe a rêd yn y gwddf iddo ef; trwy dewdwr torrau ei dariannau:

27 Canys efe a dôdd ei wyneb â'i fraſder: ac a wnaeth dyrch *o floneg* ar ei denewynnau.

28 A thrigo y mae mewn dinaſoedd wedi eu dinyſtrio, *a* thai anghyfannedd: y rhai ſydd barod *i ſod* yn garneddau.

29 Ni chyfoethoga efe, ni phery ei olud ef chwaith; ac nid eſtyn efe eu perfleithrwydd hwy ar y ddaear.

30 Nid ymedy efe allan o dywyllwch, y ffiam a wywa ei frig ef; ac efe a ymedy [m] trwy anadl ei enau ef.

[m] Pen. 4. 9. [n] Pen. 22. 16. Sal. 55. 23. [o] Sal. 7. 14. Eſay 59. 4. Hoſ. 10. 13. † Neu, *gamwedd.* 31 *Yr hwn* a dwylled nac ymddirieded mewn oferedd: canys oferedd ſydd ei wobr ef.

32 Efe a dorrir ymaith [n] cyn ei ddydd; a'i gangen ni laſa.

33 Efe a ddihidla ei rawn anaddfed fel gwinwydden; ac a fwrw ei flodeuyn fel oliwydden.

34 Canys cynnulleidfa rhagrithwŷr *ſydd* unig: a thân a yſa lueſtai gwobrwyr.

35 [o] Y maent yn ymddwyn blinder, ac yn eſgor ‡ ar wagedd: a'u bòl ſydd yn darpar twyll.

PEN.

PEN. XVI.

2400. Mehef. 12 B.

1 *Job yn beio ar ei gyfeillion, eu hanrhugarnccd, 7 yn dangos mor doſtur yw ei gyſwyr, 17 ac yn amddiffyn ei ddiniweidrwydd.*

[a] Pen. 13. 4.

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Clywais lawer o'r fâth hyn: [a] cyſ-

‡ Neu, *trafferthus.*

ſurwŷr ‡ gofidus *ydych* chwi oll.

† Heb. *gwynt.*

3 Oni *chair* diwedd ar eiriau † ofer? neu pa beth ſydd yn dy gryſhâu di i atteb?

[b] Salm. 22. 7. a. 109. 25.

4 Mi a ſedrwn ddywedyd fel chwithau, pe byddai eich enaid chwi yn lle fy enaid i, medrwn bentyrru geiriau i 'ch erbyn, ac [b] yſgwyd fy mhen arnoch.

Galar. 2. 15.

5 Ond mi a 'ch cryfhâwn chwi â 'm genau; a ſymmudiad fy ngwefuſau a eſmwythâai *eich gofid.*

† Heb. *pa beth ſydd yn myned oddiwrthyf?*

6 O's llefaraf fi, nid eſmwythâ fy nolur; ac *o's* peidiaf, † ai llai fy ngofid?

[c] Pen. 10. 16, 17.

7 Ond yn awr eſe a 'm blinodd i: anrheithiaiſt fy holl gynnulleidfa:

[d] Pen. 13. 24.

8 A chroen-grychaiſt fi, a hynny ſydd dyſtiolaeth: a 'm cuhni yn codi ynnof a dyſtiolaetha yn fy wyneb.

[e] Galar. 3. 30. Mica 5. 1.

9 [c] Yn ei ddigllondeb *i 'm* rhwyga yr hwn a 'm casâ: eſe a yſgyrnyga ddannedd arnaf; [d] fy ngwrthwynebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn fy erbyn.

10 Hwy a ledaſant eu ſafnau arnaf, [e] tarawſant fy nghernau yn ddirmygus; ymgaſglaſant ynghŷd yn fy erbyn.

[f] Pen. 1. 15, 17.

11 Duw † a 'm † rhoddes i 'r anwir; ac a 'm trôdd i ddwylaw 'r annuwiolion.

† Heb. *bargaeodd.*

12 Yr oeddwn yn eſmwyth, ond eſe a 'm drylliodd, ac a ymaflodd yn fy ngwddf, ac

[g] Pen. 7. 20.

a 'm drylliodd yn chwilfriw, ac [g] a 'm cododd yn nôd iddo ei hun.

13 Ei ſaethyddion eſ fy yn fy amgylchu, y mae eſe yn hollti fy arennau, ac nid ydyw yn arbed, y mâe yn tywallt fy muſtl ar y

[h] Pen. 30. 19.

ddaear.

14 Y mae yn fy rhwygo â rhwygiad ar

[i] Pen. 27. 9.

rwygiad: y mae eſe yn rhedeg arnaf ſel cawr.

Salm. 66. 18, 19.

15 Gwniais ſachlen ar fy nghroen: a [h] halogais fy nghorn yn y llwch.

† Heb. *yw fy ngwarwdwŷr.*

16 Fy wyneb ſy fudr gan wylo, a chyſgod marwolaeth *ſydd* ar fy amrantau;

[k] Pen. 31. 35.

17 Er nad *oes* gamwedd yn fy nwylaw: a *bod* fy ngweddi yn bur.

Preg. 6. 10.

18 O ddaearen, na orchuddia fy ngwaed, ac [i] na fydded lle i 'm gwaedd.

Eſay 45. 9. Rhuf. 9. 20.

19 Wele hefyd yn awr fy nhŷſt yn y nefoedd: a 'm tyſtiolaeth yn yr uchelder.

‡ Neu, *gyſaill.*

20 Fy nghyfeillion † ſydd yn fy ngwawdio: fy llygad a ddiferodd *ddagrau* wrth Dduw.

† Heb. *blynyddoedd rhif.*

21 [k] O *na* chai un ymddadleu â Duw dros ddŷn, fel mâb dŷn dros ei ‡ gymmydog!

22 Canys *pan ddêl* † ychydig flynyddoedd, yna mi a rôdiaf lwybr *ar hyd yr hwn* ni ddychwelaſ.

PEN. XVII.

Mehef. 12. P.

1 *Job yn appelio oddi wrth ddynion at Dduw.* 6 *Y gall anrhugaredd dynion wrth y cyſtuddiol, beri i 'r duwiol ſynnu, ond na's gall beri iddynt ddigalonni.* 11 *Nad mewn bywyd, ond mewn marwolaeth, y mae ei obaith ef.*

‡ Neu, *ſy ysbryd a dreuliwyd.*

FY ‡ anadl a lygrwyd, fy nyddiau a ddiffoddwyd, beddau *ſy barod* i mi.

† Heb, *llettya.*

2 Onid *oes* watwarwŷr gyd â mi? ac onid yw fy llygad yn † aros yn eu chwerwedd hwynt?

3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi feichiau gyd â thi: ywy *ydyw* eſe [a] a dery ei llâw yn fy llâw i?

2400. [a] Diar. 6. 1. a 17. 18. a 22. 26.

4 Canys cuddiaiſt eu câlon hwynt oddi wrth ddeall: am hynny ni ddyrchefi di *buwynt.*

5 Yr hwn a ddywed weniaith i 'w gyfeillion, llygaid ei feibion eſ a ballant.

[b] Pen. 30. 9.

6 Yn ddiau eſe a 'm goſododd [b] yn ddiareb i 'r bobl, ac ‡ o'r blaen yr oeddwn megis tympan iddynt.

‡ Neu, *o'u blaen*

7 Am hynny [c] y tywyllodd fy llygad gan ddigllonedd: ac *y mae* fy ‡ aelodau oll ſel cyſgod.

hwynt.

[c] Salm. 6. 7.

8 Y rhai uniawn a ſynnant am hyn; a'r diniwaid a ymgyfyd yn erbyn y rhagrithiwr.

‡ Neu, *meddyliau.*

9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei ffordd; a 'r glân ei ddwylaw a 'chwanega gryfdwr.

[d] Pen. 6. 29.

10 Ond chwi oll, [d] dychwelwch, a deuwch yn awr: am na chaf fi *ŵr* doeth yn eich plith chwi.

[e] Pen. 7. 6. a 9. 25.

11 [e] Fy nyddiau a aeth heibio, fy amcanion a dynned ymmaith; *ſef* ‡ meddyliau fy nghalon.

‡ Neu, *meddiannau.*

12 Gwnânt y nôs yn ddŷdd: † berr *yw* 'r goleuni o herwydd tywyllwch.

† Heb. *cyſagos.*

13 O 's diſgwiliaf, y bêdd *ſydd* dŷ i mi: mewn tywyllwch y cyweiriai fy ngwely.

[f] Pen. 3. 17, 18, 19.

14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw* fy nhâd: ar y prŷf, Fy mam a 'm chwaer *wyt.*

15 A pha le yn awr *y mae* fy ngobaith? pwy hefyd a genfydd fy ngobaith?

16 Diſgynnant i farrau 'r pwll, pan *ſyddo ein* † cŷd-orphwyſfa yn y llwch.

PEN. XVIII.

1 *Bildad yn beio ar Job am ei ryſyg a 'i anniddefgarwch.* 5 *Trueni 'r annuwiol.*

A hon hefyd.

A Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Pa *brŷd* y derfydd eich ymadrodd? yſtyriwch, wedi hynny ninnau a leſarwn.

3 Pa ham y cyfrifed nyni fel aniſeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn eich golwg chwi?

[a] Pen. 13. 14.

4 O [a] yr hwn ſydd yn rhwygo ei enaid yn ei ddigllondeb: ai er dy ſwyn di y gadewir y ddaear? neu y ſymmudir y graig allan o 'i lle?

‡ Neu, *gauwyll.*

[b] Pen. 22. 10.

5 Ie goleuni 'r annuwiolion a ddiffoddir, a gwreichionen ei dân eſ ni lewyrcha.

[c] Pen. 5. 5.

[d] Pen. 15. 21.

6 ‡ Goleuni a dywylla yn ei lueſty eſ: a 'i luſern a ddiffydd gyd ag eſ.

Jer. 6. 25. a 20. 3. a 46. 5. a 49. 29.

7 Camrau ei gryfdwr eſ a gyfyngir: a 'i gyngor ei hun a 'i bwrw eſ i lawr.

8 Canys [b] eſe a dêſlir i 'r rhwyd erbyn ei draed; ac ar faglau y rhodia eſe.

‡ Heb. *gwaſgara.*

9 Magl a ymeifi yn ei ſawdl *eſ*, [c] a'r gwilliad fydd trêch nag eſ.

[c] Pen. 15. 23.

10 Hoenyn a guddied iddo eſ yn y ddaear; a magl iddo ar y llwybr.

[d] Heb. *farriau.*

11 [d] Brâw a 'i brawycha eſ o amgylch; ac a 'i ‡ gyrr i *gymmeryd* ei draed.

[f] Pen. 8. 14. a 1.

12 Ei gryfdwr fydd newynllyd, a [e] dinyſtr *ſydd* parod wrth ei yſtlys.

[e] Salm. 112. 10. Diar. 10. 28.

13 Eſe a yſſa * gryfdwr ei groen eſ: cyntafanedig angau a ſwytty ei gryfdwr eſ.

[g] Pen. 29. 19.

14 [f] Ei hyder eſ a dynnir allan o 'i luefty: a *hynny* a'i harwain eſ at frenhin dychryniadau.

Eſay 5. 14. Amos 2. 9. Mal. 4. 1.

15 Eſe a drig yn ei lueſt eſ, am nad eiddo eſ *ydyw*: brwmſtan a waſgerir ar ei drigfa eſ.

16 [g] Ei wrâidd a ſychant oddi tanodd, a 'i frîg a dorrir oddi arnodd,

2400. 17 [h] Ei goffadwriaeth a gollir o'r ddaear, ac ni *bydd* enw iddo ar wyneb yr heol.
[g] Salm. 109. 13. 18 ‡ Efe a yrrir allan o oleuni i dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r bŷd.
Diar. 2. 22. a 10. 7. 19 [i] Ni *bydd* iddo fâb nac ŵyr ym mŷſg ei bobl; nac un wedi ei adael yn ei drigfannau ef.
‡ Heb. *Gyrrant ef allan*, &c. 20 Y rhai a ddêl ar *ei* ôl, a ſynna arnynt o herwydd ei ddŷdd ef: a'r rhai o'r blaen a * gawſant ſrâw.
[i] Eſay 14. 22. Jer. 22. 30. 21 Yn wîr, dymma drigleoedd yr anwir; a dymma le *y dŷn* nid edwyn Dduw.
* Heb. *ymaßaſant mewn braw.*

PEN. XIX.

Mehef. 13. B. 1 *Job yn cŵyno greuloned yw ei gyfeillion, ac yn dangos ſod ynddo ef ddigon o drueni i borthi eu creulondeb bwy.* 21, 28 *Yn ymbil am doſturi,* 23 *ac yn credu yr ailgyfodiad.*

AJob a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Pa hŷd y cyſtuddiwch fy enaid? ac i'm drylliwch â geiriau?
* Gen. 31. 7. Lef. 26. 26. 3 [a] Dengwaith bellach i'm gwaradwyddaſoch, ac nid cywilydd gennych ymgaledu i'm herbyn.
4 Hefyd pe *byddai* wîr wneuthur o honoſi yn amryfus; gyd â mi y trîg fy amryfuſedd.
5 Yn wîr o's ymfawrygwch yn fy erbyn, a dadlau fy ngwaradwydd i'm herbyn:
6 Gwybyddwch yn awr mai Duw a'm dymchwelodd i, ac a'm hamgylchodd â'i rwyd.
7 Wele, llefaf *rhag* trawſder, ond ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid *œs* farn.
[b] Pen. 3. 23. 8 [b] Efe a gauodd fy ffordd fel nad elwyf droſodd: y mae efe yn goſod tywyllwch ar fy llwybrau.
9 Efe a ddïoſgodd fy ngogoniant oddi am danaf; ac a ddygodd ymmaith goron fy mhen.
10 Y mae efe yn fy niſtrywio oddi amgylch, ac yr ydwyf yn myned ymmaith: ac efe a ſymmudodd fy ngobaith fel pren.
11 Gwnaeth hefyd i'w ddigoſaint gyn-
[c] Pen. 13. 24. neu yn fy erbyn; ac [c] a'm cyſriſodd iddo fel *un o'i* elynion.
Galar. 2. 5. 12 Ei dorſoedd ſy'n dyfod ynghŷd; ac [d] yn palmantu eu ffyrdd yn fy erbyn, ac
[d] Pen. 30. 12. yn gwerſyllu o amgylch fy mhabell.
13 [e] Efe a bellhaodd fy mrodyr oddi
* Salm. 31. 11. a 38. 11. a 69. 8. a. 88. 8, 18. wrthyf, a'r rhai oedd yn fy adnabod hefyd a ymddieithraſant oddi wrthyf.
14 Fy nghyfneſaf a ballaſant, a'r rhai oedd o'm cydnabod a'm hanghofiaſant.
15 Y rhai oedd yn trigo yn fy nhŷ, a'm
* Heb. *bol.* morwynion, ſy'n fy nghyfrif yn ddieithr: alldud ydwyf yn eu golwg.
‡ Neu, *yr enwir.* 16 Gelwais ar fy ngwaſanaethwr, ac nid attebodd; ymbiliais ag ef â'm genau.
[f] Salm. 41. 9. a 55. 13, 14, 20. 17 Dieithr oedd fy anadl i'm gwraig; er ymbil o honof *â hi* er mwyn fy mhlant o'm * corph.
[g] Pen. 30. 30. Salm. 102. 5. Galar. 4. 8. 18 ‡ Plant hefyd a'm dïyſtyrent: cyfodais, a dywedaſant i'm herbyn.
19 [f] Fy holl gyſrinachwŷr ſy'n fy ffieiddio: a'r rhai a gerais a droiſant yn fy erbyn.
20 [g] Fy eſgyrn a lynodd wrth fy nghroen,
‡ Neu, *fel wrth,* &c. ‡ ac wrth fy nghnawd; ac â chroen fy nannedd y diengais.
[h] Pen. 1. 31. 21 Trugarhêwch wrthyf, trugarhêwch wrthyf, fy nghyfeillion; canys [h] llaw Dduw a gyffyrddodd â mi.
22 Pa ham yr ydych chwi yn fy erlid i fel Duw, heb gael digon ar fy nghnawd?
2400. 23 * O nad yſgrifennid fy ngeiriau yn awr! ô na argrephid hwynt mewn llyfr!
* Heb. *Pwy a ddyry*
24 O nad yſgrifennid hwynt yn y graig dros byth â phin o haiarn ac â phlwm!
ſgrifennu fy ngeir.
25 Canys myfi a wn fod fy mhrynwr yn fyw, ac y ſaif yn y diwedd ar y ddaear:
‡ Neu, *wedi im' ddeffro,*
26 Ac ‡ er yn ôl fy nghroen *i bryfed* ddifetha *'r corph* hwn, etto [i] caf weled Duw yn fy nghnawd:
er dinyſtrio y corph
27 Yr hwn a gâf fi im' fy hun ei weled; a'm llygaid a'i gwelant, ac nid * arall; er i'm harennau ddarfod ‡ ynof.
hwyn, etto o'm cnawd y
28 Eithr chwi a ddylech ddywedyd, Pa ham yr erlidiwn ef? * canys gwreiddyn y matter a gaed ynof.
gwelaf Dduw.
[i] Salm. 17. 15. 1 Cor. 13. 12. 1 Joan. 3. 2.
29 Ofnwch am danoch rhag y cleddyf: canys *y mae* digofaint *yn dwyn* coſbedigaethau 'r cleddyf, fel y gwybyddoch *ſod* barn.

* Heb. *dieithr.* ‡ Heb. *yn fy mynwes.* * Neu, *pa wreiddyn matter a gaed,* &c.

PEN. XX.

Sophar yn dangos cyſtwr a rhan yr annuwiol. Mehef. 13. P.

YNa Sophar y Naamathiad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Am hynny y mae fy meddyliau yn peri i mi atteb; ac am *hyn y mae* brŷs ‡ arnaf.
‡ Heb. *ynof.*
3 Yr ydwyf yn clywed cerydd gwaradwyddus i mi; ac y mae yſbryd fy neall yn peri i mi atteb.
4 Oni wyddoſt ti hyn erïôed, er pan oſodwyd dŷn ar y ddaear,
[a] Salm. 37. 35, 36. 5 [a] Mai * byrr *yw* gorfoledd yr annuwolion: a llawenydd y rhagrithwyr dros funud awr?
* Heb. *o agos.*
[b] Eſay 14. 13, 14. 6 [b] Pe dyrchafai ei odidawgrwydd ef i'r nefoedd; a chyrhaeddyd o'i ben ef hyd y ‡ cymmylau,
Obad. 3. 4. ‡ Heb. *wybren.*
7 Efe a gollir yn dragywydd fel ei dom: y rhai a'i gwelſant a ddywedant, Pa le *y mae* efe?
[c] Salm. 73. 20. a 90. 5. 8 Efe a eheda ymmaith [c] megis breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe a ymlidir fel gweledigaeth nôs.
[d] Pen. 7. 8, 10. Ad. 8, 18. Salm. 37. 36. a 103. 16. 9 [d] Y llygad a'i gwelodd ni wêl ef mwy: a'i le ni chenfydd mwy o hono.
10 ‡ Ei feibion a gais fodloni 'r tlodion; a'i ddwylaw [e] a roddant adref eu golud hwynt.
[e] Ad. 8, 18. Salm. 37. 11 Ei eſgyrn ſy 'n llawn *o* [f] *bechod* ei jeuengctid, yr hwn a orwedd gyd ag ef yn y pridd.
[f] Pen. 13. 26. Salm. 25. 12 Er bod drygioni yn felus yn ei enau ef: *er* iddo ei gau dan ei dafod;
‡ Neu, *y tlodion a orthrymma ei blant.*
13 *Er* iddo ei arbed, ac heb ei ado; eithr ei attal o fewn tafiod ei enau:
14 Ei ſwyd a drŷ yn ei amyſgaroedd: buſtl aſpiaid *ydyw* o'i fewn ef.
15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i chwyda; Duw a'i tynn allan o'i fôl ef.
16 Efe a ſugn wenwyn aſpiaid: tafod gwiber a'i lâdd ef.
17 Ni chaiff weled [g] afonydd ffrydiau, *ac* aberoedd o fêl ac ymenyn.
[g] Salm. 36. 9. 18 Y mae efe [h] yn rhoddi adref yr hyn a lafuriodd am dano, ac ni's llwngc: * yn ôl ei olud y rhŷdd adref, ac heb gael llaw enydd o hono.
[h] Ad. 10. * Heb. *yn ôl golud ei*
19 Am iddo ddryllio: *a* gadaw y tlodion; 'ſglyfaethu tŷ nid adeiladodd;
gyſnewid.

20 [i] Diau

2400. 20 [i] Dïau na † chaiff lonydd yn ei fôl, na weddill o 'r hyn a ddymunodd.

[i] Preg. 3. 13, 14. † Heb. *wybydd.*

21 Ni *bydd* gweddill ‡ o'i fwyd ef: am hynny ni ddifgwyl neb am ei dda ef.

‡ Neu, *i 'w fwyd ef.*

22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb, cyfyng *fydd* arno: llâw pob *dŷn* blîn a ddaw arno.

23 *Pan* fyddo efe ar fedr llenwi ei fôl, Duw a ddenfyn arno angerdd ei ddigofaint:

[k] Eſay 24. 18. ac a 'i gwlawia *bi* arno ef ym mŷſg ei fwyd.

Jer. 48. 43. Am. 5. 19. 24 [k] Efe a ffŷ oddi wrth arfau haiarn: a 'r bŵa dur a 'i trywana ef.

[l] Pen. 16. 13. 25 Efe a dynnir, ac a ddaw allan o 'r corph, a [l] gloyw-lafn a ddaw allan o 'i fuſtl ef; [m] dychryn *fydd* arno.

[m] Pen. 18. 11. 26 Pob tywyllwch *a fydd* cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb ei chwythu a 'i hyſſa ef: yr hyn a adawer yn ei luefty ef

[n] Pen. 27. 13. a 31. 2. a ddrygir. 27 [n] Y nefoedd a ddadguddiant ei anwiredd ef: a 'r ddaear a gyfyd yn ei erbyn ef.

* Heb. *ac etifeddiaeth ei ordinhâd ef gan Dduw.* 28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei dda* a lifa ymmaith yn nŷdd ei ddigofaint ef.

29 [n] Dymma ran dŷn annuwiol gan Dduw; * a 'r etifeddiaeth a oſodwyd iddo gan Dduw.

PEN. XXI.

Mehef. 14. B. 1 *Job yn dangos fod iddo achos i ofidio ïe ym marn dŷn. 7 Bod yr annuwiol weithiau yn gymmaint eu llwyddiant ag y pair iddynt ddiyſtyru Duw: 16 A bod eu dinyſtr bwy weithiau yn eglur. 22 Nad oes ragor rhwng y llwyddianus a 'r truenus yn angau. 30 Ac mai mewn bŷd arall y mae barnedigaeth yr annuwiol.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 Gan wrando gwrandêwch fy ymadrodd; a bydded hyn *yn lle* eich cyſſur.

[a] Pen. 16. 10. a 17. 2. 3 Dioddefwch fi, a minnau a lefaraf; ac wedi i mi ddywedyd, [a] gwatworwch.

4 A minnau, *ydwyf* fi *yn gwneuthur* fy nghŵyn wrth ddŷn? ac o 's *ydwyf*, pa ham † na byddai gyfyng ar fy yſbryd?

‡ Heb. *na fyrbeid fy ysbryd?*

[b] Pen. 29 9. a 40. 4. Salm. 39. 9. 5 Edrychwch arnaf, a ſynnwch; a [b] goſodwch *eich* llâw ar *eich* genau.

6 Minnau pan gofiwyf a ofnaf; a dychryn a ymeifti yn fy nghnawd.

[c] Pen. 12. 6. Salm. 17. 10. a 73. 3. 12. Jer. 12. 1. Hab. 1. 16. 7 [c] Pa ham y mae 'r annuwiolion yn byw, yn heneiddio, ac yn cryfhâu *mewn* cyfoeth?

8 Eu hâd hwy *fydd* ſafadwy o 'u blaen gyd â hwynt, a 'u hillogaeth yn eu golwg.

9 Eu tai *fy mewn* heddwch allan o ofn, ac nid *ydyw* gwïalen Duw arnynt hwy.

10 Y mae ei tarw hwynt yn cyflôi, ac ni chyll ei hâd; ei fuwch ef a fwrw lo, ac nid erthyla.

11 Danfonant allan eu rhai bychain fel dïadell, a 'u bechgyn a neidiant.

12 Cymmerant dympan a thelyn, a llawenychant wrth lais yr organ.

[d] Pen. 36. 11. 13 [d] Treuliant eu dyddiau mewn daioni, ac mewn moment y diſgynnant i 'r bêdd.

[e] Pen. 22. 17. 14 [e] Dywedant hefyd wrth Dduw, Cilia oddi wrthym; canys nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd.

[f] Ecſod. 5. 2. 15 [f] Pa beth *ydyw* 'r Hollalluog fel y gwaſanaethem ef? a pha fudd fydd i ni o 's gweddiwn arno?

Pen. 34. 9. Mal. 3. 14. 16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy yn eu llâw eu hun: [g] pell yw cyngor yr annuwiol oddi wrthyf fi.

[g] Pen. 22. 18. 17 Pa ſawl gwaith y diffydd ‡ canwyll yr annuwiolion? ac y daw eu dinyſtr arnynt hwy? *Duw* a ran ofidiau yn ei ddîg.

2400. ‡ Neu, *lamp.*

[h] Sal. 1. 4. a 35. 5. Eſay 29. 5. 18 [h] Y maent hwy fel fofl o flaen gwŷnt, ac fel mân-us yr hwn a * gippia 'r corwynt.

Hoſ. 13. 3. * Heb. *ladratta.* 19 Duw a guddia ei anwiredd ef [i] i 'w feibion: efe a dâl iddo, ac efe a 'i gwybydd.

[i] Ecſod. 20. 5. 20 Ei lygaid a welant ei ddinyſtr ef; ac [k] efe a yfi o ddigofaint yr Hollalluog.

[k] Salm. 75. 8. Jer. 25. 15. 21 Canys pa wynfyd ſydd ganddo ef yn ei dŷ ar ei ôl, pan hannerer rhifedi ei fiſoedd ef?

Had. 14. 10. a 19. 15. 22 [l] A ddŷſg *neb* wybodaeth i Dduw? gan ei fod yn barnu y rhai uchel.

[l] Eſay 40. 13. a 45. 9. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16. 23 Y naill ſydd yn marw yn ‡ ei gyflawn nerth, ac efe yn eſmwyth, ac yn heddychol yn gwbl.

‡ Neu, *nerth ei berfeithrwydd.* 24 Ei * fronnau ef fy 'n llawn llaeth; a 'i eſgyrn yn iraidd gan fêr.

* Neu, *gelyrnau.* 25 A 'r llall *fydd* yn marw mewn chwerwder enaid; ac ni fwyttaodd mewn hyfrydwch.

‡ Neu, *berfeithrwydd.* 26 Hwy a orweddant ynghŷd yn y pridd, a 'r pryfed a 'u gorchuddia hwynt.

* Neu, *chymmygu* 27 Wele mi a adwaen eich meddyliau; a 'r bwriadau 'r ydych chwi yn eu dy-ar gam yn fy erbyn.

28 Canys dywedwch, Pa le *y mae* tŷ y pendefig? a pha le *y mae* llueſty anneddau 'r annuwiolion?

29 Oni ofynnaſoch chwi i 'r rhai oedd yn myned heibio ar hŷd y ffordd? ac onid adwaenoch chwi eu harwyddion hwy?

[m] Diar. 16. 4. * Heb. *cynddaredd y dygir hwynt allan.* 30 [m] Mai hyd ddŷdd dinyſtr yr arbedir y drygionus: yn nŷdd * cynddaredd y dygir hwynt allan.

* Heb. *cynddaredd eu hwyneb ef?* 31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei wyneb ef? a phwy a dâl iddo ef fel y gwnaeth?

‡ Heb. *beddau.* 32 Etto efe a ddygir i 'r ‡ bêdd, ac a * erys yn y pentwr.

* Heb. *wilia.* 33 Y mae priddellau 'r dyffryn yn felus iddo, a phob dŷn a dynn ar ei ôl ef: megis *yr aeth* aneirif o 'i flaen ef.

34 Pa fodd gan hynny y cyſſurwch fi ag oferedd; gan fod camwedd *yn* eich attebion chwi?

PEN. XXII.

Mehef. 14. P. 1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dŷn yn gwneuthur dim llês i Dduw, 5 Yn cybuddo Job o amryw bechodau: 21 yn ei gynghori ef i edifarhâu, trwy addewidion o drugaredd.*

YNa Eliphaz y Temaniad a attebodd, ac a ddywedodd,

[a] Pen. 35. 7. 2 [a] A wnâ gŵr lesâd i Dduw, fel y gwnâ 'r ſynhwyrol lesâd iddo ei hun?

Salm. 16. 2. Luc. 17. 10. 3 Ai digrifwch *ydyw* i 'r Hollalluog dy fod di yn gyfiawn? neu ai elw dy fod yn perffeithio dy ffyrdd?

[b] Ecſod. 22. 26, 27. Deut. 24. 10, &c. 4 Ai rhag dy ofn y cerydda efe dydi? *neu* yr â efe gyd â thi i farn?

5 Onid *ydyw* dy ddrygioni di yn aml? a 'th anwireddau heb derfyn?

6 Canys [b] cymmeraiſt wyſtl gan dy frawd yn ddiachos; a dïoſgaiſt ddillad y rhai noethion.

* Heb. *o arfau.* 7 Ni roddaiſt ddwfr i 'w yfed i 'r ‡ lluddedig; a thi a atteliaiſt fara oddi wrth y newynog.

‡ Heb. *uchel,* neu, *gymmeradwy ei wyneb.* 8 Ond y gŵr * cadarn, efe bïoedd y ddaear; a 'r ‡ anrhydeddus a drigai ynddi.

2400. 9 Danfonaiſt ymmaith wragedd gweddwon yn waglaw; a breichiau 'r rhai amddifaid a dorrwyd.

c Pen. 18. 8, 9, 10. a 19. 6. * Heb. *ben.*

10 Am hynny *y mae* c maglau o'th amgylch, ac ofn diſymmwth yn dy ddychrynu di;

d Salm. 110. 11. a 59. 7. a 73. 11. a 94. 7.

11 Neu dywyllwch rhag gweled o honot: a llawer o ddyfroedd a'th orchuddiant.

12 Onid *ydyw* Duw yn uchelder y nefoedd? gwêl hefyd *uchder y sêr, mor uchel ydynt.

‡ Neu, *beth a ŵyr Duw.*

13 A thi a ddywedi, d Pa ‡ fodd y gŵyr Duw? a farn eſe trwy 'r cwmmwl tywyll?

c Pen. 15. 32. Salm. 55. 23. a 102. 24.

14 Y têw gymmylau *ſydd* loches iddo, ac ni wêl; ac y mae eſe yn rhodio *ar* gylch y nefoedd.

15 A yſtyriaiſt di yr hên ffordd a ſathrodd y gwŷr enwir?

Preg. 7. 17. f Pen. 21. 14.

16 Y rhai c a dorrwyd pan nid *oedd* amſer; afon a dywalldwyd ar eu ſylfaen hwy.

17 f Hwy a ddywedaſant wrth Dduw, Cilia oddi wrthym; a pha beth a wnâ 'r Hollalluog iddynt hwy?

g Pen. 21. 16. h Salm. 107. 42. * Neu, *godidowgrwydd.*

18 Etto eſe a lanwaſai eu tai hwy o ddaioni: ond g pell *yw* cyngor yr annuwiolion oddi wrthyf fi.

19 h Y rhai cyfiawn a welant, ac a lawenychant: a'r diniwaid a'u gwatwar hwynt:

20 Gan na thorred ymmaith ein ſylwedd ni. Eithr y tân a yſodd eu *gweddill hwy.

i Eſay 27. 5. k Pen. 8. 5, 6. a 11.

21 Ymarfer attolwg ag ef, a i bydd heddychlon: o hyn y daw i ti ddaioni.

22 Cymmer y gyfraith attolwg o'i enau ef; a goſod ei eiriau ef yn dy gâlon.

l 1 Cron. 1. 15. ‡ Neu, *ar y pridd.* * Neu, *aur.* ‡ Heb. *arian eryſder.*

23 k O's dychweli at yr Hollalluog, ti a adeiledir; ſymmudi anwiredd ym mhell oddi wrth dy lueſtai.

24 l Rhoddi aur i gadw ‡ ſel pridd: ac Ophir fel cerrig yr afonydd.

25 A'r Hollalluog fydd yn * amddiffyn i ti; a thi a gei ‡ amldra o arian.

m Pen. 11. 15. n Salm. 50. 14, 15. o Diar. 29. 23. Jâgo 4. 6. p 1 Pedr. 5. 5. * Neu, *y diniwaid a wareda 'r ynys.*

26 Canys yna 'r ymhoffi yn yr Hollalluog; ac m a ddyrcheſi dy wyneb at Dduw.

27 n Ti a weddii arno ef, ac eſe a'th wrendy; a thi a deli dy addunedau.

28 Pan ragluniech di beth, eſe a ſicrhëir i ti; a'r goleuni a lewyrcha ar dy ffyrdd.

29 Pan oſtynger hwynt, yna y dywedi di, *Y mae* goruchafiaeth: ac o efe a achub y goſtyngedig *ei* olwg.

30 * Efe a wareda ynys y diniwaid: a thrwy lendid dy ddwylaw y gwaredir hi.

PEN. XXIII.

Mehef. 35. B.

1 *Job yn hiraethu am fyned ger bron Duw,* 6 *o hyder ar ei drugaredd ef.* 8 *Y mae Duw, er ei fod yn anweledig, yn dal ar ein ffyrdd ni.* 11 *Gwiriondeb Job.* 12 *Bod Barn Duw yn anghyfnewidiol.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 *Y mae* fy ymadrodd heddyw yn chwerw; fy * nialedd ſydd drymmach nâ'm huchenaid.

* Heb. *llâw.* q Pen. 13. 3. a 16. 21.

3 q Oh na wyddwn pa le y cawn ef! *ſel* y deuwn at ei eiſteddfa ef!

4 Treſnwn *ſy* matter ger ei fron ef; a llanwn fy ngenau â rheſymmau.

5 Mynnwn wybod *â pha* eiriau i'm hattebai: a deall pa beth a ddywedai eſe wrthyf.

r Eſay 27. 4, 8.

6 r A ddadleu eſe i'm herbyn â helaethrwydd *ei* gadernid? na *ŵnâ*; ond eſe a oſodai *nerth* ynof.

7 Yno 'r uniawn a ymreſymmai ag ef: felly mi a ddiangwn byth gan fy marnwr.

8 c Wele ym mlaen yr âf, ond nid *ydyw* efe *yno*: yn ôl hefyd, ond ni fedraf ei ganfod ef:

c Pen. 9. 11.

9 Ar y llâw aſſwy, lle y mae eſe 'n gweithio, ond ni fedraf ei weled *ef*; ar y llâw ddehau y mae 'n ymguddio, ſel na châf *ei* weled.

10 Ond eſe a edwyn * fy ffordd i; d wedi iddo fy mhrofi, myfi a ddeuaf allan ſel aur.

* Heb. *y ffordd* d *Jydd genyf.*

11 Fy nhroed a ddilynodd ei gerddediad ef: cedwais ei ffordd ef, ac ni wyrais.

12 Nid ydwyf chwaith yn cilio oddi wrth orchymmyn ei wefuſau ef: ‡ hoffais eiriau ei enau ef yn fwy nâ'm * *hymborth* angenrheidiol.

d Salm. 17. 3. a 66. 10. ‡ Heb. *cuddiais.* * Neu, *rhan oſodedig.*

13 Ond *y mae* eſe yn un, a e phwy a'i trŷ ef? f a'r hyn y mae ei enaid ef yn ei chwennychu, eſe a'i gwnâ.

e Pen. 9. 12, 13. a 12. 14.

14 Canys eſe a gyflawna 'r hyn a oſodwyd i mi: ac *y mae* ganddo lawer o'r fath bethau.

f Salm. 115. 3.

15 Am hynny y dychrynais rhag ei ofn ef; yſtyriais, ac ofnais ef.

16 Canys Duw g a feddalhaodd fy nghalon: a'r Hollalluog a'm cythryblodd.

g Salm. 22, 14.

17 O herwydd na thorrwyd fi ymmaith o flaen y tywyllwch: ac *na* chuddiodd eſe 'r tywyllwch o'm gŵydd.

PEN. XXIV.

Mehef. 15. P. S. Simon, &c. B.

1 *Bod anwiredd yn ſynych yn diange rhag ei gosbi,* 17 *A bod barn ddirgel i'r annuwiol.*

PAham, gan a na chuddiwyd yr amſeroedd rhag yr Hollalluog, na welai 'r rhai ſydd yn ei adnabod ef, ei ddyddiau ef?

a Act. 1. 7.

2 Y mae *rhai* 'n ſymmudo b terfynau; yn 'ſglyfaethu defaid, ac yn * ymborth *arnynt.*

b Deut. 19. 14. a 27. 17. Diar. 22. 28. a 23. 10.

3 Y maent yn gyrru aſynnod yr amddifad ymmaith: maent c yn cymmeryd ŷch y wraig weddw ar wyſtl.

* Neu, *eu porthi bwynt.*

4 Maent yn troi 'r anghenog allan o'r ffordd: d tlodion y ddaear a ymgŷdlechant.

c Pen. 22. 5 Wele, y maent *ſel* aſynnod gwyllt ion yn yr anialwch, yn myned allan i'w gwaith, gan geiſio 'ſglyfaeth yn forau: y diffeithwch *ſydd yn dŵyn* iddynt fwyd, *ac i'w* plant.

6.

6 Medant eu † hŷd yn y maes; a * gwinllan yr annuwiol a gaſglant.

Deut. 24. 6, 10, 12, 17. d Diar. 28. 28. † Heb. *cymyſgyd.* * Heb. *a'r annuwiol a gaſglant y winllan.*

7 Gwnânt i'r tlawd lettya yn noeth heb ddillad; ac heb wiſg mewn oerni.

8 Gwlychant gan liſeiriant y mynyddoedd; ac o eiſiau diddoſrwydd e y coſleiant graig.

e Galar. 4. 5.

9 Tynnant yr amddifad oddi wrth y fron; cymmerant wyſtl gan y tlawd.

10 Gwnânt *iddo* fyned yn noeth heb ddillad: a dygant ddyrneidiau *lloſg* y rhai newynog.

11 Y rhai ſy 'n gwneuthur olew o fewn eu parwydydd hwynt, *ac* ſy 'n ſathru eu caſnau gwin ydynt ſychedig.

12 Y mae gwŷr yn griddfan o'r ddinas; ac y mae eneidiau y rhai archolledig yn gweiddi; ac nid yw Duw yn rhoi ffolineb *yn eu herbyn.*

13 Y rhai hynny ſy ym mhlith y rhai ſydd yn gwrthwynebu goleuni, nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac yn aros yn ei lwybrau.

14 f Gyd â'r goleuad y cyfyd y lleiddiad, ac y llâdd eſe 'r tlawd, a'r anghenog; a'r nôs y bydd eſe ſel lleidr.

f Salm. 10 8.

15 s A

2400. 15 A llygad y godinebwr ſydd yn gwilied am y cyſnos, [a] gan ddywedyd, Ni chaiff
[c] Diar. 7. 9. llygad ſy ngweled; ac efe a eſyd hûg ar ei wyneb.
[b] Salm. 10. 11. 16 Yn y tywyll y maent yn cloddio trwy
[i] Joan. 3. 12. dai, *y rhai* a nodaſant iddynt eu hunain liw dŷdd; [i] nid adwaenant hwy oleuni.
17 Canys megis cyſgod marwolaeth *ydyw* y borau iddynt hwy: dychryn cyſgod marwolaeth *yw*, o's edwyn neb *bwynt*.
18 Yſgafn *ydyw* ar wyneb y dyfroedd; melldigedig ydyw eu rhandir hwy ar y ddaear: ni thrŷ efe ei wyneb *at* ffordd y gwinllannoedd.
19 Sychdwr a gwrês ſydd yn cippio dyfroedd eira; *felly* 'r bêdd *y rhai* a bechaſant.
20 Y grôth a'i gollwng ef dros gôf, melus fydd gan y prŷf ef, ni chofir ef mwy: ac anwiredd a dorrir fel pren.
21 Y mae efe 'n dryllio 'r amhlantadwy, *yr hon* ni phlanta; ac nid ydyw yn gwneuthur daioni i'r weddw.
22 Ac y mae efe'n tynnu y rhai cedyrn wrth ei nerth: y mae efe 'n codi, ac * nid oes *neb* ddiogel o'i einioes.
23 Er rhoddi iddo ſod mewn diogelwch, ar yr hyn y mae ei bŵys; etto *y mae* ei lygaid ef ar eu ffyrdd hwy.
24 Hwynt-hwy a ddyrchafwyd dros ychydig, ond hwy † a ddarfuant, ac a oſtyngwyd; hwy a ‡ ddycpwyd ymmaith *fel* pawb *eraill*, ac a dorrwyd ymmaith fel pen tywyſen.
25 Ac onid *ydyw felly* yn awr, pwy a'm gwnâ i yn gelwyddog; ac a eſyd fy ymadrodd yn ddiddym?

* Neu, *nid ymddiried i'w einioes ei hun.*
† Heb. *nid ydynt.*
‡ Heb. *gauwyd arnynt.*

PEN. XXV.

A hon hefyd.

1 *Bildad yn dangos na all neb ſod yn gyfiawn ger bron Duw.*

YNa Bildad y Suhiad a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Arglwyddiaeth ac ofn *ſydd* gyd ag ef: y mae efe 'n gwneuthur heddwch yn ei uchelfannau.
3 A oes gyfrif o'i luoedd ef? ac ar bwy ni chyfyd ei oleuni?
[a] Pen. 4. 17, &c. a 15. 14, &c. Salm. 130. 3. a 143. 2.
4 [a] Pa fodd y cyfiawnhëir dŷn gyd â Duw? neu pa fodd y bydd yr hwn a aned o wraig yn lân?
5 Wele hyd yn oed y lleuad, ac ni lewyrcha hi; a'r sêr nid ydynt bur yn ei olwg ef:
[b] Salm. 22. 6. Mehef. 16. B.
6 Pa faint llai dŷn, *yr hwn ſydd* [b] brŷf; a mâb dŷn, *yr hwn ſydd* abwydyn?

PEN. XXVI.

1 *Job yn ceryddu anrhugarog ysbryd Bildad, 5 ac yn cydnabod ſod gallu Duw yn anfeidrol, ac yn anebwiliadwy.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,
2 Pwy a gynnorthwyaiſt ti? ai'r dinerth? A achubaiſt ti y braich *ſydd* heb gadernid?
3 Pa fodd y cynghoraiſt ti yr annoeth? ac y mynegaiſt yn helaeth y peth fel y mae?
[a] Salm. 139. 8. 11. Diar. 15. 11. Heb. 4. 13.
4 Wrth bwy y mynegaiſt ymadroddion? ac ysbryd pwy a ddaeth allan o honot ti?
5 *Pethau* meirw a lunir oddi tan y dyfroedd, * a'r rhai ſydd yn trigo ynddynt hwy.
[b] Pen. 9. 8. Salm. 104. 2, &c.
6 [a] *y mae* uffern yn noeth ger ei fron ef: ac nid oes do ar ddiſtryw.
7 [b] Y mae efe yn taenu y gogledd ar y gwagle; y mae efe yn crogi y ddaear ar ddiddym.
8 Y mae efe 'n rhwymo 'r dyfroedd yn ei gymmylau: ac nid ydyw 'r cwmmwl yn hollti danynt hwy. 2400.
9 Y mae efe 'n attal wyneb *ei* orſeddfaingc: y mae efe yn taenu ei gwmmwl arni hi.
[c] Efe a amgylchodd wyneb y dyfroedd â therfynau, * nes dibennu goleuni a thywyllwch.
[c] Pen. 38. 8. Salm. 33.
11 Y mae colofnau 'r nefoedd yn crynnu, ac yn ſynnu wrth ei gerydd ef.
7. a 104. 9. Diar. 8. 29.
12 [d] Efe a ranna 'r môr â'i nerth: ac a dery falchder â'i ddoethineb.
Jer. 5. 22. * Heb.
13 [e] Efe a addurnodd y nefoedd â'i Yſbryd; ei law ef a luniodd y ſarph dorchog.
14 Wele dymma rannau ei ffyrdd ef, ond mor fychan *ydyw* 'r peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddeall daranau ei gadernid ef?
15. Jer. 31. 35.
hyd ddibryd, weddiad goleuni gyd â thywyllwch.
[d] Eſay 51. 15.
[e] Salm. 33. 6.

PEN. XXVII.

1 *Job yn dangos ei burdeb,* 8 *ac nad oes gobaith i'r rhagrithwyr.* 11 *Y troir bendithion yr enwir yn felldithion.*

A hon hefyd.

AJob a * barablodd eilwaith, ac a ddywedodd,
2 Y mae Duw yn fyw, [a] *yr hwn* a ddug ymmaith fy marn, a'r Hollalluog, *yr hwn* a † ofidiodd fy enaid.
3 Tra *fyddo* fy anadl ynof; ac Yſbryd Duw yn fy ffroenau;
4 Ni ddywed fy ngwefuſau anwiredd; ac ni thraetha fy nhafod dŵyll.
5 Na atto Duw i mi eich cyfiawnhâu chwi: oni threngwyf, [b] ni ſymudaf fy mherffeithrwydd oddi wrthyf.
6 Yn fy nghyfiawnder y glynais, ac ni's gollyngaf hi: ni waradwydda fy nghâlon *fi*, * tra fyddwyf byw.
7 Bydded fy ngelyn fel yr annuwiol; a'r hwn ſydd yn codi yn fy erbyn, fel yr anwir.
8 [c] Canys pa obaith *ydd* i'r rhagrithiwr, er elwa o hono ef, pan dynno Duw ei enaid ef allan?
9 [d] A wrendy Duw ar ei lêf, pan ddelo cyfyngder arno?
10 A ymlawenycha efe yn yr Hollalluog? a eilw efe ar Dduw bob amſer?
11 Myfi a'ch dyſgaf chwi trwy lâw Dduw: ni chelaf yr hyn *ydd* gyd a'r Hollalluog.
12 Wele, chwychwi oll a'i gwelſoch: a pha ham yr ydych chwi felly yn ofera *mewn* oferedd?
13 [e] Dymma ran dŷn annuwiol gyd â Duw, ac etifeddiaeth y rhai traws, *yr hon* a gânt hwy gan yr Hollalluog.
14 [f] O's ei feibion ef a amlhëir, *hwy a amlhâir* i'r cleddyf: a'i hiliogaeth ef ni ddigonir â bara.
15 Ei weddillion ef a gleddir ym marwolaeth: [g] a'i wragedd gweddwon ni wylant.
16 Er iddo bentyrru arian fel llŵch, a darparu dillad fel clai;
17 Efe a'i darpara, ond [h] y cyfiawn a'i gwiſg: a'r diniwaid a gyfranna 'r arian.
18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel gwyfyn, ac [i] fel bŵth a wnâ gwiliwr.
19 Y cyfoethog a huna, ac ni's ceſglir ef; efe a egyr ei lygaid, ac nid *yw*.
20 [k] Dychryniadau a'i goddiweddant fel dyfroedd: corwynt a'i lladratta ef liw nos.
* Heb. *chwane.*
godd gymmaryd ei ddammeg.
[a] Pen. 34. 5.
† Heb. *chwerwodd.*
Ruth 1. 20.
2 Bren. 4. 27.
[b] Pen. 2. 9.
* Heb. *er fy nyddiau.*
[c] Math. 16. 26. Luc. 12. 20.
[d] Pen. 35. 12. Salm. 18. 41. a 109. 7. Diar. 1. 28. a 28. 9.
[e] Eſay 1. 15. Jer. 4. 12. Ezec. 8. 18. Mica 3. 4. Joan. 9. 31. Jago 4. 3.
[f] Pen. 20. 29. Deut. 28. 41. Hoſ. 9. 13, 14.
[g] Salm. 78. 64.
[h] Diar. 28. 8.
Preg. 2, 26. [i] Eſay 1, 8. Galar. 2, 6. [k] Pen. 18. 11.

2400. 21 Y dwyreinwynt a'i cymmer efi ffordd, ac efe a â ymmaith; ac a'i teifl ef fel corwynt allan o'i le.

22 Canys *Duw* a deifl arno ef, ac nid arbed: gan ffoi, efe a fynnai ffoi rhag ei lâw ef.

23 Curant eu dwylaw arno: ac a'i hyffant allan o'i le.

PEN. XXVIII.

Mehef. 16. P. 1 *Bêd gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godidog ddarvun Duw yw doethineb.*

DIau fod gŵythen i'r arian; a lle i'r aur, *lle* y coethant *ef*.

2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd: ac o'r garreg y toddir prês.

3 *Duw* fydd yn gofod terfyn ar dywyllwch, ac yn chwilio allan bôb perffeithrwydd; *hyd yn oed* meini tywyllwch, a chyfgod angau,

4 Y mae yr afon yn torri allan oddi wrth y trigolion, *y dyfroedd* a anghofiwyd gan y troed: hwy a fychafant ac a aethant ymmaith oddi wrth ddynion.

5 Y ddaearen, o honi y daw bara, tröwyd megis tân oddi tani.

6 Ei cherrig hi *a fyddant* le i Saphir: a * Neu, *mwyn aur.* phriddellau aur fydd iddi.

7 *Y mae* llwybr nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcud:

8 Yr hwn ni fathrodd cenawon llêw; nid aeth hên lêw trwyddo.

9 Y mae efe yn eftyn ei lâw at y galleftr: y mae efe yn dymchwelyd mynyddoedd o'r gwrâidd.

10 Y mae efe yn peri i afonydd dorri trwy'r creigiau: ac y mae ei lygad ef yn gweled pob peth gwerthfawr.

11 Y mae efe yn rhwymo 'r afonydd rhag * Heb. *wylo.* lifo, ac yn dwyn *peth* dirgel allan i oleuni.

[a] Ad. 20. Preg. 7. 24 12 [a] Ond pa le y ceir doethineb? a pha le *y mae* trigle deall?

[b] Ad. 22. Rhuf. 11. 33, 34. 13 Ni wyr dŷn beth a dâl hi; ac ni cheir hi yn nhîr y rhai byw.

[c] Diar. 3. 13, 14. a 8. 11, 19. a 16, 16. 14 [b] Y mae 'r dyfnder yn dywedyd, Nid *ydyw* hi ynnofi: ac y mae'r môr yn dywedyd, Nid *ydyw hi* gyd â myfi.

15 [c] * Ni cheir hi er aur pûr: ac ni ellir pwyfo ei gwerth hi o arian:

* Heb. *Ni roir aur pur am dani.* 16 Ni chyffelybir hi i'r aur o Ophir: nac i'r Onics gwerthfawr, nac i'r Saphir.

17 Nid aur a grifial a'i cyftadla hi: na lleftr o aur † dilin *fydd* gydwerth iddi.

† Neu, *dilyfn.* 18 Ni chofir y ‡ Cwrel, na'r * Gabis; canys *gwell yw* caffaeliad doethineb nâ gemmau.

‡ Neu, *Ramoth.* 19 Ni ellir cyffelybu y Topaz o Ethiopia iddi hi: ni chyd-brifir hi ag aur pûr.

* Neu, *maen gwerthfawr.* 20 [d] Gan hynny o ba le y daw doethineb? a pha le *y mae* mangre deall?

[d] Ad. 12. 21 Canys hi a guddied oddi wrth lygaid pob dŷn byw: a hi a guddiwyd oddi wrth ehediaid y nefoedd.

[e] Ad. 14. 22 [e] Colledigaeth a marwolaeth fydd yn dywedyd, Ni a glywfom â'n clufiau fôn am dani hi.

23 Duw fydd yn deall ei ffordd hi; ac efe a edwyn ei lle hi.

24 Canys y mae efe yn edrych ar eithafoedd y ddaear; *ac* yn gweled dan yr holl nefoedd:

[f] Salm. 135. 7. 25 [f] I wneuthur pŵys i'r gwynt; ac efe a bŵyfa 'r dyfroedd wrth fefur.

26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r gwlâw; a ffordd i fêllt y taranau:

* Neu, *rhifodd.* 27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i *mynegodd hi; efe a'i parotôdd hi, a hefyd efe a'i chwiliodd hi allan.

28 Ac wrth ddŷn efe a ddywedodd, [g] Wele [g] ofn yr Arglwydd, hynny *ydyw* doethineb; a chilio oddi wrth ddrŵg *fydd* ddeall.

[g] Deut. 4. 6. Salm. 111. 10.

Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.

PEN. XXIX.

Job yn ewyno iddo ei hun, o herwydd ei lwyddiant a'i anrhydedd o'r blaen. Mehef. 17. B.

YNa Job a * barablodd drachefn, ac a ddywedodd, * Heb. *'chwanegodd gymblaen*;

2 Oh na bawn i fel *yn* [a] y mifoedd o'r fy mhen: wrth oleuni yr hwn y rhodiwn trwy dywyllwch: *godd gymeryd ei ddammeg.* [a] Edrych Pen. 7. 3.

4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieuengctid, a dirgelwch Duw ar fy mhabell: ‡ Neu, *lamp.*

5 Pan *oedd* yr Hollalluog etto gyd â mi; *a'm* plant o'm hamgylch: Salm. 18. 28.

6 Pan [b] olchwn fy nghamrau ag ymenyn: a *phan* dywalldai [c] 'r graig ‡ i mi afonydd o olew: [b] Edrych Deut. 32. 13. a 33. 24.

7 Pan awn i allan i'r porth trwy 'r drêf: *pan* barotôwn fy eiftedda yn yr heol.

8 Llangciau a'm gwelent, ac a ymguddient; a henuriaid a gyfodent, *ac* a fafent i fyny. Pen. 20. 17. [c] Salm. 81. 16.

9 Tywyfogion a attalient eu hymadroddion; ac a ofodent *eu* llâw ar eu genau. ‡ Heb. *gyd â myfi.*

10 * Pendefigion a dawent â fôn: a'u tafod a lynai wrth dafiod eu genau. * Heb. *llais y pend. a*

11 Pan i'm clywai clûft, hi a'm bendithiai; a phan i'm gwelai llygad, efe a dyftiolaethai gyd â mi: *guddiwyd.* [d] Salm. 72. 12.

12 Am fy mod [d] yn gwaredu 'r tlawd a fyddai yn gweiddi, a'r amddifad, a'r *bwn* ni *byddai* gynnorthwywr iddo. Diar. 21. 13. a 24. 11.

13 Bendith yr hwn oedd ar ddarfod am dano, a ddeuai arnaf; a gwnâwn i gâlon y wraig weddw lawenychu. [e] Salm. 132. 9.

14 [e] Gwifgwn gyfiawnder, a hithau a wifgai amdanafi: a'm barn *fyddai* fel mantell a choron. Efay 59. 17. a 61. 10.

15 Llygaid oeddwn i'r dall; a thraed *oeddwn* i'r clôff. Eph. 6, 14. &c.

16 Tâd *oeddwn* i'r anghenog; [f] a'r cŵyn ni wyddwn a chwiliwn allan. [f] Diar. 29. 7.

17 Drylliwn hetyd [g] gilddannedd yr anghyfiawn; ac a * dynnwn yr yfglyfaeth allan o'i ddannedd ef. [g] Diar. 30. 14.

18 Yna y dywedwn, Byddaf farw yn fy nŷth: a byddaf mor aml *fy* nyddiau a'r tywod. * Heb. *fawriwn.*

19 [h] Fy ngwreiddyn *oedd* yn † ymdànu [i] wrth y dyfroedd; a'r gwlith a arhofodd ar hŷd nôs ar fy mrig. [h] Pen. 18, 16. † Heb.

20 Fy ngogoniant *oedd* ‡ îr ynofi: [k] a'm bŵa a * adnewyddai yn fy llâw. [k] Gen. 49. [i] Salm. 1. 3.

21 Hwy a wrandawent arnaf, ac a ddifgwilient; diftawent wrth fy nghynghor. Jer. 17. 8.

22 Ar ôl fy ymadrodd ni ddywedent hwy eilwaith: a'm hymadrodd a ddiferai arnynt hwy. ‡ Heb. *newydd.*

23 A hwy a ddifgwilient amdanaf fel am y gwlâw; ac a ledent eu genau fel *am* [l] y diweddarwlâw. * Heb. *newidiai,*

24 *O's* chwarddwn arnynt hwy, ni chredent; ac ni wnaent hwy i lewyrch fy wyneb fyrthio. [l] Zech. 10. 1.

25 Dewifwn eu ffordd hwynt, eifteddwn yn bennaf, a thrigwn fel brenhin mewn llu; megis yr hwn a gyffura rai galarus.

PEN.

PEN. XXX.

1 Troi anrhydedd Job yn ddygn ddïyſtyrwch, 15 a'i hawddſyd yn adfyd.

2400. Mehef. 17. P. * Heb. *lai o ddyddiau nâ mi.*

ONd yn awr, *y rhai ſy* *ieuangach nâ mi ſy yn ſy ngwatwar, y rhai y dïyſtyraſwn eu tadau, i'w goſod gyd â chŵn ſy nefaid.

2 I ba bêth *y gwaſanaethai* cryſdwr eu dwylaw hwynt i mi? darfuaſai am henaint ynddynt hwy.

† Heb. *neithiwyr.*

3 Gan angen, a newyn, unig *oeddynt*; yn ffoi i'r anialwch † gynt, yn ddiffaith, ac yn wŷllt.

4 Y rhai a dorrent yr hoccys mewn bryſglwyni; a gwrâidd meryw yn fwyd iddynt.

* *Dyſſrynnoedd.*

5 Hwy a yrrid ymmaith o ſŷſg *dynion*, (gwaeddent ar eu hôl hwy, fel *ar ôl* lleidr.)

6 I drigo mewn holltau * afonydd: *mewn* tyllau'r ddaear, ac *yn* y creigiau.

7 Hwy a ruent ym mhlith perthi: hwy a ymgaſglent dan ddanadl.

8 Meibion yr ynfyd, a meibion rhai anenwog *oeddynt*; gwaelach nâ'r ddaear oeddynt.

[a] Pen. 17. 6. Salm. 35. 15. a 69. 12. Galar. 3. 14, 63. * Heb. *attaliant boeri o'm hwyneb.* [b] Num. 12. 14. Deut. 25. 9. Eſay 50. 6. Mat. 26. 67. a 27. 30. [c] Edrych Pen. 12. 18. [d] Pen. 19. 12. † Heb. *arbennig.* [e] Salm. 42. 4.

9 [a] Ac yn awr eu cân hwy ydwyf fi, a myfi ſydd yn deſtun iddynt.

10 Y maent yn ſy ffieiddio, yn cilio ym mhell oddi wrthyf; ac nid * arbedant [b] boeri yn fy wyneb.

11 O blegid iddo [c] ddattod fy rhâff, a'm cyſtuddio; hwythau a ollyngaſant y ffrwyn yn fy ngolwg i.

12 Y rhai jeuaingc ſy 'n codi ar *ſy llâw* ddehau, y maent yn gwthio fy nhraed; ac [d] yn ſarnu i'm herbyn ffyrdd eu dinyſtr.

13 Anrheithiant fy llwybr, 'chwanegant fy nhrueni; heb fod help iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf* megis *dŵfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo *arnaf* wrth yr anrhaith.

15 Dychryniadau a drŏwyd arnaf: fel gwynt yr erlidiant fy † enaid: a'm hiechydwriaeth a â heibio fel cwmmwl.

16 Am hynny 'r [e] ymdywalld fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cyſtudd a ymaflaſant ynof.

17 Y nôs y tyllir fy eſgyrn o'm mewn: a'm gïau nid ydynt yn gorphwys.

18 Trwy fawr nerth *ſy ngblefyd*, fy ngwiſg a newidiodd; *eſe* a'm hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Eſe a'm taflodd yn y clai; ac aethum yn gyffelyb i lŵch â lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn gwrando: yr ydwyf yn ſefyll, ac *nid* yſtyri wrthyf.

21 Yr ŵyt yn troi yn greulon yn fy erbyn; yr ŵyt yn fy ngwrthwynebu â nerth dy lâw.

22 Yr ŵyt yn fy nyrchafu i'r gwynt; yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno*, ac yr ydwyt yn toddi fy * ſylwedd.

* Neu, *noctbineb.* [f] Heb. 9. 27. † Heb. *pentwr.* [g] Salm. 35. 13, 14. Rhuf. 12. 15. ‡ Heb. *ddirwrnod.*

23 Canys myfi a wn y dygi di fi *i* farwolaeth; ac *i* 'rtŷ [f] rhagderfynedig i bob dŷn byw.

24 Diau nad eſtyn *ef* lâw i'r † bêdd: er *bod* gwaedd ganddynt yn ei ddinyſtr ef.

25 [g] Oni ŵylais i dros yr hwn oedd galed *ei* ‡ fŷd? *oni* ofidiodd fy enaid dros yr anghenog?

26 Pan edrychais am ddaioni, drygfyd a ddaeth: pan ddiſgwiliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy amyſgaroedd a ferwaſant, ac ni orphwyſaſant: dyddiau cyſtudd a'm rhagflaenaſant.

28 [h] Cerddais yn alarus heb yr haul: codais *a* gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 [i] Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau; ac yn gyfaill i gywion yr Eſtrys.

30 [k] Fy nghroen a ddûodd am danaf: [l] a'm heſgyrn a loſgaſant gan wrês.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, a'm horgan *ſel* llais rhai yn ŵylo.

[h] Salm. 119. 83. Galar. 4. 8. a 5. 10. [i] Salm. 102. 6. Mic. 1. 8. [k] Salm. 119. 83. Galar. 4. 8. a 5. 10. [l] Salm. 102. 3.

PEN. XXXI.

Job ar gyhoedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.

Mehef. 18. B.

MYfi a wneuthum ammod â'm [a] llygaid, pa ham gan hynny y meddyliwn am forwyn?

[a] Mat. 5. 28. [b] Pen. 20. 29. a. 21. 13. [c] 2 Cron. 16. 9. Pen. 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 32. 19. [d] Edrych. Num. 15. 39. Ezec. 6. 9, Mat. 5. 29. [e] Lef. 26. 16. Deut. 28. 30, 38, &c. Ad. 28. 44. 21. [f] Gen. 38. 24. Lef. 20. 10. Deut. 22. 22. Edrych. Ad. 28. [g] Salm. 31. a 22. 2. Mal. 2. 10. * Neu, *onid eſe a'n llunodd ni gyd â thâd, o'm hieuengctid; mewn un grôth.* † Heb. *nbanmaid.* ‡ Sef. *y weddw.* [i] Edrych. Deut. 24. 22. [k] Eſay 13. 6. Joel 1. 15. [l] Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17. [m] Salm. 62. 10.

2 Canys pa [b] rann *ſydd oddi wrth* Dduw oddi uchod? a *pha* etifeddiaeth *ſydd oddi wrth* yr Hollalluog o'r uchelder?

3 Onid *oes* dinyſtr i'r anwir? a *dïaledd* dieithr i'r rhai ſy'n gwneuthur anwiredd?

4 [c] Onid ydyw eſe yn gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif fy holl gamrau?

5 O's rhodiais mewn oferedd; ac *o's* pryſurodd fy nhroed i dwyllo;

6 Pwyſed fi mewn cloriannau cyfiawn, a [d] mynned Duw wybod fy mherffeithrwydd.

7 O's gŵyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a [e] myned o'm calon ar ôl fy llygaid; neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw:

8 *Yna* [e] hauwyf fi, a bwyttaed arall: ïe dadwreiddier fy hiliogaeth i.

9 O's twylled fy nghalon gan wraig; ac *o's* cynllwynais wrth ddrŵs fy nghymydog;

10 Maled fy ngwraig innau i *ŵr* arall: ac ymgrymmed eraill arni hi.

11 Canys 'sgelerder *ydyw* hyn, ac [f] anwiredd *ydyw*, *i'w chosbi gan* farnwŷr.

12 Canys tân *ydyw* a yſa oni anrheithio; ac eſe a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 O's dïyſtyrais achos fy ngwâs a'm gwaſanaethferch, pan ymryſonent â mi:

14 Pa bêth gan hynny a wnâf pan [g] godo Duw? a phan ymwelo eſe, pa bêth a attebaf iddo?

15 [h] Onid yr hwn a'm gwnaeth i yn y grôth, a'i gwnaeth yntau? ac * onid yr un a'n lluniodd yn y bru?

16 O's atteliais *ddim* o ddeiſyfiad y tlawd; ac o's gwneuthum i lygaid y weddw ddiffygio;

17 Ac o's bwytteais fy † mwyd yn unig, ac oni fwytaodd yr amddifad o hono;

18 Canys eſe a gynnyddodd gyd â mi, fel mam mi a'i tywyſais ‡ hi)

19 O's gwelais *neb* yn marw o eiſiau dillad; a'r anghenog heb wiſg;

20 O's ei lwynau ef ni'm [i] bendithiaſant, ac *oni* chynheſodd efe gan gnu fy nefaid i;

21 O's codais fy llâw yn erbyn yr amddifad, pan welwn fy nghymmorth yn y porth:

22 Syrthied fy mraich oddi wrth fy yſgwydd: a thorrer fy mraich oddi wrth y cymmal.

23 Canys [k] ofn dinyſtr Duw *oedd* arnaf: a chan ei uchelder ef ni allwn *oddef*.

24 [l] O's goſodais fy ngobaith *mewn* aur: ac o's dywedais wrth aur coeth, Fy ymddiried *ŵyt*;

25 [m] O's llawenychais am *fod* fy nghyfoeth yn fawr, ac o blegid i'm llâw gael llawer;

2400. 26 [n] O's edrychais ar yr hau', pan dywynnai; a'r lleuad yn cerdded yn ddiſglair;
[n] Deut. 4. 19. a 11. 16. a 17. 3.
27 Ac o's hudwyd ſy nghalon yn gyddiedig; ac *o's* ſy ngenau a gusanodd ſy llâw:
28 Hyn hefyd *fuaſai* [o] anwiredd i'w goſbi gan y barnwyr: canys gwadaſwn Dduw uchod.
[o] Ad. 11.
29 [p] O's llawenychais i am drychineb yr hwn a'm casâj, ac o's ymgodais pan * ddigwyddodd drwg iddo:
[p] Diar. 17. 3.
* Heb. *gafodd drwg eſ.*
30 [q] (Ac ni ddioddefais i daflod fy ngenau bechu; gan ofyn ei einioes ef trwy felldigo.)
[q] Mat. 5. 44.
31 Oni ddywedodd dynion fy mhabell, Oh na chaem o'i gnawd ef! ni ddigonir ni.
32 [r] Ni lettyodd dieithr ddŷn yn yr heol: agorais fy nryſau i'r † fforddolion.
[r] Rhuf. 12. 14.
33 O's cuddiais fy nghamweddau [s] fel ‡ Adda, gan guddio ſy anwiredd yn fy mynwes;
[s] Rhuf. 12, 13. Heb. 13. 2.
34 A ofnais i dyrfa lioſog, neu a'm dychrynai dirmyg teulu; ſel y tawn heb ſyned allan o'm drws?
1 Pedr. 4. 9.
35 Oh am un a'm gwrandawai! wele, ſy * nymuniad yw, [t] i'r Hollalluog fy atteb i, a 'ſgrifennu o'm gwrthwynebwr lyfr.
† Neu, *fforddolion.*
[t] Gen. 3, 8, 12.
36 Diau y dygwn ef ar fy yſgwydd; *a* rhwymwn ef yn *lle* coron i mi.
Hoſ. 6, 7.
37 Mynegwn iddo rifedi ſy nghamrau; ſel tywyſog y neſâwn atto.
‡ Neu, *dŷn.*
38 O's ydyw ſy nhîr i yn llefain yn fy erbyn; ac *o's* ydyw ei gŵyſau ef yn cŷdwylo;
* Heb. *argoel yw yr ettyb yr Hollalluog ſi.*
39 O's bwyttaais i ei † gnŵd ef heb arian; ac *o's* cyſtuddiais enaid ei berchennogion ef;
[t] Pen. 13. 22.
40 Tyfed [v] yſgall yn lle gwenith, a ‡ bulwg yn lle haidd.
† Heb. *gryſdwyr.*
[u] Gen. 3. 18.

Diweddwyd geiriau Job.

‡ Neu, *chwynn niweidiol.*

PEN. XXXII.

Mehef. 18. P. *1 Elihu yn ddig wrth Job a'i gyfcillion: 6 Ac am nad yw doethineb yn dyfod o henaint, yn eſgusodi hyſder ei jeuengctid ei hun: 11 Ac yn beio arnynt hwy nad oeddent yn boddloni Job. 16 Ei zêl ef i leſaru.*

FElly y tri gŵr yma a beidiaſant ag ateb i Job, am ei *fod* ef yn gyfiawn yn ei olwg ei hun.

2 Yna digoſaint Elihu mâb Barachel y Buziad, o genedl Ram, a gynneuodd; ei ddigoſaint ef a ennynnodd yn erbyn Job, am farnu o hono ei enaid yn gyfiawn o flaen Duw.

3 A'i ddigoſaint ef a gynneuodd yn erbyn ei dri chyfaill, am na chawſent hwy atteb, ac *er hynny*, farnu o honynt Job yn euog.

* *Ddiſgwyliaſai Job mewn geiriau.* † Heb. *ddyddiau.* ‡ Heb. *bychan ydwyf o ddyddiau.*

4 Elihu hefyd a * arhoſaſai ar Job nes darfod iddo leſaru: canys *yr oeddynt* hwy yn hŷn nag ef o † oedran.

5 Pan welodd Elihu nad *oedd* atteb gan y tri wŷr hyn, yna y cynneuodd ei ddigoſaint ef.

6 Ac Elihu mâb Barachel y Buziad a attebodd, ac a ddywedodd, ‡ Jeuange ydwyf o oedran, chwithau *ydych* hên jawn: am hynny 'r arſwydais, ac yr ofnais ddangos fy meddwl i chwi.

[a] Pen. 35. 11. a 38, 36. Diar. 2, 6. Preg. 2, 26. Dan. 1, 17. a 2. 21. Jago 1, 5.

7 Dywedais, Dyddiau a draethant, a lliaws o flynyddoedd a ddyſgant ddoethineb.

8 Ond *y mae* yſbryd mewn dŷn; ac [a] yſbrydoliaeth yr Hollalluog ſydd yn gwneuthur iddynt hwy ddeall,

9 Nid yw *gwŷr* mawrion ddoeth *bob amſer*: ac nid yw henafgwŷr yn deall barn. 2400.

10 Am hynny y dywedais, Gwrando fi; minnau a ddangoſaf fy meddwl.

11 Wele, diſgwyliais wrth eich geiriau; cluſtymwrandewais â'ch * rheſymmau, tra y chwiliaſoch chwi am eiriau. * Heb. *deall.*

12 Ie, mi a ddeliais arnoch, ac wele, nid *oedd un* o honoch yn argyhoeddi Job gan atteb ei eiriau ef;

13 Rhag dywedyd o honoch, Ni a gawſom ddoethineb: Duw ſydd yn ei wthio ef i lawr, ac nid dŷn.

14 Er na † hwyliodd efe *ei* ymadroddion yn fy erbyn i: ac nid attebaf finnau iddo *th*refnodd. † Neu, *threfnodd.*

15 Hwy a fynnaſant, nid attebaſant mwy; peidiaſant a lleſaru. ‡ Heb. *fymmuda-ſant oddi wrthynt*

16 Wedi diſgwyl o honof, (canys ni leſarent, eithr ſefyll heb atteb mwy.)

17 *Dywedais*, Minnau a attebaf fy rhann, minnau a ddangoſaf fy meddwl. *ymadroddion.*

18 Canys yr ydwyf yn llawn geiriau: y mae 'r * yſbryd ſydd ynof yn fy nghymell i. * Heb. *yſbryd fy mol.*

19 Wele, fy mòl *ſydd* fel gwîn nid agorid arno: y mae efe yn holti fel coſtrelau newyddion.

20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl: agoraf fy ngwefuſau, ac attebaf.

21 Ni dderbynniaf yn awr wyneb neb: ni wenieithiaf wrth ddŷn.

22 Canys ni fedraf wenieithio; *pe gwnâwn*, buan i'm cymmerai fy ngwneuthurwr ymmaith.

PEN. XXXIII.

Mehef. 19. B. *1 Elihu yn ymgynnyg i ymreſymmu â Job dros Dduw mewn purdeb a llarieidd-dra, 8 yn dangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i fyrdd i ddŷn. 14 Duw yn galw dŷn i edifeirwch trwy weledigaethau, 19 trwy gyſtuddiau, 25 a thrwy ei weinidogion. 31 Y mae eſe yn annog Job i wrando.*

OHerwydd pa ham, Job, clyw attolwg fy ymadroddion; a gwrando fy holl eiriau.

2 Wele 'r ydwyf yn awr yn agoryd fy ngenau; mae fy nhafod yn dywedyd yn nhafiod fy ngenau.

3 *O* unjondeb fy nghalon *y bŷdd* fy ngeiriau; a'm gwefuſau a ddroddant wybodaeth bur.

[a] Gen. 2. 7.

4 [a] Yſbryd Duw a'm gwnaeth i; ac anadl yr Hollalluog a'm bywiocaodd i.

[b] Pen. 9. 34, 35. a 13. 20, 21.

5 O's gelli, atteb fi: ymbarotoa, *a* ſaf o'm blaen i.

* Heb. *enau.*

6 [b] Wele fi yn ôl dy * ddymuniad di yn lle Duw: allan o'r clai y torrwyd finnau.

† Heb. *yn fy ngluſtiau.*

7 Wele, ni'th ddychryna fy arſwyd i; ac ni bŷdd fy llâw yn drom arnat.

[c] Pen. 9. 8 Dywedaiſt yn ddiau † lle y clywais i: a myfi a glywais lais *dy* ymadroddion: 17. a 10. 7. a 11. 4.

9 [c] Pûr *ydwyf* fi heb gamwedd; glân *ydwyf* ac heb anwiredd ynof. a 16. 17. a 23. 10, 11.

10 Wele efe a gafodd achoſion yn fy erbyn: [d] y mae efe yn fy nghyfrif yn elyn i iddo. a 27. 5. a 29. 14. a 31. 1.

11 [e] Y mae yn goſod fy nhraed yn y cyffion: y mae yn gwilied fy holl lwybrau.

[d] Pen. 13. 24. a 16. 9.

12 Wele *yn* hyn nid ydwyt gyfiawn: a mi a'th attebaf, mai mwy ydyw Duw nâ dŷn.

[e] Pen. 13. 27. a 14. 16.

13 Pa ham yr ymryſoni yn ei erbyn ef? o herwydd nid ydyw efe 'n * rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd, * Heb. *atteb,*

14 Canys

2400. 14 Canys y mae Duw yn llefaru unwaith,
ïe ddwywaith, *ond* ni ddeall *dŷn*.
15 Trwy hûn, *a thrwy* weledigaeth nôs,
pan ſyrthio trymgwſg ar ddynion, wrth
hepian ar wely;
* Heb. *y dadguddia.* 16 Yna * [f] yr egyr efe gluſtiau dynion,
ac y ſelia efe addyſg iddynt:
[f] Pen. 36. 10, 15. 17 I dynnu dŷn *oddi wrth ei* waith, ac i
guddio balchder oddi wrth ddŷn.
‡ Heb. *myned ymmaith.* 18 Y mae efe yn cadw ei enaid ef rhag y
pwll; a'i hoedl ef rhag ei ‡ cholli trwy 'r
cleddyf.
19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar ei
wely: a lliaws ei eſgyrn ef *â gofid* caled.
[g] Salm. 107. 18. 20 [g] Fel y ffieiddio ei fywyd ef fara, a'i
enaid fwyd * blaſus.
* Heb. *dymunol.* 21 Derfydd ei gnawd ef allan ô olwg: ſaif
ei eſgyrn allan, *y rhai* ni welid *o'r blaen.*
22 Nefâu y mae ei enaid i'r bêdd: a'i fy-
wyd i'r dinyſtrwŷr.
‡ Neu, *ddeongluwr.* 23 O's bydd gŷd ag ef gennad o ‡ ladme-
rydd, un o nil, i ddangos i ddŷn ei uniondeb:
24 Yna efe a drugarhâ wrtho, ac a ddy-
wed, Gollwng ef, rhag diſgyn o hono i'r
‡ Neu, *gymmod.* clawdd, myfi a gefais ‡ jawn.
* Heb. *mabolaeth.* 25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd nâ * bach-
gen; efe a ddychwel at ddyddiau ei jeuengc-
tid.
26 Efe a weddïa ar Dduw, ac yntau a
fydd boddlon iddo, ac efe a edrych yn ei
wyneb ef mewn gorfoledd: canys efe a dâl
i ddŷn ei gyfiawnder.
‡ Neu, *ac a ddywed.* 27 Efe a edrych ar ddynion, ‡ ac *o's* dy-
wed *neb*, Mi a bechais, ac a wyrais uniondeb,
ac ni lwyddodd i mi:
* Neu, *waredodd fy enaid.* 28 Efe a * wared ei enaid ef rhag myned
i'r clawdd, ‡ a'i fywyd a wêl oleuni.
‡ Neu, *a'm bywyd.* 29 Wele, hyn oll a wnâ Duw ddwywaith
neu dair, â dŷn.
[h] Salm. 56. 13. 30 [h] I ddwyn ei enaid ef o'r pwll: i'w
oleuo â goleuni y rhai byw.
31 Gwrando Job, clyw fi: tâw, a mi a
lefaraf.
32 Od oes geiriau gennyt, atteb fi: llefara,
canys chwennychwn dy gyfiawnhâu di.
33 Onid ê gwrando arnaſi, bydd ddiſtaw,
a myfi a ddyſgaf i ti ddoethineb.

PEN. XXXIV.

Mehef. 19. P. 1 *Elihu yn beio ar Job am ſwrw ar Dduw fod yn anghyfiawn.* 10 *Na's gall Duw*
[a] Pen. 6. 30. a 12. 11. *Hollalluog fod yn anghyfiawn,* 31 *Rhaid i*
ddŷn ymddaroſtwng i Dduw. 34 *Elihu yn*
ceryddu Job.
* Heb, *taflod y genau.* AC Elihu a lefarodd, ac a ddywedodd,
2 *Ha wŷr* doethion, gwrandêwch ſy
ymadroddion: a *chwychwi* y rhai ydych yn
[b] Pen. 27. 2. gwybod, cluſtymwrandêwch.
[c] Pen. 9. 17. 3 [a] Canys y glûſt a farn ymadroddion, fel
yr archwaetha * 'r genau fwyd.
‡ Heb. *ſaeth.* 4 Dewiſwn i ni farn, gwybyddwn rhyng-
om pa beth ſy dda.
Pen. 6. 4. a 16. 13. 5 Canys dywedodd Job, Cyfiawn ydwyf:
a [b] Duw a ddûg ymmaith fy marn.
[d] Pen. 15. 16. 6 A ddywedaſi gelwydd yn erbyn fy mat-
ter fy hun; [c] anaele *yw fy* ‡ archoll heb
gamwedd.
[e] Pen. 35. 3. 7 Pa *ŵr fydd* fel Job, [d] *yr hwn* a ŷf wat-
worgerdd fel dwfr?
[f] Deut. 32. 4. 8 Ac a rodio ynghymdeithas gyd â
gweithredwŷr anwiredd; ac ſydd yn myned
2 Cron. 19. 7. gyd â dynion annuwiol.
Pen. 8. 3. a 36. 23. 9 Canys [e] dywedodd, Ni fuddia i ŵr ym-
hyfrydu â Duw.
Sal. 92. 15. Rhuf. 9. 14, 10 Am hynny chwychwi wŷr calonnog,
gwrandêwch arnaf. [f] Pell oddi wrth Dduw
fyddo *gwneuthur* annuwioldeb, ac oddi
wrth yr Hollalluog *weithredu* anwiredd,
11 [g] Canys efe a dâl i ddŷn ei waith: ac 2400.
efe a wnâ i ŵr gael yn ôl ei ffyrdd ei hun. [g] Salm.
12 Diau hefyd na wnâ Duw yn annuwiol; 62. 12.
ac na ŵyra 'r Hollalluog farn. Diar. 24.
13 Pwy a roddes iddo ef lywodraethu 'r 12.
ddaear? a phwy a oſodod * yr holl fyd? Jer. 32.
[h] Pen. 34. 29. 14 [h] O's geſyd ei gâlon ‡ ar *ddŷn: o's* 19.
caſgl efe atto ei hun ei yſbryd, a'i anadl ef;
[i] Pob cnawd a gŷd-drenga: a dŷn a 20.
ddychwel i'r pridd. Mat. 16.
16 Ac od *oes* ddeall *ynnot*, gwrando hyn: 27.
cluſtymwrando â llêf fy ymadroddion. Rhuf. 2. 6.
[k] 2 Cor. 5. ‡ 17 [k] A gaiff yr hwn ſydd yn caſâu barn 2 Cor. 5.
lywodraethu? ac a ferni di yr hwn ſydd 10.
gyfiawn odiaeth, yn annuwiol? 1 Pedr 1.
18 A ddywedir wrth frenhin, Drygionus 17.
ydwyt; *ac*, Annuwiol *ydych*, wrth dywy- Dad. 22.
ſogion? 12.
[i] Pen. 13. 19 *Pa faint llai wrth* yr hwn [l] ni dder- * Heb.
byn wynebau tywyſogion, ac nid edwyn y *y cwbl o*
goludog o flaen y tlawd: canys [m] gwaith ei *bono.*
ddwylaw ef *ydynt* oll. [n] Salm.
20 Hwy a fyddant meirw mewn moment, 104. 29.
a hanner nôs y cynhyrfa 'r bobl, ac yr ânt Preg. 12.
ymmaith: a'r cadarn a ‡ ſymmudir heb 7.
waith llâw. ‡ Heb.
[k] Gen. 18. 25. 21 [n] Canys ei lygaid ef *ſydd* ar ffyrdd *arno ef.*
dŷn: ac efe a wêl ei holl gamrau ef. [i] Gen. 3.
22 [o] Nid *oes* dywyllwch, na chyſgod 19.
angau; lle y gall y rhai ſydd yn gweithio Preg. 12.
anwiredd ymguddio. 7.
[k] Gen. 18. 23 Canys ni eſyd *Duw* ar ddŷn ychwa-
neg *nag a haeddo*, fel y gallo efe fyned i 25.
gyfraith â Duw. ‡ Heb.
24 Efe a ddryllia rai cedyrn * yn aneirif: *rwymo.*
ac a eſyd eraill yn eu lle hwynt. [l] Deut.
25 Am hynny efe a edwyn eu gweithre- 10. 17.
doedd hwy: a phan newidio efe y nôs, hwy 2 Cron.
a ‡ ddryllir. 19. 7.
26 Efe a'u tery hwynt, megis rhai an- Act. 10.
nuwiol, yn * amlwg: 34.
27 Am iddynt gilio oddi ar ei ôl ef; ac Rhuf. 2.
[p] nad yſtyrient ddim o'i ffyrdd ef: 11.
28 Gan ddwyn gwaedd y tlawd atto ef, Gal. 2. 6.
ac efe a wrendy waedd y cyſtuddiol. Eph. 6. 9.
29 Pan eſmwythao efe, pwy a aneſmwy- Col. 3. 25.
thâ? a phan guddio efe *ei* wyneb, pwy a [m] Pen. 31.
edrych arno? pa un bynnag ai yn erbyn 15.
cenedl, ai yn erbyn dŷn yn unig: ‡ Heb.
30 Fel na theyrnaſai dŷn ffuantus, *ac* na *ſymmu-*
rwyder y bobl. *dant.*
[n] 2 Cron. 16. 9. Pen. 31. 4. 31 Ond wrth Dduw, yr hwn a ddywed,
Mi a faddeuais, nid anrheithiaf, *y dylid*
dywedyd;
Sal. 34. 15. Diar. 5. 32 Heb law a welaf, dŷſg di fi; o gwneu-
thum anwiredd, ni wnaf fi mwy.
Jer. 16. 17. Heb. 13. 33 Ai * wrth dy feddwl di *y byddai?* efe
a'i tâl, pa un bynnag a wnelych ai gwrthod
ai dewis, ac nid myfi: am hynny dywed yr
hyn a wyddoſt.
[o] Salm. 139. 12. Amos 9. 34 Gwŷr ‡ call, dywedant i mi; a'r gŵr
doeth, clywed fi.
Heb. 4. 35 Job a ddywedodd yn annoeth; a'i
eiriau *ydynt* heb ddoethineb.
36 Fy nhâd, profer Job hyd y diwedd: 13.
am *roddi* attebion dros ddynion anwir. * Heb.
37 Canys efe a 'chwanegodd 'ſgelerder at *anebwil-*
ei bechod; efe a gurodd *ei ddwylaw* yn *iadwy.*
ein plith ni, ac a amlhaodd ei eiriau yn ‡ Heb.
erbyn Duw. *yſgir.*
* Heb.

mangre y rhai ſy yn edrych. [p] Salm. 28. 5. Eſay 5. 12.
* Heb. *oddi gyd â thi.* ‡ Heb. *o gâlon.*

PEN. XXXV.

1 *Nad oes mŵr ymgyſtadlu â Duw, am nad* Mehef.
oes na'n daioni ni na'n dryguni yn dda 20. B.

nac

nac yn ddrŵg iddo ef. 9 *Bŷd llawer yn gwaeddi ar Ddduw yn eu cyſtudd, a heb gael eu gwrando, o eiſiau ſŷdd.*

AC Elihu a lefarodd, ac a ddywedodd,
2 A gyfrifaiſt di yn union ddywedyd
a Pen. 21. 15. a 34. 9. o honot, *Y mae* fy ngyfiawnder i yn fwy nâ *'r eiddo* Duw?
3 Canys a dywedaiſt, Pa lês a wnâ *hynny* i ti? pa bêth a ennillaf † *er fy nglanhâu* oddi wrth fy mhechod?
4 Myfi a * attebaf i ti, ac i'th gyfeillion gyd â thi.
† Neu, oddi wrtho enwy nag oddi wrth fy mhechod. * Heb. ddychwelaf eiriau i ei.
5 b Edrych ar y nefoedd a gwêl; ac edrych ar y cymmylau, *y rhai* ſydd uwch nâ thi.
6 O's pechi, pa *niwaid* a wnei di iddo ef? o's aml fydd dy anwireddau, pa bêth yr ŵyt yn ei wneuthur iddo ef?
7 c O's cyfiawn fyddi, pa bêth yr ŵyt yn ei roddi iddo ef? neu pa bêth y mae efe yn ei gael ar dy lâw di?
b Pen. 22. 12. 8 I wr fel tydi, dy annuwioldeb; ac i fâb dŷn, dy gyfiawnder, *a all ryw bâth*,
c Pen. 22. 2, 3. Sal. 16. 2. 9 Gan taint y gorthrymder, hwy a wnânt i'r *gorthrymmedig* lefain: hwy a floeddiant rhag braich y cedyrn.
Diar. 9. 12. 10 Ond ni ddywed *nêb*, Pa lê y mae Duw,
Rhuf. 11. 33. yr hwn a'm gwnaeth i? d yr hwn ſydd yn rhoddi *achoſion i* ganu y nôs.
d Salm. 42. 8. a 109. 5. a 149. 5. 11 Yr hwn ſydd yn ein dyſgu yn fwy nag anifeiliaid y ddaear, ac yn ein gwneuthur yn ddoethach nag ehediaid y nefoedd.
e Diar. 2. 28. 12 e Yna hwy a waeddant rhag balchder y rhai drŵg, ac ni chlyw efe.
f Pen. 27. 9. 13 f Diau na wrendy Duw oferedd; ac nad edrych yr Hollalluog arno.
Diar. 15. 29. 14 Er dywedyd o honot na weli ef, etto *y mae* barn ger ei fron ef, diſgwyl dithau wrtho.
Jer. 11. 11. 15 Ac yn awr, am nad *yw felly*, † efe a
† Sef, Duw. ymwelodd yn ei ddigoſaint: etto ni ŵyr
* Sef, Job. * efe mewn dirfawr galedi.
16 Am hynny y lleda Job ei ſafn yn ofer: ac yr amlhâ eiriau heb wybodaeth.

PEN. XXXVI.

Mehef. 20. P. 1 *Elihu yn dangos bôd Duw yn gyfiawn yn ei ſŷrdd.* 16 *Y môdd y mae pechodau Job yn attal benditbion Duw.* 24 *Rhaid yw mawrhâu gweithredoedd Duw.*

AC Elihu a aeth rhagddo, ac a ddywedodd,
2 Goddef i mi ychydig, a myfi a fynegaf i ti, *ſod gennyf* ymadroddion etto dros Dduw.
3 O bell y cymmeraf fy ngwybodaeth ac i'm gwneuthurwr y rhoddaf gyfiawnder.
4 Canys yn wîr nid celwydd *ſydd* fy
a Pen. 9. 4. a 12. 13, 16. a 37. 23. Salm. 99. 4. ymadroddion: y perffaith o wybodaeth *ſydd* gyd â thi.
5 Wele, cadarn *ydyw* Duw, ac ni ddîyſtyra efe *nêb*: a cadarn o gadernid a
* Heb. chalon. * doethineb *yw efe*.
6 Nid achub efe fywyd yr annuwiol;
† Neu, cyſtuddiol. ond efe a rŷdd uniondeb *i'r* † trueniaid.
b Salm. 33. 18. a 34. 15. 7 b Ni thynn efe ei olwg oddi ar y cyfiawn; eithr c *y maent* gyd â brenhinoedd, ar yr
c Salm. 113. 8. orſeddfaingc; ie efe a'u ſicrhâ yn dragywydd, a hwy a ddyrchefir.
d Salm. 107. 10. 8 Ac d o's hwy a rwymîr â gefynnau, *ac* a ddelir â rhaffau gorthrymder;
e Pen. 33. 16, 23. 9 Yna efe a ddengys iddynt hwy eu gwaith, a'u hanwireddau, amlhâu o honynt:
10 e Ac a egyr eu cluſtiau hwy i *dderbyn* cerydd; ac a ddywed am droi o honynt oddi wrth anwiredd.
11 O's gwrandawant hwy, a'i waſanaethu *ef*, hwy f a dreuliant eu dyddiau mewn daioni, a'u blynyddoedd mewn hyfrydwch.
f Pen. 21. 13.
12 Ac oni wrandawant, * difethir hwy gan y cleddyf; a hwy a drengant heb wybodaeth.
* Heb. ânt ymmaith.
13 Ond y rhai rhagrithiol o galon g a 'chwanegant ddîg: ni waeddant pan rwymo efe hwynt.
g Rhuf. 2. 5.
14 h Eu henaid hwythau fydd marw mewn jeuengctid: a'u bywyd gyd â'r * aflan.
h Pen. 15. 32. a 22.
15 Efe a wared y † truan yn ei gyſtudd: ac a egyr eu cluſtiau hwynt mewn gorthrymder.
16. Salm. 55. 23.
16 Felly hefyd efe a'th ſymmudaſai di o enau cyfyngdra *i* ehangder, lle nid oes gwaſgfa, * a i ſaig dy fwrdd di *fuaſai* yn llawn braſder.
* Neu, Sodomiaid. † Neu, cyſtuddiol.
17 Ond ti a gyflawnaiſt farn yr annuwiol: barn a chyfiawnder † a ymaflant *ynnot*.
* Heb. yr hyn a orphwys ar dy.
18 O herwydd *bôd* digoſaint, *gochel* rhag iddo dy gymmeryd di ymmaith â'i ddyrnod: yna k ni 'th * wared jawn mawr.
19 A briſia efe ar dy olud di? na *phriſia fwrdd*. ar aur, nac ar holl gadernid nerth.
i Salm. 23. 5.
20 Na chwennych y nôs, pan dorrer pobl ymmaith yn eu lle.
† Neu, a 'th canys hynny a ddewiſaiſt o flaen cyſtudd. gynhalient.
21 Ymochel, nac edrych ar anwiredd; 22 Wele, Duw trwy ei nerth a ddyrchafa; l Pwy ſydd yn dyſgu ſel efe?
k Salm. 49. 7.
23 m Pwy a orchymynnodd ei ffordd ef iddo? a n phwy a ddywed, Gwnaethoſt anwiredd?
* Heb. dry heibio.
24 Cofia fawrhâu ei waith ef? ar yr hwn yr edrych dynion.
l Eſay 40. 13, 14.
25 Pob dŷn a'i gwêl; *a* dyn a'i cenfydd o bell.
Rhuf. 11. 34.
26 Wele, mawr *yw* Duw, ac nid adwaenom *ef*: ac o ni fedrir chwilio allan nifer ei flynyddoedd ef.
1 Cor. 2. 16.
m Pen. 34. 27 Canys efe a wna 'r defnynnau dyfroedd yn fân, *bwy* a dywalldant wlâw fel y byddo ei darth;
n Pen. 34. 10.
28 Yr hwn a ddifera, *ac* a ddefnynna y cymmylau, ar ddŷn yn helaeth.
o Salm. 90. 2. a 102.
29 Hefyd, a ddeall *dŷn* daeniadau y cymmylau, *a* thwrf ei babell ef?
24, 27. Heb. 1.
30 Wele, efe a daenodd ei oleuni arno, ac a orchuddiodd * waelod y môr.
12. * Heb. gwrâidd.
31 Canys p â hwynt y barn efe 'r bobloedd, *ac* y rhŷdd efe fwyd yn helaeth.
p Pen. 37. 13. a 38.
32 Efe a guddia 'r goleuni â chymmylau: ac a rŷdd orchymmyn iddo *na thywynno* trwy 'r *cwmmwl* ſydd rhyngthynt.
23. † Heb. yr eigyniad.
33 Ei dwrf a fynega am dano, a'r anifeiliaid am † y tarth.

PEN. XXXVII.

Mehef. 21. B. 1 *Rhaid yw ofni Duw o herwydd ei weithredoedd.* 15 *Bôd ei ddoethineb ef yn anchwiliadwy ynddynt hwy.*

WRth hyn hefyd y crynn fy nghâlon, ac y dychlamma hi o'i lle.
* Heb. oleuni.
2 Gan wrando gwrandêwch ar ſŵn ei lêf; ac ar y ſain a ddaw allan o'i enau ef.
† Heb. eigyll.
3 Efe a'i hyfforddia dan yr holl nefoedd; a'i * fêllt hyd † eithafoedd y ddaear.
a Pen. 29. 3. a 68. 33.
4 a Sŵn a rûa ar ei ôl ef, efe a wna darânau â llais ei odidowgrwydd, ac ni oeda efe hwynt, pan glywir ei dwrf ef.
b Pen. 5. 9. a 9. 10. a 36. 26.
5 Efe a wna darânau a'i lais yn rhyfedd: y mae 'n gwneuthur *pethau* mwy nag a wyddom ni.
c Salm. 147. 15, 16.
6 Canys c efe a ddywed wrth yr eira, Bydd *ar* y ddaear; ac wrth gawod o wlâw, ac wrth * wlâw mawr ei nerth ef.
* Heb. gawodydd o wlâw

7 Efe *mawr*.

2400. 7 Efe a ſelia lâw pob dŷn, fel yr âdwaeno pawb ei waith ef.

8 Yna yr â'r bwyſtfil i'w loches; ac y trîg yn ei le.

* Heb. *yſtafell.* 9 O'r * dehau y daw corwynt: ac oerni oddi wrth y ‡ gogledd.

‡ Heb. gwynt-oedd *gwaſgarog.* 10 [d] A'i wynt y rhŷdd Duw rêw: a llêd y dyfroedd a gyfyngir.

11 Hefyd efe a flina gwmmwl yn dwfr-hâu: efe a waſgar † ei gwmmwl golau.

[d] Pen. 38. 29, 30. Salm. 147. 17, 18. † Heb. *gwmmwl ei oleuni.* 12 Ac y mae hwnnw yn ymdrôi oddi amgylch wrth ei lywodraeth ef: fel y gwnelont hwy beth bynnag a orchymynno efe iddynt, ar hŷd wyneb y bŷd, *ar* y ddaear:

* Heb. *wïalen.* 13 Pa un bynnag ai yn * goſbedigaeth, ai [e] i'w ddaear, ai [f] er daioni, [g] efe a bâr iddo ddyfod.

[e] Pen. 38. 26, 27. [f] 2 Sam. 21. 10. 1 Bren. 18. 45. [g] Ecſod. 9. 18, 23. 1 Sam. 12. 18, 19. Ezra 10. 9.

14 Gwrando hyn, Job; ſâf, ac yſtyria ryfeddodau Duw.

15 A wyddoſt ti pa brŷd y doſbarthodd Duw hwynt, ac y gwnaeth efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu?

16 A wyddoſt ti oddi wrth bwyſau 'r cymmylau? rhyfeddodau 'r *hwn ſydd* berffeithgwbl o wybodaeth?

17 Pa fodd *y mae* dy ddillad yn gynnes, pan baro efe 'r ddaear yn dawel â'r deheu-*wynt?*

18 [h] A daenaiſt ti gyd ag ef yr wybren, yr hon a ſicrhäwyd fel drŷch toddedig?

[h] Gen. 1. 6.

19 Gwnâ i ni wybod pa bêth a ddywedwn wrtho: ni fedrwn ni gyflëu *ein geiriau* gan dywyllwch.

20 A fynegir iddo ef o's llefaraf? o's dywed nêb, dïau y llyngcir ef.

21 Ac yn awr, ni wêl *nêb* y goleuni diſglair ſy yn y cymmylau: ond myned y mae 'r gwynt, a'u puro hwynt.

† Heb. *aur.* 22 O'r gogleddwynt y daw † hindda: *ond y mae* yn Nuw ogoniant mwy ofnadwy.

[i] 1 Tim. 6. 16. [k] Pen. 36. 5. 23 Am yr Hollalluog, [i] ni allwn ni mo 'i gael ef: [k] ardderchawg *yw* o nerth, a barn, a helaethrwydd cyfiawnder; ni chyſtuddia efe.

24 Am hynny yr ofna dynion ef: nid edrych efe ar nêb doeth eu câlon.

PEN. XXXVIII.

Mehef. 21. P. 1 *Duw yn annog Job i atteb.* 4 *Duw, trwy ei alluog weithredoedd, yn dangos i Job ei anwybodaeth,* 31 *a'i wendid.*

[a] Felly Ecſod. 19. 16, 18. 1 Bren. 19. 11. Ezec. 1. 4. Nah. 1. 3. [b] Pen. 42. 3. [c] Pen. 40. 7. * Heb. *gwnâ i mi wybod.* [d] Sal. 104. 5. Diar. 8. 29. a 30. 4. † Heb. *ſoddwyd.* ‡ Heb. *morteiſiau, neu, yſtolion.*

YNa 'r ARGLWYDD a attebodd Job [a] allan o'r corwynt, ac a ddywedodd,

2 [b] Pwy *yw* hwn ſydd yn tywyllu cyngor ag ymadroddion heb wybodaeth?

3 [c] Gwregyſa dy lwynau yn awr fel gŵr; a * mynega i mi *yr hyn* a ofynnwyf i ti.

4 [d] Pa le 'r oeddit ti pan ſylfaenais i'r ddaear? mynega, o's medri ddeall.

5 Pwy a oſododd ei meſurau hi, o's gwyddoſt? neu pwy a eſtynnodd linyn arni hi?

6 Ar ba bêth y † ſicrhäwyd ei ‡ ſylfeini hi? neu pwy a oſododd ei chonglfaen hi?

7 Pan gŷd-ganodd ſêr y borau; ac y gorfoleddodd holl feibion Duw.

8 [e] A *phwy* a gauodd y môr â dôrau, pan ruthrodd efe allan *megis* pe deuai allan o'r grôth?

9 Pan oſodais i 'r cwmmwl yn wiſg iddo, a niwl têw yn rhwymyn iddo,

10 [f] Pan oſodais fy ngorchymmyn arno, a *phan* oſodais droſolion a dôrau,

11 Gan ddywedyd, Hyd yma y deui, ac nid ym mhellach; ac yma 'r attelir ymchwydd dy donnau di.

[e] Gen. 1. 9. Salm. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29. [f] Pen. 26. 10.

12 A orchymynnaiſt ti y borau, er dy ddyddiau? a ddangoſaiſt ti i'r wawr-ddŷdd ei lle? 2400.

13 I ymaflyd yn * eithafoedd y ddaear, fel yr yſgydwer yr annuwiol allan o honi hi? * Heb. *eſgyll.*

14 *Canys* hi a ymnewidia fel clai 'r ſêl: a hwy a ſafant fel dillad.

15 Ac attelir eu goleuni oddi wrth yr annuwiol: [g] dryllir y braich dyrchafedig. [g] Sal. 10. 15.

16 A ddaethoſt ti i eigion y môr? ac a rodiaiſt ti ynghilfachau 'r dyfnder?

17 A agorwyd [a] pyrth marwolaeth i ti? neu a welaiſt ti byrth cyſgod angau? [h] Salm. 9. 13.

18 A yſtyriaiſt ti lêd y ddaear? mynega o's adwaenoſt ti hi i gŷd.

19 Pa ffordd *yr eir lle* y trîg goleuni? a pha le y mae lle y tywyllwch?

20 Fel y cymmerit ef * hyd ei derfyn, ac y medrit y llwybrau i'w dŷ ef. * Neu, *yn,* neu, *wrth.*

21 A wyddit ti yna y genid tydi? ac *y byddai* rhifedi dy ddyddiau yn fawr? [i] Sal. 135. 7.

22 A aethoſt ti i [i] dryſorau 'r eira? neu a welaiſt ti dryſorau 'r cenllyſg? [k] Ecſod. 9. 18. Joſ. 10. 11.

23 [k] Y rhai a gedwais i hyd amſer cyfyngder; hyd ddydd ymladd a rhyfel.

24 Pa ffordd yr ymranna goleuni *yr hwn* a waſgar y dwyreinwynt ar y ddaear? Eſ. 30. 30. [l] Sal. 107. 25.

25 Pwy a rannodd ddyfrlle i'r llif-ddyfroedd? a ffordd i fêllt y tarânau, 35. * Heb. *ddalfwyd.*

26 I wlawio ar y ddaear *lle* ni *byddo* dŷn: *ar* yr anialwch *ſydd* heb ddŷn ynddo; ‡ Neu, *y vii feren.*

27 [l] I ddigoni y tîr diffaeth a gwŷllt: ac i beri i gnŵd o laſwellt dyfu?

28 A oes dâd i'r gwlâw? neu pwy a genhedlodd ddefnynnau 'r gwlith? Heb. *Cimab.*

29 O grôth pwy y daeth yr jâ allan? a phwy a genhedlodd lwydrew 'r nefoedd? [m] Pen. 9. 9.

30 Y dyfroodd a guddir megis â chareg, ac wyneb y dyfnder a * rewodd. Am. 5. 8. † Heb.

31 A rwymi di hyfrydwch ‡ Pleiades? neu a ddattodi di rwymau † Oríon? [m] *Ceſil.* * Neu,

32 A ddygi di allan * Fazzaroth yn eu hamſer? neu adwyſi † di Arcturus a'i feibion? *y xii arwydd.* † Heb.

33 A adwaenoſt ti [n] ordeiniadau y nefoedd? a oſodi di ei lywodraeth ef ar y ddaear? *di bwynt, Arct. a'i feibion.*

34 A ddyrcheſi di dy lêf ar y cwmmwl, fel y gorchuddio helaethrwydd o ddyfroedd dydi? [n] Jer. 31. 35. [o] Pen. 32. 8.

35 A ddanfoni di fêllt allan, fel yr elont ac y dywedont wrthyt, Wele ni? Preg. 2. 26.

36 [o] Pwy a oſododd ddoethineb yn amyſgaroedd? neu pwy a roddodd ddeall * i'r galon? * Heb. *beri i*

37 Pwy a gyfrif y cymmylau trwy ddoethineb? a phwy a all * attal coſtrelau 'r nefoedd, *goſtrelau y nefoedd orwedd.*

38 Pan ‡ dröer y llŵch yn dom, fel y glyno 'r priddellau ynghŷd? ‡ Heb. *dywallter.*

39 [p] A elli di hela ſglyfaeth i'r llêw? neu a elli di lenwi † gwangc cenawon y llewod, [p] Sal. 104. 21. † Heb.

40 Pan ymgrymmant yn *eu* llocheſau? pan eiſteddant mewn ffau i gynllwyn? *byvwyd.* [q] Sal. 147. 9.

41 [q] Pwy a ddarpar i'r gigfran ei bwyd? pan lefo ei chywion ar Dduw, gwibiant o eiſiau bwyd. Mat. 6. 26.

PEN. XXXIX.

Mehef. 22. B. 1 *Am y geifr gwŷlltion a'r ewigod,* 5 *yr aſyn gwŷllt,* 9 *yr unicorn,* 13 *y paun, a'r Eſtrys,* 19 *y march,* 26 *y gwalch,* 27 *a'r eryr.*

A Wyddoſt ti 'r amſer i eifr gwyllt ion y creigiau lydnu? a fedri di wilied *yr amſer* [a] y bwrw 'r ewigod loi? [a] Sal. 29. 9.

2 A gyfrifi di y miſoedd a gyflawnant hwy? ac a wyddoſt ti 'r amſer y llydnant?

3 Ymgrym-

3 Ymgrymmant, bwriant eu llydnod, *ac* ymadawant a'u gofid.
4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnyddant * yn y maes: ânt allan, ac ni ddychwelant attynt hwy.
5 Pwy a ollyngodd yr aſyn gwŷllt yn rhŷdd? neu pwy a ddattododd rwymau 'r aſyn gwŷllt?
6 [b] Yr hwn y goſodais yr anialwch yn dŷ iddo; a'r * diffeithwch yn drigfa iddo.
7 Eſe a chwardd am *ben* lliaws trêf: [c] ni wrendy ar lais y * geilwad.
8 Cilſachau 'r mynyddoedd *yw* ei borfa ef: ac eſe a chwilia am bob glaſwelltyn.
9 A gyttuna 'r unicorn i'th waſanaethu di; a erys eſe wrth dy breſebau di?
10 A rwymi di unicorn â'i did mewn rhŷch? a lyſna eſe y dolydd ar dy ôl di?
11 A ymddiriedi wrtho am fod ei gryfdwr yn fawr? a adewi di dy lafur iddo?
12 A goeli di ef, y dŵg eſe dy hâd di drachefn? ac y caſgl eſe ef i'th lawrdyrnu di?
13 *A roddaiſt ti* adenydd hyfryd i'r peunod? neu * adenydd a phlu i'r Eſtrys?
14 Yr hon a âd ei hwyau yn y ddaear? ac a'u cynheſa yn y llŵch;
15 Ac y mae hi yn gollwng dros gôf y gallai droed eu dryllio hwynt; neu anifail y maes eu ſathru.
16 Caled yw hi wrth ei chywion, fel pe na *byddent* eiddo hi: ei gwaith hi *ſydd* ofer, heb ofn.
17 O blegid na roddes Duw iddi ddoethineb; ac na chyſrannodd iddi ddeall.
18 Yr amſer yr ymgodo hi yn uchel, hi a ddiyſtyra 'r march a'i farchog.
19 A roddaiſt ti gryfdwr i farch? neu a * ddyſgaiſt iddo weryru?
20 A ddychryni di ef fel ceiliog rhedyn? dychryn *ydyw* ardderchawgrwydd ei ffroen ef.
21 *Ei draed ef* a gloddiant yn y dyffryn, ac eſe a lawenycha yn *ei* gryfdwr: eſe a â allan i gyfarfod arfau.
22 Eſe a ddiyſtyra arſwyd, ac ni ddychryna efe; ac ni ddychwel yn ei ôl rhag y cleddyf.
23 Y cawell ſaethau a dryſtia yn ei erbyn; y ddiſglair waywffon a'r darian.
24 Eſe a lwngc y ddaear gan greulondeb a chynddaredd: ac ni chrêd mai llais yr udgorn *yw*.
25 Eſe a ddywed ym mhlith yr udgyrn, Ha, ha; ac a arogla o bell ryfel, twrf tywyſogion, a'r bloeddio.
26 Ai trwy dy ddoethineb di 'r eheda 'r gwalch, *ac* y lleda eſe ei adenydd tu a'r dehau?
27 Ai wrth dy * orchymmyn di 'r ymgyfyd yr eryr, ac [d] y gwnâ eſe ei nŷth yn uchel?
28 Y trîg eſe, ac yr erys *mewn* craig; *ac* ar yſgythredd y graig, a'r lle cadarn?
29 Oddi yno y chwilia am ſwyd; ei lygaid a ganfyddant o bell.
30 Ei gywion hefyd a ſugnant waed: a [e] lle *y byddo* celanedd, yno *y bydd* eſe.

PEN. XL.

Mehef. 22. P.

1 *Job yn ymoſtwng ger bron Duw.* 6 *Duw yn ei gyffrôi ef i ddangos ei gyfiawnder, a'i allu, a'i ddoethineb.* 15 *Am y Behemoth.*

YR ARGLWYDD hefyd a attebodd Job, ac a ddywedodd,
2 Ai dyſgeidiaeth yw ymryſon â'r Hollalluog; A argyhoeddo Dduw, attebed i hynny,
3 ¶ A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,
4 Wele gwael ydwyf, pa bêth a attebaf i ti? [a] mi a oſodaf fy llâw ar fy ngenau.
5 Dywedais unwaith, ond nid attebaf; ïe ddwywaith, ond ni 'chwanegaf.
6 ¶ [b] A'r ARGLWYDD a attebodd Job allan o'r corwynt, ac a ddywedodd,
7 [c] Gwregyſa yn awr dy lwynau fel gŵr; a [d] myfi a ofynnaf i ti, mynega dithau i mi.
8 [e] A wnei di fy marn i yn ofer? a ferni di fi yn anghyfiawn, i'th gyfiawnhâu dy hun?
9 A oes i ti fraich fel i Dduw? neu a wnei di darânau â'th lais fel yntau?
10 [f] Ymdrwſia yn awr â mawredd, ac â godidawgrwydd: ac ymwiſg â gogoniant, ac â phrydferthwch.
11 Gwaſgara gynddaredd dy ddigofaint; ac edrych ar bob balch, a thaſl ef i lawr.
12 Edrych ar bob balch, a goſtwng ef; a mathra 'r annuwiol yn eu lle.
13 Cuddia hwynt ynghŷd yn y prîdd, *a* rhwym eu hwynebau hwy mewn *lle* cuddiedig.
14 Yna hefyd myfi a addefaf i ti, y gall dy ddeheulaw dy achub.
15 ¶ Yn awr wele * y Behemoth, yr hwn a wneuthum gyd â thi; glaſwellt a fwytty efe fel ŷch.
16 Wele yn awr, ei gryſder ef *ſydd* yn ei lwynau: a'i nerth ym mogel ei fol.
17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedrwydden: gewynnau ei arennau ef ſy blethedig.
18 Pibellau prês *ydyw* ei eſgyrn ef: ei eſgyrn *ſydd* fel ffyn heiyrn.
19 Pennaf o ffyrdd Duw *ydyw* efe: yr hwn a'i gwnaeth a all beri i'w gleddyf neſâu *atto ef*.
20 Y mynyddoedd yn ddîau a ddygant laſwellt iddo: ac yno y chwery holl anifeiliaid y maes.
21 Efe a orwedd dan goedydd cyſgodfawr, mewn lloches o gyrs a ſiglennydd.
22 Coed cyſgodfawr a'i gorchuddiant â'u cyſgod: helyg yr afon a'i hamgylchant.
23 Wele, efe a * ŷf yr afon, *ac* ni phryſura; efe a obeithiai y tynnai efe 'r Jordonen i'w ſafn.
24 A ddeil nêb ef o flaen ei lygaid? a dylla *neb* ei drwyn *ef* â bachau?

PEN. XLI.

Mawr allu Duw yn y Lefiathan. Mehef.

A Dynni di 'r * Lefiathan allan â bâch? † neu a rwymi di ei dafod ef â * Sef, rhâff?
2 A oſodi di fâch yn ei drwyn ef? neu a dylli di aſgwrn ei ên ef â mynawyd;
3 A fawr ymbil efe â thi? a ddywed efe wrthyt ti yn dêg?
4 A wnâ efe ammod a thi? a gymmeri di ef yn wâs tragywyddol?
5 A chwareui di ag ef, fel *ag* aderyn? neu a rwymi di ef i'th langceſau?
6 A ſwpera cyfeillion arno? a gyſrannant hwy ef rhwng marſiandwŷr?
7 A lenwi di ei groen ef â phigau heiyrn? neu ei ben â thryferau?
8 Goſod dy lâw arno ef; cofia 'r rhyfel; na wnâ mwy.
9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef: oni chwymp *un* gan ei olwg ef?
10 Nid *oes neb mor* hyderus a'i godi ef: a phwy a ſaif ger fy mron i?

11 [a] Pwy

11 [a] Pwy a roddodd i mi yn gyntaf? [b] *beth bynnag ſydd* dan yr holl nefoedd, eiddoſi yw.
12 Ni chelaf ei aelodau ef, na'i gryfder, na gweddeidd-dra ei yſtum ef.
13 Pwy a ddadguddia wyneb ei wiſg ef? pwy a ddaw *atto ef* â'i ffrwyn ddauddyblyg.
14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb ef? o-nadwy *ywo* amgylchoedd ei ddannedd ef.
15 *Ei* falchder yw *ei* † emmau, wedi eu cau ynghŷd *megis* â ſêl gaeth.
16 *Y mae* 'r naill mor agos at y llall, ſel na ddaw gwynt rhyngddynt.
17 Pob un a lŷn wrth ei gilydd; hwy a gŷd-ymgyſſylltant, ſel na wahenir hwy.
18 Wrth ei diſian ef y tywynnia goleuni, a'i lygaid ef *ſydd* fel amrantau 'r borau.
19 Ffaglau a ânt allan, *a* gwreichion tanllyd a neidiant o'i enau ef.
20 Mŵg a ddaw allan o'i ffroenau, fel o bair neu grochan berwedig.
21 Ei anadl a wnâ i'r glo loſgi: a fflam a ddaw allan o'i enau.
22 Yn ei wdd y trîg cryfder: a thriſtwch a * drŷ yn llawenydd o'i flaen ef.
23 Llywethau ei gnawd a lynant ynghŷd: caledodd ynddo ei hun fel na ſyflo.
24 Caled ydyw ei galon fel carreg; a chaled fel darn o'r maen iſaf i *felin*.
25 Rhai cryfion a ofnant pan godo efe: rhag ei ddrylliadau ef yr ymlanhânt.
26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni ddeil; y waywffon, y biccell, na'r † llurig.
27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt, *a* phrês fel pren pwdr.
28 Ni phâr ſaeth iddo ffoi: cerrig taſl a dröed iddo yn ſofl.
29 Piccella a gyfrifir fel ſoflyn; ac efe a chwardd wrth yſgwyd gwaywffon.
30 Dano ef *y bydd* megis darnau llymion o leſtri pridd: efe a daena bethau llymion ar hŷd y clai.
31 Efe a wnâ i'r dyfnder ferwi fel crochan: efe a eſyd y môr fel crochan o ennaint.
32 Efe a wnâ lwybr golau ar ei ôl: *ſel* y tebygid *ſod* y dyfnder yn frigwyn.
33 Nid *oes* ar y ddaear gyffelyb iddo: yr hwn a * wnaethpwyd heb ofn.
34 Efe a edrych ar bob *pêth* uchel: brenhin *ydyw* ar holl feibion balchder.

PEN. XLII.

Job yn ymrâi i Dduw. 7 A Duw yn barnu achos Job yn erbyn ei wŷr eraill. 10 Job yn gweddio dros ei gyfeillion, ac yn cael ei ddyblu. 16 Oedran a marwolaeth Job.

A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,
2 Myfi a wn y gelli di bob *peth*; ac na † attelir *un* meddwl oddi wrthyt.
3 [a] Pwy *ydyw* 'r hwn ſydd yn cuddio cyngor heb wybodaeth: am hynny y lle-ferais yr hyn ni's deallais; [b] *pethau* rhŷ ryfedd i mi, y rhai ni's gwyddwn.
4 Gwrando attolwg, a myfi a leſaraf: [c] gofynnaf i ti, dŷſg dithau finnau.
5 Myfi a glywais â'm cluſtiau ſôn am danat: ond yn awr fy llygad â'th welodd di.
6 Am hynny y mae 'n ffiaidd gennyf fi *fy hun*; ac yr ydwyf yn edifarhâu mewn llŵch a lludw.
7 ¶ Ac wedi dywedyd o'r ARGLWYDD y geiriau hyn wrth Job; yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Eliphaz y Temaniad, Fy nigoſaint a gynneuodd yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy ddau gyfaill, am na ddywedaſoch am danafi yn uniawn fel fy ngwaſanaethwr Job.
8 Yn awr gan hynny cymmerwch i chwi ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod, [d] ewch at fy ngwaſanaethwr Job; ac offrymmwch boethaberth droſoch, a gweddied fy ngwaſanaethwr Job droſoch: canys mi a dderbyniaf ei wyneb ef; fel na wneler i chwi *yn ôl eich* ffolineb, am na ddywedaſoch yr uniawn am danafi, fel fy ngwaſanaethwr Job.
9 Felly Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, *a* Sophar y Naamathiad, a aethant ac a wnaethant fel y dywedaſai 'r ARGLWYDD wrthynt: a'r ARGLWYDD a dderbyniodd wyneb Job.
10 Yna 'r [e] ARGLWYDD a ddychwelodd gaethiwed Job, pan weddiodd efe dros ei gyfeillion: a'r ARGLWYDD a 'chwanegodd yr hyn oll *a fuaſai* gan Job yn ddau ddyblyg.
11 Yna ei holl geraint, a'i holl gareſau, a phawb o'i gydnabod ef o'r blaen, a ddaethant atto, ac a fwyttaſant fwyd gyd ag ef yn ei dŷ, ac a gwynaſant iddo, ac a'i cyſſuraſant ef, am yr holl ddrŵg a ddygaſai 'r ARGLWYDD arno ef: a hwy a roddaſant iddo bob un ddarn o arian, a phob un dlŵs o aur.
12 Felly 'r ARGLWYDD a fendithiodd ddiwedd Job yn fwy nâ'i dechreuad: canys yr oedd ganddo bedair mil ar ddêg o ddefaid, a chwe mil o gamelod, a mil o gyplau ychen, a mil o aſynnod.
13 Ac yr oedd iddo ſaith o feibion, a thair o ferched.
14 Ac efe a alwodd enw y gyntaf, Jemima, ac enw yr ail Ceſia, ac enw y drydedd Cerenhappuch.
15 Ac ni cheid gwragedd mor lân a merched Job yn yr holl wlâd honno; a'u tâd a roddes iddynt hwy etifeddiaeth ym mhlith eu brodyr.
16 A Job a fu fyw wedi hyn gant a deugain o flynyddoedd; ac a welodd o'i feibion, a meibion ei feibion, bedair cenhedlaeth.
17 Felly Job a fu farw yn hên ac yn llawn o ddyddiau.

¶ Llyfr

2400. [a] Rhuf. 11. 35. [b] Eccſod. 19. 5. Deut. 10. 14. Salm. 24. 1. a 50. 12. 1 Cor. 10. 26. 28. † Heb. *gryſion dariannau.*

* Heb. *lawenyeba.*

† Neu, *ddwyfronneg.*

* Neu, *ymddûg.*

Mehef. 23. P. S. Simon, &c. P.

† Neu, *rwyſtrir un o'th feddyliau.*

[a] Pen. 38. 2.

2400. [b] Salm. 40. 5. a 131. 1. a 139. 6. [c] Pen. 38. 3. a 40. 7.

[d] Mat. 5. 24.

[e] Salm. 14. 7.

¶ Llyfr y SALMAU.

SALM. I. { Boreuol / Weddi.

1 Dedwyddwch y duwiol. 4. Anneduwyddwch yr annuwiol.

[a] Diar. 4. 14, 15. [b] Jer. 15. 17. [c] Joſ. 1. 8. Salm. 119. 97. [d] Jer. 17. 8. Ezec. 47. 12. † Heb. *ddiſlanna.* [e] Job 21. 18. Sal. 35. 5. Eſay 17. 13. a 29. 5. Hoſ. 13. 13. [f] Nah. 1. 7.

GWYN ei ŷd [a] y gŵr ni rodia ynghyngor yr annuwiolion, ac ni ſaif yn ffordd pechaduriaid, ac [b] nid eiſtedd yn eiſteddfa gwatwarwŷr.

2 Ond *ſydd* a'i ewyllys ynghyfraith yr ARGLWYDD; [c] ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddŷdd a nôs.

3 Ac [d] efe a fydd fel pren wedi ei blannu ar lan afonydd dyfroedd, yr hwn a rŷdd ei ffrwyth yn ei brŷd; a'i ddalen ni † wŷwa, a pha beth bynnag a wnêl, efe a lwydda.

4 Nid felly *y bydd* yr annuwiol; ond [e] fel mân us yr hwn a chwâl y gwynt ymmaith.

5 Am hynny yr annuwiolion ni ſafant yn y farn, na phechaduriaid ynghynnulleidfa y rhai cyfiawn.

6 Canys [f] yr ARGLWYDD a edwyn ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd yr annuwiolion a ddifethir.

SALM. II.

1 Brenbiniaeth Criſt, 10 A chyngbori brenbinoedd i'w derbyn.

[a] Sal. 46. 6. Act. 4. 25. [b] Sal. 45. 7. [c] Jer. 5. 5. Luc 19. 14. [d] Sal. 37. 13. a 59. 8. Diar. 1. 26. * Neu, *blina.* † Heb. *enneiniais.* * Heb. *mynydd ſy ſanctteiddrwydd.* † Neu, *yn lle deddf.* [e] Act. 13. 33. Heb. 1. 5. a 5. 5. [f] Sal. 22. 27. a 72. 8. a 89. 27. Edrych Joan. 17. 4, 5. [g] Dad. 2. 27. a 19. 15.

PA ham [a] y terfyſga 'r cenhedloedd, ac y myfyria 'r bobloedd beth ofer?

2 Y mae brenhinoedd y ddaear yn ymoſod, a'r pennaethiaid yn ymgynghori ynghŷd, yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn erbyn ei [b] Griſt ef *gan ddywedyd,*

3 [c] Drylliwn eu rhwymau hwy: a thafliwn eu rheffynnau oddi wrthym.

4 [d] Yr hwn ſydd yn preſwylio yn y nefoedd a chwardd: yr ARGLWYDD a'u gwatwar hwynt.

5 Yna y llefara efe wrthynt yn ei lîd, ac yn ei ddigllonrwydd y * dychryna efe hwynt.

6 Minnau a † oſodais fy Mrenhin ar Sion * fy mynydd ſanctaidd.

7 Mynegaf † y ddeddf: dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [c] Fy mâb *ydwyt* ti, myfi heddyw a'th genhedlais.

8 [f] Gofyn i mi, a rhoddaf y cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau 'r ddaear i'th feddiant.

9 [g] Drylli hwynt â gwïalen haiarn; maluri hwynt fel lleſtr pridd.

10 Gan hynny 'r awr hon, frenhinoedd, byddwch ſynhwyrol: barnwŷr y ddaear, cymmerwch ddŷſg.

11 Gwaſanaethwch yr ARGLWYDD mewn ofn, ac ymlawenhêwch mewn dychryn.

12 Cuſenwch y mâb rhag iddo ddigio, a'ch difetha chwi o'r ffordd, pan gynneuo ei lîd ef ond ychydig. [h] Gwyn eu byd pawb a ymddiriedanr ynddo ef.

[h] Salm. 34. 8. Diar. 16, 20. Eſay. 30. 18. Jer. 17. 7. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. 1 Pedr 2. 6.

SALM. III.

Dŷogelwch nawdd ac amddiffyn Duw.

[a] 2 Sam. 15. 16, 17. 18.

¶ Salm Dafydd, [a] pan ffôdd efe rhag Abſalom ei fâb.

ARGLWYDD, mor aml yw fy nhrallodwŷr? llawer *yw y rhai* ſy 'n codi i'm herbyn.

2 Llawer *yw y rhai* ſy 'n dywedyd am fy enaid, Nid *oes* jechydwriaeth iddo yn Dduw. Selah.

3 Ond tydi, ARGLWYDD, *ydwyt* darian * i mi; fy ngogoniant, a [b] dyrchafydd fy mhen.

4 A'm llêf y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm clybu o'i ſynydd ſanctaidd. Selah.

5 [c] Mi a orweddais, ac a gyſgais; *ac* a ddeffroais; canys yr ARGLWYDD a'm cynhaliodd.

6 [d] Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y rhai o amgylch a ymoſodaſant i'm herbyn.

7 Cyſod, ARGLWYDD; achub fi, fy Nuw: canys [e] tarewaiſt fy holl elynion *ar* garr yr ên; torraiſt ddannedd yr annuwiolion.

8 [f] Jechydwriaeth *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD: dy fendith *ſydd* ar dy bobl. Selah.

* Neu, *golygwr.* [b] Eſay 27. 6. [c] Ezec. 26. 6. Salm. 4. 8. Diar. 3. 23. [d] Salm. 27. 3. [e] Job 16. 10. Salm. 58. 6. [f] Diar. 21. 31. Eſay 43. 11. Jer. 3. 23.

Hoſ. 13. 4. Joan. 2. 9. Dad. 7. 10. a 19. 11.

SALM. IV.

1 Dafydd yn gweddïo ar gael ei wrando. 2 Yn ceryddu, ac yn cynghori ei elynion. 6 Yn ſiaſr Duw y mae dedwyddwch dŷn.

¶ I'r * Pencerdd ar Neginoth, Salm Dafydd.

* Neu, *golygwr.*

GWrando fi pan alwyf, O Dduw fy nghyfiawnder: mewn cyfyngder yr ehengaiſt arnaf † trugarhâ wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.

2 O feibion dynion, pa hŷd *y trowch* fy ngogoniant yn warth? yr hoffwch wegi, *ac* yr argeiſiwch gelwydd? Selah.

3 Ond gwybyddwch i'r ARGLWYDD, neillduo 'r duwiol iddo ei hun: yr ARGLWYDD a wrendy pan alwyf arno.

4 [a] Ofnwch, ac na phechwch; [b] ymddiddenwch â'ch calon ar eich gwely, a thêwch. Selah.

5 Aberthwch [c] ebyrth cyfiawnder, a gobeithiwch yn yr ARGLWYDD.

6 Llawer *ſy* 'n dywedyd, Pwy a ddengys i ni ddaioni? [d] ARGLWYDD, dyrcha arnom lewyrch dy wyneb.

7 Rhoddaiſt lawenydd yn fy nghalon, mwy nâ 'r amſer yr amlhâodd eu ŷd a'u gwîn hwynt.

8 [e] Mewn heddwch hefyd y gorweddaf; ac yr hunaf: canys ti, ARGLWYDD, yn unig a wnei i mi [f] drigo mewn diogelwch.

† Neu, *bŷdd raſol i mi.* [a] Eph. 4. 26. [b] Salm. 77. 6. [c] Deut. 33. 9. Salm. 50. 14. a 51. 19. [d] Num. 6. 26. Salm. 80. 3, 7, 19. a 119. 135. [e] Job 11. 18, 19, Salm. 3. 5. [f] Lef. 26. 5. Deut. 12. 10.

SALM. V.

1 Dafydd yn gweddïo, ac yn dadgan ei ddiwydrwydd yn gweddïo. 4 Ni ſiafria Duw 'r enwir. 7 Dafydd yn dangos ei ffŷdd, ac yn gweddïo ar dduw am ei gyfarwyddo ef, 10 a difetha ei elynion, 11 a chadw y duwiol.

¶ I'r Pencerdd ar Nehiloth, Salm Dafydd.

GWrando fy ngeiriau, ARGLWYDD; deall fy myfyrdod.

2 Erglyw ar lêf fy ngwaedd, fy Mrenhin, a'm Duw: canys arnat y gweddïaf.

3 [a] Yn forau, ARGLWYDD, y clywi fy llêf: yn forau y cyfeiriaf attat, ac yr edrychaf *i fynu.*

[a] Salm. 5. a 130. 6.

4 O herwydd nid *ŵyt* ti Dduw 'n ewyllyſio anwiredd: a drwg ni thrîg gŷd â thi.

5. [b] Yns

[b] Hab. 1. 13.
[†] Heb. *o flaen dy lygaid.*
[c] Salm. 55. 23.
[‡] Heb. *a Theml dy sanctteiddrwydd.*
[*] Heb. *fy ngwilwŷr.*
[d] Salm. 25. 4. a 27. 11.
[‡] Neu, *ffyddlondeb*, neu *sicrwydd.*
[*] Neu, *ei enau.*
[e] Rhuf. 3. 13.
[‡] Neu, *gwnâ hwynt yn ewog.*

5 [b] Ynfydion ni ſafant [†] yn dy olwg: caſeaiſt holl weithredwŷr anwiredd.
6 Diſethi y rhai a ddywedant gelwydd: [c] yr ARGLWYDD a ffieiddia y gŵr gwaedlyd, a'r twyllodrus.
7 A minnau a ddeuaf i'th dŷ di yn amlder dy drugaredd: *ac* a addolaf tu [‡] a'th Deml ſanctaidd yn dy ofn di.
8 ARGLWYDD, arwain fi yn dy gyfjawnder o achos [*] fy ngelynion; ac [d] uniona dy ffordd o'm blaen.
9 Canys nid *oes* ‡ uniondeb yn [*] eu genau; eu ceudod ſydd anwireddau: [e] bêdd agored *yw* eu cêg, gwenieithiant a'u tafod.
10 ‡ Diſtrywia hwynt, O Dduw; fyrthiant oddi wrth eu cynghorion: gyrr hwynt ymmaith yn amlder eu camweddau: canys gwrthryfelaſant i'th erbyn.
11 Ond llawenhâed y rhai oll a ymddiriedant ynot ti: llafar-ganant yn dragywydd, am i ti orchuddio droſtynt: a'r rhai a garant dy enw, gorfoleddant ynot.
12 Canys ti, ARGLWYDD, a fendithi y cyfiawn: â charedigrwydd megis â tharian y coroni di ef.

SALM. VI. *Prydnhawnol Weddi.*

1 *Achwynion Dafydd yn ei glefyd.* 8 *Y mae efe trwy ffydd yn ymorfoleddu ar ei elynion.*

[‡] *Yr wythfed.* Edrych 1 Cor. 15. 21.
¶ I'r Pencerdd ar Neginoth ar ‡ y Seminith, Salm Dafydd.
[a] Salm. 38. 1. Jer. 10. 24.
ARGLWYDD, [a] na cherydda fi yn dy lidiawgrwydd, ac na chosba fi yn dy lid.
2 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; canys llêſg *ydwyf* fi: jachâ fi, O AGLRWYDD; canys ſy eſgyrn a gyſtuddiwyd.
3 A'm henaid a ddychrynwyd yn ddirfawr: tithau, ARGLWYDD, pa hŷd?
4 Dychwel, ARGLWYDD, gwared ſy enaid: achub fi er mwyn dy drugaredd.
[b] Salm. 30. 9. a 88. 11. a 115. 17. a 118. 17. Eſay 38. 18.
5 [b] Canys yn angau nid *oes* goffa am danat: yn y bêdd pwy a'th folianna?
6 Diffygiais gan fy ochain, bob nôs yr ydwyf yn gwneuthur fy ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi 'n gwlychu fy ngorweddfa a'm dagrau.
[c] Job 7. 17. Sal. 31. 9. a 38. 10. a 88. 9. Galar. 5. 17.
7 [c] Treuliodd fy llygad gan ddigter: heneiddiodd o herwydd fy holl elynion.
[d] Mat. 7. 23. a 25. 41. Luc 13. 27.
8 [d] Ciliwch oddi wrthyf, holl weithredwŷr anwiredd: canys yr ARGLWYDD a glywodd lêf fy wyloſain.
9 Clybu 'r ARGLWYDD fy neiſyfiad: yr ARGLWYDD a dderbyn fy ngweddi.
10 Gwaradwydder a thralloder yn ddirfawr fy holl elynion: dychweler, *a* chywilyddier hwynt yn ddiſymmwth.

SALM. VII.

1 *Dafydd yn gweddio yn erbyn malais ei elynion, ac yn dangos ei wiriondeb,* 10 *a thrwy ffydd yn gweled yr amddiffynnid ef, ac y diſetbid ei elynion.*

[‡] Hab. 3. 1. ‡ Neu. *achoſion.*
¶ [‡] Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd efe i'r ARGLWYDD, o blegid ‡ geiriau Cus ſâb Jemini.
ARGLWYDD fy Nuw, ynot yr ymddiriedais: achub fi rhag fy holl erlidwŷr, a gwared fi.
2 Rhag iddo larpio fy enaid fel llêw, gan ei rwygo, prŷd na *byddo* gwaredydd.
3 O ARGLWYDD fy Nuw, o's gwneuthum hyn; od oes anwiredd yn ſy nwylâw:
4 O thelais ddrŵg i'r nêb oedd heddychol â mi: (ie [b] mi a waredais yr hwn ſydd elyn i mi heb achos)
[b] 1 Sam. 24. 7. a 26. 9.
5 Erlidied y gelyn fy enaid, a goddiwedded; ſathred hefyd fy mywyd i'r llawr, a goſoded fy ngogoniant yn y llŵch. Selah.
[c] Salm. 94. 2.
6 [c] Cyſod, ARGLWYDD, yn dy ddigllonedd, ymddyrcha o herwydd llîd ſy ngelynion: [d] deffro hefyd droſof i'r farn a orchymynnaiſt.
[d] Salm. 44. 23. [e] Salm. 18. 20.
7 Felly cynnulleidfa 'r bobloedd a'th amgylchynant: er eu mwyn dychwel dithau i'r uchelder.
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9.
8 Yr ARGLWYDD a farn y bobloedd: barn fi, O ARGLWYDD, [e] yn ôl fy nghyfiawnder, ac yn ôl fy mherffeithrwydd *ſydd* ynof.
[e] Salm. 139. 1. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12.
9 Darfydded weithian anwiredd yr annuwiolion, eithr cyfarwydda di y cyfiawn: canys y Duw cyfiawn a chwilia 'r calonnau a'r arennau.
[f] Dad. 2. 23.
10 † Fy amddiffyn *ſydd* o Dduw, jachawdwr y rhai uniawn o gâlon.
† Heb. *Fy nharian ſydd ar Dduw.*
11 Duw ‡ ſydd farnydd cyfiawn, a Duw ſy ddigllon beunydd *wrth yr annuwiol.*
‡ *A farna.*
12 Oni ddychwel *yr annuwiol*, eſe [g] a hoga ei gleddyf: eſe a annelodd ei fŵa, ac a'i parotôdd.
[g] Deut. *y cyfiawn.*
13 Parotôdd hefyd iddo arfau angeuol; eſeichiogodd ar gamwedd, ac a eſgorodd ar gelwydd.
[h] Deut. 32. 23. 42. Eſay 35.
14 [i] Wele efe a ymddŵg anwiredd, ac a feichiogodd ar gamwedd, ac a eſgorodd ar iodd hefyd yn y clawdd a wnaeth.
[i] Job 15. 35. Eſay 33. 11. a 59. 4.
15 Torrodd bwll, cloddiodd ef, [k] ſyrth i'r ffos a wnaeth.
16 [l] Ei anwiredd a ymchwel ar ei ben ei hun: a'i draha a ddiſgyn ar ei goppa ei hun.
[k] Job 4. 8. Sal. 9. 15. a 10. 2. a 35. 8. a 94. 23. a 141. 10.
17 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ôl ei gyfiawnder: a chanmolaf enw 'r ARGLWYDD goruchaf.
[l] 1 Bren. 2. 32. Diar. 5. 22. a 26. 27. Preg. 10. 8.

SALM. VIII.

Mawrygu gogoniant Duw wrth ei weithredoedd, ac wrth ei gariad tu ag at ddŷn.

¶ I'r Pencerdd ar Ittith, Salm Dafydd.
[a] Sal. 113. 4. a 148. 13.
ARGLWYDD ein Jôr ni, mor arderchog *yw* dy enw ar yr holl ddaear! yr hwn [a] a oſodaiſt dy ogoniant uwch y nefoedd.
[b] Mat. 21. 16.
2 [b] O enau plant bychain a rhai yn ſugno y [*] peraiſt nerth, O achos dy elynion; i [i] oſtegu [c] y gelyn a'r ymddialydd.
[c] Edrych Mat. 11. 25.
3 Pan edrychwyf ar dy nefoedd, gwaith dy fyſedd; y lloer a'r sêr, y rhai a ordeiniaiſt;
4 [d] Pa bêth *yw* dŷn i ti i'w gofio? a mâb dŷn i ti i ymweled ag ef?
[d] 1 Cor. 2. 27.
5 Canys gwnaethoſt ef ychydig îs nâ 'r [*] angylion, ac a'i coronaiſt â gogoniant ac â *ſeiliaiſt* harddwch.
[*] Heb. *Elohim.*
[c] Salm. 44. 6 [c] Gwnaethoſt iddo arglwyddiaethu ar weithredoedd dy ddwylaw; [f] goſodaiſt bob *pêth* dan ei draed ef:
[d] Job 7. 17.
7 Defaid, ac ychen oll, ac anifeiliaid y maes hefyd;
Salm. 144. 3.
8 Ehediaid y nefoedd, a phyſgod y môr, ac y ſydd yn tramwyo llwybrau 'r moroedd.
Heb. 2. 6. [e] Gen. 1. 26. 28.
9 ARGLWYDD ein Jôr, mor arderchog *yw* dy enw ar yr holl ddaear!
[f] 1 Cor. 15. 27.

SALM. IX. *Boreuol Weddi.*

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wneuthur barn,* 11 *ac yn annog eraill i'w glodfori ef,* 13 *ac*

13 *ac yn gweddïo ar iddo gael achos i'w ſoliannu eſ.*

¶ I'r Pencerdd ar futh Labben, Salm Dafydd.

CLodforaf *di*, O ARGLWYDD, â'm holl galon: mynegaf dy holl ryfeddodau.

2 Llawenychaf, a gorfoleddaf ynot: canaf i'th enw di, [a] y Goruchaf.

[a] Salm. 81. 18.

3 Pan ddychwelêr fy ngelynion yn eu hôl, hwy a gwympant ac a ddifethir o'th flaen di.

4 Canys gwnaethoſt fy marn a'm matter *yn dda*: eiſteddaiſt ar orſeddfaingc, gan farnu * yn gyfiawn.

* Heb. *cyfiawnaſer.*

5 Ceryddaiſt y cenhedloedd, diſtrywiaiſt yr annuwiol; [b] eu henw hwynt a ddileaiſt, byth bythol.

[b] Deut. 9. 14.

6 ‡Ha elyn, darfu am ddinyſtr yn dragywydd; a diwreiddiaiſt y dinaſoedd; darfu eu coffadwriaeth *gyd â* hwynt.

‡ Neu, *Darfu am ddinyſtr y gelyn yn dragywydd.*

7 Ond yr ARGLWYDD a bery yn dragywydd: eſe a barotôdd ei orſeddfaingc i farn.

8 Ac [c] eſe a farn y bŷd mewn cyfiawnder: eſe a farn y bobloedd mewn uniondeb.

[c] Salm. 96. 13. a 98. 9.

9 [d] Yr ARGLWYDD hefyd ſydd * noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa yn amſer trallod.

[d] Salm. 37. 9. a 46. 1. a 91. 2.

* Neu, *uchelfa.*

10 A'r rhai a adwaenant dy enw a ymddiriedant ynot: canys ni adewaiſt, O ARGLWYDD, y rhai a'th geiſient.

11 Canmolwch yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn preſwylio yn Sion: mynegwch ym mŷſg y bobloedd ei weithredoedd ef.

[e] Gen. 9. 5.

12 [e] Pan ymofynno eſe am waed, eſe a'u cofia hwynt: nid anghofia waed y cyſtuddiol.

13 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; gwêl fy mlinder gan fy nghaſeion, fy nyrchafydd o byrth angau:

14 Fel y mynegwyf dy holl foliant ym mhyrth merch Sion: llawenychaf yn dy iechydwriaeth.

[f] Salm. 7. 15, 16. a 57. 7. a 94. 23.

15 [f] Y cenhedloedd a ſoddaſant yn y ffôs a wnaethant: yn y rhwyd a guddiaſant y daliwyd eu troed eu hun.

[g] Diar. 5. 22. a 22. 8. a 26. 27.

16 Adweinir yr ARGLWYDD wrth y farn a wnâ: yr annuwiol a faglwyd yng weithredoedd ei ddwylaw ei hun. Higgaion; Selah.

17 Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, *a*'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw.

18 Canys nid anghofir y tlawd byth; gobaith y trueiniaid *ni* chollir byth.

19 Cyfod, ARGLWYDD; na orfydded dŷn: barner y cenhedloedd ger dy fron di.

20 Goſod, ARGLWYDD, ofn arnynt; *fel y* gwybyddo'r cenhedloedd *mai* dynion ydynt. Selah.

SALM. X.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw rhag traha'r annuwiol.* 12 *ac yn gweddïo am ymwared,* 16 *ac yn dangos ei hyder.*

[a] Salm. 9. 15. 16.

PA ham, ARGLWYDD, y ſefi o bell? yr ymguddi yn amſer cyfyngder?

2 Yr annuwiol mewn balchder a erlid y tlawd: [a] dalier hwynt yn y bwriadau a ddychymmygaſant.

* Heb. *enaid.*

‡ Neu, *a'r cybydd a ymfendithia, ffieiddio yr Arglwydd y mae,*

3 Canys yr annuwiol a ymffroſtia am ewyllys ei galon; ‡ ac [b] a fendithia'r cybydd, *yr hwn* y mae'r ARGLWYDD yn ei ffieiddio.

[b] Diar. 28. 4. Rhuf. 1. 32.

4 Yr annuwiol gan uchder ei ffroen ni ‡ Neu, chais *Duw*: ‡ nid *yw* Duw *yn* ei holl *ei boll,* [c] feddyliau ef. *feddyliau*

5 Ei ffyrdd ſydd ſîn bob amſer; [d] uchel yw *nad* *yw* dy farnedigaethau allan o'i olwg ef: *ocs Duw.* chwythu y mae yn erbyn ei holl elynion. [e] Salm. 14. 1.

6 Dywedodd yn ei galon, Ni'm ſymmudir; o herwydd ni *byddaf* mewn drygfyd. [d] Diar. hyd genhedlaeth a chenhedlaeth. 24. 7,

7 [e] Ei enau ſydd yn llawn melldith a [e] Rhuf. dichell a thwyll: dan ei dafod *y mae* † cam- 3. 14. wedd ac ‡ anwiredd. † *Blinder,*

8 Y mae eſe yn eiſtedd ynghynllwynfa'r ‡ *Gwa-* pentrefydd, [f] mewn cilfachau y llâdd eſe y *gedd,* gwirion: ei lygaid a * dremiant yn ddirgel Heb. ar y tlawd. *twyll.*

9 Eſe a gynllwyna mewn dirgelwch, megis llêw yn ei ffau: cynllwyn y mae i ddal y 41. tlawd: eſe a ddeil y tlawd gan ei dynnu i'w * Heb. rwyd. *lechant,*

10 Eſe a ‡ ymgrymma, *ac* a ymoſtwng; neu, *a* fel y cwympo tyrfa trueiniaid gan ei gedym *ymgudd-* ef. *iant.*

11 Dywedodd yn ei galon, Anghofiodd ‡ Heb. Duw: [g] cuddiodd ei wyneb; ni wêl byth. *ymddry-*

12 Cyfod, ARGLWYDD; O Dduw, dyr- *llir.* cha dy law: nac anghofia'r cyſtuddiol. [g] Job 22. 13.

13 Pa ham y dirmyga'r annuwiol Dduw? dywedodd yn ei galon, Nid ymofynni. Salm. 94. 7.

14 Gwelaiſt *hyn*; canys ti a ganfyddi an- [h] Salm. wiredd, a cham, i roddi *tâl* â'th ddwylaw 68. 5. dy hun: arnat ti y gedy 'r tlawd: [h] ti yw [i] Salm. 37. cynnorthŵywr yr amddifad. 17.

15 [i] Torr fraich yr annuwiol a'r dry- [k] Salm. 29. gionus; cais ei ddrygioni ef *hyd* na chaffech 10. a 145. ddim. 13. a 146.

16 [k] Yr ARGLWYDD *ſydd* Frenhin byth ac 10. yn dragywydd: difethwyd y cenhedloedd Jer. 10. allan o'i dir ef. 10.

17 ARGLWYDD, clywaiſt ddymuniad y Galar. 5. tlodion; * parotôi eu calon hwynt, gwrendy 19. dy gluſt *arnyt.* Dan. 4.

18 I farnu 'r amddifad a'r gorthrymme- 34. a 6. dig: fel na 'chwanego dŷn daearol * beri 26. ofn mwyach. 1 Tim. 1. 17.

† Neu, *ſicrhâi,* * Neu, *orthrymmu.*

SALM. XI.

1 *Dafydd yn ymgyffuro yn Nuw erbyn ei elynion.* 4 *Rhagddarbodaeth a chyfiawnder Duw.*

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

YN yr ARGLWYDD yr ŵyf yn ymddir- [a] Edrych ied: [a] pa fodd y dywedwch wrth fy 1 Sam. enaid, Eheda i'ch mynydd *fel* aderyn? 26. 19.

2 Canys wele, [b] y drygionus a annelant [b] Salm. fŵa. parotoiſant eu ſaethau ar y llinyn; 64. 3, 4. i ſaethu † yn ddirgel y rhai uniawn o † Heb. galon. *mewn ty-*

3 * Canys y ſeiliau a ddinyſtriwyd: pa *wyllwch.* bêth a wnâ 'r cyfiawn? * *O's.*

4 [c] Yr ARGLWYDD *ſydd* yn Nheml [c] Hab. 2. ei ſanctaiddrwydd; gorſeddfa 'r AR- 20. GLWYDD *ſydd* yn y nefoedd: [d] y mae ei [d] Salm. llygaid ef yn gweled, ei amrantau yn profi 33. 13. a meibion dynion. 34. 15, 16.

5 Yr ARGLWYDD a brawf y cyfiawn: a 66. 7. eithr câs gan ei enaid ef y drygionus, a'r [e] Ezec. hwn ſydd hôff ganddo drawſder. 38. 22.

6 [e] Ar yr annuwiolion y gwlawia efe fag- [f] Sal. 75. 8, lau, tân a brwmſtan, a phoethwynt yſtor- Edrych mus. [f] dymma ran eu phiol hwynt. Gen. 43

7 Canys yr ARGLWYDD cyfiawn a gâr 34. gyfiawnder: ei wyneb a edrych ar yr 1 Sam. 1. uniawn. 4. a. 9. 23.

SALM. XII. Prydnhawnol Weddi.

1 Dafydd heb ganddo ddim cyſſur dynol, yn erfyn cymmorth gan Dduw, 3 ac yn ymgyſſuro â barnedigaethau Duw ar yr enwir, a'i ymddiried ym mbrofedig addewidion Duw.

*Yr ŵyth-fed.

¶ I'r Pencerdd ar *Seminith, *Salm* Dafydd.

[a] Eſay 57. 1.

ACHub, ARGLWYDD; canys [a] darfu y trugarog: o herwydd pallodd y ffyddloniaid o blith meibion dynion.

[b] Salm. 28. 3. † Heb. *chàlon a chàlon.*

2 Oferedd a ddywedant bob un wrth ei gymmydog; [b] â gwefus wenhieithgar, *ac* â † chàlon ddau ddyblyg y llefarant.

3 Torred yr ARGLWYDD yr holl wefuſau gwenhieithus, *a*'r tafod a ddywedo fawrhydri.

‡ Heb. *gŷd â ni.*

4 Y rhai a ddywedant, A'n tafod y gorfyddwn; ein gwefuſau *gydd* ‡ eiddom ni; pwy *gydd* arglwydd arnom ni?

* *Chwy-ther arno.*

5 O herwydd anrhaith y rhai cyſtuddiedig, o herwydd uchenaid y tlodion, y cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: rhoddaf mewn jechydwriaeth *yr hwn* y *magler iddo.

[c] 2 Sam. 22. 31. Salm. 18. 30. a 119. 140. Diar. 30. 5.

6 [c] Geiriau 'r ARGLWYDD *ydynt* eiriau purion; *fel* arian wedi ei goethi mewn ffwrn bridd, wedi ei buro ſeithwaith.

† Heb. *dd.*

7 Ti, ARGLWYDD a'u cedwi hwynt: cedwi † hwynt rhag y genhedlaeth hon yn dragywydd.

8 Yr annuwiolion a rodiant o amgylch, pan ddyrchafer y gwaelaf o feibion dynion.

SALM. XIII.

1 Dafydd yn cwyno bod yn oedi ei ymwared ef, 3 yn gweddïo am râs i'w ragflaenu, 5 yn ymfroſtio yn nbrugaredd Duw.

‡ *Golygwr*

¶ I'r ‡ Pencerdd, *Salm* Dafydd.

[a] Deut. 31. 17. Job 13. 24.

PA hŷd, ARGLWYDD, i'm hanghofi, *ai* yn dragywydd? pa hŷd [a] y cuddi dy wyneb rhagof.

2 Pa hŷd y cymmeraf gynghorion yn fy enaid, gan fod blinder beunydd yn fy nghalon? pa hŷd y dyrchefir fy ngelyn arnaf?

3 Edrych *a* chlyw fi, O ARGLWYDD fy Nuw: goleua fy llygaid rhag im' huno *yn* yr angau.

[b] Salm. 25. 2.

4 [b] Rhag dywedyd o'm gelyn, Gorchfygais ef; *ac* i'm gwrthwynebŵr lawenychu o's gogwyddaf.

5 Minnau hefyd a ymddiriedais yn dy drugaredd di; fy nghalon a ymlawenycha yn dy iechydwriaeth: canaf i'r ARGLWYDD am iddo ſynnio arnaf.

SALM. XIV.

1 Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dŷn, 4 yn argyboeddi 'r annuwiol trwy oleuni eu cydwybod eu hun, 7 yn ymogoneddu yn jechydwriaeth Duw.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

[a] Salm. 10. 4. a 53. 1. [b] Rhuf. 3. 10, &c. [c] Salm. 102, 19.

YR [a] ynfyd a ddywedodd yn ei gàlon, Nid *oes un* Duw. [b] Ymlygraſant; ffieiddwaith a wnaethant; nid *oes* a wnêl ddaioni.

2 [c] Yr ARGLWYDD a edrychodd i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion; i weled a *oedd neb* deallgar, yn ymgeiſio â Duw.

3 Ciliodd pawb; cyd-ymddifwynaſant; nid *oes* a wnêl ddaioni, nac oes un.

[d] Amos 8. 4. Mic. 3. 3. [e] Eſay 64. 7.

4 Oni ŵyr holl weithredwŷr anwiredd? *y rhai ſy* [d] 'n bwytta fy mhobl *fel* y bwyttäent fara; [e] ni alwaſant ar yr ARGLWYDD.

5 Yno y dychrynaſant gan ofn; canys *y mae* Duw ynghenhedlaeth y cyfiawn.

6 Cyngor y tlawd a waradwyddaſoch chwi; am *fod* yr ARGLWYDD yn obaith iddo.

[f] Job. 42. 10.

7 *Pwy a ddyry iechydwriaeth i Iſrael o Sion? Pan [f] ddychwelo 'r ARGLWYDD gaethiwed ei bobl, yr ymhyfryda Jacob, *ac* y llawenhâ Iſrael.

* Edrych Rhuf. 11. 26.

SALM. XV. Boreuol Weddi.

Dafydd yn dangos pa fâth ſydd ar ddinaſyddion Sion.

Salm Dafydd.

[a] Salm. 24. 3, &c. † Heb. *ymdeithia*

ARGLWYDD, [a] pwy a † drîg yn dy babell? pwy a breſwylia ym mynydd dy ſancteiddrwydd?

[b] Ef. 33. 15. [c] Lef. 19. 16. * Ecſod. 23. 1. [d] Ecſod. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19. Ezec. 18. 8. a 22. 12. [e] Ecſod. 23. 8.

2 [b] Yr hwn a rodia yn berffaith, ac a wnêl gyfiawnder, ac a ddywed wîr yn ei gàlon.

3 [c] Heb abſennu â'i dafod, heb wneuthur drŵg i'w gymmydog, a heb *dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.

4 Yr hwn y mae 'r drygionus yn ddirmygus yn ei olwg; ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr ARGLWYDD: *yr hwn* a dwng i'w niwaid *ei hun*, ac ni newidia.

5 [d] *Yr hwn* ni roddes ei arian ar uſuriaeth, ac [e] ni chymmer wobr yn erbyn y gwirion. A wnelo hyn nid yſgogir yn dragywydd.

SALM. XVI.

1 Dafydd o anymddiried i'w haeddedigaethau ei hun, ac o gâs ar ddelw-addoliaeth, yn cyrchu at Dduw am ymwared. 5 Yn dangos gobaith ei alwedigaeth, y r adgyfodiad, a bywyd tragywyddol.

¶ ‡ Michtam Dafydd.

‡ Salm. euraid. Felly Salm. 56---60.

CAdw fi, O Dduw; canys ynot yr ymddiriedaf.

[a] Job 22. 2, 3. a 35. 7, 8. Salm. 50. 9. Rhuf. 11. 35.

2 *Fy enaid*, dywedaiſt wrth yr ARGLWYDD, Fy Arglwydd *ydwyt* ti: [a] fy nâ nid *yw* ddim i ti:

‡ Neu, *anrhegant eraill.*

3 *Ond* i'r ſainct *ſydd* ar y ddaear, a'r rhai rhagorol, yn y rhai *y mae* fy holl hyfrydwch.

[b] Joſ. 23. 7. Hoſ. 2. 16, 17.

4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a ‡ fryſiant *ar ôl duw* dïeithr: eu dïod-offrwm o waed ni offrymmaf fi, ac [b] ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefuſau.

[c] Deut. 32. 9. Salm. 73. 26. a 142. 5. Galar. 3. 24. † Heb. *rhandir.* [d] Salm. 11. 6. [e] Act. 2. 25. † Salm. 73. 23. a 110. 5. a 121. 5. [h] Act. 2. 31. a 13. 35. Mat. 5. 8.

5 [c] Yr ARGLWYDD *yw* rhan fy † etifeddiaeth i [d] a'm phïol: ti a gynheli fy nghoelbren.

6 Y llinynnau a ſyrthiodd i mi mewn *lleoedd* hyfryd; ïe *y mae* i mi etifeddiaeth dêg.

7 Bendithiaf yr ARGLWYDD, yr hwn a'm cynghorodd: fy arennau hefyd a'm dyſgant y nôs.

8 [e] Goſodais yr ARGLWYDD bob amſer ger fy mron: am [f] *ei fôd* ar fy neheulaw, ni'm hyſgogir.

9 O herwydd hynny llawenychodd fy nghalon, ac [g] ymhyfrydodd fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a † orphwys mewn gobaith.

10 [h] Canys, ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

11 Dangoſi i mi lwybr bywyd: [i] digonolrwydd llawenydd *ſydd* ger dy fron, ar dy ddeheulaw *y mae* digrifwch yn dragywydd.

[g] Salm. 30. 13. 2. 31. a 13. 35. 1 Cor. 13. 12. 1 Joan. 3. 2. † Heb. *breſwylia yn ddïogel.* [i] Salm. 17. 15. a 21. 6.

SALM. XVII.

1 Dafydd o hyder ar ei wiriondeb, yn goſyn cymmorth Duw yn erbyn ei elynion, 10 yn dangos eu balchder, a'u dichell, a'u creulon-

deb hwy, 13 yn gweddïo yr eu herbyn hwy mewn hyder ar ei obaith.

¶ Gweddi Dafydd.

CLyw, ARGLWYDD, gyfiawnder; yſtyria fy lleſain, gwrando fy ngweddi † o wefuſau didwŷll.

2 Deued fy marn oddi ger dy fron; edrycheddy lygaid ar uniondeb.

3 Profaiſt fy nghàlon, gofwyaiſt *fi* y nôs; [a] chwiliaiſt fi, *ac* ni chei ddim; bwriedais na throſeddai fy ngenau.

4 Tu ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefuſau yr ymgedwais *rhag* llwybrau yr yſbeilydd.

5 [b] Cynnal fy ngherddediad yn dy lwybrau, *fel* † na lithro fy nhraed.

6 [c] Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, O Dduw: goſtwng dy glûſt attaf, *ac* erglyw fy ymadrodd.

7 [d] Dangos dy ryfedd drugareddau, O achubydd y rhai a ymddiriedant *ynot*, rhag y ſawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheulaw.

8 [e] Cadw fi fel cannwyll llygad: [f] cûdd fi dan gyſgod dy adenydd,

9 Rhag yr annuwiolion, y rhai a'm ‡ gorthrymmant; *rhag* fy ngelynion † marwol, *y rhai* a'm hamgylchant.

10 [g] Cauaſant gan eu braſder: â'u genau y llefarant mewn balchder.

11 Ein cynniweirfa ni a gylchynaſant hwy yr awr hon: goſodaſant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaear:

12 ‡ Eu dull *ſydd* fel llêw a chwennychai 'ſglyfaethu, ac megis llêw jeuangc yn aros mewn lleoedd dirgel.

13 Cyfod, ARGLWYDD, achub ei flaen ef, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol † *yr hwn yw* dy gleddyf di.

14 Rhag dynion *y rhai yw* dy lâw, O ARGLWYDD, rhag dynion y bŷd, [h] *y rhai* y mae eu rhann yn y bywyd *yma*, a'r rhai y llenwaiſt eu boliau â'th guddiedig *dryſor*: llawn ‡ ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.

15 Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyfiawnder: [i] digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

† Heb. *heb wefuſau twŷll.*
[a] Job. 23. 10. Salm. 26. 2. a 66. 10. Mal. 3. 2, 3.
[b] 1 Pedr. 1. 7.
[c] Salm. 119. 133.
† Heb. *nad yſgogo*
[d] Salm. 116. 2.
[e] Salm. 31. 21.
[f] Deut. 32. 10. Zech. 2. 8.
[g] Ruth 2. 12. Salm. 57. 1. a 91. 1, 4.
[h] Mat. 23. 37.
‡ Heb. *anrheithiant.*
† Heb. *yn erbyn yr enaid.*
[i] Deut. 32. 15. Salm. 73. 7. a 119. 70.
‡ Heb. *Ei ddull.*
† Neu, *â'th gleddyf.*
[h] Luc. 16. 25. ‡ Neu, *yw* eu *meibion.*
[i] Sal. 4. 6, 7. a 16. 11.

SALM. XVIII. } *Prydnhawnol Weddi.*

Dafydd yn moliannu Duw am ei amryw a'i ryfeddol fendithion.

[a] Salm. 36. 1.
[b] 2 Sam. 22.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd [a] gwâs yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau [b] y gân hon, yn y dŷdd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o lâw ei holl elynion, ac o lâw Saul: Ac efe a ddywedodd,

[c] Salm. 144. 1.
† Heb. *ſy nghraig.*
[d] Heb. 2. 13.
[e] Salm. 76. 4.
[f] Salm. 116. 3.
† *Dynion aunuwiol.* Heb. *Belial.*
‡ Neu, *refynnau.*

CAraf [c] di, ARGLWYDD fy nghadernid.

2 Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamddiffynfa, a'm gwaredydd; fy Nuw, † fy nghadernid, [d] yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy nharian, a chorn fy jechydwriaeth, *a*'m huchel-dwr.

3 Galwaf ar yr ARGLWYDD [e] canmoladwy: felly i'm cedwir rhag fy ngelynion.

4 [f] Gofidion angau a'm cylchynaſant; ac afonydd † y fall a'm dychrynaſant i.

5 ‡ Gofidiau uffern a'm cylchynaſant: maglau angau a achubaſant fy mlaen.

6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy Nuw: efe a glybu fy llêf o'i Deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w gluſtiau ef.

7 Yna y ſiglodd ac y crynodd y ddaear: a ſeiliau 'r mynyddoedd a gynhyrfodd ac a ymſiglodd, am iddo ef ddigio.

8 Dyrchafodd mŵg ‡ o'i ffroenau, a thân a yſodd o'i enau: glô a ennynnaſant ganddo.

9 [g] Efe hefyd a oſtyngodd y nefoedd, ac a ddiſgynnodd: a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

10 Marchogodd hefyd ar y Cerub, ac a ehedodd: ïe [h] efe a ehedodd ar adenydd y gwŷnt.

11 [i] Efe a wnaeth dywyllwch yn ddirgelfa iddo; *a*'i babell o'i amgylch *oedd* dywyllwch dyfroedd, *a* thew-gymmylau yr awyr.

12 Gan y diſgleirdeb *oedd* ger ei fron, ei gymmylau a aethant heibio; cenllyſg a marwor tanllyd.

13 Yr ARGLWYDD hefyd a daranodd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lêf; cenllyſg a marwor tanllyd.

14 Ie [k] efe a anfonodd ei ſaethau, ac a'u gwaſgarodd hwynt; ac a ſaethiodd *ei* fêllt, ac a'u gorchfygodd hwynt.

15 Gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a ſeiliau'r bŷd a ddinoethwyd gan dy gerydd di, O ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl dy ffroenau.

16 [l] Anfonodd oddi uchod, cymmerodd fi, tynnodd fi allan o ddyfroedd ‡ lawer.

17 Efe a'm gwaredodd oddi wrth fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaſeion: canys yr oeddynt yn drêch nà mi.

18 Achubaſant fy mlaen yn nŷdd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

19 [m] Dûg fi hefyd i ehangder; gwaredodd fi: canys ymhoffodd ynof.

20 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder; yn ôl glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

21 Canys cedwais ffyrdd yr ARGLWYDD; ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy Nuw.

22 O herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i; a'i ddeddfau ni fwriais oddi wrthyf.

23 Bum hefyd ynberffaith gyd ag ef; ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

24 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ôl fy nghyfiawnder, yn ôl purdeb fy nwylaw o flaen ei lygaid ef.

25 A'r trugarog y gwnâi drugaredd; â'r gŵr perffaith y gwnâi berffeithrwydd:

26 A'r glân y gwnâi lendid; ac [n] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

27 Canys ti a waredi 'r bobl gyſtuddiedig; ond ti a oſtyngi [o] olygon uchel.

28 O herwydd ti a oleui fy ‡ nghannwyll: yr ARGLWYDD fy Nuw a lewyrcha fy nhywyllwch.

29 O blegid ynot ti y † rhedais trwy fyddin; ac yn fy Nuw y llemmais dros fûr.

30 Duw [p] *ſydd* berffaith ei ffordd; [q] gair yr ARGLWYDD ſydd wedi ei buro: tarian yw efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

31 [r] Canys pwy *ſydd* Dduw heb lâw yr ARGLWYDD? a phwy *ſydd* graig ond ein Duw ni?

32 Duw [s] *ſy* 'n fy ngwregyſu â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd yn berffaith.

33 [t] Goſod y mae efe fy nhraed fel *traed* ewigod; ac [u] ar fy uchel-fannau i'm ſefydla.

‡ Neu, *trwy ei ffroenau.*
[g] Salm. 144. 5.
[h] Salm. 104. 3.
[i] Salm. 97. 2.
[k] Salm. 144. 6.
‡ Neu, *mawrion.*
[l] Salm. 144. 7.
‡ Neu, *lawer.*
[m] Salm. 118. 5.
[n] Lef. 26. 23, 24, 27, 28.
[o] Salm. 101. 5. Diar. 6. 17.
‡ Neu, *lamp.*
Job 29. 3.
† Neu, *torrais.*
[p] Deut. 32. 4.
Dan. 4. 37. Dad. 15. 3.
[q] Salm. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.
[r] Deut. 32. 31, 39. 1 Sam. 2. 2. Sal. 86. 8. Eſay 45. 5.
[s] Sal. 92. 1.
[t] Hab. 3. 19.
[u] Deut. 32. 13. a 33. 29.

[x] Salm. 144. 1.

34 [x] Efe fy 'n dyfgu fy nwylaw i ryfel; fel y dryllir bŵa dûr *yn* fy mreichiau.

35 Rhoddaiſt hefyd i mi darian dy jechydwriaeth; a'th ddeheulaw a'm cynhaliodd, ‡ a'th fwynder a'm llioſogodd.

‡ Neu, *ac a'th fwynder i'm llioſogaiſt.*

36 Ehengaiſt fy ngherddediad danaf; fel na lithrodd fy † nhraed.

† Heb. *ſferau*, neu, *ſodlau.*

37 Erlidiais fy ngelynion, ac a'u goddiweddais: ac ni ddychwelais nes eu diſa hwynt.

38 Archollais hwy, fel na allent godi: ſyrthiaſant dan fy nhraed.

‡ Heb. *ptygaiſt*, neu, *crymmaiſt.*

39 Canys gwregyſaiſt fi â nerth i ryfel: ‡ daroſtyngaiſt danaf y rhai a ymgododd i'm herbyn.

40 Rhoddaiſt hefyd i mi warrau fy ngelynion; fel y difethwn fy nghaſeion.

41 Gwaeddaſant, ond nid *oedd* achubydd: *y ſef* ar yr ARGLWYDD, ond nid attebodd efe hwynt.

y Job 27. 9. a 35. 12. Diar. 1. 28. Eſ. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.

42 Maluriais hwynt hefyd fel llŵch o flaen y gwynt: [z] teflais hwynt allan megis tom yr heolydd.

[z] Zech. 10. 5.

43 [a] Gwaredaiſt fi rhag cynhennau'r bobl; [b] goſodaiſt fi yn ben cenhedloedd: [c] pobl nid adnabûm a'm gwaſanaethant.

[a] Sam. 2. 9, 10. a 3. 1. [b] 2 Sam. 8. [c] Deut. 33. 29. Sal. 66. 3. a 81. 15.

44 † Pan glywant am danaf, ufuddhânt i mi: [d] meibion dieithr a ‡ gymmerant arnynt ymddaroſtwng i mi.

† Heb. *wrth glywed y glâſt.* [d] Mica 7. 17.

45 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynant allan o'u dirgel ſannau.

46 Byw yw 'r ARGLWYDD, a bendithier fy nghraig: a dyrchafer Duw fy jechydwriaeth.

[z] Zech. 10. 5.

47 Duw ſydd yn rhoddi i mi *allu* ymddial; ac a † ddaroſtwng y bobloedd danaf.

† Heb. *ddarſtwng.*

48 Efe ſydd yn fy ngwared oddi wrth fy ngelynion: ïe [e] ti a'm dyrchefi uwch law y rhai a gyfodant i'm herbyn: achubaiſt fi rhag y gŵr ‡ traws.

[b] 2 Sam. 8. [c] Deut. 33. 29. Sal. 66. 3. a 81. 15. † Heb. *wrth glywed y glâſt.* [d] Mica 7. 17.

49 [f] Am hynny y ‡ moliannaf di, O ARGLWYDD, ym mhlith y cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

‡ Heb. *ddywedant gelwydd wrthyf.* † Neu, *ddifetha.* [e] Salm 59. 1. ‡ Neu, *trais.* [f] Rhuf. 15. 9. ‡ Neu, *cyfieſaf.*

50 Efe ſydd yn gwneuthur mawr ymwared i'w frenhin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Ddafydd, ac i'w hâd ef [g] bŷth.

[g] 2 Sam. 7. 13.

SALM. XIX. } *Boreuol Weddi.*

1 Bŵd y creaduriaid yn dangos gogoniant Duw, 7 A'i air yn dangos ei râs ef. 12 Dafydd yn gweddïo am râs.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

[a] Gen. 1. 6. Eſay 40. 22. Rhuf. 1. 19, 20.

Y [a] Nefoedd ſy'n dadgan gogoniant Duw; a'r ffurfafen ſy'n mynegi gwaith ei ddwylaw ef.

2 Dŷdd i ddŷdd a draetha ymadrodd: a nôs i nôs a ddengys wybodaeth.

3 Nid *oes* jaith nac ymadrodd, ‡ *lle* nl chlybüwyd eu lleferydd hwynt.

‡ Neu, *heb* y rhai hyn *y clywir eu llêf hwynt* Heb. *heb glywed eu lleferydd.*

4 [b] Eu † llinyn a aeth trwy'r holl ddaear, a'u geiriau hyd eithafoedd byd: i'r haul y goſododd efe babell ynddynt.

[b] Rhuf. 10. 18. † Neu, *rheol.*

5 Yr hwn *ſydd* fel gŵr priod yn dyfod allan o'i ſtafell: *ac* [c] a ymlawenha fel cawr i redeg gyrfa.

[c] Preg. 1. 5.

6 O eithaf y nefoedd *y mae* ei fynediad ef allan, a'i amgylchiad hyd eu heithafoedd hwynt: ac nid ymgudd *dim* oddi wrth ei wrês ef.

7 [d] † Cyfraith yr ARGLWYDD *ſydd* berffaith, yn ‡ troi 'r enaid: tyſtiolaeth yr

[d] Salm. 111, 7. † Neu, *Addyſg.* ‡ Neu, *adferu.*

ARGLWYDD *ſydd* ſicr, ac yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.

8 Deddfau 'r ARGLWYDD *ſydd* uniawn, yn llawenhâu 'r gâlon: gorchymmyn yr ARGLWYDD *ſydd* bûr, yn goleuo 'r llygaid.

9 Ofn yr ARGLWYDD *ſydd* lân, yn parhâu yn dragywydd; barnau 'r ARGLWYDD *ydynt* wirionedd, cyfiawn *ydynt* i gŷd.

10 [e] Mwy dymunol *ŷnt* nag aur, ïe nag aur coeth lawer: [f] melyſach hefyd nâ 'r mêl, ac nâ diferiad diliau mêl.

[e] Sal. 119. 72, 127. Diar. 8. 11. 19. [f] Sal. 119. 103.

11 Ynddynt hwy hefyd y rhybuddir dy wâs: o'u cadw *y mae* gwobr lawer.

[g] Sal. 40. 12.

12 [g] Pwy a ddeall *ei* gamweddau? glanhâ fi oddi wrth *fy meiau* [h] cuddiedig.

[h] Sal. 90. 8. [i] Sal. 119. 133. Rhuf. 6. 12, 14.

13 Attal hefyd dy wâs oddi wrth *bechodau* rhyfygus; [i] na arglwyddiaethant arnaf: yna i'm perffeithir, ac i'm glanhëir oddi wrth ‡ anwiredd lawer.

‡ *Yr anwiredd mawr.*

14 Bydded ymadroddion fy ngenau, a myfyrdod fy nghâlon, yn gymmeradwyger dy fron, O ARGLWYDD, fy nghraig a'm prynwr.

SALM. XX.

1 Yr eglwys yn bendithio'r brenhin yn ei fawrhydi. 7 Ei hyder hi ynghymmorth Duw.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

GWrandawed yr ARGLWYDD arnat yn nŷdd cyfyngder: enw Duw Jacob a'th † ddiffynno.

† Heb. *ddyrchafo.*

2 Anfoned ‡ i ti gymmorth o'r cyſſegr; a † nerthed di o Sion.

‡ Heb. *dy gymmorth.*

3 Cofied dy holl offrymmau; a ‡ bydded foddlon i'th boeth-offrwm. Selah.

† Heb. *atteged*, neu, *cynhaled.*

4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy gâlon; a chyflawned dy holl gyngor.

‡ Heb. *gwnaed yn lludw*, neu, *yn frâs.*

5 Gorfoleddwn yn dy jechydwriaeth di, a dyrchafwn faner [a] yn enw ein Duw: cyflawned yr ARGLWYDD dy holl ddymuniadau.

[a] Ecſod. 17. 15. Sal. 60. 4.

6 Yr awr hon y gwn y gwared yr ARGLWYDD ei enneiniog: efe a wrendy arno o nefoedd ei ſancteiddrwydd, yn nerth jechyd ei ddeheulaw ef.

7 [b] *Ymddiried* rhai mewn cerbydau, a rhai mewn meirch: ond nyni a gofiwn enw yr ARGLWYDD ein Duw.

[b] Sal. 33. 16. Diar. 21. 31.

8 Hwy a gwympaſant, ac a ſyrthiaſant; ond nyni a gyfodaſom, ac a ſaſaſom.

9 Achub, ARGLWYDD: gwrandawed y Brenhin arnom yn y dŷdd y llefom.

Eſay 31, 1.

SALM. XXI.

1 Tâl diolch am fuddugoliaeth: 7 A hyder ar gael ychwaneg o lwyddiant.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

ARGLWYDD, yn dy nerth y llawenycha 'r brenhin: ac yn dy jechydwriaeth di, mor ddirfawr yr ymhyfryda!

2 Deiſyfiad ei gâlon a roddaiſt iddo; a dymuniad ei wefuſau ni's gommeddaiſt. Selah.

3 Canys achubaiſt ei flaen ef a bendithion daioni: goſodaiſt ar ei ben ef goron o aur coeth.

4 [a] Gofynnodd oes gennyt, *a* rhoddaiſt iddo; *ïe* [b] † hir-oes, bŷth ac yn dragywydd.

[a] Sal. 61. 6. [b] 2 Sam. 7. 19. † Heb. *hîr ddyddiau.*

5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy jechydwriaeth: goſodaiſt arno ogoniant a phryddferthwch.

6 Canys gwnaethoſt ef yn fendithion yn dragywyddol; llawenychaiſt ef â llawenydd â'th wynebpryd.

7 O herwydd bod y brenhin yn ymddiried yn yr ARGLWYDD, a thrwy drugaredd y Goruchaf nid yſgogir ef.

8 Dy lâw a gaiff afael ar dy holl elynion: dy ddeheulaw a gaiff afael ar dy gaſeion.

9 Ti a'u gwnâi hwynt fel ffwrn danllyd yn amſer dy lîd: yr ARGLWYDD yn ei ddigllonedd a'u llwngc hwynt, a'r tân a'u hyſa hwynt.

c Job 18. 16, 19. Sal. 37. 28. a 109. 13.

10 c Eu ffrwyth hwynt a ddinyſtri di oddi ar y ddaear; a'u hâd o blîth meibion dynion.

* Edrych Job 7. 20. a 16. 12. Galar. 3. 12.

11 Canys bwriadaſant ddrŵg i'th erbyn: meddyliaſant amcan, heb allu o honynt *ei gwpláu.*

† Heb. *yſtŵydd.*

12 Am hynny * y gwnêi iddynt droi eu † cefnau: ar dy linynnau y parotôi di *ſaethau* yn erbyn eu hwynebau.

13 Ymddyrcha, ARGLWYDD, yn dy nerth: canwn, a chanmolwn dy gadernid.

SALM. XXII. } *Prydnhawnol Weddi.*

1 *Dafydd yn achwyn mewn anghyffur mawr,* 9 *yn gweddîo mewn cyfyngder mawr,* 23 *ac yn clodfori Duw.*

‡ *Ewig y borau.*

¶ I'r Pencerdd ar ‡ Aieleth haſhahar, *Salm* Dafydd.

a Mat. 27. 46. Marc. 15. 34.

FY a Nuw, fŷ Nuw, pa ham i'm gwrthodaiſt? *pa ham yr ydwyt* mor bell oddiwrth fy jechydwriaeth, *a* b geiriau fy llefain?

b Heb. 5. 7.

2 Fy Nuw, llefain yr ydwyf y dydd, ac ni wrandewi; y nôs hefyd, ac ‡ nid *oes* oſteg i mi.

‡ *Nid ŵyf yn tewi.*

3 Ond tydi *ŵyt* ſanctaidd, *O dydi* yr hwn wyt yn cyfanneddu ym moliant Iſrael.

c Sal. 25. 2. a 31. 1. a 71. 1. Eſay 49. 23. Rhuf. 9. 33.

4 Ein tadau a obeithiaſant ynot: gobeithiaſant, a gwaredaiſt hwynt.

d Eſay 53. 3.

5 Arnat ti y llefaſant, ac achubwyd hwynt: c ynot yr ymddiriedaſant, ac ni's gwaradwyddwyd hwynt.

e Mat. 27. 39. † Heb. *agorant.* f Job 16. 4.

6 A minnau prŷf *ydwyf*, ac nid gŵr; d gwarthrudd dynion, a dirmyg y bobl.

g Mat. 27. 43. † Heb. *ymdreiglodd at yr.* ‡ Neu, *o's ŷw.* h Salm. 71. 6. Eſay 46. 3. † Neu, *diogelaiſt ſi.* i Deut. 32. 14. Ezec. 39. 18. Amos 4. 1. k Job 16. 10. Galar. 2. 16. a 3. 46. l Job. 23. 10.

7 e Pawb a'r a'm gwêlant a'm gwatwarant: † llaeſant wefl, f eſgydwant ben, *gan ddywedyd,*

8 g † Ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, gwareded ef: achubed ef, ‡ gan ei fod yn dda ganddo.

9 Canys h ti a'm tynnaiſt o'r grôth: † gwnaethioſt i mi obeithio *pan oeddwn* ar fronnau fy mam.

10 Arnat ti i'm bwriwyd o'r bru: o grôth fy mam fy Nuw *ydwyt.*

11 Nac ymbellhâ oddi wrthyf, o herwydd cyfyngder *ſydd* agos: canys nid *oes* cynnorthwywr.

m Galar. 4. 4. n Mat. 27. 35. Mar. 15. 24. Luc. 23. 33. Joan 19. 23, 37. a 20. 25. o Luc. 23. 25. p Luc. 23. 34. Joan 19. 24.

12 Teirw lawer a'm cylchynaſant: gwrdd *deirw* i Baſan a'm hamgylchaſant.

13 k Agoraſant arnaf eu genau, *fel* llêw rheibus a rhuadwy.

14 Fel dwſr i'm tywalldwyd, a'm hefgyrn oll a ymwahanaſant: l fy nghâlon ſydd fel cŵyr, hi a doddodd ynghanol fy mherfedd.

15 Fy nerth a wywodd fel priddleſtr, m a'm tafod a lynodd wrth daflod fy ngenau: ac i lŵch angau i'm dygaiſt.

16 Canys cŵn a'm cylchynaſant: cynnulleidfa 'r drygionus a'm hamgylchaſant: n trywanaſant fy nwylaw a'm traed.

17 Gallaf gyfrif fy holl eſgyrn: o y maent yn tremio, *ac* yn edrych arnaf.

18 p Y maent yn rhannu fy nillad yn eu mŷſg: ac ar fy ngwiſg yn bwrw coelbren.

19 Ond tydi, ARGLWYDD, nac ymbellhâ: fy nghademid, bryſia i'm cynnorthwyo.

20 Gwared fy enaid rhag y cleddyf, q fy unig *enaid* o † feddiant y ci.

q Salm. 35. 17.

21 r Achub fi rhag ſafn y llêw: canys o blîth cyrn unicorniaid i'm gwrandewaiſt.

† Heb. *láw.*

22 s Mynegaf dy enw t i'm brodyr: yng nghanol y gynnulleidfa i'th folaf.

r 2 Tim. 4. 17.

23 Y rhai ſy yn ofni 'r ARGLWYDD, molwch ef: holl hâd Jacob, gogoneddwch ef; a holl hâd Iſrael, ofnwch ef.

s Heb. 2. 12. t Joan 20. 17.

24 Canys ni ddirmygodd, ac ni ffieiddiodd gyſtudd y tlawd; ac ni chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond u pan lefodd efe arno, efe a wrandawodd.

Rhuf. 8. 29. u Heb. 5. 7.

25 x Fy mawl *ſydd* o honot ti yn y gynnulleidfa fawr: y fy addunedau a dalaf ger bron y rhai a'i hofnant ef.

x Salm. 35. 18. y Salm. 116. 14.

26 z Y tlodion a fwyttânt, ac a ddiwellir; y rhai a geiſiant yr ARGLWYDD a'i moliannant ef: eich calon fydd byw yn dragywydd.

z Salm. 69. 32.

27 a Holl derfynau'r ddaear a gofiant, ac a droant at yr ARGLWYDD: a holl dylwythau 'r cenhedloedd a addolant ger dy fron di.

Eſay 65. 13. a Sal. 2. 8.

28 Canys eiddo 'r ARGLWYDD *yw* 'r deyrnas: ac efe ſydd yn llywodraethu ym mhlith y cenhedloedd.

a 72. 11. a 86. 9.

29 Yr holl rai breiſion *ar* y ddaear a fwyttânt, ac a addolant: b y rhai a ddiſgynnant i'r llŵch a ymgrymmant ger ei fron ef; ac nid oes neb a all gadw yn fyw ei enaid ei hun.

b Phil. 2. 10.

30 *Eu* hâd a'i gwaſanaetha ef: c cyfrifir ef i'r ARGLWYDD yn genhedlaeth.

c Sal. 87. 6. d Edrych Rhuf. 3. 21, 22.

31 Deuant, ac d adroddant ei gyfiawnder ef i'r bobl a enir, mai efe a wnaeth *hyn.*

SALM. XXIII.

Hyder Dafydd ar râs Duw.

¶ *Salm* Dafydd.

a Ecſod. 40. 11. Jer. 23. 4. Ezec. 34. 23.

YR ARGLWYDD *yw* a fy mugail; b ni bydd eiſiau arnaf.

b Joan 10. 11. 1 Pedr. 2. 25.

2 Efe a wnâ im' orwedd mewn porfeydd gwelltog: efe a'm tywys ger llaw 'r dyfroedd † tawel.

c Dad. 7. 17. b Phil. 4. 19. † Heb. *llonyddwch.*

3 Efe a ddychwel fy enaid; c efe a'm harwain ar hŷd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

c Sal. 5. 8, 31. 3. d Job 3. 5. a 10.

4 Ie pe rhodiwn ar hŷd glynn d cyſgod angau, c nid ofnaf niwaid: canys *yr wyt* ti gŷd â mi; dy wialen a'th ffon a'm cyſſurant.

21, 22. a 24. 17. Sal. 44. 19. e Sal. 3. 6. a 118. 6. f Sal. 104. 15. † Heb. *braſcaiſt.* ‡ Heb. *dros bîr ddyddiau.*

5 f Ti a arlwyi fort ger fy mron yngŵydd fy ngwrthwynebŵr: † iraiſt fy mhen ag olew; fy phiol *ſydd* lawn.

6 Daioni a thrugaredd yn ddîau a'm canlynant holl ddyddiau fy mywyd: a phreſwyliaf yn nhŷ 'r ARGLWYDD ‡ yn dragywydd.

SALM. XXIV. } *Boreuol Weddi.*

1 *Arglwyddiaeth Duw yn y byd hwn.* 3 *Dinaſyddion ei ysbrydol deyrnas eſ.* 7 *Cyngor i'w dderbyn ef.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Ecſod. 9. 29. a. 19. 5. Deut. 10. 14. Job. 41. 11. Sal. 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28. b Job 38. 6. Sal. 104. 5. a 136. 6. 2 Pedr. 3. 5.

EIddo a 'r ARGLWYDD y ddaear, a'i chyflawnder; y bŷd, ac a breſwylia ynddo.

2 b Canys efe a'i ſeiliodd ar y moroedd, ac a'i ſicrhaodd ar yr afonydd.

c Sal. 15. 1.
3 c Pwy a eſgyn i fynydd yr ARGLWYDD? a phwy a ſaif yn ei le ſanctaidd eſ?
d Eſay 33. 15, 16.
4 d Y glân *ei* ddwylaw, a'r pur *ei* gàlon; yr hwn ni ddyrchafodd ei † feddwl at wagedd ac ni thyngodd i dwyllo.
† Heb. *enaid.*
5 Eſe a dderbyn fendith gan yr ARGLWYDD, a chyfiawnder gan Dduw ei jechydwriaeth.
6 Dymma genhedlaeth y rhai a'i ceiſiant eſ: y rhai e a geiſiant dy wyneb di, ‡ O Jacob. Selah.
e Sal. 28. 8. ‡ Neu, o Dduw *Jacob.*
7 O byrth, dyrchefwch eich pennau, ac ymddyrchefwch ddryſau tragywyddol; a brenhin y gogoniant a ddaw i mewn.
8 Pwy *yw* 'r brenhin gogoniant hwn? yr ARGLWYDD nerthol, a chadarn; yr ARGLWYDD cadarn mewn rhyfel.
9 O byrth, dyrchefwch eich pennau, ac ymddyrchefwch ddryſau tragywyddol; a brenhin y gogoniant a ddaw i mewn.
10 Pwy yw 'r brenhin gogoniant hwn? ARGLWYDD y lluoedd, eſe *yw* brenhin y gogoniant, Selah.

SALM. XXV.

1 *Hyder Dafydd yn ei weddi.* 7 *Y mae yn gweddïo am faddeuant pechodau,* 16 *ac am gymmorth mewn trallod.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal. 86. 4. a 143. 8.
ATtat a ti, O ARGLWYDD, b y dyrchafaf fy enaid.
b Sal. 22. 5. a 31. 1, a 34. 5.
2 O fy Nuw, b ynot ti 'r ymddiriedais: na 'm gwaradwydder; c na orfoledded fy ngelynion arnaf.
Eſay 28. 16. a 49. 23.
3 Ie na waradwydder neb ſydd yn diſgwyl wrthyt ti: gwaradwydder y rhai a droſeddant heb achos.
Rhuf. 10. 11.
4 d Pâr i mi wybod dy ffyrdd, O ARGLWYDD: dŷſg i mi dy lwybrau.
c Sal. 13. 4.
5 Tywys fi yn dy wirionedd, a dŷſg fi: canys ti *yw* Duw fy jechydwriaeth; wrthyt ti y diſgwiliaf ar hŷd y dydd.
d Sal. 5. 8. a 27. 11. a 86. 11.
6 Coffa, ARGLWYDD, e dy † doſturiaethau, a'th drugareddau: canys eriôed *y maent* hwy.
a 119. a 143. 8, 10.
7 Na chofia f bechodau fy jeuengctid, na 'm camweddau: yn ôl dy drugaredd meddwl di am danaf, er mwyn dy ddaioni, ARGLWYDD.
e Sal. 103. 17. a 106. 1. a 107. 1. Jer. 33. 11.
† Heb. *amyſgaroedd.*
8 Da ac uniawn *yw* yr ARGLWYDD: o herwydd hynny y dŷſg efe bechaduriaid yn y ffordd.
f Job 13. 26. a 20. 11.
9 Y rhai llariaidd a hyffordda efe mewn barn: a'i ffordd a ddŷſg efe i'r rhai goſtyngedig.
Jer. 3. 25.
10 Holl lwybrau 'r ARGLWYDD *ydynt* drugaredd a gwirionedd i'r rhai a gadwant ei gyfammod a'i dyſtiolaethau eſ.
11 Er mwyn dy enw, ARGLWYDD, maddau fy anwiredd: g canys mawr *yw.*
g Edrych Rhuf. 5. 20.
12 Pa ŵr *yw* efe ſy 'n ofni 'r ARGLWYDD? efe a'i dŷſg ef yn y ffordd a ddewiſo.
† Heb. *lettya.*
13 Ei enaid ef a † erys mewn daioni: h a'i hâd a etifedda 'r ddaear.
h Sal. 37. 11, 22, 29.
14 i Dirgelwch yr ARGLWYDD ſydd gŷd â'r rhai a'i hofnant eſ: a'i gyfammod hefyd, † i'w cyfarwyddo hwynt.
i Diar. 3. 32. Edrych Joan 7. 17. a 15. 15.
15 Fy llygaid *ſydd* yn waſtad ar yr ARGLWYDD: canys efe a ddŵg fy nhraed allan o'r rhwyd.
† Heb. *i beri iddynt wybod.*
16 Trô attaf, a thrugarhâ wrthyf; canys unig a thlawd *ydwyf.*
17 Gofidiau fy nghàlon a helaethwyd: dŵg di fi allan o'm cyfyngderau.
18 Gwêl fy nghyſtudd, a'm helbul; a maddau fy holl bechodau.
19 Edrych ar fy ngelynion; canys amlhaſant; â chaſineb traws hefyd i'm caſaſant.
20 Cadw fy enaid, ac achub fi: na'm gwaradwydder; canys ymddiriedais ynot.
21 Cadwed perffeithrwydd ac uniondeb fi; canys yr wyf yn diſgwyl wrthyt.
22 O Dduw, gwared Iſrael o'i holl gyfyngderau.

SALM. XXVI.

Dafydd yn cyrchu at Dduw mewn hyder o'i ddiniweidrwydd.

Salm Dafydd.

a Sal. 7. 8.
BArn a fi, ARGLWYDD; canys rhodiais yn fy mherffeithrwydd: ymddiriedais hefyd yn yr ARGLWYDD; *am hynny* ni lithraf.
b Sal. 17. 3. a 66. 10.
2 d Hola fi, ARGLWYDD, a phrawf fi: c chwilia fy arennau a'm càlon.
a 139. 23. Zech. 13.
3 Canys dy drugaredd *ſydd* o flaen fy llygaid: a mi a rodiais yn dy wirionedd.
9.
c Sal. 7. 9.
4 d Nid eiſteddais gyd â dynion coegion, a chyd â'r rhai trofäus nid âf.
d Sal. 1. 1. Jer. 15.
5 Caſeais gynnulleidfa 'r drygionus: a chyd â'r annuwiolion nid eiſteddaf.
17.
6 e Golchaf fy nwylaw mewn diniweidrwydd: a'th allor, O ARGLWYDD, a amgylchynaf:
e Sal. 73. 13.
7 I gyhoeddi â llêf clodforedd; ac i fynegi dy holl ryfeddodau.
Edrych Eſod. 30.
8 ARGLWYDD, f hoffais drigfan dy dŷ, a lle ‡ preſwylfa dy ogoniant.
19, 20. f Sal. 27. 4.
9 g Na chaſgl fy enaid gyd â phechaduriaid; na'm bywyd gyd â dynion gwaedlyd:
‡ Neu, *tabernacl.*
10 Y rhai *y mae* 'lgelerder yn eu dwylaw, a'u deheulaw yn llawn gwobrau.
g Sal. 28. 3. Edrych
11 Eithr mi a rodiaf yn fy mherffeithrwydd: gwared fi, a thrugarhâ wrthyf.
1 Sam. 25. 29.
12 h Fy nhroed ſydd yn ſefyll ar yr union: yn y cynnulleidfaoedd i'th fendithiaf, O ARGLWYDD.
h Sal. 40. 2.

SALM. XXVII. *Prydnhawnol. Weddi.*

1 *Dafydd yn attegu ei ffydd trwy allu Duw,* 4 *trwy ei ſerch i waſanaeth Duw,* 9 *trwy weddi.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Eſay 60. 19, 20. Mic. 7. 8.
YR a ARGLWYDD *yw* fy ngoleuni, a'm hiechydwriaeth; rhag pwy yr ofnaf; b yr ARGLWYDD *yw* nerth fy mywyd; rhag pwy y dychrynaf?
b Sal. 118. 6.
2 Pan neſaodd y rhai drygionus, *ſef* fy ngwrthwynebwŷr a'm gelynion, i'm herbyn i fwytta fy nghnawd, hwy a dramgwyddaſant ac a ſyrthiaſant.
c Sal. 3. 6.
3 c Pe gwerſyllai llu i'm herbyn, nid ofna fy nghàlon: pe cyfodai câd i'm herbyn, yn hyn mi *a fyddaf* hyderus.
d Sal. 26. 8.
4 d Un *pêth* a ddeiſyfais i gan yr ARGLWYDD, hynny a geiſiaf; *ſef* caffael trigo yn nhŷ 'r ARGLWYDD holl ddyddiau fy mywyd; i edrych ar e ‡ brydferthwch yr ARGLWYDD, ac i ymofyn yn ei Deml.
e Sal. 90. 17.
5 Canys f yn y dydd blîn i'm cuddia o fewn ei babell: yn nirgelfa ei babell i'm cuddia; ar graig i'm cyfyd i.
‡ Neu, *hyſtyrdwch.*
6 Ac yn awr g y dyrcha efe fy mhen goruwch fy ngelynion o'm hamgylch: am hynny 'r aberthaf yn ei babell ef ebyrth ‡ gorfoledd; canaf, ïe canmolaf yr ARGLWYDD.
f Sal. 31. 20. a 83. 3. a 91. 1.
g Sal. 3. 3. ‡ Heb. *bloeddi.*
7 Clyw, O ARGLWYDD, fy lleferydd *pan* lefwyf; trugarhâ hefyd wrthyf, a gwrando arnaf.
8 *Pan ddywedaiſt,* h Ceiſiwch fy wyneb: fy nghàlon a ddywedodd wrthyt, Dy wyneb a geiſiaf, O ARGLWYDD.
h Sal. 24. 6.
9 i Na chuddia dy wyneb oddi wrthyf;
i Sal. 69. 17.

k Eſay 49. 15. † Heb. eaſel.
na fwrw ymmaith dy wâs mewn ſorriant: ſy nghymmorth fuoſt; na âd fi, ac na wrthod fi, O Dduw fy jechydwriaeth.
10 k Pan yw ſy nhâd a'm mam yn fy ngwrthod, yr ARGLWYDD a'm † derbyn.
l Sal. 25. 4. a 86. 11. a 119. ‡ Heb. ngwilwŷr.
11 l Dŷſg i mi dy ffordd, ARGLWYDD; ac arwain fi ar hŷd llwybrau uniondeb, o herwydd fy ‡ ngelynion.
m Sal. 116. 9. a 142. 5.
12 Na ddyro fi i fynu'i ewyllys fy ngelynion: canys gau dyſtion, a *rhai* a adroddant drawſter a gyfodaſant i'm herbyn.
n Sal. 31. 24. a 130. 5.
13 *Diffygiaſwn*, pe na chredaſwn weled daioni 'r ARGLWYDD m yn nhîr y rhai byw.
Eſay 25. 9.
14 n Diſgwyl wrth yr ARGLWYDD; ymwrola, ac efe a nertha dy gàlon: diſgwyl *meddaf* wrth yr ARGLWYDD.

Hab. 2. 3.

SALM. XXVIII.

1 Dafydd yn gweddïo yn daer yn erbyn ei elynion, 6 yn benditbio Duw, 9 ac yn gweddïo dros y bobl.

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal. 83. 1.
ARnat ti, ARGLWYDD, y gwaeddaf; ſy nghraig, a na ddiſtawa wrthyf:
b Sal. 143. 7.
b rhag o thewi wrthyf, im' fod yn gyffelyb i rai yn diſgyn i'r pwll.
c Sal. 138. 2. † Heb. gaſell dy gyſſegr.
2 Erglyw lêf fy ymbil pan waeddwyf arnat; pan ddyrchafwyf fy nwylaw c tu ag at † dy gafell ſanctaidd.
d Sal. 26. 9. e Sal. 12. 2. a 55. 21. a 62. 4. Jer. 9. 8. f 2 Tim. 4. 14. Dad. 18. 6.
3 d Na thynn fi gyd â'r annuwiolion, a chyd â gweithredwŷr anwiredd; e y rhai a lefarant heddwch wrth eu cymmydogion, a drŵg yn eu càlon.
4 f Dyro iddynt yn ôl eu gweithred, ac yn ôl drygioni eu dychymmygion: dyro iddynt yn ôl gweithredoedd eu dwylaw; tâl iddynt eu haeddedigaeth.
g Job 34. 27.
5 Am g nad yſtyriant weithredoedd yr ARGLWYDD, na gwaith ei ddwylaw ef, y dinyſtria efe hwynt, ac ni's adeilada hwynt.
6 Bendigedig *ſyddo* 'r ARGLWYDD: canys clybu lêf fy ngweddïau.
7 Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth a'm tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd fy nghàlon, a myfi a gynnorthwywyd; o herwydd hyn y llawenychodd fy nghàlon, ac *ar* fy nghân, y clodforaf ef.
‡ Neu, *un.* † Neu, *llywodraetha.*
8 Yr ARGLWYDD *yw* nerth i'r cyfryw ‡ rai, a chadernid jechydwriaeth ei enneiniog *yw* efe.
9 Cadw dy bobl, a bendithia dy etifeddiaeth: † portha hwynt hefyd, a dyrcha hwynt yn dragywydd.

SALM. XXIX.

1 Dafydd yn anneg tywyſogion i roi gogoniant i Dduw, 3 o herwydd ei fawr allu, 11 a'i amddiffyn i'w bobl.

¶ *Salm* Dafydd.

a 1 Cron. 16. 28, 29. Sal. 96. 7, 8, 9.
MOeſwch a i'r ARGLWYDD, *chwi* feibion cedyrn; moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.
‡ Neu, *yn ei brydferth gyſſegr.*
2 Moeſwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: addolwch yr ARGLWYDD ym ‡ mhrydferthwch *ei* ſanctaiddrwydd.
b Job 37. 4, 5.
3 Llêf yr ARGLWYDD *ſydd* ar y dyfroedd; b Duw y gogoniant a darana: yr ARGLWYDD *ſydd* ar y dyfroedd mawrion.
4 Llêf yr ARGLWYDD *ſydd* mewn grym: llêf yr ARGLWYDD *ſy* mewn prydferthwch.
5 Llêf yr ARGLWYDD ſy 'n dryllio 'r cedrwydd: ïe dryllia 'r ARGLWYDD gedrwydd Libanus.
c Deut. 3. 9. ‡ Neu, *dyrr allan.*
6 Efe a wnâ iddynt lammu fel llô; Libanus a c Sirion fel llwdn unicorn.
7 Llêf yr ARGLWYDD a ‡ waſgara 'r fflammau tân.
8 Llêf yr ARGLWYDD a wnâ d i'r anialwch † grynu: yr ARGLWYDD a wnâ i anialwch Cades grynu.
† Neu, *ofidio.*
9 Llêf yr ARGLWYDD a wnâ d i'r ewigod lydnu, ac a ddinoetha 'r coedydd: ac yn ei Deml ‡ pawb a draetha *ei* ogoniant *ef.*
d Job 39. 1, 2, 3. ‡ Neu, *y cwbl o*
10 Yr ARGLWYDD ſydd yn eiſtedd ar y llifeiriant: ïe e yr ARGLWYDD a eiſtedd yn Frenhin yn dragywydd.
boni. e Sal. 10. 16.
11 Yr ARGLWYDD a ddyry nerth i'w bobl: yr ARGLWYDD a fendithia ei bobl â thangnefedd.

SALM. XXX. Borcuol Weddi.

1 Dafydd yn moli Duw am ei ymwared, 4 yn annog eraill i'w glodfori, wrth weled fel yr oedd Duw yn gwneuthur ag ef.

¶ Salm *neu* gân o a gyſſegriad tŷ Ddafydd.
a Deut. 20. 5.
MAwrygaf di, O ARGLWYDD; canys dyrchefaiſt fi, ac ni lawenheaiſt fy ngelynion o'm plegid.
b Sal. 86. 13.
2 ARGLWYDD fy Nuw, llefais arnat, a thithau a'm hiacheaiſt.
c Sal. 97. 12.
3 ARGLWYDD, b dyrchefaiſt fy enaid o'r bêdd; cedwaiſt fi yn fyw, rhag diſgyn o honof i'r pwll.
d Sal. 103. 9. Eſay 26. 20. a 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.
4 c Cenwch i'r ARGLWYDD, ei ſainct ef; a chlodforwch wrth goffadwriaeth ei ſanctëiddrwydd ef.
5 Canys d ennyd fechan *y bydd* yn ei lîd; yn ei foddlonrwydd *y mae* bywyd; † dros brŷd nawn yr erys wylofain, ac erbyn y borau *y bydd* ‡ gorfoledd.
† Heb. yr bwyr. ‡ Heb. cân.
6 e A mi a ddywedais yn fy llwyddiant, Ni 'm ſyflir yn dragywydd.
e Job 29. 18.
7 O'th ddaioni, ARGLWYDD, y goſodaiſt gryſder yn fy mynydd: f cuddiaiſt dy wyneb, *a* bum helbulus.
f Sal. 104. 29.
8 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefais: ac â'r ARGLWYDD yr ymbiliais.
g Sal. 6. 5, a 88. 11. a 115. 17.
9 Pa fudd *ſydd* yn fy ngwaed pan ddiſgynnwyf i'r ffôs? g a glodfora 'r llŵch di? a fynega efe dy wirionedd?
h Eſay 61. 3.
10 Clyw, ARGLWYDD, a thrugarhâ wrthyf; ARGLWYDD, bydd gynnorthwywr i mi:
* Hynny yw, fy *nhafod*, neu, fy *enaid.*
11 h Troaiſt fy ngalar yn llawenydd i mi: dioſgaiſt fy ſachwiſg, a gwregyſaiſt fi â llawenydd.
Sal. 16. 9, a 57. 8. Edrych Gen. 49. 6.
12 Fel y cano * *fy* ngogoniant i ti, ac na thawo: O ARGLWYDD fy Nuw, yn dragywyddol i'th foliannaf.

SALM. XXXI.

1 Dafydd yn dangos ei ymmddiried yn Nuw, ac yn gofyn ei help ef, 7 yn ymlawenychu yn ei drugaredd ef, 9 yn gweddïo yn ei adfyd, 19 ac yn moliannu Duw am ei ddaioni.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

a Sal. 22. 5. a 25. 2, a 71. 1.
YNot a ti, ARGLWYDD, yr ymddiriedais; na 'm gwaradwydder yn dragywydd: b gwared fi yn dy gyfiawnder.
Eſay 49. 23. b Sal. 143. 1.
2 Gogwydda dy glûſt attaf; gwared fi ar frŷs: bydd i mi yn graig ‡ gadarn, yn dŷ amddiffyn i'm cadw.
‡ Heb. cadernid.
3 Canys fy nghraig a'm caſtell *ydwyt*: gan hynny c er mwyn dy enw, tywys fi, ac arwain fi.
c Sal. 23. 3.
4 Tynn fi allan o'r rhwyd a guddiaſant i mi: canys ti *yw* fy nerth.
d Luc 23. 46. Act. 7. 59.
5 d I'th lâw y gorchymynnaf fy yſbryd: gwaredaiſt fi, O ARGLWYDD Dduw y gwirionedd.
e Joan 2. 8.
6 Caſeais y rhai e ſy 'n dal ar oferwagedd: minnau a obeithiaſ yn yr ARGLWYDD.

7 Ym-

7 Ymlawenhâf, ac ymhyfrydaf yn dy drugaredd: canys gwelaiſt fy adfyd; adnabuoſt fy enaid mewn cyfyngderau;

f Sal. 4. 1. 8 Ac ni warchaeaiſt fi yn llâw y gelyn,
a 18. 19. *ond* f goſodaiſt fy nhraed mewn ehangder.
g Sal. 6. 7. 9 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD, canys cyfyng *yw* arnaf: g dadwinodd fy llygad gan ofid, *ie* fy enaid a'm bol.
h Sal. 32. 3. a 102. 3. 10 Canys fy mywyd a ballodd gan ofid, a'm blynyddoedd gan ochain; fy nerth a
i Sal. 41. 8. Eſay 53. 4. ballodd o herwydd fy anwiredd, h a'm heſgyrn a bydraſant.
k Job 19. 13. 11 i Yn warthrudd yr ydwyf ym mŷſg fy
Sal. 38. 11. holl elynion, a *hynny* k yn ddirfawr ym
a 88. 8, 18. mŷſg fy nghymmydogion; ac yn ddychryn
l Sal. 88. 4, 5. i'r rhai a'm hadwaenant: y rhai a'm gwelent allan, a gilient oddi wrthyf.
m Jer. 20. 10. 12 l Anghofiwyd fi fel un marw allan o feddwl: yr ydwyf fel lleſtr methedig.
n Jer. 6. 25. a 20. 3. 13 m Canys clywais ogan llaweroedd; n dychryn *oedd* o bob parth, pan gydymgynghoraſant yn fy erbyn, y bwriadaſant fy nïeneidio.
o Sal. 4. 6. Num. 6. 25, 26. 14 Ond mi a obeithiais ynot ti, ARGLWYDD; dywedais, Fy Nuw *ydwyt*.
p Sal. 25. 2. 15 Yn dy lâw di *y mae* fy amſerau: gwared fi o lâw fy ngelynion, ac oddi wrth
q 1 Sam. 2. 9. fy erlidwŷr.
r Sal. 12. 3. 16 o Llewyrcha dy wyneb ar dy wâs: achub fi er mwyn dy drugaredd.
17 ARGLWYDD, p na waradwydder fi;
s 1 Sam. 2. 3. canys gelwais arnat: gwaradwydder yr annuwiolion, q torrer hwynt i'r bêdd.
Jud. 15. t Eſay 64. 4. 18 r Goſteger y gwefuſau celwyddog, y rhai s a ddywedant yn galed trwy falchder a diyſtyrwch yn erbyn y cyfiawn.
1 Cor. 2. 9. 19 r Mor fawr *yw* dy ddaioni a roddaiſt i gadw i'r ſawl a'th ofnant; *ac* a wnaethoſt
u Sal. 27. 5. a 32. 7. i'r rhai a ymddiriedant ynot, ger bron meibion dynion!
x Job. 5. 21. y Sal. 17. 7. 20 u Cuddi hwynt yn nirgelfa dy wyneb rhag balchder dynion: x cuddi hwynt mewn pabell rhag cynnen tafodau.
‡ Neu, *gaerog*. 21 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD: canys y dangoſodd yn rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn dinas ‡ gadarn.
z Sal. 116. 11. 22 Canys z mi a ddywedais yn fy ffrŵſt,
a Eſay 38. 11, 12. a Fe'm bwriwyd allan o'th olwg: er hynny ti a wrandewaiſt lais fy ngweddïau pan
Galar. 3. 54. Joan 2. 4. b Sal. 34. 9. c Sal. 27. 14, lefais arnat.
23 b Cerwch yr ARGLWYDD ei holl ſainct ef: yr ARGLWYDD a geidw 'r ffyddloniaid, ac a dâl yn ehelaeth i'r neb a wnâ falchder.
24 c Ymwrolwch, ac efe a gryfhâ eich càlon, chwychwi oll y rhai ydych yn gobeithio yn yr ARGLWYDD.

SALM. XXXII. } *Prydnhawnol, Weddi.*

1 Ym maddeuant pechodau y mae dedwyddwch yn ſefyll. 3 Bod cyſaddef pechodau yn eſmwythâu ar y gydwybod. 8 Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.

¶ *Salm* Dafydd † er athrawiaeth.

† Heb, *Maſcil*.
a Sal. 85. 2. Rhuf. 4. 6, 7, 8. b Joan 1. 47. c Diar. 28. 13. Eſay 65. 24. 1 Joan. 1. 9.

GWyn ei fŷd *y neb* a y maddeuwyd *ei* droſedd, ac y cuddiwyd *ei* bechod.
2 Gwyn ei fŷd y dŷn ni chyſrif yr ARGLWYDD iddo anwiredd, ac b ni *bo* dichell yn ei yſbryd.
3 Tra y tewais, heneiddiodd ſy eſgyrn gan fy rhuad ar hŷd y dydd.
4 Canys trymhaodd dy lâw arnaf ddydd a nôs: fy irder a drŵyd yn ſychder hâf, Selah.
5 Addefais fy mhechod wrthyt, a'm hanwiredd ni chuddiais; c dywedais, Cyffeſaf yn fy erbyn fy hun fy anwireddau i'r ARGLWYDD; a thi a faddeuaiſt anwiredd fy mhechod. Selah.
d Eſay 55. 6. Joan 7. 34. † Heb. *amſer caffael*. e Sal. 9. 9. a 27. 5. a 31. 20. a 119. 114. f Diar. 26. 3. Jago 3. 3. g Diar. 13. 21. h Sal. 64. 10. a 68. 3.
6 Am hyn d y gweddïa pob duwiol arnat ti yn † yr amſer i'th geffir: yn ddïau yn llifeiriant dyfroedd mawrion, ni chânt nefâu ato ef.
7 e Ti *ydwyt* loches i mi; cedwi fi rhag ing: amgylchyni fi â chaniadau ymwared. Selah.
8 Cyfarwyddaf di, a dyſgaf di yn y ffordd yr elech: â'm llygad arnat *i'th* gynghoraf.
9 f Na fyddwch fel march, *neu* fûl, heb ddeall: *yr hwn y mae rhaid* attal ei ên â genfa, ac â ffrwyn, rhag ei ddyneſâu attat.
10 g Gofidiau lawer *fydd* i'r annuwiol: ond y neb a ymddiriedo yn yr ALGLWYDD, trugaredd a'i cylchyna ef.
11 Y rhai cyfiawn, h byddwch lawen a hyfryd yn yr ARGLWYDD: a'r rhai uniawn o gàlon oll, cenwch yn llafar.

SALM. XXXIII.

1 Bôd yn rhaid moliannu Duw, am ei ddaioni, 6 am ei allu, 12 am ei ragluniaeth. 20 Ar Dduw y mae hyderu.

YMlawenhêwch, y rhai cyfiawn, a yn yr ARGLWYDD: i'r rhai uniawn gweddus *yw* b mawl.
2 Molwch yr ARGLWYDD â'r delyn: cenwch iddo â'r nabl, *ac* â'r dêgtant.
3 c Cenwch iddo ganiad newydd: cenwch yn gerddgar, yn ſoniarus.
4 Canys uniawn *yw* gair yr ARGLWYDD; a'i holl weithredoedd *a wnâed* mewn ffyddlondeb.
5 d Efe a gâr gyfiawnder a barn: e o drugaredd yr ARGLWYDD *y mae* 'r ddaear yn gyflawn.
6 f Trwy air yr ARGLWYDD y gwnaethpwyd y nefoedd; a'u g holl luoedd hwy h trwy yſbryd ei enau ef.
7 i Caſglu y mae efe ddyfroedd y môr ynghŷd megis pentwr: y mae yn rhoddi y dyfnderoedd mewn tryſorau,
8 Ofned yr holl ddaear yr ARGLWYDD: holl drigolion y bŷd arſwydant ef.
9 Canys k efe a ddywedodd, ac *felly* y bu; efe a orchymynnodd, a *hynny* a ſafodd.
10 l Yr ARGLWYDD ſydd yn diddymmu cyngor y cenhedloedd: y mae efe yn diddymmu amcanion pobloedd.
11 m Cyngor yr ARGLWYDD a ſaif yn dragywydd; meddyliau ei gàlon o genhedlaeth i genhedlaeth.
12 n Gwyn ei bŷd y genedl *y mae* yr ARGLWYDD yn Dduw iddi; *a'r* bobl a ddetholodd efe yn etifeddiaeth iddo ei hun.
13 o Yr ARGLWYDD ſy 'n edrych i lawr o'r nefoedd: *y mae* yn gweled holl feibion dynion.
14 O breſwyl ei drigfa yr edrych efe ar holl drigolion y ddaear.
15 Efe a gŷd-luniodd eu càlon hwynt; efe a ddeall eu holl weithredoedd.
16 p Ni waredir brenhin gan lïaws llu: ni ddïangc cadarn trwy ei fawr gryfder.
17 q Peth ofer *yw* march i ymwared: ac nid achub, efe *nêb* trwy ei fawr gryfder.
18 r Wele y mae llygad yr ARGLWYDD s ar y rhai a'i hofnant ef, *ſef* ar y rhai a obeithiant yn ei drugaredd ef;
19 I waredu eu henaid rhag angau, ac t i'w cadw yn fyw yn *amſer* newyn.
20 u Ein henaid ſydd yn diſgwyl am yr ARGLWYDD: x efe yw ein porth a'n tarian,

d Eſay 55. 6. Joan 7. 34. † Heb. *amſer caffael*. e Sal. 9. 9. a 27. 5. a 31. 20. a 119. 114. f Diar. 26. 3. Jago 3. 3. g Diar. 13. 21. h Sal. 64. 10. a 68. 3. i Gen. 1. 9. a 33. 8. k Sal. 148. 5. l Eſay 19. 3. m Job 23. 13. Diar. 19. 21. Eſay 46. 10. n Sal. 65. 4. a 144. 15. o 2 Cron. 16. 9. Job 28. 24. Sal. 11. 4. a 14. 2. p Sal. 44. 6. q Sal. 147. 10. Diar. 21. r Job 36. 7. Sal. 34. 15. 1 Pedr. 3. 12. s Sal. 147. 11. t Job 5. 20. Sal. 37. 19. u Sal. 92. 1, 5. a 130. 6. x Sal. 115. 9, 10, 11.

21 Canys ynddo ef y llawenycha ein càllon; o herwydd i ni obeithio yn ei enw ſanctaidd ef.

22 Bydded dy drugaredd, ARGLWYDD, arnom ni, megis yr ydym yn ymddiried ynot.

SALM. XXXIV.

1 *Dafydd yn clodfori Duw, ac yn annog eraill i wneuthur hynny, wrth a brofaſai efe.* 8 *Dedwyddyd yw y rhai ſy 'n ymddiried yn Nuw.* 11 *Cyngor i ofni Duw.* 15 *Rhagorfraint y cyfiawn.*

¶ *Salm* Dafydd, pan newidiodd efe ei wedd o flaen ‡ Abimelech; yr hwn a'i gyrrodd ef ymmaith, ac efe a ymadawodd.

‡ *Achis.* 1 Sam. 21. 13.

BEndithiaf [a] yr ARGLWYDD bob amſer: ei foliant *fydd* yn fy ngenau yn waſtad.

[a] Eph. 5. 20.

2 Yn yr ARGLWYDD y gorfoledda fy enaid: [b] y rhai goſtyngedig a glywant *hyn*, ac a lawenychant.

1 Thef. 5. 18. 2 Thef. 1. 3. a 2. 13. [b] Sal. 119. 74. a 142. 7.

3 Mawrygwch yr ARGLWYDD gyd â mi; a chŷd-ddyrchafwn ei enw ef.

4 Ceiſiais yr ARGLWYDD, ac efe a'm gwrandawodd; gwaredodd fi hefyd o'm holl ofn.

[c] Zech. 9. 8.

5 Edrychaſant arno, a hwy a oleuwyd; a'u hwynebau ni chywilyddiwyd.

Edrych Gen. 32. 1, 2.

6 Y tlawd hwn a lefodd, a'r ARGLWYDD a'i clybu, ac a'i gwaredodd o'i holl drallodau.

2 Bren. 6. 17.

7 Angel yr ARGLWYDD [c] a gaſtella o amgylch y rhai a'i hofnant ef, ac a'u gwared hwynt.

[d] 1 Pedr 2. 3.

8 [d] Profwch, a gwelwch mor dda *yw* 'r ARGLWYDD: [e] gwyn ei fŷd y gŵr a ymddiriedo ynddo.

[e] Sal. 2. 12.

9 [f] Ofnwch yr ARGLWYDD, ei ſainct ef: canys nid *oes* eiſiau ar y rhai a'i hofnant ef.

[f] Sal. 31. 23.

10 [g] Y mae eiſiau a newyn ar y llewod jeuaingc; ond y ſawl a geiſiant yr ARGLWYDD, ni bydd arnynt eiſiau dim daioni.

[g] Job 4. 10. 11.

11 Deuwch blant, gwrandêwch arnaf: dyſgaf i chwi ofn yr ARGLWYDD.

[h] 1 Pedr 3. 10.

12 [h] Pwy *yw* 'r gŵr a chwennych fywyd, *ac* a gâr *bîr* ddyddiau, i weled daioni?

[i] Sal. 37. 27.

13 Cadw dy dafod rhag drŵg: a'th wefuſau rhag traethu twyll.

Eſay 1. 16, 17.

14 [i] Cilia oddi wrth ddrŵg, a gwnâ ddâ: ymgais â thangnefedd, a dilyn hi.

[k] Heb. 12. 14.

15 [l] Llygaid yr ARGLWYDD *ſydd* ar y cyfiawn: a'i gluſtiau *ſydd yn agored* i'w lefain hwynt.

[l] Job 36. 7. Sal. 33. 18. 1 Pedr 3. 12.

16 [m] Wyneb yr ARGLWYDD *ſydd* yn erbyn y rhai a wnâ ddrŵg, i dorri eu coffa oddi ar y ddaear.

[m] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11. Amos 9. 4.

17 *Y rhai cyfiawn* a lefant, a'r ARGLWYDD a glyw, ac a'u gwared o'u holl drallodau.

[n] Sal. 51. 17.

18 [n] Agos *yw* 'r ARGLWYDD at y rhai drylliededig o gàlon: ac efe a geidw y rhai briwedig o yſbryd.

Eſay 57. 15. a 61. 1. a 66. 2.

19 [o] Aml ddrygau *a gaiff* y cyfiawn: ond yr ARGLWYDD a'i gwared ef oddi wrthynt oll.

[o] 2 Tim. 3. 11, 12.

20 Efe a geidw ei holl eſgyrn ef [p] ni thorrir un o honynt.

[p] Joan 19. 36.

21 [q] Drygioni a lâdd yr annuwiol? a'r rhai a gaſant y cyfiawn a ‡ anrheithir.

[q] Sal. 94. 23. ‡ Neu, *a fyddant euog.*

22 Yr ARGLWYDD a wared eneidiau ei weiſion: a'r rhai oll a ymddiriedant ynddo ef, nid anrheithir hwynt.

SALM. XXXV. } *Boreuol Weddi.*

1 *Dafydd yn gweddïo am ddïogelwch iddo ei hun, a gwarth i'w elynion,* 11 *yn achwyn rhag y cam a wnaent ag ef.* 22 *Ac wrth hynny, yn annog Duw yn eu herbyn hwy.*

¶ *Salm* Dafydd.

DAdleu [a] *fy nadl*, ARGLWYDD, yn erbyn y rhai a ddadleuant i'm herbyn: ymladd â'r rhai a ymladdant â mi.

[a] Sal. 43. 1. a 119. 154. Galar. 3. 58.

2 Ymafael yn y darian a'r aſtalch, a chyfod i'm cymmorth.

[b] Ad. 26.

3 Dŵg allan y waywffon, ac argaea yn erbyn fy erlidwŷr: dywed wrth fy enaid, Myfi *yw* dy jechydwriaeth.

Sal. 40. 14. a 70. 3. [c] Job. 21. 18.

4 [b] Cywilyddier a gwaradwydder y rhai a geiſiant fy enaid: ymchweler yn *eu* hôl a gwarthâer y ſawl a fwriadant fy nrygu.

Sal. 1. 4. Eſay 29. 5. Hoſ. 13. 3.

5 [c] Byddant fel ûs o flaen y gwŷnt: ac angel yr ARGLWYDD yn *eu* herlid.

[d] Sal. 73. 18.

6 Bydded eu ffordd [d] yn dywyllwch, ac yn llithrigfa: ac angel yr ARGLWYDD yn eu hymlid.

Jer. 23. 12. [e] Sal. 7. 15, 16. a 57. 6.

7 Canys heb achos y cuddiaſant eu rhwyd i mi *mewn* pydew, *yr hwn* heb achos a gloddiaſant i'm henaid.

a 141. 9. Diar. 5. 22.

8 Deued arno ddiſtryw ni wypo; [e] a'i rwyd yr hon a guddiodd a'i dalio: ſyrthied yn y diſtryw hwnnw.

[f] Edrych Sal. 51. 8. [g] Sal. 38. 20. a 109. 3, 5. † Heb. *ddifuddio.*

9 A llawenycha fy enaid i yn yr ARGLWYDD: *efe* a ymhyfryda yn ei jechydwriaeth ef.

10 [f] Fy holl eſgyrn a ddywedant, O ARGLWYDD, pwy *ſydd* fel tydî, yn gwaredu 'r tlawd rhag yr hwn a fyddo trêch nag ef, y truan hefyd a'r tlawd rhag y nêb a'i hyſbeilio?

[h] Job 30. 25. Sal. 69. 10, 11.

11 Tyſtion gau a gyfodaſant: holaſant i mi yr hyn ni's gwn oddi wrtho.

‡ Neu, *cyſtuddiais.*

12 [g] Talaſant i mi ddrŵg dros ddâ; † yſbeilio fy enaid.

i [i] Mat. 10. 13.

13 A minnau, [h] pan glafychent hwy, *oeddwn* a'm gwiſg o ſachlen; ‡ goſtyngais fy enaid ag ympryd; a'm [i] gweddi a ddychwelodd i'm mynwes fy hun.

Luc 10. 6. ‡ Heb. *rhodiais.*

14 † Ymddygais fel *pe buaſai* 'n gyfaill, *neu* yn frawd i mi; ymoſtyngais mewn galarwiſg, fel *un* yn galaru am *ei* fam.

‡ Heb. *ngholloſni.* Sal. 38. 17.

15 Ond ymlawenhaſant hwy yn fy ‡ adfyd i, ac ymgaſglaſant: [k] ymgaſglodd efryddion yn fy erbyn, ac ni's gwyddwn; rhwygaſant *fi*, ac ni pheidient:

[k] Job 30. 1, 8. 12. [l] Sal. 37. 12.

16 Ym mŷſg y gwatwarwŷr rhagrithiol mewn gwleddoedd; [l] yſgyrnygaſant eu dannedd arnaf.

[m] Hab. 1. 13. [n] Sal. 22. 20.

17 Arglwydd, [m] pa hŷd yr edrychi di *ar hyn?* gwared fy enaid rhag eu diſtryw hwynt, [n] fy unig *enaid* rhag y llewod.

[o] Sal. 22. 25, 31. a 40. 9, 10.

18 [o] Mi a'th glodforaf yn y gynnulleidfa fawr: moliannaf di ym mhlith pobl lawer.

a 111. 1. † Heb. *gedyrn.*

19 Na lawenychant o'm herwydd y rhai ſydd elynion i mi ‡ heb achos: y ſawl [p] a'm caſânt yn ddiachos, *nac* [q] amneidiant â llygad.

‡ Heb. *ar gam.* [p] Sal. 69. 4. a 109. 3. a 119. 161. Galar. 3. 52.

20 Gan nad ymddiddanant yn dangneddus; eithr dychymygant eiriau dichellgar yn erbyn y rhai llonydd yn y tîr.

Joan 15. 25.

21 Lledaſant eu ſafn arnaf, gan ddywedyd, [r] Ha, ha, gwelodd ein llygad.

[q] Diar. 6. 13. a 10. 10. [r] Sal. 40. 15. a 70. 3.

22 Gwelaiſt *hyn*, ARGLWYDD: [s] na thâw dithau: nac ymbellhâ oddi wrthyf, O Arglwydd.

[s] Sal. 83. 1.

23 [t] Cyfod, a deffro i'm barn, *ſef* i'm dadl, fy Nuw a'm Harglwydd.

24 Barn fi, ARGLWYDD fy Nuw, yn ôl dy gyfiawnder: ac na lawenhânt o'm plegid.

[t] Sal. 44. 23.

25 Na

25 Na ddywedant yn eu càlon, O ein † Heb. *enaid.* † gwynfyd: na ddywedant, Llyngcasom ef.

u Ad. 4. Sal. 40. 14. 26 u Cywilyddier a gwaradwydder hwy i gŷd, y rhai sy lawen am fy nrygfyd: x gwisger â gwarth ac â chywilydd y rhai a ymfawrygant i'm herbyn.

x Sal. 109. 29. a 132. 18. 27 Caned a llawenyched y rhai a hoffant fy nghyfiawnder: dywedant hefyd yn wastad, Mawryger yr ARGLWYDD,

y Sal. 149. 4. y yr hwn a gâr lwyddiant ei wâs.

28 Fy nhafod innau a lefara am dy gyfiawnder *a*'th foliant ar hŷd y dydd.

SALM. XXXVI.

1 *Blin gyfiwr yr annuwiol.* 5 *Godidawgrwydd trugaredd Duw.* 10 *Dafydd yn gweddïo am ffafr i blant Duw.*

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd gwâs yr ARGLWYDD.

a Ruth 3. 18. b Deut. 29. 19. Sal. 10. 3. a 49. 18. † Heb. *i gael.* ‡ Heb. *i'w gasháu.* † Neu, *wagedd.* c Diar. 4. 16. Mica 2. 1. d Sal. 57. 10. a 108. 4. ‡ Heb. *Duw.* e Job 11. 8. Rhuf 11. 33. f Job 7. 20. 1 Tim. 4. 10. g Ruth 2. 12. Sal. 17. 8. † Heb. *meddwir,* neu, *mwydir.* h Sal. 65. 4. i Job 20. 17. Dad. 22. 1.

1 Y Mae anwiredd yr annuwiol yn dywedyd o fewn fy nghàlon, a nad *oes* ofn Duw o flaen ei lygaid ef.

2 O herwydd b ymwenhieithio y mae efe iddo ei hun yn ei olwg ei hunan, † nes cael ei anwiredd ‡ yn atcas.

3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd a thwyll: peidiodd â bòd yn gall i wneuthur daioni.

4 † c Anwiredd a ddychymmyg efe ar ei wely: efe a'i gesyd ei hun ar ffordd nid *yw* dda; nid ffaidd gantho ddrygioni.

5 d Dy drugaredd, ARGLWYDD, *sydd* hyd y nefoedd, *a*'th wirionedd hyd y cymmylau.

6 Fel mynyddoedd ‡ cedyrn *y mae* dy gyfiawnder; e dyfnder mawr *yw* dy farnedigaethau: f dŷn ac anifail a gedwi di, ARGLWYDD.

7 Mor werthfawr *yw* dy drugaredd, O Dduw! am hynny 'r ymddiried meibion dynion g dan gysgod dy adenydd.

8 † h Llawn-ddigonir hwynt â brasder dy dŷ: ac i ag afon dy hyfrydwch y diodi hwynt.

9 Canys gyd â thi *y mae* ffynnon y bywyd: yn dy oleuni di y gwelwn oleuni.

10 Estyn dy drugaredd i'r rhai a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r rhai uniawn o galon.

11 Na ddeued troed balchder i'm herbyn: na fysled llâw yr annuwiol fi.

12 Yno y syrthiodd gweithwŷr anwiredd: gwthiwyd hwynt i lawr, ac ni allant gyfodi.

SALM. XXXVII.

Prydnhawnol Weddi.

1 *Dafydd yn annog i ammynedd, ac i hyderu ar Dduw, o herwydd y rhagor fydd rhwng cyfiawr y duwiol a'r annuwiol.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal. 73. 3. Diar. 23. 17. a 24. 1. 19. b Sal. 55. 22. Diar. 16. 3. Mat. 6. 25. Luc 12. 22. i Pedr 5. 7.

1 Nac a ymddigia o herwydd y rhai drygionus, ac na chenfigenna wrth y rhai a wnânt anwiredd.

2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt i'r llawr fel glaswellt, ac y gwywant fel gwŷrdd-lysiau.

3 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a gwnâ dda: *felly* y trigi yn y tîr, a thi a borthir yn ddiau.

4 Ymddigrifa hefyd yn yr ARGLWYDD, ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.

5 b Treigla dy ffordd ar yr ARGLWYDD, ac ymddiried ynddo; ac efe a'*i* dŵg i ben.

6 Efe a ddŵg allan dy gyfiawnder fel y goleuni; a'th farn c fel hanner dydd.

c Job 11. 17.

7 Distawa yn yr ARGLWYDD, a disgwyl wrtho: nac ymddigia o herwydd yr hwn a lwyddo ganddo ei ffordd, wrth y gŵr sydd yn gwneuthur *ei* ddrŵg amcanion.

8 Paid â digofaint, a gâd ymmaith gynddaredd: d nac ymddigia er dim i wneuthur drŵg.

d Eph. 4. 26.

9 Canys torrir ymmaith y drŵg ddynion: ond y rhai a ddisgwiliant wrth yr ARGLWYDD, hwynt-hwy a etifeddant y tîr.

10 Canys etto ychydigyn, ac ni *welir* yr annuwiol; a e thi a edrychi am ei le ef, ac ni *bydd* dim *o* hono.

e Job 7. 10. a 20. 9.

11 f Eithr y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaear, ac a ymhyfrydant gan liaws tangnefedd.

f Mat. 5. 5.

12 Yr annuwiol a amcana yn erbyn y cyfiawn, ac g a ysgyrnyga ei ddannedd arno.

g Sal. 35. 16.

13 h Yr ARGLWYDD a chwardd am ei ben ef; canys gwêl fod ei ddŷdd ar ddyfod.

h Sal. 2. 4.

14 Yr annuwiolion a dynnasant eu cleddyf, ac a annelasant eu bŵa, i fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog, *ac* i lâdd y rhai uniawn *eu* ffordd.

15 i Eu cleddyf a â yn eu càlon eu hunain, a'i bŵaau a ddryllir.

i Mica 5. 6.

16 Gwell *yw* 'r ychydig sydd gan y cyfiawn nâ mawr olud annuwiolion lawer.

17 Canys k breichiau 'r annuwiolion a dorrir: ond yr ARGLWYDD a gynnal y rhai cyfiawn.

k Job 38. 15. Sal. 10. 15. Ezec. 30. 21, &c.

18 Yr ARGLWYDD a edwyn ddyddiau y rhai perffaith: a'u hetifeddiaeth hwy fydd yn dragywydd.

19 Ni's gwaradwyddir hwy yn amser drygfyd; ac l yn amser newyn y cânt ddigon.

l Sal. 33. 19.

20 Eithr collir yr annuwiolion, a gelynion yr ARGLWYDD fel † brasder ŵyn a ddiflannant: yn fŵg y diflannant hwy.

† Heb. *gwerthfawrogrwydd.*

21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni thâl adref: ond y m cyfiawn sydd drugarog, ac yn rhoddi.

m Sal. 112. 5, 9.

22 Canys y rhai a fendigo efe a etifeddant y tîr; a'r rhai a felldithio efe a dorrir ymmaith.

23 Yr ARGLWYDD a ‡ ffordda gerddediad gŵr *da:* a da fydd ganddo ei ffordd ef.

‡ Neu, *sicrhá.*

24 n Er iddo gwympo, ni lwyr-fwrir ef i lawr: canys yr ARGLWYDD sydd yn *ei* gynnal *ef* â'i lâw.

n Diar. 24. 16. 2 Cor. 4. 9.

25 Mi a fum jeuangc, ac yr ydwyf yn hên: etto ni welais y cyfiawn wedi ei adu, na 'i hâd o yn cardotta bara.

o Job 15. 23. Sal. 59. 15. a 109. 10.

26 † p Pob amser *y mae efe* yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg: a'i hâd a fendithir.

† Heb. *Ar hŷd y dŷdd,* neu, *bob dŷdd.*

27 q Cilia di oddi wrth ddrŵg, a gwnâ dda; a chyfannedda yn dragywydd.

p Sal. 112. 5, 9.

28 Canys yr ARGLWYDD a gâr farn, ac ni edy ei saint ‡; cedwir hwynt yn dragywydd: ond r hâd yr annuwiol a dorrir ym maith.

q Sal. 34. 14.

29 s Y rhai cyfiawn a etifeddant y ddaear, ac a breswyliant ynddi yn dragywydd.

r Sal. 21. 10.

30 Genau y cyfiawn a fynega ddoethineb, a'i dafod a draetha farn.

s Diar. 2. 21.

31 t Deddf

t Deut. 6. 6. Sal. 40. 8. a 119. 98. Eſay 51. 7.
31 t Deddf ei Dduw *ſydd* yn ei gàlon ef; a'i ‡ gamrau ni lithrant.
32 Yr annuwiol a wilia ar y cyfiawn, ac a gais ei lâdd ef.
33 Ni âd yr ARGLWYDD ef yn ei lâw ef, ac ni âd ef yn euog pan ei barner.
34 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a chadw ei ffordd ef, ac efe a'th ddyrchafa fel yr etifeddech y tîr: u pan ddifether yr annuwiolion, ti a'i gweli.
‡ Neu, *gerddediaid.*
u Sal. 91. 8.
x Job 5. 3. † Neu, *pren gwyrddlas yn tyfu o hono ei hun.*
35 x Gwelais yr annuwiol yn gadarn, ac yn frigog fel † y lawryf gwŷrdd.
36 Er hynny efe a aeth ymmaith, ac wele nid *oedd mwy* o hono: a mi a'i ceiſiais, *ac* nid oedd i'w gael.
37 Yſtyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn; canys diwedd y gŵr *hwnnw ſydd* tangnefedd.
38 Ond y troſeddwŷr a gŷd-ddiſtrywir; diwedd yr annuwiolion a dorrir ymmaith.
39 A jechydwriaeth y cyfiawn *ſydd* oddi wrth yr ARGLWYDD: *efe yw* eu nerth yn amſer trallod.
y Eſay 31. 5.
40 y A'r ARGLWYDD a'u cymmorth hwynt, ac a'u gwared: efe a'u gwared hwynt rhag yr annuwiolion, ac a'u ceidw hwynt, am iddynt ymddiried ynddo.

SALM. XXXVIII. *Boreuol Weddi.*

Dafydd yn erfyn ar Dduw doſturio wrth ei doſtur gyſtwr ef.

a Sal. 70. tit.
¶ *Salm* Dafydd a er coffa.
b Sal. 6. 1. c Job 6. 4.
ARGLWYDD, b na cherydda fi yn dy lîd: ac na choſba fi yn dy ddigllonedd.
2 Canys c y mae dy ſaethau ynglŷn ynof; a'th lâw yn drom arnaf.
d Sal. 6. 4.
3 Nid *oes* jechyd yn fy nghnawd, o herwydd dy ddigllonedd; d *ac* nid *oes* heddwch i'm heſgyrn, o blegid fy mhechod.
e Ezra 9. 6. Sal. 40. 12.
4 Canys e fy nghamweddau a aethant dros fy mhen: megis baich trwm y maent yn rhy drwm i mi.
5 Fy nghleiſiau a bydraſant, *ac* a lygraſant gan fy ynfydrwydd.
f Job 30. 28. Sal. 35. 14. a 42. 9. a 43. 2.
6 Crymmwyd a daroſtyngwyd fi 'n ddirfawr: f beunydd yr ydwyf yn myned yn alarus.
7 Canys fy lwynau a lanwyd o ffieiddglwyf; ac nid *oes* jechyd yn fy nghnawd.
g Job 3. 24. Eſay 59. 11.
8 Gwanhäwyd, a drylliwyd fi 'n dramawr: g rhuais gan aflonyddwch fy nghàlon.
9 O'th flaen di, Arglwydd, *y mae* fy holl ddymuniad; ac ni chuddiwyd fy uchenaid oddi wrthyt.
h Sal. 6. 7.
10 Fy nghàlon ſydd yn llammu; fy nerth a'm gadawodd; a h llewyrch fy llygaid nid *yw* chwaith gennyf.
i Sal. 31. 11. k Luc 10. 31, 32. † Heb. *nyrnod.* ‡ Neu, *cymmydogion.*
11 i Fy ngharedigion a'm cyfeillion k a ſafent oddi ar gyfer fy † mhlâ; a'm ‡ cyfneſeifiaid a ſafent o hirbell.
12 Y rhai hefyd a geiſient fy einioes a oſodaſant faglau; a'r rhai a geiſient fy niwaid a draethent anwireddau, ac a ddychymygent ddichellion ar hŷd y dydd.
l Edrych 2 Sam. 16. 10. m Sal. 39. 9. † Neu, *attebi.*
13 A l minnau fel byddar ni chlywn; eithr m *oeddwn* fel mudan heb agoryd ei enau.
14 Felly 'r oeddwn fel gŵr ni chlywai, ac heb argyhoeddion yn ei enau.
15 O herwydd im' obeithio ynot, ARGLWYDD; ti, ARGLWYDD fy Nuw, a † wrandewi.
16 Canys dywedais, *Gwrando fi*, rhag llawenychu *o honynt* i'm herbyn; pan lithrai fy nhroed, ymſawrygent i'm herbyn.
17 Canys parod *wyf* i * gloffi: a'm dolur *ſydd* ger fy mron yn waſtad.
* Sal. 35. 15.
18 Diau y mynegaf fy anwiredd, *ac* y pryderaf o herwydd fy mhechod.
19 Ac y mae fy ngelynion yn fyw *ac* yn gedyrn; amlhäwyd hefyd y rhai a'm caſânt ar gam.
n Sal. 35. 12. o Edrych 1 Joan 3. 12. a
20 A'r rhai n a dalant ddrŵg dros dda a'm gwrthwynebant; o am fy mod yn dilyn daioni.
21 Na âd fi, O ARGLWYDD: fy Nuw, nac ymbellhâ oddi wrthyf.
1 Pedr 3. 13.
22 Bryſia i'm cymmorth, O ARGLWYDD fy jechydwriaeth.

SALM. XXXIX.

1 Gofal Dafydd am ei feiddyliau, 4 yſtyried fyrred ac ofered oes dŷn, 7 parch barnedigaethau Duw, 10 a gweddi, yn ffrwyno ei annioddefgarwch ef.

¶ *Salm* Dafydd i'r Pencerdd, *ſef* i a Jeduthun.
a 1 Cron. 16. 41. a 25. 1.
DYwedais, Cadwaf fy ffyrdd rhag pechu â'm tafod: cadwaf ffrwyn yn fy ngenau, tra *ſyddo* 'r annuwiol yn fy ngolwg.
b Sal. 119. 84.
2 Tewais yn ddiſtaw, *ie* tewais â daioni; a'm dolur a gyffrôdd.
‡ Neu, *mor freuol ydwyf.*
3 Gwreſogodd fy nghàlon o'm mewn: tra oeddwn yn myfyrio, ennynnodd tân, *a* mi a leferais â'm tafod.
c Sal. 90. 4. d Ad. 11.
4 ARGLWYDD, b pâr i mi wybod fy niwedd, a pheth *yw* meſur fy nyddiau: fel y gwypwyf ‡ o ba oedran *y byddaf* fi.
Sal. 62. 9. a 144. 5. † Heb. *wedi ymſefydlu.* ‡ Heb. *eulyn.*
5 Wele, gwnaethoſt fy nyddiau *fel* dyrnfedd; c a'm heinioes *ſydd* megis diddym yn dy olwg di: d diau mai cwbl wagedd *yw* pob dŷn, pan ſo † ar y gorau. Selah.
e Job 27. 17.
6 Dŷn yn ddiau ſydd yn rhodio mewn † cyſgod, ac yn ymdraffeithu yn ofer: e efe a dyrra *olud*, ac ni's gwyr pwy a'i caſgl.
Preg. 2. 18, 21, 26. a 5. 14.
7 Ac yn awr, beth a ddiſgwiliaf, O ARGLWYDD? fy ngobaith ſydd ynot ti.
f Job 40. 4, 5.
8 Gwared fi o'm holl gamweddau; *ac* na oſod fi yn waradwydd i'r ynfyd.
Sal. 38. 13. g Job 9. 34. a 13. 21.
9 f Aethum yn fûd, *ac* nid agorais fy ngenau; canys ti a wnaethoſt *hyn.*
10 g Tynn dy blâ oddi wrthyf: gan ‡ ddyrnod dy lâw y darfûm i.
‡ Heb. *frwydr.*
11 *Pan* goſbit ddŷn â cheryddon am anwiredd, † h dattodit fel gwyfyn ei ardderchawgrwydd ef: i gwagedd yn ddiau *yw* pob dŷn. Selah.
† Heb. *toddit.* h Job 4. 19. a 13. 28.
12 Gwrando fy ngweddi, ARGLWYDD, a chlyw fy llêf; na thâw wrth fy ŵylofain: canys k ymdeithydd *ydwyf* gyd â thi, *ac* alldud l fel fy holl dadau.
Eſay 50. 9. Hoſ. 5. 12. i Ad. 5. k Lef. 25. 23. l Cron. 29. 15. Sal. 119. 19. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. 1 Pedr 1. 17. a 2. 11.
13 m Paid â mi, fel y cryfhäwyf cyn fy myned, ac na byddwyf *mwy.*
i Gen. 47. 9. m Job 10. 20. a 14. 6.

SALM. XL.

1 Y llês ſydd o hyderu ar Dduw. 6 Ufudd-dod yw yr aberth gorau. 11 Drygau Dafydd yn peri iddo weddio yn daerach.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.
DIſgwiliais † yn ddyfal am yr ARGLWYDD; ac efe a ymoſtyngodd attaf, ac a glybu fy llefain.
† Heb. *gan ddiſgwyl.*
2 Cyfododd fi hefyd o'r pydew ‡ erchyll, allan o'r a prîdd tomlyd; ac a oſodod fy nhraed ar graig, gan hwylio fy ngherddediad.
‡ Heb. *trŵſt.* a Sal. 69. 2.
3 A rhoddodd yn fy ngenau ganiad newydd o ſoliant i'n Duw ni: llawer a welant

hyn,

byn, ac a ofnant, ac a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD.

4 Gwyn ei fŷd y gŵr a ofodo 'r ARGLWYDD yn ymddiried iddo; ac ni thrŷ at feilchion, nac at y rhai a ŵyrant at gelwydd.

[b] Job 5. 9. a 9. 10. Sal. 71. 15. a 92. 5. a 139. 6, 17.

5 [b] Lliofog y gwnaethoft ti, O ARGLWYDD fy Nuw, dy ryfeddodau, a'th amcanion tu ag attom; ni *ellir* yn drefnus eu cyfrif *bwynt* i ti: pe mynegwn, a phe traethwn *bwynt*, amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.

[c] 1 Sam. 15. 22. Sal. 50. 8. a 51. 16. Eſay 1. 11. a 66. 3. Hoſ. 6. 6. Mat. 12. 7. Heb. 10. 5.

6 [c] Aberth ac offrwm nid ewyllyſiaiſt, † agoraiſt fy nghluſtiau: poeth-offrwm a phech-aberth ni's gofynnaiſt.

† Heb. *cloddiaſt.*

7 Yna y dywedais, Wele 'r ydwyf yn dyfod; * yn rhol y llyfr y 'sgrifennwyd am danaf.

* Neu, *ym mhlŷg.*

[d] Sal. 119. 16, 24, 27. 92. Rhuf. 7. 22.

8 [d] Da gennyf wneuthur dy ewyllys, O fy Nuw: [e] a'th gyfraith *ſydd* ‡ o fewn fy nghàlon.

[e] Sal. 37. 31. Jer. 31. 33. 2 Cron. 3. 3.

‡ Heb. *ynghanol fy amyſgaroedd.*

9 [f] Pregethais gyfiawnder yn y gynnulleidfa fawr: wele, nid atteliais fy ngwefuſau; ti, ARGLWYDD, a'i gwyddoſt.

[f] Sal. 35. 18.

10 Ni chuddiais dy gyfiawnder o fewn fy nghàlon; treuthais dy ffyddlondeb, a'th jechydwriaeth: ni chelais dy drugaredd na'th wirionedd yn y gynnulleidfa lioſog.

[g] Sal. 43. 3. a 57. 3. a 61. 7.

11 Tithau, ARGLWYDD, nac attal dy drugareddau oddi wrthyf: [g] cadwed dy drugaredd a'th wirionedd fi byth.

[h] Sal. 38. 4. † Heb. *i'm gwrthododd. fy nghàlon.*

12 Canys drygau aniſeiriol a'm cylchynaſant o amgylch: [h] fy mhechodau a'm daliaſant, fel na allwn edrych *i fynu*: amlach ydynt nâ gwàllt fy mhen; am hynny † [i] y pallodd fy nghàlon gennyf.

[i] Sal. 73. 26.

13 [k] Rhynged bŏdd it', ARGLWYDD, fy ngwaredu: bryſia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

[k] Sal. 70. 1, &c.

14 [l] Cyd-gywilyddier a gwaradwydder y rhai a geiſiant fy einioes i'w difetha; gyrrer yn eu hôl a chywilyddier y rhai a ewyllyſiant i mi ddrŵg.

[l] Sal. 35. 4, 26. a 71. 13.

15 Anrheithier hwynt yn wobr am eu gwaradwydd, y rhai a ddywedant wrthyf, Ha, ha.

16 Llawenyched ac ymhyfryded ynot ti y rhai oll a'th geiſiant: dyweded y rhai a garant dy jechydwriaeth bob amſer, Mawryger yr ARGLWYDD.

17 Ond *yr wyf* fi yn dlawd, ac yn anghenus; *etto* yr Arglwydd a feddwl am danaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti; fy Nuw, na hîr drîg.

SALM. XLI. } *Prydnhawnol Weddi.*

1 Gofal Duw dros y tlawd. 4 Dafydd yn cŵyno rhag brâd ei elynion, 10 yn cilio at Ddŵw am gymmorth.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

[a] Diar. 14. 21. ‡ Neu, *y llêſg*, neu, *y clâf.* † Heb. *nŷdd drŵg.* ‡ Heb. *troi.*

GWyn [a] ei fŷd a yſtyria wrth ‡ y tlawd yr ARGLWYDD a'i gwared ef yn † amſer adfyd.

2 Yr ARGLWYDD a'i ceidw, ac a'i bywhâ; gwynfydedig fydd ar y ddaear: na ddôd dithau ef wrth ewyllys ei elynion.

3 Yr ARGLWYDD a'i nertha ef ar ei glâf-wely: ‡ cyweiri ei holl wely ef yn ei glefyd.

4 Mi a ddywedais, ARGLWYDD, trugarhâ wrthyf: jachâ fy enaid; canys pechais i'th erbyn.

5 Fy ngelynion a lefarent ddrŵg am danaf, *gan ddywedyd*, Pa brŷd y bydd efe farw, ac y derfydd am ei enw ef?

6 Ac o's daw i'*m* hedrych, efe a ddywed gelwydd; ei gàlon a gaſgl atti anwiredd: *pan* êl allan, efe a'*i* traetha.

7 Fy holl gaſeion a gŷd-huſtyngant i'm herbyn: yn fy erbyn y dychymygant ddrŵg i mi.

† Heb. *Peth i'r Fall* neu, *Bèlial.*

8 † Aflwydd, *meddant*, a lŷn wrtho: a chan ei fod yn gorwedd, ni chyfyd mwy.

[b] Job 19. 19. Sal. 55. 12, 13. Jer. 20. 10.

9 [b] Hefyd y gŵr cedd ‡ anwyl gennyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo, [c] *ac* a fwyttaodd fy mara, a † ddyrchafodd *ei* ſodl i'm herbyn.

‡ Heb. *beddwch i mi.*

10 Eithr ti, ARGLWYDD, trugarhâ wrthyf; a chyfod fi, fel y talwyf iddynt.

[c] Joan 13. 18. † Heb. *ſawrygodd.*

11 Wrth hyn y gwn hoffi o honot fi: am na chaiff fy ngelyn orfoleddu i'm herbyn.

12 Ond am danaf fi, yn fy mherffeithrwydd i'm cynheli; ac i'm goſodi ger dy fron yn dragywydd.

13 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Iſrael o dragywyddoldeb a hŷd dragywyddoldeb. Amen, ac Amen.

SALM. XLII.

1 Zâl Dafydd i weddïo Duw yn ei Deml. 5 Y mae'n cynhyrfu ei enaid i roi ei oglud ar Ddŵw.

¶ I'r Pencerdd, ‡ Maſcil i feibion [a] Corah.

‡ Neu, *Salm yn rhoddi athrawiaeth meibion Corah.*

FEl y brefa 'r hŷdd am yr afonydd dyfroedd, felly 'r hiraetha fy enaid am danat ti, O Dduw.

[a] Edrych 1 Cron. 6. 33, 37. a 25. 5.

2 [b] Sychedig yw fy enaid am Dduw, am [c] y Duw byw: pa brŷd y deuaf ac yr ymddangoſaf ger bron Duw?

[b] Sal. 63. 1. a 84. 2.

3 [d] Fy nagrau oedd fwyd im' ddŷdd a nôs, [e] tra dywedant wrthyf bob dŷdd, Pa le *y mae* dy Dduw?

[c] 1 Theſ. 1. 9.

4 [f] Tywalltwn fy enaid ynof, pan goſiwn hynny: canys aethwn gyd â'r gynnulleidfa, [g] cerddwn gyd â hwynt i dŷ Dduw, mewn ſain cân a moliant, *ſel* tyrfa yn cadw gŵyl.

[d] Sal. 80. 5. a 102. 9.

5 [h] Pa ham, fy enaid, † i'th ddaroſtyngir, ac yr ymderfyſgi ynof? gobeithia yn Nuw: o blegid moliannaf ef etto, ‡ *am* jechydwriaeth ei wynebpryd.

[e] Ad. 10. Sal. 79. 10. a 115. 2.

6 Fy Nuw, fy enaid a ymddaroſtwng ynof: am hynny y cofiaf di, o dîr yr Jorddonen, a'r Hermoniaid, † o frynn Miſſar.

[f] Job 30. 16.

7 [i] Dyſnder a eilw ar ddyſnder, wrth ſŵn dy biſtylloedd di: [k] dy holl donnau a'th lifeiriant a aethant droſofi.

[g] Eſay 30. 29.

8 *Etto* yr ARGLWYDD [l] a orchymmyn ei drugaredd liw dŷdd, a'i gân *ſydd* gyd â mi [m] liw nôs; *ſef* gweddi ar Dduw fy einioes.

[h] Sal. 43. 5. † Heb. *yr ymgrymmi.*

9 Dywedaf wrth Dduw fy nghraig, Pa ham yr anghofiaiſt fi? pa ham [n] y rhodiaf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

‡ Neu, *iechydwriaeth wyneb-pryd.* † O'r *brynn bychan.*

10 *Megis* â ‡ chleddyf yn fy eſgyrn *y mae yw ei* fy ngwrthwynebŵr yn fy ngwaradwyddo, [o] pan ddywedant wrthyf bob dŷdd, Pa le *y mae* dy Dduw?

[i] Jer. 4. 20. Ezec. 7. 26. [k] Sal. 88. 7.

11 Pa ham i'th ddaroſtyngir, fy enaid? a pha ham y terfyſgi ynof? ymddiried yn Nuw; canys etto y moliannaf ef, *ſef* jechydwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

Jon. 2. 3. [l] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Sal. 133. 3. [m] Job 35. 10, Sal. 63. 6. a 149. 5. [n] Sal. 38. 6. ‡ Neu, *lladdiad.* [o] Ad. 3. Joel 2. 17. Mica 7. 10.

SALM. XLIII.

1 Dafydd yn gweddïo am gael ei ddwyn dracheſn i'r Deml, ac yn addaw gwaſanaethu Duw yn llawen: 5 yn cynhyrfu ei enaid i ymddiried yn Nuw.

BArn fi, O Dduw, a dadleu fy nadl yn erbyn y genhedlaeth anhrugarog; gwared fi rhag y dŷn twyllodrus ac anghyfiawn.

2 Canys

2 Canys ti yw Duw fy nerth; pa ham
a Sal. 42. i'm bwri ymmaith? a pa ham yr âf yn
9. alarus trwy orthrymder y gelyn?
b Sal. 40. 3 b Anfon dy oleuni a'th wirionedd; ty-
11. wyſant hwy fi, ac arweiniant fi i fynydd dy
ſancteiddrwydd, ac i'th bebyll.
4 Yna 'r âf at allor Duw, at Dduw hy-
frydwch fy ngorfoledd, a mi a'th foliannaf ar y delyn, O Dduw, fy Nuw.
c Sal. 42. 5 c Pa ham i'th ddaroſtyngir, fy enaid?
5, 11. a pha ham y terfyſgi ynof? gobeithia yn
Nuw; canys etto y moliannaf ef, *ſef* jechydwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

SALM. XLIV. } *Boreuol Weddi.*

1 *Yr eglwys wrth gofio daioni Duw tu ag atti o'r blaen, 7 yn cŵyno rhag ei dryglyd preſennol, 17 yn dangos ei phurdeb, 24 ac yn gweddïo yn ddifrif am ymmorth.*

¶ I'r Pencerdd, i feibion Corah, Maſcil.

DUw, clywſom â'n cluſtiau, ein tadau
a fynegaſant i ni y weithred a wnaeth oſt yn eu hamſer hwynt, yn y
d Ecſod. 15. 17. Sal. 78. 55. a 80. 8. dyddiau gynt.
2 d Ti â'th lâw a yrraiſt allan y cenhedloedd, ac a'u plennaiſt hwythau; ti a ddrygaiſt y bobloedd, ac a'u ‡ cynnyddaiſt hwythau.
‡ *gyrraiſt ymmaith.* 3 Canys e nid â'u cleddyf eu hun y
e Deut. 8. 17. Joſua 24. 12. goreſgynnaſant y tîr, nid eu braich a barodd jechydwriaeth iddynt; eithr dy ddeheulaw di, a'th fraich, a llewyrch dy wyneb, f o herwydd it' eu hoffi hwynt.
f Deut. 4. 37. 4 d Ti, Dduw, yw fy Mrenhin: gorchymyn jechydwriaeth i Jacob.
d Sal. 74. 12. 5 Ynot ti y cilgwthiwn ni ein gelynion:
e Sal. 33. 16. yn dy enw di y ſathrwn y rhai a gyfodant i'n herbyn.
6 O herwydd e nid yn fy mŵa 'r ymddiriedaf: nid fy nghleddyf chwaith a'm hachub.
7 Eithr ti a'n hachubaiſt ni oddi wrth ein gwrthwynebwŷr, ac a waradwyddaiſt ein caſeion.
8 Yn Nuw yr ymffroſtiwn bob dydd; a ni a glodforwn dy enw yn dragywydd.
f Sal. 60. 1, 10. a 74. 1. a 89. 38. a 108. 11. Selah.
9 Ond f ti a'n bwriaiſt ni ymmaith, ac a'n gwaradwyddaiſt; ac nid wyt yn myned allan gyd â'n lluoedd.
10 Gwnaethoſt i ni droi yn ôl oddi wrth
g Rhuf. 8. 36. y gelyn: a'n caſeion a anrheithiaſant iddynt eu hun.
h Eſay 52. 3, 4. Jer. 15. 13. ‡ Heb. *elud.* 11 g Rhoddaiſt ni fel defaid i'w bwytta; a gwaſgeraiſt ni ym mŷſg y cenhedloedd.
12 h Gwerthaiſt dy bobl heb ‡ elw, ac ni 'chwanegaiſt *dy olud* o'u gwerth hwynt.
i Deut. 28. 37. Sal. 79. 4. a 80. 6. 13 i Goſodaiſt ni yn warthrudd i'n cymmydogion, yn watwargerdd ac yn wawd i'r rhai ydynt o'n hamgylch.
k Jer. 24. 9. 14 k Goſodaiſt ni yn ddiareb ym mŷſg y cenhedloedd, l yn rhai i yſgwyd pen arnynt ym mŷſg y bobloedd.
l 2 Bren. 19. 21. 15 Fy ngwarthrudd *ſydd* beunydd ger fy mron, a chywilydd fy wyneb a 'm todd:
16 Gan lais y gwarthruddwr, a'r cablwr; o herwydd m y gelyn a'r ymddialwr.
m Job 16. 4. Sal. 8. 2. a 22. 7. 17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto ni 'th anghofiaſom di, ac ni buom anffyddlon yn dy gyfammod.
18 Ni thrôdd ein càlon yn *ei* hôl, ac
n Eſay 34. 13. a 35. 7. nid aeth ein cerdde'iad allan o'th lwybr di:
o Sal. 23. 4. 19 Er i ti ein curo yn n nhrigfa dreigiau, a thoi troſom â o chyſgod angau,
20 O's anghofiaſom enw ein Duw; neu
p Eſtyn ein dwylaw at Dduw dieithr:
21 q Oni chwilia Duw hyn allan? canys
q Job 31. 14. efe a ŵyr ddirgeloedd y galon.
22 Ie, r er dy fwyn di i'n lleddir beunydd; cyfrifir ni fel defaid i'w llâdd.
r Rhuf. 8. 36. 23 s Deffro, pa ham y cyſgi, O ARGLWYDD? cyſod, na fwrw *ni* ymmaith yn dragywydd.
s Sal. 7. 6. a 35. 23. 24 Pa ham y cuddi dy wyneb; *ac* yr
a 59. 4, 5. a 78. 65. anghofi ein cyſtudd a'n gorthrymder?
t Sal. 119. 25. 25 Canys t goſtyngwyd ein henaid i'r llŵch: glynodd ein bol wrth y ddaear.
26 Cyſod yn gynhorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy drugaredd.

SALM. XLV.

1 *Mawrhydi a rhâd brenhiniaeth Criſt.* 10 *Dyledſwydd yr Eglwys, a'r budd ſydd o hynny.*

¶ I'r Pencerdd a ar Soſannim, i feibion
a Sal. 69. tit. Corah, ‡ Maſcil, Cân cariadau.
† Neu, *Athrawiaeth.* † Heb. *Mae fy nghàlon yn berwi allan beth da.* T Raetha fy nghàlon beth da; dywedyd yr ydwyf y pethau a wneuthum i'r brenhin: fy nhafod *ſydd* bin 'ſgrifennydd buan.
2 Teccach ydwyt nâ meibion dynion: tywalldwyd grâs ar dy wefuſau; o herwydd hynny i'th fendithiodd Duw yn dragywydd.
3 Gwregyſa dy b gleddyf ar *dy* glûn, ô gadarn, *â'th* ogoniant a'th harddwch.
b Eſay 49. 2. 4 Ac yn dy harddwch † marchog yn llwyddiannus, o herwydd gwirionedd a
Heb. 4. 12. Dad. 1. 16. a 19. 15. † Heb. *llwydda marchog.* fledneiſrwydd *a* chyfiawnder; a'th ddeheulaw a ddyſg i ti bethau ofnadwy.
5 Pobl a ſyrthiant danat; *o herwydd* dy ſaethau llymion *yn glynu* ynghàlon gelynion y brenhin.
6 c Dy orſedd di, O Dduw, *ſydd* byth
c Sal. 93. 2. Heb. 1. 8. ac yn dragywydd: teyrnwialen uniondeb *yw* teyrnwialen dy frenhiniaeth di.
7 d Ceraiſt gyfiawnder, a chaſeaiſt ddryg-
d Sal. 33. 5. ioni; am hynny i'th enneiniodd e Duw, *ſef* dy Dduw di, ag olew llawenydd yn fwy nâ'th gyfeillion.
e Eſay 61. 1. 8 *Arogl* Myrr, Aloes, *a* Chaſia *ſydd ar* dy holl wiſgoedd: *allan* o'r palaſau Ifori, â'r rhai i'th lawenhaſant.
9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigeſau; f ſafai'r frenhines ar dy
f Edrych 1 Bren. 2. 19. ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.
10 Gwrando ferch, a gwêl, a goſtwng dy glûſt; ac g anghofia dy bobl dy hun, a thy dŷ dâd.
g Edrych Deut. 21. 13. 11 A'r brenhin a chwennych dy degwch:
h Eſay 54. 5. canys h efe *yw* dy Jôr di; ymoſtwng dithau iddo ef.
12 Merch Tyrus hefyd *ſydd yno* ag anrheg, i *a* chyfoethogion y bobl a ymbiliant â'th wyneb.
i Sal. 72. 10. 13 k Merch y brenhin *ſydd* oll yn ogoneddus o fewn: gemwaith aur *yw* ei gwiſg hi.
k Dad. 19. 7, 8. 14 l Mewn gwaith edau a noſwydd y dygir hi at y brenhin; y morwynion *y rhai a ddeuant* ar ei hôl, yn gyfeilleſau iddi, a ddygir attat ti.
l Can. 1. 4. 15 Mewn llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt; deuant i lys y brenhin.
16 Dy feibion ſydd yn lle dy dadau: m y
m 1 Pedr. 2. 9. rhai a wnei yn dywyſogion yn yr holl dîr.
17 Paraf gofio dy enw ym mhob cenhedlaeth, ac oes: am hynny y bobl a'th foliannant byth ac yn dragywydd.
Dad. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.

SALM. XLVI.

1 *Yr ymddiried ſydd gan yr Eglwys yn Nuw.* 8 *Cyngor i yſtyried hynny.*

¶ I'r

‡ *I feibion.*

[a] 1 Cron. 15. 20.

[b] Deut. 4. 7. Salm. 145. 18.

† Heb. *gàlon y moroedd.*

[c] Sal. 93. 3, 4. Jer. 5. 22. Mat. 7. 25.

† Heb. *pan wyneb'r borau.*

Edrych. Ecsod. 14. 24, 27. 2 Cron. 20. 20.

Sal. 30. 5. a 143. 8.

[d] Sal. 2. 1.

[e] Ad. 11.

‡ Heb. *uchelfa.*

[f] Sal. 66. 5.

[g] Sal. 76. 3.

[h] Ad. 8.

¶ I'r Pencerdd ‡o feibion Corah, cân ar [a] Alamoth.

DUw *fydd* noddfa, a nerth i ni, [b] cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

2 Am hynny nid ofnwn pe ſymmudai'r ddaear, a phe treiglid y mynyddoedd i † ganol y môr:

3 [c] Er rhuo *a* therfyſgu o'i ddyfroedd, *er* crynu o'r mynyddoedd gan ei ymchwydd ef. Selah.

4 *Y mae* afon, a'i ffrydiau a lawenhânt ddinas Dduw; cyſſegr preſwylfeydd y Goruchaf.

5 Duw *fydd* yn ei chanol; nid yſgog hi: Duw a'i cynnorthwya † yn forau jawn.

6 [d] Y cenhedloedd a derfyſgaſant, y teyrnaſoedd a yſgogaſant *eſe* a roddes ei lêf, toddodd y ddaear.

7 [e] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd â ni: *y mae* Duw Jacob yn ‡ amddiffynfa i ni. Selah.

8 [f] Deuwch, gwelwch weithredoedd yr ARGLWYDD; pa anghyfannedd-dra a wnaeth efe ar y ddaear.

9 Gwnâ i ryfeloedd beidio hŷd eithaf y ddaear; [g] efe a ddryllia 'r bŵa, ac a dyrr y waywffon, *efe* a lŷſg y cerbydau â thân.

10 Peidiwch, a gwybyddwch mai myfi *fydd* Duw: dyrchefir fi ym mŷſg y cenhedloedd, dyrchefir fi ar y ddaear.

11 [h] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gŷd â ni: amddiffynfa i ni *yw* Duw Jacob. Selah.

SALM. XLVII. *Prydnhawnol Weddi.*

Cynghori'r cenhedloedd i groeſawu teyrnas Criſt yn llawen.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* ‡ i feibion Corah.

YR holl bobl, [a] curwch ddwylaw: llafar-ganwch i Dduw â llêf gorfoledd.

2 Canys yr ARGLYWDD goruchaf *fydd* ofnadwy: [b] brenhin mawr ar yr holl ddaear.

3 Efe a ddŵg y bobl danom ni; a'r cenhedloedd dan ein traed.

4 Efe a ddethol ein hetifeddiaeth i ni, ardderchawgrwydd Jacob, yr hwn a hoffodd efe. Selah.

5 [c] Dyrchafodd Duw â llawen-floedd, yr ARGLWYDD â ſain udgorn.

6 Cenwch fawl i Dduw, cenwch: cenwch fawl i'n Brenhin, cenwch.

7 Canys Brenhin yr holl ddaear *yw* Duw: [d] cenwch fawl † yn ddeallus.

8 Duw ſydd yn teyrnaſu ar y cenhedloedd: eiſtedd y mae Duw ar orſeddfaingc ei ſanctaiddrwydd.

9 ‡ Pendefigion y bobl a ymgaſglaſant ynghŷd, † *ſef* pobl Duw Abraham: canys tariannau y ddaear *ydynt* eiddo Duw; dirfawr y dyrchafwyd ef.

SALM. XLVIII. *Addurn a rhagorfraint yr Eglwys.*

¶ Cân *Salm* i feibion Corah.

MAwr *yw* 'r ARGLWYDD, a thra moliannus, yn ninas ein Duw ni, *yn* ei ſynydd ſanctaidd.

2 [a] Tegwch bro, llawenydd yr holl ddaear *yw* mynydd Sion [b] *yn* yſtlyſau 'r gogledd; [c] dinas y Brenhin mawr.

3 Duw yn ei phalaſau a adwaenir yn amddiffynfa.

4 Canys wele y brenhinoedd a ymgynnullaſant; aethant heibio ynghŷd.

5 Hwy a welſant, felly y rhyfeddaſant: brawychaſant, *ac* aethant ymmaith ar ffrŵſt.

6 Dychryn a ddaeth arnynt yno, *a* dolur megis gwraig yn eſgor.

[a] Sal. 50. 2. Jer. 3. 19. Galar. 2. 15. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16.

[b] Eſay 14. 13.

[c] Mat. 5. 35.

7 [d] A gwŷnt y dwyrain y [e] drylli longau ‡ 'r môr.

8 Megis y clywſom, felly y gwelſom yn [f] ninas ARGLWYDD y lluoedd, yn ninas ein Duw ni: Duw a'i ſicrhâ hi yn dragywydd. Selah.

9 Meddyliaſom, O Dduw, am dy drugaredd ynghanol dy Deml.

10 Megis *y mae* dy enw, O Dduw, felly *y mae* dy fawl hŷd eithaſoedd y tîr: cyflawn o gyfiawnder yw dy ddeheulaw.

11 Llawenyched mynydd Sion, ac ymhyfryded merched Juda, o herwydd dy farnedigaethau.

12 Amgylchwch Sion, ac ewch o'i hamgylch hi; rhifwch ei thyrau hi.

13 † Yſtyriwch ei rhagfuriau, ‡ edrychwch ar ei phalaſau; fel y mynegoch i'r oes a ddelo yn ôl.

14 Canys y Duw hwn *yw* ein Duw ni bŷth ac yn dragywydd: efe a'n tywys ni hŷd angau.

[d] Jer. 18. 17.

[e] Ezec. 27. 26.

‡ *Tarſis.*

[f] Ad. 1, 2.

† Heb. *goſodwch eich calonnau ar.*

‡ Neu, *dyrchefwch.*

SALM. XLIX.

Eiriol difrif i adeiladu ffŷdd yr adgyfodiad, nid ar allu bydol ond ar Dduw. 16 Na ddylid rhyfeddu wrth lwyddiant bydol.

¶ I'r Pencerdd, ‡ *Salm* i feibion Corah.

CLywch hyn, yr holl bobloedd; gwrandêwch *hyn*, holl drigolion y bŷd:

2 Yn gyſtal [a] gwreng a bonheddig, cyfoethog a thlawd ynghŷd.

3 Fy ngenau a draetha ddoethineb; a myſyrdod fy nghalon *fydd am* ddeall.

4 [b] Goſtyngâf fy nghlûſt at ddiareb; fy nammeg a ddadguddiaf gyd â'r delyn.

5 Pa ham yr ofnaf yn amſer adfyd, *pan* i'm hamgylchyno anwiredd fy ſodlau?

6 Rhai [c] a ymddiriedant yn eu golud, ac a ymffroſtiant yn llioſogrwydd eu cyfoeth.

7 Gan waredu ni wared neb *ei* frawd, *ac* ni all efe roddi jawn droſto i Dduw:

8 (Canys [d] gwerthfawr yw pryniad eu henaid, a *hynny* a baid bŷth.)

9 Fel y byddo efe byw bŷth, *ac* [e] na welo lygredigaeth.

10 Canys efe a wêl fod [f] y doethion yn meirw, yr un ffunyd y derfydd am ffôl ac ynfyd, gadawant eu golud i eraill.

11 Eu meddwl *yw y pery* eu tai yn dragywydd, a'u trigfeydd hŷd genhedlaeth a chenhedlaeth: enwant *eu* tiroedd ar eu henwau eu hunain.

12 Er hynny [g] dŷn mewn anrhydedd nid erys: tebyg yw i anifeiliaid a ddifethir.

13 Eu ffordd yma *yw* eu hynfydrwydd: etto eu hiliogaeth ydynt foddlon i'w † hymadrodd. Selah.

14 Fel defaid y goſodir hwynt yn ‡ uffern; angau a ymborth arnynt; [h] a'r rhai cyfiawn a lywodraetha arnynt y bore; [i] a'u † tegwch a dderfydd ‡ yn y bêdd o'u cartref.

15 Etto Duw a wared fy enaid i o † feddiant ‡ uffern: canys efe a'm derbyn i. Selah.

16 Nac ofna pan gyfoethogo un, pan 'chwanego gogoniant ei dŷ ef.

17 [k] Canys wrth farw ni ddŵg efe ddim ymmaith, ac ni ddiſgyn ei ogoniant ar ei ôl ef.

18 Er iddo yn ei fywyd fendithio ei enaid: canmolant dithau o byddi da wrthyt dy hun.

[d] Jer. 18. 17.

[e] Ezec. 27. 26.

‡ *Tarſis.*

[f] Ad. 1, 2.

† Heb. *goſodwch eich calonnau ar.*

‡ Neu, *dyrchefwch.*

‡ Neu, *Salm meibion.*

[a] Sal. 62. 9.

[b] Salm. 78. 2. Mat. 13. 35.

[c] Job 31. 24. Sal. 52. 7. a 62. 10. Mar. 10. 24. 1 Tim. 6. 17.

[d] Job 36. 18, 19.

[e] Sal. 89. 48.

[f] Preg. 2. 16.

[g] Ad. 22. Sal. 82. 7.

† Heb. *genau.*

‡ *Y bêdd.*

[h] Dan. 7. 22. Mal. 4. 13.

[i] Luc. 22. 30. 1 Cor. 6. 2. Dad. 2. 26. a 20. 4.

[k] Job 4. 21. Sal. 39. 11.

† Neu, *gryfder.*

‡ Neu, *y bêdd yw*

cartref pob un o honynt. † Heb. *láw.* ‡ Neu, *y bêdd.*

[k] Job 27. 19.

19 Efe

19 Ese a â at genhiedlaeth ei dadau, *ac* ni
[1] Ad. 12. welant oleuni byth.
[m] Preg. 3. 19. 20 [l] Dŷn mewn anrhydedd, ac heb ddeall, [m] sydd gyffelyb i anifeiliaid a ddifethir.

SALM. LII. } *Boreuol* / *Weddi.*

1 Mawrhydi Duw yn ei eglwys. 5 Ei Dresn ef am gasglu'r Sainct ynghŷd. 7 Nad oes ewyllys gan Dduw mewn Seremoniau, 14 ond mewn gwir ufudd-dod.

¶ *Salm* ‡ Asaph.

‡ Neu, *i Asaph.*

DUw y duwiau, *sef* yr ARGLWYDD a lesarodd, ac a alwodd y ddaear, o godiad haul hyd ei fachludiad.

Edrych. 1 Cron. 15, 17. [a] 25. 2. 2 Cron. 29. 30. [z] Sal. 48. 2.

2 Allan o Sion [z] perffeithrwydd tegwch [b] y llewyrchodd Duw.

[b] Sal. 80. 1. [c] Sal. 97. 3. [d] Deut. 31. 28. [a] 32. 1.

3 Ein Duw ni a ddaw, ac ni bŷdd distaw: [c] tân a ysa o'i flaen ef, a thymmestl ddirfawr fydd o'i amgylch.

Esay 1. 2. Mica 6. 1, 2. [e] Sal. 97. 6. *sef* dy Dduw di *ydwyf* fi.

4 [d] Geilw ar y nefoedd oddi uchod; ac ar y ddaear, i farnu ei bobl.

[f] Sal. 7. 5, 7. [g] Sal. 81. 8. [h] Esay 1. 11. [i] Hos. 6. 6. [k] Mica 6. 6. Act. 17. 25. † Heb. *tyd á mi.* [l] Ecsod. 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Sal. 24. 1. 1 Cor. 10. 26, 28. [m] Hos. 14. 2. Heb. 13. 15. [n] Deut. 23. 21. Job 22. 27. Sal. 91. 15. a 107. 6, 13, 19, 28. [p] Rhuf. 2. 21, 22. [q] Sal. 52. 2. [r] Preg. 8. 11, 12. Esay 26. 10.

5 Cesglwch fy saincť ynghŷd attafi, y rhai a wnaethant gyfammod a mi trwy aberth.

6 [c] A'r nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: canys [f] Duw ei hun *ydyd* farnwr. Selah.

7 [g] Clywch, fy mhobl, a mi a lefaraf; O Israel, a mi a dystiolaethaf i'th erbyn: Duw *sef* dy Dduw di *ydwyf* fi.

8 [h] Nid [i] am dy aberthau i'th geryddaf, na 'th boeth-offrymmau, *am nad oeddynt* ger fy mron i yn wastad.

9 [k] Ni chymmeraf fustach o'th dŷ, *na* bychod o'th gorlannau.

10 Canys holl fwystfilod y coed ydynt eiddof fi; *a'r* anifeiliaid ar fil o fynyddoedd.

11 Adwaen holl adar y mynyddoedd: a gwŷllt anifeiliaid y maes *ydynt* † eiddof fi.

12 O's bŷdd newyn arnaf, ni ddywedaf i ti: [l] canys y bŷd a'i gyflawnder *sydd* eiddof fi.

13 A fwyttâf fi gîg teirw? neu a yfaf fi waed bychod?

14 [m] Abertha foliant i Dduw; a [n] thâl i'r Goruchaf dy addunedau:

15 A [o] galw arnafi yn nŷdd trallod; *mi* a'th waredaf, a thi a'm gogoneddi.

16 Ond wrth yr annuwiol y dywedodd Duw, Beth *sydd* i ti a fynegech ar fy neddfau, neu a gymmerech ar fy nghyfammod yn dy enau?

17 [p] Gan dy fod yn casáu addysg, ac yn taflu sy ngeiriau i'th ôl.

[n] Deut. 23. 21. Job 22. 27. Sal. 91. 15. a 107. 6, 13, 19, 28. [p] Rhuf. 2. 21, 22. [q] Sal. 52. 2. [r] Preg. 8. 11, 12. [o] Job 22. 27. Esay 26. 10.

18 Pan welaist ledr, cyttunaist ag ef: a'th gyfran *oedd* gyd a'r godinebwŷr.

19 Gollyngaist dy safn i ddrygioni, ¶ a'th dafod a gyd-bletha ddichell.

20 Eisteddaist, *a* dywedaist yn erbyn dy frawd: rhoddaist enllib i fâb dy fam.

21 Hyn a wnaethost, a [r] mi a dewais: [s] tybiaist dithau fy mod yn gwbl fel ti dy hun: *ond* [t] mi a'th argyhoeddaf, ac a'*i* trefnaf o flaen dy lygaid.

22 Deallwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw, rhag i mi *eich* rhwygo, ac na *fyddo* gwaredydd.

23 Yr hwn a abertho foliant, a'm gogonedda i: a'r neb a osodo [d] ffordd *yn iawn*, dangosaf iddo jechydwriaeth Duw.

[s] Edrych Rhuf. 2. 4. [t] Sal. 90. 8.

SALM. LI.

1 Dafydd yn gweddïo am faddeuant pechodau, ac yn gwneuthur cyffes ddifrif o honynt, 6 Yn gweddïo am ei sanctaidd. 16 Nad oes ewyllys gan Dduw mewn aberth, ond mewn purdeb calon. 18 Y mag yn gweddïo dros yr Eglwys.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd, [a] pan ddaeth Nathan y prophwyd atto, wedi iddo [b] fyned i mewn at Fathseba.

[a] 2 Sam. 12. 1. [b] Sam. 11. 2, 4.

1 TRugarhâ wrthyf, O Dduw, yn ôl dy drugarogrwydd; yn ôl lliaws dy dosturiaethau [c] dilea fy anwireddau.

[c] Ad. 9. Esay 43. 25. a 44. 22.

2 [d] Golch fi yn llwyr-ddwys oddi wrth fy anwiredd: a glanhâ fi oddi wrth fy mhechod.

Col. 2, 14. [d] Heb. 9. 14.

3 Canys yr wyf yn cydnabod fy nghamweddau; a'm pechod *sydd* yn wastad ger fy mron.

[e] Joan 1. 7. Dad. 1. 5. [e] Gen. 20. 6. a 39. 9. Lef. 5. 19. a 6. 2.

4 [e] Yn dy erbyn di, dyði dy hunan, y pechais, ac y gwneuthum y drŵg hyn yn dy olwg: [f] fel i'th gyfiawnhâer pan leferych, *ac* y byddit bur pan farnech.

[f] Rhuf. 3. 4.

5 Wele [g] mewn anwiredd i'm lluniwyd; ac mewn pechod y † beichiogodd fy mam arnaf.

[g] Job 14. 4. Joan 3. 6.

6 Wele, ceraist wirionedd oddi mewn: a pheri i mi wybod doethineb yn y dirgel.

Rhuf. 5. 12.

7 [h] Glanhâ fi ag isop, a mi a lanhêir: golch fi, a byddaf [i] wynnach nâ'r eira.

8 Pâr i mi glywed gorfoledd a llawenydd; *fel* y llawenycho 'r esgyrn a ddrylliaist.

Eph. 2, 3. † Heb. *cynhesodd fy mam.* [h] Lef. 14. 4, 6, 49. Num. 19, 18. Heb. 9. 19.

9 Cuddia dy wyneb oddi wrth fy mhechodau; a [k] dilea fy holl anwireddau.

[i] Esay 1. 18. [k] Ad. 1. ‡ Neu, *dianvadal.*

10 Crea galon lân ynof, O Dduw; ac adnewydda yspryd ‡ uniawn o'm mewn.

[l] Salm. 40. 6. a 50. 8. Esay 1. 11.

11 Na fwrw fi ymmaith oddi ger dy fron: ac na chymmer dy Yspryd sanctaidd oddi wrthyf.

Jer. 7. 22. Hos. 6. 6.

12 Dyro drachefn i mi orfoledd dy jechydwriaeth; ac â'th hael Yspryd cynnal fi.

‡ Neu, *fel y rhoddwyn.*

13 *Yna* y dysgaf dy ffyrdd i rai anwir: a phechaduriaid a droir attat.

[m] Esay 57. 15. a 66. 2.

14 Gwared fi oddi wrth waed, O Dduw, Duw fy jechydwriaeth: a'm tafod a gân yn llafar am dy gyfiawnder.

15 Arglwydd, agor fy ngwefusau: a'm genau a fynega dy foliant.

16 Canys [l] ni chwennychi aberth; ‡ pe amgen mi a'*i* rhoddwn: poeth-offrwm ni fynni.

17 [m] Aberthau Duw *ydynt* yspryd drylliedig: calon ddrylliog gystuddiedig, O Dduw, ni ddirmygi.

18 Gwnâ ddaioni, yn dy ewyllysgarwch i Sion: adeilada furiau Jerusalem.

[n] Esay 57. 15. a 66. 2. [n] Sal. 4. 5. Mal. 3. 3.

19 Yna y byddi foddlon i [n] ebyrth cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth llôsg; yna'r offrymmant fustych ar dy allor.

SALM. LII.

1 Dafydd yn barnu ar goegni Döeg, ac yn prophwydo ei ddinystr ef, 6 ac y llawenhâ 'r cyfiawn o'i blegid. 8 Dafydd, o'i hyder ar drugaredd Duw, yn rhoddi diolch.

¶ I'r Pencerdd, Mascil, *Salm* Dafydd, [a] pan ddaeth Döeg yr Edomiad, a mynegi i Saul, a dywedyd wrtho, Daeth Dafydd i dŷ Ahimelech.

[a] 1 Sam. 22. 9.

PA ham yr ymffrosti mewn drygioni, O [b] gadarn? y mae trugaredd Duw *yn parhâu* yn wastadol.

[b] 1 Sam. 21. 7.

2 [c] Dy dafod a ddychymmyg 'sgelerder; [d] fel ellyn llym, yn gwneuthur twyll.

[c] Sal. 50. 19. [d] Sal. 57. 4 a 59. 7. a 64. 3.

3 Hoffaist ddrygioni yn fwy nâ daioni; *a* chelwydd yn fwy nâ thraethu cyfiawnder. Selah.

4 Hoffaist

4 Hoffaiſt bob geiriau diſtryw, ‡ô dafod twyllodrus.

5 Duw a'th † ddiſtrywia dithau yn dragywydd: eſe a'th gipia di ymmaith, ac a'th dynn allan o'*th* babell, ac a'th ddiwreiddia o dîr y rhai byw. Selah.

6 [c] Y cyfiawn hefyd a welant, ac a ofnant, ac a chwarddant am ei ben.

7 Wele 'r gŵr ni oſododd Dduw yn gadernid iddo: eithr [f] ymddiriedodd yn llioſogrwydd ei olud, *ac* a ymnerthodd yn ei ‡ddrygioni.

8 Ond myfi *fydd* [g] fel oliwydden werdd yn nhŷ Dduw: ymddiriedaf yn nhrugaredd Duw byth ac yn dragywydd.

9 Clodforaf di yn dragywydd, o herwydd i ti wneuthur *hyn*: a diſgwiliaf wrth dy enw; canys da *yw* ger bron dy ſainct.

SALM. LIII. } *Prydnhawnol Weddi.*

1 *Dafydd yn goſod allan lygredigaeth dŷn naturiol, 4 yn argyhoeddi 'r annuwiol wrth oleuni eu cydwybod eu hun, 6 yn ymogoneddu yn jechydwriaeth Duw.*

¶ I'r Pencerdd ar y Mahalath, Maſcil, *Salm* Dafydd.

[a] Sal. 10. 4. a 14. 1, &c.

DYwedodd [a] yr ynfyd yn ei gàlon, Nid *oes un* Duw. Ymlygraſant, a gwnaethant ffiaidd anwiredd: [b] nid *oes un* yn gwneuthur daioni.

[b] Rhuf. 3. 10.

2 Edrychodd Duw i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i edrych a oedd *neb* yn ddeallus, *ac* yn ceiſio Duw.

3 Ciliaſai pob un o honynt yn ŵyſg ei gefn: cyd-ymddiſwynaſent; nid *oes* a wnêl daioni, nac *oes* un.

4 Oni ŵyr gweithredwŷr anwiredd? *y rhai ſydd* yn bwytta fy mhobl *fel* y bwyttâent fara: ni alwaſant ar Dduw.

[c] Lef. 26. 17, 36. Diar. 28, 1.

5 [c] Yno 'r ofnaſant *gan* ofn, *lle* nid oedd ofn: canys Duw a waſgarodd eſgyrn yr hwn a'th warchaeodd; gwaradwyddaiſt *bwynt*, am i Dduw eu dirmygu hwy.

‡ Heb. *Pwy a rŷdd*, &c.

6 † Oh na roddid jechydwriaeth *i* Iſrael o Sion: pan ymchwelo Duw gaethiwed ei bobl, y llawenycha Jacob, *ac* yr ymhyfryda Iſrael.

SALM. LIV.

1 *Dafydd yn cŵyno rhag y Ziphiaid, ac yn gweddïo am jechydwriaeth, 4 Ac o hyder ar gymmorth Duw, yn addawo abertb.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Maſcil, *Salm* Dafydd, [a] pan ddaeth y Ziphiaid a dywedyd wrth Saul, Onid ydyw Dafydd yn ymguddio gyd a ni?

[a] 2 Sam. 23. 19. a 26. 1.

A Chub fi, O Dduw, yn dy enw: a barn fi yn dy gadernid.

2 Duw, clyw fy ngweddi; gwrando ymadrodd fy ngenau.

[b] Sal. 86. 14.

3 Canys [b] dieithriaid a gyfodaſant i'm herbyn, a'r trawſion a geiſiant fy enaid; ni oſodaſant Dduw o'u blaen. Selah.

[c] Sal. 118. 7.

4 Wele, Duw *fydd* yn fy nghynnorthwyo: [c] yr Arglwydd *fydd* yn mŷſg y rhai a gynhaliant fy enaid.

† Heb. *gwilwŷr.*

5 Efe a dâl ddrŵg i'm † gelynion: torr hwynt ymmaith yn dy wirionedd.

[d] Sal. 52. 9.

6 Aberthaf it' yn ewyllyſgar: [d] clodforaf dy enw, O ARGLWYDD; canys da *yw*.

[e] Sal. 59. 10.

7 Canys efe a'm gwaredodd o bob trallod; [e] a'm llygad a welodd *ei ewyllys* ar fy ngelynion.

SALM. LV.

1 *Dafydd yn gweddïo yn cŵyno ei gyflwr erchyll. 9 Yn gweddïo yn erbyn ei elynion ac yn achwyn rhag eu hanwiredd a'u brâd hwy, 16 yn ymgyflwro, o herwydd nawdd Duw yn ei gadw, ac o herwydd gwaradwydd ei elynion.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Maſcil, *Salm* Dafydd.

GWrando fy ngweddi, O Dduw; ac nac ymguddia rhag fy neiſyfiad.

2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi; cwynfan yr ydwyf yn fy ngweddi, a thuchan,

3 Gan lais y gelyn, gan orthrymder yr annuwiol; o herwydd y maent yn bwrw anwiredd arnaf, ac yn fy nghaſau yn llidiog.

4 Fy nghâlon a ofidia o'm mewn: ac ofn angau a fyrthiodd arnaf.

5 Ofn ac arſwyd a ddaeth arnaf, a dychryn a'm gorchuddiodd.

6 A dywedais, o na bai i mi adenydd fel colommen; *yna* 'r ehedwn ymmaith, ac y gorphwyſwn.

7 Wele crwydrwn ym mhell, *ac* arhoſwn yn yr anialwch. Selah.

8 Bryſiwn i ddianc rhag y gwynt yſtormus a'r dymmeſtl.

9 Dinyſtria, O ARGLWYDD, *a* gwahan eu tafodau; canys gwelais [a] drawſder a chynnen yn y ddinas.

[a] Jer. 6. 7. [b] Sal. 41. 9.

10 Dydd a nôs yr amgylchant hi ar ei muriau: ac *y mae* anwiredd a blinder yn ei chanol hi.

‡ Neu, *bâdd.*

[c] Dan. 6. 10. Act. 3. 1. a 10. 3, 9, 30.

11 Anwireddau *ſydd* yn ei chanol hi; ac ni chilia twyll a dichell o'i heolydd hi.

‡ Neu, *gyd â'r rhai nid oes gyfnewidiau.*

12 Canys nid gelyn a'm difenwodd; yna y dioddefaſwn: nid fy nghâſddyn a ymfawrygodd i'm herbyn; yna mi a ymguddiaſwn rhagddo ef.

† Neu, *etto.*

13 Eithr tydi, ddŷn, fy nghŷdradd, [b] fy fforddwr, a'm cydnabod,

‡ Heb. *balogodd.*

14 Y rhai oedd felys gennym gŷd-gyfrinachu, *ac* a rodiaſom i dŷ Dduw ynghŷd.

[d] Sal. 28. 3, a 57. 4. a 62. 4. a 64. 4. Diar. 5. 3, 4.

15 Rhuthred marwolaeth arnynt, a diſgynnant i ‡ uffern yn fyw; canys drygioni *ſydd* yn eu cartref, *ac* yn eu mŷſg.

[e] Sal. 37. 5. Mat. 6. 25. Luc. 12. 22. 1 Pedr. 5. 7.

16 Myfi a waeddaf ar Dduw; a'r ARGLWYDD a'm hachub i.

17 [c] Hwyr a borau a hanner dydd y gweddïaf, a byddaf daer: ac efe a glyw fy lleferydd.

18 Efe a waredodd fy enaid mewn heddwch oddi wrth y rhyfel *oedd* i'm herbyn: canys yr oedd llawer gŷd â mi.

[f] Sal. 37. 24.

19 Duw a glyw, ac a'u daroſtwng hwynt, yr hwn ſydd yn aros erioed, Selah: ‡ am nad *oes* gyfnewidiau iddynt, † am hynny nid ofnant Dduw.

[g] Sal. 5. 6. ‡ Heb. *hanner rant eu dyddiau.*

20 Efe a eſtynnodd ei lâw yn erbyn y rhai oedd heddychlon ag ef; *eſe* a ‡ dorrodd ei gyfammod.

Edrych Diar. 10, 27. Preg. 7. 17.

21 [d] Llyſnach oedd ei enau nag ymenyn, a rhyfel yn ei gàlon; tynerach oedd ei eiriau nag olew, a hwynt yn gleddyfau noethion.

22 [e] Bwrw dy † faich ar yr ARGLWYDD, ac efe a'th gynnal di; [f] ni âd i'r cyfiawn yſgogi byth.

‡ *Salm curaid.*

23 Tithau, Dduw, a'u diſgynni hwynt i bydew dinyſtr: [g] gŵr gwaedlyd a thwyllodrus ni ‡ byddant byw hanner eu dyddiau, ond myfi a obeithiaf ynot ti.

SALM. LVI. } *Boreuol Weddi.*

1 *Dafydd wrth weddïo Duw o hyder ar ei air, yn cŵyno rhag ei elynion. 9 Yn dadgan ei ymddiried yngair Duw, ac yn addo ei foliannu ef.*

¶ I'r Pencerdd ar Jonath Elem Rehocim; ‡ Michtam Dafydd, pan ddaliodd [a] y Philiſtiaid ef yng Ngath.

[a] 1 Sam. 21, 11.

TRugarha wrthyf, O Dduw: canys dŷn a'm llyngcai: beunydd gan ymladd i'm gorthrymma.

2 Beunydd

2 Beunydd i'm llyngcai † fy ngelynion; canys llawer *fydd* yn rhyfela i'm herbyn, O *Dduw* goruchaf.

† Heb. *fy ngwil-wŷr.*

3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ymddiriedaf ynot ti.

4 [b] Yn Nuw y clodforaf ei air, yn Nuw y gobeithiaf; [c] nid ofnaf beth a wnêl cnawd i mi.

[b] Ad. 10, 11. [c] Sal. 118. 6.

5 Beunydd y cam-gymmerant fy ngeiriau: eu holl feddyliau *fydd* i'm herbyn er drŵg.

Heb. 13. 6.

6 Hwy a ymgasglant, a lêchant *ac* a wiliant fy nghamrau, pan ddisgwiliant am fy enaid.

7 A ddïangant hwy trwy anwiredd? disgyn y bobloedd *hyn*, O Dduw, yn *dy* lidiawgrwydd.

8 Ti a gyfrifaist fy symmudiadau; dôd fy nagrau yn dy gostrel: [d] onid *ydynt* yn dy lyfr di?

[d] Mal. 3. 16.

9 Y dydd y llefwyf *arnat*, yna y dychwelir fy ngelynion yn eu gwrthol: hyn a wn; am *fod* Duw gŷd â mi.

[e] Ad. 4.

10 [e] Yn Nuw y moliannaf *ei* air: yn yr ARGLWYDD y moliannaf *ei* air.

11 Yn Nuw 'r ymddiriedais; nid ofnaf bêth a wnêl dŷn i mi.

12 Arnafi, O Dduw, *y mae* dy addunedau: talaf i ti foliant.

[f] Sal. 116. 8.

13 Canys [f] gwaredaist fy enaid rhag angau; oni *waredi* fy nhraed rhag syrthio?

[g] Job 33. 30.

fel y rhodiwyf ger bron Duw [g] yngoleuni y rhai byw.

SALM. LVII.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw trwy weddi, ac yn cŵyno ei enbyd gyflwr, 7 yn ymgyflwro i foliannu Duw.*

¶ I'r Pencerdd, ‡ Al-tashith, Michtam Dafydd, [a] pan ffodd rhag Saul i'r ogof.

‡ Neu, *Na ddifetha.*

[a] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3.

TRugarhâ wrthyf, O Dduw, trugarhâ wrthyf; canys ynot y gobeithiodd fy enaid; ïe [b] ynghysgod dy adenydd y gobeithiaf, hyd onid êl yr aflwydd *hyn* heibio.

[b] Sal. 17. 8. a 63. 7.

2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar Dduw [c] a gwplâ â mi.

[c] Sal. 138. 8.

3 Efe a enfyn o'r nefoedd, ac ‡ a'm gwared *oddi wrth* warthrudd yr hwn a'm llyngcai. Selah. [d] Denfyn Duw ei drugaredd a'i wirionedd.

‡ Neu, *efe a warthrudda yr hwn, &c.*

[d] Sal. 40. 11. a 43. 3. a 61. 7.

4 Fy enaid *fydd* ym mŷsg llewod; gorwedd yr wyf *ym mŷsg dynion* poethion, *sef* meibion dynion, [e] *y rhai y mae* eu dannedd yn waywffyn a saethau, [f] a'u tafod yn gleddyf llym.

[e] Diar. 30. 14. [f] Sal. 55. 21. a 64. 3.

5 [g] Ymddyrcha Dduw uwch y nefoedd: *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

[g] Ad. 11. Sal. 108. 5.

6 [h] Darparasant rwyd i'm traed; crymmwyd fy enaid, cloddiasant bydew o'm blaen, syrthiasant yn ei ganol. Selah.

[h] Sal. 7. 13, 16. a 9. 15.

7 [i] Parod yw fy nghàlon, O Dduw, parod yw fy nghàlon: canaf, a chanmolaf.

[i] Sal. 108. 1, &c.

8 Deffro, [k] fy ngogoniant; deffro, nabl a thelyn: deffroaf yn forau.

[k] Edrych Sal. 30. 12.

9 Clodforaf di, Arglwydd, ym mŷsg y bobloedd; canmolaf di ym mŷsg y cenhedloedd.

10 [l] Canys mawr *yw* dy drugaredd hŷd y nefoedd, a'th wirionedd hŷd y cymmylau.

[l] Sal. 36. 5. a 108. 4.

11 [m] Ymddyrcha Dduw uwch y nefoedd: *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

[m] Ad. 5.

SALM. LVIII.

1 *Dafydd yn argyhoeddi barnwŷr enwir, 3 yn dangos naturiaeth yr annuwiol, 6 yn ymroi i farnedigaethau Duw, 10 y rhai a bâr i'r cyfawn lawenychu.*

¶ I'r Pencerdd, ‡ [a] Al-tashith, Michtam Dafydd.

‡ Neu, *na ddifetha.*

AI cyfiawnder yn ddïau a draethwch chwi, O gynnulleidfa? a fernwch chwi uniondeb, O feibion dynion?

Euraid Salm Dafydd.

2 Anwiredd yn hyttrach a weithredwch yn y gàlon: [b] trawsder eich dwylaw yr ydych yn ei bŵysio ar y ddaear.

[a] Sal. 57. tit. [b] Sal. 94. 20. Esay 10. 1.

3 [c] O'r grôth yr ymddïeithrodd y rhai annuwiol: o'r bru y cyfeiliornasant, gan ddywedyd celwydd.

[c] Sal. 48. 8.

4 [d] Eu gwenwyn *fydd* † fel gwenwyn sarph: *y maent* fel ‡ ‡ [e] y neidr fyddar *yr hon* a gau ei chlustiau;

[d] Sal. 140. 3.

5 Yr hon ni wrendy ar lais y rhinwŷr, *er* cyfarwydded fyddo 'r swynwr.

[e] Sal. 58. 4, 5.

6 [f] Dryllia, O Dduw, eu dannedd yn eu geneuau: torr, O ARGLWYDD, gilddannedd y llewod jeuaingc.

Preg. 10. 11. † Heb. *yn ôl cyffelybrwydd.*

7 Todder hwynt fel dyfroedd fydd yn rhedeg yn wastad: *pan* saetho eu saethau, *cyffelybyddant* megis wedi eu torri.

8 Aed ymmaith fel malwoden dawdd, *neu* [g] erthyl gwraig; *fel* na welont yr haul.

‡ Neu, *yr asp.*

9 Cyn i'ch crochanau glywed y mieri, efe a'u cymmer hwynt ymmaith megis â chorwynt, † yn fyw, ac yn *ei* ddigofaint.

[e] Sal. 3. 7. Jer. 8. 17. [f] Job 4. 10.

10 Y cyfiawn a lawenycha pan welo ddïal: [h] efe a ylch ei draed yngwâed yr annuwiol.

[g] Job 3. 16.

11 Fel y dywedo dŷn, Dïau *fod* ‡ ffrwyth i'r cyfiawn; diau fod Duw a farna ar y ddaear.

Preg. 6. 3. † Heb. *megis bywn, megis digofaint.* [h] Sal. 68. 23. ‡ Gwobr.

SALM. LIX. *Prydnhawnol Weddi.*

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei wared oddi wrth ei elynion, 6 yn cŵyno rhag eu creulondeb hwy, 9 yn ymddiried yn Nuw, 11 yn gweddio yn eu herbyn hwy, 16 ac yn clodfori Duw.*

‡ Neu, *Na ddifetha.*

¶ I'r Pencerdd ‡ [a] Al-tashith, Michtam Dafydd; [b] pan yrrodd Saul rai i gadw y tŷ i'w lâdd ef.

Euraid Salm Dafydd. [a] Sal. 57. tit. [b] 1 Sam. 19. 1.

FY Nuw, [c] gwared fi oddi wrth fy ngelynion: ‡ amddiffyn fi oddi wrth y rhai a ymgyfodant i'm herbyn.

[c] Sal. 18. 48.

2 Gwared fi oddi wrth weithredwŷr anwiredd, ac achub fi rhag y gwŷr gwaedlyd.

3 Canys wele, cynllwynasant yn erbyn fy enaid: ymgasglodd cedyrn i'm herbyn; nid *ar* fy mai na'm pechod i, O ARGLWYDD.

† Heb. *dyrchafa fi.*

4 Rhedant, ymbarotoant, heb anwiredd *ynof*: deffro dithau i'm † cymmorth, ac edrych.

[d] Sal. 44. 23. † Heb. *cyfarfod.*

5 A thi ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, Duw Israel, deffro i ymweled â'r holl genhedloedd: na thrugarhâ wrth neb a wnânt anwiredd yn faleisus. Selah.

[e] Ad. 14. [f] Sal. 57. 4. Diar. 22. 18.

6 [e] Dychwelant gyd â'r hwyr, cyfarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.

[g] Sal. 10. 11, 13. a 73. 11. a 94. 7.

7 Wele, bytheiriant â'u genau; [f] cleddyfau *fydd* yn eu gwefusau: canys [g] pwy, (*meddant*) a glyw?

8 Ond [h] tydi, O ARGLWYDD, a'u gwatweri hwynt; *ac* a chwerddi am ben yr holl genhedloedd.

[h] Sal. 2. 4. [i] Ad. 17. † Heb. *uchelfa.*

9 *O herwydd* ei nerth ef, y disgwiliaf wrthyt ti; canys Duw *yw* fy † amddiffynfa.

[k] Sal. 92. 11.

10 Fy Nuw trugarog a'm rhagflaena: Duw a wnâ [k] i mi weled *fy* ewyllys ar † fy ngelynion.

† Heb. *fy ngwil-wŷr.*

11 [l] Na

[1] Felly Gen. 4. 12, 15.
[m] Diar. 12, 13. a 18, 7.

11 [1] Na lâdd hwynt, rhag i'm pobl anghofio: gwaſgar hwynt yn dy nerth, a daroſtwng hwynt, O Arglwydd ein tarian.
12 [m] *Am* bechod eu genau, *ac* ymadrodd eu gwefuſau, dalier hwynt yn eu balchder: ac am y felldith a'r celwydd a draethant.
13 Difa *hwynt* yn *dy* lîd, difa, fel na *byddont*: a [n] gwybyddant mai Duw ſydd yn llywodraethu yn Jacob, hyd eithafoedd y ddaear. Selah.
14 A [o] dychwelant gyd â'r hwyr, *a* chyfarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.
15 [p] Crwydrant † am fwyd, ac oni's dignir ‡ grwgnachant.
16 Minnau a ganaf am dy nerth, ïe llafarg-anaf am dy drugaredd yn forau: canys buoſt yn amddiffynfa i mi, ac yn noddfa vn y dydd *y bu* cyfyngder arnaf.
17 I ti, fy nerth, y canaf: canys [q] Duw *yw* fy amddiffynfa, *a* Duw fy nhrugaredd.

[n] Sal. 83. 18.
[o] Ad. 6.
[p] Job 15. 23.
† Heb. *i fwytta.*
‡ Neu, *bwy a arhoſant dros nôs.*
[q] Ad. 9. 10.

SALM. LX.

Ynghŷlch 2964.

1 Dafydd yn cŵyno wrth Dduw am farnedigaethau o'r blaen, 4 ac yr awr hon, ar obaith gwell, yn gweddïo am ymwared: 6 yn ymgyſſuro yn addewidion Duw, ac yn deiſyf cael yr help y rhoiſai ei hyder arno.

¶ I'r Pencerdd [a] ar Suſan-Eduth, ‡ Michtam Dafydd i ddyſgu; [b] pan ymladdodd yn erbyn Syriaid Meſopotamia, a Syriaid Sobah, pan ddychwelodd Joab, a lâdd deuddeng mîl o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

O Dduw, [c] bwriaiſt ni ymmaith, † gwaſgeraiſt ni, *a* ſorraiſt: dychwel attom drachefn.
2 Gwnaethoſt i'r ddaear grynu, *a* holltaiſt hi: jachâ ei briwiau; canys y mae yn crynu.
3 [d] Dangoſaiſt i'th bobl galedi: [e] dïoddaiſt ni â gwîn † madrondod.
4 [f] Rhoddaiſt faner i'r rhai a'th ofnant, i'w dyrchafu o herwydd y gwirionedd. Selah.
5 [g] Fel y gwareder dy rai anwyl: achub â'th ddeheulaw, a gwrando fi.
6 Duw a lefarodd yn ei ſancteiddrwydd, Llawenychaf, rhannaf Sichem, a meſuraf ddyffryn Succoth.
7 Eiddof fi *yw* Gilead, ac eiddof fi Manaſſeh: [h] Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen; [i] Juda *yw* fy neddfwr.
8 Moab *yw* fy nghrochan golchi; dros Edom y bwriaf fy eſgid; Philiſtia, ymorfoledda di † o'm plegid i.
9 Pwy a'm dŵg i'r ddinas gadarn? pwy a'm harwain hyd yn Edom?
10 Onid tydi, Dduw, *yr hwn* [k] a'n bwriaſt ymmaith? a *thydi*, O Dduw, *yr hwn* nid ait allan gyd â'n lluoedd?
11 Moes i ni gynhorthwy rhag cyfyngder; canys [l] ofer *yw* ‡ ymwared dŷn.
12 Yn Nuw [m] y gwnâwn wroldeb; canys eſe a ſathr ein gelynion.

[1] Felly Gen. 4. 12, 15.
[m] Diar. 12, 13. a 18, 7.
[n] Sal. 83. 18.
[o] Ad. 6.
[p] Job 15. 23.
† Heb. *i fwytta.*
‡ Neu, *bwy a arhoſant dros nôs.*
[q] Ad. 9. 10.
[a] Sal. 80. tit.
‡ *Salm euraid.*
[b] 2 Sam. 8, 3, 13. 1 Cron. 18, 3, 12.
[c] Sal. 44. 9.
† Heb. *drylliaiſt.*
[d] Sal. 71. 20.
[e] Eſay 51. 17, 22.
‡ *Syndod.*
[f] Sal. 22. 5.
[g] Sal. 108. 6, &c.
[h] Edrych Deut. 33. 17.
[i] Gen. 49. 10.
† Neu, *arnaſi.*
[k] Sal. 44. 9. a 108. 11.
[l] Sal. 146. 3.
‡ Neu, *nodded.*
[m] Num. 24. 18. 1 Cron. 19. 13.

SALM. LXI.

1 Dafydd yn cilio at Dduw, wrth a brofaſai o'r blaen, 4 ac yn addunedu ei waſanaethu ef yn waſtadol, o herwydd ei addewidion.

¶ I'r Pencerdd ar Neginath, *Salm* Dafydd.

CLyw, O Dduw, fy llefain; gwrando ar fy ngweddi.
2 O eithaf y ddaear y llefaf attat, pan leſmeirio fy nghalon: arwain fi i graig a fyddo uwch nâ mi.
3 Canys buoſt yn noddfa i mi, *ac* yn dŵr cadarn rhag y gelyn,
4 [a] Preſwyliaf yn dy babell byth: [b] a'm hymddiried fydd dan orchudd dy adenydd. Selah.
5 Canys ti, Dduw, a glywaiſt fy addunedau: rhoddaiſt etifeddiaeth i'r rhai a ofnant dy enw.
6 [c] Ti a ‡ eſtynni oes y brenhin; ei flynyddoedd *fyddant* fel † cenhedlaethau lawer.
7 Efe a erys byth ger bron Duw: darpar [d] drugaredd a gwirionedd, *fel* y cadwont ef.
8 Felly y canmolaf dy enw yn dragywydd; fel y talwyf fy addunedau beunydd.

[a] Sal. 27. 4.
[b] Sal. 57. 1. a 91. 4.
[c] Sal. 21. 4.
‡ Heb. *chwanegi ddyddiau at ddyddiau y brenhin.*
† Heb. *cenhedlaeth a chenhedlaeth.*
[d] Sal. 40. 11. Diar. 20. 28.

SALM. LXII.

Boreuol Weddi.

1 Dafydd wrth ddangos ei hyder ar Dduw, yn digalonni ei elynion, 5 ac yn yr un hyder yn rhoi càlon yn y duwiol. 9 Nad yw i neb roi ei oglud ar bethau bydol. 11 Gallu a thrugaredd a berthyn i Dduw. 2956.

¶ I'r Pencerdd, i [a] Jeduthun, *Salm* Dafydd.

WRth Dduw ‡ yn unig y † diſgwyl [b] fy enaid; o hono ef *y daw* fy jechydwriaeth.
2 [c] Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiechydwriaeth: *a'*m ‡ hamddiffyn; ni'm mawr yſgogir.
3 Py hŷd y bwriedwch aſtwydd yn erbyn gŵr? lleddir chwi oll; *a byddwch* [d] fel magwyr ogwyddedig, *neu* bared ar ei ogwydd.
4 Ymgynghoraſant yn unig i'*w* fwrw *ef* i lawr o'i fawredd; hoffaſant gelwydd: [e] â'u geneuau y bendithiant, ond o'u mewn y melldithiant. Selah.
5 [f] Oh fy enaid, diſgwyl wrth Dduw yn unig: canys ynddo ef *y mae* fy ngobaith.
6 Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiechydwriaeth: *efe yw* fy amddiffynfa, ni'm hyſgogir.
7 Yn Nuw *y mae* fy jechydwriaeth a'm gogoniant: craig fy nghadernid, *a'*m noddfa *ſydd* yn Nuw.
8 Gobeithiwch ynddo ef bob amſer; O bobl, [g] tywelltwch eich càlon ger ei fron ef: Duw *ſydd* noddfa i ni. Selah.
9 [h] Gwagedd yn ddïau *yw* meibion dynion, geudab *yw* meibion gwŷr: i'w goſod yn y clorian, *yſgafnach ydynt* hwy i gŷd nâ gwegi.
10 Nac ymddiriedwch mewn trawſder, ac mewn trais na fyddwch ofer: [i] o's cynnydda golud, na roddwch eich càlon *arno.*
11 Unwaith y dywedodd Duw, clywais hynny ddwywaith, mai eiddo Duw *yw* cadernid.
12 Trugaredd hefyd *ſydd* eiddot ti, O Arglwydd: canys [k] ti a dâli i bob dŷn yn ôl ei weithred.

[a] 1 Cron. 25. 1, 3.
‡ Neu, *yn ddïau.*
† Heb. *diſtawa.*
[b] Sal. 33. 20.
[c] Ad. 6.
‡ Heb. *buchelfa.*
[d] Eſay 30. 13.
[e] Sal. 28. 3.
[f] Ad. 1, 2.
[g] 1 Sam. 1. 15.
Galar. 2. 19.
[h] Sal. 39. 5, 11. Eſay 40. 15, 17. Rhuf. 3. 4.
[i] Job 31. 25. Luc 12. 15. 1 Tim. 6. 17.
[k] Job 34. 11. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 7. 27. a 33. 20. Mat. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 1 Cor. 3. 8. 2 Cor. 5. 10. Eph. 6. 8. Col. 3. 25. 1 Pedr. 1. 17. Dad. 22. 12.

SALM. LXIII.

1 Hiraeth Dafydd am Dduw. 4 Yr mêdd y bendithiai efe Dduw. 9 Ei hyder o ddinyſtr ei elynion, a'i ddïogelwch ei hun.

¶ *Salm* Dafydd, [a] pan oedd efe yn niffeithwch Juda.

TI, O Dduw, *yw* fy Nuw i; yn forau i'th geiſiaf: [b] ſychedodd fy enaid am danat hiraethodd fy nghnawd am danat, mewn tîr crâs a † ſychedig heb ddwfr;

[a] 1 Sam. 22. 5. a. 23. 14. 15, 26.
[b] Sal. 42. 3. a 84. 2. a 143. 6.
† Heb. *blin.*

c Edrych 2 I weled c dy nerth a'th ogoniant, fel
1 Sa. 4. 21. i'th welais yn y cyſſegr.
1 Cron. 3 Canys gwell *yw* dy drugaredd di nâ'r
16. 11. bywyd: fy ngwefuſau a'th foliannant.
Sal. 78. 61. 4 Fel hyn i'th glodforaf yn fy mywyd;
† Heb. dyrchafaf fy nwylaw yn dy enw.
braſder. 5 Megis â † mêr ac â braſder y digonir
d Sal. 42. 9. fy enaid; a'm genau a'*th* fawl â gwefuſau
a 119. 55. llafar:
a 149. 5. 6 Pan d i'th gofiwyf ar fy ngwely, my-
e Sal. 61. 4. fyriaf am danat yngwiliadwriaethau'r *nôs.*
‡ Heb. 7 Canys buoſt gynhorthwy i mi, am hyn-
gwnânt ny c ynghyſgod dy adenydd y gorfoleddaf.
iddo lifeirio 8 Fy enaid a lŷn wrthyt; dy ddeheulaw
trwy a'm cynnal.
ddrwylo'r 9 Ond y rhai a geiſiant fy enaid i ddi-
cleddyf. ſtryw, a ânt i iſelderau 'r ddaear.
f Deut. 6. 10 ‡ Syrthiant ar fin y cleddyf: rhan
13. llwynogod fyddant.
Eſay 65. 16 11 Ond y brenhin a lawencycha yn Nuw:
Zeph. 1. 5. gorfoledda pob un f a dyngo iddo ef: eithr
cauir genau y rhai a ddywedant gelwydd.

SALM. LXIV.

1 Dafydd yn gweddïo am ymwared, ac yn cŵyno rhag ei elynion, 7 Yn addaw iddo ei hun y cai weled y fâth amlwg ddinyſtr ar ei elynion ag a barai i'r cyfiawn lawenychu o'i blegid.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

a Sal. 11. 2. a 57. 4. CLyw fy llêf, O Dduw, yn fy ngweddi: cadw fy einioes rhag ofn y gelyn.
b Sal. 58. 7. 2 Cûdd fi rhag cyfrinach y rhai dryg-
c Edrych Diar. 1. 11. ionus, rhag terfyſg gweithredwŷr an-
‡ Neu, *gair.* wiredd:
† Heb. *i guddio maglau.* 3 a Y rhai a hogant eu tafod fel cleddyf, *ac* b a ergydiant eu ſaethau, *ſef* geiriau chwerwon:
4 I ſeuthu 'r perffaith yn ddirgel: yn ddiſymmwth y ſaethant ef, ac nid ofnant.
d Sal. 59. 7. 5 c Ymwrolant *mewn* ‡ peth drygionus; ymchwedleuant † am oſod maglau yn
‡ Neu, *treuliaſom gan yr hyn a ddyfal chwiliaſant.* ddirgel: d dywedant, Pwy a'u gwêl hwynt?
6 Chwiliant allan anwireddau, ‡ gorphennant ddyfal chwilio: ceudod a chalon pob un *o honynt ſydd* ddofn.
e Sal. 7. 12, 13. 7 Eithr e Duw a'u ſaetha hwynt: â ſaeth ddiſymmwth † yr archollir hwynt.
† Heb. *ſydd eu harcholl.* 8 Felly hwy a wnânt i'w tafodau eu hun fyrthio arnynt: pob un a'u gwelo a gilia:
f Sal. 52. 6. 9 A f phob dŷn a ofna, ac a fynega
g Sal. 132. 11. waith Duw: canys doeth-yſtyriant ei waith ef.
10 g Y cyfiawn a lawencycha yn yr ARGLWYDD, ac a obeithia ynddo: a'r rhai uniawn o gâlon oll a orfoleddant.

SALM. LXV. } *Prydnhawnol Weddi.*

1 Dafydd yn moliannu Duw am ei râs. 4 Dedwyddwch et boledigion Duw, o blegid amryw ddoniau.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* cân Dafydd.

† Heb. *a ddiſtawa it'.* MAwl † a'th erys di yn Sion, O Dduw: ac i ti y têlir yr adduned.
2 *Ti* yr hwn a wrandewi weddi, attat ti y daw pob cnawd.
3 Pethau anwir a'm gorchfygaſant: ein camweddau ni, ti a'i glanhêi.
a Sal. 33. 12. 4 a Gwyn ei fŷd *yr hwn* a ddewiſech, ac a nesäech *attat*; *ſef* y trigo yn dy gyntedb Sal. 36. 8. oedd: b ni a ddigonir â daioni dy dŷ, *ſef* dy Deml ſanctaidd.
5 Attebi i ni *trwy bethau* ofnadwy, yn *dy* gyfiawnder, O Dduw ein hiechydwriaeth; gobaith holl gyrrau 'r ddaear, a'r rhai ſydd bell ar y môr.
6 Yr hwn â ſicrhâ 'r mynyddoedd trwy ei nerth, *ac* c a wregyſir â chadernid.
c Sal. 93. 1
7 d Yr hwn a oſtega dwrf y moroedd; d Sal. 89. 9
a 107. 29. twrf eu tonnau, a e therfyſg y bobloedd.
e Eſay 17. 12, 13. 8 A phreſwylwŷr eithafoedd *y bŷd* a ofnant dy arwyddion: gwnai i derfyn borau a hwyr ‡ lawenychu.
‡ Neu, *ganu.* 9 Yr wyt yn ymweled â'r ddaear, † ac
† Neu, *wedi it' beri iddi chwennych gwlâw.* f yn ei dwſrhâu hi; yr ydwyt yn ei chyfoethogi hi yn ddirfawr ag afon Duw, *yr hon ſydd* yn llawn dwfr: yr wyt yn parotôi ŷd iddynt, pan ddarperaiſt felly iddi.
f Sal. 68. 9. 10. a 104. 13. 10 Gan ddwfrhâu ei chefnau, *a* ‡ goſtwng ei rhychau, yr ydwyt yn ei † mwydo hi â chafodau, ac yn bendithio ei chnŵd hi.
‡ Neu, *pheri i'r gwlâw ddiſgyn yn ei rhychau.* 11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn â'th ddaioni; a'th lwybrau a ddiferant fraſder.
† Heb. *dattod.* 12 Diferant *ar* borfeydd yr anialwch: a'r brynniau a ‡ ymwregyſant â hyſrydwch.
‡ *Lawenychant o bob tu.* 13 Y dolydd a wiſgir â defaid, a'r dyffrynnoedd a orchuddir ag ŷd; *am hynny* y bloeddiant, ac y canant.

SALM. LXVI.

1 Dafydd yn annog i foliannu Duw, 5 i ddâl ar ei weithredoedd ef, 8 i'w fendithio am ei ddoniau graſuſol: 12 Yn addaw droſto ei hun waſanaeth crefyddol i Dduw: 16 Yn datgan enwedig ddoniau Duw iddo ef.

¶ I'r Pencerdd, Cân *neu* Salm.

LLawen-floeddiwch i Dduw, yr holl ddaear.
2 Datgenwch ogoniant ei enw: gwnewch ei foliant yn ogoneddus.
3 Dywedwch wrth Dduw, Mor ofnadwy *wyt yn* dy weithredoedd! o herwydd maint dy nerth, * y cymmer dy elynion arnynt fod yn ddaroſtyngedig i ti.
* Sal. 18. 14. a 81. 15.
4 Yr holl ddaear a'th addolant di, ac a ganant i ti: *ïe* canant i'th enw. Selah.
a Sal. 46. 8. 5 a Deuwch, a gwelwch weithredoedd Duw: ofnadwy *yw yn* ei weithred tu ag at feibion dynion.
b Eccſod. 14. 21. c Joſ. 3. 14. 6 b Trôdd eſe 'r môr yn ſychdir; c aethant trwy 'r afon ar draed yna y llawenychaſom ynddo.
d Sal. 11. 4. 7 Eſe a lywodraetha trwy ei gadernid byth; d ei lygaid a edrychant ar y cenhedloedd; nac ymddyrchafed y rhai anufudd. Selah.
8 Oh bobloedd, bendithiwch ein Duw; a pherwch glywed llais ei fawl ef:
9 Yr hwn ſydd yn goſod ein henaid mewn bywyd, ac ni âd i'n troed lithro.
e Sal. 17. 3. Eſay 48. 10. 10 Canys e profaiſt ni, O Dduw; coethaiſt ni fel coethi arian.
11 Dygaiſt ni i'r rhŵyd; goſodaiſt waſgfa ar ein llwynau.
f Eſay 51. 23. g Eſay 43. 2. † Heb. *dyfradwy.* 12 f Peraiſt i ddynion farchogaeth ar ein pennau; g aethom trwy 'r tân a'r dwfr: a thi a'n dygaiſt allan i *le* † diwall.
h Sal. 100. 4. i Preg. 5. 4. 13 h Deuaf i'th dŷ ag offrymmau poeth, i talaf it' fy addunedau:
‡ Heb. *agorodd.* † Heb. *ofer.* 14 Y rhai a ‡ adroddodd fy ngwefuſau, ac a ddywedodd fy ngenau yn fy nghyfyngder.
15 Offrymmaf it' boeth-offrymmau † breiſion, ynghŷd ag arogl-darth hyrddod: aberthaf ychen a bychod. Selah.
16 Deuwch, gwrandêwch, y rhai oll a ofnwch Dduw; a mynegaf yr hyn a wnaeth efe i'm henaid.
17 Llefais arno â'm genau, ac efe a ddyrchafwyd â'm tafod.

k Diar. 28. 9.
18 k Pe edrychaſwn ar anwiredd yn ſy nghàlon, ni wrandawſai 'r Arglwydd.
Eſay 1. 15. Joan 9. 31. Jago 4. 3.
19 Duw yn ddiau a glybu, *ac* a wrandawodd ar lais ſy ngweddi.
20 Bendigedig *ſyddo* Duw, yr hwn ni thrôdd ſy ngweddi *oddi wrthŏ*, na'i drugaredd ef oddi wrthyf finnau.

SALM. LXVII.

1 Gweddi am helaethu teyrnas Dduw, 3 er llawenydd i'r bobl, 6 ac er amlhâu benditbion Duw.

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, *Salm, neu* gân.

a Sal. 4. 6. † Heb. *gyd â ni.*
DUw a drugarhao wrthym, ac a'n bendithio, *a* a thywynned ei wyneb † arnom. Selah.
2 Fel yr adwaener dy ffyrdd ar y ddaear, a'th jechydwriaeth ym mhlith yr holl genhedloedd.
3 Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.
4 Llawenhâed y cenhedloedd, a byddant
b Sal. 96. 13. ‡ Heb. *dywyſi.*
hyſryd: canys b ti a ferni 'r bobl yn uniawn, ac a ‡ lywodraethi 'r cenhedloedd ar y ddaear. Selah.
5 Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.
c Sal. 85. 12.
6 c *Yna* 'r ddaear a rŷdd ei ffrwyth; *a* Duw, *ſef* ein Duw ni a'n bendithia.
7 Duw a'n bendithia; a holl derfynau 'r ddaear a'i hofnant ef.

SALM. LXVIII. *Boreuol Weddi.*

1 Gweddi wrth ſymmudo 'r Arch. 4 Cyngor i foliannu Duw am ei drugareddau, 7 am ei ofal dros ei Eglwys, 19 am ei fawr drugareddau.

¶ I'r Pencerdd, *Salm neu* gân Dafydd.

d Num. 10. 35. † Heb. *rhag ei wyneb ef.*
CYſoded d Duw, gwaſgarer ei elynion: a ffoëd ei gaſeion † o'i flaen ef.
2 Chwêli *bwynt* fel chwalu mŵg: fel y tawdd cŵyr wrth y tân, difether y rhai annuwiol o flaen Duw.
b Sal. 32. 11.
3 Ond b llawenycher y rhai cyfiawn, a gorfoleddant ger bron Duw; a byddant hyſryd o lawenydd.
4 Cenwch i Dduw, canmolwch ei enw; dyrchefwch yr hwn ſydd yn marchogaeth ar y nefoedd, a'i enw yn JAH: a gorfoleddwch ger ei fron ef.
c Sal. 10. 14, 18. a 146. 9.
5 c Tâd yr amddifaid, a barnwr y gweddwon *yw* Duw yn ei breſwylfa ſanctaidd.
d 1 Sam. 2. 5. Sal. 113. 9.
6 d Duw ſydd yn goſod yr unig mewn teulu: e yn dwyn allan y rhai a rwymwyd mewn gefynnau; ond f y rhai cyndyn a
e Sal. 107. 10. a 146. 7.
breſwyliant gras-*dir.*
7 Pan aethoſt, O Dduw, o flaen dy bobl; pan gerddaiſt trwy 'r anialwch; Selah:
f Sal. 107. 34, 40.
8 g Y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferaſant o flaen Duw: Sinai yntau *a grynodd* o flaen Duw, *ſef* Duw Iſrael.
g Ecſod. 19. 16, 18. Barn. 5. 4. Eſay 64. 1, 3.
9 h Dyhidlaiſt wlâw graſlawn, O Dduw, *ar* dy etifeddiaeth: ti a'i gwrteithiaiſt wedi ei blino.
h Deut. 11. 11, 12.
10 Dy gynnulleidfa di ſydd yn trigo ynddi: yn dy ddaioni, O Dduw, yr wyt yn darparu i'r tlawd.
‡ Heb. *llu.* † Heb. *ffoiſant, ffoiſant.*
11 Yr Arglwydd a roddes y gair; mawr *oedd* ‡ mintai y rhai a'i pregethent.
12 Brenhinoedd byddinog a † ffoiſant ar ffrŵſt: a'r hon a drigodd yn tŷ a rannodd yr yſbail.
13 Er gorwedd o honoch ym mŷſg y crochanau, *byddwch fel* eſgyll colommen wedi eu gwiſgo ag arian, a'i hadenydd ag aur melyn.
14 Pan waſgarodd yr Holl-alluog frenhinoedd ‡ ynddi, yr oedd hi yn wen fel eira yn Salmon.
‡ Neu, *erddi.*
15 Mynydd Duw *ſydd fel* mynydd Baſan, yn fynydd cribog *fel* mynydd Baſan.
16 Pa ham y llemmwch, chwi fynyddoedd cribog? i dymma'r mynydd a chwennychodd Duw ei breſwylio; ïe preſwylia'r ARGLWYDD *ynddo* bŷth.
i Sal. 87. 1, a 132. 13, 14.
17 k Cerbydau Duw *ydynt* ugain mîl, *ſef* ‡ miloedd o angylion: yr Arglwydd *ſydd* yn eu plîth *megis yn* Sinai yn y cyſſegr.
k Deut. 33. 2. 2 Bren. 6. 16, 17.
18 l Dyrchefaiſt i'r uchelder, caethgludaiſt gaethiwed, derbyniaſt roddion † i ddynion; ïe, i'r rhai cyndyn hefyd, fel y preſwyliai 'r ARGLWYDD Dduw *yn eu plith.*
l Eph. 4. 8. † Heb. *mewn dŷn.*
19 Bendigedig *ſyddo* 'r Arglwydd, *yr hwn* a'n llwytha beunydd *â daioni*; *ſef* Duw ein hiechydwriaeth. Selah.
20 Ein Duw ni *ſydd* Dduw jechydwriaeth: ac m i'r ARGLWYDD Dduw *y perthyn* diangfâu rhag marwolaeth.
m Dad. 1. 18. a 20. 1.
21 n Duw yn ddiau a archolla ben ei elynion; *a* choppa walldog yr hwn a rodio rhagddo yn ei gamweddau.
n Sal. 110. 6.
22 Dywedodd yr Arglwydd, Dygaf *fy mhobl* drachefn o o Faſan, dygaf *bwynt* drachefn p o ddyfnder y môr:
Hab. 3. 13. o Num. 21. 23. p Ecſod. 14. 22.
23 q Fel y * trocher dy droed yngwâed *dy* elynion, *a* thafod dy gŵn yn yr unrhyw.
q Sal. 58. 10. * Neu, *cocher.*
24 Gwelſant dy fynediad, O Dduw; mynediad fy Nuw, fy Mrenhin, yn y cyſſegr.
25 r Y cantorion a aethant o'r blaen, a'r cerddorion ar ôl: yn eu mŷſg yr oedd y llangceſau yn canu tympanau.
r 1 Cron. 15. 16.
26 Bendithiwch Dduw yn y cynnulleidfaoedd, *ſef* yr Arglwydd, *y rhai ydych* o s ffynnon Iſrael.
Sal. 47. 5. s Deut. 33. 28.
27 Yno *y mae* t Benjamin fychan *â'u* llywydd, tywyſogion Juda *a'u* cynnulleidfa; tywyſogion Zabulon, *a* thywyſogion Naphtali.
Eſay 48. 1. t 1 Sam. 9. 21. u 1 Bren. 10. 10, 24, 25. 2 Cron. 32. 23.
28 Dy Dduw a orchymynnodd dy nerth: cadarnhâ, O Dduw, yr hyn a wnaethoſt ynom ni.
29 u Brenhinoedd a ddygant i ti anrheg er mwyn dy Deml yn Jeruſalem.
Sal. 72. 10.
30 Cerydda * dyrfa 'r gwaywffyn, cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd â lloi 'r bobl, *ſef* y delont yn oſtyngedig â darnau arian, ‡ gwaſgar y bobl ſy dda ganddynt ryfel.
a 76. 12. * Neu, *anifail y cyrs.* ‡ Neu, *eſe a waſgar.*
31 Pendefigion a ddeuant o'r Aipht; Ethiopia x a eſtyn ei dwylaw 'n bryſur at Dduw.
x Sal. 44. 20.
32 Teyrnaſoedd y ddaear, cenwch i Dduw; canmolweh yr Arglwydd, Selah:
y Sal. 18. 10. a 104. 3.
33 Yr hwn y a ferchyg ar nêf y nefoedd; *y rhai oedd* eriôed: wele z eſe yn † anfon ei lêf, *a honno* yn llêf nerthol.
z Sal. 29. 3, &c. † Heb. *rhoi.*
34 Rhoddwch i Dduw gadernid: ei oruchelder *ſydd* ar Iſrael, a'i nerth yn yr wybrennau.
35 Ofnadwy *wyt*, O Dduw, o'th gyſſegr: Duw Iſrael *yw* efe, ſydd yn rhoddi nerth a chadernid i'r bobl. Bendigedig *ſyddo* Duw.

SALM. LXIX. *Prydnhawnol Weddi.*

1 Dafydd yn cŵyno ei gyſtudd, 13 Yn gweddïo am ymwared, 22 Yn diofrydu ei elynion i ddinyſtr, 30 Yn moliannu Duw gyd â diolch.

I'r Pencerdd a ar Soſannim, *Salm* Dafydd.
a Sal. 45. tit.

[b] Joan 2.5. Ad. 2, 14, 15.
A Chub fi, O Dduw; canys [b] y dyfroedd a ddaethant i mewn hyd at *fy* enaid.

[c] Sal.40.2. [*] Heb. *oes ſefyllfa*: *yn nhom y dyfnder.*
2 [c] Soddais [*] mewn tom dwfn, lle nid oes ſefyllfa: deuthum i ddyfnder dyfroedd, a'r ffrŵd a lifodd droſof.

[d] Sal. 119. 82, 123.
3 Blinais yn llefain, ſychodd fy nghêg; [d] pallodd fy llygaid; *tra ydwyf* yn diſgwyl wrth fy Nuw.

[e] Joan 15. 25. [*] Heb. *fy euogrwydd.*
4 Amlach nâ gwâllt fy mhen yw y rhai [e] a'm caſânt heb achos: cedyrn yw fy ngelynion diachos, y rhai a'm difethent: [*] yna y telais yr hyn ni chymmerais.

[f] Sal. 31. 11. Eſay 53.3. Joan 1,11. â 7. 5.
5 O Dduw, ti a adwaenoſt fy ynfydrwydd; ac nid yw [*] fy nghamweddau guddiedig rhagot.

[g] Sal. 119. 139. Joan 2, 17.
6 Na chywilyddier o'm plegid i y rhai a obeithiant ynot ti, Arglwydd DDUW y lluoedd; na waradwydder o'm plegid i y rhai a'th geiſiant di, O Dduw Iſrael.

[h] Rhuf. 15. 3. Edrych Sal. 89. 50, 51.
7 Canys er dy fwyn di y dygais warthrudd, *ac* y tôdd cywilydd fy wyneb.

[i] Sal. 35. 13, 14.
8 [f] Euthum yn ddieithr i'm brodyr, ac *fel* eſtron gan blant fy mam.

[k] Job 30. 9. Sal. 35. 15, 16. [*] Heb. *i yſwŷr dïod gadarn.* ‡ Gân.
9 [g] Canys zêl dy dŷ a'm hyſodd; a [h] gwaradwyddiad y rhai a'th waradwyddent di a ſyrthiodd arnafi.

[l] Sal. 69. 50, 51.
10 [i] Pan wylais *gan gyſtuddio* fy enaid ag ympryd, *bu hynny* yn waradwydd i mi.

[i] Sal. 35. 13, 14.
11 Gwiſgais hefyd ſachliain; ac euthum yn ddiareb iddynt.

[k] Job 30. 9. Sal. 35. 15, 16. [*] Heb. *i yſwŷr dïod gadarn.* ‡ Gân.
12 Yn fy erbyn y chwedleuai 'r rhai a eiſteddent yn y porth; [k] ac [*] i'r meddwon ‡ wawd.

[l] Sal. 69. 12. [m] Eſay 49. 8. a 55. 6. 2 Cor. 6. 2.
13 Ond myfi, fy ngweddi *ſydd* attat ti, O ARGLWYDD, [l] *mewn* amſer cymmeradwy: O Dduw, yn llioſogrwydd dy drugaredd gwrando fi, yngwirionedd dy jechydwriaeth.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7.
14 Gwared fi o'r dom, ac na ſoddwyf: [m] gwareder fi oddi wrth fy nghaſeion, ac o'r [n] dyfroedd dyfnion.

2 Cor. 6. 2. [m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7.
15 Na lifed y ffrŵd ddwfr droſof, ac na lyngced y dyfnder fi; na chaued y pydew chwaith ei ſafn arnaf.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4.
16 Clyw fi, ARGLWYDD; canys da *yw* dy drugaredd: yn ôl lliaws dy doſturiaethau edrych arnaf.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
17 Ac [o] na chuddia dy wyneb oddi wrth dy wâs; canys *y mae* cyfyngder arnaf; bryſia, gwrando fi.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
18 Neſâ at fy enaid, *a* gwared ef; achub fi o herwydd fy ngelynion.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
19 Ti a adwaenoſt [p] fy ngwarthrudd, a'm cywilydd, a'm gwaradwydd: fy holl [q] elynion *ydynt* ger dy fron di.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
20 Gwarthrudd a dorrodd fy nghàlon: yr ydwyf mewn gofid: a [q] diſgwiliais *am rai* [*] i doſturio *wrthyf*, ac nid *oedd nêb*; ac am gyſſurwŷr, ac ni chefais *nêb*.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
21 [r] Rhoddaſant hefyd fuſtl yn fy mwyd, ac a'm diodaſant yn fy ſyched â finegr.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
22 [s] Bydded eu bwrdd yn fagl ger eu bron, a'u llwyddiant yn dramgwydd.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
23 [t] Tywyller eu llygaid fel na welont; a gwnâ i'w llwynau grynu bob amſer.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
24 Tywallt dy ddig arnynt; a chyrhaedded llidiawgrwydd dy ddigoſaint hwynt.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
25 [u] Bydded eu [*] preſwylfod yn anghyfannedd: ac na fydded a drigo yn eu pebyll:

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
26 Canys [x] erlidiaſant [y] yr hwn a darawſit ti, ac am ofid [*] y rhai a archollaiſt ti y chwedleuant.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
27 Dôd di ‡ anwiredd at eu hanwiredd hwynt; ac na ddelont i'th gyfiawnder di.

[m] Sal.144. 7. [n] Ad. 1,2, 15. [*] Sal. 27. 9. a 102, 2. [p] Sal. 22. 6, 7. Eſay 53.3. Heb. 12. 2. [q] Sal. 142. 4. Eſay 63.5. [*] Heb. *i gŷdgwynſan* â mi. [r] Mat. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Joan 19. 29. [s] Rhuf. 11. 9, 10. [t] Eſay 6. 9, 10. Joan 12. 39, 40.
28 [z] Dileer hwynt o lyfr y rhai byw; ac [a] na ſgrifenner hwynt gyd a'r rhai cyfiawn.

29 Minnau, truan a gofidus *ydwyf*: dy jechydwriaeth di, O Dduw, a'm dyrchafo.

30 Moliannaf enw Duw ar gân, [c] a mawrygaf ef mewn mawl.

31 [b] A *hyn* fydd well gan yr ARGLWYDD nag ŷch, *neu* fuſtach corniog, carnol.

32 [c] Y trueiniaid a lawenychant *pan* welant *hyn*: [d] eich càlon chwithau, y rhai a geiſiwch Dduw, a fydd byw.

33 Canys gwrendy 'r ARGLWYDD ar dlodion, ac ni ddïyſtyra efe ei garcharorion.

34 [e] Nefoedd, a daear, y môr a'r hyn oll a ymluſgo ynddo, molant ef.

35 Canys Duw a achub Sion, ac a adeilada ddinaſoedd Juda; fel y trigont yno, ac y meddiannont hi.

36 [f] A hiliogaeth ei weiſion a'i meddiannant hi: a'r rhai a hoffant ei enw ef a breſwyliant ynddi.

‡ Neu, *gôsb anwiredd.* [z] Ecſod. 32. 32. Dad. 13. 8. [a] Luc. 10, 20. Heb. 12, 23. [b] Sal. 50. 13, 14, 23. [c] Sal.34.2. [d] Sal. 22. 26. [e] Sal. 96. 11. Eſay 44. 23. a 49. 13. [f] Sal. 102, 28.

SALM. LXX.

Dafydd yn ymbil â Duw am gyflym ddinyſtr i'r annuwiol, a'i nawdd i'r duwiol.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd [a] i goffa.

[a] Sal. 38. tit.

O [b] Dduw, *pryſura* i'm gwaredu; bryſia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

[b] Sal. 40. 13, &c.

2 [c] Cywilyddier a gwarthrudder y rhai a geiſiant fy enaid: troër yn eu hôl a gwaradwydder y rhai a ewyllyſiant ddrŵg i mi.

[a] 71. 12. [c] Sal. 35. 4, 26. a 71. 13.

3 Dattroër yn lle gwobr am eu cywilydd, y rhai a ddywedant, Ha, ha.

4 Llawenyched, a gorfoledded ynot ti y rhai oll a'th geiſiant; a dyweded y rhai a garant dy jechydwriaeth yn waſtad, Mawryger Duw.

5 Minnau *ydwyf* dlawd ac anghenus; O Dduw, bryſia attaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti, O ARGLWYDD; na hîr dria.

SALM. LXXI. } *Boreuol Weddi.*

1 *Dafydd mewn hyder ffŷdd, a phrawf o ffafr Duw, yn gweddïo droſto ei hun, ac yn erbyn gelynion ei enaid:* 14 *Yn addo bod yn ddïanwadal:* 17 *yn gweddïo am nerth i barhâu:* 19 *Yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur hynny yn llawen.* 2981.

Y Not [a] ti, O ARGLWYDD, y gobeithiais; na'm cywilyddier byth.

[a] Sal. 25. 2, 3. a 31. 1.

2 Achub fi, a gwared fi yn dy gyfiawnder: goſtwng dy glûſt attaf, ac achub fi.

3 Bydd i mi'n [†] drigfa gadarn, i ddyfod iddi bob amſer: gorchymmynnaiſt fy achub; canys ti *yw* fy nghraig a'm hamddiffynfa.

[†] Heb. *graig gyfannedd.*

4 [b] Gwared fi, O fy Nuw, o lâw 'r annuwiol, o lâw 'r anghyfion, a'r traws.

[b] Sal. 142, 1, 4.

5 Canys ti *yw* fy ngobaith, O Arglwydd DDUW; fy ymddiried o'm hieuengctid.

6 [c] Wrthyt ti i'm cynhaliwyd o'r bru; ti a'm tynnaiſt o grôth fy mam: fy mawl *ſydd* yn waſtad am danat ti.

[c] Sal. 22. 9, 10.

7 [d] Oeddwn i lawer megis yn rhyfeddod: eithr tydi *yw* fy nghadarn noddfa.

[d] Zech. 3. 8.

8 Llanwer fy ngenau â'th foliant, *ac* â'th ogoniant beunydd.

9 [e] Na fwrw fi ymmaith yn amſer henaint: na wrthod fi pan ballo fy nerth.

[e] Ad. 18.

10 Canys fy ngelynion ſydd yn dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a ddiſgwiliant am fy enaid a gŷd-ymgynghorant,

11 Gan ddywedyd, Duw a'i gwrthododd

ef;

Rhuf. 11. 8. 2 Cor. 3, 14. [u] Act. 1. 20. [*] Heb. *palas.* [x] Edrych 2 Cron. 28, 9. [y] Eſay 53. 4. [*] Heb. *dy archolledigion.*

ef: erlidiwch, a dèliwch ef; canys nid *oes* gwaredydd.

f Sal.70.1. 12 f O Dduw, na fydd bell oddi wrthyf:
g Sal.35.4, 26. a 40. 14. a 70. 2. Ad. 24. fy Nuw, bryſia i'm cymmorth.
13 g Cywilyddier *a* difether y rhai a wrthwynebant ſy enaid; â gwarth ac â gwaradwydd y gorchuddier y rhai a geiſiant ddrŵg i mi.
14 Minnau a obeithiaf yn waſtad, ac a'th foliannaf di fwy fwy.
15 Fy ngenau a fynega dy gyfiawnder
h Sal.40.5. *a*'th jechydwriaeth beunydd: canys h ni wn rifedi *arnynt*.
16 Ynghadernid yr Arglwydd DDUW y cerddaf: dy gyfiawnder di yn unig a gofiaf fi.
17 O'm hieuengctid i'm dyſgaiſt, O Dduw: hyd yn hyn y mynegais dy ryfeddodau.
i Ad. 9. † Heb. *kyd.* ‡ Heb. *fraich.* 18 i Na wrthod fi chwaith, O Dduw, † mewn henaint a phen-llwydni: hyd oni ſynegwyf dy ‡ nerth i'r genhedlaeth *hon*, *a*'th gadernid i bob un a ddelo.
19 Dy gyfiawnder hefyd, O Dduw, *ſydd* uchel, yr hwn a wnaethoſt *bethau* mawrion: pwy,
k Sal. 89. 6, 8. l Sal.60.3. k O Dduw, *ſydd* debyg i ti?
20 l Ti yr hwn a wnaethoſt i mi weled aml a blîn gyſtuddiau, a'm bywhâi drachefn, ac a'm cyfodi drachefn o orddyfnder y ddaear.
21 Amlhâi fy mawredd, ac a'm cyſſuri oddi amgylch.
22 Minnau a'th foliannaf ar offeryn nabl, *ſef* dy wirionedd, O fy Nuw: canaf it' â'r delyn, O Sanct Iſrael.
23 Fy ngwefuſau a fyddant hyfryd pan ganwyf i ti; a'm henaid, yr hwn a waredaiſt.
24 Fy nhafod hefyd a draetha dy gyfm Ad. 13. iawnder beunydd: o herwydd m cywilyddiwyd *a* gwaradwyddwyd y rhai a geiſiant niwaid i mi.

SALM. LXXII.

2989. 1 *Dafydd, wrth weddio dros Salomon, yn dangos daioni a gogoniant ei deyrnas ef yn y cyſgod, ond mewn gwirionedd, teyrnas Criſt:* 18 *yn bendithio Duw.*

¶ *Salm* i Salomon.

a Sal. 85. 10. b Ad.7,17. Sal. 89. 36, 37. c 2 Sam. 23. 4. Hoſ. 6. 3. ‡ Neu, *ir-wair.* † Heb. *kyd* oni bo *heb leuad.* d Sal. 2. 8. a 80. 11. a 89. 25. Zech. 9. 10. Edrych Ecſod. 23. 31. e Eſay 49. 23. Mic. 7. 17. f Sal. 45. 12. a 68. 29. Eſay 49.7.
O Dduw, dôd i'r brenhin dy farnedigaethau, ac i fâb y brenhin dy gyfiawnder.
2 Efe a farn dy bobl mewn cyfiawnder: a'th drueiniaid â barn.
3 Y mynyddoedd a ddygant heddwch i'r bobl, a'r brynniau, trwy gyfiawnder.
4 Efe a farn drueiniaid y bobl, efe a achub feibion yr anghenus, ac a ddryllia 'r gorthrymmydd.
5 b Tra fyddo haul a lleuad i'th ofnant, *yn* oes oeſoedd.
6 c Efe a ddiſgyn fel gwlâw ar ‡ gnû gwlân; fel cawodydd yn dyfrhâu'r ddaear.
7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua'r cyfiawn; ac amlder o heddwch fydd † tra *fyddo* lleuad.
8 d Ac efe a lywodraetha o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd derfynau y ddaear.
9 O'i flaen ef yr ymgrymma trigolion yr anialwch: e a'i elynion a lyfant y llŵch.
10 f Brenhinoedd Tarſis a'r ynyſoedd a dalant anrheg: brenhinoedd Sheba a Seba a ddygant rôdd.
11 Ie 'r holl frenhinoedd a ymgrymmant iddo: yr holl genhedloedd a'i gwaſanaethant ef.
12 Canys efe g a wared yr anghenog pan waeddo: y truan hefyd, a'r *hwn* ni *byddo* cynnorthwywr iddo. g Job 29. 12.
13 Efe a arbed y tlawd a'r rheidus: ac a achub eneidiau 'r rhai anghenus.
14 Efe a wared eu henaid oddi wrth dwyll a thrawſder: a h gwerthfawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef. h Sal. 116. 15.
15 Byw hefyd fydd efe, a rhoddir iddo o aur Seba: gweddiant hefyd droſto ef yn waſtad: beunydd y clodforir ef.
16 Bydd dyrnaid o ŷd ar y ddaear ym mhen y mynyddoedd; ei ffrwyth a yſgwyd fel Libanus: a *phobl* y ddinas a flodeuant fel gwêllt y ddaear.
17 Ei enw fydd yn dragywydd; ei enw a bery tra fyddo haul: ac i ymfendithiant ynddo: yr holl genhedloedd a'i galwant yn wynfydedig. i Gen. 12. 3. a 22. 18.
18 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD Dduw, Duw Iſrael, k yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau. k Sal. 136. 4.
19 Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw gogoneddus ef yn dragywydd: a'r holl ddaear a lanwer o'i ogoniant. Amen, ac Amen.
Gorphen gweddîau Dafydd fâb Jeſſe.

SALM. LXXIII.

Prydnhawnol Weddi.

1 *Y Prophwyd wedi gorfod rhyw brofedigaeth* 2 *ar yr achlyſur hwnnw, yn dangos llwyddiant yr enwir:* 13 *a'r briw a gafodd efe wrth hynny, ſef anynddiried.* 15 *Ei orfodaeth, ſef gwybod amcan Duw, yn difetha'r annuwiol, ac yn cynnal y cyfiawn.*

¶ *Salm* i Aſaph.

‡ Neu, *etto.* YN ‡ ddîau da *yw* Duw i Iſrael; *ſef* i'r rhai glân o gâlon.
2 Minnau, braidd na lithrodd fy nhraed: prin na thrippiodd fy ngherddediad.
a Job 21. 7. Sal. 37. 1. 3 a Canys cenfigennais wrth y rhai ynfyd, *pan* welais lwyddiant y rhai annuwiol.
4 Canys nid *oes* rhwymau yn eu marwolaeth: a'u cryfder *ſydd* † heini. Jer. 12. 1. † Heb. *dirf*, neu, *frás.*
5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel* dynion *eraill*; ac ni ddialeddir arnynt hwy gyd â dynion *eraill*.
6 Am hynny y cadwynodd balchder hwynt, *ac* y gwiſg trawſder am danynt *fel* dilledyn.
7 b Eu llygaid a ſaif allan gan fraſder: aethant dros feddwl câlon *o gyfoeth.* b Job 15. 27.
8 Y maent wedi llygru, c yn chwedleua 'n ddrygionus *am* drawſder; yn dywedyd yn uchel. Sal. 17. 10. a 119. 70. c Hoſ. 7. 16.
9 Goſodaſant eu genau yn erbyn y nefoedd: a'u tafod a gerdd trwy'r ddaear.
10 Am hynny y dychwel ei bobl ef yma; ac y gweſgir iddynt ddwfr *phîol* lawn.
11 Dywedant hefyd, d Pa fôdd y gŵyr Duw? a oes gwybodaeth gan y Goruchaf? d Job 22. 13.
12 Wele, dymma y rhai annuwiol, a'r rhai ſydd lwyddiannus yn y bŷd, *ac* a amlhaſant olud.
13 e Diau *mai* yn ofer y glanheais fy nghàlon, ac f y golchais fy nwylaw mewn diniweidrwydd. e Job 21. 15. a 34. 9. a 35. 3. Mal. 3.14.
14 Canys ar hŷd y dŷdd i'm maeddwyd, fy ngherydd *a ddeuai* bob borau. f Sal.26.6.
15 O's dywedwn, Mynegaf fel hyn; wele â chenhedlaeth dy blant di y gwnâwn gam.
16 Pan amcenais wybod hyn, blîn *oedd* hynny yn fy ngolwg i;

17 Hyd onid [g] euthum i gyffegr Duw: *yna* y deallais eu diwedd hwynt.

18 Diau [h] ofod o honot hwynt mewn llithrigfa; *a* chwympo o honot hwynt i ddinyftr.

19 Mor ddifymmwth yr aethant yn anghyfannedd? pallafant, a darfuant gan ofn.

20 [i] Fel breuddwyd wrth ddihuno *un*; *felly*, O Arglwydd, pan ddeffröech y dirmygi eu gwêdd hwynt.

21 Fel hyn y gofidiodd fy nghàlon, ac i'm pigwyd yn fy arennau.

22 [k] Mor ynfyd *oeddwn*, ac heb wybod: anifail oeddwn † o'th flaen di.

23 Etto *yr ydwyf* yn waftad gŷd â thi: ymaflaift yn fy llâw ddehau.

24 A'th gyngor i'm harweini: ac wedi *hynny* i'm cymmeri *i* ogoniant.

25 Pwy *fydd* gennyfi yn y nefoedd *ond tydi*? ac ni ewyllyfiais ar y ddaear *neb* gyd â thydi.

26 Pallodd fy nghnawd a'm càlon: ond † nerth fy nghàlon [l] a'm rhan *yw* Duw yn dragywydd.

27 Canys wele difethir y rhai a bellhânt oddi wrthyt; torraift ymmaith bob un [m] a butteinio oddi wrthyt.

28 Minnau, nefâu *at* Dduw *fydd* dda i mi; yn yr Arglwydd DDUW y gofodais fy ngobaith, i dreuthu dy holl weithredoedd.

SALM. LXXIV.

1 Y prophwyd yn cŵyno anrheithio'r Cyffegr: 10 Yn erfyn cymmorth gan Dduw, wrth yftyried ei allu, 18 a'i elynion enllibus, a'i blant, a'i gyfammod.

¶ ‡ Maſcil i Aſaph.

PA ham, Dduw, i'n bwriaift heibio yn dragywydd, *ac* y myga dy ddigofaint yn erbyn [a] defaid dy borfa?

2 Cofia dy gynnulleidfa, *yr hon* a brynaift gynt; *a* ‡ [b] llwyth dy etifeddiaeth, *yr hwn* a waredaift; mynydd Sïon hwn, y preſwyli ynddo.

3 Dyrcha dy draed at anrhaith dragywyddol; *ſef* ar yr holl ddrŵg a wnaeth y gelyn yn y cyffegr.

4 Dy elynion a ruafant ynghanol dy gynnulleidfaoedd: gofodafant eu banerau yn arŵyddion.

5 Hynod oedd *gŵr*, fel y codafai fwyill mewn dyryſ-goed:

6 Ond yn awr y maent yn dryllio [c] ei cherfiadau ar unwaith â bwyill ac â morthwylion.

7 [d] Bwriafant dy gyffegroedd yn tân; hyd lawr yr halogafant breſwylfa dy enw.

8 Dywedafant yn eu calonnau, † Cŷdanrheithiwn hwynt: lloſgafant holl ſynagogau Duw yn y tîr.

9 Ni welwn ein harŵyddion; [e] nid *oes* brophwyd mwy, nid oes gennym a wyr pa hŷd.

10 Pa hŷd, Dduw, y gwarthrudda 'r gwrthwynebwr [f] a gabla'r gelyn dy enw yn dragywydd?

11 Pa ham y tynni yn ei hôl dy lâw, *ſef* dy ddeheulaw? tynn hi allan o ganol dy ſynwes?

12 Canys [g] Duw *yw* fy Mrenhin o'r dechreuad; gwneuthurwr jechydwriaeth o fewn y tîr.

13 [g] Ti yn dy nerth a † berthaiſt y môr: drylliaiſt bennau [h] ‡ dreigiau yn y dyfroedd.

14 [g] Ti a ddrylliaſt ben Lefiathan; rhoddaiſt ef yn fwyd i'r bobl *yn* yr anialwch.

15 [i] Ti a holltaiſt y ffynnon a'r afon; [k] ti a ddyhyſbyddaiſt afonydd cryfion.

16 Y dŷdd *fydd* eiddot ti, y nôs hefyd *fydd* eiddot ti: [l] ti a barotoaiſt oleuni a haul.

17 Ti a oſodaiſt holl derfynau'r ddaear: [m] † ti a luniaiſt hâf a gauaf.

18 [n] Cofia hyn, i'r gelyn gablu, O ARGLWYDD, ac i'r bobl ynfyd ddifenwi dy enw.

19 Na ddyro enaid dy durtur i gynnulleidfa'r *gelynion*: nac anghofia gynnulleidfa dy drueiniaid byth.

20 Edrych ar y cyfammod; canys llawn yw tywyll-leoedd y ddaear o drigfannau trawſder.

21 Na ddychweled y ‡ tlawd yn waradwyddus; molianned y truan a'r anghenus dy enw.

22 Cyfod, O Dduw, dadleu dy ddadl; [o] cofia dy waradwydd gan yr ynfyd beunydd.

23 Nac anghofia lais dy elynion: dadwrdd y rhai a godant *i'th* erbyn ſydd yn dringo yn waſtadol.

SALM. LXXV.

Boreuol
Weddi.

1 Y prophwyd yn moliannu Duw, 2 yn addaw barnu yn gyfiawn, 4 yn ceryddu'r beilchion, trwy yſtyried rhagluniaeth Duw, 9 yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur cyfiawnder.

¶ I'r Pencerdd, † Al-taſhith, *Salm neu* gân i Aſaph.

CLodforwn dydi, O Dduw, clodforwn; canys agos *yw* dy enw; dy ryfeddodau a fynegant *hynny*.

2 Pan ‡ dderbyniwyf y gynnulleidfa, mi a farnaf yn uniawn.

3 Ymddattododd y ddaear, a'i holl drigolion: myfi ſydd yn cynnal ei cholofnau. Selah.

4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, Nac ynfydwch; ac wrth y rhai annuwiol, [a] Na ddyrchefwch *eich* corn.

5 Na ddyrchefwch eich corn yn uchel: *na* ddywedwch yn warſyth.

6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r gorllewin, nac o'r † dehau, *y daw* goruchafiaeth.

7 Ond [b] Duw *fydd* yn barnu; [c] efe a oſtwng y naill, ac a gyfyd y llall.

8 O blegid [d] *y mae* phiol yn llâw'r ARGLWYDD, a'r gwîn ſydd gôch; [e] yn llawn cymmyſg, ag efe a dywalltodd o hono: etto holl annuwiolion y tîr a waſgant, *ac* a yfant ei waelodion.

9 Minnau a fynegaf yn dragywydd, *ac* a ganaf i Dduw Jacob.

10 Torraf hefyd holl [f] gyrn y rhai annuwiol; *a* [g] chyrn y rhai cyfiawn a ddyrchefir.

SALM. LXXVI.

1 Datgan mawredd Duw yn ei Eglwys. 11 Cyngor i'w wafanaethu ef yn barchedig.

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, *Salm neu* gân i Aſaph.

HYnod *yw* Duw [a] yn Juda; mawr *yw* ei enw ef yn Iſrael.

2 Ei babell hefyd ſydd yn Salem, a'i drigfa yn Sïon.

3 Yna [b] y torrodd efe ſaethau 'r bŵa, y tarian, y cleddyf hefyd a'r frwydr. Selah.

4 Gogonedduſach *wyt a* chadarnach nâ mynyddoedd yr yſbail.

5 Yſbeil-

---

[g] Sal. 77. 13.
[h] Sal. 35. 6.
[i] Job 20. 8. Sal. 90. 5.
[k] Sal. 92. 6.
† Heb. *gŷd â thi.*
† Heb. *craig.*
[l] Sal. 16, 5.
[m] Ecſod. 34. 15. Num. 15. 39. Jago 4. 4.
[a] Sal. 95. 7.
‡ Neu, *gwïalen.*
[b] Deut. 32. 9. Jer. 10, 16.
[c] 1 Bren. 6. 18, 29, 32, 35.
[d] 2 Bren. 25. 9.
† Heb. *cŷddarllïwn* neu, *cŷddorrwn.*
[e] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11.
[f] Sal. 44. 4.
[g] Ecſod. 14. 21.
† Heb. *dorraiſt.*
[h] Eſay 51. 9. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
‡ Neu, *môr-feirch.*
[i] Ecſod. 17. 5. Num. 20. 11. Sal. 105. 41. Eſay 48. 21.
[k] Joſua 3. 13, &c.
[l] Gen. 1. 14, &c.
[m] Gen. 8. 22.
† Heb. *hâf a gauaf, ti a'u lluniaiſt.*
[n] Ad. 22.
‡ *Gorthrymmedig.*
[o] Ad. 18.
† Neu, *Na ddifetha.*
‡ Neu, *gymmerwyf amſer nodedig.*
[a] Zech. 1. 21.
† Heb. *anialwch.*
[b] Sal. 50. 6 a 58. 11.
[c] 1 Sam. 2. 7.
[d] Job 21. 20. Sal. 60. 3. Jer. 25. 15. Dad. 14. 10. a 16. 19.
[e] Diar. 23. 30.
[f] Jer. 48. 25.
[g] Sal. 89. 17. a 148. 14.
[a] Sal. 48. 1, &c.
[b] Sal. 46. 9.

5 Yſbeiliwyd y cedyrn gàlon, hunaſant eu hun: a'r holl wŷr o nerth ni chawſant eu dwylaw.

c Nah. 3. 18. Zech. 12. 4. 6 c Gan dy gerydd di, O Dduw Jacob, y rhoed y cerbyd a'r march i gyſgu.

7 Tydi, tydi *wyt* ofnadwy; a phwy a ſaif o'th flaen, pan *ennynno* dy ddigter?

8 O'r nefoedd y peraiſt glywed barn; ofnodd, a goſtegodd y ddaear,

9 Pan gyfododd Duw i farn, i achub holl rai llednais y tîr. Selah.

d Edrych Ecſod. 9. 16. a 18. 11. e Preg. 5. 4, 5, 6. f Sal. 89. 7. † Heb. *oſn.* 10 d Diau cynddaredd dŷn a'th ſolianna di; gweddill cynddaredd a waherddi.

11 e Addunedwch, a thelwch i'r ARGLWYDD eich Duw: f y rhai oll ydynt o'i amgylch ef, dygant anrheg i'r † ofnadwy.

12 Efe a dyrr ymmaith yſbryd tywyſogion: *y mae yn* ofnadwy i frenhinoedd y ddaear.

SALM. LXXVII.

1 Y Salmydd yn dangos pa ymdrech creulon a fuaſai rhyngtho ac anobaith, 10 a'r oruchafiaeth a gafodd, wrth yſtyried mawr a graſuſol weithredoedd Duw.

a Sal. 62. tit. ¶ I'r Pencerdd, i a Jeduthun, *Salm* i Aſaph.

A'm llêf y gwaeddais ar Dduw, â'm llêf ar Dduw; ac efe a'm gwrandawodd.

2 Yn nŷdd fy nhrallod y ceiſiais yr Arglwydd: fy † archoll a redodd liw nôs, ac ni pheidiodd: fy enaid a wrthododd *ei* ddiddanu. † Heb. *llâw.*

3 Coſiais Dduw, ac a'm cythryblwyd: cŵynais, a therfyſgwyd fy yſbryd. Selah.

4 Dèliaiſt fy llygaid yn neffro: ſynnodd arnaf, fel na allaf lefaru.

5 b Yſtyriais y dyddiau gynt, blynyddoedd yr hên oeſoedd.

b Sal. 143. 5. c Sal. 4. 4. 6 Coſio yr ydwyf fy nghân y nôs: c yr ydwyf yn ymddiddan â'm càlon, fy yſbryd ſydd yn chwilio yn ddyſal.

7 Ai yn dragywydd y bwrw 'r Arglwydd heibio? ac oni bydd efe boddlon mwy?

8 A ddarfu ei drugaredd ef dros bŷth? a balla *ei* addewid *ef* yn oes oeſoedd?

9 A anghofiodd Duw drugarhâu? a gauodd efe ei drugareddau mewn ſorriant? Selah.

10 A dywedais, Dymma fy ngwendid; *etto coſiaf* flynyddoedd deheulaw y Goruchaf.

11 Coſiaf weithredoedd yr ARGLWYDD; ïe coſiaf dy wyrthiau gynt.

12 Myfyriaf hefyd ar dy holl waith: ac am dy weithredoedd y chwedleuaf.

d Sal. 73. 17. 13 d Dy ffordd, O Dduw, *ſydd* yn y cyſſegr: pa dduw *mor* fawr a'*n* Duw *ni?*

14 Ti *yw* y Duw ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau: dangoſaiſt dy nerth ym mŷſg y bobloedd.

e Ecſod. 6. 6. f Ecſod. 14. 21. Sal. 114. 3. Hab. 3, 8, &c. † Heb. *dywall-twyd gan ddŵfr.* ‡ Neu, *yn yr wybr.* 15 e Gwaredaiſt â'*th* fraich dy bobl, meibion Jacob a Joſeph. Selah.

16 f Y dyfroedd a'th welſant, O Dduw, y dyfroedd a'th welſant: hwy a ofnaſant; y dyſnderau hefyd a gynhyrfwyd.

17 Y cymmylau a † dywalldaſant ddwfr: yr wybrennau a roddaſant dwrf: dy ſaethau hefyd a gerddaſant.

18 Twrf dy daran *a glywyd* ‡ o amgylch; g mèllt a oleuaſant y bŷd: cyffrôdd a chrynodd y ddaear.

g Sal. 97. 4. 19 Dy ffordd *ſydd* yn y môr, a'th lwybrau yn y dyfroedd mawrion; ac nid adweinir dy ôl.

20 h Tywyſaiſt dy bobl fel defaid trwy lâw Moſes ac Aaron. h Ecſod. 14. 19. Sal. 78. 52. Hoſ. 12, 13.

SALM. LXXVIII. *Prydnhawnol Weddi.*

1 Cyngor i ddyſgu ac i bregethu cyfraith Dduw. 9 Hiſtori digoſaint Duw yn erbyn yr anghredadwy, a'r anufudd. 67 Wedi bwrw heibio 'r Iſraëliaid, y mae Duw yn dewis Juda, Sion, a Dafydd.

¶ a Maſcil i Aſaph. a Sal. 74. tit.

GWrando fy nghyfraith, fy mhobl; goſtyngwch eich clûſt at eiriau fy ngenau.

b Sal. 49. 4. Mat. 13. 35. 2 b Agoraf fy ngenau mewn dïareb; traethaf ddamhegion o'r cynfyd;

c Sal. 44. 1. 3 c Y rhai a glywſom, ac a wybuom, ac a fynegodd ein tadau i ni.

4 Ni chelwn rhag eu meibion, gan fynegi i'r oes a ddêl foliant yr ARGLWYDD, a'i nerth, a'i ryfeddodau, y rhai a wnaeth efe.

d Sal. 147. 19. e Deut. 4. 9. a 6. 7. a 11. 19. f Ecſod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9. Deut. 9. 6, 13. a 31. 27. g Ad. 37. † Heb. *pharotôdd ei chàlon.* h Num. 13. 22. Eſay 19. 11, 13. Ezec. 30. 14. i Ecſod. 14. 21. k Ecſod. 15. 8. l Ecſod. 13. 21. a 14. 24. Sal. 105. 39. m Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. Sal. 105. 41. 1 Cor. 10. 4. n Deut. 9. 21. Sal. 105. 41. o Sal. 95. 8. p Ecſod. 16. 2. q Num. 11. 4. † Heb. *drefnu.* r Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. s Num. 11. 1, 10.

5 Canys d efe a ſicrhaodd dyſtiolaeth yn Jacob, ac a oſododd gyfraith yn Iſrael, y rhai a orchymynnodd efe i'n tadau e eu dyſgu i'w plant:

6 Fel y gwybyddai 'r oes a ddêl, *ſef* y plant a enid; a *phan* gyfodent, y mynegent *hwy* i'w plant hwythau:

7 Fel y goſodent eu gobaith ar Dduw, heb anghofio gweithredoedd Duw, eithr cadw ei orchymynion ef:

8 Ac na byddent fel eu tadau f yn genhedlaeth gyndyn a gwrthryfelgar; yn genhedlaeth ni † oſododd ei chàlon yn union, ac nid yw ei hyſbryd ffyddlon gyd â Duw.

9 Meibion Ephraim, yn arfog *ac* yn ſaethu *â* bŵa, a droiſant *eu cefnau* yn nŷdd y frwydr.

10 Ni chadwaſant gyfammod Duw, eithr gwrthodaſant rodio yn ei gyfraith ef:

11 Ac anghofiaſant ei weithredoedd a'i ryfeddodau, y rhai a ddangoſaſai efe iddynt.

12 Efe a wnaethai wyrthiau o flaen eu tadau hwynt yn nhîr yr Aipht, *ym* maes h Soan.

13 i Efe a barthodd y môr, ac a aeth â hwynt drwodd; k gwnaeth hefyd i'r dwfr ſefyll fel pentwr.

14 l Y dydd hefyd y tywyſodd efe hwynt â chwmmwl, ac ar hŷd y nôs â goleuni tân.

15 m Efe a holltodd y creigiau yn yr anialwch; a rhoddes ddiod *oddi yno* megis o ddyſnderau dirfawr:

16 Canys efe a ddûg n ffrydiau allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr megis afonydd o ddyfroedd.

17 Er hynny 'chwanegaſant etto bechu yn ei erbyn ef, gan o ddigio 'r Goruchaf yn y diffeithwch:

18 A p themtiaſant Dduw yn eu càlon, gan ofyn bwyd wrth eu blŷs.

19 q Llefaraſant hefyd yn erbyn Duw, dywedaſant, A ddichon Duw † arlwyo bwrdd yn yr anialwch?

20 r Wele, efe a darawodd y graig, fel y piſtyllodd dwfr, ac y llifodd afonydd; a ddichon efe roddi bara hefyd? a ddarpara efe gîg i'w bobl?

21 Am hynny y clybu 'r ARGLWYDD, ac s y digiodd: a thân a ennynnodd yn erbyn Jacob, a digoſaint hefyd a gynneuodd yn erbyn Iſrael;

22 Am na chredent yn Nuw, ac na obeithient yn ei jechydwriaeth ef.

23 Er iddo ef orchymmyn i'r wybrennau oddi uchod, ac [t] agoryd dryſau 'r nefoedd;
24 [u] A gwlawio Manna arnynt i'w fwytta; a rhoddi iddynt ŷd y nefoedd.
25 ‡ Dŷn a fwyttaodd fara angylion; anſonodd iddynt fwyd yn ddigonol.
26 [x] Gyrrodd y dwyrein-wynt yn y nefoedd; ac yn ei nerth y dûg eſe ddeheuwynt.
27 Gwlawiodd hefyd gîg arnynt fel llŵch; ac adar aſgellog fel tywod y môr.
28 Ac a wnaeth *iddynt* gwympo o fewn eu gwerſyll, o amgylch eu preſwylfeydd.
29 Felly y bwyttaſant. ac y llwyr-ddiwallwyd hwynt; aç eſe a barodd eu dymuniad iddynt;
30 Ni ommeddwyd hwynt o'r hyn a flyſiaſant: *Er hynny* [y] tra *yr ydoedd* eu bwyd yn eu ſafnau,
31 Digllonedd Duw a gynneuodd yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd y rhai braſaf o honynt, ac a [†] gwympodd ‡ etholedigion Iſrael.
32 Er hyn oll [z] pechaſant etto, ac ni chredaſant i'w ryfeddodau ef.
33 Am hynny y treuliodd eſe eu dyddiau hwynt mewn oferedd, a'u blynyddoedd mewn dychryn.
34 [a] Pan laddai eſe hwynt, hwy a'i ceiſient ef, ac a ddychwelent, ac a geiſient Dduw yn forau.
35 Cofient hefyd mai [b] Duw *oedd* eu craig, aç mai 'r Goruchaf Dduw *oedd* eu gwaredydd.
36 Er hynny, rhagrithio yr oeddynt iddo ef â'u genau, a dywedyd celwydd wrtho â'u tafod:
37 A'u [c] càlon heb *fod* yn uniawn gyd ag ef, na'u bod yn ffyddlon yn ei gyfammod ef.
38 Er hynny eſe yn drugarog a faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni ddifethodd *hwynt*: ïe [d] trôdd ymmaith ei ddigoſaint yn fynych, ac ni chyffrôdd ei holl lîd.
39 Canys [e] eſe a gofiai [f] mai cnawd *oeddynt*, *a* gwŷnt yn myned, ac heb ddychwelyd.
40 Pa ſawl gwaith [g] y ‡ digiaſant ef yn yr anialwch, *ac* y gofidiaſant ef yn y diffeithwch?
41 Ie [h] troiſant, a phroſaſant Dduw, ac a oſodaſant derfyn i Sanct yr Iſrael.
42 Ni chofiaſant ei lâw ef, *na*'r dŷdd y gwaredodd eſe hwynt oddi wrth ‡ y gelyn.
43 Fel [i] y goſodaſai eſe ei arwyddion yn yr Aipht, a'i ryfeddodau ym maes Soan:
44 [k] Ac y troiſai eu hafonydd yn waed; a'u ffrydiau, fel na allent yfed.
45 [l] Anfonodd gymmyſgbla yn eu plîth, yr hon a'u difaodd hwynt; a [m] llyffaint i'w difetha.
46 [n] Ac eſe a roddodd eu cnŵd hwynt i'r lindys, a'u llafur i'r locuſt.
47 [o] † Diſtrywiodd cu gwîn-wŷdd â chenllyſg; a'u ſycomor-wŷdd â ‡ rhêw.
48 † Rhoddodd hefyd eu hanifeiliaid i'r cenllyſg, a'u golud i'r mêllt.
49 Anfonodd arnynt gynddaredd ei lîd, llidiawgrwydd, a digter, a chyfyngder, trwy anfon angylion drŵg.
50 Cymhwyſodd ffordd i'w ddigoſaint; nid attaliodd eu henaid oddi wrth angau, ond gu ‡ bywyd a roddodd eſe i'r haint.
51 [p] Tarawcdd hefyd bob cyntaf-anedig yn yr Aipht, *ſef* blaenion *eu* nerth *hwynt* ym [q] mhebyll Ham.

52 Ond [r] eſe a yrrodd ei bobl ei hun fel defaid, ac a'u harweiniodd hwynt fel praidd yn yr anialwch.
53 Tywyſodd hwynt hefyd yn ddiogel, fel nad ofnaſant: a'r môr [s] a orchuddiodd eu gelynion hwynt.
54 Hwythau a ddûg eſe i oror ei ſanctaiddrwydd; *i'r* mynydd hwn [t] a ennillodd ei ddeheulaw ef.
55 Ac eſe a yrrodd allan y cenhedloedd o'u blaen hwynt, ac [u] a rannodd iddynt etifeddiaeth wrth linyn, ac a wnaeth i lwythau Iſrael drigo yn eu pebyll hwynt.
56 Er hynny temtiaſant a digiaſant Dduw goruchaf, ac ni chadwaſant ei dyſtiolaethau:
57 Eithr ciliaſant a buant anffyddlon fel eu tadau; troiſant [x] fel bŵa twyllodrus.
58 [y] Digiaſant ef hefyd â'u huchel-fannau: a gyrraſant eiddigedd arno â'u cerfiedig ddelwau.
59 Clybu Duw *hyn*, ac a ddigiodd, ac a ffieiddiodd Iſrael yn ddirfawr.
60 [z] Fel y gadawodd eſe dabernacl Siloh, y babell a oſodaſai eſe ym mŷſg dynion:
61 Ac y rhoddodd ei nerth mewn caethiwed, a'i brydferthwch yn llâw 'r gelyn.
62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r cleddyf; a digiodd wrth ei etifeddiaeth.
63 Tân a yſodd eu gwŷr ieuaingc; [a] a'u morwynion ni † phriodwyd.
64 Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r cleddyf; [b] a'u gwragedd gweddwon nid ŵylaſant.
65 Yna [c] y deffrôdd yr Arglwydd fel *un* o gyſgu, fel cadarn yn bloeddio gwedi gwîn.
66 Ac [d] eſe a darawödd ei elynion o'r tu ôl: rhoddes iddynt warth tragywyddol.
67 Gwrthodod hefyd babell Joſeph, ac ni etholodd lwyth Ephraim:
68 Ond eſe a etholodd lwyth Juda, mynydd Sïon, yr hwn a hoffodd.
69 Ac a adeiladodd ei gyſſegr fel *llŷs* uchel, fel y ddaear, yr hon a ſeiliodd eſe yn dragywydd.
70 [e] Etholodd hefyd Ddafydd ei wâs, ac a'i cymmerth o gorlannau 'r defaid:
71 Oddi ar ôl [f] *y defaid* cyfebron y daeth ag ef [g] i borthi Jacob ei bobl, ac Iſrael ei etifeddiaeth.
72 Yntau a'u porthodd hwynt yn ôl perffeithrwydd ei gâlon; ac a'u trinodd wrth gyfarwyddyd ei ddwylaw.

SALM. LXXIX.

Boreuol
Weddi.

1 Y Salmydd yn cwyno difrod Jeruſalem, 8 yn gweddïo am ymwared, 13 ac yn addo diolch.

¶ *Salm* i Aſaph.

Y Cenhedloedd, O Dduw, a ddaethant i'th etifeddiaeth; [a] halogaſant dy Deml ſanctaidd: goſodaſant Jeruſalem yn garneddau.
2 Rhoddaſant gelanedd dy weiſion yn fwyd i adar y nefoedd, *a* chîg dy ſaint i fwyſtfilod y ddaear.
3 Tywalltaſant eu gwaed fel dwfr o amgylch Jeruſalem; [b] ac nid *oedd* a'u claddai.
4 [c] Yr ydym ni yn warthrudd i'n cymmydogion, dirmyg a gwatwargerdd i'r rhai ſydd o'n hamgylch.
5 Pa hŷd, ARGLWYDD? a ddigi di 'n dragywydd? a lŷſg dy eiddigedd di fel tân?
6 [e] Tywallt dy lîd ar y cenhedloedd ni'th adnabuant; ac ar y teyrnaſoedd ni alwaſant ar dy enw,

7 Canys

[t] Mal. 3. 30.
[u] Ecſod. 16. 4, 14. Sal. 105. 40. Joan 6. 31.
[x] 1 Cor. 10. 3.
‡ Neu, *Pawb a fwyttaodd fara'r cedyrn*, Sal. 103. 20.
[x] Num. 11. 31.
[y] Num. 11. 31.
† Heb. *grymmodd*, neu, *blygodd*.
‡ Neu, *wŷr ieuaingc*.
[z] Num. 14. a 16, a 17.
[a] Edrych Hoſ. 5. 15.
[b] Deut. 32. 4.
[c] Ad. 8.
[d] Eſay 48. 9.
[e] Job 7. 7, 16. Sal. 103. 14.
[f] Gen. 6. 3. Joan 3. 6.
[g] Sal. 95. 9, 10. Eſay 7. 13. Eph. 4. 30.
‡ Neu, *gwortbryſelaſant ſanct erbyn*.
[h] Num. 14. 22.
‡ Neu, *cyſyngdra*.
[i] Sal. 105, 27, &c.
[k] Ecſod. 7. 20.
[l] Ecſod. 8. 24.
[m] Ecſod. 8. 6.
[n] Ecſod. 10. 13.
[o] Ecſod. 9, 23.
† Heb, *Lladdodd*.
‡ Neu, *Cheſair*, † Heb. *Cauodd*. ‡ Neu, *banifeiliaid*.
Ecſod. 9. 3, 6. [p] Ecſod. 12, 29, Sal. 105. 36. [q] Sal. 106, 22.

[r] Sal. 77. 20.
[s] Ecſod. 14. 27, 28, a 15. 10.
[t] Sal. 44. 3.
[u] Joſ. 13. 7. Sal 136. 21, 22.
[x] Hoſ. 7. 16.
[y] Deut. 32. 16, 21.
[z] 1 Sam. 4. 11. Jer. 7. 12, 14. a 26. 6, 9.
[a] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10.
† Heb. *chanmoliwyd*.
[b] Job 27. 15. Ezec. 24. 23.
[c] Sal. 44. 23.
[d] 1 Sam. 5. 6. a 6. 4.
[e] 1 Sam. 16. 11. 2 Sam. 7. 8.
[f] Gen. 33. 13. Eſay 40. 11.
[g] 2 Sam. 5. 2. 1 Cron. 11. 2.

[a] Sal. 74. 7. 1 Mac. 1. 31, 39.
[b] Sal. 141. 7. Jer. 14. 16. a 16. 4.
[c] Sal. 44. 14. a 80. 6.
[d] Sal. 89. 46.
[e] Jer. 10. 25.

7 Canys yſaſant Jacob, ac a wnaethant ei breſwylfa yn anghyfannedd.

f Eſay 64. 9. 8 f Na chofia 'r anwireddau gynt i'n herbyn: bryſia, rhagflaened dy doſtur drugareddau ni: canys llêſg jawn i'n gwnaethpwyd.

9 Cynnorthwya ni, O Dduw ein hiechydwriaeth, er mwyn gogoniant dy enw: gwared ni hefyd, a thrugarhâ wrth ein pechodau, er mwyn dy enw.

g Sal. 42. 10. a 115. 2. 10 g Pa ham y dywed y cenhedloedd, Pa le *y mae* eu Duw hwynt? bydded hyſbys

h Sal. 102. 20. ym mhlith y cenhedloedd yn ein golwg ni, *wrth* ddïal gwaed dy weiſion, yr hwn a dywalltwyd,

‡ Heb. *fraich.* 11 h Deued uchenaid *y* carcharorion ger dy fron: yn ôl mawredd dy ‡ nerth, cadw

i Eſay 65. 6, 7. Jer. 32. 18. blant marwolaeth.

12 A thâl i'n cymmydogion ar y ſeithfed i i'w mynwes eu cabledd, trwy 'r hon i'th gablaſant di, O Arglwydd.

Luc 6. 38. k Sal. 95. 7. a 100. 3. 13 A k ninnau dy bobl a defaid dy borfa a'th foliannwn di yn dragywydd: dadganwn dy foliant o genhedlaeth i genhedlaeth.

SALM. LXXX.

1 Dafydd yn ei weddi yn cŵyno trueni 'r Eglwys. 8 Daioni Duw o'r blaen yn troi yn farnedigaethau. 14 Yr mae 'n gweddïo am ymwared.

a Sal. 60. tit. ¶ I'r Pencerdd a ar Soſannim, Eduth, *Salm* i Aſaph.

b Sal. 50. 2. a 94. 1. c 1Sam. 4. 4. GWrando, O ſugail Iſrael, yr hwn wyt yn arwain Joſeph fel praidd; b ymddiſgleiria, c yr hwn wyt yn eiſtedd *rhwng* y Cerubiaid.

2 Sam. 6. 2. Sal. 99. 1. 2 Cyfod dy nerth o flaen Ephraim a Benjamin a Manaſſeh, a thyred yn jechydwriaeth i ni.

d Ad. 7. 19. 3 d Dychwel ni, O Dduw, a e llewyrcha dy ŵyneb; a ni a achubir.

e Sal. 4. 6. † Heb. *mygi.* Sal. 74. 1. 4 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, pa hŷd y † ſorri wrth weddi dy bobl?

f Sal. 42. 3. a 102. 9. 5 f Porthaiſt hwynt â bara dagrau; a dïodaiſt hwynt â dagrau *wrth* feſur mawr.

g Sal. 44. 13. 6 g Goſodaiſt ni yn gynnen i'n cymmydogion; a'n gelynion a'n gwatwarent yn eu mŷſg eu hun.

h Ad. 3, 19. 7 O Dduw 'r lluoedd, h dychwel ni, a llewyrcha dy ŵyneb; a ni a achubir.

i Eſay 5. 1. Jer. 2. 21. Ezec. 17. 6. 8 Mudaiſt i winwŷdden o'r Aipht; k bwriaiſt y cenhedloedd allan, a phlennaiſt hi.

k Sal. 44. 2. † Heb. *Duw.* 9 Arloeſaiſt o'i blaen, a pheraiſt i'w gwrâidd wreiddio, a hi a lanwodd y tîr.

l Sal. 72. 8. 10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan ei chyſgod; a'i changhennau *oedd fel* cedrwŷdd † rhagorol.

m Sal. 89. 40. Eſay 5. 5. Nah. 2. 2. 11 Hi a eſtynnodd ei changau hyd y môr, a'i blagur l hyd yr afon.

n Eſay 63. 15. 12 Pa ham y m rhwygaiſt ei chaeau, ſel y tynno pawb a elo heibio *ar hŷd* y ffordd *ei grawn hi?*

13 Y baedd o'r coed a'i turia, a bwyſtfil y maes a'i pawr.

14 O Dduw 'r lluoedd, dychwel attolwg: n edrych o'r nefoedd, a chenfydd, ac ymwêl â'r winwŷdden hon;

15 A'r winllan a blannodd dy ddeheulaw, ac â'r planhigyn a gadarnheaiſt i ti dy hun.

16 Lloſgwyd hi â thân, torrwyd hi i lawr: gan geryddd dy ŵyneb y difethir hwynt.

o Sal. 89. 21. 17 o Bydded dy lâw dros ŵr dy ddeheulaw; a thros fâb dŷn *yr hwn* a gadarnheaiſt i ti dy hun.

18 Felly ni chiliwn yn ôl oddi wrthyt ti; bywhâ ni, a ni, a ni a alwn ar dy enw.

p Ad. 1. 7. 19 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, p dychwel ni, llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

SALM. LXXXI.

1 Yr mae 'n annog i roi cyhoedd ddïolch i Dduw. 4 Bod Duw yn gofyn hynny o ddyled, o blegid ei ddoniau. 8 Duw, wrth annog i ufudd-dod, yn cŵyno rhag eu hanufudd-dod hwy, yr hon fu niweidiol iddynt.

¶ I'r Pencerdd ar Ittith, *Salm* i Aſaph.

a Lef. 23. 24. Num. 10. 10. CEnwch yn llafar i Dduw ein cadernid: cenwch yn llawen i Dduw Jacob.

2 Cymmerwch Salm, a moeſwch dympan, y delyn fwyn, a'r nabl.

‡ Neu, *yn erbyn.* b Sal. 114. 1. 3 Udgenwch udgorn ar y lloer newydd, ar yr amſer nodedig, yn nydd ein hucheldŵyl.

c Eſay 9. 4. a 10. 27. d Ecſod. 2. 14. 4 Canys a deddf *yw* hyn i Iſrael, *a* defod i Dduw Jacob.

5 Efe a'i goſododd yn dyſtiolaeth yn Joſeph, pan aeth efe allan ‡ trwy dîr yr Aipht; *lle* y clywais b jaith ni ddeallwn.

e Ecſod. 2. 23. a 14. 10. 6 c Tynnais ei yſgwydd oddi wrth y baich: ei ddwylaw a ymadawſant â'r d crochanau.

Sal. 50. 15. f Ecſod. 17. 6, 7. Num. 20. 13. 7 e Mewn cyfyngder y gelwaiſt, a mi a'th waredais: gwrandewais di yn nirgelwch y daran; f profais di wrth ddyfroedd ‡ Meribah. Selah.

‡ Neu, *y gynnen.* g Sal. 50. 7. 8 g Clyw, fy mhobl, a mi a dyſtiolaethaf i ti; Iſrael; o's gwrandewi arnaf;

9 Na fydded ynot Dduw arall; ac nac ymgrymma i Dduw dïeithr.

h Ecſod. 20. 2. i Sal. 37. 4. 10 h Myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw, *yw* 'r hwn a'th ddûg di allan o dîr yr Aipht: i lleda dy ſafn, a mi a'i llanwaf.

11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar fy llêf; ac Iſrael ni'm mynnai.

Eph. 3. 20. k Act. 7. 42. a 14. 16. 12 k Yna y gollyngais hwynt ynghyndynrwydd eu calon; aethant wrth eu cyngor eu hunain.

l Deut. 5. 29. a 10. 12, 13. a 32. 29. 13 l Oh na wrandawſai fy mhobl arnaf; *na* rodiaſai Iſrael yn fy ffyrdd!

Eſay 48. 18. † Heb. *ddywedaſent gelwydd.* * Sal. 18. 14. 14 Buan y goſtyngaſwn eu gelynion, ac y troiſwn fy llâw yn erbyn eu gwrthwynebwŷr.

15 Caſeion yr ARGLWYDD a † * gymmeraſent arnynt ymoſtwng iddo ef: a'u hamſer hwythau fuaſai 'n dragywydd.

m Deut. 32. 13, 14. * Sal. 147. 14. 16 m Bwydaſai hwynt hefyd â * braſder gwenith: ac â mêl n o'r graig i'th ddiwallaſwn.

n Job 29. 6.

SALM. LXXXII. *Prydnhawnol Weddi.*

1 Dafydd wedi cynghori y barnwŷr, 5 a cheryddu en hesgeulusdra hwy, 8 yn erfyn ar Dduw farnu.

¶ *Salm* i Aſaph.

a 2 Cron. 19. 6. Preg. 5. 8. DUw ſydd a yn ſefyll ynghynnulleidfa 'r galluog: ym mhlith y duwiau y barn efe.

b Deut. 1. 17. 2 Pa hŷd y bernwch ar gam? ac b y derbyniwch ŵyneb y rhai annuwiol? Selah.

2 Cron. 19. 7. ‡ *ymddiffynnwch.* c Diar. 24. 11. 3 ‡ Bernwch y tlawd a'r amddifad: cyfiawnhêwch y cyſtuddiedig a'r rheidus.

4 c Gwaredwch y tlawd a'r anghenus: achubwch *hwynt* o lâw y rhai annuwiol.

5 Ni ŵyddant, ac ni ddeallant; mewn tywyllwch y rhodiant: holl ſylfaenau y ddaear a ſymmudwyd *o'u lle.*

6 d Myfi

[a] Joan 10. 34.
[c] Sal. 49. 12. Ezec. 31. 14.

6 [d] Myfi a ddywedais, Duwiau, *ydych* chwi; a meibion y Goruchaf *ydych* chwi oll.
7 Eithr [e] byddwch feirw fel dynion, ac fel un o'r tywyſogion y ſyrthiwch.
8 Cyfod, O Dduw, barna 'r ddaear: canys ti a etifeddi 'r holl genhedloedd.

SALM. LXXXIII.

1 Achwyn wrth Dduw rhag brâd y gelyn. 9 Gweddi yn erbyn y rhai ſy 'n gorthrymmu 'r Eglwys.

¶ Cân *neu* Salm i Aſaph.

[a] Sal. 28. 1. a 35. 22. a 109. 1.

O Dduw, [a] na oſtega: na thâw, ac na fydd lonydd, O Dduw.
2 Canys wele dy elynion ſydd yn terfyſgu, a'th gaſeion yn cyfodi eu pennau.
3 Ymgyfrinachaſant yn ddichellgar yn erbyn dy bobl, ac ymgynghoraſant yn erbyn [b] dy rai dirgel di.
4 Dywedaſant, Deuwch, a [c] difethwn hwynt, fel na byddont yn genedl, ac na chofier enw Iſrael mwyach.
5 Canys ymgynghoraſant yn † unfryd; ac ‡ ymwnaethant i'th erbyn.
6 [d] Pebyll Edom, a'r Iſmaëliaid, y Moabiaid, a'r Hagariaid;
7 Gebal, ac Ammon, ac Amalec; y Philiſtiaid, gyd â phreſwylwŷr Tyrus.
8 Aſſur hefyd a ymgwplyſodd â hwynt, buant fraich i blant Lot. Selah.
9 Gwnâ di iddynt fel *i* [e] Fidian, megis i [f] Siſera, megis *i* Jabin, wrth afon Ciſon;
10 Yn Endor y difethwyd hwynt; [g] aethant yn dail i'r ddaear.
11 Gwnâ eu pendefigion fel [h] Oreb, ac fel Zeeb; a'u holl dywyſogion fel [i] Zebah, ac fel Salmunnah:
12 Y rhai a ddywedaſant, Cymmerwn i ni gyfanneddau Duw i'w meddiannu.
13 Goſod hwynt, O fy Nuw, [k] fel olwyn; fel ſoſi o flaen y gwŷnt.
14 Fel y llŷſg tân goed, ac fel y goddeithia fflam tynyddoedd:
15 Felly erlid di hwynt â'th dymmeſtl, a dychryna hwynt âth gorwŷnt.
16 Llanw eu hwynebau â gwarth, fel y ceiſiont dy enw, O ARGLWYDD.
17 Cywilyddier a thralloder hwynt yn dragywydd; ïe gwaradwydder a difether hwynt:
18 [l] Fel y gwypont mai tydi, yr hwn yn unig *wyt* JEHOFAH *wrth* dy enw, *wyt* Oruchaf ar yr holl ddaear.

[g] Barn. 7. 22.
[f] Barn. 4. 13, 24. a 5. 21.
[g] 2 Bren. 9. 37. Zeph. 1. 17.
[h] Barn. 7. 25.
[i] Barn. 8. 12, 21.
[k] Eſay 17. 13.
[l] Sal. 59. 13.

SALM. LXXXIV.

1 Dafydd yn hiraethu am gyfundeb y cyffegr, 4 ac yn dangos mor ddedwydd yw y rhai ſy yn aros ynddo; 8 Ac yn gweddïo ar gael o bono yntau fyned yno drachefn.

2981. ¶ I'r Pencerdd ar Ittith, *Salm* i feibion Corah.

MOr hawddgar *yw* dy bebyll di, O ARGLWYDD y lluoedd!

[a] Sal. 42. 1, 2. a 63. 1. a 119. 20.

2 [d] Fy enaid a hiraetha, ïe ac a flyſia am gynteddau'r ARGLWYDD: fy nghalon a'm cnawd a waeddant am y Duw byw.
3 Aderyn y tô hefyd a gafodd dŷ, a'r wennol nyth iddi lle y geſyd ei chywion; ſef dy allorau di, O ARGLWYDD y lluoedd, fy Mrenhin a'm Duw.
4 Gwyn fyd preſwylwŷr dy dŷ: yn waſtad i'th foliannant. Selah.
5 Gwyn ei fyd y dŷn y mae ei gadernid ynot; *a'th* ffyrdd yn eu calon:
6 Y rhai yn myned trwy ddyffryn ‡ Baca, a'i gwnânt yn ffynnon; a'r gwlâw a † leinw 'r llynnau.
7 Ant o ‡ nerth i nerth; ymddengys *pob un* ger bron Duw yn Sion.

‡ *Morwŷdd.* † Heb. *orchuddia.* ‡ Neu, *ſintai i ſintai.*

8 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, clyw fy ngweddi: gwrando, O Dduw Jacob. Selah.
9 O Dduw ein tarian, gwêl, ac edrych ar wyneb dy enneiniog.
10 Canys gwell *yw* diwrnod yn dy gynteddau di nâ mîl: dewiſwn † gadw drws yn nhŷ fy Nuw o flaen trigo ym mhebyll annuwioldeb.
11 Canys haul, a [b] tharian *yw* 'r ARGLWYDD Dduw: yr ARGLWYDD a rŷdd râs a gogoniant: [c] ni attal efe ddim daioni oddi wrth y rhai a rodiant yn berffaith.
12 O ARGLWYDD y lluoedd, [d] gwyn fŷd y dŷn a ymddiried ynot.

† Heb. *eiſtedd wrth y rhiniog.*
[b] Gen. 15. 1. Sal. 115. 9, 10, 11. a 119. 114. Diar. 2. 7.
[c] Sal. 34. 9, 10.
[d] Sal. 2. 12.

SALM. LXXXV.

1 Dafydd wedi proſi trugareddau Duw o'r blaen, yn gweddïo ar iddynt barhâu, 8 ac o hyder ar ddaioni Duw, yn addo diſgwil wrthynt.

¶ I'r Pencerdd, i feibion Corah, *Salm.*

‡ GRaſlawn fuoſt, O ARGLWYDD, i'th dîr: dychwelaiſt gaethiwed Jacob.
2 [a] Maddeuaiſt anwiredd dy bobl: cuddiaiſt eu holl bechod. Selah.
3 Tynnaiſt ymmaith dy holl lîd: † troaiſt oddi wrth lidiawgrwydd dy ddigter.
4 Trô ni, O Dduw ein hiechydwriaeth: a thorr ymmaith dy ddigoſaint wrthym.
5 Ai bŷth y digi wrthym? a eſtynni di dy ſorriant hyd genhedlaeth a chenhedlaeth?
6 Oni throi di a'n bywhâu ni, fel y llawenycho dy bobl ynot ti?
7 Dangos i ni, ARGLWYDD, dy drugaredd; a dôd i ni dy jechydwriaeth.
8 Gwrandawaf beth a ddywed yr ARGLWYDD Dduw; canys [b] efe a draetha heddwch i'w bobl, ac i'w ſaint; ond na throant at ynfydrwydd.
9 Dïau *ſod* ei jechyd ef yn agos i'r rhai a'i hofnant; fel y trigo gogoniant yn ein tîr ni.
10 Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; [c] cyfiawnder a heddwch a ymgufanaſant.
11 [d] Gwirionedd a dardda o'r ddaear; a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd.
12 Yr ARGLWYDD hefyd a rŷdd ddaioni; [e] a'n daear a rŷdd ei chnŵd.
13 [f] Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac a eſyd ei draed ef ar y ffordd.

‡ Heb. *eiſtedd wrth y rhiniog.*
[b] Zech. 9. 10.
[c] Sal. 72. 3. Eſay 32. 17.
[d] Eſay 45. 8.
[e] Sal. 67. 6.
[f] Sal. 89. 14.

SALM. LXXXVI. } *Boreuol* } *Weddi.*

1 Dafydd yn cadarnhâu ei weddi, trwy wybod fod ganddo ffŷdd, 5 trwy ddaioni a gallu Duw; 11 yn deiſyf parhâu o'r grâs cyntaf: 14 Ac wrth gŵyno rhag y balch, yn erfyn rhyw arŵydd o ddaioni Duw.

¶ Gweddi Dafydd.

GOſtwng, O ARGLWYDD, dy glûſt, gwrando fi: canys truan ac anghenus *ydwyf.*
2 Cadw fy enaid; canys ‡ ſanctaidd *ydwyf*: achub di dy wâs, O fy Nuw, yr hwn ſydd yn ymddiried ynot.
3 Trugarhâ wrthyf, Arglwydd; canys arnat y llefaf ‡ beunydd.
4 Llawenhâ enaid dy wâs; canys [a] attat ti, Arglwydd, y dyrchafaf fy enaid.
5 [b] Canys ti, O Arglwydd, *ydwyt* dda, a maddeugar; ac o fawr drugaredd i'r rhai oll a alwant arnat.
6 Clyw, ARGLWYDD, fy ngweddi: ac ymwrando â llais fy ymbil.
7 [c] Yn nŷdd fy nghyfyngder y llefaf arnat: canys gwrandewi fi.

‡ Neu, *un a gafodd ſiafr.* ‡ Neu, *trwy 'r dŷdd.*
[a] Sal. 25. 1. a 143. 8.
[b] Ad. 15. Joel 2. 13.
[c] Sal. 50. 15.

8 [d] Nid

8 [d] Nid *oes* fel tydi ym mŷſg y duwiau, O Arglwydd; na *gweithredoedd* fel dy weithredoedd di.

9 Yr holl genhedloedd y rhai a wnaethoſt a ddeuant, ac a addolant ger dy fron di, O Arglwydd; ac a ogoneddant dy enw.

10 Canys *ydwyt* fawr, ac [e] yn gwneuthur rhyfeddodau: [f] ti yn unig *wyt* Dduw.

11 [g] Dyſg i mi dy ffordd, O ARGLWYDD; mi a rodiaf yn dy wirionedd: una fy nghàlon i ofni dy enw.

12 Moliannaf di, O Arglwydd fy Nuw, â'm holl gâlon: a gogoneddaf dy enw yn dragywydd.

13 Canys mawr *yw* dy drugaredd tu ag attafi: a gwaredaiſt fy enaid ‡ o uffern iſod.

14 [h] Rhai beilchion a gyfodaſant i'm herbyn, O Dduw, a chynnulleidfa † y trawſion a geiſiaſant fy enaid; ac ni'th oſodaſant di ger eu bron.

15 [i] Eithr ti, O Arglwydd, *wyt* Dduw trugarog a graſlawn: hwyrfrydig i lîd, a helaeth o drugaredd a gwirionedd.

16 Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf: dyro dy nerth i'th wâs, ac achub [k] fâb dy waſanaethferch.

17 Gwnâ i mi arwydd er daioni, fel y gwelo fy nghaſeion, ac y gwaradwydder hwynt: am i ti, O ARGLWYDD, fy nghynnorthwyo a'm diddanu.

d Ecſod. 15. 11. Deut. 3. 24. Sal. 89. 6.
e Sal. 72. 18. a 77. 14.
f Deut. 6. 4. a 32. 39. Eſay 37. 16. a 44. 16. Marc 12. 29. 1 Cor. 8. 4. Eph. 4. 6.
g Sal. 25. 4. a 27. 11. a 119. 33. a 143. 8. ‡ Neu, *a'r bydd.*
h Sal. 54. 3. † Heb. *yr ofnadwy.*
i Ecſod. 34. 6. Num. 14. 18. Neh. 9. 17. Ad. 5. Sal. 103. 8. a 111. 4. a 103. 4, 7. a 145. 8. Joel 2. 13.
k Sal. 116. 16.

SALM. LXXXVII.

1 Naturiaeth a gogoniant yr Eglwys. 4 Cynnydd, 'a pharch, a diddanwch aelodau 'r Eglwys.

¶ Salm *neu* gân i feibion Corah.

[a] Sal. 48. 11.

EI ſail *ſydd* [a] ar y mynyddoedd ſanctaidd.

2 Yr ARGLWYDD a gâr byrth Sïon yn fwy nâ holl breſwylfeydd Jacob.

3 Gogoneddus *bethau* a ddywedir am danat ti, O ddinas Dduw. Selah.

[b] Sal. 89. 10.

4 Coſiaf [b] Rahab a Babilon wrth fy nghydnabod: wele Philiſtia, a Thyrus, ynghŷd ag Ethiopia. Yno y ganwyd hwn.

5 Ac am Sïon y dywedir, Y gŵr a'r gŵr a anwyd ynddi; a'r Goruchaf ei hun a'i ſichrâ hi.

[c] Sal. 22. 30.

6 [c] Yr ARGLWYDD a gyfrif pan 'ſgrifenno y bobl, eni hwn yno. Selah.

7 Y cantorion a'r cerddorion *a fyddant yno:* fy holl ffynhonnau *ſydd* ynot ti.

SALM. LXXXVIII.

Gweddi yn cynnwys acbwyn chwerw-doſt.

¶ Salm *neu* gân i feibion Corah, i'r Pencerdd ar Fahalath Leannoth, ‡ Maſcil [a] Heman yr Ezrahiad.

‡ Neu, Salm *Heman*, &c. *yn rhoi athrawiaeth.*
[a] 1 Bren. 4. 31. 1 Cron. 2. 26.

OARGLWYDD Dduw fy jechydwriaeth, gwaeddais o'th flaen ddydd *a* nôs.

2 Deued fy ngweddi ger dy fron; goſtwng dy glûſt at fy llefain.

3 Canys fy enaid a lanwyd o flinderau; a'm heinioes a neſâ i'r beddrod.

[b] Sal. 31. 12.

4 [b] Cyfrifwyd fi gyd â'r rhai a ddiſgynnent i'r pwll: ydwyt fel gŵr heb nerth:

† Neu, *gan.*

5 Yn rhŷdd ym mŷſg y meirw, fel rhai wedi eu lladd, yn gorwedd mewn bêdd, y rhai ni chofi mwy; a hwy a dorrwyd † oddi wrth dy lâw.

6 Goſodaiſt fi yn y pwll iſaf, mewn tywyllwch, yn y dyfnderau.

[c] Sal. 2. 7.

7 Y mae dy ddigofaint yn pwyſo arnaf: ac [c] â'th holl donnau i'm cyſtuddiaiſt. Selah.

8 [d] Peliheaiſt fy nghydnabod oddi wrthyf; gwnaethoſt fi yn ffieidd-dra iddynt: gwarchaewyd *fi*, fel nad awn allan.

[d] Job 19. 13. Sal. 31. 11. a 142. 4.

9 Fy llygad a ofidiodd gan fy nghyſtudd; llefais arnat, ARGLWYDD, beunydd; [e] eſtynnais fy nwylaw attat.

[e] Job 11. 13.

10 [f] Ai i'r meirw y gwnai ryfeddod? a gyfyd y meirw *a'th* foliannu di? Selah.

Sal. 143. 6.

11 A dreuthir dy drugaredd mewn bêdd? *a'th* wirionedd yn niſtryw?

[f] Sal. 6. 5. a 30. 9. a 115. 17. a 118. 17.

12 A adwaenir dy ryfeddod yn y tywyllwch? a'th gyfiawnder yn nhîr angof?

Eſay 38. 18.

13 Ond myfi a lefais arnat, ARGLWYDD: [g] yn forau yr achub fy ngweddi dy flaen.

[g] Sal. 5. 3.

14 Pa ham, ARGLWYDD, y gwrthodi fy enaid? y cuddi dy wyneb oddi wrthyf?

15 Truan *ydwyf* fi, ac ar drangcedigaeth o'm hieuengctid; [h] dygais dy ofn, *ac* yr ydwyf yn petruſo.

[h] Job 6. 4.

16 Dy ſorriant a aeth droſof; dy ddychrynedigaethau a'm torrodd ymmaith.

‡ Neu, *ar bŷd y dydd.*

17 Fel dwfr i'm cylchynaſant ‡ beunydd; ac i'm cŷd-amgylchaſant.

[i] Sal. 31. 11. a 38. 11.

18 [i] Câr a chyfaill a yrraiſt ym mhell oddi wrthyf, *a'm* cydnabod i dywyllwch.

SALM. LXXXIX.

Prydnhawnol. Weddi.

1 Dafydd yn moliannu Duw am ei gyſammod, 5 am ei ryfeddol allu, 15 am ei ofal dros ei Eglwys, 19 am ei ſafr i frenhiniaeth Dafydd: 38 Yna yn cŵyno am yr yr hyn a ddigwyddaſai yn y gwrthwyneb, 46 yn ymymliw â Duw, yn ei weddïo, ac yn ei fendithio.

¶ ‡ Maſcil [a] Ethan yr Ezrahiad.

‡ Neu, *Salm i Ethan*, &c. *i roi athrawiaeth.*
[a] 1 Cron. 2. 6.

TRugareddau 'r ARGLWYDD a ddadganaf byth; â'm genau y mynegaf dy wirionedd o genhedlaeth hyd genhedlaeth.

2 Canys dywedais, Adeiledir trugaredd yn dragywydd: [b] yn y nefoedd y ſicrhâi dy wirionedd.

[b] Sal. 119. 89.

3 Gwneuthum ammod â'm hetholedig, [c] tyngais i'm gwâs Dafydd.

[c] 2 Sam. 7. 11, &c.

4 [d] Yn dragywydd y ſicrhâf dy hâd di; ac [e] o genhedlaeth i genhedlaeth yr adeiladaf dy orſeddfaingc di. Selah.

[d] Ad. 29. 36.
[e] Edrych Ad. 1.

5 [f] A'r nefoedd, O ARGLWYDD, a foliannant dy ryfeddod; a'th wirionedd yng-hynnulleidfa 'r ſaint.

[f] Sal. 19. 1.

6 Canys [g] pwy yn y nêf a gyſtedlir â'r ARGLWYDD? *pwy* a gyffelybir i'r ARGLWYDD ym mŷſg meibion y cedyrn?

[g] Sal. 86. 8. a 113. 5.

7 [h] Duw ſydd ofnadwy jawn ynghynnulleidfa 'r ſaint; ac i'w arſwydo yn ei holl amgylchoedd.

[h] Sal. 76. 11.

8 O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, pwy *ſydd* fel tydi, yn gadarn JOR? a'th wirionedd o'th amgylch?

9 [i] Ti wyt yn llywodraethu ymchwydd y môr: pan gyfodo ei donnau, ti â'i goſtegi.

[i] Sal. 65. 7.

10 [k] Ti a ddrylliaiſt yr † Aipht, fel *un* lladdedig: trwy ‡ nerth dy fraich y gwaſgeraiſt dy elynion.

[k] Ecſod. 14. 26. † *Rahab.* ‡ Heb. *fraich dy nerth.*

11 [l] Y nefoedd *ydynt* eiddot ti, a'r ddaear *ſydd* eiddot ti: ti a ſeiliaiſt y bŷd a'i gyflawnder.

[l] Gen. 1. 1. Sal. 24. 1. a 50. 12.

12 Ti a greaiſt ogledd a dehau: Tabor a Hermon a lawenychant yn dy enw.

13 *Y mae* i ti fraich, a chadernid; cadarn yw dy lâw, *ac* uchel yw dy ddeheulaw.

[m] Sal. 97. 2.

14 [m] Cyfiawnder a barn *yw* † trigfa dy orſeddfaingc: [n] trugaredd a gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.

† Neu, *ſicrhâd.*
[n] Sal. 85. 13.

15 Gwyn ei fŷd y bobl a adwaenant [o] yr hyfrydlais: yn llewyrch dy wyneb, O ARGLWYDD, y rhodiant hwy.

[o] Num. 10. 6.

16 Yn

16 Yn dy enw di y gorfoleddant beunydd; ac yn dy gyfiawnder yr ymddyrchafant.

17 Canys gedidawgrwydd eu cadernid hwynt *ydwyt* ti; ac yn dy ewyllys da [p] y dyrchefir ein corn ni.

18 Canys ‡ yr ARGLWYDD *yw* ein tarian: a Sanct Israel *yw* ein Brenhin.

19 Yna 'r ymddiddenaist mewn gweledigaeth â'th sainct, ac a ddywedaist, Gosodais gymmorth ar *un* cadarn; dyrchefais *un* etholedig o'r bobl.

20 [q] Cefais Ddafydd fy ngwasanaethwr: enneiniais ef â'm holew sanctaidd:

21 [r] Yr hwn y sicrhêir fy llâw gyd ag ef: a'm braich a'i nertha ef.

22 [s] Ni orthrymma 'r gelyn ef; a'r mâb anwir ni's cystuddia ef.

23 A mi a goethaf ei elynion o'i flaen; a'i gasêion a darawaf.

24 [t] Fy ngwirionedd hefyd, a'm trugaredd *fydd* gyd ag ef: ac [u] yn fy enw y dyrchefir ei gorn ef.

25 A [x] gosodaf ei lâw yn y môr, a'i ddeheulaw yn yr afonydd.

26 Efe a lefa arnaf, Ti *yw* fy Nhâd, fy Nuw, a chraig fy jechydwriaeth.

27 Minnau a'i gwnâf yntau yn gynfab, goruwch brenhinoedd y ddaear.

28 [y] Cadwaf iddo fy nhrugaredd yn dragywydd: a'm cyfammod fydd ficcr iddo.

29 [z] Gosodaf hefyd ei hâd yn dragywydd; a'i orseddfaingc [a] fel dyddiau 'r nefoedd.

30 O's ei feibion a adawânt fy nghyfraith: ac ni rodiant yn fy marnedigaethau;

31 O's fy neddfau a halogant; a'm gorchymynion ni chadwant;

32 Yna [b] mi a ymwelaf â'u camwedd â gwïalen, ac â'u hanwiredd â ffrewyllau.

33 Ond ni thorraf fy nhrugaredd oddi wrtho: ac † ni phallaf o'm gwirionedd.

34 Ni thorraf fy nghyfammod: ac ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan o'm genau.

35 Tyngais unwaith i'm sancteiddrwydd, na ddywedwn gelwydd i Ddafydd.

36 [c] Bydd ei hâd ef yn dragywydd; a'i orseddfaingc [d] fel yr haul ger fy mron i.

37 Sicrhêir ef yn dragywydd fel y lleuad, ac *fel* tŷst ffyddlon yn y nêf. Selah.

38 Ond ti a wrthodaist ac a ffieiddiaist, ti a ddigiaist wrth dy enneiniog.

39 Diddymmaist gyfammod dy wâs; halogaist ei goron, *gan ei thaflu* i lawr.

40 [e] Drylliaist ei holl gaeau ef; gwnaethost ei amddiffynfeydd yn adwyau.

41 Yr holl fforddolion a'i hysbeiliant ef: aeth yn warthrudd i'w gymmydogion.

42 Dyrchefaist ddeheulaw ei wrthwynebwŷr; llawenheaist ei holl elynion.

43 Troaist hefyd fin ei gleddyf, ac ni chadarnheaist ef mewn rhyfel.

44 Peraist i'w ‡ harddwch ddarfod, a bwriaist ei orseddfaingc i lawr.

45 Byrheaist ddyddiau ei jeuengctid; toaist gywilydd drosto ef. Selah.

46 [f] Pa hŷd, ARGLWYDD, yr ymguddi, *ai* yn dragywydd? a lŷsg dy ddigofaint di fel tân?

47 [g] Cofia [h] pa amser fydd *i* mi: pa ham y creaist holl blant dynion yn ofer?

48 [i] Pa ŵr a fydd byw, ac ni [k] wêl farwolaeth? a wared efe ei enaid o law 'r bêdd? Selah.

49 Pa le *y mae* dy hên drugareddau, O Arglwydd, *y rhai* [l] a dyngaist i Ddafydd yn dy wirionedd?

50 Cofia, O Arglwydd, waradwydd dy weision, [m] *yr hwn* a ddygais yn fy mynwes *gan* yr holl bobloedd fawrion;

51 A'r hwn y gwaradwyddodd dy elynion, O ARGLWYDD; â'r hwn y gwaradwyddasant ôl troed dy enneiniog.

52 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD yn dragywydd. Amen, ac Amen.

SALM. XC. } *Borcuol* } *Weddi.*

1 Mosses yn datcan rhagluniaeth Duw, 3 yn cŵyno rhag brewolder dŷn, 7 a cheryddon Duw, 10 a byrred yr einioes: 12 Ac yn gweddio am gael gwybodaeth a pharawf o ddaionus ragluniaeth Duw.

¶ Gweddi Moses [a] gŵr Duw.

TI, Arglwydd, [b] fuost yn bresŵylfa i ni † ym mhob cenhedlaeth:

2 [c] Cyn gwneuthur y mynyddoedd, a llunio o honot y ddaear, a'r bŷd; ti hefyd *wyt* Dduw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

3 Troi ddŷn i ddinystr; a dywedi, [d] Dychwelwch feibion dynion.

4 [e] Canys mîl o flynyddoedd *ydynt* yn dy olwg di fel doe, wedi 'r êl heibio, ac *fel* gwiliadwriaeth nôs.

5 Dygi hwynt ymmaith megis â llifeiriant; [f] y maent fel *bûn*: y borau [g] *y maent* fel llysieuyn a newidir.

6 Y borau y blodeua, ac y tŷf; pryd nawn y torrir ef ymmaith, ac y gwywa.

7 Canys yn dy ddîg y difethwyd ni, ac yn dy lidiawgrwydd i'n brawychwyd.

8 [h] Gosodaist ein hanwiredd ger dy fron, ein [i] dirgel *bechodau* yngoleuni dy ŵyneb.

9 Canys ein holl ddyddiau ni a † ddarfuant gan dy ddigofaint di: treuliasom ein blynyddoedd fel ‡ chwedl.

10 † Yn nyddiau ein blynyddoedd *y mae* deng mlynedd a thrugain: ac o's o gryfder y *cyrbeuddir* pedwar ugain mlynedd, etto eu nerth *fydd* boen a blinder; canys ebrwydd y derfydd, a ni a ehedwn ymmaith.

11 Pwy a edwyn nerth dy sorriant; canys fel *y* mae dy ofn, *y mae* dy ddigter.

12 [k] Dysg *i ni* felly gyfrif ein dyddiau, fel y dygom *ein* càlon i ddoethineb.

13 Dychwel, ARGLWYDD, pa hŷd? ac edifarhâ o ran dy weision.

14 Diwalla ni yn forau â'th drugaredd; fel y gorfoleddom ac y llawenychom dros ein holl ddyddiau.

15 Llawenhâ ni yn ôl y dyddiau y cystuddiaist ni, *a'r* blynyddoedd y gwelsom ddrygfyd.

16 Gweler dy waith tu ag at dy weision, a'th ogoniant tu ag at eu plant hwy.

17 A bydded [l] prydferthwch yr ARGLWYDD ein Duw arnom ni: a threfna weithred ein dwylaw ynom ni; ïe trefna waith ein dwylaw.

SALM. XCI.

1 Cysŵr y duwiol, 3 a'u diogelwch, 9 a'u trigias. 11 Eu gweision, 14 a'u caredigion; a diwedd y cwbl.

YR hwn [a] sydd yn trigo yn nirgelwch y Goruchaf, a † erys ynghysgod yr Holl-alluog.

2 [b] Dywedaf am yr ARGLWYDD, Fy noddfa a'm hamddiffynfa *ydyw*; fy Nuw, ynddo yr ymddiriedaf.

3 Canys [c] efe a'th wareda di o fagl yr heliwr, *ac* oddi wrth haint echryslon.

4 [d] A'i asgell y cysgoda efe trosot, a than ei adenydd y byddi di'ogel: ei wirionedd *fydd* darian ac astalch *i ti*.

5 [e] Nid

[p] Sal. 75. 10. Ad. 24. ‡ Neu, *o'r Arglwydd y mae ein tarian*; *ac o Sanct Is. y mae ein Brenhin.* [q] 1 Sam. 16. 1, 2. [r] Sal. 80. 17. [s] 2 Sam. 7. 10. [t] Sal. 61. 7. [u] Ad. 17. [x] Sal. 72. 8. a 80. 11. [y] Esay 55. 3. [z] Ad. 4. 36. [a] Deut. 11. 21. [b] 2 Sam. 7. 14. † Heb. *ni ddiddymmaf fy ngwirionedd.* [c] 2 Sam. 7. 16. Ad. 4, 29. Luc 1. 33. Joan 12. 34. [d] Sal. 72. 5, 17. [e] Sal. 80. 42. ‡ Heb. *ddiŵleirdeb.* [f] Sal. 79. 5. [g] Job 7. 7. [h] Sal. 39. 4, 5. [i] Sal. 49. 9. [k] Heb. 11. 5. [l] 2 Sam. 7. 15. Esay 55. 3. [m] Sal. 69. 9. [a] Deut. 33. 1. [b] Ezec. 11. 16. † Heb. *ynghenhedlaeth a chenhedlaeth.* [c] Diar. 8. 25. [d] Gen. 3. 19. Preg. 12. 7. [e] 2 Pedr 3. 8. [f] Sal. 73. 20. [g] Sal. 103. 15. Esay 40. 6. [h] Sal. 50. 21. [i] Sal. 19. 12. † Heb. *droisant eu bwynebau.* ‡ Neu, *mysyrdod.* † Neu, *Dyddiau ein blynyddoedd, ynddynt y mae*, &c. [k] Sal. 39. 4. [l] Sal. 27. 4. [a] Sal. 27. 5. † Heb. *lettya.* [b] Sal. 142. 5. [c] Sal. 124. 7. [d] Sal. 17. 8. a 57. 1. a 61. 4.

[e] Job 5. 19, &c. Sal. 121. 6. Diar. 3. 23. Eſay 43. 2.

5 [e] Nid ofni rhag dychryn nôs; *na* rhag y ſaeth a ehedo 'r dydd:
6 *Na* rhag yr haint a rodio yn y tywyllwch; *na* rhag y dinyſtr a ddinyſtrio ganol dydd.
7 Wrth dy yſtlys y cwymp mîl, a dengmil wrth dy ddeheulaw: ond ni ddaw yn agos attat ti.

[f] Sal. 37. 34.

8 Yn unig [f] ti a ganfyddi â'th lygaid, ac a weli dâl y rhai annuwiol.

[g] Sal. 90. 1.

9 Am i ti wneuthur yr ARGLWYDD fy noddfa, *ſef* y Goruchaf, [g] yn breſwyla i ti;
10 Ni ddigwydd i ti niwaid, ac ni ddaw plâ yn agos i'th babell.

[h] Sal. 34. 7. Mat. 4. 6. Luc 4. 10.

11 [h] Canys efe a erchymmyn i'w angylion am danat ti, dy gadw yn dy holl ffyrdd.
12 Ar eu dwylaw i'th ddygant; [i] rhag taro dy droed wrth garreg.

[i] Job 5. 23.

[‡] *Neidr.*

13 Ar y llêw a'r ‡ aſp y cerddi: y cenaw llêw a'r ddraig a fethri.
14 Am iddo roddi ei ſerch arnaf: am hynny y gwaredaf ef: am iddo adnabod *ſy* enw.

[k] Sal. 50. 15.

15 [k] Efe a eilw arnaf, a mi a'i gwrandawaf: mewn ing *y byddaf* fi gyd ag ef, y gwaredaf, ac y gogoneddaf ef.
16 Digonaf ef â hîr ddyddiau: a dangoſaf iddo fy jechydwriaeth.

SALM. XCII.

1 Dafydd yn annog i foliannu Duw, 4 am ei fawr weithredoedd, 6 am ei farnedigaethau ar yr enwir, 10 a'i ddaioni i'r duwiol.

¶ Salm *neu* gân ar y dydd Sabboth.

[a] Sal. 147. 1.

[a] DA *yw* moliannu 'r ARGLWYDD; a chanu *mawl* i'th enw di, y Goruchaf:
2 A mynegi 'r borau am dy drugaredd, a'th wirionedd y noſweithiau;
3 Ar ddegtant, ac ar nabl, *ac* ar delyn

[†] Heb. *Higaion.*

† yn ſyfyriol.
4 Canys llawenychaiſt ſi, O ARGLWYDD, â'th weithred: yngwâith dy ddwylaw y gorfoleddaf.

[b] Sal. 40. 5. a 139. 17.

5 [b] Mor fawredig, O ARGLWYDD, yw dy weithredoedd! [c] dwfn jawn yw dy feddyliau.

[c] Rhuf. 11. 34.

6 [d] Gŵr annoeth ni ŵyr, a'r ynfyd ni

[d] Sal. 94. 8.

ddeall hyn.

[e] Job 12. 6. a 21. 7. Jer. 12. 1, 2.

7 Pan [e] flodeuo 'r rhai annuwiol fel llyſieuyn, a blaguro holl weithredwŷr anwiredd; *hynny ſydd* i'w dinyſtrio byth byth-oedd.

Mal. 3. 15.

8 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* ddyrchafedig yn dragywydd.
9 Canys wele dy elynion, O ARGLWYDD, wele dy elynion a ddifethir: gwaſgerir holl weithredwŷr anwiredd.

[f] Sal. 89. 17, 24.

10 Ond [f] fy nghorn i a ddyrchefi fel unicorn, ag olew îr i'm henneinir.

[g] Sal. 54. 7. a 59. 10. a 112. 8.

11 [g] Fy llygad hefyd a wêl *ſy ngwynſyd* ar fy ngwrthwynebwŷr: fy nghluſtiau a glywant *ſy ewyllys* am y rhai drygionus a gyfodant i'm herbyn.

[h] Eſay 65. 22. Hoſ. 14. 5.

12 [h] Y cyfiawn a flodeua fel palmwŷdden, *ac* a gynnydda fel cedr-wŷdden yn Libanus.
13 Y rhai a blannwyd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a flodeuaut ynghynteddoedd ein Duw.
14 Ffrwythant etto yn *eu* henaint; tirfion, ac iraidd fyddant:

[k] Deut. 32. 4.

15 I fynegi mai uniawn *yw* 'r ARGLWYDD [i] fy nghraig; ac [k] nad *oes* anwiredd ynddo.

SALM. XCIII.

Prydnhawnol Weddi.

Mawrhydi, gallu, a ſancteiddrwydd teyrnas Criſt.

[a] Sal. 96. 10. a 97. 1. a 99. 1.

[‡] YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu, [b] efe a wiſgodd ardderchawgrwydd; gwiſgodd yr ARGLWYDD nerth *ac* ymwregyſodd: y bŷd hefyd a ſicrhäwyd fel na ſyflo.

[b] Sal. 104. 1.

2 [c] Darparwyd dy orſeddfaingc ‡ eriôed: ti *wyt* er tragywyddoldeb.

[c] Sal. 5. 6. Diar. 8. 22, &c.

3 Y llifeiriaint, O ARGLWYDD, a ddyrchafaſant, y llifeiriaint a ddyrchafaſant eu twrf; y llifeiriaint a ddyrchafaſant eu tonnau.

[‡] *Cynt.*

4 Yr ARGLWYDD yn yr uchelder *ſydd* gadarnach nâ thwrf dyfroedd lawer, *nâ* chedyrn donnau y môr.
5 Siccr jawn yw dy dyſtiolaethau: ſanctеiddrwydd a weddai i'th dŷ, O ARGLWYDD, † byth.

† Heb. *dros hîr ddyddiau.*

SALM. XCIV.

1 Y prophwyd wrth alw am gyfiawnder, yn cŵyno rhag trais ac annuwioldeb: 8 yn dyſgu rhagluniaeth Duw: 12 yn dangos dedwyddwch cyſtudd. 16 Mai Duw yw amddiffynnwr y cyſtuddiedig.

[a] Deut. 32. 35.

O ARGLWYDD Dduw 'r [a] dïal, O Dduw 'r dïal, * ymddiſgleiria.

* Sal. 80. 1.

2 [b] Ymddyrcha, [c] farnwr y bŷd: tâl eu gwobr i'r beilchion.

[b] Sal. 7. 6. [c] Gen. 18. 25.

3 Pa hŷd, ARGLWYDD, *y caiſ* yr annuwiolion? pa hŷd *y caiſ* yr annuwiol orfoleddu?
4 *Pa bŷd* [d] y ſiaradant *ac* y dywedant yn galed? yr ymſawryga holl weithredwŷr anwiredd?

[d] Sal. 31. 18. Jud 15.

5 Dy bobl, ARGLWYDD, a ddrylliant; a'th etifeddiaeth a gyſtuddiant.
6 Y weddw a'r dieithr a laddant, a'r amddifad a ddieneidiant.
7 [e] Dywedant hefyd, Ni wêl yr ARGLWYDD; ac nid yſtyria Duw Jacob *hyn.*

[e] Sal. 10. 11, 13. a 59. 7.

8 [f] Yſtyriwch chwi rai annoeth ym mŷſg y bobl: ac ynfydion, pa brŷd y deallwch?

[f] Sal. 92. 6.

9 [g] Oni chlyw 'r hwn a blannodd y glûſt? oni wêl yr hwn a luniodd y llygad?

[g] Eccſod. 4. 11.

10 Oni cherydda 'r hwn a goſba 'r cenhedloedd? *oni ŵyr* yr hwn ſydd yn dyſgu gwybodaeth i ddŷn?

Diar. 20. 12.

11 [h] Gŵyr yr ARGLWYDD feddyliau dŷn, mai gwagedd *ydynt.*

[h] 1 Cor. 3. 20.

12 [i] Gwyn ei fŷd y gŵr a geryddi di, O ARGLWYDD, ac a ddyſgi yn dy gyfraith;
13 I beri iddo lonydd oddi wrth ddyddiau drygfyd; hyd oni chloddier ffôs i'r annuwiol.

[i] 1 Cor. 11. 32. Hebr. 12. 5, &c.

14 [k] Canys ni âd yr ARGLWYDD ei bobl, ac ni wrthyd efe ei etifeddiaeth.

[k] 1 Sam. 12. 22.

15 Eithr barn a ddychwel at gyfiawnder: â'r holl rai uniawn o gâlon *a ânt* ar ei ôl.

Rhuf. 11. 1, 2.

16 Pwy a gyfyd gyd â mi yn erbyn y rhai drygionus? pwy a ſaif gyd â mi yn erbyn gweithredwŷr anwiredd?
17 Oni *buaſai* 'r ARGLWYDD yn gymmorth i mi, braidd na thrigaſai fy enaid *mewn* diſtawrwydd.
18 Pan ddywedais, Llithrodd fy nhroed; dy drugaredd di, O ARGLWYDD, a'm cynhaliodd.
19 Yn amlder fy meddyliau o'm mewn, dy ddiddanwch di a lawenycha fy enaid.

[l] Am. 6. 4.

20 A [l] fydd cŷd-ymdeithas i ti â gorſeddfaingc anwiredd, yr hon [m] a lunia anwiredd yn lle cyfraith?

[m] Sal. 58. 2. Eſay 10. 1,

21 Yn

21 Yn ſinteioedd y deuan yn erbyn enaid y cyfiawn; a gwaed gwirion a farnant yn euog.

22 Eithr yr ARGLWYDD ſydd yn amddiffynfa i mi; a'm Duw *yw* craig fy nodded.

[a] Sal. 7. 16. 23 Ac [1] efe a dâl iddynt eu hanwiredd, ac a'u tyrr ymmaith yn eu drygioni: yr ARGLWYDD einDuw a'u tyrr hwynt ymmaith.

SALM. XCV.

Boreuol Weddi.

1 Cyngor i foliannu Duw, 3 o herwydd ei fawredd, 6 a'i ddaioni: 8 ac na themtier ef.

[a] Sal. 100. 1. † Heb. *ymhraig.* ‡ Heb. *Rhagflaenwn ei wŷneb ef.* [b] Sal. 96. 4. a 97. 9. a 135. 5. ‡ Neu, *nerth.* [c] Sal. 79. 13. a 80. 1. a 100. 3. [d] Heb. 3. 7. a 4. 7. [e] Ecſod. 17. 2, 7. Num. 14. 22, &c. a 20. 13. Deut. 6. 16. † Heb. *gynnen.* [f] Sal. 78. 18, 40, 56.

DEuwch, canwn i'r ARGLWYDD [a] ymlawenhâwn † yn nerth ein hiechyd.

2 ‡ Deuwn ger ei fron ef â diolch: canwn yn llafar iddo â ſalmau.

3 Canys [b] yr ARGLWYDD *ydd* Dduw mawr, a brenhin mawr goruwch yr holl dduwiau.

4 Yr hwn *y mae* gorddyſnderau 'r ddaear yn ei lâw; ac ‡ uchelderau 'r mynyddoedd yn eiddo.

5 Y môr *ydd* eiddo, ac efe a'i gwnaeth: a'i ddwylaw a luniaſant y ſychdir.

6 Deuwch, addolwn, ac ymgrymmwn: goſtyngwn ar ein gliniau ger bron yr ARGLWYDD ein gwneuthurwr.

7 Canys efe *yw* ein Duw ni; a [c] ninnau *ym* bobl ei borfa, a defaid ei lâw. [d] Heddyw o's gwrandêwch ar ei leferydd,

8 Na chaledwch eich calonnau, [e] megis yn yr † ymryſonfa, fel yn nŷdd profedigaeth yn yr anialwch:

9 Pan [f] demtiodd eich tadau fi, y profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithredoedd.

10 Deugain mlynedd yr ymryſonais â'r genhedlaeth *hon*, a dywedais, Pobl gyfeiliornus yn *eu* càlon *ydynt* hwy, ac nid adnabuant fy ffyrdd:

11 *Wrth* y rhai y tyngais yn fy llîd, † na ddelent i'm gorphwyſfa.

[1] 1 Cor. 10. 9. † Heb. *o's deuant.*

SALM. XCVI.

1 Cyngor i glodfori Duw, 4 am ei fawredd, 8 a'i frenhiniaeth, 11 a'i farn gyffredinol.

[a] 1 Cron. 16. 23. Sal. 33. 3. CEnwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd: cenwch i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear.

2 Cenwch i'r ARGLWYDD, bendigwch ei enw; cyhoeddwch o ddŷdd i ddŷdd ei jechydwriaeth ef.

3 Dadgenwch ym mŷſg y cenhedloedd ei ogoniant ef, ym mhlith yr holl bobloedd ei ryfeddodau.

[b] Sal. 145. 3. [c] Sal. 18. 3. [d] Sal. 95. 3. [e] Edrych Jer. 10. 11, 12. 4 Canys [b] mawr *yw* 'r ARGLWYDD, a [c] chanmoladwy jawn; [d] ofnadwy *yw* efe goruwch yr holl dduwiau.

5 Canys [e] holl dduwiau 'r bobloedd *ydynt* eulynnod: ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

6 Gogoniant a harddwch *ydd* o'i flaen ef; nerth a hyfrydwch *ydd* yn ei gyſſegr.

[f] Sal. 29. 1, 2. † Neu, *yn y Cyſſegr prydferth.* 7 Tylwythau 'r bobl, rhoddwch i'r ARGLWYDD; rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

8 [f] Rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch offrwm, a deuwch i'w gynteddoedd.

[g] Sal. 110. 3. 9 Addolwch yr ARGLWYDD † [g] mewn prydferthwch ſancteiddrwydd: yr holl ddaear, ofnwch ger ei fron ef.

10 Dywedwch ym mŷſg y cenhedloedd, [h] Yr ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu: a'r bŷd a ſicrhaodd efe, fel nad yſgogo: efe a farna 'r bobl yn uniawn.

[h] Sal. 93. 1. a 97. 1. [i] Sal. 69. 34. [k] Sal. 98. 7, &c.

11 [i] Llawenhâed y nefoedd, a gorfoledded y ddaear; [k] rhued y môr a'i gyflawnder.

12 Gorfoledded y maes, a'r hyn oll *ydd* ynddo: yna holl brennau 'r coed a ganant.

13 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod, canys y mae 'n dyfod i farnu 'r ddaear: [l] efe a farna 'r bŷd trwy gyfiawnder, a'r bobloedd â'i wirionedd.

[l] Sal. 67. 4. Dad. 19. 11.

SALM. XCVII.

1 Mawrhydi teyrnas Duw. 7 Yr Eglwys yn llawenychu o herwydd barnedigaethau Duw ar ddelw-addolwŷr. 10 Cyngor i dduwioldeb a llawenydd.

[a] Sal. 96. 10. † Neu, *mawrion.* [b] 1 Bren. 8, 12. Sal. 18. 11. [c] Sal. 89. 14. ‡ Neu, *ſicrhâd.* [d] Sal. 77. 18. a 104. 32. [e] Barn. 5. 5. Mic. 1. 4. Nah. 1. 5. [f] Sal. 19. 1. a 50. 6. [g] Ecſod. 20. 4. Lef. 26. 1. Deut. 5. 8. [h] Heb. 1. 6. [i] Sal. 95. 3. a 96. 4. [k] Sal. 34. 14. a 101. 3. Amos 5. 15.

YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu; gorfoledded y ddaear; llawenyched ynyſoedd † lawer.

2 [b] Cymmylau a thywyllwch *ydd* o'i amgylch ef: [c] cyfiawnder a barn *yw* ‡ trigfa ei orſeddfaingc ef.

3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a lŷſg ei elynion o amgylch.

4 [d] Ei fellt a lewyrchaſant y bŷd: y ddaear a welodd, ac a grynodd.

5 [e] Y mynyddoedd a doddaſant fel cŵyr o flaen yr ARGLWYDD; o flaen Arglwydd yr holl ddaear.

6 [f] Y nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: a'r holl bobl a welant ei ogoniant.

7 [g] Gwaradwydder y rhai oll a waſanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffroſtiant mewn eulynnod: [h] addolwch ef, yr holl dduwiau.

8 Sïon a glywodd, ac a lawenychodd; a merched Juda a orfoleddaſant; o herwydd dy farnedigaethau di, O ARGLWYDD.

9 Canys ti, ARGLWYDD, wyt oruchel goruwch yr holl ddaear: [i] dirfawr i'th ddyrchafwyd goruwch yr holl dduwiau.

10 Y rhai a gerwch yr ARGLWYDD, [k] caſewch ddrygioni: efe ſydd yn cadw eneidiau ei ſaint; *efe* a'u gwared o lâw y rhai annuwiol.

11 [l] Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o càlon.

12 Y rhai cyfiawn, [m] llawenychwch yn yr ARGLWYDD; a moliennwch wrth goffadwriaeth ei ſancteiddrwydd ef.

Rhuf. 12. 9. [l] Sal. 112. 4. [m] Sal. 33. 1.

SALM. XCVIII.

Prydnhawnol Weddi.

1 Dafydd yn annog yr Juddewon, 4 a'r cenhedloedd, 7 a'r holl greaduriaid, i glodfori Duw.

¶ Salm.

[a] Sal. 33. 3. a 96. 1. Eſay 52. 10. a 43. 5. [b] Eſay 59. 16. [c] Eſay 52. 10. CEnwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd; canys efe a wnaeth *bethau* rhyfedd: [b] ei ddeheulaw a'i fraich ſanctaidd a barodd iddo fuddugoliaeth.

2 [c] Hyſbyſodd yr ARGLWYDD ei jechydwriaeth: dadguddiodd ei gyfiawnder yngolwg y cenhedloedd.

3 Cofiodd ei drugaredd a'i wirionedd i dŷ Iſrael: holl derfynau 'r ddaear a welſant jechydwriaeth ein Duw ni.

4 Cenwch yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear: llefwch, ac ymlawenhêwch, a chenwch.

5 Cenwch i'r ARGLWYDD gyd â'r delyn; gyd â'r delyn a llêf Salm.

6 Ar udgyrn a ſain cornet, cenwch yn llafar o flaen yr ARGLWYDD y Brenhin.
d Sal. 96. 11, &c. 7 d Rhued y môr a'i gyflawnder; y bŷd a'r rhai a drigant o'i fewn.
8 Cured y llifeiriaint *eu* dwylaw: a chydganed y mynyddoedd
9 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae 'n dyfod i farnu 'r ddaear: efe a farna 'r bŷd â chyfiawnder, a'r bobloedd ag uniondeb.

SALM. XCIX.

1 *Dafydd yn gofod allan deyrnas Duw yn Sïon, 5 ac yn annog pawb, wrth eſampl yr hên dadau, i addoli Duw yn ei fynydd ſanctaidd.*

a Sal. 93. 1. b Ecſod. 25. 22. Sal. 80. 1. YR ARGLWYDD ſydd yn teyrnaſu, cryned y bobloedd: b eiſtedd y mae *rhwng* y Cerubiaid, ymgynhyrfed y ddaear.
2 Mawr *yw* 'r ARGLWYDD yn Sïon, a dyrchafedig *yw* efe goruwch yr holl bobloedd.
3 Moliannant dy enw mawr ac ofnadwy; *canys* ſanctaidd *yw*.
c Job 36. 5. 4 A c nerth y brenhin a hoffa farn: ti a ficrhêi uniondeb; barn, a chyfiawnder a wnai di yn Jacob.
d Ad. 9. e 1. Cron. 28. 2. f Jer. 15. 1. 5 d Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein Duw, ac ymgrymmwch o flaen e ei 'ſtôl-draed ef; *canys* ſanctaidd *yw*.
6 f Moſes ac Aaron ym mhlith ei offeiriaid ef; a Samuel ym mŷſg y rhai a alwant ar ei enw: galwaſant ar yr ARGLWYDD, ac efe a 'u gwrandawodd hwynt.
g Ecſod. 33. 9. h Edrych Ecſod. 32. 2. Num. 20. 12, 24. Deut. 9. 20. i Ad. 5. 7 g Llefarodd wrthynt yn y golofn gwmmwl: cadwaſant ei dyſtiolaethau, a'r ddeddf a roddodd efe iddynt.
8 Gwrandewaiſt arnynt, O ARGLWYDD ein Duw: Duw oeddit yn eu harbed, ïe pan h ddïelit am eu dychymmygion.
9 i Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein Duw, ac ymgrymmwch ar ei fynydd ſanctaidd: canys ſanctaidd *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw.

SALM. C.

1 *Cyngor i foliannu Duw yn llawen-hyfryd, 3 am ei fawredd, 4 ac am ei allu.*

¶ a *Salm* ‡ o foliant.
a Sal. 145. tit. ‡ Neu. o ddïolch. b Sal. 95. 1. CEnwch b yn llafar i'r ARGLWYDD: yr holl ddaear:
2 Gwaſanaethwch yr ARGLWYDD mewn llawenydd: deuwch o 'i flaen ef â chân.
c Sal. 119. 37. a 139. 13, &c. a 149. 2. Eph. 2. 10. ‡ Neu, eiddo ef *ydym*. d Sal. 95. 7. 3 Gwybyddwch mai 'r ARGLWYDD *ydd* Dduw: c efe a'n gwnaeth, ac ‡ nid ni ein hunain: d ei bobl ef *ydym*, a defaid ei borfa.
4 e Ewch i mewn i'w byrth ef â diolch, *ac* i 'w gynteddau â mawl: diolchwch iddo, *a* bendithiwch ei enw.
5 Canys da *yw* 'r ARGLWYDD: f ei drugaredd *ydd* yn dragywydd; a 'i wirionedd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

Ezec. 34. 30, 31. e Sal. 66. 13. f Sal. 136. 1, &c.

SALM. CI.

Dafydd yn gwneuthur addunedau a phroffes o dduwioldeb.

¶ *Salm* Dafydd.
CAnaf am drugaredd a barn: i ti, ARGLWYDD, y canaf.
2 Byddaf ddeallus mewn ffordd berffaith: pa brŷd y deui attaf? rhodiaf mewn perffeithrwydd fy nghâlon o fewn fy nhŷ.
3 Ni oſodaf ddim ‡ anwir o flaen fy llygaid: a câs gennyf waith b y rhai cildynnus; ni lŷn wrthyf fi.
4 Câlon gyndyn a gilia oddi wrthyf: nid adnabyddaf *ddŷn* drygionus.
5 Torraf ymmaith yr hwn a enllibio ei gymmydog yn ddirgel: c yr uchel o olwg, a'r balch ei gâlon, ni allaf *ei ddioddef*.
6 Fy llygaid *fydd* ar ffyddloniaid y tîr, fel y trigont gyd â mi: yr hwn a rodio mewn ffordd berffaith, hwnnw a'm gwaſanaetha i.
7 Ni thrîg o fewn fy nhŷ yr un a wnelo dwyll: ni † thrîg yn fy ngolwg yr un a ddywedo gelwydd.
8 d Yn forau y torraf ymmaith holl annuwiolion y tîr; i ddiwreiddio holl wneuthredwŷr anwiredd o ddinas yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *i'r Fall*, Heb. *Belial*.
a Sal. 97. 10. b Sal. 125. 5. c Sal. 18, 23. Diar 6. 17. ‡ Neu, *yn berffaith yn y fordd*. † Heb. *ſicrhâir*. d Jer. 21. 12.

SALM. CII. *Boreuol Weddi.*

1 *Y Prophwyd yn ei weddi yn cwyno yn chwerw-dôſt: 12 Yn cymmeryd cyſſur o dragywyddoldeb a thrugaredd Duw. 18 Bod yn rhaid cadw coffa o drugareddau Duw. 23 Y mae yn attegu ei wendid ag anghyfnewidiolder Duw.*

¶ Gweddi 'r cyſtuddiedig, pan fyddo mewn blinder, ac yn tywallu ei gŵyn ger bron yr ARGLWYDD.
ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a deled fy llêf attat.
2 a Na chûdd dy wŷneb oddi wrthyf yn nŷdd fy nghyfyngder, goſtwng dy glûſt attaf: yn y dydd y galwyf, briſia, gwrandawo fi.
a Sal. 27. 9. a 69. 17.
3 Canys fy nyddiau a ddarfuant ‡ fel mŵg: b a 'm heſgyrn a boethaſant fel aelwyd.
‡ Neu, *yn fŵg*. b Job 30. 30.
4 Fy nghâlon a darawyd, ac a wywodd fel llyſieuyn; ſel yr anghofiais fwytta fy mara.
5 Gan lais fy nhuchan y glynodd c fy eſgyrn wrth ‡ fy nghnawd.
c Job 19. 20.
6 d Tebyg wyf i belican yr anialwch; ydwyf fel dylluan y diffeithwch.
Galar. 4. 8.
7 Gwiliais, ac ydwyf fel aderyn y tô, unig ar ben y tŷ.
‡ *Fy ngbroen*.
8 Fy ngelynion a'm gwaradwyddant beunydd: y rhai a ynfydant wrthyf a dyngaſant yn fy erbyn.
d Job 30. 29.
9 Canys bwytteais ludw fel bara: a e chymmyſgais fy niod ag ŵylofain;
e Sal. 42. 3. a 80. 5.
10 O herwydd dy lîd di a'th ddigofaint: canys codaiſt fi i fynu, a theflaiſt fi i lawr.
11 f Fy nyddiau *fydd* fel cyſgod yn cilio; a g minnau fel glâſ-welltyn a wywais.
f Sal. 109. 23. a 144. 4.
12 h Tithau, ARGLWYDD, a barhêi yn dragywyddol: a 'th i goffadwriaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.
Preg. 6. 12.
13 Ti a gyfodi, *ac* a drugarhêi wrth Sïon: k canys yr amſer i drugarhâu wrthi, ïe 'r amſer nodedig, a ddaeth.
g Eſay 40. 6. Jago 1. 10.
14 O blegid y mae dy weiſion yn hoffi k ei meini; ac yn toſturio wrth ei llŵch hi.
h Galar. 5. 19. i Sal. 135. 13.
15 Felly 'r cenhedloedd a ofnant enw 'r ARGLWYDD: a holl frenhinoedd y ddaear dy ogoniant.
k Sal. 79. 1.
16 Pan adeilado 'r ARGLWYDD Sïon, y gwelir ef yn ei ogoniant.
17 Efe a edrych ar weddi 'r gwael; ac ni ddïyſtyrodd eu dymuniad.
18 Hyn a 'ſgrifennir i'r genhedlaeth a ddêl: l a'r bobl a grëir a foliannant yr ARGLWYDD.
l Sal. 22. 31. Eſay 43. 21.

19 Canys

m Sal. 14. 19 Canys m efe a edrychodd o uchelder
2. a 33. 13. ei gyſſegr: yr ARGLWYDD a edrychodd
n Sal. 79. o'r nefoedd ar y ddaear;
11. 20 n I wrando uchenaid y carcharorion;
ac i ryddhâu plant angau;
21 I fynegi enw 'r ARGLWYDD yn
Sion, a'i foliant yn Jeruſalem:
‡ Heb. 22 Pan gaſgler y bobl ynghŷd; a'r
Cyſtudd- teyrnaſoedd i waſanaethu 'r ARGLWYDD.
dodd. 23 † Goſtyngodd efe fy nerth ar y ffordd;
o Heb. 1. byrhaodd fy nyddiau.
10. 24 Dywedais, Fy Nuw, na chymmer fi
p Eſay 51. ymmaith ynghanol fy nyddiau: dy flyn-
6. a 65. yddoedd di *ydd* yn oes oeſoedd.
17. a 66. 25 o Yn y dechreuad y ſeiliaiſt y ddaear;
22. a'r nefoedd *ydynt* waith dy ddwylaw.
Rhuf. 8. 26 p Hwy a ddarfyddant, a thi a ‡ bar-
20. hei; ïe hwy oll a heneiddiant fel dilledyn:
2 Pedr. 3. fel gwiſg y newidi hwynt, a hwy a newi-
7, 10, 11. dir.
‡ Heb. 27 Tithau 'r un *ydwyt*, a'th flynyddoedd
ſefi. ni ddarfyddant.
q Sal. 69. 28 q Plant dy weiſion a barhânt, a'u hâd
36. a ſicrhëir ger dy fron di.

SALM. CIII.

1 Cyngor i fendithio Duw am ei drugaredd, 15 a'i ddïanwadalwch.

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal 104. FY enaid, a bendithia 'r ARGLWYDD;
1. a 146. a chwbl ſydd ynof, ei enw ſanctaidd
2. ef.
b Sal. 130. 2 Fy enaid, bendithia 'r ARGLWYDD;
3. ac nac anghofia ei holl ddoniau ef:
Mar. 9. 3 b Yr hwn ſydd yn maddau dy holl an-
2, 6. wireddau; yr hwn ſydd yn jachâu dy holl
Mar. 2. leſgedd:
11. 4 Yr hwn ſydd yn gwaredu dy fywyd o
Luc. 7. 47. ddiſtryw: yr c hwn ſydd yn dy goroni â
c Sal. 5. 12. thrugaredd ac â thoſturi:
d Eſay 40. 5 Yr hwn ſydd yn diwallu dy enau â
31. daioni; d *fel* yr adnewyddir dy jeuenctid
e Sal. 146. fel yr eryr,
7. 6 e Yr ARGLWYDD ſydd yn gwneu-
f Sal. 147. thur cyfiawnder, a barn i'r rhai gorthrym-
19. medig oll.
g Eccſod. 7 f Hyſbyſodd ei ffyrdd i Foſes; ei
34. 6. weithredoedd i feibion Iſrael.
Num. 8 g Trugarog, a graſlawn *yw* 'r AR-
14. 18. GLWYDD; hwyrfrydig i lid, a mawr o
Deut. 5. drugarogrwydd.
10. 9 h Nid byth yr ymryſon efe: ac nid
Neh. 9. byth y ceidw efe *ei ddigofaint*.
17. 10 i Nid yn ôl ein pechodau, y gwnaeth
Sal. 86. 15. efe â ni; ac nid yn ôl ein hanwireddau y
Jer. 32. 18. talodd efe i ni.
h Sal. 30. 5. 11 Canys cyſuwch ag yw 'r nefoedd
Eſay 57. uwchlaw 'r ddaear, y rhagorodd ei dru-
16. garedd ef ar y rhai a'i hofnant ef.
Jer. 3. 5. 12 Cyn belled ag yw 'r dwyrain oddi
Mic. 7. wrth y gorllewin, y pellhaodd efe ein cam-
18. weddau oddi wrthym.
i Ezra 9. 13 k Fel y toſturia tâd wrth *ei* blant *felly*
13. y toſturia 'r ARGLWYDD wrth y rhai a'i
k Mal. 3. hofnant ef.
17. 14 Canys efe a edwyn ein defnydd ni:
l Sal. 78. l cofia mai llŵch *ydym*.
39. 15 m Dyddiau dŷn *fydd* fel glâſ-welltyn:
m Sal. 90. n megis blodeuyn y maes, felly y blodeua
5. efe.
n Job. 14. 16 Canys y gwynt a â droſto, ac ni *bydd*
1, 2. mwy o hono; o a'i le nid edwyn ddim o
Jago 1. hono ef mwy.
10, 11. 17 Ond trugaredd yr ARGLWYDD *ſydd*
o Job 7. o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb,
10. a 20. 9. ar y rhai a'i hofnant ef; a'i gyfiawnder
p Eccſod. i blant *eu* plant;
20. 6. 18 I 'r ſawl a gadwant ei gyfammod
Deut. 7. 9. ef, ac a gofiant ei orchymynion i'w gwneu-
thur.
19 Yr ARGLWYDD a barotôdd ei
orſeddfa yn y nefoedd: a'i frenhiniaeth
ef ſydd yn llywodraethu ar bob peth.
q Sal. 148. 20 q Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei
2. angylion ef; * cedyrn o nerth, yn gwneu-
* Edrych thur ei air ef, gan wrando ar leferydd ei
Sal. 78. 25. air ef.
21 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei
r Heb. 1. holl luoedd ef; r ei holl weiſion yn
14. gwneuthur ei ewyllys ef.
22 Bendithiwch yr ARGLWYDD ei
holl weithredoedd ef, ym mhob man o'i
lywodraeth. Fy enaid, bendithia 'r AR-
GLWYDD.

SALM. } { *Prydnhawnol*
CIV. } { *Weddi.*

1 Myfyrdod ar gadarn allu, 7 a rhyfeddol ragddarbodaeth Duw. 31 Bod gogoniant Duw yn dragywyddol. 33 Y Prophwyd yn adduno moliannu Duw yn ddibaid.

a Sal. 93. 1. FY enaid, bendithia 'r ARGLWYDD.
b Eſay 40. O ARGLWYDD fy Nuw, tra mawr
22. a 45. ydwyt: a gwiſgaiſt ogoniant a har-
12, ddwch.
c Amos 2 Yr hwn wyt yn gwiſgo goleuni fel
9. 6. dilledyn: *ac* b yn taenu 'r nefoedd fel llenn.
d Eſay 19. 3 c Yr hwn ſy 'n goſod tŷlathau ei
1. ſtafelloedd yn y dyfroedd; d yn gwneu-
e Sal. 18. thur y cymmylau yn gerbyd iddo; ac e yn
10. rhodio ar adenydd y gwynt.
f Heb. 1. 7. 4 f Yr hwn ſydd yn gwneuthur ei gen-
g Job 26. hadon yn yſbrydion; a'i weinidogion yn
7. a 38. 4. dân fflamllyd.
Sal. 24. 2. 5 g *Yr hwn* a ſeiliodd y ddaear ar ei
a 136. 6. ſylfeini; *fel* na ſymmudo byth, yn dra-
h Gen. 7. gywydd.
19. 6 h Toaiſt hi â'r gorddyfnder, megis â
i Gen. 8. 1. gwiſg: y dyfroedd a ſafent goruwch y
‡ Neu, mynyddoedd.
Y My- 7 i Gan dy gerydd di y ffoiſant: rhag ſŵn
nyddoedd dy daran y pryſurafant ymmaith.
a ymgo- 8 ‡ *Gan y* mynyddoedd yr ymgodant; ar
dant, a'r hŷd y dyffrynnoedd y diſgynnant, i'r lle a
dyffryn- ſeiliaiſt iddynt.
noedd a 9 k Goſodaiſt derfyn, fel nad elont dro-
ddiſgyn- ſodd, l fel na ddychwelont i orchuddio 'r
nant. ddaear.
k Sal. 33. 7. 10 Yr hwn a yrr ffynhonnau i'r dyffryn-
Jer. 5. 22. noedd, *y rhai* a gerddant rhwng y bryn-
l Gen. 9. niau.
11, 15. 11 Diodant holl fwyſtfilod y maes: yr
m Sal. 147. aſynnod gwyllion a dorrant eu ſyched.
8. 12 Adar y nefoedd a drigant ger llâw
n Sal. 65. 9. iddynt; y *rhai* a leiſiant oddi rhwng y
o Gen. 1. cangau.
29, 30. 13 m Y mae efe 'n dwfrhâu 'r brynniau
a 3. 18. o'i 'ſtafelloedd: n y ddaear a ddigonir o
a 9. 3. ffrwyth dy weithredoedd.
p Barn. 9. 14 o Y mae yn peri i 'r gwêllt dyfu i 'r
9, 13. anifeiliaid, a llyſiau i waſanaeth dŷn: fel y
Sal. 23. 5. dycco ſara allan o 'r ddaear.
Diar. 31. 15 A p gwîn, *yr hwn* a lawenycha gâlon
6, 7. dŷn; *ac* ‡ olew i beri i 'w wyneb ddiſ-
† Heb. gleirio; a bara, *yr hwn* a gynnal gâlon dŷn.
i beri i'w 16 Prennau 'r ARGLWYDD ſydd lawn
wyneb *ſugn*; cedr-wŷdd Libanus, q y rhai a blan-
ddiſglei- nodd efe:
rio ag 17 Lle y nytha 'r adar: y ffynnid-wŷdd
olew, neu, *yw* tŷ 'r Ciconia.
yn ſuwy 18 Y mynyddoedd uchel *ydd* noddfa i'r
nag olew. geifr; *a*'r creigiau i'r cwningod.
q Num. 19 r Efe a wnaeth y lleuad i amſerau
24. 6. nodedig; yr haul a edwyn ei fachlud-
r Gen. 1. iad.
14.

[s] Eſay 45. 7.
[t] Heb. *y mae ei boll ſwyſtfilod yn ymluſgo yn y coed.*
[t] Job 38. 39. Joel 1. 20.
[u] Sal. 136. 25. a 145. 15.
[x] Job 34. 14, 15. Sal. 146. 4. Preg. 12. 7.
[y] Eſay 32. 15. Ezec. 37. 9.
[z] Sal. 144. 5.
[a] Sal. 63. 4. a 146. 2.
[a] 1 Cron. 16. 8. Eſay 12. 4.
[b] Gen. 17. 2. a 22. 16, &c. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11. Luc 1. 73. Heb. 6. 17.

20 [s] Gwnêi dywyllwch, a nôs fydd: † ynddi yr ymluſga pob bwyſtfil coed.
21 [t] Y cenawon llewod a ruant am yſglyfaeth, ac a geiſiant eu bwyd gan Dduw.
22 *Pan* godo haul, ymgaſglant, a gorweddant yn eu llocheſau.
23 Dŷn a â allan i'w waith, ac i'w orchwyl hyd yr hwyr.
24 Mor llioſog *yw* dy weithredoedd, O ARGLWYDD! gwnaethoſt hwynt oll mewn doethineb: llawn yw'r ddaear o'th gyfoeth.
25 Felly y mae'r môr mawr, llydan: yno *y mae* ymluſgiaid heb riſedi, bwyſtfilod bychain a mawrion.
26 Yno'r â'r llongau: *yno y mae'r* Leſiathan, *yr hwn* a luniaiſt i chwarae ynddo.
27 [u] Y rhai hyn oll a ddiſgwiliant wrthyt, am roddi *iddynt* eu bwyd yn ei brŷd.
28 A roddech iddynt a gaſglant: agori dy lâw, a diwellir hwynt â daioni.
29 Ti a guddi dy ŵyneb, hwythau a drallodir: [x] dygi ymmaith eu hanadl, *a* threngant, a dychwelant i'w llŵch.
30 [y] *Pan* ollyngych dy yſbryd, y crëir hwynt, ac yr adnewyddi ŵyneb y ddaear.
31 Gogoniant yr ARGLWYDD fydd yn dragywydd: yr ARGLWYDD a lawenycha yn ei weithredoedd.
32 Eſe a edrych ar y ddaear, a hi a gryna: [z] *eſe* a gyffwrdd â'r mynyddoedd, a hwy a fygant.
33 [a] Canaf i'r ARGLWYDD tra fyddwyf fyw: canaf i'm Duw tra fyddwyf.
34 Bydd melys fy myfyrdod am dano: mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD.
35 Darfydded y pechaduriaid o'r tîr, na fydded yr annuwiolion mwy. Fy enaid, bendithia di'r ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

SALM. CV.

Boreuol Weddi.

1 *Cyngôr i foliannu Duw, ac i chwilio allan ei weithredoedd ef. 7 Hiſtori rhagluniaeth Duw tu ag at Abraham, 16 a Joſeph, 23 a Jacob yn yr Aipht, 26 a Moſes yn gwaredu'r Iſraëliaid, 37 a'r Iſraëliaid wedi eu dwyn allan o'r Aipht, yn eu portbi hwy yn yr anialwch, ac yn eu plannu yngwlâd Canaan.*

[a] CLlodforwch yr ARGLWYDD; gelwch ar ei enw: mynegwch ei weithredoedd ym mŷſg y bobloedd.
2 Cenwch iddo, canmolwch eſ: ymddiddenwch am ei holl ryfeddodau eſ.
3 Gorfoleddwch yn ei enw ſanctaidd: llawenyched càlon y rhai a geiſiant yr ARGLWYDD.
4 Ceiſiwch yr ARGLWYDD a'i nerth: ceiſiwch ei ŵyneb eſ bob amſer.
5 Cofiwch ei ryfeddodau, y rhai a wnaeth eſe; ei wyrthiau, a barnedigaethau ei enau;
6 Chwi hâd Abraham ei wâs eſ, chwi meibion Jacob ei etholedigion.
7 Eſe *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw ni: ei farnedigaethau eſ *ſydd* trwy 'r holl ddaear.
8 Cofiodd ei gyfammod byth; y gair a orchymynnodd eſe i fil o genhedlaethau:
9 [b] Yr hyn a ammododd eſe ag Abraham, a'i lŵ i Iſaac:
10 A'r *hyn* a oſodod eſe yn ddeddf i Jacob, *ac yn* gyfammod tragywyddol i Iſrael;
11 Gan ddywedyd, [c] I ti y rhoddaf dîr Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.
12 [d] Pan oeddynt ychydig o riſedi, ïe ychydig, a [e] dieithriaid ynddi:
13 Pan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth; o'r *naill* deyrnas at bobl arall:
14 [f] Ni adawodd i neb eu gorthrymmu: ïe, [g] ceryddodd frenhinoedd o'u plegid,
15 *Gan ddywedyd*, Na chyffyrddwch â'm rhai enneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.
16 [h] Galwodd hefyd am newyn ar y tîr: a ‡ dinyſtriodd holl † gynhaliaeth bara.
17 [k] Anfonodd ŵr o'u blaen hwynt, [l] Joſeph, *yr hwn* a werthwyd yn wâs.
18 [m] Cyſtuddiaſant ei draed eſ mewn gefyn: ei enaid a aeth mewn heiyrn:
19 Hyd yr amſer y daeth ei air eſ: gair yr ARGLWYDD a'i profodd eſ.
20 [n] Y brenhin a anfonodd, ac a'i gollyngodd eſ; llywodraethwr y bobl, ac a'i rhyddhaodd eſ.
21 [o] Goſododd eſ yn arglwydd ar ei dŷ, ac yn llywydd ar ei holl ‡ gyfoeth:
22 I rwymo ei dywyſogion eſ wrth ei ewyllys; ac i ddyſgu doethineb i'w henuriaid eſ.
23 [p] Aeth Iſrael hefyd i'r Aipht; a Jacob a ymdeithiodd [q] yn nhîr Ham.
24 Ac [r] eſe a gynnyddodd ei bobl yn ddirfawr; ac a'u gwnaeth yn gryfach na'u gwrthwynebwŷr.
25 [s] Trôdd eu càlon hwynt i gaſâu ei bobl eſ, i wneuthur yn ddichellgar â'i weiſion.
26 [t] Eſe a anfonodd Foſes ei wâs; *ac* Aaron, yr hwn a ddewiſaſai.
27 [u] Hwy a ddangoſaſant † ei arŵyddion eſ yn eu plith hwynt, a rhyfeddodau yn nhîr Ham.
28 [x] Eſe a anfonodd dywyllwch, ac a dywyllodd: ac [y] nid anufuddhaſant hwy ei air eſ.
29 [z] Eſe a drôdd eu dyfroedd yn waed, ac a laddodd eu pyſgod.
30 [a] Eu tîr a heigiodd lyffaint yn 'ſtafelloedd eu brenhinoedd.
31 [b] Eſe a ddywedodd, a daeth cymyſg-hla, *a* llau yn eu holl frô hwynt.
32 [c] Eſe ‡ a wnaeth eu gwlâw hwynt yn genllyſg, *ac* yn fflammau tân yn eu tîr.
33 Tarawodd hefyd eu gwinwŷdd, a'u ffigyſwŷdd; ac a ddrylliodd goed eu gwlâd hwynt.
34 [d] Eſe a ddywedodd, a daeth y locuſtiaid, a'r lindys, yn aneirif,
35 Y rhai a fwyttaſant yr holl laſwellt yn eu tîr hwynt, ac a ddifaſant ffrwyth eu daear hwynt.
36 [e] Tarawödd hefyd bob cyntaf-anedig yn eu tîr hwynt; [f] blaenffrwyth eu holl nerth hwynt.
37 [g] Ac a'u dûg hwynt allan ag arian, ac aur: ac heb *un* lleſg yn eu llwythau.
38 [h] Llawenychodd yr Aipht pan aethant allan: canys ſyrthiaſai eu harſwyd arnynt hwy.
39 [i] Eſe a daenodd gwmmwl yn dô, a thân i oleuo liw nôs.
40 [k] Gofynnaſant, ac eſe a ddûg ſoflejeir; ac [l] a'u diwallodd â bara nefol.
41 [m] Eſe a holldodd y graig, a'r dy-

[c] Gen. 13. 15. a 15. 18.
† Heb. *llinyn.*
[d] Gen. 34. 30. Deut. 7. 7. a 26. 5.
[e] Heb. 11. 9.
[f] Gen. 35. 5.
[g] Gen. 12. 17. a 20. 3, 7.
[h] Gen. 41. 54.
‡ *Torrodd.*
† *Pſon.*
[i] Lef. 26. 26. Eſay 3. 1. Ezec. 4. 16.
[k] Gen. 45. 5. a 50. 20.
[l] Gen. 37. 28.
[m] Gen. 39. 20. a 40. 15.
[n] Gen. 41. 14.
[o] Gen. 41. 40.
‡ Heb. *feddiant.*
[p] Gen. 46. 6.
[q] Sal. 106. 22.
[r] Ecſod. 1. 7.
[s] Ecſod. 1. 8, &c.
[t] Ecſod. 3. 10. a 4. 12. 14.
[u] Ecſod. 7. 9. Sal. 78. 34, &c.
† Heb. *eiriau ei arŵyddion ef.*
[x] Ecſod. 10. 22.
[y] Sal. 99. 7.
[z] Ecſod. 20.
[a] Ecſod. 8. 6.
[b] Ecſod. 8. 17, 24.
[c] Ecſod. 9. 23.
‡ Heb. *roddes.*
[d] Ecſod. 10. 4, 13.

[e] Ecſod. 12. 29. Sal. 78. 51. [f] Gen. 49. 3. [g] Ecſod. 12. 35. [h] Ecſod. 12. 33. [i] Ecſod. 13. 21. [k] Ecſod. 16. 12, &c. [l] Sal. 78. 24, 25. [m] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. Sal. 78. 16. 1 Cor. 10. 4.

froedd a ddylifodd; cerddasant ar hŷd
lleoedd fychion yn asonydd.
[n] Gen. 15. 14. 42 Canys efe a gofiodd [n] ei air sanctaidd,
ac Abraham ei wâs.
† Heb. *cân.* 43 Ac a ddûg ei bobl allan mewn llawenydd; ei etholedigion mewn † gorfoledd.
[o] Deut. 6. 10, 11. Jos. 3. 17. 44 [o] Ac a roddes iddynt diroedd y cenhedloedd: a meddiannasant lafur y bobloedd.
[p] Deut. 4. 1, 40. a 6. 21, 25. 45 [p] Fel y cadwent ei ddeddfau ef, ac y cynhalient ei gyfreithiau. Molwch yr ARGLWYDD.

SALM. CVI. } *Prydnhawnol* } *Weddi.*

1 Y Salmydd yn annog i foliannu Duw, 4 yn gweddio am faddeuant pechodau, megis y gwnaeth Duw ar tadau. 7 Hystori o wrthryfelgarwch y bobl, a thrugaredd Duw. 47 Y mae efe yn diweddu â gweddi ac â moliant.

† Heb. *Halelujah.* † MOlwch yr ARGLWYDD. [a] [b] Clodforwch yr ARGLWYDD; canys
[a] 1 Cron. 16. 34. da *yw*: o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.
[b] Sal. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1. 2 Pwy a draetha nerthoedd yr ARGLWYDD? *ac* a fynega ei holl fawl ef?
[c] Sal. 119. 132. 3 Gwyn eu bŷd a gadwant farn, *a*'r hwn a wnêl gyfiawnder bob amser.
[d] Dan. 9. 5. 4 [c] Cofia fi, ARGLWYDD, yn ôl *dy* rasonrwydd *i*'th bobl; ymwêl â mi â'th
[c] Ecsod. 14. 11, 12. jechydwriaeth.
[f] Ecsod. 9. 16. 5 Fel y gwelwyf ddaioni dy etholedigion,
[g] Ecsod. 14. 21. fel y llawenychwyf yn llawenydd dy genedl di, fel y gorfoleddwyf gyd â'th etifeddiaeth.
[h] Esay 63. 11, 12, 13. 6 [d] Pechasom gyd â'n tadau; gwnaethom gamwedd, anwireddus fuom.
[i] Ecsod. 14. 27. a 15. 5. 7 Ein tadau ni ddeallasant dy ryfeddodau yn yr Aipht, ni chofiasant liosogrwydd dy drugareddau; [e] eithr gwrthryfelgar fuant wrth y môr, *sef* y môr côch.
[k] Ecsod. 14. 31. a 15. 1. 8 Etto efe a'u hachubodd hwynt er mwyn ei enw, [f] i beri adnabod ei gadernid.
[l] Ecsod. 15. 24. a 17. 2. 9 [g] Ac a geryddodd y môr côch, fel y sychodd efe: a [h] thywysodd hwynt trwy'r dyfnder megis trwy 'r anialwch.
‡ Heb. *Hwy a fryfiasant ac a angbof, &c.* 10 Achubodd hwynt hefyd o lâw *eu* digasog; ac a'u gwaredodd o lâw y gelyn.
[m] Num. 11. 4, 33. Sal. 78. 18. 1 Cor 10. 6. 11 [i] A'r dyfroedd a doisant ei gwrthwynebwŷr; ni adawyd un o honynt.
† Heb. *ffŷs.* 12 [k] Yna y credasant ei eiriau ef; canasant ei fawl ef.
[n] Num. 11. 31. [o] Num. 16. 1, &c. [p] Num. 16. 31. Deut. 11. 6. [q] Num. 16. 35, 46. [r] Ecsod. 32. 4. [s] Jer. 2. 11. Rhuf. 1. 23. [t] Sal. 78. 51. a 105. 23, 27. 13 [l] ‡ Yn y fan yr anghofiasant ei weithredoedd ef; ni ddisgwiliasant am ei gyngor ef:
14 [m] Eithr blyfiasant yn † ddirfawr yn yr anialwch; a themtiasant Dduw yn y diffeithwch.
15 [n] Ac efe a roddes eu dymuniad iddynt; eithr efe a anfonodd gulni i'w henaid.
16 [o] Cynfigennasant hefyd wrth Fofes yn y gwersyll, *ac* wrth Aaron sant yr ARGLWYDD.
17 [p] Y ddaear a agorodd, ac a lyngcodd Ddathan, ac a orchuddiodd gynnulleidfa Abiram.
18 [q] Cynneuodd tân hefyd yn eu cynnulleidfa hwynt: fflam a losgodd y rhai annuwiol.
19 [r] Llô a wnaethant yn Horeb; ac ymgrymmasant i'r ddelw dawdd.
20 Felly [s] y troisant eu gogoniant i lûn eidion yn pori glaswellt.
21 Anghofiasant Dduw eu hachubwr, yr hwn a wnelsai bethau mawrion yn yr Aipht:
22 Pethau rhyfedd [t] yn nhîr Ham: pethau ofnadwy wrth y môr côch.

23 [u] Am hynny y dywedodd y dinystriai
[u] Ecsod. 32. 10, 11, 32. Deut. 9. 19. a 10. 10. esc hwynt, oni buasai i Fofes ei etholedig [x] sefyll ar yr adwy o'i flaen ef, i droi ymmaith ei lidiowgrwydd ef, rhag *eu* dinystrio.
[x] Ezec. 13. 5. a 22, 30. 24 Diystyrasant hefyd [y] y tîr dymunol: ni chredasant ei air ef:
[y] Jer. 3. 10. 25 [z] Ond grwgnachasant yn eu pebyll: *ac* ni wrandawsant ar lais yr ARGLWYDD.
[z] Num. 14. 2. 26 [a] Yna y dyrchafodd efe ei lâw yn eu herbyn hwynt, i'w cwympo yn yr anialwch;
[a] Num. 14. 28. Sal. 95. 11. Ezec. 20. 15. 27 [b] Ac i gwympo eu hâd ym mŷsg y cenhedloedd; ac i'w gwasgaru yn y tiroedd.
28 [c] Ymgysylltasant hefyd â Baal-peor, a bwyttasant ebyrth y meirw.
[b] Sal. 44. 11. Ezec. 20. 23. 29 Felly y digiasant *ef* â'u dychymmygion eu hun; ac y tarawödd plâ yn eu mŷsg hwy.
[c] Num. 25. 2, 3. a 31. 16. Hos. 9. 10. Dat. 2. 14. 30 [d] Yna y safodd Phinees, ac a jawnfarnodd: a'r plâ a attaliwyd.
[d] Num. 25. 7. 31 A chryfrifwyd *hyn* iddo yn gyfiawnder o genhedlaeth i genhedlaeth byth.
[e] Num. 20. 3, 12. Deut. 3. 26. 32 [e] Llidiasant *ef* hefyd wrth ddyfroedd y gynnen; fel y bu ddrwg i Fofes o'u plegid hwynt:
[f] Barn. 1. 21, 27. 33 O herwydd cythruddo o honynt ei ysbryd ef, fel y cam-ddywedodd â'i wefusau.
[g] Deut. 7. 2. 34 [f] Ni ddinystriasant y bobloedd, [g] am y rhai y dywedasai 'r ARGLWYDD wrthynt:
[h] Barn. 2. 2. a 3. 5, 6. 35 [h] Eithr ymgymmysgasant â'r cenhedloedd; a dysgasant eu gweithredoedd hwynt:
[i] Ecsod. 23. 33. Deut. 7. 16. 36 A gwasanaethasant eu delwau hwynt; [i] y rhai a fu yn fagl iddynt.
[k] 2 Bren. 16. 3. 37 [k] Aberthasant hefyd eu meibion a'u merched i gythreuliaid,
Esay 57. 5. Ezec. 16. 20. a 20. 26. 38 Ac a dywalltasant waed gwirion, *sef* gwaed eu meibion a'u merched, y rhai a aberthasant i ddelwau Canaan: [l] a'r tîr a halogwyd â gwaed.
[l] Num. 35. 33. [m] Lef. 17. 7. Num. 15. 39. 39 Felly 'r ymhalogasant yn eu gweithredoedd eu hun, ac [m] y putteiniasant gyd â'u dychymmygion.
[n] Barn. 2. 16. ‡ Neu, *dlodwyd.* 40 Am hynny y cynneuodd dîg yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel y ffieiddiodd efe ei etifeddiaeth.
[o] Barn. 3. 9. a 3. 3. a 4. 3. a 6. 7. a 10. 10. 41 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn llâw 'r cenhedloedd; a'u caseion a lywodraethasant arnynt.
[p] Deut. 30. 3. 42 Eu gelynion hefyd a'u gorthrymmasant; a darostyngwyd hwynt dan eu dwylaw hwy.
[q] Ezra 9. 9. 43 [n] Llawer gwaith y gwaredodd efe hwynt; hwythau a'i digiasant *ef* â'u cyngor eu hun, a hwy a ‡ wanhychwyd am eu hanwiredd.
Jer. 42. 12. [r] 1 Cron. 16. 35, 36. 44 Etto efe a edrychodd pan oedd ing arnynt, pan [o] glywodd eu llefain hwynt.
45 [p] Ac efe a gofiodd ei gyfammod â hwynt, ac a edifarhaodd yn ôl liosogrwydd ei drugareddau:
46 [q] Ac a wnaeth iddynt *gael* trugaredd gan y rhai oll a'u caethiwai.
47 [r] Achub ni, O ARGLWYDD ein Duw, a chynnull ni o blith y cenhedloedd, i glodfori dy enw sanctaidd, ac i orfoleddu yn dy foliant.
48 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD Dduw Israel erioed ac yn dragywydd: a dyweded yr holl bobl, Amen. Molwch yr ARGLWYDD.

SALM.

SALM. CVII. } Borcuol Weddi.

1 *Dafydd yn annog y gwaredigion, wrth glodfori Duw, i ystyried ei amryw raglunaeth ef, 4 tu ag at ffordd olion, 10 a chaethion, 17 a rhai cleifion, 23 a morwŷr, 33 ac yn amrafael ddamweiniau y bywyd bwn.*

[a] Sal. 106. 1. a 118. 1. a 136. 1.

[a] CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *ydd* yn dragywydd.

2 *Felly* dyweded gwaredigion yr ARGLWYDD, y rhai a waredodd efe o lâw y gelyn;

3 Ac a gasglodd efe o'r tiroedd, o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r gogledd, ac o'r † dehau.

† Heb. *môr.*

4 Crwydrasant yn yr anialwch mewn ffordd ddiffaith, heb gael dinas i aros ynddi:

5 Yn newynog ac yn sychedig, eu henaid a lewygodd ynddynt.

[b] Adn. 13. 19, 28. Hos. 5. 15.

6 [b] Yna y llefasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder, *ac* efe a'u gwaredodd o'u gorthrymderau.

7 Ac a'u tywysodd hwynt ar hŷd y ffordd uniawn, i fyned i ddinas gyfanneddol.

[c] Adn. 15, 21, 31.

8 [c] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion:

9 Canys efe a ddiwalla'r enaid sychedig, ac a leinw'r enaid newynog â daioni.

10 Y rhai a breswyliant yn y tywyllwch a chysgod angau, [d] yn rhwym *mewn* cystudd a haiarn;

[d] Job 36. 8.

11 O herwydd anufuddhâu o honynt eiriau Duw, a dirmygu [e] cyngor y Goruchaf:

[e] Sal. 73. 24. a 119. 24.

12 Am hynny yntau a ostyngodd eu càlon â blinder: syrthiasant, ac nid *oedd* cynnorthwywr.

[f] Adn. 6, 19, 28.

13 [f] Yna y gwaeddasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.

[g] Sal. 68. 6. a 146. 7.

14 [g] Dûg hwynt allan o dywyllwch, a chysgod angau; a drylliodd eu rhwymau hwynt.

[h] Adn. 8, 21, 31.

15 [h] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion:

16 Canys efe a dorrodd y pyrth prês, ac a ddrylliodd y barrau heiyrn.

17 Ynfydion o blegid eu camweddau, ac o herwydd eu hanwireddau a gystuddir.

[i] Job 33. 20.

18 [i] Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; a [k] daethant hyd byrth angau.

[k] Sal. 9. 13. a 88. 3.

19 [l] Yna y gwaeddasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder, *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.

[l] Adn. 6, 13, 28.

[m] Sal. 147. 15, 20. Mat. 8. 8.

20 [m] Anfonodd ei air, a jachaodd hwynt, ac a'u gwaredodd o'u dinystr.

[n] Adn. 8, 15, 31.

21 [n] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion.

[o] Lef. 7. 12. Sal. 50. 14. Heb. 13. 15.

22 [o] Aberthant hefyd aberth moliant; a mynegant ei weithredoedd ef mewn ‡ gorfoledd.

‡ Heb. *cân.*

23 Y rhai a ddisgynnant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.

24 Hwy a welant weithredoedd yr ARGLWYDD, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.

[p] Sal. 22. 14. a 119. 28. Nah. 2. 10.

25 Canys efe a orchymmyn, a chyfyd tymhestlwynt, yr hwn a ddyrchafa ei donnau ef.

26 *Hwy* a esgynnant i'r nefoedd, disgynnant i'r dyfnder; [p] tawdd eu henaid gan flinder.

27 Ymdroant, ac ymsymmudant fel meddwyn: a'u holl ddoethineb a † ballodd.

† Heb. *lyngcwyd.*

[q] Adn. 6, 13, 19.

28 [q] Yna y gwaeddant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder, ac efe a'u dŵg allan o'u gorthrymderau.

[r] Mat. 8. 26.

29 [r] Efe a wnâ'r 'storm yn dawel; a'i thonnau a ostegant.

30 Yna y llawenhânt am eu gostegu; ac efe a'u dŵg i'r porthladd a ddymunent.

[s] Adn. 8, 15, 21.

31 [s] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion.

32 A dyrchafant ef ynghynnulleidfa 'r bobl, a moliannant ef yn eisteddfod yr henuriaid.

‡ Heb. *halltineb.*

[t] Sal. 114. 8. Esay 41. 18.

33 Efe a wnâ afonydd yn ddiffeithwch, a ffynhonnau dyfroedd yn sychdir;

34 *A* thîr ffrwythlawn yn ‡ ddiffrwyth, am ddrygioni 'r rhai a drigant ynddo.

35 [t] Efe a drŷ 'r anialwch yn llyn dwfr: a'r tîr crâs yn ffynhonnau dwfr.

[u] Ecsod. 1. 7.

36 Ac yno y gwnâ i'r newynog aros; fel y darparont ddinas i gyfanneddu;

[x] Job 12. 21, 24.

37 Ac yr hauont feusydd, ac y plannont winllannoedd, y rhai a ddygant ffrwyth toreithiog.

† Neu, *gwag-le.*

38 [u] Ac efe a'u bendithia hwynt fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni âd i'w hanifeiliaid leihâu.

[y] 1 Sam. 2. 8. Sal. 113. 7, 8.

39 Lleihëir hwynt hefyd, a gostyngir hwynt, gan gyfyngder, drygfyd, a chyni.

‡ Neu, *ar ôl cystudd.*

40 [x] Efe a dywallt ddirmyg ar foneddigion, ac a wnâ iddynt grwydro mewn † anialwch heb ffordd.

[z] Sal. 63. 6.

41 [y] Ond efe a gyfyd y tlawd ‡ o gystudd, ac [z] a wnâ *iddo* deuluoedd fel praidd.

[a] Job 22. 19.

42 [a] Y rhai uniawn a welant *hyn*, ac a lawenychant: a phob [b] anwiredd a gau ei fasn.

[b] Job 5. 16. Diar. 10. 11.

43 [c] Y neb *sydd* ddoeth ac a gadwo hyn, hwy a ddeallant drugareddau 'r ARGLWYDD.

[c] Jer. 9. 12. Hos. 14. 9.

SALM. CVIII. } Prydnhawnol Weddi.

1 *Dafydd yn ymwroli i foliannu Duw, 5 yn gweddïo am gymmorth Duw yn ôl ei addewid. 11 Ei hyder ef ar gynhorthwy Duw.*

¶ Cân *neu Salm* Dafydd.

[a] Sal. 57. 7, &c.

[a] PArod yw fy nghàlon, O Dduw, canaf a chanmolaf â'm gogoniant.

2 Deffro, y nabl a'r delyn; minnau a ddeffroaf yn forau.

3 Clodforaf di, ARGLWYDD, ymmŷsg y bobloedd: canmolaf di ymmŷsg y cenhedloedd.

4 Canys mawr *yw* dy drugaredd oddi ar y nefoedd: a'th wirionedd *a gyrraedd* hyd yr wybren.

[b] Sal. 57. 5, 11.

5 [b] Ymddyrcha, O Dduw, uwch y nefoedd: a bydded dy ogoniant ar yr holl ddaear;

[c] Sal. 60. 5, &c.

6 [c] Fel y gwareder dy rai anwyl: achub â'th ddeheulaw, a gwrando fi.

7 Duw a lefarodd yn ei sancteiddrwydd; Llawenychaf, rhannaf Sichem, a mesuraf ddyffryn Succoth.

8 Eiddof fi *yw* Gilead; eiddof fi Manasseh; Epraïm hefyd *yw* nerth fy mhen; Juda *yw* fy neddfwr.

9 Moab *yw* fy nghrochan golchi; dros Edom y taflaf fy esgid; buddugoliaethaf ar Philistia.

10 Pwy a'm dŵg i'r ddinas gadarn? pwy a'm dŵg hyd yn Edom?

11 Onid *tydi*, O Dduw, *yr hwn* a'n bwriaist ymmaith? ac onid ai di allan, O Dduw, gyd â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynhorthwy rhag cyfyngder; canys gau *yw* ymwared dŷn.
13 Trwy Dduw y gwnawn wroldeb; canys efe a fathr ein gelynion.

SALM. CIX.

‡ *Dafydd yn cŵyno rhag enllib ei elynion, ac yn rhîth Judas yn eu mellïgo hwy.* 16 *Yn dangos eu pechod hwy.* 21 *Yn cŵyno rhag ei drueni ei hun, ac yn gweddïo am help.* 30 *Yn addo bod yn ddïolchgar.*

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

[a] Sal. 83. 1. † Heb. *genau twyll.*
[a] NA thâw, O Dduw fy moliant.
2 Canys genau 'r annuwiol, a † genau 'r twyllodrus a ymagorasant arnaf: â thafod celwyddog y lleferasant i'm herbyn.

[b] Sal. 69. 4.
3 Cylchynasant fi hefyd â geiriau câs; ac ymladdasant â mi [b] heb achos.
4 Am fy ngharedigrwydd i'm gwrthwynebant: minnau *a arferaf* weddi.

[c] Sal. 35. 7, 12. a 38. 20.
5 [c] Talasant hefyd i mi ddrŵg am dda, a chas am fy ngharîad.
6 Gosod *dithau un* annuwiol arno ef: a safed [d] ‡ Satan wrth ei ddeheulaw ef.

[d] Zech. 3. 1. ‡ Neu, *y gwrthwynebwr.*
7 Pan farner ef, eled yn euog; [c] a bydded ei weddi yn bechod.
8 Ychydig fyddo ei ddyddiau; *a* [f] chymmered arall ei swydd ef.

[c] Diar. 28. 9. [f] Act. 1. 20.
9 [g] Bydded ei blant yn amddifaid, a'i wraig yn weddw.
10 Gan grwydro hefyd crwyd'red ei blant ef, a chardottant: ceisiant hefyd *eu bara* o'u hanghyfannedd leoedd.

[g] Ecsod. 22, 24.
11 [h] Rhwyded y ceisiad yr hyn oll sydd ganddo: ac anrheithied dieithriaid ei lafur ef.

[h] Job 5. 5. a 18. 9.
12 Na fydded *nêb* a estynno drugaredd iddo: ac na fydded *nêb* a drugarhao wrth ei amddifaid ef.

[i] Job 18. 19.
13 [i] Torrer ymmaith ei hiliogaeth ef; dileer eu henw yn yr oes nesaf.

[k] Ecsod. 21. 5.
14 [k] Cofier anwiredd ei dadau o flaen yr ARGLWYDD; ac na ddileer pechod ei fam ef.
15 Byddant bob amser ger bron yr ARGLWYDD: fel [l] y torro efe ymmaith eu coffadwriaeth o'r tîr.

[l] Job 18. 17. Sal. 34. 16.
16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o hono y truan a'r tlawd, a'r cystuddiedig o gâlon i'w lâdd.

[m] Ezec. 35. 6.
17 [m] Hoffodd felldith, a hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhaodd oddi wrtho.
18 Ie gwisgodd felldith fel dilledyn, a hi a ddaeth fel dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w esgyrn.
19 Bydded iddo fel dilledyn *yr hwn* a wisgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyso efe yn wastadol.
20 Hyn *fyddo* tâl fy ngwrthwynebwŷr gan yr ARGLWYDD, a'r rhai a ddywedant ddrŵg yn erbyn fy enaid.
21 Tithau, ARGLWYDD Dduw, gwnâ erofi er mwyn dy enw: am *fod* yn dda dy drugaredd, gwared fi.
22 Canys truan a thlawd *ydwyf* fi, a'm câlon a archollwyd o'm mewn.

[n] Sal. 102. 11. a 144. 4.
23 Euthum [n] fel cysgod pan gilio; fel locust i'm hysgydwir.
24 Fy nghiniau a aethant yn egwan gan ympryd; a'm cnawd a guriodd o eisiau braster.

[o] Sal. 22. 7.
25 Gwaradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, [o] siglent eu pennau.
26 Cynnorthwya fi, O ARGLWYDD fy Nuw; achub fi yn ôl dy drugaredd:
27 Fel y gwypont mai dy lâw di *yw* hyn, *mai* ti, ARGLWYDD, a'i gwnaethost.
28 Melldithiant hwy, ond bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a llawenyched dy wâs.
29 Gwisger fy ngwrthwynebwŷr â gwarth; ac ymwisgant â'u cywilydd megis â chochl.
30 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ddirfawr â'm genau; ie moliannaf ef ym mysg llawer.
31 O herwydd [p] efe a saif ar ddeheulaw 'r tlawd: i'w achub oddi wrth y rhai a farnant ei enaid.

[p] Sal. 16. 8. 273. 23. a 110. 5. a 121. 5.

SALM. CX.

Boreuol / *Weddi.*

1 *Brenhiniaeth,* 4 *offeiriadaeth,* 5 *goruchafiaeth,* 7 *a diolddefaint Crist.*

¶ *Salm* Dafydd.

[a] Mat. 22. 44. Mar. 12. 36. Luc 20. 42. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. 1 Pedr. 3. 22.
DYwedodd [a] yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn faingc i'th draed.
2 Gwialen dy nerth a enfyn yr ARGLWYDD o Sion: llywodraetha di yngh'anol dy elynion.
3 Dy bobl *a fyddant* ewyllysgar yn nŷdd dy nerth, mewn [b] harddwch sancteiddrwydd ‡ o grôth y wawr; *y mae* gwlith dy † enedigaeth i ti.

[b] Sal. 96. 9. ‡ Neu, *yn swy nâ chrôth y wawr: cei wlith,* &c. † *Ieuenctid.*
4 [c] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac nid edifarhâ; Ti *wyt* offeiriad yn dragywyddol yn ôl urdd Melchisedec.

[c] Heb. 5. 6. a 7. 17, 21. Edrych Zech. 6. 13.
5 Yr Arglwydd [d] ar dy ddeheulaw a drywana frenhinoedd yn nŷdd ei ddigofaint.

[d] Sal. 16. 8. 68. 21. Hab. 3. 13.
6 Efe a farn ym mŷsg y cenhedloedd, lleinw *leoedd* â chelaneddau: [e] archolla ben ‡ llawer gwlâd.
7 Efe a yf o'r afon ar y ffordd: am hynny y dyrcha efe *ei* ben.

[e] Sal. 68. 21. Hab. 3. 13. ‡ Neu, *gwledydd mawr.*

SALM. CXI.

1 *Y Salmydd, trwy ei esampl ei hun, yn annog eraill i foliannu Duw am ei ogoneddus,* 5 *a'i rasusol weithredoedd.* 10 *Mai ofn Duw sy 'n magu gwir ddoethineb.*

† Heb. *Halelujah.*
† MOlwch yr ARGLWYDD. Clodforaf yr ARGLWYDD â'm holl galon, ynghymmanfa y rhai uniawn, ac *yn* y gynnulleidfa.
2 Mawr *yw* gweithredoedd yr ARGLWYDD, wedi eu ceisio gan bawb a'u hoffant.
3 Gogoniant a harddwch *yw* ei waith ef: a'i gyfiawnder sydd yn parhâu byth.

[a] Sal. 86. 5. a 103. 8.
4 Gwnaeth gofio ei ryfeddodau: [a] graslawn a thrugarog *yw* 'r ARGLWYDD.

‡ Heb. *ysglyfaeth.*
5 Rhoddodd ‡ ymborth i'r rhai a'i hofnant ef; efe a gofia ei gyfammod yn dragywydd.
6 Mynegodd i'w bobl gadernid ei weithredoedd; i roddi iddynt etifeddiaeth y cenhedloedd.
7 Gwirionedd a barn *yw* gweithredoedd ei ddwylaw ef: [b] ei holl orchymynion *ydynt* sicr:

[b] Sal. 19. 7. [c] Esay 40. 8.
8 [c] Wedi eu sicrhâu byth ac yn dragywydd, *a'u* gwneuthur mewn gwirionedd ac uniawnder.

Mat. 5. 18.
9 Anfonodd ymwared i'w bobl; gorchymynnodd ei gyfammod yn dragywyddol; sanctaiddiol ac ofnadwy *yw* ei enw ef.
10 [d] Dechreuad

[d] Deut. 4. 6. Job 28. 28. Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13. Eccl. 1. 16. ‡ Neu, *llwyddiant.* † Heb. *bwynt.*

10 [d] Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: ‡ deall da *ſydd* gan y rhai a wnânt † *ei orchymynion ef:* y mae ei foliant ef yn parhâu byth.

SALM. CXII.

1 Duwioldeb ſydd iddi addewid o'r bywyd yma, 4 ac o'r bywyd a ddaw. 10 Y bydd drŵg gan yr enwir weled llwyddiant y duwiol.

† Heb. *Halelujah.* [a] Sal. 128. 1. [b] Job 11. 17. Sal. 97. 11. [c] Sal. 37. 26. Luc 6. 35. [d] Diar. 10. 7. [e] Diar. 1. 33. [f] 2 Cor. 9. 9. [g] Sal. 75. 10. [h] Edrych Luc 13. 28. [i] Sal. 37. 12. [k] Sal. 58. 7, 8. [l] Diar. 10. 28.

† MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Gwyn ei fŷd y gŵr a ofna 'r ARGLWYDD, *ac* ſydd yn hoffi ei orchymynion ef yn ddirfawr.

2 Ei hâd fydd cadarn ar y ddaear: cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir.

3 Golud a chyfoeth *ſydd* yn ei dŷ ef: a'i gyfiawnder ſydd yn parhâu byth.

4 [b] Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn yn y tywyllwch: trugarog, [a] a thoſturiol, a chyfiawn *yw efe.*

5 [c] Gŵr da *ſydd* gymmwynaſgar, ac yn rhoddi benthyg: wrth farn y llywodraetha efe ei achoſion.

6 Yn ddiau nid yſgogir ef byth: [d] y cyfiawn fydd byth mewn coffadwriaeth.

7 [e] Nid ofna efe rhag chwedl drŵg: ei gâlon ſydd ddiſigl, yn ymddiried yn yr ARGLWYDD.

8 Attegwyd ei gâlon, nid ofna efe hyd oni welo *ei ewyllys* ar ei elynion.

9 [f] Gwaſgarodd, rhoddodd i'r tlodion, a'i gyfiawnder ſydd yn parhâu byth; [g] ei gorn a ddyrchefir mewn gogoniant.

10 [h] Yr annuwiol a wêl *hyn,* ac a ddigia; [i] efe a yſgyrnyga ei ddannedd, ac [k] a dawdd ymmaith: [l] derfydd am ddymuniad y rhai annuwiol.

SALM. CXIII.

1 Cyngor i foliannu Duw, o herwydd ei arderchawgrwydd, 6 a'i drugaredd.

† Heb. *Halelujah.* [a] Dan. 2. 20. [b] Eſay 59. 19. Mal. 1. 11. [c] Sal. 8. 1. [d] Sal. 89. 6. ‡ Heb. *ymddyrchafu i breſwylio.* [e] Sal. 138. 6. Eſay 57. 15. [f] 2 Sam. 2. 8. Sal. 107. 41. [g] Job 36. 7. *mewn tŷ.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. Gweiſion yr ARGLWYDD, molwch: *ie* molwch enw 'r ARGLWYDD.

2 [a] Bendigedig fyddo enw'r ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd.

3 [b] O godiad haul hyd ei fachludiad moliannus *yw* enw 'r ARGLWYDD.

4 Uchel *yw* yr ARGLWYDD goruwch yr holl genhedloedd; [c] *a'i* ogoniant *ſydd* goruwch y nefoedd.

5 [d] Pwy *ſydd* fel yr ARGLWYDD ein Duw ni, yr hwn ſydd yn ‡ preſwylio yn uchel?

6 [e] Yr hwn a ymddaroſtwng i edrych *y pethau* yn y nefoedd ac yn y ddaear?

7 [f] Efe ſydd yn codi 'r tlawd o'r llŵch; *ac* yn dyrchafu yr anghenus o'r dommen;

8 I'w [g] oſod gyd â phendefigion; *ie* gyd a phendefigion ei bobl.

9 [h] Yr hwn a wnâ i'r amhlantadwy † gadw tŷ, *a bod* yn llawen-ſam plant. Canmolwch yr ARGLWYDD.

[h] 1 Sam. 2. 5. Sal. 68. 9. † Heb. *drigo mewn tŷ.*

SALM. CXIV. Prydnhawnol Wyddi.

Dafydd, trwy eſampl y creaduriaid mudion, yn annog i ofni Duw yn ei Eglwys.

[a] Ecſod. 13. 3. [b] Sal. 81. 5. [c] Ecſod. 6, 7, a 19. 6. Deut. 27. 9.

PAn [a] aeth Iſraël o'r Aipht, tŷ Jacob [b] oddi wrth bobl anghyfiaith;

2 [c] Juda oedd ei ſanctteiddrwydd, ac Iſraël ei arglwyddiaeth.

3 [d] Y môr a welodd *hyn,* ac a giliodd; [e] yr Jorddonen a drôdd yn ôl.

4 [f] Y mynyddoedd a neidiaſant fel hyrddod, *a'r* brynniau fel wŷn defaid.

5 [g] Beth *ddarfu* i ti, o ſôr, pan giliaiſt? *tithau* Jorddonen, *pa ham* y troaiſt yn ôl?

6 *Pa ham* fynyddoedd y neidiech fel hyrddod? *a'r* brynniau fel wŷn defaid?

7 Ofna, di ddaear, rhag yr Arglwydd, rhag Duw Jacob:

8 [h] Yr hwn ſydd yn troi 'r graig *yn* llyn dwfr, *a'r* gallestr yn ffynnon dyfroedd.

[d] Ecſod. 14. 21. Sal. 77. 16. [e] Joſ. 3. 13, 16. [f] Sal. 68. 9. [g] Hab. 3. 8. [h] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. Sal. 107. 35.

SALM. CXV.

1 O herwydd bod Duw yn wir-ogoneddus, 4 ac eulynnod yn wageddi, 9 Y mae 'n cynghori rhoi hyder ar Dduw. 12 Y dylid benditbio Duw am ei fenditbion.

[a] Edrych Eſay 48. 11. Ezec. 36. 32. [b] Sal. 42. 3, 10. a 79. 10. [c] Joel 2. 17. [c] Sal. 135. 6. [d] Deut. 4. 28. Sal. 135 15. Jer. 10. 3, &c. [e] Edrych Sal. 118. 2, 3, 4. [f] Sal. 33. 20. Diar. 30. 5.

[a] NId i ni, O ARGLWYDD, nid i ni, ond i'th enw dy hun dôd ogoniant, er mwyn dy drugaredd, er mwyn dy wirionedd.

2 [b] Pa ham y dywedai 'r cenhedloedd, Pa le yn awr *y mae* eu Duw hwynt?

3 Ond ein Duw ni *ſydd* yn y nefoedd; [c] efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oll.

4 [d] Eu delwau hwy *ydynt* o aur ac arian, gwaith dwylaw dynion.

5 Genau *ſydd* iddynt, ond ni lefarant; llygaid *ſydd* ganddynt, ond ni welant:

6 *Y mae* cluſtiau iddynt, ond ni chlywant; ffroenau *ſydd* ganddynt, ond ni aroglant:

7 Dwylaw *ſydd* iddynt, ond ni theimlant; traed *ſy* iddynt, ond ni cherddant; ni leiſiant 'chwaith â'u gwddf.

8 Y rhai a'u gwnânt ydynt fel hwythau, *a* phob un a ymddiriedo ynddynt.

9 [e] O Iſraël, ymddiried di yn yr ARGLWYDD; [f] efe *yw* eu porth a'u tarian.

10 Tŷ Aaron, ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD; efe *yw* eu porth a'u tarian.

11 Y rhai a ofnwch yr ARGLWYDD, ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD: efe *yw* eu porth a'u tarian.

12 Yr ARGLWYDD a'n cofiodd ni; efe a'*n* bendithia: bendithia efe dŷ Iſrael; bendithia efe dŷ Aaron.

13 [g] Bendithia efe y rhai a ofnant yr ARGLWYDD, ſychain † a mawrion.

14 Yr ARGLWYDD a'ch 'chwanega chwi fwyfwy, chwychwi a'ch plant hefyd.

15 Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nêf a daear.

16 Y nefoedd, *ie* 'r nefoedd *ydynt* eiddo 'r ARGLWYDD: a'r ddaear a roddes efe i feibion dynion.

17 [h] Y meirw ni foliannant yr ARGLWYDD, na'r nêb ſydd yn diſgyn i ddiſtawrwydd.

18 [i] Ond nyni a fendithiwn yr ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

[g] Sal. 128. 1, 4. † Heb. *gyd â.* [h] Sal. 6. 5. a 88. 10, 11, 12. Eſay 38. 18. [i] Dan. 2. 20.

SALM. CXVI. Boreuol Weddi.

1 Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddyled tu ag at Dduw am ei ware ef: 12 ac yn ymegnio i fod yn ddiolchgar.

[a] Sal. 18. 5, 6. * Heb. *cawſaint*

DA gennyf wrando o'r ARGLWYDD ar fy llêf *a'm* gweddiau.

2 Am oſtwng o hono ei glûſt attaf, am hynny llefaf dros fy nyddiau *arno ef.*

3 [a] Gofidion angau a'm cylchynaſant, a gofidiau uffern a'm * daliaſant; ing a blinder a gefais.

4 Yna y gelwais ar enw'r ARGLWYDD; Attolwg. ARGLWYDD, gwared fy enaid.
5 Graſlawn *yw* 'r ARGLWYDD, a chyfiawn; a thoſturiol *yw* ein Duw ni.
6 Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw 'r rhai annichellgar: tlodais, ac efe a'm hachubodd
7 Dychwel, O fy enaid, i'th orphwyſfa; canys [b] yr ARGLWYDD fu dda wrthyt.
8 [c] O herwydd it' waredu fy enaid oddi wrth angau, fy llygaid oddi wrth ddagrau, *a'*m traed rhag llithro:
9 Rhodiaf o flaen yr ARGLWYDD [d] yn nhîr y rhai byw.
10 [e] Credais, am hynny y lleferais; cyſtuddiwyd fi 'n ddirfawr.
11 [f] Mi a ddywedais yn fy ffrŵſt, [g] Pob dŷn *ydd* gelwyddog.
12 Beth a dalaf i'r ARGLWYDD *am* ei holl ddoniau i mi?
13 Phiol jechydwriaeth a gymmeraf, ac ar enw 'r ARGLWYDD y galwaf.
14 [h] Fy addunedau a dalaf i'r ARGLWYDD, yn awr yngŵydd ei holl bobl ef.
15 [i] Gwerthfawr yngolwg yr ARGLWYDD *yw* marwolaeth ei ſaint ef.
16 O ARGLWYDD, yn ddîau [k] dy wâs di *ydwyf* fi, dy wâs di *ydwyf* fi, [l] mâb dy waſanaethwraig; dattodaiſt fy rhwymau.
17 Aberthaf i ti [m] aberth moliant; a galwaf ar enw 'r ARGLWYDD.
18 [n] Talaf fy addunedau i'r ARGLWYDD, yn awr yngŵydd ei holl bobl;
19 Ynghynteddoedd tŷ 'r ARGLWYDD, yn dy ganol di, O Jeruſalem. Molwch yr ARGLWYDD.

SALM. CXVII.

Cyngor i foliannu Duw am ei drugaredd a'i wirionedd.

[a] MOlwch yr ARGLWYDD, yr holl genhedloedd: clodforwch ef, yr holl bobloedd.
2 O herwydd ei drugaredd ef tu ag attom ni ſydd fawr: a gwirionedd yr ARGLWYDD *a bery* yn dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

SALM. CXVIII.

Cyngor i foliannu Duw am ei drugaredd. 5 *Y Salmydd wrth a brofaſai efe ei hun, yn dangos mor dda 'ydyw hyderu ar Dduw.* 19 *Mynegi dyfodiad Criſt yn ei deyrnas, dan rith a chyfgod y Salmydd.*

[a] CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.
2 [b] Dyweded Iſraël yr awr hon, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
3 Dyweded tŷ Aaron yn awr, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
4 Yn awr dyweded y rhai a ofnant yr ARGLWYDD, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
5 [c] † Mewn ing y gelwais ar yr ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a'm clybu, *ac* [d] *a'm goſodadd* mewn ehangder.
6 [e] Yr ARGLWYDD *ydd* gyd â mi, nid ofnaf: beth a wnâ dŷn i mi?
7 [f] Yr ARGLWYDD *ydd* gyd â mi ym mhlith fy nghynnorthwywŷr: am hynny y câf weled *fy* [g] *ewyllys* ar fy nghaſeion.
8 [g] Gwell *yw* gobeithio yn yr ARGLWYDD nag ymddiried mewn dŷn.
9 [h] Gwell *yw* gobeithio yn yr ARGLWYDD nag ymddiried mewn tywyſogion.
10 Yr holl genhedloedd a'm hamgylchynaſant: ond yn enw 'r ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt ymmaith.
11 Amgylchynaſant fi; ïe amgylchynaſant fi; ond yn enw 'r ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt ymmaith.
12 Amgylchynaſant fi [i] fel gwenyn; diffoddaſant [k] fel tân drain: o herwydd yn enw 'r ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt ymmaith.
13 Gan wthio y gwthiaiſt fi fel y ſyrthiwn: ond yr ARGLWYDD a'm cynnorthwyodd.
14 [l] Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth a'm cân; ac ſydd jechydwriaeth i mi.
15 Llef gorfoledd a jechydwriaeth *ſydd* ym mhebyll y cyfiawn: deheulaw'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur grymmuſder
16 Deheulaw 'r ARGLWYDD a ddyrchafwyd: deheulaw 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur grymmuſder.
17 [m] Ni byddaf farw, ond byw; a mynegaf weithredoedd yr ARGLWYDD.
18 Gan goſbi i'm coſbodd yr ARGLWYDD: ond ni'm thoddodd i farwolaeth.
19 [n] Agorwch i mi byrth cyfiawnder: âf i mewn iddynt, *a* chlodforaf yr ARGLWYDD.
20 Dymma borth yr ARGLWYDD, [o] y rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.
21 Clodforaf di, o herwydd i ti fy ngwrando, a'th fod yn jechydwriaeth i mi.
22 [p] Y maen a wrthododd yr adeiladwŷr a aeth yn ben i'r gongl.
23 O'r ARGLWYDD y daeth hyn; hyn *oedd* ryfedd yn ein golwg ni.
24 Dymma 'r dŷdd a wnaeth yr ARGLWYDD; gorfoleddwn, a llawenychwn ynddo.
25 Attolwg, ARGLWYDD, achub yn awr: attolwg, ARGLWYDD, pâr yn awr lwyddiant.
26 [q] Bendigedig *yw* a ddêl yn enw 'r ARGLWYDD; bendithiaſom chwi o dŷ 'r ARGLWYDD.
27 Duw *yw* 'r ARGLWYDD, yr hwn a lewyrchodd i ni; rhwymweh yr aberth â rhaffau hyd wrth gyrn yr allor.
28 Fy Nuw *ydwyt* ti, a mi a'th glodforaf; dyrchafaf di, fy Nuw.
29 Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd yn dragywydd *y pery* ei drugaredd ef.

SALM. CXIX. *Prydnhawnol Weddi.*

Y Salm hon ſydd yn cynnwys amryw weddîau, a moliannau, ac addewidion ufuddodd.

ALEPH.

GWyn fŷd y rhai perffaith *eu* ffordd, [a] y rhai a rodiant ynghyfraith yr ARGLWYDD.
2 Gwyn fŷd y rhai a gadwant ei dyſtiolaethau ef; *ac* a'i ceiſiant ef â'u holl galon.
3 [b] Y rhai hefyd ni wnânt anwiredd, hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.
4 Ti a orchymynnaiſt gadw dy orchymynion yn ddyfal.
5 O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw dy ddeddfau!
6 Yna ni 'm gwaradwyddid, pan edrychwn ar dy holl orchymynion.
7 [c] Clodforaf di ag uniondeb câlon, pan ddyſgwyf farnedigaethau dy gyfiawnder.
8 Cadwaf dy ddeddfau; na âd fi 'n hollol.

BETH.

9 PA fôdd y glanhâ llangc ei lwybr? wrth ymgadw yn ôl dy air di.
10 A'm holl gâlon i'th geiſiais, na âd i mi gyfeiliorni oddi wrth dy orchymynion.
11 [d] Cuddiais

[a] 1 Cron. 16. 8. Sal. 106. 1. a 107. 1. a 136. 1.
[b] Edrych Sal. 115. 9, 14.
[c] Sal. 120. 1.
† Heb. *Allan o ing.*
[d] Sal. 18. 19.
[e] Sal. 27. 1. a 56. 4, 11.
[f] Eſay 51. 12. Heb. 13. 6.
[g] Sal. 54. 4. a 40. 4. a 62. 8, 9. Jer. 17. 5, 7.
[h] Sal. 146. 3.
[a] Rhuf. 15, 11.
[a] 1 Cron. 16. 34. Sal. 106. 1. a 107. 1. a 136. 1.
[b] 2 Cor. 4. 13.
[c] Sal. 56. 13.
[d] Sal. 27. 13.
[e] 2 Cor. 4. 13.
[f] Sal. 31. 22.
[g] Rhuf. 3. 4.
[h] Sal. 22. 25. Ad. 18.
[i] Sal. 72. 14.
[k] Sal. 143. 12.
[l] Sal. 86. 16.
[m] Lef. 7. 12.
[n] Ad. 14.
[i] Deut. 1. 44.
[k] Preg. 7. 6.
[l] Ecſod. 15. 2. Eſay 12, 2.
[m] Hab. 1. 12.
[n] Eſay 26. 2.
[o] Eſay 35. 8. Dad. 21. 27. a 22. 14, 15.
[p] Mat. 21. 42. Mar. 12. 10. Luc 20. 17. Act. 4. 11. Eph. 2, 20. 1 Pedr 2. 4, 7.
[q] Mat. 21. 9. a 23. 39. Mar. 11. 9. Luc 19. 38. Edrych Zech. 4. 7.
[a] Sal. 128. 1.
[b] 1 Joan 3. 9. a 5. 18.
[c] Ad. 171.
[d] Cuddiais

d Sal. 37. 31.
11 d Cuddiais dy ymadroddion yn fy nghàlon, fel na phechwn i'th erbyn.
Luc 2. 19, 51.
12 Ti, ARGLWYDD, *wyt* fendigedig: e dŷſg i mi dy ddeddfau.
e Ad. 26, 33, 64, 68, 108, 124, 135.
13 A'm gwefuſau y treuthais holl farnedigaethau dy enau.
14 Bu mor llawen gennyf ffordd dy dyſtiolaethau a'r holl olud.
15 Yn dy orchymynion y myfyriaf, ac ar dy lwybrau yr edrychaf.
16 Yn dy ddeddfau 'r ymddigrifaf; nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

17 BYdd dda wrth dy wâs, *fel* y byddwyf byw, ac y cadwyf dy air.
18 Dadguddia fy llygaid, fel y gwelwyf *bethau* rhyfedd allan o'th gyfraith di.
19 f Dieithr *ydwyf* fi ar y ddaear: na chûdd di rhagof dy orchymynion.
f Gen. 47. 9.
20 g Drylliwyd fy enaid gan awydd i'th farnedigaethau bob amſer.
g Cron. 29. 15.
21 Ceryddaiſt y beilchion melldigedig, y rhai a gyfeiliornant oddi wrth dy orchymynion.
Sal. 39. 12. 2 Cor. 5. 6.
22 Trô oddi wrthyf gywilydd a dirmyg; o blegid dy dyſtiolaethau di a gedwais.
Heb. 11. 13.
23 Tywyſogion hefyd a eiſteddaſant, *ac* a ddywedaſant i'm herbyn: dy wâs dithau a fyfyriai yn dy ddeddfau.
g Sal. 42. 1, 2. a 63. 1. a 84. 2.
24 h A'th dyſtiolaethau *oeddynt* fy hyfrydwch *a*'m cynghorwŷr.
h Ad. 77. 92.

DALETH.

25 i GLynodd fy enaid wrth y llŵch: k bywhâ fi 'n ôl dy air.
i Sal. 44. 25.
26 Fy ffyrdd a fynegais, a gwrandewaiſt fi: l dŷſg i mi dy ddeddfau.
k Ad. 40. Sal. 143. 11.
27 Gwnâ i mi ddeall ffordd dy orchymynion; a mi a fyfyriaf yn dy ryſeddodau.
l Sal. 25. 4. a 27. 11. a 86. 11. Ad. 12.
28 m Diferodd fy enaid gan ofid: nertha fi 'n ôl dy air.
m Sal. 107. 26.
29 Cymmer oddi wrthyf ffordd celwydd; ac yn raſlawn dôd i mi dy gyfraith.
30 Dewiſais ffordd gwirionedd: goſodais dy farnedigaethau *o'm blaen*.
31 Glynais wrth dy dyſtiolaethau: O ARGLWYDD, na'm gwaradwydda.
32 Ffordd dy orchymynion a redaf, pan n ehangech fy nghàlon.
n Eſay 60. 5.

HE. { *Boreuol* / *Weddi.*

33 o DYſg i mi, O ARGLWYDD, ffordd dy ddeddfau, a chadwaf hi *hyd* y diwedd.
o Ad. 12.
34 Gwnâ i mi ddeall, a chadwaf dy gyfraith: ïe cadwaf hi â'*m* holl gàlon.
35 Gwnâ i mi gerdded yn llwybr dy orchymynion: canys ynddo y mae fy ewyllys.
36 Goſtwng fy nghàlon at dy dyſtiolaethau, ac nid at gybydd-dra.
p Eſay 33. 15.
37 p Trô heibio fy llygaid, rhag q edrych ar wagedd: *a* bywhâ fi yn dy ffyrdd.
q Diar. 23. 5.
38 Sicrhâ dy air i'th wâs, yr hwn *ſy 'n ymroddi* i'th ofn di.
39 Trô heibio fy ngwaradwydd yr wyf yn ei ofni: canys dy farnedigaethau *ſydd* dda.
r Ad. 25, 88, 107, 149, 156, 159.
40 Wele awyddus ydwyf i'th orchymynion: r gwnâ i mi fyw yn dy gyfiawnder.

FAU.

41 DEued i mi dy drugaredd, ARGLWYDD, *a*'th jechydwriaeth yn ôl dy air.
‡ Neu, *yr attebaf beth i'r bwn a'm ceryddo.*
42 Yna ‡ yr attebaf i'm cablydd: o herwydd yn dy air y gobeithiais.
43 Na ddŵg dithau air y gwirionedd o'm genau yn llwyr: o herwydd yn dy farnedigaethau di y gobeithiais.
44 A'th gyfraith a gadwaf yn waſtadol, byth ac yn dragywydd.
45 Rhodiaf hefyd mewn ehangder: o herwydd dy orchymynion di a geiſiaf.
46 s Ac am dy dyſtiolaethau di y lleſaraf o flaen brenhinoedd, ac ni bydd cywilydd gennyf.
s Sal. 138. 1. Mat. 10. 18, 19.
47 Ac ymddigrifaf yn dy orchymynion, y rhai a hoffais.
48 A'm dwylaw a ddyrchafaf at dy orchymynion, y rhai a gerais; a mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau.

ZAIN.

49 COfia 'r gair wrth dy wâs, yn yr hwn y peraiſt i mi obeithio.
50 Dymma fy nghyſſur yn fy nghyſtudd: canys dy air di a'm bywhaodd i.
51 Y beilchion a'm gwatwaraſant yn ddirfawr: *er hynny* ni throais oddi wrth dy gyfraith di.
52 Cofiais, O ARGLWYDD, dy farnedigaethau erjoed; ac ymgyſſurais.
53 Dychryn a ddaeth arnaf, o blegid yr annuwiolion, y rhai ſydd yn gadu dy gyfraith di.
54 Dy ddeddfau oedd fy nghân yn nhŷ fy mhererindod.
55 t Cofiais dy enw, ARGLWYDD, y nôs; a chedwais dy gyfraith.
t Sal. 63. 6.
56 Hyn oedd gennyf, am gadw o honof dy orchymynion di.

CHETH.

57 u O ARGLWYDD, fy rhan *ydwyt*; dywedais y cadwn dy eiriau.
u Sal. 16. 5.
58 Ymbiliais â'th wyneb â'*m* holl gàlon: trugarhâ wrthyf yn ôl dy air.
Jer. 10. 16.
59 Meddyliais am fy ffyrdd, a throais fy nhraed at dy dyſtiolaethau di.
Galar. 3. 24.
60 Bryſiais, ac nid oedais gadw dy orchymynion.
61 ‡ Minteioedd yr annuwiolion a'm hyſbeiliaſant: *ond* nid anghofiais dy gyfraith di.
‡ Neu, *Byddinoedd.*
62 Hanner nôs y cyfodaf i'th foliannu, am farnedigaethau dy gyfiawnder.
63 Cyfaill *ydwyf* fi i'r rhai oll a'th ofnant, ac i'r rhai a gadwant dy orchymynion.
64 Llawn yw 'r ddaear o'th drugaredd, O ARGLWYDD: x dŷſg i mi dy ddeddfau.
x Ad. 12. 26.

TETH.

65 GWnaethoſt yn dda â'th wâs, O ARGLWYDD, yn ôl dy air.
y Ad. 71. Jer. 31. 18, 19.
66 Dŷſg i mi jawn ddeall a gwybodaeth: o herwydd dy orchymynion di a gredais.
z Ad. 12, 26.
67 y Cyn fy nghyſtuddio, yr oeddwn yn cyfeiliorni: ond yn awr cedwais dy air di.
a Sal. 17. 10.
68 Da *ydwyt*, a daionus; z dŷſg i mi dy ddeddfau.
Eſay 6. 10.
69 Y beilchion a glyttiaſant gelwydd i'm herbyn: minnau a gadwaf dy orchymynion â'*m* holl gàlon.
b Ad. 67. Heb. 12. 10, 11.
70 a Cyn fraſed a'r bloneg yw eu càlon: minnau a ymddigrifais *yn* dy gyfraith di.
c Sal. 19. 10.
71 b Da *yw* i mi fy nghyſtuddio: fel y dyſgwn dy ddeddfau.
Ad. 127. Diar. 8. 11.
72 c Gwell i mi gyfraith dy enau nâ miloedd o aur ac arian.

JOD. { *Prydnhawnol* / *Weddi.*

73 d DY ddwylaw a'm gwnaethant, ac a'm lluniaſant: pâr i mi ddeall, fel y dyſgwyf dy orchymynion.
d Job 10. 8. Sal. 100. 3. a 138. 8.

74 [e] Y rhai a'th ofnant a'm gwelant, ac a lawenychant; o blegid gobeithio o honof yn dy air di. [e] Sal. 34. 2.

75 Gwn, ARGLWYDD, mai † cyfiawn *yw* dy farnedigaethau; ac [f] mai mewn ffyddlondeb i'm cyſtuddiaiſt. † Heb. *cyfiawnder.* [f] Heb. 12. 10.

76 Bydded attolwg dy drugaredd i'm cyſſuro, yn ôl dy air i'th waſanaethwr.

77 Deued i mi dy drugareddau, fel y byddwyf byw: o herwydd [g] dy gyſraith *yw* fy nigrifwch. [g] Ad. 24, 47, 174.

78 Cywilyddier y beilchion, canys gwnânt gam â mi yn ddiachos: *ond* myfi a fyfyriaf yn dy orchymynion di.

79 Tröer attaſi y rhai a'th ofnant di, a'r rhai a adwaenant dy dyſtiolaethau.

80 Bydded fy nghâlon yn berffaith yn dy ddeddfau; fel na'm cywilyddier.

CAPH.

81 [h] DIffygiodd fy enaid am dy jechydwriaeth: wrth dy air yr ydwyf yn diſgwyl. [h] Sal. 84. 2.

82 [i] Y mae fy llygaid yn pallu am dy air, gan ddywedyd, Pa brŷd i'm diddeni? [i] Sal. 69. 3. Ad. 123.

83 Canys [k] ydwyf fel coſtrel mewn mŵg; *ond* nid anghofiais dy ddeddfau. [k] Job 30. 30.

84 [l] Pa nifer *yw* dyddiau dy wâs? pa brŷd y gwnêi farn ar y rhai a'm herlidiant? [l] Sal. 39. 4.

85 [m] Y beilchion a gloddiaſant byllau i mi, yr hyn nid *yw* wrth dy gyfraith di. [m] Sal. 35. 7.

86 Dy holl orchymynion *ydynt* ‡ wirioned: ar gam i'm herlidiaſant; cymmorth fi. ‡ Neu, *ffyddlondeb.*

87 Braidd na'm difaſant ar y ddaear: minnau ni adewais dy orchymynion.

88 [n] Bywhâ fi yn ôl dy drugaredd: felly y cadwaf dyſtiolaeth dy enau. [n] Ad. 40.

LAMED.

89 [o] YN dragywydd, O ARGLWYDD, y mae dy air wedi ei ſicrhâu yn y nefoedd. [o] Sal. 89. 2.

90 Dy wirionedd *ſydd* hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: ſeiliaiſt y ddaear, a hi a ſaif.

91 Wrth dy farnedigaethau y ſafant heddyw: canys dy weiſion *yw* pob peth.

92 Oni bai *fod* [p] dy ddeddf yn hyfrydwch i mi, darfuaſai yna am danaf yn fy nghyſtudd. [p] Ad. 24.

93 Byth nid anghofiaf dy orchymynion: canys â hwynt i'm bywheaiſt.

94 Eiddot ti *ydwyf*, cadw fi: o herwydd dy orchymynion a geiſiais.

95 Y rhai annuwiol a ddiſgwiliaſant am danaf i'm diſetha: *ond* dy dyſtiolaethau di a yſtyriaf fi.

96 [q] Yr ydwyf yn gweled diwedd ar bob perffeithrwydd: *ond* dy orchymmyn di ſydd dra ehang. [q] Mat. 5. 18. a 24. 35.

MEM.

97 [r] MOr gu gennyf dy gyfraith di! hi *yw* fy myfyrdod ‡ beunydd. [r] Sal. 1. 2. ‡ *Ar hŷd y dŷdd.*

98 A'th orchymynion yr ydwyt yn fy ngwneuthur yn ddoethach nâ'm gelynion: canys byth *y* † *maent* gyd â mi. † Heb. *mae.*

99 Deallais ſwy nâ'm holl athrawon: o herwydd dy dyſtiolaethau *yw* fy myfyrdod.

100 Deallais yn well nâ'r henuriaid, am fy mod yn cadw dy orchymynion di.

101 Atteliais fy nhraed oddi wrth bob llwybr drŵg; fel y cadwn dy air di.

102 Ni chiliais oddi wrth dy farnedigaethau; herwydd ti a'm dyſgaiſt.

103 [s] Mor felys yw dy eiriau † i'm genau! *melyſach* nâ mêl i'm ſain. [s] Sal. 19. 10. Diar. 8. 11. † Heb. *i daſtod fy ngenau.*

104 Trwy dy orchymynion di y pwyllais: am hynny [t] y caſeais bob gau lwybr. [t] Ad. 128.

NUN. { *Boreuol* / *Weddi.*

105 ‡ [u] LUſern *yw* dy air i'm traed, a llewyrch i'm llwybr. ‡ Neu, *Canwyll.* [u] Diar. 6. 23.

106 [x] Tyngais, a chyflawnaf, y cadwn farnedigaethau dy gyfiawnder. [x] Neh. 10. 29.

107 Cyſtuddiwyd fi yn ddirfawr: [y] bywhâ fi, O ARGLWYDD, yn ôl dy air. [y] Ad. 88.

108 Attolwg, ARGLWYDD, bydd foddlon i ewyllyſgar offrymmau fy ngenau, a [z] dŷſg i mi dy farnedigaethau. [z] Ad. 12, 26.

109 [a] *Y mae* fy enaid yn fy llâw yn waſtadol: er hynny nid wyf yn anghofio dy gyfraith. [a] Job 13. 14.

110 [b] Y rhai annuwiol a oſodaſant fagl i mi: ond ni chyfeiliornais oddi wrth dy orchymynion. [b] Sal. 140. 5. a 141. 9.

111 [c] Cymmerais dy orchymynion yn etifeddiaeth dros byth: o herwydd [d] llawenydd fy nghâlon ydynt. [c] Deut. 33. 4. [d] Ad. 77, 92, 174.

112 Goſtyngais fy nghâlon i wneuthur dy ddeddfau byth *hyd* y diwedd.

SAMECH.

113 MEddyliau *ofer* a gaſeais; a'th gyfraith di a hoffais.

114 [e] Fy lloches a'm tarian *ydwyt*: yn dy air y gobeithiaf. [e] Sal. 32. 7. a 91. 1.

115 [f] Ciliwch oddi wrthyf, rai drygionus: canys cadwaf orchymynion fy Nuw. [f] Sal. 6. 8. a 139. 19.

116 Cynnal fi yn ôl dy air, fel y byddwyf byw: ac na âd i mi gywilyddio am fy ngobaith. Mat. 7. 23.

117 Cynnal fi, a dïangol fyddaf: ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn waſtadol. ‡ Heb. *Gwnaethoſt i holl,* &c. *ddarſod fel,* &c.

118 Sethraiſt y rhai oll a gyfeiliornant oddi wrth dy ddeddfau: canys twyllodrus *yw* eu dichell hwynt.

119 ‡ Bwriaiſt heibio holl annuwiolion y tîr [g] *fel* ſothach: am hynny 'r hoffais dy dyſtiolaethau. [g] Ezec. 22. 18

120 [h] Dychrynodd fy nghnawd rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farnedigaethau. [h] Hab. 3. 16.

AIN.

121 GWneuthum farn a chyfiawnder: na âd fi i'm gorthrymmwŷr.

122 Mechnïa dros dy wâs er daioni: na âd i'r beilchion fy ngorthrymmu.

123 [i] Fy llygaid a ballaſant am dy jechydwriaeth, ac am ymadrodd dy gyfiawnder. [i] Ad. 81, 82.

124 Gwnâ i'th wâs, yn ôl dy drugaredd; a [k] dŷſg i mi dy ddeddfau. [k] Ad. 12.

125 Dy wâs *ydwyf* fi; pâr i mi ddeall, fel y gwypwyf dy dyſtiolaethau.

126 Amſer *yw* i'r ARGLWYDD weithio: diddymmaſant dy gyfraith di.

127 [l] Am hynny 'r hoffais dy orchymynion yn fwy nag aur; ïe yn fwy nag aur coeth. [l] Sal. 19. 10. Ad. 72.

128 Am hynny uniawn y cyfrifais *dy* orchymynion *am* bob *peth*; *a* [m] chaſeais bob gau lwybr. Diar. 8. 11. [m] Ad. 104.

PE.

129 RHyfedd *yw* dy dyſtiolaethau: am hynny y ceidw fy enaid hwynt. [n] Sal. 19.

130 Agoriad dy eiriau a rŷdd oleuni: [n] pair ddeall i rai annichellgar. 7. [o] Sal. 106.

131 Agorais fy ngenau a dyheais; o blegid awyddus oeddwn i'th orchymynion di. 4. [p] 2 Theſ. 1. 6, 7.

132 [o] Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf, [p] yn ôl *dy* arfer ‡ i'r rhai a garant dy enw. ‡ Neu, *tu ag at y rhai.*

133 [q] Cyſa-

133 [q] Cyfarwydda fy nghamrau yn dy air: ac [r] na lywodraethed dim anwiredd arnaf.

134 Gwared fi oddi wrth orthrymder dynion: felly y cadwaf dy orchymynion.

135 [s] Llewyrcha dy wyneb ar dy wâs: a [t] dŷsg i mi dy ddeddfau.

136 [u] Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid; am na chadwafant dy gyfraith di.

TSADI.

137 CYfiawn *ydwyt* ti, O ARGLWYDD, ac uniawn *yw* dy farnedigaethau.

138 Dy dyſtiolaethau *y rhai* a orchymynnaiſt, ydynt ‡ gyfiawn a ffyddlon jawn.

139 [x] Fy Zêl a'm ‡ difaodd; o herwydd i'm gelynion anghofio dy eiriau di.

140 [y] Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr: am hynny y mae dy wâs yn ei hoffi.

141 Bychan *ydwyf* fi a dirmygus: *ond* nid anghofiais dy orchymynion.

142 Dy gyfiawnder *ydd* gyfiawnder byth, a'th gyfraith *ydd* wirionedd.

143 Adfyd a chyſtudd † a'm goddiweddafant: *a*'th orchymynion *oedd* fy nigrifwch.

144 Cyfiawnder dy dyſtiolaethau *a bery* yn dragywydd: gwnâ i mi ddeall, a byw fyddaf.

COPH. Prydnhawnol Weddi.

145 LLefais â'*m* holl gâlon; clyw fi, O ARGLWYDD: dy ddeddfau a gadwaf.

146 Llefais arnat; achub fi, ‡ a chadwaf dy dyſtiolaethau.

147 [z] Achubais flaen y cyfddydd, a gwaeddais; wrth dy air y diſgwiliais.

148 [a] Fy llygaid a achubafant flaen gwiliadwriaethau *'r nôs*, i fyfyrio yn dy air di.

149 Clyw fy llêf yn ôl dy drugaredd: ARGLWYDD, [b] bywhâ fi yn ôl dy farnedigaethau.

150 Y rhai a ddilynant 'ſgelerder a neſafant *arnaf*: ymbellafant oddi wrth dy gyfraith di.

151 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* agos; a'th holl orchymynion *ſydd* wirionedd.

152 Er ys talm y gwyddwn am dy dyſtiolaethau, ſeilio o honot hwynt yn dragywydd.

RESH.

153 GWêl fy nghyſtudd, a gwared fi: canys nid anghofiais dy gyfraith.

154 [c] Dadleu fy nadl, a gwared fi: [d] bywhâ fi yn ôl dy air.

155 [e] Pell *yw* jechydwriaeth oddi wrth y rhai annuwiol: o herwydd ni cheiſiant dy ddeddfau di.

156 Dy drugareddau, ARGLWYDD, *ſydd* aml: [f] bywhâ fi yn ôl dy farnedigaethau.

157 Llawer *ſydd* yn fy erlid, ac yn fy ngwrthwynebu; *er hynny* ni throais oddi wrth dy dyſtiolaethau.

158 Gwelais y troſeddwŷr, a greſynais; am na chadwent dy air di.

159 Gwêl fy mod yn hoffi dy orchymynion: ARGLWYDD, [g] bywhâ fi yn ôl dy drugarogrwydd.

160 † Gwirionedd o'r dechreuad *yw* dy air: a phob un o'th gyfiawn farnedigaethau *a bery* yn dragywydd.

SCHIN.

161 TYwyſogion a'm herlidiaſant heb achos; er hynny fy nghâlon a grynai rhag dy air di.

162 Llawen ydwyf fi o blegid dy air, fel *un* yn cael 'ſglyfaeth lawer.

163 Celwydd a gaſeais, ac a ffieiddiais: *a*'th gyfraith di a hoffais.

164 Seithwaith yn y dŷdd yr ydwyf yn dy glodfori; o herwydd dy gyfiawn farnedigaethau.

165 [h] Heddwch mawr *ſydd* i'r rhai a garant dy gyfraith: ac nid *oes* dramgwydd iddynt.

166 [i] Diſgwiliais wrth dy jechydwriaeth di, O ARGLWYDD; a gwneuthum dy orchymynion.

167 Fy enaid a gadwodd dy dyſtiolaethau; a hôff jawn gennyf hwynt.

168 Cedwais dy orchymynion a'th dyſtiolaethau: canys *y mae* fy holl ffyrdd ger dy fron di.

TAU.

169 NEsäed fy ngwaedd o'th flaen ARGLWYDD: gwnâ i mi ddeall yn ôl dy air.

170 Deued fy ngweddi ger dy fron: gwared fi yn ôl dy air.

171 [k] Fy ngwefuſau a draetha foliant, pan ddyſgech i mi dy ddeddfau.

172 Fy nhafod a ddadgan dy air: o herwydd dy holl orchymynion *ſydd* gyfiawnder.

173 Bydded dy lâw i'm cynnorthwyo; o herwydd [l] dy orchymynion di a ddewiſais.

174 [m] Hiraethais, O ARGLWYDD, am dy jechydwriaeth: [n] a'th gyfraith *yw* fy hyfrydwch.

175 Bydded byw fy enaid, fel i'th foljanno di; a chynnorthwyed dy farnedigaethau fi.

176 [o] Cyfeiliornais fel dafad wedi colli: cais dy wâs; o blegid nid anghofiais dy orchymynion.

SALM. CXX. Boreuol Weddi.

1 *Dafydd yn gweddïo yn erbyn Dŵeg, 3 yn ceryddu ei dafod ef, 5 yn cŵynno fod yn rhaid iddo gyttal a buttheddu gyd â 'r enwir.* 2946.

¶ Caniad y graddau.

AR yr ARGLWYDD y gwaeddais [a] yn fy nghyfyngder; ac efe a'm gwrandawodd i.

2 ARGLWYDD, gwared fy enaid oddi wrth weſuſau celwyddog, *ac* oddi wrth dafod twyllodrus.

3 ‡ Beth a roddir i ti? neu pa beth a wneir i ti, dydi dafod twyllodrus?

4 Llymmion ſaethau cawr, ynghŷd â marwor meryw.

5 Gwae fi fy mod yn preſwylio *ym* Meſech, yn cyfanneddu [b] ym mhebyll Cedar.

6 Hîr y trigodd fy enaid gyd â'r hwn oedd yn caſâu tangnefedd.

7 Heddychol *ydwyf* fi: ond pan lefarwyf, *y maent yn barod* i ryfel.

SALM. CXXI.

Mawr ddïogelwch y duwiol ſydd yn hyderu ar nawdd ac amddiffyn Duw.

¶ Caniad y graddau.

‡ DYrchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.

2 [a] Fy nghymmorth *a ddaw* oddi wrth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

q Sal. 17. 5.
r Sal. 19. 13. Rhuf. 6. 12.
s Sal. 4. 6.
t Ad. 12, 26.
u Jer. 9. 1. a 14. 17. Edrych. Ezec. 9. 4.
‡ Heb. *gyfiawnder a ffyddlondeb.*
x Sal. 69. 9. Joan 2. 17.
‡ Heb. *torrodd ymmaith.*
y Sal. 12. 6. a 18. 30. Diar. 30. 5.
† Heb. *cawſant.*
z Sal. 5. 3. a 130. 6.
a Sal. 63. 1, 6.
b Ad. 40. 154.
c Sal. 35. 1. Mic. 7. 9.
d Ad. 40.
e Job 5. 4.
f Ad. 149.
g Ad. 88.
† Heb. *Dechreuad dy air ſydd wirionedd.*
‡ Neu, *ſel y cadwyf.*
a Sal. 116. 4.
b Sal. 120. 5. Jer. 49. 29.
‡ Neu, *Beth a rŷdd tafod twyllodrus it'*, neu, *beth a 'chwanega i ti?*
h Diar. 3. 2.
i Gen. 49. 18. Ad. 174.
k Ad. 7.
l Jof. 24. 22. Diar. 1. 29.
m Ad. 166.
n Ad. 16, 24, 47, 77, 111.
o Eſay 53. 6. Luc 15. 4, &c.
‡ Neu, *A ddyrchafaf fi?*
a Sal. 124. 8.

b Sal. 127. 1. Eſay 27. 3. c Eſay 25. 4. d Sal. 16. 8. a 109. 31. e Sal. 91. 5. Eſay 49. 10. Dad. 7. 16. f Deut. 28. 6.

3 Ni âd eſe i'th droed lithro: ac b ni huna dy geidwad.
4 Wele, ni huna ac ni chŵſg ceidwad Iſrael.
5 Yr ARGLWYDD *yw* dy geidwad; yr ARGLWYDD *yw* c dy gyſgod d ar dy ddeheulaw.
6 e Ni'th dery 'r haul y dŷdd, na'r lleuad y nôs.
7 Yr ARGLWYDD a'th geidw rhag pob drŵg; eſe a geidw dy enaid.
8 Yr ARGLWYDD f a geidw dy fynediad, a'th ddyfodiad, o'r prŷd hyn hyd yn dragywydd.

SALM. CXXII.

1 Dafydd yn dangos ei lawenydd dros yr Eglwys, 6 ac yn gweddïo am heddwch iddi.

¶ Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

LAwenychais pan ddywedent wrthyf, Awn i dŷ 'r ARGLWYDD.
2 Ein traed a ſafant o fewn dy byrth di, O Jeruſalem.
3 Jeruſalem a adeiladwyd fel dinas a wedi ei chŷd-gyſſylltu ynddi ei hun.
4 b Yno 'r eſgyn y llwythau, llwythau 'r ARGLWYDD, c yn dyſtiolaeth i Iſrael, i foliannu enw 'r ARGLWYDD.
5 Canys yno y † goſodwyd gorſedd-feingciau barn, gorſedd-feingciau tŷ Dafydd.
6 Dymunwch heddwch Jeruſalem: llwydded y rhai a'th hoffant.
7 Heddwch fyddo o fewn dy ragfur, *a* ffynniant yn dy balaſau.
8 Er mwyn fy mrodyr a'm cyſeillion y dywedaf yn awr, Heddwch *fyddo* i ti.
9 Er mwyn tŷ 'r ARGLWYDD ein Duw d y ceiſiaf i ti ddaioni.

a Edrych 2 Sam. 5. 9. b Ecſod. 23. 17. Deut. 16. 16. c Ecſod. 16. 34. † Heb. *yr eiſtedd.* d Neh. 2. 10.

SALM. CXXIII.

1 Y duwiol yn dangos eu hyder ar Dduw, 3 ac yn gweddïo ar gael eu gwared oddi wrth ddirmyg.

¶ Caniad y graddau.

ATtat a ti y dyrchafaf fy llygaid, ti yr hwn b a breſwyli yn y nefoedd.
2 Wele, fel *y mae* llygaid gweiſion ar lâw eu meiſtred, *neu* fel *y mae* llygaid llawforŵyn ar lâw ei meiſtres; felly *y mae* ein llygaid ni ar yr ARGLWYDD ein Duw, hyd oni thrugarhao eſe wrthym ni.
3 Trugarhâ wrthym, ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; canys llanwyd ni â dirmyg yn ddirfawr.
4 Yn ddirfawr y llanwyd ein henaid â gwatwargerdd y rhai goludog, *ac* â diyſtyrwch y beilchion.

a Sal. 121. 1. b Sal. 115. 3.

SALM. CXXIV.

Yr Eglwys yn benditbio Duw am ei ryfeddol ymwared.

¶ Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

ONi *buaſai* 'r ARGLWYDD yr hwn a fu gyd â ni, a y gall Iſrael ddywedyd yn awr;
2 Oni *buaſai* 'r ARGLWYDD yr hwn a fu gyd â ni, pan gyfododd dynion yn ein herbyn;
3 Yna i'n llyngcaſent ni yn fyw, pan ennynnodd eu llid hwynt i'n herbyn:
4 Yna y dyfroedd a lifaſai droſom, y ffrŵd a aethai dros ein henaid:
5 Yna 'r aethai dros ein henaid ddyfroedd ‡ chŵyddedig.
6 Bendigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD, yr hwn ni roddodd ni yn yſglyfaeth i'w dannedd hwynt.
7 Ein henaid a ddïangodd b fel aderyn o fagl yr adarwŷr: y fagl a dorrwyd, a ninnau a ddïanghaſom.

a Sal. 129. 1. ‡ Beilchion. b Sal. 91. 3. Diar. 6. 5.

8 c Ein porth ni *fydd* yn enw 'r ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

c Sal. 121. 2.

SALM. CXXV.

1 Diogelwch y rhai ſy 'n ymddiried yn Nuw. 4 Gweddi dros y duwiol, ac yn erbyn yr annuwiol.

¶ Caniad y graddau.

YRhai a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD *fyddant* fel mynydd Sïon, *yr hwn* ni ſyflïr, *ond* a bery yn dragywydd.
2 *Fel y mae* Jeruſalem *a*'r mynyddoedd o'i hamgylch; felly *y mae* 'r ARGLWYDD o amgylch ei bobl o'r prŷd hyn hyd yn dragywydd.
3 Canys a ni orphwys gwïalen annuwioldeb ar randir y rhai cyfiawn; rhag i'r rhai cyfiawn eſtyn eu dwylaw at anwiredd.
4 Oh ARGLWYDD, gwnâ ddaioni i'r rhai daionus, ac i'r rhai uniawn yn eu calonnau.
5 Ond y rhai a ymdroant i'w b trofeydd, yr ARGLWYDD a'u gyrr gyd â gweithredwŷr anwiredd: *a bydd* c tangnefedd ar Iſrael.

a Diar. 22. 8. Eſay 14. 5. b Diar. 2. 15. c Sal. 128. 6. Gal. 6. 16.

SALM. CXXVI.

Prydnhawnol Weddi.

1 Yr Eglwys wrth ddangos cofia o'i rhyfeddol ymwared allan o gaethiwed, 4 yn gweddïo am lwyddiant, ac yn ei brophwydo.

¶ Caniad y graddau.

PAn † ddychwelodd yr ARGLWYDD gaethiwed Sïon, a yr oeddem fel rhai yn breuddwydio.
2 Yna b y llanwyd ein genau â chwerthin, a'n tafod â chanu: yna y dywedaſant ym mŷſg y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD a † wnaeth bethau mawrion i'r rhai hyn.
3 Yr ARGLWYDD a wnaeth i ni bethau mawrion; *am hynny* 'r ydym yn llawen.
4 Dychwel, ARGLWYDD, ein caethiwed ni, fel yr afonydd yn y dehau.
5 c Y rhai ſydd yn hau mewn dagrau a fedant mewn ‡ gorfoledd.
6 *Yr hwn* ſydd yn myned rhagddo, ac yn wylo, gan ddwyn † hâd gwerthfawr, gan ddyfod a ddaw mewn gorfoledd, dan gludo ei yſgubau.

† Heb. *ddychwelodd wneuthur i'r*, &c. a Act. 12. 9. b Job 8. 21. † Heb. *fawrhaodd wneuthur i'r*, &c. c Edr. Jer. 31. 9, &c. ‡ Neu, *cân.* † Neu, *hâd-leſtr.*

SALM. CXXVII.

1 Rhinwedd bendithion Duw. 3 Dawn Duw yw plant rhinweddol.

¶ Caniad y graddau i Salomon.

O'S yr ARGLWYDD nid adeilada 'r tŷ, ofer y llafuria ei adeiladwŷr wrtho: o's a yr ARGLWYDD ni cheidw 'r ddinas, ofer y gwilia 'r ceidwaid.
2 Ofer i chwi foreu-godi, myned yn hwyr i gyſgu, bwytta bara gofidiau: felly y rhŷdd eſe hûn i'w anwylyd.
3 Wele, b plant *ydynt* etifeddiaeth yr ARGLWYDD: c *ei* wobr *ef yw* ffrwyth y grôth.
4 Fel *y mae* ſaethau yn llâw y cadarn; felly *y mae* plant ieuengctid.
5 Gwyn ei fŷd pob un ſydd a lanwodd ei gawell ſaethau â hwynt: d ni's gwaradwyddir hwy, pan ‡ ymddiddanant â'r gelynion yn y porth.

a Sal. 121. 3, 4, 5. b Gen. 33. 5. a 48. 4. Joſ. 24. 3, 4. c Deut. 28. 4. d Edrych Job 5. 4. Diar. 27. 11. ‡ Neu, *ddaroſtyngant y gelynion. Megis*, Sal. 18. 44.

SALM. CXXVIII.

Yr amryw fendithion ſydd yn canlyn y rhai a ofnant Dduw.

¶ Caniad y graddau.

a GWyn ei fŷd pob un ſydd yn ofni 'r ARGLWYDD; yr hwn ſydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.

a Sal. 112. 1. a 115. 13. a 119. 1.

2 b Canys

[b] Eſay 3. 10.

2 [b] Canys mwynhâi lafur dy ddwylaw; gwyn dy fyd, a da *fydd* it'.

3 Dy wraig *fydd* fel gwinwŷdden ffrwythlawn ar hŷd yſtlyſau dy dŷ: dy blant fel planhigion oliwŷdd o amgylch dy ford.

4 Wele, fel hyn yn ddïau y bendithir y gŵr a ofno 'r ARGLWYDD.

[c] Sal. 134. 3.

5 [c] Yr ARGLWYDD a'th fendithia allan o Sïon; a thi a gai weled daioni Jeruſalem holl ddyddiau dy einioes:

[d] Sal. 125. 5.

6 A thi a gai weled plant dy blant, *a* [d] thangnefedd ar Iſrael.

SALM. CXXIX.

1 Y mae 'n annog i foliannu Duw am gadw Iſrael yn ei fawr gyſtuddiau. 5 Melldithio 'r rhai a gaſânt Eglwys Dduw.

¶ Caniad y graddau.

[a] Edrych Ezec. 23. 3. Hoſ. 2. 15. a 11. 1.

LAwer gwaith i'm cyſtuddiaſant [a] o'm hieuengctid, [b] y dichon Iſrael ddywedyd yn awr:

[b] Sal. 124. 1.

2 Llawer gwaith i'm cyſtuddiaſant o'm hieuengctid: etto ni'm gorfuant.

3 Yr arddwŷr a arddaſant ar fy nghefn; eſtynnaſant eu cŵyſau yn hirion.

4 Yr ARGLWYDD *fydd* gyfiawn: efe a dorrodd raffau y rhai annuwiol.

5 Gwaradwydder hwy oll, a gyrrer yn eu hôl, y rhai a gaſânt Sïon.

6 Byddant fel glaſwellt pen tai, yr hwn ‡ *Tyfo.* a wywa cyn y ‡ tynner ef ymmaith:

7 A'r hwn ni leinw y pladurwr ei lâw; na'r hwn fyddo yn rhwymo yr yſgubau, ei fynwes.

8 Ac ni ddywed y rhai a ânt heibio, [c] Ruth 2. 4. Bendith yr ARGLWYDD arnoch: bendithiwn chwi yn enw 'r ARGLWYDD.

SALM. CXXX.

1 Y Salmydd yn dangos ei obaith mewn gweddi; 5 A'i ddioddefgarwch mewn gobaith. 7 Y mae yn annog Iſrael i obeithio yn Nuw.

¶ Caniad y graddau.

[a] Galar. 3. 55. Jon. 2. 2.

O'R dyfnder y llefais arnat, O ARGLWYDD.

2 Arglwydd, clwy fy llefain; yſtyried dy gluſtiau wrth lêf fy ngweddiau.

[b] Sal. 143. 2.

3 [b] O's creffi ar anwireddau, ARGLWYDD: O Arglwydd, pwy a ſaif?

[c] 1 Bren. 8. 40. Sal. 2. 11. Jer. 33. 9.

4 Ond *y mae* gyd â thi faddeuant, fel [c] i'th ofner.

[d] Sal. 27. 14. a 33. 20. a 40. 1. Eſay 8. 17. a 30. 18.

5 [d] Diſgwiliaf am yr ARGLWYDD, diſgwyl fy enaid, ac yn ei air ef y gobeithiaf.

[e] Sal. 119. 147. ‡ Neu, *y rhai ſydd yn gwilied am y borau.*

6 [e] Fy enaid *ſydd yn diſgwyl* am yr Arglwydd yn fwy nag *y mae* y gwilwŷr am y borau; ‡ *yn fwy nag y mae* y gwilwŷr am y borau.

[f] Sal. 86. 5, 15. [g] Sal. 103. 3, 4.

7 Diſgwilied Iſrael am yr ARGLWYDD: o herwydd [f] *y mae* trugaredd gyd â'r ARGLWYDD, ac aml ymwared gyd ag ef.

8 Ac [g] efe a wared Iſrael oddi wrth ei holl anwireddau.

SALM. CXXXI.

1 Dafydd yn dangos ei oſtyngeiddrwydd, 3 ac yn annog Iſrael i obeitbio yn Nuw.

¶ Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

[a] Rhuf. 12. 16. † Heb. *ryfedd.* [b] Mat. 18. 3. 1 Cor. 14. 20.

OARGLWYDD, nid ymfalchïodd fy nghalon, ac nid ymddyrchafodd fy llygaid: [a] ni rodiais chwaith mewn pethau rhŷ fawr, a rhŷ † uchel i mi.

2 Eithr goſodais, a goſtegais fy enaid, [b] fel un wedi ei ddiddyſnu oddi wrth ei fam: fy enaid ſydd ynof fel un, wedi ei ddiddyſnu.

3 Diſgwilied Iſrael wrth yr ARGLWYDD o'r † prŷd hyn hyd yn dragywydd. † Heb. *awr hon.*

SALM. CXXXII. Boreuol Weddi.

1 Dafydd yn ei weddi yn dangos i Dduw ei ddiwiol ofal dros yr Arch: 8 Yn gweddïo wrth ſymmudo yr Arch, 11 ac yn ail-adrodd addewidion Duw iddo. 3000.

¶ Caniad y graddau.

[a] Gen. 49. 24. [b] Diar. 6. 4.

OARGLWYDD, coña Ddafydd, a'i holl flinder:

2 Y môdd y tyngodd efe wrth yr ARGLWYDD, *ac* yr addunodd i [a] rymmus *Dduw* Jacob:

‡ Heb. *preſwylfeydd.* [c] 1 Sam. 7. 1. [d] Sal. 99. 5. [e] Num. 10. 35. 2 Cron. 6. 41, 42. [f] Job 29. 14. Eſay 61. 10. [g] Sal. 89. 3, 4, 33, &c. [h] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 8. 25. 2 Cron. 6. 16. Luc 1. 69. Act. 2. 30. † Heb. *fru.* [i] Sal. 68. 16. [k] Sal. 147. 14. [l] 2 Cron. 6. 41. Sal. 149. 4. [m] Ezec. 29. 21. Luc 1. 79. † Neu, *ganwyll.* Edrych 1 Bren. 11. 36. a 15. 4.

3 Ni ddeuaf i fewn pabell fy nhŷ, ni ddringaf ar erchwyn fy ngwely;

4 [b] Ni roddaf gwſg i'm llygaid, *na* hûn i'm hamrantau,

5 Hyd oni chaffwyf le i'r ARGLWYDD ‡ preſwylfod i rymmus *Dduw* Jacob.

6 Wele, clywſom am dani yn Ephrata: [c] cawſom hi ym meuſydd y coed.

7 Awn i'w bebyll ef; [d] ymgrymmwn o flaen ei faingc draed ef.

8 [e] Cyfod, ARGLWYDD, i'th orphwyſfa; ti, ac Arch dy gadernid.

9 [f] Gwiſged dy offeiriaid gyfiawnder; a gorfoledded dy ſaint.

10 Er mwyn Dafydd dy wâs na thrô ymmaith ŵyneb dy enneiniog.

11 [g] Tyngodd yr ARGLWYDD *mewn* gwirionedd i Ddafydd; ni thrŷ efe oddi wrth hynny; [h] O ffrwyth dy † gorph y goſodaf ar dy orſeddfaingc.

12 O's ceidw dy feibion fy nghyfammod a'm tyſtiolaeth, y rhai a ddyſgwyf iddynt; eu meibion hwythau yn dragywydd a eiſteddant ar dy orſeddfaingc.

13 Canys dewiſodd yr ARGLWYDD Sïon; *ac* a'i chwennychodd yn drigfa iddo ei hun.

14 [i] Dymma fy ngorphwyſfa yn dragywydd: yma y trigaf; canys chwennychais hi.

15 [k] Gan fendithio y bendithiaf ei lluniaeth: diwallaf ei thlodion â bara.

16 [l] Ei hoffeiriaid hefyd a wiſgaf â jechydwriaerh: a'i ſaint dan ganu a ganant.

17 [m] Yna y paraf i gorn Dafydd flaguro: darperais † lamp i'm henneiniog.

18 Ei elynion ef a wiſgaf â chywilydd; arno yntau y blodeua ei goron.

SALM. CXXXIII.

Bûdd cymmundeb y Saint.

¶ Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

[a] Gen. 13. 8. [b] Ecſod. 30. 25, 30. [c] Deut. 4. 48. [d] Lef. 25. 2. Deut. 28. 8. Sal. 41. 8.

WEle, mor ddaionus ac mor hyfryd *yw* [a] trigo o frodyr ynghŷd.

2 *Y mae* fel [b] yr ennaint gwerthfawr ar y pen, yn diſgyn ar hŷd y farf, *ſef* barf Aaron: yr hwn *oedd* yn diſgyn ar hŷd ymmyl ei wiſgoedd ef:

3 Fel gwlith [c] Hermon, *ac fel y gwlith* yn diſgyn ar fynyddoedd Sïon: canys [d] yno y gorchymynnodd yr ARGLWYDD y fendith, *ſef* bywyd yn dragywydd.

SALM. CXXXIV.

Y mae 'n annog i fendithio Duw.

¶ Caniad y graddau.

[a] Sal. 135. 1, 2. [b] 1 Cron. 9. 33.

WEle, [a] holl weiſion yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD; [b] y rhai ydych yn ſefyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD y nôs.

2 Dyrchefwch

2 Dyrchefwch eich dwylaw ‡ *yn* y cyſſegr; a bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 [c] Yr ARGLWYDD yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, a'th ſendithio di allan o Sïon.

SALM. CXXXV.

1 Y mae 'n annog i glodfori Duw am ei drugaredd, 5 am ei allu, 8 am ei farnedigaethau. 15 Ofered yw eulynnod. 19 Y mae 'n annog i fenditbio Duw.

MOlwch yr ARGLWYDD, Molwch enw 'r ARGLWYDD; [a] gweiſion yr ARGLWYDD, molwch *ef*.

2 Y rhai ydych yn ſefyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ynghynteddoedd tŷ ein Duw ni.

3 [b] Molwch yr ARGLWYDD; canys da *yw* 'r ARGLWYDD: cenwch i'w enw; canys hyfryd *yw*.

4 O blegid [c] yr ARGLWYDD a ddetholodd Jacob iddo ei hun, *ac* Iſrael yn briodoriaeth iddo.

5 Canys mi a wn mai [d] mawr *yw* 'r ARGLWYDD; a *bod* ein Harglwydd ni goruwch yr holl ddduwiau.

6 [e] Yr ARGLWYDD a wnaeth yr hyn oll a fynnai yn y nefoedd ac yn y ddaear, yn y môr, ac yn yr holl ddyfnderau.

7 [f] Y mae yn codi tarth o eithafoedd y ddaear, [g] mêllt a wnaeth efe ynghŷd â'r gwlâw; gan ddwyn y gwynt allan o'i dryſorau.

8 [h] Yr hwn a darawodd gyntaf-anedig yr Aipht, † yn ddŷn ac yn anifail.

9 [i] Danfonodd arwyddion a rhyfeddodau i'th ganol di, yr Aipht; ar Pharao, ac ar ei holl weiſion.

10 [k] Yr hwn a darawödd genhedloedd lawer, ac a laddodd frenhinoedd cryfion;

11 Sehon brenhin yr Amoriaid, ac Og brenhin Baſan, a [l] holl frenhiniaethau Canaan:

12 [m] Ac a roddodd eu tîr hwynt *yn* etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Iſrael ei bobl.

13 [n] Dy enw, O ARGLWYDD, *a bery* yn dragywydd; dy goffadwriaeth, O ARGLWYDD, ‡ o genhedlaeth i genhedlaeth.

14 [o] Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, a bydd edifar gantho o ran ei weiſion.

15 [p] Delwau 'r cenhedloedd *ydynt* arian ac aur, gwaith dwylaw dŷn.

16 Genau *ſydd* iddynt, ond ni lefarant; llygaid *ſydd* ganddynt, ond ni welant:

17 *Y mae* cluſtiau iddynt, ond ni chlywant; nid oes chwaith anadl yn eu genau.

18 Fel hwynt y mae y rhai a'u gwnânt; a phob un a ymddiriedo ynddynt.

19 Tŷ Iſrael, bendithiwch yr ARGLWYDD: bendithiwch yr ARGLWYDD, tŷ Aaron.

20 Tŷ Ieſi, bendithiwch yr ARGLWYDD: y rhai a oſnwch yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD.

21 Bendithier yr ARGLWYDD o Sïon, yr hwn ſydd yn trigo yn Jeruſalem. Molwch yr ARGLWYDD.

SALM. CXXXVI.

Prydnhawnol Weddi.

Y mae 'n annog i foliannu Duw am ei drugareddau neillduol.

[a] CLodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: [b] o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

2 Clodforwch [c] Dduw y duwiau: o blegid ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

3 Clodforwch Arglwydd yr arglwyddi: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

4 [d] Yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

5 [e] Yr hwn a wnaeth y nefoedd mewn doethineb: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

6 [f] Yr hwn a eſtynnodd y ddaear oddi ar y dyfroedd: o blegid ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

7 [g] Yr hwn a wnaeth oleuadau mawrion: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

8 [h] Yr haul, i † lywodraethu 'r dŷdd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

9 Y lleuad a'r ſêr, i lywodraethu 'r nôs: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

10 [i] Yr hwn a darawödd yr Aipht yn eu cyntaf-anedig: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

11 [k] Ac a ddûg Iſrael o'u mŷſg hwynt: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd,

12 [l] A llâw grêf ac â braich eſtynnedig: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

13 [m] Yr hwn a rannodd y môr côch yn ddŵy rann: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

14 Ac a wnaeth i Iſrael fyned trwy ei ganol: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

15 [n] Ac a yſgyttiodd Pharao a'i lu yn y môr côch: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

16 [o] Ac a dywyſodd ei bobl trwy 'r anialwch: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

17 [p] Yr hwn a darawodd frenhinoedd mawrion: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

18 [q] Ac a laddodd frenhinoedd arddercbog: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

19 [r] Sehon brenhin yr Amoriaid: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

20 [s] Ac Og brenhin Baſan: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

21 [t] Ac a roddodd eu tîr hwynt yn etifeddiaeth: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

22 Yn etifeddiaeth i Iſrael ei wâs: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

23 Yr hwn yn ein hiſelradd a'n cofiodd ni: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

24 Ac a'n hachubodd ni oddi wrth ein gelynion: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

25 [u] Yr hwn ſydd yn rhoddi ymborth i bob cnawd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

26 Clodforwch Dduw 'r nefoedd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

SALM. CXXXVII.

1 Dïanwadalwch yr Juddewon mewn caethiwed. 7 Y Prophwyd yn melldithio Edom a Babel.

Ynghŷlch 3434.

WRth afonydd Babilon, yno yr eiſteddaſom ac wylaſom, pan feddyliaſom am Sïon.

2 Ar yr helyg o'u mewn y crogaſom ein telynau.

3 Canys yno y gofynnodd y rhai a'n caethiwaſent i ni † gân, a'r rhai a'n ‡ [a] hanrheithiaſai, lawenydd, *gan ddywedyd*, Cenwch i ni *rai* o ganiadau Sïon.

ddau, neu, *yn bentyrrau*. [a] Sal. 79. 1.

‡ Neu, mewn *ſancteiddrwydd*.
[c] Sal. 128. 5.
[a] Sal. 134. 1.
[b] Sal. 147. 1.
[c] Ecſod. 19. 5. Deut. 7. 6, 7. a 10, 15.
[d] Sal. 95. 3. a 97. 9.
[e] Sal. 115. 3.
[f] Jer. 10. 13. a 51. 16.
[g] Job 28. 25, 26. a 38, 24, &c. Zech. 10. 1.
[h] Ecſod. 12, 12, 29. Sal. 78. 51. a 136. 10. † Heb. *o ddŷn hyd anifail.*
[i] Ecſod. 7. a 8, a 9, a 10, a 14.
[k] Num. 21. 24, 34. Sal. 136. 17, &c.
[l] Joſ. 12.
[m] Sal. 78. 55.
[n] Ecſod. 3. 15. Sal. 102. 12. ‡ Heb. *i genhedlaeth a chenhedlaeth.*
[o] Deut. 32. 36.
[p] Sal. 115. 4, &c.
[a] Sal. 106. 1. a 107. 1. a 118. 1.
[b] 1 Cron. 16. 34, 41.
[c] Deut. 10. 17.
[d] Sal. 72. 18.
[e] Gen. 1. 1, Diar. 3.
[f] Gen. 1. 9. Sal. 24. 2. Jer. 10. 12.
[g] Gen. 1. 14.
[h] Gen. 1. 16. † Heb. *lywodraeth y dŷdd.*
[i] Ecſod. 12. 29.
[k] Ecſod. 12. 51. a 13. 17.
[l] Ecſod. 6. 6.
[m] Ecſod. 14. 21, 22. Sal. 78. 13.
[n] Ecſod. 14. 28.
[o] Ecſod. 15. 22.
[p] Sal. 135. 10, 11.
[q] Deut. 29, 7.
[r] Num. 21. 23.
[s] Num. 21. 33.
[t] Joſ. 12. 1, &c.
[u] Sal. 104. 27. a 145. 15. a 147. 9.
† Heb. *eiriau cân.* ‡ Neu, *gwnaethant yn garne-*
[a] Sal. 79. 1.

† Heb. *ſy mhenllawcnydd.*

4 Pâ fôdd y canwn gerdd yr ARGLWYDD mewn gwlâd dïeithr?

5 O's anghofiaf di, Jeruſalem, anghofied fy neheulaw *ganu.*

[b] Jer. 49. 7. Ezec. 25. 12. Obad. 10, &c.

6 Glyned fy nhatod wrth daſtod fy ngenau, oni chofiaf di; oni chodaf Jeruſalem goruwch † fy llawenydd pennaf.

[c] Eſay 13. 1. a 47. 1. Jer. 25. 12. a 50. 2.

7 Cofia, ARGLWYDD, [b] blant Edom yn nŷdd Jeruſalem; y rhai a ddywedant, Dinoethwch, dinoethwch *hi*, hyd ei ſylfaen.

[d] Jer. 50. 15. 29.

8 O ferch Babilon [c] a anrheithir, gwyn ei fŷd [d] ‡ a dalo i ti, fel y gwnaethoſt i ninnau.

9 Gwyn ei fŷd a gymmero ac [e] a darawö dy rai bâch wrth y † meini.

Dad. 18. 6. ‡ Heb. *a dalo i ti daledigaeth fel y telaiſt i ninnau.* [e] Eſay 13. 16. † Heb. *graig.*

SALM. CXXXVIII.

1 Dafydd yn moliannu Duw am wirionedd ei air; 4 Yn prophwydo y bydd i frenhinoedd y ddaear foliannu Duw: 7 Yn dangos ei ymddiried yn Nuw.

¶ *Salm* Dafydd.

[a] Sal. 119. 46.

CLodforaf di â'm holl gàlon; [a] yngŵydd y duwiau y canaf it'.

[b] Sal. 28. 2. [c] 1 Bren. 8. 29, 30.

2 [b] Ymgrymmaf [c] tu a'th deml ſanctaidd; a chlodforaf dy enw, am dy drugaredd a'th wirionedd: o blegid ti a fawrheaiſt dy air uwch lâw dy enw oll,

3 Y dŷdd y llefais i'm gwrandewaiſt, *ac* a'*m* cadarnheaiſt â nerth yn fy enaid.

[d] Sal. 102. 15, 22.

4 [d] Holl frenhinoedd y ddaear a'th glodforant, O ARGLWYDD; pan glywant eiriau dy enau.

5 Canant hefyd am ffyrdd yr ARGLWYDD: canys mawr *yw* gogoniant yr ARGLWYDD.

[e] Sal. 113. 5, 6. Eſay 57. 15.

6 [e] Er *bod* yr ARGLWYDD yn uchel, etto [f] efe a edrych ar yr iſel; ond y balch a edwyn efe o hirbell.

[f] Jago 4. 6. 1 Pedr 5. 5.

7 Pe rhodiwn ynghanol cyfyngder, ti a'm bywhait; eſtynnit dy lâw yn erbyn digoſaint fy ngelynion, a'th ddeheulaw a'm hachubai.

[g] Sal. 57. 2. Phil. 1. 6. [h] Edrych Job. 10. 8.

8 [g] Yr ARGLWYDD, a gyflawna â mi: dy drugaredd, ARGLWYDD, *ſydd* yn dragywydd: [h] nac eſgeuluſa waith dy ddwylaw.

SALM. CXXXIX.

Boreuol
Weddi.

1 Dafydd yn moliannu Duw am ei raglunïaeth ſydd yn canfod pob peth: 19 Yn ffieiddio 'r annuwiol: 23 Yn gweddïo am burdeb.

[a] Jer. 12. 3. [b] 2 Bren. 19. 27.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

ARGLWYDD, [a] chwiliaiſt, ac adnabuoſt fi.

2 [b] Ti a adwaenoſt fy eiſteddiad a'm cyfodiad: dealli fy meddwl o bell.

3 Amgylchyni fy llwybr a'm gorweddfa; a hyſbys wyt *yn* fy holl ffyrdd.

4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod, *ond* wele ARGLWYDD, ti a'i gwyddoſt oll.

5 Amgylchynaiſt fi yn ôl ac ym mlaen; a goſodaiſt dy lâw arnaf.

[c] Job. 42. 3. Sal. 40. 5. [d] Jer. 23. 24. [e] Amos 9. 2, 3, 4. [f] Diar. 15. 11.

6 [c] *Dymma* wybodaeth rŷ ryfedd i mi: uchel yw, ni fedraf oddi wrthi.

7 [d] I ba le 'r âf oddi wrth dy Yſbryd? ac i ba le y ffoaf o'th ŵydd?

8 [e] O's dringaf i'r nefoedd, yno *yr wyt* ti: [f] o's cyweiriaf fy ngwely yn uffern, wele di *yno.*

9 *Pe* cymmerwn adenydd y wawr, *a phe* trigwn yn eithafoedd y môr;

10 Yno hefyd i'm tywyſai dy lâw, ac i'm daliai dy ddeheulaw.

11 Pe dywedwn, Diau y tywyllwch a'm cuddia; yna *y byddai* y nôs yn oleuni o'm hamgylch.

[g] Job 26. 6. a 34. 22. Heb. 4. 13.

12 [g] Ni thywylla y tywyllwch rhagot ti; ond y nôs a oleua fel dŷdd: † un ffunyd *yw* tywyllwch a goleuni *i ti.*

† Heb. *fel y tywyllwch, felly y mae 'r goleuni.*

13 Canys ti a feddiennaiſt fy arennau: toaiſt fi ynghrôth fy mam.

‡ Heb. *odiaeth*

14 Clodforaf dydi; canys ofnadwy *a* rhyfedd i'm gwnaed: rhyfedd *yw* dy weithredoedd; a'm henaid a ŵyr *hynny* yn ‡ dda.

[h] Job 10. 8, 10. Preg. 11. 15.

15 [h] Ni chuddiwyd fy † ſylwedd oddi wrthyt pan i'm gwnaethpwyd yn ddirgel, *ac* i'm cywreiniwyd yn iſelder y ddaear.

† Neu, *nerth*, neu, *nghorpb*, neu, *eſgyrn.*

16 Dy lygaid a welſant fy anelwig ddefnydd, ac yn dy lyfr di y ſgrifennwyd ‡ hwynt ôll y dŷdd y † lluniwyd hwynt, pan nad *oedd* yr un o honynt,

‡ *Fy aelodau oll.* † *Llunid.*

17 [i] Am hynny mor werthfawr yw dy feddyliau gennyf, O Dduw! mor fawr yw eu ſwm hwynt!

[i] Sal. 40. 5. [k] Sal. 119. 115.

18 *Pe* cyfrifwn hwynt, amlach ydynt nâ'r tywod: *pan* ddeffrôwyf, gyd â thi *'r ydwyf* fi yn waſtad.

[l] 2 Cron. 19. 2. Sal. 119. 158.

19 Yn ddïau, O Dduw, ti a leddi 'r annuwiol: am hynny y gwŷr gwaedlyd, [k] ciliwch oddi wrthyf:

[m] Job 31. 6. Sal. 26. 2. ‡ Heb. *gofid*, neu, *driſtwch.*

20 Y rhai a ddywedant 'ſgelerder yn dy erbyn, dy elynion a gymmerant *dy enw* yn ofer.

21 [l] Onid câs gennyf, O ARGLWYDD, dy gaſeion di? onid ffiaidd gennyf y rhai a gyfodant i'th erbyn?

22 A chân cyflawn y caſeais hwynt: cyfrifais hwynt i mi yn elynion.

[n] Sal. 5. 8. a 143. 10.

23 [m] Chwilia fi, O Dduw, a gwybydd fy nghàlon; prawf fi, a gwybydd fy meddyliau.

24 A gwêl, a *oes* ffordd ‡ annuwiol gennyf; a [n] thywys fi yn y ffordd dragywyddol.

SALM. CXL.

1 Dafydd yn gweddïo am gael ei waredu oddi wrth Saul a Dŏeg; 8 yn gweddïo yn eu herbyn hwy: 12 Yn ymgyſſuro trwy ymddiried yn Nuw.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd.

GWared fi, O ARGLWYDD, oddi wrth y dŷn drŵg: [a] cadw fi rhag y gŵr † traws.

[a] Ad. 4. † Heb. *trais.*

2 Y rhai ſydd yn bwriadu drygioni yn *eu* càlon: ymgaſglant beunydd *i* ryfel.

[b] Sal. 58. 4. Rhuf. 3. 13.

3 Golymmaſant eu tafodau fel ſarph: [b] gwenwyn aſp *ſydd* dan eu gwefuſau. Selah.

[c] Sal. 71. 4. [d] Ad. 1. [e] Sal. 35. 7. a 57. 6. a 119. 110. a 141. 9. Jer. 18. 22.

4 [c] Cadw fi, O ARGLWYDD, rhag dwylaw 'r annuwiol; [d] cadw fi rhag y gŵr traws; y rhai a fwriadaſant ſachellu fy nhraed.

5 [e] Y beilchion a guddiaſant faglau i mi, ac a eſtynnaſant rwyd *wrth* dannau ar ymmyl y llwybrau: goſodaſant hoenynnau ar fy medr. Selah.

[f] Deut. 32. 26. ‡ Heb. nac *ymddyrchafant.*

6 Dywedais wrth yr ARGLWYDD, Fy Nuw *ydwyt* ti: clyw, O ARGLWYDD, lef fy ngweddïau.

[g] Sal. 7. 16. a 94. 23. Diar. 12. 13. a 18, 7.

7 ARGLWYDD Dduw, nerth fy jechydwriaeth, gorchuddiaiſt fy mhen yn nŷdd brwydr.

8 Na chaniatâ, ARGLWYDD, ddymuniad yr annuwiol: na lwydda ei ddrŵg feddwl; [f] ‡ *rhag* eu balchïo hwynt. Selah.

[h] Sal. 11. 6.

9 Y pennaf o'r rhai a'm hamgylchyno, [g] blinder eu gwefuſau a'u gorchuddio.

10 [h] Syrthied marwor arnynt: a bwrier hwynt yn tân; *ac* mewn ceu-ffoſydd, fel na chyfodant.

11 Na

† Heb. *tafod.*

‡ Neu, *y gŵr trawſ, drŵg, ar y ddaear*; *helier ef i'w ddiſtryw.*

11 Na ficrhaer dŷn † fiaradus ‡ ar y ddaear: drŵg a hela y gŵr trawſ i'w ddiſtryw.

12 Gwn y dadleú 'r ARGLWYDD ddadl y truan, *ac* y barna efe y tlodion.

13 Y cyfiawn yn ddíau a glodforant dy enw di: y rhai uniawn a drigant ger dy fron di.

SALM. CXLI.

1 Dafydd yn gweddío ar fod ei arch ef yn gymmeradwy, 3 a'i gydwybod yn bur, 7 a'i einioes yn ddiogel oddi wrth ſaglau.

¶ *Salm* Dafydd.

[a] Dad. 5. 8. a 8. 3, 4.

[b] Sal. 134. 2.

[c] Diar. 9. 8. a 19. 25. a 25. 12.

† Neu, *caredigrwydd fydd.*

‡ Neu, *olew rhagorol fydd, yr hwn ni thyrr fy mhen.*

[d] 2 Cron. 20. 12. Sal. 123. 1, 2.

† Heb. *na nactha fy enaid.*

[e] Sal. 119. 110. a 140. 5. a 142. 3.

[f] Sal. 35. 8.

ARGLWYDD, yr wyf yn gweiddi arnat; bryſia attaf: clyw fy llais pan lefwyf arnat.

2 Cyfeirier [a] fy ngweddi ger dy fron *fel* arogldarth, *a* [b] dyrchafiad fy nwylaw *fel* yr offrwm prydnhawnol.

3 Goſod, ARGLWYDD, gadwraeth o flaen fy ngenau: cadw ddrŵs fy ngwefuſau.

4 Na oſtwng fy nghàlon at ddim drŵg, i fwriadu gweithredoedd drygioni, gyd â gŵŷr a weithredant anwiredd: ac na âd i mi fwytta o'u danteithion hwynt.

5 [c] Cured y cyfiawn fi † yn garedig, a cherydded fi: ‡ na thorred *eu* holew pennaf *bwynt* fy mhen: canys fy ngweddi *fydd* etto yn eu drygau hwynt.

6 Pan dafler eu barnwŷr i lawr mewn lleoedd carregog, clywant fy ngeiriau; canys melys ydynt.

7 Y mae ein heſgyrn ar waſgar ar fin y bêdd, megis *un* yn torri neu yn hollti *coed* ar y ddaear.

8 Eithr [d] arnat ti, O ARGLWYDD; Dduw, *y mae* fy llygaid: ynot ti y gobeithiais, † na âd fy enaid yn ddiymgeledd.

9 Cadw fi rhag [e] y fagl a oſodaſant i mi, a hoenynnau gweithredwŷr anwiredd.

10 [f] Cŷd-gwymped y rhai annuwiol yn eu rhwydau eu hun, tra elwyf fi heibio.

SALM. CXLII.

Prydnhawnol Weddi.

Dafydd yn dangos mai gweddío Duw oedd ei holl gyſſur ef mewn trallod.

[a] Sal. 32. tit.

‡ Neu, Salm *Dafydd yn rhoi athrawiaeth.*

[b] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3.

[c] Sal. 102. tit.

[d] Sal. 143. 4.

[e] Sal. 140. 5.

[f] Sal. 69. 20.

† Neu, *Edrych.*

‡ Neu, *gwâl.*

[g] Sal. 31. 11. a 88. 8, 18.

¶ [a] ‡ Maſcil Dafydd; gweddi [b] pan oedd efe yn yr ogof.

GWaeddais â'm llêf ar yr ARGLWYDD; â'm llêf yr ymbiliais â'r ARGLWYDD.

2 [c] Tywelldais fy myfyrdod o'i flaen ef; a mynegais fy nghyſtudd ger ei fron ef.

3 Pan [d] ballodd fy yſbryd o'm mewn, tithau a adwaenit fy llwybr. [e] Yn y ffordd y rhodiwn y cuddiaſant i mi fagl.

4 [f] † Edrychais ar y tu dehau, a ‡ deliais ſulw, ac [g] nid *oedd* nêb a'm hadwaenai: † pallodd nodded imi; nid *oedd nêb* yn ymofyn am fy enaid.

5 Llefais arnat, O ARGLWYDD, *a* dywedais, [h] Ti *yw* fy ngobaith, [i] a'm rhan [k] yn nhîr y rhai byw.

6 Yſtyr wrth fy ngwaedd; canys truan iawn ydwyf: gwared fi oddi wrth fy erlidwŷr; canys trêch ydynt nâ mi.

7 Dŵg fy enaid allan o garchar, fel y moliannwyf dy enw: [l] y rhai cyfiawn a'm cylchynant; canys ti a fyddi da wrthyf.

† Heb. *collaſai nodded oddiwrthyf.* [h] Sal. 46. 1. a 91. 2. [i] Sal. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Galar. 3. 24. [k] Sal. 27. 13. [l] Sal. 34. 2.

SALM. CXLIII.

1 Dafydd yn gweddío am ſafr mewn barn: 3 Yn ewyno rhag ei oſidiau: 5 Yn cadarnhâu ei ffydd trwy fyfyrio a gweddío: 7 Yn gweddío am râs, 9 am ymwared, 10 am ſanctteiddrwydd, 12 am ddinyſtr ar ei elynion.

¶ *Salm* Dafydd.

[a] Sal. 31. 1.

[b] Eccſod. 34. 7. Job 4. 17. a 9. 2. a 15. 14. a 25. 4. Rhuf. 3. 20. Gal. 2. 16.

[c] Sal. 142. 3.

[d] Sal. 77. 5, 10, 11.

[e] Sal. 88. 9.

[f] Sal. 63. 1.

[g] Sal. 28. 1.

† Neu, *aethum yn gyffelyb, &c.*

[h] Edrych Sal. 46. 5.

[i] Sal. 5. 8.

[k] Sal. 25. 1.

‡ Neu. *cuddia fi gyd â thi.*

[l] Sal. 25. 4, 5. a 139. 24.

† Neu, *daionus yw dy yſbryd; tywys fi, &c.*

[m] Eſay 26. 10.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a gwrando ar fy neiſyfiadau: [a] erglyw fi yn dy wirionedd, ac yn dy gyfiawnder:

2 Ac na ddôs i farn â'th wâs; o herwydd [b] ni chyfiawnhêir neb byw yn dy olwg di.

3 Canys y gelyn a erlidiodd fy enaid; curodd fy enaid i lawr: gwnaeth i mi drigo mewn tywyllwch, fel y rhai a fu feirw er ys talm.

4 Yna [c] y pallodd fy yſbryd o'm mewn: *ac* y ſynnodd fy nghàlon ynof.

5 [d] Cofiais y dyddiau gynt, myfyriais ar dy holl waith: ac yngweithredoedd dy ddwylaw y myfyriaf.

6 [e] Lledais fy nwylaw attat: [f] fy enaid fel tîr ſychedig *ſydd yn hiracthu* am danat. Selah.

7 Oh ARGLWYDD, gwrando fi yn ebrwydd: pallodd fy yſbryd: na chuddia dy ŵyneb oddi wrthyf, [g] † rhag fy môd yn gyffelyb i'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

8 Pâr i mi glywed dy drugarogrwydd [h] y boreu; o herwydd ynot ti y gobeithiaf: [i] pâr i mi wybod y ffordd y rhodiwyf; o blegid [k] attat ti y dyrchafaf fy enaid.

9 Gwared fi oddi wrth fy ngelynion, O ARGLWYDD: ‡ gyd â thi 'r ymguddiais.

10 [l] Dŷſg i mi wneuthur dy ewyllys di; canys ti *yw* fy Nuw: † tywyſed dy Yſbryd daionus fi i [m] dîr uniondeb.

11 [n] Bywhâ fi O ARGLWYDD, er mwyn dy enw: dŵg fy enaid allan o ing er mwyn dy gyfiawnder.

12 Ac er dy drugaredd dinyſtria fy ngelynion, a difetha holl gyſtuddwŷr fy enaid: o blegid [o] dy wâs di *ydwyf* fi.

[n] Sal. 119. 25, 37, 40, &c. [o] Sal. 116. 16.

SALM. CXLIV.

Boreuol Weddi.

1 Dafydd yn bendithio Duw am ei drugaredd tu ag atto ef, a thu ag at bob dŷn: 5 Yn gweddío ar i Dduw yn alluog ei waredu ef oddi wrth ei elynion: 9 Yn addo bendithio Duw: 11 Yn gweddío dros ddedwydd gyſſwr y deyrnas.

¶ *Salm* Dafydd.

[a] 2 Sam. 22. 35.

[b] 2 Sam. 22. 2, 3, 40, 48.

[c] Job 7. 17. Sal. 8. 4.

BEndigedig *fyddo* 'r ARGLWYDD † fy nerth: [a] yr hwn ſydd yn dyſgu fy nwylaw i ymladd, *a* 'm byſedd i ryſela.

2 [b] Fy nhrugaredd, a'm hamddiffynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd; fy nharian *yw efe*, ac ynddo y gobeithiais; yr hwn ſydd yn daroſtwng fy mhobl danaf.

3 [c] ARGLWYDD, beth *yw* dŷn, pan gydnabyddit ef? *neu* fâb dŷn pan wnait gyfrif o hono?

4 [d] Dŷn ſydd debyg i wagedd; [e] ei ddyddiau *ſydd* fel cyſgod yn myned heibio.

† Heb. *ſy nghraig.*

Heb. 2. 6. [d] Job 14. 2. Sal. 39. 5. a 62. 9. [e] Sal. 102. 11.

5 AR-

5 ARGLWYDD, [f] goſtwng dy nefoedd. a diſgyn: [g] cyffwrdd â'r mynyddoedd, a mygant.

6 [h] Saetha fèllt, a gwaſgar hwynt: ergydia dy ſaethau, a difa hwynt.

7 [i] Anfon † dy lâw oddi uchod; [k] achub a gwared fi o ddyfroedd mawrion, o lâw [l] plant eſtron;

8 Y rhai y llefara eu genau wagedd, ac *y mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalſder.

9 [m] Canaf i ti, O Dduw, ganiad newydd: ar y nabl *a*'r dectant y canaf i ti.

10 Efe ſydd yn rhoddi ‡ jechydwriaeth i frenhinoedd; yr hwn ſydd yn gwaredu Dafydd ei wâs oddi wrth y cleddyf ſ niweidiol.

11 [n] Achub fi, a gwared fi o lâw meibion eſtron, y rhai y llefara eu genau wagedd, ac *y mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalſder:

12 Fel *y byddo* ein meibion fel plànwŷdd yn tyfu yn eu hieuengctid; a'n merched fel conglſaen nâdd, wrth gyffelybrwydd palas;

13 *Fel y byddo* ein celloedd yn llawn, yn trefnu pob rhyw luniaeth; a'n defaid yn dwyn miloedd a myrddiwn yn ein heolydd;

14 A'n hychen yn gryfion i ‡ laſurio; heb na rhuthro i mewn, na myned allan; na gwaedd yn ein heolydd.

15 [o] Gwyn eu bŷd y bobl *y mae* felly iddynt: gwyn eu bŷd y bobl *y mae* 'r ARGLWYDD yn Dduw iddynt.

SALM. CXLV.

1 Dafydd yn moliannu Duw o herwydd ei enw, 8 ei ddaioni, 11 ei frenhiniaeth, 14 ei ragddarbodaeth, 17 a'i drugaredd yn achub.

¶ [a] Clodforedd Dafydd.

DYrchafaf di, fy Nuw, O Frenhin; a bendithiaf dy enw byth ac yn dragywydd.

2 Beunydd i'th fendithiaf; a'th enw a folaf byth ac yn dragywydd.

3 [b] Mawr *yw* 'r ARGLWYDD, a chanmoladwy jawn: [c] a'i fawredd *ſydd* anchwiliadwy.

4 Cenhedlaeth wrth genhedlaeth a fawl dy weithredoedd, ac a fynega dy gadernid.

5 Ardderchawgrwydd gogoniant dy fawredd, a'th bethau rhyfedd a draethaf.

6 Traethant hwy gadernid dy *weithredoedd* ofnadwy: mynegaf finnau dy fawredd.

7 Coffadwriaeth amlder dy ddaioni a draethant; a'th gyfiawnder a ddadganant.

8 [d] Graſlawn, a thrugarog *yw* 'r ARGLWYDD; hwyrſrydig i ddig, a mawr *ei* drugaredd.

9 Daionus *yw* 'r ARGLWYDD i bawb: a'i drugaredd *ſydd* ar ei holl weithredoedd.

10 Dy holl weithredoedd a'th glodforant, O ARGLWYDD; a'th ſaint a'th fendithiant.

11 Dywedant am ogoniant dy frenhiniaeth; a thraethant dy gadernid;

12 I beri i feibion dynion adnabod ei gadernid ef, a gogoniant ardderchawgrwydd ei frenhiniaeth.

13 [e] Dy frenhiniaeth di *ſydd* frenhiniaeth ‡ dragywyddol: a'th lywodraeth *a bery* yn oes oeſoedd.

14 Yr ARGLWYDD ſydd yn cynnal y rhai oll a ſyrthiant, ac [f] ſydd yn codi pawb a ddaroſtyngwyd.

15 [g] Llygaid pob peth a ddiſgwiliant wrthyt, ac [h] yr ydwyt yn rhoddi eu bwyd iddynt yn ei brŷd;

16 Gan agoryd dy lâw, a † diwallu pob peth byw *â'th* ewyllys da.

17 Cyfiawn *yw* 'r ARGLWYDD yn ei holl ffyrdd, a ‡ ſanctaidd yn ei holl weithredoedd.

18 [i] Agos *yw* 'r ARGLWYDD at y rhai oll a alwant arno, at y rhai oll a alwant arno mewn gwirionedd.

19 Efe a wnâ ewyllys y rhai a'i hofnant: gwrendy hefyd eu llefain, ac a'u hachub hwynt.

20 Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw pawb a'i carant ef; ond yr holl rai annuwiol a ddifetha efe.

21 Traetha fy ngenau foliant yr ARGLWYDD: a bendithied pob cnawd ei enw ſanctaidd ef byth ac yn dragywydd.

SALM. CXLVI.

1 Y ſalmydd yn addunedu moliant gwaſtadol i Dduw: 3 Yn annog na thyderer ar ddŷn. 5 Duw yn unig, o herwydd ei allu, a'i gyfiawnder, a'i drugaredd, a'i frenhiniaeth, ſydd wiw hyderu arno.

‡ MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Fy enaid, mola di 'r ARGLWYDD.

2 [b] Molaf yr ARGLWYDD yn fy myw: canaf i'm Duw tra fyddwyf.

3 [c] Na hyderwch ar dywyſogion, *nac* ar fâb dŷn, yr hwn nid *oes* jechydwriaeth ynddo.

4 [d] Ey anadl a â allan, efe a ddychwel i'w ddaear: y dydd hwnnw [e] y derfydd am ei *holl* amcanion ef.

5 [f] Gwyn ei fŷd yr hwn *y mae* Duw Jacob yn gymmorth iddo, *ſydd* a'i obaith yn yr ARGLWYDD ei Dduw:

6 [g] Yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, y môr a'r hyn oll *ſydd* ynddynt: yr hwn ſydd yn cadw gwirionedd yn dragywydd:

7 [h] Yr hwn ſydd yn gwneuthur barn i'r rhai gorthrymmedig, yn rhoddi bara i'r newynog; [i] yr ARGLWYDD ſydd yn gollwng y carcharorion yn rhŷdd.

8 [k] Yr ARGLWYDD ſydd yn agoryd *llygaid* y deillion: [l] yr ARGLWYDD ſydd yn codi 'r rhai a ddaroſtyngwyd: yr ARGLWYDD ſydd yn hoffi 'r rhai cyfiawn.

9 [m] Yr ARGLWYDD ſydd yn cadw 'r dieithriaid: efe a gynnal yr amddifad a'r weddw: ac a ddadymchwel ffordd y rhai annuwiol.

10 [n] Yr ARGLWYDD a deyrnaſa byth, *ſef* dy Dduw di, Sion, dros genhedlaeth a chenhedlaeth. Molwch yr ARGLWYDD.

‡ Heb. *Halelujah*

[a] Sal. 103. 1.

[b] Sal. 104. 33.

[c] Sal. 118. 8, 9.

[d] Sal. 104. 29.

Preg. 12. 7.

Eſay 2. 22.

[e] Edrych 1 Cor. 2. 6.

[f] Jer. 17. 7.

[g] Gen. 1. 1.

[h] Sal. 103. 6.

[i] Sal. 68. 6, a 107. 10, 14.

[k] Mat. 9. 30. Joan 9. 7. —32.

[l] Sal. 145. 14. a 147. 6.

[n] Ecſod.

Luc 13. 13. [m] Deut. 10. 18. Sal. 68. 3. 15. 18. Sal. 10. 16. a 145. 13.

SALM. CXLVII. *Prydnhawnol Weddi*

1 Y Prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei ofal dros ei Eglwys; 4 am ei allu, 6 a'i drugaredd, 7 a'i ragluniaeth, 12 a'i fendithion ar y deyrnas, 15 a'i allu ar y rhêw, a'r eira, a phob lywydd arall; 19 a'i ddeddfau yn yr Eglwys.

MOlwch yr ARGLWYDD: canys [a] da *yw* canu i'n Duw ni; o herwydd hyfryd *yw*, *ïe* [b] gweddus yw mawl.

2 Yr ARGLWYDD ſydd yn adeiladu Jeruſalem; [c] efe a gaſgl waſgaredigion Iſrael.

[a] Sal. 92. 1. a 135. 3.

[b] Sal. 33. 1.

[c] Deut. 30. 3.

3 [d] Efe

3 [d] Eſe ſydd yn jachâu y rhai briwedig o galon, ac yn rhwymo eu doluriau.
4 [e] Y mae eſe yn rhifo rhifedi 'r ſêr; geilw hwynt ôll wrth *eu* henwau.
5 Mawr *yw* ein Harglwydd, a mawr ei nerth: aneirif *yw* ei ddeall.
6 [f] Yr ARGLWYDD ſydd yn dyrchafu y rhai llariaidd, gan oſtwng y rhai annuwiol hyd lawr.
7 Cyd-genwch i'r ARGLWYDD mewn diolchgarwch: cenwch i'n Duw â'r delyn.
8 [g] Yr hwn ſydd yn toi 'r nefoedd â chymylau, yn parotôi gwlâw i'r ddaear, gan beri i'r gwellt dyfu ar y mynyddoedd.
9 [h] Eſe ſydd yn rhoddi i'r anifail ei borthiant, *ac* [i] i gywion y gigfran, pan lefant.
10 [k] Nid oes hyfrydwch ganddo yn nerth march: ac nid ymhoffa eſe yn eſgeiriau gŵr.
11 Yr ARGLWYDD ſydd hôff ganddo y rhai a'i hofnant ef, *ſef* y rhai a ddiſgwiliant wrth ei drugaredd eſ.
12 Jeruſalem, mola di 'r ARGLWYDD; Sion, molianna dy Dduw.
13 O herwydd eſe a gadarnhaodd farrau dy byrth; eſe a fendithiodd dy blant o'th fewn.
14 Yr hwn ſydd yn gwneuthur dy fro yn † heddychol, *ac* [l] a'th ddiwalla di â * braſder gwenith.
15 [m] Yr hwn ſydd yn anfon ei orchymyn *ar* y ddaear: a'i air a rêd yn dra buan.
16 Yr hwn ſydd yn rhoddi eira fel gwlân; *ac* a daena rêw fel lludw.
17 Yr hwn ſydd yn bwrw ei ja fel tammeidiau: pwy a erys gan ei oerni eſ?
18 [n] Eſe a enfyn ei air, ac a'u tawdd hwynt: â'i wynt y chwŷth eſe, *a* 'r dyfroedd a lifant.
19 [o] Y mae eſe yn mynegi ei eiriau, i Jacob, [p] ei ddeddfau a'i farnedigaethau i Iſrael.
20 [q] Ni wnaeth eſe felly ag un genedl: ac nid adnabuant ei farnedigaethau eſ. Molwch yr ARGLWYDD.

[d] Sal. 51. 17. Eſay 57. 15. a 61. 1. [e] Eſay 40. 26. Edrych Gen. 15. 5. [f] Sal. 146. 9. [g] Sal. 104. 13, 14. [h] Job 38. 41. Sal. 104. 27, 28. a 136. 25. a 145. 15. [i] Job 38. 41. Mat. 6. 26. [k] Sal. 33. 16, 17, 18. Hoſ. 1. 7. † Heb. *beddwch.* [l] Sal. 132. 15. * Deut. 32. 14. Sal. 81. 61. [m] Sal. 107. 20. [n] Ad. 15. Edrych Job 37. 10. [o] Sal. 78. 5. a 103. 7. [p] Mal. 4. 4. [q] Edrych Rhuf. 3. 1, 2.

SALM. CXLVIII.

1 *Y Salmydd yn annog y creaduriaid nefol, 7 a daearol, 11 a rheſymmol i foliannu Duw.*

† Heb. *Halelujah.* [a] Sal. 103, 20, 21. [b] 1 Bren. 8. 27. [c] Gen. 1. 7. [d] Gen. 1. 1, 6. Sal. 33. 6, 9. [e] Sal. 89. 37. a 119. 90, 91. Jer. 31. 35, 36. a 33. 25.

† MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD o'r nefoedd: molwch eſ yn yr uchelderau.
2 [a] Molwch eſ, ei holl angylion: molwch eſ, ei holl luoedd.
3 Molwch eſ, haul a lleuad: molwch eſ, yr holl ſêr goleuni.
4 Molwch eſ, [b] nêf y nefoedd; [c] a'r dyfroedd y rhai *ydych* oddi ar y nefoedd.
5 Molant enw 'r ARGLWYDD: o herwydd [d] eſe a orchymynnodd, a hwy a grëwyd.
6 [e] A gwnaeth iddynt barhâu byth yn dragywydd: goſododd ddeddf, ac ni's troſeddir hi.
7 Molwch yr ARGLWYDD o'r ddaear, y dreigiau a'r holl ddyfnderau:
8 Tân, a chenllyſg; eira, a tharth; gwynt yſtormus, yn gwneuthur ei air eſ:
9 Y mynyddoedd, a'r brynniau oll; y coed ffrwythlawn, a'r holl gedrwydd:
10 Y bwyſtfilod, a phob anifail; yr ymluſgiaid, ac adar aſgellog:
11 Brenhinoedd y ddaear, a'r holl bobloedd; tywyſogion, a holl farnwŷr y byd:
12 Gwŷr jeuainge, a gwŷryſon heſyd; henafgwŷr, a llangciau.
13 Molant enw 'r ARGLWYDD: o herwydd [f] ei enw ef yn unig ſydd ddyrchafadwy; ei ardderchawgrwydd ef *ydd* uwch lâw daear a nefoedd.
14 [g] Ac eſe ſydd yn dyrchafu corn ei bobl, [h] moliant ei holl ſaint; *ſef* meibion Iſrael, pobl agos atto. Molwch yr ARGLWYDD.

[f] Sal. 8. 1. Eſay 12. 4. [g] Sal. 75. 10. [h] Sal. 149. 9.

SALM. CXLIX.

1 *Y Prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei gariad tu ag at yr Eglwys, 5 ac am y gallu a roddes eſe i'r Eglwys i lywodraethu cydwybodau dynion.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. [a] Cenwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd, a'i foliant ef ynghynnulleidfa y ſaint.
2 Llawenhaed Iſrael yn [b] yr hwn a'i gwnaeth: gorfoledded meibion Sion yn eu brenhin.
3 [c] Molant ei enw ef ar y ‡ dawns: canant iddo ar dympan a thelyn.
4 O herwydd [d] hoffodd yr ARGLWYDD ei bobl: [e] eſe a brydfertha y rhai llednais â jechydwriaeth.
5 Gorfoledded y ſaint mewn gogoniant: a [f] chanant ar eu gwelyau.
6 *Bydded* ardderchog *foliant* Duw yn eu † genau, a [g] chleddyf dau-finiog yn eu dwylaw;
7 I wneuthur dïal ar y cenhedloedd, *a* chôſb ar y bobloedd;
8 I rwymo eu brenhinoedd â chadwynau, a'u pendefigion â gefynnau heiyrn;
9 [h] I wneuthur arnynt y farn 'ſgrifennedig: [i] yr ardderchawgrwydd hyn ſydd i'w holl ſaint ef. Molwch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Halelujah.* [a] Sal. 33. 3. [b] Sal. 100. 3. Eſay 54. 5. Edrych Job 35. 10. [c] Sal. 81. 2. ‡ Neu, *bibell.* [d] Sal. 35. 27. [e] Sal. 132. 16. [f] Job 35. 10. † Heb. *câg.* 2. [i] Sal. 148. 14. [g] Heb. 4. 12. Dad. 1. 16. [h] Deut. 7. 1,

SALM. CL.

1 *Y mae yn annog i foliannu Duw, 3 â phob mâth ar offer cerdd.*

† MOlwch yr ARGLWYDD. Molwch Dduw yn ei ‡ ſanctaiddrwydd: molwch eſ yn ffurfafen ei nerth.
2 [a] Molwch ef am ei gadernid: molwch ef yn ôl amlder ei fawredd.
3 Molwch ef â llais udgorn: [b] molwch ef â nabl ac â thelyn.
4 Molwch ef â thympan ac â † dawns: molwch ef â thannau ac ag organ.
5 Molwch ef â ſymbalau ſoniarus: molwch ef â ſymbalau llafar.
6 Pob *perchen* anadl molianned yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Halelujah* ‡ *gyſegr.* [a] Sal. 145. 5, 6. [b] Sal. 81. 2. a 149. 3. † Neu, *phibell.*

Mehef. 25. B. Sul 21 ar ôl y Drindod, P.

PEN. I.

1 *Arfer y diarhebion.* 7 *Cyngor i ofni Duw, ac i gredu ei air;* 10 *i ochel hud pechaduriaid.* 20 *Doethineb yn cwyno fod yn ei diyſtyru hi,* 24 *ac yn bygwth y rhai a'i diyſtyrent.*

[a] 1 Bren. 4. 32. Pen. 10. 1. a 25. 1.

DIarhebion Salomon fâb Dafydd brenin Iſrael;

2 I wybod doethineb ac addyſg, i ddeall geiriau ſynwyr;

3 I gymmeryd athrawiaeth deall, cyfiawnder, a barn, ac uniondeb;

4 I roi callineb i'r anghall, ac i'r bachgen wybodaeth a ſynwyr.

5 Y doeth a wrendy, ac a 'chwanega addyſg; a'r deallgar a ddaw i gynghorion pwyllog:

6 I ddeall diareb a'i deongl; geiriau 'r doethion, a'u damhegion.

[b] Job 28. 28. Sal. 111. 10. Pen. 9. 10. Preg. 12. 13.

7 ¶ [b] Ofn yr ARGLWYDD *yw* ‡ dechreuad gwybodaeth: ffyliaid a ddiyſtyrant ddoethineb ac addyſg.

‡ Neu, *rhan bennaf.*

[c] Pen. 4. 1. a 6. 20. [d] Pen. 3. 22. ‡ *'chwanegiad.*

8 [c] Fy mâb, gwrando addyſg dy dâd, ac nac ymado â chyfraith dy fam:

9 Canys [d] ‡ cynnydd grâs *a fyddant* hwy i'th ben, a chadwyni am dy wddf di.

[e] Jer. 5. 26. [f] Pen. 4. 14.

10 ¶ Fy mâb, o's pechaduriaid a'th ddenant, na chyttuna.

11 O's dywedant, Tyred gyd â ni, [e] cynllwynwn am waed, ymguddiwn yn erbyn y gwirion yn ddiachos:

12 Llyngcwn hwy yn fyw, fel y bêdd; ac yn gyfan, fel rhai yn diſgyn i'r pydew:

13 Nyni a gawn bob cyfoeth gwerthfawr, nyni a lanwn ein tai ag yſbail:

14 Bwrw dy goelbren yn ein mŷſg; bydded un pwrs i ni i gŷd:

15 Fy mâb, [f] na rodia yn y ffordd gyd â hwynt; attal dy droed rhag eu llwybr hwy.

[g] Eſay 59. 7. Rhuf. 3. 15.

16 [g] Canys eu traed a redant i ddrygioni, ac a bryſurant i dywallt gwaed.

17 Diau gwaith ofer yw taenu rhwyd yngolwg pob perchen aden.

18 Ac y maent hwy yn cynllwyn am *eu* gwaed *eu hun:* am *eu* heinioes *eu hun* y maent yn llechu.

19 Felly *y mae* llwybrau y rhai oll ſydd chwannog i elw; *yr hwn* a ddŵg einioes ei berchennogion.

† Heb. *Doethinebau.* ſef, *Godidog ddoethineb.* [h] Pen. 8. 1. a 9. 3.

20 ¶ † [h] Doethineb ſydd yn gweiddi oddi allan; y mae hi yn adrodd ei lleſerydd yn yr heolydd.

21 Y mae hi yn llefain ym mhrif-leoedd y dyrfa, yn nryſau 'r pyrth; yn y ddinas y mae hi yn treuthu ei hymadroddion, *gan ddywedyd,*

[i] Eſay 65. 12. a 66. 4. Jer. 7. 13. Ezec. 8. 18. [k] Sal. 107. 11. Ad. 30. Luc. 7. 30. [l] Sal. 2, 4.

22 Pa hŷd, chwi ynfydion, y cerwch ynfydrwydd? a chwi watwarwŷr, y bydd hoff gennych watwar, ac y caſâ ffyliaid wybodaeth?

23 Dychwelwch wrth fy ngherydd: wele mi a dywalldaf fy yſbryd i chwi, fy ngeiriau a hyſbyſaf i chwi.

24 ¶ [i] Yn gymmaint ag i mi *eicb* gwahodd, ac i chwithau wrthod; i mi eſtyn fy llâw, a neb heb yſtyried;

25 Ond [k] diyſtyraſoch fy holl gyngor i, ac ni fynnech ddim o'm cerydd:

26 [l] Minnau hefyd a chwarddaf yn eich dialedd chwi; mi a wawdiaf pan fyrthio arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni;

27 [m] Pan ddêl arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni megis diſtryw, ac y dêl eich dialedd arnoch megis corwynt; a dyfod arnoch wafgfa a chaledi:

[m] Pen. 10. 24. [n] Job 27. 9. a 35. 12. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. [o] Sal. 119. 155. [p] Mich. 3. 4. Zech. 7. 13. Jago 4. 3. [q] Job 4. 8. [r] Sal. 25. 12, 13. [s] Sal. 112. 7.

28 [n] Yna y galwant arnaf, ond ni wrandawaf; yn ſorau i'm ceiſiant, ond ni'm cânt.

29 Canys câs fu ganddynt wybodaeth, ac [o] ofn yr ARGLWYDD ni ddewiſaſant.

30 [p] Ni chymmerent ddim o'm cyngor i; dirmygaſant fy holl gerydd.

31 Am hynny [q] hwy a gânt fwytta ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'u llenwi â'u cynghorion eu hunain.

32 Canys eſmwythdra y rhai anghall a'u lladd; a llwyddiant y rhai ffôl a'u diſetha.

33 Er hynny [r] y ſawl a wrandawo arnaſi a gaiff aros yn ddiogel, ac [s] a gaiff lonyddwch oddi wrth ofn drŵg.

PEN. II.

1 *Doethineb yn addaw duwioldeb i'w pblant,* 10 *a diogelwch rhag cyfeillach ddrŵg,* 20 *a chyfarwyddyd mewn ffyrdd da.*

Mehef. 25. P. Sul 22 ar ôl y Drindod, B.

FY mâb, o's derbynni di fy ngeiriau, ac o's [a] cuddi fy ngorchymynion gyd â thi;

[a] Pen. 4. 21. a 7. 1.

2 Fel y parech i'th glûſt wrando ar ddoethineb, *ac* y gogwyddech dy gâlon at ddeall;

3 Ie, o's gwaeddi ar ôl gwybodaeth, o's † cyfodi dy lêf am ddeall;

† Heb. *rhoddi.*

4 [b] O's ceiſi hi fel arian, e's chwili am dani fel *am* dryſorau cuddiedig;

[b] Mat. 13. 44.

5 Yna y cei ddeall ofn yr ARGLWYDD, ac y cei wybodaeth o Dduw.

6 [c] Canys yr ARGLWYDD ſydd yn rhoi doethineb: allan o'i enau ef *y mae* gwybodaeth a deall *yn dyfod.*

[c] 1 Bren. 3. 9, 12. Jago 1. 5.

7 Y mae ganddo ynghadw i'r rhai uniawn wîr ddoethineb: [d] tarian *yw efe* i'r ſawl a rodiant yn uniawn.

[d] Sal. 84. 11.

8 Y mae efe yn cadw llwybrau barn, ac yn cadw ffordd ei ſaint.

Pen. 30. 5.

9 Yna y cei di ddeall cyfiawnder, a barn, ac uniondeb, a phob llwybr daionus.

10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn i'th gâlon; a phan fyddo hyfryd gan dy enaid wybodaeth;

11 Yna cyngor a'th gynnal, a ſynwyr a'th geidw:

12 I'th achub di oddi wrth y ffordd ddrŵg, ac oddi wrth y dŷn a lefaro drawſedd;

13 Y rhai a ymadawant â llwybrau uniawndeb, i rodio mewn ffyrdd tywyllwch;

14 Y rhai a ymlawenychant i wneuthur drŵg, *ac* a ymddigrifant yn anwiredd y drygionus;

15 [e] Y rhai ſydd a'u ffyrdd yn geimion, ac yn gildyn yn eu llwybrau:

[e] Sal. 125. 5. [f] Pen. 5. 20. [g] Pen. 5. 3. a 6. 24. a 7. 5. [h] Edrych Mal. 2. 14. 15. [i] Pen. 7. 27.

16 I'th wared oddi wrth [f] y fenyw eſtronaidd, [g] oddi wrth y ddieithr wenhieithus ei geiriau;

17 [h] Yr hon a ymedy â llywodraethwr ei hieuengctid, ac a ollwng dros gôf gyfammod ei Duw.

18 Canys [i] y mae ei thŷ yn gŵyro at angau, a'i llwybrau at y meirw.

19 Pwy bynnag a elo i mewn atti hi ni ddychwelant, ac nid ymafaelant yn llwybrau 'r bywyd.

20 Fel y rhodiech di ar hyd ffordd *gwŷr* da, a chadw llwybrau 'r cyfiawn.

21 [k] Canys y gwŷr cyfiawn a breſwyliant y ddaear, a'r rhai perffaith a gânt aros ynddi.

22 [l] Ond yr annuwiolion a dorrir oddi ar y ddaear, a'r troſeddwŷr a ddiwreiddir allan o honi.

PEN. III.

1 *Y mae 'n annog i ufudd-dod,* 5 *a ffydd,* 7 *a marwhâd,* 9 *a dwyſolder,* 11 *ac ammynedd.* 13 *Dedwydd elw Doethineb.* 19 *Gallu,* 21 *a chymmwynaſau Doethineb.* 27 *Cyngor i fod yn gariadus,* 30 *yn heddychol,* 31 *ac yn foddlongar.* 33 *Cyſtwr melldigedig yr enwir.*

FY mâb, na ollwng fy nghyfraith dros gôf; ond [a] cadwed dy gâlon fy ngorchymynion:

2 Canys hîr-ddyddiau, a blynyddoedd bywyd, a [b] heddwch, a 'chwanegant hwy i ti.

3 Na âd i drugaredd a gwirionedd ymadael â thi: [c] cylymma hwy am dy wddf, [d] 'ſgrifenna hwy ar lêch dy gâlon.

4 [e] Felly y cei di râs a ‡deall da ger bron Duw a dynion.

5 ¶ Gobeithia yn yr ARGLWYDD â'th holl gâlon; ac nac ymddiried i'th ddeall dy hun.

6 [f] Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef, ac efe a hyffordda dy lwybrau.

7 ¶ [g] Na fydd ddoeth yn dy olwg dy hun; [h] ofna'r ARGLWYDD, a thynn ymmaith oddi wrth ddrygioni.

8 Hynny a fydd †jechyd i'th fogel, a ‡[i] mêr i'th eſgyrn.

9 ¶ [k] Anrhydedda 'r ARGLWYDD â'th gyfoeth, ac â'r peth pennaf o 'th holl ffrwyth:

10 [l] Felly y llenwir dy yſguboriau â digonoldeb, a'th wîn-wryfoedd a dorrant gan wîn newydd.

11 ¶ [m] Fy mâb, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD; ac na flina ar ei goſbedigaeth ef;

12 Canys y neb a fyddo DUW yn ei garu, efe a'i cerydda, [n] megis tâd ei fâb anwyl ganddo.

13 ¶ [o] Gwyn ei fŷd y dŷn a gaffo ddoethineb, a'r dŷn a ddygo ddeall allan.

14 [p] Canys gwell *yw* ei marſiandiaeth hi nâ marſiandiaeth o arian, a'i chynnyrch hi *ſydd well* nag aur coeth.

15 Gwerthſawroccach *yw* hi nâ gemmau: a'r holl bethau dymunol nid ydynt gyffelyb iddi.

16 [q] Hîr-hoedl *ſydd* yn ei llâw ddehau hi; *ac* yn ei llâw aſſwy *y mae* cyfoeth a gogoniant.

17 Ei ffyrdd hi *ſydd* ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau hi *ydynt* heddwch.

18 [r] Pren bywyd *yw* hi i'r neb a ymafio ynddi: a gwyn ei fŷd a ddalio ei afael ynddi hi.

19 [s] Yr ARGLWYDD trwy ddoethineb a ſeiliodd y ddaear; trwy ddeall y ‡ſicrhaodd efe y nefoedd.

20 [t] Trwy ei wybodaeth ef yr holldodd y dyfnderau, ac y defnynna 'r wybrennau wlith.

21 ¶ Fy mâb, na ollwng hwynt allan o'th olwg: cadw ddoethineb a phwyll.

22 Yna y byddant yn fywyd i'th enaid, ac [u] yn râs i'th wddf.

23 [x] Yna y cei rodio dy ffordd yn ddïofal, a'th droed ni thramgwydda.

24 [y] Pan orweddych, nid ofni; ti a orweddi, a'th gŵſg fydd melys.

25 [z] Nac ofna rhag braw diſymmwth, na rhag dinyſtr yr annuwiol, pan ddelo.

26 Canys yr ARGLWYDD a fydd dy hyder di, ac a geidw dy droed rhag ei ddal.

27 ¶ Na attal ddaioni oddi wrth † y rhai y'perthyn iddynt, pan fyddo ar dy lâw *ei* wneuthur.

28 [a] Na ddywed wrth dy gymmydog, Cerdda, ymmaith a thyred amſer arall, ac y foru mi a roddaf; a chennyt *beth yn awr.*

29 Na feddwl ddrŵg yn erbyn dy gymmydog, ac yntau yn trigo yn ddïofal yn dy ymmyl.

30 ¶ Nac ymryſon â neb heb achos, o's efe ni wnaeth ddrŵg i ti.

31 ¶ [b] Na chynfigenna wrth ŵr ‡ traws, ac na ddewis yr un o'i ffyrdd ef.

32 Canys ffiaidd gan yr ARGLWYDD y cyndyn: [c] ond gyd â'r rhai uniawn *y mae* ei gyfrinach ef.

33 ¶ [d] Melldith yr ARGLWYDD *ſydd* yn nhŷ 'r annuwiol: ond efe a fendithia drigfa 'r cyfiawn.

34 [e] Diau efe a watwar y gwatwarus: ond ei râs a rydd efe i'r goſtyngedig.

35 Y doethion a etifeddant anrhydedd, a gwarth † *ſydd* dyrchafiad ffyliaid.

PEN. IV.

1 *Salomon, er mwyn dyſgu ufudd-dod i eraill,* 3 *yn dangos pa athrawiaeth a gafodd efe gan ei rieni,* 5 *i geiſio Doethineb,* 14 *ac i ochel llwybrau 'r annuwiol.* 20 *Y mae yn annog i ffydd,* 23 *ac i ſanctteiddrwydd.*

[a] GWrandêwch, blant, addyſg tâd, ac eglywch i ddyſgu deall.

2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi addyſg dda: na wrthodwch fy nghyfraith.

3 Canys yr oeddwn yn fâb i'm tâd, yn [b] dyner ac yn anwyl yngolwg fy mam.

4 [c] Efe a'm dyſgai, ac a ddywedai wrthyf, Dalied dy gâlon fy ngeiriau: [d] cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw.

5 Cais ddoethineb, cais ddeall: na ad dros gôf, ac na wyra oddi wrth eiriau fy ngenau.

6 Nac ymâd â hi, a hi a'th geidw: câr hi, a hi a'th wared di.

7 Pennaf peth *yw* doethineb: cais ddoethineb; ac â'th holl gyfoeth cais ddeall.

8 [e] Dyrchafa di hi, a hithau a'th ddyrchafa di: hi a'th ddŵg di i anrhydedd, o's cofleidi hi.

9 [f] Hi a rŷdd ychwaneg o râs i'th ben di: *ïe,* hi ‡a rŷdd i ti goron gogoniant.

10 Gwrando, fy mâb, a derbyn fy ngeiriau; a blynyddoedd dy fywyd a amlhêir.

11 Yr ydwyf yn dy ddyſgu yn ffordd doethineb; ac yn dy dywys yn llwybrau uniondeb.

12 Pan rodiech, dy gerddediad ni bydd cyfyng; a [g] phan redech, ni thramgwyddi.

13 Ymafael mewn addyſg, *ac* na ollwng *hi:* cadw hi; canys dy fywyd di *yw* hi.

14 ¶ [h] Na ddôs i lwybr yr annuwiolion, ac na rodia ar hyd ffordd y drygionus.

15 Gochel hi, na ddôs ar hyd-ddi; cilia oddi wrthi hi, a dôs heibio.

16 Canys [i] ni chyſgant nes gwneuthur drŵg; a'u cŵſg a gollant nes iddynt gwympo *rhywu dŷn.*

17 Canys

---

[k] Sal. 37. 29.
[l] Job 18. 17. Sal. 104. 35.
Mehef. 26. B. Sul. 22 ar ôl y Drindod, P.
[a] Deut. 8. 1. a 30. 16, 20.
[b] Sal. 119. 165.
[c] Ecſod. 13. 9. Deut. 6. 8. Pen. 6. 21. a 7. 3.
[d] Jer. 17. 1.
[e] Sal. 111. 10. Edrych 1 Sam. 2. 26. Luc. 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.
‡ *Llwyddiant.*
[f] 1 Cron. 28. 9.
[g] Rhuf. 12. 16.
[h] Job 1. 1. Pen. 16. 6.
† Heb. *meddyginiaeth.*
‡ Heb. *lleithdra.*
[i] Job. 21. 24.
[k] Ecſod. 23. 19. a 34. 26. Deut. 26. 2, &c. Mal. 3. 10, &c. Luc. 18. 12.
[l] Deut. 28. 8.
[m] Job 5. 17. Heb. 12. 5. Deut. 3. 19.
[n] Deut. 8. 5.
[o] Pen. 8. 34.
[p] Job 28. 15, &c. Sal. 19. 10. Pen. 8. 11, 19, a 16. 16.
[q] Pen. 8. 18.
[r] Edrych Gen. 2. 9. a 3. 22.
[s] Sal. 136. 5. Pen. 8. 27. Jer. 10, 12. a 51. 15.
‡ Neu, *darparodd.*
[t] Gen. 1. 9.
[u] Pen. 1. 9.
[x] Sal. 37. 24. a 91. 11, 12.
[y] Sal. 3. 5. a 4. 8.
[z] Sal. 91. 5. a 112. 7.
† Heb. *ei berchennogion.*
[a] Lef. 19. 13. Deut. 24. 15.
[b] Sal. 37. 1. a 73. 3. Pen. 24. 1.
‡ Heb. *trais.*
[c] Sal. 25. 14.
[d] Lef. 26. 14, &c. Mal. 2. 2.
[e] Jago 4. 6. 1 Pedr. 5. 5.
† Heb. *a ddyrchafa.*
Mehef. 26. P.
[a] Pen. 1. 8.
[b] 1 Cron. 29. 1.
‡ Neu, *ym mŷſg meibion.*
[c] 1 Cron. 28. 9.
[d] Pen. 7. 2.
[e] 1 Sam. 2. 30.
[f] Pen. 1. 9.
‡ Neu, *a'th amgylcha â choron gogoniant.*
[g] Sal. 91. 11, 12.
[h] Sal. 1. 1. Pen. 1. 10, 15.
[i] Sal. 36. 4.

17 Canys y maent yn bwytta bara annuwioldeb, ac yn yſed gwin trais.
18 Ond llwybr y cyfiawn [k] *ſydd* fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwyfwy hyd ganol dydd.
19 [l] *Eithr* ffordd y drygionus *ſydd* fel y tywyllwch: ni wyddant wrth ba beth y tramgwyddant.
20 ¶ Fy mâb, gwrando ar fy ngeiriau: gogwydda dy glûſt at fy ymadroddion.
21 [m] Na âd iddynt fyned ymmaith o'th olwg; [n] cadw hwynt ynghanol dy gàlon.
22 Canys bywyd *ydynt* i'r neb a'u caffont, a [o] † jechyd i'w holl gnawd.
23 ¶ Cadw dy gàlon yn dra dïeſgeulus; canys allan o honi y mae bywyd yn dyfod.
24 Bwrw oddi wrthyt ‡ enau taeogaidd, a gwefuſau trofäus ym mhell oddi wrthyt.
25 Edryched dy lygaid yn uniawn; ac edryched dy amrantau yn union o'th flaen.
26 Yſtyria lwybr dy draed: a † threſner dy holl ffyrdd yn uniawn.
27 [p] Na thro ar y llâw ddehau nac ar y llâw aſſwy; ſymmud dy droed oddi wrth ddrygioni.

PEN. V.

1 Salomon yn annog i geiſio doethineb; 3 yn dangos 'ſgelerder putteindra ac anllywodraeth: 15 yn annog i fodlonrwydd, haelioni, a dïweirdeb. 22 Bod eu pechodau eu hun yn goddiwes yr annuwiol.

FY mâb, gwrando ar fy noethineb, *a* goſtwng dy glûſt at fy neall:
2 Fel y gellych yſtyried pwyll, a'th wefuſau gadw gwybodaeth.
3 ¶ [a] Canys gwefuſau y ddïeithr a ddiferant *fel* y dil mêl, ‡ a'i genau *ydyd* [b] lyfnach nag olew:
4 Ond ei diwedd hi a fydd chwerw ſel y wermod, [c] yn llym fel cleddyf daufiniog.
5 [d] Ei thraed hi a ddiſgynnant i angau; a'i cherddediad a ſang uffern.
6 Rhag i ti yſtyrio ffordd bywyd, y ſymmud ei chamrau hi, heb wybod i ti.
7 Yr awr hon gan hynny, O blant, gwrandêwch arnaf fi, ac nac ymadêwch â geiriau fy ngenau.
8 Cadw dy ffordd ym mhell oddi wrthi hi, ac na neſâ at ddrws ei thŷ hi:
9 Rhag i ti roddi dy harddwch i eraill, a'th flynyddoedd i'r creulon.
10 Rhag llenwi 'r eſtron â'th ‡ gyfoeth di, ac *i'th* lafur *ſod* yn nhŷ y dïeithr,
11 Ac o'r diwedd i ti ochain, wedi i'th gnawd a'th gorph gurio,
12 A dywedyd, Pa fodd y caſeais i addyſg? pa fodd y dirmygodd fy nghàlon gerydd?
13 Ac na wrandewais ar lais fy athrawon, ac na oſtyngais fy nghlûſt i'm dyſgawdwŷr?
14 Bûm o fewn ychydig at bob drwg, yng nghanol y gynnulleidfa a'r dyrfa.
15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew dy hun, a ffrydiau allan o'th ffynnon dy hun.
16 Tardded dy ffynhonnau allan, *a'th* ffrydiau dwfr yn yr heolydd.
17 Byddant yn eiddot ti dy hun yn unig, ac nid yn eiddo dïeithriaid gyd â thi.
18 Bydded dy ffynnon yn fendigedig: ac ymlawenhâ gyd â [e] gwraig dy jeuengctid.
19 [f] *Bydded fel* ewig gariadus, ac fel jwrch hawddgar: gâd i'w bronnau hi dy † lenwi bob amſer, ‡ ac ymfodlona yn ei chariad hi yn waſtadol.
20 A pha ham, fy mâb, yr ymddigrifi yn [g] y wraig ddïeithr, ac y cofleidi fynwes yr hon nid yw eiddot ti?
21 [h] Canys ffyrdd dŷn *ſydd* yngolwg yr ARGLWYDD, ac y mae efe yn dal ar ei holl lwybrau ef.
22 ¶ [i] Ei anwiredd ei hun a ddeil yr annuwiol, ac efe a ddelir â rhaffau ei bechod ei hun.
23 [k] Efe fydd farw o eiſiau addyſg, a rhag maint ei ffolineb yr â ar gyfeiliorn.

Heb. 4. 13. [i] Sal. 9. 15. [k] Job 4. 21. a 36. 12.

PEN. VI.

1 Yn erbyn mechnïaeth 6 a ſeguryd, 12 ac yſgelerder. 16 Saith beth câs gan Dduw. 20 Benditbion uſudd-dod. 25 Drygioni putteindra.

FY mâb, o's [a] mechnïaiſt dros dy gymydog, *ac o's* tarewaiſt dy lâw *yn llâw* y dïeithr,
2 Ti a faglwyd â geiriau dy enau, ti a ddaliwyd â geiriau dy enau.
3 Gwnâ hyn yr awr hon, fy mâb, a gwared dy hun, gan i ti ſyrthio i lâw dy gymmydog; cerdda, ac ymoſtwng iddo, ac ymbil â'th gymmydog.
4 [b] Na ddyro gwſg i'th lygaid, na hûn i'th amrantau.
5 Gwared dy hun fel yr jwrch o lâw *'r heliwr*, ac fel aderyn o lâw yr adarwr.
6 ¶ Cerdda at y morgrugyn, tydi ddïogyn; edrych ar ei ffyrdd ef, a bydd ddoeth:
7 Nid oes ganddo neb i'w arwain, i'w lywodraethu, nac i'w feiſtroli,
8 *Ac er hynny* y mae efe yn parotôi ei fwyd yr hâf, *ac* yn caſglu ei luniaeth y cynhauaf.
9 [c] Pa hŷd, ddïogyn, y gorweddi? pa bryd y cyfodi o'th gwſg?
10 Etto ychydig gyſgu, ychydig heppian, ychydig blethu dwylaw i gyſgu.
11 [d] Felly y daw tlodi arnat fel ymdeithydd, a'th angen fel gŵr arfog.
12 ¶ Dŷn i'r fall, *a* gŵr anwir, a rodia â genau cyndyn.
13 [e] Efe a amneidia â'i lygaid, efe a lefara â'i draed, efe a ddyſg â'i fyſedd.
14 *Y mae* pob rhyw gyndynrwydd yn ei galon, y mae yn dychymmyg drygioni bob amſer, yn peri cynhennau.
15 Am hynny ei ddinyſtr a ddaw arno yn ddiſymmwth: yn ddiſymmwth [f] y dryllir ef, fel na byddo meddyginiaeth.
16 ¶ Y chwe *pheth* hyn ſydd gâs gan yr ARGLWYDD: ie, ſaith *beth ſydd* † ffiaidd ganddo ef:
17 [g] Llygaid beilchion, tafod celwyddog, a'r dwylaw a dywalldant waed gwirion,
18 Y galon a ddychymmygo feddyliau drŵg, [h] traed yn rhedeg yn fuan i ddrygioni,
19 [i] Tyſt celwyddog yn dywedyd celwydd, a'r neb a gyfodo gynnen rhwng brodyr.
20 ¶ [k] Fy mâb, cadw orchymmyn dy dâd, ac nag ymado â chyfraith dy fam.
21 [l] Rhwym hwynt ar dy galon yn waſtadol; cwlwm hwynt am dy wddf.
22 [m] Pan rodiech, hi a'th gyfarwydda; pan orweddych, hi a'th wilia; pan ddeffröych, hi a gŷd-ymddiddan â thi.
23 [n] Canys ‡ canwyll *yw* 'r gorchymmyn; a goleuni *yw* 'r gyfraith; a ffordd i fywyd *yw* ceryddon addyſg;

[a] Pen. 11. 15. a 17. 18. a 20.
[b] Sal. 132. 4.
[c] Pen. 24. 33, 34.
[d] Pen. 10. 4. a 13. 4. a 20. 4.
[e] Sal. 35. 19.
[f] Jer. 19. 11.
[g] Sal. 18. 27. a 101. 5.
[h] Rhuf. 3. 15.
[i] Pen. 19. 5.
[k] Pen. 1. 8.
[l] Pen. 3. 3. a 7. 3.
[m] Pen. 3. 23, 24.
[n] Sal. 19. 8. a 119. 105.

Mehef. 27. P.
Pen. 11. 15. a 17. 18. a 20. 16. a 22. 26. a 27. 18.
Mehef. 27. B.
Pen. 2. 16. a 6. 24.
Sal. 55. 21.
Heb. 4. 12.
Pen. 7. 27.
Mal. 2. 14.
Edrych Can. 4. 5. a 7. 3.
Pen. 10. 10. Jer. 19. 11.
Sal. 18. 27. a 101. 5.
Rhuf. 3. 15.
Pen. 19. 5.
Pen. 1. 8.
Pen. 3. 3. a 7. 3.
Pen. 3. 23, 24.
Sal. 19. 8. a 119. 105.

Heb. *ddyfrbâu.* ‡ Heb. *a ſhyfeiliorna.* † Heb. *meddyginiaeth.* ‡ Heb. *taeogrwydd genau.* † Neu, *threfnir.* Deut. 5. 32. a 28. 14. Joſ. 1. 7. Heb. *nerth.* † Heb. *ffeiddra gan ei enaid ef.* ‡ Neu, *lamp.*

o Pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5.

24 o I'th gadw rhag y fenyw ddrŵg, a rhag gweniaith tafod ‡ y ddieithr.

‡ Neu, *dieithr.*

p Mat. 5. 28.

25 p Na chwennych ei phrŷd hi yn dy gàlon; ac na âd iddi dy ddal â'i hamrantau.

q Pen. 29. 3.

26 q O blegid y fenyw butteinig *y daw dŷn* i dammaid o fara; a gwraig gŵr *arall* a hela yr enaid gwerthfawr.

27 A ddichon gŵr ddwyn tân yn ei fynwes, heb loſgi ei ddillad?

28 A ddichon gŵr rodio ar hŷd marwor, ac heb loſgi ei draed?

29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig ei gymmydog; y neb a gyffyrddo â hi, ni bydd glân.

30 Ni ddirmyga *neb* leidr a ledratao i ddiwallu ei enaid, pan fyddo arno newyn.

r Ecſod. 22. 1, 4.

31 Ond *o's* delir ef, r efe a dâl yn faith ddyblyg, efe a rydd cymmaint oll ag a feddo yn ei dŷ.

32 *Ond* y neb a wnêl odineb a benyw, fydd heb † ſynwyr; y neb a'i gwnel a ddifetha ei enaid ei hun.

† Heb. *gàlon.*

33 Archoll a gwarth a gaifft efe; a'i gywilydd ni ddilëir.

† Heb. *ni dderbyn wyneb dim iawn.*

34 Canys cynddaredd *yw* eiddigedd gŵr; am hynny nid erbyd efe yn nydd ddial.

35 † Ni bydd ganddo bris ar ddim jawn; ac ni fodlonir ef, er rhoi rhoddion lawer.

PEN. VII.

Mehef. 28. B.

1 *Salomon yn cynghori bod mewn pur a chariadus gyfeillach â doethineb: 6 Wrth a welſai efe ei hun, yn dangos 10 cyfrwyſdra puttain, 22 ac enbyd wiriondeb yr jeuangc nwyfus: 24 Yn cynghori gochelyd y cyfryw annuwioldeb.*

FY mâb, cadw fy ngeiriau, a a chuddia fy ngorchymynion gyd â thi.

a Pen. 2. 1.

b Lcf. 18. 5. Pen. 4. 4.

2 b Cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw; a'm cyfraith fel c canwyll dy lygad.

c Deut. 32. 10.

3 d Rhwym hwynt am dy fyſedd, 'ſgrifenna hwynt ar lech dy gàlon.

d Deut. 6. 8. a 11. 18.

4 Dywed wrth ddoethineb, Fy chwaer *wyt* ti; a galw ddeall yn gares:

Pen. 3. 3. a 6. 21.

5 e Fel i'th gadwont oddi wrth y wraig ddieithr, a rhag y fenyw â'r ymadrodd gwenhieithus.

e Pen. 2. 16. a 5. 3.

6 ¶ Canys *a mi* yn ffeneſtr fy nhŷ, mi a edrychais trwy fy nêllt,

† Heb. *y meibion.*

7 A mi a welais ym mŷſg y ffyliaid, 'ſe mi a ganfûm ym mhlith † yr jeuengctid, ddyn jeuangc heb ddeall ganddo,

8 Yn myned ar hŷd yr heol, ger llaw ei chongl hi; ac efe a ai ar hŷd y ffordd i'w thŷ hi;

† Heb. *trwyr y dŷdd.*

9 Yn † y cyſnos, gyd â'r hŵyr, pan oedd hi yn nôs du ac yn dywyll:

10 Ac wele fenyw yn cyfarfod ag ef, a chanthi ymddygiad puttain, ac â chalon ddichellgar.

f Pen. 9. 13.

11 (f Siaradus ac anufudd *yw* hi; g ei thraed nid arhoant yn ei thŷ:

g 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.

12 Weithiau yn y drŵs, weithiau yn yr heolydd, ac yn cynllwyn ym mhob congl;)

† Heb. *hi a gadarnhaodd ei hwyneb ag, &c.*

13 Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i cuſanodd, ac † ag wyneb digywilydd hi a ddywedodd wrtho,

14 *Yr oedd* arnafi aberthau hêdd; heddyw y cywirais fy adduned:

15 Ac am hynny y daethum allan i gyfarfod â thi, i chwilio am dy wyneb, a chefais afael arnat.

h Eſay 19. 9.

16 Mi a drwſiais fy ngwely â llenni, ac a cherfiadau a h llieiniau'r Aipht.

17 Mi a ſŵg-derthais fy ngwely â myrr, alöes, a ſynamon.

18 Tyred, moes i ni ymlenwi o garu hyd y bore; ymhyſrydwn â chariad.

19 Canys nid *yw* 'r gŵr gartref, efe a aeth i ffordd bell.

20 Efe a gymmerth godaid o arian yn ei lâw, efe a ddaw adref ar y ‡ dŷdd ammodol.

‡ Neu, *lloer newydd.*

21 i Hi a'i troes ef â'i haml eiriau têg, ac â gweniaith ei gwefuſau hi a'i cymhellodd ef.

i Pen. 5. 3.

22 Efe a'i canlynodd hi ar † frŷs fel yr ŷch yn myned i'r lladdfa, neu fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w goſbi:

† Heb. *yn ddiſymmwth.*

23 Hyd oni ddryllio 'r ſaeth ei afu ef; fel yr aderyn yn pryſuro i'r fagl, heb wybod *ei bod* yn erbyn ei einioes ef.

24 ¶ Yn awr gan hynny, *fy* meibion, gwrandêwch arnafi, ac yſtyriwch eiriau fy ngenau.

25 Na thuedded dy gàlon at ei ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hŷd ei llwybrau hi.

26 Canys llawer a gwympodd hi yn archolledig; ïe, *gwŷr* grymmus lawer a laddodd hi.

k Pen. 2. 18. a 5. 5.

27 k Ffordd i uffern *yw* ei thŷ hi, yn diſgyn i 'ſtafelloedd angau.

PEN. VIII.

Mehef. 28. P.

1 *Enwocced, 6 ac eglured yw Doethineb. 10 Godidawgrwydd, 12 naturiaeth, 15 gallu, 18 cyfoeth, 22 a thragywyddoldeb Doethineb. 32 Bod Doethineb yn ddymunol, o achos y dedwyddwch y mae yn ei ddwyn.*

a Pen. 1. 20. a 9. 3.

ONid yw a doethineb yn gweiddi? a deall yn llefain?

2 Ym mhen lleoedd uchel, ger llaw 'r ffordd, lle mae llwybrau lawer, y mae hi yn ſefyll.

3 Ger llaw y pyrth ym mhen y drêf, yn ymmyl y dryſau y mae hi 'n llefain.

4 Arnoch chwi, wŷr, yr wyf fi yn galw; ac at feibion dynion *y mae* fy llais.

5 Ha ynfydion, deallwch gyfrwyſder; a chwi wŷr angall, byddwch o gàlon ddeallus.

6 Gwrandêwch: canys myfi a draethaf i chwi b bethau ardderchog; ac a agoraf fy ngwefuſau ar bethau union.

b Pen. 22. 20.

7 Canys fy ngenau a draetha wirionedd; a † ffiaidd gan fy ngwefuſau ddrygioni.

† Heb. *ffieiddra fy ngwefuſau* yw *drygioni.*

8 Holl eiriau fy ngenau *ydynt* gyfiawn; nid *oes* ynddynt na gŵyrni, na thrawſedd.

9 *Y maent* hwy oll yn amlwg i'r neb a ddeallo, ac yn uniawn i'r rhai a gafodd wybodaeth.

10 Derbyniwch fy addyſg, ac nid arian; a gwybodaeth o flaen aur etholedig.

c Job 28. 15.

11 c Canys gwell *yw* doethineb na gemmau: nid oes dim dymunol cyffelyb iddi.

Sal. 19. 10. a 119. 27. Pen. 3. 14. 15. a 4.

12 Myfi doethineb wyf yn trigo gyd â challineb: yr ydwyf yn cael allan wybodaeth cyngor.

13 Ofn yr ARGLWYDD *yw* caſàu drygioni: balchder, ac uchder, a ffordd ddrygionus, a'r genau traws, ſydd gâs gennyf fi.

5, 7. a 16. 16.

14 Mi biau gyngor, a gwîr ddoethineb: deall *ydwyf* fi; d mi biau nerth.

d Preg. 7. 19.

15 e Trwofi y teyrnaſa brenhinoedd, ac y barna'r pennaethiaid gyfiawnder:

e Dan. 2. 21.

16 Trwofi y rheola tywyſogion a phendefigion, *ſef* holl farnwŷr y ddaear.

Rhuf. 13. 1.

17 Y ſawl a'm carant i a garaf finnau; f a'r ſawl a'm ceiſiant yn fore a'm cânt.

f Jago 1. 5.

18 g Gyd â myfi *y mae* cyfoeth, ac anrhydedd, golud parhäus, a chyfiawnder.

g Pen. 3. 16.

19 h Gwell

h Pen. 1. 14. 19 h Gwell *yw* fy ffrwyth i nag aur, ïe nag âur coeth; a'm cynnyrch *ſydd well* nâ'r arian detholedig.

* Neu, *y rhodiaf.* 20 Ar hŷd ffordd cyfiawnder * yr arweiniaf, ar hŷd canol llwybrau barn:

21 I beri i'r rhai a'm carant etifeddu ſylwedd: a mi a lanwaf eu tryſorau.

22 Yr ARGLWYDD a'm meddiannodd i yn nechreuad ei ffordd, cyn ei weithredoedd eriôed.

23 Er tragywyddoldeb i'm henneiniwyd, er y dechreuad, cyn bod y ddaear.

24 Prŷd nad *oedd* dyfnder i'm cenhedlwyd, cyn *bod* ffynhonnau yn llawn o ddyfroedd.

i Sal. 90. 2. 25 i Cyn ſylfaenu 'r mynyddoedd, o flaen y brynniau, i'm cenhedlwyd.

26 Cyn gwneuthur o hono ef y ddaear, na 'r meuſydd, † nac uchder llŵch y bŷd.

† Heb. *na phen.*

27 Pan barotôdd efe 'r nefoedd, *yr oeddwn* i yno: pan oſododd efe gylch ar wyneb y dyfnder:

28 Pan gadarnhaodd efe'r cymmylau uwch ben: a phan nerthodd efe ffynhonnau 'r dyfnder:

k Gen. 1. 9, 10. Job 38. 10, 11. Sal. 33. 7. a 104. 9. Jer. 5. 22. l Job 38. 4. 29 k Pan roddes efe ei ddeddf i'r môr, ac i'r dyfroedd, na thorrent ei orchymmyn ef: pan l oſododd efe ſylfeini 'r ddaear:

m Joan 1. 1, 18. 30 m Yna yr oeddwn i gyd ag ef, *mygis* un wedi ei feithrin *gyd ag ef*: ac yr oeddwn yn hyfrydwch *iddo* beunydd, yn ymlawenhâu ger ei fron ef bob amſer;

31 Ac yn llawenychu ynghyfanneddle ei ddaear ef; a'm hyfrydwch *oedd* gyd â meibion dynion.

n Sal. 119. 1, 2. a 128. 2. Luc 11. 28. 32 Yr awron gan hynny, O feibion, gwrandêwch arnaf; canys n gwyn eu bŷd a gadwant fy ffyrdd i.

33 Gwrandêwch addyſg, a byddwch ddoethion, nac ymwrthodwch â hi.

o Pen. 3. 13, 18. 34 o Gwyn ei fŷd y dŷn a wrandawo arnaf, ac a wilio yn ddyfal beunydd wrth fy nryſau, gan warchod wrth bŷſt fy mhyrth i.

35 Canys y neb a'm caffo i, a gaiff fywyd, ac p a † feddianna ewyllys da gan yr ARGLWYDD.

p Pen. 12. 2. † Heb. *dynn allan.*

36 Ond y neb a becho yn fy erbyn a wnâ gam â'i enaid ei hun: fy holl gaſeion a garant angau.

PEN. IX.

Mehef. 30. B. 1 *Addyſg, 4 ac athrawiaeth Doethineb. 13 Arfer, 16 ac amryſufedd ynfydrwydd.*

DOethineb a adeiladodd ei thŷ, hi a naddodd ei ſaith goloſn.

a Mat. 22. 3, &c. 2 a Hi a laddodd ei * hanifeiliaid; hi b a gymmyſgodd ei gwîn, ac a huliodd ei bwrdd.

* Heb. *lladdſa.*

b Pen. 23. 30. 3 Hi a yrrodd ei llaw-forwynion: c y mae yn llefain d oddi ar ſannau uchel y ddinas:

c Pen. 8. 2. d Ad. 14. e Ad. 16. f Can. 5. 1. Eſay 55. 1. 4 e Pwy bynnag *ſydd* annichellgar, tröed i mewn yma: *ac* wrth yr annoeth y mae hi yn dywedyd,

5 f Deuwch, a bwyttêwch o'm bara, ac yfwch o'r gwîn a gymmyſgais.

6 Ymadêwch â'r rhai ffôl, a byddwch fyw; a cherddwch yn ffordd deall.

7 Yr hwn a geryddo watwarwr a gaiff waradwydd iddo ei hun: a'r hwn a feio ar y drygionus a gaiff anaf.

g Mat. 7. 6. h Sal. 141. 1, 8 g Na cherydda watwarwr, rhag iddo dy gaſâu: h cerydda 'r doeth, ac efe a'th gâr di.

9 Dyro *addyſg* i'r doeth, ac efe fydd doethach: dŷſg y cyfiawn, ac efe a'chwanega ei ddyſgeidiaeth.

i Job 28. 28. Sal. 111. 10. Pen. 1. 7. k Pen. 10. 27. l Pen. 16. 26. m Pen. 7. 11. 10 i Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: a gwybodaeth y ſanctaidd *yw* deall.

11 k Canys trwofi yr amlhëir dy ddyddiau, ac a 'chwanegir blynyddoedd dy einioes.

12 l O's doeth fyddi, doeth fyddi i ti dy hun: ond *o's* gwatwarwr fyddi, tydi dy hun a'i dygi.

13 ¶ m Gwraig ffôl *a ſydd* ſiaradus; anghall *yw*, ac ni ŵyr ddim:

14 Canys hi a eiſtedd ar ddrŵs ei thŷ, ar fainc, n yn y lleoedd uchel yn y ddinas,

n Ad. 3.

15 I alw ar y neb a fyddo yn myned heibio, y rhai ſydd yn cerdded eu ffyrdd yn uniawn:

o Ad. 4. 16 o Pwy bynnag *ſydd* ehud, tröed ymma: a phwy bynnag ſydd ddiſynwyr, a hi a ddywed wrtho,

p Diar. 20. 17. 17 p Dyfroedd lleidrad ſydd felus, a bara cudd ſydd beraidd.

q Pen. 2. 18. a 7. 27. 18 Ond ni ŵyr efe mai q meirw *ywy rhai ſydd* yno; *a bod* ei gwahoddwŷr hi yn nyfnder uffern.

PEN. X.

Mehef. 30. P. *O'r bennod ymma hyd y bummed ar bugain, y mae amryw addyſg ynghŷlch rhinweddau da, a'u gwrthwyneb feiau.*

a Pen. 15. 20. b Pen. 17. 21, 25. c Sal. 49. 6, &c. Pen. 11. 4. d Sal. 14. 10. a 37. 25. * Neu, *y drygionus am* eu *drygioni.* e Pen. 12. 24. a 19. 15. * *ddïog.* f Pen. 13. 4. a 21. 5. g Pen. 12. 4 a 17. 2. a 19. 26. h Ad. 11. i Sal. 112. 6. k Ad. 10. * Neu, *gurir.* l Sal. 23. 4. Pen. 28. 18. m Pen. 6. 13. n Ad. 8. * Neu, *a gurir.* o Pen. 13. 14. a 18. 4. p Ad. 6. DIarhebion Salomon. a Mâb doeth a wnâ dâd llawen, a b mâb ffôl a driſtâ ei fam.

2 c Ni thyccia tryſorau drygioni; ond cyfiawnder a wared rhag angau.

3 d Ni edy yr ARGLWYDD i enaid y cyfiawn newynu: ond efe a chwâl ymmaith * gyfoeth y drygionus.

4 e Y neb a weithio â llâw * dwyllodrus fydd tlawd: ond f llâw y diwyd a gyfoethoga.

5 Mâb ſynhwyrol *yw* yr hwn a gaſgl amſer hâf: *ond* g mâb gwaradwyddus *yw* yr hwn a gŵſg amſer cynhauaf.

6 Bendithion *ſydd* ar ben y cyfiawn: *ond* h trawſedd a gau ar enau y drygionus.

7 i Coffadwriaeth y cyfiawn *ſydd* fendigedig: ond enw y drygionus a bydra.

8 Y gâlon ddoeth a dderbyn orchymynion: ond k y ffôl ei wefuſau a * gwymp.

9 l Y neb a rodio yn union, a rodia yn ddïogel: ond y neb a gam-dry ei ffyrdd a fydd hynod.

10 m Y neb a amneidio â'i lygaid, a bair flinder: n a'r ffôl ei wefuſau a * gwymp.

11 o Ffynnon bywyd *yw* genau'r cyfiawn: ond p trawſedd a gau ar enau 'r drygionus.

12 Caſineb a gyfyd gynhennau: ond q cariad a guddia bob camwedd.

13 Yngwefuſau y ſynhwyrol y ceir doethineb: ond r gwïalen *a weddai* i gefn * yr anghall.

14 Y doethion a 'ſtoriant wybodaeth: ond s dinyſtr *ſydd* gyfagos i enau 'r ffôl.

15 t Cyfoeth y cyfoethog *yw* dinas ei gadernid ef: ond dinyſtr y tlodion *yw* eu tlodi.

16 Gwaith y cyfiawn *a dynn* at fywyd: ond ffrwyth y drygionus tu ag at bechod.

17 *Ar* y ffordd i fywyd *y mae* 'r neb a gadwo addyſg: ond y neb a wrthodo gerydd ſydd yn cyfeiliorni.

Sal. 107. 42. q Pen. 17. 9. 1 Cor. 13. 4. 1 Pedr. 4. 8. r Pen. 26. 3. * Heb. *yr hwn ſydd heb gâlon.* s Pen. 18. 7. a 21. 23. t Pen. 18. 11.

18 A guddio gâs â gwefusau celwyddog, a'r neb a ddywed enllib, ſydd ffôl.

u Preg. 5, 3. 19 u Yn amlder geiriau ni bydd pall ar bechod: ond y neb a attalio ei wefusau *ſydd* ſynhwyrol.

20 Tafod y cyfiawn *ſydd fel* arian detholedig: calon y drygionus ni thâl ond ychydig.

21 Gwefusau'r cyfiawn a borthant lawer: ond y ffyliaid, o ddiffyg † ſynwyr, a fyddant feirw.

† Heb. *calon.*

22 Bendith yr ARGLWYDD a gyfoethoga; ac ni ddŵg flinder gyd â hi.

x Pen. 14. 9. a 15. 21. 23 x Hyfryd gan ffôl wneuthur drŵg: a chan ŵr ſynhwyrol *y mae* doethineb.

24 Y peth a ofno 'r drygionus a ddaw iddo: ond y peth a ddeiſyfo 'r rhai cyfiawn, *Duw* a'i rhŷdd.

25 Fel y mae'r corwynt yn myned heibio, felly ni *bydd* y drygionus *mwy*: ond y cyfiawn *ſydd* ſylfaen a bery byth.

y Mat. 7. 24, 25. a 16. 18.

26 Megis finegr i'r dannedd, a mŵg i'r llygaid, felly *y bydd* y diog i'r neb a'i gyrrant.

z Pen. 9. 11. 27 z Ofn yr ARGLWYDD a * eſtyn ddyddiau: ond a blynyddoedd y drygionus a fyrhëir.

* Heb. *chwanega.*

a Job 15. 32. a 22. 16. Sal. 55. 23.

28 Gobaith y cyfiawn *ſydd* llawenydd: ond b gobaith y drygionus a dderfydd am dano.

b Job 8. 13. a 11. 20. Sal. 112. 10.

29 Ffordd yr ARGLWYDD *ſydd* gadernid i'r perffaith: ond dinyſtr *ſydd* i'r rhai a wnânt anwiredd.

30 c Y cyfiawn nid yſgog byth: ond y drygionus ni phreſwyliant y ddaear.

c Sal. 37. 22. a 125. 1.

31 c Genau 'r cyfiawn a ddŵg allan ddoethineb: a'r tafod cyndyn a dorrir ymmaith.

d Sal. 37. 30. 32 Gwefusau 'r cyfiawn a wyddant beth ſy gymmeradwy: ond genau 'r drygionus *a lefara* drawſedd.

PEN. XI.

Gorphenaf, 1 B. Sul. 23. ar ôl y Drindod, B. 8 CLoriannau * anghywir *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond carreg † union *ſydd* foddlon ganddo ef.

a Lef. 19. 35, 36. Deut. 25. 13---16. 2 b *Pan* ddêl balchder, fe a ddaw gwarth: ond gyd â'r goſtyngedig *y mae* doethineb.

Pen. 16. 11. a 20. 10, 23. 3 c Perffeithrwydd yr uniawn a'u tywys hwynt; ond trawſedd yr anffyddloniaid a'u difetha hwynt.

* Heb. *twyll.* † Heb. *berfaith.*

4 d Ni thyccia cyfoeth yn nŷdd digofaint; ond cyfiawnder a wared rhag angau.

d Pen. 10. a. Ezec. 7. 19. Zeph. 1. 18.

5 Cyfiawnder y perffaith * a'i hyffordda ef: ond o achos ei ddrygioni y ſyrth y drygionus.

6 Cyfiawnder y cyfiawn a'u gwared hwynt: ond e troſeddŵr a ddelir yn *ei* drygioni.

† Heb. *berfaith.*

7 Pan fyddo marw dŷn drygionus, fe a ddarfu am *ei* obaith *ef*: a gobaith y traws a gyſrgollir.

e Pen. 13. 6. 8 f Y cyfiawn a waredir o gyfyngder, a'r drygionus a ddaw yn ei le ef.

d Pen. 10. a. Ezec. 7. 19. Zeph. 1. 18. Eccl. 5. 8. 9 g Rhagrithiwr â'i enau a lygra ei gymmydog: ond y cyfiawn a waredir trwy wybodaeth.

* Heb. *a uniawna ei ffordd ef.*

10 h Yr holl ddinas a ymlawenhâ o herwydd llwyddiant y cyfiawn: a phan gyſgoller y drygionus, *y bydd* gorfoledd.

c Pen. 5. 22. 11 i Trwy ſendith y cyfiawn y dyrchefir y ddinas; ond trwy enau 'r drygionus y dinyſtrir hi.

12 Y neb ſy † ddiſynwyr a ddïyſtyra ei gymmydog; ond y ſynhwyrol a dâw â ſôn.

f Pen. 21. 18. g Job 8. 13. h Pen. 28. 12, 28. i Pen. 29. 8. † Heb. *ddigalon.*

13 k Yr hwn a rodia yn athrodwr, a ddatguddia gyfrinach; ond y ffyddlon ei gâlon a gela 'r peth.

k Lef. 19, 16. Pen. 20. 19.

14 l Lle ni *byddo* cyngor, y bobl a ſyrthiant: ond lle y byddo llawer o gynghorwŷr *y bydd* diogelwch.

l 1 Bren. 12. 1. &c.

15 m † Blinder mawr a gaiff y neb a fachnïo dros ddïeithr-ddŷn: ond y neb a gaſao * fachnïaeth fydd diogel.

Pen. 15. 22. a 24. 6. m Pen. 6. 1. † Heb. *Llwyr-ddryllir y neb.* * Heb. *y rhai a dery lâw.*

16 Gwraig raſol a gaiff anrhydedd; a'r galluog a gânt gyfoeth.

17 Gŵr trugarog ſydd dda wrth ei enaid ei hun: ond y creulon a flina ei gnawd ei hun.

18 Y drygionus a wnâ waith twyllodrus: ond n i'r neb a hauo gyfiawnder *y bydd* gwobr ſicr.

n Hoſ. 10, 12.

19 Fel *yr arwain* cyfiawnder i fywyd: felly dllyn drygioni *a dywys* i angau.

Gal. 6. 8. Jago 3. 18.

20 Ffiaidd gan yr ARGLWYDD y neb ſydd gyndyn eu calonnau: eithr hoff ganddo ef y rhai ſy berffaith yn eu ffyrdd.

o Pen. 16, 5.

21 o * Er maint fyddo cymmorth, y drygionus ni bydd dieuog: ond hâd y cyfiawn a waredir.

* Heb. Er bod *Hâw yn llâw.*

22 *Fel* modrwy aur yn nhrwyn hŵch, *yw* benyw lân † heb ſynwyr.

† Heb. *yn cilio oddiwrth ſynwyr.*

23 Deiſyfiad y cyfiawn *ſydd* ar ddaioni yn unig; *ond* gobaith y drygionus *ſydd* ddigter.

p 2 Cor. 9. 8, 9, 10.

24 Rhyw un a waſgar ei dda, ac efe a 'chwanegir *iddo*: a rhyw un arall a arbed mwy nag a weddai, ac a *ſyrth* i dlodi.

25 p Yr enaid * hael a fraſhëir: a'r neb a ddyfrhao a ddyfrhëir yntau hefyd.

* Heb. *benditb.*

26 q Y neb a attalio ei ŷd, y bobl a'i melldithia: ond bendith *a ſydd* ar ben y neb a'i gwertho.

q Am. 8, 5, 6.

27 Y neb a ddyſal geiſio ddaioni, a ennill ewyllys dâ: r ond y neb a geiſio ddrŵg, iddo *ei hun* y daw.

r Sal. 7. 15, 16. a 9. 15, 16, a 10. 2. a 57. 6.

28 s Y neb a roddo ei oglud ar ei gyfoeth, a ſyrth; ond t y cyfiawn a flodeuant megis cangen.

s Job 31, 34. Marc 10, 24.

29 Y neb a flino ei dŷ ei hun, a berchennoga 'r gwynt; a'r ffôl *a ſydd* gwâs i'r ſynhwyrol ei gâlon.

1 Tim. 6, 17. Sal. 1. 3. a 92. 12, &c. Jer. 17, 8.

30 Ffrwyth y cyfiawn *ſydd* megis pren y bywyd; u a'r neb a * enillo eneidiau *ſydd* ddoeth.

u Dan. 12. 3. * Heb. *ddalio.*

31 x Wele, telir i'r cyfiawn ar y ddaear: pa faint mwy i'r drygionus a'r pechadur?

x 1 Pedr. 4. 17, 18.

PEN. XII.

Gorphen. 1. P. Sul. 23. ar ôl y Drindod, P. Y Neb a garo addyſg a gâr wybodaeth: ond y neb a gaſao gerydd, anifeiliaidd *yw.*

a Pen. 8. 35. 2 a *Gŵr* da a gaiff ffafr gan yr ARGLWYDD: ond gŵr o ddichellion drŵg a ddamna efe.

b Pen. 10, 25. 3 Ni ſicrhëir dŷn trwy ddrygioni: ond b gwrâidd y cyfiawn nid yſgoga.

c 1 Cor. 11. 7. d Pen. 14. 30. 4 c Gwraig rymmus *ſydd* goron i'w gŵr; ond y waradwyddus *ſydd* d megis pydrni yn ei eſgyrn ef.

e Pen. 1. 11, 18. 5 Meddyliau 'r cyfiawn *ſydd* union: *a* chynghorion y drygionus *ſydd* dwyllodrus.

f Pen. 14. 3. 6 e Geiriau 'r drygionus *yw* cynllwyn am waed: f ond genau'r uniawn a'u gwared hwynt.

g Sal. 37. 36. Pen. 11, 21. 7 g Difethir y drygionus, fel na *byddont* hwy: ond tŷ 'r cyfiawn a ſaif.

8 Yn ôl ei ddeall y canmolir gŵr: ond gŵr cyndyn ei galon a ddiyſtyrir.

9 [h] Gwell *yw* 'r hwn a'i cydnabyddo ei hun yn wael, ac *ſydd* * wâs iddo ei hun; nâ'r hwn a'i hanrhydeddo ei hun, ac ſydd arno eiſiau bara.

10 [i] Y cyfiawn a fydd ofalus am ſywyd ei anifail: ond † toſturi 'r drygionus *ſydd* greulon.

11 [k] Y neb a lafurio ei dîr, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-*wŷr*, diſynwyr *yw*.

12 Y drygionus ſydd yn deiſyf rhwyd y drygionus: ond gwreiddyn y cyfiawn a rydd *ffrwyth*.

13 [l] * Trwy droſedd *ei* wefuſau y meglir y drygionus: ond y cyfiawn a ddaw allan o gyfyngder.

14 [m] Trwy ffrwyth *ei* enau y digonir gŵr â daioni; a thaledigaeth dwylaw dŷn a dâlir iddo.

15 [n] Ffordd yr ynfyd *ſydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond y neb a wrandawo ar gyngor *ſydd* gall.

16 [o] Mewn un dŷdd y gwybyddir digter yr ynfyd: ond y call a guddia gwilydd.

17 [p] *Y neb* a ddywedo 'r gwîr a ddengys gyfiawnder: ond gau dŷſt *a draetha* dwyll.

18 [q] Rhyw ddŷn a ddywed eiriau fel brâth cleddyf: ond tafod y doethion *ſydd* feddyginiaeth.

19 Gwefus gwirionedd a ſaif byth: ond tafod celwyddog ni *ſaif* funud awr.

20 Dichell *ſydd* ynghàlon y rhai a ddychymmygant ddrŵg: ond i gynghorwŷr heddwch *y bydd* llawenydd.

21 Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim blinder: ond y drygionus a lenwir a drŵg.

22 [r] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD wefuſau celwyddog: ond y rhai a wnânt yn ffyddlon a ryngant fodd iddo ef.

23 [s] Gŵr pwyllog a gela wybodaeth: ond càlon ffyliaid a gyhoedda ffolineb.

24 [t] Llâw'r diefgeulus a deyrnaſa: a *llâw* 'r † twyllodrus a fydd dan deyrnged.

25 [u] Gofid ynghàlon gŵr a bair iddi grymmu: ond [x] gair da a'i llawenhâ hi.

26 Y cyfiawn a ragora ar ei gynnymdog: ond ffordd y rhai drygionus a'u twylla hwynt.

27 Ni roſtia 'r twyllodrus ei helwriaeth: ond golud y dŷn diefgeulus ſydd werthfawr.

28 Yn ffordd cyfiawnder *y mae* bywyd; ac yn *ei* llwybrau *hi* nid *oes* marwolaeth.

PEN. XIII.

MAb doeth *a wrendy* ar athrawiaeth ei dâd: ond gwatwarwr ni wrendy ar gerydd.

2 [a] Gŵr a fwynhâ ddaioni o ffrwyth *ei* enau: ac enaid yr anghyfiawn *a fwynhâ* drawſedd.

3 [b] Y neb a geidw ei enau a geidw ei einioes: *ond* y neb a ledo ei wefuſau a ddinyſtrir.

4 [c] Enaid y diog a ddeiſyf, ac ni *chaiff* ddim: ond enaid y diwyd a wneir yn frâs.

5 Câs gan y cyfiawn gelwydd: ond y drygionus ſydd ffiaidd, ac a ddaw i gywilydd.

6 [d] Cyfiawnder a geidw 'r perffaith yn ei ffordd: ond annuwioldeb a ddymchwel † y pechadur.

7 * Rhyw un a ymffroſtia ei ſod yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo: ac arall ei fod yn dlawd, a chyſoeth lawer iddo.

8 Jawn am einioes gŵr *yw* ei dda: ond y tlawd ni chlyw gerydd.

9 Goleuni y cyfiawn a lawenhâ: [f] ond * canwyll y drygionus a ddiffoddir.

10 Trwy falchedd yn unig y cyffry cynnen: ond gyd â'r pwyllog *y mae* doethineb.

11 [g] Golud *a gaſgler* trwy oferedd a leihëir; ond y neb a gaſglo â'i lâw a 'chwanega.

12 Gobaith a oeder a wanhâ 'r gàlon: ond [h] pren y bywyd *yw* deiſyfiad, pan ddêl i ben.

13 Yr hwn a ddirmygo 'r gair, a ddifethir: ond yr hwn ſydd yn ofni 'r gorchymmyn, a † obrwyir.

14 [i] Cyfraith y doeth *ſydd* ffynnon bywyd, i gilio oddi wrth faglau angau.

15 Deall da a ddyry râs; ond ffordd troſeddwŷr *ſydd* galed.

16 [k] Pob call a wnâ *bethau* trwy wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys ynfydrwydd.

17 Cennad annuwiol a ſyrth i ddrygioni: ond [l] cennad ffyddlon *ſydd* jechyd.

18 Tlodi a gwaradwydd *ſydd* i'r hwn a wrthodo addyſg; ond [m] yr hwn a gadwo gerydd a anrhydeddir.

19 [n] Dymuniad wedi ei gyflawnu ſydd felus gan yr enaid: ord ffiaidd gan ynfydion gilio oddi wrth ddrygioni.

20 Yr hwn a rodia gyd â doethion ſydd doeth: ond yr hwn ſydd gyfaill i ynfydion a * gyſtuddir.

21 [o] Drygfyd a erlyn bechaduriaid: ond daioni a dâlir i'r rhai cyfiawn.

22 Y *gŵr* daionus a âd etifeddiaeth i feibion *ei* feibion: a [p] golud y pechadur a roddwyd i gadw i'r cyfiawn.

23 [q] Llawer o ymborth *ſydd* ym maes y tlodion: ond y mae a ddinyſtrir o eiſiau barn.

24 [r] Yr hwn a arbedo 'r wïalen ſydd yn caſâu ei fâb: ond yr hwn a'i câr ef a'i cerydda mewn amſer.

25 [s] Y cyfiawn a fwytty hyd oni ddigoner ei enaid; ond bòl yr annuwiolion fydd mewn eiſiau.

PEN. XIV.

GWraig ddoeth a adeilada ei thŷ: ond y ffolog a'i tynn ef i lawr â'i dwylaw.

2 Yr hwn ſydd yn rhodio yn ei uniawnder ſydd yn ofni 'r ARDLWYDD; [a] a'r *hwn ſydd* gyndyn yn ei ffyrdd ſydd yn ei ddirmygu ef.

3 Yngenau 'r ffôl *y mae* gwïalen balchder: ond [b] gwefuſau 'r doethion a'u ceidw hwynt.

4 Lle nid *oes* ychen, glân *yw* y preſeb; ond llawer o gnŵd *ſydd yn dyfod* trwy nerth yr ŷch.

5 [c] Tŷſt ffyddlon ni ddywed gelwydd: ond gau dŷſt a draetha gelwyddau.

6 Y gwatwarwr a gais ddoethineb, ac ni's *caiff*: ond [d] gwybodaeth *ſydd* hawdd i'r deallus.

7 Dôs ymmaith oddi wrth ŵr ffôl, pan wypech nad *oes ganddo* wefuſau gwybodaeth.

8 Doethineb y call *yw* deall ei ffordd ei hun: ond ffolineb y ffyliaid *yw* twyll.

9 [e] Y ffyliaid a ymhyfrydant mewn camwedd; ond ym mhlith y rhai uniawn *y mae* ewyllys da.

h Pen. 13. 7.
* *A gwâs ganddo.*
i Deut. 25. 4.
† Heb. *ymyſgaroedd.*
k Pen. 18. 19.
l Pen. 18. 7.
* Heb. *yn nhroſedd* ei *wefuſau* mae *magl y drygionus.*
m Pen. 13. 2.
n Pen. 3. 7.
o Pen. 29. 11.
p Pen. 14. 5.
q Sal. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.
r Pen. 6. 17. a 11. 20. Dad. 22. 15.
s Pen. 13. 16. a 15. 2.
t Pen. 10. 4.
† Neu, *dïog.*
u Pen. 15. 13.
x Eſay 50. 4.

Gorph. 2. B. Sul. 24 ar ôl y Drindod, B.
a Pen. 12. 14.
b Pen. 21. 23.
c Pen. 10. 4.
d Pen. 11. 3, 5, 6.
† Heb. *beſhod.*
e Pen. 12. 9.
f Job 18. 6. a 21. 17.
* Neu, *lamp.*
g Pen. 10. 2. a 20. 21.
h Ad. 19. † Neu, *ſydd mewn heddwch.*
i Pen. 10. 11. a 14. 27. a 16. 22.
k Pen. 12. 23. a 15. 2.
l Pen. 25. 13.
m Pen. 15. 5, 31.
n Ad. 12. * Heb. *ddryllir.*
o Sal. 32. 10.
p Job 27. 17. Pen. 28. 8. Preg. 2. 26.
q Pen. 12. 11.
r Pen. 19. 18. a 22. 15. a 23. 13. a 29. 15, 17.
s Sal. 34. 10. a 37. 3.

Gorph. 2. P. Sul 24 ar ôl y Drindod, P.
a Job 12. 4.
b Pen. 12. 6.
c Ad. 25. Ecſod. 20. 16. a 23. 1. Pen. 6. 19. a 12. 17.
d Pen. 8. 9. a 17. 24.
e Pen. 10. 23.

10 Y gàlon ſydd yn gwybod chwerwder ei henaid ei hun: a'r dieithr ni bydd gyfrannog o'i llawenydd hi.

11 Tŷ yr annuwiolion a ddinyſtrir: ond pabell y rhai uniawn a flodeua.

12 [f] Y mae ffordd ſydd uniawn yngolwg dŷn: ond ei diwedd hi *yw* ffyrdd angau.

13 Ie wrth chwerthin y bydd blîn ar y gàlon; a [g] diwedd y llawenydd hwnnw *yw* triſtwch.

14 Y gwrthnyſig o gàlon [h] a gaiff ddigon o'i ffyrdd ei hun: ond y gŵr daionus ‡ *a gilia* oddi wrtho ef.

15 Yr ehud a goelia bob gair: a'r call a ddeil ar ei gamrau.

16 [i] Y doeth ſydd yn ofni, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni: ond y ffôl ſydd ffrom, a hyderus.

17 *Gŵr* digllon a wnâ ffolineb: a chàs yw'r gŵr dichellgar.

18 Y rhai ehud a etifeddant ffolineb: ond y rhai call a goronir â gwybodaeth.

19 Y rhai drygionus a ymoſtyngant ger bron y daionus: a'r annuwiol ym mhyrth y cyfiawn.

20 [k] Y tlawd a gasëir, ïe gan ei gymmydog ei hun: ond llawer ſydd yn caru'r cyfoethog.

21 A ddirmygo ei gymmydog ſydd yn pechu: ond [l] y trugarog wrth y tlawd, gwyn ei fŷd ef.

22 Onid ydyw'r rhai a ddychymmygant ddrŵg yn cyfeilïorni? eithr trugaredd a gwirionedd *a ſydd* i'r ſawl a ddychymmygant ddaioni.

23 Ym mhob llafur y mae elw: ond o eiriau gwefuſau nid *ocs* dim ond tlodi.

24 Coron y doethion *yw* eu cyfoeth: *ond* ffolineb y ffyliaid *ſydd* ffolineb.

25 [m] Tŷſt ffyddlon a weryd eneidiau: *ond* y twyllodrus a ddywed gelwyddau.

26 Yn ofn yr ARGLWYDD *y mae* gobaith cadarn: ac i'w blant ef y bydd noddfa.

27 [n] Ofn yr ARGLWYDD *yw* ffynnon y bywyd, i ddïangc rhag maglau angau.

28 Mewn amlder y bobl *y mae* anrhydedd y brenhin: ac o ddiffyg pobl y dinyſtrir y tywyſog.

29 Y dïog i ddigofaint *ſydd* yn llawn o ſynwyr: ond y † digllon ei yſpryd a ddyrchafa ynfydrwydd.

30 Calon ſâch *yw* bywyd y cnawd: ond [o] cenfigen [p] a bydra'r eſgyrn.

31 [q] Y neb a orthrymma 'r tlawd, a gywilyddia [r] ei greawdydd: ond y neb a drugarhao wrth yr anghenus a'i hanrhydedda ef.

32 Y drygionus a yrrir ymmaith yn ei ddrygioni: ond [s] y cyfiawn a obeithia pan fyddo yn marw.

33 Doethineb ſydd yn gorphwys ynghàlon y call: ond [t] *yr hyn ſydd* ynghalon ffyliaid a wybyddir.

34 Cyfiawnder a ddyrchafa genedl: ond cywilydd pobloedd *yw* pechod.

35 Ewyllys da 'r brenhin *ſydd* ar ei wâs ſynhwyrol: ond ei ddigofaint a fydd ar *wâs* gwaradwyddus.

PEN. XV.

[a] ATteb arafaidd a ddettry lîd: ond gair garw a gyffry ddigofaint.

2 Tafod y ſynhwyrol a draetha wybodaeth yn dda: ond [b] genau 'r ffyliaid † a dywallt ffolineb.

2 [c] Ym mhob lle y mae llygaid yr ARGLWYDD yn canfod y drygionus a'r daionus.

4 Pren y bywyd *yw* tafod † jâch: ond trawſedd ynddo *ſydd* rwyg yn yr yſbryd.

5 [d] Dŷn ffôl a ddïyſtyra addyſg ei dâd; ond [e] y neb a ddioddefo gerydd ſydd gall.

6 Yn nhŷ 'r cyfiawn *y bydd* mawr gyfoeth: ond am olud yr annuwiol y mae trallod.

7 Gwefuſau 'r doethion a waſgarant wybodaeth: ond càlon y ffyliaid ni *wnâ* felly.

8 [f] Aberth yr annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond gweddi 'r uniawn *ſydd* hoff ganddo.

9 Ffordd yr annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond efe a gâr y neb [g] a ddilyn gyfiawnder.

10 ‡ Cerydd *ſydd* flîn gan y neb a drŷ oddi ar y ffordd: [h] a'r neb a gaſao gerydd a fydd mawr.

11 [i] Uffern a dinyſtr *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD; pa faint mwy, [k] calonnau plant dynion?

12 Ni chât y gwatwarwr mo'r neb a'i ceryddo; ac nid â at y doethion.

13 [l] Calon lawen a wnâ wyneb ſiriol: ond [m] trwy ddolur y gàlon y torrir yr yſbryd.

14 Càlon y ſynhwyrol a ymgais â gwybodaeth: ond genau y ffyliaid a borthir â ffolineb.

15 Holl ddyddiau 'r cyſtuddiedig *ſydd* flîn: ond gwledd waſtadol yw calon lawen.

16 [u] Gwell *yw* ychydig gyd ag ofn yr ARGLWYDD, nâ thryſor mawr a thrallod gyd ag ef.

17 [o] Gwell *yw* prŷd o ddail, lle byddo cariad, nâg ŷch paſgedig a chàs gyd ag ef.

18 [p] Gŵr digllon a gyffry gynnen: ond *gŵr* hwyrſrydig i lîd a dyrr ymryſon.

19 [q] Ffordd y dïog *ſydd* fel cae drain: ond ffordd yr uniawn † *ſydd* waſtad.

20 [r] Mâb doeth a lawenhâ ei dâd: ond dŷn ffôl a ddïyſtyra ei fam.

21 [s] Ffolineb *ſydd* hyfryd gan yr ‡ ynfyd: ond gŵr deallus a rodia yn uniawn.

22 [t] Ofer fydd bwriadau, lle ni byddo cyngor: ac mewn amlder cynghorwŷr y ſicrheir *bwynt*.

23 Llawenydd fydd i ŵr o herwydd ymadrodd ei enau; ac [u] ô mor dda *yw* gair yn ei amſer!

24 [x] Ffordd y bywyd *ſydd* † frŷ i'r ſynhwyrol, i ochel uffern ‡ obry.

25 [y] Yr ARGLWYDD a ddiwreiddia dŷ 'r beilchion: ond [z] efe a ſicrhâ derfyn y weddw.

26 [a] Meddyliau 'r annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond geiriau 'r glân *ŷnt* beraidd.

27 [b] Y neb a fyddo dra-chwannog i elw a derfyſga ei dŷ: ond y neb a gaſao roddion fydd byw.

28 Càlon y cyfiawn a ſyfyria i atteb: ond genau 'r drygionus a dywallt allan ddrŵg.

---

[f] Pen. 16, 25.
[g] Pen. 5. 4.
[h] Pen. 1. 31. a 12. 14.
‡ Neu, a ddigonir. *gantho ei hun.*
[i] Pen. 22, 3.
[k] Pen. 19. 7.
[l] Sal. 41. 1, a 112. 9.
[m] Ad. 5.
[n] Pen. 13. 14.
† Heb. *byrr.*
[o] Sal. 112. 10.
[p] Pen. 12. 4.
[q] Pen. 17. 5. Mat. 25. 40, 45.
[r] Pen. 22. 2. Edrych Job 31. 15, 16.
[s] Job. 13. 15. a 19. 26. Sal. 23. 4.
[t] 2 Cor. 1. 9. Pen. 12. 16. a 29. 11.
Gorph. 3. B.
Sul 25 ar ôl y Drindod, B.
[a] Pen. 25. 15.
[b] Ad. 28.
[c] Job 34. 21. Pen. 5. 21. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13.
† Heb. *meddyginiaeth. tafod.*
[d] Pen. 10. 1.
[e] Pen. 13. 18. Ad. 31, 32.
[f] Pen. 21. 27. Eſay 1. 11, a 61. 8. a 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 22. Am. 5. 22.
[g] Pen. 21. 21. 1 Tim. 6. 11.
‡ Neu, *addyſg.*
[h] Pen. 5. 12. a 10. 17.
[i] Job 26. 6. Sal. 39. 8.
[k] 2 Cron. 6. 30. Sal. 7. 9. a 44. 21. Joan 2. 24, 25. a 21. 17. Act. 1. 24.
[l] Pen. 17. 22.
[m] Pen. 12. 25.
[n] Sal. 37. 16. Pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6.
[o] Pen. 17. 1.
[p] Pen. 26. 21. a 29. 22.
[q] Pen. 22. 5.
† Heb. *a godir yn ſarn.*
[r] Pen. 10. 1. a 29. 3.
[s] Pen. 10. 23.
‡ Heb. *hwn ſydd heb gàlon.*
[t] Pen. 11. 14. a 20. 18.
[u] Pen. 25. 11.
[x] Phil. 3. 20. Col. 3. 1, 2.
† *I ſynu.* ‡ *I ſwared.*
[y] Pen. 12. 7. a 14. 11.
[z] Sal. 68. 5, 6, a 146. 9.
[a] Pen. 6. 18.
[b] Pen. 11. 19.

29 [c] Pell

[e] Sal. 34. 16.
[d] Sal. 145. 18, 19.
‡ Neu, *gerydd.*
† Heb. *gâlon.*
[e] Pen. 1. 7.
[f] Pen. 18. 12. Gorph. 3. P.
Sul. 25 ar ôl y Drindod, P.
[a] Ad. 9. Pen. 19. 21. a 20. 24. Jer. 10. 23.
[b] Pen. 21. 2.
[c] Sal. 37. 5. a 55. 22. Mat. 6. 25. Luc 12, 22. Phil. 4. 6. 1 Pedr 5. 7.
[d] Job 21. 30. Rhuf. 9. 22.
[e] Pen. 6. 17. a 8. 13.
† Heb. *er* bod *llâw yn llâw.*
[f] Pen. 11. 21.
[g] Pen. 14. 16.
[h] Sal. 37. 16. Pen. 15. 16.
[i] Ad. 1.
† Heb. *Dewiniaeth.*
[k] Lef. 19. 36. Pen. 11. 1.
* Neu. *bwyſau.*
[l] Pen. 25. 5. a 29. 14.
[m] Pen. 14. 35. a 22. 11.
[n] Pen. 19. 12. a 20. 2.
[o] Pen. 19. 12.
[p] Job 29. 23. Zech. 10. 1.
[q] Pen. 8. 11, 19.

29 [e] Pell *yw* 'r ARGLWYDD oddi wrth y rhai annuwiol: ond [d] efe a wrendy weddi 'r cyfiawn.

30 Llewyrch y llygaid a lawenhâ 'r gâlon: *a* gair dâ a frafa 'r eſgyrn.

31 Y gluſt a wrandawo ar gerydd y bywyd, a breſwylia ym mhlith y doethion.

32 Y neb a wrthodo ‡ addyſg, a ddïyſtyra ei enaid ei hun: ond y neb a wrandawo ar gerydd a feddianna † ddeall.

33 [e] Addyſg doethineb *yw* oſn yr ARGLWYDD; ac [f] o flaen anrhydedd *yr â* goſtyngeiddrwydd.

PEN. XVI.

[a] PArotoad y gâlon mewn dŷn, ac ymadrodd y tafod oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae.*

2 [b] Holl ffyrdd dŷn *ydynt* lân yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwyſa 'r yſbrydion.

3 [c] Treigla dy weithredoedd ar yr ARGLWYDD, a'th feddyliau a ſafant.

4 Yr ARGLWYDD a wnaeth bob *peth* er ei fwyn ei hun: [d] a'r annuwiol hefyd erbyn y dydd drŵg.

5 [e] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob dŷn uchel gâlon: † [f] er maint fyddo ei gymmorth, ni bydd dieuog.

6 Trwy drugaredd a gwirionedd y dilëir pechod: a [g] thrwy ofn yr ARGLWYDD y mae ymado oddi wrth ddrŵg.

7 Pan fyddo ffyrdd gŵr yn rhyngu bodd i'r ARGLWYDD; efe a bair i'w elynion fod yn heddychol ag ef.

8 [h] Gwell *yw* ychydig trwy gyfiawnder, nâ chnŵd mawr trwy gam.

9 [i] Câlon dŷn a ddychymmyg ei ffordd: ond yr ARGLWYDD a gyfarwydda ei gerddediad ef.

10 † Ymadrodd Duw *ſydd* yngwefuſau 'r brenin: ni ŵyra ei enau ef mewn barn.

11 [k] Pwys a chloriannau cywir, yr ARGLWYDD a'u piau: ei waith ef *yw* holl * gerrig y gôd.

12 Ffiaidd *yw* i frenhinoedd wneuthur annuwioldeb: canys [l] trwy gyfiawnder y cadarnhëir yr orſedd.

13 [m] Gwefuſau cyfiawn *ſydd* gymmeradwy gan frenhinoedd; a'r brenin a gâr a draetho yr uniawn.

14 [n] Digofaint y brenhin *ſydd* megis cennad angau; ond gŵr doeth a'i goſtega.

15 Yn ſiriol wynebpryd y brenhin *y mae* bywyd: [o] a'i ewyllys da ef *ſydd* [p] megis cwmmwl gwlâw diweddar.

16 [q] Cael doethineb, ô mor well *yw* nag aur coeth! a chael deall, mwy dymunol *yw* nag arian.

17 Sarn y cyfiawn *yw* dychwelyd oddi wrth ddrŵg: y neb a gadwo ei ffordd a geidw ei enaid.

18 [r] Balchder *ſydd yn myned* o flaen dinyſtr: ac uchder yſbryd o flaen cwymp.

19 Gwell *yw* bod yn oſtyngedig gyd â'r goſtyngedig, nâ rhànu'r yſpail gyd â'r beilchion

20 A ‡ drino ſatter yn ddoeth, a gaiff ddaioni: a'r neb [s] a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ô gwyn ei fyd hwnnw.

21 Y doeth ei gâlon a elwir yn ddeallus; a melyſder y gwefuſau a'chwanega ddyſgeidiaeth.

22 [t] Ffynnon y bywyd *yw* deall i'w pherchennog: ond addyſg ffyliaid *yw* ffolineb.

23 Câlon y doeth a reola ei enau ef yn ſynhwyrol, ac a 'chwanega addyſg i'w wefuſau.

24 Geiriau têg *ydynt* megis dil mêl, yn felus i'r enaid, ac yn jachus i'r eſgyrn.

25 [u] Mae ffordd a dybir ei bod yn uniawn yngolwg dŷn: ond ei diwedd *yw* ffyrdd marwolaeth.

26 ‡ [x] Y neb a lafurio, a lafuria iddo ei hun; canys ei enau † a'i gofyn ganddo.

27 Dŷn ‡ i'r fall ſydd yn cloddio drŵg: ac ar ei wefuſau *yr erys* fel tân poeth.

28 [y] Dŷn cyndyn a bair ymryſon; [z] a'r huſtyngwr a neilldua dywyſogion.

29 Gŵr trâws [a] a huda ei gymmydog, ac a'i tywys i'r ffordd nid *yw* dda.

30 Efe a gau ei lygaid i ddychymmyg trawſedd; gan ſymmud ei wefuſau y dŵg efe ddrŵg i ben.

31 [b] Coron anrhydeddus *yw* penllwydni, *o's* bydd mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell *yw* 'r diog i ddigofaint nâ'r cadarn; a'r neb a reola ei yſbryd ei hun nâ'r hwn a ennillo ddinas.

33 Y coelbren a fwrir i'r arffed: ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* ei holl lywodraethiad ef.

PEN. XVII.

GWell *yw* [a] tammaid ſych a llonyddwch gyd ag ef, nâ thŷ yn llawn o † aberthau gyd ag ymryſon.

2 Gwâs ſynhwyrol a feiſtrola ar [b] fâb gwaradwyddus, ac a gaiff ran o'r etifeddiaeth ym mhlith y brodyr.

3 [c] Y tawddleſtr *ſydd* i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr hwn a brawf y calonnau yw 'r ARGLWYDD.

4 Y drygionus a wrendy ar wefus anwir: *a*'r celwyddog a rydd glûſt i dafod drŵg.

5 [d] Y neb a watwaro 'r tlawd, ſydd yn gwaradwyddo ei wneuthurwr ef: [e] a'r neb a ymddigrifo mewn cyſtudd, ni bydd dieuog.

6 [f] Coron yr henafgwŷr *yw* eu hwyrion: ac anrhydedd y plant *yw* eu tadau.

7 Anweddaidd yw i ffôl † ymadrodd rhagorol; mwy o lawer i bendefig wefuſau celwyddog.

8 [g] Maen gwerthfawr *yw* anrheg yngolwg ei pherchennog: pa le bynnag y trô, hi a ffynna.

9 [h] Y neb a guddia bechod, ſydd yn ‡ ceiſio cariad: ond [i] y neb a adnewydda fai, ſydd yn neilldua ‡ tywyſogion.

10 *Un* ſen a ofna 'r call yn fwy, nâ phe baeddid y ffôl ganwaith.

11 Y dŷn drŵg ſydd a'i frŷd ar derfyſg yn unig: a chennad greulon a anfonir yn ei erbyn ef.

12 [k] Gwell i ŵr gyfarfod ag arthes wedi colli ei chenawon, nag â'r ffôl yn ei ffolineb.

13 Y neb [l] a dalo ddrŵg dros dda, nid ymedy drŵg â'i dŷ ef.

14 Pen y gynnen *ſydd megis* ped agorid † argae: am hynny [m] gâd ymmaith ymryſon cyn ymyrryd arni.

15 [n] Y neb a gyhawnhao 'r drygionus ac a gondemnio 'r gwirion; ffiaidd gan yr ARGLWYDD *ydynt* eill dau.

16 Pa ham *y bydd* gwerth yn llâw 'r ffôl, i berchennogi doethineb, ac *yntau* heb gâlon *ganthо?*

17 [o] Cydymmaith a gâr bob amſer: a brawd a anwyd erbyn caledi.

18 [p] Dŷn heb † bwyll a dery ei lâw, *ac* a fachnïa o flaen ei gyfaill.

[u] Pen. 14. 12.
‡ Heb. *Enaid y neb.*
[x] Preg. 6. 7. Edrych Pen. 9. 22.
† Heb. *a ymoſtwng iddo.*
‡ Heb. *i Felial.*
[y] Pen. 6. 14, 19. a 15. 18. a 26. 21. a 29. 22.
[z] Pen. 17. 9.
[a] Pen. 1. 10, &c.
[b] Pen. 20. 29. Gorph. 4. B. Sul 26 ar ôl y Drindod, B.
[a] Pen. 15. 17.
† Heb. *ſyd da.*
[b] Pen. 10. 5. a 19. 26.
[c] Sal. 26. 2. Pen. 27. 21. Jer. 17. 10. Mal. 3. 3.
[d] Pen. 14. 31.
[e] Job 31. 29.
[f] Sal. 127. 3. a 128. 3.
† Heb. *wefus rhagoriaeth.*
[g] Pen. 18. 16. a 19. 6.
[h] Pen. 10. 12.
‡ Neu, *peri.*
[i] Pen. 16. 28.
‡ *caredigion,*
[k] Hoſ. 13. 8.
[l] Rhuf. 12, 17.
[m] Thef. 5. 15.
[n] 1 Pedr. 3. 9.
† Heb. *dyfroedd.*
[m] Pen. 20. 3.
[n] Ecſ. 23. 7.

[r] Pen. 11. 2. a 17. 19. a 18. 12. ‡ Neu, *ddeallo ſatter a gaiff.* [s] Sal. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. Eſay 30. 18. Jer. 17. 7. [t] Pen. 13. 14. a 14. 27. Pen. 24. 24. Eſay 5. 23. [o] Pen. 18. 24. [p] Pen. 6. 1. a 11, 15. † Heb. *gâlon.*

q Pen. 16. 18. r Pen. 10. 1. Ad. 25. s Pen. 15. 13. a 12. 25. ‡ Neu, *i feddyginiaeth.* t Pen. 14. 6. Preg. 2. 14. a 8. 1. u Pen. 10. 1. a 15. 20. a 19. 13. † Heb. *ſr hon a'i beſgorodd.* x Jag. 1. 19. ‡ Neu, *er, neu, athdawg.* y Job 13. 5. Gorph. 4. P. ‡ Neu, *trwy ddeiſyfiad y cais y meilldnol, ac yr ymzyrr â phob doethineb.* Edrych Jud. 19. z Pen. 10. 21. a 20. 5. b Leſ. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Pen. 24. 23. c Pen. 10. 14. a 12. 23. a 13. 3. Preg. 10. 12. d Pen. 12. 18. a 26. 22. ‡ Neu, *rhai a archollwyd.* † Heb. *gelloedd.* e Pen. 28. 24. f 2 Sam. 21. 51. Sal. 18. 2. a 27. 1. a 61. 4. a 91. 2. a 114. 2. † Heb. *ddyrchafalig.* g Pen. 10. 15.

19 Y neb ſydd hôff ganddo ymſennu, ſydd hôff ganddo bechod; q *a*'r hwn ſydd yn gwneuthur ei ddrŵs yn uchel, ſydd yn ceiſio niwaid.

20 Y cyndyn ei gàlon ni chaiff ddaioni: a'r hwn ſydd drofaus yn ei dafod, a ſyrth i ddrŵg.

21 r Y neb a genhedlo un ffôl *a ennill* iddo ei hun driſtwch: ac ni bydd lawen tâd yr ynfyd.

22 s Càlon lawen a wnâ lês ‡ *ſel* meddyginiaeth: ond meddwl trwm a ſych yr eſgyrn.

23 Yr annuwiol a dderbyn rôdd o'r fynwes, i gam-droi llwybrau barn.

24 t Doethineb *ſydd* yn wyneb y deallgar: ond llygaid y ffyliaid *ſydd* ynghyrrau 'r bŷd.

25 u Màb ffôl *a bair* ddigllonedd i'w dâd, a chwerwder † i'w fam.

26 Hefyd nid da coſbi 'r cyfiawn, *na* tharo pennaethiaid, *pan fyddant* ar yr jawn.

27 x Gŵr ſynhwyrol a attal ei ymadroddion: *a* gŵr pwyllog ſydd ‡ ymarhôus ei yſbryd.

28 y Y ffôl, tra tawö, a gyfrifir yn ddoeth; *a*'r neb a gauo ei wefuſau, yn ddeallus.

PEN. XVIII.

Y ‡ Neilldnol a gais wrth *ei* ddeiſyfiad *ei hun, ac* a ymyrra â phob peth.

2 Y ffôl nid hoff ganddo ddeall; ond bod i'w gàlon ei dadguddio ei hun.

3 Wrth ddyfodiad y drygionus y daw dïyſtyrwch, a chyd â gogan gwaradwydd.

4 a Geiriau yngenau gŵr *ſydd fel* dyfroedd dyfnion; *a* ffynnon doethineb *ſydd megis* afon yn llifo.

5 b Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn mewn barn.

6 Gwefuſau 'r ffôl a ânt i mewn i gynnen, a'i enau a eilw am ddyrnodiau.

7 c Genau 'r ffôl *yw* ei ddinyſtr, a'i wefuſau *ſydd* fagl i'w enaid.

8 d Geiriau 'r huſtyngwr *ſydd* megis ‡ archollion, ac a ddiſgynnant i † gilfachau 'r bòl.

9 Y neb a fyddo dïog yn ei waith ſydd e frawd i'r treulgar.

10 f Tŵr cadarn *yw* enw 'r ARGLWYDD: atto y rhêd y cyfiawn, ac y mae yn † ddiogel.

11 g Cyfoeth y cyfoethog ſydd iddo yn ddinas gadarn, ac yn fûr uchel, yn ei dŷb ei hun.

12 h Cyn dinyſtr y balchïa càlon gŵr; a chyn anrhydedd *y bydd* goſtyngeiddrwydd.

13 Y neb a † attebo beth cyn *ei* glywed, ffolineb a chywilydd *ſydd* iddo.

14 Yſbryd gŵr a gynnal ei glefyd ef: ond yſbryd cyſtuddiedig pwy a'i ‡ cyfyd?

15 Càlon y pwyllog a berchennoga wybodaeth; a chlûſt y doethion a gais wybodaeth.

16 i Rhôdd dŷn a ehanga arno, ac a'i dŵg ef ger bron pennaethiaid.

17 Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei ſod* yn gyfiawn: ond ei gymmydog a ddaw, ac a'i chwilia ef.

18 Y coelbren a wnâ i gynhennau beidio; ae a * athrywyn rhwng cedyrn.

19 Anhaws *yw ennill ewyllys da* brawd pan ddigier nâ dinas gadarn: a'u hymryſon *ſydd* megis troſol caſtell.

20 k A ffrwyth genau gŵr y diwellir ei fôl; *ac* o ffrwyth y gwefuſau y digonir ef.

21 l Angau a bywyd *ſydd* ym meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoffant ef a fwyttânt ei ffrwyth ef.

22 m *Yr neb* ſydd yn cael gwraig, ſydd yn cael *peth* daionus; ac yn cael ffafr gan yr ARGLWYDD.

23 Y tlawd a ymbil; a'r cyfoethog a ettyb n yn erwin.

24 Y neb y mae iddo gyfeillion, cadwed gariad: o ac y mae cyfaill a lŷn *wrthyt* yn well nâ brawd.

PEN. XIX.

a GWell *yw* 'r tlawd a rodio yn ei uniondeb, nâ'r traws ei wefuſau, ac yntau yn ffôl.

2 Hefyd, *bod* yr enaid heb wybodaeth, nid *yw* dda; a'r hwn ſy bryſur *ei* draed a becha.

3 Ffolineb dŷn a ŵyra ei ffordd ef: a'i gàlon a ymddigia yn erbyn yr ARGLWYDD.

4 b Cyfoeth a 'chwanega lawer o gyfeillion: ond y tlawd a ddidolir oddi wrth ei gymmydog.

5 c Tyſt celwyddog ni bydd dïeuog: a lluniwr celwyddau ni ddïangc.

6 d Llawer a ymbiliant o flaen pendefig: a e phawb *ſydd* gyfaill † i'r hael.

7 f Holl frodyr y tlawd a'i caſânt ef: pa faint mwy yr ymbellhâ ei gyfeillion oddi wrtho? er maint a ymnheddo, ni throant atto.

8 A gaffo † ddoethineb a gâr ei enaid: a gadwo ddeall a enill ddaioni.

9 g Tyſt celwyddog ni bydd dïeuog: a thraethwr celwyddau a ddifethir.

10 Nid gweddaidd i ffôl hyfrydwch: anweddeiddiach o lawer h i wâs arglwyddiaethu ar bennaethiaid.

11 i ‡ Synwyr dŷn a oeda ei ddigofaint ef: a harddwch *yw* iddo fyned dros gamwedd.

12 k Llid y brenhin *ſydd* megis rhuad llêw jeuangc: ond ei ffafr ef *ſydd* megis gwlîth ar laſwellt.

13 l Màb ffôl *ſydd* orthrymder i'w dâd: m ac ymſerth gwraig *ſydd* megis defni parhäus.

14 Tŷ a chyfoeth *ŷnt* etifeddiaeth y tadau: ond n *rhôdd* yr ARGLWYDD *yw* gwraig bwyllog.

15 Syrthni a bair drymgwſg: ac o enaid ‡ twyllodrus a newyna.

16 p Y neb a gadwo 'r gorchymmyn a geidw ei enaid: *a*'r neb a eſgeuluſa ei ffyrdd ſydd marw.

17 q Y neb a gymmero drugaredd ar y tlawd, ſydd yn rhoddi echwyn i'r ARGLWYDD; a'i ‡ rôdd a dâl efe iddo drachefn.

18 r Cerydda dy fâb tra fyddo gobaith; ac nac arbeded dy enaid ef, ‡ i'w ddifetha.

19 Y mawr ei ddîg a ddŵg goſbedigaeth: canys o's ti a'i gwaredi, rhaid it' † wneuthur hynny drachefn.

20 Gwrando gyngor, a chymmer addyſg, fel y byddech ddoeth yn dy ddiwedd.

21 s Bwriadau lawer *ſydd* ynghàlon dŷn: ond cyngor yr ARGLWYDD, hwnnw a ſaif.

22 Deiſyfiad dŷn *yw* ei drugaredd ef: a gwell *yw* 'r dŷn tlawd nâ'r gŵr celwyddog.

k Pen. 12. 14. a 13. 2. l Edrych Mat. 12. 37. m Pen. 19. 14. a 31. 10. n Jago 2. 3. o Pen. 17. 17. Gorph. 5. B. Sul 26 ar ôl y Drindod, P. a Pen. 28. 6. b Pen. 14. 20. c Ad. 9. Ecſod. 23. 1. Deut. 19. 16, 19. Pen. 6, 19. a 21, 28. d Pen. 29. 26. e Pen. 17. 8. a 18. 16. a 21. 14. † Heb. *i ŵr rhoddion.* f Pen. 14. 20. † Heb. *gàlon.* g Ad. 5. h Pen. 30. 22. Preg. 10. 6, 7. i Pen. 14. 29. ‡ Neu, *Callineb.* k Pen. 16. 14, 15. a 20. 2. a 28. 15. l Pen. 10. 1. a 15. 20. a 17. 21, 25. m Pen. 21. 9, 19. a 27. 15. n Pen. 18. 22. o Pen. 10. 4. a 20. 13. a 23. 21. ‡ Neu, *ſegurllyd.* p Luc 10. 28. a 11. 28. q Pen. 28. 27.

Mat. 10. 42. a 25. 40. 2 Cor. 9. 6, 7. † Neu, *waith.* r Pen. 13. 24. a 23. 13. ‡ *Er iddo weiddi.* † Heb. *'chwanegu.* s Job 23. 13. Sal. 33. 10, 11. Pen. 16. 1, 9. Eſay 14. 26, 27. a 46. 10. Heb. 6. 17.

h Pen. 11. 2. a 15. 33. a 16. 18. † Heb. *adfero air.* ‡ Neu, *dŵg.* l Pen. 17. 8. a 21. 14. * *wahana.*

23 Ofn yr ARGLWYDD *a dyrwys* i fywyd: a'r *neb y byddo ganddo* a erys yn ddiwall, heb i ddrŵg ymweled ag ef.

t Pen. 15. 19. a 26. 13, 15.

24 t Y dŷn ſwrth a gûdd ei lâw yn *ei* fynwes, ac ni eſtyn hi at ei enau.

u Pen. 21. 11.

25 u Taraw watwarwr, a'r ehud fydd cyfrwyſach; a phan geryddech y deallus, efe a ddeall wybodaeth.

x Pen. 17. 2.

26 x Mâb gwaradwyddus gwarthus, a anrheithia ei dâd, ac a yrr ei fam ar grwydr.

27 Fy mâb, paid â gwrando 'r addyſg *a bair i ti* gyfeiliorni oddi wrth eiriau gwybodaeth.

† Heb. *Belial.*

28 Tŷſt † y fall a watwar farn: a y genau 'r drygionus a lwngc anwiredd.

y Job 15. 16. a 20.

29 Barn ſydd barod i'r gwatwarwŷr, a chleiſiau i gefn y ffyliaid.

12, 13. a 34. 7.

PEN. XX.

Gorph. 5. P. S. Andreas, B.

a Eſay 28. 7. Hoſ. 4. 11.

a GWatwarus *yw* gwîn, a therfyſgaidd *yw* diod gadarn: pwy bynnag a ſiommir ynddi nid yw ddoeth.

2 b Megis rhuad llêw jeuangc *yw* ofn y brenhin: y mae *'r neb* a'i cyffrô ei i ddigofaint yn pechu *yn erbyn* ei enaid ei hun.

b Pen. 16. 14. a 19. 12.

3 c Anrhydeddus *yw* i ŵr beidio ag ymryſon: ond pob ffôl a fynn ymyrraeth.

ç Pen. 17. 14.

4 d Y dîog nid ardd o herwydd *oerder* y gauaf; *am hynny* y cardotta efe y cynhauaf, ac ni *chaiff* ddim.

d Pen. 10. 4.

5 e Megis dyfroedd dyfnion *yw* pwyll ynghâlon gŵr: etto 'r gŵr call a'i tynn allan.

e Pen. 18. 4.

6 f Llawer dŷn a gyhoedda ei ‡ drugarogrwydd ei hun: ond pwy a gaiff ŵr ffyddlon?

f Pen. 25. 14.

7 Y cyfiawn a rodia yn ei uniondeb: gwyn eu bŷd g ei blant ar ei ôl ef.

‡ Neu, *haelioni.*

g Sal. 112. 2.

8 h Brenhin yn eiſtedd ar orſedd barn a waſgar â'i lygaid bob drŵg.

h Ad. 26. i 1 Bren. 8. 46.

9 i Pwy a ddichon ddywedyd, Mi a lanheais fy nghâlon; glân wyf oddi wrth fy mhechod?

a Cron. 6. 36. Job 14. 4. Sal. 51. 5. Preg. 7. 20. 1 Joan 1. 8.

10 k † Amryw bwyſau, *ac* amryw feſurau, ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob un o'r ddau.

k Ad. 23. Deut. 25. 13, &c. Pen. 11. 1. a 16. 11. Mic. 6. 10.

11 Bachgen a adweinir wrth ei waith, ai pur ai uniawn *yw* ei waith.

12 l Y glûſt yn clywed, a'r llygad yn gweled, yr ARGLWYDD a wnaeth bob un o'r ddau.

l Ecſod. 4. 11. Sal. 94. 9.

13 m Na châr gyſgu, rhag dy fyned yn dlawd: agor dy lygaid, fel i'th ddigoner â bara.

m Pen. 6. 9. a 12. 11. a 19. 15.

14 Drŵg, drŵg, medd y prynwr: ond pan êl o'r neilldu, efe a ymffroſtia.

15 Y mae aur, a gemmau lawer: ond n gwefuſau gwybodaeth *ydd* ‡ ddodrefnyn gwerthfawr.

n Pen. 3. 15. a 8. 11. ‡ *dlŵs.*

† Heb. *Carreg a charreg, Ephah ac Ephah.*

16 o Cymmer wîſg y gŵr a fachnïo *dros* eſtron; a chymmer wyſtl ganddo dros eſtrones.

o Pen. 22. 27. a 27. 13. a 24. 6.

17 p Melus gan ŵr fara *trwy* ffalſedd: ond o'r diwedd ei enau a lenwir â graian.

p Pen. 9. 17. r Luc 14. 31.

18 q Bwrîadau a ſicrhëir trwy gyngor: a r thrwy gyngor dieſgeulus dôs i ryfela.

q Pen. 15. 22. s Pen. 11. 13.

19 s Y neb a fyddo athrodwr, a ddatguddia gyfrinach: am hynny nac ymyrr â'r hwn a † wenhieithio â'i weſuſau.

† Ecſod. 21. 17. Lef. 20. 9. Mat. 15. 4.

20 t Y neb a felldithio ei dâd neu ei fam, u ei ‡ ganwyll a ddiffoddir yn y tywyllwch du.

u Pen. 24. 20. ‡ Neu, *lamp.*

21 x Etifeddiaeth a geir ar frŷs yn y dechreuad, ond ei diwedd ni ſendithir.

x Pen. 28. 20.

22 y Na ddywed, Mi a dalaf ddrŵg: diſgwyl wrth yr ARGLWYDD, ac efe a'th achub.

y Deut. 32. 35. Pen. 17. 13. a 24. 29. Rhuf. 12. 17. 1 Theſ. 5. 15.

23 z Ffiaidd gan yr ARGLWYDD amryw bwyſau; a chlorian twyllodrus nid *yw* dda.

z Ad. 10. a Sal. 37. 23. Pen. 16. 9. Jer. 10. 23.

24 a Oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* cerddediad gŵr: ond beth a ddeall dŷn o'i ffordd ei hun?

a Sal. 101. 5, &c. Ad. 8. c 1 Cor. 2. 11. ‡ Neu, *Lamp.* d Sal. 101. 1. Pen. 29. 14. e Pen. 16. 31. † Heb. *ſydd feddyginiaeth i.*

25 Magl *yw* i ŵr lyngcu peth cyſſegredig; ac wedi addunedu ymofyn.

1 Pedr 3. 9.

26 b Brenhin doeth a waſgar yr annuwiol, ac a dry 'r olwyn arnynt.

b Sal. 101. 8.

27 c ‡ Canwyll yr ARGLWYDD *yw* yſbryd dŷn, yn chwilio holl gelloedd y bol.

c 1 Cor. 2. 11. ‡ Neu, *Lamp.*

28 d Trugaredd a ffyddlondeb a gadwant y brenhin, a'i orſeddfa a gadarnheir trwy drugaredd.

d Sal. 101. 1. Pen. 29. 14.

29 Gogoniant gwŷr jeuainge *yw* eu nerth: a e harddwch henafgwŷr *yw* gwâllt gwynn.

e Pen. 16. 31.

30 Cleiſiau briw † a lanhâ ddrŵg: felly *y gwnâ* dyrnodiau gelloedd y bol.

† Heb. *ſydd feddyginiaeth i.*

PEN. XXI.

Gorph. 6. B. S. Andreas, P.

a Pen. 16. 2.

FEl afonydd o ddwfr, *y mae* càlon y brenhin yn llâw 'r ARGLWYDD: efe a'i try hi lle y mynno.

2 a Pob ffordd gŵr *ſydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwyſa 'r calonnau.

b 1 Sam. 15. 22. Sal. 50. 8. Eſay 1. 11, &c. Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 7, 8.

3 b Gwneuthur cyfiawnder a barn ſydd well gan yr ARGLWYDD nag aberth.

c Pen. 6. 17. ‡ Neu, *lamp.*

4 c Uchder golwg, a balchder càlon, *ac* ‡ âr yr annuwiol, *ſydd* bechod.

d Pen. 10. 4. e Pen. 13. 11. † Heb. *lliſa,* neu, *ymdeithia gyd â bwynt.*

5 d Bwriadau 'r dieſgeulus *ſydd* at helaethrwydd yn unig; ond yr eiddo pob pryſur at eiſiau yn unig.

f Ad. 19. Pen. 19. 13 a 25. 24. a 27. 15. † Heb. *cyfeillach.*

6 e Tryſorau a gaſgler â thafod celwyddog a chwêlir megis gwagedd gan y neb ſydd yn ceiſio angau.

g Jago 4. 5. b Pen. 19. 25. i Mat. 18. 30, &c.

7 Anrhaith yr annuwiol a'u † difetha hwynt, am iddynt wrthod gwneuthur barn.

k Pen. 17. 8, 23. a 18. 16. ‡ Neu, *lanwenydd.* l Pen. 11. 8. Eſay 43. 3.

8 Trofäus a dieithr *yw* ffordd dŷn: ond y pur *ſydd* uniawn ei waith.

9 f Gwell *yw* bod mewn congl yn nen tŷ, nâ bod gyd â gwraig anynad mewn tŷ † eliang.

10 g Enaid yr annuwiol a ddeifyf ddrŵg: nid graſol yw ei gymmydog yn ei olwg ef.

11 h Pan goſber gwatwarwr, y bydd yr ehud callach: a phan ddyſger y doeth, efe a dderbyn wybodaeth.

12 Call y mae y cyfiawn yn yſtyried am dŷ yr annuwiol: *ond* y mae *Duw* yn difetha y rhai annuwiol am *eu* drygioni.

13 i Y neb a gauo ei glûſt rhag llêf y tlawd, a lefain ei hunan, ac ni's gwrandewir ef.

14 k Rhôdd yn y dirgel a dyrr ddigofaint; a gwobr yn y ſynwes, llid crŷf.

15 Llawen gan y cyfiawn wneuthur barn: ond dinyſtr *ſydd* i weithwŷr anwiredd.

16 Dŷn yn myned ar gyfeiliorn oddi ar ffordd deall, a orphwys ynghynnulleidfa 'r meirw.

17 Y neb a garo ‡ ddifyrrwch, *a ddaw* i dlodi: a'r neb a garo wîn ac olew, ni bydd cyfoethog.

18 l Yr annuwiol *a roddir* yn jawn dros y çyfiawn, a'r troſeddwr dros yr uniawn.

19 m Gwell

Ad. 9. † Heb. *yn nhir yr amalwch.* m Sal. 112. 3. o Pen. 15. 9. p Preg. 9. 14, *&c.* q Pen. 12. 13. a 13. 3. a 18. 21. ‡ Heb. *balchder.* r Pen. 13. 3. s Sal. 122. 9. t Sal. 50. 9. Pen. 15. 8. Eſay 66. 3. Jer. 6. 20. Amos 5. 22. † Heb. *yſgelerder.* u Pen. 19. 5, 9. ‡ Neu, *yſtyria.* z Sal. 3. 8.

19 m Gwell *yw* aros † yn yr anialwch, nâ chyd â gwraig anynad ddiglon.

20 n *Y mae* tryſor dymunol, ac olew, yn nhrigfa'r doeth: ond dyn ffôl a'u llwngc hwynt.

21 o Y neb a ddilyno gyfiawnder a thrugaredd a gaiff fywyd, cyfiawnder, ac anrhydedd.

22 p Y doeth a ddring *i* ddinas y cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid y mae hi yn hyderu arno.

23 q Y neb a gadwo ei enau a'i dafod, a geidw ei enaid rhag cyfyngder.

24 Y balch, *a*'r gwatwarwr uchel, *yw* enw y gŵr a wnelo beth mewn digllonedd ‡ balch.

25 r Deiſyfiad y diog a'i lladd; canys ei ddwylaw a wrthodant weithio.

26 Yn hŷd y dydd y mae yn fawr ei awydd: ond s y cyfiawn a rŷdd, ac ni arbed.

27 t Aberth y rhai annuwiol *ſydd* ffiaidd: pa faint mwy, *pan* offrymmant mewn † meddwl drŵg?

28 u Tŷſt celwyddog a ddifethir: ond y gŵr a wrandawo, a leſara yn waſtad.

29 Gŵr annuwiol a galeda ei wyneb: ond yr uniawn a ‡ gyfarwydda ei ffordd.

30 x Nid *oes* doethineb, na deall, na chyngor, yn erbyn yr ARGLWYDD.

31 y Y march a ddarperir erbyn dydd y frwydr: ond z ymwared *ſydd* oddi wrth yr ARGLWYDD.

x Jer. 9. 23. y Sal. 20. 7. a 33. 17.

PEN. XXII.

Gorph. 6. P. a Preg. 7. 1. b Pen. 29. 13. c Pen. 14. 31. d Pen. 14. 16. a 27. 12. e Sal. 112. 3. f Pen. 15. 19. g 1 Joan 5. 18. h Jago 2. 6. i Job 4. 8. Hoſ. 10. 13. † Heb. *y derſydd am dano.* k 2 Cor. 9. 6. † Heb. *Y daionus ei lygad.* l Sal. 101. 5. m Sal. 101. 6. Pen. 16. 13. ‡ Neu, *ac* † Neu, *fatterion.*

MWy dymunol *yw* a enw *da* nâ chyfoeth lawer: *a gwell yw* ffafr dda nag arian, ac nag aur.

2 b Y tlawd a'r cyfoethog a gŷd-gyfarfyddant: c yr ARGLWYDD *yw* gwneuthurwr y rhai hyn oll.

3 d Y call a genfydd y drŵg, ac a ymgudd: ond y ffyliaid a ânt rhagddynt, ac a goſbir.

4 e Gwobr goſtyngeiddrwydd *ac* ofn yr ARGLWYDD *yw* cyfoeth, ac anrhydedd, a bywyd.

5 f Drain *a* maglau *ſydd* yn ffordd y cyndyn: g y neb a gadwo ei enaid a fydd bell oddi wrthynt hwy.

6 Hyfforddia blentyn ym mhen ei ffordd: a phan heneiddio nid ymedy â hi.

7 h Y cyfoethog a arglwyddiaetha ar y tlawd: a gwâs *ſydd* yr hwn a gaffo fenthyg i'r gŵr a roddo fenthyg.

8 i Y neb a hauo anwiredd a fêd ſtinder: a gwialen ei ddigoſaint † ef a ballа.

9 k † Yr hael ei lygad a fendithir: canys efe a rŷdd o'i fara i'r tlawd.

10 l Bwrw allan y gwatwarwr, a'r gynnen a â allan: ïe 'r ymryſon, a'r gwarth a dderfydd.

11 m Y neb a garo lendid càlon, ‡ *am* râs ei wefuſ.u *a gaiff* y brenhin yn garedig iddo.

12 Llygaid yr ARGLWYDD a gadwant wybodaeth, ac efe a ddinyſtria † eiriau y troſeddwr.

13 n Medd y diog, Y mae llêw allan, fo'm lleddir ynghanol yr heolydd.

y ſydd a grâs yn ei wefuſau. † Neu, *fatterion.* n Pen. 26. 13.

14 o Ffôs ddofn *yw* genau gwragedd dïeithr: p y neb y byddo 'r ARGLWYDD yn ddîg wrtho, a ſyrth yno.

15 Ffolineb *ſydd* yn rhwym ynghàlon plentyn: ond q gwialen cerydd a'i gyrr ym mhell oddi wrtho.

16 Y neb a orthrymmo 'r tlawd er 'chwanegu ei *gyfoeth*, *a*'r neb a roddo i'r cyfoethog, *a ddaw* i ddiodi yn ddiammau.

17 Gogwydda dy glûſt, a gwrando eiriau 'r doethion, a goſod dy gâlon ar fy ngwybodaeth.

18 Canys peth peraidd *yw*, o's cedwi hwynt yn dy † gàlon; cymhwyſir hwynt heſyd yn dy wefuſau.

19 Fel y byddo dy obaith yn yr ARGLWYDD, yr hyſbyſais i ti heddyw, ‡ ïe i ti.

20 Oni 'ſgrifennais i ti *eiriau* r ardderchog o gyngor a gwybodaeth?

21 I beri i ti adnabod ſicrwydd geiriau gwirionedd, ſel y gallit atteb geiriau y gwirionedd i'r neb ‡ a anfonant attat.

22 Na yſbeilia mo'r tlawd, o herwydd ei fod yn dlawd: ac s na orthrymma 'r cyſtuddiol yn y porth.

23 Canys t yr ARGLWYDD a ddadleu eu dadl hwynt, ac a orthrymma enaid y neb a'u gorthrymmo hwynt.

24 Na fydd gydymaith i'r digllon: ac na chyd-gerdd â gŵr llidiog:

25 Rhag i ti ddyſgu ei lwybrau ef, a chael magl i'th enaid.

26 u Na fydd *un* o'r rhai a roddant eu dwylaw, o'r rhai a fachnïant am ddyled.

27 Oni bydd gennyt i dalu, pa ham y cymmerai efe dy wely oddi tanat?

28 x Na ſymmud mo'r hên derfyn yr hwn a oſododd dy dadau.

29 A welaiſt ti ŵr dieſgeulus yn ei orchwyl? efe a ſaif ger bron brenhinoedd, ac ni ſaif ger bron rhai iſel-râdd.

o Pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5. a 23. 27. p Preg. 7. 26. q Pen. 13. 24. a 19. 18. a 23. † Heb. *fôl.* ‡ Neu, *gobeithia dithau.* r Pen. 8. 6. ‡ Neu, *a'th anfonant.* s Zech. 7. 10. t Job 31. 21. Sal. 68. 5. Pen. 23. 11. u Pen. 6. 1. a 11. 15. x Pen. 20. 16. y Deut. 19. 14. a 27. 17. Pen. 23. 10.

PEN. XXIII.

PAn eiſteddych i fwytta gyd â thywyſog, yſtyria yn ddyſal beth *ſydd* ger dy fron:

2 A goſod gyllell ar dy gêg, o's *byddi* dŷn blyſig.

3 Na ddeiſyf ei ddanteithion ef: canys bwyd twyllodrus *ydyw*.

4 a Na ymflina i ymgyfoethogi: b dôd heibio dy ſynwyr dy hun.

5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar y peth nid yw? canys *golud* yn ddïau a gymmer adenydd, ac a eheda ymmaith megis eryr tu a'r wybr.

6 Na fwytta fwyd y drŵg ei lygad: ac na chwennych mo'i ddanteithion ef.

7 Canys fel y meddylia yn ei gàlon, felly efe a ddywed wrthyt; Bwytta, ac yf; a'i gàlon heb fod gyd â thi.

8 Y tammaid a fwytteaiſt a fwri i fynu; a'th eiriau melus a golli.

9 c Na leſara lle y clywo 'r ffôl: canys efe a ddiyſtyra ddoethineb dy eiriau.

10 d Na ſymmud mo'r hên derfyn; ac na ddôs i feuſydd yr amddifaid.

11 e Canys eu gwaredwr hwynt ſydd nerthol; ac a amddiffyn eu cweryl hwynt yn dy erbyn di.

12 Goſod dy gàlon ar addyſg, a'th gluſtiau ar eiriau gwybodaeth.

13 f Na thynn gerydd oddi wrth *dy* blentyn: o's curi ef â gwialen, ni bydd efe farw.

14 Cûr efe â gwialen, a thi a achubi ei enaid rhag uffern.

a Pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10. b Pen. 3. 5. c Pen. 9. 8. Mat. 7. 6. d Deut. 19. 14. a 27. 17. Pen. 22. 28. e Job 31. 21. Pen. 22. 23. f Pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 29. 15, 17.

g Pen. 29. 3.
h Sal. 37. 1. a 73. 3. Pen. 3. 31. a 24. 1.
i Pen. 28. 14.
k Pen. 24. 15.
l Eſay 5. 22. Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. Eph. 5. 18.
† Heb. *eu cig.*
m Pen. 19. 15.
‡ Heb. *a ddillada â charpiau.*
n Pen. 1. 8.
o Pen. 4. 5, 7.
p Pen. 10. 1. a 15. 20. Ad. 15.
q Pen. 22. 14.
r Pen. 7. 12.
† Neu, *am yſgly-faeth.*
s Eſay 5. 11, 22.
t Gen. 49. 12.
u Sal. 75. 8. Pen. 9. 2.
‡ Heb. *ynghàlon.*
x Edrych Deut. 29. 19. Eſay 56. 12. Gorph. 7. P. S. Tomas P.
a Sal. 37. 1, &c. a 73. 3. Pen. 3. 31. a 23. 17. Ad. 19.
b Sal. 10. 7.
c Pen. 21. 22. Preg. 9. 16.
† Heb. *gryfhâ nerth.*
d Pen. 11. 14. a 15. 22. a 20. 18. Luc 14. 31.

15 Fy mâb, g o's dy gàlon di fydd doeth fy ngàlon innau a lawenycha;
16 Ie fy arennau a grychneidiant, pan draetho dy wefuſau di gyfiawnder.
17 h Na wynſyded dy gàlon wrth bechaduriaid: ond i *aros* yn ofn yr ARGLWYDD yn hŷd y dŷdd.
18 k Canys yn ddiau y mae gwobr; ac ni phalla dy ddiſgwiliad.
19 Erglyw, fy mâb, a bydd ddoeth; a chyfarwydda dy gàlon yn y ffordd.
20 l Na fydd ym mŷſg y rhai ſydd yn meddwi ar wîn; ym mŷſg rhai glythion ar † gîg.
21 Canys y meddw a'r glŵth a ddaw i dlodi: a m chyſgu ‡ a bair fyned mewn gwîſg garpiog.
22 n Gwrando ar dy dâd a'th genhedlodd: ac na ddiyſtyra dy fam, pan heneiddio.
23 o Pryn y gwîr, ac na werth; *ſelly* doethineb, ac addyſg, a deall.
24 p Tâd y cyfiawn a orfoledda yn fawr; a'r neb a genhedlo *fâb* doeth a lawenhâ o'i blegid.
25 Dy dâd a'th fam a lawenycha; a'r hon a'th ymddûg a orfoledda.
26 Fy mâb, moes i mi dy gàlon; dalied dy lygaid ar fy ffyrdd i.
27 q Canys ffos ddofn *yw* puttain: a phydew cyfyng *yw* 'r ddieithr.
28 r Ie hi a gynllwyn fel † gwilliad; ac a 'chwanega bechaduriaid ym mŷſg dynion.
29 s I bwy y mae gwae? i bwy *y mae* ochain? i bwy y mae cynnen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y mae gweliau heb achos? i bwy t y mae llygaid cochion?
30 I'r neb ſydd yn aros wrth y gwîn: i'r neb ſydd yn myned i ymofyn am u wîn cymmyſgedig.
31 Nac edrych ar y gwîn pan fyddo côch, pan ddangoſo ei liw yn y cwppan, *pan* ymgynhyrfo yn jawn.
32 Yn y diwedd efe a frâth fel ſarph, ac a biga fel neidr.
33 Dy lygaid a edrychant ar wragedd dïeithr, a'th gàlon a draetha drawſedd.
34 Ti a fyddi megis un yn cyſgu ‡ yngha-nol y môr; ac fel un yn cyſgu ym mhen yr hwylbren.
35 Curent fi, *meddi, ac* ni chlafychais; dulient fi, ac ni's gwybûm: x pan ddeffröwyf, mi a âf rhagof; mi a'i ceiſiaf dracheſn.

PEN. XXIV.

a NA chenfigenna wrth wŷr annuwiol: ac na chwennych ſod gyd â hwynt.
2 b Canys eu càlon a fyſyria anrhaith, a'u gwefuſau a draetha ſlinder.
3 Trwy ddoethineb yr adeiledir tŷ, a thrwy ddeall y ſicrhëir ef:
4 A thrwy wybodaeth y llenwir y celloedd o bob golud gwerthfawr a hyfryd.
5 c Gŵr doeth *ſydd* nerthol; a gŵr pwyllog a † 'chwanega ei nerth.
6 d Canys trwy gyngor doeth y gwnei dy ryfel: a thrwy lawer o gynghorwŷr *y bydd* diogelwch.
7 e Rhŷ uchel *yw* doethineb i ffôl; ni egyr efe ei enau yn y porth.
8 Y neb a fwriada ddrygau, a elwir yn yſgeler.
9 Bwriad y ffôl *ſydd* bechod; a ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.
10 O's llwfrhëi † mewn amſer cyfyngder, ‡ bychan *yw* dy nerth.
11 f Gwared y rhai a luſgir i angau: a ymadewit â'r neb ſydd barod i'w lladd?
12 O's dywedi, Wele, ni wyddom ni hyn: onid yw pwyſwr y calonnau yn deall? a'r hwn ſydd yn cadw dy enaid, oni wŷr efe? ac oni g thâl efe i *bob* un yn ôl ei weithred?
13 Fy mâb, bwytta fêl; canys da *yw*: a'r dil mêl; *canys* melus *yw* † i'th enau.
14 h Felly *y bydd* gwybodaeth doethineb i'th enaid: o's cei di *hi*, i yn ddiau ſe fydd gwobr, a'th obaith ni phalla.
15 Na chynllwyn di, (O annuwiol), wrth drigfa 'r cyfiawn; na anrheithia ei orphwyſfa ef.
16 k Canys ſeithwaith y ſyrth y cyfiawn, ac efe a gyfyd *dracheſn*: ond l yr annuwiolion a ſyrthiant mewn drygioni.
17 m Pan ſyrthio dy elyn, na lawenycha; a phan dramgwyddo, na orfoledded dy gàlon:
18 Rhag i'r ARGLWYDD weled, a bod hynny yn ddrŵg yn ei olwg ef, ac iddo droi ei ddîg oddi wrtho ef *attat ti.*
19 n Nac ‡ ymddigia o herwydd y drŵg-*weithredwŷr*; na chynfigenna wrth yr annuwiolion:
20 Canys ni bydd gwobr i'r drygionus: o † canwyll yr annuwiolion a ddiffoddir.
21 Fy mâb, ofna 'r ARGLWYDD a'r brenhin, *ac* nac ymyrr a'r ‡ rhai anwaſtad:
22 Canys yn ddiſymmwth y cyfyd eu diſtryw hwy: a phwy a wŷr eu dinyſtr hwy ill dau?
23 ¶ Dymma hefyd *bethau* doethion: p nid da derbyn wyneb mewn barn.
24 q Y neb a ddywedo wrth yr annuwiol, Cyfiawn *wyt*; y bobl a'i melldithiant ef, cenhedloedd a'i ffieiddiant ef:
25 Ond i'r neb a'i ceryddo, y bydd hyfrydwch; a bendith ‡ dda a ddigwydd iddynt.
26 *Pawb* a guſana weſuſau 'r neb a attebo eiriau uniawn.
27 r Darpara dy orchwyl oddi allan, a doſbartha ef i ti yn y maes: ac wedi hynny adeilada dy dŷ.
28 Na fydd dŷſt heb achos yn erbyn dy gymmydog: ac na huda â'th weſuſau.
29 s Na ddywed, Mi a wnâf iddo ef fel y gwnaeth yntau i minnau; mi a dalaf i'r gŵr yn ôl ei weithred.
30 Mi a euthum heibio i faes y dŷn dïog, a heibio i winllan yr angall;
31 Ac wele, codaſai drain ar hyd-ddo oll; danadl a guddiaſai ei wyneb ef; a'i fagwyr gerrig a ſyrthiaſai i lawr.
32 Gwelais hyn, *a* mi † a yſtyriais yn ddwys; edrychais arno, *a* chymmerais addyſg.
33 t Ychydig gyſgu, ychydig heppian, ychydig waſgu dwylaw i gyſgu:
34 Felly y daw dy dlodi *megis* ymdeithydd, a'th angen fel gŵr ‡ arfog.

g Pen. 20. 22. Mat. 5. 29. Rhuf. 12. 17, 19. † Heb. *oſodais fy nghàlon.* t Pen. 6. 9, &c. ‡ Heb. *tarian.*

PEN. XXV.

1 *Addyſg ynghŷlch brenhinoedd,* 8 *a gochel achoſion i ymrafaelio.*

DYmma hefyd ddiarhebion Salomon, y rhai a ‡ gaſglodd gwŷr Hezeciah brenhin Juda.

Gorph. 8. B.
‡ *goppïodd.*

2 a An-

PEN. XXVI.

1 Addyſg ynghŷlch ynfydion, 13 a rhai ſegurllyd; 17 ac ynghŷlch dynion cynhennus, trafferthus.

MEgis ôd yr hâf, neu [a] wlâw y cynhauaf, ſelly nid cymmwys i'r ffôl anrhydedd.

2 Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r wennol wrth ehedeg; felly y felldith ddïachos, ni ddaw.

3 Ffrewyll i farch, [b] ffrwyn i aſyn, a [c] gwïalen i gefn yr ynfyd.

4 Na atteb ynfyd yn ôl ei ynfydrwydd; rhag dy fod yn gyffelyb iddo.

5 Atteb yr ynfyd yn ôl ei ynfydrwydd; rhag iddo fod yn ddoeth yn ei olwg ei hun.

6 Y neb a yrro negeſau gyd ag un angall, a dyrr ymmaith y traed, *ac* a ŷf ‡ golled.

7 Nid gogyhyd eſgeiriau 'r clôff: ſelly dammeg yngenau ffyliaid.

8 Fel un † yn rhwymo carreg mewn tafl; felly *y gwnâ* 'r neb a anrhydeddo ffôl.

9 *Fel* draen yn myned i lâw dŷn meddw; felly *y mae* diareb yngenau 'r angall.

10 ‡ *Yr Duw* mawr yr hwn a luniodd bob *peth*, ſydd yn gobrwyo 'r ffôl, ac yn talu i'r troſeddwŷr.

11 [d] Megis y mae 'r cî yn dychwelyd at ei chwydfa; *felly* y mae 'r ffôl yn † dychwelyd at ei ffolineb.

12 [e] A weli di ŵr doeth yn ei olwg ei hun? gwell *yw* 'r gobaith am ffôl nag am hwnnw.

13 [f] *Yr mae* llêw mawr ar y ffordd, medd y diog, *y mae* llêw yn yr heolydd.

14 *Fel* y drŵs yn troi ar ei gòlyn, felly *y tró* 'r diog yn ei wely.

15 [g] Y diog a guddia ei lâw yn *ei* fynwes; blîn ganddo ei heſtyn at ei enau dracheſn.

16 Doethach *yw* 'r diog yn ei olwg ei hun, nâ ſeithwŷr yn adrodd rheſwm.

17 Y neb wrth fyned heibio a ‡ ymyrro â chynnen ni *pherthyn* iddo, *ſydd megis* un yn cymmeryd cî erbyn ei gluſtiau.

18 Fel *dŷn* gwallgofus a daflo † bentewynion tân, ſaethau, ac *arfau* marwolaeth;

19 Felly *y mae* 'r gŵr a dwyllo ei gymmydog, ac a ddywed, Onid cellwair yr ydwyf?

20 Megis ‡ pan ddarfyddo 'r coed, y diffydd y tân: felly [h] prŷd na *byddo* athrodwr, † derfydd y gynnen.

21 [i] *Fel* glô i'r marwor a choed i'r tân; felly *y mae* gŵr cynhennus i ennyn cynnen.

22 [k] Geiriau 'r athrodwr *ſydd* megis archollion, a hwy a ddiſgynnant i gelloedd y bòl.

23 *Fel* ſorod arian wedi eu bwrw dros ddryll o leſtr pridd; *felly y mae* gwefuſau poeth, a chàlon ddrŵg.

24 Y digaſog a ‡ ragrithia â'i wefuſau; ac yn ei gàlon yn bwriadu twyll.

25 Pan † ddywedo efe yn dêg, na ymddiried iddo: canys *y mae* ſaith fheidd-dra yn ei gàlon ef.

26 ‡ Trwy gyfrwyſder y cuddir digaſedd: ond ei ddrygioni a ddadguddir yn y gynnulleidfa.

27 [l] Y neb a gloddio bydew a fyrth ynddo; a'r neb a dreiglo garreg, atto y dychwel.

28 Y tafod celwyddog a gaſâ 'r neb a gyſtuddio efe; a'r genau gwenhieithus a wnâ ddinyſtr.

PEN.

[a] 1 Sam. 12. 16.
[b] Sal. 32. 9.
[c] Pen. 10. 13.
‡ Neu, *drais.*
† Neu, *yn goſod maen.* gwerthfawr *mewn carnedd gerrig.*
‡ Neu, Gŵr *mawr a gythrudda bawb, ac ſydd yn cyſtogi 'r ffŵl*, &c.
[d] 2 Pedr 2. 22.
† Heb. *adwneuthur.*
[e] Pen. 29. 20.
[f] Pen. 22. 13.
[g] Pen. 19. 24.
‡ Neu, *ymddiglo mewn cynnen ni*, &c.
† Heb. *wreichion.*
‡ Heb. *beb goed.*
[h] Pen. 22. 10.
† Heb. *goſtega.*
[i] Pen. 15. 18. a 29. 22.
[k] Pen. 18. 8.
‡ Neu, *adweinir.*
† Heb. *wnelo ei leſerydd yn hawddgar.*
‡ Neu, *yn y dirgel.*
[l] Sal. 7. 15, 16. a 9. 15. a 10. 2. a 57. 6. Pen. 28. 10. Preg. 10. 8.

[a] Deut. 29. 29. Rhuf. 11. 33.

2 [a] Anrhydedd Duw *yw* dirgelu peth: ond anrhydedd brenhin *yw* chwilio peth allan.

3 Y nefoedd am uchder, y ddaear am ddyfnder, a chàlon brenhinoedd, ni *ellir* eu chwilio.

4 Tynn yr amhuredd oddi wrth yr arian, a daw i'r gôf-arian leſtr.

[b] Pen. 20. 8.

5 [b] Tynn yr annuwiol o olwg y brenhin; ei orſeddfa ef a gadarnheir trwy gyfiawnder.

[c] Luc 14. 8, 9, 10.

6 [c] Nac ymogonedda ger bron y brenhin; ac na ſâf yn lle *gwŷr* mawr.

7 Canys gwell it' ddywedyd wrthyt, Tyred yma i fynu, nâ th fwrw yn îs ger bron pendefig, yr hwn a welodd dy lygaid.

8 Na ddôs allan i gynhennu ar frŷs: rhag *na wypech* beth a wnelych yn ei diwedd, wedi dy gywilyddio gan dy gymmydog.

[d] Mat. 5. 25. a 28. 15.

9 [d] Ymreſymmia â'th gymmydog *ei hun*: ond na ddadguddia gyfrinach ‡ i arall:

‡ Neu, *un arall.*

10 Rhag i'r neb a fyddo yn gwrando ddwyn gwarth arnat ti; ac i'th gywilydd na thro ymmaith.

[e] Pen. 15. 23.

11 [e] Gair a ddyweder * mewn amſer *ſydd megis* afalau aur mewn gwaith arian cerfiedig.

* Neu, *yn ei le.* Heb. *ar ei olwynion.*

12 Ceryddwr doeth i'r glûſt a wrandawo, *ſydd fel* anwyldlws euraid, a gwiſg o aur rhagorol.

[f] Pen. 13. 17.

13 [f] Megis oerder eira yn amſer cynhauaf, *yw* cennad ffyddlon i'r rhai a'i gyrrant: canys efe a lawenycha enaid ei feiſtred.

[g] Pen. 20. 6.

14 [g] Y neb a ymffroſtio o achos gau rodd, *ſydd gyffelyb* i [h] gymmylau, a gwynt, heb wlâw.

[h] Jud. 12. [i] Gen. 32. 4, &c. 1 Sam. 25. 24, &c.

15 [i] Trwy hirymaros y boddlonir pendefig: a thafod eſmwyth a dyrr aſgwrn.

Pen. 15. 1. a 16. 14.

16 Pan gaffech fêl, [k] bwytta a'th wafanaetho: rhag wedi dy lenwi o hono, i ti ei chwydu ef.

[k] Ad. 27.

17 ‡ Cadw dy droed allan o dŷ dy gymmydog, rhag iddo † flino arnat, a'th gaſâu.

‡ Neu, *Bid amſynych dy droed yn nhŷ dy*, &c.

18 [l] Y neb a ddygo gam-dyſtiolaeth yn erbyn ei gymmydog ſydd megis gordd, a chleddyf, a ſaeth lem.

* Heb. *gaeth digon.*

19 Hyder ar ffalſwr yn nŷdd cyfyngder, *ſydd megis* dant wedi ei dorri, a throed wedi tyrfu.

[l] Sal. 120. 4.

20 *Fel* yr hwn a ddygo ymmaith wîſg yn amſer oerfel, *ac fel* finegr ar nitr, felly *y mae* 'r hwn ſydd yn canu caniadau i gàlon driſt.

Pen. 12. 18.

21 [m] O's dy elyn a newyna, portha ef â bara; ac o's ſycheda, dôd iddo ddiod i'w hyfed:

[m] Ecſod. 23. 4. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

22 Canys marwor a bentyrri ar ei ben ef; a'r ARGLWYDD a dâl i ti.

[n] Job 37. 22.

23 [n] Gwŷnt y gogledd ‡ a yrr y gwlâw ymmaith: felly *y gyrr* † wynebpryd diglion dafod athrodgar.

‡ Heb. *a eſgor ar y gwlâw.*

24 [o] Gwell *yw* trigo mewn congl yn nen tŷ, nâ chyd â gwraig anynad mewn tŷ ehang.

* Neu, *tafod athrodgar wyneb dig.*

25 *Fel* dyfroedd oerion i enaid ſychedig, *yw* newyddion da o wlâd bell.

[o] Pen. 19. 13. a 21. 9, 19.

26 Gŵr cyfiawn wedi ſyrthio i lawr ger bron y drygionus, *ſydd megis* ffynnon wedi ei chymmyſgu â gofer budr.

[p] Ad. 16. [q] Pen. 16. 32.

27 [p] Nid da bwytta llawer o fêl: *ac* felly chwilio eu hanrhydedd, *nid* anrhydedd *yw*.

28 [q] Y neb ni byddo ganddo attal ar ei yſbryd ei hun, *ſydd megis* dinas ddrylliog heb gaer.

PEN. XXVII.

Gorph. 9. B.

1 *Yngbŷlcb ſerch arnom ein hunain:* 5 *Am wîr gariad:* 11 *Goſalu am ochel rhwyſtrau:* 23 *A goſalu dros dŷ a thylwyth.*

[a] Jago 4. 13, &c.

[a] NAc ymffroſtia o'r dŷdd y foru: canys ni wyddoſt beth a ddigwydd *mewn* diwrnod.

2 Canmoled arall dydi, ac nid dy enau dy hun; eſtron, ac nid dy wefuſau dy hunan.

3 Trom *yw* o'r garreg, a phwyſfawr *yw* o'r tywod; ond digoſaint y ffôl *ſydd* drymmach nâ hwy ill dau.

4 Creulon *yw* llid, fel llif-ddwfr *yw* digoſaint: a phwy a ddichon ſefyll o flaen ‡ cenfigen?

‡ Neu, *eiddigedd.*

5 Gwell *yw* cerydd cyhoedd nâ chariad cuddiedig.

Pen 6. 34.

[b] Sal. 141. 5.

6 [b] Ffyddlon *yw* archollion y caredig: ond cuſanau y digaſog *ydynt* † dwyllodrus.

† Neu, *daer*, neu, *aml.*

7 ‡ Y dŷn llawn a fathra 'r dil mêl; ond [c] i'r newynog pob peth chwerw ſydd felus.

‡ Heb. *Yr enaid.*

[c] Job 6. 7.

8 Gŵr yn ymdaith o'i le ei hun ſydd debyg i aderyn yn cilio o'i nŷth.

† Heb. *yr enaid.*

9 Olew ac arogl-darth a lawenycha 'r galon; felly *y gwnâ* mwynder cyfaill trwy gyngor † ffyddlon.

[d] Pen. 17. 17. a 18. 24.

10 Nac ymado â'th gydymmaith dy hun, a chydymmaith dy dâd; ac na ddôs i dŷ dy frawd yn amſer dy orthrymder: *canys* [d] gwell *yw* cymmydog yn agos nâ brawd ym mhell.

Edrych Pen. 19. 7.

[e] Pen. 10. 1. a 23. 24.

11 [e] Bydd ddoeth, fy mâb, a llawenycha fy nghalon, [f] fel y gallwyf atteb i'r neb a'm gwaradwyddo.

[f] Sal. 127. 5.

12 [g] Y call a wêl y drŵg *yn dyfod*, *ac* a ymgudd; *ond* yr anghall a ânt rhagddynt, *ac* a goſbir.

[g] Pen. 22. 3.

13 [h] Cymmer wîſg yr hwn a fachnïo dros y dieithr; a chymmer wyſtl ganddo dros y ddieithr.

[h] Pen. 20. 16.

Edrych Eſod. 22. 26.

14 Y neb a fendithio ei gydymmaith â llêf uchel, y bore pan gyſodo, cyfrifir *hyn* yn felldith iddo.

[i] Pen. 19. 13.

15 [i] Defni parhäus ar ddiwrnod gwlâwog, a gwraig anynad, cyffelyb ydynt.

16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi *megis* yn cuddio 'r gwynt, ac olew ei ddeheulaw, *yr hwn* a ymddengys.

17 Haiarn a hoga'r haiarn: felly gŵr a hoga wyneb ei gyfaill.

[k] 1 Cor. 9. 7.

18 [k] Y neb a gadwo ei ffigyſbren, a fwytty o'i ffrwyth ef; a'r neb a waſanaetho ei feiſtr, a ddaw i anrhydedd.

19 Megis mewn dwfr *y mae* wyneb *yn attcb* i wyneb; felly *y mae* câlon dŷn i ddŷn.

[l] Pen. 13. 16.

20 [l] Ni lenwir uffern na diſtryw, felly [m] ni lenwir llygaid dŷn.

[m] Prov. 1. 8. a 6. 7.

21 [n] *Fel* y tawddleſtr i'r arian, a'r ffwrnes i'r aur, felly *y mae* gŵr i'w glôd.

[n] Pen. 17. 3.

22 Er i ti bwyo ffôl mewn morter â pheſtl ym mhlith gwenith; *etto* nid ymedy ei ffolineb ag ef.

‡ Heb. *goſod dy galon ar dy braidd.*

23 Edrych yn ddyfal ar dy anifeiliaid, ‡ gofala am dy braidd.

† Heb. *nerth.*

24 Canys † cyfoeth ni *phery* byth: ac *a bery* y goron o genhedlaeth i genhedlaeth?

25 Y gwair a flaendardda, a'r glaſwellt a ymddengys, a llyſiau'r mynyddoedd a geſglir.

26 Yr ŵyn a'th ddillada; ac o'r geifr y *cei* werth tîr.

‡ Heb. *fywyd.*

27 Hefyd *ti a gei* ddigon o laeth geifr yn fwyd i ti, yn fwyd i'th dylwyth, ac *yn* ‡ gynhaliaeth i'th langceſau.

PEN. XXVIII.

Athrawiaethau cyffredinol ynghŷlch annuwioldeb, a duwiol burdeb.

Gorph. 9. P. S. Steph. B.

YR [a] annuwiol a ffŷ heb neb yn ei erlid: ond y rhai cyfiawn ſydd hŷ megis llêw.

[a] Lef. 26. 17, 36. Sal. 53. 5.

2 O herwydd camwedd gwlâd, aml *fydd* ei phennaethiaid: ond † lle y byddo gŵr pwyllog ſynhwyrol, y ‡ pery hi yn hîr.

† Neu, *trwy wŷr pwyllog*, &c.

‡ Neu, *parhânt hwy.*

3 Gŵr tlawd yn gorthrymmu tlodion, *ydd debyg i* lif-ddwfr, † yr hwn ni âd luniaeth.

† Heb. *a beb luniaeth.*

4 [b] Y rhai a ymadawânt â'r gyfraith a ganmolant yr annuwiol: ond y neb a gadwant y gyfraith a ymladd â hwynt.

[b] Sal. 10. 3. a 49. 18. Rhuf. 1. 32.

5 Dynion annuwiol ni ddeallant farn: ond [c] y neb a geiſiant yr ARGLWYDD a ddeallant bob *peth.*

[c] 1 Cor. 2. 15.

6 [d] Gwell *yw* y tlawd a rodio yn ei uniawndeb, nâ'r traws ei ffyrdd, er ei *fod* yn gyfoethog.

[d] 1 Joan 2. 20, 27.

7 [e] Y neb a gadwo 'r gyfraith *ydd* fâb deallus: ond y neb ‡ fyddo cydymmaith i loddeſtwŷr a gwilyddia ei dâd.

[e] Pen. 19. 1. Ad. 18.

8 [f] Y neb a 'chwanego ei gyfoeth trwy uſuriaeth ac occraeth, ſydd yn caſglu i'r neb a fydd trugarog wrth y tlawd.

[f] Pen. 29. 3.

‡ Neu, *a bortho loddeſtwŷr.*

9 [g] Y neb a drŷ ei glûſt *ymmaith* rhag gwrando 'r gyfraith, *ydd* ffiaidd ei weddi hefyd.

[f] Job 27. 16, 17. Pen. 13. 22. Preg. 2. 26.

10 [h] Y neb a ddeno 'r cyfiawn i ffordd ddrŵg a ſyrth yn ei bydew ei hun: ond y cyfiawn a feddianna ddaioni.

[g] Sal. 66. 18. a 109. 7. Pen. 15. 8.

11 Gŵr cyfoethog *ſydd* ddoeth yn ei olwg ei hun: ond y tlawd deallus a'i chwilia ei allan.

[h] Pen. 26. 27.

12 [i] Pan ſyddo llawen y cyfiawn, *y mae* anrhydedd mawr: ond pan ddyrchafer yr annuwiolion, y chwilir am ddŷn.

[i] Ad. 28. Pen. 11. 10. a 29. 2. Preg. 10. 6.

13 [k] Y neb a guddio ei bechodau ni lwydda: ond y neb a'u haddefo, ac a'u gadawo, a gaiff drugaredd.

[k] Sal. 32. 3, 5. 1 Joan 1. 9, 10.

14 Gwyn ei fŷd y dŷn [l] a ofno yn waſtadol: ond [m] y neb a galedo ei galon a ddigwydda i ddrŵg.

[l] Pen. 23. 17. Eſay 66. 2, 5.

15 *Fel* y llêw Rhuadus, a'r arth wangcus, *yw* llywydd annuwiol i bobl dlodion.

[m] Rhuf. 11. 20.

16 Pennadur heb ddeall *ſydd* yn fawr ei drawſedd: *ond* y neb a gaſao gybydd-dra a eſtyn *ei* ddyddiau.

[n] Gen. 9. 6. Ecſod. 21. 14.

17 [n] Dŷn a wnelo drawſedd i waed neb, a ffŷ i'r pwll; nac attalied neb ef.

[o] Pen. 10. 9.

18 [o] Y neb a rodïo yn uniawn a waredir: ond [p] y *neb a fyddo* traws ei ffyrdd, a ſyrth ar unwaith.

[p] Ad. 6.

19 [q] Y neb a lafurio ei dîr a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-*wŷr* a gaiff ddigon o dlodi.

[q] Pen. 12. 11.

20 Gŵr ffyddlon a fydd aml ei fendithion: ond [r] y neb a bryſuro i fod yn gyfoethog, ni bydd digerydd.

[r] Pen. 13. 11. a 20. 21. a 23. 4. Ad. 22. 1 Tim. 6. 9.

21 [s] Nid da derbyn wyneb: canys [t] y cyfryw ŵr am dammaid o fara a wnâ gam.

22 • Gŵr drŵg ei lygaid a bryſura i ymgyfoethogi: ond bychan y gŵyr efe y daw tlodi arno.

23 [u] Y neb a geryddo ddŷn, a gaiff yn y diwedd fwy o ffafr nâr neb a draetho weniaith â'i dafod.

[u] Pen. 9. 8.

24 Y neb a yſbeilio ei dâd neu ei fam, ac a ddywed, Nid *yw* hyn gamwedd, [x] *ydd* gymmar i ddinyſtriwr.

25 [y] Gŵr uchel ei feddwl a ennyn gynnen: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD a wneir yn frâs.

[s] Pen. 18. 5. a 24. 23. [t] Ezec. 13. 19. • Ad. 20. [u] Pen. 27. 6. [x] Pen. 18. 9. [y] Pen. 13. 10.

26 Y

[*] Deut. 15. 7, &c. Pen. 19. 17. a 22. 9.

26 Y neb a ymddiriedo yn ei gàlon ei hun fydd ffôl: ond y neb a rodio yn bwyllog a achubir.

[z] Ad. 12. Pen. 29. 2.

27 [z] Y neb a roddo i'r tlawd, ni bydd angen arno: ond y neb a guddio ei lygaid a gaiff lawer o felldithion.

[a] Job 24. 4.

28 [a] Pan ddyrchafer yr annuwiol, [b] dynion a ymguddia; ond wedi darfod am danynt, yr amlheir y cyfiawn.

PEN. XXIX.

1 *Addyſg ynghŷlch llywodraeth gyfredinol, 15 a neilltuol: 22 ynghŷlch llîd, balchder, lladrad, llyfrder ac anrŵreidd-dra, a llygredigaeth ſwyddogion.*

Gwr † a gerydder yn fynych ac a galeda ei warr, a ddryllir yn ddiſymmwth, fel na byddo meddyginiaeth.

[b] Pen. 10. 1. a 15. 20. a 27. 11.

2 [a] Pan amlhâer y cyfiawn, y bobl a lawenychant: ond pan fyddo 'r annuwiol yn llywodraethu, y bobl a ocheneidia.

[c] Pen. 5. 9, 10. a 6. 20. a 28. 7.

3 [b] Gŵr a garo ddoethineb a lawenycha ei dâd: ond [c] y neb a fyddo gyfaill i butteiniaid a ddifa ei dda.

Luc 15. 13.

4 Brenhin trwy farn a gadarnhâ y wlâd; ond † y neb a garo anrhegion a'i dinyſtria hi.

† Heb. *gŵr anrhegion.*

5 Y gŵr a ddywedo weniaith wrth ei gymmydog ſydd yn taenu rhwyd i'w draed ef.

[d] Job. 29. 16.

6 Yngnamwedd dŷn drŵg *y mae* magl; ond y cyfiawn a gân ac a fydd lawen.

[e] Pen. 11. 11.

7 [d] Y cyfiawn a yſtyria fatter y tlodion; *ond* yr annuwiol ni oſala am *ei* wybod.

† Heb. *loſgant.*

8 [e] Dynion gwatwarus a † faglant ddinas; ond y doethion a droant ymmaith ddigofaint.

[f] Pen. 12. 16. a 14. 33.

9 O's gŵr doeth a ymryſon â dŷn ffôl, pa un bynnag a wnêl ai digio ai chwerthin, etto ni *bydd* llonyddwch.

[g] Pen. 22. 2.

10 Gwŷr gwaedlyd a gaſânt yr uniawn; ond yr uniawn a gais ei enaid ef.

‡ Neu, *ocrwr.*

11 [f] Y ffôl a dywallt ei holl feddwl: ond *gŵr* doeth a'i hattal hyd yn ôl.

[h] Pen. 20. 28. a 25. 5.

12 O's llywydd a wrendy ar gelwydd, ei holl weiſion *fyddant* annuwiol.

[i] Ad. 17.

13 [g] Y tlawd a'r ‡ twyllodrus a gyd-gyfarfyddant; a'r ARGLWYDD a lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.

[k] Pen. 10. 1. a 17. 21, 25.

14 [h] Y brenhin a farno'r tlodion yn ffyddlon, ei orſedd a ſicrhëir.

[l] Sal. 37. 36. a 58. 10. a 91. 8.

15 [i] Y wialen a cherydd a rydd ddoethineb: ond [k] mâb a gaffo ei rwyſg ei hun a gywilyddia ei fam.

[m] Pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 23. 13, 14.

16 Pan amlhao'r rhai annuwiol, yr amlhâ camwedd: ond [l] y rhai cyfiawn a welant eu cwymp hwy.

[n] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11, 12. ‡ Neu, *y noethbir y bobl.*

17 [m] Cerydda dy fâb, ac efe a bair i ti lonyddwch; ac a bair hyfrydwch i'th enaid.

[o] Joan 13. 17. Jago 1. 25. ‡ Neu, *fatterion.*

18 [n] Lle ni *byddo* gweledigaeth, ‡ methu a wnâ 'r bobl: ond [o] y neb a gadwo 'r gyfraith, gwyn ei fyd ef.

19 Ni chymmer gwâs addyſg ar eiriau: canys er ei fod yn deall, etto nid ettyb.

20 A weli di ddŷn pryſur yn ei ‡ eiriau? [p] gwell *yw 'r* gobaith am y ffôl nag am dano ef.

21 Y neb a ddygo ei wâs i fynu yn foethus o'i febyd, o'r diwedd efe a fydd *fel* mâb *iddo.*

[p] Pen. 26. 12. [q] Pen. 15. 18. a 26. 21. [r] Job 22. 29. Pen. 15. 33. a 18. 12. Eſay 66. 2. Mat. 23. 12. Luc 14. 11, a 18. 14. Jago 4. 6, 10. 1 Pedr 5. 5.

22 [q] Gŵr digllon a ennyn gynnen, a'r llidiog ſydd aml ei gamwedd.

23 [r] Balchder dŷn a'i goſtwng ef; ond y goſtyngedig o yſpryd a gynnal anrhydedd.

24 Y neb a ſo cyfrann og â lleidr, a gaſâ ei enaid ei hun: efe a wrendy ar felldith, ac ni's mynega.

25 Ofn dŷn ſydd yn dwyn magl: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD a ddyrchefir.

[s] Pen. 19. 6. Edrych Sal. 20. 9.

26 [s] Llawer a ymgeiſiant ag wyneb y llywydd: ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* barn pob dŷn.

27 Ffiaidd gan y cyfiawn ŵr anghyfiawn: a ffiaidd gan yr annuwiol ŵr uniawn ei ffordd.

PEN. XXX.

1 *Cyffes Agur o'i ffydd. 7 Dau bwngc ei weddi ef. 10 Na ddylid gwneuthur cam â'r rhai gwaelaf. 11 Pedair cenhedlaeth ddrygionus. 15 Pedwar peth ni ellir eu digoni. 17 Na ddylid diyſtyru tâd a mam. 18 Pedwar peth anhawdd eu gwybod. 21 Pedwar peth ni ellir eu dioddef. 24 Pedwar peth doeth dros ben. 29 Pedwar peth mawrfrydig. 32 Rhaid yw achub blaen digoſaint.*

[a] Pen. 31. 1.

Geiriau Agur mâb Jaceh; *ſef* [a] y brophwydoliaeth: y gŵr a leſarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel, *meddaf*, ac Ucal.

† Heb. *ni's gwn.*

2 Yn wîr *yr ydwyf* yn ffolach nâ neb, ac nid oes deall dŷn gennyf.

wybodaeth.

3 Ni ddyſgais ddoethineb, ac † nid oes gennyf wybodaeth y ſanctaidd.

[b] Joan 3. 13.

4 [b] Pwy a eſgynnodd i'r nefoedd, neu a ddiſgynnodd? [c] pwy a gaſglodd y gwynt yn ei ddyrnau? pwy a rwymodd y dyfroedd mewn dilledyn? pwy a gadarnhaodd holl derfynau 'r ddaear? beth *yw* ei enw ef, a pheth *yw* enw ei fâb, o's gwyddoſt?

[c] Job 38. 4, &c. Sal. 104. 3, &c. Eſay 40. 12, &c.

5 [d] Holl aîr Duw *ſydd* ‡ bur: [e] tarian *yw* efe i'r neb a ymddiriedant ynddo.

[d] Sal. 12. 6. a 18. 30. a 19. 8 a 119. 140.

6 [f] Na ddyro ddim at ei eiriau ef, rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn gelwyddog.

‡ Heb. *buredig.*

7 Dau *beth* yr ydwyf yn eu goſyn gennyt, † na ommedd *hwynt* i mi cyn fy marw.

[e] Sal. 84. 11. a 115. 9, 10, 11.

8 Tynn ym mhell oddi wrthyf wagedd a chelwydd: na ddyro i mi na thlodi na chyfoeth; [g] portha fi â'm † digonedd o fara.

[f] Deut. 4. 2. a 12. 32.

9 [h] Rhag i mi ymlenwi, a'th wadu *di*, a dywedyd, Pwy *yw* 'r ARGLWYDD? a rhag i mi fyned yn dlawd, a lladratta, a chymmeryd enw fy Nuw *yn ofer.*

Dad. 22. 18, 19.

10 ‡ Nac achwyn ar wâs wrth ei feiſtr, rhag iddo dy felldithio a'th gael yn euog.

† Heb. *nac attal hwynt oddi wrthyf.*

11 *Y mae* cenhedlaeth a felldithia ei thâd, a'i mam ni fendithia.

[g] Mat. 6. 11.

12 *Y mae* cenhedlaeth lân yn ei golwg ei hun, er na's glanhâwyd oddi wrth ei hafiendid.

† Heb. *dogn.*

13 *Y mae* cenhedlaeth, o mor [i] uchel yw ei llygaid! a'i hamrantau a ddyrchafwyd.

[h] Deut. 8. 12. a 32. 15.

14 [k] *Y mae* cenhedlaeth, a'i dannedd yn gleddyfau, a'i childdannedd yn gyllill; [l] i ddifa 'r tlodion oddi ar y ddaear, a'r anghenus o *blith* dynion.

Hoſ. 13. 6.

15 I'r * gele y mae dwy ferch, *yn llefain*, Moes, moes. Tri *pheth* ni ddiwellir, *ie* pedwar *peth* ni ddywedant byth, ‡ Digon.

‡ Heb. *Na niweidia a'th dafod.*

16 [m] Y bêdd; y grôth amhlantadwy; y ddaear ni ddiwellir â dyfroedd; a'r tân ni ddywed, Digon.

[i] Pen. 6. 17.

17 Llygad yr hwn a watwaro *ei* dâd, ac a ddiyſtyro ufuddhâu *ei* fam, a dynn cigfrain ‡ y dyffryn, a'r cywion eryrod a'i bwytty.

[k] Job 29. 17. Sal. 52. 2. a 57. 4. Pen. 12. 18. [l] Sal. 14. 4. Amos 8. 4. * *Gâl bendoll.* ‡ Heb. *golud.* [m] Pen. 27. 20. Hab. 2. 5. ‡ Neu, *yr afon.*

18 Tri *pheth* ſydd guddiedig i mi; ïe pedwar peth nid adwaen:

† Heb. *yngbâlon.*

19 Fforddd eryr yn yr awyr, ffordd neidr ar graig, ffordd llong † ynghanol y môr, a ffordd gŵr gyd â morwyn.

20 Felly *y mae* ffordd merch odinebus; hi a fwytty, ac a ſych ei ſafn, ac a ddywed, Ni wneuthum i anwiredd.

21 O herwydd tri *pheth* y cynhyrfir y ddaear, ac o herwydd pedwar, *y rhai* ni ddichon hi eu dioddef:

[a] Pen. 19. 10. Preg. 10. 7.

22 [n] O herwydd gwâs pan deyrnaſo; ac un ffôl pan lanwer ef o fwyd,

23 O herwydd *gwraig* atgas pan briododer hi; a llawforwyn a elo yn aeres i'w meiſtres.

† Heb. *wedi ei gwneuthur yn ddoeth.*

24 Y mae pedwar *peth* bychain ar y ddaear, ac etto *y maent* yn ddoeth † jawn:

[o] Pen. 6. 6, &c.

25 [o] Nid *yw* 'r morgrug bobl nerthol, etto y maent yn darparu eu lluniaeth yr hâf:

[p] Sal. 104. 18.

26 [p] Y cwningod nid *ydynt* bobl rymmus, etto hwy a wnânt eu tai yn y graig:

27 Y locuſtiaid nid oes brenhin iddynt, etto hwy a ânt allan ‡ yn dorfeydd:

‡ Heb. *yn gyſyllſtedig.*

28 Y prŷf coppyn a ymafaela â'i ddwylaw, ac y mae yn llŷs y brenhin.

29 Y mae tri *pheth* a gerddant yn hardd, ïe pedwar *peth* a rodiant yn weddus;

30 Llêw crŷf ym mhlith aniſeiliaid, ni thrŷ yn ôl er neb:

‡ Neu, *March.* Heb. *Gwregyſedig ei lwynau.*

31 ‡ Milgi *crŷf yn ei feingefn*, a bŵch, a brenhin, *yr hwn* ni chyfyd neb yn ei erbyn.

32 O's buoſt ffôl yn ymddyrchafu, ac o's meddyliaiſt ddrŵg, [q] *dyro* dy lâw ar dy enau:

[q] Job 25. 5. a 40. 4. Mic. 7. 16.

33 Yn ddïau corddi llaeth a ddŵg allan ymenyn, a gwaſgu ffroenau a dynn allan waed: felly cymmell llîd a ddŵg allan gynnen.

PEN. XXXI.

Gorph. 10. P.

1 *Addyſg Lemuel ynghŷlch dirweirdeb a chymhedrolder.* 6 *Bod yn rhaid cyſſuro, ac amddiffyn y cyſtuddiedig.* 10 *Clôd a chynheddfau gwrâig dda.*

[a] Pen. 30. 1.

GEiriau Lemuel frenhin; [a] y brophwydoliaeth a ddyſgodd ei fam iddo.

[b] Pen. 5. 9. [c] Deut. 17. 17. [d] Preg. 10. 17.

2 Pa *beth* fy mâb? pa beth mâb fy nghrôth? ïe pa beth mâb fy addunedau?

3 [b] Na ddyro i wragedd dy nerth; na'th ffyrdd [c] i'r hyn a ddifetha frenhinoedd.

† Heb. *holl feibion cyſtudd.*

4 [d] Nid *gweddaidd* i frenhinoedd, O Lemuel, nid *gweddaidd* i frenhinoedd yfed gwîn; nac i bennaduriaid ddïod gadarn;

[e] Sal. 104. 15. ‡ Heb. *chwerw eu benaid.*

5 Rhag iddo yfed, ac ebargofi 'r ddeddf; a newidio barn † yr un o'r rhai gorthrymmedig.

6 [e] Rhoddwch ddïod gadarn i'r neb ſydd ar ddarfod am dano; a gwîn i'r rhai ‡ trwm eu càlon.

7 Yfed efe, fel yr anghofio ei dlodi; ac na's meddylio am ei flinfyd mwy.

[f] Edrych Job 29. 15.

8 [f] Agor dy enau dros y mûd, yn achos holl blant dinyſtr.

[g] Lef. 19. 15.

9 Agor dy enau, [g] barn yn gyfiawn; a dadleu dros y tlawd a'r anghenus.

Deut. 1. 16.

10 ¶ [h] Pwy a fedr gael gwraig rinweddol? gwerthfawroccach *yw* hi nâ'r carbwncl.

[h] Pen. 12. 4. a 18. 22. a 19. 14.

11 Càlon ei gŵr a ymddiried ynddi, fel na bydd arno eiſiau anrhaith.

12 Hi a wnâ iddo lês, ac nid drŵg, holl ddyddiau ei bywyd.

13 Hi a gais wlân a llîn, ac a'i gweithia â'i dwylaw yn ewyllyſgar.

14 Tebyg yw hi i long marſiandwr; hi a ddŵg ei hymborth o bell.

15 Hi a gyfyd hefyd liw nôs, ac a rŷdd fwyd i'w thylwyth, a'u dogn i'w llangceſau.

† Heb. *cymmer.*

16 Hi a feddwl am faes, ac a'i † pryn ef; â gwaith ei dwylaw hi a blanna winllan.

17 Hi a wregyſa ei llwynau â nerth, ac a gryfhâ ei breichiau.

† Heb. *archwaetha.*

18 Hi a † wêl *fod* ei marſiandïaeth yn fuddiol; ni ddiffydd ei chanwyll ar hŷd y nôs.

19 Hi a rŷdd ei llâw ar y werthyd, a'i llâw a ddeil y cogail.

† Heb. *leda.*

20 Hi a † egyr ei llâw i'r tlawd; ac a eſtyn ei dwylaw i'r anghenus.

‡ Neu, *â dillad dauddyblyg.*

21 Nid ofna hi am ei thylwyth rhag yr eira; canys ei holl dŷ hi a ddilledir ‡ ag yſgarlad.

22 Hi a weithia iddi ei hun garpedau; ei gwîſg *yw* ſidan a phorphor.

23 Hynod yw ei gŵr hi yn y pyrth, pan eiſteddo gyd â henuriaid y wlâd.

24 Hi a wnâ liain main, ac a'i gwerth, ac a rŷdd wregyſau at y marſiandwr.

25 Nerth ac anrhydedd *yw* ei gwiſg; ac yn yr amſer a ddaw, hi a chwardd.

26 Hi a egyr ei genau yn ddoeth; a chyfraith trugaredd *ſydd* ar ei thafod hi.

27 Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei thŷ: ac ni fwytty hi fara ſeguryd.

28 Ei phlant a godant, ac a'i galwant yn ddedwydd; ei gŵr *hefyd*, ac a'i canmol hi:

‡ Neu, *gorwſant olud.*

29 Llawer merch a ‡ weithiodd yn rymmus; ond ti a ragoraiſt arnynt oll.

30 Siommedig *yw* ffafr, ac ofer *yw* tegwch; *ond* benyw yn ofni 'r ARGLWYDD, hi a gaiff glôd.

31 Rhoddwch iddi o ffrwyth ei dwylaw; a chanmoled ei gweithredoeddd hi yn y pyrth.

¶ Llyfr ECCLESIASTES, neu'r PREGETHWR.

PEN. I.

Gorph. 11. B.

1 *Y Pregethwr yn dangos ofered gorchwylion dŷn:* 4 *O herwydd bod y creaduriaid yn ddïorphwys yn eu cylchoedd,* 9 *nad ydynt yn dwyn dim newydd, a bod yr hîn bethau wedi eu hebargofi,* 12 *ac o herwydd mai felly y cafodd efe wrth chwilio doethineb.*

[a] Ad. 12. Pen. 7. 27. a 12. 8, 9, 10.

GEiriau [a] 'r Pregethwr, mâb Dafydd, frenhin yn Jeruſalem.

[b] Sal. 39. 5, 6. a 62. 9. a 144. 4.

2 [b] Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr, gwagedd o wagedd; [c] gwagedd *yw* 'r cwbl.

Pen. 12. 8. [c] Rhuf. 8. 20.

[d] Pen. 2. 22. a 3. 9.

3 [d] Pa fûdd ſydd i ddŷn o'i holl lafur a gymmer efe dan yr haul?

[e] Sal. 104, 5. a 119. 90.

4 *Un* genhedlaeth a â ymmaith, a chenhedlaeth *arall* a ddaw: [e] ond y ddaear a ſaif byth.

† Heb. *ddybea.*

5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul a fachlud, ac a † bryſura i'w le, lle y mae yn codi.

[f] Job 38. 10. Sal. 104. 8, 9.

6 Y gwŷnt a â i'r dehau, ac a amgylcha i'r gogledd: y mae yn myned oddi amgylch yn waſtadol, y mae'r gwŷnt yn dychwelyd yn ei gwmpaſoedd.

† Heb. *i fyned.*

7 [f] Yr holl afonydd a redant i'r môr, etto nid *yw* 'r môr yn llawn: o'r lle y daeth yr afonydd, yno y dychwelant † eilwaith.

8 Pob peth *ſydd* yn llawn blinder; ni ddichon dyn *ei* draethu: ni chaiff y llygad ddigon o edrych, ac nid digonir y glûſt â chlywed.

[e] Pen. 3. 15. 9 [e] Y peth a fu a fydd; a'r peth a wnaed a wneir; ac nid *oes* dim newydd dan yr haul.

10 A oes dim y gellir dywedyd am dano, Edrych ar hwn, dymma beth newydd? efe fu eiſus, yn yr hên amſer o'n blaen ni.

11 Nid *oes* goffa am y pethau gynt; ac ni bydd coffa am y pethau a ddaw, gan y rhai a ddaw ar ôl.

[b] Ad. 1. 12 ¶ [h] Myfi y Pregethwr oeddwn frenhin ar Iſrael yn Jeruſalem:

† Heb. *nghàlon.* 13 Ac a roddais fy † mrŷd ar geiſio, a chwilio trwy ddoethineb, am bob *peth* a wnaed dan y nefoedd: [i] y llafur blîn yma a roddes Duw ar feibion dynion i ‡ ymguro ynddo.

[i] Gen. 3. 19. ‡ Neu, *ymgyſtuddio.*

14 Mi a welais yr holl weithredoedd a wnaed dan haul; ac wele, gwagedd a gorthrymder yſbryd yw'r cwbl.

[k] Pen. 7. 13. 15 [k] Ni ellir uniawnu 'r hyn ſydd gam, na chyfrif yr hyn ſydd ddiffygiol.

16 Mi a ymddiddenais â'm càlon fy hun, gan ddywedyd, Wele, [l] mi a aethum yn fawr, ac a geſglais ddoethineb, tu hwnt i bawb a fu o'm blaen i yn Jeruſalem; a'm càlon a † ddeallodd lawer o ddoethineb a gwybodaeth.

[l] 1 Bren. 3. 12, 13. a 4. 30. a 10. 7, 23. Pen. 2. 9. † Heb. *welodd.*

17 [m] Mi a roddais fy nghàlon hefyd i wybod doethineb, ac i wybod ynfydrwydd, a ffolineb: mi a wybûm fod hyn hefyd yn orthrymder yſbryd.

[m] Pen. 2. 12. a 7. 23, 25. 18 Canys [n] mewn llawer o ddoethineb *y mae* llawer o ddîg: a'r neb a 'chwanego wybodaeth, a 'chwanega ofid.

[n] Pen. 12. 12.

PEN. II.

Gorph. 11. P. 1 *Ofered gwaith dŷn yn ei ddiſyrrwch.* 12 *Er bod y doeth yn well nâ'r ynfyd, etto yr un diwedd ſydd i bob un o'r ddau.* 18 *Ofered llafur dŷn, gan fod yn rhaid iddo adael y cwbl, ni wyr i bwy.* 24 *Nad oes dim well nâ chymmeryd llawenydd o'n llafur; etto rhodd Duw yw hynny.*

MI a ddywedais yn fy nghàlon, Iddo yn awr, mi a'th brofaf â llawenydd; am hynny cymmer dy fŷd yn ddiſyr: ac wele, hyn hefyd *ſydd* wagedd.

2 Mi a ddywedais am Chwerthin, Ynfyd *yw:* ac am Lawenydd, Pa beth a wnâ?

[a] Pen. 1. 17. † Heb. *dynnu fy nghnawd â gwîn.* ‡ Heb. *rifedi dyddiau eu heinioes.* 3 [a] Mi a geiſiais yn fy nghàlon † ymroddi i wîn, (etto yn arwain fy nghàlon mewn doethineb,) ac i gofleidio ffolineb, hyd oni welwn beth *oedd* y da hwnnw i feibion dynion, yr hyn a wnânt hwy dan y nefoedd ‡ holl ddyddiau eu bywyd.

4 Mi a wneuthum i mi waith mawr; mi a adeiledais i mi dai; mi a blennais im' winllannoedd:

5 Mi a wneuthum erddi a pherllannau, ac a blennais ynddynt brennau o bob ffrwyth:

6 Mi a wneuthum lynnau dwfr, i ddyfrhau â hwynt y llwynau ſy 'n dwyn coed:

7 Mi a ddarperais weiſion, a morwynion; hefyd yr oedd i mi † gaeth-weiſion tŷ; îe yr oeddwn i yn berchen llawer o wartheg a defaid, tu hwnt i bawb a fuaſai o'm blaen i yn Jeruſalem:

† Heb. *feibion tŷ.*

[b] 1 Bren. 9. 28. a 10. 10, 14. 21, &c. 8 [b] Mi a bentyrrais i mi hefyd arian ac aur, a thryſor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoreſau, a phob rhyw offer cerdd, diſyrrwch meibion dynion.

[c] Pen. 2. 16. 9 A [c] mi a aethum yn fawr, ac a gynnyddais yn fwy nâ neb a fuaſai o'm blaen i yn Jeruſalem: a'm doethineb oedd yn ſefyll gyd â mi.

10 A pha beth bynnag a ddeiſyfiai fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni attaliwn fy nghàlon oddi wrth ddim hyſryd; canys fy nghàlon a lawenychai yn fy holl lafur: a [d] hyn oedd fy rhan i o'm holl lafur.

[d] Pen. 3. 22. a 5. 18, a 9. 9.

11 Yna mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais yn ei wneuthur: ac wele, hyn oll *oedd* [e] wagedd a gorthrymder yſbryd, ac nid *oedd* dim bûdd dan yr haul.

[e] Pen. 1. 3, 14.

12 A mi a droais i edrych ar ddoethineb, ac ar [f] ynfydrwydd a ffolineb, (canys beth *â wnai* 'r dŷn a ddeuai ar ôl y brenhin? ‡ y peth a wnaed eiſus.)

[f] Pen. 1. 17. a 7. 25. ‡ Neu, *yn y pethau,* &c.

13 Yna mi a welais † fod doethineb yn rhagori ar ffolineb, fel y mae goleuni yn rhagori ar dywyllwch.

† Heb. *fod rhagoriaeth yn noethineb*

14 [g] Y doeth ſydd a'i lygaid yn ei ben; ond y ffôl a rodia yn y tywyllwch; ac etto mi a welais [h] yr un damwain yn digwydd iddynt oll.

mwy nag mewn ynfydrwydd. [g] Diar. 17. 24. [h] Pen. 8. 1. Sal. 49. 10.

15 Yna y dywedais yn fy nghàlon, Fel y digwydd i'r ffôl y digwydd i minnau; pa beth gan hynny a dâl i mi fod yn ddoeth *mwyach?* Yna y dywedais yn fy nghàlon, *fod* hyn hefyd yn wagedd.

16 Canys ni *bydd* coffa am y doeth mwy nag am yr annoeth, yn dragywydd, y pethau *ſydd* yr awr hon, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir oll dros gôf: a pha fodd y mae'r doeth yn marw? fel yr annoeth.

Pen. 9. 2, 3.

17 Am hynny câs gennyf einioes; canys blîn gennyf y gorchwyl a wneir dan haul; canys gwagedd a gorthrymder yſbryd *yw* 'r cwbl.

18 Ie câs gennyf fy holl lafur yr ydwyf fi yn ei † gymmeryd dan haul; am fod [i] yn rhaid i mi ei adael i'r neb a fydd ar fy ôl i.

† Heb. *lafurio.* [i] Sal. 49. 10.

19 A phwy a wyr ai doeth ai annoeth fydd efe? etto efe a fydd feiſtr ar fy holl lafur, yr hwn a gymmerais, ac yn yr hwn y bûm ddoeth dan haul. Dymma wagedd hefyd.

20 Am hynny mi a droais i beri i'm càlon anobeithio o'r holl lafur a gymmerais dan yr haul.

21 Canys y mae dŷn yr hwn *y mae* ei lafur yn bwyllog, yn ſynhwyrol, ac yn uniawn: ac y mae yn ei † adael yn rhan i'r neb ni lafuriodd wrtho. Hyn hefyd wagedd, a gorthrymder mawr.

† Heb. *roddi.*

22 Canys beth ſydd i ddŷn o'i holl lafur a gorthrymder ei gàlon, yr hwn a gymmerodd efe dan haul?

[k] Pen. 1. 3. a 3. 9.

23 Canys ei holl ddyddiau *ſy* [l] orthrymder, a'i lafur yn ofid: îe ni chymmer ei galon eſmwythdra 'r nôs. Hyn hefyd ſydd wagedd.

[l] Job 14. 1.

24 ¶ [m] Nid *oes* daioni mwy i ddŷn *nag* iddo fwytta ac yfed, a pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur. Hyn hefyd a welais, mai o lâw Duw *yr oedd* hyn.

[m] Pen. 3. 12, 13, 22. a 5. 18. a 8. 15.

25 Canys pwy a ddichon fwytta? a phwy a'i mwynhâi o'm blaen i?

26 Canys i'r dŷn a fyddo da † yn ei olwg ef, y rhŷdd *Duw* ddoethineb, a gwybodaeth, a llawenydd; ond i'r pechadur y rhŷdd efe boen i gaſglu, ac i dyrru, [n] i'w roddi i'r *neb a fyddo* da ger bron Duw. Hynny hefyd ſydd wagedd, a gorthrymder yſbryd.

† Heb. *ger ei fron ef.* [n] Job 27. 16, 17. Diar. 28. 8.

PEN.

PEN. III.

1 Bod anghenrhaid gyfnewid yr amſeroedd, yn 'chwanegu gwageddat lafur dŷn. 11 Godidowgrwydd gweithredoedd Duw: 16 Ond dŷn, Duw a farn ei weithredoedd ef yn y bŷd a ddaw, ac yma ni bydd ond cyffelyb i anifail.

Gorph. 12. B.

a Ad. 17. Pen. 8. 6.

† Heb. *eſgor.*

b Joel 2. 16.

1 Cor. 7. 5.

‡ Heb. *bellbâu odd.wrth.*

c Pen. 1. 3.

d Pen. 8. 17.

e Ad. 22.

f Pen. 2. 24.

g Pen. 1. 9.

† Heb. *yrrwyd ymaith.*

h Pen. 5. 8.

i Ad. 1. *fel y gwnaent Dduw yn bur, ac y gwelent mai, &c.*

k Sal. 49. 12, 20.

Pen. 2. 16.

l Gen. 3. 19.

† Heb. *meibion dŷn.*

m Pen. 2. 24. a Ad. 12. a 5. 18. a 11. 9.

1 *Bod* a amſer i bob *peth*, ac amſer i bob amcan dan y nefoedd:

2 Amſer i † eni, ac amſer i ſarw; amſer i blannu, ac amſer i dynnu 'r peth a blannwyd;

3 Amſer i lâdd, ac amſer i jachâu; amſer i fwrw i lawr, ac amſer i adeiladu;

4 Amſer i wylo, ac amſer i chwerthin; amſer i alaru, ac amſer i ddawnſio;

5 Amſer i daflu cerrig ymmaith, ac amſer i gaſglu cerrig ynghŷd; amſer i ymgofleidio, ac b amſer i ‡ ochel ymgofleidio;

6 Amſer i geiſio, ac amſer i golli; amſer i gadw, ac amſer i fwrw ymmaith;

7 Amſer i rwygo, ac amſer i wnio; amſer i dewi, ac amſer i ddywedyd;

8 Amſer i garu, ac amſer i gaſâu; amſer i ryfel, ac amſer i heddwch.

9 c Pa fûdd ſydd i'r gweithydd yn yr hyn y mae 'n llafurio?

10 Mi a welais y blinder a roddes Duw ar feibion dynion, i ymflino ynddo.

11 Efe a wnaeth bob *peth* yn dêg yn ei amſer: efe a oſododd y bŷd hefyd yn eu calonnau hwy, fel d na allo dŷn gael allan y gwaith a wnaeth Duw o'r dechreuad hyd y diwedd.

12 e Mi a wn nad *oes* dim da ynddynt, ond bod *i ddŷn* fod yn llawen, a gwneuthur daioni yn ei fywyd.

13 A f bod i bob dŷn fwytta, ac yfed, a mwynhâu daioni o'i holl lafur; rhôdd Duw yw hynny.

14 Mi a wn beth bynnag a wnêl Duw, y bydd hynny byth; ni ellir na bwrw atto, na thynnu dim oddi wrtho: ac y mae Duw yn gwneuthur *hyn*, fel yr ofnai *dynion* ger ei fron ef.

15 g Y peth a fu o'r blaen ſydd yr awron; a'r peth ſydd ar ddyfod a fu o'r blaen: Duw ei hun a ofyn y peth a † aeth heibio.

16 Hefyd h mi a welais dan yr haul le barn, yno 'r *oedd* annuwioldeb; a lle cyfjawnder, yno 'r *oedd* anwiredd.

17 Mi a ddywedais yn fy nghâlon, Duw a farn y cyfiawn a'r anghyfiawn: canys *y mae* i amſer i bob amcan, ac i bob gwaith yno.

18 Mi a ddywedais yn fy nghâlon am gyflwr meibion dynion; ‡ fel y byddai i Dduw eu hamlygu hwynt, ac y gwelent hwythau mai anifeiliaid ydynt.

19 k Canys digwydd meibion dynion a ddigwydd i'r anifeiliaid; yr un digwydd ſydd iddynt: fel y mae 'r naill yn marw, felly y bydd marw'r llall; ïe yr un chwythad ſydd iddynt oll; ſel nad oes mwy rhagoriaeth i ddŷn nag i anifail: canys gwagedd *yw* 'r cwbl.

20 Y mae 'r cwbl yn myned i'r un lle: l pob un ſydd o'r pridd, a phob un a drŷ i'r pridd eilwaith.

21 Pwy a edwyn yſbryd † dŷn yr hwn ſydd yn eſgyn i fynu, a chwythad anifail yr hwn ſydd yn diſgyn i wared i'r ddaear?

22 m Am hynny mi a welaſ nad *oes* dim well nag i ddŷn ymlawenychu yn ei weithredoedd ei hun; canys hyn *yw* ei ran ef: canys pwy a'i dŵg ef i weled y peth fydd ar ei ôl?

PEN. IV.

1 Bod trais, 4 a chynſigen, 5 a ſeguryd, 7 a chybydd-dod, 9 a neillduolrwydd, 13 a gwrthbryſigrwydd, yn 'chwanegu ar wagedd dŷn.

Gorph. 12. P. S. Stephan, P.

a Pen. 5. 8, &c.

b Job 3. 17, &c. Pen. 6. 3.

c Job 3. 11, 16, 21.

† Heb. *mai hyn yw cynſigen dŷn gan ei gymmydog.*

d Diar. 6. 10. a 24. 33.

e Diar. 15. 16, 17. a 16. 8.

f Sal. 39. 6.

FElly mi a ddychwelais, ac a edrychais ar yr holl a orthrymderau ſydd dan yr haul; ac wele ddagrau y rhai gorthrymmedig heb neb i'w cyſſuro; ac ar lâw eu treiſwŷr *yr oedd* gallu, a hwythau heb neb i'w cyſſuro.

2 b A mi a ganmolais y meirw y rhai ſydd yn barod wedi marw, yn fwy na'r byw y rhai ſydd yn fyw etto.

3 c Gwell nâ'r ddau yw 'r neb ni bu eriôed, yr hwn ni welodd y gwaith blîn ſydd dan haul.

4 ¶ A mi a welais ſod pob llafur, a phob uniondeb gwaith dŷn, † yn peri iddo genfigen gan ei gymmydog. Hyn hefyd *ſydd* wagedd a gorthrymder yſbryd.

5 d Y ffôl a wâſg ei ddwylaw ynghŷd, ac a fwytty ei gnawd ei hun.

6 e Gwell *yw* llonaid llâw *trwy* lonyddwch, nâ llonaid dwy lâw *trwy* flinder a gorthrymder yſbryd.

7 ¶ Yna mi a droais, ac a welais wagedd dan yr haul.

8 Y mae un *yn unig* ac heb ail: ïe nid *oes* iddo na mâb na brawd; ac etto nid *oes* diwedd ar ei lafur oll: ïe ni chaiff ei lygaid ddigon o gyfoeth, f *ni ddywed efe*, I bwy yr ydwyf yn llafurio, ac yn difuddio fy enaid oddi wrth hyfrydwch? Hyn hefyd *ſydd* wagedd, a dymma drafferth flin.

9 ¶ Gwell *yw* dau nag un, o achos bod iddynt wobr da am eu llafur.

10 Canys o's ſyrthiant, y naill a gyfyd y llall: ond gwae yr unig; canys pan ſyrthio efe, nid *oes* ail i'w gyfodi.

11 Hefyd o's dau a gŷd-orweddant, hwy a ymgynhefant; ond yr unig, pa fodd y cynhefa efe.

12 Ac o's cryfach fydd un nag ef, dau a'i gwrthwynebant yntau; a rhâff deircainge ni thorrir ar frŷs.

13 ¶ Gwell *yw* bachgen tlawd a doeth, nâ brenhin hên ac ynfyd, yr hwn ni fedr gymmeryd rhybudd mwyach:

14 Canys *y naill* ſydd yn dyfod allan o'r carchardy i deyrnaſu, a'r llall wedi ei eni yn ei frenhiniaeth, *yn myned* yn dlawd.

15 Mi a welais y rhai byw oll, y rhai ſydd yn rhodio dan yr haul, gyd â'r ail mâb, yr hwn a ſaif yn ei le ef.

16 Nid *oes* diben ar yr holl bobl, *ſef* ar y rhai oll a fu o'u blaen hwynt, a'r rhai a ddêl ar ôl, ni lawenychant ynddo: gwagedd yn ddiau a blinder yſbryd *yw* hyn hefyd.

PEN. V.

1 Gwagedd yngwaſanaeth Duw, 8 mewn grŵgnach yn erbyn trais, 9 ac mewn cyfoeth, 18 Rhodd Duw yw cael llawenydd o'n cyfoeth.

Gorph. 13. B. S. Joan, B.

a Edrych Eſay 1. 12, &c.

b 1 Sam. 15. 22. Sal. 50. 8. Diar. 15. 8. a 21.

GWilia ar dy droed, a pan fyddech yn myned i dŷ Dduw, a bydd barottach i wrando b nag i roi aberth ffyliaid; canys ni wyddant hwy eu bod yn gwneuthur drŵg.

2 Na fydd *rŷ* bryſur â'th enau, ac na fryſied dy gâlon i draethu ‡ dim ger bron Duw: canys Duw *ſydd* yn y nefoedd, a

‡ Neu, *gair.*

thithau *ſydd* ar y ddaear; ac am hynny
[c] Diar. 10. 19. [c] bydded dy eiriau yn anaml.
Mat. 6. 7. [d] Diar. 10. 19. 3 Canys breuddwyd a ddaw o drallod lawer: ac [d] ymadrodd y ffôl o lawercedd o eiriau.
[e] Num. 30. 2. Deut. 23. 21, 22. Sal. 50. 14. a 76. 11. 4 [e] Pan addunedech adduned i Dduw, nac oeda ei thalu: canys nid *oes ganddo* ffâs ar rai ynfyd; [f] y peth a addunedaiſt tâl.
[f] Sal. 66. 13, 14. 5 [g] Gwell i ti ſod heb addunedu, nag i ti addunedu, a bod heb dalu.
[g] Act. 5. 4. 6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd bechu, ac na ddywed ger bron yr angel, Amryfuſedd *fu:* pa ham y digiai Duw wrth dy leferydd, a diſetha gwaith dy ddwylaw?
7 Canys mewn llaweroedd o freuddwydion *y mae* gwagedd, ac mewn llawer o eiriau: ond ofna di Dduw.
8 ¶ O's gweli dreiſio 'r tlawd, a thrawſ-wyro barn a chyfiawnder mewn gwlâd; na ryſedda † o achos hyn: canys [h] y mae *brwn ſydd* uwch nâ'r uchaf yn gwilied, ac *y mae un* ſydd uwch nâ hwynt.
† Heb. *wrth yr ewyllys.* neu, *yr amcan.* [h] Sal. 58. 11. a 82. 1. 9 ¶ Cynnyrch y ddaear hefyd ſydd i bob peth: wrth dir llafur y mae 'r brenhin yn byw.
10 Y neb a garo arian, ni ddigonir ag arian; na 'r neb a hoffo amldra, â chynnyrch. Hyn hefyd *ſydd* wagedd.
11 Lle y byddo llawer o dda, y bydd llawer i'w ddiſa: pa fûdd gan hynny *ſydd* i'w perchennog, ond eu gweled â'u llygaid?
[i] Job 1. 21. Sal. 49. 17. 1 Tim. 6. 7. 12 Melus *yw* hûn y gweithwr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwyttao: ond llawnder y cyfoethog ni âd iddo gyſgu.
[k] Pen. 1. 3. [i] Sal. 127. 2. 13 Y mae trueni blîn a welais dan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn niweid i'w perchennog.
[m] Pen. 2. 24. a 3. 12, 13, 22. a 9. 7. a 11. 9. 1 Tim. 6. 17. 14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blîn; ac eſe a ennill fâb, ac nid *oes* dim yn ei lâw ef.
15 [i] Megis y daeth allan o grôth ei fam yn noeth, y dychwel i fyned modd y daeth, ac ni ddŵg ddim o'i lafur yr hyn a ddygo ymmaith yn ei lâw.
16 A hyn hefyd *ſydd* ofid blîn, yn hollol y modd y daeth, felly yr â eſe ymmaith: a [k] pha fûdd *ſydd* iddo ef a lafuriodd am y gwynt?
‡ Heb. Y mae *peth da yr hwn ſydd dâg.* † Heb. *riſedi dyddiau.* 17 Ei holl ddyddiau [l] y bwytty eſe mewn tywyllwch, mewn digter mawr, gofid, a llid.
[n] Pen. 2. 10. a 3. 22. [o] Pen. 2. 24. a 3. 13. a 6. 2. ‡ Neu. *Er na rŷdd lawer, etto eſe a gofa ddyddiau,* &c. 18 ¶ Wele 'r peth a welais i, [m] ‡ da *yw* a thêg *i ddŷn*; bwytta ac yſed, a chymmeryd bŷd da o'i holl lafur a lafuria dan yr haul, † holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo: [n] canys hynny *yw* ei ran ef.
19 [o] Ie i bwy bynnag y rhoddes Duw gyfoeth a golud; ac y rhoddes iddo rydd-did i fwytta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac i lawenychu yn ei lafur; rhodd Duw *yw* hyn.
20 ‡ Canys ni fawr-gofia eſe ddyddiau ei fywyd; am fod Duw yn atteb i lawenydd ei galon ef.

PEN. VI.

Gorph. 13. P. S. Joan, P. 1 *Ofered yw cyfoeth heb eu barſer,* 3 *Plant,* 6 *benaint heb gyfoeth.* 9 *Ofered golwg, a deiſyfiadau anwaſtad.* 11 *Diweddglwm ar bob gwagedd.*

‡ *aml.* Y Mae drŵg a welais dan haul, a hwnnw yn ‡ fawr ym mŷſg dynion.
[a] Job 21. 10. Sal. 17. 14. a 73. 7. 2 Gŵr y rhoddodd Duw iddo gyfoeth, a golud, ac anrhydedd; [a] heb aſno eiſiau dim i'w enaid a'r a ddymunai; a Duw heb oi gallu iddo i fwytta o hono; ond eſtron a'i bwytty: dymma wagedd ac *y mae* yn ofid blîn.
3 ¶ O's ennill gŵr gant *o blant,* ac a fydd byw lawer o flynyddoedd, fel y bô dyddiau ei flynyddoedd yn llawer, o's ei enaid ni ddiwellir â daioni, ac [b] oni bydd iddo gladdedigaeth, mi a ddywedaf [c] mai gwell *yw* erthyl nag ef.
[b] Eſay 14. 19, 20. Jer. 22. 19. [c] Job 3. 16. Sal. 58. 8. 4 Canys mewn oferedd y daeth, ac yn y tywyllwch yr ymedy, a'i enw a guddir â thywyllwch.
5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac ni wybu *ddim:* mwy o lonyddwch ſydd i hwn nag i'r llall.
6 ¶ Pe byddai efe fyw ddwyfil o flynyddoedd, etto ni welodd efe ddaioni: ond i'r un lle yr â pawb.
7 [d] Holl lafur dŷn *ſydd* dros ei enau, ac etto ni ddiwellir ei enaid ef.
[d] Diar. 16. 26. 8 Canys pa ragoriaeth ſydd i'r doeth mwy nag i'r annoeth? beth ſydd i'r tlawd a fedr rodio ger bron y rhai byw?
[e] Job 9. 32. Eſay 45. 9. Jer. 49. 19. † Heb. *riſedi ddyddiau bywyd ei oferedd.* 9 ¶ Gwell *yw* golwg y llygaid nag ymdaith yr enaid: hyn hefyd *ſydd* wagedd a gorthrymder yſbryd.
10 Beth bynnag fu, y mae enw arno; ac y mae yn hyſbys mai dŷn *yw* efe: ac [e] ni ddichon efe ymryſon â'r neb ſydd drêch nag ef.
[f] Sal. 102. 11. a 109. 23. a 144. 4. Jago 4. 14. [g] Pen. 8. 7. 11 ¶ Gan fod llawer o bethau yn amlhâu gwagedd, beth *yw* dŷn well?
12 Canys pwy aŵyr beth *ſydd* dda i ddŷn yn y bywyd *hwn* † holl ddyddiau ei fywyd ofer, y rhai a dreulia efe fel [f] cyſgod; canys [g] pwy a ddengys i ddŷn beth a ddigwydd ar ei ôl ef dan yr haul?

PEN. VII.

Gorph. 14. B. 1 *Help yn erbyn gwagedd, yw enw da,* 2 *marwolaethu 'r cnawd,* 7 *ammynedd,* 11 *Doethineb,* 23 *ac anhawſed ydyw ei chael.*

[a] Diar. 15. 30. a 22. 1. [a] GWell *yw* enw *da* nag ennaint gwerthfawr; a dŷdd marwolaeth nâ dŷdd genedigaeth.
2 ¶ Gwell *yw* myned i dŷ galar nâ myned i dŷ gwlêdd: canys hynny *yw* diwedd pob dŷn; a'r byw a'i geſyd at ei gâlon.
‡ Neu, *triſtwch.* 3 Gwell *yw* ‡ digter nâ chwerthin: canys trwy driſtwch yr wynebpryd y gwellhëir y gâlon.
4 Câlon doethion *ſydd* yn nhŷ 'r galar: ond câlon ffyliaid yn nhŷ llawenydd.
[b] Diar. 13. 18. a 15. 31, 32. Edrych Sal. 141. 5. [c] Sal. 118. 12. 5 [b] Gwell *yw* gwrando ſen y doeth, nâ gwrando cân ffyliaid.
6 Canys [c] chwerthiniad dŷn ynfyd *ſydd* fel clindardach drain dan grochan: dymma wagedd hefyd.
[d] Eccſod. 23. 8. Deut. 16. 19. [e] Diar. 14. 29. [f] Diar. 14. 17. a 16. 32. † Neu, *Cyſtal yw doethineb ac etifeddiaeth: ïe gwell yw,* bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w *i'r rhai ſydd,* &c. 7 ¶ Yn ddiau trawſedd a ynfyda'r doeth, a [d] rhôdd a ddifetha 'r gâlon.
8 Gwell *yw* diweddiad peth nâ'i ddechreuad: [e] gwell *yw* y dioddefgar o yſbryd nâ'r balch o yſbryd.
9 [f] Na fydd gyflym yn dy yſbryd i ddigio: o blegid dîg ſydd yn gorphwys ym mynwes ffyliaid.
10 Na ddywed, Pa ham y bu 'r dyddiau o'r blaen yn well nâ'r dyddiau hyn? canys nid o ddoethineb yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.
† Neu, *Da yw doethineb gyd ag etifeddiaeth: ac o hynny y mae* elw i'r rhai ſydd yn gweled yr haul. 11 ¶ † Da *yw* doethineb gyd ag etifeddiaeth: ac *o hynny y mae* elw i'r rhai ſydd yn gweled yr haul.
12 Canys cyſgod *yw* doethineb, *a* chyſgod *yw* arian: ond rhagoriaeth gwybodaeth *yw,* bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w perchennog.

[g] Pen. 1. 15. Edrych Job 12. 14.

13 Edrych ar orchwyl Duw: canys [g] pwy a all unioni 'r peth a gammodd efe?

14 Yn amſer gwynfyd bydd lawen: ond yn amſer adfyd yſtyria: Duw hefyd a wnaeth y naill ar gyfer y llall, er mwyn na chai dyn ddim ar ei ôl ef.

[h] Pen. 8. 14.

15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy ngwagedd: [h] y mae *un* cyfiawn yn diflannu yn ei gyfiawnder, ac y mae *un* annuwiol yn eſtyn *ei ddyddiau* yn ei ddrygioni.

16 Na fydd rŷ gyfiawn, ac na chymmer arnat fod yn rhŷ ddoeth: pa ham i'th ddifethit dy hun?

[i] Job 15. 32. Sal. 55. 23. Diar. 10. 27. † Heb. *Nid yn dy amſer.*

17 Na fydd rŷ annuwiol, ac na fydd ffôl: pa ham y byddit [i] farw † cyn dy amſer?

18 Da i ti ymafael yn hyn; ac oddi wrth hyn na ollwng dy lâw: canys y neb a ofno Dduw, a ddaw allan o honynt oll.

[k] Diar. 21. 22. a 24. 5. Pen. 9. 16, 18.

19 [k] Doethineb a nertha 'r doeth, yn fwy nâ dêg o gedyrn a fyddant yn y ddinas.

20 [l] Canys nid *oes* dyn cyfiawn ar y ddaear, a wnâ ddaioni, ac ni phecha.

‡ *ddôd.*

21 Na ‡ oſod dy gâlon ar bob gair a ddyweder; rhag it' glywed dy wâs yn dy felldithio.

[l] 1 Bren. 8. 46. 2 Cron. 6. 36. Diar. 20. 9. 1 Joan 1. 8.

22 Canys llawer gwaith hefyd y gŵyr dy gâlon ddarfod i ti dy hun felldithio eraill.

[m] Job 28. 12, 20. [n] Pen. 1, 17. a 2, 12. [o] Diar. 5. 3, 4. a 22. 14. † Heb. *ger bron.* [p] Pen. 1. 1, 2. ‡ *cyfrif.*

23 ¶ Hyn oll a brofais trwy ddoethineb; mi a ddywedais, Mi a fyddaf ddoeth; a hithau ym mhell oddi wrthyf.

24 [m] Y peth ſydd bell a dwfn jawn, pwy a'i caiff?

25 [n] Mi a droais â'm câlon i wybod, ac i chwilio, ac i geiſio doethineb, a rheſwm; ac i adnabod annuwioldeb ffolineb, ſef ffolineb, *ac* ynfydrwydd:

26 [o] Ac mi a gefais beth chwerwach nag angau, y wraig y mae ei chalon yn ſaglau ac yn rhwydau, *a'i* dwylaw yn rhwymau: y neb ſydd dda † gan Dduw, a waredir oddi wrthi hi; ond pechadur a ddêlir ganddi.

[p] Pen. 1. 1, 2. ‡ *cyfrif.*

27 Wele, hyn a gefais (medd [p] y pregethwr) *wrth chwilio* o'r naill *beth* i'r llall, i gael y ‡ rheſwm;

28 Yr hwn beth etto y chwilia fy enaid am dano, ac ni chefais: un gŵr a gefais ym mhlith mil; ond un wraig yn eu plith hwy oll ni's cefais.

[q] Gen. 1. 27.

29 Wele hyn yn unig a gefais, [q] wneuthur o Dduw ddyn yn uniawn: ond hwy a chwiliaſant allan llawer o ddychymmygion.

PEN. VIII.

Gorph. 14. P.

1 Am ufuddhâu brenhinoedd, 6 Rhaid yw dâl ar ragluniaeth Duw, 12 Gwell yw 'r bŷd ar y duwiol mewn adfyd, nag ar yr annuwiol mewn hawddfyd. 16 Mor anchwiliadwy yw gweithredoedd Duw.

[a] Diar. 4. 8, 9. a 17. 24.

PWy *ſydd* debyg i'r doeth? a phwy a fedr ddeongl peth? [a] doethineb gŵr a lewyrcha ei wyneb, a nerth ei wyneb ef a newidir.

Edrych Act. 6. 15. [b] Rhuf. 13. 5. [c] Pen. 10. 4.

2 *Yr ydwyf yn dy rybuddio* i gadw gorchymmyn y brenhin, a [b] *hynny* o hêrwydd llw Duw.

3 [c] Na ddôs ar frŷs allan o'i olwg ef; na ſaſ mewn peth drŵg: canys efe a wnâ a fynno ei hun.

4 Lle *y byddo* gair y brenhin *y mae* gallu: a phwy a ddywed wrtho, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

5 Y neb a gadwo 'r gorchymmyn, ni wybydd oddi wrth ddrŵg: a chalon y doeth a edwyn amſer, a barn.

[d] Pen. 3. 1. [e] Diar. 24. 22. Pen. 6. 12. a 9. 12. a 10. 14. ‡ Neu, *fodd.* [f] Job 14. 5.

6 ¶ Canys [d] y mae amſer a barn i bob amcan: ac *y mae* truenî dŷn yn fawr arno.

7 Canys [e] ni ŵyr efe beth a fydd: canys pwy a ddengys iddo pa ‡ brŷd y bydd?

8 Nid *oes* un dŷn yn arglwyddiaethu [f] ar yr yſbryd, i attal yr yſbryd; ac nid *oes ganddo* allu yn nydd marwolaeth: ac nid *oes* bwrw arfau yn y rhyfel *bwnnw*; ac nid achub annuwioldeb ei pherchennog.

9 Hyn oll a welais i, a goſodais fy nghâlon ar bob gorchwyl a wneir dan haul: *y mae* amſer pan arglwyddiaetha dŷn ar ddŷn er drŵg iddo.

10 Ac felly mi a welais gladdu 'r rhai annuwiol, y rhai a ddaethent, ac a aethent o le 'r Sanctaidd, a hwy a ebargofiwyd yn y ddinas, lle y gwnaethent felly. Gwagedd yw hyn hefyd.

[g] Sal. 50. 21. Eſay 26. 10.

11 [g] O herwydd na wneir barn *yn erbyn* gweithred ddrŵg yn ſuan; am hynny câlon plant dynion ſydd yn llawn ynddynt, i wneuthur drŵg.

[h] Sal. 37. 11, 18, 19. 32, 33. Eſay 3. 10, 11.

12 ¶ Er gwneuthur o bechadur ddrŵg ganwaith, ac eſtyn ei *ddyddiau* ef; etto mi a wn yn ddîau [h] y bydd daioni i'r rhai a ofnant Dduw, y rhai a arſwydant ger ei fron ef.

13 Ond ni bydd daioni i'r annuwiol, ac ni eſtyn efe *ei* ddyddiau, *y rhai ſydd* gyffelyb i gyſgod; am nad yw yn ofni ger bron Duw.

[i] Sal. 73. 14. Pen. 7. 15.

14 Y mae gwagedd a wneir ar y ddaear, bod y cyfiawn [i] yn damwain iddynt yn ôl gwaith y drygionus: a bod y drygionus yn digwyddo iddynt yn ôl gwaith y cyfjawn: mi a ddywedais *fod* hyn hefyd yn wagedd.

[k] Pen. 2. 24. a 3. 12, 22. a 5. 18. a 9. 7.

15 Yna mi a ganmolais lawenydd, am [k] nad oes dim well i ddŷn dan haul nâ bwytta ac yfed, a bod yn llawen: canys hynny a lŷn wrth ddŷn o'i lafur, ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo dan yr haul.

16 ¶ Pan oſodais i fy nghâlon i wybod doethineb, ac i edrych ar y drafferth a wneir ar y ddaear; (canys *y mae* ni wêl hûn â'i lygaid, na dydd na nôs:)

[l] Job 5. 9. Pen. 3. 11. Rhuf. 11. 33.

17 Yna mi a edrychais ar holl waith Duw, [l] na ddichon dŷn ddeall y gwaith a wneir dan haul: o blegid er i ddŷn lafurio i geiſio, etto ni's caiff: ïe pe meddyliai 'r doeth fynnu gwybod, etto ni allai efe gael *hynny.*

PEN. IX.

Gorph. 15. B.

1 Yr un fath bethau a ddigwydd i'r drŵg ac i'r da. 4 Bod yn anghenrhaid i ddynion farw. 7 Cyffur yw eu holl ran bwy yn y fuchedd yma. 11 Bod rhagluniaeth Duw yn llywodraethu pob peth. 13 Gwell yw doethineb nâ chryfdwr.

† Heb. *roddâis at fy nghâlon.*

ER hyn oll mi a † yſtyriais yn fy nghâlon, i ddangos hyn oll; *bod* y cyfiawn a'r doethion, a'u gweithredoedd yn llâw Dduw: ni ŵyr dŷn gariad, neu gâs, *wrth* yr hyn oll *ſydd* o'u blaen.

[a] Sal. 73. 3, 12, 13. Mal. 3. 15.

2 [a] Yr un peth *a ddamwain* i bawb fel ei gilydd; yr un peth a ddamwain i'r cyfiawn, ac i'r annuwiol; i'r da, ac i'r glân, ac i'r aflan; i'r neb a abertha, ac i'r neb ni abertha: fel *y mae* 'r da, felly *y mae* 'r pechadur; *a'r* neb a dyngo, fel y neb a ofno dyngu.

3 Dymma ddrŵg ym mŷſg yr holl *bethau* a wneir dan haul, *ſef* bod yr un diben i bawb; hefyd câlon meibion dynion ſydd yn llawn drygioni, ac ynfyd-

rwydd *ſydd* yn eu cålon, tra fyddant fyw; ac yn ôl hynny *y maent yn myned* at y meirw.

4 ¶ Canys i'r neb [a] ſo ynghymdeithas y rhai byw oll, y mae gobaith: canys gwell yw cî byw nâ llêw marw.

5 O herwydd y rhai byw a wyddant y [b] byddant feirw; ond [b] nid oes dim gwybodaeth gan y meirw, ac nid oes iddynt wobr mwyach; canys [c] eu coffa hwynt a anghofjwyd.

6 Eu cariad hefyd a'u câs, a'u cenfigen, a ddarfu yn awr; ac nid oes iddynt gyfran byth mwy o ddim oll a wneir dan yr haul.

7 ¶ Dôs, [d] bwytta dy fwyd yn llawen, ac ŷf dy wîn a chålon hyfryd: canys yn awr cymmeradwy gan Dduw dy weithredoedd.

8 Bydded dy ddillad yn wynnion bob amſer; ac na fydded diffyg olew ar dy ben.

9 † Dŵg dy fŷd yn llawen gyd â'th wraig anwyl holl ddyddiau bywyd dy oferedd, y rhai a roddes efe i ti dan yr haul, holl ddyddiau dy oferedd: [e] canys dyna dy ran di yn y bywyd *yma*, ac yn dy lafur a gymmeri dan yr haul.

10 Beth bynnag a ymafael dy lâw ynddo i'w wneuthur, gwnâ â'th *holl* egni; canys nid oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bêdd, lle yr wyt ti yn myned.

11 ¶ Mi a droais ac a welais dan haul, nad *yw* y rhedfa yn eiddo 'r cyflym, na'r rhyfel yn eiddo 'r cedyrn, na 'r bwyd yn eiddo'r doethion, na chyfoeth yn eiddo 'r pwyllog, na ffafr yn eiddo 'r cyfarwydd; ond amſer a damwain a ddigwydd iddynt oll.

12 Canys [f] ni ŵyr dŷn 'chwaith ei amſer: fel y pyſgod a ddêlir â'r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddêlir yn y delm; felly [g] y delir plant dynion yn amſer drŵg, pan ſyrthio arnynt yn ddiſymmwth.

13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a welais i dan haul, ac *ſydd* fawr gennyf fi.

14 [h] *Yr oedd* dinas fechan, ac ynddi ychydig wŷr; a brenhin mawr a ddaeth yn ei herbyn hi, ac a'i hamgylchynodd, ac a gododd glawdd uchel yn ei herbyn:

15 A chafwyd ynddi ŵr tlawd doeth, ac efe a waredodd y ddinas honno â'i ddoethineb; etto ni chofiodd neb y gŵr tlawd hwnnw.

16 [i] Yna y dywedais, Gwell *yw* doethineb nâ nerth: er hynny dirmygir doethineb y tlawd, ac ni wrandewir ar ei eiriau ef.

17 Geiriau'r doethion a wrandewir mewn diſtawrwydd, rhagor bloedd yr hwn ſy'n llywodraethu ym mŷſg ffyliaid.

18 Gwell *yw* doethineb nag arfau rhyfel; ond un pechadur a ddinyſtria lawer o ddaioni.

PEN. X.

1 *Pethau i ddâl arnynt yngbŷlch doethineb ac ynfydrwydd.* 16 *Am anllywodraeth,* 18 *diogi,* 19 *ac arian,* 20 *Rhaid i bawb feddwl yn barchedig o'r brenhin.*

GWybed † meirw a wnânt i ennaint yr apothecari ddrewi: *felly* y gwnâ ychydig ffolineb i ŵr ardderchog o herwydd doethineb *ac* anrhydedd.

2 Cålon y doeth *ſydd* ar ei ddeheulaw; a chålon y ffôl ar ei lâw aſſwy.

3 Ie'r ffôl pan rodio ar y ffordd, fydd a'i gålon yn pallu, ac y mae yn dywedyd wrth bawb ei fod yn ffôl.

4 Pan gyfodo yſbryd pennadur yn dy erbyn, [a] nac ymado â'th le: canys [b] ymoſtwng a oſtega bechodau mawrion.

5 Y mae drŵg a welais dan yr haul, cyffelyb i gyfeiliorni ſydd yn dyfod oddi ger bron y llywydd.

6 Gofodir ffolineb mewn † graddau uchel, a'r cyfoethog a eiſtedd mewn lle iſel.

7 Mi a welais weiſion [c] ar feirch, a thywyſogion yn cerdded fel gweiſion ar y ddaear.

8 ¶ Y ſawl a gloddio bwll a ſyrth ynddo; a'r neb a waſgaro gae, ſarph a'i brâth.

9 Y ſawl a ſymmudo gerrig, a gaiff ddolur oddi wrthynt; *a*'r neb a holldo goed, a gaiff niwaid oddi wrthynt.

10 O's yr haiarn a byla, oni hoga efe 'r mîn, rhaid iddo roi mwy o nerth: etto doethineb *ſydd* ragorol i gyfarwyddo.

11 O's brâth ſarph [e] heb ſwyno, nid gwell yw † dŷn ſiaradus.

12 [f] Geiriau genau 'r doeth *ſydd* ‡ raſol: ond [g] gweiuſau 'r ffôl a'i difetha ef ei hun.

13 Ffolineb *yw* dechreuad geiriau ei enau ef: a diweddiad geiriau ei enau *ſydd* anfad ynfydrwydd.

14 [h] Y ffôl hefyd fydd aml ei eiriau; [i] ni ŵyr neb beth a fydd; a phwy a fynega iddo pa beth fydd ar ei ôl ef?

15 Llafur y ffyliaid a flina bawb o honynt: canys ni fedr efe fyned i'r ddinas.

16 ¶ [k] Gwae di 'r wlâd *ſydd* a bachgen yn frenhin i ti, a'th dywyſogion yn bwytta yn forau.

17 Gwyn dy fŷd di y wlâd *ſydd* a'th frenhin yn fâb i bendefigion, [l] a'th dywyſogion yn bwytta eu bwyd yn *eu* hamſer, er cryfder, ac nid er meddwdod.

18 ¶ Trwy ddiogi lawer yr adfeilia 'r adeilad; ac wrth ‡ laeſu'r dwylaw y gollwng y tŷ ddefni.

19 ¶ Arlwyant wlêdd i chwerthin, a [m] gwîn a lawenycha 'r rhai byw; ond arian ſydd yn atteb i bob *peth*.

20 ¶ [n] Na felldithia 'r brenhin yn dy ‡ feddwl, ac yn 'ſtafell dy wely na felldithia 'r cyfoethog: canys ehediad yr awyr a gyhoedda 'r llais, a pherchen aden a fynega 'r peth.

PEN. XI.

1 *Addyſg at gariad perffaith.* 7 *Rhaid yw meddwl am angau mewn bywyd,* 9 *ac am ddŷdd y farn mewn jeuengêtid.*

BWrw dy fara [a] ar wyneb y dyfroedd; canys ti a'i cei yn ôl [b] llawer o ddyddiau.

2 [c] Dyro ran i faith, a hefyd i wyth: canys [d] ni wyddoſt pa ddrŵg a ddigwydd ar y ddaear.

3 O's bydd y cymmylau yn llawn gwlâw, hwy a ddefnynnant ar y ddaear: ac o's tu a'r dehau neu tu a'r gogledd y ſyrth y pren; lle y ſyrthio 'r pren, yno y bydd efe.

4 Y neb a ddâlio ar y gwynt, ni haua: a'r neb a edrycho ar y cymmylau, ni feda.

5 Megis [e] na's gwyddoſt ffordd yr yſbryd, [f] *na* pha fodd *y ſurfhêir* yr eſgyrn ynghroth y feichiog; felly ni wyddoſt waith Duw, yr hwn ſydd yn gwneuthur y cwbl.

6 Y boreu haua dy hâd, a phrydnawn nac attal dy lâw: canys ni wyddoſt pa un † a ffynna ai hyn yma, ai hyn accw, ai ynte, da *ſyddant* ill dau yn yr un ffunyd.

7 ¶ Melus yn ddiau *yw* 'r goleuni, a hyfryd *yw* i'r llygaid weled yr haul.

8 Ond pe byddai dŷn fyw lawer o flynyddoedd, *a* bod yn llawen ynddynt oll: etto

[a] Pen. 8. 3.
[b] Diar. 25. 15.
† Heb. *uchelda rau mawr.*
[c] Diar. 19. 10. a 30. 22.
[d] Sal. 7. 15. Diar. 26. 27.
[e] Sal. 58. 4, 5. Jer. 8. 17.
† Heb. *perchen tafod.*
[f] Diar. 10. 32. a 12. 13.
† Heb. *râs.*
[g] Diar. 10. 14. a 18. 7.
[h] Diar. 15. 2.
[i] Pen. 3. 22. a 6. 12. a 8. 7.
[k] Eſay 3. 4, 5, 12. a 5. 11.
[l] Diar. 31. 4.
‡ *Seguryd y dwylaw*
[m] Sal. 104. 15.
[n] Eccſod. 22. 28. Act. 23. 5.
‡ Neu, *gydwybod,*

Gorph. 16. B.
[a] Edrych Eſay 32. 20.
[b] Deut. 15. 10. Diar. 19. 17. Mat. 10. 42.
[c] Sal. 112. 9. Luc 6. 30.
[d] Eph. 5. 16.
[e] Joan 3. 8.
[f] Sal. 139. 14, 15.
† Heb. *ſydd unawn.*

† Heb. *marwolaeth.*
[b] Job 14. 21. Eſay 63. 16.
[c] Job 7. 8, 9, 10. Eſay 26. 14.
[d] Pen. 8. 15.
† Heb. *gwîl fywyd.*
[e] Pen. 2. 10, 24. a 3. 13. a 5. 18.
[f] Pen. 8. 7.
[g] Diar. 29. 6. Luc 12. 20, 39.
[h] Edrych 2 Sam. 20. 16---22.
[i] Diar. 21. 22. a 24. 5. Pen. 7. 19.

etto cofied ddyddiau tywyllwch; canys llawer ſyddant. Beth bynnag a ddigwydda, oferedd *yw*.

9 ¶ Gwnâ yn llawen, ŵr jeuangc, yn dy jeuengctid, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy jeuengctid, a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yngolwg dy lygaid: ond gwybydd y geilw Duw di i'r farn am hyn oll.

‡ Neu, *driſtwch.* 10 Am hynny bwrw ‡ ddîg oddi wrth dy galon, a thro ymmaith ddrŵg oddi wrth dy gnawd: canys gwagedd *yw* mebyd ac jeuengctid.

PEN. XII.

Gorph. 16. P. 1 *Rhaid yw meddwl am ein Gwneuthurwr mewn prŷd.* 8 *Gofal y pregethwr am adeiladu eraill.* 13 *Ofn Duw yw 'r help pennaf yn erbyn pob gwagedd ac oferedd.*

a Diar. 22. 6. a COfia yn awr dy greawdr yn nyddiau dy jeuengctid, cyn dyfod y dyddiau

b Edrych 2 Sam. 19. 35. blîn, â neſâu o'r blynyddoedd b yn y rhai y dywedi, Nid oes i mi ddim diddanwch ynddynt:

2 Cyn tywyllu 'r haul, a'r goleuni, a'r lleuad, a'r ſêr, a dychwelyd y cymmylau ar ôl y gwlâw:

3 Yr amſer y cryna ceidwaid y tŷ, ac y crymma 'r gwŷr cryfion, ac y metha 'r rhai

‡ Neu. malu *ychydig.* ſydd yn malu, am eu bod yn ‡ ychydig, ac y tywylla 'r rhai ſydd yn edrych trwy ffeneſtri;

4 A chau 'r pyrth yn yr heolydd, pan ſo iſel ſŵn y malu, a'i gyfodi wrth lais yr aderyn, a goſtwng i lawr holl ferched cerdd:

5 Ie *yr amſer* yr ofnant *yr hyn ſydd* uchel, ac yr arſwydant yn y ffordd, ac y blodeua 'r pren Almon, ac y bydd y ceiliog rhedyn yn falch, ac y palla chwant: pan elo dyn i dŷ ei hîr gartref, c a'r galarwŷr yn myned o bob tu yn yr heol:

6 Cŷn torri 'r llinyn arian, a chyn torri 'r cawg aur, a chyn torri 'r piſer ger llaw 'r ffynnon, neu dorri 'r olwyn wrth y pydew.

7 d Yna y dychwel y pridd i'r ddaear ſel y bu, ac y dychwel yr yſbryd at Dduw e yr hwn a'i rhoes ef.

8 ¶ f Gwagedd o wagedd, medd y pregethwr; gwagedd *yw* 'r cwbl.

9 A hefyd, am fod y pregethwr yn ddoeth, efe a ddyſgodd etto wybodaeth i'r bobl, ïe efe a yſtyriodd, ac a chwiliodd allan, ac g a drefnodd ddiarhebion lawer.

10 Chwiliodd y pregethwr am eiriau † cymmeradwy, a'r *hyn oedd* 'ſgrifennedig *oedd* union, *ſef* geiriau gwirionedd.

11 Geiriau 'r doethion *ſydd* megis ſymbylau, ac fel hoelion wedi eu ſicrhâu *gan* feiſtred y gynnulleidfa, *y rhai* a roddir oddi wrth un bugail.

12 Ym mhellach hefyd, fy mâb, cymmer rybudd wrth y rhai hyn; nid *oes* diben ar wneuthur llyfrau lawer, a h darllen llawer *ſydd* flinder i'r cnawd.

13 ¶ ‡ Swm y cwbl a glybüwyd *yw*, i Ofna Dduw, a chadw ei orchymynnion: canys hyn *yw* holl *ddyled* dŷn.

14 Canys k Duw a ddŵg bob gweithred i farn, a phob peth dirgel, pa un bynnag *fyddo* ai da ai drŵg.

c Jer. 9. 17.
d Gen. 3. 19.
Sal. 90. 3.
e Num. 16. 22. a 27. 16. Job 34. 14. Eſay 57. 16. Zech. 12. 1.
f Pen. 1. 2.
g 1 Bren. 4. 32.
† Heb. *dymunol.*
h Pen. 1. 18.
‡ Neu, *Drwedd y peth, ſef, y cwbl a glywyd, yw, &c.*
i Deut. 6. 2. a 10. 12.
k Rhuf. 2. 16. a 14. 10. 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 5. 10.

¶ CANIAD SALOMON.

PEN. I.

1 *Cariad yr Eglwys ar Criſt.* 5 *Y mae hi yn cyfaddef ei gwrthuni,* 7 *ac yn gweddio am gael ei chyfarwyddo at ei ddïadell ddefaid ef.* 8 *Criſt yn ei chyfarwyddo hi at bebyll y Bugeiliaid:* 9 *A chan ddangos ei gariad tu ag atti,* 11 *yn gwneuthur iddi addewidion graſuſol.* 12 *Criſt a'i Eglwys yn ymgaredigo.*

CAn y caniadau, eiddo Salomon.

2 Cuſaned fi â chuſanau ei fin; a canys gwell *yw* dy gariad nâ gwîn.

a Pen. 4. 10.

3 O herwydd arogl dy ennaint daionus, ennaint tywalltedig *yw* dy enw: am hynny y llangceſau a'th garant.

4 b Tynn fi, c ni a redwn ar dy ôl. d Y brenhin a'm dûg i i'w 'ſtafellau: ni a ymhyfrydwn, ac a ymlawenhawn ynot; ni a gofiwn dy gariad yn fwy nâ gwîn: † y rhai uniawn ſydd yn dy garu.

b Hoſ. 11. 4. Joan 6. 44. a 12. 32.
c Phil. 3. 12, 13, 14.
d Sal. 45. 14, 15. Joan 14. 2. Eph. 2. 6.

5 Du *ydwyf* fi, ond hawddgar, (merched Jeruſalem,) fel pebyll Cedar, fel llenni Salomon.

† Neu, *hwy a'th garant yn uniawn.*

6 Nac edrychwch arnaf, am fy *mod* yn ddu, *ac* am i'r haul edrych arnaf: meibion fy mam a ddigiaſant wrthyf, goſodaſant fi i gadw gwinllannoedd *eraill*; fy ngwinllan fy hun ni's cedwais.

7 Mynega i mi, 'r hwn a hoffodd fy enaid, pa le yr wyt yn bugeilio, pa le y gwnei iddynt orwedd ganol dydd? canys pa ham y byddaf megis un ‡ yn troi heibio, wrth ddiadellau dy gyfeillion?

‡ Neu, *wedi ei gorchuddio.*

8 ¶ Oni wyddoſt ti, e y deccaf o'r gwragedd, dôs allan rhagot ar hyd ôl y praidd, a phortha dy fynnod ger llaw pebyll y bugeiliaid.

e Pen. 5. 9. a 6. 1.

9 I'r meirch yngherbydau Pharao i'th gyffelybais, f fy anwylyd.

f Pen. 2. 2, 10, 13. a 4. 1, 7. a 5. 2. a 6. 4.

10 g Hardd yw dy ruddiau gan dlyſau, a'th wddf gan gadwyni.

g Joan 15. 14, 15. Ezec. 16. 11, 12, 13.

11 Tlyſau o aur, a boglynnau o arian, a wnawn i ti.

12 ¶ Tra *yw* 'r brenhin ar ei fwrdd, fy Nardus i a rŷdd ei arogl.

13 Fy anwylyd *ſydd* im' yn bwyſi myrr; rhwng fy mronnau yr erys dros nôs.

14 Cangen o rawn Camphir *yw* fy anwylyd i mi, yngwinllannoedd En-gedi.

15 h Wele di yn dêg, fy ‡ anwylyd, wele di yn dêg, *y mae* i ti lygaid colommennod.

h Pen. 4. 1. a 5. 12.
‡ Neu, *nghyfeillet.*

16 Wele di, fy anwylyd, yn dêg, ac yn hawddgar; ein gwely hefyd *ſydd* iraidd.

† Neu, *ceibr*, neu, *rhodfeydd.*

17 Swmmerau ein tai *ſydd* gedrwŷdd, ein † diſtiau *ſydd* ffynnidwŷdd.

PEN. II

1 *Y cariad ſydd rhwng Criſt a'i Eglwys.* 8 *Gobaith,* 10 *a galwedigaeth yr Eglwys,* 14 *a gofal Criſt droſti.* 16 *Proffes yr Eglwys, a'i ffydd, a'i gobaith.*

RHoſyn Saron, *a* lili 'r dyffrynnoedd *ydwyf.*

2 Megis lili ym mŷſg y drain; felly *y mae* fy anwylyd ym mŷſg y merched.

3 Megis pren afalau ym mŷſg prennau 'r coed, felly *y mae* fy anwylyd ym mhlith y meibion: † bu dda gennyf eiſtedd dan ei gyſgod ef, a'i ffrwyth *oedd* felus ‡ i'm genau.

† Heb. *deiſyfiais.*
‡ Heb. *i daſtod.*

4 Efe a'm dûg i'r gwin-dŷ, a'i faner droſof *ydoedd* gariad.

fy ngenau.
† Heb. *taenwch i mi afalau.*

5 Cynheliwch fi a phottelau, † cyſſurwch fi ag afalau; canys clâf *ydwyf* fi o gariad.

6 [a] Ei lâw aſſwy *ſydd* dan fy mhen, a'i ddeheulaw ſydd yn fy nghofleidio.

[a] Pen. 8. 3.

7 [b] Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy jyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch, ac na ddeffrôch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

[b] Pen. 3. 5. a 8. 4.

8 ¶ *Dymma* lais fy anwylyd! wele ef yn dyfod, yn neidio ar y mynyddoedd, *ac* yn llammu ar y brynniau.

9 [c] Tebyg *yw* fy anwylyd i jwrch neu lwdn hŷdd; wele efe yn ſefyll y tu ôl i'n pared, yn edrych trwy 'r ffeneſtri, yn ymddangos trwy 'r dêllt.

[c] Ad. 17.

10 Fy anwylyd a lefarodd, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod, fy anwylyd, a thyred di, fy mhrydferth.

11 Canys wele 'r gauaf a aeth heibio, y gwlâw a baſſiodd, *ac* a aeth ymmaith.

12 Gwelwyd y blodau ar y ddaear, daeth amſer i'r *adar* i ganu, clywyd llais y durtur yn ein gwlâd.

13 Y ffigyſbren a fwriodd allan ei ffigys irion, a'r gwinwŷdd *â'u* hegin grawn a roddaſant arogl *têg*: cyfod di, fy anwylyd, a thyred di, fy mhrydferth.

14 ¶ Fy ngholommen, *yr hon wyt* yn holltau y graig, yn lloches y grifiau, gâd i mi weled dy wyneb, [d] gâd i mi glywed dy lais: canys dy lais *ſydd* beraidd, a'th olwg yn hardd.

[d] Pen. 8. 13.

15 Dèliwch i ni [e] y llwynogod, y llwynogod bychain, y rhai a ddifwynant y gwinllannoedd: canys *y mae* i'n gwinllannoedd egin grawnwin.

[e] Ezec. 13. 4. Luc 13. 32.

16 ¶ [f] Fy anwylyd *ſydd* eiddof fi, a minnau yn eiddo yntau; y mae efe yn bugeilio ym mŷſg lili.

[f] Pen. 6. 3. a 7. 10.

17 [g] Hyd oni wawrio 'r dŷdd, a chilio o'r cyſgodau; tro, bydd [h] debyg, *ſy* anwylyd, i jwrch, neu lwdn hŷdd ym mynyddoedd ‡ Bether.

[g] Pen. 4. 6.

[h] Pen. 8. 14.

‡ Neu, *y gwaban.*

PEN. III.

1 *Ymdrech yr Eglwys, a'i gorfodaeth mewn profedigaeth.* 6 *Yr Eglwys yn ymogoneddu yng Nghriſt.*

LIw [a] nôs yn fy ngwely y ceiſiais yr hwn a hoffa fy enaid: ceiſiais ef, ac ni's cefais.

[a] Eſay 26. 9.

2 Codaf yn awr ac âf o amgylch y ddinas, trwy 'r heolydd a'r ſtrydoedd, ceiſiaf yr hwn a hoffa fy enaid; ceiſiais ef, ac ni's cefais.

3 [b] Y gwilwŷr, y rhai a aent o amgylch y ddinas, a'm cawſant: *gofynnais*, A welſoch chwi yr hwn ſydd hoff gan fy enaid?

[b] Pen. 5. 7.

4 Nid aethwn i nepell oddi wrthynt, hyd oni chefais yr hwn ſydd hoff gan fy enaid: dèliais ef, ac ni's gollyngais, hyd oni ddygais ef i dŷ fy mam, ac i yſtafell yr hon a'm hymddûg.

5 [c] Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy jyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch ac na ddeffrôch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

[c] Pen. 2. 7. a 8. 4.

6 ¶ [d] Pwy *yw* hon ſydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, megis colofnau mŵg wedi ei phêr-arogli â myrr, ac â thus, *ac â* phob powdr yr apothecari?

[d] Pen. 8. 5.

7 Wele ei wely ef, ſef yr eiddo Salomon, *y mae* tri ugain o gedyrn o'i amgylch, *ſef o* gedyrn Iſrael.

8 Hwynt oll a ddaliant gleddyf, wedi eu dyſgu *i* ryfel, pob un a'i gleddyf ar ei glûn, rhag ofn liw nôs.

9 Gwnaeth y brenhin Salomon iddo ‡ gerbyd o goed Libanus.

‡ Neu, *wely.*

10 Ei bŷſt ef a wnaeth efe *o* arian, ei lawr *o* aur, ei lenni *o* borphor, ei ganol a balmantwyd *â* chariad i ferched Jeruſalem.

11 Ewch allan, merched Sion, ac edrychwch ar y brenhin Salomon, yn y goron â'r hon y coronodd ei fam ef, yn ei ddydd dyweddi ef, ac yn nŷdd llawenydd ei gâlon ef.

PEN. IV.

1 *Criſt yn goſod allan harddgar ddoniau 'r Eglwys:* 8 *yn dangos ei gariad tu ag atti.* 16 *Yr Eglwys yn gweddïo ar gael ei gwneuthur yn gymmwys i'w breſennoldeb ef.*

[a] WEle di yn dêg, fy anwylyd, wele di yn dêg; dy lygaid *ydynt* golommennaidd rhwng dy lywethau; [b] dy wâllt *ſydd* fel diadell o eifr, y rhai a ‡ ymddangoſant o fynydd Gilead.

[a] Pen. 1. 15. a 5. 12.

[b] Pen. 6. 5, 6.

‡ Neu, *borant ar fynydd*, &c.

2 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell *o ddefaid gwaſtad*-gnaif, y rhai a ddaethant i fynu o'r olchfa, y rhai *oeddynt* bob un yn dwyn dau oen, ac nid *oedd un* ynddynt yn ddieppil.

3 Dy wefuſau *ſydd* fel edau ſgarlad, a'th barabl yn weddus: [c] dy arleiſiau rhwng dy lywethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

[c] Pen. 6. 7.

4 [d] Dy wddf *ſydd* fel tŵr Dafydd, yr hwn a adeiladwyd yn dŷ arfau, tariannau fil ſydd yn crogi ynddo, i gŷd yn eſtylch y cedyrn.

[d] Pen. 7. 4.

5 [e] Dy ddwy fron *ſydd* fel dau lwdn jwrch o efelliaid, yn pori ym mŷſg lili.

[e] Pen. 7. 3.

6 [f] Hyd oni † wawrio 'r dŷdd, a chilio o'r cyſgodau, âf i fynydd y myrr, ac i fryn y thus.

Edrych Diar. 5. 19.

7 [g] Ti oll *ydwyt* dêg, fy anwylyd; ac nid *oes* ynot frychewyn.

[f] Pen. 2. 17.

† Heb.

8 ¶ Tyred gyd â mi o Libanus, *ſy* nyweddi, gyd â mi o Libanus: edrych o ben Amana, o goppa Senir a [h] Hermon, o lochefau 'r llêw, o fynyddoedd y llewpardiaid.

[g] Eph. 5. 27.

[h] Deut. 3. 9.

9 Dygaiſt fy nghàlon, fy chwaer, *a'm* dyweddi; dygaiſt fy nghàlon ag un o'th lygaid, ag un gadwyn wrth dy wddf.

10 Mor dêg *yw* dy gariad, fy chwaer, *a'm* dyweddi! [i] pa faint gwell yw dy gariad nâ gwîn, ac arogl dy olew nâ'r holl bêr-aroglau!

[i] Pen. 1. 2.

11 Dy wefuſau, *ſy* nyweddi, ſydd yn diferu *fel* dil mêl; *y mae* mêl a llaeth dan dy dafod, ac arogl dy wiſgoedd [k] fel arogl Libanus.

[k] Hoſ. 14. 6, 7.

12 Gardd † gauedig *yw* fy chwaer, *a'm* dyweddi: ffynnon gloëdig, ffynnon ſeliedig *yw.*

† Heb. *gloëdig*, neu, *wedi ei barrio.*

13 Dy blanhigion *ſydd* berllan o bomgranadau, a ffrwyth peraidd, camphir, a nardus.

14 *Ie* nardus a ſaffrwm, calamus a ſynamwn, a phob pren thus, myrr, ac alöes, ynghŷd a phob rhagorol bêr-lyſiau.

15 Ffynnon y gerddi, ffynnon y dyfroedd byw, a ffrydiau o Libanus.

16 ¶ Deffro di, ogledd-wynt, a thyred ddeheu-wynt, chwŷth *ar* fy ngardd, *ſef* y gwaſgarer ei phêr-aroglau: deued fy anwylyd i'w ardd, a bwyttäed ei ffrwyth peraidd ei hun.

PEN. V.

1 *Criſt yn deffrôi 'r Eglwys â'i alwad.* 2 *Yr Eglwys wedi profi caniad Criſt, yn glâf o gariad.* 9 *Portreiadu Criſt wrth ei radau.*

DEuthum i'm gardd, fy chwaer *a'm* dyweddi, ceſglais fy myrr gyd â'm pêr-arogl, bwytteais fy nil gyd â'm mêl, yfais fy

[a] Luc 15. 7, 10. Ioan 3.29. fy ngwîn gyd â'm llaeth: bwyttêwch, [a] gyfeillion, yfwch, ïe ‡ yfwch yn helaeth, *fy* rhai anwyl.

‡ Neu, *a meddwer chwi* gan *gariad.*

2 ¶ Myfi *ſydd* yn cyſgu, a'm càlon yn neffro; llais fy anwylyd *yw*, [b] yn curo, *gan ddywedyd*, fy chwaer, fy anwylyd, fy ngholommen, fy nihalog, agor i mi: canys llanwyd fy mhen â gwlith, *a*'m gwâllt â deſnynnau 'r nôs.

[b] Dad. 3. 20.

3 Dioſgais fy mhais, pa ſod y gwiſgaf hi? golchais fy nhraed, pa ſodd y diwynaf hwynt?

4 Fy anwylyd a eſtynnodd ei lâw trwy 'r twll, a'm hamyſgaroedd a gyffrôdd ‡ er ei fwyn.

‡ Neu, *ynof.*

5 Mi a gyfodais i agori i'm hanwylyd, a'm dwylaw a ddiferaſant *gan* fyrr, a'm byſedd *gan* fyrr yn diferu ar hyd heſpennau 'r clô.

6 Agorais i'm hanwylyd; ond fy anwylyd a giliaſai, *ac* a aethai ymmaith: fy enaid a lewygodd pan lefarodd: [c] ceiſiais, ac ni's cefais; gelwais ef, ond ni'm hattebodd.

[c] Pen. 3. 1.

[d] Pen. 3. 3.

7 [d] Y gwilwŷr y rhai a aent o amgylch y ddinas a'm cawſant, a'm tarawſant, a'm harchollaſant: gwilwŷr y caerau a ddygaſant fy ngorchudd oddi arnaf.

8 Merched Jeruſalem, gorchymynnaf i chwi, o's cewch fy anwylyd, fynegi iddo fy *mod* yn glâf o gariad.

9 ¶ Beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, [e] y deccaf o'r gwragedd? beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, pan orchymynni i ni felly?

[e] Pen. 1. 8.

10 Fy anwylyd *ſydd* wynn a gwridog, yn † rhagori ar ddengmil.

† Heb. *fanerog.*

11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wâllt yn ‡ grŷch, yn ddu fel y frân.

‡ Neu, *yn gudynnog.*

12 [f] Ei lygaid fel *llygaid* colomennod wrth afonydd dyfroedd, wedi eu golchi â llaeth, ‡ wedi eu goſod yn gymmwys.

[f] Pen. 1. 15. a 4. 1.

13 Ei ruddiau fel gwely per-lyſiau, *fel* blodau peraidd: ei wefuſau *fel* lili yn diferu myrr diferol.

‡ Heb. *yn eiſtedd mewn cyſlawnder.*

14 Ei ddwylaw *ſydd fel* modrwyau aur, wedi eu llenwi o Feril: ei fôl *fel* diſglair Ifori, wedi ei wiſgo *â* Saphyr.

15 Ei goeſau *fel* colofnau marmor, wedi eu goſod ar wadnau o aur coeth: ei wynebpryd fel Libanus, mor ddewiſol a chedrwŷdd.

‡ *Taſlod ei enau.*

16 Melus odiaeth *yw* ‡ ei enau, ïe *y mae* efe oll yn hawddgar. Dymma fy anwylyd, dymma fy nghyfaill, O ferched Jeruſalem.

PEN. VI.

1 Yr Eglwys yn gwneuthur profes o'i ffydd yng Ngbriſt. 4 Criſt yn dangos hawddgar ddoniau 'r Eglwys, 10 A'i gariad ef tu ag atti.

[a] Pen. 1. 8.

I Ba le 'r aeth dy anwylyd, [a] y deccaf o'r gwragedd? i ba le y trôdd dy anwylyd, fel y ceiſiom ef gyd â thi?

2 Fy anwylyd a aeth i wared i'w ardd, i welyau y pêr-lyſiau, i ymborth yn y gerddi, ac i gaſglu lili.

[b] Pen. 2. 16, a 7. 10.

3 [b] Myfi *wyf* eiddo fy anwylyd, a'm hanwylyd yn eiddof finnau, yr hwn ſydd yn bugeilio ym mŷſg y lili.

4 ¶ Têg *ydwyt* ti, fy anwylyd, megis Tirſah, gweddus megis Jeruſalem, [c] ofnadwy megis *llu* banerog.

[c] Ad. 10. ‡ Neu, *chwyddaſant.*

5 Tro dy lygaid oddi wrthyf, canys hwy a'm ‡ gorchfygaſant: [d] dy wâllt *ſydd* fel diadell o eifr, y rhai a ymddangoſant o Gilead,

[d] Pen. 4. 1, 2.

6 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell o ddefaid a ddai i fynu o'r olchfa; y rhai ſydd bob un yn dwyn dau oen, ac heb *un* yn ddieppil yn eu mŷſg.

7 [e] Dy arleiſiau rhwng dy lywethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

[e] Pen. 4. 3.

8 Y mae tri ugain o frenhineſau, ac o ordderchwragedd bedwar ugain, a llangceſau heb rifedi.

9 Un *ydyw* hi fy ngholommen, fy nihalog, unig ei mam *yw* hi, dewiſol *yw* hi gan yr hon a'i heſgorodd: y merched a'i gwelſant, ac a'i galwaſant yn ddedwydd, y brenhineſau a'r gordderchwragedd, a hwy a'i canmolaſant hi.

10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y wawr? yn dêg fel y lleuad, yn bur fel yr haul, [f] yn ofnadwy fel *llu* banerog?

[f] Ad. 4. [g] Pen. 7. 12.

11 Euthum i wared i'r ardd gnau, i edrych am ffrwythydd y dyffryn, [g] i weled a flodeuaſai y winwydden, a flodeuaſai y pomgranadau.

‡ Neu, *fy enaid a'm gofodd* ar *gerbydau fy mhobl ewyllyſgar* † *Mabanaïim.*

12 Heb wybod i mi ‡ i'm gwnaeth fy enaid *megis* cerbydau Amminadib.

13 Dychwel, dychwel, y Sulamithes; dychwel, dychwel, fel yr edrychom arnat: beth a welwch chwi yn y Sulamithes? megis tyrfa † dau lu.

PEN. VII.

1 Hyshyſtrwydd pellach o radau 'r Eglwys, 10 Yr Eglwys yn gwneuthur profes o'i ffydd ac oi dymuniad.

MOr dêg *yw* dy draed mewn eſgidiau, ferch pendefig! cymmalau dy forddwydydd *ſydd* fel tlyſau, gwaith dwylaw 'r cywraint.

2 Dy fogail *ſydd fel* gorfliwch crwn, heb eiſiau † lleithder: dy fru *fel* twrr gwenith wedi ei amgylchu â lili.

† Heb. *cymmyſg.*

3 [a] Dy ddwyfron megis dau lwdn jwrch o efelliaid.

[a] Pen. 4. 5.

4 [b] Dy wddf fel tŵr o Ifori; dy lygaid *fel* pyſgod-lynnoedd yn Heſbon, wrth borth Bath-rabbim; dy drwyn fel tŵr Libanus yn edrych tu a Damaſcus.

[b] Pen. 4. 4.

5 Dy ben *ſydd* arnat fel ‡ Carmel, a gwâllt dy ben fel porphor; y brenhin *ſy* wedi ei rwymo yn y rhodfeydd.

‡ Neu, *yſgarlad.*

6 Mor dêg ydwyt, ac mor hawddgar, fy nghariad, a'm hyfrydwch!

7 Dy uchder yma ſydd debyg i balmwŷdden, a'th fronnau i'r grawn-ſyppiau.

8 Dywedais, Dringaf i'r balmwŷdden, ymaſlaf yn ei cheingciau; ac yn awr dy fronnau fyddant megis grawn-ganghennau y winwŷdden, ac arogl dy ffroenau megis afalau;

9 A thaflod dy enau megis y gwîn gorau i'm hanwylyd, yn myned *i wared* yn † felus, ac yn peri i wefuſau 'r rhai a fyddo 'n ‡ cyſgu leſaru.

† Heb. *yr uniawn.* ‡ Neu, *bûn.*

10 ¶ [c] Eiddo fy anwylyd *ydwyf* fi, ac [d] attafi *y mae* ei ddymuniad ef.

[c] Pen. 2. 16. a 6. 3. [d] Sal. 45. 11.

11 Tyred, fy anwylyd, awn i'r maes, a llettywn yn y pentrefydd.

12 Boreu-godwn i'r gwinllannoedd, [e] edrychwn a flodeuodd y winwŷdden, a ‡ agorodd egin y grawnwin, a flodeuodd y pomgranadau; yno y rhoddaf fy nghariad i ti.

[e] Pen. 6. 11. ‡ Neu, *ymddangoſodd.*

13 [f] Y mandragorau a roddaſant arogledd, ac wrth ein dryſau [g] *y mae* pob rhyw odidawg *ffrwythau* newydd a hên, *y rhai* a rois i gadw i ti, fy anwylyd.

[f] Gen. 30, 14. [g] Mat. 13, 52.

PEN.

PEN. VIII.

1 *Cariad yr Eglwys tu ag at Criſt.* 6 *Mor angerddol yw cariad.* 8 *Galwad y cenhedloedd.* 14 *Yr Eglwys yn gweddïo am ddyfodiad Criſt.*

‡ Neu, *dirmygent.*

ONa bait megis brawd im', yn ſugno bronnau fy mam: *pan* i'th gawn allan, cuſanwn di; ętto ni'm ‡ dirmygid.

[a] Diar. 9. 21.

2 Arweiniwn *a* dygwn di i dŷ fy mam, *yr hon* a'm dyſgai: parwn it' yfed [a] gwîn llyſieuog, ſugn fy mhomgranadau.

[b] Pen. 2, 6. [c] Pen. 2. 7. a 3. 5.

3 [b] Ei lâw aſſiwy *fyddai* dan fy mhen, a'i lâw ddehau a'm coſleidiai.

† Heb. *pa ham y cyffrowch, a pha ham y deffrowch?*

4 [c] Tynghedaf chwi, ſerched Jeruſalem, † na chyffrôch, ac na ddeffrôch *fy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

[d] Pen. 3. 6. [e] Eſay 49. 16. Jer. 22. 24. Hag. 2. 23.

5 [d] (Pwy *yw* hon ſydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, *ac* yn pwyſo ar ei hanwyliyd?) dan yr afallen i'th gyfodais, yno i'th eſgorodd dy fam, yno i'th eſgorodd *yr hon* a'th ymddûg.

† Heb. *galed.*

6 ¶ [e] Goſod fi megis ſêl ar dy gâlon, fel ſêl ar dy fraich: canys cariad *ſydd* grŷf fel angau; eiddigedd *ſydd* † greulon fel y bêdd: ei farwor *ſydd* farwor tanllyd, *a* fflam angerddol *iddynt.*

7 Dyfroedd lawer ni allant ddiffoddi cariad, ac afonydd ni's boddant: [f] pe rhoddai ŵr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid hynny.

[f] Diar. 6. 35.

8 ¶ *Y mae* i ni chwaer fechan, ac nid *oes* fronnau iddi: beth a wnawn i'n chwaer, y dŷdd y dyweder am dani?

9 O's caer *yw* hi, ni a adeiladwn arni balas arian; ac o's drŵs *yw* hi, ni a'i cauwn hi ag yſtyllod cedrwŷdd.

10 Caer *ydwyf* fi, a'm bronnau fel tyrau; yna 'r oeddwn yn ei olwg ef megis wedi cael ‡ tangnefedd.

‡ *Hfaſr.*

11 Yr oedd gwinllan i Salomon ym Maalhamon: eſe a oſododd y winllan i warcheidwaid; pob un a ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau* arian.

Mat. 22. 33.

12 Fy ngwinllan *ſydd* ger fy mron; mîl *a roddir* i ti, Salomon, a dau cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth hi.

[g] Pen. 2. † Heb. *ſo ymmaith.*

13 Oh yr hon a drigi yn y gerddi, y cyfeillion a wrandawânt ar dy lais: [g] pâr i mi *ei* glywed.

[h] Edrych Dad. 22. 17, 20.

14 ¶ † [h] Bryſia, fy anwylyd, a [i] bydd debyg i jwrch neu lwdn hŷdd ar fynyddoedd y pêr-lyſiau.

[i] Pen. 2. 17.

¶ Llyfr *y Prophwyd* ESAY.

PEN. I.

Tach. 23. P. Sul 1 o'r Adfent, B.

1 *Eſay yn achwyn ar Juda am ei hanufuddod:* 5 *Yn goſodio am ei barnedigaeth hi:* 10 *Yn edliw iddynt eu holl waſanaeth;* 16 *Yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion:* 21 *Yn cŵyno eu hannuwioled hwy, ac yn dalgan barnedigaethau Duw:* 25 *Yn addo grâs:* 28 *Ac yn bygwth dinyſtr ar yr annuwiol.*

[a] Num. 12. 6. [b] Deut. 32. 1. Jer. 2. 12. a 22. 29. Ezec. 36. 4. Mic. 1. 2. a 6. 1, 2.

[a] GWeledigaeth Eſay fâb Amos, yr hon a welodd eſe am Juda, a Jeruſalem, yn nyddiau Uzziah, Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah, brenhinoedd Juda.

2 [b] Gwrandêwch, nefoedd; clyw, dithau ddaear: canys yr ARGLWYDD a lefarodd; megais, a meithrinais feibion, a hwy a wrthryſelaſant i'm herbyn.

[c] Jer. 8. 7. † Heb. *ymddieithraſant.* Neu, *ymwahanaſant.* Salm 58. 4. [d] Jer. 2. 30. a 5. 3. ‡ *jâch.* [e] Deut. 28. 51, 52. Pen. 5. † Heb. *dymchweliad eſtroniaid.* [f] Job 27. 18. Galar. 2. 6. [g] Gal. 3. 22. Rhuf. 9. 29. [h] Gen. 19. 24.

3 [c] Yr ŷch a edwyn ei feddiannydd, a'r aſyn breſeb ei berchennog: *ond* Iſrael nid edwyn, fy mhobl ni ddeall.

4 Oh genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, hâd y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodaſant yr ARGLWYDD, digiaſant Sanct Iſrael, † ciliaſant yn ôl.

5 ¶ [d] I ba beth i'ch tarewir mwy? cildynrwydd a 'chwanegwch: y pen oll *ſydd* glwyfus, a'r holl gâlon yn llêſg.

6 O wadn y troed hyd y pen, nid *oes* dim ‡ cyſan ynddo; ond archollion, a chleiſiau, a gweliau crawnllyd: ni waſgwyd hwynt, ac ni rwymwyd, ac ni thynerwyd ag olew.

7 [e] *Y mae* eich gwlâd yn anrheithiedig, eich dinaſoeddd wedi eu lloſgi â thân: eich tîr a dieithriaid yn ei yſu yn eich gŵydd, ac wedi ei anrheithio fel † ped ymchwelai eſtroniaid ef.

8 A merch Sion a adewir [f] megis llueſty mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas warchaeedig.

9 [g] Oni buaſai i ARGLWYDD y lluoedd adael i ni ychydig jawn weddill; fel [h] Sodoma y buaſem, *a* chyffelyb fuaſem i Gomorrah.

10 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, tywyſogion [i] Sodoma: clywch gyfraith ein Duw ni, pobl Gomorrah.

[i] Deut. 32. 32. Ezec. 16. 46.

11 [k] Beth *yw* llioſogrwydd eich aberthau i mi, medd yr ARGLWYDD? llawn ydwyf o boeth-aberthau hyrddod, ac o fraſder *anifeiliaid* breiſion: gwaed buſtych hefyd, ac ŵyn, a bychod, nid ymhyfrydais ynddynt.

[k] Sal. 50. 8, 9. a 51. 16. Diar. 15. 8. a 21. 27.

12 Pan ddeloch [l] † i ymddangos ger fy mron, pwy a geiſiodd hyn ar eich llâw, *ſef* ſengi fy nghynteddau?

[l] Pen. 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 2.

13 Na 'chwanegwch ddwyn offrwm ofer; arogl-darth ſydd ffiaidd gennyf; ni allaf oddef y newydd-loerau, na'r Sabbothau, † cyhoeddi cymanfa; ‡ anwiredd *ydyw*; ſef yr uchel-ŵyl gyfarfod.

Amos 5. 21, 22. Mic. 6. 7. [m] Ecſod. 23. 17. a 34. 23. † Heb. *i'ch gweled.*

14 Eich lleuadau newydd a'ch gŵyliau goſodedig a gaſaodd fy enaid; y maent yn faich arnaf, [n] blinais yn *eu* dwyn.

[m] Joel 1. 14. a 2. 15. ‡ Neu, *goſid.* [n] Pen. 43. 24.

15 A [o] phan eſtynnoch eich dwylaw, mi a guddiaf fy llygaid rhagoch: hefyd pan † weddioch lawer ni wrandawaf: [p] eich dwylaw ſydd lawn o waed.

[o] Job 27. 9. Diar. 1. 28. Jer. 14. 12. Mic. 3. 4. † Heb. *amlhaoch weddi.* [p] Pen. 59. 3.

16 ¶ Ymolchwch, ymlanhêwch, bwriwch ymmaith ddrygioni eich gweithredoedd oddi ger bron fy llygaid: [q] peidiwch a gwneuthur drŵg.

[q] Sal. 34. 14. a 37. 27.

17 Dyſgwch wneuthur daioni, ceiſiwch farn, gwnewch uniondeb i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r ymddifad, dadleuwch *dros* y weddw.

Amos 5. 15.

18 Deuwch yr awr hon, ac [r] ymreſymmwn, medd yr ARGLWYDD; pe byddai eich pechodau fel 'ſgarlad, [s] ânt cyn wynned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlân.

Mic. 6. 2. [r] Pen. 43. 26. [s] Sal. 51. 7. Dad. 7. 14.

19 O's byddwch ewyllyſgar ac ufudd; daioni 'r tîr a fwyttêwch.

† Heb. *amlhaoch weddi.*

20 Ond o's gwrthodwch, ac o's anufuddhêwch, â chleddyf i'ch yſir; canys genau 'r ARGLWYDD a'i llefarodd.

[p] Pen. 59. 3. [q] Sal. 34. 14. a 37. 27. Amos 5. 15.

21 ¶ [t] Pa wêdd yr aeth y ddinas ffyddlon yn buttain: cyflawn *fu* o farn, llettyodd cyfiawnder ynddi; ond yr awr hon lleiddiaid.

Mic. 6. 2. [t] Jer. 2. 21.

u Jer. 6. 28, 30. Ezec. 22. 18, 19. x Diar. 29. 24. y Ezec. 22. 12. Hos. 4. 18. Mic. 3. 11. z Jer. 5. 28. Zech. 7. 10. a Deut. 28. 63. Ezec. 5. 13. b Jer. 6. 29. a 9. 7. Mal. 3. 3. † Heb. *buraf fel pureiddiad.* c Zech. 8. 3. ‡ Heb. *drylliad.* d Job 31. 3. Sal. 1. 6. a 5. 6. a 73. 27. a 92. 9. a 104. 35. e Pen. 57. 5. f Pen. 65. 3. a 66. 17. † Neu, *waith.*

22 u Dy arian a aeth yn ſothach, dy wîn ſydd wedi ei gymmyſgu â dwfr;
23 Dy dywyſogion *ſydd* gyndyn, ac x yn gyfrannogion â lladron; y pob un yn caru rhoddion, ac yn dilyn gwobrau: z ni farnant yr amddifad, a chŵyn y weddw ni chaiff ddyfod attynt.
24 Am hynny, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, cadarn *Dduw* Iſrael: Aha, a ymgyſſuraf ar fy ngwrthwynebwŷr, ac ymddialaf ar fy ngelynion.
25 ¶ A mi a ddychwelaf fy llâw arnat, ac b a † lân-buraf dy ſothach, ac a dynnaf ymmaith dy holl alcam.
26 Adferaf hefyd dy farnwŷr fel cynt, a'th gynghoriaid megis yn y dechrau: wedi hynny c i'th elwir yn ddinas cyfiawnder, yn dref ffyddlon.
27 Sïon a waredir â barn, a'r rhai a ddychwelant ynddi â chyfiawnder.
28 ¶ A ‡ d dinyſtr y troſeddwŷr a'r pechaduriaid *ſydd* ynghŷd: a'r rhai a ymadawânt â'r ARGLWYDD a ddifethir.
29 Canys cywilyddiant o achos e y derw a chwennychaſoch; a gwarthruddir chwi am f y gerddi a ddetholaſoch.
30 Canys byddwch fel derwen a'i dail yn ſyrthio, ac fel gardd heb ddwfr iddi.
31 A'r cadarn ſydd fel carth, a'i ‡ weithydd fel gwreichionen: a hwy a loſgant ill dau ynghŷd, ac ni *bydd* a'u diffoddo.

PEN. II.

Tach. 24. B. Sul 1 o'r Adfent, P.

1 *Eſay yn prophwydo dyfodiad brenhiniaeth Crist.* 6 *Annuwioldeb yw 'r achos y mae Duw yn gwrthod dŷn.* 10 *Y mae yn annog i ofni, o herwydd maint yw gallu mawrhydi Duw.*

Y Gair yr hwn a welodd Eſay mâb Amos am Juda a Jeruſalem.
a Mic. 4. 1, &c. b Sal. 68. 15, 16. ‡ Neu, *ſicrhâu.* c Jer. 31. 6. a 50. 5. Zech. 8. 21.
2 A a bydd yn y dyddiau diwaethaf, b fod mynydd tŷ 'r ARGLWYDD wedi ei ‡ barotôi ym mhen y mynyddoedd, ac yn ddyrchafedig goruwch y brynniau; a'r holl genhedloedd a ddylifant atto.
3 A phobloedd lawer a ânt, ac a ddywedant, c Deuwch, ac eſgynnwn i fynydd yr ARGLWYDD, i dŷ Duw Jacob; ac efe a'n dyſg ni yn ei ffyrdd, a ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jeruſalem:
4 Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: a d hwy a gurant eu cleddyfau yn ſychau, a'u gwaywffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddyſgant ryfel mwyach,
5 Tŷ Jacob, deuwch, a rhodiwn yng-oleuni 'r ARGLWYDD.
6 ¶ Am hynny y gwrthodaiſt dy bobl, tŷ Jacob, am eu bod wedi eu llenwi ‡ allan o'r dwyrain, e a'u *bod* yn ſwynwŷr megis y Philiſtiaid; ac mewn plant dieithriaid † yr ymfodlonant.
7 f A'u tîr ſydd gyflawn o arian ac aur, ac nid *oes* diben ar eu tryſorau; a'u tîr ſydd lawn o feirch, ac nid *oes* diben ar eu cerbydau.
8 Eu tîr hefyd ſydd lawn o eulynnod; i waith eu dwylaw eu hun yr ymgrymmant, i'r hyn a wnaeth eu byſedd eu hun.
9 A'r gwrêng ſydd yn ymgrymmu, a'r bonheddig yn ymoſtwng: am hynny na faddeu iddynt.

d Sal. 46. 9. Hos. 2. 18. Zech. 9. 10. ‡ Neu, *yn fwy nâ'r dwyrain.* e Deut. 18. 14. † Neu, *yr ymddigonant.* f Deut. 17. 16, 17.

10 ¶ Dôs i'r graig, ac ymgûdd yn y llŵch, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef.
11 g Uchel-drem dŷn a iſelir, ac uchder dynion a oſtyngir; a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dŷdd hwnnw.
12 Canys dŷdd ARGLWYDD y lluoedd *ſydd* ar bob balch ac uchel, ac ar bob dyrchafedig; ac efe a oſtyngir:
13 Ac ar holl uchel a dyrchafedig h gedrwŷdd Libanus, ac ar holl dderw Baſan,
14 Ac i ar yr holl fynyddoedd uchel, ac ar yr holl frynniau dyrchafedig,
15 Ac ar bob twr uchel, ac ar bob magwyr gadarn,
16 Ac ar holl k longau Tarſis, ac ar yr holl luniau dymunol.
17 Yna yr iſelir uchelder dŷn, ac y goſtyngir uchder dynion: a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dŷdd hwnnw.
18 A'r eulynnod a ‡ fwrw efe ymmaith yn hollol.
19 A hwy a ânt i l dyllau 'r creigiau, ac i ogofau ‡ llychlyd, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef; pan gyfodo efe i gynhyrfu 'r ddaear.
20 m Yn y dŷdd hwnnw y teifl dŷn † ei eulynnod arian, a'i eulynnod aur, (y rhai a wnaethant ‡ iddynt i'w haddoli) i'r wâdd, ac i'r yſtlummod:
21 I fyned i agennau 'r creigiau, ac i gopâu y clogwyni, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef; pan gyfodo efe i gynhyrfu 'r ddaear.
22 Peidiwch chwithau â'r dŷn, yr hwn *ſydd* a'i anadl yn ei ffroenau: canys ym mha beth y gweneir cyfrif o hono?

g Pen. 5. 15. h Zech. 11. 1, 2. Edrych Ezec. 31. 3. i Pen. 30. 25. k 1 Bren. 10. 22. ‡ Neu, *ânt ymaith.* l Hoſ. 10. 8. Luc 23. 30. Dad. 6. 16. a 9. 6. ‡ Heb. *y llŵch.* m Pen. 30. 22. a 31. 7. † Heb. *eulynnod.* *ei arian.* ‡ Neu, *idda.*

PEN. III.

Tach. 24. P.

1 *Y mawr wradwydd ſydd yn dyfod o bechu.* 9 *Digywilydd-dra 'r bobl.* 12 *Traha a chybydd-dod y llywodraethwŷr.* 16 *Pa ddialedd a ddaw am falchder y gwragedd.*

CAnys wele 'r Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, a dynn ymmaith o Jeruſalem, ac o Juda b y cynhaliaeth, a'r ffon; holl gynhaliaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr,
2 c Y cadarn, a'r rhyfelwr, y brawdwr, a'r prophwyd, y ſynhwyrol, a'r henwr,
3 Y tywyſog dêg a deugain, a'r † anrhydeddus, a'r cynghorwr, a'r crefftwr celfydd, a'r areithiwr hyawdl.
4 A rhoddaf d blant yn dywyſogion iddynt, a bechgyn a arglwyddiaetha arnynt.
5 A'r bobl a orthrymmir y naill gan y llall, a phob un gan ei gymmydog: y bachgen yn erbyn yr henwr, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus, a ymſalchïa.
6 Pan ymafio gŵr yn ei frawd o dŷ ei dâd, *gan ddywedyd*, Y mae dillad gennyt, bydd dywyſog i ni, a *bydded* y cwymp hwn dan dy lâw di.
7 Yntau a † dwng yn y dŷdd hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf ‡ jachäwr; canys yn fy nhŷ nid *oes* fwyd, na dillad: na oſodwch fi yn dywyſog i'r bobl.
8 Canys cwympodd Jeruſalem, a ſyrthiodd Juda; o herwydd eu tafod hwynt, a'u gweithredoedd *ſydd* yn erbyn yr ARGLWYDD, i gyffrôi llygaid ei ogoniant ef.
9 ¶ Dull eu hwynebau hwynt a dyſtiolaetha yn eu herbyn, a'u pechod fel e Sodoma a ſynegant, *ac* ni chelant: gwae eu henaid, canys talaſant ddrŵg iddynt eu hunain.
10 Dywedwch mai da *ſydd* i'r cyfiawn: canys f ffrwyth eu gweithredoedd a fwyn-hânt.

c Edrych 2 Bren. 24. 14. † Hebr. *uchel ei ŵyneb.* d Preg. 10. 16. † Heb. *gyfyd ei lâw.* Gen. 14. 22. † Heb. *rwymwr.* e Gen. 13. 13. a 18. 21. a 19. 5. f Sal. 128. 2.

11 Gwae

11 Gwae 'r anwir, drŵg *fydd iddo:* canys gwobr ei ddwylaw ei hun a † fydd iddo.

† Neu, *roddir.*

12 ¶ Fy mhobl [g] *fydd* a'u treiſwŷr yn fechgyn; a gwragedd a arglwyddiaetha arnynt. O ſy mhobl, [h] y rhai a'th ‡ dywyſant ſy 'n peri *it'* gyfeiliorni, a ffordd dy lwybrau a † ddiſtrywiant.

Heb, *wngair.* [g] Act. 4. [h] Pen. 9. 16.

13 Yr ARGLWYDD ſy 'n ſefyll i ymddadleu, ac yn ſefyll i farnu 'r bobloedd.

‡ Neu, *fendithiant.*

14 Yr ARGLWYDD a ddaw i farn â henuriaid ei bobl, a'u tywyſogion: canys chwi a ‡ borafoch y winllan; anrhaith y tlawd *ſydd* yn eich tai.

† Heb. *lyngcant.*

15 Beth *ſydd* i chwi a guroch ar fy mhobl; ac a faloch ar wynebau 'r tlodion, medd ARGLWYDD Dduw y lluoedd?

‡ Neu, *loſgaſoch.*

16 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwydd balchio o ferched Sïon, a rhodio â gwddf eſtynnedig, ac â llygaid † gwammal, gan rodio a rhygyngu wrth gerdded, a thryſtio â'u traed:

† Neu, *yn hudo.*

17 Am hynny y claſra 'r Arglwydd goryn- [i] Pen. 47. 2, 3. Nah. 3. 5. nau merched Sïon: a'r ARGLWYDD [i] a ddinoetha eu gwarthle hwynt.

18 Yn y dŷdd hwnnw y tynn yr Arglwydd ymmaith addurn yr eſgidiau, y rhwydwaith heſyd, a'r lloerawg wiſgoedd,

‡ Neu, *pêr-aroglau.*

19 Y ‡ cadwynau, a'r breichledau, a'r moledau,

† Heb. *tai yr enaid.*

20 Y penguwch, ac addurn y coeſau, a'r ſmodennau, a'r † dwyfronnegau, a'r cluſtdlyſau,

21 Y modrwyau, ac addurn y trwyn,

22 Y gwiſgoedd ſymmudliw, a'r mentyll, a'r miſynau, a'r crŷchnodwyddau,

23 Y drychau heſyd, a'r lliain meinwych, a'r coccyllau, a'r gynau.

‡ Neu, *gedyrn.*

24 A bydd yn lle pêr-arogl, ddrewi; bydd heſyd yn lle gwregys, rwygiad: ac yn lle jawn dreſn *gwâllt,* foelni; ac yn lle dwyfronneg, gwregys o ſachliain; *a* lloſgfa, yn lle prydferthwch.

† Neu, *yn wâg.*

25 Dy wŷr a ſyrthiant gan y cleddyf, a'th ‡ gadernid trwy ryfel.

Heb. *wedi ei glanhâu.*

26 A'i phyrth hi a ofidiant, ac a alarant: a hithau yn † anrheithiedig a eiſtedd ar y ddaear.

PEN. IV.

Tach. 25. B. *Mewn dygn adfyd, teyrnas Criſt a ſydd nodded.*

AC yn y dŷdd hwnnw ſaith o wragedd a ymafiant mewn un gŵr, gan ddywedyd, Ein bara ein hun a fwyttäwn, a'n dillad ein hun a wiſgwn: yn unig galwer dy enw di arnom ni; ‡ cymmer ymmaith [a] ein gwarth ni.

‡ Neu, *i gymmeryd ymmaith.* [a] Luc 1. 25.

2 Y prŷd hynny y bydd [b] Blaguryn yr ARGLWYDD yn brydferthwch, ac yn ogoniant; a ffrwyth y ddaear yn rhagorol, ac yn hardd † i 'r rhai a ddïangaſant o Iſrael.

[b] Zech. 3. 8. a 6. 12. † Heb. *i ddïangſa Iſrael.*

3 A bydd, *am* yr hwn a adewir yn Sïon, ac a weddillir yn Jeruſalem, y dywedir wrtho, O ſanct; *ſef* pob un a'r a 'ſgrifennwyd ‡ ymhlith y rhai byw yn Jeruſalem:

‡ Neu, *mewn bywyd.*

4 Pan [c] ddarffo i'r ARGLWYDD olchi budreddi merched Sïon, a charthu gwaed Jeruſalem o'i chanol, mewn yſbryd barn, ac mewn yſbryd lloſgfa.

[c] Mal. 3. 2, 3. [d] Ecſod. 13. 21.

5 A'r ARGLWYDD a grea ar bob trigfa o fynydd Sïon, ac ar ei gymanfaoedd, [d] gwmmwl a mŵg y dŷdd, a llewyrch tân fflamllyd y nôs: canys ‡ ar yr holl ogoniant *y bydd* † amddiffyn.

‡ Neu, *uwch ben,* † Heb. *gorchudd.*

6 A phabell fydd yn gyſgod y dŷdd rhag gwrês, ac yn noddfa, ac yn ddiddos rhag tymmeſtl, a rhag gwlâw.

PEN. V.

1 *Trwy ddammeg y winllan, y mae Duw yn eſguſodi bod ei farnedigaethau cyn doſted.* 8 *Ei farnedigaethau ef yn erbyn cybyddod;* 11 *a thrythyllwch,* 13 *ac annuwioldeb,* 20 *ac anghyfawnder.* 26 *Y rhai a ddïaledda dros Dduw.*

Tach. 25. P. Sul 2 o'r Adſent, B.

CAnaf yr awr hon i'm hanwylyd, ganiad fy anwylyd am [a] ei winllan: gwinllan ſydd i'm hanwylyd † mewn brynn tra ffrwythlon:

[a] Sal. 80. 8. Can. 8. 12.

2 Ac efe a'i * cloddiodd hi, ac a'i digarregodd, ac a'i plannodd o'r winwydden orau, ac a adeiladodd dŵr yn ei chanol, ac a drychodd winwrŷf ynddi: ac efe a ddiſgwiliodd *iddi* ddwyn grawnwin, hithau a ddûg rawn gwyllt ion.

Pen. 27. 2. Jer. 2. 21. Mat. 21. 33. Mar. 12. 1.

3 Ac yr awr hon preſwylwŷr Jeruſalem, a gwŷr Juda, bernwch attolwg rhyngofi a'm gwinllan.

Luc 20. 9. † Heb. *yngborn mâb yr olew.*

4 Beth *oedd* i'w wneuthur ychwaneg i'm gwinllan nag a wneuthum ynddi? pa ham, a mi yn diſgwil iddi ddwyn grawnwin, y dûg hi rawn gwyllt ion?

* Neu, *cauodd.*

5 Ac yr awr hon mi a hyſbyſaf i chwi yr hyn a wnâf i'm gwinllan: [b] tynnaf ymmaith ei chae, fel y porer hi; torraf ei magwyr, fel y byddo hi yn ſathrfa.

[b] Sal. 80. 12. * Heb. *planbigyn ei hyfrydwch ef.*

6 A mi a'i goſodaf hi yn ddifrod, nid yſgythrir hi, ac ni chloddir hi; ond mieri a drain a gyfyd: ac i'r cymmylau y gorchymynnaf na wlawiont wlâw arni.

† Heb. *grammen.*

7 Dïau, gwinllan ARGLWYDD y lluoedd *yw* tŷ Iſrael, a gwŷr Juda *yw* * ei blanhigyn hyfryd ef: ac efe a ddiſgwiliodd am farn, ac wele † drais; am gyfiawnder, ac wele lêf.

[c] Mic. 2. 2. * Neu, hyn ſydd

8 ¶ Gwae y rhai ſy yn cyſſylltu [c] tŷ at dŷ, *ac* yn cydio maes wrth faes, hyd *oni byddo* eiſiau lle, ac y trigoch chwi yn unig ynghanol y tîr.

yn fy ngbluſtiau medd *Arg. &c.*

9 * Lle y clywais *y dywedodd* ARGLWYDD y lluoedd, † Yn ddïau bydd tai lawer, mawrion, a thêg, yn anghyfannedd heb drigiannydd.

† Heb. *oni bydd.*

10 Canys dêg cyfair o winllan a ddygant un [d] Bath, a lle Gomer a ddŵg Ephah.

[d] Edrych Ezec. 45. 11.

11 ¶ [e] Gwae y rhai a gyfodant yn forau, i ddilyn dïod gadarn, a arhoſant hyd yr hwyr, *hyd oni* * ennynno y gwîn hwynt.

[e] Diar. 23. 29, 30.

12 Ac yn eu gwleddoedd hwynt y mae [f] 'r delyn, a'r nabl, y dympan, a'r bibell, a'r gwîn: ond [g] am waith yr ARGLWYDD nid edrychant, a gweithred ei ddwylaw ef nid yſtyriant.

Preg. 10. 16. * Neu, *erlidio.* [f] Am. 6. 5, 6. [g] Job 34. 27. Sal. 28. 5.

13 ¶ [h] Am hynny y caeth-gludwyd fy mhobl, am nad *oes ganddynt* wybodaeth: a'u † gwŷr anrhydeddus *ſydd* newynog, a'u lliaws a wywodd gan ſyched.

[h] Hoſ. 4. 6. † Heb. *banrhydedd ſydd wŷr newyn.*

14 Herwydd hynny 'r ymehangodd uffern, ac yr agorodd ei faſn yn anferth; ac yno y diſgyn eu gogoniant, a'u lliaws, a'u rhwyſg, a'r hwn a lawenycha ynddi.

[i] Pen. 2, 9, 11, 17.

15 [i] A'r gwrêng a grymmir, a'r galluog a ddaroſtyngir, a llygaid y rhai uchel a iſelir.

* Heb. *y Sanctaidd.*

16 Ond ARGLWYDD y lluoedd a ddyrchefir mewn barn; a'r Duw * ſanctaidd a ſancteiddir mewn cyfiawnder.

[k] Pen. 66. 5. Jer. 17. 15. Am. 5. 18.

17 Yr ŵyn hefyd a borant yn ôl eu harfer; a dïeithriaid a fwyttânt ddiffeithfaoedd y breiſion.

2 Pedr. 3. 3, 4.

18 Gwae 'r rhai a dynnant anwiredd â rheffynnau offeredd, a phechod megis â rhaffau menn:

19 [k] Y rhai a ddywedant, Bryſied, *a* phryſured ei orchwyl, fel y gwelom: nesäed

neſäed hefyd, a deued cyngor Sanct yr Iſrael, ſel y gwypom.

20 ¶ Gwae y rhai a ddywedant am y drŵg, Da *yw*; ac am y da, Drŵg *yw*; gan oſod tywyllwch am oleuni, a goleuni am dywyllwch; y rhai a oſodant chwerw am ſelys, a melys am chwerw.

[1] Diar. 3. 7. Rhuf. 12. 16. 21 Gwae 'r rhai *ſydd* [1] ddoethion yn eu golwg eu hun, a'r rhai deallgar yn eu golwg eu hun.

22 Gwae 'r rhai cryfion i yfed gwîn, a'r dynion nerthol i gymmyſgu diod gadarn:

[m] Diar. 17. 15. a 24. 24. 23 Y rhai [m] a gyfiawnhânt yr anwir er gwobr, ac a gymmerant ymmaith gyfiawnder y rhai cyfiawn oddi ganddynt.

[n] Ecſod. 15. 7. † Heb. *tafod tân.* [o] Job. 18. 16. Amos 2. 9. 24 Am hynny [n] megis ag yr yſa 'r † ffagl dân y ſoſl, ac y difa 'r ffiam y mân-us; *felly* [o] y bydd eu gwreiddyn hwynt yn bydredd, a'u blodeuyn a gyfyd i ſynu ſel llŵch; am iddynt ddiyſtyru cyfraith ALGLWYDD y lluoedd, a dirmygu gair Sanct yr Iſrael.

[p] Jer. 4. 24. ‡ Neu, *ſel tŵm.* [q] Pen. 9. 12, 17, 21. a 10. 4. [r] Pen. 7. 18. 25 Am hynny 'r ennynnodd llîd yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, ac yr eſtynnodd efe ei lâw arnynt, ac a'u tarawodd hwynt; a [p] chrynodd y mynyddoedd, a bu eu celanedd hwynt ‡ yn rhwygedig ynghanol yr heolydd. [q] Er hyn oll ni ddychwelodd ei llîd ef, ond etto *y mae* ei lâw ef wedi ei heſtyn allan.

[s] Dan. 5. 6. 26 ¶ Ac efe a gyfyd faner i'r cenhedloedd o bell, ac [r] a chwibana arnynt hwy o eithaf y ddaear; ac wele, ar frys yn fuan y deuant.

27 Ni *bydd un* blîn, na thramgwyddedig yn eu plith; ni huna 'r un ac ni chŵſg; ac [s] ni ddattodir gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir carrai ei eſgidiau.

[t] Pen. 8. 22. ‡ Neu, *a phan ſo goleu, tywyll ſydd yn eu dinyſtr.* 28 Yr hwn *ſydd* a'i ſaethau yn llymion, a'i holl fwaau yn annelog: carnau ei feirch ef a gyfrifir fel calleſtr, a'i olwynion fel corwynt.

29 Ei ruad *ſydd* fel llêw, efe a rua fel cenawön llêw: efe a chwyrna hefyd, ac a ymeifl yn yr yſglyfaeth, efe a ddiangc hefyd, ac a'i dŵg ymmaith yn ddiogel, ac ni bydd achubydd.

30 Ac efe a rua arnynt y dydd hwnnw, fel rhuad y môr: o's [t] edrychir ar y tîr, wele dywyllwch, *a* chyfyngder, ‡ a'r goleuni a dywyllir yn ei neſoedd.

PEN. VI

Tach. 26. B. *1 Eſay mewn gweledigaeth yn gweled Duw yn ei ogoniant, ſa chwedi oſni; yn cael ei gadarnhâu i'w gennadwri. 9 Y mae 'n dangos gwrthnyſigrwydd y bobl, nes eu dinyſtrio. 13 Y gweddill a ſydd caduedig.*

[a] 2 Bren. 15. 7. [b] Joan 12. 41. [c] Ezec. 1. 11. † Heb. *hwn ar hwn.* [d] Dad. 4. 8. ‡ Heb. *llonaid yr holl ddaear yw ei ogoniant.* [e] Ecſod. 40. 34. 1 Bren 8. 10. [f] Barn. 6. 22. a 13. 22. † Heb. *torrwyd ſ ymmaith.*

YN y flwyddyn [a] y bu farw 'r brenhin Uzziah, [b] y gwelais hefyd yr Arglwydd yn eiſtedd ar eiſteddfa uchel a dyrchafedig; a'i odrau yn llenwi 'r Deml.

2 Y Seraphiaid oedd yn ſefyll oddi ar hynny: chwech aden ydoedd i bob un; â dŵy y cuddiai ei wyneb, ac [c] â dŵy y cuddiai ei draed, ac â dŵy yr ehedai.

3 A llefodd † y naill wrth y llall, ac a ddywedodd, [d] Sanct, Sanct, Sanct, yw ARGLWYDD y lluoedd, yr ‡ holl ddaear ſydd lawn o'i ogoniant ef.

4 A phŷſt y rhiniogau a ſymmudaſant gan 'êf yr hwn oedd yn llefain, [e] a'r tŷ a lanwyd gan fŵg.

5 ¶ Yna y dywedais, [f] Gwae fi: canys † darfu am danaf: o herwydd gŵr halogedig *ei* wefuſau *ydwyf* fi, ac ym mŷſg pobl halogedig o wefuſau yr ydwyf yn trigo: canys fy llygaid a welſant y brenhin, ARGLWYDD y lluoedd.

6 Yna yr ehedodd attaf un o'r Seraphiaid, ac yn ei lâw farworyn a gymmeraſai efe oddi ar yr allor mewn gefail:

[g] Edrych Jer. 1. 9. Dan. 10. 16. 7 Ac [g] a'i rhoes i gyffwrdd â'm genau, ac a ddywedodd, Wele, cyffyrddodd hwn â'th wefuſau, ac ymadawodd dy anwiredd, a glanhäwyd dy bechod.

[h] Gen. 1. 26. a 3. 22. a 11. 7. [i] Mat. 13. 14. Mar. 4. 12. Luc. 8. 10. Joan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8. [k] Sal. 119. 70. Pen. 63. 17. [l] Jer. 5. 21. † Neu, *wedi ei dychwelyd, a'i pbori.* ‡ Neu, *bon-cyff.* 8 Clywais hefyd lêf yr ARGLWYDD yn dywedydd, Pwy a anfonaf? a phwy a â drosom [h] ni? Yna y dywedais, Wele fi, anfon fi.

9 ¶ Ac efe a ddywedodd, Dôs, a dywed wrth y bobl hyn, [i] Gan glywed clywch, ond na ddeallwch; a chan weled gwelwch, ond na wybyddwch.

10 Braſhâ [k] gàlon y bobl hyn, a thrymhâ eu cluſtiau, a chau eu llygaid: [l] rhag iddynt weled â'u llygaid, a chlywed â'u cluſtiau, deall â'u calon, a dychwelyd, a'u meddyginiaethu.

11 Yna y dywedais, Pa hŷd, ARGLWYDD? Ac efe a attebodd, Hyd oni anrheithier y dinaſoedd heb drigiannydd, a'r tai heb ddŷn, a gwneuthur y wlâd yn gwbl anghyfannedd.

12 Ac i'r ARGLWYDD bellhâu dynion, a *bod* ymadawiad mawr ynghanol y wlâd.

13 ¶ Ac etto *bydd* ynddi ddegwm, † a *bi* a ddychwel, ac a borir: ſel y llwyfen a'r dderwen, y rhai wrth fwrw *eu dail y mae* ‡ ſylwedd ynddynt; *felly* yr hâd ſanctaidd *ſydd* ei ſylwedd hi.

PEN. VII.

Tach. 26. P. D. Nadolig. P. gw. 10. hyd w. 17. *1 Abaz, pan oedd oſn Reſin a Phecah yn ei ſiino ef, yn cael cyſſur gan Eſay. 10 Abaz, wedi cael cennad i ddewis argoel, yn ei wrthod; ac yn cael yn lle arŵydd, addewid o Criſt. 17 Prophwydo y daw dialedd arno ef o Aſſyria.*

[a] 2 Bren. 16. 5. 2 Cron. 28. 5. ABu yn nyddiau [a] Ahaz fâb Jotham, fâb Uzziah ſrenhin Juda, ddyfod o Reſin brenhin Syria, a Phecah mâb Remaliah brenhin Iſrael, i ſynu *tu a* Jeruſalem, i ryfela arni: ond ni allodd ei gorchfygu.

3262.

† Neu, *orphwys ar Ephraim.* 2 A mynegwyd i dŷ Ddafydd, gan ddywedyd, Syria a † gyd-ſynniodd ag Ephraim. A'i gàlon ef a gyffrôdd, a chàlon ei bobl, megis y cynhyrfa prennau y coed o flaen y gwynt.

‡ Sef, *y gweddill a ddychwel.* Edrych Pen. 6. 13. a 10. 21. [b] 2 Bren. 18. 17. Pen. 36. 2. † Neu, *yn ſarn.* ‡ Neu, *deffrôwn.* 3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Eſay, Dôs allan yr awr hon i gyfarfod Ahaz, ti a ‡ Sear-Jaſub dy fâb, wrth ymmyl [b] piſtyll y llŷn uchaf, † ym mhriffordd maes y pannwr:

4 A dywed wrtho, Ymgadw a bydd lonydd; nac ofna, ac na feddalhaed dy gàlon, rhag dŵy gloren y pentewynion myglyd hyn, rhag angerdd llîd Reſin, a Syria, a mâb Remaliah:

5 Canys Syria, ac Ephraim, a mâb Remaliah, a ymgynghorodd gyngor drŵg yn dy erbyn, gan ddywedyd,

6 Eſgynnwn yn erbyn Juda, a ‡ blinwn hi, torrwn hi hefyd attom, a goſodwn frenhin yn ei chanol hi; *ſef* mâb Tabeal:

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, Ni ſaif, ac ni bydd *tyn.*

8 Canys pen Syria *yw* Damaſcus, a phen Damaſcus yw Reſin; ac o fewn pùm mlynedd a thri ugain y torrir Ephraim rhag bod yn bobl.

9 Hefyd

Cyflawn. 3327. [c] Edrych 2 Cron. 20. 20. [†] Neu, *oni chredwch? am na'ch ſicrhawyd*, y mae. [d] Mat. 1. 23. Lue 1. 31. [e] Pen. 9. 5. [‡] Neu, *a thi* forwyn *a elwi.* Cyflawn. 3264. Edrych Gen. 4. 1, 25. a 16. 11. a 29. 32. a 30. 6, 8. Cyflawn. 3265. 1 Sam. 4. 21. [f] Edrych Pen. 8. 4. [g] 2 Bren. 15. 30. a 16. 9. [h] 1 Bren. 12. 16. [i] Pen. 5. 26. [k] 2 Bren. 16. 7, 8. Edrych Ezec. 5. 1. [†] Heb. *ynghanol y tir.*

9 Hefyd pen Ephraim *yw* Samaria, a phen Samaria *yw* mâb Remaliah: [c] [†] oni chredwch, diau ni ſicrhëir chwi.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a 'chwanegodd lefaru wrth Ahaz, gan ddywedyd,

11 Gofyn it' arwydd gan yr ARGLWYDD dy Dduw; gofyn o'r dyfnder, neu o'r uchelder oddi arnodd.

12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni ofynnaf, ac ni themtiaf yr ARGLWYDD.

13 A dywedodd yntau, Gwrandêwch yr awr hon, tŷ Ddafydd, Ai bychan gennych flino dynion, oni flinoch hefyd fy Nuw?

14 Am hynny yr ARGLWYDD ei hun a ddyry i chwi arwydd; [d] Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a eſgor ar [e] fâb, [‡] ac a eilw ei enw ef, Immanu-El.

15 Ymenyn a mêl a fwytty efe, fel y medro ymwrthod â'r drŵg, ac ethol y da.

16 [f] Canys cyn medru o'r bachgen ymwrthod â'r drŵg, ac ethol y da; y gwrthodir y wlâd a ffieiddiaiſt gan [g] ei dau frenhin.

17 ¶ Yr ARGLWYDD a ddŵg arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy dadau, ddyddiau ni ddaethant er y dydd [h] yr ymadawodd Ephraim oddi wrth Juda, *ſef* brenhin Aſſyria.

18 A bydd, yn y dydd hwnnw i'r ARGLWYDD [i] chwibanu am y gwybedyn *ſydd* yn eithaf afonydd yr Aipht, ac am y wenhynen *ſydd* yn nhîr Aſſyria:

19 A hwy a ddeuant, ac a orphwyſant oll yn y dyffrynnoedd anghyfanneddol, ac yng-hromlechydd y creigiau; ac yn yr ysbyddeid oll, ac yn y perthi oll.

20 Yn y dydd hwnnw yr eillia 'r Arglwydd â'r [k] ellyn a gyflogir, *ſef* â'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, *ſef* â brenhin Aſſyria, y pen, a blêw 'r traed; a'r farf hefyd a ddiſa efe.

21 A bydd yn y dydd hwnnw i ŵr fagu anneir-fuwch, a dwy ddafad.

22 Bydd hefyd o amlder y llaeth a roddant, iddo fwytta ymenyn: canys ymenyn a mêl a fwytty pawb a adewir [†] o fewn y tir.

23 A bydd y dydd hwnnw, fob pod lle yr hwn y bu ynddo fil o winwŷdd *er* mîl o arian *bathol*, yn fieri ac yn ddrain y bydd.

24 A Saethau, ac â bwaau y daw yno: canys yn fieri ac yn ddrain y bydd yr holl wlâd.

25 Eithr yr holl fynyddoedd, y rhai a geibir â cheibiau, ni ddaw yno ofn mieri na drain: ond bydd yn hebryngfa gwartheg, ac yn fathrfa defaid.

PEN. VIII.

Tach. 27. B.

1 Ym Maher-ſalal-haſbaz y mae efe yn prophwydo y daroſtyngir Syria ac Iſrael gan Aſſyria; 5 A Juda befyd am eu hanffyddlondeb. 9 Na's gellir gwrthwynebu barnedigaeth Duw. 11 Y bydd cyſſur i'r rhai a ofno Dduw. 19 Trallod blin ar ddelwaddolwŷr.

3262. [a] Hab. 2. 2. [†] *Bryſſia i'r yſpail, pryſſura i'r anrhaith.* [b] 2 Bren. 16. 10. [‡] *Bryſſia i'r yſpail, pryſſura i'r anrhaith.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer it' rôl fawr, a [a] 'ſgrifenna arni â phin dŷn, [†] am Maher-ſalal-haſ-baz.

2 A chymmerais yn dyſtiolaeth i mi dyſtion ffyddlon, [b] Uriah yr offeiriad, a Zechariah fâb Jeberechiah.

3 Ac mi a neſeais at y brophwydes; a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar fab. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Galw ei enw ef, [‡] Maher-ſalal-haſ-baz.

4 [c] Canys cyn y medro 'r bachgen alw, Fy nhâd, neu, Fy mam, [d] [‡] golud Damaſcus ac ysbail Samaria a ddygir ymmaith o flaen brenhin Aſſyria.

5 ¶ A 'chwanegodd yr ARGLWYDD lefaru wrthyf drachefn, gan ddywedyd,

6 O herwydd i'r bobl hyn wrthod dyfroedd Siloah, y rhai ſy 'n cerdded yn araf, *a chymmeryd* llawenydd o Reſin, a mâb Remaliah:

7 Am hynny wele mae 'r Arglwydd yn dwyn arnynt ddyfroedd yr afon, yn gryfion, ac yn fawrion, *ſef* brenhin Aſſyria, a'i holl ogoniant; ac efe a eſgyn ar ei holl afonydd, ac ar ei holl geulennydd ef.

8 Ie trwy Juda y treiddia efe: efe a lifa, ac a â droſodd, [e] efe a gyrraedd hyd y gwddf; ac eſtynniad ei adenydd ef fydd llonaid lled dy dîr di, O [p] Immanu-El.

9 ¶ Ymgyfeillechwch, bobloedd, [‡] a chwi a ddryllir: gwrandêwch, holl belledigion y gwledydd; ymwregyſwch, a chwi a ddryllir; ymwregyſwch, a chwi a ddryllir.

10 Ymgynghorwch gyngor, ac fe a ddiddymmir; dywedwch y gair, ac ni ſaif: canys *y mae* Duw gyd â ni.

11 ¶ Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf [†] â llâw grêf; ac efe a'm dyſgodd na rodiwn yn ffordd y bobl hyn, gan ddywedyd.

12 Na ddywedwch, Cŷd-fwriad, wrth y rhai oll y dywedo y bobl hyn, Cŷd-fwriad: nac ofnwch chwaith eu hofn hwynt, ac na arſwydwch.

13 ARGLWYDD y lluoedd ei hun a ſancteiddiwch; a *bydded* efe yn ofn i chwi, a *bydded* efe yn arſwyd i chwi;

14 Ac [g] efe a fydd yn noddfa; [h] ond yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwyſtr i ddau dŷ Iſrael, yn fagl ac yn rhwyd i breſwylwŷr Jeruſalem.

15 A llawer yn eu mŷſg [l] a dramgwyddant ac a ſyrthiant, ac a ddryllir, ac a rwydir, ac a ddelir.

16 Rhwym y dyſtiolaeth, ſelia 'r gyfraith ym mhlith fy niſgyblion.

17 A minnau a ddiſgwiliaf am yr ARGLWYDD ſydd yn cuddio ei wyneb oddi wrth dŷ Jacob, ac a wiliaf am dano.

18 [k] Wele fi a'r plant a roddes yr ARGLWYDD i mi, [l] yn arŵyddion ac yn rhyfeddodau yn Iſrael; oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn ſydd yn trigo ym mynydd Sïon.

19 ¶ A phan ddywedant wrthych, Ymofynnwch â'r ſwynyddion, ac â'r dewiniaid, [m] y rhai ſy 'n huſtyng, ac yn ſibrwd: onid â'u Duw 'r ymofyn pobl? drcs y byw, at y meirw?

20 [n] At y gyfraith, ac at y dyſtiolaeth: oni ddywedant yn ôl y gair hwn, *bynny ſydd* am [o] nad *oes* [‡] oleuni ynddynt.

21 A hwy a dramwyant trwyddi, yn galed arnynt, ac yn newynog: a bydd pan newynont, yr ymddigiant, ac y melldigant eu brenhin a'u Duw, ac a edrychant i fynu.

22 [p] A hwy a edrychant ar y ddaear, ac wele drallod, a thywyllwch, niwl cyfyngder: a *byddant* wedi eu gwthio i dywyllwch.

PEN. IX.

1 Pa lawenydd a fydd ynghanol blinderau, trwy frenhiniaeth a genedigaeth Chriſt. 8 Barnedigaethau yn erbyn Iſrael am eu balchder, 13 am eu rhaſrith, 18 ac am eu hanedifeirwch.

Tach. 27. P. D. Nadolig, B. hyd w. 8.

Etto

[c] Edrych Pen. 7. 16. [d] 2 Bren. 15. 29. a 16. 9. Pen. 17. 3. [‡] Neu, *yr hwn ſydd o flaen brenhin Aſſyria a ddŵg ymaith olud Damaſcus, &c.* [e] Pen. 30. 28. [f] Pen. 7. 14. [‡] Neu, *etto.* [†] Heb. *â chryfder llâw.* [g] Ezec. 11. 16. [h] Pen. 28. 16. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. 1 Pedr 2. 8. [i] Mat. 21. 44. Luc 20. 18. [k] Heb. 2. 13. [l] Sal. 71. 7. Zech. 3. 8. [m] Pen. 29. 4. [n] Luc 16. 29. [o] Mic. 3. 6. [‡] Heb. *wawr.* [p] Pen. 5. 30.

ETto ni *bydd* y tywyllwch yn ôl yr hyn *a fu* yn y gofid; megis yn yr amſer cyntaf y cyſſyrddodd yn yſgafn â thîr Zabulon a thîr Naphtali, ac wedi hynny yn ddwyſach y cyſtuddiodd *hi* wrth ffordd y môr, tu hwnt i'r Jorddonen, yng Ngalilee † y cenhedloedd.

2 [a] Y bobl a rodiaſant mewn tywyllwch, a welſant oleuni mawr: y rhai ſydd yn aros yn nhîr cyſgod angau, y llewyrchodd goleuni arnynt.

3 Amlheaiſt y genhedlaeth, ‡ ni 'chwanegaiſt lawenydd; llawenychaſant ger dy fron megis y llawenydd amſer cynhauaf, *ac* megis y llawenychant wrth rannu yſbail.

4 † Canys drylliaiſt jau ei faich ef, a ffon ei yſgwydd ef, gwïalen ei orthrymmwr, megis yn nŷdd [b] Midian.

5 ‡ Canys pob câd y rhyfelwr ſydd mewn trŵſt, a dillad wedi eu trybaeddu mewn gwaed: † ond bydd *bwn* trwy loſgiad *a* ‡ chynnud tân.

6 Canys [c] bachgen a aned i ni, [d] mâb a roddwyd i ni, a bydd y llywodraeth ar ei yſgwydd ef: a gelwir ei enw ef, [e] Rhyfeddol, Cynghorwr, y Duw cadarn, Tâd tragywyddoldeb, Tywyſog tangnefedd.

7 Ar helaethrwydd *ei* lywodraeth a'i dangnefedd [f] ni *bydd* diwedd, ar orſeddfa Dafydd, ac ar ei frenhiniaeth ef, i'w threfnu hi, ac i'w chadarnhâu â barn ac â chyfiawnder, o'r prŷd hyn, a hyd byth. [g] Zêl ARGLWYDD y lluoedd a wnâ hyn.

8 ¶ Yr Arglwydd a anfonodd air i Jacob; ac efe a ſyrthiodd ar Iſrael.

9 A'r holl bobl a wybydd, *ſef* Ephraim a thrigiannydd Samaria, y rhai a ddywedant mewn balchder, ac mewn mawredd càlon,

10 Y priddfeini a ſyrthiaſant, ond â cherrig nâdd yr adeiladwn: y ſycomorwŷdd a dorrwyd, ond ni a'u newidiwn *yn* gedrwŷdd.

11 Am hynny 'r ARGLWYDD a ddyrchafa wrthwynebwŷr Reſin yn ei erbyn ef, ac a ‡ gyſſyllta ei elynion et ynghŷd;

12 Y Syriaid o'r blaen, a'r Philiſtiaid hefyd o'r ôl, a hwy a yſant Iſrael yn ſafnrhwth. [h] Er hyn i gŷd ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto *y mae* ei lâw ef yn eſtynnedig.

13 ¶ [i] A'r bobl ni ddychwelant at yr hwn a'u tarawôdd; ac ni cheiſiant ARGLWYDD y lluoedd.

14 Am hynny y tyrr yr ARGLWYDD oddi wrth Iſrael ben a chynffon, cangen a brwynen, yn yr un dŷdd.

15 Yr henwr a'r anrhydeddus *yw* 'r pen: a'r prophwyd ſydd yn dyſgu celwydd, efe *yw* 'r gynffon.

16 Canys [k] ‡ cyfarwyddwŷr y bobl hyn ſy 'n peri *iddynt* gyfeiliorni; a llyngcwyd *yr hai* a † gyfarwyddir ganddynt.

17 Am hynny nid ymlawenhâ 'r Arglwydd yn eu gwŷr jeuainge hwy, ac wrth eu hymddifaid a'u gweddwon ni thoſturia: canys pob un o honynt *ſydd* ŕagrithiwr a drygionus, a phob genau yn traethu ‡ ynfydrwydd. [l] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto *y mae* ei lâw ef yn eſtynnedig.

18 ¶ O herwydd anwiredd a lŷſg fel tân; y mieri a'r drain a yſa efe, ac a gynneu yn nryſni 'r coed; a hwy a ddyrchafant *fel* ymddyrchafiad mŵg.

19 Gan ddigofaint ARGLWYDD y lluoedd [m] y tywylla 'r ddaear, ac y bydd y bobl fel ymborth tân: nid eiriach neb ei frawd.

20 Ac efe a † gippia ar y llâw ddehau ac a newyna; bwytty hefyd ar y llâw aſſwy, ac ni's digonir hwynt: [n] bwyttânt bawb gîg ei fraich ei hun:

21 Manaſſeh, Ephraïm; ac Ephraïm, Manaſſeh: hwythau ynghŷd yn erbyn Juda. [o] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto *y mae* ei lâw ef yn eſtynnedig.

PEN. X.

1 *Gwae 'r rhai trawſion. 5 Aſſyria, gwïalen rhagrithwŷr, am ei falchder a dorrir. 20 Yr achubir gweddill o Iſrael. 24 Cyſſuro Iſrael, trwy addo iddynt gael eu gwared oddi wrth Aſſyria.*

GWae 'r rhai ſy [a] 'n gwneuthur deddfau anwir, a'r 'ſgrifennyddion ſydd yn 'ſgrifennu blinder;

2 I ymchwelyd y tlodion oddi wrth farn, ac i ddwyn barn anghenogion fy mhobl: fel y byddo gweddwon yn yſbail iddynt, ac yr anrheithionț yr amddifaid.

3 A [b] pha beth a wnewch yn nŷdd yr ymweliad, ac yn y diſtryw a ddaw o bell? at bwy y ffowch am gynhorthwy? a pha le y gedwch eich gogoniant?

4 Heboſi y crymmant dan y carcharorion, a than y rhai a laddwydd y ſyrthiant. [c] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lîd ef, ond etto *y mae* ei lâw ef yn eſtynnedig.

5 ¶ ‡ Gwae Aſſur, [d] gwïalen fy llîd, a'r ffon yn eu llâw hwynt *yw* fy nigoſaint.

6 At genedl ragrithiol yr anfonaf ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y gorchymynnaf iddo ysbeilio ysbail, a 'ſglyfaethu yſglyfaeth, a'u goſod hwynt yn ſathrſa, megis tomm yr heolydd.

7 [e] Ond nid felly 'r ancana efe, ac nid felly y meddwl ei gâlon; eithr *y mae* yn ei frŷd ddifetha a thorri ymmaith genhedloedd nid ychydig.

8 [f] Canys efe a ddywed, Onid *yw* fy nhywyſogion i gyd yn frenhinoedd?

9 Onid fel Carchemis *yw* [g] Calno? onid fel Arpad *yw* Hamath? onid fel Damaſcus *yw* Samaria?

10 Megis y cyrhaeddodd ſy llâw deyrnaſoedd yr eulynnod, a'r rhai yr oedd eu delwau cerfiedig yn rhagori ar yr eiddo Jeruſalem, a Samaria;

11 Ond megis y gwneuthum i Samaria ac i'w heulynnod, felly y gwnâf i Jeruſalem ac i'w delwau hithau?

12 A bydd pan gyflawno 'r Arglwydd ei holl waith [a] ym mynydd Sïon, ac yn Jeruſalem, yr ymwelaf â ffrwyth mawredd càlon brenhin Aſſur, ac â gogoniant uchelder ei lygaid ef:

13 Canys dywedodd, Trwy nerth fy llâw y gwneuthum *hyn*, a thrwy fy noethineb: o herwydd doeth ydwyf: ac mi a ſymmudais derfynau pobloedd, a'u tryſorau a ysbeiliais, ac a fwriais i'r llawr y trigolion fel † *gŵr* grymmus.

14 A'm llâw a gafodd gyfoeth y bobloedd fel nŷth; ac megis y ceſglir wyau wedi eu gado, y ceſglais yr holl ddaear; ac nid oedd a ſymmudai aden, nac a agorai ſafn, nac a ynganai.

15 A ymffroſtia 'r fwyall yn erbyn yr hwn a gymmyno â hi? a ymſawryga 'r llîf yn erbyn yr hwn a'i tynno? megis

‡ pe

† Neu, *bobl og.*
[a] Mat. 4. 16. Eph. 5. 14.
‡ Neu, *iddi y chwan. &c.*
† Neu, *Pan ddrylliaiſt.*
[b] Barn. 7. 22. Sal. 83. 9. Pen. 10. 26.
‡ Neu, *Pan oedd holl gâd rhyfelwr mewn, &c.*
† Neu, *a bu.*
‡ Heb. *ymborth.*
[c] Pen. 7. 14.
[d] Joan 3. 16.
[e] Barn. 13. 18.
[f] Luc 1. 32, 33.
[g] 2 Bren. 19. 31. Pen. 37. 32.
‡ Heb. *gymmyſga.*
[h] Pen. 5. 25. a 10. 4.
[i] Jer. 5. 3.
[k] Pen. 3. 12.
‡ Neu, *benditbwŷr.*
† Neu, *fenditbir.*
‡ Neu, *cogni.*
[l] Ad. 12, 21. Pen. 10. 4.
[m] Pen. 8. 22.
† Heb. *dyrr.*
[n] Pen. 49. 26.
[o] Pen. 5. 25.
[a] Sal. 58. 2. a 94. 20.
[b] Job 31. 14.
[c] Pen. 5. 25. a 9. 12, 17, 21.
‡ Neu, *Ob.*
[d] Jer. 51. 20.
[e] Mic. 4. 12.
[f] 2 Bren. 18. 24, 33.
[g] 2 Bren. 19. 10, &c. Amos 6. 2.
[h] 2 Bren. 19. 31.
† Neu, *pobl lawer.*

‡ Neu, *ped yſtydwai y wïalen y rhai, &c.*

† Neu, *dyrchafai y ffon yr hyn nid yw bren.*

‡ Heb. *o'r enaid hyd y enawd.*

[b] Edrych [a] Bren. 16. 7. [a] Cron. 28. 20. [k] Pen. 7.3. [l] Rhuſ. 9. 27. [m] Pen. 28. 22. Dan. 9. 27.

† Neu, *troſot.* [n] Ecſod. 14.

[o] 2 Bren. 19. 35. [p] Midian ynghraig Oreb: ac [p] *ſel y bu* ei wïalen ar y môr, felly y cyfyd efe hi yn ôl ffordd yr Aipht. [p] Barn. 7. 25. Pen. 9. 4. [q] Ecſod. 14. 26, 27. [r] Pen. 14. 25.

[s] 1 Sam. 13. 23. [t] 1 Sam. 11. 4. [u] 1 Sam. 25. 44. [x] Barn. 18. 7. [y] Joſ. 21. 18. [z] Joſ. 15. 31. [a] 1 Sam. 21. 1. Neh. 11. 32.

Tach. 28. P. Y Sulgwyn, P.

1 *Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn a darddo o wreiddyn Jeſſe.* 10 *Gorſodus adnewyddiad Iſrael, a galwedigaeth y cenhedloedd,*

YNa [a] y daw allan wïalen o gyff [b] Jeſſe; a [c] blaguryn a dŷf o'i wrâidd ef:

2 Ac Ysbryd yr ARGLWYDD a orphwys arno ef; Ysbryd doethineb a deall, Ysbryd cyngor a chadernid, Ysbryd gwybodaeth ac ofn yr ARGLWYDD;

3 Ac a wnâ ei † ddeall ef yn fywiog yn ofn yr ARGLWYDD: ac nid wrth olwg ei lygaid y barn efe, nac wrth glywed ei gluſtiau y cerydda efe.

4 Ond [d] efe a farn y tlodion mewn cyfjawnder, ac a argyhoedda dros rai llariaidd y ddaear, mewn uniondeb: ac efe [e] a dery 'r ddaear â gwïalen ei enau, ac ag anadl ei wefuſau y llâdd efe 'r anwir.

5 A chyfiawnder fydd gwregys ei lwynau ef, a ffyddlondeb yn wregys ei arennau.

6 † A'r blaidd a drîg gyd â'r oen, a'r llewpard a orwedd gyd a'r mynn; y llô hefyd, a chenau 'r llew, a'r anifail brâs, fyddant ynghŷd, a bachgen bychan a'u harwain.

7 Y fuwch hefyd a'r arth a borant ynghŷd, eu llydnod a *gŷd*-orweddant: y llew, fel yr ŷch, a bawr wellt.

8 A'r plentyn fugno a chwery wrth dwll yr aſp; ac ar ffau 'r wiber yr eſtyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei lâw.

9 [g] Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd fy ſancteiddrwydd: canys [h] y ddaear a fydd llawn o wybodaeth yr ARGLWYDD, megis y mae 'r dyfroedd yn toi 'r môr.

10 ¶ Ac yn y dŷdd hwnnw [i] y bydd gwreiddyn Jeſſe, yr hwn a ſaif yn arwydd i'r bobloedd: ag ef yr ymgais y cenhedloedd: a'i orphwyſfa *fydd* yn ogoniant.

11 Bydd hefyd yn y dŷdd hwnnw, i'r Arglwydd ſwrw eilwaith ei lâw i feddiannu gweddill ei bobl, y rhai a weddillir [k] gan Aſſyria, a chan yr Aipht, a chan Bathros, a chan Ethiopia, a chan Elam, a chan Sinar, a chan Hamath, a chan ynyſoedd y môr.

12 Ac efe a gyfyd faner i'r cenhedloedd, ac a gynnull [l] grwydriaid Iſrael, ac a gaſgl waſgaredigion Juda o bedair ‡ congl y ddaear.

13 [m] Cenfigen Ephraim a ymedy hefyd, a gwrthwynebwŷr Juda a dorrir ymmaith: ni chenfigenna Ephraim wrth Juda, ac ni chyfynga Juda ar Ephraim.

14 Ond hwy a ehedant ar yſgwyddau 'r Philiſtiaid tu a 'r gorllewin; ynghŷd yr ysbeiliant feibion y dwyrain: † hwy a oſodant eu llâw ar Edom a Moab, a meibion Ammon ‡ fydd *mewn* ufudd-dod iddynt.

15 Yr ARGLWYDD hefyd [n] a ddifroda dafod môr yr Aipht, ac â'i wynt nerthol efe a gyfyd ei lâw ar yr afon, ac a'i tery hi yn y ſaith ffrŵd, a wnâ fyned droſodd yn † droedſych.

16 A [o] hi a fydd yn brif-ffordd i weddill ei bobl ef, y rhai a adewir o Aſſyria, [p] megis ag y bu i Iſrael yn y dŷdd y daeth efe i fynu o dîr yr Aipht.

[a] Pen 53. 2. Zech. 6. 12. Dad. 5. 5. [b] Act. 13. 23. [c] Pen. 4.2. Jer. 23. 5. † Heb. *arogliad.* [d] Sal. 72. 2. Dad. 19. 11. [e] Job. 4. 9. Mal. 4. 6. 2 Theſ. 2. 8. Dad. 1.16. a 2. 16. a 19. 15. [f] Pen. 65. 25. Ezec. 34. 25. Hoſ. 2. 18. [g] Job 5. 23. [h] Pen. 35. 9. Hab. 2. 14. [i] Rhuf. 15. 12. [k] Zech. 10. 10. [l] Jago 1. 1. ‡ Heb. *aſgell.* [m] Jer. 3. 18. Ezec. 37. 16. 22. Hoſ. 1. 11. † Heb. *Edom a Moab ſydd goſodfa eu dwylaw bwynt.* ‡ Heb. *eu hufuddod bwy.* [n] Zech. 10. 11. † Heb. *mewn 'ſgidiau.* [o] Pen. 19. 23. [p] Ecſod. 14. 26.

PEN. XII.

Llawen ddïolch y ffyddloniaid am drugareddau Duw.

Tach. 29. B.

YNa y dywedi yn y dŷdd hwnnw, Molaf di, O ARGLWYDD: er it' ſorri wrthyf, dychwelir dy lîd, a thi a'm cyſſuri.

2 Wele, Duw *yw* fy jechydwriaeth: gobeithiaf, ac nid ofnaf: canys [a] yr ARGLWYDD DDUW *yw* fy nerth a'm cân: efe hefyd yw fy jechydwriaeth.

[a] Ecſod. 15. 2. Sal. 118. 14.

3 Am

[b] Joan 4. 10, 14. a 7. 37, 38.
[c] 1 Cron. 16. 8. Sal. 105. 1.
‡ Neu, *Cyhoeddwch ei enw.*
[d] Pen. 54. 1. Zeph. 3. 14.

3 Am hynny mewn llawenydd y tynnwch [b] ddwfr o ffynhonnau jechydwriaeth.
4 A chwi a ddywedwch yn y dŷdd hwnnw, [c] Molwch yr ARGLWYDD, ‡ gelwch ar ei enw, hyſbyſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd, cofiwch mai dyrchafedig yw ei enw ef.
5 Cenwch i'r ARGLWYDD; canys godidawgrwydd a wnaeth efe: hyſbys yw hyn yn yr holl dîr.
6 [d] Bloeddia, a chrôch-lefa, preſwylferch Sion; canys mawr *yw* Sanct Iſrael o'th fewn di.

PEN. XIII.

Tach. 29. P. Cyflawn. 3466.

1 *Duw yn byddino llueddd ei ddigoſaint: 6 yn bygwth diſtrywio Babilon trwy 'r Mediaid. 19 Difrod Babilon.*
[a] BAich Babilon, yr hwn a welodd Eſay mâb Amos.

[a] Pen. 21. 1. a 47. 1. Jer. 50, a 51.
[b] Pen. 18. 3.
† Heb. *cyffelybrwydd pobl.*

2 [b] Dyrchefwch faner ar y mynydd uchel, dyrchefwch lêf attynt, yſgydwch lâw fel yr elont i fewn pyrth y pendefigion.
3 Myfi a orchymynnais i'm rhai ſanctaidd; gelwais hefyd fy nghedyrn i'm digter, y rhai a ymhyſrydant yn fy nyrchafiad.
4 Llêf tyrfa yn y mynyddoedd, † yn gyffelyb i bobl lawer; ſŵn twrf teyrnaſoedd y cenhedloedd wedi ymgynnull: ARGLWYDD y lluoedd ſydd yn cyſrif llu y rhyfel.
5 Dyſod y maent o wlâd bell, o eithaf y nefoedd; *ſef* yr ARGLWYDD, ac arfau ei lidiawgrwydd, i ddiſa 'r holl dîr.
6 ¶ Udwch; canys agos *yw* diwrnod yr ARGLWYDD; [c] megis anrhaith oddi wrth yr Holl-alluog y daw.

[c] Job 31. 23. Joel 1. 15. † Neu, *gwymp.* ‡ Neu, *gilydd.*

7 Am hynny 'r holl ddwylaw a † laeſa; a chalon pob dŷn a dawdd.
8 A hwy a ofnant; gwewŷr a doluriau a'u deil hwynt; megis *gwraig* yn eſgor yr ymofidiant; pawb wrth ei ‡ gyfaill a ryfedda; eu hwynebau *fyddant* wynebau fflamllyd.
9 Wele ddŷdd yr ARGLWYDD yn dyfod yn greulon â digoſaint a digter llidiog, i oſod y wlâd yn ddiffeithwch; a'i phechaduriaid a ddiſa efe allan o honi.
10 Canys ſêr y nefoedd a'u planedau, ni roddant eu llewyrch: yr haul [d] a dywyllir yn ei godiad, a'r lloer ni oleua â'i llewyrch.

[d] Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Mat. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.

11 A mi a ymwelaf â'r byd *am ei* ddrygioni, ac â'r annuwiolion *am* eu hanwiredd: a gwnâf i falchder y rhai rhyfygus beidio; goſtyngaf hefyd uchder y rhai ofnadwy.
12 Gwnâf ddŷn yn werthfawroccach nag aur coeth; ïe dŷn nâ chŷn o aur Ophir.
13 Am hynny yr yſgydwaf y nefoedd, a'r ddaear a gryn o'i lle, yn nigoſaint ARGLWYDD y lluoedd, ac yn nŷdd llîd ei ddigter ef.
14 A hi a fydd megis ewig wedi ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i co'leddo; pawb a wynebant at eu pobl eu hun, a phawb i'w gwlâd eu hun a ffoant.

[e] Jer. 50. 16. a 51. 9. [f] Sal. 137. 9. Nah. 3. 10. [g] Pen. 21. 2. Jer. 51, 11.

15 Pob un a geffir *ynddi* a drywenir; a phawb a 'chwaneger *atti* a ſyrth trwy 'r cleddyf.
16 Eu plant hefyd [f] a ddryllir o flaen eu llygaid; eu tai a yſbeilir, a'u gwragedd a dreiſir.
17 Wele fi [g] yn cyſodi 'r Mediaid yn eu herbyn hwy, y rhai ni roddant fri ar arian; a'r aur nid ymhyſrydant ynddo.
18 *Eu* bwâau hefyd a ddryllia 'r gwŷr jeuainge, ac *wrth* ffrwyth bru ni thoſturiant: eu llygad nid eiriach y rhai bâch.
19 ¶ A Babilon, prydferthwch y teyrnaſoedd, gogoniant godidowgrwydd y Caldeaid, fydd megis dinyſtr Duw [h] ar Sodoma a Gomorrah.
20 Ni chyfanneddir hi yn dragywydd, ac ni phreſwylir hi o genhedlaeth i genhedlaeth; ac ni phabella 'r Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlannant yno.
21 Ond [i] † anifeiliaid gwŷlltion yr aniallwch a orweddant yno, a'u tai hwynt a lenwir o ‡ ormeſiaid, a † chywion yr eſtrys a drigant yno; a'r ellyllon a lammant yno.
22 A'r ‡ cathod a gŷd-attebant yn ei gweddw-dai hi, a'r dreigiau yn y palaſoedd hyfryd: a'i hamſer *ſydd* yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid oedir.

[h] Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. Jer. 49. 18. a 50. 40. [i] Pen. 34. 11---15. Dad. 18. 2. † Heb. *Ziim.* ‡ Heb. *Ochim.* † Heb. *merched.* ‡ Heb. *Yim.*

PEN. XIV.

Rhagfyr, 1. B.

1 *Duw yn drugarog yn adnewyddu Iſrael: 4 A'u gorfoledd bwythau yn erbyn Babilon. 24 Amcan Duw yn erbyn Aſſyria. 29 Bygwth Paleſtina.*
CAnys yr ARGLWYDD a doſturia wrth Jacob, ac [a] a ddethol Iſrael etto, ac a bair iddynt orphwys yn eu tîr eu hunain: a'r dieithr a ymgyſylltа â hwynt, a hwy a lynant wrth dŷ Jacob.

[a] Zech. 1. 17. a 2. 12.

2 Y bobl hefyd a'u cymmer hwynt, ac a'u dygant i'w lle, a thŷ Iſrael a'u meddianna hwynt yn nhîr yr ARGLWYDD, yn weiſion, ac yn forwynion: a hwy a gaethiwant y rhai a'u caethiwodd hwythau, ac a lywodraethant ar eu gorthrymmwŷr.
3 ¶ A bydd yn y dŷdd y rhoddo 'r ARGLWYDD lonyddwch i ti oddi wrth dy ofid, ac oddi wrth dy ofn, ac oddi wrth y caethiwed caled y gwaſanaethaiſt ynddo;
4 I ti [b] gymmeryd y ddiareb hon yn erbyn brenhin Babilon, a dywedyd, Pa wêd y peidiodd y gorthrymmwr? *ac* y peidiodd y drêf aur?

[b] Hab. 2. 6.

5 Yr ARGLWYDD a ddrylliodd [c] ffon yr anwiriaid, *a* theyrnwialen y llywiawdwŷr.

[c] Sal. 125. 3.

6 Yr hwn ſydd yn taro 'r bobloedd mewn digllonedd â ‡ phlâ † gwaſtadol, yr hwn ſydd yn llywodraethu 'r cenhedloedd mewn llidiawgrwydd, a erlidir heb *neb* yn lluddias.
7 Gorphwyſodd *a* llonyddodd yr holl ddaear; canaſant o lawenydd.
8 [d] Y ffynnidwŷdd hefyd *a* chedrwŷdd Libanus a lawenhaſant yn dy erbyn, *gan ddywedyd*, Er pan orweddaiſt, nid eſgynnodd cymmynydd i'n herbyn.

‡ Neu, *y bâdd.* † Heb. *ſychod mawr.* [d] Ezec. 31. 16.

9 [e] ‡ Uffern oddi tanodd a gynhyrfodd o'th achos, i gyfarfod *â thi* wrth dy ddyfodiad: hi a gyfododd y meirw i ti, *ſef* holl † dywyſogion y ddaear; cyfododd holl frenhinoeddd y cenhedloedd o'u gorſeddfaoedd.
10 Y rhai hynny oll a lefarant, ac a ddywedant wrthyt, A wanhäwyd tithau fel ninnau? a aethoſt ti yn gyffelyb i ni?
11 Diſgynnwyd dy falchder i'r bêdd, *a* thrŵſt dy nablau: tanat y taenir prŷf, pryfed hefyd a'th doant.
12 Pa ſodd y ſyrthiaſt o'r nefoedd, ‡ Luſiffer, mâb y wawr ddŷdd? *pa ſodd* i'th dorrwyd ti i lawr, yr hwn a wanheaiſt y cenhedloedd?
13 Canys ti a ddywedaiſt yn dy galon, Mi a ddringaf i'r nefoedd, oddi ar ſêr Duw y dyrchafaf fy ngorſeddfa; a mi a

[e] Ezec. 32. 21. ‡ Neu, *o y ſeren ddŷdd.*

f Sal.48.2. eiſteddaf ym mynydd y gynnulleidfa, f yn yſtlyſau'r gogledd.
14 Dringaf yn uwch nâ'r cymmylau, tebyg fyddaf i'r goruchaf.
15 Er hynny i uffern i'th ddiſgynnir, i yſtlyſau'r ffôs.
16 Y rhai a'th welant a edrychant arnat yn grâff, *ac* a'th yſtyriant, *gan ddywedyd*, Ai dymma 'r gŵr a wnaeth i'r ddaear grynu, ac a gynhyrfodd deyrnaſoedd?
17 A oſododd y bŷd fel anialwch, ac a ddinyſtriodd ei ddinaſoedd, heb ollwng ei garcharorion yn rhŷdd tu ag adref?
18 Holl frenhinoedd y cenhedloedd, *ie* hwy oll a orweddaſant mewn gogoniant, bob un yn ei dŷ ei hun.
19 Eithr tydi a fwriwyd allan o'th fedd, fel cangen ffiaidd, *neu* wiſg y lladdedigion, y rhai a drywanwyd â chleddyf; y rhai a ddiſgynnent i gerrig y ffôs, fel celain wedi ei mathru.
g Job 18. 19. Sal. 21. 10. a 37. 28. a 109. 13. h Ecſod. 20. 5. Mat. 23. 35. i Pen. 34. 11. Zeph. 2. 14. k Pen. 10. 27. l 2 Cron. 20. 6. Job 9. 12. a 23. 13. Sal. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. Pen. 43. 13. Dan. 4. 31, 35. m 2 Bren. 16. 20. n 2 Cron. 26. 6.
20 Ni byddi mewn un bedd â hwynt, o herwydd dy dîr a ddifethaiſt, *a*'th bobl a leddaiſt: g ni bydd hâd yr annuwiol enwog byth.
21 Darperwch laddfa i'w feibion ef, h am anwiredd eu tadau; rhag codi o hynynt a goreſgyn y tîr, a llenwi wyneb y bŷd â dinaſoedd.
22 Minnau a gyfodaf yn eu herbyn hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac a dorraf allan o Fabilon enw a gweddill, a mâb, ac wŷr, medd yr ARGLWYDD:
23 i Ac a'i goſodaf hi yn feddiant i aderyn y bwn, ac yn byllau dyfroedd; yſgubaf hi hefyd ag yſgubau diſtryw, medd ARGLWYDD y lluoedd.
24 ¶ Tyngodd ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Diau megis yr amcenais, felly y bydd; ac fel y bwriedais, hynny a ſaif;
25 Am ddryllio Aſſur yn fy nhîr, canys mathraf ef ar fy mynyddoedd; yna k y cilia ei jau ef oddi arnynt, ac y ſymmudir ei faich ef oddi ar eu hyſgwyddau hwynt.
26 Dymma'r cyngor a gymmerwyd am yr holl ddaear; a dymma 'r llâw a eſtynnwyd ar yr holl genhedloedd.
27 O herwydd ARGLWYDD y lluoedd l a'i bwriadodd, a phwy a'i diddymma? ei lâw ef hefyd a eſtynnwyd, a phwy a'i try yn ôl?
28 ¶ Yn y flwyddyn m y bu farw brenhin Ahaz, y bu y baich hwn.
29 Paleſtina, na lawenycha di oll, er torri n gwialen dy darawydd: o herwydd o wreiddyn y ſarph y daw o gwiber allan, a'i ffrwyth hi *fydd* ſarph danllyd hedegog.
30 A chynblant y tlodion a ymborthant, a'r rhai anghenus a orweddant mewn diogelwch: a mi a laddaf dy wreiddyn â newyn, yntau a lâdd dy weddill.
31 Uda, borth; gwaedda, ddinas; Paleſtina, ti oll a doddwyd: canys mŵg ſydd yn dyfod o'r gogledd, ac ni *bydd* unig yn ei ‡ amſeroedd nodedig ef.
32 A pha beth a attebir i genhadau y genedl? p ſeilio o'r ARGLWYDD Sion, ac q y † gobeithia trueiniaid ei bobl ef ‡ ynddi.

PEN. XV.

Toſtur gyſtwr Moab.

a BAich Moab: O herwydd y nôs y dinyſtriwyd Ar Moab, *ac* y ‡ diſtawyd hi; o herwydd y nôs y dinyſtriwyd Cir Moab, *ac* y diſtawyd hi.
2 b Aeth i fynu i Faith, ac i Ddibon, i'r uchelfeydd i wylo: am Nebo, ac am Fedeba yr uda Moab: c *bydd* moelni ar eu holl bennau, *a* phob barf wedi ei heillio.
3 Yn eu heolydd yr ymwregyſant â ſachliain: d ar bennau eu tai, ac yn eu heolydd yr uda pob un, † gan wylo yn hidl.
4 Gwaedda, Heſbon hefyd, ac Elealeh: hyd Jahas y clywir eu llefain hwynt: am hynny arfogion Moab a floeddiant, *pob un* a flina ar ei einioes.
5 e Fy nghâlon a waedda am Foab, ‡ ei f ffoaduriaid hi *a ânt* hyd Soar, *fel* anner deirblwydd; mewn wylofain y dringant hyd âſlt Luith: canys codant waedd † dinyſtr *ar bŷd* ffordd Horonaim.
6 O herwydd dyfroedd Nimrim a fyddant yn anrhaith: canys gwywodd y llyſiau; darfu 'r gwellt; nid oes gwŷrddleſni.
7 Am hynny yr helaethrwydd a gawſant, a'r hyn a roiſant i gadw, a ddygant i ‡ afon yr helyg.
8 Canys y gweiddi a amgylchynodd derfyn Moab, eu hudfa hyd Eglaim, a'u hochain *hyd* Feer-Elim.
9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir o waed; canys goſodaf ychwaneg ar Ddimon, llewod ar yr hwn a ddiango ym Moab, ac ar weddill y wlâd.

PEN. XVI.

1 *Annog Moab i uſuddhâu i frenhiniaeth Criſt.* 6 *Bygwth Moab am ei balchder.* 9 *Y Prophwyd yn cwynfan droſti.* 12 *Barnedigaeth Moab.*

ANfonwch oen i lywodraethwr y tîr, † o Sela i'r anialwch, i fynydd merch Sion.
2 Bydd fel aderyn yn gwibio, ‡ wedi ei ſwrw allan *o*'r nŷth; *felly* y bydd merched Moab *wrth* rydau a Arnon.
3 † Ymgynghora, gwnâ farn, gwnâ dy gyſgod fel nôs ynghanol hanner dŷdd; cuddia 'r rhai gwaſgaredig, na ddadguddia 'r crwydrad.
4 Triged ſy ngwaſgaredigion gyd â thi, Moab, bydd di loches iddynt rhag y dinyſtrydd; canys diweddwyd y gorthrymmydd, yr anrheithiwr a beidiodd, y mathrwŷr a ddarfuant o'r tîr.
5 A b gorſeddfaingc a ddarperir mewn trugaredd; ac arni yr eiſtedd efe mewn gwirionedd, o fewn pabell Dafydd, yn barnu ac yn ceiſio barn, ac yn pryſuro cyfiawnder.
6 ¶ c Clywſom am falchder Moab (balchjawn *yw*) am ei falchder, a'i draha, a'i ddigilonedd: *ond* nid felly *y bydd* ei gelwyddau.
7 Am hynny 'r d uda Moab am Foab, pob un a uda: am ſylfeini Cir-Hareſeth y griddfenwch, yn ddiau hwy a darawyd.
8 Canys e ‡ gwinwŷdd Heſbon a wanhaſant; *ac am* winwŷdden Sibmah, arglwyddi 'r cenhedloedd a eſgydwaſant ei phêr-winwŷdd hi; hyd Jazer y cyrhaeddaſant; crwydraſant *ar bŷd* yr anialwch; ei changhennau a ‡ ymeſtynnaſant, *ac* a aethant dros y môr.
9 ¶ Am hynny f y galaraf ag wylofain Jazer, gwinwŷdden Sibmah; dyfrhâf di, Heſbon, ac Elealeh, â'm dagrau: canys ‡ ar dy ffrwythydd hâf, ac † ar dy gynhauaf y ſyrthiodd ‡ bloedd.
10 g Y llawenydd hefyd a'r gorfoledd a ddarfu

b Pen. 16. 12. c Jer. 47. 5. a 48. 37, 38. Ezec. 7. 18. Edrych Lef. 21. 5. d Jer. 48. 38. † Heb. *gan ddiſgyn i wylo*, neu, *gyd ag wylofain.* e Pen. 16. 11. Jer. 47. 31. ‡ Neu, *hyd ei therfynau*, ſef, *hyd Soar.* f Jer. 18. 5, 34. † Heb. *torriad.* ‡ Neu, *ddyfryntyr Arabiaid.*

Rhag. 2. B.

3278. Cyflawn.

3280. † Heb. *o'r graig.* ‡ Neu, fel *nŷth wedi ei adael.* a Num. 21. 13. † Heb. *Dŵg gyngor.* b Dan. 7. 14, 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. c Jer. 48. 29. Zeph. 2. 10. d Jer. 48. 20. e Pen. 24. 7. ‡ *meuſydd* ‡ Neu, *dynnwyd ymaith.* f Jer. 48. 32. ‡ *am.* † *am.* ‡ *y floedd.* g Jer. 48. 33.

a Jer. 48. Ezec. 25, 8. Amos 2. 1. ‡ Neu, *torruyd bi ymmaith.*

ddarſu o'r dolydd; ni chenir, ac ni floeddir yn y gwinllannoedd; ni ſathr ſathrydd wîn yn y gwrŷfoedd; gwnaethum i'w bloedd *gynhauaf* beidio.

[b] Pen. 15. 5. Jer. 48. 36.

11 Am hynny [b] y rhua fy ymyſgaroedd am Foab ſel telyn, a'm perfedd am Gir-Hares.

[i] Pen. 15. 2.

12 ¶ A phan weler ſlino o Foab [i] ar yr uchelfan, yna y daw efe i'w gyſſegr i weddïo, ond ni thyccia iddo.

[k] Pen. 21. 16. Cyflawn. 3280. ‡ Neu, *ac nid llawer.*

13 Dymma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD am Foab, er yr amſer hwnnw.

14 Ond yn awr y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O fewn tair blynedd, [k] fel blynyddoedd gwâs cyflog, y dirmygir gogoniant Moab, a'r holl dyrfa fawr; a'r gweddill *fydd* ychydig bâch, ‡ *a* dirym.

PEN. XVII.

1 *Bygwth Syria, ac Iſrael.* 6 *Gweddill a ymwrthyd â delw-addoliaeth;* 9 *A'r lleill a gânt ddïale'd am eu hannuwioldeb.* 12 *Gwae gelynion Iſrael.*

[a] Jer. 49. 23. Amos 1. 3. Zech. 9. 1.

BAich Damaſcus: Wele Ddamaſcus wedi ei ſymmud o *ſod* yn ddinas, a charnedd wedi ſyrthio a fydd hi.

2 Gwrthodwyd dinaſoedd Aroer: i ddïadellau y byddant, y rhai a orweddant, ac ni *bydd* a'u dychryno.

[b] Pen. 7. 16, a 8. 4.

3 [b] A derfydd amddiffynfa o Ephraim, a brenhiniaeth o Ddamaſcus, a gweddill Syria: fel gogoniant meibion Iſrael y byddant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i ogoniant Jacob feinhâu, a braſder ei gîg ef a gulhâ.

5 Ac efe a fydd fel pan gaſglo 'r cynhauafwr yr ŷd, a medi â'i fraich y tywyſennau: a bydd fel caſglydd tywyſennau ynglynn Rephaim.

[c] Pen. 24. 13.

6 ¶ ([c] Etto ynddo y gadewir lloffion grawnwîn, fel eſgydwad oliwŷdden, *ſef* dau *neu* dri o rawn ymlaen y brîg *a* phedwar *neu* bump yn ei changhennau ffrwythlawn cithaf, medd ARGLWYDD Dduw Iſrael.

7 Yn y dydd hwnnw yr edrych dyn at ei wneuthurwr, a'i lygaid a edrychant ar Sanct Iſrael:

8 Ac nid edrych am yr allorau, *y rhai ydynt* waith ei ddwylaw; ie nid edrych am yr hyn a wnaeth ei fyſedd, na'r llwyni, na'r ‡ delwau.)

‡ Neu, *haul-ddelwau.*

9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu dinaſoedd cedyrn fel cangen wrthodedig, a'r brig, y rhai a adawſant o herwydd meibion Iſrael: felly y bydd anghyfannedd-dra.

10 O herwydd anghofio o honot Dduw dy jechydwriaeth, ac na chofiaiſt graig dy gadernid: am hynny y plenni blanhigion hyfryd, ac yr impi hwynt â changhennau dïeithr.

‡ Neu, *wedi ei ſymmudo ar ddŷdd etifeddiaeth,* a bydd *dolur gofidus.*

11 Y dydd y gwnei i'th blanhigyn dyfu, a'r boreu y gwnei i'th hâd flodeuo: *ond bydd* y cynhauaf ‡ yn bentwrr ar ddydd lleſgedd a dolur gofidus.

† Neu, *dwrf.* [d] Sal. 83. 13. Hoſ. 11. 3. ‡ Neu, *plu'r gweunydd*

12 ¶ Gwae † dyrfa pobloedd lawer, fel twrf y môr y tryſtiant, ac i dwrf y bobloedd a dryſtiant fel ſŵn dyfroedd lawer.

13 Fel ſŵn dyfroedd lawer y tryſtia 'r bobl; a *Duw* a'u cerydda hwynt, a hwy a ffoant ym mhell, ac [d] a erlidir fel peiſwyn mynydd o flaen y gwynt, ac fel ‡ peth yn treiglo ym mlaen corwynt.

14 Ac wele drallod ar brydnawn, *a* chyn y boreu ni *bydd.* Dymma ran y rhai a'n hanrheithiant ni, a choelbren y rhai a'n hyſbeiliant ni.

PEN. XVIII.

1 *Duw o ofal dros ei bobl, yn addo diſtrywio yr Ethiopiaid:* 7 *Ac o hynny y daw cynnydd i'r Eglwys.*

Rhag. 3. B.

[a] Pen. 20. 4. Ezec. 30. 9. Zeph. 2. 12.

[a] GWae 'r tîr ſy 'n cyſgodi ag adenydd, yr hwn *ſydd* tu hwnt i afonydd Ethiopia.

2 Yr hwn a hebrwng genhadau hyd y môr, ac ar hyd wyneb y dyfroedd, mewn lleſtri brwyn, *gan ddywedyd,* Ewch, genhadon cyflym, at [b] genhedlaeth waſgaredig, ac yſbeiliedig, at bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, † cenhedlaeth wedi ei meſur a'i ſathru, yr hon ‡ yr yſbeiliodd yr afonydd ei thîr.

[b] Ad. 7. † Neu, *cenhedlaeth yn meſur ac yn ſathru.* Heb. *cen. llinyn a llinyn, a mathrad.* ‡ Neu, *y dirmygodd.*

3 Holl drigolion y bŷd, a phreſwylwŷr y ddaear, gwelwch pan gyfodo efe faner *ar* y mynyddoedd, a chlywch pan udgano ag udgorn.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Byddaf lonydd, a mi a yſtyriaf † yn fy annedd, megis gwrês eglur † ar lyſiau, ſel niwl gwlith yngwrês cynhauaf.

† Neu, *fy anneddle.* ‡ Neu, *ar êl gwláw.*

5 Canys o flaen cynhauaf, pan fyddo 'r blodeuyn yn berffaith, a'r grawnwin ſurion yn addfedu yn y blodeuyn: efe a dyrr y brig â chrymmanau, ac a dynn ymmaith, *ac* a dyrr y canghennau.

[c] Zeph. 3. 10. Edrych Sal. 68. 31. a 72, 10. Pen. 16. 1. * Edrych Ad. 2.

6 Gadewir hwynt ynghŷd i adar y mynyddoedd, ac i anifeiliaid y ddaear: ac arnynt y bwrw 'r adar yr hâf, a holl anifeiliaid y ddaear a auafa arnynt.

7 ¶ Yr amſer hwnnw [c] y dygir rhôdd i ARGLWYDD y lluoedd *gan* bobl * waſgaredig ac yſbeiliedig, a chan bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, cenedl wedi ei meſur a'i ſathru, yr hon yr yſbeiliodd yr afonydd ei thîr, i le enw ARGLWYDD y lluoedd, *ſef i* fynydd Sion.

PEN. XIX.

1 *Gwaradwydd yr Aipht.* 11 *Ynfydrwydd eu pendefigion hwy.* 18 *Galw 'r Aipht at yr Eglwys.* 23 *Cyngrair yr Aipht, Aſſyria, ac Iſrael.*

Rhag. 3. P.

[a] Jer. 46. 13. Ezec. 29. a 30.

[a] BAich yr Aipht: Wele 'r ARGLWYDD [b] yn marchogaeth ar gwmmwl yſgafn, ac efe a ddaw i'r Aipht: ac [c] eulynnod yr Aipht a gynhyrfant rhagddo ef, a chalon yr Aipht a dawdd yn ei chanol.

[b] Sal. 18. 10. a 104. 3. [c] Ecſod. 12. 12. Jer. 43. 12.

2 † Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn erbyn yr Aiphtiaid, a hwy a ymladdant bob un yn erbyn ei frawd, a phob un yn erbyn ei gymmydog; dinas yn erbyn dinas, *a* theyrnas yn erbyn teyrnas.

† Heb. *Cymyſgaf.*

3 Ac yſbryd yr Aipht a ‡ balla yn ei chanol, a mi a † ddiddymmaf ei chyngor hi: yna 'r ymofynnant ag eulynnod, ac â ſwynyddion, ac â dewiniaid, ac â brudwŷr.

‡ Heb. *dywelltir.* † Heb. *lyngcaf.*

4 Ac mi a gauaf yr Aipht yn llâw arglwydd caled; a brenhin cadarn a lywodraetha arnynt, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd.

5 A'r dyfroedd a ddarfyddant o'r môr, yr afon hefyd a â yn hêſb ac yn ſêch.

6 A hwy a droant yr afonydd ym mhell; y ffrydiau amddiffyn a ddyhyſbyddir, ac a ſychant: torrir ymmaith *bob* corſen, a heſgen.

7 Y papur-frwyn wrth yr afon, ar fin yr afon, a phob peth a hauwyd wrth yr afon, a wywa, a chwelir, ac ni bydd *mwy.*

8 Y pyſgodwŷr hefyd a driſtânt, a'r rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd a alarant: felly y rhai a daenant rwydau ar hyd wyneb y dyfroedd a leſgânt.

[d] 1 Bren. 10. 28. Diar. 7. 16.

9 Gw'radwyddir hefyd y rhai a weithiant [d] feinllin, a'r rhai a weuant ‡ rwydwaith.

‡ Neu, *gwaith gwynn.*

10 A hwy a dorrir yn eu † bwriadau, y rhai oll a wnânt argaeau *a* ‡ phyſgodlynnau.

† Heb. *feiliau.*

11 ¶ Dïau ynfydion *yw* tywyſogion [e] Soan, cyngor doethion gynghorwŷr Pharao a aeth yn ynfyd: pa fodd y dywedwch wrth Pharao, Mâb y doethion *ydwyf* fi, mâb hên frenhinoedd?

‡ Heb. *llynnau i bethau byw.*

12 *Mae* hwynt? *mae* dy ddoethion? a mynegant it'yr awr hon, a gwybyddant pa gyngor a gymmerodd ARGLWYDD y lluoedd yn erbyn yr Aipht.

[e] Num. 13. 22.

13 Tywyſogion Soan a ynfydaſant, twyllwyd tywyſogion Noph, a ‡ phennaethiaid eu llwythau a hudaſant yr Aipht.

‡ Neu, *llywodraethwŷr.*

14 Cymmyſgodd yr ARGLWYDD ynddi yſbryd gwrthnyſigrwydd, a hwy a wnaethant i'r Aipht gyfeiliorni yn ei holl waith, fel y cyfeiliorna meddwŷn yn ei chwŷdfa.

Heb. *chonglau.*

15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr hwn a wnelo [f] 'r pen na'r gloren, y gangen na 'r frwynen.

[f] Pen. 9. 14.

16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht [g] fel gwragedd; canys hi a ddychryna, ac a ofna rhag yſgydwad llâw ARGLWYDD y lluoedd, yr hon a yſgydwa efe arni hi.

[g] Jer. 51. 30. Nah. 3. 13.

17 A bydd tîr Juda yn arſwyd i'r Aipht: pwy bynnag a'i cofio hi, a ofna ynddo ei hun, o herwydd cyngor ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn a gymmerodd efe yn ei herbyn hi.

18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pùm dinas yn nhîr yr Aipht [h] yn lleſaru † jaith Canaan, ac yn tyngu i ARGLWYDD y lluoedd: dinas ‡ diſtryw y gelwir un.

[h] Zeph. 3. 9.

† Heb. *gwefus.*

19 Y dydd hwnnw [i] y bydd allor i'r ARGLWYDD ynghanol tîr yr Aipht, a cholofn i'r ARGLWYDD ger llâw ei therfyn hi.

† Neu, *Heres*, neu, *yr haul.*

20 [k] Yn arŵydd hefyd ac yn dyſtiolaeth y bydd i ARGLWYDD y lluoedd yn nhîr yr Aipht. Canys llefant ar yr ARGLWYDD o herwydd y gorthrymwŷr, ac efe a enfyn iddynt Jachawdwr, a Phennaeth, ac efe a'u gwared hwynt.

[i] Gen. 28. 18. Eccſod. 24. 4. Joſ. 22. 10. 27.

21 A'r ARGLWYDD a adweinir gan yr Aipht; ïe 'r Aiphtiaid a adwaenant yr ARGLWYDD yn y dydd hwnnw: [l] gwnânt hefyd aberth ac offrwm, ac addunant addunedi'r ARGLWYDD, ac a'i talant.

[k] Edrych Joſ. 4. 20. a 22. 27. [l] Mal. 1. 11.

22 Yr ARGLWYDD hefyd a dery 'r Aipht; efe a'i tery ac a'i hiachâ; hwythau a droant at yr ARGLWYDD, ac efe a'u gwrendy hwynt, ac a'u hiachâ hwynt.

23 A'r dydd hwnnw [m] y bydd prif-ffordd o'r Aipht i Aſſyria, ac yr â yr Aſſyriad i'r Aipht, a'r Aiphtiad i Aſſyria: a'r Aiphtiaid gyd â'r Aſſyriaid a waſanaethant.

[m] Pen. 11. 16.

24 Y dydd hwnnw y bydd Iſrael yn drydydd gyd â'r Aipht, a chyd ag Aſſyria, *ſef* yn ſendith o fewn y tîr:

[n] Sal. 100. 3. Pen. 9. 23. Eph. 2. 10.

25 Yr hwn a ſendithia ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Bendigedig *yw* 'r Aipht fy mhobl i, ac Aſſyria [n] gwaith fy nwylaw, ac Iſrael fy etifeddiaeth.

Rhag. 4. B. 3291.

PEN. XX.

Arŵydd a chyſgod yn rhagarwyddocâu caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

[a] 2 Bren. 18. 17.

YN y flwyddyn y daeth [a] Tartan i Aſdod, (pan ddanſonodd Sargon brenhin Aſſyria ef,) ac yr ymladdodd yn erbyn Aſdod, ac a'i hennillodd hi;

2 Yr amſer hwnnw y bu gair yr ARGLWYDD trwy lâw Eſay fâb Amos, gan ddywedyd, Dôs, a dattod y ſach-liain oddi am dy lwynau, a dïoſg dy eſgidiau oddi am dy draed. Ac efe a wnaeth felly, [b] gan rodio 'n noeth, ac heb eſgidiau.

[b] Mic. 1. 8, 11.

3 Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd, Megis y rhodiodd fy ngwâs Eſay yn noeth ac heb eſgidiau dair blynedd *yn* arŵydd ac *yn* argoel yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn Ethiopia;

4 Felly yr arwein brenhin Aſſyria gaethiwed yr Aipht, a chaethglud Ethiopia, *ſef* yn llangciau, a henaſgwŷr, yn noethion, ac heb eſgidiau, ac [c] yn din-noeth, yn † warth i'r Aipht.

[c] 2 Sam. 10. 4.

† Heb. *noethni.*

5 Erawychant a chywilyddiant o achos Ethiopia eu gobaith hwynt, ac o achos yr Aipht eu gogoniant hwy.

Jer. 13. 22, 26.

† Heb.

6 A'r dydd hwnnw y dywed preſwylwŷr ‡ yr ynys hon, Wele, fel hyn *y mae* ein gobaith ni, lle y ffoiſom am gymmorth i'n gwared rhag brenhin Aſſyria: a pha fodd y dïangwn?

‡ Neu, *y wlâd.*

PEN. XXI.

1 Y Prophwyd wrth gŵyno caethiwed ei bobl, mewn gweledigaeth yn gweled cwymp Babilon gan y Mediaid a'r Perſiaid. 11 Edom yn gwatwar y Prophwyd, a'i hannog i edifarhâu. 13 Amſer nodedig adfyd Arabia.

A hon hefyd.

BAich anialwch y môr. Fel [a] y mae corwynt yn y dehau yn myned trwodd; *felly* y daw o'r anialwch, o wlâd ofnadwy.

Cyflawn. 3466.

[a] Zech. 9. 14.

2 Gweledigaeth galed a fynegwyd i mi. [b] Yr anffyddlon ſydd yn anffyddloni, a'r dinyſtrydd ſydd yn dinyſtrio. Elam, [c] dring; Media, gwarchae; gwnaethum i'w holl riddfan hi ddarfod.

[b] Pen. 33. 1. [c] Pen. 13. 17.

3 Am hynny y [d] llanwyd fy llwynau o ddolur; gwewyr a'm daliaſant fel gwewyr gwraig yn eſgor; ſyrthiais wrth *ei* glywed, brawychais wrth *ei* weled.

[d] Pen. 15. 5. a 16. 11.

4 Cyfeiliornodd ſy nghâlon, braw a'm dychrynodd; efe a † drôdd fy nghyſnos ddymunol yn ddychryn i mi.

† Heb. *oſodedd.*

5 Parotoa 'r bwrdd, gwylia yn y ddiſgwylfa, bwytta, ŷf; cyfodwch, dywyſogion; enneiniwch y darian.

6 O herwydd fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dôs, goſod wyliedydd, myneged yr hyn a welo.

7 Ac efe a welodd gerbyd, *a* dau o wŷr meirch, cerbyd aſynnod, *a* cherbyd camelod; ac efe a yſtyriodd yn ddyfal jawn dros ben.

‡ Neu, *fel llëw.*

8 Ac efe a lefodd, ‡ Llëw: fy Arglwydd, ar [e] y ddiſgwylfa yr wyf fi'n ſefyll liw dydd yn waſtad, ac ar fy nghadwriaeth yr ydwyf yn ſefyll bob nôs.

[e] Hab. 2. 1. [f] Jer. 51. 8.

9 Ac wele, yma, y mae yn dyfod gerbyd o wŷr, *a* dau o wŷr meirch. Ac efe a attebodd, ac a ddywedod, [f] Syrthiodd, ſyrthiodd Babilon; a [g] holl ddelwau cerfiedig ei duwiau hi a ddrylliodd efe i lawr.

Dad. 14. 8. a 18. 2. [g] Pen. 46. 1. Jer. 50. 2. a 51. 44.

10 [h] O fy nyrniad, a ‡ chnŵd fy llawr-dyrnu: yr hyn a glywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, a fynegais i chwi.

[h] Jer. 51. 33. ‡ Heb. *mâb.*

11 ¶ [i] Baich Dumah. Arnaſi y mae 'n galw o Seir, Y gwyliedydd, beth am y nôs? y gwyliedydd, beth am y nôs?

[i] Jer. 43. 7.

12 Dywedodd y gwyliedydd, Daeth y borau a'r nôs hefyd: o's ceiſiwch, ceiſiwch: dychwelwch, deuwch.

Ezec. 35. 2. Obad. 1.

13 ¶ [k] Baich

PEN. XXII.

1 Y Prophwyd yn cwyno dyfodiad y Perſiaid i Judea: 8 Yn beio ar eu ſynwyr ddynol, a'u llawenydd bydol hwy: 15 Yn prophwydo y diſwyddid Sobna, 20 ac y goſodid Eliacim yn ei le ef, yr hwn oedd arŵydd o frenhiniaeth Criſt.

BAich glynn gweledigaeth. Beth *a ddarfu* i ti yn awr, pan ddringaiſt ti oll i nennau'r tai?

2 Ti yr hon wyt yn llawn terfyſg, yn ddinas derfyſgol, [a] yn ddinas lawen: dy laddedigion ni laddwyd â chleddyf, na'th feirw mewn rhyfel.

3 Dy holl dywyſogion a gŷd-ffoiſant, gan *y percben* bwâau y rhwymwyd hwynt: y rhai oll a gafwyd ynot a gŷd-rwymwyd, *y rhai* a ffoiſant o bell.

4 Am hynny y dywedais, [b] Edrychwch oddi wrthyf, † mi a wylaf yn chwerw, na lafuriwch ſy nghyſſuro am ddinyſtr merch fy mhobl.

5 O herwydd diwrnod blinder *yw*, a mathru, a dyryſni, gan Arglwydd DDUW 'r lluoedd, ynglynn gweledigaeth, yn difurio 'r gaer, ac yn gweiddi i'r mynydd.

6 Elam hefyd a ddûg y cawell ſaethau, mewn cerbydau dynion, *a* gwŷr meirch; Cir hefyd a ddinoethodd y darian.

7 A bydd † dy ddyffrynnoedd dewiſol yn llawn o gerbydau, a'r gwŷr meirch a ymſyddinant ‡ tu a'r porth.

8 ¶ Ac efe a ddinoethodd dô Juda, ac yn y dŷdd hwnnw yr edrychaiſt ar arfogaeth [c] tŷ 'r goedwig:

9 A [d] gwelſoch rwygiadau dinas Ddafydd, mai aml oeddynt; a chaſglaſoch ddyfroedd y pyſgodlynn iſaf:

10 Rhifaſoch hefyd dai Jeruſalem, a thynnaſoch y tai i lawr, i gadarnhâu 'r mûr.

11 A rhwng y ddau fûr y gwnaethoch lynn i ddyfroedd yr hên byſgod-lynn: ond nid edrychaſoch am [e] ei wneuthurwr, nid yſtyriaſoch yr hwn a'i lluniodd ef er ys talm.

12 A'r dŷdd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd DDUW 'r lluoedd *rai* i ŵylofain, ac i alarnad, ac [f] i foeledd, ac i ymwregyſu â ſachliain:

13 Ac wele lawenydd a gorfoledd, gan lâdd gwartheg, a llâdd defaid: gan ſwytta cîg, ac yfed gwîn: [g] Bwyttâwn ac yfwn; canys y foru, *meddant*, y byddwn feirw.

14 A dadguddiwyd *hyn* lle y clywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Yn ddïau ni lanhêir yr anwiredd hyn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd.

15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd DDUW 'r lluoedd, Cerdda, dôs at y tryſorydd hwn, *ſef* at Sobna, yr hwn *ſydd* benteulu, *a dywed*,

16 Beth *ſydd* i ti yma? a phwy *ſydd* gennyt ti yma, pan drychaiſt i ti yma ſêdd, * ſel yr hwn a drychai ei ſêdd yn uchel, *ac* a naddai iddo ei hun drigfa mewn craig?

17 Wele 'r ARGLWYDD † yn dy fudo di â chaethiwed * tôſt, a chaiſ wiſgo a'th wiſg di.

18 Gan dreiglo i'th dreigla di *fel* treiglo pêl i wlâd ehang: yno y byddi farw, ac yno *y bydd* cerbydau dy ogoniant yn warth i dŷ dy feiſtr.

19 Yna i'th yrraf o'th ſefyllfa, ac o'th ſefyllfa y dinyſtria efe di.

20 ¶ Ac yn y dŷdd hwnnw y galwaf ar fy ngwâs [h] Eliacim fâb Helcïah:

21 A'th wîſg di hefyd y gwiſgaf ef, ac â'th wregys di y nerthaf ef; a than ei lâw ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dâd i breſwylwŷr Jeruſalem, ac i dŷ Juda.

22 Rhoddaf hefyd agoriad tŷ Ddafydd ar ei yſgwydd ef: yna [i] yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.

23 A mi a'i ſicrhâf ef *fel* [k] hoel mewn man ſicr; ac efe a fydd yn orfeddfa gogoniant i dŷ ei dâd.

24 Ac arno ef y crogant holl ogoniant tŷ ei dâd, hîl ac eppil; yr holl fân leſtri; o'r lleſtri meiliau, hyd yr holl * offer cerdd.

25 Yn y dŷdd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y ſymmudir yr hoel a hoeliwyd yn y man ſicr, a hi a dorrir, ac a ſyrth: torrir hefyd y llwyth *oedd* arni; canys yr ARGLWYDD a'i dywedodd.

PEN. XXIII.

1 Goſidus gwymp Tyrus. 17 Eu trŵch ddychweliad hwy.

[a] BAich Tyrus. Llongau Tarſis, udwch: canys anrheithiwyd *bi*, fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dîr Cittim y dadguddiwyd iddynt.

2 Diſtêwch drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Sidon, y rhai ſy 'n trammwy 'r môr, yn dy lenwi.

3 Ac wrth ddyfroedd lawer, hâd Sihor, cynhauaf yr afon *yw* ei chnwd hi: felly marchnadfa cenhedloedd yw hi.

4 Cywilyddia, Sidon: canys y môr, *ie* cryfder y môr a lefarodd, gan ddywedyd, Nid ymddygais, ac nid eſgorais, ni fegais wŷr jeuainge chwaith, *ac ni* feithrinais forwynion.

5 Megis wrth glywed ſôn am yr Aiphtiaid, yr ymofidiant wrth glywed ſôn am Dyrus.

6 Ewch troſodd i Darſis; udwch, preſwylwŷr yr ynys.

7 Ai hon *yw* eich *dinas* lawen chwi, yr hon *y mae* ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? ei thraed a'i dygant hi i ymdaith † i bell.

8 Pwy a gynghorodd hyn yn erbyn Tyrus [b] goronog, yr hon *yr odoedd* ei marchnattäwŷr yn dywyſogion, a'i marſiandwŷr yn bendefigion y ddaear?

9 ARGLWYDD y lluoedd a fwriadodd hyn, i ddifwyno balchder pob gogoniant, *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaear.

10 Dôs trwy dy wlâd fel afon, O ferch Tarſis: nid *oes* * nerth mwyach.

11 Eſtynnodd ei lâw ar y môr, dychrynodd y teyrnaſoedd; gorchymmynnodd yr

---

k Jer. 49. 28.

‡ Neu, *dygaſant.*

† Neu, *achubaſant.*

‡ Neu, *rhag ofn,* Heb. *rhag wyneb.*

l Pen. 16. 14.

† Heb. *bwaâu.*

Rhag. 4. P.

a Pen. 32. 13.

b Jer. 4. 19. a 9. 1.

† Heb. *mi a fyddaf chwerw wrth wylo*

† Heb. *dewis dy ddyffrynnoedd.*

‡ Neu, *yn y porth.*

c 1 Bren. 7. 2. a 10. 17.

d 2 Cron. 32. 4, 5, 30.

e Edrych Pen. 37. 26.

f Edrych Ezra 9. 3. Pen. 15. 2. â ſachliain: Mic. 1. 16.

g Pen. 56. 12. Doeth. 2. 6. 1 Cor. 15. 32.

Rhag. 5. B. 3287. Cyflawn. 3432.

a Jer. 25. 22. a 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Amos 1. 9. Zech. 9. 2, 4.

† Heb. *o bell.*

b Edrych Ezec. 28. 2, 12.

* Neu, *ô yr hwn,* &c. ‡ Neu, *O yr hwn a'th orchuddiodd di â gorchudd godidawg, a chan wiſgo a'th wiſgodd di.* Ad. 18. *gan dreiglo a'th dreigla,* &c.

* Heb. *gŵr.*

h 2 Bren. 18. 18.

i Job 12. 14. Dad. 3. 7.

k Ezra 2. 8.

* Neu, *leſtri coſtrelau.*

* Heb. *wregys.*

‡ Neu, *yn erbyn.*
* Heb. *Canaan.*

ARGLWYDD ‡ am *ddinas* *y farſiandïaeth, ddinyſtrio ei chadernid.

12 Ac efe a ddywedodd, Ni chai orfoleddu mwyach, yr orthrymmedig forwyn, merch Sidon; cyfod, dôs i Gittim; yno chwaith ni bydd llonyddwch.

13 Wele dîr y Caldeaid, nid oedd y bobl hyn, *nes* i Aſſur ei ſylfaenu hi i drigolion yr anialwch: dyrchafaſant ei thyrau, cyfodaſant ei phalaſau: *ac* efe a'i tynnodd hi i lawr.

14 Llongau Tarſis, udwch; canys anrheithiwyd eich nerth.

15 A'r dŷdd hwnnw yr anghofir Tyrus ddengmlynedd a thrugain, megis dyddiau un brenhin: ym mhen y dengmlynedd a thrugain ‡ y cân Tyrus megis puttain.

‡ Heb. *y bydd i Dyrus megis cân puttain.*

16 Cymmer y delyn, amgylchyna'r ddinas, ti buttain anghofiedig: cân gerdd yn dda: cân lawer fel i'th gofier.

Cyflawn. 3502.

17 ¶ Ac ym mhen y dengmlynedd a thrugain yr ARGLWYDD a ymwêl a Thyrus, a hi a ddychwel at ei helw, ac a butteinia â holl deyrnaſoedd y bŷd ar wyneb y ddaear.

18 Yna y bydd ei marchnad a'i helw [c] yn ſancteiddrwydd i'r ARGLWYDD: ni thryſorir ac ni's cedwir: canys eiddo y rhai a drigant o flaen yr ARGLWYDD fydd ei marſiandïaeth, i fwytta yn ddigonol, ac yn ddillad * parhäus.

[c] Zech. 14. 20, 21.
* Heb. *bîn.*

PEN. XXIV.

Rhag. 5. P. Sul 2 o'r Adfent, P.

1 *Toſtur farnedigaethau Duw ar y wlâd.* 13 *Y llawen glodfora y gweddill Dduw.* 16 *Y dyrchafa Duw ei deyrnas yn ei farnedigaethau.*

WEle 'r ARGLWYDD yn gwneuthur y ddaear yn wâg, ac yn ei difwyno hi; canys efe a ddadymchwel ei hwyneb hi, ac a waſgar ei thrigolion.

2 Yna bydd yr un ffunud i'r bobl ac i'r [a] * offeiriad, i'r gwâs ac i'w feiſtr, i'r llawforwyn ac i'w meiſtres, [b] i'r prynydd ac i'r gwerthydd, i'r hwn a roddo ac i'r hwn a gymmero echwyn, i'r hwn a gymmero lôg ac i'r hwn a dalo lôg iddo.

[a] Hoſ. 4. 9.
* Neu, *tywyſog.*
[b] Ezec. 7. 12, 13.

3 Gan waghâu y gwaghëir, a chan yſbeilio'r yſbeilir y wlâd; canys yr ARGLWYDD a lefarodd y gair hwn.

4 Galarodd *a* diflannodd y ddaear, lleſgaodd *a* dadwinodd y bŷd, dihoenodd * pobl feilchion y ddaear:

* Heb. *uchder pobl y ddaear.*

5 [c] Y ddaear hefyd a halogwyd dan ei phreſwylwŷr: canys troſeddaſant y cyfreithiau, newidiaſant y deddfau, diddymmaſant y cyfammod tragywyddol.

[c] Gen. 3. 17.

6 Am hynny melldith a yſodd y tîr, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a anrheithiwyd; am hynny preſwylwŷr y tîr a loſgwyd, ac ychydig ddynion a adawyd.

7 [d] Galarodd y gwîn, lleſgaodd y winwŷdden, y rhai llawen gâlon oll a riddfanaſant.

[d] Pen. 17. 8, 9. Joel 1. 10, 12.

8 Darfu llawenydd [e] y tympanau, peidiodd trŵſt y gorſoleddwŷr, darfu hyfrydwch y delyn.

[e] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13.

9 Nid yfant wîn dan ganu; chwerw fydd diod gref i'r rhai a'i hyfant.

10 Drylliwyd y ddinas wagedd; cauwyd pob tŷ, fel na ddeler i mewn.

Hoſ. 2, 11.

11 *Y mae* llefain am wîn yn yr heolydd; tywyllodd pob llawenydd, hyfrydwch y tîr a fudodd ymmaith.

12 Yn y ddinas y gadawyd anghyfanneddrwydd, ag anrhaith hefyd y dryllir y porth.

13 ¶ O blegid bydd o fewn y tîr, yng-
hanol y bobloedd, [f] megis yſgydwad oliwŷdden, *ac* fel grawn lloffa, pan ddarffo cynhauaf y gwîn.

[f] Pen. 17. 5, 6.

14 Hwy a ddyrchafant eu llêf, *ac* a ganant; o herwydd godidawgrwydd yr ARGLWYDD, bloeddiant o'r môr.

‡ Neu, *tân.*

15 Am hynny gogoneddwch yr ARGLWYDD yn y ‡ dyffrynnoedd, enw ARGLWYDD Dduw Iſrael yn ynyſoedd y môr.

* Heb. *aſgell.*

16 ¶ O * eithafoedd y ddaear y clywſom ganiadau, *ſef* gogoniant i'r cyfiawn. A dywedais, ‡ O fy nghulni, O fy nghulni, gwae fi; y rhai anffyddlon a wnaethant yn anffyddlon, ïe gwnaeth yr anffyddlon o'r fath anffyddlonaf.

‡ Heb. *culni i mi,* neu, *fy nghyfrinach i mi.*

17 [g] Dychryn, a ffôs, a magl *ſydd* arnat ti, breſwylydd y ddaear.

[g] Jer. 48. 43, 44.

18 A'r hwn a ffŷ rhag trŵſt y dychryn a ſyrth yn y ffôs; a'r hwn a gyfodo o ganol y ffôs a ddêlir yn y fagl; o herwydd [h] ffeneſtri o'r uchelder a agorwyd, a [i] ſeiliau 'r ddaear ſydd yn crynu.

Edrych 1 Bren. 19. 17. Amos 5. 19.

19 Gan ddryllio 'r ymddrylliodd y ddaear, gan rwygo 'r ymrwygodd y ddaear, gan ſymmud yr ymſymmudodd y ddaear.

[h] Gen. 7. 11. [i] Sal. 18. 7.

20 Y ddaear [k] gan ſymmud a ymſymmud fel meddwyn, ac a ymſigla megis bŵth; a'i chamwedd fydd trwm arni; a hi a ſyrth ac ni chyfyd mwy.

[k] Pen. 19. 14.
* Heb. *a chaſgliad carch,* &c.

21 Yr amſer hwnnw 'r ymwêl yr ARGLWYDD â llu'r uchel, *yr hwn ſydd* yn yr uchelder, ac â brenhinoedd y ddaear ar y ddaear.

‡ Neu, *y ceir hwynt yn ddiffygiol.*

22 A cheſglir hwynt * *fel* y ceſglir carcharorion mewn daeardy, a hwy a garcherir mewn carchar, ac ym mhen llawer o ddyddiau ‡ yr ymwelir â hwynt.

[l] Pen. 13. 10. Ezec. 32. 7.

23 Yna [l] 'r lleuad a wrida, a'r haul a gywilyddia, pan deyrnaſo ARGLWYDD y lluoedd ym mynydd Sïon ac yn Jeruſalem, ac o flaen ei henuriaid * *mewn* gogoniant.

Joel 2. 31. a 3. 15.
* Neu, y bydd *gogoniant.*

PEN. XXV.

Rhag. 6. B. Sul 3 o'r Adfent, B.

1 *Y Propheſwyd yn moliannu Duw am ei farnedigaethau.* 6 *Am ei ddoniau ymwared.* 9 *Ac am ei orfoleddus jechydwriaeth.*

O ARGLWYDD, fy Nuw *ydwyt*; dyrchafaf di, moliannaf dy enw; canys gwnaethoſt ryfeddodau: *dy* gynghorion er ys talm *ſydd* wirionedd *a* ſicrwydd.

2 Canys goſodaiſt [a] ddinas yn bentwrr, *a* thref gadarn yn garnedd; palas dïeithriaid, fel na byddo ddinas; nid adeiledir hi byth.

[a] Pen. 21. 9. a 23. 13.

3 Am hynny pobl nerthol a'th ogonedda, dinas y cenhedloedd ofnadwy a'th arſwyda:

4 Canys buoſt nerth i'r tlawd, a chadernid i'r anghenog yn ei gyfyngder, yn nodded rhag tymmeſtl, yn gyſgod rhag gwrês, pan *oedd* gwŷnt y cedyrn fel tymmeſtl, *yn erbyn* mûr.

5 Fel gwrês mewn ſychder y daroſtyngi dwrf dïeithriaid; *ſef* gwrês â chyſgod cwmmwl; daroſtyngir cangen yr ofnadwy.

6 ¶ Ac [b] ARGLWYDD y lluoedd a wnâ i'r holl bobloedd yn y mynydd hwn wledd o baſgedigion, gwledd o loyw-wîn; *o* baſgedigion breiſion, *a* gloyw-wîn puredig.

[b] Diar. 9. 2, Mat. 22. 4.

7 Ac efe a * ddifa yn y mynydd hwn y gorchudd ſydd yn gorchuddio 'r holl bobloedd, a'r llenn yr hon a daenwyd ar yr holl genhedloedd.

* Heb. *hwngo.*

8 Efe

8 Efe [c] a lwngc angau mewn buddugoliaeth; a'r Arglwydd DDUW [d] a ſych ymmaith ddagrau oddi ar bob wyneb; ac efe a dynn ymmaith warthrudd ei bobl oddi ar yr holl ddaear: canys yr ARGLWYDD a'i lleferodd.

9 ¶ A'r dŷdd hwnnw y dywedir, Wele dymma ein Duw ni; gobeithiaſom ynddo, ac efe a'n ceidw: dymma'r ARGLWYDD; gobeithiaſom ynddo, gorfoleddwn a llawenychwn yn ei Jechydwriaeth ef.

10 Cany llâw'r ARGLWYDD a orphwys yn y mynydd hwn, a Moab a ‡ ſethrir tano, fel *ſathru gwêllt mewn tommen.

11 Ac efe a eſtyn ei ddwylaw yn eu canol hwy, fel yr eſtyn nofiedydd *ei ddwylaw* i noſio; ac efe a oſtwng eu balchder hwynt ynghŷd ag yſbail eu dwylaw.

12 Felly y gogwydda, y goſtwng, *ac* y bwrw efe i lawr hyd y llŵch [e] gadernid uchelder dy gaerau.

PEN. XXVI.

1 Cân yn annog i hyderu ar Dduw. 5 o herwydd ei farnedigaethau, 12 a'i ſafr i'w bobl. 20 Cyngor i ddiſgwyl wrth Dduw.

Y Dŷdd hwnnw y cenir y gân hon yn nhîr Juda; Dinas gadarn *ſydd* i ni; [a] *Duw* a eſyd jechydwriaeth *yn* gaerau, ac *yn* rhagſur.

2 [b] Agorwch y pyrth, fel y dêl y genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirionedd.

3 Ti a gedwi mewn tangnefedd *heddychol yr hwn ſydd a'i feddylſryd *arnat ti*; am ei fod yn ymddiried ynot.

4 Ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD byth; o herwydd yn yr ARGLWYDD DDUW *y mae* *cadernid tragywyddol.

5 ¶ Canys efe a oſtwng breſwylwŷr yr uchelder, [c] trêf uchel a oſtwng efe: efe a'i daroſtwng hi i'r llawr, ac a'i bwrw hi i'r llŵch.

6 Troed a'i ſathr hi, *ſef* traed y trueiniaid, *a* chamrau'r tlodion.

7 Uniondeb *yw* llwybr y cyfiawn; tydi yr uniawn wyt yn pwyſo ffordd y cyfiawn.

8 *Ar* [d] lwybr dy farnedigaethau hefyd i'th ddiſgwyliaſom, ARGLWYDD, dymuniaid *ein* henaid *ſydd* at dy enw, ac at dy goffadwriaeth.

9 [e] A'm henaid i'th ddymunais liw nôs; â'm hyſbryd hefyd o'm mewn i'th foreugeiſiaf: canys preſwylwŷr y bŷd a ddyſgant gyfiawnder, pan *ſyddo* dy farnedigaethau ar y ddaear.

10 [f] Gwneler cymmwynas i'r annuwiol, *etto* ni ddyſg efe gyfiawnder; yn [g] nhîr uniondeb y gwnâ ar gam, ac ni wêl uchelder yr ARGLWYDD.

11 [h] Ni welant, ARGLWYDD, *pan* ddyrchafer dy lâw: *eithr* cânt weled, a chywilyddiant am *eu* heiddigedd *wrth y bobl; ïe tân dy elynion a'u hyſa hwynt.

12 ¶ ARGLWYDD, ti a dreſni i ni heddwch; canys ti hefyd a wnaethoſt ein holl weithredoedd ‡ ynom ni.

13 O ARGLWYDD ein Duw, [i] arglwyddi *eraill* heb dy law di a arglwyddiaethaſant arnom ni; yn unig trwot ti y coffawn dy enw.

14 Meirw *ydynt*, ni byddant ſyw; ymadawſant, ni chyfodant; am hynny y gofwyaiſt a difethaiſt hwynt, dinyſtriaiſt hefyd bob coffa am danynt.

15 'Chwanegaiſt ar y genedl, O ARGLWYDD, 'chwanegaiſt ar y genedl; ti a ogoneddwyd; ti a'i ſymmudaſit ym mhell *i* holl gyrrau'r ddaear.

16 Mewn adfyd, ARGLWYDD, yr ymwelſant â thi; tywalltaſant *weddi, *pan oedd* dy goſbedigaeth arnynt.

17 Fel y gofidia *ac* y gwaedda [k] gwraig feichiog dan ei gwewyr, *pan* fyddo agos i eſgor; felly'r oeddym o'th flaen di, ARGLWYDD.

18 Beichiogaſom, gofidiaſom, oeddym fel ped eſgorem ar wynt; ni wnaethom ymwared ar y ddaear, a phreſwylwŷr y byd ni ſyrthiaſant.

19 [l] Dy feirw a fyddant byw, *fel* fy nghorph i yr adgyfodant. Deffrôwch, a chenwch, preſwylwŷr y llŵch: canys dy wlith *ydd fel* gwlith llyſiau, a'r ddaear a fwrw y meirw allan.

20 ¶ Tyred, fy mhobl, dôs i'th 'ſtafelloedd, a chau dy ddryſau arnat: llecha megis [m] ennyd bâch, hyd onid elo'r llîd heibio.

21 Canys wele'r ARGLWYDD [n] yn dyfod allan o'i fangre, i ymweled ag anwiredd preſwylwŷr y ddaear: a'r ddaear a ddadguddia ei gwaed, ac ni chuddia mwyach ei lladdedigion.

PEN. XXVII.

1 Gofal Duw dros ei winllan. 7 Y mae rhagor rhwng ei geryddon ef a'i farnedigaethau. 12 Eglwys yr Juddewon a'r Cenhedloedd.

Y Dŷdd hwnnw 'r ymwêl yr ARGLWYDD â'i gleddyf caled, mawr, a chadarn, â Lefiathan y ſarph hîr-braff, ïe â Lefiathan y ſarph dorchog; ac efe a lâdd [a] y ddraig *ſydd* yn y môr.

2 Yn y dŷdd hwnnw [b] cenwch iddi, Gwinllan y gwîn côch.

3 Myfi 'r ARGLWYDD a'i ceidw; ar *bob* moment y dyfrhâf hi: cadwaf hi nôs a dŷdd, rhag *i neb* ei drygu.

4 Nid *oes* lidiawgrwydd ynof: pwy a oſodai fieri *a* drain yn fy erbyn mewn rhyfel? myfi a *awn trwyddynt, mi a'u lloſgwn hwynt ynghŷd.

5 Neu ymafied yn fy nerth i, *fel* [c] y gwnelo heddwch â mi, *ac* efe a wnâ heddwch â mi.

6 Efe a wnâ i hiliogaeth Jacob wreiddio; Iſrael a flodeua, ac a flaendardda; a hwy a lanwant wyneb y byd â chnŵd.

7 ¶ A darawodd efe ef *fel y tarawodd y rhai a'i tarawſai ef? a laddwyd ef fel lladdfa ei laddedigion ef?

8 [d] Wrth feſur, pan *êl allan, yr ymddadleu ag ef: y mae 'n attal ei wynt garw ar ddŷdd dwyreinwynt.

9 Am hynny trwy hyn y glanhêir anwiredd Jacob; a dymma'r holl ffrwyth, tynnu ymmaith ei bechod: pan wnelo efe holl gerrig yr allor fel cerrig calch briwedig, ni ſaif y llwyni na'r *delwau.

10 Etto'r ddinas gadarn *ſydd* unig, *a'r* annedd wedi ei adael, a'i wrthod megis yn anialwch: yno y pawr y llô, ac y gorwedd, ac y diſa ei blagur hi.

11 Pan wywo ei brîg hi, hwy a dorrir: gwragedd a ddaw, *ac* a'i lloſgant hi; canys [e] nid pobl ddeallgar *ydynt*: am hynny'r hwn a'u gwnaeth ni thoſturia wrthynt, a'r hwn a'u lluniodd ni thrugaſhâ wrthynt.

12 ¶ A'r dŷdd hwnnw y bydd i'r ARGLWYDD ddyrnu, o ffrŵd yr afon hyd afon yr Aipht: a chwi meibion Iſrael a geſglir bob yn un ac un.

c 1 Cor. 15. 54. Dad. 20. 14. a 21. 4.
d Dad. 7. 17. a 21. 4.
‡ *ddyrnir.* * Neu, *fel dyrnu gwêllt ym Madmenah.*
e Pen. 26. 5.
a *Duw* 18.
b Sal. 118. 19, 20.
* Neu, *heddwch.*
* Heb. *craig oeſoedd.* Deut. 32. 4.
c Pen. 25. 12. a 32. 19.
d Pen. 64. 5.
e Can. 3. 1.
f Preg. 8. 11.
g Sal. 143. 10.
h Job 34. 27. Sal. 28. 5. Pen. 5. 12.
* Neu, tu ag at dy *bobl.*
‡ *Troſom ni.*
i 2 Cron. 12. 8.
k Joan 16. 21.
l Ezec. 37. 1, &c.
m Sal. 30. 5.
n Pen. 54. 7, 8. 2 Cor. 17.
n Mic. 1. 3.
a Pen. 51. 9. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
b Pen. 5. 1.
* Neu, *gerddwn yn eu herbyn.*
c Job. 22. 21.
* Heb. *yn êl dyrnöd y rhai a darawſai, &c.*
d Job 23. 6. Jer. 10. 24. a 30. 11. a 46. 28. 1 Cor. 10. 13.
* Neu, *anſonych ef allan.*
* Neu, *haul-ddelwau.*
e Deut. 32. 28. Pen. 1. 3.

13 Ac yn y dŷdd hwnnw 'r udgenir ag udgorn mawr; ynay daw y rhai ar ddarfod am danynt yn nhir Assyria, a'r rhai a wasgarwyd yn nhîr yr Aipht, ac a addolant yr ARGLWYDD yn y mynydd sanctaidd yn Jerusalem.

PEN. XXVIII.

Rhag. 7. P.

1 *Y Prophwyd yn bygwth Ephraim am eu balchder a'u meddwdod.* 5 *Y gweddill a ddyrchefir yn nheyrnas Crist.* 7 *Y mae 'n argyhoeddi eu hamryfusedd hwy,* 9 *a'u drŵg athrylith i ddysgu,* 15 *a'u diosalwch.* 16 *Addewid o Grist, y sail ser.* 18 *Y profir eu diosalwch hwy.* 23 *Eu hannog hwy i ystyried pwyllog ragluniaeth Duw.*

[a] Ad. 3. [b] Ad. 4.

GWae [a] goron balchder, meddwon Ephraim; yr hwn *y mae* [b] ardderchowgrwydd ei ogoniant yn flodeuyn diflannedig, yr hwn *sydd* ar ben y dyffrynnoedd breision, y rhai a * orchfygwyd gan wîn.

* Heb. *dorrwyd.*

2 Wele un grymmus a nerthol sydd gan yr Arglwydd, fel tymmestl cenllysg, *neu* gorwynt dinystriol, fel llifeiriant dyfroedd mawrion yn llifo drosodd, yr hwn a fwrw i lawr â llaw.

* Heb. *â thraed.*

3 * Dan draed y sethrir coron balchder, meddwon Ephraim:

4 Ac ardderchowgrwydd ei ogoniant, yr hwn *sydd* ar ben y dyffryn brâs, sydd blodeuyn diflannedig, megis ffigysen gynnar cyn yr hâf, yr hon *pan* welo 'r hwn a edrycho arni, efe a'i llwngc hi, a hi etto yn ei lâw.

5 ¶ Yn y dŷdd hwnnw y bydd ARGLWYDD y lluoedd yn goron ardderchowgrwydd, ac yn goron gogoniant i weddill ei bobl;

6 Ac yn ysbryd barn i'r hwn a eisteddo ar farn, ac yn gadernid i'r rhai a ddychwelant y rhyfel i'r porth.

[c] Diar. 20. 1. Hos. 4. 11. [d] Pen. 56. 10, 12.

7 ¶ Ac er hynny hwy [c] a gyfeiliornasant trwy wîn, ac a amryfusasant trwy ddiod gadarn: [d] yr offeiriad a'r prophwyd a gyfeiliornasant trwy ddiod gadarn, difâwyd hwy gan wîn, cyfeiliornasant trwy ddiod gadarn, amryfusasant mewn gweledigaeth, tramgwyddasant *mewn* barn.

8 Canys y byrddau oll sydd lawn o chwŷdfa, *a* budreddi, heb le *glân.*

9 ¶ I bwy y dŷsg efe wybodaeth? ac i bwy y pâr efe ddeall yr hyn a glywo? i'r *rhai* a ddiddyfnwyd oddi wrth laeth, y rhai a dynnwyd oddi wrth y bronnau.

* Neu, *rhoddwyd.*

10 Canys * *rhoddir* gorchymmyn ar orchymmyn, gorchymmyn ar orchymmyn; llîn ar lîn, llîn ar lîn; ychydig yma, *ac* ychydig accw.

[e] 1 Cor. 14. 21. * Heb. *gwefus.* † Neu, *lleferodd.*

11 Canys [e] â bloesgni * gwefusau, ac â thafodjaith ddieithr y * llefara efe wrth y bobl hyn.

12 Y rhai y dywedodd efe wrthynt, Dymma orphwysfra, gadewch i'r diffygiol orphwyso, a dymma esmwythder; ond ni fynnent wrando.

13 Eithr gair yr ARGLWYDD oedd iddynt yn orchymmyn ar orchymmyn, yn orchymmyn ar orchymmyn; yn llîn ar lîn, yn llîn ar lîn; ychydig yma, *ac* ychydig accw; fel yr elent ac y syrthient yn ôl, ac y dryllier, ac y magler, ac y dalier hwynt.

14 ¶ Am hynny gwrandêwch air yr ARGLWYDD, ddynion gwatwarus, llywodraethwŷr y bobl hyn, y rhai *sydd* yn Jerusalem.

15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaethom ammod ag angau, ac ag uffern y gwnaethom gyngrair; pan ddêl ffrewyll lifeiriol, ni ddaw attom ni: canys gosodasom ein gobaith *ar* gelwydd, a than ffalsder y llechasom.

[f] Sal. 118. 22. Mat. 21. 42. Act. 4. 11. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. Eph. 2. 20. 1 Pedr 2. 6, 7, 8.

16 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [f] Wele fi yn sylfaenu maen yn Sion, maen profedig, *congl*-faen gwerthfawr, sylfaen safadwy; ni fryssia 'r hwn a gredo.

[g] Ad. 15.

17 A mi a osodaf farn wrth linyn, a chyfiawnder wrth bwys; y cenllysg a ysguba [g] noddfa celwydd, a'r dyfroedd a foddant y lloches.

18 ¶ A diddymmir eich ammod ag angau, a'ch cyngrair ag uffern ni saif; pan ddêl y ffrewyll lifeiriol, byddwch yn sathrfa iddi.

19 O'r amser y delo y cymmer chwi: canys daw bob borau, ddydd a nôs; a blinder yn unig fydd * *i* beri deall yr hyn a glywir.

* Neu, *pan baro i chwi ddeall addysg.*

20 Canys byrrach yw 'r gwely nag *y gallet* ymestyn *ynddo*; a chûl yw'r cwrlid i ymdrôi *ynddo.*

[h] 2 Sam. 5. 20. [i] 1 Cor. 14. 11. [i] Jos. 10. 11, 12. [k] 2 Sam. 5. 25. [l] 1 Cron. 14. 16. [k] Pen. 10. 22, 23.

21 Canys yr ARGLWYDD a gyfyd megis ym mynydd [h] Perasim, efe a ddigia megis yng nglynn [i] Gibeon, i wneuthur ei waith, ei ddieithr waith; ac i wneuthur ei weithred, ei ddieithr weithred.

22 Ac yn awr na watworwch, rhag cadarnhâu eich rhwymau: canys clywais [k] *sôd* darfodedigaeth derfynol oddi wrth Arglwydd DDUW 'r lluoedd ar yr holl dîr.

23 ¶ Clywch, a gwrandêwch fy llais; ystyriwch, a gwrandêwch fy lleferydd.

24 Ydyw yr arddwr yn aredig ar hŷd y dŷdd i hau? ydyw efe yn agoryd, ac yn llysnu ei dîr?

* Neu, *y gwenith yn y lle pennaf, a'r haidd yn y lle nodedig.*

25 Onid wedi iddo lysnhâu ei wyneb, y taena efe 'r ffacbys, ac y gwasgar y cwmin, ac y bwrw * y gwenith ardderchog, a'r haidd nodedig, a 'r rhŷg *yn* ei † gyfle?

† Heb. *derfyn.*

26 * Canys ei Dduw a'i hyfforddia ef mewn synwyr, *ac* a'i dŷsg ef.

* Neu, *Ac efe a'i rhwym yn y modd y mae Duw yn ei ddysgu.*

27 Canys nid ag ôg y dyrnir ffacbys, ac *ni* throir olwyn menn ar gwmin; eithr dyrnir ffacbys â ffon, a chwmin â gwialen.

28 *Yd* bara a felir; ond gan ddyrnu ni ddyrn y dyrnwr ef yn wastadol, ac ni ysliga *ef* ag olwyn ei fenn, ac ni's mâl ef â'i wŷr meirch.

[l] Jer. 32. 19.

29 Hyn hefyd a ddaw oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd, *yr hwn* sydd [l] ryfedd yn ei gyngor, *ac* ardderchog yn ei waith.

PEN. XXIX.

Rhag. 8. B.

1 *Gorthrwm farnedigaeth Duw ar Israel.* 7 *Na ddigonir ei gelynion hi.* 9 *Anneallgarwch,* 13 *a rhagrith yr Juddewon.* 18 *Addawo sanctleiddio 'r duwiol.*

* Neu, *lêw Duw.* Ezec. 43. 15, 16. † Heb. *torrant bennau.*

GWae * Ariel, Ariel, y ddinas y trigodd Dafydd *ynddi*: 'chwanegwch flwyddyn at flwyddyn; † lladdant ebyrth.

2 Etto mi a gyfyngaf ar Ariel, a bydd galar, a griddfan; a hi a fydd i mi fel Ariel.

3 A gwersyllaf yn grwn i'th erbyn, ac a warchaeaf i'th erbyn *mewn* gwarch-dŵr, ac a gyfodaf wrthglawdd yn dy erbyn.

4 A thi a ostyngir, o'r ddaear y lleferi, ac o'r llŵch y bydd isel dy leferydd; dy lais fydd hefyd o'r ddaear fel *llais* sŵnwr, a'th ymadrodd a hustyng o'r llŵch.

5 A thyrfa dy ddïeithriaid fydd ſel llŵch
[a] Job 21. 18. mân, a thyrfa 'r cedyrn [a] ſel peiſwyn yn
Pen. 17. 13. myned heibio; ïe, bydd [b] yn ddiſymmwth
ddiattreg.
[b] Pen. 30. 13. 6 Oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd y
goſwyir trwy daranau, a thrwy ddaear-
gryn, a thwrf mawr; *trwy* gorwŷnt, a
thymmeſtl, a fflam dân yſol.
7 ¶ Yna y bydd tyrfa 'r holl genhedloedd,
y rhai a ryfelant yn erbyn Ariel, ſel breudd-
wyd gweledigaeth nôs, ſef y rhai oll a ym-
laddant yn ei herbyn hi a'i hamddiffynſa,
ac a warchânt arni.
8 Ie bydd, megis newynog a freuddwy-
dio, ac wele ef yn bwytta; a phan ddeffrô,
gwâg fydd ei enaid: ac megis y ſychedig
a freuddwydio, ac wele ef yn yfed; a phan
ddeffrô, wele ef yn ddiffygiol, a'i enaid
yn chwennych *dïod*: felly y bydd tyrfa 'r
holl genhedloedd a lueddant yn erbyn my-
nydd Sïon.
9 ¶ Arefwch, a rhyfeddwch; bloedd-
[c] Edrych Pen. 28. 7, 8. iwch, a gwaeddwch: [c] meddwaſant, ac
nid *trwy* wîn; pen-feddwaſant, ac nid
trwy ddïod gadarn.
[d] Rhuf. 11. 8. 10 Canys [d] tywalltodd yr ARGLWYDD
arnoch yſbryd trymgwſg, ac a gauodd eich
llygaid chwi: eich prophwydi, a'ch pen-
[e] 1Sam. 9. 9. naethiaid, [e] y gweledyddion a orchuddiodd
eſe.
‡ Neu, *llythyr.* 11 A gweledigaeth pob un *o honynt* ſydd i
chwi ſel geiriau ‡ llyfr [f] ſeliedig, yr hwn *o's*
[f] Pen. 8. 16. rhoddant ef at *un* a fedr *ar* lyfr, gan ddy-
Dad. 5. 1, 5. wedyd, Darllen hwn, attolwg: yna y dy-
wed, Ni allaf; canys ſeliwyd ef.
12 O's rhoddir y llyfr at yr hwn ni fedr
ar lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, at-
tolwg: yna y dywed, Ni fedraf *ar* lyfr.
[g] Ezec. 33. 31. Mat. 15. 8. Mar. 7. 6. 13 ¶ Am hynny y dywedodd yr Ar-
glwydd, [g] O herwydd bod y bobl hyn yn
neſâu attaf â'u genau, ac yn ſy anrhyddeddu
â'u gwefuſau, a phellhâu eu càlon oddi
wrthyf, a bod eu hofn tuag attaf wedi ei
ddyſgu allan o athrawiaeth dynion;
* Heb. *'chwane-gu.* 14 Am hynny wele fi yn * myned rhagof,
i wneuthur yn rhyfedd ym mŷſg y bobl
[h] Jer. 49. 7. Obad. 8. hyn, *ſef* gwyrthiau a rhyfeddod: [h] canys
diſethir doethineb eu doethion hwynt,
a deall eu rhai deallgar hwynt a ym-
guddia.
1 Cor. 1. 19. 15 [i] Gwae 'r rhai a ddyſn-geiſiant, i gu-
ddio *eu* cyngor oddi wrth yr ARGLWYDD;
[i] Pen. 30. 1. ac y mae eu gweithredoedd mewn tywy-
llwch, ac [k] a ddywedant, [l] Pwy a'n gwêl
[k] Sal. 94. 7. ni? a phwy a'n hedwyn?
16 Dïau fel clai crochenydd y cyfrifir
[l] Eccl. 23. 18. eich trofeydd chwi. Canys a ddywed [m] y
gwaith am y gweithydd, Ni 'm gwnaeth i?
[m] Pen. 45. 9. neu a ddywed y peth a luniwyd am yr hwn
a'i lluniodd, Nid yw ddeallus?
17 Onid ychydig bâch *fydd* etto hyd oni
[n] Pen. 32. 15. throir [n] Libanus yn ddôl-dir, a'r dôl-dir a
gyfrifir yn goed?
[o] Pen. 35. 5. 18 ¶ [o] A'r dŷdd hwnnw, y rhai byddar a
glywant eiriau 'r llyfr, a llygaid y deillion
a welant allan o niwl a thywyllwch.
19 A'r rhai llariaidd a 'chwanegant law-
enychu yn yr ARGLWYDD; a'r dy-
nion tlodion a ymhyfrydant yn Sanct Iſ-
rael.
20 Canys darfu am yr ofnadwy, a diſeth-
wyd y gwatwarus, a'r rhai oll a wiliant am
anwiredd a dorrir ymmaith:
[p] Am. 5. 10. 21 Y rhai a wnânt ddŷn yn droſeddwr o
herwydd gair, ac [p] a oſodant faglau i'r hwn
a geryddo yn y porth, ac a wnânt i'r cyſiawn
ŵyro am beth coeg.
22 Am hynny, fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, yr hwn a waredodd Abraham,
am dŷ Jacob, Weithian ni chywilyddir Ja-
cob, ac ni laſa ei wyneb ef.
23 Eithr pan welo efe ei feibion, [q] gwaith [q] Pen. 19. 23.
ſy nwylaw o'i fewn, hwy a ſancteiddiant Eph. 2. 10.
ſy enw, ïe ſanctеiddiant Sanct Jacob, ac a
ofnant Dduw Iſrael.
24 A'r rhai cyfeiliornus o yſbryd a [†] ddyſ- † Heb.
gant ddeall, a'r grwgnachwŷr a ddyſgant *ſedrant.*
addyſg.

PEN. XXX.

1 *Y Prophwyd yn bygwth y bobl am hyderu ar yr Aipht,* 8 *ac am ddïſtyru gair Duw.* 18 *Trugareddau Duw i'w Eglwys.* 27 *Digoſaint Duw, a llawenydd y bobl am ddïnyſtr Aſſyria.*

Rhag. 8. P. Sul 4 o'r Adſent, B.

GWae 'r meibion cyndyn, medd yr AR-
[a] Pen. 29. 15. GLWYDD, [a] a gymmerant gyngor,
ond nid gennyf fi; ac a orchuddiant â gor-
chudd, ac nid o'm Hyſbryd i, i 'chwanegu
pechod ar bechod.
[b] Pen. 31. 1. [c] Num. 27. 21. 2 [b] Y rhai ſydd yn myned i ddiſgyn i'r
Aipht, ([c] heb ymofyn â mi,) i ymnerthu
yn nerth Pharao, ac i ymddiried ynghyſgod
yr Aipht.
Joſ. 9. 14. 1 Bren. 12. 7. 3 Am hynny [d] y bydd nerth Pharao yn
gywilydd i chwi, a'r ymddiried ynghyſgod
yr Aipht yn w'radwydd.
Jer. 21. 2. a 42. 1, 20. 4 Canys bu ei dywyſogion yn Soan, a'i
genhadau a ddaethant i Hanes.
[d] Jer. 37. 5, 7. [e] Jer. 2. 36. 5 [e] Hwynt oll a gywilyddiwyd o her-
wydd y bobl ni fuddia iddynt, ni *byddant* yn
gynhorthwy nac yn lleſâd, eithr yn warth,
ac yn w'radwydd.
[f] Pen. 57. 9. Hoſ. 8. 9. a 12. 1. 6 [f] Baich anifeiliaid y dehau: i dîr cy-
ſtudd ac ing, *lle y daw* o honynt yr hên lêw
a'r llêw jeuangc, y wiber a'r ſarph danllyd
hedegog, y dygant eu golud ar geſnau aſyn-
nod, a'u tryſorau ar geſnau camelod, at bobl
ni wnâ lês.
7 Canys yn ddiles ac yn ofer y cyn-
northwya 'r Aiphtiaid: am hynny y lle-
[g] Pen. 7. 4. fais arni, [g] Eu nerth hwynt *yw* aros yn
llonydd.
[h] Ad. 15. Hab. 2. 2. 8 ¶ Dôs yn awr, [h] yſgrifenna hyn mewn
llêch ger eu bron hwynt, a'ſgrifenna mewn
llyfr, fel y byddo hyd y dŷdd diweddaf yn
oes oeſoedd:
[i] Deut. 32. 20. Pen. 1. 4. [k] Jer. 11. 21. Am. 2. 12. a 7. 13. Mic. 2. 6. [l] Mic. 2. 11. 9 Mai [i] pobl wrthryfelgar *yw* y rhai hyn,
plant celwyddog, plant ni fynnant wrando
cyſraith yr ARGLWYDD:
10 [k] Y rhai a ddywedant wrth y gwele-
dyddion, Na welwch; ac wrth y pro-
phwydi, Na phrophwydwch i ni bethau
union, [l] treuthwch i ni weniaith, pro-
phwydwch i ni ſiommedigaeth:
11 Ciliwch o'r ffordd; ciliwch o'r llwybr;
perwch i Sanct Iſrael beidio â ni.
‡ Neu, *trais.* 12 Am hynny fel hyn y dywed Sanct Iſ-
rael, Am wrthod o honoch y gair hwn, ac
ymddiried o honoch mewn ‡ twyll a cham,
a phwyſo ar hynny:
[m] Sal. 62. 3. [n] Pen. 29. 5. 13 Am hynny y bydd yr anwiredd hyn i
chwi, [m] fel rhwygiad chwyddedig, mewn
mûr uchel ar ſyrthio, yr hwn y daw ei
ddrylliad [n] yn ddiſymmwth heb attreg.
[o] Jer. 19. 11. * Heb. *coſtrel.* 14 Canys [o] efe a'i dryllia hi, fel dryllio
* lleſtr crochenydd, gan guro heb arbed:
fel na chaffer ym mŷſg ei darnau gragen i
gymmeryd tân o'r aelwyd, nac i godi dwfr
o'r ffôs.
[p] Ad. 7. 15 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW, Sanct Iſrael, [p] Trwy ddychwelyd
a gorphwys y byddwch gadwedig, mewn
llonyddwch a gobaith y bydd eich cader-
nid; ond ni fynnech.

16 Eithr

16 Eithr dywedaſoch, Nid *felly*; canys ni a ftöwn ar feirch; am hynny y ftöwch: a marchogwn ar *feirch* buain; am hynny y bydd buan y rhai a'ch erlidio.

q Lef. 26. 8. Deut. 28. 25. a 32. 30. — 17 q Mîl *a fŷ* wrth gerydd un; ac wrth gerydd pump y ftöwch; hyd oni'ch gadawër megis hwylbren ar ben mynydd, ac fel baner ar fryn.

18 ¶ Ac am hynny y diſgwyl yr ARGLWYDD i drugarhâu wrthych, ïe am hynny 'r ymddyrchaif i doſturio wrthych; canys Duw cyfiawnder *yw* 'r ARGLWYDD.

r Sal. 2. 12. a 34. 8. Diar. 16. 20. Jer. 17. 7. — r Gwyn eu byd y rhai oll a ddiſgwyliant wrtho.

19 Canys y bobl a drîg yn Sïon o ſewn Jeruſalem: gan wylo nid wyli; gan drugarhâu efe a drugarhâ wrthyt; wrth lêf dy waedd, pan ei clywo, efe a'th atteb di.

s 1 Bren. 22. 27. — 20 A'r Arglwydd a rŷdd i chwi s fara ing, a dŵr gorthrymder, ond ni chornelir dy athrawon mwy, eithr dy lygaid fyddant yn gweled dy athrawon.

21 A'th gluſtiau a glywant air o'th ôl yn dywedyd, Dymma 'r ffordd, rhodiwch ynddi, pan t bwyſoch ar y llâw ddehau, neu pan bwyſoch ar y llâw aſſwy.

t Joſ. 1. 7. — u Pen. 2. 20. a 31. 7. * Heb. *gerſddelw dy arian.* — 22 u Yna 'r halogwch ball * dy gerſddelw arian, ac Ephod dy dawdd-ddelw aur; gwaſgeri hwynt fel cadach miſglwyf, a dywedi wrthynt, Dôs ymmaith.

23 Ac efe a rŷdd wlâw i'th hâd pan hauech dy dîr, a bara cnŵd y ddaear, ac efe a fydd yn dêw ac yn aml; a'r dŷdd hwnnw y pawr dy anifeiliaid mewn porfa helaeth.

‡ Neu, *blaſus.* Heb. *leſeiniog.* — 24 Dy ychen hefyd a'th aſynnod, y rhai a lafuriant y tîr, a borant ebran ‡ pur, yr hwn a nithiwyd â gwyntill ac â gogr.

x Pen. 2. 14, 15. — 25 Bydd hefyd x ar bob mynydd uchel, ac ar bob brynn dyrchafedig, aſonydd *a* ffrydau dyfroedd, yn nŷdd y lladdfa fawr, pan fyrthio 'r tyrau.

26 A bydd llewyrch y lleuad fel llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul fydd ſaith mwy, megis llewyrch ſaith niwrnod, yn y dŷdd y rhwyma 'r ARGLWYDD friw ei bobl, ac y jachao archoll eu dyrnod hwynt.

* Neu, *toſter y ſagl.* — 27 ¶ Wele enw 'r ARGLWYDD yn dyfod o bell, yn lloſgi gan ei ddigofaint ef, * a'i faich *fydd* drwm; ei wefuſau a lanwyd o ddigter, a'i dafod *fydd* megis tân yſol.

y Pen. 8. 8. — z Pen. 37. 19. — a Sal. 42. 4. — ‡ Heb. *graig Iſrael.* Deut. 32. 4. — b Pen. 37. 26. — c Pen. 10. 5, 24. — * Heb. *A phob mynediad y wïalen, &c.* — ‡ Heb. *bair yr Argl. iddi orphwys arno.* — 28 Ei anadl hefyd megis afon lifeiriol y a gyrraedd hyd hanner y gwddf, i nithio 'r cenhedloedd â gogr oferedd; a bydd z ffrwyn yngenau 'r bobloedd, yn *eu* gyrru ar gyfeiliorn.

29 Y gân fydd gennych megis y noſwaith a y ſanctaiddir uchel-wyl; a llawenydd càlon, megis pan elo un a phibell i fyned i fynydd yr ARGLWYDD, at ‡ gadarn yr Iſrael.

30 A'r ARGLWYDD a wnâ glywed arderchowgrwydd ei lais, ac a ddengys ddiſgyniad ei fraich, mewn digter llidiog, ac â fflam dân yſol, â gwaſgarfa, ac â thymmeſtl, ac â cherrig cenllyſg.

31 Canys b â llais yr ARGLWYDD y diſtrywir Aſſur, c *yr hwn* a darawai â'r wïalen.

‡ Heb. *bair yr Argl. iddi orphwys arno.* — 32 * A pha le bynnag yr elo 'r wïalen ddïyſgog, yr hon a ‡ efyd yr ARGLWYDD arno ef, gyd â thympanau a thelynau y bydd: ac â rhyfel tôſt yr ymladd efe yn ei erbyn.

33 Canys darparwyd Tophet er doe, ïe parotöwyd hi i'r brenhin: efe a'i dyfnhaodd *hi, ac* a'i ehengodd: ei chynneuad *fydd* dân a choed lawer; anadl yr ARGLWYDD, megis afon o frwmſtan, ſydd yn ei hennyn hi.

PEN. XXXI.

1 *Y prophwyd yn dangos melldigedig yw ſydrwydd y bobl, yn hyderu ar yr Aipht, ac yn ymwrthod â Duw.* 6 *Y mae 'n annog i edifarhâu:* 8 *Ac yn dangos cwymp Aſſyria.*

Rhag. 9. B.

GWae 'r rhai a a ddiſgynnant i'r Aipht am gynhorthwy, ac b a ymddiriedant mewn meirch, ac a hyderant ar gerbydau, am *eu bod* yn aml; ac ar wŷr meirch, am eu bod yn nerthol jawn: ond nid edrychant am Sanct Iſrael, ac ni cheiſiant yr ARGLWYDD.

a Pen. 30. 2. Ezec. 17. 15. — b Sal. 20. 7.

2 Etto *y mae* efe yn ddoeth, ac a ddaw â choſbedigaeth, ac ni * eilw ei air yn ôl; eithr cyfyd yn erbyn tŷ y rhai drygionus, ac yn erbyn cynhorthwy y rhai a weithredant anwiredd.

* Heb. *ſymmuda ei air.*

3 Yr Aiphtiaid hefyd *ydynt* ddynion, ac nid Duw; a'u meirch yn gnawd, ac nid yn yſbryd. Pan eſtynno 'r ARGLWYDD ei lâw, yna y ſyrth y cynnorthŵywr, ac y cwymp y cynnorthwyedig, a hwynt oll a gŷd-ballant.

‡ Neu, *lliaws,* neu, *tyrfa.*

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Megis y rhua hên lêw a'r llêw jeuangc ar ei 'ſglyfaeth, yr hwn er galw lliaws o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn rhag eu llêf hwynt, ac nid ymoſtwng er eu ‡ twrf hwynt: felly y diſgyn ARGLWYDD y lluoedd i ryfela dros fynydd Sïon, a thros ei fryn ef.

c Deut. 32. 11. Sal. 91. 4. — d Saſ. 37. 40.

5 c Megis adar yn ehedeg, felly 'r amddiffyn ARGLWYDD y lluoedd Jeruſalem; d gan amddiffyn a gwared, gan baſſio heibio ac achub.

e Hoſ. 9. 9. — f Pen. 2. 20. a 30. 22. — * Heb. *eulynnod. ei arian,* &c.

6 ¶ Dychwelwch at yr hwn e y llwyrgiliodd meibion Iſrael oddi wrtho.

7 O herwydd yn y dŷdd hwnnw, f gwrthodant bob un * ei eulynnod arian, a'i eulynnod aur, y rhai a wnaeth eich dwylaw eich hun *yn* bechod i chwi.

g Edrych 2 Bren. 19. 35. — ‡ Neu, *rhag ofn.* — * Neu, *a'i graig a â ymaith rhag ofn.*

8 ¶ A'r Aſſyriad a ſyrth trwy gleddyf, g nid eiddo gŵr grymmus; a chleddyf, nid eiddo dŷn gwael, a'i difa ef: ac efe a ffŷ ‡ rhag y cleddyf, a'i wŷr jeuaingc a fyddant dan drêth.

9 * Ac h efe a â i'w graig rhag ofn; a'i dywyſogion a ofnant rhag y faner, medd yr ARGLWYDD, yr hwn *y mae* ei dân yn Sïon, a'i ffwrn yn Jeruſalem.

h Pen. 37. 37.

PEN. XXXII.

1 *Bendithion teyrnas Criſt.* 9 *Rhagddangos difrod;* 15 *Ac addaw adnewyddiad yn ôl hynny.*

Rhag. 9. P. Sul 4 o'r Adfent, P.

WEle, a brenhin a deyrnaſa mewn cyfjawnder, a thywyſogion a lywodraethant mewn barn.

a Sal. 45. 1, &c. Zech. 9. 9.

2 A gŵr fydd megis yn ymguddfa *rhag* y gwynt, ac yn lloches *rhag* y dymmeſtl; megis afonydd dyfroedd mewn ſychdir, megis cyſgod craig * fawr mewn tîr ‡ ſychedig.

* Heb. *drom.* ‡ Neu, *blin.*

3 Yna b llygaid y rhai a welant ni chauir, a chluſtiau 'r rhai a glywant a wrandawânt.

b Pen. 35. 5, 6.

4 Càlon y rhai ehud hefyd a ddeall wybodaeth, a thafod y rhai bloeſg a bryſura lefaru 'n * eglur.

* Neu, *hyawdl.*

5 Ni elwir mwy y coegddyn yn ſonheddig, ac ni ddywedir am y cybydd, Hael *yw.*

6 Canys

6 Canys coegwr a draetha goegni, a'i gàlon a wnâ anwiredd, i ragrithio, ac i draethu amryfuſedd yn erbyn yr ARGLWYDD, i ddiddymmu enaid y newynog; ac efe a wnâ i ddiod y ſychedig ballu.

7 Arfau y cybydd *ſydd* ddrygionus: efe a ddychymmyg ddichellion i ddifwyno 'r trueiniaid trwy ymadroddion gau; pan draetho ‡ 'r anghenus yr union.

‡ Neu, *yn erbyn yr anghenus mewn barn.*

8 Ond yr hael a ddychymmyg haelioni; ac ar haelioni y * ſaif efe.

* Neu, *y ſicrheir.*

9 ¶ Cyfodwch, wragedd diwaith; clywch fy llais: gwrandêwch fy ymadrodd, ferched diofal.

† *Dyddiau a blynyddoedd lawer.*

10 † Dyddiau gyd â blwyddyn y trallodir chwi, wragedd difraw: canys darfu 'r cynhauaf gwîn, ni ddaw cynnull.

11 Ofnwch, rai difraw; dychrynwch, rai diofal: ymddioſgwch, ac ymnoethwch, a gwregyſwch *ſachliain* am eich lwynau.

12 Galarant am y tethau, am y meuſydd hyfryd, am y winwŷdden ffrwythlon.

c Pen. 34. 13. Hoſ. 9. 6.

13 c Cyfyd drain *a* mieri ar dîr fy mhobl, ïe * ar bob tŷ llawenydd *yn* d y ddinas hyfryd.

* Neu, *yn* lloſgi *pob tŷ*, &c.

d Pen. 22. 2.

14 Canys y palaſau a wrthodir, llioſogrwydd y ddinas a adewir, yr amddiffynfeydd a'r tyrau fyddant yn ogfeydd hyd byth, yn hyfrydwch aſynnod gwylltion, yn borfa diadellau;

e Sal. 104. 30.

15 Hyd e oni thywalider arnom yr yſbryd o'r uchelder, a bod f yr anialwch yn ddôl-dir, a chyfrif y dôl-dir yn goed-tir.

f Pen. 29. 17. a 35. 2.

16 Yna y trîg barn yn yr anialwch, a chyfiawnder a erys yn y dôl-dir.

17 A gwaith cyfiawnder fydd heddwch; ïe gweithred cyfiawnder *ſydd* llonyddwch, a diogelwch, hyd byth.

18 A'm pobl a drîg mewn preſwylfa heddychlon, ac mewn anneddau diogel, ac mewn gorphwyſfaoedd llonydd:

19 Pan ddiſgynno cenllyſg *ar* y coed, ac y goſtyngir y ddinas ‡ mewn lle iſel.

‡ Neu, *yn iſel.*

20 Gwyn eich bŷd y rhai a hauwch ger llaw pob dyfroedd, y rhai a yrrwch draed yr ŷch a'r aſyn *yno.*

PEN. XXXIII.

Rhag. 10. B.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion yr Eglwys.* 13 *Rhagorfraint y duwiol.*

a Pen. 21. 2. Hab. 2. 8.

GWae *di* a anrheithiwr, a thi heb dy anrheithio; a *thi* anffyddlon, er na wnaed yn anffyddlon â thi: b pan ddarffo it' anrheithio, i'th anrheithir; *a* phan ddarffo it' fod yn anffyddlon, byddant anffyddlon i ti.

b Dad. 13. 10.

2 ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; wrthyt y diſgwyliaſom: bydd fraich iddynt bob borau, a'n hiechydwriaeth ninnau yn amſer cyſtudd.

3 Wrth lais y twrf y gwibiodd y bobl; wrth ymddyrchafu o honot y gwaſgarwyd y cenhedloedd.

4 A'ch yſbail a gynhullir *fel* cynhulliad lindys; fel gwibiad ceiliogod rhedyn y rhêd efe arnynt.

5 Dyrchafwyd yr ARGLWYDD; canys preſwylio y mae yn yr uchelder: efe a lanwodd Sion o farn a chyfiawnder.

6 A ſicrwydd dy amſerau, *a* nerth jechydwriaeth fydd doethineb a gwybodaeth: ofn yr ARGLWYDD *yw* ei dryſor ef.

‡ Neu, *cenhadon.*

7 Wele, eu ‡ rhai dewrion a waeddant oddi allan: cenhadon heddwch a wylant yn chwerw.

c Barn. 5. 6.

8 c Aeth y prif-ffyrdd yn ddiſathr, darfu cynniweirydd llwybr: diddymmodd y cyfammod, diyſtyrodd y dinaſoedd, ni wnaeth gyfrif o ddynion.

9 Galarodd *a* lleſgaodd y ddaear; cywilyddiodd Libanus, *a* ‡ thorrwyd ef; Saron a aeth megis anialwch, eſgydwyd Baſan hefyd a Charmel.

‡ Neu, *gwywodd.*

10 Cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: ymddyrchafaf weithian; ymgodaf bellach.

11 d Chwi a ymddygwch ûs, *ac* a eſgorwch ar ſofl; eich anadl *fel* tân a'ch yſa chwi.

d Salm 7. 14.

12 A'r bobloedd fyddant *fel* lloſgfa calch, *fel* drain wedi eu torri y lloſgir hwy yn tân.

13 ¶ Gwrandêwch, belledigion, yr hyn a wneuthum; a gwybyddwch, gymmydogion, fy nerth.

14 Pechaduriaid a ofnaſant yn Sïon, dychryn a ddaliodd y rhagrithwŷr: pwy o honom a drîg gyd â'r tân yſol? pwy o honom a breſwylia gyd â lloſgfeydd tragywyddol?

15 e Yr hwn a rodia *mewn* cyfiawnder, ac a draetha uniondeb, a wrthyd elw * trawſder, a eſgydwo ei lâw rhag derbyn gwobr, a gauo ei glûſt rhag clywed † celanedd, ac a gauo ei lygaid rhag edrych ar ddrygioni;

e Salm 15. 2. a 24. 4.

* Neu, *twyll.*

† Heb. *gwaed.*

16 Efe a breſwylia 'r uchelderau; ceſtyll y creigiau *ſydd* ei amddiffynfa ef: ei fara a roddir iddo, ei ddwfr *ſydd* ſicr.

17 Dy lygaid a welant y brenhin yn ei degwch: gwelant * y tîr pell.

* Heb. *dir y pellder.*

18 Dy gàlon a fyfyria ofn; f pa le *y mae* 'r ſgrifennydd? pa le *y mae* 'r † tryſorwr? pa le *y mae* rhifwr y tyrau?

f 1 Cor. 1. 20.

† Heb. *pwyſwr?*

19 Ni g chei weled pobl greulon, h pobl o jaith ddyfnach nag a ddeallech di, *neu* floeſg dafod, *fel* na ddeallech.

g 2 Bren. 19. 32.

h Deut. 28. 49. Jer. 5. 15.

20 Gwêl, Sïon, dinas ein cyfarfod: dy lygaid a welant i Jeruſalem, y breſwylfa lonydd, y babell ni thynnir i lawr, *ac* ni ſyflir un o'i hoelion byth, ac ni thorrir un o'i rhaffau.

i Sal. 46. 5.

21 Eithr yr ARGLWYDD ardderchog *ſydd* yno i ni, yn fangre afonydd *a* ffrydau * llydain: y rhwyf-long nid â trwyddo, a llong odidawg nid â droſto.

a 125. 1, 2. * Heb. *ehang-lle, neu, ehang-law.*

22 Canys yr ARGLWYDD *yw* ein barnwr, yr ARGLWYDD *yw* ein k deddfwr, yr ARGLWYDD *yw* ein brenhin; efe a'n ceidw.

k Jag. 4. 12.

23 ‡ Gollyngaſant dy raffau; ni chadarnhaſant eu hwylbren yn jawn, ni thaenaſant yr hwyl; yna y rhennir yſglyfaeth yſbail fawr; y cloffion a 'ſglyfaethant yr yſglyfaeth.

‡ Neu, *Gollyngwyd.*

24 Ac ni ddywed y preſwylydd, Clâf ydwyf: maddeuir anwiredd y bobl a drigant ynddi.

PEN. XXXIV.

Rhag. 10. P.

1 *Y barnedigaethau y mae Duw yn dial ei Eglwys â hwynt.* 11 *Difrod ei gelynion hi.* 16 *Siccred yw y brophwydoliaeth.*

NEsëwch genhedloedd i glywed, a gwrandêwch, bobloedd; gwrandawed y ddaear * ac oll y ſydd ynddi, y byd a'i holl gnŵd.

* Heb. *a'i chyfawnder.*

2 Canys llidiowgrwydd yr ARGLWYDD *ſydd* ar yr holl genhedloedd, a'i ſorriant ar eu holl luoedd hwynt: difrododd hwynt, rhoddes hwynt i'r lladdfa.

3 A'u lladdedigion a fwrir allan, a a'u drewiant o'u celanedd a gyfyd i fynu, y mynydd-

a Joel 2. 20.

mynyddoedd hefyd a doddant o'u gwaed hwynt.

b Sal. 102. 26. 4 b Holl lu 'r nefoedd hefyd a ddattodir, c a'r nefoedd a blygir fel llyfr: a'i holl lu a fyrth, fel y fyrthiai deilen o'r winwŷdden, ac fel d *ffigyſen* yn fyrthio oddi ar

Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Mat. 24. 29. y pren.

5 Canys e fy nghleddyf a drochir yn y nefoedd: wele, f ar Edom y diſgyn i farn, ac ar y bobl a yſgymmunais.

2 Pedr 3. 10. 6 Cleddyf yr ARGLWYDD a lanwyd o waed, tewychodd gan fraſder, *a* chan waed ŵyn a bychod, gan fraſder arennau hyrddod: canys g mae i'r ARGLWYDD aberth ym Moſrah, a lladdfa fawr yn nhir Edom.

c Dad. 6. 14. d Dad. 6. 13. e Jer. 46. 10. f Jer. 49. 7. g Pen. 63. 1. Zeph. 1. 7. h Pen. 63. 4.

7 A diſgyn yr unicorniaid gyd â hwynt, a'r buſtych gyd â'r teirw, a'u tîr hwynt a feddwa o'u gwaed hwynt, a'u llŵch fydd têw o fraſder.

8 Canys h diwrnod dïal yr ARGLWYDD, blwyddyn taledigaeth yn achos Sion, *yno.*

9 i A'i hafonydd a droir yn bŷg, a'i llŵch yn frwmſtan, a'i daear yn bŷg lloſgedig.

i Edrych Deut. 29. 23. k Dad. 14. 11. a 18. 18. a 19. 3.

10 Ni's diffoddir nôs na dydd; k ei mŵg a ddring byth: l o genhedlaeth i genhedlaeth y diffeithir hi; ni *bydd* cynniweirydd trwyddi byth byth oedd.

l Mat. 1. 4. m Pen. 14. 23. Zeph. 2. 14. Dad. 18. 2. n 2 Bren. 21. 13. Galar. 2. 8. o Hoſ. 9. 6. * Neu, *Mieri.* p Pen. 13. 21, *&c.* † Heb. *ferched.* ‡ *Zim.* * *Iim.*

11 ¶ m Y pelican hefyd a'r draenog a'i meddianna; y dylluan a'r gigfran a drigant ynddi; ac n efe a eſtyn arni linyn anhrefn, a meini gwagedd.

12 Ei phendefigion hi a alwant i'r freniniaeth, ond ni *bydd* yr un yno, a'i holl dywyſogion hi fyddant ddiddym.

13 o Cyfyd hefyd *yn* ei phalaſau ddrain, danadl ac * yſgall o fewn ei cheurydd: a p hi a fydd yn drigfa dreigiau, yn gyntedd i † gywion yr eſtrys.

14 Ac ‡ anifeiliaid gwŷlltion yr anialwch, a'r * cathod a ymgyfarfyddant: yr ellyll a eilw ar ei gyfaill; yr wyll a orphwys yno hefyd, ac a gaiff orphwyſfa iddi.

15 Yno y nytha 'r dylluan, ac y dodwa, ac y deora, ac a gaſgl yn ei chyſgod; y fylturiaid a ymgaſglant yno hefyd, pob un gyd â'i gymmar.

16 ¶ Ceiſiwch allan o lyfr yr ARGLWYDD, a darllenwch; ni phalla un o hyn, ni bydd un heb ei gymmar; canys fy ngenau, efe a orchymynnodd, a'i yſbryd, efe a'u caſglodd hwynt.

17 Efe hefyd a fwriodd y coelbren iddynt, a'i law ef a'i rhannodd hi iddynt wrth linyn: meddiannant hi hyd byth, a phreſwyliant ynddi o genhedlaeth i genhedlaeth.

PEN. XXXV.

Rhag. 11. B. 1 *Hyfrydwch a godidowgrwydd teyrnas Criſt.* 3 *Cyſſuro 'r gweiniaid trwy rinweddau a breiniau 'r Efengyl.*

a Pen. 55. 12. a YR anialwch a'r anghyſanneddle a lawenychant o'u plegid; y diffeithwch hefyd a orfoledda, ac a flodeua fel rhoſyn.

b Pen. 32. 15. 2 b Gan flodeuo y blodeua, ac y llawenycha hefyd â llawenydd ac â chan: gogoniant Libanus a roddir iddo, godidowgrwydd Carmel a Saron: hwy a welant ogoniant

e Job 4. 3, 4. Heb. 12. 12. yr ARGLWYDD, *a* godidowgrwydd ein Duw ni.

3 ¶ c Cadarnhêwch y dwylaw llêſg, a chryfhêwch y gliniau gweiniaid.

* Heb. *pryſur.* 4 Dywedwch wrth y rhai * ofnus o galon, Ymgryfhêwch, nac ofnwch: wele, eich Duw chwi a ddaw *á* dïal, *ïe* Duw *â* thaledigaeth; efe a ddaw, ac a'ch achub chwi.

d Pen. 29. 18. a 32. 3, 4. a 42. 7. e chluſtiau 'r byddarion a agorir.

Mat. 9. 27, *&c.* a 11. 5. a 12. 21. a 20. 30, *&c.* a 21. 14. Joan 9. 6, 7. e Mat. 11, 5. Marc 7. 32, *&c.* f Mat. 11. 5. a 15. Joan 5. 8, 9. Act 3. 2, *&c.* a 8. 7. a 14. 8, *&c.* g Mat. 9.

5 d Yna 'r agorir llygaid y deillion, a

6 Yna f y llamma 'r clôff fel hŷdd, ac y cân g tafod y mudan: canys h dyfroedd a dyrr allan i yn yr anialwch, ac afonydd yn y diffeithwch.

7 Y craſdir hefyd fydd yn llynn, a'r tîr ſychedig yn ffynhonnau dyfroedd; yn k nhrigfa 'r dreigiau, a'u gorweddfa, *y bydd* * cyfle corſennau a brwyn.

8 Yna y bydd prif-ffordd, a ffordd; a ffordd ſanctaidd y gelwir hi: l yr halogedig nid â ar hyd-ddi, canys ‡ hi *a fydd* i'r rhai hynny: a rodio 'r ffordd, pe *byddent* ynfydion, ni chyfeiliornant.

9 m Ni bydd yno lêw, a bwyſtfil gormeſol ni ddring iddi, *ac* ni's ceir yno; eithr y rhai gwaredol a rodiant *yno.*

10 A n gwaredigion yr ARGLWYDD a ddychwelant, ac a ddeuant i Sion, a chaniadau, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch; a o chyſtudd a galar a ffŷ ymmaith.

h Joan 7. 38, 39. i Pen. 41. 18. a 43. 19. k Pen. 34. 13. * Neu, *Cyntedd.* l Pen. 52. 1. Joel 3. 17. Dad. 21. 27. ‡ Neu, *efe a fydd gyd â'r rhai hynny.* m Lef. 26. 6. Pen. 11. 9. n Pen 51. 11. o Pen. 25. 8. Dad. 7. 17. a 21. 4.

PEN. XXXVI.

Rhag. 11. P. 1 *Sennacherib yn dyfod yn erbyn Juda.* 4 *Rabſaceb wedi ei anfon gan Sennacherib, trwy reſymmau cablaidd, yn ceiſio gan y bobl droi oddi wrth Hezeciah.* 22 *Mynegi ei eiriau ef i Hezeciah.*

a 2 Bren. 18. 13, 17. 2 Cron. 32. 1. a AC yn y bedwaredd flwyddyn ar ddêg i'r brenhin Hezeciah, y daeth Sennacherib brenhin Aſſyria i fynu yn erbyn holl gaerog ddinaſoedd Juda, ac a'u goreſgynnodd hwynt. 3294.

2 A brenhin Aſſyria a anfonodd Rabſaceh o Lachis i Jeruſalem, at y brenhin Hezeciah, â llu dirfawr. Ac efe a ſafodd wrth biſtyll y llynn uchaf, ym mhrif-ffordd maes y pannwr.

3 Ac aeth atto ef Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur.

4 ¶ A dywedodd Rabſaceh wrthynt, Dywedwch yn awr wrth Hezeciah, Fel hyn y dywed y brenhin mawr, brenhin Aſſyria, Pa hyder *yw* hwn yr ymddiriedi *ynddo?*

5 Dywedais, *meddi,* (ond nid *ydynt ond* * geiriau ofer) Cyngor a nerth *ſydd* ‡ *gennyf* i ryfel: ar bwy attolwg yr hyderi, pan wyt yn gwrthryfela i'm herbyn?

* Heb. *gwefuſau.* ‡ Neu, *raid.*

6 Wele hyderaiſt ar b y ffon gorſen ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi: felly *y mae* Pharao brenhin yr Aipht i bawb a hyderant arno.

b Ezec. 29. 6, 7.

7 Ond o's dywedi wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein Duw 'r ydym yn ymddiried: onid efe *yw* 'r hwn y darfu i Hezeciah dynnu i lawr ei uchelfeydd, a'i allorau, a dywedyd wrth Juda a Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr addolwch?

8 Ac yn awr, dôd wyſtlon attolwg i'm harglwydd, brenhin Aſſyria, a mi a roddaf i ti ddwy fil o feirch, o's gelli di roddi rhai a farchogo arnynt.

3294. 9 A pha fodd y troi di ymmaith wyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht, am gerbydau ac am farchogion?

10 Ai heb yr ARGLWYDD y daethum i fynu yr awr hon yn erbyn y wlâd hon i'w dinyſtrio? Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dôs i fynu yn erbyn y wlâd hon, a dinyſtria hi.

11 Yna y dywedodd Eliacim, a Sobna, a Joah, wrth Rabſaceh, Llefara attolwg wrth dy weiſion yn Syriäeg; canys *yr ydym* ni yn *ei* deall: ac na lefara wrthym yn jaith yr Juddewon, lle y clywo 'r bobl *ſydd* ar y mûr.

12 Ond Rabſaceh a ddywedodd, Ai at dy feiſtr ac attat tithau yr anfonodd fy meiſtr fi i lefaru 'r geiriau hyn? onid at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mûr *yr anfonodd fi*, fel y bwyttaont eu tom eu hun ac yr yfont eu trwngc eu hun gyd â chwi?

13 A ſaſodd Rabſaceh, a gwaeddodd â llêf uchel yn jaith yr Juddewon, ac a ddywedodd, Gwrandêwch eiriau 'r brenhin mawr, brenhin Aſſyria.

14 Fel hyn y dywed y brenhin, Na thwylled Hezeciah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi.

15 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'ch gwared chwi, ni roddir y ddinas hon yn llâw brenhin Aſſyria.

16 Na wrandêwch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenhin Aſſyria, Gwnêwch
*Heb. *fendith.* * fwynder â mi, a deuwch allan attaf, a bwyttêwch bob un o'i winwŷdden ei hun, a phob un *o'i* ffigyſbren, ac yſed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun;

17 Nes im' ddyfod a'ch dwyn chwi i wlâd megis eich gwlâd eich hun, gwlâd ŷd a gwîn, gwlâd bara a gwinllannoedd.

18 *Gwiliwch* rhag i Hezeciah eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni. A waredodd un o dduwiau 'r cenhedloedd ei wlâd o law brenhin Aſſyria?

19 *Mae* duwiau Hamath ac Arphad? *mae* duwiau Sepharfaim? a waredaſant hwy Samaria o'm llâw i?

20 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd hyn, a'r a waredaſant eu gwlâd o'm llâw i, fel y gwaredai 'r ARGLWYDD Jeruſalem o'm llâw?

21 Eithr hwy a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymmyn y brenhin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

22 ¶ Yna y daeth Eliacim mâb Helciah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sobna 'r ſgrifennydd, a Joah mâb Aſaph y cofiadur, at Hezeciah a'u dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſaceh.

PEN. XXXVII.

Rhag. 12. B. Sul 1 ar ôl y Nadolig, B.

1 Hezeciah yn ei driſtwch yn gyrru at Eſay i gael gantho weddïo droſto ef a'i bobl. 6 Eſay yn eu cyſſuro hwy. 8 Sennacherib yn myned i ymladd â Thirhacab, ac yn anfon llythyrau cablaidd at Hezeciah. 14 Gweddi Hezeciah. 21 Eſay yn prophwydo balchder a chwymp Sennacherib, a llwyddiant Sïon. 36 Angel yn lladd yr Aſſyriaid. 37 Lladd Sennacherib yn Ninife gan ei feibion ei hun.

a 2 Bren. 19. 1, &c. A a Phan glybu 'r brenhin Hezeciah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd mewn ſachliain, ac a aeth i dŷ 'r ARGLWYDD.

2 Ac a anfonodd Eliacim y penteulu, a Sobna 'r ſgrifennydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſâch-liain, at Eſay 'r prophwyd fâb Amos. 3224.

3 A hwy a ddywedaſant wrtho, Fel hyn y dywedodd Hezeciah, Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a ‡ chabledd, *yw* 'r dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i eſgor. ‡ Neu, *chyſfro.*

4 Fe allai y gwrendy 'r ARGLWYDD dy Dduw eiriau Rabſaceh, yr hwn a anfonodd brenhin Aſſyria ei feiſtr i gablu 'r Duw byw, ac y cerydda efe 'r geiriau a glybu 'r ARGLWYDD dy Dduw: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *ſydd* i'w gael.

5 Felly gweiſion y brenhin Hezeciah a ddaethant at Eſay.

6 ¶ A dywedodd Eſay wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna 'r geiriau a glywaiſt, *trwy* y rhai y cablodd gweiſion brenhin Aſſyria fi.

7 Wele fi yn rhoddi ‡ arno ef wŷnt, ac efe a glyw ſŵn, ac a ddychwel i'w wlâd: ‡ Neu, *ynddo ef* gwnâf hefyd iddo ſyrthio gan y cleddyf yn ei wlâd ei hun. *yſpryd.*

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſaceh, ac a gaſodd frenhin Aſſyria yn rhyfela yn erbyn Libnah: canys efe a glywſai ddarfod iddo fyned o Lachis.

9 Ac efe a glywodd *ſôn* am Dirhacah frenhin Ethiopia, gan ddywedyd, Efe a aeth allan i ryfela â thi. A phan glywodd *hynny*, efe a anfonodd genhadau at Hezeciah, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedwch wrth Hezeciah brenhin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llâw brenhin Aſſyria.

11 Wele, ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt; ac a waredir di?

12 A waredodd duwiau 'r cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau eu dinyſtrio, *ſef* Gozan, a Haran, a Reſeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Telaſſar.

13 Mae brenhin b Hamath? a brenhin Arphad? a brenhin dinas Sepharfaim, Hena, ac Ifah? b Jer. 49. 23.

14 ¶ A chymmerth Hezeciah 'r llythyr o law y cenhadau, ac a'i darllenodd; a Hezeciah a aeth i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a'i lledodd ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezeciah a weddiodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y Cerubiaid, ti ydwyt Dduw, *ie* tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaear: ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear.

17 Gogwydda, ARGLWYDD dy glûſt, a gwrando; agor dy lygaid ARGLWYDD, ac edrych: gwrando hefyd holl eiriau Sennacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi 'r Duw byw.

18 Gwîr *yw*, O ARGLWYDD, i frenhinoedd Aſſyria ddifa 'r holl * genhedloedd a'u gwledydd, * Heb. *diroedd.*

19 A rhoddi eu duwiau hwy yn tân: canys nid *ceddynt* hwy dduwiau, ond gwaith dwylaw dŷn, *o* goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.

20 Yr awr hon gan hynny, O ARGLWYDD ein Duw, achub ni o'i law ef;

fel

3224. fel y gwypo holl deyrnaſoedd y ddaear mai tydi yw 'r ARGLWYDD, tydi yn unig.

21 ¶ Yna Eſay mâb Amos a anfonodd at Hezeciah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, O herwydd it' weddio attafi yn erbyn Sennacherib brenhin Aſſyria:

22 Dymma 'r gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwyn merch Sion a'th ddirmygodd, *ac* a'th watwarodd: merch Jeruſalem a eſgydwodd ben ar dy ôl.

23 Pwy a ddifenwaiſt ac a geblaiſt? ac yn erbyn pwy y dyrchefaiſt *dy* lêf, ac y cyfodaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn Sanct Iſrael.

24 Trwy lâw dy weiſion y ceblaiſt yr Arglwydd, ac y dywedaiſt, A lliaws fy ngherbydau y daethum i fynu i uchelder y mynyddoedd, *i* yſtlyſau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwŷdd, *a'i* ddewis ffynnidwŷdd; âf hefyd i'w gwrr uchaf, *ac i* goed ei * ddôl-dir.

* *Carmel.*

25 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddwfr; â gwadnau fy nhraed hefyd y ſychais holl afonydd y gwarchaëdig.

* 2 Bren. 19. 25. 26 * Oni chlywaiſt wneuthur o honof hyn er ys talm, a'i lunio er y dyddiau gynt? * yn awr y dugym hynny i ben, fel y byddit i ddiſtrywio dinaſoedd caerog *yn* garneddau dinyſtriol.

* Neu, *a ddygwn hynny yn awr i'w diſtrywio, a din.* 27 Am hynny eu trigolion yn gwttogâw a ddychrynwyd ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwêllt y maes, fel gwŷrddlyſiau, a glâſ-wêllt ar bennau *tai,* neu *ŷd* wedi deifio cyn addſedu.

caer i ſod yn gar. &c.

28 Dy eiſteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyſodiad i mewn, a adnabûm; a'th gynddeiriogrwydd i'm herbyn.

29 Am it' ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm cluſtiau; am hynny c y rhoddaf fy mâch yn dy ffroen di, a'm ffrwyn yn dy weflau, ac

c Pen. 30. 28.

Ezec. 38. 4. a'th ddychwelaf di ar hŷd yr un ffordd ag y daethoſt.

30 A hyn *fydd* yn arŵydd i ti, *Hezeciah,* Y flwyddyn *hon* y bwyttei a dyfo o hono ei hun; ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn, hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

31 A'r gweddill o dŷ Juda, *yr hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddŵg ffrwyth i fynu.

32 Canys gweddill a â allan o Jeruſalem, a'r rhai diangol o fynydd Sion: d zêl ARGLWYDD y lluoedd a wnâ hyn.

* 2 Bren. 19. 31. Pen. 9. 7.

33 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am frenhin Aſſyria, Ni ddaw eſe i'r ddinas hon, ac nid ergydia eſe ſaeth yno; hefyd ni ddaw o'i blaen â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn.

34 Ar hŷd yr un ffordd ag y daeth y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

35 Canys mi e a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwâs.

e 2 Bren. 20. 6.

36 ¶ Yna 'r aeth f Angel yr ARGLWYDD, ac a darawodd yngwerſyll yr Aſſyriaid gant a phedwar ugain a phump o filoedd: a phan gyfodaſant yn forau drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

f 2 Bren. 19. 35.

37 ¶ Felly Sennacherib brenhin Aſſyria a ymadawodd, ac a aeth, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Ninife.

38 A bu fel yr ydoedd efe yn addoli yn nhy Niſroch ei dduw, i Adramelech a Sareſer ei feibion ei daraw ef â 'r cleddyf; a hwy a ddiangaſant i wlâd † Armenia. Ac Eſarhâdon ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef.

3294.

† Heb. *Ararat.*

PEN. XXXVIII.

1 Hezeciah wedi cael cennadwri o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael eſtyn ei einioes. 8 Yr haul yn myned ddêg o raddau yn ei ôl, yn argoel o'r addewid hwnnw. 9 Cân diolch Hezeciah.

Rhag. 12. P. Sul 1 ar ôl y Nadolig. P.

YN a y dyddiau hynny y clafychodd Hezeciah hyd farw. Ac Eſay y Prophwyd mâb Amos a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, * Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

3791. a 2 Bren. 20. 1. 2 Cron. 32. 24. * Heb. *dôd orchymmyn am dy dŷ.*

2 Yna Hezeciah a droes ei wyneb at y pared, ac a weddiodd at yr ARGLWYDD;

3 A dywedodd, Attolwg, ARGLWYDD, cofia 'r awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof yr hyn *oedd* dda yn dy olwg. A Hezeciah a ŵylodd ag ŵylofain mawr.

4 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Eſay, gan ddywedyd,

5 Dos a dywed wrth Hezeciah, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Dafydd dy dâd, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau; wele mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd.

6 Ac o lâw brenhin Aſſyria a'th waredaf di a'r ddinas: a mi a ddiffynnaf y ddinas hon.

7 A hyn *ſydd* i ti yn arŵydd oddi wrth yr ARGLWYDD, y gwnâ 'r ARGLWYDD y gair hwn a lefarodd;

8 Wele fi yn dychwelyd cyſgod y graddau, yr hwn a ddiſgynnodd * yn neial Ahaz gyd a'r haul, dêg o raddau yn ei ôl. Felly 'r haul a ddychwelodd dêg o raddau, ar hŷd y graddau y diſgynnaſai *ar hyd-ddynt.*

* Heb. *yngraddau.*

9 ¶ 'Sgrifen Hezeciah brenhin Juda, pan glafychaſai, a byw o hono o'i gleſyd.

10 Myfi a ddywedais yn nhorriad fy nyddiau, Af i byrth y bêdd; difuddiwyd fi o weddill fy mlynyddoedd.

11 Dywedais, Ni châf weled yr ARGLWYDD Jôr b yn nhîr y rhai byw: ni welaf ddŷn mwyach ym mŷſg trigolion y bŷd.

b Sal. 27. 13. a 116. 9.

12 c Fy * nhrigfa a aeth, ac a ſymmudwyd oddi wrthyf fel llueſt bugail: torrais ymmaith fy hoedl megis gwehydd; † â nychdod i'm tyrr ymmaith: o ddydd hyd nôs y gwnâi ben am danaf.

c Job 7. 6. * Neu, *oes.* † Neu, *oddi wrth yr eddi.*

13 Cyfrifais hyd y borau, *mai* megis llêw y dryllia efe fy holl eſgyrn: o ddydd hyd nôs y gwnei ddiben arnaf.

14 Megis garan *neu* wennol, felly trydar a wneuthum; d griddfenais megis colommen: fy llygaid a ddyrchafwyd i fynu; O ARGLWYDD, gorthrymmwyd fi; eſmwytha arnaf.

d Pen. 59. 11.

15 Beth a ddywedaf? canys dywedodd wrthyf, ac efe a'i gwnâ: mi a gerddaf yn araf ty holl flynyddoedd yn chwerwedd fy enaid.

16 Arglwydd, trwy 'r *pethau* hyn yr ydys yn byw, ac yn yr holl *bethau* hyn *y mae* bywyd fy ysbryd i; felly y jachêi, ac y bywhêi fi.

‡ Neu, *ar fy heddwch.*

17 Wele * yn lle heddwch i mi chwerwder chwerw: ond † o gariad ar fy enaid y gwaredaiſt *ef* o bwll llygredigaeth: canys ti a deflaiſt fy holl bechodau o'r tu ôl i'th gefn.

* Heb. *ceraiſt fy enaid o bwll llygred. &c.*

18 Canys

3291. * Sal. 6. 5. a 30. 9. a 88. 11. a 115. 17.

18 Canys [c] y bêdd ni'th fawl di, angau *ni*'th glodfora: y rhai sy 'n disgyn i'r pwll ni obeithiant am dy wirionedd.

19 Y byw, y byw, efe a'th fawl di, fel *yr wyf* fi heddyw: y tâd a hysbysa i'r plant dy wirionedd.

20 Yr ARGLWYDD *fydd* i'm cadw: am hynny y canwn fy nghaniadau holl ddyddiau ein heinioes yn nhŷ 'r ARGLWYDD.

f 2 Bren. 20. 7.

21 Canys [f] Esay a ddywedasai, Cymmerant swp o ffigys, a rhwymant yn blastr ar y cornwyd, ac efe a fydd byw.

22 A dywedasai Hezeciah, Pa arŵydd fydd y câf fyned i fynu i dŷ 'r ARGLWYDD?

PEN. XXXIX.

Rhag. 13. B.

1 *Merodach-Baladan yn anfon i ymweled â Hezeciah o herwydd y rhyfeddod, ac wrth hynny yn cael gwybodaeth o'i dryforau ef: 3 Ac Esay yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Fabilon.*

3291. a 2 Bren. 20. 12, &c.

YN [a] yr amser hwnnw Merodach-Baladan, mâb Baladan brenhin Babilon, a anfonodd lythyrau ac anrheg at Hezeciah: canys efe a glywsai ei fod ef yn glâf, a'i fyned yn jâch.

2 A Hezeciah a lawenychodd o'u herwydd hwynt, ac a ddangosodd iddynt; dŷ ei dryforau, yr arian, a'r aur, a'r llysieuau, a'r olew gwerthfawr, a holl dŷ ei * arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryforau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r na's dangosodd Hezeciah iddynt.

‡ Neu, *lysieu-dy.* * Neu. *dlysau.* Heb. *ddodrefn.*

3 ¶ Yna y daeth Esay y prophwyd at y brenhin Hezeciah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat? A dywedodd Hezeciah, O wlâd bell y daethant attafi, *sef* o Fabilon.

4 Yntau a ddywedodd, Beth a welsant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welsant: nid oes dim yn fy nhryforau a'r na's dangosais iddynt.

5 Yna Esay a ddywedodd wrth Hezeciah, Gwrando air ARGLWYDD y lluoedd.

Cyflawn. 3398. 3405. 3416. Cyflawn. 3398.

6 Wele 'r dyddiau 'n dyfod, pan ddygir i Fabilon yr hyn oll *fydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau di hyd y dŷdd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

7 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw o honot, *sef* y rhai a genhedli, fel y byddont 'stafellyddion yn llŷs brenhin Babilon.

8 Yna y dywedodd Hezeciah wrth Esay, Da *yw* gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaist. Dywedodd hefyd, Canys bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i.

PEN. XL.

Rhag. 13. P.

1 *Cyhoeddi 'r Efengyl.* 2 *Pregeth Joan Fedyddiwr:* 9 *A'r Apostolion.* 12 *Y prophwyd, trwy ddangos fod Duw yn hollalluog,* 18 *ac nad oes dim cyffelyb na chyfartal iddo,* 26. *yn cyssuro 'r bobl.*

CYssurwch, cyssurwch fy mhobl, medd eich Duw.

‡ Neu, *yn gyssurus wrth Jer.* * Neu, *hamser addedig.*

2 Dywedwch ‡ wrth fodd càlon Jerusalem, lletwch wrthi hi, gyflawnu ei * milwriaeth, ddileu ei hanwiredd: o herwydd derbyniodd o lâw 'r ARGLWYDD [a] yn ddau ddyblyg am ei holl bechodau.

[a] Edrych Pen. 61. 7.

3 ¶ [b] Llef un yn llefain yn yr anialwch, [c] Parotôwch ffordd yr ARGLWYDD, unionwch lwybr i'n Duw ni yn y diffeithwch.

b Mat. 3. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Joan 1. 23. c Mal. 3. 1.

4 Pob pant a gyfodir, a phob mynydd a brynn a ostyngir; y gwyr a wneir yn uniawn, a'r anwastad yn wastadedd.

5 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddadguddir, a phob cnawd ynghŷd a'i gwêl; canys genau 'r ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*

d Job 14. 2. Sal. 90. 5. a 102. 11. a 103. 15. Jago 1. 10. 1 Pedr 1. 24.

6 Y llêf a ddywedodd, Gwaedda. Yntau a ddywedodd, Beth a waeddaf? [d] Pob cnawd fydd wellt, a'i holl odidowgrwydd fel blodeuyn y maes.

e Job 12. 34. 1 Pedr 1. 25.

7 Gwywa 'r gwelltyn, fyrth y blodeuyn; canys Ysbryd yr ARGLWYDD a chwythodd arno: gwellt yn ddiau *yw* 'r bobl.

8 Gwywa 'r gwelltyn, fyrth y blodeuyn; ond [e] gair ein Duw ni a saif byth.

* Neu, *bon wyt yn efengylu i Sion,* &c.

9 ¶ Dring rhagot, yr * efengyles Sion, i fynydd uchel; dyrchafa dy lêf trwy nerth, O efengyles Jerusalem: dyrchafa, nac ofna; dywed wrth ddinasoedd Juda, Wele eich Duw chwi.

† Neu, â llaw *gadarn.* f Pen. 62. 11. * Neu, *dâl am ei waith.*

10 Wele 'r Arglwydd DDUW a ddaw † yn erbyn y cadarn, a'i fraich a lywodraetha drosto: wele [f] ei wobr gyd ag ef, a'i * waith o'i flaen.

g Pen. 40. 9, 10. Ezec. 34. 23. Joan 10. 11. ‡ Neu, *cyfebron.*

11 [g] Fel bugail y portha efe ei braidd; â'i fraich y casgl ei wyn, ac a'u dwg yn ei fynwes, *ac* a goledda 'r ‡ mammogiaid.

h Diar. 30. 4. i Job 21. 22. a 36. 22, 23.

12 ¶ [h] Pwy a fesurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a fesurodd y nefoedd â'i rychwant, ac a gymhwysodd bridd y ddaear mewn mesur, ac a bwysodd y mynyddoedd mewn pwysau, a'r brynniau mewn cloriannau?

13 [i] Pwy a gyfarwyddodd Ysbryd yr ARGLWYDD, ac yn ŵr o'i gyngor a'i cyfarwyddodd ef?

Doeth. 9. 13. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

14 A phwy 'r ymgynghorodd efe, ïe *pwy* * a'i cyfarwyddodd, ac a'i dysgodd yn llwybr barn, ac a ddysgodd iddo wybodaeth, ac a ddangosodd iddo ffordd deall-dwriaeth?

* Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*

15 Wele, y cenhedloedd a gyfrifwyd fel defnyn o gelwrn, ac fel mân-lwch y cloriannau; wele, fel brycheuyn y cymmer efe 'r ynysoedd i fynu.

16 Ac nid digon Libanus i gynneu *tân*; nid digon ei fwystfilod 'chwaith yn boethoffrwm.

k Dan. 4. 35. ‡ *wrtho.*

17 Yr holl genhedloedd *ydynt* megis [k] diddym ger ei fron ef; yn llai nâ dim, ac *nâ* gwagedd y cyfrifwyd hwynt ‡ ganddo.

l Pen. 46. 5. Act. 17. 29.

18 ¶ [l] I bwy gan hynny y cyffelybwch Dduw? a pha ddelw a osodwch iddo?

m Pen. 41. 6. a 44. 12. Jer. 10. 3. n Job 9. 8. Sal. 104. 2. Pen. 44. 24.

19 [m] Y crefftwr a dawdd gerf-ddelw, a'r eurych a'i goreura, ac a dawdd gadwyni arian.

20 Yr hwn *fydd* dlawd ei offrwm a ddewis bren ni phydra; efe a gais atto saer cywraint, i barotôi cerf-ddelw, *yr hon* ni syfl.

21 Oni wybuoch? oni chlywsoch? oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad? oni ddeallasoch er seiliad y ddaear?

22 Efe sydd yn eistedd ar amgylchoedd y ddaear, a'i thrigolion *sydd* fel locustiaid; [n] yr hwn a daena 'r nefoedd fel llenn, ac a'i lleda fel pabell i drigo *ynddi:*

o Job 12. 21. Sal. 107. 40.

23 [o] Yr hwn a wnâ lywodraethwŷr yn ddiddym; fel gwagedd y gwnâ efe farnwŷr y ddaear.

24 Ie ni phlennir hwynt, ni's heuir hwynt, ni's gwreiddia yn y ddaear: ac efe a chwŷth arnynt, a hwy a wywant,

wywant, a chorwynt a'u dŵg hwynt ymmaith fel ſofi.

25 I bwy gan hynny i'm cyffelybwch, ac i'm cyſtedlir, medd y Sanct?

26 Dyrchefwch eich llygaid i fynu, ac edrychwch pwy a greodd y rhai hyn, a ddŵg eu llu hwynt allan mewn rhifedi: [p] Sal. 147. 4. p ese a'u geilw hwynt oll wrth eu henwau; gan amlder *ei* rym *ef*, a'i gadarn allu, ni phalla un.

27 Pa ham y dywedi, Jacob, ac y lleferi, Iſrael, Cuddiwyd fy ffordd oddi wrth yr ARGLWYDD, a'm barn a aeth heibio i'm Duw?

28 Oni wyddoſt? oni chlywaiſt na ddiffygia, ac na flina Duw tragywyddoldeb, yr ARGLWYDD, Creawdr cyrrau 'r ddaear? [q] Sal. 147. 5. q ni ellir chwilio allan ei ſynwyr ef.

29 Yr hwn a rŷdd nerth i'r diffygiol, ac a amlhâ gryſder i'r dirym.

30 Canys yr ieuengctid a ddiffygia ac a flina, a'r gwŷr ieuainge gan ſyrthio a ſyrthiant:

[r] Sal. 103. 5. 31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr ARGLWYDD [r] a * adnewyddant *eu* nerth; ehedant fel eryrod; rhedant ac ni flinant; * Heb. *newidiant.* rhodiant ac ni ddiffygiant.

PEN. XLI.

Rhag. 14. B. Sul 2. ar ôl y Nadolig, B. 1 *Duw yn ym-ymliw â'i bobl, yngbŷlch ei drugareddau i'w Eglwys,* 10 *a'i addewidion*; 21 *Ac yngbŷlch oferedd delwau ac eulynnod.*

DIſtêwch, ynyſoedd, ger fy mron; adnewydded y cenhedloedd *eu* nerth: deuant yn nês, yna llefarant; cyd-nesâwn i farn.

[a] Edrych Gen. 14. 14. &c. 2 Pwy a gyſododd * y cyfiawn o'r dwyrain, a'i galwodd at ei droed, [a] a roddodd y cenhedloedd o'i flaen ef, ac a wnaeth *iddo* lywodraethu ar frenhinoedd? ese a'u rhoddodd *bwynt* fel llŵch i'w gleddyf, *ac* fel ſofl gwaſgaredig i'w fŵa ef. * Heb. *mewn hedduwch.*

[b] Pen. 43. 10. a 44. 6. a 48. 12. Dad. 1. 17. a 22. 13. 3 Y mae ese yn eu herlid hwynt, *ac* yn myned * yn ddiogel; *ar bŷd* llwybr ni cherddaſai ese â'i draed.

[c] Pen. 40. 19. a 44. 12. 4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth *hyn*, gan alw 'r cenhedlaethau o'r dechreuad? myfi 'r ARGLWYDD [b] y cyntaf, myfi hefyd *fydd* gyd â'r diweddaf.

‡ Neu, *roddwyr.* 5 Yr ynyſoedd a welſant, ac a ofnaſant; eithafoedd y ddaear a ddychrynaſant, a neſaſant, ac a ddaethant.

* Neu, *gan ddywedyd am yr affad, Da yw.* 6 [c] Pob un a gynnorthwyodd ei gymmydog, ac a ddywedodd wrth ei frawd, Ymgryfhâ.

[d] Deut. 7. 6. a 10. 15. a 14. 2. Sal. 135. 4. Pen. 43. 1. a 44. 1. [e] 2 Cron. 20. 7. Jago 2. 23. [f] Ecſod. 23. 22. Pen. 45. 24. a 60. 12. 7 Felly 'r ſaer a gyſſurodd yr ‡ eurych, *a'r* morthwylwr yr hwn oedd yn taro ar yr einion, * gan ddywedyd, *Y mae* yn barod i'w affio; ac ese a'i ſicrhaodd â hoelion, fel nad yſgogir.

Zec. 12. 3. *Heb. *gwŷr dy gynnen.* 8 Eithr ti Iſrael, fy ngwâs *ydwyt* ti, Jacob, yr hwn a [d] etholais, hâd Abraham fy [e] anwylyd.

9 *Ti* yr hwn a gymmerais o eithafoedd y ddaear, ac i'th elwais oddi wrth ei phendefigion, ac y dywedais wrthyt, Fy ngwâs *wyt* ti; dewiſais di, ac ni'th wrthodais.

[g] Ecſod. 23. 22. Pen. 45. 24. a 60. 12. 10 ¶ Nac ofna; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi: na lwfrhâ; canys myfi *yw* dy Dduw: cadarnhâf di, cynnorthwyaf di hefyd, a chynhaliaf di â deheulaw fy nghyfiawnder.

Zec. 12. 3. *Heb. *gwŷr dy gynnen.* 11 Wele [f] cywilyddir a gw'radwyddir y rhai oll a lidiaſent wrthyt: * dy wrthwynebwŷr a fyddant megis diddym, ac a ddifethir.

12 Ti a'u ceiſi, ac ni's cei hwynt, *ſef* * y dynion a ymgynhennaſant â thi: ‡ y gwŷr a ryfelant â thi fyddant megis diddym, a megis peth heb ddim. * Heb. *gwŷr dy ymryſon.* ‡ Heb. *gwŷr dy ryfel.*

13 Canys myfi 'r ARGLWYDD dy Dduw a ymaflaf yn dy ddeheulaw, a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi a'th gynnorthwyaf.

14 Nac ofna, di brŷf Jacob, gwŷr Iſrael; myfi a'th gynnorthwyaf, medd yr ARGLWYDD, a'th waredydd, Sanct Iſrael.

[g] Mic. 4. 13. 2 Cor. 10. 4, 5. 15 Wele, [g] goſodaf di yn fenn ddyrnu newydd * ddanheddog; y mynyddoedd a ddyrni, ac a feli, goſodi hefyd y brynniau fel mwlwg.

* Heb. *ſafnog.* ‡ Neu, *us.* 16 Nithi hwynt, a'r gwŷnt a'u dŵg ymmaith, a'r corwynt a'u gwaſgar hwynt: a thi a lawenychi yn yr ARGLWYDD, yn Sanct Iſrael y gorfoleddi.

17 *Pan* geiſio 'r trueiniaid a'r tlodion ddwſr, ac ni's *cânt*; *pan* ballo eu tafod o ſyched, myfi 'r ARGLWYDD a'u gwrandawaf hwynt, *myfi* Duw Iſrael ni's gadawaf hwynt.

[h] Pen. 35. 6, 7. a 43. 19. a 44. 3. [i] Sal. 107. 35. 18 [h] Agoraf afonydd ar leoedd uchel, a ffynhonnau ynghanol y dyffrynnoedd: gwnâf [i] y diffeithwch yn llynn dwfr, a'r craſdir yn ffrydiau dyfroedd.

19 Goſodaf yn yr anialwch y cedrwŷdd, Shittah, myrtwŷdd, ac oliwŷdd; goſodaf yn y diffeithwch ffynnidwŷdd, ffawŷdd, a'r pren bocys ynghyd;

20 Fel y gwelont, ac y gwybyddont, ac yr yſtyriont, ac y deallont ynghyd mai llâw 'r ARGLWYDD a wnaeth hyn, a Sanct Iſrael a'i creodd.

21 Deuwch yn nês â'ch cŵyn, medd yr ARGLWYDD? dygwch eich *rheſymmau* cadarnaf, medd brenhin Jacob.

[k] Pen. 45. 21. * Heb. *y goſodom ein cadon arnynt.* [l] Jer. 10. 5. 22 [k] Dygant *bwynt* allan, a mynegant i ni 'r pethau a ddigwyddant: mynegwch y pethau gynt beth *ydynt*, fel * yr yſtyriom, ac y gwypom eu diwedd hwynt; neu traethwch i ni y pethau a ddaw.

23 Mynegwch y pethau a ddaw yn ôl *hyn*, fel y gwypom mai duwiau *ydych* chwi; [l] gwnewch hefyd dda neu ddrŵg, fel y ſynno arnom, ac y gwelom ynghyd.

[m] Pen. 44. 9. 1 Cor. 8. 4. ‡ Neu, *waeth nâ* 'r eiddo *gwiber.* 24 Wele, [m] peth heb ddim *ydych* chwi, a'ch gwaith ſydd ‡ ddiddym: ffiaidd *yw* 'r *gŵr* a'ch dewiſo chwi.

25 Cyfodais *un* o'r gogledd, ac ese a ddaw: o gyfodiad haul y geilw ese ar fy enw; ac ese a ddaw ar dywyſogion fel *ar* glai, ac fel y ſathr crochenydd bridd.

26 Pwy a fynegodd o'r dechreuad, fel y gwybyddom? ac ym mlaen llaw, fel y dywedom, Cyfiawn *yw*? nid *oes* a fynega, nid *oes* a draetha chwaith, ac nid *oes* a glyw eich ymadroddion.

27 Y cyntaf *a ddywed* wrth Sïon, Wele, wele hwynt; rhoddaf hefyd efengylwr i Jeruſalem.

28 Canys edrychais, ac nid *oedd* neb, ïe yn eu plith, ac nid *oedd* gynghorwr, pan ofynnais iddynt, a fedrai * atteb gair. * Heb. *ddychwelyd.*

29 Wele, hwynt oll *ydynt* wagedd; a'u gweithredoedd yn ddiddym: gwynt a gwagedd *yw* eu tawdd-ddelwau.

PEN. XLII.

Rhag. 14. P. 1 *Crŵydd Criſt, ynghŷd â'i larieidd-dra a'i ddianwadalwch.* 5 *Addewid Duw iddo ef.* 10 *Y mae yn annog i floannu Duw am ei Efengyl:* 17 *Ac yn beio ar y bobl am eu hanghrediniaeth.*

Wele

[a] Pen. 49. 3. Mat. 12. 18.

WEle [a] fy ngwâs, yr hwn yr ydwyf yn ei gynnal; fy etholedig, *i'r hwn* y mae fy enaid [b] yn foddlon: [c] rhoddais fy Ysbryd arno; efe a ddŵg allan farn i'r cenhedloedd.

[b] Mat. 3. 17. a 17. 5. Eph. 1. 6.

2 Ni waedda, ac ni ddyrchafa, ac ni phair glywed ei lêf yn yr heol.

[c] Pen. 11. 2. Joan 3. 34.

3 Ni ddryllia gorſen yſſig, ac ni ddiffydd lîn yn †mygu: efe a ddŵg allan farn at wirionedd.

† Neu, *yn lloſgi yn dywyll.*

4 Ni phalla efe, ac ni ddigalonna, hyd oni oſodo farn ar y ddaear; yr ynyſoedd hefyd a ddiſgwiliant am ei gyfraith ef.

[d] Pen. 44. 24. Zech. 12. 1.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, [d] creawdydd y nefoedd a'i heſtynnydd, lledydd y ddaear a'i chnŵd, rhoddydd anadl i'r bobl arni, ac ysbryd i'r rhai a rodiant ynddi.

6 Myfi 'r ARGLWYDD a'th elwais mewn cyfiawnder, ac ymafiaf yn dy law,

[e] Pen. 49. 8.

[e] cadwaf di hefyd, a rhoddaf di yn gyfammod pobl, ac [f] yn oleuni cenhedloedd;

[f] Pen. 49. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47.

7 [g] I agoryd llygaid y deillion, i ddwyn allan y carcharor o'r carchar *a'r* rhai a eiſteddant *mewn* [h] tywyllwch o'r carchardy.

[g] Pen. 35. 5. a 61. 1. Luc 4. 18. Heb. 2. 14, 15.

8 Myfi *yw* yr ARGLWYDD; dymma fy enw: [i] a'm gogoniant ni roddaf i arall, na'm mawl i ddelwau cerfiedig.

[h] Pen. 9. 2. [i] Pen. 48. 11.

9 Wele'r pethau o'r blaen a ddaethant i ben, a mynegi 'r ydwyf fi bethau newydd; traethaf *hwy* i chwi cyn eu tarddu allan.

[k] Sal. 33. 3. a 98. 1.

10 [k] Cenwch i'r ARGLWYDD gân newydd, *a*'i fawl e o eithaf y ddaear; y rhai a ddiſgynnwch i'r môr, * ac ſydd ynddo; yr ynyſoedd a'u trigolion.

* Heb. *a'i gyflawnder*

11 Y diffeithwch a'i ddinaſoedd, dyrchafant *eu llêf*, y maeſ-drefi a breſwylia Cedar; caned preſwylwŷr y graig, bloeddiant o ben y mynyddoedd.

12 Rhoddant ogoniant i'r ARGLWYDD, a mynegant ei fawl yn yr ynyſoedd.

13 Yr ARGLWYDD a â allan fel cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddigedd; efe a waedda, ïe efe a rua, *ac a* * ſydd trêch nâ 'i elynion.

* Heb. *ymŵrola*, neu, *a ſydd gŵrol yn erbyn ei*, &c.

14 Tewais er ys talm, diſtewais, ymatteliais; lleſaf fel gwraig yn eſgor, difwynaf, a †difethaf ar unwaith.

† Heb. *llyngcaf.*

15 Mi a wnâf y mynyddoedd a'r brynniau yn ddiffeithwch, a'u holl wêllt a wywaf; ac a wnâf yr afonydd yn ynyſoedd, a'r llynnoedd a ſychaf.

16 Arweiniaf y deilliaid ar hŷd ffordd nid adnabuant; a gwnâf iddynt gerdded ar hŷd llwybrau ni adnabuant; gwnâf dywyllwch yn oleuni o'u blaen hwynt, a'r pethau ceimion yn uniawn. Dymma'r pethau a wnâf iddynt, ac ni's gadawaf hwynt.

[l] Sal. 97. 7. Pen. 1. 29. a 44. 11. a 45. 16.

17 ¶ [l] Troir yn eu hôl, *a* llwyr-waradwyddir y rhai a ymddiriedant mewn delwau cerfiedig, y rhai a ddywedant wrth y delwau tawdd, Chwi *yw* ein duwiau ni.

18 O fyddariaid, gwrandêwch; a'r deillion, edrychwch i weled.

[m] Pen. 43. 8. Ezec. 12. 2. Edrych Joan 9. 39, 41.

19 [m] Pwy *ſydd* ddall ond fy ngwâs i? neu fyddar fel fy nghennad a anfonais? pwy mor ddall a'r perffaith, a dall fel gwâs yr ARGLWYDD?

[n] Rhuf. 2. 22.

20 *Er* gweled llawer, [n] etto nid yſtyri; *er* agoryd cluſtiau, etto ni wrendy.

21 Yr ARGLWYDD ſydd foddlon er mwyn ei gyfiawnder, efe a fawrhâ 'r gyfraith, ac a'i gwnâ yn anrhydeddus.

22 Etto dymma bobl a yſbeiliwyd, ac a anrheithiwyd: * hwy a faglwyd oll mewn tyllau, mewn carchardai hefyd y cuddiwyd hwynt: y maent yn yſbail, ac heb waredydd; yn †anrhaith, ac heb a ddywedai, Dyro yn ei ôl.

* Neu, *yn maglu eu holl wŷr jeuaingc*

23 Pwy o honoch a wrendy hyn? *pwy* a yſtyr, ac a glyw erbyn ‡ yr amſer a ddaw?

† Heb. *ſathrſa.* ‡ Heb. yr amſer *yn ôl.*

24 Pwy a roddes Jacob yn anrhaith, ac Iſrael i'r yſbeilwŷr? onid yr ARGLWYDD, yr hwn y pechaſom i'w erbyn? canys ni fynnent rodio yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhâent i'w gyfraith.

25 Am hynny y tywalltodd efe arno lidiawgrwydd ei ddigter, a chryfder rhyfel: efe a'i hennynnodd oddi amgylch, ond ni wŷbu efe; lloſgodd ef hefyd, ond nid yſtyriodd.

PEN. XLIII.

1 *Yr Arglwydd yn cyſſuro ei Eglwyſ â'i addewidion:* 8 *yn apelio at y bobl, i fod yn dyſtion o'i Holl-alluogrwydd:* 14 *yn rhag-fynegi iddynt ddinyſtr Babilon,* 18 *a rhyfeddol ymwared ei bobl:* 22 *yn argyhoeddi 'r bobl megis rhai dïeſgus.*

Rhag. 15. B. Sûl 2 ar ôl y Nadolig, P.

ONd yr awr hon fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] dy greawdr di, Jacob, a'th luniwr di, Iſrael, Nac ofna; canys gwaredais di: gelwais *di* erbyn dy enw; eiddof fi *ydwyt.*

[a] Ad. 7.

2 Pan [b] elych trwy 'r dyfroedd, myfi *a fyddaf* gyd â thi; a thrwy 'r afonydd, *fel* na lifant droſot: pan rodiech trwy 'r tân, ni'th loſgir; ac ni ennyn y fflam arnat.

[b] Sal. 66, 12.

3 Canys myfi *yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw, Sanct Iſrael dy waredydd: [c] myfi a roddais yr Aipht yn jawn troſot, Ethiopia a Seba am danat.

[c] Diar. 11, 8. a 21, 18.

4 Er pan aethoſt yn werthfawr yn fy ngolwg, i'th ogoneddwyd, a mi a'th hoffais; am hynny y rhoddaf ddynion am danat ti, a phobloedd dros dy einioes di.

5 [d] Nac ofna; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi: o'r dwyrain y dygaf dy hâd, ac o'r gorllewin i'th gaſglaf.

[d] Pen. 41, 1, 2. Jer. 30. 10. a 46. 27.

6 Dywedaf wrth y gogledd, Dôd; ac wrth y dehau, Nac attal: dŵg fy meibion o bell, a'm merched o eithaf y ddaear:

[e] Sal. 100, 3. Pen. 29. 23.

7 *Sef* pob un a elwir ar fy enw: canys [e] i'm gogoniant y creais ef, y lluniais ef, ac y gwneuthum ef.

Joan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 10.

8 ¶ Dŵg allan [f] y bobl ddall ſydd a llygaid iddynt; a'r byddariaid ſydd a chluſtiau iddynt.

[f] Pen. 42. 19.

9 Caſgler yr holl genhedloedd ynghŷd, a chynhuller y bobloedd; [g] pwy yn eu mŷſg a fynega hyn, ac a draetha i ni y pethau o'r blaen? dygant eu tyſtion, fel y cyfiawnhâer hwynt; neu wrandawant, a dywedant, Gwîr *yw.*

Ezec. 12. 2. [g] Pen. 41. 21, 22.

10 [h] Fy nhyſtion i *ydych* chwi, medd yr ARGLWYDD, a'm gwâs yr hwn a ddewiſais; fel yr adnabyddoch, ac y credoch fi, ac y dealloch [i] mai myfi *yw*: o'm blaen nid *oedd* * duw wedi ei ffurfio, ac ni bydd ar fy ôl.

[h] Pen. 44. 8. [i] Pen. 41. 4. a 44. 8. * Neu, *dim wedi ei ffurfio gan Dduw.*

11 Myfi, myfi [k] *yw* 'r ARGLWYDD; ac nid *oes* geidwad ond myfi.

[k] Pen. 45. 21. Hoſ. 13. 4.

12 Myfi a fynegais, ac a achubais, ac a ddangoſais, pŷd nad *oedd duw* dieithr yn eich mŷſg: am hynny chwi *ydych* fy nhyſtion (medd yr ARGLWYDD,) mai myfi *ydd* Dduw.

[1] Job 9.12. Pen. 14. 27. [*] Heb. *dychwel.* [†] Heb. *barrau,* neu, *ſbaduriaid.* [m] Ecſod. 14. Pen. 51. 10. [n] Joſua 3. 14. [o] Ecſod. 14.4.--9, 23. [p] Jer. 16. 14. a 23. 7. [q] 2 Cor. 5. 17. Dad. 21.5. [r] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. Sal. 78. 16. Pen. 35. 6. [*] Heb. *merched.* [s] Pen. 48. 21. [t] Sal. 102. 18. [u] Am. 5. 25. [†] Heb. *ûyn,* neu, *ſynnod.* [*] Heb. *meddwaiſt,* neu *llwyrſwydaiſt.* [x] Pen. 1. 14. Mal. 2. 17. [y] Pen. 48. 9. Ezec. 36. 22, &c. [z] Pen. 1. 18. [†] Heb. *ladmeryddion.* [a] Pen. 47. 6. [‡] Neu, *y tywyſogion ſanctaidd.*

13 Ie cyn *bod* dŷdd *yr ydwyf* fi; ac nid *oes* a wared o'm llaw: gwnâi, a phwy a'i [1] [*] lluddia?

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, eich gwaredydd chwi, Sanct Iſrael, Er eich mwyn chwi 'r anfonais i Babilon, ac y tynnais i lawr eu holl [†] bennaduriaid, a 'r Caldeaid, ſydd a 'u bloedd mewn llongau.

15 Myfi 'r ARGLWYDD *yw* eich Sanct chwi, creawdydd Iſrael, eich brenhin chwi.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn [m] a wnâ ffordd yn y môr, a [n] llwybr yn y dyſroedd cryfion;

17 Yr hwn [o] a ddŵg allan y cerbyd a'r march, y llu a'r cryſder; cŷd-orweddant, ni chodant: darfuant, ſel llîn y diffoddaſant.

18 ¶ [p] Na chofiwch y pethau o'r blaen, ac na yſtyriwch y pethau gynt.

19 Wele fi yn gwneuthur [q] peth newydd; yr awr hon y dechreu; oni chewch ei ŵybod? [r] Gwnâf ffordd yn yr anialwch, *ac* afonydd yn y diffeithwch.

20 Bwyſtfil y maes, y dreigiau, a [*] chywion yr eſtrys, a'm gogoneddant, am [s] roddi o honof ddwfr yn yr anialwch, *a'r* afonydd yn y diffeithwch, i roddi diod i'm pobl, fy newiſedig.

21 [t] Y bobl hyn a luniais im' fy hun; fy moliant a fynegant.

22 ¶ Eithr ni elwaiſt arnaf, Jacob; ond blinaiſt arnaf, Iſrael.

23 [u] Ni ddygaiſt im' [†] filod dy offrymmau poeth, ac ni'm hanrhydeddaiſt â'th ebyrth: ni pherais it' fy ngwaſanaethu ag offrwm, ac ni'th flinais ag arogl-darth.

24 Ni phrynaiſt i-n' Galamus ag arian, ac ni'm [*] llenwaiſt â braſder dy ebyrth: eithr ti a wnaethoſt i mi waſanaethu â'th bechodau, [x] blinaiſt fi â'th anwireddau.

25 Myfi, myfi *yw* 'r hwn a ddilea dy gamweddau, [y] er fy mwyn fy hun, ac ni chofiaf dy bechodau.

26 Dŵg ar gôf im', [z] cŷd-ymddadleuwn: adrodd di, ſel i'th gyfiawnhâer.

27 Dy dâd cyntaf a bechodd, a'th [†] athrawŏn a wnaethant gamwedd i'm herbyn.

28 Am hynny [a] yr halogais [‡] dywyſogion y cyſſegr, ac y rhoddais Jacob yn ddïoſtrydbeth, ac Iſrael yn waradwydd.

PEN. XLIV.

1 Duw yn cyſſuro ei Eglwys â'i addewidion. 7 Gwâgedd ac oferedd Eulynnod; 9 ac ynfydrwydd y rhai a'u gwnâ. 21 Y mae yn annog i foliannu Duw am ei ymwared, ac am ei Hŷll-allwogrwydd.

AC yn awr gwrando, [a] Jacob fy ngwâs, ac Iſrael yr hwn a ddewiſais.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'th wnaeth, ac a'th luniodd o'r grôth, eſe a'th gynnorthwya, Nac ofna, fy ngwâs Jacob; a thi [c] Jeſurun, yr hwn a ddewiſais.

3 Canys [d] tywalldaf ddyfroedd ar y ſychedig, a ffrydiau ar y ſychdir: tywalldaf fy Ysbryd ar dy hâd, a'm bendith ar dy hiliogaeth:

4 A hwy a dyfant *megis* ym mŷſg glaſwellt, fel helyg wrth ffrydiau dyfroedd.

5 Hwn a ddywed, Eiddo'r ARGLWYDD *ydwyf* fi; a'r llall a'i geilw *ei hun* ar enw Jacob; ac arall a 'ſgrifenna â'i law, Eiddo 'r ARGLWYDD *ydwyf* ac a *ym*gyfenwa ar enw Iſrael.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Brenhin Iſrael a'i waredydd, ARGLWYDD y lluoedd, [c] Myfi *yw* y cyntaf, diweddaf *ydwyf* fi hefyd; ac nid *oes* Duw ond myfi.

7 [†] Pwy hefyd, ſel fi, a eilw, a fynega, ac a eſyd hyn yn dreſnus i mi, er pan oſodais yr hên bobl? neu mynegant iddynt y pethau ſy ar ddyfod, a'r pethau a ddaw.

8 Nac ofnwch, ac nac arſwydwch; onid er hynny o amſer y treuthais it', ac y mynegais? [e] a'm tyſtion *ydych* chwi. A oes Duw ond myfi? ïe [h] nid *oes* [†] duw: nid adwaen i *yr un.*

9 ¶ Oferedd *ydynt* hwy oll, y rhai a luniant ddelw gerfiedig, ni wnâ eu pethau [†] dymunol leſâd: tyſtion *ydynt* iddynt eu hun, [k] na welant, ac na ŵyddant; ſel y byddo cywilydd arnynt.

10 Pwy a luniai dduw, neu a fwriai ddelw gerfiedig, [l] heb wneuthur dim lês?

11 Wele, ei holl gyfeillion [m] a gywilyddir, y feiri hefyd o ddynion *y maent:* caſgler hwynt oll, ſafant i fynu; *etto* hwy a ofnant, *ac* a gŷd-gywilyddiant.

12 [n] Y gôf [†] a'r efail a weithia yn y glô, ac a'i llunia â morthwylion, ac â nerth ei fraich y gweithia eſe hi: newynog *yw* hefyd, a'i nerth a balla; nid yf ddwfr, ac y mae yn diffygio.

13 Y ſaer pren a eſtyn *ei* linyn, eſe a'i llunia hi wrth linyn côch, eſe a'i cymhwyſa hi â bwyill, ac a'i gweithia wrth gwmpas, ac a'i gwna ar ôl delw ddŷn, ſel prydferthwch dŷn, i aros *mewn* tŷ.

14 Eſe a dyrr iddo gedrwŷdd, ac a gymmer y cypreſ-wŷdden a'r dderwen, ac [*] a ymegnia ym mŷſg prennau 'r coed; eſe a blanna onnen, a'r gwlâw a'i maetha.

15 Yna y bydd i ddŷn i gynneu *tân:* canys eſe a gymmer o honi, ac a ymdwymna; ïe eſe a'i llŷſg, ac a boba fara; gwnâ hefyd dduw, ac *a'i* haddola *ef;* gwnâ ef yn ddelw gerfiedig, ac a ymgrymma iddo.

16 Rhan o hono a lŷſg eſe yn tân; wrth ran o hono y bwytty gig, y rhoſtia rôſt, ſel y diwaller ef: eſe a ymdwymna hefyd, ac a ddywed, Aha, ymdwymnais, gwelais dân.

17 A'r rhan arall yn dduw y gwnâ, yn ddelw gerfiedig iddo; eſe a ymgrymma iddo, ac a'i haddola, ac a weddia arno, ac a ddywed, Gwared fi; canys ſy Nuw *ydwyt.*

18 [o] Ni ŵyddant, ac ni ddeallant; canys *Duw* a [†] gauodd eu llygaid hwynt rhag gweled, *a'u* calonnau rhag deall.

19 Ie ni [p] [‡] feddwl *neb* yn ei galon, ïe nid *oes* ŵybodaeth na deall i ddywedyd, Lloſgais ran o hono yn tân, ac ar ei farwor y pobais fara, y rhoſtiais gig, ac y bwytteais; ac a wnâf fi yr rhan arall yn ffieiddbeth? a ymgrymmaf [†] i foncyff o bren?

20 Ymborth ar ludw y mae; [q] càlon ſiommedig a'i gŵyr-drôdd eſ, ſel na waredo ei enaid, ac na ddywedo, Onid *oes* celwydd yn fy neheulaw?

21 ¶ Meddwl hyn, Jacob ac Iſrael; canys fy ngwâs *ydwyt* ti; lluniais di, gwâs i mi *ydwyt*; Iſrael, ni'th anghofir gennyf.

22 Dileais dy gamweddau ſel cwmmwl, a'th bechodau ſel niwl: dychwel attafi; canys myfi a'th waredais di.

23 [r] Cenwch, nefoedd: canys yr ARGLWYDD a wnaeth *hyn.* Bloeddiwch gwaelodion y ddaear; bloeddiwch ganu, fyny-

[a] Pen. 1. 18. [†] Heb. *ladmeryddion.* [a] Pen. [‡] Neu, *y tywyſogion ſanctaidd.*

[1] Job 9.12. Pen. 14. 27. [*] Heb. *dychwel.* [†] Heb. *barrau,* neu, *ſbaduriaid.* [m] Ecſod. 14. Pen. 51. 10. [n] Joſua 3. 14. [o] Ecſod. 14.4.--9, 23. [p] Jer. 16. 14. a 23. 7. [q] 2 Cor. 5. 17. Dad. 21.5. [r] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. Sal. 78. 16. Pen. 35. 6. [*] Heb. *merched.* [s] Pen. 48. 21. [t] Sal. 102. 18. [u] Am. 5. 25. [†] Heb. *ûyn,* neu, *ſynnod.* [*] Heb. *meddwaiſt,* neu *llwyrſwydaiſt.* [x] Pen. 1. 14. Mal. 2. 17. [y] Pen. 48. 9. Ezec. 36. 22, &c. [z] Pen. 1. 18. [†] Heb. *ladmeryddion.* [a] Pen. 47. 6. [‡] Neu, *y tywyſogion ſanctaidd.*

[b] Deut. 32. 15. [c] Pen. 35. 7. [d] Joel 2. 28. Joan 7. 38. Act. 2. 18. [e] Pen. 41. 4. a 48. 12. Dad. 1. 8. 17. a 22. 13. [f] Pen. 45. 21. [g] Pen. 43. 10. [h] Deut. 4. 35. 39. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. Pen. 45. 5. [†] Heb. *graig.* Deut. 32. 4. [i] Pen. 41. 24, 29. [†] Neu, *byſfryd.* [k] Sal. 115. 4, &c. [l] Hab. 2. 18. [m] Sal. 97. 7. Pen. 1. 29. a 42. 17. a 45. 16. [n] Pen. 40. 19. a 41. 6. Jer. 10. 3. Doeth. 13. 11. [†] Neu, *a weithia fwyall.* [*] Neu, *a'i ca-darnhâ.* [o] Pen. 45. 20. [†] Neu, *ddrwbbiodd.* [p] Pen. 46. 8. [‡] Heb. *eſyd neb ei gàlon.* [†] Heb. *i'r hyn a ddaw o bren.* [q] Hoſ. 4. 12. [r] Sal. 69. 34. a 96. 11, 12.

ſynyddoedd, y coed a phob pren ynddo: canys gwaredodd yr ARGLWYDD Jacob, ac yn Iſrael yr ymogonedda efe.

[a] Pen. 43. 1.
24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD dy waredydd, [a] a'r hwn a'th luniodd o'r grôth, Myfi *yw* 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur pob *peth*, [t] yn eſtyn y nefoedd ſy hunan, yn lledu'r ddaear o honof ſy hun:

[t] Job 9. 8. Sal. 104. 2. Pen. 40. 22. a 42. 5. a 45. 12. a 51. 13.
25 [u] Yn diddymmu arwyddion y rhai celwyddog, ac yn ynfydu dewiniaid; yn troi 'r doethion yn eu hôl, ac yn gwnenthur eu gwybodaeth yn ynfyd:

[u] Pen. 47. 13.
26 Yr hwn a gyflawna air ei wâs, ac a gwblhâ gyngor ei genhadon; yr hwn a ddywed wrth Jeruſalem, Ti a breſwylir; ac wrth ddinaſoedd Juda, Chwi, a adeiledir, a chyſodaf ei [†] hadwyau:

[†] Heb. *diffeithfaoedd.*
27 [x] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth y dyfnder, Bydd ſych; a mi a ſychaf dy afonydd:

[x] Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32, 36.
28 [x] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth Cyrus, Fy mugail *yw*, ac efe a gyflawna fy holl ewyllys, gan ddywedyd wrth Jeruſalem, [y] Ti a adeiledir; ac wrth y deml, Ti a ſylfeinir.

[y] 2 Cron. 36. 22, 23. Ezr. 1. 1. &c. Pen. 45. 13.

PEN. XLV.

1 Duw yn galw Cyrus er mwyn ei Eglwys: 5 Yn gofyn ufudd-dod am ei fod yn Hollalluog: 20 Yn dangos ofered ydyw eulynnod, wrth ei allu yn ymwared.

Rhag. 16. B.
FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth ei enneiniog, wrth Cyrus, yr hwn [†] yr ymaflais i yn ei ddeheulaw, i ddaroſtwng cenhedloedd o'i flaen ef: a mi a ddattodaf lwyni brenhinoedd; i agoryd y dorau o'i flaen ef, a'r pyrth ni cheuir:

[†] Neu, *y cryfbeais ei ddeheulaw.*
2 Mi a âf o'th flaen di, ac a unionaf y gwyr-geimion; y dorau prês a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddrylliaf:

3 Ac a roddaf iti dryſorau cuddiedig, a chuddfeydd dirgel, fel y gwypech, mai myfi yr ARGLWYDD, yr hwn [a] a'th alwodd erbyn dy enw, *yw* Duw Iſrael.

[a] Ecſod. 33. 12, 17.
4 Er mwyn Jacob fy ngwâs, ac Iſrael fy etholedig i'th elwais erbyn dy enw: mi a'th gyfenwais, er na'm hadwaenit.

5 ¶ [b] Myfi *yw'yſyf* yr ARGLWYDD, ac [c] nid arall, nid *oes* Duw ond myfi; gwregyſais di, er na'm hadwaenit.

[b] Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. Pen. 44. 8.
[c] Ad. 14, 18, 21.
6 Fel y gwypont o godiad haul, ac o'r gorllewin, nad neb ond myfi: myfi *yw* 'r ARGLWYDD, ac nid arall:

[d] Amos 3. 6.
7 Yn llunio goleuni, ac yn crëu tywyllwch; yn gwneuthur llwyddiant, ac [d] yn crëu dryſyd: myfi 'r ARGLWYDD ſydd yn gwneuthur hyn oll.

[e] Sal. 85. 11.
8 [e] Defnynnwch nefoedd oddi uchod, a thywallded yr wybrennau gyfiawnder; ymagored y ddaear, ffrwythed jechydwriaeth a chyfiawnder, cyd-darddant: myfi'r ARGLWYDD a'u creais.

[f] Pen. 29. 16. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.
9 Gwae a ymryſono â'i luniwr. *Ymryſoned* priddell â phriddellau 'r ddaear: [f] A ddywed y clai wrth ei luniwr, Beth a wnei? neu y mae dy waith heb ddwylaw iddo?

10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dâd, Beth a genhedli? neu wrth y wraig, Beth a eſgoraiſt?

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sanct Iſrael, a'i luniwr, Gofynnwch i mi 'r pethau a ddaw am fy meibion, a gorchymynnwch fi am waith fy nwylaw.

12 Myfi a wneuthum y ddaear, ac a greais ddyn arni; myfi, *ïe* fy nwylaw i a eſtynnaſant y nefoedd, ac a orchymynnais eu holl luoedd.

Cyflawnwyd 3468.
13 Myfi a'i cyfodais ef mewn cyfiawnder, a'i holl ffyrdd a [‡] gyfarwyddaf; efe [g] a adeilada fy ninas, efe a ollwng fy ngharcharorion, [h] heb na gwerth na gobrwy, medd ARGLWYDD y lluoedd.

‡ Neu, *uniawnaf.*
[g] 2 Cron. 36. 22, 23. Ezr. 1. 1, &c.
[h] Pen. 52. 3.
14 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llafur yr Aipht, a marſiandîaeth Ethiopia, a'r Sabeaid hirion a ddeuant attat ti, ac eiddot ti fyddant; ar dy ôl y deuant, [i] mewn cadwyni y deuant trofodd: ac ymgrymmant i ti, attat y gweddîant, [k] *gan ddywedyd*, Yn ddiau ynot ti *y mae* Duw, [l] ac nid *oes* arall, nac *oes* Duw.

[i] Sal. 149. 8.
[k] 1 Cor. 14. 15.
[l] Ad. 5.
15 Ti yn ddîau *wyt* Dduw [m] yn ymguddio, O Dduw Iſrael yr achubwr.

[m] Pen. 57. 17.
16 Cywilyddir a gwaradwyddir hwynt oll; [n] ſeiri delwau a ânt ynghŷd i waradwydd.

[n] Pen. 44. 11.
17 Iſrael a achubir yn yr ARGLWYDD â jechydwriaeth dragywyddol: ni'ch cywilyddir, ac ni'ch gwaradwyddir byth bythoedd.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [o] creawdydd y nefoedd, y Duw ei hun a luniodd y ddaear, ac a'i gwnaeth; efe a'i ſicrhaodd hi, ni chreodd hi yn ofer, i'w phreſwylio y lluniodd hi, [p] Myfi *yw* 'r ARGLWYDD, ac nid neb amgen.

[o] Pen. 42. 5.
[p] Ad. 5.
19 [q] Ni leferais mewn dirgelwch, mewn mân tywyll o'r ddaear; ni ddywedais wrth hâd Jacob, Ceiſiwch fi yn ofer. Myfi 'r ARGLWYDD wyf yn llefaru cyfiawnder, *ac* yn mynegi pethau union.

[q] Deut. 30. 11.
20 ¶ Ymgeſglwch, a deuwch; cydneſêwch, rai diangol y cenhedloedd; [r] nid oes gwybodaeth gan y rhai a ddyrchafant goed eu cerf-ddelw ac a weddîant Dduw nid all achub.

[r] Pen. 44. 16. 48. 14.
21 Mynegwch, a neſêwch *hwynt*; cydymgynghorant hefyd; [s] pwy a draethodd hyn er cynt? *pwy* a'i mynegodd er y pryd hynny? onid myfi 'r ARGLWYDD? ac [t] nid *oes* Duw arall ond myfi; yn Dduw cyfiawn, ac yn achubydd; nid *oes* ond myfi.

[s] Pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 46. 10. a 48. 14.
[t] Ad. 5. 14, 18.
22 Trowch eich wynebau attafi, holl gyrrau 'r ddaear, fel i'ch achuber: canys myfi *wyf* Dduw; ac nid neb arall.

[u] Rhuf. 14. 11. Phil. 2. 10.
23 Im' fy hun y tyngais, aeth y gair o'm genau *mewn* cyfiawnder, ac ni ddychwel, Mai [u] i mi y plyga pob glîn, [x] y twng pob tafod.

[x] Gen. 31. 35. Deut. 6. 13. Pen. 55. 16.
24 Yn ddîau ‡ yn yr ARGLWYDD (medd *un*) *y mae* i mi gyfiawnder a nerth; atto ef y deuir; [y] a chywilyddir pawb a ddigiant wrtho.

‡ Neu, *efe a ddywed am danat, yn yr Arglwydd y mae pob cyfiawnder.* Heb. *cyfiawnderau.*
[y] Pen. 41. 11.
25 Yn yr ARGLWYDD y cyfiawnheir, ac yr ymogonedda holl hâd Iſrael.

PEN. XLVI.

1 Na allai eulynnod Babilon eu hachub eu hunain. 3 Bod Duw yn achub ei bobl hyd y diwedd. 5 Nad yw eulynnod gyffelyb i Dduw mewn gallu, 12 nac mewn ymwared profennol.

Rhag. 16. P.
CRymmodd [z] Bêl, plygodd Nebo; eu delwau oedd ar fwyſtfilod ac ar aniſeiliaid: eich clûd a lwythwyd yn drwm; llwyth *ydynt* i'r diffygiol.

Sûl i ar ôl yr Yſtwyll, P. Cyflawnwyd 3466.
2 Goſtyngant, cyd-grymmant, ni allent achub y llwyth, [†] ond aethant mewn caethiwed eu hunain.

[z] Pen. 21. 9. Jer. 50. 2. a 51. 44.
[†] Heb. *a'i henaid aeth mewn*, &c.
3 ¶ Tŷ Jacob, gwrandêwch arnafi, a holl weddill tŷ Iſrael, *y rhai* a ddygpwyd *gennyf* o'r grôth, *ac* a arweddwyd o'r bru.

4 Hyd henaint hefyd myfi *yw*; ïe [b] myfi a'*ch* dygaf hyd oni ben-wynnoch: gwneuthum, arweddaf hefyd; ïe dygaf, a gwaredaf *chwi*.

5 ¶ [c] I bwy i'm gwnewch yn debyg, ac i'*m* cyſtedlwch, ac i'm cyffelybwch, fel y byddom debyg.

6 [d] Hwy a waſtraffant aur o'r pwrs, ac a bwyſant arian mewn clorian, a gyflogant eurych, ac efe a'i gweithia yn dduw: goſtyngant, ac ymgrymmant.

7 [e] Dygant ef ar yſgwyddau, dygant ef, ac a'i goſodant yn ei le, ac efe a ſaif; ni ſyfl o'i le: [f] o's llefa *un* arno, nid ettyb, ac ni's gwared ef o'i gyſtudd.

8 Cofiwch hyn, a byddwch wŷr: [g] adgofiwch, droſeddwŷr.

9 Cofiwch y pethau gynt eriôed; canys myfi *ydwyf* Dduw, ac [h] nid neb arall; Duw *ydwyf*, ac heb fy mâth;

10 [i] Yn mynegi 'r diwedd o'r dechreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed *etto*, yn dywedyd, [k] Fy nghyngor a ſaif, a'm holl ewyllys a wnâf:

11 Yn galw aderyn o'r dwyrain, y † gŵr a wnâ fy nghyngor o wlâd bell: dywedais, a mi a'i dygaf i ben; mi a'i lluniais, a mi a'i gwnâf.

12 ¶ Gwrandêwch arnafi, y rhai cedyrn gàlon, y rhai pell oddi wrth gyfiawnder.

13 Neſeais fy nghyfiawnder; ni bydd bell, a'm hiechydwriaeth nid erys: rhoddaf hefyd iechydwriaeth yn Sïon, i'm gogoniant Iſrael.

PEN. XLVII.

1 Barnedigaethau Duw ar Babilon a Chaldea, 6 am eu hannbrugarogrwydd, 7 a'u balchder, 10 a'u rhyſyg: 11 Ac na's gellir eu gwrthbwynebu.

[a] Diſgyn, ac eiſtedd yn y llŵch, *ti* forwyn ferch Babilon, eiſtedd ar lawr: nid *oes* orſeddfaingc, *ti* ferch y Caldeaid; canys ni'th alwant mwy yn dyner ac yn foethus.

2 Cymmer y meini melin, a [b] mala flawd; dadguddia dy lywethau, noetha dy ſodlau, dinoetha dy forddwydydd, dôs trwy 'r afonydd.

3 [c] Dy noethni a ddadguddir, dy warth hefyd a welir: dïalaf, ac nid *fel* dŷn *y'th* gyfarfyddaf.

4 Ein gwaredydd ni, ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd, Sanct Iſrael.

5 Eiſtedd yn ddiſtaw, a dôs i dywyllwch, *ti* ferch y Caldeaid: canys ni'th alwant mwy yn arglwyddes y teyrnaſoedd.

6 ¶ [d] Digiais wrth fy mhobl, [e] halogais fy etifeddiaeth, a rhoddais hwynt yn dy lâw di: ni chymmeraiſt drugaredd arnynt; [f] rhoddaiſt dy jau yn drom jawn ar yr henuriaid;

7 ¶ A dywedaiſt, Byth y byddaf [g] arglwyddes: felly nid yſtyriaiſt hyn, ac ni chofiaiſt ei diwedd hi.

8 Am hynny yn awr gwrando hyn, y foethus, [h] yr hon a drigi yn ddïofal, [i] yr hon a ddywedi yn dy gàlon, Myfi *ſydd*, ac nid neb ond myfi: nid eiſteddaf yn weddw, ac ni châf wybod beth yw dieppiledd.

9 Ond y ddau [k] *beth* hyn a ddaw it' yn ddiſymmwth yr un dŷdd, dieppiledd a gweddwdod: yn gwbl y deuant arnat, am amlder dy hudoliaethau, *a* mawr nerth dy ſwynion.

10 ¶ Canys [m] ymddiriedaiſt yn dy ddrygioni: dywedaiſt, Ni'm gwêl *neb*. Dy ddoethineb a'th wybodaeth a'th ‡ hurtiant; a dywedaiſt yn dy gàlon, Myfi *ſydd*, ac nid neb arall ond myfi.

11 Am hynny y daw arnat ddrygfyd, yr hwn ni chei wybod ei † gyfodiad; a ſyrth arnat ddinyſtr ni's gelli ei ochelyd: ïe, daw arnat ddiſtryw yn ddiſymmwth, heb wybod it'.

12 Sâf yn awr gyd â'th ſwynion, a chyd ag amlder dy hudoliaethau, yn y rhai 'r ymflinaiſt o'th jeuenctid; *i edrych* a elli wneuthur llês, *i edrych* a fyddi grymmus.

13 Ymflinaiſt yn amlder dy gynghorion dy hun. Safed yn awr [n] aſtronomyddion y neſoedd, y rhai a dremiant ar y ſêr, y rhai a hyſbyſant am y miſoedd, ac achubant di oddi wrth *y pethau* a ddeuant arnat.

14 Wele, hwy a fyddant fel ſofl; y tân a'u llŷſg hwynt; ni waredant eu † heinioes o feddiant y fflam: ni *bydd* marworyn i ymdwymno, *na* thân i eiſtedd ar ei gyfer.

15 Felly y byddant hwy it', gyd â'r rhai yr ymflinaiſt, *ſef* [o] dy farſiandwŷr o'th jeuenctid; crwydraſant bob un ar ei duedd; nid oes *un* yn dy achub di.

PEN. XLVIII.

1 Duw, i argyhoeddi 'r bobl o'u hynod gyndynrwydd, yn dadguddio ei bropbwydoliaethau. 9 Er ei ſwyn ei hun y mae efe yn eu gwared hwy. 12 Y mae yn eu hannog hwy i ſod yn ufudd, o herwydd ei allu a'i raglunïaeth ef: 16 Yn cŵyno eu cildynrwydd hwy. 20 O'i fawr allu y mae yn gwared ei bobl o Babilon.

GWrandêwch hyn, tŷ Jacob, y rhai a elwir ar enw Iſrael, ac [a] a ddaethant allan o ddyſroedd Juda; [b] y rhai a dyngant i enw 'r ARGLWYDD, ac a goffânt am Dduw Iſrael; [c] nid mewn gwirionedd, nac mewn cyfiawnder.

2 Canys hwy a'u galwant eu hunain o'r ddinas ſanctaidd, ac [d] a bwyſant ar Dduw Iſrael; enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd.

3 [e] Y pethau gynt a fynegais er y prŷd hynny, a daethant o'm genau, a mi a'u traethais; mi a'*u* gwnaethum yn ddiſymmwth, daethant i ben.

4 O herwydd im' wybod dy *fod* di yn galed, a'th warr *fel* gieuyn haiarn, a'th dalcen yn brês;

5 Mi a'*i* mynegais i ti er y prŷd hynny, adroddais it' cyn *ei* ddyfod; rhag dywedyd o honot, Fy nelw a'u gwnaeth, fy ngherf-ddelw a'm tawdd-ddelw a'u gorchymynnodd.

6 Ti a glywaiſt, gwêl hyn oll; ac oni fynegwch chwithau *ef?* adroddais it' bethau newyddion o'r prŷd hyn, a phethau cuddiedig, y rhai ni wyddit oddi wrthynt.

7 Yn awr y crëwyd hwynt, ac nid er y dechreuad, cyn y dŷdd ni chlywaiſt ſôn am danynt: rhag dywedyd o honot, Wele gwyddwn hwynt.

8 Ie ni's clywſit, ac ni's gwyddit chwaith, nid agoraſid dy glûſt y prŷd hynny: canys gwyddwn y byddit lwyr-anffyddlon, a'th alw o'r grôth [f] yn droſeddwr.

9 ¶ [g] Er mwyn fy enw 'r [h] oedaf fy llîd, ac *er* fy mawl yr ymattaliaf oddi wrthyt, rhag dy ddifetha:

10 Wele, myfi a'th burais, ond nid † fel arian; dewiſais di mewn pair cyſtudd.

11 Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn fy hun, y gwnâf *hyn*; canys [i] pa fôdd yr halogid *fy enw?* ac [k] ni roddaf fy ngogoniant i arall.

12 ¶ Gwrando

---

[b] Ecſod. 19. 4. Deut. 1. 31. a 32. 11. Sal. 71. 6, 18. Pen. 63. 9.
[c] Pen. 40. 18, 25.
[d] Pen. 10. 19. a 41. 6. a 44. 12, 19. Jer. 10. 3.
[e] Jer. 10. 5.
[f] Pen. 45. 20.
[g] Pen. 44. 19.
[h] Pen. 45. 5. a 48. 12.
[i] Pen. 45. 21.
[k] Sal. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. Heb. 6. 17.
† Heb. *fy nghyngborwr.*

Rhag. 17. B.

Cyflawnwyd. 3466.

[a] Jer. 48. 18.
[b] Ecſod. 11. 5. Barn. 16. 21. Mat. 24. 41.
[c] Pen. 20. 4. Jer. 13. 22, 26. Nah. 3. 5.
[d] 2 Cron. 28. 9. Zech. 1. 15. Edrych 2 Sam. 24. 14.
[e] Pen. 43. 28.
[f] Deut. 28. 50.
[g] Dad. 18. 7.
[h] Zeph. 2. 15.
[i] Ad. 10.
[k] Pen. 51. 19.
[l] Nah. 3. 4.
[m] Ad. 8.

‡ Neu, *droant ymmaith.*
† Heb. *wawr.*
[n] Pen. 44. 25.
† Heb. *beneidiau.*
[o] Dad. 18. 11.

Rhag. 17. P.

[a] Sal. 68. 26.
[b] Pen. 65. 16. Zeph. 1. 5.
[c] Jer. 4. 2. a 5. 2.
[d] Mic. 3. 11.
Rhuf. 2. 17.
[e] Pen. 42. 9. a 43. 9. a 44. 7, 8. a 45. 21. a 46. 9, 10.
[f] Sal. 58. 3.
[g] Pen. 43. 2.
[h] Sal. 78. 38.
‡ Neu, *i arian.*
[i] Edrych Deut. 32. 26, 27.
[k] Pen. 42. 8.

12 ¶ Gwrando arnafi, Jacob, ac Iſrael, yr hwn a elwais; [l] myfi *yw*; myfi *yw* [m] y cyntaf, a mi *yw* y diwaethaf.

13 Fy llâw i hefyd a ſeiliodd y ddaear, a'm deheulaw i a ‡rychwantodd y nefoedd: *pan* [n] alwyf fi arnynt, hwy a gŷdſafant.

14 [o] Ymgeſglwch oll, a gwrandêwch; pwy o honynt hwy a ſynegodd hyn? [p] Yr ARGLWYDD a'i hoffodd: efe a ŵna ei ewyllys ar Babilon, a'i fraich *a fydd ar* y Caldeaid.

15 Myfi, myfi a leferais, ac a'i gelwais ef: dygais ef, ac fe a lwydda ei ffordd ef.

16 ¶ Neſewch attaf, gwrandêwch hyn; [q] ni leferais o'r cyntaf yn ddirgel; er y prŷd y mae hynny *'r ydwyf* finnau yno: ac yn awr [r] yr Arglwydd DDUW a'i Ysbryd a'm hanfonodd.

17 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD dy waredydd, Sanct Iſrael; Myfi *yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn ŵyf yn dy ddyſgu di i wellhâu, gan dy arwain yn y ffordd y dylit rodio.

18 [s] O na wrandawſit ar fy ngorchymmynion, yna y buaſai dy heddwch fel afon, a'th gyfiawnder fel tonnau 'r môr:

19 A buaſai dy hâd fel y tywod, ac eppil dy gorph fel ei raian ef: ni thorraſid, ac ni ddinyſtriafid ei enw oddi ger fy mron.

20 ¶ [t] Ewch allan o Babilon, ffowch oddi wrth y Caldeaid, â llêf gorfoledd mynegwch, *ac* adroddwch hyn, treuthwch ef hyd eithafoedd y ddaear; dywedwch, [u] Gwaredodd yr ARGLWYDD ei wâs Jacob.

21 Ac [x] nì ſychedaſant *pan* arweiniodd hwynt yn yr anialwch; [y] gwnaeth i ddwfr biſtyllio iddynt or graig: holldodd y graig hefyd, a'r dwfr a ddylifodd.

22 [z] Nid *oes* heddwch, medd yr ARGLWYDD i'r rhai annuwiol.

[l] Deut. 32. 39. [m] Pen. 41. 4. a 44. 6. Dad. 1. 17. a 22. 13. ‡ Neu, *ddyrnfeddodd.* [n] Pen. 40. 26. [o] Pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 45. 21. [p] Pen. 45. 1. [q] Pen. 45. 19. [r] Zech. 2. 9, 11. [s] Deut. 32. 29. Sal. 81. 13. [t] Pen. 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Cyflawnwyd 3468. Zech. 2. 6. Dad. 18. 4. [u] Ecſod. 19. 4, 5, 6. [x] Edrych Pen. 21. 19, 20. [y] Ecſod. 17. 6. Num. 20. 11. [z] Pen. 57. 21.

PEN. XLIX.

Rhag. 18. B. Yſtwyll, P. 1 *Criſt wedi ei anfon at yr Juddewon yn achwyn rhagddynt.* 5 *Ei anfon ef at y Cenhedloedd ag addewidion graſuſol.* 13 *Bod cariad Duw tu ag at ei Eglwys yn dragywyddol.* 18 *Helaeth adferu 'r Eglwys.* 24 *Y galluog ymwared allan o'r caethiwed.*

[a] Mat. 1. 20, 21. Luc 1. 31. [b] Pen. 11. 4. a 51. 16. Heb. 4. 12. Dad. 1. 16. [c] Sal. 45. 5. [d] Pen. 42. 1. Zech. 3. 8. ‡ Neu, *gwobr.* † Neu, *fel yr ymgaſglo Iſrael atto, ac y byddwyf yn ogoneddus yngolwg*, &c.

GWrandêwch arnaf, ynyſoedd: ac yſtyriwch, bobl o bell; [a] Yr ARGLWYDD a'm galwodd o'r grôth, o ymyſgaroedd fy mam y gwnaeth goffa am fy enw.

2 Goſodod hefyd [b] fy ngenau fel cleddyf llym, ynghyſgod ei lâw y'm cuddiodd; a gwnaeth fi [c] yn ſaeth loyw, cuddiodd fi yn ei gawell ſaethau;

3 Ac a ddywedodd wrthyf, [d] Fy ngwâs i *ydwyt* ti, Iſrael, yr hwn yr ymogoneddaf ynot.

4 Minnau a ddywedais, Yn ofer y llafuriais, yn ofer ac am ddim y treuliais fy nerth; er hynny *y mae* fy marn gyd a'r ARGLWYDD, a'm ‡ gwaith gyd â'm Duw.

5 ¶ Ac yn awr, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a'm lluniodd o'r grôth yn wâs iddo, i ddychwelyd Jacob atto ef, † Er nad ymgaſglodd Iſrael, etto gogoneddus fyddaf fi yngolwg yr ARGLWYDD, a'm Duw fydd fy nerth.

6 Ac efe a ddywedodd, † Gwael yw dy fod yn wâs i mi, i gyfodi llwythau Jacob, ac i adferu ‡ rhai cadwedig Iſrael; [e] mi a'th roddaf hefyd yn oleuni i'r Cenhedloedd, fel y byddych yn jechydwriaeth i mi hyd eithaf y ddaear.

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gwaredydd Iſrael *a'i* Sanct, wrth [f] y dirmygedig ‡ o enaid, wrth yr hwn ſydd ffiaidd gan y genedl, wrth wâs llywodraethwŷr; [g] Brenhinoedd a welant, ac a gyfodant; tywyſogion hefyd a ymgrymmant; er mwyn yr ARGLWYDD, yr hwn ſydd ffyddlon, Sanct Iſrael, ac efe a'th ddewiſodd di.

8 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h] Mewn amſer bodlon-gar i'th wrandewais, ac yn nŷdd jechydwriaeth i'th gynnorthwyais; [i] a mi a'th gadwaf yn gyfammod y bobl, ‡ i ſicrhâu 'r ddaear, i beri etifeddu yr etifeddiaethau anghyfanneddol;

9 Fel y dywedych [k] wrth y carcharorion, Ewch allan; wrth y rhai *ſydd* mewn tywyllwch, Ymddangoſwch. Ar y ffyrdd y porant, ac yn yr holl uchel-fannau *y bydd* eu porfa hwynt.

10 [l] Ni newynant, ac ni ſychedant, ac [m] ni's tery gwrês na haul hwynt: o herwydd yr hwn a doſturia wrthynt a'u tywys ac a'u harwain wrth y ffynhonnau dyfroedd.

11 A mi a wnâf fy holl fynydd yn ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir.

12 Wele, y rhai hyn a ddeuant o bell, ac wele, y rhai accw o'r gogledd, ac o'r gorllewin, a'r rhai yma o dîr Sinim.

13 ¶ [n] Cenwch, nefoedd; a gorfoledda, ddaear; bloeddiwch ganu, y mynyddoedd; canys yr ARGLWYDD a gyſſurodd ei bobl, ac a drugarhâ wrth ei drueiniaid.

14 Etto dywedodd Sïon, Yr ARGLWYDD a'm gwrthododd, a'm Harglwydd a'm hanghofiodd.

15 A anghofia gwraig ei phlentyn ſugno, † fel na thoſturio wrth fâb ei chrôth? ïe hwy a allant anghofio, etto myfi nid anghofiaf di.

16 Wele, [o] ar gledr *fy* nwylaw i'th argreffais; dy furiau *ſydd* ger fy mron bob amſer.

17 Dy ‡ blant a fryſiant; y rhai a'th ddinyſtriant, ac a'th ddiſtrywiant, a ânt allan o honot.

18 ¶ [p] Dyrcha dy lygaid oddi amgylch, ac edrych: y rhai hyn oll a ymgaſglant, *ac* a ddeuant attat. *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, dïau y gwiſgi hwynt oll fel hardd-wiſg, ac y rhwymi hwynt *am danat* fel priod-ferch.

19 Canys dy ddiffeithwch a'th anialwch a'th dîr dinyſtriol yn ddïau [q] fydd yn awr yn rhŷ gyfyng gan breſwylwŷr; a'r rhai a'th lyngcant a ymbellhânt.

20 Plant dy ddieppiledd a ddywedant etto lle y clywech, Cyfyng yw y lle hwn i mi; dôd le i mi fel y preſwyliwyf.

21 Yna y dywedi yn dy gâlon, Pwy a genhedlodd y rhai hyn i mi; a mi'n ddieppil, ac yn unig, yn gaeth, ac ar grwydr? a phwy a fagodd y rhai hyn? wele, myfi a adawyd fy hunan, ‡ o ba le *y daeth* y rhai hyn?

22 [t] Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele, cyfodaf fy llâw at y cenhedloedd, a dyrchafaf fy maner at y bobloedd; a dygant dy feibion ‡ yn *eu* mynwes, a dygir dy ferched ar yſgwyddau.

[e] Pen. 42. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47. a 26. 18. [f] Pen. 53. 3. ‡ Neu, *gan ddŷn.* [g] Sal. 72. 10, 11. [h] 2 Cor. 6. 2. Edrych Sal. 69. 13. [i] Pen. 42. 6. ‡ Neu, *i gyfodi.* [k] Pen. 42. 7. [l] Dad. 7. 16. [m] Sal. 121. 6. [n] Pen. 44. 23. [o] Edrych Ecſod. 13. 9. Can. 8. 6. ‡ Neu, *adeiladwŷr.* [p] Pen. 60. 4. [q] Edrych Pen. 54. 1, 2. Zech. 2 4. a 10. 10. ‡ Neu, *pa le 'r oedd?* [r] Pen. 60. 4. a 66. 20. ‡ Neu, *ar* eu *breichiau.*

† Heb. *tywyſgeſau.*

23 Brenhinoedd hefyd fydd dy dadmaethod, a'u † brenhineſau dy fammaethod; crymmant it' a'u hwynebau tu a'r llawr, a ſllyfant lwch dy draed; a chei ŵybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD; canys ᵗni chywilyddir y rhai a ddiſgwiliant wrthyf fi.

ſ Sal. 72. 9. Mic. 7. 17.

ᵗ Sal. 34. 22. Rhuf. 5. 5. a 9. 33. a 10. 11.

24 ¶ ᵘ A ddygir y caffaeliad oddi ar y cadarn? neu a waredir † y rhai a garcherir yn gyfiawn?

ᵘ Mat. 12. 29. † Heb. *caethiwed y cyfiawn.*

25 Ond fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ie † carcharorion y cadarn a ddygir, ac anrhaith y creulon a ddiangc: canys myfi a ymryſonaf â'th ymryſonydd, a myfi a achubaf dy feibion.

† Heb. *caethglud.*

26 ˣ Gwnâf hefyd i'th orthrymmwŷr fwytta eu cîg eu hunain, ac ar eu ʸ gwaed eu hun y meddwant fel ar wîn † melys; a gŵybydd pob cnawd mai myfi 'r ARGLWYDD *yw* dy achubydd, â'th gadarn waredydd di Jacob.

ˣ Pen. 9. 20.

ʸ Dad. 14. 20. a 16. 6. † Neu, *newydd.*

PEN. L.

Rhag. 18. P.

1 *Criſt yn dangos nad eſe yw'r achos y gwrthodwyd yr Juddewon, am ei fod yn abl i'w hachub hwy, 5 am ei fod yn ufudd i wneuthur hynny, 7 ac am ei fod yn ymddiried ynghymmorth Duw. 10 Annog i hyderu ar Dduw, ac nid arnom ein hunain.*

ᶻ Deut. 24. 1. Hoſ. 2. 2. † *yr hon a yrrais.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pa le *y mae* ᶻ llythyr yſgar eich mam, † *trwy* 'r hwn y gollyngais hi ymaith? neu pwy o'm ᵇ dyledwŷr y gwerthais chwi iddo? Wele am eich anwireddau yr ymwerthaſoch, ac am eich camweddau y gollyngwyd ymaith eich mam.

ᵇ Edrych 2 Bren. 4. 1.

2 Pa ham pan ddeuthum nad *oedd* neb *i'm derbyn?* pan elwais, nad attebodd *neb?* ᶜ Gan gwttogi a gwttogodd fy llâw; fel na allai ymwared? neu onid *oes* ynof nerth i achub? wele ᵈ â'm cerydd ᵉ y ſychaf y môr; gwneuthum ᶠ yr afonydd yn ddiffeithwch: ᵍ eu pyſgod a ddrewant o eiſiau dwfr, ac a fyddant feirw o ſyched.

ᶜ Num. 11. 23. Pen. 59. 1. ᵈ Nah. 1. 4. ᵉ Ecſod. 14. 21. ᶠ Ecſod. 7. 18. ᵍ Joſ. 3. 16.

3 ʰ Gwiſgaf y nefoedd â thywyllwch, a goſodaf ſachliain yn dô iddynt.

ʰ Ecſod. 10. 21.

4 Yr Arglwydd DDUW a roddes im' dafod y dyſgedig, i fedru mewn prŷd lefaru gair wrth ⁱ y diſlygiol: deffry fi bob borau, deffry im' glûſt i glywed fel y dyſgedig.

ⁱ Mat. 11. 28.

5 ¶ Yr Arglwydd DDUW a agorodd fy nghlûſt, a minnau ni ᵏ wrthwynebais, *ac* ni chiliais yn *ſy* ôl.

ᵏ Joan 14. 13. Phil. 2. 8. Heb. 10. 5, &c.

6 ˡ Fy nghorph a roddais i'r curwŷr, ᵐ a'm cernau i'r rhai a dynnai 'r blêw; ni chuddiais fy ŵyneb oddi wrth waradwydd a phoeredd.

ˡ Mat. 26. 67. a 27. 26. ᵐ Galar. 3. 30.

7 ¶ O herwydd yr Arglwydd DDUW a'm cymmorth, am hynny ni'm cywilyddir; am hynny ⁿ goſodais fy ŵyneb fel calleſtr, a gwn na'm cywilyddir.

ⁿ Ezec. 3. 8, 9.

8 ° Agos *yw* 'r hwn a'm cyfiawnhâ; pwy a ymryſon â mi? ſafwn ynghŷd: pwy *yw* † fy ngwrthwynebwr? neſâed attaf.

° Rhuf. 8. 33, 34. † Heb. *meiſtr fy nadl.*

9 Wele'r Arglwydd DDUW a'm cynnorthwya; pwy *yw* 'r hwn a'm bwrw yn euog? wele, hwynt oll a heneiddiant fel dilledyn, ᵖ y gwyfyn a'u hyſa hwynt.

ᵖ Pen. 51. 8.

10 ¶ Pwy yn eich mŷſg ſydd yn ofni 'r ARGLWYDD, yn gwrandaw ar lais ei wâs ef ᑫ yn rhodio *mewn* tywyllwch, ac heb lewyrch iddo? gobeithied yn enw 'r ARGLWYDD, ac ymddiried yn ei Dduw.

ᑫ Sal. 23. 4.

11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu eich hunain â gwreichion; rhodiwch wrth lewyrch eich tân, ac wrth y gwreichion a gynneuaſoch. ʳ O'm llâw i y bydd hyn i chwi; mewn gofid y gorweddwch.

ʳ Joan 9. 39.

PEN. LI.

Rhag. 19. B.

1 *Cyngor i hyderu ar Griſt, yn ôl eſampl Abraham, 3 o herwydd ei addewidion cyſſurfawr, 4 a'i gyfiawn ymwared, 7 a marwoldeb dŷn. 9 Bod Criſt a'i ſanctlaidd fraich yn amddiffyn yr eiddo rhag ofn dŷn. 17 Y mae'n cwyno adfyd Jeruſalem, 21 ac yn addaw ymwared.*

Sûl 2 ar ôl yr Yſtwyll, B.

GWrandêwch arnaf fi, ª ddilynwŷr cyfiawnder, y rhai a geiſiwch yr ARGLWYDD: edrychwch ar y graig i'ch naddwyd, ac ar geudod y ffôs i'ch cloddjwyd *o honynt.*

ª Rhuf. 9. 30, 31, 32.

2 Edrychwch ar Abraham eich tâd, ac ar Sara a'ch eſgorodd; canys ei hunan y gelwais ef, ac y bendithiais, ac yr amlheais ef.

3 O herwydd yr ARGLWYDD a gyſſura Sïon; eſe a gyſſura ei holl anghyfanneddleoedd hi, gwnâ hefyd ei hanialwch hi fel Eden, a'i diffeithwch fel gardd yr ARGLWYDD: ceir ynddi lawenydd a hyfrydwch, diolch, a llais cân.

4 ¶ Gwrandêwch arnaf, fy mhobl; clûſtymwrandêwch â mi, fy nghenedl; canys cyfraith a â allan oddi wrthyf, a goſodaf fy marn yn oleuni pobloedd.

5 Agos yw fy nghyfiawnder; fy jechydwriaeth a aeth allan, fy mreichiau hefyd a farnant y bobloedd: yr ynyſoedd a ddiſgwiliant wrthyf, ac a ymddiriedant *yn* fy mraich.

6 Dyrcheſwch eich llygaid tu a'r nefoedd, ac edrychwch ar y ddaear iſod: canys ᵇ y nefoedd a ddarfyddant fel mŵg, a'r ddaear a heneiddia fel dilledyn, a'i phreſwylwŷr yr un môdd a fyddant meirw; ond fy jechydwriaeth i a fydd byth, a'm cyfiawnder ni dderfydd.

ᵇ Sal. 102. 26. Mat. 24. 25. 2 Pedr. 3. 10.

7 ¶ Gwrandêwch arnaf, y rhai a adwaenoch gyfiawnder, y bobl ᶜ fy a'm cyfraith yn eu câlon: ᵈ nac ofnwch waradwydd dynion, ac nac arſwydwch rhag eu difenwad.

ᶜ Sal. 37. 31. ᵈ Mat. 16. 28.

8 Canys ᵉ y prŷf a'u bwytty fel dilledyn, a'r gwyfyn a'u hyſa fel gwlân: eithr fy nghyfiawnder a fydd yn dragywydd, a'm hiechydwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth.

ᵉ Pen 50. 9.

9 ¶ Deffro, deffro, gwiſg nerth, O fraich yr ARGLWYDD; deffro fel yn y dyddiau gynt, yn yr hoſoedd gynt: onid tí *yw* 'r hwn a dorraiſt ᶠ Rahab, *ac* a archollaiſt ᵍ y ddraig?

ᶠ Sal. 87. 4. ᵍ Sal. 74. 13, 14. Pen. 27. 1. Ezec. 29. 3.

10 Onid ti *yw* 'r hwn ʰ a ſychaiſt y môr, dyfroedd y dyfnder mawr? yr hwn a wnaethoſt ddyfnderoedd y môr yn ffordd i'r gwaredigion i fyned drwôdd?

ʰ Ecſod. 14. 21. Pen. 43. 16.

11 Am hynny ⁱ y dychwel gwaredigion yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant i Sïon â chanu, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pennau: goddiweddant lawenydd, a hyfrydwch; gofid a griddfan a ffŷ ymaith.

ⁱ Pen. 35. 10. ᵏ Sal. 118. 6. ˡ Pen. 40. 6.

12 Myfi, myfi, *yw* yr hwn a'ch diddana chwi; pwy *ŵyt* ti fel yr ofnit ᵏ ddŷn *yr hwn* fydd marw, a mâb dŷn *yr hwn* a wneir ˡ *fel* glaſwelltyn?

ᵏ Pen. 51. 12. ˡ Job 9. 8. Sal. 164. 2.

13 Ac a anghofi yr ARGLWYDD dy wneuthurwr, ᵐ yr hwn a eſtynnodd y nefoedd, ac a ſeiliodd y ddaear? ac a ofnaiſt bob dŷdd yn waſtad rhag llid y gorthrymmydd, fel

ᵐ Pen. 40. 22. a 42. 5. a 44. 24.

fel pe darparai i ddinyſtrio? a pha le *y mae* lliſ y gorthrymmydd?

14 Y carcharor ſydd yn bryſio i gael ei ollwng yn rhŷdd, ſel na byddo farw yn y pwll, ac na phallo ei fara ef.

15 Eithr myfi *yw* yr ARGLWYDD dy Dduw, yr hwn [n] a barthodd y môr, pan ruodd ei donnau: ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd.

16 [o] Goſodais hefyd fy ngeiriau yn dy enau, ac ynghyſgod fy llâw i'th doais, ſel y plannwn y nefoedd, ac y ſeiliwn y ddaear, ac y dywedwn wrth Sion, Fy mhobl *ydwyt*.

17 ¶ [p] Deffro, deffro; cyfod, Jeruſalem, yr hon [q] a yfaiſt o lâw 'r ARGLWYDD gwppan ei lidiowgrwydd ef; yfaiſt waddod [r] y cwppan erchyll; *ie* fugnaiſt *ef*.

18 Nid *oes* arweinydd iddi o'r holl feibion a eſgorodd; ac nid *oes* a ymaflo yn ei llâw o'r holl feibion a fagodd.

19 [s] Y ddau *beth* hyn a ddigwyddaſant it'; pwy a ofidia troſot? dinyſtr, a [t] diſtryw; a newyn, a chleddyf; *trwy* bwy i'th gyffuraf?

20 [t] Dy feibion a lewygaſant, gorweddant ym mhen pob heol, ſel tarw gwŷllt *mewn* magl: llawn ydynt o lidiowgrwydd yr ARGLWYDD, *a* cherydd dy Dduw.

21 ¶ Am hynny gwrando fi yn awr, y druan, a'r feddw, [u] ac nid *trwy* win.

22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd, yr ARGLWYDD, a'th Dduw di, *yr hwn* a ddadleu *dros* ei bobl, Wele, cymmerais o'th lâw y cwppan erchyll, *ſef* gwaddod cwppan fy llidiowgrwydd: ni 'chwanegi ei yfed mwy.

23 Eithr [x] rhoddaf ef yn llâw dy gyſtuddwŷr, [y] y rhai a ddywedaſant wrth dy enaid, Goſtwng, fel yr elom droſot: a thi a oſodaiſt dy gorph fel y llawr, ac fel heol i'r rhai a elent droſto.

PEN. LII.

1 Criſt yn perſwadio ei Eglwys i gredu ei râd brynedigaeth ef; 7 i dderbyn gweinidogion yr adbrynedigaeth, 9 i lawenychu yn ei gallu hi, 11 ac i'w rhyddhâu eu hunain oddi wrth gaethiwed. 13 Y dyrchafir teyrnas Criſt.

[a] DEffro, deffro, gwîſg dy nerth, Sion; gwîſg wiſgoedd dy ogoniant, ſanctaidd ddinas Jeruſalem: canys [b] ni ddaw o'th fewn mwy ddienwaededig nac aflan.

2 Ymyſgwyd o'r llŵch, cyfod, eiſtedd, Jeruſalem: ymddattod oddi wrth rwymau dy wddf, *ti* gaethferch Sion.

3 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [c] Yn rhâd yr ymwerthaſoch, ac nid ag arian i'ch gwaredir.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd DDUW, Fy mhobl a aeth i wared i'r [d] Aipht yn y dechreuad, i ymdaith yno; a'r Aſſyriad a'u gorthrymmodd yn ddiachos.

5 Ac yn awr beth *ſydd* yma i mi, medd yr ARGLWYDD, pan ddygid fy mhobl ymaith yn rhâd? eu llywodraethwŷr a wnâ *iddynt* udo, medd yr ARGLWYDD; a phob dydd yn waſtad [e] y ceblir fy enw.

6 Am hynny y caiff fy mhobl adnabod fy enw: am hynny *y cânt wybod* y dydd hwnnw mai myfi *yw* yr hwn ſy'n dywedyd: wele, myfi *ydyw*.

7 ¶ [f] Mor weddaidd ar y mynyddoedd *yw* traed yr hwn ſydd yn eſangylu, yn cyhoeddi heddwch; a'r hwn ſydd yn mynegi daioni, yn cyhoeddi gwaredwriaeth; yn dywedyd wrth Sion, [g] Dy Dduw di ſydd yn teyrnaſu!

8 Dy wilwŷr a ddyrchafant lêf; gyd â'r lêf y cŷd-ganant: canys gwelant lygad yn llygad pan ddychwelo 'r ARGLWYDD Sion.

9 ¶ Bloeddiwch, cŷd-genwch, anialwch Jeruſalem: canys yr ARGLWYDD a gyſſurodd ei bobl, *ei*'e a waredodd Jeruſalem.

10 Dioſgodd yr ARGLWYDD fraich ei ſancteiddrwydd yngolwg yr holl genhedloedd; a [h] holl gyrrau 'r ddaear a welant jechydwriaeth ein Duw ni.

11 ¶ [i] Ciliwch, ciliwch, ewch allan oddi yno, na chyffyrddwch â dim halogedig; ewch allan o'i chanol, ymlanhêwch, y rhai a ddygwch leſtri 'r ARGLWYDD.

12 Canys [k] nid ar frŷs yr ewch allan, ac nid ar ffô y cerddwch: canys yr ARGLWYDD a â o'ch blaen chwi, a Duw Iſrael a'ch caſgl chwi.

13 ¶ Wele, fy ngwâs, a [†] lwydda, eſe a godir, a ddyrchefir, ac a fydd uchel iawn.

14 Megis y rhyfeddodd llawer wrthyt; (mor llygredig *oedd* ei [l] wedd yn anad neb, a'i brŷd yn anad meibion dynion!)

15 Felly [m] y taenella eſe genhedloedd lawer; brenhinoedd a gauant eu genau wrtho ef: canys gwelant yr hyn [n] ni fynegaſid iddynt, a deallant yr hyn ni chlywſent.

PEN. LIII.

1 Y Prophwyd yn cŵyno rhag anghredûniaeth, ac yn eſguſodi rhwyſtr y Groes, 4 trwy ddangos y daioni a ddaw o ddioddefaint Criſt, 10 a ſymniant y groes.

[a] PWy a gredodd i'n [†] hymadrodd? ac i bwy y dadguddiwyd braich yr ARGLWYDD?

2 Canys [b] eſe a dŷf o'i flaen ef fel blaguryn, ac fel gwreiddyn o dir ſych: [c] nid oes na phrŷd na thegwch iddo: pan edrychom arno, ni bydd prŷd fel y dymunem ef.

3 [d] Dirmygedig yw a diyſtyraf o'r gwŷr; gŵr gofidus, a chynnefin â dolur: ac * *yr oeddym* megis yn cuddio *ein* hwynebau oddi wrtho: dirmygedig oedd, ac ni wnaethom gyfrif o hono.

4 ¶ Diau [e] eſe a gymmerth ein gwendid ni, ac a ddûg ein doluriau: etto ni a'i cyfrifaſom ef wedi ei faeddu, ei daro gan Dduw, a'i gyſtuddio.

5 Ond eſe [f] a [†] archollwyd am ein camweddau ni, eſe a drylliwyd am ein hanwireddau ni: coſbedigaeth ein heddwch ni *oedd* arno ef; a [g] thrwy ei gleiſiau ef y jachäwyd ni.

6 Nyni oll a grwydraſom fel defaid; troiſom bawb i'w ffordd ei hun: a'r ARGLWYDD a * roddes arno ef ein hanwiredd ni i gŷd.

7 Eſe a orthrymmwyd, ac eſe a gyſtuddiwyd, ac [h] nid agorai ei enau: [i] fel oen yr arweinid ef i'r lladdfa, ac fel y tau daſad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai yntau ei enau.

8 O * garchar ac o farn y cymmerwyd ef: a phwy a draetha ei oes ef? canys

[n] Job 26. 12. Jer. 31. 35. [o] Deut. 18. 18. Pen. 49. 2. [p] Pen. 52. 1. [q] Job 21. 20. Sal. 75. 8. Jer. 25. 15, 16. [r] Zech. 12. 2. Edrych Deut. 28. 28, 34. Sal. 60. 3. [s] Pen. 47. 9. [†] Heb. *drylliad*. [t] Galar. 2. 11, 12. [u] Edrych Adn. 17. [x] Jer. 25. 26, 29. Zech. 12. 2. [y] Sal. 66. 11, 12.

Rhag. 19. P. [a] Pen. 51. 17. [b] Pen. 35. 8. a 60. 21. Dad. 21, 27. [c] Sal. 44. 12. Pen. 45. 13. Jer. 15. 13. [d] Gen. 46. 6. [e] Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24. [f] Nah. 1. 15. Rhuf. 10. 15. [g] Sal. 93. 1. a 96. 10. a 97. 1. [h] Sal. 98. 2, 3. Luc 3. 6. [i] Pen. 48. 20. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17. Dad. 18. 4. [k] Edrych Ecſod. 12. 33, 39. [†] Neu, *wnâ 'n gall*. Pen. 53. 10. [l] Sal. 22. 6, 7. Pen. 53. 2, 3. [m] Act. 2. 33. [n] Rhuf. 15. 21. Rhag. 20. B. Sul 2 ar ôl yr Yſtwyll, P. Gwener y Croglith, P. [a] Joan 12. 38. Rhuf. 10. 16. [†] Neu, *addyſg*, Heb. [b] Pen. 11. 1. [c] Pen. 49. 7. a 52. 14. Marc 9. 12. [d] Sal. 22. 8, Pen. 49. 7. * Neu, *yr oedd megis yn cuddio ei wyneb oddiwrthym*. Heb. *megis cuddio wynebau oddiwrtho*, neu, *oddiwrthym*. [e] Mat. 8. 17. [f] Rhuf. 3. 15. 1 Cor. 15. 3. [†] Neu, *boenwyd*. [g] 1 Pedr 2. 24. * Heb. *wnaeth i'n hanwireddau ni i gŷd, gygarfod arno ef*. [h] Mat. 26. 63. a 27. 12, 14. Mar. 14. 61, a 15. 5. [i] Act. 8. 32. [†] Neu, *gyſyngder*.

k Dan. 9. 26.
l Mat. 27. 57.
m 1 Pedr 2. 27.
1 Joan 3. 5.
† Neu, *wnelo ei enaid ef aberth.*
n 2 Cor. 5. 21.
1 Pedr 2. 24.
o Pen. 42. 1. a 49. 3.
p Rhuf. 5. 18, 19.
1 Joan 2. 1,
* *'r mawrion.*
q Mar. 15. 28. Luc 22. 37. Heb. 7. 25. a 9. 24. 1 Joan 2. 1.
r Luc 23. 34. Rhuf. 8. 34.

k ese a dorrwyd o dîr y rhai byw; *rhoddwyd* plà arno ef am gamwedd sy mhobl.

9 Ac ese a wnaeth ei fedd gyd â'r rhai anwir, a l chyd â'r cysoethog yn ei farwolaeth; m am na wnaethai gam, ac nad *oedd* twyll yn ei enau.

10 ¶ Eithr yr ARGLWYDD a fynnai ei ddryllio ef; ese a'i clwysodd: pan † osodo ese n ei enaid yn aberth dros bechod, ese a wêl *ei* hâd, ese a estyn *ei* ddyddiau; ac ewyllys yr ARGLWYDD a lwydda yn ei lâw ef.

11 O lafur ei enaid y gwêl, *ac* y diwellir: o sy ngwâs cysiawn a gysiawnhâ lawer p trwy ei wybodaeth; canys ese a ddŵg eu hanwireddau hwynt.

12 Am hynny y rhannaf iddo *ran* gyd â * llawer, ac ese a ranna 'r ysbail gyd â'r cedyrn: am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth: ac q ese a gyfrifwyd gyd â'r troseddwŷr; ac ese a ddûg bechodau llaweroedd, ac r a eiriolodd dros y troseddwŷr.

PEN. LIV.

1 Y Prophwyd, er mwyn cyssuro 'r cenhedloedd, yn prophwydo helaethrwydd yr Eglwys; 4 Eu diogelwch hwy, 6 A'u siccr ymwared allan o gystudd, 11 A'u hadeiladeg, 15 A'u diogel gadwedigaeth.

a Zeph. 3. 14. Gal. 4. 27.
b 1 Sam. 2. 5.
c Pen. 49. 19. 20.

a CAn, *di* amhlantadwy nid esgorodd, bloeddia ganu, a gorfoledda, *yr hon* nid esgorodd: o herwydd b amlach meibion yr hon a adawyd, nâ'r hon y mae gŵr iddi, medd yr ARGLWYDD.

2 c Helaetha le dy babell, ac estynnant gortynnau dy breswylfeydd: nac attal, estyn dy raffau, a sicrhâ dy hoelion.

3 Canys ti a dorri allan ar y llâw ddehau, ac ar y llâw asswy; a'th hâd a etisedda 'r cenhedloedd: a dinasoedd anrheithiedig a wnânt yn gysanneddol.

4 Nac ofna; canys ni'th gywilyddir: ac na'th waradwydder, am na'th warthruddir; canys ti a anghofi waradwydd dy jeuengctid, a gwarthrudd dy weddwdod ni chofi mwyach.

5 Canys dy briod *yw* 'r hwn a'th wnaeth, (d ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw:) dy waredydd hefyd, Sanct Israel, Duw 'r holl ddaear y gelwir ef.

d Luc 1. 32.
e Pen. 62. 4.
f Sal. 30. 5. Pen. 26. 20. 2 Cor. 4. 17.
g Gen. 8. 21. a 9. 11. Edrych Jer. 31. 35, 36.
* Sal. 46. 2.
Mat. 5. 18.
i 1 Cron. 29. 2.
Dad. 21. 18, &c.

6 Canys e fel gwraig wrthodedig, a chystuddiedig o ysbryd, i'th alwodd yr ARGLWYDD, a gwraig jeuengctid, pan oeddit wrthodedig, medd dy Dduw.

7 f Dros ennyd fechan i'th adewais, ond â mawr drugareddau i'th gasglaf.

8 Mewn ychydig sorriant y cuddiais fy wyneb oddi wrthyt ennyd *awr*; ond â thrugaredd dragywyddol y trugarhâf wrthyt, medd yr ARGLWYDD dy waredydd.

9 Canys g *fel* dyfroedd Noah *y mae* hyn i mi: canys *megis* y tyngais nad elai ddyfroedd Noah mwy dros y ddaear; felly y tyngais na ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.

10 Canys h y mynyddoedd a giliant, a'r brynniau a symmudant: eithr fy nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a chyfamod fy hedd ni sysl, medd yr ARGLWYDD yn trugarhâu wrthyt.

11 ¶ Y druan, helbulus gan dymmestl, y ddigyssur, wele, i mi a osodaf dy gerrig di â Charbuncl, ac a'th sylfaenaf â *meini* Saphyr.

12 Gwnâf hefyd dy ffenestri o risial, a'th byrth o seini disglair, a'th holl derfynau o gerrig dymunol.

13 k Dy holl feibion hefyd *fyddant* wedi eu dysgu gan yr ARGLWYDD; a mawr *fydd* heddwch dy feibion.

14 Mewn cysiawnder i'th sicrhëir: byddi bell oddi wrth orthrymder, canys nid ofni; ac oddi wrth ddychryn, canys ni nesâ attat.

15 Wele, gan ymgasglu hwy a ymgasglant, *ond* nid o honof: pwy bynnag o honot ti a ymgasglo i'th erbyn, ese a syrth.

16 Wele myfi a greais y gôf, yr hwn a chwŷth y marwor yn tân, ac a ddefnyddia arf i'w waith: myfi hefyd a greais y dinystrydd i ddistrywio.

17 ¶ Ni lwydda un offeryn a lunier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob tafod a gysodo i'th erbyn mewn barn. Dymma etifeddiaeth gweision yr ARGLWYDD, a'u cysiawnder hwy *fydd* oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

k Pen. 11. 9. Jer. 31. 34. Joan 6. 45, 1 Cor. 2. 10. 1 Thes. 4. 9. 1 Joan 2. 20.

PEN. LV.

1 Y Prophwyd, trwy addewidion o Grist, yn galw pawb i gredu, 6 ac i edifarhâu. 8 Dedwydd lwyddiant y rhai a gredo.

Rhag. 22, B. Sûl 3 ar ôl yr Ystwyll, B.
a Joan. 4. 14. a 7. 37. Dad. 21. 6. a 22. 17.
b Mat. 13. 44, 46. Dad. 3. 18.
† Heb. *pwysswch.*
c 2 Sam. 7. 8. Sal. 89. 28. Act. 13. 34.
d Eph. 2. 11, 12.
e Sal. 32. 6. Mat. 5. 25. Joan 7. 34. a 8. 21.
* Heb. *anwiredd.*
† Heb. *amlhâ arbed.*
f Deut. 32. 2.

OH a deuwch i'r dysroedd, bob un y mae syched arno, ïe yr hwn nid *oes* arian ganddo; b deuwch, prynwch, a bwyttêwch; ïe deuwch, prynwch win a llaeth, heb arian, ac heb werth.

2 Pa ham y † gweriwch arian am *yr hyn* nid *ydyw* fara? a'ch llafur am *yr hyn* nid yw yn digoni? gan wrando gwrandêwch arnafi, a bwyttëwch *yr hyn sy* dda; ac ymhyfryded eich enaid mewn brasder.

3 Gogwyddwch eich clûst, a deuwch attaf; gwrandêwch, a bydd byw eich enaid: a mi a wnâf gysammod tragywyddol â chwi, *sef* c siccr drugareddau Dafydd.

4 Wele, rhoddais ef yn dŷst i'r bobl, yn flaenor ac yn athro i'r bobloedd.

5 Wele, d cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a rêd attat, er mwyn yr ARGLWYDD dy Dduw, ac o herwydd Sanct Israel: canys ese a'th ogoneddodd.

6 ¶ e Ceisiwch yr ARGLWYDD, tra y galler ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn agos.

7 Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gŵr * anwir ei feddyliau; a dychweled at yr ARGLWYDD, ac ese a gymmer drugaredd arno; ac at ein Duw ni, o herwydd ese a † arbed yn helaeth.

8 ¶ Canys nid sy meddyliau i *yw* eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi *yw* sy ffyrdd i, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys *fel* y mae 'r nefoedd yn uwch nâ'r ddaear, felly uwch yw sy ffyrdd i nâ'ch ffyrdd chwi, a'm meddyliau i nâ'ch meddyliau chwi.

10 Canys f fel y disgyn y gwlâw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr dysrhâ 'r ddaear, ac a wnâ iddi darddu a thyfu, fel y rhoddo hâd i'r hauwr, a bara i'r bwyttäwr:

11 Felly y bydd sy ngair, yr hwn a ddaw o'm genau: ni ddychwel attaf yn wâg; eithr ese a wnâ yr hyn a fynnwyf, ac a lwydda *yn y peth* yr anfonais ef o'i blegid.

12 Canys mewn llawenydd yr ewch allan,

g Sal. 96. 12. a 98. 8. Pen. 35. 1.
h 1 Cron. 16. 33.
i Pen. 41. 19.
k Mic. 7. 4.

an, ac mewn hêdd i'ch arweinir; g y mynyddoedd a'r brynniau a floeddiant ganu o'ch blaen, a h holl goed y maes a gurant ddwylaw.

13 i Yn lle k drain y cyfyd ffynnidŵydd yn lle mieri y cyfyd myrtwydd: a *byn* fyddi'r ARGLWYDD yn enw, ac yn arŵydd tragywyddol, *yr hwn* ni thorrir ymaith.

PEN. LVI.

Rhag. 22. P. Sûl 3 ar ôl yr Yſtwyll, P.
a Mat. 3. 2. a 4. 17. Rhuf. 13. 11, 12.

1 *Y Prophwyd yn annog i ſanctteiddrwydd*; 3 *ac yn addaw y bydd ſanctteiddiad yn gyffredinol, heb dderbyn ŵyneb neb.* 9 *Y mae eſe yn rhoi anglod i'r gwilwŷr deillion.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cedwch ſarn, a gwnewch gyfiawnder; a canys fy jechydwriaeth *ſydd* ar ddyfod, a'm cyfiawnder ar ymddangos.

2 Gwyn ei fŷd y dŷn a wnelo hyn, a mab y dŷn a ymafio ynddo; gan gadw 'r Sabboth heb ei halogi, a chadw ei lâw rhag gwneuthur dim drŵg.

b Edrych Deut. 23. 1, 2, 3.

3 ¶ Ac na lefared b y dieithr-fâb, yr hwn a lynodd wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan ddidoli a'm didolodd oddi wrth ei bobl; ac na ddyweded y diſbaddedig, Wele fi yn bren crîn.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y rhai diſbaddedig, y rhai a gadwant fy Sabbothau, ac a ddewiſant yr hyn a ewyllyſiwyf, ac a ymaflant yn fy nghyfammod i;

c Pen. 2. 2. † *fy nhŷ gweddi.* d Mat. 21. 13. Mar. 11. 17. Luc 19. 46. e Joan 10. 16. Eph. 2. 14, 15. * Heb. *at ei gaſgledigion ef.* † Neu, *yn breuddŵydio*, neu, *yn ſiarad trwy eu hun.*

5 Ie rhoddaf iddynt yn fy nhŷ ac o fewn fy magwyrydd le ac enw gwell nâ meibion ac nâ merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.

6 A'r meibion dieithr, y rhai a lynant wrth yr ARGLWYDD, gan ei waſanaethu ef, a chan garu enw 'r ARGLWYDD, i fod yn weiſion iddo ef, pob un a gadwo 'r Sabboth heb ei halogi, ac a ymafio yn fy nghyfammod;

7 c Dygaf hwythau hefyd i fynydd fy ſanctteiddrwydd, a llawenychaf hwynt yn † nhŷ fy ngweddi: eu poeth-offrymmau hefyd a'u hebyrth *fyddant* gymmeradwy ar fy allor: canys d fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r holl bobloedd.

8 Medd yr Arglwydd DDUW, yr hwn a gaſgl waſgaredigion Iſrael, e Etto mi a gaſglaf *eraill* atto ef, * gyd â'r rhai ſy wedi eu caſglu atto.

9 ¶ Pob bwyſtfil y maes, deuwch i ddifa, *a* phob bwyſtfil yn y coed.

10 Deillion *yw* ei wiliedyddion: ni ŵyddant hwy oll *ddim*, cŵn mudion *ydynt* hwy oll, heb fedru cyfarth; yn † cyſgu, yn gorwedd, *ac* yn caru heppian.

f Ezec. 34. 2, 3. * *yn ei duedd.* g Diar. 23. 35. Pen. 22. 13.

11 Ie cŵn gwangcus *ydynt* f ni chydnabyddant â'u digon, a bugeiliaid *ydynt* ni ſedrant ddeall; ŵynebant oll at eu ffordd eu hun, pob un at ei elw ei hun * o'i gwrr.

12 Deuwch, *meddant*, cyrchaf wîn, ac ymlanwn o ddîod grêf; a g bydd y foru megis heddyw, *a* mwy o lawer jawn.

PEN. LVII.

Rhag. 23. B. Sûl 4 ar ôl yr Yſtwyll, B. Ynghŷlch 3306. a Sal. 12. 1. Mic. 7. 2. † Heb. *trugaredd*, neu, *duwioldeb.* b Edrych 2 Bren. 22. 20. Doeth. 4. 10, &c. * Neu, *rhag drygioni.*

1 *Bendigedig farwolaeth y cyfiawn.* 3 *Duw yn argyhoeddi 'r Juddewon, am eu putteiniaidd ddelw-addoliaeth*; 13 *Yn rhoi addewidion Efengylaidd i'r edifeiriol.*

a DArfu am y cyfiawn, ac ni eſyd neb at *ei* gâlon; a'r gŵr † trugarog a gymmerir ymaith, b heb neb yn deall mai * o flaen drygfyd y cymmerir y cyfjawn ymaith.

2 *Efe* a â † i dangnefedd, hwy a orphwyſant yn eu ‡ 'ſtafelloedd, *ſef pob un* a rodia † *yn* ei uniondeb.

† Neu, mewn *tangnefedd.* ‡ *Gwelyau.*

3 ¶ Neſêwch yma, meibion yr hudoles, hâd y godinebus, a'r buttain.

4 Yn erbyn pwy 'r ymddigrifwch? yn erbyn pwy y lledwch ſafn, *ac* yr eſtynnwch dafod? onid meibion camwedd, *a* hâd ffalſedd *ydych* chwi?

† Neu, *ger ei fron ef.*

5 Y rhai a ymwreſogwch ‡ ag eulynnod c dan bob pren deiliog, d gan lâdd y plant yn y glynnoedd, dan gromlechydd y creigiau.

‡ Neu, *yn mblith y derw.* c 2 Bren. 16. 4. d Lef. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3. a 23. 10. Ezec. 16. 20. a 20. 26.

6 Ynghabol-feini 'r afon *y mae* dy rân; hwynt hwy *yw* dy gwttws: iddynt hwy hefyd y tywelldaiſt ddîod-offrwm, *ac* yr offrymmaiſt ſwyd-offrwm. Ai yn y rhai hyn yr ymgyſſurwn?

e Ezec. 16. 16, 25. † Neu, *a'i neddaiſt i ti yn helaethach nâ 'r eiddynt hwy.*

7 e Ar fynydd uchel a dyrchafedig y goſodaiſt dy wely: dringaiſt hefyd yno i aberthu aberth.

8 Ynghîl y dryſau hefyd a'r pŷſt y goſodaiſt dy goffadwriaeth: canys *ym* ddinoethaiſt *i arall* heb fy llâw i, a dringaiſt; helaethaiſt dy wely, ac † a wnaethoſt *ammod* rhyngot â hwynt; f ti a hoffaiſt eu gorweddle hwynt, ‡ pa le bynnag y gwelaiſt.

f Ezec. 16. 33. a 23. † Neu, *a'i hoffaiſt i ti yn helaethach nâ 'r eiddynt hwy.* ‡ Neu, *gwnaethoſt le.*

9 g Cyfeiriaiſt hefyd at y brenhin ag ennaint, ac amlheaiſt dy bêr-aroglau: anfonaiſt hefyd dy genhadau i bell, ac ymoſtyngaiſt hyd uffern.

g Pen. 30. 6. Ezec. 16. 33. a 23.

10 Ym maint dy ffordd yr ymflinaiſt; *ac* ni ddywedaiſt, Nid oes obaith: cefaiſt fywyd dy lâw; am hynny ni chlefychaiſt.

f Ezec. 16. 26, 28. a 23. 2, 20.

11 h Pwy hefyd a arſwydaiſt, ac a ofnaiſt, fel y dywedaiſt gelwydd, ac na chofjaiſt fi, ac nad yſtyriaiſt yn dy gâlon? oni thewais i â ſôn er ys talm, a thithau heb fy ofni?

‡ Neu, *gwnaethoſt le.* g Pen. 30. 6. Ezec. 16. 33. a 23.

12 Myfi a fynegaf dy gyfiawnder, a'th weithredoedd; canys ni wnânt it' lês.

13 ¶ Pan waeddech, gwareded dy gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt a'u dŵg hwynt ymaith oll; oferedd a'u cymmer *bwynt*: ond yr hwn a obeithia ynofi a etifedda 'r tîr, ac a feddianna fynydd fy ſanctteiddrwydd.

h Pen. 51. 12. 13.

14 Ac eſe a ddywed, i Palmentwch, palmentwch, parotôwch y ffordd, cyſodwch y rhwyſtr o ffordd fy mhobl.

i Pen. 40. 3. a 62. 10.

15 Canys fel hyn y dywed y Goruchel, a'r dyrchafedig, yr hwn a breſwylia dragywyddoldeb, ac k *y mae* ei enw 'n Sanctaidd, Y goruchelder a'r cyſſegr a breſwyliaf; a l chyd â'r cyſtuddiedig a'r iſel o yſbryd, m i fywhâu 'r rhai iſel o yſbryd, ac i fywhâu calon y rhai cyſtuddiedig.

k Job 6. 10. l Sal. 34. 18. a 51. 17. a 138. 6. Pen. 66. 2. m Sal. 147. 3.

16 Canys n nid byth yr ymryſonaf, ac nid yn dragywydd y digiaf: o herwydd yr yſbryd a ballai o'm blaen i, a'r eneidiau o a wneuthum i.

n Pen. 61. 1. o Sal. 103. 9.

17 Am anwiredd ei gybydd-dod ef y digiais, ac y tarewais ef: p ymguddiais, a digiais, ac efe a aeth rhagddo 'n ‡ gildynnus ar hŷd ffordd ei gâlon.

Mic. 7. 18. p Num. 16. 22.

18 Ei ffyrdd a welais, a mi a'i jachâf ef: tywyſaf ef hefyd, ac adferaf gyſſur iddo, ac i'w alarwŷr.

Job 34. 14. Heb. 12. 9.

19 Myfi ſy 'n crëu ffrwyth y gwefuſau; q Heddwch, heddwch, i bell, ac i agos, medd yr ARGLWYD; a mi a'i jachâf ef.

q Eph. 2. 17. p Pen. 45. 15.

20 Ond y rhai anwir *ſydd* fel y môr yn dygyfor, pan na allo ſod yn llonydd, yr hwn y mae ei ddyfroedd yn bwrw allan dom a llaid.

‡ Neu, *droſäus.*

PEN. LVIII.

Rhag. 23. P. Sûl 4 ar ôl yr Yſtwyll, P.

1 *Y Prophwyd wedi ei yrru i argyhoeddi rhagrith, 3 yn dangos beth yw ympryd ſiuantus, a gwîr ympryd, 8 yn dangos pa addewidion ſy ddyledus am dduwioldeb, 13 ac am gadw 'r Sabboth.*

LLeſa â'th gêg, nac arbed; dyrchaſa dy lais fel udgorn, a mynega i'm pobl eu camwedd, a'u pechodau i dŷ Jacob.

2 Etto beunydd i'm ceiſiant, ac a ewyllyſiant ŵybod ſy ffyrdd, fel cenedl a wnelai gyfiawnder, ac ni wrthodai farnedigaeth ei Duw: gofynnant i mi farnedigaethau cyfiawnder, ewyllyſiant neſau *at* Dduw.

3 ¶ Pa ham, *meddant*, yr ymprydiaſom, ac ni'n gwelaiſt? [a] y cyſtuddiaſom ein henaid, ac ni'n gŵybuoſt? Wele yn y dydd yr ympryd ioch yr ydych yn cael gwynfyd, ac yn mynnu ‡ eich holl ddyledion.

[a] Lef. 16. 29, 31. a 23. 27. ‡ Neu, *y petbau y gofidioch eraill â bwynt.* Heb. *gofidiau.*

4 Wele, i ymryſon a chynnen yr ympryd iwch, ac i daro â dwrn anwiredd: † nac ymprydiwch fel y dydd *hwn*, i beri clywed eich llais yn yr uchelder.

† Neu, *nid ydych yn ympryd dio.*

5 Ai [b] dymma 'r ympryd a ddewiſais? ‡ dydd i ddŷn i gyſtuddio ei enaid? ai crymmu ei ben fel brwynen, *ydyw?* a [c] thaenu ſâch-liain a lludw dano? ai hyn a elwi yn ympryd, ac yn ddiwrnod cymmeradwy gan yr ARGLWYDD?

[b] Zech. 7. 5. ‡ Neu, *cyſtuddio o ddŷn ei enaid dros ddi'wrnod?* [c] Eſther 4. 3. Job 2. 8. Dan. 9. 3.

6 Onid dymma 'r ympryd a ddewiſais? dattod rhwymau anwiredd, tynnu ymaith feichiau ‡ trymmion, a [d] gollwng y rhai ‡ gorthrymmedig yn rhyddion, a thorri o honoch bob jau?

† Heb. *yr jau.* [d] Jer. 34. 9. ‡ Heb. *drylliedig.*

7 [e] Onid torri dy fara i'r newynog, a dwyn o honot y ‡ crwydraid i dŷ? a phan welych noeth, ei ddilladu, ac nad ymguddiech oddi wrth [f] dy gnawd dy hun?

[e] Ezec. 18. 7, 16. Mat. 25. 35. ‡ Neu, *y cyſtuddiol.* [f] Neh. 5. 5.

8 ¶ [g] Yna y tyrr dy oleuni allan fel y wawr, a'th jechyd a dardda yn fuan: a'th gyfiawnder a â o'th flaen; [h] gogoniant yr ARGLWYDD a'th † ddilyn.

[g] Job 11. 17. [h] Ecſod. 14. 19. † Heb. *gaſgl.*

9 Yna y gelwi, a'r ARGLWYDD a ettyb; y gweiddi, ac efe a ddywed, Wele fi. O's bwri o'th fyſg yr jau, eſtyn bŷs, a dywedyd oſeredd;

‡ Heb. *tbwylla.*

10 O's tynni allan dy enaid i'r newynog, a diwallu 'r enaid cyſtuddiedig: yna dy oleuni a gyfyd mewn tywyllwch, a'th dywyllwch *fydd* fel hanner dydd:

[i] Pen. 61. 4.

11 A'r ARGLWYDD a'th arwain yn waſtad, ac a ddiwalla dy enaid ar ſychder, ac a wnâ dy eſgyrn yn freiſion: a thi a fyddi fel gardd wedi ei dyfrhâu, ac megis ffynnon ddwfr, yr hon ni ‡ phalla ei dyfroedd.

[k] Deut. 32. 13.

12 A'*r rhai a fyddant* o honot ti [i] a adeilad antyr hên ddiffeith-leoedd; ti a gyfodi ſylfeini llawer cenhedlaeth: a thi a elwir yn gauwr yr adwy, yn gyweiriwr llwybrau, i gyfanneddu ynddynt.

13 ¶ O throi dy droed oddi wrth y Sabboth, *heb* wneuthur dy ewyllys ar fy nŷdd ſanctaidd; a galw 'r Sabboth yn hyfrydwch; ſanct yr ARGLWYDD yn ogoneddus; a'i anrhydeddu ef, heb wneuthur dy ffyrdd dy hun, heb geiſio dy ewyllys dy hun, na dywedyd *dy* eiriau *dy hun:*

14 Yna yr ymhyfrydi yn yr ARGLWYDD, ac mi a wnâf it' [k] farchogaeth ar uchelfeydd y ddaear, ac a'th borthaf ag etifeddiaeth Jacob dy dâd: canys genau'r ARGLWYDD a'i llefarodd.

PEN. LIX.

Rhag. 24. B. Sûl 5 ar ôl yr Yſtwyll, B.

1 *Yſgeler naturiaeth pechod, 3 Pechodau 'r Juddewon. 9 Am bechod y darfu aſtwydd. 16 O Dduw yn unig y mae jechydwriaeth. 20 Cyfammod y prynwr.*

WEle, [a] ni fyrhäwyd llâw 'r ARGLWYDD, fel na allo achub; ac ni thrymhaodd ei glûſt ef, fel na allo glywed:

[a] Num. 11. 23.

2 Eithr eich anwireddau chwi a yſgarodd rhyngoch chwi a'ch Duw, a'ch pechodau a ‡ guddiaſant *ei* ŵyneb oddi wrthych, fel na chlywo.

Pen. 50. 2. ‡ Neu, *wnaeth iddo guddio.*

3 Canys [b] eich dwylaw a halogwyd â gwaed, a'ch byſedd â chamwedd: eich gwefuſau a draethaſant gelwydd, eich tafod a fyſyrioedd anwiredd.

[b] Pen. 1. 15.

4 Nid *oes* a alwo am gyfiawnder, nac a ddadleu dros y gwirionedd: *y maent* yn gobeithio mewn gwagedd, ac yn dywedyd celwydd; [c] yn beichiogi ar ſfinder, ac yn eſgor ar anwiredd.

[c] Job 15. 35. Sal. 7. 14.

5 Wyau ‡ aſpa ddodwaſant, a gweoedd y prŷf-coppyn a weant: yr hwn a fwytty o'u hwyau a fydd marw, a'r hwn † a ſathrer a dyrr allan yn wiber.

‡ Neu, *nadroedd.* † Neu, *daeneller* ſydd fel pe *torrai allan wiber.*

6 [d] Eu gweoedd hwy ni byddant yn wiſgoedd, ac nid ymddilladant â'i gweithredoedd: eu gweithredoedd *ydynt* weithredoedd anwiredd, a gwaith trawſder *ſydd* yn eu dwylaw.

[d] Job 8. 14, 15.

7 [e] Eu traed a redant i ddrygioni, a hwy a fryſiant i dywallt gwaed gwirion: eu meddyliau *ſydd* feddyliau anwir; diſtryw a † dinyſtr *ſydd* ar eu ffyrdd hwynt.

[e] Diar. 1. 16.

8 Fforddd heddwch nid adwaenant; ac nid *oes* ‡ gyfiawnder yn eu llwybrau: gwnaethant iddynt lwybrau ceimion: pwy bynnag a rodio yno, nid adwyn heddwch.

Rhuf. 3. 15. † Heb. *thorriad,* ‡ Neu, *barn.*

9 ¶ Am hynny y ciliodd barnedigaeth oddi wrthym, ac ni'n goddiweddodd cyfjawnder: diſgwiliaſom am oleuni, ac wele dywyllwch; am ddiſgleirdeb, *ac* yn y ſagddu yr ydym yn rhodio.

10 [f] Palfalaſom fel deillion â'r pared, ïe fel *rhai* heb lygaid y palfalaſom: tramgwyddaſom ar hanner dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lleoedd anghyfannedd fel rhai meirw.

[f] Deut. 28. 29. Job 5. 14, Amos 8. 9.

11 Nyni oll a ruaſom fel eirth, a [g] chan riddfan y griddfanaſom fel colomennod: diſgwiliaſom am farn, ac nid *oes dim*; am jechydwriaeth, *ac* ymbellhaodd oddi wrthym.

[g] Pen. 38, 14.

12 Canys amlhaodd ein camweddau ger dy fron, a thyſtiolaethodd ein pechodau i'n herbyn: o herwydd ein camweddau *ſydd* gyd â ni; a'n hanwireddau, ni a'u hadwaenom:

13 Camweddu, a dywedyd celwydd yn erbyn yr ARGLWYDD, a chilio oddi ar ôl ein Duw, dywedyd trawſder, ac anufudd-dod, myſyrio a thraethu o'r galon eiriau gau.

14 Barn hefyd a dröed yn ei hôl, a chyfiawnder a ſaſodd o hirbell: canys gwirionedd a gŵympodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn.

15 Ie gwirionedd ſydd yn pallu, a'r hwn ſydd yn cilio oddi wrth ddrygioni ‡ a'i gwnâ ei hun yn ysbail; a gwelodd yr ARGLWYDD *hyn*, a drŵg oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.

‡ Neu, *a gyfriſir yn ynfyd.* [h] Pen. 63. 5.

16 ¶ [h] Gwelodd hefyd nad *oedd* gŵr, a [i] rhyfeddodd nad *oedd* eiriolwr: [k] am hynny ei fraich a'i achubodd, a'i gyfiawnder ei hun a'i cynhaliodd.

[i] Mar. 6. 6. [k] Sal. 98. 1.

17 [l] Canys

[f] Eph. 6. 14, 17.
[z] Theſ. 5. 8.
[m] Pen. 63. 6.
‡ Neu, *taledigaethau.*
[n] Sal. 113. 3. Mal. 1. 11.
[o] Dad. 12. 15.
‡ Neu, *a gyſyd ſaner yn ei erbyn ef.*
[p] Rhuf. 11. 26.

17 [l] Canys eſe a wiſgodd gyfiawnder fel llurig, a helm jechydwriaeth am ei ben; ac a wiſgodd wiſgoedd dial yn ddillad; ïe gwiſgodd zêl fel cochl.

18 [m] Yn ôl y ‡ gweithredoedd, ïe yn *eu hôl hwynt*, y tâl efe, llîd i'w wyrthwynebwŷr, taledigaeth i'w elynion; taledigaeth i'r ynyſoedd a dâl efe.

19 [n] Felly 'r ofnant enw 'r ARGLWYDD o'r gorllewin, a'i ogoniant ef o godiad haul: pan ddelo 'r gelyn i mewn [o] fel afon, Yſpryd yr ARGLWYDD ‡ a'i hymlid ef ymaith.

20 ¶ Ac i Sion y daw [p] 'r gwaredydd, ac i'r rhai a droant *oddi wrth* anwiredd yn Jacob, medd yr ARGLWYDD.

21 A minnau, dymma fy nghyſammod â hwynt, medd yr ARGLWYDD; Fy yſbryd yr hwn *ſydd* arnat, a'm geiriau y rhai a oſodais yn dy enau, ni chiliant o'th enau, nac o enau dy hâd, nac o enau hâd dy hâd, medd yr ARGLWYDD, o hyn allan byth.

PEN. LX.

1 Gogoniant yr Eglwys pan ddelo 'r cenhedloedd yn dra aml atti, 15 A'r bendithion mawr a ſydd ar ôl ychydig gyſtudd.

Rhag. 24. P. Yſtwyll, B.
[a] Mal. 4. 2.

CYſod, llewyrcha; canys daeth dy oleuni, [a] a chyfododd gogoniant yr ARGLWYDD arnat.

2 Canys wele, tywyllwch a orchuddia 'r ddaear, a'r fagddu y bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr ARGLWYDD, a'i ogoniant a welir arnat.

[b] Dad. 21. 24.

3 [b] Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddiſgleirdeb dy gyfodiad.

[c] Pen. 49. 18, 22, 23. a 66. 11, 12.
† Neu, *llifeiri.*
‡ Neu, *dwrwſ.*
[d] Rhuf. 11. 15.
[e] Pen. 61. 6. Mat. 2. 11.

4 [c] Cyſod dy lygaid oddi amgylch, ac edrych; ymgaſglaſant oll, daethant attat: dy feibion a ddeuant o bell, a'th ferched a fegir wrth *dy* yſtlys.

5 Yna y cei weled, ac yr ‡ ymddiſgleiri; dy galon hefyd a ofna ac a helaethir; am droi attat † [d] lioſogrwydd y môr, golud y cenhedloedd a ddaw i ti.

6 Lliaws y camelod a'th orchuddiant, *ſef* cyflym gamelod Midian ac Ephah; hwynt oll o Seba a ddeuant; [e] aur a thus a ddygant; a moliant yr ARGLWYDD a fynegant.

‡ *gyntaf.*
[f] Gal. 4. 26.
[g] Jer. 3. 17.
[h] Zech. 6. 15.

7 Holl ddefaid Cedar a ymgaſglant attat ti, hyrddod Nebaioth a'th waſanaethant: hwy a ddeuant i fynu yn gymmeradwy ar fy allor, â mi a anrhydeddaf dŷ fy ngogoniant.

8 Pwy *yw* y rhai hyn a ehedant fel cwmmwl, ac fel colomennod i'w ffeneſtri?

9 Yn ddïau yr ynyſoedd a'm diſgwiliant, a llongau Tarſis yn ‡ bennaf, [f] i ddwyn dy feibion o bell, eu harian *beſyd* a'u haur gyd â hwynt, [g] i enw 'r ARGLWYDD dy Dduw, ac i Sanct Iſrael, am iddo dy ogoneddu di.

[i] Dad. 21. 25.

10 A [h] meibion dieithr a adeiladant dy furiau, a'u brenhinoedd a'th waſanaethant; canys yn fy nîg i'th darewais, ac o'm ewyllys da fy hun y toſturiais wrthyt.

[k] Zech. 14. 17.

11 Am hynny [i] dy byrth a fyddant yn agored yn waſtad, ni cheuir hwynt na dydd na nôs, i ddwyn attat olud y cenhedloedd, fel y dyger eu brenhinoedd hwynt hefyd.

[l] Pen. 35. 2. a 41. 19.

12 Canys [k] y genedl a'r deyrnas ni'th waſanaetho di a ddifethir; a'r cenhedloedd hynny a lwyr-ddinyſtrir.

13 [l] Gogoniant Libanus a ddaw attat, y ffynnidwydd, ffawydd, a bocs ynghyd, i harddu lle fy nghyſſegr; harddaf hefyd [m] le fy nhraed.

[m] Edrych 1 Cron. 28. 2.

14 A meibion dy gyſtuddwŷr [n] a ddeuant attat yn oſtyngedig: a'r rhai oll a'th ddiyſtyraſant a ymoſtyngant wrth wadnau dy draed, ac a'th alwant yn ddinas yr ARGLWYDD, yn Sïon Sanct Iſrael.

Sal. 132. 7.
[n] Pen. 49. 23.
Dad. 3. 9.

15 Lle y buoſt yn wrthodedig, ac yn gâs, ac heb gynniweirydd *trwot*, gwnâf di yn ardderchowgrwydd tragywyddol, *ac* yn llawenydd i'r holl genhedlaethau.

[o] Pen. 49. 23. a 61. 6. a 66. 11, 12.

16 [o] Sugni hefyd laeth y cenhedloedd, ïe bronnau brenhinoedd a ſugni; a chei wybod mai [p] myfi 'r ARGLWYDD *yw* dy achubydd, a'th waredydd *yw* cadarn *Dduw* Jacob.

[p] Pen. 43. 3.

17 Yn lle prês y dygaf aur, ac yn lle haiarn y dygaf arian, ac yn lle coed brâs, ac yn lle cerrig haiarn; a gwnâf dy ſwyddogion yn heddychol, a'th drethwŷr yn gyfiawn.

18 Ni chlywir mwy *ſôn am* drais yn dy wlâd, *na* diſtryw, na dinyſtr yn dy derfynau: eithr ti a elwi [q] dy fagwyrydd yn jechydwriaeth, a'th byrth yn foliant.

[q] Pen. 26. 1.
[r] Dad. 21. 23. a 22. 5.

19 [r] Ni bydd yr haul it' mwyach yn oleuni 'r dŷdd, a'r lleuad ni oleua yn llewyrch i ti: eithr yr ARGLWYDD fydd i ti yn oleuni tragywyddol, [s] â'th Dduw yn ogoniant it'.

[s] Zech. 2. 5.
[t] Pen. 52. 1.
[u] Sal. 37. 11, 22. Mat. 5. 5.
[x] Pen. 61. 3. Mat. 15. 13.
[y] Pen. 29. 23. a 45. 11.

20 Ni fachluda dy haul mwyach, a'th leuad ni phalla: o herwydd yr ARGLWYDD fydd it' yn oleuni tragywyddol, a dyddiau dy alar a ddarſyddant.

21 [t] Dy bobl hefyd *fyddant* gyfiawn oll; [u] etifeddant y tîr byth, ſef [x] blaguryn ſy mhlanhigion, [y] gwaith fy nwylaw, fel i'm gogonedder.

22 Y bychan a fydd yn fil, a'r gwael yn genedl grêf. Myfi 'r ARGLWYDD a bryſuraf hynny yn ei amſer.

PEN. LXI.

1 Swydd Criſt. 4 Parodrwydd, 7 a bendithion y ffyddloniaid.

Rhag. 29. B.
[a] Luc 4. 18.

[a] YSbryd yr ARGLWYDD Dduw *ſydd* arnaf; o herwydd yr ARGLWYDD a'm henneiniodd, i efangylu i'r rhai llariaidd; efe a'm hanfonodd [b] i rwymo 'r rhai yſſig eu càlon, i gyhoeddi [c] rhyddid i'r caethion, ac agoriad carchar i'r *rhai ſy 'n* rhwym;

[b] Sal. 147. 3. Pen. 57. 15.
[c] Pen. 42. 7.
[d] Mat. 5. 4.
[e] Sal. 30. 12.
[f] Pen. 60. 21.
[g] Pen. 58. 12.

2 I gyhoeddi blwyddyn gymmeradwy 'r ARGLWYDD, a dŷdd dial ein Duw ni; [d] i gyſſuro pob galarus;

3 I oſod i alarwŷr Sïon, *ac* [e] i roddi iddynt ogoniant yn lle lludw, olew llawenydd yn lle galar, gwiſg moliant yn lle ysbryd cyſtuddiedig; fel y gelwid hwynt yn brennau cyfiawnder, [f] yn blanhigyn yr ARGLWYDD, fel y gogonedder ef.

4 ¶ [g] Adeiladant hefyd yr hên ddiffeithfa, cyfodant yr anghyfanneddfa gynt, ac adnewyddant ddinaſoedd diffaith, ac anghyfannedd-dra llawer oes.

[h] 1 Pedr. 2. 5, 9.
Dad. 1. 6, a 5. 10.
[i] Pen. 60. 6, 16.
[k] Zech. 9. 12.

5 A dieithriaid a ſafant, ac a borthant eich praidd, a meibion dieithr *fydd* arddwŷr a gwinllanwŷr i chwi.

6 Chwithau a elwir [h] yn Offeiriaid i'r ARGLWYDD: Gweinidogion ein Duw ni meddir wrthych; [i] golud y cenhedloedd a fwynhêwch, ac yn eu gogoniant 'hwy 'r ymddyrchefwch.

7 ¶ Yn lle eich cywilydd [k] *y cawſoch* ddau ddyblyg, ac *yn lle* gwaradwydd hwy a lawenychant yn eu rhan: am hynny yn y tîr y meddiannant *ran* ddwbl; llawenydd tragywyddol fydd iddynt.

[l] Pen. 1. 11, 13.

8 Canys myfi 'r ARGLWYDD a hoffaf gyfiawnder, [l] yr ŵyf yn casâu trais yn boeth-

boeth-offrwm, ac a gyſarwyddaf eu gwaith mewn gwirionedd, ac a wnâf â hwynt gyfammod tragywyddol.

9 Eu hâd hwynt hefyd a adweinir ym mŷſg y cenhedloedd, a'u hiliogaeth hwynt ynghanol y bobl: y rhai a'u gwelant a'u hadwaenant, mai hwynt-hwy *yw* 'r hâd a fendithiodd yr ARGLWYDD.

10 Gan lawenychu y llawenychaf yn yr ARGLWYDD, fy enaid a orfoledda yn fy Nuw: canys [m] gwiſgodd fi â gwiſgoedd jechydwriaeth, gwiſgodd fi â mantell cyfiawnder; megis y mae priod-fab † yn *ym*wiſgo â harddwiſg, ac fel yr *ym*drwſia priod-ferch â'i thlyſau.

11 Canys megis y gwnâ 'r ddaear i'w gwellt dyfu, ac fel y gwnâ gardd i'w hadau egino, felly y gwnâ 'r Arglwydd JÒR i gyfiawnder a moliant darddu ger bron yr holl genhedloedd.

PEN. LXII.

1 Awyddus chwant y prophwyd i gadarnhâu yr Eglwys yn addewidion Duw. 5 Dyledſwydd y gweinidogion wrth bregethu 'r Efengyl, 10 a pharotôi 'r bobl i'w derbyn.

ER mwyn Sion ni thawaf, ac er mwyn Jeruſalem ni oſtegaf, hyd onid elo ei chyfjawnder hi allan fel diſgleirdeb, a'i hiechydwriaeth hi fel lamp yn lloſgi.

2 A'r cenhedloedd a welant dy gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy ogoniant: yna [a] y gelwir arnat enw newydd, yr hwn a enwa genau 'r ARGLWYDD.

3 Byddi hefyd [b] yn goron gogoniant yn llâw 'r ARGLWYDD, ac yn dalaith frenhinol yn llâw dy Dduw.

4 [c] Ni ddywedir am danat mwy, [d] Gwrthodedig; am dy dîr hefyd ni ddywedir mwy, Anghyfannedd: eithr ti a elwir ‡ Hephſi-bah; a'th dîr, † Beulah: canys y mae 'r ARGLWYDD yn dy hoffi, a'th dîr a briodir.

5 Canys *fel* y prioda gŵr jeuangc forwyn, y prioda dy feibion dydi; ac â llawenydd priod-fâb am briod-ferch, [e] y llawenycha dy Dduw o'th blegid di.

6 [f] Ar dy ſuriau di, Jeruſalem, y goſodais geidwaid, *y rhai* ni thawant ddydd na nôs yn waſtad: y rhai ydych ‡ yn coſio 'r ARGLWYDD, na ddiſtêwch;

7 Ac na adêwch ddiſtawrwydd iddo, hyd oni ſicrhao, ac hyd oni oſodo Jeruſalem yn foliant ar y ddaear.

8 Tyngodd yr ARGLWYDD i'w ddeheulaw, ac i'w fraich nerthol, † Yn ddiau ni [g] roddaf dy ŷd mwyach yn ymborth i'th elynion, a meibion dieithr nid yfant dy win, yr hwn y llafuriaiſt am dano:

9 Eithr y rhai a'i caſglant a'i bwyttânt, ac a foliannant yr ARGLWYDD; a'r rhai a'i cynnullaſant a'i hyfant [h] o fewn cynteddoedd fy ſanctaiddrwydd.

10 ¶ Cynniweirwch, cynniweirwch, trwy 'r pyrth, [i] parotôwch ffordd y bobl; palmentwch, palmentwch brif-ffordd; digarregwch *hi*: cyſodwch faner i'r bobloedd.

11 Wele, yr ARGLWYDD a gyhoeddoedd hyd eithaf y ddaear, [k] Dywedwch wrth ferch Sion, Wele dy jechydwriaeth yn dyfod, wele ei [l] gyflog gyd ag ef, a'i † waith o'i flaen.

12 Galwant hwynt hefyd yn bobl ſanctaidd, yn waredigion, yr ARGLWYDD: tithau a elwir, Yr hon a geiſiwyd, Dinas ni's gwrthodwyd.

PEN. LXIII.

1 Criſt yn dangos pwy ydyw, 2 A pha beth yw ei oruchafiaeth ar ei elynion. 10 Yn ei gyfjawn ddigllonedd y mae 'n meddwl am ei hael drugaredd. 15 Yr Eglwys yn ei gweddi, 17 a'i hachwyn, yn gwneuthur profes o'i ffydd.

PWy *yw* hwn yn dyfod o Edom, [a] yn gôch ei ddillad o Boſrah? hwn *ſydd* hardd yn ei wiſg, yn ymdaith yn amlder ei rym? Myfi, yr hwn a lefaraf mewn cyfiawnder, *ac ŵyf* gadarn i jachâu.

2 Pa ham *yr ydwyt* yn gôch dy ddillad, a'th wiſgoedd fel yr hwn a ſathrai mewn gwîn-wrŷf?

3 [b] Sethrais y gwîn-wrŷf fy hunan, ac o'r bobl nid *oedd* un gyd â mi; canys mi a'u ſathraf hwynt yn fy nîg, ac a'u mathraf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u gwaed hwynt a daenellir ar fy nillad, am holl wiſgoedd a lychwinaf.

4 Canys [c] dydd dïal *ſydd* yn fy nghâlon, a blwyddyn fy ngwaredigion a ddaeth.

5 [d] Edrychais hefyd, ac [e] nid *oedd* gynnorthwywr; rhyfeddais hefyd am nad *oedd* gynhaliwr: yna [f] fy mraich fy hun a'm hachubodd, a'm llidiowgrwydd a'm cynhaliodd.

6 A mi a ſathraf y bobl yn fy nîg, ac [g] a'u meddwaf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u cadernid a ddiſgynnaf i'r llawr.

7 ¶ Cofiaf drugareddau 'r ARGLWYDD, *a* moliant DUW, yn ôl yr hyn oll a roddodd DUW i ni, ac amlder *ei* ddaioni i dŷ Iſrael, yr hyn a roddodd efe iddynt yn ôl ei doſturiaethau, ac yn ôl amlder ei drugareddau.

8 Canys efe a ddywedodd, Dïau fy mhobl *ydynt* hwy, meibion ni ddywedant gelwydd; felly efe a aeth yn Jachawdwr iddynt.

9 [h] Yn eu holl gyſtudd hwynt efe a gyſtuddiwyd, ac Angel ei gydrycholdeb a'u hachubodd hwynt; [i] yn ei gariad, ac yn ei drugaredd y gwaredodd efe hwynt: [k] efe a'u dygodd hwynt, ac a'u harweiniodd yr holl ddyddiau gynt.

10 ¶ Hwythau oeddynt [l] wrthryfelgar, ac [m] a ofidiaſant ei Ysbryd ſanctaidd ef: am hynny y trôdd efe yn elyn iddynt, *ac* yr ymladdodd yn eu herbyn.

11 Yna y cofiodd *efe* 'r dyddiau gynt, Moſes *a*'i bobl, *gan ddywedyd*, *Mae* 'r hwn [n] a'u dygodd hwynt i fynu o'r môr, gyd â ‡ bugail ei braidd? mae 'r hwn [o] a oſododd ei Ysbryd ſanctaidd o'i fewn ef?

12 Yr hwn a'u tywyſodd *hwynt* â deheulaw Moſes, ac â'i ogoneddus fraich, [p] gan hollti 'r dyfroedd o'u blaen hwynt, i wneuthur iddo ei hun enw tragywyddol?

13 Yr hwn a'u harweiniodd hwynt trwy 'r dyfnderau, fel march yn yr anialwch, fel na thramgwyddynt?

14 Fel y diſgyn anifail i'r dyffryn, y gwnâ Ysbryd yr ARGLWYDD iddo orphwys: felly y tywyſaiſt dy bobl, i wneuthur it' enw gogoneddus.

15 ¶ [q] Edrych o'r nefoedd, a gwêl o annedd dy ſanctaiddrwydd a'th ogoniant: mae dy zêl, a'th gadernid, ‡ llioſogrwydd [r] dy doſturiaethau, a'th drugareddau tu ag attafi? a ymattaliaſant?

16 Canys ti *yw* ein Tâd ni, er [s] nad edwyn Abraham ni, ac na'n cydnebydd Iſrael: ti, ARGLWYDD, *yw* ein Tâd ni, ‡ ein gwaredydd; dy enw *ſydd* criôed.

17 ¶ Pa

[a] Dad. 19, 13.
[b] Galar. 1, 15.
[c] Pen. 34. 8. a 61. 2.
[d] Pen. 59. 16.
[e] Joan 16, 32.
[f] Sal. 98. 1.
[g] Dad. 16, 6.
[h] Barn. 10, 16. Zech. 2, 8. Act. 9. 4.
[i] Deut. 7, 7, 8.
[k] Ecſod. 19. 4. Deut. 1, 31. Pen. 46. 3, 4.
[l] Ecſod. 15. 24. Num. 14. 11. Sal. 78. 56. a 95. 9.
[m] Sal. 78. 40. Eph. 4. 30.
[n] Ecſod. 14. 30. Jer. 2. 6.
[o] Neh. 9. 20. Hag. 2. 5.
[p] Ecſod. 14. 21. Joſ. 3. 16.
[q] Deut. 26. 15. Sal. 80. 14.
[r] Jer. 31. 20. Hoſ. 11. 8.
[s] Job 14. 21. Preg. 9. 5.

Rhag. 29. P.
[a] Pen. 65. 15. Edrych Ad. 4, 12.
[b] Zech. 9. 16.
[c] Hoſ. 1. 10.
[d] Pen. 54. 6, 7.
[e] Sef, *y mae ſy ewyllys arni.*
[f] Ezec. 3. 17. a 33. 7.
[g] Deut. 28. 31, *&c.* Jer. 5. 17.
[h] Edrych Deut. 12. 12. a 14. 26. a 16. 11, 14.
[i] Pen. 40. 3. a 57. 14.
[k] Zech. 9. 9. Mat. 21. 5. Joan 12. 15.
[l] Pen. 40. 10. Dad. 22. 12.
‡ Sef, *goſodu-riaid yr Arglwydd.*
† Heb. *o's rhoddaf.*
† Heb. *daliad.*
‡ Neu, *ſŵn dy ymyſgaroedd.*
† Heb. *aithion.*
‡ Neu, *bugeiliaid*, fel Sal. 77. 20.
‡ Neu, *ein gwaredydd erioed*, *yw dy enw.*

17 ¶ Pa ham, ARGLWYDD, y gwnaethoſt i ni gyfeiliorni allan o'th ffyrdd? *ac* y caledaiſt ein calonnau oddi wrth dy ofn? dychwel er mwyn dy weiſion, llwythau dy etifeddiaeth.

18 Dros ychydig ennyd y meddiannodd dy bobl ſanctaidd; [t] ein gwrthwynebwŷr a fathraſant dy gyſſegr di.

19 Nyni ydym *eiddot ti*; eriôed ni 'buoſt yn arglwyddiaethu arnynt hwy; *ac* ‡ ni elwid dy enw arnynt.

[c] Sal. 74. 7.

‡ Neu, *ni elwid hwynt ar dy enw.*

PEN. LXIV.

Rhag. 30. P. Sul 5 ar ôl yr Yſtwyll, P.

1 *Yr Eglwys yn gweddïo ar i Dduw egluro ei allu,* 5 *Ac wrth fawrygu trugaredd Duw, yn cyfaddef ei llygredigaeth naturiol:* 9 *Yn cŵyno rhâg ei chyſtudd,*

[a] Mic. 1. 4.

OH na rwygit y nefoedd, a diſgyn, *fel* y [a] toddai 'r mynyddoedd o'th flaen di,

[b] Ecſod. 34. 10. Barn. 5. 4, 5. Sal. 68. 8. Hab. 3. 3.

2 Fel pan loſgo 'r tân greiſion, y pair y tân i'r dwfr ferwi; i hyſbyſu dy enw i'th wrthwynebwŷr, *fel* yr ofno 'r cenhedloedd rhagot.

[c] Sal. 31. 19. 1 Cor. 2. 9. ‡ Neu, *Dduw ond tydi.*

3 Pan [b] wnaethoſt bethau ofnadwy ni ddiſgwiliaſom *am danynt*, y diſgynnaiſt, *a*'r mynyddoedd a doddaſant o'th flaen.

4 Ac eriôed [c] ni chlywſant, ni dderbyniaſant â chluſtiau, ac ni welodd llygad, ‡ oh Dduw, ond tydi, *yr hyn* a ddarparodd efe i 'r neb a ddiſgwyl wrtho.

[d] Pen. 26. 8. [e] Sal. 90. 5, 6. [f] Hoſ. 7. 7. * Heb. *toddaiſt.*

5 Cyfarfyddi â 'r hwn ſy lawen, ac a wnâ gyfiawnder; [d] *y rhai* yn dy ffyrdd a'th gofiant di: wele ti a ddigiaiſt, pan bechaſom; ynddynt hwy y mae para, ac ni a fyddwn cadwedig.

6 Eithr yr ydym ni oll megis *peth* aflan, ac megis brattiau budron *yw* ein holl gyfjawnderau, a [e] megis deilen y ſyrthîaſom ni oll; a'n hanwireddau, megis gwŷnt, a'n dûg ni ymaith.

7 Ac [f] nid *oes* a alwo ar dy enw, nac a ymgyfyd i ymaflyd ynot: canys cuddiaiſt dy wyneb oddi wrthym, * diſeaiſt ni o herwydd ein hanwireddau.

[g] Pen. 29. 16. a 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20, 21.

8 Ond yn awr, O ARGLWYDD, ein Tâd ni *ydwyt* ti; [g] nyni *ydym* glai, a thithau *yw* ein lluniwr ni; ïe gwaith dy lâw *ydym* ni oll.

[h] Sal. 79. 8.

9 ¶ [h] Na ddigia, ARGLWYDD, yn ddirfawr, ac na chofia anwiredd yn dragywydd; wele, edrych attolwg; dy bobl di *ydym* ni oll.

10 Dy ſanctaidd ddinaſoedd ſydd anialwch; Sïon *ſydd* yn ddiffeithwch, a Jeruſalem yn anghyfannedd.

11 Tŷ ein ſancteiddrwydd, a'n harddwch ni, lle y moliannai ein tadau dydi, a loſgwyd â thân; a'n holl bethau dymunol ſydd yn anrhaith.

12 A ymatteli di, ARGLWYDD, wrth *y pethau* hyn? a dewi di, ac a gyſtuddi di ni yn ddirfawr?

PEN. LXV.

Rhag. 31. B. Sûl 6 ar ôl yr Yſtwyll, B.

1 *Galwedigaeth y cenhedloedd.* 2 *Gwrthod yr Juddewon, am eu hanghreduniaeth, a'u delw-addoliaeth, a'u rhagrith.* 8 *Gweddill a achubir.* 11 *Barnedigaethau ar yr enwir, a bendithion ar y duwiol.* 17 *Dedwydd gyflwr Jeruſalem newydd.*

[a] Rhuf. 9. 24, 25, 26. a 10. 20. Eph. 2. 12, 13.

CEiſiwyd fi gan y rhai ni ymofynnaſant *am danaf*, caſwyd fi gan *y rhai* ni 'm ceiſiaſant: dywedais, Wele fi, wele fi, wrth genhedlaeth ni alwyd ar fy enw.

2 Eſtynnais fy llâw ar hŷd y dydd at bobl wrthryfelgar, y rhai a rodient y ffordd nid *oedd* dda, ar ôl eu meddyliau eu hun;

3 Pobl y rhai a'm llidient i yn waſtad yn fy ŵyneb, [b] yn aberthu mewn gerddi, ac yn arogl-darthu * ar allorau pridd-feini.

[b] Pen. 1, 29. a 66, 17. * Heb. *ar bridd-feini.*

4 Y rhai a arhöent ym mŷſg y beddau, ac a lettyent yn y mynwentau; [c] y rhai a fwytâent gîg môch, ‡ ac iſgell ffiaidd *bethau yn* eu lleſtri:

[c] Pen. 66, 17. ‡ Neu, *a drylliau*

5 Y rhai a ddywedent, Sâf ar dy ben dy hun, na nesâ attafi; canys ſanctaiddiach ydwyf nâ thi. Y rhai hyn *ſydd* fŵg yn * ſy ffroenau, tân yn lloſgi ar hŷd y dydd.

* Neu, *fy nigoſaint.*

6 Wele, [d] 'ſgrifennwyd ger fy mron; ni thawaf; eithr talaf, ïe talaf [e] i'w mynwes,

7 Eich anwireddau chwi, ac [f] anwireddau eich tadau ynghŷd, (medd yr ARGLWYDD,) y rhai a arogl-darthaſant ar y mynyddoedd, ac a'm cablaſant ar y bryniau: am hynny y meſuraf eu hên weithredoedd hwynt i 'w mynwes.

[d] Deut. 32. 34. Mal. 3. 16. [e] Sal. 79. 12. [f] Ecſod. 20. 5.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Megis y ceir gwîn newydd mewn ſwpp o rawn, ac y dywedir, Na ddifwyna ef, canys *y mae* [g] bendith ynddo; felly y gwnâf er mwyn fy ngweiſion, na ddiſtrywiwyf hwynt oll.

[g] Joel 2, 14.

9 Either dygaf hâd allan o Jacob, ac o Juda *un* a etifeddo fy mynyddoedd: a 'm hetholedigion a'i hetifeddant, a 'm gweiſion a drigant yno.

10 Saron hefyd fydd yn gorlan defaid, a [h] glynn Achor yn orweddfa gwartheg, i 'm pobl y rhai a'm ceiſiaſant.

[h] Hoſ. 2, 15.

11 ¶ Ond chwi *yw* y rhai a wrthodwch yr ARGLWYDD, a anghofiwch fy mynydd ſanctaidd, a arlwywch fwrdd i 'r ‡ llu accw, ac a lenwch ddiod-offrwm i 'r * nifeiri accw.

‡ Neu, *Gâd.* * Neu, *Menni.*

12 Rhifaf chwithau i 'r cleddyf, a chwi oll a ymoſtyngwch i 'r lladdedigaeth; [i] o herwydd pan elwais chwi, nid attebaſoch; pan leferais, ni wrandawſoch; ond gwnaethoch ddrygioni yn fy ngolwg, a dewiſaſoch yr hyn nid oedd dda gennyf.

[i] Diar. 1, 24, &c. Pen. 66. 4. Jer. 7. 13,

13 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD Dduw, Wele, fy ngweiſion a fwyttânt, a chwithau a newynwch; wele, fy ngweiſion a yfant, a chwithau a ſychedwch; wele, fy ngweiſion a lawenychant, a chwithau a fydd cywilydd arnoch;

* Heb. *drylliad.*

14 Wele, fy ngweiſion a ganant o hyfrydwch calon, a chwithau a waeddwch rhag gofid calon, ac a udwch rhag * cyſtudd yſbryd.

[k] Pen. 62. 2. [l] Deut. 6. 13. Sal. 63. 11.

15 A'ch enw a adêwch yn felldith gan fy etholedigion; canys yr Arglwydd DDUW a 'th lâdd di, ac [k] a eilw ei weiſion *ar* enw arall:

Pen. 19. 18. a 45. 23. Zeph. 1. 5.

16 Fel y bo i'r hwn a ymfendigo ar y ddaear, ymfendigo yn Nuw 'r gwirionedd; ac [l] i'r hwn a dyngo ar y ddaear, dyngu i Dduw 'r gwirionedd: am anghofio 'r trallodau gynt, ac am eu cuddio hwynt o 'm golwg.

[m] Pen. 66. 22. 2 Pedr 3. 13. Dad. 21. 1.

17 ¶ Canys wele fi yn crëu [m] nefoedd newydd, a daear newydd; a'r rhai cyntaf ni chofir, ac ni * feddylir am danynt.

* Heb. *ddaw i ſynu ar y gâlon.*

18 Eithr llawenychwch, a gorfoleddwch yn dragywydd, *yn y pethau* a grëwyf fi: canys wele fi yn crëu Jeruſalem yn orfoledd, a 'i phobl yn llawenydd.

[n] Pen 62. 5.

19 [n] Gorfoleddaf hefyd yn Jeruſalem, a llawenychaf yn fy mhobl; ac ni chlywir ynddi mwyach [o] lais ŵylofain, na llêf gwaedd.

[o] Pen. 35. 10. a 51. 11. Dad. 7, 17. a 21, 4.

20 Ni bydd o hynny allan blentyn o oed, na henafgwr, yr hwn ni chyflawnodd ei ddyddiau; canys y bachgen fydd marw yn fâb canmlwydd,

canmlwydd, ond y pechadur yn ſâb canmlwydd a felldithir.

[p] Amos 9. 14. Edrych Lef. 26. 16. Deut. 28. 30.

21 [A] P hwy a adeiladant dai, ac a 'u cyfanneddant; plannant hefyd winllannoedd, a bwyttânt eu ffrwyth.

22 Nid adeiladant hwy, fel y cyfanneddo arall; ac ni phlannant, fel y bwyttao arall: eithr [q] megis dyddiau pren *y bydd* dyddiau fy mhobl, a 'm hetholedigion a ‡ hîrfwynhânt waith eu dwylaw.

[q] Sal. 92. 12.

23 Ni lafuriant yn ofer, ac [r] ni chenhedlant i drallod: canys hâd rhai bendigedig yr ARGLWYDD *ydynt* hwy, a 'u heppil gyd â hwynt.

‡ Neu, *a dreuliant.* [r] Deut. 28. 41.

24 A bydd [s] cyn galw o honynt, i mi atteb; ac a hwy ettto yn llefaru, mi a wrandawaf.

Hoſ. 9. 12. [s] Sal. 32. 5. [t] Pen. 11. 6, 7, 9.

25 [t] Y blaidd a'r oen a borant ynghŷd, y llêw fel ŷch a bawr wêllt: a 'r ſarph, [u] llŵch *fydd* ei bwyd hi: ni ddrygant ac ni ddiſtrywiant yn fy holl fynyddſanctaidd, medd yr ARGLWYDD.

[u] Gen. 3. 14.

PEN. LXVI.

1 Y myn y gogoneddus Ddaw ei waſanaethu mewn goſtyngedig burdeb, 5 Y mae yn cyſuro 'r goſtyngedig â rhyfeddol genhedliad, 10 a grafuſol ddoniau 'r Eglwys. 15 Tôſt ſarnedigaethau Duw yn erbyn yr annuwiol. 19 Y bydd i'r cenhedloedd eglwys ſanctaidd, 24 Ac y cânt weled damnediganeth yr annuwiol.

Rhag. 31. P. Sul 6 ar ôl yr Yſtwyll, P.

[a] 1 Bren. 8. 27. 2 Cron. 6. 18. Mat. 5. 34, 35. Act. 7. 48, 49. a 17. 24.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Y nêf *yw* fy ngorſedd-fainc, a'r ddaear *yw* * lleithig fy nhraed: mae 'r tŷ a adeiledwch i mi? ac mae 'r ſân y gorphwyſaf?

* Neu, *fy nhroed-fainc.*

[b] Sal. 34. 18. a 51. 17. Pen. 57. 15. a 61. 1. [c] Ezra 9. 4. a 10. 3. Diar. 28. 14. Ad. 5. [d] Pen. 1. 11.

2 Canys *y pethau* hyn oll a wnaeth fy llâw, a *thrwoſi* y mae hyn oll, medd yr ARGLWYDD: ond ar hwn yr edrychaf, [b] *ſef* ar y truan, a'r cyſtuddiedig o yſbryd, ac [c] ſydd yn crynu wrth fy ngair.

‡ Neu, *fynn.* [e] Deut. 23. 18. † Neu, *ſommedigaethau.* [f] Diar. 1, 24. Pen. 65. 12. Jer. 7. 13. [g] Ad. 2. [h] Pen. 5. 19.

3 [d] Yr hwn a laddo ŷch *ſydd fel* yr hwn a laddo ŵr; yr hwn a abertho ‡ oen *ſydd fel* yr hwn [e] a dorfynyglo gi; yr hwn a offrymma offrwm *ſydd fel ped offrymmai* waed môch; yr hwn a arogl-dartha thus ſydd *fel pe* bendigai eilun. Ie hwy a ddewiſaſant eu ffyrdd eu hun, a 'u henaid a ymhyfrydodd yn eu ffieidd-dra.

4 Minnau a ddewiſaf eu † dychymygion hwynt, ac a ddygaf arnynt yr hyn a ofnant; [f] am alw o honof, ac nid oedd a attebai; lleferais, ac ni wrandawſant: eithr gwnaethant yr hyn oedd ddrŵg yn fy ngolwg, a 'r hyn nid oedd dda gennyf a ddewiſaſant.

5 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, [g] y rhai a grynwch wrth ei air ef; Eich brodyr y rhai a 'ch caſaſant, *ac* a 'ch gyrraſant ar encil er mwyn fy enw i, a ddywedaſant, [h] Gogonedder yr ARGLWYDD: etto i 'ch llawenydd chwi y gwelir ef, a hwynt a waradwyddir.

6 Llêf ſoniarus o 'r ddinas, llêf o 'r Deml, llêf yr ARGLWYDD yn talu 'r pwyth i 'w elynion.

7 Cyn ei chlefychu yr eſgorodd; cyn dyfod gwewyr arni y rhyddhâwyd hi ar ſâb.

8 Pwy a glybu 'r fath beth a hyn? pwy a welodd y fath bethau a hyn? a wneir i 'r ddaear dyfu mewn un dŷdd? a enir cenedl *ar* unwaith? pan glafychodd Sion, yr eſgorodd hefyd ar ei meibion.

9 A ddygaf fi i'r enedigaeth, ac oni pharaf eſgor, medd yr ARGLWYDD? a baraf fi eſgor, ac a luddiaf, medd dy Dduw.

10 Llawenhêwch gyd â Jeruſalem, a byddwch hyfryd gyd â hi, y rhai oll a 'i cerwch hi; llawenychwch gyd â hi yn llawen, y rhai oll a alerwch o 'i phlegid hi:

11 Fel y ſugnoch, ac i 'ch diwaller â bronnau ei diddanwch hi; fel y godroch, ac y byddoch hyfryd gan ‡ helaethrwydd ei gogoniant hi.

‡ Neu, *ddiſgleirdeb.*

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, [i] mi a eſtynnaf iddi heddwch fel afon, a gogoniant y cenhedloedd fel ffrŵd lifeiriol: yna [k] y ſugnwch, [l] ar ei hyſtlys *hi* i 'ch dygir, ac ar ei gliniau i 'ch diddenir.

[i] Pen. 48. 18. a 60. 5. [k] Pen. 60. 16.

13 Fel un yr hwn y diddana ei fam ef, felly y diddanaf fi chwi; ac yn Jeruſalem i 'ch diddenir.

[l] Pen. 49. 22. a 60. 4.

14 A phan welo[ch] *hyn* y llawenycha eich calon, [m] eich eſgyrn hefyd a ſtodeuant fel llyſieuyn: ac fe adweinir llâw 'r ARGLWYDD tu ag at ei weiſion, a'i lidiowgrwydd wrth ei elynion.

[m] Edrych Ezec. 37. 1, &c.

15 Canys wele 'r ARGLWYDD a ddaw â thân, ac â 'i gerbydau fel trô-wynt, i dalu ei ddigter â llidiowgrwydd, a 'i gerydd â fflammau tân.

16 Canys yr ARGLWYDD a ymddadleu â thân, ac â 'i gleddyf yn erbyn pob cnawd; a lladdedigion yr ARGLWYDD fyddant aml.

17 [n] Y rhai a ymſancteiddiant, ac a ymlanhânt yn y gerddi, † yn ôl eu gilydd, yn y canol, gan fwytta cig môch a ffieidd-dra, a llygod, a gŷd-ddiweddir medd yr ARGLWYDD.

[n] Pen. 65. 3, 4. † Heb. *o'r tu ôl i un* pren.

18 Canys mi *a adwaen* eu gweithredoedd hwynt, a'u meddyliau: y mae *'r amſer* yn dyfod, i gaſglu 'r holl genhedloedd, a 'r jeithoedd, a hwy a ddeuant, ac a welant fy ngogoniant.

19 A goſodaf yn eu mŷſg arŵydd, ac anfonaf y rhai diangol o honynt, at y cenhedloedd, *i* Darſis, ‡ Affrica, a Lydia, y rhai a dynnant *mewn* bŵa, † Italia, a Groëg, *i* 'r ynyſoedd pell, y rhai ni chlywſant sôn am danaf, ac ni welſant fy ngogoniant: a mynegant fy ngogoniant ym mŷſg y cenhedloedd.

‡ *Pul, a Lud.* † *Tubal, a Jafan.*

20 A hwy a ddygant eich holl frodyr o blith yr holl genhedloedd, [o] *yn* offrwm i'r ARGLWYDD, ar feirch, ac ar gerbydau, ac ar elorau meirch, ac ar fulod, ac ar aniſeiliaid buain, i 'm mynydd ſanctaidd Jeruſalem, medd yr ARGLWYDD, megis y dŵg meibion Iſrael offrwm mewn lleftr glân *i* dŷ 'r ARGLWYDD.

[o] Rhuſ. 15. 16. [p] Ecſod. 1. 6. Pen. 61. 6. [q] Pen. 65. 17. [r] Zech. 14. 16. † Heb. *i'w newyddloer.* ‡ Heb. *i'w Sabbath.*

21 Ac o honynt hwy y cymmeraf *rai* [p] yn offeiriaid, *ac* yn Leſiaid, medd yr ARGLWYDD.

[p] 1 Pedr 2. 9. Dad. 1. 6. [q] Pen. 65. 17. [r] 2 Pedr 3. 13. Dad. 21. 1.

22 Canys megis y ſaif ger fy mron [q] y nefoedd newydd, a'r ddaear newydd, y rhai a wnâf fi, medd yr ARGLWYDD; felly y ſaif eich hâd chwi, a 'ch enw chwi.

23 [r] Bydd hefyd o newydd-loer † i newydd-loer, ac o Sabboth ‡ i Sabboth, i bob cnawd ddyfod i addoli ger fy mron i, medd yr ARGLWYDD.

24 A hwy a ânt allan ac a edrychant ar gelaneddy rhai a wnaethant gamwedd i 'm herbyn. Canys eu [s] prŷf ni bydd marw, a'u tân ni ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra gan bob cnawd.

[s] Marc 9. 44, 46, 48.

¶ Llyfr

PEN. I.

Gorph. 17. B.

1 *Amſer*, 3 *a galwad Jeremi.* 11 *Ei brophwydol weledigaeth ef am y wialen Almon, a'r crochan berwedig.* 15 *Ei drom gennadwri ef yn erbyn Juda.* 17 *Duw yn ei gyſſuro ef, trwy addo iddo ei gymmorth.*

3375. [a] Joſ. 21. 18. [1] Cron. 6. 60.

GEiriau Jeremi ſâb Helciah, o'r offeiriaid, y rhai *oedd* yn [a] Anathoth, o fewn tîr Benjamin:

2 Yr hwn y daeth gair yr ARGLWYDD atto, yn nyddiau Joſiah ſâb Amon brenhin Juda; yn y drydedd ſlwyddyn ar ddêg o'i deyrnaſiad ef.

3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Jehoiacim ſâb Joſiah brenhin Juda; nes darfod un mlynedd ar ddêg i Sedeciah ſâb Joſiah brenhin Juda; hyd ddygiad Jeruſalem i gaethiwed, [b] yn y pummed mis,

[b] 2 Bren. 25. 8. Pen. 52. 12.

4 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Cyn i mi [c] dy lunio di yn y grôth, [d] mi a'th adnabûm; a chyn dy ddyfod o'r grôth, [e] y ſancteiddiais di; *a* mi a'th roddais yn brophwyd i'r cenhedloedd.

[c] Eſay 49. 1. 5. [d] Ecſod. 33. 12, 17. [e] Luc 1. 15, 41. Gal. 1. 15, 16. [f] Ecſod. 4. 10. a 6. 12. [g] Ezec. 3. 9. [h] Ecſod. 3. 12. Deut. 31. 6, 8. Joſ. 1. 5. Heb. 13. 6. [i] Eſay 6. 7. [k] Pen. 5. 14. [l] Pen. 18. 7. 2 Cor. 10. 4, 5. [m] Ezec. 11. 3, 7. a 24. 3. † Heb. *oddiwrth ſbyneb y gogledd.* [n] Pen. 4. 6. a 6. 1. † Heb. *yr agorir drŵg.* [o] Pen. 5. 15. a 6. 22. a 10. 22. [p] 1 Bren. 18. 46. 2 Bren. 4. 29. a 9. 1. ‡ Neu, *ddryllio.*

6 Yna y dywedais, [f] O Arglwydd DDUW, wele, ni fedraf ymadrodd; canys bachgen *ydwyf* fi.

7 ¶ Ond yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ddywed, Bachgen ydwyf: canys ti a ai at y rhai oll i'th anfonwyf, a'r hyn oll a orchymynnwyf it' a ddywedi.

8 [g] Nac ofna rhag eu hwynebau hwynt: canys [h] *yr ydwyf* fi gyd â thi i'th waredu, medd yr ARGLWYDD.

9 Yna 'r eſtynnodd yr ARGLWYDD ei lâw, ac [i] a gyffyrddodd â 'm genau. A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, [k] rhoddais fy ngeiriau yn dy enau di.

10 Gwêl, heddyw i'th oſodais ar y cenhedloedd, ac ar y teyrnaſoedd, [l] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i ddifetha, ac i ddiſtrywio, i adeiladu, ac i blannu.

11 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, Jeremi, beth a weli di? Minnau a ddywedais, Gwialen almon a welaf fi.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Da y gwelaiſt; canys mi a bryſuraf fy ngair i 'w gyflawnu.

13 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf yr ail waith, gan ddywedyd, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Mi a welaf [m] grochan berwedig, a'i ŵyneb † tu a'r gogledd.

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, O'r [n] gogledd † y tyrr drŵg allan ar holl drigolion y tîr.

15 Canys wele, myfi [o] a alwaf holl deuluoedd teyrnaſoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant, ac a oſodant bob *un* ei orſedd-faingc wrth ddrŵs porth Jeruſalem, ac yn erbyn ei muriau oll o amgylch, ac yn erbyn holl ddinaſoedd Juda.

16 A mi a draethaf fy marnedigaethau yn eu herbyn, am holl anwiredd y rhai a 'm gadawſant, ac a arogl-darthaſant i ddiwiau eraill, ac a addolaſant weithredoedd eu dwylaw eu hunain.

17 ¶ Am hynny [p] gwregyſa dy lwynau, a chyfod, a dywed wrthynt yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymmyn it': na arſwyda eu hwynebau; rhag i mi dy ‡ ddiſtrywio di ger eu bron hwynt,

18 Canys wele, heddyw yr ydwyf yn dy roddi di [q] yn ddinas gaerog, ac yn golofn haiarn, ac yn fûr prês, yn erbyn yr holl dîr, yn erbyn brenhinoedd Juda, yn erbyn ei thywyſogion, yn erbyn ei hoffeiriaid, ac yn erbyn pobl y tîr.

[q] Eſay 50. 7. Pen. 6. 27. a 15. 20.

19 Ymladdant hefyd yn dy erbyn, ond ni 'th orchfygant: canys myfi *ydd* gyd â thi i'th ymwared medd yr ARGLWYDD.

PEN. II.

Gorph. 17. P.

1 *Duw wedi dangos ei garedigrwydd o'r blaen, yn ymliw â 'r Juddewon am droi oddi wrtho mor ddiachos,* 9 *y tu hwnt i bawb eraill.* 14 *Mai hwynt-hwy eu hunain yw 'r achos o'u haſtwydd.* 20 *Pechodau Juda.* 31 *Gwrthod ei hyder ef.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,

‡ Neu, *er dy fwyn, gared.*

2 Cerdda, a lleſa yng nghluſtiau Jeruſalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cofiais ‡ di, caredigrwydd dy [a] jeuengctid, a ſerch dy ddyweddi, pan i'm canlynaiſt yn y diffeithwch, mewn tîr ni hauwyd.

[a] Ezec. 16. 8, 22. a 23. 3, 8, 19.

3 [b] Iſrael *ydoedd* ſanctеiddrwydd i'r ARGLWYDD, *a* [c] blaenffrwyth ei gnŵd ef: [d] pawb oll a'r a'i bwyttao a bechant; drŵg a ddigwydd iddynt, medd yr ARGLWYDD.

[b] Ecſod. 19. 5, 6. [c] Jago 1. 18. Dad. 14. 4. [d] Pen. 12. 14.

4 Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, tŷ Jacob, a holl deuluoedd tŷ Iſrael.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] Pa anwiredd a gafodd eich tadau chwi ynofi, gan iddynt ymbellhâu oddi wrthyf, a rhodio ar ôl oferedd, a myned yn ofer.

[e] Edrych Pen. 50. 7. Eſay 5. 4. Mic. 6. 3.

6 Ac ni ddywedant, [f] Pa le *y mae* 'r ARGLWYDD a'n dûg ni i fynu o dîr yr Aipht; a 'n harweiniodd trwy 'r [g] anialwch; trwy dîr diffaith, a phyllau; trwy dîr ſychder, a chyſcod angau; trwy dîr nid aeth gŵr trwyddo, ac ni thrigodd dŷn ynddo?

[f] Eſay 63. 9, 11, 13. Hoſ. 13. 4. [g] Deut. 8. 15, a 32. 10. [h] Sal. 78. 58. a 106. 38. [i] Mal. 2. 6, 7. Rhuf. 1. 20. [k] Ecſod. 20. 5. Lef. 20. 5.

7 Dygais chwi hefyd i wlâd gnydfawr, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni: eithr pan ddaethoch i mewn, [h] halogaſoch fy nhîr i, a gwnaethoch fy etifeddiaeth i yn ffieidd-dra.

8 Yr offeiriaid ni ddywedaſant, Pa le *y mae* 'r ARGLWYDD? [i] a 'r rhai ſy 'n trîn y gyfraith nid adnabuant fi: y bugeiliaid hefyd a droſeddaſant i 'm herbyn, a'r prophwydi a brophwydaſant yn *enw* Baal, ac a aethant ar ôl *pethau* ni wnaent lesâd.

9 ¶ O blegid hyn, mi a ddadleuaf â chwi etto, medd yr ARGLWYDD; ïe [k] dadleuaf â meibion eich meibion chwi.

‡ Neu, *troſodd i.*

10 Canys ewch ‡ dros ynyſoedd Cittim, ac edrychwch; a danfonwch i Gedar, ac yſtyriwch yn ddiwyd, ac edrychwch a fu 'r cyfryw beth.

[l] Mic. 4. 5. [m] Pen. 16. 20. [n] Sal. 106. 20. Rhuf. 1. 23. [o] Eſay 1. 2. Pen. 6. 19. [p] Sal. 36. 9. Pen. 17. 13. a 18. 14.

11 [l] A newidiodd *un* genedl *eu* duwiau, a hwy [m] heb *ſod* yn dduwiau? eithr fy mhobl i [n] a newidiodd eu gogoniant am *yr hyn* ni wnâ lesâd.

12 O chwi nefoedd, [o] ſynnwch wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, a byddwch anghyſannedd jawn, medd yr ARGLWYDD.

13 Canys dau ddrŵg a wnaeth fy mhobl; Hwy a 'm gadawſant i, [p] ffynnon y dyfroedd byw, *ac* a gloddiaſant iddynt eu hunain bydewau, *ïe* bydewau wedi eu torri, ni ddaliant ddwfr.

† Heb. *yr aeth yn yſpail.*

14 ¶ Ai gwâs *ydyw* Iſrael? ai *gwâs* a anwyd yn tŷ *yw* eſe? pa ham † yr yſbeiliwyd ef?

15 Y llewod jeuaingc a ruaſant arno, *ac a* † leiſiaſant;

† Heb. *roiſant eu llêf.*

‡ Neu, *ymbörthant ar.*

Deut. 33. 12.

Eſay 8. 8.

[q] Pen. 4. 18.

† *Sibor.*

[r] Eſay 3. 9.

Hoſ. 5. 5.

‡ Neu, *waſanaethaf.*

[s] Eſay 57. 5, 7.

Pen. 3. 6.

[t] Ecſod. 15. 17.

Sal. 44. 2. a 80. 8.

Eſay 5. 1, &c.

Mat. 21. 33.

Marc 12. 1.

Luc 20. 9.

[u] Deut. 32. 32.

[x] Job 9. 30.

[y] Deut. 32. 34.

Job 14. 17.

Hoſ. 13. 12.

‡ Neu, *O gamel buan, yr ydwyt,* &c.

[z] Job 39. 5, &c.

Pen. 14. 6.

‡ Neu, *Oh aſyn.*

† Heb. *dyſgu.*

‡ *bod yn ddïarchen*

[a] Jer 18. 12.

* Neu, *ai dïobaith yw?*

† Heb. *gafer.*

[b] Eſay 26. 16.

[c] Deut. 32. 37.

Barn. 10. 14.

[d] Eſay 45. 20.

† Heb. *ddrŵg.*

[e] Pen. 11. 13.

[f] Eſay 1. 5. a 9. 13. Pen. 5. 3. [g] Mat. 23. 29, &c. [h] Ad. 5.

† Heb. *arglwyddiaethu yr ydym.*

† leiſiaſant; a 'i dîr ef a oſodaſant yn anrhaith, a'i ddinaſoedd a loſgwyd heb drigiannydd.

16 Meibion Noph hefyd a Thahapanes a ‡ dorraſant dy goryn di.

17 [q] Onid tydi a beraiſt hyn it' dy hun, am wrthod o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, pan ydoedd efe yn dy arwain ar hŷd y ffordd?

18 A'r awr hon, beth *ſydd* i ti *a wnelych* yn ffordd yr Aipht, i yfed dwfr † Nilus? a pheth *ſydd* i ti yn ffordd Aſſyria, i yfed dwfr yr afon?

19 [r] Dy ddrygioni dy hun a 'th goſba di, a 'th wrthdro a 'th gerydda: gŵybydd dithau a gwêl mai drŵg a chwerw *ydyw* gwrthod o honot yr ARGLWYDD dy Dduw, ac nad *ydyw* fy ofn i ynot ti, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd.

20 ¶ O blegid er ys talm mi a dorrais dy jau di, *ac* a ddrylliais dy rwymau; a thi a ddywedaiſt, Ni † throſeddaf; [s] er hynny ti a wibiaiſt, gan butteinio ar bob brynn uchel, a than bob pren deiliog.

21 Etto myfi [t] a 'th blannaſwn yn bêrwinwŷdden, o'r jawn hâd oll: pa fôdd gan hynny i'th drowyd im' [u] yn blanhigyn aſrywiog gwinwŷdden ddieithr?

22 Canys pe byddai it' [x] ymolchi â nitr, a chymmeryd it' lawer o ſebon; *etto* [x] nodwyd dy anwiredd ger fy mron i, medd yr Arglwydd DDUW.

23 Pa fôdd y dywedi, Ni halogwyd fi, ac nid euthum yn ôl Baalim? Edrych dy ffordd yn y glynn, gŵybydd beth a wnaethoſt; ‡ camel buan *ydwyt* yn amgylchu ei ffyrdd.

24 [z] ‡ Aſyn wŷllt wedi ei † chynnefino â 'r anialwch, wrth ddymuniad ei chàlon yn yfed gwŷnt, wrth ei hachlyſur pwy a 'i trŷ ymaith? pawb a'r a'i ceiſiant hi, nid ymflinant; yn ei mîs y cânt hi.

25 Cadw dy droed rhag ‡ noethni, a 'th gêg rhag ſyched. [a] Tithau a ddywedaiſt, * Nid oes obaith, nac *oes:* canys cerais ddieithriaid, ac ar eu hôl hwynt yr âf fi.

26 Megis y cywilyddia lleidr pan † ddalier ef; felly y cywilyddia tŷ Iſrael; hwynthwy, eu brenhinoedd, eu tywyſogion, a'u hoffeiriaid, a'u prophwydi;

27 Y rhai a ddywedant wrth bren, Tydi *yw* fy nhâd; ac wrth garreg, Ti a 'm cenhedlaiſt. Canys hwy a droiſant attafi wegil, ac nid wyneb: ond yn amſer eu [b] hadfyd y dywedant, Cyfod, a chadw ni.

28 Eithr [c] pa le *y mae* dy dduwiau, y rhai a wnaethoſt i ti? codant, o's [d] gallant dy gadw yn amſer dy † adfyd: canys [e] *wrth* rifedi dy ddinaſoedd y mae dy dduwiau di, O Juda.

29 Pa ham yr ymddadleuwch â mi? chwi oll a droſeddaſoch i 'm herbyn, medd yr ARGLWYDD.

30 Yn ofer y [f] tarewais eich plant chwi, ni dderbyniaſant gerydd: eich cleddyf eich hun [g] a ddifaodd eich prophwydi, megis llêw yn diſtrywio.

31 ¶ Oh genhedlaeth, gwelwch air yr ARGLWYDD: [h] A fûm i yn anialwch i Iſrael? yn dîr tywyllwch? pa ham y dywed fy mhobl, † Arglwyddi ydym ni, ni ddeuwn ni mwy attat ti?

32 A anghofia morŵyn ei hardd-wiſg? *neu* y briodaſ-ferch ei thlyſau? etto fy mhobl i a'm hanghofiaſant ddyddiau aneirif.

33 Pa ham yr ŵyt ti yn cyweirio dy ffordd i geiſio cariad? am hynny hefyd y dyſgaiſt dy ffyrdd i rai drygionus.

34 Hefyd yn dy odrau di y cafwyd gwaed eneidiau 'r tlodion diniwaid; nid wrth † chwilio y cefais hyn, eithr ar y rhai hyn oll.

† Heb. *gloddio.*

35 Etto ti a ddywedi, Am fy mod yn ddiniwaid, yn ddïau y try ei lîd ef oddi wrthyf. Wele, dadleuaf â thi am ddywedyd o honot, Ni phechais.

36 [i] Pa ham y gwibi di cymmaint i newidio dy ffordd? canys [k] ti a waradwyddir o herwydd yr Aipht, fel [l] i 'th waradwyddwyd o herwydd Aſſyria.

37 Hefyd ti a ddeui allan oddi wrtho, [m] a 'th ddwylaw ar dy ben: o blegid yr ARGLWYDD a wrthodes dy hyder di, ac ni lwyddi ynddynt.

[i] Pen. 31, 22.

[k] Eſay 30. 3.

[l] 2 Cron. 28. 20.

[m] 2 Sam. 13. 19.

PEN. III.

1 Mawr drugaredd Duw yn yſgêler hutteindra Juda. 6 Mai gwaeth yw Juda nag Iſrael. 12 Addewidion yr Efengyl i 'r edifeiriol. 20 Duw yn argyhoeddi, ac yn galw Iſrael, a hwythau yn gwneuthur cyffes gyhoedd o'u pechodau.

Gorph. 18. B.

† HWy a ddywedant, O gyrr gŵr ei wraig ymaith, a myned o honi oddi wrtho ef, ac iddi fod yn eiddo gŵr arall, [a] a ddychwel efe atti hi mwyach? oni lwyrhalogir y tîr hwnnw? Ond ti a butteiniaiſt *gyd â* chyfeillion lawer; etto dychwel attafi, medd yr ARGLWYDD.

† Heb. *Gan ddywedyd.*

[a] Deut. 24. 4.

2 Dyrchafa dy lygaid i'r lleoedd uchel, ac edrych pa le ni phutteiniaiſt. [b] Ti a eiſteddaiſt ar y ffyrdd iddynt hwy, megis Arabiad yn yr anialwch, ac a halogaiſt y tîr â'th butteindra, ac â 'th ddrygioni.

[b] Gen. 38. 14. Ezec. 16. 24, 25.

3 Am hynny 'r attaliwyd [c] y cafodydd, ac ni bu gwlâw diweddar; a [d] thalcen putteinwraig oedd i ti, gwrthodaiſt gywilyddio.

[c] Deut. 28. 24. [d] Pen. 9. 12. Pen. 6. 15. a 8. 12.

4 Oni lefi di arnafi o hyn allan, Fy nhâd, ti *yw* [e] tywyſog fy jeuengctid?

Ezec. 3. 7.

5 [f] A ddeil efe *ei ddig* byth? a 'i ceidw yn dragywydd? Wele dywedaiſt a gwnaethoſt yr hyn oedd ddrŵg hyd y gellaiſt.

Zeph. 3. 5. [e] Diar, 2. 17.

6 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf yn amſer Joſiah y brenhin, A welaiſt ti hyn a wnaeth Iſrael wrthnyſig? Hi [g] a aeth i bob mynydd uchel, a than bob pren deiliog, ac a butteiniodd yno.

Ynghŷlch 3392. [f] Sal. 103. 9. Eſay 57.

7 A mi a ddywedais wedi iddi wneuthur hyn i gŷd, Dychwel attafi. Ond ni ddychwelodd. A Juda [h] ei chwaer anffyddlon hi a welodd *hynny.*

16. Ad. 12. [g] Pen. 2. 20.

8 A gwelais yn dda, am yr achoſion oll y putteiniodd Iſrael wrthnyſig, ollwng o honof hi ymaith, ac a roddais iddi ei llythyr yſgar: er hyn ni ofnodd Juda ei chwaer anffyddlon; eithr aeth a phutteiniodd hithau hefyd.

[h] Ezec. 16. 46. a 23. 2, 4.

9 A chan ‡ yſgafnder ei phutteindra yr halogodd hi 'r tîr; canys gyd â 'r maen a 'r pren y putteiniodd hi.

‡ Neu, *air.*

10 Ac er hyn oll hefyd, ni ddychwelodd Juda ei chwaer anffyddlon attafi, â 'i holl gâlon, eithr mewn † rhagrith, medd yr ARGLWYDD.

† Heb. *ffalſder.*

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Iſrael wrthnyſig a 'i cyfiawnhaodd ei hun rhagor Juda anffyddlon.

neu, *celwydd.* [i] Ezec. 16. 51. a 23. 11.

12 ¶ Cerdda a chyhoedda 'r geiriau hyn tu a'r gogledd, a dywed, Ti Iſrael wrthnyſig, dychwel, medd yr ARGLWYDD, ac

ac ni adawaf i'm llîd fyrthio arnoch: canys
k Sal. 86. 15. a 103. 8, 9. k trugarog *ydwyf* fi, medd yr ARGLWYDD, ni ddaliaf *lid* yn dragywydd.
Ad. 5. 13 Yn unig cydnebydd dy anwiredd, droſeddu o honot yn erbyn yr ARGLWYDD dy Dduw, a gwaſgaru o honot dy ffyrdd i ddieithriaid, dan bob pren deiliog, ac ni wrandawëch ar fy llêf, medd yr ARGLWYDD.
14 Trowch, chwi blant gwrthnyſig, medd yr ARGLWYDD; canys myfi a'ch priodais chwi; a mi a'ch cymmeraf chwi, un o ddinas, a dau o deulu, ac a'ch dygaf chwi i Sion:
l Pen. 23. 4. Ezec. 34. 23. 15 Ac a roddaf i chwi l fugeiliaid wrth *fodd* fy nghalon, y rhai a'ch porthant chwi â gwybodaeth, ac â deall.
Eph. 4. 11. 16 Ac wedi darfod iwch' amlhâu a chynnyddu ar y ddaear, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, ni ddywedant mwy, Arch cyfammod yr ARGLWYDD;
† Heb. *ni eſgyn ary gâlon.* ac † ni's meddwl càlon am dani, ac ni chofir hi; nid ymwelant â *hi* chwaith, ac ni wneir *hynny* mwy.
17 Yn yr amſer hwnnw y galwant Jeruſalem yn orſeddfa 'r ARGLWYDD, ac y
m Eſay 60. 9. ceſglir atti yr holl genhedloedd, m at enw 'r ARGLWYDD, i Jeruſalem: ac ni
n Pen. 11. 8. n rodiant mwy yn ôl cildynrwydd eu càlon ddrygionus.
o Edrych Eſay 11. 13. Ezec. 37. 16, 22. 18 Yn y dyddiau hynny o'r rhodia tŷ Juda ‡ gyd â thŷ Iſrael, a hwy a ddeuant ynghyd, o dir y gogledd, i'r tîr a roddais yn etifeddiaeth i'ch tadau chwi.
Hoſ. 1. 11. ‡ Neu, *i dŷ.* p Sal. 106. 24. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16, 41, 45. 19 Ond mi a ddywedais, Pa fôdd i'th oſodaf ym mhlith y plant, ac y rhoddaf i ti p dîr dymunol, *ſef* etifeddiaeth † ardderchog lluoedd y cenhedloedd? Ac a ddywedais, Ti a elwi arnafi, Fy n[illegible]c ni throi ymaith oddi ar fy ôl i.
20 ¶ Yn ddiau fel yr anffyddlona gwraig oddi wrth ei chyfaill; felly, tŷ Iſrael, q y buoch anffyddlon i mi, medd yr ARGLWYDD.
† Heb. *dymuniad.* 21 Llêf a glywyd yn y mannau uchel, ŵylofain *a* dymuniadau meibion Iſrael: canys gŵyraſant eu ffordd, *ac* anghofiaſant yr ARGLWYDD eu Duw.
q Pen. 5. 11. r Hoſ. 14. 1. 22 r Ymchwelwch, feibion gwrthnyſig, *a* mi a jachâf eich gwrthnyſigrwydd chwi. Wele ni yn dyfod attat ti; o blegid ti *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw.
s Sal. 121. 1, 2. t Sal. 3. 8. 23 s Diau *fod* yn ofer *ymddiried am help* o'r brynniau, *ac o* liaws y mynyddoedd: t diau *fod* jechydwriaeth Iſrael yn yr ARGLWYDD ein Duw ni.
24 Canys gwarth a yſodd lafur ein tadau o'n hieuengctid; eu defaid a'u gwartheg, eu meibion a'u merched.
25 Gorwedd yr ydym yn ein cywilydd, a'n gwarth a'n tôdd ni: canys yn erbyn yr ARGLWYDD ein Duw y pechaſom, nyni a'n tadau, o'n hieuengctid hyd y dydd heddyw, ac ni wrandawſom ar lais yr ARGLWYDD ein Duw.

PEN. IV.

Gorph. 18. P. 1 *Duw yn galw Iſrael, trwy ei addewid;* 3 *yn annog Juda i edifarhâu, trwy farnedigaethau ofnadwy.* 19 *Toſtur gŵynfan am drueni Juda.*

a Joel 2. 12. b Eſay 65. 16. Edrych Pen. 5. 2. c Eſa. 48. 1. I Srael, o's dychweli, a dychwel attafi, medd yr ARGLWYDD: hefyd o's rhoi heibio dy ffieidd-dra oddi ger fy mron, yna ni'th ſymmudir.
2 A b thi a dyngi, Byw *yw* 'r ARGLWYDD, c mewn gwirionedd, mewn barn, ac mewn cyfiawnder: a'r cenhedloedd a ymfendithiant ynddo; ïe ynddo ef
d 2 Cor. 10. 17. d yr ymglodforant.
3 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth wŷr Juda, ac wrth Jeruſalem, e Braenerwch i chwi fraenar, ac f na
e Hoſ. 10. 12. f Mat. 13. 7, 22. heuwch mewn drain.
4 g Ymenwaedwch i'r ARGLWYDD, a rhoddwch heibio ddienwaediad eich càlon, chwi gŵyr Juda, a thrigolion Jeruſalem: rhag i'm digoſaint ddyfod allan fel tân, a lloſgi, fel na *byddo* diffoddydd, o herwydd drygioni eich amcanion.
g Deut. 10. 16. a 30. 6. Col. 2. 11. 5 Mynegwch yn Juda, a chyhoeddwch yn Jeruſalem, a dywedwch, Udganwch udgorn yn y tîr, gwaeddwch, ymgaſglwch, a dywedwch, h Ymgynhullwch, ac awn i'r
h Pen. 8. 14. dinaſoedd caerog.
† Neu, *ymgaſgloch,* neu, *ymgryſhêwch.* 6 Codwch faner tu a Sion, † ffowch, ac na ſefwch: canys i mi a ddygaf ddrŵg o'r gogledd, a ‡ dinyſtr mawr.
i Pen. 1. 13, 14, 15. a 6. 22. ‡ Heb. *thorriad.* 7 k Y llêw a ddaeth i fynu o'i loches, a difethwr y cenhedloedd a gychwynnodd, ac a aeth allan o'i drigle, l i wneuthur dy dîr yn orwag; *a'th* ddinaſoedd a ddinyſtrir heb drigiannydd.
k Dan. 7. 4. l Pen. 2. 15. 8 Am hyn m ymwregyſwch a lliain ſâch; galerwch ac udwch: canys angerdd llid yr ARGLWYDD ni throes oddi wrthym ni.
m Pen. 6. 26. 9 Ac yn y dŷdd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y derfydd am gâlon y brenhin, ac am gâlon y pennaethiaid: yr offeiriaid hefyd a ſynnant, a'r prophwydi a ryfeddant.
n Ezec. 14. 9. 10 Yna y dywedais, O ARGLWYDD Dduw, n yn ſicr gan dwyllo ti a dwyllaiſt y bobl yma a Jeruſalem, gan ddywedyd, Bydd heddwch i chwi; ac etto fe ddaeth y cleddyf hyd at yr enaid.
11 Yn yr amſer hwnnw y dywedir wrth y bobl hyn, ac wrth Jeruſalem; Gwynt ſych yr uchel-leoedd yn y diffeithwch tu a merch fy mhobl, nid i nithio, ac nid i buro;
† Neu, *llawnach nâ'r lle-* 12 Gwynt † llawn o'r *lleoedd* hynny a ddaw attaf: weithian hefyd myfi a draetha farn yn eu herbyn hwy.
oedd. o Eſay 5. 28. p Hab. 1. 8. 13 Wele, megis cymmylau y daw i fynu, o a'i gerbydau megis cor-wynt: p ei feirch ſy yſgafnach nâ'r eryrod. Gwae nyni; canys ni a anrheithiwyd.
q Eſay 1. 16. 14 O Jeruſalem, q golch dy gàlon oddi wrth ddrygioni, fel y byddech gadwedig: pa hŷd y llettyi o'th fewn goeg amcanion?
r Pen. 8. 16. 15 Canys llêf ſydd yn mynegi r allan o Ddan, ac yn cyhoeddi cyſtudd allan o fynydd Ephraim.
16 Coſïewch i'r cenhedloedd: wele, cyhoeddwch yn erbyn Jeruſalem, ddyfod gwilwŷr o wlâd bell, a lleſaru yn erbyn dinaſoedd Juda.
s Sal. 107. 17. Eſay 50. 1. Pen. 2. 17, 19. t Eſay 15. 5. a 16. 11. a 21. 3. a 22. 4. Pen. 9. 1, 10. u Sal. 42. 7. Ezec. 7. 26. * *Ilenni.* 17 Megis ceidwaid maes y maent o amgylch yn ei herbyn; am iddi fy nigloni, s medd yr ARGLWYDD.
18 s Dy ffordd di a'th amcanion a wnaethant hyn i ti: dymma dy ddrygioni di, am ei fod yn chwerw, am ei fod yn cyrhaeddyd hyd at dy gâlon di.
19 ¶ Fy t mòl, fy mòl, gofidus ŵyf o barwydenau fy nghalon, mae fy nghalon yn terfyſgu ynof: ni allaf dewi, am it' glywed ſain yr udgorn, O fy enaid, *a* gwaedd rhyfel.
20 u Dinyſtr ar ddinyſtr a gyhoeddwyd; canys yr holl dîr a anrheithiwyd: yn ddiſymmwth y diſtrywiwyd fy llueſtai *i*, *a'm* * cortenni yn ddiattreg.

21 Pa hŷd y gwelaf faner? *ac* y clywaf ſain yr udgorn?

22 Canys *y mae* fy mhobl i yn ynfyd heb fy adnabod i; meibion angall *ydynt*, ac nid deallgar hwynt: *y maent* yn ſynhwyrol i wneuthur drŵg, eithr gwneuthur da ni fedrant.

23 Mi a edrychais ar y ddaear, ac wele, afluniaidd a gwâg *oedd*; ac ar y neſoedd, a goleuni nid *oedd* ganddynt.

[x] Eſay 5. 25. 24 [x] Mi a edrychais ar y mynyddoedd, ac wele yr oeddynt yn crynu; ar holl ſrynniau a ymeſgydwent.

25 Mi a edrychais, ac wele, nid *oedd* dŷn, a holl adar y neſoedd a giliaſent.

26 Mi a edrychais, ac wele 'r dôl-dir yn anialwch, a'i holl ddinaſoedd a ddiſtrywiaſid o flaen yr ARGLWYDD, gan lidiowgrwydd ei ddigter ef.

[y] Pen. 5. 10. 18. a 30. 11. a 46. 28. 27 Canys ſel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Y tîr oll fydd diffeithwch: [y] ac etto ni wnâf ddiben.

28 Am hynny y galara 'r ddaear, ac [z] y tywylla 'r neſoedd oddi uchod: o herwydd dywedyd o honofi, Mi a'i bwriedais, ac ni bydd edifar gennyf, ac ni thrôf oddi wrtho.

[z] Eſay 5. 30. a 50. 3. 29 Rhag trŵſt y gwŷr meirch a'r ſaethyddion y ffŷ 'r holl ddinas; hwy a ânt i'r dyryſni, ac a ddringant ar y creigiau: yr holl ddinaſoedd a adewir, ac heb neb a drigo ynddynt.

30 A thithau yr anrheithiedig, beth a wnei? Er ymwiſgo o honot ag yſgarlad, er it' ymdrwſſio â thlyſau aur, er i ti [a] liwio dy ŵyneb â lliwiau, yn ofer i'th wnei dy hun yn dêg; *dy* gariadau a'th ddirmygant, *ac* a geiſiant dy einioes.

[a] Neu, *derri dy lygaid.*

31 Canys clywais lêf megis gwraig yn eſgor, cyſyngder fel benyw yn eſgor ar ei hetifedd cyntaf, llêf merch Sion, yn ochain, *ac* yn lledu ei dwylaw, *gan ddywedyd*, Gwae fi yr awr hon; o blegid diffygiodd fy enaid gan leiddiaid.

PEN. V.

Gorph. 19. B. Sul 14 ar ôl y Drindod, B.

1 *Barnedigaethau Duw ar yr Juddewon, am eu gwrthryſigrwydd,* 7 *am eu godineb,* 10 *am eu bannuwioldeb,* 19 *am iddynt ddiyſtyru Duw,* 25 *am eu mawr bygredigaeth yn eu llywodraeth ſydol,* 30 *ac eglwyſig.*

RHedwch yma a thraw, ar hŷd heolydd Jeruſalem, ac edrychwch yr awr hon, mynnwch wybod hefyd, a cheiſiwch yn ei [‡] heolydd hi, o chewch ŵr, [a] a oes a wnêl farn, a gais wirionedd, a myfi a'i harbedaf hi.

[‡] *changleoedd.* [a] Gen. 18. 23, &c. Sal. 12. 1.

2 Ac [b] er dywedyd o honynt, Byw yw 'r ARGLWYDD, etto yn gelwyddog y tyngant.

[b] Edrych Pen. 4. 2.

3 O ARGLWYDD, onid ar y gwirionedd *y mae* dy lygaid di? ti [c] a'u tarewaiſt hwynt, ac nid ymofidiaſant; difeaiſt hwynt. *eithr* [d] gwrthodaſant dderbyn cerydd; hwy a wnaethant eu hwynebau yn galettach nâ chraig: gwrthodaſant ddychwelyd.

[c] Eſay 1. 5. a 9. 13. Pen. 2. 30. [d] Zeph. 3. 2.

4 A mi a ddywedais, Yn ſiccr tlodion *ydyw* y rhai hyn, ynfydion ydynt: canys [e] nid adwaenant ffordd yr ARGLWYDD, *na* barn eu Duw.

[e] Pen. 8. 7.

5 Mi a âf rhagof at y gwŷr mawr, ac a ymddiddanaf â hwynt; canys [f] hwy a wybuant ffordd yr ARGLWYDD, *a* barn eu Duw; eithr y rhai hyn [g] a gyddorraſant yr jau, *ac* a ddrylliaſant y rhwymau.

[f] Mic. 3. 1. [g] Sal. 2, 3.

6 O blegid hyn, [h] llêw o'r coed a'u tery hwy, [i] blaidd [†] o'r anialwch a'u diſtrywia hwy, [k] llewpard a wilia ar eu dinaſoedd hwy: pawb a'r a ddêl allan o honynt a rwygir: canys eu camweddau a amlhaſant, eu gwrth-drofeydd [‡] a 'chwanegaſant.

[h] Pen. 4. 7. [i] Sal. 104. 20. Hab. 1. 8. [†] Neu, *yr hwyr.* [k] Hoſ. 13. 7. [‡] Heb. *a gryfhaodd.*

7 Pa ſôdd i'th arbedwn am hyn? dy blant a'm gadawſant i, ac [l] a dyngaſant i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau: a phan ddiwellais hwynt, gwnaethant odineb, ac a heidiaſant i dŷ 'r buttain.

[l] Joſ. 23, 7.

8 [m] Oeddynt *fal* meirch porthiannus y borau; gweryrent bob un ar wraig ei gymmydog.

[m] Ezec. 22. 11.

9 [n] Onid ymwelaf am *y pethau* hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddïal ſy enaid ar gyfryw genedl a hon?

[n] Act. 29. a Pen. 9. 9.

10 ¶ [o] Dringwch ar ei muriau hi, a diſtrywiwch, [p] ond na orphennwch yn llwyr: tynnwch ymaith eu mûr-ganllawiau hi; canys nid eiddo 'r ARGLWYDD *ydynt.*

[o] Pen. 39. 8. [p] Pen. 4. 27.

11 O blegid [q] tŷ Iſrael a thŷ Juda a wnaethant yn anffyddlon jawn âmi, medd yr ARGLWYDD.

[q] Pen. 3. 20.

12 [r] Celwyddog fuant yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedaſant, [s] Nid eſe *yw*; ac ni ddaw drygfyd arnom, ac ni welwn gleddyf na newyn:

[r] 2 Cron. 36. 16. [s] Eſay 28. 15.

13 A'r prophwydi a fuant fel gwŷnt, a'r gair nid *yw* ynddynt: fel hyn y gwneir iddynt hwy.

14 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, [t] wele fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud, ac eſe a'u difa hwynt.

[t] Pen. 1. 9.

15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi, tŷ Iſrael, [u] genedl o bell, medd yr ARGLWYDD: cenedl nerthol *ydyw*, cenedl *a fu* er ys talm, cenedl ni ŵyddoſt ei hiaith, ac ni ddealli beth a ddywedant.

[u] Deut. 28. 49. Eſay 5. 26. Pen. 1. 15.

16 Ei chawell ſaethau hi *ydoedd* fel bêdd agored, cedym *ydynt* oll.

17 A hi a fwytty dy [x] gynhauaf di, a'th fara, *yr hwn* a gawſai dy feibion di a'th ferched ei fwytta: hi a fwytty dy ddefaid di a'th wartheg; hi a fwytty dy winwŷdd a'th ffigyſwŷdd: dy ddinaſoedd cedyrn, y rhai yr wyt yn ymddiried ynddynt, a dloda hi â'r cleddyf.

[x] Leſ. 26. 16. Deut. 28. 31, 33.

18 Ac er hyn, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, [y] ni wnâf fi gwbl ben â chwi.

[y] Pen. 4. 27.

19 ¶ A bydd pan ddywedoch, [z] Pa ham y gwnâ yr ARGLWYDD ein Duw hyn oll i ni? ddywedyd o honot tithau wrthynt, Megis y gwrthodaſoch fi, ac y gwaſanaethaſoch dduwiau dieithr yn eich tîr eich hun; felly y gwaſanaethwch ddieithriaid mewn tîr ni *byddo* eiddo chwi.

[z] Pen. 13. 22. a 16. 10.

20 Mynegwch hyn yn nhŷ Jacob; a chyhoeddwch hyn yn Juda, gan ddywedyd,

[a] Eſay 6. 9. Ezec. 12. 2.

21 Gwrando hyn yn awr, [a] ti bobl ynfyd ac heb [†] ddeall; y rhai y mae llygaid iddynt, ac ni welant; *a chluſtiau* iddynt, ac ni chlywant.

Mat. 13. 14. Joan. 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

22 Onid ofnwch chwi fi, medd yr ARGLWYDD? oni chrynwch rhag fy mron, yr hwn a oſodais y tywod [b] *yn* derfyn i'r môr *trwy* ddeddf dragywyddol, fel nad elo dros hwnnw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt; er iddynt derſyſgu, etto ni ddeuant dros hwnnw?

[†] Heb. *gàlon.* [b] Job 38. 10, 11. Sal. 104. 9.

23 Eithr i'r bobl hyn y mae càlon wrthnyſig, ac anufuddgar: hwynt-hwy a giliaſant, ac a aethant *ymaith*.

24 Ac

[c] Deut. 11. 14. [d] Diar. 1. 11, 17, 18. † Neu, *dremiant ſel adarwŷr yn cynllwyn.* [e] Deut. 32. 15. [f] Eſay 1. 23. Zech. 7. 10. [g] Job 12. 6. Sal. 73. 12. Pen. 12. 1. [h] Ad. 9. ‡ Neu, *Syndod a brynti.* [i] Pen. 14. 14. a 23. 25, 26. Ezec. 13, 6. † Heb. *tymmerant i'w dwylaw.*

24 Ac ni ddywedant yn eu càlon, Ofnwn weithian yr ARGLWYDD ein Duw, [c] yr hwn ſydd yn rhoi 'r gwlâw cynnar a'r diweddar yn ei amſer: *eſe* a geidw i ni ddeſodol wythnoſau cynhauaf.

25 ¶ Eich anwireddau chwi a droes heibio y rhai hyn, a'ch pechodau chwi a attaliaſant ddaioni oddi wrthych.

26 Canys ym mŷſg fy mhobl y ceir anwiriaid, y rhai [d] a † wiliant megis *un* yn goſod maglau: goſodant offer dinyſtr, dynion a ddàliant.

27 Fel cawell yn llawn o adar, felly *y mae* eu tai hwynt yn llawn o dwyll: am hynny y cynnyddaſant, ac yr ymgyfoethogaſant.

28 [e] Tewychaſant, diſgleiriaſant, aethant hefyd tu hwnt i weithredoedd y drygionus; [f] ni farnant farn yr amddifad, [g] etto ffynnaſant; ac ni farnant farn yr anghenus.

29 [h] Onid ymwelaf am *y pethau* hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

30 ¶ ‡ Peth aruthr ac erchyll a wnaed yn y tîr.

31 Y prophwydi a brophwydant [i] gelwydd, yr offeiriaid hefyd a † lywodraethant trwy eu gwaith hwynt; a'm pobl a hoffant hynny: etto beth a wnewch yn niwedd hyn?

PEN. VI.

1 Yr gelynion a yrrwyd yn erbyn Juda, 4 yn ymgyſſuro. 6 Duw yn goſod y gelynion ar waith, o herwydd pechodau ei bobl. 9 Yr Prophwyd yn cŵyno rhag barnedigaethau Duw o herwydd eu pechodau hwy: 18 Yn cyboeddi digoſaint Duw, 26 Yn galw 'r bobl i alaru, o herwydd barnedigaethau Duw, am eu pechodau hwy.

Gorph. 19. P.

YMgynhullwch i ffoi, meibion Benjamin, o ganol Jeruſalem, ac yn Nhecoa udgenwch udgorn; a chodwch ffagl ym Meth-haccerem: canys [a] drŵg a welir o'r gogledd, a dinyſtr mawr.

[a] Pen. 1. 14. ‡ Neu, *yn trigo gartref.*

2 Cyffelybais ferch Sïon i *wraig* † dêg foethus.

3 Atti hi y daw 'r bugeiliaid a'u dïadellau; yn ei herbyn hi o amgylch y goſodant *eu* pebyll; porant bob un yn ei le.

4 Parotŵch ryfel yn ei herbyn hi; codwch, ac awn i fynu ar hanner dŷdd. Gwae ni, o herwydd ciliodd y dŷdd, canys cyſgodau 'r hwyr a ymeſtynnaſant.

5 Codwch, ac awn i fynu o *bŷd* nôs, a diſtrywiwn ei phalaſau hi.

‡ Neu, *thywellttwch yr ofer ſaethu.*

6 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Torrwch goed, a ‡ chodwch glawdd yn erbyn Jeruſalem. Dymma 'r ddinas *ſydd* i ymweled â hi; gorthrymder *yw* hi oll o'i mewn.

[b] Eſay 57. 20. [c] Sal. 55. 9, 10, 11. [d] Ezec. 23. 12. ‡ Neu, *ymddattod.*

7 [b] Megis y gwnâ ffynnon i'w dwfr darddu allan, felly y mae hi yn bwrw allan ei drygioni: [c] trais ac yſbail a glywir ynddi; gofid a dyrnodiau *ſy* 'n waſtad ger ſy mron.

8 Cymmer addyſg, O Jeruſalem, rhag [d] i'm henaid i † ymado oddi wrthyt; rhag i mi dy oſod di yn anrhaith, yn dir anghyfanneddol.

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Gan loffa y lloffant weddill Iſrael fel gwinwŷdden: trô dy lâw yn ei hôl, megis caſglydd grawnwin i'r baſgedau.

[e] Pen. 7. 20.

10 Wrth bwy y dywedaf fi, a phwy a rybuddiaf, fel y clywant? wele, [e] eu clûſt hwy *ſy* ddienwaededig, ac ni allant wrando: wele, dirmygus ganddynt air yr ARGLWYDD, nid oes ganddynt ewyllys iddo.

11 Am hynny 'r ydwyf fi yn llawn o lîd yr ARGLWYDD, blinais yn ymattal: tywalldaf ef ar y plant ‡ yn yr heol; ac ar gynnulleidfa 'r gwŷr jeuainc: hefyd: canys y gŵr a'r wraig a ddèlir, yr henwr a'r llawn o ddyddiau.

‡ Neu, *allan.*

12 [f] A'u tai a ddigŵyddant i eraill, *eu* meuſydd a'*u* gwragedd hefyd: canys eſtynnaf fy llâw ar drigolion y wlâd, medd yr ARGLWYDD.

[f] Deut. 28. 30. Pen. 8. 10.

13 O blegid [g] o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf, pob un ſydd yn ymrôi i gybyddodd: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un ſydd yn gwneuthur ffalſder.

[g] Eſay 56. 11. Pen. 8. 10 a 14. 18.

14 A hwy [h] a jachaſant ‡ friw *merch* fy mhobl i yn eſmwyth, gan ddywedyd, Heddwch, heddwch; er nad *oedd* heddwch.

[h] Pen. 8. 11. Ezec. 13. 10. ‡ Heb. *dorriad.*

15 [i] A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnelent ffieidd-dra? nid ydoedd arnynt hwy ddim cywilydd, ac ni fedrent wrido: am hynny y cŵympant ym mŷſg y rhai a gŵympant; yn yr amſer yr ymwelwyf â hwynt y cŵympant, medd yr ARGLWYDD.

[i] Pen. 3. 3. a 8. 12.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Seſwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a gofynnwch am [k] yr hen lwybrau, lle *mae* ffordd dda, a rhodiwch ynddi; a [l] chwi a gewch orphwyſdra i'ch eneidiau: ond hwy a ddywedaſant, Ni rodiwn ni *ynddi.*

[k] Eſay 8. 20. Pen. 18. 15.

17 A mi a oſodais [m] wilwŷr arnoch chwi, *gan ddywedyd,* Gwrandêwch ar ſain yr udgorn. Hwythau a ddywedaſant, Ni wrandâwn ni ddim.

Mal. 4. 4. Luc 16. 29. [l] Mat. 11. 29.

18 ¶ Am hynny clywch, genhedloedd; a thi gynnulleidfa, gŵybydd pa bethau ſy yn eu plith hwynt.

[m] Eſay 21. 11.

19 [n] Gwrando, tydi 'r ddaear, wele fi yn dwyn drygfyd ar y bobl hyn, *ſef* [o] ffrwyth eu meddyliau eu hunain; am na wrandawſant ar fy ngeiriau, na 'm cyfraith, eithr gwrthodaſant hi.

Ezec. 3. 17. Hab. 2. 1. [n] Eſay 1. 2. [o] Diar. 1. 31.

20 [p] I ba beth y daw i mi thus o Seba, a chalamus peraïdd o wlâd bell? eich poeth-offrymmau nid *ydynt* gymmeradwy; ac nid melus eich aberthau gennyf.

[p] Eſay 1. 11. a 66. 3.

21 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi tramgwyddiadau i'r bobl hyn, fel y tramgwyddo wrthynt y tadau a'r meibion ynghŷd; cymmydog a'i gyfaill a ddifethir.

Amos 5. 21. Mic. 6. 6, &c.

22 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele [q] bobl yn dyfod o dîr y gogledd, a chenedl fawr a gyfyd o yſtlyſau 'r ddaear.

[q] Pen. 1. 15. a 5. 15. a 10. 22. a 50. 41, 42, 43.

23 Yn y bŵa a'r waywffon yr ymaflant; creulon *ydynt,* ac ni chymmerant drugaredd: eu llais a rua megis y môr, ac ar feirch y marchogant yn daclus, megis gŵyr i ryfel yn dy erbyn di, merch Sïon.

24 Clywſom ſôn am danynt, ein dwylaw a laeſaſant; [r] blinder a'n dàliodd, fel gofid gwraig yn eſgor.

[r] Pen. 4. 31. a 49. 24. a 50. 43.

25 Na ddôs allan i'r maes, ac na rodia ar hŷd y ffordd: canys cleddyf y gelyn, *ac* arſwyd *ſydd* oddi amgylch.

[s] Pen. 4. 8. a 25. 31.

26 ¶ Merch fy mhobl, [s] ymwregyſa â ſachliain, ac [t] ymdroa yn y lludw; [u] gwnâ it gŵynfan *a* galar tôſt, *megis am* unig *fâb:* canys y diſtrywiwr a ddaw yn ddiſymmwth arnom ni.

[t] Mic. 1. 10. [u] Zech. 12. 10.

27 [x] Mi a'th roddais di yn dŵr, *ac* yn gadernid ym mŷſg fy mhobl, i ŵybod ac i brofi eu ffordd hwy.

[x] Pen. 1. 18. a 15 20.

28 Cyndyn o'r tâth gyndynnaf *ydynt* oll,
y Pen. 9. 4. y yn rhodio ag enllib: z efydd a haiarn *ydynt*;
z Ezec. 22. 18. llygru y maent hwy oll.
29 Lloſgodd y ſegin, gan dân y darfu
'r plwm; yn ofer y toddodd y toddydd:
canys ni thynnwyd y rhai drygionus ym-
aith.
a Eſay 1. 22. 30 a Yn arian gwrthodedig y galwant
hwynt; am wrthod o'r ARGLWYDD
hwynt.

PEN. VII.

Gorph. 20. B. 1 *Anſon Jeremi i alw am wîr edifeirwch, i luddias y caeth-wed.* 8 *Y mae yn llyſtu eu boſer ymddiried bwy,* 12 *trwy eſampl Siloh.* 17 *Y mae yn eu bygwth am eu delw-addoliaeth:* 21 *Yn llyſu ebyrth yr anufudd;* 29 *Yn eu banniog i alaru, o achos eu ffieiddra yn Nhophet,* 32 *a'r barnedigaethau a ddoi am hynny.*

Ynghŷlch 3404. Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
2 Saſ di ym mhorth tŷ 'r ARGLWYDD, a chyhoedda 'r gair hwn yno, a dywed, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, *chwi* holl Juda, y rhai a ddeuwch i mewn trwy 'r pyrth hyn, i addoli 'r ARGLWYDD.
3 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y llu-
a Pen. 18. 11. a 26. 13. oedd, Duw Iſrael, a Gwellhêwch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; ac mi a wnâf i chwi drigo yn y mân yma.
4 Nac ymddiriedwch mewn geiriau cel-
b Mic. 3. 11. wyddog, b gan ddywedyd, Teml yr ARGLWYDD, Teml yr ARGLWYDD, Teml yr ARGLWYDD *ydynt.*
5 Canys o's gan wellhâu y gwellhêwch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; o's gan wneuthur y gwnewch farn rhwng gŵr a'i gymmydog;
6 *Ac* ni orthrymmwch y dieithr, yr ym-ddifad, a'r weddw; ac ni thywelldwch waed gwirion yn y ſân hon; ac ni rodiwch ar ôl duwiau dieithr, i'ch niwaid eich hun;
7 Yna y gwnâf i chwi drigo yn y ſân hon, yn y tîr a roddais i'ch tadau chwi, yn oes oeſoedd.
c Ad. 4. ‡ Neu, *a elwir ar ſy enw.* 8 ¶ Wele c chwi yn ymddiried mewn geiriau celwyddog ni wnânt lês.
d Mat. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46. 9 Ai yn lladratta, yn llâdd, ac yn godinebu, a thyngu anudon, ac arogl-darthu i Baal, a rhodio ar ôl duwiau dieithr, y rhai nid adwaenoch;
e Eſay 56. 7. 10 Y deuwch, ac y ſefwch ger fy mron i yn y tŷ hwn, yr hwn ‡ y gelwir ſy enw i arno, ac y dywedwch, Rhyddhâwyd ni i wneuthur y ffieidd-dra hyn oll?
f Joſ. 18. 1. Barn. 18. 31. 11 Ai d yn lloches lladron yr aeth e y tŷ yma, ar yr hwn y gelwir ſy enw i, ger bron eich llygaid? wele minnau a welais *hyn*, medd yr ARGLWYDD.
g Ad. 25. Pen. 11. 7. 12 Eithr attolwg, ewch f i'm lle, yr hwn *a ſu* yn Siloh, lle y goſodais ſy enw ar y cyntaf, ac edrychwch beth a wneuthum i hwnnw o herwydd anwiredd fy mhobl Iſrael.
h Diar. 1. 24. Eſay 65. 12. a 66. 4. i 1 Sam. 4. 10, 11. Pſal. 78. 60. a 132. 6. Pen. 26. 6. 13 Ac yn awr, am wneuthur o honoch yr holl weithredoedd hyn, medd yr ARGLWYDD, minnau a leferais wrthych, g gan godi 'n fore, a lleſaru, etto ni chlywſoch; a h gelwais arnoch, ond nid attebaſoch:
14 Am hynny y gwnâf i'r tŷ *hwn* y gelwir ſy enw arno, yr hwn yr ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r lle a roddais i chwi ac i'ch tadau, megis y gwneuthum i i Siloh.
15 A mi a'ch taflaf allan o'm golwg, fel y teflais eich holl frodyr, *ſef* holl hâd Ephraim.
k Ecſod. 32. 10. Pen. 11. 14. a 14. 11. 16 Am hynny, k na weddía dros y bobl hyn, ac na ddyrchafa waedd na gweddi droſtynt; ac nac eiriol arnaf: canys ni'th wrandawaf.
17 ¶ Oni weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?
l Pen. 44. 19. ‡ Neu, *waith.* 18 l Y plant ſy 'n caſglu cynnud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r gwragedd yn tylino toes, i wneuthur teiſennau i ‡ frenhines y nêf, ac i dywallt diod-offrymmau i dduwiau dieithr, i'm digio i.
19 Ai fi y maent hwy yn ei ddigio, medd yr ARGLWYDD? ai hwynt eu hun, er cywilydd i'w hwynebau eu hun?
m Eſay 1. 11. Pen. 6. 20. Amos 5. 21. 20 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fy llid a'm digoſaint a dywelltir ar y màn yma, ar ddŷn ac ar anifail, ar goed y maes, ac ar ffrwyth y ddaear; ac eſe a lŷſg, ac ni's diffoddir.
Edrych Hoſ. 8. 13. † Heb. *negeſau poeth-offr.* 21 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; m Rhoddwch eich poeth-offrymmau at eich aberthau, a bwytêwch gîg.
n Deut. 6. 3. 22 Canys ni ddywedais i wrth eich tadau, ac ni orchymynnais iddynt, y dŷdd y dugym hwynt o dîr yr Aipht, am † boeth-offrymmau, neu aberthau:
o Ecſod. 19. 5. Lef. 26. 2. 23 Eithr y peth hyn a orchymynnais iddynt, gan ddywedyd, n Gwrandêwch ar fy llêf, a o mi a fyddaf Dduw i chwi, a chwithau fyddwch yn bobl i minnau; a rhodiwch yn yr holl ffyrdd a orchymynnais i chwi, fel y byddo yn ddaionus i chwi.
p Pen. 11, 7. ‡ Neu, *ac amcanion.* 24 p Eithr ni wrandawſant, ac ni oſtyngaſant eu clûſt, ond rhodiaſant yn ôl cynghorion *a* ‡ childynrwydd eu calon ddrygionus, ac q † aethant yn ôl, ac nid ym mlaen.
q Pen. 2. 27. a 32. 33. † Heb. *oeddynt yn ôl.* 25 O'r dŷdd y daeth eich tadau chwi allan o wlâd yr Aipht hyd y dŷdd hwn, r mi a ddanfonais attoch fy holl waſanaethwŷr y prophwydi, s *bob* dŷdd gan foregodi, ac anfon:
r 2 Cron. 36. 15. Pen. 25. 4. s Ad. 13. 26 t Er hynny ni wrandawſant arnaſi, ac ni oſtyngaſant eu clûſt, eithr u caledaſant eu gwarrau; gwnaethant yn waeth nâ'u tadau.
t Pen. 11, 8. u Neh. 9. 17, 29. Pen. 16. 12. a 17. 23. a 19. 15. a 25. 3. 27 Am hynny ti a ddywedi 'r geiriau hyn oll wrthynt; ond ni wrandawant arnat: gelwi hefyd arnynt; ond nid attebant di.
‡ Neu, *addyſg.* x Job 1. 20. 28 Eithr ti a ddywedi wrthynt, Dymma genedl ni wrendy ar lais yr ARGLWYDD ei Duw, ac ni dderbyn ‡ gerydd: darfu am y gwirionedd, a thorrwyd hi ymaith o'u genau hwynt.
Eſay 15. 2. Jer. 16. 6. y 2 Bren. 21. 4. 2 Cron. 33. 4. Ezec. 8. 5, 6. 29 ¶ x Cneifia dy wâllt, *O Jeruſalem*, a bwrw i ffordd; a chyfod gwynfan ar y lleodd uchel: canys yr ARGLWYDD a fwriodd i ffordd, ac a wrthododd genhedlaeth ei ddigoſa nt.
z 2 Bren. 23. 10. Pen. 19. 5. † Heb. *eſgynnold ar fy ngbâlon.* 30 Canys meibion Juda a wnaethant ddrŵg yn fy ngolwg, medd yr ARGLWYDD: y goſodaſant eu ffieidd-dra yn y tŷ yr hwn y gelwir fy enw arno, i'w halogi ef.
31 A hwy a adeiladaſant z uchelfeydd Tophet, yr hon *ſydd* ynglynn mâb Hinnom; i loſgi eu meibion a'u merched yn tân, yr hyn ni orchymynnais, ac ni † feddyliodd fy nghàlon.

[a] Pen. 19. 6.
[b] Deut. 28. 26. Sal. 79. 2. Pen. 12. 9. a 16. 4. a 34. 20.
[c] Esay 24. 7, 8. Pen. 16. 9. a 25. 10. a 33. 11. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dad. 18. 23.

32 ¶ Am hynny wele 'r dyddiau [a] yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, na elwir hi mwy Tophet, na glynn mâb Hinnom, namyn glynn lladdedigaeth; canys claddant o fewn Tophet, nes bod eisiau lle.

33 A bydd [b] celanedd y bobl hyn yn fwyd i adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd* a'u tarfo.

34 [c] Yna y gwnâf i lais llawenydd, a llais digrifwch, llais priod-fâb, a llais priod-ferch, ddarfod allan o ddinasoedd Juda, ac o heolydd Jerusalem; canys yn anrhaith y bydd y wlâd.

PEN. VIII.

Gorph. 20. P.

1 Gosid yr Juddewon, yn fyw ac yn farw. 4 Y mae yn edliw iddynt eu hynfyd a'u digwilydd anedifeirwch: 13 Yn dangos y farn dôst a gaent hwy, 18 ac yn cŵyno eu henbyd gyfŵr hwy.

YN yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y dygant hwy esgyrn brenhinoedd Juda, ac esgyrn ei dywysogion, ac esgyrn yr offeiriaid, ac esgyrn y prophwydi, ac esgyrn trigolion Jerusalem, allan o'u beddau.

2 A hwy a'u taenant o flaen yr haul, ac o flaen y lleuad, a holl lu 'r nefoedd y rhai a garasant hwy, a'r rhai a wasanaethasant, a'r rhai y rhodiasant ar eu hôl, a'r rhai a geisiasant, a'r rhai a addolasant: ni chesglir hwynt, ac ni's cleddir; yn dommen ar wyneb y ddaear y byddant.

[a] Esay 1. 3.
[b] Pen. 5. 4, 5.
‡ Neu, *fals bin yr ysgrifennyddion sydd yn gweithio ar ffalsder.*

3 Ac angau a ddewisir o flaen bywyd gan yr holl weddillion a adewir o'r teulu drŵg hwn, y rhai a adewir yn y lleoedd oll y gyrrais i hwynt yno, medd ARGLWYDD y lluoedd.

Esay 10. 1.
[c] Pen. 6. 15.
† Neu, *a warad. a ddych. ac a ddâliwyd hwynt?*

4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; A gŵympant hwy, ac ni chodant? a dry ete ymaith, ac oni ddychwel?

5 Pa ham y ciliodd pobl Jerusalem yma yn eu hôl ag encil tragywyddol? glynasant mewn twyll, gwrthodasant ddychwelyd.

6 Mi a wrandewais ac a glywais, *ond* ni ddywedent yn jawn, nid edifarhaodd neb am ei anwiredd, gan ddywedyd, Beth a wneuthum i? pob un oedd yn troi i'w yrfa, megis march yn rhuthro i'r frwydr.

‡ Heb. *doethineb pa beth?*
[d] Deut. 28. 30. Pen. 6. 12. Amos 5. 11. Zeph. 1. 13.

7 Ie [a] y ciconia yn yr awyr a edwyn ei dymhorau, y durtur hefyd, a'r aran, a'r wennol, a gadwant amser eu dyfodiad; eithr [b] fy mhobl i ni wyddant farn yr ARGLWYDD.

[e] Esay 56. 11. Pen. 6. 13.
[f] Pen. 6. 14.
[g] Ezec. 13. 10.
[h] Pen. 3. 3. a 6. 15.

8 Pa fôdd y dywedwch, Doethion *ydym* ni, a chyfraith yr ARGLWYDD *fydd* gyd â ni? wele, yn ddïau ‡ ofer y gwnaeth *hi*; ofer *yw* pin y 'sgrifennyddion.

9 [c] Y doethion † a waradwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddâliwyd: wele, gwrthodasant air yr ARGLWYDD; a ‡ pha ddoethineb *fydd* ynddynt?

10 Am hynny [d] y rhoddaf eu gwragedd hwynt i eraill, a'u meusydd i'r rhai a'u meddianno: canys o'r lleiaf hyd y mwyaf, pob un sy 'n ymrôi i [e] gybydd-dod, o'r prophwyd hyd at yr offeiriad, pawb sydd yn gwneuthur ffalsder.

[f] Jachasant hefyd archoll merch fy mhobl yn ysgafn, gan ddywedyd, [g] Heddwch, heddwch, pryd nad *oedd* heddwch.

[h] A fu gywilydd arnynt hwy pan wnaethant ffieidd-dra? na fu ddim cywilydd arnynt, ac ni fedrasant wrido: am hynny y syrthiant ym mŷsg y rhai a syrthiant: yn amser eu hymweliad y syrthiant, medd ARGLWYDD.

‡ Neu, *gasglu.*
[i] Esay 5. 1, &c.
[k] Mat. 21. 19. Luc 13. 6, &c.
[l] Pen. 4. 5.
[m] Pen. 9. 15. a 23.

13 ¶ Gan ‡ ddifa y difaf hwynt, medd yr ARGLWYDD; ni *bydd* grawnwin [i] ar y winwŷdden, na ffigys [k] ar y ffigysbren, a'r ddeilen a syrth; a'r *byn* a roddais iddynt a ymedy â hwynt.

14 Pa ham yr ydym ni yn aros? [l] ymgesglwch ynghŷd, ac awn i'r dinasoedd cedyrn, a distawn yno: canys yr ARGLWYDD ein Duw a'n gostegodd, ac a roes i ni [m] ddwfr ‡ bustl i'w yfed, o herwydd pechu o honom yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 [n] Disgwyl yr oeddym am heddwch, etto ni *ddaeth* daioni; am amser meddyginiaeth, ac wele ddychryn.

16 O [o] Ddan y clywir ffroeniad ei feirch ef; gan lais gweryriad ei gedyrn ef y crynodd yr holl ddaear: canys hwy a ddaethant, ac a fwyttasant y tîr, † ac oll a oedd ynddo; y ddinas, a'r rhai sy 'n trigo ynddi.

17 Canys wele, mi a ddanfonaf feirph, aspiaid i'ch mŷsg, y rhai nid *oes* [p] swyn rhagddynt: a hwy a'ch brathant chwi, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ *Pan* ymgysurwn yn erbyn gofid, fy nghalon *fydd* yn gofidio ‡ ynof.

19 Wele lais gwaedd merch fy mhobl, o blegid † y rhai o wlâd bell: onid *ydyw* 'r ARGLWYDD yn Sion? onid *yw* ei brenhin hi ynddi? pa ham i'm digiasant â'u delwau cerfiedig, *ac* ag ofered dieithr?

20 Y cynhauaf a aeth heibio, darfu 'r hâf, ac nid ydym ni gadwedig.

21 Am friw merch fy mhobl i'm briwyd i; † galarais, dâliodd synder fi.

22 Onid *oes* [p] dŵiagl yn Gilead? onid *oes* yno physygwr? pa ham na † wellhâ jechyd merch fy mhobl?

n Pen. 14. 19.
o Pen. 4. 15.
† Heb. *a'i gysflawnder.*
p Sal. 58. 4, 5.
‡ Heb. *arnaf.*
† Heb. *gwlâd y pellenigion.*
‡ Heb. *duais.*
q Gen. 37. 25. Pen. 46. 11. a 51. 8.
† Heb. *esgyn.*

PEN. IX.

Gorph. 21. B.

1 Jeremïah yn cŵynfan o achos amryw bechodau 'r Juddewon, a'u barnedigaethau. 12 Anufudd-dod yw achos eu cbwerw ofid hwy. 17 Y mae yn eu bannog i gwynfan o achos eu dinystr: 23 ac i hyderu, nid arnynt eu hunain, ond ar Dduw. 25 Y mae yn bygwth Juddewon a chenhedloedd befyd.

† Heb. *Pwy a rŷdd fy mhen yn ddŵfr,* neu, *i'm pen ddŵfr?*
[a] Esay 22. 4. Pen. 4. 19. a 14. 17.
[b] Pen. 5. 7, 8.
[c] Sal. 64. 3. Esay 59. 4, 13, 15.
[d] Pen. 12. 6.

O [a] Na bai fy mhen yn ddyfroedd, a'm llygaid yn ffynnon o ddagrau, fel yr wylwn ddydd a nos, am laddedigion merch fy mhobl.

2 Oh na byddai i mi yn yr anialwch letty fforddolion, fel y gadawn fy mhobl, ac yr elwn oddi wrthynt; canys [b] hwynt oll *ydynt* odinebus, *a* chymmanfa anffyddloniaid.

3 A [c] hwy a annelasant eu tafod *fel* eu bŵa *i* gelwydd; ac nid at wirionedd yr ymgryfhasant ar y ddaear: canys aethant o ddrŵg i ddrŵg, ac nid adnabuant fi, medd yr ARGLWYDD.

4 [d] Gochelwch bawb ei ‡ gymmydog, ac na choelied neb ei frawd: canys pob brawd gan ddisodli a ddisodla, a phob cymmydog [e] a rodia yn dwyllodrus.

[e] Sal. 64. 3. Esay 59. 4, 13, 15.
[d] Pen. 12. 6.
5 Pob un hefyd a † dwyl'a ei gymmydog, a'r gwîr ni's dywedant: hwy a ddysgasant eu tafodau i ddywedyd celwydd, ymflinasant yn gwneuthur anwiredd.

Mic. 7. 5, 6.
‡ Neu, *gysaill.*
[e] Pen. 6. 28.
† Neu, *swatwar.*

6 Dy drigfan *fydd* ynghanol twyll: o herwydd twyll y gwrthodasant fy adnabod i, medd yr ARGLWYDD.

7 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn eu toddi hwynt, ac yn eu profi hwynt: canys pa wedd y gwnâf o herwydd merch fy mhobl?

8 Saeth ‡ lem *yw* eu tafod hwy, yn dywedyd [f] twyll: â'i enau y traetha *un* [g] heddwch wrth ei gymmydog, eithr o'i fewn y gesyd ‡ gynllwyn iddo.

9 ¶ [h] Onid ymwelaf â hwynt am hyn, medd yr ARGLWYDD? oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

10 Dros y mynyddoedd y codaf ŵylofain a chŵynfan, [i] a galar dros ‡ lannerchau 'r anialwch; am eu * llosgi hwynt, fel na thramwyo neb trwyddynt, ac na chlywir llais ysgrubliaid: ‡ adar y nefoedd, a'r anifeiliaid hefyd a giliasant, aethant ymaith.

11 A mi a wnâf Jerusalem yn garneddau, *ac* [k] yn drigfan dreigiau; a dinasoedd Juda a wnâf yn ddiffeithwch heb breswylydd.

12 ¶ [l] Pa ŵr *sydd* ddoeth a ddeall hyn? a phwy y traethodd genau 'r ARGLWYDD wrtho, fel y mynego? pa ham y darfu am y tîr, *ac* y llosgwyd fel anialwch, heb gyniweirydd?

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Am wrthod o honynt sy nghyfraith, yr hon a roddais ger eu bron hwynt, ac na wrandawsant ar fy llêf, na rhodio ynddi;

14 Eithr myned yn ôl ‡ cyndynrwydd eu calon eu hun, ac yn ôl Baalim, yr hyn a ddysgodd eu tadau iddynt:

15 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, Wele, mi a'u bwydaf hwynt, y bobl hyn, [m] â wermod, ac a'u diodaf hwynt â dwfr bustl.

16 [n] Gwasgaraf hwynt hefyd ym mŷsg cer he lloedd nid adnabuant hwy na'u tadau: a mi a ddanfonaf ar eu hôl hwynt gleddyf, hyd oni ddifethwyf hwynt.

17 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Edrychwch, a [o] gelwch am alarwragedd i ddyfod; a danfonwch am y rhai cyfarwydd, i beri iddynt ddyfod;

18 A bryssio, a chodi cŵynfan am danom ni, fel y gollyngo ein llygaid ni ddagrau, ac y difero ein hamrantau ni ddwfr.

19 Canys llais cŵynfan a glybüwyd o Sion, Pa wedd i'n hanrheithiwyd? Ni a lwyr-waradwyddwyd; o herwydd i ni adael y tîr, o herwydd [p] i'n trigfannau *ein* bwrw *ni* allan.

20 Etto gwrandewch air yr ARGLWYDD, wragedd, a derbynnied eich clûst air ei enau ef; dysgwch hefyd gŵynfan i'ch merched, a galar bob un i'w gilydd.

21 O herwydd dringodd angau i'n ffenestri, *ac* efe a ddaeth i'n palasau, i ddistrywio 'r rhai bychain oddi allan, *a'r* gwŷr ieuainge o'r heolydd.

22 Dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Celaneddau dynion a syrthiant megis tom ar ŵyneb y maes, ac megis y dyrnaid ar ôl y medelwr, ac ni chynnull *neb hwynt*.

23 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ymffrosted y doeth yn ei ddoethineb, ac nac ymffrosted y cryf yn ei gryfder, ac nac ymffrosted y cyfoethog yn ei gyfoeth;

24 Eithr [q] y neb a ymffrostio, ymffrosted yn hyn, *ei fod* yn deall, ac yn fy adnabod i, mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD a wnâ drugaredd, barn, a chyfiawnder yn y ddaear; o herwydd yn y rhai hyn-

ny yr ymhyfrydais, medd yr ARGLWYDD.

25 ¶ Wele 'r dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf â phob enwaededig ynghŷd â'r rhai dienwaededig;

26 A'r Aipht, ac â Juda, ac ag Edom, ac â meibion Ammon, ac â Moab, ac â'r rhai oll * sydd yn [r] y cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant yn yr anialwch: canys yr holl genhedloedd *hyn sy* ddienwaededig, a holl dŷ Israel *sydd* a [s] chalon ddienwaededig.

a 49. 32. [s] Lef. 26. 41. Rhuf. 2. 28, 29.

PEN. X.

1 *Yr anghyffelybrwydd sydd rhwng Duw ac eulynnod,* 17 *Y mae 'n annog i ochel y gofidiau sydd ar ddyfod:* 19 *Yn cŵyno anrhaith y Tabernacl gan fugeiliaid ynfydion:* 23 *Yn gwneuthur gweddi ostyngedig.*

GWrandêwch y gair a ddywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, tŷ Israel:

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Na ddysgwch ffordd y cenhedloedd, ac nac ofnwch arŵyddion y nefoedd: canys y cenhedloedd a'u hofnant hwy.

3 Canys deddfau 'r bobloedd sydd oferedd: o herwydd [b] cymmyna *un* bren o'r coed, (gwaith llâw 'r saer) â bwyall.

4 Ag arian, ac ag aur yr harddant ef; â hoelion, ac â morthwylion y sicrhânt ef, fel na syflo.

5 Megis palmwŷdden, sŷth *ydynt* hwy, [c] ac ni lefarant: [d] y mae 'n rhaid eu dwyn hwy, am na allant gerdded. Nac ofnwch hwynt; canys [e] ni allant wneuthur drŵg, a gwneuthur da nid *oes* ynddynt.

6 Yn gymmaint ag [f] nad *oes neb* fel tydi, ARGLWYDD: mawr *ŵyt*, a mawr *yw* dy enw mewn cadernid.

7 [g] Pwy ni'th ofna di, Brenhin y cenhedloedd? canys i ti y ‡ gweddai: o herwydd ym mŷsg holl ddoethion y cenhedloedd, ac ym mysg eu holl deyrnasoedd hwy, nid *oes neb* fel tydi.

8 Eithr * [h] cŷd-ynfydasant, ac amhwyllasant: athrawiaeth oferedd *yw* cŷff.

9 Arian wedi ei yrru yn ddalennau a ddygir o Darsis, ac [i] aur o Uphaz, gwaith y celfydd, a dwylaw 'r toddydd: sidan glâs a phorphor *yw* eu gwisg hwy; gwaith y celfydd *ynt* oll.

10 Eithr yr ARGLWYDD *ydyw* 'r * gwîr Dduw, efe *yw* 'r Duw byw, a'r [k] Brenhin * tragywyddol: rhag ei lid ef y cryna 'r ddaear, a'r cenhedloedd ni allant ddioddef ei sorriant ef.

11 Fel hyn y dywedwch wrthynt: [l] Y duwiau ni wnaethant y nefoedd a'r ddaear, difethir hwynt o'r ddaear, ac oddi tân y nefoedd.

12 Efe [m] a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, efe a siccrhaodd y bŷd trwy ei ddoethineb, ac [n] a estynnodd y nefoedd trwy ei synŵyr.

13 Pan roddo efe ei lais, *y bydd* * twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac [o] efe a wnâ i'r tarth ddyrchafu o eithafoedd y ddaear: efe a wnâ fellt ‡ gyd â'r gwlâw, ac a ddŵg y gwynt allan o'i drysorau.

Sal. 96. 5. [m] Gen. 1. 1, 6. Sal. 136. 5, 6. [n] Job 9. 8. Sal. 104. 2. Esay 40. 22. [o] Sal. 135. 7.

‡ Neu, *we li ei saethu.* [f] Sal. 12. 2. a 120. 3. [g] Sal. 28. 3. ‡ Neu, *ei gynllwyn.* [h] Pen. 5. 9, 29. [i] Pen. 12. 4. a 23. 10. Hos. 4. 3. ‡ Neu, *drigfeydd* neu, *borfeydd.* * Neu, *bangbyfaneddu.* ‡ Heb. *o ebediad y nef. hyd an. y ciliasant.* [k] Esay 34. 13. Pen. 10. 22. [l] Sal. 107. 43. ‡ Neu, *meddylfryd.* [m] Pen. 8. 14. a 23. 15. [n] Lef. 26. 33. Deut. 28. 64. [o] 2 Cron. 35. 25. Job 3. 8. Preg. 12. 5. Amos 5. 16. [p] Lef. 18. 28. a 20. 22. [q] 1 Cor. 1. 31. 2 Cor. 10. 17.

* Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau,* neu, *a dorrwyd cyrrau eu gwâllt.* [r] Pen. 25. 23.

14 Ynfyd

14 Ynſyd yw pob dŷn yn *ei* ŵybodaeth;
[p] Eſay 42. 17. a 44. 11. a 45. 16. [p] gwaradwyddwyd pob toddydd trwy 'r ddelw gerfiedig: canys celŵydd *yw* ei ddelw dawdd, ac nid *oes* anadl ynddynt.

15 Oferedd *ŷnt*, *a* gwaith cyfeiliorni: yn amſer eu gofwy y difethir hwynt.

16 Nid fel y rhai hyn *yw* rhân Jacob: canys lluniwr pob *peth yw* eſe, ac [q] Iſrael *yw* gwïalen ei etifeddiaeth eſ. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.
[q] Sal. 74. 2.

17 ¶ [r] Caſgl o'r tîr dy farſiandïaeth, yr hon ŵyt yn trigo yn yr amddiffynfa.
[r] Edrych Pen. 6. 1. Ezec. 12. 3.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi [s] yn taflu trigolion y tîr y waith hon, a chyfyngaf arnynt, fel y caffont *felly*.
[s] 1 Sam. 25. 29.

19 ¶ Gwae fi am fy mriw, dolurus *yw* fy archoll: ond mi a ddywedais, Yn ddïau dymma ofid, a mi a'i dygaf.

20 Fy mhabell i a anrheithiwyd, a'm rhaffau oll à dorrwyd, fy mhlant a aethant oddi wrthyf, ac nid *ydynt*: nid *oes* mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy llenni.

21 Canys y bugeiliaid a ynfydaſant, ac ni cheiſiaſant yr ARGLWYDD: am hynny ni lwyddant; a *deſaid* eu porfa hwy oll a waſgerir.
[t] Pen. 1. 15. 24. 6. [a] 5. 15. [a] 6. 22.

22 Wele, trŵſt y ſôn a ddaeth, a chynnwrf mawr o [t] dir y gogledd, i oſod dinaſoedd Juda yn ddiffeithwch, *ac* [u] yn drigfan dreigiau.
[u] Pen. 9. 11.

23 ¶ Gŵn, ARGLWYDD, [x] nad eiddo dŷn ei ffordd: nid ar lâw gŵr a rodio *y mae* llywodraethu ei gerddediad.
[x] Diar. 16. 1. a 20. 24.

24 [y] Coſba fi, ARGLWYDD, etto mewn barn; nid yn dy lîd, rhag it' [†] fy ngwneuthur yn ddiddym.
[y] Sal. 6. 1. a 38. 1. Pen. 30. 11. [†] Heb. *fy lleibâu.*

25 [z] Tywalld dy lîd ar y cenhedloedd y rhai ni'th adnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwaſant ar dy enw: canys bwyttaſant Jacob, ïe bwyttaſant eſ, difaſant eſ hefyd, ac anrheithiaſant ei gyfannedd.
[z] Sal. 79. 6.

PEN. XI.

1 Jeremi yn cyhoeddi Cyfammod Duw; 8 Yn ceryddu 'r Iuddewon am fod yn anufudd iddo, 11 yn prophwydo y doi drygau arnynt hwy; 18 ac ar ŵŷr Anathoth, am gyd-fwriadu lladd Jeremi.

Ynghŷlch 3396. Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Gwrandêwch eiriau 'r cyfammod hwn, a dywedwch wrth wŷr Juda, ac wrth breſwylwŷr Jeruſalem:

3 Dywed hefyd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael; [a] Melldigedig *fyddo* 'r gŵr ni wrendy ar eiriau 'r cyfammod hwn;
[a] Deut. 27. 26. Gal. 3. 10.

4 Yr hwn a orchymynnais i'ch tadau chwi, y dŷdd y dugym hwynt o wlâd yr Aipht, [b] o'r ffwrn haiarn, gan ddywedyd, [c] Gwrandêwch ar fy llêf, a gwnewch hwynt, yn ôl yr hyn oll a orchymynnwyf i chwi: felly chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw i chwithau:
[b] Deut. 4. 20. [c] Bren. 8. 51. [c] Lef. 26. 3, 12. [d] Deut. 7. 12.

5 Fel y gallwyf gwblhâu [d] 'r llw a dyngais wrth eich tadau, ar roddi iddynt dir yn llifeirio o laeth a mêl, megis *y mae* heddyw. Yna 'r attebais, ac y dywedais, O ARGLWYDD, [†] felly y byddo. [†] Heb. *Amen.*

6 Yna 'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cyhoedda 'r geiriau hyn oll yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, gan ddywedyd, Gwrandêwch eiriau 'r cyfammod hwn, a gwnêwch hwynt. Deut. 27. 15----26.

7 Canys gan dyſtiolaethu y tyſtiolaethais wrth eich tadau, y dŷdd y dugym hwynt i ſynu o dîr yr Aipht, hyd y dydd hwn, [e] trwy godi 'n foreu, a thyſtiolaethu, gan ddywedyd, Gwrandêwch ar fy llais.
[e] Pen. 7. 13, 25.

8 [f] Ond ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu clûſt, eithr [g] rhodiaſant bawb ar ôl [r] cyndynrwydd eu càlon ddrygionus: am hynny y dygaf arnynt holl eiriau 'r cyfammod hwn, yr hwn a orchymynnais *iddynt* ei wneuthur, ond ni wnaethant.
[f] Pen. 7. 26. [g] Pen. 3. 17. a 7. 24. a 9. 14.

9 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [h] Cŷd-fradwriaeth a gafwyd yngwŷr Juda, ac ym mŷſg trigolion Jeruſalem.
* Neu, *meddyl-fryd.* [h] Ezec. 22. 25. Hoſ. 6. 9.

10 Troiſant at anwiredd eu tadau gynt, y rhai a wrthodaſant wrando fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ôl duwiau dïeithr i'w gwaſanaethu hwy: tŷ Juda a thŷ Iſrael a dorraſant fy nghyfammod, yr hwn a wneuthum â'u tadau hwynt.
[i] Sal. 18. 41. Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. Pen. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.

11 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drŵg arnynt, ŷr hwn ni's gallant fyned oddi wrtho: [i] yna y gwaeddant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.

12 Yna dinaſoedd Juda a thrigolion Jeruſalem a ânt, ac [k] a waeddant ar y duwiau yr arogl-darthant iddynt: ond gan waredu ni allant eu gwared hwynt yn amſer eu drygfyd.
[k] Deut. 32. 37, 38.

13 Canys *yn ôl* rhifedi dy [l] ddinaſoedd yr oedd dy dduwiau, O Juda; ac *yn ôl* rhifedi heolydd Jeruſalem y goſodaſoch allorau i'r [†] peth gwaradwyddus *bwnnw*, ïe allorau i ſŵg-darthu i Baal.
[l] Pen. 2. 28. [†] Heb. *gwaradwydd.* Hoſ. 9. 10.

14 Am hynny [m] na weddïa dros y bobl hyn, ac na chyfod waedd neu weddi droſtynt: canys ni wrandawaf yr amſer y gwaeddant arnaf o herwydd eu drygfyd.
[m] Pen. 7. 16. a 14. 11.

15 [n] * Beth *a wnâ* fy anwyl yn fy nhŷ, gan iddi wneuthur yſgelerder lawer? a'r cîg cyſſegredig a aeth ymaith oddi wrthyt: [†] pan wnelit ddrygioni, yna y llawenychit.
[n] Eſay 1. 11, &c. * Heb. *B th* ſydd *i'm hanwylyd yn*, &c. [†] Heb. *pan* ſyddo *dy ddrygioni.*

16 Oliwŷdden ddeiliog dêg, o ffrwyth prydferth, y galwodd yr ARGLWYDD dy enw: trwy drŵſt cynnwrf mawr y cynneuodd tân ynddi, a'i changhennau a dorrwyd.
[o] Pen. 2. 21.

17 Canys ARGLWYDD y lluoedd, [o] yr hwn a'th blannodd, a draethodd ddrŵg yn dy erbyn, o herwydd drygioni tŷ Iſrael a thŷ Juda, y rhai a wnaethant yn eu herbyn eu hun, i'm digio i, trwy ſŵg-darthu i Baal.

18 ¶ A'r ARGLWYDD a hyſbyſodd im', a mi a'i gwn; yna y dangoſaiſt im' eu gweithredoedd hwy.
[p] Pen. 18. 18. * Heb. *ſara.*

19 A minnau *oeddwn* fel oen, *neu* fuſtach a ddygid i'w lâdd; ac ni ŵyddwn [p] fwriadu o honynt fwriadau yn fy erbyn i, *gan ddywedyd*, Diſtrywiwn y pren yng-nhŷd â'i * ffrwyth, a [q] difethwn eſ o dîr y rhai byw, fel na chofier ei enw ef mwy.
[q] Sal. 83. 4. [r] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. Sal. 7. 9. Pen. 17. 10. a 20. 12.

20 Eithr, O ARGLWYDD y lluoedd, barnwr cyfiawnder, a [r] chwiliwr yr arennau a'r gâlon, gwelwyf dy ddïaledd arnynt; canys i ti y datguddiais fy nghŵyn.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am ŵŷr Anathoth, y rhai a geiſiant dy einioes, gan ddywedyd, [s] Na phrophwyda yn enw 'r ARGLWYDD, rhag dy farw trwy ein dwylaw ni:
Dad. 2. 23. [s] Eſay 30. 10. Amos 2. 12. a 7. 13. Mic. 2, 6

22 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn ymweled â hwynt: y gwŷr jeuainc a fyddant feirw trwy'r cleddyf, a'u meibion a'u merched a fyddant feirw o newyn.

23 Ac ni bydd gweddill o honynt; canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wŷr Anathoth, *ſef*, blwyddyn eu gofwy.

PEN. XII.

1 Jeremi yn cẃyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffydd yn gweled eu cẃymp hwy. 5 Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn. 7 Ac yn gofidio dros ei etifeddiaeth; 14 Ac yn addo i'r ediſeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.

Gorph. 22. P.

[a] Sal. 51. 4. [b] Job 12. 6. a 21. 7. Sal. 37. 1, 35. a 73. 3, &c. Pen. 5. 28. Hab. 1. 4. Mal. 3. 15. † Heb. *ânt* rhag-ddynt. [c] Eſay 29. 13. [d] Sal. 17. 3. a 139. 1. [e] Pen. 11. 20. † Heb. *gyd â thi.* [f] Sal. 107. 34. [g] Pen. 4. 25. a 7. 20. a 9. 10. Hoſ. 4. 3. [h] Joſua 3. 15. 1 Cron. 12. 15. Pen. 49. 19. a 50. 44. [i] Pen. 9. 4. ‡ Neu, *ulwaſant liaws ar dy ôl.* [k] Diar. 26. 25. † Heb. *bẽthau da.* ‡ Heb. *gariad.* † Neu, *llefodd.* Heb. *rhoddes ei lâf.* ‡ Neu, *crafangeg*, neu, *ewinog.* [l] Pen. 7. 33. ‡ Neu, *perwch iddynt ddyfod.* [m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 38. Mic. 6. 15. Hag. 1, 6. [n] Deut. 30. 3. Pen. 32. 37.

1 *Jeremi yn cẃyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffydd yn gweled eu cẃymp hwy. 5 Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn. 7 Ac yn gofidio dros ei etifeddiaeth; 14 Ac yn addo i'r ediſeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.*

[a] CYfiawn ẃyt, ARGLWYDD, pan ddadleuwyf â thi: er hynny ymreſymmaf â thi *am dy* farnedigaethau: [b] pa ham y llwydda ffordd yr anwir, *ac* y ffynna 'r anffyddloniaid oll?

2 Plennaiſt hwy, ïe gwreiddiaſant; † cynnyddant, ïe dygant ffrwyth; [c] agos ẃyt yn eu genau, a phell oddi wrth eu harennau.

3 Ond ti, ARGLWYDD, [d] a'm hadwaenoſt i; ti a'm gwelaiſt, ac [e] a brofaiſt fy nghalon † tu ag attat; tynn allan hwynt megis defaid i'r lladdfa, a pharotoa hwynt erbyn dydd y lladdfa.

4 Pa hŷd y galara 'r tîr, ac y gwywa gwellt yr holl faes, [f] o blegid drygioni 'r rhai ſy 'n trigo ynddo? [g] methodd yr anifeiliaid a'r adar, o b'egid iddynt ddywedyd, Ni wêl efe ein diwedd ni.

5 ¶ O rhedaiſt ti gyd â'r gwŷr traed, a hwy yn dy flino, pa fodd yr ymdarewi â'r meirch? ac o's *blinaſant di* mewn tîr heddychlawn, *yn yr hwn* yr ymddiriedaiſt, yna pa fodd y gwnâi yn [h] ymchwydd yr Jorddonen?

6 Canys [i] dy frodyr, a thŷ dy dâd, ïe y rhai hynny a wnaethant yn anffyddlon â thi; hwynt-hwy hefyd ‡ a waeddaſant yn gròch ar dy ôl: [k] na chredwch hwy er iddynt ddywedyd † geiriau têg wrthyt.

7 ¶ Gadewais fy nhŷ, gadewais fy etifeddiaeth; mi a roddais ‡ anwylyd fy enaid yn llâw ei gelynion.

8 Fy etifeddiaeth ſydd i mi megis llêw yn y coed, † rhuo y mae i'm herbyn am hynny caſeais hi.

9 *Y mae* fy etifeddiaeth i mi *ſel* aderyn ‡ brith; *y mae* 'r adar o amgylch yn ei herbyn hi: deuwch, ymgaſglwch, holl fwyſtfilod y maes; [l] ‡ deuwch i ddifa.

10 Bugeiliaid lawer a ddiſtrywiaſant fy ngwinllan; ſathraſant fy rhandir, fy rhandir dirion a wnaethant yn ddiffeithwch anrheithiol.

11 Gwnaethant hi yn anrhaith, *ac* wedi ei hanrheithio y galara hi wrthyf: y tîr i gŷd a anrheithiwyd, am nad *oes* neb yn *ei* gymmeryd at *ei* gâlon.

12 Anrheithwŷr a ddaethant ar yr holl frynniau trwy 'r anialwch: canys cleddyf yr ARGLWYDD a ddiſetha o'r *naill* gwr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: nid *oes* heddwch i un cnawd.

13 [m] Hauaſant wenith, ond hwy a fedant ddrain; ymboenaſant, *ond* ni thyccia iddynt: a hwy a gywilyddiant am eich ffrwythydd chwi, o herwydd llîd digoſaint yr ARGLWYDD.

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD yn erbyn fy holl gymmydogion drŵg, y rhai ſy 'n cyffwrdd â'r etifeddiaeth a berais i'm pobl Iſrael ei hetifeddu, Wele, mi [n] a'u tynnaf hwy allan o'u tîr, ac a dynnaf dŷ Juda o'u mŷſg hwynt.

15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt allan, mi a ddychwelaf ac a drugarhâf wrthynt; a dygaf hwynt dracheſn bob un i'w etifeddiaeth, a phob un i'w dîr.

16 Ac o's gan ddyſgu y dyſgant ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw, Byw yw 'r ARGLWYDD, (megis y dyſgaſant fy mhobl i dyngu i Baal,) yna 'r adeiledir hwy ynghanol fy mhobl.

17 Eithr oni [o] wrandawant, yna gan ddiwreiddio y diwreiddiaf fi y genedl hon a chan ddiſetha myfi a'i dinyſtriaf hi, medd yr ARGLWYDD.

[o] Eſay 60. 12.

PEN. XIII.

1 Trwy arẃydd y gwregys lliain a guddiwyd yn Euphrates, y mae Duw yn rhagddangos dinyſtr ei bobl: 12 Trwy ddammeg coſtrelau a lenwid â gwîn, yn rhagſynegi y meddwid hwy â dryſyd. 16 Y mae yn eu hannog i ochel y barnedigaethau ſydd ar ddyfod; 22 Ac yn dangos mai eu ffieidd-dra hwy oedd yr achos o hynny.

Gorph. 23. B.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf, Dôs a chais it' wregys lliain, a dôd ef am dy lwynau, ac na ddôd ef mewn dwfr.

Ynghŷlch 3402.

2 Felly y ceiſiais wregys yn ôl gair yr ARGLWYDD, ac a'i dodais am fy llwynau.

3 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf eilwaith, gan ddywedyd,

4 Cymmer y gwregys a gefaiſt, *ac ſydd* am dy lwynau, a chyfod, dôs i Euphrates, a chuddia ef mewn twll o'r graig.

5 Felly mi a aethum, ac a'i cuddiais ef yn Euphrates, megis y gorchymynnaſai 'r ARGLWYDD i mi.

6 Ac ar ôl dyddiau lawer, y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod, dôs i Euphrates, a chymmer oddi yno y gwregys a orchymmynnais i ti ei guddio yno.

7 Yna 'r aethum i Euphrates, ac a gloddiais, ac a gymmerais y gwregys o'r màn lle y cuddiaſwn ef: ac wele, pydraſai 'r gwregys, *ac* nid oedd efe dda i ddim.

8 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Felly y gwnâf i falchder Juda, a mawr falchder Jeruſalem bydru.

10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai a wrthodant wrando fy ngeiriau i, y rhai a rodiant ynghyndynrwydd eu calon, ac a ânt ar ôl duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt, ac i ymoſtwng iddynt, a fyddant fel y gwregys yma, yr hwn nid yw dda i ddim.

11 Canys megis ag yr ymwâſg gwregys am lwynau gŵr, felly y gwneuthum i holl dŷ Iſrael a holl dŷ Juda lynu wrthyf, medd yr ARGLWYDD, i fod i mi yn bobl, ac yn enw, ac yn foliant, ac yn ogoniant: ond ni wrandawent.

12 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma; Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael, Pob coſtrel a lenwir â gwîn. A dywedant wrthyt ti, Oni ẃyddom ni yn ſicr y llenwir pob coſtrel â gwîn?

[a] Eſay 51. 17, 21, a 63. 6.

13 Yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn llenwi holl drigolion y tîr hwn, ïe y brenhinoedd ſy'n eiſtedd yn lle Dafydd ar ei orſedd-faingc ef, yr offeiriaid hefyd a'r prophwydi, a holl breſwylwŷr Jeruſalem, [a] â meddwdod.

Pen. 25. 27. a 51. 7. † Heb. *ẃr wrth ei frawd.*

14 Tarawaf hwy † y naill wrth y llall, y tadau a'r meibion ynghŷd, medd yr ARGLWYDD: nid arbedaf, ac ni thrugarhâf, ac ni reſynaf, ‡ ond eu diſetha hwynt.

‡ Heb. *rhag eu diſetha.*

15 ¶ Clywch,

15 ¶ Clywch, a gwrandêwch, na falchïwch; canys yr ARGLWYDD a lefarodd.
16 [b] Rhoddwch ogoniant i'r ARGLWYDD eich Duw, cyn iddo ef ddwyn [c] tywyllwch, a chyn i chwi daro eich traed wrth y mynyddoedd tywyll; a thra [d] yn diſgwyl am oleuni, iddo ef ei droi [e] yn gyſgod angau, *a'i* wneuthur yn dywyllwch.
17 Ond oni wrandêwch chwi hyn, fy enaid a ŵyla mewn lleoedd dirgel am *eich* balchder; [f] a'm llygaid gan wylo a ŵylant, ac a ollyngant ddagrau, o achos dwyn diadell yr ARGLWYDD i gaethiwed.
18 Dywed wrth y brenhin a'r frenhines, Ymoſtyngwch, eiſteddwch i lawr: canys diſgynnodd eich ‡ pendefigaeth, *ſef* coron eich anrhydedd.
19 Dinaſoedd y deau a gauir, ac ni bydd a'*u* hagoro: Juda i gŷd a gaeth-gludir, yn llwyr y dygir hi i gaethiwed.
20 Codwch i ſynu eich llygaid, a gwelwch y rhai ſy 'n dyfod o'r gogledd: pa le *y mae* 'r ddiadell a roddwyd i ti, *ſef* dy ddiadell brydferth?
21 Beth a ddywedi, pan ymwelo â thi? (canys ti a'u dyſgaiſt hwynt yn dywyſogion, ac yn ben arnat:) oni [g] oddiwes gofidiau di megis gwraig yn eſgor?
22 ¶ Ac o dywedi yn dy gàlon, [h] Pa ham y digwydd hyn i mi? O herwydd amlder dy anwiredd [i] y noethwyd dy odrau, *ac* y ‡ dinoethwyd dy ſodlau.
23 A newidia 'r Ethiopiad ei groen? neu 'r llewpard ei frychni? *felly* chwithau a ellwch wneuthur da, y rhai a † gynnefinwyd â gwneuthur drwg.
24 Am hynny y chwalaf hwynt megis ſofl yn myned ymaith gyd â gwŷnt y diffeithwch.
25 Dymma dy gyfran di, y rhàn a feſurais i ti, medd yr ARGLWYDD, am i ti fy anghofio i, ac ymddiried mewn celŵydd.
26 Am hynny [k] y dinoethais innau dy odrau di dros dy wyneb, fel yr amlyger dy warth.
27 Gwelais dy odineb, a'th [l] weryriad, brynti dy butteindra; *a'th* ffieidd-dra [m] ar y brynniau yn y meuſydd. Gwae di, Jeruſalem: a ymlanhëi di? † pa brŷd bellach?

PEN. XIV.

1 Y newyn tôſt 7 yn peri i Jeremi weddïo. 10 Ni ſyn yr Arglwydd ymbil ag ef dros y bobl. 13 Nad yw gau-brophwydi yn eſtus iddynt bwy. 17 Cyffröi Jeremi i gŵyno droſtynt bwy.

GAir yr ARGLWYDD, yr hwn a ddaeth at Jeremi † o achos y drudaniaeth.
2 Galar Juda, a'i phyrth a leſgânt; y maent yn ddu hyd lawr; a gwaedd Jeruſalem a ddyrchafodd i fynu.
3 A'u boneddigion a hebryngaſant eu rhai bychain i'r dwfr: daethant i'r ffoſydd, ni chawſant ddwfr; dychwelaſant a'u lleſtri yn weigion: cywilyddio a gwlâdeiddio a wnaethant, a [a] chuddio eu pennau.
4 O blegid agennu o'r ddaear, am nad oedd gwlâw ar y ddaear, cywilyddiodd y llafurwŷr, cuddiaſant eu pennau.
5 Ie 'r ewig hefyd a lydnodd yn y maes, ac a'i gadawodd, am nad oedd gwellt.
6 [b] A'r aſynnod gwyllt ion a ſaſaſant yn y lleoedd uchel, yſaſant wynt fel dreigiau; eu llygaid hwy a ballaſant, am nad *oedd* gwellt.
7 ¶ O ARGLWYDD, er i'n hanwireddau dyſtiolaethu i'n herbyn, gwnâ di er mwyn dy enw: canys aml yw ein cildynrwydd ni, pechaſom i'th erbyn.
8 Gobaith Iſrael, a'i Geidwad yn amſer adſyd, pa ham y byddi megis pererin yn y tîr, ac fel ymdeithydd yn troi i lettya dros noſwaith?
9 Pa ham y byddi megis gŵr wedi ſynnu? fel gŵr cadarn heb allu achub? etto *yr ydwyt* yn ein mŷſg ni, ARGLWYDD, a'th enw di a elwir arnom; na âd ni.
10 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y bobl hyn, [c] Fel hyn yr hoffaſant hwy grwydro, ac ni attallaſant eu traed: am hynny ni's myn yr ARGLWYDD hwy; [d] yr awr hon y cofia efe eu hanwiredd hwy, ac a ymwêl â'u pechodau.
11 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Na weddïa dros y bobl hyn am ddaioni.
12 [f] Pan ymprydiant, ni wrandawaf eu gwaedd hwynt; a [g] phan offrymmant boeth-offrwm a bwyd-offrwm ni byddaf [h] â'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint, y difaf hwynt.
13 ¶ Yna y dywedais, O Arglwydd DDUW, wele, mae 'r prophwydi yn dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi gleddyf, ac ni ddaw newyn attoch; eithr mi a roddaf heddwch † ſiccr i chwi yn y lle yma.
14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y prophwydi ſy 'n prophwydo celŵyddau yn fy enw i; [i] nid anfonais hwy, ni orchymynnais iddynt chwaith, ac ni leferais wrthynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth, a choegedd, a thwyll eu calon eu hun, y maent hwy yn eu prophwydo i chwi.
15 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, am y prophwydi ſy 'n prophwydo yn fy enw i, a minnau heb eu hanfon hwynt, etto hwy a ddywedant, Cleddyf a newyn ni bydd yn y tîr hwn; Trwy gleddyf a newyn y difethir y prophwydi hynny.
16 A'r bobl, y rhai y maent yn prophwydo iddynt, a fyddant wedi eu taflu allan yn heolydd Jeruſalem, o herwydd y newyn a'r cleddyf; ac ni bydd neb i'w claddu, hwynt-hwy, na'u gwragedd, na'u meibion, na'u merched: canys mi a dywalltaf arnynt eu drygioni.
17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma, [k] Difered fy llygaid i ddagrau nôs a dydd, ac na pheidiant: canys â briw mawr y briwyd y wŷryf merch fy mhobl, *ac* â phlâ tôſt jawn.
18 O's âf fi allan i'r maes, wele rai wedi eu llâdd â'r cleddyf: ac o deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai llêſg o newyn; canys y prophwyd a'r offeiriad hefyd ſy 'n ‡ amgylchu i dîr nid adwaenant.
19 Gan wrthod a wrthodaiſt ti Juda? neu a ffieiddiodd dy enaid ti Sion? pa ham y tarewaiſt ni, ac nad *oes* i ni feddyginiaeth? [l] diſgwiliaſom am heddwch, ac nid *oes* daioni; ac am amſer jachâd, ac wele flinder.
20 Yr ydym yn cydnabod, ARGLWYDD, ein camwedd, *ac* anwiredd ein tadau; o blegid [m] ni a bechaſom yn dy erbyn di.
21 Na ffieiddia *ni*, er mwyn dy enw, ac na fwrw i lawr orſeddfa dy ogoniant: cofia, na thor dy gyfammod â ni.

b Joſ. 7. 19.
c Eſay 8. 22.
d Eſay 59. 9.
e Sal. 44. 19.
f Galar. 1. 2, 16. a 2. 18.
‡ Neu, *pen-wiſt.*
g Pen. 6. 24.
h Pen. 5. 19. a 16. 10.
i Eſay 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
‡ Neu, *dygir ymaith dy ſodlau trwy drais.*
† Heb. *ddyſgwyd.*
k Galar. 1. 8. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hoſ. 2. 10.
l Pen. 5. 8.
m Eſay 65. 7. Pen. 2. 20. Ezec. 6. 13.
† Heb. *yn ôl pa brŷd etto?*
Gorph. 23. P.
Ynghŷlch 3403.
† Heb. *am eiriau y drudaniaeth*, neu, *y gwabarddïadau.*
a 2 Sam. 15. 30.
b Pen. 2. 24.
c Edrych Pen. 2. 23, 24, 25.
d Hoſ. 8. 13. a 9. 9.
e Ecſod. 32. 10.
Pen. 7. 16. a 11. 14.
f Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. a 58. 3. Pen. 11. 11. Ezec. 8. 18.
Mic. 3. 4. Zec. 7. 7, 13.
g Pen. 6. 20. a 7. 21, 22.
h Pen. 9. 16.
† Heb. *gwiriondeb*, neu, *ſiccrwydd.*
i Pen. 23. 21. a 27. 15. a 29. 8, 9.
k Pen. 9. 1. a 13. 17. Galar. 1. 16. a 2. 18.
‡ Neu, *marſiandïaeth yn erbyn tîr, a bwythau heb ei gydnabod.*
l Pen. 5. 31. Pen. 8. 15.
m Sal. 106. 6. Dan. 9. 8.

[a] Zech. 10. 1, 2.
[b] Sal. 135. 7. a 147. 8. Eſa. 30. 23. Pen. 5. 24. [c] 10. 13. Gorph. 24. B.

22 [a] A oes *neb* ym mhlith oferedd y cenhedloedd a wnâ iddi wlawio? neu a rŷdd y nefoedd gawodau? [b] Onid ti *yw* efe, O ARGLWYDD ein Duw ni? am hynny arnat ti y diſgwiliwn ni: canys ti a wnaethoſt *y pethau* hyn oll.

PEN. XV.

1 *Llwyr-wrthodiad, ac amryw o farnedigaethau 'r Judd.wyn.* 10 *Jeremi yn cwyno rhag cu hatgaſrwydd hwy, ac yn derbyn addewid iddo ei hun,* 12 *a bygwth arnynt bwythau:* 15 *yn gweddïo,* 19 *ac yn cael addewid graſuſol.*

A Dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [a] Pe ſaſai [b] Moſes a [c] Samuel ger fy mron, *etto* ni *byddai* fy ſerch ar y bobl yma; bwrw *hwy* allan o'm golwg, ac elont ymaith.

[a] Ezec. 14. 14, &c. [b] Ecſod. 32. 11, 14. Sal. 99. 6. [c] 1 Sam. 7. 9.

2 Ac o's dywedant wrthyt, I ba le yr awn? Tithau a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Y ſawl *ſydd* i angau, i angau; a'r ſawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r ſawl i'r newyn, i'r newyn; a'r ſawl i gaethiwed, i gaethiwed.

[d] Pen. 43. 11. Ezec. 5. 2, 12. Zech. 1. 9.

3 A mi [e] a oſodaf arnynt bedwar *rhywogaeth, medd yr ARGLWYDD; y cleddyf, i lâdd; a'r cŵn, i larpio; ac [f] adar y neſoedd, ac anifeiliaid y ddaear, i yſu ac i ddiſa.

[e] Lef. 26. 16, &c. [a] Heb. *teulu.* [f] Pen. 7. 33.

4 Ac a'u rhoddaf hwynt i'w [g] ſymmudo i holl deyrnaſoedd y ddaear; herwydd [h] Manaſſeh mâb Hezeciah brenhin Juda, am yr hyn a wnaeth eſe yn Jeruſalem.

[g] Deut. 28. 25. [h] Pen. 24. 9. Ezec. 23. 46.

5 Canys [i] pwy a drugarhâ wrthyt ti, O Jeruſalem? a phwy a gŵyna i ti? a phwy a drŷ i ymofyn ‡ pa ſodd yr wyt ti?

[i] 2 Bren. 23. 11. a 21. 36. a 24. 3.

6 Ti a'm gadewaiſt, medd yr ARGLWYDD, *ac* a aethoſt yn ôl: am hynny 'r yſtynnaf fy llâw yn dy erbyn di, ac a'th ddiſethaf; myfi a flinais yn edifarhâu.

[i] Eſay 51. 19. ‡ Heb. *am dy betdwoch.*

7 A mi a'u chwalaf hwynt â gwyntyll ym mhyrth y wlâd: *diblantaf, diſethaf fy mhobl, *gan* na ddychwelant oddi wrth eu ffyrdd.

[a] Heb. *diſuddiaſ, neu ymddiſadaf.*

8 Eu gweddwon a amlhaſant i mi tu hwnt i dywod y môr: dugym arnynt, yn erbyn ‡ mam y gwŷr jeuaingc, anrheithiwr ganol dydd; perais *iddo* ſyrthio 'n ddiſymmwth arni hi, a dychryn ar y ddinas.

‡ Neu, *y fam* ddinas, *ûr ieuangc yn yſpeilio,* neu, *y ſam a'r gŵr ieuangc.*

9 [k] Yr hon a blantodd ſaith a leſgaodd: *ei henaid hi a leſmeiriodd, [l] ei haul a ſachludodd tra *oedd hi* yn ddŷdd; hi a gywilyddiwyd ac a waradwyddwyd; a rhoddaf y gweddillion o honynt i'r cleddyf yngŵydd eu gelynion, medd yr ARGLWYDD.

[k] 1 Sam. 2. 5. * Neu, *ymadawodd â'r enaid.* [l] Amos 8. 9.

10 ¶ *Gwae fi, fy mam, ymddŵyn o honot fi, yn ŵr ymryſon, ac yn ŵr cynnen i'r holl ddaear: ni logais, ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o honynt ſy 'n fy melldigo i.

* Job 3. 1, &c. Pen. 20. 14.

11 Yr ARGLWYDD a ddywedodd, Yn ddîau *bydd* dy weddill di mewn daioni, yn ddîau ‡ gwnâf i'r gelyn fod yn dda wrthyt, yn amſer adfyd ac yn amſer cyſtudd.

‡ Neu, *eiriolaf ar y gelyn traſot.*

12 A dyrr haiarn yr haiarn o'r gogledd, a'r dûr?

[l] Job 3. 1, &c. Pen. 20. 14.

13 Dy gyfoeth a'th dryſorau [m] a roddaf yn yſbail, nid am werth, ond o blegid dy holl bechodau, trwy dy holl derfynau.

14 Gwnâf it' fyned hefyd gyd â'th elynion i dir nid adwaenoſt: canys [n] tân a ennynnodd yn fy nigoſaint, arnoch y llŷſg.

[m] Sal. 44. 13. pen. 17. 3. [n] Deut. 32. 22,

15 ¶ Ti a ŵyddoſt, ARGLWYDD; cofia fi, ac ymwel â mi, a dïal droſof ar fy erlidwŷr, na ddŵg fi ymaith yn dy hirymaros: gŵybydd ddwyn o honof waradwydd er dy fwyn di.

16 Dy eiriau a gaed, a mi [o] a'u bwytteais hwynt; ac yr oedd dy air di i mi yn llawenydd, ac yn hyfrydwch fy nghâlon: canys dy enw di a alwyd arnaſi, O ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd.

[o] Ezec. 3. 1, 3. Dad. 10. 9.

17 [p] Nid eiſteddais ynghymanſa 'r gwatwarwŷr, ac *nid* ymhyfrydais; eiſteddais fy hunan o herwydd dy lâw di; canys ti a'm llenwaiſt i o lid.

[p] Sal. 1. 1. a 26. 4, 5.

18 Pa ham y mae fy [q] nolur i yn dragywyddol? a'm plâ yn anaele, fel na ellir ei jachâu? a fyddi di i mi megis celŵyddog, *neu fel* [r] dyfroedd *a ballant.

[q] Pen. 30. 15. [r] Job 6, 15, &c. * Heb. *nid ydynt ffyddlon.*

19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [s] O's dychweli, yna i'th ddygaf eilwaith, *a* thi a ſefi ger fy mron; o's [t] tynni ymaith y gwerthfawr oddi wrth y gwael, byddi fel fy ngenau i: dychwelant hwy attat ti, ond na ddychwel di attynt hwy.

[s] Zech. 3. 7. [t] Ezec. 22. 26. a 44. 23.

20 Gwnâf di hefyd i'r bobl yma [u] yn fagwyr efydd gadarn; a hwy a ryfelant yn dy erbyn di, eithr [x] ni'th orchfygant; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, i'th achub ac i'th wared, medd yr ARGLWYDD.

[u] Pen. 8. 18. a 6. 27. [x] Pen. 20. 11, 12.

21 A mi a'th waredaf di o lâw y rhai drygionus, ac a'th ryddhâf di o lâw 'r ofnadwy.

PEN. XVI.

1 *Y Prophwyd trwy gyſgodion ſef trwy ymattal oddi wrth briodas, ac oddi wrth dai galar a gwledda, yn rhagddangos llwyrddiſrod yr Juddewon,* 10 *am eu bod yn waeth na'u tadau.* 14 *Y bydd rhyfeddach eu hymwared hwy allan o gaethiwed nag allan o'r Aipht.* 16 *Y tâl Duw iddynt eu delw-addoliaeth yn ddau-ddyblyg.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth hefyd attafi, gan ddywedyd,

[a] Pen. 15. 2.

2 Na chymmer i ti wraig, ac na fydded i ti feibion na merched yn y lle hwn.

[b] Pen. 25. 33.

3 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y meibion ac am y merched a anwyd yn y lle hwn, ac am eu mammau a'u dûg hwynt, ac am eu tadau a'u cenhedlodd hwynt yn y wlâd hon;

[c] Sal. 79. 2. Pen. 7. 33. a 15. 3. a 34. 20. [d] Ezec. 24. 17, 22.

4 [a] O angau nychlyd y byddant feirw; [b] ni alerir am danynt, ac ni's cleddir hwynt; byddant fel tail ar ŵyneb y ddaear, a darfyddant trwy 'r cleddyf, a thrwy newyn: a'u [c] celaneddau fydd yn ymborth i adar y nefoedd ac i anifeiliaid y ddaear.

* Neu, *galarwîdd.* [c] Lef. 19. 28.

5 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Na ddôs i dŷ *y galar, ac na ddôs i alaru, ac na chŵyna iddynt, canys myfi a gymmerais ymaith fy heddwch oddi wrth y bobl hyn, medd yr ARGLWYDD, *ſef* trugaredd a thoſturi.

Deut. 14. 1. [f] Eſay 22. 12. ‡ Neu, *nid ymdorrant troſtynt,* megis Ezec. 24. 17.

6 A byddant feirw yn y wlâd hon, fawr a bychan: ni chleddir hwynt, ac ni alarir am danynt; nid [e] ymdorrir, ac nid [f] ymfoelir droſtynt.

Edrych Deut. 26. 14.

7 ‡ Ni rannant iddynt *ſwyd* mewn galar, i roi cyſſur iddynt am y marw; ac ni pharant iddynt yſed o phiol cyſſur, am eu tâd, neu am eu mam.

8 Na ddôs i dŷ gwlêdd, i eiſtedd gyd â hwynt i fwytta ac i yfed.

Job 42. 11. [g] Eſay 24. 7, 8.

9 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, Wele, [g] myfi a baraf

Pen. 7. 34. a 25. 10. Dad. 18, 23.

Ezec. 26, 13. Hoſ. 2. 11.

i lais

i lais cerdd a llawenydd, i lais y priod-fâb, ac i lais y briod-ferch, ddarfod o'r lle hwn, o flaen eich llygaid, ac yn eich dyddiau chwi.

10 ¶ A phan ddangoſech i'r bobl yma
[b] Pen. 5. 19, a 13. 22. yr holl eiriau hyn, ac [b] iddynt hwythau ddywedyd wrthyt, Am ba beth y llefarodd yr ARGLWYDD yr holl fawr-ddrŵg hyn i'n herbyn ni? neu pa beth *yw* ein hanwiredd? neu beth *yw* ein pechod a bechaſom yn erbyn yr ARGLWYDD ein Duw?

11 Yna y dywedi wrthynt, O herwydd i'ch tadau fy ngadael i, medd yr ARGLWYDD, a myned ar ôl duwiau dieithr, a'u gwaſanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i, a bod heb gadw fy nghyfraith;

[i] Pen. 7. 26. 12 A chwithau a wnaethoch [i] yn waeth nâ'ch tadau; (canys wele chwi yn rhodio, bob un yn ôl cyndynrwydd ei gàlon ddrŵg, heb wrando arnaf:

[k] Deut. 4. 27. a 28. 36, 64, 65. 13 [k] Am hynny mi a'ch taflaf chwi, o'r tîr hwn, i wlâd nid adwaenoch, chwi, na'ch tadau; ac yno y gwaſanaethwch dduwiau dieithr ddydd a nôs, lle ni ddangoſaf i chwi ffafr.

[l] Pen. 43. 18. Pen. 23. 7, 8. 14 ¶ [l] Gan hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedir mwyach, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddûg feibion Iſrael i fynu o dîr yr Aipht;

15 Eithr, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddûg i fynu feibion Iſraël o dîr y gogledd, ac o'r holl diroedd lle y gyrriaſai eſe hwynt: a mi a'u dygaf hwynt dracheſn i'w gwlâd a roddais i'w tadau.

[m] Amos 4, 2. Hab. 1, 15. 16 ¶ Wele fi yn anfon am [m] byſgodwŷr lawer, medd yr ARGLWYDD, a hwy a'u pyſgottant hwy; ac wedi hynny mi a anfonaf am helwŷr lawer, a hwy a'u heliant hwynt oddi ar bob mynydd, ac oddi ar bob brynn, ac o ogoſeydd y creigiau.

[n] Job 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Pen. 32. 19. 17 Canys [n] *y mae* fy ngolwg ar eu holl ffyrdd hwynt: nid ydynt guddiedig o'm gŵydd i, ac nid yw eu hanwiredd hwynt guddiedig oddi ar gyfer fy llygaid.

18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf yn ddwbl am eu hanwiredd a'u pechod hwynt; am [o] Ezec. 43. 7, 9. [o] iddynt halogi fy nhir â'u ffiaidd gelanedd; ie â'u ffieidd-dra y llanwaſant fy etifeddiaeth.

19 O ARGLWYDD, fy nerth a'm cadernid, [p] Pen. 17. 17. [p] a'm noddfa yn nŷdd blinder; attat ti y daw 'r cenhedloedd o eithafoedd y ddaear, ac a ddywedant, Diau mai celwŷdd a ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu, oferedd, a *phethau* heb lês ynddynt.

20 A wnâ dŷn dduwiau iddo ei hun, a [q] Pen. 2. 11. [q] hwythau heb *fod* yn dduwiau?

21 Am hynny wele, mi a wnâf iddynt wybod y waith hon; dangoſaf iddynt fy [r] Pen. 33. 2. llâw, a'm grym: a chânt wybod mai Yr ARGLWYDD *yw* [r] fy enw.

PEN. XVII.

Gorph. 26. B. 1 *Caethiwed Juda am eu pechod.* 5 *Melldithio ymddiried mewn dŷn,* 7 *a bendithio ymddiried yn Nuw.* 9 *Na's gall y gàlon dwyllodrus dwyllo Duw.* 12 *Jechydwriaeth Duw.* 15 *Y Propbwyd yn cŵyno rhag y rhai oedd yn gwatwar ei brophwydoliaeth ef.* 19 *Ei anfon ef i adnewyddu 'r Cyfammod, trwy ſanctteiddio 'r Sabboth.*

[a] Job 19. 24. [b] Diar. 3. 3. PEchod Juda a 'ſgrifennwyd â [a] phin o haiarn, ag ewin o adamant [b] y cerfjwyd *ef* ar lêch eu càlon, ac ar gyrn eich allorau;

2 Gan fod eu meibion yn cofio eu hallorau a'u [c] llwynau wrth y pren deiliog ar y brynniau uchel.

[c] Barn. 3. 7.

3 Oh fy mynydd yn y maes, [d] dy olud *a'th* holl dryſorau di a roddaf yn anrhaith, *a'th* uchelfeydd i bechod, trwy dy holl derfynau.

Eſay 1. 29. a 17. 8. Pen. 2. 20. [d] Pen. 15. 13.

4 Ti a adewir hefyd [†] dy hunan, heb dy etifeddiaeth a roddais i ti; a mi a wnâf i ti waſanaethu dy elynion mewn tîr nid adwaenoſt: canys [e] cynneuaſoch dân yn fy nîg *yr hwn* a lŷſg byth.

† Heb. *ynot dy hunan.* [e] Pen. 15. 14.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a hydero mewn dŷn, ac a wnelo [f] gnawd yn fraich iddo, a'r *hwn* y cilio ei gàlon oddi wrth yr ARGLWYDD.

[f] Edrych Eſay 31. 3.

6 Canys eſe a fydd [g] fel y grûg yn y diffeithwch, ac ni wêl pan ddêl daioni; eithr eſe a gyfannedda boeth-fannau *yn* yr anialwch, *mewn* tîr hâllt ac anghyfanneddol.

[g] Pen. 48. 6.

7 [h] Bendigedig *yw* 'r gŵr a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ac y byddo 'r ARGLWYDD yn hyder iddo.

[h] Sal. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1.

8 Canys eſe a fydd [i] megis pren wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac a eſtyn ei wrâidd wrth yr afon; ac ni ŵyr oddi wrth ddyfod gwrês; ei ddeilen fydd îr, ac ar flwyddyn ‡ ſychder ni ofala, ac ni phaid â ffrwytho.

a 146. 5. Diar. 16. 20. Eſay 30. 18. [i] Job 8. 16.

9 ¶ Y gàlon *fydd* fwy ei thwyll nâ dim, a drŵg ddiobaith ydyw; pwy a'i hedwyn?

Sal. 1. 3. ‡ Neu, *attaliaeth.*

10 Myfi 'r ARGLWYDD [k] ſydd yn chwilio 'r gàlon, yn profi 'r arennau, i roddi i bob un yn ôl ei ffyrdd, *ac* yn ôl ffrwyth ei weithredoedd.

[k] 1 Sam. 16. 7. 1 Cron. 28. 9. Sal. 7. 9. Diar. 17. 3. Pen. 11. 20. a 30. 12.

11 *Fel* pettris yn [†] eiſtedd, ac heb ddeor, *yw* 'r hwn a helio gyfoeth yn anheilwng: [l] yn hanner ei ddyddiau y gedy hwynt, ac yn ei ddiwedd ynfyd fydd.

† Neu, *caſglu* cywion *mid eſgorodd bi.* [l] Sal. 55. 23.

12 ¶ Gorfedd ogoneddus ddyrchafedig o'r dechreuad, *yw* lle ein cyſſegr ni.

Rhuf. 8. 27. Dad. 2. 23.

13 O ARGLWYDD, gobaith Iſrael, [m] y rhai oll a'th wrthodant a waradwyddir, yſgrifennir yn y ddaear y rhai a giliant oddi wrthyf; am iddynt adael yr ARGLWYDD, [n] ffynnon y dyfroedd byw.

[m] Sal. 73. 27. † Neu, *caſglu* cywion *mid eſgorodd bi.* [n] Pen. 2. 13.

14 Jachâ fi, O ARGLWYDD, a mi a jachëir; achub fi, a mi a achubir; canys [o] tydi *yw* fy moliant.

[o] Deut. 10. 21.

15 ¶ Wele hwynt yn dywedyd wrthyf; [p] Pa le *y mae* gair yr ARGLWYDD? deued bellach.

[p] Eſay 5. 19.

16 Ond myfi [q] ni phryſurais rhag *bod* yn fugail ar dy ôl di; ac ni ddymunais y dydd blin; ti a'i gŵyddoſt: yr oedd yr hyn a ddaeth o'm gweſuſau *yn union* ger dy fron di.

[q] Pen. 1. 4, &c. [r] Pen. 16. 19. [s] Sal. 35. 4. a 40. 14.

17 Na fydd yn ddychryn i mi; [r] ti *yw* fy ngobaith yn nŷdd y drygfyd.

18 [s] Gwaradwydder fy erlidwŷr, ac na'm gwaradwydder i; brawycher hwynt, ac na'm brawycher i: dŵg arnynt ddydd drŵg, a [t] dryllia hwynt â drylliad dauddyblyg.

[t] Pen. 11. 20.

19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cerdda, a ſâf ym mhorth meibion y bobl, trwy 'r hwn yr â brenhinoedd Juda i mewn, a thrwy yr hwn y deuant allan, ac yn holl byrth Jeruſalem;

20 A dywed wrthynt, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, brenhinoedd Juda, a holl Juda, a holl breſwylwŷr Jeruſalem, y rhai a ddeuwch trwy 'r pyrth hyn:

21 Fel

21 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
u Neh. 13. 19. u Diſgwiliwch ar eich eneidiau, ac na ddygwch faich ar y dŷdd Sabboth, ac na ddygwch *ef* i mewn trwy byrth Jeruſalem.
22 Ac na ddygwch faich allan o'ch tai ar y dŷdd Sabboth, ac na wnewch ddim gwaith; eithr ſanctteiddiwch y dŷdd Sabboth, fel x y gorchymynnais i'ch tadau.
x Ecſod. 20. 8. a 23. 12. a 31. 13. Ezec. 20. 12.
23 y Ond ni wrandawſant, ac ni ogyddaſant eu clûſt, eithr caledaſant eu gwarrau rhag gwrando, a rhag derbyn addyſg.
y Pen. 11. 10.
24 Er hynny o's dyſal-wrandêwch arnaf, medd yr ARGLWYDD, heb ddwyn baich trwy byrth y ddinas hon ar y dŷdd Sabboth, ond ſanctteidio 'r dŷdd Sabboth, heb wneuthur dim gwaith arno;
z Pen. 22. 4. 25 z Yna y daw trwy byrth y ddinas hon, frenhinoedd, a thywyſogion, yn eiſtedd ar orſedd Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, hwy a'u tywyſogion, gwŷr Juda, a phreſwylwŷr Jeruſalem: a'r ddinas hon a gyfanneddir byth.
a Pen. 32. 44. 26 Ac o ddinaſoedd Juda, ac o a amgylchoedd Jeruſalem, ac o wlâd Benjamin, ac o'r gwaſtadedd, ac o'r mynydd, ac o'r deau, y daw rhai yn dwyn poeth-offrymmau, ac aberthau, a bwyd-offrymmau, a thus, ac yn dwyn aberthau moliant i dŷ 'r ARGLWYDD.
b Pen. 49. 27. Amos 1. 4, 7, 10, 12. a 2. 2, 5. 27 Ond o's chwi ni wrendy arnaf, i ſanctteiddio 'r dŷdd Sabboth, heb ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth Jeruſalem, ar y dŷdd Sabboth; yna b mi a gynneuaf dân yn ei phyrth hi, ac efe a yſa balaſau Jeruſalem, ac ni's diffoddir.

PEN. XVIII.

Gorph. 26. P. *1 Trwy arôydd o'r crochenydd, y dangoſir cyflawn allu Duw, i wneuthur â phob cenedl y peth a fynno. 11 Llygwtb ar Juda am gilio oddi wrth Dduw. 18 Jeremi yn gweddio yn erbyn y rhai oedd mewn cŷdſwriad iddo.*

Ynghŷlch 3399. YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
2 Cyfod, a dôs i wared i dŷ 'r crochenydd, ac yno y parafi ti glywed fy ngeiriau.
3 Yna mi a euthum i wared i dŷ 'r crochenydd, ac wele ef yn gwneuthur *ei* waith ar † droellau.
4 A'r lleſtr yr hwn yr oedd efe yn ei wneuthur ‡ o glai a ddifwynwyd yn llâw 'r crochenydd; felly efe † a'i gwnaeth ef dracheſn yn lleſtr arall, fel y gwelodd y crochenydd yn dda *ei* wneuthur *ef*.
5 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,
6 c Oni allaf fi, fel y crochenydd hwn, wneuthur i chwi, tŷ Iſrael, medd yr ARGLWYDD? wele, d megis ag *y mae* 'r clai yn llâw 'r crochenydd, felly *ydych* chwithau yn fy llâw i, tŷ Iſrael.
7 Pa brŷd bynnag y dywedwyf am e ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a diſetha cenedl neu frenhiniaeth;
8 f O's y ger bron y dywedais yn ei herbyn a drŷ oddi wrth ei drygioni, g myfi a edifarhâf am y drwg a amcenais ei wneuthur iddi.
9 A pha brŷd bynnag y dywedwyf am adeiladu, ac am blannu cenedl neu frenhiniaeth;
10 O's hi a wnâ ddrygioni yn fy ngolwg, heb wrando ar fy llais, minnau a edifarhâf am y daioni â'r hwn y dywedais y gwnawn les iddi.

† Neu, *eiſtaddleoedd.*
‡ Neu, *a ddifwynwyd megis clai yn llâw y crochenydd.*
† Heb. *a ddychwelodd ac a'i gwnaeth yn lleſtr, &c.*
a Eſay 45. 9. Doeth. 15. 7. Rhuf. 9. 20.
b Eſay 64. 8.
c Pen. 1. 10.
d Ezec. 18. 21. a 33. 11.
e Joan 3. 10.

11 ¶ Yn awr gan hynny attolwg, dywed wrth wŷr Juda, ac wrth breſwylwŷr Jeruſalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi 'n llunio drŵg i'ch erbyn, ac yn dychymygu dychymmyg i'ch erbyn: f dychwelwch yr awr hon bob un o 'i ffordd ddrŵg, a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweithredoedd yn dda.
f 2 Bren. 17. 13. Pen. 7. 3, a 25. 5. a 26. 13. a 35. 15.
12 Hwythau a ddywedaſant, g Nid oes obaith; *ond* ar ôl ein dychymygion ein hunain yr awn, a gwnawn bob un amcan ei ddrŵg galon ei hun.
g Pen. 2. 25.
13 Am hynny ſel hyn y dywed yr ARGLWYDD, h Gofynnwch attolwg ym mŷſg y cenhedloedd, pwy a glywodd y cyfryw bethau? Gwnaeth y forwyn Iſrael beth erchyll jawn.
h Pen. 2. 10. i Cor. 5. 1. † Neu, *ſy meuſydd am graig, neu, am eira Libanus? a wrthodir y dyfroedd rhedegog, am y dyfroedd dieithr oerion.*
14 A wrthyd *dŷn* † eira Libanus, *yr hwn ſydd yn dyfod* o graig y maes? *neu* a wrthodir y dyfroedd oerion rhedegog ſydd yn dyfod o le arall?
15 O herwydd i i'm pobl fy anghofio i, *hwy* a arogl-darthaſant i wagedd, ac a wnaethant iddynt dramgwyddo yn eu ffyrdd, *allan* o'r k hên lwybrau, i gerdded llwybrau ffordd ddiſathr,
i Pen. 2. 13, 32. a 3. 21. a 13, 25. a 17.
16 I wneuthur eu tîr l yn anghyfannedd, *ac* yn chwibaniad byth: pob un a elo heibio iddo a ſynna, ac a yſgwyd ei ben.
k Pen. 6. 13.
17 m Megis â gwynt y dwyrain n y chwâlaf hwynt o flaen y gelyn; *fy* ngwegil ac nid *fy* wyneb a ddangoſaf iddynt yn amſer eu dialedd.
l Pen. 19. 8. a 49. 13. a 50. 13.
18 ¶ Yna y dywedaſant, o Deuwch a dychymygwn ddychymygion yn erbyn Jeremi; p canys ni chyll y gyfraith gan yr offeiriad, na chyngor gan y doeth, na'r gair gan y prophwyd. Deuwch, tarâwn ef ‡ â'r tafod, ac nac yſtyriwn yr un o'i eiriau ef.
m Sal. 48. 7.
19 Yſtyria di wrthyf, O ARGLWYDD, a chlyw lais y rhai ſydd yn ymryſon â mi.
20 A dêlir drŵg dros dda? Canys cloddiaſant ffôs i'm henaid. Cofia i mi ſefyll ger dy fron di, i ddywedyd daioni droſtynt, *ac* i droi dy ddig oddi wrthynt.
n Pen. 11. 24. o Pen. 11. 19.
21 Am hynny q dyro eu plant hwy i fynu i'r newyn, a thywallt eu *gwaed* hwynt trwy † nerth y cleddyf; a bydded eu gwragedd heb eu plant, ac yn weddwon; lladder hefyd eu gwŷr yn feirw, *a* tharawer eu gwŷr jeuainge â'r cleddyf yn y rhyfel.
p Mal. 2. 7. Joan 7. 48, 49. ‡ Neu, *am y tafod.*
22 Clywer eu gwaedd o'u tai, pan ddygech fyddin arnynt yn ddiſymmwth; canys cloddiaſant ffôs i'm dal, a chuddiaſant taglau i'm traed.
q Sal. 109. 10. † Heb. *ddwylaw.*
23 Tithau, O ARGLWYDD, a wyddoſt eu holl gyngor hwynt i'm herbyn, ‡ i'm lladd: r na faddeu eu hanwiredd, ac na ddilea eu pechodau o'th wydd; eithr bydd dant dramgwyddedig ger dy fron: gwnâ *hyn* iddynt yn amſer dy ddigofaint.
‡ Heb. *i farwolaeth.* r Pen. 4. 5.

PEN. XIX.

Gorph. 27. B. *1 Dan ritb torri lleſtr crochenydd, y mae 'n rhag-ddangos diſtryw 'r Juddewon am eu pechodau.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dôs, a chais yſtên bridd y crochenydd, a *chymmer* o henuriaid y bobl ac o henuriaid yr offeiriaid;
2 A dôs allan i ddyffryn mâb Hinnom yr hwn *ſydd* wrth ddrws porth † y dwyrain, a chyhoedda yno y geiriau a ddywedwyf wrthyt;
† Heb. *yr haul.*
3 A dywed, Brenhinoedd Juda, a phreſwylwŷr Jeruſalem, clywch air yr ARGLWYDD;

GLWYDD; Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, Wele fi yn dwyn ar y lle hwn ddrŵg, [a] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, ei gluſtiau a ferwinant.

[a] 1 Sam. 3. 11. 2 Bren. 21. 12.

4 Am iddynt [b] ſy ngwrthod i, a dieithro 'r lle hwn, ac arogl-darthu ynddo i dduwiau dieithr, y rhai nid adwaenent hwy, na'u tadau, na brenhinoedd Juda, a llenwi o honynt y lle hwn o waed gwirioniaid;

[b] Eſay 65. 11. Pen. 2. 13, 17, 19. a 15. 6. a 17. 13.

5 Adeiladaſant hefyd uchelfeydd Baal i loſgi eu meibion â thân, *yn* boeth-offrymmau i Baal; [c] yr hyn ni orchymynnais, ac ni ddywedais, ac ni feddyliodd ſy nghalon;

[c] Pen. 7. 31, 32.

6 Am hynny wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na elwir y lle hwn mwyach Tophet, na dyffryn mâb Hinnom, ond dyffryn y lladdfa.

7 A mi a wnâf yn ofer gyngor Juda a Jeruſalem yn y lle hwn, a pharaf iddynt ſyrthio gan y cleddyf o flaen eu gelynion, a thrwy law y rhai a geiſiant eu heinioes hwy: [d] rhoddaf hefyd eu celaneddau hwynt yn fwyd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.

[d] Pen. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.

8 A [e] mi a wnâf y ddinas hon yn anghyfannedd, ac yn ffiaidd; pob un a elo heibio iddi a ſynna ac a chwibana, o herwydd ei holl ddialeddau hi.

[e] Pen. 18. 16. a 49. 13. a 50. 13.

9 A mi a baraf iddynt [f] fwytta cnawd eu meibion, a chnawd eu merched, bwyttânt hefyd bob un gnawd ei gyfaill, yn y gwarchae a'r cyfyngder, â'r hwn y cyfynga eu gelynion, a'r rhai ſy 'n ceiſio eu heinioes, arnynt.

[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Galar. 4. 10.

10 Yna y torri 'r yſtên yngŵydd y gwŷr a êl gyd â thi;

11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Yn y môdd hwn y drylliaf y bobl hyn, a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* leſtr pridd, yr hwn ni ellir ei † gyfannu mwyach; ac yn [h] Nhophet y cleddir hwynt, o eiſiau lle i gladdu.

[g] Eſay 30. 14. Galar. 4. 2. † Heb. *feddyginiaethu.* [h] Pen. 7. 32.

12 Fel hyn y gwnâf i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD, ac i'r rhai ſy 'n trigo ynddo; a mi a wnâf y ddinas hon megis Tophet.

13 A thai Jeruſalem, a thai brenhinoedd Juda, a fyddant halogedig, fel mangre Tophet; o herwydd yr holl [i] dai, y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau, i holl lu y nefoedd, ac [k] y tywalltaſant ddïod-offrymmau i dduwiau dieithr.

[i] 2 Bren. 23. 12. Pen. 32. 29. [k] Pen. 7. 18.

14 Yna y daeth Jeremi o Dophet, lle 'r anfonaſai 'r ARGLWYDD ef i brophwydo, ac a ſafodd ynghyntedd tŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl.

15 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, Wele fi yn dwyn ar y ddinas hon, ac ar ei holl drefydd, yr holl ddrygau a leferais i'w herbyn, am [l] galedu o honynt eu gwarrau, rhag gwrando ſy ngeiriau.

[l] Pen. 17. 23.

PEN. XX.

1 Paſur yn taro Jeremi, ac yn cael enw newydd, a barn ofnadwy. 7 Jeremi yn achwyn rhag dirmyg, 10 a bradwriaeth, 14 ac yn cŵyno ei eni.

Gorph. 27. P.

[a] 1 Cron. 24. 14.

PAnglybu Paſur mâb [a] Immer yr offeiriad, yr hwn *oedd* yn ben-llywodraethwr yn nhŷ 'r ARGLWYDD, i Jeremi brophwydo 'r geiriau hyn;

2 Yna Paſur a darawodd Jeremi y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn y ‡ carchar *oedd* yn y porth uchaf i Benjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ 'r ARGLWYDD.

‡ *Cyffon.*

3 A thrannoeth, Paſur a ddûg Jeremi allan o'r ‡ carchar. Yna Jeremi a ddywedodd wrtho ef, Ni alwodd yr ARGLWYDD dy enw di Paſur, ond ‡ Magor-miſſabib.

‡ *Cyffon.* ‡ Sef, *Dychryn o amgylch.*

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dy wneuthur di yn ddychryn i ti dy hun, ac i'r rhai oll â'th garant: a hwy a ſyrthiant ar gleddyf eu gelynion, a'th lygaid di yn gweled: rhoddaf hefyd holl Juda yn llâw brenhin Babilon, ac efe a'u caeth-gluda hwynt i Babilon, ac a'u lladd hwynt a'r cleddyf.

Pen. 6. 25. a 46. 5.

5 [b] Rhoddaf hefyd holl olud y ddinas hon, a'i holl lafur, a phob dim a'r y ſydd werthfawr ganddi; a holl dryſorau brenhinoedd Juda a roddaf fi yn llâw eu gelynion, y rhai a'u hanrheithiant hwynt, ac a'u cymmerant, ac a'u dygant i Babilon.

[b] 2 Bren. 20. 17.

6 A thithau, Paſur, a phawb a'r ſydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i gaethiwed: a thi a ddeui i Babilon; ac yno y byddi farw, ac yno i'th gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant, y rhai y prophwydaiſt iddynt yn gelŵyddog.

7 ¶ O ARGLWYDD, ti a'm hudaiſt, a mi a ‡ hudwyd; cryfach oeddit nâ mi, a gorchfygaiſt: yr ydwyf yn watwargerdd ar hŷd y dydd, pob un ſydd yn fy ngwatwar.

‡ Neu, *a ddienwyd.*

8 Canys er pan leferais, mi a waeddais, trais ac anrhaith a lefais; am fod gair yr ARGLWYDD yn waradwydd ac yn watwargerdd i mi beunydd.

9 Yna y dywedais, Ni ſoniaf am dano ef, ac ni lefaraf yn ei enw ef mwyach: ond [c] *ei air* ef oedd yn fy nghalon yn lloſgi fel tân, wedi ei gau o ſewn fy eſgyrn, a mi a flinais yn ymattal, ac [d] ni allwn *beidio.*

[c] Job 32. 18, 19. Sal. 39. 3. [d] Job. 32. 18.

10 ¶ [e] Canys clywais ogan llawer, dychryn o amgylch. Mynegwch, *meddant*, a ninnau a'i mynegwn. [f] Pob dŷn † heddychol â mi *oedd* yn diſgwyl i mi gloffi, *gan feddwl*, Yſgatfydd efe a hudir: a ni a'i gorchfygwn ef, ac a ymddïalwn arno.

[e] Sal. 31. 13. [f] Job 19. 19. Sal. 41. 9. a 55. 13, 14. † Heb. *fy heddwch.*

11 Ond yr ARGLWYDD *oedd* gyd â mi, fel un cadarn ofnadwy: am hynny [g] fy erlidwŷr a dramgwyddant, ac ni orchfygant; gwaradwyddir hwynt yn ddirfawr, canys ni lwyddant: nid anghofir *eu* [h] gwarth tragywyddol byth.

[g] Pen. 15. 20. a 17. 18. [h] Pen. 23. 40.

12 Ond tydi ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn ŵyt [i] yn profi 'r cyfiawn, yn gweled yr arennau a'r galon, gâd i mi weled dy ddïaledd arnynt; canys i ti y dadguddiais fy nghŵyn.

[i] Pen. 11. 20. a 17. 10.

13 Cenwch i'r ARGLWYDD, molienwch yr ARGLWYDD: canys efe a achubodd enaid y tlawd o law y drygionus.

[k] Job. 3. 3, Pen, 15. 10.

14 ¶ [k] Melldigedig *fyddo* 'r dŷdd i'm ganwyd arno: na fendiger y dŷdd i'm hefgorodd fy mam.

15 Melldigedig *fyddo* 'r gŵr a fynegodd i'm tâd, gan ddywedyd, Ganwyd i ti blentyn gwrryw, gan ei lawenychu ef yn fawr.

16 A bydded y gŵr hwnnw fel y dinaſoedd [l] a ymchwelodd yr ARGLWYDD, ac ni bu edifar ganddo: a chaffed efe glywed gwaedd y borau, a bloedd bryd hanner dŷdd;

[l] Gen. 19. 25.

17 Am na laddodd fi *wrth dadyfod* o'r grôth; neu na buaſai fy mam yn fedd i mi, a'i chrôth yn feichiog *arnaf* byth.

18 [m] Pa ham y deuthum i allan o'r grôth, i weled poen a gofid, fel y darfyddai fy nyddiau mewn gwarth?

[m] Job. 3. 20.

PEN.

Gorph. 28. B.

PEN. XXI.

1 Sedeciah yn anfon at Jeremi i ymofyn pa beth a ddigwyddai o ryfel Nabuchodonosor. 3 Jeremi yn darogan gwarchae tôst, a chaethiwed gofidus. 8 Y mae'n cynghori 'r bobl i droi at y Caldeaid: 11 ac yn edliw i dŷ 'r brenhin.

Ynghŷlch 3415. Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, pân anfonodd y brenhin Sedeciah atto ef Pasur fâb Melchiah, a Sephaniah fâb Maaseiah yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 Ymofyn attolwg â'r ARGLWYDD drosom ni, (canys y mae Nabuchodonosor brenhin Babilon yn rhyfela yn ein herbyn ni,) i edrych a wnâ 'r ARGLWYDD â ni yn ôl ei holl ryfeddodau, fel yr elo efe i fynu oddi wrthym ni.

3 ¶ Yna y dywedodd Jeremi wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth Sedeciah;

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, Wele fi yn troi yn eu hôl yr arfau rhyfel *fy* yn eich dwylaw, y rhai yr ydych yn ymladd â hwynt yn erbyn brenhin Babilon, ac *yn erbyn* y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r gaer: a mi a'u casglaf hwynt i ganol y ddinas hon.

[a] Ecsod. 6. 6. 5 A mi fy hun a ryfelaf i'ch erbyn [a] â llâw estynnedig, ac â braich crŷf, mewn sorriant, a llîd, a digofaint mawr.

6 Tarawaf hefyd drigolion y ddinas hon, yn ddŷn, ac yn anifail; byddant feirw o haint mawr.

[b] Pen. 39. 5. a 52. 5. 7 Ac wedi hynny, medd yr ARGLWYDD, [b] y rhoddaf Sedeciah frenhin Juda, a'i weision, a'r bobl, a'r *rhai* a weddillir yn y ddinas hon, gan yr haint, gan y cleddyf, a chan y newyn, i lâw Nabuchodonosor brenhin Babilon, ac i lâw eu gelynion, ac i lâw y rhai sydd yn ceisio eu heinioes: ac efe a'u tery hwynt â min y cleddyf; ni thosturia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni chymmer drugaredd.

8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi ger eich bron ffordd einioes, a ffordd angau.

[c] Pen. 38. 2. 9 [c] Yr hwn a drigo yn y ddinas hon a leddir gan y cleddyf, a chan y newyn, a chan yr haint; ond y neb a elo allan, ac a gilio at y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch, a fydd byw, [d] a'i einioes fydd yn ysglyfaeth iddo.

[d] Pen. 39. 18. a 45. 5. 10 Canys mi a osodais fy ŵyneb yn erbyn y ddinas hon, er drŵg, ac nid er da, medd yr ARGLWYDD: yn llâw brenhin Babilon y rhoddir hi, ac efe a'i llŷsg hi â thân.

3395. 11 ¶ Ac am dŷ brenhin Juda, *dywed*, Gwrandêweh air yr ARGLWYDD.

[e] Pen. 22. 3. 12 O tŷ Ddafydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] Bernwch uniondeb y borau, ac achubwch y gorthrymmedig o lâw 'r gorthrymmwr, rhag i'm llîd dorri allan fel tân, a llosgi fel na allo neb ei ddiffoddi, o herwydd drygioni eich gweithredoedd.

13 Wele fi yn dy erbyn, yr hon ŵyt yn preswylio 'r dyffryn, *a* chraig y gwastadedd, medd yr ARGLWYDD; y rhai a ddywedwch, Pwy a ddaw i wared i'n herbyn; neu pwy a ddaw i'n hanneddau?

[f] Diar. 1. 31. 14 Ond mi a ymwelaf â chwi yn ôl [f] ffrwyth eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD; a mi a gynneuaf dân yn ei choedwig, ac efe a ysa bob dim o'i hamgylch hi.

PEN. XXII.

1 Y mae yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion. 10 Barn Salum, 13 Jehoiacim, 20 a Chonïah.

Gorph. 28. P. Sûl 14 ar ôl y Drindod, P. FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dôs di i wared i dŷ brenhin Juda, a llefara yno y gair hwn;

2 A dywed, Gwrando air yr ARGLWYDD, frenhin Juda, yr hwn ŵyt yn eistedd ar frenhin-faingc Dafydd, ti, a'th weision, a'th bobl y rhai sydd yn dyfod i mewn trwy 'r pyrth hyn:

[a] Pen. 21. 12. 3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Gwnêwch farn a chyfiawnder, a gwaredwch y gorthrymmedig o lâw 'r gorthrymwr: na wnêwch gam, ac na threisiwch y dieithr, yr amddifad, na'r weddw, ac na thywelldwch waed gwirion yn y lle hwn.

[b] Pen. 17. 25. † Heb. *tros Ddafydd ar ei deyrngadair ef.* 4 Canys [b] o's gan wneuthur y gwnêwch y peth hyn, daw trwy byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn eistedd † ar deyrn-gadair Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, efe, a'i weision, a'i bobl.

ei deyrngadair ef. 5 Eithr oni wrandêwch y geiriau hyn, i mi fy hun y tyngaf, medd yr ARGLWYDD, y bydd y tŷ hwn yn anghyfannedd.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am dŷ brenhin Juda, Gilead *ŵyt* i mi, *a* phen Libanus: *etto* yn ddiau mi a'th wnâf yn ddiffeithwch, *ac* yn ddinasoedd anghyfanneddol.

[c] Pen. 21. 14. 7 Parotoaf hefyd i'th erbyn anrheithwŷr, pob un a'i arfau, a hwn a dorrant [c] dy ddewis gedrwŷdd, ac a'u bwriant i'r tân.

[d] Deut. 29. 24. 8 A chenhedloedd lawer a ânt heb law y ddinas hon, ac a ddywedant bob un wrth ei gilydd, [d] Pa ham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r ddinas fawr hon?

1 Bren. 9. 8. 9 Yna 'r attebant, Am iddynt ymwrthod â chyfammod yr ARGLWYDD eu Duw, ac addoli duwiau dieithr; a'u gwasanaethu hwynt.

10 ¶ Nac ŵylwch dros y marw, ac na ymofidiwch am dano; *ond* gan ŵylo ŵylwch am yr hwn sydd yn myned ymaith: canys ni ddychwel mwyach, ac ni wêl wlâd ei enedigaeth.

11 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Salum fâb Josiah brenhin Juda, yr hwn a deyrnasodd yn lle Josiah ei dâd, yr hwn a aeth allan o'r lle hwn, Ni ddychwel efe yno mwyach.

[e] 2 Bren. 23. 34. 12 Eithr [e] yn y lle y caeth-gludasant ef iddo, yno y bydd efe marw; ac ni wêl efe 'r wlâd hon mwyach.

[f] Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. Mic. 3. 10. Hab. 2. 9. 13 ¶ Gwae [f] 'r hwn a adeilado ei dŷ trwy anghyfiawnder, a'i 'stafellau trwy gam; gan beri i'w gymmydog ei wasanaethu yn rhâd, ac heb roddi iddo am ei waith.

‡ Neu, *fy fenestri.* * *Sinobl.* 14 Yr hwn a ddywed, Mi a adeiladaf i mi dŷ ehang, a 'stafellau helaeth, ac a nâdd iddo ‡ ffenestri, a llofft o gedrwydd; wedi ei lliwio â * fermilion.

‡ Neu, *fy fenestri.* 15 A gei di deyrnasu, am i ti ymgâu mewn cedrwydd? oni fwytaodd, ac oni yfodd dy dâd, ac oni wnaeth efe farn, a chyfiawnder, *ac* yna *y bu* dda iddo?

16 Efe a farnodd gŵyn y tlawd a'r anghenus, yna y llwyddodd: onid fy adnabod i *oedd* hyn, medd yr ARGLWYDD?

‡ Neu, *ymgyrch.* 17 Er hynny dy lygaid di a'th galon nid *ydynt* ond ar dy gybydd-dod, ac ar dywallt gwaed gwirion, ac ar wneuthur trais, ‡ a cham.

18 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim fab Josiah frenhin

Cyflawnwyd. 3405.

frenhin Juda, Ni alarant am dano, *gan ddywedyd*, O fy mrawd! neu, O fy chwaer! ni alarant am dano ef, *gan ddywedyd*, Oh Jôr! neu, Oh ei ogoniant ef!

19 [e] A chladdedigaeth asyn y cleddir ef, wedi ei lusgo a'i daflu tu hwnt i byrth Jerusalem.

[e] Pen. 36. 30.

20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda; cyfod dy lêf ym Masan, a bloeddia o'r [‡] bylchau: canys dinystriwyd y rhai oll a'th garant.

[‡] *rhydau.*

21 Dywedais wrthyt pan oedd esmwyth arnat: tithau a ddywedaist, Ni wrandawaf. [h] Dymma dy arfer o'th jeuengctid, na wrandewaist ar fy llais.

[h] Pen. 7. 23, &c.

22 A gwynt a ysa dy holl fugeiliaid, a'th gariadau aânt i gaethiwed: yna i'th gywilyddir, ac i'th waradwyddir, am dy holl ddrygioni.

23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Libanus, yn nythu yn y cedr-wydd, mor hawddgar fyddi pan ddelo gwewyr arnat, *fel* cnoseydd gwraig yn esgor?

24 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, pe byddai [i] Coniah mâb Jehoiacim brenhin Juda [k] yn fodrwy ar fy neheulaw, diau y tynnwn di oddi yno.

Cyflawnwyd. 3349.

[i] Edrych 2 Bren. 24. 6.

[k] Can. 8. 6. Hag. 2, 23.

25 A mi a'th roddaf di yn llâw y rhai sy 'n ceisio dy einioes, ac yn llâw y rhai y mae arnat ofn eu hwynebau, sef i lâw Nabuchodonosor brenhin Babilon, ac i lâw 'r Caldeaid.

26 Bwriaf dithau hefyd, a'th fam a'th esgorodd, i wlâd ddieithr, yr hon ni'ch ganwyd ynddi; ac yno y byddwch farw.

27 Ond i'r wlâd † y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno.

† Heb. *y dyrchafant eu meddyliau.*

28 Ai delw ddirmygus ddrylliedig *yw* y gŵr hwn Coniah? ai [l] llestr *yw* heb hoffder ynddo; pa ham y bwriwyd hwynt ymaith, efe a'i hâd, ac y taflwyd hwynt i wlâd nid adwaenant?

[l] Pen. 48. 38. Hos. 8. 8.

29 O ddaear, ddaear, ddaear, gwrando air yr ARGLWYDD.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ysgrifennwch y gŵr hwn yn ddiblant; gŵr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys ni ffynna o'i hâd efun a eisteddo ar orseddfa Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Juda.

PEN. XXIII.

1 Y mae 'n prophwydo 'r adferir y praidd gwasgaredig: 5 Yn dangos y teyrnasa Crist, ac y gwared efe hwy. 9 Yn erbyn gau-brophwydi, 33 a gwatworwŷr y gwîr brophwydi.

Gorph. 29. B.

[a] GWae 'r bugeiliaid sydd yn difetha, ac yn gwasgaru defaid fy mhorfa, medd yr ARGLWYDD.

3405. [a] Pen. 10. 21. Ezec. 34. 2.

2 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Israel, yn erbyn y bugeiliaid sydd yn bugeilio fy mhobl, Chwi a wasgarasoch fy nefaid, ac a'u hymlidiasoch, ac nid ymwelsoch â hwynt: wele fi yn ymweled â chwi, am ddrygioni eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD.

[b] Pen. 3. 15. Ezec. 34. 11, &c. [c] Esay 4. 2. a 11. 1. a 40. 11. Pen. 33. 14, 15. Dan. 9. 24. Zech. 3. 8. a 6. 12. Joan 1. 45.

3 A mi a gasglaf weddill fy nefaid o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt, a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w corlannau; yna yr amlhânt, ac y 'chwanegant.

4 [b] Gosodaf hefyd arnynt fugeiliaid, y rhai a'u bugeilia hwynt: ac nid ofnant mwyach, ac nî ddychrynant, ac ni byddant yn eisiau, medd yr ARGLWYDD.

5 ¶ Wele [c] 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, y cyfodaf i Ddafydd Flaguryn cyfiawn, a brenhin a deyrnasa, ac a lwydda, ac a wnâ farn a chyfiawnder ar y ddaear.

6 [d] Yn ei ddyddiau ef yr achubir Juda, ac Israel a breswylia yn ddiogel: a [e] hyn *fydd* ei enw, *ar* yr hwn y gelwir ef, † YR ARGLWYDD EIN CYFIAWNDER.

[d] Deut. 33. 28. [e] Edrych Pen. 33. 16.

7 [f] Am hynny wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedant mwyach, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddûg feibion Israel i fynu o wlâd yr Aipht;

1 Cor. 1. 30. † Neu, *Jehofah-tſidcenu.*

8 Eithr, Byw yw 'r ARGLWYDD, yr hwn a ddûg i fynu, ac a dywysodd hâd tŷ Israel o dîr y gogledd, ac o bob gwlâd lle y gyrraswn i hwynt; a hwy a gânt aros yn eu gwlâd eu hun.

[f] Pen. 16. 14, 15. [g] Pen. 5. 7, 8. a 9. 2.

9 ¶ O herwydd y prophwydi y torrodd fy nghâlon ynof; fy holl esgyrn a grynant: yr ydwyf fel un meddw, ac fel un wedi i wîn ei orchfygu: o herwydd yr ARGLWYDD, ac o herwydd geiriau ei sancteiddrwydd ef.

‡ Neu, *melldithion.*

10 Canys [g] llawn yw 'r ddaear o odineb-wŷr: canys o herwydd ‡ llwôn y gofidiodd y ddaear, ac [h] y sychodd tirion leoedd yr anialwch; a'u † helynt fydd ddrŵg, a'u cadernid nid *yw* uniawn.

[h] Pen. 9. 10. a 12. 4. † Neu, *trawſder.* 3405.

11 Canys [i] y prophwyd a'r offeiriad hefyd a ragrithiasant: [k] yn fy nhŷ hefyd y cefais eu drygioni hwynt, medd yr ARGLWYDD.

[i] Pen. 6. 13. a 8. 10. Zeph. 3. 4. [k] Pen. 22. 15. Ezec. 8. 11. a 23. 39.

12 Am hynny [l] y bydd eu ffordd yn llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyrrir hwynt rhagddynt, a syrthiant ynddi; canys myfi a ddygaf arnynt ddrygfyd, *sef* blwyddyn eu gofwy, medd yr ARGLWYDD.

[l] Sal. 35. 6. Diar. 4. 19.

13 Ar brophwydi Samaria y gwelais hefyd beth ‡ diflas: prophwydasant ym Maal, a hudasant fy mhobl Israel.

Pen. 23. 16. ‡ Neu, *direſwm.*

14 Ac ar brophwydi Jerusalem y gwelais † beth erchyll; [m] torri priodas, a rhodio mewn celwydd: cynnorthwyant hefyd ddwylaw y drygionus, fel na ddychwel neb oddi wrth ei ddrygioni: y mae y rhai hyn oll i mi fel [n] Sodoma, a'i thrigolion fel Gomorrah.

† Neu, *frynti.* [m] Pen. 29. 23. [n] Deut. 32. 32. Esay 1. 9, 10.

15 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd am y prophwydi, Wele [o] mi a'u bwydaf hwynt a'r wermod, ac a'u diodaf hwynt â dwfr bustl: canys oddi wrth brophwydi Jerusalem yr aeth ‡ lledrith allan i'r holl dîr.

[o] Pen. 8. 14. 29. 15. ‡ Neu, *anwiredd.* [p] Pen. 14. 14.

16 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Na wrandêwch ar eiriau y prophwydi sy 'n prophwydo i chwi: y maent yn eich gwneuthur yn ofer: [p] gweledigaeth eu calon eu hunain a lefarant, *ac* nid o enau 'r ARGLWYDD.

[q] Pen. 6. 14. a 8. 11. Ezec. 13. 10. Zech. 10. 2.

17 Gan ddywedyd y dywedant wrth fy nirmygwŷr, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, [q] Bydd i chwi heddwch; ac *wrth* bob un sydd yn rhodio wrth † amcan ei galon ei hun y dywedant, Ni ddaw arnoch niwaid.

† Neu, *gyndynrwydd.*

18 Canys [r] pwy a safodd ‡ ynghyfrinach yr ARGLWYDD, ac a welodd, ac a glywodd ei air ef? pwy hefyd a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i gwrandawodd?

[r] Job 15. 8. ‡ Neu, *ynghyngor*

19 [s] Wele, corwynt yr ARGLWYDD *a aeth allan mewn* llidiowgrwydd, *sef* corwynt angerddol a syrth ar ben y drygionus.

[s] Pen. 25. 32. a 30. 23.

20 [t] Digofaint yr ARGLWYDD ni ddychwel, nes iddo wneuthur, a nes iddo gwblhâu meddwl ei galon: yn y dyddiau diwaethaf y deallwch hynny yn eglur.

[t] Pen. 30. 24.

21 [u] Ni hebryngais i y prophwydi *hyn*, etto hwy a redasant; ni leferais wrthynt, er hynny hwy a brophwydasant.

[u] Pen. 14. 14. a 27. 15. a 29. 9.

22 A phe

22 A phe ſafaſent yn fy nghyngor, a phe traethaſent fy ngeiriau i'm pobl; yna y gwnaethent iddynt ddychwelyd o'u ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eu gweithredoedd.

23 Ai Duw o agos *ydwyf* fi, medd yr ARGLWYDD, ac nid Duw o bell?

[x] Sal. 139. 7, &c. Amos 9. 2, 3.

24 [x] A lecha un mewn dirgel-leoedd, fel na 's gwelwyf fi ef, medd yr ARGLWYDD. [y] Onid ydwyf fi yn llenwi 'r nefoedd a'r ddaear, medd yr ARGLWYDD?

[y] 1 Bren. 8. 27. Sal. 139. 7.

25 Mi a glywais beth a ddywedodd y prophwydi ſydd yn prophwydo celwydd yn fy enw, gan ddywedyd, Breuddwydiais, breuddwydiais.

26 Pa hyd y bydd *hyn* ynghalon y prophwydi ſydd yn prophwydo celwydd? ie prophwydi hudoliaeth eu calon eu hunain *ydynt*,

27 Y rhai ſydd yn meddwl peri i 'm pobl anghofio fy enw trwy eu breuddwydion a ſynegant bob un i'w gymmydog; [z] fel yr anghofiodd eu tadau fy enw er mwyn Baal.

[z] Barn. 3. 7. a 8. 33, 34.

28 Y prophwyd ſydd a breuddwyd † ganddo, myneged freuddwyd; a'r hwn y mae ganddo fy ngair, llefared fy ngair *mewn* gwirionedd: beth *yw* 'r ûs wrth y gwenith, medd yr ARGLWYDD?

† Heb. *yd ag ef.*

29 Onid *yw* fy ngair i megis tân, medd yr ARGLWYDD; ac fel gordd yn dryllio 'r graig?

30 Am hynny wele [a] fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai ſy'n lladratta fy ngeiriau, bob un oddi ar ei gymmydog.

[a] Deut. 18. 20. Pen. 14. 14, 15.

31 Wele fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai a lyſnhâant eu tafodau, ac a ddywedant, Efe a ddywedodd.

32 Wele fi yn erbyn y rhai a brophwydant freuddwydion celwyddog, medd yr ARGLWYDD, ac a'u mynegant, ac a hudant fy mhobl â'u celwyddau, ac â'u [b] gwâgedd, a mi heb eu gyrru hwynt, ac heb orchymmyn iddynt: am hynny ni wnânt ddim lles i'r bobl hyn, medd yr ARGLWYDD.

[b] Zeph. 3. 4.

33 ¶ A phan ofynno 'r bobl hyn, neu y prophwyd, neu yr offeiriad, i ti, gan ddywedyd, Beth *yw* baich yr ARGLWYDD? yna y dywedi wrthynt, Pa faich? eich gwrthod a wnâf, medd yr ARGLWYDD.

34 A'r prophwyd, a'r offeiriad, a'r bobl, y rhai a ddywedo, Baich yr ARGLWYDD, myfi a ymwelaf â'r gŵr hwnnw, ac â 'i dŷ.

35 Fel hyn y dywedwch bob un wrth ei gymmydog, a phob un wrth ei frawd, Beth a attebodd yr ARGLWYDD? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

36 Ond am faich yr ARGLWYDD na wnewch goffa mwyach; canys baich i bawb fydd ei air ei hun: o herwydd chwychwi a wyraſoch eiriau y Duw byw, ARGLWYDD y lluoedd, ein Duw ni.

37 Fel hyn y dywedi wrth y prophwyd, Pa atteb a roddodd yr ARGLWYDD i ti? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

38 Ond gan eich bod yn dywedyd, Baich yr ARGLWYDD; am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, Baich yr ARGLWYDD, a mi wedi anfon attoch, gan ddywedyd; Na ddywedwch, Baich yr ARGLWYDD;

39 Am hynny wele, myfi a'ch llwyr-anghofiaf chwi, ac mi a'ch gadawaf chwi, a'r ddinas, yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau, *ac a'ch bwriaf* allan o'm golwg.

40 A mi a roddaf arnoch [c] warthrudd tragywyddol, a gwaradwydd tragywydd, yr hwn nid anghofir.

[c] Pen. 20, 11.

PEN. XXIV.

1 *Dan rith ffigys da a drwg, 4 y mae yn darogan yr adferid y rhai a aethai ynghaethiwed, 8 ac y diſtrywid Sedeciah a'r llaill.*

Gorph. 29. P.

YR ARGLWYDD a ddangoſodd i mi, ac wele ddau gawell o ffigys wedi eu goſod ar gyfer teml yr ARGLWYDD, wedi i [a] Nabuchodonoſor brenhin Babilon gaethgludo [b] Jeconiah fâb Jehoiacim brenhin Juda a thywyſogion Juda, gyd â'r ſeiri a'r gofaint, o Jeruſalem, a 'u dwyn i Babilon.

3406.

[a] 2 Bren. 24. 12, &c. 2 Cron. 36. 10. [b] Edrych Pen. 22. 24, &c.

2 Un cawell *oedd* o ffigys da jawn, fel ffigys yr addfediad cyntaf: a'r cawell arall *oedd* o ffigys drŵg jawn, rhai ni ellid eu bwytta rhag eu drycced.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Beth a weli di, Jeremi? A mi a ddywedais, Ffigys; y ffigys da, yn dda jawn; a'r rhai drŵg, yn ddrŵg jawn, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced.

[c] Pen. 33. 7. a 42. 10. [d] Deut. 30. 6.

4 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

Pen. 32. 39.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, Fel y ffigys da hyn, felly y cydnabyddaf fi gaeth-glud Juda, y rhai a anfonais o'r lle hwn i wlâd y Caldeaid, er daioni.

Ezec. 11. 19. a 36. 26, 27. Cyflawnwyd. 3468.

6 Canys mi a oſodaf fy ngolwg arnynt er daioni, ac a'u dygaf drachefn i'r wlâd hon, ac [c] a'u hadeiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr; plannaf hefyd hwynt, ac ni's diwreiddiaf.

[e] Pen. 30. 22. a 31. 33. a 32. 38.

7 [d] Rhoddaf hefyd iddynt gâlon i'm hâdnabod, mai 'r ARGLWYDD *ydwyf*: a [e] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwy: canys hwy a droant attaf â 'u holl galon.

[f] Pen. 29. 17. [g] Edrych Pen. 43, a 44.

8 ¶ Ac [f] fel y ffigys drŵg, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced; (diau fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,) Felly y rhoddaf Sedeciah frenhin Juda, a 'i bennaethiaid, a gweddill Jeruſalem, y rhai a weddillwyd yn y wlâd hon, [g] a'r rhai ſydd yn trigo yn nhir yr Aipht:

Cyflawnwyd. 3416. † Heb. *yn ſymmudfa*, neu, *yn gynnwrf.*

9 Ie rhoddaf hwynt † i'w [h] ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaear, er drŵg *iddynt*, *i ſod* yn waradwydd ac yn ddiareb, yn watworgerdd, ac yn felldith, ym mhob màn lle y gyrrwyf hwynt.

[h] Deut. 28. 25, 37. 1 Bren. 9. 7. 2 Cron. 7. 20. Pen. 15. 4.

10 A mi a anfonaf arnynt y cleddyf, newyn, a haint, nes eu darfod oddi ar y ddaear yr hon a roddais iddynt ac i'w tadau.

PEN. XXV.

1 *Jeremi yn argyhoeddi 'r Juddewon am eu hanufudd-dod i'r prophwydi, 8 yn rhagſynegi dengmlynedd a thrugain o gaethiwed, 12 a chwedi hynny, dinyſtr Babilon.* 15 *Dan rith y phïolaid win, y mae 'n darogan dinyſtr yr holl genhedloedd.* 34 *Udfa 'r bugeiliaid.*

Gorph. 30. B.

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi am holl bobl Juda, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fab Joſiah frenhin Juda; hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Nabuchodonoſor frenhin Babilon;

3397.

2 Yr hwn a lefarodd y prophwyd Jeremi wrth holl bobl Juda, ac wrth holl breſwylwŷr Jeruſalem, gan ddywedyd,

3 Er y drydedd flwyddyn ar ddêg i Joſiah fâb Amon frenhin Juda, hyd y dydd hwn, (honno *yw* y drydedd flwyddyn ar hugain

3357.

gain) y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, ac mi a ddywedais wrthych, gan
[a] Pen. 11. 7, 8, 10. a 13. 10, 11. a 16. 12. a 17. 23. a 18. 12. a 19. 15. a 22. 21. foreu-godi, a llefaru, [a] ond ni wrandawsoch.

4 A'r ARGLWYDD a anfonodd attoch chwi ei holl weision y prophwydi, [b] gan foreu-godi a'u hanfon; ond ni wrandawsoch, ac ni ogwyddasoch eich clûst i glywed.

[b] Pen. 7, 13, 25. a 29. 19. 5 Hwy a ddywedent, [c] Dychwelwch yr awr hon bob un oddi wrth ei ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eich gweithredoedd; a thrigwch yn y tîr a roddodd yr ARGLWYDD i chwi, ac i'ch tadau, byth ac yn dragywydd:

[c] 2 Bren. 17. 13. Pen. 18. 11. a 35. 15. Jon. 3. 8. 6 Ac nac ewch ar ôl duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu, ac i ymgrymmu iddynt; ac na lidiwch fi â gweithredoedd eich dwylaw, ac ni wnâf niwaid i chwi.

[d] Pen. 1. 15. 7 Er hynny ni wrandawsoch arnaf, medd yr ARGLWYDD, fel y digiech fi â gweithredoedd eich dwylaw, er drwg i chwi eich hunain.

3397. [e] Pen. 27. 6. a 43. 10. Edrych Esay 44. 28. a 45. 1. Pen. 40. 2. [f] Pen. 18. 16. [g] Esay 24. 7. Pen. 7. 34. a 16. 9. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dad. 18. 23. Cyflawn. 8 [e] Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, O herwydd na wrandawsoch ar fy ngeiriau;

9 Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf [d] holl deuluoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a Nabuchodonosor brenhin Babilon [e] fy ngwâs, a mi a'u dygaf hwynt yn erbyn y wlâd hon, ac yn erbyn ei phreswylwyr, ac yn erbyn yr holl genhedloedd hyn oddi amgylch; difrodaf hwynt hefyd, a [f] gosodaf hwynt yn fyndod, ac yn chwibaniad, ac yn anrhaith tragywyddol.

10 Paraf hefyd i [g] lais hyfrydwch, ac i lais llawenydd, i lais y priod-fâb, ac i lais y briod-ferch, i sŵn y meini melinau, ac i lewyrch y canhwyllau,

3466. ‡ Heb. *fetbu*, neu, *golli*. [h] 2 Cron. 26. 21, 22. Ezra 1. 1. Pen. 29. 10. Dan. 9. 2. ‡ ballu ganddynt.

11 A'r holl dîr hwn fydd yn ddiffeithwch, *ac* yn fyndod; a'r cenhedloedd hyn a wasanaethant frenhin Babilon ddengmlynedd a thrugain.

3397. [i] Esay 13. 19. a 14. 23. a 21. 1. a 47. 1. Pen. 50. 40. a 51. 25. [k] Pen. 27. 7. [l] Job 21. 20. [l] Sal. 75. 8. Esay 51. 17. [m] Ezec. 23. 34. Nah. 3. 11. 12 A [h] phan gyflawner dengmlynedd a thrugain, myfi a ymwelaf â brenhin Babilon, ac â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, am eu hanwiredd, ac â gwlâd y Caldeaid; a [i] mi a'i gwnâf hi yn anghyfannedd tragywyddol.

13 Dygaf hefyd ar y wlâd honno fy holl eiriau, y rhai a leferais i yn ei herbyn, *sef* cwbl *ag sydd* 'sgrifennedig yn y llyfr hwn; yr hyn a brophwydodd Jeremi yn erbyn yr holl genhedloedd.

14 Canys [k] cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant wasanaeth ganddynt hwythau: a mi a dalaf iddynt yn ôl eu gweithredoedd, ac yn ôl gwaith eu dwylaw eu hun.

15 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Israel, wrthyf fi, Cymmer [l] phiol win y digofaint yma o'm llâw, a dod hi i'w hyfed i'r holl genhedloedd, y rhai yr wyf yn dy anfon attynt.

16 A [m] hwy a yfant, ac a frawychant, ac a wallgofant, o herwydd y cleddyf, yr hwn a anfonaf yn eu plith.

17 Yna mi a gymmerais y phiol o law 'r ARGLWYDD, ac a'i rhoddais i'w hyfed i'r holl genhedloedd, y rhai yr anfonasai 'r ARGLWYDD fi attynt.

18 I Jerusalem, ac i ddinasoedd Juda, ac i'w brenhinoedd, ac i'w thywysogion: i'w gwneuthur hwynt yn ddiffeithwch;

yn fyndod, yn chwibaniad, ac yn felldith, fel *y mae* heddyw:

[n] Pen. 46. [o] Pen. 47. [p] Edrych. Esay 20. 1. [q] Pen. 49. 7, &c. [r] Pen. 48. [s] Pen. 49. 1. [t] Pen. 47. 4. ‡ Neu. *y wlâd sy ar lân y môr.* [u] Pen. 49. 23. [x] Pen. 49. 8, 28. † Heb. *a dorr wyd ymaith i gonglau.* neu, *a dorrwyd cyrrau eu gwâllt.* Pen. 9. 26. [y] Pen. 49. 31. a 50. 37. Edrych Ad. 20. Ezec. 30. 5. [z] Pen. 49. 34. [a] Pen. 51. 41. [b] Hab. 2. 16. [c] Esay 51. 21. a 63. 6. [d] Diar. 11. 31. Pen. 49. 12. Ezec. 9. 6. Obad. 16. Luc 23. 31. 1 Pedr. 4. 17. 3397. [e] Joel 3. 16. Amos 1. 2. [f] Esay 16. 9. Pen. 48. 33. [g] Pen. 23. 19. a 30. 23. [h] Pen. 16. 4. [i] Pen. 4. 8. a 6. 26. † Heb. *eich dyddiau i laddedigaeth.*

19 [n] I Pharao frenhin yr Aipht, ac i'w weision, ac i'w dywysogion, ac i'w holl bobl;

20 Ac i'r holl bobl gymmysg, ac i holl frenhinoedd gwlâd Us, a [o] holl frenhinoedd gwlâd y Philistiaid, ac i Ascelon, ac Azzah, ac Ecron, a [p] gweddill Asdod;

21 I [q] Edom, a [r] Moab, a meibion [s] Ammon;

22 I holl frenhinoedd [t] Tyrus hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon, ac i frenhinoedd ‡yr ynysoedd, y rhai *fydd* dros [u] y môr;

23 I [x] Ddedan, a Thema, a Buz; ac i bawb † o'r cyrrau eithaf;

24 Ac i holl frenhinoedd Arabia, ac i holl frenhinoedd [y] y bobl gymmysg, y rhai fydd yn trigo yn yr anialwch;

25 Ac i holl frenhinoedd Zimri, ac i holl frenhinoedd [z] Elam, ac i holl frenhinoedd y Mediaid;

26 Ac i holl frenhinoedd y gogledd, agos a phell, bob un gyd â'u gilydd; ac i holl deyrnasoedd y byd, y rhai fydd ar wyneb y ddaear; a brenhin [a] Sesach a yf ar eu hôl hwynt.

27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, [b] Yfwch a [c] meddwch, a chwydwch, a syrthiwch, ac na chyfodwch, o herwydd y cleddyf, yr hwn a anfonwyf i'ch plith.

28 Ac o's gwrthodant dderbyn y phiol o'th law di i yfed, yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Diau yr yfwch.

29 Canys wele [d] fi yn dechreu drygu'r ddinas y gelwir fy enw arni, ac a ddiengwch chwi yn ddigerydd? na ddiengwch; canys yr ydwyf fi yn galw am gleddyf ar holl drigolion y ddaear, medd ARGLWYDD y lluoedd.

30 Am hynny prophwyda yn eu herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed wrthynt, [e] Yr ARGLWYDD oddi uchod a rua, ac a rŷdd ei lêf o drigle ei sancteiddrwydd; gan ruo y rhua efe ar ei drigle, [f] bloedd fel rhai yn sathru *grawnwin*, a rŷdd efe yn erbyn holl breswylwŷr y ddaear.

31 Daw twrf hyd eithafoedd y ddaear: canys *y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'r cenhedloedd; efe a ymddadleu â phob cnawd; y drygionus a ddyry efe i'r cleddyf, medd yr ARGLWYDD.

32 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele ddrŵg yn myned allan o genedl at genedl, a [g] chorwynt mawr yn cyfodi o ystlysau 'r ddaear.

33 A lladdedigion yr ARGLWYDD a fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: ni [h] alerir drostynt, ac ni's casglir, ac ni's cleddir hwynt; fel tommen y byddant ar wyneb y ddaear.

34 ¶ [i] Udwch, fugeiliaid, a gwaeddwch; ac ymdreiglwch mewn lludw, chwi flaenoriaid y praidd: canys cyflawnwyd † dyddiau eich lladdedigaeth, a'ch gwasgarfa; a chwi a syrthiwch fel llestr dymunol.

35 Metha gan y bugeiliaid ffoi, a chan flaenoriaid y praidd ddiangc.

36 *Clywir* llêf gwaedd y bugeiliaid, ac udfa blaenoriaid y praidd; canys yr ARGLWYDD a anrheithiodd eu porfa hwynt.

37 A'r anneddau heddychlon a ddryllir, gan lid digofaint yr ARGLWYDD.

38 Efe a wrthododd ei loches, fel cenaw llêw: canys y mae eu tîr yn † anghyfannedd, gan lid y gorthrymmwr, a chan lîd ei ddigofaint ef.

† Heb. *angbyfannedd-dra.*

PEN. XXVI.

Gorph. 30. P. 1 *Jeremi, trwy addewidion a bygythion yn annog y bobl i edifeirwch,* 8 *a'i ddàl ef am hynny,* 10 *a'i ddwyn ger bron:* 11 *Ei atteb ef drosto ei hun,* 16 *a'i farnu yn ddïeuog, trwy esampl Micah,* 20 *ac Urïah,* 24 *a thrwy ofal Abicam.*

3395. YN nechrau teyrnasiad Jehoiacim fâb Josiah brenhin Juda y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sâf ynghyntedd tŷ'r ARGLWYDD, a llefara wrth holl ddinasoedd Juda, y rhai a ddêl i addoli i dŷ'r ARGLWYDD, yr holl eiriau a orchymynnwyf i ti eu llefaru wrthynt; [a] na attal air:

[a] Act. 20. 27.

3 I edrych a wrandawant, ac a ddychwelant bob un o'i ffordd ddrŵg; fel [b] yr edifarhäwyf finnau am y drŵg a amcenais ei wneuthur iddynt, am ddrygioni eu gweithredoedd.

[b] Pen. 18, 8,

4 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni wrandêwch arnaf, i rodio yn fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eich bron,

5 I wrando ar eiriau fy ngweision y prophwydi, [c] y rhai a anfonais attoch, gan godi yn fore, ac anfon, ond ni wrandawsoch chwi;

[c] Pen. 7. 13, 25. a 11. 7. a 25. 3.

6 Yna y gwnâf y tŷ hwn fel [d] Siloh, a'r ddinas hon a wnâf yn felldith i holl genhedloedd y ddaear.

[d] 1 Sam. 4. 12. Sal. 78. 60. Pen. 7. 12, 14.

7 Yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl a glywsant Jeremi yn llefaru 'r geiriau hyn, yn nhŷ yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddarfu i Jeremi lefaru 'r hyn oll a orchymynnasai'r ARGLWYDD ei ddywedyd wrth yr holl bobl; yna 'r offeiriaid, a'r prophwydi, a'r holl bobl a'i daliasant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi farw yn ddïau.

9 Pa ham y prophwydaist yn enw'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel Siloh y bydd y tŷ hwn, a'r ddinas hon a wneir yn anghyfannedd heb breswyliwr? Felly ymgasglodd yr holl bobl yn erbyn Jeremi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan glybu tywysogion Juda y geiriau hyn, yna hwy a ddaethant i fynu o dŷ 'r brenhin i dŷ 'r ARGLWYDD, ac a eisteddasant ar ddrŵs porth newydd *tŷ'r* ARGLWYDD.

11 Yna yr offeiriaid a'r prophwydi a lefarasant wrth y tywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Barn marwolaeth *fydd ddyledus* i'r gŵr hwn: canys efe a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, megis y clywsoch â'ch clustiau.

12 ¶ Yna y llefarodd Jeremi wrth yr holl dywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i brophwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau a glywsoch.

13 Gan hynny [e] gwellhêwch yn awr eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd, a gwrandêwch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw; ac [f] efe a edifarhâ 'r ARGLWYDD am y drŵg a lefarodd efe i'ch erbyn.

[e] Pen. 7. 3.

[f] Ad. 19.

14 Ac am danafi, wele fi yn eich dwylaw;

2

gwnewch i mi fel † y gweloch yn dda ac yn uniawn.

† Heb. *y mae yn dda ac yn union yn eich golwg.*

15 Ond gŵybyddwch yn siccr, o's chwi a'm lladd, eich bod yn dwyn gwaed gwirion arnoch eich hunain, ac ar y ddinas hon, ac ar ei thrigolion: canys mewn gwirionedd yr ARGLWYDD a'm hanfonodd attoch i lefaru, ‡ lle y clywech, yr holl eiriau hyn.

‡ Heb. *yn eich clustiau.*

16 ¶ Yna y tywysogion, a'r holl bobl, a ddywedasant wrth yr offeiriaid a'r prophwydi, Ni haeddai y gŵr hwn farn marwolaeth: canys yn enw'r ARGLWYDD ein Duw y llefarodd efe wrthym.

17 Yna rhai o henuriaid y wlâd a godasant, ac a lefarasant wrth holl gynnulleidfa 'r bobl, gan ddywedyd,

18 [g] Micah y Morasthiad oedd yn prophwydo yn nyddiau Hezecïah brenhin Juda, ac efe a lefarodd wrth holl bobl Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [h] Sion a erddir *fel* maes, a Jerusalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ yn uchelfeydd i goed.

[g] Mic. 1. 1.

[h] Mic. 3, 12.

19 A roddodd Hezecïah brenhin Juda, a holl Juda ef i farwolaeth? oni ofnodd efe 'r ARGLWYDD, ac *oni* weddïodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr edifarhaodd yr ARGLWYDD am y drŵg a draethasai efe yn eu herbyn? Fel hyn y gwnaem ddrŵg mawr yn erbyn ein heneidiau.

20 Ac yr oedd hefyd ŵr yn prophwydo yn enw'r ARGLWYDD, Urïah mâb Semaiah, o Giriath-jearim, yr hwn a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, ac yn erbyn y wlâd hon, yn ôl holl eiriau Jeremi.

21 A phan glywodd y brenhin Jehoiacim, a'i holl gedyrn, a'r holl dywysogion, ei eiriau ef; y brenhin a geisiodd ei ladd ef: ond pan glywodd Urïah, efe a ofnodd, ac a ffôdd, ac a aeth i'r Aipht.

22 A'r brenhin Jehoiacim a anfonodd wŷr i'r Aipht, *sef* Elnathan fâb Achbor, a gwŷr gyd ag ef, i'r Aipht.

23 A hwy a gyrchasant Urïah allan o'r Aipht, ac a'i dygasant ef at y brenhin Jehoiacim; yr hwn a'i lladdodd ef â'r cleddyf, ac a fwriodd ei gelain ef i feddau † y cyffredin.

† Heb. *meibion y bobl.*

24 Eithr llâw [i] Ahicam fâb Saphan oedd gyd â Jeremi; fel na roddwyd ef i lâw y bobl i'w lâdd.

[i] 2 Bren. 22. 12, 14.

PEN. XXVII.

Gorph. 31. B. 1 *Dan rith rhwymau ac jeuau, y mae 'n prophwydo y daroſtyngid dan Nabuchodonoſor y brenhinoedd oedd gymmydogion iddo.* 8 *Y mae yn eu hannog i ymrôi, ac na chredent y gau-brophwydi.* 12 *Y mae yn gwneuthur yr un peth i Sedecïah:* 19 *Yn darogan y dygid yr hyn a adawſid o'r lleſtri i Babilon, ac y byddent yno hyd ddŷdd yr ymweliad.*

3395. YN nechrau teyrnasiad Jehoiacim fâb Josiah brenhin Juda y daeth y gair hwn at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf; Gwnâ i ti rwymau, a ‡ gefynnau, a dôd hwynt am dy wddf;

‡ Neu, *jeuau.*

3 Ac anfon hwynt at frenhin Edom, ac at frenhin Moab, ac at frenhin meibion Ammon, ac at frenhin Tyrus, ac at frenhin Sidon, yn llâw 'r cenhadau a ddelo i Jerusalem at Sedecïah frenhin Juda;

Cyflawn. 3405.

4 A gorchymmyn iddynt ddywedyd wrth eu harglwyddi, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel;

Fel

† Neu, *am.*

Fel hyn y dywedwch † wrth eich arglwyddi;

5 Myfi a wneuthum y ddaear, y dŷn a'r anifail *ſydd* ar ŵyneb y ddaear, â'm grŷm mawr, ac â'm braich eſtynnedig, ac [a] a'u rhoddais hwynt i'r neb y gwelais yn dda.

[a] Dan. 4. 17, 25, 32. Cyflawn.

6 Ac yn awr mi a roddais yr holl diroedd hyn yn llâw Nabuchodonoſor brenhin Babilon [b] ſy ngwâs; a mi a roddais hefyd [c] anifeiliaid y maes i'w waſanaethu ef.

3432. [b] Pen. 25. 9. a 43. 10. Cyflawn. [c] Pen. 28. 14. Dan. 2. 38.

7 A'r holl genhedloedd a'i gwaſanaethant ef, a'i fâb, a mâb ei fâb; [d] nes dyfod gwîr amſer ei wlâd ef: yna cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant waſanaeth ganddo ef.

[d] Pen. 25. 12.

8 Ond y genedl a'r deyrnas ni's gwaſanaetho ef, ſef Nabuchodonoſor brenhin Babilon, a'r rhai ni roddant eu gwddf dan jau brenhin Babilon; â'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint yr ymwelaf â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, nes i mi eu difetha hwynt trwy ei lâw ef.

9 Am hynny na wrandêwch ar eich prophwydi, nac ar eich dewiniaid, nac ar eich ‡ breuddwydŵyr, nac ar eich hudolion, nac ar eich ſwynyddion y rhai ſydd yn llefaru wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi waſanaethu brenhin Babilon:

‡ Heb. *breuddwydion.*

10 Canys celwydd y mae y rhai hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch gyrru chwi ym mhell o'ch gwlâd; ac ſel y bwriwn chwi ymaith, ac y methoch.

11 Ond y genedl a roddo ei gwddf dan jau brenhin Babilon, ac a'i gwaſanaetho ef, y rhai hynny a adawaf fi yn eu gwlâd eu hun, medd yr ARGLWYDD; a hwy a'i llafuriant hi, ac a drigant ynddi.

3405. 12 ¶ Ac mi a leferais wrth Sedeciah frenhin Juda, yn ôl yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhoddwch eich gwarrau dan jau brenhin Babilon, a gwaſanaethwch ef a'i bobl, ſel y byddoch byw.

13 Pa ham y byddwch feirw, ti a'th bobl, trwy'r cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint, ſel y dywedodd yr ARGLWYDD yn erbyn y genedl ni waſanaethai frenhin Babilon?

14 Am hynny na wrandêwch ar eiriau'r prophwydi, y rhai a lefarant wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi waſanaethu brenhin Babilon: canys [e] y maent yn prophwydo celwydd i chwi.

[e] Pen. 14. 14. a 23. 21. a 29. 8.

15 O herwydd nid myfi a'u hanfonodd hwynt, medd yr ARGLWYDD, er hynny hwy a brophwydant yn fy enw ar gelwydd, ſel y gyrrwn chwi ymaith, ac y darfyddai am danoch chwi, a'r prophwydi ſydd yn prophwydo i chwi.

16 Myfi a leferais hefyd wrth yr offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Na wrandêwch ar eiriau eich prophwydi, y rhai ſydd yn prophwydo i chwi, gan ddywedyd, Wele, [f] lleſtri tŷ'r ARGLWYDD a ddygir yn eu hôl o Babilon, bellach ar frŷs; canys celwydd y maent yn ei brophwydo i chwi.

[f] Pen. 28. 3.

17 Na wrandêwch arnynt, gwaſanaethwch chwi frenhin Babilon, a byddwch fyw. Pa ham y byddai 'r ddinas hon yn ddiffeithwch?

18 Ond o's prophwydi *ydynt* hwy, ac od ydyw gair yr ARGLWYDD gyd â hwynt, eiriolant yr awr hon ar ARGLWYDD y lluoedd, nad elo 'r lleſtri a adawŷd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenhin Juda, ac yn Jeruſalem, i Babilon.

19 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, am y colofnau, ac am y môr, ac am yr yſtolion, ac am y rhan arall o'r lleſtri a adawŷd yn y ddinas hon.

3405. [g] 2 Bren. 24. 14, 15. Pen. 24. 1. [h] 2 Bren. 25. 13. 2 Cron. 36. 18. Cyflawn.

20 Y rhai ni ddûg Nabuchodonoſor brenhin Babilon ymaith, pan [g] gaeth-gludodd efe Jeconiah fâb Jehoiacim frenhin Juda, o Jeruſalem i Babilon, a holl bendefigion Juda a Jeruſalem;

21 Ie fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, am y lleſtri a adawŷd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenhin Juda, a Jeruſalem;

3416. [i] 2 Cron. 36. 21. Pen. 19. 10. [k] Ezra 1. 7. a 7. 19.

22 [h] Hwy a ddygir i Babilon, ac yno y byddant hyd y dydd [i] yr ymwelwyf â hwynt, medd yr ARGLWYDD: yna [k] y dygaf hwynt i fynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle hwn.

PEN. XXVIII.

1 *Hananiah yn gau-brophwydo y dychwelai y lleſtri yn eu hôl, a Jeconiah hefyd.* 5 *Jeremi yn dymuno bod hynny yn wîr, ac yn dangos mai 'r dirwedd a ddengys pa rai ſy wîr-brophwydi.* 10 *Hananiah yn torri jau Jeremi.* 12 *Jeremi yn darogan jau haiarn,* 15 *a marwolaeth Hananiah.*

Gorph. 31. P.

AC yn y flwyddyn honno, yn nechrau teyrnaſiad Sedeciah brenhin Juda, yn y bedwaredd flwyddyn, ar y pummed mis, y llefarodd Hananiah mâb Azur y prophwyd, yr hwn *oedd* o Gibeon, wrthyf fi yn nhŷ yr ARGLWYDD, yngwydd yr offeiriaid a'r holl bobl, gan ddywedyd,

3408.

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, Myfi a dorrais jau brenhin Babilon.

3 [a] † O fewn yſbaid dwy flynedd, myfi a ddygaf dracheſn i'r lle hwn holl leſtri tŷ'r ARGLWYDD, y rhai a gymmerth Nabuchodonoſor brenhin Babilon ymaith o'r lle hwn, ac a'i dûg i Babilon.

[a] Pen. 27. 16. † Heb. *Ac ettò ddwy flynedd o ddyddiau.*

4 Ac mi a ddygaf Jeconiah fâb Jehoiacim frenhin Juda, a holl gaeth-glud Juda, y rhai a aethant i Babilon, dracheſn i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD; canys mi a dorraf jau brenhin Babilon.

5 ¶ Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrth Hananiah y prophwyd, yngwydd yr offeiriaid, ac yngwydd yr holl bobl, y rhai oedd yn ſeſyll yn nhŷ 'r ARGLWYDD;

6 Ie 'r prophwyd Jeremi a ddywedodd, Amen, poed felly y gwnelo'r ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a gyflawno dy eiriau di, y rhai a brophwydaiſt, am ddwyn dracheſn leſtri tŷ 'r ARGLWYDD, a'r holl gaeth-glud, o Babilon i'r lle hwn.

7 Etto gwrando di yr awr hon y gair yma, yr hwn a lefaraf fi ‡ lle y clywech di, a lle clywo'r holl bobl;

‡ Heb. *yn dy glustiau di, &c.*

8 Y prophwydi y rhai a fuant o'm blaen i, ac o'th flaen dithau erjoed, a brophwydaſant yn erbyn gwledydd lawer, ac yn erbyn teyrnaſoedd mawrion, am ryfel, ac am ddrygfyd, ac am haint.

9 [b] Y prophwyd a brophwydo am heddwch, pan ddêl gair y prophwyd *i ben*, yr adnabyddir y prophwyd, mai 'r ARGLWYDD a'i hanfonodd ef mewn gwirionedd.

[b] Deut. 18. 22.

10 ¶ Yna Hananiah y prophwyd a gymmerodd [c] y gefyn oddi am wddf Jeremi y prophwyd, ac a'i torrodd ef.

[c] Pen. 27. 2.

11 A Hananiah a leſarodd yngwydd yr holl bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y môdd hyn y

torraf fi jau Nabuchodonoſor brenhin Babilon o fewn yſbaid dwy flynedd [d] oddi ar warr pob cenedl. A Jeremi y prophwyd a aeth i ffordd.

[d] Pen. 27. 7.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi *y prophwyd* (wedi i Hananïah y prophwyd dorri 'r gefyn oddi am wddf y prophwyd Jeremi,) gan ddywedyd,

13 Dôs di, a dywed i Hananïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gefynnau pren a dorraiſt ti; ond ti a wnei yn eu lle hwynt efynnau o haiarn.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, [e] Rhoddaf jau o haiarn ar warr yr holl genhedloedd hyn, fel y gwaſanaethont Nabuchodonoſor frenhin Babilon; a hwy a'i gwaſanaethant ef: [f] mi a roddais hefyd aniſeiliaid y maes iddo ef.

[e] Deut. 28. 48.

[f] Pen. 27. 6.

15 ¶ Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrth Hananïah y prophwyd, Gwrando yn awr, Hananïah; Ni anfonodd yr ARGLWYDD mo honoti; ond yr wyt yn peri i'r bobl hyn ymddiried mewn celwydd.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, mi a'th fwriaf di oddi ar ŵyneb y ddaear: *o fewn* y flwyddyn hon y byddi farw; [g] o herwydd i ti ddyſgu † gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

[g] Deut. 13. 5. Pen. 29 32.

† Heb. *ymadawiad.*

17 Felly Hananïah y prophwyd a fu farw y flwyddyn honno, yn y ſeithfed mîs.

3409.

PEN. XXIX.

Awſt. 1. B.

1 Jeremi yn anfon llythyr at y rhai oedd ynghaethbŵed Babilon, ar fod o honynt yn llonydd yno; 8 ac na choelient freuddwydion eu prophwydi; 10 ac y caent ddychwelyd yn eu hôl ym mhen 70 o flynyddoedd. 15 Y mae yn rhag-fynegi dinyſtr y llaill, am eu hanufudd-dod: 20 at yn dangos erchyll ddiwedd Ahab a Sedeciah, dau brophwyd celwyddog. 24 Semaiah yn ſgrifennu llythyr yn erbyn Jeremi: 30 A Jeremi yn dangos ei farnedigaeth yntau.

3405. DYma eiriau'r llythyr a anfonodd Jeremi y prophwyd o Jeruſalem at weddill henuriaid y gaeth-glud, ac at yr offeiriaid, ac at y prophwydi, ac at yr holl bobl, y rhai a gaeth-gludaſai Nabuchodonoſor o Jeruſalem i Babilon;

[a] 2 Bren. 24. 12, &c. † Neu, *Eunuchiaid.*

2 (Wedi myned [a] Jeconiah y brenhin, a'r frenhines, a'r † ſtafellyddion, tywyſogion Juda a Jeruſalem, a'r ſeiri, a'r gofaint, allan o Jeruſalem;)

3 Yn llâw Elaſah fâb Saphan, a Gemariah fâb Helciah, y rhai a anfonodd Sedeciah brenhin Juda at Nabuchodonoſor frenhin Babilon i Babilon, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, wrth yr holl gaeth-glud, yr hon a berais ei chaeth-gludo o Jeruſalem i Babilon;

[b] Ad. 28.

5 [b] Adeiledwch dai, a phreſwyliwch *ynddynt*; a phlennwch erddi, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

6 Cymmerwch wragedd, ac ennillwch feibion a merched; a chymmerwch wragedd i'ch meibion, a rhoddwch eich merched i wŷr, fel yr eſgoront ar feibion a merched: ac yr amlhaoch chwi yno ac na leihaoch.

7 Ceiſiwch hefyd heddwch y ddinas yr hon i'ch caeth-gludais iddi, a gweddiwch ar yr ARGLWYDD droſti hi; canys yn ei heddwch hi y bydd heddwch i chwithau.

8 ¶ O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Na [c] thwylled eich prophwydi y rhai *ſydd* yn eich mŷſg chwi mo honoch, na'ch dewiniaid; ac na wrandêwch ar eich breuddwydion y rhai yr ydych chwi yn peri eu breuddwydio:

[c] Pen. 14. 14. a 23. 21. a 27. 15.

9 Canys y maent hwy yn prophwydo i chwi ar gelwydd yn fy enw i: ni anfonais i mo honynt, medd yr ARGLWYDD.

10 ¶ O herwydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pan gyflawner ym Mabilon [d] ddengmlynedd a thrugain, yr ymwelaf â chwi, ac a gyflawnaf â chwi fy ngair daionus, trwy eich dwyn chwi drachefn i'r lle hwn.

Cyflawn. 3468.

[d] 2 Cron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. Pen. 25. 12. a 27. 22. Dan. 9. 2.

11 O blegid myfi a wn y meddyliau yr wyf fi yn eu meddwl am danoch chwi, medd yr ARGLWYDD, meddyliau heddwch ac nid niwaid; i roddi i chwi ‡ y diwedd yr ydych chwi yn ei ddiſgwil.

‡ Heb. *ddiwedd a diſgwiliad.*

12 Yna y [e] gelwch chwi arnaf, ac yr ewch, ac y gweddïwch arnafi, a minnau a'ch gwrandawaf.

[e] Dan. 9. 3, &c.

13 [f] Ceiſiwch fi hefyd, a chwi a'*m* cewch, pan y'm ceiſioch â'ch holl galon.

[f] Lef. 26. 39, 40, Deut. 30.

14 A [g] mi a adawaf i chwi fy nghael, medd yr ARGLWYDD, a mi a ddychwelaf eich caethiwed, ac [h] a'ch caſglaf chwi o'r holl genhedloedd, ac o'r holl leoedd, y rhai y'ch gyrrais iddynt, medd yr ARGLWYDD; a mi a'ch dygaf chwi drachefn i'r lle y perais eich caeth-gludo chwi allan o hono.

[g] Deut. 4. 7. Sal. 32. 6, a 46. 2. Eſay 55. 6.

15 ¶ O herwydd i chwi ddywedyd, Yr ARGLWYDD a gyfododd brophwydi i ni ym Mabilon;

[h] Pen. 23. 3.

16 *Gwybyddwch* mai fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y brenhin ſydd yn eiſtedd ar deyrn-gadair Dafydd, ac am yr holl bobl ſydd yn trigo yn y ddinas hon, *ac* am eich brodyr, y rhai nid aethant allan gyd â chwi i gaeth-glud;

17 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Wele fi yn anfon arnynt [i] y cleddyf, a newyn, a haint, a mi a'u gwnâf hwynt fel [k] y ffigys bryntion, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu dryeced.

[i] Pen. 24. 10.

[k] Pen. 24. 8.

18 A mi a'u herlidiaf hwynt â'r cleddyf, â newyn, ac â haint; ac [l] mi a'u rhoddaf hwynt i'w ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaear, [m] yn felldith, ac yn chwithdra, ac yn chwibaniad, ac yn warth, ym mŷſg yr holl genhedloedd, lle y gyrrais i hwynt:

[l] Deut. 28. 25. 2 Cron. 29. 8. Pen. 15. 4. a 24. 9. a 34. 17.

[m] Pen. 42. 18,

19 Am na wrandawſant ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD, y rhai [n] a anfonais i attynt, gyd â'm gweiſion y prophwydi, gan gyſodi yn forau, a'*u* hanfon; ond ni wrandawêch, medd yr ARGLWYDD.

[n] Pen. 25. 4. a 32. 33.

20 ¶ Gan hynny gwrandêwch air yr ARGLWYDD, chwi oll o'r gaeth-glud a anfonais o Jeruſalem i Babilon:

21 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, am Ahab fâb Colaiah, ac am Sedeciah fâb Maaſeiah, y rhai ſy'n prophwydo celwydd i chwi yn fy enw i: Wele, myfi a'u rhoddaf hwynt yn llâw Nabuchodonoſor brenhin Babilon, ac efe a'u lladd hwynt yng ŵydd eich llygaid chwi.

22 [o] A holl gaeth-glud Juda, yr hon *ſydd* ym Mabilon, a gymmerant y rhêg *hon* oddi wrthynt hwy, gan ddywedyd, Gwneled yr ARGLWYDD dydi fel Sedeciah, ac fel Ahab, y rhai a roſtiodd brenhin Babilon wrth y tân;

[o] Edrych Gen. 48. 20.

23 Am

23 Am [p] iddynt wneuthur 'sgelerder yn Israel, a gwneuthur godineb gyd â gwragedd eu cymmydogion, a llefaru o honynt eiriau celwyddog yn fy enw i, y rhai ni orchymmynnais iddynt; a minnau yn gŵybod, ac yn dŷst, medd yr ARGLWYDD.

24 ¶ Ac wrth Semaiah y † Nehelamiad y lleferi, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Israel, gan ddywedyd, Am i ti anfon yn dy enw dy hun lythyrau at yr holl bobl *sy* yn Jerusalem, ac at Sephaniah fâb Maaseiah yr offeiriad, ac at yr holl offeiriaid, gan ddywedyd,

26 Yr ARGLWYDD a'th osododd di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr offeiriad, i fod yn olygwr yn nhŷ 'r ARGLWYDD, ar bob [q] gŵr gorphwyllog, ac yn cymmeryd arno brophwydo, i'w [r] roddi ef mewn carchar a chyffion:

27 Ac yn awr pa ham na cheryddaist ti Jeremi o Anathoth, yr hwn sydd yn prophwydo i chwi?

28 Canys am hynny yr anfonodd attom ni *i* Babilon, gan ddywedyd, Hîr *fydd y gaethiwed* hon; [s] adeiledwch dai, a phreswyliwch *ynddynt*, a phlennwch erddi, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

29 A Sephaniah yr offeiriad a ddarllenodd y llythyr hwn, lle y clywodd Jeremi y prophwyd.

30 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

31 Anfon at yr holl gaeth-glud, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Semaiah y Nehelamiad; O herwydd i Semaiah bropwydo i chwi, a minneu heb ei anfon ef, a pheri o hono i chwi ymddiried mewn celwydd;

32 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele mi a ymwelaf â Semaiah y Nehelamiad, ac â'i hâd ef; ni bydd iddo un a drigo ym mŷsg y bobl hyn, ac ni chaiff efe weled y daioni a wnâf fi i'm pobl, medd yr ARGLWYDD; [t] am iddo ddysgu ‡ gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

PEN. XXX.

Awst, 1. P.

1 *Duw yn dangos i Jeremi y dychwelai yr Juddewon;* 4 *ac yn ôl eu trallod y cânt ymwared.* 10 *Y mae yn cyssuro Jacob.* 18 *Y bydd eu dychweliad hwy yn rasusol.* 20 *Y syrth digofaint ar yr enwir.*

3398. Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD, Duw Israël, gan ddywedyd, Ysgrifenna i ti yr holl eiriau a leferais i wrthyt mewn llyfr.

3 Canys wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, i mi ddychwelyd caethiwed fy mhobl Israel a Juda, medd yr ARGLWYDD; a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'r wlâd a roddais i'w tadau, a hwy a'i meddiannant hi.

4 ¶ Dyma hefyd y geiriau a lefarodd yr ARGLWYDD am Israel, ac am Juda.

5 O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llêf dychryn a glywsom ni, † ofn, ac nid heddwch.

6 Gofynnwch yr awr hon, ac edrychwch a esgora gwrryw? pa ham yr ydwyf fi yn gweled pob gŵr a'i ddwylaw ar ei lwynau, [a] fel gwraig wrth esgor, ac y trôwyd yr holl wynebau yn lesni?

7 [b] Och! canys mawr *yw* 'r dydd hwn, heb gyffelyb iddo: amser blinder *yw* hwn i Jacob; ond efe a waredir o hono.

8 Canys y dydd hwnnw medd ARGLWYDD y lluoedd, y torraf fi ei jau ef oddi ar dy warr di, a mi a ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff dieithriaid wneuthur iddo ef eu gwasanaethu hwynt mwyach.

9 Eithr hwy a wasanaethant yr ARGLWYDD eu Duw, a [c] Dafydd eu brenhin, yr hwn a godaf fi iddynt.

10 ¶ Ac [d] nac ofna di, O fy ngwâs Jacob, medd yr ARGLWYDD; ac na frawycha di, O Israel: canys wele, mi a'th achubaf di o bell, a'th hâd o dir eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a gaiff lonydd, ac ni bydd a'i dychryno.

11 Canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, medd yr ARGLWYDD, i'th achub di: [e] er i mi wneuthur pen am yr holl genhedloedd lle i'th wasgerais, etto [f] ni wnâf ben am danat ti; eithr mi a'th geryddaf di mewn † barn, ac ni'th adawaf yn gwbl ddigerydd.

12 O blegid fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [g] Anafus *yw* dy ysligtod, *a* dolurus *yw* dy archoll.

13 Nid *oes* a ddadleuo dy gŵyn, ‡ fel y'th jachâer; [h] nid *oes* feddyginiaeth jechyd i ti.

14 [i] Dy holl gariadau a'th anghofiasant; ni cheisiant mo honot ti; canys mi a'th darewais â dyrnod [k] gelyn, *sef* â chosbedigaeth [l] y creulon; am amlder dy anwireddau: [m] *o blegid* dy bechodau a amlhasant.

15 Pa ham [n] y bloeddi am dy ysligtod? anafus *yw* dy ddolur, gan amlder dy anwireddau: *o herwydd* amlhâu o'th bechodau, y gwneuthum hyn i ti.

16 Am hynny [o] y rhai oll a'th ysant a ysir, a chwbl o'th holl elynion a ânt i gaethiwed: a'th anrheithwŷr di a fyddant yn anrhaith, a'th holl ysbeilwŷr a roddaf fi yn ysbail.

17 Canys mysi a roddaf jechyd i ti, ac a'th jachâf di o'th friwiau, medd yr ARGLWYDD: o blegid hwy a'th alwasant di, yr hon a yrrwyd ymaith, *gan ddywedyd*, Dyma Sion, yr hon nid oes *neb* yn ei cheisio.

18 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, mysi a ddychwelaf gaethiwed pebyll Jacob, ac a gymmeraf drugaredd ar ei anneddau ef: a'r ddinas a adeiledir ar ei † charnedd, a'r llŷs a erys yn ôl ei arfer.

19 A [p] moliant a â allan o honynt, a llais rhai yn gorfoleddu; a mi a'u hamlhâf hwynt, ac ni byddant anaml; a mi a'u hanrhydeddaf hwynt, ac ni byddant wael.

20 Eu meibion hefyd fydd megis cynt, a'u cynnulleidfa a sicrhêir ger fy mron: a mi a ymwelaf â'u holl orthrymmwŷr hwynt.

21 A'u pendefigion fydd o honynt eu hun, a'u llywiawdr a ddaw allan o'u mŷsg eu hun; a mi a baraf iddo nesâu, ac efe a ddaw attaf: canys pwy *yw* hwn a lwyroddodd ei gâlon i nesâu attaf fi, medd yr ARGLWYDD?

22 A [q] chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw i chwithau.

23 Wele [r] gorwynt yr ARGLWYDD yn myned allan *mewn* digter, corwynt parhâus; ar ben annuwiolion yr erys.

p Pen. 23. 14.
† Heb. *breudd-wydrwr.*
q 2 Bren. 9. 11. Act. 26. 24.
r Pen. 20. 2.
s Ad. 5.
t Pen. 28. 16.
‡ Heb. *ymadawjad.*
† Neu, *ofn sydd ac nid, &c.*
a Pen. 4. 31. a 6. 24.
b Joel 2. 11. Amos 5. 18. Zeph. 1. 14, &c.
c Ezec. 34. 23. a 37. 24. Hos. 3. 5.
d Esay 41. 13, a 43. 5. a 44. 2. Pen. 46. 28.
e Am. 9. 8.
f Sal. 6. 1. Esay 27. 8. Pen. 10. 24. a 46. 28.
† Neu, *mesur.*
g Pen. 15. 18.
‡ Heb. *i rwymo*, neu, *i wasgu.*
h Pen. 8. 22.
i Galar. 1. 2.
k Job 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.
l Job 30. 21.
m Pen. 5. 6.
n Pen. 15. 18.
o Ecsod. 23. 22. Esay 33. 1. a 41. 11. Pen. 10. 15.
† Neu, *bryncyn.*
p Esay 35. 10. a 51. 11.
q Pen. 24. 7. a 31. 1, 33. a 32. 38.
r Pen. 23. 19, 20. a 25. 32.

24 Ni ddychwel digofaint llidiog yr ARGLWYDD, nes iddo ei wneuthur, ac nes iddo gyflawnu meddyliau ei gâlon: yn y dyddiau diweddaf y deallwch hyn.

PEN. XXXI.

1 Adferu Iſrael: 10 a chyhoeddi hynny, 15 Rahel yn galaru am ei phlant. 18 Ephraim yn edifarhâu, ac yn cael ei ddwyn adref drachefn. 22 Addewid o Grift. 27 Ei oſal efdros ei Eglwys. 31 Ei gyſammod newydd ef. 35 Siccrwydd, 38 a helaethrwydd yr Eglwys.

Awſt, ȝ. B. Dŷdd y Gwirioniaid, B. h. w. 18. D. Jou cyn y Paſg, P.

YR amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y byddaf Dduw i holl deuluoedd Iſrael; a hwythau a fyddant bobl i mi.

3398. 2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Y bobl *y rhai* a weddillwyd gan y cleddyf, a gafodd ffafr yn yr anialwch, pan [a] aethum i beri llonyddwch iddo ef, ſef i Iſrael.

[a] Num. 10. 33. Deut. 1. 33. Sal. 95. 11.

3 † Er ys talm yr ymddangoſodd yr ARGLWYDD i mi, *gan ddywedyd*, A chariad tragywyddol y'th gerais: am hynny ‡ tynnais di â thrugaredd.

† Heb. *O bell.* ‡ Neu, *yr eſtynnais drugaredd i ti.*

4 [b] Myfi a'th adeiladaf etto, a thi a adeiledir, O forwyn Iſrael: ymdrwſi etto â'th [c] dympanau, ac a ai allan gyd â'r chwareuyddion dawns.

[b] Pen. 33. 7. [c] Ecſod. 15. 20.

5 [d] Ti a blenni etto winllannoedd ym mynyddoedd Samaria: y planwŷr a blannant, ac a'u † mwynhânt yn gyffredin.

Barn. 11. 34. [d] Eſay 65. 21. † Heb. *cyffredinant.*

6 Canys daw'r dydd y lleſa y gwilwŷr ym mynydd Ephraim, [e] Codwch, ac awn i fynu i Sion at yr ARGLWYDD ein Duw.

[e] Eſay 2. 3. Mic. 4. 2.

7 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cenwch orfoledd i Jacob, a chrechwennwch ymhlîth rhai pennaf y cenhedloedd: cyhoeddwch, molwch, a dywedwch, O ARGLWYDD, cadw dy bobl, gweddill Iſrael.

[f] Pen. 3. 8. [g] Sal. 126. 5, 6. Pen. 50. 4. ‡ Neu, *ſiafr*, neu, *deilyſiadau.*

8 Wele, mi a'u harweiniaf hwynt [f] o dîr y gogledd, ac a'u caſglaf hwynt o yſtlyſau'r ddaear, y dall, a'r clôff, y feichiog, a'r hon ſydd yn eſgor, ar unwaith gyd â hwynt: cynnulleidfa fawr a ddychwelant yma.

9 [g] Mewn wylofain y deuant, ac mewn ‡ toſturiaethau y dygaf hwynt; gwnâf iddynt rodio wrth ffrydiau dyfroedd, [h] mewn ffordd uniawn, yr hon ni thrippiant ynddi: o blegid myfi ſydd dâd i Iſrael, ac Ephraim yw [i] fy nghyntaf-anedig.

[h] Eſay 35. 8. a 43. 19. [i] Ecſod. 4. 22.

10 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, O genhedloedd, a mynegwch yn yr ynyſoedd o bell, a dywedwch, Yr hwn a waſgarodd Iſrael a'i caſgl ef, ac a'i ceidw, fel bugail ei braidd.

[k] Eſay 49. 24, 25. [l] Eſay 58, 11,

11 O herwydd [k] yr ARGLWYDD a waredodd Jacob, ac a'i hachubodd ef o lâw yr hwn *oedd* drêch nag ef.

12 Am hynny y deuant, ac y canant yn uchelder Sion, a hwy a redant at ddaioni'r ARGLWYDD, am wenith, ac am wîn, ac am olew, ac am eppil y defaid a'r gwartheg: a'u henaid fydd fel [l] gardd ddyfradwy, ac ni ofidiant mwyach.

13 Yna y llawenycha'r forwyn yn y dawns, a'r gwŷr jeuainc, a'r henafgwŷr ynghŷd: canys myfi a droaf eu galar yn llawenydd, ac a'u diddanaf hwynt, ac a'u llawenychaf o'u triſtwch.

14 A mi a ddiwallaf enaid yr offeiriaid â braſder: a'm pobl a ddigonir â'm daioni, medd yr ARGLWYDD.

[m] Mat. 2, 17, 18,

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Llêf a glywyd yn Ramah, cŵynfan *ac* wylofain chwerw: Rahel yn wylo am ei meibion, ni fynnai ei chyſſuro am ei meibion, o herwydd nad *oeddynt.*

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Attal dy lêf rhag wylo, a'th lygaid rhag dagrau: canys y mae tâl i'th lafur, medd yr ARGLWYDD; a hwy a ddychwelant o dir y gelyn; 3398.

17 Ac y mae gobaith yn dy ddiwedd, medd yr ARGLWYDD, y dychwel *dy* blant i'w brô eu hun.

18 ¶ Gan glywed y clywais Ephraim yn cŵynfan *fel hyn*, Coſbaiſt fi, a mi a goſbwyd, fel llo heb ei gynnefino *â'r jau:* [n] dychwel di fi, a myfi a ddychwelir; o blegid ti *yw* yr ARGLWYDD fy Nuw.

[n] Galar. 5. 21.

19 Yn ddîau [o] wedi i mi ddychwelyd, mi a edifarheais; ac wedi i mi wybod, mi a darewais *fy* morddwyd: myfi a gywilyddiwyd, ac a waradwyddwyd hefyd, am i mi ddwyn gwarth fy jeuenctid.

[o] Deut. 30. 2.

20 Ai mâb hôff gennyf *yw* Ephraim? ai plentyn hyfrydwch *yw?* canys er pan leferais i yn ei erbyn ef, gan gofio y coſiaf ef etto: [p] am hynny fy mherfedd a ruant am dano ef: gan drugarhâu y trugarhâf wrtho ef, medd yr ARGLWYDD.

[p] Deut. 32. 36. Eſay 63. 15.

21 Cyfod it' arŵyddion ffordd, goſod i ti garneddau uchel: goſod dy gâlon tu a'r briſ-ffordd, y ffordd yr aethoſt: dychwel, forwyn Iſrael, dychwel i'th ddinaſoedd hyn.

Hoſ. 11. 8.

22 ¶ Pa hŷd [q] yr ymgrwydri, O ferch wrthnyſig? o blegid yr ARGLWYDD a greodd beth newydd ar y ddaear; Benyw a amgylcha wr.

[q] Pen. 2. 18, 23, 36.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Dywedant etto y gair hwn yngwlâd Juda ac yn ei dinaſoedd, pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt; Yr ARGLWYDD a'th fendithio, trigfa cyfiawnder, mynydd ſancteiddrwydd.

24 Yna arddwŷr a † bugeiliaid a breſwyliant ynddi hi Juda, ac yn ei holl ddinaſoedd ynghŷd.

† Heb. *rhai 'n myned allan gyd â diadellau.*

25 O herwydd yr enaid diffygiol a ddigonais, a phob enaid triſt a lenwais.

26 Ar hyn y deffroais, ac yr edrychais, a melys oedd fy hûn gennyf.

27 ¶ Wele 'r dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, [r] yr hauaf dŷ Iſrael, a thŷ Juda, â hâd dŷn, ac â hâd anifail.

[r] Hoſ. 2, 23.

28 Ac megis y gwiliais arnynt [s] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, ac i ddinyſtrio, ac i ddifetha, ac i ddrygu; felly y gwiliaf arnynt, i adeiladu, ac i blannu, medd yr ARGLWYDD.

[s] Pen. 1. 10. a 18. 7. Zech. 10. 9.

29 [t] Yn y dyddiau hynny, ni ddywedant, mwyach, Y tadau a fwyttaſant rawnwin ſurion, ac ar ddannedd y plant y mae dingcod.

[t] Ezec. 18, 2.

30 Ond pob un a fydd farw am ei anwiredd ei hun; pob dŷn a'r a fwyttao rawnwin ſurion, ar ei ddannedd ef y bydd dingcod.

31 ¶ Wele, [u] y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y gwnâf gyfammod newydd â thŷ Iſrael, ac â thŷ Juda:

[u] Pen. 32. 40. Heb. 8. 8.

32 Nid fel y cyfammod a wneuthum â'u tadau hwynt, ar y dŷdd yr ymaflais yn eu llâw hwynt, i'w dwyn allan o dîr yr Aipht; (yr hwn fy nghyfammod a ddarfu iddynt hwy ei ddiddymmu, ‡ er fy mod i yn briod iddynt, medd yr ARGLWYDD:)

a 10. 16. ‡ Neu, *a barbawn i yn briod iddynt?* [x] Sal. 40. 8.

33 Ond dyma 'r cyfammod a wnâf fi â thŷ Iſrael; Ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, [x] myfi a roddaf fy nghyfraith o'u mewn hwynt, ac a'i 'ſgrifennaf hi yn eu calonnau hwynt; a [y] mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant yn bobl i mi.

Ezec. 11. 19, 20. a 36. 26, 27. 2 Cor. 3. 3. [y] Pen. 24. 7. a 30. 22,

34 [z] Ac

[z] Eſay 54. 13. Joan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Joan 2. 20.

34 [z] Ac ni ddyſgant mwyach bob un ei gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnabyddwch yr ARGLWYDD: o herwydd hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt a'm hadnabyddant, medd yr ARGLWYDD; o blegid [a] mi a faddeuaf eu hanwiredd, a'u pechod ni chofiaf mwyach.

[a] Pen. 33. 8. Mic. 7. 18. Act. 10. 43. Rhuf. 11. 27.

35 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn ſydd yn rhoddi 'r haul yn oleuni dydd, defodau 'r lloer a'r ſêr, yn oleuni nôs; [c] yr hwn ſydd yn rhwygo 'r môr, pan ruo ei donnau; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw:

[b] Gen. 1. 16. [c] Sal. 72. 5, 17. a 89. 2, 36. a 119. 89. Eſay 51. 15.

36 [d] O's cilia 'r defodau hynny o'm gŵydd i, medd yr ARGLWYDD, yna hâd Iſrael a baid a bod yn genedl ger fy mron i yn dragywydd.

[d] Eſay 54. 9. Pen. 33. 20.

37 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] O's gellir meſur y nefoedd oddi uchod, a chwilio ſylfeini 'r ddaear hyd iſod, minnau hefyd a wrthodaf holl hâd Iſrael, am yr hyn oll a wnaethant hwy, medd yr ARGLWYDD

[e] Pen. 33. 22. [f] Ezec. 14. 10. [g] Neh. 3. 1. [h] Neh. 3. 28.

38 Wele, [f] y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, yr adeiledir y ddinas i'r ARGLWYDD o [g] dŵr Hananeel hyd borth y gongl.

39 A'r llinyn meſur a â allan etto ar ei gyfer ef, ar' frynn Gareb, ac a amgylcha hyd Goath.

40 A holl ddyffryn y celaneddau, a'r lludw, a'r holl feuſydd, hyd afon Cidron, hyd gongl [h] porth y meirch tu a 'r dwyrain, *a ſydd* ſanctaidd i'r ARGLWYDD; ni's diwreiddir, ac ni's dinyſtrir mwyach byth.

Awſt, 2, P.

PEN. XXXII.

1 Jeremi, wedi ei garcharu gan Sedeciah am ei brophwydoliaeth, 6 yn prynu maes Hanameel. 13 Baruch yn rhaid iddo gadw 'r ſgrifennadau, megis yn arŵyddion o ddychweliad y bobl. 16 Jeremi, yn ei weddi, yn achwyn wrth Dduw. 26 Duw yn ficcrhâu y caethiwed am eu pechodau hwy, 36 ac yn addo iddynt raſuſol ddychweliad.

3414. Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD yn y ddegfed flwyddyn i Sedeciah frenhin Juda: honno *oedd* y ddeunawfed flwyddyn i Nabuchodonoſor.

2 Canys y prŷd hynny yr oedd llu brenhin Babilon yn gwarchae ar Jeruſalem: a Jeremi y prophwyd ydoedd wedi cau arno [a] ynghyntedd y carchar, yr hwn *oedd* yn nhŷ brenhin Juda.

[a] Neh. 3. 25.

3424. 3 Canys Sedeciah brenhin Juda a gauaſai arno ef, gan ddywedyd, Pa ham y prophwydi, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [b] Wele mi a roddaf y ddinas hon yn llâw brenhin Babilon, ac efe a'i hennill hi;

[b] Pen. 34. 2. [c] Pen. 34. 3.

4 Ac [c] ni ddiange Sedeciah brenhin Juda o lâw 'r Caldeaid, ond efe a roddir yn ddïau yn llâw brenhin Babilon, ac efe a ymddiddan ag ef enau yngenau, a'i lygaid ef a edrychant yn ei lygaid yntau:

5 Ac efe a arwain Sedeciah i Babilon, ac yno y bydd efe, hyd oni ymwelwyf fi ag ef, medd yr ARGLWYDD: er i chwi ymladd â'r Caldeaid, ni lwyddwch?

6 ¶ A Jeremi a lefarodd, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attafi, gan ddywedyd,

7 Wele Hanameel fâb Salum dy ewythr yn dyfod attat, gan ddywedyd, Pryn i ti fy maes, yr hwn *ſydd* yn Anathoth, o blegid [d] i ti *y mae* cyfiawnder y pryniaid i'w brynu *ef*.

[d] Lef. 25. 24, 25, 32. Ruth 4. 4.

8 Felly Hanameel mâb fy ewythr frawd fy nhâd a ddaeth attafi i gyntedd y carchardy, yn ôl gair yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrthyf, Pryn attolwg fy maes *ſydd* yn Anathoth yn nhîr Benjamin: canys i ti *y mae* cyfiawnder yr etifeddiaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng; pryn *ef* i ti. Yna y gwybûm mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hwn. 3414.

9 A mi a brynais y maes *oedd* yn Anathoth, gan Hanameel fâb fy ewythr frawd fy nhâd, ac a bwyſais iddo 'r arian, ſaith ſicl, a dêg *darn* o arian.

10 A mi a 'ſgrifennais *hyn* mewn llyfr, ac a'i ſeliais, cymmerais hefyd dyſtion a phwyſais yr arian mewn cloriannau.

11 Yna mi a gymmerais lyfr y pryniad, *ſef yr hwn oedd* wedi ei ſelio *wrth* gyfraith a defod, a'r *hwn oedd* yn agored.

12 A mi a roddais lyfr y pryniad at Baruch fâb Neriah, fâb Maaſeiah, yngŵydd Hanameel *mâb* fy ewythr, ac yngŵydd [e] y tyſtion a 'ſgrifennaſent lyfr y prynedigaeth, yngŵydd yr holl Juddewön oedd yn eiſtedd ynghyntedd y carchardy, [e] Edrych Eſay 8. 2.

13 A mi a orchymynnais i Baruch yn eu gŵydd hwynt, gan ddywedyd,

14 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Cymmer y llyfrau hyn, *ſef* y llyfr hwn o'r pryniad, yr hwn *ſydd* ſeliedig, a'r llyfr agored hwn; a dôd hwynt mewn lleſtr pridd, fel y parhâont ddyddiau lawer.

15 O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Tai, a meuſydd, a gwinllannoedd a feddiennir etto yn y wlâd hon.

16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y pryniad at Baruch fâb Neriah, myfi a weddiais ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

17 O Arglwydd DDUW, wele, ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear, â'th fawr allu, ac â'th fraich eſtynnedig; [f] nid oes dim ‡ rhŷ anhawdd i ti. [f] Gen. 18. 14. Ad. 27. Luc 1. 37.

18 Yr wyt yn gwneuthur [g] trugaredd i filoedd, ac yn talu anwireddau 'r tadau i fynwes eu meibion ar eu hôl hwynt: y Duw Mawr, Cadarn, ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw. ‡ Neu, *cuddiedig rhagot.* [g] Ecſod. 20. 6, a 34. 7. Deut. 5. 10.

19 Mawr mewn cyngor, a galluog ar weithred; (canys *y mae* dy [h] lygaid yn agored ar holl ffyrdd meibion dynion, [i] i roddi i bob un yn ôl ei ffyrdd, ac yn ôl ffrwyth ei weithredoedd.) [h] Job 34. 21. Sal. 33. 13. Diar. 5. 21. Pen. 16. 17. [i] Pen. 17. 10.

20 Yr hwn a oſodaiſt arŵyddion a rhyfeddodau yngwlâd yr Aipht hyd y dŷdd hwn, ac yn Iſrael, ac ym mŷſg dynion *eraill*; ac a wnaethoſt i ti enw, megis heddyw;

21 Ac a ddygaiſt dy bobl Iſrael [k] allan o dîr yr Aipht, ag arŵyddion, ac â rhyfeddodau, ac â llâw grêf, ac â braich eſtynnedig, ac ag ofn mawr; [k] Ecſod. 6. 6. 2 Sam. 7. 23. 1 Cron. 17. 21.

22 Ac a roddaiſt iddynt y wlâd yma, yr hon a dyngaiſt wrth eu tadau y rhoddit iddynt, *ſef* gwlâd yn llifeirio o laeth a mêl.

23 A hwy a ddaethant i mewn, ac a'i meddiannaſant hi; ond ni wrandawſant ar dy lais, ac ni rodiaſant yn dy gyfraith: ni wnaethant ddim o'r hyn oll a orchymynnaiſt iddynt ei wneuthur: am hynny y peraiſt i'r holl niwaid hyn ddigwydd iddynt.

24 Wele, ‡ peiriannau ergydion a ddaeth at y ddinas, i'w goreſgyn hi; a'r ddinas a roddir i lâw 'r Caldeaid, y rhai ſydd yn ymladd yn ei herbyn, o herwydd y cleddyf, ‡ Neu, *gwrthglawdd.*

3414. a'r newyn, a'r haint: a'r hyn a ddywedaiſt ti, a gwpläwyd; ac wele ti a'i gweli.

25 A thi a ddywedaiſt wrthyf, O Arglwydd DDUW, Pryn i ti y maes ag arian, a chymmer dyſtion: gan fod y ddinas wedi ei rhoddi i lâw 'r Caldeaid.

26 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

27 Wele, myfi *yw* 'r ARGLWYDD, [i] Duw pob cnawd: [*] a oes dim ‡ rhŷ anhawdd i mi?

28 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi 'r ddinas hon yn llâw 'r Caldeaid, ac yn llâw Nabuchodonoſor brenhin Babilon; ac efe a'i hennill hi.

29 A'r Caldeaid y rhai a ryſelant yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant, ac [m] a ffaglant y ddinas hon â thân, ac a'i lloſgant hi, a'r tai [n] y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau i Baal, ac y tywalltaſant ddiod-offrwm i dduwiau dieithr, i'm digio i.

30 O blegid meibion Iſrael, a meibion Juda oeddynt yn gwneuthur yn unig yr hyn oedd ddrŵg yn fy ngolwg i o'u mebyd: o herwydd meibion Iſrael oeddynt yn unig yn fy nigio'ni i â gweithredoedd eu dwylaw, medd yr ARGLWYDD.

31 Canys i'm digoſaint, ac i'm llid, y bu y ddinas hon i mi, er y dydd yr adeiladaſant hi hyd y dydd hwn, i beri ei ſymmud oddi ger bron fy ŵyneb:

32 Am holl ddrygioni meibion Iſrael, a meibion Juda, y rhai a wnaethant i'm digio i, hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywyſogion, eu hoffeiriaid, a'u prophwydi, a gwŷr Juda, a phreſwylwŷr Jeruſalem.

33 Er i mi *eu* dyſgu, gan foreu-godi i roddi addyſg *iddynt*, etto ni wrandawſant i gymmeryd athrawiaeth; eithr troiſant attafi eu [*] gwarrau, ac nid eu hŵynebau:

34 Eithr [o] goſodaſant eu ffieidd-dra yn y tŷ y gelwir ſy enw arno, i'w halogi ef.

35 A hwy a adeiladaſant uchelfeydd Baal, y rhai *ydd* yn nyffryn mâb Hinnom, i [p] wneuthur i'w meibion a'u merched fyned trwy *'r tân* i [q] Folech; yr hyn ni orchymynnais iddynt, ac ni feddyliodd ſy nghâlon iddynt wneuthur y ffieidd-dra hyn, i beri i Juda bechu.

36 ¶ Ac yn awr am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, am y ddinas hon, am yr hon y dywedwch chwi, Rhoddir hi i lâw brenhin Babilon trwy 'r cleddyf, a thrwy newyn, a thrwy haint;

37 Wele, myfi [r] a'u cynnullaf hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn fy nîg a'm llid a'm ſorriant mawr y gyrrais hwynt iddynt; ac a'u dygaf yn eu hôl i'r lle hwn, ac a wnâf iddynt breſwylio yn ddiogel.

38 A [s] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau.

39 A mi [t] a roddaf iddynt un gâlon, ac un ffordd, i'm hofni † byth, er lles iddynt ac i'w meibion ar eu hôl.

40 A [u] mi a wnâf â hwynt gyfammod tragywyddol, na throaf † oddi wrthynt, heb wneuthur lles iddynt; a mi a oſodaf fy ofn yn eu calonnau, fel na chiliont oddi wrthyf.

41 Ie [x] mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur lles iddynt, a [y] mi a'u plannaf hwynt yn y tîr hwn † yn fficr, â'm holl galon ac â'm holl enaid.

42 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Megis y dygais i ar y bobl hyn yr holl fawr ddrŵg hyn; felly y dygaf fi arnynt yr holl ddaioni a addewais iddynt. 3414.

43 A meuſydd a feddiennir yn y wlâd yma, *am* yr hon yr ydych chwi yn dywedyd, Anghyfannedd *yw* hi, heb ddyn nac anifail; yn llâw 'r Caldeaid y rhoddwyd hi.

44 Meuſydd a brynant am arian, ac a 'ſgrifennant mewn llyfrau, ac a ſeliant, ac a gymmerant dyſtion yn [z] nhîr Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn ninaſoedd Juda, ac yn ninaſoedd y mynyddoedd, ac yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y deau: canys [a] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XXXIII.

1 Duw yn addo i'r gaeth-glud raſuſol ddychweliad, 9 a llawen gyfwr, 12 a llywodraeth ddïyſgog, 15 a Chriſt, blaguryn cyfawnder; 17 'r parhâi eu brenhiniaeth a'u hoffeiriadaeth, 20 a ficcrwydd o hâd bendigedig.

GAir yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth at Jeremi yr ail waith (ac efe etto [a] yn garchar'or ynghyntedd y carchardy,) gan ddywedyd

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'i gwnaeth, yr ARGLWYDD yr hwn a'i lluniodd i'w ſiccrhâu; Yr ARGLWYDD *yw* ei enw;

3 Galw arnaf, a mi â'th attebaf, ac a ddangoſaf i ti *betbau* mawrion, a ‡ chedyrn, y rhai ni's gŵyddoſt.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, am dai y ddinas hon, ac am dai brenhinoedd Juda, y rhai a ddinyſtriwyd â pheiriannau rhyſel, ac â chleddyf;

5 Y maent yn dyfod i ymladd â'r Caldeaid, ond i'w llenwi â chelanedd dynion, y rhai a leddais yn fy llîd a'm digoſaint, ac am i mi guddio fy ŵyneb oddi wrth y ddinas hon am eu holl ddrygioni hwynt.

6 Wele, myfi a ddygaf iddi hi jechyd a meddyginiaeth, a mi a'u meddyginiaethaf hwynt, ac a ddadguddiaf iddynt amlder o heddwch a gwirionedd.

7 A [c] mi a ddychwelaf gaethiwed Juda, a chaethiwed Iſrael, a [b] mi a'u hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

8 A mi a'u puraf hwynt oddi wrth eu holl anwiredd a bechaſant i'm herbyn, a mi [e] a faddeuaf iddynt eu holl bechodau, *trwy* 'r rhai y pechaſant i'm herbyn, a *thrwy* 'r rhai y troſeddaſant yn fy erbyn.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn enw llawenydd, yn glôd, ac yn ogoniant, o flaen holl genhedloedd y ddaear, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a ofnant, ac a grynant am yr holl ddaioni, a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *ddinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Clywir etto yn y lle hwn, (*am* yr hwn y dywedwch, Anialwch *yw* efe heb ddyn, ac heb anifail, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, y rhai a wnâed yn anghyfannedd, heb ddyn, ac heb breſwylwr, ac heb anifail,)

11 [f] Llêf gorfoledd a llêf llawenydd, llêf y prïod-fâb a llêf y brïod-ferch, llêf rhai yn dywedyd, [g] Molwch ARGLWYDD y lluoedd; o herwydd daionus *yw* 'r ARGLWYDD;

[1] Num. 16. 22.
[*] Ad. 17. Cyflawn. 3416.
‡ Neu, *cuddiedig rhagof?*
[m] Pen. 21. 10.
[n] Pen. 19. 13.
[*] Pen. 2. 27. a 7. 24.
[o] Pen. 7. 30, 31. a 23. 11. Ezec. 8. 5, 6.
[p] Pen. 19. 5.
[q] Lef. 18. 21.
[r] Deut. 30. 3. Pen. 23. 3. a 29. 14. a 31. 10.
[s] Pen. 24. 7. a 30. 22. a 31. 33.
[t] Ezec. 11. 19.
† Heb. *yr holl ddyddiau.*
[u] Pen. 31. 31.
† Heb. *oddi ar eu hôl hwynt.*
[x] Deut. 30. 9. Zeph. 3. 17.
[y] Pen. 24. 6. Amos 9. 15.
† Heb. *mewn gwirionedd*, neu, *mewn ficcrwydd.*

[a] Pen. 33. 7, 11, 26.
[z] Pen. 17. 26.
Awſ. 3. B.
[a] Pen. 32. 2, 3.
[b] Eſay 37. 26.
‡ Neu, *dirgel.*
[c] Pen. 32. 44.
[d] Pen. 24. 6. a 31. 4. a 42. 10.
[e] Pen. 31. 34. Mic. 7. 18.
[f] Pen. 7. 34. a 16. 9.
[g] 2 Cron. 7. 3. Sal. 136. 1.

3414. ARGLWYDD; o blegid ei drugaredd *a bery* yn dragywydd; *llîf* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ 'r ARGLWYDD: canys [h] mi a ddychwelaf gaethiwed y wlâd megis yn y dechreuad, medd yr ARGLWYDD.

[h] Ad. 7.

12 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Bydd etto yn y lle yma, *yr hwn ſydd* anghyfanneddol heb ddŷn ac heb aniſail, ac yn ei holl ddinaſoedd, drigfa bugeiliaid yn corlannu 'r praidd.

13 [i] Yn ninaſoedd y mynydd, yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y deau, ac yngwlâd Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn ninaſoedd Juda, [k] yr â deſaid etto, dan lâw 'r hwn ſy 'n *eu* rhifo, medd yr ARGLWYDD.

[i] Pen. 17. 26. a 32. 44.

[k] Lef. 27. 32.

14 Wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, fel y cyflawnwyf y peth daionus a addewais i dŷ Iſrael ac i dŷ Juda.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, y paraf i [l] flaguryn cyfiawnder flaguro i Ddafydd; ac efe a wnâ farn a chyfiawnder yn y tîr.

[l] Eſay 11. 1. a 4. 2. Pen. 23. 5.

16 Yn y dyddiau hynny Juda a waredir, a Jeruſalem a breſwylia yn ddïogel; a hwn *yw 'r enw* y gelwir ef, † Yr ARGLWYDD ein cyfiawnder.

† *Jehofah tſidcenu.*

17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Ni ‡ phalla i Ddafydd ŵr yn eiſtedd ar frenhinfainge tŷ Iſrael;

[m] 2 Sam. 7. 16. 1 Bren. 2. 4.

18 Ac ni phalla i'r offeiriaid y Leſiaid ŵr ger fy mron i, i offrymmu poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-offrwm, ac i wneuthur aberth yn dragywydd.

‡ Heb. *thorrir ymaith oddi wrth Dafydd.*

19 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, gan ddywedyd,

20 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [n] O's gellwch ddiddymmu fy nghyfammod â 'r dydd, a 'm cyfammod â 'r nôs, ac na byddo dydd a nôs yn eu hamſer;

[n] Eſay 54. 9. Pen. 31. 36.

21 Yna y diddymmir fy nghyfammod â Dafydd fy ngwâs, na byddo iddo fâb yn teyrnaſu ar ei deyrn-gadair ef, ac â 'r Leſiaid yr offeiriaid fy ngweinidogion.

22 [o] Megis na ellir cyfrif llu 'r neſoedd, ac na ellir meſur tywod y môr; felly myfi a amlhâf hâd Dafydd fy ngwâs, a 'r Leſiaid y rhai ſydd yn gweini i mi.

[o] Gen. 13. 15. a 15. 5. a 22. 17. Pen. 31. 37.

23 Hefyd, gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, gan ddywedyd,

24 Oni weli di pa beth y mae 'r bobl hyn yn ei lefaru, gan ddywedyd, Y ddau deulu a ddewiſodd yr ARGLWYDD, efe a 'u gwrthododd hwynt? ſelly y dirmygaſant fy mhobl, fel nad ydynt mwyach yn genedl, yn eu golwg hwynt.

25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O's fy nghyfammod â 'r dydd ac â 'r nôs ni *ſaiſ, ac oni* oſodais i ddeſodau 'r nefoedd a'r ddaear;

26 Yna hâd Jacob a Dafydd fy ngwâs a wrthodaf fi, fel na chymmerwyf o'i hâd ef lywodraethwŷr ar hâd Abraham, Iſaac, a Jacob: canys [p] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, ac a drugarhâf wrthynt.

[p] Ad. 7. 11.

PEN. XXXIV.

Awſt, 3. P.

1 Jeremi yn prophwydo caethiwed Sedeciah, a'r ddinas. 8 Y tywyſogion a'r bobl, wedi iddynt ryddhâu eu caeth-weiſion, yngwrthwyneb i gyfammod Duw, yn eu cymmeryd hwy dracheſn. 12 Jeremi am eu hanufudd-dod yn eu rhoddi hwy a Sedeciah yn nwylaw eu gelynion.

[a] 2 Bren. 25. 1, &c. Pen. 52, 1,

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, (a pan oedd Nabuchodonoſor brenhin Babilon a'i holl lu, a holl deyrnaſoedd y ddaear, *y rhai oedd* dan lywodraeth ei lâw ef, a'r holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn ei holl ddinaſoedd hi,) gan ddywedyd, 3414.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, Dôs, a llefara wrth Sedeciah frenhin Juda, a dywed wrtho, [b] Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi y ddinas hon i lâw brenhin Babilon; ac [c] efe a 'i llŷſg hi â thân:

[b] Pen. 32, 3.

[c] Pen. 32. 29.

3 Ac [d] ni ddïengi dithau o 'i lâw ef; canys dïau y 'th ddèlir, ac y 'th roddir i 'w lâw ef; a 'th lygaid di a gânt weled llygaid brenhin Babilon, a'i enau ef a ymddiddan â 'th enau di, a thithau a ai i Babilon.

[d] Pen. 32. 4.

4 Er hynny, O Sedeciah brenhin Juda, gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am danat ti; Ni byddi di farw trwy 'r cleddyf:

5 Mewn heddwch y byddi farw: a hwy a loſgant *bêr-aroglau* i ti, fel [e] y lloſgwyd i 'th dadau, y brenhinoedd gynt, y rhai a fu o'th flaen di; a [f] hwy a alarant am danat ti, *gan ddywedyd*, Oh Arglwydd! canys myfi a ddywedais y gair, medd yr ARGLWYDD.

[e] Edrych 2 Cron. 16. 14. a 21. 19.

[f] Edrych Pen. 22. 18.

6 Yna Jeremi y prophwyd a leſarodd wrth Sedeciah frenhin Juda yr holl eiriau hyn yn Jeruſalem,

7 Pan oedd llu brenhin Babilon yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn holl ddinaſoedd Juda y rhai a adawſid, yn erbyn Lachis, ac yn erbyn Azecah: canys y dinaſoedd caerog hyn a adawſid o ddinaſoedd Juda.

8 ¶ Y gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, wedi i 'r brenhin Sedeciah wneuthur cyfammod â 'r holl bobl *oedd* yn Jeruſalem, am gyhoeddi iddynt [g] rydd-did;

[g] Ecſod. 21. 1.

9 [h] I ollwng o bob un ei waſanaethwr, a phob un ei waſanaethferch, *y rhai ſyddent* Hebread neu Hebrees, yn rhyddion; ac na cheiſiai neb waſanaeth ganddynt, *ſef* gan ei frawd o Juddew.

[h] Neh. 5. 11.

10 A phan glybu 'r holl bennaethiaid, a'r holl bobl, y rhai a aethent i 'r cyfammod, am ollwng o bob un ei waſanaethwr a phob un ei waſanaethferch, yn rhyddion; ſel na cheiſient waſanaeth ganddynt mwyach; yna hwy a wrandawſant, ac a'u gollyngaſant ymaith.

11 Ond wedi hynny yr edifarhaodd arnynt, a hwy a ddygaſant yn eu hôl eu gweiſion a 'u morŵynion, y rhai a ollyngaſent yn rhyddion, ac a'u caethiwaſant hwy yn weiſion ac yn forŵynion.

12 Am hynny y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw Iſrael; Mi a wneuthum gyfammod â 'ch tadau chwi, y dŷdd y dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, o dŷ 'r caethiwed, gan ddywedyd,

14 Ym mhen [i] ſaith mlynedd gollyngwch bob un ei frawd o Hebread, yr hwn a ‡ werthwyd i ti, ac a'th waſanaethodd chwe blynedd; gollwng ef yn rhŷdd oddi wrthyt: ond ni wrandawŏdd eich tadau arnaf, ac ni ogŵyddaſant eu cluſtiau.

[i] Ecſod. 21. 2. Deut. 15. 12.

‡ Neu, *ymwerthodd.*

15 A chwithau a gymmeraſech edifeirwch heddyw, ac a wnaethech yr hyn oedd uniawn yn fy ngolwg, am gyhoeddi rhyddid bob un i 'w gymmydog; a chwi a wnaethech

3414. wnaethech gyfammod yn fy ngŵydd i, yn y tŷ y gelwir fy enw arno:

16 Ond chwi a ddychwelaſoch, ac a halogaſoch fy enw, ac a ddygaſoch yn eu hôl bob un ei waſanaethwr, a phob un ei waſanaethferch, y rhai a ollyngaſech yn rhyddion, wrth eu hewyllys eu hun: caethiwaſoch hwynt hefyd i ſod yn weiſion ac yn forŵynion i chwi.

17 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni wrandawſoch arnaſi, gan gyhoeddi rhydd-did bob un i'w frawd, a phob un i'w gymmydog: wele fi yn cyhoeddi i'ch erbyn, medd yr ARGLWYDD, rhydd-did i'r cleddyf, i'r haint, ac mi † a wnâf eich [k] ſymmud chwi i holl deyrnaſoedd y ddaear.

† Heb. *a'ch rhoddaf yn ſymmudiad.*

[k] Deut. 28. 64. Pen. 29. 18.

18 A mi a roddaf y dynion a droſeddodd fy nghyfammod, y rhai ni chwplaſant eiriau 'r cyfammod a whaethant ger fy mron, wedi iddynt fyned rhwng rhannau 'r llo,

[l] Edrych Gen. 15. 10, 17.

[l] yr hwn a holltaſent yn ddau,

19 Tywyſogion Juda, a thywyſogion Jeruſalem, y ſtafellyddion, a'r offeiriaid, holl bobl y wlâd, y rhai a aethant rhwng rhannau 'r llo,

[m] Pen. 7. 33. a 16. 4.

20 Ie mi a 'u rhoddaf hwynt yn llâw eu gelynion, ac yn llâw y rhai ſydd yn ceiſio eu heinioes: [m] a'u celain fydd yn fwyd i ehediaid y neſoedd ac i aniſeiliaid y ddaear.

21 A mi a roddaf Sedeciah frenhin Juda, a'i dywyſogion, i lâw eu gelynion, ac i lâw y rhai ſy 'n ceiſio eu heinioes, ac yn llâw

[n] Edrych Pen. 37. 5, 11.

llu brenhin Babilon, [n] y rhai a aethant i fynu oddi wrthych.

22 Wele, mi a orchymynnaf, medd yr ARGLWYDD, ac a wnâf iddynt droi yn ôl at y ddinas hon, a hwy a ryfelant yn ei herbyn hi, ac a 'i goreſgynnant hi, ac a 'i lloſgant hi â thân: ac mi a wnâf ddinaſoedd Juda yn anghyfannedd heb breſwylydd.

PEN. XXXV.

Awſt, 4. B. Sûl 15 ar ôl y Drindod, B.

1 *Trwy ddangos ufudd-dod y Rechabiaid,* 12 *Y mae Jeremi yn barnu ar anufudd-dod yr Juddewon.* 18 *Duw yn benditbio 'r Rechabiaid am eu hufudd-dod.*

YGair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD yn nyddiau Jehoiacim mâb Joſiah brenhin Juda, gan

3398. ddywedyd,

[a] 1 Cron. 2. 55.

2 Dôs di i dŷ [a] 'r Rechabiaid, a llefara wrthynt, a phâr iddynt ddyfod i dŷ 'r ARGLWYDD, i un o'r 'ſtafelloedd, a dôd iddynt wîn i 'w yfed.

3 Yna myfi a gymmerais Jaazanïah, fâb Jeremiah, fâb Habaziniah, a'i frodyr, a'i holl feibion, a holl deulu 'r Rechabiaid;

4 A mi a 'u dugum hwynt i dŷ 'r ARGLWYDD, i 'ſtafell meibion Hanan fab Igdalïah, gŵr i Dduw, yr hon *oedd* wrth 'ſtafell y tywyſogion, yr hon *ſydd* goruwch 'ſtafell Maaſeiah mâb Salum ceidwad y

† Heb. *rbiniog, neu, doodrefn.*

† drŵs.

5 A mi a roddais ger bron meibion tŷ 'r Rechabiaid phïolau yn llawn o wîn, a chwppanau; a mi a ddywedais wrthynt, Yfwch wîn.

6 Ond hwy a ddywedaſant, Nid yfwn ni

[b] Bren. 30. 15.

ddim gwîn: o herwydd [b] Jonadab mâb Rechab ein tâd a roddodd i ni orchymmyn, gan ddywedyd, Na yfwch wîn, *na* chwychwi, na'ch plant, yn dragywydd.

7 Na adeiledwch dŷ, ac na heuwch hâd, ac na phlennwch winllan, ac na fydded gennych chwi: ond mewn pebyll y preſwyliwch eich holl ddyddiau; fel y byddoch chwi fyw ddyddiau lawer ar ŵyneb y ddaear, lle *'r ydych* yn ddïeithriaid.

8 A nyni a wrandawſom ar lais Jonadab mâb Rechab ein tâd, am bob peth a orchymynnodd efe i ni; nad yſem ni wîn ein holl ddyddiau, nyni, ein gwragedd, ein meibion, a 'n merched;

9 Ac nad adeiladem i ni dai i 'w preſwylio; ac nid oes gennym na gwinllan, na maes, na hâd.

10 Eithr trigo a wnaethom mewn pebyll, a gwrandaw, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd Jonadab ein tâd i ni.

11 Ond pan ddaeth Nabuchodonoſor brenhin Babilon i fynu i 'r wlâd, nyni a ddywedaſom, Deuwch, ac awn i Jeruſalem, rhag llu 'r Caldeaid, a rhag llu 'r Aſſyriaid: ac yn Jeruſalem yr ydym ni yn preſwylio.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, Dôs, a dywed wrth wŷr Juda, ac wrth breſwylwŷr Jeruſalem, Oni chymmerwch chwi addyſg, i wrando ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD?

14 Geiriau Jonadab mâb Rechab, y rhai a orchymynnodd efe i'w feibion, nad yfent wîn, a gyflawnwyd: canys nid yfant hwy *wîn* hyd y dydd hwn; ond hwy a wrandawânt ar orchymmyn eu tâd: a minnau a ddywedais wrthych chwi, [c] gan godi 'n forau, a lleſaru; ond ni wrandawſoch arnaf.

[c] Pen. 7. 13, 25.

15 Myfi a anfonais hefyd attoch chwi fy holl weiſion y prophwydi, gan godi 'n forau, ac anfon, gan ddywedyd, [d] Dychwelwch yn awr bawb oddi wrth ei ffordd ddrŵg, a gwellhêwch eich gweithredoedd, ac nac ewch yn ôl duwiau dïeithr, i 'w gwaſanaethu hwynt; a chwi a drigwch yn y wlâd yr hon a roddais i chwi ac i 'ch tadau: ond ni ogŵyddaſoch eich cluſtiau, ac ni wrandawſoch arnaf.

[d] Pen. 18, 11. a 25. 5.

16 Gan i feibion Jonadab mâb Rechab gyflawnu gorchymmyn eu tâd, yr hwn a orchymynnodd efe iddynt; ond y bobl yma ni wrandawſant arnaf:

3398.

17 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw y lluoedd, Duw Iſrael; Wele fi 'n dwyn ar Juda, ac ar holl drigolion Jeruſalem, yr holl ddrŵg a leferais yn eu herbyn: o herwydd i mi ddywedyd wrthynt, ond ni wrandawſant; a galw arnynt, ond nid attebaſant.

18 ¶ A Jeremi a ddywedodd wrth dylwyth y Rechabiaid, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, O herwydd i chwi wrando ar orchymmyn Jonadab eich tâd, a chadw ei holl orchymmynion ef, a gwneuthur yn ôl yr hyn oll a orchymynnodd efe i chwi:

19 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; † Ni phalla i Jonadab fab Rechab ŵr i ſefyll ger fy mron i yn dragywydd.

† Heb. *ni thorrir ymaith i Jonadab*

PEN. XXXVI.

Awſt, 4. P. Sûl 15 ar ôl y Drindod, P.

1 *Jeremi yn peri i Baruch yſgrifennu ei brophwydoliaetb ef, 5 a'i darllain ar gyhoedd.* 11 *Y tywyſogion wedi cael gŵybodaetb o hynny trwy Ficaiah, yn anſon Jehudi i gyrchu 'r llyſfr, ac yn ei ddarllain:* 19 *Yn erchi i Baruch ymguddio, efe a Jeremi.* 20 *Y brenhin Jehoiacim wedi clywed ſôn am y llyſfr, yn gwrando peth o hono, ac yn ei loſgi*

losgi ef. 27 *Jeremi yn adrodd ei farn ef.* 32 *Baruch yn 'sgrifennu 'r llyfr o newydd.*

3398. AC yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Josiah frenhin Juda, y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD, at Jeremi, gan ddywedyd,

[a] Esay 8. 1.
[b] Pen. 30. 2.
[c] Pen. 25. 3.

2 Cymmer i ti [a] blŷg llyfr, ac [b] ysgrifenna ynddo yr holl eiriau a leferais i wrthyt yn erbyn Israel, ac yn erbyn Juda, ac yn erbyn yr holl genhedloedd, o'r dŷdd y lleferais i wrthyt ti, er dyddiau [c] Josiah hyd y dŷdd hwn.

3 Fe allai pan glywo tŷ Juda yr holl ddrŵg yr ydwyf fi yn amcanu ei wneuthur iddynt, y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus, fel y maddeuwyf eu hanwiredd a 'u pechod.

[d] Pen. 45. 1.

4 Yna Jeremi a alwodd Baruch fâb Neriah. A [b] Baruch a 'sgrifennodd o enau Jeremi holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a lefarasai efe wrtho, mewn plŷg llyfr.

5 A Jeremi a orchymynnodd i Baruch, gan ddywedyd, Cauwyd arnafi, ni allaf fi fyned i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 Am hynny dôs di, a darllain o'r llyfr a 'sgrifennaist o'm genau, eiriau 'r ARGLWYDD, lle y clywo 'r bobl, *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, ar y dŷdd ympryd; a lle y clywo holl Juda hefyd, y rhai a ddelont o'u dinasoedd, y darlleni di hwynt.

† Heb. *y cŵymp eu deisyfiad.*

7 Fe allai † y daw eu gweddi hwynt ger bron yr ARGLWYDD, ac y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus: canys mawr *yw* y llid a'r digofaint a draethodd yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl hyn.

8 Felly Baruch mâb Neriah a wnaeth yn ôl yr hyn oll a orchymynnasai Jeremi y prophwyd iddo, gan ddarllain o'r llyfr eiriau 'r ARGLWYDD, *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD.

9 Ac yn y bummed flwyddyn i Jehoiacim fâb Josiah brenhin Juda, ar y nawfed mîs,
3399. y cyhoeddasant ympryd ger bron yr ARGLWYDD, *i'r* holl bobl yn Jerusalem, ac i 'r holl bobl a ddaethent o ddinasoedd Juda i Jerusalem.

10 Yna Baruch a ddarllenodd o'r llyfr eiriau Jeremi, *yn* nhŷ 'r ARGLWYDD, yn 'stafell Gemariah mâb Saphan y 'sgrifennydd, yn y cyntedd uchaf, wrth [e] ddrŵs porth newydd tŷ 'r ARGLWYDD, lle y clybu 'r holl bobl.

[e] Pen. 26. 10.

11 ¶ Pan glybu Micaiah mâb Gemariah fâb Saphan holl eiriau 'r ARGLWYDD allan o'r llyfr;

12 Yna efe a aeth i wared i dŷ 'r brenhin, i 'stafell y 'sgrifennydd: ac wele, yr holl dywysogion oedd yno yn eistedd; *sef* Elisama 'r 'sgrifennydd, a Delaiah mâb Semaiah, ac Elnathan mâb Achbor, a Gemariah mâb Saphan, a Sedeciah mâb Hananiah, a'r holl dywysogion.

13 A Micaiah a fynegodd iddynt yr holl eiriau a glywsai efe, pan ddarllenasai Baruch y llyfr lle y clybu 'r bobl.

14 Yna 'r holl dywysogion a anfonasant Jehudi, fâb Nethaniah, fâb Selemiah, fâb Cusi, at Baruch, gan ddywedyd, Cymmer yn dy lâw y llyfr y darllenaist allan o hono lle y clybu 'r bobl, a thyred. Felly Baruch mâb Neriah a gymmerodd y llyfr yn ei lâw, ac a ddaeth attynt.

15 A hwy a ddywedasant wrtho, Eistedd yn awr, a darllain ef lle y clywom ni. Felly Baruch a 'i darllenodd lle y clywsant hwy.

16 A phan glywsant yr holl eiriau, hwy a ofnasant bawb gyd â'u gilydd; a hwy a ddywedasant wrth Baruch, Gan fynegi mynegwn yr holl eiriau hyn i'r brenhin.

17 A hwy a ofynnasant i Baruch, gan ddywedyd, Mynega i ni yn awr, Pa fodd yr ysgrifennaist ti yr holl eiriau hyn o'i enau ef?

18 Yna Baruch a ddywedodd wrthynt, Efe a draethodd yr holl eiriau hyn wrthyf fi â 'i enau; a minnau a'u 'sgrifennais *bwynt* yn y llyfr ag ingc.

19 Yna y tywysogion a ddywedasant wrth Baruch, Dôs ac ymguddia, ti, a Jeremi; ac na wyped neb pa le *y byddoch* chwi.

20 ¶ A hwy a aethant at y brenhin i'r cyntedd, (ond hwy a gadwasant y llyfr yn 'stafell Elisama 'r ysgrifennydd, ac a fynegasant yr holl eiriau, lle y clybu 'r brenhin.

21 A'r brenhin a anfonodd Jehudi i gyrchu 'r llyfr. Ac efe a'i dûg ef o 'stafell Elisama 'r 'sgrifennydd. A Jehudi a'i darllenodd lle y clybu 'r brenhin, a lle y clybu 'r holl dywysogion oedd yn sefyll yn ymmyl y brenhin.

[f] Edrych Amos 3. 15.

22 A'r brenhin oedd yn eistedd yn [f] y gauafdy, ar y nawfed mîs; a thân wedi ei gynneu ger ei fron.

23 A phan ddarllenasai Jehudi dair dalen, neu bedair, *yna* efe a 'i torrodd â chyllell 'sgrifennydd, ac a'i bwriodd i'r tân *oedd* yn yr aelwyd, nes darfod yr holl lyfr gan y tân *oedd* ar yr aelwyd.

[g] 2 Bren. 22. 11.

24 Etto nid ofnasant, ac ni [g] rwygasant eu dillad, *na* 'r brenhin, nac yr un o'i weision, y rhai a glywsant yr holl eiriau hyn.

25 Etto Elnathan, a Delaiah, a Gemariah, a ymbiliasant â 'r brenhin na losgai efe 'r llyfr: ond ni wrandawai efe arnynt.

26 Ond y brenhin a orchymynnodd i Jerahmeel fab ‡ Hammelech, a Seraiah fâb Azriel, a Selemiah fab Abdiel, ddala Baruch y 'sgrifennydd a Jeremi y prophwyd. Ond yr ARGLWYDD a'u cuddiodd hwynt.

‡ Neu, *y brenhin*

27 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi, (wedi i'r brenhin losgi 'r llyfr, a'r geiriau a 'sgrifennasai Baruch o enau Jeremi,) gan ddywedyd,

28 Cymmer i ti etto lyfr arall, a 'sgrifenna arno yr holl eiriau cyntaf, y rhai oedd yn y llyfr cyntaf, yr hwn a losgodd Jehoiacim brenhin Juda:

29 A dywed wrth Jehoiacim frenhin Juda, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ti a losgaist y llyfr hwn, gan ddywedyd, Pa ham yr ysgrifennaist ynddo, gan ddywedyd, Diau y daw brenhin Babilon, ac a anrheithia 'r wlâd hon; ac efe a wnâ i ddŷn ac i anifail ddarfod o honi?

Cyflawn. 3405.

30 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim frenhin Juda, Ni bydd iddo ef a eisteddo ar frenhinfaingc Dafydd; [h] a 'i gelain ef a fwrir allan i wrês y dŷdd, ac i rêw 'r nôs.

[h] Pen. 22. 19.

31 A mi a ymwelaf ag ef, ac â 'i hâd, ac â 'i weision, am eu hanwiredd; a mi a ddygaf arnynt hwy, ac ar drigolion Jerusalem, ac ar wŷr Juda yr holl 'ddrŵg a leferais i 'w herbyn; ond ni wrandawsant.

32 ¶ Yna Jeremi a gymmerth lyfr arall, ac a'i rhoddodd at Baruch fab Neriah 'r ysgrifennydd, ac efe a'sgrifennodd ynddo o enau Jeremi holl eiriau 'r llyfr a losgasai Jehoiacim brenhin Juda yn tân: a 'chwanegwyd attynt etto eiriau lawer fel hwythau.

PEN.

Awſt, 5. B.

PEN. XXXVII.

1 Wedi darſod i'r Aipht aid yrru 'r Caldeaid i ymaith o warchae ar Jeruſalem, y mae 'r brenhin Sedeciah yn anfon at Jeremi i weddio dros y bobl. 6 Jeremi yn prophwydo y dychwelai 'r Caldeaid, ac y gorchfygent: 11 Ei ddâl ef megis ffoadur, a'i faeddu, a'i garcharu. 16 Y mae efe yn ſiccrhâu Sedeciah o'r gaethiwed: 18 Yn ymbil am gael ei ollwng yn rhŷdd, ac yn cael peth ſaſr.

3403. A'R brenhin [a] Sedeciah mâb Joſiah, a deyrnaſodd yn lle Coniah ſâb Jehoiacim, yr hwn a wnaeth Nabuchodonoſor brenhin Babilon yn frenhin yngwlâd Juda.

[a] 2 Bren. 24. 17. 1 Cron. 3. 15. 2 Cron. 36. 10. Pen. 22. 24.

2 Ond ni wrandawodd efe, na'i weiſion, na phobl y tir, ar eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a draethodd efe trwy lâw Jeremi y prophwyd.

3414. [b] Pen. 29. 25. a 52. 24.

3 A'r brenhin Sedeciah a anfonodd Jehucal ſab Selemiah, a [b] Sephaniah ſâb Maaſeiah 'r offeiriad at Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd, Gweddia attolwg droſom ni ar yr ARGLWYDD ein Duw.

4 A Jeremi oedd yn myned i mewn ac allan ym mŷſg y bobl: canys ni roddaſent hwy ef *etto* yn y carchardy.

[c] Edrych 2 Bren. 24. 7. [d] Pen 34. 21.

5 A [c] llu Pharao a ddaethai allan o'r Aipht; a [d] phan glybu 'r Caldeaid oedd yn gwarchae ar Jeruſalem sôn am danynt, hwy a aethant ymaith oddi wrth Jeruſalem.

6 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael; Fel hyn y dywedwch chwi wrth frenhin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi attaſi, i ymofyn â mi; Wele, llu Pharao, yr hwn a ddaeth allan yn gynhorthwy i chwi, a ddychwel i'w wlâd ei hun, i'r Aipht.

8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, ac a'i hennillant, ac a'i lloſgant â thân.

† Heb. *eich eneidiau.*

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Na thwyllwch † eich hunain, gan ddywedyd, Diau yr â 'r Caldeaid oddi wrthym ni; o blegid nid ânt hwy.

10 Canys pe tarawëch chwi holl lu 'r Caldeaid, y rhai ſydd yn rhyfela i'ch erbyn, fel *na* weddillid o honynt *ond* gwŷr ‡ archolledig, *etto* hwy a gyſodent bob un yn ei babell, ac a loſgent y ddinas hon a thân.

‡ Hed. *wedi eu trywanu.*

† Heb. *i ſynu.*

11 ¶ A phan aeth llu 'r Caldeaid † ymaith oddi wrth Jeruſalem, rhag llu Pharao;

‡ Neu, *ymneillduo.*

12 Yna Jeremi a aeth allan o Jeruſalem, i fyned i wlâd Benjamin, i ‡ ymlithro oddi yno ynghanol y bobl.

13 A phan oedd efe ym mhorth Benjamin, yr *oedd* yno ben-ſwyddog, a'i enw ef *oedd* Iriah, mâb Selemiah, ſab Hananiah; ac efe a ddaliodd Jeremi y prophwyd, gan ddywedyd, Cilio at y Caldeaid yr wyt ti.

† Heb. *cdrwydd.*

14 Yna y dywedodd Jeremi, † Nid gwir; nid ydwyf fi yn cilio at y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe arno: felly Iriah a ymaflodd yn Jeremi, ac a'i dygodd ef at y tywyſogion.

15 Am hynny y tywyſogion a ddigiaſant wrth Jeremi, ac a'i tarawſant, ac a'i rhoddaſant yn y carchardy, yn nhŷ Jonathan yr yſgrifennydd: o herwydd hwnnw a wnaethent hwy yn garchardy.

‡ Neu, *celloedd.*

16 ¶ Pan ddaeth Jeremi i'r daeardy, ac i'r ‡ cabanau; ac *wedi* i Jeremi aros yno ddyddiau lawer,

17 Yna y brenhin Sedeciah a anfonodd, ac a'i cymmerodd ef allan; a'r brenhin a ofynnodd iddo yn gyfrinachol yn ei dŷ ei hun, ac a ddywedodd, A oes gair oddi wrth yr ARGLWYDD? A dywedodd Jeremi, Oes: canys tydi, *eb efe*, a roddir yn llâw brenhin Babilon: 3415.

18 Jeremi hefyd a ddywedodd wrth y brenhin Sedeciah, Pa bechod a wneuthum i i'th erbyn di, neu yn erbyn dy weiſion, neu yn erbyn y bobl hyn, pan y'm rhoddaſoch yn y carchardy?

19 Pa le *y mae* eich prophwydi a brophwydaſant i chwi, gan ddywedyd, Ni ddaw brenhin Babilon i'ch erbyn, nac yn erbyn y wlâd hon?

20 Ac yn awr gwrando attolwg, O fy arglwydd frenhin: attolwg † deued fy ngweddi ger dy fron; fel na pharech i mi ddychwelyd i dŷ Jonathan y ſgrifennydd, rhag fy marw yno.

† Heb. *cŵymped.*

21 Yna y brenhin Sedeciah a orchymynnodd iddynt hwy roddi Jeremi [e] ynghyntedd y carchardy, a rhoddi iddo ef deiſen o fara beunydd, o heol y pobyddion, nes darfod yr holl fara yn y ddinas. Felly Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchardy.

[e] Pen. 32. 2.

PEN. XXXVIII.

1 Jeremi ar gam-achwyn yn cael ei fwrw i ddaeardy Malchïah; 7 Ac Ebedmelech yn cael peth rhydd-did iddo ef. 14 Jeremi trwy ymddiddan cyfrinachol, yn cyngbori i'r brenhin achub ei einioes trwy ymrôi: 24 A thrwy archiad y brenhin yn celu 'r ymddiddan hwnnw oddi wrth y tywyſogion.

Awſt, 5. P.

YNa Sephatiah mâb Mattan, a Gedaliah mâb Paſur, a Jucal mab Selemiah, a Phaſur mâb Malchia, a glywſant y geiriau a draethaſai Jeremi wrth yr holl bobl gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [a] Yr hwn a arhoſo yn y ddinas hon a fydd farw trwy 'r cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint: ond y neb a elo allan at y Caldeaid a fydd byw; canys ei einioes fydd yn yſglyfaeth iddo, a byw fydd.

[a] Pen. 21. 5.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Y ddinas hon a roddir yn ddiau yn llâw llu brenhin Babilon, yr hwn a'i hennill hi.

4 Yna y tywyſogion a ddywedaſant wrth y brenhin, Rhodder attolwg y gŵr hwn i farwolaeth: o blegid fel hyn y mae efe yn gwanhâu dwylaw y rhyfelwŷr a adawyd yn y ddinas hon, a dwylaw yr holl bobl, wrth ddywedyd wrthynt yn ôl y geiriau hyn: o herwydd nid yw y gŵr hwn yn ceiſio † llwyddiant i'r bobl hyn, ond niwaid.

† Heb. *heddwch.*

5 A'r brenhin Sedeciah a ddywedodd, Wele ef yn eich llâw chwi: canys nid *yw* 'r brenhin *ŵr* a ddichon ddim yn eich erbyn chwi.

6 Yna hwy a gymmeraſant Jeremi, ac a'i bwriaſant ef i ddaeardy Malchïah mâb ‡ Hammelech, yr hwn *oedd* ynghyntedd y carchardy: a hwy a ollyngaſant Jeremi i wared wrth raffau. Ac nid *oedd* dwfr yn y daeardy, ond tom: Felly Jeremi a lynodd yn y dom.

‡ Neu, *y brenhin.*

7 ¶ A phan glybu [d] Ebedmelech yr Ethiopiad (un o'r 'ſtafellyddion, yr hwn oedd yn nhŷ 'r brenhin,) iddynt hwy roddi Jeremi yn y daeardy, (a'r brenhin yn eiſtedd ym mhorth Benjamin;)

[b] Pen. 39. 16.

8 Ebedmelech a aeth allan o dŷ 'r brenhin ac a lefarodd wrth y brenhin, gan ddywedyd, 3415.

9 O fy arglwydd frenhin, drwg y gwnaeth y gŵyr hyn ynghwbl ag a wnaethant i Jeremi

Jeremi y prophwyd, yr hwn a fwriaſant hwy i'r daeardy; ac efe a fydd marw o newyn yn y ſan lle y mae; o herwydd nid *oes* bara mwyach yn y ddinas.

10 Yna y brenhin a orchymynnodd i Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Cymmer oddi yma ddengwr ar hugain † gyd â thi, a chyſod Jeremi y prophwyd o'r daeardy, cyn ei farw.

† Heb. *yn dy lâw, neu, gyd â'th lâw.*

11 Felly Ebedmelech a gymmerodd y gwŷr gyd ag ef, ac a aeth i dŷ 'r brenhin, dan y tryſordy, ac a gymmerodd oddi yno hên garpiau, a hên bwdr-ſrattiau, ac a'u gollyngodd i wared at Jeremi i'r daeardy wrth raffau.

12 Ac Ebedmelech yr Ethiopiad a ddywedodd wrth Jeremi, Goſod yn awr yr hên garpiau, a'r pwdr-ſrattiau hyn, dan dy geſſeiliau oddi tan y rhaffau. A Jeremi a wnaeth felly.

13 Felly hwy a dynnaſant Jeremi i ſynu wrth y rhaffau, ac a'i codaſant ef o'r daeardy. A Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchardy.

14 ¶ Yna y brenhin Sedeciah a anfonodd, ac a gymmerodd Jeremi y prophwyd atto ‡ i'r trydydd cyntedd, yr hwn *ſydd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD. A'r brenhin a ddywedodd wrth Jeremi, Mi a ofynnaf i ti beth, na chela ddim oddi wrthyf fi.

‡ Neu, *i'r cyntedd pennaf.*

15 A Jeremi a ddywedodd wrth Sedeciah, O's mynegaf i ti, oni roddi di fi i farwolaeth? ac o's rhoddaf i ti gyngor, oni wrandewi di arnaf?

16 Felly 'r brenhin Sedeciah a dyngodd wrth Jeremi yn gyfrinachol, gan ddywedyd, *Fel mai* byw 'r ARGLWYDD, c yr hwn a wnaeth i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di i farwolaeth, ac ni roddaf di yn llâw y gwŷr hyn ſydd yn ceiſio dy einioes.

c Eſay 57. 16.

17 Yna y dywedodd Jeremi wrth Sedeciah, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, Duw Iſrael; O's gan fyned yr ai di allan at dywyſogion brenhin Babilon, yna y bydd dy enaid fyw, ac ni loſgir y ddinas hon â thân; a thithau a fyddi fyw, ti a'th deulu.

18 Ond onid ai di allan at dywyſogion brenhin Babilon, yna y ddinas hon a roddir i lâw 'r Caldeaid, a hwy a'i lloſgant hi â thân, ac ni ddiengi dithau o'u llâw hwynt.

19 A'r brenhin Sedeciah a ddywedodd wrth Jeremi, Yr ydwyf fi yn ofni 'r Judditon a giliaſant at y Caldeaid, rhag iddynt hwy fy rhoddi i yn eu llâw hwynt, ac i'r rhai hynny fy ngwatwar.

20 A Jeremi a ddywedodd, Ni roddant ddim: gwrando attolwg ar lais yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd byw.

21 Ond o's gwrthodi fyned allan, dyma 'r gair a ddangoſodd yr ARGLWYDD i mi;

22 Ac wele, yr holl wragedd, y rhai a adawŷd yn nhŷ brenhin Juda, a ddygir allan at dywyſogion brenhin Babilon; a hwy a ddywedant, † Dy gyſeillion a'th hudaſant, ac a'th orchfygaſant; dy draed a lynaſant yn y dom, a hwythau a droiſant yn eu hôl.

† Heb. *gwŷr dy heddwch.*

23 Felly hwy a ddygant allan dy holl wragedd a'th blant at y Caldeaid: ac ni ddiengi dithau o'u llâw hwynt; canys â llâw brenhin Babilon i'th ddelir; a'r ddinas hon a loſgi â thân.

24 ¶ Yna y dywedodd Sedeciah wrth Jeremi, Na chaffed neb wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir i farwolaeth.

25 Ond o's y tywyſogion a glywant i mi ymddiddan â thi, ac o's dcuant attat ti, a dywedyd wrthyt, Mynega yn awr i ni beth a draethaiſt ti wrth y brenhin, na chela oddi wrthym ni, ac ni roddwn ni mo honot ti i farwolaeth; a pha beth a draethodd y brenhin wrthyt tithau:

26 Yna dywed wrthynt, d Myfi a weddïais yn oſtyngedig ger bron y brenhin, na yrrai efe fi drachefn i dŷ Jonathan, i farw yno.

d Pen. 37. 20.

27 Yna 'r holl dywyſogion a ddaethant at Jeremi, ac a'i holaſant ef: ac efe a fynegodd iddynt yn ôl yr holl eiriau hyn. y rhai a orchymmynaſai 'r brenhin. Felly hwy † a beidiaſant ag ymddiddan ag ef; canys ni chafwyd clywed y peth.

† Heb. *a darfuſant oddi wrtho.*

28 A Jeremi a arhoſodd ynghyntedd y carchardy hyd y dydd yr ennillwyd Jeruſalem; ac *yno* yr oedd efe pan ennillwyd Jeruſalem. 3416.

PEN. XXXIX.

1 Ennill Jeruſalem. 4 Tynnu llygaid Sedeciah, a'i anfon i Babilon. 8 Difrodi 'r ddinas, 9 a chaethiwo 'r bobl. 11 Nabuchodonoſor yn rhoi gorchymmyn ar fod yn dda wrth Jeremi. 15 Addewid Duw i Ebedmelech.

Awſt, 6. B.

YN a y nawfed flwyddyn i Sedeciah frenhin Juda, ar y degfed mîs, y daeth Nabuchodonoſor brenhin Babilon, a'i holl lu, yn erbyn Jeruſalem, ac a warchaeaſant arni.

3414. a 2 Bren. 25. 1. Pen. 52. 4.

2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddêg i Sedeciah, yn y pedwerydd mîs, ar y nawfed *dŷdd* o'r mîs, y torrwyd y ddinas.

3416.

3 A holl dywyſogion brenhin Babilon a ddaethant i mewn, ac a eiſteddaſant yn y porth canol, *ſef* Nergal-Sareſer, Samgar-Nebo, Sarſechim, Rabſaris, Nergal-Sareſer, Rabmag, a holl dywyſogion eraill brenhin Babilon.

4 ¶ A phan welodd Sedeciah brenhin Juda hwynt, a'r holl ryfelwŷr, hwy a ffoiſant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nôs, trwy ffordd gardd y brenhin, i'r porth rhwng y ddau fûr: ac efe a aeth allan tu a † 'r anialwch.

3415. † Neu, *'r gwaſtadedd.*

5 A llu 'r Caldeaid a erlidiaſant ar eu hôl hwynt, ac a oddiweddaſant Sedeciah yn rhoſydd Jericho, ac a'i daliaſant ef, ac a'i dygaſant at Nabuchodonoſor frenhin Babilon, i Riblah yngwlâd Hamath; lle y ‡ rhoddodd efe farn arno.

‡ Heb. *lleſarodd wrtho farnedigaethau.*

6 Yna brenhin Babilon a laddodd feibion Sedeciah yn Riblah o flaen ei lygaid ef: brenhin Babilon hefyd a laddodd holl bendefigion Juda.

7 Ac efe a dynnodd lygaid Sedeciah, ac a'i rhwymodd ef â † chadwynau, i'w ddwyn i Babilon.

† Heb. *dwy gadwyn brês, neu, llyffetheiriau.*

8 ¶ A'r Caldeaid a loſgaſant dŷ 'r brenhin, a thai 'r bobl, â thân; a hwy a ddrylliaſant furiau Jeruſalem.

9 Yna Nabuzaradan ‡ pennaeth y milwŷr a gaeth-gludodd i Babilon weddill y bobl, y rhai a adawſid yn y ddinas, a'r encilwŷr, y rhai a giliaſent atto ei, ynghŷd a gweddill y bobl, y rhai a adawſid.

‡ Heb. *y penlleiddiaid,* ac felly Ad. 10, 11, &c.

10 A Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a adawŏdd o dlodion y bobl, y rhai nid oedd dim ganddynt, yngwlâd Juda, ac efe a roddodd iddynt winllannoedd a meuſydd † y pryd hynny.

† Heb. *y dŷdd hwnnw.*

11 ¶ A

11 ¶ A Nabuchodonoſor brenhin Babilon a roddodd orchymmyn am Jeremi † i Nabuzaradan pennaeth y milwŷr, gan ddywedyd,

† Heb. *try láw Nabuzaradan.*

12 Cymmer ef, a bwrw olwg arno, ac na wnâ iddo ddim niwaid; ond megis y dywedo efe wrthyt ti, felly gwnâ iddo.

13 Felly Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a anfonodd, Nebuſazban hefyd, Rabſaris, a Nergal-Sereſer, Rabmag, a holl bennaethiaid brenhin Babilon:

14 Ie hwy a anfonaſant, ac a gymmeraſant Jeremi o gyntedd y carchardy, ac [b] a'i rhoddaſant ef at Gedaliah fâb Ahicam fâb Saphan, i'w ddwyn adref. Felly efe a drigodd ym mŷſg y bobl.

[b] Pen. 40. 5.

3415. 15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi, pan oedd efe wedi cau arno yng-hyntedd y carchar, gan ddywedyd,

16 Dôs, a dywed i [c] Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, mi a baraf i'm geiriau ddyfod yn erbyn y ddinas hon, er niwaid, ac nid er lles, a hwy a gwpleir o flaen dy ŵyneb y dwthwn hwnnw.

[c] Pen. 38. 7.

17 Ond myfi a'th waredaf di y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD; ac ni'th roddir yn llâw 'r dynion *yr ydwyt* ti yn ofni rhagddynt.

18 Canys gan achub mi a'th achubaf, ac ni ſyrthi trwy 'r cleddyf, eithr [d] bydd dy einioes yn yſglyfaeth i ti; am it' ymddiried ynofi, medd yr ARGLWYDD.

[d] Pen. 21. 9. a 45. 5.

PEN. XL.

1 Jeremi, wedi darfod i Nabuzaradan ei ollwng ef yn rhydd, yn myned at Gedaliah: 7 A'r Juddewon oedd ar waſgar yn ymgaſglu atto ef. 13 Johanan yn dadguddio bradwriaeth Iſmael, heb gael ei gredu.

Awſt, 6. P.

3416. Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi oddi wrth yr ARGLWYDD, wedi i Nabuzaradan pennaeth y milwŷr ei ollwng ef yn rhydd o Ramah, wedi iddo ei gymmeryd ef, ac yntau yn rhwym mewn ‡ cadwyni, ym mŷſg holl gaeth-glud Jeruſalem a Juda, y rhai a gaeth-gludaſid i Babilon.

‡ Neu, *geſynnau.*

2 A phennaeth y milwŷr a gymmerodd Jeremi, ac [a] a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD dy Dduw a lefarodd y drŵg yma yn erbyn y lle hwn.

[a] Pen. 50. 7.

3 A'r ARGLWYDD a'i dûg i ben, ac a wnaeth megis y llefarodd; am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawſoch ar ei lais ef: am hynny y daeth y peth hyn i chwi.

4 Ac yn awr wele, mi a'th ryddheais di heddyw o'r cadwynau *oedd* am dy ddwylaw. O's da gennyt ti ddyfod gyd â mi i Babilon, tyred, a myfi † a fyddaf da wrthyt; ond o's drŵg y gweli ddyfod gyd â mi i Babilon, paid; wele 'r holl dîr o'th flaen di, i'r fan *y byddo* da a boddlon gennyt fyned, yno dôs.

† Heb. *ſwriaf olwg arnat.*

5 Ac yn awr, ac efe etto heb ddychwelyd, *efe a ddywedodd*, Dychwel at [b] Gedaliah fâb Ahicam, fâb Saphan, yr hwn a oſododd brenhin Babilon ar ddinaſoedd Juda, ac aros gyd ag ef ym mhlith y bobl; neu dôs lle y gwelech di yn dda fyned. Felly pennaeth y milwŷr a roddodd iddo ef luniaeth a rhodd, ac a'i gollyngodd ef ymaith.

[b] 2 Bren. 25. 22. Pen. 39. 14.

6 Yna yr aeth Jeremi at Gedaliah fâb Ahicam i Fiſpah; ac a arhoſodd gyd ag ef ym mŷſg y bobl a adawſid yn y wlâd.

7 ¶ [c] A phan glybu holl dywyſogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hŷd y wlâd, hwyntwy a'u gwŷr, i frenhin Babilon oſod Gedaliah fâb Ahicam ar y wlâd, ac iddo roddi dan ei lâw ef wŷr, a gwragedd, a phlant, ac o dlodion y wlâd, o'r rhai ni chaeth-gludaſid i Babilon;

[c] 2 Bren. 25. 23.

8 Yna hwy a ddaethant at Gedaliah i Fiſpah, *ſef* Iſmael mâb Nethaniah, a Johanan a Jonathan meibion Careah, a Seriah mâb Tanhumeth, a meibion Ephai y Netophathiad, a Jezaniah mâb Maachathiad, hwynt hwy a'u gwŷr.

9 A Gedaliah mâb Ahicam fâb Saphan a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, gan ddywedyd, Nac ofnwch waſanaethu 'r Caldeaid: trigwch yn y wlâd, a gwaſanaethwch frenhin Babilon, felly y bydd daioni i chwi.

10 Am danaf finnau, wele, mi a drigaf ym Miſpah, i waſanaethu 'r Caldeaid, y rhai a ddeuant attom ni: chwithau caſglwch wîn, a ffrwythydd hâf, ac olew, a dodwch *bwynt* yn eich lleſtri, a thrigwch yn eich dinaſoedd, y rhai yr ydych yn eu meddiannu.

11 A phan glybu 'r holl Juddewon y rhai *oedd* ym Moab, ac ym mŷſg meibion Ammon, ac yn Edom, ac yn yr holl wledydd, 3416. i frenhin Babilon adael gweddill o Juda, a goſod Gedaliah fâb Ahicam fâb Saphan yn llywydd arnynt hwy;

12 Yna 'r holl Juddewon â ddychwelaſant o'r holl leoedd lle y gyrraſid hwynt, ac a ddaethant i wlâd Juda at Gedaliah i Fiſpah, ac a gaſglaſant wîn a ffrwythydd hâf lawer jawn.

13 ¶ Johanan hefyd mâb Careah, a holl dywyſogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hŷd y wlâd, a ddaethant at Gedaliah i Fiſpah,

14 Ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti yn hyſbys i Baalis, brenhin meibion Ammon, anfon Iſmael fâb Nethaniah † i'th lâdd di? Ond ni chredodd Gedaliah mâb Ahicam iddynt hwy.

† Heb. *i'th dare yn yr enaid.*

15 Yna Johanan mâb Careah a ddywedodd wrth Gedaliah ym Miſpah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, Gâd i mi fyned attolwg, a mi a laddaf Iſmael fâb Nethaniah, ac ni chaiff neb wybod: pa ham y lladdai efe di, fel y gwaſgerid yr holl Juddewon, y rhai a ymgaſglaſant attat ti, ac y darfyddai am y gweddill yn Juda?

16 Ond Gedaliah mâb Ahicam a ddywedodd wrth Johanan fâb Careah, Na wnâ y peth hyn: canys celwydd yr ydwyt ti yn ei ddywedyd am Iſmael.

PEN. XLI.

1 Iſmael trwy fradwriaeth yn llâdd Gedaliah ac eraill, ac yn amcanu, efe a'r lleill, ſoi at yr Ammoniaid. 11 Johanan yn ennill y caethion, ac yn meddwl ſoi i'r Aipht.

Awſt, 7. B.

A [a] yn y ſeithfed mîs, daeth Iſmael 3417. mâb Nethaniah fâb Eliſama o'r hâd brenhinol, a phendeſigion y brenhin, ſef dengwr gyd ag ef, at Gedaliah fâb Ahicam i Fiſpah: a hwy a ſwyttaſant yno fara ynghŷd ym Miſpah.

[a] 2 Bren. 25. 25.

2 Ac Iſmael mâb Nethaniah a gyſododd, *efe* a'r dengwr oedd gyd ag ef, ac a darawſant Gedaliah fâb Ahicam, fâb Saphan, â'r cleddyf, ac a'i lladdaſant ef, yr hwn a oſodaſai brenhin Babilon yn llywydd ar y wlâd.

3 Iſmael hefyd a laddodd yr holl Juddewon oedd gyd ag ef, *ſef* gyd â Gedaliah yn

3417. ym Miſpah, a'r Caldeaid y rhai a gafwyd yno, y rhyfelwŷr.

4 A'r ail dŷdd wedi iddo ef lâdd Gedaliah, heb neb yn gŵybod;

5 Yna y daeth gwŷr o Sichem, o Siloh, ac o Samaria, *ſef* pedwar ugeinwr, wedi eillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, ag offrymmau ac â thus yn eu dwylaw, i'w dwyn i dŷ 'r ARGLWYDD.

6 Ac Iſmael mâb Nethaniah a aeth allan o Miſpah, i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac ŵylo; a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch at Gedaliah fâb Ahicam.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Iſmael mâb Nethaniah a'u lladdodd hwynt, *ac* [b] *a'u bwriodd* i ganol y pydew, efe a'r gwŷr *oedd* gyd ag ef.

[b] Felly 1 Mac. 7. 19.

8 Ond dengwr a gafwyd yn eu mŷſg hwynt, y rhai a ddywedaſant wrth Iſmael, Na lâdd ni: o blegid y mae gennym ni dryſor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fêl. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym mŷſg eu brodyr.

9 A'r pydew i'r hwn y bwriodd Iſmael holl gelaneddau 'r gwŷr a laddaſai efe, ‡ er mwyn Gedaliah, *yw* [c] yr hwn a wnaethai 'r brenhin Aſa, rhag ofn Baaſa frenhin Iſrael: hwnnw a ddarfu i Iſmael mâb Nethaniah ei lenwi â'r rhai a laddaſid.

‡ Neu, *ger llaw.* Heb. *trwy law* neu, *wrth yſtlys Gedaliah.*

[c] 1 Bren. 15. 22.

10 Yna Iſmael a gaeth-gludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Miſpah, *ſef* [d] merched y brenhin, a'r holl bobl, y rhai a adawſid ym Miſpah, ar y rhai y goſodaſai Nebuzaradan pennaeth y milwŷr Gedaliah fâb Ahicam yn llywydd: Ac Iſmael mâb Nethaniah a'u caeth-gludodd hwynt, ac a ymadawödd i fyned droſodd at feibion Ammon.

[d] Pen. 43. 6.

11 ¶ ond pan glybu Johanan mâb Careah, a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, yr holl ddrŵg a wnaethai Iſmael mâb Nethaniah;

12 Yna hwy a gymmeraſant *eu* holl wŷr, ac a aethant i ymladd ag Iſmael mâb Nethaniah, ac a'i cawſant ef wrth [e] y dyfroedd mawrion, y rhai *ydd* yn Gibeon.

[e] 2 Sam. 2. 13.

13 A phan welodd yr holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag Iſmael, Jonathan fâb Careah, a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, yna hwy a lawenychaſant.

14 Felly 'r holl bobl, y rhai a gaeth-gludaſai Iſmael ymaith o Fiſpah, a droiſant ac a ddychwelaſant, ac a aethant at Johanan, fâb Careah.

15 Ond Iſmael mâb Nethaniah a ddïangodd, ynghŷd ag wythnyn, oddi gan Johanan, ac a aeth at feibion Ammon.

16 Yna Johanan mâb Careah a holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, a gymmeraſant holl weddill y bobl, y rhai a ddygaſai efe yn eu hôl oddi ar Iſmael fâb Nethaniah o Fiſpah, (wedi iddo ef lâdd Gedaliah fâb Ahicam) *ſef* cedyrn ryfelwŷr, a'r gwragedd, a'r plant, a'r ſtafellyddion, y rhai a ddygaſai efe o Gibeon.

17 A hwy a aethant oddi yno, ac a eiſteddaſant yn nhrigfa [f] Cimham, yn agos at Bethlehem, i fyned i'r Aipht,

[f] 2 Sam. 19. 37, 38.

18 Rhag y Caldeaid: o herwydd eu bod yn eu hofni hwynt, am i Iſmael mâb Nethaniah lâdd Gedaliah fâb Ahicam, yr hwn a roddaſai brenhin Babilon yn llywydd yn y wlâd.

PEN. XLII.

3417.

1 Johanan yn erfyn ar Jeremi ymoſyn â Duw, ac yn addo bod yn ufudd i'w ewyllys ef. 7 Jeremi yn dangos iddo y cai efe ddïogelwch yn Judea, 13 a dinyſtr yn yr Aipht. 19 Y mae 'n beiò ar eu rhagrith hwy yn peri ymoſyn â'r Arglwydd, am yr hyn nid oedd yn eu brŷd ei wneuthur.

Awſt. 7. P.

FElly holl dywyſogion y llu, a Johanan mab Careah, a Jezaniah mâb Hoſaiah, a'r holl bobl, o fychan hyd fawr, a neſaſant.

2 Ac a ddywedaſant wrth Jeremi y prophwyd, Attolwg † gwrando ein deiſyfiad ni, a gweddïa droſom ni ar yr ARGLWYDD dy Dduw, *ſef* dros yr holl weddill hyn, (canys nyni a adawŷd o lawr yn ychydig, fel y mae dy lygaid yn ein gweled ni;)

† Heb. *cŵymped ein deiſyfiad ger dy fron.*

3 Fel y dangoſo 'r ARGLWYDD dy Dduw i ni y ffordd y mae i ni rodio ynddi, a'r peth a wnelom.

4 Yna Jeremi y prophwyd a ddywedodd wrthynt, Myfi a'ch clywais *chwi:* wele mi a weddïaf ar yr ARGLWYDD eich Duw yn ôl eich geiriau chwi: a pheth bynnag a ddywedo 'r ARGLWYDD am danoch, myfi a'i mynegaf i chwi; [a] nid attaliaf ddim oddi wrthych.

[a] 1 Sam. 3. 18.

5 A hwy a ddywedaſant wrth Jeremi, Yr ARGLWYDD fyddo tyſt cywir a ffyddlon rhyngom ni, oni's gwnawn yn ôl pob gair a anfono 'r ARGLWYDD dy Dduw *gyd â* thi attom ni.

Act. 20. 20.

6 O's da neu o's drŵg *ſydd*, ar lais yr ARGLWYDD ein Duw (yr hwn yr ydym ni yn dy anfon atto) y gwrandâwn ni; [b] fel y byddo da i ni, pan wrandawöm ar lais yr ARGLWYDD ein Duw.

[b] Pen. 7. 23.

7 ¶ Ac ym mhen y deng niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremi.

8 Yna efe a alwodd ar Johanan fâb Careah, ac ar holl dywyſogion y llu, y rhai *oedd* gyd ag ef, ac *ar* yr holl bobl, o fychan hyd fawr.

9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, yr hwn yr anfonaſoch fi atto, i roddi i lawr eich gweddïau ger ei fron ef;

10 O's trigwch chwi yn waſtad yn y wlâd hon, myfi a'ch adeiladaf chwi, ac ni's tynnaf i lawr; myfi a'ch plannaf chwi, ac ni's diwreiddiaf: o blegid y mae 'n edifar gennyf am y drŵg a wneuthum i chwi.

11 Nac ofnwch rhag brenhin Babilon, yr hwn y mae arnoch ei ofn; nac ofnwch ef, medd yr ARGLWYDD: canys myfi *a ſyddaf* gyd â chwi, i'ch achub, ac i'ch gwaredu chwi o'i lâw ef.

12 A [c] mi a roddaf i chwi drugaredd, fel y trugarhao efe wrthych, ac y dygo chwi drachefn i'ch gwlâd eich hun.

[c] Sal. 106. 46.

13 Ond o's dywedwch, Ni thrigwn ni yn y wlâd hon, heb wrando ar lais yr ARGLWYDD eich Duw,

14 Gan ddywedyd, Nagê: ond i wlâd yr Aipht yr awn ni, lle ni welwn ryfel, ac ni chlywn ſain udgorn, ac ni bydd arnom newyn bara, ac yno y trigwn ni:

15 Am hynny, O gweddill Juda, gwrandêwch yn awr air yr ARGLWYDD, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; O's chwi [d] gan oſod a oſodwch eich ŵynebau i fyned i'r Aipht, ac a ewch i ymdeithio yno,

[d] Deut. 17. 16.

16 Yna y bydd i'r cleddyf, yr hwn yr ydych

3417. ydych yn ei ofni, eich goddiwes chwi yno yn nhîr yr Aipht; a'r newyn yr hwn yr ydych yn gofalu rhagddo, † a'ch dilyn chwi yn yr Aipht; ac yno y byddwch feirw.

† Heb. *a lŷn wrthych.*

17 Felly y bydd i'r holl wŷr a oſodafant eu hŵynebau i fyned i'r Aipht, i aros yno, hwy a leddir â'r cleddyf, â newyn, ac â haint: ac [e] ni bydd un o honynt yngweddill, neu 'n ddiangol, gan y dialedd a ddygaf fi arnynt.

[e] Edrych Pen. 44. 14, 28.

18 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Megis [f] y tywalldwyd fy llîd a'm digofaint ar breſwylwŷr Jeruſalem; felly y tywelldir fy nigofaint arnoch chwithau, pan ddeloch i'r Aipht: a [g] chwi a fyddwch yn felldith, ac yn ſyndod, ac yn rhêg, ac yn warth; ac ni chewch weled y lle hwn mwyach.

[f] Pen. 7. 20.

[g] Pen. 29. 18, 22. Zech. 8. 13.

19 O gweddill Juda, yr ARGLWYDD a ddywedodd am danoch, Nac ewch i'r Aipht; gŵybyddwch yn hyſbys i mi † eich rhybuddio chwi heddyw.

† Heb. *dyſtiolaethu i'ch erbyn chwi.*

20 Canys ‡ rhagrithiaſoch yn eich calonnau, wrth fy anfon i at yr ARGLWYDD eich Duw, gan ddywedyd, Gweddia droſom ni ar yr ARGLWYDD ein Duw, a mynega i ni yn ôl yr hyn oll a ddywedo 'r ARGLWYDD ein Duw, a nyni a'i gwnâwn.

‡ Heb. *cyfeiliornaſoch yn eich enaidiau,* neu, *twyllaſoch eich eneidiau.*

21 A mi a'i mynegais i chwi heddyw; ond ni wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD eich Duw, nac ar ddim oll a'r y danfonodd efe fi attoch o'i blegid.

22 Ac yn awr gŵybyddwch yn hyſbys, mai trwy 'r cleddyf, *a* thrwy newyn, a thrwy haint y byddwch chwi feirw, yn y lle yr ydych yn ewyllyſio myned i ymdeithio ynddo.

PEN. XLIII.

Awſt, 8. B.

1 *Johanan yn anghoelio prophwydoliaeth Jeremi, ac yn ei ddwyn ef ac eraill i'r Aipht.*
8 *Jeremi, trwy gyſgod, yn prophwydo y goreſgynnid yr Aipht gan y Babiloniaid.*

A Phan ddarfu i Jeremi lefaru wrth yr holl bobl holl eiriau 'r ARGLWYDD eu Duw, am y rhai 'r anfonaſai 'r ARGLWYDD eu Duw ef attynt; *ſef* yr holl eiriau hyn:

2 Yna y llefarodd Azarïah mâb Hoſaiah, a Johanan mâb Careah, a'r doll ddynion beilchion, gan ddywedyd wrth Jeremi, Celwydd yr wyt ti yn ei ddywedyd; ni anfonodd yr ARGLWYDD ein Duw ni mo honot ti i ddywedyd, Nac ewch i'r Aipht i ymdeithio yno.

3 Eithr Baruch mâb Neriah a'th annogodd di i'n herbyn ni, i gael ein rhoddi ni yn llâw y Caldeaid i'n lladd, ac i'n caethgludo i Babilon.

4 Ond ni wrandawödd Johanan mâb Careah, na holl dywyſogion y llu, na'r holl bobl, ar lais yr ARGLWYDD, i drigo yn nhîr Juda:

5 Eithr Johanan mâb Careah a holl dywyſogion y llu a ddygaſant ymaith holl weddill Juda, y rhai a ddychwelaſent oddi wrth yr holl genhedloedd, lle y gyrrafid hwynt, i aros yngwlâd Juda;

6 Yn wŷr a gwragedd, a phlant, a merched y brenhin, a phob enaid a'r a adawſai Nabuzaradan pennaeth y milwŷr, gyd â Gedaliah mâb Ahicam ſâb Saphan, y prophwyd Jeremi hefyd, a Baruch ſâb Neriah.

[a] Pen. 41. 10.

7 Felly hwy a ddaethant i wlâd yr Aipht: canys ni wrandawſant ar lais yr ARGLWYDD. Fel hyn y daethant i [b] Dahpanhes.

3417. [b] Eſay 30. 4. *Hanes.*

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremi yn Nhahpanhes, gan ddywedyd,

9 Cymmer yn dy lâw gerrig mawrion, a chuddia hwynt yn y clai, yn yr odyn briddfaen, yr hon *ſydd* yn nrws tŷ Pharao, yn Nhahpanhes, yngolwg gwŷr Juda;

10 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf Nabuchodonoſor brenhin Babilon [c] ſy ngwâs, ac a oſodaf ei frenhinfaingc ef ar y cerrig hyn, y rhai a guddiais; ac efe a daena ei frenhinol babell arnynt.

Cyflawn. 3433. [c] Pen. 25. 9. Edrych. Ezec. 29. 18.

11 A phan ddelo, efe a dery wlâd yr Aipht, [d] y rhai *ſydd* i angau, ag angau; a'r rhai *ſydd* i gaethiwed, â caethiwed; a'r rhai *ſydd* i'r cleddyf, â'r cleddyf.

[d] Pen. 15. 2. Zech. 11. 9.

12 A mi a gynneuaf dân yn nhai duwiau 'r Aipht, ac efe a'u llŷſg hwynt, ac a'u caeth-gluda hwynt; ac efe a ymwiſg a gwlâd yr Aipht fel y gwiſg bugail ei ddillad: ac efe a â allan oddi yno mewn heddwch.

13 Ac efe a dyrr ddelwau ‡ tŷ 'r haul, yr hwn *ſydd* yngwlâd yr Aipht, ac efe a lŷſg dai duwiau 'r Aipht â thân.

‡ *Bethſemes.*

PEN. XLIV.

Awſt, 8. P.

1 *Jeremi yn adrodd dinyſtr Juda am eu delwaddoliaeth;* 11 *Yn prophwydo dinyſtr y rhai a wnânt ddelwau-addoliaeth yn yr Aipht.* 15 *Gwrthnyſigrwydd yr Juddewon;* 20 *A Jeremi yn eu bygwth hwy o'i herwydd,* 29 *Ac yn lle arŵydd yn prophwydo dinyſtr yr Aipht.*

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremi, am yr holl Juddewon y rhai oedd yn trigo yngwlâd yr Aipht, *ac* yn preſwylio ym Migdol, ac yn Nhahpanhes, ac yn Noph, ac yngwlâd Pathros, gan ddywedyd,

2417. Cyflawn. 3433.

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; chwi a welſoch yr holl ddrŵg a ddygais i ar Jeruſalem, ac ar holl ddinaſoedd Juda; ac wele hwy heddyw yn anghyfannedd, ac heb breſwylydd ynddynt:

3 O achos eu drygioni, yr hwn a wnaethant i'm digio i, gan fyned i arogl-darthu, *ac* i waſanaethu duwiau dieithr, y rhai nid adwaenent, *na* hwy, *na* chwithau, na'ch tadau.

4 Er i mi [a] anfon attoch fy holl weiſion y prophwydi, gan foreu-godi, ac anfon, i ddywedyd, Na wnewch attolwg y ffieiddbeth hyn, yr hwn ſydd gâs gennyf fi:

[a] 2 Cron. 36. 13.

5 Etto ni wrandawſant, ac ni ogwyddaſant eu clûſt, i ddychwelyd oddi wrth eu drygioni, fel nad arogl-darthent i dduwiau dieithr.

6 Am hynny [b] y tywalldwyd fy llîd a'm digofaint, ac y lloſgodd efe yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem; ac y maent hwy yn anghyfannedd, *ac* yn ddiffeithwch, fel *y gwelir* heddyw.

[b] Pen. 4. 18.

7 Ac yn awr, fel hyn y dywed ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, Duw Iſrael; Pa ham y gwnewch y mawr ddrŵg *hwn* yn erbyn eich eneidiau? i dorri ymaith oddi wrthych ŵr a gwraig, plentyn, a'r hwn ſydd yn ſugno, † allan o Juda, fel na adawër i chwi weddill?

† Heb. *o ganol Juda.*

8 Gan fy nigio i â gweithredoedd eich dwylaw, gan arogl-darthu i dduwiau dieithr yngwlâd yr Aipht, yr hon yr aethoch i aros ynddi, i'ch dieteha eich hunain, ac

i fod

3417. Cyflawn. i fod yn felldith ac yn warth ym mŷſg holl genhedloedd y ddaear.

9 A anghofiaſoch chwi † ddrygioni eich tadau, a drygioni brenhinoedd Juda, a drygioni eu gwragedd hwynt, a'ch drygioni eich hunain, a drygioni eich gwragedd, y rhai a wnaethant hwy yngwlâd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

10 Nid ydynt ‡ wedi ymoſtwng hyd y dŷdd hwn, ac nid ofnaſant, ni rodiaſant chwaith yn fy ngh'fraith, nac yn fy neddfau, y rhai a roddais i o'ch blaen chwi, ac o flaen eich tadau.

11 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, [c] myfi a oſodaf fy ŵyneb yn eich erbyn chwi, er niwaid, ac i ddifetha holl Juda.

12 A mi a gymmeraf weddill Juda, y rhai a oſodaſant eu hŵynebau i fyned i wlâd yr Aipht, i aros yno, a [d] hwy a ddifethir oll; yngwlâd yr Aipht y ſyrthiant: trwy 'r cleddyf, *a* thrwy newyn y difethir hwynt: o ſychan hyd fawr, trwy 'r cleddyf, a thrwy newyn, y byddant feirw: a [e] hwy a fyddant yn felldith, *ac* yn ſyndod, ac yn rhêg, ac yn warth.

13 Canys myfi a ymwelaf â thrigolion gwlâd yr Aipht, fel yr ymwelais â Jeruſalem, â chleddyf, â newyn, ac â haint:

14 Fel na byddo un a ddiango, nac a adawër o weddill Juda, y rhai a aethant i ymdeithio yno i wlâd yr Aipht, i ddychwelyd i wlâd Juda, yr hon y † mae eu hewyllys ar ddychwelyd i aros ynddi; canys [f] ni ddychwel ond y rhai a ddiangant.

15 ¶ Yna 'r holl wŷr, y rhai a wyddent i'w gwragedd arogl-darthu i dduwiau dieithr, a'r holl wragedd y rhai oedd yn ſefyll yno, cynnulleidfa fawr, yr holl bobl, y rhai oedd yn trigo yngwlâd yr Aipht, ym Mhathros, a attebaſant Jeremi gan ddywedyd,

16 *Am* y gair a leferaiſt ti wrthym ni yn enw 'r ARGLWYDD, ni wrandâwn ni arnat,

17 Ond gan wneuthur y gwnâwn ni [g] bob peth a'r a ddelo allan o'n genau, gan arogl-darthu i [h] ‡ frenhines y neſoedd, a thywallt iddi hi ddiodydd-offrwm, megis y gwnaethom, nyni a'n tadau, ein brenhinoedd, a'n tywyſogion, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem: canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn dda, ac heb weled drŵg.

18 Ond er pan beidiaſom ag arogl-darthu i frenhines y neſoedd, a thywallt iddi hi ddiod-offrwm iddi hi, bu arnom eiſiau pob *dim:* trwy gleddyf hefyd, a thrwy newyn y darfuom ni.

19 [i] A phan oeddem ni yn arogl-darthu i frenhines y neſoedd, ac yn tywallt diod-offrwm iddi; ai heb ein gŵyr y gwnaethom ni iddi hi deiſennau i'w haddoli hi, ac y tywalltaſom ddiod-offrwm iddi?

20 ¶ Yna Jeremi a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwŷr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i hattebaſant ef felly, gan ddywedyd,

21 Oni chofiodd yr ARGLWYDD yr arogl-darth a arogl-darthaſoch chwi yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywyſogion, a phobl y wlâd? ac *oni* ddaeth yn ei feddwl ef?

22 Fel na allai 'r ARGLWYDD gyddwŷn yn hwy, o achos drygioni eich gweithredoedd, *a* chan y ffiaidd bethau a wnaethech: am hynny yr aeth eich tîr yn anghyfannedd, ac yn ſyndod, ac yn felldith, heb breſwylydd, megis *y gwelir* y dŷdd hwn. 3417. Cyflawn.

23 O herwydd i chwi arogl-darthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawſoch ar lais yr ARGLWYDD, ac na rodiaſoch yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau, nac yn ei dyſtiolaethau; am hynny y digŵyddodd i chwi yr aflwydd hwn, fel *y gwelir* heddyw. 3433.

24 A Jeremi a ddywedodd wrth yr holl bobl, ac wrth yr holl wragedd, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, holl Juda, y rhai *ydych* yngwlâd yr Aipht.

25 Fel hyn y lleſarodd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, [k] Chwychwi a'ch gwragedd a leſaraſoch â'ch genau, ac a gyflawnaſoch â'ch dwylaw, gan ddywedyd, Gan dalu ni a dalwn ein haddunedau y rhai a addunaſom, am arogl-darthu i frenhines y neſoedd, ac am dywallt diod-offrwm iddi; llwyr y cwblhëwch eich addunedau, a llwyr y telwch yr hyn a addunedaſoch. [k] Ad. 15, &c.

26 Am hynny gwrandêwch air yr ARGLWYDD, holl Juda, y rhai ſy 'n aros yngwlâd yr Aipht; Wele, myfi a dyngais i'm henw mawr, medd yr ARGLWYDD, na elwir fy enw i mwyach, o fewn holl wlâd yr Aipht, yngenau un gŵr o Juda, gan ddywedyd, Byw yw 'r Arglwydd DDUW.

27 Wele, [l] mi a wiliaf arnynt hwy er niwaid, ac nid er daioni: a holl wŷr Juda, y rhai *ſy* yngwlâd yr Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â newyn, hyd oni ddarfyddont. [l] Pen. 1. 12. a 31. 28.

28 [m] A'r rhai a ddiangant gan y cleddyf, *ac* a ddychwelant o wlâd yr Aipht i wlâd Juda, *fyddant* ychydig o nifer: a holl weddill Juda, y rhai a aethant i wlâd yr Aipht i aros yno, a gânt ŵybod gair pwy a ſaif, † ai 'r eiddoſi, ai yr eiddynt hwy. [m] Ad. 14. † Heb. *ai oddi wrthyf ſi, ai oddi wrthynt hwy.*

29 ¶ A hyn *fydd* yn arŵydd i chwi, medd yr ARGLWYDD, ſef yr ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel y gŵypoch y ſaif fy ngeiriau i'ch erbyn chwi, er niwaid:

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a roddaf Pharao Hophra frenhin yr Aipht yn llâw ei elynion, ac yn llâw 'r rhai ſy 'n ceiſio ei einioes ef, fel y rhoddais i Sedeciah frenhin Juda yn llâw Nabuchodonoſor brenhin Babilon ei elyn, a'r hwn oedd yn ceiſio ei einioes. Cyflawn. 3455.

PEN. XLV.

1 *Baruch yn ei angbyſſur, 4 yn cael ei ddyſgu, a'i gyſſuro gan Jeremi.* Awſt, 9. B.

Y Gair yr hwn a leſarodd Jeremi y prophwyd wrth Baruch fâb Neriah, [a] pan 'sgrifennaſai efe 'r geiriau hyn o enau Jeremi mewn llyfr, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah brenhin Juda, gan ddywedyd, 3398. [a] Pen. 36. 1, 4.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw Iſrael, wrthyt ti, Baruch;

3 Tydi a ddywedaiſt, Gwae fi yn awr! canys yr ARGLWYDD a 'chwanegodd driſtwch ar fy ngofid; myfi a ddiffygiais yn fy ochain, ac nid wyf yn cael gorphwyſdra.

4 ¶ Fel hyn y dywedi wrtho ef, Yr ARGLWYDD a ddywed fel hyn, Wele, myfi a ddiſtrywiaf yr hyn a adeiledais, a mi a ddiwreiddiaf yr hyn a blennais, nid amgen, yr holl wlâd hon:

5 Ac a geiſi di fawredd i ti dy hun? Na chais: canys wele, myfi a ddygaf ddrŵg ar bob cnawd, medd yr ARGLWYDD: ond [b] mi a roddaf i ti dy einioes yn 'sglyfaeth ym mha le bynnag yr elych di. [b] Pen. 21. 9. a 38. 2. a 39. 18.

PEN. XLVI.

A hon hefyd.

1 *Jeremi yn prophwydo dinyſtr llu Pharao wrth Euphrates,* 13 *Ac y goreſgynnid yr Aipht gan Nabuchodonoſor.* 27 *Y mae 'n cyſſuro Jacob yn eu ceryddu.*

3397. GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi y prophwyd, yn erbyn y cenhedloedd;

2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llu Pharao Necho brenhin yr Aipht, yr hwn oedd
[a] 2 Cron. 35. 20. wrth afon Euphrates yng [a] Ngharchemis, yr hwn a ddarfu i Nabuchodonoſor brenhin Babilon ei daraw, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim fâb Joſiah, brenhin Juda.

3 Teclwch y darian, a'r aſtalch, a neſewch i ryfel.

4 Cenglwch y meirch, ac ewch arnynt, ſarchogion, ſefwch yn *eich* helmau, gloywch y gwaywffyn, gwiſgwch y llurigau.

5 Pa ham y gwelais hwynt yn ddychrynedig, wedi ciho yn eu hôl, a'u cedyrn
† Heb. *wedi eu dryllio.* † wedi eu curo i lawr, a ffoi ar ffrŵſt, ac heb edrych yn eu hôl? dychryn *ſydd* o amgylch, medd yr ARGLWYDD.

6 Na chaed y buan ffoi, na'r cadarn ddiange: tu a'r gogledd, ger llaw afon Euphrates, y tripiant, ac y ſyrthiant.

7 Pwy *yw* hwn *ſydd* yn ymgodi fel afon? a'i ddyfroedd yn * dygyſor fel yr afonydd?

* *lliſo.*

8 Yr Aipht ſydd fel afon yn ymgodi, a'i dyfroedd ſy 'n dygyſor fel yr afonydd; a hi a ddywed, Mi a âf i fynu, *ac* a orchuddiaf y ddaear; myfi a ddifethaf y ddinas, a'r rhai ſydd yn trigo ynddi.

9 O feirch, deuwch i fynu, a chwithau gerbydau, ymgynddeiriogwch, a deuwch allan y cedyrn; ‡ yr Ethiopiaid, a'r † Libiaid, y rhai ſy 'n dwyn tarian; a'r Lydiaid, [b] y rhai ſydd yn teimlo, *ac* yn annelu bŵa.

‡ Heb. *Cus.* † Heb. *Put.* [b] Eſay 66. 19.

10 Canys dŷdd Arglwydd DDUW 'r lluoedd *yw* hwn, dŷdd dial, ſel yr ymddïalo efe ar ei elynion: a'r cleddyf a yſa, ac a ddigonir, ac a feddwir â'u gwaed hwynt; canys [c] aberth ſydd i Arglwydd DDUW 'r lluoedd yn nhîr y gogledd, wrth afon Euphrates.

[c] Zeph. 1. 7. Edrych Ezec. 39. 17.

11 [d] O forŵyn, ferch yr Aipht, dôs i fynu i Gilead, a chymmer [e] driagl: yn ofer yr arferi lawer o feddyginiaethau; canys ni *bydd* jachâd i ti.

[d] Eſay 47. 1. [e] Pen. 8. 22. a 51. 8. Ezec. 30. 21. Cyflawn. 3433.

12 Y cenhedloedd a glywſant dy w'radwydd, a'th waedd a lanwodd y wlâd; canys cadarn wrth gadarn a dramgwyddodd, *a* hwy ill dau a gŷd-ſyrthiaſant.

[f] Eſay 19. 1. Ezec. 29. a 30. a 32.

13 ¶ Y gair yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Jeremi y prophwyd, y deuai Nabuchodonoſor brenhin Babilon, *ac* [f] y tarawäi wlâd yr Aipht.

14 Mynegwch yn yr Aipht, cyhoeddwch ym Migdol, hyſbyſwch yn Noph, ac yn Nhahpanhes: dywedwch, Sâf, a bydd barod; o blegid y cleddyf a yſa dy amgylchoedd.

‡ Neu, *yr yſgubwyd ymaith.* † Heb. *amlhaodd y cûwmpidig.*

15 Pa ham ‡ y ſyrthiodd dy rai cryfion? ni ſafaſant, am i'r ARGLWYDD eu gwthio hwynt.

16 Efe a † wnaeth i lawer ſyrthio, ïe pawb a fyrthiodd ar eu gilydd, a hwy a ddywedaſant, Cyfodwch, a dychwelwn at ein pobl, i wlâd ein genedigaeth, rhag cleddyf y gorthrymmwr.

17 Yno y gwaeddaſant, Pharao brenhin yr Aipht *nid yw ond* trŵſt; aeth dros yr amſer nodedig.

18 *Fel mai* byw fi, medd y Brenhin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd, cyn ſicred *a bod* Tabor yn y mynyddoedd, a Charmel yn y môr, efe a ddaw. 3397. Cyflawn. 3433.

19 O ferch drigiannol yr Aipht, gwnâ i ti offer caeth-glud; canys Noph a fydd anghyfannedd, ac a ddifethir heb breſwylydd.

20 Yr Aipht *ydd* anner brydferth, y mae dinyſtr yn dyfod: o'r gogledd y mae 'n dyfod.

21 Ei gwŷr cyflog hefyd *ydd* o'i mewn hi ſel lloi † paſgedig: canys hwythau hefyd † Heb. *o'r basta.*
[g] droiſant eu hŵynebau, *ac* a gŷd-ffoiſant, *ac* ni ſafaſant, o herwydd dŷdd eu gofid, *ac* amſer eu gofwy a ddaethai arnynt.

22 Ei llais hi a â allan fel ſarph: canys â llu yr ânt hwy, ac â bwyill y deuant yn ei herbyn hi, ſel cymynwŷr coed.

23 Hwy a gymynant i lawr ei choed hi, medd yr ARGLWYDD, er na ellir ei chwilio: canys amlach fyddant nâ'r ceiliogod rhedyn, ac heb rifedi arnynt.

24 Merch yr Aipht a gywilyddir; hi a roddir yn llâw pobl y gogledd. ‡ Neu, *maethydd No.*

25 ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, ſydd yn dywedyd, Wele, myfi a ymwelaf â ‡ lliaws [g] No, ac â Pharao, ac â'r Aipht, ac [h] â'i duwiau hi, ac â'i brenhinoedd, ſef â Pharao, ac â'r rhai ſydd yn ymddiried ynddo. Heb. *Amon.* [g] Ezec. 30. 15. Nah. 3. 8. Cyflawn. 3473.

26 A mi a'u rhoddaf hwynt yn llâw y rhai ſydd yn ceiſio eu heinioes, ac yn llâw Nabuchodonoſor brenhin Babilon, ac yn llâw ei weiſion ef; ac [i] wedi hynny hi a gyfanneddir megis y dyddiau gynt, medd yr ARGLWYDD. [h] Pen. 43. 12, 13. Ezec. 30. 13. [i] Ezec. 29. 11, 13.

27 ¶ [k] Ond nac ofna di, O fy ngwâs Jacob; a thithau Iſrael, na ddychryna; canys wele, myfi a'th gadwaf di o bell, a'th hâd o wlâd eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a fydd eſmwyth arno, ac heb neb a'i dychryno. [k] Eſay 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. Pen. 30. 10.

28 O fy ngwâs Jacob, nac ofna, medd yr ARGLWYDD; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi; canys mi a wnâf ddiben ar yr holl genhedloedd, y rhai y'th fwriais attynt; ond ni wnâf fi [l] ddiben arnat ti; eithr mi a'th goſbaf di † mewn barn, ac ni'th dorraf ymaith yn llwyr. [l] Pen. 10. 24. a 30. 11. † Neu, *wrth ſefur.*

PEN. XLVII.

Dinyſtr y Philiſtiaid.

Awſt, 9. P.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi y prophwyd [a] yn erbyn y Philiſtiaid, cyn i Pharao daro † Gaza. [a] Pen. 25. 20. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zeph. 2. 4, 5. † Heb. *Azzah.*

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] dyfroedd a gyfodant [c] o'r gogledd, ac a fyddant fel afon lifeiriol, a hwy a lifant dros y wlâd, ‡ a'r hyn ſydd ynddi; y ddinas, a'r rhai ſy 'n aros ynddi; yna y dynion a waeddant, a holl breſwylwŷr y wlâd a udant. [b] Eſay 8. 7. [c] Pen. 1. 14. ‡ Heb. *a'i chyflawnder.*

3 Rhag ſŵn twrf carnau ei *feirch* cryfion, rhag trŵſt ei gerbydau, *a* thrŵſt ei olwynion eſ, y tadau nid edrychant yn ôl ar *eu* plant gan wendid dwylaw. [d] Pen. 25. 22.

4 O achos y dŷdd ſydd yn dyfod i ddiſtrywio 'r holl Philiſtiaid, *ac* i ddinyſtrio o [d] Dyrus a Sidon bob cynhorthwywr ag y ſydd yngweddill: o blegid yr ARGLWYDD a ddinyſtria 'r Philiſtiaid, [e] gweddill † ynys Caphtor. [e] Amos 9. 7. † Neu, *gwlâd.*

5 [f] Moelni a ddaeth ar Gaza, torrwyd ymaith [g] Aſcelon, *gyd â'r* rhan arall o'u dyffrynnoedd hwynt: pa hŷd [h] yr ymrwygi di? [f] Mic. 1. a 48. 37. [g] Pen. 25. 20. [h] Pen. 16. 6.

6 Oh cleddyf yr ARGLWYDD, pa hŷd ni lonyddi? † dychwel i'th wain, gorphwys a bydd ddiſtaw.

7 Pa ſôdd y ‡ llonydda efe, gan i'r ARGLWYDD ei orchymmyn ef yn erbyn Aſcelon, ac yn erbyn glàn y môr? yno y goſododd ef.

PEN. XLVIII.

1 *Barnedigaeth Moab,* 7 *am eu balchder,* 11 *a'i diofalwch,* 14 *a'i hyder, cnawdol,* 26 *a'i diyſtyrwch ar Dduw, a'i bobl.* 47 *Adferu Moab.*

FEl hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael, yn erbyn [a] Moab; Gwae Nebo, canys hi a anrheithiwyd; gwradwyddwyd Ciriathäim, *ac* ennillwyd hi; † Miſgab a wradwyddwyd, ac a ddychrynwyd.

2 Ni *bydd* ‡ ymffroſt Moab mwy. Yn Heſbon, hwy a ddychymmygaſant ddrŵg i'w herbyn hi; Deuwch, dinyſtriwn hî i lawr, fel na byddo yn genedl. Tithau Madmen a † dorrir i lawr, y cleddyf ‡ a'th erlid.

3 Llêf yſi gweiddi *a glywir* o Horonäim; anrhaith, a dinyſtr mawr.

4 Moab a ddiſtrywiwyd, gwnaeth ei rhai bychain glywed gwaedd.

5 [b] Canys yn rhiw Luhith, galar a â i fynu mewn ŵylofain, ac yngoriwared Horonäim, y gelynion a glywſant waedd dinyſtr.

6 Ffowch, achubwch eich einioes; a [c] byddwch fel y † grûg yn yr anialwch.

7 ¶ O herwydd am i ti ymddiried yn dy weithredoedd a'th dryſorau dy hun, tithau a ddêlir: [d] Camos hefyd * a â allan i gaethiwed, *a'i* offeiriaid a'i dywyſogion ynghŷd.

8 A'r anrheithwr a ddaw i bob dinas, ac ni ddiangc un ddinas; eithr derfydd am y dyffryn, a'r gwaſtad a ddiſwynir; megis y dywedodd yr ARGLWYDD.

9 Rhoddwch adenydd i Foab, fel yr ehedo, ac yr elo ymaith; canys ei dinaſoedd hi a fyddant anghyfannedd, heb breſwylydd ynddynt.

10 [f] Melldigedig *ſyddo* 'r hwn a wnelo waith yr ARGLWYDD yn † dwyllodrus, a melldigedig *ſyddo* 'r hwn a attalio ei gleddyf oddi wrth waed.

11 ¶ Moab a fu eſmwyth arni er ei hieuengctid, a hi [g] a orphwyſodd ar ei gwaddod, ac ni thywalldwyd hi o leſtr i leſtr, ac nid æth hi i gaethiwed: am hynny y ſafodd ei blâs arni, ac ni newidiodd ei harogl.

12 Am hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan anfonwyf fudwŷr, y rhai a'i mudant hi, ac a waghânt ei lleſtri hi, ac a ddrylliant eu coſtrelau.

13 A Moab a gywilyddia o blegid Camos, fel y cywilyddiodd tŷ Iſrael o blegid [h] Bethel eu hyder hwynt.

14 ¶ Pa ſodd y dywedwch chwi, [i] Cedyrn *y dym* ni, a gwŷr nerthol i ryfel?

15 Moab a anrheithiwyd, ac a aeth i fynu o'i dinaſoedd, † a'i dewis wŷr jeuaingc a ddiſgynnaſant i'r lladdfa, medd y Brenhin, a'i enw ARGLWYDD y lluoedd.

16 Agos *yw* dinyſtr Moab i ddyfod; a'i dialedd hi ſydd yn bryſio yn ffêſt.

17 Alaethwch droſti hi, y rhai ydych o'i hamgylch; a phawb a'r a edwyn ei henw hi, dywedwch, Pa ſôdd y torrwyd y ffon gref, *a'r* wialen hardd?

18 [k] O breſwyl-ferch Dibon, diſgyn o'th ogoniant, ac eiſtedd mewn ſyched; canys anrheithiwr Moab a ddaw i'th erbyn, *ac* a ddinyſtria dy amddiffynfeydd.

19 Preſwylferch Aroer, ſaf ar y ffordd, a gwilia; gofyn i'r hwn a fyddo yn ffoi, ac i'r hon a ddiango, *a* dywed, Beth a ddarfu?

20 Gwaradwyddwyd Moab, canys hi a ddinyſtriwyd: [l] udwch, a gwaeddwch; mynegwch yn Arnon anrheithio Moab.

21 A barn a ddaw ar y tîr gwaſtad, ar Holon, ac ar Jahaſah, ac ar Fephaath,

22 Ac ar Ddibon, ac ar Nebo, ac ar Beth-Diblathäim,

23 Ac ar Giriathäim, ac ar Beth-gamul, ac ar Beth-meon,

24 Ac ar Gerioth, ac ar Boſrah, ac ar holl ddinaſoedd gwlâd Moab, ym mhell ac yn agos.

25 [m] Corn Moab a yſgythrwyd, a'i braich hi a dorrwyd, medd yr ARGLWYDD.

26 ¶ [n] Meddwch hi, o blegid hi a *ymſawrygodd* yn erbyn yr ARGLWYDD; ïe. Moab a ymdrybaedda yn ei chwydfa, am hynny y bydd hi hefyd yn watwargerdd.

27 Ac [o] oni bu Iſrael yn watwargerdd i ti? a gafwyd ef ym mŷſg lladron? canys er pan ſoniaiſt am dano, yr ymgynhyrfaiſt.

28 Trigolion Moab, gadewch y dinaſoedd, ac [p] arhoſwch yn y graig, a byddwch megis colommen, *yr hon* a nytha yn yr yſtlyſau, ar fin y twll.

29 [q] Nyni a glywſom falchder Moab, (*y mae hi* yn falch jawn,) ei huchder, a'i rhyfyg; a'i hymchwydd, ac uchder ei chalon.

30 Myfi a adwaen ei llîd hi, medd yr ARGLWYDD; ond nid felly *y bydd*; † ei chelwyddau hi ni wnânt felly.

31 Am hynny [r] yr udaf fi dros Foab, ac y gwaeddaf dros holl Foab: *fy nghalon* a riddfana dros wŷr Cir-heres.

32 Myfi a ŵylaf droſot ti, gwinwŷdden Sibmah, ag ŵylofain Jazer; dy gangau a aethant dros y môr, hyd fôr Jazer y cyrhaeddant: [r] yr anrheithwr a ruthrodd ar dy ffrwythydd hâf, ac ar dy gynhauaf gwîn.

33 A dygir ymaith [s] lawenydd a gorfoledd o'r dôl-dir, ac o wlâd Moab, a mi a wnâf i'r gwîn ddarfod o'r cafnau: ni ſathr neb trwy floddeſt; *eu* bloddeſt ni *bydd* bloddeſt.

34 [t] O floedd Heſbon hyd Elealeh, *a* hyd Jahas, y lleſaſant, o Soar hyd Horonäim, *ſel* anner deirblwydd: canys dyfroedd Nimrim a fyddant ‡ anghyfannedd.

35 Mi a wnâf hefyd ballu ym Moab, medd yr ARGLWYDD, [u] yr hwn ſydd yn offrymmu mewn uchelfeydd, a'r hwn ſydd yn arogl-darthu i'w dduwiau.

36 Am hynny [x] y lleiſia fy nghalon am Foab fel pibellau, ac am wŷr Cir-heres y [y] lleiſia fy nghalon fel pibellau: o blegid y darfod y golud a gaſglodd.

37 O blegid [z] pob pen *a ſydd* moel, a phob barf a † dorrir; ar bob llâw *y bydd* rhwygiadau, ac am y llwynau, ſachliain.

38 Ar holl bennau tai Moab, a'i heolydd oll, *y bydd* alaeth: o blegid myfi a dorraf Foab, fel [a] lleſtr heb hoffder ynddo, medd yr ARGLWYDD.

39 Hwy a udant, *gan ddywedyd*, Pa ſôdd y bwriwyd hi i lawr? pa ſôdd y trôdd Moab *ei* gwarr trwy gywilydd? felly Moab a fydd yn watwargerdd, ac yn ddychryn i bawb o'i hamgylch.

40 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] ete a eheda fel eryr, ac a leda ei adenydd dros Foab.

† Heb. *ymgaſgl.* ‡ Heb. *llonyddi di;* &c?

Awſt, 10. B.

Cyflawn. 3424

[a] Eſay 15, a 16. Pen. 25. 21. a 27. 3. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.

† Neu, *yr uchelfa.* ‡ Neu, *clôd.* † Neu, *ddiſtrywwir.* ‡ Heb. *a â ar dy ôl.*

[b] Eſay 15. 5.

[c] Pen. 17. 6.

† Neu, *noethbren.*

[d] Num. 21. 29.

[e] Pen. 49. 3. Edrych Eſay 46. 1, 2.

[f] Edrych Barn. 5. 23.

‡ Neu, *eſgeulus.*

[g] Zeph. 1. 12.

[h] 1 Bren. 12. 29.

[i] Eſay 16. 6.

† Heb. *a dewis ei gwŷr jeuaingc.*

[k] Eſay 47. 1.

[l] 1 Eſay 16. 7.

[m] Sal. 75. 10.

[n] Pen. 25. 27.

[o] Zeph. 2. 8.

[p] Eſay 55. 6, 7.

[q] Eſay 16. 6, &c.

† Neu, *a battegion* (Heb. *barrau*) *hi ni wnânt unfondeb.*

[r] Eſay 15. 5.

[s] Eſay 16. 10. Joel 1. 12.

[t] Eſay 15. 4, 5, 6.

‡ Heb. *anghyfannedd-leoedd.*

[u] Eſay 15. 2. a 16. 12.

[x] Eſay 15. 5. a 16. 11.

[y] Eſay 15. 7.

[z] Eſay 15. 2, 3. Pen. 47. 5.

† Heb. *gwttogir.*

[a] Pen. 22. 28.

[b] Deut. 28. 49. Pen. 49. 22. Dan. 7. 4. Hoſ. 8. 1. Hab. 1. 8.

Cyflawn. 3424.

41 † Y dinasoedd a oresgynnir, a'r amddiffynfeydd a ennillir, a [c] chàlon cedyrn Moab fydd y dydd hwnnw fel càlon gwraig wrth esgor.

† *Ceriotb.*

[c] Pen. 49. 22.

42 A Moab a ddifethir o fod yn bobl, am iddi *ymfawrygu* yn erbyn yr ARGLWYDD.

[d] Esay 24. 17, 18.

43 [d] Ofn, a ffos, a magl *a ddaw* arnat ti, trigiannol Moab, medd yr ARGLWYDD.

44 Y neb a ffy rhag yr ofn a syrth yn y ffos; a'r hwn a gyfyd o'r ffos a ddelir yn y fagl: canys myfi a ddygaf arni, *sef* ar Foab, flwyddyn eu hymweliad, medd yr ARGLWYDD.

[e] Num. 21. 28.

[f] Num. 24. 17.

‡ Heb. *meibion y trûst.*

45 Ynghysgod Hesbon y safodd y rhai a ffoisant rhag y cadernid: eithr [e] tân a ddaw allan o Hesbon, a fflam o ganol Sihon, ac [f] a ysa gongl Moab, a choryn ‡ y meibion trystfawr.

[e] Num. 21. 29.

† Heb. *mewn caeth-glud.*

46 [g] Gwae di, Moab; darfu am bobl Camos: canys cymmerwyd ymaith dy feibion † yn gaethion, a'th ferched yn gaethion.

[h] Pen. 49. 6, 39.

47 ¶ Etto [h] myfi a ddychwelaf gaethiwed Moab yn y dyddiau diweddaf, medd yr ARGLWYDD. Hyd yma *y mae* barn Moab.

PEN. XLIX.

Awst, 10. P.

1 *Barnedigaeth yr Ammoniaid: 6 a'u hadferiad. 7 Barnedigaeth Edom, 23 Damascus, 28 Cedar, 30 Hasor, 34 ac Elam. 39 Adferiad Elam.*

† Neu, *yn erbyn meibion,* &c.

[a] Ezec. 21. 28. a 25. 2. Am. 1. 13. Zeph. 2. 8, 9.

‡ Neu, *Malcom.*

[b] Amos 1. 14.

[c] Esay 32. 11. Pen. 4. 8. a 6. 26.

[d] Pen. 48. 7. Amos 1. 15.

† Neu, *Malcom.*

[e] Pen. 21. 13.

[f] Felly Pen. 48. 47. a Ad. 39.

[g] Ezec. 25. 12. Amos 1. 11.

[h] Obad. 8.

[i] Ad. 30.

‡ Neu, *troisant eu cefnau.*

[k] Pen. 25. 23.

[l] Obad. 5.

‡ Heb. *eu digon.*

1 † AM [a] feibion Ammon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ond oes meibion i Israel? onid oes etifedd iddo? pa ham y mae ‡ eu brenhin hwynt yn etifeddu Gad, a'i bobl yn aros yn ei ddinasoedd ef?

2 Am hynny wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan wnelwyf glywed trûst rhyfel yn [b] Rabbath meibion Ammon; a hi a fydd yn garnedd anghyfanneddol, a'i merched hi a losgir â than: yna Israel a feddianna y rhai a'i meddianasant ef, medd yr ARGLWYDD.

3 Uda, Hesbon; am anrheithio Ai: gwaeddwch, chwi merched Rabbath, [c] ymwregyswch mewn sachliain; alaethwch, a gwibiwch gan y gwrychoedd: o blegid [d] † eu brenhin a â i gaethiwed, ei offeiriaid a'i bennaethiaid ynghŷd.

4 Pa ham yr ymffrosti di yn y dyffrynnoedd? llifodd dy ddyffryn di ymaith, O ferch wrthnysig, yr hon a ymddiriedodd yn ei thrysorau, [e] *gan ddywedyd,* Pwy a ddaw attafi?

5 Wele, myfi a ddygaf arswyd arnat ti, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd, rhag pawb o'th amgylch: a chwi a yrrir allan bob un o'i flaen, ac ni *bydd* a gasglo 'r crwydrad.

6 Ac [f] wedi hynny, myfi a ddychwelaf gaethiwed meibion Ammon, medd yr ARGLWYDD.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd [g] am Edom; [h] Onid *oes* doethineb mwy yn Nheman? a fethodd cyngor gan y rhai deallgar? a fethodd eu doethineb hwynt?

8 [i] Ffowch, ‡ tröwch eich cefnau, ewch yn isel i drigo, preswylwŷr [k] Dedan: canys mi a ddygaf ddinystr Esau arno, amser ei oswy.

9 [l] Pe deuai cynhauafwŷr gwîn attat ti, oni weddillent hwy loffion grawn? pe lladron liw nôs, hwy a anrheithient ‡ nes cael digon.

10 Ond myfi a ddinoethais Esau, *ac* a ddadguddiais ei locheſau ef, fel na allo lechu: ei hâd ef a ddifethwyd, a'i frodyr a'i gymmydogion, ac nid *yw* efe.

Cyflawn, 3424.

11 Gâd dy amddifaid; myfi a'*u* cadwaf *bywynt* yn fyw; ac ymddirieded dy weddwon ynof fi.

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [m] y rhai nid *oedd* eu barn i yfed o'r phiol, gan yfed a yfasant, ac a ddiengi di yn ddigerydd? na ddiengi; eithr tithau a yfi 'n ficcr.

[m] Pen. 25, 29. Obad. 16.

13 Canys i mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, mai 'n anghyfannedd, yn warth, yn anialwch, ac yn felldith, y bydd Bosrah; a'i holl ddinasoedd yn ddiffeithwch tragywyddol.

14 [n] Myfi a glywais chwedl oddi wrth yr ARGLWYDD, bod cennad wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn dywedyd,* Ymgesglwch, a deuwch yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r rhyfel.

[n] Obad. 1.

15 O herwydd wele, myfi a'th wnâf di yn fychan ym mŷsg y cenhedloedd, *ac* yn wael ym mh'lith dynion.

16 Dy erwindeb a'th dwyllodd, *a* balchder dy gàlon, ti yr hon ydwyt yn aros ynghromlechydd y graig, ac yn meddiannu uchelder y brynn: [o] er i t. [p] o od dy nŷth cyn uched a'r eryr, myfi a wnâf i ti ddisgyn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

[o] Obad. 4.

[p] Job 39. 27.

17 Edom hefyd a fydd yn anghyfannedd: [q] pawb a'r a elo heibio iddi a synna, ac a chwibana am ei holl ddialeddau hi.

[q] Pen. 50. 13.

18 [r] Fel yn ninystr Sodoma, a Gomorrah, a'i chymmydogesau, medd yr ARGLWYDD; ni phreswylia neb yno, ac nid erys mâb dyn ynddi.

[r] Gen. 19. 25. Deut. 29. 23.

19 [s] Wele, fel llêw y daw i fynu oddi wrth [t] ymchwydd yr Jorddonen, i drigfa 'r cadarn; eithr mi a wnâf iddo redeg yn ddisymmwth oddi wrthi hi: a phwy *fy* wŷr dewisol, a osodwyf fi arni hi; canys [u] pwy *fydd* fel myfi; a phwy a [x] † esyd i mi amser? a phwy *yw* 'r [y] bugail hwnnw a saif o'm blaen i?

[s] Pen. 50. 44, &c.

[t] Pen. 12. 5.

[u] Ecsod. 15. 11.

[x] Job 41. 10.

† Neu, *a'm geilw i farn.*

20 Am hynny gwrandêwch gyngor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Edom, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn preswylwŷr Teman: Yn ddiau y rhai lleiaf o'r praidd a'u llusgant hwy; yn ddiau efe a wnâ yn anghyfannedd eu trigleodd gyd â hwynt.

21 Gan lêf eu cwymp hwynt y cryn y ddaear: llais eu gwaedd hwynt a glybüwyd ‡ yn y môr côch.

‡ Heb. *ym môr y gwmmon.*

22 Wele, [y] fel eryr y daw i fynu, ac efe a eheda, ac a leda ei adenydd dros Bosrah: yna y bydd càlon cedyrn Edom y dydd hwnnw fel càlon gwraig wrth esgor.

[y] Pen. 4. 13. a 48. 40, 41.

23 ¶ [z] Am Ddamascus; Hamath, ac Arphad a waradwyddwyd; o herwydd hwy a glywsant chwedl drwg, † llesmeiriasant; *y mae* gofal ‡ ar y môr heb fedru gorphwys.

[z] Esay 17. 1. a 37. 13. Amos 1. 3. Zech. 9. 1, 2.

† Heb. *toddasant.*

‡ Neu, *fel ar y môr.*

24 Damascus a lesgaodd, *ac* a ymdrŷ i ffoi, ond dychryn a'*i* goddiweddod *hi*; [a] gwasgfa â phoenau a'i dàliodd hi fel gwraig yn esgor.

[a] Pen. 4. 31. a 6. 24 a 30. 6.

25 Pa fodd na adewir dinas moliant, caer fy llawenydd?

26 [b] Am hynny ei gwŷr jeuainge a syrthiant yn ei heolydd: a'r holl ryfelwŷr a ddifethir y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[b] Pen. 50. 30.

27 A mi a gynneuaf [c] dân ym môr Damascus; ac efe a ddifa lysoedd Benhadad.

[c] Amos 1. 4.

28 ¶ [d] Am Gedar, ac am deyrnasoedd Hasor, y rhai a ddinystria Nabuchodonosor bren-

[d] Esay 21. 13.

brenhin Babilon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cyfodwch, ewch i fynu yn erbyn Cedar, ac anrheithiwch feibion y dwyrain.

29 Eu llueſtai a'u diadellau a gymmerant ymaith; eu llenni, a'u holl leſtri, a'u camelod, a gymmerant iddynt eu hunain; a hwy a floeddiant arnynt, *Y mae* ofn o amgylch.

e Ad. 8. ‡ Heb. *yn ddirfawr.*

30 ¶ e Ffowch, ciliwch ‡ ym mhell, ewch yn iſel i drigo, preſwylwŷr Haſor, medd yr ARGLWYDD: o herwydd Nabuchodonoſor brenhin Babilon a gymmerodd gyngor yn eich erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad yn eich erbyn chwi.

‡ Neu, *eſmwyth arni.*

31 Cyfodwch, ac ewch i fynu at y genedl ‡ oludog, yr hon ſydd yn trigo yn ddiofal, medd yr ARGLWYDD, heb ddorau na barrau iddi; wrthynt eu hunain y maent yn trigo.

f Pen. 9. 26. a 25. 23. † Heb. *a dorrwyd i gonglau,* neu, *dorrwyd cyrrau eu gwâllt.*

32 A'u camelod a fydd yn anrhaith, a'u mintcioedd anifeiliaid yn yſbail, a mi a waſgaraf tu a phob gwŷnt f y rhai † ſy yn y conglau eithaf; a myfi a ddygaf o bob yſtlys iddi eu dinyſtr hwynt, medd yr ARGLWYDD.

3403. g Pen. 9. 11. a 10. 22. Mal. 1. 3.

33 Haſor hefyd g fydd yn drigfa dreigiau, *ac* yn anghyfannedd byth: ni phreſwylia neb yno, ac nid erys mâb dŷn ynddi.

h Pen. 25. 25.

34 ¶ Gair yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremi 'r prophwyd yn erbyn h Elam, yn nechrau teyrnaſiad Sedeciah brenhin Juda, gan ddywedyd,

35 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi 'n torri bŵa Elam, eu cadernid pennaf hwynt.

36 A mi a ddygaf ar Elam bedwar gwŷnt, o bedwar eithaf y nefoedd, a mi a'u gwaſgaraf hwynt tu a'r holl wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl, at yr hon ni ddelo *rhai* o grwydraid Elam.

37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn eu gelynion, a'r rhai a geiſiant eu heinioes; a myfi a ddygaf arnynt aflwydd, *ſef* angerdd fy nigofaint, medd yr ARGLWYDD; a mi a anfonaf y cleddyf ar eu hôl, nes i mi eu difetha hwynt.

38 A mi a oſodaf fy nheyrn-gadair yn Elam, a mi a ddifethaf oddi yno y brenhin a'r tywyſogion, medd yr ARGLWYDD.

i Pen. 48. 47. Ad. 6.

39 ¶ Ond yn y dyddiau diweddaf, i myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam, medd yr ARGLWYDD.

PEN. L.

Awſt, 11. B. 1, 9, 21, 35 *Barnedigaeth Babilon.* 4, 17, 33 *Ymwared Iſrael.*

a Eſay 13. 1. a 21. 1. a 47. 1. † Heb. *trwy law Jeremi.* b Eſay 46. 1. Pen. 51. 44.

Y Gair a lefarodd yr ARGLWYDD a yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn gwlâd y Caldeaid, † trwy Jeremi y prophwyd.

2 Mynegwch ym mŷſg y cenhedloedd, a chyhoeddwch, a chodwch arŵydd; cyhoeddwch, na chelwch: dywedwch, Goreſgynnwyd Babilon, gwaradwyddwyd b Bèl, drylliwyd Merodach: ei heulynnod a gywilyddiwyd, a'i delwau a ddrylliwyd.

3 Canys o'r gogledd y daw cenedl yn ei herbyn hi, yr hon a wnâ ei gwlâd hi yn anghyfannedd, fel na byddo preſwylydd ynddi: yn ddŷn ac yn anifail y mudant, ac y ciliant ymaith.

c Ezra 3. 12, 13. Sal. 126. 5, 6. Pen. 31. 9.

4 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, meibion Iſrael a ddeuant, hwy a meibion Juda ynghŷd, c dan gerdded ac wylo yr ânt, ac y ceiſiant yr ARGLWYDD eu Duw.

5 Hwy a ofynnant y ffordd i Sïon, tu ag yno *y bydd* eu hwynebau hwynt: Deuwch, *meddant*, a glynwn wrth yr ARGLWYDD *trwy* d gyfammod tragywyddol, *yr hwn* nid anghofir.

3409. Cyflawn. 3466. d Pen. 31. 31, &c.

6 Fy mhobl a fu *ſel* praidd colledig; eu bugeiliaid a'u gyrraſant hwy ar gyfeiliorn, *ar* y mynyddoedd y troiſant hwynt ymaith: aethant o fynydd i frynn, anghofiaſant eu gorweddfa.

e Pen. 40. 2, 3. Zech. 11. 5. f Edrych Pen. 2. 3. g Sal. 90. 1, a 91. 1.

7 Pawb a'r a'u cawſant a'u difaſant, e a'u gelynion a ddywedaſant, f Ni wnaethom ni ar fai; canys hwy a bechaſant yn erbyn yr ARGLWYDD, g trigle cyfiawnder; ſef yr ARGLWYDD, gobaith eu tadau.

h Eſay 48. 20. Pen. 51. 6, 45. Dad. 18. 4. ‡ Neu, *yn dinyſtria,* neu, *yn difuddio.*

8 h Ciliwch o ganol Babilon, ac ewch allan o wlâd y Caldeaid; a byddwch fel bychod o flaen y praidd.

9 ¶ O herwydd wele, myfi a gyfodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn Babilon gynnulleidfa cenhedloedd mawrion o dîr y gogledd: a hwy a ymfyddinant yn ei erbyn; oddi yno y goreſgynnir hi, eu ſaethau *fydd* fel *ſaethau* cadarn ‡ cyfarwydd; ni ddychwelant yn ofer.

10 A Chaldea fydd yn yſbail: pawb a'r a'i hyſbeiliant hi a ddigonir, medd yr ARGLWYDD.

11 Am i chwi fod yn llawen, am i chwi fod yn hyfryd, chwi fathrwŷr fy etifeddiaeth, am i chwi † fraſâu fel anner *mewn* glâſ-wellt, a beichio fel teirw;

† Neu, *gynnydda* neu, *fyned yn gorphol,* neu, *yn fawr.*

12 Eich mam a gywilyddir yn ddirfawr, a'r hon a'ch ymddûg a waradwyddir: wele, yr olaf o'r cenhedloedd yn anialwch, yn graſdir, ac yn ddiffeithwch.

13 O herwydd digoſaint yr ARGLWYDD ni's preſwylir hi, eithr hi a fydd i gŷd yn anghyfannedd: i pawb a êl heibio i Babilon a ſynna, ac a chwibana am ei holl ddiſaleddau hi.

i Pen. 49. 17.

14 Ymfyddinwch yn erbyn Babilon o amgylch; yr holl berchen bwaau, ſaethwch atti, nac arbedwch ſaethau: o blegid hi a bechodd yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o amgylch; hi a roddes ei llâw: ei ſylfeini hi a ſyrthiaſant, ei muriau a fwriwyd i lawr; o herwydd k dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn: dielwch arni: l fel y gwnaeth, gwnewch iddi.

k Pen. 51. 6, 11. l Sal. 137. 8. Ad. 29. Dad. 18. 6.

16 Torrwch ymaith yr hauwr o Babilon, a'r hwn a ddâlio ‡ grymman ar amſer cynhauaf: rhag cleddyf y gorthrymmwr m y troant bob un at ei bobl ei hun, ac y ffoant bob un i'w wlâd.

† Neu, *bladur.* m Eſay 13. 14.

17 ¶ Fel dafad ar waſgar *yw* Iſrael; llewod a'i hymlidiaſant ymaith: brenhin Aſſyria yn gyntaf a'i hyſodd, a'r Nabuchodonoſor yma brenhin Babilon yn olaf † a'i dieſgyrnodd.

Pen. 51. 9. ‡ Neu, *a ddrylliodd ei eſgyrn.*

18 Am hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, myfi a ymwelaf â brenhin Babilon, ac â'i wlâd, fel yr ymwelais â brenhin Aſſyria.

‡ Neu, *y gwrthryſelwŷr.*

19 A mi a ddychwelaf Iſrael i'w drigfa, ac efe a bawr *ar* Garmel, a Baſan; ac a'r fynydd Ephraim, a Gilead, y digonir ei enaid ef.

† Neu, *y gofwy.* n Edrych 2 Sam. 16. 11. 1 Bren. 18. 25. 2 Cron. 36. 23.

20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y ceiſir anwiredd Iſrael, ac ni *bydd*; a phechodau Juda, ond ni's ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a weddillwyf.

Eſay 10. 6. a 44. 28. a 40. 14. Pen. 34. 14.

21 ¶ Dôs i fynu yn erbyn gwlâd ‡ Merathaim, *ie* yn ei herbyn hi, ac yn erbyn trigolion † Pecod: anrheithia di a difroda ar eu hôl hwynt medd yr ARGLWYDD, a gwnâ n yn ôl yr hyn oll a orchymynnais i ti.

3409. Cyflawn. 3466.

22 Trŵſt rhyfel *ſydd* yn y wlâd, a dinyſtr mawr.

23 Pa fôdd y drylliwyd ac y torrwyd [o] gordd yr holl ddaear! pa fôdd yr aeth Babilon yn ddiffeithwch ym mŷſg y cenhedloedd!

24 Myfi a oſodais fagl i ti, a thithau Babilon a ddaliwyd, a heb ŵybod i ti: ti a gafwyd, ac a ddaliwyd, o herwydd i ti ymryſon yn erbyn yr ARGLWYDD.

25 Yr ARGLWYDD a agorodd ei dryſor, ac a ddûg allan arfau ei ddigofaint: canys gwaith Arglwydd DDUW 'r lluoedd *yw* hyn yngwlâd y Caldeaid.

26 Deuwch yn ei herbyn o'r cwrr eithaf, agorwch ei hyſguboriau hi; ‡ dyrnwch hi ſel pentwr *ŷd*, a llwyr ddinyſtriwch hi: na fydded gweddill o honi.

‡ Neu, *pentyrrwch*, neu, *ſtrewch*.

27 Lleddwch ei holl fuſtych hi; diſgynnant i'r lladdfa: gwae hwynt; canys eu dŷdd a ddaeth, *ac* amſer eu hymweliad.

28 Llêf y rhai a ffoânt, ac a ddiangant o wlâd Babilon, [p] i ddangos yn Sion ddïal yr ARGLWYDD ein Duw ni, dïal ei Deml ef.

[p] Pen. 51, 10, 11.

29 Gèlwch y ſaethyddion ynghŷd yn erbyn Babilon; y perchen bwaau oll, gwerſyllwch i'w herbyn hi o amgylch; na chaſed neb ddïangc o honi; [q] telwch iddi yn ôl ei gweithred; ac yn ôl yr hyn oll a wnaeth hi, gwnewch iddi: o herwydd hi a fu falch yn erbyn yr ARGLWYDD, yn erbyn Sanct Iſrael.

[q] Ad. 15.

30 [r] Am hynny ei gwŷr jeuaingc a ſyrthiant yn ei heolydd hi; a'i holl ryfelwŷr a ddifethir y dŷdd hwnnw, medd yr ARGLWYDD.

[r] Pen. 49. 26.

31 Wele fi yn dy erbyn di, O † falch, medd Arglwydd DDUW 'r lluoedd; o herwydd dy ddŷdd a ddaeth, yr amſer yr ymwelwyf â thi.

† Heb. *falchder.*

32 A'r balch a dramgwydda, ac a ſyrth, ac ni *bydd* a'i cyfodo: a mi a gynneuaf dân yn ei ddinaſoedd, ac efe a ddiſa ei holl amgylchoedd ef.

33 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Meibion Iſrael a meibion Juda a orthrymmwyd ynghŷd; a phawb a'r a'u caethiwodd hwynt a'u daliaſant yn dynn, ac a wrthodaſant eu gollwng hwy ymaith.

34 Eu gwaredwr *ſydd* grŷf; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw; efe a lwyr ddadleu eu dadl hwynt, i beri llonydd i'r wlâd, ac aflonyddwch i breſwylwŷr Babilon.

‡ Neu, *dewiniaid*, neu, *attegion pennaf.* Heb. *barriau.*

35 ¶ Cleddyf *ſydd* ar y Caldeaid, medd yr ARGLWYDD, ac ar drigolion Babilon, ac ar ei thywyſogion, ac ar ei doethion.

36 Cleddyf *ſydd* ar y ‡ celwyddog; a hwy a ynfydant: cleddyf *ſydd* ar ei chedyrn; a hwy a ddychrynant.

[p] Pen. 25. 20, 24.

37 Cleddyf *ſydd* ar ei meirch, ac ar ei cherbydau, ac ar yr holl [s] werin *ſydd* yn ei chanol hi; a [t] hwy a fyddant fel gwragedd: cleddyf *ſydd* ar ei thryſorau; a hwy a yſbeilir.

[t] Nah. 3. 13.

[u] Pen. 51. 32, 36.

38 [u] Sychder *ſydd* ar ei dyfroedd hi; a hwy a ſychant: o herwydd gwlâd delwau cerfiedig *yw* hi, ac mewn eulynnod y maent yn ynfydu.

[x] Eſay 13. 22. a 34. 14. Pen. 51. 37. Dad. 18. 2.

39 Am hynny [x] anifeiliaid gwylltion yr anialwch a chathod a arhoſant *yno*, a chywion yr eſtrys a drigant ynddi: ac ni phreſwyliir hi mwyach byth; ac ni's cyfanneddir hi o genhedlaeth i genhedlaeth.

[y] Gen. 19. 25. Eſay 13. 19. Pen. 49. 18.

40 [y] Fel yr ymchwelodd Duw Sodoma a Gomorrah, a'i chymmydogeſau, medd yr ARGLWYDD; *felly* ni phreſwylia neb yno; ac ni erys mâb dŷn ynddi.

41 [z] Wele, pobl a ddaw o'r gogledd, a chenedl fawr, a brenhinoedd lawer, a godir o eithaſoedd y ddaear. 3409. Cyflawn.

42 Y bŵa a'r waywffon a ddaliant; creulon *ydynt*, ac ni thoſturiant: [a] eu llêf fel môr a rua, ac ar feirch y marchogant yn daclus i'th erbyn di, merch Babilon, fel gŵr i ryfel. 3466. [z] Pen. 6. 22. [a] Eſay 5. 30.

43 Brenhin Babilon a glywodd ſôn am danynt, a'i ddwylaw ef a leſgaſant: [b] gwaſgſa a'i daliodd ef, *a* gwewyr fel gwraig wrth eſgor. [b] Pen. 49. 24.

44 [c] Wele, fel llêw y daw i fynu oddi wrth ymchwydd yr Jorddonen, i drigfa 'r cadarn: eithr mi a wnâf iddo ef redeg yn ddiſymmwth oddi wrthi hi, a phwy *ſy* wr dewiſol a oſodwyf fi arni hi? canys pwy *ſydd* fel myfi? a [d] phwy a eſyd i mi 'r amſer? a phwy *yw* 'r bugail hwnnw a ſaif o'm blaen i? [c] Pen. 49. 19, &c. [d] Job 41, 10.

45 Am hynny gwrandêwch chwi gyngor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Babilon, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn gwlâd y Caldeaid: Yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'u lluſgant hwy; yn ddïau efe a wnâ yn anghyfannedd *eu* trigleoedd gyd â hwynt.

46 Gan drŵſt goreſgyniad Babilon y cynhyrfa 'r ddaear, ac y clywir y waedd ym mŷſg y cenhedloedd.

PEN. LI.

1 *Tŵſt farnedigaeth Duw yn erbyn Babilon er mwyn dïal am Iſrael.* 59 *Jeremi yn rhoddi llyfr y brophwydoliaeth at Seraiah, i'w fwrw i Euphrates, a hynny i arwyddocâu y ſoddai Babilon dros bytb.* Awſt, 11, P.

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele myfi a godaf wynt dinyſtriol yn erbyn Babilon, ac yn erbyn y rhai ſy 'n trigo † ynghanol y rhai a godant yn ſy erbyn i; † Heb. *yngbalon.*

2 A mi a anfonaf i Babilon [a] nithwŷr, a hwy a'i nithiant hi, ac a waghânt ei thîr hi; o herwydd hwy a fyddant yn ei herbyn hi o amgylch, ar ddŷdd blinder. [a] Pen. 15, 7.

3 Yn erbyn *yr bwn* a annelo, anneled y ſaethydd ei fŵa, ac yn erbyn *yr bwn* ſydd yn ymddyrchafu yn ei lurig; nac arbedwch ei gwŷr jeuaingc, difrodwch ei holl lu hi.

4 Felly y rhai lladdedig a ſyrthiant yngwlâd y Caldeaid, a'r rhai a drywanwyd [b] yn ei heolydd hi. [b] Pen. 49. 26.

5 Canys Iſrael ni adawŷd, na Juda gan ei Ddduw, gan ARGLWYDD y lluoedd: er bod eu gwlâd hwynt yn llawn o gamwedd yn erbyn Sanct yr Iſrael.

6 [c] Ffowch o ganol Babilon, ac achubwch bawb ei enaid ei hun: na adêwch eich difetha yn ei hanwiredd hi: o blegid [d] amſer dïal *yw* hwn i'r ARGLWYDD, efe a dâl y pwyth iddi hi. [c] Pen. 50. 8. Dad. 18. 4. [d] Pen. 50. 15, 28.

7 [e] Phiol aur *oedd* Babilon yn llâw 'r ARGLWYDD, yn meddwi pob gwlâd: yr holl genhedloedd a yfaſant o'i gwîn hi; am hynny y cenhedloedd a ynfydaſant. [e] Dad. 14. 8. a 17. 4.

8 Yn ddiſymmwth [f] y ſyrthiodd Babilon, ac y drylliwyd hi: udwch droſti, [g] cymmerwch driagl i'w dolur hi, i edrych a gaiff hi. [f] Eſay 21, 9. Dad. 14. 8. a 18. 2. [g] Pen. 46. 11.

9 Nyni a jachaſom Babilon, ond nid aeth hi 'n jâch; gadêwch hi, ac [h] awn bawb i'w wlâd: canys ei barn a gyrraedd i'r nefoedd, ac a ddyrchafwyd hyd yr wybrau. [h] Eſay 13. 14. Pen. 50. 16.

10 Yr ARGLWYDD a ddûg allan ein cyfjawnder ni: deuwch, a [i] thraethwn yn Sion waith yr ARGLWYDD ein Duw. [i] Pen. 50. 28.

11 [k] † Gloywch

3409. Cyflawn. 3466.

11 [k] † Gloywch y ſaethau; ceſglwch y tariannau: [l] yr ARGLWYDD a gyfododd yſbryd brenhinoedd Media: o blegid *y mae* ei fwriad ef yn erbyn Babilon, i'w dinyſtrio hi; canys [m] dial yr ARGLWYDD *yw* hyn, dial ei Deml ef.

12 [n] Dyrchefwch faner ar furiau Babilon; cadarnhewch y wiliadwriaeth; goſodwch i fynu y gwilwŷr: darperwch y cynllwynwŷr: canys yr ARGLWYDD a fwriadodd, ac efe a wnaeth hefyd yr hyn a lefarodd yn erbyn trigolion Babilon.

13 Tydi yr hon ydwyt yn aros ar ddyfroedd lawer, yn aml dy dryſorau, dy ddiwedd di a ddaeth, *ſef* meſur dy gybyddodd.

14 [o] ARGLWYDD y lluoedd a dyngodd † iddo ei hun, *gan ddywedyd*, Diau y'th lanwaf â dynion megis â lindys: a hwy a ‡ ganant floddeſt i'th erbyn.

15 [p] Efe a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, *ac* a ſiccrhaodd y byd trwy ei ddoethineb, ac [q] a daenodd y nefoedd trwy ei ddeall.

16 Pan roddo efe *ei* lêf, *y mae* ‡ twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac [r] y mae efe 'n codi 'r niwloedd o eithaf y ddaear: ac efe ſydd yn gwneuthur y mêllt gyd â'r gwlâw, ac yn dwyn y gwynt allan o'i dryſorau.

17 Ynfyd yw pob dŷn o ŵybodaeth; gwaradwyddwyd pob toddydd, gan y ddelw gerfiedig: canys celwyddog *yw* ei ddelw dawdd, ac nid *oes* chwythad ynddynt.

18 Oferedd *ydynt*, gwaith cyfeiliorni: yn amſer eu hymweliad y difethir hwynt.

19 Nid fel y rhai hyn, eithr lluniwr y cwbl oll, *yw* rhan Jacob; ac *Iſrael yw* gwialen ei etifeddiaeth ef: ARGLWYDD y lluoed *yw* ei enw ef.

20 [s] Ti *wyt* forthwyl i mi, *ac* arfau rhyfel; canys â thi y drylliaf y cenhedloedd, ac â thi y dinyſtriaf deyrnaſoedd.

21 A thi hefyd y gwaſgaraf y march a'r marchwr, ac â thi y drylliaf y cerbyd a'i farchog.

22 A thi y drylliaf fi ŵr a gwraig, ac â thi y drylliaf hên ac ieuangc, ac â thi y drylliaf y gŵr ieuangc a'r forwyn.

23 A thi hefyd y drylliaf fi 'r bugail a'i braidd, ac â thi y drylliaf yr arddwr a'i jau ychen, ac â thi y drylliaf y tywyſogion a'r pennaethiaid.

24 A mi a dalaf i Babilon, ac i holl breſwylwŷr Caldea eu holl ddrŵg a wnaethant yn Sion, yn eich golwg chwi, medd yr ARGLWYDD.

25 Wele fi i'th erbyn di, O fynydd dinyſtriol, yr hwn *wyt* yn dinyſtrio 'r holl ddaear, medd yr ARGLWYDD; a myfi a eſtynnaf fy llâw arnat, ac a'th dreiglaf di i lawr o'r creigiau, ac a'th wnâf di yn fynydd llôſg:

26 Ac ni chymmerant o honot faen congl, na ſylfaen; ond diffeithwch tragywyddol a fyddi di, medd yr ARGLWYDD.

27 Dyrchefwch faner yn y tîr; lleiſiwch udgorn ym myſg y cenhedloedd: darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi; gêlwch ynghŷd deyrnaſoedd Ararat, Minni, ac Aſchenaz yn ei herbyn hi; goſodwch dywyſog yn ei herbyn hi; gwnewch i feirch ddyfod i fynu, cyn amled a'r lindys blewog.

28 Darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi, gyd â brenhinoedd Media, a'i thywyſogion, a'i holl bennaethiaid, a holl wlâd ei lywodraeth ef.

29 Y ddaear hefyd a gryna ac a ofidia; o blegid ſe gyflawnir bwriadau 'r ARGLWYDD yn erbyn Babilon, i wneuthur gwlâd Babilon yn anghyfannedd heb driganiol *yndi*.

30 Cedyrn Babilon a beidiaſant ag ymladd, *ac* y maent hwy yn aros o fewn *eu* hamddiffynfeydd; pallodd eu nerth hwynt; [t] aethant yn wrageddos: ei hanneddau hi a loſgwyd, a'i barrau a dorrwyd.

31 Rhedegwr a rêd i gyfarfod â rhedegwr, a chennad i gyfarfod â chennad, i fynegi i frenhin Babilon oreſgyn ei ddinas ef o'i chwrr,

32 Ac ennill [u] y rhydau, a lloſgi o honynt y cyrs â thân, a ſynnu ar y rhyfelwŷr.

33 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Merch Babilon [x] *ydd* fel llawr-dyrnu; ‡ amſer ei dyrnu hi *a ddaeth*: ac ar fyrder y daw amſer cynhauaf iddi.

34 Nabuchodonoſor brenhin Babilon a'm hyſodd, *ac* a'm hyſſigodd i; efe a'm gwnaeth fel lleſtr gwâg; efe a'm llyngcodd fel draig; ac a lanwodd ei fôl o'm dainteithion, efe a'm bwriodd i allan.

35 Y † cam a wnaed i mi, ac i'm ‡ cnawd, *a ddelo* ar Babilon, medd preſwyl-ferch Sion; a'm gwaed i ar drigolion Caldea, medd Jeruſalem.

36 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a ddadleuaf dy ddadl di, ac a ddialaf droſot ti; a [y] mi a ddyhyſbyddaf ei môr hi, ac a ſychaf ei ffynhonnau hi.

37 A bydd Babilon yn garneddau, [z] yn drigfa dreigiau, yn ſyndra, ac yn chwibaniad, heb breſwylydd.

38 Cŷd-ruant fel llewod; ‡ bloeddiant fel cenawon llewod.

39 Yn eu gwrês hwynt y goſodaf wleddoedd iddynt, a [a] mi a'u meddwaf hwynt, fel y llawenychont, ac y cyſgont hûn dragywyddol, ac na ddeffrônt, medd yr ARGLWYDD.

40 Myfi a'u dygaf hwynt i wared fel ŵyn i'r lladdfa, fel hyrddod a bychod.

41 Pa fôdd y goreigynnwyd [b] Seſach? pa fôdd yr ennillwyd gogoniant yr holl ddaear? pa fôdd yr aeth Babilon yn ſyndod ym mŷſg y cenhedloedd?

42 Y môr a ddaeth i fynu ar Babilon; hi a orchuddiwyd ag amlder ei donnau ef.

43 Ei dinaſoedd hi a aethant yn anghyfannedd, yn graſdir ac yn ddiffeithwch: gwlâd ni thrig un gŵr ynddi, ac ni thramwya mâb dŷn trwyddi.

44 A mi a ymwelaf â Bêl ym Mabilon, a mi a dynnaf o'i ſafn ef yr hyn a lyngcodd; a'r cenhedloedd ni ddylifant atto mwyach, ie mûr Babilon a ſyrth.

45 [c] Deuwch allan o'i chanol, O fy mhobl, ac achubwch bob un ei enaid, rhag llîd digoſaint yr ARGLWYDD,

46 A rhag llwſrhâu eich calonnau, ac ofni rhag y chwedl a glywir yn y wlâd: a'r *naill* flwyddyn y daw chwedl newydd, ac ar ôl hynny chwedl newydd y flwyddyn *arall*; a thrais yn y wlâd, llywodraethwr yn erbyn llywodraethwr.

47 Am hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod yr ymwelwyf â delwau Babilon, a'i holl wlâd hi a waradwyddir, a'i holl rai lladdedig hi a ſyrthiant yn ei chanol.

48 Yna [d] 'r nefoedd a'r ddaear, a'r hyn oll *ſydd* ynddynt, a ganant o herwydd Babilon: o blegid o'r gogledd y daw yr anrheithwŷr atti, medd yr ARGLWYDD.

3409. Cyflawn.
3466.
k Pen. 46. 4.
† Heb. *Glanhêwch.*
l Eſay 13. 17.
m Pen. 50. 28.
n Nah. 2. 1. a 3. 14.
o Amos 6. 8.
† Heb. *i'w enaid ei hun.*
‡ Neu, *ddatcanant.*
p Gen. 1. 1, 6. Pen. 10. 12.---16.
q Job 9. 8. Sal. 104. 2. Eſay 40. 22.
‡ Neu, *lliawes.*
r Sal. 135. 7.
s Eſay 10. 5, 15. Pen. 50. 23.
t Eſay 19. 16.
Pen. 50. 37.
u Pen. 50. 38.
x Eſay 51. 10.
‡ Neu, *yr amſer y dyrna eſe hi.*
† Heb. *Fy nhrais i.*
‡ Neu, *gweddill.*
y Pen. 50. 38.
z Eſay 13. 22. Pen. 50. 39.
‡ Neu, *ymeſgyd-want.*
a Ad. 57.
b Pen. 25. 26.
c Pen. 50. 8. Ad. 6.
Dad. 18. 4.
d Eſay 44. 23. a 49. 13. Dad. 18. 20.

3490. Cyflawn. 3466.

49 † Fel *y gwnaeth* Babilon i'r rhai lladdedig o Iſrael ſyrthio; felly ym Mabilon y ſyrth lladdedigion yr holl ‡ ddaear.

50 Y rhai a ddïangaſoch gan y cleddyf, ewch ymaith, na ſefwch; cofiwch yr ARGLWYDD o bell; a deued Jeruſalem yn eich côf chwi.

51 Gwaradwyddwyd ni, am i ni glywed cabledd; gwarth a orchuddiodd ein hwynebau: canys daeth eſtroniaid i gyſſegroedd tŷ 'r ARGLWYDD.

52 Am hynny, wele 'r dyddiau 'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf fi â'i delwau hi; a thrwy ei holl wlâd hi yr archolledig a riddfan.

53 [e] Er i Babilon ddyrchafu i'r neſoedd, ac er iddi gadarnhâu ei hamddiffynfa yn uchel; *etto* anrheithwŷr a ddaw atti oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

54 Sain gwaedd *a glywir* o Babilon; a dinyſtr mawr o wlâd y Caldeaid;

55 O herwydd yr ARGLWYDD a anrheithiodd Babilon, ac a ddinyſtriodd y mawrair allan o honi hi: er rhuo o'i thonnau fel dyfroedd lawer, *a* rhoddi twrf eu llêf hwynt.

56 Canys yr anrheithiwr a ddaeth yn ei herbyn hi, *ſef* yn erbyn Babilon, a'i chedyrn hi a ddaliwyd; eu bŵa a dorrwyd: canys ARGLWYDD Duw 'r gwobr a obrwya 'n ſicr.

[e] Obad. 4.

[f] Ad. 39.

57 A [f] myfi a feddwaf ei thywyſogion hi, a'i doethion, ei phennaethiaid, a'i ſwyddogion, a'i chedyrn: a hwy a gyſgant hûn dragywyddol, ac ni ddeffroant, medd y Brenhin, enw 'r hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd.

58 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Gan † ddryllio y dryllir ‡ llydain ſuriau Babilon, a'i huchel byrth a loſgir â thân: [g] a'r bobl a ymboenant mewn oferedd, a'r cenhedloedd mewn tân, a hwy a ddiffygiant.

† Neu. *ddinoethi y dinoethir.* ‡ Neu, *muriau Babilon lydan.* [g] Hab. 2. 13.

59 ¶ Y gair yr hwn a orchymynnodd Jeremi y prophwyd i Seraiah fâb Neriah, fâb Maaſeiah, pan oedd eſe yn myned † gyd â Sedeciah frenhin Juda i Babilon, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnaſiad ef: a Seraiah *oedd* ‡ dywyſog llonydd.

† Neu, *ymbla'd Sedeciah.* ‡ Neu, *dywyſog Menuchah,* neu, *ben ſtafellydd.*

60 Felly Jeremi a 'ſgriſennodd yr holl afiwydd oedd ar ddyfod yn erbyn Babilon, mewn un llyfr; *ſef* yr holl eiriau a 'ſgriſennwyd yn erbyn Babilon.

61 A Jeremi a ddywedodd wrth Seraiah, Pan ddêlych i Babilon, a gweled, a darllain yr holl eiriau hyn.

62 Yna dywed, O ARGLWYDD, ti a leferaiſt yn erbyn y lle hwn, am ei ddinyſtrio, fel na byddai ynddo breſwylydd, na dŷn nac anifail, eithr ei ſod yn ‡ anghyfanneddfa tragywyddol.

‡ Heb. *anghyfanneddau.*

63 A phan ddarfyddo i ti ddarllain y llyfr hwn, rhwym [h] faen wrtho, a bwrw ef i ganol Euphrates,

[h] Edrych Dan. 18. 21.

64 A dywed, Fel hyn y ſoddir Babilon, ac ni chyfyd hi, gan y drŵg a ddygaf fi arni: a hwy a ddiffygiant. Hyd hyn *y mae* geiriau Jeremi.

PEN. LII.

Awſt, 12. B.

1 *Sedeciah yn gwrth-ryſela.* 4 *Amgylchynu Jeruſalem, a'r gorchfygu.* 8 *Lladd meibion Sedeciah, a thynnu ei lygaid ymau.* 12 *Nabuzaradan yn lloſgi ac yn anrheithio 'r ddinas,* 24 *yn dwyn caethion ymaith.* 32 *Eſilmerodach yn dyrchafu Jehoiacim.*

MAb [a] un mlwydd ar hugain *oedd* Sedeciah pan † ddechreuodd eſe deyrnaſu, ac un mlynedd ar ddêg y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd* Hamutal, merch Jeremiah, o Libnah. 3405.

[a] 2 Bren. 24. 18.

† Heb. *deyrnaſodd.*

2 Ac eſe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrŵg yngolwg yr ARGLWYDD, yn ôl yr hyn oll a wnaethai Jehoiacim.

3 O herwydd *gan* ddigofaint yr ARGLWYDD y bu yn Jeruſalem, ac yn Juda, hyd oni fwriodd eſe hwynt allan o'i olwg, wrthryſela o Sedeciah, yn erbyn brenhin Babilon.

4 ¶ Ac yn [b] y nawfed flwyddyn o'i deyrnaſiad ef, yn y degfed mîs, ar y degfed *dŷdd* o'r mîs, y daeth Nabuchodonoſor brenhin Babilon, eſe a'i holl lu, yn erbyn Jeruſalem, ac a werſyllaſant yn ei herbyn hi, ac a adeiladaſant gyferbyn â hi amddiffynfa o amgylch ogylch. 3414.

[b] 2 Bren. 25. 1. Pen. 39. 1.

5 Fel y y ddinas a fu yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddêg i'r brenhin Sedeciah.

6 Yn y pedwerydd mîs, ar y nawfed *dŷdd* o'r mîs, y newyn a drymhaodd yn y ddinas, fel nad oedd bara i bobl y wlâd. 3415.

7 Yna y torrwyd y ddinas, a'r holl ryfelwŷr a ffoiſant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nôs, ar hŷd ffordd y porth, rhwng y ddau fûr, yr hwn *oedd* wrth ardd y brenhin, (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch,) a hwy a aethant ar hŷd ffordd y rhôs.

8 ¶ Ond llu 'r Caldeaid a ymlidiaſant ar ôl y brenhin, ac a oddiweddaſant Sedeciah yn rhoſydd Jericho, a'i holl lu ef a waſgarwyd oddi wrtho.

9 Yna hwy a ddaliaſant y brenhin, ac a'i dygaſant ef at frenhin Babilon, i Riblah, yngwlâd Hamath; ac eſe a roddodd farn arno ef.

10 A brenhin Babilon a laddodd feibion Sedeciah yngŵydd ei lygaid ef: eſe a laddodd hefyd holl dywyſogion Juda yn Riblah.

11 Yna eſe a † dynnodd lygaid Sedeciah, ac a'i rhwymodd ef â ‡ chadwyni; a brenhin Babilon a'i harweiniodd ef i Babilon, ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy, hyd ddŷdd ei farwolaeth.

† Heb. *ddallodd.* ‡ Neu, *llyffetheiriau.*

12 ¶ Ac yn y pummed mîs, ar y degfed *dŷdd* o'r mîs, [c] hon *oedd* y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i'r brenhin Nabuchodonoſor brenhin Babilon,) y daeth Nabuzaradan † pennaeth y milwŷr, (*yr hwn* a ſafai ger bron brenhin Babilon,) i Jeruſalem; 3416.

[c] Edrych Ad. 29.

† Heb. *y penlleiddiad.*

13 Ac eſe a loſgodd dŷ 'r ARGLWYDD, a thŷ 'r brenhin, a holl dai Jeruſalem; a phob tŷ mawr a loſgodd eſe â thân. Felly Ad. 14, &c.

14 A holl lu 'r Caldeaid, y rhai *oedd* gyd â phennaeth y milwŷr, a ddrylliaſant holl ſuriau Jeruſalem o amgylch.

15 Yna Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a gaeth-gludodd *rai* o'r bobl wael, a'r gweddill o'r bobl a adawſid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliaſent at frenhin Babilon, a'r gweddill o'r bobl.

16 Ond Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a adawodd *rai* o dlodion y wlâd yn winllanwŷr ac yn arddwŷr.

[d] Pen. 27.

17 [d] A'r Caldeaid a ddrylliaſant [e] y colofnau prês, y rhai *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD, a'r yſtolion, a'r môr prês yr hwn *oedd* yn nhŷ 'r ARGLWYDD; a hwy a ddygaſant eu holl brês hwynt i Babilon.

[e] Edrych 27. 19. 1 Bren. 7. 15, 23, 27, 50.

18 A

18 A hwy a ddygasant ymaith [f] y crochanau, a'r rhawiau, a'r saltringau, a'r cawgiau, a'r thusserau, a'r holl lestri prês, y rhai yr oeddid yn gwasanaethu â hwynt:
19 A'r phiolau, a'r pedyll tân, a'r [g] 1 Bren. 7, 47. cawgiau, a'r crochanau, a'r canhwyllbrennau, a'r thusserau, a'r cwppanau, y rhai [†] Heb. *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a gymmerodd pennaeth y milwyr ymaith:
20 Y ddwy golofn, un môr, a deuddeg o ychen prês, y rhai *oedd* dan yr ystolion, y rhai a wnaethai 'r brenhin Salomon, yn nhŷ 'r ARGLWYDD: [g] nid oedd pwys [†] ar brês yr holl lestri hyn.
21 Ac *am* [h] y colofnau, deunaw cufydd *oedd* uchder un golofn, [‡] a llinyn o ddeuddeg cufydd oedd yn ei hamgylchu: a'i thewdwr yn bedair modfedd; *ac* yn gau *yr oedd.*
22 A chnap prês *oedd* arni, a phùm cufydd *oedd* uchder un cnap; a rhwydwaith, a phomgranadau ar y cnap o amgylch, yn brês i gŷd: ac fel hyn *yr oedd* yr ail golofn, a'i phomgranadau.
23 A'r pomgranadau oeddynt ond pedwar cant ar ystlys: [i] yr holl bomgranadau ar y rhwydwaith o amgylch *oedd* gant.
24 ¶ A [k] phennaeth y milwŷr a gymmerodd Seraiah 'r arch-offeiriad, a Sephaniah 'r ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw 'r [†] drŵs.
25 Ac efe a gymmerodd o'r ddinas ystafellydd, yr hwn oedd swyddog ar y rhyfelwŷr; a seith wŷr [‡] o weision pennaf y brenhin, y rhai a gafwyd yn y ddinas; [†] a phensgrifennydd y llu, yr hwn a fyddai 'n byddino pobl y wlâd; a thri ugeinwr o bobl y wlâd, y rhai a gafwyd ynghanol y ddinas.
26 A Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a gymmerodd y rhai hyn, ac a aeth a hwynt i Riblah, at frenhin Babilon.
27 A brenhin Babilon a'u tarawödd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt yn Riblah, yngwlâd Hamath. Fel hyn y caeth-gludwyd Juda o'i wlâd ei hun. 3416.
28 Dyma 'r bobl a gaeth-gludodd Nabuchodonosor yn [l] y seithfed flwyddyn, [m] tair mîl a thri ar hugain o Juddewon. 3404. [l] Edrych 2 Bren. 24. 12.
29 Yn y ddeunawfed flwyddyn i Nabuchodonosor efe a gaeth-gludodd o Jerusalem wyth gant a deuddeg ar hugain o [†] ddynion. 3414. [m] Edrych 2 Bren. 24. 14.
30 Yn [n] y drydedd flwyddyn ar hugain i Nabuchodonosor, Nabuzaradan pennaeth y milwŷr a gaeth-gludodd saith gant a phump a deugain o Juddewon: yr holl ddynion hyn *oedd* bedair mîl a chwê chant. 3420. [†] Heb. *eneidiau.*
31 ¶ [o] Ac yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain, wedi caeth-gludo Jehoiacim frenhin Juda, yn y deuddegfed mîs, ar y pummed *dŷdd* ar hugain o'r mîs, Efilmerodach brenhin Babilon (yn y flwyddyn *gyntaf* o'i deyrnasiad) [p] a ddyrchafodd ben Jehoiacim brenhin Juda, ac a'i dûg ef allan o'r carchardy, 3442. [n] Edrych Ad. 12. [o] 2 Bren. 25. 27. [p] Gen. 40. 13, 20.
32 Ac a [‡] ddywedodd yn dêg wrtho, ac a osododd ei frenhin-fainc ef uwch law gorsedd-feingciau 'r brenhinoedd, y rhai *oedd* gyd ag ef ym Mabilon. [‡] Heb. *ymddiddanodd ag ef bethau da.*
33 Ac efe a newidiodd ei garchar-wisg ef: ac efe a fwyttaodd fara ger ei fron ef yn wastad, holl ddyddiau ei einioes.
34 Ac *am* ei luniaeth ef, lluniaeth gwastadol a roddwyd iddo gan frenhin Babilon, dogn dŷdd yn ei ddŷdd hyd ddŷdd ei farwolaeth, holl ddyddiau ei einioes. 3444.

[f] Ecsod. 27. 3.

¶ Galarnad JEREMI.

PEN. I.

1 Gosidus gyflwr Jerusalem o herwydd ei phechodau, 12 A hithau 'n cŵyno rhag ei gosid, 18 Ac yn cyfaddef bod barnedgaethau Duw yn gyfawn.

Awst, 12. P. 3394. Cyflawn. 3398. 3405. 3416. 3420.

PA fôdd y mae 'r ddinas aml *ei* phobl yn eistedd ei hunan! *pa fôdd* y mae 'r llosog ym mhlith y cenhedloedd, megis yn weddw! *pa fôdd* y mae tywysoges y taleithiau dan deyrnged!
2 Y mae hi [a] yn wylo 'n hîdl [b] liw nôs, ac *y mae* ei dagrau ar ei gruddiau, [c] heb *neb* [d] o'i holl gariadau yn ei chysuro: ei holl gyseillion a fuant anghywir iddi, *ac* a aethant yn elynion idd.
3 Juda a fudodd ymaith gan flinder, a chan faint caethiwed; y mae hi 'n aros ym mŷsg y cenhedloedd, heb gael gorphwysdra: ei holl erlidwŷr a'i goddiweddasant hi mewn lleoedd cyfyng.
4 Y mae ffyrdd Sion yn galaru, o eisiau rhai yn dyfod i'r wŷl arbennig: ei holl byrth hi *sydd* anghyfannedd, ei hoffeiriaid yn ocheneidio, ei morwynion yn ofidus, a hithau yn [†] flin arni.
5 Ei gwrthwynebwŷr [e] ydynt bennaf, y mae ei gelynion yn ffynnu: canys yr ARGLWYDD a'i gofidiodd hi am amlder ei chamweddau; ei [f] phlant a aethant i gaethiwed o flaen y gelyn.
6 A holl harddwch merch Sion a ymadawödd â hi; y mae ei thywysogion hi fel hyddod heb gael porfa, ac yn myned yn ddinerth o flaen yr ymlidiwr.
7 Y mae Jerusalem, yn nyddiau ei blinder a'i chaledi, yn cofio ei holl [†] hyfrydwch oedd *iddi* yn y dyddiau gynt, pan syrthiodd ei phobl hi yn llâw 'r gelyn, heb *neb* yn ei chynnorthwyo hi: y gelynion a'i gwelsant *hi, ac* a chwarddasant am ben ei Sabbothau.
8 Jerusalem a bechodd bechod; am hynny [‡] y symmudwyd hi: yr holl rai a'i hanrhydeddent, sy 'n ei dïystyru hi, o herwydd [g] iddynt weled ei noethni hi: ie y mae hi yn ucheneidio, ac yn troi yn ei hôl.
9 Ei haflendid *sydd* yn ei godrau, [h] nid yw hi yn meddwl am ei diwedd; am hynny y syrthiodd hi yn rhyfedd, [i] heb *neb* yn ei chysuro: edrych, ARGLWYDD, ar fy mlinder; canys *ym* fawrygodd y gelyn.
10 Y gwrthwynebwr a estynnodd ei lâw ar ei holl [†] hôff-bethau hi: hi a welodd y cenhedloedd yn dyfod i mewn i'w chysegr, i'r rhai y gorchymynnasit ti, [k] na ddelent i'th gynnulleidfa.
11 Y mae ei holl bobl hi yn ucheneidio, [l] yn ceisio bwyd: hwy a roddasant eu hoff-bethau am fwyd i [‡] ddadebru 'r enaid; edrych, ARGLWYDD, a gwêl; canys dirmygus ydwyf fi.
12 ¶ [†] Onid gwaeth gennych chwi, [‡] y fforddolion oll? gwelwch ac edrychwch [m] a oes y fâth ofid a'm gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i mi, â'r hwn y gofidiodd yr ARGLWYDD *ŷ*, yn nŷdd angerdd ei ddigter.

[‡] Heb. *y rhai a dramwywyd y fordd.* [m] 13 O'r

[a] Jer. 13. 17. [b] Job 7. 3. Sal. 6. 6. [c] Ad. 9, 16, 17, 21. [d] Jer. 4. 30. a 30. 14. Ad. 19. [e] Deut. 28. 13, 44. [f] Jer. 52. 28. [g] 1 Bren. 7. 15. 2 Bren. 25. 17. 2 Cron. 3. 15. [h] 1 Bren. 7. 20. [k] 2 Bren. 25. 18. [i] 2 Bren. 25. 18. [k] Neu, *ac yr ysgrifennydd pennaeth y llu.* [l] Edrych 1 Bren. 7. 20. [k] 2 Bren. 25. 18. [†] Heb. *rhiniog.* [‡] Heb. *o'r rhai oedd yn gweled ŵyneb y brenhin.* [†] Neu, *ac yr ysgrifennydd pennaeth y llu.* [†] Heb. *chwerwo.* [e] Deut. 28. 13, 44. [f] Jer. 52. 28. [†] Neu, *bethau dymunol.* [‡] Heb. *yr aeth yn symmudiad,* neu, *yn grwydr.* [g] Jer. 13. 20. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10. [h] Deut. 32. 29. [i] Ad. 2, 17, 21. [†] Neu, *ddymunol,* neu, *byfryd.* [k] Deut. 23. 3. Neh. 13. 1. [l] Jer. 52. 6. [‡] Heb. *ddychwelyd.* [†] Neu, *Nid gwaeth.* [m] Dan. 9. 12,

13 O'r uchelder yr anfonodd eſe dân i'm heſgyrn i, yr hwn a aeth yn drêch nâ hwynt: eſe a ledodd rwyd o flaen fy nhraed, ac a'm dychwelodd yn *ſy* ôl; eſe a'm gwnaeth yn anrheithiedig, *ac* yn ofidus ar hŷd y dydd.

14 Rhwymwyd jau fy nghamweddau â'i lâw ef, hwy a blethwyd, *ac* a ddaethant i fynu am fy ngwddf: eſe a wnaeth i'm nerth ſyrthio; yr ARGLWYDD a'm rhoddodd mewn dwylaw, *oddi tan y rhai* ni allaf gyfodi.

15 Yr ARGLWYDD a fathrodd fy holl rai grymmus o'm mewn; eſe a gyhoeddodd i'm herbyn gymmanfa, i ddifetha fy ngwŷr jeuaingc: † *fel* gwinwrŷf [n] y fathrodd yr ARGLWYDD y forwyn, merch Juda.

16 Am hyn yr ydwyf yn wylo, [o] y mae fy llygad, fy llygad yn rhedeg gan ddwfr o herwydd pellhâu oddi wrthyf ddiddanwr a ‡ ddadebrai fy enaid: fy meibion ſydd anrheithiedig, am i'r gelyn orchfygu.

17 [p] Sion a ledodd ei dwylaw, heb neb yn ei diddanu: yr ARGLWYDD a orchymynnodd am Jacob, *fod* ei elynion yn ei gylch: Jeruſalem ſydd fel gwraig ſiſglwyſus yn eu mŷſg hwynt.

18 ¶ [q] Cyfiawn yw 'r ARGLWYDD; o blegid myfi [r] a fûm anufudd i'w † air ef: gwrandêwch, attolwg, bobloedd oll, a gwelwch fy ngofid: fy morwynion a'm gwŷr jeuaingc a aethant i gaethiwed.

19 Gelwais am fy nghariadau, *a* [s] hwy a'm twyllaſant; fy offeiriaid a'm henafgwŷr a drengaſant yn y ddinas; tra oeddynt yn ceiſio iddynt ſwyd i ddadebru eu henaid.

20 Gwêl, O ARGLWYDD; canys y mae yn gyſyng arnaf: [t] fy ymyſgaroedd a gyffroiſant, fy nghâlon a drôdd ynof; o herwydd fy mod yn rhŷ anufudd: [u] y mae y cleddyf yn diſetha oddi allan, megis marwolaeth *ſy* gartref.

21 Clywſant fy mod i yn ucheneidio, nid *oes* a'm diddano: fy holl elynion, *pan* glywſant fy nrygfyd, a lawenychaſant am i ti wneuthur *hynny: ond* ti a ddygi i ben [x] y dŷdd a gyhoeddaiſt, a hwy a fyddant fel finnau.

22 Deued eu holl ddrygioni hwynt o'th flaen di; a gwnâ iddynt hwy fel y gwnaethoſt i minnau, am fy holl gamweddau: o blegid *y mae* fy ucheneidiau yn aml, [y] a'm câlon yn ofidus.

† Neu, *fathrodd yr Arg. winwrŷf y forwyn.*
[n] Eſay 63. 3.
[o] Jer. 13. 17. a 14. 17.
[p] Jer. 4. 31.
[q] Dan. 9. 7.
[r] 1 Sam. 12. 14, 15.
† Neu, *orchymyn.* Heb. *enau.*
[s] Jer. 30. 14. Ad. 2.
[t] Eſay 16. 11. Jer. 48. 36. Pen. 2. 11. Hoſ. 11. 8.
[u] Deut. 32. 25. Ezec. 7. 15.
[x] Eſay 13, &c. Jer. 46, &c.
[y] Pen. 5. 17.

PEN. II.

1 *Jeremi yn galaru am ofid Jeruſalem:* 20 *Ac yn cwyno wrth Dduw faint oedd.*

PA fôdd y dûg yr ARGLWYDD gwmmwl ar ferch Sion, yn ei ſorriant: y bwriodd degwch Iſrael i lawr o'r nefoedd, ac na chofiodd [a] leithig ei draed yn nŷdd ei ddigofaint?

2 Yr Arglwydd a lyngcodd [b] heb arbed holl anneddau Jacob; eſe a ddifrododd yn ei ddigter amddiffynfeydd merch Juda; eſe † a'u tynnodd *hwynt* i lawr, *ac* a ddifwynodd y deyrnas a'i thywyſogion.

3 Mewn ſorriant digllon y torrodd eſe holl gorn Iſrael: eſe a dynnodd *ei* ddeheulaw yn ôl oddi wrth y gelyn; ac yn erbyn Jacob y cynneuodd megis fflam danllyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.

4 Eſe a annelodd ei fŵa fel gelyn; ſafodd a'i ddeheulaw fel gwrthwynebwr, ac a laddodd bob dim hyfryd i'r golwg, ym mhabell merch Sion: fel tân y tywalltodd eſe ei ddigofaint.

5 Yr Arglwydd ſydd megis gelyn; eſe a lyngcodd Iſrael, eſe a lyngcodd ei holl balaſau hi: eſe a ddifwynodd ei hamddiffynfeydd, ac a wnaeth gŵynfan a galar yn aml ym merch Juda.

6 Eſe [c] a anrheithiodd † ei babell [b] fel gardd, eſe a ddinyſtriodd leoedd ei gymmanfa: yr ARGLWYDD a wnaeth anghofio yn Sion yr uchelwyl a'r Sabboth, ac yn llidiowgrwydd ei ſorriant y dirmygodd eſe 'r brenhin a'r offeiriad.

7 Yr Arglwydd a wrthododd ei allor; a ffieiddiodd ei gyſſegr; ‡ rhoddodd gaerau ei phalaſau hi yn llâw 'r gelyn: [e] rhoddaſant ſioedd yn nhŷ 'r ARGLWYDD, megis ar ddŷdd uchelwyl.

8 Yr ARGLWYDD a fwriadodd ddifwyno mûr merch Sion; [f] eſe a eſtynnodd linyn, ac nid attaliodd ei lâw rhag † diſetha: am hynny y gwnaeth eſe i'r rhagfur ac i'r mûr alaru; cŷd-leſgaſant.

9 Ei phyrth a foddaſant i'r ddaear; eſe a ddiſethodd, ac a ddrylliodd ei barrau hi: [g] ei brenhin a'i thywyſogion *ydynt* ym mŷſg y cenhedloedd: heb gyfraith *y mae*; [h] a'i phrophwydi heb gael gweledigaeth gan yr ARGLWYDD.

10 Henuriaid merch Sion a eiſteddant ar lawr, a dawânt â ſôn; [i] goſodaſant lwch ar eu pennau, ymwregyſaſant â ſachliain: gwŷryfon Jeruſalem a oftyngaſant eu pennau i lawr.

11 [k] Fy llygaid ſy yn pallu gan ddagrau, [l] fy ymyſgaroedd a gyffroiſant, fy afu a dywalldwyd ar y ddaear; o herwydd dinyſtr merch fy mhobl, pan lewygodd [m] y plant a'r rhai yn ſugno yn heolydd y ddinas.

12 Hwy a ddywedant wrth eu mammau, Pa le *y mae* ŷd a gwin? pan lewygent fel yr archolledig yn heolydd y ddinas; pan dywalldent eu heneidiau ym mynwes eu mammau.

13 Pa beth a gymmeraf yn dyſt i ti? beth a gyffelybaf i ti, O ferch Jeruſalem? beth a gyſtadlaf â thi, fel y'th ddiddanwyf, O forwyn, merch Sion? canys *y mae* dy ddinyſtr yn fawr, fel y môr, pwy a'th jachâ di?

14 Dy [n] brophwydi a welſant i ti gelwydd a diflaſrwydd, ac ni ddadguddiaſant dy anwiredd, i droi ymaith dy gaethiwed: eithr hwy a welſant i ti feichiau celwyddog, ac achoſion deol.

15 [o] Y rhai oll a dramwyant y ffordd, [p] a gurent *eu* dwylaw arnat ti; chwibanent, ac eſgydwent eu pennau ar ferch Jeruſalem, *gan ddywedyd*, Ai dyma 'r ddinas a alwent [q] yn berffeithrwydd tegwch, yn llawenydd yr holl ddaear?

16 [r] Dy holl elynion a ledaſant eu ſafnau arnat ti, a chwibanaſant, ac a eſgyrnygaſant ddannedd, ac a ddywedaſant, Llyngcaſom *bi:* yn ddiau dyma 'r dŷdd a ddiſgwiliaſom ni; ni a'i cawſom, ni a'i gwelſom.

17 Yr ARGLWYDD a wnaeth [s] yr hyn a ddychymygodd; ac a gyflawnodd ei air, yr hwn a orchymynnodd eſe er y dyddiau gynt: [t] eſe a ddifrododd, ac nid arbedodd; eſe a wnaeth i'r gelyn lawenychu yn dy erbyn di, eſe a ddyrchafodd gorn dy wrthwynebwŷr di.

18 Eu câlon hwynt a waeddodd ar yr Arglwydd, O ſûr merch Sion, tywallt [u] ddagrau ddŷdd a nôs fel afon: na orphwys, ac na pheidied canwyll dy lygad.

19 Cyſod, cyhoedda liw nôs; yn nechrau 'r wiliadwriaeth [x] tywallt dy gâlon fel dwfr ger bron yr ARGLWYDD: dyrchafa

[a] 1 Cron. 28. 2. Sal. 99. 5. a 132. 7.
[b] Ad. 17, 21. Pen. 3. 43.
† Heb. *a wnaeth* iddynt *tyſtwrdd* â'r *llawr.*
[c] Sal. 80. 12. a 89. 40. Eſay 5. 5.
† Neu, *ei gae.*
[d] Eſay 1. 8.
‡ Heb. *cauodd.*
[e] Sal. 74. 4.
[f] 2 Bren. 21. 13. Eſay 34. 11.
† Heb. *llyngcu.*
[g] 2 Bren. 24. 15. a 25. 7.
[h] Sal. 74. 9. Ezec. 7. 26.
[i] Job 2. 12.
[k] Pen. 3. 48, &c.
[l] Pen. 1. 20.
[m] Ad. 19. Pen. 4. 4.
[n] Jer. 2. 8. a 5. 31. a 14. 14. a 23. 16. a 27. 14. a 29. 8, 9. Ezec. 13. 2.
[o] 2 Bren. 9. 8.
[p] Ezec. 25. 6.
[q] Sal. 48. 2. a 50. 2.
[r] Pen. 3. 46.
[s] Lef. 26. 16, &c. Deut. 28. 15, &c.
[t] Ad. 2.
[u] Jer. 14. 17. Pen. 1. 16.
[x] Sal. 62. 8.

chafa dy ddwylaw atto ef am einioes dy blant, y rhai fydd yn llewygu o newyn ym mhen pob heol.

20 ¶ Edrych, ARGLWYDD, a gwêl i bwy y gwnaethoſt fel hyn: a fwytty 'r gwraggedd eu ffrwyth eu hun, plant ‡ o rychwant o hŷd? a leddir yr offeiriad a'r prophwyd ynghyſſegr yr ARGLWYDD?

21 Jeuangc a hên fydd yn gorwedd ar lawr *yn* yr heolydd: fy morwynion a'm gwŷr jeuaingc a fyrthiaſant trwy 'r cleddyf: a ti a'u lleddaiſt *hwynt* yn nŷdd dy ſorriant, lleddaiſt *hwy* heb arbed.

22 Gelwaiſt megis ar ddŷdd uchelŵyl fy nychryn o amgylch, fel na ddiangodd, ac na adawŷd neb yn nŷdd ſorriant yr ARGLWYDD: y gelyn a ddifethodd y rhai a faethais ac a fegais i.

PEN. III.

1 *Y ffyddloniaid yn cŵynſan am eu gofidiau:* 22 *A thrwy drugareddau Duw, yn cadarnhâu eu gobaith.* 37 *Yn cydnabod cyfiawnder Duw:* 55 *Yn gweddïo am ymwared iddynt eu hunain,* 64 *a dïal ar eu gelynion.*

MYfi *yw* 'r gŵr a welodd flinder gan wialen ei ddigoſaint ef.

2 *I* dywyllwch, ac nid *i* oleuni yr arweiniodd ac y tywyſodd efe fi.

3 Yn ſy erbyn i yn ddïau y trôdd efe; *ac* y mae efe yn troi ei lâw ar hŷd y dŷdd.

4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm croen yn hên, efe a ddrylliodd fy eſgyrn.

5 Efe a adeiladodd i'm herbyn, ac a'*m* hamgylchodd â buſtl ac â blinder.

6 Efe a'm goſododdd mewn tywyll leoedd, fel y rhai ſydd wedi marw er ys talm.

7 Efe a gauodd o'm hamgylch, fel nad elwyf allan: efe a wnaeth fy llyffethair i yn drom.

8 Pan lefwyf, a *phan* floeddiwyf, efe a gau allan fy ngweddi.

9 Efe a gauodd fy ffyrdd â cherrig nâdd, efe a ŵyrodd fy llwybrau.

10 *Yr oedd* efe i mi *fel* arth yn cynllwyn, *neu* lêw mewn llochesau.

11 Efe a ŵyrodd fy ffyrdd, ac a'm dryllioddd; yn anrheithiedig y gwnaeth fi.

12 Efe a annelodd ei fŵa, ac a'm goſododd fel nôd i ſaeth.

13 Efe a wnaeth i ſaethau ei gawell fyned i'm harennau.

14 Gwatworgerdd oeddwn i'm holl bobl, *a*'u cân ar hŷd y dŷdd.

15 Efe a'm llanwodd â chwerwder, *efe* a'm meddwodd i â'r wermod.

16 Efe a dorrodd fy nannedd â cherrig, ac a'm trybaeddodd yn y llŵch.

17 A phelleaiſt fy enaid oddi wrth heddwch; anghofiais ddaioni.

18 A mi a ddywedais, Darfu am fy nerth a'm gobaith oddi wrth yr ARGLWYDD.

19 ‡ Cofia fy mlinder a'm gofid, y wermod, a'r buſtl.

20 Fy enaid gan gofio a gofia, ac a † ddarſtyngwyd ynofi.

21 Hyn yr ydwyf yn ei ‡ adgofio, am hynny y gobeithiaf.

22 ¶ Trugareddau 'r ARGLWYDD *yw* na ddarfu am danom ni: o herwydd ni phalla ei doſturiaethau ef.

23 Bob borau *y deuant* o newydd: mawr *yw* dy ffyddlondeb.

24 Yr ARGLWYDD *yw* fy rhan i, medd fy enaid; am hynny y gobeithiaf ynddo.

25 Daionus *yw* 'r ARGLWYDD i'r rhai a ddiſgwiliant wrtho, *ac* i'r enaid a'i ceiſio.

26 Da *yw* gobeithio a diſgwil yn ddiſtaw am jechydwriaeth yr ARGLWYDD.

27 Da *yw* i ŵr ddwyn *yr* jau yn ei jeuengctid.

28 *Efe* a eiſtedd ei hunan, ac a dau â ſôn; am iddo *ei* dwyn *hi* arno.

29 Efe a ddyry ei enau yn y llŵch, *i edrych* a oes obaith.

30 Efe a ddyry *ei* gern i'r hwn a'i tarawö, efe a lenwir â gwaradwydd.

31 O blegid nid yn dragywydd y gwrthyd yr Arglwydd:

32 Ond er iddo gyſtuddio, etto efe a doſturia, yn ôl amlder ei drugareddau.

33 Canys nid o'i † fôdd y blina efe, nac y cyſtuddia blant dynion:

34 I fathru holl garcharorion y ddaear dan ei draed,

35 I ŵyro barn gŵr, o flaen ŵyneb y Goruchaf.

36 Nid yw 'r Arglwydd yn gweled *yn dda* wneuthur cam â gŵr yn ei ſatter.

37 ¶ Pwy a ddywed y bydd dim heb i'r Arglwydd *ei* orchymmyn?

38 Oni ddaw o enau 'r Goruchaf ddrŵg a da?

39 Pa ham y ‡ grwgnach dŷn byw, gŵr am goſbedigaeth ei bechod?

40 Ceiſiwn a chwiliwn ein ffyrdd, a dychwelwn at yr ARGLWYDD.

41 Dyrchafwn ein calonnau a'*n* dwylaw at Dduw yn y nefoedd.

42 Nyni a wnaethom gamwedd, ac a fuom anuſudd; tithau nid arbedaiſt.

43 Gorchuddiaiſt *ni* â ſorriant, ac erlidiaiſt ni: lleddaiſt, nid arbedaiſt.

44 Ti a'th guddiaiſt dy hun â chwmmwl, fel na ddeuai *ein* gweddi trwodd.

45 Ti a'n gwnaethoſt yn ſorod, ac yn yſgubion, ynghanol y bobl.

46 Ein holl elynion a ledaſant eu ſafnau yn ein herbyn.

47 Dychryn a magl a ddaeth arnom, anrhaith a dinyſtr.

48 Fy llygad a ddiferodd ffrydiau o ddwfr, o herwydd dinyſtr merch fy mhobl.

49 Fy llygad a ddiferodd, ac ni pheidiodd, am nad oes gorphwyſdra:

50 Hyd oni edrycho, ac *oni* yſtrio 'r ARGLWYDD o'r nefoedd.

51 Y mae fy llygad yn blino fy enaid, ‡ o herwydd holl ferched fy ninas.

52 Fy ngelynion gan hela a'm heliaſant yn ddïachos, fel aderyn.

53 Torraſant ymaith fy einioes yn y pwll; a bwriaſant gerrig arnaf.

54 Y dyfroedd a lifaſant dros fy mhen; dywedais, Torrwyd fi ymaith.

55 ¶ Gelwais ar dy enw di, O ARGLWYDD, o'r pwll iſaf.

56 Ti a glywaiſt fy llêf: na chûdd dy glûſt rhag fy uchenaid a'm gwaedd.

57 Ti a ddaethoſt yn nês y dŷdd y gelwais arnat: dywedaiſt, Nac ofna.

58 Ti, O Arglwydd, a ddadleuaiſt gyd â'm henaid: gwaredaiſt fy einioes.

59 Ti, O ARGLWYDD, a welaiſt fy ngham: barn di fy marn i.

60 Ti a welaiſt eu holl ddïal hwynt, *a*'u holl amcanion i'm herbyn i.

61 Clywaiſt eu gwaradwydd, O ARGLWYDD, *a*'u holl fwriadau i'm herbyn;

62 Gwefuſau y rhai a gôdant i'm herbyn, a'u myfyrdod i'm herbyn, ar hŷd y dŷdd.

63 Edrych ar eu heiſteddiad a'u cyfodiad; myfi *yw* eu cân hwynt.

64 ¶ Tâl

y Ad. 11.
a Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Jer. 19. 9. Pen. 4. 10. Ezec. 5. 10.
‡ Neu, *a drinir â dwylaw.*
a Pen. 3. 43. Awſt, 13. P,
b Sal. 88. 5, 6. b Job 3. 23. a 19. 8.
c Job 10. 16. Eſay 38. 13. Hoſ. 5. 14. a 13. 7, 8.
d Job 7. 20. a 16. 12.
† Heb, *feibion.*
e Jer. 20. 7.
f Job 30. 9. Sal. 69. 12. Ad. 63.
‡ Neu, *Wrth gofio.*
† Neu, *grymmwyd.*
‡ Heb. *ddychwelyd at fy nghàlon.*
g Mal. 3. 6.
h Sal. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Jer. 10. 16.
i Jer. 15. 17.
k Eſay 50. 6. Mat. 5. 39.
l Ezec. 33. 11.
† Heb. *gàlon.*
m Sal. 33. 9.
n Job 2. 10. Eſay 45. 7. Amos 3. 6.
o Diar. 19. 3.
‡ Neu, *cŵyna.*
p Pen. 2. 2, 17, 21.
q 1 Cor. 4. 13.
r Pen. 2. 16.
s Eſay 24. 17. Jer. 48. 43.
t Jer. 4. 19. a 9. 1. a 14. 17. Pen. 2. 11.
‡ Neu, *yn fwy nâ*
u Sal. 35. 7, 19. a 69. 4. a 109. 3. a 119. 161.
x Sal. 69. 2. a 124. 4, 5.
y Sal. 31. 22. Eſay 38. 10, 11.
z Sal. 130. 1.
a Ad. 14.

64 ¶ [b] Tâl y pwyth iddynt, O ARGLWYDD, yn ôl gweithred eu dwylaw.

65 Dôd iddynt ‡ ofid càlon, dy felldith iddynt.

66 Erlid hwynt â digofaint, a difetha hwy oddi tan [c] nefoedd yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

1 *Sion yn cŵyno ei thoſtur gyfiawr:* 13 *Yn cyffeſu ei phechodau.* 21 *Bygythio Edom;* 22 *A chyſſuro Sion.*

PA ſôdd y tywyllodd yr aur! y newidiodd yr aur coeth da! taflwyd cerrig y cyſſegr ym mhen pob heol.

2 Gwerthfawr feibion Sion, a chyſtal ag aur pûr; pa ſôdd y cyfriſwyd hwynt [a] fel 'ſtenau pridd, gwaith dwylo 'r crochenydd!

3 Y dreigiau a dynnant allan eu bronnau, a roddant ſugn i'w cenawon; merch fy mhobl *a aeth* yn greulon, [b] fel yr eſtryſiaid yn yr anialwch.

4 [c] Tafod y plentyn ſugno ſydd yn glynu wrth daflod ei enau gan ſyched: [d] y plant a ofynnant fara, *ond* nid *oedd* a dorrai iddynt.

5 Y rhai a ymborthent yn foethus a ddiſethwyd yn yr heolydd: y rhai a feithrinwyd mewn yſgarlad [e] a gofleidiant y tommennydd.

6 Canys mwy yw ‡ anwiredd merch fy mhobl nâ † phechod Sodoma, yr hon [f] a ddinyſtriwyd megis yn ddiſymmwth, ni ſafodd llâw arni.

7 Purach oedd ei Nazareaid hi nâ'r eira, gwynnach oeddynt nâ'r llaeth; gwridoccach oeddynt o gorph nâ'r cwrel, â'u trwſſiad *oedd* o Saphyr:

8 † Duach yw 'r golwg arnynt nâ'r gloyn; nid adweinir hwynt yn yr heolydd: eu croen a lŷn wrth eu heſgyrn, gwywodd, aeth yn debyg i bren.

9 Gwell yw y rhai a laddwyd a chleddyf nâ'r rhai a laddwyd â newyn: o blegid y rhai hyn a † ddihoenant, wedi eu trywanu o eiſiau cnŵd y maes.

10 [g] Dwylaw gwragedd toſturiol a ferwaſant eu plant eu hun: eu [h] hymborth oeddynt yn ninyſtr merch fy mhobl.

11 Yr ARGLWYDD a gyflawnodd ei ddigter, a dywalldodd lidiowgrwydd ei ſorriant, ac [i] a gynneuodd dân yn Sion, yr hwn a ddifaodd ei ſeiliau hi.

12 Ni choeliaſai brenhinoedd y ddaear, na holl drigolion y bŷd, y deuai 'r gwrthwynebwr a'r gelyn i mewn i byrth Jeruſalem.

13 ¶ [k] Âm bechodau ei phrophwydi, *ac* anwiredd ei hoffeiriaid, y rhai a ollyngaſant waed y rhai cyfiawn o'i mewn hi;

14 Gwibiaſant *fel* deillion yn yr heolydd, *ac* ymddifwynaſant gan waed, † fel na ellid cyffwrdd â'u dillad hwynt.

15 Gwaeddaſant arnynt, Ciliwch; ‡ aflan *yw*; ciliwch, ciliwch na chyffyrddwch; pan ffoiſant, ac yr aethant ymaith. Dywedent ym mŷſg y cenhedloedd, Ni thrigant hwy *yma* mwyach.

16 † Sorriant yr ARGLWYDD a'u gwaſgarodd hwynt; nid edrych efe arnynt mwy: ni pharchent hwy 'r offeiriaid, ni thoſturient wrth yr henafgwŷr.

17 Ninnau hefyd, [l] ein llygaid a ballaſant am ein cynhorthwy ofer: gan ddiſgwil diſgwil yr oeddem ni wrth genhedlaeth ni allai *ein* hachub.

18 [m] Hwy a olrheiniant ein cerddediad, fel na allwn fyned ar hŷd ein heolydd: y mae ein diwedd ni yn agos, ein dyddiau ni a gyflawnwyd; canys daeth ein diwedd ni.

19 [n] Buanach yw ein herlidwŷr nag eryrod yr awyr, y maent yn ein herlid ni ar y mynyddoedd, yn ein cynllwyn yn yr anialwch.

20 [o] Anadl ein ffroenau, enneiniog yr ARGLWYDD, [p] a ddâliwyd yn eu ‡ rhwydau hwynt, *am* yr hwn y dywedaſem, Dan ei gyfgod ef y byddwn ni byw ym mŷſg y cenhedloedd.

21 Bydd lawen a hyfryd, merch Edom, yr hon wyt yn trigo yn nhîr Us: [q] daw 'r cwppan attat tithau hefyd; ti a feddwi ac a ymnoethi.

22 ¶ [r] Gorphennwyd dy ‡ goſbedigaeth di, merch Sion: ni chaeth-gluda efe di mwy: efe a ymwêl â'th anwiredd di, merch Edom; † efe a ddadguddia dy bechodau.

† Neu, *a'th gaeth-gluda* am *dy bechodau.*

PEN. V.

Toſtur gŵynfan Sion mewn gweddi at Dduw.

COfia O ARGLWYDD, beth a ddaeth i ni: edrych a gwêl ein gwaradwydd.

2 Ein hetifeddiaeth ni a drôwyd i eſtroniaid; a'n tai i ddieithriaid.

3 Ymddiaid ydym heb dadau; ein mammau *fydd* megis gweddwon.

4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am arian; ein coed ſy 'n dyfod am werth.

5 † Ein gwarrau ſydd dan erlid: llafurio 'r ydym, nid oes gorphwyſdra i ni.

6 Rhoiſom ein llâw i'r Aiphtiaid, i'r Aſſyriaid, i gael digon o fara.

7 [a] Ein tadau a bechafant, ac nid *ydynt:* ninnau ſy 'n dwyn eu ‡ côſb hwynt.

8 Gweiſion ſy 'n llywodraethu arnom ni, heb *fod* a'*n* gwaredo o'u llâw hwynt.

9 *Mewn embydrwydd* am ein heinioes y dygaſom ein bara i mewn, o herwydd cleddyf yr anialwch.

10 Ein [b] croen a dduodd fel ffwrn, ‡ gan y newyn tôſt.

11 Hwy a dreiſiaſant y gwragedd yn Sion: *a*'r morwynion yn ninâſoedd Juda.

12 Crogaſant dywyſogion â'u dwylaw; [r] ni pherchid wŷnebau 'r henafgwŷr.

13 Hwy a gymmeraſant y gwŷr jeuaingc i falu; a'r plant a ſyrthiaſant dan y coed.

14 Yr henafgwŷr a beidiaſant â'r porth; y gwŷr jeuaingc â'u cerdd.

15 Darfu llawenydd ein càlon: ein dawns a drôdd yn alar.

16 Syrthiodd † y goron *oddi am* ein pen: gwae ni yn awr bechu o honom.

17 Am hyn [d] y mae 'n càlon yn ofidus; [e] am hyn y tywyllodd ein llygaid.

18 O herwydd mynydd Sion, yr hwn a anrheithiwyd, y mae 'r llwynogod yn rhodio ynddo.

19 [f] Ti, ARGLWYDD, a barhei byth; dy orſeddfaingc yn oes oeſoedd.

20 Pa ham yr anghofi ni byth, *ac* y gadewi ni dros hîr ddyddiau?

21 [g] Dychwel ni, O ARGLWYDD, attat ti, a ni a ddychwelir; adnewydda 'n dyddiau megis cynt.

22 ‡ Eithr ti a'n llwyr-wrthodaiſt ni: ti a ddigiaiſt wrthym ni yn ddirfawr.

[b] Sal 28. 4. ‡ Neu, *tynyntroydd.* [c] Sal. 8. 3.

Awſt, 14. B.

[a] Eſay 30. 14. Jer. 29. 11. [b] Job 39. 14, 16. [c] Sal. 22. 15. [d] Edrych Pen. 2. 11, 12.

[e] Job 24. 8. ‡ Neu, *cofpedigaeth.* † *chofpedigaeth.* [f] Gen. 19. 25.

† Heb. *Tywyllach nâ du.*

† Heb. *lifeiriant.* [g] Pen. 2. 20. [h] Deut. 28. 57. 2 Bren. 6. 29. [i] Deut. 32. 22. [k] Jer. 5. 31. a 23. 21. † Neu, *gan na's gallent na chyffyrddant a'u &c.* ‡ Neu, *aflan.* † Heb. *wynebau.* [l] 2 Bren. 24. 7. Eſay 30. 6, 7. Jer. 37. 7. Ezec. 29. 16.

[m] 2 Bren. 25. 4, 5. [n] Deut. 28. 49. [o] Gen. 2. 7. [p] Jer 52. 8. Ezec. 12. 13. a 19. 4, 8.

3394. ‡ *Foſydd.*

[q] Jer. 25. 15, 16, 21. [r] Eſay 40. 2. ‡ Neu, *anwiredd.* † Neu, *a'th gaeth-gluda* am *dy bechodau.*

Awſt, 14. P. † Heb. *Ar ein gwarrau y'n herlidir.* [a] Jer. 31. 29. Ezec. 18. 2. ‡ *Anwireddau.* [b] Job 30. 30. Sal. 119. 83. ‡ Neu, *gan ddychrynia-dau,* neu, *dymheſtloeld y newyn.* [c] Eſay 47. 6. † Heb. *coron ein.* [d] Pen. 2. 22. [e] Sal. 6. 7. [f] Sal. 9. 7. a 10. 16. a 29. 10. a 90. 2. a 102. 12, 27. a 145. 13. Hab. 1. 12. [g] Sal. 80. 3, 7, 19. Jer. 31. 18. ‡ *Canys a lwyr wrthodi di nyni?*

PEN. I.

‖ *Yr amſer y prophwydodd Ezeciel yng Nghebar.* 4 *Gweledigaeth y pedwar Cerub,* 15 *Y pedair olwyn* ; 26 *A gogoniant Duw.*

3409. A Darfu yn y ddegfed flwyddyn ar hugain, yn y pedwerydd *mis*, ar y pummed *dydd* o'r mis, (a mi ym mŷſg ‡ y gaeth-glud wrth afon Cebar) [a] agoryd y nefoedd ; a gwelwn weledigaethau Duw.

‡ *y rhai a gaeth-gludaſid.*

2 Yn y pummed *dydd* o'r mîs, (honno *oedd* y bummed flwyddyn o gaeth-gludiad [b] brenhin Jehoiacin,)

[a] Felly Mat. 3.16. Act. 7. 56. a 10. 11.

3 Y daeth gair yr ARGLWYDD yn eglur at † Ezeciel yr offeiriad mâb Buzi, yn nhir y Caldeaid, wrth afon Cebar ; ac [c] yno y bu llâw'r ARGLWYDD arno ef.

[b] 2 Bren. 24. 12. † Heb. *Jehezeciel.*

4 ¶ Yna'r edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd gorwynt, *a* chwmmwl mawr, a thân yn ymgymmeryd, a diſgleirdeb o amgylch iddo ; ac o'i ganol, *ſef* o ganol y tân fel lliw * ambr.

[c] 1 Bren. 18. 46. Pen. 3. 14, 22. * *gweſr.*

5 Hefyd o'i ganol *y daeth* cyffelybrwydd i bedwar peth byw. A [d] dyma eu hagwedd hwynt, Dull dŷn oedd iddynt.

[d] Pen. 10. 8, &c.

6 A [e] phedwar ŵyneb *i bob* un, a phedair aden *i bob* un o honynt.

[e] Ad. 10.

7 A'u traed yn † draed uniawn ; a gwadn eu traed fel gwadn troed llô ; a gwreichioni yr oeddynt, fel lliw efydd gloyw.

† Heb. *droed.*

8 Ac *yr oedd* dwylo dŷn oddi tan eu hadenydd, ar eu pedwar yſtlys ; eu hwynebau hefyd a'u hadenydd *oedd* ganddynt ill pedwar.

9 [f] Eu hadenydd hwynt *oedd* wedi eu cyſſylltu y naill wrth y llall : pan gerddent ni thröent ; aent bob un yn union rhag ei ŵyneb.

[f] Ad. 11, 12.

10 Dyma [g] ddull eu hŵynebau hwynt ; ŵyneb dŷn, ac ŵyneb llêw, *oedd* ar y tu dehau iddynt ill pedwar : ac ŵyneb ŷch o'r tu aſſwy iddynt ill pedwar, ac ŵyneb eryr iddynt ill pedwar.

[g] Edrych Dad. 4. 7.

11 Dyma eu hŵynebau hwynt ; a'u hadenydd *oedd* wedi eu ‡ dosbarthu oddi arnodd, dwy i bob un wedi eu cyſſylltu â'u gilydd, a [h] dwy oedd yn cuddio eu cyrph.

‡ Neu, *lledu.* [h] Eſay 6. 2.

12 [i] Aent hefyd bob un yn uniawn rhag ei ŵyneb ; [k] i'r lle y byddai'r yſbryd ar fyned, yno yr aent ; [l] ni thröent pan gerddent.

[i] Ad. 9. [k] Ad. 20. [l] Ad. 17.

13 Dyma ddull y pethau byw ; Eu gweledigaeth oedd fel marwor tân yn lloſgi, *ac* fel gweledigaeth ffaglau : yr oedd eſe yn ymgerdded rhwng y pethau byw, a diſglair oedd y tân, a mêllt yn dyfod allan o'r tân.

14 Rhedai hefyd a dychwelai'r pethau byw, fel gweledigaeth meillden.

15 ¶ Edrychais hefyd ar y pethau byw : ac wele ar lawr yn ymmyl y pethau byw, un olwyn gyd â'i bedwar ŵyneb.

16 Dull yr olwynion a'u gwaith *oedd* fel lliw Beril : a'r un dull oedd iddynt ill pedair ; a'u gwêdd hwynt, a'u gwaith, fel pe byddai olwyn ynghanol olwyn.

17 Pan elent, aent ar eu pedwar ochr : [m] ni thröent pan gerddent.

[m] Ad. 12.

18 Eu cantau hefyd oedd gyfuwch ag yr oeddynt yn oſnadwy : a'u cantau *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch ill pedwar.

19 A phan gerddai'r pethau byw, yr olwynion a gerddent wrthynt ; a phan ymgodai'r pethau byw oddi ar y ddaear, yr ymgodai'r olwynion.

20 [u] Lle *y byddai* 'r yſbryd i fyned yr aent, yno *'r oedd* eu hyſbryd ar fyned ; a'r olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwynt : canys yſbryd ‡ y peth byw *oedd* yn yr olwynion. 3409. [n] Ad. 12. ‡ Neu, *hywyd.*

21 [o] Cerddent pan gerddent hwythau, a ſafent pan ſafent hwythau ; a phan ymgodent hwy oddi ar y ddaear, yr olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwythau : canys yſbryd ‡ y peth byw *oedd* yn yr olwynion. [o] Ad. 19, 20. ‡ Neu, *hywyd.*

22 Ac *yr oedd* ar bennau'r pethau byw ddull y ffurfafen, fel lliw Grifial oſnadwy, wedi ei heſtyn dros eu pennau hwynt oddi arnodd.

23 A than y ffurfafen *yr oedd* eu hadenydd hwynt, yn uniawn y naill tu ag at y llall : dwy i bob un, yn eu cuddio o'r naill du, a dwy i bob un yn cuddio eu cyrph, o'r tu arall.

24 A mi a glywn ſŵn eu hadenydd hwynt, fel ſŵn dyfroedd lawer, fel ſŵn yr Holl-alluog, pan gerddent : ſŵn lleferydd, fel ſŵn llu : pan ſafent, llaeſent eu hadenydd.

25 Ac yr oedd llais oddi ar y ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, pan ſafent, *ac* y llaeſent eu hadenydd.

26 ¶ Ac oddi ar y ffurfafen, yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, *yr oedd* cyffelybrwydd gorſedd-faingc, fel gweledigaeth maen Saphir, ac ar gyffelybrwydd yr orſeddfaingc *yr oedd* oddi arnodd arno ef, gyffelybrwydd megis gweledigaeth dŷn.

27 Gwelais hefyd megis lliw * ambr, fel gweledigaeth tân o'i fewn o amgylch, o weledigaeth ei lwynau ac uchod, ac o weledigaeth ei lwynau ac iſod, y gwelais megis gweledigaeth tân, a diſgleirdeb iddo oddi amgylch. * *gweſr.*

28 [p] Fel gweledigaeth y bŵa a fydd yn y cwmmwl ar ddŷdd gwlâwög, fel hyn *yr oedd* gweledigaeth y diſgleirdeb o amgylch : dyma weledigaeth cyffelybrwydd gogoniant yr ARGLWYDD. A phan welais, [q] ſyrthiais ar fy ŵyneb, a chlywais lais un yn llefaru. [p] Dad. 4. 3. [q] Pen. 3. 23. Dan. 8. 17. Dad. 1. 17.

PEN. II.

‖ *Awdurdod Ezeciel* ; 6 *A'i addyſg.* 9 *Plŷg llyfr ei orthrwm brophwydoliaeth ef.*

AC eſe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, ſâf ar dy draed, a mi a leſaraf wrthyt. Awſt, 15. B. [a] Pen. 3. 24.

2 [a] A'r yſbryd a aeth ynof, pan leſarodd eſe wrthyf, ac a'm goſododd ar fy nhraed, fel y clywais yr hwn a leſarodd wrthyf. [a] A'r ‡ Heb. *genhedloedd.*

3 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, yr ydwyf fi yn dy ddanfon di at feibion Iſrael, at ‡ genedl wrthryfelgar, y rhai a wrthryfelaſant i'm herbyn ; [b] hwynt-hwy a'u tadau a droſeddaſant i'm herbyn, hyd gorph y dŷdd hwn. [b] Jer. 3. 25. [c] Pen. 3. 11. [d] Pen. 3. 26, 27. [e] Pen. 33. 33.

4 Meibion ŵyneb-galed hefyd, a chadarn gâlon yr wyf fi yn dy ddanfon attynt : dywed dithau wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW. [f] Jer. 1. 8, 17. Luc 12. 4.

5 A [c] pha un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio, (d canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt,*) etto [e] cânt ŵybod ſod prophwyd yn eu mŷſg hwynt. ‡ Neu, *mîeri.* [g] Jer. 6. 28.

6 ¶ Tithau fâb dŷn, [f] nac ofna rhagddynt, ac na arſwyda er eu geiriau hwynt, er *bod* ‡ [g] gwrthryſelwŷr a drain gyd â thi, a thithau yn trigo ym mŷſg 'ſgorpionau : [h] nac ofna rhag eu geiriau hwynt, ac na ddychryna gan eu hŵynebau hwynt, er mai tŷ † gwrthryſelgar *ydynt.* [f] Mic. 7. 4. [h] Pen. 3. 9. 1 Pedr 3. 14. † Heb. *gwrthryſ.l.*

7 Etto

3409. 7 Etto llefara di ſy ngeiriau wrthynt, pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio; canys † gwrthryſelgar *ydynt*.

† Heb. *gwrthryſel.*

8 Tithau fâb dŷn, gwrando 'r hyn yr ydwyf fi yn ei lefaru wrthyt, Na fydd di wrthryſelgar fel y tŷ gwrthryſelgar hwn: lleda dy ſafn, a [i] bwytta 'r hyn yr ydwyf fi yn ei roddi i ti.

[i] Dad. 10. 9.

9 ¶ Yna 'r edrychais, ac wele lâw wedi ei hanſon attaf, ac wele ynddi blŷg llyfr.

10 Ac efe a'i dadblygodd o'm blaen i: ac *yr oedd* efe wedi ei 'ſgrifennu, ŵyneb a chefn; ac *yr oedd* wedi 'ſgrifennu arno, galar, a griddfan, a gwae.

PEN. III.

Awſt, 15. P. 1 *Ezeciel yn bwytta 'r plŷg llyfr: 4 A Duw yn ei nerthu ef: 15 Ac yn dangos iddo reol prophwydoliaeth: 22 Ac yn cau ac yn egori genau 'r prophwyd.*

[a] Pen. 2. 8. AC efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, bwytta 'r hyn a geffych, [a] bwytta 'r llyfr hwn, a dôs, *a* llefara wrth dŷ Iſrael.

2 Yna mi a agorais fy ſafn, ac efe a wnaeth i mi fwytta 'r llyfr hwnnw.

3 Dywedodd hefyd wrthyf, Bwyda dy fôl, a llanw dy berfedd, fâb dŷn, â'r llyfr

[b] Dad. 10. 9. hwn yr ydwyf fi yn ei roddi attat. Yna [b] y bwytteais; ac yr oedd efe yn fy ſafn fel mêl

Edrych Jer. 15. 16. o felyſder.

4 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, cerdda, dôs at dŷ Iſrael, a llefara â'm geiriau wrthynt.

† Heb. *ddwfn o wefuſau a thrwm o dafod.*

5 Canys nid at bobl † o jaith ddieithr ac o dafodjaith galed i'th anfonir di, *ond* at dŷ Iſrael;

Felly Ad. 6.

6 Nid at bobloedd lawer o jaith ddieithr ac o dafodjaith galed, y rhai ni ddealli eu hymadroddion. ‡ Oni wrandawſai y rhai hynny arnat, *pe* y 'th anfonaſwn attynt?

‡ Neu, *diau y gwrandawſai*, &c. *pe y'th anfonaf*, &c.

7 Etto tŷ Iſrael ni fynnant wrando arnat ti; canys [c] ni fynnant wrando arnaf fi: o blegid talgryfion, a chaled galon *ydynt* hwy, holl dŷ Iſrael.

[c] Joan 15. 20.

8 Wele, gwnaethum dy ŵyneb yn grŷf yn erbyn eu hwynebau hwynt, a'th dâl yn grŷf yn erbyn eu talcennau hwynt.

[d] Eſay 50. 7. Jer. 1. 18. [a] 15. 20.

9 Gwnaethum dy dalcen [d] fel adamant, yn galettach nâ'r galleſtr: [e] nac ofna hwynt, ac na ddychryna rhag eu hŵynebau, er mai tŷ gwrthryſelgar *ydynt*.

Mic. 3. 8. [e] Jer. 1. 8, 17.

10 Dywedodd hefyd wrthyf, Hâ fâb dŷn, derbyn â'th gâlon, a chlyw â'th gluſtiau, fy holl eiriau a lefarwyf wrthyt.

Pen. 2. 6. [f] Pen. 2. 5, 7.

11 Cerdda hefyd, *a* dôs at y gaeth-glud, at feibion dy bobl, a llefara hefyd wrthynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [f] pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio.

[g] Pen. 8. 3.

12 Yna [g] 'r yſbryd a'm cymmerodd, a chlywn ſŵn cynnwrf mawr o'm hôl, *yn dywedyd*, Bendigedig *fyddo* gogoniant yr

Edrych 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. ARGLWYDD o'i le.

13 A ſŵn adenydd y pethau byw oedd yn

Act. 8. 39. † cyffwrdd â'u gilydd, a ſŵn yr olwynion ar eu cyfer hwynt; a ſŵn cynnwrf mawr.

† Heb. *cuſanu eu gilydd.*

14 A'r yſbryd a'm cyfododd, ac a'm cymmerodd ymaith, a mi a aethum yn chwerw yn angerdd ty yſbryd; ond

[h] 2 Bren. 3. 15. Pen. 8. 1. [h] llâw'r ARGLWYDD *oedd* grêt arnaf.

15 ¶ A mi a ddeuthum i Delabib, at y gaeth-glud oedd yn aros wrth afon Cebar, a

[i] Job 2, 13. [i] mi a eiſteddais lle 'r oeddynt hwythau 'n eiſtedd, ie eiſteddais yno ſaith niwrnod yn ſynn yn eu plith hwynt.

16 Ac ym mhen y ſaith niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

17 [k] Mâb dŷn, mi a'th wneuthum di [l] yn wiliedydd i dŷ Iſrael: am hynny gwrando 'r gair o'm genau, a rhybuddia hwynt oddi wrthyf fi.

3409. [k] Pen. 33. 7, &c. [l] Eſay 52. 8. a 56. 10. a 62. 6. Jer. 6. 17.

18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, Gan farw y byddi farw; oni rybuddi ef, ac oni leferi i rybuddio'r drygionus oddi wrth ei ddrygffordd, fel y byddo byw; y drygionus hwn a fydd marw yn ei anwiredd: ond ei waed ef a ofynnaf fi ar dy lâw di.

19 Ond o's rhybuddi 'r drygionus, ac yntau heb droi oddi wrth ei ddrygioni, na'i ffordd ddrygionus, efe a fydd marw yn ei ddrygioni; ond ti a achubaiſt dy enaid.

20 Hefyd [m] pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei † gyfiawnder, a gwneuthur camwedd, a rhoddi o honof dramgwydd o'i flaen ef: efe fydd marw, am na rybuddiaiſt ef, am ei bechod y bydd efe marw, a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth efe ni chofir; ond ei waed ef a ofynnaf ar dy lâw di.

[m] Pen. 18 24. a 33. 12, 13. † Heb. *gyfiawnderau.*

21 Ond o's tydi a rybuddi 'r cyfiawn, rhag pechu o'r cyfiawn, ac na phecho efe, gan fyw y bydd efe byw, am ei rybuddio: a thithau a achubaiſt dy enaid.

22 ¶ Ac [n] yno y bu llâw 'r ARGLWYDD arnaf, ac efe a ddywedodd wrthyf, Cyſod, dôs i'r gwaſtadedd, ac yno y llefaraf wrthyt.

[n] Pen. 1. 3. Ad. 14.

23 Yna y cyſodais, ac yr euthum i'r gwaſtadedd: ac wele ogoniant yr ARGLWYDD yn ſefyll yno, fel y gogoniant [o] a welſwn wrth afon Cebar: a [p] mi a ſyrthiais ar fy ŵyneb.

[o] Pen. 1. [p] Pen. 1. 28.

24 Yna yr aeth [q] yr yſbryd ynof, ac a'm goſododd ar fy nhraed, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs, a chau arnat o fewn dy dŷ.

[q] Pen. 2. 2.

25 Tithau fâb dŷn, wele, [r] hwy a roddant rwymau arnat, ac a'th rwymant â hwynt, ac na ddôs allan yn eu plith.

[r] Pen. 4. 8.

26 A [s] mi a wnâf i'th dafod lynu wrth daflod dy enau, [a] thi a wneir yn fûd, ac ni byddi iddynt yn geryddwr: [t] canys tŷ gwrthryſelgar *ydynt*.

[s] Pen. 34. 27. Luc 1. 20, 22.

27 Ond pan leſarwyf wrthyt yr agoraf dy ſafn, a dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Yr hwn a wrandawo, gwrandawëd; a'r hwn a beidio, peidied: canys tŷ gwrthryſelgar *ydynt*.

[t] Pen. 2. 5, 7.

PEN. IV.

1 *Dan rith a chyſgod amgylchynu 'r ddinas, y mae 'n dangos yr amſer o wrthryſel Jeroboam hyd y caethiwed: 9 A thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos doſted fyddai 'r newyn.*

TIthau fâb dŷn, cymmer it' briddlech, a dôd hi o'th flaen, a llunia arni ddinas Jeruſalem.

2 A gwarchae yn ei herbyn hi, ac adeilada wrthi ‡ warchglawdd, a bwrw o'i hamgylch hi wrthglawdd; dôd hefyd werſylloedd wrthi, a goſod offer rhyfel yn ei herbyn o amgylch.

‡ Neu, *bennaethiaid.*

3 Cymmer it' hefyd ‡ badell haiarn, a dôd hi *yn* fûr haiarn rhyngot a'r ddinas; a chyfeiria dy ŵyneb atti, a bydd mewn gwarchâedigaeth, a gwarchae di arni. Arŵydd *fydd* hyn i dŷ Iſrael.

‡ Neu, *radell.*

4 Gorwedd hefyd ar dy yſtlys aſſwy, a goſod anwiredd tŷ Iſrael arno; *wrth* rifedi 'r dyddiau y gorweddych arno y dygi eu hanwiredd hwynt.

Dechreu. 3380.

5 Canys rhoddais arnati flynyddoedd eu hanwiredd hwynt, wrth rifedi 'r dyddiau, tri chân niwrnod a dêg a phedwar ugain: felly y dygi anwiredd tŷ Iſrael.

Diwedd. 3420.

6 A phan

6 A phan orphennych y rhai hynny, gorwedd eilwaith ar dy yſtlys ddehau, a thi a ddygi anwiredd tŷ Juda ddeugain niwrnod: [a] † pob diwrnod am flwyddyn a roddais i ti.

7 A chyfeiria dy ŵyneb at warchäedigaeth Jeruſalem, a'th ſraich yn noeth: a thi a brophwydi yn ei herbyn hi.

8 Wele hefyd rhoddais rwymau arnat, ſel na thröech ‡ o yſtlys i yſtlys; nes gorphen o honot ddyddiau dy warchäedigaeth.

9 ¶ Cymmer it' hefyd wenith, a haidd, a ffa, a ffacbys, a milet, a chorbys, a dôd hwynt mewn un lleſtr, a gwnâ hwynt i ti yn fara, *dros* riſedi'r dyddiau y gorweddych ar dy yſtlys; tri chàn niwrnod a dêg a phedwar ugain y bwyttêi ef.

10 A'th fwyd a fwyttêi *a fydd* wrth bwys, ugain ſicl yn y dŷdd: o amſer i amſer y bwyttêi ef.

11 Y dwfr hefyd a yfi wrth feſur; chweched *ran* Hin a yfi, o amſer i amſer.

12 Ac *fel* teiſen haidd y bwyttêi ef, ti a'i creſi hi hefyd wrth dail tom dŷn, yn eu gŵydd hwynt.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Felly [b] y bwytty meibion Iſrael eu bara halogedig, ym mŷſg y cenhedloedd y rhai y gyrraf hwynt attynt.

14 Yna y dywedais, [c] O Arglwydd DDUW, wele ni halogwyd fy enaid, ac ni fwytteais [d] furgyn neu 'ſglyfaeth, o'm hieuengctid hyd yr awr hon: ac ni ddaeth i'm ſafn gig ffiaidd.

15 Yntau a ddywedodd wrthyf, Wele, mi a roddais it' fiſweil gwartheg yn lle tom dŷn, ac â hwynt y gwnei dy fara.

16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mâb dŷn, wele [e] fi yn torri ffon bara yn Jeruſalem, ſel y bwyttaont fara dan bwys, ac mewn gofal; ac yr yfont ddwfr dan feſur, ac mewn ſyndod.

17 Fel y byddo arnynt eiſiau bara a dwfr, ac y ſynnont, un gyd ag arall; ac [f] y darfyddont yn eu hanwiredd.

PEN. V.

1 *Dan rith a chyſgod y gwâllt,* 5 *y mae yn dangos barnedigaeth Jeruſalem am ei hanufudd-dod:* 12 *A hynny trwy newyn, a cbleddyf, a gwaſgarfa.*

Tithau fâb dŷn, cymmer it' gyllell lem, cymmer it' ellyn eillio, † ac [a] eillia dy ben a'th farf: yna y cymmeri it' gloriannau pwys, ac y rhenni hwynt.

2 [b] Traian a loſgi yn tân ynghanol [c] y ddinas, pan gyflawnger [d] dyddiau'r gwarchae: traian a gymmeri hefyd, *ac* a'i tarewi â'r gyllell o'i amgylch; a thraian a daeni gyd â'r gwŷnt, a mi a dynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

3 Cymmer hefyd oddi yno ychydig o nifer, a chylymma hwynt yn dy ‡ odreu.

4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt hwy, a thafl hwynt i ganol y tân, a llôſg hwynt yn tân; o hono y daw allan dân i holl dŷ Iſrael.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Jeruſalem *yw* hon; goſodais hi ym mŷſg y cennhedloedd a'r tiroedd o'i hamgylch.

6 A hi a newidiodd fy marnedigaethau i ddrygioni yn fwy nâ'r cenhedloedd, a'm deddfau yn fwy nâ'r gwledydd *fydd* o'i hamgylch: canys gwrthodaſant fy marnedigaethau, a'm deddfau, ni rodiaſant ynddynt.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am i chwi amlhâu yn fwy nâ'r cenhedloedd *fydd* o'ch amgylch, heb rodio o honoch yn fy neddfau, na gwneuthur fy marnedigaethau, ac [e] na wnaethoch yn ôl barnedigaethau'r cenhedloedd *fydd* o'ch amgylch;

8 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi, ïe myfi *y-dwyf* yn dy erbyn, a gwnâf yn dy ganol di farnedigaethau yngolwg y cenhedloedd.

9 A gwnâf ynot yr hyn ni wneuthum, ac ni's gwnâf ei fâth mwy; am dy holl ffieidd-dra.

10 Am hynny y tadau [f] a fwyttânt y plant yn dy fyſg di, a'r plant a fwytty eu tadau; a gwnâf ynot farnedigaethau, [g] a mi a daenaf dy holl weddill gyd â phob gwŷnt.

11 Am hynny, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, Yn ddiau am halogi o honot fy nghyſſegr â'th holl ffieidd-dra ac â'th holl frynti; am hynny hefyd y prinhâf *di*; ac [g] nid arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf chwaith.

12 ¶ [h] Dy draean fyddant feirw o'r haint, ac a ddarfyddant o newyn yn dy ganol; a thraean a ſyrthiant ar y cleddyf o'th amgylch; a [i] thraean a daenaf gyd â phob gwŷnt, a [k] thynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

13 Felly y gorphennir fy nîg, ac y llonyddaf fy llidiowgrwydd yu eu herbyn hwynt, ac [l] ymgyſſuraf: a hwy a gânt ŵybod mai myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais yn fy ngwŷn, pan orphennwyf fy llîd ynddynt.

14 A rhoddaf di hefyd yn anrhaith, ac yn warth, ym mŷſg y cenhedloedd *fydd* o'th amgylch, yngolwg pawb a êl heibio;

15 Yna y bydd [m] y gwaradwydd a'r gwarthrudd yn ddŷſg, ac yn ſyndod i'r cenhedloedd *fydd* o'th amgylch; pan wnelwyf ynot farnedigaethau mewn dîg, a llidiowgrwydd, a cherydd llidiog. Myfi 'r ARGLWYDD a'i lleferais.

16 Pan [n] anfonwyf arnynt ddrŵg ſaethau newyn, y rhai fyddant i'w difetha, y rhai a ddanfonafi'ch difetha: caſglaf hefyd newyn arnoch, a [o] thorraf eich ffon bara.

17 Anfonaf hefyd arnoch newyn, a [p] bwyſtfil drŵg: ac efe a'th ddiblanta di: haint hefyd a gwaed a dramwya trwot ti; a dygaf gleddyf arnat. Myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.

PEN. VI.

1 *Barnedigaeth Iſrael am eu delw-addoliaeth.* 8 *Gweddill a fendithir.* 11 *Annog y ſyddloniaid i gôdyno eu goſid.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Mâb dŷn, goſod dy ŵyneb tu a [a] mynyddoedd Iſrael, a prophwyda yn eu herbyn;

3 A dywed, Mynyddoedd Iſrael, gwrandêwch air yr Arglwydd DDUW, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y mynyddoedd ac wrth y brynniau, wrth y nentydd ac wrth y dyffrynnoedd, Wele fi, ïe myfi'n dwyn cleddyf arnoch, a mi a ddinyſtriaf eich uchel-leoedd.

4 Eich allorau hefyd a ddifwynir, a'ch † haul-ddelwau a ddryllir: a [b] chŵympaf eich archolledigion o flaen eich eulynnod,

5 A rhoddaf gelanedd meibion Iſrael ger bron eu heulynnod; a thaenaf eich eſgyrn o amgylch eich allorau,

6 Yn

---

[a] Num. 14. 34. † Heb. *diwrnod am flwyddyn, diwrnod am flwyddyn.*

‡ Heb. *o'th yſtlys i'th yſtlys.*

[b] Hoſ. 9. 3. [c] Act. 10. 14. [d] Eſcod. 22. 31. Lef. 11. 2. a 17. 15. Deut. 14. 3. [e] Lef. 26. 26. Sal. 105. 16. Eſay 3. 1. Pen. 5. 16. a 14. 13. [f] Lef. 26. 39.

† Heb. *a gwnâ iddo dramwy ar dy ben, &c.* [a] Eſay 7. 20. [b] Ad. 12. 3410. [c] Pen. 4. 1. [d] Pen. 4. 8, 9.

‡ Heb. *eſgyll.*

3410.

[e] Jer. 24. 10, 11.

[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. [g] 2 Bren. 6. 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10. Baruch 2. 3. [g] Pen. 7. 4, 9. a 8. 18. [h] Edrych Ad. 2. [a] Jer. 15. 2. [i] Pen. 6. 8. [k] Lef. 26. 33. [l] Eſay 1. 24. [m] Deut. 28. 37. [n] Deut. 32. 23. [o] Pen. 4. 16. [p] Lef. 36. 22.

Awſt, 16. B.

[a] Pen. 36. 1.

† Neu, *delwau.* [b] Lef. 26. 30.

3410. 6 Yn eich holl drigfeydd, y dinaſoedd a anrheithir, a'r uchelfeydd a ddifwynir: fel yr anrheither ac y difwyner eich allorau, ac y torrer ac y peidio eich eulynnod, ac y torrer ymaith eich haul-ddelwau, ac y dileer eich gweithredoedd.

7 Yr archolledig hefyd a ſyrth yn eich
[c] Ad. 13. canol, a [c] chewch ŵybod mai myfi *yw* yr
Pen. 7. 4, ARGLWYDD.
9. a 11. 10, 12. 8 ¶ [d] Etto gadawâf weddill, fel y byddo i
[d] Pen. 5. chwi *rai* wedi diangc gan y cleddyf ym
2, 12. mŷſg y cenhedloedd, pan waſgarer chwi trwy'r gwledydd.

9 A'ch rhai diangol a'm cofiant i ym mŷſg
[e] Sal. 78. y cenhedloedd, y rhai y caeth-gludir hwynt
40. attynt, am [e] fy nryllio â'u càlon butteinllyd,
Eſay 7. 13. yr hon a giliodd oddi wrthyf; ac [f] â'u llygaid, y rhai a butteiniaſant ar ôl eu heulyn-
a 63. 10. nod: [g] yna 'r ymffieiddiant ynddynt eu
[f] Num. hun, am y drygioni a wnaethant yn eu
15. 39. holl ffieidd-dra.
Pen. 20. 7, 24. 10 A chânt ŵybod mai myfi *yw* 'r AR-
[g] Lef. 26. GLWYDD, *ac* na leferais yn ofer am wneu-
39. thur iddynt y drŵg hwn.
Pen. 36. 31. 11 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
[h] Pen. 21. DDUW; [h] Taro â'th law, a chûr â'th droed,
17. a dywed, Oh rhag holl ffieidd-dra drygioni tŷ Iſrael: canys trwy gleddyf, trwy newyn, a thrwy haint y ſyrthiant.

12 Y pellennig a fydd marw o'r haint, a'r cyfagos a ſyrth gan y cleddyf: y gweddilledig hefyd a'r gwarchäedig a fydd marw o newyn; fel hyn y gorphennaf fy llidiowgrwydd wrthynt.

[i] Ad. 7. 13 A [i] chewch ŵybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD, pan fyddo eu harcholledigion hwynt ym mŷſg eu heulynnod, o amgylch eu hallorau, [k] ar bob brynn uchel, ar holl bennau 'r mynyddoedd, a than bob
[k] Eſay 57. 5. Hoſ. 4. 13. pren ir, a than bob derwen gauadfrig, lle y rhoddaſant arogl peraidd i'w holl eulynnod.

14 Felly 'r eſtynnaf fy llâw arnynt, a
† Neu, *anrheithiol o'r anialwch.* gwnâf y tir yn anrhaith, ïe yn fwy † anrheithiol nâ'r anialwch tu a Diblath, trwy eu holl drigfeydd: a chânt ŵybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

PEN. VII.

Awſt, 16. P. 1 *Llwyr-anrhaith Iſrael.* 16 *Galarus edifeirwch y rhai a ddiangant.* 20 *Y gelynion yn halogi 'r Cyſſegr, o herwydd ffieiddra 'r Iſraëliaid.* 23 *Dan rith cadwyn, y mae 'n dangos eu gofidus gaethiwed hwy.*

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Tithau fab dŷn, fel hyn y dywed yr
[a] Ad. 3. 6. Arglwydd DDUW wrth dir Iſrael, [a] Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair congl y tir.

3 *Daeth* yr awr hon ddiwedd arnat, a mi
[b] Ad. 8, 9. a anfonaf fy nîg arnati; [b] barnaf di hefyd yn ôl dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieiddra arnat.

[c] Pen. 5. 11. a 8. 18. a 9. 10. 4 [c] Fy llygad hefyd ni'th arbed di, ac ni thoſturiaf: eithr rhoddaf dy ffyrdd arnati, a'th ffieid-dra fydd yn dy ganol di: [d] fel y gŵypoch mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.
[d] Pen. 6. 7. a 12. 20. 5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Drŵg, drŵg unig, wele, a ddaeth.

‡ Heb. *yn dy erbyn.* 6 Diwedd a ddaeth, daeth diwedd: y mae yn gwilio ‡ am danat, wele efe a ddaeth

[e] Ad. 10. 7 [e] Daeth y boregwaith attat, preſwylydd
[f] Ad. 12. y tîr; [f] daeth yr amſer, agos *yw* y dydd terfyſg, ac nid adſain mynyddoedd.

8 Weithian ar fyrder y tywalldaf fy llîd arnat, ac y gorphennaf fy nîg wrthyt; barnaf di hefyd yn ôl dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat. 3410.

9 A'm llygad nid arbed, ac ni thoſturiaf: rhoddaf arnat yn ôl dy ffyrdd, a'th ffieidd-dra a fydd yn dy ganol di: a [g] chewch ŵybod mai myfi yr ARGLWYDD ſydd yn taro. [g] Ad. 4.

10 Wele 'r dydd, wele *efe* yn dyfod, y boregwaith a aeth allan; blodeuodd y wialen, blagurodd balchder.

11 Cyfododd traha yn wialen drygioni: ni *bydd un* o honynt, nac o'u † lliaws, nac o'r eiddynt, [h] na galar droſtynt. † Neu, *terfyſgwŷr.*

12 Yr amſer a ddaeth, y dŷdd a neſaodd; na lawenyched y prynwr, ac na thriſtâed y gwerthwr: canys *mae* digllonedd ar ei holl liaws hi. Heb. *terfyſg.* [h] Jer. 16, 5, 6.

13 Canys y gwerthydd ni ddychwel at yr hyn a werthwyd, ‡ er eu bod e'to'n fyw: o blegid y weledigaeth *ſydd* am ei holl liaws, *y rhai* ni ddychwelant: ac nid ymgryfhâ neb † yn anwiredd ei fuchedd. Pen. 24. 16, 22. ‡ Heb. *er bod eu bywyd etto ym mŷſg y bywy.*

14 Udganaſant yr udgorn, i barotôi pawb; etto nid â neb i'r rhyfel: am *ſod* ty nigllonedd yn erbyn eu holl liaws. † Neu, *ſydd a'i fuchedd yn ei anwiredd.*

15 [i] Y cleddyf *ſydd* oddi allan, yr haint hefyd a'r newyn o ſewn: yr hwn *ſyddo* yn y maes a fydd farw gan gleddyf; a'r hwn *a ſyddo* yn y ddinas, newyn a haint a'i difa ef. [i] Deut. 32, 25. Galar. 1, 20.

16 ¶ Etto eu rhai diangol hwynt a ddiangant, ac ar y mynyddoedd y byddant hwy, i gŷd fel colomennod y dyffryn yn griddfan, bob un am ei anwiredd.

17 Yr holl [k] ddwylaw a laeſant, a'r holl liniau a ânt yn ddwfr. [k] Sal. 13. 7. Jer. 6. 24.

18 [l] Ymwregyſant hefyd mewn ſachlîain, ac arſwyd a'u toa hwynt; a *bydd* cywilydd ar bob ŵyneb, a moelni ar eu holl bennau hwynt. [l] Eſay 3. 24. a 15. 2, 3. Jer. 48. 37.

19 Eu harian a daflant i'r heolydd, a'u haur ‡ a roir heibio: eu [m] harian na'u haur ni ddichon eu gwared hwynt yn nŷdd digter yr ARGLWYDD: eu henaid ni ddiwallant, a'u coluddion ni lanwant; o blegid † tramgwydd eu hanwiredd ydyw. Amos 8. 10. ‡ Heb. *a fydd yn neilldu-aeth*, neu, *aflendid.* [m] Diar. 11. 4. Zeph. 1. 18.

20 ¶ A thegwch ei harddwch ef a oſododd efe yn rhagoriaeth: ond gwnaethant ynddo ddelwau eu ffieidd-dra *a*'u brynti: am hynny y ‡ rhoddais ef ymhêll oddi wrthynt.

21 Ac mi a'i rhoddaf yn llâw dieithriaid yn yſbail, ac yn anrhaith i rai drygionus y tîr; a hwy a'i halogant ef. Eccl. 5. 8. † Neu, *eu hanwiredd yw eu tramgwydd.*

22 Troaf hefyd fy ŵyneb oddi wrthynt, a halogant fy nirgelfa: ïe † anrheithŵŷr a ddaw iddi, ac a'i halogant. ‡ Neu, *gwneuthum ef yn beth aflan iddynt.*

23 ¶ Gwnâ gadwyn; canys llanwyd y tîr o farn waedlyd, a'r ddinas ſydd lawn o drais. † Neu, *ysbeilwŷr.*

24 Am hynny y dygaf rai gwaethaf y cenhedloedd, fel y meddiannont eu tai hwynt: gwnâf hefyd i falchder y cedyrn beidio; a'u cyſſegroedd a ‡ halogir. ‡ Neu, *etifeddant.*

25 Y mae † dinyſtr yn dyfod; a hwy a geiſiant heddwch, ac ni's *cânt.* † Heb. *torriad.*

26 Daw [n] trychineb ar drychineb, a bydd chwedl ar chwedl: yna [o] y ceiſiant weledigaeth gan y prophwyd; ond cyfraith a gyll gan yr offeiriad, a chyngor gan yr henuriaid. [n] Jer. 4. 20.

27 Y brenhin a alara, a'r tywyſog a wiſgir ag anrhaith, a dwylaw pobl y tîr a drallodir: gwnâf â hwynt yn ôl eu ffordd, ac â'u barnedigaethau y barnaf hwynt; fel y gŵybyddont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. [o] Sal. 74. 9. Galar. 2. 9.

PEN.

PEN. VIII.

1 *Ezeciel mewn gweledigaeth yn Jeruſalem 5 yn cael dangos iddo ddelw eiddigedd, 7 ac yſtafelloedd y delwau,* 13 *a galarwŷr Tammuz,* 15 *a'r rhai oedd yn addoli tu a'r Haul.* 18 *Digoſaint Duw am eu delwaddoliaeth hwy.*

3410. A Bu yn y chweched flwyddyn, yn y chweched *mis*, ar y pummed *dydd* o'r mîs, a mi yn eiſtedd yn ſy nhŷ, a henuriaid Juda yn eiſtedd ger ſy mron, [a] ſyrthio o lâw 'r Arglwydd DDUW arnaf yno.

[a] Pen. 1. 3. a 3. 22.

2 Yna 'r edrychais, ac wele [b] gyffelybrwydd fel gwelediad tân; o weleđiad ei lwynau ac iſod yn dân; ac o'i lwynau ac uchod, fel gwelediad diſgleirdeb, [c] megis lliw ambr.

[b] Pen. 1. 26, 27.

[c] Pen. 1. 4.

3 Ac efe [d] a eſtynnodd lûn llâw, ac a'm cymmerodd erbyn cudyn o'm pen: a chododd yr ysbryd fi rhwng y ddaear a'r nefoedd, ac a'm dûg i Jeruſalem mewn gweledigaethau Duw, hyd ddrŵs y porth neſaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu a 'r gogledd, lle 'r *ydoedd* eiſteddfa delw 'r eiddigedd, yr hon a wnâ eiddigedd.

[d] Dan. 5. 5.

4 Ac wele yno ogoniant Duw Iſrael, fel y weledigaeth [e] a welſwn yn y gwaſtadedd.

[e] Pen. 1. 3. a 3. 23.

5 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, cyſod yn awr dy lygaid *tu a* ffordd y gogledd; felly y cyſodais ſy llygaid *tu a* ffordd y gogledd, ac wele, tu a'r gogledd, wrth borth yr allor, ddelw 'r eiddigedd hon yn y cyntedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, a weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur, y ffieidd-dra mawr y mae tŷ Iſrael yn ei wneuthur yma, i'm gyrru ym mhell oddi wrth ſy nghyſſegr? ac etto dychwel, cei weled ffieidd-dra mwy.

7 ¶ Ac efe a'm dûg i ddrŵs y cyntedd; a phan edrychais, wele dwll yn y pared.

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mâb dŷn, cloddia yn y pared: a phan gloddiais yn y pared, wele ddrŵs.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dôs i mewn, ac edrych y ffieidd-dra drygionus y maent hwy yn eu gwneuthur yma.

10 Felly mi a euthum, ac a edrychais, ac wele bob llûn ymluſgiad, ac anifail ffiaidd, a holl eulynnod tŷ Iſrael, wedi eu portreio ar y pared o amgylch ogylch:

11 A dengwr a thrugain o henuriaid tŷ Iſrael yn ſefyll ar eu cyfer hwynt, a Jaazanïah mâb Saphan yn ſefyll yn eu canol: pob un a'i thuſſer yn ei law, a chwmmwl têw o fwg-darth oedd yn dyrchafu.

12 Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di, fâb dŷn, yr hyn y mae henuriaid Iſrael yn ei wneuthur yn y tywyllwch, bob un o fewn ei ddelw-gelloedd? canys dywedant, [f] Nid yw 'r ARGLWYDD yn ein gweled; gadawŏdd yr ARGLWYDD y ddaear.

[f] Pen. 9. 9.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Tro etto, cei weled ffieidd-dra mwy, y rhai y maent hwy yn eu gwneuthur.

14 Ac efe a'm dûg i ddrŵs porth tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn *oedd* tu a'r gogledd, ac wele yno wragedd yn eiſtedd yn ŵylo am Dammuz.

15 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn*, fâb dŷn? dychwel etto, cei weled ffieidd-dra mwy na hyn.

16 Ac efe a'm dûg i gyntedd tŷ 'r ARGLWYDD oddi fewn, ac wele *wrth* ddrŵs teml yr ARGLWYDD, rhwng y porth a'r allor, ynghŷlch [g] pummwr ar hugain, a'u cefnau tu ag at Deml yr ARGLWYDD, a'u hŵynebau tu a'r dwyrain; ac yr oeddynt hwy yn ymgrymmu [h] i'r haul tu a 'r dwyrain.

[g] Pen. 11. 1.

[h] Deut. 4. 19.

17 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn*, fâb dŷn? ‡ai peth yſgafn gan dŷ Juda wneuthur y ffieidd-dra a wnânt yma? canys llanwaſant y tîr â thrais, a gwrthdroiſant i'm cyffröi i; ac wele hwy yn goſod blaguryn wrth eu trwyn.

2 Bren. 23. 5, 11. Job 31. 26. Jer. 44. 17.

18 Minnau hefyd a wnâf mewn llîd: ‡ Neu, [i] nid arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf: ac er iddynt [k] lefain yn fy nghluſtiau â llêf uchel, ni wrandawaf hwynt.

ai yſgafnach dim gan dŷ Juda nâ gwneuthur, &c.

[i] Pen. 5. 11. a 7. 4, 9. a 9. 5, 10.

[k] Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. Jer. 11, 11. a 14. 12. Mic. 3. 4. Zec. 7. 13.

PEN. IX.

1 *Gweledigaeth yn dangos yr achubid rhai,* 5 *ac y diſtrywid y llaill.* 8 *Duw yn gwrthod gwrando eiriol droſtynt.*

LLefodd hefyd â llêf uchel lle y clywais, gan ddywedyd, Gwnêwch i ſwyddogion y ddinas nesâu, a phob un a'i arf dinyſtr yn ei lâw.

2 Ac wele chwêch o wŷr yn dyfod o ffordd y porth uchaf, yr hwn ſydd yn †edrych tu a'r gogledd, a phob un ‡a'i arf dinyſtr yn ei lâw: ac *yr oedd* un gŵr yn eu mŷſg hwynt, wedi ei wiſgo â llîain, a chorn du yſgrifennydd wrth ei † glûn; a hwy a aethant i mewn, ac a ſaſaſant wrth yr allor brês.

† Heb. *dwynebu.* ‡ Heb. *ag arf ei ddrylliad.* † Heb. *lwynau.*

3 A [a] gogoniant Duw Iſrael a gyfododd oddi ar y cerub yr ydoedd eſe arno, hyd riniog y tŷ. Ac efe a lefodd ar y gŵr oedd wedi ei wiſgo â llîain, yr hwn *yr oedd* corn du yſgrifennydd wrth ei glûn:

[a] Edrych Pen. 3. 23. a 8. 4. a 10. 4, 18. a 11. 22.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dôs trwy ganol y ddinas, trwy ganol Jeruſalem, a [b] noda nôd ar dalcennau 'r dynion [c] ſydd yn ucheneidio ac yn gweiddi am y ffieidd-dra oll a wneir yn ei chanol hi.

[b] Eſeod. 12. 7. Dad. 7. 3. [c] 2 Pedr 2. 8.

5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd efe, lle y clywais, Ewch trwy 'r ddinas ar ei ôl ef, a tharêwch; [d] nac arbeded eich llygad, ac na thoſduriwch.

[d] Ad. 10.

6 [e] Lleddwch †yn ſarw yr henwr, y gŵr jeuangc, a'r forŵyn, y plant hefyd a'r gwragedd; ond na ddeuwch yn agos at un gŵr *y byddo* 'r nôd arno: ac [f] ar fy nghyſſegr y dechreuwch. Yna y dechreuaſant ar [g] y gwŷr hên, y rhai *oedd* o flaen y tŷ.

[e] 2 Cron. 36. 17. † Heb. *i ddinyſtr.* [f] Jer. 25. 29. [g] Pen. 8. 11, 16.

7 Dywedodd wrthynt hefyd, Halogwch y tŷ, a llenwch y centeddoedd o rai lladdedig; ewch allan. Felly hwy a aethant allan, ac a darawſant yn y ddinas.

8 ¶ A bu, a hwy yn llâdd, a'm gado innau, i mi ſyrthio ar fy ŵyneb, a gwaeddi, a dywedyd, O ARGLWYDD DDUW, a ddifethi di holl weddill Iſrael, wrth dywallt dy lid ar Jeruſalem?

† Heb. *llanwyd tîr â gwaed.*

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Anwiredd tŷ Iſrael a thŷ Juda *ſydd* fawr dros ben; a †llawn yw 'r tîr o waed, a llanwyd y ddinas o ‡gamwedd: o herwydd dywedant, [h] Gwrthododd yr ARGLWYDD y ddaear, ac nid yw 'r ARGLWYDD yn gweled.

‡ Neu, *ŵyro* barn. [h] Pen. 8. 12.

10 Ac am danaſi, [i] nid erbyd fy llygad, ac ni thoſduriaf; rhoddaf eu ffordd eu hun ar eu pennau.

[i] Pen. 5. 11. a 7. 4.

11 Ac wele, y gŵr wedi ei wiſgo â llîain,

a 8. 18.

3410. lliain, yr hwn *yr oedd* y corn du wrth ei glûn, yn dwyn gair dracheſn, gan ddywedyd, Gwneuthum ſel y gorchymynnaiſt i mi.

PEN. X.

1 *Gweledigaeth y marwor tân a waſgerid dros y ddinas.* 8 *Gweledigaeth y Cerubiaid.*

[a] Pen. 1. 22. YNa'r edrychais, ac wele yn [a] y ffurfafen, yr hon *oedd* uwch ben y Cerubiaid, [b] megis maen Saphir, ſel dull cyffelybrwydd gorſeddſa, a welid arnynt hwy.

[b] Pen. 1. 26.

[c] Pen. 9. 2. 2 Ac eſe a lefarodd wrth [c] y gŵr a wiſgaſid â lliain, ac a ddywedodd, Dôs i mewn rhwng yr olwynion, hyd dan y Cerub, a llanw [†] dy ddwylaw o farwor tanllyd oddi rhwng y Cerubiaid, a thaena ar y ddinas. Ac eſe a aeth o flaen ſy llygaid.

[†] Heb. *geudeb dy dwylaw.*

3 A'r Cerubiaid oedd yn ſefyll o du dehau y tŷ, pan aeth y gŵr i mewn; a'r cwmmwl a lanwodd y cyntedd neſaf i mewn.

[d] Edrych Pen. 9. 3. Ad. 18. 4 Yna [d] cyfododd gogoniant yr ARGLWYDD oddi ar y Cerub, *ac a ſafodd* oddi ar riniog y tŷ; a'r tŷ a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y cyntedd o ddiſgleirdeb gogoniant yr ARGLWYDD.

[e] Pen. 1. 24. 5 A [e] ſŵn adenydd y Cerubiaid a glybüwyd hyd y cyntedd neſaf allan, fel ſŵn Duw Holl-alluog pan leſarai.

6 Bu hefyd wedi iddo orchymmyn i'r gŵr a wiſgaſid â lliain, gan ddywedyd, Cymmer dân oddi rhwng yr olwynion, oddi rhwng y Cerubiaid; fyned o hono ef, a ſefyll wrth yr olwynion.

[†] Heb. *un Cerub a anfonodd allan a'i law.* 7 Yna [†] 'r eſtynnodd *un* Cerub ei law oddi rhwng y Cerubiaid i'r tân, yr hwn *oedd* rhwng y Cerubiaid, ac a gymmerth, ac a roddodd *beth* yn nwylaw 'r hwn a wiſgaſid â lliain: yntau a'i cymmerodd, ac a aeth allan.

[f] Pen. 1. 8. 8 ¶ A [f] gwelid yn y Cerubiaid lûn llaw dŷn dan eu hadenydd.

[g] Pen. 1. 15. 9 Edrychais hefyd, ac wele [g] bedair olwyn wrth y Cerubiaid, un olwyn wrth un Cerub, ac un olwyn wrth Gerub arall: a

[h] Pen. 1. 16. [h] gweledigaeth yr olwynion *oedd* ſel lliw maen Beril.

10 A'u gweledigaeth un wêdd oedd iddynt

[i] Pen. 1. 17. ill pedair, ſel pe byddai olwyn ynghanol olwyn.

11 [i] Pan gerddent, ar eu pedwar ochr y

‡ Sef, *gorph.* cerddent; ni thröent pan gerddent, ond lle 'r edrychai 'r pen, y cerddent ar ei ôl ef; ni thröent pan gerddent.

[k] Pen. 1. 18. 12 Eu holl ‡ gnawd hefyd, a'u cefnau, a'u dwylaw, a'u hadenydd, a'r [k] olwynion *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch; *ſef* yr olwynion oedd iddynt ill pedwar.

† Neu, *A'r olwynion a alwyd lle y clywais i, Olwyn,* neu, *Galgal.* 13 † Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy, *ſef* ar yr olwynion, O olwyn.

[l] Pen. 1. 10. 14 A [l] phedwar wyneb *oedd* i bob un; yr wyneb cyntaf yn wyneb Cerub, a'r ail wyneb yn wyneb dŷn, a'r trydydd yn wyneb llew, a'r pedwerydd yn wyneb eryr.

[m] Pen. 1. 5. 15 A'r Cerubiaid a ymddyrchafaſant. Dyma 'r [m] peth byw a welais wrth afon Cebar.

[n] Pen. 1. 19. 16 A [n] phan gerddai 'r Cerubiaid, y

[o] Pen. 1. 12, 20, 21. cerddai 'r olwynion wrthynt; a phan godai 'r Cerubiaid eu hadenydd i ymddyrchafu oddi ar y ddaear, yr olwynion hwythau ni thröent chwaith oddi wrthynt.

‡ Neu, *a'i wyd.* 17 Safent, pan ſafent hwythau; a chodent gyd â hwy, pan godent hwythau; canys [o] ysbryd ‡ y peth byw *oedd* ynddynt.

18 Yna [p] gogoniant yr ARGLWYDD a aeth allan oddi ar riniog y tŷ, ac a ſafodd ar y Cerubiaid. 3410.

[p] Ad. 4.

[q] Pen. 11. 22. 19 [q] A'r Cerubiaid a godaſant eu hadenydd, ac a ymddyrchafaſant oddi ar y ddaear o flaen ſy llygaid: a'r olwynion *oedd* yn eu hymyl, pan aethant allan: a ſafodd *pob un wrth* ddrŵs porth y dwyrain i dŷ 'r ARGLWYDD; a gogoniant Duw Iſrael *oedd* arnynt oddi arnodd.

20 Dyma 'r peth byw a welais dan Dduw Iſrael, wrth afon Cebar: a gwybûm mai 'r Cerubiaid *oeddynt.*

21 Pedwar wyneb cedd i bob un, a phedair aden i bob un, a chyffelybrwydd dwylaw dŷn dan eu hadenydd.

22 Cyffelybrwydd eu hwynebau *oedd* yr un wynebau ag a welais wrth afon Cebar, eu dull hwynt, a hwythau: cerddent bob un yn union rhag ei wyneb.

PEN. XI.

1 *Rhyſyg y tywyſogion.* 4 *Eu pechod a'u barnedigaeth.* 13 *Ezeciel yn cŵyno, a Duw yn dangos iddo ei arfaeth wrth achub gweddill,* 21 *a chosbi 'r annuwiol.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.* 24 *Dychwelyd Ezeciel at y gaethglud.*

YNa y'm cyfododd yr yſbryd, ac y'm dûg hyd borth dwyrain tŷ 'r ARGLWYDD, yr hwn ſydd yn edrych tu a'r dwyrain: ac wele [a] bümwr ar hugain yn nrŵs y porth; ac yn eu mŷſg y gwelwn Jaazaniah fâb Azur, a Phelatiah fâb Benaiah, tywyſogion y bobl.

[a] Edrych Pen. 8. 16.

2 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, dyma'r gwŷr *ſydd* yn dychymygu anwiredd, ac yn cynghori drwg gyngor yn y ddinas hon.

‡ Neu, *nid yw i ni adeiladu tai yn agos.* 3 Y rhai a ddywedant, ‡ Nid *yw* yn agos, adeiladwn dai; [b] hi *yw* 'r crochan, a ninnau 'r cîg.

4 Am hynny prophwyda i'w herbyn hwynt, prophwyda, fâb dŷn.

[c] Pen. 12. 22. 2 Pedr 3. 4. 5 Yna y ſyrthiodd [c] yſbryd yr ARGLWYDD arnaf, ac a ddywedodd wrthyf, Dywed; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Tŷ Iſrael, fel hyn y dywedaſoch: canys mi a wn y pethau ſy 'n dyfod i'ch meddwl chwi, bob un *o honynt.*

[b] Edrych Jer. 1. 13. [c] Pen. 2, 2. 6 Amlhaſoch eich lladdedigion o fewn y ddinas hon, a llanwaſoch ei heolydd hi â chelaneddau.

[d] Pen. 24. 3, 6, 10, 11. Mic. 3. 3. 7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [d] Eich lladdedigion, y rhai a oſodaſoch yn ei chanol hi, *yw* 'r cig; a hithau *yw* 'r crochan: chwithau a ddygaf allan o'i chanol.

8 Y cleddyf a ofnaſoch, a'r cleddyf a ddygaf arnoch, medd yr Arglwydd DDUW.

9 Dygaf chwi hefyd allan o'i chanol hi, a rhoddaf chwi yn llâw dieithriaid, a gwnâf farn yn eich mŷſg.

[e] Pen. 6. 7. a 13. 9, 14, 31, 33. 10 Ar y cleddyf y ſyrthiwch, ar derfyn Iſrael y barnaf chwi; [e] fel y gwypoch mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

11 *Yr ddinas* hon ni bydd i chwi yn grochan, ni byddwch chwithau yn gig o'i mewn; *ond* ar derfyn Iſrael y barnaf chwi.

[f] Ad. 10. ‡ Neu, *y rhai.* 12 A [f] chewch wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD: ‡ canys ni rodiaſoch yn ſy neddfau, ac ni wnaethoch ſy marnedigaethau; ond yn ôl defodau 'r cenhedloedd o'ch amgylch y gwnaethoch.

13 ¶ A phan brophwydais, bu farw Pelatiah mâb Benaiah: yna ſyrthiais ar fy wyneb

ŵyneb, a gwaeddais â llêf uchel, a dywedais, O Arglwydd DDUW, a wnâi di drangc ar weddill Israel?

3410.

14 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

15 Ha fâb dŷn, dy frodyr, dy frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ Israel yn gwbl, *ydyw y rhai* y dywedodd preſwylwŷr Jerusalem wrthynt, Ymbellhêwch oddi wrth yr ARGLWYDD; i ni y rhodded y tîr hwn yn etifeddiaeth.

16 Dywed am hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Er gyrru o honof hwynt ym mhell ym mŷſg y cenhedloedd, ac er gwaſgaru o honof hwynt trwy 'r gwledydd, ettto [g] byddaf yn gyſſegr bychan iddynt yn y gwledydd lle y deuant.

[g] Sal. 90. 1. a 91. 9. Eſay 8. 14.

17 Dywed gan hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Caſglaf chwi hefyd o fyſg y bobloedd, a chynhullaf chwi o'r gwledydd y'ch gwaſgarwyd ynddynt, a rhoddaf i chwi dîr Israel.

18 A hwy a ddeuant yno, ac a ſymmudant ei holl frynti hi, a'i holl ffieidd-dra allan o honi hi.

[h] Jer. 32. 39. Pen. 36. 26, 27. [i] Sal. 51. 10. [k] Zech. 7. 12.

19 A [h] rhoddaf iddynt un gâlon, ac [i] ysbryd newydd a roddaf ynoch; tynnaf hefyd [k] y gâlon garreg ymaith o'u cnawd hwynt, a rhoddaf iddynt gâlon gig:

20 Fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y gwnelont hwynt: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf Dduw iddynt hwy.

21 Ond *am y rhai* y mae eu câlon yn myned ar ôl meddwl eu brynti a'u ffieidd-dra, [l] rhoddaf eu ffordd hwynt ar eu pennau eu hun, medd yr Arglwydd DDUW.

[l] Pen. 9. 10.

22 ¶ Yna 'r Cerubiaid a gyfodaſant eu hadenydd, a'r olwynion yn eu hymmyl, a gogoniant Duw Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.

23 A gogoniant yr ARGLWYDD a ymddyrchaſodd oddi ar ganol y ddinas, ac a ſaſodd [m] ar y mynydd *ſydd* o'r tu dwyrain i'r ddinas.

[m] Edrych Zech. 14. 4.

24 ¶ Yna 'r ysbryd a'm cododd i, ac a'm dûg hyd Galdea at y gaethglud mewn gweledigaeth trwy Ysbryd Duw: a'r weledigaeth a welſwn a ddyrchaſodd oddi wrthyf.

25 Yna y lleferais wrth y rhai o'r gaethglud holl eiriau 'r ARGLWYDD, y rhai a ddangoſaſai efe i mi.

PEN. XII.

1 Rhith ac arŵyddo ſymmudiad Ezeciel, 8 yn dangos caethiwed Sedeciah. 17 Dychryn Ezeciel yn dangos anghyfannedd-dra 'r Juddewon. 21 Beio ar ryfygus ddïareb yr Juddewon. 26 Ebrwydded y weledigaeth.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

3411.

2 Trigo'r wyt ti, fâb dŷn, ynghanol [a] tŷ gwrthryſelgar, y rhai [b] *y mae* llygaid iddynt i weled, ac ni welant; clueſtiau iddynt i glywed, ac ni chlywant: canys tŷ gwrthryſelgar *ydynt*.

[a] Pen. 2. 3, 6, 7, 8. a 3. 26, 27. [b] Eſay 6. 9. a 42. 20. Jer. 5. 21. Mat. 13. 12, 13.

3 A thithau, fâb dŷn, gwnâ it' ‡ offer caethglud, a muda liw dŷdd o flaen eu llygaid hwynt, ïe muda o'th le dy hun i le arall yngŵydd eu llygaid hwynt: nid hwyrach y gwelant, er eu bod yn dŷ gwrthryſelgar.

‡ Neu, *ddodrefn.*

4 A dŵg allan dy ddodrefn liw dŷdd yngŵydd eu llygaid, fel dodrefn caethglud: a dos allan yn yr hwyr yngŵydd eu llygaid fel † rhai yn myned allan i gaethglud.

† Heb. *mynediad o gaethiwed.*

5 Cloddia i mi o flaen eu llygaid hwynt trwy 'r mûr, a dŵg allan trwy hwnnw.

3411.

6 Ar *dy* yſgwydd y dygi yngŵydd eu llygaid hwynt, yn y tywyll y dygi allan: dy ŵyneb a guddi, fel na welech y ddaear: canys *yn* arŵydd y 'th roddais i dŷ Israel.

7 Ac mi a wnaethum fel'y, fel i 'm gorchymynnwyd: dygais fy offer allan liw dŷdd, fel offer caethglud; ac yn yr hwyr y cloddiais trwy 'r mûr â'm llâw: yn y tywyll y dygais allan, ar *fy* yſgwydd y dugum o flaen eu llygaid hwynt.

8 ¶ A'r borau y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Ha fâb dŷn, oni ddywedodd tŷ Israel, y tŷ gwrthryſe gar, wrthyt, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

10 Dywed di wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, i'r tywyſog yn Jerusalem *y mae* 'r baich hwn, ac i holl dŷ Israel, y rhai *ydd* yn eu mŷſg.

11 Dywed, Eich arŵydd chwi *ydwyf* fi: fel y gwnaethum i, felly y gwneir iddynt hwy: mewn caethglud yr ânt i gaethiwed.

[c] Jer. 39. 4.

12 A'r [c] tywyſog, yr hwn *ſydd* yn eu canol, a ddŵg ar *ei* yſgwydd yn y tywyll, ac a â allan: cloddiant trwy 'r mûr i ddwyn allan trwyddo: ei ŵyneb a guddia, fel na welo efe y ddaear â'i lygaid.

[d] Pen. 17. 20. [e] 2 Bren. 25. 7.

13 A mi a daenaf fy [d] rhwyd arno ef, fel y dalier ef yn fy rhwyd: a [e] dygaf ef i Babilon, tîr y Caldeaid; ac ni wêl efe hi, etto yno y bydd efe marw.

[f] 2 Bren. 25. 4, 5. Pen. 5. 10.

14 A [f] gwaſgaraf yr holl rai *ſydd* yn ei gylch ef i'w gynnorthwyo, a'i holl fyddinoedd, tu a phob gwynt; a [g] thynnaf gleddyf ar eu hôl hwynt.

[g] Pen. 5. 2, 12.

15 A hwy a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi gwaſgaru o honof hwynt ym mŷſg y cenhedloedd, a'u taenu ar hŷd y gwledydd.

† Heb. *ddynion rhif.*

16 Etto gweddillaf o honynt † ychydig ddynion, oddi wrth y cleddyf, oddi wrth y newyn, ac oddi wrth yr haint; fel y mynegont eu holl ffieidd-dra ym mŷſg y cenhedloedd, lle y delont; a gŵybyddant mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

17 ¶ Gair yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

[h] Pen. 4. 16.

18 Ha fâb dŷn, [h] bwyttêi dy fara dan grynu, a'th ddwfr a yn mewn dychryn a gofal:

19 A dywed wrth bobl y tîr, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW am drigolion Jerusalem, *ac* am wlâd Israel, Eu bara a fwyttânt mewn gofal, a'u dwfr a yſant mewn ſyndod, fel yr anrheithir ei thîr o'i chyflawnder, am drais y rhai oll a drigant ynddi.

20 A'r dinaſoedd cyfanneddol a anghyfanneddir, a'r tîr a fydd anrheithiol; felly y gŵybyddwch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

21 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

[i] Pen. 11. 3. Ad. 27.

22 Ha fâb dŷn, beth *yw* 'r ddïareb hon gennych am dîr Israel, [i] gan ddywedyd, Y dyddiau a eſtynnwyd, a darfu am bob gweledigaeth?

Amos 6. 3.

23 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Gwnâf i'r ddïareb hon beidio, fel nad arferont hi yn ddïareb mwy yn Israel: ond dywed wrthynt, Y dyddiau ſydd agos, a ſylwedd pob gweledigaeth.

2 Pedr. 3. 4.

3411.

24 Canys [k] ni bydd mwy un weledigaeth ofer, na dewiniaeth wenhieithus o fewn tŷ Iſrael.

[k] Pen. 13. 23.

25 Canys myfi *yw* 'r ARGLWYDD: mi a leſaraf, a'r gair a leſarwyf a wneir; nid oedir ef mwy: o herwydd yn eich dyddiau chwi, O dŷ gwrthryſelgar, y dywedaf y gair, ac a'i gwnâf, medd yr ARGLWYDD DDUW.

26 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

[l] Ad. 22.

27 [l] Ha fâb dŷn, wele dŷ Iſrael yn dywedyd, Y weledigaeth a wêl efe *ſydd* [m] wedi dyddiau lawer, a prophwyda o mae efe am amſeroedd pell.

[m] 2 Pedr. 3. 4.

28 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Nid oedir dim o'm geiriau mwy, ond y gair a ddywedais a wneir, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XIII.

Awſt, 17. B. Sûl 16 ar ôl y Drindod, P.

1 *Argyhoeddi proffwydi celwyddog, 10 a'u priddgalch Ueb dymberu. 17 Y prophwydeſau a'u cluſtogau.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fâb dŷn, yn erbyn prophwydi Iſrael, y rhai ſydd yn prophwydo, a dywed wrth [a] y rhai [†] a brophwydant o'u [b] calon eu hun, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD.

[a] Ad. 17. [†] Heb. *ſy brophwydi.* [b] Jer. 24. 14. a 23. 16.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae 'r prophwydi ynfyd, y rhai a rodiant yn ôl eu hyſbryd eu hun, ‡ ac heb weled *dim.*

‡ Neu, *a phethau ni's gwelſant.*

4 Dy brophwydi, Iſrael, ydynt ſel [c] llwynogod yn yr anialwch.

[c] Can. 2. 15.

5 [d] Ni ſaſaſoch yn [†] yr adwyau, ac ni chauaſoch y cae i dŷ Iſrael, i ſefyll yn y rhyfel, ar ddydd yr ARGLWYDD.

[d] Sal. 106. 23, 30. Pen. 22. 30. [†] Neu, *y rhwygiadau.*

6 [e] Gwagedd a gau-ddewiniaeth a welſant, y rhai a ddywedant, Dywedodd yr ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD heb eu hanfon hwynt: a pharaſant i *eraill* ddiſgwil am gyflawnu 'r gair.

[e] Pen. 12. 24. Ad. 23.

7 Onid ofer weledigaeth a welſoch, a gau-ddewiniaeth a draethaſoch, pan ddywedaſoch, Yr ARGLWYDD a ddywedodd; a minnau heb ddywedyd?

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Am leſaru o honoch wagedd, a gweled o honoch gelwydd; am hynny wele fi i'ch erbyn, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A bydd fy llâw yn erbyn y prophwydi ſydd yn gweled gwagedd, ac yn dewino celwydd; [†] ynghyfrinach fy mhobl ni byddant, ac o lewn yſgrifen tŷ Iſrael ni 'ſgrifennir hwynt, i dîr Iſrael hefyd ni ddeuant; a [f] gwybyddwch mai myfi *yw* yr Arglwydd DDUW.

[†] Neu, *ynghynnulleidfa.* [f] Pen. 11. 10, 12. [g] Jer. 6. 14. a 8. 11.

10 ¶ O achos, ïe o achos hudo o honynt fy mhobl, gan ddywedyd, [g] Heddwch; a nid *oedd* heddwch; un a adeiladai ‡ bared, ac wele eraill [h] yn ei briddo â *chlai* heb ei dymheru.

‡ Neu, *bared ſalw.* [h] Pen. 22. 28.

11 Dywed wrth y rhai a'i priddant â *phriddfa* rhŷdd, y ſyrth efe: canys cur-wlaw a fydd, a chwithau gerrig cenllyſg a ſyrthiwch; a gwynt tymheſtlog a'i rhwyga.

12 Wele, pan ſyrthio 'r pared, oni ddywedir wrthych, *Mae* 'r clai â 'r hwn y priddaſoch *ef?*

13 Am hynny, ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Minnau a'i rhwygaf â gwynt tymheſtiog yn fy llîd; a chur-wlaw fydd yn fy nig, a cherrig cenllyſg yn *fy* llidiowgrwydd, i'w ddifetha.

14 Felly y bwriaf i lawr y pared a briddaſoch â *phriddfa* heb ei dymheru, ac a'i tynnaf hyd lawr, fel y dinoether ei ſylfaen, ac efe a ſyrth, a chwithau a ddifethir yn ei ganol ef; a [i] chewch wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

[i] Ad. 9. 21, 23.

15 Fel hyn y gorphennaf fy llîd ar y pared, ac ar y rhai a'i priddaſant â *phriddfa* heb dymheru, a dywedaf wrthych, Y pared nid *yw*, na'r rhai a'i priddaſant:

Pen. 14. 8.

16 *Sef* prophwydi Iſrael, y rhai a brophwydant am Jeruſalem, ac a welant iddi weledigaethau heddwch, ac nid *oes* heddwch, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Tithau fâb dŷn, goſod dy wyneb yn erbyn merched dy bobl, [k] y rhai a brophwydant o'u calon eu hun; a phrophwyda yn eu herbyn hwynt,

[k] Ad. 2.

18 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae 'r gwniadyddeſau cluſtogau dan holl ‡ benelinoedd fy mhobl, a'r rhai a weithiant foledau am ben pob corpholaeth; i hela eneidiau. Ai eneidiau fy mhobl a heliwch chwi, ac a gedwch chwi yn fyw yr eneidiau *a ddêl* attoch?

‡ Neu, *geſeiliau.*

19 Ac a halogwch chwi fi ym mŷſg fy mhobl [l] er dyrneidiau o haidd, ac am dammeidiau o fara, i lâdd yr eneidiau ni ddylent farw, a chadw yn fyw yr eneidiau ni ddylent fyw, gan ddywedyd o honoch gelwydd wrth fy mhobl, y rhai a wrandawent gelwydd?

[l] Edrych Diar. 28. 21. Mic. 3. 5.

20 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn eich cluſtogau chwi, a'r rhai yr ydych yno yn hela eneidiau, ‡ i beri *iddynt* ehedeg, a rhwygaf hwynt oddi wrth eich breichiau; a gollyngaf yr eneidiau, *ſef* yr eneidiau yr ydych yn eu hela, i beri *iddynt* ehedeg.

‡ Neu, *i erddi.* [m] Ad. 9. [n] Jer. 23. 14.

21 Rhwygaf hefyd eich moledau chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch llâw, ac ni byddant mwy yn eich llâw chwi yn helfa, a [m] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *fel yr achubwn ei einioes.*

22 Am driſtâu calon y cyfiawn trwy gelwydd, a minnau heb ei ofidio ef; ac [n] am gadarnhâu dwylaw 'r annuwiol, fel na ddychwelai o'i ffordd ddrygionus, ‡ trwy addo iddo einioes.

Heb. *i'w fywhâu.* [o] Pen. 12. 24. Ad. 6, &c.

23 O herwydd hynny, [o] ni welwch wagedd, ac ni ddewinwch ddewiniaeth mwy; canys gwaredaf fy mhobl o'ch llâw chwi; a [p] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

Mic. 3. 6. [p] Ad. 9. Pen. 14. 8. a 15. 7.

PEN. XIV.

Awſt, 17. P. Sûl 17 ar ôl y Drindod. B.

1 *Duw yn atteb delw-addolwŷr yn ôl meddwl eu calon eu hun. 6 Eu hannog trwy i edifarhâu, rhag ofn barnedigaethau, o herwydd gau-brophwydi. 12 Sicr farn Duw ar ddanfon newyn, 15 a bwyſtfilod niweidiol, 17 a chleddyf, 19 a haint y nodau. 22 Gweddill a achubir er eſampl i eraill.*

[a] Pen. 20. 1.

YNa [a] y daeth attaf wŷr o henuriaid Iſrael, ac a eiſteddaſant o'm blaen.

2 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Y gwŷr hyn, O fâb dŷn, a ddyrchaſaſant eu heulynnod yn eu calonnau, ac a roddaſant dramgwydd eu hanwiredd ar gyfer eu hwynebau: gan ymofyn a ymofyn y cyfryw â myfi?

4 Am hynny ymddiddan â hwynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pob un o dŷ Iſrael, yr hwn a ddyrchafo ei eulynnod yn ei galon, ac a oſodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddaw at y prophwyd; myfi

yr

3411. yr ARGLWYDD a attebaf yr hwn a ddelo yn ôl amlder ei eulynnod,

5 I ddal tŷ Iſrael yn eu calonnau, am iddynt ymddieithro oddi wrthyf oll, trwy eu heulynnod.

6 ¶ Am hynny dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Trowch a ‡ dychwelwch oddi wrth eich eulynnod, a throwch eich wynebau oddi wrth eich holl ffieidd-dra.

‡ Neu, *throwch*, eraill.

7 Canys pob un o dŷ Iſrael, ac o'r dieithr a ymdeithio o fewn Iſrael, a ymneillduo oddi ar fy ôl i, ac a ddyrchafo ei eulynnod yn ei galon, ac a oſodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddêl at brophwyd i ymofyn â myfi trwyddo ef; myfi 'r ARGLWYDD a attebaf iddo trwof fy hun.

8 [b] Goſodaf hefyd fy wyneb yn erbyn y gŵr hwnnw, a gwnâf ef [c] yn arwydd ac yn ddiareb, a thorraf ef ymaith o fyſg fy mhobl; [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[b] Lef. 17. 10. Pen. 15. 7. [c] Deut. 28. 37. Pen. 5. 15. [d] Pen. 6. 7.

9 Ac o's twyllir y prophwyd pan lefaro air, [e] myfi 'r ARGLWYDD a dwyllodd y prophwyd hwnnw; a mi a eſtynnaf hefyd fy llâw arno ef, ac a'i difethaf o fyſg fy mhobl Iſrael.

[e] 1 Bren. 22, 23. Job. 12. 16. Jer. 4. 10. 2 Theſ. 2, 11.

10 A hwy a ddygant eu hanwiredd: un fâth fydd anwiredd yr ymofynnydd ag anwiredd y prophwyd:

11 Fel na chyfeiliorno tŷ Iſrael mwy oddi ar fy ôl, ac na haloger hwynt mwy â'u holl droſeddau; ond bod o honynt i mi yn bobl, a minnau iddynt hwy yn Dduw, medd yr Arglwydd DDUW.

12 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

13 Ha fâb dŷn, pan becho gwlâd i'm herbyn, trwy wneuthur camwedd, yna 'r eſtynnaf fy llâw arni, a thorraf [f] ffon ei bara hi, ac anfonaf arni newyn, ac a dorraf ymaith o honi ddŷn ac anifail.

[f] Lef. 26. 26. Eſay 3. 1. Pen. 4. 16. a 5. 16.

14 [g] Pe byddai yn ei chanol y tri-wŷr hyn, Noah, Daniel, a Job, hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a achubent eu henaid eu hun *yn unig*, medd yr Arglwydd DDUW.

[g] Jer. 15. 1. Edrych. Jer. 7. 16. a 11. 14. a 14. 11.

15 ¶ O's bwyſtfil niweidiol a yrraf trwy 'r wlâd, a'i ‡ difa o hwnnw, fel y byddo yn anghyfannedd, heb gynniweirydd, rhag ofn y bwyſtfil:

‡ Neu, *diſuddio.*

16 *Pe byddai* 'r tri-wŷr hyn yn ei chanol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni waredent na meibion, na merched; hwynt-hwy yn unig a waredid, a'r tîr a fyddai yn anghyfannedd.

17 ¶ Neu *o's* cleddyf a ddygaf ar y tîr hwnnw, a dywedyd o honof, Cynniwair, gleddyf, trwy 'r tîr, fel y torrwyf ymaith o hono ddŷn ac anifail:

18 A'r tri-wŷr hyn yn ei ganol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni achubent na meibion, na merched; ond hwynt-hwy yn unig a achubid.

19 ¶ Neu *o's* haint a anfonaf i'r wlâd honno, a thywallt o honof fy llîd arni mewn gwaed, gan dorri ymaith o honi ddŷn ac anifail;

20 A Noah, Daniel, a Job yn ei chanol hi, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni waredent na mâb, na merch; hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a waredent eu heneidiau eu hun *yn unig*.

21 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; ‡ Pa faint mwy pan anfonwyf fy mhedair drygfarn, cleddyf, a newyn, a bwyſtfil niweidiol, a haint, ar Jeruſalem, i dorri ymaith o honi ddŷn ac anifail?

‡ Neu, *beſyd pan anfonwyf.*

22 ¶ Etto wele, bydd ynddi weddill diangol, y rhai a ddygir allan, yn feibion a merched: wele hwynt yn dyfod allan attoch, a chewch weled eu ffyrdd hwynt, a'u gweithredoedd, fel yr ymgyſſuroch, o herwydd yr adfyd a ddygais ar Jeruſalem, *ſef* yr hyn oll a ddygais arni.

23 Ie cyſſurant chwi, pan weloch eu ffordd, a'u gweithredoedd: a chewch wybod nad heb achos y gwneuthum yr hyn oll a wneuthum i'w herbyn hi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XV.

1 Trwy ddangos mor anghymmwys i wneuthur defnydd o honi ydyw'r winwŷdden, 6 y dangoſir y llyſid ac y gwrthodid Jeruſalem.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, beth yw coed y winwŷdden *fwy* nâ phob coed *arall*, *neu* gaingc, yr hon fydd ym mŷſg prennau 'r coed?

3 A gymmerir o honi goed i wneuthur gwaith? a gymmerant o honi hoel, i grogi un offeryn arni?

4 Wele, [a] yn ymborth i'r tân y rhoddir hi; difaodd y tân ei deuben hi, ei chanol a oloſgwyd: a † waſanaetha hi mewn gwaith?

[a] Joan. 15. 6. † Heb. *lwydda*, neu, *dycia.*

5 Wele, pan oedd gyfan nid ‡ oedd gymmwys i ddim gwaith: pa faint llai, gan ei difa o dân a'i goloſgi, y bydd hi etto gymmwys i waith?

‡ Heb. *ni weithid hi mewn gwaith*, &c.

6 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Megis pren y winwŷdden ym mŷſg pr nnau 'r coed, yr hon a roddais yn ymborth i'r tân; felly y rhoddaf drigolion Jeruſalem.

[b] Lef. 17. 10. Pen. 14. 8. [c] Pen. 6. 7. a 7. 4. a 20. 38, 42, 44.

7 A [b] goſodaf fy wyneb yn eu herbyn hwynt: o'r *naill* dân y deuant allan, a thân *arall* a'u difa hwynt; [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD, pan oſodwyf fy wyneb i'w herbyn hwynt.

† Heb. *gamweddu.*

8 Gwnâf hefyd y wlâd yn anrhaith, am † wneuthur o honynt gamwedd, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XVI.

1 Trwy gyfelybrwydd o ddŷn bâch mewn goſodus gyfwr, y dangoſir cyfwr naturiol Jeruſalem. 6 Anfeidrol gariad Duw tu ag atti hi: 15 A'i hanferth butteindra hithau; 35 a'i barn dôſt. 44 Bod ei phechod hi yn gymmaint a'r eiddo ei mam, ac yn fwy nâ'r eiddo ei chwiorydd Sodoma a Gomorrah, ac am hynny yn galw am farnedigaethau. 60 Addaw trugaredd idili yn y diwedd.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, gwnâ i Jeruſalem adnabod ei ffieidd-dra,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth Jeruſalem, Dy ‡ drigfa a'th enedigaeth *fydd* o wlad Canaan: [a] dy dâd *oedd* Amoriad, a'th fam yn Hittes.

‡ Neu, *dorriad*, neu, *gychwyniad.*

[a] Ad. 45.

4 Ac *am* dy enedigaeth, ar [b] y dydd y'th anwyd, ni thorrwyd dy ſogail, ac mewn dwfr ni'th olchwyd † i'th ſeddalhâu; ni'th gyweiriwyd chwaith â halen, ac ni'th rwymwyd â rhwymyn:

[b] Hoſ. 2. 3. ‡ Neu, *pan edryc hais arnat.*

5 Ni thoſturiodd llygad wrthyt, i wneuthur it' un o hyn, i doſturio wrthyt; ond ar wyneb y maes y'th daflwyd i meiddio dy einioes, ar y dydd y'th aned.

3411. 6 ¶ A phan dramwyais heibio it', a'th weled ‡ yn ymdrybaeddu yn dy waed, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw; ïe, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw.

‡ Neu, *gwedi dy halogi*, neu, *dy fathru.*

7 [c] Yn fyrddiwn y'th wneuthum fel gwellt y maes, a thi a gynnyddaiſt, ac a aethoſt yn fawr, ac a ddaethoſt i † harddwch godidog: *dy* fronnau a chwyddaſant, a'th wâllt a dyfodd, a thi yn llom ac yn noeth *o'r blaen.*

[c] Eſcod. 1. 7.

† Heb. *addurn addurnau.*

8 Pan euthum heibio it', ac edrych arnat, wele dy amſer yn amſer ſerchowgrwydd: yna [d] lledais fy aden droſot, a chuddiais dy noethni: tyngais hefyd it', ac euthum mewn cyfammod â thi, medd yr Arglwydd DDUW, a thi a aethoſt yn eiddof fi.

[d] Ruth 3. 9.

9 Yna mi a'th olchais â dwfr, ïe golchais dy waed oddi wrthyt, ac irais di ag olew.

10 Mi a'th wiſgais hefyd â gwaith edau a nodwydd, rhoddais it' hefyd eſgidiau o groen daear-fôch, a gwregyſais di â lliain main, a gorchuddiais di â ſidan.

11 Mi a'th herddais hefyd â harddwch, a [e] rhoddais freichledau am dy ddwylaw, a chadwyn am dy wddf.

[e] Gen. 24. 22, 47.

12 Rhoddais hefyd dlŵs ar dy * dalcen, a thlyſau wrth dy gluſtiau, a choron hardd am dy ben.

* Edrych Eſay 3. 21.

13 Felly y'th harddwyd ag aur ac arian; a'th wiſg *oedd* liain main, a ſidan, a gwaith edau a nodwydd; peillied, a mêl, ac olew a fwyteit: têg hefyd odiaeth oeddit, a ffynnaiſt yn frenhiniaeth.

14 Aeth allan hefyd it' enw ym mŷſg y cenhedloedd, am dy degwch: canys cyflawn *oedd* gan fy harddwch, yn hwn a oſodaſwn arnat, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Ond ti a ymddiriedaiſt i'th degwch, a [f] phutteiniaiſt o herwydd dy enw, a thywelltaiſt dy butteindra ar bob cynniweirydd; eiddo ef ydoedd.

[f] Eſay 57. 8. Jer. 2. 20.

16 [g] Cymmeraiſt hefyd o'th ddillad, a gwnaethoſt it' uchelfeydd brithion, a phutteiniaiſt arnynt; *y fath* ni ddaw, ac ni bydd *felly.*

a 3. 2, 6, 20. Pen. 23. 3, 12.

17 A chymmeraiſt offer dy harddwch o'm haur ac o'm harian i, y rhai a roddaſwn i ti, a gwnaethoſt it' ddelwau † gwŷr; a phutteiniaiſt gyd â hwynt.

[g] Pen. 7. 20. Hoſ. 2. 8. † Heb. *gwrryw.*

18 Cymmeraiſt hefyd dy wiſgoedd o waith edau a nodwydd, ac a'u gwiſgaiſt hwynt; fy olew hefyd a'm harogl-darth a roddaiſt o'u blaen hwynt.

19 Felly fy mwyd, yr hwn a roddaſwn i ti, yn beillied, ac yn olew, ac yn fêl, *â'r rhai* y'th borthaſwn di; rhoddaiſt hynny hefyd o'u blaen hwynt yn arogl ‡ peraidd: fel hyn y bu, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Heb. *gorphwyſdra.*

20 Cymmeraiſt hefyd dy feibion a'th ferched, y rhai a blantaſit i mi, [h] y rhai hyn a aberthaiſt iddynt i'w bwytta: ai bychan *hyn* o'th butteindra di,

[h] 2 Bren. 16. 3. Sal. 106. 37.

21 Lâdd o honot fy mhlant, a'u rhoddi hwynt i'w tynnu trwy *'r tân* iddynt?

Eſay 57. 5.

22 Ac yn dy holl ffieidd-dra a'th butteindra, ni chofiaiſt ddyddiau dy [i] jeuengctid, pan oeddit lom, a noeth, *a'th* ſod yn ymdrybaeddu yn dy waed.

Pen. 20. 26. [i] Hoſ. 11. 1.

23 A bu ar ôl dy holl ddrygioni (gwae, gwae it', medd yr Arglwydd DDUW.)

[k] Ad. 31. [l] Eſay 57. 5, 7.

24 [k] Adeiladu o honot it' uchelfa, a [l] gwneuthur it' ‡ uchelfa ym mhob heol.

Jer. 2. 20. ‡ Neu, *buttendy.*

25 Ym mhen pob ffordd yr adeiladaiſt dy uchelfa, a gwnaethoſt dy degwch yn ffiaidd, ac a ledaiſt dy draed i bob cynniweirydd, ac amlheaiſt dy butteindra.

26 Putteiniaiſt hefyd [m] gyd â meibion yr Aipht, dy gymmydogion mawr eu cnawd; ac a amlheaiſt dy butteindra i'm digio i.

[m] Pen. 8. 10, 14. a 23, 19, 20.

27 Am hynny wele, eſtynnais fy llâw arnat, a phrinheais dy ran, a rhoddais di wrth ewyllys dy gaſeicn, [n] ‡ merched y Philiſtiaid, y rhai ſydd gywilydd ganddynt dy ffordd yſgeler.

[n] 2 Cron. 28. 18. Ad. 57. ‡ Neu, *treſ.*

28 [o] Putteiniaiſt hefyd gyd â meibion Aſſur, o eiſiau cael dy ddigon; a hefyd wedi putteinio gyd â hwynt, ni'th ddigonwyd.

[o] 2 Bren. 16, 7, 10, 2 Cron. 28. 23.

29 Amlheaiſt hefyd dy butteindra yngwlâd Canaan hyd Galdea; ac etto ni'th ddigonwyd â hyn.

Jer. 2. 18, 36. Pen. 23.

30 Mor llêſg yw dy gàlon, medd yr Arglwydd DDUW, gan it' wneuthur hyn oll, *ſef* gwaith puttein-wraig yn llywodraethu.

31 ‡ Pan [p] adeiledaiſt dy uchelfa yn mhen pob ffordd, ac y gwnaethoſt dy uchelfa ym mhob heol, ac nid oeddit fel puttain, gan dy fod yn dirmygu gwobr;

12, &c. ‡ Neu, *Yn dy ſerched y mae dy uchelfa.*

32 *Ond fel* gwraig a dorrai ei phriodas, *ac* a gymmerai ddieithraid yn lle ei gŵr.

[p] Ad. 24, 39.

33 I bob puttain y rhoddant wobr; ond [q] tydi a roddi dy wobr i'th holl gariadau, ac a'u gobrwyi hwynt i ddyfod attat oddi amgylch i'th butteindra.

[q] Eſay 30, 6.

34 Ac ynot ti y mae 'r gwrthwyneb i wragedd *eraill* yn dy butteindra, gan na phutteiniodd neb ar dy ôl di: canys lle y rhoddi wobr, ac na roddir gwobr it', yna 'r wyt yn y gwrthwyneb.

Hoſ. 8. 9.

35 ¶ Gan hynny, O buttain, clyw air yr ARGLWYDD.

36 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am dywallt dy frynti, a dadguddio dy noethni, trwy dy butteindra gyd â'th gariadau, a chyd â holl eulynnod dy ffieidd-dra, a thrwy waed dy feibion y rhai a roddaiſt iddynt;

37 Am hynny wele [r] fi yn caſglu dy holl gariadau gyd â'r rhai yr ymddigriſaiſt; a'r rhai oll a geraiſt, gyd â'r rhai oll a gaſeaiſt; ïe caſglaf hwynt i'th erbyn oddi amgylch, ac a ddinoethaf dy noethni iddynt, fel y gwelont dy holl noethni.

[r] Jer. 13, 22, 26. Galar. 1, 8. Pen. 23, 22, 29.

38 Barnaf di hefyd ‡ â barnedigaethau [s] putteiniaid a'r rhai a dywalltant waed, a rhoddaf i ti waed mewn llidiowgrwydd ac eiddigedd.

Hoſ. 2. 10. a 8. 10. ‡ Neu, *fel barnu.*

39 Ie rhoddaf di yn eu dwylaw hwynt, a hwy a ddinyſtriant [t] dy uchelfa, ac a fwriant i lawr dy uchel-leoedd: dioſgant di hefyd o'th ddillad, a chymmerant ddodrefn dy harddwch, ac a'th adawant yn llom ac yn noeth.

[s] Lef. 20, 10. Deut. 22, 22. [t] Ad. 24, 31.

40 Dygant hefyd dyrfa i'th erbyn, ac a'th labyddiant â meini, ac â'u cleddyfau y'th drywanant.

41 [u] Lloſgant hefyd dy dai â thân, a gwnânt arnat farnedigaethau yngolwg gwragedd lawer: a mi a wnâf it' beidio a phutteinio, a hefyd ni roddi wobr mwy.

[u] 2 Bren. 25. 9. Jer. 39. 8, a 52. 13.

42 Felly y llonyddaf fy llîd i'th erbyn, a ſymmud fy eiddigedd oddi wrthyt; mi a lonyddaf hefyd, ac ni ddigiaf mwy.

43 Am na chofiaiſt ddyddiau dy jeuengctid, ond annogaiſt fi i lid yn hyn oll; am hynny wele, [x] myfi a roddaf dy ffordd ar *dy* ben, medd yr Arglwydd DDUW; ſel na wnelech yr yſgelerder hyn am ben dy holl ffieidd-dra.

[x] Pen. 9, 10. a 11. 21. a 22, 31.

44 ¶ Wele, pob diarhebydd a ddiarheba am danat, gan ddywedyd, Fel y fam *y mae* 'r ferch.

45 Merch dy fam, yr hon a ffieiddiodd ei gŵr a'i meibion, *ydwyt* tì; a chwaer dy

chwiorydd

3411. chwïorydd *ydwyt*, y rhai a ffieiddiaſant eu gwŷr a'u meibion, *y* eich mam *oedd* Hittïes, a'ch tâd yn Amoriad.

y Ad. 3.

46 A'th chwaer hynaf yw Samaria, hi a'i merched, yn trigo ar dy lâw aſſwy: *z* a'th chwaer † jeuangach na thi, yr hon ſydd yn trigo ar dy lâw ddehau, *yw* Sodoma a'i merched.

z Deut. 32. 32. Eſay 1. 10.

47 Etto ni rodiaiſt yn eu ffyrdd hwynt, ac nid yn ôl eu ffieidd-dra hwynt y gwnaethoſt: ‡ megis *pettai hynny* ychydig bach, ymlygraiſt yn fyw nâ hwy yn dy holl ffyrdd.

† Heb. *lai nâ thi.* ‡ Neu, *allrwyd ar hynny, megis petb bychan.*

48 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, *a* ni wnaeth Sodoma dy chwaer, na hi na'i merched, fel y gwnaethoſt ti a'th ferched.

a Mat. 10. 15. a 11. 24.

49 Wele, hyn oedd anwiredd dy chwaer Sodoma, Balchder, *b* digonedd bara, ac amlder o ſeguryd oedd ynddi ac yn ei merched, ac ni chryfhaodd hi lâw 'r anghenog a'r tlawd.

b Gen. 13. 10.

50 A hwy a ymddyrchafaſant, ac *c* a wnaethant ffieidd-dra o'm blaen i: am hynny *d* y ſymmudais hwynt, ſel y gwelais *yn dda.*

c Gen. 18. 20. *d* Gen. 19. 24.

51 Samaria hefyd ni phechodd fel hanner dy bechod di; ond tydi a amlheaiſt dy ffieidd-dra yn fwy nâ hwynt, ac *e* a gyt-iawnheaiſt dy chwïorydd yn dy holl ffieidd-dra a wnaethoſt.

e Jer. 3. 11. Mat. 12. 41, 42.

52 Tithau yr hon a ſernaiſt ar dy chwïorydd, dŵg dy w'radwydd am dy bechodau y rhai a wnaethoſt yn ffieiddiach nâ hwynt: cyfiawnach ydynt nâ thi: cywilyddia dithau, a dŵg dy w'radwydd, gan gyfiawnhâu o honot dy chwïorydd.

53 *f* Pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt, *g* caethiwed Sodoma a'i merched, a chaethiwed Samaria a'i merched, yna *y dychwelaf* gaethiwed dy gaethion dithau a'th ſerched yn eu canol hwynt:

f Edrych Eſay 1. 9. Ad. 60. *g* Jer. 20. 16.

54 Fel y dygech dy warth, ac y'th w'radwydder, am yr hyn oll a wnaethoſt, gan gyſſuro o honot hwynt.

55 Pan ddychwelo dy chwïorydd, Sodoma a'i merched, i'w hên gyflwr, a phan ddychwelo Samaria a'i merched i'w hên gyflwr, yna tithau a'th ferched a ddychwelwch i'ch hên gyflwr.

‡ Heb. *nid oedd dy chwaer Sodoma yn chwedl.* neu, *yn sôn yn dy enau.*

56 Canys ‡ nid oedd mo'r sôn am Sodoma dy chwaer yn dy enau yn nŷdd dy falchder:

57 Cyn dadguddio dy ddrygioni, megis *yn* amſer *dy* *h* w'radwydd gan ferched † Syria, a'r holl rai o'i hamgylch, merched y Philiſtiaid, y rhai a'th ‡ ddïyſtyrant o bob parth.

h 2 Bren. 16. 5. 2 Cron. 28. 18.

58 Dy 'ſgelerder, a'th ffieidd-dra hefyd, *i* ti a'u dygaiſt hwynt, medd yr ARGLWYDD.

i Eſay 7. 1. a 14. 28. † Heb. *Aram.* ‡ Neu, *anrheithiant.*

59 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Felly y gwnâf â thi fel y gwnaethoſt, yr hon a ddïyſtyraiſt lw, i ddiddymmu 'r cyfammod.

60 ¶ Etto mi a gofiaf fy nghyfammod â thi yn nyddiau dy jeuengctid, ac a ſicrhâf it' gyfammod tragywyddol.

k Pen. 20. 43.

61 Yna *k* y cofi dy ffyrdd, ac y cywilyddi, pan dderbyniech dy chwïorydd hŷn nâ thi, gyd â'r rhai jeuangach nâ thi: a rhoddaf hwynt *l* yn ferched it', *m* a *hynny* nid wrth dy ammod di.

l Eſay 54. 1. a 60. 4. Galar. 4. 24, &c. *m* Jer. 31. 31, &c.

62 A mi a ſicrhâf fy nghyfammod â thi; a chei wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD.

63 Fel y cofiech di, ac y cywilyddiech, ac na byddo it' mwy agoryd ſafn gan dy w'radwydd, pan ddyhudder fi tu ag attat, am yr hyn oll a wnaethoſt, medd yr Arglwydd DDUW. 3411.

PEN. XVII.

r Trwy ddammeg o ddau eryr a gwin-wŷdden, 11 y dangoſir barnedigaeth Duw ar Jeruſalem, am droi oddi wrth Babilon at yr Aipht. 22 Duw yn addaw plannu cedrwŷdden yr Efengyl.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Mâb dŷn, traetha ddychymmyg, a dïarheba ddïareb wrth dŷ Iſrael,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Eryr mawr, mawr ei adenydd, hîr ei aſgell, llawn plu, yr hwn oedd iddo † amryw liwiau, a ddaeth i Libanus, ac *a* a gymmerth ſrigyn uchaf y gedrwŷdden.

† Heb. *wnïadwaith.* *a* 2 Bren. 24. 12.

4 Torrodd frîg ei blagur hi, ac a'i dûg i dîr marſiandïaeth: yn ninas marchnadyddion y goſodod eſe ef.

5 A chymmerth o hâd y tîr, ac a'i bwriodd mewn maes ‡ ffrwythlon; eſe a'i goſododd *ef* wrth ddyfroedd lawer, *ac* a'i plannodd *fel* helygen.

‡ Heb. *hâd.*

6 Ac eſe a dyfodd, ac a aeth yn winwŷdden waſgarog, iſel o dŵf, a'i changau yn troi atto eſ; a'i gwrâidd oedd dano eſ: felly yr aeth yn winwŷdden, ac y dûg geingciau, ac y bwriodd frig.

7 Yr oedd hefyd ryw eryr mawr, mawr ei eſgyll, ac â llawer o blu: ac wele y winwŷdden hon yn plygu ei gwrâidd tu ag atto eſ, ac yn bwrw ei cheingciau tu ag atto, i'w dyfrhâu ar hŷd rhigolau ei phlaniad.

8 Mewn maes da wrth ddyfroedd lawer y plannaſid hi, i fwrw brîg, ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai yn winwŷdden harddeg.

9 Dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, A lwydda hi? oni thynn eſe ei gwrâidd hi? ac oni thyrr eſe ei ffrwyth hi fel y gwywo? ſych holl ddail ei brîg, ac nid trwy ſraich mawr, na thrwy bobl lawer, i'w thynnu hi o'i gwrâidd.

10 Ie wele, wedi ei phlannu, a lwydda hi? *b* gan wywo oni wywa, pan gyffyrddo gwynt y dwyrain â hi? yn rhigolau ei thwf y gwywa.

b Pen. 19. 12. Hoſ. 13. 15.

11 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth *yw* hyn? dywed, Wele, daeth brenhin Babilon i Jeruſalem, ac eſe a gymmerodd ei brenhin hi, a'i thywyſogion, ac a'u dûg hwynt gyd ag eſ i Babilon:

13 Ac a gymmerodd o'r hâd brenhinol, ac a wnaeth ag ef gyfammod, ac *c* a'i dûg ef dan lw; cymmerodd hefyd gedyrn y wlâd:

c 2 Cron. 36. 13.

14 Fel y byddai 'r deyrnas yn iſel, heb ymddyrchafu, *eitbr* † ſefyll o honi trwy gadw ei gyfammod eſ.

† Heb. *trwy gadw ei gyfammod ef, i ſefyll wrtbo.*

15 Ond *d* gwrthryfelodd i'w erbyn, gan anfon ei genhadau i'r Aipht, *e* fel y rhoddid iddo feirch, a phobl lawer: a lwydda eſe? a ddiangc yr hwn a wnelo hyn? neu a ddiddyma eſe 'r cyfammod, ac a waredir ef?

d 2 Bren. 24. 20. *e* Eſay 31. 1, 3.

16 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, *f* ynghartref y brenhin yr hwn a'i gwnaeth et yn frenhin, yr hwn y dyïſtyrodd eſe ei lw, a'r hwn y diddymmodd eſe ei gyfammod, gyd ag ef y bydd eſe marw ynghanol Babilon.

f Jer. 32. 5. a 34. 3. Pen. 12. 13.

3411. 17 Ac ni wnâ Pharao â'i lu mawr, ac â'i fintai lïoſog, *ddim* gyd ag ef mewn rhyfel,
[e] Jer. 52. 4. [e] wrth godi clawdd, ac wrth adeiladu ceſtyll, i dorri ymaith lawer einioes.
Pen. 4. 2. 18 Gan ddïyſtyru o hono'r llw, gan ddiddymmu'r cyngrair, (canys wele, efe a roddaſai ei lâw) a gwneuthur o hono hynny oll, ni ddïangc.

19 Am hynny ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; *Fel mai* byw fi, ſy llw yr hwn a ddiyſtyrodd efe, a'm cyſammod yr hwn a ddiddymmodd efe, hwnnw a roddaf fi ar ei ben ef.

[h] Pen. 12. 13. a 32. 3. 20 Canys [h] taenaf fy rhwyd arno, ac efe a ddèlïr yn fy rhwyd, a dygaf ef i Babilon, ac yno'r ymddadleuaf ag ef, *am* ei gamwedd a wnaeth i'm herbyn.

[i] Pen. 12. 14. 21 [i] A'i holl ffoaduriaid ynghŷd â'i holl fyddinoedd a ſyrthiant gan y cleddyf, a'r gweddill a waſgerir gyd â phob gwŷnt; ſel y gwypoch mai myfi'r ARGLWYDD a'i lleferais.

22 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Mi a gymmeraf hefyd frig y gedrwŷdden uchel, ac a'i goſodaf: o frig ei blagur y torraf *un* tyner, a mi a'i plannaf ar fynydd uchel a dyrchafedig:

[k] Eſay 2. 2, 3. Pen. 20. 40. Mic. 4. 1. 23 Ar [k] fynydd uchelder Iſrael y plannaf ef: ac efe a fwrw frig, ac a ddŵg ffrwyth, ac a fydd yn gedr-wŷdden harddeg: a phob aderyn o bob rhyw aſgell a drîg dani; dan gyſgod ei changhenni y trigant.

24 A holl brennau'r maes a gânt wybod mai myfi'r ARGLWYDD a oſtyngais y pren uchel, ac a ddyrchefais y pren iſel; a ſychais y pren îr, ac a ireiddiais y pren crîn: myfi'r ARGLWYDD a'i lleferais, ac a'i gwneuthum.

PEN. XVIII.

Awſt, 18. B. Sûl 17 ar ôl y D. indod P. 1 *Duw yn argyhoeddi anghyfiawn ddïareb y grawnwin ſurion; 5 yn dangos y mŏdd y gwnâ e'e á thâd cyfiawn: 10 ac â mâb anghyfiawn i dâd cyfiawn: 14 ac a mâb cyfiawn i dâd anghyfiawn: 19 ac â'r annuwiol a edifarhao: 24 ac â'r duwiol a ymadawo â'i dduwioldeb. 25 Y mae'n ymddiffyn ei gyfiawnder, 31 ac yn annog i edifeirwch.*

[a] Jer. 31. 29. Galar. 5. 7. [b] Pen. 22. 9. [c] Lef. 18. 20, a 20. 10. [d] Lef. 18. 19, a 20. 18. [e] Ecſod. 22. 21. Lef. 19. 13. a 25. 14. [f] Ecſod. 22. 26. Deut. 24. 12. [g] Deut. 15. 7. Eſay 58. 7. Mat. 25. 35. [h] Ecſod. 22. 25. Lef. 25. 36, 37. Leut. 23. 19. Sal. 15. 5.

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Pa ham gennych arferu'r ddïareb hon am dîr Iſrael, gan ddywedyd, [a] Y tadau a fwyttaſant rawnwin ſurion, ac ar ddanneddy plant y mae dingcod?

3 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni bydd i chwi mwy arferu'r ddïareb hon yn Iſrael.

4 Wele, yr holl eneidiau, eiddof fi ydynt; fel enaid y tâd, felly hefyd enaid y mâb, eiddof fi ydynt: yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw.

5 ¶ Canys o's bydd gŵr yn gyfiawn, ac yn gwneuthur barn a chyfiawnder;

6 Heb [b] fwytta ar y mynyddoedd, na chyfodi ei lygaid at eulynnod tŷ Iſrael, ac heb [c] halogi gwraig ei gymmydog, na neſâu at [d] wraig fiſglwyfus,

7 Na [e] gorthrymmu neb, *ond* a roddes ei [f] ŵyſtl i'r dyledwr yn ei ôl, ni threiſiodd drais, [g] ei fara a rôdd i'r newynog, ac a ddilladodd y noeth,

8 Ni roddes ar [h] uſuriaeth, ac ni chymmerodd ychwaneg, ei lâw a dynnodd yn ei hôl oddi wrth anwiredd, gwîr farn a wnaeth rhwng gŵr a gŵr,

9 Yn fy neddfau y rhodiodd, a'm barnedigaethau a gadwodd, i wneuthur gwîr-

ionedd; cyfiawn *yw*; gan fyw efe a fydd byw, medd yr Arglwydd DDUW.

10 ¶ O's cenhedla efe fâb yn [†] lleidr, *ac* yn tywallt gwaed, ac a wnâ [‡] gyffelyb i'r un o'r *pethau* hyn,

11 Ac ni wnâ yr un o'r *pethau* hynny, ond ár y mynyddoedd y bwytty, a gwraig ei gymmydog a haloga,

12 Yr anghenus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreiſia, gŵyſtl ni rŷdd drachefn, ac at eulynnod y cyfyd ei lygaid, a wnaeth ffieidd-dra,

13 Ar uſuriaeth y rhoddes, ac ychwaneg a gymmer; gan hynny a fydd efe byw? Ni bydd byw: gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn; gan farw y bydd farw; [i] ei waed a fydd arno ei hun.

14 ¶ Ac wele, o's cenhedla fâb a wêl holl bechodau ei dâd y rhai a wnaeth efe, ac a yſtyria, ac ni wnâ felly,

15 Ar y mynyddoedd ni fwytty, a'i lygaid ni chyfyd at eulynnod tŷ Iſrael, ni haloga wraig ei gymmydog,

16 Ni orthrymma neb chwaith, ni [†] attal ŵyſtl, ac ni threiſia drais, ei fara a rŷdd i'r newynog, a'r noeth a ddillada,

17 *Ni* thry ei lâw oddi wrth yr anghenog, uſuriaeth na llôg ni chymmer, ſy marnau a wnâ, yn fy neddfau y rhodia: hwnnw ni bydd farw am anwiredd ei dâd; gan fyw y bydd efe byw.

18 Ei dâd am orthrymmu'n dôſt, a threiſio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur yr hyn nid *oedd* dda ym mŷſg ei bobl, wele, efe a fydd marw yn ei anwiredd.

19 ¶ Etto chwi a ddywedwch, Pa ham? [k] oni ddŵg y mâb anwiredd y tâd? Pan wnelo'r mâb farn a chyfiawnder, *a* chadw fŷ holl ddeddfau, a'u gwneuthur hwynt, gan fyw efe a fydd byw.

20 Yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw. [l] Y mâb ni ddŵg anwiredd y tâd, a'r tâd ni ddŵg anwiredd y mâb: cyfiawnder y cyfiawn fydd arno ef: a drygioni'r drygionus fydd arno yntau.

21 Ond [m] o's yr annuwiol a ddychwel oddi wrth ei holl bechodau, y rhai a wnaeth a chadw fy holl ddeddfau, a gwneuthur barn a chyfiawnder, efe gan fyw a fydd byw, ni bydd efe marw.

22 Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth: yn ei gyfiawnder a wnaeth y bydd efe byw.

23 [n] Gan ewyllyſio a ewyllyſiwn i farw yr annuwiol, medd yr Arglwydd DDUW, *ac* na ddychwelai oddi wrth ei ffyrdd, a byw?

24 ¶ Ond [o] pan ddychwelo'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a gwneuthur yn ol yr holl ffieiddra a wnelo'r annuwiol; a fydd efe byw? Ni chofir yr holl gyfiawnderau a wnaeth efe: yn ei gamwedd yr hwn a wnaeth, ac yn ei bechod a bechodd, ynddynt y bydd efe marw.

25 ¶ [p] Etto chwi a ddywedwch, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd. Gwrandêwch yr awr hon, tŷ Iſrael, onid yw gymmwys fy ffordd i? onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?

26 Pan ddychwelo'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a a marw ynddynt; am ei anwiredd a wnaeth y bydd efe marw.

27 A phan ddychwelo'r annuwiol oddi wrth ei ddrygioni yr hwn a wnaeth, a gwneuthur barn a chyfiawnder, hwnnw a geidw yn fyw ei enaid.

28 Am

[†] Neu, *dorrwr tai.*
[‡] Neu, *i'w frawd yn erbyn y pethau hyn.*
[i] Lef. 20. 9. Act. 18. 6.
[†] Heb. *ŵyſtla ŵyſtl,* neu, *chymmer yngŵyſtl.*
[k] Ecſod. 20. 5. Deut. 5. 9.
[l] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30.
[m] Pen. 33. 12.
[n] Ad. 32. Pen. 33. 11.
[o] Pen. 3. 20. a 33. 12, 13.
[p] Ad. 29. Pen. 33. 7, 20.

3411. 28 Am iddo yſtyried a dychwelyd oddi wrth ei holl gamweddau y rhai a wnaeth,
[a] Ad. 25. gan fyw y bydd byw, ni bydd marw.
[b] Mat. 3. 2. 29 [q] Etto tŷ Iſrael a ddywedant, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd: Tŷ Iſrael, onid cymmwys fy ffyrdd i? onid eich
[†] Neu, *a throwch eraill.* ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?
[c] Jer. 32. 39. Pen. 11. 19. a 36. 26. 30 Am hynny barnaf chwi, tŷ Iſrael, bob un yn ôl ei ffyrdd ei hun, medd yr Arglwydd DDUW: [r] Dychwelwch [†] a throwch oddi wrth eich holl gamweddau, fel na byddo anwiredd yn dramgwydd i chwi.
[d] Galar. 3. 33. Pen. 33. 11. 2 Pedr. 3. 9. 31 ¶ Bwriwch oddi wrthych eich holl gamweddau y camweddaſoch ynddynt, a gwnewch iwch' [s] gâlon newydd, ac ysbryd newydd: canys pa ham, tŷ Iſrael, y byddwch feirw?
[‡] Neu, *trowch eraill.* 32 Canys [t] nid oes ewyllys gennyf i farwolaeth y marw, medd yr Arglwydd DDUW. ‡ Dychwelwch gan hynny, a byddwch fyw.

PEN. XIX.

1 Cŵynfan am dywyſogion Iſrael, trwy ddammeg o genawon llêw a ddâlid mewn pydew; 10 Ac am Jeruſalem, trwy ddammeg o winwŷdden anrheitt i dig.

CYmmer dithau alarnad am dywyſogion Iſrael,
2 A dywed, Beth *yw* dy fam? llewes: gorweddodd ym mŷſg llewod, ynghanol y llewod jeuaingc y maethodd hi ei chenawon.
3 A hi a ddûg i fynu un o'i chenawon; [a] efe a aeth yn llêw jeuangc, ac a ddyſgodd yſglyfaethu yſglyfaeth; bwyttaodd ddynion.
[a] Ad. 6. 4 Yna y cenhedloedd a glywſant sôn am dano; [b] dâliwyd ef yn eu ffôs hwynt, a dygaſant ef mewn cadwynau i dîr yr Aipht.
[b] 2 Bren. 23. 33, 34. Jer. 22. 11, 12. 5 A phan welodd iddi ddiſgwil, *a* darfod am ei gobaith, hi a gymmerodd un *arall* o'i chenawon, *ac* a'i gwnaeth ef yn llêw jeuangc.
6 Yntau a dramwyodd ym mŷſg y llewod; [c] efe a aeth yn llêw jeuangc, ac a ddyſgodd yſglyfaethu 'ſglyfaeth; bwyttaodd ddynion.
[c] Ad. 3. 7 Adnabu hefyd eu [†] gweddwon hwynt, a'u dinaſoedd a anrheithiodd efe; ie anrheithiwyd y tîr a'i gyflawnder gan lais ei ruad ef.
[†] Neu, *llyſoedd anghyfannedd*, neu, *gweddwdai.* 8 Yna [d] y cenhedloedd a ymoſodaſant yn ei erbyn ef o amgylch, o'r talei'hiau, ac [e] a daenaſant eu rhwyd arno: ac efe a ddâliwyd yn eu ffôs hwynt.
[d] 2 Bren. 24. 2. [e] 2 Cron. 36. 6. Jer. 22. 18. 9 A hwy a'i rhoddaſant ef yngharchar mewn ‡ cadwyni, ac a'i dygaſant at frenhin Babilon; dygaſant ef i ymddiffynfeydd, fel na chlywid ei lais ef mwy ar fynyddoedd Iſrael.
‡ Neu, *bachau.* 10 ¶ Dy fam *ſydd* fel gwinwŷdden yn dy [†] waed di, wedi ei phlannu wrth ddyfroedd; ffrwythlon a brigog oedd, o herwydd dyfroedd lawer.
[†] Neu, *lonydd-wch*, neu, *tyfelyb-rwydd.* 11 Ac yr oedd iddi wïail cryfion, yn deyrnwïail llywodraethwŷr, a'i huchder *oedd* uchel ym mŷſg y tewfrig; ſef y gwelid hi yn ei huchder, yn amlder ei changhennau.
12 Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn llidiowgrwydd, bwriwyd hi i'r llawr; a
[f] Pen. 17. 10. Hoſ. 13. 15. [f] gwynt y dwyrain a wywodd ei ffrwyth hi: ei gwïail cryfion a dorrwyd, ac a wywaſant; tân a'i hyſodd.
13 Ac yr awr hon hi a blannwyd mewn anialwch, mewn tîr crâs a ſychedig.
14 A [g] thân a aeth allan o wïalen ei changhennau, yſodd ei ffrwyth hi, ſel nad oedd ynddi wïalen grêf, yn deyrnwïalen i lywodraethu. Galarnad *yw* hyn, ac yn alarnad y bydd.

3411.
[g] Barn. 9. 15.

PEN. XX.

1 Diow yn gwirthod gadael i benuriaid Iſrael ymgynghori ag ef: 5 Yn adroddi hiſtori eu hanufudd-dod hwy yn yr Aipht, 10 yn yr anialwch, 27 ac yn eu gwlâd: 33 Yn addaw eu cynnull hwy trwy 'r eſengyl. 45 Dan enw coedwig y mae yn dangos dinyſter Jeruſalem.

YN y ſeithfed flwyddyn, o fewn y pummed *mis*, ar y degfed *dydd* o'r mîs,
[a] y daeth gwŷr o benuriaid Iſrael i ymgynghori â'r ARGLWYDD, ac a eiſteddaſant ger fy mron i.
2 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,
3 Ha fâb dŷn, llefara wrth henuriaid Iſrael, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [b] Ai i ymofyn â mi yr ydych chwi yn dyfod? Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni fynnaf gennych ymofyn â mi.
4 † [c] A ferni di hwynt? mâb dŷn, a ferni di *hwynt?* gwnâ iddynt wybod ffieiddra eu tadau;
5 ¶ A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ar y dydd [d] y dewiſais Iſrael, ac y ‡ tyngais wrth hâd tŷ Jacob, ac y'm [e] gwneuthum yn hysbys iddynt yn nhîr yr Aipht, pan dyngais wrthynt, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi;
6 Yn y dydd y tyngais wrthynt, ar eu dwyn hwynt allan o dîr yr Aipht, i wlâd yr hon a ddarparaſwn iddynt, yn llifeirio o laeth a mêl; [f] yr hon *yw* gogoniant yr holl diroedd:
7 Yna y dywedais wrthynt, Bwriwch ymaith bob un ffieidd-dra ei lygaid, ac nac ymhalogwch ag eulynnod yr Aipht. Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.
8 Er hynny gwrthryfelaſant i'm herbyn, ac ni fynnent wrando arnaf; ni fwriaſant ymaith ffieidd-dra eu llygaid bob un, ac ni adawſant eulynnod yr Aipht. Yna y dywedais, Tywalldaf arnynt fy llidiowgrwydd, i gyflawnu fy nîg arnynt ynghanol gwlâd yr Aipht.
9 [g] Etto gwneuthum er mwyn fy enw, rhag ei halogi yngolwg y cenhedloedd, y rhai *yr oeddynt* hwy yn eu mŷſg; yngŵydd pa rai yr ymhysbyſais iddynt hwy, wrth eu dwyn hwynt allan o dîr yr Aipht.
10 ¶ Am hynny [h] y dygais hwynt allan o dîr yr Aipht, ac a'u dygais hwynt i'r anialwch.
11 A rhoddais iddynt fy neddfau, † a hysbyſais iddynt fy marnedigaethau; [i] y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'u gwna hwynt.
12 Rhoddais hefyd iddynt fy [k] Sabbothau, i fod yn arŵydd rhyngof a hwynt, i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD a'u ſancteiddiodd hwynt.
13 Er hynny tŷ Iſrael a wrthryfelaſant i'm herbyn yn yr anialwch; ni rodiaſant yn fy neddfau, ond diyſtyraſant fy marnedigaethau, y rhai y bydd byw ynddynt y dŷn a'u gwnelo hwynt; fy Sabbothau hefyd a [l] halogaſant yn ddirfawr. Yna y dywedais y tywalldwn fy llid arnynt yn yr [m] anialwch, i'w diſetha hynt.

3411.
[a] Pen. 8. 1. a 14. 1.
[b] Pen. 14. 3. a Ad. 31.
† Neu, *a ddadleui di troſtynt hwy.*
[c] Pen. 22. 2. a 23. 36.
[d] Ecſod. 6. 7.
‡ Heb. *codais fy llâw*, ac ſelly Ad. 6, &c.
[e] Ecſod. 3. 8. a 4. 31.
[f] Sal. 48. 2. Ad. 15. Dan. 8. 9. a 11. 16.
[g] Edrych Ecſod. 32. 12. Num. 14. 16. Deut. 9. 28. Ad. 14. 22.
[h] Ecſod. 13. 1.
† Heb. *a gwneuthum iddynt ŵybod.*
[i] Lef. 18. 5. Ad. 13. 21. Rhuf. 10. 5. Galat. 3. 12.
[k] Ecſod. 20. 8. a 31. 13, &c. a 35. 2. Deut. 5. 12.
[l] Ecſod. 16. 27.
[m] Num. 14. 29. a 26. 65.

14 [n] Etto

3411.
[a] Ad. 9, 22.
[c] Num. 14, 28. Sal. 106. 26.
[p] Ad. 6.
[q] Ad. 13, 24.

14 [n] Etto gwneuthum er mwyn fy enw, fel na halogid ef yngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygais hwynt allan yn eu gŵydd.

15 Ac etto [o] mi a dyngaſwn iddynt yn yr anialwch, na ddygwn hwynt i'r wlâd a roddaſwn *iddynt*, yn llifeirio o laeth a mêl; [p] honno *yw* gogoniant yr holl wledydd:

16 [q] O herwydd iddynt ddïyſtyru fy marnedigaethau, ac na rodiaſant yn fy neddfau, ond halogi fy Sabbothau; canys eu calon oedd yn myned ar ôl eu heulynnod.

17 Etto toſturiodd fy llygaid wrthynt, rhag eu dinyſtrio, ac ni wneuthum ddiben am danynt yn yr anialwch.

18 Ond mi a ddywedais wrth eu meibion hwynt yn yr anialwch, Na rodiwch yn neddfau eich tadau, ac na chedwch eu barnedigaethau hwynt, nac ymhalogwch chwaith â'u heulynnod hwynt.

19 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi. Rhodiwch yn fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnêwch hwynt:

20 Sanctеiddiwch hefyd fy Sabbothau, fel y byddont yn arŵydd rhyngofi a chwithau, i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

21 Y meibion hwythau a wrthryſelaſant i'm herbyn, yn fy neddfau ni rodiaſant, a'm barnedigaethau ni chadwaſant, trwy eu gwneuthur hwynt, [r] y rhai y bydd byw ynddynt y dŷn a'u gwnelo hwynt: hologaſant fy Sabbothau. Yna y dywedais y tywalltwn fy llîd arnynt, i gyflawnu fy nîg wrthynt yn yr anialwch.

[r] Ad. 11, 13.

22 [s] Etto troais heibio fy llaw, a [t] gwneuthum er mwyn fy enw, fel na halogid ef yngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygaſwn hwynt allan yn eu gŵydd;

[s] Sal. 78. 38.
[t] Ad. 9, 14.

23 Hefyd mi a dyngaſwn wrthynt yn yr anialwch, [u] ar eu gwaſgaru hwynt ym mŷſg y cenhedloedd, a'u taenu hwynt ar hŷd y gwledydd;

[u] Lef. 26. 33. Jer. 15. 7.

24 [x] O herwydd fy marnedigaethau ni wnaethent, ond fy neddfau a ddïyſtyraſent, fy Sabbothau hefyd a halogaſent, a'u llygaid oedd ar ôl eulynnod eu tadau.

[x] Ad. 13, 16.

25 [y] Minnau hefyd a roddais iddynt ddeddfau nid *oeddynt* dda, a barnedigaethau ni byddent fyw ynddynt:

[y] Edrych Sal. 81. 12. Ad. 39. Rhuf. 1. 24.

26 Ac a'u halogais hwynt yn eu hoffrymmau, [z] wrth dynnu *trwy dân* bob peth a egoro 'r grôth, fel y dinyſtriwn hwynt; fel y gŵybyddent mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[z] 2 Bren. 17. 17. a 21. 6. 2 Cron. 28. 3. a 33. 6. Pen. 16. 20.

27 ¶ Am hynny, fâb dŷn, llefara wrth dŷ Iſrael, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Etto yn hyn y'm cablodd eich tadau, gan † wneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn.

† Heb. *gam weddu o honynt gamwedd.*

28 Canys dygais hwynt i'r tîr a dyngaſwn ar ei roddi iddynt, a [a] gwelſant bob bryn uchel; a phob pren brigog, ac aberthaſant yno eu hebyrth, ac yno y rhoddaſant eu hoffrymmau digllonedd: yno hefyd y goſodaſant eu [b] harogl peraidd, ac yno y tywalltaſant eu diod-offrymmau.

[a] Eſay 57. 5, &c.
[b] Pen. 16. 19.

29 Yna y dywedais ‡ wrthynt, Beth *yw* 'r uchelfa 'r ydych chwi yn myned iddi? a Bamah y galwyd ei henw hyd y dydd hwn.

Neu *iddynt, Beth oedd yr uchelfa, neu, y Bamah? &c.*

30 Am hynny dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Ai ar ffordd eich tadau yr ymhalogwch chwi? ac a butteiniwch chwi ar ôl eu ffieidd-dra hwynt?

31 Canys pan offrymmoch eich offrymmau, gan dynnu eich meibion trwy 'r tân, yr ymhalogwch wrth eich holl eulynnod hyd heddyw: a [c] fynnaf fi gennych ymofyn â mi, tŷ Iſrael? *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, nid ymofynnir â mi gennych.

3411.
[c] Ad. 3.

32 † Eich bwriad hefyd ni bydd ddim, yr hyn a ddywedwch, Byddwn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd y gwledydd, i waſanaethu pren a maen.

† Heb. *a'r hyn a eſgynno ar eich yſbryd.*

33 ¶ *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, yn ddïau â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac â llidiowgrwydd tywalltedig, y teyrnaſaf arnoch.

34 A dygaf chwi allan o fyſg y bobloedd, a chaiglaf chwi o'r gwledydd, y rhai y'ch gwaſgarwyd ynddynt, â llaw gadarn, ac â braich eſtynnedig, ac â llidiowgrwydd tywalltedig.

35 A dygaf chwi i anialwch y bobloedd, ac ymddadleuaf â chwi yno ŵyneb yn ŵyneb.

36 Fel yr ymddadleuais â'ch tadau yn anialwch tîr yr Aipht, felly yr ymddadleuaf â chwithau, medd yr Arglwydd DDUW.

37 Agwnâf iwch' fyned dan y wialen; a dygaf chwi i ‡ rwym y cyfammod.

‡ Neu, *draddodiad.*

38 A [d] charthaf o honoch y rhai gwrthryfelgar, a'r rhai a droſeddant i'm herbyn: dygaf hwynt o wlâd eu hymdaith, ac [e] i wlâd Iſrael ni ddeuant: a [f] chewch ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[d] Pen. 34, 17, 20. Mat. 25. 32, 33.
[e] Jer. 44. 14.
[f] Pen. 6. 7. a 15. 7. a 23. 49.

39 Chwithau tŷ Iſrael, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Ewch, gwaſanaethwch bob un ei eulynnod, ac yn ôl hyn *hefyd*, oni wrandêwch arnaf: ond na halogwch mwy fy enw ſanctaidd â'ch offrymmau, ac â'ch eulynnod.

40 Canys [g] yn fy mynydd ſanctaidd, ym mynydd uchelder Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW, yno y'm gwaſanaetha holl dŷ Iſrael, cwbl o'r wlâd: yno y byddaf fodlon iddynt, ac yno y gofynnaf eich offrymmau, a blaenffrwyth eich offrymmau, gyd â'ch holl ſanctaidd bethau.

[g] Eſay 2, 2, 3. Pen. 17. 2. Mic. 4. 1.
‡ Neu, *a'r pennaf o'ch offrymmau.*

41 Byddaf fodlon i chwi gyd â'ch arogl peraidd, pan ddygwyf chwi allan o blith y bobloedd, a'ch caſglu chwi o'r tiroedd y'ch gwaſgarwyd ynddynt; a mi a ſanctеiddir ynoch yngolwg y cenhedloedd.

† Heb. *gorphwyſdra.*

42 [h] Hefyd cewch ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan ddygwyf chwi i dîr Iſrael, i'r tîr y tyngais am ei roddi i'ch tadau.

[h] Ad. 38, 44.

43 Ac [i] yno y cofiwch eich ffyrdd, a'ch holl weithredoedd y rhai yr ymhalogaſoch ynddynt; [k] fel yr alaroch arnoch eich hun, am yr holl ddrygioni a wnaethoch.

[i] Pen. 16. 61.
[k] Lef. 26.

44 A [l] chewch ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf â chwi er mwyn fy enw, nid yn ôl eich ffyrdd drygionus chwi, nac yn ôl eich gweithredoedd llygredig, O tŷ Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW.

[l] Ad. 38. Pen. 24.

45 ¶ Daeth drachefn air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

46 Goſod dy ŵyneb, [m] fâb dŷn, tu a 'r dehau, ie difera *eiriau* tu a'r deau, a phrophwyda yn erbyn coed maes y deau;

[m] Pen. 21. 2.

47 A dywed wrth goed y deau, Gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cynneu ynot ti dân, ac eſe a yſa ynot ti [n] bob pren ir, a phob pren ſych; ffagl y fflam ni ddiffydd, a'r holl ŵynebau o'r deau hyd y gogledd a loſgir ynddo.

[n] Luc 23. 31.

48 A phob cnawd a welant, mai myfi yr ARGLWYDD a'i cynneuais; ni's diffoddir ef.

49 Yna

3411. 49 Yna y dywedais, O ArglwyddDDUW, y maent hwy yn dywedyd am danaf, Onid damhegion y mae hwn yn eu traethu?

PEN. XXI.

1 Ezeciel yn prophwy do yn erbyn Jeruſalem truy arûwydd ocheneidio. 8 Y cleddyf gloyw-lym, 18 yn erbyn Jeruſalem, 25 yn erbyn y frenhiniaeth, 28 ac yn erbyn yr Ammoniaid.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Goſod dy ŵyneb, [a] fâb dŷn, tu a Jeruſalem, a [b] difera *dy eiriau* tu a'r cyſſegroedd, a phrophwyda yn erbyn gwlâd Iſrael,

3 A dywed wrth wlâd Iſrael, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi i'th erbyn, tynnaf hefyd fy nghleddyf o'i wain, a thorraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn.

4 O herwydd y torraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny y daw fy nghleddyf allan o'i wain: yn erbyn pob cnawd o'r deau hyd y gogledd;

5 Fel y gŵypo pob cnawd i mi yr ARGLWYDD dynnu fy nghleddyf allan o'i wain: ni ddychwel efe mwy.

6 Ochain dithau, fâb dŷn, gyd ag yſſigtod lwynau; ie ochain yn chwerw yn eu golwg hwynt.

7 A bydd, pan ddywedant wrthyt, Am ba beth yr ydwyt yn ochain? yna ddywedyd o honot, Am y chwedl newydd, am ei fod yn dyfod, fel y toddo pob câlon, ac y llaeſo 'r dwylaw oll, ac y pallo pob ysbryd, a'r gliniau oll a ânt † fel dŵr; wele efe yn dyfod, ac a fydd, medd yr Arglwydd DDUW.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

9 Prophwyda, fâb dŷn, a dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dywed, [c] Cleddyf, cleddyf a hogwyd, ac a loywyd.

10 Efe a hogwyd i lâdd lladdfa, efe a loywyd, fel y byddai ddiſglair: a lawenychwn ni? † y mae efe 'n dirmygu gwialen fy mâb, *fel* pob pren.

11 Ac efe a'i rhoddes i'w loywi, i'w ddâl mewn llâw; y cleddyf hwn a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi yn llâw y lleiddiad.

12 Gwaedda ac uda, fâb dŷn; canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn *fydd* yn erbyn holl dywyſogion Iſrael; ‡ dychryn gan y cleddyf fydd ar fy mhobl: am hynny [d] taro *lâw* ar forddwyd,

13 Canys profiad *yw*; a pheth o's *y cleddyf* a ddiyſtyra 'r wialen? ni bydd efe *mwy*, medd yr Arglwydd DDUW.

14 Tithau, fâb dŷn, prophwyda, a [e] tharo lâw wrth lâw, a dybler y cleddyf y drydedd waith: cleddyf y lladdedigion, cleddyf lladdedigaeth y gwŷr mawr *ydyw*, yn myned i'w 'ſtafelloedd hwynt.

15 Rhoddais † flaen y cleddyf yn erbyn eu holl byrth hwynt, i doddi *eu* câlon, ac i amlhâu *eu* tramgwyddiadau: oh, gwnaed ef yn loyw, ‡ hogwyd ef i lâdd.

16 Dôs ryw ffordd, *naill* ar y llâw ddehau, † ai ar y llâw aſſwy, lle y tueddo dy ŵyneb.

17 Minnau hefyd [f] a darawâf y naill lâw yn y llall, ac a lonyddaf fy llid: myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.

18 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

19 Tithau, fâb dŷn, goſod i ti ddwy ffordd, fel y delo cleddyf brenhin Babilon; o un tîr y deuant ill dwy: a dewis le, ym mhen ffordd y ddinas y dewiſi *ef*.

20 Goſod ffordd i ddyfod o'r cleddyf tu a [g] Rabbath meibion Ammon, a thu a Juda, yn erbyn Jeruſalem gaerog.

21 Canys ſafodd brenhin Babilon † ar y groes-ffordd, ym mhen y ddwy ffordd, i ddewino dewiniaeth: gloywodd *ei* ‡ ſaethau, ymofynnodd â † delwau, edrychodd mewn afu.

22 Yn ei lâw ddehau yr oedd dewiniaeth Jeruſalem, [h] am oſod † capteniaid i agoryd ſafn mewn lladdedigaeth, i ddyrchafu llêf gyd â bloedd, i oſod offer rhyfel yn erbyn y pyrth, i fwrw clawdd, i adeiladu amddiffynfa.

23 A *hyn* fydd ganddynt, fel dewino dewiniaeth gwagedd yn eu golwg hwynt, ‡ i'r rhai a dyngaſant lwon: ond efe a gofia 'r anwiredd, i'w dâl *hwynt*.

24 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Am beri o honoch gofio eich anwiredd, gan amlygu eich camweddau, fel yr ymddengys eich pechodau yn eich holl weithredoedd; am beri o honoch *eich* cofio, y'ch delir â llâw.

25 ¶ Tithau halogedig annuwiol dywyſog Iſrael, [i] yr hwn y daeth ei ddydd, yn amſer diwedd anwiredd.

26 Fel hyn y dywed yr ArglwyddDDUW; Symmud y meitr, a thynn ymaith y goron; nid yr un *fydd* hon: cyfod yr iſel, goſtwng yr uchel.

27 † Dymchwelaf, dymchwelaf, dymchwelaf hi; ac ni bydd *mwyach* [k] hyd oni ddelo 'r hwn y mae yn gyfiawn iddo; ac *iddo ef* y rhoddaf hi.

28 ¶ Prophwyda dithau, fâb dŷn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW [l] am feibion Ammon, ac am eu gwaradwydd hwynt; dywed di, Y cleddyf, y cleddyf a dynnwyd: i lâdd gloywyd ef, i ddifetha o herwydd y diſgleirdeb.

29 Wrth [m] weled gwagedd i ti, wrth ddewino it' gelwydd, i'th roddi ar yddfau 'r lladdedigion, y drygionus, [n] y rhai y daeth eu dydd yn amſer diwedd eu hanwiredd.

30 [o] ‡ A ddychwelaf fi *ef* i'w wain? yn y lle y'th grëwyd, yn nhîr dy gynnefin y'th farnaf.

31 A thywalltaf fy nigllonedd arnat, â thân fy llidiowgrwydd y chwythaf arnat, a rhoddaf di yn llâw dynion † poethion, cywraint i ddinyſtrio.

32 I'r tân y byddi yn ymborth; dy waed fydd ynghanol y tîr; ni'th gofir *mwyach*; canys myfi yr ARGLWYDD a'i dywedais.

PEN. XXII.

1 Rheſtr o bechodau Jeruſalem. 13 Y llŷſg Duw hwynt megis ſothach yn ei ffwrn. 23 Llygredigaeth yr holl brophwydi, a'r offeiriaid, a'r tywyſogion, a'r bobl.

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf dra chefn, gan ddywedyd,

2 Tithau fâb dŷn, ‡ [a] a ferni di? a ferni [b] ddinas y gwaed? ie ti a wnei iddi ŵybod ei holl ffieidd-dra.

3 Dywed dithau, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Tywallt gwaed y mae 'r ddinas yn ei chanol, i ddyfod o'i hamſer, ac eulynnod a wnaeth hi yn ei herbyn ei hun i ymhalogi.

4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn a [c] dywelltaiſt; a halogedig yn dy eulynnod, y rhai a wnaethoſt: a thi a neſeaiſt dy ddyddiau, a daethoſt hyd at dy flynyddoedd: am hynny y'th [d] wneuthum yn warth i'r cenhedloedd, ac yn watwargerdd i'r holl wledydd.

5 Y rhai

[a] Pen. 20. 46.
[b] Deut. 32. 2. Amos 7. 16. Mic. 2. 6, 11.
† Heb. *yn ddwfr.*
[c] Deut. 32. 41. Ad. 15, 28.
† Neu, *gwïalen fy mâb yw; dirmygu pob pren y mae.*
‡ Neu, *gwthwyd bwynt i lawr i'r cleddyf gŷd a'm pobl.*
[d] Jer. 31. 19.
‡ Neu, *wa'li bod profiad, beth yna? oni bydd-ant i'r wïalen ſy 'n diyſtyru?*
[e] Num. 24. 10. Pen. 6. 11. Ad. 17.
† Neu, *loywder,* neu, *ofn.*
‡ Neu, *gobly-gwyd.*
† Heb. *ymoſod, dôs ar y llâw aſwy.*
[f] Ad. 14.
[g] Jer. 49. 2.
† Heb. *ar fam y fordd.*
‡ Neu, *gyll'll.*
† Heb. *Teraphim.*
[h] Pen. 4. 2.
† Neu, *offer rhyfel.*
Heb. *byrddod.*
‡ Neu, *am y llwon a dyngwyd iddynt.*
[i] Ad. 29. Pen. 35. 5.
† Heb. *Yn ddymchwelediq, ddymchwelediq, ddymchwelediq, y goſodaf hi.*
[k] Gen. 49. 10. Luc. 1. 32, 33. Joan 1. 49.
[l] Jer. 49. 1. Pen. 25. 2, 3. Zeph. 2. 9.
[m] Pen. 22. 28.
[n] Ad. 25.
[o] Jer. 47. 6, 7.
‡ Neu, *Dychwel ef.*
† Neu, *ynfydion.*
‡ Neu, *a ddadleui di-tros,* &c.
[a] Pen. 20. 4. a 23. 36.
[b] Pen. 24. 6, 9. Nah. 3. 1.
[c] 2 Bren. 21. 16.
[d] Deut. 28. 37. Pen. 5. 14.

3411. 5 Y rhai agos a'r rhai pell oddi wrthyt a'th watwarant, yr halogedig o enw, *ac* aml dy drallod.

6 Wele, tywyſogion Iſrael oeddynt ynot, bob un yn ei † allu, i dywallt gwaed.

† Heb. *ſraich.*

7 Dirmygaſant ynot dâd a mam; gwnaethant yn ‡ dwyllodrus â'r dieithr o'th ſewn: gorthrymmaſant ynot yr ymddiſad a'r weddw.

‡ Neu, *drahâus.* neu, *drawſ.*

8 Dirmygaiſt fy mhethau ſanctaidd, a halogaiſt fy Sabbothau.

9 [c] Athrodwŷr oedd ynot i dywallt gwaed; [f] ar y mynyddoedd hefyd y bwyttaſant ynot ti: gwnânt 'ſgelerder o'th ſewn.

c Ecſod. 23. 1. Lef. 19. 16.

f Pen. 18. 6, 11.

10 Ynot ti [g] y dadguddient noethni eu tâd: [h] yr aflan o fiſglwyf a ddaroſtyngent ynot.

g Lef. 18. 8. a 20. 11.

h Lef. 18. 19. a 20. 18.

11 [i] Gwnai ŵr hefyd ffieidd-dra â gwraig ei gymmydog, a gŵr [k] a halogai ei waudd ei hun mewn 'ſgelerder; ïe daroſtyngai gŵr ynot ei [l] chwaer ei hun, merch ei dâd.

i Lef. 18. 20. a 20. k Lef. 18. 15. a 20. l Lef. 18. 9. a 20.

12 [m] Gwobr a gymmerent ynot am dywallt gwaed; [n] cymmeraiſt uſuriaeth ac occraeth, ac elwaiſt ar dy gymmydogion trwy dwyll, ac anghofiaiſt fi, medd yr Arglwydd DDUW.

m Lef. 18. 20. a 20. n Deut. 22. 25. Jer. 5. 8. Lef. 25. 35. Deut. 23. 19.

13 ¶ Am hynny wele, [o] tarewais fy llâw wrth dy gybydd-dod yr hwn a wnaethoſt, ac am y gwaed oedd o'th ſewn.

o Pen. 21. 17.

14 A bery dy gâlon? a gryfhâ dy ddwylaw yn y dyddiau y bydd i mi a wnelwyf â thi? [p] myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, ac a'i gwnâf.

p Pen. 17. 24.

15 Canys [q] gwaſgaraf di ym mŷſg y cenhedloedd, a thaenaf di ar hŷd y gwledydd; a [r] gwnâf i'th aflendid ddarfod allan o honot.

q Deut. 4. 27. a 28. 25, 64. Pen. 12. 14, 15. r Pen. 23. 27, 48.

16 A thi a ‡ etifeddi ynot dy hun yng-ŵydd y cenhedloedd; a chei ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

‡ Neu, *ymbalogi.*

17 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fâb dŷn, [s] tŷ Iſrael a aeth gennyf yn amhured: prês, ac alcam, a haiarn, a phlwm *ydynt* oll ynghanol y pair: amhuredd arian ydynt.

s Eſay 1. 22. Jer. 6. 28, &c.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am eich bod chwi oll yn amhuredd, am hynny, wele fi yn eich caſglu chwi i ganol Jeruſalem.

t Hoſ. 6. 9.

20 *Fel* caſglu arian, a phrês, a haiarn, a phlwm, ac alcam i ganol y ffwrn, i chwythu tân arnynt i'w toddi; ſelly yn fy llîd, a'm dîg, y caſglaf *chwi*, ac a'*ch* gadawaf *yno*, ac a'ch toddaf.

u Mat. 23. 24.

21 Ie caſglaf chwi, a chwythaf arnoch a thân fy llidiowgrwydd, fel y todder chwi yn ei chanol hi.

22 Fel y toddir arian ynghanol y pair, felly y toddir chwi yn ei chanol hi; ſelly gŵypoch mai myfi yr ARGLWYDD a dywelltais fy llidiowgrwydd arnoch.

x Mic. 3. 11.

23 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

24 Dywed wrthi hi, fâb dŷn, Ti yw y tîr ſy heb ei buro, heb wlawio arno, yn nŷdd digter.

y Lef. 10. 10. Jer. 15. 19. Pen. 44. 23.

25 [t] Cŷd-fradwriaeth ei phrophwydi o'i mewn, *ſydd* ſel llêw rhudawy yn yſglyfaethu 'ſgiyfaeth; [u] eneidiau a yſaſant; [x] tryſor a phethau gwerthſawr a gymmeraſant; ei gweddwon hi a amlhaſant hwy o'i mewn.

26 Ei hoffeiriaid a dreiſiaſant fy nghyfraith, ac a halogaſant ſy mhethau ſanctaidd: ni wnaethant y ragor rhwng cyſſegredig a halogedig, ac ni wnaethant ŵybod *rhagor* rhwng yr aflan a'r glân; cuddiaſant hefyd eu llygaid oddi wrth ſy Sabbothau, a halogwyd fi yn eu mŷſg hwynt. 3411.

z Mic. 3. 11.

27 Ei [z] phennaethiaid *oedd* yn ei chanol, fel bleiddiaid yn yſglyſaethu 'ſglyfaeth i dywallt gwaed, i ddiſetha eneidiau, er elwa elw.

Zeph. 3. 3. a Pen. 13. 19.

28 Ei [a] phrophwydi hefyd a'u priddaſant hwy â *chlai* anhymherus, [b] gan weled gwagedd, a dewino iddynt gelwydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, a'r ARGLWYDD heb ddywedyd.

b Pen. 21, 29. ‡ Neu, *drais.* † Heb. *heb ſarn,* neu, *unïondeb.*

29 Pobl y tîr a arferaſant ‡ dwyll, ac a dreiſiaſant drais, ac a orthrymmaſant y truan a'r tlawd; y dieithr hefyd a orthrymmaſant † yn anghyfiawn.

c Jer. 5, 1, d Pen. 13. 5.

30 [c] Ceiſiais hefyd ŵr o honynt i [d] gau 'r cae, ac i [e] ſefyll ar yr adwy o'm blaen dros y wlâd, rhag ei dinyſtrio; ac ni's cefais.

e Sal. 106, 23.

31 Am hynny y tywelltais fy nigoſaint arnynt, â thân ſy llidiowgrwydd y diſethais hwynt; [f] eu ffordd eu hun a roddais ar eu pennau hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

f Pen. 9, 10. a 11. 21. a 16, 43.

PEN. XXIII.

1 Putteindra Aholah ac Aholibah. 22 Dïaleddu ar Aholibah gan ei chariadau. 36 Y prophwyd yn argyhoeddi eu godineb hwy ill dwyoedd, 45 ac yn dangos eu barn hwy.

YNa y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, [a] dwy wraig oedd ferched i'r un fam;

a Jer. 3. 7, 8, 10.

3 A [b] phutteiniaſant yn yr Aipht, yn eu hieuengctid y putteiniaſant: yno y pwyſwyd ar eu bronnau, ac yno yr yſligaſant ddidennau eu morwyndod.

b Pen. 16, 46. Lef. 17. 7.

4 A'u henwau hwynt *oedd*, Aholah yr hynaf, ac Aholibah ei chwaer: ac [c] yr oeddynt yn eiddof fi, a phlantaſant feibion a merched. Dymma eu henwau; Samaria *yw* Aholah, a Jeruſalem Aholibah.

Joſ. 24. 14. Pen. 20, 8. c Pen. 16, 8, 20.

5 Ac Aholah a butteiniodd pan oedd eiddof fi, ac a ymſerchodd yn ei chariadau, *ei* chymmydogion [d] yr Aſſyriaid;

d 2 Bren. 15. 19.

6 Y rhai a wiſgid â glâs, yn ddugiaid, ac yn dywyſogion, o wŷr jeuainge dymunol i gŷd; yn ſarchogion yn marchogaeth meirch.

7 Fel hyn y † gwnaeth hi ei phutteindra â hwynt, â dewis feibion Aſſur oll, a chyd â'r rhai oll yr ymſerchodd ynddynt, â'u holl eulynnod hwynt yr ymhalogodd hi.

† Heb. *rhoddes.*

8 Ac ni adawŏdd ei phutteindra *a ddygaſai hi* o'r Aipht: canys gorweddaſent gyd â hi yn eu hieuengctid, a hwy a yſſigaſent fronnau ei morwyndod hi, ac a dywalltaſent eu putteindra arni.

e 2 Bren. 17. 3, 4, 5, 23.

9 Am hynny y rhoddais hi yn llâw ei chariadau, *ſef* yn llâw [e] meibion Aſſur, y rhai yr ymſerchodd hi ynddynt.

f Pen. 16, 37.

10 Y rhai hynny [f] a ddadguddiaſant ei noethni hi: hwy a gymmeraſant ei meibion hi a'i merched, ac a'i lladdaſant hithau â'r cleddyf: a hi a aeth yn † enwog ym mŷſg gwragedd; canys gwnaethent ſarn arni.

† Heb. *enw.* g Jer. 3. 8. h Jer. 3. 11.

11 A [g] phan welodd ei chwaer Aholibah, [h] hi a lygrodd ei thraſerch yn fwy nâ hi, a'i phutteindra yn fwy nâ phutteindra ei chwaer.

Pen. 16. 47, 51. i 2 Bren. 16. 7, 10.

12 [i] Ymſerchodd ym meibion Aſſur, y dugiaid a'r tywyſogion o gymmydogion, wedi

Pen. 16, 28.

3411. wedi eu gwiſgo yn wŷch jawn, yn farchogion yn marchogaeth meirch, yn wŷr jeuaingc dymunol[1] gyd.

13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a bod* un ffordd ganddynt ill dwy;

14 Ac iddi hi 'chwanegu ar ei phutteindra: canys pan welodd wŷr wedi eu llunio ar y pared, delwau 'r Caldeaid wedi eu llunio â fermilion,

15 Wedi eu gwregyſu â gwregys am eu llwynau, yn rhagori mewn lliwiau am eu pennau, mewn golwg yn dywyſogion oll, o ddull meibion Babilon yng Nghaldea, tîr eu genedigaeth:

16 Hi a ymſerchodd ynddynt [k] † pan eu gwelodd â'i llygaid, ac a anfonodd genhadau attynt i Galdea.

17 A meibion Babilon a ddaethant atti, i wely cariad, ac a'i halogaſant hi â'u putteindra, a hi a ymhalogodd gyd â hwynt, [l] a'i meddwl a giliodd oddi wrthynt.

18 Felly y dadguddiodd hi ei phutteindra, ac y dadguddiodd ei noethni. Yna [m] y ciliodd fy meddwl oddi wrthi, fel y † ciliaſai fy meddwl oddi wrth ei chwaer hi.

19 Etto hi a 'chwanegodd ei phutteindra, gan gofio dyddiau ei hieuengctid, *yn* y rhai y putteiniaſai hi yn nhîr yr Aipht.

20 Canys hi a ymſerchodd yn ei gordderchwŷr, [n] y rhai *yr oedd* eu cnawd *fel* cnawd aſynnod, a'u diſerlif *fel* diſerlif meirch.

21 Felly y cofiaiſt 'ſgelerder dy jeuenctid, pan yſſigwyd dy ddidennau gan yr Aiphtiaid, am fronnau dy jeuengctid.

22 ¶ Am hynny, Aholibah, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [o] Wele fi yn cyfodi dy gariadau i'th erbyn, y rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt, a dygaf hwynt i'th erbyn o amgylch:

23 Meibion Babilon, a'r holl Galdeaid, Pecod, a Soa, a Choa, holl feibion Aſſur gyd â hwynt, yn wŷr jeuainge dymunol, yn ddugiaid, a thywyſogion i gŷd, yn bennaethiaid, ac yn enwog, yn marchogaeth meirch, bawb o honynt.

24 A deuant i'th erbyn â menni, cerbydau, ac olwynion, ac â chynnulleidfa o bobl; goſodant i'th erbyn oddi amgylch aſtalch, a tharian, a helm: a rhoddaf o'u blaen hwynt farnedigaeth, a hwy a'th farnant â'u barnedigaethau eu hun.

25 A mi a oſodaf fy eiddigedd yn dy erbyn, a hwy a wnant â thi yn llidiog: dy drwyn a'th gluſtiau a dynnant ymaith; a'th weddill a ſyrth gan y cleddyf: hwy a ddaliant dy feibion a'th ferched; a'th weddill a yſir gan y tân.

26 [p] Dioſgant hefyd dy ddillad, a dygant ‡ dy ddodreſn hyfryd.

27 Felly [q] y gwnâf i'th 'ſgelerder, a'th butteindra o dîr yr Aipht, beidio â thi; ſel na chodech dy lygaid attynt, ac na chofiech yr Aipht mwy.

28 Canys ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn dy roddi yn llâw [t] y rhai a gaſeaiſt, yn llâw [s] y rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt.

29 A gwnânt â thi yn atcas, ac a gymmerant dy holl lafur, ac [t] a'th adawânt di yn llom, ac yn noeth: a dadguddir noethni dy butteindra; ïe dy 'ſgelerder a'th butteindra.

30 Mi a wnâf hyn i ti, am butteinio o honot ar ôl y cenhedloedd, am dy halogi gyd â'u heulynnod hwynt.

31 Ti a rodiaiſt yn ffordd dy chwaer am hynny y rhoddaf finnau ei [u] chwppan hi yn dy lâw di.

32 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dwfn a helaeth gwppan dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th watwar, ac i'th ddirmygu: y mae llawer yn genni ynddo.

33 Ti a lenwir â meddwdod ac â gofid, o gwppan ſyndod ac anrhaith, o gwppan dy chwaer Samaria.

34 Canys ti [x] a yfi, ac a ſugni o hono, drylli hefyd ei ddarnau ef, ac a dynni ymaith dy fronnau dy hun: canys myfi a'i lleferais, medd yr Arglwydd DDUW.

35 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, O herwydd it' [y] fy anghofio, [z] a'm bwrw o honot tu ôl i'th gefn; am hynny dŵg dithau dy 'ſgelerder a'th butteindra.

36 ¶ Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, [a] † A ferni di, fâb dŷn, Aholah ac Aholibah? ïe mynega iddynt eu ffieiddra;

37 Iddynt dorri prïodas, a [b] *bod* gwaed yn eu dwylaw, ïe gyd â'u heulynnod y putteiniaſant, [c] eu meibion hefyd, y rhai a blantaſant i mi, a dynnaſant trwy *dân* iddynt, i'w hyſu.

38 Gwnaethant hyn ychwaneg i mi; Fy nghyſſegr a aflanhaſant yn y dŷdd hwnnw, [d] a'm Sabbothau a halogaſant.

39 Canys pan laddaſant eu meibion i'w heulynnod, yna y daethant i'm cyſſegr yn y dŷdd hwnnw, i'w halogi ef; ac wele, [e] fel hyn y gwnaethant ynghanol fy nhŷ.

40 A hefyd gan anfon o honoch am wŷr ‡ i ddyfod o bell, y rhai yr anfonwyd cennad attynt, ac wele daethant; er mwyn pa rai yr ymolchaiſt, y lliwiaiſt dy lygaid, ac yr ymherddaiſt â harddwch.

41 Eiſteddaiſt hefyd ar [f] wely anrhydeddus, a bord drefnus o'i flaen, [g] a goſodaiſt arno fy arogl-darth a'm holew i.

42 A llais tyrfa heddychol *oedd* gyd â hi, a chyd â'r † cyffredin y dygwyd y ‡ Sabeaid o'r anialwch, y rhai a roddaſant freichledau am eu dwylaw hwynt, a choronau hyfryd am eu pennau hwynt.

43 Yna y dywedais wrth yr hên ei phutteindra, A wnânt hwy yn awr butteindra gyd â hi, a hithau *gyd â hwythau?*

44 Etto aethant atti fel myned at butteinwraig; felly yr aethant at Aholah ac Aholibah, y gwragedd yſgeler.

45 ¶ A'r gwŷr cyfnawn hwythau [h] a'u barnant hwy â barnedigaeth putteiniaid, ac â barnedigaeth rhai yn tywallt gwaed: canys putteinio y maent, a gwaed *ſydd* yn eu dwylaw.

46 Canys ſel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [i] Dygaf i ſynu dyrfa arnynt hwy, a rhoddaf hwynt † i'w mudo ac i'w hanrheithio.

47 A'r dyrfa a'u llabyddiant hwy â meini, ac a'u ‡ torrant hwy â'u cleddyfau: eu meibion a'u merched a laddant, a'u tai a loſgant â thân.

48 Fel hyn [k] y gwnâf finnau i 'ſgelerder beidio o'r wlâd, ſel y dyſgir yr holl wragedd, na wnelont yn ôl eich yſgelerder chwi.

49 A hwy a roddant eich yſgelerder i'ch erbyn, a chwi a ddygwch bechodau eich eulynnod; ac [l] a gewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXIV.

1 *Trwy ddammeg o grochan berwedig, 6 y dangoſir ſicr ddinyſtr Jeruſalem.* 15 *Trwy*

ſod

---

[k] 2 Bren. 24. 1. Pen. 26. 29.

† Heb. *wrth weliadau ei llygaid.*

[l] Ad. 28.

[m] Jer. 6. 8.

† Heb. *y dattodaſai*, neu, *yr ymollyngaſai.*

[n] Pen. 16. 26.

[o] Pen. 16. 37.

Cyflawnwyd, 3416.

[p] Pen. 16. 39.

‡ Heb. *ddodreſn dy barddwch.*

[q] Pen. 22. 15.

[r] Pen. 16. 37.

[s] Ad. 17.

[t] Pen. 16. 39.

[u] Jer. 25. 15, &c.

[x] Sal. 75. 8. Eſay 51. 17.

[y] Jer. 2. 32. a 3. 21. a 13. 25. Pen. 22. 12.

[z] 1 Bren. 14. 9. Neh. 9. 26.

[a] Pen. 20. 4. a 22. 2.

† Neu, *ddadleui di, fâb dŷn tros, &c.*

[b] Pen. 16. 38.

[c] Pen. 16. 20, 36, 45.

a 20. 26. 31.

[d] Pen 22. 8.

[e] 2 Bren. 21. 4.

‡ Heb. *yn dyfod.*

[f] Eſth. 1. 6. Amos 2. 8. a 6. 4.

[g] Diar. 7. 17.

† Heb. *rhai o amlder dynion.*

‡ Neu, *meddwon.*

[h] Pen. 16. 38.

[i] Pen. 16. 40.

† Heb. *yn ſymmudfa eu yn anrhaith.*

‡ Neu, *neilluduant*, neu, *yſgythrant.*

[k] Pen. 22. 15.

[l] Pen. 20. 38, 42, 44. a 25. 5.

Sûl 18 ar ôl y Drindod, P.

ſod Ezeciel heb alaru am farwolaeth ei wraig, 19 y dangoſir bod gofid yr Iuddewon y tu hwnt i bob triſtwch.

3414. DRacheſn yn y nawfed flwyddyn, yn y degfed mîs, ar y degfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Yſgrifenna it' enw y dŷdd hwn, ſâb dŷn, *ïe* corph y dŷdd hwn: ymoſodod
[a] Jer. 52. 4. brenhin Babilon yn erbyn Jeruſalem [a] o fewn corph y dŷdd hwn.

3 A thraetha ddiareb wrth y tŷ gwrthryfelgar, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;
[b] Edrych Jer. 1. 13. Pen. 11. 3. [b] Goſod y crochan, goſod, a thywallt hefyd ddwfr yndo.

4 Caſgl ei ddarylliau iddo, pob dryll têg, y morddwyd, a'r yſgwyddog; llanw *ef* â'r dewis eſgyrn.

5 Cymmer ddewis o'r praidd, a † chynnen yr eſgyrn dano, *a* berw ef yn ferwedig, *ïe* berwed ei eſgyrn o'i fewn.
† Neu, *pbentyrra.*

6 ¶ Am hynny 'r Arglwydd DDUW a ddywed fel hyn, [c] Gwae ddinas y gwaed, y crochan, yr hwn *y mae* ei * 'ſcum ynddo, ac nid aeth ei 'ſcum allan o hono: tynn ef allan bob yn ddryll; na ſyrthied coelbren arno.
[c] Pen. 22. 3. * *Oſferw.*

7 O herwydd ei gwaed ſydd yn ei chanol: ar goppa craig y goſododd hi ef; [d] ni's tywalltodd ar y ddaear, i fwrw arno lwch:
[d] Lef. 17. 13.

8 I beri i lîd godi i wneuthur dîal; rhoddais ei gwaed hi ar goppa craig, rhag ei guddio.

9 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [e] Gwae ddinas y gwaed; minnau a wnâf ei thanllwyth yn fawr.
[e] Nah. 3. 1. Hab. 2. 12.

10 Amlhâ 'r coed, cynneu 'r tân, difa 'r cîg, a gwnâ goginiaeth, a lloſger yr eſgyrn.

11 A dôd ef ar ei farwor yn wâg, fel y twymno, ac y lloſgo ei brês, ac y toddo ei aflendid ynddo; *ac* y darfyddo ei 'ſcum.

12 Ymflinodd â chelwyddau, ac nid aeth ei 'ſcum mawr allan o honi; yn tân *y bwrir* ei 'ſcum hi.

13 Yn dy aflendid *y mae* 'ſgelerder: o herwydd glanhâu o honof di, ac nid wyt lân, o'th aflendid ni'th lanhëir mwy, hyd
[f] Pen. 16. 42. oni pharwyf i'm llîd orphwys arnat.

14 Myfi yr ARGLWYDD a'i lleſarais, daw, a gwnâf; nid âf yn ôl, ac [g] nid arbedaf, ac nid edifarhâf. Yn ôl dy ffyrdd, ac yn ôl dy weithredoedd y barnant di, medd yr Arglwydd DDUW.
[g] Pen. 5. 11.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Wele, ſâb dŷn, fi yn cymmeryd oddi wrthyt ddymuniant dy lygaid â dyrnod: etto na alara ac na wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

17 Taw â lleſain, na wnâ farwnad,
[h] Edrych Lef. 10. 6. & 21. 10. 2 Sam. 15. 30. Mic. 3. 7. Jer. 16. 5, 7. ‡ Heb. *wefus uchaf.* ac felly Ad. 22. [h] rhwym dy gap am dy *ben*, a dôd dy eſgidiau am dy draed, ac na chau ar *dy* ‡ enau, na fwytta chwaith fara dynion.

18 Felly y lleferais wrth y bobl y borau; a bu farw fy ngwraig yn yr hwyr; a gwneuthum y borau drannoeth fel y gorchymynnaſid i mi.

19 ¶ A'r bobl a ddywedaſant wrthyf, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn i ni, gan lt' wneuthur *felly?*

20 Yna y dywedais wrthynt, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn halogi fy nghyſſegr, godidowgrwydd eich nerth, dymuniant eich llygaid, † ac anwyldra eich enaid; a'ch meibion a'ch merched, y rhai a adawſoch, a ſyrthiant gan y cleddyf. 3414.
† Heb. *a thoſturi.*

22 Ac fel y gwneuthum i, y gwnêwch chwithau; [i] ni chauwch ar *eich* geneuau, ac ni fwyttewch fara dynion.
[i] Jer. 16. 6, 7. Ad. 17. [k] Job 27. 15. Sal. 78. 64. [l] Lef. 26. 39. Pen. 33. 10. [m] Pen. 11. 6. [n] Pen. 6, 7. a 25. 5.

23 *Byddwch* â'ch cappiau am eich pennau, a'ch eſgidiau am eich traed: [k] ni alerwch, ac ni ŵylwch; ond [l] am eich anwiredd y dihoenwch, ac ocheneidiwch bob un wrth ei gilydd.

24 Felly [m] y mae Ezeciel yn arŵydd i chwi: yn ôl yr hyn oll a wnaeth efe y gwnêwch chwithau: a phan ddelo hyn, [n] chwi a gewch ŵybod mai myfi *yw* 'r Arglwydd DDUW.

25 Tithau fâb dŷn, onid yn y dŷdd y cymmeraf oddi wrthynt eu nerth, llawenydd eu gogoniant, dymuniant eu llygaid, † ac anwyldra eu henaid, eu meibion a'u merched;
† Heb. *dyrchafiad.*

26 [o] Y dŷdd hwnnw y daw yr hwn a ddianго, attat, i beri *it' ei* glywed â'*th* gluſtiau?
[o] Pen. 33. 21, 22.

27 Yn y dŷdd hwnnw [p] yr agorir dy ſafn wrth yr hwn a ddianго, lleferi hefyd, ac ni byddi fûd mwy: a byddi iddynt yn arŵydd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
[p] Pen. 3. 26, 27.

PEN. XXV.

1 *Dïal Duw ar yr Ammoniaid am eu rhyfyg yn erbyn yr Iuddewon;* 8 *Ac ar Foab, a Seir,* 12 *Ac ar Edom,* 15 *Ac ar y Philiſtiaid.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd, 3417. Cyflawnwyd.

2 Ha fâb dŷn, goſod dy ŵyneb [a] yn erbyn meibion Ammon, a phrophwyda yn eu herbyn hwynt; 3424.

3 A dywed wrth feibion Ammon, Gwrandêwch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, [b] Am ddywedyd o honot, Haha, yn erbyn fy nghyſſegr, pan halogwyd: ac yn erbyn tîr Iſrael, pan anrheithiwyd; ac yn erbyn tŷ Juda, pan aethant mewn caethglud:
[a] Jer. 49. 1, &c. Pen. 21. 28. [b] Amos 1. 13. Zeph. 2. 9.

4 Am hynny, wele fi yn dy roddi di yn etifeddiaeth i feibion y dwyrain, fel y goſodant eu palaſau ynot, ac y goſodant eu pebyll o'th fewn: hwy a yſant dy ffrwyth, a hwy a yſant dy laeth.
[b] Pen. 26, 2. [c] Pen. 24. 24. a 35. 9. [d] Job. 27. 23. Galar. 2. 15.

5 Rhoddaf hefyd Rabbah yn drigfa camelod, a meibion Ammon yn orweddfa defaid: [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

6 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd [d] taro o honot *dy* † ddwylaw, *a* churo o honot â'*th* ‡ draed, a llawenychu o honot yn *dy* † galon â'th holl ddirmyg yn erbyn tîr Iſrael;
Zeph. 2. 15. † Heb. *dy lâw.* ‡ Heb. *droed.*

7 Am hynny wele, mi a eſtynnaf fy llâw arnat, ac a'th roddaf yn ‡ fwyd i'r cenhedloedd, ac a'th dorraf ymaith o ſyſg y bobloedd, ac a'th ddifethaf o'r tiroedd: dinyſtriaf di; fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
† Heb. *enaid.* ‡ Neu, *yſbail.* [e] Eſay 15, a 16. Jer. 48. 1, &c.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Am ddywedyd o Foab a Seir, Wele dŷ Juda fel yr holl genhedloedd:

9 Am hynny wele fi yn agori † yſtlys Moab o'r dinaſoedd, o'i ddinaſoedd eſ, *y rhai ſydd* yn ei gyrrau, gogoniant y wlâd, Beth-jeſmoth, Baal-meon, a Chiriathaim,
Amos 2. 1. † Heb. *yſgwydd.*

3414. 10 I feibion y dwyrain ‡ ynghŷd â meibion Ammon a rhoddaf hwynt yn etifeddiaeth, fel [f] na chofier meibion Ammon ym mŷſg y cenhedloedd.

11 Gwnâf farn hefyd ar Foab; fel y gŵypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

12 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [g] Am i Edom wneuthur yn erbyn tŷ Juda wrth † wneuthur dial, a gwneuthur camwedd mawr, ac ymddial arnant:

13 Am hynny, medd yr Arglwydd DDUW, yr eſtynnaf innau fy llaw ar Edom, a thorraf o honi ddŷn an anifail; a gwnâf hi yn anrhaith o Deman; ‡ a'r rhai o Ddedan a ſyrthiant gan y cleddyf.

14 A [h] rhoddaf fy nialedd ar yr Edomiaid trwy law fy mhobl Iſrael: a hwy a wnânt ag Edom yn ôl fy rigllonedd, ac yn ôl fy llid; fel y gŵypont fy nialedd, medd yr Arglwydd DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [i] Am wneuthur [k] o'r Philiſtiaid trwy ddial, a dialu dial trwy ddirmyg calon, i'w dinyſtrio ‡ am yr hen gâs;

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele [l] fi yn eſtyn fy llaw ar y Philiſtiaid, a thorraf ymaith y Cerethiaid, a difethaf weddill porthladd y môr.

17 A gwnâf arnynt † ddialedd mawr, trwy gerydd llidiog; a chânt wybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD, pan roddwyf fy nialedd arnynt.

[f] Neu, *yn erbyn meibion Ammon.* [g] Pen. 21. 32. [h] Sal. 137. 7. Jer. 49. 7, 8. Pen. 35. 2. Amos 1. 11. Obad. 11. 1 Eſd. 4. 45. † Heb. *ddial dial.* ‡ Neu, *hyd Ddedan y ſyrthiant,* &c. [i] 1 Mac. 5. 3. [k] 2 Mac. 10. 16, 17. Edrych Eſay 11. 14. Jer. 49. 2. 28. 18. ‡ Neu, *á chás tragywyddol.* [l] Zeph. 2. 4, &c. † Heb. *ddialeddau.*

PEN. XXVI.

1 *Bygwth Tyrus am ei rhyſyg yn erbyn Jeruſalem.* 7 *Galla Nabuchodonoſor yn ei herbyn hi.* 15 *Cwŷnſan a ſyndod y môr o herwydd ei chwŷmp hi.*

3416. AC yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ar *y dŷdd* cyntaf o'r mis, y daeth gair
Cyflawnwyd. yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3432. 2 Ha fâb dŷn, [a] o herwydd dywedyd o
[a] Eſay 23. Jer. 25. 22. a 47. 4. Amos 1. 9. Zech. 9. 2. Tyrus am Jeruſalem, [b] Aha, torrwyd hi, pyrth y bobloedd; tròdd attan; fo'm llenwir, anrheithiedig yw hi.

3 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, O Tyrus, a chodaf genhedloedd lawer i'th erbyn, fel y cyfed y môr ei donnau.

4 A hwy a ddinyſtriant geurydd Tyrus, a'i thyrau a ddinyſtriant: minnau a grafaf ei llŵch o honi, ac a'i gwnâf yn goppa craig.

5 Yn danefa rhwydau y bydd ynghanol y môr; canys myfi a lefarodd *hyn,* medd yr Arglwydd DDUW: a hi a fydd yn yſbail i'r cenhedloedd.

6 Ei merched hefyd, y rhai *ſydd* yn y maes, a leddir â'r cleddyf; fel y gŵypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn ar Dyrus o'r gogledd, Nabuchodonoſor brenhin Babilon, [c] bredhin brenhinoedd, â meirch, ac â cherbydau, ac â marchogion, a thorfoedd, a phobl lawdr.

8 Dy ferched a ladd efe yn y maes â'r cleddyf, ac a ‡ eſyd wrthglawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd i'th erbyn, ac a gyfyd darian i'th erbyn.

9 Ac efe a eſyd beiriannau rhyfel yn erbyn dy geurydd, a'th dyrau a fwrw efe lawr â'i fwyill.

[b] Pen. 25. 3. [c] Dan. 2. 37. ‡ Neu, *dywallt ofer erzydio,*

10 Gan amlder ei feirch ef, eu llŵch a'th dda; dy geurydd a gynhyrfant gan ſŵn y marchogion, a'r olwynion, a'r cerbydau, pan ddelo trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas adwyog. Cyflawnwyd. 3432.

11 A charnau ei feirch y ſathr efe dy heolydd oll: dy bobl a lâdd efe â'r cleddyf; a'th ſefyll-fannau cedyrn a ddiſgyn i'r llawr.

12 A hwy a anrheithiant dy gyfoeth, ac a yſbeiliant dy farchnadaeth, ac a ddinyſtriant dy geurydd, a'th dai dymunol a dynnant i lawr; a'th gerrig, a'th goed, a'th bridd, a oſodant ynghanol y dyfroedd.

13 [d] A gwnâf i ſŵn [e] dy ganiadau beidio; ac ni chlywir mwy lais dy delynau. [d] Eſay 24. 8.

14 A gwnâf di yn goppa craig; taenfa rhwynau fyddi; ni'th adeiledir mwy: canys myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais, medd yr Arglwydd DDUW. Jer. 7. 34. a 10. 9. [e] Eſay 23. 16.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth Dyrus; Oni chryn yr ynyſoedd gan ſŵn dy gŵymp, pan waeddo 'r archolledig, pan ladder lladdfa yn dy ganol? Pen. 28. 13.

16 Yna [f] holl dywyſogion y môr a ddiſgynnant o'u gorſedd-feingciau, a'u fwriant ymaith eu mantelloedd, ac a ddioſgant eu gwiſgoedd ſymmudliw: † dychryn a wiſgant, ar y ddaear yr eiſteddant, ac a ddychrynant ar *bob* moment, ac a ſynnant wrthyt. [f] Pen. 32. 10. † Heb. *dychryniadau.*

17 Codant hefyd [g] alarnad am danat, a dywedant wrthyt, Pa fôd y'th ddifethwyd, yr hon a breſwylir † gan forwŷr, y ddinas ganmoladwy, yr hon oedd grêf ar y môr, hi a'i thrigolion, y rhai a roddaſant eu harſwyd ar ei holl ymdeithwŷr hi? [g] Dad. 18. 9. † Heb. *gan y moroedd.*

18 Yr awr hon yr ynyſoedd a ddychrynant *yn* nŷdd dy gŵymp, ie 'r ynyſoedd y rhai *ſydd* yn y môr a drallodir wrth dy fyned iad di ymaith.

19 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan roddwyf di yn ddinas anrheithiedig, fel y dinaſoedd ni's cyfanneddir, gan ddwyn arnat y dyfnder, fel y'th guddio dyfroedd lawer;

20 A'th ddiſgyn o honof gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll, at y bobl gynt, a'th oſod yn iſelderau 'r ddaear, yn yr hen anrhaith, gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll, fel na'th breſwylier; a rhoddi o honot ogoniant yn nhîr y rhai byw; [h] Pen. 27. 36. a 28. 19.

21 [h] Gwnâf di yn ‡ ddychryn, ac ni *byddi*; er dy geiſio ni'th geir mwy, medd yr Arglwydd DDUW. ‡ Heb. *ddychryniadau.*

PEN. XXVII.

1 *Cyfoeth Tyrus.* 26 *A'i banſad gŵymp.*

GAir yr ARGLWYDD a ddaeth attaf 3416.
dracheſn, gan ddywedyd,

2 Tithau fâb dŷn, cyfod alarnad am [a] Pen. 28. 12.
Dyrus;

3 A dywed wrth Dyrus, O dydi yr hon wyt yn trigo wrth borthladdoedd y môr, marchnadyddes y bobloedd i ynyſoedd lawer, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Tyrus, ti a ddywedaiſt, [a] Myfi *wyf* berffaith o degwch. ‡ Heb. *ynghâlon.* † Heb. *merch yr Aſſuriaid.* ‡ Neu, *gwnaethant dy fyrddiau o Iſrſi wedi ei fatbru yn dda.*

4 Dy derfynau *ſydd* ‡ ynghanol y môr, dy adeiladwŷr a berffeithiaſant dy degwch.

5 Adeiladaſant dy holl ſtyllod o ffynnidwŷdd o Senir; cymmeraſant gedrwŷdd o Libanus, i wneuthur hwylbren i ti.

6 Gweithiaſant rwyfau o dderw o Baſan; † mintai 'r Aſſuriaid ‡ a wnaethant dy feingciau o Iſori o ynyſoedd Cittim. † Neu, *Perphor ac yſgâr lad.*

7 Lliain main o'r Aipht o ſymmudliw, oedd yr hyn a ledit i fod yn hwyl it': † glâs, a phorphor o ynyſoedd Eliſah oedd dy dô.

8 Trigolion

3416. Cyflawnwyd.

8 Trigolion Sidon ac Arfad oedd dy rwyfwŷr: dy ddoethion di, Tyrus, o'th fewn oedd dy long-lywiawdwŷr.

3432.

9 Henuriaid Gebal a'i doethion oedd ynot, yn † cau dy agennau; holl long 'r môr a'i llongwŷr oedd ynot ti, i farchnatta dy farchnad.

† Heb. *cadarnhâu dy rwygiadau.*

10 Y Perſiaid, a'r Lydiaid, a'r Phuttiaid, oedd ryfelwŷr it' yn dy luoedd: tarian a helm a grogaſant ynot, hwy a roddaſant it' harddwch.

11 Meibion Arfad *oedd* gyd â'th luoedd, ar dy gaerau oddi amgylch, a'r Gammadiaid yn dy dyrau: crogaſant eu tariannau ar dy gaerau oddi amgylch; hwy a berffeithiaſant dy degwch.

12 Tarſis *oedd* dy farchnadyddes, o herwydd amldra pob golud; ag arian, haiarn, alcam, a phlwm, y marchnattaſant *yn* dy ffeiriau.

13 Jaſan, Tubal, a Meſech, hwythau *oedd* dy farchnadyddion; marchnattaſant *yn* dy ‡ farchnad am ddynion a lleſtri prês.

‡ Neu, *farſiandïaeth.*

14 *Y rhai* o dŷ Togarmah a farchnattaſant *yn* dy ffeiriau, a meirch, a marchogion, a mulod.

15 Meibion Dedan *oedd* dy farchnadwŷr; ynyſoedd lawer *oedd* farchnadoedd dy law: dygaſant gyrn Iſori ac Ebenus yn anrheg i ti.

‡ *Syria.*

16 ‡ Aram *oedd* dy farchnadydd, o herwydd amled pethau o'th waith di: am garbuncl, porphor, a gwaith edau a nodwydd, a lliain meinllin, a chwrel, a gemmau, y marchnattaſant *yn* dy ffeiriau.

17 Juda, a thîr Iſrael, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattaſant *yn* dy farchnad, [b] am wenith Minnith, a Phannag, a mêl, ac olew, a † thrïagl.

[b] 1 Bren. 5. 9, 11. Ezra 3. 7. Act. 12. 20.

18 Damaſcus *oedd* dy farchnadydd, yn amlder dy waith o herwydd lliaws pob golud, am win Helbon, a gwlân gwynn.

† Neu, *balm, neu, yſtor.*

19 Dan hefyd, a ‡ Jaſan yn cynniwair, a farchnattaſant yn dy farchnadoedd: haiarn wedi ei weithio, caſſia, a'r calamus oedd yn dy farchnad.

‡ Neu, *Meuzal.*

20 Dedan *oedd* dy farchnadydd mewn brethynnau † gwerthfawr i gerbydau.

† Heb. *rhyddid.*

21 Arabia, a holl dywyſogion [c] Cedar *oedd* hwythau ‡ farchnadyddion it'am ŵyn, hyrddod, a bychod: yn y rhai hyn *yr oedd* dy farchnadyddion.

[c] Eſay 60. 7.

‡ Heb. *farchnadyddion dy law.*

22 Marchnadyddion Sebah, a Ramah, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattaſant *yn* dy ffeiriau, am bob prif berarroglau, ac am bob maen gwerthfawr, ac aur.

23 Haran, a Channeh, ac Eden, marchnadyddion Sebah, Aſſur, *a* Chilmad *oedd* yn marchnatta â thi.

† Neu, *am bethau godidog,* neu, *am bob mâth ar bethau.*

24 Dymma dy farchnadyddion † am bethau perffaith, am frethynnau ‡ gleiſion, a gwaith edau a nodwydd, ac am giſtiau gwiſgoedd gwerthfawr, wedi eu rhwymo â rhaffau, a'u gwneuthur o gedrwŷdd ym mŷſg dy farchnadaeth.

‡ Heb. *plygiadau.*

25 Llongau Tarſis oedd † yn canu am danat yn dy farchnad; a thi a lanwyd, ac a ogoneddwyd yn odiaeth ynghanol y moroedd.

† Neu, *bannaf yn dy farchnad.*

26 ¶ Y rhai a'th rwyfaſant a'th ddygaſant i ddyfroedd lawer: [d] gwynt y dwyrain a'th ddrylliodd ‡ ynghanol y moroedd.

[d] Sal. 48. 7.

27 Dy [e] olud, a'th ffeiriau, dy farchnadaeth, dy forwŷr, a'th feiſtred llongau, cyweirwŷr dy agennau, a marchnadwŷr dy farchnad, *a'th* ryfelwŷr oll y rhai *ſydd* ynot, * a'th holl gynnulleidfa yr hon *ſydd* yn dy ganol, a ſyrthiant † ynghanol y môr, ar ddŷdd dy gŵymp di.

‡ Heb. *ynghalon.*

[e] Dad. 18. 9, &c.

3416. Cyflawnwyd.

28 Wrth lêf gwaedd dy feiſtred llongau, y ‡ tonnau a gyffroant.

3432.

29 Yna pob rhwyſwr, y morwŷr, holl lywyddion y moroedd, a ddiſgynnant o'u llongau, ar y tîr y ſafant;

* Neu, *gyd a'th holl, &c.*

30 A gwnânt glywed eu llêf am danat, a gwaeddant yn chwerw, a [f] chodant lŵch ar eu pennau, ac [g] ymdrybaeddant yn y lludw.

† Heb. *ynghalon.*

‡ Neu, *pentrefydd.*

31 A hwy a'u gwnânt eu hunain yn foeliog am danat, ac a ymwregyſant â ſachlïain, ac a wylant am danat â chwerw alar, mewn chwerwedd calon.

[f] Job 2. 12.

32 A chodant am danat alarnad yn eu cwynfan, a galarant am danat, *gan ddywedyd,* Pwy *oedd* fel Tyrus, fel yr hon a ddinyſtriwyd ynghanol y môr?

[g] Eph. 4. 1, 3. Jer. 6, 36,

33 Pan ddelai dy farchnadaeth o'r môr oedd, diwellit bobloedd lawer: ag amlder dy olud a'th farchnadoedd y cyfoethogaiſt frenhinoedd y ddaear.

34 Y prŷd [h] y'th dorrwyd gan y môr, yn nyfnderau 'r dyfroedd, dy farchnad a'th holl gynnulleidfa ſyrthiaſant, yn dy ganol.

[h] Pen. 26, 19.

35 Holl breſwylwŷr yr ynyſoedd a ſynnant am danat, a'u brenhinoedd a ddychrynant ddychryn; hwy a drallodir yn *eu* hwynebau.

† Heb. *dychrynïadau.*

36 Y marchnadyddion ym mŷſg y bobloedd a chwibanant arnat: † [i] dychryn fyddi; ac ni *byddi* byth *mwyach.*

[i] Pen. 26, 21.

PEN. XXVIII.

1 *Barnedigaeth Duw ar dywyſog Tyrus am ei falchder yn erbyn Duw.* 11 *Cwymſan am fod ei fawr ogoniant ef wedi ei lygru gan bechod.* 20 *Barnedigaeth Sidon.* 24 *Adferu Iſrael.*

DAeth gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, dywed wrth dywyſog Tyrus, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Am falchio dy galon, a dywedyd o honot, Duw *ydwyf* fi, eiſtedd yr ydwyf *yn* eiſteddfa Duw † ynghanol y moroedd; [a] a thi yn ddŷn, ac nid yn Dduw, er goſod o honot dy galon fel calon Duw:

† Heb. *ynghalon.*

[a] Eſay 31. 3.

3 Wele [b] di yn ddoethach nâ Daniel; ni chuddir dim dirgelwch oddi wrthyt.

[b] Zech. 9. 2.

4 Trwy dy ddoethineb a'th ddeallgarwch y cefaiſt gyfoeth it', ïe y cefaiſt aur ac arian i'th dryſorau.

5 [c] Trwy † dy fawr ddoethineb *ac* wrth dy farchnadaeth yr amlheaiſt dy gyfoeth, a'th galon a falchïodd o herwydd dy gyfoeth.

[c] Sal. 62, 10.

† Heb. *amlder dy ddoethineb.*

6 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Am oſod o honot dy galon fel calon Duw;

7 O herwydd hynny, wele fi yn dwyn i'th erbyn ddïeithriaid, [d] y trawſaf o'r cenhedloedd; a thynnant eu cleddyfau ar degwch dy ddoethineb, a halogant dy loywder.

[d] Pen. 30, 11. a 31. 12. a 32. 12.

8 Diſgynnant di i'r ffos, a byddi farw o farwolaeth yr archolledig ynghanol y môr.

9 Gan ddywedyd a ddywedi di o flaen dy leiddiaid, Duw *ydwyf* fi? a thi *a fyddi* yn ddŷn, ac nid yn Dduw, yn llâw dy ‡ leiddiaid.

‡ Neu, *archollydd.*

10 Byddi farw o farwolaeth y dïenwaededig trwy law dieithriaid; canys myfi a'i dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf dracheſn, gan ddywedyd,

12 Cyfod, fâb dŷn, alarnad am frenhin Tyrus, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr

3416. Cyflawnwyd, 3432. e Pen. 31. 8, 9. ‡ Neu, *Rubi.* f Pen. 26. 13.

yr Arglwydd DDUW; Ti ſeliwr nifer, llawn o ddoethineb, a chyflawn o degwch:
13 Ti a fuoſt yn e Eden, gardd Duw: pob maen gwerthfawr a'th orchuddiai, ‡ ſardius, tophas, ac adamant, beril, onics, a jaſpis, ſaphir, rubi, a ſmaragdus, ac aur: gwaith f dy dympanau a'u bibellau a barotöwyd ynot ar y dydd y'th grëwyd.
14 Cerub enneiniog *yd-wyt* yn gorchuddio; ac *felly* y'th roddaſwn; oeddit ar ſanctaidd fynydd Duw: ymrodiaiſt ynghanol y cerrig tanllyd.
15 Perffaith *oeddit* ti yn dy ffyrdd, er y dydd y'th grëwyd, hyd oni chaed ynot anwiredd.
16 Yn amlder dy farchnadaeth y llanwaſant dy ganol â thrais, a thi a bechaiſt: am hynny y'th halogaf allan o fynydd Duw, ac y'th ddifethaf di, Gerub yn gorchuddio, o ganol y cerrig tanllyd.
17 Balchiodd dy galon yn dy degwch, llygraiſt dy ddoethineb o herwydd dy loywder: bwriaf di i'r llawr; o flaen brenhinoedd y'th oſodaf, fel yr edrychont arnat.
18 Trwy amlder dy anwiredd, ag anwiredd dy farchnadaeth, yr halogaiſt dy gyſſegroedd: am hynny y dygaf dân allan o'th ganol, hwnnw a'th yſa; a gwnâf di yn lludw ar y ddaear yngolwg pawb a'th welant.
19 Y rhai a'th adwaenant oll ym mŷſg
g Pen. 26. 21. a 27. 36. † Heb. *dychryniadau.* h Eſay 23. 4, 12. Jer. 25. 22. a 27. 3.
y bobloedd a ſynnant o'th achos: g † dychryn ſyddi, ac ni *byddi* byth.
20 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,
21 Goſod, fâb dyn, dy wyneb h yn erbyn Sidon, a phrophwyda yn ei herbyn hi,
22 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Sidon; fel y'm gogonedder yn dy ganol, ac y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD; pan wnelwyf ynddi ſarnedigaethau, ac y'm ſanctaiddier ynddi.
23 Canys anfonaf iddi haint, a gwaed i'w heolydd; a bernir yr archolledig o'i mewn â'r cleddyf, *yr hwn fydd* arni oddi amgylch; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
24 ¶ Ac ni bydd mwy i dŷ Iſrael, o'r holl rai o'u hamgylch a'r a'u dirmygaſant, i yſbyddaden bigog, na draenen ondus; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.
i Num. 33. 55. Joſ. 23. 13.
25 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan gaſglwyf dŷ Iſrael o fyſg y bobloedd y rhai y gwaſgarwyd hwy yn eu plith, ac yr ymſanctaiddiwyf ynddynt yngolwg y cenhedloedd; yna y trigant yn eu gwlâd a roddais i'm gwâs Jacob.
‡ Neu, *mewn hyder.* k Jer. 31. 5. † Neu, *anrheithiant.*
26 Ie trigant ynddi ‡ yn ddiogel, ac adeiladant dai, a k phlannant winllannoedd, a phreſwyliant mewn diogelwch; pan wnelwyf farnedigaethau â'r rhai oll a'u † dirmygant hwy o'u hamgylch; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw.

PEN. XXIX.

1 Barnedigaeth Pharo am ei fradwriaeth i Iſrael. 8 Dinyſtr yr Aipht, 13 A'i badſeru ym mhen deugain mlynedd. 17 Nabuchodonoſor yn cael yr Aipht yn gyflog ac yn wobr am goſpi Tyrus. 21 Yr adferir Iſrael.

3415. Cyflawnwyd, 3430. 3433. YN y degfed *mis* o'r ddegfed flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,
2 Goſod, fab dyn, dy wyneb a yn erbyn Pharao brenhin yr Aipht, a prophwyda yn ei erbyn ef, ac b yn erbyn yr Aipht oll.
a Jer. 44. 30. b Eſay 19. 1.
3 Llefara, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Pharao brenhin yr Aipht, c y ddraig fawr, yr hwn ſydd yn gorwedd ynghanol ei afonydd, yr hwn a ddywedodd, Eiddof fi *yw* fy afon, a mi a'i gwneuthum *hi* i mi fy hun.
Jer. 25. 19. a 46. 2. c Sal. 74. 13, 14. Eſay 27. 1. a 51. 9. Pen. 32. 2.
4 Eithr d goſodaf fachau yn dy ſocligernau, a gwnâf i byſgod dy afonydd lynu yn dy emmau, a chodaf di o ganol dy afonydd, ïe holl byſgod dy afonydd a lynant wrth dy emmau.
d Eſay 37. 29. Pen. 38. 4.
5 A mi a'th adawâf yn yr anialwch, ti a holl byſgod dy afonydd: ſyrthi ar wyneb y maes, ni'th geſglir, ac ni'th gynhullir; i fwyſtfilod y maes, ac i ehediaid y neſoedd, y'th roddais yn ymborth.
6 A holl drigolion yr Aipht a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD; am iddynt fod e yn ffon gorſen i dŷ Iſrael.
e 2 Bren. 18. 21. Eſay 36. 6.
7 Pan ymaflaſant ynot erbyn dy law, ti a dorraiſt, ac a rwygaiſt eu holl yſgwydd: a phan bwyſaſant arnat, ti a dorraiſt, ac a wnaethoſt i'w holl arennau ſefyll.
8 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn arnat gleddyf, a thorraf ymaith o honot ddyn ac anifail.
9 A bydd tîr yr Aipht yn ddinyſtr, ac yn anrhaith; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: am iddo ddywedyd, Eiddof fi *yw* 'r afon, a myfi a'i gwneuthum.
10 Am hynny wele fi yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy afonydd, a gwnâf dîr yr Aipht yn † ddiffeithwch anrheithiedig, *ac* yn anghyfanneddd, f o dŵr ‡ Syene hyd yn nherfyn Ethiopia.
† Heb. *ddiffeithfaoedd diffeithfa.* f Pen. 30. 6. ‡ Heb. *Sefeneh.*
11 g Ni chynniwair troed dŷn trwyddi, ac ni chynniwair troed anifail trwyddi, ac ni's cyfanneddir hi ddeugain mlynedd.
g Pen. 32. 13.
12 h A mi a wnâf wlâd yr Aipht yn anghyfannedd ynghanol gwledydd anghyfanneddol, a'i dinaſoedd fyddant yn anghyfannedd ddeugain mlynedd ynghanol dinaſoedd anrheithiedig; a mi a waſgâraf yr Aiphtiaid ym mŷſg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hyd y gwledydd.
h Pen. 30. 7. Cyflawnwyd, 3473.
13 ¶ Etto fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; i Ym mhen deugain mlynedd y caſglaf yr Aiphtiaid o fyſg y bobloedd lle y gwaſgarwyd hwynt.
i Eſay 19. 23. Jer. 46. 26.
14 A dychwelaf gaethiwed yr Aipht, ïe dychwelaf hwynt *i* dîr Pathros, i dîr eu † preſwylfa; ac yno y byddant k yn frenhiniaeth iſel.
† Neu, *genedigaeth.* k Pen. 17. 6, 14.
15 Iſaf fydd o'r brenhiniaethau, ac nid ymddyrchaif mwy oddi ar y cenhedloedd: canys lleihâf hwynt, rhag arglwyddiaethu ar y cenhedloedd.
16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ Iſrael yn hyder, yn dwyn ar gôf *eu* hanwiredd, pan edrychont hwy ar eu hôl hwythau: eithr cânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd DDUW.
17 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf, o'r ſeithfed flwyddyn ar hugain, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 3432.
18 Ha fâb dyn, Nabuchodonoſor brenhin Babilon a wnaeth i'w lu waſanaethu gwaſanaeth mawr yn erbyn Tyrus: pob pen a foelwyd, a phob yſgwydd a ddinoethwyd; ond nid oedd am Dyrus gyflog iddo, ac i'w lu, am y gwaſanaeth a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi:

Cyflawnwyd, 3433.

19 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn rhoddi tîr yr Aipht i Nabuchodonoſor brenhin Babilon, ac efe a gymmer ei lïaws hi, ac a yſbeilia ei hyſbail hi, ac a yſglyfaetha ei hyſglyfaeth hi, fel y byddo hi yn gyflog i'w lu ef.

‡ Neu, Yn lle *ei gyflog* am *yr byn a*, &c.

20 † *Am* ei waith yr hwn a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi, y rhoddais iddo dîr yr Aipht, o herwydd i mi y gweithiaſant, medd yr Arglwydd DDUW.

[1] Sal. 132. 17.

21 ¶ Yn y dydd hwnnw [1] y gwnâf i gorn tŷ Iſrael flaguro, a rhoddaf i tithau agoriad genau yn eu canol hwynt: a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXX.

1 *Dinyſtr yr Aipht a'i chynnorthwywŷr.* 20 *Y cadarnhâir braich Babilon i dorri braich yr Aipht.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fâb dŷn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Udwch, ôch o'r diwrnod.

3 Canys agos dydd, ïe agos dydd yr ARGLWYDD, dydd cymmylog; amſer y cenhedloedd fydd efe.

† Neu, *ofn.*

4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht, a bydd † gofid blîn yn Ethiopia, pan ſyrthio 'r archolledig yn yr Aipht, a chymmeryd o honynt ei lïaws hi, a dinyſtrio ei ſeiliau.

Cyflawnwyd, 3433.

5 Ethiopia, a ‡ Libia, a Lydia, [a] a'u gwerin oll, Cub hefyd, a meibion y tîr ſydd yn y cyſammod, a ſyrthiant gyd â hwynt gan y cleddyf.

‡ Heb. *Phut.*

[a] Jer. 25. 20, 24.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y rhai ſy'n cynnal yr Aipht a ſyrthiant hefyd; a balchder ei nerth hi a ddiſgyn: ſyrthiant ynddi gan y cleddyf [b] o dŵr Syene, medd yr Arglwydd DDUW.

[b] Pen. 29. 10.

7 A [c] hwy a wneir yn anghyfannedd ym mhlith y gwledydd anghyfanneddol, a'i dinaſoedd fydd ynghanol y dinaſoedd anrheithiedig.

[c] Pen. 29. 12.

8 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan roddwyf dân yn yr Aipht, ac y tôrrer ei holl gynnorthwywŷr hi.

[d] Eſay 18. 1, 2.

9 Y dydd hwnnw [d] cenhadau a ânt allan oddi wrthyf fi mewn llongau, i ddychrynu Ethiopia ddiofal, a bydd gofid blîn arnynt fel yn nydd yr Aipht: canys wele ef yn dyfod.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwnâf hefyd i lïaws yr Aipht ddarfod trwy lâw Nabuchodonoſor brenhin Babilon.

[e] Pen. 28. 7.

11 Efe a'i bobl gyd ag ef, [e] y rhai trawſion o'r cenhedloedd, a ddygir i ddiſetha 'r tîr: a hwy a dynnant eu cleddyfau ar yr Aipht, ac a lanwant y wlâd â chelanedd.

[f] Eſay 19. 5.

12 [f] Gwnâf hefyd yr afonydd yn ſychder, a gwerthaf wlâd i lâw y drygionus; ïe anrheithiaf y wlâd a'i chyflawnder trwy lâw dieithriaid: myfi 'r ARGLWYDD a'i dywedodd.

[g] Jer. 43. 12. a 46. 25. Zech. 13. 2.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [g] Difethaf hefyd y delwau, a gwnâf i'r eulynnod ddarfod o Noph; ac ni bydd tywyſog mwyach o dîr yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhîr yr Aipht.

† Neu, *Tanis.*

14 Pathros hefyd a anrheithiaf, a rhoddaf dân † yn Soan, a gwnâf farnedigaethau yn No.

‡ Neu, *Peluſium.*

15 A thywalltaf fy llîd ar ‡ Sin, cryfder yr Aipht; ac a dorraf ymaith lïaws No.

16 A mi a roddaf dân yn yr Aipht; gan ofidio y gofidia Sin, a No a rwygir, a *bydd ar* Noph gyfyngderau beunydd.

17 Gwŷr jeuainge † Afen a ‡ Phibeſeth a ſyrthiant gan y cleddyf; ac i gaethiwed yr ânt hwy.

† Neu, *Heliopolis.*
‡ Neu, *Pbubaſtum.*

18 Ac ar Dehaphnehes † y tywylla 'r diwrnod, pan dorrwyf yno jeuau 'r Aipht: a balchder ei chryfder a dderfydd ynddi: ‡ cwmmwl a'i cuddia hi, a'i merched a ânt i gaethiwed.

† Neu, *yr attelir.*

19 Felly y gwnâf farnedigaethau yn yr Aipht; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

20 ¶ Ac yn y *mîs* cyntaf o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y ſeithfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

21 Ha fâb dŷn, torrais fraich Pharao brenhin yr Aipht; ac wele, [h] ni's rhwymir, i roddi meddyginiaethau *wrtho*, i oſod rhwymyn i rwymo, i'w gryfhâu i ddâl y cleddyf.

[h] Jer. 46. 11.

22 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn Pharao brenhin yr Aipht, a mi a dorraf ei freichiau ef, y crŷf, a'r *hwn oedd* ddrylliedig, ac a wnâf i'r cleddyf ſyrthio o'i lâw ef. 3416.

23 A mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym mŷſg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hŷd y gwledydd.

24 A mi a gadarnhâf freichiau brenhin Babilon, ac a roddaf fy nghleddyf yn ei lâw ef: ond mi a dorraf freichiau Pharao, ac efe a ochain o'i flaen ef ag ocheneidiau un archolledig.

25 Ond mi a gadarnhâf freichiau brenhin Babilon, a breichiau Pharao a ſyrthiant; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi i mi roddi fy nghleddyf yn llâw brenhin Babilon, ac iddo yntau ei eſtyn ef ar wlâd yr Aipht.

26 A mi a waſgaraf yr Aiphtiaid ym mŷſg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hŷd y gwledydd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXXI.

1 *Adrodd i Pharao* 3 *ogoniant Aſſyria,* 10 *a'i chrûymp am ei balchder.* 18 *A'r un dinyſtr ar yr Aipht.*

AC yn y trydydd *mîs* o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 3416.

2 Dywed, fâb dŷn, wrth Pharao frenhin yr Aipht, ac wrth ei lïaws; [a] I bwy yr ydwyt debyg yn dy fawredd?

[a] Ad. 18.

3 ¶ Wele, Aſſur oedd [b] gedr-wŷdden yn Libanus, yn dêg ei cheingciau, a'i brig yn cyſgodi, ac yn uchel ei huchder, a'i brigyn oedd rhwng y tewfrig.

[b] Dan. 4. 10.

4 Dyfroedd a'i maethaſai hi, y dyfnder a'i † dyrchafaſai, â'i hafonydd yn cerdded o amgylch ei phlanfa, bwriodd hefyd ei ffrydiau at holl goed y maes:

† Neu, *dygaſai i fynu.*

5 Am hynny yr ymddyrchafodd ei huchder hi goruwch holl goed y maes, a'i cheingciau a amlhaſant, a'i changhennau a ymeſtynnaſant, o herwydd dyfroedd lawer, pan ‡ fwriodd hi allan.

‡ Neu, *yrrodd hi allan.*

6 [c] Holl ehediaid y nefoedd a nythent yn ei cheingciau hi, a holl fwyſtfilod y maes a lydnent dan ei changhennau hi, ïe yr holl genhedloedd llïoſog a eiſteddent dan ei chyſgod hi.

[c] Dan. 4. 12.

7 Felly têg ydoedd hi yn ei mawredd, yn hŷd ei brig, o herwydd ei gwrâidd ydoedd wrth ddyfroedd lawer.

8 Y cedrwŷdd [d] yngârdd Duw ni allent ei chuddio hi: y ffynnidwŷdd nid oeddynt debyg

[d] Gen. 2. 8.

debyg i'w cheingciau hi, a'r ffawŷdd nid oeddynt fel ei changhennau hi; ac un pren yngârdd yr Arglwydd nid ydoedd debyg iddi hi yn ei thegwch.

9 Gwnaethwn hi yn dêg gan lïaws ei changhennau: a holl goed Eden, y rhai *oedd* yngârdd Duw, a genfigennasant wrthi hi.

10 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd ymddyrchafu o honot mewn uchder, a rhoddi o honi ei brîg ym mŷsg y tewfrig, ac ymddyrchafu o'i chalon yn ei huchder:

11 Am hynny y rhoddais hi yn llâw cadarn y cenhedloedd: gan wneuthur y gwnâ efe iddi; am ei drygioni y bwriais hi allan.

3378. 12 A dïeithraid, [c] rhai ofnadwy y cenhedloedd, a'i torrasant hi ymaith, ac a'i gadawsant hi: ar y mynyddoedd, ac yn yr holl ddyffrynnoedd y syrthiodd ei brig hi, a'i changhennau a dorrwyd yn holl afonydd y ddaear: a holl bobloedd y tîr a ddisgynnasant o'i chysgod hi, ac a'i gadawsant hi.

[c] Pen. 28. 7.

13 Holl ehediaid y nefoedd a drigant ar ei † chŷff hi: a holl fwystfilod y maes a fyddant ar ei changhennau hi;

† Heb. *chŵymp.*

14 Fel nad ymddyrchafo holl goed y dyfroedd yn eu huchder, ac na roddont eu brigyn rhwng y tewfrig, ac na safo 'r holl goed dyfradwy ‡ yn eu huchder: canys [f] rhoddwyd hwynt oll i farwolaeth yn y tîr isaf, ynghanol meibion dynion, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll.

‡ Heb. *arnynt eu bunain am ei huchder.*

15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y disgynnodd hi i'r bêdd, gwneuthum alarû: toais y dyfnder am dani hi, ac atteliais ei hafonydd, fel yr attaliwyd dyfroedd lawer: † gwneuthum i Libanus alaru am dani hi, ac *yr ydoedd ar* holl goed y maes lesmair am dani hi.

† Sal. 82. 7.

† Heb. *duais*, neu, *tywyllais Libanus am dani hi.*

16 Gan sŵn ei chŵymp hi y cynhyrfais y cenhedloedd, pan wneuthum iddi ddisgyn i uffern, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll, a [g] holl goed Eden, y dewis a'r gorau yn Libanus, y dyfradwy oll, [h] a ymgyssurant yn y tîr isaf.

[g] Esay 14. 8.
[h] Pen. 32. 31.

17 Hwythau hefyd gyd â hi a ddisgynnant i uffern, at laddedigion y cleddyf a'r rhai *oedd* fraich iddi, *y rhai* a drigasant dan ei chysgod hi ynghanol y cenhedloedd.

18 ¶ [i] I bwy felly ym mŷsg coed Eden yr oeddit debyg mewn gogoniant a mawredd? etto ti a ddisgynnir gyd â choed Eden i'r tîr isaf: [k] gorweddi ynghanol y rhai dienwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf. Dyma Pharao a'i holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

[i] Ad. 2. Cyflawnwyd, 3433.
[k] Pen. 28. 10. a 32. 19, 21, 24, &c.

PEN. XXXII.

1 Cŵynfan am erchyll gŵymp yr Aipht. 11 Cleddyf Babilon a'i dinystria hi. 17 Y dygir hi i wared i uffern ym mhlith y cenhedloedd dienwaededig.

3417. Cyflawnwyd, 3433. AC yn y deuddegfed mîs o'r ddeuddegfed flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fâb dŷn, cyfod alarnad am Pharao brenhin yr Aipht, a dywed wrtho, [a] Tebygaist i lêw jeuangc y cenhedloedd, ac [b] *yr ydwyt* ti fel † morfil yn y moroedd: a daethost allan gyd â'th afonydd, cythryblaist hefyd y dyfroedd â'th draed, a methraist eu hafonydd hwynt.

[a] Pen. 19. 2.
[b] Pen. 29. 3.
† Neu, *draig.*

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;

[c] Minnau a daenaf fy rhwyd arnat â chynulleidfa pobloedd lawer; a hwy a'th godant yn fy rhwyd i.

[c] Pen. 12. 13. a 17. 20.

4 [d] Gadawâf di hefyd ar y tîr, taflaf di ar wyneb y maes, a gwnâf i holl ehediaid y nefoedd drigo arnat ti: ïe o honot ti y diwallaf fwystfilod yr holl ddaear.

[d] Pen. 29. 5.

5 Rhoddaf hefyd dy gîg ar y mynyddoedd, a llanwaf y dyffrynnoedd â'th uchder di.

6 Mwydaf hefyd â'th waed † y tîr yr wyt yn nofio ynddo, hyd y mynyddoedd; a llenwir yr afonydd o honot.

† Heb. *dŵr dy nofiad.*

7 Ie [e] cuddiaf y nefoedd wrth dy ddiffoddi, a thywyllaf eu sêr hwynt; yr haul a guddiaf â chwmmwl, a'r lleuad ni wnâ i'w goleuni oleuo.

[e] Esay 13. 10. Joel 2. 31. a 3. 15.

8 Tywyllaf arnat holl lewyrch goleuadau 'r nefoedd; a rhoddaf dywyllwch ar dy dîr, medd yr Arglwydd DDUW.

Mat. 24. 29.

9 A digiaf gâlon pobloedd lawer, pan ddygwyf dy ddinystr ym mŷsg y cenhedloedd i diroedd nid adnabuoft.

10 A gwnâf i bobloedd lawer ryfeddu wrthyt, a'u brenhinoedd a ofnant yn fawr o'th blegid, pan wnelwyf i'm cleddyf ddisgleirio o flaen eu hwynebau hwynt; [f] a hwy ar *bob* munud a ddychrynant, bob un am ei einioes, yn nŷdd dy gŵymp.

[f] Pen. 26. 16.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Cleddyf brenhin Babilon a ddaw arnat ti.

12 A chleddyfau y rhai cedyrn y cŵympaf dy lïaws, *tyddant* oll [g] yn gedyrn y cenhedloedd; a hwy a anrheithiant falchder yr Aipht; a'i holl lïaws hi a ddinystrir.

[g] Pen. 28. 7.

13 Difethaf hefyd ei holl anifeiliaid hi oddi wrth ddyfroedd ‡ lawer; [h] ac ni fathr troed dŷn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwynt.

‡ Neu, *mawrion.*
[h] Pen. 29. 11.

14 Yna y gwnâf yn ddyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnâf i'w hafonydd gerdded fel olew, medd yr Arglwydd DDUW.

15 Pan roddwyf dîr yr Aipht yn anrhaith, ac anrheithio 'r wlâd o'i llawnder, pan darawŷf y rhai oll a breswyliant ynddi, yna y cânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

16 Dyma 'r galar a alarant am dani hi; merched y cenhedloedd a alarant am dani hi: galarant am dani hi, *sef* am yr Aipht, ac am ei lïaws oll, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Ac yn y ddeuddegfed flwyddyn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3417.

18 Cŵyna, fâb dŷn, am lïaws yr Aipht, a disgyn hi, hi a merched y cenhedloedd enwog, i'r tîr isaf, gyd â'r rhai a ddisgynnant i'r pwll.

19 [i] Teccach nâ phwy oeddit? [k] disgyn a gorwedd gyd â'r rhai dienwaededig.

[i] Pen. 31. 18.

20 Syrthiant ynghanol y rhai a laddwyd â'r cleddyf: † i'r cleddyf y rhoddwyd hi: lluſgwch hi a'i lïaws oll.

[k] Ad. 21, 24, &c.
† Neu, *gosodwyd y cleddyf.*

21 [l] Llefared cryfion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern gyd â'i chynnorthwywŷr: [m] disgynnasant, gorweddant yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.

[l] Esay 14. 9.

22 [n] Yno *y mae* Assur a'i holl gynnulleidfa, a'i feddau o amgylch; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy 'r cleddyf.

[m] Ad. 19, 25, &c.
[n] Ad. 24, 26, 29, 30.

23 Yr hon y rhoddwyd ei beddau yn ystlysau 'r pwll, a'i chynnulleidfa ydoedd o amgylch ei bêdd; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy 'r cleddyf, y rhai a barasant arswyd yn nhîr y rhai byw.

24 Yno *y mae* Elam, a'i holl lïaws o amgylch ei bêdd, wedi eu llâdd oll a syrthio trwy 'r cleddyf, y rhai a ddiſgynnaſant yn ddienwaededig i'r tîr iſaf, y rhai a baraſant eu harſwyd yn nhîr y rhai byw; etto hwy a ddygaſant eu gw'radwydd gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

25 Ynghanol y rhai lladdedig y goſodaſant iddi wely ynghŷd â'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddienwaededig a laddwyd â'r cleddyf: er peri eu harſwyd yn nhîr y rhai byw, etto dygaſant eu gw'radwydd gyd â'r rhai a ddiſgynnent i'r pwll; ynghanol y lladdedigion y rhoddwyd ef.

26 Yno *y mae* Meſech, Tubal, a'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddienwaededig wedi eu llâdd â'r cleddyf, er peri o honynt eu harſwyd yn nhîr y rhai byw.

27 Ac ni orweddant gyd â'r cedyrn a ſyrthiaſant o'r rhai dienwaededig, y rhai a ddiſgynnaſant i uffern † â'u harfau rhyfel: a rhoddaſant eu cleddyfau dan eu pennau; eithr eu hanwireddau fydd ar eu heſgyrn hwy, er *eu bod* yn arſwyd i'r cedyrn yn nhîr y rhai byw.

† Heb. *ag arfau eu rhyfel.*

28 A thithau a ddryllîr ym mŷſg y rhai dienwaededig, ac a orweddi gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf.

29 Yno *y mae* Edom a'i brenhinoedd, a'i holl dywyſogion, y rhai a roddwyd a'u cadernid gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf: hwy a orweddant gyd â'r rhai dienwaededig, a chyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

30 Yno *y mae* holl dywyſogion y gogledd, a'r holl Sidoniaid, y rhai a ddiſgynnant gyd â'r lladdedigion; gyd â'u harſwyd y cywilyddiant am eu cadernid; gorweddant heſyd yn ddienwaededig gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ac a ddygant eu gw'radwydd gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll.

31 Pharao a'u gwêl hwynt, ac a ymgyſſura yn ei holl lïaws; Pharao a'i holl lu, wedi eu llâdd â'r cleddyf, medd yr Arglwydd DDUW.

32 Canys rhoddais ſy ofn yn nhîr y rhai byw; a gwnair iddo orwedd ynghanol y rhai dienwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf, *ſef* i Pharao ac i'w holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXIII.

Auſt, 18. P.

1 Yn ôl dyled gwiliwr yn rhybuddio 'r bobl, 7 y dygir ar gôf i Ezeciel ei ddyled yntau. 10 Duw yn dangos mor union ydyw ei ffyrdd ef tu ag at yr edifeiriol, a thu ag at y rhai a gilio oddi wrtho: 17 Yn ymddiffyn ei gyfiawnder. 21 Wrth glywed darfod ennill Jeruſalem, y mae 'n prophwydo dinyſtr y wlâd. 30 Barnedigaethau Duw yn erbyn y rhai a watwarent y Prophwydi.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Llefara, fâb dŷn, wrth feibion dy bobl, a dywed wrthynt, † Pan ddygwyf gleddyf ar wlâd, a chymmeryd o bobl y wlâd ryw wr o'i chyrrau, a'i roddi yn wiliedydd iddynt:

† Heb. *gwlâd pan ddygwyf gleddyf arni.*

3 O's gwêl eſe gleddyf yn dyfod ar y wlâd, ac udganu mewn udgorn, a rhybuddio 'r bobl;

‡ Heb. *gan glywed a glywo.*

4 Yna 'r hwn ‡ a glywo lais yr udgorn, ac ni chymmer rybudd; eithr dyfod o'r cleddyf a'i gymmeryd ef ymaith, ei waed fydd ar ei ben ei hun.

5 Eſe a glybu lais yr udgorn, ac ni chymmerodd rybudd, ei waed fydd arno: ond yr hwn a gymmero rybudd a wared ei enaid.

6 Ond pan welo 'r gwiliedydd y cleddyf yn dyfod, ac ni udgana mewn udgorn, a'r bobl heb eu rhybuddio; eithr dyfod o'r cleddyf a chymmeryd un o honynt, eſe a ddâliwyd yn ei anwiredd, ond mi a ofynnaf ei waed ef ar lâw 'r gwiliedydd.

7 ¶ [a] Felly dithau, fâb dŷn, yn wiliedydd y'th roddais i dŷ Iſrael; ſel y clywech air o'm genau, ac y rhybuddiech hwynt oddi wrthyf fi.

[a] Pen. 3, 17, &c.

8 Pan ddywedwyf wrth yr annuwiol, *Yr* annuwiol gan farw a fyddi farw; oni leferi di i rybuddio 'r annuwiol o'i ffordd; yr annuwiol hwn a fydd marw yn ei anwiredd; ond ar dy lâw di y gofynnaf ei waed ef.

9 Ond o's rhybuddi di yr annuwiol o'i ffordd, i ddychwelyd o honi; o's eſe ni ddychwel o'i ffordd, eſe fydd marw yn ei anwiredd, a thithau a waredaiſt dy enaid.

10 ¶ Llefara hefyd wrth dŷ Iſrael, ti fâb dŷn, Fel hyn gan ddywedyd y dywedwch, O's *yw* ein hanwireddau a'n pechodau arnom, a ninnau [b] yn dihoeni ynddynt, pa fodd y byddem ni byw?

[b] Pen. 24, 23.

11 Dywed wrthynt, [c] *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, nid ymhoffaf ym marwolaeth yr annuwiol, ond troi o'r annuwiol oddi wrth ei ffordd, a byw: dychwelwch, dychwelwch oddi wrth eich ffyrdd drygionus; canys, tŷ Iſrael, [d] pa ham y byddwch feirw?

[c] 2 Sam. 14. 14. Pen. 18. 23, 32. 2 Pedr. 3. 9.
[d] Pen. 18. 31.

12 Dywed hefyd, fâb dŷn, wrth feibion dy bobl, [e] Cyfiawnder y cyfiawn ni's gwared ef yn nŷdd ei anwiredd: felly am annuwioldeb yr annuwiol, ni fyrth eſe o'i herwydd yn y dŷdd y dychwelo oddi wrth ei anwiredd; ni ddichon y cyfiawn chwaith fyw o blegid *ei gyfiawnder* yn y dŷdd y pecho.

[e] Pen. 3. 20. a 18, 24.

13 Pan ddywedwyf wrth y cyfiawn, Gan fyw y caiff fyw; o's eſe a hydera ar ei gyfiawnder, ac na wnâ anwiredd, ei holl gyfiawnderau ni chofir; ond am ei anwiredd a wnaeth, am dano y bŷdd eſe marw.

14 A phan ddywedwyf wrth yr annuwiol, Gan farw y byddi farw; o's dychwel eſe oddi wrth ei bechod, a gwneuthur barn, a chyfiawnder;

15 *O's* yr annuwiol [f] a ddadrydd ŵyſtl, *ac* [g] a rŷdd yn ei ôl yr hyn a dreiſiodd, a rhodio yn [h] neddfau 'r bywyd, heb wneuthur anwiredd; gan fyw y bydd eſe byw, ni bydd marw.

[f] Pen. 18. 7.
[g] Eccſod. 22. 1, 4. Lef. 6. 2, 4.

16 Ni chofféir iddo yr holl bechodau a bechodd: barn a chyfiawnder a wnaeth; eſe gan fyw a fydd byw.

Num. 5. 6, 7.

17 ¶ [i] A meibion dy bobl a ddywedant, Nid yw uniawn ffordd yr Arglwydd: eithr eu ffordd hwynt nid yw union.

[h] Lef. 18. 5. Pen. 20, 11, 13, 21.

18 Pan ddychwelo 'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, eſe a fydd marw ynddynt.

[i] Pen. 18. 25, 29.

19 A phan ddychwelo 'r annuwiol oddi wrth ei annuwioldeb, a gwneuthur barn a chyfiawnder, yn y rhai hynny y bydd eſe byw.

Ad. 20.

20 [k] Etto chwi a ddywedwch nad uniawn ffordd yr Arglwydd. Barnaf chwi, tŷ Iſrael, bob un yn ôl ei ffyrdd ei hun.

[k] Ad. 17.

21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o'r ddeuddegfed flwyddyn

[1] Pen. 1. 2. [l] flwyddyn [d] o'n caethgludiad ni, ar y pummed *dydd* o'r mis [m] y daeth un a ddiangasai o Jerusalem attaf fi, gan ddywedyd, [m] Pen. 24. 26. [n] Tarawyd y ddinas. [n] 2 Bren. 25.

22 A [o] llâw 'r ARGLWYDD a fuasai arnaf yn yr hwyr, cyn dyfod y diangydd, ac a agorasai fy safn, nes ei ddyfod attaf y borau; ie [p] ymagorodd fy safn, ac ni bûm fûd mwyach. [o] Pen. 1. 3. [p] Pen. 24. 27.

23 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

24 Ha fâb dŷn, preſwylwŷr y diffeithwch hyn yn nhîr Iſrael ydynt yn llefaru, gan ddywedyd, Abraham oedd un, ac a feddiannodd y tîr; [l] innau *ydym* lawer, i ni y rhoddwyd y tîr yn etifeddiaeth.

25 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [q] Yr ydych yn bwytta ynghŷd â'r gwaed, ac [r] yn dyrchafu eich llygaid at eich gauddiwiau, ac yn tywallt gwaed; ac a feddiennwch chwi y tîr? [q] Gen. 9. 4. [r] Lef. 3. 17. a 7. 7, 26. a 17. 10. a 19. 26. Deut. 12. 16.

26 Sefyll yr ydych ar eich cleddyf, gwnaethoch ffieidd-dra, halogaſoch hefyd bob un wraig ei gymmydog; ac a feddiennwch chwi y tîr? [r] Pen. 18. 6.

27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; *Fel mai* byw fi, trwy 'r cleddyf y syrth y rhai *ſydd* yn y diffeithwch; a'r hwn *ſydd* ar ŵyneb y maes, [s] i'r bwyſtfil y rhoddaf ef i'w fwytta; a'r rhai *ſydd* yn yr amddiffynfeydd, ac [t] mewn ogofeydd, a fyddant feirw o'r haint. [s] Pen. 39. 4. [t] Barn. 6. 2.

28 Canys gwnâf y tîr yn anrhaith, *ïe* yn anrhaith; a [u] balchder ei nerth ef a baid, ac anrheithir mynyddoedd Iſrael, heb gynniweirydd ynddynt. [u] Pen. 7. 24. a 24. 21. a 30. 6, 7.

29 A chânt ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf y tîr yn anrhaith, ïe yn anrhaith, am eu holl ffieidd-dra a wnaethant.

30 ¶ Tithau fâb dŷn, meibion dy bobl ſydd yn ſiarad i'th erbyn, wrth y parwyddydd, ac o fewn drysau 'r tai, ac yn dywedyd y naill wrth y llall, pob un wrth ei gilydd, gan ddywedyd, Deuwch attolwg, a gwranddewch beth *yw* 'r gair ſydd yn dyfod oddi wrth yr ARGLWYDD.

31 [x] Deuant hefyd attat fel † y daw y bobl, ac [y] eiſteddant o'th flaen *fel* fy mhobl, gwrandawânt hefyd dy eiriau, ond ni's gwnânt hwy: canys [z] â'u geneuau y dangosant gariad, a'u calon ſydd yn myned ar ôl eu cybydd-dod. [x] Pen. 14. 1, &c. a 20. 1, &c. † Heb. *dyſodiad y bobl.* [y] Pen. 8. 1. [z] Eſay 29. 13.

32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *un* hyfrydlais, ac yn canu yn dda: canys gwrandawânt dy eiriau, ond ni's gwnânt hwynt.

33 A phan ddelo hyn (wele ef yn dyfod) yna [a] y cânt ŵybod iod prophwyd yn eu mŷſg. [a] Pen. 2. 5.

PEN. XXXIV.

1 Argyhoeddi'r bugeiliaid; 7 A barn Duw yn eu herbyn hwy; 11 A'i ragluniaeth dros ei ddiadell. 20 Brenbiniaeth Criſt.

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd, Awſt, 19. B.

2 Prophwyda, fâb dŷn, yn erbyn [a] bugeiliaid Iſrael; prophwyda, a dywed wrthynt, wrth y bugeiliaid, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae fugeiliaid Iſrael, y rhai ſydd yn eu porthi eu hunain: oni phortha 'r bugeiliaid y * praidd? [a] Jer. 23. 1. * *Diadellau.*

3 [b] Y braſder a fwyttêwch, a'r gwlân a wiſgwch, y brâs a leddwch; *ond* ni phorthwch y praidd. [b] Zech. 11. 16.

4 [c] Ni chryfhaſoch y rhai llêſg, ac ni feddyginiaethaſoch y glâf, ni rwymaſoch y ddrylliedig chwaith, a'r gyfeiliornus ni ddygaſoch adref, a'r golledig ni cheiſiaſoch; eithr llywodraethaſoch hwynt â [d] thrais ac â chreulondeb. [c] Ad. 16. [d] 1 Pedr 5. 3.

5 A hwy a waſgarwyd † o eiſiau bugail: a buant yn ymborth i holl fwyſtfilod y maes pan waſgarwyd hwynt. † Heb. *heb fugail:* ſelly Ad. 8.

6 Fy nefaid a grwydraſant ar hŷd yr holl fynyddoedd, ac ar bob brynn uchel: ïe gwaſgarwyd fy mhraidd ar hŷd holl ŵyneb y ddaear, ac nid oedd a'u ceiſiai, nac a ymofynnai *am danynt.*

7 ¶ Am hynny, fugeiliaid, gwrandêwch air yr ARGLWYDD.

8 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, am fod fy mhraidd yn yſbail, a bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwyſtfilod y maes o eiſiau bugail, ac na cheiſiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y bugeiliaid a'u porthaſant eu hun, ac ni phorthaſant fy mhraidd:

9 Am hynny, O fugeiliaid, gwrandêwch air yr ARGLWYDD;

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn y bugeiliaid: a gofynnaf fy mhraidd ar eu dwylaw hwynt, a gwnâf iddynt beidio a phorthi 'r praidd; a'r bugeiliaid ni phorthant eu hun mwy: canys gwaredaf fy mhraidd o'u ſafn hwy, fel na byddont yn ymborth iddynt.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele myfi, *ïe* myfi a ymofynnaf am fy mhraidd, ac a'u ceiſiaf hwynt.

12 Fel y cais bugail ei ddiadell, ar y dydd y byddo ym mŷſg ei ddefaid gwaſgaredig, felly y ceiſiaf finnau fy nefaid, ac a'u gwaredaf hwynt o bob lle y gwaſgarer hwynt iddo, ar y dydd cymmylog a thywyll.

13 A [e] dygaf hwynt allan o fyſg y bobloedd, a chaſglaf hwynt o'r tiroedd, a dygaf hwynt i'w tîr eu hun, a phorthaf hwynt ar fynyddoedd Iſrael, wrth yr afonydd, ac yn holl drigfannau 'r wlâd. [e] Pen. 28. 25.

14 Mewn porfa dda y porthaf hwynt, ac ar uchel fynyddoedd Iſrael y bydd eu corlan hwynt: yno y gorweddant mewn corlan dda, ïe *mewn* porfa frâs y porant ar fynyddoedd Iſrael.

15 Myfi a borthaf fy mhraidd, a myfi a'u gorweddfâaf hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

16 [f] Y golledig a geiſiaf, a'r darfedig a ddychwelaf, a'r friwedig a rwymaf, a'r lêſg a gryfhâf: eithr dinyſtriaf [g] y frâs a'r grêf; â barn y porthaf hwynt. [f] Mic. 4. 6. Edrych Ad. 4. [g] Eſay 10. 16.

17 Chwithau fy mhraidd, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele [h] fi yn barnu rhwng ‡ milyn a milyn, rhwng yr hyrddod a'r bychod. [h] Amos 4. 1. Pen. 20. 37, 38.

18 Ai bychan gennych bori o honoch y borfa dda, oni bydd i chwi ſathru dan eich traed y rhan arall o'ch porfeydd? ac yſed o honoch y dyfroedd dyſnion, oni bydd i chwi ſathru 'r rhan arall â'ch traed? Zech. 10. 3. Mat. 25. 32. ‡ Heb. *ŵyn a mynnod.*

19 A'm praidd i, y maent yn pori ſathrfa eich traed chwi; a mathrfa eich traed a yfant.

20 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrthynt hwy; Wele myfi, myfi a farnaf rhwng milyn brâs a milyn cûl.

21 O herwydd gwthio o honoch ag yſtlys, ac ag yſgwydd, a chornio o honoch â'ch cyrn y rhai llêſg oll, hyd oni waſgaraſoch hwynt allan:

22 Am hynny y gwaredaf fy mhraidd,

ſel na byddont mwy yn yſbail; a barnaf
i Eſay 40. 11. rhwng milyn a milyn.
23 Cyſodaf hefyd i un Bugail arnynt, ac
Pen. 37. 24. eſe a'u portha hwynt, ſef fy ngwâs k Da-
Joan 10. 11. fydd; eſe a'u portha hwynt, ac eſe a fydd
Heb. 13. 20. yn Fugail iddynt.
i Pedr 2. 25. a 5. 4. 24 A minnau yr ARGLWYDD a fyddaf
k Jer. 30. 9. yn Dduw iddynt, a'm gwâs Dafydd yn Dy-
Hoſ. 3. 5. wyſog yn eu mŷſg: myfi yr ARGLWYDD
l Pen. 37. 26. a leferais *hyn.*
25 l Gwnâf hefyd â hwynt gyfammod
m Eſay 11. 6------9. heddwch, a m gwnâf i'r bwyſtfil drŵg
a 35. 9. beidio o'r tîr: a hwy a drigant yn ddiogel
Hoſ. 2. 18. yn yr anialwch, ac a gyſgant yn y coe-
n Sal. 68. 9. dydd.
26 Hwynt hefyd ac amgylchoedd fy
o Sal. 85. 12. mrynn a wnâf yn ſendith: a gwnâf i'r
p Jer. 30. 10. a 46. 27. gwlâw ddiſgyn yn ei amſer; n cawodydd
bendith a fydd.
27 A o rhŷdd pren y maes ei ffrwyth, a'r
q Eſay 11. 1. tîr a rŷdd ei gynnyrch, a byddant yn eu tîr
Jer. 23. 5. eu hun mewn diogelwch, ac a gânt wybod
‡ Heb. *yn enw.* † Heb. *e ymmeſgl ymaith.* mai myfi *yw* yr ARGLWYDD; pan dorrwyf
r Pen. 36. 3, 6, 15. rwymau eu hiau hwynt, a'u gwared hwynt
s Joan 10. 31. o lâw y rhai oedd yn mynnu gwaſanaeth
ganddynt.
28 Ac ni byddant mwyach yn yſbail i'r
q Eſay 11. 1. cenhedloedd, a bwyſtfil y tîr ni's bwytty
Jer. 23. 5. hwynt; eithr h trigant mewn diogelwch,
‡ Heb. *yn enw.* † Heb. *e ymmeſgl ymaith.* ac ni *bydd* a'u dychryno.
29 Cyſodaf iddynt hefyd q blanhigyn
† enwog, ac ni byddant mwy wedi † trengi
r Pen. 36. 3, 6, 15. o newyn yn y tîr, ac r ni ddygant mwy
s Joan 10. 31. w'radwydd y cenhedloedd.
30 Fel hyn y cânt wybod mai myfi 'r
ARGLWYDD eu Duw *ſydd* gyd â hwynt,
ac *mai* hwythau, tŷ Iſrael, *yw* fy mhobl i,
medd yr Arglwydd DDUW.
31 Chwithau fy s mhraidd, defaid fy
mhorfa, dynion *ydych* chwi, myfi *yw* eich
Duw chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XXXV.

Barnedigaeth mynydd Seir am eu câs tu ag at Iſrael.

A Daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan
ddywedyd,
2 Goſod dy wyneb, fâb dŷn. tu ag at fy-
t Jer. 49. 7, 8. nydd Seir, a t phrophwyda yn ei erbyn,
3 A dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr
Pen. 25. 12. Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn
Amos 1. 11. di, mynydd Seir, eſtynnaf hefyd fy llâw
Obadiah 10, &c. i'th erbyn, a † gwnâf di yn anghyfannedd
† Heb. *rhoddaf.* ac yn ddiffeithwch.
4 Goſodaf dy ddinaſoedd yn ddiffeith-
‡ Neu, *er cynt.* † Heb. *dwylaw.* wch, a thithau a fyddi yn anghyfannedd,
fel y gwypech mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.
5 Am ſod gennyt alanaſdra † tragywy-
ddol, a thywallt o honot *waed* meibion Iſ-
rael â † min y cleddyf, yn amſer eu gofid,
b Pen. 21. 25, 29. b yn amſer diwedd *eu* hanwiredd *bwynt:*
6 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr Ar-
c Sal. 109. 17. glwydd DDUW, mi a'th wnâf di yn waed,
a gwaed a'th ymlid di: c gan na chaſei
waed, gwaed a'th ddilyn.
7 Gwnâf hefyd fynydd Seir yn anrhaith
ac yn ddiffeithwch, a thorraf ymaith o
hono yr hwn a elo allan a'r hwn a ddych-
welo.
t Jer. 49. 18. Mal. 1. 3, 4. 8 Llanwaf hefyd ei fynyddoedd ef â'i
laddedigion: yn dy frynniau, a'th ddy-
ffrynnoedd, a'th holl afonydd, y ſyrth y
rhai a laddwyd â'r cleddyf.
c Pen. 6. 7. a 7. 4, 9. a 36. 11. 9 d Gwnâf di yn anrhaith tragywyddol,
a'th ddinaſoedd ni ddychwelant; c ſel y
gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
10 Am ddywedyd o honot, Y ddwy genedl
a'r ddwy wlâd hyn ſyddant eiddof fi: a
f Sal. 83, 4, 12. f nyni a'i meddiannwn, er bod yr AR-
GLWYDD yno:
11 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr
Arglwydd DDUW, gwnâf yn ôl dy ddig,
ac yn ôl dy gynfigen, y rhai o'th gâs yn eu
herbyn hwynt a wnaethoſt; ſel y'm had-
waener yn eu mŷſg hwynt, pan y'th farn-
wyf di.
12 A chei wybod mai myfi *yw* 'r AR-
GLWYDD, *ac* i mi glywed dy holl gabledd
a draethaiſt yn erbyn mynyddoedd Iſrael,
gan ddywedyd, Anrheithiwyd hwynt, i
† Heb. *bwytta.* ni y rhoddwyd hwynt i'w † difa.
13 Ymfawrygaſoch hefyd â'ch geneuau
g 1 Sam. 2. 3. yn fy erbyn i, ac g amlhaſoch eich geiriau
i'm herbyn: mi a'u clywais.
14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Pan lawenycho 'r holl wlâd, mi
a'th wnâf di yn anghyfannedd.
h Ob. 15. 15 h Yn ôl dy lawenydd di am feddiant tŷ
Iſrael, o herwydd ei anrheithio, felly y
gwnâf i tithau: anrhaith fyddi di, my-
nydd Seir, ac Edom oll i gŷd; fel y gŵy-
pont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXXVI.

1 *Cyſſuro gwlâd Iſrael, trwy ddinyſtr y cenhedloedd a wnaent yn drahâus â hi,* 8 *a thrwy addaw bendithion Duw iddi.* 16 *Mai am eu pechodau y gwrthodaſwyd Iſrael,* 21 *ond yr adferir hwy drachefn, heb iddynt ei haeddu.* 25 *Bendithion brenhiniaeth Criſt.*

Tithau fâb dŷn, a prophwyda wrth
a Pen. 6, 2. fynyddoedd Iſrael, a dywed, Gwran-
dêwch, fynyddoedd Iſrael, air yr AR-
GLWYDD.
2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW,
O herwydd b dywedyd o'r gelyn hyn am
b Pen. 25. 3. a 26. 2. danoch chwi, Aha, aeth yr hên uchelfaon
hefyd yn etifeddiaeth i ni:
3 Am hynny prophwyda, a dywed, Fel
‡ Heb. *o herwydd, o herwydd.* hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; ‡ o
herwydd iddynt *eich* anrheithio, a'ch llyng-
cu o amgylch, i fod o honoch yn etifedd-
iaeth i weddill y cenhedloedd, a † myned
† Heb. *gwneuthur i chwi eſgyn ar ſin y tafod.* o honoch yn watwargerdd tafodau, ac yn
ogan pobloedd:
4 Am hynny, mynyddoedd Iſrael, gwran-
dêwch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn
y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y
mynyddoedd, ac wrth y brynniau, wrth ‡ yr
‡ Neu, *y glynnoedd.* afonydd, ac wrth y dyffrynnoedd, wrth y
diffeithwch anghyfanneddol, ac wrth y
dinaſoedd gwrthodedig, y rhai a aeth yn
yſbail, ac yn watwar, i'r rhan arall o'r
cenhedloedd o'u hamgylch:
c Pen. 38, 19. 5 Am hynny fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW; c Dïau yn angerdd fy ei-
ddigedd y lleferais yn erbyn y rhan arall
o'r cenhedloedd, ac yn erbyn holl Edom,
y rhai a roddaſant fy nhîr i yn etifeddiaeth
iddynt eu hun, â llawenydd *eu* holl gâlon,
trwy feddwl dirmygus, i'w yrru allan yn
yſbail.
6 Am hynny prophwyda am dîr Iſrael, a
dywed wrth y mynyddoedd, ac wrth y
brynniau, wrth yr afonydd, ac wrth y dy-
ffrynnoedd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Wele yn fy eiddigedd ac yn fy
llîd y lleferais, o herwydd dwyn o honoch
waradwydd y cenhedloedd.
7 Am hynny, fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW; Myfi a dyngais, Dïau y
dŵg y cenhedloedd *ſydd* o'ch amgylch
chwi eu gw'radwydd.
8 ¶ A chwithau, mynyddoedd Iſrael, a
ſwriwch

fwriwch allan eich ceingciau, ac a ddygwch eich ffrwyth i'm pobl Iſrael; canys agos ydynt ar ddyfod.

9 Canys wele fi attoch, ïe troaf attoch, fel y 'ch coledder, ac y 'ch hauer.

10 Amlhâf ddynion ynoch chwi hefyd, holl dŷ Iſrael i gŷd, fel y cyfannedder y dinaſoedd, ac yr adeilader y diffeithwch.

11 Ie amlhâf ynoch ddŷn ac anifail; a hwy a 'chwanegant ac a ffrwythant; a gwnâf i chwi breſwylio fel yr oeddych gynt, ïe gwnâf *i chwi* well nag *yn* eich dechreuad, [d] fel y gŵypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[d] Pen. 35. 9. a 37. 6, 13.

12 Ie gwnâf i ddynion rodio arnoch, *ſef* fy mhobl Iſrael; a hwy a'th etifeddant di, a byddi yn etifeddiaeth iddynt, ac ni 'chwanegi eu gwneuthur hwy yn amddifaid mwy.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd eu bod yn dywedyd wrthych, Yr wyt ti yn diſa dynion, ac yn gwneuthur dy genhedloedd yn amddifaid;

14 Am hynny ni fwyttëi ddynion mwy, ac ni wnai ‡ dy genhedloedd mwyach yn amddifaid, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Neu, *i'th genhedloedd mwyach gŵympo.*

15 [e] Ac ni adawâf glywed gw'radwydd y cenhedloedd ynot ti mwy, ni ddygi chwaith warth y cenhedloedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th genhedloedd ſyrthio, medd yr Arglwydd DDUW.

[e] Pen. 34. 29.

16 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

17 Ha fâb dŷn, pan oedd tŷ Iſrael yn trigo yn eu tîr eu hun, hwy a 'i halogaſant ef â'u ffordd ac â'u gweithredoedd eu hun: eu ffordd ydoedd ger fy mron i fel aflendid gwraig fiſglwyſus:

18 Yna y tywelltais fy llîd arnynt, am y gwaed a dywalltaſent ar y tîr, ac am eu delwau *trwy y rhai* yr halogaſent ef;

19 Ac a'u gwaſgerais hwynt ym mhlith y cenhedloedd, a hwy a chwalwyd ar hŷd y gwledydd; yn ôl eu ffyrdd ac yn ôl eu gweithredoedd y bernais hwynt.

20 A [f] phan ddaethant at y cenhedloedd, y rhai yr aethant attynt, hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd, pan ddywedid wrthynt, Dyma bobl yr ARGLWYDD, ac o'i wlâd ef yr aethant allan.

[f] Eſay 52. 5. Rhuf. 2. 24.

21 ¶ Er hynny arbedais *bwynt* er mwyn fy enw ſanctaidd, yr hwn a halogodd tŷ Iſrael ym mŷſg y cenhedloedd, y rhai yr aethant attynt.

22 Am hynny dywed wrth dŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Nid er eich mwyn chwi, tŷ Iſrael, yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, ond er mwyn fy enw ſanctaidd, yr hwn a halogaſoch chwi ym mŷſg y cenhedloedd lle yr aethoch.

23 A mi a ſancteiddiaf fy enw mawr, yr hwn a halogwyd ym mŷſg y cenhedloedd, yr hwn a halogaſoch chwi yn eu mŷſg hwynt; fel y gŵypo 'r cenhedloedd mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, medd yr Arglwydd DDUW, pan ymſancteiddiwyf ynoch o flaen ‡ eich llygaid.

‡ Neu, *eu llygaid bwynt.*

24 Canys [g] mi a 'ch cymmeraf chwi o fyſg y cenhedloedd, ac a 'ch caſglaf chwi o'r holl wledydd, ac a'ch dygaf i'ch tîr eich hun:

[g] Pen. 34. 13.

25 ¶ Ac a daenellaf arnoch ddwfr glân, fel y byddoch lân: oddi wrth eich holl frynti, ac oddi wrth eich holl eulynnod y glanhâf chwi.

[h] Jer. 32. 39. Pen. 11. 19.

26 A [h] rhoddaf i chwi gàlon newydd, yſbryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf y gàlon garreg o'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi gàlon gîg.

27 Rhoddaf hefyd fy Yſbryd o'ch mewn, a gwnâf i chwi rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a 'u gwneuthur.

28 Cewch drigo hefyd yn y tîr a roddais i 'ch tadau; a byddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf Dduw i chwithau.

29 Achubaf chwi hefyd oddi wrth eich holl aflendid; a [i] galwaf am yr ŷd, ac a 'i hamlhâf, ac [k] ni roddaf arnoch newyn.

[i] Edrych Sal. 105. 16. [k] Pen. 34. 29.

30 Amlhâf hefyd ffrwyth y coed, a chynnyrch y maes, fel na ddygoch mwy waradwydd newyn ym mŷſg y cenhedloedd.

31 Yna [l] y cofiwch eich ffyrdd drygionus, a'ch gweithredoedd nid oeddynt dda, a [m] byddwch yn ffiaidd gennych eich hunain am eich anwireddau ac am eich ffieidd-dra.

[l] Pen. 16, 61, 63. [m] Lef. 20, 39. Pen. 6. 9. a 20. 43.

32 [n] Nid er eich mwyn chwi yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd yr Arglwydd DDUW; bydded hyſbys i chwi: tŷ Iſrael, gwridwch, a chywilyddiwch am eich ffyrdd eich hun.

[n] Deut. 9. 5.

33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y glanhäwyf chwi o'ch holl anwireddau, y paraf hefyd i *chwi* gyfanneddu 'r dinaſoedd, ac yr adeiledir yr anghyfannedd-leoedd.

34 A'r tîr anrheithiedig a goleddir, lle y bu yn anrhaith yngolwg pob cynniweirydd.

35 A hwy a ddywedant, Y tîr anrheithiedig hwn a aeth fel [o] gardd Eden, a'r dinaſoedd anghyfannedd, ac anrheithiedig, a dinyſtriol, *a aethant* yn gaerog, *ac* a gyfanneddir.

[o] Eſay 51. 3. Pen. 28. 13.

36 Felly y cenhedloedd y rhai a weddillir o'ch amgylch, a gânt ŵybod mai myfi 'r ARGLWYDD ſydd yn adeiladu 'r lleoedd dinyſtriol, *ac* yn plannu *eich mannau* anrheithiedig: [p] myfi yr ARGLWYDD a 'i llefarais, ac a 'i gwnâf.

[p] Pen. 17. 24. a 22. 14. a 37. 14.

37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ymofynnir â myfi etto gan dŷ Iſrael, i wneuthur *hyn* iddynt; amlhâf hwynt â dynion fel praidd.

† Heb. *praidd ſanctaidd bethau.*

38 Fel † y praidd ſanctaidd, fel praidd Jeruſalem, yn eu huchel-ŵyliau, felly y dinaſoedd anghyfannedd fyddant lawn o finteioedd o ddynion; fel y gŵypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PEN. XXXVII.

1 Trwy adgyfodi eſgyrn ſychion, 11 yr adſywioċäir marw obaith Iſrael. 15 Trwy gydio dau bren, 18 yr arwyddoċäir cyſſylltu Iſrael at Juda. 20 Addewidion brenhiniaeth Criſt.

BU [a] llâw 'r ARGLWYDD arnaf, ac a'm dûg allan yn Yſbryd yr ARGLWYDD, ac a'm goſodod ynghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn llawn eſgyrn.

[a] Pen. 8. 3.

2 Ac eſe a wnaeth im' fyned heibio iddynt, o amgylch ogylch; ac wele *bwynt* yn aml jawn ar ŵyneb y dyffryn; wele hefyd ſychion jawn *oeddynt*.

3 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, a fydd byw 'r eſgyrn hyn? A mi a ddywedais, O Arglwydd DDUW, ti a 'i gŵyddoſt.

4 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda am yr eſgyrn hyn, a dywed wrthynt, O eſgyrn ſychion, clywch air yr ARGLWYDD.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD

DDUW wrth yr eſgyrn hyn; Wele fi yn dwyn anadl i'ch mewn, ſel y byddoch byw.

6 G'iau heſyd a roddaf arnoch, a pharaf i gîg gyſodi arnoch, gwiſgaf chwi heſyd â chroen, a rhoddaf anadl ynoch; ſel y
[b] Pen. 6. byddoch byw, [b] ac y gwypoch mai myfi
7. a 35. *yw* yr ARGLWYDD.
11. 7 Yna y prophwydais, ſel y'm gorchy-
Joel 2. mynnaſid; ac ſel yr oeddwn yn prophwydo,
27. a 3. bu ſwn, ac wele gynnwrf, a'r eſgyrn a
17. ddaethant ynghŷd, aſgwrn at ei aſgwrn.

8 A phan edrychais, wele eyſodaſai giau a chîg arnynt, a gwiſgaſai croen am danynt; ond nid *oedd* anadl ynddynt,

9 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda tu a'r ‡ gwynt, prophwyda, fâb dyn, dywed wrth y gwynt, Fel hyn y dywed yr Ar-
[c] Sal. 104. glwydd DDUW; [c] O anadl, tyred oddi
30. wrth y pedwar gwynt, ac anadla ar y lladdedigion hyn, ſel y byddont byw.

10 Felly y prophwydais ſel y 'm gorchymynnaſid, a'r anadl a ddaeth ynddynt, a buant fyw, a ſaſaſant ar eu traed, yn llu mawr iawn.

11 ¶ Yna y dywedodd wrthyf, Ha fâb dyn, yr eſgyrn hyn ydynt dŷ Iſrael oll:
[d] Sal. 141. wele, dywedant, [d] Ein heſgyrn a wywaſant,
7. a'n gobaith a gollodd; torrwyd ni ymaith o'n rhan ni.

12 Am hynny prophwyda, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
[e] Eſay 26. DDUW; Wele [e] fi yn agori eich beddau, fy
19. mhobl, codaf chwi heſyd o'ch beddau, a dygaf chwi i dîr Iſrael.

13 A chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan agorwyf eich beddau, a phan gyſodwyf chwi i ſynu o'ch beddau, fy mhobl;

14 Ac y rhoddwyf fy Yſbryd ynoch, ac y byddoch byw, ac y goſodwyf chwi yn eich tîr eich hun: yna y cewch wybod mai myfi 'r ARGLWYDD a leſerais, ac a wneuthum *hyn*, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Tithau, fâb dyn, [f] cymmer it' un pren,
[f] Edrych Num. 17. ac yſgrifenna arno, I Juda, ac i [g] feibion
2. Iſrael ei gyfeillion; a chymmer it' bren
[g] 2 Cron. 11. 12, arall, ac yſgrifenna arno, I Joſeph pren Ephraim, ac i holl dŷ Iſrael ei gyfeillion:
13, 16.

17 A chydia hwynt y naill wrth y llall, yn un pren i ti; ſel y byddont yn un yn dy lâw di.

18 ¶ A phan leſaro meibion dy bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn gennyt?

19 Dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cymmeryd pren Joſeph, yr hwn *ſydd* yn llâw Ephraim, a llwythau Iſrael ei gyfeillion, a mi a'u rhoddaf hwynt gyd ag ef, *ſef* gyd â phren Juda, ac a 'u gwnâf hwynt yn un pren, ſel y byddont yn fy llâw yn un.

20 ¶ A bydded yn dy lâw o flaen eu llygaid hwynt, y prennau yr yſgrifennych arnynt;

21 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn cymmeryd meibion Iſrael o fyſg y cenhedloedd yr aethant attynt, ac mi a'u caiglaf hwynt o amgylch, ac a'u dygaf hwynt i 'w tîr eu
[a] Eſay 11. hun.
13. 22 A [h] gwnâf hwynt yn un genedl o fewn
Jer. 3. 18. y tîr ym mynyddoedd Iſrael, ac [i] un Frenhin
Hoſ. 1. 11. ſydd yn Frenhin iddynt oll: ni byddant he-
[i] Joan 10. 16, fyd mwy yn ddwy genedl, ac ni rennir hwynt mwyach yn ddwy frenhiniaeth.

23 Ac ni ymhalogant mwy wrth eu heulynnod, na thrwy eu ffieidd-dra, nac yn eu holl anwireddau: eithr cadwaf hwynt o'u holl drigfaon, y rhai y pechaſant ynddynt, a mi a'u glanhâf hwynt; ſel y byddont yn
[k] Eſay 40. bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw
11. iddynt hwythau.
Jer. 23. 5. a 30. 9.

24 A'm [k] gwâs Dafydd *ſydd* Brenhin arnynt; ie [l] un Bugail ſydd iddynt oll: yn fy
Pen. 34. marnedigaethau heſyd y rhodiant, a 'm
23. deddfau a gadwant, ac a wnânt.
Hoſ. 3. 5.

25 Trigant heſyd yn y tîr a roddais i 'm
Luc. 1. 32. gwâs Jacob, yr hwn y trigodd eich tadau
[l] Ad. 22. ynddo; a hwy a drigant ynddo, hwy a 'u
Joan 10. meibion, a meibion eu meibion byth; a
16. [m] Dafydd fy ngwâs *ſydd* dywyſog iddynt
[m] Joan yn dragywydd.
12. 34.

26 [n] Gwnâf heſyd â hwynt gyſammod
[n] Sal. 89. hêdd; ammod tragywyddol a fydd â hwynt:
3. a goſodaf hwynt, ac a'u hamlhâf, a [o] rho-
Pen. 34. ddaf fy nghyſſegr yn eu myſg hwynt yn
25. dragywydd.
[o] 2 Cor. 6. 16.

27 [p] A'm tabernacl fydd gyd â hwynt;
[p] Joan ie myfi a fyddaf iddynt [q] yn Dduw, a hwy-
1. 14. thau a fyddant i mi yn bobl.

28 A'r cenhedloedd a gânt wybod mai
[q] Pen. 11, myfi yr ARGLWYDD ſydd yn ſanctteiddio
20. a 14. Iſrael; gan fod fy nghyſſegr yn eu mŷſg
11. hwynt yn dragywydd.

PEN. XXXVIII.

1 *Llu, 8 a malais Gog.* 14 *Barn Duw yn ei erbyn ef.*

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Goſod dy wyneb, [a] fâb dyn, yn erbyn
[a] Pen. 39. [b] Gog, tîr Magog, ‡ pentywyſog Meſech a
1. Thubal, a phrophwyda yn ei erbyn;
[b] Dad. 20. 8.

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di,
‡ Neu, *tywyſog* Gog, pentywyſog Meſech a Thubal:
pennaeth Meſech.

4 [c] Dychwelaf di heſyd, a roddaf ſachau
[c] 2 Bren. yn dy ſochgernau, a mi a'th ddygaf allan,
19. 28. a'th holl lu, y meirch a'r marchogion,
Pen. 29. [d] wedi eu gwiſgo i gŷd â phob rhyw
4. a 39. 2. *arfau*, yn gynnulleidfa fawr â thariannau
[d] Pen. 23. ac eſtylch, hwynt oll yn dwyn cleddyfau:
12.

5 Perſia, Ethiopia, a ‡ Libia, gyd â hwynt;
‡ Neu, *Phut.* hwynt oll *yn dwyn* tarian a helm:

6 Gomer a'i holl fyddinoedd; tŷ Togarmah o yſtlyſau 'r gogledd, a 'i holl fyddinoedd; *a* phobl lawer gyd â thi.

7 Ymbarotoa, ie parotoa i ti dy hun, ti a'th holl gynnulleidfa, y rhai a ymgynhullaſant atta', a bydd yn gadwraeth iddynt.

8 ¶ Wedi dyddiau lawer yr ymwelir â thi; yn y blynyddoedd diwaethaf y deui i dîr wedi ei ddwyn yn ei ôl oddi wrth y cleddyf, wedi ei gaſglu o bobloedd lawer, yn erbyn mynyddoedd Iſrael, y rhai a fuant yn anghyfannedd bob amſer: eithr eſe a ddygwyd allan o'r bobloedd, a hwynt oll a drigant mewn diogelwch.

9 Dringi heſyd ſel tymmeſtl, deui, *a* byddi ſel cwmmwl, i guddio 'r ddaear, ti a'th holl fyddinoedd, a phobloedd lawer gyd â thi.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Bydd heſyd yn y dŷdd hwnnw, ‡ Neu, i bethau ddyfod i'th feddwl, a thi a ‡ ſe- *fyvriedi amcan* ddyli feddwl drŵg.

11 A thi a ddywedi, Mi a âf i fynu i *'ſgeler.* wlâd maeſ-drefydd; [e] âf at y rhai llonydd, [e] Jer. 49. y rhai ſydd yn preſwylio ‡ yn ddiogel, 31. gan drigo oll heb gaerau, ac heb droſolion ‡ Neu, na dorau iddynt; *yn hyderus*

12 I ysbeilio

12 I yſbeilio yſbail, i 'ſglyfaethu yſglyfaeth, i ddychwelyd dy lâw ar anghyfannedd leoedd y rhai a gyfanneddir *yr awr hon*, ac ar y bobl a gaſglwyd o'r cenhedloedd, y rhai a ddarparaſant anifeiliaid a golud, *ac* ydynt yn trigo † ynghanol y wlad.

† Neu, *ym mogail.*

13 Seba, a Dedan, a marchnadyddion Tarſis hefyd, a'u holl lewod ieuainge, a ddywedent wrthyt, Ai i yſbeilio yſbail y daethoſt ti? ai i 'ſglyfaethu yſglyfaeth y ceſglaiſt y gynnulleidfa? *ai* i ddwyn ymaith arian ac aur, i gymmeryd anifeiliaid a golud, i yſbeilio yſbail fawr?

14 ¶ Am hynny prophwyda, fâb dŷn, a dywed wrth Gog, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Y dydd hwnnw, pan breſwylio fy mhobl Iſrael yn ddiofal, oni chei di ŵybod?

15 A thi a ddeui o'th fangre dy hun, o yſtlyſau 'r gogledd, ti a phobl lawer gyd â thi, hwynt oll yn marchogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac yn llu llioſog.

16 A thi a ai i fynu yn erbyn fy mhobl Iſrael, fel cwmmwl i guddio 'r ddaear: yn y dyddiau diwaethaf y bydd hyn; a mi a'th ddygaf yn erbyn fy nhir, fel yr adwaeno'r cenhedloedd fi, pan ymſanctteiddiwyf ynot ti, Gog, o flaen eu llygaid hwynt.

17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ai tydi *yw* 'r hwn y lleferais *am* dano, yn y dyddiau gynt, trwy lâw fy ngweiſion, prophwydi Iſrael, y rhai a brophwydaſant y dyddiau hynny flynyddoedd *lawer*, y dygwn di yn eu herbyn hwynt?

18 A bydd yn y dŷdd hwnnw, yn y dŷdd y delo Gog yn erbyn tîr Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW, i'm llîd gyfodi yn fy ‡ ſoriant.

‡ Neu, *ŵyneb.*

19 Canys [f] yn fy eiddigedd, *ac* yn angerdd fy nigllonedd y dywedais, Yn ddiau bydd yn y dŷdd hwnnw ddychryn mawr yn nhîr Iſrael.

[f] Pen. 36. 5, 6.

20 Fel [g] y cryno pyſgod y môr, ac ehediaid y neſoedd, a bwyſtfilod y maes, a phob ymluſgiad a ymluſgo ar y ddaear, a phob dŷn ar ŵyneb y ddaear, ger fy mron i; a'r mynyddoedd a ddryllir i lawr, a'r ‡ grifiau a ſyrthiant, a phob mûr a ſyrth i lawr.

[g] Hoſ. 4. 3.

‡ Neu, *lleoedd diffwys*, neu, *tyrau.*

21 A mi a alwaf am gleddyf yn ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd, medd yr Arglwydd DDUW: cleddyf pob un fydd yn erbyn ei frawd.

22 Mi a ddadleuaf hefyd yn ei erbyn ef â haint ac â gwaed: [h] gwlawiaf hefyd gurwlaw, a cherrig cenllyſg, tân a brwmſtan, arno ef, ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y bobloedd lawer *fydd* gyd ag ef.

[h] Sal. 11. 6.

23 Fel hyn [i] yr ymfawrygaf, ac yr ymſanctteiddiaf; a pharaf fy adnabod yngolwg cenhedloedd lawer, fel y gŵypont mai myfi yw yr ARGLWYDD.

[i] Pen. 36. 23. a 37. 28.

PEN. XXXIX.

1 *Barn Duw yn erbyn Gog.* 8 *Buddugoliaeth Iſrael.* 11 *Claddu Gog yn Hamon-Gog.* 17 *Gwleddoedd yr adar.* 23 *Wedi dîal ar Iſrael am ei hechodau, efe a geſglir drachefn trwy ffafr dragywyddol.*

[a] Pen. 38. 2.

[a] PRophwyda hefyd, fab dŷn, yn erbyn Gog, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pentywyſog Meſech a Thubal.

‡ Neu, *a'th darawäf â chwê phlâ*, neu, *a'th dynnaf â bâch chwe-dant*; fel Pen. 38. 4. Heb. *mi a'th chwechaf di.*

2 A mi a'th ddychwelaf, a ‡ ni adawäf o honot ond y chweched ran, ac a'th ddygaf i fynu o yſtlyſau 'r gogledd, ac a'th ddygaf ar fynyddoedd Iſrael:

3 Ac a darawäf dy fŵa o'th lâw aſſwy, a gwnâf i'th ſaethau ſyrthio o'th lâw ddehau.

4 Ar fynyddoedd Iſrael y ſyrthi, ti a'th holl fyddinoedd, a'r bobloedd *fydd* gyd â thi: [b] i'r ehediaid, ‡ *i* bob rhyw aderyn, ac *i* fwyſtfilod y maes y 'th roddaf † i'*th* ddifa.

[b] Pen. 33. 27.

‡ Heb. *i'r aderyn o bob agell.*

† Heb. *i ddifa.*

5 Ar ŵyneb y maes y ſyrthi; canys myfi a 'i dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

6 Anfonaf hefyd dân ar Magog, ac ym mŷſg y rhai a breſwyliant yr ynyſoedd yn ‡ ddiſraw; fel y gŵypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

‡ Neu, *yn byderus.*

7 Fell y gwnâf adnabod fy enw ſanctaidd ynghanol fy mhobl Iſrael, ac ni adawäf halogi fy enw ſanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a gânt ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, y Sanct yn Iſrael.

8 ¶ Wele efe a ddaeth, ac a ddarfu, medd yr Arglwydd DDUW; dyma 'r diwrnod am yr hwn y dywedais.

9 A phreſwylwŷr dinaſoedd Iſrael a ânt allan, ac a gynneuant, ac a loſgant yr arfau, a'r tarian a'r aſtalch, y bŵa a'r ſaethau, a'r llaw-ffon, a'r wayw-ffon; ie ‡ lloſgant hwynt yn tân ſaith mlynedd.

‡ Neu, *cynneuant dân â hwynt.*

10 Ac ni ddygant goed o'r maes, ac ni thorrant *ddim* o'r coedydd; canys â'r arfau y cynneuant dân: a hwy a yſbeiliant eu hyſbeilwŷr, ac a 'ſglyfaethant *oddi ar* eu 'ſglyfaethwŷr, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Bydd hefyd yn y dydd hwnnw im' roddi i Gog le bedd yno yn Iſrael, dyffryn y fforddolion o du dwyrain y môr: ac efe a gau † *ffroenau* 'r fforddolion: ac yno y claddant Gog a'i holl dyrfa, a galwant *ef* Dyffryn ‡ Hamon-Gog.

† Neu, ſafnau, ‡ Sef, *lliawsGog.*

12 A thŷ Iſrael fydd yn eu claddu hwynt ſaith mîs, er mwyn glanhâu 'r tîr.

13 Ie holl bobl y tîr a 'u claddant; a *hyn* fydd enwog iddynt y dydd y'm gogonedder, medd yr Arglwydd DDUW.

14 A hwy a neilldŵant wŷr gwaſtadol, y rhai a gynniweirant trwy 'r wlâd, i gladdu gyd â 'r fforddolion, y rhai a adawŷd ar wyneb y ddaear, i'w glanhâu hi: ym mhen ſaith mis y chwiliant.

15 A'r tramwywŷr a gynniweirant trwy 'r tîr, pan welo *un* aſgwrn dŷn, efe a † gyfyd nôd wrtho, hyd oni chladdo 'r claddwŷr ef yn nyffryn ‡ Hamon-Gog.

† Heb. *adeilada.*

16 Ac enw 'r ddinas hefyd *fydd* * Hamonah: felly y glanhânt y wlâd.

‡ Sef, *lliawsGog.*

17 ¶ Tithau fâb dŷn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dywed wrth ‡ bob rhyw aderyn, ac wrth holl fwyſtfilod y maes, [c] Ymgeſglwch, a deuwch; ymgynhullwch oddi amgylch at fy ‡ aberth yr ydwyf fi yn ei aberthu i chwi, aberth mawr ar fynyddoedd Iſrael, fel y bwyttaoch gîg, ac yr yſoch waed.

* Sef, *y lliaws.*

† Heb. *aderyn o bob aſgell.*

[c] Eſay 18. 6 a 34. 6. Jer. 12. 9. Zeph. 1. 7. Dad. 19. 17.

18 Cîg y cedyrn a fwyttêwch, a chwi a yfwch waed tywyſogion y ddaear, hyrddod, ŵyn, a bychod, buſtych, yn baigedigion Baſan oll.

19 Bwyttewch hefyd fraſder hyd ddigon, ac yfwch waed hyd oni feddwoch o'm haberth a aberthais i chwi.

‡ Neu, *lladdſa.*

20 Felly y'ch diwellir ar fy mwrdd i, â meirch a cherbydau, â *gwŷr* cedyrn a phob rhyfelwr, medd yr Arglwydd DDUW.

21 A goſodaf fy ngogoniant ym mŷſg y cenhedloedd, a'r holl genhedloedd a gânt weled fy marnedigaeth yr hon a wneuthum, a'm llâw yr hon a oſodais arnynt.

22 A thŷ Iſrael a gânt ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw hwynt o'r dydd hwnnw allan.

23 ¶ Y

23 ¶ Y cenhedloedd hefyd a gânt ŵybod mai am eu hanwiredd eu hun y caethgludwyd tŷ Iſrael: o herwydd gwneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn, am hynny y cuddiais fy ŵyneb oddi wrthynt, ac y rhoddais hwynt yn llâw eu gelynion: felly hwy a fyrthiaſant oll trwy 'r cleddyf.

24 Yn ôl eu haflendid eu hun ac yn ôl eu hanwireddau y gwneuthum â hwynt, ac y cuddiais fy ŵyneb oddi wrthynt.

25 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yr awr hon y dychwelaf gaethiwed Jacob, toſturiaf hefyd wrth holl dŷ Iſrael, a gwnyfydaf, dros fy enw ſanctaidd;

26 Wedi dwyn o honynt eu gw'radwydd, a'u holl gamweddau a wnaethant i'm herbyn, pan drigent yn eu tîr eu hun yn ddifraw, a heb ddychrynydd.

27 Pan ddychwelwyf hwynt oddi wrth y bobloedd, a'u caſglu hwynt o wledydd eu gelynion, ac y'm [d] ſanctteiddier ynddynt yngolwg cenhedloedd lawer;

28 Yna y cânt ŵybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw hwynt, † yr hwn a'u caethgludais hwynt ym mŷſg y cenhedloedd, ac a'u ceſglais hwynt i'w tîr eu hun, ac ni adewais mwy *un* o honynt yno.

29 Ni chuddiaf chwaith fy ŵyneb mwy oddi wrthynt: o herwydd [e] tywelltais fy Ysbryd ar dŷ Iſrael, medd yr Arglwydd DDUW.

d Pen. 36. 23.
† Heb. *wrth gaethgludo o honof hwynt.*
e Joel 2. 28. Act. 2. 17.

PEN. XL.

1 Amſer, a dull, a diben y weledigaeth. 6 Portreiad porth y dwyrain, 20 a phorth y gogledd, 24 a phorth y debau, 32 a phorth y dwyrain, 35 a phorth y gogledd. 39 Yr ŵyth mwrdd. 44 Yr yſtafelloedd. 48 Porth y tŷ.

3430. YN y bummed flwyddyn ar hugain o'n caethgludiad ni, yn nechreu 'r flwyddyn, ar y degfed *dydd* o'r mîs, yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg, wedi taro [a] 'r ddinas, o fewn corph y dydd hwnnw, y daeth [b] llâw 'r ARGLWYDD arnaf, ac a'm dûg yno.

a Pen. 33. 21.
b Pen. 1. 3.

2 Yngweledigaethau Duw y dûg efe fi i dîr Iſrael, ac a'm goſododd ar fynydd uchel iawn, ac ‡ arno *yr oedd* megis adail dinas o du 'r dehau.

† Neu, *wrtho.*

3 Ac efe a'm dûg yno, ac wele ŵr a'i weledïad ſel gweledïad prês, ac yn ei lâw linyn llin a [c] chorſen feſur: ac yr ydoedd efe yn ſefyll yn y porth.

c Dad. 11. 1. a 21. 15.

4 A dywedodd y gŵr wrthyf, Ha [d] fâb dŷn, gwêl â'th lygaid, gwrando hefyd â'th gluſtiau, a goſod dy gâlon ar yr hyn oll a ddangoſwyf it': o herwydd er mwyn dangos i ti *hyn* y'th ddygwyd yma: mynega i dŷ Iſrael yr hyn oll a weli.

d Pen. 44. 5.

5 Ac wele fûr o'r tu allan i'r tŷ o amgylch ogylch: a chorſen feſur yn llâw 'r gŵr, yn chwê chufydd *o hŷd*, wrth gufydd a dyrnfedd: ac efe a feſurodd lêd yr adeiladaeth yn un gorſen, a'r uchder yn un gorſen.

6 ¶ Ac efe a ddaeth i'r porth *oedd* a'i ŵyneb tu a 'r dwyrain, ac a ddringodd ar hŷd ei riſiau ef, ac a feſurodd riniog y porth yn un gorſen o lêd, a'r rhiniog arall yn un gorſen o lêd.

7 A *phob* yſtafell *oedd* un gorſen o hŷd, ac un gorſen o lêd: a phûm cufydd *oedd* rhwng yr yſtafelloedd: a rhiniog y porth, wrth gyntedd y porth o'r tu mewn, *oedd* un gorſen.

8 Efe a feſurodd hefyd gyntedd y porth oddi fewn, yn un gorſen. 3430.

9 Yna y meſurodd gyntedd y porth yn wyth gufydd, a'i bŷſt yn ddau gufydd, a chyntedd y porth *oedd* o'r tu mewn.

10 Ac yſtafelloedd y porth tu a'r dwyrain, *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; un feſur *oeddynt* ill tair: ac un meſur oedd i'r pŷſt o'r tu yma ac o'r tu accw.

11 Ac efe a feſurodd lêd drŵs y porth yn ddeg cufydd, *a* hŷd y porth yn dri chufydd ar ddeg.

12 A'r terfyn o flaen yr yſtafelloedd *oedd* un cufydd *o'r naill du*, a'r terfyn o'r tu arall yn un cufydd, a'r yſtafelloedd *oedd* chwê chufydd o'r tu yma, a chwê chufydd o'r tu accw.

13 Ac efe a feſurodd y porth o nen y *naill* yſtafell hyd nen un arall, yn bûm cufydd ar hugain o lêd, drŵs ar gyfer drŵs.

14 Ac efe a wnaeth bŷſt o dri ugain cufydd, a *hynny* hyd bôſt y cyntedd, amgylch ogylch y porth.

15 Ac o ŵyneb porth y dyfodiad i mewn, hyd ŵyneb cyntedd y porth oddi mewn, *yr oedd* deg cufydd a deugain.

16 A ffeneſtri † cyfyng *oedd* i'r yſtafelloedd, ac i'w pŷſt, o fewn y porth o amgylch ogylch; ac felly *yr oedd* i'r † bwâu meini: a ffeneſtri *oedd* o amgylch ogylch † o fewn; ac *yr oedd* palmwŷdd ar *bôb* pôſt,

† Heb. *cauedig.*
‡ Neu, *cyntedau.*
† Neu, *tu ag i mewn.*

17 Ac efe a'm dûg i'r cyntedd neſaf allan, ac wele yno 'ſtafelloedd, a phalmant wedi ei wneuthur i'r cyntedd o amgylch ogylch; [e] deg 'ſtafell ar hugain *oedd* ar y palmant.

e Pen. 45. 5.

18 A'r palmant gan yſtlys y pyrth ar gyfer hŷd y pyrth, *oedd* y palmant oddi tanodd.

19 Ac efe a feſurodd y llêd o ŵyneb y porth iſaf hyd ŵyneb y cyntedd oddi fewn, yn gân cufydd oddi allan tu a 'r dwyrain a'r gogledd.

20 ¶ A'r porth yr hwn *oedd* a'i ŵyneb tu a'r gogledd, ar y cyntedd neſaf allan, a feſurodd efe ei hŷd a'i lêd.

21 A'i 'ſtafelloedd ef *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; ac yr ydoedd ei bŷſt, a'i fwâau meini, wrth feſur y porth cyntaf, yn ddeg cufydd a deugain eu hŷd, a'r llêd yn bûm cufydd ar hugain.

22 Eu ffeneſtri hefyd, a'u bwâau meini, a'u palmwŷdd, *oedd* wrth feſur y porth *oedd* a'i ŵyneb tu a'r dwyrain; ar hŷd ſaith o riſiau hefyd y dringent iddo; a'i fwâau meini *oedd* o'u blaen hwynt.

23 A phorth y cyntedd neſaf i mewn *oedd* ar gyfer y porth tu a'r gogledd a thu a 'r dwyrain: ac efe a feſurodd o borth *i* borth gân cufydd.

24 ¶ Wedi hynny efe a'm dûg i tu a'r deau, ac wele borth tu a 'r deau, ac efe a feſurodd ei bŷſt a'i fwâau meini wrth y meſurau hyn.

25 Ffeneſtri hefyd *oedd* iddo ac i'w fwâau meini, o amgylch ogylch, fel y ffeneſtri hynny, yn ddeg cufydd a deugain o hŷd, ac yn bûm cufydd ar hugain o lêd.

26 Saith o riſiau hefyd *oedd* ei eſgynfa ef, a'i fwâau meini o'u blaen hwynt: *yr oedd* hefyd iddo balmwŷdd, un o'r tu yma, ac un o'r tu accw, ar ei bŷſt ef.

27 Ac *yr oedd* porth yn y cyntedd neſaf i mewn tu a 'r deau, ac efe a feſurodd o borth i borth, tu a 'r deau, gân cufydd.

28 Ac

3430. 28 Ac eſe a'm dûg i'r cyntedd neſaf i mewn trwy borth y deau, ac a feſurodd borth y deau wrth y meſurau hyn;

29 A'i 'ſtafelloedd, a'i bŷſt, a'i fwâau meini, wrth y meſurau hyn: ac *yr oedd* ffeneſtri ynddo, ac yn ei fwâau meini, o amgylch ogylch: deg cufydd a deugain *oedd* yr hŷd, a phùm cufydd ar hugain y llêd.

30 A'r bwâau meini o amgylch ogylch *oedd* [f] bùm cufydd ar hugain o hŷd, a phùm cufydd o lêd.

[f] Edrych Ad. 21, 25, 33, 36.

31 A'i fwâau meini *oedd* tu a'r cyntedd neſaf allan; a phalmwŷdd *oedd* ar ei bŷſt; ac ŵyth o riſiau *oedd* ei eſgynfa ef.

32 ¶ Ac eſe a'm dûg i'r cyntedd neſaf i mewn tu a'r dwyrain, ac a feſurodd y porth wrth y meſurau hyn:

33 A'i 'ſtafelloedd, a'i bŷſt, a'i fwâau meini *oedd* wrth y meſurau hyn: ac *yr oedd* ffeneſtri ynddo ef, ac yn ei fwâau meini o amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a deugain, a'r llêd yn bùm cufydd ar hugain.

34 A'i fwâau meini *oedd* tu a'r cyntedd neſaf allan, a phalmwŷdd *oedd* ar ei bŷſt o'r tu yma, ac o'r tu accw, a'i eſgynfa *oedd* ŵyth o riſiau.

35 ¶ Ac eſe am dûg i borth y gogledd, ac a'i meſurodd wrth y meſurau hyn:

36 Ei 'ſtafelloedd, ei bŷſt, a'i fwâau meini; a'r ffeneſtri iddo o amgylch ogylch; yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a deugain, a'r llêd *oedd* bùm cufydd ar hugain.

37 A'i bŷſt *oedd* tu a 'r cyntedd neſaf allan; a phalmwŷdd ar ei bŷſt o'r tu yma, ac o'r tu accw; a'i eſgynfa *oedd* ŵyth o riſiau.

38 A'r celloedd a'u dryſau *oedd* wrth bŷſt y pyrth, lle y golchent y poeth-offrwm.

39 ¶ Ac ynghyntedd y porth *yr oedd* dau fwrdd o'r tu yma, a dau fwrdd o'r tu accw, i lâdd y poeth-offrwm, a'r [g] pêch-aberth, a'r [h] aberth dros gamwedd, arnynt.

[g] Lef. 4. 2. a 5. 2. a 6. 2.

[h] Lef. 7. 1.

40 Ac ar yr yſtlys oddi allan, † lle y dringir i ddrŵs porth y gogledd, *yr oedd* dau fwrdd; a dau fwrdd ar yr yſtlys arall, yr hwn *oedd* wrth gyntedd y porth.

† Neu, *wrth riſiau drŵs porth, &c.*

41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu yma, a phedwar bwrdd o'r tu accw, ar yſtlys y porth: ŵyth bwrdd; ar y rhai y lladdent *eu haberthau.*

42 A'r pedwar bwrdd i'r poeth-offrwm *oedd* o gerrig nâdd, yn un cufydd a hanner o hŷd, ac yn un cufydd a hanner o lêd, ac yn un cufydd o uchder: arnynt hwy heſyd y goſodent yr offer, y rhai y lladdent yr offrwm poeth a'r aberth â hwynt.

‡ Neu, *dau ſaen aelwyd.*

43 Heſyd *yr oedd* ‡ bachau o un ddyrnfedd, wedi eu parotôi o fewn, o amgylch ogylch; a chîg yr offrwm *oedd* ar y byrddau.

44 ¶ Ac o'r tu allan i'r porth neſaf i mewn *yr oedd* 'ſtafelloedd y cantorion, o fewn y cyntedd neſaf i mewn, yr hwn *oedd* ar yſtlys porth y gogledd; a'u hwynebau *oedd* tu a'r deau: un *oedd* ar yſtlys porth y dwyrain, a'i ŵyneb tu a'r gogledd.

[i] Num. 3. 27, 28, 32, 38.

45 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Yr yſtafell hon, yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu a 'r deau, *ſydd* i'r offeiriaid, [i] ceidwaid † cadwraeth y tŷ.

† Neu, *ordinhâd.* felly Ad. 46.

56 A'r 'ſtafell yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu a 'r gogledd, *ſydd* i'r offeiriaid, [k] ceidwaid cadwraeth yr allor: y rhai hyn *yw* meibion [l] Sadoc, y rhai ydynt o feibion Lefi, yn neſâu at yr ARGLWYDD i weini iddo.

[k] Dad. 6. 12, 13.

[l] 1 Bren. 2. 35.

47 Felly eſe a feſurodd y cyntedd yn gàn cufydd o hŷd, ac yn gàn cufydd o lêd, yn bedeirongl; a'r allor *oedd* o flaen y tŷ. 3430.

48 ¶ Ac eſe a'm dûg i borth y tŷ, ac a feſurodd *bob* pôſt i'r porth, yn bùm cufydd o'r naill du, ac yn bùm cufydd o'r tu arall; a llêd y porth *oedd* dri chufydd o'r naill du, a thri chufydd o'r tu arall.

49 Y cyntedd *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac un cufydd ar ddeg o lêd: ac *eſe a'm dûg* ar hŷd y grifiau, ar hŷd y rhai y dringent iddo: heſyd *yr ydoedd* colofnau wrth y pŷſt, un o'r naill du, ac un o'r tu arall.

PEN. XLI.

Meſur, a rhannau, ac yſtafelloedd, ac addurn y Deml.

AC eſe a'm dûg i i'r Deml, ac a feſurodd y pŷſt yn chwê chufydd o lêd o'r naill du, ac yn chwê chufydd o lêd o'r tu arall, *ſel yr oedd* llêd y babell.

2 Llêd y drŵs heſyd *oedd* ddeg cufydd, ac yſtlyſau 'r drŵs yn bùm cufydd o'r naill du, ac yn bùm cufydd o'r tu arall: ac eſe a feſurodd ei hŷd ef yn ddeugain cufydd, a'r llêd yn ugain cufydd.

3 Ac eſe a aeth tu a gi mewn, ac a feſurodd bôſt y drŵs yn ddau gufydd, a'r drŵs yn chwê chufydd, llêd y drŵs, yn ſaith gufydd.

4 Ac [a] eſe a feſurodd ei hŷd ef yn ugain cufydd, a'r llêd yn ugain cufydd, o flaen y Deml. Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dyma 'r cyſſegr ſanctaiddiolaf.

[a] 1 Bren. 6. 20.

5 Ac eſe a feſurodd bared y tŷ yn chwê chufydd, llêd *pob* yſtlyſ-gell yn bedwar cufydd, o amgylch ogylch i'r tŷ.

6 A'r celloedd *oedd* dair, cell ar gell, ac yn ddeg ar hugain o † weithiau; ac yr oeddynt yn cyrhaeddyd at bared y tŷ, yr hwn *oedd* i'r yſtafelloedd o amgylch ogylch, fel y byddent ynglŷn, ac nid oeddynt ynglŷn o fewn pared y tŷ.

† Neu, *o droedfeddau.*

7 Ac [b] fe a ehangwyd, ac oedd yn myned ‡ ar drô uwch-uwch i'r celloedd; o herwydd trô y tŷ oedd yn myned i fynu o amgylch y tŷ, am hynny y tŷ *oedd* ehengach oddi arnodd: ac felly y dringid o'r iſaf i'r uchaf trwy 'r ganol.

[b] 1 Bren. 6. 8.

‡ Neu, *yn grwn.*

8 Gwelais heſyd uchder y tŷ o amgylch ogylch: ſeiliau 'r celloedd *oedd* [c] gorſen helaeth o chwê chufydd mawrion.

[c] Pen. 40. 5.

9 A thewder y mûr, yr hwn *oedd* i'r gell o'r tu allan, *oedd* bùm cufydd; a'r gweddill *oedd* le i'r celloedd y rhai *oedd* o fewn.

10 A rhwng y 'ſtafelloedd *yr oedd* llêd ugain cufydd ynghŷlch y tŷ, o amgylch ogylch.

11 A dryſau 'r yſtlyſ-gell *oedd* tu a'r *llannerch* weddill; un drŵs tu a 'r gogledd, ac un drŵs tu a 'r deau: a llêd y ſan a weddillaſid *oedd* bùm cufydd o amgylch ogylch.

12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o flaen y llannerch neillduol, ar y cwrr tu a 'r gorllewin, *oedd* ddeg cufydd a thrugain o lêd: a mûr yr adeiladaeth *oedd* bùm cufydd o dewder o amgylch ogylch, a'i hŷd *oedd* ddeg cufydd a phedwar ugain.

13 Ac eſe a feſurodd y tŷ yn gàn cufydd o hŷd; a'r llannerch neillduol, a'r adeiladaeth, a'i pharwydydd, yn gàn cufydd o hŷd.

14 A llêd ŵyneb y tŷ, a'r llannerch neillduol, tu a 'r dwyrain, *oedd* gàn cufydd.

† Neu, *rodfeydd a cholofnau iddynt.*

15 Ac eſe a feſurodd hŷd yr adeiladaeth, ar gyfer y llannerch neillduol, yr hon *oedd* o'r tu ceſn iddo, a'i † 'ſtafelloedd o'r naill

naill du, ac o'r tu arall, yn gàn cufydd, gyd â'r Deml oddi fewn, a dryſau 'r cyntedd.

16 Y gorſingau a'r ffeneſtri cyfyng, a'r 'ſtafelloedd o amgylch, ar eu tri uchder, ar gyfer y rhiniog a yſtyllennafid â choed

‡ Neu, *a'r liawr.* o amgylch ogylch, ‡ ac o'r llawr hyd y ffeneſtri, a'r ffeneſtri hefyd a yſtyllennaſid;

17 Hyd uwch ben y drŵs, a hyd y tŷ o fewn ac allan; ac ar yr holl bared, o amgylch ogylch, o fewn ac allan, wrth feſurau.

18 A Cherubiaid hefyd, ac â phalmwydd y gweithiaſid ef, palmwydden rhwng pob dau Gerub: a dau ŵyneb *oedd* i *bob* Cerub.

[a] Pen. 1. 10.

19 Canys ŵyneb dŷn *oedd* tu a'r palmwydden o'r naill du, ac ŵyneb llew tu a'r palmwydden o'r tu arall: *yr oedd* wedi ei weithio ar hŷd y tŷ, o amgylch ogylch.

20 Cerubiaid a phalmwydd â weithiaſid o'r ddaear hyd oddi ar y drŵs; ac *ar* bared y Deml,

† Heb. *pŷſt.* 21 Pedwar ochrog *oedd* † pŷſt y Deml ac ŵyneb y cyſſegr; gweledigaid *y naill* fel gweledigaid *y llall.*

22 Yr allor bren *oedd* dri chufydd ei huchder, a'i hŷd yn ddau gufydd; a'i chonglau, a'i huchder, a'i pharwydydd *oedd* o bren: ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dyma

• Mal. 1. 7, 12. [e] 'r bwrdd *ſydd* ger bron yr ARGLWYDD.

23 Ac *yr ydoedd* dau ddrŵs i'r Deml ac i'r cyſſegr:

24 A dwy ddôr i'r dryſau, *ſef* dwy ddôr blygedig, dwy ddôr i'r naill ddrŵs, a dwy ddôr i'r llall.

25 A gwnaethid arnynt, ar ddryſau 'r Deml, Gerubiaid a phalmwydd, fel y gwneuthid ar y parwydydd: ac *yr oedd* trawſtiau coed ar ŵyneb y cyntedd o'r tu allan.

26 Ffeneſtri cyfyng hefyd, a phalmwydd *oedd* o bob tu, ar yſtlyſau 'r porth, ac *ar* yſtafelloedd y tŷ, a'r trawſtiau.

PEN. XLII.

1 *Yſtafelloedd yr offeiriaid;* 13 *a'r defnydd a wnaid â hwynt.* 19 *Meſurau y cyntedd neſaf allan.*

AC eſe a'm dûg i'r cyntedd neſaf allan, y ffordd tu a'r gogledd, ac a'm dûg i'r 'ſtafell *oedd* ar gyfer y llannerch neillduol, yr hon *oedd* ar gyfer yr adail, tu a'r gogledd.

2 Drŵs y gogledd *oedd* ar gyfer hŷd y càn cufydd, a lled y deg cufydd a deugain.

3 Ar gyfer yr ugain *cufydd*, y rhai *oedd* i'r cyntedd neſaf i mewn, ac ar gyfer y palmant yr hwn *oedd* i'r cyntedd neſaf allan, *yr ydoedd* 'ſtafell ar gyfer 'ſtafell yn dri *uchder.*

4 Ac o flaen y 'ſtafelloedd *yr oedd* rhodfa yn ddeg cufydd o lêd oddi fewn, ffordd o un cufydd, a'u dryſau tu a'r gogledd.

‡ Neu, *oedd yn bwytta*, neu, *yn llyngcu y rhai hyn*, &c. † Neu, *a'r adeiladaeth oedd o'r rhai iſaf, a'r rhai canol.* 5 A'r 'ſtafelloedd uchaf *oedd* gulion: o herwydd yr yſtafelloedd ‡ oeddynt uwch nâ'r rhai hyn, † nâ'r rhai iſaf, nâ'r rhai canol o'r adeiladaeth.

6 Canys yn dri *uchder yr oeddynt* hwy, ac heb golofnau iddynt, fel colofnau y cynteddoedd: am hynny yr oeddynt hwy yn gyfyngach nâ'r rhai iſaf, ac nâ'r rhai canol, o'r llawr *i ſynu.*

7 A'r mûr yr hwn *oedd* o'r tu allan, ar gyfer yr yſtafelloedd, tu a 'r cyntedd neſaf allan, o flaen yr yſtafelloedd, *oedd* ddeg cufydd a deugain ei hŷd.

8 O herwydd hŷd y 'ſtafelloedd, y rhai *oedd* yn y cyntedd neſaf allan, *oedd* ddeg cufydd a deugain: ac wele, o flaen y Deml *yr oeid* càn cufydd. 3430.

9 Ac ‡ oddi tan y 'ſtafelloedd hyn *yr ydoedd* † mynediad i mewn, o du 'r dwyrain, ‡ ffordd yr elid iddynt hwy o'r cyntedd neſaf allan. ‡ Neu, *o le yr yſtafelloedd.*

10 O fewn tewder mûr y cyntedd tu a 'r dwyrain, ar gyfer y llannerch neillduol, ac ar gyfer yr adeiladaeth, *yr oedd* yr yſtafelloedd. † Neu, *yr hwn a'r dûg i mewn.*

11 A'r ffordd o'u blaen hwynt *oedd* fel gweledigaid yr yſtafelloedd y rhai *oedd* tu a 'r gogledd; un hŷd â hwynt *oeddynt*, ac un lêd â hwynt; a'u holl fynediad allan *oedd* yn ôl eu dull hwynt, ac yn ôl eu dryſau hwynt. ‡ Neu, *ac eſe yn dyfod.*

12 Ac fel dryſau 'r 'ſtafelloedd, y rhai *oedd* tu a 'r deau, *yr oedd* drŵs ym mhen y ffordd, y ffordd ym mhen y mûr yn uniawn tu a'r dwyrain, yn y ddyfodfa i mewn.

13 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Yſtafelloedd y gogledd, *ac* yſtafelloedd y deau, y rhai *ſydd* ar gyfer y llannerch neillduol, yſtafelloedd ſanctaidd *ydyw* y rhai hynny, lle [a] y bwyty 'r offeiriaid, y rhai a neſânt at yr ARGLWYDD, y pethau ſanctaidd cyſſegredig; yno y goſodant y ſanctaidd bethau cyſſegredig, a'r [b] bwyd-offrwm, a'r pêchaberth, a'r aberth dros gamwedd; canys y lle *ydyd* ſanctaidd. [a] Lef. 6. 16, 26. [b] Lef. 2. 3, 10. a 6. 17, 25. 29. a 7. 1.

14 A phan elo 'r offeiriaid i mewn iddynt, nid ânt allan o'r cyſſegr i'r cyntedd neſaf allan, eithr yno y goſodant eu dillad, y rhai y gwaſanaethant ynddynt; am eu *bod* yn ſanctaidd; ac a wiſgant wiſgoedd eraill, ac a neſânt at yr hyn *a berthyn* i'r bobl.

15 Pan orphennaſai efe feſuro 'r tŷ oddi fewn, efe a'm dûg i tu a 'r porth *ſydd* a'i ŵyneb tu a 'r dwyrain, ac a'i meſurodd ef o amgylch ogylch.

16 Efe a feſurodd † du 'r dwyrain â chorſen feſur, yn bùm cant o gorſennau, wrth y gorſen feſur oddi amgylch. † Heb. *wynt y dwyrain.*

17 Efe a feſurodd du 'r gogledd yn bùm càn corſen, wrth y gorſen feſur oddi amgylch.

18 Y tu deau a feſurodd efe yn bùm càn corſen, wrth y gorſen feſur.

19 ¶ Efe a aeth o amgylch i du 'r gorllewin, *ac* a feſurodd bùm càn corſen, wrth y gorſen feſur.

20 Efe a feſurodd ei bedwar yſtlys ef, mûr *oedd* iddo ef o amgylch ogylch, [c] yn bùm càn *corſen* o hŷd, ac yn bùm càn *corſen* o lêd, i wahanu rhwng y cyſſegr a'r digyſſegr. [c] Pen. 45. 2.

PEN. XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r Deml.* 7 *Pechod Iſrael yn rhwyſtro cynnyrcholdeb Duw.* 10 *Y prophwyd yn eu hannog hwy i edifarhâu, ac i gadw cyfraith y tŷ.* 13 *Meſurau,* 18 *a defodau 'r Allor.*

AC eſe am dûg i'r porth, *ſef* y porth ſydd yn edrych tu a 'r dwyrain. [a] Pen. 1. 24.

2 Ac wele ogoniant Duw Iſrael yn dyfod o ffordd y dwyrain: [a] a'i lais fel ſŵn dyfroedd lawer, a'r ddaear yn diſgleirio o'i ogoniant ef. Dad. 1. 15. a 14. 2. a 19. 1, 6.

3 Ac *yr oedd* [b] yn ôl gweledigaeth a welais, *ſef* yn ôl y weledigaeth a welais pan ddaethum [c] ‡ i ddifetha 'r [b] Pen. 1, 4. a 8. 4. [c] Felly Jer. 1. 10. ‡ Neu, i brophwydo *y difetbid* gwêl Pen. 9. 2, 5. *y ddinas.*

ddinas;

3430. ddinas: a'r gweledigaethau *oedd* fel y weledigaeth a welſwn wrth afon Cebar: yna y ſyrthiais ar fy ŵyneb.

4 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddaeth i'r tŷ *ar hŷd* ffordd y porth *ſydd* a'i ŵyneb tu a'r dwyrain.

5 Felly 'r yſbryd a'm cododd, ac a'm dûg i'r cyntedd neſaf i mewn, ac wele, [d] llanwaſai gogoniant yr ARGLWYDD y tŷ.

6 Clywn *ef* hefyd yn llefaru wrthyf o'r tŷ; ac yr oedd y gŵr yn ſefyll yn ſy ymyl.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, *dyma* le fy ngorſeddfa, a [e] lle gwadnau fy nhraed, lle y trigaf ym mŷſg meibion Iſrael yn dragywydd, a'm henw ſanctaidd ni haloga tŷ Iſrael mwy, *na* hwynt-hwy, na'u brenhinoedd, trwy eu putteindra, na thrwy [f] gyrph meirw eu brenhinoedd *yn* eu huchel-leoedd,

8 [g] Wrth oſod eu rhiniog wrth fy rhiniog i, a'u gorſin wrth fy ngorſin i, ‡ a phared rhyngof fi â hwynt, hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd â'u ffieidd-dra, y rhai a wnaethant: am hynny mi a'u hyſais hwy yn fy llîd.

9 Pellhânt yr awr hon eu putteindra, a chelanedd eu brenhinoedd, oddi wrthyf fi, a mi a drigaf yn eu mŷſg hwy yn dragywydd.

10 ¶ Ti fâb dŷn, dangos y tŷ i dŷ Iſrael, fel y cywilyddiont am eu hanwireddau; a meſurant † y portreiad.

11 Ac o'ſ cywilyddiant am yr hyn oll a wnaethant, hyſbyſa iddynt ddull y tŷ, a'i oſodiad, a'i fynediadau allan, a'i ddyſiodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ddull, a'i holl gyfreithiau; a 'ſgrifenna o flaen eu llygaid hwynt, fel y cadwont ei holl ddull ef, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dyma gyfraith y tŷ; Ar ben y mynydd *y bydd* ei holl derſyn ef, yn gyſſegr ſanctaiddiolaf o amgylch ogylch; wele, dyma gyfraith y tŷ.

13 ¶ A dymma meſurau 'r allor wrth gufyddau. [h] Y cufydd *ſydd* gufydd a dyrnfedd; † y gwaelod *ſydd* yn gufydd, a'r llêd yn gufydd, a'i hymylwaith ar ei mîn o amgylch *ſydd* yn rhychwant: a dyma le uchaf yr allor.

14 Ac o'r gwaelod, *ar* y llawr, hyd yr yſtôl iſaf, *y bydd* dau gufydd, ac un cufydd o lêd, a phedwar cufydd o'r yſtôl leiaf hyd yr yſtôl fwyaf, a chufydd o lêd.

15 Felly ‡ 'r allor *ſydd* bedwar cufydd, ac o'r † allor *y bydd* hefyd tu ag i fynu, bedwar o gyrn.

16 A'r allor *ſydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd a deuddeg o lêd, yn 'ſgwâr yn ei phedwar yſtlys.

17 A'r yſtôl *ſydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o lêd, yn ei phedwar yſtlys; a'r ymylwaith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch; [i] a'i grifiau yn edrych tu a'r dwyrain.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fâb dŷn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma ddeddfau 'r allor, yn y dydd y gwneler hi, i boeth-offrymmu poeth-offrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Leſiaid, (y rhai ſydd o hâd Sadoc, yn neſâu attafi, medd yr Arglwydd DDUW, i'm gwaſanaethu) fuſtach jeuangc [k] yn bêch-aberth.

20 A chymmer o'i waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bedair congl yr yſtôl, ac ar yr ymyl o amgylch: fel hyn y glanhêi, ac y cyſſegri hi. 3430.

21 Cymmeri hefyd fuſtach y pêch-aberth, ac efe a'i llŷſg ef yn y lle nodedig i'r tŷ, o'r tu allan i'r cyſſegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fŵch geifr perffeith-gwbl yn bêch-aberth; a hwy a lanhânt yr allor, megis y glanhaſant hi â'r buſtach.

23 Pan orphennych *ei* glanhâu, ti a offrymmi fuſtach jeuangc perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd.

24 Ac o flaen yr ARGLWYDD yr offrymmi hwynt, a'r offeiriaid [l] a fwriant halen arnynt, ac a'u hoffrymmant hwy *yn* boeth-offrwm i'r ARGLWYDD. [l] Lef. 2. 13.

25 Saith niwrnod y darperi fŵch *yn* bêch-aberth bob dydd; darparant hefyd fuſtach jeuangc, a hwrdd o'r praidd, o rai perffeith-gwbl.

26 Saith niwrnod y cyſſegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac † yr ymgyſſegrant. † Heb. *y llanwant eu dwylaw.*

27 A phan ddarffo 'r dyddiau hyn, bydd ar yr wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich poeth-offrymmau, a'ch ebyrth ‡ hêdd: a mi a fyddaf foddlon i chwi, medd yr Arglwydd DDUW. ‡ Neu, *diolch.*

PEN. XLIV.

1 *Porth y dwyrain a berthyn yn unig i'r tywyſog.* 4 *Ceryddu 'r offeiriaid am halogi 'r Cyſſegr.* 9 *Na thaiff delw-addolwŷr fynydd yr offeiriaid,* 15 *ond meibion Sadoc a'i caiff.* 17 *Ordeiniadau i'r offeiriaid.*

AC efe a wnaeth im' ddychwelyd ar hŷd ffordd porth y cyſſegr neſaf allan, yr hwn ſydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac yr *oedd* yn gauad.

2 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf; Y porth hwn ſydd gauad, nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef: o herwydd ARGLWYDD Dduw Iſrael a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywyſog *y mae*; y tywyſog, efe a eiſtedd ynddo, i fwytta bara o flaen yr ARGLWYDD: ar hŷd ffordd cyntedd y porth *hwnnw* y daw efe i mewn, a hŷd ffordd yr un yr â efe allan.

4 ¶ Ac efe a'm dûg i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: a mi a edrychais, ac wele, [a] llanwaſai gogoniant yr ARGLWYDD dŷ 'r ARGLWYDD: a mi a ſyrthiais ar fy ŵyneb. [a] Pen. 1. 28. a 43. 5.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, † Goſod dy gâlon, [b] fâb dŷn, a gwêl â'th lygaid, clyw hefyd â'th gluſtiau 'r hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt, am holl ddeddfau tŷ 'r ARGLWYDD, ac am ei holl gyfreithiau, ‡ a goſod dy feddwl ar ddyfodfa 'r tŷ, ac ar bob mynedfa allan o'r cyſſegr. † Sef, *yſtyria yn dda.* [b] Pen. 40. 4. ‡ *ac yſtyria.*

6 A dywed wrth y gwrthryſelgar, ſef tŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Digon i chwi *hyn*, tŷ Iſrael, o'ch holl ffieidd-dra; [c] Pen. 45. 9.

7 [d] Gan ddwyn o honoch † ddieithriaid [e] dienwaededig o gâlon, a dienwaededig o gnawd, i fod yn fy nghyſſegr, i'w halogi ef, ſef fy nhŷ i, pan offrymmaſoch fy mara, y braſder, a'r gwaed; a hwy a dorraſant fy nghyfammod, o herwydd eich holl ffieidd-dra chwi. [d] Pen. 43. 8. † Heb. *feibion dieithr.* [e] Lef. 26. 41. ‡ Neu, *fy ordinhâd.*

8 Ac ni chadwaſoch gadwraeth fy mhethau cyſſegredig; eithr goſodaſoch i chwi eich hunain geidwaid *ar* ‡ fy nghadwraeth yn fy nghyſſegr. Felly, Ad. 14, 16.

9 ¶ Fel

3430. 9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ni ddaw i'm cyſſegr un mâb dieithr dienwaededig o galon, a dienwaededig o gnawd, o'r holl feibion dieithr, y rhai *ſydd* ym mŷſg meibion Iſrael.

[f] Edrych 2 Bren. 23. 8, &c. 2 Cron. 29. 4, 5.

10 A'r [f] Lefiaid, y rhai a giliaſant ym mhell oddi wrthyf, pan gyfeiliornodd Iſrael, y rhai a grwydraſant oddi wrthyf ar ôl eu delwau, hwy a ddygant eu hanwiredd.

11 Etto hwy a fyddant yn fy nghyſſegr, yn weinidogion *mewn* ſwydd ym mhyrth y tŷ, ac yn gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr offrwm poeth, ac aberth y bobl, a hwy a ſafant o'u blaen hwy i'w gwaſanaethu hwynt.

12 O herwydd gwaſanaethu o honynt hwy o flaen eu heulynnod, a bod o honynt i dŷ Iſrael yn dramgwydd i anwiredd, am hynny y dyrchefais fy llâw yn eu herbyn hwynt, medd yr Arglwydd DDUW, a hwy a ddygant eu hanwiredd.

13 Ac ni ddeuant yn agos attafi, i offeiriadu i mi, nac i neſâu at yr un o'm pethau ſanctaidd yn y cyſſegr ſanctaiddiolaf: eithr dygant eu cywilydd, a'u ffieidd-dra a wnaethant.

14 Eithr gwnâf hwynt yn geidwaid cadwraeth y tŷ, yn ei holl waſanaeth, ac yn yr hyn oll a wneir ynddo.

[e] Pen. 40. 46. a 43. 19.

15 ¶ Yna yr offeiriaid y Lefiaid, [e] meibion Sadoc, y rhai a gadwaſant gadwraeth fy nghyſſegr, pan gyfeiliornodd meibion Iſrael oddi wrthyf, hwynt-hwy a neſânt attafi i'm gwaſanaethu, ac a ſafant o'm blaen, i offrymmu i mi y braſder a'r gwaed, medd yr Arglwydd JOR.

[h] Pen. 41. 22.

[i] Ecſod. 28. 39, 40, 43. a 39. 28.

16 Hwy a ânt i mewn i'm cyſſegr, a hwy a neſânt at [h] fy mwrdd, i'm gwaſanaethu ac a gadwant fy nghadwraeth.

‡ Neu, *mewn lleoedd chwyſtyd.* Heb. *mewn chwŷs*, neu, *yng-hŷd â chwŷs.*

17 ¶ A phan ddelont i byrth y cyntedd neſaf i mewn, [i] gwiſgant wiſgoedd lliain; ac na ddeued gwlân am danynt, tra y gwaſanaethant ym mhyrth y cyntedd neſaf i mewn, ac o fewn.

18 Cappiau lliain fydd am eu pennau hwynt, a llodrau lliain fydd am eu llwynau hwynt: nac ymwregyſant ‡ â dim a baro chwŷs.

[k] Pen. 42. 14.

19 A phan elont i'r cyntedd neſaf allan, *ſef* at y bobl i'r cyntedd oddi allan, [k] dioſgant eu gwiſgoedd, y rhai y gwaſanaethaſant ynddynt, a goſodant hwynt o fewn celloedd y cyſſegr, a gwiſgant ddillad eraill, ac [l] na chyſſegrant y bobl â'u gwiſgoedd.

[l] Pen. 46. 20. Edrych Ecſod. 39. 27. a 30. 29.

20 [m] Eu pennau hefyd ni eilliant, ac ni ollyngant *eu* gwâllt *yn llaes*: gan dalgrynnu talgrynnant eu pennau.

[m] Lef. 21. 5.

21 Hefyd, [n] nac yfed un offeiriad wîn, pan ddelont i'r cyntedd neſaf i mewn.

[n] Lef. 10. 9.

22 [o] Na chymmerant chwaith yn wragedd iddynt wraig weddw, neu † yſgaredig; eithr morwynion o hâd tŷ Iſrael, neu 'r weddw a fyddo gweddw offeiriad, a gymmerant.

[o] Lef. 21. 7, 13. † Heb. *yr hon a yrrwyd allan.*

23 A [p] dyſgant i'm pobl *ragor* rhwng y ſanctaidd a'r halogedig, a gwnânt iddynt wybod *gwahan* rhwng aflan a glân.

[p] Lef. 10. 10, 11. Pen. 22. 26. Mal. 2. 7.

24 Ac [q] mewn ymrafael hwy a ſafant mewn barn, *ac* a farnant yn ôl fy marnedigaethau i: cadwant hefyd fy nghyfreithiau, a'm deddfau, yn fy holl uchelwyliau; a ſanctaiddiant fy Sabbothau.

[q] Deut. 17. 8. 2 Cron. 19. 10.

25 [r] Ni ddeuant chwaith at ddŷn marw i ymhalogi: eithr wrth dâd, ac wrth fam, ac wrth fâb, ac wrth ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer yr hon ni bu eiddo gŵr, y gallant ymhalogi.

[r] Lef. 21. 1, 11.

26 Ac [s] wedi ei buredigaeth y cyfrifir iddo ſaith niwrnod.

3430. [s] Num. 6, 10. a 19, 11.

27 A'r dŷdd yr elo i'r cyſſegr, o fewn y cyntedd neſaf i mewn, i weini yn y cyſſegr, offrymmed ei bêch-aberth, medd yr Arglwydd DDUW.

[t] Num. 18, 20. Deut. 10, 9. a 18. 1, 2. Joſ. 13. 14, 33.

28 ‡ A bydd yn etifeddiaeth iddynt hwy; [t] myfi *yw* eu hetifeddiaeth hwy. Ac na roddwch berchennogaeth iddynt hwy yn Iſrael; myfi *yw* eu perchennogaeth hwy.

29 Y bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r aberth dros gamwedd, a fwyttânt hwy; a phob † peth cyſſegredig yn Iſrael fydd eiddynt hwy.

‡ Neu, *diwſrydbeth.*

30 ‡ A [u] blaenion pob blaenffrwyth o bob *peth*, a phob offrwm pob dim oll o'ch holl offrymmau, fydd eiddo 'r offeiriaid: [x] blaenffrwyth eich toes hefyd a roddwch i'r offeiriaid, i oſod bendith ar dy dŷ.

‡ Neu, *a'r cyntaf*, neu, *a'r pennaf.*

[u] Ecſod. 13. 2. a 22. 29, 30. Num. 3.

31 [y] Na fwyttäed yr offeiriaid ddim a fu farw ei hun, neu yſglyſaeth o aderyn, neu o anifail.

13. a 18. 12. [x] Num. 15. 20. Neh. 10. 37. [y] Ecſod. 22, 31, Lef. 22. 8.

PEN. XLV.

1 Rhandir y Cyſſegr, 6 a'r eiddo 'r ddinas, 7 a'r tywyſog. 9 Ordeiniadau i'r tywyſog.

A ‡ Phan rannoch y tîr wrth goelbren yn etifeddiaeth, [z] yr offrymmwch i'r ARGLWYDD † offrwm cyſſegredig o'r tîr; yr hŷd *ſydd* pùm mil ar hugain *o gorſennau* o hŷd, a dengmil o lêd: cyſſegredig *ſydd* hynny yn ei holl derfyn, o amgylch.

‡ Heb. *phan barooch i'r tîr ſyrthio yn etifeddiaeth.*

[z] Pen. 48. 8.

† Heb. *ſanctaiddrwydd*, neu, *gyſſegr.*

2 O hyn *y bydd* i'r cyſſegr [b] pùm cant *ar hŷd*, a phùm cant *ar lâd*, yn bedeirongl oddi amgylch; a deg cufydd a deugain, yn ‡ ſaes pentrefol iddo, o amgylch.

[b] Pen. 42. 20.

3 Ac o'r meſur hwn y meſuri pùm mîl ar hugain o hŷd, a dengmil o lêd; ac yn hwnnw y bydd y cyſſegr, *a'r* lle ſanctaiddiolaf.

‡ Neu, *llennyrch gweigion.*

4 Y rhan gyſſegredig o'r tîr fydd i'r offeiriaid, y rhai a waſanaethant y cyſſegr, y rhai a neſânt i waſanaethu 'r ARGLWYDD; ac efe a fydd iddynt yn lle tai, ac yn gyſſegrfa i'r cyſſegr.

5 A'r pùm mîl ar hugain o hŷd, a'r dengmil o lêd fydd hefyd i'r Lefiaid, y rhai a waſanaethant y tŷ, yn etifeddiaeth [c] ugain o 'ſtafelloedd.

[c] Edrych Pen. 40. 17.

6 ¶ Rhoddwch hefyd pùm mîl o lêd, a phùm mîl ar hugain o hŷd, yn berchennogaeth i'r ddinas, ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig: i holl dŷ Iſrael y bydd *hyn.*

7 ¶ A *rhan ſydd* i'r tywyſog, o'r tu yma ac o'r tu accw i offrwm y rhan gyſſegredig: ac i berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y rhan gyſſegredig, ac ar gyfer etifeddiaeth y ddinas, o du 'r gorllewin tu a'r gorllewin, ac o du 'r dwyrain tu a'r dwyrain: a'r hŷd *ſydd* ar gyfer *pob* un o'r rhannau, o derfyn y gorllewin hyd derfyn y dwyrain.

8 *Yn* y tîr y bydd ei etifeddiaeth ef yn Iſrael, ac [d] ni orthrymma fy nhywyſogion fy mhobl i mwy; a'r *rhan* arall o'r tîr a roddant i dŷ Iſrael yn ôl eu llwythau.

[d] Pen. 46. 18. [e] Pen. 44. 6.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Digon i chwi hyn, tywyſogion Iſrael; bwriwch ymaith drawſder a difrod, gwnêwch hefyd farn a chyfiawnder, tynnwch ymaith eich ‡ trethau oddi ar fy mhobl, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Neu, *cymbellion.* Heb. *gwthio allan.*

10 [f] Bydded gennych gloriannau uniawn, ac Ephah uniawn, a Bath uniawn.

[f] Lef. 19, 35, 36.

11 Bydded

3430. 11 Bydded yr Ephah a'r Bath un feſur, gan gynnwys o'r Bath ddegfed ran Homer; a'r Ephah ddegfed ran Homer: wrth yr Homer y bydd eu meſur hwynt.

e Ecſod. 30. 13. Lef. 27. 25. Num. 3. 47. 12 e Y Sicl *fydd* ugain Gerah; ugain Sicl a phùm ſicl ar hugain, a phymtheg Sicl, fydd Maneh i chwi.

13 Dyma 'r offrwm a offrymmwch, chweched ran Ephah o Homer o wenith, ſelly y rhoddwch chweched ran Ephah o Homer o haidd.

14 Am ddeddf yr olew, Bath o olew, degfed ran Bath *a roddwch* o'r Corus: yr hyn *yw* Homer o ddeg Bath: o herwydd deg Bath *yw* Homer.

‡ Neu, *oen*, neu, *fynn*. † Neu, *diolch*. 15 Un ‡ milyn hefyd o'r praidd *a offrymmwch o bob* deucant, allan o ddolydd Iſrael, yn ſwyd-offrwm, ac yn boeth-offrwm, ac yn aberthau † hèdd, i wneuthur cymmod droſtynt, medd yr Arglwydd DDUW.

‡ Neu, *gyd â'r*. 16 Holl bobl y tîr fyddant dan yr offrwm hwn † i'r tywyſog yn Iſrael.

‡ Neu, *diolch*. 17 Ac ar y tywyſog y bydd poeth-offrwm, a bwyd-offrwm, a diod-offrwm, ar yr uchel-wyliau, a'r newydd-loerau, a'r Sabbothau, trwy holl oſodedig wyliau tŷ Iſrael: efe a ddarpara bêch-aberth, a bwyd-offrwm, a poeth-offrwm, ac aberthau ‡ hèdd, i wneuthur cymmod dros dŷ Iſrael.

h Lef. 16. 16. 18 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O fewn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y cymmeri fuſtach jeuangc perffeith-gwbl, ac h y puri 'r cyſſegr.

19 Yna y cymmer yr offeiriad o waed y pêch-aberth, ac a'i rhŷdd ar orſingau 'r tŷ, ac ar bedair congl yſtôl yr allor, ac ar orſingau porth y cyntedd neſaf i mewn.

i Ecſod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 3. a 28. 17. Deut. 16. 1. 20 Felly y gwnei hefyd ar y ſeithfed *dŷdd* o'r mîs, dros y neb a becho yn amryſus, a thros yr ehud; felly y purwch y tŷ.

21 i Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwerydd dŷdd ar ddeg o'r mis, y bydd i chwi y Pâſg, gŵyl *fydd i chwi* ſaith niwrnod; bara croyw a fwyttêwch.

22 A'r tywyſog a ddarpara ar y dŷdd hwnnw droſto ei hun, a thros holl bobl y wlâd, fuſtach *yn* bêch-aberth.

23 A ſaith niwrnod yr wyl y darpara efe yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod perffeith-gwbl, bob dŷdd o'r ſaith niwrnod, a bŵch geifr yn bêch-aberth bob dŷdd.

24 Bwyd-offrwm hefyd a ddarpara efe, ſef Ephah gyd â *phob* buſtach, ac Ephah gyd â *phob* hwrdd; a Hin o olew gyd â'r Ephah.

k Lef. 23. 33. Num. 29. 12. Deut. 16. 13. 25 k Yn y ſeithfed *mis*, ar y pymthegfed dŷdd o'r mîs, y gwnâ y cyffelyb ar yr wyl *dros* ſaith niwrnod: *ſef* fel y pêch-aberth, fel y poeth-offrwm, ac fel y bwyd-offrwm, ac fel yr olew.

PEN. XLVI.

1 *Ordeiniadau i'r Tywyſog pan addolo, 9 ac i'r bobl.* 16 *Trefn am etifeddiaeth y Tywyſog.* 19 *Y cyntedd i ferwi ac i bobi.*

FEl hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Porth y cyntedd neſaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu a'r dwyrain, ſydd yn gauad y chwê diwrnod gwaith; ond ar y dŷdd Sabboth yr agorir ef; ac efe a agorir ar ddŷdd y newydd-loer.

2 A'r tywyſog a ddaw *ar bŷd* ffordd cyntedd y porth oddi allan, ac a ſaif wrth orſing y porth, a'r offeiriaid a ddarpara ei boeth-offrwm ef, a'i aberthau hèdd, ac efe a addola wrth riniog y porth; ac a â allan; a'r porth ni cheuir hyd yr hwyr.

3 Pobl y tîr a addolant hefyd *wrth* ddrŵs y porth hwnnw, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau o flaen yr ARGLWYDD. 3430.

4 A'r offrwm poeth a offrymmo 'r tywyſog i'r ARGLWYDD ar y dŷdd Sabboth, *ſydd* chwêch o ŵyn perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl:

5 A bwyd-offrwm o Ephah gyd â'r hwrdd, a rhôdd ei lâw o ſwyd-offrwm gyd â'r ŵyn, a Hin o olew gyd â'r Ephah.

6 Ac ar ddŷdd y newydd-loer, buſtach jeuangc perffeith-gwbl, a chwêch o ŵyn, a hwrdd: perffeith-gwbl fyddant.

7 Ac efe a ddarpara Ephah gyd â'r buſtach, ac Ephah gyd â'r hwrdd, yn ſwyd-offrwm; a chyd â'r ŵyn, fel y cyrhaeddo ei lâw ef, a Hin o olew gyd â *phob* Ephah.

8 A phan ddelo 'r tywyſog i mewn, *ar bŷd* ffordd cyntedd y porth y daw i mewn, ac ar hŷd y ffordd honno yr â allan.

9 ¶ A phan ddelo pobl y tîr o flaen yr ARGLWYDD ar y gŵyliau goſodedig, yr hwn a ddelo i mewn ar hŷd ffordd porth y gogledd i addoli, a â allan i ffordd porth y deau; a'r hwn â ddelo ar hŷd ffordd porth y deau, a â allan ar hŷd ffordd porth y gogledd; na ddychweled i ffordd y porth y daeth i mewn trwyddo, eithr eled allan ar ei gyfer.

10 A phan ddelont hwy i mewn, y daw y tywyſog yn eu mŷſg hwy; a phan elont allan, yr â yntau allan.

11 Ac ar y gŵyliau, a'r uchel-wyliau hefyd, y bydd y bwyd-offrwm o Ephah gyd â *phob* buſtach, ac Ephah gyd â *phob* hwrdd, a rhôdd ei lâw gyd â'r ŵyn, a Hin o olew gyd â'r Ephah.

12 A phan ddarparo 'r tywyſog boeth-offrwm gwirfodd, neu aberthau hèdd gwirfodd, i'r ARGLWYDD, yna 'r egyr *un* iddo 'r porth ſydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac efe a ddarpara boeth-offrwm, a'i aberthau hèdd, fel y gwnaeth ar y dŷdd Sabboth; ac a â allan, ac *un* a gau 'r porth ar ôl ei fyned ef allan.

a Ecſod. 29. 38. Num. 28. 3. 13 a Oen † blwydd perffeith-gwbl hefyd a ddarperi yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD beunydd: o forau i forau y darperi ef.

† Heb. *mâb ei ſwyddyn*. 14 Darperi hefyd yn ſwyd-offrwm gyd ag ef o forau i forau, chweched ran Ephah, a thrydedd ran Hin o olew, i gymmyſgu 'r peillied, yn ſwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, *trwy* ddeddfau tragywyddol byth.

15 Fel hyn y darparant yr oen, a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o forau i forau, *yn* boeth-offrwm gwaſtadol.

16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; o's rhŷdd y tywyſog rôdd i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth, eiddo ei feibion fydd hynny, eu perchennogaeth *fydd* hynny wrth etifeddiaeth.

17 Ond pan roddo efe rôdd o'i etifeddiaeth i un o'i weiſion, bydd hefyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn, y rhyddid; yna y dychwel i'r tywyſog; etto ei etifeddiaeth *fydd eiddo* ei feibion, iddynt hwy.

b Pen. 45. 8. 18 Ac b na chymmered y tywyſog o etifeddiaeth y bobl, i'w gorthrymmu hwynt allan o'u perchennogaeth; *eithr* rhodded etifeddiaeth i'w feibion o'i berchennogaeth ei hun; fel na waſgarer fy mhobl, bob un allan o'i berchennogaeth.

19 ¶ Ac efe a'm dûg trwy 'r ddyſodfa *oedd* ar yſtlys y porth, i 'ſtafelloedd cyſſegredig yr offeiriaid, y rhai oedd yn edrych tu a 'r gogledd; ac wele yno le ar y ddau yſtlys, tu a'r gorllewin.

3430. 20 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dyma 'r fan lle y beirw 'r offeiriaid yr aberth dros gamwedd, a'r pêch-aberth, *a* lle y pobant y bwyd-offrwm, ſel na ddygont
[c] Pen. 44. 19. *bwynt* i'r cyntedd neſaf allan, [c] i ſanctei-ddio 'r bobl.
[†] Heb. *gyntedd ynghongl cyntedd, a chyntedd ynghongl cyntedd.* 21 Ac eſe am dûg i'r cyntedd neſaf allan, ac a'm tywyſodd heibio i bedair congl y cyntedd; ac wele † gyntedd ym mhob congl i'r cyntedd.
‡ Neu, *wedi eu gwneuthur â ſimneiau.* 22 Ym mhedair congl y cyntedd *yr ydoedd* cynteddau ‡ cyſylltedig, o ddeugain *cufydd* o hŷd, a dêg ar hugain o lêd: un meſur *oedd* y † conglau ill pedair.
† Neu, *conglog.* 23 Ac *yr ydoedd* adail newydd o amgylch ogylch iddynt ill pedair, a cheginau wedi eu gwneuthur oddi tan y muriau oddi amgylch.
24 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Dyma dŷ 'r cogau, lle y beirw gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

PEN. XLVII.

1 *Gweledigaeth y dyfroedd ſanctaidd,* 6 *a'u rhinwedd.* 13 *Terfynau 'r wlâd,* 22 *a'i rhannu wrth goelbren.*

A Cefe a'm dûg i dracheſn i ddrŵs y tŷ;
[a] Joel 3. 18. Zech. 13. 1. a 14. 8. Dad. 22. 1. ac wele [a] ddwfr yn dyfod allan oddi tan riniog y tŷ, tu a'r dwyrain; o herwydd ŵyneb y tŷ *oedd tu a'r* dwyrain; a'r dyfroedd oedd yn diſgyn oddi tanodd o yſtlys dehau 'r tŷ, o du 'r deau i'r allor.
2 Ac eſe a'm dûg i *ar hŷd* ffordd y porth tu a'r gogledd, ac a wnaeth im' amgylchu 'r ffordd oddi allan, hyd y porth neſaf allan *ar hŷd* y ffordd ſydd yn edrych tu a'r dwyrain: ac wele ddyfroedd yn tarddu ar yr yſtlys dehau.
3 A phan aeth y gŵr, yr hwn oedd â'r llinyn yn ei lâw, allan tu a'r dwyrain, eſe a feſurodd fil o gufyddau, ac a'm tywyſodd
[†] Heb. *dyfroedd. y fferau.* i trwy 'r dyfroedd, † *a'r* dyfroedd hyd y fferau.
4 Ac eſe a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwy 'r dyfroedd, *a'r* dyfroedd hyd y gliniau: ac a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwödd, *a'r* dyfroedd hyd y lwynau:
5 Ac a feſurodd fil *eraill ac* afon *oedd*, yr hon ni allwn fyned trwyddi; canys co-
[†] Heb. *noſo.* daſai 'r dyfroedd yn ddyfroedd † noſiadwy, yn afon ni ellid myned trwyddi.
6 ¶ Ac eſe a ddywedodd wrthyf, A welaiſt ti *hyn*, fâb dŷn? Yna y'm tywyſodd, ac y'm dychwelodd hyd lân yr afon.
[b] Dad. 22. 2. 7 Ac wedi i mi ddychwelyd, wele [b] ar fin yr afon goed lawer jawn o'r tu yma ac o'r tu accw.
8 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Y dyfroedd hyn ſydd yn myned allan tu a bro
‡ Neu, *anialwch.* 'r dwyrain, ac a ddiſgynnant i'r ‡ gwaſtad, ac a ânt i'r môr; *ac* wedi eu myned
Edrych Deut. 3. 17. a 4. 49. Joſ. 3. 16. i'r môr, yr jacheïr y dyfroedd.
[†] Heb. *y dŵwy afon.* 9 A bydd i bob peth byw, yr hwn a ymluſgo pa le bynnag y delo † 'r afonydd, gael byw: ac ſe fydd pyſgod lawer jawn, o herwydd dyfod y dyfroedd hyn yno; canys jacheïr hwynt, a phob dim lle y delo 'r afon fydd byw.
[c] Num. 34. 6. 10 A bydd i'r pyſgodwŷr ſefyll arni, o En-gedi hyd En-eglaim; hwy a fyddant
‡ Neu, *a'r hyn ni jacheïr.* yn danſa rhwydau: eu pyſgod fydd yn ôl eu rhyw, fel pyſgod [c] y môr mawr, yn llawer jawn.
[d] Job 8. 16. 11 Ei lleoedd lleidiog a'i chorſydd ‡ ni jacheïr; i halen y rhoddir hwynt.
Sal. 1. 3. Jer. 17. 8. 12 Ac wrth yr afon y cyfyd ar ei mîn o'r ddeutu, bob pren ymborth, [d] ei ddalen ni ſyrth, a'i ffrwyth ni dderfydd; yn ei miſoedd y dŵg ffrwyth † newydd: o herwydd ei ddyfroedd, hwy a ddaethant allan o'r cyſſegr: am hynny y bydd ei ffrwyth yn ymborth, a'i [e] ddalen ‡ yn feddyginiaeth.
3430. † Neu, *arbennig.* [e] Dad. 22. 2. ‡ Neu, *i yſgogod,* neu, *ddoluriau.*
13 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma 'r terfyn, wrth yr hwn y rhennwch y tîr yn etifeddiaeth i ddeuddeg llwyth Iſrael: [f] Joſeph *a gaiff ddwy* o rannau.
14 Hefyd chwi a'i hetifeddwch ef, bob un cyſtal a'i gilydd; *am* yr hwn y [g] † tyngais ar ei roddi i'ch tadau: a'r tîr hwn a ſyrth i chwi yn etifeddiaeth.
[f] Gen. 48. 5. 1 Cron. 5. 1. Pen. 48. 4, 5. [g] Gen. 15. 7. a 17. 8. a 26. 3. a 28. 13. † Heb. *codais fy llâw.* ‡ Neu, *y ganol-dref.*
15 A dyma derfyn y tîr o du 'r gogledd, o'r môr mawr tu a Hethlon, ffordd yr eir i Zedad:
16 Hamath, Berothah, Sibraim, yr hwn *ſydd* rhwng terfyn Damaſcus a therfyn Hamath; ‡ Haſar-hatticon, yr hwn *ſydd* ar derfyn Hauran.
17 A'r terfyn o'r môr fydd [h] Haſar-Enan, terfyn Damaſcus, a'r gogledd tu a'r gogledd, a therfyn Hamath: a dyma du 'r gogledd.
[h] Pen. 48. 1. † Heb. *oddi rhwng Damaſcus.* ‡ Neu, *Meribah yng Nghades.*
18 Ac yſtlys y dwyrain a feſurwch o Hauran, ac † o Ddamaſcus, ac o Gilead, ac o dir Iſrael *wrth* yr Jorddonen, o'r terfyn hyd for y dwyrain: a dyma du 'r dwyrain.
19 A'r yſtlys deau tu a'r deau, o Damar hyd ddyfroedd ‡ cynnen Cades, † yr afon hyd y môr mawr: a dyma 'r yſtlys deau tu a ‡ Theman.
20 A thu 'r gorllewin *ſydd* y môr mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer ar gyfer Hamath: dyma du 'r gorllewin.
21 Felly y rhennwch y tîr hwn i chwi yn ôl llwythau Iſrael.
22 ¶ Bydd hefyd i chwi ei rannu ef wrth goelbren yn etifeddiaeth i chwi, ac i'r dieithriaid a ymdeithiant yn eich mŷſg, y rhai a genhedla blant yn eich plith: a byddant i chwi fel un wedi ei eni yn y wlâd, ym mŷſg meibion Iſrael; gyd â chwi y cânt etifeddiaeth ym mŷſg llwythau Iſrael.
23 A bydd ym mha lwyth bynnag yr ymdeithio 'r dieithr, yno y rhoddwch ei etifeddiaeth ef, medd yr Arglwydd DDUW.

PEN. XLVIII.

1, 23 *Rhandiroedd y deuddeg llwyth.* 8 *Rhandir y Cyſſegr,* 15 *a'r ddinas, a'i phentrefydd,* 21 *a'r tywyſog.* 30 *Meſurau pyrth y ddinas.*

A Dyma enwau 'r llwythau. [a] O gwrr y gogledd, ar duedd ffordd Hethlon, ffordd yr eir i Hamath, Haſar-Enan, terfyn Damaſcus, tu a'r gogledd i duedd Hamath, (canys *y rhai hyn* oedd ei derfynau dwyrain *a* gorllewin;) † rhan i Ddan.
[a] Per. 47. 15, &c. † Heb. *un rhan.* Felly, Ad. 2, 3, &c.
2 Ac ar derfyn Dan, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, rhan i Aſer.
3 Ac ar derfyn Aſer, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Napthali ran.
4 Ac ar derfyn Napthali, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Fanaſſeh ran.
5 Ac ar derfyn Manaſſeh, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Ephraim ran.
6 Ac ar derfyn Ephraim, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Reuben ran.
7 Ac ar derfyn Reuben, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, i Juda ran.
8 ¶ Ac ar derfyn Juda, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, y bydd [b] yr offrwm a offrymmoch, yn bûm mil ar hugain *o gorſennau o* lêd, ac *o* hŷd fel un o'r rhannau, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin; a'r cyſſegr ſydd yn ei ganol.
[b] Pen. 45. 1.

9 Yr

3430. 9 Yr offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD *fydd* bùm mîl ar hugain o hŷd, a dengmil o lêd.

10 Ac eiddo 'r rhai hyn fydd yr offrwm cyſſegredig, *ſef* eiddo 'r offeiriaid *fydd* pùm mîl ar hugain tu a'r gogledd *o hŷd*, a dengmil tu a'r gorllewin o lêd; ſelly dengmil tu a'r dwyrain o lêd; a phùm mîl ar hugain tu a'r dehau o hŷd: a chyſſegr yr ARGLWYDD fydd yn ei ganol.

c Pen. 44. 15. † Neu, *yr* rhan *gyſſegredig* fydd *i'r offeiriaid o feibion Sadoc.* ‡ Neu, *fy ordinbâd.*

11 c † I'r offeiriaid cyſſegredig o feibion Sadoc *y bydd*, y rhai a gadwaſant ‡ fy nghadwraeth, y rhai ni chyfeiliornaſant pan gyfeiliornodd plant Iſrael, megis y cyfeiliornodd y Lefiaid.

12 A bydd eiddynt yr hyn a offrymmir o offrwm y tîr, yn ſanctteidd-beth cyſſegredig wrth derfyn y Lefiaid.

13 A'r Lefiaid *a gânt* ar gyfer terfyn yr offeiriaid, bùm mîl ar hugain o hŷd, a dengmil o lêd: pob hŷd *fydd* bùm mîl ar hugain, a'r llêd yn ddengmil.

14 Hefyd ni werthant *ddim* o hono, ac ni chyfnewidiant, ac ni throſglwyddant flaen-ffrwyth y tîr; o herwydd cyſſegredig *yw* i'r ARGLWYDD.

15 A'r pùm mîl gweddill o'r llêd, ar gyfer y pùm mîl ar hugain, fydd digyſſegredig, yn drigfa ac yn faes pentrefol i'r ddinas, a'r ddinas fydd yn ei ganol.

16 A dyma ei feſurau ef; Yſtlys y gogledd *fydd* bùm cant a phedair mîl, ac yſtlys y deau yn bùm cant a phedair mîl, ſelly o du 'r dwyrain yn bùm cant a phedair mîl, a thu a'r gorllewin yn bùm cant a phedair mîl.

17 A maes pentrefol y ddinas fydd hefyd tu a'r gogledd, yn ddeucant a deg a deugain, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a'r dehau, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a'r dwyrain, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a'r gorllewin.

18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig, *fydd* yn ddengmil tu a'r dwyrain, ac yn ddengmil tu a'r gorllewin: ac ar gyfer offrwm y rhan gyſſegredig y bydd; a'i gnŵd fydd yn ymborth i weinidogion y ddinas.

19 A gweinidogion y ddinas a'i gwaſanaethant o holl lwythau Iſrael.

20 Yr holl offrwm *fydd* bùm mîl ar hugain, wrth bùm mîl ar hugain: yn bedeirongl yr offrymmwch yr offrwm cyſſegredig, gyd â pherchennogaeth y ddinas.

21 A'r hyn a adewir *fydd* i'r tywyſog, o ddeutu 'r offrwm cyſſegredig, ac o berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y pùm mîl ar hugain, o'r offrwm tu a therfyn y dwyrain, a thu a'r gorllewin, ar gyfer y pùm mîl ar hugain, tu a therfyn y gorllewin, gyferbyn a rhannau 'r tywyſog: a'r offrwm cyſſegredig fydd, a chyſſegria 'r tŷ *fydd* ynghanol hynny. 3430.

22 Felly o berchennogaeth y Lefiaid, ac o berchennogaeth y ddinas, ynghanol yr hyn fydd i'r tywyſog rhwng terfyn Juda a therfyn Benjamin, eiddo 'r tywyſog fydd.

23 Ac *am* y rhan arall o'r llwythau o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *y bydd* † rhan i Benjamin. † Heb. *un* rhan.

24 Ac ar derfyn Benjamin, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *y bydd* ‡ rhan i Simeon. ‡ Heb. *un* rhan.

25 Ac ar derfyn Simeon, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *rhan* i Iſſacar.

26 Ac ar derfyn Iſſacar, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *rhan* i Zabulon.

27 Ac ar derfyn Zabulon, o du 'r dwyrain hyd du 'r gorllewin, *rhan* i Gad.

28 Ac ar derfyn Gad, ar y tu deau tu a 'r dehau, y terfyn fydd o d Damar *hyd* ddyfroedd † cynnen Cades, *a* hyd yr afon tu a'r môr mawr. d Pen. 47. 19. † Neu, *Meribah.*

29 Dyma 'r tîr a rennwch wrth goelbren yn etifeddiaeth i lwythau Iſrael, a dyma eu rhannau hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

30 ¶ Dyma hefyd fynediad allan y ddinas, o du 'r gogledd pùm cant a phedair mîl o feſurau.

31 A e phyrth y ddinas *fydd* ar enwau llwythau Iſrael, tri phorth tu a'r gogledd; porth Reuben yn un, porth Juda yn un, porth Lefi yn un. e Dad. 21. 12, &c.

32 Ac ar du 'r dwyrain pùm cant a phedair mîl: a thri phorth; ſef porth Joſeph yn un, porth Benjamin yn un, porth Dan yn un.

33 A thu a'r deau pùm cant, a phedair mîl o feſurau: a thri phorth; porth Simeon yn un, a phorth Iſſacar yn un, a phorth Zabulon yn un. f Jer. 33. 16.

34 Tu a'r gorllewin *y bydd* pùm cant a phedair mîl, *a*'u tri phorth; porth Gad yn un, porth Aſer yn un, *a* phorth Naphtali yn un. ‡ *Jehofah Sammah.* Edrych Eſcod. 17. 15.

35 Deunaw mîl o feſurau *oedd* hi o amgylch: f ac enw 'r ddinas o'r dŷdd hwnnw *allan fydd*, ‡ Yr ARGLWYDD *fydd* yno. Barn. 6. 24.

¶ Llyfr DANIEL.

PEN. I.

Awſt, 19. P. 1 *Caethiwed Jehoiacim.* 3 *Aſpenaz yn cymmeryd Daniel, Hananiah, Miſaël, ac Azariah, i'w dyſgu yngwybodaeth y Caldeaid:* 8 *A brwythau yn gwrthod rhan o fwyd y brenhin, ac wrth fwytta ffa ac yſed dwfr yn myned yn dda arnynt.* 17 *Eu godidog ddoethineb hwy.*

3397. a 2 Bren. 24. 1. 2 Cron. 36. 6.

YN y drydedd flwyddyn o deyrnaſiad Jehoiacim brenhin Juda, a y daeth Nabuchodonoſor brenhin Babilon i Jeruſalem, ac a warchaeodd arni.

3398. 3399. 2 A'r Arglwydd a roddes i'w lâw ef Jehoiacim brenhin Juda, a rhan o leſtri tŷ Dduw; yntau a'u dûg hwynt i wlâd Sinar, i dŷ ei dduw ef; ac i dryſordy ei dduw y dûg efe 'r lleſtri.

3 A dywedodd y brenhin wrth Aſpenaz ei ben-'ſtafellydd, am ddwyn o feibion Iſrael, ac o'r hâd brenhinol, ac o'r tywyſogion, 3398.

4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, a deallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gŵybodaeth, ac yn deall cyfarwyddyd, a'r rhai *y byddai* grym ynddynt, i ſefyll yn llŷs y brenhin, b i'w dyſgu *ar* lyfr, ac *yn* jaith y Caldeaid. b Act. 7. 21.

5 A'r brenhin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenhin, † ac o'r gwîn a yfai efe; felly i'w maethu hwynt dair blynedd, fel c y ſafent yn ôl hynny ger bron y brenhin. † Heb. *ac o win ei ddiod ef.* c Ad. 19.

6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion Juda, Daniel, Hananiah, Miſaël, ac Azariah.

3398. 7 [d] A'r pen-ſtafellydd a oſododd arnynt enwau: canys ar Ddaniel y goſododd eſe [e] Belteſaſſar; ac ar Hananïah, Sadrach; ac ar Fiſaël, Meſach; ac ar Hananïah, Abednego.

[d] Pen. 5. 12.
[e] Pen. 4. 8.
[f] Hoſ. 9. 3.

8 A Daniel a roddes ei frŷd [f] nad ymhalogai eſe trwy ran *o* fwyd y brenhin, na thrwy 'r gwîn a yſai eſe: am hynny eſe a ddymunodd ar y pen-ſtafellydd, na byddai raid iddo ymhalogi.

[g] Edrych Gen. 39. 21. Sal. 106. 46. Diar. 16. 7.

9 [g] Duw a roddes Daniel mewn ffafr a thriondeb gyd â'r pen-ſtafellydd.

10 A'r pen-ſtafellydd a ddywedodd wrth Ddaniel, Oſni yr ydwyf fi fy arglwydd y brenhin, yr hwn a oſododd eich bwyd chwi, a'ch diod chwi: o herwydd, pa ham y gwelai eſe eich wynebau yn † gulach nâ'r bechgyn *ſydd* ‡ fel chwithau? felly y parech fy mhen yn ddyledus i'r brenhin.

† Neu, *waeth*. Heb. *driſtach*. ‡ Neu, *o'ch dull neu, o'ch amſer chwi*.

11 Yna y dywedodd Daniel wrth † Felſar, yr hwn a oſodaſai 'r pen-ſtafellydd ar Ddaniel, Hananïah, Miſaël, ac Azarïah;

† Neu, *goruchwiliwr*.

12 Prawf attolwg dy weiſion ddeg diwrnod, a rhoddant i ni ‡ ffa † i'w bwytta, a dwfr i'w yfed.

‡ Heb. *o ffa*. † Heb. *a ni a fwyttawn*.

13 Yna edrycher ger dy fron di ein gwêdd ni, a gwêdd y bechgyn ſydd yn bwytta rhan o fwyd y brenhin; Ac ſel y gwelych, gwnâ â'th weiſion.

14 Ac eſe a wrandawödd arnynt yn y peth hyn, ac a'u profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

15 Ac ym mhen y deng niwrnod y gwelid eu gwêdd hwynt yn deccach, ac yn dewach o gnawd, nâ'r holl fechgyn oedd yn bwytta rhan o fwyd y brenhin.

16 Felly Melſar a gymmerodd ymaith ran eu bwyd hwynt, a'r gwîn a yfent; ac a roddes iddynt ffa.

[h] Act. 7. 22.
[i] Num. 12. 6. 2 Cron. 26. 5. Pen. 10. 1.

17 A'r bechgyn hynny ill pedwar, Duw a roddes iddynt [h] ŵybodaeth, a deall ym mhob dŷſg a doethineb: a Daniel [i] a hyfforddiodd eſe ym mhob gweledigaeth a breuddwydion.

18 Ac ym mhen y dyddiau y dywedaſai 'r brenhin am eu dwyn hwynt i mewn; yna y pen-ſtafellydd a'u dûg hwynt ger bron Nabuchodonoſor.

3401. ‡ Neu, *oedd ddeallus*. [k] Gen. 41. 46. † Heb. *ddoethineb deall*. [l] Pen. 6. 28. a 10. 1.

19 A'r brenhin a chwedleuodd â hwynt; ac ni chafwyd o honynt oll *un* fel Daniel, Hananïah, Miſaël, ac Azarïah: am hynny [k] y ſaſaſant hwy ger bron y brenhin.

20 Ac *ym* mhob rhyw † ddoethineb *a* deall a'r a ofynnai 'r brenhin iddynt, eſe a'u cafodd hwynt yn ddeg gwell nâ 'r holl ddewiniaid *a*'r aſtronomyddion *oedd* o fewn ei holl frenhiniaeth ef.

21 A bu Daniel hyd y flwyddyn gyntaf i'r brenhin [l] Cyrus.

3468.

PEN. II.

Awſt, 20. B. 1 *Nabuchodonoſor yn anghofio ei freuddwyd, a thrwy addewidion a bygythion yn ceiſio gan y Caldeaid ei ddangos iddo.* 10 *Hwythau yn cydnabod na's gallent, ac yn cael barn marwolaeth.* 14 *Daniel, wedi cael peth yſbaid, yn cael allan y breuddwyd*; 19 *Yn bendithio Duw*; 24 *Yn attal y farn, ac yn dyſod ger bron y brenhin.* 31 *Y breuddwyd*, 36 *a'i ddeongliad*; 46 *A chyfodiad Daniel.*

3401. AC yn yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, y breuddwydiodd Nabuchodonoſor freuddwydion, a thrallodwyd ei yſbryd ef, a'i gŵſg a dorrodd oddi wrtho.

2 A'r brenhin a archodd alw am y dewiniaid, ac am yr aſtronomyddion, ac am yr hudolion, ac am y Caldeaid, i fynegi i'r brenhin ei freuddwydion. A hwy a ddaethant, ac a ſaſaſant ger bron y brenhin. 3401.

3 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Breuddwydiais freuddwyd, a thrallodwyd fy yſbryd am ŵybod y breuddwyd,

4 Yna y Caldeaid a leſarafant wrth y brenhin yn Syriäeg; [a] O frenhin, bydd fyw yn dragywydd; adrodd dy freuddwyd i'th weiſion, a mynegwn y deongliad.

[a] 1 Bren. 1. 31. Pen. 3. 9. 6. 6, 21.

5 Attebodd y brenhin a dywedodd wrth y Caldeaid, Aeth y peth oddi wrthyf: oni fynegwch y breuddwyd im', a'i ddeongliad, [b] gwneir chwi yn ddrylliau, a'ch [c] tai a oſodir yn dommen.

[b] Pen. 3. 29.
[c] Ezra 6. 11.

6 Ond o's y breuddwyd a'i ddeongliad a ddangoſwch, cewch roddion, a gwobrau, ac anrhydedd mawr o'm blaen i: am hynny dangoſwch y breuddwyd a'i ddeongliad.

7 Attebaſant eilwaith a dywedaſant, Dyweded y brenhin y breuddwyd i'w weiſion, ac ni a ddangoſwn ei ddeongliad ef.

8 Attebodd y brenhin a dywedodd, Mi a wn yn hyſbys mai † oedi 'r amſer yr ydych chwi; canys gwelwch fyned y peth oddi wrthyf.

† Cald. *prynu*.

9 Ond oni wnêwch im' ŵybod y breuddwyd, [d] un gyfraith *ſydd* i chwi; canys gair celŵyddog a llygredig a ddarparaſoch ei ddywedyd o'm blaen, nes newid yr amſer: am hynny dywedwch im' y breuddwyd, a mi a gâf ŵybod y medrwch ddangos i mi ei ddeongliad ef.

[d] Eph. 4. 11.

10 Y Caldeaid a attebaſant o flaen y brenhin, ac a ddywedaſant, Nid oes dŷn ar y ddaear a ddichon ddangos yr hyn y mae 'r brenhin yn ei ofyn: ac ni cheiſiodd un brenhin, na phennaeth, na llywydd y fath beth a hwn gan un dewin, nac aſtronomydd, na Chaldead.

11 Canys dieithr *yw* 'r peth a gais y brenhin, ac nid oes *neb* arall a fedr ei ddangos o flaen y brenhin, ond y duwiau, y rhai nid yw eu trigfa gyd â chnawd.

12 O achos hyn y digiodd y brenhin ac y creulonodd yn ddirfawr, ac a orchymynnodd ddifetha holl ddoethion Babilon.

13 Yna 'r aeth y gyfraith allan am lâdd y doethion; ceiſiaſant hefyd Ddaniel a'i gyfeillion i'w lâdd.

14 Yna ‡ yr attebodd Daniel trwy gyngor a doethineb i Arioch † pen-diſtain y brenhin, yr hwn a aethai allan i lâdd doethion Babilon.

‡ Cald. *y trâdd*. † Neu, *tywyſog y ſilwriaeth* Cald. *penlleiddiad*.

15 Eſe a leſarodd, ac a ddywedodd wrth Arioch diſtain y brenhin, Pa ham *y mae* 'r gyfraith yn myned ar *y fath* frŷs oddi wrth y brenhin? Yna Arioch a fynegodd y peth i Ddaniel.

Gen. 37. 36.

16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac a ymbiliodd â'r brenhin am roddi iddo amſer, ac y dangoſai eſe 'r deongliad i'r brenhin.

17 Yna 'r aeth Daniel i'w dŷ, ac a fynegodd y peth i'w gyfeillion Hananïah, Miſaël, ac Azarïah:

18 Fel y ceiſient drugareddau ‡ gan Dduw y neſoedd, yn achos y dirgelwch hyn, fel na ddifethid Daniel a'i gyfeillion, gyd â'r rhan arall o ddoethion Babilon.

‡ Cald. *o flaen Duw*, neu, *oddi ger bron Duw*.

19 Yna y dadguddiwyd *y* dirgelwch i Ddaniel mewn gweledigaeth nôs. Yna Daniel a ſendithiodd Dduw 'r neſoedd.

20 Attebodd Daniel, a dywedodd; [e] Bendigedig fyddo enw Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: canys doethineb nerth ydynt eiddo ef;

[e] Sal. 113. 2. a 115. 18.

21 Ac

3401. 21 Ac efe ſydd yn newid amſerau, a thymhorau: [r] efe ſydd yn ſymmud brenhinoedd, ac yn goſod brenhinoedd: efe ſydd yn rhoddi doethineb i'r doethion, a gwybodaeth i'r rhai a fedrant ddeall.

[r] Job 12, 18.

[s] Job 12, 22. 22 [s] Efe ſydd yn dadguddio y *pethau* dyfnion a chuddiedig: efe a wyr beth *ſydd* yn y tywyllwch, a chyd ag ef y mae 'r goleuni 'n trigo.

23 Tydi Dduw fy nhadau yr ydwyf fi yn diolch iddo, ac yn ei foliannu, o herwydd rhoddi o honot ddoethineb a nerth i mi; a pheri i mi wybod yn awr yr hyn a geiſiaſom gennyt: canys gwnaethoſt i ni wybod [†] yr hyn a ofynnodd y brenhin.

† Cald. *ymadrodd*, neu, *fatter y brenhin.*

24 O herwydd hyn yr aeth Daniel at Arioch, yr hwn a oſodaſai 'r brenhin i ddifetha doethion Babilon: efe a aeth, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; Na ddifetha ddoethion Babilon; dwg fi o flaen y brenhin a mi a ddangoſaf i'r brenhin y deongliad.

25 Yna y dûg Arioch Ddaniel o flaen y brenhin ar frys, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; [‡] Cefais wr o blant caethiwed Juda, yr hwn a fynega i'r brenhin y deongliad.

‡ Cald. *gael o honof ŵr.*

26 Attebodd y brenhin, a dywedodd wrth Ddaniel, (yr hwn *yr oedd* ei enw Beltefaſſar) A elli di fynegi i mi y breuddwyd a welais, a'i ddeongliad?

27 Attebodd Daniel o flaen y brenhin, a dywedodd, Ni all doethion, aſtronomyddion, dewiniaid, *na* brudwyr ddangos i'r brenhin y dirgelwch y mae 'r brenhin yn ei ofyn.

28 Ond y mae Duw yn y nefoedd yn dadguddio dirgeledigaethau, ac a fynegodd i'r brenhin Nabuchodonoſor beth a fydd yn y dyddiau diweddaf. Dy freuddwyd a gweledigaethau dy ben yn dy wely *ydoedd* hyn yma.

29 Ti frenhin, dy feddyliau a godaſant *yn dy ben* ar dy wely, beth *oedd* i ddyfod ar ôl hyn: a'r hwn ſydd yn dadguddio dirgeledigaethau a fynegodd i ti beth a fydd.

[a] Felly Gen. 41. 16. Act. 3. 12.

30 [a] Minnau hefyd, nid o herwydd y doethineb ſydd ynof fi, yn fwy na neb byw, y dadguddiwyd i'm' y dirgelwch hwn: ond o'u hachos *hwynt* y rhai a fynegant y deongliad i'r brenhin, ac fel y gwybyddit feddyliau dy galon.

31 ¶ Ti frenhin oeddit yn gweled, ac wele ryw ddelw fawr. Y ddelw fawr hon, *yr oedd* ei diſgleirdeb yn rhagorol, oedd yn ſefyll gyferbyn a thi; a'r olwg arni *ydoedd* ofnadwy.

[t] Pen. 7. 3.

32 [t] Pen y ddelw hon *ydoedd* o aur da, ei dwyfron a'i breichiau o arian, ei bol a'i [†] morddwydydd o bres.

† Neu, *byſtlyſau.*

33 Ei choeſau o haiarn, ei thraed *oedd beth* o honynt o haiarn, a *pheth* o honynt o bridd.

‡ Neu, *nid oedd mewn dwylaw*; Fel Ad. 45.

34 Edrych yr oeddit hyd oni thorrwyd allan garreg, [‡] nid trwy waith dwylaw, a hi a darawodd y ddelw ar ei thraed o haiarn a phridd, ac a'u maluriodd hwynt.

[b] Hoſ. 13. 3. [i] Ezra 7. 12. Jer. 27. 6, 7. Ezec. 26. 7. Hoſ. 8. 10.

35 Yna 'r haiarn, y pridd, y pres, yr arian, a'r aur, a gŷd-faluriaſant, ac oeddynt [k] fel mân us yn *dyfod* o'r lloriau-dyrnu hâf; a'r gwynt a'u dûg hwynt ymaith, ac ni chaed lle iddynt; a'r garreg, yr hon a darawodd y ddelw, a aeth yn fynydd mawr, ac a lanwodd yr holl ddaear.

36 Dyma 'r breuddwyd: dywedwn hefyd ei ddeongliad o flaen y brenhin.

37 [l] Ti frenhin *wyt* frenhin brenhinoedd; canys Duw y nefoedd a roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a nerth, a gogoniant; 3401.

38 A pha le bynnag y preſwylia plant dynion, efe a roddes dan dy law fwyſtfilod y maes, ac ehediaid y nefoedd, ac a'th oſododd di yn arglwydd arnynt oll. Ti *yw* y pen aur hwnnw.

39 Ac ar dy ôl di y cyfyd brenhiniaeth arall îs nâ thi, a thrydedd frenhiniaeth arall o bres, yr hon a lywodraetha ar yr holl ddaear.

40 Bydd hefyd y bedwaredd frenhiniaeth yn gref fel haiarn: canys yr haiarn a ddryllia, ac a ddofa bob peth; ac fel haiarn yr hwn a ddryllia bob peth, y maluria ac y dryllia hi.

41 A lle y gwelaiſt y traed a'r byſedd, peth o honynt o bridd crochenydd, a *pheth* o honynt o haiarn, brenhiniaeth rannedig fydd; a bydd ynddi *beth* o gryfder haiarn, o herwydd gweled o honot haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd.

42 Ac *fel yr ydoedd* byſedd y traed, peth o haiarn, a pheth o bridd; *felly* y bydd y frenhiniaeth, o ran yn gref, ac o ran yn frau.

43 A lle y gwelaiſt haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd, ymgymmyſgant â hâd dyn; ond ni lynant y naill wrth y llall, megis nad ymgymmyſga haiarn â phridd.

44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd hyn, y cyfyd Duw y nefoedd [m] frenhiniaeth yr hon ni ddiſtrywir byth, a'r frenhiniaeth ni adewir i bobl eraill; *ond* hi a faluria, ac a dreulia 'r holl frenhiniaethau hyn, a hi a ſaif yn dragywydd:

[m] Pen. 4. 3, 34. a 6. 26. a 7. 14. 27. Mic. 4. 7.

45 Lle y gwelaiſt dorri [n] carreg o'r mynydd, yr hon ni *thorrwyd* â llaw, a malurio o honi yr haiarn, y pres, y pridd, yr arian, a'r aur; hyſbyſodd y Duw mawr i'r brenhin beth a fydd wedi hyn: felly y breuddwyd *ydd* wir a'i ddeongliad yn ffyddlon.

Luc 1. 33. Joan 12. 44. [n] Eſay 28. 16.

46 ¶ Yna y ſyrthiodd Nabuchodonoſor y brenhin ar ei wyneb, ac [o] a addolodd Ddaniel; gorchymynnodd hefyd am offrymmu iddo offrwm ac arogl-darth.

[o] Edrych Act. 10. 25. a 14. 11, 13. a 28. 6.

47 Attebodd y brenhin a dywedodd wrth Ddaniel, Mewn gwirionedd *y gwn* mai eich Duw chwi *yw* Duw y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a dadguddiydd dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddadguddio 'r dirgelwch hyn.

48 Yna 'r brenhin a fawrygodd Ddaniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer; ac efe a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaith Babilon, ac [p] yn ben i'r ſwyddogion ar holl ddoethion Babilon.

[p] Pen. 4. 9.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenhin, ac yntau a oſododd Sadrach, Meſach, ac Abednego ar lywodraeth talaith Babilon: ond Daniel *a eiſteddodd* ym mhorth y brenhin.

PEN. III.

1 *Nabuchodonoſor yn cyſegru delw fawr yn Dura.* 8 *Achwyn ar Sadrach, Meſach, ac Abednego, am nad addolent y ddelw;* 13 *A chwedi eu hygwth, yn gwneuthur cyffes ddaionus.* 19 *Duw yn eu gwared hwy allan o'r ffwrn dân.* 26 *Nabuchodonoſor wrth weled y rhyfeddod yn benditho Duw.*

Awſt. 20. P. Sul 19 ar ôl y Drindod, B.

NAbuchodonoſor y brenhin a wnaeth ddelw aur, ei huchder *oedd* yn dri ugain cufydd, ei llêd yn chwê chufydd; *ac* efe a'i goſododd hi i fynu yngwaſtadedd Dura, o fewn talaith Babilon. 3424.

2 Yna Nabuchodonoſor y brenhin a anfonodd i gaſglu ynghŷd y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, y rhaglawiaid, y tryſorwŷr, y cyſreithwŷr, y trethwŷr, a holl lywodraethwŷr y taleithiau, i ddyfod wrth gyſtegru 'r ddelw a gyfodaſai Nabuchodonoſor.

3 Yna y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, rhaglawiaid, y tryſorwŷr, y cyſreithwŷr, y trethwŷr, a holl lywodraethwŷr y taleithiau, a ymgaſglaſant ynghŷd wrth gyſtegru 'r ddelw a gyfodaſai Nabuchodonoſor y brenhin. A hwy a ſafaſant o flaen y ddelw a gyfodaſai Nabuchodonoſor.

‡ Cald. *â nerth.* † Cald. y maent *yn dywedyd.* ‡ Neu, *y canu.*

4 A chyhoeddwr a lefodd ‡ yn gröch, Wrthych chwi, bobloedd, genhedloedd, a ieithoedd, † y dywedir,

5 Pan glywoch ſŵn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, ‡ y ſaltring, y ſymphon, a phob rhyw gerdd, y ſyrthiwch, ac yr addolwch y ddelw aur a gyfododd Nabuchodonoſor y brenhin:

6 A'r hwn ni ſyrthio ac ni addolo, yr awr honno a fwrir i ganol ffwrn o dân poeth.

7 Am hynny 'r amſer hwnnw pan glywodd yr holl bobloedd ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a phob rhyw gerdd, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll a ſyrthiaſant, *ac* a addolaſant y ddelw aur a gyfodaſai Nabuchodonoſor y brenhin.

8 O ran hynny yr amſer hwnnw y daeth gŵŷr o Galdea, ac a gyhuddaſant yr Juddewon.

9 Adroddaſant a dywedaſant wrth Nabuchodonoſor y brenhin, [a] Bydd fyw, frenhin, yn dragywydd.

[a] Pen. 2, 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.

10 Ti, frenhin, a oſodaiſt orchymmyn ar i bwy bynnag a glywai ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, ſyrthio, ac ymgrymmu i'r ddelw aur:

11 A phwy bynnag ni ſyrthiai, ac *nid* ymgrymmai, y teflid ef i ganol ffwrn o dân poeth.

12 Y mae gŵŷr o Juddewon a oſodaiſt ti ar oruchwiliaeth talaith Babilon, Sadrach, Meſach, ac Abednego; y gŵŷr hyn, O frenhin, ni † wnaethant gyſrif o honot ti; dy dduwiau nid addolant, ac nid ymgrymmant i'r ddelw aur a gyfodaiſt.

† Cald. *oſodaſant yri arnat ti.*

13 Yna Nabuchodonoſor mewn llidiowgrwydd a digter a ddywedodd am gyrchu Sadrach, Meſach, ac Abednego. Yna y dycpwyd y gŵŷr hyn o flaen y brenhin.

14 Adroddodd Nabuchodonoſor a dywedodd wrthynt, ‡ Ai gwîr *byn*, Sadrach, Meſach, ac Abednego? oni addolwch chwi ſy nuwiau i, ac oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a gyfodais i?

‡ Neu, *ai o'r gwaith goddef* y mae *byn?* fel Ecſod. 21, 13.

15 Yr awr hon wele, o's byddwch chwi barod pan glywoch ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, i ſyrthio, ac i ymgrymmu i'r ddelw a wneuthum, *da:* ac onid ymgrymmwch, yr awr honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o dân poeth; a pha Dduw *yw* efe a'ch gwared chwi o'm dwylaw i?

16 Sadrach, Meſach, ac Abednego a attebaſant, ac a ddywedaſant wrth y brenhin; Nabuchodonoſor, [b] nid *ydym* ni yn gofalu am atteb it' yn y peth hyn.

[b] Mat. 10. 19.

17 Wele, y mae ein Duw ni, yr hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth; ac efe a'*n* gwared *ni* o'th law di, O frenhin.

18 Ac onid ê, bydded hyſbys it', frenhin, na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyfodaiſt.

19 Yna y llanwyd Nabuchodonoſor o lidiowgrwydd, a gwêdd ei wyneb ef a newidiedd yn erbyn Sadrach, Meſach, ac Abednego; *am hynny* y llefarodd ac y dywedodd am dwymno 'r ffwrn ſeithwaith mwy nag y byddid arfer o'i thwymno hi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr cryfion † nerthol, y rhai *oedd* yn ei lu ef, am rwymo Sadrach, Meſach, ac Abednego, i'*w* bwrw i'r ffwrn o dân poeth.

† Cald. *o nerth.*

21 Yna y rhwymwyd y gŵŷr hynny, yn eu ‡ peiſiau, eu llodrau, a'u cwccyllau, a'u dillad *eraill*, ac a'u bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth.

‡ Neu, *mentyll.*

22 Gan hynny o achos *bod* † gorchymmyn y brenhin yn gaeth, a'r ffwrn yn boeth rhagorol, ‡ ffiam y tan a laddodd y gŵŷr hynny a fwriaſant i ſynu Sadrach, Meſach, ac Abednego.

† Cald. *gair.* ‡ Neu, *gwreichion.*

23 A'r tri wŷr hyn, Sadrach, Meſach, ac Abednego, a ſyrthiaſant ynghanol y ffwrn o dân poeth yn rhwym.

24 Yna y ſynnodd ar Nabuchodonoſor y brenhin, ac y cyfododd ar frŷs, attebodd *befyd* a dywedodd wrth ei † gynghoriaid, Onid tri wŷr a fwriaſom ni i ganol y tân yn rhwym? Hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrth y brenhin, Gwîr, O frenhin.

† Neu, *lywodraethwŷr.*

25 Attebodd a dywedodd yntau, Wele fi yn gweled pedwar gŵŷr rhyddion yn rhodio ynghanol y tân, ac nid oes niwaid arnynt; a dull y pedwerydd ſydd debyg i fâb Duw.

26 Yna y neſaodd Nabuchodonoſor at ‡ enau 'r ffwrn o dân poeth, *ac* a lefarodd, ac a ddywedodd, O Sadrach, Meſach, ac Abednego, gwaſanaethwŷr y Duw goruchaf, deuwch allan, a deuwch *yma.* Yna Sadrach, Meſach, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân.

† Cald. *ddrŵs.*

27 A'r tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenhin, a ymgaſglaſant ynghŷd, ac a welſant y gŵŷr hyn, y rhai ni finiaſai 'r tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiaſai flewyn o'u pen, ni newidiaſai eu peiſiau chwaith, ac nid aethai ſawr y tân arnynt.

28 Attebodd Nabuchodonoſor, a dywedodd, Bendigedig *yw* Duw Sadrach, Meſach, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei Angel, ac a waredodd ei weiſion a ymddiriedaſant ynddo, ac a † dorraſant orchymmyn y brenhin, ac a roddaſant eu cyrph, rhag gwaſanaethu nac ymgrymmu o honynt i un Duw, ond i'w Duw eu hun.

† Cald. *newidiaſant air.*

29 Am hynny y goſodir gorchymmyn gennyf fi, Pob pobl, cenedl, a iaith, yr hon a ddywedo ‡ ddim ar ſai yn erbyn Duw Sadrach, Meſach, ac Abednego, [c] a wneir yn ddrylliau, a'u tai a wneir yn dommen: o herwydd nad oes Duw arall a ddichon wared ſel hyn.

‡ Cald. *amryſuſedd.* [c] Pen. 2, 5.

30 Yna y † mawrhaodd y brenhin Sadrach, Meſach, ac Abednego, o fewn talaith Babilon.

† Cald. *Hwyddodd.*

PEN. IV.

1 *Nabuchodonoſor yn cyſaddef brenhiniaeth Dduw,* 4 *yn adrodd ei freuddwydion, a'r dewiniaid heb ſedru mo'u deongl.* 8 *Daniel yn gwrando 'r breuddwyd,* 19 *ac yn ei ddeongl.*

Awſt. 21. B.

ddeongl, 28 *Hiſtori o'r hyn a ddigwyddodd.*

NAbuchodonoſor frenhin at yr holl bobloedd, cenhedloedd, a jeithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaear; Aml fyddo heddwch i chwi.

2 † Mi a welais yn dda ſynegi 'r arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y goruchaf Dduw â mi.

3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn *yw* ei ryfeddodau! [a] ei deyrnas ef *ydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *ydd* o genhedlaeth i genhedlaeth.

4 ¶ Myfi Nabuchodonoſor oeddwn eſmwyth arnaf yn fy nhŷ, ac yn hoyw yn fy llŷs.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd, meddyliau hefyd yn fy ngwely a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynaſant.

6 Am hynny y goſodwyd gorchymmyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, fel yr hyſbyſent i mi ddeongliad y breuddwyd.

7 Yna y dewiniaid, yr aſtronymyddion, y Caldeaid, a'r brudwŷr, a ddaethant: a mi a ddywedais y breuddwyd o'u blaen hwynt, ond ei ddeongliad nid hyſbyſaſant i mi.

8 Ond o'r diwedd daeth Daniel o'm blaen i, (b yr hwn *yw* ei enw Belteſaſſar, yn ôl enw fy Nuw i, yr hwn hefyd *y mae* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynddo) a'm breuddwyd a dreuthais o'i flaen ef, *gan ddywedyd,*

9 Belteſaſſar [c] pennaeth y dewiniaid, o herwydd im' wybod *fod* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynot ti, ac nad oes un dirgelwch yn anhawdd i ti, dywed weledigaethau fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i ddeongliad.

10 A *dyma* weledigaethau fy mhen ar fy ngwely; Edrych yr oeddwn, ac wele [d] bren ynghanol y ddaear, a'i uchder yn fawr.

11 ‡ Mawr oedd y pren a chadarn, a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nefoedd, *yr ydoedd* hefyd i'w weled hyd yn eithaf yr holl ddaear.

12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth arno i bob *peth:* [e] dano yr ymgyſgodai bwyſtfilod y maes, ac adar y nefoedd a drigent yn ei ganghennau ef, a phob cnawd a fwyttäei o hono

13 Edrych yr oeddwn yngweledigaethau fy mhen ar fy ngwely, ac wele wiliedydd, a [f] Sanct yn diſgyn o'r nefoedd,

14 Yn llefain † yn grôch, ac yn dywedyd fel hyn, Torrwch y pren, ac yſgythrwch ei wrŷſg ef, eſgydwch ei ddail ef, a gwaſgerwch ei ffrwyth: cilied y bwyſtfil oddi tano, a'r adar o'i ganghennau.

15 Er hynny gadêwch foncyff ei wrâidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phrês, ym mhlith gwêllt y maes; gwlycher ef hefyd â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei rân gyd â'r bwyſtfilod yngwêllt y ddaear.

16 Newidier ei gâlon ef o *fod yn gâlon* dŷn, a rhodder iddo gâlon bwyſtfil: a chyfnewidier faith amſer arno.

17 O ordinhâd y gwiliedyddion *y mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth ymadrodd y rhai ſanctaidd: fel y gwypo y rhai byw mai y Goruchaf a lywodraetha ym mrenhiniaeth dynion, ac a'i rhydd i'r neb y mynno eſe, ac a eſyd arni 'r gwaelaf o ddynion. 3434.

18 Dyma 'r breuddwyd a welais i Nabuchodonoſor y brenhin. Tithau, Belteſaſſar, dywed ei ddeongliad ef, o herwydd na's gall holl ddoethion ſy nheyrnas hyſbyſu y deongliad i mi: eithr ti a elli; am *fod* ysbryd y duwiau ſanctaidd ynot ti.

19 ¶ Yna Daniel, yr hwn *ydoedd* ei enw Belteſaſſar, a ſynnodd dros un awr, a'i feddyliau a'i dychrynaſant ef. Attebodd y brenhin, a dywedodd; Belteſaſſar, na ddychryned y breuddwyd ti, na'i ddeongliad. Attebodd Belteſaſſar a dywedodd, Fy arglwydd, [g] *deued* y breuddwyd i'th gaſeion, a'i ddeongliad i'th elynion. [g] Edrych Jer. 29. 7.

20 Y pren a welaiſt, yr hwn a dyfaſai, ac a gryfhaſai, ac a gyrhaeddaſai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hyd yr holl ddaear;

21 A'i ddail yn dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth i bob *peth* ynddo; tan yr hwn y trigai bwyſtfilod y maes, ac y preſwyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

22 Ti frenhin *yw* eſe, tydi a dyfaiſt, ac a gryfheaiſt: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyrhaeddodd hyd y nefoedd, a'th lywodraeth hyd eithaf y ddaear,

23 A lle y gwelodd y brenhin wiliedydd, a Sanct, yn diſgyn o'r nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch y pren, a dinyſtriwch ef, er hynny gadêwch foncyff ei wrâidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phrês, ym mhlith gwêllt y maes, a gwlycher ef â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd â bwyſtfil y maes, hyd oni gyfnewidio faith amſer arno ef.

24 Dyma 'r deongliad, O frenhin, a dyma ordinhâd y Goruchaf, yr hwn ſydd yn dyfod ar fy arglwydd frenhin.

25 Canys [h] gyrrant ti oddi wrth ddynion, a chyd â bwyſtfil y maes y bydd dy drigfa, â gwêllt hefyd y'th borthant fel eidionnau, ac a'th wlychant â gwlith y nefoedd, a faith amſer a gyfnewidia arnat ti, hyd oni wypech mai y Goruchaf ſy 'n llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac [i] yn ei rhoddi i'r neb a fynno. [h] Pen. 5. 21, &c. [i] Jer. 27. 5.

26 A lle y dywedaſant am adael boncyff gwrâidd y pren; dy frenhiniaeth fydd ſicr it' wedi i ti wybod mai [k] 'r nefoedd ſy'n llywodraethu. [k] Mat. 21. 25. Luc 15. 18, 21.

27 Am hynny frenhin, bydded foddlon gennyt fy nghyngor, a thorr ymaith dy bechodau trwy gyfiawnder, a'th anwireddau trwy drugarhau wrth drueiniaid, *i edrych* a fydd ‡ eſtynniad ar dy heddwch. ‡ Neu, *iachâd i'th amryſuſeth.*

28 ¶ Daeth *hyn* oll ar Nabuchodonſor y brenhin. 3435.

29 Ym mhen deuddeng mîs yr oedd eſe yn rhodio ‡ yn llŷs brenhiniaeth Babilon. ‡ Neu, *ar lŷs.*

30 Lleſarodd y brenhin a dywedodd, Onid hon yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenhindy ynghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?

31 A'r gair etto yngenau 'r brenhin, ſyrthiodd llêf o'r nefoedd *yn dywedyd,* Wrthyt ti, frenhin Nabuchodonoſor, y dywedir, Aeth y frenhiniaeth oddi wrthyt.

32 A [l] thi a yrrir oddi wrth ddynion, a'th drigfa *fydd* gyd â bwyſtfilod y maes; â gwêllt y'th borthant fel eidionnau; a chyfnewidir faith amſer arnat; hyd oni wypech mai 'r Goruchaf ſydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y mynno. [l] Ad. 25.

3434. † Cald. *Gweddus oedd o'm blaen i.* [a] Pen. 2. 44. Ad. 34.

[b] Pen. 1. 7.

[c] Pen. 2. 48. a 5. 11.

[d] Ezec. 31. 3.

‡ Neu, *Tyfodd y pren a chryfhaodd.*

[e] Ezec. 31. 6.

[f] Pen. 8. 13. † Cald. *â nerth.*

11 Yr awr honno y cyflawnwyd y gair ar Nabuchodonosor, ac y gyrrwyd ef oddi wrth ddynion, ac y porodd wèllt fel eidionnau, ac y gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel *plû* eryrod, a 'i ewinedd fel *ewinedd* adar.

3442. 34 Ac yn niwedd y dyddiau, myfi Nabuchodonosor a ddyrchefais fy llygaid tu a 'r nefoedd, a'm gwybodaeth a ddychwelodd attaf, a bendithiais y Goruchaf, a moliennais a gogoneddais yr hwn fydd yn byw byth, am *ſoit* [m] ei lywodraeth ef yn llywodraeth dragywyddol, a'i frenhiniaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

[m] Sal. 10. 16. Pen. 2. 44. a 7. 14. Mic. 4. 7. Luc. 1. 33.

35 [n] A holl drigolion y ddaear a gyfrifir megis yn ddiddym: ac yn ôl ei ewyllys ei hun y mae yn gwneuthur â llu 'r nefoedd, ac â thrigolion y ddaear; ac nid oes a attalio ei lâw ef, neu a ddywedo wrtho, [o] Beth yr wyt yn ei wneuthur?

[n] Eſay 40. 15, 17. [o] Job 9. 12.

36 Yn yr amſer hwnnw y dychwelodd fy ſynwyr attafi, a *deuthum* i ogoniant fy mrenhiniaeth, fy harddwch a'm hoywder a ddychwelodd attafi, a'm cynghoriaid a'm tywyſogion a'm ceiſiaſant; felly y'm ſicrhawyd yn fy nheyrnas, a 'chwanegwyd im' fawredd rhagorol.

Eſay 45. 9.

37 Yr awr hon myfi Nabuchodonosor ydwyf yn moliannu, ac yn mawrygu, ac yn gogoneddu Brenhin y nefoedd, yr hwn *y mae* ei holl weithredoedd yn wirionedd, a'i lwybrau yn farn, ac a ddichon ddaroſtwng y rhai a rodiant mewn balchder.

PEN. V.

Annuwiol wledd Belſaſſar. 5 *Yr 'ſgrifen law, yr hon ni fedrai y dewiniaid mo'i darllen, yn blino 'r brenhin.* 10 *Dwyn Daniel ger bron, ar air y frenhines.* 17 *Yntau yn ceryddu 'r brenhin am ei falchder a'i ddeiw-addoliaeth,* 25 *ac yn darllen, ac yn dirnad yr ysgrifen.* 30 *Troſi 'r llywodraeth at y Mediaid.*

Awſt. 21. P.

3466. BElſaſſar y brenhin a wnaeth wledd fawr i fil o'i dywyſogion, ac a yſodd wîn yng ŵydd y mil.

2 Wrth flâs y gwîn y dywedodd Belſaſſar am ddwyn y lleſtri aur ac arian, a ddygaſai Nabuchodonosor ei dâd ef o'r Deml yr hon *oedd* yn Jeruſalem, fel yr yfai 'r brenhin a'i dywyſogion, ei wragedd, a'i ordderchadon, ynddynt.

3 Yna y dygwyd y lleſtri aur a ddygaſid o'r Deml, 'ty Dduw, yr hwn *oedd* yn Jeruſalem; a'r brenhin a'i dywyſogion, ei wragedd, a'i ordderchadon, a yſaſant ynddynt.

4 Yſaſant wîn a moliannaſant y duwiau o aur ac o arian, o brês, o haiarn, o goed, ac o faen.

[*] Cald. *diſgleirdeb*, neu, *gloywder y.*

5 ¶ Yr awr honno byſedd llâw dŷn a ddaethant allan, ac ac a 'ſgrifennaſant ar gyfer y canhwyllbren, ar galchiad pared llŷs y brenhin; a gwelodd y brenhin ddarn y llâw a 'ſgrifennodd.

[‡] Neu, *gwreggyſau.* Eſay 5. 27.

6 Yna y newidiodd [*] lliw 'r brenhin, a'i feddyliau a'i cyffroiſant ef, fel y dattododd [‡] rhwymau ei lwynau ef, ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall.

Cald. *cylymmau*, neu, *rhwymau.* [*] Cald. *â nerth.* [‡] Neu, *ag y garlad.*

7 Gwaeddodd y brenhin [*] yn grôch am ddwyn i mewn yr aſtronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwŷr. A llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth ddoethion Babilon, Pa ddŷn bynnag a ddarlleno 'r ysgrifen hon, ac a ddangoſo i mi ei deongliad, efe a wiſgir [‡] â phorphor, ac *a gaiſ* gadwyn aur am ei wddf, a chaiff lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas. 3466.

8 Yna holl ddoethion y brenhin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent ddarllen yr ysgrifen, na mynegi i'r brenhin ei deongliad.

9 Yna y mawr-gyffrôdd y brenhin Belſaſſar, a'i [‡] wèdd a ymnewidiodd ynddo, a'i dywyſogion, a ſynnaſant.

[‡] Neu, *ddiſgleirdeb*, neu, *loywder.*

10 Y frenhines, o herwydd geiriau 'r brenhin a'i dywyſogion, a ddaeth i dŷ 'r wlèdd: *a* llefarodd y frenhines, a dywedodd, [a] Bydd fyw byth frenhin; na chyffroed dy feddyliau di, ac na newidied dy wèdd.

[a] Pen. 3. 9.

11 [b] Y mae gŵr yn dy deyrnas, [c] yr hwn *y mae* yſbryd y duwiau ſanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy dâd y caed ynddo ef oleuni, a deall, a doethineb, fel doethineb y duwiau: a'r brenhin Nabuchodonosor dy [d] dâd a'i goſododd ef [d] yn bennaeth y dewiniaid, aſtronomyddion, Caldeaid, *a* brudwŷr, *ſef* y brenhin dy dâd di.

[b] Pen. 2. 48. [c] Pen. 4. 8, 9, 18. [d] Pen. 4, 9. [*] Neu, *daid.*

12 O herwydd cael yn y Daniel hwnnw, [e] yr hwn y rhoddes y brenhin iddo enw Belteſaſſar, yſbryd rhagorol, a gwybodaeth a [‡] deall, deongl breuddwydion, ac egluro damhegion, a [*] dattod cylymmau. Galwer Daniel yr awron, ac efe a ddengys y deongliad.

[e] Pen. 1. 7. [‡] Neu, *deall deonglwr breuddwydion.* [*] Neu, *dattodwr.*

13 Yna y dycpwyd Daniel o flaen y brenhin. *A* llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth Ddaniel, Ai tydi *yw* Daniel, yr hwn wyt o feibion caeth-glud Juda, y rhai a ddug y brenhin [‡] fy nhâd i o Juda? 3398.

[‡] Neu, *fy nhaid.*

14 Myfi a glywais *ſôn* am danat, *fod* yſbryd y duwiau ynot, a chael ynot ti oleuni, a deall, a doethineb rhagorol.

15 Ac yr awr hon, dygwyd y doethion, yr aſtronomydion o'm blaen, i ddarllen yr ysgrifen hon, ac i fynegi im' ei deongliad: ond ni fedrent ddangos deongliad y peth.

16 Ac mi a glywais am danat ti, y medri ddeongl deongliadau, a dattod cylymmau; yr awr hon o's medri ddarllen yr ysgrifen a hyſbyſu i mi ei deongliad, tydi a wiſgir â phorphor, ac *a gei* gadwyn aur am dy wddf, ac a gai lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac y dywedodd o flaen y brenhin, Bydded dy roddion i ti, a dôd dy anrhegion i arall; er hynny yr ysgrifen a ddarllenaf i 'r brenhin, a'r deongliad a hyſbyſaf iddo.

[f] Pen. 4. 30. [*] Neu, *i wneuthur yn falch*, neu, *traha.* [‡] Cald. *gwnaeth iddo ddijgyn.*

18 O frenhin, y Duw goruchaf a roddes i Nabuchodonosor dy dâd di frenhiniaeth, a mawredd, a gogoniant, ac anrhydedd.

19 Ac o herwydd y mawredd a roddaſai efe iddo, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r jeithoedd oll, oedd yn crynu ac yn ofni rhagddo ef: yr hwn a ſynnai a laddai, a'r hwn a ſynnai a gadwai yn fyw, hefyd y neb a ſynnai a gyſodai, a'r neb a ſynnai a oſtyngai.

[g] Pen. 4. 32. [‡] Neu, *gwnaeth ei gàlon yn ogyſtal a'r bwyſtfil.* Cald. *goſodwyd ei gàlon at y bwyſtfil*, neu, *gyd â 'r bwyſtfil.*

20 Eithr [f] pan ymgododd ei gàlon ef, a chaledu o'i yſbryd ef [*] mewn balchder, [*] efe a ddiſgynnwyd o orſeddfa ei frenhiniaeth, a'i ogoniant a dynnaſant oddi wrtho.

21 [g] Gyrrwyd ef hefyd oddi wrth feibion dynion, a [‡] gwnaethpwyd ei galon fel bwyſtfil, a chyd â 'r aſynnod gwyllion *yr oedd* ei drigfa: â gwellt y porthaſant ef fel eidion, a'i gorph a wlychwyd gan wlith y nefoedd, hyd oni wybu mai 'r Duw goruchaf

3466. goruchaf oedd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn gosod arni y neb a fynno.

22 A thithau Belsassar ei fâb ef, ni ddarostyngaist dy galon, er gwybod o honot hyn oll:

23 Eithr ymddyrchefaist yn erbyn Arglwydd y nefoedd, a llestri ei dŷ ef a ddygasant ger dy fron di, a thithau a'th dywysogion, dy wragedd a'th ordderchadon, a yfasoch win ynddynt; a thi a foliennaist dduwiau o arian, ac o aur, o brês, haiarn, pren, a maen; y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni wyddant *ddim*: ac ni anrhydeddaist y Duw *y mae* dy anadl di yn ei law, a'th holl ffyrdd yn eiddo.

24 Yna 'r anfonwyd darn y llaw oddi ger ei fron ef, ac yr ysgrifennwyd yr ysgrifen hon.

25 A dyma 'r ysgrifen a 'sgrifennwyd, MENE, MENE, TECEL, UPHARSIN.

26 Dyma ddeongliad y peth, MENE, Duw a rifodd dy frenhiniaeth, ac a'i gorphennodd.

27 TECEL, Ti a bwyswyd yn y cloriannau, ac a'th gaed yn brin.

28 PERES, rhannwyd dy frenhiniaeth, a rhoddwyd hi i'r [h] Mediaid a'r [i] Persiaid.

[h] Ad. 31. Pen. 9. 1. [i] Pen. 6. 28.

29 Yna y gorchymmynnodd Belsassar, a hwy a wisgasant Ddaniel â phorphor, ac â chadwyn aur am ei wdds, a chyhoeddwyd am dano, y byddai efe yn drydydd yn llywodraethu yn y frenhiniaeth.

‡ Cald. *yn fâb dwysgwydd*, &c.

30 Y nosson honno y lladdwyd Belsassar brenhin y Caldeaid.

31 A Darius y Mediad a gymmerodd y frenhiniaeth, ac efe yn ‡ ddwy flwydd a thri ugain *oed*.

PEN. VI.

Awst, 22. B. Sûl 19. ar ôl. y Drindod, P.

1 *Gwneuthur Daniel yn ben ar y rhaglawiaid.* 4 *Hwythau yn cŷd-fwriadu yn ei erbyn ef, ac yn cael gan y brenhin osod cyfraith annuwiol.* 10 *Achwyn ar Ddaniel am dorri 'r gyfraith honno, a'i fwrw i ffau 'r llewod*; 18 *A Duw yn ei gadw ef*: 24 *Y llewod yn difa ei wrthwynebwŷr ef*: 25 *A gosod cyfraith i orchymmyn moliannu Duw.*

GWelodd Darius yn dda osod ar y deyrnas chwê ugain o dywysogion, i fod ar yr holl deyrnas;

2 Ac arnynt hwy *yr oedd* tri rhaglaw; (y rhai *yr oedd* Daniel yn bennaf o honynt) i'r rhai y rhoddai 'r tywysogion gyfrif, fel na byddai 'r brenhin mewn colled.

3 Yna y Daniel hwn oedd yn rhagori ar y rhaglawiaid, a'r tywysogion, o herwydd *bod* ysbryd rhagorol ynddo ef; a'r brenhin a feddyliodd ei osod ef ar yr holl deyrnas.

4 ¶ Yna y rhaglawiaid a'r tywysogion oedd yn ceisio cael achlysur yn erbyn Daniel o ran y frenhiniaeth: ond ni fedrent gael un achos na bai; o herwydd ffyddlon *oedd* efe, fel na cheid ynddo nac amryfusedd na bai.

5 Yna y dywedodd y gwŷr hyn, Ni chawn yn erbyn y Daniel hwn ddim achlysur, oni chawn *beth* o ran cyfraith ei Dduw yn ei erbyn ef.

‡ Neu, *ddaethant yn derfysgus.* [a] Neh. 2. 3. Ad. 21.

6 Yna y rhaglawiaid a'r tywysogion hyn a ‡ aethant ynghŷd at y brenhin, ac a ddywedasant wrtho fel hyn; [a] Darius frenhin, bydd fyw byth.

7 Holl raglawiaid y deyrnas, y swyddogion, a'r tywysogion, y cynghoriaid, a'r dugiaid, a ymgynghorasant am osod deddf frenhinol, a chadarnhâu ‡ gorchymmyn, fod bwrw i ffau 'r llewod pwy bynnag a archai arch gan un duw na dŷn, dros ddeng niwrnod ar hugain, ond gennyt ti, O frenhin.

‡ Neu, *gwabardddiad.*

8 Yr awr hon, O frenhin, ficrhâ 'r gorchymmyn, a sella 'r ysgrifen, fel na's newidier, yn ôl [b] cyfraith y Mediaid a'r Persiaid, yr hon † ni newidir.

[b] Esther 1. 19. a 8. 8. † Cald. *nid â heibio.*

9 O herwydd hyn y seliodd y brenhin Darius yr ysgrifen a'r gorchymmyn.

10 Yna Daniel, pan wybu selio 'r ysgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i ffenestri yn agored yn ei 'stafell [c] tu a Jerusalem, [d] tair gwaith yn y dydd y gostyngai efe ar ei liniau, ac y gweddiai, ac y cyffesai o flaen ei Dduw, megis y gwnai efe cyn hynny.

[c] 1 Bren. 8. 44, 48. [d] Sal. 55. 17.

11 Yna 'r gwŷr hyn a ddaethant ynghŷd, ac a gawsant Ddaniel yn gweddio, ac yn ymbil o flaen ei Dduw.

12 Yna y nesasant, ac y dywedasant o flaen y brenhin am orchymmyn y brenhin; Oni seliaist ti orchymmyn, mai i ffau 'r llewod y bwrid pa dŷn bynnag a ofynnai gan un duw na dŷn *ddim* dros ddeng niwrnod ar hugain, ond gennyt ti O frenhin? Attebodd y brenhin, a dywedodd, 'r *mae* 'r peth yn wîr, yn ôl cyfraith y Mediaid a'r Persiaid, yr hon ni newidir.

13 Yna 'r attebasant, ac y dywedasant o flaen y brenhin, Y Daniel, yr hwn sydd o feibion caeth-glud Juda, ni wnaeth gyfrif o honot ti, frenhin, nac o'r gorchymmyn a seliaist; eithr tair gwaith yn y dydd y mae yn gweddio ei weddi.

14 Yna 'r brenhin, pan glybu 'r gair *hwn*, [e] a aeth yn ddrŵg jawn gantho, ac a roes ei frŷd gyd â Daniel, ar ei waredu ef; ac a fu, hyd fachludiad haul yn ceisio ei achub ef.

[e] Felly Marc 6. 26.

15 Yna 'r gwŷr hynny a ddaethant ynghŷd at y brenhin, ac a ddywedasant wrth y brenhin, Gwybydd, frenhin, mai cyfraith y Mediaid a'r Persiaid *yw*, na newidier un gorchymmyn na deddf a osodo 'r brenhin.

16 Yna yr archodd y brenhin, a hwy a ddygasant Ddaniel, ac a'i bwriasant i ffau 'r llewod: *yna* 'r brenhin a lefarodd, ac a ddywedodd wrth Ddaniel, Dy Dduw, yr hwn yr ydwyt yn ei wasanaethu yn wastad, efe a'th achub di.

17 A dygwyd carreg, ac a'i gosodwyd ar enau 'r ffau, 'r brenhin [f] a'i seliodd hi â'i sel ei hun, ac â sêl ei dywysogion, fel na newidid yr ewyllys am Ddaniel.

[f] Felly Mat. 26. 66.

18 Yna yr aeth y brenhin i'w lŷs, ac a fu y nosson honno heb fwyd: ac ni adawodd ddwyn ‡ difyrrwch o'i flaen, ei gŵsg hefyd a giliodd oddi wrtho.

‡ Neu, *bwrdd.*

19 Yna y cododd y brenhin yn fore jawn ar y wawr ddydd, ac a aeth ar frŷs at ffau 'r llewod:

20 A phan nesaodd efe at y ffau, efe a lefodd ar Ddaniel â llais trist. Llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth Ddaniel, Daniel, gwasanaethwr y Duw byw, a all dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ei wasanaethu yn wastad, dy gadw di rhag y llewod?

21 Yna y dywedodd Daniel wrth y brenhin, [g] O frenhin, bydd fyw byth.

[g] Pen. 2. 4.

22 Fy Nuw a anfonodd ei Angel, ac [h] a gauodd safnau 'r llewod, fel na wnaethant im' niwaid: o herwydd puredd a gaed ynof ger ei fron ef; a hefyd ni wnaethum niwaid o'th flaen dithau, frenhin.

[h] Heb. 11. 33.

23 Yna y brenhin fu dda jawn ganddo o'i achos ef, ac a archodd gyfodi Daniel allan

3466. o'r ffau. Yna y codwyd Daniel o'r ffau, ac ni chaed niwaid arno, o herwydd credu o hono yn ei Dduw.

24 Yna y gorchymmynnodd y brenhin, a hwy a ddygasant y gwŷr hynny a gyhuddasent Ddaniel, ac a'u bwriasant i ffau 'r llewod, hwy, [i] a'u plant, a'u gwragedd: ac ni ddaethent i waelod y ffau, hyd oni orchfygodd y llewod hwynt, a dryllio eu holl esgyrn.

25 Yna [k] yr ysgrifennodd y brenhin Darius at y bobloedd, at y cenhedloedd, a'r jeithoedd oll, y rhai oedd yn trigo yn yr holl ddaear; Heddwch a amlhäer i chwi.

26 Gennyfi y gosodwyd cyfraith ar fod trwy holl lywodraeth fy nheyrnas, bawb grynu ac ofni rhag Duw Daniel: o herwydd efe *fydd* Dduw byw, ac yn parhäu byth; [l] a'i frenhiniaeth ef yw yr hon ni ddifethir, a'i lywodraeth *fydd* hyd y diwedd.

27 Y mae 'n gwaredu, ac yn achub, ac yn gwneuthur arŵyddion, a rhyfeddodau, yn y nefoedd, ac ar y ddaear; yr hwn a waredodd Ddaniel † o feddiant y llewod.

28 A'r Daniel hwn a lwyddodd yn nheyrnasiad Darius, ac yn nheyrnasiad [m] Cyrus y Perfiad.

i Edrych Deut. 24. 16.
2 Bren. 14. 6.
k Pen. 3. 29, a 4. 1.
l Pen. 2. 44. a 4. 3, 34. a 7, 14, 27. Luc 1. 33.
† Cald. *o lâw.*
m Pen. 1. 21.

PEN. VII.

Awst, 22. P.

1 Gweledigaeth y pedwar anifail. 9 Brenhiniaeth Dduw. 15 Dirnad y weledigaeth.

3449. YN y flwyddyn gyntafi Belsassar frenhin Babilon, y gweloddDaniel freuddwyd, a gweledigaethau ei ben ar ei wely. Yna efe a 'sgrifennodd y breuddwyd, *ac* a draethodd fwm y ‡ geiriau.

‡ Neu, *pethau,*

2 Llefarodd Daniel, a dywedodd, Mi a welwn yn fy ngweledigaeth y nôs, ac wele bedwar gwynt y nefoedd yn ymryson ar y môr mawr.

3 A phedwar bwyftfil mawr a ddaethant i fynu o'r môr, yn amryw y naill oddi wrth y llall.

a Jer. 4. 7, 13. a 48. 40. Ezec. 17. 3. Hab. 1. 8.
† Neu, *a'r rhai y cyfodwyd ef oddi wrthb,* &c.
‡ Neu, *gyfododd un llywodraeth,*

4 Y cyntaf *oedd* [a] fel llêw, ac iddo adenydd eryr: edrychais, hyd oni thynnwyd ei adenydd, † a'i gyfodi oddi wrth y ddaear, a fefyll o hono ar ei draed fel dŷn, a rhoddi iddo galon dŷn.

5 Ac wele anifail arall, yr ail, yn debyg i arth, ac efe a ‡ ymgyfodODD ar y naill ystlys, ac *yr oedd* tair asen yn ei safn ef, rhwng ei ddannedd: ac fel hyn y dywedent wrtho, Cyfod, bwytta gîg lawer.

6 Wedi hyn yr edrychais, ac wele un arall megis llewpard, ac iddo bedair aden aderyn ar ei gefn: a phedwar pen oedd i'r bwyftfil; a rhoddwyd llywodraeth iddo.

7 Wedi hyn y gwelwn mewn gweledigaethau nôs, ac wele bedwerydd bwyftfil, ofnadwy, ac erchyll, a chrŷf rhagorol, ac iddo yr oedd dannedd mawrion o haiarn: yr oedd yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru 'r gweddill dan ei draed: hefyd *yr yddoedd* efe yn amryw oddi wrth y bwyftfilod oll, y rhai *a fuasai* o'i flaen ef; ac *yr oedd* iddo ddeg o gyrn.

b Ad 21. 24. Pen. 8. 9.
c Ad. 25. Dad. 13. 5.

8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn, ac wele cyfodODD [b] corn bychan arall yn eu mŷsg hwy, a thynnwyd o'r gwraidd dri o'r cyrn cyntaf o'i flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid dŷn yn y corn hwnnw, a [c] genau yn traethu mawrhydri.

9 Edrychais hyd oni fwriwyd i lawr y gorseddfeydd, a'r Hên ddihenydd a eisteddodd, ei wisg *oedd* cyn wynned a'r eira, a gwallt ei ben fel gwlân pûr; ei orseddfa yn fflam dân, *a*'i olwynion yn dân poeth.

10 [d] Afon danllyd oedd yn rhedeg, ac yn dyfod allan oddi gêr ei fron ef: [e] mil o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron: y farn a eistedd-odd, ac [f] agorwyd y llyfrau.

d Sal. 50. 31. a 97. 3. Esay 30. 33.
e 1 Bren. 22. 19. Sal. 68. 17. Dad. 5. 11.
f Dad. 20. 12.

11 Edrychais yna o achos llais y geiriau mawrion a draethodd y corn, *ie* edrychais hyd oni laddwyd y bwyftfil, a difetha ei gorph ef, a'i roddi i'w losgi yn tân.

12 A'r rhan arall o'r bwyftfilod, eu llywodraeth a ddycpwyd ymaith; † a rhoddwyd iddynt einioes dros ysbaid, ac amser.

† Cald. *ac estyniad mewn einioes a roddwyd iddynt tros,* &c.

13 Mi a welwn mewn gweledigaethau nôs, ac wele [g] megis mâb y dŷn oedd yn dyfod gyd â chymmylau y nefoedd, ac at yr Hên ddihenydd y daeth, a hwy a'i dygasant ger ei fron ef.

g Ezec. 1. 26. Dad. 1. 13. a 14. 14.

14 Ac efe a roddes iddo lywodraeth, a gogoniant, a brenhiniaeth, fel y byddai i'r holl bobloedd, cenhedloedd, a jeithoedd ei wasanaethu ef: [h] ei lywodraeth *fydd* lywodraeth dragywyddol yr hon nid â ymaith, a'i frenhiniaeth ni ddifethir.

h Pen. 2. 44. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. Joan 12. 34.

15 Myfi Daniel [i] a ymofidiais yn fy ysbryd, ynghanol *fy* ‡ nghorph, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.

i Ad. 28.
‡ Cald. *ngwain.*

16 Nesseais at un o'r rhai a safent ger llaw, a cheisiais ganddo y gwirionedd am hyn oll: ac efe a ddywedodd i mi, ac a wnaeth i mi wŷbod deongliad y pethau.

k Esay 60. 13. Ad. 22.
‡ Cald. *goruchafion.*

17 Y bwyftfilod mawrion hyn, y rhai fy bedwar, *ŷnt* bedwar brenhin, *y rhai* a gyfodant o'r ddaear.

18 Eithr [k] saint † Goruchaf a dderbyniant y frenhiniaeth, ac a feddiannant y frenhiniaeth hyd byth, a hyd byth bythoedd.

19 Yna 'r ewyllysiais wŷbod y gwirionedd, am y pedwerydd bwyftfil, yr hwn oedd yn amrywio oddi wrthynt oll, yn ofnadwy jawn, a'i ddannedd o haiarn, a'i ewinedd o brês, yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru 'r gweddill â'i draed:

20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei ben ef, a'r llall yr hwn a gyfodasai, ac y syrthiasai tri o'i flaen, sef y cyrn *yr oedd* llygaid iddo, a genau yn traethu mawrhydri, a'r olwg arno *oedd* yn arwach nâ'i gyfeillion.

21 Edrychais, a'r corn hwn [l] a wnaeth ryfel ar y saint, ac a fu drêch nâ hwynt,

l Dad. 11. 7. a 13. 7.

22 Hyd oni ddaeth yr Hên ddihenydd, a [m] rhoddi barn i saint y Goruchaf, a dyfod o'r amser y meddiannai 'r saint y frenhiniaeth.

m Ad. 18. Dad. 1. 6. a 5. 10.

23 Fel hyn y dywedodd efe, Y pedwerydd bwyftfil fydd y bedwaredd frenhiniaeth ar y ddaear, yr hon a fydd amryw oddi wrth yr holl frenhiniaethau, ac a ddifa 'r holl ddaear, ac a'i sathr hi, ac a'i dryllia.

24 A'r [u] deg corn o'r frenhiniaeth hon *fydd* deg brenhin, *y rhai* a gyfodant: ac un arall a gyfyd ar eu hôl hwynt, ac efe a amrywia oddi wrth y rhai cyntaf, ac a ddarostwng dri brenhin.

n Ad. 7. 8.

25 Ac [o] efe a draetha eiriau yn erbyn y Goruchaf, ac a ddifa saint y Goruchaf, ac a feddwl newidio amseroedd a chyfreithiau: a hwy a roddir yn ei lâw ef [p] hyd amser, ac amseroedd, a rhan amser.

o Pen. 8, 24, 25. a 11, 28, 30, 31.
1 Mac. 1. 46.
p Pen. 12. 7.

26 Yna yr eistedd y farn, a'i lywodraeth a ddygant, i'w difetha ac i'w dinystrio, hyd y diwedd.

q Luc 1. 35. Joan 12. 34.

27 A'r [q] frenhiniaeth a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nefoedd, a roddir i bobl saint y Goruchaf, yr hŵn y mae ei frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dragywyddol, a phob ‡ llywodraeth a wasanaethant ac a ufuddhânt iddo.

‡ Neu, *llywodraethwyr.*

28 Hyd

28 Hyd yma *y mae* diwedd y peth. [r] Fy meddyliau i Daniel a'm dychrynodd yn ddirfawr, a'm gwedd a newidiodd ynof; eithr mi a gedwais y peth yn fy nghâlon.

3449. [r] Ad. 15. Pen. 8. 27. a 10. 8. 16.

PEN. VIII.

1 Gweledigaeth yr Hwrdd, a'r Bwch: 13 MMCCC o ddyddiau abertb. 15 Gabriel yn cyffuro Daniel, ac yn dirnad y weledigaeth.

Awſt, 23, B.

3451. YN y drydedd flwyddyn o deyrnafiad Belſaſſar y brenhin, yr ymddangoſodd i mi weledigaeth, *ſef i* myfi Daniel wedi *yr bon* a ymddangoſaſai i mi ar y cyntaf.

† Heb. *ail.* [a] Pen. 11. 1.

2 Gwelais hefyd mewn gweledigaeth; (a bu pan welais, mai yn Suſan y brenhinllys, yr hwn *ſydd* o fewn talaith Elam, *yr oeddwn* i) ïe gwelais mewn gweledigaeth, ac yr oeddwn i wrth afon Ulai.

† Neu, *ac nid oedd a'i cyffyrddai yn y ddaear.* ‡ Neu, *amlwg.* Heb. *golwg.*

3 Yna y cyfodais fy llygaid, ac a welais, ac wele ryw hwrdd yn ſefyll wrth yr afon, a deugorn iddo; a'r ddau gorn *oedd* uchel, ac un yn uwch nâ'r † llall; a'r uchaf a gyfodaſai yn olaf.

[b] Pen. 11. 4.

4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu a 'r gorllewin, tu a 'r gogledd, a thu a'r deau, ſel na ſafai un bwyſtfil o'i flaen ef, ac nid *oedd* a achubai o'i lâw ef; ond [a] efe a wnaeth yn ôl ei ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr.

[c] Pen. 7. 8. a 11. 21. [d] Sal. 48. 2. Ezec. 20. 6. Pen. 11. 16, 41, 45.

5 Ac ſel yr oeddwn yn yſtyried, wele hefyd fŵch geifr yn dyfod o'r gorllewin, ar hŷd ŵyneb yr holl ddaear, † ac heb gyffwrdd â'r ddaear; ac i'r bŵch *yr oedd* corn ‡ hynod rhwng ei lygaid.

† Neu, *yn erbyn llu y nefoedd.*

6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd deugorn a welſwn i yn ſefyll wrth yr afon, ac efe a redodd atto ef yn angerdd ei nerth.

[e] Dad. 12. 4.

7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd at yr hwrdd, ac efe a fu chwerw wrtho, ac a darawödd yr hwrdd, ac a dorrodd ei ddau gorn ef, ac nid oedd nerth yn yr hwrdd i ſefyll o'i flaen ef, eithr efe a'i bwriodd ef i lawr, ac a'i ſathrodd ef; ac nid oedd a allai achub yr hwrdd o'i lâw ef.

‡ Neu, *yn erbyn tywyſog.* [f] Joſ. 5. 14. [g] Ecſod. 29. 38. Num. 28. 3.

8 Am hynny y bŵch geifr a aeth yn fawr iawn; ac wedi ei gryfhâu, torrodd y corn mawr: a chododd pedwar o rai hynod yn ei le ef, [b] tu a phedwar gwŷnt y nefoedd.

[h] Ad. 25. 1 Mac. 1. 45, 46. † Neu, *ganddo.* ‡ Neu, *Ŷ llu a roddwyd i ſynu am y camwedd yn erbyn yr offrwm beunyddol.* † *Ŷ rhifwr dirgelion,* neu, *y rhifwr rhyfeddol.* Heb. *Palmoni.* ‡ Neu, *yn anrhaith.*

9 Ac o un o honynt [c] y daeth allan gorn bychan, ac a dyfodd yn rhagorol, tu a 'r dehau, a thua 'r dwyrain, a thu a'r [d] hyfryd-*wlad.*

† Heb. *lŵyr a borau.* ‡ Neu, *cyfaynbeir.*

10 Aeth yn fawr hefyd † hyd lu y nefoedd, a [e] bwriodd i lawr *rai* o'r llu, ac o'r ſêr, ac a'u ſathrodd hwynt.

11 Ymfawrygodd hefyd ‡ hyd at [f] dywyſog y llu, a [g] dygwyd ymaith yr *offrwm* gwaſtadol [h] † oddi arno ef, a bwriwyd ymaith le ei gyſſegr ef.

12 ‡ A rhoddwyd iddo lu yn erbyn yr *offrwm* beunyddol o herwydd camwedd, ac efe a fwriodd y gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth, ac y llwyddodd.

13 ¶ Yna y clywais ryw ſant yn llefaru, a dywedodd rhyw ſant arall wrth † y rhyw *ſant* hwnnw oedd yn llefaru; Pa hŷd *y bydd* y weledigaeth *am* yr *offrwm* gwaſtadol, a chamwedd ‡ anrhaith, i roddi 'r cyſſegr a'r llu yn ſathrſa?

14 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyd ddwy fil a thri chant o † ddiwrnodiau: yna y ‡ purir y cyſſegr.

15 ¶ A phan welais i Daniel y weledigaeth, a cheiſio o honof y deall, yna wele, ſefodd gêr fy mron megis rhith gŵr.

16 A chlywais lais dŷn rhwng *glannau* Ulai, ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, [i] Gabriel, gwnâ i hwn ddeall y weledigaeth.

3451. [i] Pen. 9. 21.

17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r lle y ſafwn; a phan ddaeth, mi a ddychrynais, ac [k] a fyrthiais ar fy ŵyneb; ac efe a ddywedodd wrthyf, Deall, fâb dŷn; o herwydd y weledigaeth *fydd* yn amſer y diwedd.

Luc 1. 19, 26. [k] Ezec. 1. 28. Dad. 1. 17.

18 A [l] thra oedd efe yn llefaru wrthyf, fyrthiais mewn trym-gwſg i lawr ar fy ŵyneb: ac efe a gyffyrddodd â mi, ac a'm cyfododd yn fy ſefyll.

[l] Pen. 10. 9. Luc 9. 32.

19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn hyſbyſu it' yr hyn a fydd yn niwedd y digter; canys ar yr amſer goſodedig *y bydd* y diwedd.

20 Yr hwrdd deugorn a welaiſt *yw* brenhinoedd Media a Pherſia.

21 A'r bŵch blewog *yw* brenhin Groeg; a'r corn mawr, yr hwn *ſydd* rhwng ei lygaid ef, dyna 'r brenhin cyntaf.

22 Lle y torrwyd ef, ac y cyfododd pedwar yn ei le, pedair brenhiniaeth a gyfodant o'r *un* genedl, ond nid un nerth ag ef.

23 A thu a diwedd eu brenhiniaeth hwynt, pan gyflawner y troſeddwŷr, y cyfyd brenhin ŵyneb-greulon, ac yn deall damhegion.

24 A'i nerth ef a gryfhâ, ond nid trwy ei nerth ei hun; ac efe a ddinyſtria yn rhyfedd, ac a lwydda, ac a wnâ, ac a ddinyſtria 'r cedyrn, † a'r bobl ſanctaidd.

† Heb. *a phobl y rhai ſanctaidd.* ‡ Neu, *lwyddiant.*

25 A thrwy ei gyfrwyſdra, y ffynna ganddo dwyllo; ac efe a ymfawryga yn ei gâlon, a thrwy ‡ heddwch y dinyſtria efe lawer; ac efe a ſaif yn erbyn tywyſog y tywyſogion: ond [m] efe a ddryllir heb law.

[m] 1 Mac. 6. 8. 2 Mac. 9. 9.

26 A gweledigaeth yr hwyr a'r boreu, yr hon a draethwyd, ſydd wirionedd: [n] ſelia dithau 'r weledigaeth; o herwydd dros ddyddiau lawer *y bydd.*

[n] Pen. 12. 4. Dad. 22. 10.

27 [o] Minnau Daniel a aethym yn llêſg, ac a fûm glâf *ennyd* o ddyddiau; yna y cyfodais, ac y gwneuthum orchwyl y brenhin, ac a ſynnais o herwydd y weledigaeth, ond nid oedd neb yn deall.

[o] Pen, 7. 28. a 10. 8, 16.

PEN. IX.

1 Daniel yn yſtyried amſer y caethiwed; 3 Ac yn cyffeſu ei bechodau; 16 Ac yn gwneidio am adnewyddu Jeruſalem. 20 Gabriel yn dangos iddo y deg wythnos a thrugain.

Awſt, 23, P. D. Jou cyn y Pâſg, B.

YN y flwyddyn gyntaf i [a] Darius fâb Ahaſferus o hâd y Mediaid, ‡ yr hwn a wnaethid yn frenhin ar deyrnas y Caldeaid;

3467. [a] Pen. 1. 21. a 6. 28. ‡ Neu, *yn yr hon y gwnaed ef yn frenhin.*

2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnafiad ef, myfi Daniel a ddeallais wrth lyfrau rifedi 'r blynyddoedd, *am* y rhai y daeth gair yr ARGLWYDD at [b] Jeremi y prophwyd, y cyflawnai efe ddeng mlynedd a thrugain, yn anghyfannedd-dra Jeruſalem.

[b] Jer. 25. 12. a 29. 10.

3 Yna y troais fy ŵyneb at yr Arglwydd Dduw, i geiſio *trwy* weddi ac ymbil, yng-hŷd ag ympryd, a ſachliain, a lludw.

4 A gweddiais ar yr ARGLWYDD fy Nuw, a chyffeſais, a dywedais, Attolwg, [c] Arglwydd Dduw mawr ac ofnadwy, ceidwad cyfammod a thrugaredd, i'r rhai a'i carant, ac i'r rhai a gadwant ei orchymynion;

[c] Deut. 7. 9. Neh. 1. 5. a 9. 32.

5 [d] Pechaſom a gwnaethom gamwedd, a buom anwir, gwrthryfelaſom hefyd, ſef trwy gilio oddi wrth dy orchymynion, ac oddi wrth dy farnedigaethau.

[d] Sal. 106. 6. Eſay 64. 5, 6, 7.

6 Ni wrandawſom chwaith ar y prophwydi dy weiſion, y rhai a leſaraſant yn dy

Bar. 1, 17.

3467. dy enw di, wrth ein brenhinoedd, ein tywyſogion, ein tadau, ac wrth holl bobl y tîr.

† Neu. *Gennyt ti, Argl. y mae, neu, Ti, Argl. biau cyſawnder.*

7 † I ti, Arglwydd, *y perthyn* cyfiawnder, ond i ni gywilydd ŵynebau, megis heddyw; i wŷr Juda, ac i drigolion Jeruſalem, ac i holl Iſrael, yn agos ac ym mhell, trwy 'r holl wledydd lle y gyrraiſt hwynt, am eu camwedd a wnaethant i'th erbyn.

8 Arglwydd, [e] *y mae* cywilydd ŵynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n tadau, o herwydd i ni bechu i'th erbyn.

9 Gan yr Arglwydd ein Duw *y mae* trugareddau a maddeuant, er gwrthryſelu o honom i'w erbyn.

10 Ni wrandawſom chwaith ar lais yr ARGLWYDD ein Duw, i rodio yn ei gyfreithiau ef y rhai a roddodd efe o'n blaen ni trwy lâw ei weiſion y prophwydi.

11 Ie holl Iſrael a droſeddaſant dy gyfraith di, ſef trwy gilio rhag gwrando ar dy lais di: am hynny [f] y tywalltwyd arnom ni y felldith a'r llw a 'ſgrifennwyd ynghyfraith Moſes, gwaſanaethwr Duw, am bechu o honom yn ei erbyn ef.

[f] Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c. a 29. 20, &c. a 30. 17, 18. a 31. 17, &c. a 32. 19, &c.

12 Ac [g] efe a gyflawnodd ei eiriau, y rhai a leſarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barnwŷr, y rhai a'n barnent, gan ddwyn arnom ni ddialedd mawr; canys [h] ni wnaethbwyd dan yr holl nefoedd megis y gwnaethbwyd ar Jeruſalem.

[g] Galar. 2. 17.

[h] Galar. 1. 12. a 2. 13.

13 Megis y mae yn 'ſgrifennedig ynghyfraith Moſes y daeth yr holl ddrygfyd hyn arnom ni: etto nid ymbiliaſom ‡ o flaen yr ARGLWYDD ein Duw, gan droi oddi wrth ein hanwiredd, a chan ddeall dy wirionedd di.

‡ Heb. *ag ŵyneb.*

14 Am hynny [i] y gwiliodd yr ARGLWYDD ar y dialedd, ac a'i dûg arnom ni; o herwydd [k] cyfiawn *yw* 'r ARGLWYDD ein Duw yn ei holl weithredoedd y mae yn eu gwneuthur: canys ni wrandawſom ni ar ei lais ef.

[i] Jer. 31. 28. a 44. 27.

[k] Neh. 9. 33.

15 Etto yr awr hon, O Arglwydd ein Duw, [l] yr hwn a ddygaiſt dy bobl allan o wlâd yr Aipht â llâw grêf, ac a wnaethoſt i ti [m] enw megis heddyw, nyni a bechaſom, ni a wnaethom anwiredd.

[l] Ecſod. 6. 1, 6. a 32. 11.

[m] Ecſod. 14. 18.

16 O Arglwydd, yn ôl dy holl gyfiawnderau, attolwg tröer dy ſidiowgrwydd a'th ddigter oddi wrth dy ddinas Jeruſalem, dy fynydd ſanctaidd; o herwydd am ein pechodau, ac am anwireddau ein tadau y mae Jeruſalem a'th bobl [n] yn waradwydd i bawb o'n hamgylch.

[n] Sal. 44. 14. a 79. 4.

17 Ond yr awr hon gwrando, O ein Duw ni, ar weddi dy wâs, ac ar ei ddeiſyfiadau, a [o] llewyrcha dy ŵyneb ar dy gyſſegr anrheithiedig, er mwyn yr Arglwydd.

[o] Num. 6. 25. Sal. 8. 3. 7; 19.

18 Goſtwng dy glûſt, O ſy Nuw, a chlyw; agor dy lygaid a gwêl ein hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy enw di arni: o blegid nid o herwydd ein cyfiawnderau ein hun yr ydym ni yn † tywallt ein gweddïau ger dy fron, eithr o herwydd dy aml drugareddau di.

† Heb. *gwneuthur i'n deiſyfiadau gŵympo ger, &c.*

19 Clyw, Arglwydd; arbed, Arglwydd; yſtyr, O Arglwydd, a gwnâ; nac oeda er dy fwyn dy hun, O ſy Nuw: o herwydd dy enw di a alwyd ar y ddinas hon, ac ar dy bobl.

20 ¶ A mi etto yn llefaru ac yn gweddïo, ac yn cyffeſu fy mhechod, a phechod fy mhobl Iſrael, ac yn tywallt fy ngweddi ger bron yr ARGLWYDD fy Nuw dros [p] ynydd ſanctaidd fy Nuw;

21 *Is* a mi etto yn llefaru mewn gweddi, yna y gŵr [p] Gabriel, yr hwn a welſwn mewn gweledigaeth yn y dechreuad gan chedeg yn fuan [q] a gyffyrddodd â mi yng-hŷlch prŷd yr offrwm prydnhawnol.

[p] Pen. 8, 16.

[q] Pen. 8, 18.

22 Ac efe a barodd *im'* ddeall, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd, Daniel, daethum yn awr allan i beri it' fedru deall.

† Heb. *gair.*

[r] Pen. 10, 12.

23 Yn nechrau dy weddïau yr aeth y † gorchymmyn allan, ac [r] mi a ddeuthum i'w fynegi *i ti*: canys ‡ anwyl *ydwyt* ti: yſtyr dithau 'r peth, a deall y weledigaeth.

‡ Heb. gŵr *dymuniadau.*

24 Deng-hwythnos a thri ugain a derfynwyd ar dy bobl, ac ar dy ddinas ſanctaidd, i † ddibennu camwedd, ac i ‡ ſelio pechodau, ac i wneuthur cymmod dros anwiredd, ac i ddwyn cyfiawnder tragywyddol, ac i ſelio 'r weledigaeth a'r † brophwydoliaeth, ac i enneinio 'r Sanctaiddiolaf.

† Neu, *attal.*

‡ Neu, *orphen.*

† Heb. *prophwyd.*

[s] Ezra 4. 24. a 6. 1, 15.

25 Gŵybydd gan hynny, a deall *y bydd* [s] o fyned*iad* y gorchymmyn allan am adferu, ac am adeiladu Jeruſalem, hyd y blaenor Meſſiah, ſaith wythnos; a dwy wythnos a thrugain yr heol a ‡ adeiledir dracheſn, a'r † mûr, ſef ‡ mewn amſeroedd blinion.

‡ Heb. *ddychwel ac a adeiledir.*

† Neu, *adwy,* neu, *clawdd.*

‡ Heb. *ynghyfyngder amſeroedd.*

26 Ac wedi dwy wythnos a thrugain [t] y lleddir y Meſſiah, ond † nid o'i achos ei hun: a [u] phobl y tywyſog yr hwn a ddaw a ddinyſtria 'r ddinas a'r cyſſegr; a'i ddiwedd *fydd* trwy lifeiriant, a hyd ddiwedd y rhyfel ‡ *y bydd* dinyſtr anrheithiol:

[t] Efa. 53. 8. Mar. 9. 12.

† Neu, *ni bydd dim ganddo,* neu *ni bydd neb gyd ag ef.*

[u] Mat. 22. 7. ‡ Neu, *yr ordeiniwyd anrhaith.* Neu, *y torrir ef ymaith trwy anrhaith.* † Neu, *o herwydd ymledu o ffeidd-dra.* Heb. *herwydd aſgell ffeidd-dra.*

27 Ac efe a ſicrhâ 'r cyfammod â llawer dros un wythnos: ac yn hanner yr wythnos y gwnâ efe i'r aberth a'r bwyd-offrwm beidio; † a thrwy [x] luoedd ffiaidd yr anrheithia efe *hi*, hyd oni thywallter [y] y diben terfynedig ar yr anrheithiedig.

[x] Mat. 24. 15. Mar. 13. 14. Luc 21. 20.

† Neu, *o herwydd ymledu o ffeidd-dra.* Heb. *herwydd aſgell ffeidd-dra.*

[y] Edrych Eſay 10. 22, 23. Pen. 11. 36.

PEN. X.

Awſt, 25. B. S Mihangel, P. gw. 5.

1 *Daniel, wedi ymddaroſtwng, yn gweled gweledigaeth:* 10 *Dyehryn yn ei ſino ef, a'r Angel yn ei gyſſuro.*

YN y drydedd flwyddyn I Cyrus brenhin Perſia, y dadguddiwyd peth i Ddaniel, (yr hwn y gelwid ei enw Belteſaſſar;) a'r peth *oedd* wîr, ond yr amſer nodedig *oedd* † hir; ac [a] efe a ddeallodd y peth, ac a gafodd ŵybod y weledigaeth.

† Heb. *fawr.*

[a] Pen. 12. 17.

2 Yn y dyddiau hynny y galerais i Daniel dair wythnos o ddyddiau.

3 Ni fwytteais ſara blaſus, ac ni ddaeth cîg na gwîn yn fy ngenau; gan ymiro hefyd nid ymirais, nes cyflawnu tair wythnos o ddyddiau.

4 Ac yn y pedwerydd dŷdd ar hugain o'r mîs cyntaf ſel yr oeddwn i wrth ymyl yr afon fawr, honno *yw* [b] Hidecel;

[b] Gen. 2, 14.

[c] Pen. 12, 6.

5 Yna y cyfodais fy llygaid, ac yr edrychais, ac wele [c] ‡ ryw ŵr wedi ei wiſgo â lliain, a'i lwynau [d] wedi eu gwregyſu ag [e] aur coeth o Uphaz.

‡ Heb. *un gŵr.*

[d] Dad. 1.

6 A'i gorph *oedd* ſel *maen* Beril, a'i ŵyneb fel gwelediad mellten, a'i lygaid fel lampau tân, a'i freichiau a'i draed fel lliw prês gloyw, a [f] ſain ei eiriau fel ſain tyrfa.

[e] Dad. 1, 13, 14, 15.

[f] Jer. 10. 9. Ezec. 1. 24.

7 A mi Daniel yn unig a welais y weledigaeth: canys [g] y dynion y rhai oedd gyd â mi, ni welſant y weledigaeth; eithr ſyrthiodd

[g] Act. 9. 7.

iodd arnynt ddychryn mawr, ſel y ffoiſant i ymguddio.

2 A mi a adawyd fy hunan, ac a welais y weledigaeth fawr hon, ac ni thrigodd
[a] Pen. 7. 28. nerth ynof; canys [b] * fy ngwêdd a drôdd ynof yn llygredigaeth, ac nid atteliais nerth.

9 Etto mi a glywais ſain ei eiriau ef: a phan glywais ſain ei eiriau ef, yna [i] yr oeddwn mewn trym-gwſg ar fy ŵyneb, a'm hŵyneb tu a'r ddaear.

[i] Pen. 18. 8.

10 Ac wele, [k] llâw a gyffyrddodd â mi, ac ‡ a'm goſodod ar fy ngliniau, ac *ar* gledr fy nwylaw.

[k] Pen. 9. 21. Dad. 1. 17. ‡ Heb. *a wnaeth i mi ſymmud ar fy ngliniau.*

11 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Daniel, [l] ŵr * anwyl, deall y geiriau a lefaraf wrthyt, a ſâf yn dy ſefyll: canys attat ti y'm hanfonwyd yr awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd y gair hwn, ſefais gan grynu.

[l] Pen. 9. 23. * Heb. *dymuniadau.*

12 Yna eſe a ddywedodd wrthyf, Nac ofna, Daniel: o herwydd er y dydd cyntaf y rhoddaiſt dy gâlon i ddeall, ac i ymgyſtuddio ger bron dy Dduw, y gwrandawyd dy eiriau, ac o herwydd dy eiriau di y daethum i.

13 Ond tywyſog teyrnas Perſia a ſafodd yn ſy erbyn un diwrnod ar hugain: ond wele [m] Michael, ‡ un o'r tywyſogion pennaf, a ddaeth i'm cynnorthwyo; a mi a arhoſais yno gyd â brenhinoedd Perſia.

[m] Ad. 21. Pen. 12. 1. ‡ Neu, *y blaenaf.*

14 A mi a ddaethum i beri it' ddeall yr hyn a ddigwydd i'th bobl yn y dyddiau diweddaf: o herwydd [n] *y mae* 'r weledigaeth etto dros ddyddiau *lawer.*

[n] Hab. 2. 3.

15 Ac wedi iddo lefaru wrthyf y geiriau hyn, goſodais fy ŵyneb tu a'r ddaear, ac a aethum yn fûd.

16 Ac wele, tebyg i * ddŷn a gyffyrddodd â'm gwefuſau: yna yr agorais fy ſafn, ac y lleferais, ac y dywedais wrth yr hwn oedd yn ſefyll ar fy nghyfer, O fy Arglwydd, fy ngofidiau a droiſant arnaf gan y weledigaeth, ac nid atteliais nerth.

* Heb. *feibion dynion.*

17 A pha fodd y dichon ‡ gwaſanaethwr fy Arglwydd yma lefaru wrth fy Arglwydd yma? a minnau yna ni ſafodd nerth ynof, ac nid arhôdd ffŵn ynof.

‡ Neu, *gwaſanaethwr yma fy Arglwydd.*

18 Yna y cyffyrddodd eilwaith â mi fel dull dŷn, ac a'm cryfhaodd i,

19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, * ŵr anwyl; heddwch it', ymnertha, ie ymnertha. A phan lefaraſai eſe wrthyf, ymnerthais a dywedais, Llefared fy Arglwydd: o herwydd cryfheiſt fi.

* Ad. 11.

20 Ac eſe a ddywedodd, a ŵyddoſt ti pa ham y deuthum attat? ac yn awr dychwelaf i ryfela â thywyſog Perſia: ac wedi i mi fyned allan, wele tywyſog tîr Groeg a ddaw.

* Neu, *dàl.*

21 Eithr mynegaf it' yr hyn a hysbyſwyd yn 'ſgrythur gwirionedd: ac nid *oes* un yn * ymegnïo gyd â mi yn hyn, ond [p] Michael eich tywyſog chwi.

[p] Ad. 13. Jud. 9. Dad. 12. 7.

PEN. XI.

1 *Dinyſtr Perſia gan frenhin Groeg.* 5 *Y cyngreiriau a'r cadau rhwng brenhin y Debau a brenhin y Gogledd.*

Awſt. 25. P.

AC yn y flwyddyn gyntaf i [a] Ddarius y Mediad, y ſefais i i'w gryfhâu ac i'w nerthu ef.

[a] Pen. 5. 31.

2 Ac yr awr hon y gwirionedd a fynegaf i ti. Wele, tri brenhin etto a ſafant o fewn Perſia, â'r pedwerydd a fydd cyfoethocach nâ *hwynt* oll: ac fel yr ymgadarnhao eſe yn ei gyfoeth, y cyfyd eſe bawb yn erbyn teyrnas Groeg.

3 A [b] brenhin cadarn a gyfyd, ac a lywodraetha â llywodraeth fawr, ac a wnâ fel y mynno.

[b] Pen. 8. 4.

4 A phan ſafo eſe, dryllir ei deyrnas, ac a'i rhennir tu a phedwar gwŷnt y nefoedd; ac nid i'w hiliogaeth ef, [c] nac fel ei llywodraeth a lywodraethodd eſe: o herwydd ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i eraill heb law y rhai hynny.

[c] Pen. 8. 22.

5 Yna y cryfhâ brenhin y deau, ac *un* o'i dywyſogion: ac eſe a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lywodraetha: llywodraeth fawr *fydd* ei lywodraeth ef.

6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr † ymgyffyltant; canys merch brenhin y deau a ddaw at frenhin y gogledd i wneuthur * cymmod; ond ni cheidw hi nerth y braich; ac ni ſaif yntau na'i fraich: eithr rhoddir hi i fynu, a'r rhai a'i dygaſant hi a'r hwn † a'i cenhedlodd hi, a'i chymhorthwr, yn yr amſeroedd *hyn.*

† Heb. *ymgyfeillachant.* * Heb. *uniondeb.* neu, *yr iawn.* † Neu, *a'i gogoniant.*

7 Eithr yn ei le ef y ſaif *un* allan o flaguryn ei gwrâidd hi, yr hwn a ddaw â llu, ac a â i amddiffynfa brenhin y gogledd, ac a wnâ yn eu herbyn hwy, ac a orchfyga;

8 Ac a ddŵg hefyd i gaethiwed i'r Aipht, eu duwiau hwynt, a'u tywyſogion, a'u dodrefn anwyl o arian ac aur, ac eſe a bery *ſawy o* flynyddoedd nâ brenhin y gogledd.

* Neu, *ryſelant.*

9 A brenhin y deau a ddaw i'*w* deyrnas, ac a ddychwel i'w dîr ei hun.

3470.

10 A'i feibion a * gyffroir, ac a gaſglant dyrfa o luoedd mawrion: a chan ddyfod y daw *un*, ac a lifeiria, ac a trofodd: yna eſe a ddychwel, ac a gyffroir hyd ei amddiffynfa ef.

† Heb. *yn niwedd amſeroedd, blynyddoedd.* * Heb. *a meibion ysbeilwŷr o'th bobl.*

11 Yna y cyffry brenhin y deau, ac yr â allan, ac a ymladd ag ef, *ſef* â brenhin y gogledd: ac eſe a gyfyd dyrfa fawr; ond y dyrfa a roddir i'w law ef.

† Heb. *ddinas yr amddiffynfaoedd.*

12 Pan gymmerer ymaith y dyrfa, yr ymddyrchafa ei gâlon, ac eſe a gŵmpa fyrddiwn; er hynny ni bydd eſe cryf.

13 Canys brenhin y gogledd a ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy nâ'r gyntaf, ac † ym mhen ennyd o flynyddoedd, gan ddyfod y daw â llu mawr, ac â chyfoeth mawr.

* Heb. *na phobl ei ddewis ef.*

14 Ac yn yr amſeroedd hynny, llawer a ſafant yn erbyn brenhin y deau; * a'r yſbeilwŷr o'th bobl a ymddyrchafant i ſicrhâu 'r weledigaeth; ond hwy a ſyrthiant.

Heb. *yngwlâd hardd-werth*, neu, *addurn.*

15 Yna y daw brenhin y gogledd, ac a fwrw glawdd, ac a ennill † y dinaſoedd caerog, ond breichiau'r deau ni wrthſafant, * na'i bobl ddewiſol ef; ac ni *bydd* nerth i ſefyll.

[d] Pen. 8. 9. Ad. 41, 45. * Neu, *ac uniondeb.* † Heb. *i'w llygru hi.*

16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn ef a wnâ fel y mynno, ac ni *bydd* a ſafo o'i flaen; ac eſe a ſaif † yn [d] y wlâd hyfryd, a thrwy ei lâw ef y difethir hi,

* Heb. *iddo ei dun*, neu, *troſto ei hun.*

17 Ac eſe a eſyd ei ŵyneb ar fyned â chryfder ei holl deyrnas * a rhai uniawn gyd ag ef; ſel hyn y gwnâ; ac eſe a rŷdd iddo ferch gwragedd, † gan ei llygru hi; ond ni ſaif hi *ar ei du ef*, ac ni bydd hi gyd ag *ef.*

† Heb. *brb ei warth.*

18 Yna y try efe ei ŵyneb at yr ynyſoedd, ac a ennill lawer; ond pennaeth a bair i'w warth ef beidio, * er ei fwyn ei hun, † heb warth iddo ei hun: eſe a'i dettry arno ef.

* Heb. *a baro i dretbwr fyned troſdd.*

19 Ac eſe a dry ei ŵyneb at amddiffynfeydd ei dîr ei hun: ond eſe a dramgwydda, ac a ſyrth, ac ni's ceir ef.

20 Ac yn ei le ef y ſaif un * a gyfyd drethau yngogoniant y deyrnas: ond o fewn

ychydig

3470. ychydig ddyddiau y diſtrywir ef; ac nid mewn dîg, nac mewn rhyfel.

[e] Pen. 7. 8. a 8. 9.

21 Ac yn ei le yntau y ſaif [e] *un* dirmygus, ac ni roddant iddo ogoniant y deyrnas: eithr efe a ddaw i mewn yn heddychol, ac a ymeifl yn y frenhiniaeth trwy weniaith.

[f] Pen. 8. 20, 25.

22 Ac â breichiau llifeiriant y llifir troſtynt o'i flaen ef, ac y dryllir hwynt, a [f] thywyſog y cyfammod hefyd.

† Neu, *yn heddychol y daw efe i leoedd braſaf y dalaith.*

23 Ac wedi ymgyfeillach ag ef, y gwnâ efe dwyll; canys efe a ddaw i fynu, ac a ymgryfhâ ag ychydig bobl.

[g] 1 Mac. 3. 28, &c.

24 † I'r dalaith heddychol a brâs y daw efe, ac a wnâ yr hyn ni wnaeth ei dadau, na thadau ei dadau: [g] yſglyfaeth, ac ysbail, a golud, a daena efe yn eu mŷſg; ac ar geſtyll y bwriada efe ei ſwriadau, *ſef* dros amſer.

‡ Heb. *A'r ddau frenhin hyn, eu calon hwy a fydd,* &c.

25 Ac efe a gyfyd ei nerth a'i gàlon yn erbyn brenhin y deau â llu mawr: a brenhin y deau a ymeſyd i ryfel â llu mawr, a chrŷf jawn; ond ni ſaif efe: canys bwriadant ſwriadau yn ei erbyn ef.

[h] Ad. 29, 35, 40.

26 Y rhai a fwyttânt rân o'i fwyd ef a'i difethant ef, a'i lu ef a lifeiria; a llawer a ſyrth yn lladdedig.

[i] Ad. 22.

27 ‡ A chàlon y ddau frenhin hyn *fydd* ar wneuthur drŵg, ac ar un bwrdd y traethant gelŵydd; ond ni thyccia: canys [h] etto *y bydd* y diwedd ar yr amſer nodedig.

[1] Mac. 1. 44, &c.

28 Ac efe a ddychwel i'w dîr ei hun â chyfoeth mawr; [i] a'i gàlon *fydd* yn erbyn y cyfammod ſanctaidd: felly y gwnâ efe, ac y dychwel i'w wlâd.

[k] Pen. 8. 11. a 12, 11.

29 Ar amſer nodedig y dychwel, ac y daw tu a'r deau; ac ni bydd fel y *daith* gyntaf, neu fel yr olaf.

[l] Mac. 1. 39, 41.

30 Canys llongau Cittim a ddeuant yn ei erbyn ef; am hynny 'r ymofidia, ac y dychwel, ac y digia yn erbyn y cyfammod ſanctaidd: felly y gwnâ efe, ac y dychwel, ac efe a ymgynghora â'r rhai a adawant y cyfammod ſanctaidd.

† Neu, *i buro â hwynt, ac i lanhâu, ac i gannu,* &c.

31 Breichiau hefyd a ſafant ar ei du ef, ac [k] a halogant gyſſegr yr amddiffynfa, ac a ddygant ymaith y gwaſtadol *abertb,* ac a oſodant *yno* y ffieidd-dra † anrheithiol.

[m] Ad. 29.

32 ‡ A throſeddwŷr y cyfammod a lygra efe trwy weniaith: eithr y bobl a adwaenant eu Duw, a fyddant gryfion, ac a ffynnant.

[n] Pen. 7. 8, a 8. 25.

33 A'r rhai ſynhwyrol ym mŷſg y bobl a ddyſgant lawer; etto ſyrthiant trwy 'r cleddyf, a thrwy dân, trwy gaethiwed, a thrwy ysbail, ddyddiau *lawer.*

‡ Neu, *Ac am y Duw Hollalluog yn ei erſedd yr anrhydedda, ïe efe a anrhydedda Dduw nid adwaenai ei dadau ef, ag aur,* &c.

34 A phan ſyrthiant, â chymmorth bychan y cymhorthir hwynt; eithr llawer a lŷn wrthynt hwy trwy weniaith.

† Neu, *yramddiffynfeydd.*

35 A *rhai* o'r deallgar a ſyrthiant † i'w [i] puro, ac i'*w* glanhâu, ac i'*w* cannu, hyd amſer y diwedd: [m] canys *y mae* etto dros amſer nodedig.

Heb. *Mauzzim.*

36 A'r brenhin a wnâ wrth ei ewyllys ei hun, ac a ymddyrcha, ac a ymſawryga uwch law pob duw; ac [n] yn erbyn Duw y duwiau y traetha ef bethau rhyfedd, ac a lwydda nes diweddu 'r digter: canys yr hyn a ordeiniwyd a fydd.

37 Nid yſtyria efe Dduw ei dadau, na ſerch ar wragedd, ïe nid yſtyria un duw: canys goruch pawb yr ymfawryga.

38 ‡ Ac efe a anrhydedda Dduw † y nerthoedd yn ei le ef, ïe duw yr hwn nid adwaenai ei dadau a ogonedda efe, ag aur, ac ag arian, ac â meini gwerthfawr, ac â phethau * dymunol.

3470.

* Neu, *hyſryd.*

39 Fel hyn y gwnâ efe ‡ yn yr amddiffynfeydd cryfaf gyd â duw dieithr, yr hwn a gydnebydd efe, *ac* a 'chwanega ei ogoniant: ac a wnâ iddynt lywodraethu ar lawer, ac a ranna 'r tîr am * werth.

‡ Heb. *ynghadernid amddiffynfeydd.*

40 Ac yn amſer y diwedd yr ymgornia brenhin y deau ag ef, a brenhin y gogledd a ddaw fel cor-wŷnt yn ei erbyn ef, â cherbydau, ac â marchogion, ac â llongau lawer; ac efe a ddaw i'r tiroedd, ac a lifa, ac a â troſodd.

* Neu, *elw.*

‡ Neu, *i wlâd hardd-wch,* neu, *addurn.*

41 Ac efe a ddaw ‡ i'r * hyſryd-wlad, a llawer o *wledydd* a ſyrthiant: ond y rhai hyn a ddïangant o'i lâw ef, Edom, a Moab, a phennaf meibion Ammon.

* Ad. 16,

† Heb. *a enfyn allan ei lâw.*

42 Ac efe † a eſtyn ei lâw ar y gwledydd, a glwâd yr Aipht ni bydd dïangol;

43 Eithr efe a lywodraetha ar dryſorau aur ac arian, ac ar holl anwyl bethau 'r Aipht: y Libiaid hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei ôl ef.

‡ Heb. *ar ſynydd hardd-wch,* neu, *addurn*

44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac o'r gogledd a'i trallodant ef: ac efe a â allan mewn llîd mawr i ddifetha, ac i ddifrodi llawer.

[o] Sal. 48. 2.

45 Ac efe a eſyd bebyll ei lŷs rhwng y moroedd, ‡ ar [o] yr † hyſryd ſynydd ſanctaidd: [p] etto efe a ddaw ‡ hyd ei derfyn, ac ni *bydd* cynnorthwywr iddo.

Ad. 16, 41.

† Neu, *hardd.*

[p] 1 Mac. 6. 8. --- 16. ‡ *i'w ddiwedd.*

PEN. XII.

1 Michael a ward Iſrael o'i flinderau. 5 Dangos yr amſeroedd i Ddaniel.

Awſt, 26, B.

AC yn yr amſer hwnnw y ſaif Michael y tywyſog mawr, yr hwn ſydd yn ſeſyll dros feibion dy bobl: yna [a] y bydd amſer blinder, y cyfryw ni bu er pan yw cenedl hyd yr amſer hwnnw: ac yn yr amſer hwnnw y gwaredir dy holl bobl, y rhai a gaffer yn 'ſgrifennedig yn [b] y llyfr.

[a] Mat. 24. 21.

[b] Eccſ. 32. 32. Sal. 66. 28. Ezec. 13. 9.

2 A llawer o'r rhai ſydd yn cyſgu yn llŵch y ddaear a ddeffroant, [c] rhai i fywyd tragywyddol, a [d] rhai i warth *a* dirmyg tragywyddol.

Luc 10. 20. Phil. 4. 3. Dad. 3. 5.

3 [e] A'r † doethion [f] a ddiſgleiriant fel diſgleirdeb y ffurfafen, a'r rhai a droant lawer i gyfiawnder a *fyddant* [g] fel y sêr, byth yn dragywydd.

a 13. 8.

[c] Mat. 25. 46. Joan 5. 28, 29. Act. 24. 15.

4 [h] Tithau Daniel, [i] cau ar y geiriau, a ſelia 'r llyfr, hyd amſer y diwedd: llawer a gynniweirant; a gŵybodaeth a amlhëir.

[d] Eſay 66, 24.

5 ¶ Yna myfi Daniel a edrychais, ac wele ddau eraill yn ſefyll, un o'r tu yma ar fin yr afon, ac un *arall* o'r tu arall ar fin yr afon.

Rhuf. 9. 21.

[e] Pen. 11, 33, 35.

6 Ac *un* a ddywedodd wrth yr hwn a wiſgaſid â [k] lliain, yr hwn *ydoedd* ‡ ar ddyfroedd yr afon, Pa hŷd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfeddodau hyn?

† Neu, *athrawŷn.*

[f] Mat. 13. 43.

7 [l] Clywais hefyd y gŵr a wiſgaſid â lliain, yr hwn *ydoedd* ar ddyfroedd yr afon, pan ddyrchafodd efe ei lâw ddehau a'i aſſwy tu a'r neſoedd, ac y tyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn dragywydd, [m] *y bydd* dros amſer, amſerau, a † hanner; ac wedi darfod gwaſgaru nerth y bobl ſanctaidd y gorphennir hyn oll.

[g] 1 Cor. 15. 41.

[h] Pen. 8. 26.

[i] Dad. 10. 4. a 22. 10.

[k] Pen. 10. 5. ‡ Heb. *oddi ar.* [l] Dad. 10. 5, 6. [m] Pen. 7. 25. Dad. 12. 14. † Neu, *rhan.*

8 Yna

8 Yna y clywais, ond ni ddeallais: eithr dywedais, O fy Arglwydd, beth *fydd* diwedd y *petbau* hyn?

9 Ac efe a ddywedodd, Dôs, Daniel: canys cauwyd *a* [a] seliwyd y geiriau hyd amser y diwedd.

10 [o] Llawer a burir, ac a gennir, ac a brofir: eithr y rhai drygionus a wnânt ddrygioni, ac ni ddeall yr un o'r rhai drygionus: ond [p] y rhai doethion a ddeallant.

11 Ac o'r amser y tynner ymaith [q] y gwastadol *aberth*, † ac y gosoder i fynu [r] y ffieidd-dra ‡ anrheithiol, *y bydd* mil, dau cant, a deg a phedwar ugain o ddyddiau.

12 Gwyn ei fŷd a ddisgwilio, ac a ddêl hyd y mil, tri chant, a phymtheg ar hugain o ddyddiau.

13 Dôs dithau hyd y diwedd: † canys gorphwysi, a sefi yn dy rân, yn niwedd y dyddiau.

[a] Ad. 4.
[o] Pen. 11. 35. Zech. 13. 9.
[p] Pen. 11. 33, 35.
[q] Pen. 8. 11.
† Heb. *i ddodi y ffieidd-dra, &c.*
[r] Pen. 11. 31.
‡ Neu, *a bair fynnu.*
† Neu, *a gorphwysi.*

¶ Llyfr HOSEA.

PEN. I.

Awst. 26. P. Ynghŷlch 3219.

1 *Hos a er mwyn dangos barn Duw am buteindra ysbrydol, yn cymmeryd Gomer yn wraig, 4 ac yn cenhedlu Jezreel, 6 a Lo-ruhamah, 8 a Lo-ammi.* 10 *Edfryd Juda ac Israel.*

GAIR yr ARGLWYDD, yr hwn a ddaeth at Hosea fâb Beeri, yn nyddiau Uzziah, Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah brenhinoedd Juda, ac yn nyddiau Jeroboam fâb Joas, brenhin Israel.

2 Dechrau ymadrodd yr ARGLWYDD trwy Hosea. Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Hosea, [a] Dôs, cymmer it' wraig o odineb, a phlant o odineb: o herwydd [b] y mae 'r wlâd gan butteinio yn putteinio oddi ar ôl yr ARGLWYDD.

3 Ac efe a aeth, ac a gymmerodd Gomer merch Diblaim, a hi a feichiogodd, ac a ddûg iddo ef fâb.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Galw ei enw ef Jezreel: canys ar fyrder y † dialaf waed Jezreel ar dŷ Jehu, ac y gwnâf i frenhiniaeth tŷ Israel ddarfod.

5 A'r dŷdd hwnnw y torraf fŵa Israel ynglynn Jezreel.

6 ¶ A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar ferch. A dywedodd *yr Arglwydd* wrtho, Galw ei henw hi ‡ Lo-ruhamah; am na 'chwanegaf drugarhâu wrth dŷ Israel: † eithr dygaf hwynt ymaith yn llwyr.

7 Ac etto mi a drugarhâf wrth dŷ Juda, ac a'u cadwaf hwynt trwy'r ARGLWYDD eu Duw; ac [c] nid â bŵa, nac â chleddyf, nac â rhyfel, *nac* â meirch, nac â marchogion, y cadwaf hwynt.

8 ¶ A hi a ddiddyfnodd Lo-ruhamah, ac a feichiogodd, ac a esgorodd ar fâb.

9 *A Duw* a ddywedodd, Galw ei enw ef ‡ Lo-ammi; canys nid *ydych* bobl i mi, ac ni byddaf i chwithau *yn Dduw.*

10 ¶ Etto [d] bydd nifer meibion Israel fel tywod y môr, yr hwn ni's mesurir, ac ni's cyfrifir: a [e] bydd, ‡ yn y man lle y dywedwyd wrthynt, Nid pobl i mi *ydych* chwi, y dywedir *yno* wrthynt, Meibion y Duw byw *ydych.*

11 [f] Yna meibion Juda, a meibion Israel a gesglir ynghŷd, a hwy a osodant iddynt un pen; a deuant i fynu o'r tîr: canys mawr *fydd* dŷdd Jezreel.

PEN. II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl.* 6 *A barn Duw yn eu herbyn hwy.* 14 *Y mae yn addo cymmodi â hwynt.*

DYwedwch wrth eich brodyr, ‡ Ammi; ac wrth eich chwiorydd, † Ruhamah.

2 Dadleuwch â'ch mam, dadleuwch; canys [a] nid fy ngwraig *yw* hi, ac nid ei gŵr hi *ydwyf* finnau: bwried hithau ymaith ei [b] phutteindra o'i golwg, a'i godineb oddi rhwng ei bronnau;

3 Rhag i mi ei dïosg hi yn noeth-lymmun, a'i gosod fel y dŷdd [c] y ganed hi, a'i gwneuthûr fel anialwch; a'i gosod fel tîr diffaith, a'i lâdd â syched.

4 Ac ar ei phlant ni chymmeraf drugaredd; am eu *bod* yn blant godineb.

5 Canys eu mam hwynt a butteiniodd; gwaradwyddus y gwnaeth yr hon a'u hymddug hwynt; canys dywedodd hi, Af ar ôl fy nghariadau, [d] y rhai sydd yn rhoi fy mara a'm dwfr, fy ngwlân a'm llîn, fy olew a'm diodydd.

6 ¶ Am hynny wele, [e] mi a gauaf i fynu dy ffordd di â drain, ac a furiaf fûr, fel na chaffo hi ei llwybrau.

7 A hi a ddilyn ei chariadau, ond ni's goddiwes hwynt; a hi a'u cais hwynt, ond ni's caiff: yna y dywed, Af, a dychwelaf at fy ngŵr cyntaf; canys gwell *oedd* arnafi yna nag yr awr hon.

8 Ac ni wyddai hi mai myfi a roddais iddi ŷd, a † gwîn, ac olew; ac a amlheais ei harian, a'i haur, *y rhai* ‡ a ddarparasant hwy i Baal.

9 Am hynny y dychwelaf, a chymmeraf fy ŷd yn ei amser, a'm gwîn yn ei dymmor; a † dygaf ymaith fy ngwlân a'm llîn a guddiai ei noethni hi.

10 A [f] mi a ddadguddiaf bellach ei ‡ brynti hi yngolwg ei chariadau, ac ni's gwared neb hi o'm llâw i.

11 Gwnâf hefyd i'w holl orfoledd hi, ei gŵyliau, ei newydd-leuadau, a'i Sabbothau, a'i holl uchel-wyliau beidio.

12 A mi a anrheithiaf ei gwinwŷdd hi a'i ffigysŵydd, [g] am y rhai y dywedodd, Dyma fy ngobrwyon, y rhai a roddodd fy nghariadau i mi: ac [h] mi a'u gosodaf yn goedwig, a bwyftilod y maes a'u difa hwynt.

13 A mi a ymwelaf â hi am ddyddiau Baalim *yn* y rhai y llosgodd hi arogl-darth iddynt, ac y gwisgodd ei chlûst-fodrwyau, a'i thlysau, ac yr aeth ar ôl ei chariadau, ac yr anghofiodd *fi*; medd yr ARGLWYDD.

14 Am hynny wele, mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth *ffdd* ei chalon.

15 A mi a roddaf iddi ei gwinllannoedd o'r fan honno, a [i] dyffryn Achor yn ddrŵs gobaith; ac yno y cân hi, fel [k] yn nyddiau ei hieuengctid, ac megis *yn* y dydd y daeth hi i fynu o wlad yr Aipht.

16 Y dŷdd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y'm gelwi ‡ Issi, ac ni'm gelwi mwyach † Baali.

17 Canys [l] bwriaf enwau Baalim allan o'i genau hi, ac ni's coffeir hwy mwyach wrth eu henwau.

18 A'r

[a] Esay 50. 1.
[b] Ezec. 16. 25.
[c] Ezec. 16. 4.
[d] Jer. 44. 17. Ad. 8, 12.
[e] Job 3. 23. a 19. 8.
[f] Ezec. 16. 37. a 23. 29.
[g] Galar. 3. 7, 9.
† Heb. *gwîn newydd.*
‡ Neu, *a weithia-fant ym Maal.*
† Neu. *goreſgyn-naf.*
‡ Neu, *ſgeler-der*, neu, *bynfyd-rwydd.*
[h] Sal. 80. 12, 13. Esay 5. 5.
[i] Jos. 7. 26. Esay 65. 10.
[k] Jer. 2. 7. Ezec. 16. 22, 60.
‡ Sef, *fy ngŵr.*
† Sef, *fy Arglwydd.*
[l] Ecsod. 23. 13. Jos. 23. 7. Sal. 16. 4. Zech. 13. 2.

Awst. 27. B.
‡ Sef, *fy mhobl i.*
† Sef, *yr hon a drugarhäwyd wrthi.*

[m] Job 5. 23. Eſay 11. 6. Ezec. 34. 25. [n] Sal. 46. 9. Eſay 2. 4. Ezec. 39. 9. Zech. 9. 10.

18 A'r dŷdd hwnnw y gwnâf [m] ammod droſtynt ag anifeiliaid y maes, ac ag ehediaid y nefoedd, ac *ag* ymluſgiaid y ddaear: [n] a'r bŵa, a'r cleddyf, a'r rhyfel, a dorraf ymaith o'r ddaear; a gwnâf iddynt orwedd yn ddiogel.

[o] Jer. 31. 33, 34. [p] Zech. 8. 12. [q] Jer. 31. 27. Zech. 10. 9.

19 A mi a'th ddyweddïaf â mi fy hun yn dragywydd, ïe dyweddïaf di â mi fy hun, mewn cyfiawnder, ac mewn barn, ac mewn tiriondeb, ac mewn trugareddau.

20 A dyweddïaf di â mi mewn ffyddlondeb; a [o] thi a adnabyddi'r ARGLWYDD.

21 A'r dŷdd hwnnw [p] y gwrandawaf, medd yr ARGLWYDD, ar y nefoedd y gwrandawaf, a hwythau a wrandawant ar y ddaear,

22 A'r ddaear a wrendy ar yr ŷd, a'r gwîn, a'r olew; a hwythau a wrandawant ar Jezreel.

[r] Pen. 1. 10. Rhuf. 9. 26. 1 Pedr 2. 10.

23 A [q] mi a'i hauaf hi im' fy hun yn y ddaear, ac a drugarhâf wrth yr hon ni chawſai drugaredd, ac [r] a ddywedaf wrth *y rhai* nid *oedd* bobl im', Fy mhobl *wyt* ti; a hwythau a ddywedant, O fy Nuw.

PEN. III.

1 Trwy lanhâu godineb-wraig, 4 y dangoſir anghyſannedd-dra Iſrael o ſlaen ei adferiad.

A hon hefyd.

YNa'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, [a] Dôs etto, câr wraig (hoff gan *ei* chyfaill, a hithau wedi torri ei phriodas) yn ôl cariad yr ARGLWYDD ar feibion Iſrael, a hwythau yn edrych ar ôl duwiau dieithr, ac yn hoffi coſtrelau † gwîn.

[a] Pen. 1. 2.

† Heb. *grawnwin*

2 A mi a'i prynais hi i mi er pymtheg o arian, ac *er* Homer o haidd, ‡ a hanner Homer o haidd.

‡ Heb. *lethech.*

3 A dywedais wrthi, [b] Aros am danaf lawer o ddyddiau; na phutteinia, ac na fydd i ŵr *arall*, a minnau *a fyddaf* felly i tithau.

[b] Deut. 21. 13. [c] Pen. 10. 3.

4 Canys llawer o ddyddiau 'r erys meibion Iſrael [c] heb frenhin, a heb dywyſog, a heb aberth, a heb † ddelw, a heb Ephod, a *heb* Deraphim.

† Heb. *ſefyll-beth.*

5 Wedi hynny y dychwel meibion Iſrael, ac y ceiſiant yr ARGLWYDD eu Duw, a [d] Dafydd eu brenhin; ac a barchant yr ARGLWYDD a'i ddaioni yn [e] y dyddiau diweddaf.

[d] Jer. 30. 9. Ezec. 34. 23. a 37. 22. [e] Eſay 2. 2. Mic. 4. 1.

PEN. IV.

1 Barnedigaethau Duw yn erbyn pechodau 'r bobl, 6 a'r offeiriaid: 12 Ac yn erbyn eu delw-addoliaeth hwy. 15 Annog Juda i gymmeryd rhybudd wrth ofidiau Iſrael.

Awſt, 27. P.

MEibion Iſrael, gwrandêwch air yr ARGLWYDD; canys [a] *y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a thrigolion y wlâd, am nad *oes* gwirionedd, na thrugaredd, na gŵybodaeth o Dduw yn y wlâd.

Ynghŷlch 3224. [a] Eſay 1. 18. a 3. 13. Jer. 25. 31. Pen. 12. 2. Mic. 6. 2.

2 *Trwy* dyngu, a dywedyd celŵydd, a lâdd celain, a lladratta, a thorri priodas, y maent yn torri allan, a gwaed a gyffwrdd â gwaed.

[b] Jer. 4. 25. a 12. 4. Zeph. 1. 3.

3 Am hynny [b] y galara 'r wlâd, ac y lleſgha oll ſydd yn trigo ynddi, ynghŷd â bwyſtfilod y maes ac ehediaid y nefoedd; pyſgod y môr hefyd a ddarfyddant.

4 Er hynny nac ymryſoned, ac na cherydded neb ei gilydd; canys dy bobl *ſydd* megis rhai yn ymryſon â'r offeiriad.

5 Am hynny ti a ſyrthi y dŷdd, a'r prophwyd hefyd a ſyrth gyd â thi y nôs, a mi a * ddiſethaf dy fam.

* Heb. *dorraf ymaith.*

6 ¶ [c] Fy mhobl a ‡ ddifethir o eiſiau gŵybodaeth: am it' ddïyſtyru gŵybodaeth, minnau a'th ddïyſtyraf dithau, fel na byddech offeiriad i mi; ac *am* it' anghofio cyfraith dy Dduw, minnau a anghofiaf dy blant dithau hefyd.

[c] Eſay 5. 13. ‡ Heb. *dorrir ymaith.*

7 Fel yr amlhaſant, felly y pechaſant i'm herbyn: *am hynny* [d] eu gogoniant a newidiaf yn warth.

[d] Phil 3. 19.

8 Bwytta y maent bechod fy mhobl, ac at eu hanwiredd hwynt y maent yn dyrchafu † eu câlon.

† Heb. *eu benaid.*

9 A [o] bydd yr un fâth bobl ac offeiriad; ac ymwelaf â hwynt am eu ffyrdd, a ‡ thalaf iddynt eu gweithredoedd.

[e] Eſay 24. 2. ‡ Heb. *dychwelaf.*

10 [f] Bwyttânt, ac ni's diwellir; putteiniant, ac nid amlhânt; am iddynt beidio â diſgwil wrth yr ARGLWYDD.

[f] Lef. 26. 26. Mic. 6. 14. Hag. 1. 6.

11 Godineb, a gwîn, a gwîn newydd, a ddŵg y gàlon ymaith.

[g] Eſay 44. 20.

12 ¶ Fy mhobl a ofynnant gyngor i'w cyffion, a'u ffon a ddengys iddynt; canys [g] yſbryd godineb a'u cyteiliornodd *bwynt*; a phutteiniaſant oddi wrth eu Duw.

Pen. 5. 4. [h] Eſay 1. 29. a 57. 5, 7. Ezec. 6. 13. a 20. 28. [i] Amos 7. 17.

13 [h] Ar bennau 'r mynyddoedd yr aberthant, ac ar y brynniau y lloſgant arogldarth, dan y dderwen, a'r boplyſen, a'r llwyfen, am *ſod* yn dda eu cyſgod; [i] am hynny y putteinia eich merched chwi, a'ch gwragedd a dorrant briodas.

Rhuf. 1. 28. ‡ Neu, *onid ymwelaf*, &c. † Neu, *a gosbi.*

14 ‡ Nid ymwelaf â'ch merched pan butteinionť; nac â'ch gwragedd pan dorront briodas: am fod y rhai hyn yn ymddidoli gyd â phutteiniaid, ac aberthaſant gyd â dihirogod; a'r bobl ni ddeallant, † a dramgwyddant.

[k] Pen. 9. 15. a 10. 11. Amos 4. 4. [l] 1 Bren. 12. 29. [m] Zeph. 1. 5. [n] Amos 8. 14.

15 ¶ Er i ti Iſrael, butteinio, *etto* na phecheđ Juda; nac ewch i [k] Gilgal, nac ewch i fynu i [l] Bethaſen: ac [m] na [n] thyngwch, Byw yw'r ARGLWYDD.

‡ Neu, *Chwaithođd.*

16 Fel anner anhywaith yr anhyweithiodd Iſrael: yr ARGLWYDD yr awr hon a'u portha hwynt fel oen mewn ehangder.

[o] Mic. 7. 3. [p] Jer. 2. 26.

17 Ephraim a ymgyſſylltodd ag eulynod: gâd iddo.

18 ‡ Surodd eu dïod hwy; gan butteinio y putteiniaſant: [o] hoff yw, Moeſwch, *trwy* gywilydd gan ei † llywodraethwŷr hi.

19 Y gwynt a'i rhwymodd hi yn ei hadenydd, a [p] bydd arnynt gywilydd o herwydd eu haberthau.

† Heb. *thariannau.*

PEN. V.

1 Barnedigaethau Duw yn erbyn Offeiriaid, a phobl, a thywyſogion Iſrael, am eu hamryw bechodau, 15 nes iddynt edifarhâu.

Awſt, 28. B.

CLywch hyn, chwi offeiriaid; gwrandewch, tŷ Iſrael; a thŷ 'r brenhin, rhoddwch glûſt: canys *y mae* barn tu ag attoch, am eich bod yn fagl ar Fiſpah, ac yn rhwyd wedi ei lledu ar Dabor.

‡ Neu, *ac mi a'u ceryddais hwynt oll.* † Neu, *Ni ddiođdef eu gwaith iddynt drai.*

2 Y rhai a wyrant i lâdd a ânt i'r dwſn, ‡ er i mi eu ceryddu hwynt oll.

3 Myfi a adwaen Ephraim, ac nid yw Iſrael guddiedig oddi wrthyf: canys yn awr ti Ephraim a butteiniaiſt, *ac* Iſrael a halogwyd.

4 † Ni roddant eu gwaith ar droi at eu Duw; am *ſod* [a] ysbryd godineb o'u mewn,

[a] Pen. 4. 12.

[b] Pen. 7. 10.
[c] Diar. 1. 28. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Joan. 7. 34.
[d] Zech. 11. 8.
[e] Pen. 8, 1.
[f] Deut. 19. 14.
† Neu, *pryſ.*
[g] Pen. 7. 11, a 12. 1.
‡ Neu, *at y brenhin a ddadleuai.*
[h] Galar. 3. 10.
† Heb. *byddant euog o'u.*
[i] Lef. 26. 39. Jer. 29. 12. Ezec. 6. 9. a 20. 43. a 36. 31.
[k] Sal. 78. 34.

A hon hefyd.
[a] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Job 5. 18.
[b] 1 Cor. 15. 4.
[c] Sal. 72. 6.
[d] Job 29. 23.
[e] Pen. 11. 8.
† Neu, *daioni*, neu, *trugaredd.*
[f] Pen. 13. 3.
‡ Neu, *fel y byddai dy farnedigaethau fel goleuni.*
[g] 1 Sam. 15. 22. Preg. 5. 1. Mat. 9. 13. a 12. 7.

mewn, ac nid adnabuant yr ARGLWYDD.

5 A [h] balchder Iſrael a ddŵg dyſtiolaeth yn ei wyneb: am hynny Iſrael ac Ephraim a ſyrthiant yn eu hanwiredd; Juda hefyd a ſyrth gyd â hwynt.

6 [c] A'u defaid, ac â'u gwartheg y deuant i geiſio'r ARGLWYDD; ond ni's cânt *ef:* ciliodd efe oddi wrthynt.

7 Yn erbyn yr ARGLWYDD y buant anffyddlon: canys cenhedlaſant blant dieithr: [d] mîs bellach a'u difa hwynt ynghŷd â'u rhannau.

8 [e] Cenwch y corn yn Gibeah, yr udgorn yn Ramah; bloeddiwch *ym* Methafen, ar dy ôl di, Benjamin.

9 Ephraim fydd yn anrhaith yn nŷdd y cerydd: ym mŷſg llwythau Iſrael y perais wybod yr hyn fydd yn ſicr.

10 Bu dywyſogion Juda fel [f] ſymmudwŷr terfyn: *am hynny* y tywalldaſ arnynt fy llid fel dwfr.

11 Gorthrymmwyd Ephraim, drylliwyd ef mewn barn, am iddo yn ewyllyſgar fyned ar ôl y gorchymmyn.

12 Am hynny *y byddaf* fel gwyfyn i Ephraim, ac fel † pydredd i dŷ Juda.

13 Pan welodd Ephraim ei leſgedd, a Juda ei archoll; yna 'r aeth Ephraim [g] at yr Aſſyriad, ac a hebryngodd ‡ at frenhin Jareb: etto ni allai efe eich meddyginiaethu, na'ch jachâu o'ch archoll.

14 Canys [h] mi *a fyddaf* i Ephraim fel llêw, ac i dŷ Juda fel cenew llêw: myfi a 'ſglyſaethaf, ac a âf ymaith; dygaf ymaith ac ni *bydd* a achubo.

15 ¶ Af *a* dychwelaf i'm lle, hyd oni † [i] chydnabyddont eu bai, a cheiſio fy wyneb: [k] pan fyddo adfyd arnynt y'm bore-geiſiant.

PEN. VI.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Achwyn mor anbynaws, ac mor annuwiol ydynt.*

DEuwch, a dychwelwn at yr ARGLWYDD: canys [a] efe a'n drylliodd, ac efe a'n hiachâ ni; efe a darawodd, ac efe a'n meddyginiaetha ni.

2 [b] Efe a'n bywhâ ni ar ôl deuddydd, a'r trydydd dydd y cyfyd ni i fynu; a byddwn fyw ger ei fron ef.

3 Yna 'r adnabyddwn, *o's* dilynwn adnabod yr ARGLWYDD: ei fynediad a ddarperir fel y borau; ac [c] efe a ddaw [d] fel gwlâw attom, fel y diweddar-wlaw *a'r* cynhar-wlaw i'r ddaear.

4 ¶ Beth a wnâf i ti, [e] Ephraim? beth a wnâf i ti, Juda? eich † mwynder ſydd yn ymado [f] fel cwmmwl y borau, ac fel gwlith boreuol.

5 Am hynny y tarewais *hwynt* trwy 'r prophwydi; lleddais hwynt â geiriau fy ngenau: ‡ a'th farnedigaethau ſydd *fel* goleuni yn myned allan.

6 Canys ewyllyſiais [g] drugaredd, ac [h] nid aberth; a gŵybodaeth o Dduw, yn fwy nâ phoeth-offrymmau.

7 A'r rhai hyn fel † dynion [i] a dorraſant y cyfammod: yno y buant anffyddlon i'm herbyn.

8 [k] Dinas gweithredwŷr anwiredd *yw* Gilead, ‡ wedi ei halogi gan waed.

9 Ac fel y mae mintai o ladron yn diſgwil gŵr, *felly* [l] y mae cynnulleidfa 'r offeiriaid yn llâdd ar y ffordd * yn gyttûn: canys gwnânt 'ſgelerder.

10 Gwelais yn nhŷ Iſrael beth erchyll: yno *y mae* godineb Ephraim, halogwyd Iſrael.

11 Goſodod hefyd gynhauaf i tithau, Juda, a mi yn dychwelyd caethiwed ſy mhobl.

PEN. VII.

1 *Argyhoeddi amryw bechodau.* 11 *Digoſaint Duw yn eu herbyn bwy am eu rhagrith.*

AMi 'n ewyllyſio jachâu Iſrael, dadguddiwyd anwiredd Ephraim, a drygioni Samaria: canys gwnânt ffalſder; â'r lleidr a ddaw i mewn, *a* mintai o ysbeilwŷr a anrheithia oddi allan.

2 Ac nid ydynt yn ‡ meddwl yn eu calonnau fy mod i yn cofio eu holl ddrygioni hwynt: weithian eu gweithredoedd eu hun a'u hamgylchynodd; y maent ger bron fy wyneb.

3 Llawenhânt y brenhin â'u drygioni, a'r tywyſogion â'u celwyddau.

4 Pawb o honynt *ydŷd* yn torri prïodas, fel ffwrn wedi ei thwymno gan y pobydd, * *yr hwn* a baid a ‡ chodi, wedi iddo dylino 'r toes, hyd oni byddo wedi ei leſeinio.

5 Yn niwrnod ein brenhin y tywyſogion a'i gwnaethant yn glâf * â choſtrelau gwîn: eſtynnodd ei law gyd â gwatwarwŷr.

6 Fel yr oeddynt yn cynllwyn, darparaſant eu calon fel ffwrn: eu pobydd a gwſg ar hŷd y nôs, y borau y llŷſg fel fflam dân.

7 Pawb o honynt a wreſogant fel y ffwrn, ac a yſant eu barnwŷr: eu holl frenhinoedd a gwympaſant, [a] heb *un* o honynt yn galw arnaſi.

8 Ephraim [b] a ymgymmyſgodd â'r bobloedd; Ephraim ſydd *fel* teiſen heb ei throi.

9 Eſtroniaid a fwyttânt ei gryfder, ac ni's gŵyr efe: ymdaenodd penwynni ar hŷd-ddo, ac ni's gŵybu efe.

10 Ac y mae [c] balchder Iſrael yn tyſtiolaethu yn ei wyneb; ac er hyn oll ni throant at yr ARGLWYDD eu Duw, ac ni's ceiſnant ef.

11 ¶ Ephraim *ydd* fel colommen ynfyd heb galon; [d] galwant ar yr Aipht, ânt i Aſſyria.

12 Pan elont, taenaf fy rhwyd droſtynt, a thynnaf hwynt i lawr fel ehediaid y nefoedd: cosbaf hwynt, fel y clybu eu cynnulleidfa hwynt.

13 Gwae hwynt; canys ffoiſant oddi wrthyf: ‡ dinyſtr arnynt; o herwydd gwnaethant gamwedd i'm herbyn: er i mi eu gwared hwynt, etto hwy a ddywedaſant gelwydd arnaſi.

14 Ac [e] ni leſaſant arnaf â'u calon, pan udaſant ar eu gwelyau: am ŷd a melyſwin yr ymgaſglant, ciliaſant oddi wrthyf.

15 Er i mi * rwymo *a* nerthu eu breichiau hwynt, etto meddyliaſant ddrŵg i mi.

16 Dychwelaſant, nid at y Goruchaf: y maent † fel bŵa twyllodrus: eu tywyſogion a fyrthiant gan y cleddyf am [g] gynddaredd eu tafod. Dyma eu gwatwor hwynt yng-wlâd yr Aipht.

PEN. VIII.

1, 12 *Bygwth dinyſtr am annuwioldeb y bobl,* 5 *a'u gau-ddiuwioldeb.*

[h] Sal. 50. 8. Diar. 21. 3. Eſay 1. 11. Job 31. 33. † Neu, *Adda.* [i] Pen. 8. 1. [k] Pen. 12. 11. ‡ Neu, *cyſarwydd*, neu, *cyfrwys am waed.* [l] Jer. 11. 9. Ezec. 22. 25.

* Neu, *ag un yſgrwydd*, neu, *i Sichem.*

Awſt. 27. P.

‡ Heb. *dywedyd wrth eu calonnau.*

deffrôi.

* Neu, *â gwrês gan win.*

[a] Eſay 64. 7.
[b] Sal. 106. 35.
[c] Pen. 5. 5.
[d] Pen. 5, 13. a 12. 1. Edrych 2 Bren. 15. 19. a 17. 4.
‡ Neu, *anrhaith.*
[e] Job 35. 9, 10.
* Neu, *geryddu.*
[f] Sal. 78. 57.
[g] Sal. 73. 9.

Awſt. 29. B.

Ai

Ynghŷlch 3244.

AT dy * ſaſn â'r [a] udgorn: [b] ſel yn eryr *y daw* yn erbyn tŷ'r ARGLWYDD, am iddynt [c] droſeddu ſy nghyſammod, a phechu yn erbyn ſy nghyfraith.

2 Iſrael a lefant arnaf, Fy Nuw, nyni a'th adwaenom di.

3 Iſrael a fwriodd heibio ddaioni: y gelyn a'i herlid yntau.

4 Hwy a wnaethant frenhinoedd, ac nid trwofi; gwnaethant dywyſogion, ac ni's gwybûm: [d] o'u harian a'u haur y gwnaethant iddynt eu hun ddelwau, ſel y torrer hwynt ymaith.

5 ¶ Samaria, dy lô a'*th* fwriodd heibio: ſy nîg a gynneuodd i'w herbyn; pa hŷd ni ſedrant *ddilyn* diniweidrwydd?

6 Canys o Iſrael *y mae*, y ſaer a'i gwnaeth; am hynny nid *yw* eſe Dduw, ond yn ddrylliau y bydd llô Samaria.

7 Canys [e] gwŷnt a hauaſant, a chor-wynt a ſedant: ‡ corſen ni bydd iddo: y dywyſen ni wnâ ſtawd: ac o's gwnâ, dieithriaid a'i llwngc.

8 Iſrael a lyngcwyd: bellach y byddant ym mŷſg y cenhedloedd [f] ſel dodrefnyn heb hoffder ynddo.

9 Canys hwy a aethant i fynu i Aſſyria, yn aſyn gwŷllt unig iddo ei hun: Ephraim [g] a gyflogodd gariadau.

10 Heſyd er iddynt gyflogi *rhai* ym mŷſg y cenhedloedd, yn awr [h] mi a'u caſglaf hwynt: canys * triſtânt ychydig, o herwydd baich [i] brenhin y tywyſogion.

11 O herwydd amlhâu o Ephraim allorau i bechu; allorau fydd ganddo i bechu.

12 Mi a 'ſgrifennais iddo bethau mawrion fy nghyfraith, *ac* ſel dieithr-beth y cyfrifwyd.

13 [k] ‡ *Yn lle* ebyrth fy offrymmau, cîg a aberthant, ac a fwyttânt; yr ARGLWYDD nid yw foddlon iddynt: eſe a gofia bellach eu hanwiredd, ac eſe a ofwya eu pechodau: [l] dychwelant i'r Aipht.

14 Canys anghofiodd Iſrael [m] ei wneuthurwr, ac a adeiladodd demlau; a Juda a amlhaodd ddinaſoedd caerog: ond myfi a anfonaf dân i'w ddinaſoedd, ac eſe a yſa ei balaſau.

PEN. IX.

Cyfyngder a chaethiwed Iſrael, am eu pechodau, a'u gau-ddŵiaethb.

ISrael, na orfoledda gan lawenydd, ſel pobloedd *eraill*: canys putteiniaſt oddi wrth dy Dduw, * gwobrau a hoffaiſt ‡ ar bob llawr-dyrnu ŷd.

2 Y llawr-dyrnu na'r * gwin-wrŷf ni's portha hwynt, a'r gwîn newydd a'i twylla hi

3 Ni thrigant yngwlâd yr ARGLWYDD; ond [b] Ephraim a ddychwel i'r Aipht; ac [c] yn Aſſyria y bwyttânt *beth* aflan.

4 Nid offrymmant wîn i'r ARGLWYDD; a'u haberthau ni bydd melus ganddo; *byddant* iddynt fel bara galarwŷr: pawb a fwyttao o hono a halogir: o herwydd eu bara dros eu heneidiau ni ddaw i dŷ'r ARGLWYDD.

5 Beth a wnêwch ar ddŷdd yr uchelŵyl, ac ar ddŷdd gŵyl yr ARGLWYDD?

6 Canys wele, aethant ymaith gan ‡ ddinyſtr; yr Aipht a'u caſgl hwynt, Memphis a'u cladd hwynt: * [d] danadl a oreſgyn hyfryd *leoedd* eu harian hwynt; drain *a dyf* yn eu pebyll.

7 Dyddiau i ymweled a ddaethant, dyddiau talu 'r pwyth a ddaethant; Iſrael a gânt wybod *hyn*: y prophwyd *fydd* ffôl, [e] ynfyd *yw* 'r gŵr yſbrydol, am amlder dy anwiredd, a'r câs mawr.

8 [f] Gwiliedydd Ephraim *a fu* gyd â'm Duw; *aeth* y prophwyd yn fagl adarwr yn ei holl lwybrau, *ac* yn gaſineb ‡ yn nhŷ ei Dduw.

9 [g] Ymlygraſant yn ddwfn megis [h] yn amſer Gibeah: *am hynny* eſe a gofia ei anwiredd, eſe a ymwel â'u pechod.

10 Cefais Iſrael fel grawnwin yn yr anialwch; gwelais eich tadau megis [i] y ffrwyth cynharaf yn y ffigyſbren, yn ei dechreuad: *ond* hwy a aethant at [k] Baal-peor, [l] ymddidolaſant at [m] y gwarth, hwnnw; a bu *eu* ffieidd-dra fel y carafant.

11 *Am* Ephraim, eu gogoniant hwy a eheda fel aderyn; o'r enedigaeth, o'r gròth, ac o'r beichiogi.

12 [n] Er iddynt fagu eu plant, gwnâf hwynt yn amddifaid o ddynion: a gwae hwynt, pan ymadawyf oddi wrthynt.

13 Ephraim, fel y gwelais [o] Dyrus, a blannwyd mewn hyfryd gyfannedd: etto Ephraim a ddŵg ei blant allan at y lleiddiad.

14 Dyro iddynt, ARGLWYDD: beth a roddi? dyro iddynt [p] gròth yn erthylu, a bronnau hyſpion.

15 Eu holl ddrygioni [q] *ſydd* yn Gilgal: canys yno y caſeais hwynt: am ddrygioni eu gweithredoedd y bwriaf hwynt allan o'm tŷ; ni 'chwanegaf eu caru hwynt: [r] eu holl dywyſogion *ſydd* wrthryſelgar.

16 Ephraim a darawyd, eu gwrâidd a wywodd, dwyn ffrwyth ni's gwnânt: aco's cenhedlant, etto lladdaf * anwyl-blant eu crothau.

17 Fy Nuw a'u gwrthyd hwynt, am na wrandawſant arno ef: am hynny y byddant grwydraid ym mhlith y cenhedloedd.

PEN. X.

Argyhoeddi Iſrael am eu pechodau, a'u gau-ddŵiaeth.

‡ GWinwŷdden [a] wâg *yw* Iſrael; eſe a ddŵg ffrwyth iddo ei hun: yn ôl amlder ei ffrwyth [b] yr amlhaodd eſe allorau; yn ôl daioni ei dîr gwnaethant * ddelwau têg.

2 ‡ Eu càlon a ymrannodd; yn awr y ceir hwy yn feius, eſe a dyrr i lawr eu hallorau hwynt, eſe a * ddiſtrywia eu delwau.

3 Canys yr awr hon y dywedant, [c] Nid *oes* i ni frenhin, am nad ofnaſom yr ARGLWYDD: a pheth a wnai brenhin i ni?

4 Dywedaſant eiriau, gan dyngu anudon *wrth* wneuthur ammod; tarddodd barn [d] megis wermod yn rhychau 'r meuſydd.

5 Preſwylwŷr Samaria a ofnant o herwydd lloiau Bethafen; canys ei bobl a alara droſto, a'i ‡ offeiriaid *y rhai* a lawenychant ynddo, o achos [e] ei ogoniant, am iddo ymadaw oddi wrtho ef.

6 Heſyd eſe a ddygir i Aſſyria yn anrheg i [f] frenhin Jareb: Ephraim a dderbyn gywilydd, ac Iſrael a fydd cywilydd [g] gantho ei gyngor ei hun.

7 Samaria, ei brenhin a dorrir ymaith, fel ewyn ar wŷneb y dwfr.

8 A diſtrywir uchelfeydd Afen, [h] pechod Iſrael; [i] dring drain a mieri ar eu hallorau: a [k] dywedant wrth y mynyddoedd, Gor-

Awſt, 29. P.
[a] Jer. 44. 17.
‡ Neu, *ym mhob.*
* Neu, *gwin-leſtr.*
[b] Pen. 8. 13. a 11. 5.
[c] Ezec. 4. 13. Dan. 1. 8.
‡ Neu, *anrhaith.*
* Neu, *eu harian a ddeiſyfir, danadl a'u goreſgyn.* Heb. *dymuniad eu har,* &c.
[d] Eſay 32. 13. a 34. 13. Pen. 10. 8.

Awſt, 30. B.
Ynghŷlch 3264.
‡ Neu, *Gwinwŷddenyn gwag hau y ffrwyth a rotho.*
[a] Nah. 2. 2.
[b] Pen. 8. 11. a 12. 11.
* Heb. *feſyll-bethau.*
‡ Neu, *Eſe a rannodd eu câlon bwynt.*
* Heb. *dor-fyngla.*
[c] Pen. 3. 4.
[d] Edrych Deut. 29. 18. Amos 6. 12. Act. 8. 23.
[e] 1 Sam. 4. 21, 22.
[f] Pen. 5. 13.
[g] Pen. 11. 6.
[h] Deut. 9. 21.
[i] Pen. 9. 6.
[k] Eſay 2, 19. Luc 23. 30. Dad. 6, 16. a 9. 6.

Heb. 12. 15. ‡ Neu, *Chemarim.*

chuddiwch

chuddiwch ni; ac wrth y brynniau, Syrthiwch arnom.

[1] Pen. 9. 9.

9 O Iſrael, ti a bechaiſt er [1] dyddiau Gibeah; yno y ſafaſant; a'r rhyfel yn Gibeah yn erbyn plant anwiredd ni oddiweddodd hwynt.

[m] Jer. 6. 37. Pen. 8. 10. ‡ Neu, *pan rwymwyf bwynt am eu dau droſedd,* neu, *yn eu dwy drigfa.*

10 Wrth ſy ewyllys y coſbaf hwynt: a [m] phobl a geiſglir yn eu herbyn, ‡ pan ymrwymont yn eu dwy gŵys.

11 Ac Ephraim *ſydd* anner wedi ei dyſgu, yn dda ganddi ddyrnu; a minnau a aethum dros degwch ei gwddf hi; paraf i Ephraim farchogaeth; Juda a ardd, *a* Jacob a lyſna iddo.

[n] Heuweh iwch' mewn cyſiawnder, medwch mewn trugaredd; [o] braenerwch iwch' fraenar; canys *y mae* 'n amſer i geiſio 'r ARGLWYDD, hyd oni ddelo a gwlawio cyſiawnder arnoch.

[o] Diar. 11. 18.

[p] Arddaſoch iwch' ddrygioni, medaſoch anwiredd, bwyttaſoch ffrwyth celŵydd; am it' ymddiried yn dy ffordd dy hun, yn llioſowgrwydd dy gedyrn.

[p] Job 4. 8. Diar. 22. 8. Gal. 6. 7.

14 Am hynny y cyfyd terfyſg ym mŷſg y bobl, a'th holl amddiffynfeydd a ddinyſtrir, fel y darfu i Salman ddinyſtrio [q] Beth-arbel yn amſer rhyfel: *lle* [r] y dryllwyd y ſam ar y plant.

[q] 2 Bren. 18. 34. a 19. 13.

15 Fel hynny y gwnâ Bethel i chwi, * am eich mawr-ddrŵg: gan ddifetha y difethir brenhin Iſrael ar fore-gwaith.

[r] Pen. 13. 16. * Heb. *am ddrygioni eich drygioni.*

PEN. XI.

Awſt, 30. P.

1 *Anniolchgarwch Iſrael i Dduw am ei ddoniau.* 5 *Eu barnedigaeth hwy;* 8 *A thruredd Duw tu ag attynt.*

[a] Mat. 2. 15.

PAn *oedd* Iſrael yn fachgen, mi a'i cerais ef, ac [a] a elwais [b] fy mâb o'r Aipht.

[b] Ecſod. 4. 22, 23.

2 *Fel* y galwent arnynt, felly hwythau a aent o'u gŵydd hwy; aberthaſant i Baalim, lloſgaſant arogl-darth i ddelwau cerfiedig.

3 Myfi hefyd a ddyſgais i Ephraim gerdded, gan eu cymmeryd erbyn eu breichiau; ond ni chydnabuant mai myfi a'u meddyginiaethodd hwynt.

[c] Edrych Pen. 9. 3.

4 Tynnais hwynt â rheffynnau dynol, â rhwymau cariad; ac oeddwn iddynt megis y rhai a godant y jau ar eu bochgernau hwynt; a bwriais attynt fwyd.

[d] Pen. 10. 6. Ynghŷlch 3276.

5 ¶ [c] Ni ddychwel efe i wlâd yr Aipht; ond yr Aſſyriad fydd ei frenhin am iddynt wrthod troi.

* Heb. *ynghŷd ni ddyrchafodd.*

6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinaſoedd ef, ac a dreulia ac a yſa ei geingciau ef, [d] am eu cynghorion eu hun.

[e] Pen. 6. 4.

7 A'm pobl i ſydd ar feddwl cilio oddi wrthyf ſi; er iddynt eu galw at y Goruchaf, * etto ni ddyrchafai neb *ef.*

[f] Gen. 14. 8. a 19. 24. Deut. 29. 23. Amos 4. 11.

8 [e] Pa fôdd y'th roddaf ymaith Ephraim? y'th roddafi fynu, Iſrael? pa fôdd y'th wnâf fel [f] Admah? *ac* y'th oſodaf megis Seboim? [g] trôdd ſy nghàlon ynof, a'm hedifeirwch a gŷd-gynneuwyd.

[g] Eſay 63. 15. Jer. 31. 20.

9 Ni chyflawnaf angerdd ſy llîd, ni ddychwelaf i ddinyſtrio Ephraim; [h] canys Duw *ydwyf* fi, ac nid dŷn; y Sanct yn dy ganol di; ac nid âf i mewn i'r ddinas.

[h] Num. 23. 19. Mal. 3. 6.

10 Ar ôl yr ARGLWYDD yr ânt; [i] efe a rua fel llew; pan ruo efe, yna meibion o'r gorllewin a ddychrynant.

[i] Joel. 3. 16. Amos 1. 2.

11 Dychrynant fel aderyn o'r Aipht, ac [k] fel colommen o dir Aſſyria: a mi a'u goſodaf hwynt yn eu tai, medd yr ARGLWYDD.

[k] Eſay 60. 8.

12 Ephraim a'm hamgylchynodd â chelŵydd, a thŷ Iſrael â thwyll; ond y mae Juda etto yn llywodraethu gyd â Duw, ac yn ffyddlon gyd â'r * Saint.

* Neu, *Sanctteiddiolaf.*

PEN. XII.

1 *Argyhoeddi Ephraim, Juda, a Jacob.* 3 *Y mae yn eu hannog i edifarhâu, o herwydd y daioni a gawſent.* 7 *Pechodau Ephraim yn cyffrôi Duw.*

Awſt, 31. B.

EPhraim ſydd yn ymborthi *ar* wŷnt, ac yn dilyn gwŷnt y dwyrain; ar hŷd y dŷdd yr amlhaodd gelŵydd a dinyſtr; [a] ammod a wnaethant â'r Aſſyriaid; ac [b] olew a ddygwyd i'r Aipht.

Ynghŷlch 3279. [a] Pen. 5. 13. a 7. 11. [b] Eſay 30. 6. a 57. 9.

2 Ac *y mae* gan yr ARGLWYDD gŵyn ar Juda; ac efe a ymwêl â Jacob yn ôl ei ffyrdd; yn ôl ei weithredoedd y tâl iddo 'r pwyth.

[c] Gen. 25. 26. * Heb. *y bu dywyſog,* neu, *yr ymddûg yn dywyſogaidd.*

3 ¶ Yn y grôth [c] y daliodd efe ſawdl ei frawd, ac yn ei nerth * [d] y cafodd allu gyd â Duw.

[d] Gen. 32, 24, &c.

4 Ie cafodd nerth ar yr angel a gorchfygodd; wylodd, ac ymbiliodd ag ef: [e] cafodd ef *ym* Methel, ac yno 'r ymddiddanodd â ni;

[e] Gen. 28. 12. a 35. 9, 10.

5 Sef ARGLWYDD Dduw y lluoedd: [f] yr ARGLWYDD *yw* ei goffadwriaeth.

[f] Ecſod. 3. 15.

6 ‡ Trô dithau at dy Dduw; cadw drugaredd, a barn, a diſgwil wrth dy Dduw bob amſer.

[g] Pen. 14. 1. ‡ Neu, *Canaan.*

7 ¶ ‡ Marſiandwr *yw efe,* yn ei lâw ef *y mae* cloriânau twyll: da ganddo * orthrymu.

* Neu, *dwyllo.*

8 A dywedodd Ephraim, [h] Etto mi a gyſoethogais, cefais im' olud; ‡ ni chaf wŷdd *yn* ſy holl lafur anwiredd ynof, *a fi ddai* bechod.

[h] Zech. 11. 5. ‡ Neu, *fy holl lafuriau ni'm digonant:* efe a gaiff *goſp anwiredd yr hwn y mae pechod ynddo.*

9 A [i] mi, *yr hwn yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw, *a'th ddûg* o dîr yr Aipht, [k] a wnâf it' drigo etto mewn pebyll, megis ar ddyddiau uchel-wyl.

[i] Pen. 13. 4. [k] Lef. 23. 42, 43.

10 Ymddiddenais trwy 'r prophwydi, a mi a amlheais weledigaethau, ac a arferais gyffelybiaethau trwy lâw 'r prophwydi.

11 *A oes* [l] anwiredd yn Gilead? yn ddiau gwagedd ydynt: yn [m] Gilgal yr aberthant ychen, [n] eu hallorau hefyd *ſydd* fel carneddau yn rhychau 'r meuſydd.

[l] Pen. 6. 8. [m] Pen. 4. 15 a 9. 15. Amos 4. 4. a 5. 5. [n] Ped. 8. 11. a 10. 1.

12 [o] Ffôdd Jacob hefyd i wlâd Syria, a [q] gwaſanaethodd Iſrael am wraig, ac am wraig y cadwodd *ddefaid.*

[o] Gen. 28. 5. [p] Gen. 29. 20, 28. [q] Ecſod. 12. 50, 51. a 13. 3. Sal. 77. 20. Eſay 63. 11.

13 A [q] thrwy brophwyd y dûg yr ARGLWYDD Iſrael o'r Aipht: a thrwy brophwyd y cadwyd ef.

14 Ephraim a'i cyffrôdd *ef* i ddîg, ynghŷd â chwerwedd; am hynny y gâd efe ei waed ef arno, a'i Arglwydd a dâl iddo ei waradwydd.

PEN. XIII.

1 *Cogoniant Ephraim, o herwydd eu gau ddywiaeth, yn diſtannu.* 5 *Digoſaint Duw wrthynt am eu hangharedigrwydd tuag atto.* 9 *Addewid o drugaredd Duw.* 15. *Barnedigaeth am anufudd-dod.*

Awſt, 31. P. D. Merchur cyn y Pâſg, B.

PAn leſarodd Ephraim, dychryn, ymddyrchafodd efe yn Iſrael; ond pan bechodd gyd â Baal, y bu farw.

[a] Pen. 2. 8. a 8. 4.

2 Ac yr awr hon 'chwanegaſant bechu, ac [a] o'u harian y gwnaethant iddynt ddelwau tawdd, *ac* eulynnod yn ôl eu deall eu hun, y cwbl o waith y crefftwŷr, am y rhai y maent yn dywedyd, Y rhai * a aberthant [b] cuſanant y lloi.

* Neu, *a aberthant ddŷn.* [b] Edrych 1 Bren. 19. 18.

3 Am hynny y byddant [c] fel y boreu-gwmmwl, ac megis y gwlith yr ymedy yn foreu, [d] fel manus a chwaler gan gorwynt allan o'r llawr-dyrnu, ac fel mŵg o'r [e] ffumer.

4 Etto [e] myfi *yw* 'r ARGLWYDD dy Dduw, *a'th ddûg di* o dir yr Aipht: ac ni chai gydnabod Duw ond myfi: ac [f] nid *oes* Jachawdwr ond myfi,

5 ¶ Mi a'th adnabûm yn y diffeithwch, [g] yn nhîr fychdwr mawr.

6 [h] Fel *yr oedd* eu porfa, y cawſant eu gwala; cawſant eu gwala, a chodaſant eu calonnau, ac [i] anghofiaſant fi.

7 Ond [k] mi a fyddaf fel llêw iddynt; megis [l] llewpard ar y ffordd y diſgwiliaf *bwynt*.

8 Cyfarfyddaf â hwynt [m] fel arth wedi colli ei chenawŏn, rhwygaf orchudd eu calon hwynt; ac yna fel llêw y difa hwynt; bwyſtfil y maes a'u llarpia hwynt.

9 ¶ Oh Iſrael, tydi a'th ddinyſtriaiſt dy hun: ond ynoſi *y mae* † dy gymmorth.

10 Dy frenhin fyddaf: [n] pa le *y mae arall* a'th waredo di yn dy holl ddinaſoedd? a'th frawdwŷr, am y rhai y dywedaiſt, Dyro i mi frenhin a thywyſogion?

11 Rhoddais it' [o] frenhin yn fy nîg, a dygais *ef* ymaith yn fy llîd,

12 [p] Rhwymwyd anwiredd Ephraim, cuddiwyd ei bechod ef.

13 [q] Gofid un yn eſgor a ddaw arno: mâb angall yw efe canys ni ddylaſai efe ſefyll † yn hir yn eſgoreddfa 'r plant.

14 [r] O lâw y bedd yr achubaf hwynt; oddi wrth angau y gwaredaf hwynt: [s] byddaf ‡ angau i ti, O angau; byddaf drange i ti, y bedd: cuddir edifeirwch o'm golwg.

15 ¶ Er [t] ei fod yn ffrwythlon ym mŷſg *ei* frodyr, daw [u] gwynt y dwyrain, *ſef* gwynt yr ARGLWYDD o'r anialwch a ddyrchafa, ai flynhonnell a ſych, a'i ffynnon a â yn hêsb: efe a yſbeilia dryſor pob lleſtr dymunol.

16 Diffeithir Samaria am ei bod yn anufudd i'w Duw: ſyrthiant ar y cleddyf: [x] eu plant a ddryllir, a'u gwragedd beichiogion a rwygir.

PEN. XIV.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Addewid o fendithion Duw.*

[a] YMchwel, Iſrael, at yr ARGLWYDD dy Dduw; canys ti a ſyrthiaiſt trwy dy anwiredd.

2 Cymmerwch eiriau gyd â chwi, a dychwelwch at yr ARGLWYDD: dywedwch wrtho, Maudeu yr holl anwiredd, * derbyn *ni* yn ddaionus: a thalwn *it'* [b] loi ein gweſuſau.

3 [c] Ni all Aſſur ein hachub ni; [d] ni farchogwn ar feirch: ac ni ddywedwn mwyach wrth waith ein dwylaw, O ein duwiau: o herwydd ynot ti y caiff yr amddifad drugaredd.

4 ¶ Meddyginiaethaf eu hymchweliad hwynt, caraf hwynt yn rhâd: canys trôdd fy nîg oddi wrtho.

5 Byddaf fel gwlith i Iſrael: efe a ‡ flodeua fel y lili, ac a * leda ei wrâidd megis Libanus.

6 Ei geingciau a ‡ gerddant, a bydd * ei degwch fel yr oliwŷdden, a'i arogl fel Libanus.

7 Y rhai a arhoſant dan ei gyſgod ef a ddychwelant; adfywiant *fel* ŷd, * bloddeuant hefyd fel y winwŷdden: *bydd* ei ‡ goffadwriaeth fel gwîn Libanus.

8 Ephraim *a ddywaid*, Beth *ſydd* i mi mwyach *a wnelwyf* ag eulynnod? gwrandewais, ac edrychais arno: myfi *ſydd* fel ffynnidwŷdden îr; o honofi y ceir dy ffrwyth di.

9 [f] Pwy *ſydd* ddoeth, ac efe a ddeall hyn; a deallgar, ac efe a'i gwybydd: canys [g] uniawn *yw* ffyrdd yr ARGLWYDD, a'r rhai cyfiawn a rodiant ynddynt: ond y troſeddwŷr a dramgwyddant ynddynt.

---

[c] Pen. 6. 4. [d] Dan. 2. 35. [e] Neu, *Simnai.* [e] Eſay 43. 11. Pen. 12. 9. [f] Eſay 43. 11. a 45. 21. [g] Deut. 8. 15. a 32. 10. [h] Deut. 32. 15. [i] Pen. 8. 14. [k] Galar. 3. 10. Pen. 5. 14. [l] Jer. 5. 6. [m] 2 Sam. 17. 8. Diar. 17. 12. † Heb. *yn dy gymmorth.* [n] Pen. 10. 3. [o] 1 Sam. 8. 5, &c. a 15. 22. a 16. 1. [p] Job 14. 17. [q] Eſay 13. 8. Jer. 30. 6. † Heb. *amſer.* [r] Eſay 25. 8. [s] 1 Cor. 15. 54, 55. ‡ Neu, *blaau.* [t] Edrych Gen. 41. 52. a 48 19. [u] Ezec. 17. 10. a 19. 12. [x] 2 Bren. 8. 12. Pen. 16. 14. Nah. 3. 10.

[a] Pen. 12. 6. * Neu, *dyro ddaioni.* [b] Heb. 13. 15. [c] Pen. 5. 13. a 12. 1. [d] Sal. 33. 17. Eſay 30. 1, 16. a 31. 1. ‡ Neu, *dardda.* * Heb. *dery.* ‡ Neu, *ymwaſgarant.* [e] Sal. 52. 8. Can. 4. 11. Eccl. 50. 10. * Neu, *tarddant.* ‡ Neu, *arogl.* [f] Sal. 107. 43. Jer. 9. 12. Dan. 12. 10. Eccl. 39. 27. [g] Diar. 10. 29. Luc. 2. 34. 2 Cor. 2. 16.

¶ Llyfr JOEL.

PEN. I.

1 *Yöel yn datgan amryw farnedigaethau Duw, ac yn annog i ddâl arnynt,* 8 *ac i alaru:* 14 *Yn goſod ympryd i gwynſan.*

Medi, 1. P. 3197.

1 GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jöel fâb Pethuel.

2 Gwrandewch hyn; chwi henuriaid; a rhoddwch glûſt, holl drigolion y wlâd. A fu hyn yn eich dyddiau, neu yn nyddiau eich tadau?

3 Mynegwch hyn i'ch plant, a'ch plant i'w plant hwythau, a'u plant hwythau i genhedlaeth arall.

4 Gweddill y lindys a fwyttaodd y ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog rhedyn a ddifaodd pryf y rhŵd, a gweddill pryf y rhŵd a yſodd y locuſt.

5 Deffrowch feddwŷr, ac ŵylwch; ac udwch, holl yfwŷr gwîn, am y gwîn new ydd; canys torrwyd ef oddi wrth eich min.

6 O herwydd [a] cenhedlaeth grêf anifeiriol a ddaeth i fynu ar fy nhîr, dannedd llêw *yw* ei dannedd, a chil-ddannedd hên lêw *ydd* iddi.

7 Goſodod fy ngwinwŷdden yn ddiſrod, a'm ffigyſbren ‡ a ddiriſgliodd; gan ddinoethi dinoethodd hi, a thaflodd *bi* ymaith; ei changau a wynnaſant.

8 ¶ Uda fel gwŷryf wedi ymwregyſu *mewn* ſachliain, am briod ei hieuengctid.

9 Torrwyd oddi wrth dŷ 'r ARGLWYDD [b] yr offrwm bwyd, a'r offrwm diod: y mae 'r offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, yn galaru.

10 Difrodwyd y maes, y ddaear a alara; canys gwnaethpwyd difrod ar yr ŷd; ‡ ſychodd y gwîn newydd, lleſgaodd yr olew,

11 Cywilyddiwch, y llafurwŷr; udwch, y gwinwŷddwŷr, am y gwenith, ac am yr haidd: canys darfu am gynhauaf y maes.

12 Gwŷwodd y winwydden, lleſgaodd y ffigyſbren, y pren pomgranad, y balmwŷdden hefyd, a'r afallen, *a* holl brennau 'r maes, a wywaſant: am [c] wŷwo llawenydd oddi wrth feibion dynion.

13 Ymwregyſwch a griddfenwch, chwi offeiriaid; udwch weinidogion yr allor; deuwch weinidogion fy Nuw, gorweddwch ar hŷd y nôs mewn ſach-liain; canys attelir oddi wrth dŷ eich Duw [d] yr offrwm bwyd, a'r offrwm diod.

14 ¶ [e] Cyſſegrwch

[a] Felly Diar. 30. 25, 26, 27. ‡ Heb. *yn ddiriſgliad.* [b] Ad. 13. Pen. 2. 14. ‡ Neu, *cywilyddiodd.* [c] Jer. 48. 33. [d] Ad. 9.

[e] Pen. 2. 15.
[f] Lef. 23. 36.
[*] Neu, *ddŷdd gwahar-ddiad.*
[g] Jer. 30. 7.
[h] Eſay 13. 6.
† *Eicb.*
[i] Deut. 16. 11, 14, 15.
[*] Heb. *y grawn.*
[k] Pen. 2. 3.
† Neu, *drig-feydd.*
[l] Sal. 104. 21.

14 ¶ [e] Cyſſegrwch ympryd, gelwch [f] [*] gymmanſa, ceſglwch yr henuriaid, *a* holl drigolion *y* wlâd, *i* dŷ 'r ARGLWYDD eich DUW, a gwaeddwch ar yr ARGLWYDD.

15 [g] Och o'r diwrnod! canys [h] dŷdd yr ARGLWYDD *ſydd* yn agos, ac fel difrod oddi wrth yr Hollalluog y daw.

16 Oni thorrwyd yngŵydd † ein llygaid ni oddi wrth dŷ ein Duw, y bwyd, [i] y llawenydd, a'r digrifwch?

17 Pydrodd [*] yr hadau dan eu priddellau, yr yſguboriau a anrheithiwyd, yr ŷdlannau a ſwriwyd i lawr; canys yr ŷd a wŷwodd.

18 Oh o'r griddfan y mae 'r anifeiliaid! y mae 'n gyſyng ar y minteioedd gwartheg, am nad *oes* borfa iddynt; y diadellau defaid hefyd a anrheithiwyd.

[k] Pen. 2. 3.
† Neu, *drig-feydd.*
[l] Sal. 104. 21.

19 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefaf; canys [k] y tân a ddifaodd † borfeydd yr anialwch, y fflam a oddeithiodd holl brennau 'r maes.

20 Anifeiliaid y maes hefyd ſydd! yn brefu arnat; canys ſychodd y ffrydiau dwfr, a'r tân a yſodd borfeydd yr anialwch.

PEN. II.

Medi, 2. B. Sûl 20. ar ôl y Drindod, B.

1 *Y mae 'n dangos i Sion mor ofnadwy ydyw barnedigaethau Duw;* 12 *Yn annog i edifeirwch;* 15 *yn gorchymmyn ympryd:* 28 *ac yn addaw bendith arno.* 21 *Y mae 'n cyſſuro Sion â bendithion preſennol,* 28 *ac â rhai a ddeuai.*

3107. CEnwch yr udgorn yn Sion, a bloeddiwch ar fynydd fy ſancteiddrwydd: dychryned holl breſwylwŷr y wlâd; canys

[a] Pen. 1. 15.
Zeph. 1. 14, 15.
[b] Amos 5. 18.
[c] Pen. 1. 6. Ad. 11, 25.
[d] Eccſod. 10. 14.
[e] Pen. 1. 19.
[f] Gen. 2. 8. a 13. 10.
[g] Dad. 9. 9.
[h] Dad. 9. 9.
[i] Nah. 2. 10.

daeth [a] dŷdd yr ARGLWYDD, canys *y mae* yn agos.

2 [d] Diwrnod tywyll du, diwrnod cymylog, a niwlog, fel y wawr wedi ymwaſgaru ar y mynyddoedd: [c] pobl fawr a chryfion, [d] ni bu eu bâth erioed, ac ni bydd eilwaith ar eu hôl, hyd flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth.

3 [e] O'u blaen y difa 'r tân, ac ar eu hôl y fflam; *mae* 'r wlad o'u blaen fel [f] gardd baradwys, ac ar eu hôl yn ddiffeithwch anrheithiedig; a hefyd ni ddiangc dim ganddynt.

4 [g] Yr olwg *arnynt ſydd* megis golwg o feirch; ac fel marchogion, felly y rhedant.

5 [h] Megis ſŵn cerbydau ar bennau 'r mynyddoedd y llammant, fel ſŵn tân yſol yn difa 'r ſoſl, *ac* fel pobl gryfion wedi ymoſod i ryfel.

6 O'u blaen yr ofna 'r [i] bobl, pob wyneb a gaſgl barddu.

7 Rhedant fel glewion, dringant y mûr fel rhyfelwŷr, a cherddant bob un yn ei ffordd ei hun, ac ni wyrant oddi ar eu llwybrau.

[*] Neu, *gwayw.*
[k] Eſay 13. 10.
Ezec. 32. 7.
Ad. 31.
Pen. 3. 15.
[l] Jer. 30. 7.
Amos 5. 18.
Zeph. 1. 15.
[m] Jer. 4. 1.

8 Ni wthiant y naill y llall; cerddant bob un ei lwybr ei hun: ac er eu ſyrthio ar y † cleddyf, nid archollir hwynt.

9 Gwibiant ar hŷd y ddinas; rhedant ar y mûr, dringant i'r tai; ânt i mewn trwy 'r ffeneſtri fel lleidr.

10 O'u blaen y cryn y ddaear, y nefoedd a gynhyrfu r; [k] yr haul a'r lleuad a dywyllir, a'r ſêr a attaliant eu llewyrch.

11 A'r ARGLWYDD a rydd ei lêf o flaen ei lu, canys mawr jawn *yw* ei werſyll ef, canys cryf *yw* 'r hwn ſydd yn gwneuthur ei air ef, o herwydd [l] mawr *yw* dŷdd yr ARGLWYDD, ac ofnadwy jawn; a phwy a'i herys?

12 ¶ Und yr awr hon, medd yr ARGLWYDD, [m] Dychwelwch attaſi á'ch holl

[n] Sal. 51. 17.
[o] Eccſod. 34. 6. Sal. 86. 5, 15. Jon. 4. 2.
[p] Joſ. 14. 12.
[q] 2 Sam. 12. 22. Amos 5. 15. Jon. 3. 9.
[r] Zeph. 2. 3.
[q] Eſay 65. 8.
[r] Pen. 1. 9.
[s] Num. 10. 3.
[t] Pen. 1. 14.
[u] Eccſod. 19. 10, 22.
[x] 1 Cor. 7. 5.
3497.
[y] Ezec. 8. 16. Mat. 23. 35.
‡ Neu, *i'w gwatwar o'r cenhedloedd.*
[z] Sal. 42. 10. a 79. 10. a 115. 2.
Mic. 7. 10.
[a] Edrych Eccſod. 10. 19.
[*] Heb. *fatwrygu gwyneuthur.*
[b] Zech. 8. 12.
[c] Lef. 26. 4. Deut. 11. 14.
[d] Jago 5. 7.
‡ Neu, *athrawo cyſtawnder.*
[*] Heb. *yn ôl cyſtawnder.*
[e] Pen. 1. 4.
[f] Pen. 3. 17.
[g] Eſay 44. 3.
Ezec. 39. 29.
Act. 2. 17.
[h] Zec. 12. 10.
Joan 7. 39.

gâlon, ag ympryd hefyd, ac ag ŵylofain, ac â galar.

13 A [n] rhwygwch e'ch câlon, ac nid eich dillad; ac ymchwelwch at yr ARGLWYDD eich Duw: o herwydd [o] graſlawn a thrugarog *yw* eſe, hwyrfrydig i ddigofaint, a mawr ei drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

14 [p] Pwy a wŷr a drŷ eſe, ac edifarhâu, a gweddill [q] bendith ar ei ôl, *ſef* [r] bwydoffrwm, a diod-offrwm i'r ARGLWYDD eich Duw?

15 ¶ [s] Cenwch udgorn yn Sion, [t] cyſſegrwch ympryd, gelwch gymmanſa:

16 Ceſglwch y bobl; [u] cyſſegrwch y gynnulleidfa: cynhullwch yr henuriaid; ceſglwch y plant, a'r rhai yn ſugno bronnau: [x] deued y priod-fab allan o'i 'ſtafell, a'r briod-ferch allan o'i ſtafell ei gwely:

17 Wyled yr offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, [y] rhwng y porth a'r allor, a dywedant, Arbed dy bobl O ARGLWYDD, ac na ddyro dy etifeddiaeth i warth; i ‡ lywodraethu o'r cenhedloedd arnynt: [z] pa ham y dywedent ym mhlith y bobloedd, Pa le *y mae* eu Duw hwynt?

18 ¶ Yna 'r ARGLWYDD a eiddigedda am ei dîr, ac a arbed ei bobl.

19 A'r ARGLWYDD a ettyb, ac a ddywed wrth ei bobl, Wele fi yn anfon i chwi ŷd, a gwîn, ac olew, a diwellir chwi o hono; ac ni wnâf chwi mwyach yn waradwydd ym mŷſg y cenhedloedd.

20 Eithr [a] bwriaf yn bell oddi wrthych y gogledd-lu, a gyrraf ef i dîr ſych diffaith, a'i ŵyneb tu a môr y dwyrain, a'i ben ôl tu a 'r môr eithaf: a'i ddrewi a gyfyd, a'i ddrygſawr a â i fynu, am iddo ‡ wneuthur mawrhydri.

21 ¶ Nac ofna di ddaear, gorfoledda, a llawenycha; canys yr ARGLWYDD a wnâ fawredd.

22 Nac ofnwch, anifeiliaid y maes: canys tarddu y mae [b] porfeydd yr anialwch; canys y pren a ddŵg ei ffrwyth, y ffigyſbren a'r winwŷdden a roddant eu cnwd.

23 Chwithau plant Sion, gorfoleddwch, ac ymlawenhêwch yn yr ARGLWYDD eich Duw: canys [c] efe a roddes i chwi [d] ‡ y cynhar-wlâw * yn gymhedrol, ac a wnâ i'r cynhar-wlâw a'r diweddar-wlâw ddiſgyn i chwi yn *y mîs* cyntaf.

24 A'r 'ſguboriau a lenwir o ŷd, a'r gwîn newydd a'r olew a â dros y lleſtri.

25 A mi a dalaf i chwi y blynyddoedd [e] a ddifaodd y ceiliog rhedyn, pryf y rhŵd, a'r locuſt, a'r lindys, fy llu mawr i, yr hwn a anfonais yn eich plith.

26 Yna y bwyttewch, gan fwytta ac ymddigoni; ac y moliennwch enw 'r ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a wnaeth â chwi yn rhyfedd: ac ni wradwyddir fy mhobl byth.

27 [f] A chewch wŷbod fy *mod* i ynghanol Iſrael, ac *mai* myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, ac nid *neb* arall: a'm pobl ni's gwaradwyddir byth.

28 ¶ [g] A bydd ar ôl hynny [h] y tywalldaf fy Ysbryd ar bob cnawd, a'ch meibion a'ch merched a brophwydant, eich henuriaid a welant freuddwydion, eich gŵr jeuainge a welant weledigaethau:

29 Ac ar y gweiſion hefyd ac ar y morŵynion y tywalldaf fy Ysbryd yn y dyddiau hynny.

[i] Mat. 24. 29. Mar. 13. 24. Luc. 21. 25. [k] Ad. 10. Pen. 3. 15. Mat. 24. 29. Mar. 13. 24. Luc 21.

30 A [i] gwnâf ryfeddodau yn y nefoedd, ac yn y ddaear, gwaed, a thân a cholofnau mŵg.

31 [k] Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lleuad yn waed, o flaen dyfod mawr, ac ofnadwy ddydd yr ARGLWYDD.

32 A bydd [l] yr achubir pob un a alwo ar enw 'r ARGLWYDD: canys [m] bydd ymwared, fel y dywedodd yr ARGLWYDD, ym mynydd Sion, ac yn Jerusalem, ac yn y gweddillion a alwo 'r ARGLWYDD.

25. [l] Rhuf. 10. 13. [m] Obad. 17.

PEN. III.

Medi, 2. P. 3210.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion ei bobl:* 9 *Ac y bydd rhaid ei adnabod ef yn ei farnedigaeth.* 18 *Ei fendithion ef ar yr Eglwys.*

CAnys wele yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, pan ddychwelwyf gaethiwed Juda a Jerusalem,

2 Casglaf hefyd yr holl genhedloedd, a dygaf hwynt i wared i ddyffryn Jehosaphat, a dadleuaf â hwynt yno dros fy mhobl, a'm hetifeddiaeth Israel, y rhai a wasgarasant hwy ym mysg y cenhedloedd, a rhannasant fy nhîr.

3 Ac ar fy mhobl y bwriasant goelbrennau, a rhoddasant y bachgen er puttain, a gwerthasant fachgennes er gwîn, fel yr yfent.

4 Tyrus hefyd, a Sidon, a holl ardaloedd Palestina, beth fydd i chwi *a wnelocb* â mi? a delwch i mi y pwyth ac o's telwch i mi, buan jawn y dychwelaf eich tâl ar eich pen eich hunain.

5 Am i chwi gymmeryd fy arian a'm haur, a dwyn i'ch temlau fy nhlysau * dymunol:

6 Gwerthasoch hefyd feibion Juda a meibion Jerusalem i'r Groegiaid; i'w pellhâu oddi wrth eu hardaloedd:

7 Wele mi a'u codaf hwynt o'r lle y gwerthasoch hwynt iddo; ac a ddatroaf eich tâl ar eich pen eich hunain:

8 A minnau a werthaf eich meibion a'ch merched i lâw meibion Juda, a hwythau a'u gwerthant i'r Sabeaid, i genedl o bell; canys yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn*.

9 ¶ [z] Cyhoeddwch hyn ym mysg y cenhedloedd, ‡ gosodwch ryfel, deffrowch y gwŷr cryfion. nesäed y gwŷr o ryfel, deuant i fynu.

10 [b] Gyrrwch eich sychau yn gleddyfau, a'ch ‡ pladuriau yn wayw-ffyn: [c] dyweded y llesg, Crŷf *ydwyf*.

11 Ymgesglwch, a deuwch y cenhedloedd o amgylch ogylch, ac ymgynhullwch: * yno disgyn, O ARGLWYDD, dy gedyrn.

12 Deffroed y cenhedloedd, a deuant i fynu i ddyffryn Jehosaphat: o herwydd yno 'r eisteddaf i farnu 'r holl genhedloedd o amgylch.

13 [d] Rhowch i mewn y crymman; canys addfedodd y cynhauaf: deuwch, ewch i wared; o herwydd y gwrŷf a lanwodd, a'r gwâsg-gafnau a aethant trosodd, am amlhâu eu drygioni hwynt.

14 Torfeydd, torfeydd *a fydd* ynglynn * terfyniad: canys agos *yw* dydd yr ARGLWYDD ynglynn terfyniad.

15 [e] Yr haul a'r lloer a dywyllant, a'r sêr a attaliant eu llewyrch.

16 A'r ARGLWYDD [f] a rua o Sion, ac a rŷdd ei lêf o Jerusalem; [g] y nefoedd hefyd, a'r ddaear a grynant: ond yr ARGLWYDD *fydd* ‡ gobaith ei bobl, a chadernid meibion Israel.

17 Felly [a] y cewch ŵybod mai myfi *yw* 'r ARGLWYDD eich Duw, yn trigo yn Sion fy mynydd sanctaidd: yna y bydd Jerusalem yn * sanctaidd, ac [i] nid â dieithriaid trwyddi mwyach.

18 ¶ [k] A'r dydd hwnnw y bydd i'r mynyddoedd ddefnynnu melyswin, a'r brynniau a lifeiriant o laeth, a holl ffrydiau Juda a ‡ redant gan ddwfr, a [l] ffynnon a ddaw allan o dŷ 'r ARGLWYDD, ac a ddyfrhâ ddyffryn Sittim.

19 [m] Yr Aipht a fydd anghyfanedd, ac [n] Edom fydd anialwch anghyfanneddol, am y traha *yn erbyn* meibion Juda, am iddynt dywallt gwaed gwirion yn eu tîr hwynt.

20 Etto Juda a * drîg byth, a Jerusalem o genhedlaeth i genhedlaeth.

21 Canys glanhâf waed y rhai ni's glanheais: ‡ canys [o] yr ARGLWYDD sydd yn trigo yn Sion.

* Neu, *kyfryd*.

[a] Edrych Esay 8. 9. 10. † Heb. *cyffegrwch*, neu, *ſanctteiddiwch*.

* Neu, *erys*. ‡ Neu, *ie myfi yr Arglwydd yr hwn fydd*, &c. [o] Dad. 21. 3.

gerddant, [l] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8, Dad. 22. 1. [m] Esay 19. 1. [n] Obad. 10.

Medi, 3. B.

[a] Pen. 7. 14. [b] Hos. 1. 1. [c] Zech. 14. 5. [d] Jer. 25. 30. Joel 3. 16. [e] Esay 8. 4. a 17. 1. Jer. 49. 23. Zech. 9. 1.

* Neu, *dychwelaf*,

[b] Esay 2, 4. Mic. 4. 4. [c] Zech. 12. 8. [d] Mat. 13. 39. [e] Pen. 2. 10, 31. [f] Jer. 25. 30. Amos 1. 2. [g] Hag. 2. 6. [h] Pen. 2. 27. [i] Esay 35. 8. Zech. 14. 21. Dad. 21. 27. [k] Amos 9. 13. [l] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8, Dad. 22. 1.

¶ Llyfr AMOS.

PEN. I.

1 *Amos yn dangos barnedigaethau Duw ar Syria,* 6 *ac ar y Philiſtiaid,* 9 *ac ar Dyrus,* 11 *ac ar Edom,* 13 *ac ar Ammon.*

GEiriau Amos ([a] yr hwn oedd ym mysg bugeiliaid Tecoa) y rhai a welodd efe am Israel, [b] yn nyddiau Uzziah brenhin Juda, ac yn nyddiau Jeroboam fâb Joas brenhin Israel, ddwy flynedd o flaen y [c] ddaear-gryn.

2 Ac efe a ddywedodd, [d] Yr ARGLWYDD a rua o Sion, ac a rŷdd ei lêf o Jerusalem; a chyfanneddau y bugeiliaid a alarant, a phen Carmel a wywa.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwydd tair *o* anwireddau [e] Damascus, ac o herwydd pedair ni's * trôf ymaith ei *cbêſp* hi; am iddynt [f] ddyrnu Gilead ag offer dyrnu o heiarn.

4 Ond [g] anfonaf dân i dŷ Hazael, ac efe a ddifa balasau Benhadad.

5 Drylliaf drosol Damascus, a thorraf ymaith y preswylwŷr o ‡ ddyffryn Afen, a'r hwn fy 'n dàl teyrn-wialen * o dŷ Eden; a [h] phobl Syria a ânt yn gaeth i Gir, medd yr ARGLWYDD.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair *o* anwireddau [i] Gaza, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *cbêſp* hi; am iddynt gaethgludo * 'r gaethiwed gyflawn, i'w rhoddi i fynu i Edom.

7 Eithr anfonaf dân ar fur Gaza, ac efe a ddifa ei phalasau hi.

8 A mi a dorraf y preswylwŷr o Asdod; *o Beth Eden.*

Cyflawnwyd, 3264.

[f] 2. Bren. 13. 7. [g] Jer. 17. 27. a 49. 27. Ad. 7, 19. 12. Pen. 2. 2. 5. ‡ Neu, *Bicathafen.* * Neu, *lloryddaf ef.* Felly Ad. 6, &c.

[h] 2 Bren. 16. 9. [i] 2 Cron. 28. 18. Esay 14. 29. Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15 Zeph. 2. 4. 2 Cron. 21. 16, 17. Joel. 3?6. ‡ Neu, *â chaethiwed gyflawn.*

a'r

3210. a'r hwn a ddeil deyrn-wialen o Aſcelon, a throaf fy llâw yn erbyn Ecron, a derfydd am weddill y Philiſtiaid, medd yr Arglwydd DDUW.

[k] Eſay 23. 1. Jer. 47. 3. Ezec. 26. a 27. a 28. Joel 3. 4, 5.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [k] Tyrus, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chôſp* hi; o herwydd iddynt hwy roddi i ſynu gwbl o'r gaethiwed i Edom, ac na chofiaſant † y cyſammod brawdol.

† Heb. *gyſammod brodyr.*

10 Eithr anfonaf dân i fûr Tyrus, ac efe a ddifa ei phalaſau hi.

2 Sam. 5. 11. 2 Bren. 5. 1, a 9. 13. [l] Eſay 21. 11, a 34. 5. Jer. 49. 7. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Obad. 1. Mal. 1. 3. [m] Gen. 27. 40. Deut. 23. 7.

11 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [l] Edom, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chôſp* hi; am iddo erlid [m] ei frawd â'r cleddyf, a ‡ llygru ei drugaredd, a bod ei ddîg yn rhwygo yn waſtadol, a'i fod yn cadw ei lîd yn dragywyddol.

12 Eithr [u] anfonaf dân i Deman, yr hwn a ddifa balaſau Boſrah.

13 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [o] meibion Ammon, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chôſp* hi; am iddynt hwy rwygo ‡ gwragedd beichiogion Gilead, er mwyn helaethu eu terfynau.

[n] Gen. 27. 40. Deut. 23. 7. ‡ Neu, *bwrw ymaith bob toſturi.*

14 Eithr cynneuaf dân ym mûr [p] Rabbah, ac efe a ddifa ei phalaſau gyd â gwaedd ar ddŷdd y rhyfel, gyd â thymmeſtl ar ddŷdd cor-wynt.

15 [q] A'u brenhin a â yn gaeth, efe a'i bennaethiaid ynghŷd, medd yr ARGLWYDD.

[n] Obad. 9. 10. [o] Jer. 49. 1. Ezec. 25. 2. Zeph. 2. 9. ‡ Neu, *mynyddoedd Gilead.* [p] Deut. 3. 11. 2 Sam. 12. 26. [q] Jer. 49. 3.

PEN. II.

Medi, 3. P.

1 *Digoſaint Duw yn erbyn Moab,* 4 *ac ar Juda,* 6 *ac ar Iſrael.* 9 *Duw yn acbwyn rhag eu hanniolchgarwch hwy.*

FEl hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau [a] Moab, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chôſp* hi; am iddo [b] loſgi eſgyrn brenhin Edom yn galch.

[a] Eſay 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Zeph. 2. 8. [b] 2 Bren. 3. 27.

2 Eithr anfonaf dân i Foab, yr hwn a ddifa balaſau Cerioth: a Moab fydd marw mewn terfyſg, gweiddi, *a* llais udgorn.

[c] Num. 24. 17.

3 A mi a dorraf ymaith [c] y barnwr o'i chanol hi, a'i holl bendefigion a laddaf gyd ag ef, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau Juda, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chôſp* hi; am iddynt ddirmygu cyfraith yr ARGLWYDD, ac na's cadwaſant ei ddeddfau ef: a'u celwŷddau a'u cyfeiliornodd hwynt, y rhai 'r aeth eu tadau ar eu hôl.

5 Eithr anfonaf dân i Juda, ac efe a ddifa balaſoedd Jeruſalem.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair o anwireddau Iſrael, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chôſp* hi; am iddynt [d] werthu 'r cyfiawn am arian, a'r tlawd er pâr o eſgidiau.

[d] Pen. 8. 6.

7 Y rhai a ddyheuant ar ôl llŵch y ddaear ar ben y tlodion; ac a wyrant ffordd y goſtyngedig: a gŵr a'i dâd a â at yr *un* llangces, i halogi fy enw ſanctaidd.

[e] Ecſod. 22. 26. † Neu, *y rhai a gondemnwyd.*

8 Ac ar ddillad [e] wedi eu rhoi yng ŵyſtl y gorweddant wrth bob allor; a gwin † y dirwyol a yfant *yn* nhŷ eu Duw.

9 Etto [f] myfi a ddinyſtriais yr Amoriad o'u blaen hwynt, [g] yr hwn *yr oedd* ei uchder fel uchder y cedrwŷdd, ac efe *oedd* grŷf fel derw; etto [h] mi a ddinyſtriais ei ffrwythau oddi arnodd, a'i wrâidd oddi tanodd.

3210. [f] Num. 21. 24. Deut. 2. 31. [g] Joſ. 24. 8. [h] Num. 13. 28, 32, 33.

10 [i] Myfi hefyd a'ch dugum chwi i fynu o wlâd yr Aipht, ac a'ch arweiniais chwi ddeugain mlynedd trwy 'r anialwch, i feddiannu gwlâd yr Amoriad.

[i] Joſ. 24. 5. [k] Num. 6. 2. [l] Eſay 30. 10. Jer. 11. 21.

11 A mi a gyfodais o'ch meibion chwi *rai* yn brophwydi, ac o'ch gwŷr jeuaingc rai [k] yn Nazareaid: Oni *bu* hyn, O meibion Iſrael, medd yr ARGLWYDD?

[h] Eſay 5. 24. Mal. 4. 1. [i] Ecſod. 12. 31. [k] Num. 6. 2.

12 Ond chwi a roiſoch i'ch Nazareaid wîn i'w yfed, ac [l] a orchymynnaſoch i'ch prophwydi, gan ddywedyd, Na phrophwydwch.

[l] Eſay 30. 10. Jer. 11. 21.

13 Wele ‡ fi wedi fy llethu tanoch, fel y llethir y fên lawn o yſgubau.

Pen. 7. 12, 13. Mic. 2. 6.

14 [m] A metha gan y buan ddiangc, a'r crŷf ni chadarnhâ ei rŷm, a'r cadarn ni wared ei † enaid ei hun.

15 Ni ſaif a ddâlio 'r bŵa, ni ddiangc y buan o draed, nid achub marchog march ei einioes ei hun.

‡ Neu, *gwaſgaf eich lle chwi fel y gwâſg mewn lawn o*

16 A'r cryfaf ei gâlon o'r cedyrn a ffŷ y dwthwn hwnnw yn noeth-lymmun, medd yr ARGLWYDD.

yſgubau. [m] Pen. 9. 1, &c. † Neu, *einioes.*

PEN. III.

1 *Mor anghenrhaid yw barnedigaethau Duw yn erbyn Iſrael.* 9 *Cyhoeddi hynny, a'i achos befyd.*

Medi, 4. B.

GWrandêwch y gair a lefarodd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, plant Iſrael; yn erbyn yr holl deulu a ddugum i i fynu o wlâd yr Aipht, gan ddywedyd,

[a] Deut. 7. 6. a 10. 15. [b] Edrych Mat. 11. 22. Luc 12. 47. Rhuf. 2. 9. 1 Pedr 4. 17.

2 [a] Chwi yn unig a adnabûm o holl deuluoedd y ddaear: [b] am hynny ymwelaf â chwi *am* eich holl anwireddau.

3 A rod:a dau ynghŷd, heb fod yn gytûn?

4 A rua 'r llêw yn y goedwig hêb ganddo yſglyfaeth? † a leiſia ceneu llêw o'i ffau heb ddâl dim?

† Heb. *y rŷdd y cenaw llêw ei lais?*

5 A ſyrth yr aderyn yn y fagl ar y ddaear heb *fod* croglath iddo? a gyfyd *un* y fagl oddi ar y ddaear heb ddâl dim?

6 A genir udgorn yn y ddinas heb ‡ ddychrynu o'r bobl? [c] a fydd niwaid yn y ddinas † heb i'r ARGLWYDD *ei* wneuthur?

‡ Neu, *redeg o'r bobl yng bŷd.* [c] Eſay 45. 7. † Neu, *ac oni wnâ 'r Arglwydd rywbeth?*

7 Canys ni wnâ 'r ARGLWYDD ddim, [d] a'r na's dangoſo ei gyfrinach i'w weiſion y prophwydi.

[d] Gen. 6. 13. a 18. 17. Sal. 25. 14. Joan 15. 15.

8 Rhuodd y llêw, pwy nid ofna? yr Arglwydd JôR a lefarodd, [e] pwy ni phrophwyda?

[e] Act. 4. 20. a 5. 20, 29.

9 ¶ Cyhoeddwch o fewn y palaſau yn Aſdod, ac yn y palaſau yngwlâd yr Aipht, a dywedwch, Deuwch ynghŷd ar fynyddoedd Samaria, a gwelwch derfyſgoedd lawer o'i mewn, a'r gorthrymmedigion yn ei chanol hi.

‡ Neu, *anrhaith.*

10 Canys ni fedrant wneuthur uniondeb, medd yr ARGLWYDD: pentyrru y maent drais ac ‡ yſbail yn eu palaſau.

11 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gelyn *fydd* o amgylch y tîr; ac efe a dynn i lawr dy nerth oddi wrthyt, a'th balaſoedd a yſbeilir.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Fel yr achub y bugail o ſafn y llêw y ddwygoes, neu ddarn o glûſt; felly 'r achubir

meibion Israel, y rhai sydd yn trigo yn Samaria mewn cwrr gwely, ‡ac yn Damascus *mewn* gorweddle.

13 Gwrandêwch a thystiolaethwch yn nhŷ Jacob, medd yr Arglwydd DDUW, Duw y lluoedd.

14 Mai y dydd † yr ymwelaf ag anwiredd Israel arno ef, y gofwyaf hefyd allorau Bethel; a chyrn yr allor a dorrir, ac a syrthiant i'r llawr.

15 A mi a darawaf [f] y gauafdy, a'r hafdy; a derfydd am [g] y tai Ifori, a bydd diben ar y teiau mawrion, medd yr ARGLWYDD.

PEN. IV.

1 *Y mae'n ceryddu Israel am eu trais,* 4 *a'u delw-addoliaeth,* 6 *ac am nad oeddynt yn gwellhâu wrth eu ceryddu.*

GWrandêwch y gair hwn, [a] gwartheg Basan, y rhai *ydych* ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn gorthrymmu 'r tlawd, yn ysfigo'r anghenog, yn dywedyd wrth eu meistred, Dygwch, ac yfwn.

2 Tyngodd yr Arglwydd DDUW i'w sancteiddrwydd, y daw, wele, y dyddiau arnoch, y dwg efe chwi ymaith [b] â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pysgotta.

3 A [c] chwi a ewch allan i'r adwyau, bob un ar ei chyfer, a chwi ‡ a'u teflwch hwynt i'r palas, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Deuwch i Bethel, a throseddwch; [d] i Gilgal a throseddwch fwyfwy; dygwch bob bore eich aberthau, *a'ch* degymmau wedi tair blynedd o ddyddiau.

5 Ac [e] † offrymmwch o furdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch a hysbysfwch aberthau gwirfodd; canys ‡ hyn a hoffwch, meibion Israel, medd yr Arglwydd DDUW.

6 ¶ A rhoddais iwch' lendid dannedd yn eich holl ddinasoedd, ac eisiau bara, yn eich holl leoedd; etto ni ddychwelasoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

7 Myfi hefyd a atteliais y gwlâw rhagoch, pan *oedd* etto dri mîs hyd y cynhauaf, gwlawiais hefyd ar un ddinas, ac ni wlawiais ar ddinas arall; un rhan a gafodd wlâw, a'r rhan ni chafodd wlâw a wywodd.

8 Gwibiodd dwy ddinas *neu* dair i un ddinas, i yfed dwfr; ond ni's diwallwyd: etto ni ddychwelasoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

9 [f] Tarewais chwi â diflanniad, ac â mallder; † pan amlhaodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyswydd, a'ch oliwydd, [g] y lindys a'u hysodd: etto ni throisoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

10 Anfonais yr haint yn eich mŷsg, megis a 2,25. ‡ yn ffordd yr Aipht; eich gwŷr ieuainge a leddais â'r cleddyf, gyd â † chaethgludo eich meirch: a chodais ddrewi eich gwersylloedd i'ch ffroenau; etto ni throisoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

11 Mi a ddychwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd Duw [h] Sodoma a Gomorrah, ac yr oeddech fel pentewyn wedi ei achub o'r gynneu dân: etto ni throisoch attafi, medd yr ARGLWYDD.

12 O herwydd hynny, yn y modd yma y gwnâf i ti, Israel: *ac* o herwydd mai hyn a wnâf it', [k] bydd barod, Israel, i gyfarfod â'th Dduw.

13 Canys wele, lluniwr y mynyddoedd, a chreawdr ‡ y gwynt, yr hwn a fynega i ddyn beth *yw* ei feddwl, *ac* [l] a wnâ y boreu yn dywyllwch, ac [m] a gerdd ar uchelderau'r ddaear, Yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, *yw* ei enw.

PEN. V.

1 *Cŵynfan dros Israel.* 4 *Annog i edifeirwch.* 21 *Duw yn gwrthod eu rhagrithiol wasanaeth hwy.*

GWrandêwch y gair hwn a godaf i'ch erbyn, *sef* galarnad, O dŷ Israel.

2 Y wyryf Israel a syrthiodd, ni chyfyd mwy: gadawŷd hi ar ei thîr, nid *oes* a'i cyfyd.

3 Canys y môdd hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Y ddinas a aeth allan â mîl, a weddill gant, a'r hon a aeth allan *ar* ei chanfed, a weddill ddeg i dŷ Israel.

4 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth dŷ Israel; Ceisiwch fi, a byw fyddwch.

5 Ond nac ymgeisiwch â [a] Bethel, ac nac ewch i Gilgal, ac na thramwywch i [b] Beerseba: o herwydd gan gaeth-gludo y caeth-gludir Gilgal, a [c] Bethel a fydd yn ddiddym.

6 Ceisiwch yr ARGLWYDD, a byw fyddwch; rhag iddo dorri allan yn nhŷ Joseph fel tân, a'i ddifa, ac na *byddo* a'i diffoddo ym Methel.

7 Y rhai [d] a drowch farn yn wermod, ac a adêwch gyfiawnder ar y llawr.

8 *Ceisiwch* yr hwn a wnaeth [e] y saith seren, ac Orion, ac a drŷ gysgod angau yn foreu-ddydd, ac [f] a dywylla'r dydd yn nôs: yr hwn [g] a eilw ddyfroedd y môr, ac a'u tywallt ar wyneb y ddaear: Yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

9 Yr hwn fydd yn nerthu 'r † anrheithiedig yn erbyn y crŷf; fel y delo 'r anrheithiedig yn erbyn yr amddiffynfa.

10 [h] Câs ganddynt a geryddo yn y porth; a ffiaidd ganddynt a lefero yn berffaith.

11 O herwydd hynny am iwch' sathru 'r tlawd, a dwyn y beichiau gwenith oddi arno; [i] chwi a adeiladasoch dai o gerrig nâdd, ond ni thrigwch ynddynt; plannasoch winllannoedd † hyfryd, ac nid yfwch eu gwîn hwynt.

12 Canys mi a adwaen eich anwireddau lawer, a'ch pechodau cryfion: y maent yn blino 'r cyfiawn, yn cymmeryd ‡ jawn, ac yn troi heibio'r tlawd yn y porth.

13 Am hynny [k] y neb a fyddo call a ostega 'r amser hwnnw: canys amser drwg yw.

14 Ceisiwch ddaioni, ac nid drygioni, fel y byddoch fyw; ac felly 'r ARGLWYDD, Duw y lluoedd, fydd gyd â chwi, fel y dywedasoch.

15 [l] Casewch ddrygioni, a hoffwch ddaioni, a gosodwch farn yn y porth: [m] fe allai y bydd ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd yn rasiawn i weddill Joseph.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Duw y lluoedd, yr Arglwydd; Ym mhob heol *y bydd* cŵynfan, ac ym mhob prif-ffordd y dywedant, Oh! oh! a galwant yr arddwr i alaru, [n] a'r neb a fedro alaru i gŵynfan.

17 Ac ym mhob gwinllan *y bydd* cŵynfan: canys [o] tramwyaf trwy dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.

18 [p] Gwae 'r neb fydd yn dymuno dŷdd yr ARGLWYDD; beth *yw* hwnnw i chwi? tywyllwch ac nid goleuni *yw* dŷdd yr ARGLWYDD.

19 [q] Megis pe ffoai gŵr rhag llew, ac arth yn cyfarfod ag ef, a myned i'r tŷ a phwyso ei law ar y pared, a'i frathu o sarph.

3210. Medi, 5. B. Pen. 4. 4. Pen. 8. 14. Hos. 4. 15. a 10, 8. Pen. 6. 12. Job 9. 9. 38. 31. Pen. 4. 13. Pen. 9. 6. Heb. *yr anrhaith.* Esay 29. 21. Deut. 28. 38, 39. Zeph. 1. 13. Hag. 1, 6. Heb. *dymuniant.* Neu, *gwobr.* Pen. 6. 10. Sal. 34. 14. a 97. 10. Rhuf. 12. 9. Ecsod. 32. 30. Joel 2. 14. Jer. 9. 17. Ecsod. 12. 12. Esay 5. 19. Jer. 17. 15. a 30. 7. Joel 2. 2. Zeph. 1. 15. 2 Pedr. 3. 4. Jer. 48. 44.

20 Cni

‡ Neu, *ac yn nhraed y gwely.* † Neu, *y cospaf Israel am anwireddd.* [f] Barn. 3. 20. Jer. 36. 22. [g] 1 Bren. 22. 39. [a] Sal. 22. 12. Ezec. 39. 18. [b] Jer. 16. 16. Hab. 1. 15. [c] Ezec. 12. 5, 12. ‡ Neu, *a dêfiwch ymaith bethau 'r palas.* [d] Hos. 4. 15. a 12. 11. Pen. 5. 5. [e] Lef. 7. 13. † Heb. *Llôsgaberthwch.* ‡ Heb. *felly yr hoffwch.* [f] Deut. 28, 22. Hag. 2. 17. † Neu, *amlder eich gerddi, &c. a yfodd y lindys.* [g] Joel 1, 4. a 2, 25. ‡ Neu, *ar ddull.* † Heb. *caeth-glud.* [h] Gen. 19. 24, 25. Esay 13. 19. Jer. 49. 18. [i] Zech. 3, 2. [k] Edrych Ezec. 13. 5. a 22. 30. Luc 14. 31, 32. ‡ Neu, *yr ysbryd.* [l] Pen. 5, 8. [m] Deut. 32. 13. a 33. 29. Mic. 1, 3.

3210.

20 Oni *bydd* dŷdd yr ARGLWYDD yn dywyllwch, ac nid yn oleuni? yn dywyll jawn, ac heb lewyrch ynddo?

21 ¶ [r] Cafeais, a ffieiddiais eich gwyliau, ac [s] nid aroglaf † yn eich cymmanfaoedd.

22 Canys er i chwi offrymmu i mi boeth-offrymmau, a'ch offrymmau bwyd, ni fyddaf foddlon *iddynt*; ac nid edrychaf ar ‡ hêdd-offrwm eich pasgedigion.

23 Symmud oddi wrthyf drwst dy ganiadau: canys ni wrandawaf buroriaeth dy nablau.

24 Ond † rheded barn fel dyfroedd, a chyfiawnder fel ffrŵd grêf.

25 [t] A offrymmasoch chwi i mi aberthau a bwyd-offrymmau, yn y diffeithwch ddeugain mlynedd, tŷ Israel?

26 Ond dygasoch ‡ babell eich Moloch a Chiwn, eich delwau, seren eich duw, a wnaethoch iwch' eich hunain.

27 Am hynny y caeth-gludaf chwi i'r tu hwnt i Ddamascus, medd yr ARGLWYDD; Duw y lluoedd *yw* ei enw.

PEN. VI.

1 Y cosbir newyfiant Israel, 7 ag anghyfanneddrwydd. 12 Mor anhawdd ganddynt wellhâu.

[a] GWae 'r rhai ‡ esmwyth arnynt yn Sion, ac fydd yn ymddiried ym mynydd Samaria, y rhai a enwir [b] yn ‡ bennaf o'r cenhedloedd; y rhai y daeth tŷ Israel attynt.

2 [c] Tramwywch i [d] Galneh, ac edrychwch, ac ewch oddi yno i Hamath fwyaf; yna disgynnwch i [e] Gath y Philistiaid: ai gwell *ydynt* nâ'r teyrnasodd hyn? ai helaethach eu terfyn hwy nâ'ch terfyn chwi?

3 Y rhai ydych [f] yn pellhâu 'r dydd [g] drŵg, ac yn nesâu [h] ‡ eisteddle trais;

4 Gorwedd y maent ar welyau Ifori, ac † ymestyn ar eu glythau, a bwytta 'r ŵyn o'r praidd, a'r lloi o ganol y cut;

5 [i] Y rhai a ‡ ddatganant gyd â llais y nabl, dychymygasant iddynt eu hun offer cerdd, [k] megis Dafydd;

6 Y rhai a yfant † win mewn phïolau, ac a ymirant â'r ennaint pennaf; ond nid ymofidiant am ddryllio Joseph.

7 ¶ Am hynny 'r awr hon hwy a ddygir yn gaeth gyd â'r cyntaf a ddygir yn gaeth; a gwledd y rhai a ymestynnant a symmudir.

8 [l] Tyngodd yr Arglwydd † DDUW iddo ei hun, Ffiaidd gennyf odidowgrwydd Jacob, a chasteais ei balasau: am hynny y rhoddaf i fynu 'r ddinas ‡ ac fydd ynddi, medd ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd.

9 A bydd o's gweddillir mewn un tŷ ddeg o ddynion, y byddant feirw.

10 Ei ewythr a'i cyfyd i fynu, a'r hwn a'i llŷsg, i ddwyn yr esgyrn allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr hwn a fyddo wrth ystlysau 'r tŷ, A *oes* etto *neb* gyd â thi? Ac efe a ddywed, Nac *oes*. Yna y dywed yntau, [m] Taw; am na *wasanaetha* cofio enw 'r ARGLWYDD.

11 O herwydd wele 'r ARGLWYDD yn gorchymmyn, ac efe a dery 'r tŷ mawr * ag agennau, a'r tŷ bychan â holltau.

12 ¶ A red meirch ar y graig? a ardd *neb hi* ag ychen? canys [n] troisoch farn yn fustl, a ffrwyth cyfiawnder yn wermod.

13 O chwi y rhai sy'n llawenychu mewn peth diddym, yn dywedyd, Ond o'n nerth ein hun y cymmerasom i ni † gryfder?

14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch erbyn chwi, tŷ Israel, medd ARGLWYDD Dduw 'r lluoedd, genedl; a hwy a'ch cystuddiant chwi, o'r ffordd yr ewch i Hamath, hyd ‡ afon y diffeithwch. ‡ Neu, *ddyfryn.*

PEN. VII.

1 Troi heibio farnedigaethau 'r ceiliogod rhedyn, 4 a'r tân, trwy weddi Amos. 7 Trwy weledigaeth o sûr a llinyn mesur, y dangosir gwrthodiad Israel. 10 Amaziah yn achwyn ar Amos. 14 Amos yn dangos ei alwedigaeth ei hun, 16 a barnedigaeth Amaziah.

Medi, 6. B.

FEL hyn y dangosodd yr ARGLWYDD i mi; ac wele ef yn ffurfio † ceiliogod rhedyn, pan ddechreuodd yr adladd godi, ac wele adladd wedi lâdd *gwair* y brenhin *oedd*. † Neu, *glâs-bryfed.*

2 A phan ddarfu iddynt fwytta glâs-wellt y tir, yna y dywedais, Arbed ARGLWYDD attolwg, ‡ pwy a gyfyd Jacob? canys bychan *yw*. ‡ Neu, *trwy bwy y cyfyd Jacob?*

3 [a] Edifarhaodd yr ARGLWYDD am hyn: Ni bydd *hyn*, eb yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dangosodd yr Arglwydd DDUW i mi, ac wele 'r Arglwydd DDUW yn galw i † farn trwy dân: a difaodd *y tân* y dysnder mawr, ac a ysodd beth. neu, *pwy o* (neu, *tros*) *Jacob a gyfyd?*

5 Yna y dywedais, Arglwydd DDUW, paid attolwg, pwy a gyfyd Jacob? canys bychan *yw*. [a] Jon. 3, 10.

6 Edifarhaodd yr ARGLWYDD am hyn: Ni bydd hyn 'chwaith, eb yr Arglwydd DDUW. † Neu, *gynneu.*

7 ¶ Fel hyn y dangosodd efe i mi, ac wele 'r Arglwydd yn sefyll ar gaer *a wnaethpwyd wrth* linyn, ac yn ei law linyn.

8 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di, Amos? A mi a ddywedais, Linyn. A'r Arglwydd a ddywedodd, Wele [b] gosodaf linyn ynghanol fy mhobl Israel, ac [c] ni 'chwanegaf fyned heibio iddynt mwyach. [b] Edrych 2 Bren. 21. 13.

9 Uchelfeydd Isaac hefyd a wneir yn anghyfannedd, a chysegrau Israel a ddifethir; a [d] mi a gyfodaf yn erbyn tŷ Jeroboam â'r cleddyf. Esay 34. 11. Galar. 3. 8.

10 ¶ Yna Amaziah [e] offeiriad Bethel a anfonodd at [f] Jeroboam frenhin Israel, gan ddywedyd, Cyd-fwriadodd Amos i'th erbyn ynghanol tŷ Israel; ni ddichon y tir ddwyn ei holl eiriau ef. [c] Pen. 8. 2. [d] 2 Bren. 15. 10. [e] 1 Bren. 12. 32. [f] 2 Bren. 14. 23.

11 Canys fel hyn y dywed Amos, Jeroboam a fydd farw trwy 'r cleddyf, ac Israel a gaeth-gludir yn llwyr allan o'i wlâd.

12 Dywedodd Amaziah hefyd wrth Amos, Ti weledydd, dos, ffo ymaith i wlâd Juda, a bwytta fara yno, a prophwyda yno. [g] Pen. 2. 12. ‡ Neu, *cyfeir.*

13 [g] Na 'chwanega brophwydo ym Methel mwy; canys ‡ cappel y brenhin † a llŷs y brenhin yw. † Heb. *tŷ y frenhiniaeth yw.*

14 ¶ Yna Amos a attebodd, ac a ddywedodd wrth Amaziah, Nid prophwyd *oeddwn* i, ac nid [h] mâb i brophwyd *oeddwn* i; namyn [i] bugail *oeddwn* i, a chasglydd ‡ ffigys gwyllt ion. [h] 1 Bren. 20. 35. [i] Pen. 1. 1. ‡ Neu, *ffrwyth y Sycomorwŷdd.*

15 A'r ARGLWYDD a'm cymmerodd oddi ar ôl y praidd, a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos, a prophwyda i'm pobl Israel. [k] Ezec. 21. 2.

16 ¶ Yr awr hon gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD; ti a ddywedi, Na phrophwyda yn erbyn Israel, ac [k] nac † yngan yn erbyn tŷ Isaac. † Heb. *ddefnyna air.*

[r] Es. 1. 11. Jer. 6. 20. [s] Lef. 26. 31. † Neu, *eich uchelwyliau.* ‡ Neu, *offrwm diolch.* † Heb. *ymdreigled.* [t] Act. 7. 42. Edrych Esay 43. 23. ‡ *Siccuth eich brenhin.*

[a] Luc 6. 24. ‡ Neu, *diosal*, neu, *difraw.* [b] Ecsod. 19. 5. ‡ Neu, *flaenffrwyth y cen.* [c] Nah. 3. 8. [d] Esay 10. 9. [e] 2 Cron. 26. 6. [f] Ezec. 12. 27. [g] Pen. 5. 18. [h] Sal. 94. 20. ‡ Neu, *trigle.* † Neu, *amlhâu mewn gormodedd.* [i] Esay 5. 12. ‡ Neu, *bynciant.* [k] 1 Cron. 23. 5. † Neu, *mewn phïolau gwin.* [l] Jer. 51. 14. Heb. 6. 13, 17. ‡ Heb. *a'i chyfiawnder.* [m] Pen. 5. 13. a 8. 3. * Neu, *á defni.* [n] Hos. 10. 4. Pen. 5. 7. † Heb. *gyrn.*

Cyflawnwyd. 3213.

17 [1] Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [m] Dy wraig a butteinia yn y ddinas, dy feibion a'th ferched a fyrthiant gan y cleddyf; a'th dîr a rennir wrth linyn, a thithau a fyddi farw mewn tîr halogedig, a chan gaeth-ludo y caeth-gludir Iſrael allan o'i wlâd.

[1] Edrych Jer. 28. 12. a 29. 21, 25.

[m] Hoſ. 4. 13.

PEN. VIII.

1 Wrth gawell o ffrwythydd hâf y dangoſir mor agos yw diwedd Iſrael. 4 Argyhoeddi trais a thraha. 11 Bygwth newŷn gair Duw.

FEl hyn y dangoſodd yr ARGLWYDD i mi, ac wele gawellaid o ffrwythydd hâf.

Medi, 6. P.

2 Ac efe a ddywedodd, Beth a weli di, Amos? A mi a ddywedais, Cawellaid o ffrwythydd hâf. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Daeth y diwedd ar fy mhobl Iſrael: [a] nid âf heibio iddynt mwyach.

[a] Pen. 7. 8.

3 Caniadau 'r deml hefyd ‡ a droir yn udo ar y dŷdd hwnnw, medd yr Arglwydd DDUW: llawer o gelaneddau *a ſydd* ym mhob lle; bwrir *bwynt* allan ‖ † yn ddiſtaw.

‡ Heb. *a udant.*

[b] Pen. 6. 10.

† Heb. *diſtawa.*

4 ¶ Gwrandêwch hyn, y ſawl ydych [c] yn llyngcu 'r anghenog, i ddifa tlodion y tîr,

[c] Diar. 30. 14.

5 Gan ddywedyd Pa bryd yr â'r ‡ mîs heibio, fel y gwerthom ŷd? a'r [d] Sabboth, fel † y dygom allan y gwenith, [e] gan brinhâu 'r Ephah, a helaethu 'r Sicl, ‡ ac anghyfiawnu 'r cloriannau *trwy* dwyll?

‡ Neu, *newyddloer.*

[d] Neh. 13. 15, 16.

† Heb. *yr agorom.*

[e] Mic. 6. 10.

6 [f] I brynu 'r tlawd er arian, a'r anghenus er pâr o eſgidiau, ac i werthu gwehilion y gwenith?

‡ Heb. *a gŵyro cloriannau twyll.*

Hoſ. 12. 7.

[f] Pen. 2. 6.

7 Tyngodd yr ARGLWYDD i [g] ragorfraint Jacob, Diau nid anghofiaf byth yr un o'u gweithredodd hwynt.

[g] Pen. 6. 8.

8 Oni chryn y ddaear am hyn? ac [h] oni alara ei holl breſwylwŷr? cyfyd hefyd i gŷd fel llîf, a bwrir hi ymaith? a hi a foddir, megis *gan* afon yr Aipht.

[h] Pen. 9. 5.

Cyflawnwyd. 3213.

9 A'r dŷdd hwnnw, medd yr Arglwydd DDUW, y gwnâf i'r [i] haul fachludo hanner dŷdd, a thywyllaf y ddaear *liw* dŷdd golau.

[i] Job 5. 14.

10 Trôf hefyd eich gŵyliau yn alar, a'ch holl ganiadau yn oernad; [k] dygaf ſachliain ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: a [l] mi a'i gwnâf fel galar *am* unmab, a'i ddiwedd fel dŷdd chwerw.

Eſay 59. 9, 10. Jer. 15. 9.

[k] Eſ. 15. 2. Jer. 48. 37. Ezec. 7. 18.

[l] Jer. 6. 26. Zech. 12. 10.

11 ¶ Wele, y mae dyddiau 'n dyfod, medd yr Arglwydd DDUW, yr anfonaf newŷn i'r tîr, nid newŷn am fara, ac nid ſyched am ddwfr, ond [m] am wrando geiriau 'r ARGLWYDD.

[m] 1 Sam. 3. 1.

12 A hwy a grwydrant o fôr i fôr, ac a wibiant o'r gogledd hyd y dwyrain, i geiſio gair yr ARGLWYDD, ac ni 's cânt.

Sal. 74. 9.

[n] Hoſ. 4. 15.

13 Y diwrnod hwnnw y gwyryſon glân a'r meibion jeuaingc a ddiffoddant o ſyched.

[o] Deut. 9. 21.

14 Y rhai [n] a dyngant i [o] bechod Samaria, ac a ddywedant, Byw yw dy Dduw di, O Dan; a, Byw yw ‖ ffordd [p] Beerſeba; hwy a ſyrthiant, ac ni chodant mwy.

• Edryeh Act. 9. 2. a 18. 25. a 19. 9, 23.

‖ Pen. 5. 5.

PEN. IX.

1 Mor ſicr ſydd y dinyſtr. 11 Adferu Tabernacl Dafydd.

Medi, 7. B.

GWelais yr Arglwydd yn ſefyll ar yr allor, ac efe a ddywedodd, Taro gapan y drŵs, fel y ſiglo 'r gorſingau; † a thorr hwynt oll yn y pen; minnau a laddaf y rhai olaf o honynt â'r cleddyf: [a] ni ffŷ ymaith o honynt a ffô, ac ni ddiangc o honynt a ddiango.

† Neu, *ac archolla.*

[a] Pen. 2. 14.

2 [b] Pe cloddient hyd uffern, fy llâw a'u tynnai hwynt oddi yno; a [c] phe dringent i'r nefoedd, mi a'u diſgynnwn hwynt oddi yno:

[b] Sal. 139. 8, &c.

[c] Job 20. 6.

3 A phe llechent ar ben Carmel, chwiliwn a chymmerwn hwynt oddi yno; a phe ymguddient o'm golwg yngwaelod y môr, oddi yno y gorchymynnaf i'r ſarph eu brathu hwynt.

Jer. 51. 53. Obad. 4.

4 Ac o's ânt i gaethiwed o flaen eu gelynion, [d] oddi yno y gorchymynnaf i'r cleddyf, ac efe a'u llâdd hwynt: a [e] goſodaf fy ngolwg yn eu herbyn, er drŵg, ac nid er da *iddynt.*

[d] Deut. 28. 65.

[e] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11.

5 Ac Arglwydd DDUW y lluoedd a gyffwrdd â'r ddaear, a hi a dawdd; a [f] galara pawb a'r a drîg ynddi, a hi a gyfyd oll fel llifeiriant, ac a ſoddir megis *gan* afon yr Aipht.

[f] Pen. 8. 8.

6 Yr hwn a adeilada [g] ei eſgynfeydd yn y nefoedd, ac a ſylfaenodd ei ‡ fintai ar y ddaear, yr hwn a [a] eilw ddyfroedd y môr, ac a'u tywallt ar ŵyneb y ddaear; yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

[g] Sal. 104. 3. 13.

‡ Neu, *yſgub.*

[a] Pen. 5. 8.

7 Onid *ydych* chwi meibion Iſrael i mi fel meibion yr Ethiopiaid, medd yr ARGLWYDD? oni ddygais i fynu feibion Iſrael allan o dîr yr Aipht, a'r [i] Philiſtiaid o [k] Gaphtor, a'r Syriaid o [l] Gîr?

[i] Jer. 47. 4.

[k] Deut. 2. 23.

[l] Pen. 1. 5.

8 Wele lygaid yr ARGLWYDD ar y deyrnas bechadurus, a [m] mi a'i difethaf oddi ar ŵyneb y ddaear: ond ni lwyrddifethaf dŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD.

[m] Jer. 30. 11. a 31. 35, 36. Obad. 16, 17.

9 Canys wele, myfi a orchymmynnaf, ac a † ogrynnaf dŷ Iſrael, ym mŷſg yr holl genhedloedd, fel y gogrynnir *yd* mewn gogr; ac ni ſyrth ‡ y gronyn lleiaf i'r llawr.

† Heb. *gybwſanaf.*

‡ Heb. *graienyn i'r llawr.*

10 Holl bechaduriaid fy mhobl a fyddant feirw gan y cleddyf, [n] y rhai a ddywedant, Ni oddiwes drwg ni, ac ni achub ein blaen.

[n] Pen. 6. 3.

11 ¶ [o] Y dŷdd hwnnw y codaf babell Dafydd yr hon a ſyrthiodd, ac a gauaf ei bylchau, ac a godaf ei hadwyau, ac a'i hadeiladaf fel yn y dyddiau gynt:

[o] Act. 15. 16, 17.

12 [p] Fel y meddianno y rhai y gelwir fy enw arnynt, weddill [q] Edom, a'r holl genhedloedd, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a wnâ hyn.

[p] Obad. 19.

[q] Num. 24. 18.

13 Wele [r] 'r dyddiau'n dyfod, medd yr ARGLWYDD, y goddiwes yr arddwr y medelwr, a ſathrydd y grawnwin † yr hauwr hâd; a'r mynyddoedd a ddefnynnant ‖ ‡ felyſwin, a'r holl frynniau a doddant.

[r] Lef. 26. 5.

† Heb. *yr bwn a ddygo 'r hâd allan.*

‖ Joel 3. 18.

‡ Neu, *win newydd.*

14 A dychwelaf gaethiwed fy mhobl Iſrael; a [t] hwy a adeiladant y dinaſoedd anghyfannedd, ac a'u preſwyliant; a hwy a blannant winllannoedd, ac a yfant o'u gwîn; gwnânt hefyd erddi, a bwyttânt eu ffrwyth hwynt.

[t] Eſay 65. 22.

15 Ac mi a'u plannaf hwynt yn eu tîr, ac ni's diwreiddir hwynt mwyach o'u tîr, a roddais i iddynt, medd yr ARGLWYDD dy Dduw.

¶ Llyfr

¶ Llyfr OBADIAH.

Medi, 7. P. Ynghŷlch 3417.

1 *Dinyſtr Edom,* 3 *am eu balchder,* 10 *ac am y cam a wnaethent i Jacob.* 17 *Jechydwriaeth a buddugoliaeth Jacob.*

GWeledigaeth Obadiah. Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW [a] am Edom; [b] Clywſom sôn oddi wrth yr ARGLWYDD, a chennad a hebryngwyd ym mŷſg y cenhedloedd; codwch, a chyfodwn i ryfela yn ei herbyn hi.

2 Wele, mi a'th wneuthum yn fychan ym mŷſg y cenhedloedd; dibris jawn *wyt.*

3 ¶ Balchder dy gâlon a'th dwyllodd: ti yr hwn wyt yn trigo yn holldau 'r graig, *yn* uchel ei drigfa; yr hwn a ddywed yn ei gàlon, Pwy a'm tynn i'r llawr?

4 [c] Ped ymddyrchefit megis yr eryr, a phe rhoit dy nŷth ym mhlith y sêr, mi a'th ddiſgynnwn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

5 [d] Pe deuai lladron attat, neu ysbeilwŷr nôs, (pa fôdd y'th dorrwyd ymaith?) oni ladrattaſent hwy eu digon? pe daethai cynhullwŷr grawnwin attat, [e] oni weddillaſent ‡ rawn?

6 Pa fôdd y chwiliwyd Eſau, *ac* y ceiſiwyd ei guddfeydd ef!

7 Yr holl wŷr, y rhai 'r oedd cyfammod rhyngot â hwynt, â'th yrraſant hyd y terfyn; ‡ y gwŷr yr oedd heddwch rhyngot â hwynt, a'th dwyllaſant, *ac* a'th orfuant; *bwyttäwŷr* dy fara a roddaſant archoll danat: nid *oes* deall ‡ ynddo.

8 [f] Oni ddinyſtriaf y dŷdd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y doethion allan o Edom, a'r deall allan o fynydd Eſau?

9 Dy gedyrn di, Teman, a ofnant; fel y torrer ymaith bob un o fynydd Eſau trwy laddfa

10 ¶ [g] Am dy draha *yn erbyn* dy frawd Jacob, gwarth a'th orchuddia, a [h] thi a dorrir ymaith byth.

11 Y dŷdd y ſefaiſt o'r tu arall, y dŷdd y caeth-gludodd eſtroniaid ei † olud ef, a myned o ddieithraid i'w byrth ef, a bwrw coel-brennau ar Jeruſalem, tithau hefyd *oeddit* megis un o honynt.

12 ‡ Ond ni ddyleſit ti edrych ar ddŷdd dy frawd, y dŷdd y dieithrwyd ef; ac ni ddyleſit lawenychu o achos plant Juda, y dŷdd y difethwyd hwynt; ac ni ddyleſit † ledu dy ſafn ar ddŷdd y cyſtudd.

13 Ni ddyleſit ddyfod o ſewn porth fy mhobl, yn nŷdd eu haflwydd; ïe ni ddyleſit edrych ar eu hadfyd yn nŷdd eu haflwydd; ac ni ddylefit eſtyn *dy láw* ar eu ‡ golud, yn nŷdd eu difethiad hwynt.

14 Ac ni ddyleſit ſefyll ar y croes-ffyrdd, i dorri ymaith y rhai a ddiangai o hono; ac ni ddylefit † roi i fynu y gweddill o hono ar ddŷdd yr adfyd.

15 Canys agos *yw* dŷdd yr ARGLWYDD ar yr holl genhedloedd: [i] fel y gwnaethoſt y gwneir i tithau; dy wobr a ddychwel ar dy ben dy hun.

16 Canys [k] megis yr yfaſoch ar fy mynydd ſanctaidd, *felly* 'r holl genhedloedd a yfant yn waſtad; ïe yfant, a llyngcant, a byddant fel pe na buaſent.

17 ¶ Ond ar fynydd Sïon [l] y bydd ‡ ymwared, † ac y bydd ſanctaiddrwydd; a thŷ Jacob a berchennogant eu perchennogaeth hwynt.

18 Yna y bydd tŷ Jacob [m] yn dân, a thŷ Joſeph yn fflam, a thŷ Eſau yn ſoft, a chynneuant ynddynt, a difant hwynt; ac ni bydd *un* gweddill o dŷ Eſau: canys yr ARGLWYDD a'i dywedodd.

19 [n] Goreſgyn y deau hefyd fynydd Eſau, a'r gwaſtadedd y Philiſtiaid; a pherchennogant feuſydd Ephraim, a meuſydd Samaria, a Benjamin *a feddianna* Gilead;

20 A chaeth-glud y llu hwn o blant Iſrael, yr hyn *a fu eiddo* y Canaaneaid, hyd Sarephath; a chaethion Jeruſalem, ‡ y rhai *fydd* yn Sepharad, a feddiannant ddinaſoedd y dehau.

21 A [o] gwaredwŷr a ddeuant i fynu ar fynydd Sïon, i farnu mynydd Eſau: [p] a'r frenhiniaeth fydd eiddo 'r ARGLWYDD.

a Eſay 21. 11. a 34. 5. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Mal. 1. 3.
b Jer. 49. 14, &c.
c Job 20. 6. Jer. 49. 16. a 51. 53. Amos 9. 2.
d Jer. 49. 9.
e Deut. 24. 21. Eſay 17. 6. a 24. 13.
‡ Neu, *loffion.*
† Heb. *gwŷr dy heddwch.*
‡ Neu, *o bono.*
f Eſay 29. 14. Jer. 49. 7.
g Gen. 27. 41. Sal. 137. 7. Ezec. 25. 1. a 35. 5. Am. 1. 11.
h Ezec. 35. 9. Mal. 1. 4.
† Neu, *lu.*
‡ Neu, *Nac edrych ar, &c.*
† Heb. *fawr gu.*
‡ Neu, *llu.*
† Neu, *gau.*
i Ezec. 35. 15.
k Jer. 25. 29. a 49. 12.
l Amos 9. 8.
‡ Neu, *rhai diangol.*
† Neu, *a bydd yn ſanctaidd.*
m Zech. 12. 6.
n Amos 9. 12.
‡ Neu, a berchennogant *yr hyn fydd yn Sepharad.*
o 1 Tim. 4. 16. Jago 5. 20.
p Luc 1. 33.

¶ Llyfr JONAH.

PEN. I.

Medi, 8. B. Ynghŷlch 3142.

1 *Danfon Jonah i Nineveh, ac yntau yn ffoi i Darſis.* 4 *A thymmeſtl yn ei gybuddo ef.* 11 *Ei daflu ef i'r môr,* 17 *a phyſgodyn yn ei lyngcu ef.*

AGair yr ARGLWYDD a ddaeth at [a] ‡ Jonah fâb Amittai, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dôs i Nineveh [b] y ddinas fawr, a llefa yn ei herbyn; canys [c] eu drygioni hwynt a ddyrchafodd ger fy mron.

3 A Jonah [d] a gyfododd i ffoi i Darſis oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac efe a aeth i wared i [e] Joppa, ac a gafodd long yn myned i Darſis, ac a dalodd ei llong-lôg hi, ac a aeth i wared iddi, i fyned gyd â hwynt i Darſis oddi ger bron yr ARGLWYDD.

4 ¶ Ond yr ARGLWYDD a † gyfododd wŷnt mawr yn y môr, a bu yn y môr dymmeſtl fawr, fel ‡ y tybygwyd y drylliai 'r llong.

5 Yna 'r morwŷr a ofnaſant, ac a lefaſant bob un ar ei ddduw, a [f] bwriaſant y dodrefn *oedd* yn y llong i'r môr; i ymyſgafnhâu o honynt: ond Jonah a aethai i wared i yſtlyſau 'r llong, ac a orweddaſai, ac a gyſgaſai.

6 A meiſtr y llong a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Beth *a ddarfu* i ti, gyſgadur? cyfod, galw ar dy Dduw: [g] ſe allai 'r yſtyr y Duw hwnnw wrthym, fel na 'n coller.

7 A dywedaſant bob un wrth ei gyfaill, Deuwch, a bwriwn goel-brennau, fel y gwypom o achos pwy *y mae* 'r drŵg hwn arnom. A bwriaſant goel-brennau, a'r coel-bren a ſyrthiodd ar Jonah.

8 A dywedaſant wrtho, Attolwg dangos i ni, er mwyn pwy *y mae* i ni y drŵg hwn: beth *yw* dy gelfyddyd di? ac o ba le y daethoſt? pa le *yw* dy wlâd? ac o ba bobl *yr wyt* ti?

9 Ac efe ddywedodd wrthynt, Hebread *ydwyf* fi, ac ofni 'r wyf fi ARGLWYDD Dduw y nefoedd, yr hwn a wnaeth y môr, a'r ſychdir.

10 A'r gwŷr a ofnaſant *gan* ofn mawr, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham y gwnaethoſt hyn? (canys y dynion a wyddent iddo ffoi oddi ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd efe a fynegaſai iddynt.)

11 ¶ A

a 2 Bren. 14. 25. ‡ *Jonas.* Mat. 12. 39.
b Gen. 10. 11, 12. Pen. 3. 3.
c Gen. 18. 20. Ezra 9. 6. Dad. 18. 5.
d Pen. 4. 2.
e Joſ. 19. 46. 2 Cron. 2. 16. Act. 9. 36.
† Heb. *fwriodd allan.* ‡ Heb. *yr amcanodd y llong ddryllio.*
f Felly Act. 27. 18, 19.
g Joel 2. 14.

11 ¶ A dywedaſant wrtho, Beth a wnâwn i ti, fel y goſtego 'r môr oddi wrthym? (canys † gweithio'r oedd y môr, a therfyſgu.)

† Heb. *myned.*

12 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch fi, a bwriwch fi i'r môr; a'r môr a oſtega i chwi; canys gwn mai o'm hachos i *y mae* y dymmeſtl fawr hon arnoch chwi.

† Heb. *gloddiaſant.*

13 Er hyn y gwŷr a † rwyfaſant i'w dychwelyd i dîr; ond ni's gallent: am fod y môr yn gweithio, ac yn terfyſgu yn eu herbyn hwy.

14 Llefaſant gan hynny ar yr ARGLWYDD, a dywedaſant, Attolwg, ARGLWYDD, attolwg, na ddifether ni am einioes y gŵr hwn, ac na ddyro i'n herbyn waed gwirion: canys ti, O ARGLWYDD, a wnaethoſt fel y gwelaiſt yn dda.

15 Yna y cymmeraſant Jonah, ac a'i bwriaſant ef i'r môr: a ‡ pheidiodd y môr â'i gyffro.

‡ Heb. *ſafodd.*

[h] Mat. 12. 40. a 16. 4. Luc 11. 30.

16 A'r gwŷr a ofnaſant yr ARGLWYDD ag ofn mawr, ac a aberthaſant aberth i'r ARGLWYDD, *ac* a addunaſant addunedau.

17 ¶ A'r ARGLWYDD a ddarparaſai

† Heb. *yn ymyſgaroedd.*

byſgodyn mawr i lyngcu Jonah. A [i] Jonah a fu † ym mòl y pyſgodyn dri diwrnod a thair nôs.

PEN. II.

Medi, 8. P.

1 Gweddi Jonah: 10 A'i wared ef o fol y pyſgodyn.

A Jonah a weddiodd ar yr ARGLWYDD ei Dduw o fòl y pyſgodyn,

2 Ac a ddywedodd, † O'm hing [a] y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm hatteb odd; o fòl ‡ uffern y gwaeddais, *a* chlywaiſt fy llêf.

† Neu, *o bèr wydd fy ing.*

[a] Sal. 120. 1.

‡ Neu, *y bédd.*

3 Ti a'm bwriaiſt i'r dyfnder, i † ganol y môr; a'r llanw a'm hamgylchodd: [b] dy holl donnau a'th lifeiriaint a aethant droſof.

† Heb. *gàlon.*

[b] Sal. 42. 7.

[c] Sal. 31. 22.

4 A minnau a ddywedais, [c] Bwriwyd fi o wŷdd dy lygaid; er hynny mi a edrychaf etto tu a'th Deml ſanctaidd.

[d] Sal. 69. 1. Galar. 3. 54.

5 [d] Y dyfroedd a'm hamgylchaſant hyd yr enaid, y dyfnder a ddaeth o'm hamgylch, ymglymmodd ‡ yr hêſg am fy mhen.

‡ Neu, *gwmmon.*

6 Diſgynnais i † odrau 'r mynyddoedd; y ddaear a'i throſolion *oedd* o'm hamgylch yn dragywydd: etto ti a ddyrcheſaiſt fy einioes ‡ o'r ffòs, O ARGLWYDD fy Nuw,

† Heb. *dorriadau.*

‡ Neu, *o lygredigaeth.*

[e] Sal. 31. 6.

7 Pan lewygodd fy enaid ynof, cofiais yr ARGLWYDD; a'm gweddi a ddaeth i mewn attat i'th Deml ſanctaidd.

† Neu, *ſelwŷddog.*

[f] Sal. 50. 14, 23 a 116. 17.

8 Y neb [e] a gadwant oferedd † celwydd, a wrthodant eu trugaredd eu hun.

Hoſ. 14. 2. Heb. 13. 15.

9 A minnau mewn llais [f] clodforedd a aberthaf i ti, talaf yr hyn a addunedais: [g] jechydwriaeth *ſydd* eiddo 'r ARGLWYDD.

[g] Sal. 3. 8.

10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth y pyſgodyn, ac efe a fwriodd Jonah ar y tîr ſych.

PEN. III.

A hon hefyd.

1 Danfon Jonah yr ail waith, ac yntau yn pregethu i'r Nineſeaid. 5 Ar eu hedifeirwch hwy, 10 y mae Duw yntau yn edifarhâu.

A Gair yr ARGLWYDD a ddaeth yr ail waith at Jonah, gan ddywedyd,

† Heb. *ddinas fawr i Dduw.*

2 Cyfod, dôs i Nineveh y ddinas fawr, a phregetha iddi y bregeth a leſarwyf wrthyt.

Felly Gen. 30. 8. Sal. 36. 7. a 80. 11,

3 A Jonah a gyfododd, ac a aeth i Nineveh, yn ôl gair yr ARGLWYDD. A Nineveh oedd † ddinas fawr iawn, o daith tri diwrnod.

4 A Jonah a ddechreuodd fyned i'r ddinas daith un diwrnod, ac [a] eſe a leſodd, ac a ddywedodd, Deugain niwrnod *ſydd* etto, a Nineveh a gŵympir.

[a] Edrych Deut. 18. 22.

5 ¶ A [b] gwŷr Nineveh a gredaſant i Dduw, ac a gyhoeddaſant ympryd, ac a wiſgaſant ſach-liain, o'r mwyaſhyd y lleiaf o honynt.

[b] Mat. 12. 41. Luc 11. 32.

6 Canys gair a ddaeth at frenhin Nineveh, ac eſe a gyfododd o'i frenhin-faingc, ac a ddioſgodd oddi am dano ei frenhinwiſg, ac a roddes am dano liain sâch, ac [c] a eiſteddodd mewn lludw.

[c] Job 2, 8,

7 Ac eſe a barodd gyhoeddi, a dywedyd trwy Nineveh (trwy orchymyn y brenhin a'i ‡ bendefigion,) gan ddywedyd, Dŷn, ac anifail, eidion, a dafad, na phrofant ddim, na phorant, ac nac yfant ddwfr.

‡ Heb. *wŷr mawr.*

8 Gwiſger dŷn ac anifail â ſach-len, a galwant ar Dduw yn lêw; ïe dychwelant bob un oddi wrth ei ffordd ddrygionus, ac oddi wrth [d] y trawſder *ſydd* yn eu dwylaw.

[d] Eſay 59. 6.

9 [e] Pwy a wyr a drŷ Duw, ac edifarhâu, a throi oddi wrth angerdd ei ddîg, fel na ddifether ni?

[e] Joel 2, 14.

10 ¶ A gwelodd Duw eu gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'u ffyrdd drygionus; ac [f] edifarhaodd Duw am y drŵg a ddywedaſai y gwnai iddynt, ac ni's gwnaeth.

[f] Jer. 18, 8. Amos 7, 3, 6.

PEN. IV.

Medi, 9. B.

1 Jonah yn anfoddlon i drugaredd Duw, 4 ac yn cael ei geryddu dan rith pren Cicaion.

A Bu ddrŵg jawn gan Jonah *hyn*, ac eſe a ddigiodd yn fawr.

2 Ac eſe a weddiodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg it', ARGLWYDD, oni ddywedais i hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlâd? am hynny [a] 'r achubais flaen i ffoi i Darſis, am y gŵyddwn dy *fod* di yn Dduw [b] graſlawn, a thrugarog, hwyrfrydig i ddîg, aml o drugaredd, ac edifeiriol am ddrŵg.

[a] Pen. 1, 3. [b] Ecſod. 34. 6. Sal. 86, 5, Joel 2, 13, [c] 1 Bren. 19. 4.

3 [c] Am hynny yn awr, O ARGLWYDD, cymmer attolwg fy einioes oddi wrthyf; canys [d] gwell i mi farw nâ byw.

[d] Ad. 8. ‡ Neu, *wyt ti yn ddig jawn?*

4 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd, ‡ Ai da yw 'r gwaith ymddigio o honot?

† *Palm Criſt.*

5 A Jonah a aeth allan o'r ddinas, ac a eiſteddodd o'r tu dwyrain i'r ddinas, ac a wnaeth yno gaban iddo ei hun, ac a eiſteddodd dano yn y cyſgod, hyd oni welai beth a fyddai yn y ddinas.

* *Palm Criſt.*

‡ *Palm Criſt.*

6 A'r ARGLWYDD Dduw a ddarparodd † Gicaion, ac a wnaeth *iddo* dyfu dros Jonah, i fod yn gyſgod uwch ei ben ef, i'w waredu o'i ofid: a bu Jonah lawen jawn am y * Cicaion.

† Neu, *dwyreinwynt diſtaw.*

7 A'r Arglwydd a barotôdd brŷf ar godiad y wawr drannoeth, ac eſe a darawodd y ‡ Cicaion, ac yntau a wŷwodd.

[e] Ad. 3. ‡ Neu, *wyt ti yn ddig jawn?*

8 A phan gododd haul, bu i Dduw ddarparu † poeth-wynt y dwyrain; a'r haul a darawodd ar ben Jonah fel y llewygodd, ac y deiſyfiodd farw o'i einioes, ac a ddywedodd, [e] Gwell i mi farw nâ byw.

† *Palm Criſt.*

‡ Neu, *yr wyf yn ddig jawn hyd angau.*

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Jonah, ‡ Ai da yw 'r gwaith ymddigio o honot am y † Cicaion? Ac eſe a ddywedodd, ‡ Da yw i mi ymddigio hyd angau.

† Neu, *arbedaiſt y Cicaion.*

10 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Ti a † doſturiaiſt wrth y Cicaion ni laſuriaiſt wrtho, ac ni's peraiſt iddo dyfu: ‡ mewn noſwaith y bu, ac mewn noſwaith y darfu.

‡ Heb. *mâb noſwaith oedd.*

11 Ac oni arbedwn i Nineveh y ddinas fawr, yr hon y mae ynddi fwy nâ deuddeng myrdd o ddynion, y rhai ni wyddant *ragor* rhwng eu llâw ddehau a'u llâw aſſwy, ac anifeiliaid lawer?

¶ Llyfr

PEN. I.

Medi, 9. P.

1 *Michah yn dangos digofaint Duw yn erbyn Jacob, am eu gau-ddуwiaeth*; 10 *Ac yn annog i alaru.*

3300. 3250. GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at [a] Fichah y Morafthiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah brenhinoedd Juda; [b] yr hwn *a* welodd efe am Samaria, a Jerufalem.

2 Gwrandêwch, bobl † oll; [c] clyw dithau y ddaear ‡ ac fydd ynddi; a bydded yr Arglwydd DDUW yn dyſt i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i Deml ſanctaidd.

3 Canys [d] wele 'r ARGLWYDD yn dyfod o'i [e] le, efe hefyd a ddiſgyn, ac [f] a fathr ar uchelderau y ddaear.

4 [g] A'r mynyddoedd a doddant tano ef, a'r glynnoedd a ymholldant fel cŵyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfroedd a dywelldir ar y goriwared.

5 Hyn i gŷd *fydd* am anwiredd Jacob, ac am bechodau tŷ Iſrael. Beth *yw* anwiredd Jacob? onid Samaria? Pa rai *yw* uchel-leoedd Juda? onid Jeruſalem.

6 Am hynny [h] y goſodaf Samaria yn garnedd-faes *dda* i blannu gwinllan, a gwnâf i'w cherrig dreiglo i'r dyffryn, a datguddiaf ei ſylfeini.

7 A'i holl ddelwau cerfiedig a gurir yn ddrylliau, a'i holl wobrau a loſgir yn tân, a'i holl eulynnod a oſodaf yn anrheithiedig: o herwydd o wobr puttain y caſglodd hi *hwynt*, ac yn wobr puttain y dychwelant.

8 O herwydd hyn, [i] galaraf, ac udaf; [k] cerddaf yn noeth ac yn llwm: gwnâf alar [l] fel dreigiau, a gofid fel † cywion y dylluan.

9 O herwydd dolurus *yw* ‡ ei harcholl: canys daeth hyd at Juda; daeth hyd borth fy mhobl, hyd Jeruſalem.

10 ¶ [m] Na fynegwch *hyn* yn Gath, gan ŵylo na ŵylwch ddim: [n] ymdreigla mewn llŵch yn nhŷ † Aphrah.

11 Dôs heibio, ‡ preſwyl-ferch Saphir, yn [o] noeth dy warth: ni ddaeth preſwyl-ferch † Saanan allan yngalar ‡ Beth-eſel, efe a dderbyn gennych ei ſefyll-fan.

12 Canys trig-ferch Maroth a † ddiſgwiliodd yn ddyſtal am ddaioni; eithr [p] drŵg a ddiſgynnodd oddi wrth yr ARGLWYDD hyd at borth Jeruſalem.

13 Preſwyl-ferch Lachis, rhwym y cerbyd wrth y buan-farch: dechreuad pechod yw hi i ferch Sion canys ynot ti y caſwyd anwireddau Iſrael.

14 Am hynny y rhoddi anrhegion ‡ i Foreſeth Gath: tai † Achzib *a fyddant* yn gelŵydd i frenhinoedd Iſrael.

15 Etto mi a ddygaf etifedd i ti, preſwyl-ferch Mareſah; ‡ daw hyd Adŵlam, gogoniant Iſrael.

16 [q] Ymfoela, ac ymeillia am dy blant moethus: helaetha dy foelder fel eryr; canys caeth gludwyd hwynt oddi wrthyt.

1 Hoſ. 7. 6. b Sal. 36. 4. c Eſay 5. 8. ‡ Neu, *twyllant.* † Heb. *alargalarau.* d Pen. 1. 15. ‡ Neu, *yn lle adferu.* e Deut. 32. 8, 9. f Eſay 30. 10. Amos 7. 16. † Heb. *ddefnynnwch*, &c. Ezec. 21. 2. ‡ Neu, *fel y prophwydant hwy.* † Neu, *gyfyngwyd.* ‡ Heb. *gyferbyn a'r wiſg.* † Neu, *a rodia.* *gyd â'r gwŷnt, ac a ddywed gelwŷdd yn gelwŷddog*, gan ddwyedyd, *prophwydaf*, &c.

† Neu, *y ddiadell-wlâd.* ‡ Neu, *lle agos.* † Neu, *fu ddrŵg ganthi.* [p] Amos 3. 6. ‡ Neu, *am* † Sef, *celŵydd.* ‡ Neu, *daw gogoniant Iſrael hyd Adulam.* [q] Job 1. 20. Eſay 22. 12. Jer. 47. 5.

PEN. II.

1 *Yn erbyn trais.* 4 *Cŵynfan,* 7 *ceryddu anghyfiawnder a delw-addoliaeth.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

GWae [a] a ddychymygo anwiredd, ac [b] a wnelo ddrygioni ar eu gwelyau: pan oleuo 'r borau y gwnânt hyn; am ei fod ar eu dwylaw.

2 [c] Meuſydd a chwennychant hefyd, ac a ddygant trwy drais; a theiau, ac a'u dygant: ‡ gorthrymmant hefyd ŵr a'i dŷ, dŷn a'i etifeddiaeth.

3 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele yn erbyn y teulu hwn y dychymmygais ddrŵg, yr hwn ni thynnwch eich gyddfau o hono, ac ni rodiwch yn falch; canys amſer drygfyd *yw.*

4 ¶ Yn y dŷdd hwnnw y cyfyd *un* ddammeg am danoch chwi, ac a alara † alargofidus, gan ddywedyd, Dinyſtriwyd ni yn llwyr: [d] newidiodd rân fy mhobl: pa fodd y dûg ef oddi arnaf? ‡ gan droi ymaith, efe a rannodd ein meuſydd.

5 Am hynny ni bydd i ti [e] a fwrio reffyn coelbren ynghynnulleidfa 'r ARGLWYDD.

6 [f] Na † prophwydwch ‡ *meddant wrth y rhai* a brophwydant: ond ni prophwydant iddynt na dderbyniont gywilydd.

7 ¶ Oh yr hon a elwir tŷ Jacob, a † fyrhäwyd Ysbryd yr ARGLWYDD? a'i dyma ei weithredoedd ef? oni wnâ fy ngeiriau lês i'r neb a rodio yn uniawn?

8 *Y rhai oedd* fy mhobl ddoe, a godaſant yn elyn: dioſgwch y dilledyn ‡ gyd â'r wiſg, oddi am y rhai a ânt heibio yn ddiofal, *fel* rhai yn dychwelyd o ryfel.

9 Gwragedd fy mhobl a fwriaſoch allan o dŷ eu hyfrydwch; a dygaſoch oddi ar eu plant hwy fy harddwch byth.

10 Codwch, ac ewch ymaith; canys nid dyma eich gorphwyſfa: am ei halogi y dinyſtria hi *chwi* â dinyſtr tôſt.

11 O's un † yn rhodio yn yr ysbryd a chelŵydd a ddywed yn gelwyddog, Prophwydaf it' am wîn a diod gadarn, efe a gaiſt fod yn brophwyd i'r bobl hyn.

12 ¶ Gan gaſglu y'th gaſglaf, Jacob oll: gan gynnull cynhullaf weddill Iſrael; goſodaf hwynt ynghŷd fel defaid Boſrah, fel y praidd ynghanol eu corlan: tryſtiant rhag *amled* dŷn.

13 Daw y rhwygydd i fynu o'u blaen hwynt; rhwygaſant, a thramwyaſant trwy 'r porth, ac aethant allan trwyddo, a thramwya eu brenhin o'u blaen; a'r ARGLWYDD ar eu pennau hwynt.

PEN. III.

1 *Creulondeb y tywyſogion.* 5 *Ffalſedd y prophwydi.* 8 *A dioſalwch pob un o'r ddau.*

Medi, 10. P.

DYwedais hefyd, Gwrandêwch attolwg pennaethiaid Jacob, a thywyſogion tŷ Iſrael: [a] Onid i chwi *y perthyn* gwybod barn?

2 Y rhai ydych yn caſáu 'r da, ac yn hoffi 'r drŵg, gan flingo eu croen oddi am danynt, a'u cîg oddi wrth eu heſgyrn.

3 Y rhai hefyd [b] a fwyttânt gig fy mhobl, a'u croen a flingant oddi am danynt, a'u heſgyrn a ddrylliant ac a friwant megis i'r crochan, ac [c] fel cîg yn y badell.

4 Yna [d] y llefant ar yr ARGLWYDD, ac ni's ettyb hwynt; efe a guddia ei ŵyneb oddi wrthynt y pryd hwnnw, fel y buant ddrŵg yn eu gweithredoedd.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD [e] am y prophwydi ſydd yn cyfeiliorni fy mhobl, [f] y rhai a frathant a'u dannedd, ac a lefant, Heddwch: [g] a'r neb ni roddo yn eu pennau hwynt, darparant ryfel yn ei erbyn.

a Hoſ. 7. 6. b Sal. 36. 4. c Eſay 5. 8. ‡ Neu, *twyllant.* d Sal. 18. 41. Diar. 1. 28. Ezec. 8. 18. Zech. 7. 13. e Eſay 56. 10, 11. Ezec. 22. 25. f Pen. 2. 11. Mat. 7. 15. g Ezec. 13, 18, 19.

6 [h] Am

[b] Eſay 8. 20, 22. Ezec. 13. 23. Zech. 13. 4.

6 [b] Am hynny *y bydd* nôs i chwi † fel na chaffoch weledigaeth, a thywyllwch i chwi ‡ fel na chaffoch ddewiniaeth: yr haul hefyd a fachluda ar y prophwydi, a'r dydd a ddua arnynt.

† Heb. *oddiwrth weledigaeth.* ‡ Heb. *oddiwrth ddewiniо.*

7 Yna y gweledyddion a gywilyddiant, a'r dewiniaid a waradwyddir, ïe pawb o honynt a gauant ar eu † genau; am na *rŷdd* Duw atteb.

† Heb. *gweſus uchaf.*

8 ¶ Ond yn ddïau llawn wyf fi o rŷm gan Ysbryd yr ARGLWYDD, ac o farn a nerth, [i] i ddangos ei anwiredd i Jacob, a'i bechod i Iſrael.

[i] Eſay 58. 1.

9 Gwrandêwch hyn attolwg pennaethiaid tŷ Jacob, a thywyſogion tŷ Iſrael; y rhai ſy ffiaidd ganddynt farn, ac yn gŵyro pob uniondeb.

[k] Jer. 22. 13.

10 [k] Adeiladu Sïon y maent [l] â gwaed, a Jeruſalem ag anwiredd.

[l] Ezec. 22. 27. Zeph. 3. 3.

11 [m] Ei phennaethiaid a roddant farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a ddyſgant er cyflog, a'r prophwydi a ddewiniant er arian: [u] etto wrth yr ARGLWYDD yr ymgynhaliant, gan ddywedyd, Onid *yw* 'r ARGLWYDD i'n plith? ni ddaw drŵg arnom.

[m] Eſay 1. 23.

3291. Cyflawnwyd, 3418.

12 Am hynny [o] o'ch achos chwi 'r erddir Sïon *fel* maes, a Jeruſalem a ſydd yn garneddau, a mynydd y tŷ fel uchelleoedd y goedwig.

Hoſ. 4. 18. Pen. 7. 3. [n] Eſay 48. 2. Rhuf. 2. 17. [o] Jer. 26. 18. Pen. 1. 6.

PEN. IV.

Medi, 11. B.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr Eglwys.*

[a] Eſay 2. 2, &c. Ezec. 17. 22, 23.

A Bydd [a] yn niwedd y dyddiau i ſynydd tŷ 'r ARGLWYDD ſod wedi ei ſicrhâu ym mhen y mynyddoedd; ac efe a ddyrchefir goruwch y brynniau; a phobloedd a ddylifant atto.

2 A chenhedloedd lawer a ânt, ac a ddywedant, Deuwch, ac awn i ſynu i ſynydd yr ARGLWYDD, ac i dŷ Dduw Jacob, ac efe a ddŷſg i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau y rhodïwn: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jeruſalem.

[b] Joel 3. 10. † Neu, *grymmanau.*

3 ¶ Ac efe a farna rhwng pobloedd lawer, ac a gerydda genhedloedd cryfion hyd ym mhell; a [b] thorrant eu cleddyfau yn ſychau, a'u gwaywffyn yn † bladurïau: ac ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddyſgant ryfel mwyach.

[c] 1 Bren. 4. 25. Zech. 3. 10.

4 Ond [c] eiſteddant bob un dan ei winwŷdden, a than ei ffigysbren, heb neb i'w dychrynu; canys genau ARGLWYDD y lluoedd a'i llefarodd.

[d] Jer. 2. 11. [e] Zech. 10. 12.

5 Canys [d] yr holl bobloedd a rodiant bob un yn enw ei Dduw ei hun, a [e] ninnau a rodïwn yn enw 'r ARGLWYDD ein Duw byth ac yn dragywydd.

[f] Ezec. 34. 16. Zeph. 3. 19. [g] Dan. 7. 14. Luc 1. 33.

6 Yn y dŷdd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, [f] y caſglaf y glôff, ac y cynhullaf yr hon a yrrwyd allan, a'r hon a ddrygais.

7 A gwnâf y glôff yn weddill, a'r hon a daflwyd ym mhell yn genedl gref; [g] a'r ARGLWYDD a deyrnaſa arnynt ym mynydd Sïon, o hyn allan byth.

8 ¶ A thithau tŵr y praidd, caſtell merch Sïon, hyd attat y daw, ïe y daw 'r arglwyddïaeth bennaf, y deyrnas i ferch Jeruſalem.

[h] Jer. 8. 19.

9 Pâ ham gan hynny y gweiddi waedd? [h] onid *oes* ynot frenhin? a ddarfu am dy gynghorydd? canys gwewŷr a'th gymmerodd megis gwraig yn eſgor.

10 Ymofidia a griddfana, merch Sïon, fel gwraig yn eſgor: o herwydd yr awr hon yr ei di allan o'r ddinas, a thrigi yn y maes; ti a ei hyd Babilon: yno y'th waredir; yno 'r achub yr ARGLWYDD di o lâw dy elynion.

11 ¶ Yr awr hon hefyd llawer o genhedloedd a ymgaſglaſant i'th erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi, a gweled ein llygaid *hynny* ar Sïon.

12 Ond ni ŵyddant hwy feddyliau 'r ARGLWYDD, ac ni ddeallant ei gyngor ef: canys efe a'u caſgl hwynt fel ŷlgubau i'r llawr dyrnu.

[i] Eſay 41. 15, 16.

13 Cyfod, merch Sïon, a [i] dyrna; canys gwnâf dy gorn yn haiarn, a'th garnau yn brês; a thi a ddrylli bobloedd lawer; a chyſſegraf i'r ARGLWYDD eu helw hwynt, a'u golud i [k] ARGLWYDD yr holl ddaear.

[k] Zech. 4. 14. a 6. 5.

PEN. V.

1 *Genedigaeth Criſt,* 4 *a'i frenhiniaeth,* 8 *a'i ſuddugoliaeth.*

Medi, 11. P.

YR awr hon ymſyddina, merch y ſyddin; goſodod gynllwyn i'n herbyn: tarawant farnwr Iſrael â gwïalen ar *ei* gern.

[a] Mat. 2. 6.

2 A thithau [a] Bethlehem Ephratah, er *dy* fod yn fechan ym mhlith miloedd Juda, *etto* o honot ti y daw allan i mi, *un* i fod yn llywydd yn Iſrael; yr hwn yr oedd ei ſynediad allan o'r dechreuad, er dyddiau tragywyddoldeb.

Job 7. 42. Cyflawnwyd, 4000.

3 Am hynny y rhŷdd efe hwynt *i ſynu* hyd yr amſer y darffo i'r hon a eſgoro eſgor: yna gweddill ei frodyr ef a ddychwelant at feibion Iſrael.

4 ¶ Ac efe a ſaif, ac a † bortha â nerth yr ARGLWYDD, yn ardderchowgrwydd enw 'r ARGLWYDD ei Dduw; a hwy a drigant: canys yr awr hon efe a fawrhëir hyd eithafoedd y ddaear.

† Neu, *lywodraetha.*

5 A hwn fydd yr heddwch pan ddêl yr Aſſyriad i'n tîr ni: a phan ſathro o fewn ein palaſau, yna cyfodwn yn ei erbyn ſaith fugail, ac wyth ‡ o'r dynion pennaf.

‡ Heb. *o bennaethiaid dynion.*

6 A hwy a † ddinyſtriant dîr Aſſyria â'r cleddyf, a thîr Nimrod ‡ â'i gleddyfau noethion ei hun: ac efe a'n hachub rhag yr Aſſyriad, pan ddêl i'n tîr, a phan ſathro o fewn ein terfynau.

† Heb. *yſſant.* ‡ Neu, *yn ei byrth.*

7 A bydd gweddill Jacob ynghanol llawer o bobl, fel y gwlith oddi wrth yr ARGLWYDD, megis cawodydd ar y gwêllt-glâs, yr hwn nid erys ar ddŷn, ac ni ddiſgwil wrth feibion dynion.

8 ¶ A gweddill Jacob a fydd ym mŷſg y cenhedloedd, ynghanol pobl lawer, fel llêw ym mŷſg bwyſtfilod y goedwig, ac fel cenewllêw ym mhlith y diadellau † defaid; yr hwn pan êl trwodd a ſathr, ac a 'ſglyfaetha, ac ni *bydd* achubydd.

† Neu, *geifr.*

9 Dy lâw a ddyrchefir yn erbyn dy wrthwynebwŷr; a'th holl elynion a dorrir ymaith.

[b] Zech. 9. 10.

10 [b] A bydd y dwthwn hwnnw, medd yr ARGLWYDD, i mi dorri ymaith dy feirch o'th ganol di, a dinyſtrio dy gerbydau:

11 Torraf hefyd i lawr ddinaſoedd dy wlâd, a dymchwelaf dy holl amddiffynfeydd:

12 A thorraf ymaith o'th lâw y ſwynïon, ac ni bydd it' ddewiniaid:

13 Torraf

13 Torraf hefyd i lawr dy luniau cerfiedig, a'th † ddelwau o'th blith, ac ni chei ymgrymmu mwyach i weithredoedd dy ddwylaw dy hun:

† Neu, *ſefyll-fetbau.*

14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th ganol hefyd: a dinyſtriaf dy ‡ ddinaſoedd.

‡ Neu, *elynion,*

15 Ac mewn dig a llid y gwnâf ar y cenhedloedd y fâth ddialedd ag na chlyw ſant.

PEN. VI.

Medi, 12. B. Sûl 20 ar ôl y Drindod, P.

1 *Ymrafael Duw o herwydd angharedigrwydd,* 6 *ac anrûwybodaeth,* 10 *ac anghyfiawnder,* 16 *a delw-addoliaeth ei bobl.*

GWrandêwch attolwg y peth a ddywed yr ARGLWYDD; Cyfod, ymddadleu † â'r [a] mynyddoedd, a chlywed y bryniau dy lais.

† Neu, *o flaen y mynyddoedd.*

[a] Eſay 1, 2.

2 [b] Gwrandêwch y mynyddoedd, a chedyrn ſylfeini 'r ddaear, gwyn yr ARGLWYDD; canys [c] *y mae* cwyn rhwng yr ARGLWYDD a'i bobl, ac eſe a ymddadleu ag Iſrael.

[b] Sal. 50. 1, 4.

[c] Eſay 1. 18. a 5. 3, 4. a 43. 26. Hoſ. 4. 1.

3 Fy mhobl, [d] beth a wneuthum i ti? ac ym mha beth y'th flinais? tyſtiolaetha i'm herbyn.

[d] Jer. 2. 5, 31.

4 Canys [e] mi a'th ddygais o dîr yr Aipht, ac a'th ryddheais o dŷ 'r caethiwed, ac a anfonais o'th flaen Moſes, Aaron a Miriam.

[e] Ecſod. 12. 51. a 14. 30. a 20. 2.

5 Fy mhobl, cofia attolwg beth a fwriadodd [f] Balac brenhin Moab, a pha atteb a roddes Balaam mâb Beor iddo, o [g] Sittim hyd Gilgal, fel y galloch ŵybod cyfiawnder yr ARGLWYDD.

[f] Num. 22. 5. a 23. 7. Deut. 23. 4, 5. Joſ. 24. 9, 10, Dad. 2. 14.

[g] Num. 25. Joſ. 5.

6 ¶ A pha beth y deuaf ger bron yr ARGLWYDD, *ac* yr ymgrymmaf ger bron yr uchel Dduw? a ddeuaf fi ger ei fron et â phoeth-offrymmau, ac â ‡ dyniewid?

‡ Heb. *lloiau, meibion blwydd.*

7 [h] A foddlonir yr ARGLWYDD â miloedd o feheryn, *neu* â myrddiwn offrydiau olew? a roddaf fi fy nghyntaf-anedig *dros* fy anwiredd? ffrwyth † fy nghrôth *dros* bechod fy enaid?

[h] Sal. 50. 9. a 51. 16. Eſay 1. 11.

† Neu, *fy nghorph.*

8 Dangoſodd efe it', ddŷn, beth *ſydd* dda: a [i] pha beth a gais yr ARGLWYDD gennyt, ond [k] gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymoſtwng i rodio gyd â'th Dduw?

[i] Deut. 10. 12.

[k] Eſay 1. 17.

9 Llêf yr ARGLWYDD a lefa ar y ddinas, ‡ a'r doeth a wêl dy enw: gwrandêwch y wialen, a phwy a'i hordeiniodd.

‡ Neu, *a'th enw a wŷl yr hyn ſy ddoeth.*

10 ¶ A oes † etto dryſorau anwiredd o fewn tŷ y gŵr anwir, ‡ a'r meſur prin, [j] peth ffiaidd?

† Neu, *ſy nghorph.*

‡ Heb. *â meſur culni.*

11 A † gyfrifwn yn lân *un* â [m] chloriannau anwir, ac â chôd o gerrig twyllodrus?

[j] Deut. 25. 13, 14. Amos 8. 5.

12 Canys y mae ei chyfoethogion yn llawn trais, a'i thrigolion a ddywedaſant gelwŷdd; [n] a'u tafod *ſydd* dwyllodrus yn eu genau.

[l] Diar. 11. 1. a 20. 10, 23. † Neu, *ſyddaſ lân â chloriannau,* &c. [m] Hoſ. 12. 7. [n] Jer. 9. 8.

13 A minnau hefyd a'th glwyfaf wrth dy daro, wrth *dy* anrheithio am dy bechodau.

[o] Lef. 26, 26. Hoſ. 4. 10. [p] Deut. 28. 38, 39. Amos 5. 11. Zeph. 1. 13. Hag. 1. 6. ‡ Neu, *Cadw y mae yn ddyſal ddeddfau Omri,* [q] 1 Bren. 16, 25, 26.

14 [o] Ti a fwyttëi, ac ni'th ddigonir; a'th oſtyngiad *ſydd* yn dy ganol dy hun; ti a ymaflı, ac nid achubi; a'r hyn a achubech a roddaf i'r cleddyf.

15 Ti a [p] haui, ond ni fedi; ti a ſethri 'r oliwŷdd, ond nid ymiri ag olew; a gwîn newŷdd, ond nid yfi win.

16 ¶ ‡ Cadw 'r ydys ddeddfau [q] Omri, a holl weithredoedd [r] Ahab, a rhodio 'r ydych yn eu cynghorion; fel y'th wnawn yn † anghyfannedd, a'i thrigolion i'w hwttio: am hynny y dygwch warth ſy mhobl.

[r] 1 Bren. 16. 30, &c.

† Neu, *ſyndod.*

PEN. VII.

Medi, 12. P.

1 *Yr Eglwys yn cûwyno leied yw o rifedi,* 3 *mor gyffredin yw llygredigaeth,* 5 *ac yn rhoi ei goglud a'i hyder, nid ar ddŷn, ond ar Dduw:* 14 *A Duw yn ei chyſſuro bi trwy addewidion;* 16 *a thrwy waraduddo ei gelynion;* 18 *a thrwy ei drugareddau.*

GWae fi! canys ydwyf fel † caſgliadau ffrwythydd hâf, fel lloffion grawnwin y cynhauaf gwîn; nid *oes* ſwp o rawn i'w bwytta; fy enaid a flyſiodd [a] yr addfed ffrwyth cyntaf.

† Heb. *caſgliadau hâf.*

[a] Hoſ. 9. 10.

2 [b] Darfu am y ‡ duwiol oddi ar y ddaear, ac nid *oes* un uniawn ym mhlith dynion; cynllwyn y maent oll am waed; pob un ſydd yn hela ei frawd â rhwyd.

[b] Sal. 12. 1. Eſay 57. 1.

‡ Neu, *daionus, neu, trugarog.*

3 ¶ I wneuthur drygioni â'r ddwy ddwylaw yn egnïol, [c] y tywyſog a ofyn, a'r barnwr am wobr; a'r *bwn ſydd* fawr a ddywed † lygredigaeth ei feddwl: felly y plethant ef.

[c] Hoſ. 4. 18.

4 Y gorau o honynt [d] *ſydd* fel mieren, yr unionaf *yn arwach* nâ chae drain; dŷdd dy wilwŷr, *a*'th ofwy ſydd yn dyfod: bellach y bydd eu penbleth hwynt.

[d] Eſay 1. 23. Pen. 3. 11.

† Neu, *ei yſgeler feddwl.*

5 ¶ [e] Na chredwch i gyfaill, nac ymddiriedwch i dywyſog: cadw ddrŵs dy enau rhag yr hon a orwedd yn dy fynwes.

Heb. *'ſgelerder ei enaid.*

6 Canys [f] mâb a amharcha ei dâd, y ferch a gyfyd yn erbyn ei mam; a'r waudd yn erbyn ei chwegr: a gelynion gŵr *yw* dynion ei dŷ.

[e] Ezec. 2, 6.

7 Am hynny mi a edrychaf ar yr ARGLWYDD, diſgwiliaf wrth Dduw fy jechydwriaeth: fy Nuw a'm gwrendy.

Edrych Eſay 55. 13.

8 [g] Na lawenycha i'm herbyn, fy ngelynes: pan ſyrthiwyf, cyfodaf; pan eiſteddwyf mewn tywyllwch, yr ARGLWYDD a lewyrcha i mi.

[e] Jer. 9. 4. [f] Ezec. 22. 7. Mat. 10. 21. 35, 36. Luc 12. 53. a 21. 16.

9 Dioddefaf ddîg yr ARGLWYDD, canys pechais i'w erbyn; hyd oni ddadleuo fy nghŵyn, a gwneuthur i mi farn: eſe a'm dŵg allan i'r goleuad, a mi a welaf ei gyfiawnder ef.

[g] Galar. 4. 21.

10 ‡ A'm gelynes a gaiff weled, a chywilydd a'i gorchuddia hi; yr hon a ddywedodd wrthyf, [i] Mae 'r ARGGWYDD dy Dduw? fy llygaid a'i gwelant hi; bellach y bydd hi yn ſathrîa, megis tom yr heolydd.

‡ Neu, *A'th dbi a weli fy ngelynes, ac a'i gorchuddi â chywilydd, yr hon,* &c.

[i] Sal. 42. 3. 10. a 79. 10. a 115. 2.

11 Y dŷdd yr adeiledir dy [k] furiau, y dŷdd hwnnw yr ymbellhâ 'r ddeddf.

[k] Amos 9. 11, &c.

12 Y dŷdd hwnnw [l] y daw eſe hyd attat o Aſſyria, † ac o'r dinaſoedd cedyrn, ac o'r cadernid hyd yr afon, ac o fôr i fôr, ac *o* fynydd i fynydd.

[l] Eſay 19. 23, &c.

13 ‡ Etto 'r wlâd a ſydd yn anrhaith o achos ei thrigolion, [m] am ffrwyth eu gweithredoedd.

† Neu, *Llywodraetha.*

‡ Neu, *wedi bod y wlâd yn anrbaith.*

[m] Jer. 21, 14.

14 ¶ † Portha dy bobl â'th wialen, defaid dy etifeddiaeth, y rhai ſydd yn trigo *yn* y coed yn unig ynghanol Carmel: porant *ym* Maſan, a Gilead, megis yn y dyddiau gynt.

† Heb. *ïe hyd y dinaſ.*

Joel 2. 17. [k] Amos 9. 11, &c. [l] Eſay 19. 23, &c.

15 Megis y dyddiau y daethoſt allan o dîr yr Aipht, y dangoſaf iddo ryfeddodau.

† Neu,

n Sal.72.9. Eſay 49. 23. o Sal. 18. 45. † Neu, *ymluſgiaid.* p Ecſod. 34. 6, 7.

16 ¶ Y cenhedloedd a welant, ac a gywilyddiant, gan eu holl gryſder hwynt: rhoddant *eu* llâw ar *eu* genau; eu cluſtiau a fyddarant.

17 n Llyfant y llŵch fel ſarpli, o fel † pryfed y ddaear y ſymmudant o'u llocheſau: arſwydant rhag yr ARGLWYDD ein Duw ni, ac o'th achos di yr ofnant.

18 ¶ Pa Dduw *fydd* fel tydi, p yn maddeu anwiredd, ac yn myned heibio i anwiredd gweddill ei etifeddiaeth? q ni ddeil efe ei ddîg byth, am ſod yn hoff ganddo drugaredd.

q Sal. 103, 9. Eſay 57. 16. Jer. 3. 5.

19 Efe a ddychwel, efe a drugarhâ wrthym: efe a ddaroſtwng ein hanwireddau; a thi a deſli eu holl bechodau i ddyſnderoedd y môr.

20 Ti a gyflawni 'r gwirionedd i Jacob, y drugaredd *heſyd* i Abraham, yr hwn a dyngaiſt i'n tadau er y dyddiau gynt.

¶ Llyfr NAHUM.

PEN. I.

Medi, 13. B. 3216. Cyflawnwyd, 3378. *Mawredd Duw yn ei ddaioni tu ag at ei bobl, a'i doſter yn erbyn ei elynion.*

BAich a Nineſeh: llyfr gweledigaeth Nahum yr Elcoſiad.

2 † Duw *fydd* b eiddigus, c a'r ARGLWYDD ſydd yn dîal; yr ARGLWYDD ſydd yn dîal ac yn berchen llîd: dîal yr ARGLWYDD ar ei wrthwynebwŷr, a dàl *dîg* y mae efe i'w elynion.

a Zeph. 2. 13. † Neu, *yr Arglwydd ſydd Duw ei ddigus, a dîalydd.* b Ecſod. 20. 5. c Sal. 94. 1. d Ecſod. 34. 6, 7. e Sal. 18. 7, &c. Hab. 3. 5, 11, 12.

3 d Yr ARGLWYDD *fydd* hwyrfrydig i ddîg, a mawr ei rŷm, ac ni ddieuoga 'r *anwir*: e yr ARGLWYDD *fydd* a'i lwybr yn y cor-wŷnt, ac yn y rhyferthwy, a'r cymmylau *yw* llŵch ei draed ef.

4 f Efe a gerydda 'r môr ac a'i ſych, yr holl afonydd a ddyhysbydda efe: lleſgaodd Baſan, a Charmel, a lleſgaodd blodeuyn Libanus.

f Eſay 50. 2. g Sal. 97. 5. ‡ Neu, *cadernid.* h Sal. 1. 6.

5 g Y mynyddoedd a grynant rhagddo, a'r brynniau a doddant, a'r ddaear a lŷſg gan ei olwg, a'r bŷd heſyd, a chwbl ag a drigant ynddo.

6 Pwy a ſaif o flaen ei lîd ef? a phwy a gyfyd ynghynddaredd ei ddigofaint ef? ei lîd a dywelltir fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr ganddo.

7 Daionus *yw* 'r ARGLWYDD, ‡ amddiffynſa yn nŷdd blinder; ac h efe a edwyn y rhai a ymddiriedant ynddo.

8 A llifeiriant yn myned troſodd y gwnâ efe drangc *ar* ei lle hi, a thywyllwch a erlid ei elynion ef.

9 Beth a ddychymygwch yn erbyn yr ARGLWYDD? efe a wnâ drangc; ni chyfyd blinder ddwywaith.

† Heb. *Belial.* ‡ Neu, *pe buaſent heddychol, felly y buaſent aml, ac felly y cneifiefid hwy, ac efe a aethai heibio.* † Heb. *cneifir hwynt pan elo,* &c.

10 Canys tra 'r ymddyryſont fel drain, a thra meddwont *fel* meddwon, yſir hwynt fel ſoſl wedi llawn-wŷwo.

11 O honot y daeth allan a ddychymyga ddrŵg yn erbyn yr ARGLWYDD, cynghorwr † drygionus.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, ‡ Pe *hyddent* heddychol, ac felly yn aml, etto fel hyn y † torrir hwynt i lawr, pan elo efe heibio. Er im' dy flino, ni'th flinaf mwyach.

13 Canys yr awron y torraf ei jau ef oddi arnat, drylliaf dy rwymau.

14 Yr ARGLWYDD heſyd a orchymynnodd o'th blegid, na hauer o'th enw mwyach: torraf o dŷ dy dduwiau y gerfiedig a'r dawdd ddelw: gwnâf dy fedd; canys gwael ydwyt.

i Eſay 52. 7. Rhuf. 10. 15. ‡ Heb. *Belial.*

15 i Wele ar y mynyddoedd draed yr efangylwr, cyhoeddwr heddwch: cadw di, O Juda, dy wyliau, tâl dy addunedau: canys nid ‡ â'r drygionus trwot mwy; cwbl-dorrwyd ef ymaith.

PEN. II.

Medi, 13. P. *Ofnadwy a buddugol luoedd Duw yn erbyn Nineſeh.*

DAeth y † chwalwr i fynu o flaen dy wŷneb: a cadw 'r amddiffynfa, gwilia 'r ffordd, nertha *dy* lwynau cadarnhâ *dy* nerth yn fawr.

† Neu, *drylliwr.* a Jer. 51, 11, 12.

2 b Canys dychwelodd yr ARGLWYDD ‡ ardderchowgrwydd Jacob, fel † ardderchowgrwydd Iſrael: canys c y dyhysbyddŵyr a'u dyhysbyddodd hwynt, ac a lygraſant eu cangau gwinwŷdd.

b Eſay 10, 12. ‡ Neu, *falchder.* † Neu, *â balchder.* c Sal. 18, 12.

3 Tarian ei wŷr grymmus a liwiwyd yn gôch, *ei* wŷr o ryſel a wiſgwyd ag yſgarlad; y cerbydau *ſyddant* gyd â ‡ lampau tanllyd, y dŷdd y byddo ei arlwy, a'r ffynnidwydd a eſgydwir yn aruthrol.

Hoſ. 10, 1. ‡ Heb. *thân lampau.*

4 Y cerbydau a gynddeiriogant yn yr heolydd, tarawant wrth eu gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gweleđiad fydd fel fflammau, ac fel mêllt y ſaethant.

† Heb. *gorchudd,* neu, *gorchuddiwr.*

5 Efe a gyfrif ei *weiſion* gwŷchion; tramgwyddant wrth gerdded; pryſurant at ei chaer hi, a'r † amddiffyn a barotöir.

6 Pyrth y dwſr a agorir, a'r palas a ‡ ymddettyd.

7 † A Huſſab a ‡ gaeth-gludir, dygir hi i fynu, a'i morwynion yn *ei* harwain megis â llais colomennod yn euro ar eu dwyfronnau.

‡ Neu, *dawdd.* † Neu, *A'r hyn a ſefydlwyd,* neu, *ſaſwyd, a chaeth-gludir hi,* &c.

8 A Nineſeh *fydd* † er ys dyddiau fel llynn o ddwfr: ond hwy a ffoant; Sefwch, ſefwch, *meddant,* ac ni bydd ‡ a edrycho yn ôl.

9 Yſglyfaethwch arian, yſglyfaethwch aur; † canys nid *oes* diben ar y ſtôr, *a'r* gogoniant o bob dodrefn dymunol.

‡ Neu, *ddatcuddir.*

10 Gwâg, a gorwag, ac anrheithiedig yw hi, a'r d gâlon yn toddi, a'r e gliniau yn taro ynghŷd, ac anhwyl ar bob lwynau, f *a'u* hwynebau oll a gaſglant barddu.

† Neu, *er y dyddiau y bu.*

11 Pa le *y mae* trigfa 'r llewod, a phorfa cenawon y llewod, lle y rhodiai y llew, *ſef* yr hên lew, *a'r* ceneu llew, ac nid *oedd* a'i tarfai?

‡ Neu, *a'i dychwelo.*

12 Y llew a yſglyſaethodd ddigon i'w genawon, ac a dagodd i'w leweſau, ac a lanwodd ag yſglyfaeth ei ffau, a'i loches ag ysbail.

† Neu, *a'i hanfeidrol heiniar.*

13 Wele fi yn dy erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a loſgaf ei cherbydau yn y mŵg, a'r cleddyf a ddifa dy lewod jeuaingc; a thorraf ymaith o'r ddaear dy yſglyfaeth, ac ni chlywir mwy lais dy genhadau.

3246. Cyflawnwyd, 3378.

d Eſay 13. 7, 8. e Dan. 5. 6. f Joel 2. 6.

PEN. III.

Gofidus gwymp Nineſeh.

Medi, 14. B.

GWae ddinas a y gwaed, llawn celŵydd *ac* ysbail ydyw i gŷd, a'r yſglyfaeth heb ymado.

a Ezec. 24. 6, 9.

2 *Bydd* ſŵn y ffrewyll, a ſŵn cynnwrf olwynion, a'r march yn prangcio, a'r cerbyd yn neidio.

Hab. 2. 12.

3 Y

† Heb. *flammychiad y cleddyf, a melltenniad y waywffon.*

3 Y marchog ſydd yn codi † ei gleddyf gloyw, a'i ddiſglair waywffon: lliaws o laddedigion, ac aneirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar y cyrph, trippiant wrth eu cyrph hwynt.

4 O herwydd aml butteindra y buttain dêg, meiſtres [b] ſwynion, yr hon a werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuluoedd trwy ei ſwynion.

[b] Eſay 47. 9, 12.

5 Wele fi i'th erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, a [c] datguddiaf dy odrau ar dy wyneb, a gwnâf i genhedloedd weled dy noethni, ac i deyrnaſoedd dy warth.

[c] Eſay 47. 2, 3. Jer. 13. 22, 26. Ezec. 16. 37.

6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, a gwnâf di yn wael, a goſodaf di yn ddrŷch.

[d] Amos 6. 2. [e] Jer. 46. 25.

7 A bydd i bawb a'th welo ffoi oddi wrthyt, a dywedyd, Anrheithiwyd Nineveh, pwy a gŵyna iddi? o ba le y ceiſiaf ddiddanwŷr it'?

‡ Neu, *ſagai.* Heb. *No Ammon.* [f] Sal. 137. 9. Eſay 13. 16. Hoſ. 13. 16.

8 [d] Ai gwell ydwyt nâ No [e] ‡ dylwythog, yr hon a oſodir rhwng yr afonydd, ac a amgylchir â dyfroedd, i'r hon y *mae* 'r môr yn rhagfur, *a*'i mûr o'r môr?

9 Ethiopia *oedd* ei chadernid, a'r Aipht, ac aneirif: Put a Lubim oedd yn gynhorthwy i ti.

10 Er hynny hi a ddygpwyd ymaith, hi a gaeth-gludwyd; [f] a'i phlant bychain a ddrylliwyd ym mhen pob heol; ac am ei phendeſigion y bwriaſant goel-brennau, a'i holl wŷr mawr a rwymwyd mewn gefynnau.

3292.

[e] Jer. 25. 27.

11 Tithau heſyd [g] a feddwi; byddi guddiedig, ceiſi heſyd gadernid rhag y gelyn.

12 Dy holl amddiffynfeydd *fyddant fel* [h] ffigyſwŷdd, a'u blaenffrwyth arnynt, o's yſgydwir hwynt, ſyrthiant yn ſaſn y bwyttäwr.

[h] Dad. 6. 13.

13 Wele [i] dy bobl yn wragedd yn dy ganol di: pyrth dy dîr a agorir i'th elynion, tân a yſodd dy ſarrau.

[i] Jer. 50. 37. a 51. 30.

14 Tynn it' ddwfr i'r gwarchae, [k] cadarnhâ dy amddiffynfeydd, dôs i'r dom, ſathr y clai, cryfhâ 'r odyn briddfaen.

[k] Pen. 2. 1.

15 Yno y tân a'th ddiſa, y cleddyf a'th dyrr ymaith, eſe a'th yſa di fel prŷf y rhŵd; ymlioſoga fel prŷf y rhŵd, ymlioſoga fel y ceiliog rhedyn.

16 Amlheaiſt dy ſarchnadwŷr rhagor ſêr y nefoedd: ‡ difwynodd prŷf y rhŵd, ac ehedodd ymaith.

‡ Neu, *ymwaſgarodd.*

17 Dy rai coronog *ſydd* fel y locuſtiaid, a'th dywyſogion fel y ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a werſyllant yn y caeau ar y dydd oerfelog, *ond* pan gyfodo 'r haul, hwy a ehedant ymaith, ac ni adwaenir eu man lle *y maent.*

18 [l] Dy fugeiliaid, brenhin Aſſyria, a heppiant, a'th ‡ bendefigion a † orweddant; gwaſgerir dy bobl ar y mynyddoedd, ac ni *bydd* a'*u* caſglo.

[l] Ecſod. 15. 16. Sal. 76. 6. ‡ Neu, *ddeuwrion.* † Neu, *drigant* yn y llŵch.

19 Ni thynnir dy archoll ynghŷd, clwyfus yw dy weli; pawb a glywo ſôn am danat a gurant eu dwylaw arnat; o herwydd pwy nid aeth dy ddrygioni drofto bob amſer?

¶ Llyfr HABACCUC.

PEN. I.

Medi, 14. P.

1 *Habaccuc yn achwyn rhag anwiredd y wlâd,* 5 *ac yn cael dangos iddo y dïaledd erchyll a ddoi trwy 'r Caldeaid:* 12 *Ac yn cwyno bod yn dïaleddu ar y bobl trwy rai oedd lawer gwaeth nâ hwynt-hwy eu hunain.*

Ynghŷlch 3378.

Y Baich a welodd y prophwyd Habaccuc.

2 Pa hŷd, ARGLWYDD, y gwaeddaf, ac ni's gwrandewi? y bloeddiaf arnat *rhag* trais, ac nid achubi?

3 Pa ham y gwnêi im' weled anwiredd, ac y peri *im*' edrych ar flinder? anrhaith a thrais *ſydd* o'm blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl, ac ymryſon.

4 Am hynny yr oedir cyfraith, ac nid â barn allan byth: am ſod [a] y drygionus yn amgylchu 'r cyfiawn; am hynny cam farn a â allan.

[a] Job 21. 7. Job 12. 1.

5 ¶ [b] Gwelwch ym mŷſg y cenhedloedd, ac edrychwch, rhyfeddwch yn aruthrol: canys gweithredaf weithred yn eich dyddiau, ni choeliwch, er ei mynegi *i chwi.*

[b] Act. 13. 41.

‡ Neu, *o honynt hwy y daw allan farn y rhai hyn, a chaethglud y rhai hyn,*

6 Canys wele fi yn codi 'r Caldeaid, cenedl chwerw a phryſur, yr hon a rodia ar hŷd llêd y tîr, i feddiannu cyfanneddoedd nid *yw* eiddynt.

[c] Jer. 5. 6. Zeph. 3. 3. [d] Jer. 4. 13.

7 *Y maent* i'w hofni, ac i'w harſwydo: ‡ o honynt eu hun y daw allan eu barn, a'u rhagoriaeth.

8 A'u meirch ſydd fuanach nâ'r llewpardiaid, a llymmach ydynt nâ [c] bleiddiau 'r hwyr: eu marchogion heſyd a ymdannant a'u marchogion a ddeuant o bell; [d] ehedant fel eryr yn pryſuro at ſwyd,

9 Hwy a ddeuant oll i dreiſio; ‡ ar gyfer eu hŵyneb *y bydd* gwŷnt y dwyrain, a hwy a gaſglant gaethion fel y tywod.

‡ Neu, *eu hŵynebau a lymmeiddia* ſel *gwŷnt,* &c. Heb. *cyfeiriad eu hŵynebau tu a gwŷnt,* &c.

10 A hwy a watwarant frenhinoedd, a thywyſogion *a fyddant* watwargerdd iddynt: hwy a watwarant yr holl geſtyll, ac a gaſglant lŵch, ac a'i goreſgynnant.

11 Yna y newidia *ei* feddwl, ac yr â troſodd, ac a droſedda, *gan ddïolch am* ei rŷm yma i'w dduw ei hun.

12 ¶ Onid *wyt* ti er tragywyddoldeb, O ARGLWYDD fy Nuw, fy Sanctaidd? [e] ni byddwn feirw: O ARGLWYDD, [f] ti a'u goſodaiſt hwy i farn, ac a'u † ſicrheaiſt, O Dduw, i gosbedigaeth.

neu, *eu hŵynebau a edrych tu a'r dwyrain.* [e] Galar. 5. 19. [f] 2 Bren. 19. 25. Eſay 10. 5, 6, 7.

13 *Ydwyt* lanach dy lygaid nag y *gelli* edrych ar ddrŵg, ac ni elli edrych ar * anwiredd: pa ham yr edrychi ar yr anffyddloniaid, *ac* y tewi pan lyngco 'r anwir *un* cyfiawnach nag ef ei hun?

† Heb. *ſylfaenaiſt.* ‡ Heb. *Graig.*

14 Ac y gwnêi ddynion fel pyſgod y môr, fel yr ‡ ymluſgiaid heb lywydd arnynt?

Deut. 32. 4. [g] Sal. 5. 5. * Neu, *ofd.* ‡ Neu, *ymſymmudiaid.*

15 [h] Cyfodant hwynt oll â'r bâch; caſglant hwynt yn eu rhwyd, a chynhullant hwynt yn eu ballegrwyd: am hynny hwy a lawenychant, ac a ymddigriſant.

[h] Amos 4. 2.

16 Am hynny 'r [i] aberthant i'w rhwyd, ac y lloſgant arogldarth i'w ballegrwyd: canys trwyddynt hwy y mae eu rhan yn dêw, a'u bwyd yn frâs.

[i] Eſay 10, 13.

17 A gânt hwy gan hynny dywallt eu rhwyd, ac nad arbedont lâdd y cenhedloedd yn waſtadol?

PEN.

PEN. II.

Medi, 15. B. Sûl 21 ar ôl y Drindod, B.

1 *I Habaccuc, yn diſgwil am atteb, y dangoſir y bydd rhaid iddo ddiſgwil trwy ffydd.* 5 *Y barnedigaethau a ddaw ar y Caldeaid, am eu hannigonolrwydd,* 9 *a'u trachwant,* 12 *a'u creulondeb,* 15 *a'u meddwdod,* 18 *a'u delw-addoliaeth.*

[a] Eſay 21. 18, 11. † Heb. *yr ymddiffynſa.* ‡ Neu, *ynoſ.* † Neu, *ddadleuer â mi.*

[a] SAfaf ar fy niſgwilfa, ac ymſefydlaf ar † y tŵr, a gwiliaf, i edrych beth a ddywed eſe ‡ wrthyf, a pha beth a attebaf pan † y'm cerydder.

3395. Cyflawnwyd, 3416. Heb. *ar fy ngherydd,* neu, *fy argyhoeddiad.*

2 A'r ARGLWYDD a attebodd, ac a ddywedodd, [b] Yſgrifenna 'r weledigaeth, a gwnâ hi yn eglur ar lechau, ſel y rhedo 'r hwn a'i darlleno.

[b] Eſay 8. 1. a 30. 8.

3 Canys [c] y weledigaeth *ſydd* etto dros amſer goſodedig, ond hi a ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla: o's erys, diſgwil am dani; canys [d] gan ddyfod y daw, nid oeda.

[c] Dan. 10. 14. [d] Heb. 10. 37.

4 Wele, *yr hwn* a ymchŵydda nid yw uniawn ei enaid ynddo: ond [e] y cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd.

[e] Joan 3. 36. Rhuf. 1. 17. Galar. 3. 11. Heb. 10. 38.

5 ¶ ‡ A hefyd gan ei fod yn troſeddu trwy wîn, gŵr balch *yw efe,* ac heb aros gartref, yr hwn a helaetha ei feddwl [f] fel uffern, ac *y mae* fel angau, ac ni's digonir; ond eſe a gaſgl atto 'r holl genhedloedd, ac a gynnull atto 'r holl bobloedd.

‡ Neu, *Pa faint mwy.* [f] Diar. 27. 20. a 30. 16. † Neu, *Ho, yr hwn ſy yn helaethu.*

6 Oni chyfyd y rhai hyn oll yn ei erbyn ddiareb, a gair du yn ei erbyn, a dywedyd, † Gwae a helaetho *y peth* nid *yw* eiddo: pa hŷd? a'r neb a lwytho arno ei hun y clai têw?

‡ Neu, *ynghylch ſy yn helaethu.*

7 Oni chyfyd yn ddiſymmwth y rhai a'th frathant? ac oni ddeffry y rhai a'th gyſtuddiant? a thi a fyddi yn ‡ waſarn iddynt?

‡ Neu, *ynghylch ſy yn helaethu.*

8 [g] Am it' ysbeilio cenhedloedd lawer, holl weddill y bobloedd a'th ysbeilia dithau: [h] am waed dynion, ac *am* y trais ar y tîr, ar y ddinas, ac ar oll a drigant ynddi.

[g] Eſay 33. 1. [h] Ad. 17. [i] Jer. 22. 13.

9 ¶ [i] Gwae a † elwo elw drŵg i'w dŷ, i oſod ei nyth yn uchel, i ddïangc o ‡ lâw 'r drŵg.

† Neu, *chwennycho ddrygchwant.* ‡ Heb. *gledr llâw y drŵg.*

10 Cymmeraiſt gyngor gwarthus i'th dŷ, wrth ddiſtrywio pobloedd lawer, pechaiſt *yn erbyn* dy enaid.

† Neu, *darn.*

11 O herwydd y garreg a lefa o'r mûr, a'r † trawſt ‡ a'i hettyb o'r *gwaith* coed.

neu, *cyfyllttiad.* ‡ Neu, *a dyſtiolaetha i'w herbyn.*

12 ¶ [k] Gwae a adeilado drêf trwy waed, ac a gadarnhao ddinas mewn anwiredd.

[k] Jer. 22. 13. Ezec. 24. 9. Nah. 3. 1.

13 Wele, onid oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd *y mae,* [l] bod i'r bobl ymflino yn y tân, ac i'r cenhedloedd ymddiffygio † am wîr wagedd?

[l] Jer. 51. 58. † Neu, *yn oſer.*

14 Canys [m] y ddaear a lenwir ‡ o ŵybodaeth gogoniant yr ARGLWYDD, ſel y toa 'r dyfroedd y môr.

[m] Eſay 11. 9. ‡ Neu, *trwy adnabod.*

15 ¶ Gwae a roddo ddïod i'w gymmydog: yr hwn ydwyt yn rhoddi *iddo* dy goſtrel, ac yn *ei* feddwi hefyd, er cael gweled eu noethni hwynt.

† Neu, *yn ſyfyll dan ogoniant*

16 Llanwyd di o warth † yn lle gogoniant; [n] ŷf dithau hefyd, a noethir dy flaengroen: ymchwel cwppan deheulaw 'r ARGLWYDD attat ti, a chwydiad gwarthus *fydd* ar dy ogoniant.

[n] Jer. 25. 26. a 51. 57.

17 Canys trais Libanus a'th orchuddia, ac anrhaith yr anifeiliaid, *yr hwn* a'u dychrynodd hwynt [o] o achos gwaed dynion, a thrais y tîr, y ddinas, ac oll a drigant ynddi.

[o] Ad. 8.

18 ¶ Pa lês a wnâ i'r ddelw gerfiedig ddarfod i'w lluniwr ei cherfio; i'r ddelw dawdd, ac [p] athro celŵydd, fod lluniwr ei † waith yn ymddiried ynddo, i wneuthur eulynnod mudion?

[p] Jer. 10. 8, 14. Zech. 10. 2. † Heb. *lun.*

19 Gwae a ddywedo wrth bren, Deffro; wrth garreg fûd, Cyfod, eſe a rŷdd addyſg. Wele gwiſgwyd ef ag aur ac arian, a dim anadl nid *oes* o'i fewn.

[q] Sal. 11. 4. [r] Zeph. 1. 7. Zec. 2. 13.

20 Ond [q] yr ARGLWYDD *ſydd* yn ei Deml ſanctaidd: [r] y ddaear oll, ‡ goſtega di ger ei fron ef.

‡ Neu, *goſteged ger ei, &c.*

PEN. III.

1 *Habaccuc yn ei weddi yn crynu gan fawrhydi Duw.* 17 *Hyder ei ffydd ef.*

Medi, 15. P.

GWeddi Habaccuc y prophwyd ‡ ar Sigionoth.

‡ Neu, *yn ôl canau,* (neu, *donau*) *cyfnewidiol,* a elwir *Sigionoth.*

2 Clywais, O ARGLWYDD, dy † air, *ac* ofnais: O ARGLWYDD ‡ bywhâ dy waith ynghanol y blynyddoedd, pâr ŵybod ynghanol y blynyddoedd: yn *dy* lîd cofia drugaredd.

Sal. 7. tit. † Neu, *ſŏn.*

3 Duw [a] â ddaeth † o Deman, a'r Sanctaidd o ſynydd Paran. Selah. Ei ogoniant a dôdd y nefoedd, a'r ddaear a lanwyd o'i fawl.

[a] Deut. 33. 2. Barn. 5. 4. Sal. 68. 7. † Neu, *o'r deau.*

4 A'*i* lewyrch oedd fel goleuni; *yr oedd* ‡ cyrn iddo *yn dyſod* allan o'i † lâw: ac yno *yr oedd* cuddiad ei gryſder.

Heb. *wranawiad.* ‡ Neu, *cadw yn fyw.*

5 [b] Aeth yr haint o'i flaen ef, ac aeth ‡ marwor tanllyd allan wrth ei draed ef.

[b] Deut. 32. 24. ‡ Neu, *crŷd poeth, clefydau gwrês.*

6 Safodd, a meſurodd y ddaear; edrychodd, a gwaſgarodd y cenhedloedd: y mynyddoedd tragywyddol hefyd a ddrylliwyd, a'r brynniau oeſol a grymmaſant: llwybrau tragywyddol *ſydd* iddo.

† Neu, *dwfr a aeth heibio;* ‡ Neu, *diſglair belydr iddo.*

7 Dan † gyſtudd y gwelais werſyllau ‡ Cuwſan: cryned llenni tîr Midian.

† Neu, *ddyfod y daw, nid oeda.*

8 A ſorrodd yr ARGLWYDD wrth yr afonydd? ai wrth yr afonydd *y mae* dy ddîg? ai wrth y môr *y mae* dy ddigofaint gan it' ſarchogaeth ar dy feirch, † *ac* ar gerbydau dy jechydwriaeth?

† Neu, *ynghylch ſy yn helaethu.* ‡ Neu, *yſglyfaeth.*

9 Llwyr noethwyd dy ſŵa, *yn ôl* llwon y llwythau, *ſef dy* air *di.* Selah. Holltaiſt † y ddaear † ag afonydd.

[c] Eſay 33. 1. [b] Nah. 1. 3. [i] Deut. 32. 24.

10 [c] Y mynyddoedd a'th welſant, *ac* a grynaſant; y llifeiriant dwfr a aeth heibio; y dyfnder a † wnaeth dwrf; cyfododd *hefyd* ei ddwylaw yn uchel.

† Neu, *ddiddym, wagedd.*

11 Yr haul *a'r* lleuad [d] a ſafodd yn eu preſwylfa; ‡ wrth oleuad dy [e] ſaethau yr aethant, *ac* wrth lewyrch dy waywffon ddiſglair.

[d] Joſ. 10. 12. ‡ Neu, *yn y goleuni y rhodiodd dy ſaethau.* [e] Joſ. 10. 11. [f] Sal. 68. 21. ‡ Neu, *daethant allan ſel cor-wynt i'm gwaſgaru.* † Neu, *laid.*

12 Mewn llîd y cerddaiſt y ddaear, a dyrnaiſt y cenhedloedd mewn digter.

‡ Neu, *dryllia.*

13 Aethoſt allan er jechydwriaeth i'th bobl, er jechydwriaeth ynghŷd â'th Eneiniog: [f] torraiſt y pen allan o dŷ 'r anwir, gan ddinoethi 'r ſylfaen hyd y gwddf. Selah.

† Neu, *Ethiopia.*

14 Trywenaiſt ben ei faeſ-dreſydd â'i ffŷn ei hun ‡ rhyferthwyaſant i'm gwaſgaru; ymlawenhaſant, megis i ſwytta 'r † tlawd mewn dirgelwch.

† Neu, *a'th gerbydau oedd jechydwriaeth.* ‡ Neu, *afonydd y ddaear.*

15 Rhodiaiſt â'th feirch trwy 'r môr, *trwy* † bentwr o ddyfroedd mawrion.

† Neu, *yn afonydd.*

16 Pan glywais, fy mòl a ddychrynodd, fy ngwefuſau a grynaſant wrth y llêf: daeth pydredd i'm helgyrn, ac yn fy lle y crynais, ſel y gorphwyſwn yn nŷdd traflod; pan ddêl eſ i ſynu at y bobl, eſe a'u ‡ difetha hwynt â'i fyddinoedd.

[c] Sal. 77. 18. a 114. 4. Mic. 1. 4. ‡ Heb. *a roddes ei llêf.* [d] Joſ. 10. 12.

17 ¶ Er i'r ffigysbren na flodeuo, ac na *byddo* ffrwyth ar y gwinwŷdd; gwaith

† Heb. *a ddywed gelŵydd.*

yr oliwŷdd † a balla, a'r meuſydd ni roddant fwyd; torrir ymaith y praidd o'r gorlan, ac ni *bydd* eidion yn eu beudai:

18 Etto mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD; byddaf hyfryd yn Nuw fy jechydwriaeth.

19 Yr Arglwydd DDUW *yw* fy nerth, ᵍ a'm traed a wnâ efe fel *traed* ewigod; ac efe a wnâ im' rodio ar fy uchel-leoedd. I'r pencerdd ar fy † offer tannau.

ᵍ 2 Sam. 22. 34. Sal. 18. 33.

† Heb. *Neginoth.* Sal. 4. tit.

¶ Llyfr SEPHANIAH.

PEN. I.

Medi, 16. B. Ynghŷlch 3374.

Dirgel farn Duw ar Juda am amryw bechodau.

GAir yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Sephaniah fâb Cuſi, fâb Gedaliah, fâb Amariah, fâb Hezeciah, yn amſer Joſiah fâb Amon brenhin Juda.

2 Gan ddiſtrywio y diſtrywiaf bob dim oddi ar ŵyneb y ddaear, medd yr ARGLWYDD.

3 ᵃ Diſtrywiaf ddŷn, ac aniſail; diſtrywiaf adar yr awyr, a phyſgod y môr, ᵇ a'r tramgwyddiadau ynghyd â'r annuwiolion; a thorraf ymaith ddŷn oddi ar ŵyneb y ddaear, medd yr ARGLWDDD.

ᵃ Hoſ. 4. 3.

ᵇ Ezec. 14. 3, 7.

4 Eſtynnaf hefyd fy llâw ar Juda, ac ar holl breſwylwŷr Jeruſalem; a ᶜ thorraf ymaith o'r lle hwn weddill Baal, *ac* enw ᵈ y Cemariaid, a'r offeiriaid.

ᶜ 2 Bren. 23. 5.

ᵈ Hoſ. 10. 5.

5 A'r neb ᵉ a ymgrymmant ar bennau 'r tai i lu 'r nefoedd, a'r addolwŷr y rhai ᶠ a dyngant † i'r ARGLWYDD, a hefyd ᵍ a dyngant i Falcham;

ᵉ 2 Bren. 23. 12. Jer. 19. 13.

ᶠ Eſay 48. 1. Hoſ. 4. 15.

† Neu, *myn yr Argl.*

ᵍ Joſ. 23. 7.

6 ʰ A'r rhai a giliant oddi ar ôl yr ARGLWYDD, a'r rhai ni cheiſiaſant yr ARGLWYDD, ac nid ymofynnaſant am dano.

ʰ Eſay 1. 4. Jer. 15. 6.

7 ⁱ Diſtawa ger bron yr Arglwydd DDUW: canys agos *yw* dŷdd yr ARGLWYDD: o herwydd ᵏ arlwyodd yr ARGLWYDD aberth, ‡ gwahoddodd ei wahoddedigion.

ⁱ Hab. 2. 20. Zech. 2. 13.

ᵏ Eſay 34. 6, Jer. 46. 10. Ezec. 39. 17. Dad. 19. 17.

‡ Heb. *ſanctifiodd*, neu, *parotôdd.*

8 A bydd, ar ddŷdd aberth yr ARGLWYDD, i mi ymweled ˡ â'r tywyſogion, ac â phlant y brenhin, ac â phawb a wiſgant wiſgoedd dieithr.

ˡ Jer. 39. 6.

9 Ymwelaf hefyd â phawb a neidiant ar y rhiniog y dŷdd hwnnw, y ſawl a lanwant dai eu meiſtr â thrais, ac â thwyll.

10 A'r dŷdd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, *y bydd* llais gwaedd o borth y pyſgod, ac udfa o'r ail, a drylliad mawr o'r brynniau.

11 Udwch, breſwylwŷr Mactes: canys torrwyd ymaith yr holl bobl o farchnadyddion; a holl gludwŷr arian a dorrwyd ymaith.

ᵐ Jer. 48. 11.

ⁿ Deut. 28. 30, 39. Amos 5. 11.

12 A'r amſer hwnnw y chwiliaf Jeruſalem â lluſernau, ac yr ymwelaf â'r dynion ſydd ᵐ yn ceulo ar eu ſorod; y rhai a ddywedant yn eu càlon, Ni wnâ 'r ARGLWYDD dda, ac ni wnâ ddrŵg.

13 Am hynny eu cyfoeth a â yn yſbail, a'u teiau yn anghyfannedd: ⁿ adeiladant hefyd dai, ond ni's preſwyliant *ynddynt*; a phlannant winllannoedd, ond nid yfant o'r gwîn.

14 Agos *yw* mawr ddŷdd yr ARGLWYDD, agos a phryſur jawn, *ſef* llais dŷdd yr ARGLWYDD; yno y bloeddia 'r dewr yn chwerw.

15 ᵒ Diwrnod llidiog *yw* 'r diwrnod hwnnw, diwrnod trallod a chyfyngdra, diwrnod dinyſtr ac anghyfannedd-dra, diwrnod tywyll a du, diwrnod cymmylau a thywyllni,

ᵒ Jer. 30. 7. Joel 2. 2, 11. Amos 5. 18.

16 Diwrnod udgorn ac alarwm yn erbyn y dinaſoedd caerog, ac yn erbyn y tyrau uchel.

17 A mi a gyfyngaf ar ddynion, a hwy a rodiant megis deillion, am bechu o honynt yn erbyn yr ARGLWYDD; a'u gwaed a dywelldir fel llŵch, a'u cnawd fel tom.

18 ᵖ Nid eu harian na'u haur chwaith a ddichon eu hachub hwynt ar ddiwrnod llîd yr ARGLWYDD; ond â thân ei eiddigedd ef ᵠ yr yſir yr holl dîr: canys gwnâ 'r Arglwydd ddiben pryſur ar holl breſwylwŷr y ddaear.

ᵖ Diar. 11. 4. Ezec. 7. 19.

ᵠ Pen. 3. 8.

PEN. II.

1 Annog i edifeirwch. 4 Barn y Philiſtiaid, 8 a'r Moabiaid, ac Ammon, 12 ac Ethiopia, ac Aſſyria.

Medi, 16. P.

YMgeſglwch, ïe deuwch ynghŷd, genedl † anhawddgar;

† Neu, *anhygar*, neu, *beb chwennychu.*

2 Cyn i'r ddeddf eſgor, *cyn* i'r dŷdd fyned heibio fel peiſwyn, cyn dyfod arnoch lîd digoſaint yr ARGLWYDD, cyn dyfod arnoch ddŷdd ſorriant yr ARGLWYDD.

ᵃ Joel 2. 14. Amos 5. 15.

3 Ceiſiwch yr ARGLWYDD, holl rai llariaidd y ddaear, y rhai a wnaethant ei farn ef; ceiſiwch gyfiawnder, ceiſiwch larieidd-dra; ᵃ ſe allai y cuddir chwi yn nŷdd digoſaint yr ARGLWYDD.

Joan 3. 9.

ᵇ Jer. 47. 4, 5.

4 Canys bydd ᵇ Gaza yn wrthodedig, ac Aſcelon yn anghyfannedd; gyrrant allan Aſdod hanner dydd, a diwreiddir Ecron.

Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zech. 9. 5.

5 Gwae breſwylwŷr glân y môr, cenedl y Cerethiaid; *y mae* gair yr ARGLWYDD i'ch erbyn: O ᶜ Canaan gwlâd y Philiſtiaid, mi a'th ddifethaf, fel na byddo cyfanneddwr.

ᶜ Joſ. 13. 3.

‡ Neu, *Pan ymwelo yr Arglwydd eu Duw â hwynt, a dychwelyd*, &c.

6 A bydd glân y môr yn drigfaau ac yn fythod i fugeiliaid, ac yn gorlannau defaid.

7 A bydd y fro yn rhan i weddill tŷ Juda, porant arnynt; yn nheiau Aſcelon y gorweddant yn yr hwyr: ‡ canys yr ARGLWYDD eu Duw a ymwêl â hwynt, ac a ddychwel eu caethiwed.

ᵈ Jer. 48. 27.

8 ¶ ᵈ Clywais waradwyddiad Moab, a chabledd meibion Ammon, â'r hwn y gw'radwyddaſant fy mhobl, ac ᵉ yr ymfawrygaſant yn erbyn eu terfynau hwynt.

ᵉ Jer. 49. 1.

9 Am hynny *fel mai* byw fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, Duw Iſrael; Fel Sodoma y bydd ᶠ Moab, a ᵍ meibion Ammon fel Gomorrah; danhadl-dir, a phyllau halen, ac anghyfanneddle tragywyddol: gweddill fy mhobl a'u difroda, a gweddill fy nghenedl a'u meddianna hwynt.

ᶠ Eſay 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Amos 2. 1.

ᵍ Amos 1. 13.

10 Hyn a ddaw iddynt ʰ am eu balchder, am iddynt waradwyddo, ac *ymfawrygu* yn erbyn pobl ARGLWYDD y lluoedd.

ʰ Eſay 16. 6. Jer. 48. 29.

11 Ofnadwy *a fydd* yr ARGLWYDD iddynt: canys efe a ‡ newŷna holl dduwiau 'r ddaear, ac addolant ei bob un o'i fan, *ſef* holl ynyſoedd y cenhedloedd.

‡ Heb. *gulhâ.*

ⁱ Eſay 18. 1. a 20. 4. Ezec. 30. 9.

12 ¶ ⁱ Chwithau hefyd yr Ethiopiaid, a leddir â'm cleddyf.

13 Ac eſe a eſtyn ei lâw yn erbyn y gogledd, ac [k] a ddifetha Aſſyria, ac a wnâ Nineveh yn anghyfannedd, *ac* yn ſych fel diffeithwch.

14 A diadellau a orweddant yn ei chanol hi, holl anifeiliaid y cenhedloedd; [l] y pelican, a'r dylluan hefyd a lettyant ar gap y drŵs, *eu* llais a gân yn y ffeneſtri, anghyfannedd-dra *a fydd* yn y gorſingau; ‡ canys eſe a ddinoetha 'r cedr-waith.

15 Hon *yw* 'r ddinas hoyw [m] oedd yn trigo yn ddiofal, yn dywedyd yn ei chalon, Myfi *fydd*, ac nid *oes* ond myfi; pa fôdd yr aeth yn anghyfannedd, yn orweddfa anifeiliaid? pawb a'r a êl heibio iddi, [n] a'i hwttia, *ac* a yſgwyd ei lâw *arni*.

[k] Eſay 10. 5, 12. Ezec. 31. 3. Nah. 1. 1. a 2. 10. a 3. 15.
[l] Eſay 34. 11, 14.
‡ Neu, *pan ddinoetho.*
[m] Eſay 47. 8.
[n] Job 27. 23. Galar. 2. 15.

PEN. III.

Medi, 17. B. 1 *Toſt-lym gerydd Jeruſalem am amryw bechodau.* 8 *Annog i ddiſgwil am adferiad Iſrael,* 14 *ac i lawenychu o achos eu hymwared gan Dduw.*

GWae 'r * fudr a'r halogedig, y ddinas orthrymmus.

2 Ni wrandawödd ar y llêf, ni dderbyniodd † gerydd, nid ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, ni neſaodd at ei Duw.

3 [a] Ei thywyſogion o'i mewn *ſydd* yn llewod rhuadwy; ei barnwŷr [b] yn fleiddiau yr hwyr, * ni adawant aſgwrn erbyn y borau.

4 Ei [c] phrophwydi *ſydd* yſgafn, yn wŷr anffyddlon: [d] ei hoffeiriaid a halogaſant y cyſſegr, treiſiaſant y gyfraith.

5 [e] Yr ARGLWYDD cyfiawn [f] *ſydd* yn ei chanol; ni wnâ efe anwiredd: * yn forau y dŵg ei farn i oleuni, ni phalla; ond [g] yr anwir ni fedr gwilyddio.

6 Torrais ymaith y cenhedloedd: eu † tyrau ſydd anghyfannedd, diffeithiais eu heolydd, fel nad elo neb heibio; eu dinaſoedd a ddifwynwyd, heb ŵr, a heb drigiannol.

7 Dywedais, Yn ddiau ti a'm hofni; derbyni gerydd: felly ei thrigfa ni thorrid ymaith, pa fôdd bynnag yr ymwelais â hi: etto borau-godaſant, *a* llygraſant eu holl weithredoedd.

8 ¶ Am hynny diſgwiliwch arnaf fi, medd yr ARGLWYDD, hyd y dŷdd y cyſodwyf i'r yſglyfaeth: canys ‡ fy marn *ſydd* ar gynnull y cenhedloodd, ar gaſglu 'r teyrnaſoedd, i dywallt arnynt fy llid, holl angerdd fy nigoſaint: canys â thân fy eiddigedd [h] yr yfir yr holl ddaear.

9 O herwydd yna yr adferaf i'r bobl [i] wefus bûr, fel y galwo pob un o honynt ar enw 'r ARGLWYDD, i'w waſanaethu ef ag un yſgwydd.

10 O'r [k] tu hwnt i afonydd Ethiopia y dŵg fy ngweddïwŷr, *ſef* merch fy ngwaſgaredig, fy offrwm.

11 Y dŷdd hwnnw ni'th waradwyddir am dy holl weithredoedd, yn y rhai y pechaiſt i'm herbyn: canys yna y ſymmudaf o'th blith y neb ſydd yn hyfryd ganddynt dy falchder, fel nad ymddyrchafech mwyach yn fy mynydd ſanctaidd.

12 Gadawaf ynot hefyd [l] bobl druain dlodion, ac yn enw 'r ARGLWYDD y gobeithiant hwy.

13 Gweddill Iſrael ni wnâ anwiredd, ac ni ddywedant gelŵydd; ac ni cheir yn eu geneuau dafod twyllodrus: canys hwy a borant, ac a orweddant, ac ni *bydd* a'u tarfo.

14 ¶ [m] In Merch Sion, cân; Iſrael, crechwenna; merch Jeruſalem, ymlawenycha a gorfoledda â'th holl galon.

15 Tynnodd yr ARGLWYDD ymaith dy farnau, bwriodd allan dy elynion: yr ARGLWYDD Brenhin Iſrael [n] *ſydd* yn dy ganol, nid ofni ddrŵg mwyach.

16 Y dŷdd hwnnw y dywedir wrth Jeruſalem, Nac ofna; *wrth* Sion, Na laeſed dy ddwylaw.

17 Yr ARGLWYDD dy Dduw yn dy ganol di *ſydd* gadarn: efe a achub, [o] efe a lawenycha o'th blegid gan lawenydd; efe a lonydda yn ei gariad, efe a ymddigrifa ynot dan ganu.

18 Caſglaf y rhai fydd brudd am y gymmanſa, y rhai ſydd o honot, i'r rhai yr oedd † ei gwaradwydd yn faich.

19 Wele, mi a ddifethaf yr amſer hwnnw bawb a'th flinant, ac [p] a achubaf y glöff; a chaſglaf y waſgaredig, ac a'u goſodaf yn glodfawr, ac yn enwog, yn holl dîr eu gwarth.

20 Yr amſer hwnnw y dygaf chwi drachefn, yr amſer y'ch caſglaf: canys gwnâf chwi yn enwog, ac yn glodfawr ym mŷſg holl bobl y ddaear, pan ddychwelwyf eich caethiwed o flaen eich llygaid, medd yr ARGLWYDD.

[a] Ezec. 22. 27. Mic. 3. 9, 10, 11.
[b] Hab. 1. 8.
* Neu, *ni chnoant yr eſtyrn hyd y borau.*
[c] Jer. 23. 11, 32. Hoſ. 9. 7.
[d] Ezec. 22. 26.
[e] Deut. 32. 4.
[f] Ad. 15, 17. a 8, 12.
* Neu, *bob boreu.*
† Neu, *coſglau.*
[g] Jer. 3. 3. a 6. 15.
‡ Neu, *fy mrŷd.*
[h] Pen. 1. 18.
[i] Eſay 19. 18.
[k] Eſay 18. 1, 7. Act. 8. 27.
[l] Eſay 14. 32. Zech. 11. 11.
[m] Eſay 12. 6. a 54. 1. Zech. 9. 9.
[n] Ad. 5, 17.
[o] Jer. 32. 41.
† Heb. *y baich arno yn waradwydd.*
[p] Ezec. 34. 16. Mic. 4. 6, 7.

¶ Llyfr HAGGAI.

PEN. I.

Medi, 17. P. 1 *Haggai yn beio ar y bobl am eſgeuluſo adeiladu y tŷ:* 7 *yn eu hannog hwy i'w adeiladu ef:* 12 *ac yn addo cymmorth Duw iddynt o's gwnaent hynny yn ewyllyſgar.*

YN [a] yr ail flwyddyn i'r brenhin Darius, yn y chweched mis, ar y dŷdd cyntaf o'r mîs y daeth gair yr ARGLWYDD trwy lâw Haggai y prophwyd, at [b] Zorobabel fâb Salathiel, tywyſog Juda; ac at Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn a ddywedant, Ni ddaeth yr amſer, yr amſer i adeiladu tŷ 'r ARGLWYDD.

3 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD trwy lâw Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

4 [c] Ai amſer *yw* i chwi eich hunain drigo yn eich tai byrddiedig, a'r tŷ hwn yn anghyfannedd?

5 Fel hyn gan hynny yn awr y dywed ARGLWYDD y lluoedd; † Yſtyriwch eich ffyrdd.

6 [d] Hauaſoch lawer, a chludaſoch ychydig; bwytta yr ydych, ond nid hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod yn ddiwall; ymwiſgaſoch, ac nid hyd glydwr i neb; [e] a'r hwn a ennillo gyflog, ſydd yn caſglu cyflog i gôd dyllog.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Yſtyriwch eich ffyrdd.

8 Eſgynnwch i'r mynydd, a dygwch goed, ac adeiledwch y tŷ; mi a ymfoddlonaf ynddo, ac y'm gogoneddir, medd yr ARGLWYDD.

3484. [a] Ezra 4. 24. a 5. 1. Zech. 1. 1.
[b] 1 Cron. 3. 17, 19.
[c] 2 Sam. 7. 2. Sal. 132. 3, *&c.*
† Heb. *goſodwch eich calonnau ar eich ffyrdd.*
[d] Deut. 28. 38. Hoſ. 4. 10. Mic. 6. 14. 15.
[e] Zech. 8. 10.

9 Edrychaſoch am lawer, ac wele *yr oedd* yn ychydig; a phan y dygaſoch adref, ‡ chwŷthais arno: Am ba beth, medd ARGLWYDD y lluoedd? Am fy nhŷ i yr hwn *ſydd* yn anghyfannedd, a chwithau yn rhedeg bawb i'w dŷ ei hun.

‡ Neu, *chwŷthais ef ymaith.*

10 Am hynny gwaharddwyd i'r [f] nefoedd oddi arnoch wlitho, a gwaharddwyd i'r ddaear roddi ei ffrwyth.

[f] Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.

11 [g] Gelwais hefyd am ſychder ar y ddaear, ac ar y mynyddoedd, ac ar yr ŷd, ac ar y gwîn, ac ar yr olew, ac ar yr hyn a ddŵg y ddaear allan; ar ddŷn hefyd, ac ar anifail, ac [h] ar holl lafur dwylaw.

[g] 2 Bren. 8. 2.

[h] Pen. 2. 17.

12 ¶ Yna y gwrandawŏdd Zorobabel mâb Salathiel, a Joſua mâb Joſedech yr arch-offeiriad, a holl weddill y bobl, ar lais yr ARGLWYDD eu Duw, ac ar eiriau Haggai y prophwyd; (megis yr anfonaſai eu HARGLWYDD Dduw hwynt ef) a'r bobl a ofnaſant ger bron yr ARGLWYDD.

13 Yna Haggai cennad yr ARGLWYDD a ddywedŏdd trwy gennadwri 'r ARGLWYDD wrth y bobl, gan ddywedyd, *Yr wyf* fi gyd â chwi, medd yr ARGLWYDD.

14 Felly y cynhyrfodd yr ARGLWYDD yſbryd Zorobabel fâb Salathiel, tywyſog Juda, ac yſbryd Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, ac yſbryd holl weddill y bobl; a hwy a ddaethant, ac a weithiaſant y gwaith yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd eu Duw hwynt,

15 Y pedwerydd dŷdd ar hugain o'r chweched mîs, yn yr ail flwyddyn i Ddarius y brenhin.

PEN. II.

Medi, 18. B. 1 *Y mae yn rhoi càlon yn y bobl i weithio, trwy addaw gogoniant mwy i'r ail Deml nag oedd yn y gyntaf.* 10 *Dan rith pethau ſanctaidd a phethau aflan, y mae 'n dangos fod eu phechodau hwy yn rhwyſtro 'r gwaith.* 20 *Addewid Duw i Zorobabel.*

3485. YN y ſeithfed *mis*, *ar* yr unfed *dŷdd* ar hugain o'r mîs, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy lâw 'r prophwyd Haggai, gan ddywedyd,

2 Dywed yn awr wrth Zorobabel fâb Salathiel tywyſog Juda, ac wrth Joſua fâb Joſedech yr arch-offeiriad, ac wrth weddill y bobl, gan ddywedyd,

[a] Ezra 3. 12.

3 [a] Pwy yn eich plith a adawŷd, yr hwn a welodd y tŷ hwn yn ei ogoniant cyntaf? a pha fŏdd y gwelwch chwi ef yr awr hon? [b] onid *yw* wrth hwnnw yn eich golwg, fel peth heb ddim?

[b] Zech. 4. 10.

[c] Zech. 8. 9.

4 Etto yn awr [c] ymgryfhâ, Zorobabel, medd yr ARGLWYDD; ac ymgryfhâ, Joſua mâb Joſedech yr arch-offeiriad; ac ymgryfhewch, holl bobl y tîr, medd yr ARGLWYDD, a gweithiwch; canys *yr ydwyf* fi gyd â chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[d] Eſay 63. 11.

5 *Yn ôl* y gair a ammodais â chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht, felly [d] yr erys fy Yſbryd yn eich mŷſg: nac ofnwch.

[e] Ad. 21. Heb. 12. 26.

6 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Unwaith etto, ennyd fechan yw, a [f] mi a yſgydwaf y nefoedd, a'r ddaear, a'r môr, a'r ſychdir,

[f] Joel 3. 16.

7 Yſgydwaf hefyd yr holl genhedloedd, a dymuniant yr holl genhedloedd a ddaw; llanwaf hefyd y tŷ hwn â gogoniant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

8 Eiddof fi 'r arian, ac eiddof fi 'r aur, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Bydd mwy gogoniant y tŷ diwaethaf hwn nâ'r cyntaf, medd ARGLWYDD y lluoedd: ac yn y lle hwn y rhoddaf dangnefedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

10 ¶ Ar y pedwerydd *dŷdd* ar hugain o'r nawfed *mis*, yn yr ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD, trwy lâw Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

11 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [g] Gofyn yr awr hon i'r offeiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,

[g] Lef. 10. 11.

12 O's dŵg un gîg ſanctaidd yng ſkwrr ei wiſg, ac â'i gwrr a gyffwrdd â'r bara, neu â'r cawl, neu â'r gwîn, neu â'r olew, neu â dim o'r bwyd, a fyddant hwy ſanctaidd? A'r offeiriaid a attebaſant, ac a ddywedaſant, Na *fyddant*.

Deut. 33. 10. Mal. 2. 7.

13 A Haggai a ddywedodd, O's *un a fo* [h] aflan gan gorph marw a gyffwrdd â dim o'r rhai hyn, a fyddant hwy aflan? A'r offeiriaid a attebaſant, ac a ddywedaſant, Byddant aflan.

[h] Num. 19. 11.

14 Yna 'r attebodd Haggai, ac a ddywedodd, [i] Felly *y mae* 'r bobl hyn, ac felly *y mae* 'r genhedlaeth hon ger fy mron, medd yr ARGLWYDD; ac felly *y mae* holl waith eu dwylaw, a'r hyn a aberthant yno, yn aflan.

[i] Tit. 1. 15.

15 Ac yr awr hon meddyliwch attolwg o'r diwrnod hwn *allan* a chynt, cyn goſod carreg ar garreg yn Nheml yr ARGLWYDD;

16 Er pan oedd *y dyddiau* hynny, [k] pan ddelid at dwrr o ugain *lleſtraid*, deg fyddai; pan ddelid at y gwîn-wrŷf i dynnu deg *lleſtraid* a deugain o'r cafn, ugain a fyddai *yno*.

[k] Pen. 1. 9. Zech. 8. 10.

17 ¶ [l] Tarewais chwi â diflanniad, ac â mallder, ac â chenllyſg, [m] yn holl waith eich dwylaw: a chwithau ni *throiſoch* attafi, medd yr ARGLWYDD.

[l] Deut. 28. 22. 1 Bren. 8. 37. Amos 4. 9.

18 Yſtyriwch yr awr hon o'r dŷdd hwn ac er cynt, o'r pedwerydd dŷdd ar hugain o'r nawfed *mis*; *ac* yſtyriwch o'r dŷdd y ſylfaenwyd Teml yr ARGLWYDD.

[m] Pen. 1. 11.

19 A *yw* 'r hâd etto yn yr yſgubor? y winwŷdden hefyd, y ffigyſbren, a'r pomgranad, a'r pren oliwŷdd, ni ffrwythaſant: o'r dŷdd hwn allan y bendithiaf *chwi*.

20 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth eilwaith at Haggai, ar y pedwerydd *dŷdd* ar hugain o'r mis, gan ddywedyd,

21 Llefara wrth Zorobabel tywyſog Juda, gan ddywedyd, [n] Myfi a yſgydwaf y nefoedd a'r ddaear.

[n] Ad. 6, 7.

22 A [o] mi a ymchwelaf deyrn-gadair teyrnaſoedd, ac a ddinyſtriaf gryfder brenhiniaethau 'r cenhedloedd; [p] ymchwelaf hefyd y cerbydau, a'r rhai a eiſteddant ynddynt; a'r meirch a'u marchogion a fyrthiant bob un gan gleddyf ei frawd.

[o] Mat. 24. 7. [p] Mic. 5. 10. Zech. 4. 6. a 9. 10.

23 Y diwrnod hwnnw medd ARGLWYDD y lluoedd, y'th gymmeraf di, fy ngwâs Zorobabel mâb Salathiel, medd yr ARGLWYDD, [q] ac y'th wnâf fel ſêl: canys mi a'th ddewiſais di, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[q] Can. 8. 6.

¶ Llyfr ZECHARIAH.

PEN. I.

Medi, 18. P.

1 *Zechariah yn annog i edifeirwch.* 7 *Gweledigaeth y meirch.* 12 *Trwy weddi'r Angel y gwneir addewidion cyffurol i Jerusalem.* 18 *Gweledigaeth y pedwar corn, a'r pedwar saer.*

[a] Ezra 4. 24. Hag. 1. 1. [b] Ezra 5. 1.

YN yr wythfed mîs [a] o'r ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD at [b] Zechariah, fâb Barachiah, fâb Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

2 Llwyr-ddigiodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau.

3 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Dychwelwch attaf fi medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[c] Jer. 25. 5. a 35. 15. Mic. 7. 19. Mal. 3. 7.

4 Na fyddwch fel eich tadau, y rhai y galwodd y prophwydi o'r blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [d] Dychwelwch yn awr oddi wrth eich ffyrdd drŵg, ac *oddi wrth* eich gweithredoedd drygionus; ond ni chlywent, ac ni wrandawent arnaf, medd yr ARGLWYDD.

[d] Esay 31. 6. Jer. 3. 12. a 18. 11. Ezec. 18. 30. Hos. 14. 1.

5 Eich tadau, pa le *y maent* hwy? a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw byth?

‡ Neu, *ymaflyd yn eich tadau?*

6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau a'm deddfau, y rhai a orchymynnais wrth fy ngweifion y prophwydi, ‡ oddiwes eich tadau? a hwy a ddychwelasant, ac a ddywedasant, [e] Megis y meddyliodd ARGLWYDD y lluoedd wneuthur i ni, yn ôl ein ffyrdd ac yn ôl ein gweithredoedd ein hun, felly y gwnaeth efe â ni.

[e] Galar. 2. 18.

7 ¶ Ar y pedwerydd dŷdd ar hugain o'r unfed mîs ar ddeg, hwnnw *yw* mîs Sebat, o'r ail flwyddyn i Ddarius, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah fâb Barachiah, fâb Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

[f] Jos. 5. 13.

8 Gwelais nofwaith, ac wele [f] ŵr yn marchogaeth ar farch côch, ac yr oedd efe yn ſefyll rhwng y myrtwŷdd, y rhai *oedd* yn y pant; ac o'i ôl ef feirch [g] cochion, ‡ brithion, a gwynnion.

[g] Pen. 6. 2----7. ‡ Neu, *gwineuon.*

9 Yna y dywedais, Beth *yw* y rhai hyn, fy ARGLWYDD? A dywedodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, wrthyf, Mi a ddangoſaf it' beth yw y rhai hyn.

10 A'r gŵr, yr hwn oedd yn ſefyll rhwng y myrtwŷdd, a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma'r rhai a hebryngodd yr ARGLWYDD i ymrodio trwy'r ddaear.

11 A hwythau a attebaſant Angel yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn ſefyll rhwng y coed myrt, ac a ddywedaſant, Rhodiaſom trwy'r ddaear, ac wele'r holl ddaear yn eiſtedd, ac yn llonydd.

dechreu. 3415. diwedd. 3485.

12 ¶ Ac Angel yr ARGLWYDD a attebodd, ac a ddywedodd, [h] O ARGLWYDD y lluoedd, pa hŷd ni thrugarhei wrth Jeruſalem, a dinaſoedd Juda, *wrth* y rhai y digiaſt 'y deng mlynedd a thrugain hyn?

[h] Dan. 6. 10.

13 A'r ARGLWYDD a attebodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, *â* geiriau daionus, *a* geiriau comfforddus.

[i] Dan. 9. 2.

14 A'r Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddywedodd wrthyf, Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [k] Deliais eiddigedd mawr dros Jeruſalem, a thros Sion:

[k] Pen. 8. 2.

15 A digiais yn ddirfawr wrth y cenhedloedd difraw, [l] y rhai *pan* ddigiais ychydig; hwythau a gynnorthwyaſant y niwaid.

[l] Eſay 47. 6.

16 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dychwelais at Jeruſalem â thrugareddau: ſy nhŷ a adeiledir ynddi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a llinyn a eſtynnir ar Jeruſalem.

17 Gwaedda etto, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fy ninaſoedd a ymehengant gan ddaioni, a'r ARGLWYDD a rŷdd gyſſur i Sion etto, ac [m] a ddewis Jeruſalem etto.

[m] Eſay 14. 1. Pen. 2. 12. 3483.

18 ¶ A chodais ſy llygaid, ac edrychais, ac wele bedwar corn.

19 A dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* 'r rhai hyn? Dywedodd yntau wrthyf, Y rhai hyn yw 'r cyrn a waſgaraſant Juda, Iſrael, a Jeruſalem.

20 A'r ARGLWYDD a ddangoſodd i mi bedwar ſaer hefyd.

21 Yna y dywedais, I wneuthur pa beth y daw'r rhai hyn? Ac efe a lefarodd, gan ddywedyd, Y rhai hyn *yw* 'r cyrn a waſgaraſant Juda, fel na chodai un ei ben: ond y rhai hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i daflu allan gyrn y cenhedloedd, y rhai a godaſant *eu* cyrn ar wlâd Juda, i'w waſgaru hi.

PEN. II.

Medi, 19. B.

1 *Duw o'i ofal dros Jeruſalem yn anſon i'w meſuro hi.* 6 *Gwared Sion.* 10 *Addewid o breſennoldeb Duw.*

DYrchefais ſy llygaid dracheſn, ac edrychais, ac wele ŵr, ac yn ei lâw linyn meſur.

2 A dywedais, I ba le'r ei di? Ac efe a ddywedodd wrthyf, [a] I feſuro Jeruſalem, i weled beth *yw* ei lled hi, a pheth *yw* ei hŷd hi.

[a] Edrych Dad. 11. 1.

3 Ac wele'r Angel a oedd yn ymddiddan â mi yn myned allan, ac Angel arall yn myned allan i'w gyfarfod ef.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho, Rhêd, lleſara wrth y llangc hwn gan ddywedyd, Jeruſalem a gyfanneddir *fel* ‡ maes-dreſi, rhag amled dyn ac anifail o'i mewn.

‡ Neu, *treſi heb gaerau.*

5 Canys byddaf iddi yn fûr o dân o amgylch, medd yr ARGLWYDD, a [b] byddaf yn ogoniant yn ei chanol.

[b] Eſay 60. 19.

6 ¶ Hô, hô, *deuwch allan*, a [c] ffowch o wlâd y gogledd, medd yr ARGLWYDD: canys taenais chwi, fel pedwar gwŷnt y neſoedd, medd yr ARGLWYDD.

[c] Eſay 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Dad. 18. 4.

7 O Sion, ymachub, yr hon wyt yn preſwylio *gyd â* merch Babilon.

8 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ar ôl y gogoniant y'm hanfonodd at y cenhedloedd, y rhai a'ch yſbeiliaſant chwi: canys [d] a gyffyrddo â chwi, ſydd yn cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef.

[d] Deut. 32. 10. Sal. 17. 8. [e] Pen. 4. 9. [f] Eſay 12. 6 a 54. 1. Zeph. 3. 14. [g] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 27.

9 Canys wele fi yn eſgwyd fy llâw arnynt, a byddant yn yſglyfaeth i'w gweiſion: a [e] chânt wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd.

10 ¶ [f] Cân, a llawenycha, merch Sion: canys wele fi yn dyfod; a [g] mi a drigaf yn dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.

11 A'r dŷdd hwnnw cenhedloedd lawer a ymlynant wrth yr ARGLWYDD, ac a fyddant [h] bobl i mi: a mi a drigaf yn dy ganol di, a [i] chei wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd attat.

Joan 1. 14. 2 Cor. 6. 16. [h] Ecſod. 12. 49. [i] Ad. 9.

12 A'r ARGLWYDD a etifedda Juda, ei ran yn y tîr ſanctaidd, ac [k] a ddewis Jeruſalem dracheſn.

[k] Pen. 1. 17.

13 Pob cnawd, [l] taw yngŵydd yr ARGLWYDD: canys cyfododd o drigfa ei ſanctteiddrwydd.

[l] Zeph. 1. 7.

PEN.

PEN. III.

1 *Dan rith Joſua y dangoſir adferiad yr Eglwys.* 8 *Addaw Criſt y Blaguryn.*

AC efe a ddangoſodd i mi [a] Joſua 'r Arch-offeiriad yn ſefyll ger bron Angel yr ARGLWYDD, a [b] † Satan yn ſefyll ar ei ddeheulaw ef i'w wrthwynebu ef.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, [c] Cerydded yr ARGLWYDD dydi Satan; ſef yr ARGLWYDD yr hwn [d] a ddewiſodd Jeruſalem a'th geryddo: onid [e] pentewŷn *yw* hwn wedi ei achub o'r tân?

3 A Joſua ydoedd wedi ei wiſgo â dillad budron, ac yn ſefyll yngŵydd yr Angel.

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn ſefyll ger ei fron, gan ddywedyd, Cymmerwch ymaith y dillad budron oddi am dano ef. Wrtho yntau y dywedodd, Wele ſymmudais dy anwiredd oddi wrthyt, a gwiſgaf di hefyd â newid dillad.

5 A dywedais hefyd, Rhoddant [f] feitr têg ar ei ben ef. A rhoddaſant feitr têg ar ei ben ef, ac a'i gwiſgaſant â dillad. Ac Angel yr ARGLWYDD oedd yn ſefyll ger llâw.

6 Ac Angel yr ARGLWYDD a dyſtiolaethodd wrth Joſua, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; O's rhodi di yn fy ffyrdd, ac o's cedwi ‡ fy nghadwraeth, tithau hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi fy nghynteddoedd, rhoddaf it' hefyd † leoedd i rodio ym mŷſg y rhai hyn ſydd yn ſefyll *yma*.

8 Gwrando attolwg, Joſua 'r Arch-offeiriad, ti, a'th gyfeillion ſydd yn eiſtedd ger dy fron: canys [g] gŵŷr rhyfedd *yw* y rhai hyn: o herwydd wele dygaf allan [h] fy ngwâs [i] y BLAGURYN.

9 Canys wele y garreg a roddais ger bron Joſua; ar un [k] garreg *y bydd* [l] ſaith o lygaid: wele fi yn naddu ei naddiad hi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a ſymmudaf ymaith anwiredd y tîr hwnnw mewn un diwrnod.

10 Y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y gelwch bob un ei gymmydog [m] dan y winwŷdden a than y ffigysbren.

PEN. IV.

1 *Trwy weledigaeth y canhwyllbren aur y dangoſir y llwyddiant a gaiſylfaeniad Zorobabel.* 11 *Ac wrth y ddwy oliwŷdden yr arwyddocêir y ddau enneiniog.*

A'R Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddychwelodd, ac a'm deffrôdd, fel y deffroir un o'i gŵſg.

2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Edrychais, ac wele ganhwyllbren i gyd o aur, a'i badell ar ei ben; a'i ſaith lufern arno, † a ſaith o bibellau i'r ſaith lufern *oedd* ar ei ben ef.

3 A [a] dwy oliwŷdden wrtho, y naill o'r *tu* dehau i'r badell, a'r llall o'r *tu* aſſwy iddi.

4 A mi a attebais, ac a ddywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, gan ddywedyd, Beth *yw* y rhai hyn, ſy Arglwydd?

5 A'r Angel oedd yn ymddiddan â mi, a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Oni wyddoſt beth *yw* y rhai yma? Yna y dywedais, Na *wn*, ſy Arglwydd.

6 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn *yw* gair yr ARGLWYDD at Zorobabel, gan ddywedyd, [b] Nid trwy ‡ lu, ac nid trwy nerth, ond trwy ſy Ysbryd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

7 Fwy *wyt* ti, y mynydd mawr? ger bron Zorobabel *y byddi* yn waſtadedd; ac efe a ddŵg allan y maen pennaf, [c] gan weiddi, Rhâd, rhâd iddo.

8 Daeth gair yr ARGLWYDD attaf dracheſn, gan ddywedyd,

9 Dwylaw Zorobabel [d] a ſylfaenaſant y tŷ hwn, a'i ddwylaw ef [e] a'i gorphen: a [f] chei wybod mai [g] ARGLWYDD y lluoedd a'm hebryngodd attoch.

10 Canys pwy a ddiyſtyrodd ddydd [h] y *petbau* bychain? canys llawenychant, a gwelant y † garreg alcam yn llâw Zorobabel, *gyd â*'r ſaith hynny: [i] llygaid yr ARGLWYDD *ydynt*, y rhai ſy 'n cynniwair trwy 'r holl ddaear.

11 ¶ A mi a attebais, ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* [k] y ddwy oliwŷdden hyn, ar y *tu* dehau i'r canhwyllbren, ac ar ei aſſwy?

12 A mi a attebais drachefn, ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* y ddau bingcyn oliwŷdden, y rhai ‡ trwy y ddwy bibell aur, ſydd yn tywallt allan o honynt eu hunain † yr *olew* euraid?

13 Ac efe a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Oni wyddoſt ti beth *yw* y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*, ſy Arglwydd.

14 Ac efe a ddywedodd, [l] Dyma ‡'r ddwy gaingc oliwŷdden [m] ſydd yn ſefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaear.

PEN. V.

1 *Wrth y llyfr yn ehedeg y dangoſir mellſaith lladratta a thyngu.* 5 *Yn rhith gwraig yn eiſtedd mewn Ephah, a thalent o blwm, y dangoſir damnedigaeth Babilon.*

YNa y troais, a chodais fy llygaid, ac edrychais, ac wele blŷg llyfr yn ehedeg.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A dywedais, mi a welaf blŷg llyfr yn ehedeg, a'i hŷd yn ugain cufydd, a'i lêd yn ddeg cufydd.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf; Dyma 'r felldith ſydd yn myned allan ar wyneb yr holl ddaear: canys † pob un a ladratto a dorrir ymaith, *fel* o'r tu yma, yn ei hôl hi; a phob un a dyngo a dorrir ymaith, *fel* o'r tu accw, yn ei hôl hi.

4 Dygaf hi allan, medd ARGLWYDD y lluoedd, a hi a ddaw i dŷ 'r lleidr, ac i dŷ [a] 'r neb a dyngo i'm henw i ar gam: a hi a erys ynghanol ei dŷ ef, ac [b] a'i difa ef, a'i goed, a'i gerrig.

5 ¶ Yna'r Angel oedd yn ymddiddan â mi a aeth allan, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod yn awr dy lygaid, ac edrych beth *yw* hyn ſydd yn myned allan.

6 A mi a ddywedais, Beth *ydyw*? Ac efe a ddywedodd, Ephah *ydyw* ſydd yn myned allan. Ac efe a ddywedodd, Dyma eu gweleddiad yn yr holl ddaear.

7 Ac wele dalent o blwm wedi ei godi i fynu; a dyma wraig yn eiſtedd ynghanol yr Ephah.

8 Ac efe a ddywedodd, Anwiredd *yw* hon. Ac efe a'i taflodd hi i ganol yr Ephah; a bwriodd y pwys plwm ar ei enau ef.

9 A chyfodais fy llygaid, ac edrychais, ac wele ddwy wragedd yn dyfod allan, a

A hon hefyd.
[a] Hag. 1. 1.
[b] Sal. 109. 6. Dad. 12. 10.
† Sef, *gwrthwynebwr.*
[c] Jud 9.
[d] Rhuf. 8. 33.
[e] Amos 4. 11. Rhuf. 11. 5.
[f] Pen. 6. 11.
‡ Neu, *ſy ordinhâd.*
† Heb. *rodſeydd i rodio.*
[g] Sal. 71. 7. Eſay 8. 18.
[h] Eſay 42. 1. a 52. 13. Ezec. 34. 23.
[i] Eſay 4. 2. a 11. 1. Jer. 23. 5. a 33. 15. Pen. 6. 12. Luc 1. 78.
[k] Sal. 118. 22. Eſay 28. 16.
[l] Pen. 4. 10. Dad. 5. 6.
[m] Mic. 4. 4.

Medi, 19. P.

† Neu, *a ſaith, ſaith meddaf, o bibellau i'r lluſternau.*
[a] Ad. 11.

[b] Hoſ. 1. 7.
‡ Neu, *allu.*

[c] Ezra 1. 11, 13.
[d] Ezra 3. 3485.
[e] Ezra 6. 10.
[f] Pen. 2. 15.
[g] Eſay 48. 16.
[h] Hag. 2. 3. Pen. 2. 8. 9, 11. a 6. 15.
† Neu, *plwm.*
[i] Pen. 3. 9. 2 Cron. 16. 9.
[k] Ad. 3. Diar. 15. 3.
‡ Heb. *trwy lâw y ddwy bibell.*
† Neu, olew i'r *aur.* Heb. *yr aur.*
[l] Dad. 11. 4.
‡ Heb. *ddau fâb yr olew,*

[m] Pen. 6. 5. Edr. Joſ. 3. 11, 13.

A hon hefyd.
† Neu, *pob un o'r bobl hyn a ladratto, a'i cyfrif ei bun yn ddïeuog, ſel y gwnâ bibau, &c.*
[a] Pen. 8. 17.
[b] Edrych Lef. 14. 45.

gwŷnt yn eu hesgyll; (canys esgyll oedd ganddynt, sel esgyll y Ciconia) a chyfodasant yr Ephah rhwng y ddaear a'r nefoedd.

10 Yna y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, I ba le y mae y rhai hyn yn myned â'r Ephah?

[c] Jer. 29. 5, 28. 11 Dywedodd yntau wrthyf, I [c] adeiladu iddi dŷ yngwlâd Sinar: a hi a sicrhëir, ac a osodir yno ar ei 'stôl ei hun.

PEN. VI.

Medi, 20. B. 1 *Gweled gaeth y pedwar cerbyd. 9 Dan rith coronau Joſuã y dangoſir Teml a brenhiniaeth Criſt y Blaguryn.*

HEfyd mi a droais, ac a ddyrchefais fy llygaid, ac a edrychais, ac wele bedwar o gerbydau yn dyfod allan oddi rhwng dau fynydd: a'r mynyddoedd *oedd* fynyddoedd o brês.

2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd* meirch

[a] Pen. 1.8. Dad. 6.4. [a] cochion, ac yn yr ail cerbyd meirch duon,

3 Ac yn y trydydd cerbyd meirch gwynnion, ac yn y pedwerydd cerbyd meirch brithion, *a* † gwineuon.

† Neu, *chryſion.* 4 Yna'r attebais, ac y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn fy Arglwydd?

5 A'r Angel a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma bedwar ‡ ysbryd y nefoedd, y rhai

‡ Neu, *gwŷnt.* sy 'n myned allan o [b] sefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaear.

[b] 1 Bren. 22. 19. Pen. 4.14. Luc 1. 19. 6 Y meirch duon *sydd* ynddo a ânt allan i dîr y gogledd; a'r gwynnion a ânt allan ar eu hôl hwythau: a'r brithion a ânt allan i'r deheu-dir.

7 A'r gwineuon a aethant allan, ac a geisiasant syned i gynniwair trwy'r ddaear; ac efe a ddywedodd, Ewch, cynniweirwch trwy 'r ddaear. Felly hwy a gynniweirasant trwy 'r ddaear.

8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Edrych, y rhai a aethant i dir y gogledd a lonyddasant sy Ysbryd yn nhîr y gogledd.

9 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

10 Cymmer gan y gaeth-glud, gan Heldai, gan Dobïah, a chan Jedaiah, y rhai a ddaethant o Babilon, a thyred y dydd hwnnw, a dôs i dŷ Josiah fâb Sephaniah;

11 Yna cymmer arian, ac aur, a gwnâ

[c] Pen. 3.5. [c] goronau, a gosod ar ben Josua fâb Josedech yr Arch-offeiriad;

3485. 12 A llefara wrtho gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Wele [d] y gŵr a'i enw

[d] Edrych Luc 1. 78. Joan 1. 45. [c] BLAGURYN: † o'i lê hefyd y blagura, ac efe a adeilada Deml yr ARGLWYDD.

[c] Pen. 3.8. † Neu, *oddi-tano ef.* [f] Sal. 110. 4. Heb. 3. 1. 13 Ie Teml yr ARGLWYDD a adeilada efe; ac efe a ddŵg y gogoniant, ac a eistedd, ac a lywodraetha ar ei frenhinfaingc; [f] bydd yn offeiriad hefyd ar ei frenhin-faingc: a chyngor hêdd a fydd rhyngddynt ill dau.

14 A'r coronau fydd i Helem, ac i Dobïah, ac i Jedaiah, ac i Hen fâb Sephaniah; er coffadwriaeth yn Nheml yr ARGLWYDD.

[g] Esay 60. 10. [h] Pen. 2. 9. a 4. 9. 15 [g] A'r pellennigion a ddeuant, ac a adeiladant yn Nheml yr ARGLWYDD, a [h] chewch wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd attoch. A *byn* a fydd, o's gan wrando y gwrandêwch ar lais yr ARGLWYDD Duw.

PEN. VII.

Medi, 20. P. 1 *Y Caethion yn ymoſyn am ympryd.* 4 *Zecharïah yn argyhoeddi eu hympryd bwy.* 8 *Pechod yw 'r achos o'u caethiwed bwy.*

AC yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenhin Darïus, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zecharïah, ar y pedwerydd 3483. *dŷdd* o'r nawfed mis, *ſef* Cisleu;

† Heb. *ymbil ar wyneb yr Argl.* 2 Pan anfonasent Saresер, a Regem-melech a'u gwŷr i dŷ Dduw, i † weddio ger bron yr ARGLWYDD;

[a] Pen. 8. 19. [b] Esay 58. 5. [c] Pen. 8. 19. 3 *Ac* i ddywedyd wrth yr offeiriaid *oedd* yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd, ac wrth y prophwydi, gan ddywedyd, A wylaf fi [a] y pummed mis, gan ymneilduo, sel y gwneuthum weithian gymmaint o flynyddoedd?

dechreu, 4 ¶ Yna gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd, 3417.

diwedd, 5 Dywed wrth holl bobl y tîr, ac wrth yr offeiriaid, gan lefaru, Pan [b] oeddych yn ymprydio ac yn galaru [c] y pummed a'r 3487. seithfed *mis*, [d] y deng mlynedd a thrugain hynny, ai [e] i mi 'r ymprydiasoch chwi ympryd, i mi?

[d] Pen 1. 12. [e] Edrych Rhuf. 14. 6. 6 A phan fwyttasoch, a phan yfasoch, ‡ onid oeddych yn bwytta *i chwi* eich hunain, ac yn yfed *i chwi* eich hunain?

‡ Neu, *onid chwi yw y rhai oedd yn bwytta, &c.* 7 † Oni *ddylech wrando* 'r geiriau a gyhoeddodd yr ARGLWYDD trwy lâw y prophwydi gynt, pan oedd Jerusalem yn gyfannedd, ac yn llwyddiannus, a'i dinasoedd o'i hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu 'r deheu-dir a'r dyffryn-dir?

† Neu, *onid dyma 'r geiriau, &c.* 8 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Zecharïah, gan ddywedyd,

[f] Mic. 6.8. Mat. 23. 23. ‡ Heb. *gwirioned.* 9 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, [f] Bernwch farn ‡ gywir, gwnewch drugaredd a thosturi bob un i'w frawd:

[g] Ecsod. 22. 21, 22. Deut. 24. 17. Esay 1. 23. Jer. 5. 28. [h] Pen. 8. 17. 10 Ac [g] na orthrymmwch y weddw, a'r amddifad, y dieithr a'r anghenog; ac [h] na feddyliwch ddrŵg bob un i'w gilydd, yn eich calonnau.

[i] Neh. 9. 29. Hos. 4. 16. [k] Diar. 1. 24, 28. Esay 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Mic. 3. 4. [l] Dan. 8. 9. 11 Er hyn gwrthodasant wrando, a [i] rhoddasant ysgwydd anhydyn, a thrymhasant eu clustiau rhag clywed.

12 Gwnaethant hefyd eu calonnau yn Adamant, rhag clywed y gyfraith a'r geiriau a anfonodd ARGLWYDD y lluoedd trwy ei ysbryd, yn llâw'r prophwydi gynt: am hynny y daeth digofaint mawr oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd.

13 A bu megis y galwodd efe, ac na wrandawent hwy; felly [k] y galwasant hwy, ac ni's gwrandawn innau, medd ARGLWYDD y lluoedd:

14 Ond gwasgerais hwynt â chorwynt, i blith yr holl genhedloedd, y rhai nid adwaenent; a'r tîr a anghyfanneddwyd ar eu hôl hwynt, fel nad oedd a'i tramwyai, nac a ddychwelai: felly y gosodasant [l] y wlâd ddymunol yn ddiffeithwch.

PEN. VIII.

Medi, 22. B. 1 *Adnewyddu Jeruſalem.* 9 *Eu cyſſuro bwy i adeiladu, trwy ſod ſafr Duw tu ag attynt.* 16 *Gweithredoedd da y mae Duw yn eu goſyn ganddynt.* 18 *Addaw llawenydd a rhyddhâd.*

DRachefn y daeth gair ARGLWYDD y lluoedd *attaf*, gan ddywedyd,

[a] Pen. 1. 14. 2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [a] Eiddigeddais eiddigedd mawr dros Sion, ac â llid mawr yr eiddigeddais drosti.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dychwelais at Sion, a thrigaf ynghanol Jerusalem;

ruſalem; a Jeruſalem [b] a elwir dinas y gwirionedd, a mynydd ARGLWYDD y lluoedd, y mynydd ſanctaidd.

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Hên wŷr a hên wragedd a drigant eto yn heolydd Jeruſalem, a phob gŵr a'i ffon yn ei law o herwydd amlder dyddiau:

5 A heolydd y ddinas a lenwir o fechgyn a genethod, yn chwarae yn ei heolydd hi.

6 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, O's * anhawdd yw *hyn* yn y dyddiau hyn yngolwg gweddill y bobl hyn, [d] ai ‡ anhawdd fyddai hefyd yn fy ngolwg i, medd ARGLWYDD y lluoedd?

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Wele fi yn gwaredu fy mhobl o dîr y dwyrain, ac o dîr * machludiad haul.

8 A mi a'u dygaf hwynt fel y preſwyliont ynghanol Jeruſalem: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a byddaf innau iddynt hwythau yn Dduw, mewn gwirionedd ac mewn cyfjawnder.

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Cryfhäer eich dwylaw chwi, y rhai ydych yn clyw ed yn y dyddiau hyn y geiriau hyn o enau [f] 'r prophwydi, y rhai *oedd* yn y dŷdd y ſylfaenwyd tŷ ARGLWYDD y lluoedd, fel yr adeiledid y Deml.

10 Canys cyn y dyddiau hyn [g] * nid oedd na chyflog i ddyn, na llôg am anifail, na heddwch i'r *un* a elai allan, nac a ddelai i mewn, gan y gorthrymder: o blegid gyrrais yr holl ddynion, bob un ym mhen ei gymmydog.

11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i weddill y bobl hyn, megis yn y dyddiau gynt, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 Canys *bydd* [h] yr hâd ‡ yn ffynnadwy: y winwŷdden a rŷdd ei ffrwyth, a'r ddaear a rŷdd ei chynnyrch, a'r nefoedd a roddant eu gwlith: a pharaf i weddill y bobl hyn feddiannu 'r holl *betbau* hyn.

13 A bydd mai megis y buoch chwi tŷ Juda, a thŷ Iſrael, yn felldith ym mŷſg y cenhedloedd; felly y'ch gwaredaf chwi, a [i] byddwch yn fendith: nac ofnwch, *ond* cryfhäer eich dwylaw.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fel y meddyliais eich drygu chwi, pan y'm digiodd eich tadau, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac nid edifarheais;

15 Felly drachefn y meddyliais yn y dyddiau hyn wneuthur llês i Jeruſalem, ac i dŷ Juda; nac ofnwch.

16 ¶ Dyma 'r pethau a wnêwch chwi; [k] Dywedwch y gwîr bawb wrth ei gymmydog; bernwch farn † gwirionedd *a* thangnefedd yn eich pyrth;

17 [l] Ac na fwriedwch ddrŵg neb i'w gilydd yn eich calonnau, ac [m] na hoffwch lw celŵyddog: canys yr holl *bethau* hyn a gaſeais, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ A gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

19 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ympryd [n] y pedwerydd *mis*, ac ympryd [o] y pummed, ac ympryd [p] y ſeithfed, ac ympryd [q] y degfed, a fydd i dŷ Juda yn llawenydd a hyfrydwch, ac yn ‡ uchelwyliau * daionus: gan hynny cerwch wirionedd a heddwch.

20 Fel hŷn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; *Bydd* etto, y daw pobloedd, a phreſwylwŷr dinaſoedd lawer;

21 Ac yr â preſwylwŷr y naill *ddinas* i'r llall, gan ddywedyd, [r] Awn gan fyned i weddio ger bron yr ARGLWYDD, ac i geiſio ARGLWYDD y lluoedd; minnau a âf hefyd.

22 Ie pobloedd lawer, a chenhedloedd cryfion a ddeuant i geiſio ARGLWYDD y lluoedd yn Jeruſalem, ac * i weddio ger bron yr ARGLWYDD.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Yn y dyddiau hynny *y bydd* i ddeg o ddynion, o bob tafod-iaith y cenhedloedd, ymaflyd, ymaflyd *meddaf* yngodrau gŵr o Juddew, gan ddywedyd, Awn gyd â chwi: canys clywſom [s] *fod* Duw gyd â chwi.

PEN. IX.

1 *Duw yn amddiffyn ei Eglwys.* 9 *Annog Sion i lawenychu am ddyfodiad Criſt, a'i heddychol frenhiniaeth.* 12 *Duw yn addaw buddugoliaeth ac amddiffyn.*

BAich gair yr ARGLWYDD yn nhîr Hadrach, a [a] Damaſcus *fydd* ei orphwysfa ef: pan *fyddo* llygaid dŷn ar yr ARGLWYDD, fel yr eiddo holl lwythau Iſrael.

2 A Hamath hefyd a derfyna wrthi; Tyrus, a [b] Sidon hefyd, er ei bod [c] yn ddoeth jawn.

3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei hun amddiffynfa, ac [d] a bentyrrodd arian fel llŵch, ac aur coeth fel tom yr heolydd.

4 Wele [e] 'r ARGLWYDD a'i bwrw hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y môr; a hi a yſir â thân.

5 [f] Aſcelon a'i gwêl, ac a ofna; a Gaza, ac a ymofidia yn ddirfawr, Ecron hefyd; am ei chywilyddio o'i gobaith; difethir hefyd y brenhin allan o Gaza, ac Aſcelon ni chyfanneddir.

6 * Eſtron hefyd a drîg yn Aſdod, a thorraf ymaith falchder y Philiſtiaid.

7 A mi a gymmeraf ymaith ei waed o'i enau, a'i ffieidd-dra oddi rhwng ei ddannedd: ac ef a weddillir i'n Duw ni, fel y byddo megis pennaeth yn Juda, ac Ecron megis Jebuſiad.

8 A [g] gwerſyllaf o amgylch fy nhŷ rhag y llu, rhag a êl heibio, a rhag a ddychwelo: fel nad elo gorthrymmwr trwyddynt mwyach; canys yn awr gwelais â'm llygaid.

9 ¶ [h] Bydd lawen jawn, ti ferch Sion; a chrechwenna, ha ferch Jeruſalem. Wele dy frenhin yn dyfod attat: cyfiawn ‡ ac achubydd *yw* efe; *y mae efe* yn llariaidd, ac yn marchogaeth ar aſyn, ac ar ebol llwdn aſyn.

10 [i] Torraf hefyd y cerbyd oddi wrth Ephraim, a'r march oddi wrth Jeruſalem, a'r bŵa rhyfel a dorrir: ac efe a lefara heddwch i'r cenhedloedd: a'i lywodraeth *fydd* [k] o fôr hyd fôr, ac o'r aſon hyd eithafoedd y ddaear.

11 A thithau, * trwy waed dy ammod y gollyngais dy ! garcharorion o'r pydew heb ddwfr ynddo.

12 ¶ Trowch i'r amddiffynfa, chwi garcharorion gobeithiol: heddyw 'r ydwyf yn dangos [m] y talaf it' yn ddau ddyblyg:

13 Pan annelwyf Juda i mi, ac y llanwyf y bŵa ag Ephraim, ac y cyfodwyf dy feibion di, Sion, yn erbyn dy feibion di, Groeg, ac y'th wnelwyf fel cleddyf gŵr grymmus.

14 A'r ARGLWYDD a welir troſtynt, a'i ſaeth ef a â allan fel mellten: a'r ARGLWYDD Dduw, a gân ag udgorn, ac a gerdd [n] â chorwŷntoedd y dehau.

[b] Eſay 1. 21, 26.
[c] Edrych 1 Sam. 2. 31. Galar. 2. 20, &c. a 5. 11, 14.
* Neu, *rhyfedd.*
[d] Gen. 18. 14. Luc 1. 37. a 18. 27. Rhuf. 4. 21.
‡ Neu, *rhyfedd.*
* Edrych Sal. 50. 1. a 113. 3. Mal. 1. 11.
[e] Hag. 2. 4.
[f] Ezra 5. 1, 2.
[g] Hag. 1. 6, 10. a 2. 15.
* Neu, *y cyflog hwn i ddŷn a aeth yn ddiddym, ac nid oedd llôg am*, &c. 3487.
[h] Hoſ. 2. 21, 22. Joel 2. 22.
‡ Heb. *yn heddwch.*
[i] Ruth 4. 11, 12. Zeph. 3. 20.
[k] Eph. 4. 25.
† Heb. *a gwirionedd tangnefedd.*
[l] Pen. 7. 10.
[m] Pen. 5. 3, 4.
[n] Jer. 52. 6, 7.
[o] Jer. 52. 12, 13.
[p] Jer. 41. 1, 2.
[q] Jer. 52. 4.
‡ Heb. *amſeraus gofodedig.*
* Neu, *hyfryd.*
[r] Eſay 2. 3. Mic. 4. 1, 2.
* Heb. *ymbil ag ewyneb yr Arglwydd.*
[s] 1 Cor. 14, 25.
Medi, 22. P. Nôs Baſg, B.
[a] Amos 1. 3.
[b] Obad. 20.
[c] Ezec. 28. 3, &c.
[d] Job. 27. 16.
[e] Eſay 23. 1. a 28. 3.
[f] Zeph. 2. 4.
* Heb. *Mâb ordderch.*
[g] Pen. 2. 5.
[h] Eſay 26. 11. Pen. 2. 10. Mat. 21. 5. Joan 12. 15.
‡ Neu, *a'i achubydd ei hun yw efe.*
[i] Hoſ. 1. 7. a 2. 18. Mic. 5. 10. Hag. 2. 22.
[k] Sal. 72. 8.
* Neu, *yr hon y mae ei chyfammod trwy waed, gollyngais.*
&c. Ecſod. 24. 8. Neh. 13. 20.
[l] Eſay 61. 1.
[m] Eſay 61. 7.
[n] Eſay 21. 1.

15 ARGLWYDD y lluoedd a'u hamddiffyn hwynt: a hwy a yſant, ac a ddaroſtyngant * gerrig y dafl; yſant *a* therfyſgant megis *meſon* gwîn, a † llenwir hwynt fel meiliau, *ac* fel conglau 'r allor.

16 A'r ARGLWYDD eu Duw a'u gwared hwynt y dydd hwnnw fel praidd ei bobl: canys ° *fel* meini coron *y byddant*, ᵖ wedi eu dyrchafu yn fanerau ar ei dîr ef.

17 Canys pa faint *yw* ei ddaioni ef, a pha faint ei degwch ef? ŷd a * lawenycha 'r gwŷr jeuaingc, a gwîn y gwŷryſon.

* Neu, *a wnâ i wŷr ieuaingc dyſu*, neu, *lefaru.*

† Neu, *llanwant y meiliau, a chonglau 'r allor beſyd.*

° Eſay 62. 3.

ᵖ Eſay 11. 12.

* Neu, *a*

PEN. X.

Medi, 23. B. 1 *Duw ſy raid ymgais ag ef, ac nid eulynnod.* 5 *Megis yr ymwelodd efe â'i ddiadell am eu pechod, felly yr achub, ac yr adfera efe hwy.*

ª Jer. 14. 22.

ᵇ Deut. 11. 14.

ᶜ Job 29. 23.

ERchwch ª gan yr ARGLWYDD ᵇ wlâw ᶜ mewn pryd diweddar-wlâw; a'r ARGLWYDD a bair * ddiſglair gymmylau, ac a ddŷd iddynt gawod o wlâw, i bob un laſwellt yn y maes.

* Neu, *fêllt*, neu, *luchedennau.*

ᵈ Jer. 10. 8. Hab. 2. 18.

† Heb. *Teraphim*

° Job. 13. 14.

* Neu, *attebaſant nad oedd dugail.*

ᶠ Can. 1. 9.

ᵍ Sal. 18. 42.

† Neu, *chywilyddiant ſarchogion.*

2 Canys ᵈ y † delwau a ddywedaſant wagedd, a'r dewiniaid a welſant gelŵydd, ac a ddywedaſant freuddwydion ofer; ᵉ rhoddaſant ofer gyſſur: am hynny yr aethant fel defaid, * cyſtuddiwyd hwynt am nad *oedd* bugail.

3 Wrth y bugeiliaid yr ennynnodd fy llîd, a mi a gosbais y bychod: canys ARGLWYDD y lluoedd a ymwelodd â'i braidd tŷ Juda, ac ᶠ a'u gwnaeth fel ei harddſarch yn y rhyfel.

4 Y gongl a ddaeth allan o hono, yr hoel o hono, y bŵa rhyfel o hono, *a* phob gorthrymmwr ynghŷd *a ddaeth* o hono.

5 ¶ A byddant fel cawri ᵍ yn ſathru *eu gelynion* yn nhom yr heolydd yn y rhyfel: a hwy a ymladdant am *fod* yr ARGLWYDD gyd a hwynt, a † chywilyddir marchogion meirch.

6 A nerthaf dŷ Juda, a gwaredaf dŷ Joſeph, a pharaf iddynt ddychwelyd i'w cyſle; canys trugarheais wrthynt; a byddant fel pe na's gwrthodaſwn hwynt: o herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eu Duw hwynt, ac a'u gwrandawaf hwynt.

7 Bydd Ephraim hefyd fel cawr, a'u calonnau a lawenychant fel trwy wîn: a'u meibion a gânt weled, ac a lawenychant; bydd eu càlon yn hyfryd yn yr ARGLWYDD.

8 Chwibanaf arnynt, a chaſglaf hwynt; canys gwaredais hwynt; ac amlhânt fel yr amlhaſant.

ʰ Hoſ. 2. 23.

9 A ʰ hauaf hwynt ym mŷſg y bobloedd: ac mewn gwledydd pell y'm cofiant, a byddant fyw gyd â'u plant, a dychwelant.

ⁱ Eſay 11. 11.

ᵏ Eſay 49. 20.

10 A ⁱ dychwelaf hwynt o dîr yr Aipht, a chaſglaf hwynt o Aſſyria; ac arweiniaf hwynt i dir Gilead a Libanus; ac ᵏ ni cheir *lle* iddynt.

ˡ Edrych Eſay 11. 15.

11 Ac efe a dramwya trwy 'r môr mewn blinder, ac ˡ a dery 'r tonnau yn y môr; a holl ddyfnderoedd yr afon a fyddant ddyhyſbydd: a diſgynnir balchder Aſſyria, a theyrn-wialen yr Aipht a gilia ymaith.

ᵐ Mic. 4. 5.

12 Nerthaf hwynt hefyd yn yr ARGLWYDD, ac ᵐ yn ei enw ef yr ymrodiant, medd yr ARGLWYDD.

PEN. XI.

Medi, 23. P. 1 *Dinyſtr Jeruſalem.* 3 *Gofalu am yr ethoiediqion, a gwrthod y lleill.* 10 *Torri ffon Tegwch a Rhwymau, trwy wrthod Criſt.* 15 *Arŵydd a melldith y bugail ynfyd.*

* Neu, *cedyrn, gwŷchion,*

† Neu, *gauedig.*

ª Jer. 2. 3. a 50. 7.

ᵇ Deut. 29. 10. Hoſ. 12. 8.

* Heb. *yn peri cael y dynion, bob un yn llâw, &c.*

† Neu, *yn ddiau drueiniaid, &c.*

* Neu, *Rhwymau'r.*

ᶜ Hoſ. 5. 7.

† Heb. *gwyfyngwyd o'u hachos.*

ᵈ Jer. 15. 2. a 43. 11.

† Heb. *gwaith.*

neu, *gwmydog.*

* Neu, *a thrueiniaid y praidd y rhai, &c. a ŵybuant yn ſicr mai &c.*

ᵉ Zeph. 3. 12.

† Heb. *da yw yn eich golwg.*

ᶠ Mat 26. 15.

ᵍ Mat. 27. 9, 10.

* Heb. *Rhwymau'r.*

† Neu, *yr hyn a dorrwyd ymaith.*

* Neu, *chynnal*, neu, *ddŵg.*

ʰ Jer. 23. 1. Eze. 34. 2. Joan 10. 12.

1 ¶ A nì a borthaf ddefaid y lladdfa, † ſef *chwi* drueiniaid y praidd. A chymmerais im' ddwy ffon; un a elwais Hyfrydwch, a'r *llall* a elwais * Rhwymau; a mi a borthais y praidd.

8 A thorrais ymaith dri bugail ᶜ mewn un mîs; a'm henaid a † alarodd arnynt hwy, a'u henaid hwythau a'm ffieiddiodd innau.

9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf chwi; ᵈ a fyddo farw, bydded farw; ac y ſydd i'w dorri ymaith, torrer ef ymaith; a'r gweddill, yſant bob un gnawd ei † gilydd.

10 ¶ A chymmerais fy ffon, Hyfrydwch, a thorrais hi, i dorri fy nghyfammod, yr hwn a ammodaſwn â'r holl bobl.

11 A'r dydd hwnnw y torrwyd hi: * ac felly ᵉ y gwybu trueiniaid y praidd, y rhai oedd yn diſgwil wrthyf fi, mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hyn.

12 A dywedais wrthynt, O's † gwelwch yn dda, dygwch fy ngwerth; ac onid e, peidiwch: a'm gwerth ᶠ a bwyſaſant yn ddeg ar hugain o arian.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Bwrw ef i'r ᵍ crochenydd: pris têg, a'r hwn y'm priſiwyd ganddynt. A chymmerais y deg ar hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ 'r ARGLWYDD, i'r crochenydd.

14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *ſef* * Rhwymau, i dorri 'r brawdoliaeth rhwng Juda ac Iſrael.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer etto it' offer bugail ffôl.

16 Canys wele fi yn codi bugail yn y tîr, *yr hwn* ni ofwya † 'r cuddiedig, ni chais yr jeuaingc, ni feddyginiaetha 'r briwëdig, a fyddo yn ſefyll ni * phortha; ond bwytty gîg y brâs, ac a ddryllia eu hewinedd hwynt.

17 ʰ Gwae 'r eilun bugail, yn gadel y praidd; y cleddyf *fydd* ar ei fraich, ac ar ei lygad dehau: ei fraich gan wŷwo a wŷwa, a'i lygad dehau gan dywyllu a dywylla.

PEN. XII.

Medi, 24. B. 1 *Jeruſalem yn pŵ'ol gwŷſg a dychryn iddi ei hun,* 3 *ac yn faen pwyſaſawr i'w gwrthbwnebwŷr.* 6 *Buddugawl adferiad Juda.* 9 *Edifeirwch Jeruſalem.*

Baich

[a] Eſay 42. 5.
[b] Num. 16. 22. Preg. 12. 7.
[c] Eſay 51. 17, 22.
‡ Neu, *grynſa, neu, gwenŵyn.*
* Neu, *ac yn erbyn Juda hefyd y bydd yr* hwn *a warchaeo yn erbyn Jeruſalem, neu, y bydd wrth warchae yn erbyn, &c.*
[d] Mat. 21. 44.
[e] Sal. 76. 6.
‡ Neu, *nerth* fydd *i mi* ac *i breſwylwŷr, &c.*
[f] Ob. 18.
[g] Joel 3. 10.
‡ Heb. *cŵympedig.*
[h] Joel 2. 28.
[i] Joan 19. 34, 37. Dad. 1. 7.
[k] Jer. 6. 26. Am. 8. 10.
* Heb. *a chwerw fyddant.*
[l] Act 2. 37.
[m] 2 Bren. 23. 29. 2 Cron. 50. 24.
‡ Heb. *yn deuluoedd, yn deuluoedd.*

BAich gair yr ARGLWYDD i Iſrael, medd yr ARGLWYDD, [a] yr hwn ſydd yn eſtyn allan y nefoedd, ac yn ſylfaenu 'r ddaear, ac [b] yn llunio ysbryd dŷn ynddo.

2 Wele fi yn gwneuthur Jeruſalem [c] yn phïol ‡ gŵig i'r bobloedd oll o amgylch, † pan fyddont yn y gwarchae yn erbyn Juda, *ac* yn erbyn Jeruſalem.

3 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw im' wneuthur Jeruſalem [d] yn faen trwm i'r holl bobloedd: pawb a ymlwytho ag eſ yn ddïau a rwygir, er ymgaſglu o holl genhedloedd y ddaear yn ei erbyn ef.

4 Y diwrnod hwnnw, medd yr ARGLWYDD, [e] y tarawäf bob march â ſyndra, a'i farchog ag ynſydrwydd, ac agoraf fy llygaid ar dŷ Juda, a tharawäf holl feirch y bobl â dallineb.

5 A thywyſogion Juda a ddywedant yn eu càlon, ‡ Nerth i mi *fydd* preſwylwŷr Jeruſalem, yn ARGLWYDD y lluoedd eu Duw hwynt.

6 ¶ Y dŷdd hwnnw y gwnâf dywyſogion Juda [f] fel aelwyd o dân yn y coed, ac fel ffagl dân mewn yſgub o wêllt, ac yſant ar y llâw ddehau, ac ar yr aſſwy, yr holl bobloedd o amgylch: a Jeruſalem a gyfanneddir drachefn yn ei lle ei hun, yn Jeruſalem.

7 Yr ARGLWYDD a geidw bebyll Juda yn gyntaf, megis nad ymfawrygo gogoniant tŷ Ddafydd, a gogoniant preſwylwŷr Jeruſalem, yn erbyn Juda.

8 Y dŷdd hwnnw 'r amddiffyn yr ARGLWYDD breſwylwŷr Jeruſalem, a [g] bydd y ‡ lleſgaf o honynt y dŷdd hwnnw fel Dafydd: a thŷ Ddafydd *fydd* fel Duw, fel Angel yr ARGLWYDD o'u blaen hwynt.

9 ¶ Y dŷdd hwnnw y bydd im' geiſio difetha 'r holl genhedloedd y ſy yn dyfod yn erbyn Jeruſalem.

10 A [h] thywalltaf ar dŷ Ddafydd, ac ar breſwylwŷr Jeruſalem ysbryd grâs a gweddïau; a [i] hwy a edrychant arnaſi, yr hwn a wanaſant, [k] galarant hefyd am dano, fel un yn galaru am *ei* unig-anedig, * ac ymofidiant am dano ef megis un yn gofidio am *ei* gyntaf-anedig.

11 Y dwthwn hwnnw y bydd [l] galar mawr yn Jeruſalem, [m] megis galar Hadadrimmon yn nyffryn Megidon.

12 A'r wlâd a alara, ‡ pob teulu wrtho ei hun; teulu tŷ Ddafydd wrtho ei hun, a'u gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Nathan wrtho ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu hunain;

13 Teulu tŷ Leſi wrtho ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Simei wrtho ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu hunain;

14 Yr holl deuluoedd eraill, pob teulu wrtho ei hun, a'u gwragedd wrthynt eu hunain.

PEN. XIII.

Medi, 24. P.

1 *Ffynnon i lanhâu Jeruſalem,* 2 *oddi wrth ddelw-addoliaeth, a gau-brophwydoliaeth.* 7 *Marwolaeth Criſt, a phroſi 'r drydedd ran.*

* Heb. *a neilluaeth o herwydd aſſendid.*
[a] Eccſod. 23. 13. Sal. 16. 4. Ezec. 30. 13. Hoſ. 2. 17.

YDŷdd hwnnw y bydd ffynnon wedi ei hagoryd i dŷ Ddafydd, ac i breſwylwŷr Jeruſalem, i bechod * ac aflendid.

2 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, im' [a] dorri enwau 'r eulynnod allan o'r tîr, ac ni's cofir hwynt mwyach; a gyrraf hefyd y prophwydi ac ysbryd aflendid allan o'r wlâd.

3 A bydd pan brophwydo un mwyach, y dywed ei dâd a'i fam a'i cenhedlaſant ef wrtho, Ni chei fyw; canys dywedaiſt gelŵydd yn enw 'r ARGLWYDD: a'i dâd a'i fam a'i cenhedlaſant ef [b] a'i gwanant ef, pan fyddo yn prophwydo.

4 A bydd y dŷdd hwnnw [c] i'r prophwydi gywilyddio bob un am ei weledigaeth, wedi iddo brophwydo; ac ni wiſgant [d] ‡ grŷs o rawn * i dwyllo:

5 Ond eſe a ddywed, Nid prophwyd *ydwyf* fi, llafurwr y ddaear *ydwyf* fi: canys dŷn a'm dyſgodd i gadw aniſeiliaid o'm hieuengctid.

6 A dywed *un* wrtho, Beth *a wnâ* 'r gweliau hyn yn dy ddwylaw? Yna eſe a ddywed, *Dyma* y rhai y'm clwyfwyd â hwynt *yn* nhŷ fy ngharedigion.

7 ¶ Deffro, gleddyf, yn erbyn fy mugail, ac yn erbyn y gŵr [e] *ſydd* gyfaill i mi, medd ARGLWYDD y lluoedd: [f] taro 'r bugail, a'r praidd a waſgerir; a dychwelaf fy llâw ar y rhai bychain.

8 A bydd yn yr holl dîr, medd yr ARGLWYDD, y torrir ymaith, *ac* y bydd marw dwy ran ynddo; a'r drydedd a adewir ynddo.

9 A dygaf y drydedd ran trwy 'r tân, a [g] phuraf hwynt fel puro arian, a choethaf hwynt fel coethi aur: [h] hwy a alwant ar fy enw, a minnau a'u gwrandawaf: dywedaf, [i] Fy mhobl *yw* efe; ac yntau a ddywed, Yr ARGLWYDD *yw* fy Nuw.

Medi, 25. B.
[b] Edrych Ezec. 11. 23.
* Joel 3. 12, 14.
* Neu, *fy mynyddoedd.*
‡ Neu, *pan gyfyrddo â dyffryn y mynyddoedd, i'r lle a neilldŵyd.*
[c] Amos 1. 1.
* Heb. *werthfawr.*
‡ Heb. *na chwedl ceulo,* neu, *na thewder.*
* Neu, *y diwrnod fydd un.*
[d] Dad. 22. 5.
[e] Eſay 60. 19. Dad. 22. 1.
[f] Ezec. 47. 1. Joel 3. 18.
‡ Neu, *tu a 'r môr blaenaf.*
[g] Sal. 50. 15. a 91. 15.
[h] Sal. 144. 15.
[i] Sal. 144. 15.

PEN. XIV.

1 *Diſtrywio dinyſtrŵŷr Jeruſalem.* 4 *Dyfodiad Criſt, a rhadau ei frenhiniaeth ef.* 12 *Plâ gelynion Jeruſalem.* 16 *Y gweddill a drŷ at yr Arglwydd,* 20 *a ſanctaidd fydd eu hanrhaith.*

WEle ddŷdd yr ARGLWYDD yn dyfod, a rhennir dy ysbail yn dy ganol di.

2 Canys mi a gaſglaf yr holl genhedloedd i ryfel yn erbyn Jeruſalem: a'r ddinas a oreſgynnir, [a] y tai a anrheithir, a'r gwragedd a dreiſir; a hanner y ddinas a â allan i gaethiwed, a'r rhan arall o'r bobl ni's torrir ymaith o'r ddinas.

3 A'r ARGLWYDD a â allan, ac a ryfela yn erbyn y cenhedloedd hynny, megis y dŷdd y rhyfelodd efe yn nŷdd y gâd.

4 ¶ A'i draed a ſafant y dŷdd hwnnw [b] ar ſynydd yr oliwŷdd, yr hwn *ſydd* ar gyfer Jeruſalem, o du 'r dwyrain; a mynydd yr oliwŷdd a hŷllt ar draws ei hanner tu a 'r dwyrain a thu a 'r gorllewin, * *a bydd* dyffryn mawr jawn: a hanner y mynydd a ſymmud tu a'r gogledd, a'i hanner tu a 'r dehau.

5 A chwi a ffowch *i* ddyffryn * y mynyddoedd; ‡ canys dyffryn y mynyddoedd a gyrraedd hyd Aſal: a ffowch fel y ffoiſoch rhag [c] y ddaear-gryn yn nyddiau Uzziah brenhin Juda: a daw 'r ARGLWYDD fy Nuw, *a*'r holl ſaint gyd â thi.

6 A'r dŷdd hwnnw y daw i ben, na byddo goleuni * diſglair na ‡ thywyll:

7 Ond * bydd [b] un diwrnod, hwnnw a adweinir gan yr ARGLWYDD nid dŷdd, ac nid nôs; ond bydd [c] goleuni yn yr hwyr.

8 A bydd y dwthwn hwnnw y daw allan o Jeruſalem [f] ddyfroedd bywiol; eu hanner hwynt ‡ tu a môr y dwyrain, a'u hanner tu a 'r môr eithaf: hâf a gauaf y bydd *byn.*

[a] Dad. 21. 23. [f] Ezec. 47. 1. Joel 3. 18.

9 A'r ARGLWYDD a fydd yn Frenhin ar yr holl ddaear: y dydd hwnnw y bydd un ARGLWYDD, a'i enw yn un.

10 * Troir yr holl dir megis yn waſtad o Geba hyd Rimmon, o'r tu dehau i Jeruſalem; [g] hi a ddyrchefir, ac a ‡ gyfanneddir yn ei lle, o borth Benjamin hyd le 'r porth cyntaf, hyd borth y gongl, ac o dŵr Hananeel hyd wîn-wryſau 'r brenhin.

11 Yno y trigant ynddi, ac ni bydd yn ddifrod mwyach: ond Jeruſalem a * gyfanneddir yn ddienbyd.

12 ¶ A hyn fydd y blâ â'r hon y tery 'r ARGLWYDD yr holl bobloedd a ryſelant yn erbyn Jeruſalem; Eu cnawd a dderfydd, er eu bod yn ſefyll ar eu traed, a'u llygaid a ddarfyddant yn eu tyllau, a'u tafod a dderfydd yn eu ſafn.

13 Y dydd hwnnw y bydd [h] mawr derfyſg oddi wrth yr ARGLWYDD yn eu plith hwynt; a phob un a ymafael yn llâw ei gymmydog, [i] a'i lâw a gyfyd yn erbyn llâw ei gymmydog.

14 ‡ A Juda hefyd a ryſela * yn Jeruſalem: a cheſglir golud yr holl genhedloedd o amgylch, aur, ac arian, a gwiſgoedd lawer jawn.

15 Ac felly y bydd plâ 'r march, y mûl, y camel, yr aſvn, a phob anifail a fyddo yn y gwerſyllodd hyn, fel y blâ hon.

16 ¶ A bydd i bob un a adawêr o'r holl genhedloedd a ddaethant yn erbyn Jeruſalem, [k] fyned i fynu o flwyddyn i flwyddyn, i addoli 'r Brenhin, ARGLWYDD y lluoedd, ac i gadw [l] gŵyl y pebyll.

17 A phwy bynnag nid êl i fynu, o deuluoedd y ddaear i Jeruſalem, i addoli 'r Brenhin, ARGLWYDD y lluoedd, ni bydd gwlâw arnynt.

18 Ac o's teulu 'r Aipht nid â i fynu, ac ni ddaw, [m] y rhai nid oes *gwlâw* arnynt: *yno* y bydd y blâ, â'r hon y tery 'r ARGLWYDD y cenhedloedd, y rhai nid eſgynnant i gadw gŵyl y pebyll.

19 Hyn a fydd ‡ côsb yr Aipht, a chôsb yr holl genhedloedd nid elont i fynu i gadw gŵyl y pebyll.

20 ¶ Y dydd hwnnw [n] y bydd ar * ffrwynau 'r meirch, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD: a bydd y crochanau yn nhŷ 'r ARGLWYDD ſel meiliau ger bron yr allor.

21 Bydd pob crochan yn Jeruſalem ac yn Juda yn Sanctteiddrwydd i ARGLWYDD y lluoedd: a daw pob aberthwr, ac a gymmerant o honynt, ac a ferwant ynddynt: ac ni bydd [o] Canaanead mwyach yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd y dydd hwnnw.

k Eſay 66. 23.
l Lef. 23. 34, 43. Hoſ. 12. 9. Joan 7. 2.
m Deut. 11. 10.
‡ Neu, *pechod.*
n Eſay 23. 18.
* Neu, *gylch.*
o Eſay 35. 8. Joel 3. 17. Dad. 21. 27. a 22. 15.

* Neu, *Amſylchir,*
g Jer. 31. 38.
‡ Neu, *eryr.*
h 1 Sam. 14. 15, 20.
i Ezec. 38. 21.
‡ Neu, *A thithau. Juda a ryſeli.*
* Neu, *yn erbyn. Jeruſalem.*

¶ Llyfr MALACHI.

PEN. I.

Medi, 25. P. Ynghŷlch 3607.

1 *Malachi yn achŵyn rhag angharedigrwydd Iſrael; 6 A'i hanghrefydd, 12 a'i halogrwydd.*

BAich gair yr ARGLWYDD at Iſrael trwy lâw Malachi.

2 Hoffais chwi, medd yr ARGLWYDD. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr hoffaiſt ni? Onid brawd *oedd* Eſau i Jacob, medd yr ARGLWYDD? etto [a] Jacob a hoffais,

3 Ac [b] Eſau a gaſeais, ac a oſodais ei fynyddoedd yn ddiffeithwch, a'i etifeddiaeth i ddreigiau 'r anialwch.

4 Lle y dywed Edom, Tlodwyd ni, etto dychwelwn, ac adeiladwn yr anghyfannedd leoedd; ſel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Hwy a adeiladant, ond minnau a fwriaf i lawr, a galwant hwynt yn Ardal drygioni, a'r Bobl, *wrth* y rhai y llidiodd yr ARGLWYDD yn dragywydd.

5 Eich llygaid hefyd a welant, a chwithau a ddywedwch, Mawrygir yr ARGLWYDD oddi ar derfyn Iſrael.

6 ¶ Mâb a anrhydedda *ei* dâd, a gweinidog ei feiſtr: ac [c] o's *ydwyf* fi dâd, pa le *y mae* fy anrhydedd? ac o's *ydwyf* fi feiſtr, pa le *y mae* fy ofn? medd ARGLWYDD y lluoedd wrthych chwi 'r offeiriaid, y rhai ydych yn dirmygu fy enw: A chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dirmygaſom dy enw di?

7 ‡ Offrymmu yr ydych ar fy allor fara halogedig. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr halogaſom di? Am i chwi ddywedyd, Dirmygus *yw* bwrdd yr ARGLWYDD.

8 Ac [d] o's offrymmu 'r ydych y dall * yn aberth, onid drŵg *hynny?* ac o's offrymmwch y cloff a'r clwyfus, onid drŵg *hynny?* cynnyg ef yr awron i'th dywyſog, a fydd efe boddlon it? neu a dderbyn efe dy wyneb, medd ARGLWYDD y lluoedd?

9 Ac yn awr * gweddïwch attolwg ger bron Duw, fel y trugarhao wrthym: o'ch ‡ llâw chwi y bu hyn: A dderbyn efe wyneb *un* o honoch, medd ARGLWYDD y lluoedd?

10 A phwy hefyd o honoch a gauai 'r dorau, neu a oleuai fy allor yn rhâd? Nid *oes* gennyf foddlonrwydd ynoch chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd; ac ni dderbyniaf [e] offrwm o'ch llâw.

11 Canys [f] o gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd, mawr *fydd* fy enw ym mŷſg y cenhedloedd: ac [g] ym mhob lle arogldarth a offrymmir i'm henw, ac offrwm pûr: canys mawr *fydd* fy enw ym mhlith y cenhedloedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 ¶ Ond chwi a'i halogaſoch ef, pan ddywedaſoch, Bwrdd yr ARGLWYDD *ydd* halogedig; a'i ffrwyth, *ſef* ei fwyd, fydd ddirmygus.

13 Chwi hefyd a ddywedaſoch, Wele, pa flinder *yw!* * a ffroenaſoch arno, medd ARGLWYDD y lluoedd; a dygaſoch yr hyn a 'ſglyfaethwyd, a'r clôff, a'r clwyfus; fel hyn y dygaſoch offrwm: a fyddaf fi foddlon i hynny o'ch llâw chwi, medd yr ARGLWYDD?

14 Ond melldigedig *yw* [h] 'r twyllodrus, yr hwn y mae yn ei ddiadell wrryw, ac a addduna, ac a abertha *un* llygredig i'r ARGLWYDD; canys [i] Brenhin mawr *ydwyf* fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a'm henw *ſydd* ofnadwy ym mhlith y cenhedloedd.

* Heb. *ymbiliwch ag wŷneb Duw.*
‡ *gwaith.*
e Eſay 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.
f Sal. 113. 3. Eſay 59. 19.
g 1 Tim. 2. 8.
* Neu, *lle y gallesych ei chwŷthu ymaith.*
h Ad. 8.
i Sal. 47. 2

PEN. II.

Medi, 26. B.

1 *Y mae yn ceryddu yr offeiriaid yn dêſt am eſgeuluſo eu cyfammod, 11 A'r bobl am eu gau-ddduwiaeth, 14 a'u godineb, 17 a'u hanfyddlondeb.*

AC yr awr hon, chwi offeiriaid, i chwi y mae 'r gorchymmyn hwn.

2 [a] Oni wrandêwch, ac oni yſtyriwch, i roddi anrhydedd i'm henw i, medd

a Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c.

ARGLWYDD

ARGLWYDD y lluoedd; yna mi a anfonaf felldith arnoch chwi, ac a felldigaf eich bendithion chwi: ïe myfi a'u melldigais eiſioes, am nad ydych yn yſtyried.

3 Wele fi yn ‡llygru eich hâd chwi, a †thaenaf dom ar eich ŵynebau *ſef* tom eich uchel-ŵyliau; ac ‡*un* a'ch cymmer chwi †atto ei.

4 Hefyd cewch ŵybod mai myfi a anfonais attoch y gorchymmyn hwn, ſel y byddai ſy nghyſammod â Leſi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

5 [b] Fy nghyfammod ag ef oedd am fywyd a heddwch; a mi a'u rhoddais hwynt iddo [c] *am* yr ofn â'r hwn y'm hofnodd, ac yr arſwydodd o flaen fy enw.

6 Cyfraith gwirionedd oedd yn ei enau ef, ac anwiredd ni chafwyd yn ei wefuſau: mewn hèdd ac uniondeb y rhodiodd gyd â mi, a llaweroedd a drôdd efe oddi wrth anwiredd.

7 Canys [d] gwefuſau'r offeiriad a gadwant ŵybodaeth, a'r gyfraith a geiſiant o'i enau ef: o herwydd cennad ARGLWYDD y lluoedd *yw* efe.

8 Ond chwi a giliaſoch allan o'r ffordd, ac [e] a baraſoch i laweroedd ‡dramgwyddo wrth y gyfraith; [f] llygraſoch gyſammod Leſi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Am hynny [g] minnau hefyd a'ch gwneuthum chwi yn ddirmygus, ac yn ddiyſtyr gan yr holl bobl; megis na chadwaſoch fy ffyrdd i, ond hod †yn derbyn ŵynebau yn y gyfraith.

10 [h] Onid un Tâd *ſydd* i ni oll? [i] onid un Duw a'n creodd ni? pa'm y gwnawn yn anffyddlon bob un yn erbyn ei frawd, gan halogi cyſammod ein tadau?

11 ¶ Juda a wnaeth yn anffyddlon, a ffieidd-dra a wnaethpwyd yn Iſrael, ac yn Jeruſalem: canys Juda a halogodd ſancteiddrwydd yr ARGLWYDD yr hwn ‡a hoffaſai, ac [k] a briododd ferch duw dieithr.

12 Yr ARGLWYDD a dyrr ymaith y gŵr a wnêl hyn, †yr athraw a'r diſgybl o bebyll Jacob, ac offrymmydd offrwm i ARGLWYDD y lluoedd.

13 Hyn hefyd eilwaith a wnaethoch, gan orchuddio â dagrau allor yr ARGLWYDD trwy ŵylofain a gweiddi; ſel nad edrych efe mwyach ar yr offrwm, ac na chymmer ef yn foddlon o'ch llâw chwi.

14 ¶ Er hynny chwi a ddywedwch, Pa herwydd? O herwydd mai 'r ARGLWYDD a fu dŷſt rhyngot ti, a rhwng [l] gwraig dy jeuenctid, yr hon y buoſt ‡anffyddlon iddi, er ei *bod* yn gymmar it', ac yn wraig [m] dy gyfammod.

15 [n] Onid un a wnaeth efe? a'r ysbryd †yngweddill ganddo. A pha ham un? i geiſio ‡hâd duwiol. Am hynny gwiliwch ar eich ysbryd, ac na fydded *neb* anffyddlon yn erbyn gwraig ei jeuenctid.

16 [o] †Pan gaſäech di *bi*, gollwng *bi* ymaith, medd yr ARGLWYDD, Duw Iſrael: canys gorchuddio y mae efe drais â'i wiſg, medd ARGLWYDD y lluoedd: gan hynny gwiliwch ar eich ysbryd, na fyddoch anffyddlon.

17 ¶ [p] Blinaſoch yr ARGLWYDD â'ch geiriau. A chwi a ddywedwch, Ym mha beth y blinaſom *ef*? [q] Am iwch' ddywedyd, Pob gwneuthurwr drŵg *ſydd* dda yng-olwg yr ARGLWYDD, ac iddynt y mae efe yn foddlon: neu, Pa le *y mae* Duw y ſarn?

‡ Neu, *argyhoeddi.*
† Heb. *gwaſgaraf.*
‡ Neu, *eſe.*
† Neu, *gyd ag ef.*
[b] Num. 25. 12.
[c] Deut. 33. 8, 9.
[d] Deut. 17. 9, 10. Jer. 18. 18. • 1 Sam. 2. 17. Jer. 18. 15.
‡ Heb. *gŵympo yn.*
[f] Neh. 13. 29.
[g] 1 Sam. 2. 30.
† Neu, *yn dueddol yn y gyfraith,* neu, *dyrchafu ŵynebau.*
[h] Eph. 4. 6.
[i] Job 31. 15.
‡ Neu, *a ddylaſai ei boſſi.*
[k] Ezra 9. 1. a 10. 2. Neh. 13. 23.
† Neu, *y gwiliwr a'r attebwr.*
[l] Diar. 5. 18.
‡ Neu, *fradwraidd.*
[m] Diar. 2. 17.
[n] Mat. 19. 5.
† Neu, *yn odidog.*
‡ Heb. *hâd Duw.*
[o] Deut. 24. 1. Mat. 5. 32. a 19. 8.
† Neu, *Canys dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, mai câs ganddo ollwng ymaith.*
[p] Eſay 43. 24.
[q] Pen. 3. 15.

PEN. III.

1 *Cennad, a Mawrhydi, a Grâs Criſt,* 7 *Anufudd-dod,* 8 *a chyſſegr-ladrad,* 13 *ac anffyddlondeb y bobl.* 16 *Aildaw bendith iddynt oddi wrth Dduw.*

WEle fi [a] yn anfon fy nghennad, ac efe [b] a ‡arloeſa'r fiordd o'm blaen i: yn ddiſymmwth y daw 'r ARGLWYDD, yr hwn yr ydych yn ei geiſio, i'w Deml; ſef †angel y cyſammod, yr hwn yr ydych yn ei chwennych: wele efe yn dyfod, medd ARGLWYDD y lluoedd.

2 Ond pwy a oddef ddŷdd ei ddyfodiad ef? a phwy a ſaif pan ymddangoſo efe? canys *y mae* [c] efe ſel tân y toddydd, ac ſel ſebon y golchyddion.

3 Ac [d] efe a eiſtedd *ſel* purwr, a glanhäwr arian; ac efe a bura feibion Leſi, ac a'u coetha hwynt fel aur ac fel arian; fel y byddont yn offrymmu i'r ARGLWYDD offrwm mewn cyfiawnder.

4 Yna [e] y bydd melys gan yr ARGLWYDD offrwm Juda a Jeruſalem, megis yn y dyddiau gynt, ac fel ‡ y blynyddoedd gynt.

5 A mi a nesâf attoch chwi i farn; a byddaf dŷſt cyflym yn erbyn yr hudolion ac yn erbyn y godinebwŷr, ac yn erbyn yr anudonwŷr, ac yn erbyn cam-attalwŷr cyflog y cyflogedig, a'r rhai ſy'n gorthrymmu 'r weddw, a'r amddifad, a'r dieithr, ac heb fy ofni i, medd ARGLWYDD y lluoedd.

6 Canys myfi 'r ARGLWYDD [f] ni'm newidir: [g] am hynny ni ddifethwyd chwi, meibion Jacob.

7 ¶ Er ddyddiau eich tadau y ciliaſoch oddi wrth fy neddfau, ac ni chadwaſoch *hwynt.* [h] Dychwelwch attaf fi, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd. Ond chwi a ddyweddwch, Ym mha beth y dychwelwn?

8 ¶ A ysbeilia dŷn Dduw? etto chwi a'm hysbeiliaſoch i. Ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y'th ysbeiliaſom? [i] *Yn* y degwm a'r offrwm.

9 Melldigedig *ydych* trwy felldith; canys chwi a'm hysbeiliaſoch i, *ſef* yr holl genedl hon.

10 Dygwch yr holl ddegwm i'r [k] tryſordŷ, ſel y byddo bwyd yn fy nhŷ; a phrofwch fi'r awr hon yn hyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, onid agoraf i chwi [l] ffeneſtri 'r neſoedd, a [m] thywallt i chwi fendith, ſel na *bo* digon *o le i'w derbyn.*

11 Myfi hefyd a argyhoeddaf er eich mwyn chwi 'r ormes, ac ni ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaear: a'r winwŷdden yn y maes ni fwrw ei ffrwyth cyn yr amſer i chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 A'r holl genhedloedd a'ch galwant chwi yn wynſydedig: canys byddwch yn wlâd hyfryd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

13 ¶ [n] Eich geiriau chwi a ymgryfhaodd i'm herbyn, medd yr ARGLWYDD. Etto chwi a ddywedwch, Pa beth a ddywedaſom ni yn dy erbyn di?

14 Dywedaſoch, Oferedd *yw* gwaſanaethu Duw, a pha leſiant *ſydd* er i ni gadw ei † orchymynion ef, ac er i ni rodio • yn alarus ger bron ARGLWYDD y lluoedd?

15 Ac yr awr hon [o] yr ydym ni yn galw 'r beilchion yn wynfydedig, ïe gweithredŵr drygioni a adeiladwyd; ïe, *y rhai* [p] a demtiant Dduw a waredwyd.

16 ¶ Yna

Medi, 26. P. S. Joan ſedyddiwr, B.
[a] Mat. 11. 10. Mar. 1. 2. Luc 1. 76. a 7. 27.
[b] Eſay 40. 3.
‡ *Barotoa.*
† *Cennad.*
[c] Edrych Eſay 4. 4. Mat. 3. 10, 11, 12.
[d] Eſay 1. 25.
[e] Pen. 1. 11.
‡ Neu, *yr hên flynyddoedd.*
[f] Num. 23. 19. Rhuf. 11. 29. Jago 1. 17.
[g] Galar. 3. 22.
[h] Zech. 1. 3.
[i] Neh. 13. 10.
[k] 1 Cron. 26. 20. Neh. 13. 12.
[l] Gen. 7. 11.
[m] 2 Bren. 7. 2. 2 Cron. 31. 10.
[n] Job 21. 14, 15.
† Heb. *gadwraeth.*
• Heb. *mewn du.*
[o] Pen. 2. 17.
[p] Sal. 95. 9.

[q] Sal. 56. 8.
[r] Ecſod. 19. 5. Sal. 135. 4. Tit. 2. 14.
[a] Eſay 62. 3.
‡ Neu, *dryſor zeilldvol*, neu, *dlyſau.*
[t] Sal. 103. 13.

16 ¶ Yna 'r rhai oedd yn ofni 'r ARGLWYDD a leſaraſant bob un wrth ei gymmydog: a'r ARGLWYDD a wrandawödd, ac a glybu, ac yſgrifennwyd [q] llyfr coffadwriaeth ger ei fron ef, i'r rhai oedd yn ofni 'r ARGLWYDD, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef.

17 A [r] byddant eiddof fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, y dydd y gwnelwyf [a] ‡ briodoledd: [t] arbedaf hwynt hefyd, fel yr arbed gŵr ei fâb ſydd yn ei waſanaethu.

18 Yna y dychwelwch, ac y gwelwch *rhagor* rhwng y cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a waſanaetho Dduw a'r hwn ni's gwaſanaetho ef.

PEN. IV.

Medi, 27. B. S. Joan ſe-ddyddiwr, P.

1 *Barn Duw ar yr enwir,* 2 *a'i fendith ar y daionus.* 4 *Y mae yn eu hannog i fyfyrio ar y Gyfraith,* 5 *ac yn adrodd iddynt ddyfodiad a ſwydd Elias.*

CAnys wele 'r dydd yn dyfod yn lloſgi megis ffwrn; a'r holl feilchion, a holl weithredwŷr anwiredd a fyddant [a] ſoſi: a'r dydd ſydd yn dyfod a'u llŷſg hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, fel [b] na's gadawö iddynt na gwreiddyn na changen.

[a] Ob. 18.
[b] Am. 2. 9.
[c] Luc 1. 78. Eph. 5. 14. 2 Pedr 1. 19. Dad. 2. 28.
[d] Ecſod. 20. 3.
[e] Deut. 4. 10.
[f] Sal. 147. 19.
[g] Mat. 11. 14. a 17. 12. Mar. 9. 11. Luc 1. 17.
[h] Preg. 48. 10.

2 ¶ Ond [c] Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginiaeth yn ei eſgyll; a chwi a ewch allan, ac a gynnyddwch megis lloi paſgedig.

3 A chwi a fethrwch yr annuwiolion; canys byddant yn lludw dan wadnau eich traed chwi, yn y dydd y gwnelwyf *hyn*, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 ¶ Cofiwch [d] gyfraith Moſes fy ngwâs, yr hon a orchymynnais iddo ef [e] yn Horeb i holl Iſrael, [f] y deddfau a'r barnedigaethau.

5 ¶ Wele mi a anfonaf i chwi [g] Eliias y prophwyd cyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr ARGLWYDD.

6 Ac [h] efe a dry gâlon y tadau at y plant, a chalon y plant at eu tadau, rhag i mi ddyfod a tharo 'r ddaear â melldith.

Terfyn y Prophwydi.

YR

YR
APOCRYPHA.

¶ I. ESDRAS.

PEN. I.

1 *Gorchymmyn Joſias i'r Offeiriaid a'r Lefiaid.* 7 *Cadw Paſg mawr.* 32 *Mawr gŵyn am farwolaeth Joſias.* 34 *Pwy a ddaeth ar ei ôl ef.* 53 *Diſtrywio'r deml, a'r ddinas a'r bobl:* 56 *A chaeth gludo'r lleill i Babilon.*

3381. 1 JOſias a gadwodd [a] ŵyl y Paſg i'w Arglwydd yn Jeruſalem, ac a offrymmodd yr *oen* Paſg ar y pedwerydd dŷdd ar ddeg o'r mis cyntaf,

[a] 2 Bren. 23. 21. 2 Cron. 35. 1

2 Ac a gyfleodd yr offeiriaid yn eu beunyddawl oruch-wiliaethau, wedi eu dilladu mewn gwiſgoedd lleiſion yn nhŷ'r Arglwydd.

3 Ac eſe a ddywedodd wrth y Lefiaid, ſanctaidd weinidogion Iſrael, am iddynt hwy eu ſancteiddio eu hunain i'r Arglwydd, i oſod Arch ſanctaidd yr Arglwydd yn y tŷ a adeiladaſai y brenhin Salomon mâb Dafydd:

4 *Gan ddywedyd,* Na fydded hi mwyach yn faich i chwi ar yſgwydd: gwaſanaethwch yn awr yr Arglwydd eich Duw, a gofelwch am ei bobl ef Iſrael, ac ymbarotôwch trwy eich teuluoedd, yn ôl eich dosbarthiadau, fel y 'ſgrifennodd Dafydd brenhin Iſrael, ac yn ôl mawredd [*] Salomon ei fâb ef.

[*] 1 Cron. 23. 2. a 25. 16.

5 A ſefwch yn y Deml, yn ôl dosbarthiad teulu eich tadau chwi y Lefiaid, ger bron eich brodyr meibion Iſrael.

6 Mewn trefn offrymmwch y Paſg, a pharotôwch yr aberthau i'ch brodyr; a chedwch y Paſg yn ôl gorchymmyn yr Arglwydd trwy *lâw* Moſes.

7 A Joſias a roddodd i'r bobl oedd yn breſennol ddeng-mil ar hugain o ŵyn a mynnod, a thair mîl o eidionnau: hyn o gyſoeth y brenhin a roddwyd i'r bobl, ac i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid, yn ôl yr addewid.

[*] Neu, *Jehïel.* 2 Cron. 35. 8.

8 Yna Helcïas, a Zacharïas, a [*] Syelus, llywodraethwŷr y Deml, a roddaſant i'r offeiriaid tu ag at y Paſg ddwy fil a chwê chant o ddefaid, a tri chant o eidionnau.

9 Jechonïas hefyd, a Samaias, a Nathanäel ei frawd, a Sabaias, ac Ochïel, a Joram, milwriaid, a roddaſant i'r Lefiaid ynghyſer y Paſg, bùm mîl o ddefaid, a [*] ſeithgant o eidionnau.

[*] 2 Cron. 35. 9. *tri chant.*

10 Pan orphennwyd hyn yn dreſnus, yr offeiriaid a'r Lefiaid a ſaſaſant trwy 'r llwythau, a chanddynt fara croyw,

11 Yn ôl dosbarthiadau teuluoedd eu tadau, yngŵydd y bobl, i offrymmu i'r Arglwydd, fel y mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr Moſes: [b] ac felly y gwnaethant y borau.

[b] 2 Cron. 35. 12. *ac felly am yr eidionnau.*

12 A hwy [c] a roſtiaſant yr *oen* Paſg wrth dân yn ôl y ddefod, a'r offrymmau a ferwaſant gyd â phêr-aroglau mewn pedyll a chrochanau, ac a'u rhoddaſant ger bron yr holl bobl:

[c] Ecſod. 12. 8.

13 Wedi hynny y parotoiſant iddynt eu hunain, ac i'w brodyr yr offeiriaid, meibion Aaron.

14 Canys yr offeiriaid a offrymment y braſder hyd yr hwyr: a'r Lefiaid a barotöent iddynt eu hunain, ac i'w brodyr yr offeiriaid, meibion Aaron. 3382.

15 A'r cantorion ſanctaidd, meibion Aſaph oedd yn eu cyfle, yn ôl gorchymmyn [d] Dafydd, ſef Aſaph, Zacharïas, Jeduthun, gweledydd y brenhin.

[d] 2 Cron. 35. 15. *Dafydd ac Aſaph.*

16 A'r porthorion oedd ym mhob porth: ni chaent hwy ymadaw o'u gwaſanaeth; canys eu brodyr y Lefiaid a barotöent iddynt hwy.

[e] 2 Cron. 35. 15.

17 Felly y gorphennwyd holl waſanaeth yr Arglwydd y dwthwn hwnnw,

18 Gan gynnal y Paſg, ac offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr Arglwydd, yn ôl gorchymmyn y brenhin Joſias.

19 Felly meibion Iſrael, y rhai oedd breſennol, a gynhaliaſant y paſg yr amſer hwnnw, a gŵyl y bara croyw dros ſaith niwrnod.

20 Ac ni chynhaliaſid Paſg ſel hwnnw yn Iſrael, er amſer Samuel y prophwyd.

21 Ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Iſrael y cyffelyb Baſg ag a gynhaliodd Joſias, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r Juddewon, a holl Iſrael, a'r rhai oedd breſennol o drigolion Jeruſalem.

22 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnaſiad Joſias y cynhaliwyd y Paſg hwnnw.

23 A gweithredoedd Joſias oeddynt uniawn ger bron ei Arglwydd, â chàlon gyflawn o dduwioldeb.

24 Ac am y pethau a ddigŵyddaſant yn ei amſer ef, y maent hwy yn 'ſgrifennedig o'r blaen, o ran y rhai a bechaſant, ac a fuant annuwiol yn erbyn yr Arglwydd, rhagor pob cenedl a theyrnas, gan ei driſtäu ef yn ddirfawr, fel y cyfodwyd geiriau 'r Arglwydd yn erbyn Iſrael.

25 [f] Wedi darfod i Joſias y pethau hyn, y digŵyddodd i Pharao brenhin yr Aipht, ddyfod i ryſela yn erbyn Carchamis ar Euphrates; a Joſias a aeth i'w gyfarfod ef. 3394.

[f] 2 Cron. 35. 20.

26 Ond brenhin yr Aipht a anfonodd atto ef, gan ddywedyd, Beth ſydd i mi a wnelwyf â thi, brenhin Judea?

27 Nid yn dy erbyn di y'm gyrrodd yr Arglwydd Dduw; ond ſy rhyfel i ſydd ar Euphrates. Ac yn awr yr Arglwydd ſydd gyd â mi, a'r Arglwydd ſydd gyd â mi, yn peri i mi fryſio: ymado â mi, ac na wrthŵyneba'r Arglwydd.

28 Ond ni throai Joſias ei gerbyd oddi wrtho ef, eithr eſe a ymdaclodd i ymladd ag ef, heb yſtyried geiriau Jeremi y prophwyd, o enau yr Arglwydd.

29 Ac

29 Ac efe a fyddinodd yn ei erbyn yn nyffryn Megido. A'r tywyſogion a ddaethant i wared at frenhin Joſias.

30 A'r brenhin a ddywedodd wrth ei weiſion, dygwch fi allan o'r gâd; canys yr ydwyf yn llêſg jawn. Ac yn ebrwydd ei weiſion a'i dygaſant eſ allan o'r gâd.

31 Yna efe a eſgynnodd i'w ail cerbyd; ac wedi iddo ddychwelyd i Jeruſalem, efe a fu farw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dadau.

32 A thrwy holl Juda y galarwyd am Joſias; a Jeremi y prophwyd a alarnadodd am Joſias, a'r llywodraethwŷr a'u gwragedd a wnaethant gŵynſan mawr am Joſias, hyd y dŷdd heddyw. Ac ſe aeth hynny yn ddeſod i'w wneuthur yn waſtad ym mhlith holl genedl Iſrael.

33 Y mae'r pethau hyn yn 'ſgrifennedig yn llyfr hiſtoriâu brenhinoedd Juda, a phob gweithred a'r a wnaeth Joſias; a'i ogoniant, a'i ŵybodaeth yng-hyfraith yr Arglwydd, a'r pethau a wnaethai efe o'r blaen, a'r pethau *a hyſbyſwyd* y prŷd hyn, ſy 'n 'ſgrifennedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Juda.

34 [e] A'r bobl a gymmeraſant Joachas fâb Joſias, ac a'i hurddaſant eſ yn frenhin yn lle Joſias ei dâd, pan oedd efe yn dair blwydd ar hugain o oed.

35 Ac efe a deyrnaſodd yn Judea, ac yn Jeruſalem dri mîs: ac yna brenhin yr Aipht a'i tynnodd eſ ymaith o deyrnaſu yn Jeruſalem.

36 Ac efe a drethodd ar y wlâd gàn talent o arian, ac un dalent o aur.

37 A brenhin yr Aipht a wnaeth Joacim ei ſrawd eſ yn frenhin Judea a Jeruſalem.

38 Ac efe a rwymodd Joacim a'r llywodraethwŷr: ac efe a ddâliodd Zaraces ei frawd, ac a'i dûg eſ ymaith i'r Aipht.

39 [h] Joacim oedd bûm mlwydd ar hugain, pan ddechreuodd efe deyrnaſu yn Judea a Jeruſalem, ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr Arglwydd.

40 Am hynny Nabuchodonoſor brenhin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn eſ, ac a'i rhwymodd eſ â chadwyn brês, ac a'i dûg eſ ymaith i Babilon.

41 Yna Nabuchodonoſor a gymmerth o leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, ac a'u dûg hwynt ymaith, ac a'u rhoddes yn ei Deml ei hun, o fewn Babilon.

42 Ond ei holl weithredoedd eſ, a'i halogedigaeth a'i anwiredd, ſydd yn 'ſgrifennedig yng Nghroniclau'r brenhinoedd.

43 A Joacim ei fâb a deyrnaſodd yn ei le eſ: a deunaw mlwydd oed oedd efe, pan urddwyd eſ yn frenhin;

44 A thri mîs a deng niwrnod y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac yntau a wnaeth yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr Arglwydd.

45 Felly ym mhen y flwyddyn Nabuchodonoſor a anfonodd, ac a'i dûg eſ i Babilon, gyd â lleſtri ſanctaidd yr Arglwydd,

46 Ac a wnaeth Zedecïas yn frenhin Judea a Jeruſalem, pan oedd efe yn un mlwydd ar hugain o oed; ac efe a deyrnaſodd un mlynedd ar ddeg.

47 [i] Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrŵg yngolwg yr Arglwydd, ac nid oſnodd y geiriau a ddywedaſai Jeremi y prophwyd wrtho, o enau'r Arglwydd.

48 Ac yn ôl iddo eſ ſod wedi ei dyngu i Nabuchodonoſor, efe a dyngodd anudon i Enw yr Arglwydd, ac a wrthryfelodd, ac a galedodd ei warr a'i gàlon, ac a droſeddodd gyfreithiau Arglwydd Dduw Iſrael. 3411.

49 A phennaethiaid y bobl a'r offeiriaid a wnaethant lawer o anwiredd yn erbyn y cyfreithiau, ac a ragoraſant ar holl frynti 'r holl genhedloedd, ac a halogaſant Deml yr Arglwydd yr hon a gyſſegraſid yn Jeruſalem.

50 Er hynny Duw eu tadau a ddanfonodd ei gennad i'w galw hwy dracheſn, am iddo ſod yn eu harbed hwynt, a'i Dabernacl ei hun.

51 Ond hwynt-hwy a watwarent ei genhadau eſ, a'r dŷdd yr ymddiddanai 'r Arglwydd *â hwynt*, hwy a watwarent ei brophwydi eſ.

52 O'r diwedd, efe a ddigllonodd wrth ei bobl am eu camweddau mawrion, ac efe a barodd i frenhinoedd y Caldeaid ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt. 3414.

53 Y rhai hyn a laddaſant eu gwŷr jeuaingc â'r cleddyf o fewn amgylchoedd eu Teml ſanctaidd, ac ni pharchaſant na gŵr jeuangc, na morŵyn, na henwr, na phlentyn, yn eu plith hwynt. 3416.

54 Eithr efe a'u rhoddes hwynt oll yn eu dwylaw hwy, a holl leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, mawrion a bychain, a lleſtri Arch Duw; a thryſorau 'r brenhin a gymmeraſant hwy, ac a ddygaſant ymaith i Babilon.

55 A hwy a loſgaſant Deml yr Arglwydd, ac a dorraſant i lawr furiau Jeruſalem, ac a loſgaſant ei thyrau â thân.

56 Difwynaſant hefyd ei holl bethau gwerthfawr, ac a'i dinyſtriaſant: ac efe a ddûg ymaith y rhai a weddillaſai 'r cleddyf, i Babilon.

57 Y rhai a fuant yn gaeth-weiſion iddo eſ ac i'w feibion, nes teyrnaſu o'r Perſiaid; fel y cyflawnid [k] gair yr Arglwydd, *yr hwn a ddywedaſai efe* trwy enau Jeremi.

58 Fel y mwynhâi 'r wlâd ei Sabbothau, yr holl amſer y bu hi yn ddiffeithwch, ac y gorphwyſai hyd oni chyflawnwyd dengmlynedd a thrugain.

PEN. II.

1 *Duw yn cynhyrfu Cyrus i adeiladu 'r Deml*; 5 *ac yntau yn rhoi cennad i'r Juddewon i ddychwelyd, ac i roi peth tu ag at y gwaith*: 11 *Ac yn rhoi yn eu hôl y lleſtri a ddygaſid oddi yno.* 25 *Artaxerxes yn gwaraſun i'r Juddewon adeiladu.*

YN [a] y flwyddyn gyntaf o deyrnaſiad Cyrus brenhin y Perſiaid, i gyflawnu gair yr Arglwydd o enau Jeremi. 3468.

2 Yr Arglwydd a annogodd ysbryd Cyrus brenhin y Perſiaid, fel y cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* mewn yſgrifen,

3 Gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Cyrus brenhin y Perſiaid; Arglwydd Iſrael, ſef, yr Arglwydd goruchaf a'm gwnaeth i yn frenhin ar yr holl fŷd,

4 Ac a orchymynnodd i mi adeiladu iddo dŷ yn Jeruſalem, yr hon ſydd yn Judea.

5 *Am hynny* od oes neb o honoch chwi o'i bobl eſ, bydded yr Arglwydd, *ſef* ei Arglwydd gyd ag eſ, ac eled i fynu i Jeruſalem, yr hon ſydd yn Judea, ac adeiladed dŷ Arglwydd Iſrael: canys ‡ efe yw'r Arglwydd ſydd yn preſwylio yn Jeruſalem.

e 2 Bren. 23. 30. 2 Cron. 36. 1.

h 2 Cron. 36. 4, 5. *Jeboiacim*, neu, *Eliacim*.

3398.

3405.

3406.

i Jer. 25, &c.

k Jer. 25. 11. a 29. 10.

a 2 Cron. 36. 22. Ezra 1. 1, &c.

‡ *hwn*.

6 A phwy bynnag ſydd yn cyfanneddu 'r lleoedd hynny o'u hamgylch, cynnorthwyed *y rhai ſydd yno* ei ag aur, ac ag arian,

7 A rhoddion, a meirch ac anifeiliaid, gyd ag addunol offrymmau i Deml yr Arglwydd, yr hon ſydd yn Jeruſalem.

8 ¶ Yna pennaethiaid teuluoedd Judea, a llwyth Benjamin, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid a gyfodaſant, a chymmaint oll ag y cynhyrfodd yr Arglwydd eu meddwl i fyned i fynu, ac i adeiladu tŷ i'r Arglwydd yn Jeruſalem.

9 A'r rhai oedd o'u hamgylch hwynt a'u cynnorthwyaſant ym mhob peth, ag arian, ac ag aur, â meirch, ac anifeiliaid, ac â llawer jawn o addunol roddion, y rhai yr oedd eu meddwl wedi eu cynhyrfu *at hynny*.

10 Brenhin Cyrus heſyd a ddûg allan leſtri ſanctaidd yr Arglwydd, y rhai a ddygaſai Nabuchodonoſor ymaith o Jeruſalem, ac a'u cyſſegraſai yn nheml ei eulynnod.

11 A phan ddûg Cyrus brenhin y Perſiaid hwynt allan, eſe a'u rhoddodd hwynt at Mithridates ei dryſorydd,

‡ Gr. *Sasbazar.*

12 I'w rhoddi hwynt i ‡ Sanabaſſar rhaglaw Judea.

13 Dyma eu rhifedi hwynt; Mîl o gawgiau aur, a mîl o gawgiau arian, o noeau arian i'r ebyrth naw ar hugain, deg ar hugain o phïolau aur, ac o arian [b] ddwy fil pedwar cant a deg; a mîl o leſtri eraill.

[b] Ezra 1. 10. *bedwar cant a deg.*

14 Felly yr holl leſtri aur ac arian, y rhai a ddygaſid ymaith, oedd [c] bùm mîl, phedwar cant, a naw a thrugain.

[c] Ezra 1. 11. *bùm mîl a phedwar cant.*

15 A Sanabaſſar a'u dûg hwynt gyd â'r *rhai a aethant* o gaethiwed Babilon i Jeruſalem.

[d] Ezra 4. 7. ‡ Gwêl Ezra 4. 9. † *Simſai*, Ezra 4. 8.

16 ¶ [d] Ond yn amſer Artacſercſes brenhin y Perſiaid; Belemus, a Mithridates, a Thabelius, a ‡ Rathumus, a Beeltethmus, a † Semelius y 'ſgrifennydd, ac eraill o'u cŷdſwyddwŷr hwynt, y rhai oedd yn aros yn Samaria, ac mewn lleoedd eraill, a 'ſgrifennaſant atto y llythyr hwn yn erbyn

3482. y rhai oedd yn preſwylio yn Judea a Jeruſalem: At y Brenhin Artacſercſes ein harglwydd,

17 Dy weiſion di, Rathumus 'ſgrifennydd hiſtoriâu, a Semelius y 'ſgrifennydd, ac eraill o'u cŷd-gynghorwŷr, a'r barnwŷr ſydd yn Coeloſyria ac yn Phenice:

18 Bydded hysbys i'n harglwydd frenhin, fod yr Juddewön a ddaethant oddi wrthych chwi attom ni i Jeruſalem, (y ddinas wrthryfelgar ddrygionus honno) yn adeiladu'r farchnadle, ac yn adnewyddu ei muriau hi, ac yn goſod ſylfaenau 'r Deml.

19 Yn awr o's adeiledir y ddinas hon, ac adnewŷddu ei muriau hi, ni wrthodant yn unig dalu teyrn-ged, eithr hwy a wrthwynebant frenhinoedd.

20 O herwydd bod y pethau ſy 'n perthynu i'r Deml yn myned rhagddynt, ni thybiaſom fod yn weddaidd gollwng heibio y fath beth:

21 Eithr ei ddangos ef i'n harglwydd y brenhin, môdd y gallech di, o rhyngai fôdd i ti: chwilio yn llyfrau dy dadau,

22 A thi a gei yn y Croniclau, y pethau ſy 'ſgrifennedig am y pethau hyn, fel y ceffych wybod fod y ddinas hon yn gwrthryfela, ac yn gwneuthur blinder i frenhinoedd, ac i ddinaſoedd,

23 A bod yr Juddewon yn wrthryſelgar, ac yn magu terfyſgau ynddi eriôed; o herwydd yr hwn beth y darfu dinyſtrio 'r ddinas hon.

24 Am hynny yn awr, O Arglwydd frenhin, yr ydym ni yn hysbyſu i ti, o's adeiledir y ddinas hon, ac o's cyweirir ei muriau hi, ni bydd i ti ffordd i fyned i Goeloſyria, nac i Phenice.

25 ¶ Yna y brenhin a 'ſgrifennodd dracheſn at Rathumus yr hiſtoriäwr, ac at Beeltethmus, ac at Semelius y 'ſgrifennydd, ac at eraill o'u cŷd-ſwyddwŷr, a thrigolion Samaria, Syria, a Phenice, yn y wedd hon; 3483.

26 Myfi a ddarllenais y llythyr a ddanfonaſoch attaf: am hynny mi a orchymynnais chwilio, ac fe a gafwyd fod y ddinas hon eriôed yn gwrthwynebu brenhinoedd,

27 A bod ei phobl yn gwneuthur terfyſgoedd a rhyfeloedd, a bod brenhinoedd cryfion a chedyrn yn teyrnaſu yn Jeruſalem, y rhai oedd yn teyrnaſu, ac yn mynnu teyrn-ged o Goeloſyria, a Phenice.

28 O herwydd hynny y gorchymynnais yn awr wahardd i'r gwŷr hyn adeiladu 'r ddinas, a gwilied rhag gwneuthur o honynt ddim mwyach,

29 Ac na chaffai 'r gweithwŷr drygionus hynny fyned rhagddynt ym mhellach, i ſlino 'r brenhin.

30 Ac wedi i Rathumus, a Semelius yr yſgrifennydd, ac eraill eu cyd-ſwyddwŷr ddarllen y pethau a 'ſgrifennaſai 'r brenhin Artacſercſes, yna hwy a ddaethant ar ffrŵſt i Jeruſalem, â byddyn o wŷr meirch, a ‡ ſawdwŷr lawer, ac a ddechreuaſant rwyſtro 'r adeiladwŷr, fel y peidiodd adeiladaeth y Deml yn Jeruſalem, hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius brenhin y Perſiaid. ‡ Neu, *lliawsi a bobl.*

PEN. III.

4 Tri yn ymryſon am y gorau, mewn ymadroddion doethion: 9 Ac yn rhoi ar farn y Brenhin: 13 A'r cyntaf o honynt yn dangos mor nerthol yw gwîn.

APhan oedd Darius yn teyrnaſu, eſe a wnaeth wledd fawr i'w holl ddeiliaid, ac i'w holl deulu, ac i holl lywodraethwŷr Media a Pherſia,

2 Ac i'r holl bennaethiaid, a'r blaenoriaid, a'r ſwyddwŷr oedd tano ef, o India hyd Ethiopia, trwy gant a ſaith ar hugain o daleithiau.

3 Ac wedi iddynt fwytta ac yfed, a'u digoni, hwy a aethant ymaith: a'r brenhin Darius a aeth i'w 'ſtafell, ac a gyſgodd *ychydig*, ac a ddeffrôdd.

4 Yna y tri wŷr jeuainge, y rhai oedd yn cadw corph y brenhin, a ddywedaſant y naill wrth y llall,

5 Dyweded pob un o honom ni air godidog: a'r neb a orchfygo, ac y gweler ei air yn ddoethach nâ'r lleill, Darius y brenhin a ddyry iddo ef fawr roddion, yn arwŷdd o fuddugoliaeth;

6 Sef gwiſgo porphor, ac yfed mewn lleſtri aur, a chyſgu mewn dillad goreuraid, a cherbyd a ffrwynau o aur, a gwiſg pen o ſidan, a chadwyn am ei wdd:

7 Ac eſe a gaiff eiſtedd yn neſaf at Darius o herwydd ei ddoethineb, ac eſe a elwir yn gâr i Darius.

8 Yna pob un a 'ſgrifennodd ei air, ac a'i ſeliodd, a hwy a'u rhoddaſant dan obennydd y brenhin Darius,

9 Ac

9 Ac a ddywedaſant, Pan ddeffrô 'r brenhin y rhoddir iddo yr yſgrifen, a phwy bynnag y barno 'r brenhin a thri thywyſog Perſia, ſod ei air yn ddoethaf, eſe a gaiff y ſuddugoliaeth, ſel yr yſgrifennwyd.

10 Un a 'ſgrifennodd, Trechaf yw gwîn.

11 Y llall a 'ſgrifennodd, Trechaf yw brenhin.

12 Y trydydd a 'ſgrifennodd, Trechaf yw gwragedd; ond uwch law pob peth, gwirionedd a orchfyga.

13 ¶ A phan ddeffrodd y brenhin, hwy a gymmeraſant eu 'ſgrifennau, ac a'u rhoddaſant iddo, ac eſe a'u darllenodd hwynt.

14 Ac eſe a yrrodd i alw am holl bendeſigion Perſia, a Media, a'r pennaethiaid, a'r blaenoriaid, a'r llywodraethwŷr, a'r ſwyddwŷr,

15 Ac eſe a eiſteddodd yn y frawdle: a'r 'ſgrifennau a ddarllenwyd ger eu bron hwynt.

16 Yna eſe a ddywedodd, Gelwch y gwŷr ieuainge, ſel y mynegont eu geiriau eu hunain. Felly hwy a'u galwaſant hwy, a hwythau a ddaethant i mewn.

17 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Hyſbyſwch i ni y 'ſgrifennau. Yna y cyntaf a ddechreuodd, yr hwn a ddywedaſai am nerth y gwîn,

18 Ac a ddywedodd ſel hyn, O chwychwi wŷr, mor nerthol yw gwîn, yr hwn ſydd yn twyllo pob dŷn a'r a'i hyſo!

19 Y mae eſe yn gwneuthur yr un meddwl gan y brenhin a chan yr amddifad, gan y caeth a'r rhŷdd, gan y tlawd a'r cyfoethog.

20 Y mae eſe yn troi pob meddwl i ddigrifwch a llawenydd, ſel na chofio dŷn na thriſtwch na dyled.

21 Ac y mae eſe yn gwneuthur pob câlon yn hael, ac ni feddwl am frenhin na phennaeth, ac eſe a bair adrodd y cwbl wrth dalentau.

22 A phan fyddont wedi yfed, nid argofiant garu na chyfeillion na brodyr, ac wedi hynny ar fyrder y tynnant gleddyfau.

23 Ac wedi iddynt ddadebru o'r gwîn, ni ddaw yn eu côf, beth a wnaethant.

24 Oh ha wŷr, onid trechaf yw gwîn, yr hwn ſydd yn peri y cyfryw bethau? Ac wedi iddo ef ddywedyd felly, eſe a dawödd.

PEN. IV.

1 Yr ail yn dangos mor nerthol yw Brenhin, 14 A'r trydydd mor nerthol yw Gwragedd; 33 a'r Gwirionedd: 41 A hwnnw yn cael ei ſarnu yn ddoethaf, 47 ac yn cael llythyrau gan y brenhin i adeiladu Jeruſalem: 58 ac yn moliannu Duw, ac yn mynegi i'w ſrodyr beth a wnaethai eſe.

YNa yr ail, yr hwn a ddywedaſai am nerth y brenhin, a ymadroddodd,

2 Oh chwychwi wŷr, onid trechaf yw dynion, y rhai ſydd yn llywodraethu môr a thîr, a'r hyn oll ſydd ynddynt?

3 Ond y mae 'r brenhin yn gryfach, ac yn rheoli 'r cwbl; eſe ſydd yn arglwyddiaethu arnynt hwy; a'r hyn oll a archo eſe iddynt, hwy a'i gwnânt.

4 Od eirch eſe iddynt ryfela y naill ar y llall, hwy a wnânt hynny: o's denfyn eſe hwynt yn erbyn y gelynion, hwy a ânt, ac a dorrant i lawr fynyddoedd, muriau, a thyrau.

5 Hwy a laddant, ac a leddir, ac ni thorrant orchymyn y brenhin: o's gorchfygant, i'r brenhin y dygant y cwbl, yn 'gyſtal yr anrhaith a phob peth arall:

6 A'r ſawl nid elo i derfyſg, ac i ryfel, eithr llafurio 'r ddaear; wedi iddynt ei hau, hwy a'i medant, ac a'i dygant i'r brenhin, ac a gymhellant y naill y llall i dalu teyrn-ged i'r brenhin.

7 Ac etto nid yw eſe ond un dŷn. Od eirch eſe lâdd, ſe a leddir; od eirch eſe arbed, ſe a arbedir;

8 Od eirch eſe daro, hwy a darawânt; od eirch eſe ddiffeithio, hwy a ddiffeithiant; od eirch ete adeiladu, hwy a adeiladant;

9 Od eirch eſe dorri i lawr, hwy a dorrant; od eirch eſe blannu, hwy a blannant.

10 Felly ei holl bobl a'i holl luoedd, ſydd yn ufuddhâu iddo ef: ac yn y cyſamſer eſe a eiſtedd i lawr, ac a fwytty, ac a ŷf, ac a huna.

11 Canys y rhai hyn a'i cadwant eſo amgylch ogylch; ac ni ddichon neb fyned ymaith i'w negeſau ei hun, ac ni byddant anufudd iddo mewn dim.

12 Oh chwychwi wŷr, onid trechaf y brenhin, gan ei ſod eſe yn cael y cyſryw rwyſg? Ar hynny eſe a dawödd.

13 ¶ Yna y trydydd, yr hwn a ddywedaſai am wragedd, a gwirionedd, (hwnnw oedd Zorobabel) a ddechreuodd ymadroddi:

14 O chwychwi wŷr, nid y brenhin mawr, na llaweroedd o ddynion, na gwîn, ſydd drechaf: pwy ynte a feiſtrola arnynt hwy, a phwy a'u gorchfyga hwynt, ond y gwragedd?

15 Gwragedd a eſgoraſant ar y brenhin, ac ar yr holl bobl ſydd yn llywodraethu môr a thîr.

16 Ac o honynt hwy y ganwyd hwynt; a hwynt-hwy a fagaſant y rhai a blannodd y gwinwŷdd, o ba rai y gwneir y gwîn.

17 Hwynt-hwy hefyd ſy 'n gwneuthur dillad i ddynion, ac yn gwneuthur gwŷr yn anrhydeddus; ac ni ddichon gwŷr fod heb y gwragedd.

18 Pe caſglent aur ac arian, a phob peth gwerthfawr, oni charent hwy wraig lân brydweddol?

19 Oni ymadawênt hwy â'r rhai hynny oll, ac oni ymroddent iddi hi, gan lygadrythu arni? a phawb a ddewiſai ei chael hi o flaen aur, ac arian, a phob peth gwerthfawr.

20 Dŷn a ymedy â'i dâd a'i magodd, ac â'i wlâd, ac a ymlŷn wrth ei wraig.

21 Ac efe a anturia ei hoedl dros ei wraig, ac ni feddwl am dâd, na mam, na gwlâd.

22 Wrth hyn y gellwch wybod mai gwragedd ſy 'n meiſtroli arnoch chwi: onid ydych chwi yn llafurio, ac yn poeni, ac er hynny yn rhoddi, ac yn dwyn y cwbl i'r gwragedd?

23 Gŵr a gymmer ei gleddyf, ac a â allan i lâdd, ac i ladratta, ac i fordwyo ar fôr, ac afonydd,

24 Efe a edrych ar lêw, ac a gerdd yn y tywyllwch, ac wedi hynny eſe a ddŵg gwbl o'i ladrad, a'i drais, a'i anrhaith at ei gariad.

25 Am hynny gŵr a gâr ei wraig ei hun yn fwy nâ'i dâd, neu ei fam.

26 Ie llawer a aethant allan o'u pwyll o herwydd gwragedd, a llaweroedd a aethant yn weiſion er mwyn gwragedd.

27 Llawer

a Sal. 7. Ezec. 12,

27 Llawer hefyd a gyfrgollwyd, ac a gyfeiliornwyd, ac a bechafant er mwyn gwragedd.

28 Aç yn awr oni choeliwch chwi fi? onid mawr yw 'r brenhin yn ei allu? onid yw pob teyrnas yn ofni cyffwrdd ag ef?

29 *Etto* mi a'i gwelais ef, ac Apame, gordderch y brenhin, merch Bartacus ardderchog, yn eiſtedd ar ddeheulaw 'r brenhin,

30 Ac yn cymmeryd y goron oddi am ben y brenhin, ac yn ei rhoddi am ei *phen* ei hun, ac yn cernodio 'r brenhin â'i llaw aſſwy,

31 Ac yntau yn ſaſn-rhythu, ac yn edrych arni; ac o's chwarddai hi arno ef, yntau a chwarddai; ac o's dig fyddai hi wrtho ef, yna y gwenieithai efe iddi hi, i gael ei chymmod.

32 O chwi wŷr, onid trechaf yw 'r gwragedd, gan eu bod hwy yn gwneuthur fel hyn?

33 Yna'r brenhin a'r tywyſogion a edrychaſant bawb ar ei gilydd: ac yntau a ddechreuodd ymadrodd am y gwirionedd.

34 O chwi wŷr, onid nerthol yw gwragedd? mawr yw 'r ddaear, ac uchel yw 'r nêf, a buan yw 'r haul yn ei gwrs: canys efe a drŷ o amgylch y nêf mewn un dydd, ac a red eilwaith i'w le ei hun.

35 Onid mawr yw efe, yr hwn ſydd yn gwneuthur y pethau hyn? Am hynny y mae 'r gwirionedd yn fwy ac yn gryfach nâ dim oll.

36 Yr holl ddaear ſydd yn galw am wirionedd, a'r nêf ſydd yn ei bendithio: a phob peth ſydd yn ysgwyd, ac yn crynu *rhagddi*, ac nid oes dim anghyfiawn gyd â hi.

37 Drygionus yw gwin, drygionus yw 'r brenhin, a drygionus yw 'r gwragedd, a holl feibion dynion ſydd ddrygionus, a'u holl weithredoedd ſy anwir, ac nid oes ynddynt wirionedd, eithr yn eu hanwiredd y darfyddant.

38 Ond y gwirionedd ſydd yn aros, ac ſydd nerthol yn dragywydd, ac ſydd yn byw, ac yn teyrnaſu yn oes oeſoedd.

39 Gyd â hi nid oes derbyn wyneb na gwobr: eithr y mae hi yn gwneuthur cyfjawnder, ac yn ymgadw rhag anghyfiawnder a drygioni, a phawb a ganmolant ei gweithredoedd hi.

40 Ac nid oes yn ei barn hi ddim anghyfiawn, ac y hi yw 'r cadernid; a'r deyrnas, a'r gallu, a'r mawredd, trwy yr holl oeſoedd. Bendigedig fyddo Duw y gwirionedd.

41 Ar hynny efe a beidiodd a lleſaru. Yna yr holl bobl a leſaſant, ac a ddywedaſant, Mawr yw gwirionedd, a threchaf.

42 Yna y dywedodd y brenhin wrtho ef, Gofyn y peth a fynnych, heb law yr hyn ſydd yn 'ſgrifennedig, ac mi a'i rhoddwn ef i ti, am dy gael di yn ddoethaf; a thi a gei eiſtedd yn neſaf attaf fi, ac yn gâr i mi y'th elwir.

43 Yna efe a ddywedodd wrth y brenhin Coſa'r addunedau a addunaiſt y dŷdd y daethoſti i'r frenhiniaeth, ſef ar i ti adeiladu Jeruſalem.

44 A danfon eilwaith y lleſtri a ddygaſid ymaith o Jeruſalem, y rhai a roddaſai Cyrus o'r neilldu, pan addunodd efe ddinyſtrio Babilon, a danfon hwy yno drachefn.

[a] Sal. 137. 7.

45 Tithau hefyd a addunaiſt adeiladu 'r Demł [a] a loſgodd yr Edomiaid, pan ddiſtrywiodd y Caldeaid Judea.

[a] Ezec. 25. 12,

46 Ac yn awr, O Arglwydd frenhin, Dyma 'r peth yr ydwyf yn ei ddeiſyf, ac yn ei ofyn gennyt; a dyma'r mawredd a geiſiaf fi gennyt: am hynny yr ydwyf yn dymuno arnat gyflawnu 'r addunaiſt â'th enau dy hun i Frenhin y nêf.

47 Yna Dariſus y brenhin a gyfododd i fynu, ac a'i cuſanodd ef, ac a roddodd iddo lythyrau at bawb o'i dryſorwŷr, a'i lywodraethwŷr, a'r blaenoriaid, a'r ſwyddwŷr, ar iddynt hwy ei hebrwng ef yn ddiogel, a'r ſawl oedd gyd ag ef yn myned i fynu i adeiladu Jeruſalem.

48 Ac efe a 'ſgrifennodd lythyrau at holl lywodraethwŷr Coeloſyria a Phenice, ac at y rhai oedd yn Libanus, ar iddynt hwy gludo coed cedr o Libanus i Jeruſalem, ac adeiladu 'r ddinas gyd ag ef.

49 Ac efe a 'ſgrifennodd am yr holl Juddewon, y rhai oedd yn myned i fynu o'i deyrnas ef i Judea, ynghylch eu rhyddid, ſef na byddai i un pennaeth, na ſwyddog, na llywodraethwr, na thryſorwr, fyned trwy nerth i'w dryſau hwynt;

50 Ac i'r holl wlâd yr oeddynt hwy yn ei pherchennogi ſod yn rhŷdd oddi wrth deyrn-ged; a bod i'r Edomiaid roddi iddynt hwy y pen-treſydd yr oeddynt yn eu dâl o'r eiddo 'r Juddewon:

51 A rhoddi ugain o dalentau bob blwyddyn tu ag at adeiladaeth y Demł, hyd oni ddarfyddai ei hadeiladu hi,

52 A deg eraill o dalentau bob blwyddyn, i gynnal y poeth-offrymmau ar yr allor beunydd, (ſel yr oedd y gorchymmyn i offrwm dau ar bymtheg;)

53 A bod i bawb a'r a elai o Babilon i adeiladu 'r ddinas, gael rhyddid yn gyſtal iddynt eu hunain, ac i'w plant, a'r holl offeiriaid a'r a aethent ymaith.

54 Ac efe a 'ſgrifennodd am gyfreidiau, a gwiſgoedd yr offeiriaid, y rhai y gwaſanaethent ynddynt.

55 Ac efe a 'ſgrifennodd am iddynt hwy roddi i'r Leſiaid eu cyfreidiau, nes gorphen y tŷ, ac adeiladu Jeruſalem.

56 Efe hefyd a 'ſgrifennodd am iddynt hwy roddi ‡ dognau a chyflog i'r rhai oedd yn gwilied y ddinas.

‡ Neu, *rhandiroedd.*

57 Ac efe a anfonodd o Babilon yr holl leſtri a roddaſai Cyrus o'r neilldu: a pheth bynnag a archaſai Cyrus, efe a orchymynnodd ei wneuthur, a'i anfon i Jeruſalem.

58 A phan aeth y gŵr jeuangc allan, efe a ddyrchafodd ei wyneb i fynu i'r nêf tu a Jeruſalem, ac a ddiolchodd i Frenhin y nêf,

59 Gan ddywedyd, Oddi wrthyt ti y mae 'r ſuddugoliaeth, oddi wrthyt ti y mae 'r doethineb, ac eiddot ti yw 'r gogoniant, a minnau yw dy wâs di.

60 Bendigedig wyt ti, yr hwn a roddaiſt i mi ddoethineb; clodforaf di, O Arglwydd *Ddaw ein* tadau.

61 Felly efe a gymmerth y llythyrau, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth i Babilon ac a fynegodd i'w holl frodyr.

62 A hwy a ſendithiaſant Dduw eu tadau, o herwydd iddo roddi iddynt hwy rydd-deb ac ymwythdra.

63 I fyned i fynu, ac i adeiladu Jeruſalem, a'r Demł, yr hon a elwir ar ei enw ef: a hwy a lawenychaſant ag offer cerdd, ac â gorfoledd, dros ſaith niwrnod.

PEN. V.

1 Enwau a rhifedi 'r Iuddewon a ddychwelasant adref. 50 Gosod yr allor yn ei lle. 57 Gosod sylfeini 'r Deml. 73 Rhwystro 'r gwaith dros amser.

† Ezra 2. 1.

WEdi † 'r pethau hyn y detholwyd pennaethiaid tai eu tadau, yn ôl eu llwythau, i fyned i fynu, a'u gwragedd, a'u meibion, a'u merched, a'u gweision, a'u morwynion, a'u hanifeiliaid.

2 A'r *brenhin* Darius a anfonodd fil o wŷr meirch gyd â hwynt, i'w hebrwng hwynt yn ddiogel i Jerusalem, ynghŷd ag *offer* cerdd, tympanau, a phibellau.

3 A'u holl frodyr hwynt oedd yn canu â hwynt: Felly y gwnaeth efe iddynt fyned i fynu gyd â hwynt.

4 A dyma enwau 'r gwŷr a aethant i fynu yn ôl eu teuluoedd, wrth eu llwythau, yn ôl eu pennau cenedl.

5 Yr offeiriaid, meibion Phinees fâb Aaron: Jesus *mâb* Josedec, *fâb* Saraias, a Joacim, *mâb* Zorobabel, *fâb* Salathiel, o dylwyth Dafydd, o genhedlaeth Phares, o lwyth Juda.

6 ‡ Yr hwn a lefarodd eiriau doethion wrth Ddarius brenhin y Persiaid, yn yr ail flwyddyn o'i deyrnasiad ef, ar y mis Nisan, hwnnw yw 'r mîs cyntaf.

‡ Sef, *Zorobabel.*

7 A dyma hwy o Juda y rhai a ddaethant i fynu o gaethiwed y gaeth-glud, y rhai a gaeth-gludasai Nabuchodonosor brenhin Babilon, i Babilon.

3468. 8 A hwy a ddychwelasant i Jerusalem, ac i gyrrau eraill Juda, pob un i'w ddinas ei hun, y rhai a ddaethent gyd â Zorobabel, a Jesus, Nehemïas, [b] Zacharïas, a Reſaias, Enenius, Mardocheus, Beelſarus, [c] Aſpharasus, [d] Reelius, Roimus, a Baana, eu blaenoriaid hwynt.

[b] Neu, *Seraiah.* [c] Neu, *Miſpar.* [d] Neu, *Reelaiah.* [e] Neu, *Paros.* Ezra 2. 3. Neh. 7. 8. [f] Neu, *Sephatïah.* [g] Neu, *tri chant,* &c. [h] *Zattu.* [i] Neu, *Zacchai.* [k] *Sadas.*

9 Eu rhifedi hwynt o'r genedl, a'u blaenoriaid: meibion [e] Phoros, dwy fil a chant *a* deuddeg a thrugain; meibion [f] Saphat, [g] pedwar cant, *a* deuddeg a thrugain;

10 Meibion Ares, ſaith gant, un ar bymtheg a deugain;

11 Meibion Phaath Moab, dwy fil, wyth gant a deuddeg;

12 Meibion Elam, mîl, deucant, pedwar ar ddeg a deugain; meibion [h] Zathi, naw cant, pump a deugain; meibion [i] Corbe, ſaith gant a phump; meibion Bani, chwê chant ac wyth a deugain;

13 Meibion Bebai, chwê chant, tri ar hugain; meibion [k] Aſgad, tair mil, dau cant, a dau ar hugain;

14 Meibion Adonicam, chwê chant, ſaith a thrugain; meibion [l] Bagoi, dwy fil, chwech â thrugain; meibion Adin, pedwar cant, pedwar ar ddeg a deugain;

[l] Neu, *Bgu.* [m] Neu, *Alerbezecïas.*

15 Meibion [m] Aterhezïas, deuddeg a phedwar ugain: meibion Ceilan, ac Azetas, ſaith a thrugain; meibion Azuran, pedwar cant, deuddeg ar hugain;

16 Meibion Ananïas, cant ac un; meibion Arom, deuddeg ar hugain; a meibion [n] Baſſa, tri chant, tri ar hugain; meibion Aſſiphurith, cant a dau;

[n] Neu, *Beſai.* [o] Neu, *Bethlehem.* [p] Neu, *Aſmafeth.* [q] *Ciriathiarim.*

17 Meibion Meterus, tair mîl, a phump; meibion [o] Bethlomon, cant a thri ar hugain;

18 Hwynt-hwy o Netopha, pymtheg a deugain; hwyntau o Anathoth, cant tri a r bymtheg a deugain; hwynt o [p] Bethamos, dau a deugain;

19 Hwynt o [q] Giriathiarius, pump ar hugain; hwynt o Gaphiras, a Beroth, ſaith gant, tri a deugain; hwynt-hwy o Birath, ſaith gant;

[r] Neu, *Rama.* [s] Neu, *Gabah.* [t] Neu, *Macalon.* [u] Neu, *Betolius.* [x] Neu, *Machbu.* [y] Neu, *Lodhadid.* [z] *Annaas,* [a] *Jedaiab.* [b] *Immar.* [c] Neu, *Paſſaron.* [d] Neu, *Carme,* [e] Neu, *dau cant a dau ar bymtheg (medd rhai.)* [f] Gwêl Ezra 2. 40. [g] *Shallum.* [h] *Aer.* [i] *Accub.* [k] *Hattita.* [l] *Sobai.* [m] *Zich.* [n] *Hazupha.* [o] *Corot.* [p] *Siaha.* [q] *Padon.* [r] *Graba.* [s] *Acua.* [t] *Hagab.* [u] *Samlai.* [x] *Gidel.* [y] Neu, *Gahar.* [z] Neu, *Airus.* [a] *Rezin.* [b] *Nocba.* [c] *Gazam.* [d] *Huzza.* [e] *Paſeah.* [f] *Beſai.* [g] *Aſnah.* [h] *Meani.* [i] *Naphuſin.* [k] *Bacbuc.* [l] *Hacupa.* [m] *Harur.* [n] *Bazluth.* [o] *Meeda.* [p] *Harſa.* [q] *Charcus.* [r] *Siſera.* [s] *Thamai.* [t] *Neſiah.* [u] *Azaphion.* [x] *Pharira.* [y] *Jaalah.* [z] *Darcon.* [a] *Giddel.* [b] *Sephatïah.* [c] *Hattai.* [d] *Phocereth. Hazzebaim.* Ezra 2. 57. [e] *Ladan.* [f] *Ban.* [g] *Necodan.* [h] *Obdïa.* [i] *Coz.* [k] Neu, *Barzelai.*

gym-

gymmeraſaï *iddo* yn wraig Augia, *un* o ſerched Berzelus,

39 Ac a alwyd ar ei enw ef: ac yſgrifen y genedl hon a geiſiwyd ym mŷſg yr achau, ond ni's cafwyd, ac am hynny y gwaharddwyd iddynt offeiriadu.

‡ Gwêl Neh. 8. 9. a 10. 2. Pen. 2. 63.

40 Canys ‡ Nehemïas, ac Atharïas, a ddywedaſant wrthynt na chaent hwy ſod yn gyfrannogion o'r pethau cyſſegredig, oni gyfodai Arch-offeiriad wedi ei wiſgo ag † addyſg a gwirionedd.

† Heb. *Urim a Thummim.*

41 Felly hwynt oll o Iſrael o'r rhai oeddynt ddeuddeng mlwydd a thros hynny, oeddynt o gyfrif yn ddeugain mîl, heb law gweiſion a morŵynion, dwy fil tri chant a thri ugain.

* Gwêl Neh. 7. 66.

42 *Eu gweiſion a'u llâw-forŵynion *oeddynt* ſaith mîl, tri chant, a ſaith a deugain: a'r cantorion, a'r cantoreſau, dau cant, pump a deugain.

43 Pedwar cant, a phymtheg ar hugain o gamelod, ſaith mîl ac un ar bymtheg ar hugain o feirch, dau cant a phump a deugain o ſulod, ‖ pùm mîl a phùm cant, a phump ar hugain o ‡ anifeiliaid arferol â'r jau.

‖ Ezra 2. 67.

‡ *aſynnod.*

44 A *rhai* o'u llywiawdwŷr hwynt yn ôl eu teuluoedd, pan ddaethant i Deml Dduw yn Jeruſalem, a addunaſant adeiladu y tŷ yn ei le ei hun, yn ôl eu gallu.

45 A rhoddi i dryſor y gwaith fil o bunnau o aur, a phùm mîl o bunnau o arian, a chant o wiſgoedd Offeiriaid.

46 Felly yr Offeiriaid a'r Leſiaid a'r bobl a drigaſant yn Jeruſalem, ac yn y wlâd: a'r cantorion, a'r porthorion, a holl Iſrael yn eu pen-trefydd.

3469.

47 Ond pan ddaeth y ſeithfed mîs, pan oedd pawb o feibion Iſrael ar yr eiddo ei hun, hwy a ymgaſglaſant i gŷd o unfryd mewn lle amlwg, ‡ wrth y porth cyntaf, yr hwn ſydd tu a'r dwyrain.

‡ Neu, *o flaen porth y dwyrain.*

48 Yna Jeſus mâb Joſedec, a'i frodyr yr Offeiriaid, a Zorobabel mâb Salathiel a'i frodyr, gan godi i fynu, a barotoiſant allor Duw Iſrael.

49 I offrymmu poeth-offrymmau arni, megis y † mae yn 'ſgrifennedig yn llyfr Moſes gŵr Duw.

† Neu, *gorchymynnwyd.*

50 Ac yno yr ymgaſglodd ‡ yn eu herbyn hwynt *rai* o holl genhedloedd y wlâd: ond hwynt-hwy a drefnaſant yr allor yn ei chyfle, am fod holl genhedloedd y wlâd yn elynion iddynt: a hwy a offrymmaſant ebyrth wrth yr amſer, a phoeth-offrymmau i'r Arglwydd, forau a hwyr.

‡ Neu, *attynt hwy.*

51 Hwy a gadwaſant hefyd ŵyl y pebyll, fel y mae yn orchymmynnedig ‡ yn y gyfraith; ac *a offrymmaſant* ebyrth beunydd, fel yr oedd yn ddyledus:

‡ Lefit. 23. 34.

52 Ac wedi hynny yr offrymmau gwaſtadol, ac offrymmau 'r Sabbothau, a'r newŷdd-loerau a'r holl wyliau ſanctaidd.

53 A'r rhai oll a'r a † wnaethent addunedi Dduw, a ddechreuaſant offrymmu aberthau i Dduw, o'r dŷdd cyntaf o'r ſeithfed mîs, er nad adeiladaſid etto Deml Dduw.

† Gr. *ευχας.*

54 A hwy a roddaſant i'r ſeiri maen, ac i'r ſeiri pren, arian, a bwyd, a diod, yn llawen.

55 A *bwy a roddaſant* geir i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, i ddwyn cedr-wŷdd o Libanus, y rhai a gludid yn gludeiriau i borthladd Joppe, fel y gorchymmynnaſid iddynt gan Cyrus frenhin y Perſiaid.

56 Ac yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mîs ar ôl ei ddyfod i Deml Dduw yn Jeruſalem, y dechreuodd Zorobabel mâb Salathiel, a Jeſus mâb Joſedec, a'u brodyr, a'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, a'r holl rai a'r a ddaethent i Jeruſalem allan o gaethiwed *Babilon:*

57 A hwy a ſylfaenaſant dŷ Dduw ar y dŷdd cyntaf o'r ail mîs, yn yr ail flwyddyn ar ôl eu dychwelyd hwy i Judea a Jeruſalem.

58 ‡ A hwy a oſodaſant y Leſiaid, *y rhai oedd* dros ugeinmlwydd oed, ar waith yr Arglwydd. A Jeſus, a'i feibion, a'i frodyr, a Chadmiel ei frawd, a meibion Madiabun, gyd â meibion Joda fâb Eliadun, a'u meibion, a'u brodyr, i gŷd yn Leſiaid, o unfryd a ddilynaſant, gan wneuthur y gwaith yn nhŷ Dduw: felly y gweithwŷr a adeiladaſant Deml yr Arglwydd.

‡ Gwêl Ezra 3. 9.

59 A'r Offeiriaid a ſafaſant wedi eu gwiſgo yn eu gwiſgoedd, ag *offer* cerdd, ac âg udgyrn, a'r Leſiaid meibion Aſaph â ſymbalau,

60 Yn canu, ac yn moliannu 'r Arglwydd, fel yr ordeiniaſai Dafydd brenhin Iſrael.

61 A hwy a ganaſant ganiadau yn llafar er moliant i'r Arglwydd; o herwydd bod ei drugaredd a'i ogoniant yn dragywydd yn holl Iſrael.

62 † Yna 'r holl bobl a leiſiaſant mewn udgyrn, ac a waeddaſant â llef uchel, gan gŷd-foliannu 'r Arglwydd, am godi i fynu dŷ 'r Arglwydd.

† Ezra 3. 12, 13.

63 [m] Rhai hefyd o'r Offeiriaid, a'r Leſiaid; a'r pennaethiaid, yr Henuriaid, y rhai a welſent y tŷ cyntaf, a ddaethant *at* adeiladaeth hwn, trwy ŵylofain a nâd fawr.

[m] Ezra 3. 12, 13.

64 Llawer hefyd ag udgyrn, ac â llawenydd mawr a waeddaſant â llêf uchel,

65 Fel na ellid clywed yr udgyrn gan ‡ nâd y bobl: etto yr oedd y dyrfa yn fawr, yn lleiſio mewn udgyrn, fel y clywid ym mhell.

‡ *weiddi.*

66 Am hynny, pan glybu gelynion llwyth Juda a Benjamin hynny, hwy a ddaethant i gael gŵybod beth yr oedd ſain yr udgyrn *yn ei arŵyddocâu.*

67 Yna y gŵybuant mai y rhai a ddaethai o'r caethiwed a adeiladent y Deml i Arglwydd Dduw Iſrael.

68 Am hynny hwy a aethant at Zorobabel, a Jeſus ac at bennaethiaid y teuluoedd, gan ddywedyd wrthynt, Ni a adeiladwn gyd â chwi hefyd.

69 Canys yr ydym ni yn uſuddhâu i'ch Arglwydd chwi, fel yr ydych chwithau, ac yn aberthu iddo ef, er dyddiau † Aſbazareth brenhin Aſſyria, yr hwn a'n dûg ni yma.

† *Aſarhad-don.* Ezra 4. 2.

70 Yna Zorobabel, a Jeſus, a phennaethiaid teulûoedd Iſrael a ddywedaſant wrthynt, Ni pherthyn i chwi ac i ni gŷd-adeiladu tŷ i'r Arglwydd ein Duw ni.

71 Nyni ein hunain a adeiladwn i Arglwydd Dduw Iſrael, fel y gorchymynnodd Cyrus brenhin Perſia i ni.

72 Er hynny pobl y wlâd yn pwyſo yn drwm ar y rhai oedd yn Judea, a rwyſtraſant iddynt adeiladu.

3470.

73 A thrwy eu cynllwyn, a therfyſgoedd, a denu pobl, hwy a luddiaſant orphen yr adeiladaeth, tra fu brenhin Cyrus yn fyw; felly y rhwyſtrwyd hwynt rhag adeiladu dros yſbaid ‡ dwy flynedd, hyd deyrnaſiad Darïus.

‡ *hyd yr ail flwyddyn i Ddarïus.* Ezra 4. 5, 6, 7.

PEN. VI.

1 *Y prophwydi yn annog y bobl i adeiladu 'r Deml: 8 A rhai yn ceiſio gan Ddarïus leſtair ei hadeiladu: 27 Ac yntau yn gwneuthur*

thur ei orau ar beri ei hadeiladu hi; 32 *ac yn bygwth y rhai a'i rhwystrai.*

3485. A Cyn yr ail flwyddyn o deyrnasiad Darius, Aggëus a Zacharias mâb Ido, y prophwydi, a brophwydasant i'r Juddewon, yn Judea, a Jerusalem, yn enw Arglwydd Dduw Israel, yr hwn oedd arnynt.

2 Yna Zorobabel mâb Salathiel, a Jesus mâb Josedec a sasasant i synu, ac a ddechreuasant adeiladu tŷ 'r Arglwydd, yn Jerusalem: prophwydi 'r Arglwydd oedd gyd â hwynt, *ac* yn eu cynnorthwyo.

[a] Ezra 5. 3. 3 [a] Yn y cyfamser hwnnw ‡ Sisinnes llywiawdr Syria a Phenice, a † Sathrabuzanes a'i cyfeillion, a ddaethant attynt hwy, ac y ddywedasant wrthynt,

‡ Neu, *Tatnai.* † Neu, *Setharboznai.* 4 Trwy orchymmyn pwy 'r ydych chwi 'n adeiladu 'r tŷ hwn, a'r adeilad yma, ac yn gwneuthur yr holl bethau eraill? a phwy yw 'r gweithwŷr sydd yn gwneuthur y pethau hyn?

5 Etto Henuriaid yr Juddewon a gawsent ffafr: gan i'r Arglwydd ymweled â'r caethiwed.

6 Ac ni rwystrwyd hwynt i adeiladu, nes hysbysu i Ddarius y pethau hyn, a chael atteb *oddi wrtho ef.*

7 ¶ Copi 'r llythyrau a 'sgrifennodd, ac a anfonodd Sisinnes llywiawdr Syria a Phenice, a Sathrabuzanes, a'u cyfeillion, rheolwŷr yn Syria a Phenice, at Ddarius; Annerch i frenhin Darius.

8 Bydded y cwbl yn hysbys i'n harglwydd frenhin, pan ddaethom ni i wlâd Judea, a myned i mewn i ddinas Jerusalem, ni a gawsom yn ninas Jerusalem Henuriaid yr Juddewon y rhai oedd o'r gaeth-glud,

9 Yn adeiladu tŷ 'r Arglwydd, mawr a newŷdd, o gerrig nâdd a gwerthfawr, a'r coed wedi eu gosod eusus ar y magwyrydd.

10 Ac yr ydys yn gwneuthur y gwaith hwn ar frŷs, ac y mae 'r gwaith yn myned rhagddo yn llwyddiannus yn eu dwylaw hwynt, ac â phob gogoniant a diwydrwydd y gweithir ef.

11 Yna ni a ofynnasom i'r Henuriaid hyn, gan ddywedyd, Trwy orchymmyn pwy yr ydych chwi yn adeiladu 'r tŷ hwn, ac yn sylfaenu 'r gwaith yma?

12 Am hynny fel yr hysbysem i ti mewn ysgrifen, nyni a ofynnasom iddynt, pwy oedd y gweithwŷr pennaf, ac a geisiasom ganddynt enwau eu gwŷr pennaf yn 'sgrifennedig.

13 Ond hwy a'n hattebasant ni, Gweision ydym ni i'r Arglwydd, yr hwn a greodd y nefoedd a'r ddaear.

3000. 14 Ac am y tŷ hwn, efe a adeiladwyd er ys llawer o flynyddoedd gan frenhin o Israel, mawr a chadarn, ac a orphennwyd.

15 Ond pan annogodd ein tadau ni Dduw i ddigllonedd, *a phan* bechasant yn erbyn Arglwydd Israel, *yr hwn sydd* yn y nefoedd, efe a'u rhoddes hwynt yn nwylaw Nabuchodonosor brenhin Babilon, y Caldeaid,

3416. 16 Y rhai a dynnasant y tŷ i lawr, ac a'i llosgasant ef, ac a gaeth-gludasant y bobl i Babilon.

3468. 17 Ond yn y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad Cyrus ar wlâd Babilon, y brenhin Cyrus a 'sgrifennodd am adeiladu 'r tŷ hwn.

18 A'r llestri sanctaidd o aur ac o arian, y rhai a ddygasai Nabuchodonosor allan o'r tŷ yn Jerusalem, ac a'u gosodasai yn ei Deml ei hun, Cyrus y brenhin a'u dûg hwynt drachefn allan o'r Deml yn Babilon, ac a'u rhoddodd hwynt i ‡ Zorobabel, ac i Sanabassarus y llywiawdr; ‡ Neu, *Zorobabel yr hwn yw Sanabassarus y llywiawdr,* Ezra 1. 8,

19 Gan orchymmyn iddo ef ddwyn ymaith y llestri hynny, a'u gosod hwynt o fewn y Deml yn Jerusalem, ac adeiladu Teml yr Arglwydd yn ei chyfle.

20 A phan ddaeth Sanabassarus hwnnw yma, efe a sylfaenodd dŷ 'r Arglwydd yn Jerusalem, ac er y pryd hynny hyd yr awr hon, yr ydys yn ei adeiladu, ac ni 's gorphennwyd ef etto.

21 Ac yn awr, o rhynga bôdd i'r brenhin, chwilier ym mŷsg côf-lyfrau brenhin Cyrus:

22 Ac o cheir bod adeiladaeth tŷ 'r Arglwydd yn Jerusalem, wedi ei gwneuthur trwy gyttundeb brenhin Cyrus, ac o's rhynga bôdd i'r arglwydd ein brenhin, hysbysed i ni am y peth hyn.

23 ¶ Yna y brenhin Darius a orchymynnodd chwilio ym mŷsg y cof-lyfrau yn Babilon, ac fe a gafwyd yn Ecbatana, y llŷs fydd yngwlâd Media, san lle yr oedd y pethau hyn yn 'sgrifennedig. 3483.

24 Yn y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad Cyrus, y brenhin Cyrus a orchymynnodd adeiladu tŷ 'r Arglwydd yn Jerusalem, lle yr aberthant â thân gwastadol.

25 Uchder yr hwn fydd drugain cufydd, a'i lêd yn drugain cufydd, a thair rhês o gerrig nâdd, ac un rhês o goed newŷdd o'r wlâd honno, a'r draul a roddir o dŷ brenhin Cyrus,

26 A'r llestri sanctaidd o dŷ 'r Arglwydd, yn aur ac yn arian, y rhai a gymmerth Nabuchodonosor ymaith o'r ty yn Jerusalem, ac a'u dûg i Babilon, a roddid drachefn i'r tŷ yn Jerusalem, ac a osodid yn y san lle 'r oeddynt.

27 Hefyd efe a orchymynnodd i Sisinnes llywiawdr Syria a Phenice, ac i Sathrabuzanes a'u cyfeillion, ac i'r rhai oedd wedi eu gosod yn llywodraethwŷr yn Syria a Phenice, wilied nad ymmyrrent â'r san honno, eithr gadael i Zorobabel gwâs yr Arglwydd, a llywydd Judea, ac i henuriaid yr Juddewon, adeiladu tŷ 'r Arglwydd yn y san honno.

28 Myfi a orchymynnais hefyd ei adeiladu ef yn gyfan eilwaith, ac iddynt hwy sod yn astud i gynnorthwyo 'r rhai oedd o gaeth-glud yr Juddewon, nes gorphen tŷ 'r Arglwydd:

29 A rhoddi dogn allan o deyrn-ged Coelosyria a Phenice, yn ddyfal, i'r gwŷr hyn tu ag at ebyrth i'r Arglwydd, ac i Zorobabel y llywydd, tu ag at fustych, a hyrddod, ac wŷn;

30 Yd hefyd, halen, gwîn, ac olew; a hynny yn wastadol bob blwyddyn heb ymofyn ym mhellach, fel y tyrholaetho 'r Offeiriaid sydd yn Jerusalem, sod yn ei dreulio beunydd;

31 Fel yr offrymmont beunydd i Dduw goruchaf dros y brenhin, a thros ei blant, ac y gweddiont gyd â'u heinioes hwynt.

32 Efe a orchymynnodd hefyd am bwy bynnag a droseddai ddim a'r a ddywedpwyd, neu a'r a 'sgrifennwyd uchod, neu a ddirmygai ddim o hynny, gymmeryd pren allan o'i dŷ ef ei hun, a'i grogi ef arno, a bod ei gyfoeth ef yn eiddo 'r brenhin.

33 Am hynny 'r Arglwydd, yr hwn yr ydys yn galw ar ei enw yno, a ddistrywio bob brenhin a chenedl a'r a estynno ei lâw i luddias, neu i wneuthur niwed i dŷ 'r Arglwydd, yr hwn sydd yn Jerusalem.

34 Myfi y brenhin Darius a orchymynnais wneuthur yn ddiwyd yn y pethau hyn.

PEN. VII.

1 Sifinnes ac eraill yn gyrru 'r adeilad ym mlaen. 5 Gorphen y Deml, a'i chyflegru. 10 Cadw 'r Paſg.

[a] Ezra 6. 13. YNa [a] Sifinnes llywydd Coelofyria a Phenice, a Sathrabuzanes a'u cyfeillion, yn canlyn gorchymynion brenhin Darius.

2 Yn ddyfal jawn a olygafant ar y gwaith ſanctaidd, gan gynnorthwyo Henuriaid yr Juddewon, a llywodraethwŷr y Deml.

3 Ac felly y gwaith ſanctaidd a lwyddodd, pan ydoedd Aggëus a Zacharias y prophwydi yn prophwydo.

4 Felly hwy a orphennafant y pethau hyn trwy orchymmyn Arglwydd Dduw Iſrael, ac o gyttundeb Cyrus, a Darius, ac Artaceſerceſes, brenhinoedd Perſia.

5 Ac ſel hyn y gorphennwyd y tŷ ſanctaidd ar y † trydydd ar hugain o'r mîs Adar, yn y chweched flwyddyn i Ddarius frenhin y Perſiaid.

† Heb. *trydydd dŷdd.*

Ezra 6. 15. 6 A phlant Iſrael, a'r Offeiriaid, a'r Leſiaid, ac eraill o'r gaeth-glud a 'chwannegwyd attynt, a wnaethant yn ôl yr hyn ſydd 'ſgrifennedig yn llyfr Moſes.

7 Ac i gyflegru Teml yr Arglwydd, hwy a offrymmaſant gant o fuſtych, deucant o hyrddod, pedwar cant o ŵyn;

8 A deuddeg gafr dros bechod holl Iſrael, yn ôl rhifedi ‡ pennaethiaid llwythau Iſrael.

‡ Neu, *llwythau.*

9 Ar Offeiriaid a'r Leſiaid a ſafaſant wedi ymwiſgo yn eu gwiſgoedd yn ôl eu † teuluoedd, yngwaſanaeth Arglwydd Dduw Iſrael, yn ôl llyfr Moſes; a'r porthorion hefyd wrth bob porth.

† Heb. *doſparthiadau.*

Ezra 6. 18. 10 A phlant Iſrael gyd â'r rhai a ddaethent allan o'r caethiwed, a gynhaliaſant y Paſg y pedwerydd dŷdd a'r ddeg o'r mis cyntaf, wedi i'r Offeiriaid a'r Leſiaid ymſancteiddio.

11 Ni ſanctеiddiaſid holl feibion y gaethiwed ynghŷd, eithr y Leſiaid a gŷd-ſanctеiddiaſid oll.

12 Felly hwy a offrymmaſant y Paſg dros holl feibion y gaeth-glud, a throſ eu brodyr yr Offeiriaid, a throſtynt eu hunain.

13 Yna holl blant Iſrael y rhai a ddaethent o'r caethiwed a fwyttaſant, ſef y rhai oll a'r a ymneillduaſent oddi wrth ffieidddra pobl y wlâd, ac a geiſiaſant yr Arglwydd.

14 A hwy a gadwaſant ŵyl y bara croyw ſaith niwrnod, gan lawenychu ger bron yr Arglwydd.

‡ *meddwl.* 15 O herwydd iddo ef droi ‡ cyngor brenhin Aſſyria tu ag attynt hwy, i nerthu eu dwylaw hwynt yngwaith Arglwydd Dduw Iſrael.

PEN. VIII.

1 Eſdras yn dwyn gorchymmyn y Brenhin i adeiladu. 8 Copi o'r gorchymmyn. 28 Y mae 'n dangos enwau a rhiſedi y rhai a ddaethai gyd ag ef: 60 a'i daith: 71 yn gofidio am bechoddu 'r bobl; 96 ac yn tyngu 'r Offeiriaid i yrru ymaith eu gwragedd dieithr.

3537. ‡ *Azarias.* † *Azarias.* ‡ *Meraioth.* † *Uzzi.* ‡ Heb. *oedd gyntaf,* Ezra 7. 5. AC wedi'r pethau hyn, pan oedd Artaceſerceſes brenhin y Perſiaid yn teyrnaſu, y daeth Eſdras mâb Saraias, fâb ‡ Ezerias, fâb Helcias, fâb Salum,

2 Fâb Saduc, fâb Achitób, fâb Amarias, fâb † Ozias, fâb ‡ Memeroth, fâb Zaraias, fâb † Sanias, fâb Boccas, fâb Abiſun, fâb Phinees, fâb Eleazar, fâb Aaron yr offeiriad ‡ pennaf.

3 Yr Eſdras hwn a aeth i fynu o Babilon, ſel 'ſgrifennydd parod jawn ynghyfraith Moſes, yr hon a roddaſid trwy Dduw Iſrael.

4 Y brenhin hefyd a roddodd iddo ef anrhydedd: canys efe a gafodd ffafr ger ei fron ef, yn ei holl ddymuniadau.

5 Gyd ag ef hefyd yr aeth i fynu rai o blant Iſrael, o'r Offeiriaid, o'r Leſiaid, o'r cantorion ſanctaidd, ac o'r porthorion, a ‡ gweinidogion y Deml, i Jeruſalem,

‡ *Nethiniaid.*

6 † Yn y ſeithfed flwyddyn o deyrnaſiad Artaceſerceſes, ar y pummed mîs (hon ydoedd y ſeithfed flwyddyn i'r brenhin) canys hwy a aethant o Babilon y dydd cyntaf o'r mîs cyntaf, ac a ddaethant i Jeruſalem, ſel y rhoddodd yr Arglwydd rwydd-deb iddynt yn eu taith.

3537. † Gwel Ezra 7. 7, 8, 9.

7 O herwydd yr oedd gan Eſdras gyfarwyddyd mawr, ſel na adawödd efe heibio ddim o gyfraith, a gorchymynion yr Arglwydd, ond efe a ddyſgodd i holl Iſrael y deddfau a'r barnedigaethau.

8 Felly copi 'r gorchymmyn a 'ſgrifennwyd oddi wrth Artaceſerceſes y brenhin, ac a ddaeth at Eſdras yr Offeiriad a darllenydd cyfraith yr Arglwydd, yw hwn ſydd yn canlyn.

9 Y brenhin Artaceſerceſes, at Eſdras yr Offeiriad a darllenydd cyfraith yr Arglwydd, yn anfon annerch.

10 Yn gymmaint a'm bod i'n bwriadu gwneuthur yn raſlawn, myfi a orchymynais i'r neb a fynnent, ac a ewyllyſient o genedl yr Juddewon, ac o'r Offeiriaid, ac o'r Leſiaid, y rhai ſydd yn ein brenhiniaeth ni, gael myned gyd â thi i Jeruſalem.

11 Am hynny cynniſer ag a ewyllyſiant hynny, ymadawânt gyd â thi, ſel y gwelwyd yn dda gennyf, a'm ſaith gyfaill, y cynghorwŷr;

12 Fel yr edrychont ar y pethau ſydd yn Judea a Jeruſalem yn gytûn, a'r hyn ſydd ynghyfraith yr Arglwydd;

13 Ac y dygont i Arglwydd Iſrael i Jeruſalem y rhoddion a addunaiſ i, mi a'm cyfeillion, a'r holl aur, a'r arian a gaffer yngwlâd Babilon, i'r Arglwydd yn Jeruſalem.

14 Gyd â'r hyn a roddodd y bobl hefyd i Deml yr Arglwydd eu Duw yn Jeruſalem: ac y caſgler arian, ac aur, tu ag at fuſtych, a hyrddod, ac ŵyn, a phethau yn perthynu at hynny;

15 Fel yr offrymmont ebyrth i'r Arglwydd ar allor yr Arglwydd eu Duw, yr hon ſydd yn Jeruſalem.

16 A pha beth bynnag a'r a ewyllyſiech di a'th frodyr * â'r arian ac â'r aur, gwna hynny yn ôl ewyllys dy Dduw.

* Ezra 7. 18.

17 A'r lleſtri ſanctaidd, y rhai a roddwyd i ti tu ag at gyfraid Teml dy Dduw, yr hon ſydd yn Jeruſalem, tydi a'u goſodi hwynt ger bron dy Dduw yn Jeruſalem.

18 A pha beth bynnag arall a'r a feddyliech di tu ag at gyfraid Teml dy Dduw, ti a'i rhoddi ef allan o dryſor y brenhin.

19 Ac myfi brenhin Artaceſerceſes a orchymynnais i dryſorwŷr Syria a Phenice, am iddynt hwy roddi yn rhwydd i Eſdras yr Offeiriad a darllenydd cyfraith y Duw Goruchaf, beth bynnag a'r a anfono efe am dano,

20 Hyd gân talent o arian; a hefyd hyd gân ‡ corus o ŷd, a chân tunnell o win, a phethau eraill yn ddiandlawd.

‡ *Meſur.* Ezra 7. 22.

21 Gwneler pob peth i'r Goruchaf Dduw yn ddyfal, yn ôl cyfraith Dduw, ſel na ddelo digoſaint ar frenhiniaeth y brenhin a'i feibion.

22 Hefyd yr ydwyf yn gorchymmyn i chwi, na cheiſioch na theyrn-ged, na thîeth gan yr Offeiriaid, na'r Leſiaid, na'r cantorion ſanctaidd, na'r porthorion, na gweinidogion y Deml, nâc oddi ar weithwŷr y Deml hon, ac na byddo awdurdod i neb i drethu dim arnynt hwy.

23 A thithau Eſdras, yn ôl doethineb Duw, goſod farnwŷr a llywiawdwŷr, fel † y barnont trwy holl Syria a Phenice, † y rhai oll ſydd ddyſgedig ynghyfraith dy Dduw, a'u rhai annyſgedig ynddi a ddyſgi di:

† Gwêl Ezra 7. 15.

24 [a] A choſber yn ddyfal y rhai oll a'r a droſeddant gyfraith dy Dduw a'r brenhin, pa un bynnag ai trwy farwolaeth, ai rhyw goſbedigaeth arall, trwy ddirwy o arian, neu garchar.

[a] Ezra 7. 26.

25 ¶ Yna Eſdras yr yſgrifennydd a ddywedodd, Bendigedig fyddo unig Arglwydd Dduw fy nhadau, yr hwn a roddodd y meddwl yma ynghalon y brenhin, i ogoneddu ei dŷ ef, yr hwn ſydd yn Jeruſalem,

26 Ac a'm hanrhydeddodd i yngolwg y brenhin a'i gynghoriaid, a'i holl gyfeillion ef, a'r pendefigion.

27 Am hynny yr oeddwn i yn gyſſurus trwy gynhorthwy'r Arglwydd fy Nuw, ac a geſglais wŷr o Iſrael, i fyned i fynu gyd â mi.

28 A dyma'r blaenoriaid, yn ôl eu teuluoedd a'u rhagor-fraint, y rhai a aethant i fynu gyd â mi o Babilon yn nheyrnaſiad brenhin Artaxerxes.

29 O feibion Phinees, Gerſon; o feibion Ithamar, ‡ Gamael; o feibion Dafydd, † Lettus [b] mâb Sechaniah:

‡ *Daniel.* † *Chattus.* [b] Ezra 8. 3. *O feibion Zechaniah, o feibion Paros.*

30 O feibion Pharoz, Zacharïas; a chyd ag ef y cyfrifwyd cânwr a deg a deugain:

31 O feibion Pahath-Moab, Eliaonias mâb [c] Zacaias; a chyd ag ef ddeucant o wŷr:

32 O feibion [d] Zatho, Sechenïas mab Jezelus; a chyd ag ef dri chant o wŷr: o feibion Adin, Obeth mâb Jonathan; a chyd ag ef [e] ddeucant a deg a deugain o wŷr:

[c] *Zerachaiah.* [d] Neu, *o feibion Zechaniah, mâb Jahaziel.* [e] Heb. 50.

33 O feibion Elam, Joſias mâb [f] Gotholïas; a chyd ag ef ddengwr a thrugain;

[f] *Athaliah.*

34 O feibion Saphatïas, [g] Zaraias mâb Michael; a chyd ag ef [h] ddengwr a thrugain:

[g] Neu, *Zebadiah.*

35 O feibion Joab, [i] Abadïas mâb [k] Jezelus; a chyd ag ef [l] ddeuddengwr a dau cant:

[h] Neu, *bedwar-ugeinwr.* [i] *Obadiah.* [k] *Jehiel.* [l] Neu, *ddeunaw o wŷr.*

36 O feibion Banid, [m] Aſſalimoth mâb Joſaphïas; a chyd ag ef drugeinwr a chant:

[m] Neu, *o feibion Selomith mâb, &c.*

37 O feibion Babi, Zacharïas mâb Bebai; a chyd ag ef wythwŷr ar hugain;

38 O feibion [n] Aſtath, Johannes *mâb* [o] Acatan; a chyd ag ef ddengwr a chant:

[n] *Azgad.* [o] *Catan.*

39 O feibion Adonicam, y diweddaf; a dyma eu henwau hwynt, Eliphalet, Jeuel, a [p] Samaias; a chyd â hwynt † ddengwr a thrugain:

[p] *Semaiah.* † Neu, *driugeinwr.*

40 O feibion Bago, Uthi fâb Iſtalcurus; a chyd ag ef ddengwr a thrî ugain.

41 Ac mi a geſglais y rhai hyn ynghŷd, wrth yr afon a elwir Theras, lle y gwerſyllaſom dri diwrnod: ac mi a fwriais olwg arnynt.

42 Ond pan na chefais yno'r un o'r Offeiriaid, na'r Leſiaid;

43 Yna mi a anfonais at Eleazar, ac [q] Iduel, a [r] Maſman,

44 Ac Alnathan, a Mameias, a † Joribas, a Nathan, Eunathan, Zacharïas, a Moſolamon, pennaethiaid a gwŷr dyſgedig.

[q] *Ariel.* [r] *Semaiah.* † *Jarib.*

45 Ac mi a erchais iddynt fyned at Sadeus y pennaeth, yr hwn oedd yn y dryſorfa;

46 Ac a orchymynnais iddynt ddywedyd wrth † Ddadeus, ac wrth ei frodyr, a'r tryſorwŷr oedd yno, anfon i mi rai i offeiriadu yn nhŷ'r Arglwydd.

† Gr. *Lodïus.*

47 A hwy a ddygaſant i ni trwy lâw nerthol yr Arglwydd, wŷr dyſgedig o feibion [s] Moli mâb Leſi fâb Iſrael, [t] Aſebebia a'i feibion, a'i frodyr, y rhai oedd dri ar bymtheg:

[s] *Serebïa,* Ezra 8. 18.

48 Ac Aſebïa, ac Annuus, ac Oſaias ei frawd, o feibion Channuneus, a'u meibion hwy oedd ugeinwr.

[t] Neu, *hefyd Hafabïah, a chydag ef Jeſaiah, o feibion Merari a'i frodyr,* Ezra 8. 19.

49 Ac o weiſion y Deml, y rhai a ordeiniaſai Dafydd, a'r gwŷr pennaf, i waſanaeth y Leſiaid, *ſef* gweiſion y Deml, ugain, a dau cant o riſedi, enwau y rhai a ddangoſwyd.

50 Ac yna mi a gyhoeddais ympryd i'r gwŷr jeuainge ger bron ein Harglwydd, i ddeiſyf ganddo ef daith lwyddiannus i ni ac i'r rhai oedd gyd â ni, i'n plant, ac i'r anifeiliaid.

51 Canys yr oedd yn gywilydd gennyf ofyn i'r brenhin wŷr traed, a gwŷr meirch, a rhai i'n tywyſo yn ddiogel yn erbyn ein gwrthwynebwŷr.

52 O herwydd ni a ddywedaſem wrth y brenhin y byddai nerth yr Arglwydd ein Duw ni gyd â'r neb a'i ceiſient ef, i'w cynnal hwynt ym mhob ffordd.

53 A ni a weddïaſom ar ein Harglwydd eilwaith, o herwydd y pethau hyn: ac ni a'i cawſom ef yn raſlawn i ni.

54 Yna myfi a neillduais o'r rhai pennaf o'r offeiriaid ddeuddengwr, [u] Eſebrïas, ac Aſanïas, a deg o'u brodyr gyd â hwynt.

[u] *Serebïas a Haſabïas.*

55 Ac mi a bwyſais iddynt hwy yr aur, a'r arian, a lleſtri ſanctaidd tŷ'r Arglwydd, y rhai a roddaſai'r brenhin, a'i gynghoriaid, a'r tywyſogion, a holl Iſrael.

56 Ac mi a bwyſais ac a roddais iddynt chwê chant a deg a deugain o dalentau arian, a lleſtri arian o gàn talent, a chân talent o aur,

57 Ac ugain o leſtri aur, a [x] deuddeg o leſtri prês, o brês gloyw yn diſgleirio fel aur.

[x] Heb. *dau leſtr.* Ezra 8. 27.

58 Ac mi a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn ſanctaidd i'r Arglwydd, a'r lleſtri hefyd ydynt ſanctaidd, a'r aur, a'r arian ſydd yn addûned i'r Arglwydd, Arglwydd ein tadau.

59 Gwiliwch, a chedwch hwynt hyd oni roddoch hwynt i bennaethiaid yr offeiriaid, a'r Leſiaid, a thywyſogion teuluoedd Iſrael yn Jeruſalem, o ſewn 'ſtafelloedd tŷ ein Duw ni.

60 Felly'r offeiriaid a'r Leſiaid, y rhai a dderbyniaſant yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, a'u dygaſant hwy i Jeruſalem, i Deml yr Arglwydd. 3538.

61 Ac ni a ymadawſom oddi wrth afon Theras y deuddegfed *dydd* o'r mîs cyntaf, ac a ddaethom i Jeruſalem trwy nerthol lâw ein Harglwydd, yr hon oedd gyd â ni: a'r Arglwydd a'n gwaredodd ni o ddechrau [y] ein taith rhag ein gelynion; ac felly ni a ddaethom i Jeruſalem.

[y] *peryglon ar y ffordd.*

62 Ac wedi ein bod ni yno dridiau, ar y pedwerydd dydd y rhoddwyd yr arian pwyſedig, a'r aur, yn nhŷ ein Harglwydd ni, i [z] Marmoth yr offeiriad, mâb Iri;

[z] *Merimoth mab Uriah yr offeiriad.*

63 A chyd ag ef yr oedd Eleazar *mâb* Phinees; a chyd â hwynt yr oedd Joſabad *mâb* Jeſu, a [a] Moeth *mâb* Sabban, y Leſiaid:

[a] *Noedah fâb Bennui.*

y cwbl

3538. y cwbl *a roddwyd iddynt* dan rifedi a phwys.

64 A'u holl bwys hwynt a 'sgrifennwyd yr awr honno.

65 Hefyd y rhai a ddaethent o'r gaethglud a offrymmasant ebyrth i Arglwydd Dduw Israel, *sef* deuddeg o fustych dros holl Israel, un ar bymtheg a phedwar ugain o hyrddod,

b Heb. 77 *o ŵyn, 12 bŵch yn aberth dros bechod,* Ezra 8. 31.

66 b Deuddeg a thrugain o ŵyn, deuddeg o eisr yn aberth hêdd; y cwbl yn aberth i'r Arglwydd.

67 A hwy a roddasant orchymmyn y brenhin i ddistain y brenhin, ac i lywiawdwŷr Coelosyria a Phenice, y rhai a anrhydeddasant y bobl, a Themi Dduw.

68 ¶ Wedi gwneuthur y pethau hyn, y llywiawdwŷr a ddaethant attafi, gan ddywedyd,

69 Cenedl Israel, y tywysogion, a'r Offeiriaid, a'r Lefiaid, ni fwriasant ymaith *oddi wrthynt* bobl ddieithr y wlâd, nac aflendid y cenhedloedd, *sef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Pherezziaid, y Jebusiaid, a'r Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Edomiaid.

c Ezra 9. 2.

70 c Canys hwy a briodasant eu merched hwy, hwynt-hwy a'u meibion, a'r hâd sanctaidd a gymmysgwyd â phobl ddieithr y wlâd; a'r llywiawdwŷr a'r pennaethiaid a fuant gyfrannogion o'r anwiredd yma, er dechreuad y peth.

71 A phan glywais y pethau hyn, mi a rwygais fy nillad, a'r wisg sanctaidd, ac a dynnais flêw fy mhen, a'm barf, ac a eisteddais i lawr yn drwm, ac yn drist.

72 Yna y rhai oll oeddynt wedi eu cynhyrfu trwy air Arglwydd Dduw Israel, a ddaethant attafi, tra'r oeddwn i yn ŵylo am yr anwiredd: ond myfi a eisteddais yn drist jawn hyd y prydnhawnol aberth.

73 Yna myfi a gyfodais o ymprydio, a'm dillad a'r wisg sanctaidd wedi eu rhwygo, ac a benliniais, ac a estynnais *fy* nwylaw at yr Arglwydd,

74 Ac a ddywedais, O Arglwydd, gwaradwyddus a chywilyddus ydwyf ger dy fron di.

75 Canys ein pechodau ni a amlhasant dros ein pennau ni, a'n hamryfusedd ni a gyrhaeddodd hyd y nêf.

76 Canys er amser ein tadau, ni a fuom, ac ydym mewn pechod mawr, hyd y dydd hwn.

77 Ac am ein pechodau ni a'n tadau, nyni, a'n brodyr, a'n brenhinoedd, a'n hoffeiriaid, a roddwyd i fynu i frenhinoedd y ddaear, i'r cleddyf, ac i gaethiwed, ac yn yfglyfaeth trwy gywilydd, hyd y dydd hwn.

78 Ac yn awr y dangosfwyd peth trugaredd i ni gennyt ti, O Arglwydd, fel y gadewid i ni wreiddyn, ac enw yn dy gyssegrfa;

79 Ac i ddadguddio goleuni i ni yn nhŷ 'r Arglwydd ein Duw, ac i roddi i ni

† Heb. *fywyd.* Ezra 9. 8.

† fwyd yn amser ein caethiwed.

80 Ie pan oeddem ni mewn caethiwed, ni wrthododd ein Harglwydd mo honom ni; eithr efe a'n gwnaeth ni yn gymmeradwy ger bron brenhinoedd Persia, fel y rhoddasant hwy fwyd i ni;

81 Ac yr anrhydeddasant Deml ein Harglwydd ni, ac y cyweiriasant anrheithiol leoedd Sion, ac y rhoddasant i ni drigfa sicr yn Judea ac yn Jerusalem.

82 Ac yn awr, O Arglwydd, beth a ddywedwn ni fy'n cael y pethau hyn? canys nyni a drosseddasom dy orchymynion di, y rhai a roddaist ti *i ni* trwy law dy weision y prophwydi, gan ddywedyd. 3538.

83 Fod y wlâd, yr hon yr ydych chwi yn myned i'w hetifeddu, yn halogedig trwy aflendid dieithriaid y wlâd, y rhai a'i llanwasant hi â'u haflendid.

84 Am hynny yn awr na chyfsylltwch eich merched â'u meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwy i'ch meibion chwithau.

85 Ac na cheisiwch heddychu â hwynt byth, fel y'ch gwneler yn gryfion, ac y caffoch chwi fwytta daioni 'r wlâd, a'i gadel hi i'ch meibion ar eich ôl chwi yn etifeddiaeth.

86 Yr hyn oll hefyd a'r a ddaeth i-ben, a wnaed i ni o blegid ein drŵg weithredoedd ni, a'n pechodau mawrion: canys tydi, Arglwydd, a ysgafnheaist ein pechodau ni.

87 Ac a roddaist i ni y cyfryw wreiddyn: *ond* nyni a droisom yn ein hôl, gan dorri dy gyfraith di, *ac* a ymgymmysgasom ag aflendid pobl y wlâd.

‡ Neu, *Na fydd di ddigllon.*

88 ‡ Oni ddylit ti fod yn ddigllon wrthym ni, i'n dinystrio ni, fel na adewit i ni na gwreiddyn, na hâd, nac enw?

89 Tydi, O Arglwydd Israel, ydwyt eirwir: canys gadawŷd i ni wreiddyn y dŷdd heddyw.

90 Ac yn awr wele ni ger dy fron di yn ein pechodau; canys ni allwn ni sefyll o'th flaen di yn hwy, o herwydd y pethau hyn.

91 A phan oedd Esdras yn gweddio, ac yn cyffesu, ac yn ŵylo, ac yn gorwedd ar y llawr o flaen y Deml, yna tyrfa fawr a ymgasglasant atto ef o Jerusalem, o wŷr, a gwragedd, a phlant: canys yr oedd galar mawr ym mysg y dyrfa.

92 Yna Jechonias mâb Jeelus, un o feibion Israel a waeddodd, ac a ddywedodd, O Esdras, nyni a bechasom yn erbyn yr Arglwydd Dduw, *o achos* i ni briodi gwragedd dieithr o genhedloedd y wlâd, ac yn awr

* Deut. 28. 13. Baruc 2. 5.

* holl Israel a ddyrchafwyd.

93 Tyngwn lw i'r Arglwydd, ar yrru ymaith ein holl wragedd fydd o'r cenhedloedd, ynghŷd â'u plant:

94 Fel yr ordeiniaist ti, a'r holl rai fydd yn ufuddhâu cyfraith yr Arglwydd.

95 Cyfod i fynu a gwnâ hyn: canys i ti y perthyn hyn, a ni a fyddwn gyd â thi: gwnâ yn ŵrol.

96 Yna Esdras a gyfododd, ac a wnaeth i holl bennaethiaid yr Offeiriaid a'r Lefiaid

† Ezra 10 5.

† a holl Israel, dyngu y gwnaent hwy felly: a hwy a dyngasant.

PEN. IX.

1 *Esdras yn casglu 'r holl bobl ynghŷd:* 10 *a hwythau yn gyrru ymaith y gwragedd dieithr.* 20 *Enwau a rhifedi y rhai a wnaeth hynny.* 40 *Darllen cyfraith Moses ger bron yr holl bobl:* 44 *A hwythau yn ŵylo, ac yn cael dwyn ar gof iddynt yr ucbel-ŵyl.*

YNa Esdras a gyfododd o gyntedd y Deml, *ac* a aeth i 'stafell Joanan mâb Eliasib;

2 Ac a arhosodd yno, ac ni fwyttaodd fwyd, ac nid yfodd ddwfr, eithr ŵylodd dros anwireddau mawrion y dyrfa.

3 Ac fe a gyhoeddwyd trwy holl Judea a Jerusalem, am i'r holl rai a'r a oeddynt o'r gaeth-glud, ymgasglu ynghŷd i Jerusalem,

3538. 4 A phwy bynnag ni chyfarfyddai yno o fewn dau ddydd neu dri, fel y gorchymynnasai 'r Henuriaid oedd yn llywodraethu eu haniseiliaid hwy a attasaelid i gyfraid y
† Neu. ddiryfstrid. Deml, ac yntau a † fwrid allan o blith y rhai oedd o'r gaeth-glud.

Jos. 10. 8. 5 Yna yr holl rai a'r a oeddynt o lwyth Juda a Benjamin, a ddaethant ynghŷd o fewn tridiau i Jerusalem, ar y nawfed mis, ar yr ugeinfed dydd o'r mis.

6 A'r holl dyrfa yn crynu o achos y dryccin y prŷd hynny, a eisteddasant yn changder y Deml.

7 Yna Esdras a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Chwi a drofeddasoch y gyfraith, o herwydd i chwi briodi estroniesau, ac felly amlhau pechodau Israel.

8 Yn awr gan hynny cyfaddefwch, a rhoddwch ogoniant i Arglwydd Dduw ein tadau;

9 A gwnewch ei ewyllys ef, ac ymneilldüwch oddi wrth genhedloedd y wlad, ac oddi wrth y gwragedd dieithr.

10 Yna yr holl dyrfa a waeddasant, ac a ddywedasant â llef uchel, Nyni a wnawn fel y dywedaist ti.

11 Ond o herwydd bod y gynnulleidfa yn fawr, a'i bod hi yn ddryccin, fel na allom ni sefyll allan, ac o herwydd na ellir gorphen y gwaith yma mewn un diwrnod neu ddau, gan i lawer o honom ni bechu yn yr achos yma:

12 Am hynny arhosed pennaethiaid y dyrfa, a deued yr holl rai o'n trigfannau m, a'r y sy ganddynt wragedd dieithr, ar yr amser nodedig;

13 A *deued* gyd â hwynt y rhaolwŷr a'r barnwŷr allan o bob lle, hyd oni lonyddom ddigofaint yr Arglwydd yn ein herbyn, am y peth hyn.

14 Yna Jonathan mâb Azael, ac Ezecïas mâb Theocanus, a gymmerasant y matter yma arnynt: a Mosolam, a Leuis, a Sabatheus a'u cymmorthwyodd hwynt;

15 A'r rhai oedd o'r gaeth-glud a wnaethant ar ôl hyn oll.

16 Ac Esdras yr offeiriad a ddetholodd iddo y gwŷr pennaf o'u teuluoedd, erbyn eu henwau oll: ac ar y dydd cyntaf o'r degfed mis, hwy a gŷd-eisteddasant i holi 'r achos.

17 Felly achos y rhai a briodasent wragedd dieithr a ddygpwyd i ben y dydd cyntaf o'r mis cyntaf.

18 Ac o'r Offeiriaid a ddaethent ynghŷd, ac a briodasent wragedd dieithr, y caswyd yno;

19 O feibion Jesus fâb Josedec, a'i frodyr; [a] Matthelas, ac Eleazar, [b] Joribus, a [c] Joadanus,

20 Y rhai a roddasant eu dwylaw ar droi ymaith eu gwragedd, ac offrymmu hwrdd, yn jawn am eu hamryfusedd.

21 Ac o feibion Emmer; Ananïas, a Zabdeus, ac [d] Eanes, a [e] Sameius, a [f] Hierel, ac [g] Azarias.

22 Ac o feibion [h] Phaisur; Elionas, Massias, Ismael, a Nathianael, ac [i] Ocidelus, a [k] Thalfas.

23 Ac o'r Lefiaid; Josabad, a Semis, a [l] Cholius, yr hwn a elwid [m] Calitas, a [n] Phatheus, a Judas, a Jonas.

24 O'r cantorion sanctaidd; [o] Eleazurus, Bacchurus.

25 O'r porthorion; Salumus, a [p] Tholbanes.

26 O'r rhai o Israel, o feibion [q] Phoros; [r] Hiermas, ac [s] Edïas, a Melchïas, a [t] Maelus, ac Eleazar, ac [u] Asibïas, a Baanïas.

27 O feibion Ela; Matthanïas, Zaccharïas, a Hierielus, a Hieremoth, ac [y] Aedïas.

28 Ac o feibion [z] Zamoth; [a] Eliadas, [b] Elisimus, [c] Othonïas, Jarimoth, a [d] Sabbatus, a [e] Sardeus.

29 O feibion Bebai; Joannes, ac Ananias, a [f] Josabad, ac [g] Amatheis.

30 O feibion [h] Mani; [i] Olamus, [k] Mamuchus, [l] Jedeus, Jasubus, [m] Jasael, a Hieremoth.

31 [n] Ac o feibion Adi; Naathus, a Moosïas, Lacunus, a Naidus, a Mathanïas, a Sesthel, a Balunus, a Manasseas.

32 Ac o feibion Annas; Elïonas, ac Aseas, a Melchïas, a Sabbeus, a Simon Chosameus.

33 Ac o feibion Asom; [o] Atanelus, a [p] Matthïas, a [q] Banaia, Eliphalet, a Manasses, a Semi.

34 Ac o feibion Maani; Jeremïas, Momdis, Omaerus, Juel, Mabdai, a Phelïas, ac Anos, Carabasion, ac Enasibus, a Mamninatanaimus, Eliasis, Bannus, Eliali, Samis, Selenïas, Nathanïas: ac o feibion Ozora; Sesis, Esril, Azailus, Samatus, Zambis, Josiphus.

35 Ac o feibion Ethma; Mazitïas, Zabadïas, Edes, Juel, Banaias.

36 Yr holl rai hyn a briodasent wragedd dieithr; a hwy a'u gyrrasant hwy a'u plant ymaith.

37 ¶ A'r Offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r rhai oedd o Israel a drigasant yn Jerusalem, ac yn y wlâd, y dydd cyntaf o'r seithfed mis: felly plant Israel oedd yn trigo yn eu ‡ trigfaoedd.

38 [r] Yna'r holl dyrfa a ddaethant ynghŷd, o un frŷd, i'r fan ehang o'r porth sanctaidd tu a'r dwyrain;

39 A hwy a ddywedasant wrth Esdras yr Offeiriad, a'r darllenydd, am iddo ddwyn cyfraith Moses, yr hon a roddasai Arglwydd Dduw Israel.

40 Yna Esdras yr Arch-offeiriad a ddûg y gyfraith at yr holl dyrfa, yn wŷr ac yn wragedd, ac at yr holl offeiriaid, fel y clywent hwy y gyfraith, y dydd cyntaf o'r seithfed mis.

41 Ac efe a ddarllenodd yn y lle ehang o flaen y porth sanctaidd, o'r borau hyd hanner dydd, o flaen gwŷr a gwragedd: a'r holl dyrfa a wrandawsant ar y gyfraith yn ddyfal.

42 Felly Esdras yr Offeiriad a darllenydd y gyfraith, a safodd i fynu mewn pulpud o goed, yr hwn ydoedd wedi ei ddarparu *i hynny*.

43 A Mattathïas, Sammus, Ananïas, Azarïas, Urïas, [s] Ezecïas, a [t] Balasamus, a safasant yn ei ymyl ar y llâw ddehau;

44 Ac ar ei law asswy ef [u] Phaldaius, Misaël, Melchïas, [x] Lothasubus, a [y] Naebarïas.

45 Yna Esdras a gymmerth lyfr y gyfraith, o flaen y dyrfa: canys yr oedd efe yn eistedd † yn anrhydeddus yn y lle pennaf, yn eu gwydd hwynt oll.

46 A thra oedd efe yn agoryd y gyfraith, hwy a safasant oll yn eu huniawn felyll: ac Esdras a fendithiodd yr Arglwydd Dduw Goruchaf, Duw y lluoedd Holl-alluog.

47 A'r holl bobl a attebasant, Amen; a chan godi eu dwylaw, a fyrthiasant i lawr, ac a addolasant yr Arglwydd.

48 A Jesus, Anus, Sarabïas, Adinus, Jacubus, Sabateus, [z] Auteas, Maianeas, a Chalitas, Azarïas, a Joazabdus, ac Ananïas, a

Biatus

3538.
[r] Ramïah.
[s] Jesaiah.
[t] Miamin.
[u] Malchuah.
[x] Jebïel.
[y] Abdi.
[z] Zattu.
[a] Elioenai.
[b] Eliasib.
[c] Mattanïah.
[d] Zabad.
[e] Aziza.
[f] Zabbai.
[g] Athlai.
[h] Bani.
[i] Mesullam.
[k] Malluch.
[l] Adaiah.
[m] Seal.
[n] Am yr enwau yn yr 31, 32, 34, 35. Ad. Gwêl Ezra 10. 30, 31, 34, &c.
[o] Mattenai
[p] Mattithïah.

3559.
[q] Zabad.
‡ pentrefi.
[r] Neh. 8. 1.

[a] Maasïas.
[b] Jarib.
[c] Gedalïah.
[d] Harim.
[e] Maasiah.
[f] Jebïel.
[g] Uzzïah.
[h] Pasur.
[i] Josabad.
[k] Elasah.
[l] Celaiah.
[m] Celitah.
[n] Pethahïah.
[o] Eliasib.
[p] Telem.
[q] Paros.

[s] Hilcïah.
[t] Maasiah.
[u] Pedaiah.
[x] Hasum.
[y] Gwêl Neh. 8. 4.
† Heb. uwch eu llâw
bwynt oll.

[z] Hodïas,

Biatus y Leſiaid, a ddyſgaſant gyfraith yr Arglwydd, gan wneuthur iddynt heſyd ei deall hi.

* *Yna Nehemiah, ac Ezra yr Offeiriad a'r 'ſgrifennydd, a'r Leſiaid oedd yn dyſgu 'r bobl, a ddywedaſant wrth yr holl bobl.* Neh. 8. 9. Neu, *i'r llodion.*

49 [b] Yna y llefarodd Attharates wrth Eſdras yr Arch-offeiriad a'r darllenydd, ac wrth y Leſiaid oedd yn dyſgu 'r dyrfa, ſef wrth bawb, gan ddywedyd,

50 Y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; (canys hwy a wylaſant bawb, pan glywſant y gyfraith)

51 Ewch chwithau a bwyttêwch y brâs, ac yfwch y melus, ac anfonwch ran ‡ i'r rhai nid oes dim ganddynt.

52 Canys y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; ac na fyddwch chwi drift: canys yr Arglwydd a'ch dwg chwi i anrhydedd.

53 Felly y Leſiaid a gyhoeddaſant yr holl bethau hyn i'r bobl, gan ddywedyd, Y dydd hwn ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; na thriſtêwch.

54 Yna hwy a aethant ymaith bob un, i fwytta, ac i yfed, ac i wneuthur yn llawen, ac i roddi rhan i'r rhai nid oedd dim ganddynt, ac i wledda.

55 O herwydd iddynt ddeall y geiriau y dyſgaſid hwy ynddynt, a'r rhai yr oeddynt wedi ymgynnull o'u hachos.

¶ Ail Llyfr ESDRAS.

PEN. I.

1 *Gorchymmyn i Eſdras gryddu 'r bobl.* 24 *Duw yn bygwth eu bwrw hwy ymaith;* 35 *a rhoi eu tai bwynt i bobl a fyddai iddynt mwy o râs nâ bwynt-bwy.*

[a] Ezra 7. 1. ‡ *Salum.*

AIL lyfr y prophwyd [a] Eſdras, fâb Saraias, fâb Azarias, fâb Helchias, fâb ‡ Sadanias, fâb Sadoc, fâb Achitob,

2 Fâb Achïa, fâb Phinees, fâb Heli, fâb Amarïas, fâb Aziei, fâb Marimoth, fâb Arna, fâb Oziâs, fâb Borith, fâb Ahiſei, fâb Phinees, fâb Eleazar,

3 Fâb Aaron o lwyth Leſi, yr hwn a fu gaeth yngwlâd y Medlaid, yn nheyrnaſiad Artaceſerſes brenhin y Perſiald.

4 A gair yr Arglwydd a ddaeth attaſi, gan ddywedyd,

[b] Eſay 68. 1.

5 Dôs ymaith, a [b] mynega i'm pobl eu pechodau, ac i'w plant eu hanwireddau a wnaethant i'm herbyn, fel y mynegont i blant eu plant:

6 Am i bechodau eu tadau hwynt amlhâu ynddynt hwy: canys hwy a'm gollyngaſant dros gôf, ac a offrymmaſant i dduwiau dieithr.

7 Onid myfi a'u dûg hwynt o dîr yr Aipht, o dŷ 'r caethiwed? er hynny hwynthwy a'm hannogaſant i ddigofaint, ac a ddiyſtyraſant fy nghynghorion.

8 Tynn wâllt dy ben, a bwrw 'r holl ddrygioni arnynt hwy, achos ni buant ufudd i'm cyfraith: ond pobl wrthryfelgar ydynt,

9 Pa hŷd y cŷd-ddygaf â'r rhai y gwneuthum gymmaint o ddaioni erddynt?

10 Llawer o frenhinoedd a ddifethais i er eu mwyn hwy. [c] Pharao a'i weiſion, a'i holl lu a darewais i i lawr.

[c] Ecſod. 14. 28. [d] Num. 21. 24. Joſ. 8. a 10. a 12.

11 [d] Yr holl genhedloedd a ddifethais i o'u blaen hwynt, ac yn y dwyrain yr anrheithiais bobl dwy dalaith, *ſef* Tyrus a Sidon, ac a leddais eu holl elynion hwynt.

12 Llefara dithau wrthynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd;

[e] Ecſod. 14. 29. [f] Ecſod. 3. 10. a 4. 14. [g] Ecſod. 13. 21.

13 [e] Mi a'ch arweiniais chwi trwy 'r môr, ac a roddais i chwi heol eang a diogel o'r dechreuad: [f] mi a roddais i chwi Moſes yn dywyſog, ac Aaron yn offeiriad.

14 [g] Rhoddais i chwi oleuni mewn coloſn o dân, a rhyfeddodau mawrion a wnaethum yn eich plith: er hynny chwi a'm gollyngaſoch i dros gôf, medd yr Arglwydd.

[h] Ecſod. 16. 13. Sal. 105. 40.

15 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; [h] Y ſoſ-ieir oedd yn arŵydd i chwi; rhoddais i chwi bebyll yn amddiffyn: etto grwgnach a wnaethoch ynddynt.

16 Ac nid ymlawenhaſoch yn fy Enw i am ddinyſtr eich gelynion, ond grwgnach yn waſtad yr ydych, hyd y dŷdd heddyw.

17 Mae 'r daioni a wneuthum i chwi? [i] Oni waeddaſoch chwi arnaf, pan oeddych newŷnog a ſychedig yn yr anialwch,

[i] Num. 14. 3.

18 Gan ddywedyd, Pa ham y dygaiſt ti ni i'r anialwch hwn i'n llâdd? gwell a fuaſai i ni waſanaethu 'r Aiphtiaid nâ marw yn yr anialwch hwn.

19 Y prŷd hynny y toſturiais wrth eich galar, a rhoddais i chwi Fanna i'w fwytta: ac [k] felly y bwyttaſoch fara Angylion.

[k] Doeth. 16. 20,

20 [l] Pan oedd ſyched arnoch, oni holltais y graig, a'r dwfr a ddyliſodd i'ch diwallu chwi? ac mi a'ch cyſgodais rhag y gwres â dail y coed.

[l] Num. 20. 11. Doeth. 11. 4.

21 Rhennais yn eich plith wlâd ffrwythlon, a bwriais allan o'ch blaen chwi y Canaaneaid, y Phereziaid, a'r Philiſtiaid: [m] beth mwy a wnâf eroch chwi, medd yr Arglwydd?

[m] Eſay 5. 4.

22 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; Pan oeddych yn yr anialwch, * ‡ wrth ddwfr chwerw 'r Amoriaid, yn ſychedig, ac yn cablu fy Enw;

[n] Ecſod. 15. 23. * ‡ *yn afon yr Amoriaid.*

23 Ni roddais i chwi dân am eich cabl, ond bwrw pren a wneuthum i'r dwfr a gwneuthur yr afon yn groyw.

[n] Ecſod. 52. 8.

24 Pa beth a wnâf i ti, Jacob? tydi [n] Juda, nid ufuddhêit i mi: mi a droaf at genhedloedd eraill, ac a roddaf iddynt hwy fy Enw, fel y çadwont fy nghyfreithiau.

25 Gan i chwi fy ngwrthod, minnau a'ch gwrthodaf chwithau: pan ddymunoch arnaf fod yn drugarog wrthych, ni's trugarhâf wrthych.

[o] Eſay 1. 15.

26 [o] Pan alwoch arnaf, ni's gwrandawâf chwi: canys chwi a halogaſoch eich dwylaw â gwaed, a'ch traed ſydd gyflym i lâdd celain.

27 Nid myfi a wrthodaſoch chwi, ond eich hunain, medd yr Arglwydd.

28 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; Oni ddeiſyfiais arnoch, fel *y deiſyf* tâd ar ei feibion, neu fam ar ei merched, neu fammaeth ar ei rhai bychain,

29 Fod o honoch yn bobl i mi, ‡ a minnau yn Dduw i chwithau; fod o honoch yn blant i mi, a minnau yn dâd i chwithau?

‡ *ſel yr wyf fi yn Dduw i chwi.*

[p] Mat. 23. 37.

30 [p] Mi a'ch ceſglais chwi ynghŷd, megis y caſgl yr jâr ei chywion dan ei hadenydd: ond yn awr beth a wnâf i chwi? Mi a'ch bwriaf allan o'm golwg.

[q] Eſay 1. 13.

31 [q] Pan offrymmoch i mi, a drôf fy ŵyneb oddi wrthych: canys mi a wrthodais eich gŵyliau arbennig, eich lleuadau newŷdd, a'ch enwaediadau.

32 Danfonais

32 Danfonais attoch fy ngwaſanaethwŷr y prophwydi, y rhai a ddâliaſoch, ac a laddaſoch, a drylliaſoch eu cyrph hwynt yn ddarniau, eu gwaed hwy a ofynnaf fi âr eich dwylaw chwi, medd yr Arglwydd.

33 Fel hyn y dywed yr Holl-alluog Arglwydd; [r] Eich tŷ chwi ſydd yn anghyfannedd, mi a'ch bwriaf, chwi allan, fel y gwnâ 'r gwynt y ſofl.

[r] Mat. 23. 38. Luc 13. 35.

34 Ach plant ni chenhedlant: canys fy ngorchymmyn i a ddiyſtyraſant, a'r hyn oedd ddrŵg ger fy mron i a wnaethant.

35 Eich tai a roddaf i'r bobl a ddêl: y rhai er na's clywſant sôn am danaf, etto a gredant ynofi; i'r rhai ni ddangoſais arwyddion, er hynny hwy a wnânt yr hyn a orchymynnais iddynt:

36 Ni welſant brophwydi, er hynny hwy a gofiant eu pechodau, ac a'u cyffeſant.

37 Yn dŷſt yr wyf yn galw grâs y bobl a ddaw, y rhai y gorſoledda eu plant mewn llawenydd: ac [s] er na's gwelant fi â'u llygaid corphorol, etto yn yr yſbryd hwy a gredant y peth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

[s] Joan 20. 29.

38 Ac yn awr, frawd, yſtyr pa ogoniant; a gwêl y bobl ſydd yn dyſod o'r dwyrain:

39 I'r rhai y rhoddaf i'w harwain Abraham, Iſaac, a Jacob, Ozeas, Amos, a Micheas, Joel, Abdias, a Jonas,

40 Nahum, ac Abacuc, Sophonias, Aggëus, Zachariah, a Malachi, yr hwn a elwir hefyd [t] Angel yr Arglwydd.

[t] Mal. 3. 1.

PEN. II.

1 *Duw yn achŵyn rhag ei bobl:* 10 *Ac etto yn peri i Eſdras eu cyſſuro hwy.* 34 *Am iddynt hwy wrthod, y gelwir y Cenhedloedd.* 43 *Eſdras yn gweled mâb Duw, a'r rhai a goronir ganddo ef.*

FEl hyn y dywed yr Arglwydd, Mi a ddygais y bobl hyn o gaethiwed, ac a roddais iddynt fy ngorchymynion trwy fy ngweiſion y prophwydi; y rhai ni wrandawënt, ond diyſtyru fy nghynghorion i a wnaethant.

2 Y fam a'u dûg a ddywed wrthynt, Ewch ymaith, blant: canys gweddw ydwyf, a gwrthodedig.

3 Mi a'ch megais chwi trwy lawenydd: ond mi a'ch collais chwi trwy alar a thrymder: canys chwi a bechaſoch ger bron yr Arglwydd eich Duw, ac a wnaethoch y peth oedd ddrŵg yn ei olwg ef.

4 A pha beth a wnâf i chwi y prŷd hyn? gweddw ydwyf a gwrthodedig; ewch i ffordd, fy mhlant, a gofynnwch drugaredd gan yr Arglwydd.

5 A minnau, O dâd, a alwaf arnat ti am dyſtiolaeth yn erbyn mam y plant hyn, y rhai ni chadwent fy nghyſammod,

6 Fel y dygech hwy i waradwydd, a'u mam i anrhaith, fel na byddo eppil o honynt hwy.

7 Gwaſgarer hwynt ar lêd ym mhlith y cenhedloedd; bwrier eu henwau hwy ymaith oddi ar y ddaear: canys diyſtyraſant ‡ fy nghyfammod.

‡ *fy Sacrament, neu, fy llŵ.*

8 Gwae tydi, Aſſur, yr hwn a guddi ynot yr anghyfiawn: tydi bobl anwir, cofia [a] beth a wnaethum i Sodoma a Gomorra.

[a] Gen. 19. 24.

9 Eu tîr a dröed yn briddellau pŷg, ac yn dyrrau o ludw: felly hefyd y gwnâf i'r ſawl ni'm gwrandawânt, medd yr Arglwydd Holl-alluog.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrth Eſdras; Dywed i'm pobl y rhoddaf iddynt deyrnas Jeruſalem, yr hon a roiſwn i Iſrael.

11 Eu gogoniant hwy hefyd a gymmeraf i mi, a rhoddaf i'r rhai hyn [b] bebyll tragywyddol, y rhai a ddarparaſwn iddynt hwy.

[b] Luc 16. 9.

12 Hwy a gânt [c] bren y bywyd yn enaint o arogl peraidd: ni laſuriant, ac ni ddiffygiant.

[c] Dad. 2. 7. a 22. 2. 14.

13 Cerddwch, a chwi a dderbyniwch; gweddiwch am ychydig ddyddiau, fel y byrhäer hwynt: [d] parotöwyd y deyrnas i chwi eufus; [e] gwiliwch.

[d] Mat. 25. 34. [e] Marc 13. 37.

14 Cymmer yn dyſtiolaeth y nêf a'r ddaear: canys myfi a ddrylliais y drŵg, ac a wneuthum y da: canys byw wyf fi, medd yr Arglwydd.

15 Tydi fam, eofleidia dy blant, a ‡ mâg hwynt trwy lawenydd: gwnâ eu traed yn ſicr fel coloſn: canys tydi a ddewiſais i, medd yr Arglwydd.

‡ *mâg bwy trwy lawenydd fel colommen, a gwnâ eu traed yn ſicr: canys, &c.*

16 A'r meirw a adgyfodaf fi o'u lleoedd, ac a'u dygaf allan o'r beddau: canys adnabûm † fy Enw yn Iſrael,

† *dy enw di, O Iſrael.*

17 Tydi fam y plant, nac ofna: canys dewiſais di, medd yr Arglwydd.

18 A danfonaf i'th gynnorthwyo Eſay, a Jeremi fy ngwaſanaethwŷr, wrth gyngor y rhai y ſanctëiddiais, ac y darperais i ti ddeuddeg pren, yn llawn o amryw ffrwythau;

19 A'r un rhifedi o ffynhonnau yn llifeirio o laeth a mêl; a faith fynydd mawrion yn dwyn rhôs a lili, â'r rhai y llanwaf dy blant â llawenydd.

20 Gwnâ gyfiawnder i'r weddw, barn i'r amddifad, dyro i'r tlawd, amddiffyn yr amddifad, dillada 'r noeth,

21 Jachâ 'r drylliedig a'r gwân, na watwar y clôff, amddiffyn yr anafus, a gâd i'r dall ddyfod i olwg fy nifgleirdeb.

22 Cadw hên ac ieuangc o fewn dy gaerau.

23 [f] Pa le bynnag y caffech y marw, cymmer hwynt, a chlâdd, ac mi a roddaf i ti yr eiſteddle bennaf yn fy adgyfodiad.

[f] Tob. 1. 17, 18.

24 Gorphwys, O fy mhobl, a chymmer dy eſmwythdra: canys dy lonyddwch di a ddaw.

25 Mâg dy blant, ti fammaeth dda, a chryfhâ eu traed hwynt.

26 [g] Ni ddeſfydd am neb o'th waſanaethwŷr a roddais i ti: canys ceiſiaf hwynt o fyſg dy rifedi di.

[g] Joan 17. 12.

27 Na ddiffygia: canys pan ddêl dyddiau blinder ac ing, erailla wylant, ac a alarant, ond tydi a fyddi lawen a diwall.

28 Y cenhedloedd a gynfigennant wrthyt; er hynny ni's gallant wneuthur dim yn dy erbyn di, medd yr Arglwydd.

29 Fy nwylaw i a'th waſgoda di, fel na welo dy blant uffern.

30 Ymlawenhâ, tydi fam gyd â'th blant: canys mi a'th achubaf di, medd yr Arglwydd,

31 Cofia dy blant, y rhai ſydd yn cyſgu: canys mi a'u dygaf hwynt o gyrrau 'r ddaear, a byddaf drugarog wrthynt: canys trugarog ydwyf, medd yr Holl-alluog Arglwydd.

32 Cofleidia dy blant, hyd oni ddelwyf i ddangos trugaredd iddynt; canys y mae fy ffynhonnau yn myned troſodd, a'm grâs ni phalla.

33 Myfi Eſdras a gefais orchymmyn gan yr Arglwydd ar fynydd Oreb, i fyned at Iſrael: ond pan ddaethum attynt, hwy a'm diyſtyraſant, ac a ddirmygaſant orchymmyn yr Arglwydd.

34 Ac am hynny y dywedaf wrthych chwi, genhedloedd, y rhai a glywch, ac a ddeallwch,

allwch, Edrychwch am eich bugail, ese a
h Mat. 11. 29. rŷdd i chwi [h] orphwysdra dragywyddol: canys yr hwn a ddaw ar ddiwedd y bŷd sydd ger llâw.

35 Byddwch barod i wobr y deyrnas: canys y goleuni tragywyddol a lewyrcha arnoch byth.

i 1 Cor. 7. 31. 36 Ffowch [i] rhag cysgod y bŷd hwn, derbyniwch lawenydd eich gogoniant: tystiolaethaf fy achubwr yn gyhoedd.

37 O derbyniwch, rhôdd a roddir i chwi, a byddwch lawen, gan ddiolch i'r hwn a'ch galwodd i'r deyrnas nefol.

k Dad. 7. 3, 4. l Mat. 22. 1, &c. Dad. 19. 9. ‡ *i wleddd.* 38 Codwch, a sefwch, gwelwch [k] risedi y rhai a nodwyd [l] ‡ yngwlêdd yr Arglwydd:

m Dad. 3. 4. a 7. 14. 39 Y rhai a ymadawsant â chysgod y bŷd, ac [m] a dderbyniasant wisgoedd gogoneddus gan yr Arglwydd.

n Dad. 6. 11. 40 Cymmer dy risedi, o Sion, cau ar dy rai gwynnion, y rhai a gadwasant gyfraith yr Arglwydd.

41 [n] Cyflawnwyd rhifedi dy blant, y rhai yr wyt yn hiraethu am danynt, dymuna nerth yr Arglwydd, fel y sancteiddier dy bobl, y rhai a alwŷd o'r dechreuad.

o Dad. 7. 9. 42 [o] Myfi Esdras a welais ar fynydd Sion, dyrfa o bobl, allan o risedi, a hwynt-hwy i gŷd oeddynt yn moli 'r Arglwydd ar gerdd.

43 Ac yn eu canol hwynt yr oedd gŵr ieuange tâl o gorpholaeth, yn uwch nâ'r lleill oll; ac ese a osodes goronau ar bennau pob un o honynt, ac ese a ddyrchafwyd yn fwy, a hynny oedd rysedd jawn gennyf fi.

p Dad. 7. 14. 44 Yna [p] y gofynnais i'r Angel, gan ddywedyd, Beth yw y rhai hyn, Arglwydd?

45 Yntau a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Dyma 'r rhai a ddiosgasant y dillad marwol, ac a wisgasant yr anfarwol, ac a gyfaddefasant Enw Duw: yn awr y coronir hwynt, ac y derbyniant palmwŷdd.

46 Ac mi a ddywedais wrth yr Angel, Pwy yw y gŵr jeuange sydd yn eu coroni hwynt, ac yn rhoddi palmwŷdd yn eu dwylaw?

q Dad. 2. 10. 47 A chan atteb ese a ddywedodd wrthyf, [q] Mâb Duw yw efe, yr hwn a gyfaddefasant hwy yn y bŷd. Yna y dechreuais innau eu canmol hwynt yn fawr, y rhai a safasent mor bybyr wrth Enw yr Arglwydd.

48 Yna y dywedodd yr Angel wrthyf, Dos ymaith a dangos i'm pobl pa fâth bethau, a pha gymmaint o ryseddodau 'r Arglwydd Dduw a welaist ti.

PEN. III.

1 Esdras yn ffin arno, 13 ac yn cydnabod pechodau 'r bobl: 28 ac yn achŵyn fod y Cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt hwy, er eu bod yn fwy eu drygioni nâ hwynt-hwy.

3446. YDdegfed flwyddyn ar hugain yn ôl distrywio 'r ddinas, yr oeddwn i o fewn Babilon yn gorwedd ar fy ngwely yn drallodus, a'm meddyliau oedd yn dyfod i fynu ar fy nghalon.

2 Canys mi a welais anghyfannedd-dra Sion, a golud trigolion Babilon.

3 A'm hysbryd a gynhyrfwyd yn ddirfawr, a mi a ddechreuais lefaru wrth y Goruchaf eiriau llawn o ofn, ac a ddywedais,

4 O Arglwydd lywydd, ti a ddywedaist yn y dechrau, pan osodaist y ddaear, (a hynny dy hun yn unig) ac a roddaist orchymmyn i'r bobl,

5 Ac [a] a roddaist gorph i Adda dienaid, yr hwn oedd waith dy ddwylaw, ac a anedlaist ynddo anadl einioes, ac ese a wnaed yn fyw ger dy fron di. 3446. a Gen. 2. 7.

6 A thi a'i dygaist ef i baradwys, yr hon a blanasai dy ddeheulaw di, cyn dyfod o'r ddaear rhagddi eriôed:

7 A gorchymynnaist iddo ef garu dy ffordd di, yr hon a drosseddodd ese; ac allan o lâw ti a ordeiniaist ynddo ef farwolaeth, ac yn ei genhedlaethau ef, o'r rhai y daeth cenhedloedd, llwythau, pobloedd, a thylwythau aneirif.

8 A [b] phob cenedl a rodiodd wrth eu hewyllys eu hun, a hwy a wnaethant bethau rhysedd yn dy olwg di, ac a ddiystyrasant dy orchymynion. b Gen. 6. 12.

9 Ond [c] yn ôl ennyd o amser, ti a ddygaist y diluw ar uchaf preswylwŷr y bŷd, ac a'u difethaist hwynt. c Gen. 7. 10.

10 Ac fe ddigŵyddodd ym mhawb o honynt fel yr oedd marwolaeth i Adda, felly yr oedd y diluw i'r rhai hyn.

11 Etto un o honynt a adewaist ti, sef [d] Noah, a'i deulu, o'r hwn y daeth pob dŷn cyfnawn. d 1 Pedr. 3. 20.

12 A digŵyddodd, pan ddechreuodd y rhai oedd yn preswylio ar y ddaear amlhâu, a phan oedd iddynt lawer o blant, a phan oeddynt yn bobl lawer, hwy a ddechreuasant wneuthur mwy o anwiredd nâ'r rhai cyntaf.

13 A digŵyddodd, pan oeddynt yn byw mor annuwiol ger dy fron di, [e] ddewis o honot it' ŵr o honynt a elwid [f] Abraham: e Gen. 12. 1.

14 A hwnnw a geraist ti, a dangosaist iddo ef yn unig dy ewyllys; f Gen. 17. 5.

15 A gwnaethost ag ef gyfammod tragywyddol, gan addo iddo, na wrthodid byth ei hâd ef.

16 [g] A thi a roddaist iddo ef Isaac, ac [h] i Isaac y rhoddaist Jacob ac Esau: a Jacob a [i] ddewisaist i ti, a gwrthodaist Esau; ac felly Jacob a aeth yn genedl fawr. g Gen. 21. 2, 3. h Gen. 25. 25, 26.

17 Yna pan arweiniaist ei hâd ef allan o'r Aipht, [k] ti a'u dygaist hwynt i fynu i fynydd Sina, i Mal. 1. 2, 3. Rhuf. 9. 13.

18 A chan ogŵyddo 'r nefoedd, ti a sicrheaist y ddaear, ac a gynhyrfaist yr holl fyd, ac a wnaethost i'r dysnderoedd grynu, ac a drallodaist ddynion yr oes honno. k Ecsod. 19. 1. Deut. 4. 10.

19 A'th ogoniant a aeth trwy bedwar porth, tân, daear-gryn, gwynt, ac oerni, fel y gellit roddi cyfraith i hâd Jacob, ‡ a diwydrwydd i genhedlaeth Israel. ‡ *ac i holl genhedlaeth Israel, fel y cadwent bi yn ddiwyd.*

20 Ac ni thynnaist oddi wrthynt hwy gâlon ddrŵg, fel y gallai dy gyfraith di ddwyn ffrwyth ynddynt hwy.

21 Canys yr Adda cyntaf yn dwyn càlon ddrŵg, a drosseddodd ac a orchfygwyd; a phawb a'r a anwyd o hono ef ydynt felly. Gen. 3. 6.

22 Fel hyn [l] yr arhosodd gwendid, a'r gyfraith hefyd ynghâlon y bobl, ynghyd â drygioni 'r gwreiddyn, fel yr ymadawödd yr hyn oedd dda, ac yr arhosodd y drŵg. l Rhuf. 7. 8, &c.

23 Ac felly 'r amseroedd a gerddasant, a'r blynyddoedd a ddarfuant: yna [m] y codaist i fynu i ti wâs a elwid Dafydd; m 1 Sam. 16. 13.

24 [n] Ac a beraist iddo adeiladu dinas i'th Enw di, ac offrwm it' yno thus ac aberthau. n 2 Sam. 5. 2. a 7. 5, 13.

25 A hyn a wnaethpwyd dros lawer o flynyddoedd; yna preswylwŷr y ddinas a ymadawsant â thi,

26 Gan wneuthur ym mhob peth fel y gwnaethai Adda a'i holl genhedlaethau;

canys

3446. canys càlon ddrŵg oedd ganddynt hwythau hefyd.
27 Ac felly y rhoddaiſt dy ddinas i ddwylaw dy elynion.
28 A wnânt hwy fydd yn preſwylio yn Babilon ddim gwell, fel y caent hwy am hynny lywodraeth ar Sion?
29 Canys pan ddaethum yno, a gweled drygioni aneirif, yna fy enaid a welodd lawer o droſeddwŷr yn y ddegfed flwyddyn ar hugain hon, a'm calon a ddiffygiodd.
30 Canys gwelais fel y cŷd-ddygaiſt ti â hwynt yn pechu, ac yr arbedaiſt y drŵg weithredwŷr; ac y diſethaiſt dy bobl dy hun, ac y cedwaiſt dy elynion, ac ni's dangoſaiſt hyn.
‡ gofo. 31 Ni fedraf fi ‡ feddwl pa fôdd y gellir gadael y ffordd hon. Ai gwell gan hynny ydynt hwy o Babilon nâ hwy o Sion?
32 Neu a oes bobl i'w cael a'th edwŷn di heb law Iſrael? neu pa genhedlaeth a gredodd i'th gyfammodau di fel Jacob?
33 Ac er hynny ni's gwelir mo'u gwobr hwynt, ac nid oes ffrwyth i'w llafur hwy: canys aethum yma a thraw trwy 'r cenhedloedd, a gwelaf hwynt yn oludog, ac ni's meddyliant am dy orchymynion di.
34 Am hynny, pwyſa mewn clorian ein pechodau ni, a'r eiddynt hwythau hefyd fy 'n preſwylio yn y bŷd; ac ni cheffir dy Enw yn un lle ond yn Iſrael.
35 Neu pa brŷd ni phechodd yn dy olwg di y rhai ſydd yn preſwylio ar y ddaear? neu pa bobl a gadwodd felly dy orchymynion?
36 Tydi a gei ŵybod erbyn ei enw mai Iſrael a gadwodd dy orchymynion; ac nid y cenhedloedd.

PEN. IV.

1 *Yr Angel yn dangos mor ddi-ddeall oedd Eſdras ym marnedigaethau Duw:* 13 *ac yn ei cynghori nad ymyrro ar bethau a ſo uwch nâ'i gyrraedd:* 23 *Ac er hynny Eſdras yn gofyn llawer o gweſtiynau, at yn cael atteb iddynt.*

A 'R Angel, yr hwn a ddanfonwyd attaf, yr hwn yr oedd ei enw Uriel, a'm hattebodd,
2 Ac a ddywedodd, Fe aeth dy gàlon yn rhŷ bell yn y bŷd hwn, ac a ydwyt ti yn meddwl amgyffred ffordd y Goruchaf?
3 Yna y dywedais innau, Gwîr, fy Arglwydd. Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Fe a'm hanfonwyd i ddangos i ti dair ffordd, ac i roddi tri chyffelybrwydd o'th flaen di.
4 O's dangoſi i mi un o honynt, minnau a ddangoſaf i tithau 'r ffordd yr ewyllyſi gael ei gweled; a dangoſaf i ti o ba le y mae 'r gàlon ddrŵg.
5 A mi a ddywedais, Dywed, fy Arglwydd. Yna y dywedodd efe wrthyf, Dôs, pwyſa i mi bwys tân, neu feſur i mi 'r awel wynt, neu alw yn ei ôl y dydd a aeth heibio.
6 Yna yr attebais ac y dywedais, Pa ddŷn a all wneuthur hynny, fel y gofynnit i mi 'r fath bethau?
7 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Pe gofynnwn i ti pa faint o drigfannau ſy ynghanol y môr, neu pa rifedi o abereoedd ſydd yn nechrau 'r dyfnder, neu pa gynnifeint o ffynhonnau ſydd oddi ar y mynyddoedd, neu pa le y mae terfynau paradwys;
8 Ond antur ti a ddywedit wrthyf Nid aethum i eriôed i'r dyfnder, nac i uffern, ac ni ddringais i'r nefoedd,
9 Ac yn awr ni ofynnais i ti ond yn unig am y tân, a'r gwynt, a'r dydd a dreuliaiſt, ac am bethau ni's gellir dy neillduo di oddi wrthynt, er hynny ni fedri di roddi i mi atteb am danynt. 3446.
10 Ac efe a ddywedodd wrthyf eilwaith, Nid adwaenoſt yr eiddot dy hun, na'r pethau a dyfaſant gyd â thi;
11 A pha fôdd y gall dy leſtr di amgyffred ffordd y Goruchaf? a'r bŷd yn awr wedi ei lygru oddi allan, ddeall ‡ y llygredigaeth ſydd yn amlwg yn fy ngolwg i? ‡ *yr anlly-gredigaeth.*
12 A dywedais wrtho ef, Gwell a fuaſai i ni na buaſem, nâ bod i ni ſyw mewn anwireddau; a dioddef, heb ŵybod pa ham.
13 Efe a'm hattebodd, ac a ddywedodd, Mi a aethum i goed mawr ar faes, [a] a'r prennau oedd yn ymgynghori, [a] Barn. 9. 8.
14 Gan ddywedyd, Deuwch, awn i ymladd â'r môr, fyd oni chilio efe rhagom, fel y gallom wneuthur mwy o goedydd. 2 Cron. 25. 18.
15 A llifeiriaint y môr hefyd yr un môdd a ymgynghoraſant, gan ddywedyd, Deuwch, awn i fynu, a dareſtyngwn goedydd y maes, fel y gallom wneuthur i ni wlâd arall yno hefyd.
16 A gwnaethpwyd bwriad y coed yn ofer; canys tân a ddaeth ac a'i lloſgodd ef.
17 Hefyd bwriad llifeiriant y môr a ballodd: canys y tywod a ſafodd, ac a'i rhwyſtrodd ef.
18 Pe byddit ti yn farnwr rhwng y ddau hyn, pa un a gyfiawnhêit ti? neu pa un a gondemnit ti?
19 Mi a attebais, gan ddywedyd, Yn wîr ofer oedd eu hamcanion ill dau: canys y tîr a roddwyd i'r coed; ac y mae hefyd i'r môr le i fwrw ei donnau.
20 Yna y'm hattebodd, gan ddywedyd, Ti a fernaiſt yn gyfiawn: ond pa ham na ferni dy hun hefyd?
21 Canys fel y rhoddwyd y tîr i'r coed, a'r môr i'w donnau: yn yr un môdd [b] y rhai a drigant ar y ddaear ni ddeallant ddim ond y pethau ſydd ar y ddaear; a'r hwn ſydd yn aros uwch law 'r nefoedd yn unig, a gaiff ddeall y pethau ſydd goruwch uchder y nefoedd. [b] Eſay 55. 8, 9. Joan 3. 31. 1 Cor. 2. 14.
22 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Attolwg, Arglwydd, rhodder i mi ddeall.
23 Canys nid oedd yn fy mrŷd i ymofyn yn fanwl am bethau uchel, ond am y pethau ſy yn myned heibio i ni beunydd; hynny yw, pa ham y rhoddwyd Iſrael yn waradwydd i'r cenhedloedd, a pha ham y rhoddwyd y bobl a geraiſt ti i genhedloedd anwir, a pha ham y diſethwyd cyfraith ein tadau, ac y dirymmwyd yr ammodau 'ſgrifennedig,
24 Ac yr ydym ni yn myned o'r bŷd fel ceiliogod rhedyn, a'n heinioes nid yw ddim ond ofn a braw, ac ni haeddwn ni drugaredd.
25 Pa beth a wnâ efe gan hynny i'w Enw, ar yr hwn y'n gelwir? Am y pethau hyn yr ymofynnais.
26 Yna efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Po mwyaf yr ymofynnech, rhyfeddach fydd gennyt; canys mae 'r bŷd ar frŷs i ymado,
27 Ac ni fedr efe ddeall y pethau a addawŷd i'r rhai cyfiawn yn yr amſer ſydd yn dyfod; canys [c] llawn yw 'r bŷd o anghyfiawnder a gwendid. [c] 1 Joan 5. 19.
28 Ond am y pethau yr ymofynnaiſt â mi, mi a ddywedaf i ti: Drygioni a hauwyd, ond ni ddaeth ei ddinyſtr ef etto.

29 Oni

3446. 29 Oni ddymchwelir yr hyn a hauwŷd, ac onid â y fan lle yr hauwŷd y drŵg heibio, yna ni ddaw 'r hyn a hauwŷd a daioni.

30 Canys grawn yr hâd drŵg a hauwŷd ynghâlon Adda o'r dechrau, a pha gymmaint o anwiredd a ddûg efe hyd yn hyn? a pha gymmaint a ddwg efe etto † oni ddêl amſer dyrnu?

† hyd oni ddêl y llawr-dyrnu.

31 Yſtyria ynot dy hun, pa gymmaint ffrwyth o anwiredd y mae grawn yr hâd drŵg wedi ei ddwyn.

32 A phan dorrer y tywys, y rhai ſy allan o rifedi, pa lawr-dyrnu ei faint a lanwant hwy?

33 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Pa fôdd a pha brŷd y bydd hyn? pa ham y mae ein blynyddoedd yn ychydig ac yn ddrŵg?

34 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Na phryſura di yn uwch nâ'r Goruchaf: canys yn ofer y pryſuri i fod uwch ei law ef; canys dy uchder a aeth yn fawr.

35 Oni ymofynnodd eneidiau y rhai cyfiawn am y pethau hyn yn eu 'ſtafellau, gan ddywedyd; Pa hŷd y gobeithiaf fel hyn? pa brŷd y daw ffrwyth ein llawr-dyrnu, a'n gwobr ni?

† Uriel. 36 † Jeremiel yr Arch-angel a attebodd hynny gan ddywedyd, Pan gyflawner rhifedi 'r hâd ynoch; canys efe a bwyſodd y bŷd mewn clorian;

37 Wrth feſur y meſurodd efe 'r amſeroedd, ac wrth rifedi y rhifodd efe 'r amſeroedd; ac ni chynhyrfa efe, ac ni ſymmuda hwynt, nes cyflawnu 'r meſur hwnnw.

38 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O Arglwydd lywydd, yr ydym ni oll yn llawn anwiredd.

39 Ac yſgatfydd er ein mwyn ni y mae na lanwŷd yſguboriau y rhai cyfiawn, o achos pechodau y rhai fydd yn aros ar y ddaear.

40 Ac efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Dos ymaith, a gofyn i wraig feichiog, pan gyflawner ei naw mis hi, a all ei chroth hi gadw 'r etifedd yn hwy o'i mewn hi.

41 Ac mi a ddywedais, Na all, Arglwydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yn y bêdd y mae 'ſtafelloedd eneidiau yn debyg i grôth gwraig.

42 Canys fel y pryſura gwraig wrth eſgor i ddiangc oddi wrth angen y drafael, felly y pryſura 'r lleoedd hyn, i roddi dracheſn yr hyn a roddwyd yno.

43 Dangoſ it' o'r dechrau y pethau a ewyllyſ gael eu gweled.

44 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O's cefais ffafr yn dy olwg di, ac od yw boſſibl, ac o's ydwyf gymmwys i hynny,

45 Dangos i mi, ai mwy ſydd i ddyfod nag a aeth heibio, neu a baſſiodd mwy nag ſydd i ddyfod.

46 Mi a wn beth a baſſiodd, ond ni wn i beth ſydd i ddyfod.

47 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Sâf di o'r tu dehau, ac mi a ddeonglaf y gyffelybiaeth i ti.

48 Ac felly mi a ſefais, ac wele, mi a welwn ffwrn boeth yn myned heibio o'm blaen: a digŵyddodd, pan aeth y ffwrn heibio, i mi edrych, ac wele, y mŵg oedd yn parhâu.

49 Yn ôl hyn fe aeth heibio o'm blaen i gwmmwl yn llawn o ddwfr, ac efe a ollyngodd i lawr gur-lâw mawr; a phan ddarfu 'r cur-lâw, y defnynnau a barhaſant. 3446.

50 Yna y dywedodd efe wrthyf, Yſtyria ynot dy hun: Megis y mae 'r gwlâw yn fwy nâ'r defnynnau, â'r tân yn fwy nâ'r mŵg; ond y defnynnau a'r mŵg ſydd yn aros ar ôl: felly y rhagora 'r meſur a aeth heibio.

51 Yna y dymunais, gan ddywedyd, A dybygit ti y byddwn i byw hyd y dyddiau hynny? neu pa beth a ddigwydd yn y dyddiau hynny?

52 Efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Am yr arwyddion a ofynnaiſt i mi, mi a fedraf ddywedyd peth i ti: ond am dy einioes, ni'm danfonwyd i ddangos i ti; ac ni's medraf.

PEN. V.

1 *Arûlydd yr amſeroedd a ddaw.* 23 *Y mae yn gofyn pa ham y mae Duw, ac yntau heb ddewis ond un bôbl, yn bwrw y rhai hynny ymaith:* 30 *Ac yn cael dangos iddo fod barnedigaethau Duw yn anghwiliadwy;* 46 *ac nad yw Duw yn gwneuthur y cwbl ar unwaith.*

AC am yr arwyddion, wele, y dyddiau a ddaw, pan ddâlier trigolion y ddaear † yn rhifedi mawr, a ffordd y gwirionedd a guddir, a'r tîr a fydd diffrwyth o ffŷdd.

† Neu, *mewn cyfoeth mawr.*

2 A [a] drygioni a 'chwanega yn fwy nâ'r hyn a welí di yn awr, neu 'r hyn a glywaiſt er ys talm.

[a] Mat. 24. 12.

3 A'r wlâd yr hon a welí di yn awr a gwreiddyn iddi, a gei di ei gweled yn ddiſymmwth yn anghyfannedd.

4 Ond o's y Goruchaf a rŷdd i ti hoedl, ti a gei weled yn ôl y trydydd udgorn, y tywynna 'r haul yn ddiſymmwth y nôs, a'r lleuad dair gwaith yn y dydd:

5 A gwaed a dd ſera o'r coed, a'r garreg a lefara, a'r bobl a drallodir:

6 A'r neb ni ddiſgwil preſwylwŷr y ddaear am dano, a deyrnaſa; a'r adar a newidiant drigfannau:

7 A môr Sodom a fwrw allan byſgod, ac a rua 'r nôs, yn ddieithr i lawer; ond pawb a gaiff glywed ei lais ef:

8 A phethau ſydd allan o dreſn yn llawer lle, a'r tân a yrrir allan dracheſn yn fynych, a'r anifeiliaid gwŷllt ion a newidiant eu lleoedd, a'r gwragedd miſ-glwyfus a eſgorant ar anghenfilod:

9 A dwfr hâlt a geir yn y croyw, a chyfeillion a ddiſtrywiant bob un ei gilydd, a'r ſynŵyr a guddir; a deall a neillduir i le dirgel.

10 A llawer a'i cais, ac ni's cânt: ac anghyfiawnder ac anniweirdeb a amlhêir ar y ddaear.

11 A'r naill wlâd a ofyn i'r llall, gan ddywedyd, A aeth cyfiawnder, yr hon a wnâ ddŷn yn gyfiawn, trwot ti? A hithau a ddywed, Na ddo.

12 Y prŷd hynny y gobeithia pobl, ac ni's caffant ddim; llafuriant, a'u ffyrdd ni lwydda.

13 Cefais gennad i ddangos it' y cyfryw arwyddion. O's tydi a weddii eilwaith, ac o's ŵyli fel yn awr, ac o's ymprydi ſaith niwrnod, ti a gei glywed pethau mwy nâ hyn.

14 Yna mi a ddeffroais, ac fe aeth trwy fy holl gorph ofn dirfawr, a'm meddwl a drallodwyd, fel y llewygodd.

15 A'r

3446. 15 A'r Angel, yr hwn a ddaeth i ymddiddan â mi, a'm dàliodd i, ac a'm cyſſurodd, ac a'm gosodod ar ſy nhraed.

16 A digwyddodd yr ail nôs, i Salathiel tywyſog y bobl ddyfod attaf, gan ddywedyd, Pa le y buoſt ti? a pha ham y mae mòr drwm yr olwg arnat?

17 Oni ŵyddoſt ti ddarfod gorchymmyn Iſrael i ti yngwlâd eu caethiwed?

18 Cyſod gan hynny, a bwytta ſara, ac na âd ddim o honom ni, ſel bugail a adawäi ei ddefaid yn nwylaw bleiddiaid creulawn.

19 Yna y dywedais wrtho, Dôs ymaith oddi wrthyf, ac na thyred attafi. Ac efe a glybu yr hyn a ddywedais, ac a aeth oddi wrthyf.

20 A mi a ymprydiais ſaith niwrnod, gan alaru ac ŵylo, ſel y gorchymynnodd yr Angel Uriel i mi.

21 Ac ym mhen y ſaith niwrnod, meddyliau fy nghàlon oedd yn flinion aruthr wrthyf eilwaith.

22 A'm henaid a gymmerodd drachefn yſbryd deall, a mi a ddechreuais draethu ymadroddion ger bron y Goruchaf,

23 A dywedais, O Arglwydd lywydd, o holl goed y ddaear, ac o'u holl brennau, ti a ddewiſaiſt un winwŷdden yn unig;

24 O holl diroedd yr holl fŷd, ti a ddewiſaiſt i ti un pydew; ac o'i holl nodau ef, un lili;

25 Ac o holl ddyfnderau 'r môr, ti a lenwaiſt un afon; ac o'r holl ddinaſoedd a adeiladwyd, ti a ſanctеiddiaiſt Sïon it' dy hun;

26 Ac o'r holl ehediaid a grëwyd, ti a enwaiſt it' un golommen; ac o'r holl aniſeiliaid a wnaed, ti a ddarperaiſt it' un ddaſad;

27 Ac ym mŷſg holl lïaws pobloedd, ti a ennillaiſt it' un genedl: a rhoddaiſt i'r genedl honno a geraiſt gyfraith ſydd gymmeradwy gan bawb.

28 Ac yn awr, Arglwydd, pa ham y rhoddaiſt i fynu yr un genedl hon i lawer? ac y goſodaiſt eraill ar yr un gwreiddyn? a pha ham y gwaſgeraiſt dy unig bobl ym mhlith llaweroedd?

29 A'r rhai a wrthŵynebaſant dy addewidion, ac ni chredaſant dy gyſammodau, a'u ſathraſant hwy i lawr.

30 O's gan gaſáu y caſeaiſt dy bobl, dy ddwylaw di a ddylai eu coſpi hwynt.

31 Ac wedi i mi ddywedyd y geiriau hyn, danſonwyd yr Angel attaf, yr hwn a ddaethai attaf y nôs o'r blaen;

32 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Gwrando arnaf, a mi a'th ddyſgaf; yſtyr y peth a draethwyf, a mi a ddangoſaf it' ſwy.

33 A mi a ddywedais wrtho, Dywed, ſy Arglwydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr ydwyt yn ſawr trallod dy ſeddwl er mwyn Iſrael: [b] a wyt ti yn caru 'r bobl hynny yn well nag y mae 'r hwn a'u gwnaeth hwynt.

[b] Pen. 8. 47.

34 A dywedais, Nac wyf, Arglwydd; ond o wîr ofid y lleferais: canys ſy arennau a'm penydiant bob awr, wrth geiſio deall ffordd y Goruchaf, ac wrth chwilio am ran o'i farnedigaethau ef.

35 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ni elli di hynny. A dywedais innau, Pa ham Arglwydd? i ba beth y'm ganwyd? neu pa achos na bu grôth ſy mam yn fedd i mi, ſel na chawſwn weled poen Jacob, a blinder hâd Iſrael?

36 Ac efe a ddywedodd wrthyf, rhiſa i mi y pethau ſydd etto heb ddyfod, caſgl ynghŷd y defnynnau ſydd ar lêd, a gwnà 'r llyſiau gwŷwon yn leiſion eilchwŷl,

37 Agor i mi y lleoedd cauedig, a dŵg allan i mi y gwŷntoedd a gauwŷd ynddynt, dangos i mi lûn lleferydd; ac yna y dangoſaf i tìthau y peth yr wyt yn ymboeni i'w weled.

38 A mi a ddywedais, O Arglwydd lywydd, pwy a all ŵybod y pethau hyn, ond y neb [c] nid yw ei drigfa ym mhlith dynion?

[c] Dan. 2. 11.

39 A minnau annoeth ydwyf: pa fôdd wrth hynny y gallaf ddywedyd am y pethau y gofynnaiſt i mi?

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Fel na's medri wneuthur un o'r pethau hyn a enwyd, felly ni elli gael allan fy marn i, neu, 'r caredigrwydd a addewais i'm pobl yn y diwedd.

41 Yna mi a ddywedais, Wele, O Arglwydd, cyfagos wyt ti at y rhai a fyddant yn y diwedd, a pha beth a wnâ y rhai a fu o'm blaen i? neu ninnau *y rhai ydym yr awron*, neu y rhai a ddaw ar ein hôl ni?

42 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Cyffelybaf fy marn i fodrwy: Fel nad oes annibendod o'r diweddaf, felly nid oes bryſurdeb o'r cyntaf.

43 Minnau a attebais, gan ddywedyd, Oni allaſit ti wneuthur y rhai ſydd wedi eu gwneuthur, a'r rhai ſydd yn awr, a'r rhai a ddaw, ar unwaith, ſel y dangoſit dy farn yn gynt?

44 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Ni all y creadur bryſuro uwch law y creawdr, ac ni all y bŷd gynnwys ar unwaith y rhai a wneir ynddo ef.

45 A minnau a ddywedais, Fel y dywedaiſt i'th wâs, mai tydi yr hwn a fywhêi bob peth; a roddaiſt fywyd ar unwaith i'r creadur a wnaethoſt, a'r creadur a'i dioddefodd; felly y gallai efe gynnwys y rhai ſydd yn awr ar unwaith.

46 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Gofyn i grôth gwraig, a dywed wrthi, O's ŵyt ti yn dwyn plant, pa ham na wnei di hynny ar unwaith, ond y naill ar ôl y llall? dymuna arni gan hynny ddwyn deg ar unwaith.

47 A mi a ddywedais, Ni ddichon hi; eithr rhaid iddi wneuthur hynny wrth yſbaid amſer.

48 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Felly minnau a roddais grôth y ddaear i'r rhai a hauwyd ynddi, yn eu hamſeroedd.

49 Canys megis na ddichon dŷn bach jeuangc ddwyn i'r bŷd y pethau a berthynant i'r oedrannus, felly y trefnais i y bŷd yr hwn a wneuthum.

50 Ac mi a ofynnais, ac a ddywedais, Gan it' yn awr roddi i mi y ffordd, myfi a âf rhagof i leſaru o'th flaen di: canys ein mam ni, yr hon a ddywedaiſt i mi ei bod yn jeuangc ſydd yn awr yn heneiddio.

51 Efe a'm hattebodd i, gan ddywedyd, Gofyn i wraig ſydd yn planta, a hi a ddywed i ti.

52 Dywed wrthi hi, Pa ham nad yw y plant a ddygaiſt yn awr, debyg i'r rhai o'r blaen ond yn llai o gorpholaeth?

53 A

3446. 53 A hithau a'th ettyb, Un fâth ſydd ar y rhai a anŵyd ynghryſder jeuengctid, a mâth arall ar y rhai a anŵyd yn amſer oedran, pan oedd y grôth yn pallu.

54 Yſtyria dithau gan hynny, ſel yr ydych chwi yn llai o gorpholaeth nâ'r rhai a fu o'ch blaen chwi.

55 Ac felly y mae 'r rhai a ddaw ar eich ôl chwi yn llai nâ chwithau, megis creaduriaid yn dechrau heneiddio, ac wedi myned dros gryſder jeuengctid.

56 A dywedais, Attolwg it, Arglwydd, o's cefais ffafr yn dy olwg di, dangos i'th wâs trwy bwy yr ymweli â'th greadur.

PEN. VI.

1 *Bod arſaeth Duw yn dragywyddol.* 8 *Y canlyn y bŷd a ddaw, yn y màn ar ôl bwn.* 13 *Pa beth a ddigŵydd yn y diwedd.* 31 *Addaw iddò ſwy o ŵybodaeth:* 38 *Ac yntau yn cyſrif gweithredoedd y creadigaeth,* 57 *ac yn cŵyno nad oes ràn o'r bŷd i'r rhai y gwnaed ef er eu mwyn.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Yn y dechreuad pan wnaethpwyd y ddaear, cyn goſod terſynau 'r bŷd, cyn chwŷthu o'r gwyntoedd,

2 Cyn clywed trŵſt y taranau, cyn gweled diſgleirdeb y mêllt, cyn goſod ſeiliau Paradwys,

3 Cyn gweled y blodau prydferth, cyn ſicrhau 'r nerthoedd ſymmudadwy, cyn caſglu ynghŷd y lliaws aneirif o Angylion,

4 Cyn dyrchafu uchelderau 'r awyr, cyn enwi meſuroedd y ffurfafen, cyn gwreſogi 'r ffumerau yn Sion,

5 Ac o flaen chwilio am y blynyddoedd preſennol, a chyn troi dychymygiadau y rhai ſydd y prŷd hyn yn pechu, cyn ſelio y rhai a gadwaſant y ffydd yn dryſor;

6 Y prŷd hynny yr yſtyriais y pethau hyn; a gwnaethpwyd hwynt oll trwoſi yn unig, ac nid trwy arall: a'u diwedd hwynt ſydd hefyd trwoſi, ac nid trwy neb arall.

7 Yna yr attebais, gan ddywedyd, Beth ſydd gwahaniad yr amſeroedd? a pha brŷd y bydd diwedd y cyntaf, a dechreuad yr hwn ſydd yn canlyn?

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, O Abraham hyd Iſaac, pan anŵyd iddo ef Jacob
[a] Gen. 25. 26. ac Eſau, [a] llâw Jacob † o'r dechrau a ddàliodd ſawdl Eſau:

† *yn gyntaf.* 9 Canys Eſau yw diwedd y bŷd hwn, a Jacob yw dechrau 'r bŷd ſydd i ddyfod.

10 Llâw dŷn ſydd rhwng ſawdl a llâw. Na ofyn i mi mwy, Eſdras.

11 ¶ Yna 'r attebais, gan ddywedyd, O Arglwydd lywydd, o's cefais ffafr yn dy olwg di,

12 Attolwg dangos i'th wâs ddiwedd dy arŵyddion, y rhai y dangoſaiſt im' ràn o honynt y nôs ddiwaethaf.

13 Ac efe a'm hatteboddd, gan ddywedyd, Cyfod ar dy draed, a gwrando lêf grêf ſoniarus.

‡ *cynnwrf mawr.* 14 Daw fel ‡ daear-gryn; ond y lle yr ydwyt yn ſefyll arno nid yſgog.

15 Gan hynny pan lefaro efe, na ofna di; canys am y diwedd y mae 'r gair, ac am ſylfaen y ddaear y deallir ef.

16 A pha ham? o blegid y mae 'r ymadrodd am y pethau hyn yn crynu, ac yn cynhyrfu: canys efe a ŵyr y bydd rhaid newid diwedd y pethau hyn.

17 A digŵyddodd pan glywais, mi a godais ar ſy nhraed, ac a wrandewais, ac wele lêf yn lleſaru, ai ſŵn ydoedd ſel ſŵn llawer o ddyfroedd. 3446.

18 A hi a ddywedodd, Wele, y dyddiau ſydd yn dyfod, y dechreuaf neſâu i ymweled â phreſwylwŷr y ddaear,

19 Ac y dechreuaf ymofyn am danynt hwy, pa beth ydynt hwy a wnaethant niwaid yn anghyfiawn â'u hanghyfiawnder? a pha brŷd y cyflawnir cyſtudd Sïon?

† *ddiwedder.* 20 A phan † ſelier y bŷd yr hwn a ddechrau ſyned heibio, yna y gwnâf fi yr arŵyddion hyn: Y llyfrau a agorir o flaen y ffurfafen, a phawb a gaiff weled ar unwaith.

21 A phlant blwyddiaid a leſarant â'u lleferydd; gwragedd beichiogion a eſgorant ar blant cyn eu hamſer ar ben y trimis neu 'r pedwar-mis, a byw fyddant, a chyfodir hwynt i fynu.

22 Ac yn ddiſymmwth yr ymddengys y mannau a hauwyd, ſel y mannau ni's hauwyd, a'r celloedd llawn a geir yn wâg yn ddiſymmwth.

[b] 1 Cor. 15. 52. 23 [b] A'r udgorn a gân, a phawb pan ei clywant, a ofnant yn ddiſymmwth.

24 A'r prŷd hynny yr ymladd cyfeillion â'u gilydd ſel gelynion, a'r ddaear a ofna a'r rhai a drigant ynddi, a llygaid y ffynhonnau a ſafant, ac ni redant dros dair awr.

25 A phwy bynnag a ddiango rhag y pethau hyn oll a ddangoſais i ti, a fydd cadwedig, ac a gaiff weled fy jechydwriaeth, a diwedd eich bŷd chwi.

26 Y rhai a dderbyniwyd a welant, y rhai ni phroſaſant angau er pan eu ganwyd hwynt; a chàlon y preſwylwŷr a newidir, ac a droir i feddwl arall.

27 Canys bwrir ymaith ddrygioni, a diffoddir twyll.

28 A ffydd a flagura; a llygredigaeth a orchfygir; gwirioneddd yr hon a fu cyhyd yn ddiffrwyth, a ddangoſir.

29 A phan ymddiddanodd efe â myfi, wele, mi a edrychais bob ychydig ac ychydig ar yr hwn yr oeddwn i yn ſefyll ger ei fron.

30 Ac efe a ddywedodd y geiriau hyn wrthyf, Mi a ddaethum i ddangos it' amſer y nôs ſydd yn dyfod.

31 O's tydi a weddii etto ychwaneg, ac a ymprydi ſaith niwrnod dracheſn, mayfi a ſynegaf i ti liw ‡ dŷdd, fwy nag a glywais. ‡ Gwêl Pen. 13. 52.

32 Canys y Goruchaf a glywodd dy leferydd, y Galluog a welodd dy uniondeb, ac a welodd y diweirdeb oedd gennyt o'th jeuengctid.

33 Ac am hynny efe a'm hanfonodd i ddangos it' y pethau hyn oll, ac i ddywedyd wrthyt; Bydd gyſſurus, ac nac ofna.

34 Ac na phryſura gyd â'r amſeroedd a aeth heibio, i feddwl oferedd, fel na phryſurech oddi wrth yr amſeroedd diwaethaf.

35 Ac yn ôl hyn yr ŵylais dracheſn, ac yr ymprydiais ſaith niwrnod eraill, fel y gallwn gyflawnu 'r tair wythnos a ddywedaſai efe wrthyf.

36 A'r wythfed nôs yr oedd fy nghàlon yn flin o'm mewn dracheſn, a mi a ddechreuais leſaru ger bron y Goruchaf.

37 Canys fy yſbryd a ennynnodd yn ddirfawr, a'm henaid oedd mewn caledi.

3446. 38 A mi a ddywedais, O Arglwydd, ti a ddywedaiſt o ddechrau y creadigaeth, y dŷdd cyntaf, gan ddywedyd ſel hyn,
c Gen. 1. 2. c Gwneler nef a daear. A'th air a aeth yn waith perffaith.

39 A'r amſer llwnnw yr ydoedd yr Yſbryd, a'r tywyllwch oedd o amgylch, a diſdawrwydd; a ſain lleferydd dŷn nid oedd wedi ei lunio etto.

40 Yna y gorchymynnaiſt i oleuni diſgleair ddyfod allan o'th dryſorau, ſel yr ymddangoſai dy waith di.

41 Yr ail dŷdd y gwnaethoſt yſbryd y ffurfafen, a gorchymynnaiſt iddo ei ymrannu, a gwneuthur dosbarth rhwng y dyfroedd, ſel y gallai 'r naill ran ſyned i ſynu, a'r rhan arall aros i wared:

42 A'r trydydd dŷdd y gorchymynnaiſt i'r dyfroedd ymgaſglu yn ſeithfed ran y ddaear; chwê rhan a ſychaiſt ac a gedwaiſt, ſel y byddai i rai o'r rhain, wedi eu plannu gan Dduw a'u llafurio, dy waſanaethu di.

43 Canys cyn gynted ag yr aeth dy air di allan, yr oedd y gwaith wedi ei wneuthur.

44 Canys yn ddiſymmwth yr oedd ffrwyth mawr ac aneiriſ, a llawer ac amryw feluſdra i'r blâs, a llyſieuau o ddigoll liwiau, ac aroglau o arogl rhyfeddol. A hyn a wnaethpwyd y trydydd dŷdd.

d Gen. 1. 14. 45 d Y pedwerydd dŷdd y gorchymynnaiſt i'r haul dywynnu, ac i'r lleuad lewyrchu, ac i'r ſêr ſod mewn trefn.

e Gen. 1. 15. 46 A gorchymynnaiſt iddynt e waſanaethu 'r dyn, yr hwn oedd i'w wneuthur.

Deut. 4. 10. 47 A'r pummed dŷdd y dywedaiſt wrtſt y ſeithfed ran, f lle yr ydoedd y dyfroedd

f Gen. 1. 20. wedi ymgaſglu ynghŷd, am iddi ddwyn creaduriaid byw, adar, a phyſgod: ac felly y bu.

48 Y dwfr mûd, ac heb fyw ynddo, wrth amnaid Duw, a ddygodd bethau byw, ſel y gallai pob cenedl ſoliannu dy weithredoedd rhyfedd di.

49 Yna ti a ordeiniaiſt ddau greadur byw; y naill a elwaiſt ‡ Enoch, a'r llall

‡ Behemoth. Leſiathan.

50 A didolaiſt y naill oddi wrth y llall: canys y ſeithfed ran, lle yr ydoedd y dyfroedd wedi ymgynnull, ni's gallai eu dal hwynt ill dau.

51 A thi a roddaiſt i Enoch y naill ran, yr hon a ſychwyd, y trydydd dŷdd, ſel y gallai eſe aros yno, lle y mae mil o ſrynniau.

52 Ond i Leſiathan y rhoddaiſt y ſeithfed ran, yr hon ſydd wlyb, a chedwaiſt ef i'w ddiſetha gan y neb a fynnech, a phan fynnech.

53 A'r chweched dŷdd y gorchymynnaiſt i'r ddaear ddwyn allan o'th flaen di, aniſeiliaid, bwyſtfilod, ac ymluſgiaid;

54 Ac ar ôl y pethau hyn Adda heſyd, yr hwn a ordeiniaiſt yn dywyſog ar dy holl greaduriaid, ac o hono ef y daethom ni oll, a'r bobl a ddewiſaiſt ti heſyd.

55 Hyn oll a ddywedais ger dy ſron di; O Arglwydd, am i ti wneuthur y byd er ein mwyn ni.

56 Am y bobl eraill, y rhai heſyd ſydd yn dyfod o Adda, ti a ddywedaiſt nad ydynt ddim, ond eu bod yn debyg i boeryn; a thi a gyffelybaiſt eu golud hwy i ddefnyn yn ſyrthio oddi wrth leſtr.

57 Am hynny yn awr, O Arglwydd, wele, y cenhedloedd hyn, y rhai a gyfriſwyd cyfed megis diddym, a ddechreuſant arglwyddiaethu arnom ni, a'n diſetha.

58 A ninnau dy bobl di, (yr hwn a elwaiſt yn gyntaf-anedig i ti, yn unig-anedig, a'r hwn a'th gâr di yn gu) a roddwyd i'w dwylaw hwynt. 3446.

59 Ac o's gwnaethpwyd y byd er ein mwyn ni, pa ham nad ydym ni yn meddiannu etifeddiaeth gyd â'r byd? Pa hŷd y pery hyn?

PEN. VII.

4 Cyfyng yw'r ffordd. 12 Pa brŷd y gwnaed bi yn fyfyng. 28 Y bydd marw pawb ac y cyfodant draethefn. 33 Yr eſtidd Criſt i farnu. 46 Na wnaeth Duw Baradwys yn ofer, 62 a'i ſod yn drugarog.

A Phan ddarfu i mi ddywedyd y geiriau hyn, danfonwyd attaf yr Angel a ddanfonaſid attaf y nofweithiau o'r blaen:

2 A dywedodd wrthyf, Cyſod, Eſdras, a gwrando 'r geiriau y daethum i'w mynegi i ti.

3 A dywedais innau, Dywed, ſy Nuw. Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Y môr a oſodwyd mewn lle ehang, ſel y byddo eſe yn ddwfn, ac yn fawr.

4 Eithr bwrw ſod mynediad cyfyng i mewn iddo, ac yn debyg i afon:

5 Pwy wrth hynny allai ſyned i'r môr, i edrych arno ef, ac i'w lywodraethu ef? O's eſe nid ai trwy 'r lle cyfyng, pa ſodd y gallai eſe ddyfod i'r lle ehang?

6 Heſyd dracheſn; Dinas a adeiladwyd ac a oſodwyd ar ſêrs gwaſtad, ac y mae hi yn llawn o bob peth da.

7 Y mynediad i mewn iddi ſydd gûl, wedi ei oſod mewn lle ‡ enbyd i ſyrthio; ſel pe byddai dân ar y llâw ddehau, a dwfr dwfn ar y llâw aſſwy, ‡ dibyn.

8 Ac un llwybr yn unig rhyngddynt ill dau, ſef rhwng y tân a'r dwfr, *cyn lleied* ag na's gall ond un dŷn fyned yno ar unwaith.

9 Yr awron, pe rhoddid y ddinas hon i wr yn etifeddiaeth, o's eſe nid â fyth trwy 'r perygl a oſodwyd o'i blaen hi, pa ſodd y derbyn eſe 'r etifeddiaeth hon?

10 A dywedais, Felly y mae, Arglwydd. Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Felly heſyd y mae rhan Iſrael.

11 Canys er eu mwyn hwy y gwnaethum i'r byd: a phan derrodd Adda ſy ngorchymynion i, yna yr ordeiniwyd y peth ſydd yn awr wedi ei wneuthur.

12 Yna y gwnaethpwyd mynediadau i mewn i'r byd llwn yn gyfyng, yn llawn triſtwch a llafur; yn ychydig, yn ddrŵg, yn llawn perygl a phoen.

13 Canys dechreuad y byd † hynaf oedd ehang a diberygl, ac yn dwyn ffrwyth anfarwol. † mwyaf.

14 Gan hynny o's y rhai ſy fyw nid ymegniant i ſyned i mewn trwy 'r cyfyng a'r ofer bethau hyn, ni's gallant byth dderbyn y pethau a roddwyd i gadw iddynt.

15 Wrth hynny pa ham y'th anfonyddi dy hun, gan dy ſod yn llygredig? a pha ham y cynhyrfi, gan dy ſod yn farwol?

16 Pa ham nad wyt yn yſtyried yn dy gâlon y peth ſydd i ddyfod, yn hytrach nâ'r peth ſydd breſennol?

17 Attebais innau, a dywedais, O Arglwydd lywydd, wele, ti a ordeiniaiſt trwy dy [a] gyfraith i'r rhai cyfiawn feddiannu 'r pethau hyn, ac i'r anghyfiawn ſethu. a Deut. 8. 1.

18 Er hynny y cyfiawn a ddioddefant gyfyngder, ac a obeithiant ehangder: a'r rhai a wnaeth anghyfiawnder a ddioddefaſant gyfyngder, ac ni chânt weled ehangder.

19 Ac

3446. 19 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Nid oes farnwr uwch law Duw, na neb yn deall yn well nâ'r Goruchaf.

20 Canys llawer a gollir yn y bywyd hwn, o achos diyſtyru cyfraith Dduw, yr hon ſydd wedi ei goſod o'u blaen hwynt.

21 Canys gan orchymmyn y gorchymynnodd Duw i'r rhai a ddaeth, ïe fel y daethant, pa beth a wnaent i fyw, a pha beth a gadwent, fel na's ceryddid hwynt.

22 Er hynny nid ufuddhaſant iddo ef, ond dywedyd a wnaethant yn ei erbyn ef, a meddwl oferedd.

23 A chan eu hamgylchu eu hun â'u beiau, hwy a ddywedaſant am y Goruchaf nad oedd efe, ac ni adnabuant ei ffyrdd ef;

24 Ond ei gyfraith ef a ddïyſtyraſant, a gwadaſant ei gyfammodau ef, ac ni buant ffyddlon yn ei gyfreithiau ef, ac ni chyflawnaſant ei weithredoedd ef.

25 Am hyn, Eſdras, i'r gwâg y mae'r pethau gweigion, ac i'r llawn y pethau llawnion.

26 Ac wele, yr amſer a ddaw, y cyflawnir yr arwyddion a ddywedais i ti, a'r briodas-ferch a ymddenzys, a hi a welir yn dyfod allan, yr hon ſydd yn awr wedi ei thynnu oddi ar y ddaear.

27 A phawb a'r a ddiango oddi wrth y drygioni uchod, a gaiff weled fy rhyfeddodau i.

28 Canys fy mâb Jeſu, a'r rhai ſydd gyd ag ef, a ddadguddir; a'r rhai a adewir a lawenychant o fewn pedwar cant o flynyddoedd.

29 Yn ôl y blynyddoedd hyn y bydd marw fy mâb Criſt, a phob dŷn byw.

30 A'r byd a droir i'r hen ddiſtawrwydd ‡ dechreuad. ſaith niwrnod, fel yn y ‡ barnedigaethau cyntaf: fel na adawër neb.

31 A digwydd yn ôl ſaith niwrnod, y cyſodir y byd hwn ſydd etto heb ddeffro, a'r peth llygredig a fydd marw.

32 A'r ddaear a ddyry drachefn y rhai ſydd yn cyſgu ynddi, a'r llwch y rhai ſydd yn aros ynddo mewn diſtawrwydd; a'r celloedd, yr eneidiau a roddwyd iddynt hwy.

33 A cheir gweled y Goruchaf ar orſeddfaingc barn, a phob trueni a â ymaith, a dioddefgarwch a gaiff ddiben.

34 Ond barn yn unig a erys, y gwirionedd a ſaif, a ffydd a gryſhâ:

35 A'r weithred a ganlyn, a'r gwobr a ddangoſir, a'r gweithredoedd da a fyddant mewn grŷm, a gweithredoedd drŵg ni lywodraethant.

b Gen. 18. 23. c Ecſod. 32. 11. ‡ Achor. d 2 Sam. 24. 17. e 2 Cron. 6. 14. f 1 Bren. 17. 21. a 18. 42, 45. g 2 Bren. 19. 15.

36 A mi a ddywedais, Yn gyntaf b Abraham a weddiodd dros y Sodomiaid, a c Moſes dros y tadau a bechaſant yn yr anialwch; 37 A Jeſus ar ei ôl yntau dros Iſrael yn amſer ‡ Achan; 38 A Samuel, a d Dafydd dros y dinyſtr, a e Salomon dros y rhai oedd i ddyfod i'r Cyſſegr; 39 A f Helïas dros y rhai a gawſant wlâw, a thros y marw, er cael o hono fyw; 40 Ac g Ezechïas dros y bobl yn amſer Senacherib, a llawer dros laweroedd.

41 Felly yn awr gan fod llygredigaeth wedi tyfu, ac anwiredd wedi amlhâu, a gweddio o'r cyfiawn dros yr annuwiol; pa ham na bydd felly yr awr hon heſyd?

42 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Nid y bywyd preſennol hwn yw 'r diwedd, lle mae gogoniant lawer yn aros: am hynny y gweddiaſant dros y gweiniaid.

43 Eithr dŷdd y farn a ſydd diwedd yr amſer hwn, a dechreuad yr anfarwoldeb ſydd i ddyfod, yn yr hwn y diflannodd pob llygredigaeth; 3446.

44 Y dibennwyd anghymedroldeb, y torrwyd ymaith anffyddlondeb, y tyfodd cyfiawnder, ac y blagurodd gwirionedd.

45 Y pryd hynny ni's gall neb achub yr hwn a gollwyd, na gorthrymmu 'r neb a orchfygodd.

46 Ac mi a attebais, gan ddywedyd, Dyma 'r gair a ddywedais yn gyntaf, ac yn ddiwaethaf; mai gwell a fuaſai na roddaſid y ddaear i Adda, neu pan roddwyd hi, leſtair iddo bechu.

47 Canys pa leſâd i ddynion fyw yn y byd preſennol hwn mewn trymder, ac yn ôl marwolaeth diſgwil am goſbedigaeth?

48 O dydi Adda, pa beth a wnaethoſt? h Rhuf. 5. 18. er h i ti bechu, nid yw hynny yn gŵymp i ti dy hun yn unig, ond i ninnau oll, y rhai a ddaethom o honot ti.

49 Canys pa lês i ni, o's addawyd i ni amſer tragywyddol, a ninnau wedi gwneuthur y gweithredoedd a ddygant i farwolaeth?

50 Ac er addo i ni obaith tragywyddol; ninnau wedi myned yn annuwiol iawn a wnaethpwyd yn ofer?

51 Ac er darparu i ni drigfannau iechyd a diogelwch, a ninnau yn byw yn annuwiol?

52 Ac er darparu gogoniant y Goruchaf, i amddiffyn y rhai a fuant fyw yn ‡ ddioddefgar, a ninnau yn rhodio ar hŷd y ffyrdd annuwiolaf o gwbl? ‡ ddiwair.

53 Ac er dangos i ni Baradwys a'i ffrwyth yn parhâu yn dragywyddol, yn yr hwn y mae ‡ diogelwch a meddyginiaeth; a ninnau heb gael myned i mewn iddo? ‡ amlder.

54 (Canys rhiodio a wnaethom mewn lleoedd anhawddgar.)

55 Ac er diſgleirio o ŵynebau y rhai a arferaſant ddirweſt, yn oleuach nâ'r ſêr, a'n hŵynebau ninnau yn dduach nâ'r tywyllwch?

56 Canys tra fuom fyw, ac yn gwneuthur anwiredd, ni feddyliaſom ni y caem ddioddef am hynny yn ôl marwolaeth.

57 Ac efe a attebodd, gan ddywedyd, Dyma ‡ ddull yr ymdrech a ymdrecha 'r dŷn a aner ar y ddaear; ‡ ſeddwl.

58 Fel o's gorchfygir ef, y caffo ddioddef yr hyn a ddywedaſit; ond o's efe a orchfyga, y caffo dderbyn y peth a ddywedaf.

59 Canys hon yw 'r einioes, am yr hon y dywedodd Moſes, pan ddaeth efe at y bobl gan ddywedyd, i Dewis i ti einioes, fel y byddech byw. i Deut. 30. 19.

60 Er hynny ni choeliaſant ef, nâ'r prophwydi ar ei ôl ef, na minnau chwaith, yr hwn a ddywedais wrthynt,

61 Na byddai y ſath drymder yn eu dinyſtr hwy, ac y bydd llawenydd ar y rhai a berſwadiwyd i iechydwriaeth.

62 Mi a attebais, gan ddywedyd, Gwn, Arglwydd, mai trugarog y gelwir y Goruchaf, am iddo ſod yn drugarog i'r rhai ni ddaethant etto i'r byd,

63 Ac yn drugarog wrth y rhai heſyd a droant at ei gyfraith ef;

64 A'i ſod k yn ddioddefgar, ac yn hïrymarhöus wrth y rhai a bechaſant, megis wrth ei greaduriaid; k Rhuf. 2. 4.

65 A'i ſod yn hael, canys y mae yn barod i roddi, lle mae rhaid;

66 A'i ſod yn fawr ei drugaredd; canys y mae yn amlhâu ei drugareddau fwy-fwy tu ag at y rhai preſennol, a'r rhai a baſſiodd, a'r rhai a ddaw.

3446. 67 Canys o's efe ni amlhâ ei drugareddau, ni pharhaai y bŷd gyd â'r rhai a etifeddant ynddo.

68 Hefyd, efe a faddeu: canys oni wnai efe felly o'i ddaioni, fel y byddai i'r rhai a wnaethant anwireddau gael eſmwythdra oddi wrthynt, ni fyddai fyw y ddeg filfed ran o ddynion.

69 Ac oni bai iddo ef (yr hwn ſydd farnwr) faddeu i'r rhai a ‡ iachäwyd trwy ei air ef, a dilëu eu haml † ymryſonion,

‡ *gr'ëwyd.* † *ddychymygion.*

70 Yſgatfydd ychydig iawn a adewid mewn lliaws aneiriſ.

PEN. VIII.

1 Llawer a gr'ëwyd, ac ychydig ſydd cadwedig. 6 Y mae yn gofyn pa ham y mae Duw yn diſethâ ei waith ei hun; 26 ac yn gweddïo Duw ar iddo edrych ar y bobl ſydd yn ei waſanaethu ef yn unig. 41 Duw yn atteb nad yw pob hâd yn dyſod at Dduw: 52 Ac mae iddo ef a'i gyfelyb y darparwyd gogoniant.

AC efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Y Goruchaf a wnaeth y bŷd hwn i lawer, ond y bŷd a ddaw i ychydig.

2 Eſdras, dangoſaf i ti gyffelybrwydd, fel pan ofynnech i'r ddaear, hithau a'th ettyb ei bod hi yn rhoddi llawer o bridd, o'r hwn y gweneir lleſtri pridd, ond ychydig o'r hwn y daw'r aur allan: felly y mae am waith y bŷd hwn.

a Mat. 20. 16. 3 a Llawer a wnaethpwyd, ond ychydig a fydd cadwedig.

4 Yna yr attebais, gan ddywedyd, O fy enaid, llwngc di ſynŵyr, a thraſlyngca ddeall:

5 Canys cyttunaiſt i wrando, ac ewyllyſgar ydwyt i brophwydo: canys nid oes i ti yſbaid hwy nag yn unig i fyw.

6 O Arglwydd, oni roddi di gennad i'th wâs i erfyn arnat, ‡ ar i ti roddi hâd i'n cälon, a llafur-waith i'n deall, fel y dêl ffrwyth o hono; pa fôdd y gall pob dŷn lly-gredig fyw, a'r y ſydd yn dwyn lle dŷn?

‡ *ac oni roddi, &c.*

7 Canys ti wyt unig, a ninnau oll ydym waith dy ddwylaw di, fel y dywedaiſt.

8 Canys pan lunier y corph ynghrôth y fam, a phan roddech aelodau iddo, ‡ dy greadur a gedwir mewn tân a dwfr, a naw mis y dioddef dy waith dy greadur a luniwyd ynddi.

‡ *pa fodd y llunir y corph.*

9 Ond y peth ſydd yn cadw, a'r peth a gedwir, a ddiangant ill dau: a phan ddelo'r amſer, y grôth a gadwed a ddyry'r pethau a dyfodd ynddi.

10 Canys ti a orchymynaiſt allan o aelodau'r corph, ſef o'r bronnau, roddi llaeth, yr hwn yw ffrwyth y bronnau;

11 Fel y gallo'r peth a luniwyd gael ei fagu dros amſer, hyd oni threſnech ef i'th drugaredd.

12 Megaiſt ef trwy dy gyfiawnder, meithrinaiſt ef yn dy gyfraith, a cheryddaiſt ef â'th ſarn.

13 A thi a'i marwoleithi ef fel dy greadur, ac a'i bywhëi ef fel dy waith.

14 O's diſtrywi gan hynny y peth a luniwyd trwy gymmaint o b boen, wrth dy orchymmyn di, hawdd oedd gadw y peth a wnaethpwyd.

b Job 10. 8. Sal. 139. 14, &c.

15 Gan hynny, Arglwydd, mi a leſaraf (am bob dŷn yn gyffredinol goreu y gŵyddoſt ti) am dy bobl di, dros y rhai yr ydwyf yn driſt;

16 Ac am dy etifeddiaeth, dros y rhai yr ydwyf yn galaru; ac am Iſrael, am yr hwn yr ydwyf yn driſt; ac am Jacob, er mwyn yr hwn y'm trallodir.

17 Am hynny y dechreuaf weddio ger dy fron di droſof fy hun, a throſtynt hwythau: canys mi a welaf ein † beiau ni, y rhai ſy'n trigo yn y wlâd.

3446. † *cŵymp-au.*

18 Ond mi a glywais gyflymdra'r barnwr ſydd yn dyfod.

19 Am hynny gwrando fy lleſerydd, a deall fy ngeiriau, a pharablaf ger dy fron di. Dyma ddechrau geiriau Eſdras cyn ei gymmeryd ef i fynu. A mi a ddywedais.

20 O Arglwydd, tydi'r hwn ydwyt yn preſwylio mewn tragywyddoldeb, yr hwn wyt o'r uchelder yn gweled pethau yn y nefoedd ac yn yr awyr;

21 Eiſteddle 'r hwn ni's gellir ei phrifio; a'i ogoniant ni's gellir ei gynnwys, o flaen yr hwn y mae'r lluoedd Angylion yn ſefyll dan grynu,

22 (c Gwaſanaeth y rhai ſydd mewn gwŷnt a thân) yr hwn y mae ei air yn wîr a'i ymadroddion yn ddianwadal; yr hwn y mae ei orchymmyn yn gadarn, a'i ordinhâd yn ofnadwy;

c Sal. 104. 4. Heb. 1. 7.

23 Yr hwn y mae ei olwg yn ſychu 'r dyfnder, a'i ddigllonedd yn gwneuthur i'r mynyddoedd doddi; i'r hyn y mae y gwirionedd yn dwyn tyſtiolaeth:

24 O gwrando weddi dy wâs, ac yſtyria â'th gluſtiau ddeiſyfiad dy greadur.

25 Canys tra ſyddwyf byw y lleſaraf, a thra medrwyf ddeall yr attebaſ.

26 Nac edrych ar bechodau dy bobl; ond ar y rhai ſy yn dy waſanaethu mewn gwirionedd:

d Pen. 9. 33.

27 Na phriſia ar ddrŵg amcanion y cenhedloedd; ond ar ddymuniad y rhai ſy 'n cadw dy dyſtiolaethau mewn cyſtuddiau:

28 Na feddwl am y rhai a rodiodd yn ffuantus ger dy fron di; ond cofia 'r rhai yn ôl dy ewyllys a adnabuant dy ofn di:

29 Nac ewyllyſia ddifetha 'r rhai a ymddygaſant yn anifeiliaidd; ond edrych ar y rhai a ddyſgaſant dy gyfraith di yn berffaith:

30 Na chymmer ddigofaint wrth y rhai a gyfrifir yn waeth nag anifeiliaid; ond câr di y rhai a ymddiriedant yn waſtadol yn dy gyfiawnder a'th ogoniant di.

31 Canys yr ydym ni a'n tadau † yn nychu o gyfryw gleſydau; eithr o'n hachos ni bechaduriaid y gelwir di yn drugarog.

† *yn gloiſion.*

32 Canys od oes ewyllys gennyt i drugarhâu wrthym, ſe a'th elwir yn drugarog, ſef wrthym ni, y rhai ſy heb weithredoedd cyfiawnder.

33 Canys y cyfiawn, y rhai ſy ganddynt lawer o weithredoedd da ynghadw gyd â thi, o'u gweithredoedd eu hun a dderbyniant wobr.

34 Ond pa beth yw dŷn i ti i ddigio wrtho; neu pa beth yw cenhedlaeth lygredig, i ti fod mor chwerw wrthi?

35 d Canys yn wîr nid oes un ym mhlith y rhai a aned heb wneuthur drygioni, ac nid oes un ym mhlith y rhai cyfiawn heb wneuthur ar fai.

d 1 Bren. 8. 46. 2 Cron. 6. 36.

36 Canys yn hyn, O Arglwydd, y dangoſir dy gyfiawnder a'th ddaioni di, o's byddi drugarog wrth y rhai nid oes ganddynt ‡ olud o weithredoedd da.

‡ *hyder ar.*

37 Yna y'm hattebodd, gan ddywedyd, Peth a ddywedaiſt yn dda, a hynny a gyflawnir yn ôl dy eiriau.

38 Canys yn wîr nid yſtyriaf weithredoedd y rhai a bechaſant cyn marwolaeth, cyn barn, cyn diſtryw:

39 Ond

3446. 39 Ond [e] mi a lawenychaf am weithredoedd a meddyliau 'r cyfiawn, ac a gofiaf eu pererindod hwy, a'r iechydwriaeth a'r gwobr a gânt.

[e] Gen. 4. 4.

40 Fel y dywedais yn awr, felly y digwydd.

41 Canys fel y mae'r llafurwr yn hau llawer o hâd ar y ddaear, ac yn plannu llawer o brennau, ac etto nid yw y peth a hauwyd yn dda yn ei amſer yn dyfod i fynu, na'r cwbl a'r a blannwyd yn gwreiddio; felly y mae am y rhai a hauwyd yn y bŷd, ni byddant oll gadwedig.

42 Yna yr attebais, ac y dywedais, O's cefais râs, gâd im' lefaru.

43 Fel y mae hâd y llafurwr yn colli, oni ddaw efe i fynu, ac oni dderbyn y gwlâw mewn amſer cyfaddas; neu o's daw gormod gwlâw arno, a'i lygru ef:

44 Felly hefyd y derfydd am ddŷn, yr hwn a wnaeth dy ddwylaw di, ac a elwir dy ddelw di, am dy fod yn debyg iddo, er mwyn yr hwn y gwnaethoſt bob peth, a chyffelybaiſt ef i hâd y llafurwr.

45 Na fydd ddiglion wrthym, ond arbed dy bobl, a chymmer drugaredd ar dy etifeddiaeth dy hun: canys trugarog ydwyt wrth dy greadur.

46 Yna efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Y pethau preſennol ſy i'r rhai preſennol, a phethau i ddyfod i'r rhai a ddaw.

[f] Pen. 5. 33.

47 Canys [f] ŷ mae llawer i ti yn ôl etto, fel y gallech garu fy nghreadur yn fwy nag yr wyf fi: ond mi a neſeais lawer gwaith attat ti, ac atto yntau, ond ni *neſeais* eriôed at yr anghyfiawn.

48 Ac yn hyn hefyd yr ydwyt yn rhyfedd ger bron y Goruchaf;

49 Am i ti dy ddaroſtwng dy hun, fel yr oedd weddus i ti, ac ni's tybiaiſt dy hun yn deilwng i gael gogoniant mawr ym mhlith y rhai cyhawn.

50 Canys llawer o drueni mawr ſydd i'r rhai a erys yn y bŷd yn yr amſer diweddaf, am iddynt rodio mewn balchder mawr.

51 Ond dŷſg di droſot dy hun, a chwilia am y gogoniant i'r rhai ſydd debyg i ti.

52 Canys i chwi yr agorwyd paradwys, y plannwyd pren y bywyd, y darparwyd yr amſer a ddaw, y parotöwyd helaethrwydd, yr adeiladwyd dinas, ac y caniatäwyd gorphwyſdra, ie daioni a doethineb perffaith.

53 Gwreiddyn drygioni a ſeliwyd i fynu rhagoch chwi, gwendid a gwyfyn a gudd-iwyd rhagoch, a llygredigaeth a ffodd i uffern i'w hanghofio.

54 Galar a aeth ymaith, a thryſor tragywyddoldeb a ddangoſir yn y diwedd.

55 Ac am hynny nac ymofyn mwy am rifedi y rhai colledig.

56 Canys pan gawſant ryddid, hwy a ddibriſiaſant y Goruchaf, diyſtyraſant ei gyfraith, a gwrthodaſant ei ffyrdd ef.

57 Heb law hynny, hwy a fathraſant ei rai cyfiawn ef,

[g] Sal. 14. 1. a 53. 1.

58 Ac [g] a ddywedaſant yn eu calonnau, Nid oes un Duw; a hynny er eu bod yn gwybod y bydd rhaid iddynt farw.

59 Canys fel y darparwyd i chwi y pethau a ddywedais, felly y darparwyd iddynt hwythau ſyched a llafur: canys nid oedd ei ewyllys ef, ddarfod am ddynion.

60 Ond y rhai a wnaethpwyd a halogaſant Enw y neb a'u gwnaeth hwy, ac a fuant anniolchgar i'r hwn a ddarparodd iddynt fywyd.

61 Ac am hynny y mae fy marn i ger llâw. 3446.

62 Ni ddangoſais i y pethau hyn i bawb, ond i ti, ac i ychydig cyffelyb i ti. Yna yr attebais, gan ddywedyd,

63 Wele, Arglwydd, yn awr y dangoſaiſt liaws y rhyfeddodau, y rhai a ddechreui eu gwneuthur yn yr amſerau diwaethaf: ond pa brŷd, ni ddangoſaiſt i mi.

PEN. IX.

7 Pwy a fydd cadwedig, a phwy ni bydd. 19 Y mae 'r holl fŷd yr awr hon yn llygredig: 22 Etto y mae Duw yn achub rhai. 30 Y mae'n achwŷn fod y rhai a gadwant gyfraith Dduw yn cyfrgolli: 38 Ac yn gweled gwraig yn cwynfan yn y maes.

YNa efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Meſura'r amſer yn ddyfal ynddo ei hun: a phan welech y naill ran i'r arŵyddion a ddangoſais i ti o'r blaen, wedi dyfod,

2 Yna y cei ddeall, mai'r gwîr amſer yw, yn yr hwn y dechrau'r Goruchaf ymweled â'r bŷd, yr hwn a wnaeth efe.

3 A phan weler [a] daear-grynfeydd, a chynnwrf pobl yn y bŷd, [a] Mat. 24. 7.

4 Yna y cei yn ddiau ddeall, ddarfod i'r Goruchaf ddywedyd am y pethau hynny, ar yr amſer a fu o'th flaen di, ſef, o'r dechreuad.

5 Canys fel y mae i bob peth a'r y ſydd yn y bŷd, ddechrau a diwedd, a'r diwedd ſydd eglur;

6 Felly y mae hefyd i amſeroedd y Goruchaf eglur ddechreuad mewn rhyfeddodau a nerth, a diweddiad mewn gweithredoedd ac arŵyddion.

7 A phob un a'r a gadwer, ac a allo ddiangc wrth ei weithredoedd, a'r ffŷdd, trwy 'r hon y credaſoch,

8 A achubir oddi wrth y peryglon hynny, ac a gaiff weled fy iechydwriaeth yn fy nhîr i, ac yn fy nherfynau: canys ſanctei-ddiais hwynt i mi o'r dechreuad.

9 Yna y bydd y rhai a gam-arferaſant fy ffyrdd i mewn cyflwr greſynol; a'r ſawl a'u taflodd hwynt ymaith yn ddiyſtyr, a gânt drigo mewn poenau.

10 Canys y rhai a dderbyniaſant dyrnau da yn eu bywyd, ac ni's adnabuant fi;

11 A'r ſawl a alarodd ar fy nghyfraith, tra ydoedd iddynt ryddid, a phan oedd iddynt etto le agored i edifarhâu, ni's deallaſant, ond a'i diyſtyraſant;

12 Rhaid i'r rhai hynny gael ei wybod yn ôl marwolaeth trwy boen.

13 Am hynny na ofala di pa fôdd y coſbir yr annuwiol, a pha brŷd: ond ymofyn pa fôdd y cedwir y cyfiawn y rhai biau 'r bŷd, ac er mwyn y rhai y crëwyd y bŷd.

14 Yna yr attebais, gan ddywedyd,

15 Dywedais o'r blaen, ac yr wyf yn dywedyd, ac a'i dywedaf hefyd rhag llaw, fod mwy o'r rhai colledig nag o'r rhai cadwedig;

16 Fel y mae tòn yn fwy nâ defnyn.

17 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Fel y mae 'r maes, felly y mae 'r hâd; fel y mae 'r llyfiau, felly y mae eu lliwiau hefyd; fel y mae 'r gweithwr, felly y mae 'r gwaith; ac fel y mae 'r llafurwr, felly y mae ei lafur hefyd: canys amſer bŷd ydoedd.

‡ *Ac yn awr, o herwŷdd dyfod amſer y bŷd, pan oeddwn yn darparu y bŷd, &c.*

18 ‡ Ac yr awr hon, pan ddarperais i'r bŷd, yr hwn ni wnaethid etto, ſef iddynt hwy i drigo ynddo, y rhai ſy yr awr hon yn fyw, ni ddywedodd neb yn fy erbyn i.

3446.

19 Canys y prŷd hynny pob un a ufuddhâi: † ond yn awr y mae moddau y rhai a grëwyd yn y bŷd hwn a wnaethpwyd, wedi eu llyrgru trwy hâd di-ball, a thrwy gyfraith anchwiliadwy, yn eu rhyddhâu eu hunain.

20 Felly mi a yſtyriais y bŷd, ac wele yr ydoedd perygl, o herwŷdd y dychymygion a ddaethant iddo ef.

21 A gwelais, ac a'i harbedais ef yn ddirfawr, a chedwais i mi un gronyn o'r ſwp, a phlanhigyn o genedl fawr.

22 Darfydded gan hynny am y lliaws a anwyd yn ofer, a bydded fy ngronyn a'm planhigyn yn gadwedig: canys trwy boen fawr y gwneuthum ef yn berffaith.

23 Er hynny o's gorphwyſi ſaith niwrnod etto ychwaneg; ond nac ymprydia ynddynt;

24 Eithr dôs i faes o lyſiau, heb dŷ arno, a bwytta yn unig o lyſiau'r maes; na phrawf gîg, nac ŷf win, ond bwytta lyſiau yn unig;

25 A gweddïa ar y Goruchaf yn waſtadol; yna mi a ddeuaf i ymddiddan â thi.

26 Felly mi a aethum ymaith i'r maes a elwir Ardath, fel y gorchymynnodd efe i mi, ac yno yr eiſteddais ym mŷſg y lyſiau, ac y bwytteais lyſiau'r maes; a'r bwyd hwnnw a'm digonodd.

27 Ym mhen y ſaith niwrnod mi a eiſteddais ar y glaſ-wellt, a'm calon oedd yn flin o'm mewn, fel o'r blaen.

28 Ac mi a agorais fy ngenau, ac a ddechreuais ymddiddan â'r Goruchaf, gan ddywedyd,

29 O Arglwydd, ti yr hwn wyt yn dy ddangos dy hun i ni, tydi [b] a ddangoſwyd i'n tadau yn yr anialwch, mewn lle nid oes neb yn ‡ fengi arno, mewn lle llwm, pan ddaethant allan o'r Aipht;

30 Ac a leferaiſt, gan ddywedyd, Clyw fi, O Iſrael; ac yſtyria fy ngeiriau, tydi hâd Jacob.

31 Canys wele fi yn hau fy nghyfraith ynoch, a hi a ddŵg ffrwyth ynoch, a chwi a anrhydeddir ynddi yn dragywyddol.

32 Ond ein tadau y rhai a dderbyniaſant y gyfraith, ni's cadwaſant hi, ac ni chanlynaſant dy ordeiniadau: ac er na ddiſtannai ffrwyth dy gyfraith: ac ni's gallai; canys eiddot ti oedd:

33 Etto y neb a'i derbyniodd a gollwyd, am na's cadwent y pethau a haueſid ynddynt.

34 Ac wele, y mae arfer pan dderbynio'r ddaear hâd, neu'r môr long, neu ryw leſtr fwyd neu ddîod, fod, pan ddarffo am y peth yr hauwyd ef ynddo, neu y bwriwyd ef iddo,

35 I'r peth hwnnw hefyd a hauwyd, neu a fwriwyd ynddo, neu a dderbyniwyd, ddarfod am dano, a bod heb aros gyd â ni: ond gyd â ni nid felly y digwyddodd.

36 Canys nyni, y rhai a dderbyniaſom y gyfraith, a gollir trwy bechod, a'n calon hefyd yr hon a'i derbyniodd hi.

37 Er hynny ni ddarfydd am y gyfraith, ond aros y mae hi yn ei grŷm.

38 A phan ddywedais y pethau hyn yn fy nghalon, mi a edrychais o'm hôl, ac ar fy llaw ddehau y gwelwn [c] wraig yn galaru, yn gweiddi yn uchel, ac yn drom ei chalon: a'i dillad wedi rhwygo, a lludw oedd ganddi ar ei phen.

39 Yna y bwriais y meddyliau oedd gennyf o'r blaen heibio, ac a droais atti hi, 3446.

40 Ac a ddywedais wrthi, Pa ham yr wyt ti yn ŵylo? a pha ham yr ydwyt mor driſt dy galon?

41 A hi a ddywedodd wrthyf, Arglwydd, gâd fi yn llonydd, fel y gallwyf alaru droſof fy hun, a chwanegu fy ngalar; canys wyf yn driſt iawn fy nghalon, ac wedi fy nwyn yn iſel iawn.

42 A mi a ddywedais wrthi, Beth a ddarfu i ti? dywed i mi.

43 Hithau a ddywedodd wrthyf, Myfi dy waſanaeth-wraig a fûm hîrb, ac heb blanta, er bod i mi ŵr ddeng mlynedd ar hugain.

44 A'r deng mlynedd ar hugain hyn, yr ydwyf yn gweddïo nôs a dŷdd, a phob awr, ar y Goruchaf.

45 Ar ben y deng mlynedd ar hugain, Duw a'm gwrandawŏdd i dy waſanaeth-wraig, efe a edrychodd ar fy nghyſtudd, efe a yſtyriodd fy nhlinder, ac a roddes i mi fâb: a mi a fûm lawen am dano ef, ac felly yr oedd fy ngŵr hefyd, a'm holl gymmydogion, ac ni a roiſom anrhydedd mawr i'r Goruchaf.

46 A mi a'i megais ef trwy boen fawr.

47 Felly pan dyſtodd efe, a dyfodi oedran gwreicca, mi a wneuthum wledd.

PEN. X.

1 *Yr mae'n cyſſuro'r wraig a'welodd efe yn cwynſan yn y maes:* 24 *Hithau yn diſtannu o'i ŵyneb ef, a dinas yn ymddangos yn ei lle hi.* 40 *Yr Angel yn dangos beth yw'r gweledigaethau hyn yn y maes.*

AC felly y digwyddodd i'm mâb pan aeth efe i'w yſtafell briodas, efe a ſyrthiodd i lawr, ac a fu farw.

2 Yna ni oll a ddiffoddaſom y canhwyllau, a'm holl gymmydogion a godaſant i fynu i'm cyſſuro i; yna y gorphwyſais i hyd y nôs yr ail dŷdd.

3 A phan ddarfu iddynt hwy oll beidio â'm cyſſuro, fel y cawn lonydd; yna y cyfodais o hŷd nôs, ac y ffoais, ac a ddaethum o'r maes hwn, fel y gweli di.

4 Ac y mae yn fy mrŷd nad elwyf yn fy ôl i'r ddinas, ond aros yma, heb na bwytta nac yfed, ond galaru yn waſtadol, ac ymprydio, hyd oni byddwyf farw.

5 Yna y gollyngais ymaith ‡ y myfyrdod oedd ynof, ac a leferais wrthi hi yn ddigllon, gan ddywedyd, ‡ *yr ymdroddion a leferais*

6 Tydi ffolog uwch law pawb eraill, oni weli di ein galar ni, a pha beth a ddigwyddo i ni?

7 Fel y mae Sïon ein mam ni yn llawn triſtwch, ac fel y dygwyd hi hyd lawr, ac y mae hi yn galaru yn anianol?

8 Gan ein bod ni oll yn awr mewn trymder ac yn cŵyno, canys triſt ydym oll; wyt ti cyn drymmed ar ôl un mâb?

9 Gofyn i'r ddaear, a hi a ddywed i ti, mai hi a ddylai alaru am gŵymp cymmaint ag y ſydd yn tyfu arni.

10 Canys o'r dechreuad, pob dŷn a ddaeth o honi hi, ac o honi y daw yr holl rai eraill: ac wele, y maent oll agos yn rhodio i ddiſtryw, a'r lliaws o honynt a † ddadwreiddir. † *ddiſtrŷw*

11 Pwy wrth hynny a ddylai alaru mwy nag yhi, yr hon a gollodd gymmaint o riſedi? ac nid tydi'r hon nid wyt yn driſt ond am un?

12 Ond pe dywedit wrthyf, Nid yw fy ngalar debyg i alar y ddaear; canys mi a gollais

† ond pan wnaethpwyd y bŷd, yn awr a'r pryd hynny hefyd, moddau pob un creedig a lygrwyd trwy ddiball gynhauaf, a chyfraith anchwiliadwy.

[b] Ecſod. 19. 9. a 24. 3. Deut. 4. 12. ‡ *dyfod.*

[c] Pen. 10. 44.

3446. gollais ffirwyth fy nghrôth, yr hwn a ddygais i'r bŷd trwy boen, ac a ymddugum trwy driſtwch;

13 Ond y ddaear yn ôl arfer y ddaear: o blegid y gynnulleidfa breſennol ſydd yn myned iddi drachefn fel y daeth o honi.

14 Am hynny y dywedaf wrthyt, Fel y dygaiſt i'r bŷd trwy drafel: felly y ddaear hefyd o'r dechreuad a roddes ei ffirwyth, ſef dŷn, i'r hwn a'i gwnaeth hi.

15 Ac am hynny, cadw dy drymder i ti dy hun, a'r peth a ddigŵyddodd i ti, a dioddef yn wrol.

16 Canys o's berni di arfaeth Duw yn gyfiawn, ac o's derbyni di gyngor, dy fâb mewn amſer a gei, a chlôd ym mŷſg gwragedd.

17 Dôs gan hynny ymaith i'r ddinas at dy ŵr.

18 A hithau a ddywedodd wrthyf, Ni wnâf fi mo hynny: nid âf fi i'r ddinas, ond yma y byddaf farw.

19 Felly mi a chwedleuais fwy â hi, ac a ddywedais.

20 Paid a hynny, cymmer gyngor gennyfi: pa fawl cŵymp a gafodd Sion? bydd gyſſurus o herwŷdd triſtwch Jeruſalem.

21 Canys ti a weli fod ein Cyſſegr ni yn anialwch, ein Hallor wedi ei thorri, a'n Teml wedi ei hanrheithio,

22 Ein ſaltringau a fwriwyd i lawr, ein cân a ddiſtawyd, ein llawenydd a aeth ymaith, ein canhwyllau a ddiffoddwyd, Arch ein cyfammod ni a ddygwyd oddi arnom, ein ſanctaidd bethau a halogwyd, a'r enw a enwir arnom a halogwyd agos, ein plant a waradwyddwyd, ein Hoffeiriaid a loſgwyd, ein Lefiaid a gaeth-gludwyd, ein morwynion a anrheithiwyd, ein gwrageddon a dreiſiwyd, ein gwŷr cyfiawn a ddycpwyd ymaith, ein rhai bychain a ddiſetiwyd, ein gwŷr ieuainge a gaethiwyd, a'n gwŷr cryfion a wanhâwyd;

23 A ſêl Sion, yr hyn ſydd fwyaf dim, a gollodd ei pharch: canys rhoddwyd hi yn nwylaw y rhai a'n caſânt.

24 Ac am hynny, bwrw heibio dy drymder mawr, a'th fynych alar, ſel y byddo 'r Galluog yn drugarog wrthyt, ac y rhoddo y Goruchaf i ti eſmwythdra, a gorphwyſdra oddi wrth dy lafur.

25 Ac fel yr oeddwn yn ymddiddan â hi, wele, ei hŵyneb hi a ddiſgleiriodd yn ddiſymmwth, a'i phryd a dywynnodd: a mi a ofnais, ac a fyſyriais beth a allai hynny fod.

26 Ac yn y màn hi a lefarodd yn grêf, ac yn ofnadwy, hyd oni chrynodd y ddaear gan nâd y wraig.

27 A mi a edrychais, ac wele, nid ymddangoſodd y wraig i mi mwy: ond yr oedd dinas wedi ei hadeiladu, a lle ehang a ymddangoſodd o'r ſyfeini. Yna yr ofnais, ac y gwaeddais â llêf uchel, gan ddywedyd,

[a] Pen. 4. 1. 28 Pa le y mae [a] Uriel yr angel, yr hwn a ddaeth attaf yn y dechrau? canys gwnaeth i mi fyrthio mewn llawer llewyg, a'm diwedd a ddychwelwyd i lygredigaeth, a'm gweddi i gerydd.

29 A minnau yn dywedyd y geiriau hyn, eſe a ddaeth attaf, ac a edrychodd arnaf.

30 Ac wele, yr oeddwn i yn gorwedd fel un marw, a'm deall wedi ei ddwyn oddi arnaf: ac eſe a'm cymmerth i erbyn fy llâw ddehau, ac a'm cyſſurodd, ac a'm goſodd ar fy nhraed, ac a ddywedodd wrthyf,

31 Beth a ddarfu i ti? pa ham y mae dy feddwl, a deall dy gâlon mor drallodus? a pha ham yr wyt yn driſt? 3446.

32 A mirnau a ddywedais, Am i ti fy ngwrthod i: a mi a wneuthum yn ôl dy [b] eiriau di, euthum i'r maes, ac wylais, ac wele, mi a welais, ac etto y gwelaf bethau ni's medraf eu hadrodd. [b] Pen. 5. 20.

33 Ac eſe a ddywedodd wrthyf, Sâf ar dy draed fel gŵr, a mi a roddaf i ti gyngor.

34 Yna y dywedais, Llefara di wrthyf fi, fy Arglwydd: yn unig na wrthod fi, rhag i mi farw yn ofer fy ngobaith.

35 Canys mi a welais bethau ni's adwaenwn, a chlywais bethau ni's gŵyddwn.

36 Neu ydyw fy ſynŵyr yn fy nhwyllo? neu fy enaid yn breuddwydio?

37 Yn awr attolwg i ti, dangos i'th wâs am y * weledigaeth hon. * *llewyg.*

38 Yna eſe a'm hattebodd, gan ddywedyd, Gwrando arnaf, a mi a'th ddyſgaf, ac a ddangoſaf i ti pa ham yr wyt yn ofni: canys y Goruchaf a ddangoſodd i ti lawer o ddirgelwch.

39 Y goruchaf a welodd fod dy † ffordd di yn uniawn: canys yr ydwyt yn cymmeryd trymder yn waſtadol dros dy bobl, ac yn gwneuthur galar mawr am Sion. † *arfaeth.*

40 Ac am hynny, deall y weledigaeth a welaiſt ychydig o'r blaen ſydd ſel hyn:

41 Ti a welaiſt wraig yn galaru, ac a ddechreuaiſt ei chyffuro hi.

42 Eithr yn awr, ni's gweli mwy lûn y wraig, ond ymddangoſodd i ti ddinas wedi ei hadeiladu.

43 A lle y dywedodd i ti am farwolaeth mâb, hyn yw 'r ‡ peth ſydd i'w ddeall; ‡ *y deongliad.*

44 Y wraig hon a welaiſt ti yw Sion: a lle y dywedodd i ti, (yr hon a weli yn awr ſel dinas wedi ei hadeiladu,)

45 Lle y dywedodd wrthyt ei bod ddengmlynedd ar hugain yn hêſb: dyna 'r dengmlynedd ar hugain, yn y rhai ni offrymmid offrwm ynddi.

46 Ond yn ôl deng mlynedd ar hugain, Salomon a adeiladodd y ddinas, ac a offrymmodd offrymmau: ac yna 'r hêſb a ddûg fâb.

47 A lle y dywedodd hi i ti, Mi a'i megais ef trwy boen: hynny oedd preſwylio yn Jeruſalem.

48 Ond lle y dywedodd hi i ti, Syrthiodd a bu farw fy mâb, wrth ddyfod i'w yttafell briodas: dyna 'r cŵymp a ddaeth i Jeruſalem.

49 Ac wele, ti a welaiſt ei llûn hi, ac am ei bod yn galaru am ei mâb, ti a ddechreuaiſt roddi cyſſur iddi hi. Ac o'r pethau hyn y ddigŵyddodd, hyn ſydd raid ei ddangos i ti.

50 Canys yn awr y Goruchaf ſydd yn gweled dy fod yn driſt dy enaid, a'th fod yn dioddef triſtwch drofti hi o'th gâlon; ac felly eſe a ddangoſodd i ti ddiſgleirdeb ei gogoniant hi, a thegwch ei phryd hi.

51 Ac ac am hynny y perais i ti aros yn y maes, lle nid oedd un tŷ wedi ei adeiladu.

52 Canys mi a ŵyddwn y dangoſai 'r Goruchaf hyn i ti.

53 Am hynny y gorchymynais i ti fyned i'r maes, lle nid oes fail adeilad yn y bŷd.

54 Canys yn y màn lle y dechreuo 'r Goruchaf ddangos ei ddinas, ni ddichon adeiladaeth dŷn ſefyll yno.

3446. 55 Ac am hynny nac ofna, ac na âd i'th gâlon arſwydo, ond dôs i mewn, ac edrych ar degwch a maint yr adeiladaeth; cymmaint ag a ellych â'th lygaid ei weled.

56 Ac wedi hynny y cei di glywed cymmaint ag a allo dy gluſtiau ei glywed.

57 Canys bendigedig wyt ti uwch law llaweroedd, ac ſe a'th alwyd * gan y Goruchaf; ac ychydig ſydd ſelly.

* i fod gyd â'r Goruchaf.

58 Ond y ſoru y nôs y cei di aros yma.

59 Ac ſelly y Goruchaf a ddengys i ti † weledigaethau o'r pethau † uchel a wnâ'r Goruchaf i'r rhai a ſyddo 'n trigo ar y ddaear, yn y dyddiau diwaethaf. Felly y cyſgais y noſon honno a'r ail noſ, ſel y gorchymynnodd eſe i mi.

† diweddaf.

PEN. XI.

1 Y mae 'n gweled yn ei freuddwyd eryr yn dyfod allan o'r môr: 37 A llêw o'r coed yn cwſtedlua â'r eryr.

YNa y breuddwydiais, ac wele, ſe ddaeth i fynu eryr o'r môr, i'r hwn yr ydoedd deuddeng haſgell adeiniog, a thri phen.

2 Ac mi a edrychais, ac wele eſe a ledodd ei eſgyll dros yr holl ddaear; a holl wyntoedd yr awyr a chwŷthodd arno ef, a hwy a ymgaſglaſant ynghŷd.

3 A mi a edrychais, ac allan o'i adenydd ef y tyfodd adenydd eraill yn y gwrthwyneb, a'r rhai hynny oedd adenydd bychain a mân.

4 Ond ei bennau oedd yn gorphwys; a'r pen oedd yn y canol ydoedd fwy nâ'r llaill, er hynny eſe a orphwyſodd gyd â hwynt.

5 Heb law hynny, mi a edrychais, ac wele yr eryr yn ehedeg â'i adenydd, ac yn teyrnaſu ar y ddaear, ac ar y rhai oedd yn trigo ynddi.

6 A gwelais bob peth dan y nef yn ddaroſtyngedig iddo ef, ac nid oedd neb yn dywedyd yn ei erbyn ef, nac oedd un creadur ar y ddaear.

7 A gwelais, ac wele yr eryr yn ſefyll ar ei ewinedd, ac yn lleſaru wrth ei adenydd, gan ddywedyd,

8 Na wiliwch bawb ar unwaith, cyſged pob un yn ei le ei hun, a gwiliwch wrth gylch.

9 A chadwer y pennau hyd yn ddiweddaf.

10 A mi a edrychais, ac wele, nid aethai 'r lleferydd allan o'i bennau ef, ond o ganol ei gorph ef.

11 A rhifais ei adenydd gwrthwyneb ef, ac wele, yr oedd wyth o honynt.

12 Ac edrychais, ac wele, o'r tu dehau y cododd un aden, a honno a deyrnaſodd dros yr holl ddaear.

13 Ac ſelly y digwyddodd, pan deyrnaſodd, y daeth diwedd iddi, a'i lle ni's gwelwyd mwy. Felly 'r ail a ſaſodd, ac a deyrnaſodd, ac a gafodd amſer hîr.

14 A digwyddodd, pan deyrnaſodd, y daeth diwedd iddi fel i'r gyntaf, fel na's gwelwyd mwy.

15 Yna y daeth lleferydd atti, gan ddywedyd,

16 Gwrando, tydi yr hon a reolaiſt ar y ddaear cyhyd o amſer; Hyn a ddywedaf wrthyt ti, cyn dechrau o honot ſod heb ymddangos mwy;

17 Ni chaiff neb yn dy ôl di ddyfod i'th amſer di, nac i'w hanner.

18 Yna y cododd y drydedd, ac a deyrnaſodd fel y llaill o'r blaen, ac nid ymddangoſodd hithau mwy.

19 Ac ſelly y gwnaeth y llaill, y naill yn ôl ei gilydd, fel y teyrnaſodd pob un, ac nid ymddangoſaſant mwy. 3446.

20 Yna 'r edrychais, ac wele mewn ennyd o amſer, yr adenydd oedd yn canlyn a ſaſaſant o'r tu dehau, fel y gallent hwy reoli hefyd: a rhai o honynt a lywodraethaſant; ond o fewn ychydig o amſer nid ymddangoſaſant mwy:

21 Canys rhai o honynt a oſodwyd i fynu, ond ni reolaſant.

22 Ac wedi hynny mi a edrychais, ac wele, y deuddeng haden nid ymddangoſaſant mwy, na'r ddwy aden ſechan.

23 Ac nid oedd mwy ar gorph yr eryr ond tri phen a oedd yn gorphwys, a chwêch o eſgyll bychain.

24 A gwelais hefyd ddwy aden wedi ymddidoli oddi wrth y chwêch, ac yn aros dan y pen oedd o'r tu dehau: canys pedair a arhoſaſent yn eu lle.

25 A mi a edrychais, ac wele yr adenydd y rhai oeddynt dan yr aſgell, a amcanaſant eu goſod eu hun i fynu, a rheoli.

26 A mi a edrychais, ac wele, goſodwyd un i fynu, ond ar fyrder nid ymddangoſodd mwy.

27 A'r ail a aeth ymaith yn gynt nâ'r gyntaf.

28 A mi a edrychais, ac wele, y ddwy oedd yn aros a amcanaſant reoli hefyd.

29 A thra 'r oeddynt yn meddwl hynny, wele, deffrôdd un o'r pennau oedd yn cyſgu, ſef yr hwn oedd yn y canol, canys mwy oedd hwnnw nag yr un o'r ddau eraill.

30 Ac yna y gwelais fod y ddau ben wedi myned yn un ag ef.

31 Ac wele, y pen hwnnw a drôdd at y pennau oedd gyd ag ef, ac a fwyttaodd y ddwy aden dan yr aſgell oedd ar fedr teyrnaſu.

32 Ond y pen hwn a ddychrynodd yr holl ddaear, ac a lywodraethodd ar bawb a'r oedd yn trigo ar y ddaear trwy orthrymder mawr: ac eſe oedd yn rheoli 'r bŷd, yn fwy nâ'r holl eſgyll a fuaſai.

33 Ac wedi hynny mi a edrychais, ac wele, y pen oedd yn y canol, yn ddiſymmwth nid ymddangoſodd mwy, yr un ffunud a'r eſgyll.

34 Ond yr oedd etto y ddau ben, y rhai oedd yr un ffunud yn rheoli ar a ddaear, ac ar y rhai oedd yn trigo arni.

35 Edrychais hefyd, ac wele, y pen oedd o'r tu dehau a lyngcodd y pen oedd o'r tu aſſwy.

36 Yna y clywais lêf yn dywedyd wrthyf, Edrych o'th flaen, a dâl ſulw ar y peth yr wyt yn ei weled.

37 Yna mi a edrychais, ac wele megis llêw rhuadwy wedi ei ymlid allan o'r coed; a gwelais ef yn anfon lleferydd dŷn allan at yr eryr, gan ddywedyd,

38 Gwrando, mi a ymddiddanaf â thi; a'r Goruchaf a ddywed wrthyt.

39 Onid tydi yw 'r hwn ſydd yn aros o'r pedwar anifail, y rhai a wneuthum i deyrnaſu ar fy mŷd, fel y delai diwedd eu hamſeroedd trwyddynt hwy?

40 A'r pedwerydd a ddaeth, ac a orchfygodd yr holl anifeiliaid a aethai o'r blaen, ac a gafodd allu ar y bŷd gyd ag ofn mawr, dros holl amgylchoedd y ddaear gyd â gorthrymder annuwiol lawer, a chyhŷd a hynny o amſer y preſwyliodd eſe ar y ddaear yn dwyllodrus.

41 Canys

3446. 41 Canys ni fernaiſt ti 'r ddaear mewn gwirionedd.

42 Canys blinaiſt y goſtyngedig, briwaiſt yr heddychol, ceraiſt gelŵyddwŷr, diſethaiſt drigfaon y rhai oedd yn dwyn ffrwyth, bwriaiſt i lawr ſagwyr y rhai ni wnaethent niwaid i ti.

43 Am hynny y daeth dy drawſineb i ſynu at y Goruchaf, a'th ſalchder at y Galluog.

44 Y Goruchaf heſyd a edrychodd ar yr amſeroedd beilchion, ac wele hwy a ddarfuant, a'i ffieidd-dra ef a gyflawnwyd.

45 Ac am hynny, nac ymddangos mwy, tydi eryr, na'th eſgyll ofnadwy, na'th adenydd annuwiol, na'th bennau maleiſus, na'th ewinedd yſgeler, na'th holl gorph oſer:

46 Fel y gallo 'r holl ddaear ddad-flino a dychwelyd, wedi diangc oddi wrth dy drawſder di, ac ſel y gallo obeithio barn a thrugaredd gan yr hwn a'i gwnaeth hi.

PEN. XII.

1 Difetha 'r eryr a welodd efe, 10 Dirnad y weledigaeth. 37 Erchi iddo 'ſgrifennu ei weledigaethau, 39 ac ymprydio, ſel y gallai weled mwy. 46 Y mae 'n cyſſuro 'r rhai oedd ddrŵg ganthynt ei fod ef yn abſennol.

A Phan ddywedodd y llêw y geiriau hyn, wrth yr eryr, y gwelais,

2 Ac wele, y pen yr hwn oedd yn aros a'r pedair aſgell, nid ymddangoſaſant mwyach: a'r ddwy a aethant atto ef, ac a ymoſodaſant i ſynu i deyrnaſu; a'u teyrnas oedd fechan, a llawn cythrwfl.

3 A mi â welais, ac wele, nid ymddangoſaſant mwy; a holl gorph yr eryr a loſgwyd, fel yr oſnodd y ddaear yn fawr. Yna y deffroais i allan o ſlinder, a llewyg ſy meddwl, ac o ofn mawr, a dywedais wrth ſy yſbryd,

4 Wele, hyn a roddaiſt i mi, am i ti chwilio am ffyrdd y Goruchaf.

5 Wele y mae etto yn ſlin ſy nghàlon, a gwàn iawn yw fy yſbryd; ac ychydig nerth ſydd ynof, o herwydd yr ofn mawr a ſu arnaf heno.

6 Am hynny yr attolygaf i'r Goruchaf fy nghyſſuro hyd y diwedd.

7 A dywedais, Arglwydd lywydd, o's cefais ffafr yn dy olwg di, ac o's cyfiawnhëir ſi ger dy fron di, o flaen llawer eraill, ac o's daeth ſy ngweddi i yn ſicr o'th flaen di?

8 Dyro gyſſur ynof, a dangos i'th wâs ddeongliad eglur y weledigaeth ofnadwy hon ſel y gallech gyſſuro ſy enaid yn berffaith.

9 Canys bernaiſt ſi yn deilwng i ddangos i mi 'r amſeroedd diweddaf.

10 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyn yw deongliad y weledigaeth.

11 Yr eryr a welaiſt yn dyſod i ſynu o'r môr yw y deyrnas a welodd dy frawd
[a] Dan. 7. Daniel yn ei [a] weledigaeth.
7. 12 Ond ni's deonglwyd iddo ef; am hynny y deonglaf hi i ti.

13 Wele, ſe a ddaw y dyddiau y cyfyd teyrnas ar y ddaear, ac ofnir y deyrnas honno yn fwy nâ'r holl deyrnaſoedd a ſu o'i blaen.

14 Ac yn y deyrnas honno y llywodraetha deuddeng mrenin ôl yn ôl.

15 O ba rai yr ail a ddechrau deyrnaſu, ac a gaiff amſer hwy nag yr un o'r deuddeg.

16 A hyn y mae 'r deuddeng haſgell a welaiſt ti yn ei arŵyddocâu. 3446.

17 Ac am y llêf a glywaiſt yn dywedyd, yr hon nid aeth o'r pennau, ond o ganol y corph, hyn yw y deongliad;

18 Yn ôl amſer y deyrnas honno, y cyfyd ymryſonion mawr, a hi a fydd debyg i ſyrthio: er hynny ni ſyrth y pryd hynny, ond hi a adferir drachefn i'w dechreuad.

19 A lle y gwelaiſt wyth o adenydd bychain yn glynu wrth ei eſgyll ef, hyn yw 'r deongliad;

20 Y cyfyd ynddo ef ŵyth o frenhinoedd, y rhai ni bydd eu hamſer ond byrr, a'u blynnyddoedd yn fuan.

21 A dau o honynt y derfydd am danynt: pan neſao canol yr amſer, pedwar a gedwir nes i'w diwedd ddechrau neſáu: ond dau a gedwir hyd y diwaethaf.

22 A lle y gwelaiſt dri phen yn gorphwys, hyn yw 'r deongliad;

23 Yn ei ddyddiau diweddaf y cyfyd y Goruchaf dair teyrnas, ac yr adnewydda lawer o bethau ynddynt: a hwy a lywodraethant y ddaear,

24 A'r rhai a breſwyliant ynddi trwy orthrymder mawr, uwch law pawb a'r a fu o'u blaen hwy: am hynny y gelwir hwynt, pennau 'r eryr.

25 Canys dyma 'r rhai a ddygant allan ei ddrygioni ef, ac a gyflawnant ei ddiwedd ef.

26 A lle y gwelaiſt y pen mawr heb ymddangos mwy, hynny ſydd yn arŵyddocâu y bydd marw un o honynt yn ei wely, ac er hynny mewn llafur.

27 Canys y ddau ſydd yn aros yn ôl a leddir â'r cleddyf.

28 Canys cleddyf y naill a ddifetha 'r llall: ond o'r diwedd efe a ſyrth trwy 'r cleddyf ei hun.

29 A lle y gwelaiſt ddwy adain dan yr eſgyll, yn myned dros y pen ſydd o'r tu dehau;

30 Mae hynny yn arwyddo mai dyma y rhai a gadwodd y Goruchaf hyd eu diwedd. Hon yw 'r deyrnas fechan, a llawn blinder, ſel y gwelaiſt.

31 A'r llêw a welaiſt yn codi allan o'r coed, ac yn rhuo, ac yn dywedyd wrth yr eryr, ac yn ei geryddu ef am ei anghyfiawnder, a'r holl eiriau a glywaiſt ti,

32 † Yw y gwŷnt, yr hwn a gadwodd y † *Dyma yr En-* Goruchaf iddynt, ac am eu drygioni hyd *neiniog.* y diwedd: efe a'u cerydda hwynt, ac a ddyry eu creulondeb ger eu bronnau.

33 Canys efe a'u geſyd hwynt ger ei fron, mewn barn yn fyw, ac a'u cyhudda, ac a'u cerydda hwynt.

34 Canys gweddill ſy mhobl a weryd efe trwy drugaredd, y rhai a gadwyd ar fy nherfynau, ac efe a'u gwnâ hwynt yn llawen, hyd ddyfodiad dŷdd y farn, am yr hwn y dywedais wrthyt ti o'r dechreuad.

35 Hwn yw 'r breuddwyd a welaiſt, a hyn yw ei ddeongliadau ef.

36 Tydi yn unig oeddit gymmwys i ŵybod y gyfrinach hon eiddo 'r Goruchaf.

37 Am hynny 'ſgrifenna 'r pethau hyn oll a welaiſt, mewn llyfr, a chuddia hwynt,

38 A dyſg hwynt i'r bobl ddoethion, y rhai a ŵypech ſod eu calonnau yn gallu deall, a chadw y cyfrinachau hyn.

39 Ond gwilia di yma dy hun etto ſaith niwrnod, ſel y gallech ŵybod y peth a

3446. fynno 'r Goruchaf ei ddangos i ti. A chyd â hynny efe a aeth ymaith.

40 A phan ddeallodd yr holl bobl ddarfod y ſaith niwrnod, a minnau heb ddyfod dracheſn i'r ddinas, hwy a ymgaſglaſant ynghŷd, o'r lleiaf hyd y mwyaf, ac a ddaethant attaf, gan ddywedyd,

41 Pa beth a wnaethom ni yn dy erbyn di? a pha ddrŵg a wnaethom i ti, pan ydwyt yn ein gwrthod ni, ac yn eiſtedd yma?

† brophwydi. 42 Canys o'r holl † bobl, ti yn unig a adawyd i ni, fel grawn-ſwp o'r winllan, ac fel canwyll mewn tywyllwch, ac fel porthladd neu long wedi diangc rhag y dymmeſtl.

43 Onid digon i ni yr adfyd a ddigŵyddodd?

44 O's tydi a'n gwrthodi, pa faint gwell a ſuaſai i ni ein lloſgi oll ynghanol Sion?

45 Canys nid gwell ydym nâ'r rhai a ſu feirw yno. A hwy a ŵylaſant â llêf uchel. Yna yr attebais hwy, ac y dywedais,

46 Cymmer gyffur, O Iſrael; ac na fydd driſt, tydi dŷ Jacob:

47 Canys y mae 'r Goruchaf yn eich cofio, a'r Galluog ni's gollyngodd chwi dros gôf mewn profedigaeth.

48 A myfi ni's gwrthodais chwi, ac nid aethum oddi wrthych: ond mi a ddaethum i'r lle hwn i weddio dros anghyfanneddra Sion, fel y gallwn geiſio trugaredd i iſel-radd eich Cyffegr chwi.

49 Ac yn awr, ewch bawb adref, ac yn ôl y dyddiau hyn y deuaf attoch.

50 Felly y bobl a aethant ymaith i'r ddinas, fel y gorchymynnais iddynt:

51 Ond mi a arhoais yn y maes ſaith niwrnod, fel y gorchymynnodd yr Angel i mi; a bwytteais yn unig o flodau 'r maes, ac o'r llyſiau y cefais fy mwyd y dyddiau hynny.

PEN. XIII.

1 Y mae 'n gweled yn ei freuddwyd, ŵr yn dyfod allan o'r môr. 25 Deongl ei freuddwyd ef. 54 Ei ganmol ef, ac addaw iddo gael gweled mwy.

AC yn ôl y ſaith niwrnod, y gwelais freuddwyd liw nôs.

2 Ac wele, † cododd gwŷnt o'r môr, ac a gynhyrfodd ei holl donnau ef.

† rhyw ddŷn fel y gwŷnt. Junius.

3 Ac edrychais, ac wele, y gŵr hwnnw a aeth yn grŷf gyd â ‡ miloedd o nef: a phan drôdd efe ei ŵyneb i edrych, yr holl bethau a'r a welid dano ef a grynodd.

‡ chymmylau.

4 A phan aeth y lleferydd o'i enau ef, pawb a'r a'i clywodd a loſgaſant, fel y palla 'r ddaear pan gyffyrddo 'r tân â hi.

5 Wedi hyn yr edrychais, ac wele, ymgaſglodd ynghŷd lu o bobl allan o riſedi, o bedwar bân bŷd, i orchfygu 'r gŵr a ddaethai allan o'r môr.

6 Ac edrychais, ac wele, efe a gerfiodd iddo ei hun fynydd mawr, ac a ehedodd arno.

7 Ond mi a geiſiais weled y lâd neu 'r lle, o'r hwn y tynnaſai efe 'r mynydd, ac ni aliwn.

8 Ac yn ôl hynny yr edrychais, ac wele, yr holl rai a ymgynnullaſent i'w orchfygu ef, oedd yn ofni yn fawr, ac er hynny hwy a lyfaſent ymladd.

9 Ac wele, pan welodd efe greulondeb a nerth y bobl a ddaethai yn ei erbyn ef, ni wnaeth efe na chodi llâw, na dàl cleddyf nac arf rhyfel.

10 Ond yn unig, mi a'i gwelwn ef yn chwŷthu allan o'i enau megis awel o dân, ac o'i wefuſau anadl ffiamllyd, ac o'i dafod efe a daflodd wreichion a thymhеſtloedd. 3446.

11 Ac yr oeddynt i gŷd ynghymmyſg, yr awel dân, yr anadl ffiamllyd, a'r dymmeſtl fawr, ac a ddiſgynnaſant gyd â rhuthr ar y bobl oedd yn barod i ymladd, ac a'u lloſgaſant hwy i gŷd, fel yn ddiſymmwth na welid o'r llu aneirif, ddim ond llŵch a ſawr mŵg. Pan welais hyn, mi a ofnais.

12 Yn ôl hynny y gwelais yr un gŵr yn dyfod i lawr o'r mynydd, ac yn galw atto dyrſa lonydd arall.

13 A llawer o bobl a ddaethant atto ef; rhai oedd yn llawen, rhai yn driſt, rhai yn rhwym, ac eraill a ddygaſant o'r pethau a offrymmaſid. Yna yr oeddwn glâf gan ofn mawr; a deffroais, a dywedais,

14 Dangoſaiſt i'th wâs y rhyfeddodau hyn o'r dechreuad, a chyfriſaiſt fi yn deilwng fel y derbynit fy ngweddi:

15 Dangos i mi etto ddeongliad y breuddwyd hwn.

16 Canys hyn yr ydwyf yn ei ddeall, gwae 'r neb a adawër y prŷd hynny; a mwy gwae i'r rhai ni's gadawër yn ôl.

17 Canys y rhai ni adawyd oeddynt mewn triſtwch.

18 Yn awr yr ydwyf yn deall y pethau a roddwyd i gadw † erbyn y dyddiau diwaethaf, y rhai a ddigwydd iddynt, ac i'r ſawl a adawër yn ôl.

† Neu, yn.

19 Am hynny y daethant i berygl mawr, ac i angen mawr, fel y dengys y breuddwydion hyn.

20 Etto haws i'r neb a fyddo mewn perygl ddyfod i'r † pethau hyn, nag iddo fyned allan o'r bŷd hwn fel cwmmwl, a bod heb weled y pethau a ddigŵyddant yn y dyddiau diweddaf. Yna efe a'm hattebodd, gan ddywedyd,

† dŷdd hwn.

21 Deongliad y weledigaeth a ddangoſaf i ti, ac agoraf i ti y peth a ddymunaiſt.

22 Lle y ſoniaiſt am y rhai ſy wedi eu gadel yn ôl, hyn yw 'r deongliad:

23 Yr hwn a ddygo berygl y prŷd hwnnw, a'i cadwodd ei hun: a'r ſawl a ſyrthiodd mewn perygl, yw y rhai ſy a gweithredoedd a ffydd ganddynt i'r Holl-alluog.

24 Am hynny gŵybydd hyn, fod y rhai a adawer yn ôl yn ddedwŷddach nâ'r rhai a ſu feirw.

25 Hyn yw deall y weledigaeth; Lle y gwelaiſt ŵr yn dyfod i fynu o ganol y mor;

26 Hwnnw yw 'r hwn a gadwodd y Duw Goruchaf yn hîr, yr hwn trwyddo ei hun a wareda ei greaduriaid: ac efe a lywodraetha 'r rhai a adawër yn ôl.

27 A lle y gwelaiſt yn dyfod allan o'i ſafn ef fel chwâ o wynt, a thân, a thymmeſtl;

28 Ac na chododd efe na chleddyf nac arf rhyfel, ond i'w ruthur ef ddiſetha 'r holl lıaws a ddaeth i'w orchfygu ef; hyn yw 'r deongliad;

29 Wele 'r dyddiau yn dyfod, pan ddechreuo 'r Goruchaf waredu y rhai ſy ar y ddaear.

30 Ac er ſyndod meddwl y daw efe ar y rhai a breſwyliant y ddaear.

31 A'r naill a ymladd â'r llall, a'r naill ddinas yn erbyn y llall, y naill le yn erbyn y llall, [a] y naill bobl yn erbyn y llall, a'r naill deyrnas yn erbyn y llall.

[a] Mat. 24. 7.

32 A daw 'r amſer pan ddelo hyn i ben, a dyfod yr arŵyddion a ddangoſais i ti o'r

blaen

3446. blaen, yna yr eglurir fy Mâb yr hwn a welaiſt, ſel gŵr yn dringo i fynu.
33 A phan glywo 'r holl bobl ei leferydd ef, pawb yn eu gwlâd eu hun a beidiant â rhyfela yn erbyn ei gilydd.
34 A lliaws aneirif a geſglir ynghŷd, ſel y gwelaiſt rai yn ewyllyſgar i ddyfod, ac i 'w orchfygu ei trwy ymladd.
35 Ond efe a ſaif ar ben mynydd Sion,
36 A Sion a ddaw, ac a ddangoſir i bawb, wedi ei thrwſio, a'i hadeiladu, ſel y gwelaiſt y brŷn wedi ei gerfio heb ddwylaw.
37 A hwn fy Mâb i a gerydda amcanion drygionus y cenhedloedd hynny, y rhai a ſyrthiaſant i'r dymmeſtl, am eu buchedd ddrygionus;
38 Ac a eſyd o'u blaen hwynt eu drŵg feddyliau, a'r dialeddau, trwy 'r rhai y dechreuant gael eu poeni, y rhai ydynt ſel fflam: ac heb boen y difetha efe hwynt trwy 'r gyfraith a gyffelybir i dân.
39 A lle y gwelaiſt ef yn caſglu pobl lonydd eraill atto;
40 Y rhai hynny yw 'r deg llwyth, y rhai a ddygwyd ymaith yn garcharorion allan o'u gwlâd eu hun, yn amſer Oſea
b 2 Bren. 17. 3. y brenhin, yr hwn a ddàliodd b Salmanaſar brenhin Aſſyria yn garcharor, ac a'u dûg hwynt dros yr afon, ac felly y daethant i wlâd arall.
41 Ond hwy a gymmeraſant y cyngor hyn yn eu plith eu hunain, i adel lliaws y cenhedloedd, a myned ymaith i wlâd bellach, lle ni thrigaſai neb eriôed,
42 Fel y gallent gadw yno eu cyfraith, yr hon ni's cadwaſent eriôed yn eu gwlâd eu hunain.
43 Ac felly yr aethant trwy lwybrau cyfyng afon Euphrates.
c Ecſod. 14. 21. Joſua 3. 15, 16. † Neu, *Ararath.* 44 Canys y Goruchaf a ddangoſodd yna iddynt c arŵyddion, ac a attaliodd yr afon, nes iddynt fyned trwôdd.
45 Canys yr ydoedd ffordd fawr trwy 'r wlâd, o daith blwyddyn a hanner: a'r wlâd honno a elwir † Arſareth.
46 Yna yr arhoſaſant yno hyd yr amſer diweddaf. Ac yn awr pan ddechreuant ddyfod dracheſn,
47 Y Goruchaf a ettyl dracheſn aberoedd y ffrŵd, ſel y gallont fyned drwôdd: am hynny y gwelaiſt y lliaws mewn heddwch.
48 Ond y rhai a adawyd yn ôl o'th bobl, yw y rhai a gaſwyd o fewn fy nherfynau i.
49 Yn awr pan ddifetho efe lliaws y cenhedloedd a ymgaſglodd ynghŷd, efe a amddiffyn y bobl ſydd yn ôl.
50 Ac yna y dengys efe iddynt ryfeddodau mawrion.
51 Yna y dywedais innau, O Arglwydd lywydd, dangos i mi hyn: pa ham y gwelais y gŵr yn dyfod i fynu o ganol y môr?
52 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Fel na's gelli chwilio na gŵybod y pethau ſydd yn nyfnder môr: felly ni's gall neb ar y ddaear weled fy Mâb i na'r rhai ſy gyd ag ef, ond lliw dŷdd.
53 Hyn yw deongliad y breuddwyd a welaiſt ti, a thrwy 'r hwn y cefaiſt ti yn unig yma oleuni.
54 Canys gwrthodaiſt dy ffordd dy hun, a buoſt ddyfal i geiſio fy nghyfraith i.
55 Dy fuchedd a dreſnaiſt mewn doethineb, a gelwaiſt ddeall yn fam i ti.
56 Ac am hynny y dangoſais i ti dry'orau y Goruchaf. Ym mhen y tridiau etto y lleſaraf bethau eraill wrthyt ti, ie pethau mawrion a rhyfedd a ddangoſaf i ti. 3446.
57 Yna yr euthum allan i'r maes, gan roddi gogoniant a diolch mawr i'r Goruchaf Dduw, am y rhyfeddodau a wnaeth efe mewn amſer,
58 Ac am ei fod ef yn llywodraethu 'r amſer, a'r pethau a ddigŵydd yn eu hamſerau. Ac yno yr eiſteddais dridiau.

PEN. XIV.

1 Llif allan o berth yn galw Eſdras, 10 ac yn dywedyd iddo fod y bŷd yn beneiddio. 22 Y mae yn deiſyf, o herwŷdd lloſgi 'r gyfraith, yſgrifennu 'r cwbl dracheſn: 23 Ac erchi iddo geiſio 'ſgrifennyddion cyflym. 33 Ei lenwi ef a hwythau, â deall, 45 ond gorchymmyn iddo ef na chyhoeddai 'r cwbl a 'ſgrifennaſid.

YTrydydd dŷdd yr eiſteddais dan ddderwen, yna y daeth llêf attaf o berth ar fy nghyfer, gan ddywedyd, Eſdras, Eſdras.
2 A minnau a attebais gan ddywedyd, Dyma fi, Arglwydd; a mi a ſefais ar fy nhraed.
a Ecſod. 3. 2, 8. 3 Yna y dywedodd efe wrthyf, a Yn y berth yr ymddangoſais i Moſes, ac yr ymddiddenais ag ef, pan oedd fy mhobl yn gwaſanaethu yn yr Aipht.
4 A danfonais ef, a thywyſais fy mhobl allan o'r Aipht, a dygais ef i fynu i fynydd Sinai, lle y cedwais ef gyd â mi yn hir o amſer.
5 A dangoſais iddo lawer o ryfeddodau, a chyfrinach yr amſeroedd, a'u diwedd, a gorchymynnais iddo gan ddywedyd,
6 Y geiriau hyn a fynegi, a'r rhai hyn a geli.
7 Ac yn awr y dywedaf wrthyt ti,
8 Dôd i fynu yn dy gàlon yr arŵyddion a ddangoſais i ti, a'r breuddwydion a welaiſt, a'r deongliad a glywaiſt.
9 Canys dygir di ymaith oddi wrth y cwbl, ac o hyn allan yr arhôi gyd â'm Mâb a chyd â'th gyffelyb, hyd ddiwedd yr amſeroedd.
10 Canys y bŷd a gollodd ei ieuengctid, a'r amſeroedd ſy 'n dechrau heneiddio.
11 Canys y byd a rannwyd yn ddeuddeg rhan, a deg rhan o hynny a aeth ymaith eiſoes, a hanner degfed rân.
12 Ac y mae yn ôl yr hyn ſydd ar ôl hanner y ddegfed rân.
13 Am hynny goſod dy dŷ mewn trefn, a cherydda dy bobl, cyſſura y rhai o honynt ſydd mewn helbul ac yn awr yn ymwrthod â llygredigaeth.
14 Gollwng oddi wrthyt feddyliau marwol, bwrw ymaith feichiau dynion, a diolg y naturiaeth wàn.
15 Bwrw heibio y meddyliau ſydd drymmaf arnat, a bryſia i ffoi oddi wrth yr amſeroedd hyn.
b Mat. 24 7. 16 Canys b drygau mwy nâ'r rhai a welaiſt yn digŵydd, a wnêir yn ôl hyn.
17 Canys po gwannaf fyddo 'r bŷd wrth oedran, mwy y tŷf drygau ar y rhai a erys ynddo.
18 Canys y gwirionedd a ffôdd ym mhell, a chelŵydd ſydd yn agos: canys bellach y pryſura 'r weledigaeth a welaiſt, i ddyfod.
19 Yna yr attebais o'th flaen di, gan ddywedyd,
20 Wele, Arglwydd, mi a âf i geryddu 'r bobl ſydd gydrychol, fel y gorchymynnaiſt i mi: ond pwy a rybuddia y rhai a

aner

3446. aner ar ôl hyn? Fel hyn y gosodwyd y byd mewn tywyllwch, a'r rhai sy 'n trigo ynddo sy heb oleuni.

21 Canys dy gyfraith a losgwyd: am hynny ni's gŵyr neb y pethau a wnaethost ti, na'r gweithredoedd a ddechreuir,

22 Ond o's cefais ffafr ger dy fron di, danson yr Ysbryd glân i mi, a mi a 'sgrifennaf y cwbl a'r a wnaethpwyd yn y byd er y dechreuad, yr hyn a 'sgrifennasid yn dy gyfraith, fel y gallo dynion gael dy lwybr, ac fel y byddo byw y sawl a fyddo yn fyw yn y dyddiau diweddaf.

23 Ac efe a'm hattebodd, gan ddywedid, Dôs ymaith, casgl y bobl ynghyd, a dywed wrthynt, nad edrychant am danat dros ddeugain niwrnod.

24 Ac edrych ar ddarparu o honot lawer, o † goed bocs, a chymmer gyd â thi, Sarea, Dabria, Selemia, ‡ Ecanus, ae Asiel, y pump hyn, y rhai a fedrant ysgrifennu yn fuan:

† *ysgyllod bocs i 'sgrifennu arnynt,* gwêl Ad. 44. ‡ Neu, *Banus.*

25 A thyred yma, a mi a oleuaf ganwyll deall yn dy galon di, yr hon ni's diffoddir nes gorphen y pethau a ddechreuech di eu hysgrifennu.

26 A phan ddarffo it', ti a ddangosi ryw bethau yn oleu; a rhyw bethau a ddangosi di yn gyfrinachol, i'r doethion. Y pryd hyn y foru y dechreui di 'sgrifennu.

27 Yna yr euthum allan fel y gorchymynnodd efe i mi, a chesglais yr holl bobl ynghyd, a dywedais,

28 Gwrando 'r geiriau hyn, O Israel.

[c] Gen. 47. 4. 29 [c] Ein tadau yn y dechrau oeddynt ddieithriaid yn yr Aipht: o'r hwn le y gwaredwyd hwynt;

[d] Act. 7. 53. 30 [d] A hwy a dderbyniasant gyfraith y bywyd, yr hon ni's cadwasant, a'r hon a drosseddasoch chwithau hefyd ar eu hôl hwynt.

31 Yna y rhannwyd y wlâd, sef gwlâd Sïon, rhyngoch chwi wrth goelbren; ond eich tadau â chwithau eich hunain hefyd a wnaethoch ar fai, ac ni chadwasoch y ffyrdd a orchymynnodd y Goruchaf i chwi.

32 Ac yn gymmaint a'i fod efe yn farnwr cyfiawn, efe a ddûg oddi arnoch mewn amser, y peth a roddasai efe i chwi.

33 Ac yn awr, yma yr ydych, a'ch brodyr yn eich plith.

34 Am hynny o's chwi a ddarostyngwch eich deall, ac a drowch eich calonnau, chwi a gedwir yn fyw, ac yn ôl marwolaeth y cewch drugaredd.

35 Canys yn ôl marwolaeth y daw y farn, pan fyddom byw drachefn: ac yna y bydd enw y cyfiawn yn eglur, a gweithredoedd yr annuwiol yn oleu.

36 Am hynny na ddeled neb attaf yn awr, ac na edryched am danaf y deugain niwrnod hyn.

37 Felly y cymmerais y pùm gŵr, fel y gorchymynnodd efe i mi, a ni a aethom i'r maes, ac a arhosasom yno.

38 Yr ail dydd, llêf a'm galwodd, gan [e] Ezec. 3. 2. ddywedyd, Esdras, [e] agor dy safn, ac yf y peth a roddwyf i ti i'w yfed.

39 Yna yr agorais fy safn, ac wele, efe a estynnodd i mi gwppan llawn, yr hwn oedd yn llawn fel pe byddai ddwfr, ond ei liw ef oedd megis tân.

40 Ac mi a'i cymmerais ef, ac a'i hyfais: ac wedi i mi ei yfed, fy nghâlon a ddeallodd, a doethineb a ddaeth i'm dwyfron; canys fy ysbryd a gryfhaodd fy nghof,

41 A'm genau a agorwyd, ac ni chauodd mwy. 3446.

42 Y Goruchaf a roddes ddeall i'r pùm gŵr, a hwy a 'sgrifennasant weledigaethau rhyfedd y nôs, y rhai a fynegwyd, y rhai ni's gŵyddent: a hwy a eisteddasant ddeugain niwrnod, ac a 'sgrifennasant y dydd, a'r nôs y bwyttasant tara.

43 A minnau a leferais liw dydd, ac ni thewais y nôs.

44 Mewn deugain niwrnod hwy a 'sgrifennasant † ddau cant a phedwar o lyfrau. † Neu, 904.

45 A digwyddodd pan gyflawnwyd y deugain niwrnod, y Goruchaf a lefarodd, gan ddywedyd, Y llyfr cyntaf a 'sgrifennaist mynega ar gyhoedd, fel y gallo 'r teilwng a'r anheilwng ei ddarllen ef.

46 Ond cadw y deg a thrugain diweddaf, fel y gallech eu rhoddi hwynt yn unig i'r rhai sydd ddoethion ym mŷsg y bobl.

47 Canys ynddynt hwy y mae gwythen y deall, ffynnon doethineb, ‡ ffrŵd y gŵybodaeth. ‡ Neu, *goleuni.*

48 Ac felly y gwneuthum.

PEN. XV.

1 Y brophwydoliaeth hon sydd ficr. 5 Y dial Duw ar yr anwiriaid, 12 ar yr Aipht. 28 Gweledigaeth erchyll. 43 Bygwth Babilon ac Asia.

WEle, dywed lle y clywo fy mhobl, eiriau 'r brophwydoliaeth a ddanfonaf yn dy enau di, medd yr Arglwydd.

2 A phâr eu hysgrifennu hwy ar bapur: canys ffyddlon a gwîr ydynt.

3 Nac ofna fwriadau yn dy erbyn; ac na chyffroed anffyddlondeb y rhai a ddywedant yn dy erbyn, ddim o honot:

4 Canys [a] pob dŷn anffyddlon a fydd marw yn ei anffyddlondeb. [a] Joan 3. 36.

5 Wele medd yr Arglwydd, mi a ddygaf ddialedd ar y byd, y cleddyf, newŷn, marwolaeth a dinystr.

6 Canys anwiredd a halogodd yr holl ddaear yn ddirfawr, a chyflawnwyd eu gweithredoedd drygionus hwynt.

7 Am hynny y dywed yr Arglwydd,

8 Ni attaliaf mo'm tafod mwy, am eu hanwiredd hwy, y rhai a wnânt yn annuwiol, ac ni ddioddefaf iddynt yn y pethau a drinant mor ysgeler: wele, [b] y gwaed gwirion cyfiawn sy'n gweiddi arnaf, ac eneidiau y rhai cyfiawn sy 'n achwyn beunydd. [b] Dad. 6. 10. a 19. 2.

9 Am hynny y dywed yr Arglwydd, Mi a ddialaf yn ficr, ac a gymmeraf attaf yr holl waed gwirion o'u mŷsg hwynt.

10 Wele, fy mhobl a dywysir fel dïadell i'r lladdfa; ni adawäf iddynt yn awr aros yn nhîr yr Aipht.

11 Ond mi a'u dygaf hwy allan â llâw gadarn, ac â braich estynnedig, ac a darawäf yr Aipht â dialeddau, fel y gwneuthum o'r blaen, ac a ddifethaf ei holl dîr hi.

12 Yr Aipht a alara, a'i sylfeini hi a darewir â'r blâ, ac â'r cerydd a ddwg Duw arni.

13 Y rhai a lafuria 'r ddaear a alarant: canys eu hâd a ddifethir gan falldod, a chenllysg, a thrwy † seren ofnadwy. † *ser gynnull.*

14 Gwae 'r Byd, a'r rhai a drigant ynddo.

15 Canys y cleddyf a'u distryw hwynt sydd yn nesâu, a'r naill bobl a saif i ymladd yn erbyn y llall, a chleddyfau yn eu dwylaw.

16 Canys

3446. 16 Canys terfyſg a fydd ym mŷſg dynion, a'r naill a wnâ drais i'r llall: ni phrifiant ar eu brenhin, a'r tywyſogion a feſurant eu gweithredoedd wrth eu gallu.

17 Gŵr a ewyllyſia fyned i ddinas, ac ni's gall fyned.

18 Canys o herwŷdd eu balchder y trallodir y dinaſoedd, y diſtrywir y tai, ac yr ofna dynion.

19 Ni chymmer gŵr drugaredd ar ei gymmydog, ond difetha eu tai a wnânt â'r cleddyf, a dwyn eu dâ, o herwŷdd prinder bara a chyſtudd mawr.

20 Wele, medd Duw, mi a alwaf ynghŷd holl frenhinoedd y ddaear, i'm hanrhydeddu i, y rhai ſydd o'r dwyrain, a'r dehau, a'r gorllewin, a Libanus, i droi yn erbyn eu gilydd, ac i dalu 'r pwyth iddynt.

21 Fel y gwnânt y dŷdd heddyw i'm hetholedigion, felly y gwnâf innau hefyd, a thalaf i'w mynwes. Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw,

22 Ni arbed fy neheulaw y pechaduriaid, a'm cleddyf ni phaid â'r rhai a dywalltant waed gwirion ar y ddaear.

23 Y tân a ddaeth allan o'i ddigter, ac a ddifethodd ſylfeini 'r ddaear, a'r pechaduriaid fel gwêllt yn lloſgi.

24 Gwae y rhai a bechant, ac ni chadwant fy ngorchymynion, medd yr Arglwydd.

25 Ni arbedaf hwynt. Ewch ymaith, chwi blant, oddi wrth y gallu; na halogwch fy nghyſſegr.

26 Canys yr Arglwydd a edwyn bawb a'r a bechant yn ei erbyn ef, ac am hynny y rhŷdd efe hwynt i farwolaeth a diſtryw.

27 Canys yn awr y daeth y dïaledd ar yr holl ddaear, a byddwch chwithau yn eu mŷſg: o herwydd ni wareda Duw chwi, am i chwi bechu yn ei erbyn ef.

28 Wele weledigaeth erchyll, a'i hŵyneb o'r dwyrain.

29 Lle y daw cenhedloedd o ddreigiau Arabia â llawer o gerbydau, a'u lliaws hwy a ddygir fel gwŷnt ar y ddaear; fel yr ofno ac y cryno pawb a'r a'i clywo.

30 Y Carmaniaid yn ynfydu mewn digter a ânt allan fel baeddod y coed, ac mewn nerth mawr y deuant, ac y ſafant yn eu herbyn hwy i ymladd, ac a ddiſtrywiant ran o wlâd yr Aſſyriaid.

31 Ac yna y dreigiau a gânt yllâw uchaf, gan gofio eu naturiaeth: ac o's hwy a ymdroant, ac a gŷd-ſwriadant â nerth mawr i'w herlid hwynt,

32 Yna y rhai hyn a flinir, ac a ddiſtawant yn eu nerth, ac a ffoant:

33 A'r gelyn a eſyd arnynt o wlâd yr Aſſyriald, ac a ddifetha rai o honynt: ac yn eu llu hwy y bydd ofn ac arſwyd, ac ym-
‡ *yn erbyn.* ryſon ‡ rhwng eu brenhinoedd.

34 Wele gymmylau o'r dwyrain, ac o'r gogledd i'r dehau, ac erchyll yw edrych arnynt, yn llawn llïd a thymmeſtl.

35 A tharawant y naill ar y llall, a
[c] Mat. 24. [c] bwriant i lawr lïaws mawr o ſêr ar
29. y ddaear, ïe eu ſeren eu hun; [d] a'r gwaed
[d] Dad. 14. ſydd o'r cleddyf hyd y bòl:
20. 36 A thail dŷn hyd ‡ waſarn y camelod.
‡ *garnau.* 37 A bydd ofn ac arſwyd mawr ar y ddaear: a'r rhai a welant y llïd a ofnant, ac arſwyd a ddaw arnynt.

38 Ac yno y daw tymheſtloedd mawrion o'r dehau, a'r gogledd, a rhan arall o'r gorllewin.

39 A gwŷntoedd mawrion a gyfodant o'r dwyrain, ac a'i hagorant hi, a'r cwmmwl yr hwn a gyfododd efe mewn llïd, a'r ſeren yr hon a gynhyrfodd i beri ofn tu a gwŷnt y dwyrain a'r gorllewin, a ddifethir. 3446.

40 Y cymmylau cryfion yn llawn llïd, a'r ſeren a godir i fynu, fel y gallont ofni 'r holl ddaear a'r neb a drigo ynddi; fel y gallont fwrw ſeren erchyll ar bob lle uchel,

41 Tân a chenllyſg, a chleddyfau yn ehedeg, llawer o ddwfr, fel y byddo pob maes a phob aſon yn llawn o ddyfroedd.

42 A bwriant i lawr y dinaſoedd a'r magwyrydd, y mynyddoedd a'r brynniau, y coedydd a gwair y gweirgloddiau, a'u hŷd:

43 Ac a ânt yn hŷ i Babilon, ac a'i
‡ *difetha hi.* dychrynant hi.

44 Deuant atti hi, a goſodant arni hi, y ſeren a phob llïd a dywalltant arni hi: yna yr â y llŵch a'r mŵg i'r nefoedd, a phawb a'r a fyddo yn ei chylch a alarant am dani.

45 A'r ſawl a fyddo tani a waſanaethant y rhai a'i hofnodd hi.

46 A thithau Aſia, yr hon ‡ wyt gyſran-
‡ *cyfelyb i Babilon.* nog o obaith Babilon, yr hon wyt yn ogoniant iddi;

47 Gwae di druan, am i ti dy wneuthur dy hun yn debyg iddi hi, a thrwſio dy ferched mewn godineb, fel y gallent ryngu bôdd dy gariadau, ac ymffroſtio ynddynt, y rhai a ddymunaſant bob amſer odinebu â thi.

48 Canlynaiſt *y ddinas* ffiaidd yn ei holl weithredoedd a'i dychymygion. Am hynny y dywed Duw,

49 [e] Danfonaf ddïaledd arnat, gweddw-
[e] Dad. 18. 7, 8. dod, tlodi, newŷn, cleddyf, a haint, i ddifetha dy dai â diſtryw ac â marwolaeth.

50 A gogoniant dy nerth a ddiflanna fel llyſieuyn, pan godo 'r gwrês a ddanfonir arnat.

51 Ti a wanhychir fel gwraig dlawd â gwialennodiau, ac fel un wedi ei cheryddu â gwelïau, fel na's gallo 'r rhai galluog a'th gariadau dy dderbyn.

52 A wnâwn i trwy eiddigedd i ti ſelly, medd yr Arglwydd,

53 Oni bai lâdd o honot bob amſer fy etholedig, gan godi dyrnod dy ddwylaw, a dywedyd pan oeddit ti feddw uwch ben eu ‡ marwolaeth,

54 Dangos allan degwch dy ŵynebpryd? ‡ *meirw.*

55 Gwobr dy odineb a dêlir i'th fynwes; am hynny y cei dâl.

56 Fel y gwnaethoſt i'm hetholedig, medd yr Arglwydd, felly y gwnâ Duw i tithau, ac y rhydd ddïaledd arnat.

57 Dy blant y fyddant feirw o newŷn. a thithau a ſyrthi trwy 'r cleddyf: dy ddinaſoedd a fwrir i lawr, a chwbl o'r eiddot a ddifetha 'r cleddyf yn y maes.

58 Y rhai ſy yn y mynyddoedd a fyddant feirw o newŷn, a bwytânt eu cîg eu hunain, ac yfant eu gwaed eu hunain, o wîr newŷn bara, ſyched am ddwfr.

59 Tithau yn anhappus a ddeui trwy 'r môr, a chei ddïaledd drachefn.

60 Wrth fyned heibio y bwriant i lawr y ddinas † laddedig, diwreiddiant un rhan † *ſegurllyd.* o'th wlâd, a difethant ran o'th ogoniant, a dychwelant i Babilon yr hon a ddiſtrywiwyd.

61 Hwy a'th daflant i lawr fel ſoſi, a hwy a fyddant i ti fel tân.

62 A difethant di, a'th ddinaſoedd, a'th wlâd, a'th fynyddoedd; a'th holl goe-
dydd

3446. dydd a'th brennau ffrwythlawn a loſgant â thân.

63 Dy blant a gaeth-gludant, ac a anrheithiant gwbl ag a feddech, ac a ‡ ddifwynant degwch dy ŵyneb. ‡ *anfurfiant.*

PEN. XVI.

1 Rygwth Babilon a lleoedd eraill â phlâu anocheladwy: 23 ac ag anghyfannedd-dra. 40 Y bydd rhaid i wrthſefyll Duw edrych am gael trallod: 51 ac na chuddiont eu pechodau, 74 ond eu gadael; ac y byddant gadwedig.

GWae dydi, Babilon ac Aſia: gwae dydi, yr Aipht a Syria.

2 Ymwregyſwch â lliain sâch ac â rhawn, galerwch dros eich plant, byddwch driſt: canys eich diſtryw ſydd ger llâw.

3 Cleddyf a ddanfonwyd arnoch, a phwy a'i trŷ ef yn ei ôl?

4 Tân a ddanfonwyd yn eich plith, a phwy a'i diffydd ef?

5 Dialeddau a ddanfonwyd attoch, a phwy a'u gyrr hwy ymaith?

6 A all neb yrru ymaith y llêw newŷnog yn y coed? neu a all neb ddiffodd tân pan ddechreuo gynneu yn y ſoſi?

7 A all un droi yn ei hôl y ſaeth a ſaethodd perchen bŵa crŷf?

8 Y galluog Arglwydd ſydd yn danfon y dialeddau, a phwy yw hwn a'u gyrr hwy ymaith?

9 Tân a â allan oddi wrth ei lid, a phwy yw efe a'i diffydd?

10 Efe a deiſl fellt, a phwy nid ofna? efe a darana, a phwy ni ddychryn?

11 Duw a fygwth, a phwy ni wnêir yn friwſion ger ei fron ef?

12 Y ddaear a gryna, a'i ſylfeini; y môr a gyfyd ei donnau o'r dyfnder, a'i donnau ſy derfyſgus, a'r pyſgod hefyd ger bron yr Arglwydd, ac o flaen gogoniant ei allu ef.

13 Canys crêf yw deheu-law 'r hwn ſydd yn annelu 'r bŵa; a'r ſaethau a ſaetha efe ſydd lymion, ac ni fetha ganddynt pan ddechreuer eu ſaethu hwynt i eithaf byd.

14 Wele y dialeddau a ddanfonwyd, ac ni ddychwelant nes eu dyfod ar y ddaear.

15 Y tân a gynneuwyd, ac ni's diffoddir ef, nes iddo loſgi ſylfeini 'r ddaear.

16 Fel na ddychwel y ſaeth, yr hon a ſaetho perchen bŵa crŷf; felly ni ddychwel y dialeddau a ddanfonir ar y ddaear.

17 Gwae fi, gwae fi, pwy a'm gweryd yn y dyddiau hynny?

18 Dechreuad triſtwch a galar mawr; dechreuad newŷn a marwolaeth fawr? dechreuad rhyfeloedd, a'r galluoedd a ofnant; dechreuad drygau. Beth a wnâf fi yn hyn pan ddêl y drygau hyn?

19 Wele, newŷn a phlâ, blinder a chyni a ddanfonwyd ſel ffrewyllau i beri gwellhâu.

20 Ond er hyn i gŷd ni throant oddi wrth eu hanwireddau, ac ni feddyliant bob amſer am y ffrewyllau.

21 Wele, bwyd a diod a fydd mor rhâd ar y ddaear, ſel y tybygant eu bod wrth eu bôdd; a'r prŷd hynny y daw ‡ drygau ar y ddaear, cleddyf, newŷn, a thrallod mawr. ‡ *plâu.*

22 Canys llawer o'r rhai ſy yn trigo ar y ddaear a fyddant feirw o newŷn, a'r lleill a ddiangc rhag y newŷn, y cleddyf a'u difetha.

23 A'r meirw a deflir allan ſel tail, ac ni bydd neb i'w cyſſuro hwynt; canys y ddaear a anrheithir, a'r dinaſoedd a ſwrir i lawr. 3446.

24 Ni adewir neb i lafurio 'r ddaear, ac i'w hau.

25 Y prennau a roddant ffrwyth, a phwy a'u cynhauafa hwy?

26 Y grawnwin a addfedant, a phwy a'u ſathr? canys pob màn a fydd yn ddi-bobl,

27 Fel y dymuno 'r naill ŵr weled y llall, neu glywed ei leferydd ef.

28 Canys o ddinas y gallewir deg, a dau o'r maes, y rhai a ymguddiant yn y tewgoed, ac yn ogofeydd y creigiau.

29 Fel pob fai dair neu bedair o oliwŷdd wedi eu gadel ar bob pren, mewn perllan oliwŷdd?

30 Neu fel pan gaſgler gwinllan, y rhai a chwiliant y winllan yn ddyfal a adawânt rai o'r grawnwin yn eu hôl:

31 Felly yn y dyddiau hynny y gedy 'r rhai a chwilio eu tai hwy â'r cleddyf, dri neu bedwar o honynt.

32 A'r ddaear a adewir yn anghyfannedd, a'i meuſydd a heneiddiant, a'i ffyrdd a'i holl lwybrau a dyfant yn llawn o ddrain, am nad ymdeithia neb trwyddynt.

33 Y morŵynion ieuaingc a alarant heb briod-feibion iddynt, y gwragedd a wnânt gwynfan heb eu gwŷr, a'u merched a alarant, am nad oes amddiffynwŷr iddynt.

34 Yn y rhyfel y difethir eu priod hwy, a'u gwŷr hwy a fydd feirw o newŷn.

35 Ond chwychwi waſanaethwŷr yr Arglwydd, gwrandêwch y pethau hyn, a deallwch hwynt.

36 Wele air yr Arglwydd, derbyniwch ef, na chredwch mo'r duwiau, am y rhai y dywedodd yr Arglwydd.

37 Wele 'r dialeddau yn nesâu, ac ni oedant ddyfod.

38 Fel gwraig wrth eſgor, yr hon a ddŵg ei màb ym mhen y naw-mis, pan ddêl yr amſer i eſgor, poen a ddaw ar ei chrôth, ddwy awr neu dair o'r blaen; yr hwn wrth ddyfod yr etifedd i'r byd ni oeda ronyn:

39 Felly nid oeda 'r dialeddau ddyfod ar y ddaear, a'r byd a alara, a thriſtwch a ddaw arno o bob parth.

40 O ſy mhobl, gwrandêwch arnaf, ymbarotôwch i'r rhyfel, a byddwch yn y drygau hynny, fel pererinion ar y ddaear.

41 [a] Yr hwn a wertho, bydded fel un yn ffoi ymaith; a'r hwn ſydd yn prynu, bydded fel un a gyll; a Edrych 1 Cor. 7. 29, 30, 31,

42 A'r hwn a farſiandïo, bydded fel un heb ennill; a'r hwn a adeilado, fel un heb gael trigo ynddo;

43 Yr hwn a hauo, bydded fel yr hwn ni's medo; yr hwn a blanno winllan, fel yr hwn ni chaſgl y grawnwin;

44 Y rhai a briodant, byddant fel rhai ni chânt blant; a'r rhai ni phriodant, fel gweddwon.

45 Am hynny y rhai a lafuriant, a lafuriant yn ofer.

46 Canys dieithriaid a fedant eu ffrwythau hwynt, a chaſlyſaethant eu dâ hwynt, a chaſa fwriant i lawr eu tai, a chaeth-gludant eu plant: canys mewn caethiwed a newŷn yr ennillant blant.

47 A'r rhai a farſiandïa trwy yſbeilio, po mwyaf y trwſiant eu dinaſoedd, eu tai, eu meddiannau, a'u cyrph eu hunain;

48 Mwyaf

3446. 48 Mwyaf y digiaf innau wrthynt hwythau am eu pechodau, medd yr Arglwydd.
49 Fel y cynfigenna puttain wrth wraig oneſt rinweddol;
50 Felly y caſâ cyfiawnder anwiredd, pan ymdrwſio hi; ac a'i cyhudda hi yn ei hŵyneb, pan ddêl efe 'r hwn a'i hamddiffyn ef, yr hwn ſydd yn chwilio allan bob pechod ar y ddaear, yn ddyfal.
51 Ac am hynny na fyddwch debyg iddi hi, nac i'w gweithredoedd:
52 Canys cyn pen nemmor o ennyd, anwiredd a dynnir ymaith oddi ar y ddaear, a chyfiawnder a lywodraetha yn eich plith chwi.
53 Na ddyweded y pechadur na phechodd: canys marwor tanllyd a lŷſg Duw ar ben yr hwn a ddywedo o flaen Duw a'i ogoniant, Ni phechais.
54 Wele, yr Arglwydd a ŵyr holl weithredoedd dynion, [b] eu bwriadau, eu meddyliau, a'u calonnau:
55 Canys ni ddywedodd efe ond y gair, Gwneler y ddaear, a [c] hi a wnaethpwyd; gwneler y nefoedd, a hwy a wnaethpwyd.
56 Gan ei air ef y gwnaethpwyd y ſêr, ac [d] efe a ŵyr eu rhifedi hwynt.
57 Efe a chwilia 'r dyfnderoedd, a'u tryſor; efe a feſurodd y môr, a'r hyn ſydd ynddo.
58 Efe a gauodd y môr ynghanol y dyfroedd, ac â'i air y crogodd efe 'r ddaear ar y dyfroedd.
59 Efe a daena 'r nefoedd fel cronglwyd, ac ar y dyfroedd y ſicrhaodd efe hi.
60 Yn y diffeithwch y gwnaeth efe ffynhonnau o ddwfr, a llynnoedd ar bennau 'r mynyddoedd, fel y gallai 'r aſonydd dywallt i lawr oddi ar y creigiau uchel, i ddyfrhâu 'r ddaear.
61 Efe a wnaeth ddŷn, ac a oſododd ei gâlon ef ynghanol ei gorph, ac a roddes iddo anadl, einioes, a deall,
62 Ie, ac Yſbryd yr Holl-alluog Dduw, yr hwn a wnaeth bob peth, ac ſydd yn chwilio allan bob peth cuddiedig yn nirgel-leoedd y ddaear.
63 Efe a ŵyr yn ddiau eich dychymygion chwi, a pha beth yw eich meddwl yn eich calon, pan bechoch, a phan ſynnoch guddio eich pechodau.
64 Am hynny y chwiliodd yr Arglwydd eich holl weithredodd chwi allan yn ſanwl, ac efe a'ch cywilyddia chwi oll. 3446.
65 A phan ddyger eich pechodau chwi allan, bydd cywilydd arnoch o flaen dynion, a'ch pechodau eich hunain a'ch cyhudda yn y dŷdd hwnnw.
66 Pa beth a wnêwchchwi? neu pa fôdd y cuddiwch chwi eich pechodau o flaen Duw a'i Angylion?
67 Wele, Duw ei hun ſydd farnwr; ofnwch ef. Peidiwch â phechu, a goſlyngwch dros gôf eich anwireddau, na fydded i chwi a wneloch mwy â hwynt byth: felly yr arwain Duw chwi allan, ac a'ch gwared chwi oddi wrth bob blinder.
68 Canys wele, digoſaint tanllyd lliaws mawr a gynneuwyd arnoch chwi, a hwy a ddygant ymaith rai o honoch, ac a'ch porthant chwi † yn ſegur â phethau a offrymmwyd i eulynnod. † heb allu gwrthwynebu.
69 A'r rhai a gyttunant â hwynt a watworir, a ddiyſtyrir, ac a ſethrir dan draed.
70 Canys ſe fydd ym mhob lle, ac yn y dinaſoedd neſaf, lawer yn codi i ſynu yn erbyn y rhai a ofnant yr Arglwydd.
71 Hwy a fyddant fel gwŷr ynfydion, heb arbed neb, eithr yn anrheithio, ac yn dinyſtrio 'r rhai a fyddo 'n ofni 'r Arglwydd.
72 Canys hwy a anrheithiant, ac a ddygant eu dâ oddi arnynt, ac a'u bwriant allan o'u tai.
73 Yna y ceir gŵybod pwy yw ſy etholedigion i; a phrofir hwynt fel yr aur yn y tân.
74 Gwrandêwch, ſy anwylyd, medd yr Arglwydd: Wele, dyddiau 'r helbul ſy ger llâw; ond mi a'ch gwaredaf chwi rhagddynt.
75 Nac ofnwch, ac na amheuwch; canys Duw yw eich tywyſog chwi,
76 A thywyſog y rhai a gadwant ſy ngorchymynion a'm deddfau, medd yr Arglwydd Dduw. Na phwyſed eich pechodau chwi i lawr, ac nac ymddyrchafed eich anwireddau.
77 Gwae 'r rhai ſy 'n rhwym gan eu pechodau, ac wedi eu gorchuddio â'u hanwireddau, fel maes wedi ei gau â pherthi, a'i lwybr wedi ei guddio â drain, ſel na allo neb fyned y ffordd honno. ‡ Gadawyd ef heb dreſn.
78 ‡ Cauwyd ef † i ſynu, a bwriwyd ef i'r tân yn dragwyddol i'w ddiſetha. † allan.

¶ TOBIT.

PEN. I.

Medi, 27, P. 1 *Bonedd Tobit, a'i dduwioldeb yn ei ieuengctid, 9 a'i briodas ef, 10 a'i gaethiwed, 13 a'i ddyrchafad, 16 a'i eluſeni, a'i garedigrwydd yn claddu 'r marw: 19 ac achwyn arno ef am hynny, ac yntau yn ffoi; 22 a chwedi hynny yn dychwelyd i Ninefe.*

† Neu, *gweithredoedd.* LLyfr † ymadroddion Tobit *fâb* Tobiel, *fâb* Ananiel, *fâb* Aduel, *fâb* Gabael, o hîl Aſael, o lwyth Nephthali,

3283. [a] 2 Bren. 17. 3. ‡ Neu, *Cedes Nephthali yn Galilea.* 2 Yr hwn yn amſer Enemeſſar brenhin yr Aſſyriaid, a gaeth-gludwyd o [a] Thiſbe, yr hon ſydd o'r tu dehau i'r *ddinas* ‡ a elwir yn briodol Nephthali yn Galilea, goruwch Aſer.
3 Myfi Tobit a rodiais holl ddyddiau fy hoedl yn ffyrdd gwirionedd a chyfiawnder, ac a wneuthum eluſenau lawer i'm brodyr, ac i'm cenedl, y rhai a aethant gyd â mi i wlâd yr Aſſyriaid, *ſef* i Ninefe.
4 A phan oeddwn i yn fy ngwlâd fy hun yn nhîr Iſrael, a mi etto yn ieuangc, cwbl o lwyth Nephthali fy nhâd a giliodd oddi wrth dŷ Jeruſalem, yr hwn a ddewiſaſid o holl lwythau Iſrael, megis y gallai 'r holl lwythau aberthu yno, lle yr oedd Teml trigſa 'r Goruchaf wedi ei chyſſegru a'i hadeiladu yn dragywyddol. [b] 1 Bren. 12. 30. † Neu, *i allu Baal*, neu, *i Ddiwu Baal.*
5 A'r holl lwythau y rhai a gŷd-giliaſant, a thŷ fy nhâd innau Nephthali, a offrymmaſant [b] † i'r anner Baal:
6 Eithr myfi fy hunan, yn ôl yr ordinhâd tragywyddol a orchymynaſid i holl Iſrael, a aethum yn fynych i Jeruſalem ar y gwyliau *nodedig*, gan ddwyn gyd â mi [c] gynffrwyth a degwm cynnydd yr aniſeiliaid, a'r [c] Ecſod. 22. 29. Deut. 12. 6.

a'r cyn-gnaif, y rhai a roddais i i'r Offeiriaid, ſef meibion Aaron, *y rhai oedd yn gweini* wrth yr allor.

7 Y degwm cyntaf mi a'i rhoddais i feibion † Aaron, y rhai oedd weinidogion yn Jeruſalem; yr ail degwm mi a'i gwerthais, ac a euthum, ac a'i gweriais yn Jeruſalem bob blwyddyn:

† Neu, *Leſi.*

8 A'r trydydd mi a'i rhoddais i'r ſawl y gweddai, megis y gorchymynaſai Debora mam fy nhâd i mi; canys gadawſid fi yn amddifad o'm tâd.

9 Wedi i mi ddyfod *mewn oedran* gŵr, mi a briodais Anna, gwraig [d] o dylwyth fy nhâd, ac a ennillais o honi hi Dobias.

[d] Num. 36. 7.

10 A phan y'n caeth-gludwyd *yn garcharorion* i Ninife, fy holl frodyr, ac eraill o'm cenedl, a fwyttaſant [e] fara 'r cenhedloedd:

[e] Gen. 43. 32.

11 Er hynny myfi ‡ a'm cedwais fy hun heb fwytta;

‡ Neu, *a gedwais fy enaid.*

12 Am fy mod yn meddwl am Dduw o wîr ewyllys fy nghâlon,

† Gr. *drynwr.*

13 A'r Goruchaf a roddes i mi ffafr a hawddgarwch ger bron Enemeſſar, ſel y bûm † oruchwiliwr iddo.

‡ Neu, *yngwlâd*, neu, *yn mhîr Media.*

14 Felly mi a euthum i Media, ac a adewais ddeg talent o arian yn llâw Gabael brawd Gabrias, ‡ yn Rages dinas ym Media.

3346. † Neu, *yr oedd ei ffyrdd heb ſefydlu.*

15 Ac wedi marw Enemeſſar, Sennacherib ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef; yr hwn † y rhwyſtrodd ei ffyrdd, ſel na ellais i mwy ymdaith i dîr Media.

‡ Neu, *y tu hwnt i furiau.*

16 Eithr yn nyddiau Enemeſſar mi a wneuthum lawer o eluſenau i'm brodyr, ac a roddais fy mara i'r newŷnog;

† 2 Eſd. 2. 23.

17 A'm dillad i'r noethion: ac o's gwelwn neb o'm cenedl wedi ei lâdd, a'i fwrw ‡ ynghŷlch muriau Ninefe, [f] mi a'i claddwn ef.

‡ 2 Bren. 19. 35, 36. Eſay 37. 36, 37. Eccles. 48. 18, 21. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 19.

18 Ac o's lladdai Sennacherib y brenhin, wrth ddyfod ar [g] ffoi o Judea yr un, mi a'i claddwn ef yn ddirgel: (canys llawer a laddodd efe yn ei wŷn) a phan geiſiai 'r brenhin y cyrph, ni byddent i'w cael.

[g] 2 Bren. 19. 37. 2 Cron. 32. 21.

19 Yna 'r aeth un o'r Ninefeaid, ac a ddangoſodd i'r brenhin fy mod i yn eu claddu hwynt, † a minnau a ymguddiais; a phan wybûm fod yn fy ngheiſio i'm llâdd, mi a giliais ymaith rhag ofn.

† *ac yn ymguddio.*

20 Yna y dycpwyd fy holl ddâ bŷd; ac ni adawyd i mi ddim, ond Anna fy ngwraig, a Thobias fy mâb.

21 A chyn pen pymtheng niwrnod a deugain, dau o'i feibion [h] a'i lladdaſant ef, ac a ffoiſant i fynyddoedd Ararath. A ‡ Sarchedonus ei fâb a deyrnaſodd yn ei le ef; ac a oſodes Achiacarus fâb Anael fy mrawd *yn olygwr* ar holl gyfrifon ei dâd, ac ar ei holl oruchwiliaeth.

[h] 2 Bren. 19. 37. 2 Cron. 32. 21.

‡ Neu, *Eſarhadon.*

22 Ac Achiacarus a eiriolodd droſofi, oni chefais ddyfod *adref* i Ninefe: canys goſodaſai Sarchedonus Achiacarus yn neſaf *iddo ei hun*; ac yr oedd efe yn drulliad, a ſeinedydd, goruchwiliwr, a chyfrifydd iddo: ac yr oedd efe yn nai fâb brawd i minnau.

PEN. II.

Medi, 28. B. *1 Tobit yn gadael ei fwyd i gladdu 'r marw, 10 ac yn myned yn ddall. 11 Ei wraig ef yn cymmeryd gwaith i ynnill ei bywyd. 14 Ymraſael rhyngthi a'i gŵr yngbŷlch mynn.*

3346. WEdi i mi ddyfod adref i'm tŷ fy hun, a rhoddi i mi Anna fy ngwraig, a Thobias fy mâb; ar ŵyl y Pentecoſt, (yr hon yw uchel-ŵyl y faith wythnos) y gwnaethpwyd i mi ginio mawr.

2 Eithr pan eiſteddais i fwytta, a gweled amlder o fwyd, mi a ddywedais wrth fy mâb, Dôs a chyrch pa ddŷn tlawd bynnag a gaffech o'n brodyr ni, ac ſydd yn meddwl am yr Arglwydd; ac wele, mi a arhoſaf am danat.

3 Eithr efe a ddaeth drachefn, ac a ddywedodd wrthyf, Fy nhâd, y mae un o'n cenedl ni wedi ei dagu, a'i fwrw allan i'r heol.

4 Yna cyn profi dim bwyd, mi a neidiais ar fy nhraed, ac a'i dugum ef i dŷ, nes machludo haul.

5 Ac wedi dychwelyd o honof, mi a ymolchais, ac a fwytteais fy mara yn athriſt;

6 Gan feddwl am brophwydoliaeth [a] Amos, y môdd y dywedaſai efe; [b] Eich uchel-ŵyliau a droir yn alar, a'ch llawenydd oll yn gwynfan.

[a] Am. 8. 10. [b] 1 Mac. 1. 39.

7 A mi a ŵylais. A phan fachludodd yr haul, mi a euthum, ac a wneuthum fedd, ac a'i cleddais ef.

8 A'm cymmydogion a'm gwatwarent, gan ddywedyd, Onid ofna hwn etto ei angau? [c] am y peth yma y ffôdd efe unwaith; ac wele, y mae efe eilchwel yn claddu 'r meirw.

[c] Pen. 1. 19.

9 Ac ar y nôs honno mi a ddychwelais o gladdu, ac a gyſgais, *wedi* ymhalogi, wrth bared y neuadd, yn ŵyneb-noeth.

10 Heb ŵybod fod † adar y tô *yn aros* yn y fagwyr, y rhai a fwriaſant dail twymn yn fy llygaid, fel yr oeddynt yn agored; ac felly y daeth y rhuchen ar fy llygaid: ac er fy myned at feddygon, ni wnaethant im' ddim llês. Ac Achiacarus a'm porthodd i hyd onid euthum i Elimais.

† Neu, *gwennoliaid.*

3336.

11 Ac Anna fy ngwraig a weithiai mewn nydd-dai gwragedd.

12 A phan aeth hi â'r gwaith adref i'r perchennogion, hwy a dalaſant iddi ei chyflog, gan roddi mynn yn ychwaneg:

13 Yr hwn, pan ddaeth i'm tŷ i, a ddechreuodd freſu; yna y gofynnais iddi, O ba la *y daeth* y mynnyn? ai lladrad yw efe? dôd ef eilchwel i'w berchennogion: [d] canys nid cyfreithlon yw bwytta lladrad.

[d] Deut. 22. 1.

14 [e] A hithau a ddywedodd, Ei roi ef a wnaethpwyd i mi gyd â'm cyflog. Etto nid oeddwn i yn ei chredu, ond erchi ei roddi ef i'w berchennogion; ac yr oedd yn waradwydd gennyf droſti. Eithr hi a'm hattebodd, gan ddywedyd, Mae dy eluſenau di, a'th gyfiawnderau? wele, ‡ y maent amlwg oll gyd â thi.

[e] Job 2. 9.

‡ Neu, *y mae pob peth yn amlwg i ti.*

PEN. III.

Medi, 28. P. *1 Tobit yn ſîn gantho wawd ei wraig, ac yn gweddîo, 11 Sara wedi ei difenwi gan forwynion ei thâd, yn gweddîo hefyd. 17 Anfon Angel i'w cymmorth hwy ill dau.*

YNa 'r ŵylais yn athriſt, ac a weddiais mewn gorthrymder, gan ddywedyd,

2 Cyfiawn wyt, O Arglwydd, a chwbl o'th weithredoedd a'th ffyrdd oll ydynt drugaredd a gwirionedd; dy farn hefyd a roddi yn uniawn, ac yn gyfiawn yn dragywydd.

3 Cofia fi, ac edrych arnaf, ac na ddial arnaf am fy mhechodau, nac am fy anŵybodaeth, nac am yr eiddo fy hynafiaid, y rhai a bechaſant ger dy fron di

4 O achos nad ufuddhäent i'th orchymynion am hynny ti a'n rhoddaiſt ni [a] yn yſbail, ac

[a] Deut. 28. 15, 37.

ac i gaethiwed, ac i angau, ac yn ddiareb waradwyddus i'r rhai oll y'n gwaſgarwyd ni yn eu plith.

5 Ac yn awr llawer a chyfiawn yw dy farnedigaethau: gwnâ â myfi yn ôl fy mhechodau, a *phechodau* fy hynafiaid; am na chadwaſom dy orchymynion, ac na rodiaſom yn y gwirionedd ger dy fron di.

6 Yr awr hon gan hynny gwnâ â myfi y peth a fyddo cymmwys yn dy olwg di: pâr gymmeryd fy yſbryd oddi wrthyf, fel y'm ‡ dattoder, ac yr elwyf yn ddaear: canys gwell i mi farw nâ byw, o achos y gwarth anwir a glywais, a'r mawr driſtwch ſydd arnaf. Am hynny pâr fy ngollwng i yn rhŷdd o'r cyfyngder yma, *i fyned* i le tragywyddol: na thrô dy ŵynebpryd oddi wrthyf.

‡ Neu, *gollynger*, neu, *gwareder*.

7 A'r un dŷdd ſe a ddigwyddodd i Sara merch Raguel yn Ecbatane, *dinas* ym Media, gael ei gwaradwyddo gan forŵynion ei thâd;

8 Sef ei rhoi hi i ſaith o wŷr, ac i Aſmodëus yr yſbryd drŵg eu llâdd hwynt, cyn bod iddynt a wnaent â hi yn ôl arfer gwragedd. Oni ŵyddoſt ti (meddynt) dagu o honot ti dy wŷr? bu ſaith o wŷr i ti hyd yn hyn, ac ni'th gyfenwyd yn ôl yr un o honynt.

9 Pa ham y'n curi ni am danynt? O's meirw ydynt, dôs genthynt, na welom byth o honot na mâb na merch.

10 A phan glybu hi y pethau hynny, triſtâu yn ddirfawr a wnaeth, fel *y meddyliodd* ymdagu: ac etto hi a ddywedodd, Un ferch fy nhâd ydwyf; o's gwnâf fi hyn, cywilyddus fydd ganddo ef, a'i henaint a ddygaf i'r bêdd mewn gorthrymder.

11 Ac yna hi a weddiodd tu a'r ffeneſtr, gan ddywedyd, Bendigaid wyt ti, O Arglwydd fy Nuw, a bendigaid yw Enw ſanctaidd dy ogoniant, ac anrhydeddus byth bythoedd; molianned dy holl weithredoedd dydi yn dragywydd.

12 Ac yr awron, O Arglwydd, y cyfeiriafi fy llygaid a'm hŵyneb attat,

13 Gan ddeiſyf fy ngollwng yn rhydd oddi ar y ddaear, fel na chlywyf waradwydd mwyach.

14 Ti a ŵyddoſt, Arglwydd, fy mod yn lân oddi wrth bob pechod gyd â gŵr.

3294. 15 Ac na halogais fy enw, nac enw fy nhâd, yn nhîr fy nghaethiwed. Un ferch wyf i'm tâd, ac nid oes ganddo blentyn i fod yn etifedd iddo; nac un câr agos, na mâb iddo yn fyw, fel y cadwn fy hun yn wraig iddo: ac wedi marw ſeithwr i mi, i ba beth y byddwn i byw? Eithr oni rynga bôdd i ti fy llâdd, pâr edrych arnaf, a thrugarhâu wrthyf, fel na chlywyf waradwydd mwyach.

16 A'u gweddiau hwy ill dau a wrandawyd ger bron gogoniant y Duw mawr.

17 A Raphael a anfoned i iachâu 'r ddau, *ſef* i dynnu 'r rhuchen oddi ar lygaid Tobit, ac i roddi Sara merch Raguel yn wraig i Dobïas mâb Tobit, ac i rwymo Aſmodëus yr ysbryd drŵg; o achos bod yn perthynu i Dobïas o gyfiawnder ei chael hi. Yn y cyfamſer hwnnw y dychwelodd Tobit, ac yr aeth efe i'w dŷ, a Sara merch Raguel a ddiſgynnodd o'i ſtafell.

PEN. IV.

Medi, 30. B. 3 *Tobit yn rhoi addyſg i'w fâb Tobïas, 20 ac yn dywedyd iddo am yr arian a adawſid gyd â Gabael ym Media.*

YN y dŷdd hwnnw y meddyliodd Tobit am [a] yr arian a roddaſai efe at Gabael yn Rages, *dinas* ym Media, [a] Pen. 1. 14.

2 Ac a ddywedodd wrtho ei hun, Mi a ddeiſyfais farw: eithr pa ham nad ydwyf yn galw am Dobïas fy mâb, fel y gallwyf † ei gynghori ef cyn fy marw? † *ddangos iddo am yr arian.*

3 Ac wedi *iddo* alw am dano ef, y dywedodd, Fy mâb, pan fyddwyf marw, [b] clâdd di fi, ac na ddiyſtyra dy fam, [b] Ecſod. 20. 12. eithr anrhydedda hi holl ddyddiau dy einioes, a gwnâ 'r peth a ryngo bôdd iddi, ac na thriſtâ hi. Eccles. 27.

4 Cofia, fy mâb, ei bod hi mewn llawer o bergylon, tra fuoſt yn ei bru hi. A phan fyddo hi marw, clâdd hi gyd â myfi yn yr un bêdd.

5 Fy mâb, meddwl am yr Arglwydd ein Duw ni yn dy holl ddyddiau; ac na ddôd dy frŷd ar bechu, na thorri ei orchymynion ef. Gwnâ gyfiawnder tra fyddech byw, ac na rodia yn ffyrdd anwiredd.

6 Canys o's dilyni wirionedd, dy holl weithredoedd a lwyddant i ti, ac i bawb a'r a wnêl gyfiawnder.

7 [c] Dôd eluſen o'r peth a fyddo gennyt; ac na chynfigenned dy lygad wrth roddi eluſen, ac na thrô dy ŵyneb oddi wrth neb tlawd; ac ni thrŷ ŵyneb Duw oddi wrthyt tithau. [c] Diar. 3. 9. Eccles. 4. 1. a 14. 13. Luc 14.

8 [d] Fel y byddo gennyt yr amlder, dôd o hono eluſen; o's ychydig fydd gennyt, o ychydig nac arſwyda roi eluſen: [d] Eccles. 35. 10.

9 Canys *felly* y tryſori i ti dy hun wobr dâionus erbyn dŷdd yr anghenrhaid.

10 [e] O blegid eluſen a wared rhag angau, ac a leſtair ddyfod i'r tywyllwch. [e] Eccles. 29. 15.

11 O herwŷdd cêd ddâionus yw eluſeni, i bawb a'r a'i gwnêl, ger bron y Goruchaf.

12 Fy mâb, gochel bob [f] godineb. Ac yn bennaf cymmer wraig o dylwyth dy hynafiaid; ac na chymmer eſtrones, yr hon nid ydyw o lwyth dy dâd. Canys plant y prophwydi ydym ni, Noah, Abraham, Iaac, *a* Jacob. Ein tadau o'r dechreuad, cofia fy mâb, iddynt oll briodi gwragedd o'u cenedl eu hun, a hwy a ſuant ddedwŷdd yn eu plant, a'u hîl a etifedda 'r ddaear. [f] 1 Theſ. 4. 3.

13 Ac yr awrhon, fy mâb, câr dy frodyr, ac na fydded diyſtyr gennyt yn dy galon dy dylwyth meibion a merched dy bobl, i gymmeryd it' wraig o honynt: canys o ddiyſtyrwch y daw dinyſtr a dirfawr gythrwfl, ac o drahauſdra y daw prinder a mawr eiſiau: o herwŷdd trahauſdra yw mam newŷn.

14 Nac attal gyd â thi [g] gyflog neb a'r a wnaeth dy waith, eithr tâl iddo yn ebrwydd: ac o's gwaſanaethi di Dduw, ti a gei daledigaeth: edrych arnat dy hun, fy mâb, yn dy holl weithredoedd, a bydd ddiefgeulus ym mhob tro a wnelych. [g] Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15.

15 [h] Y peth ſydd gâs gennyt dy hun, na wnâ i arall. Nac yf win hyd feddwdod, ac na ſyn feddwdod gyd â thi i ymdaith. [h] Mat. 7. 12. Luc 6. 31.

16 [i] Dôd o'th fara i'r newynog, ac o'th ddillad i'r noeth: ac yn ôl dy amlder [k] dôd eluſen, ac na fydd lygad-gynf genus wrth roi eluſeni. [i] Luc 14. 13. [k] Mat. 6. 1.

17 Bydd helaeth o'th fara ar fêdd y cyſiawn, ac na ddôd *ddim* i'r pechaduriaid. Ad. 8.

18 Gofyn gyngor i bob un ſynhwyrol, ac na wrthod un cyngor buddiol.

19 Mola 'r Arglwydd dy Dduw bob amſer, a deiſyf arno uniawnu dy ffyrdd, a chwbl o'th lwybrau, a gwneuthur dy amcanion

canion yn llwyddiannus. Canys ni fedr pob cenedl roddi cyngor: eithr yr Arglwydd ei hun fydd yn rhoddi pob daioni, ac efe a ddaroſtwng y neb a fynno, fel y mynno. Yr awrhon gan hynny, fy mâb, cadw i'th gôf fy ngorchymynion, ac na ddileer hwynt o'th feddwl.

20 Ac yn awr yr ydwyf yn dangos it', adael o honoſi ddeg talent o arian gyd â Gabael mâb Gabrias, yn Rages *dinas* ym Media.

21 Ac nac ofna, fy mâb, o ran ein myned ni mewn tlodi: y mae i ti lawer od ofni di Dduw, a gochelyd pechod, a gwneuthur y peth a fyddo cymmeradwy yn ei olwg ef.

PEN. V.

4 *Tobïas ieuangc yn ceiſio un i'w gyfarwyddo ef i Media*; 6 *at Angel yn addaw myned gyd ag ef*, 12 *ac yn dywedyd iddo, mai câr iddo ydoedd.* 16 *Tobïas a'r Angel yn myned ymaith ynghŷd*, 17 *A'i fam yn ddrŵg ganthi ymadael o'i mâb.*

YNa yr attebodd Tobïas, ac y dywedodd, Fy nhâd, y cwbl oll a orchymynaiſt i mi, mi a'i gwnâf:

2 Eithr pa fôdd y gallaf fi gael yr arian, a minnau heb ei adnabod ef?

3 Yntau a roddes iddo yr yſgrifen lâw, ac a ddywedodd wrtho, Cais i ti ryw un, yr hwn, tra fyddwyf fi yn y bŷd, a elo gyd â thydi, a myfi a dalaf gyflog iddo ef: a dôs, a derbyn yr arian.

4 Ac efe a aeth i geiſio un *gyd ag ef*, ac a gafodd Raphael, yr hwn oedd Angel.

5 Ac efe ni's gŵyddai. Ac efe a ddywedodd wrtho, A elli di fyned gyd â mi i Rages? ac a adwaenoſt ti y lleoedd hynny yn dda?

6 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Mi a âf gyd â thydi, ac mi a adwaen y ffordd yn dda; canys mi a fûm yn aros gyd â'n brawd Gabael.

7 Yna Tobïas a ddywedodd wrtho, Aros fi oni ddywedwyf i'm tâd.

8 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dôs, ac na thrîg. Ac efe a aeth i mewn, ac a ddywedodd wrth ei dâd, Wele, mi a gefais un i fyned gyd â mi. Yna y dywedodd yntau, Galw ef attafi, môdd y gallŵyf ŵybod o ba lwyth y mae efe, a hefyd a ydyw efe yn ffyddlon i fyned gyd â thi.

9 Ac efe a alwodd arno: ac yntau a ddaeth i mewn, ac yna y cyfarchaſant eu gilydd.

10 A Thobit a ddywedodd wrtho, Fy mrawd, dangos i mi o ba lwyth a theulu yr wyt yn dyfod.

11 Ac yntau a ddywedodd wrtho, Ai llwyth neu deulu yr wyt yn ei geiſio? ai cyflog-ddyn i fyned gyd â'th fâb? A Thobit a'i hattebodd ef, Mi a ewyllyſiwn fy mrawd, gael gŵybod dy genedl a'th enw di.

12 Yntau a ddywedodd, Azarïas ydwyf fi, fâb Ananïas fawr, ac o'th frodyr di.

13 Yna y dywedodd Tobit, Croeſo wrthyt, fy mrawd: na ddigia wrthyf am i mi geiſio gŵybod y llwyth a'r teulu y daethoſt o honynt. Canys, fy mrawd, yr wyt ti o dylwyth oneſt a da. O achos mi a adwaen Ananïas a Jonathas, meibion Samaias fawr; fel yr oeddym yn myned ynghŷd i Jeruſalem i addoli, gan ddwyn gyd a ni y cynffrwyth, a degwm cynnydd yr aniſeiliaid: hwy ni throſeddaſant yn amryſuſedd ein brodyr ni. Yr wyt ti o wreiddyn da, fy mrawd.

14 Ond dywed i mi, pa gyflog a roddaf i ti: a fynni di ddrachmon beunydd, a chyfreidiau fel i'm mâb fy hun.

15 A hefyd mi a 'chwanegaf at y cyflog, o's dychwelwch drachefn yn iach.

16 Ac felly y cyttunaſant. Yna y dywedodd efe wrth Dobïas, Ymdrwſia i'r daith; a rhwyddhynt i chwi. Ac wedi i'r mâb barotôi pob peth i'r daith, y dywedodd ei dâd wrtho, Dôs gyd a'r gŵr hwn, a Duw, yr hwn ſydd a'i drigfa yn y nêf, a lwyddo eich ffordd chwi, ac eled Angel Duw gyd a chwi. Yna yr aethant ymaith ill dau, a chî 'r llangc gyd â hwynt.

17 Eithr Anna ei fam ef a ŵylodd, gan ddywedyd wrth Dobit, Pa ham yr anfonaiſt ymaith ein mâb? onid efe yw ffon ein llâw ni, i fyned i mewn ac allan ger ein bronnau?

18 ‡ Na fydd chwannog (i 'chwanegu) arian at arian, ond bydded fel forod wrth ein plentyn. ‡ *Na 'chwanega arian, ond bydded yn forod i'n mâb.*

19 O herwŷdd yr hyn a roddes yr Arglwydd i ni i fyw, hynny *fy* ddigon i ni.

20 A Thobit a ddywedodd wrthi, Na chymmer ofal, fy chwaer, efe a ddaw yn ei ôl yn iach *lawen*, a'th lygaid di a'i gwelant ef.

21 Canys yr Angel daionus ſydd yn cŷdymdaith ag ef; a'i ffordd ef a lwydda, ac efe a ddaw eilchwel yn iach *lawen*.

22 Yna hi a beidiodd ag ŵylo.

PEN. VI.

1 *Yr Angel yn peri i Dobïas gymmeryd afu, a chalon, a buſtl pyſgodyn*; 10 *A phriodi Sara merch Raguel*; 16 *Ac yn dyſgu iddo yrru 'r ysbryd drwg ymaith.* Medi, 30. P.

AC fel yr oeddynt yn ymdaith, hwy a ddaethant yn yr hwyr i ymyl afon Tigris, ac a arhoſaſant yno.

2 A'r llangc a aeth i wared i ymolchi, a phyſgodyn a neidiodd o'r afon, ac a fynaſai ei lyngcu ef.

3 Eithr yr Angel a ddywedodd wrtho, Cymmer afael yn y pyſgodyn. A'r llangc a ddaliodd y pyſgodyn, ac a'i tynnodd i'r tîr.

4 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Agor y pyſgodyn, a chymmer y gâlon, a'r afu, a'r buſtl, a chadw *bwynt* yn ddïeſgeulus.

5 A'r llangc a wnaeth y môdd yr archaſai 'r Angel iddo. Ac wedi iddynt roſtio 'r pyſgodyn, hwy a'i bwyttaſant, ac a aethant rhagddynt ill dau, oni ddaethant yn gyfagos i Ecbatane.

6 A'r llangc a ddywedodd wrth yr Angel, Fy mrawd Azarïas, i ba beth y mae câlon, ac afu, a buſtl y pyſgodyn yn dda?

7 Yntau a ddywedodd wrtho, Am y gâlon a'r afu, o bydd i gythraul neu yſbryd drŵg bino neb, rhaid yw gwneuthur mŵg o honynt ger bron y gŵr hwnnw, neu 'r wraig honno, ac ni's blinir ef mwyach.

8 Ac am y buſtl, *da yw* i iro ag ef y dŷn a fyddo a'r rhuchen ar ei lygaid, ac efe a iachëir.

9 A phan ddaethant yn gyfagos i Rages, yr Angel a ddywedodd wrth y llangc.

10 Fy mrawd, heddyw y lletŷwn ni gyd â Raguel, yr hwn ſydd gâr i ti. Ac y mae iddo ef un unig ferch a elwir Sara: mi a ddywedaf am dani, *ſef* am ei rhoddi i ti yn wraig.

11 [a] Canys i ti y mae ei hetifeddiaeth hi yn perthyn, a thydi yn unig ſydd o'i chenedl hi. [a] Num. 27, 8, a 36, 8.

12 Ac y mae hi yn llangces lân ſynhwyrol. Yn awr gan hynny gwrando fi, a mi

mi a ymddiddanaf â'i thâd hi; a phan ddychwelom ni o Rages y gwnawn y neithior: o achos mi a wn na all Raguel ei rhoddi hi i neb arall yn ôl cyfraith Moſes, heb'fod yn euog o angau; am fod cyfiawnder yr etifeddiaeth yn perthyn i ti o flaen neb arall.

13 Yna y dywedodd y llangc wrth yr Angel, Fy mrawd Azarïas, mi a glywais roi 'r llangces hon i faith o wŷr, a marw o honynt cymmain un yn yr yſtafell briodas.

14 Ac yr awrhon myfi yw unig *blentyn* fy nhâd: ac yr ydwyf yn ofni, od awn i mewn *atti hi*, y derſydd am danaf, fel am y rhai o'r blaen; am fod cythraul yn ei charu hi, yr hwn nid yw yn gwneuthur niwaid ond i'r rhai ſydd yn dyfod atti hi: ac am hynny yr ŵyf yn ofni rhag fy marw, a dwyn einioes fy nhâd a'm mam mewn triſtwch i'w beddau; canys mâb arall nid oes iddynt i'w claddu.

15 A'r Angel a ddywedodd wrtho, Onid côf gennyt eiriau dy dâd, pan orchymynnodd i ti gymmeryd gwraig o'th genedl dy hun? Ac *felly* yr awrhon gwrando, fy mrawd; a chymmer hi yn wraig i ti, ac nac arſwyda mo'r cythraul: canys y nôs heno y rhoddir hi i ti yn wraig.

16 Eithr pan ddelych i'r yſtafell briodas, cymmer ‡ *ludw.* ‡ farwydos y pêr-aroglau, a dôd beth o gâlon y pyſgodyn, ac o'r aſu arnynt, a gwna fŵg-darth:

17 A'r yſbryd a glyw 'r arogl hwnnw, ac a ffŷ ymaith, ac ni ddychwel byth drachefn. Eithr pan ddelych atti hi, codwch eich dau, a gelwch ar y trugarog Dduw, ac efe a'ch gweryd chwi, ac a doſturia wrthych. Nac ofna; o herwydd i ñ y darparwyd hi o'r dechreuad, a thi a'i gwaredi hi, a hi a ddaw gyd â thi: ac (yn fy nhŷb i) ti a gei blant o honi. A phan glybu Tobïas y pethau hyn, efe a rôdd ei ſerch arni, a'i gâlon ef a lynodd yn ddirfawr wrthi hi.

PEN. VII.

Hydref. 1. B.

11 *Raguel yn dywedyd i Dobïas beth a ddigŵyddaſai i'w ferch.* 12 *Ac yn ei rhoi yn briod iddo ef.* 17 *Ei dwyn hi i'w hyſtafell, a hithau yn ŵylo;* 18 *A'i mam yn ei chyſſuro hi.*

APhan ddaethant i Ecbatane, hwy a aethant i dŷ Raguel: a Sara a gyfarfu â hwynt, ac a gyfarchodd iddynt, a hwythau iddi hithau, a hi a'u dûg hwynt i'r tŷ.

2 Yna y dywedodd Raguel wrth Edna ei wraig; Mor debyg yw 'r gŵr ieuangc yma i'm ceſnder Tobit!

3 A Raguel a ofynnodd iddynt, O ba le * *yr ydych.* eich hanyw, fy mrodyr? Yna y dywedaſant wrtho, O feibion Nephthali, y rhai ſydd gaethion yn Ninefe.

4 Yna y dywedodd efe wrthynt, A adwaenoch chwi Dobit ein brawd? A hwythau a attebaſant, Adwaenom. Yna y dywedodd yntau wrthynt, A ydyw efe yn iâch?

5 A hwy a ddywedaſant, Y mae efe yn fyw, ac yn iâch. A Thobïas a ddywedodd, Fy nhâd i yw efe.

6 Yna Raguel a neidiodd *i fynu*, ac a'i cuſanodd ef, ac a ŵylodd.

7 Ac a'i bendithiodd ef, gan ddywedyd wrtho, Yy ŵyt ti yn ſâb i ŵr oneſt, ac i ŵr da. Eithr pan glybu efe fyned Tobit yn ddall, triſtâu a wnaeth, ac ŵylo.

8 Ac Edna ei wraig, a Sara ei ferch a ŵylaſant. Ac *wedi hynny* eu croeſawu hwy a wnaethant yn llawen, ac a laddaſant faharen o'r defaid, ac a roddaſant ger eu bronnau lawer o feigiau. Yna y dywedodd Tobïas wrth Raphael, Fy mrawd Azarïas, dywed am y pethau hynny a ſoniaiſt am danynt ar y ffordd, fel y gallo y peth ddyfod i ben.

9 Ac yntau a ddywedodd y chwedl wrth Raguel. A Raguel a ddywedodd wrth Dobïas, Bwytta ac ŷf, a gwnâ 'n llawen,

10 Gweddus ydyw i ti gael fy merch i yn briod. Eto mi a ddangoſaf i ti 'r gwirionedd.

11 Mi a roddais fy merch yn briod i ſaith o wŷr, a'r nôs yr aethant i mewn atti, y buant feirw: eithr bydd di yn awr yn llawen. A Thobïas a ddywedodd, Ni fynnâf-fi ddim yma, nes i ni gyttuno, a thyngu i'n gilydd.

12 A Raguel a ddywedodd wrtho, Cymmer dithau hi o hyn allan yn ôl y gyfraith; canys * trâs wyt iddi, a hithau i tithau: a'r trugarog Dduw a'ch llwyddo ‡ ym mhob peth. * *Carennydd.* ‡ *â phob daioni.*

13 Ac efe a alwodd Sara ei ferch, a hi a ddaeth at ei thâd; yna efe a'i cymmerth hi erbyn ei llâw, ac a'i rhoddes yn wraig i Dobïas, gan ddywedyd, Wele, cymmer hi yn ôl [a] cyfraith Moſes; a dwg hi ymaith at dy dâd. Ac efe a'u bendithiodd hwynt. [a] Num. 36. 6.

14 Ac wedi iddo alw Edna ei wraig, efe a gymmerth lyfr, ac a ſgrifennodd yſgrifen o'r ammodau, ac a'i ſeliodd.

15 Ac yna y dechreuaſant fwytta.

16 A Raguel a alwodd Edna ei wraig, ac a ddywedodd wrthi, Fy chwaer, trefna 'ſtafell arall, a dŵg hi i mewn yno.

17 A hi a wnaeth ſel y dywedodd efe, ac a'i dûg hi i mewn i'r yſtafell, a hithau a ŵylodd, a'i mam a dderbyniodd ddagrau ei merch, ac a ddywedodd wrthi,

18 Cymmer gyffur, fy merch, rhodded Arglwydd nêf a daear i ti lawenydd yn lle 'r triſtwch yma: bydd gyffurus, fy merch.

PEN. VIII.

1 *Tobïas yn gyrru 'r yſbryd drŵg ymaith yn y modd y dyſgaſid iddo.* 4 *Ei wraig ac yntau yn codi i fynu i weddio.* 10 *Raguel yn tybied ei farw ef.* 15 *A chwedi ei gael ef yn fyw, yn moliannu Duw;* 19 *ac yn gwneuthur neithior.* Hydref. 1. P.

AC wedi iddynt ſwpperu, hwy a ddygaſant Dobïas i mewn atti hi.

2 Yr hwn wrth fyned a feddyliodd am eiriau Raphael, ac a gymmerth ‡ farwydos yr aroglau, ac a roddes arnynt gâlon y pyſgodyn a'i aſu, ac a wnaeth fŵg *â hwynt.* ‡ *ludw.*

3 Pan aroglodd y cythraul yr arogl hwnnw, efe a ffodd i ‡ oruchafion yr Aiphit. A'r Angel a'i rhwymodd ef. ‡ *eithafoedd.*

4 Ac ſel yr oeddynt ill dau wedi eu cau i mewn, Tobïas a gyfododd o'i wely, ac a ddywedodd *wrth Sara*, Cyfod, fy chwaer, gweddiwn yr Arglwydd, *ar iddo* fod yn drugarog wrthym.

5 Yna y dechreuodd Tobïas ddywedyd, Bendigedig ŵyt ti, O Dduw ein tadau, a bendigaid yw dy Enw ſanctaidd gogoneddus yn dragywyddol. Bendiged y nefoedd a'th greaduriaid oll dydi.

6 [a] Tydi a wnaethoſt Adda, ac a roddaiſt Efa ei wraig yn gymmorth ac yn nerth iddo: o honynt y daeth pob ‡ rhyw dŷn. Ti a ddywedaiſt, Nid da bod gŵr yn unig, gwnawn iddo gymmorth cyffelyb iddo. [a] Gen. 2. 7, 18, 22. ‡ *bâd dynion.*

7 Ac yr awrhon, Arglwydd, nid er mwyn godineb yr ŵyf yn cymmeryd fy chwaerhon, eithr mewn uniawn-fryd: yn drugarog gan hynny gwnâ i ni heneiddio ynghyd.

8 A hi a ddywedodd gyd âg ef, Amen.

9 Ac felly y cyſgaſant ill dau y nos honno. A pan gyfododd Raguel i fynu, efe a aeth, ac a gloddiodd fedd,

10 Gan ddywedyd, *Y mae arnaf ofn* ei ſarw ef.

11 Ac wedi dyfod Raguel i'w dŷ,

12 Efe a ddywedodd wrth Edna ei wraig, Anfon un o'r morŵynion i edrych ai byw efe: o's amgen, fel y gallom ei gladdu ef heb ŵybod i neb.

13 A'r ſorŵyn a agorodd y drŵs, ac a aeth i mewn, ac a'u cafodd hwynt ill dau yn cyſgu.

14 A phan ddaeth allan, hi a fynegodd iddynt, ei fod ef yn fyw.

15 Yna Raguel a foliannodd Dduw, gan ddywedyd, Bendigedig ydwyt ti, O Dduw, â phob duwiol a ſanctaidd fendith: bendiged dy Saint dydi, a'th greaduriaid oll; a chwbl o'th Angylion, a'th etholedigion, molant di byth bythoedd.

16 Bendigedig îŷch, O Arglwydd, am i ti fy llawenhâu i, ac na ddaeth i mi, fel yr oeddwn yn tybied; eithr ti a wnaethoſt i ni yn ôl dy fawr drugaredd.

17 A bendigedig fyddech, am i ti drugarhâu wrth ddau unig-anedig. Dangos iddynt drugaredd, O Arglwydd; diwedda eu bywyd mewn iechyd, gyd â llawenydd a thrugaredd.

18 Yna yr archodd Raguel i'w weiſion lenwi 'r bedd.

19 Ac efe a gadwodd y neithior bedwar diwrnod ar ddeg;

20 Canys Raguel cyn cyflawnu dyddiau 'r neithior a ddywedaſai wrtho, gan dyngu, nad ai efe ymaith nes darfod cyflawnu dyddiau 'r neithior, nid amgen pedwar diwrnod ar ddeg;

21 Ac yna y cai efe hanner ei dda ef, a dychwelyd yn iâch at ei dâd; ac y cai efe y rhan arall, pan fyddwyf fi a'm gwraig farw.

PEN. IX.

Hydref, 2. B.

1 *Tobïas yn anfon yr Angel at Gabael i gyrchu 'r arian:* 6 *A'r Angel yn eu dwyn hwy adref, ac yn dwyn Gabael i'r neithior.*

YNa Tobïas a alwodd Raphael, ac a ddywedodd wrtho,

2 Fy mrawd Azarïas, cymmer gyd â thi wâs a dau gamel, a dôs i Rages dinas Media, at Gabael, a chyrch i mi yr arian, a dwg ef i'r neithior.

3 Canys tyngodd Raguel na chawn i ymadael.

4 Eithr y mae fy nhâd yn cyfrif y dyddiau; ac o's trigaf fi yn hîr, athriſt ſawn fydd ganddo ef.

5 A Raphael a aeth ymaith at Gabael, ac a roddes iddo yr yſgrifen lâw; ac yntau a ddûg godau wedi eu ſelio, ac a'u rhoddes iddo.

‡ *Gabael a fendithiodd Dobïas a'i wraig.* Junius.

6 A'r boreu y cyfodaſant, ac a ddaethant i'r neithior. A ‡ Thobïas a fendithiodd ei wraig.

PEN. X.

Hydref, 2. P.

1 *Tobit a'i wraig yn biraethu am eu mâb;* 7 *A'r wraig heb fynnu ei chyſſuro gan ei gŵr.* 10 *Raguel yn gollwng Tobïas a'i wraig ymaith, a banner eu dâ,* 12 *ac yn eu bendithio hwy.*

A'I dâd ef Tobit a gyfrifai bob dydd. Ac wedi cyflawnu dyddiau 'r daith, a hwythau heb ddyfod adref,

2 Yna y dywedodd Tobit, A ſiommwyd hwynt; ai marw a wnaeth Gabael, fel nad oes neb i roddi 'r arian iddo?

3 Ac efe a driſtaodd yn ddirfawr.

4 A'i wraig a ddywedodd wrtho, Darfu am y bachgen: ac am ei fod ef yn aros cyhyd, hi a ddechreuodd alaru am dano, gan ddywedyd,

5 Nid oes gennyf ofal *am ddim*, fy mâb, gan i mi dy ollwng di ymaith, llewyrch fy llygaid i.

6 Eithr Tobit a ddywedodd wrthi, Taw ſôn, ac na ofala ddim; y mae efe yn iâch lawen.

7 A hithau a ddywedodd wrtho, Taw â ſôn, na huda fi; darfu am fy machgen i. A beunydd yr ai hi allan i'r ffordd yr aeth-ent hwy: y dydd ni fwyttäei hi mo'r bwyd, a'r nôs ni pheidiai ag ŵylo am Dobïas ei mâb: *a hyn* nes darfod pedwar diwrnod ar ddeg y neithior, y rhai y tyngaſai Raguel y gorfyddai i *Dobïas* aros yno. Yna y dywedodd Tobïas wrth Raguel, Gollwng fi ymaith: canys nid yw fy nhâd a'm mam yn edrych am fy ngweled byth.

8 A'i chwegrwn a ddywedodd wrtho, Aros gyd â myfi, a mi a ddanfonaf rai a ddangoſo dy helynt i'th dâd.

9 Eithr Tobïas a ddywedodd, Nag ê ddim; ond gollwng fi at fy nhâd.

10 Yna y cyfododd Raguel i fynu, ac a roddes Sara ei wraig iddo, a hanner ei dâ, *ſef* gweiſion, ac aniſeiliaid, ‡ a dâ bathol: * ac Arïas.

11 Ac wedi iddo eu bendithio, efe a'u danfonodd ymaith, gan ddywedyd, O fy mhlant, Duw nef a'ch llwyddo.

12 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferch, Anrhydedda dy chwegrwn a'th chwegr, canys hwynt-hwy bellach ſy dâd a mam i ti; gad i mi glywed gair da am danat: ac efe a'i cuſanodd hi. Edna hefyd a ddywedodd wrth Dobïas, Fy anwyl frawd, Arglwydd y nêf a'th ddygo drachefn, ac a wnêl i mi weled dy blant ti o'm merch Sara cyn fy marw, fel y llawenychwyf ger bron yr Arglwydd: ac wele, yr ydwyf yn rhoddi fy merch i ti mewn ymddiried; na ofidia hi.

PEN. XI.

6 *Mam Tobïas yn gweled ei mâb yn dyfod:* Hydref, 10 *A'i dâd yn cyfarfod ag ef wrth y drws,* 3. B. *ac yn cael ei olwg:* 14 *Ac yn moliannu Duw;* 17 *Ac yn troſſawu ei ferch ynghyfraith.*

YN ôl hynny yr aeth Tobïas ymaith, gan foliannu Duw, o achos iddo lwyddo ei daith ef; ac efe a fendithiodd Raguel, ac Edna ei wraig. Ac yna efe a gerddodd rhagddo, oni ddaethant yn agos i Ninefe.

2 Yna Raphael a ddywedodd wrth Dobïas, Ti a wyddoſt, fy mrawd, pa fodd y gadewaiſt dy dâd.

3 Bryſiwn o flaen dy wraig, a threfnwn y tŷ.

4 A chymmer yn dy lâw fuſtl y pyſgodyn. Ac felly yr aethant; a'r ci a'u canlynodd hwynt.

5 Ac Anna oedd yn eiſtedd, ac yn diſgwil am ei mâb ar y ffordd:

6 Ac a'i hadnabu ef yn dyfod, ac a ddywedodd wrth ei dâd ef, Wele dy fâb di yn dyfod, a'r gŵr a aeth gyd âg ef.

7 Yna y dywedodd Raphael, Mi a wn, Tobïas, yr egyr dy dâd ei lygaid.

8 Am

8 Am hynny îr di ei lygaid ef â'r buſtl; o phan ferwinont, efe a'u rhwbia hwynt, ac ſe ſyrth y rhuchen ymaith, ac ete a'th wêl di.

9 Yna y rhedodd Anna allan, a hi a ſyrthiodd ar wddf ei mâb, gan ddywedyd wrtho, Mi a'th welais, fy mâb, ac weithian boddlon ydwyf i farw. A hwy a ŵylaſant ill dau.

10 Tobit hefyd a aeth allan tu a'r drŵs, ac a dramgŵyddodd; ond ei fâb a redodd atto,

11 Ac a ymaflodd yn ei dâd, ac a daenellodd beth o'r buſtl ar lygaid ei dâd, gan ddywedyd, Bydd gyſſurus, fy nhâd.

12 Ac wedi i'w lygaid ddechrau merwino, efe a'u dwys-rwbiodd hwynt;

13 A'r rhuchen a ddiriſglodd ymaith oddi wrth giliau ei lygaid ef. Ac wedi iddo weled ei fâb, efe a ſyrthiodd ar ei wddf ef,

14 Ac a ŵylodd, gan ddywedyd, Bendigedig ŵyt, O Dduw, a bendigedig yw dy Enw yn dragywydd, a'th holl Angylion ſanctaidd ſydd fendigedig.

15 Canys ti a'm ffrewyllaiſt, ac a doſturiaiſt wrthyf; wele fi yn gweled fy mâb Tobïas. Yna yr aeth ei fâb ef i mewn yn llawen, ac a ddangoſodd i'w dâd y mawr bethau a ddigŵyddaſai iddo ym Media.

*Gyſarfod. 16 Yna 'r aeth Tobit allan i * gyffwrdd â'i waudd hyd ym mhorth Nineſe, gan ymlawenhâu a moliannu Duw. A rhyfedd oedd gan y rhai oedd yn edrych arno ef yn cerdded, ei fod ef yn gweled.

17 A Thobit a gyffeſodd yn eu gŵydd hwynt oll, ddarfod i Dduw doſturio wrtho. Ac wedi iddo neſâu at Sara ei waudd, efe a'i bendithiodd hi, gan ddywedyd, Croeſo wrthyt, fy merch. Bendigaid fyddo Duw, yr hwn a'th ddûg di attom ni, a bendigedig fyddo dy dâd a'th ſam. A llawenydd oedd ym mŷſg ei holl frodyr ef, y rhai oedd yn Nineſe.

‡ yr hwn a elwir Nasbas. Junius. 18 Ac Achiacarus a ddaeth yno, ‡ a Naſbas ei nai ef fâb ei frawd.

19 A neithior Tobïas a gadwyd â llawenydd mawr ſaith niwrnod.

PEN. XII.

Hydref, 3. P. *5 Tobit yn cynnyg yr banner i'r Angel am ei boen; 6 Ac yntau yn eu cymmeryd bwy ill dau o'r neilldu, ac yn eu cynghori; 15 Ac yn dywedyd iddynt mai Angel ydoedd: 21 Ac ni welwyd ef mwy.*

YNa y galwodd Tobit ei fâb Tobïas, ac y dywedodd wrtho, Edrych, fy mâb, am ei gyflog i'r gŵr a aeth gyd â thi: a rhaid ydyw ei 'chwanegu.

2 A Thobïas a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, nid colled gennyf roi iddo ef hanner yr hyn a ddugum *gyd â mi.*

3 O herwydd efe a'm dûg i adref i ti drachefn yn iâch, ac a iachaodd fy ngwraig, ac a gyrchodd yr arian, ac a'th iachaodd dithau hefyd.

4 A'r henaſgwr a ddywedodd, Mae yn gyfiawn iddo eu cael.

5 Yna y galwodd efe yr Angel, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer hanner yr hyn oll a ddygaſoch, a dos yn iâch.

6 Eithr efe wedi eu galw hwy ill dau o'r neilldu, a ddywedodd wrthynt, Diolchwch i Dduw, a moliennwch ef, a rhoddwch iddo ef fawr ogoniant; cyffeſwch ef yngŵydd pawb o'r rhai byw, am y pethau a wnaeth efe i chwi. Peth daionus yw diolch i'r Arglwydd, a mawrhâu ei Enw ef, gan adrodd gweithredoedd Duw yn barchedig: ac na ddiogwch yn ei foliannu ef.

7 Cyfrinach y brenhin ſydd weddus ei chelu: ond gweithredoedd Duw ſy ogoneddus eu cyhoeddi. Gwneweh ddaioni, ac ni'ch goddiwes drŵg.

8 Daionus yw gweddi gyd ag ympryd, eluſeni, a chyfiawnder. Gwell yw ychydig gyd â chyfiawnder, na llawer gyd ag anghyfiawnder. Gwell yw rhoi eluſenau nâ phentyrru aur:

9 Canys eluſeni a wared rhag angau, ac a lanhâ bob pechod, Y rhai a wnêl eluſen a chyfiawnder, a gyflawnir â bywyd:

10 Eithr pechaduriaid ſy elynion i'w bywyd eu hunain.

11 Ni chuddiaf ddim rhagoch. Mi a ddywedais mai da yw cadw cyfrinach brenhin, a gogoneddus dangos gweithredoedd Duw ar gyhoedd.

12 Ac yr awrhon pan weddiaiſt ti, a'th waudd Sara, myfi a ddugum gôf am eich gweddïau ger bron y Sanctaidd. A phan oeddit yn claddu 'r meirw, yr oeddwn i gyd â thi hefyd.

13 A phan nad oedaiſt godi a gadael dy ginio, i fyned i gladdu 'r *dŷn* marw, nid oedd dy weithred dda yn guddiedig rhagof: eithr yr oeddwn gyd â thi.

14 Ac yr awrhon Duw a'm danfonodd i i'th iachâu di a'th waudd Sara.

15 Myfi yw Raphael, un o'r ſaith Angel ſanctaidd, y rhai ſy 'n dwyn i fynu weddïau 'r rhai ſanctaidd, ac ſydd yn tramwy ger bron gogoniant yr hwn ſydd Sanctaidd.

16 Yna y dychrynaſant ill dau, a hwy a ſyrthiaſant ar eu hŵynebau: o blegid hwy a ofnaſent.

17 Yna y dywedodd efe wrthynt, Nac ofnwch: canys bydd tangnefedd i chwi. Eithr rhoddwch ddiolch i Dduw,

18 Canys nid o'm caredigrwydd ſy hun, eithr trwy ewyllys ein Duw ni, y daethum. Am hynny moddwch ddiolch iddo ef yn dragywydd.

19 [a] Beunydd yr ymddangoſais i chwi: eithr nid oeddwn yn bwytta nac yn yfed; namyn chwi a welediga eth. [a] Gen. 18. 8. a 19. 3.

20 Ac yr awrhon moliennwch Dduw: canys mi a eſgynnaf at yr hwn a'm danfonodd. Eithr yſgrifennwch yr hyn oll a wnaethpwyd mewn llyfr. Barn. 13, 16.

21 Yna y codaſant i fynu, ac ni welſant ef mwy.

22 A chyffeſu rhyfedd-fawr weithredoedd Duw a wnaethant, a'r môdd yr ymddangoſaſai Angel yr Arglwydd iddynt.

PEN. XIII.

Hydref, 4. B. *Y diolch i Dduw a'ſgrifennodd Tobit.*

A Thobit a 'ſgrifennodd weddi o orfoledd, ac a ddywedodd, Bendigaid fyddo Duw, yr hwn ſydd yn byw yn dragywyddol, a bendigedig fyddo ei deyrnas ef:

2 [a] Canys efe ſydd yn ffrewyllu, ac yn trugarhâu; yn dwyn i uffern, ac yn dwyn i fynu eilchwel: ac nid oes neb a all ddianc o'i law ef. [a] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.

3 Clodforwch ef, meibion Iſrael, ger bron y cenhedloedd: canys efe a'n gwaſgarodd ni yn eu plith hwynt. Doeth. 16. 13.

4 Yno mynegwch ei fawredd, a dyrchefwch ef yngŵydd pawb ſydd fyw: o herwydd efe yw ein Harglwydd ni, a Duw yw ein Tâd ni byth bythoedd.

5 Ac efe a'n cerydda ni am ein camweddau, ac a drugarhâ eilchwel, ac a'n caſgl ynghyd o fyſg yr holl genhedloedd, ym mhlith y rhai y'n gwaſgarodd ni.

6 O's dychwelwch atto ef â'ch holl gâlon, ac â'ch holl feddwl, a gwneuthur yn uniawn ger ei fron ef, yna y dychwel yntau attoch chwi, ac ni chûdd ei wyneb rhagoch, a chwi a gewch weled beth a wnâ efe i chwi: am hynny cyffeswch ef â'ch holl enau, a moliennwch Arglwydd y gallu, dyrchefwch Frenhin y tragywyddoldeb. Myfi a'i cyffesaf ef yn nhîr fy nghaethiwed, ac a fynegaf ei nerth a'i fawredd ef i genedl bechadurus. Trowch, bechaduriaid, a gwnewch gyfiawnder ger ei fron ef: pwy a wyr ‡ a fyn efe chwi, ac a wnâ efe drugaredd â chwi?

‡ *a ddarboda efe o bonoch chwi*

7 Clodforaf fy Nuw, a'm henaid a fawl Frenhin y nefoedd, ac a lawenhâ yn ei fawredd ef.

8 Llefared pob dŷn, a moled yr Arglwydd am ei gyfiawnder.

9 O Jerusalem y ddinas sanctaidd, efe ‡ a'th ffrewylla di am weithredoedd dy blant, ac efe a dosturia eilchwel wrth feibion y rhai cyfiawn.

† *a etyd ffrewyll ar weithredoedd dy blant.*

10 Mollanna 'r Arglwydd; o blegid da yw: a bendithia 'r Brenhin tragywyddol; fel yr adeilader dracheſn ei babell ef ynot mewn llawenydd: a llawenhäed efe dy gaethion, a chared ynot y truciniaid yn oes oesoedd:

11 Cenhedloedd lawer a ddeuant o bell at Enw yr Arglwydd Dduw, â rhoddion yn eu dwylaw, a rhoddion i Frenhin y nefoedd. Yr holl genhedlaethau a'th foliannant di, ac a roddant roddion gorfoledd.

12 Melldigedig yw pawb a'th gasânt, a bendigedig yw pawb a'th garant yn dragywydd.

13 Bydd hyfryd a llawen am blant y rhai cyfiawn: canys hwy a gesglir ynghŷd, ac a fendithiant Arglwydd y rhai cyfiawn.

14 Gwŷn eu bŷd y rhai a'th garant di; canys hwy a lawenychant yn dy ‡ dangnefedd: gwŷn eu bŷd y rhai a fuant athrist am dy holl ffrewyllau di; canys hwy a fyddant hyfryd o'th blegid, pan welont gwbl o'th ogoniant, ac a lawenychant yn dragywydd.

‡ *hwyddiant.*

15 Moled fy enaid Dduw, y Brenhin mawr.

16 O herwydd Jerusalem, a adeiledir â Saphir, ac â Smaragdus, ac â meini gwerthfawr; dy furiau a'th rag-furiau, ag aur coeth.

17 A heolydd Jerusalem a balmentir â meini Beril, a Charbuncl, ac â meini Ophir.

18 A'i heolydd hi oll a lefant Haleluiah, ac a'i molant ef, gan ddywedyd, Bendigaid fyddo Duw, yr hwn a'i dyrchafodd *hi* yn dragywydd.

PEN. XIV.

Hydref, 4 P.

3 Tobit yn rhoi addyſg i'w fâb, 8 yn enwedig i ymadael â Ninefe. 11 Efe a'i wraig yn marw, a'u cladду bwy. 12 Tobias yn ſymmud i Ecbatane. 14 Ac yn marw yno, wedi'clywed diryſtr Ninefe.

A Thobit a ddywedodd ei gyffes.

2 Ac yr oedd efe amyn dwy trugain o flynyddoedd pan gollodd ei olwg, ac yn ôl wyth mlynedd y cafodd ef eilwaith. Ac efe a wnaeth elusenau; ac efe ‡ a gynnyddodd yn ofn yr Arglwydd Dduw, ac yn ei foliant ef.

‡ *a ddnodd ac a foliannodd yr Arglwydd Dduw fwyfwy.*

3 Ac wedi ei fyned yn hên iawn, efe a alwodd ei fâb, a chwe mâb ei fâb, ac a ddywedodd wrtho, Wele, fy mâb, cymmer dy blant; wele, mi a heneiddiais, ac ar ymadaw â'r bŷd hwn yr ydwyf. 3397.

4 Dôs i Media, fy mâb: o achos yr ydwyf yn credu pob peth a'r a ddywedodd Jonas y prophwyd yngŷlch Ninefe; y distrywir hi, ac y bydd heddwch yn nhîr Media yn hytrach dros amser, ac y gwasgerir ein brodyr ni ar hŷd y gwledydd, allan o'r tîr da, ac y diffeithir Jerusalem, a Theml yr Arglwydd, yr hon sydd ynddi, a ddiffeithir dros amser;

5 [a] A thracheſn y trugarhâ Duw wrthynt, ac a'u dychwel hwynt i'r wlâd. Yno yr adeiladant y Deml, nid o fath y gyntaf, oni gyflawner amser yr oes honno. Ac yn ôl hynny y dychwelant o bob man o'u caethiwed, ac a adeiladant Jerusalem yn anrhydeddus, a thŷ Dduw a adeiladir ynddi ag adeilad gogoneddus, yn holl oesoedd y bŷd, môdd y dywedodd y prophwydi am dani. [a] Ezra 3. 8. a 6. 14.

6 A'r holl genhedloedd a wir-ddychwelant i ofni 'r Arglwydd Dduw, ac a gladdant eu delwau.

7 Yna y bendithia 'r holl genhedloedd yr Arglwydd: a'i bobl ef a gyffesant Dduw, a'r Arglwydd a ddyrchaif ei bobl; a phawb a lawenychant a'r a garant yr Arglwydd Dduw mewn gwirionedd a chyfiawnder, gan wneuthur trugaredd â 'n brodyr ni.

8 Ac yn awr, fy mâb, dôs ymaith o Ninefe; o blegid diammau y daw y pethau a ddywedodd y prophwyd Jonas i ben.

9 Eithr cadw di 'r ddeddf a'r gorchymynion, a bydd elusengar a chyfiawn, fel y byddo rhwydd rhagot.

10 Clâdd fi yn weddaidd, a'th fam gyd â mi; ac nac arhosych mwy haiach yn Ninefe. Cofia, fy mâb, beth a wnaeth Aman i Achiacharus, yr hwn a'i magodd ef, y modd yr arweiniodd efe ef o'r goleuni i'r tywyllwch, ac fel y gobrwyodd efe ef dracheſn: ac etto Achiacharus a ddiangodd, eithr efe a gafodd ei haeddedigaeth, ac a ddisgynnodd i'r tywyllwch. ‡ Manasses a wnaeth elusen, ac a ddiangodd o fagl yr angau a osodasent iddo: eithr Aman a syrthiodd i'r fagl, a darfu am dano. ‡ *Nitzban, Junius.*

11 Ac yr awrhon, fy mhlentyn, ystyria beth a wnâ elusendod, a'r môdd y gwared cyfiawnder. A phan y dywedodd efe 'r pethau hyn, ei enaid ef a ballodd yn y gwely, ac yr oedd efe yn gant, ac amyn dwy trugain mlwydd o oed. ‡ Ac efe a'i claddodd ef yn anrhydeddus. ‡ Neu, *A hwy a'i claddasant*

12 A phan fu farw Anna ei fam, efe a'i claddodd hi gyd â'i dâd. Ac aeth Tobias, efe a'i wraig, a'i blant, i Ecbatane, at Raguel ei chwegrwn.

13 Ac efe a heneiddodd mewn urddas, ac a gladdodd dâd a mam ei wraig yn anrhydeddus, ac a berchennogodd eu dâ hwynt, gyd â dâ Tobit ei dâd:

14 Ac a fu farw yn Ecbatane yngwlâd Media, pan oedd gant a saith ar hugain o flwyddau o oed. 3378.

15 A chyn ei farw, efe a glybu ddinystrio Ninefe, yr hon a ‡ ddûg Nabuchodonosor ac Assuerus i gaethiwed: felly efe a lawenychodd cyn ei farw am Ninefe. ‡ *ennillodd Nabuchodonosor ac Assuerus.*

¶ JUDETH.

PEN. I.

Hydref, 5. B.

2 Arphaſſad yn cadarnhâu Ecbatane; 5 A Nabuchodonoſor yn rhyfela yn ei erbyn ef: 7 Ac yn ceiſio cymmorth: 12 Ac yn hyguth y rhai ni chymmerthuyant ef: 15 Ac yn lladd Arphacſad: 16 Ac yn dychwelyd i Nineſe.

3296. YN y ddeuddegfed flwyddyn o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, yr hwn a deyrnaſodd yn Nineſe y ddinas fawr, yn nyddiau Arphacſad, yr hwn a deyrnaſodd ar y Mediaid yn Ecbatane.

3347. 2 Ac a adeiladodd yn Ecbatane furiau oddi amgylch, o gerrig nâdd, yn dri chufydd o lêd, ac yn chwe chufydd o hŷd, ac a wnaeth uchder y mûr o ddeg cufydd a thrugain, a'i dewdwr o ddeg cufydd a deugain;

3 A'i thyrau hi a oſododd efe ar ei phyrth hi o gân cufydd, a'u tewdwr yn eu ſyllaen o dri ugain cufydd;

4 Ac efe a wnaeth ei phyrth hi yn byrth dyrchafedig, o ddeg cufydd a thrugain o uchder, a'i llêd yn ddeugain cufydd, yn ffordd i'w luoedd galluog i fyned allan, ac i fyddino ei wŷr traed ef:

5 Ië yn y dyddiau hynny y brenhin Nabuchodonoſor a ryfelodd yn erbyn brenhin Arphacſad yn y maes mawr, hwn yw 'r maes yn ardaloedd Ragau.

6 Yna holl drigolion y mynydd-dir, a'r holl rai oedd yn preſwylio wrth Euphrates, a Thigris, a Hydaſpes, a gwlâd Arioch brenhin yr Elymiaid, a ddaethant atto ef: a llawer iawn o genhedloedd o feibion Celod a ymgynnullaſant i'r gâd.

7 A Nabuchodonoſor brenhin yr Aſſyriaid a anfonodd at yr holl rai oedd yn trigo o fewn Perſia, a'r holl rai oedd yn trigo yn y gorllewin, ac at y rhai oedd yn preſwylio yn Cilicia, a Damaſcus, a Libanus, ac Antilibanus, ac at yr holl rai oedd yn preſwylio ar hŷd ŵynab y môr-dir.

8 Ac at y bobloedd y rhai oedd o fewn Carmel, a Galaad, a Galile uchaf, a maes mawr Eſdrelom,

9 Ac at yr holl rai oedd yn Samaria a'i dinaſoedd; a thu hwnt i'r Jorddonen, hyd Jeruſalem, a Betane, a Chelius, a Chades, ac afon yr Aipht, a Thaphnes, a Rameſſe, a holl wlâd Geſem.

10 Hyd oni ddelir y tu hwnt i Danais a Memphis, ac at holl drigolion yr Aipht, oni ddelir i derfynau Ethiopia.

11 Ond holl drigolion y wlâd a ddiyſtyraſant orchymmyn Nabuchodonoſor brenhin yr Aſſyriaid, ac ni ddaethant gyd ag ef i'r rhyfel; o herwydd nid ofnaſant rhagddo ef: ïe yr oedd efe ger eu bronnau hwynt megis un gŵr: am hynny hwy a anfonaſant ymaith ei genhadau ef oddi wrthynt lieb eu neges, trwy ammarch.

12 Am hynny Nabuchodonoſor a lidiodd yn erbyn yr holl wlâd hon yn ddirfawr, ac a dyngodd i'w deyrn-gadair a'i frenhiniaeth, yr ymddialai efe ar holl derfynau Cilicia, a Damaſcus, a Syria, ac y lladdai efe â'r cleddyf holl breſwylwyr gwlâd Moab, a meibion Ammon, a holl Judea, a'r rhai oll oedd yn yr Aipht, hyd oni ddelir i derfynau y ddeu-fôr.

13 Yna efe a fyddinodd â'i gryfdwr yn erbyn brenhin Arphacſad, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg; ac efe a orchfygodd yn ei ryfel: canys efe a ymchwelodd holl nerth Arphacſad, a'i holl feirch ef, a'i holl gerbydau.

14 Ac efe a ennillodd ei ddinaſoedd ef, ac 3347.
a ddaeth hyd Ecbatane, ac a oreſgynnodd y tyrau, ac a anrheithiodd ei heolydd hi, ac a oſododd ei harddwch hi yn waradwydd.

15 Ac efe a ddaliodd Arphacſad y tu mynyddoedd Ragau, ac a'i tarawoddtarwyddo â'i bicellau, ac a'i diſtrywiodd ef yn llwyr y dwthwn hwnnw.

16 Felly efe a ddychwelodd i Nineſe, efe a'i holl fintai o amryw genhedloedd, yn dyrfa fawr iawn o ryfelwŷr; ac efe a fu yno yn ſegura, ac yn gwledda, efe a'i lu, dros gant ac ugain o ddiwrnodiau.

PEN. II.

4 Gwneuthur Olophernes yn bennaeth ar y llu. 11 A gorchymmyn iddo nad arbedai neb a'r nid ymroai. 15 Ei lu ef, a'i arfwy. 23 Y lleoedd a ennillodd, ac a ddiſtrodd efe wrth fyned. Hydref, 5. P.

AC yn y ddeunawfed flwyddyn, yr ail *dydd* ar hugain o'r mîs cyntaf, yr oedd y gair yn nhŷ Nabuchodonoſor brenhin yr Aſſyriaid, yr ymddialai efe ar yr holl ddaear fel y dywedaſai efe. 3348.

2 Felly efe a alwodd atto ei holl weiſion, a'i holl bendefigion, ac a ymddiddanodd â hwynt ynghŷlch ei gyfrinach ddirgel ef; ac a ‡ oſododd ger eu bron hwnt, â'i enau ei hun, holl ddrygioni y ddaear. ‡ *troddes ar lawr ddrygu y ddaear oll.*

3 Yna hwy a gyttunaſant ddiſetha pob cnawd a'r na chanlynaſai orchymmyn ei enau ef.

4 A phan orphennodd efe ei gyfrinach, Nabuchodonoſor brenhin yr Aſſyriaid a alwodd am Olophernes tywyſog ei filwriaeth, yr hwn oedd ail ar ei ôl ef, ac a ddywedodd wrtho, 1 Sam. 20. 7. a 25. 17.

5 Fel hyn y dywed y brenhin mawr, arglwydd yr holl ddaear; Wele, dôs ymaith o'm gŵydd i, a chymmer gyd â thi wŷr yn ymddiried yn eu nerth eu hunain, o wŷr traed, cant ac ugain mil, a rhiſedi 'r meirch a'u marchogion, deuddeng mil,

6 A dos yn erbyn holl wlâd y gorllewin, o herwydd hwy a anufuddhaſant i'm gorchymmyn i.

7 A thi a ſynegi iddynt, am barotôi o honynt hwy i mi y ‡ ddaear, a'r dwfr: canys myfi a âf allan yn fy llid yn eu herbyn hwynt, ac a orchuddiaf holl ŵyneb y ddaear â thraed fy llu, a mi a'u rhoddaf hwynt yn yſglyfaeth iddynt: ‡ Ar ôl arfer brenhinoedd Perſia, i'r rhai y rhoddid daear a dwfr, i gydnabod eu bod hwy yn arglwyddi ar fôr a thîr. *Herodotus.* † *yd le bynnag yr elych.*

8 Fel y llanwo eu rhai archolledig hwy eu dyntrynnoedd, a'u haſonydd hwynt; a'u lifeiriant a lifa troſodd, wedi ei lenwi â'u celaneddau hwynt.

9 A mi a'u dygaf hwynt yn gaethion i eithafoedd yr holl ddaear.

10 Gan hynny dôs ymaith, a goreſgyn i mi eu holl derfynau hwynt: ac o's ymroddant i ti, ti a'u cedwi hwynt i mi, hyd ddydd eu coſbedigaeth.

11 Ond am y rhai anufudd, nac arbeded dy lygad hwynt; eithr dyro hwynt i farwolaeth, ac yn ysbail † trwy dy holl dîr di.

12 Canys fel yr ydwyf fi yn fyw, ac myn gallu fy mrenhiniaeth, beth bynnag a ddywedais, myfi a'i cwpläf â'm llaw.

13 Na throſedda dithau yr un o orchymmynion dy arglwydd, eithr cwpla hwynt yn llwyr, fel y gorchymynnais i ti, ac nac oeda eu gwneuthur hwynt.

3348. 14 Yna Olophernes a aeth allan o ŵydd ei arglwydd, ac a alwodd am yr holl bennaethiaid, a thywysogion, a ſwyddogion llu Aſſur.

15 Ac eſe a gyfrifodd y gwŷr etholedig i ryfel, ſel y gorchymynaſai ei arglwydd iddo ef, hyd yn gant *ac* ugain mil, a deuddeng mil o ſaethyddion ar feirch.

16 Ac eſe a'u goſodod hwynt mewn treſn, ſel y mae 'r arfer o oſod llu mawr mewn treſn.

17 Ac eſe a gymmerth fintai fawr iawn o gamelod, ac aſynnod, i *ddwyn* eu beichiau hwynt, a defaid, ac ychen, a geifr yn llunjaeth iddynt, ar y rhai nid oedd riſedi:

18 Ac ymborth i bob gŵr o'r fyddin, a llawer iawn o aur, ac arian, allan o dŷ 'r brenhin.

19 Yna yr aeth eſe a'i holl lu i ffordd, ſel yr aent hwy o flaen brenhin Nabuchodonoſor, ac y gorchuddient holl ŵyneb y ddaear tu a'r gorllewin, â'u cerbydau, ac â'u gwŷr meirch, ac â'u gwŷr traed etholedig.

† *amryw eplas tydd.* 20 A llawer o † gymmyſg-ddynion a ddaethant gyd â hwynt, ſel y ceiliogod rhedyn, ac ſel tywöd y ddaear: canys nid oedd riſedi arnynt rhag maint oedd o honynt.

21 A hwy a aethant o Nineſe daith tri diwrnod, tu a gwaſtadedd Bectileth, ac a werſyllaſant oddi wrth Bectileth, yn gyfagos i'r mynydd ſydd ar y llâw aſſwy i Cilicia uchaf.

22 Yna eſe a gymmerth ei holl lu, ei wŷr traed a'i wŷr meirch, a'r cerbydau, ac a aeth oddi yno i'r mynydd-dir;

23 Ac a ddinyſtriodd Phud, a Lud, ac a anrheithiodd holl feibion Raſſes, a meibion Iſmael, y rhai oedd tu a 'r anialwch, o du 'r deau i wlâd y Celiaid.

24 Yna eſe a aeth dros Euphrates, ac a aeth trwy Meſopotamia, ac a ddinyſtriodd yr holl ddinaſoedd uchel, y rhai oedd ar aſon Arbonai, hyd oni ddeuir i'r môr.

25 Ac eſe a oreſgynnodd derfynau Cilicia, ac a ddiſtrywiodd yr holl rai a'i gwrthwynebent ef; ac eſe a ddaeth i ardaloedd Japheth, y rhai oedd tu a'r deau, ar gyfer Arabia.

26 Eſe a amgylchodd hefyd holl feibion Madian, ac a loſgodd eu pebyll hwynt, ac a anrheithiodd eu llueſtai hwynt.

27 Yna eſe a aeth i wared i waſtadedd Damaſcus, yn nyddiau cynhauaf y gwenith, ac a loſgodd eu holl feuſydd hwynt, ac a ddifethodd eu defaid a'u gwarthec hwynt; ac eſe a anrheithiodd eu dinaſoedd hwynt, ac a lwyr-yſbeiliodd eu gwledydd, ac a laddodd eu holl wŷr ieuaingc hwynt â min y cleddyf.

28 Am hynny ofn a dychryn a ſyrthiodd ar holl drigolion y mor-dir, y rhai oedd yn Sidon, ac yn Tyrus, ac yn trigo yn Sur, ac Ocina, a'r holl rai oedd yn preſwylio yn Jemnaan: a phreſwylwŷr Azotus ac Aſcalon a ofnaſant rhagddo ef yn ddirfawr.

PEN. III.

Hydref, 6. P. 1 *Yr arforwŷr yn eriol am heddwch, 7 ac yn derbyn Olophernes; 8 At yntau yn dinyſtrio eu dunwiau bwy, ſel y byddai iddynt addoli Nabuchodonoſor yn unig. 9 Y mae eſe yn dyfod yn agos i Judea.*

FElly hwy a anfonaſant genhadau, a geiriau heddychlon atto ef, gan ddywedyd,

2 Wele, ni gweiſion Nabuchodonoſor y brenhin mawr ydym yn † ſefyll yn dy ŵydd di; gwnâ i ni fel y gwelych yn dda. 3348. † *gorwedd ger dy fron di.*

3 Wele ein tai ni, a'n holl leoedd, a'n holl feuſydd gwenith, a'n defaid, a'n gwartheg, a'n holl lueſtai, a'n pebyll, yn ſefyll o'th flaen di; gwnâ iddynt fel y gwelych di yn dda.

4 Wele hefyd ein dinaſoedd ni a'r rhai ſy yn trigo ynddynt ſydd yn weiſion i ti; tyred, a gwnâ â hwynt fel y gwelych di yn dda.

5 Felly y gwŷr a ddaethant at Olophernes, ac a ſynegaſant wrtho ef yn ôl y geiriau hyn.

6 Yna eſe a ddaeth i wared tu a'r mordir, eſe a'i lu, ac a oſodod geidwaid yn y dinaſoedd uchel, ac a gymmerth allan o honynt wŷr etholedig yn gynhorthwy *iddo.*

7 Felly hwynt-hwy, a'r holl wlâd o amgylch a'i croeſawaſant ef â choronau, â dawnſiau, ac â thympanau.

8 Er hynny eſe a ddifwynodd eu holl fröydd hwynt, ac a dorrodd i lawr eu llwynau hwynt: canys eſe a roddaſai ei frŷd ar ddinyſtrio holl dduwiau 'r tîr, ſel yr addolai 'r holl genhedloedd Nabuchodonoſor yn unig, ac y galwai pob tafod a llwyth arno ef megis ar Dduw. † *Eſdrelom.* ‡ *Dotea, Dothan,* Gen. 37. 17.

9 Ac eſe a ddaeth ar gyfer † Eſdraelon, yn gyfagos at ‡ Ddothea, gyferbyn â'r * gyfyng-hir i Judea: * Gr. *llif favor.*

10 Ac eſe a werſyllodd rhwng Geba, a † dinas y Scythiaid: ac eſe a fu yno fis o ddyddiau; ſel y caſglai eſe holl lwythau ei lu. † *Scythopolis.*

PEN. IV.

Hydref, 6. P. 1 *Yr Iuddewon yn ofni Olophernes: 5 Ac yn cadarnhau 'r mynyddoedd: 6 Gwŷr Bethulia yn cymmeryd arnynt gadw 'r bylchau, 9 A holl Iſrael yn ymprydio, ac yn gweddio.*

PAn glybu meibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn Judea, yr hyn oll a wnaethai Olophernes tywyſog llu Nabuchodonoſor brenhin yr Aſſyriaid i'r cenhedloedd, ac ſel yr anrheithiaſai eſe eu holl demlau hwynt, ac y diſtrywiaſai eſe hwynt,

2 Yna hwy a ofnaſant yn ddirfawr rhagddo ef, ac a drallodwyd o herwydd Jeruſalem, ac o herwydd Teml yr Arglwydd eu Duw.

3 Canys newydd ddyfod i ſynu oeddynt hwy o'r caethiwed, ac yn ddiweddar yr ymgaſglaſai † holl bobl Judea, ac y ſanc- † *yr holl* teiddiaſid y lleſtri, a'r tŷ, ar ôl yr halogedigaeth. *bobl allan o Judea.*

4 Am hynny hwy a anfonaſant i holl ardaloedd Samaria, a'r pentrefydd, ac i Bethoron, a Belmen, a Jericho, ac i Goba, ac Eſora, ac i ddyffryn Salem;

5 Ac o'r blaen a gymmeraſant bennau 'r mynyddoedd uchel, ac a furiaſant y pentrefydd oedd ynddynt, ac a oſodaſant *ynddynt* luniaeth yn ymborth erbyn rhyfel: canys yn ddiweddar y medafid eu meuſydd hwynt.

6 Joacim hefyd yr Arch-offeiriad, yr hwn ydoedd yn y dyddiau hynny, a'ſgrifennodd at y rhai oedd yn trigo yn Bethulia, a Betomeſtham, yr hon ſydd ar gyfer ‡ Eſ- ‡ *Eſdrelom.* draelon, gyferbyn â'r † maes amlwg, yr † *gwaſtadedd.* hwn ſydd yn gyfagos i Ddothaim,

7 Gan ddywedyd *wrthynt* am gadw bylchau 'r mynydd-dir. Canys trwyddynt hwy yr ydoedd dyfodfa i Judea: ac yr ydoedd yn hawdd

3348. hawdd eu lluddas hwynt i ddyfod yno, o herwydd y bwlch ydoedd gyfyng i ddau ŵr † o'r mwyaf.

† *yn erbyn parwb.*

8 A meibion Iſrael a wnaethant fel y gorchymynaſai Joacim yr Arch-offeiriad iddynt, a ‡ Henuriaid holl bobl Iſrael, y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem.

‡ *llywodraeth-wŷr.*

9 Yna holl wŷr Iſrael a waeddaſant ar Dduw yn ddifrifol iawn, ac a oſtyngaſant eu heneidiau trwy ddyfalrwydd mawr;

10 Hwynt-hwy, a'u gwragedd, a'u plant, a'u hanifeiliaid, a phob dieithr a gwâs cyflog, a gweiſion pryn, a oſodaſant ſachliain am eu llwynau.

11 Fel hyn pob gŵr a gwraig, a'r plant, a thrigolion Jeruſalem, a ſyrthiaſant o flaen y Deml, ac a daenaſant ludw ar eu pennau, ac a ledaſant eu ſach-liain ger bron ŵyneb yr Arglwydd: a hwy a wiſgaſant yr allor â ſach-liain,

12 A hwy a waeddaſant ar Dduw Iſrael i gŷd oll o un fryd yn ddyfal, ar na roddai efe eu plant hwy yn yſglyfaeth, a'u gwragedd hwy yn anrhaith, a dinaſoedd eu hetifeddiaethau hwynt yn ddiſtryw, a'r Cyſſegr yn halogedigaeth ac yn waradwydd, ac yn watwargerdd gan y cenhedloedd.

13 Felly Duw a wrandawödd ar eu gweddi hwynt, ac a'u gwaredodd hwynt o'u blinder. Canys y bobl a ymprydiaſant ddyddiau lawer trwy holl Judea a Jeruſalem o flaen Cyſſegr yr Arglwydd Holl-alluog.

14 A Joacim yr Arch-offeiriad, a'r holl Offeiriaid, y rhai oedd yn ſeſyll ger bron yr Arglwydd, a'r rhai oedd yn gweini i'r Arglwydd, oedd wedi gwregyſu eu llwynau â ſach-liain, ac yn offrymmu poeth-offrwm gwaſtadol, ac addunedau, ac offrymmau gwirfodd y bobl, ac yr oedd lludw ar eu meitrau hwynt;

15 A hwy a waeddaſant ar yr Arglwydd â'u holl nerth, ar iddo ef ymweled yn raſol â holl dŷ Iſrael.

PEN. V.

Hydref, 7. B.

5 Achior yn dywedyd i Olophernes beth yw 'r Yuddewon: 8 A pheth a wnaethai eu Duw erddynt: 21 Ac yn cynghori nad ymyrrid arnynt bwy: 22 A phawb a'r a'i clywſant yn anfoddlon iddo.

YNa y mynegwyd i Olophernes tywyſog milwriaeth yr Aſſyriaid ddarfod i feibion Iſrael ymbarotôi i ryfel, a chau o honynt hwy fylchau 'r mynydd-dir, a murio holl goppa 'r mynyddoedd uchel, a gofod rhwyſtrau yn y meuſydd.

2 Am hynny efe a ddigiodd yn ddirfawr, ac a alwodd am holl dywyſogion Moab, a chapteniaid Ammon, a holl lywodraethwŷr y mor-dir:

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mynegwch i mi, chwi feibion Canaan, pwy ydyw y bobl hyn ſy 'n preſwylio yn y mynydd-dir, a pheth yw y dinaſoedd y maent yn trigo ynddynt, a pha faint ſydd yn eu llu hwynt, ac ym mha beth y mae eu cadernid a'u nerth hwynt, a pha frenhin ſydd arnynt, neu dywyſog ar eu llu hwynt,

4 A pha ham y rhoiſent eu brŷd na ddeuent i'm cyfarfod i, yn amgenach nâ holl drigolion y gorllewin.

[a] Pen. 6. 5. a 11. 9.

5 Yna y dywedodd [a] Achior tywyſog holl feibion Ammon, Gwrandawed fy arglwydd air o enau dy wâs, a myfi a fynegaf i ti y gwirionedd am y bobl hyn ſydd yn preſwylio yn y mynydd-dir, yn gyfagos i'r lle yr ŵyt ti yn cyfanneddu: ac ni ddaw celwydd allan o enau dy wâs. 3348.

6 Y bobl hyn ſy o hiliogaeth y Caldeaid,

7 [b] Ac a fuant gynt yn trigo ym Meſopotamia, o herwydd na fynnent ganlyn duwiau eu tadau, y rhai oedd yngwlâd Caldea. [b] Gen. 11. 31.

8 A hwy a aethant allan o ffordd eu rhïeni, ac a addolaſant Dduw y nefoedd, y Duw yr hwn a adwaenent. Felly hwythau a'u bwriaſant hwy o ŵydd eu duwiau; a hwythau a ffoiſant i Meſopotamia, ac a wladychaſant yno ddyddiau lawer.

9 Yna [c] eu Duw hwynt a orchymynodd iddynt ymado o'r lle yr oeddynt yn aros ynddo, a myned i wlâd Canaan; Ac yno y trigaſant, ac y cynnyddaſant o aur, ac arian, ac o anifeiliaid lawer iawn. [c] Gen. 12. 1.

10 Pan orchuddiaſai newŷn holl wlâd Canaan, yna hwy a aethant i wared i'r Aipht, ac a arhoſaſant yno, hyd oni ddychwelaſant; a hwy a wnaed yno yn dyrfa fawr, fel nad oedd rifedi ar eu hiliogaeth hwynt.

11 Am hynny brenhin yr Aipht a gyfododd yn eu herbyn hwynt, ac a wnaeth yn ddichellgar â hwynt, ac a'u daroſtyngodd hwynt trwy lafur, a [d] phridd-feini, ac a'u gwnaeth hwynt yn gaeth-weiſion. [d] Ecſod. 1. 8.

12 Yna hwy a lefaſant ar eu Duw; ac efe a darawödd holl wlâd yr Aipht â phlâau, y rhai ni ellid eu hiachâu. Felly [e] yr Aiphtiaid a'u bwriaſant hwy allan o'u golwg. [e] Ecſod. 20. 11, 33.

13 A [f] Duw a ſychodd y môr côch o'u blaen hwynt. [f] Ecſod. 14. 21.

14 Ac [g] a'u dûg hwy i † fynydd Sina, a Chades-Barne, ac a ſwriodd ymaith yr holl rai oedd yn trigo yn yr anialwch. [g] Ecſod. 19. 1. † *ſordd anialwch Sina.*

15 A hwy a breſwyliaſant wlâd yr Amoriaid, ac a ddiſtrywiaſant trwy eu cryſder y rhai oll o Eſebon; a chan fyned dros yr Jorddonen hwy a etiſeddaſant yr holl fynydd-dir.

16 [h] A hwy a yrraſant ymaith o'u blaen hwynt y Canaaneaid, a'r Pherezïaid, a'r Jebuſiaid, a'r Sychemiaid, a'r holl Gergeſiaid, ac a breſwyliaſant yno ddyddiau lawer. [h] Joſua 12. 8.

17 A thra fuant hwy heb bechu ger bron eu Duw, hwy a lwyddaſant; o herwydd y Duw, yr hwn ſydd yn caſâu anwiredd, oedd gyd â hwynt.

18 Ond [i] pan giliaſant hwy o'r ffordd a oſodaſai efe iddynt, hwy a ddiſtrywiwyd trwy ryfeloedd lawer iawn dros ben, ac [k] a gaeth-gludwyd i wlâd nid oedd eiddynt hwy; a Theml eu Duw hwynt a ſwriwyd i lawr, a'u dinaſoedd hwynt a ennillwyd gan y gelynion. [i] Barn. 2. 11. a 3. 8. [k] 2 Bren. 25. 1, 11.

19 Ac [l] yn awr y dychwelaſant at eu Duw, ac y daethant i ſynu o'r waſgarfa lle y gwaſgarafid hwynt, ac y meddiannaſant Jeruſalem, lle y mae eu cyſſegr hwynt, ac y trigaſant yn y mynydd-dir; canys anghyfannedd fu. [l] Ezra 1. 1, 3.

20 Yn awr gan hynny, *fy* llywydd *a'm* harglwydd, od oes amryſufedd yn y bobl hyn, ac o pechaſant yn erbyn eu Duw, yſtyriwn mai hyn ſydd yn rhwyſtr iddynt; ac awn i ſynu, a goreſgynnwn hwynt.

21 Eithr onid oes anwiredd yn eu cenedl hwynt; eled fy arglwydd heibio, rhag i'w Harglwydd eu hamddiffyn hwynt, ac i'w Duw ſod droſtynt, ac i ninnau ſod yn waradwydd yngolwg yr holl ſŷd.

3348. 22 A phan orphenodd Achior y geiriau hyn, yr holl bobl oedd yn ſefyll o amgylch y babell a ſurmuraſant: a phendefigion Olophernes, a'r rhai oll oedd yn preſwylio 'r mor-dir, a Moab, a ddywedaſant am ei lidd ef.

23 Canys, *eb hwynt*, nid ofnwn ni rhag wynebau meibion Iſrael: o herwydd, wele, pobl ydynt hwy heb na nerth na chadernid yn erbyn llu mawr.

24 Am hynny awn i fynu, a hwy a fyddant yn fwyd i'th lu di, O arglwydd Olophernes.

PEN. VI.

Hydref, 7. P. 1 *Olophernes yn dïyſtyru Duw,* 7 *Ac yn bygwth Achior, ac yn ei yrru ymaith:* 14 *Y Bethuliaid yn ei dderbyn ef, ac yn gwrando arno:* 18 *Yn gweddïo, ac yn cyſſuro Achior.*

APhan ddiſtawodd twrf y gwŷr oedd o amgylch yr eiſteddfod, yna Olophernes tywyſog llu yr Aſſyriaid a ddywedodd wrth Achior a'r Moabiaid oll, ger bron yr holl bobl ddieithr.

2 A phwy ŵyt ti, Achior, a chyflogedigion Ephraim, fel y prophwydaiſt yn ein myſg ni fel heddyw, ac y dywedaiſt, ar na ryfelom ni â phobl Iſrael, am yr amddiffyn eu Duw hwynt? a phwy ſydd Dduw onid Nabuchodonoſor?

3 Efe a enfyn ei nerth, ac a'u difetha hwynt oddi ar wyneb y ddaear; ac ni wareda eu Duw hwynt: eithr nyni ei weiſion ef a'u diſtrywiwn hwynt fel un gŵr; canys ni allant hwy ſefyll dan nerth ein meirch ni.

4 Nyni a'u fathrwn hwy â hwynt; a'u mynyddoedd hwynt a feddwir â'u gwaed, a'u meuſydd a lenwir â'u celaneddau hwy, ôl eu traed ni allant ſefyll o'n blaen: eithr hwyr-ddifethir hwynt, medd y brenhin Nabuchodonoſor, arglwydd yr holl ddaear; canys efe a ddywedodd, Ni bydd un o'm geiriau i yn ofer.

5 A thithau Achior, cyflog-was Ammon, yr hwn a leferaiſt y geiriau hyn yn nydd dy anwiredd, ni chei weled mwyach fy wyneb i o heddyw allan, hyd oni ddialwyf ar y genedl hon a ddaeth o'r Aipht.

† *cleddyf.* 6 Yna † haiarn fy llu i, a lliaws fy ngweiſion, a â trwy dy yſtlyſau di, a thi a ſyrthi ym mhlith eu lladdedigion hwynt, pan ddychwelwyf.

7 A'm gweiſion i a'th ddygant di i'r my-

‡ *o ddinaſoedd y mynediadau i fynu.* nydd-dir, a hwy a'th ofodant di yn un ‡ o'r dinaſoedd uchel.

8 Ac ni ddifethir di, nes dy ddifetha gyd â hwynt.

9 Ac od ŵyt ti yn gadael ar dy gàlon na ddelir hwynt, na ſyrthied dy wynebpryd: myfi a'i lleferais, ac ni bydd un o'm geiriau yn ofer.

10 Yna Olophernes a orchymynodd i'w weiſion, y rhai oedd yn ſefyll yn ei babell ef, ddàla Achior, a'i ddwyn ef i Bethulia, a'i roddi ef yn nwylaw meibion Iſrael.

11 Felly ei weiſion ef a'i dàliaſant, ac a'i dygaſant ef allan o'r gwerſyll i'r gwaſtadedd, ac a aethant o ganol y gwaſtadedd i'r mynydd-dir, ac a ddaethant at y ffynhonnau ſydd dan Bethulia.

12 A phan welodd gwŷr y ddinas hwynt, hwy a godaſant eu harfau, ac a aethant allan o'r ddinas, i ben y brynn; a phob gŵr a'r a oedd yn ergydio mewn taſl-ffon a'u lluddiodd hwynt rhag dyfod i fynu, ac a daſlaſant gerrig i'w herbyn hwynt.

13 Yna hwy a aethant dan y brynn, ac a rwymaſant Achior, ac a'i taflaſant i lawr, ac a'i gadawſant ef wrth droed y brynn, ac a aethant at eu harglwydd. 3348.

14 Yna meibion Iſrael a ddaethant i wared o'u dinas, ac a ddaethant atto ef, ac a'i gollyngaſant yn rhydd, ac a'i dygaſant i Bethulia, ac a'i goſodaſant ger bron llywodraethwŷr eu dinas,

15 Y rhai oedd yn y dyddiau hynny, Oziias mâb Micha, o lwyth Simeon, a Chabris mab Gothoniel, a Charmis mâb Melchiel.

16 A hwy a alwaſant ynghŷd holl henuriaid y ddinas; a'u holl wŷr ieuainge hwy a'u gwragedd a redaſant ynghŷd i'r gymmanfa; a hwy a oſodaſant Achior ynghanol eu pobl. Yna Oziias a ofynnodd iddo ef yr hyn a ddigwyddaſai.

17 Ac efe a attebodd, ac a fynegodd iddynt eiriau cynghor Olophernes, a'r holl eiriau a leferaſai efe ym mŷſg tywyſogion Aſſur, a'r pethau oll a ddywedaſai Olophernes yn rhyfygus yn erbyn tŷ Iſrael.

18 Yna y bobl a ſyrthiaſant i lawr, ac a addolaſant Dduw, ac a waeddaſant ar Dduw, gan ddywedyd,

19 O Arglwydd Dduw y nefoedd, edrych ar eu balchder hwy, a thrugarhâ wrth waeledd ein cenedl ni, ac edrych ar wyneb y rhai a ſanctteiddiwyd i ti y dydd hwn.

20 Yna hwy a gyſſuraſant Achior, ac a'i canmolaſant ef yn ddirfawr.

21 Ac Oziias a'i cymmerth ef o'r gynnulleidfa i'w dŷ, ac a wnaeth wlêdd i'r Henuriaid: a hwy a alwaſant ar Dduw Iſrael yn gynhorthwy *iddynt* ar hŷd y nôs honno.

PEN. VII.

Hydref, 8. B. 1 *Olophernes yn gwarchae ar Bethulia* 7 *ac yn attal y dwfr oddi wrthynt,* 22 *Hwythau yn lleſgâu, ac yn murmur yn erbyn eu llywodraethwŷr;* 30 *A hwythau yn addaw ymrôi ym mhen y pùm niwrnod.*

AThrannoeth Olophernes a orchymynodd i'w holl lu, ac i'w holl bobl, y rhai a ddaethent yn gynhorthwy iddo ef, ſymmud eu gwerſyllau yn erbyn Bethulia, ac o'r blaen oreſgyn † bylchau 'r mynydd-dir, a gwneuthur rhyfel yn erbyn meibion Iſrael.

† *dringfaau.*

2 Yna eu gwŷr cryfion hwynt a ſymmudaſant eu gwerſyllau y dwthwn hwnnw. A llu y rhyfelwŷr oedd gàn mil a deng mîl a thrugain o wŷr traed, a deuddeng mîl o wŷr meirch, heb law pobl gymmyſg, a gwŷr eraill, y rhai oedd ar eu traed yn eu plith hwynt, yn dyrfa fawr iawn.

3 A hwy a werſyllaſant yn y dyffryn, yn gyfagos i Bethulia, wrth y ffynnon: ac a gyrhaeddaſant ar lêd ‡ o Ddothaim hyd Belmaim, ac ar hŷd o Bethulia i † Gyamon, yr hon ſydd ar gyfer Eſdraelom.

‡ *dros.* † *faes y ſfa, yr hwn.*

4 A phan welodd meibion Iſrael eu lliaws hwynt, hwy a gyffroiſant yn aruthr, a phob un a ddywedodd wrth ei gilydd, Yn awr y rhai hyn a oreſgynnaſant wyneb yr holl ddaear; canys ni ddichon y mynyddoedd uchel, na'r dyffrynnoedd, na'r brynniau gynnal eu pwys hwynt.

5 Yna pob un a gymmerth ei arfau rhyfel, ac a gynneuaſant dân ar eu tyrau, ac a arhoſaſant yn gwilied ar hŷd y nôs honno.

6 Ac

3348. 6 Ac ar yr ail dŷdd, Olophernes a ddûg allan ei holl wŷr meirch yngolwg meibion Iſrael, y rhai oedd yn Bethulia.

7 Ac efe a ddâliodd ſulw ar y ffordd yr elid i ſynu i'w dinas hwynt, ac efe a ddaeth at eu ffynhonnau dyfroedd hwy, ac a'u goreſgynnodd hwynt, ac a oſodod ſyddinoedd o ryfelwŷr arnynt hwy, ac a ſymmudodd ei werſyll tu ag at ei bobl.

8 Yna holl dywyſogion meibion Eſau, a holl bennaethiaid pobl Moab, a holl gapteniaid y mor-dir a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant,

9 Gwrandawed ein harglwydd air yn awr, rhag dyfod afrwydd-deb yn dy lu di.

10 Canys y bobl hyn, meibion Iſrael, nid ydynt yn ymddiried yn eu gwaywffyn, eithr yn uchder y mynyddoedd, lle y maent hwy yn preſwylio, o blegid anhawdd yw myned i ſynu i bennau eu mynyddoedd hwy.

11 Yn awr gan hynny, ſy Arglwydd, nac ymladd â hwynt mewn rhyfel byddinog, ac ni dderfydd am un gŵr o'th bobl di.

12 Aros yn dy werſyllau, gan gadw pob gŵr o'th lu, a goreſgynned dy weiſion di y ffynnon ddwfr ſydd yn dyfod allan o odre 'r mynydd:

13 Canys oddi yno y mae holl drigolion Bethulia yn cael eu dwfr: felly ſyched a'u lladd hwynt, a hwy a roddant i ſynu eu dinas; a ninnau a'n pobl a awn i ſynu i bennau 'r mynyddoedd neſaf ac a werſyllwn yn eu herbyn hwynt, trwy wilied nad elo un gŵr allan o'r ddinas.

14 Felly hwynt-hwy a'u gwragedd a'u meibion a drengant o newŷn; a chyn dyfod y cleddyf yn eu herbyn hwynt, hwy a ddymchwelir yn yr heolydd lle y maent yn trigo.

15 Fel hyn y teli di iddynt hwy daledigaeth ddrygionus, o herwydd iddynt hwy wrthryfela, ac nad ufuddhaſant i'th ŵyneb di yn heddychol.

16 A'u geiriau hwynt a fu foddlon gan Olophernes, a chan ei holl weiſion: ac efe a orchymynnodd wneuthur megis y lleſaraſent hwy.

17 Felly gwerſyllau meibion Ammon a ymadawſant, a chyd â hwynt bŵm mîl o'r Aſſyriaid; a hwy a werſyllaſant yn y dyffryn, ac a oreſgynnaſant y dyfroedd, a ffynhonnau dwfr meibion Iſrael.

18 A meibion Eſau a aethant i ſynu gyd â meibion Ammon, ac a werſyllaſant yn y mynydd-dir ar gyfer Dothaim. A hwy a anfonaſant rai o honynt tu a 'r dehau, a thu a'r dwyrain, gyferbyn ag Ecrebel, yr hon ſydd yn gyfagos i Guſi, yr hon ſydd ar afon Mochmur; a'r rhan arall o lu yr Aſſyriaid a werſyllaſant yn y maes, ac a orchuddiaſant holl ŵyneb y wlâd; a'u pebyll hwynt, a'u mûd, a werſyllaſant yn lliaws mawr iawn.

19 A meibion Iſrael a waeddaſant ar yr Arglwydd eu Duw, canys hwy a ddigalonnaſent: o herwydd bod eu holl elynion o amgylch, ſel na allent ffoi o'u plith hwynt.

20 A holl gynnulleidfa 'r Aſſyriaid, a'r gwŷr traed, a'r cerbydau, a'u gwŷr meirch, a drigaſant o'u hamgylch hwynt, bedwar diwrnod ar ddeg ar hugain, ſel y pallodd eu holl leſtri dyfroedd gan holl drigolion Bethulia.

‡ *pydewau.* 21 A'r ‡ ffynhonnellau a ddiyſbyddwyd, ac nid oedd ganddynt ddigon o ddwfr i'w yfed dros un diwrnod: canys dan feſur y rhoddent iddynt *ddwfr* i' yfed.

22 Am hynny eu plant hwy a leſmeiriaſant, a'u gwragedd a'u gwŷr ieuainge a ballaſant gan ſyched, ac a ſyrthiaſant yn heolydd y ddinas, ac ynghynniweirfeydd y pyrth: ac nid oedd nerth ynddynt mwyach. 3348.

23 Yna yr holl bobl a ymgaſglaſant at Ozias, ac at dywyſogion y ddinas, yn wŷr ieuainge, ac yn wragedd, ac yn blant, ac a waeddaſant â llêſ uchel, ac a ddywedaſant ger bron yr holl Henuriaid,

24 [a] Duw a farno rhyngom ni a chwi: canys chwi a wnaethoch gam mawr â ni, am na leſaraſoch yn heddychlon wŷth ſeibion Aſſyria. [a] Ecſod. 5. 21.

25 Canys yn awr nid oes gennym ni gynnorthwywr: eithr Duw a'n gwerthodd ni i'w dwylaw hwynt, ſel y'n cŵympper ni i lawr o'u blaen hwynt trwy ſyched, a thrwy ddinyſtr mawr.

26 Yn awr gan hynny gelwch hwynt attoch, a rhoddwch yr holl ddinas yn anrhaith i bobl Olophernes, ac i'w holl lu ef.

27 Canys gwell i ni fod yn anrhaith iddynt hwy nâ marw o ſyched: o blegid ni a fyddwn yn weiſion, ſel y byddo byw ein heinioes, ac na welom farwolaeth ein plant o flaen ein llygaid, na'n gwragedd a'n meibion yn meirw.

28 Yr ydym yn galw yn dŷſt yn eich erbyn chwi y nêf a'r ddaear, a'n Duw ni, ac Arglwydd ein tadau, yr hwn ſydd yn dial arnom ni yn ôl ein pechodau, a phechodau ein tadau, ‡ ſel na wnelo efe ſel hyn y dŷdd heddyw. ‡ *rhag iddo ef,* ſef, Olophernes, *gwneuthur,* &c.

29 Yna yr oedd ŵylofain mawr ynghanol y gynnulleidfa gan bawb yn gyttûn: felly hwy a waeddaſant ar yr Arglwydd Dduw a lleſ uchel.

30 Yna y dywedodd Oziας wrthynt hwy, Cymmerwch gyſſur, frodyr: diſgwiliwn etto bŵm niwrnod, yn y rhai y dichon yr Arglwydd ein Duw ni ddychwelyd ei drugaredd arnom: canys o'r diwedd ni wrthyd efe mo honom ni.

31 Ac od â 'r dyddiau hyn heibio, heb ddyfod cynhorthwy i ni, mi a wnâf yn ôl eich gair chwi.

32 Felly efe a waſgarodd y bobl i'w gwerſyllau, a hwy a aethant ymaith i'r muriau, ac i dyrau eu dinas, ac a anfonaſant eu gwragedd a'u plant i'w tai: a hwy a fuant mewn goſtyngiad mawr yn y ddinas.

PEN. VIII.

1 Cyfwr ac ymarweddiad Judeth y wraig weddw. 12 *Y mae hi yn beio ar y llywodraethwŷr am addaw ymrŷd:* 17 *Ac yn eu cynghori hwynt i roi eu goglud ar Dduw.* 28 *Hwythau yn eſgufodi eu haddewid:* 32 *A bithau yn addo gwneuthur rhyw beth droſtynt hwy.* Hydref, 8. P.

AC yn y dyddiau hynny Judeth a glybu *hyn*; A hi ydoedd ferch Merari, fâb Ocs, fâb Joſeph, fâb Oziel, fâb Elcia, fâb Ananïas, fâb Gedeon, fâb Raphaim, fâb Acitho, fâb Eliu, fâb Eliab, fâb Nathanael, fâb ‡ Samael, fâb Salaſadai, fâb Iſrael. ‡ *Samalael.*

2 A Manaſſes oedd ei gŵr hi, o'r un llwyth a gwaedoliaeth â hi: ac efe a fuaſai farw yn nyddiau 'r cynhauaf haidd.

3 Canys yr oedd efe yn ddyfal yn gwilied y rhai oedd yn rhwymo yſgubau yn y maes, a'r gwrês a ddaeth ar ei ben ef, ſel y ſyrthiodd efe ar ei wely, ac efe a fu farw yn ninas Bethulia, a hwy a'i claddaſant ef gyd â'i dadau, yn y maes ſydd rhwng Dothaim a Balamon.

3348. 4 A Judeth oedd yn ei thŷ ei hun yn weddw, dair blynedd a phedwar mis.

5 A hi a wnaeth iddi babell yn y fan uchaf o'i thŷ, ac a ofodd sachlen am ei llwynau, a dillad ei gweddwdod oedd am dani hi.

6 A hi a ymprydiodd holl ddyddiau ei gweddwdod; oddi eithr y dŷdd cyn y Sabbothau, a'r Sabbothau, a'r dŷdd cyn y newydd-loerau, a'r newydd-loerau, a'r gŵyliau, ac uchel-ddyddiau tŷ Israel.

7 Ac yr oedd hi yn dêg ei gwedd ac yn lân iawn yr olwg: a Manasses ei gŵr hi a adawsai iddi aur, ac arian, a gweision, a morŵynion, ac anifeiliaid, a meusydd, ‡ lle yr oedd hi yn aros.

‡ *a bi a'u cadwodd bwynt.*

8 Ac nid oedd neb a'r a allai ddwyn drygair yn ei herbyn hi: canys yr ydoedd hi yn ofni Duw yn fawr.

9 Pan glybu hi eiriau drygionus y bobl yn erbyn y tywysog, am eu bod hwy yn llesgâu gan brinder dyfroedd: canys Judeth a glywsai 'r holl [a] eiriau a lefarasai Ozias wrthynt hwy, fel y tyngasai efe wrthynt hwy y rhoddid y ddinas ym mhen y pùm niwrnod i'r Assyriaid:

[a] Pen. 7. 30, 31.

10 Yna hi a anfonodd ei llâw-forŵyn, yr hon oedd yn llywodraethu ei holl olud hi, i alw am Ozias, a Chabris, a Charmis, Henuriaid ei dinas.

11 A hwy a ddaethant atti hi: a hithau a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch yn awr arnafi, tywysogion y rhai sydd yn preswylio Bethulia: canys nid iawn eich geiriau chwi y rhai a lefarasoch ger bron y bobl heddyw, o ran y llw hwn a osodasoch, ac a draethasoch rhwng Duw a † ninnau, pan ddywedasoch y rhoddech y ddinas i'n gelynion, oni ddychwelai 'r Arglwydd i'n cynnorthwyo ni o fewn y *dyddiau* hyn.

† *chwi-zhau.*

12 Ac yn awr pwy ydych chwi, y rhai a demtiasoch Dduw y dydd heddyw, ac a'ch gosodasoch eich hunain yn lle Duw, ym mŷsg meibion dynion?

13 Ac yn awr ‡ yr ydych chwi yn ceisio 'r Arglwydd Holl-alluog; ond ni chewch wybod dim byth.

‡ *proswch yr Arglwydd.*

14 Canys ni fedrwch gael allan ddyfnder càlon dŷn, na deall y pethau y byddo efe yn eu meddwl: pa fodd wrth hynny y chwiliwch chwi allan Dduw, yr hwn a wnaeth yr holl bethau hyn? ac y gwybyddwch ei feddwl ef? ac y medrwch ddeall ei amcanion ef? Nid felly, frodyr; na ddigllonwch yr Arglwydd ein Duw ni.

15 Canys oni fynn efe ein cynnorthwyo ni o fewn pùm niwrnod, y mae ganddo ef allu i'n hamddiffyn ni pan fynno, a phob dŷdd, neu i'n dinystrio ni o flaen ein gelynion.

16 Am hynny na rwymwch gynghorion yr Arglwydd ein Duw ni: [b] canys nid fel dŷn y mae Duw, fel y galler ei fygwth ef; ac nid fel mâb dŷn, † fel y galler ei farnu ef.

[b] Num. 23. 19.

† *fel yr anwadalai.*

17 Gan hynny disgwiliwn iechydwriaeth oddi wrtho ef, galwn arno ef i'n cynnorthwyo ni; ac efe a wrendy ar ein llêf ni, o's gwêl efe yn dda.

18 Canys ni chyfododd yn ein hoesoedd ni, ac nid oes y dŷdd heddyw, na llwyth, na theulu, na ‡ phobl, na dinas o honom ni, a'r sy 'n addoli duwiau a wneir â dwylaw [c] megis y bu yn y dyddiau gynt.

‡ Neu, *tbrêf.*

[c] Barn. 2. 11. a 4. 1. a 6. 1.

19 Herwydd paham y rhoddwyd ein tadau ni i'r cleddyf ac yn anrhaith, fel y syrthiasant trwy gŵymp mawr o flaen ein gelynion.

20 Ond nid adwaenom ni Dduw arall; am hynny yr ydym ni yn gobeithio na ddirmyga efe mo honom ni, na *neb* o'n hiliogaeth. 3348.

21 Canys o's dèlir nyni felly, Judea a anghyfanneddir, a'n Cyssegr ni a anrheithir, ac efe a gais ei halogedigaeth hi o'n genau ni.

22 ‡ A lladdfa ein brodyr ni, a chaethiwed y wlâd, a diffeithwch ein hetifeddiaeth, a ddychwel efe ar ein pennau ni ym mŷsg y cenhedloedd, pa le bynnag y gwasanaethom ni; ac ni a fyddwn yn gasbeth, ac yn waradwydd yngolwg y rhai a'n meddiannant.

‡ Neu, *Ac ofn.*

23 Canys ni arweinir ein caethiwed ni mewn hawddgarwch; eithr trwy warth y gesyd yr Arglwydd ein Duw ni hi.

24 Yn awr gan hynny, O frodyr, dangosŵn *esampl* i'n brodyr, o herwydd arnom ni y mae eu càlon hwynt, a'r Cyssegr, a'r tŷ, a'r allor sy a'i phwys arnom ni.

25 Heb law hyn oll, diolchwn i'r Arglwydd ein Duw, yr hwn sydd yn ein profi ni, megis *y profodd efe* ein tadau ni.

26 Cofiwch yr hyn a wnaeth efe ag [d] Abraham, a pha fodd y profodd efe Isaac, a'r hyn a wnaed i [e] Jacob ym Mesopotamia Syria, pan ydoedd efe yn bugeilio defaid Laban brawd ei fam.

[d] Gen. 22, 1. [e] Gen. 28, 7.

27 Canys ni phrofodd efe ni yn y tân, fel hwynt-hwy er prawf ar eu calonnau hwynt, ac ni ddialodd arnom ni; eithr yr Arglwydd sydd yn ceryddu y rhai sydd yn nesâu atto ef er mwyn eu rhybuddio.

28 Yna Ozias a ddywedodd wrthi hi, A chàlon dda y lleferaist yr hyn oll a ddywedaist: ac nid oes a ddichon wrthwynebu dy eiriau di.

29 O herwydd nid heddyw yr eglurwyd dy ddoethineb di; eithr er dechreuad dy ddyddiau di y gŵybu 'r holl bobl dy ddoethineb di, canys da yw amcan dy gàlon di.

30 Ond y bobl oedd yn fawr iawn eu syched, ac a'n cymhellasant ni i wneuthur iddynt fel y llefarasom, ac i ddwyn arnom lw, yr hwn ni throseddwn.

31 Am hynny gweddïa di yn awr trosom ni, o achos mai gwraig grefyddol ydwyt ti; a'r Arglwydd a ensyn wlâw i lenwi ein ffynhonellau ni, fel na lesgaom mwyach.

32 Yna y dywedodd Judeth wrthynt hwy, Gwrandewch arnafi, a mi a wnâf beth y byddo sôn am dano trwy 'r holl oesoedd gan feibion ein cenedl ni.

33 Sefwch chwi yn y porth y nôs hon, a myfi a âf allan, mi a'm llâw-forŵyn: ac o fewn y dyddiau, yn y rhai y dywedasoch y rhoddech chwi y ddinas i'n gelynion ni, yr Arglwydd a ymwèl ag Israel trwy fy llâw i.

34 Ond na cheisiwch chwi mo'r ymofyn am fy ngweithred i: canys ni fynegaf fi i chwi, nes gorphen yr hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

35 Yna Ozias a'r tywysogion a ddywedasant wrthi hi, Dôs mewn heddwch: a'r Arglwydd Dduw a fyddo o'th flaen di, er dialedd ar ein gelynion.

36 Felly hwy a ddychwelasant o'r babell, ac a aethant ymaith at eu byddinoedd.

PEN. IX.

1 *Judeth yn ymostwng,* 2 *ac yn gweddïo ar Dduw, ar iddo lwyddo ei bamcan hi yn erbyn gelynion ei Gyssegr.*

Hydref, 9. B.

YNa Judeth a syrthiodd ar ei hŵyneb, ac a osododd ludw ar ei phen, ac a ddiosgodd y sach-liain, â'r hwn yr oedd hi wedi ymwisgo; ac ynghŷlch yr amser yr offrymmwyd yr arogl-darth yn Jerusalem, o fewn tŷ 'r Arglwydd, y prydnawn-gwaith hwnnw,

3348. hwnnw, yno Judeth a waeddodd â llêf uchel, ac a ddywedodd,

[a] Gen. 34. 2, 25.

2 O Arglwydd Dduw fy nhâd [a] Simeon, i'r hwn y rhoddaiſt gleddyf i ddïal ar y dieithriaid, y rhai a agoraſant grôth y forwyn trwy halogedigaeth, ac a noethaſant y morddwyd trwy waradwydd, ac a halogaſant forwyndod trwy warth, (canys tydi a archefit na wneid felly, ac etto hwy a wnaethant felly:)

3 O herwydd pa ham y rhoddaiſt ti eu tywyſogion hwynt i'r lladdfa, a hwy wedi eu twyllo a olchaſant eu gwely trwy waed; a thithau a darewaiſt y gweiſion gyd â'r pennaethiaid, a'r pennaethiaid ar eu gorſeddfeydd;

4 Ac a roddaiſt eu gwragedd hwynt yn yſglyfaeth, a'u merched mewn caethiwed, a'u holl anrhaith hwynt yn gyfran i feibion cu gennyt; y rhai oedd yn greſynu o'th reſyndod di, ac yn ffiaidd ganddynt halogedigaeth eu gwaed, ac a alwaſant arnat ti yn gynnorthwywr: O Dduw, O fy Nuw, gwrando arnaf fi *yr hon ſydd* weddw.

5 Canys ti a wnaethoſt, nid yn unig y pethau hynny, eithr hefyd y pethau a ddigŵyddodd o'r blaen, a'r rhai a fyddant rhag llaw, a thi a ſeddyliaiſt am y pethau preſennol, a'r pethau a ddeuant rhag llaw.

6 A'r pethau yr wyt ti yn eu hamcanu ſydd breſennol, ac yn dywedyd, Wele ni yma: o herwydd dy holl ffyrdd di ſy barod, a'th farnedigaethau yn *dy* ragwybodaeth.

7 Wele yr Aſſyriaid wedi amlhâu trwy eu nerth, ymddyrchafaſant yn eu meirch a'u marchogion, ymgoneddaſant yngh-adernid y gwŷr traed, ymddiriedaſant i'r darian, ac i'r bwa, ac i'r daſl-ffon, ac nid ydynt yn gŵybod mai tydi, O Arglwydd, ſydd yn torri 'r rhyfeloedd: yr Arglwydd yw dy Enw.

8 Rhwyga di eu cadernid hwynt â'th nerth, a dryllia eu cryfder hwynt â'th ddigllonedd: canys y maent hwy wedi bwriadu halogi dy Gyſſegr, a diſwyno 'r Tabernacl lle y mae dy Enw gogoneddus yn gorphwys, a bwrw i lawr ag arfau gyrn dy allor di.

9 Edrych ar eu balchder hwynt; anſon dy ddigoſaint ar eu pennau hwynt. Dôd yn fy llâw i, yr hon ydwyf weddw, y nerth a ſeddyliais i.

[b] Barn. 4. 21. a 5. 26.

10 [b] Taro di trwy ddichell fy ngwefuſau, y gwâs gyd â'r tywyſog, a'r tywyſog gyd â'i was. Torr di eu huchder hwynt trwy law benyw.

[c] Barn. 7. 2. 2 Cron. 14. 11. a 16. 8. a 20. 6.

11 [c] Canys nid yw dy nerth di mewn lliaws, na'th allu yn y rhai cedyrn. Eithr tydi wyt Arglwydd y rhai goſtyngedig, a chynnorthwywr y rhai bychain, amddiffynnwr y gweiniaid, ymgeleddwr y rhai gwrthodedig, achubwr y rhai anobeithiol.

‡ *Attolwg, attolwg, Dduw, &c.*

12 ‡ Yn ddïammau *ti yw* Duw fy nhâd i, a Duw etifeddiaeth Iſrael, Llywiawdr nefoedd a daear, Creawdr y dyſroedd, Brenhin pob creadur, gwrando fy ngweddi,

13 A chaniatâ i'm hymadrodd, a'm dichell i, ſod yn archoll, ac yn anaf yn eu herbyn hwy, y rhai ſydd yn amcanu pethau 'ſgeler yn erbyn dy dyſtiolaeth di, a'th dŷ ſanctaidd, a choppa Sïon, a thŷ meddiant dy feibion.

14 A gwnâ i bob cenedl a llwyth gydnabod mai tydi yw Duw pob gallu a chadernid, ac nad oes neb arall yn amddiffynnwr i genedl Iſrael, ond tydi.

PEN. X.

3348. Hydref, 9. P.

3 *Judeth yn ymdrwſio.* 10 *Y bi a'i morŵyn yn myned allan i'r gwerſyll.* 17 *Y gwil-wŷr yn ei ddal bi, ac yn ei dwyn at Olo-phernes.*

A Phan ddarfu iddi weiddi ar Dduw Iſrael, a gorphen yr holl eiriau hyn,

2 Hi a gyfododd o'r ſân y ſyrthiaſai, ac a alwodd ei llâw-forwyn, ac a aeth i wared i'r tŷ, yn yr hwn yr oedd hi yn aros dros ddyddiau y Sabbothau, a thros ei gŵyliau;

3 A hi a fwriodd ymaith y ſach-liain â'r hwn yr ydoedd hi wedi ymwiſgo, ac a ddioſgodd ddillad ei gweddwdod, ac a olchodd ei holl gorph droſto â dwfr; ac a ymenneiniodd ag ennaint gwerthfawr, ac a oſodod wâllt ei phen mewn treſn, ac a roddodd feitr arno, ac a wiſgodd ‡ ei dillad parchedig, y rhai y byddai hi arferol o'i gwiſgo ym myw ei gŵr Manaſſes.

‡ *dillad ei llawenydd.*

4 A hi a gymmerodd ſandalau am ei thraed, ac a wiſgodd freichledau, a chadwyni, a modrwyau, a chluſt-dlyſau, a'i holl ‡ deganau, ac a ymbingciodd yn wŷch iawn, i hudo llygaid pa wŷr bynnag a'i gwelent hi.

‡ *dlyſau.*

5 Yna hi a roddodd i'w llâw-forwyn goſtrelaid o wîn, ac yſtenaid o olew, ac a lanwodd gŵd, o † beillied, ac o ffigys, ac a o fara ‡ peillied: a hi a * ddyblygodd ei holl leſtri hyn ynghŷd, ac a'u goſodod arni.

† *grâs-ŷd.* ‡ *a charn.* Junius. * *grynhôdd.*

6 A hwy a aethant ynghŷd i borth dinas Bethulia, ac a gawſant Ozïas, a Henuriaid y ddinas, Cabris, a Charmis yn ſefyll wrtho.

7 A phan welſant hwy hi, a bod ei hwynebpryd hi wedi ei newid, a'i dillad wedi eu newid, hwynt-hwy a ryfeddaſant yn ddirfawr o herwydd ei glendid hi, ac a ddywedaſant wrthi,

8 Duw, Duw ein tadau a roddo i ti râs, ac a gwplao dy amcanion, i ogoniant meibion Iſrael, a dyrchafiad Jeruſalem. Yna hwy a addolaſant Dduw.

9 A hi a ddywedodd wrthynt, Gorchymynnwch agoryd i mi borth y ddinas, fel yr elwyf allan i gyflawnu 'r ‡ geiriau a leſaraſoch chwi wrthyf fi. Felly hwy a orchymynnaſant i'r llangciau agori iddi, megis ag y dywedaſai hi: a hwythau a wnaethant felly.

‡ *pethau.*

10 Yna yr aeth Judeth allan, hi a'i llâw-forwyn gyd â hi. A gwŷr y ddinas, a edrychaſant ar ei hôl, nes iddi ddiſgyn o'r mynydd, a myned trwy 'r dyffryn; ac ni allent wedi hynny ei gweled hi.

11 A hwy a aethant ar hŷd y dyffryn yn uniawn. A gwiliadwriaeth gyntaf yr Aſſyriaid a gyfarfu â hi,

12 Ac a'i dàliaſant hi, ac a ofynnaſant iddi, O ba bobl yr wyt ti? ac o ba le yr wyt ti yn dyfod? ac i ba le yr wyt ti yn myned? A hi a ddywedodd, Merch ydwyf o'r Hebreaid, a ffoi yr ydwyf oddi wrthynt hwy: canys hwy a roddir yn yſglyfaeth i chwi.

13 Ac yr ydwyf fi yn dyfod ger bron Olophernes pen-tywyſog eich llu chwi, fel y mynegwyf eiriau gwîr, ac y dangoſwyf ger ei fron ef y ffordd yr â efe, ac y goreſgyn yr holl fynydd-dir, ac ni dderfydd am gorph, nac einioes un o'i wŷr ef.

14 Pan glybu y gwŷr ei geiriau hi, hwy a ddàliaſant ſulw ar ei hwynebpryd hi, ac yr oedd hi yn landeg odiaeth ger eu bron hwynt, a hwy a ddywedaſant wrthi hi,

15 Tydi

3348. 15 Tydi a gedwaiſt dy einioes, gan i ti ddyfod i wared ar frŷs ger bron ein harglwydd ni: yn awr gan hynny tyred at ei babell ef, a *rhyw rai* o honom a'th ârweiniant di, nes iddynt hwy dy roddi di yn ei lâw ef.

16 A phan ſefych di ger ei fron ef, nac ofna yn dy galon, eithr mynega yn ôl dy ymadroddion, ac efe a wnâ yn dda i ti.

17 Yna hwy a etholaſant gân ŵr o honynt, ac a barotoiſant gerbyd iddi hi, ac i'w llâw-forŵyn, a hwy a'i dygaſant hi i babell Olophernes.

18 Yna yr oedd rhedegfain trwy 'r holl werſyll: canys ei dyſodiad hi a aeth yn gyhoedd yn y pebyll: a hwy a ddaethant ac a ſafaſant o'i hamgylch hi, canys yr oedd hi yn ſefyll o'r tu allan i babell Olophernes, nes iddynt hwy fynegi iddo ef o'i herwydd hi.

19 A hwy a ryfeddaſant o herwydd ei glendid hi, ac a ryfeddaſant o'i herwydd hi wrth feibion Iſrael; a dywedodd pob un wrth ei gilydd, Pwy a ddirmygai 'r bobl hyn, ſy a'r fath wragedd yn eu mŷſg? Diau nid yw dda adael un gŵr o honynt; canys pe gadewid hwynt, hwy a allent dwyllo 'r holl ddaear.

20 A'r rhai oedd yn cyſgu yn agos at Olophernes a aethant allan, a'i holl weiſion ef, ac a'i dygaſant hi i'r babell.

21 Ac Olophernes oedd yn gorphwys ar ei wely mewn canopi, yr hwn ydoedd wedi ei weu o borphor, ac aur, a ſmaragdus, a meini gwerthfawr.

22 A hwy a fynegaſant iddo ef o'i phlegid hi; ac efe a aeth allan i'r cyntedd o flaen ei babell, a lluſernau arian yn myned o'i flaen ef.

23 A phan ddaeth Judeth ger ei fron ef, a'i weiſion, hwynt oll a ryfeddaſant o herwydd glendid ei hwynebpryd hi. Hithau gan ſyrthio ar ei hŵyneb a ymgrymmodd iddo. A'i weiſion ef a'i codaſant hi i fynu.

PEN. XI.

Hydref, 10. B.

1 Olophernes yn gofyn i Judeth yr achos o'i dyfodiad; 6 A hithau yn dywedyd iddo hynny, a pha ſŵdd a pha brŷd y gall efe orchfygu: 20 Yntau yn boſſi ei dosthineb a'i glendid hi.

YNa Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Cymmer gyſſur, wraig, nac ofna yn dy galon; canys ni wneuthum i niwaid i neb a fynnai waſanaethu Nabuchodonoſor brenhin yr holl ddaear.

2 Ac yn awr dy bobl di, y rhai ſydd yn aros yn y mynyddoedd, oni buaſai iddynt hwy fy nirmygu, ni ddyrchaſaſwn fy ngwayw-ffon yn eu herbyn hwynt: ond hwy a wnaethant hyn iddynt eu hunain.

3 Ond yn awr dywed i mi pa ham y ffoaiſt ti oddi wrthynt hwy, ac y daethoſt attom ni; canys ti a ddaethoſt i ddïogelwch. Cymmer gyſſur; byw fyddi di y nôs hon, a rhag llaw.

4 Canys nid oes *neb* a wnâ niwaid i ti, ond a wnêl yn dda i ti, megis ag y gwneir i weiſion fy arglwydd frenhin Nabuchodonoſor.

5 Yna Judeth a ddywedodd wrtho ef, Derbyn eiriau dy waſanaeth-ferch, a gâd i'th lâw-forŵyn leſaru ger dy fron di, ac ni fynegaf gelŵydd i'm harglwydd y nôs hon.

6 Ac o's tydi a ganlyni eiriau dy lâw-forŵyn, Duw a wnâ yn gwbl y peth trwot ti, ac ni phalla fy arglwydd o'i amcanion.

7 Fel y mae Nabuchodonoſor brenhin yr holl ddaear yn fyw, ac mai byw ei nerth ef, yr hwn a'th anfonodd di i uniawnu pob enaid; nid yn unig dynion a'i gwaſanaethant ef trwot ti, eithr bwyſtfilod y maes, a'r yſgrubliaid, ac ehediaid y nefoedd a fyddant byw trwy dy nerth di, dan Nabuchodonoſor a'i holl dŷ ef. 3348.

8 Canys ni a glywſom *ſôn* am dy ddoethineb di, a chyfrwyſdra dy galon; ac fe a fynegwyd trwy 'r holl ddaear, dy fod di yn unig yn ‡ rhagorol trwy 'r holl deyrnas, ac yn alluog mewn gŵybodaeth, ac yn rhyfedd ynghyfarwyddyd rhyfel. ‡ *mawr cymeriad.*

9 Ac yn awr am y peth a lefarodd Achior yn dy eiſteddfod di, nyni a glywſom ei ymadroddion ef: canys gwŷr Bethulia a'i † dâliaſant ef, ac efe a fynegodd iddynt yr hyn oll a lefaraſai efe wrthyt ti. † *cadwaſant.*

10 Am hynny, O Arglwydd lywiawdr, na ddiyſtyra ei air ef, ond goſod ef at dy galon; canys gwîr yw: o herwydd nid oes dial i'w gymmeryd yn erbyn ein cenedl ni, ac ni ddichon y cleddyf eu gorchfygu hwynt, oddi eithr iddynt hwy bechu yn erbyn eu Duw.

11 Ac yn awr rhag bod fy arglwydd yn ddiobaith a methu ganddo yr hyn a amcanodd, marwolaeth a ſyrthiodd arnynt hwy, a phechod a'u daliodd hwynt, trwy 'r hwn y digllonant eu Duw, pa bryd bynnag y gwnelent anweddeidd-dra.

12 O blegid i'w lluniaeth hwynt ddarfod, ac i'w dwfr hwynt brinhâu, hwy a ymgynghoraſant ar ruthro i'r anifeiliaid, ac y maent ar fedr gwaſtraffu yr hyn oll a waharddodd Duw iddynt hwy trwy ei gyfraith ei fwytta.

13 Ac maent ar fedr treulio blaenffrwyth yr ŷd, a degwm y gwîn, a'r olew, y rhai a gadwaſant yn ſanctaidd i'r offeiriaid ſydd yn ſefyll yn Jeruſalem ger bron ein Duw ni; y rhai ni pherthyn i neb o'r bobl gyffwrdd â hwynt â'u dwylaw.

14 Hefyd hwy a anfonaſant i Jeruſalem, o herwydd y rhai ſy 'n trigo yno a wnaethant felly, rai i ddwyn iddynt hwy gennad o'r ſeneddr.

15 A phan ddygont hwy air iddynt, yna hwy a wnânt *felly: a* hwy a roddir i ti i'w dinyſtrio y dwthwn hwnnw.

16 Am hynny myfi dy waſanaeth-ferch yn gŵybod hyn oll, a ffoais o'u gŵydd hwynt: a Duw a'm hanfonoddi wneuthur â thi y cyfryw bethau ag y rhyfedda 'r holl fŷd, a'r ſawl a'u clywant oll.

17 Canys dy waſanaeth-ferch ſydd grefyddol, ac yn addoli Duw nêf ddydd a nos. Ac yn awr gâd i mi aros gyd â thi, fy arglwydd; a'th waſanaeth-ferch a â y nôs allan i'r dyffryn, a mi a weddïaf Dduw, ac efe a fynega i mi pa brŷd y gwnaethant hwy eu pechodau:

18 A minnau a ddeuaf *ac* a'i mynegaf i ti, fel yr elych dithau allan â'th holl lu; ac ni bydd neb o honynt hwy a allo dy wrthwynebu di.

19 Ac mi a'th arweiniaf di trwy ganol Judea, nes i ti ddyfod o flaen Jeruſalem; a mi a oſodaf dy eiſteddfa di yn ei chanol hi, a thi a'i hymlidi hwynt fel defaid heb fugail, ac ni chyfarth ci â'i dafod i'th erbyn: canys hyn a ddywetpwyd i mi trwy fy rhag-ŵybodaeth, ac a fynegwyd i mi, a myfi a anfonwyd i fynegi i ti.

20 A'i geiriau hi a ryglyddaſant ſŏdd Olophernes, a'i holl weiſion ef: a hwy a

ryfeddaſant

3348. ryfeddaſant o herwydd ei doethineb hi, ac a ddywedaſant,

21 Nid oes mor fath wraig o brŷd a gwêdd, a doeth ymadrodd, o gwrr bwygilydd i'r ddaear.

22 Ac Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Da y gwnaeth Duw, yr hwn a'th anfonodd di o flaen y bobl, ſel y byddai nerth yn ein dwylaw ni, a diſtryw ar y rhai a ddirmygant ſy arglwydd.

23 Ac yn awr yr wyt ti yn lan-deg yr olwg, ac yn ddoeth yn dy ymadrodd: o's tydi a wnei megis y lleferaiſt, dy Dduw di ſydd yn Dduw i mi, a thi a gei aros yn nhŷ Nabuchodonoſor y brenhin, ac a fyddi yn enwog trwy 'r holl ddaear.

PEN. XII.

Hydref, 10. P. *2 Judeth heb ſwytta o ſwyd Olophernes: 7 Ac yn aros yn y gwerſyll dri diwrnod, a phob nos yn myned allan i weddio. 13 Bagoas yn dywedyd wrth Judeth am fod yn llawen gyd ag Olophernes, 20 ac yntau o wir lawenydd am ei chael hi atto, yn yſed llawer.*

YNa efe a orchymynnodd ei dwyn hi i mewn, lle yr oedd ei dryſorau ef yng-hadw, ac a archodd hulio bwrdd iddi hi o'i ſwydydd ei hun, ac o'i wîn i yfed.

[a] Gen. 43. 32. Dan. 1. 8. Tob. 1. 11. 2 A Judeth a ddywedodd, [a] Ni fwyttâf fi o honynt, rhag bod camwedd: eithr o'r pethau hyn a ddaeth gyd â mi y bydd *ſy* nhraul.

3 Yna Olophernes a ddywedodd wrthi, O's derſydd y pethau ſydd gyd â thi, o ba le y gallwn ni roddi eu cyffelyb hwynt i ti? canys nid oes gyd â ni *neb* o'th genedl di.

4 A Judeth a ddywedodd wrtho ef, Fel y mae dy enaid di yn fyw, ſy arglwydd, ni threulia dy waſanaeth-ferch yr hyn ſydd gyd â mi, hyd oni wnêl yr Arglwydd trwy ſy llâw i yr hyn y rhoddodd eſe ei frŷd arno.

5 Yna gweiſion Olophernes a'i dygaſant hi i'r babell; a hi a gyſgodd hyd hanner nôs, ac a gyfodod ar y wiliadwriaeth foreuol,

6 A hi a anfonodd at Olophernes, gan ddywedyd, Gorchymynned ſy arglwydd yn awr ollwng dy waſanaeth-ferch i fyned allan i weddio.

7 Yna Olophernes a orchymynnodd i wilwŷr ei gorph ef na rwyſtrent hi. Felly hi a arhoſodd yn y gwerſyll dri diwrnod; a hi a ai allan liw nôs i ddyffryn Bethulia, ac a ymolchai mewn ffynnon ddwfr wrth y gwerſyll.

8 A phan ddeuai hi i fynu, hi a weddiai ar Arglwydd Dduw Iſrael, ar iddo ef gyfarwyddo ei ffordd hi er dyrchafiad meibion ei phobl.

9 Felly hi a ai i mewn yn lân, ac a drigai yn y babell, hyd oni fwyttaei hi ei bwyd yn yr hwyr.

10 Ac ar y pedwerydd dŷdd Olophernes a wnaeth wlêdd i'w weiſion ei hun yn unig, ac ni wahoddodd eſe neb o'r ſwyddogion i'r wlêdd.

11 Yna y dywedodd eſe wrth Bagoas ei 'ſtafellydd, yr hwn oedd ſwyddog ar yr hyn oll a feddai eſe, Dôs, cais gan yr Hebraes yn awr, yr hon ſydd gyd â thi, ddyfod attom ni, ſel y bwyttao hi, ac yr yſo hi gyd â ni.

12 Canys wele cywilydd yw i'n hŵyneb ni ollwng ymaith y fath wraig; heb ymddiddan â hi: oni bydd i ni ei denu hi attom ni, hi a'n gwatwar ni.

13 Yna Bagoas a aeth ymaith o ŵydd Olophernes, ac a ddaeth i mewn atti hi, 3348. ac a ddywedodd, Na fydded blîn gan y ferch lân yma ddyfod, at ſy arglwydd, i'w hanrhydeddu ger ei fron ef, ac i yfed gyd â ni wîn yn hyfryd, ac i fod y dŷdd hwn fel un o ferched meibion Aſſyria, y rhai ſydd yn ſefyll yn nhŷ Nabuchodonoſor.

14 A Judeth a ddywedodd wrtho ef, Pwy ydwyf fi fel y dywedwn yn erbyn ſy arglwydd? Canys beth bynnag a fyddo boddlon ganddo ef, myfi a'i gwnâf yn ebrwydd; a hyn fydd i mi yn llawenydd hyd ddŷdd fy marwolaeth.

15 Felly hi a gyfodod, ac a ymharddodd â dillad, ac â phob addurn-wiſgoedd gwragedd; a'i llâw-forwyn hi a ddaeth, ac a ledodd iddi hi ar y llawr ar gyfer Olophernes y crwyn a gawſai hi gan Bagoas i'w chyfraid ei hun beunydd, fel yr eiſteddai hi, ac y bwyttaei arnynt.

16 Pan ddaeth Judeth i mewn ac eiſtedd, yna câlon Olophernes a ddychlammodd o'i herwydd hi, a'i yſbryd ef a gynhyrfodd, ac yr oedd yn chwannog iawn i gŷd-orwedd â hi: canys yr oedd eſe yn gwilied amſer i'w thwyllo hi, er y dŷdd y gwelſai eſe hi.

17 Yna Olophernes a ddywedodd wrthi hi, Yf yn awr, a bydd lawen gyd â ni.

18 A Judeth a ddywedodd, Mi a yfaf yn awr, O arglwydd, canys ſy einioes a fawrygwyd heddyw, rhagor yr holl ddyddiau er pan y'm ganed.

19 Yna y cymmerodd hi, ac y bwyttaodd, ac yr yfodd ger ei fron ef, yr hyn a barotoiſai ei llâw-forŵyn hi.

20 Ac Olophernes, a aeth yn llawen o'i phlegid hi, ac a yfodd o wîn fwy o lawer nag a yfaſai eſe mewn un dŷdd er pan aneſid ef.

PEN. XIII.

Hydref, 11. B. *2 Gadael Judeth ei hunan gyd ag Olophernes, yn ei babell ef: 4 Hithau yn gweddio ar Dduw am roddi iddi nerth, 8 ac yn torri ei ben ef, pan oedd eſe yn cyſgu: 10 Ac yn dychwelyd ag ef i Bethulia: 17 Hwythau yn ei weled, ac yn ei chanmol hi.*

APhan hwyrhaodd hi, ei weiſion ef a fryſiaſant i fyned ymaith; a Bagoas a gauodd ei babell ef o'r tu allan, ac a ollyngodd ymaith y rhai oedd yn ſefyll ger bron ei arglwydd, a hwy a aethant i'w gwelyau. Canys yr oeddynt hwy oll yn ddiffygiol, o herwydd hîr y buaſai 'r wlêdd.

2 A Judeth a adawyd ei hun yn y babell; ac Olophernes oedd yn gorwedd ar ei wely, canys yr oedd eſe wedi ymlenwi o [a] wîn.

[a] Eccles 31, 20, 25.

3 A Judeth a ddywedodd wrth ei llâw-forwyn, am iddi hi ſefyll o'r tu allan i'w 'ſtafell, a diſgwil am ei dyfodiad hi allan, megis *y byddai bi* beunydd. O blegid hi a ddywedodd yr ai hi allan i'w gweddi. Ac wrth Bagoas y dywedodd hi yr un ffunud.

4 Felly pawb a aethant ymaith o'i gŵydd hi, ac ni adawyd neb yn yr yſtafell o fychan i fawr. Yna Judeth yn ſefyll wrth ei wely ef a ddywedodd yn ei chalon, O Arglwydd Dduw pob nerth, edrych di yr awr hon ar waith ſy nwylaw, er dyrchafiad i Jeruſalem.

5 Canys

3348. 5 Canys yn awr y mae yr amſer i gynnorthwyo dy etifeddiaeth, ac i gwplâu ſy amcanion i, er diſtrywio 'r gelynion a gyſodaſant i'n herbyn ni.

† goloſn. 6 Yna hi a ddaeth at † erchwyn y gwely, yr hwn oedd wrth ben Olophernes, ac a dynnodd i lawr ei gleddyf ef oddi yno.

7 A hi a ddaeth yn nês at y gwely, *ac* a ymaflodd yngwâllt ei ben ef, ac a ddywedodd, Nertha di fi, O Arglwydd Dduw, y dydd hwn.

8 A hi a darawodd ar ei wddf ef ddwy waith â'i *boll* nerth, ac a dynnodd ymaith ei ben ef oddi wrtho,

9 Ac a dreiglodd ei gorph ef o'r gwely, ac a dynnodd ymaith y canopi oddi ar y colofnau: ac wedi ychydig *ennyd* hi a aeth allan, ac a roddes ben Olophernes i'w llâwforŵyn.

‡ cŵd. 10 A hithau a'i rhoddes ef yn y ‡ tudded *lle yr oedd* eu bwyd hwynt. Yna hwy a aethant allan ill dwyoedd ynghŷd, fel y byddent arferol wrth fyned i weddio: a chan fyned trwy 'r gwerſyll, hwy a amgylchaſant y dyffryn hwnnw, a hwy a aethant i fynu i fynydd Bethulia, ac a ddaethant wrth ei phyrth hi.

11 Yna y dywedodd Judeth o hirbell wrth y rhai oedd yn cadw 'r pyrth, Agorwch, agorwch weithian y porth. Duw, *ſef* ein Duw ni ſydd gyd â ni, i wneuthur etto rymmuſder yn Iſrael, a chadernid yn erbyn y gelynion, fel y gwnaeth efe heddyw.

12 A phan glybu gwŷr ei dinas ei llais hi, hwy a fryſiaſant ddyfod i wared at borth eu dinas: a hwy a alwaſant ynghŷd Henuriaid y ddinas.

13 A hwy a redaſant ynghŷd o fychan i fawr: canys ammau oedd ganddynt ei dyfod hi. Felly hwy a agoraſant y porth, ac a'i derbyniaſant hi, ac a gynneuaſant dân yn oleu, ac a ſafaſant o'u hamgylch hwynt.

14 Yna hi a ddywedodd wrthynt hwy â llêf uchel, Moliennwch Dduw, moliennwch, moliennwch Dduw; canys ni thynnodd efe ymaith ei drugaredd oddi wrth dŷ Iſrael, eithr efe a ddinyſtriodd ein gelynion ni trwy fy llâw i y nôs hon.

15 Yna hi a dynnodd ei ben ef allan o'r cŵd, ac a'i dangoſodd, ac a ddywedodd wrthynt; Wele ben Olophernes pen tywyſog milwriaeth yr Aſſyriaid, ac wele 'r † canopi. † bryccan yr oedd efe yn gorwedd ynddo yn ei feddwdod: a'r Arglwydd a'i tarawodd ef trwy lâw benyw.

16 Fel y mae'r Arglwydd yn fyw, yr hwn a'm cadwodd i yn y ffordd y rhodiais arni, fy ŵyneb a'i twyllodd ef i'w golledigaeth, ac ni wnaerh efe bechod gyd â mi i'm halogi i, ac i'm cywilyddio.

17 Yna y ſynnodd ar yr holl bobl yn aruthr, ac a ymgrymmaſant, ac a addolaſant Dduw, ac a ddywedaſant o un-fryd; Bendigedig ŵyt ti, ein Duw ni, yr hwn a wnaethoſt elynion dy bobl yn ddiddym y dŷdd heddyw.

18 Yna Ozias a ddywedodd wrthi hi, O ferch, bendigedig ŵyt ti gan Dduw goruchaf rhagor yr holl wragedd ſydd ar y ddaear. A bendigedig fyddo 'r Arglwydd Dduw, yr hwn a greodd y neſoedd a'r ddaear, yr hwn a'th gyfarwyddodd di i dorri pen tywyſog ein gelynion ni.

19 O blegid nid ymedy dy obaith di o gâlon dynion, y rhai a gofiant nerth Duw yn dragywydd.

3348. 20 A Duw a wnêl hyn yn glôd tragywyddol i ti, ac a ymwelo â thi â daioni, o herwydd nad arbedaiſt dy einioes, o achos cyſtudd ein cenedl ni, eithr achubaiſt flaen ein cwymp ni, gan rodio yn uniawn yngolwg ein Duw ni. A'r holl bobl a ddywedaſant, Poed gwîr fyddo, Amen.

PEN. XIV.

8 *Achior yn clywed Judeth yn mynegi beth a wnaethai, ac yn derbyn enwaediad.* 11 *Crogi pen Olophernes.* 15 *Ei gael ef yn farw, a galaru yn fawr am dano.*

Hydref, 11. P.

YNa Judeth a ddywedodd wrthynt hwy, Clywch fi yn awr, O frodyr, [a] cymmerwch y pen hwn, a chrogwch ef ar y fan uchaf o'n mûr ni.

a 2 Mac. 15. 35.

2 A phan oleuo 'r borau, a chyfodi 'r haul ar y ddaear, cymmerwch bob un eich arfau rhyfel, ac eled pob gŵr cadarn allan o'r ddinas, a goſodwch dywyſog arnynt hwy, megis pe byddech chwi ar fedr myned i wared i'r maes at wiliadwriaeth yr Aſſyriaid; ond nac ewch chwi i wared.

3 Yna hwy a gymmerant eu harfau, ac a ânt i'w gwerſyll, ac a godant dywyſogion llu 'r Aſſyriaid, ac a redant i babell Olophernes, ond ni's cânt ef: yna ofn a ſyrth arnynt hwy, a hwy a ffoant o'ch gŵydd chwi.

4 Felly chwi, a holl drigolion ardaloedd Iſrael, a'u herlidiwch hwynt, ac a'u methrwch ar hŷd eu ffyrdd.

5 Ond cyn i chwi wneuthur y pethau hyn, gelwch i mi Achior yr Ammoniad, fel y gwelo efe, *ac* yr adwaeno yr hwn a ddiyſtyrodd dŷ Iſrael, a'r hwn a'i hanfonodd ef attom ni, megis i farwolaeth.

6 Yna hwy a alwaſant Achior allan o dŷ Oziias. A phan ddaeth efe, a gweled pen Olophernes yn llâw rhyw ŵr ynghynnull-eidfa 'r bobl, efe a ſyrthiodd ar ei ŵyneb, a'i yſbryd ef a ballodd.

7 Eithr pan godaſant hwy ef i fynu, efe a ſyrthiodd wrth draed Judeth, ac a ymgrymmodd ger ei bron hi, ac a ddywedodd, Bendigedig ŵyt ti trwy holl bebyll Juda, a thrwy 'r holl Genhedloedd; pwy bynnag a glywant dy Enw di a ſynnant.

8 Yn awr gan hynny mynega i mi yr hyn oll a wnaethoſt yn y dyddiau hyn. Yna Judeth a ſynegodd iddo ef ynghanol y bobl yr hyn oll a wnaethai hi, er y dydd yr aethai hi allan, hyd yr awr honno y llefarai hi wrthynt hwy.

9 A phan orphennodd hi lefaru, *yna* y bobl a floeddiaſant â llêf uchel, ac a roddaſant llêf lawen yn eu dinas.

10 A phan welodd Achior yr hyn oll a wnaethai Duw Iſrael, efe a gredodd yn Nuw yn ddirfawr, ac a enwaedodd gnawd ei ddienwaediad, ac efe a gyſfylldwyd at dŷ Iſrael hyd y dydd hwn.

11 A phan gyfododd y wawr, hwy a grogaſant ben Olophernes ar y mûr: a'r holl wŷr a gymmeraſanteu harfau, ac a aethant allan yn finteioedd i ‡ fylchau 'r mynydd. ‡ *ddyrchafadau.*

12 A phan welodd yr Aſſyriaid hwynt, hwythau a anfonaſant eu tywyſogion, y rhai a ddaethant at eu capteniaid, a'u tribuniaid, ac at eu holl lywiawd-wŷr.

13 A hwy a ddaethant at babell Olophernes, ac a ddywedaſant wrth yr hwn oedd

ſwyddog

3348. ſwyddog ar ei eiddo ef oll, Deffro yn awr ein harglwydd ni: canys y caeth-weiſion a feiddiaſant ddyſod i wared yn ein herbyn ni i ryfel, fel y diſether hwynt yn gwbl.

14 Yna yr aeth Bagoas i mewn, ac a gurodd wrth ddrŵs y babell: o blegid efe a dybiodd ei ſod ef yn cyſgu gyd â Judeth.

15 Pan nad attebodd neb, efe a agorodd, ac a aeth i mewn i'r yſtafell, ac a'i cafodd ef wedi ei daflu ar y llawr yn farw, a'i ben wedi ei ddwyn ymaith oddi wrtho.

† Yna. 16 † Am hynny efe a waeddodd â llêf uchel, ag ŵylofain, ac â griddfan, ac â bloedd ddirfawr, ac a rwygodd ei ddillad.

17 Yna efe a aeth i'r babell lle y byddai Judeth yn aros, ac ni's cafodd hi, am hynny efe a neidiodd at y bobl, ac a waeddodd,

18 Y caeth-weiſion hyn a wnaethant ddirdra. Un wraig o'r Hebreaid a wnaeth waradwydd i dŷ brenhin Nabuchodonoſor: canys wele Olophernes *yn gorwedd* ar y ddaear, a'i ben heb fod gantho.

19 Pan glybu tywyſogion llu 'r Aſſyriaid hyn, hwy a rwygaſant yn y fan eu dillad, a'u meddyliau hwy a gythryblwyd yn ddirfawr. Ac yr oedd lleſain a gweiddi mawr iawn o fewn y gwerſyll.

PEN. XV.

Hydref, 12, B. 1 *Ymlid yr Aſſyriaid, a'u lladd.* 8 *Yr Arch-offeiriad yn dyſod i weled Judeth.* 11 *Rhoi dodreſn Olophernes i Judeth:* 13 *A'r gwragedd yn ei choroni hi â garlantau.*

APhan glywſant hwy y rhai oedd yn y pebyll, hwy a ſynnaſant o herwydd y weithred.

2 Ac ofn a dychryn a ſyrthiodd arnynt hwy, fel nad oedd neb mwyach a allai aros yn ŵyneb ei gilydd, eithr yn waſgaredig y ffoiſant o un frŷd i holl ffyrdd y gwaſtadedd a'r mynydd-dir.

3 A'r rhai a werſyllaſent yn y mynyddoedd o amgylch Bethulia a ffoiſant. Yna meibion Iſrael, *ſef* pob rhyfelwr o honynt, a ruthraſant arnynt hwy.

4 Yna Oziias a anfonodd i Bethomaſthem, ac i Bebai, ac i Cobai, ac i Chola, ac i holl derſynau Iſrael, rai i ſynegi iddynt hwy yr hyn a ddarſuaſai, ac i beri iddynt hwy oll ruthro ar y gelynion, i'w difetha hwynt.

5 A phan glybu meibion Iſrael, hwy a ruthraſant oll o un frŷd i'w herbyn hwynt hyd Choba. Felly hefyd y rhai a ddaethai o Jeruſalem, ac o'r holl ſynydd-dir, (canys *rhai* a ſynegaſai iddynt hwy yr hyn a wnaethid yngwerſyll eu gelynion,) a'r rhai oedd yn Galaad, ac yn Galile, a'u ‡ hymlidiaſant hwynt â phlâ mawr, nes iddynt ſyned heibio i Ddamaſcus, a'i hardaloedd. ‡ goreſgynaſant.

6 A'r rhan arall, y rhai oedd yn trigo yn Bethulia, a ruthraſant i werſyll yr Aſſyriaid, ac a'u hyſbeiliaſant hwy, ac a ymgyfoethogaſant yn ddirfawr.

7 A meibion Iſrael, y rhai a ddychwelaſant o'r lladdedigaeth, a berchennogaſant y gweddill. A'r trefydd a'r dinaſoedd, y rhai oedd yn y mynydd-dir, ac yn y dyffryn-dir, a gawſant anrhaith fawr: canys *eu* lliaws oedd fawr iawn.

8 Yna Joacim yr Arch-offeiriad, a Henuriaid meibion Iſrael, y rhai oedd yn trigo yn Jeruſalem, a ddaethant i edrych y daioni a wnaethai Duw i Iſrael, ac i gael gweled Judeth, ac i ymddiddan yn heddychlon â hi. 3348.

9 A phan ddaethant hwy atti hi, hwy a'i bendithiaſant hi o un-frŷd, ac a ddywedaſant wrthi; Ti yw dyrchafiad Jeruſalem; ti yw mawr ogoniant Iſrael; ti yw mawr † barch ein cenedl ni. † oruchafiaeth.

10 Canys ti a wnaethoſt hyn oll â'th lâw di; ti a wnaethoſt ddaioni ag Iſrael: a Duw fy ſoddlon iddynt, Bendigedig fyddych di gan yr Holl-alluog Arglwydd byth yn dragywydd. A'r holl bobl a ddywedaſant, Felly y byddo.

11 A'r bobl a yſbeiliaſant y gwerſyll dros ddeng-niwrnod ar hugain. A hwy a roddaſant i Judeth babell Olophernes, a'r holl leſtri arian, a'r gwelyau, a'r cawgiau, a'i holl ddodrefn ef. A hi a'u cymmerth *bwynt, ac* a'u goſododd ar ei mûl, ac a barotôdd ei menni, ac a'u llwythodd arnynt.

12 Yna holl wragedd Iſrael a redaſant ynghŷd i'w gweled hi, ac a'i bendithiaſant hi, ac a wnaethant ddawns yn eu mŷſg eu hunain iddi hi: a hi a gymmerodd ganghennau yn ei dwylaw, ac a'u rhoddes hefyd i'r gwragedd oedd gyd â hi.

13 Hwythau hefyd a'i coronaſant hi ag oliwydd, a'r hon oedd gyd â hi. A hi a aeth o flaen yr holl bobl mewn dawns, gan arwain yr holl wragedd. A holl wŷr Iſrael a ganlynaſant yn arfog, â choronau, ac â chaniadau yn eu geneuau.

PEN. XVI.

Hydref, 12, P. 1 *Cân Judeth.* 19 *Judeth yn cyſſegru dodreſn Olophernes i'r Arglwydd;* 23 *Ac yn marw yn Bethulia, yn wraig weddw o anrhydedd mawr.* 24 *A holl Iſrael yn cwyno ei marwolaeth hi.*

YNa y dechreuodd Judeth ganu 'r gyffes hon yn holl Iſrael; a'r holl bobl a ganaſant y † gân hon ar ei hôl hi. † moliant bwn.

2 A Judeth a ddywedodd, Dechreuwch i'm Duw i â thympanau, cenwch iddo ef Salmau, a mawl; dyrchefwch *ef*, a gelwch ar ei Enw.

3 Canys Duw ſydd yn torri 'r rhyfeloedd. O herwydd yn y gwerſylloedd ym mŷſg y bobl y gwaredodd efe fi o lâw fy erlidwŷr.

4 Aſſur a ddaeth o'r mynyddoedd allan o'r gogledd; efe a ddaeth â miloedd yn ei luoedd, ei a lïaws ef a argaeodd yr afonydd, a'i farchogion ef a orchuddiaſant y brynniau. a Pen. 2. 19.

5 Efe a ddywedodd y lloſgai fy ardaloedd i, ac y lladdai fy ngwŷr ieuaingc â'r cleddyf, ac y curai 'r plant ſugno wrth y llawr, ac y rhoddai fy rhai bychain yn yſbail, a'm gwyryſon yn yſglyfaeth.

6 Ond yr Holl-alluog Arglwydd a'u diddymmodd hwynt trwy lâw benyw.

7 Canys ni ſyrthiodd y cadarn trwy wŷr ieuaingc, ac nid meibion Titan a'i tarawſant ef, ac nid y cawri uchel a ymoſodaſant yn ei erbyn ef: eithr Judeth merch Merari trwy ei hwynebpryd a'i gwanhychodd ef.

8 O blegid hi a ddioſgodd ddillad ei gweddwdod, er dyrchafiad y rhai gorthrymmedig o Iſrael, hi a irodd ei hŵyneb ag ennaint, ac a gylymmodd ei gwâllt mewn meitr, ac a gymmerth wiſg lïain i'w dwyllo ef.

9 Ei ſandalau hi a hudodd ei lygaid ef, a'i glendid hi a garcharodd ei feddwl ef; y cleddyf a aeth trwy ei wddf ef.

10 Y Perſiaid a grynaſant o herwydd ei hyſder hi; a'r Mediaid a ‡ gythryblwyd o herwydd ei hyder hi. ‡ wedi dwyſo.

11 Yna

3348. 11 Yna ſy rhai goſtyngedig a orfoleddaſant, a'm rhai gweiniaid a floeddiaſant: a
‡ *yr Aſſuriaid.* ‡ hwythau a ofnaſant, dyrchafaſant eu llêf, a dychwelaſant.

12 Meibion llangceſau a'u trywanaſant hwy, ac a'u barchollaſant ſel plant ffoadduriaid: difethwyd hwynt gan ryfel yr Arglwydd ſy Nuw i.

† *miliant.* 13 Myfi a ganaf i'r Arglwydd gân † newydd. O Arglwydd, ti ydwyt fawr, a gogoneddus, rhyfeddol mewn nerth, ac anorchfygol.

14 Gwaſanaethed yr holl greaduriaid dydi; canys ti a ddywedaiſt, a hwynt a wnaed; ti a anfonaiſt dy Yſbryd, ac efe a'u creodd hwynt; ac nid oes neb a wrthwynebo dy lêf di.

15 Canys y mynyddoedd a gyffroant oddi ar eu ſeiliau gyd â'r dyfroedd, y creigiau hefyd a doddant fel cŵyr yn dy ŵydd di; etto trugarog ŵyt i'r rhai a'th ofnant.

16 Canys yr holl aberthau ſydd ry fychan yn arogl peraidd, a'r holl fraſder ſydd ry fychan yn boeth-offrwm i ti: ond yr hwn ſydd yn ofni'r Arglwydd ſydd fawr bob amſer.

17 Gwae'r Cenhedloedd ſydd yn ymgodi yn erbyn fy nghenedl. Yr Arglwydd Holl-a'luog a ddial arnynt, hwy yn nŷdd y farn, trwy anfon tân a phryfed ar eu cnawd hwynt: a hwy a ŵylant gan *eu* clywed yn dragywydd.

18 A phan aethant hwy i Jeruſalem, hwy a addolaſant yr Arglwydd. A hwynt gyntaf ag y purwyd y bobl, hwy a offrymmaſant eu poeth-offrymmau, a'u haddunedau, a'u rhoddion. 3348.

19 Judeth hefyd a offrymmodd holl leſtri Olophernes, y rhai a roddaſai y bobl iddi hi; a hi a roddodd y canopi a gymmeraſai hi o'i 'ſtaſell ef, yn offrwm i'r Arglwydd.

20 Felly y bobl a ſuant lawen yn Jeruſalem ger bron y Cyſſegr'dros dri mîs: a Judeth a arhoſodd gyd â hwynt.

21 Ac wedi 'r dyddiau hynny, pob un a ddychwelodd i'w etifeddiaeth ei hun; A Judeth a aeth i Bethulia, ac a drigodd yn ei chyſoeth ei hun, ac yr oedd hi yn ei hamſer yn ogoneddus trwy 'r holl wlâd.

22 A llaweroedd a'i chwennychaſant hi; ond ni chafodd gŵr ei hadnabod hi holl ddyddiau ei heinioes, o'r awr y bu farw Manaſſes ei gŵr hi, ac y caſglwyd ef at ei bobl.

23 A hi a aeth rhagddi yn fawr iawn, ac a heneiddiodd yn nhŷ ei gŵr, yn bum mlwydd a chant; ac a ollyngodd ei llâwforŵyn yn rhŷdd. A hi a fu farw yn Bethulia: a hwy a'i claddaſant hi ‡ ym mêdd ei gŵr Manaſſes. ‡ *yn ogof.*

24 A thŷ Iſrael a alarodd am dani hi
[b] ſaith o ddyddiau. A chyn iddi hi farw, hi a rannodd ei golud i'r holl rai neſaf i Manaſſes ei gŵr, ac i'r rhai neſaf o'i chenedl ei hun. [b] Gen. 50. 10.

25 Ac nid oedd mwyach neb a ddychrynai ſeibion Iſrael, yn holl ddyddiau Judeth, nac wedi ei marwolaeth hi ddyddiau lawer.

Y rhan arall o bennodau Llyfr ESTHER, heb fod yn yr Hebrëaeg, nac yn y Caldëaeg.

Rhan o'r ddegfed bennod yn ôl y Groeg.

5 Mardocheus yn cofio ac yn deongl ei freuddŵyd am yr afon a'r ddwy ddraig.

YNA y dywedodd Mardocheus, Duw a wnaeth hyn.

[a] Edrych Pen. 11. 2, &c. 5 Canys côf yw gennyf [a] y breuddwyd a welais am y pethau hyn: o blegid ni phallodd dim o hynny.

6 Ffynnon fechan a aeth yn afon; ac yr oedd goleuni, a haul, a dŵfr mawr. Eſther yr hon a briododd y brenhin, ac a wnaeth efe yn frenhines, yw 'r afon.

7 A'r ddwy ddraig ydwyf innau, ac Aman.

8 A'r cenhedloedd oedd y rhai a ddaethant i ddifetha enw 'r Juddewon.

9 A'm cenedl i yw 'r Iſrael yma, y rhai a floeddiaſant ar yr Arglwydd, a hwy a achubwyd: ie yr Arglwydd a achubodd ei bobl, a'r Arglwydd a'n gwaredodd ni o'r drygau hyn oll; a Duw a wnaeth arwyddion a gwyrthiau mawrion, y rhai ni wnaethpwyd ym mŷſg y cenhedloedd.

10 Am hynny y gwnaeth efe ddau goelbren, un i bobl Dduw, a'r llall i'r cenhedloedd oll.

11 A'r ddau goelbren hyn a ddaethant ‡ *ym mŷſg.* ger bron Duw, ‡ dros yr holl genhedloedd, erbyn awr, ac amſer, a dŷdd farn.

12 Felly Duw a feddyliodd am ei bobl, ac a gyfiawnhaodd ei etifeddiaeth.

13 Am hynny y dyddiau hynny fyddant iddynt hwy yn y mîs Adar, ar y pedwerydd *dŷdd* ar ddêg, a'r pymthegfed o'r mîs, gyd ag ymgyfarfod, a llawenydd, a hyfrydwch ger bron Duw, ym mŷſg ei bobl ef byth dros *hob* oes.

PEN. XI.

2 Bonedd a gradd Mardocheus. 6 Y mae efe yn breuddwydio o ddwy ddraig yn dyfod allan i ymladd; 10 Ac o ffynnon fechan, yr hon a aeth yn ddŵfr mawr.

YN y bedwaredd flwyddyn o deyrnaſiad Ptolomëus a Chleopatra, y dug Doſitheus, yr hwn a ddywedodd ei fod yn offeiriad ac yn Leſiad, a'i fâb Ptolomeus, y llythyr hwn am y Purim, yr hwn y dywedaſant mai *hwnnw* oedd, ac i Lyſimachus fâb Ptolomeus, yr hwn oedd yn Jeruſalem, ei gyfieithu.

2 Yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Artacſercſes mawr, y *dŷdd* cyntaf o fis Niſan, y breuddwydiodd Mardocheus mâb Jairus, fâb Simei, fâb Ciſai, o lwyth Benjamin, 3485.

3 Yr hwn oedd Juddew, ac yn trigo yn ninas Suſa, gŵr mawr, am ei fod yn weinidog yn llŷs y brenhin.

4 Ac *un* oedd efe o'r gaethglud a gaethgludaſai Nabuchodonoſor brenhin Babilon o Jeruſalem, gyd â Jechonïas Brenhin Juda. A dyma ei freuddwyd ef. 3405.

5 Wele, ſain twrwf, taranau, a daeargryn, a chythrwfl ar y ddaear.

6 Ac wele, dwy ddraig fawr a ddaethant allan yn barod bob un o honynt i ymladd; a'u llêf oedd fawr.

7 Ac wrth eu llêf hwynt yr ymbarotôdd yr holl genhedloedd i ryfel, fel yr ymladdent yn erbyn y genedl gyfiawn.

8 Ac wele ddiwrnod tywyll a niwlog, cyſtudd

3495. cyſtudd ac ing, drygfyd, a thrallod mawr ar y ddaear.

9 Yna y trallodwyd yr holl gendle gyfiawn, gan oſni eu drygfyd, ac yn barod i'w diſetha.

10 Yna hwy a waeddaſant ar Dduw, ac wrth eu gwaedd hwynt y daeth megis o ffynnon fechan, afon fawr, *a* dwfr lawer.

11 Goleuni hefyd a haul a gyfododd, a'r rhai iſel radd a ddyrchafwyd, ac a ddifaſant y gogoneddus.

12 A phan gyfododd Mardocheus, yr hwn a welſai 'r breuddwyd hwn, a'r hyn a fynnai Duw ei wneuthur; bu y breuddwyd hwn ganddo yn ei gâlon, a thrwy bob rheſwm y chwennychai eſe ei wybod ef, hyd onid oedd hi yn nôs.

PEN. XII.

2 Mardocheus yn dadguddio bradwriaeth y ddau Eunuch; 5 A'r brenhin am hynny yn ei gymmeryd ef i'w lŷs, ac yn ei obrwyo eſ.

AC yr oedd Mardocheus yn gorphwys yn y llŷs, gyd â Gabatha a Tharra, dau o 'ſtafellyddion y brenhin, y rhai oedd yn cadw y llŷs:

* Eſther 2, 21. a. 6, 2.

2 * Eſe a glybu hefyd eu hamcanion hwynt, ac a chwiliodd allan eu bwriad hwynt, ac a gafodd wybod eu bod hwy yn barod i roi llâw ar y brenhin Artaceſerceſes: ac eſe a ddangoſodd i'r brenhin am danynt hwy.

3 A'r brenhin a holodd ei ddau 'ſtafellydd, a hwy a gyffeſaſant, ac a grogwyd.

4 Yna 'r yſgrifennodd y brenhin y pethau hyn mewn coffadwriaeth. Mardocheus hefyd a 'ſgrifennodd yr un pethau.

5 A'r brenhin a orchymynnodd i Mardocheus waſanaethu yn y llŷs, ac a roddes iddo eſ roddion am hyn.

6 Eithr Aman *mab* Amadatheus yr Agagiad, yr hwn oedd ogoneddus yngolwg y brenhin, a geiſiodd ddrygu Mardocheus a'i bobl, o achos dau yſtafellydd y brenhin.

PEN. XIII.

1 Copi o lythyr y brenhin i ddiſetha 'r Iuddewon: 8 A gweddi Mardocheus droſtynt hwy.

3495. DYma hefyd gopi y llythyr. Y brenhin mawr Artaceſerceſes ſydd yn yſgrifennu hyn at y tywyſogion, a'r rhaglawiaid, y rhai ſydd dano eſ, ar faith ar hugain a chant o daleithiau, o India hyd Ethiopia.

2 Gan fy mod i yn arglwydd ar genhedloedd lawer, ac yn llywodraethu 'r holl fŷd, mi a ewyllyſiais heb ymddyrchafu o herwŷdd cadernid awdurdod, eithr gan lywodraethu yn addfwyn, ac yn llonydd bob amſer, oſod y deiliaid yn waſtadol mewn bywyd llonydd, a gwneuthur y deyrnas yn heddychol, ac yn hyffordd, hyd yr eithafoedd, *ac* adnewyddu heddwch, yr hwn y mae pob dŷn yn ei chwennych.

3 A phan ymgynghorais i â'm cynghorwŷr pa fodd y dygid hyn i ben, Aman, yr hwn a aeth yn rhagorol mewn doethineb gyd â nyni, ac ſydd hysbys ei fod mewn dianwadal ewyllys da, a ſicr ffyddlondeb, yr hwn ſydd yn cael yr ail anrhydedd yn y deyrnas,

4 A fynegodd i ni fod pobl adgas wedi ymgymmyſgu â holl lwythau 'r bŷd, yn wrthwynebus eu cyfraith i bob cenedl, ac yn eſgeuluſo yn waſtad orchymynion brenhinoedd, ſel na all undeb ein teyrnaſoedd ni, yr hon yr ydym ni yn anrhydeddus yn ei hamcanu, ‡ fynod rhagddi,

‡ *ſefyll.*

5 Pan gawſom ninnau wybod y modd y mae 'r genedl hon yn unig wedi ymoſod i wrthwynebu pob dŷn yn waſtad, gan newidio, ac ymraſaelio â'r pethau yr ydym ni yn eu gorchymmyn, trwy ddwyn cyfreithiau dieithr, a chan gyflawnu pob drygioni a fedront, ſel na chaffo ein brenhiniaeth ni waſtadrod: 3495.

6 Am hynny y gorchymynnaſom am y rhai a hyſbyſir i chwi mewn yſgrifen oddi wrth Aman (yr hwn ſydd ſwyddog ar *ein* matterion, ac yn ail i ni) eu llwyr-ddifetha hwynt oll gyd â'u gwragedd a'u plant, trwy gleddyfau eu gelynion, heb ddim trugaredd na thoſturi, ar y pedwerydd dŷdd ar ddeg o Adar, *Twnnw yw* 'r deuddegfed mîs o'r flwyddyn breſennol hon:

7 Fel y byddo o hyn allan i'r rhai oedd *gynt*, ac yn awr ydynt elynion (wedi iddynt mewn un dŷdd, trwy nerth ddiſgyn i uffern) adael pethau yn llonydd, ac yn gwbl ddidrallod i ni.

8 † Yntau (gan feddwl am holl weithredoedd yr Arglwydd) a weddïodd ar yr Arglwydd, † Sef, *Mardocheus.*

9 Ac a ddywedodd, O Arglwydd, Arglwydd, Holl-alluog Frenhin, o blegid bod pob peth yn dy feddiant di; ac nad oes a'th wrthwynebo di pan fynnech achub Iſrael:

10 O blegid ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear, a phob dim rhyfedd, yn yr hyn ſydd dan y nefoedd.

11 Arglwydd pob dim ydwyt di hefyd, ac nid oes a'th wrthwyneba di, yr hwn ydwyt Arglwydd.

12 Ti a adwaenoſt bob peth, ti a wyddoſt, O Arglwydd, nad o draha, nac o falchder, nac o chwant gogoniant, y gwneuthum i hyn, ſef nad anrhydeddwn Aman falch:

13 Canys mi a fuaſwn foddlon i guſanu ôl ei draed ef er iechydwriaeth i Iſrael.

14 Ond mi a wneuthum hyn rhag goſod o honof gyniant dŷn goruwch gogoniant Duw; a rhag addoli o honof neb ond tydi: ac nid o falchder y gwnâf hyn.

15 Ac yn awr, O Arglwydd Dduw frenhin, arbed dy bobl: o herwŷdd y maent hwy yn edrych arnom ni i'n dinyſtrio, a hwy a chwennychaſant ddifetha 'r hon ſydd o'r dechreuad yn etifeddiaeth i ti.

16 Na ddiyſtyra y rhan a waredaiſt i ti dy hun o dîr yr Aipht.

17 Gwrando fy ngweddi, a bydd drugarog wrth dy * ran; a thrô ein triſtwch yn hyfrydwch; ſel y gallom ni fyw, a molianu dy Enw di, O Arglwydd: ac na † ddifetha enau y rhai ſydd yn dy glodfori di, O Arglwydd. * *etifeddiaeth.* † *chais, neu, attal.*

18 Felly Iſrael oll a leſaſant yn gryfaf y gallent: o blegid eu marwolaeth oedd o flaen eu llygaid.

PEN. XIV.

Gweddi y Frenhines Eſther droſti ei hun a'i phobl.

ESther hefyd y frenhines, wedi i loes angau ei dal hi, a ffôdd at yr Arglwydd;

2 Ac wedi iddi ddioſg ei gogoneddus wiſg, hi a wiſgodd wiſg cyſtudd a galar; â lludw hefyd a thom yn lle ennaint balch y llanwodd hi ei phen; a hi a ddaroſtyngodd ei chorph yn ddirfawr, a'i holl fannau hyfryd a lanwodd hi â'i gwâllt wedi ei dynnu:

3 A hi a weddiodd ar Arglwydd Dduw Iſrael, ac a ddywedodd,

3495. 4 O fy Arglwydd, ein Brenhin ni ŵyt ti yn unig; cynnorthwya fi, yr hon ydwyf unig; ac heb gynnorthwyydd gennyf ond tydi:

a 1 Sam. 28. 21. Job. 13. 14. Sal. 119. 109. a o blegid y mae yn enbyd iawn arnaf.

5 Mi a glywais er pan y'm ganed, ym mŷſg llwyth fy nghenedl, gymmeryd o honot ti, O Arglwydd, Iſrael o'r holl genhedloedd, a'n tadau ni o'u holl hynafiaid hwynt, yn etifeddiaeth dragywyddol; a gwneuthur o honot ti iddynt yr hyn a leferaiſt.

6 Ac yn awr, nyni a bechaſom yn dy ŵydd di; a thi a'n rhoddaiſt yn nwylaw ein gelynion,

7 Am i ni ogoneddu eu duwiau hwynt. Cyfiawn ŵyt ti, O Arglwydd.

8 Ac yr awrhon nid digon ganddynt chwerwed ein gwaſanaeth ni, eithr hwy a darawſant ddwylaw â'u heulynnod,

9 Ar ddiddymmu y peth a ddarfu it' ei ordeinio â'th enau, a dileu dy etifeddiaeth di, a chau ſafn y rhai ſy yn dy foliannu di, a diffoddi gogoniant dy dŷ di a'th allor,

10 Ac agoryd genau 'r cenhedloedd, i ‡ gyhoeddi rhinweddau ‡ pethau ofer, ac i ſawrygu brenhin cnawdol byth.

‡ delwau.

11 Na ddôd, Arglwydd, dy deyrnwialen i'r rhai nid ydynt *ddim*; ac na âd iddynt chwerthin am ein cŵymp ni: eithr

† arnynt. trô eu cyngor † yn eu herbyn eu hun, a * difetha yr hwn a ddechreuodd arnom ni.

* gwnâ yn ofampl.

12 Cofia, Arglwydd, pâr dy adnabod yn amſer ein cyſtudd ni: cyſſura fi, O

‡ duwiau. Frenhin y ‡ cenhedloedd, a llywydd pob tywyſogaeth.

13 Dôd yn fy ngenau ymadrodd cymmwys ger bron y llêw, a thrô ei gâlon ef i gasâu yr hwn ſydd yn ein gwrthwynebu ni, er dinyſtr iddo ef, ac i'r rhai ſy yn debyg eu meddwl iddo yntau:

14 Ië gwared ni â'th lâw, a chynnorthwya fi, yr hon ydwyf unig, ac heb gynnorthwyydd gennyf ond tydi.

15 O Arglwydd, ti a ŵyddoſt bob dim: ti a ŵyddoſt mai câs gennyf ogoniant y rhai

† cenhedlig. anwir, a bod yn ffiaidd gennyf wely y rhai dienwaededig, a phob † dieithr.

16 Ti a ŵyddoſt beth ſydd raid i mi; a bod yn ffiaidd gennyf arŵydd fy malchder, yr hwn ſydd ar fy mhen, ar y dyddiau yr ymddangoſwyf, a bod mor ffiaidd gennyf ef a chadach miſ-glwyf; ac nad ydwyf

‡ ar fy mhen fy hun. yn ei wiſgo ef ar y dyddiau yr ŵyf ‡ yn cael llonydd;

17 Ac na ſwyttaodd dy waſanaethyddes ar fwrdd Aman; ac * nad anrhydeddais wlêdd y brenhin, ac nad yfais win-offrwm;

* na wneuthum fawr gyfrif o.

18 Ac na lawenychodd dy lâw-forŵyn, o'r dŷdd y'm ‡ ſymmudwyd hyd yr awr hon, ond ynot ti, O Arglwydd Dduw

‡ dygpwyd yma. Abraham.

19 O Dduw cadarnach nâ neb, gwrando lefain y rhai diobaith, a gwared ni o lâw y drygionus, ïe gwared fi o'm hofn.

PEN. XV.

6 Eſther yn dyfod i ŵydd y brenhin: 7 Ac yntau yn edrych yn ddigllon arni, a bithau yn llewygu. 8 Y brenhin yn ei chodi hi i fynu, ac yn ei chyſſuro hi.

AC ar y trydydd dŷdd, pan beidiodd hi â gweddio, hi a ddioſgodd ei galarwiſg, ac a wiſgodd ei gwŷchder.

2 Ac wedi iddi fyned yn wŷch ei threfn, a galw ar Weledydd ac Achubydd pawb, hi a gymmerodd ddwy lâw-forŵyn.

3 A hi a bwyſodd arŷ naill, fel pe buaai hi fwythus,

4 A'r llall oedd yn dwyn ei † ffwrbil hi. 3495.

† godre.

5 Gwridog hefyd oedd hi o berffeithrwydd ei thegwch, a'i hŵyneb yn llawen, *ac* megis yn hawddgar; eithr ei chàlon hi oedd gyfyng arni gan ofn.

6 Ac wedi iddi fyned i mewn trwy 'r holl ddryſau, hi a ſafodd ger bron y brenhin, ac yr oedd efe yn eiſtedd ar orfeddfa ei frenhiniaeth, ac efe a wiſgaſai ei ddiſgleirwiſg oll; ac efe oll mewn aur a meini gwerthfawr oedd ofnadwy iawn:

7 A chan ddyrchafu ei ŵyneb yn diſgleirio gan ogoniant, efe a edrychodd yn llym o ddig. Yna y ſyrthiodd y frenhines, a hi a newidiodd ei lliw mewn llewyg, ac a ogwyddodd ar ben y llâw-forŵyn oedd yn myned ‡ o'i blaen hi.

‡ gŷd â hi, neu, yn ei hymyl.

8 A Duw a drôdd yſbryd y brenhin yn addfwyn, fel y neidiodd efe ar frŷs oddi ar ei orſeddfa, ac y cymmerodd hi: ac efe a'i cyſſurodd hi â geiriau heddychlon, ac a ddywedodd wrthi hi,

9 Eſther, beth yw 'r *matter* ? dy frawd di ydwyf fi: cymmer gyſſur.

10 Ni roddir di i farwolaeth, † o blegid cyffredin yw ein gorchymmyn ni: tyred yma.

† er bod y gorchymmyn yn gyffredinol.

11 Ac efe a gododd y wialen aur, ac a'i goſododd ar ei gwddf hi:

12 Ac efe a'i cofleidiodd hi, ac a ddywedodd, Lleſara wrthyf fi.

13 Hithau a ddywedodd wrtho ef, O arglwydd, mi a'th welwn fel Angel Duw, a'm calon a gyffrôdd rhag ofn dy ogoniant.

14 O blegid rhyfeddol ydwyt ti, O arglwydd; a'th ŵyneb ſydd yn llawn grâs.

15 A thra yr oedd hi yn llefaru, hi a ſyrthiodd * yn ei llewyg.

* gan wendid.

16 Yna y trallodwyd y brenhin, a'i weiſion oll a'i cyſſuraſant hi.

PEN. XVI.

1 Llythyr Artaſerſes, 10 yn yr hwn y mae yn adrodd beiau Aman, 17 ac yn diddymmu 'r gorchymmyn a baraſai Aman ei wneuthur i ddifetha 'r Iuddewon, 22 ac yn gorchymmyn cadw dŷdd eu hymwared hwy yn ŵyl.

Y Brenhin mawr Artaſerſes at y pennaethiaid, a'r tywyſogion, ar gant a faith ar hugain o daleithiau, o India hyd Ethiopia, ac at ein deiliaid ffyddlon, yn anſon annerch.

2 Llawer wedi eu mynych anrhydeddu trwy fawr ddaioni gweithredwŷr da, a aethant yn falchach,

3 Ac ydynt yn ceiſio, nid yn unig ddrygu ein deiliaid ni, eithr hefyd, am na fedrant fyw mewn digonedd, y maent yn ceiſio dychymmyg niweid yn erbyn y rhai a wnâ ddaioni iddynt.

4 Ac y maent nid yn unig yn tynnu diolchgarwch o blith dynion, eithr hefyd gan ymddyrchafu mewn balchder rhai heb wybod oddi wrth ddaioni, y maent yn amcanu diangc oddi wrth farn Duw, yr hwn ſydd yn gweled pob peth, *a'i farn yn* gâs ganddi ddrygioni.

5 Llawer gwaith hefyd y mae geiriau têg y rhai yr ymddiriedwyd iddynt am lywodraethu matterion eu cyfeillion, yn gwneuthur llawer o'r rhai ſydd mewn awdurdod yn euog o waed gwirion, ac yn eu hamgylchu mewn blinderau diymadferth;

6 Trwy ffalſder a thwyll eu dull drygionus yn twyllo diniweidra, a daioni pennaethiaid,

7 A hyn a ellwch chwi ei weled, fel yr eglurhaſom ni, nid yn gymmaint o'r hên hiſtoriau, ag y gellwch, o's chwiliwch pa bethau a wnaed yn ddrygionus yn hwyr, trwy ymddygiad echryſlon y rhai a oſodwyd mewn awdurdod yn anheilwng.

8 Ac *y mae yn rhaid* edrych am yr amſer a fydd, fel y gwnelom y deyrnas yn ddidrallod ac yn heddychol i bob dŷn;

9 Gan arfer cyfnewidiadau, ac yſtyried y pethauſy'n dyfod mewn golwg, trwy achub blaen *pethau* bob amſer yn llarieiddiach.

10 O herwŷdd Aman Macedoniad, mâb Amadatha, yr hwn mewn gwirionedd oedd eſtron i waed y Perſiaid, a phell oddi wrth ein daioni ni, ac wedi ei dderbyn gennym ni fel gŵr dieithr,

11 A gafodd yr addfwynder ſydd gennym ni i bob cenedl, yn gymmaint ag y gelwid ef yn dâd i ni, a'i addoli gan bawb megis yr ail i'r orſeddfa frenhinol:

12 Am na fedrai efe ddwyn ei ſawrbarch, efe a geiſiodd ein diddymmu ni o'r llywodraeth, ac o'n heinioes hefyd.

13 Ac a geiſiodd trwy lawer o ffyrdd twyllodrus ddifetha Mardocheus, yr hwn a'n hachubodd ni, ac ym mhob peth a wnaeth ddaioni, ac Eſther ddiſai, yr hon ſydd gyfrannog o'r deyrnas, ynghŷd â'i holl genedl.

14 O blegid fel hyn y meddyliodd efe ein cael ni yn unig, a dwyn llywodraeth y Perſiaid i'r Macedoniaid.

15 Eithr yr ydym ni yn cael bod yr Iuddewon, y rhai a roddaſai 'r dinyſtrydd *bwnnw* i'w difetha, yn ddiniweid drŵg, ac yn arfer cyfreithiau o'r cyfiawnaf;

16 Ac yn blant i'r Duw byw Goruchaf a mwyaf, yr hwn a ‡ gyfarwyddodd y deyrnas i ni, ac i'n rhieni, mewn trefn odiaeth. ‡ *lwyddodd.*

17 Am hynny da y gwnewch, o's chwi ni chyflawnwch y llythyrau a anfonodd Aman mâb Amadatha attoch chwi.

18 O herwŷdd efe, yr hwn a wnaeth hyn, a grogwyd, ynghŷd â'i holl dylwyth, o flaen pyrth Suſa, trwy fod Duw, llywydd pob peth, yn talu iddo yn fuan farn addas.

19 Eithr gan oſod allan gopi o'r llythyr hwn ym mhob lle, gadewch i'r Iuddewŏn arfer eu cyfraith mewn rhyddid.

20 A chynnorthwywch hwynt, fel y gallont y trydydd ar ddeg o Adar y deuddegfed mis, ar yr un dŷdd, ddiſal ar y rhai a oſododd arnynt hwy yn amſer eu cyſtudd.

21 O blegid Duw, llywydd pob peth, yn lle dinyſtr y genedl etholedig a wnaeth iddynt lawenydd.

22 Cedwch chwithau *bwn* ynghŷd â phob llawenydd yn ddŷdd uchel, ym mŷſg eich uchel-wyliau,

23 Fel y byddo iechydwriaeth yn awr, ac wedi hyn, i ni ac i'r Perſiaid da eu hewyllys, a choffadwriaeth dinyſtr i'r rhai ſy 'n cynllwyn i'n herbyn ni.

24 A phob dinas a gwlâd bynnag yr hon ni wnelo ſel hyn, a lwyr-ddifethir â gwayw-ffyn ac â thân, mewn llîd; fel y goſoder hi byth, nid yn unig yn ddiſathr gan ddynion, eithr yn atcaſaf gan fwyſtfilod, ac adar, bob amſer.

¶ DOETHINEB SOLOMON.

PEN. I.

Hydref, 13. B.

2 *I bwy y mae Duw yn ei ddangos ei hun,* 4 *a doethineb hithau ei hun.* 6 *Na's gall drwg-dafodiog ymguddio.* 12 *Nyni ſy yn peri ein dinyſtr ein hun:* 13 *am na's gwnaeth Duw angau.*

Dŷdd y Gwirioniaid, P.

CErwch [a] gyfiawnder, y rhai ydych yn barnu 'r ddaear: yſtyriwch yr Arglwydd mewn daioni, a cheiſiwch ef mewn puredd càlon.

[a] 1 Bren. 3. 3. Eſay 56. 1.

2 O blegid [b] efe a geir gan y rhai ni themtiant ef; ac a ymddengys i'r rhai ni anghredant iddo.

[b] Deut. 4. 29.

3 Canys meddyliau troſäus a ddidolant oddi wrth Dduw; eithr rhinwedd brofedig a gerydda 'r ynfydion.

2 Cron. 15. 4.

4 O herwŷdd nid â doethineb i enaid drygionus; ac ni chyfannedda hi mewn corph caeth i bechod.

5 O blegid [c] ſanctaidd yſbryd addyſg a ffŷ oddi wrth dwyll, ac a ymedy â meddyliau angall; ac a ‡ gyſtuddir lle y delo anwiredd.

[c] Jer. 4. 22. ‡ *gerydd-ir,* neu, *a ymdd-engys.*

6 Canys yſbryd [d] ŷn caru dŷn yw doethineb, ac ni weryd hi yr hwn a gablo â'i wefuſau: o blegid Duw ſydd dŷſt o'i arennau ef, ac yn wir olygydd ei galon ef, ac yn gwrando ei ymadroddion ef.

[d] Gal. 5. 22.

7 O blegid Yſbryd yr Arglwydd a lanwodd y bŷd: a'r hwn ſydd yn ‡ cynnal pob peth biau adnabod lleferydd. ‡ *cynnwys.*

8 Am hynny ni chaiff yr hwn a ddywedo bethau anghyfiawn lechu; ac nid â'r farn a goſbo heibio iddo ef.

9 O blegid ſe fydd ymoſyn ynghynghorion yr annuwiol; a'r Arglwydd a gaiff glywed ei eiriau ef, i goſbi ei anwireddau ef.

10 Canys cluſt eiddigus ſydd yn clywed y cwbl; ac ni bydd ſŵn grwgnach yn guddiedig.

11 Ymgedwch gan hynny rhag grwgnach difudd; ac arbedwch enllibio â'ch tafod: o herwŷdd nid â ymadrodd dirgel yn ofer, a'r genau a ‡ ddywedo gelŵydd ſydd yn lladd yr enaid. ‡ *enllibio.*

12 Na cheiſiwch farwolaeth yn amryfuſedd eich einioes: ac na thynnwch *arnoch* [e] ddinyſtr â gweithredoedd eich dwylaw. [e] Deut. 4.

13 O blegid [f] ni wnaeth Duw farwolaeth; ac nid digrif ganddo ddinyſtr y byw. [f] Ezec. 23, 24.

14 Canys efe a wnaeth bob peth i fod; a chenhedlaethau 'r bŷd yn iachol, heb fod meddyginiaeth ddinyſtriol ynddynt, na brenhiniaeth uffern ar y ddaear. 18. 32. a 33. 11.

15 Anfarwol hefyd yw cyfiawnder.

16 Eithr rhai annuwiol a'i cyrchaſant hi â'u ‡ dwylaw, ac â'u hymadrodd: gan dybied bod hi yn garedig y dihoenaſant hwy, a hwy a wnaethant gyfammod â hi, am eu bod yn haeddu bod yn gyfrannogion o honi. ‡ *gweithredoedd.*

PEN. II.

Hydref, 13. P.

1 *Yr annuwiol yn tybied mai berr yw'r ſuchedd hon:* 5 *Ac nad oes yr un ar ôl hon.* 6 *Am hynny y cymmerant bwy eu difyrrwch yn y ſuchedd hŏn,* 10 *ac yr ymoſodfwriadant yn erbyn y cyfiawn.* 21 *Pa beth ſydd yn eu dallu hwy.*

OBlegid yr annuwiol a ddywedent ynddynt eu hun, gan feddwl, ond nid yn uniawn, [a] Berr a blin yw ein hoes ni: [b] yn niwedd dŷn nid oes meddyginiaeth, ac ni adnabüwyd neb a ddychwelodd o uffern. [a] Job 7. 1, [b] Math. 22, 23. 1 Cor. 15. 32.

2 Canys ar ddamwain y ganwyd ni, ac wedi hyn ni byddwn ni mwy nâ phe na buasem: o blegid mŵg yw 'r ffûn yn ein ffroenau ni, a gwreichionen yw 'r ymadrodd *yn dyfod* o fymmudiad y gâlon;

3 Pan ddiffodder honno, yr â y corph yn lludw, a'n hanadl a wasgerir fel awyr denau,

4 A'n henw ni a anghofir mewn amser, fel na chofio neb ein gweithredoedd ni; a'n heinioes ni a â fel ôl niwl, ac a wasgerir fel cwmmwl, yr hwn a ymlidio pelydr yr haul, a'r hwn y byddo ei wres ef drwm wrtho.

[c] 1 Cron. 29. 15. Pen. 5. 9.

5 [c] Canys ein hamser ni fydd fel mynediad cysgod; ac nid oes dychweliad ar ein diwedd ni: canys efe a seliwyd, ac nid oes neb yn dychwelyd.

[d] Esay 22. 13. a 56. 12.

6 Deuwch gan hynny, mwynhâwn y da [d] fydd, ac arferwn yn brysur ‡ yr hyn a feddwn, megis mewn ieuenctid.

1 Cor, 15. 32.

7 Ymlanwn â gwîn gwerthfawr, ac ag ennaint: ac na adawn i flodau 'r amser fyned heibio i ni.

‡ *y creaduriaid.*

8 Gwisgwn goron o flodau rhôs, cyn eu gwywo.

9 Na fydded neb o honom ni heb ei ran o ddifyrrwch; gadâwn ym mhob màn arwyddion o'n llawenydd: o blegid hyn yw ein rhan ni, a dyma ein dogn ni.

10 Gorthrymmwn y tlawd cyfiawn, nac arbedwn y weddw, ac na pharchwn hîr-hoedlog benllwydni yr hynafgwr.

11 Bydded ein cryfder ni yn lle cyfraith gyfiawn: canys gwendid a geryddir fel peth difudd.

12 Cynllwynwn gan hynny i'r cyfiawn, am ei fod ef yn anfuddioi i ni: y mae efe hefyd yn erbyn ein gwaith ni, ac yn edliw y pechodau fydd yn erbyn y gyfraith, ac yn cyhoeddi er gogan i ni y pechodau fydd yn erbyn ein haddysg ni.

[e] Mat. 27. 43. Ioan 19. 7.

13 Y mae efe yn ymhonni fod ganddo ŵybodaeth o Dduw, ac [e] yn ei alw ei hun yn blentyn i'r Arglwydd,

[f] Ioan 7. 7. Ephes. 5. 13, 14.

14 Efe a wnaed [f] i argyhoeddi ein meddyliau ni.

[g] Esay 53. 3.

15 [g] Trwm gennym ei weled ef: am fod ei fuchedd ef yn anhebyg i'r eiddo eraill, a bod ei ffyrdd ef ar ddull arall.

‡ *megis arian gwerthfedig.*

16 Y mae efe yn ein cyfrif ni ‡ yn blant o ordderch, ac yn ymgadw rhag ein ffordd ni, megis rhag peth aflan; [h] y mae efe yn cyfrif diwedd y rhai cyfiawn yn ddedwŷdd, ac yn ymhonni fod Duw yn dâd *iddo ef.*

[h] Num. 23. 10.

17 Edrychwn ai gwîr ei eiriau ef, a mynnwn ŵybod yn ficr beth a fydd ei ddiwedd ef.

[i] Sal. 22. 8, 9. Math. 27. 43.

18 O blegid o's [i] mâb Duw yw 'r cyfiawn, efe a'i † derbyn ef, ac a'i gwared ef o ddwylaw ei wrthwynebŵyr.

† *cynnorthwya.*

[k] Jer. 11. 19.

19 [k] Holwn ef yn ammharchus, ac yn gyftuddiol, fel y caffom ŵybod ei addfwynder ef, a phrofi ei ddioddefgarwch ef.

‡ *ni dderallasant.*

20 Barnwn ef i farwolaeth waradwyddus: o blegid fe a fynnir arno, medd efe.

† *anfarwol.*

[l] Gen. 1. 26, 27. a 5. 1. Eccl. 17. 3.

21 Hyn a feddyliasant hwy, a hwy a gam-gymmerasant: o blegid eu drygioni a'u dallodd hwynt.

‡ *ei drafgywyddoldeb.*

22 Ac ni ŵybüant hwy ddirgeledigaethau Duw; ac ni obeithiasant am wobr cyfiawnder, ac ‡ nid ystyriasant wobr yr eneidiau diseius.

23 O blegid Duw a grëodd ddŷn i fod yn † anllygredig, ac a'i gwnaeth ef [l] yn ddelw ‡ ei lun ei hun.

[m] Gen. 3. 13.

24 A [m] thrwy gynfigen y cythraul y daeth marwolaeth i'r bŷd: a'r rhai fydd ar ei du ef a'i profant hi.

PEN. III.

Hydref, 14. B. Holl Saint, B. h. w. 10.

1 *Bod y duwiol yn ddedwŷdd yn eu marwolaeth,* 5 *ac yn cu blinderau.* 10 *Nad y rhai annuwiol, na'u plant chwaith,* 13 *ond y rhai glân, fy ſanctaidd, er nad oes iddynt blant.* 16 *O herwŷdd colledig fydd y godinebwr a'i blant.*

[a] Deut. 33. 3. ‡ *dialedd.*

EIthr y mae [a] eneidiau y rhai cyfiawn yn llâw Dduw; ac ni chyffwrdd ‡ cyſtudd â hwynt.

[b] Pen. 5. 4.

2 [b] Y rhai angall oedd yn tybied eu bod hwy yn meirw; a drŵg y cyfrifid eu diwedd hwynt,

3 A'u mynediad oddi wrthym ni yn ddinyſtr: eithr y maent hwy mewn heddwch.

[c] Rhuf. 8. 24.

4 O blegid er eu cyſtuddio hwy yngolwg dynion, y mae eu [c] gobaith hwy yn llawn tragywyddoldeb.

2 Cor. 5. 1. 1 Pedr. 1. 13. ‡ *wobr.*

5 A lle y ceryddwyd hwy ychydig, hwy a gânt lawer o ‡ fudd: o blegid Duw [d] a'u profodd hwynt, ac a'u cafodd yn addas iddo ei hun.

[d] Ecſod. 16. 4. Deut. 8. 2,

6 [e] Efe a'u profodd hwynt fel aur yn y ffwrn, ac a'u derbyniodd hwynt fel aberth lloſg.

[e] Zech. 13. 9. Mal. 3. 3.

7 Ac yn amſer eu gofwy [f] hwy a ddiſgleiriant, ac a redant i fewn ac allan fel gwreichion mewn ſoſi.

[f] Math. 13. 43.

8 Hwy [g] a farnant genhedloedd, ac a lywodraethant bobloedd, a'u Harglwydd hwy a deyrnaſa byth.

[g] Math. 19. 28.

9 Y rhai a ymddiriedant ynddo ef a ddeallant y gwirionedd; a'r rhai ffyddlon † mewn cariad a arhoſant gyd ag ef: o blegid grâs a thrugaredd ſydd i'w Saint ef; ac efe a ofala dros ei etholedigion.

1 Cor. 6. 2. † *a arhoſant gyd ag ef mewn cariad.*

10 Eithr [h] yr annuwiol, fel y meddyliaſant, a gânt goſbedigaeth, y rhai a ddiyſtyraſant y cyfiawn, ac a wrthodaſant yr Arglwydd.

[h] Math. 25. 41.

11 Canys annedwŷdd yw yr hwn a ddiyſtyro ddoethineb ac addyſg, ac ofer yw eu gobaith: eu llafur hefyd a fydd diffrwyth, a'u gwaith yn ddifudd.

‡ *yſgafn neu, amwair.*

12 Eu gwragedd ſydd yn ‡ angall, a'u plant yn ddrygionus.

[i] Eſay 56. 5.

13 Melldigedig yw eu heppil hwynt. Canys dedwŷdd yw 'r amhlantadwy ddihalogedig, yr hon [i] nid adnabu wely mewn pechod: hi a gaiff ffrwyth pan ymweler â'r eneidiau.

[k] Eſay 56. 4, 5.

14 *A dedwŷdd yw* [k] y diſpaidd, yr hwn ni wnaeth anwiredd a'i ddwylaw, ac ni feddyliodd ddrygioni yn erbyn yr Arglwydd: canys iddo ef y rhoddir dewiſol râd ffydd, a'r rhan gymmeradwyaf gan ei feddwl, ‡ yn Nheml yr Arglwydd.

‡ *Neu, yns mŷſg pobl.*

15 Canys gogoneddus yw ffrwyth poen dda; a gwreiddyn doethineb ni ddiſlanna byth.

‡ *ni ſyddant gyſrannogion o bethau. ſanctaidd.*

16 Eithr plant y godinebus ‡ a fyddant ammherffaith, a'r had o wely anwir a ddiflanna.

17 O blegid o's hîr-hoedlog fyddant, ni wneir dim cyfrif o honynt: a'u henaint fydd ammharchus yn y diwedd.

18 Eithr o's yn fuan y diweddir hwynt, ni chânt obaith, na chyſſur yn nydd † ymweliad.

† *gwrandaw.*

19 O blegid ‡ ofnadwy yw diwedd y genhedlaeth anghyfiawn.

‡ *caled.*

PEN.

PEN. IV.

Hydref, 14. P.

1 *Y diwair a goronir.* 3 *Na ffynna eppil yr anniwair:* 6 *ac y byddant hwy dyſtion yn erbyn eu tadau a'u mammau.* 7 *Bod y cyfiawn yn marw yn ieuangc, ac er hynny yn ddedwŷdd.* 19 *Goſidus ddiwedd yr annuwiol.*

GWell yw bod heb blant, a bod gennym rinwedd: o blegid anſarwol yw y coffa am dani; a hyſbys i Dduw a dynion yw hi.

2 Hwy a'i dilynant hi pan ſyddo preſennol, ac a'i dymunant hi pan elo ymaith;

[a] Iago 1. 12. 1 Pedr 5. 4. Dad. 2. 10.

y mae hi yn gorfoleddu, [a] wedi ei choroni byth, wedi ennill y maes wrth ymdrechu am ddihalogedig wobrau.

3 Eithr tylwythog dyrfa 'r annuwiol ni bydd ſuddiol, ni ddwfn-wreiddia chwaith yr hon ſydd yn dyfod o blanghigion baſtardaidd, ac ni eſyd ſylfaen ſicr.

4 O blegid er iddynt dyfu dros amſer yn wrŷſg; [b] gwŷnt a'u ſymmud hwynt, gan eu bod yn tyfu yn weiniaid, a'u diwreiddio gan nerth y gwyntoedd.

[b] Math. 7. 19.

[c] Pen. 3. 16.

5 [c] Yr amherffaith ganghennau a dorrir ymaith, a'u ffrwyth hwynt a fydd diſudd, heb ſod yn addſed i'w fwytta, nac yn gymmwys i ddim.

‡ Gr. *o gŵŷg anheilwng.*

6 O herwŷdd y plant a genhedler ‡ yn y gwely anheilwng ſydd dyſtion o anwiredd yn erbyn eu rhieni, pan holer hwynt.

7 Eithr o's diweddir y cyfiawn yn gynnar, eſe a fydd mewn eſmwythdra *er hynny.*

‡ *ac ni's meſurir.*

8 O herwŷdd nid yr hîr-hoedlog yw 'r henaint parchedig, ‡ na'r hon a meſurir wrth rifedi blynyddoedd.

9 Eithr doethineb ſydd beallwydni i ddynion; a henaint oedrannus yw buchedd ddihalog.

[d] Gen. 5. 24. Heb. 11. 5.

10 [d] Eſe a ryngodd fodd i Dduw, ac a hoffwyd ganddo: ac eſe yn byw ym mŷſg pechaduriaid a fudwyd ymaith.

11 Eſe a gipiwyd ymaith rhag i ddrygioni newidio ei feddwl ef, neu i dwyll dwyllo ei enaid ef.

Edrych Eſay 57. 1.

12 O blegid hudoliaeth oferedd a dywylla bethau da; ac anwadalwch chwant a ‡ ſymmud feddwl difalais.

‡ *ŵyra.*

13 Eſe wedi ei † ddiweddu yn fuan, a gyflawnodd hîr amſer.

† *ſanctteiddio.*

14 Canys cu oedd ei enaid ef gan yr Arglwydd: am hynny yr aeth eſe ar frŷs o fŷſg drygioni.

15 Y mae 'r bobl yn gweled hyn, ac heb ddeall nac yſtyried ſod grâs a thrugaredd i'w Saint ef, ac ymgeledd i'w etholedigion ef.

16 Pan fyddo 'r cyfiawn marw, y mae eſe yn rhoddi barn yn erbyn y rhai annuwiol byw; felly y mae yr ieuengctid a ‡ ddiweddir yn fuan, yn erbyn hir-hoedlog henaint yr anghyfiawn.

‡ *herffeithir.*

17 O blegid hwy a gânt weled diwedd y doeth, ac ni ‡ feddyliant beth a amcanaſant iddo, ac i ba beth y cadwodd yr Arglwydd ef yn ddiogel.

‡ *ddeallant beth a amcanodd Duw iddo ef.*

18 Hwy a'i gwelant ef, ac a'i diyſtyrant: eithr yr Arglwydd a'u gwatwar hwynt, a hwy a fyddant yn gelain ammharchedig ac yn waradwyddus ym mŷſg y meirw byth.

19 Canys eſe a'u dryl ia hwynt i lawr yn ddidrwſt, ac a'u ſigl hwynt o'r ſylfaen, a hwy a anrheithir hyd yr eithaf, ac a fyddant mewn gofid; a'u coffadwriaeth hwynt a dderfydd.

‡ *wrth fwrw cyſtraſ.*

20 Hwy a ddeuant yn ofnus, ‡ trwy feddwl am eu pechodau; a'u hanwireddau a'u ceryddant hwy o flaen *eu hwynebau.*

PEN. V.

Hydref, 15. B. Troad S. Paul, B. Holl Saint P. h. w.

1 *Y rhyfedda 'r annuwiol wrth y duwiol,* 4 *ac yr addefant eu hamryfuſedd,* 5 *ofered eu buchedd.* 15 *Y tâl Duw i'r cyfiawn,* 17 *ac y rhyfela eſe â'r annuwiol.*

YNa y ſaif y cyfiawn mewn hyder mawr o flaen ei orthrymwŷr, a'r rhai a ddiyſtyraſant ei lafur ef.

2 Pan welant, hwy a gythryblir ag ofn aruthr; a ſŷn fydd ganddynt ei iechydwriaeth ryfedd ef.

17.

3 A hwy a ddywedant ynddynt eu hun yn ediſeiriol, a chan gyfyngder meddwl yr ocheneidiant, ac y dywedant, Dyma 'r hwn yr oeddym ni gynt yn ei watwar, ac ‡ yn ei ddyſalu yn waradwyddus.

‡ *oedd yn ddiareb gwaradwyddd.*

4 [a] Nyni ffyliaid a feddyliaſom fod ei ſuchedd ef yn ynfydrwydd, a'i ddiwedd yn ammharchus.

[a] Pen. 3. 2.

5 Pa ſodd y cyfrifwyd ef ym mhlith meibion Duw, ac y mae ei ran ef ym mŷſg y Saint!

6 Nyni gan hynny a gyfeiliornaſom allan o ffordd y gwirionedd, ac ni thywynnodd llewyrch cyfiawnder i ni, ac ni chododd haul cyfiawnder arnom.

7 Nyni a ‡ lanwyd o ffyrdd anwiredd a diſtryw; ac a rodiaſom trwy anialwch anhyffordd; eithr nid adnabuom ni ffordd yr Arglwydd.

‡ *flinwyd ar.*

8 Pa fudd ſydd i ni o falchder? a pha lês a wnaeth golud a ffroſt i ni?

9 Y pethau hynny oll [b] a aethant ymaith fel cyſgod, ac fel cennad yn rhedeg.

[b] 1 Cron. 29. 15.

10 [c] Fel llong yn myned trwy 'r dwfr tonnog, yr hon ni ellir caffael ei hôl, wedi iddi ſyned heibio, na'r llwybr yr aeth hi trwy 'r tonnau;

[c] Pen. 2. 5. Diar. 30. 19.

11 Neu megis na cheir arŵydd mynediad yr aderyn a ehedo trwy 'r awyr, eithr dyrnod yr eſgyll ar y gwŷnt tenau, yr hwn a gurir, ac a rennir trwy nerth egniol, gan guro 'r adenydd, a â trwodd, ac yno nid oes dim arŵydd pa le yr aeth eſe;

12 Neu fel pan ſaether ſaeth at nôd, yr awyr wedi ei rhannu a ddychwel yn y fan i'w lle, fel na ŵydder pa ffordd yr aeth hi:

13 Felly ninnau, pan y'n ganwyd a ddeohreuaſom bwyſo at ein diwedd, ac ni allaſom ddangos dim arŵydd rhinwedd dda, eithr yn ein drygioni y darfuom ni.

14 [d] O blegid fel † llwch, yr hwn a arwain y gwŷnt, ac fel ewyn tenau, yr hwn a yrr y dymmeſtl, ac fel y mŵg [e] a waſgerir gan wŷnt, neu fel cof am ymdeithydd dros un diwrnod, yr â gobaith yr annuwiol ymaith.

[d] Job 8. 9. † *pla y gweungydd.* [e] Sal. 1. 4. a 103. 4.

15 Eithr y mae y cyfiawn yn byw byth; a chyd â'r Arglwydd y mae [f] eu gwobr hwynt, a chan y Goruchaf y mae gofal am danynt hwy.

Diar. 10. 25. a 11. 7.

16 Am hynny y cânt hwy ar lâw yr Arglwydd deyrnas ‡ hardd, a [g] choron dêg, o blegid eſe a'u gorchuddia hwynt â'i ddeheulaw, ac a'u hamddiffyn hwynt â'i fraich.

Iago 1. 10, 11. [f] Gen. 15. 1. Dad. 22. 12. ‡ *agoneddus.* [g] Pen. 4. 2. 2 Tim. 4. 8. Dad. 4. 4.

17 [h] Eſe a gymmer ei eiddigedd yn lle pob arfogaeth, ac a arfoga 'r creaduriaid i ddial ar y gelynion.

18 Eſe a wiſg gyfiawnder yn ddwyfronneg, ac a wiſg farnedigaeth ddiragrith yn lle helm.

19 Eſe a gymmer ſanctteiddrwydd yn darian, yr hwn ni ellir ei orchfygu.

20 Eſe a hoga ei ddigter tôſt yn gleddyf, a'r byd a ryſela gyd ag ef yn erbyn ffyliaid.

[h] Eſay 59. 16, 17.

21 Bŷllt y mellt a ânt yn uniawn, ac a gyrchant at y nôd, megis o annelog ſŵa 'r cymmylau.

22 A chan ei ddigoſaint ef, yr hwn ſydd yn arfer o daflu meini, y bwrir cenllyſg yn llawn llîd; dwfr y môr a lidia wrthynt hwy, a'r afonydd a lifant yn dôſt:

23 Gwŷnt nerthol a faiſ yn eu herbyn hwynt, ac a'u nithia hwynt ymaith fel trŵwynt: ïe anwiredd a ddifwyna 'r holl dîr, a drygioni a ddinyſtria eiſteddfeydd y cedyrn.

PEN. VI.

Hydref, 15. P. Troad S. Paul, P.

1 *Rhaid i Frenhinoedd wrando.* 3 *Oddi wrth Dduw y mae eu gallu hwy,* 5 *ac nad arbed efe hwy.* 12 *Bod yn hawdd cael doethineb.* 21 *Rhaid i dywyſogion ei cheiſio bi.* 24 *O blegid atteg i'r bobl yw tywyſog doeth.*

GWrandewch gan hynny, O frenhinoedd, a deallwch; Oh farnwyr eithafoedd y ddaear, cymmerwch ddyſg.

2 Rhoddwch gluſt, lywodraethwŷr y dyrfa; a'r rhai a ydych feilchion o liaws cenhedloedd.

[a] Rhuf. 13. 1, 2.

3 O blegid [a] y cryfder a gawſoch chwi gan yr Arglwydd, a'r gallu gan y Goruchaf, yr hwn a ymofyn am eich gweithredoedd chwi, ac a chwilia allan eich cynghorion chwi.

4 Am i chwi yn weinidogion o'i frenhiniaeth ef, na farnaſoch yn uniawn, ac na chadwaſoch y gyfraith, ac na rodiaſoch yn ôl ewyllys Duw,

5 Yn aruthr ac yn ebrwydd y daw efe attoch chwi: o herwŷdd barn dôſt fydd i'r llywodraethwŷr.

[b] Luc 12. 47, 48.

6 [b] Y lleiaf a ddichon gael maddeuant yn drugarog, a'r cedyrn a gyſtuddir yn gadarn.

7 O blegid yr hwn ſydd Arglwydd ar bawb [c] nid yſtyr wyneb, ac ni ofna fawredd: canys efe a wnaeth y mawr a'r bychan, ac a ofala yr un modd am bawb.

[c] Deut. 10. 17. 2 Cron. 19. 7. Job 34. 19. Eccl. 35. 12, 16. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Epheſ. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr 1. 17.

8 Ond ar y cedyrn y daw hawl gadarn.

9 Wrthych chwi am hynny, frenhinoedd, y mae ſy ngeiriau i, ſel y dyſgoch chwi ddoethineb heb ballu.

10 O blegid y rhai a gadwant y pethau ſanctaidd yn ſanctaidd, a † ſancteiddir; a'r rhai a'u dyſgaſant hwy a gânt beth i'w ateb droſtynt eu hunain.

† *gyſiawnheir.*

11 Chwennychwch gan hynny fy ngeiriau i, dymunwch *bwynt*, a chwi a fyddwch ddyſgedig.

[d] Deut. 30. 11, &c. Ioan 7. 17.

12 Doethineb ſydd ddiſglair, ac ni dderfydd: [d] hawdd y canfyddir hi gan y rhai a'i hoffant, a hawdd y ceir hi gan y rhai a'i ceiſiant.

13 Y mae hi yn myned i gyfarfod y rhai a'i chwennychant, ſel yr adwaener hi yn gyntaf.

14 Nid rhaid poen i'r hwn a gyfodo 'n fore am dani hi: o blegid efe a'i caiff hi yn eiſtedd wrth ei ddryſau.

15 Canys perffeithrwydd ſynŵyr yw meddwl am dani hi, a'r hwn a wilio am dani hi, a fydd ddiofal yn ebrwydd.

16 O blegid y mae hi yn myned o amgylch, dan geiſio y rhai ſydd deilwng o honi hi; y mae hi yn ymddangos yn llawen iddynt hwy ar y llwybrau, ac yn cyfarfod â hwynt ar bob meddwl.

17 Ei dechreuad hi yw gwîr chwant i addyſg; a gofal addyſg yw cariad;

18 A chariad yw ceidwad ei chyfreithiau hi: a ſicrwydd o anllygredigaeth yw gwrando ar y gyfraith,

19 Anllygredigaeth hefyd ſydd yn peri bod yn agos i Dduw.

20 O blegid hynny, chwant doethineb ſydd yn dwyn i'r deyrnas.

21 Am hynny, O frenhinoedd y bobl, o's melus gennych orſedd-feingciau a theyrnwiail, anrhydeddwch ddoethineb, ſel y teyrnaſoch byth.

22 Eithr beth yw doethineb, a pha fodd y gwnaed hi, mi a fynegaf i chwi, ac ni chuddiaf ddirgeledigaethau rhagoch chwi; eithr o ddechreuad ei genedigaeth yr olrheiniaf hi, ac y goſodaf ei gŵybodaeth hi yn amlwg, ac nid âf fi dros y gwirionedd.

23 Ac ni chŷd-ymdeithiaf fi â chynfigen ddihoenedig, o blegid ni bydd y cyfryw un yn gyfrannog o ddoethineb.

24 Iechydwriaeth y bŷd yw llawer o ddoethion: ac atteg y bobl yw brenhin call.

25 Am hynny cymmerwch addyſg trwy fy ngeiriau i, a chwi a gewch fudd.

PEN. VII.

Hydref, 16. B.

1 *Mai 'r un fâth yw diwedd y duwiol a'r annuwiol.* 8 *Mai gwell doethineb nâ dim.* 15 *Mai Duw a roiſai iddo yr holl ŵybodaeth oedd gantho.* 22 *Clod doethineb.*

DYn marwol ydwyf finnau, un fodd a phawb *eraill*, ac yn dyfod o hiliogaeth yr hwn a luniwyd gyntaf o'r ddaear;

[a] Job 10. 10, 11. [b] Pen. 4. 6.

2 Ac ynghrôth fy mam y'm lluniwyd yn gnawd, o fewn amſer deng mîs, [a] gan geulo o hâd gŵr mewn gwaed, ac o drythyllwch yn dyfod ynghŷd â [b] chŵſg.

3 A phan y'm ganwyd mi a dynnais attaf yr awyr cyffredyn i ni, ac a ſyrthiais ar y ddaear, yr hon ſydd o'r un naturiaeth; yn wylofain y rhoddais i y llais cyntaf, ſel pawb *eraill*.

*cadachau

4 Mewn * cawiau, a thrwy ofal y'm magwyd.

5 Ni chafodd un brenhin amgen dechreuad i'w enedigaeth.

[c] Job 1. 2.

6 [c] Un fath ddyfodiad i fywyd ſydd i bawb, ac un fath fyneddiad allan.

[d] 1 Tim. 6. 7. [e] 1 Bren. 3. 7, &c. [f] Job 28. 15, &c.

7 Am hynny [d] mi a weddîais, ac fe a roddwyd i mi ddeall; mi a waeddais, ac fe a ddaeth yſbryd doethineb attaf fi.

8 Mi [e] a'i cyfrifais hi yn well nâ theyrnwiail, ac na gorſeddfeydd: ac ni chyfrifais olud yn ddim wrth gyffelybiaeth iddi.

Diar. 8. 10, 11.

9 Ni chyffelybais i faen gwerthfawr iddi hi. Canys graienin bychan yw pob aur yn ei golwg hi, ac fel clai y cyfrifir arian o'i blaen hi.

‡ *ddewisfais.*

10 Mi a'i hoffais hi yn fwy nâ iechyd, ac nâ thegwch; ac mi a ‡ arfaethais ei chael hi yn lle goleuni: o blegid ni fachluda 'r llewyrch *a ddaw* o honi hi.

[f] 1 Bren. 3. 13.

11 [f] Pob daioni a ddaeth i mi gyd ag y hi, a golud anifeiriol yn ei dwylaw hi.

Math. 6. 33.

12 Ac mi a lawenychais am bob un, am fod doethineb yn eu blaenori hwynt: ond ni wyddwn i mai hi oedd eu mam hwynt.

13 Yn ddidwyll y dyſgais, ac yn ddigyngfigen yr ydwyf yn cyfrannu, heb gelu ei golud hi.

† *roddo.* ‡ *a fydd ant i lefaru am danynt.*

14 Diball dryſor yw hi i ddynion: pwy bynnag a'i harfero, y maent hwy yn ymgyfeillach â Duw, gan fod yn ganmoladwy trwy 'r doniau *a gaer* trwy addyſg.

15 Duw a † roddes i mi ddywedyd yn ôl fy meddwl, a meddwl yn addas am y pethau a ‡ roddwyd: o blegid efe yw pob

un

un o'r ddau, awdur doethineb, a chyfarwyddwr y doethion.

16 Yr ydym ni a'n geiriau yn ei lâw ef: felly y mae pob deall, a gwybodaeth gwaith.

17 Canys efe a roddes i mi wybodaeth ddigelwydd am y pethau ſydd; i wybod

† *gweithrediad.* cyfanſoddiad y bŷd, a † grym yr elfennau;

18 Dechrau, diwedd, a chanol amſerau; newid moddion *yr haul*, a chyfnewid tymhorau;

19 Amgylchiad y flwyddyn, a goſodiad y ſêr;

‡ *pethau hyw.* 20 Naturiaethau ‡ anifeiliaid, llîd bwyſtfilod; nerth gwyntoedd, ac ymreſymmau dynion; rhagoriaeth planhigion, a rhinweddau gwrâidd:

21 Beth bynnag ſydd nac yn ddirgel, nac yn amlwg, mi a'i gwn.

22 O blegid doethineb, yr hon a wnaeth y cwbl, a'm dyſgodd i. O herwŷdd y mae

† *unigaeddig.* ynddi hi yſbryd deallgar ſanctaidd, † unig, amryw, tenau, cyflym, diſglair, dihalog, eglur, annioddefadwy, yn hoffi daioni, yn

‡ *gymmwynaſgar.* llym, heb allu ei attal, yn ‡ barod i wneuthur daioni,

† *ar.* 23 Yn caru dŷn, yn ddianwadal, yn ſicr, yn ddiofal, yn holl-alluog, yn edrych † am bob peth, ac yn myned trwy bob yſbryd deallgar, pur, ac o'r teneuaf.

24 Bywioccach yw doethineb nâ dim bywiog; hi a â, ac a dreiddia trwy bob peth, o herwŷdd ei phured.

25 Canys angerdd gallu Duw yw hi, a ffrŵd bur oddi wrth ogoniant yr Holl-alluog: am hynny ni ſyrth dim halogedig iddi hi.

ᵉ Heb. 1. 3. 26 Canys ᵉ diſgleirdeb y goleuni tragywyddol yw hi, difrycheulyd ddrŷch

† *gallu.* † gweithrediad Duw, a

ʰ 2 Cron. 4. 4. ʰ delw ei ddaioni ef.

Col. 1. 15. 27 Er nad yw hi ond un, hi a ddichon bob dim; ac yn aros ynddi ei hun y mae hi yn adnewyddu pob dim; a thrwy 'r oeſoedd yn diſgyn i'r eneidiau ſanctaidd, y mae hi yn eu gwneuthur yn garedigion, ac yn brophwydi i Dduw,

28 O blegid nid hoff gan Dduw ddim, ond yr hwn a gyfanneddo gyd â doethineb.

29 O blegid y mae hi yn deccach nâ'r haul, ac yn uwch nâ goſodiad y ſêr: o's cyſtedlir hi â'r goleuni, gorau y ceir hi.

30 Canys y nos a ddaw ar ei ôl ef, ond ni orchfyga drygioni mo ddoethineb.

PEN. VIII.

Hydref, 16, P. *2 Bod yn dda ganddo ddoethineb: 4 O blegid bod pob daioni gan yr hwn y mae ganddo ddoethineb. 21 Na's gellir ei chael hi ond gan Dduw.*

Y Mae hi 'n cyrhaeddyd o gwrr bwygilydd yn rymmuſol; ac yn cyfleu pob peth yn fuddiol.

2 Hon a gerais i, ac a geiſiais o'm hieuengctid, ac a geiſiais ei phriodi yn ddyweddi i mi: canys cu oedd gennyf fi ei thegwch hi.

3 Y mae hi yn gwneuthur ei bonedd yn ogoneddus trwy gyttal gyd â Duw; ac Arglwydd pob peth a'i hoffodd hi.

4 Canys athraw yw hi ar athrawiaeth Dduw, ac un yn dewis ei weithredoedd ef.

5 O's meddiant dymunol yn y bywyd

ᵍ Pen. 7. 8, 9. *hwn* yw cyfoeth, ᵃ beth gyfoethoccach nâ

ᵇ Pen. 7. 22. doethineb, ᵇ yr hon ſydd yn gwneuthur pob peth?

ᶜ Ecſod. 31. 3, 6. 6 Ac o's ᶜ doethineb a weithreda, pa un o'r pethau ſydd a wnâ yn well nâ hi?

7 O's cyfiawnder a hoffa neb, rhinweddau da yw ei llafur hi; canys y mae hi yn dyſgu ſobreiddrwydd a ſynŵyr, cyfiawnder a gwroldeb; nâ pha rai nid oes dim mwy ei fudd i ddynion yn *eu* bywyd.

8 O's chwennych neb gael ficrwydd gŵybodaeth lawer, hi a wyr y pethau gynt, ac a ddychymmyg *yn uniawn* y pethau a fyddant: y mae hi yn gŵybod dichellion geiriau, ac yn medru dirnad † cwefliynau caled; ac yn gŵybod yr arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r hyn a ddamwain mewn tymmor ac amſer cyn eu dyfod.

† *pethau dieithr, neu, ddamhegion.*

9 Am hynny yr arfaethais ddwyn hon i gyttal â mi, gan wybod y cynghorai hi i mi bethau da, ac y'm diddanai mewn goſal a thriſtwch.

10 Er ei mwyn hi y câf fi barch yn y dyrfa, ac anrhydedd gan henuriaid, er fy mod i yn ieuangc.

11 ᵈ Myfi a geir yn barod fy ſynŵyr mewn barn, ac a fyddaf ryfedd yngolwg gŵŷr mawr.

ᵈ 1 Bren. 3. 28.

12 ᵉ Hwy a arhoſant arnaf tra y tawyf, ac a wrandawant tra llefarwyf, ac a oſodant eu dwylaw ar eu geneuau, o's myfi a draethaf lawer.

ᵉ Job 29. 8, 9, 10, 11.

13 ᶠ Trwyddi hi y câf fi dragywyddoldeb, ac y gadawâf goffadwriaeth tragywyddol i'r rhai a fyddant ar fy ôl;

ᶠ Ad. 17.

14 Y llywodraethaf fi y bobl, ac y daroſtyngir y cenhedloedd i mi.

15 Gorthrymwŷr aruthrol a'm hofnant i, pan glywont ſôn am danaſi; ym mŷſg y gwerin y'm gwelir i yn dda, ac yn y rhyfel yn grŷf.

16 Pan elwyf i'm tŷ, mi a gyd-orphwyſaf gyd â hi: o blegid nid oes chwerwder wrth gyttal â hi, na blinder wrth ſyw gyd â hi, ond llawenydd a gorfoledd.

17 Wrth feddwl hyn ynof fy hun, ac

ᵍ wrth gofio yn fy nghâlon mai yngharennydd doethineb y mae

ʰ tragywyddoldeb,

ᵍ Diar. 7, 3.

ʰ Ad. 13.

18 A bod hyfrydwch daionus yn ei chyfeillach hi, a golud diball yn llafur ei dwylaw hi, a bod ſynŵyr o ymarfer ag ymddiddan â hi, a bod parch wrth fod yn gyfrannog o'i hymadroddion hi, mi a geiſiais o amgylch pa fodd y cawn hi ‡ attaf.

‡ *yn briod.*

19 Yr oeddwn i yn fachgen o athrylith dda, ac a gawſwn yſbrydoliaeth dda.

20 Ie yn hytrach a myfi yn dda, myfi a ddeuthum i gorph dihalog.

21 Ond pan wybûm na chawn hi, oni roddai Duw hi, ac mae ſynŵyr oedd gŵybod rhodd pwy oedd hi, mi a ‡ ddeuthum at Dduw, ac a ymbiliais, ac a ddywedais o'm holl gâlon.

‡ *weddiais.*

PEN. IX.

Hydref, 17. B. Pured. Mair, B. *1 Gweddi at Dduw am ei ddoethineb, 6 beb yr hon nid yw ddim y gorau o ddynion 13 ac ni's gŵyr pa fodd y rhyng fodd Duw.*

OH Dduw y tadau, ac Arglwydd y drugaredd, ᵃ yr hwn a wnaethoſt bob peth â'th air,

ᵃ Gen. 1. Sal. 33. 9.

2 A thrwy dy ddoethineb a oſodaiſt ddŷn ᵇ i lywodraethu ar y creaduriaid a wnaethoſt ti,

Ioan 1. 3

ᵇ Gen. 1, 28.

3 Ac i lywodraethu 'r bŷd yn uniawn ac yn gyfiawn, ac i roddi barn a meddwl uniawn;

4 Dôd di ᶜ i mi ddoethineb, yr hon ſydd yn eiſtedd wrth dy orſedd-fainge di, ac na wrthod fi o blith dy blant.

ᶜ 1 Bren. 3. 9.

5 Canys myfi ᵈ dy wâs, a mâb dy lâwforŵyn, ydwyf ddŷn lleſg, ac o amſer byrr, ac yn llai mewn deall barnedigaeth a chyfraith.

ᵈ Sal. 86. 16. a 116, 16.

6 O blegid yr hwn ſydd berffeithiaf ym mŷſg meibion dynion, a gyfriſir yn ddiddym o's ymaith y bydd y doethineb ſydd oddi wrthyt ti.

e 1 Cron. 28. 5. 7 Ti a'm dewiſaiſt i e yn frenhin ar y bobl, ac yn farnwr ar dy feibion a'th ferched.

2 Cron. 1. 9. 8 Ti a ddywedaiſt am adeiladu Teml ar dy fynydd ſanctaidd, ac allor yn ninas dy

f Heb. 8. 5. breſwylfod, *ſef* f portreiad y Tabernacl

g Math. 25. 34. Heb. 11. 10. ſanctaidd, g yr hwn a ddarperaiſt ti o'r dechreuad.

h Diar. 8. 22. 9 h A chyd â thi yr oedd doethineb, yr hon a adwaenai dy weithredoedd di, ac oedd breſennol pan wnaethoſt ti'r bŷd, ac a ŵyr beth ſydd yn rhyngu bodd yn dy olwg di, a pheth ſydd uniawn wrth dy

Ioan 1. 1, 2, 3, 10. orchymmynion di.

10 Anfon hi o'th nefoedd ſanctaidd, a gyrr hi o orſedd-faingc dy ogoniant, fel y cymmero hi boen yn breſennol gyd â mi, ac y gwypwyf fi beth ſydd ſoddlon gennyt ti.

11 Canys y mae hi yn gŵybod, ac yn deall pob peth: a hi a'm harwain i yn ſy ngweithredoedd yn ſobr, ac a'm ceidw i

† *trwy ei nerth.* † yn ei gogoniant hi.

12 Felly y bydd ſy ngweithredoedd i yn gymmeradwy, ac y barnaf fi dy bobl di yn gyfiawn, ac y byddaf fi addas i orſedd-

i Eſay 40. 13. Rhuf. 11. 34. faingc ſy nhâd.

13 Canys i pa ddŷn a ŵyr gyfrinach Duw? a phwy a feddwl beth a ewyllyſia Duw?

1 Cor. 2. 16. 14 O blegid ofnus yw meddyliau dynion marwol, ac anſicr yw ein hamcanion ni.

k 2 Cor. 5. 1, 4. 15 Canys y corph llygredig ſydd yn drwm i'r enaid, a'r k breſwylfod ddaearol ſydd yn faich i'r meddwl, yr hwn ſydd yn gofalu am lawer o bethau.

16 A phrin y medrwn ni iawn-ddeall y pethau ſy ar y ddaear, a thrwy boen yr

‡ *o'n bluen ni.* ydym ni yn cael y pethau ſydd ‡ yn ein dwylaw: eithr pwy a olrhain allan y pethau ſydd yn y nefoedd?

17 Ië pwy a ŵyr dy gyfrinach di, oddieithr i ti roddi doethineb, ac anſon dy Yſbryd ſanctaidd o'r uchelder?

18 Felly yr uniawnwyd ffyrdd y rhai ſydd ar y ddaear, ac y dyſgwyd i ddynion y pethau a'th foddlonant ti, a thrwy ddoethineb y cadwyd hwynt.

PEN. X.

Hydref, 17, P. 1 *Pa beth a wnaeth Doethineb er Aſda, 4 Noe, 5 Abraham, 6 Lot, ac yn erbyn y pum dinas: 10 er Jacob, 13 Joſeph, 16 Moſes, 17 a'r Iſraëliaid.*

a Gen. 1. 28. H On a gadwodd y cyntaf a luniwyd, tâd y bŷd, yr hwn a grëwyd yn unig, ac

b Gen. 4. 8. a'i gwaredodd ef o'i fai,

2 Ac a a roddes iddo ef nerth i lywodraethu pob peth.

c Gen. 7. 21. 3 A b phan ymadawodd yr anghyfiawn â hi yn ei ddigter, efe a fethodd trwy lîd

† *â phren gwael.* i ladd ei frawd.

d Gen. 11. 9. 4 Er mwyn yr hwn c y boddwyd y ddaear: eithr doethineb dracheſn a'i cadwodd hi, gan lywodraethu 'r cyfiawn † ag

‡ *ymyſgaroedd tu ag at ei fâb.* ychydig bren.

e Gen. 22. 10. 5 Hi hefyd, d ynghyttundeb y cenhedloedd cymmyſgadwy mewn drygioni, a adnabu 'r cyfiawn, ac a'i cadwodd ef yn ddifai i Dduw, ïe yn ei ‡ fawr gariad i'w

f Gen. 19. 16. fâb, e hi a'i cadwodd ef yn gryf.

g 2 Pedr 2. 7. 6 f Hi a waredodd g y cyfiawn oddi wrth yr annuwiol colledig, pan ffodd efe rhag y tân a ddiſgynnodd ar † y pùm dinas.

† *Pentapolis.* 7 Am yr hwn ddrygioni y mae y diffeithdir myglyd, a'r planwŷdd yn ffrwytho heb addfedu byth, yn dyſtiolaeth: felly h y mae y golofn halen yn ſefyll yn goffadwriaeth am yr enaid anghredadwy.

h Gen. 19. 26.

8 O blegid y rhai a ddiyſtyraſant ddoethineb, ni chawſant yn unig y niweid hyn, ſef bod heb ŵybod pethau da, eithr hwy a adawſant goffadwriaeth i'r bŷd o'u ffolineb; ac ni allant lechu yn y pethau a wnaethant ar fai.

9 Eithr y rhai a'i parchent hi a waredodd doethineb o boenau.

10 Mewn llwybrau uniawn yr arweiniodd hi y cyfiawn, i yr hwn oedd yn ffoi rhag digofaint ei frawd, hi a ddangoſodd iddo ef deyrnas Dduw, ac a roddes iddo ef ŵybodaeth am bethau ſanctaidd; hi a'i cyfoethogodd ef yn ei lafur, ac a gynnyddodd *ffrwyth* ei boen ef.

i Gen. 28, 5, 12.

11 k Wrth gybydd dod y rhai † oedd drêch nag ef, yr oedd hi ger llaw, ac a'i cyfoethogodd ef.

k Gen. 31. † *a'i gorthrymment ef.*

12 Hi a'i cadwodd ef rhag ei elynion, ac a'i diofalodd ef oddi wrth ei gynllwynwŷr; ac l mewn ymdrech cryf hi a roddes y maes iddo ef, fel y gallai efe ŵybod fod duwioldeb yn gryfach nâ dim.

l Gen. 32. 24.

13 Ni adawŏdd hi y cyfiawn, m yr hwn a werthwyd, eithr hi a'i hachubodd ef rhag pechod, ac n a aeth i wared gyd ag ef i'r ‡ carchar.

m Gen. 37. 28. a 39. 7. Act. 7. 10. n Gen. 41.

14 Ië ni adawŏdd hi ef yn ei rwymau, hyd oni ddygodd hi iddo ef deyrn-wialen y frenhiniaeth, a llywodraeth ar ei orthrymwŷr: hi a ddangoſodd fod y rhai oedd yn † beio arno ef yn gelŵyddog, ac a roddes iddo ef ogoniant tragywyddol.

14. ‡ *pydew.* † *achwyn.*

15 o Hon a waredodd y bobl ſanctaidd, a'r hâd diſai oddi wrth y genedl a'u gorthrymmai hwynt.

o Ecſod. 1. 10. a 12. 42.

16 p Hi a aeth i mewn i enaid q gwâs yr Arglwydd, r ac a ſafodd yn erbyn brenhinoedd ofnadwy, gan *wyneuthur* rhyfeddodau a gwyrthiau.

p Ecſod. 3. 10. q Joſ. 1. 1. Sal. 105. 26.

17 Hi a roddes i'r rhai cyfiawn wobr ſancteiddrwydd eu llafur; hi a'u harweiniodd hwynt mewn ffordd ryfedd, ac oedd yn orchudd iddynt hwy y dŷdd, ac yn † ffiam o ſêr y nos.

Heb. 3. 5. r Ecſod. 5. 1. † *olcuni ſêr.*

18 s Hi a'u dûg hwy trwy 'r môr coch, ac a'u harweiniodd hwy trwy ddwfr mawr.

s Ecſod. 14. 21, 22. Sal. 78. 13.

19 A hi a foddodd eu gelynion hwynt, ac a'u dûg hwynt i fynu o waelod y dyfnder.

20 Am hynny y rhai cyfiawn a yſbeiliaſant y rhai annuwiol, ac t a ddadganaſant dy Enw ſanctaidd di, O Arglwydd, ac a glodforaſant o unfryd dy lâw ‡ orchfygus di.

t Ecſod. 15. 1. ‡ *di a ymladdodd troſtynt hwy.*

21 O blegid doethineb a agorodd enau y rhai mudion, ac a oſododd dafodau plant bychain yn ymadroddus.

‡ *anad*

PEN. XI.

5 *Darfod cosbi 'r Aiphtiaid, a chadw 'r Iſraëliaid, yn yr un peth.* 15 *Darfod eu cosbi hwy â'r pethau y pechaſent ynddynt.* 20 *Y gallaſai Duw eu diſtrywio hwy mewn modd arall,* 23 *ond ei fod ef yn drugarog wrth bawb.* Hydref, 19. B.

H I a † gyfarwyddodd eu gweithredoedd hwynt yn llâw y prophwyd ſanctaidd. † *lywyddodd.*

2 Hwy a a ymdeithiaſant trwy 'r diffeithwch anghyfanneddol, ac a oſodaſant eu pebyll mewn lleoedd anhyffordd.

a Ecſod. 16. 1.

3 Hwy b a ſafaſant yn erbyn y rhai a ryfelent i'w herbyn, ac a ddialaſant ar eu gelynion.

b Ecſod. 17. 10, 11.

4 Daeth

4 Daeth ſyched arnynt hwy, a hwy a alwaſant arnat ti, ac [c] ſe a roddwyd iddynt hwy ddwfr o'r graig ‡ ſerth, a meddyginiaeth rhag ſyched o'r maen caled.

5 Canys trwy 'r pethau y cyſtuddiwyd eu gelynion hwynt, trwy 'r un pethau y cawſant hwy lês, pan oedd eiſiau arnynt.

6 Yn lle ffynnon o aſon redegog, [d] wedi ei chythryblu â gwaed llychlyd;

7 Yn gerydd am [e] y gorchymmyn i ladd y plant, y rhoddaiſt ti iddynt hwy amlder o ddwfr, trwy ſodd heb ei obeithio.

8 Gan ddangos-trwy 'r ſyched oedd yr amſer hwnnw, [f] pa fodd y cyſtuddieſit ti y gwrthwynebwŷr.

9 O blegid pan demtiwyd hwy (er eu ceryddu yn drugarog) hwy a ŵybuant pa fodd y dialeddwyd ar y rhai annuwiol, y rhai a farnwyd mewn digofaint.

10 Canys y rhai hyn a brofaiſt ti fel tâd, gan eu rhybuddio; a'r lleill a holaiſt ti fel brenhin tôſt, gan eu condemnio.

11 Y rhai, pa un bynnag ai yn abſennol, ai yn breſennol, a gyſtuddiwyd yr un modd.

12 O blegid triſtwch a gofid dauddyblyg a ddaeth arnynt hwy, wrth gofio pethau a aethai heibio.

13 Canys pan glywſant hwy wrth eu cyſtudd eu hun, gael o honynt hwy ‡ ſudd, hwy a † feddyliaſant am yr Arglwydd.

14 O blegid yr hwn a wrthodaſent hwy yn watwarus, wedi ei ſwrw allan gynt wrth daflu allan *y plant newydd-eni*, hwnnw a ſu ryfedd ganddynt hwy yn niwedd y pethau a ddigwyddaſant, gan fod arnynt ſyched amgen nag ar y rhai cyfiawn.

15 Am anneallgar ddychymygion eu hanghyfiawnder hwynt, trwy y rhai wedi eu twyllo yr addolaſant ymluſgiaid anrheſymmol, a bwyſtfilod gwael, yr anfonaiſt lawer o anifeiliaid heb reſwm i ddial arnynt hwy;

16 Fel y gallent hwy ŵybod mai [g] trwy 'r pethau y pecha neb, trwy 'r un pethau hefyd y coſbir ef.

17 O blegid ni rwyſtrwyd dy lâw di, yr hon ſydd holl-alluog, ac a wnaeth y bŷd o afluniaidd ddefnydd, fel na allaſai anfon arnynt hwy lawer o eirth, a llewöd hŷ,

18 Neu anifeiliaid dieithr llawn o ddîg, wedi eu newydd-grëu, yn anadlu tarth tanllyd, neu ‡ dwrwſ mŵg, yr hwn a drŷ y gwŷnt, neu wreichion aruthrol o'u llygaid fel mellt;

19 Y rhai ni allai eu niweid hwynt yn unig eu dinyſtrio hwy, eithr eu golwg erchyll hwynt hefyd eu difetha hwy ar unwaith.

20 Heb y rhai hyn hefyd trwy un awel y gallaſent hwy ſyrthio, wrth gael eu hymlid gan ddialedd, a'u gwaſgaru trwy ‡ yſbryd dy nerth di: eithr tydi a drefnaiſt bob peth wrth feſur, a rhif, a phwys.

21 Canys bob amſer † yr ydwyt ti yn gallu llawer, a phwy a wrthwyneba nerth dy fraich di.

22 O blegid megis tippyn allan o gloriannau, yw 'r holl fyd yn dy olwg di, ac megis defnyn o wlith y boreu, yr hwn a ddiſgyn ar y ddaear.

23 Ond yr ydwyt ti yn trugarhâu wrth bob peth: o blegid ti a elli bob dim, ac yr ydwyt heb gymmeryd arnat weled pechodau dynion; fel yr edifarhäent hwy.

24 Y mae yn hoff gennyt ti bob peth a'r y ſydd, ac nid ffiaidd gennyt ddim a'r a wnaethoſt: ie ni wnaethit ti ddim pe buaſai gâs gennyt ef.

25 A pha fodd y parhaſai dim, oni buaſai dy ewyllys di; neu y cadwefid, heb ei alw gennyt ti?

26 Ond [h] yr ydwyt ti yn arbed pob peth: o blegid yr eiddot ti ydynt hwy, O Arglwydd, yr hwn ſydd yn caru eneidiau.

PEN. XII.

2 *Na ddinyſtriodd Duw holl bobl Canaan ar unwaith.* 12 *A phe gwnaethai hynny, pwy a allaſai ddywedyd yn ei erbyn ef?* 19 *Ond efe a'u harbedodd hwy er addyſg i ni.* 27 *Darfod ẹu cosbi hwy, a'u duwiau hefyd.*

CAnys y mae dy Yſbryd anllygredig di ym mhob peth.

2 Am hynny yr ŵyt ti yn ceryddu bob ychydig ac ychydig, y rhai a droſeddant, ac yn eu rhybuddio trwy alw i'w cof hwynt y pethau y pechaſant ynddynt, fel yr ymadawent hwy â'u drygioni, ac y credent ynot ti, O Arglwydd.

3 Canys dy ewyllys di oedd trwy ddwylaw ein tadau ni ddiſetha hên breſwylwŷr y tîr ſanctaidd.

4 Y rhai oedd gâs gennyt ti, o herwŷdd atgaſaf weithredoedd ſwynion, ac aberthau annuwiol,

5 [a] A'r anhrugarog leiddiaid y plant hynny hefyd, a bwyttäwŷr perfedd cnawd dynion, a'u gwleddau gwaedlyd,

6 Gyd â'u hoffeiriaid o ganol eu gwehilion eilun-addolaidd, a'r tadau y rhai a laddodd â'u dwylaw eu hun eneidiau ‡ digarad;

7 Fel y gallai 'r wlâd ſydd guaſ gennyt ti gael plant Duw † i'w chyfanneddu yn addas,

8 Eithr ti a arbedaiſt y rhai hyn megis dynion, ac a anfonaiſt [b] gaccwn o flaen dy lu, i'w goreſgyn hwy bob ychydig ac ychydig.

9 Nid o herwŷdd na's gallaſit ti ddaroſtwng yr annuwiol i'r rhai cyfiawn trwy ryfel, neu eu difetha hwy ar unwaith trwy ſwyſtfilod creulon, neu air caled;

10 Eithr gan farnu o feſur ychydig ac ychydig, ti a roddaiſt le i edifeirwch, pan nad oedd anhyſbys i ti fod eu cenhedlaeth hwynt yn ddrygionus, a'u drygioni yn anianol, ac na newidiai eu meddwl hwynt byth.

11 Canys hiliogaeth [c] felldigedig oeddynt hwy o'r dechreuad: ond ni roddaiſt ti ddiogelwch iddynt am y pethau y pechent hwy ynddynt, er ofn neb.

12 O blegid pwy a ddywed, [d] Beth a wnaethoſt ti? neu pwy a wrthwyneba dy farn di? pwy a gŵyna rhagot ti, am y cenhedloedd a ddifethwyd, y rhai a wnaethoſt ti? neu pwy a ddaw i ſefyll ‡ i'th erbyn, i ddial dros ddynion anghyfiawn?

13 Nid oes Duw ond tydi [e] yn gofalu am bob peth, i ddangos nad ŵyt yn barnu yn anghyfiawn.

14 Nid oes na brenhin, na theyrn, a ddichon oſod ei ŵyneb yn dy erbyn di, am y rhai a goſbaiſt ti.

15 Am dy fod di yn gyfiawn, yr ydwyt ti yn trefnu pob peth yn gyfiawn, [f] gan gyfrif yn beth amherthynol i'th allu di roddi barn yn erbyn yr hwn ni ddylai ei goſbi.

16 O blegid dechreuad cyfiawnder yw dy nerth di; [g] a'th fod di yn Arglwydd ar bob peth, ſydd yn peri it' arbed pob peth.

17 Pan ni chredir dy fod di o ‡ berffaith allu, yr ŵyt ti yn dangos dy nerth, ac ym mhlith y rhai a'i hedwyn, yr ŵyt ti yn amlygu eu hyder hwynt.

18 Yn

---

c Ecſod. 17. 5. Num. 20. 11.
‡ *ucbel.*
d Ecſod. 7. 17.
e Ecſod. 1. 22. Pen. 18. 5.
f Ecſod. 7. 20.
‡ *lês.* † *wybuant oddi wrth.*
g Pen. 12. 23.
‡ *ddrygſawr mŵg gwaſgaredig.*
‡ *anadl.*
† *y gelli ddangos dy fawr nerth pan fynnych.*
h Pen. 12. 16.
a Pen. 14. 23.
‡ *digymmorth.* † *yn drigolion newŷdd.*
b Ecſod. 23. 28. Deut. 7. 20. Joſ. 24. 12.
c Gen. 9. 25.
d Rhuf. 9. 20.
‡ *yn dy ŵyneb yn dyſtalwr.*
e 1 Pedr 5. 7.
f Job 10. 1.
g Pen. 11. 26.
‡ *gyflawn.*
Hydref, 19. P. Puredigaeth Mair, P.

18 Yn gyfiawn yr ŵyt ti yn barnu, gan feiſtroli dy allu, a thrwy lawer o arbed yr ŵyt ti yn ein llywodraethu ni: o blegid y mae gennyt ti allu pan fynnech.

19 A thi a ddyſgaiſt dy bobl wrth y cyfryw weithredoedd, fod yn rhaid i'r cyfiawn fod yn gu ganddo ddŷn, a thi a wnaethoſt dy blant yn dda eu gobaith, o herwŷdd i ti roddi edifeirwch am bechodau.

[b] Rhuf. 9, 22. 20 Canys o's mor yſtyriol [b] y cyſtuddiaiſt ti elynion dy blant, y rhai a ddylent farwolaeth, gan roddi amſer a modd i newidio oddi wrth ddrygioni;

21 A pha ofal y bernaiſt ti dy blant dy hun, i rieni pa rai y rhoddaiſt ti lwŏn, ac ammodau o addewidion da?

22 Am hynny lle yr ŵyt ti yn ein ceryddu ni, yr ydwyt ti yn ffrewyllu ein gelynion ni yn ddengmil mwy; ſel pan farnom ni, y gallom feddwl am dy ddaioni di; a phan y'n barner, ddiſgwil am drugaredd.

[i] Pen. 11, 16, a 16, 1. 23 Am yr hwn beth [i] y rhoddaiſt ti ddialedd ar y rhai a fuant fyw 'n anghyfiawn mewn buchedd angall, trwy eu maidd ‡ weithredoedd eu hun.

‡ *eulynnod.*

[k] Pen. 11, 15. Rhuf. 1, 23. 24 Canys [k] hwy a gyſeiliornaſant yn ffordd cyfeiliorni ym mhell, gan gymmeryd y rhai oedd ammharchus ym mŷſg anifeiliaid eu gelynion, yn lle duwiau, wedi eu twyllo fel plant angall.

25 Am hynny yr antonaiſt ti iddynt hwy, megis i blant direſwm, dy farnedigaeth i'w gwatwar.

26 Y rhai ni chymmerant rybudd trwy 'r gwatwarus gerydd *hyn*, a gânt broſi addas farnedigaeth Duw.

27 Canys wele, o blegid y rhai yr oeddynt hwy yn grwgnach wrth ddioddef droſtynt, ſef dros y rhai a dybiaſent hwy eu bod yn dduwiau, pan welſant hwy eu coſpi yn y rhai hynny, hwy a gydnabuant mai gwîr Dduw oedd yr hwn a wadaſent hwy o'r blaen eu bod yn ei adnabod: ac am hynny y daeth dygn ddamnedigaeth arnynt hwy.

PEN. XIII.

Hydref, 20. B. 1 *Na bu ddïeſgus y rhai a addolaſant ddim o waith Duw:* 10 *ond truanaf o gwbl yw y rhai a addolant waith dwylaw dynion.*

[a] Rhuf. 1, 19. OFer yn ddiau o naturiaeth yw 'r dynion oll ſydd heb adnabod Duw, [a] heb fedru adnabod yr hwn ſydd, wrth y pethau da a welir: ac ni adnabuant y gweithydd wrth yſtyried y gwaith.

[b] Deut. 4, 19. a 17, 3. 2 Eithr hwy [b] a dybiaſant mai 'r tân, neu 'r gwynt, neu yr awyr buan, neu gylch y ſêr, neu ddwfr chwyrn, neu oleuadu 'r nefoedd, oeddynt dduwiau yn llywodraethu 'r bŷd.

3 O's am fod yn hyfryd ganddynt degwch y rhai hyn, y cymmeraſant hwynt yn dduwiau; gwybyddant pa faint gwell yw eu Harglwydd hwynt: o blegid yr hwn ſydd o naturiaeth yn awdur tegwch a'u creodd hwynt.

4 O's eu gallu a'u gweithrediad ſydd ryfedd ganddynt hwy, yſtyriant pa faint mwy yw gallu yr hwn a'u gwnaeth hwynt.

5 Wrth faint a thegwch y pethau a grëwyd, wrth eu cyffelybu, y gwelir yr hwn a'u gwnaeth hwynt.

6 Er hynny yn hyn y mae bai y rhai hyn yn llai: canys y maent hwy mewn amryfus ond odid yn ceiſio Duw, ac yn ewyllyſio ei gael ef.

[c] Rhuf. 1, 21. 7 O blegid [c] y maent hwy trwy drîn ei waith ef, yn chwilio yn ddyfal, ac yn coelio eu golwg; o achos bod y pethau a welir yn dêg.

8 Ac etto nid ydynt hwy eſguſodol.

9 O blegid o's gallent hwy ŵybod cymmaint a medru amcanu at y bŷd, pa ham na chawſant hwy yn gynt Arglwydd y pethau hyn?

10 Eithr annedwŷdd ydynt hwy, a'u gobaith fydd mewn [d] pethau meirw, y rhai a alwaſant waith dwylaw dynion yn dduwiau, ſef aur ac arian, pethau wedi eu dychymmyg trwy gelfyddyd, a lluniau anifeiliaid, neu garreg ddifudd o waith hên lâw. [d] Ad. 18, Pen. 15, 17.

11 Ac [e] yn awr ſaer pren, wedi iddo ef lifo pren i'r gwaith, a thynnu o amgylch ei holl riſgl ef yn gelfydd, a'i weithio yn gyfarwydd, a gwneuthur lleſtr buddiol i waſanaethu i fywyd dŷn; [e] Eſay 44, 13. Jer. 10, 3.

12 Ac ymlenwi wedi iddo dreulio yſglodion ei waith yn arlwyo ei fwyd;

13 Ac yn cymmeryd yr hyn a fwrid ymaith o honynt hwy yn bren yſtwyrgam difudd i ddim, eithr yn llawn cnappiau, a'i cerfiodd yn ofalus pan gaffai ennyd, ac a'i lluniodd wrth gyfarwyddyd ei ddeall, ac a'i gwnaeth ar lun dŷn,

14 Neu a'i gwnaeth yn debyg i anifail gwael, gan ei amliwio â choch, a'i baintio â lliw, a phaintio pob gwrthuni ynddo,

15 [f] Wedi iddo wneuthur iddo le addas, a'i goſodi wrth bared, ac a'i ſicrhaodd â haiarn; [f] Eſay 46, 7.

16 Efe a ofalodd ym mlaen llaw rhag iddo ſyrthio; gan ŵybod na allai efe help iddo ei hun: o blegid delw yw efe, ac yn rhaid iddo wrth help:

17 Yna efe a weddïa am ei ddâ, ‡ am ddyweddi iddo ei hun, ac am blant, heb arno gywilydd lefaru wrth y marw. ‡ *dros ei wraig a'i blant.*

18 Y mae efe yn galw ar y gwàn am iechyd; yn gofyn hoedl [g] i'r marw; yn ymbil am help gan yr hwn ni ŵyr ddim; ac am ei daith yn gweddïo at yr hwn ni all gerdded cam; [g] Ad. 10.

19 Ac am elw, a gwaith, a dedwyddwch llaw, yn gofyn llwyddiant gan yr hwn ſydd ddirymmaf i wneuthur dim.

PEN. XIV.

Hydref, 20. P. 1 *Er nad yw dynion yn gweddïo ar eu llongau,* 5 *etto y rhai hynny, ac nid eu heulynnod ſydd yn eu cadw bwynt.* 8 *Melldigedig yw 'r eulynnod, a'r rhai a'u gwnant.* 14 *Dechrau delw-addoliaeth,* 23 *a pha beth a barodd hi.* 30 *Y cosba Duw y rhai a dyngo i'w heulynnod yn anwir.*

TRachefn pan fyddo un yn ymbarotôi i fordwyo, ac ar fyned trwy donnau geirwon, efe a waedda ar bren pydrach nâ'r ‡ llong a fyddo yn ei ddwyn ef. ‡ *lleſtr.*

2 O blegid chwant i elw a ddychymygaſai ‡ honno, a thrwy ei gelfyddyd y gwnaeth y gweithiwr hi. ‡ *leſtr.* neu, *long.*

3 Eithr dy ragluniaeth di, O Dâd, fydd yn ei llywodraethu: o blegid ti [a] a roddaiſt ffordd yn y môr a llwybr diogel yn y tonnau, [a] Ecſod. 14, 22.

4 Gan ddangos y gelli di achub rhag pob peth, ïe ped ai dyn i'r môr heb gelfyddyd.

5 Etto ti a fynni na byddo gweithredoedd dy ddoethineb yn ſegur: am hynny 'r ymddiried dynion i dippyn o bren am eu heinioes, a chan dreiddio trwy 'r garw-ſor mewn lleſtr gwan, ydynt gadwedig.

[b] Gen. 6, 4. a 7, 10. 6 Ac [b] yn y dechreuad pan ddifethwyd y cawri beilchion, gobaith y bŷd trwy ffoi i long, a adawödd i'r bŷd hâd genedigaeth, wedi ei llywodraethu â'th lâw di.

7 Canys

7 Canys bendigedig yw 'r pren, trwy yr hwn y daw cyfiawnder.

c Sal. 115. 8. Baruch 6. 4. 8 Eithr [c] melldigedig yw 'r hyn a wnaed â llâw, a'r hwn a'i gwnaeth: hwn, am iddo ei weithio ef; a hwnnw, am ei alw ef yn dduw, ac ynteu yn llygredig.

d Sal. 5. 5. 9 [d] Yr annuwiol a'i annuwioldeb ydynt mor gâs gan Dduw bob un a'i gilydd.

10 O herwŷdd yr hyn a wnaed, ynghŷd â'r hwn a'i gwnaeth, a gosbir.

e Edrych Esay 46. 1. Jer. 46. 25. a 49. 3. f Jer. 10. 8. Hab. 2. 18. 11 Am hynny [e] y bydd ymweliad ar eulynnod y Cenhedloedd; am eu gwneuthur hwy ym mŷsg creaduriaid Duw yn ffieiddra, ac [f] yn dramgwydd i eneidiau dynion, ac yn fagl i draed y rhai angall.

g Ad. 27. 12 Canys dechreuad godineb *yſprydol* oedd [g] ddychymygu eulynnod, a'u caffaeliad hwy oedd lygredigaeth buchedd.

13 O blegid o'r dechreuad nid oeddynt hwy, ac ni byddant yn dragywydd chwaith.

14 Trwy ofer-ffroſt dynion y daethant i'r bŷd; ac am hynny y bydd eu diwedd ar fyrder.

15 Y tâd yn gyſtuddiol trwy anamſerol alar am ei fâb, yr hwn a ddygwyd ymaith yn gynnar, gwedi gwneuthur iddo ef ddelw, yn awr a'i haddolodd megis yn dduw, yr hwn oedd y pryd hwnnw yn ddyn marw, ac a roddes i'r rhai oedd dano ſeremoniau ac aberthau.

‡ *brenhinoedd.* 16 Yna y cadwyd yn lle cyfraith yr annuwiol ddefod, yr hon a gryfhaſai mewn amſer, ac wrth orchymmyn ‡ teyrniaid yr addolwyd delwau cerfiedig:

‡ *yn brefennol.* 17 Y rhai ni allai dynion eu hanrhydeddu ‡ yn eu gŵydd, am eu bod yn trigo ym mhell, hwy a gymmeraſant lun eu gwedd hwynt o bell, ac a wnaethant hynod ddelw brenhin, yr hwn a anrhydeddent, er mwyn trwy eu dyfalwch hwn gwenieithio iddo ef oedd abſennol, fel pe bai breſennol.

18 A chwant y crefftwr i gael anrhydedd, a annogodd yr annyſgedig i addoli fwyfwy.

19 O blegid efe ond odid yn ewyllyſio rhyglyddu bodd llywydd, a ymegniodd trwy ei gelfyddyd i oſod y llun i'r gorau.

20 A'r gwerin, wedi eu denu trwy degwch y gwaith, a gyfrifent yna yn dduw, yr hwn ychydig o'r blaen a berchid fel dŷn.

‡ *Duw.* 21 A hyn a fu yn achlyſur i dwyllo 'r bŷd: o herwŷdd dynion yn gwaſanaethu mewn drygfyd, a than drahäuſder, a roddaſant i gerrig a phrennau yr Enw ‡ anghyfrannog.

22 Wedi hynny nid oedd ddigon cyfeiliorni ynghŷlch adnabod Duw, eithr lle yr oeddynt yn byw ym mawr ryfel anwybodaeth, y mawr ddrygau hynny a alwent

h Deut. 18. 10. Jer. 7. 9. a 19. 4. Pen. 12. 5, 6. hwy yn heddwch.

23 O blegid tra oeddynt hwy [h] yn lladd eu plant mewn aberthau, ac yn arfer dirgeledigaethau cuddiedig, neu, yn gwneuthur ynfyd gyfeddach o ſeremoniau dieithr;

24 Ni chadwent hwy na'u buchedd, na'u priodas yn lân. Y naill a laddai 'r llall mewn cynllwyn, neu a'i gofidiai trwy odineb.

25 Pob peth oedd yn gymmyſglyd, gwaed a chelanedd, lledrad a thwyll, llygredigaeth, anffyddlondeb, terfyſg, anudon,

26 Aflonyddwch i'r rhai da, angof am gymmwynas, halogedigaeth eneidiau, cyfnewid genedigaethau, anllywodraeth mewn priodaſau, godineb, ac anlladrwydd.

27 O blegid addoliad eulynnod, rhai ni ddylid eu henwi, yw dechrau, ac achos, a diwedd pob drygioni,

28 Canys tra fyddont hwy yn llawen, y maent hwy naill ai yn ynfydu, ai yn prophwydo celŵydd, ai yn byw yn anghyfiawn, ai yn tyngu anudon yn hawdd.

29 O blegid tra ydynt hwy yn coelio i eulynnod meirw, er iddynt dyngu yn ddrŵg, nid ydynt yn diſgwil dialedd.

30 Eithr ſe ddaw iddynt hwy yr hyn ſydd gyfiawn am y ddau, ſef am feddwl am Dduw ar fai, gan lynu wrth eulynnod; a thyngu yn anghyfiawn ac yn dwyllodrus, gan ddirmygu ſancteiddrwydd.

31 O blegid nid gallu y rhai y tyngir iddynt, eithr iawn goſb pechaduriaid a ddaw byth ar droſedd y rhai anghyfiawn.

PEN. XV.

1 Yr ydym yn cydnabod y gwîr Dduw. Hydref, 21. B. *7 Ffoled yw y rhai ſy 'n gwneuthur eulynnod, 14 a gelynion pobl Dduw, 15 gan eu bod bwy heb law eulynnod y Cenhedloedd, 18 yn addoli anifeiliaid ffiaidd.*

EIthr tydi, ein Duw, ydwyt ddaionus a geirwir; yn hîr-ymarhous, ac mewn trugaredd yn llywodraethu pob peth.

2 O blegid o's pechwn ni, eiddot ti ydym ni, y rhai a ŵyddom dy gryfder di: ond ni phechwn ni, a ninnau yn gŵybod ein cyfrif ni yn eiddot ti.

3 Canys cyfiawnder cyflawn yw dy adnabod di, a gwreiddyn tragywyddoldeb yw gŵybod dy nerth di.

4 Canys ni thwyllodd drwg-gelfyddus ddychymmyg dŷn mo honom ni, na chyſgod portreiadau poen ddiffrwyth, llun wedi ei fritho ag amryw liwiau;

5 Golwg y rhai ſydd yn peri chwant i'r rhai angall, ac felly y maent yn chwennych llun delw farw ddianadl.

6 Rhai yn hoffi pethau drygionus, ac yn haeddu 'r fath bethau i goelio iddynt, yw y rhai a'u gwnânt hwy, y rhai a'u chwennychant, y rhai a'u gwaſanaethant.

a Rhuf. 9. 21. 7 Canys [a] y crochenydd hefyd a dylina bridd meddal, ac a lunia yn boenus bob lleſtr i'n gwaſanaeth ni; o'r un clai y llunia efe rai lleſtri i waſanaethu mewn gwaith glân, a rhai yr un modd i'r gwrthwyneb: i ba beth y gwaſanaetha pob un o'r ddau fath hyn, y crochenydd ei hun fydd farnwr.

8 Ac o'r un clai, trwy ddrygionus boen, y llunia efe dduw ofer, yr hwn a wnaethid ei hun o'r ddaear ychydig o'r blaen, ac ychydig wedi a â i'r hon y cymmerwyd ef o honi, pan ofynner

b Luc. 12. 20. [b] yr einioes a fenthygiwyd iddo.

9 Nid am ei fod efe yn cymmeryd poen, nac am fod ei hoedl ef yn ferr, y mae ei ofal ef, eithr y mae efe yn ymryſon â gofaint aur ac arian, ac yn dynwared y gofaint prês, ac y mae efe yn cyfrif yn anrhydedd iddo fod yn llunio pethau gau.

10 Lludw yw ei gàlon ef, ei obaith hefyd ſydd waelach nâ'r ddaear, a'i fywyd yn fwy ammharchus nâ'r clai;

11 Am nad adwaenai efe yr hwn a'i gwnaeth, a'r hwn a roddes enaid grymſiol iddo ef, ac

c Gen. 2. 7. [c] a anadlodd yſbryd bywiol ynddo.

12 Eithr cyfrif y maent hwy mai chwarae yw ein heinioes ni, ac mai marſiandiaeth i elwa yw ein bywyd ni; o blegid rhaid, meddant, yw elwa o ba le bynnag, hyd yn oed o ddrygioni.

13 Canys hwn yn anad neb a ŵyr ei fod yn pechu, yr hwn ſydd yn gwneuthur breuon leſtri, a delwau o ddefnydd daearol.

14 A holl elynion dy bobl di y rhai a arglwyddiaethant arnynt, ydynt o'r fath ffolaf, ac yn anhappuſach nâ phlant bychain.

15 O herwŷdd iddynt dybied bod holl eulynnod y cenhedloedd yn dduwiau;
d Sal. 115. 5. a 135. 26. † *anadl.* d i'r rhai nid oes na llygaid yn gwaſanaethu i weled, na ffroenau i dynnu 'r † awyr attynt, na chluſtiau i glywed, na byſedd dwylaw i deimlo, a'u traed hwy ſydd ddîog i gerdded.

16 O blegid dŷn a'u gwnaeth hwynt, a'r hwn nid oes ganddo ond benthyg ysbryd a'u lluniodd hwynt; eithr ni ddichon un dŷn wneuthur duw tebyg iddo ei hun.
e Pen. 13. 10, 18. 17 Canys eſe yn farwol a weithia e beth marw â dwylaw anwir: gwell yw eſe ei hun nâ'r pethau y mae eſe yn eu haddoli; o blegid eſe a ſu fyw *unwaith*, a hwythau ni buant eriôed.

18 Y maent hwy yn 'addoli 'r anifeiliaid caſaf: o blegid wrth eu cŷd-gyffelybu, y mae rhai yn waeth nag eraill.

19 Nid ydynt mor dêg ag anifeiliaid eraill i'w dymuno: canys methodd ganddynt gael na chlôd gan Dduw na'i fendith eſ.

PEN. XVI.

Hydref, 21. P. 2 *Rhoi o Dduw ymborth dieithr i'w bobl, i'chwanegu eu blys, ac anifeiliaid drŵg yn elynion, i'w ddwyn oddi arnynt.* 5 *Eſe a'u brathodd hwy â ſeirph,* 12 *ond eſe a'u hiachâodd hwy â'i air yn unig.* 17 *Darfod i'r creaduriaid newidio eu naturiaeth er daioni i bobl Dduw, ac er drŵg i'w gelynion.*

a Pen. 12. 23. AM hynny y coſbwyd hwynt a â'r cyffelyb fel yr haeddent, ac
b Num. 21. 6. Pen. 11. 15, 16. b y dialeddwyd hwynt â lliaws o anifeiliaid.

2 Yn lle yr hwn ddialedd y gwnaethoſt ti ddaioni i'th bobl dy hun, i ba rai, i godi eu chwant hwynt, parotoaiſt ti
c Num. 21, 31. c ſoflieir yn ymborth o flâs dieithr:

3 Fel y byddai iddynt hwy, yn chwennych ymborth, ddigaru 'r peth oedd anghenrhaid ei chwennych, o herwŷdd golwg anhawddgar yr anifeiliaid a anfonaſid i'w mŷſg; ac y gwneid y rhai hyn, wedi eu bod dros ychydig ennyd mewn eiſiau, yn gyfrannogion o archwaeth newŷdd.

4 O blegid yr oedd yn rhaid i angen, yr hwn ni ellid ei ochel, ddyfod ar y rhai hynny a arferaſant drahäuſder: eithr i'r rhai hyn, digon oedd yn unig ddangos pa fodd y rhoed dialedd ar eu gelynion hwynt.

‡ *dy bobl.* 5 Canys pan ddaeth creulon lid hwyſtfilod ar ‡ y rhai hyn, a'u difetha hwynt â
d Num. 21. 5. b brathiadau ſeirph dolennog,

1 Cor. 10. 9. 6 Nid hyd y diwedd yr arhodd dy ddigoſaint di: eithr i'w rhybuddio y blinwyd hwynt ychydig o ennyd, gan gael
e Num. 21, 9. e arŵydd iechydwriaeth, i beri iddynt feddwl am orchymmyn dy gyfraith di.

7 O blegid yr hwn a drôdd *at yr arŵydd hwnnw a jachäwyd*, nid gan yr hwn a welid, eithr gennyt ti, Iachawdur pob peth.

8 A thrwy hyn y gwnaethoſt ti i'n gelynion ni gredu mai tydi yw 'r hwn ſydd yn
f Ecſod. 8. 24. a 10. 4. achub o bob drŵg.

Dad. 9. 3. &c. 9 f Y rhai a laddodd brâth locuſtiaid a chaccwn; ac ni chaed meddyginiaeth iddynt hwy: o blegid hwy a haeddent eu coſpi â'r cyfryw.

10 Ond ni wnai dannedd dreigiau gwenwynig niweid i'th blant di: o blegid dygaredd di a ddeuai yn erbyn hynny, ac a'u hiachâi hwynt.

11 Canys i feddwl am dy ymadroddion di y brathwyd hwynt; a hwy yn ebrwydd a iachawyd, fel, heb ſyrthio mewn dyſn angof, ‡ y cofient yn waſtad dy ddaioni di. ‡ *na allen byth mo'u tynnu oddiwrth dy ddaioni di.*

12 O blegid nid llyſieuyn nac eli a'u hiachaodd hwynt, eithr dy air di, O Arglwydd, yr hwn ſydd yn iachau pob dim.

13 O herwŷdd e y mae i ti feddiant ar einioes ac angau, ac yr ydwyt ti yn dwyn i wared hyd byrth uffern, ac yn dwyn i fynu dracheſn.
e Deut. 32. 39. 1 Sam. 2, 6. Tob. 13, 2.

14 A dŷn yn ei ddrygioni a ladd: a phan elo 'r yſbryd allan, ni ddychwel eſe; ac ni ddaw yn ei ôl yr enaid a gymmerer i fynu.

15 Eithr amhoſſibl yw diangc rhag dy lâw di.

16 O blegid h annuwiolion, i y rhai ſydd yn gwadu eu bod yn dy adnabod di, a ffrewyllwyd o nerth dy fraich di, gan gael eu herlid â rhyfeddol wlâw a chenllyſg, ac â chaſodau heb allu eu gochelyd, a hwy a ddiferthwyd â thân.
h Ecſod. 9. 23. i Ecſod. 5, 2.

17 A'r hyn ſydd ryfeddaf, k y tân oedd yn gweithio fwy mwy yn y dwfr, yr hwn ſydd yn diffoddi pob peth: canys y mae 'r bŷd l yn ymladd dros y rhai cyfiawn.
k Pen. 19, 20. l Barn. 5, 20.

18 Canys weithiau ſe fyddai lai y ffiam, fel na loſgai hi 'r anifeiliaid a anfoneſid yn erbyn y rhai annuwiol; eithr trwy weled, hwy a allent ŵybod eu hunain mai trwy farn Duw yr erlidid hwynt.
Edrych Ad. 24.

19 Ac weithiau eſe a loſgai ym mŷſg y dwfr, yn fwy nag y gallai tân, i ddiſetha ffrwyth tîr anghyfiawn.

20 m Yn lle hynny â bwyd Angylion y porthaiſt ti dy bobl dy hun, a thi a ddanfonaiſt iddynt hwy ſara parod o'r neſoedd yn ddiboen, yr hwn a waſanaethai i bob hyfrydwch, ac i bob archwaeth yn gymmwys.
m Ecſod. 16. 14. Num. 11, 7. Sal. 78. 25.

21 Canys dy n ‡ ymborth di oedd yn dangos dy felyſdra i'th blant, ac yn gwaſanaethu chwant y bwyttäwr, ac yn ymdymheru wrth fodd pob un.
Ioan 6. 31. n Barn. 6, 4.

22 o Yr eira hefyd a'r iâ oedd yn dioddef y tân, ac heb doddi; fel y gallent hwy ŵybod mai 'r tân, yr hwn oedd yn ffaglu yn y cenllyſg, ac yn llewyrchu yn y gwlâw, oedd yn difetha ffrwyth y gelynion.
‡ *Manna.* o Pen. 19, 20.

23 Hwn hefyd, fel y cai y rhai cyfiawn eu cynnal, a ollyngodd ei allu dros gof.

24 O blegid p y creadur, yr hwn ſydd yn dy waſanaethu di, yr hwn a wnaethoſt bob peth, a annelir i beri coſbedigaeth ar yr anghyfiawn, ac a ddad-annelir i wneuthur daioni i'r rhai a ymddiriedant ynot ti.
p Pen. 19, 6.

25 Am hynny eſe yna yn ymrithio i bob † peth, a waſanaethai dy râs di, yr hwn ſydd yn maethu pob peth wrth ewyllys y rhai ‡ anghenus:
† *ſut.* ‡ *a wyddient.*

26 Fel y dyſgo dy blant di, y rhai ſydd hoff gennyt ti, O Arglwydd, q nad cynnyrch ffrwyth ſydd yn porthi dŷn; eithr mai dy air di ſydd yn cadw y rhai a gredant ynot.
q Deut. 8, 3. Math. 4, 4.

27 O blegid y peth ni ddiſethodd y tan, r wedi ei dwymno ychydig gan belydr yr haul, a feiriolodd yn ebrwydd.
r Ecſod. 16, 21.

28 Fel y byddai hyſbys s y dylid achub blaen yr haul, i roddi diolch i ti, a gweddio arnat ti ar dorriad y dydd.
s Sal. 88, 13.

29 O blegid gobaith yr annïolchgar a dawdd ymaith fel llwydrew 'r gauaf, ac a rêd ymaith fel dwfr difudd.

PEN. XVII.

Hydref, 22. B. 1 *Pa ham y coſbwyd yr Aiphtiaid â thywyllwch.* 4 *Mor erchyll oedd y tywyllwch hwnnw.* 11 *Mor ofnadwy yw cydwybod drŵg.*

Dy

DY farnedigaethau di ſydd fawr, ac ni ellir eu traethu: am hynny yr aeth † y rhai annyſgedig ar gyfeiliorn.

† *yr eneidiau ni ſynnent eu gwellâu.*

2 O blegid y rhai anwir yn amcanu gorthrymmu'r genedl ſanctaidd, wedi eu gwarchae yn eu tai, yn garcharorion tywyllwch, a'u llyfetheirio â rhwymau hirnos, a orweddaſant yno, yn ffoaduriaid oddi wrth y rhagluniaeth dragywyddol.

[a] Ecſod. 10, 22.

3 Canys pan dybiaſant hwy lechu mewn cuddiedig bechodau, dan dywyll orchudd anghof, hwy a waſgarwyd, wedi eu dychrynu yn aruthrol, a'u trallodi gan weledigaethau *dïeithr.*

4 Canys ni allai'r gilfach a'u dàliai hwynt eu cadw hwy yn ddïofn: eithr yr oedd twrf yn ſwnio o'u hamgylch, yr hwn oedd yn eu blino hwynt, a gweledigaethau pruddaidd ag ŵyneb ſarrug yn ymddangos iddynt.

5 Nid oedd dim gallu gan y tân i lewyrchu: ac ni allai ddiſglair lewyrch y sêr oleuo 'r nôs erchyll honno.

6 Eithr tân yn unig yn cynneu o hono ei hun, yn ofnadwy iawn, a ymddangoſodd iddynt hwy; wedi eu dychrynu hwynt â'r weledigaeth honno ni welid, hwy a dybiaſant fod y pethau a welid yn waeth.

[b] Ecſod. 7. 12. a 8, 7, 19.

7 [b] Felly y bwriwyd i lawr oferedd celfyddyd hudoliaeth, a'r gwaradwyddus gerydd a gafodd y rhai a wnaent ffrôſt o'u doethineb.

8 O blegid y rhai a addawſant yrru ymaith ofn a blinder oddi wrth enaid llêig, a aethant yn llêſg eu hun rhag ofn yr hwn y gellid chwerthin am ei ben.

9 O herwŷdd er nad oedd dim erchyll yn eu hofni hwynt; er hynny wedi eu dychrynu wrth ſynediad bwyſtfilod heibïo, a chwibaniad ſeirph,

10 Buant feirw o ofn, gan ommedd edrych ar yr awyr, yr hwn nid oedd le i'w ochelyd.

11 Canys peth ofnus yw drygioni, wedi rhoddi barn i'w erbyn wrth ei dyſtiolaeth ei hun; a'r gydwybod yn gwaſgu arno fydd yn darogan pethau blîn yn waſtadol.

12 Canys nid yw ofn ddim ond bradychu yr help a gaffer gan reſwm.

13 A'r diſgwiliad oddi fewn yn llai, a gyſtiif yr anwybodaeth yn fwy nâ'r achos yr hwn ſydd yn peri blinder.

14 Eithr hwynt yn cyſgu yr un hûn y noſon honno, yr hon ni ellid yn ddïau ei dioddef, ac a ddaethai arnynt o waelodion uffern anocheladwy;

15 Weithiau a ſlinid â gweledigaethau rhyfedd, ac we thiau a lewygent gan ball câlon: canys ofn diſymmwth, ac heb edrych am dano, a ddaeth arnynt.

16 Felly pwy bynnag a ſyrthiai yno, efe a gedwid, ac a gauid mewn carchar heb haiarn.

17 Canys pa un bynnag ai llafurwr fyddai un, neu ſugail, neu un yn gwneuthur y gwaith ſydd yn y ‡ diffeithwch, pan ddêlid ef, efe a ddioddefai yr angen ni's gellid ei ochelyd: o blegid ag un gadŵyn tywyllwch y rhwymid hwynt oll.

‡ *maes.*

18 Pa un bynnag ai gwŷnt chwiban, ai hyfrydaidd ſain adar ym mŷſg y canghennau tewion; ai *cyſſain dwfr yn cerdded yn chwŷrn,

*cyſſondeb.

19 Ai ſŵn erchyll creigiau a fwrid i lawr ai rhedfa anifeiliaid yn moelyſtotta heb ei gweled, ai llais creulon bwyſtfilod rhuadwy, ai carreg-leſain yn dadſeinio o ogoſeydd y mynyddoedd; y pethau hyn a'u dychrynai hwy, fel y llewygent.

[c] Mat. 8, 12. a 22, 13. a 25, 30.

20 Canys yr holl fŷd a oleuid yn oleu ddiſglair, ac ni rwyſtrid neb yn eu gwaith:

21 Yn unig arnynt hwy y daethai nôs drom, cyffelybrwydd i'r [c] tywyllwch a ddeuai arnynt hwy; eithr yr oeddynt iddynt eu hunain yn flinach nâ'r tywyllwch

2 Pedr 2, 17. Jud 13.

PEN. XVIII.

4 Pa ham y cosbwyd yr Aipht â thywyllwch, Hydref, *5 ac â marwolaeth eu plant.* 18 *Eu bod hwy eu hun yn gweled yr achos o hynny.* 20 *Gospi o Dduw ei bobl ei hun; a pha fodd yr attaliwyd y blâ honno.*

22. P.

EIthr i'th Saint di yr oedd [a] goleuni o'r mwyaf: llais y rhai yr oeddynt hwy yn eu clywed, ond nid oeddynt yn gweled eu gwêdd hwynt, a hwy a'u cyfriſaſant hwynt yn ddedwŷdd, am na ddioddefaſent hwythau yr un pethau.

[a] Ecſod. 10, 23.

2 Rhoddaſant hefyd iddynt ddïolch, am na wnaethent niweid wedi cael cam o'r blaen, a dymunaſant faddeuant am fod yn elynion iddynt.

3 [b] Yn lle hynny y rhoddaiſt iddynt hwy golofn o dân poeth, i flaenori yn y daith anhyſbys, ac i fod yn haul diniweid i'r ymdaith barchedig.

[b] Ecſod. 13. 21. a 14. 24. Sal. 78. 14. a 105. 39.

4 Yr oeddynt hwy yn ddïau yn haeddu bod heb oleuni, a'u carcharu mewn tywyllwch, y rhai a gadwaſant dy blant di yng-harchar, trwy y rhai yr oedd anllygredig oleuni 'r gyfraith i'w roddi i'r bŷd.

5 [c] Pan amcanaſent hwy lâdd rhai bychain y Saint, yna [d] trwy un plentyn, yr hwn a fwriefid allan ac a gadwefid i'w ceryddu hwynt, [e] y cymmeraiſt ymaith lawer o'u plant hwy, ac [f] a'u difethaiſt hwynt ar unwaith yn y dwfr crŷf.

[c] Ecſod. 1. 16. [d] Ecſod. 2. 3. [e] Ecſod. 12. 29.

6 [g] Ein tadau ni a gawſant ŵybodaeth am y nôs honno o'r blaen; fel y byddent lawen, am eu bod yn gŵybod yn ddiogel i ba lŵon y credaſent:

[f] Ecſod. 14, 24. &c. [g] Ecſod. 11. 4.

7 Felly y derbyniodd dy bobl di iechydwriaeth y rhai cyfiawn, a dinyſtr y gelynion.

8 Canys megis y coſbaiſt ti ein gwrthwynebwŷr, trwy 'r un peth y rhoddaiſt anrhydedd i ni, y thai a alwefit ti.

9 [h] Canys ſanctaidd blant y rhai daionus a abeithaſant yn ddirgel, ac a oſodaſant † gyfraith dduwiol yn gyttûn; ar fod y rhai ſanctaidd yr un modd yn gyfrannogion o dda a drŵg, a'r tadau yn awr yn canu o'r blaen ganiadau mawl.

[h] Ecſod. 12. † *gyfammod Duw.* Gwêl Sal. 50. 5.

10 Eithr anghyſſon waedd y gelynion a ddadſeiniodd o'r tu arall, a greſynol nâd oedd yn cerdded am blant y galerid am danynt.

11 [i] A'r un fath ddïaledd y coſbid y gwâs a'r meiſtr; yr un pethau yr oedd y gwrêng a'r brenhin yn eu dioddef:

[i] Ecſod. 11. 5. a 12, 29.

12 Rhai aneirif oedd ganddynt hwy oll, wedi meirw ar unwaith o'r un farwolaeth, fel nad oedd digon o rai byw i'w claddu hwynt: canys mewn un moment y difethwyd eu hiliogaeth anrhydedduſat hwy.

13 Canys lle na chredant hwy ddim o herwŷdd y ſwynion, pan ddifethwyd y cyntaf-anedig, y cyfleſaſant mai plant Duw oedd y bobl hyn.

14 O herwŷdd pan oedd pob peth mewn diſdawrŵydd tawel, a'r nôs ynghanol ei gyrſa fuan.

15 Dy holl-alluog air di a neidiodd o'r nêf o'th orſeddfa frenhinol, i ganol y wlâd ddinyſtriol, fel rhyfelwr ffrom,

16 Gan

16 Gan arwain dy orchymmyn diragrith di yn lle cleddyf llym, yr hwn a ſafodd, ac a lanwodd bob peth â marwolaeth, ac oedd yn cyffwrdd â'r nefoedd er ei ddiſgyn i'r ddaear.

17 Yna gweledigaethau breuddwydion aruthrol a'u blinaſant hwy yn ddiſymmwth, a'r ofn nid oeddynt yn ei ddiſgwil a ddaeth arnynt.

18 Ac wedi bwrw un i lawr yma, ac arall accw, yn hanner marw, hwy a fynegaſant am ba achos yr oeddynt yn marw.

19 O blegid y breuddwydion, y rhai oedd yn eu blino hwynt, a ragyſbyſaſent hyn, fel na ddifethid hwynt heb ŵybod pa ham yr oeddynt yn dioddef niweid.

20 Cyffyrddodd profedigaeth angau weithiau â'r rhai cyfiawn hefyd, [k] a bu ddinyſtr ar y dyrfa yn y diffeithwch: ond ni hir-barhaodd y digter.

[k] Num. 16. 46, &c.

21 O blegid y gŵr diſai a'u diffynnodd hwynt ar frŷs, gan arwain arfau ei ſwydd ei hun, ſef gweddi, a iawn o arogl-darth, ac a ſafodd yn erbyn y llîd, ac a ddibennodd y cyſtudd, gan ddangos mai dy wâs di oedd efe.

22 Ac efe a orchfygodd y dinyſtrydd, nid o gryſder corph, na thrwy waith arfau; eithr â gair y daroſtyngodd efe yr hwn oedd yn cyſtuddio, gan goffâu † llŵ a chyſammod y tadau.

† *y llŵon, a'r cyſanmodau a wnaethbid â'r tadau.*

23 Canys pan oedd y meirw yn ſyrthio ar eu gilydd yn dyrrau, efe a ſafodd yn y canol, ac a dorrodd y digter, ac a ‡ rannodd y ffordd oedd yn myned at y byw.

‡ *dorrodd.*

24 O blegid [l] yn y wiſg laes yr oedd † yr harddwch oll, a gogoniant y tadau yngherfiad y pedair rhes o feini, a'th fawredd dithau yn y goron am ei ben ef.

[l] Ecſod. 28. 6, 9. 36. a 11. 10.

† *yr holl ſŷd.*

25 I'r rhai hyn y rhoddes y dinyſtrydd le, ac a'u hofnodd hwynt: canys digon oedd yn unig brofi o honynt y digter.

PEN. XIX.

Hydref. 23. B. S. Mathïas, B.

1 *Pa ham na wnaeth Duw drugaredd â'r Aiphtiaid: 5 Ac mor rhyfeddol y gwnaeth efe â'i bobl.* 14 *Bod yr Aiphtiaid yn waeth nâ'r Solomiaid.* 18 *Rhyfeddol mor gyttûn ynw'r creaduriaid i waſanaethu pobl Ddiuw.*

Eithr digter didrugaredd a barhaodd hyd y diwedd i'r annuwiolion: o blegid efe a ŵyddai o'r blaen yr hyn a wnaent hwy;

2 Sef wedi iddynt roddi cennad iddynt i fyned ymaith, a'u gyrru hwy ar frŷs, y byddai edifar ganddynt, ac yr erlidient hwynt.

3 Canys pan oeddynt hwy yn galaru, ac yn ŵylofain wrth feddau'r meirw, hwy a ddychymmygaſant feddwl ynfyd arall, a'r rhai a yrraſent hwy allan dan ymbil â hwynt, a erlidiaſant hwy megis rhai yn ffoi.

4 O blegid y dynged a haeddent a'u harweiniodd hwynt i'r diwedd hwn, ac a wnaeth iddynt anghofio y pethau a ddigŵyddaſent euſys, fel y cyflawnent hwy y goſbedigaeth oedd yn ôl i'w dialedd hwy.

5 Ac fel y cai dy bobl di fyned trwy ffordd ryfedd, ac y caent hwythau farwolaeth ddieithr.

[a] Edrych Pen. 16. 24, 25.

6 O blegid [a] pob crëadur yn ei ryw ei hun a luniwyd drachefn o newŷdd, i waſanaethu'r gorchymynion prïodol a roddwyd iddynt, fel y cedwid dy blant di yn ddiniweid.

7 Y cwmmwl a gyſgododd dros y gwerſyll, y lle a buaſai ddŵr o'r blaen, y gwelid tîr ſych, ie yn y môr côch yr oedd ffordd ddirwyſtr, a maes yn dwyn gwellt-glas yn y ffrŵd chwŷrn,

8 Trwy yr hon yr aeth yr holl genedl a amddiffynnodd dy lâw di, gan weled gwŷrthiau rhyfedd.

9 Fel meirch y porthaſid hwynt, ac fel ŵyn y llamment hwy, gan dy foliannu di, O Arglwydd, eu gwaredydd hwynt.

10 O blegid hwy a gofient etto y pethau a ddigŵyddaſai tra'r oeddent yn ymdaith yn y wlâd ddieithr; y modd yn lle eppiliaeth anifeiliaid y dygaſai'r ddaear allan † wŷbed, ac y dygaſai yr afon allan lawer o lyffaint yn lle pyſgod.

† *lau.*

11 Eithr [b] wedi hynny hwy a welſant eppiledd newŷdd o adar, pan ddygwyd hwynt trwy flŷs i ddymuno bwyd daintheithiol.

[b] Ecſod. 16. 13. Num. 11, 31.

12 O blegid ſoff-ieir a ddaeth i fynu o'r môr yn † ddiddanwch iddynt hwy.

† *ſoddion. rŵydd.*

13 Ac ar y pechaduriaid y daeth dialedd, nid heb wyrthiau o'r blaen, trwy egni taranau: o herwŷdd yr oeddynt hwy yn haeddu dioddef am eu hanwiredd; o blegid yr oeddynt hwy yn dwyn dygn-gâs i ddieithriaid.

14 Canys *y Sodomiaid* ni dderbynient y rhai nid adwaenent pan ddaethant: eithr y rhai hyn a gaethiwaſant y dieithriaid a wnaethai iddynt hwy ddaioni.

15 Ac nid hynny yn unig, eithr yſgatfydd ſe a edrychir peth ar y rhai hynny, am iddynt drîn dieithriaid yn anghyweithas.

16 Eithr y rhai hyn wedi eu derbyn hwynt ‡ yn llawen, a gyſtuddiaſant â phoenau aruthrol, y rhai oedd yn awr gyfrannogion o'r un gyfraith.

‡ *dan wleddu.*

17 A'r rhai hyn a darawyd â dallineb, fel *y tarawſid* y rhai hynny [c] wrth ddrŵs y cyfiawn: pan geiſiodd pob un y ffordd i'w ddrŵs ei hun, wedi eu hamgylchu hwy â thywyllwch anferthol.

[c] Gen. 19, 11.

18 O blegid yr elfennau a newidiwyd o † honynt eu hunain yn gyſſon, fel y newidia ſain cynghanedd mewn ſaltring, enw y dôn, er bod y ſŵn yn aros bob amſer, megis y gellir yſtyried wrth edrych yn grâff ar y pethau a wnaed.

† *ynddynt eu hunain.*

19 Canys y pethau daearol a dröed yn bethau o'r dwfr, a phethau nofiadwy a gerddaſant ar y ddaear.

20 [d] Y tân oedd nerthol yn y dwfr, wedi gollwng dros gôf ei rinwedd ei hun: a'r dwfr a anghofiaſai ei naturiaeth i ddiffoddi.

[d] Pen. 16, 17.

21 Yn y gwrthwyneb, ni wnaeth y ffiam nac i gnawd yr anifeiliaid llygradwy, y rhai a rodient ynddo, nac i'r ymborth nefol ddarfod, er ei fod fel [e] iâ tawddadwy o rywogaeth i doddi.

[e] Ecſod. 16. 14. Num. 11, 7.

22 Canys dy bobl a fawrygaiſt, ac a anrhydeddaiſt, ym mhob dim, O Arglwydd: ac ni ddiyſtyraiſt hwynt; ond bod gyd â hwynt bob amſer, ac ym mhob lle.

Pen. 16, 22.

¶ Doethi-

¶ Doethineb JESUS mâb SIRACH, neu ECCLESIASTICUS.

¶ Prolog a wnaeth Awdur anadnabyddus.

YR Jeſus hwn oedd fâb i Sirach, ac ŵyr i Jeſus, o'r un enw ag ef. Y gŵr hwn gan hynny oedd fyw yn yr amſeroedd diweddaf, gwedi caeth-gludo'r bobl, a'u galw adref dracheſn, ac agos ar ôl yr holl brophwydi. Ei daid ef Jeſus (fel y mae eſe ei hun yn tyſtiolaethu) oedd ŵr diwŷd iawn, a doeth yn mŷſg yr Hebreaid, yr hwn nid yn unig a gaſglodd ddwys a byrr ymadroddion y gwŷr doethion a fuaſai o'i flaen ef, eithr ei hun hefyd a draethodd rai o'r eiddo ei hun, yn llawn o fawr ddealldwriaeth a doethineb. Am hynny pan ſu farw yr Jeſus cyntaf, a gadael y llyfr hwn wedi ei ‡ orphen agos, Sirach ei fâb ef, wedi ei gael ar ei ôl ef, a'i gadawŏdd i'w fâb ei hun Jeſus, yr hwn wedi ei gael i'w lâw, a'i cynhullodd i gŷd yn drefnus yn un † llyfr, ac a'i galwodd Doethineb, gan roddi ei enw ei hun, enŵ ei dâd, a'i daid, yn ditl iddo, gan ddenu y gwrandäwr trwy enw Doethineb i roi mwy o ſerch ar aſtudio 'r llyfr hwn. Y mae eſe gan hynny yn cynnwys ymadroddion doethion, ſentenſiau dïeithr, a damhegion, a rhai hên hiſtoriâu duwiol priodol, am wŷr a ryngaſai fôdd Duw; ei weddi hefyd a'i gân: heb law hynny, pa ddaioni a welſai Duw yn dda *ei wneuthur* i'w bobl, a pha blâau a bentyrraſai eſe ar eu gelynion hwy. Yr Jeſus yma oedd yn dilyn Solomon, ac nid oedd lai enwog am ddoethineb a dyſgeidiaeth; ac yntau yn wîr yn ŵr mawr ei ddŷſg, ac yn cael ei gyfrif felly.

Rhai ſy'n tybied mai Athanaſius a wnaeth y prolog yma, am ei fod yn ei *Synopſis* ef.

‡ *gaſglu.*

† *rhôl.*

¶ Prolog Doethineb JESUS fâb SIRACH.

GAn roddi i ni lawer a mawrion bethau trwy 'r gyfraith a'r prophwydi, ac eraill a'u dilynaſant hwy; am ba rai y mae yn rhaid canmol Iſrael, o herwŷdd addyſg a doethineb; ym mha rai y mae yn rhaid nid yn unig i'r darllenyddion fyned yn ddoethach, eithr hefyd i'r rhai ſy 'n chwennychu dyſgu, fod yn fuddiol i'r rhai oddi allan, trwy draethu ac yſgrifennu hefyd: fy nhaid i Jeſus, wedi iddo ymroddi yn fawr i ddarllen y gyfraith a'r prophwydi, ac eraill o lyfrau ein tadau, ac wedi myned yn hyfedr ynddynt hwy, a ddygwyd rhagddo i 'ſgrifennu peth ei hun, o'r pethau a berthyn i addyſg a doethineb; fel y gallai y rhai ſydd awŷddus i ddŷſg, ac wedi ymroddi i'r pethau hyn, gynnyddu yn fwy mewn buchedd, yn ôl y gyfraith. Am hynny byddwch, attolwg, yn ewyllyſgar ac yn ddyfal i'w ddarllen, a maddeuwch i ni, o's nyni wrth gymmeryd poen yn cyfieithu, a welir heb gyrhaeddyd grym rhyw eiriau. O blegid nid yw yr un pethau o'r un grym, pan draether hwynt yn Hebreaeg, a phan dröer hwynt i iaith arall. Ac nid hyn yn unig, eithr pethau eraill, ſef y gyfraith, a'r ‡ prophwydi, a'r llyfrau eraill ſy iddynt † ragoriaeth nid bychan, pan draether hwynt yn eu hiaith eu hun. O blegid yn y ddeunawfed flwyddyn ar hugain i'r brenhin Euergetes, wedi i mi ddyfod i'r Aipht, ac aros yno ennyd, mi a gefais lyfr o addyſg nid bychan. Am hynny y tybiais fod yn angenrheidiaf dim gymmeryd peth diwydrwydd a phoen i'w gyfieithu ef. Felly mi a ymroddais trwy fawr anhunedd a chyfarwyddyd yr amſer hwnnw i ddwyn y llyfr i ben, ac i'w oſod allan er eu mwyn hwythau hefyd, y rhai mewn gwlâd ddïeithr ŷnt yn chwennych dyſgu, wedi ymbaratôi o'r blaen yn eu moddau, i fyw yn ôl y gyfraith.

‡ *prophwydoliaethau.*

† *odidowgrwydd.*

PEN. I.

Hydref, 23. P. S. Mathïas, P.

1 *O Ddduw y mae pob doethineb:* 10 *Ac î'r rhai a'i carant ef y mae eſe yn ei rhoi hi.* 12 *Ofn Duw yw llawnder llawer o fendithion.* 28 *Ofn Duw heb ragrith.*

ODdi wrth [a] yr Arglwydd *y daeth* pob doethineb, a chyd ag ef y mae hi byth.

[a] 1 Bren. 3. 9. Ynghŷlch 3804.

2 Pwy a rîf dywod y môr, a'r dafnau gwlâw, a dyddiau tragywyddoldeb?

3 Pwy a olrhain allan uchder y nefoedd, a llêd y ddaear, a'r dyſnder, a doethineb?

4 Crëwyd doethineb yn gyntaf o'r cwbl, a deall ſynŵyr eriôed.

5 Ffynnon doethineb yw gair Duw Goruchaf, a'i ffyrdd hi yw y gorchymynion tragywyddol.

[b] Eſay 40. 13. Doeth. 9. 13. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

6 [b] I bwy y dadguddiwyd gwreiddyn doethineb, a phwy a ŵybu ei chynghorion doeth hi?]

7 I bwy yr eglurwyd gŵybodaeth doethineb? a phwy a ddeallodd ei hamryw ffyrdd hi?

8 Un ſydd ddoeth i'w ofni yn fawr, yr Arglwydd yn eiſtedd ar ei orſedd-faingc:

9 Yr Arglwydd a'i crëodd hi, ac a'i gwelodd, ac a'i rhifodd, ac a'i tywalltodd hi ar ei holl waith,

10 Y mae hi gyd â phob cnawd, yn ôl ei roddiad ef, ac eſe a'i rhoddes hi i'r neb a'i carant ef.

11 Anrhydedd, a gogoniant, a hyfrydwch, a choron gorfoledd yw ofn yr Arglwydd.

12 Ofn yr Arglwydd ſydd ddifyrwch i'r gàlon, ac a rŷdd lawenydd a hyfrydwch a hîr-hoedl.

13 Yn y diwedd da fydd i'r hwn a ofno yr Arglwydd, ac eſe a fendithir yn ei ddŷdd diwedd.

[c] Sal. 111. 10. Diar. 1. 7. a 9. 10.

14 [c] Dechrau doethineb yw ofni 'r Arglwydd; ‡ ac eſe a grëwyd gyd â'r ffyddloniaid yn y grôth.

‡ Neu, *a hi.*

15 Hi a oſodod ſylfaen tragywyddol gyd â dynion, a [d] chyd â'u hiliogaeth hwynt y pery hi.

[d] 2 Cron. 20. 21.

16 Ofn yr Arglwydd yw cyflawnder doethineb, ac ſydd yn llenwi dynion â'i ffrwyth hi.

17 Hi a lanwodd eu holl dai hwynt â'i phethau dymunol, a'u hyſguboriau hwynt â'i chnŵd.

18 Coron doethineb yn dwyn allan ffrwyth heddwch a iechydwriaeth iachol yw ofn yr Arglwydd; a dawn Duw yw pob un o'r ddau: ac y mae hi yn helaethu gorfoledd i'r rhai a'i carant ef.

19 Doe-

19 Doethineb a wlawiodd ddeall, a gŵybodaeth ſynŵyr, ac a ddyrchaſodd ogoniant y rhai a lynant ynddi.

20 Gwreiddyn doethineb yw ofni 'r Arglwydd, a'i changhennau ydynt hir-hoedl.

21 Ofn yr Arglwydd ſydd yn gyrru pechodau ymaith, ac yn troi digoſaint ymaith lle y byddo hi yn breſennol.

‡ *ddiangc rhag coſbedigaeth.*

22 Ni ddichon gŵr diglion ‡ gael ei gyfrif yn gyfiawn: o blegid athrylith ei ddigloneddfydd yn dramgwydd iddo.

23 Y dioddefgar a ddioddef dros amſer; ac wedi hynny y blagura llawenydd iddo ef.

24 Efe a guddia ei eiriau dros amſer; a gwefuſau llawer a fynegant ei ſynŵyr ef.

25 Yn nhryſorau doethineb y mae damhegion gŵybodaeth: eithr ffiaidd yw duwioldeb gan bechadur.

26 O's chwennychi ddoethineb, cadw 'r gorchymynion, a'r Arglwydd a'i rhŷdd hi i ti.

27 O blegid doethineb ac athrawiaeth yw ofn yr Arglwydd; a boddlon yw ganddo ffydd ac addfwyndra.

‡ *anuſuldbâ.*

28 Nac ‡ ammau ofn yr Arglwydd, pan fyddech mewn angen: ac na ddôs atto ef â chalon ddau-ddyblyg.

29 Na ragrithia o flaen dynion, eithr edrych beth a ddywedych.

30 Na ddyrchafa dydi dy hun, rhag i ti ſyrthio, a dwyn ammharch i'th enaid dy hun, ac i'r Arglwydd ddadguddio dy holl gyfrinach di, a'th fwrw i lawr ynghanol y gynnulleidfa, am na ddaethoſt mewn gwirionedd at ofn yr Arglwydd, eithr bod dy gâlon yn llawn twyll.

PEN. II.

Hydref. 24. B. Cennadwri Mair, B.

1 *Rhaid i weiſion Duw ddiſgwil am ſinderau,* 7 *a bod yn ddioddefgar, ac ymddiried ynddo ef.* 12 *Canys gwae y rhai ni wnelo hynny.* 15 *A'r rhai a ofnant yr Arglwydd a wnânt hynny.*

FY mâb, [a] o's deui i waſanaethu 'r Arglwydd, parotoa dy enaid i brofedigaeth.

[a] Mat. 4. 1. 2 Tim. 3. 12. 1 Pedr 4. 12.

2 Uniona dy gâlon, a dioddef: ac na wnâ frŷs yn amſer trallod.

3 Glŷn wrtho ef heb ymado, fel y'th gynnydder yn dy ddiwedd.

4 Derbyn yn llawen yr hyn a ddigŵyddo; a bydd ymarhöus wrth dy gyſnewid i oſtyngiad.

[b] Doeth. 3. 6. Diar. 17. 3.

5 [b] O blegid aur a brofir yn tân, a dynion cymmeradwy yn ffwrn goſtyngiad.

6 Creda yndddo ef, ac efe a'th ‡ dderbyn di: uniona dy lwybrau, a gobeithia ynddo ef

‡ *tymmorth.*

7 Y rhai ydych yn ofni 'r Arglwydd, credwch iddo ef, ac ni phalla eich gwobr chwi.

8 Y rhai ydych yn ofni 'r Arglwydd, gobeithiwch am ddaioni, ac am lawenydd tragywyddoldeb a thrugaredd.

9 Y rhai ydych yn ofni 'r Arglwydd, ymarhoſwch am ei drugaredd ef, ac na chiliwch, rhag eich ſyrthio.

10 Edrychwch ar y cenhedlaethau gynt, a gwelwch; [c] pwy a ymddiriedodd i'r Arglwydd, ac a waradwyddwyd? neu pwy a arhoſodd yn ei ofn ef, ac a adawyd? neu pwy a alwodd arno ef, ac yntau yn ei ddiyſtyru ef?

[c] Sal. 37. 25.

11 O blegid toſturiol, a thrugarog, ymarhöus, ac aml o drugaredd, yw 'r Arglwydd: ac y mae efe yn maddau pechodau, ac yn achub yn amſer trallod.

12 Gwae 'r calonnau ofnus, a'r dwylaw llêſg, a'r pechadur a gerddo ddau lwybr.

13 Gwae 'r gâlon llêſg: o herwŷdd nid yw yn credu; am hynny ni amddiffynnir ef.

14 Gwae chwi, y rhai a gollaſoch ammynedd: a pha beth a wnêwch chwi pan ymwelo 'r Arglwydd â chwi?

15 Y rhai a ofnant yr Arglwydd ni ‡ anghredant ei eiriau ef; [d] a'r rhai a'i carant ef a gadwant ei ffyrdd ef.

‡ *anuſuldbânt i'w.*

16 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a geiſiant yr hyn ſydd dda ganddo ef; a'r rhai a'i carant ef a lenwir â'r gyfraith.

[d] Ioan, 14. 23.

17 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a barotoant eu calonnau, ac a oſtyngant eu heneidiau ger ei fron ef,

18 *Gan ddywedyd,* Syrthiwn yn nwylaw Duw, ac nid yn nwylaw dynion: o herwŷdd fel y mae ei fawredd ef, felly y mae ei drugaredd ef.

PEN. III.

Hydref, 24. P. Cennadwri Mair, P.

3 *Rhaid i blant anrhydeddu a chymmorth eu tadau a'u mammau.* 21 *Na ddylem ni chwennych cael gŵybod pob peth.* 26 Y *cyfrgollir y rhai a wrthodo gerydd.* 30 Y *ceir tâl am eluſen.*

FY mhlant, clywch fi eich tâd, a gwnewch felly, fel y byddoch gadwedig.

[a] Ecſod. 20. 12. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4. Mar. 7. 10. Eph. 6. 2.

2 O blegid yr Arglwydd a roddes [a] i'r tâd anrhydedd ar y plant, ac a ſicrhaodd ‡ farn y fam ar y meibion.

‡ *awdurdod.*

3 Yr hwn ſydd yn anrhydeddu ei dâd ſydd yn cael maddeuant am *ei* bechod;

4 A'r hwn ſydd yn anrhydeddu ei fam ſydd fel un yn caſglu tryſor.

5 Yr hwn a anrhydeddo *ei* dâd, a gaiff lawenydd o'i blant; ac efe a wrandewir y dydd y gweddio.

‡ *ddidda-nwch.*

6 Hir-hoedlog fydd yr hwn a anrhydeddo *ei* dâd: a'r hwn a ufuddhao yr Arglwydd a bair ‡ orphlwyſdra i'w fam.

‡ *ganddynt bwy.*

7 Yr hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd a anrhydedda *ei* dâd, ac a waſanaetha y rhai a'i cenhedlaſant ef fel ei arglwyddi.

[b] Ad. 2.

8 [b] Anrhydedda dy dâd a'th fam ar weithred a gair, fel y delo i ti fendith ‡ gan ddynion.

‡ *gandd-ynt bwy.*

[c] Gen. 27. 27. Deut. 33. 1.

9 O blegid [c] bendith y tâd a ſicrhâ deiau y plant: ond melldith y fam a ddiwreiddia ſylfeini.

10 Na ymffroſtia yn ammharch dy dâd: o herwydd nid parch i ti fydd ammharch dy dâd.

11 Canys anrhydedd fydd i ddŷn o anrhydedd ei dâd: a mam mewn ammharch ſydd warth i'r plant.

12 Fy mâb, cynnorthwya dy dâd yn ei henaint, ac na thriſtâ ef yn ‡ dy fyw.

‡ *ei*

13 O's palla ei ſynŵyr, cŷd-ddŵg ag ef, ac na ammharcha ef *pan fyddech* yn dy ‡ holl gryfder.

‡ *lawn.*

14 O herwŷdd nid anghofir dy ‡ drugaredd i'th dâd: ac yn lle pechodau fe a'i 'chwanegir i'th adeiladu di i fynu.

† *amgeledd.*

15 Yn nŷdd dy drallod y meddylir am ‡ danat ti: a'th bechodau a doddir, megis *pan ddêl* meiriol ar iâ.

‡ *dano ef.*

16 Megis cablwr yw yr hwn ſydd yn gwrthod ei dâd; a melldigedig gan Dduw yw yr hwn ſydd yn digio ei fam.

17 Fy mâb, gorphen dy waith yn llednais, a'r dŷn cymmeradwy a'th hoffa di.

[d] Phil. 2. 3.

18 [d] Po mwyaf fyddech, ymddaroſtwng yn fwy, a thi a gei ffafr yngŵydd yr Arglwydd.

19 Y mae llawer yn uchel-radd ac yn anhrhydeddus; eithr i'r rhai [e] llednais y dadguddir dirgeledigaethau.

[e] Sal. 25. 9, 14.

20 Canys

20 Canys mawr yw gallu'r Arglwydd, a'r rhai gostyngedig a'i hanrhydeddant ef.

f Diar. 25. 27. Rhuf. 12. 3.

21 f Na chais yn ddïsynŵyr bethau rhŷ galed i ti, ac na chais yn anghall bethau rhŷ gryfion i ti.

22 Y pethau a orchymynnwyd, meddwl am hynny yn sanctaidd; o blegid nid rhaid i ti weled pethau cuddiedig â'th lygaid.

23 Na fydd rŷ fanwl mewn pethau afraid: canys te ddangosŵyd i ti fwy nag a ddichon dynion eu deall.

24 Eu hofer dŷb a dwyllodd lawer, a drŵg dŷb a leisgaodd eu deall hwynt.

25 Oni bydd canhwyllau dy lygaid gennyt, se fydd eisiau goleuni arnat: ond o's bydd eisiau gŵybodaeth, na fynega hynny.

26 Drŵg fydd ar gâlon galed yn y diwedd: a'r hwn a hoffo enbydrwydd a ddifethir ynddo.

27 Câlon galed a lwythir â phoenau: a'r pechadur a 'chwanega bechodau ar bechodau.

‡ *Ni iachêir y balch trwy ei gosbedigaeth.*

28 ‡ Ynghoisbedigaeth y balch nid oes meddyginiaeth: o herwŷdd gwreiddio planhigyn drygioni ynddo ef.

29 Câlon y deallgar a feddwl am ddammeg, a chlust y gwrandawydd yw dymuniad y doeth.

g Sal. 41. 1, &c. Dan. 4. 27. Mat. 5. 7.

30 g Dwfr a ddiffydd dân yn fflammio, a thrwy eluſen y ceir maddeuant am bechodau.

31 A'r Arglwydd, yr hwn fydd yn talu cymmwynafau, fydd gofus erbyn yr amſer a ddaw; a'r *cyfryw*, yn amſer ei dramgwydd, a gaiff atteg.

PEN. IV.

Hydref, 25. B. S. Marc, B.

1 *Na ddylid dïystyru y tlawd a'r amddifad,* 11 *ond ceisio gŵybodaeth;* 20 *ac na bo arnom gywilydd o ryw bethau, ac na ddyweddom yn erbyn y gwirionedd,* 30 *ac na bôm fel llewod yn ein tai.*

FY mâb, na thwylla'r tlawd am ei fywyd, ac na wnâ i lygaid anghenus hîr-ddisgwil.

2 Na thristâ enaid newŷnog, ac na wnâ i ŵr yn ei eisiau hîr-ddisgwil.

3 Na 'chwanega flinder ar gâlon gystuddiol, ac na wnâ i'r anghenog hîr-ddisgwil am ei rodd.

4 Na fwrw ymaith ymbiliwr gorthrymmedig, ac na thrô dy ŵyneb oddi wrth y tlawd.

h Tob. 4. 7. *I un yn lle yn.*

5 h Na thrô dy lygaid oddi wrth yr ‡ anghenus, ac na ddôd le i ddŷn i'th felldithio di.

6 Canys o's efe a'th felldithia di yn chwerwder ei enaid, yr hwn a'i gwnaeth ef a wrendy ei weddi ef.

7 Gwnâ dy hun yn hawddgar i'r gynnulleidfa, a gostwng dy ben i wr mawr,

8 Gostwng dy glust at y tlawd yn ddidrist, ac atteb ef yn heddychol ac yn llednais.

9 Gwared yr hwn fydd yn cael cam, o lâw yr hwn fydd yn gwneuthur cam; ac na fydd lwfr pan eisteddych i farnu.

i Job 31. 18. Esay 1. 17. Iago 1. 27.

10 i Bydd i'r amddifad fel tâd, ac yn lle gŵr i'w mam hwynt: a thi a gei fod megis yn fâb i'r Goruchaf; ac efe a'th gâr di yn fwy na'th fam.

11 Doethineb a ddyrchafa ei meibion, ac a dderbyn y rhai a'i ceiſiant.

12 Yr hwn fydd yn ei charu hi fydd yn caru einioes; a'r rhai a ddiſgwiliant am dani hi yn fore, a lenwir â llawenydd.

13 Yr hwn a'i dalio hi a etifedda ogoniant, a'r Arglwydd a fendithia 'r lle yr êl hi i mewn.

14 Y rhai fydd yn ei gwaſanaethu hi fydd yn gwaſanaethu'r Sanctaidd; ac y mae 'r Arglwydd yn caru 'r rhai fydd yn ei charu hi.

15 Yr hwn fydd yn gwrando arni hi a farna genhedloedd; a'r hwn a wrandawo arni hi a breſwylia 'n ddïogel.

16 O's un a ymddyry iddi, efe a'i caiff hi yn etifeddiaeth; a'i hiliogaeth a gaiff fod mewn meddiant o honi.

17 Canys ar y cyntaf hi a rodia gyd ag ef ar ffyrdd gŵyr-geimion, ac a ddŵg ofn ac arſwyd arno ef, ac a'i poena ef â'i haddyſg, nes gallu o honi ymddiried i'w enaid ef, ac oni phrofo hi ef yn ei chyfiawnderau.

18 Yna hi a ddaw yn uniawn atto ef, ac a'i llawenycha ef, ac a ddadguddia ei dirgelwch iddo ef.

19 O's cyfeiliorna efe, hi a'i gâd ef, ac a'i dyry i fynu i'w gŵymp ei hun.

20 Cadw 'r amſer cyfaddas, ac ymgadw rhag drygioni; ac na fydded cywilydd gennyt pan berthyno i'th enaid.

21 Canys y mae cywilydd yn dwyn pechod; ac y mae cywilydd yn anrhydedd a grâs.

22 Na dderbyn ŵyneb yn erbyn dy enaid dy hun, ac na pharcha neb i'th ddinyſtr dy hun.

‡ *pan fyddo ile i wneuthur daioni.*

23 Na attal air ‡ yn amſer iechydwriaeth, ac na chuddia dy ddoethineb yn ei harddwch.

24 O blegid wrth ymadrodd yr adweinir doethineb, ac addyſg wrth eiriau 'r tafod.

25 Na ddywed yn erbyn y gwirionedd er dim, ond bydded wladaidd gennyt dy anŵybodaeth.

26 Na fydded gywilydd gennyt gyfaddef dy bechodau, ac nac ymegnïa yn erbyn y ffrŵd.

27 Nac ymddyro i ddŷn ffôl, ac na dderbyn ŵyneb y galluog.

28 Ymegnïa gyd â'r gwirionedd hyd farwolaeth; a'r Arglwydd Dduw a ymladd gyd â thithau.

29 Na fydd eſgud â'th dafod, a diog ac araf yn dy weithredoedd.

30 Na fydd megis llêw yn dy dŷ, yn curo dy weiſion wrth dy ffanſi.

c Act. 20. 35.

31 c Na fydded dy lâw yn agored i gymeryd, ac yn gauad i ‡ roddi.

‡ *dalu.*

PEN. V.

Hydref, 25. P. S. Marc, P.

1 *Na ddylem ni hyderu ar ein golud a'n cryfder,* 6 *nac ar drugaredd Duw, i bechu.* 9 *Na bôm ddau-dafodiog,* 12 *ac na attebom beb ŵybodaeth.*

NAfod dy gâlon ar dy olud; ac na ddywed, Y mae gennyf ddigon i fyw.

a Luc 12. 15.

2 Na ddilyn dy ewyllys dy hun, a'th gryfder dy hun, i rodio yn ffyrdd dy galon dy hun.

3 Na ddywed, Pwy a'm daroſtwng i o herwŷdd fy ngweithredoedd? o blegid yr Arglwydd gan ddïal a ddïal dy draha di.

4 Na ddywed, Mi a bechais, a pha driſtwch a fu i mi? o blegid y mae 'r Arglwydd yn hîr-ymarhŏus, ni âd efe i ti ddiangc.

b Pen. 21. 1.

5 b Na fydd rŷ ddiſraw o herwŷdd maddeuant, i 'chwanegu pechodau ar bechodau:

6 Ac na ddywed, Aml yw ei drugaredd ef, efe a faddeu liosowgrwydd fy mhechodau i; o blegid c trugaredd a digofaint a ddaw oddi wrtho ef, a'i ddigofaint ef a orphwys ar bechadurïaid.

c Pen. 16. 13.

7 Na fydd hwyrfrydig i droi at yr Arglwydd, ac nac oeda o ddydd i ddydd: o blegid yn ddisymmwth y daw digofaint yr Arglwydd, a thra fyddech di yn ddiffraw y'th ddryllir, a thi a ddifethir yn amser diafedd.

8 [d] Na ofod dy galon ar olud anghyfiawn, o blegid ni fuddiant hwy yn amser cystudd. [d] Diar. 10. 2. a 11. 4. Ezec. 7. 19. [†] nitbia.

9 Na [†] ymdrô gyd â phob gwynt, ac na dderô ym mhob llwybr: felly *y gwna* y pechadur dau-dafodiog.

10 Bydd ddiamwadal yn dy ddeall ficr, a bydded dy ymadrodd di yn un.

11 [e] Bydd ebgud i wrando pethau da, a bydded dy fywyd mewn gwirionedd, a thraetha atteb unjawn yn ddioddefgar. [b] Iago 1. 19.

12 Od oes deall gennyt, atteb dy gymydog: ac onid oes, bydded dy law ar dy fin.

13 [f] Yn yr ymadrodd *y mae* gogoniant a gwarth; a thafod dyn fydd gwymp iddo. [f] Mat. 12. 37.

14 [g] Na alwer di yn hustingwr, ac na chynllwyn â'th dafod: o blegid i leidr y mae cywilydd blin, a damnad drwg i'r dau-dafodiog. [g] Rhuf. 1. 29.

15 Na fydd ddiwybod o ddim, na mawr na bychan.

PEN. VI.

Hydref. 26. B.

2 *Na chanmol dy amcan dy hun:* 7 *Ond dewis cyfaill.* 18 *Cais ddoethineb mewn prŷd.* 20 *Y mae doethineb yn ffin gan rai,* 28 *etto y mae ei ffrwyth bi yn brydferth.* 35 *Rhydd barôd i wrando y rhai doethion.*

NA fydd elyn yn lle cyfaill: canys *felly* y cei enw drwg, gwarth a gwaradwydd yn etifeddiaeth: felly y caiff y pechadur dau-dafodiog ammharch.

2 Na ymddyrcha ynghyngor dy enaid dy hun, rhag llarpio dy enaid fel tarw.

3 Ti a fwyttei dy ddail, ac a golli dy ffrwyth, ac a'th ollyngi dy hun fel pren crin.

4 Enaid drygionus fydd yn difetha ei berchennog, ac yn ei wneuthur ei hun yn watwargerdd i'w elynion.

5 [h] [†] Cêg felus fydd yn amlhâu cyfeillion; a thafod ymadroddus fydd yn amlhâu ymadroddion têg. [h] Pen. 20. 13. [†] *ymadrodd melus.*

6 Bydd heddychol â llawer; eithr *bydded* dy gynghorwr un o fil.

7 O's mynni di gael cyfaill, [‡] cais ef mewn profedigaeth, ac nac ymddiried iddo ef ar frys am danat dy hun. [‡] *prawf ef yn gyntaf.*

8 Canys y mae cyfaill dros ei amser ei hun, ac nid erys yn nydd dy drallod di.

9 Ac y mae cyfaill a dry yn elyn ac yn geccrus, ac a ddadguddia dy waradwydd di.

10 [b] Ac y mae cyfaill a fydd cyfrannog o'r bwrdd; eithr yn nydd dy drallod di nid erys efe. [b] Pen. 37. 8.

11 Ac yn dy fyd da efe a fydd fel tithau, ac efe a fydd hŷ ar dylwyth dy dŷ di.

12 O's daroftyngir di, efe a fydd i'th erbyn di, ac a ymguddia o'th wydd di.

13 Ymneilldua oddi wrth dy elynion, a gochel dy gyfeillion.

14 Amddiffyn cadarn yw cyfaill ffyddlon; a'r hwn a gafodd y cyfryw a gafodd drysor.

15 Nid oes dim a gystadla gyfaill ffyddlon, ac nid oes a gŷd-bwysa ei degwch ef.

16 Eli einioes yw cyfaill ffyddlon; a'r rhai sy'n ofni'r Arglwydd a'i cânt ef.

17 Yr hwn fydd yn ofni'r Arglwydd fydd yn cysarwyddo ei gyfeillach yn unjawn: canys fel y byddo efe, y bydd ei gymmydog hefyd.

18 Fy mâb, casgl addysg o'th ieuengctid, a thi a gei ddoethineb hyd henaint.

19 Tyred atti fel un yn aredig ac yn hau, ymaros hefyd am ei ffrwythau daionus hi: o blegid ychydig boen a gymmeri di yn ei gwaith hi, a buan y bwyttei di o'i chnwd hi.

20 Y mae hi yn chwerw iawn i'r annysgedig: a'r [†] digalon nid erys gyd â hi. [†] *diddeall.*

21 Megis [c] maen prawf cryf y bydd hi arno ef, ac nid oeda efe ei bwrw hi ymaith. [c] Zech. 12. 3.

22 O blegid y mae doethineb yn ôl ei henw, ac nid yw hi amlwg i lawer.

23 Gwrando, fy mâb, derbyn fy marn i, ac na wrthod fy nghyngor i.

24 Dyro dy draed yn ei llyffetheiriau hi, a'th wddf yn ei chadwyn hi.

25 [d] Gostwng dy ysgwydd, a dwg hi, ac [‡] na fydd elyn i'w rhwymau hi. [d] Math. 11. 29.

26 Tyred atti hi â'th holl enaid, a chadw ei ffyrdd hi â'th holl allu. [‡] *na sydded ffin.*

27 Olrhain, a chais, a thi a gei ei hadnabod hi; a phan gaffech afael arni, na ollwng hi ymaith. *gennyt ti.*

28 O blegid o'r diwedd ti a gei ei gorphwysdra hi; a *hynny* a dry yn llawenydd i ti.

29 A'i llyffetheiriau hi a fydd i ti yn amddiffyn cadarn, a'i chadwynau yn wisg ogoneddus.

30 O herwydd y mae arni hi wychder euraid, a'i rhwymau sydd [‡] ysnoden borphor. [‡] *blêth o sidan glas.*

31 Fel gwisg ogoneddus y gwisgi di hi; ac fel coron orfoleddus y gosodi di hi am danat. Num. 15. 38.

32 O's mynni, *fy* mâb, ti a fyddi ddysgedig; ac o's rhoddi dy feddwl, ti a fyddi gall.

33 O's ceri wrando, ti a dderbyni ddeall; ac o's gostyngi dy glust, ti a fyddi doeth.

34 Sâf ym mysg [e] henuriaid; a'r neb a fyddo doeth, glŷn wrtho ef. [e] Pen. 8. 9.

35 Myn glywed pob traethawd duwiol, ac na ddianged diarhebion deallus oddi gennyt ti.

36 O's gweli ŵr deallgar, cysod yn fore atto ef; a threulied dy droed di rinjogau ei ddrŵs ef.

37 Meddwl am orchymynion yr Arglwydd yn berffaith; a [f] myfyria ar ei orchymynion ef bob amser: efe a sicrhâ dy galon di, a doethineb a roddir i ti wrth dy ddymuniad. [f] Sal. 1. 2, 3.

PEN. VII.

Hydref. 26. P. S. Phylip a Iago, B.

1 *Annog i ochel pechod,* 4 *a cheisio anrhydedd,* 8 *a rhyfyg,* 10 *a diffygio mewn gweddi,* 12 *a chelwydd ac enllib.* 18 *Pa gyfrif a wnawn o gydymmaith cyfair,* 19 *ac o wradwydd ddâ,* 20 *ac o wâs,* 22 *ac o'n hanifeiliaid,* 23 *ac o'n plant, ac o'n rhieni,* 31 *o'r Arglwydd a'i Offeiriaid,* 32 *o'r tlawd a'r galarus.*

NA wnâ ddrwg: ac ni oddiwes drwg dydi.

2 Ymado oddi wrth yr anghyfiawn, ac [a] fe a gilia pechod oddi wrthyt ti. [a] Job 4. 8. Diar. 22. 8.

3 Fy mâb, [a] na haua ym mysg cwysau anghyfiawnder, rhag i ti eu medi yn saithddyblyg. [b] Job 9. 20.

4 Na chais gan yr Arglwydd lywodraeth, na chadair gogoniant gan y brenhin. Sal. 143. 2. Preg. 7. 16.

5 [b] Nac ymgyfiawnhâ ger bron yr Arglwydd, ac na chymmer arnat fod yn ddoeth yngwydd y brenhin. Luc 18. 11.

6 Na

6 Na chais fod yn farnwr, rhag na allech dynnu anghyfnawnder ymaith; rhag un amser i ti ofni rhag y cadarn, a gosod o honot dramgwydd ar ffordd dy uniondeb.

7 Na phecha yn erbyn torf dinas, ac † nac ymwthia i dyrfa.

† *na'th fworw dy hun i lawr ym mysg y bobl.*

8 Na ymrŵym â phechod ddwywaith: o herwydd ni byddi ddigerydd am un.

9 Na ddywed, Duw a edrych ar liosowgrwydd fy rhoddion i; a phan offrymniwyf i'r Goruchaf Dduw, efe a'i derbyn.

10 Na fydd egwan dy galon yn dy weddi, ac nac esgeuluса wneuthur elusen.

11 Na watwar y dŷn a fyddo yn chwerwder ei enaid: o herwydd [c] y mae gostyngydd a dyrchafydd.

[c] 1 Sam. 2. 7.

12 Na ‡ ddychymmyg gelwydd ar dy frawd; ac na wna y fath beth i'th gyfaill.

‡ Gr. *ardd.*

13 Na fyn ddywedyd dim celwydd: o herwydd ni ddaw mynych ymarfer o hono ef i ddaioni.

14 Na fydd fiaradus ym mŷsg lliaws o henuriaid, ac [d] nac ofer-ail-draetha dy ymadrodd yn dy weddi.

[d] Mat. 6. 6, 7.

15 Na chasâ waith poenus, nac hwsmonnaeth, yr hon a greodd y Goruchaf.

16 Na chyfrif di dy hun ym mŷsg pechaduriaid, eithr cofia nad oeda digofaint.

17 Daroſtwng dy enaid yn ddirfawr: canys dialedd yr annuwiol fydd tân a phryf.

18 Na newidia gyfaill am ddim cyffredinol; na'th frawd ffyddlon am aur Ophir.

19 Nac ymado â gwraig ddoeth dda: canys gwell yw ei gras hi nag aur.

[d] Lef. 19. 13. Pen. 33. 30. a 34. 22.

20 [e] Na fydd ddrŵg wrth weinidog a fyddo yn gweithio mewn gwirionedd, na'r gwâs cyfnog fydd yn ei roddi ei hunan i ti yn hollol.

[e] Deut. 25. 4. Diar. 27. 23, &c.

21 Carod dy enaid di weinidog synhwyrol, ac na thwylla ef am ei ryddid.

22 [f] O's anfeilltaid fy gennyt, edrych arnynt: ac o's buddiol ydynt i ti, cadw hwynt gyd â thi.

[f] Deut. 15. 17.

23 Od oes i ti blant, dŷſg hwynt, a gostwng eu gyddfau hwy o'u hieuengctid.

24 Od oes ietched i ti, gwilia eu cyrph hwynt, ac na ddangos dy wyneb yn llawen wrthynt hwy.

25 Dod dy ferch yn briod, a thi a fyddi wedi gwneuthur gwaith mawr: eithr dod hi i ŵr synhwyrol.

26 Oes i ti wraig wrth dy feddwl? na ſwrw hi ymaith, ac na ddod ti dy hun i *un* atcas.

27 [g] Anrhydedda dy dâd â'th holl galon, ac nac anghofia ofidiau dy fam.

[g] Tobit 4. 3. Pen. 3. 2, &c.

28 Cofia mai trwyddynt hwy y'th anwyd di; a pha beth a dêl di iddynt hwy o'r fath *a wnaethant* hwy i ti?

29 Ofna'r Arglwydd â'th holl enaid, a pharcha ei Offeiriaid ef.

30 Câr yr hwn a'th wnaeth â'th holl nerth, ac na âd ei weinidogion ef.

31 Ofna'r Arglwydd, ac anrhydedda't Offeiriad: a dod iddo ef ran, [h] fel y gorchymynnwyd i ti; y blaen-ffrwyth, a'r *aberth* dros gamwedd, a rhodd y palfeiſiau, ac aberth y cyſſegriad, a blaen-ffrwyth y pethau ſanctaidd.

[h] Lef. 2. 3, 10. a 6. 10. a 7. 7, 9, 34. Num. 5. 9. a 18. 8, 15. [i] Deut. 15. 10. † *haelioni.* [k] Rhuf. 12, 15.

32 [i] Eſtyn hefyd dy law i'r tlawd, fel y perfeithier dy † fendith di.

33 Y mae cymmeriad i rôdd yngolwg pob un byw, ac na attal gymmwynas i'r marw.

34 [k] Na phalla fod gyd â'r wylofus: a galara gyd â † galarus.

35 [l] Na fydd ddiog i ofwyo'r claf: canys trwy'r cyfryw bethau y'th genir di.

[l] Mat. 25. 36, 39. 43.

36 Yn dy holl † eiriau meddwl am † dy ddiwedd, ac ni phechi di byth.

† *weithredoedd.* ‡ *y diwedd* Hydref, 27. B.

PEN. VIII.

1 *A pbwy ni ddylem ni ymryſon,* 8 *na'i dyſtyru,* 10 *na'i cyſpytio;* 15 *na bod i ni a wnelom â bwynt.*

NAc ymryſon â gŵr cadarn, rhag ſyrthio o honot ti yn ei law ef.

2 [a] Nac ymgynhenna â gŵr cyfoethog, rhag iddo roddi pwys i'th erbyn di; o blegid aur [b] a ddifethodd lawer, ac a wyrodd galonnau brenhinoedd.

[a] Mat. 5. 25. [b] Pen. 31. 6.

3 Nac ymgynhenna â gŵr † fiaradus, ac na phentyrra goed ar ei dân et.

† *o dafod drŵg.*

4 Na chellwair â'r annyſgedig, rhag ammherchi dy hynafiaid di.

5 [c] Na ddannod i'r dŷn a drôdd oddi wrth bechod; cofia ein bod ni oll dan gerydd.

[c] 2 Cor. 2. 6. Gal. 6. 2.

6 [d] Nac ammharcha ddŷn yn ei henaint: canys y mae rhai o honom ninnau yn heneiddio.

[d] Lef. 19. 32.

7 Na lawenycha am farw yr hwn ſydd fwyaf gelyn i ti: cofia ein bod ni oll yn marw.

8 Na ddiyſtyra draethawd henuriaid: eithr ymarfer di â'u diarhebion hwynt: o blegid ganddynt hwy y dyſgi di addyſg, a gwaſanaethu pendefigion yn hawdd.

9 [e] Nac ymado â thraethiad henuriaid: o blegid hwynt-hwy a ddyſgaſant gan eu tadau; canys ganddynt hwy y dyſgi di ddeall, a rhoddi atteb ‡ pan fyddo rhaid.

[e] Pen. 6. 34. ‡ *fel y byddo.*

10 Na chynneu farwor pechadur, rhag dy loſgi yn ſflam ei dân ef.

11 Na chyſod *newn dig* o flaen y traha'us, rhag iddo eiſtedd fel un yn cynllwyn ‡ yn erbyn dy enau di.

‡ *i'th faglu yn dy eiriau.*

12 Nac echwyna i ddŷn cryfach na thi: ac o's echwyni, † bydd iel un wedi colli.

† *cyfrif ef yn golledus.*

13 Nâ faehnia am fwy nag a allech: ac o's machnii, meddwl am dalu.

14 Nac ymgyfreithia ag * Iuſtus, o blegid wrth ei ‡ feddwl ef y barnant hwy iddo ef.

* *Ynad.* ‡ *anrhydedd.*

15 [f] Na ddôs ar hŷd y ffordd gyd ag un hŷ, rhag iddo ſod yn drwm wrthyt ti: o blegid wrth ei ewyllys ei hun y gwnâ efe, a thrwy ei anghallineb ef y derfydd am danat tithau gyd ag ef.

[f] Gen. 4. 8.

16 [g] Na wna gynnen â'r diſtlon, ac na ddôs gyd ag ef i amalwch: fel diddym yw gwaed yn ei olwg ef; ac efe a'th gwympa di yno lle nid oes help.

[g] Diar. 22. 24.

17 Nac ymgynghora â'r ffôl; o herwydd ni fedr efe gelu gair.

18 Na wna beth cyfrinachol o flaen y dieithr: o blegid ni wyddoſt ti beth a esgyr efe.

19 Na amlyga dy galon i bob dŷn, rhag iddo roddi gau ddiolch i ti.

PEN. IX.

1 *Pa ſodd y mae i ni ymddwyn tu dt at ein gwragedd.* 3 *Pa wragedd ſydd i'w gochel.* 10 *Na newidier yr hen gydymmaith.* 13 *Na ſyddom rhy bŷ ar ŵyr bavddurdod;* 14 *ond adnabod ein cymmydogion;* 15 *ac ymgyfeillach â'r doethion.*

Hydref, 27. P. S. Phylib a Iago, P.

NA ddal eiddigedd wrth wraig dy ſynwes, ac na ddyſg iddi addyſg ddrŵg yn dy erbyn dy hun.

2 Na ddod dy hunan i wraig, i fyned o honi yn uwch nâ thi.

3 [a] Na ddôs i gyfarfod â gwraig butreinig, rhag i ti uni amser ſyrthio yn ei maglau hi.

[a] Diar. 7. 5, &c.

4 Na fydd yn ſynych gyd â chantores, rhag dy ddâl di trwy ei chelfyddyd hi.

5 Na chraffa ar forŵyn, rhag dy dramgwyddo trwy 'r pethau ſydd werthfawr ynddi.

6 Na ddôd dy enaid i butteiniaid, rhag colli o honot dy etifeddiaeth.

7 Nac edrych o amgylch mewn heolydd dinas, ac na wibia yn ei hanghyfanneddleoedd hi.

b Gen. 34. 2. 8 b Trô dy olwg oddi wrth wraig brydweddol, ac na yſtyr degwch arall: o blegid llawer trwy degwch gwraig a gyfeiliornaſant, a thrwy hyn y cynneu cariad fel tân.

Barn. 16. 17. 2 Sam. 11. 2. Jud 10. 19. Mat. 5. 28. 9 Na eiſtedd ddim gyd â gwraig a gŵr iddi, ac na eiſtedd ddim a hi yn dy freichiau, ac na chŷd-ildia â hi mewn gwîn, rhag pwyſo o'th feddwl atti hi, a llithro o honot trwy dy chwant i ddiſtryw.

10 Na âd hên gyfaill: o blegid nid yw un newydd gyſtal ag ef. Megis gwîn newydd yw cyfaill newydd; o's heneiddia eſe, ti a'i hyfi yn llawen.

c Sal. 37. 1. 11 c Na chynfigenna wrth ogoniant pechadur: o blegid ni wyddoſt ti pa ddiwedd ſydd iddo ef.

12 Na fydded hôff gennyt yr hyn ſydd hôff gan y rhai annuwiol: eithr cofia nad ânt hwy yn ddigerydd i'r bêdd.

13 Ymgadw ym mhell oddi wrth ŵr ac awdurdod iddo i lâdd, fel nad amheuech di ofn angau: ac o's deui di atto *ef*, na wnâ fai, rhag iddo yn ebrwydd ddwyn ymaith dy einioes di. Gŵybydd mai ym mŷſg maglau yr ydwyt ti yn trammwy, ac mai ar binaclau 'r ddinas yr ydwyt ti yn rhodio.

14 Bwrw yr amcan goreu y gallech am'dy gymmydog, ac ymgynghora â'r doethion.

15 Bydded dy ymreſymmiad di â'r ſynhwyrol, a'th holl ymddiddan ynghyfraith y Goruchaf.

16 Bydded gŵr cyfiawn yn cŷd-wledda â thi, a bydded dy orfoledd di yn ofn yr Arglwydd.

17 Trwy lâw y gweithiwr y canmolir gwaith, a doeth dywyſog pobl yn ei ymadrodd.

18 Ofnadwy yn ei ddinas yw gŵr ſiaradus, a'r rhŷ bryſur yn ei ymadrodd a gaſêir.

PEN. X.

Hydref, 29. B. S. Barnabas, B. 1 *Pa lŷs a ſunâ llywodraethwr doeth: 4 Mai Duw ſy 'n eu codi hwy. 7 Mor niweidiol yw balchder, ac anghyfiawnder, a chybyddod. 14 Beth a ſonaeth Duw i'r beilchion. 19 Pwy a ddaw i anrhydedd, 29 a phwy ni's daw.*

BArnwr doeth a ddŷſg ei bobl, a thywyſogaeth ,y ſynhwyrol a drefnir yn dda.

d Diar. 29. 12. 2 d Fel y byddo barnwr y bobl y bydd ei ſwyddogion ef, ac fel y byddo tywyſog dinas y bydd y rhai oll ſydd yn preſwylio ynddi.

3 Brenhin annoeth a ddifetha ei bobl; a thrwy ſynŵyr y pennaethiaid y cyfanneddir y ddinas.

4 Yn llâw 'r Arglwydd y mae meddiant y ddaear: ac eſe a gyfyd un buddiol mewn pryd arni.

5 Yn llâw 'r Arglwydd y mae llwyddiant gŵr: ac ar ŵyneb yſgrifennydd eſe a eſyd ei anrhydedd.

e Leſit. 19. 17. 6 e Na ddŵg gâs i'th gymmydog am bob cam, ac na wnâ ddim mewn gweithredoedd trahäus.

7 Câs ger bron yr Arglwydd a dynion yw balchder: ac am yſufedd anghyfiawn *a ſurir* oddi wrth y ddau.

8 Brenhiniaeth a ſymmudir o'r naill genedl i'r llall o achos anghyfiawnder, a thraha, a chyfoeth trwy dwyll.

9 Pa ham y mae pridd a lludw yn falch? Nid oes dim anwirach nâ'r cybydd: o blegid y mae'r cyfryw yn rhoddi ei enaid ei hun ar werth; o herwydd ei amyſgaroedd a fwrw ef allan yn ei fywyd.

† *Phyſygwr.* 10 † Meddyg a dyrr ymaith hîr-glefyd: a'r hwn ſydd frenhin heddyw, a fydd marw y foru.

11 Canys pan fyddo marw dŷn, eſe a gaiff e ymluſgiaid, a bwyſtfilod, a phryfed, yn etifeddiaeth.

e Eſay 14. 11.

12 Dechreuad balchder yw myned o un oddi wrth Dduw, ac ymado o'i galon ef oddi wrth yr hwn a'i gwnaeth.

13 Canys dechreuad pechod yw balchder, a'r hwn ſydd yn ei ddâl ef a wnâ ffieidd-dra yn drahäus. Am hynny y dûg yr Arglwydd arnynt hwy goſbedigaeth ryfedd, ac y llwyr-ddinyſtriodd hwynt.

d 1 Sam. 2. 8, Luc 1. 52. 14 d Yr Arglwydd a fwriodd i lawr orſedd-feinciau tywyſogion beilchion, ac a wnaeth i'r rhai llednais eiſtedd ynddynt yn eu lle hwynt.

15 Yr Arglwydd a dynnodd ymaith wraidd y rhai beilchion, ac a blannodd y rhai goſtyngedig yn eu lle hwynt mewn gogoniant.

16 Yr Arglwydd a ddinyſtriodd wledydd y cenhedloedd, ac a'u difethodd hwynt hyd ſylfeini 'r ddaear.

17 Eſe a dynnodd *rai* o honynt ymaith, ac a'u difethodd hwynt, ac a wnaeth i'w coffadwriaeth ddarfod oddi ar y ddaear.

18 Ni chrëwyd balchder i ddynion, na digter llidiog i blant gwragedd.

19 Hâd diogel yw y rhai ſy 'n ofni 'r Arglwydd; a phlanhigyn gwerthfawr yw y rhai ſy 'n ei garu ef: hâd ammharchus yw y rhai nid yſtyriant y gyfraith; hâd ‡ cyfeiliornus yw y rhai a droſeddant y gorchymynion.

‡ *trwydrus.*

20 Parchedig ym mŷſg brodyr yw eu tywyſog; felly y mae y rhai ſy 'n ofni 'r Arglwydd yn ei olwg yntau.

21 Ofn yr Arglwydd ſydd yn myned o flaen † awdurdod: eithr dinyſtr tywyſogaeth yw creulondeb a balchder.

† *tywyſogaeth.*

22 Ofn yr Arglwydd ſydd ogoniant i'r cyſoethog, i'r anrhydeddus, ac i'r tlawd.

23 Nid cyfiawn yw ammherchi tlawd ſynhwyrol; ac nid gweddus anrhydeddu gŵr pechadurus.

24 Pendefigion, a barnwŷr, a chedyrn, a anrhydeddir, ac nid mwy neb o honynt nâ'r hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd.

e Diar. 17. 2. f 2 Sam. 12. 13. 25 e Rhai rhyddion a waſanaethant wâs ſynhwyrol: a gŵr doeth f ni rwgnach pan y cerydder ef.

26 Na chymmer arnat fod yn ddoeth wrth wneuthur dy waith, ac na chais anrhydedd tra fyddech mewn ing.

g Diar. 12. 9. 27 O blegid g gwell yw yr hwn ſydd yn gweithio, ac mewn amldra o bob peth nâ'r hwn ſydd yn ymffroſtio, ac arno eiſiau bara.

28 Fy mâb, anrhydedda dy enaid yn llednais, a dôd iddo yr anrhydedd a haeddai.

29 Pwy a gyfiawnhâ yr hwn a becho yn erbyn ei enaid ei hun? a phwy a barcha yr hwn a ammharcho ei fywyd ei hun?

30 Y mae tlawd mewn parch o herwydd ei ŵybodaeth; ac y mae cyfoethog mewn parch o herwydd ei gyfoeth.

31 Yr

31 Yr hwn ſydd barchedig mewn tlodi, pa faint mwy mewn cyſoeth? a'r hwn ſydd ammharchedig mewn cyfoeth, pa faint mwy mewn tlodi?

PEN. XI.

Hydref, 29. P. *4 Na ddylem ni ein boſtio ein hunain. 8 nac atteb mewn byrbwyll, 10 nac ymyrryd â llawer o ſatterion. 14 Oddi wrth Dduw y mae gôlud, a phob peth arall. 24 Nac ymfroſtia o'th gyſoeth, 29 ac na ddrwg bawb i'th dŷ.*

† *yr iſel ei rádd,* ª Gen. 41. 40. Dan. 6. 3.

DOethineb y † goſtyngedig a ddyrchaif ei ben ef, ac ª a'i geſyd ef ym mŷſg pendefigion.

2 Na chanmol ŵr wrth ei brŷd, ac na ffieiddia ef wrth yr olwg arno.

3 Bechan ym mŷſg yr ehediaid yw 'r wenynen, a phen melyſdra yw ei ffrwyth hi.

ᵇ Act. 12. 21. 4 ᵇ Na orſoledda o herwŷdd gwiſg o ddillad, ac na ymddyrcha yn amſer anrhydedd: o blegid rhyfedd yw gweithredoedd yr Arglwydd, a'i weithredoedd ef ydynt ddirgel i ddynion.

‡ *o frethinoedd.* ᶜ 1 Sam. 15, 28. Eſth. 6. 10. 5 Llawer ‡ teyrn a eiſteddodd ar lawr; a'r hwn ni thybiai un, a wiſgodd y goron.

6 ᶜ Llawer cadarn a ammharchwyd yn ddirfawr; a'r anrhydeddus a roddwyd i ddwylaw eraill.

ᵈ Deut. 13. 14. a 17. 6, 7. ᵉ Diar. 18. 13. 7 ᵈ Nac achwyn cyn chwilio *'r gwirioneddi*: myn ŵybod yn gyntaf, ac yna beia.

8 ᵉ Na farna cyn clywed; ac na fwrw air ym mŷſg ymadroddion *rhai eraill.*

† *nac eiſtedd mewn barn gyd â phechadurial.* 9 Nac ymryſon am y peth nid yw *yn perthyn* i ti; ac na † chŷd-eiſtedd ym marn pechaduriaid.

10 Fy mâb, na ymyrr ar lawer o bethau: o herwŷdd o's trini lawer peth, ni byddi diſai; o's dilyni, ni oddiweddi; ac o's ffoi, ni ddiengi.

ᶠ Diar. 10. 3. 11 ᶠ Y mae a lafuria, ac a boena, ac a fryſia, ac o hynny y mae yn fwy ei eiſiau ef.

Mat. 19. 22. 1 Tim. 6. 9. 12 Y mae *un* anniben, ac arno eiſiau help, yn ſychan ei nerth, ac yn fawr ei dlodi; a ᵍ gôlwg yr Arglwydd a edrychodd arno ef er daioni, ac a'i dyrchafodd ef o'i waelder;

ᵍ Job 42. 10. 13 Ac efe a ddyrchafodd ei ben ef o drueni; a llawer pan welſant, a fu ryfedd ganddynt o'i blegid ef.

ʰ Job 1. 21. Ezec. 28. 4, &c. 14 ʰ Da a drŵg, einioes ac angau, tlodi a chyfoeth, oddi wrth yr Arglwydd y maent.

15 Oddi wrth yr Arglwydd y mae doethineb, a chyfarwyddyd, a gŵybodaeth ei gyfraith ef: oddi wrtho ef y mae cariad, a ffyrdd gweithredoedd da.

16 Cyfeiliorni a thywyllwch a gŷdgrëwyd â phechaduriaid: a drygioni a heneiddia yn y rhai ſy 'n gorfoleddu mewn drygioni.

17 Rhôdd yr Arglwydd a erys gyd â'r duwiol, a'i ewyllys da ef a bair ffynnu byth.

18 Y mae *dŷn* yn cyfoethogi trwy ei gallineb a'i grintachrwydd, a dyna ei ran ef o'i gyflog.

ⁱ Luc 12. 19. ‡ *ddaw arno.* ᵏ Pen. 14. 4. ˡ Mat. 10. 22. † *a bydd bunydd.* 19 Lle y dywed ef, ⁱ Mi a gefais eſmwythdra, ac yn awr mi a fwyttâf o'm dâ bob amſer; ac etto ni's gŵyr efe pa amſer a ‡ â heibio iddo ef; ac ᵏ y gedy efe hwynt i arall, ac y bydd efe marw.

20 ˡ Sâf di yn dy gyfammod, † ac ymddiddan yn hwnnw, a heneiddia yn dy waith.

21 Na fydded rhyfedd gennyt am waith pechadur; creda i'r Arglwydd, ac aros yn dy boen; o blegid hawdd yw yngolwg yr Arglwydd, yn ddiſymmwth ddiattreg gyfoethogi 'r tlawd.

22 Bendith yr Arglwydd fydd gyflog i'r duwiol, ac mewn awr fuan y gwnâ efe i'w fendith ef darddu.

23 Na ddywed, ᵐ Pa lês i mi ryngu bôdd? a pha ddaioni fydd i mi bellach? ᵐ Mal. 3. 14.

24 Na ddywed, Y mae gennyf fi ddigon, ac y mae gennyf lawer, a pha niwed a gâf fi yn *ſy* mywyd bellach?

25 Yn amſer daioni yr ydys yn gollwng drygfyd dros gôf; ac yn amſer drygfyd nid ydys yn cofio âu daioni:

26 Am ſod yn hawdd o flaen yr Arglwydd dalu i ddŷn yn ei ddŷdd diwedd yn ôl ei weithredoedd.

27 Cyſtudd awr a wnâ anghofio dainteithion; a diwedd dŷn a ddadguddia ei weithredoedd ef.

28 Na chyfrif neb yn ddedwŷdd cyn ei farw; ac wrth ei blant yr adweinir gŵr.

29 Na ddŵg bob dŷn i'th dŷ: o herwŷdd aml yw cynllwyn † diafol. † *y twyllodrus.*

30 Fel petris wedi ei dâl mewn rhwyd, felly y mae câlon y balch: ac fel gwiliedydd yn ‡ dringo i le y caffo efe gŵympo. ‡ *diſgwil am dy gŵymp.*

31 O blegid y mae efe yn cynllwyn, gan droi y da yn ddrŵg, ac efe a fwrw fai arnat mewn pethau canmoladwy.

32 O wreichionen fechan y daw llawer o farwor; a dŷn pechadurus a gynllwyn am waed.

33 Gochel ddrygddyn; o blegid drygioni y mae efe yn ei lunio: rhag iddo roddi arnat ti anaf byth.

34 Derbyn ddieithr-ddyn i dŷ, ac efe a'th dralloda di, ac a'th yrr di o'r eiddot dy hun.

PEN. XII.

Hydref, 30. B. S. Barnabas, P. *2 Na fydd hael i'r annuwiol. 10 Nac ymddiried i'th elyn, nac i'r annuwiol.*

O'S gwnai ddaioni, gŵybydd i bwy y gwnelych, ac fe fydd diolch i ti am dy ddaioni.

2 Gwnâ ddaioni i'r duwiol, a thi a gai dâl; oni chai ganddo ef, ti a'i cai gan y Goruchaf.

3 Ni bydd daioni i'r hwn a ymgynnefino â drygioni, nac i'r hwn nid ymedy ag eluſen.

4 Dôd i'r duwiol, ac na † dderbyn bechadur. † *chynorthwya.*

5 Gwnâ ddaioni i'r goſtynegdig, ac na ddôd i'r annuwiol: attal dy fara, ac na ddôd iddo ef; rhag trwy hynny iddo ef dy orthrymmu di. O blegid am yr holl ddaioni a wnelych di iddo ef, ‡ efe a gaiff ddau cymmaint o ddrygioni i tithau. ‡ *ti a gai ddau cymmaint o ddrŵg.*

6 O herwŷdd câs gan y Goruchaf bechaduriaid, ac efe a ddial † y rhai duwiol, ac a'u ceidw ‡ hwythau i gadarn ddŷdd cu dialedd. † *ar y rhai annuwiol.*

7 Dôd i'r daionus, ac na † dderbyn bechadur. ‡ *bwynt.* † *chynorthwya.*

8 Nid adwaenir cyfaill mewn gwŷnfyd, ac ni lecha gelyn mewn drygfyd.

9 Newn gwynfyd gŵr *y bydd* ei elynion ef yn driſt; ac yn ei ddrygfyd yr ymneilldua cyfaill hefyd.

10 Nac ymddiried i'th elyn byth: o blegid fel y rhyda ‡ prês, felly *y gwnâ* ei ddrygioni yntau. ‡ *baiarn.*

11 Er ymoſtwng o hono, ac ymgrymmu, gwilia ar dy enaid, ac ymgadw rhagddo ef; a thi a fyddi iddo ef fel un yn ſychu drŷch, a thi a gai ŵybod na ſychodd efe ei rŵd yn llwyr.

12 Na ofod ef yn agos attat, rhag iddo dy ddinyſtrio di, a ſeſyll yn dy le di: na ofod ef ar dy lâw ddehau, rhag iddo geiſio cael dy gadair di, ac o'r diwedd cael o honot wybod fy ngeiriau ſ, a'th bigo a'm hymadroddion i.

13 Pwy a dofturiai wrth y ſwynwr a frathai neidr, nac wrth y neb a ddeuai yn agos at ſwyſtfilod?

14 Felly wrth yr hwn a ddaw at bechadur, ac a gŷd-lygrer yn ei bechodau ef, pwy a dofturia wrtho?

† Bros amſer. 15 † *Un* awr yr erys efe mewn ſeſyllfod iawn; ond o's gogwyddi di, ni erys efe.

16 Melus fydd gelyn yn ei wefuſau, ac yn ei gâlon efe a ymgynghora am dy droi di i'r ffôs: efe [a] wyſa â'i lygaid; ond o's caiff efe amſer cyfaddas, ni chaiff efe ei ddigon o waed.

a Jer. 41. 6.

17 O's drygfyd a ddigŵydd i ti, ti a'i cai ef yno yn gyntaf; ac ſel dŷn yn helpio efe a'th ddiſodla di.

18 Efe a yſgwyd ei ben, ac a gûr â'i ddwylaw, ac a ſiarad lawer, ac a newidia ei wynebpryd.

PEN. XIII.

Hydref, 30, P. 1 *Na fydd rydymmaith i'r balch, nac i un cadarnach nâ thi dy hun.* 15 *Pob cyfelyb a ymgais.* 22 *Y rhagor ſy rhwng y cyfoethog a'r tlawd.* 25 *Ni chêl grûdd gyſtudd câlon.*

YR hwn a gyffyrddo â phŷg, a halogir ganddo; [a] a'r hwn a fyddo gyfrannog â'r balch, a fydd debyg iddo.

a Deut. 7. 2.

2 Na chyfod faich rhŷ drwm i ti yn dy fywyd; ac na fydd gyfrannog ag un cryfach a chyfoethocach nâ thi: canys pa gyfrannu a wnâ'r crochan pridd â'r pair? hwn a dery, a hwnnw a dyrr.

† *Y cyfoethog a wnâ gam, ac etto a fyrwth beſyd: y tlawd a gaff gam, a rhaid iddo ymbil beſyd.* 3 † O's y cyfoethog a wnâ gam, yna 'r ymbilir ag ef; o's tlawd a wnâ gam, yna y bygythir ef.

4 O's buddiol fyddi di, efe a gymmer dy waith di; ac o's bydd eiſiau arnat, efe a'th gyſtuddia di.

5 O's bydd peth gennyt, efe a fydd byw gyd â thi, ac a'th dloda di, ac ni bydd gwaeth ganddo ef,

6 O's bydd arno dy eiſiau di, efe a'th dwylla di, ac a chwardd arnat ti, ac a rŷdd i ti obaith: efe a ddywed yn dêg wrthyt ti, ac a ddywed, Beth ſydd arnat ti ei eiſiau?

7 Efe a'th gwilyddia di â'i fwyd, nes iddo dy ddyhyſpyddu di ddwywaith neu dair, ac yn y diwedd efe a'th watwar di: wedi hynny, pan y'th welo, efe a'th âd di, ac a yſgwyd ei ben arnat.

8 Gochel dy dwyllo yn dy feddwl, ac na'th ddaroſtynger ‡ yn llawenydd dy gâlon. ‡ *yngwirionedd.*

9 Pan y'th wahoddo gŵr galluog, cilia ymaith; ac efe a'th wahawdd yn fwy o hynny.

10 Na phwyſa arno, rhag dy yrru allan yn ddifarn; ac na ſât ym mhell, rhag dy ollwng dros gôf.

11 Nac ymgyſtadla ag ef mewn ymadrodd, ac nac ymddiried i'w aml eiriau ef: o blegid trwy ymadrodd lawer y prawf efe dydi, ac megis † dan chwerthin y cais efe dy gyfrinach di. † *yn gwenu arnat.*

12 Anhrugarog yw, ‡ heb gadw *ei* eiriau, ac ni arbed efe dy ddrygu a'th garcharu di. ‡ *gan gadw dy eiriau di.*

13 Diſgwil, ac edrych yn fanwl am wrando: o herwydd yr wyt ti yn rhodio mewn perygl i fyrthio. Pan glywech ‡ hyn yn dy gwſg, deffro, ‡ *hyn, deffro yn dy gwſg.*

14 Yn dy holl oes câr yr Arglwydd, a galw arno ef i'th iechydwriaeth.

15 Pob anifail a gâr ei gyffelyb, a phob dŷn ſy dda ganddo ei gymmydog.

16 Pob cnawd a ymgymhara wrth ei ryw, ac wrth ei gyffelyb y glŷn gŵr.

17 [b] Pa gyfeillach ſydd rhwng y blaidd a'r oen? felly rhwng y pechadur a'r duwiol. b 2 Cor. 6. 14.

18 Pa heddwch ſydd rhwng yr Hyena a'r ci? a pha heddwch ſydd rhwng y cyfoethog a'r tlawd?

19 Yr aſynnod gwylltion yn yr anialwch yw helfa 'r llewod: [c] † porfa 'r cyfoethogion yw 'r tlodion. c Iago 2. 6.

20 Ffieidd-dra 'r beilchion yw goſtyngeiddrwydd; ſelly y mae 'r tlawd yn ffiaidd gan y cyfoethog. † *ſelly y mae y cyfoethog yn bwytta y tlawd.*

21 Pan ſiglo 'r cyfoethog, ei gyfeillion a'i ſicrhânt ef; ond pan ſyrthio 'r tlawd, ei gyfeillion a'i gwthiant ef.

22 Pan ſyrthio 'r cyfoethog, ſe a fydd iddo lawer cynnorthwywr: pe dywedai efe bethau i'w celu, hwy a'i cyfiawnhânt ef. Llithrodd y gwael-ddŷn a cheryddwyd ef: efe a lefarodd yn ddoeth, ac ni roddid iddo le.

23 Pan lefarai 'r cyfoethog, [d] pawb a dawai, ac a ddyrchafent ei ymadrodd ef hyd y cymmylau: pan lefarai y tlawd, hwy a ddywedent, Pwy yw hwn? ac o's tramgwyddai, hwy a'i dymchwelent ef. d Job 29. 9.

24 Da yw 'r cyfoeth ni bo ynddo bechod; a drŵg yw tlodi yngenau 'r annuwiol.

25 Câlon dŷn ſydd yn newidio ei ŵyneb ef, pa un bynnag ai er da ai er drŵg: câlon lawen a wnâ ŵyneb firiol.

26 Arŵydd câlon mewn gwŷnfyd yw ŵyneb llawen; a meddylfryd poenus yw cael allan ddamhegion.

PEN. XIV.

Hydref, 31. B. 1 *Cyduwybod dda a wnâ ûr yn ddedwŷdd.* 5 *Ni wnâ cybydd dda i neb.* 13 *Ond dilyn di-ddaioni.* 20 *Dedwŷdd yw y rhai a gyrcho at ddoethineb.*

[a] GWŷn ei fŷd y gŵr ni lithrodd â'i enau, ac ni phigwyd â lliaws o bechodau. a Pen. 19. 16. a 25. 8.

2 Gwŷn ei fŷd yr hwn ni chondemnio ei † enaid ei hun ef, a'r hwn ni ſyrthio oddi wrth ei obaith yn yr Arglwydd. Iago 3. 2. † *gydwybod.*

3 Nid da yw cyfoeth i ŵr cybydd; a pha beth a wnai gŵr cynfigennus â golud?

4 Yr hwn ſydd yn caſglu, *gan arbed* oddi wrtho ei hun, [b] ſydd yn caſglu i arall; ac eraill a lythinebant ei dda ef. b Pen. 11. 19.

5 Yr hwn ſydd ddrŵg iddo ei hun, i bwy y bydd efe yn dda? ni chaiff efe lawenydd o'i olud.

6 Nid oes neb waeth nâ'r hwn ſydd yn cynfigennu wrtho ei hun; a dyma wobr ei ddrygioni ef.

7 O's gwnâ efe ddaioni, nid o'i fodd y gwnâ: ac o'r diwedd efe a wnâ ei ddrygioni yn amlwg.

8 Drŵg yw golwg y cynfigennus: efe a drŷ ei ŵyneb, ac a ddirmyga ddynion.

9 [c] Llygad y cybydd ni lenwir â'i ran; ac anghyfnawnder y drygionus a wywa ei enaid ef. c Diar. 27. 20.

10 Llygad drŵg ſydd gynfigennus am ei fara, ac y mae efe yn grintach ar ei fwrdd.

11 Fy mâb, pa fodd bynnag y byddo gennyt ti, bydd dda wrthyt dy hun, a dŵg dy offrymmau i'r Arglwydd yn addas.

12 Cofia

12 Cofia nad oeda angau, ac na ddangoſwyd i ti gyfammod † uffern.
13 Cyn dy farw [d] bydd dda wrth dy gyfaill; ac yn ôl dy allu, eſtyn dy law, a dod iddo ef.
14 [e] Na thwylla dydi dy hun am ‡ y dŷdd da, ac nac aed rhan chwant da heibio i ti.
15 [f] Onid i arall y gadewi di dy lafur, a'r hyn y cymmeraiſt boen am dano, i'w rannu wrth goelbren?
16 Dôd, a derbyn, a ſancteiddia dy enaid; o herwŷdd nid gwiw ceiſio bwyd yn y bêdd.
17 [g] Pob cnawd a heneiddia ſel dilledyn; canys y cyfammod o'r dechreu *yw*, Ti a fyddi farw yn ddiau.
18 Fel o'r dail gleiſion ar bren brigog y mae rhai yn ſyrthio, a rhai yn torri allan; felly y mae cenhedlaeth cîg a gwaed, [h] y naill ſydd yn marw, a'r llall yn geni.
19 Pob gwaith a bydra ac a dderfydd, a'r hwn ſydd yn ei weithio ef a â gyd ag ef.
20 [i] Gwŷn ei fŷd y gŵr a fyſyria bethau da mewn doethineb, a'r hwn yn ſynhwyrol a ymreſymma am bethau ſanctaidd.
21 Yr hwn a feddwl am ei ffyrdd hi yn ei gâlon a fydd ddeallgar yn ei dirgeledigaethau hi.
22 Dôs ar ei hôl hi fel olrheinwr, a chynllwyn yn ei ffyrdd hi.
23 Yr hwn a edrycho trwy ei ffeneſtri hi, a wrendy hefyd wrth ei dorau hi.
24 Yr hwn a lettyo yn agos i'w thŷ hi, ac a yrro ei hoel i'w pharwydydd hi.
25 Eſe a eſyd ei babell ger llaw iddi, ac a lettya yn lletty y † rhai daionus.
26 Eſe a eſyd ei feibion dan ei chyſgod hi, ac a erys dan ei changhennau hi.
27 [k] Hi a'i cyſgoda ef rhag y gwrês, ac eſe a lettya yn ei gogoniant hi.

PEN. XV.

1 Doethineb a ymgeledda y rhai a ofno 'r Arglwydd: 7 ond yr annuwiol ni chânt afael arni. 11 Nad iawn i ni ſwrw ar Dduw ein beiau ni: 14 O blegid eſe a'n gwnaeth ni, ac a'n gadawôdd i ni ein humain.

YR hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd a wnâ dda, a'r hwn ſydd yn dal gwybodaeth y gyfraith a'i caiff hi.
2 Fel mam y cyferfydd hi ag ef, ac fel gwraig a briodwyd o forŵyn y derbyn hi ef.
3 Hi a'i portha ef â bara deall, ac a'i dioda ef â dwfr doethineb.
4 Eſe a ſicrhêir arni hi, ac ni ogŵydda: eſe a lŷn wrthi hi, ac ni waradwyddir ef.
5 Hi a'i cyfyd ef goruwch ei gymmydogion, ac a egyr ei enau ef ynghanol y gynnulleidfa.
6 Llawenydd a choron gorfoledd a gaiff efe; a hi a rŷdd iddo enw tragywyddol yn etifeddiaeth.
7 Eithr dynion anſynhwyrol ni chânt afael arni hi; a gwŷr pechadurus hefyd ni chânt ei gweled hi.
8 Canys pell yw hi oddi wrth falchder; a gwŷr celwyddog ni chofiant hi.
9 [a] Nid gweddus † clôd yngenau pechadur: o blegid ‡ yr Arglwydd ni's anfonodd hi iddo ef.
10 Canys trwy ddoethineb y treuthir † clôd; a'r Arglwydd a'i llwydda ef.
11 Na ddywed, Trwy waith yr Arglwydd yr euthum i ymaith: o blegid ni ddylit ti wneuthur yr hyn ſydd gâs ganddo ef.
12 Na ddywed, Efe † a'm lluniodd i: o blegid nid rhaid iddo ef wrth wr pechadurus.
13 Câs gan yr Arglwydd bob ffieiddra; ac nid da yw hynny gan y rhai a'i hofnant ef.
14 Efe [b] a wnaeth ddŷn o'r dechreuad, ac a'i gadawôdd ef yn llaw ei gyngor;
15 O's mynni, i [c] gadw 'r gorchymynion, ac i wneuthur ffyddlondeb cymmeradwy.
16 [d] Efe a oſododd o'th flaen di dân a dwfr: eſtyn dy law at yr hwn a fynnych di.
17 [e] Y mae o flaen [g] dynion einioes ac angau; a'r hyn a fynno efe a roddir iddo ef.
18 O blegid mawr yw doethineb yr Arglwydd, ac y mae efe yn gryf o allu, ac yn gweled pob peth.
19 Hefyd † y mae ei olwg ef ar y rhai ſy yn ein ofni ef; ac efe a wyr holl waith dŷn.
20 Ni orchymynodd efe i neb wneuthur yn annuwiol; ac ni roddes efe genad i neb i bechu.

PEN. XVI.

1 Gwell yw bod yn ddi-blant, nag yn berchen llawer o blant annuwiol. 6 Nad arbedir yr anwir er mwyn eu bod yn lawer. 12 Y mae trugaredd Duw 'n fawr, a'i allu hefyd. 17 Na all yr annuwiol ymguddio, 20 Y mae gweithredoedd Duw yn anchwiliadwy.

NA ddymuna liaws o blant anfuddiol; ac na fydd lawen o blant annuwiol.
2 O's amlhânt, na fydd lawen o honynt hwy, oni bydd ofn yr Arglwydd gyd â hwynt.
3 Naç ymddiried i'w heinioes hwynt, ac na hydera ar eu lliofowgrwydd hwynt: canys gwell yw un cyfiawn nâ mil, a gwell yw marw heb blant nâ chael plant annuwiol.
4 Canys trwy un ſynhwyrol y gwneir y ddinas yn gyfannedd; ond tylwyth yr annuwiol a â yn anghyfannedd.
5 Llawer o'r fath hyn a welodd fy llygad i; a'm cluſt a glywodd bethau mwy nâ hyn.
6 [a] Ynghynnulleidfa pechaduriaid y cynneu tân, ac mewn cenedl wrthryfelgar y llŷfg digofaint.
7 [b] Ni bu efe foddlon i'r hên gawri, y rhai a ymadawſant ynghryſder eu ffolineb.
8 [c] Nid arbedodd efe le ymdaith Lot, eithr [d] ffieiddiodd hwynt am eu balchder.
9 Ni thrugarhaodd efe wrth genedl diftryw, y rhai a aethant allan yn eu pechodau a wnaethant;
10 [e] Na 'r chwê chân mîl o wŷr traed, y rhai a gaſglefid ynghaledwch eu calonnau.
11 Ac o's bydd un gwarſyth ym mŷſg y bobl, rhyfedd yw o's diangc efe yn ddigerydd: canys gyd ag ef y mae [f] trugaredd a digofaint: y mae efe yn alluog i faddeu, ac i dywallt digofaint.
12 Yn ôl amldra ei drugaredd y bydd ei argyhoeddiad ef: [g] yn ôl ei weithredoedd y barna efe ŵr.
13 Ni ddiangc pechadur â'i anrhaith; ac ni phalla ammynedd y duwiol.
14 Dôd le i bob elufen: o blegid pob un a gaiff yn ôl ei weithredoedd.
15 Yr Arglwydd a galedodd Pharao, fel nad adwaenai efe ef, fel y byddai ei rym ef yn hyſbys i'r byd.
16 Ei drugaredd ef ſydd amlwg i bob creadur: ag Adamant [h] y gwahanodd efe ei oleuni a'r tywyllwch.

† *y bêdd.*
[d] Tob. 4. 7. Luc 14. 13.
[e] Preg. 5. 12, &c. a 6. 1, &c.
‡ *y dŷdd gwiwlêdd.*
[f] Ad. 4.
[g] Sal. 102. 26. Eſay 40. 6. Heb. 1. 11. Iago 1. 10.
[h] Preg. 1. 4.
[i] Sal. 1, 2.
[k] Doeth. 10. 17.
Hydref, 31. P. S. Pedr, B.
[a] Sal. 33. 1. Diar. 26. 7.
† *diareb.*
‡ *ef.*
† *diareb.*
† *a wnaeth i mi gyfeiliorni.*
[b] Gen. 1. 26.
[c] Mat. 19. 17.
[d] Deut. 30. 19. Joſ. 24. 15.
[e] Jer. 21. 8.
[g] *dŷn.*
[f] Sal. 33. 18. a 34. 15. Heb. 4. 13.
Tachwedd, 2. B.
[a] Pen. 21. 9.
[b] Gen. 6. 4.
[c] Doe. 14. 6.
[d] Gen. 19. 24.
[e] Exec. 16. 49, 50. Num. 14. 15. a 16. 20. a 21. 6. a 26. 64.
[f] Pen. 5. 6.
[g] Sal. 62. 12.
[h] 1 Bren. 8. 27. 2 Cron. 6. 18. Joan. 1. 4. 2 Pedr 3. 7, 10.

17 Na ddywed, Rhag yr Arglwydd yr ymguddiaf: a phwy o'r uchelder a'm cofia? Ym mŷſg pobl lawer ni'm cofir i: canys beth yw fy enaid i ym mŷſg creaduriaid mor aneirif?

18 Wele, [i] y nêf, ïe nêf y nefoedd, y dyfnder, a'r ddaear, a'r hyn ſydd ynddynt hwy a ſiglant, pan ofwyo efe.

19 Y mynyddoedd a ſeiliau 'r ddaear, pan edrychai 'r Arglwydd arnynt hwy, a gŷd-yſgydwent, dan grynu.

20 Ni all càlon feddwl am y pethau hyn yn addas: a phwy a all ddeall ei ffyrdd ef?

21 Tymmeſtl yw hi, yr hon ni all neb ei gweled; canys y rhan ſwyaf o'i waith ef ſydd guddiedig.

22 Pwy a draetha, neu a ddioddef weithredoedd ei gyfiawnder ef? o herwŷdd pell yw ei gyfammod, a holi pob peth a ſydd yn y diwedd.

23 Y diſynnŵyr a feddwl am bethau ofer; a'r gŵr anghall cyſeiliornus ſydd yn meddwl pethau ffôl.

24 Gwrando arnafi, fy mâb, a dŷſg ŵybodaeth; ac ar fy ngeiriau i gwilia â'th gàlon.

25 Mi a ddangoſaf addyſg wrth bwys, ac a draethaf yn ofalus am ei ŵybodaeth ef.

26 Wrth farn y gwnaed gweithredoedd yr Arglwydd o'r dechreuad; ac efe a ddoſbarthodd eu rhannau hwynt er pan wnaed hwynt.

27 Efe a addurnodd ei weithredoedd byth; y mae ‡ 'r rhai pennaf o honynt yn ei lâw ef byth bythol. Ni † newynaſant, ac ni flinaſant, ac ni pheidiaſant â'u gwaith.

28 Ni rwyſtra 'r naill o honynt y llall; ac ni anufuddhânt ei air ef byth.

29 Wedi hyn yr edrychodd yr Arglwydd ar y ddaear, ac efe a'i llanwodd hi â'i ddaioni.

30 Y mae efe yn gorchuddio ei hŵyneb hi â phob peth byw: ac iddi hi y maent hwy yn dychwelyd dracheſn.

‡ *eu dechreuad.*
† *phoenaſant.*

PEN. XVII.

Tach. 2. P. 1 *Y mŏdd y gwnaeth, ac y cynnyſgaeddodd Duw ddŷn.* 14 *Gochel bob pechod:* 19 *am fod Duw yn canfod pob peth.* 25 *Trô dithau atto ef yn dy fywyd a'th iechyd.*

[a] Gen. 1, 27. a 3. 19. a 5. 2. Doeth. 2. 23. a 7. 1, 6.

YR Arglwydd [a] a greodd ddŷn o'r ddaear, ac y mae efe yn ei droi ef iddi hi drachefn.

2 Efe a roddes iddynt hwy ddyddiau rhifedig, ac amſer, ac a roddes iddynt hwy feddiant ar y pethau ſy ynddi hi.

[b] Gen. 1. 26, a 9. 6. 1 Cor. 11, 7. Col. 3. 10.

3 Ac efe a'u gwiſgodd hwy â nerth cymmwys iddynt, ac [b] a'u gwnaeth hwy ar ei ddelw ei hun.

4 Efe a roddes ei ofn ‡ ef ar bob cnawd, ac iddo ef lywodraethu ar fwyſtfilod ac ehediaid.

‡ *dŷn.*

5 [Derbyniaſant rŷm pùm gweithrediad yr Arglwydd; ac efe a rannodd iddynt hwy feddwl yn y chweched lle; ac yn y ſeithfedd ymadrodd, yn lladmerydd o'i feddyliau ef.]

6 Cyngor, a thafod, a llygaid, cluſtiau, a chàlon a roddes efe iddynt hwy i ddeall.

7 Hefyd efe a'u llanwodd hwynt â gŵybodaeth deall, ac a ddangoſodd iddynt hwy dda a drŵg.

8 Efe a oſododd ei olwg ar eu calonnau hwynt, fel y dangoſai iddynt fawredd ei weithredoedd.

9 Efe a roddes iddynt orfoleddu byth yn ei ryfeddodau ef, fel y mynegent ei weithredoedd ef yn ſynhwyrol.

10 A'r etholedigion a glodforant ei Enw ſanctaidd ef.

11 Efe a roddes hefyd iddynt hwy ŵybodaeth, a chyfraith y bywyd yn etifeddiaeth iddynt.

12 Efe a wnaeth gyfammod tragywyddol â hwynt, ac a ddangoſodd ei farnedigaethau iddynt.

13 Eu llygaid a welſant fawredd ei ogoniant, a'u cluſtiau a glywodd ei leferydd gogoneddus ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Gochelwch rhag pob peth anghyfiawn: hefyd [c] efe a roes orchymmyn i bob un o honynt hwy am ei gymmydog.

[c] Ecſod. 20, a 21, a 22, a 23.

15 Ni chuddir eu ffyrdd hwy o'i olwg ef; o'i flaen ef *y maent hwy* bob amſer.

16 Pob dŷn o'i ieuengètid *ſydd yn pwyſo* i ddrygioni; ac ni allent hwy wneuthur eu calonnau yn gîg o rai cerrig.

[d] Deut. 32. 8, 9. [e] Rhuf. 13. 1.

17 O herwŷdd [d] wrth ddoſbarthu cenhedloedd yr holl dîr, efe a oſododd [e] dywyſog ar bob cenedl, ac [f] a gymmerodd yr Iſrael yn rhan iddo ei hun;

[f] Deut. 4, 20. a 10. 15.

18 Yr hwn, ac efe yn gyntaf-anedig, y mae efe yn ei faethu ag addyſg; ac wrth gyfrannu goleuni cariad, nid yw yn ei yrru ef ymaith.

19 Am hynny eu holl weithredoedd hwynt ſydd fel yr haul ger ei fron ef; ac y mae ei lygaid ef yn waſtadol ar eu ffyrdd hwynt.

20 Nid yw eu hanghyfiawnder hwynt guddiedig rhagddo ef; eithr y mae eu holl bechodau hwynt ger ei fron ef.

21 Eithr yr Arglwydd am ei fod yn ddaionus, ac yn adnabod yr hyn a luniodd efe ei hun, ni's gadawŏdd hwynt, ac ni pheidiodd â'u harbed.

[g] Pen. 19, 12, 13.

22 [g] Eluſenau gŵr ſydd megis fèl gyd ag ef: ac efe a geidw gymmwynas dŷn fèl cânwyll llygad, gan rannu ediſeirwch i'w feibion a'i ferched ef.

[h] Mat. 25. 34, 35.

23 [h] Wedi hynny efe a gyfyd ac a dâl iddynt hwy; ïe eu taledigaeth a dâl efe ar eu pennau.

[i] Act. 3. 19.

24 Etto [i] efe a roddes i'r ediſeirioldd ychweliad, ac a gyſſurodd y rhai a adawſent ammynedd.

[k] Jer. 3. 12.

25 [k] Trô gan hynny at yr Arglwydd, a gâd dy bechodau: gweddia o'i flaen ef, a gwnâ lai o fai.

26 Dychwel at y Goruchaf, a thrô oddi wrth anghyfiawnder; o herwŷdd efe a'th arwain di o dywyllwch i oleuni iechydwriaeth. Caſà hefyd ffieidd-dra yn ddirfawr.

[l] Sal. 6. 5. a 115. 17.

27 [l] Pwy a folianna 'r Goruchaf yn y bèdd, yn lle y rhai ſydd yn byw, ac yn rhoddi mawl?

Eſay 38. 18, 19. Baruc 2. 17.

28 Darfu mawl gan y marw, megis gan un heb fod: yr hwn ſydd yn fyw ac yn iach ei gàlon a folianna 'r Arglwydd.

29 Mor fawr yw trugaredd ein Harglwydd Dduw ni, a'i dofturi i'r rhai ſy 'n troi atto ef yn ſanctaidd!

30 Canys ni all pob peth fod mewn dynion, am nad yw mâb dŷn yn anfarwol.

[m] Job 4, 4, 5.

31 [m] Pa beth ddiſgleiriach na'r haul? ac y mae diffyg ar hwn: † felly dŷn yr hwn ſydd yn meddwl *yn ôl* cîg a gwaed.

† *a chîg a gwaed a feddwl ddrŵg.*

32 Y mae efe yn yſtyried nerth uchder y nefoedd; eithr daear a lludw yw pob dŷn.

PEN. XVIII.

Tach. 3. B. 4 *Rhyfeddol yw gweithredoedd Duw.* 9 *Berr yw oes dŷn.* 11 *Y mae Duw yn drugarog.* 15 *Na lygra mŵth weithredoedd dŷn*

da â geiriau drŵg. 22 *Nac oeda ymgyfiawnhau.* 30 *Na chalyn mo'th drachwantau.*

a Gen. 1. 1. YR hwn ſydd yn byw byth a greodd bob peth yn gyffredinol.

2 Yr Arglwydd yn unig ſydd gyfiawn, ac nid oes neb ond efe.

‡ *chledr.* 3 Yr hwn â ‡ rhychwant ei lâw ſydd yn llywodraethu 'r bŷd, ie ac y mae pob peth yn ufuddhâu i'w ewyllys ef: o blegid y mae efe yn frenhin ar bob peth, trwy ei nerth

b Lef. 10. 10. b yn gwahanu ynddynt hwy y pethau ſanctaidd oddi wrth y pethau halogedig.

4 I bwy y parodd efe ſynegi ei weithredoedd ef? c a phwy a olrheiniodd allan ei fawrion weithredoedd ef?

c Sal. 106. 2.

5 Pwy a rîf gadernid ei fawredd ef? a phwy a eſyd ar draethu ei drugaredd ef?

6 Ni ellir lleihâu na 'chwanegu, ac ni ellir olrhain allan ryfeddodau 'r Arglwydd.

7 Pan orphenno dŷn, yna y dechreu efe; a phan beidio efe, yna efe a betruſa.

8 Pa beth yw dŷn? a pha ſudd ſydd o hono ef? Beth yw ei dda ef? a pha beth yw ei ddrŵg ef?

d Sal. 90. 10, 9 d Rhifedi dyddiau dŷn ydynt gàn mlynedd o'r mwyaf.

e 2 Pedr 3. 8. 10 Fel defnyn o ddwſr wrth y môr, ac fel graienyn wrth y tywod, yw e mil o flynyddoedd wrth ddyddiau tragywyddoldeb.

11 Am hynny y mae yr Arglwydd yn ymaros wrthynt hwy, ac yn tywallt ei drugaredd arnynt hwy.

12 Efe a welodd, ac a ŵybu fod eu diwedd hwy yn ddrŵg: am hynny efe a wnaeth ei drugaredd yn aml.

13 Trugaredd dŷn ſydd tu ag at ei gymmydog, a thrugaredd yr Arglwydd ar bob cnawd: yn argyhoeddi, ac yn addyſgu, ac yn athrawiaethu, ac yn troi, fel y gwnâ bugail ei braidd,

14 Y mae efe yn trugarhâu wrth y rhai ſy 'n derbyn addyſg, ac wrth y rhai ſydd yn bryſio at ei farnedigaethau ef.

f Pen. 14. 22. 15 f Fy mâb, na ddifwyna dy weithredoedd da, ac na ddôd air drŵg ſarrug wrth roddi peth.

16 Onid yw 'r gwlîth yn goſtwng y gwrês? felly gwell yw gair nâ rhôdd.

17 Wele, onid gwell yw gair nâ rhôdd dda? eithr gyd â'r graſlon y mae pob un o'r ddau.

18 Un ffôl a ddannod yn daiogaidd; a rhôdd y cynfigennus a wnâ i'r llygaid ballu.

19 Cyn llefaru, dŷſg: a chyn afiechyd cymmer feddyginiaeth.

g 1 Cor. 11, 28, 31. 20 Cyn barn g hola di dy hun; ac yn amſer gofwy ti a gei drugaredd.

21 Cyn dy glefychu ymddaroſtwng trwy ddirweſt; ac yn amſer pechod dangos edifeirwch.

h Deut. 23. 21. Preg. 5. 4. 22 h Na âd i ddim dy rwyſtro i dalu dy adduned mewn prŷd: ac nac oeda ymgyfiawnhâu hyd farwolaeth.

23 Ymbarotoa cyn gweddio; ac na fydd fel dŷn yn temtio 'r Arglwydd.

i Pen. 7. 17, 36. 24 i Meddwl am y digofaint *a fydd* yn y diwedd, ac amſer dialedd, pan dröer ei ŵyneb ef ymaith.

25 Yn amſer amldra meddwl am amſer newŷn; ac yn amſer cyfoeth, am dlodi ac eiſiau.

26 O'r børeu hyd yr hwyr y newidia amſer, a phob peth a wneir yn fuan gœr bron yr Arglwydd.

27 k Ar ddŷn doeth y bydd ofn duwiol ym mhob peth, ac yn amſer pechod efe a ymochel rhag anryfuſedd; a'r anghall ni cheidw amſer.

k Diar. 28. 14.

28 Pob un ſynhwyrol a edwyn ddoethineb ac addyſg; ac efe a rŷdd fawl i'r hwn a'i cafodd hi.

29 Y rhai a fuant ddeallus mewn ymadroddion, a aethant heſyd yn ddoethion eu hunain.

30 l Na ddôs ar ôl dy chwantau, eithr ymattal oddi wrth dy awŷdd.

l Rhuf. 6. 6. a 13.

31 O's rhoddi i'th enaid yr hyn a ryngo bodd iddo, yna y gwnei di i'th elynion chwerthin, y rhai ſydd yn cynfigennu wrthyt ti.

14.

32 Na ymlawenycha mewn llawer o ddainteithrwydd, ac nac ymrŵym i'r dràul.

33 Na ddôs yn dlawd trwy wledda wrth fenthyccio, heb ddim yn dy bwrs; canys *felly* y byddit ti enwog gynllwynwr i'th einioes dy hun.

PEN. XIX.

2 *Gwîn a gwragedd a dwylla 'r doethion.* 7 *Na ddywed gwbl ag a glywych.* 17 *Cerydda dy gydymmaith yn ddiddig.* 22 *Nid oes dim doethineb mewn annuwioldeb.*

Tach. 3. P. S. Pedr, P.

NI chyfoethoga gweithiwr meddw: a'r hwn ſydd yn diyſtyru ychydig, a ſyrth o ſeſur ychydig ac ychydig.

a Gen. 19. 32. b 1 Bren. 11. 1. 2 a Gwîn a b gwragedd ſydd yn gyrru doethion ar encil; a'r hwn a lyno wrth butteiniaid a fydd digywilydd.

3 Pydrni a phryfed a'i cânt ef yn etifeddiaeth, a gŵr rhyfygus a gymmerir ymaith.

c Jof. 22. 11. 4 c Yr hwn ſydd yn credu yn fuan ſydd yſgafn ei feddwl; a'r hwn ſydd yn pechu a gyfeiliorna yn erbyn ei enaid ei hun.

5 Yr hwn ſydd yn llawenychu mewn drygioni a gondemnir; yr hwn ſydd yn gwrthwynebu melys-chwant ſydd yn coroni ei fywyd.

6 Yr hwn a attalio ei dafod a fydd byw yn ddigynnen; a'r hwn ſydd yn caſâu ſiarad, ſydd yn llai ei niweid,

d Pen. 41. 23. 7 d Nac ail-adrodd wrth arall y peth a ddywedpwyd i ti, ac ni byddi ronyn gwaeth.

† *pa un bynnag ai cyfaill ai gelyn;* ‡ *a ddengys ei gâs.* 8 Na ſynega ſuchedd arall † wrth na chyfaill na gelyn; ac na ddadguddia, o's gelli yn ddiſai.

9 Canys efe a'th wrendy, ac a ddeil arnat ti; ac mewn amſer efe ‡ a'th gaſâ di.

10 Pan glywech air, gâd iddo farw gyd â thi; a bydd ddiogel na rwyga efe dydi.

11 Un ffôl a ofidia gan air, fel yr hon yn eſgor ar blentyn.

† *ynghylon.* 12 Fel ſaeth ynglŷn ym morddwyd un, felly y mae gair † ym mola 'r ffôl.

e Lef. 19. 17. 13 e Rhybuddia gyfaill; yſgatfydd ni's gwnaeth: ac o's gwnaeth, rhag gwneuthur mwy.

Mat. 18. 15. ‡ *Rhybuddia.* 14 ‡ Cerydda dy gyfaill; yſgatfydd ni's dywedodd: ac o's dywedodd, rhag iddo ddywedyd eilwaith.

† *Rhybuddia.* 15 † Cerydda gyfaill: o blegid mynych y mae yn enllib; ac na choelia bob chwedl.

‡ *o'i gàlon.* 16 Y mae un yn llithro yn ei ymadrodd, ac nid ‡ o'i fôdd; a phwy f ni thramgwyddodd â'i dafod?

f Pen. 14. 1. Iago 3. 2. † *Rhybyddia.* 17 † Cerydda dy gymmydog cyn ei fygwth; a dôd le i gyfraith y Goruchaf,

gan ſod yn ddiddig.

18 s Ofn

[a] Diar. 3. 7. Pen. 40. 26. ‡ eiddo eſ. [b] Dad. 2. 7. a 22. 2, 24.

18 [a] Ofn yr Arglwydd yw dechreuad ‡ cymmeradwyaeth gyd ag eſ: a doethineb a bair gariad gantho eſ.

19 Addyſg bywyd yw gŵybodaeth gorchymmynion yr Arglwydd: a'r rhai ſydd yn gwneuthur yr hyn ſydd foddlon ganddo eſ, [b] ſydd yn cael ffrwyth pren anfarwoldeb.

20 Ofn yr Arglwydd yw pob doethineb; ac ym mhob doethineb y mae gwneuthuriad y gyfraith, a gŵybodaeth am ei Holl-alluogaeth eſ.

[i] Mat. 21. 29.

21 [i] Y gwâs a ddywedo wrth ei feiſtr, Ni wnâf yr hyn ſydd foddlon *gennyt*, pe gwnai eſe wedi hynny, y mae eſe yn digio ei faethydd.

22 Nid doethineb yw gŵybodaeth drygioni; a chyngor pechaduriaid nid yw ſynŵyr.

23 Y mae drygioni, a hwnnw yn ffiaidd; ac y mae anghall annoeth.

24 Gwell yw y bychan ei ddeall, ac yn ofni Duw, nâ'r hwn ſydd yn rhagori mewn callineb, ac yn troſeddu cyfraith y Goruchaf.

25 Y mae cyfrwyſdra diwyd, a hynny yn anghyfiawn; ac y mae a dry ymaith ffair, i ddangos barn: a doeth yw yr hwn ſydd gyfiawn mewn barn.

26 Y mae un yn gwneuthur drygioni yn bruddaidd, ond wedi ymgrymmu, *ac* o'i ſewn yn llawn twyll tanllyd.

27 Eſe gan gŷd-oſtwng ei ŵyneb, a chymmeryd arno ſod yn fyddar, lle nid adwaenir eſ, a ‡ achub dy flaen di, i wneuthur niweid i ti.

‡ *rhag ddrŵg ym i ti ŵybod addi wrtho eſ.*

28 Ac o's o eiſiau gallu y rhwyſtrir iddo eſ bechu; etto eſe a wnâ ddrŵg o's caiff ‡ amſer.

‡ *cyfle.*

29 Wrth y golwg yr adwaenir gŵr: ac wrth ei olwg yr adwaenir un deallus, pan gyfarfyddech ag eſ.

[k] Pen. 21. 20.

30 Gwiſg gŵr, a [k] chwerthiniad y dannedd, a'i gerddediad, ſydd yn dangos yr hyn ſydd ynddo eſ.

PEN. XX.

Tach. 4. B.

1 *Ymbŷlch tewi, a dywedyd*; 10 *rhoddion, ac elw*; 18 *a llithro â'r tafod*: 24 *a dywedyd celŵydd.* 27 *Amryw gyngborion.*

‡ *mewn gŵyl.*

YMae cerydd nid yw ‡ dêg; ac y mae un yn tewi, a hwnnw yn gall.

2 Gwell o lawer yw ceryddu, na digio yn ddirgel: ac fe gedwir rhag niweid yr hwn a gydnabyddo *ei fai.*

3 Mor dda yw dangos ediſeirwch pan y'th gerydder! felly y dienga rhag pechod gwirfodd.

[a] Pen. 30. 20.

4 Megis chwant [a] diſpaidd i dorri morŵyndod llangces, felly y mae 'r hwn ſy'n gwneuthur barnedigaeth wrth drawſder.

5 Y mae un diſtaw, yr hwn a geir yn ddoeth; ac y mae ſydd atcas am ei fiarad lawer.

6 Y mae ſydd yn tewi, am nad oes ganddo atteb; ac y mae ſydd yn tewi, am ei fod

[b] Preg. 3. 7.

[b] yn gŵybod ei amſer.

[c] Pen. 32. 4.

7 Dŷn doeth [c] a dâw, hyd oni welo amſer; eithr † yr ehud a'r anghall ‡ a â dros amſer.

† *y fiaradwr.* ‡ *nid edrych ym.*

8 Yr aml ei eiriau a ffieiddir; ac atcas fydd yr hwn yn hynny a gymmero awdurdod iddo ei hun.

9 Y mae pechadur yr hwn ſydd yn llwyddo mewn pethau drŵg; ac y mae caffaeliad a dry yn niweid.

10 Y mae rhôdd ni bydd ſuddiol i ti; ac y mae rhôdd a di[a]ſ ei dau cymmaint.

11 Y mae goſtyngiad o herwŷdd gogoniant; ac y mae a gododd ei ben o waeledd.

12 Y mae a bryn lawer am ychydig, ac a'i tâl adref yn ſaith gymmaint.

13 [d] Gŵr doeth wrth ei ymadrodd ſydd yn ei wneuthur ei hun yn gariadus; ſa † ffafr ffyliaid a ‡ dywelldir allan.

[d] Pen. 6. 5. † *chwedlau digriſ.* ‡ *gollir.*

14 Ni bydd rhôdd yr anghall fuddiol i ti, pan y derbyniech; na'r eiddo 'r cynfigennus o herwŷdd ei angen: o blegid y mae eſe yn edrych am dderbyn llawer peth am un.

15 Ychydig a rŷdd eſe, a [e] llawer a ddannod eſe; eſe a egyr ei ſafn fel criwr; heddyw yr echwyna eſe, ac y foru ſe a'i gofyn drachefn: câs gan yr Arglwydd a chan ddynion yw y cyfryw.

[e] Pen. 4. 22.

16 Y ffôl a ddywed, Nid oes gennyf gyfeillion, nid oes i mi ddiolch am fy nghymwynaſau, a'r rhai ſydd yn bwytta fy mara i ſydd yn ddrŵg eu tafod am danaf.

17 Pa fawl gwaith, a pha fawl un a'i gwatwarant eſ! nid yw eſe yn deall yn iawn beth yw bod â pheth ganddo; a'r un fath iddo eſ yw na bai ganddo.

18 Gwell yw llithro ar balmant, nâ llithro â'r tafod; felly y daw cŵymp y drygionus ar frŷs.

19 ‡ Chwedl amhrydlon ſydd yn waſtadol yngenau 'r diaddyſg.

‡ *Neu, dŷn anfelys.*

20 O enau 'r ffôl y llyſir diareb; o blegid ni ddywed eſe hi yn ei hamſer.

21 Y mae a luddir i bechu trwy eiſiau; a phan orphwyſo ni ‡ phigir eſ.

‡ *thrallodir.*

22 [f] Y mae a gyll ei enaid ei hun o wladeidd-dra, a thrwy dderbyn ŵyneb y mae eſe yn ei golli.

[f] Pen. 42. 1.

23 Y mae a edy i'w gyfaill rhag cywilydd, ac a'i gwnâ eſ yn elyn iddo ei hun heb ſod yn rhaid.

24 [g] Anaf mawr ar ddŷn yw celŵydd; ac eſe ſydd yn waſtadol yngenau yr hwn ſydd ddiaddyſg.

[g] Pen. 25. 1.

25 Gwell yw lleidr nâ 'r hwn a ymgynnefino â chelŵydd: a phob un o'r ddau a gaiff ddinyſtr yn etifeddiaeth.

26 † Ammharchus yw arfer dŷn celŵyddog, a'i gywilydd ſydd gyd ag eſ yn waſtadol.

† *Gwaradwydd.*

27 Y doeth a'i geſyd ei hun rhagddo trwy ymadrodd: a'r call a ryglydda ſodd pendefigion.

28 [h] Yr hwn a goleddo ei dîr, a wnâ ei ddâs yn uwch; a'r hwn a ryglyddo ſodd pendefigion, a gaiff faddeuant am anghyfiawnder.

[h] Diar. 12, 11. a 28. 19.

29 [i] Anrhegion a rhoddion ſydd yn dallu llygaid y doethion, ‡ ac fel ffrwyn mewn ſafn, y maent yn troi cerydd ymaith.

[i] Ecſod. 23. 8. Deut. 16, 19.

30 Doethineb guddiedig, a thryſor heb ei weled, pa fûdd ſydd o'r un o'r ddau?

‡ *at yn cau ei ſafn, ſel na allo geryddu.*

31 [k] Gwell yw dŷn yn cuddio ei ffolineb, nâ dŷn yn cuddio ei ddoethineb.

32 Gwell yw angenrheidiol ddioddefgarwch yn ceiſio 'r Arglwydd, nag un yn llywodraethu ei fywyd ei hun heb gyfarwyddwr.

[k] Pen. 41. 15.

PEN. XXI.

2 *Ffo rhag pechod, fel rhag ſarph.* 4 *Ei draba a anrheitbia 'r cyſoethog.* 9 *Drwg fydd diwedd yr anghyfiawn.* 12 *Y rhagor ſy rhwng y doeth a'r annoeth.*

Tach. 4. P. S. Iago, B.

O's

[a] Sal. 41. 4. Luc 15. 21.

O's pechaiſt, ſy mâb, na wnâ mwy; eithr [a] gweddïa dros yr hyn a fu.

2 Ffo oddi wrth bechod megis rhag ŵyneb ſarph: o blegid o's deui di yn agos atto, eſe a'th frâth di. Dannedd llêw yw ei ddannedd eſ, yn llâdd eneidiau dynion.

3 Pob anwireddfydd ſel cleddyf dauſiniog: ni ellir iachâu ei archollion eſ.

[*] Ymryſon.

4 [*] Ymſywyn, a cham, a anrheithia gyfoeth: felly y gwneir tŷ y beilchion yn anghyfannedd.

[b] Eccſod. 3. 9. a 22, 23.

5 [b] Gweddi o enau 'r tlawd a gyrraedd i gluſtiau 'r Arglwydd; a'i farn eſ a ddaw yn ebrwydd.

6 Yr hwn ſydd yn caſâu cerydd *ſydd* ar lwybr pechadur; eithr yr hwn ſydd yn oini yr Arglwydd a [†] dry o *ewyllys* ei gâlon,

[†] *edïſarhâ.*

7 Adwaenir o bell ac o agos yr ymadroddus ei dafod: eithr y doeth a ŵyr pan lithro eſe.

8 Yr hwn a adeilado ei dŷ ag arian rhai eraill, *ſydd* megis yr hwn ſydd yn caſglu iddo ei hun gerrig i *wneuthur* carnedd ei ſeddrod.

[c] Pen. 16. 6.

9 Swp o garth [c] yw cynnulleidfa y rhai anwir, a'u diwedd *ſydd* fflam dân i'w dinyſtrio.

10 Ffordd pechaduriaid a waſtattäwyd â cherrig: ac yn ei chwrr eithaf hi y mae ffôs uffern.

[d] Ioan 7. 17.

11 [d] Yr hwn ſydd yn cadw cyfraith yr Arglwydd, ſydd yn dyfod i'w deall hi: a pherffeithrwydd ofn yr Arglwydd yw derbyn doethineb.

[†] *ſynhwyrol.*

12 Yr hwn nid yw [†] gall, ni chymmer ddyſg: [e] canys y mae ‡ callineb yn amlhâu chwerwedd.

[e] Preg. 1. 18.

[‡] *cyfrwyſdra.*

13 Gŵybodaeth y doeth a amlhâ ſel lifeiriant; a'i gyngor eſ *ſydd* ſel pûr ffynnon y bywyd.

[f] Pen. 33. 5.

14 [f] Tu mewn i'r ffôl ſydd ſel lleſtr twn; ni ddeil efe ddim gŵybodaeth yn ei fywyd.

15 Gŵr doeth, o's clyw air doeth, a'i cenmyl, ac [g] a 'chwanega atto: yr annoeth a'i clybu, ac nid oedd foddlon ganddo, eithr efe a'i trôdd yn ôl ei gefn.

[g] Diar. 9. 9.

16 Ymadrodd y ffôl ſydd megis baich ar ffordd: eithr yngwefuſau y doeth y ceir grâs.

17 A genau 'r doeth yr ymofynnir yn y gynnulleidfa, a hwy a yſtyriant ei eiriau eſ yn eu calonnau.

18 Megis tŷ wedi ei dynnu ymaith yw doethineb i'r ffôl: ac ymddiddan diſynŵyr yw gŵybodaeth yr annoeth.

19 Megis llyffetheiriau ar draed, ac megis gefynnau dwylaw ar y llâw ddehau, yw addyſg gan y rhai annoeth.

[h] Pen. 19. 30.

20 [h] Y ffôl yn chwerthin a gyfyd ei lêf, eithr prin y gwêna gŵr call yn ddiſtaw.

21 Megis tlws o aur yw addyſg gan y call, ac megis arddyrn-dlws ar y braich dehau.

22 Buan ſydd troed y ffôl yn nhŷ *arall*; a'r gŵr a ŵyr lawer ſydd gwaradwyddus ganddo hynny.

23 Yr anghall o'r drŵs a yſbïa i'r tŷ; eithr gŵr medrus a ſaif allan.

24 Anfedruſrwydd dŷn yw gwrando wrth ddryſau; a'r call ſydd blîn ganddo yr ammharch.

25 Gwefuſau y rhai ſiaradus a draethant bethau ni pherthyn iddynt eu hun: a geiriau y rhai call a bwyſir mewn clorian.

26 Yngennau ffoliaid y mae eu câlon; ac ynghalon doethion y mae eu genau.

27 Pan felldithio 'r annuwiol Satan, y mae efe yn melldithio ei enaid ei hun.

28 [i] Yr huſtingwr ſydd yn halogi ei enaid ei hun, ac a gaseir pa le bynnag yr ymdeithio efe.

[i] Pen. 28. 13.

PEN. XXII.

1 *Y dïog.* 3 *Merch ſûl.* 11 *Wyla dros yr ynfydion yn hyttrach nâ thros y meirw.* 13 *Na ſid i ti a wnelych â hwynt.* 16 *Nid yſtog câlon y doeth.* 20 *Pa beth a bair colli cydymmaith.*

Tach. 5. B. S. Iago, P.

YDiog ſydd gyffelyb i garreg fudr; a phawb a'i hwttia eſ allan er ammharch iddo.

2 I fiſwail tommennau y cyffelybir y dïog; pob un a'i cymmero i fynu a yſgwyd ei lâw.

3 Gwaradwydd y tâd a'i cenhedlodd yw mâb dïaddyſg; a merch *ſûl* a anwyd i'w golled eſ.

4 [a] Merch gall ‡ fydd etifedd ei gŵr; a'r waradwyddus ſydd driſtwch i'w thâd.

[a] Diar. 13. 22.

5 Yr hŷ a waradwydda ei thâd a'i gŵr; a hi a ammherchir gan bob un o'r ddau.

[‡] *a ddŵg etifeddiaeth i'w gŵr.*

6 *Megis* cerdd mewn triſtwch, yw ymadrodd allan o amſer: eithr prydlon bob amſer ſydd ffrewyllau, ac addyſg doethineb.

7 Megis affio lleſtr pridd y mae yr hwn ſy yn dyſgu 'r ffôl, ac megis un yn deffro un o drymgwſg.

8 Mynegi i un yn cyſgu y mae yr hwn ſydd yn mynegi peth i un ffôl: a phan ddarffo 'r chwedl, eſe a ddywed, Beth yw 'r matter?

9 Plant yn cael eu cynhaliaeth mewn buchedd dda, ſydd yn cuddio gwaeledd eu rhïeni.

10 A phlant yn ymffroſtio mewn dirmyg ac annoethineb, ſydd yn halogi bonedd eu carennydd.

11 [b] Wyla am y marw; canys efe a gollodd y goleuni: ac ŵyla am y ffôl; canys y mae diffyg ſynŵyr arno. Wyla ychydig am y marw; am iddo eſ orphwys; eithr *gwaeth* nâ marwolaeth yw bywyd y ffôl.

[b] Pen. 38. 16.

12 [c] Saith niwrnod *ſydd* o alar am y marw; ond am y ffôl a'r annuwiol, holl ddyddïau ei einioes eſ.

[c] Gen. 50. 10.

13 Na amlhâ eiriau gyd â'r anghall, ac na ddôs at yr annoeth. [d] Ymgadw oddi wrtho eſ, rhag cael blinder, ac na'th haloger di gan ei frynti eſ. Cilia oddi wrtho eſ, a thi a gei orphwyſdra, a byth ni'th flinir â'i ynfydrwydd eſ.

[d] Pen. 12. 12.

14 Beth ſydd drymmach nâ phlwm? a pha enw ſydd iddo eſ ond Ffôl?

[e] Diar. 27. 3.

15 [e] Haws yw dwyn tywod, a halen, a darn o haiarn, nâ dŷn anſynhwyrol.

16 Coed wedi ei gyſylltu a'i rwymo yn adeiladaeth, ni ddettyd er ei yſgwyd; felly câlon wedi ei ſicrhâu trwy gyngor doeth, nid arſwyda un amſer gan ofn.

17 Câlon wedi ei chadarnhâu trwy feddwl deallus, ſydd fel plaſtr tôg ar bared llyſn.

18 Ni ſaif palis a oſodir yn uchel, yn erbyn y gwynt: felly câlon ofnus, gyd â meddwl un ffôl, ni phery yn erbyn ofn.

19 Yr hwn a bigo lygad, a ddŵg ddagrau allan; a'r hwn a bigo câlon, a bair iddi ddangos ei gŵybodaeth.

20 Yr hwn a deifl garreg at adar, a'u tarfa hwynt; a'r hwn ſydd yn gwaradwyddo ei gyfaill, ſydd yn dattod cyfeillach.

21 Pe tynnit gleddyf ar dy gyfaill, na anobeithia: o herwydd y mae cymmod.

22 Ped agorit dy ſafn yn erbyn dy gyfaill, nac ofna: o blegid ie all bod cyttundeb; ond am waradwydd, a balchder,

f Pen. 27. 17. a f dadguddio cyfrinach, a dyrnod trwy dwyll: am y pethau liyn y ffy pob cyfaill ymaith.

23 Cadw ffyddlondeb â'th gymmydog yn ei dlodi, fel y gallech lawenychu yn ei wynfyd ef. Glŷn wrtho ef yn amſer cyſtudd, fel y byddech gŷd-etifedd yn ei etifeddiaeth ef. Nid yw tlodi bob amſer i'w ddiyſtyru, na'r cyfoethog anghall i'w fawr-berchi.

24 O flaen tan y mae tarth a mŵg y ffumer yn myned: felly y mae ymddifenwi o flaen celanedd.

25 Nid cywilydd ſydd gennyf amddiffyn fy nghyfaill; ac nid ymguddiaf rhagddo ef.

26 O's digŵydd i mi ddrŵg o'i blegid ef, pob un a glywo a ochel rhagddo ef.

g Sal. 141. 3. 27 g Pwy a eſyd gadŵraeth o flaen fy ngenau, a fel doethineb ar fy ngweſuſau, fel na ſyrthiwyf yn ddiſymmwth trwyddynt, ac na'm difetho fy nhafod?

PEN. XXIII.

Tach. 5. P. 1 *Gweddi am râs i ochel pechu.* 9 *Nac arferwn dyngu:* 14 *ond cofiwn ein rhïeni.* 16 *Am dri math o ddynion.* 23 *Bod y wraig odinebus yn pechu larwer o ffyrdd.*

O Arglwydd, Tâd a llywydd fy holl einioes, na âd fi yn eu cyngor hwynt, ac na âd i mi ſyrthio trwyddynt.

2 Pwy a eſyd ffrewyllau ar fy meddyliau, ac addyſg doethineb ar fy nghalon? fel na'm harbedont am fy amryfuſedd, ac nad el heibio i'm pechodau:

3 Rhag cynnyddu fy anŵybodaeth i, ac amlhâu fy mhechodau i'm dinyſtr, a fyrthio o honof o flaen fy ngwrthwynebwŷr, a llawenychu o'm gelynion arnaf, y rhai y mae eu gobaith yn bell oddi wrth dy drugaredd di.

4 O Arglwydd Dâd, a Duw fy mywyd i, na ddôd i mi olwg uchel; eithr trô oddi wrth dy weiſion feddwl cawraidd bob amſer.

5 Trô oddi wrthyf fi ofer obaith a chwant; a dal i fynu bob amſer yr hwn a fynnai dy waſanaethu di.

6 Na oddiwedded awŷdd i'r bòl fi, na chwant y cnawd: ac na ddôd fi dy wâs i fynu i feddwl digywilydd.

7 Gwrandêwch, blant, addyſg genau cywir: a'r hwn a'i cadwo, ni ddêlir ef byth yn ei weſuſau.

8 Y pechadur a adewir yn ei ffoledd: y difenwr a'r balch a ddifethir trwyddynt.

h Ecſod. 20. 7. Pen. 27. 14. Math. 5. 33, 34. 9 h Na arfer dy enau i dyngu, ac na ymgynnefina ag enwi yr hwn ſydd Sanctaidd.

10 O blegid megis ni bydd ychydig gleiſiau ar y gwâs a gurer yn waſtadol; felly yr hwn a dyngo, ac a enwo *Duw* bob amſer, ni bydd lân oddi wrth bechod.

11 Y gŵr a dyngo lawer a lenwir o anwiredd, ac nid ymedy dialedd â'i dŷ ef. O's pecha efe, ei bechod fydd arno: ac o's diyſtyr ganddo, y mae efe yn pechu y dau cymmaint, O's yn ofer heſyd y tyngodd efe, ‡ ni chyfiawnhëir ef; o blegid fe a lenwir ei dŷ ef o ddialedd.

‡ *ni bydd difai.*

i Lef. 24. 15, 16. 12 i Y mae ymadrodd wedi ei wiſgo â marwolaeth: Duw a wnêl na chaffer *hynnw* yn etifeddiaeth Jacob. O herwydd hyn oll a fydd bell oddi wrth y rhai duwiol, ac nid ymdrybaeddant hwy mewn pechodau.

13 Nac arfer dy enau i anghymmeſurwydd o dyngu: o blegid y mae yn hynny ymadrodd pechadurus.

14 Cofia dy dâd a'th fam, pan fyddech yn eiſtedd ym mŷſg pendefigion; rhag it' anghofio ger eu bron hwynt, ac i ti wrth dy arfer ‡ ddihoeni, ac ewyllyſio o honot na'th anefid, a melldithio o honot ddŷdd dy enedigaeth.

‡ *fod yn ffol.*

15 k Y dŷn a ymarfero â geiriau gwaradwyddus, ni chymmer addyſg tra fyddo byw.

k 2 Sam. 16. 7.

16 Dau fath ſydd yn pechu llawer, a'r trydydd ſydd yn dwyn digofaint. Meddwl brŵd ſydd fel y tân poeth, yr hwn ni ddiffydd nes ei ddarfod. Dŷn godinebus yn ei gorph cnawdol, yr hwn ni phaid, hyd oni chynneuo efe dân.

17 l Y mae pob bara yn felus gan ddŷn godinebus; ni phaid efe nes ei farw.

l Diar. 9. 17.

18 Dŷn yn troſeddu oddi wrth ei wely ei hun, gan ddywedyd yn ei gâlon, m Pwy ſydd yn fy ngweled? y mae tywyllwch o'm hamgylch i, ac y mae y parwydydd yn fy nghuddio, ac nid oes neb yn fy ngweled i: beth ſydd arnaſi ei ofn? ni chofia y Goruchaf fy mhechodau i.

m Job. 24. 15. Eſay 29. 15.

19 Y cyfryw ddŷn ſydd yn ofni llygaid dynion yn unig, ac ni ŵyr fod llygaid yr Arglwydd Goruchaf yn ddeng mîl eglurach nâ'r haul, yn canſod holl ffyrdd dynion, ac yn yſtyried y rhannau cuddiedig.

20 Cyn creu dim, pob peth oedd hyſbys iddo ef; ac wedi eu gorphen, y mae efe yn canſod y cwbl.

21 n Yn heolydd y ddinas y dielir ar hwn, ac ef a ddêlir lle ni's amheuodd efe.

n Lef. 20. 10.

22 Felly y bydd y wraig ſydd yn gadael ei gŵr, ac yn ceiſio etifeddiaeth o arall.

Deut. 22. 22.

23 O blegid yn gyntaf, hi a anufuddhaodd i o gyfraith y Goruchaf; ac yn ail, hi a bechodd yn erbyn ei gŵr; ac yn drydydd, hi a dorrodd briodas trwy odineb, ac a ddûg blant o ŵr arrall.

o Ecſod. 20. 14.

24 Honno a ddygir allan yn y gynnulleidfa, ac fe fydd edrych ar ei phlant hi.

25 p Ni wreiddia ei phlant hi, ac ni ddŵg ei changhennau hi ffrwyth.

p Doeth. 4. 3.

26 Ei choffadwriaeth â âd hi yn felldith, ac ni ddilëir ei gwaradwydd hi.

27 A'r rhai a adewir a gânt ŵybod nad oes dim well nag ofn yr Arglwydd, na dim felufach nâ gwilied ar orchymynion Duw.

28 Gogoniant mawr yw dilyn Duw; a hîr-hoedl yw cael dy dderbyn ganddo.

PEN. XXIV.

2 *Y mae doethineb yn ei chanmol ei hun;* Tach. 6. B. *ac yn dangos ei dechreuad,* 4 *a'i thrigfa,* 13 *a'i gogoniant,* 17 *a'i ffrwyth,* 26 *a'i chynnyrch, a'i pherffeithrwydd.* S. Bartholomeus, B.

DOethineb a'i canmyl ei hun, ac a orfoledda ym mŷſg ei phobl.

2 Hi a egyr ei genau ynghynnulleidfa 'r Goruchaf, ac a orfoledda ger bron ei allu ef.

3 Mi a ddeuthum o enau 'r Goruchaf, ac a orchuddiais y ddaear fel ‡ niwl.

‡ *cwmmwl.*

4 a Mi a breſwyliais mewn lleoedd uchel; b a'm gorſedd-faingc i ſydd mewn coloſn o gwmmwl.

a Job 22. 14.

5 Myfi a amgylchais gylch y neſoedd fy hunan, ac a rodiais yngwaelod y dyfnder.

b Sal. 104. 3.

6 Cefais feddiant o donnau 'r môr, ac o'r holl dîr, ac o bob pobl a chenedl.

7 A chyd â'r rhai hyn oll y ceiſiais i orphwyſdra; ſel y cyfanneddwn yn etifeddiaeth rhyw un.

8 Yna y'm gorchymynnodd Creawdydd pob peth, a'r hwn a'm creodd innau a wnaeth i'm pabell i orphwyſo, ac a ddywedodd, Preſwylia yn Jacob, a chymmer etifeddiaeth yn ‡ Jeruſalem.

‡ *Iſrael.*

9 [c] Eſe a'm creodd i o'r dechreuad cyn y bŷd, ac ni phallaf fi byth.

[c] Diar. 8. 22.

10 Mi a waſanaethais ger ei fron ef [d] yn y babell ſanctaidd: ac felly y'm ſicrhäwyd i yn Sion.

[d] Ecſod. 31. 3.

11 [e] Gwnaeth efe hefyd i mi orphwyſo yn y ddinas ‡ ſanctaidd; ac yn Jeruſalem y mae fy ngallu i.

[e] Sal. 132. 8.

‡ *anwyl.*

12 Ac mi a wreiddiais ym mŷſg pobl anrhydeddus, ſef yn rhan yr Arglwydd a'i etifeddiaeth.

13 Fel cedyrn Libanus y dyrchafwyd fi, ac fel cypres-wŷdden ym mynyddoedd Hermon.

14 Fel palm-wŷdden ‡ yn En-gadi y dyrchafwyd fi, ac fel planhigyn rhoſ yn Jericho, fel olew-wŷdden hardd mewn maes têg, ac fel plân-wŷdden † wrth ddyfroedd y cynnyddais.

‡ Neu, *yn Cades.*

† *yn y dwfr.*

15 Fel Sinamwn, ac fel ‡ ſwp o bêr-aroglau, ac megis Myrr dewiſol, y rhoddais fy mhêr-arogl fel Galbanum, ac Onics, a Storacs, ac fel tarth Thus yn † y babell.

‡ *aſpalathus.*

† Ecſod. 30. 34.

16 Mi a eſtynnais fy nghanghennau fel Terebinthus; a'm canghennau ſydd ganghiennau gogoniant a grâs.

17 [e] Fel gwin-wŷdden y tarddodd pêr-arogl o honof fi, a ffrwyth gogoniant a chyfoeth yw fy mlodau i.

[e] Ioan 15. 1.

18 Mam cariad da, ac ofn, a gŵybodaeth, a gobaith ſanctaidd, ydwyf fi: am hynny gan fy mod yn dragywyddol, myfi a roddir i'm holl blant, y rhai a † ènwyd ganddo ef.

† *ddewiſwyd.*

19 Deuwch attaf fi, y rhai ydych yn fy chwennychu i, a llanwer chwi â'm ffrwythau i.

20 Canys [h] meluſach yw fy nghoffadwriaeth nâ'r mêl, a'm hetifeddiaeth nâ'r dil mêl.

[h] Sal. 19. 10, 11.

21 Bydd ar y rhai a'm bwyttânt i newŷn etto; ac ar y rhai a'm hyfant i y bydd ſyched etto.

22 Ni waradwyddir byth yr hwn a ufuddhao i mi; ac ni phecha y rhai a weithiant trwof fi.

23 Llyfr cyfammod y Goruchaf Dduw yw hyn oll, *ſef* [i] y Gyfraith, yr hon a orchymynodd Moſes i ni yn etifeddiaeth i gynulleidfaoedd Jacob.

[i] Ecſod. 20 1. a 24. 3. Deut. 4. 1. a 29. 1.

24 Na phellwch fod yn gryfion yn yr Arglwydd; ſel y cadarnhao efe chwi, glynwch wrtho ef: canys yr Holl-âlluog Arglwydd ſydd Dduw yn unig, ac nid oes Iachawdr ond efe.

25 Yr hwn â'i ddoethineb ſydd yn llenwi pob peth fel [k] Phiſon, ac fel Tigris yn nyddiau y *ffrwythau* newydd.

[k] Gen. 2. 11.

26 Yr hwn ſydd yn llenwi deall fel Euphrates, ac fel [l] yr Iorddonen yn amſer cynhauaf.

[l] Joſ. 3. 15.

27 Yr hwn ſydd yn dangos addyſg gŵybodaeth fel goleuni, ac fel Geon yn nyddiau cynhauaf gwîn.

28 Ni adnabu y dŷn cyntaf hi yn berffaith: felly nid olrhain y diweddaf hi allan.

29 O blegid y mae ei meddyliau hi yn helaethach nâ'r môr, a'i chyngor yn ddyfnach nâ'r dyfnder mâwr.

30 Yr ydwyf fi doethineb fel ‡ ffos yn dyfod o afon, ac fel aber yn myned i ardd.

‡ *cainge.*

31 Mi a ddywedais, Dyfrhâf fy ngardd oreu, a mwydaf fy ngardd-wely yn dda: ac wele, ſe aeth fy nant yn afon, a'm hafon yn for.

32 Myfi a wnâf i addyſg oleuo fel y boreu, ac a'i dangoſaf hi ym mhell.

33 O herwŷdd myfi a dywalldaf athrawiaeth fel prophwydoliaeth, ac mi a'i gadawäf hi i'r holl oeſoedd yn dragywyddol.

34 [m] Gwelwch nad troſof fy hunan y cymmerais i boen, eithr dros bawb a geiſiant ddoethineb.

[m] Pen. 33. 17.

PEN. XXV.

1 Pa bethau ſy brydferth, a pha bethau yn anhygar. 6 Beth yw coron henaint. 7 Pa bethau a wnâ un yn ddedwŷdd. 13 Nad oes dim waeth nâ gwraig yſgeler.

Tach. 6. P. h. w. 13.

GAn dri pheth yr euthum i yn dêg, ac y codais i yn dêg ger bron yr Arglwydd a dynion; [a] Cyttundeb brodyr, a chyfeillach cymmydogion, a gŵr a gwraig yn cyttuno a'u gilydd.

[a] Gen. 13. 8. Sal. 133. 1.

2 Tri math *ar dâŷn* ſydd gâs gan fy enaid i, ac yr ydwyf yn anfoddlon iawn i'w buchedd; Tlawd balch, a chyfoethog celŵyddog, a hênwr godinebus anghall.

Rhuf. 12. 10.

3 Oni cheſglaiſt ti ddim yn dy ieuengctid, pa fôdd y cei di ddim yn dy henaint?

4 Mor hardd yw barn ar rai penllwyd! a medru cyngor ar henafgwŷr;

5 Mor hardd yw doethineb henafgwŷr! a deall a chyngor mewn rhai anrhydeddus!

6 Coron henafgwŷr yw gŵybod llawer, a'u gorfoledd yw ofn yr Arglwydd.

7 Naw peth a gyfriſais i yn ddedwŷdd yn fy nghâlon, a'r degfed a draethaf fi â'm tafod; Dŷn yn cael llawenydd o'i blant, ac yn byw i weled cŵymp ei elynion:

8 Gwŷn ei fŷd yr hwn ſydd yn cyttal â gwraig ſynhwyrol, a'r hwn [b] ni lithrodd ei dafod, ac ni waſanaethodd yr hwn ſydd anaddas iddo:

[b] Pen. 14. 1. a 19. 16.

9 Gwŷn ei fŷd yr hwn a gafodd † ſynwyr, a'r hwn a draetho wrth rai a wrandawo.

Iago 3. 2i † *gyfaill.*

10 Mor fawr yw'r hwn ſydd yn cael doethineb! ond nid oes neb uwch law yr hwn ſydd yn ofni yr Arglwydd.

11 Cariad yr Arglwydd ſydd eglurach na dim: i ‡ ba beth y cyffelybir yr hwn ſydd yn cael gafael arno ef.

‡ *buw.*

12 Ofn yr Arglwydd yw dechreuad ei gariad ef; a ffydd yw dechreuad glynu wrtho ef.

13 *Dewis* bob † dyrnod, ond dyrnod *ar* y gâlon; a phob drygioni, ond drygioni gwraig;

† *plâ.*

14 A phob niweid, ond niweid caſcion; a phob dial, ond dial gelynion.

15 Nid oes pen waeth nâ phen ſarph, na digoſaint waeth nâ digoſaint gelyn.

16 [c] Gwell gennyf fi gyttal â llew, ac â draig, nâ chyttal â gwraig ddrŵg.

[c] Diar. 21. 19. a 25.

17 Y mae drygioni gwraig yn newidio ei hŵyneb hi, ac yn tywyllu ei hŵyneb-pryd hi fel † arth.

† *ſâchliain.*

18 Ynghanol ei gymmydogion yr eiſtedd ei gŵr hi, ac efe a ucheneidia o'i anfodd, o'i hachos hi.

19 Bychan yw pob drŵg wrth ddrŵg gwraig; ſyrthied coelbren pechadur arni hi

20 Fel y mae dringfa dywodlyd i draed henafgwr, felly y mae gwraig ddrŵg ei thafod i ŵr diſtaw.

21 [d] Na thramgwydda wrth degwch gwraig, ac na chwennych wraig er trythyllwch.

22 Llawn dîg a digywilydd-dra, a mawr waradwydd yw gwraig, o's rhŷdd hi i'w gŵr *ei gynhaliaeth*.

23 Gwraig ddrŵg a wnâ gàlon isel, ac ŵyneb trist, ac archoll càlon. Dwylaw gweiniaid, a gliniau rhyddion, yw 'r hon ni chynnorthwya ei gŵr yn ei gyfyngdra.

24 Trwy [e] wraig y daeth dechreuad pechod, ac o'i phlegid hi yr ydym ni yn meirw oll.

25 Na ddôd i ddŵfr le i fyned trosodd, nac i wraig ddrŵg ryddid i rodienna o amgylch.

26 Onid â hi wrth dy lâw di, torr hi oddi wrth dy gnawd; dôd iddi *lythyr ysgar*, a gollwng *hi* yn rhŷdd.

PEN. XXVI.

1 Gwraig dda, 4 a chydwybod dda sy'n llawenychu dynion. 6 Peth erchyll yw gwraig ysgeler. 13 Gwraigedd da, a drŵg. 28 Y tri peth blin. 29 Na's gall marchandwŷr fod yn ddibechod.

[a] Diar. 31. 10, &c.

GWŷn ei fŷd gŵr [a] y wraig dda: canys dyblir rhifedi ei ddyddiau ef.

[†] *rinwe-ddol.*

2 Gwraig [†] rymmus a lawenycha ei gŵr: ac efe a gyflawna flynyddoedd ei fywyd mewn heddwch.

[b] Diar. 18. 22.

3 [b] Rhan dda yw gwraig dda, ac yn rhan y rhai sydd yn ofni'r Arglwydd y rhoddir hi.

4 Pa un bynnag fyddo dŷn ai tlawd ai cyfoethog, o's bydd ganddo gàlon dda at yr Arglwydd, efe a orfoledda bob amser yn ŵyneb firiol.

5 Rhag tri pheth yr arfwydodd fy nghàlon i, a rhag y pedwerydd yr ofnais yn ddirfawr;

‡ *Anair.*

‡ Enllib dinas, ac ymgasgliad torf afreolus, a gau-dystiolaeth; blinach nag angau yw y rhai hyn oll:

6 Baich càlon a galar yw gwraig yn dàl eiddigedd wrth wraig, a ffrewyll y tafod yn cyfrannu â phawb.

† *Iau yn fglo yma ac accw.*

7 † Iau ychen yn figlo yw gwraig ddrŵg; ac y mae ei pherchennog megis yn ymaflyd mewn ysgorpion.

8 Digter mawr yw gwraig feddw ac ymfyd; ac ni chela hi ei gwarth ei hun.

9 Putteindra gwraig a adweinir wrth ddyrchafiad *ei* llygaid a'i hamrantau.

[c] Pen. 42. 11.

10 Dôd gadwriaeth ficr [c] ar ferch anhywaith, rhag o's caiff hi ryddid, iddi ei *cham* arfer ei hun.

11 Gwilia ar y llygad digywilydd-; ac na ryfedda o's gwnâ hi gam â thi.

12 Fel yr egyr ffordd-ol fychedig ei safn pan gaffo ffynnon; felly yr ŷf hi o bob dwfr cyfagos, ac yr eistedd wrth bob

‡ *gwrych.*

‡ pawl, ac a egyr ei chawell yn erbyn pob saeth.

13 Gràs gwraig a wnâ ei gŵr yn hyfryd; a'i gwybodaeth hi a wnâ ei esgyrn ef yn freision.

14 Rhodd yr Arglwydd yw gwraig ddistaw garedig: ac nid oes cŷd-werth i enaid a gymmerodd addysg.

15 Gràs arràs yw gwraig gywilyddgar a ffyddlon: ac nid oes dim a ddichon gŷdbwyso ei diwair feddwl hi.

† *yn y nefoedd uchel.*

‡ *yn trefnu ei thŷ.*

16 Fel y mae 'r haul yn codi † yn uchelfeddau yr Arglwydd, felly y mae tegwch gwraig dda ‡ yn llywodraethu ei thŷ.

17 Fel canwyll yn golo.o yn y canhwyllbren sanctaidd, felly y mae tegwch pryd mewn llawn oedran.

18 Fel colofnau aur mewn morteisiau arian, felly y mae traed prydferth gyd â dwyfron ddianwadal.

19 *Fy* mâb, cadw flodau dy ieuengctid yn iach, ac na ddôd dy gryfder i ddieithriaid.

20 Wedi it' gael rhan ffaeth o'r maes oll, haua dy hâd dy hun, gan obeithio yn dy fonedd dy hun.

21 Felly dy hiliogaeth, yr hon a adawech, a fawrhêir, a hyder ganddynt ar eu bonedd.

† *sel pos ryn.*

22 Gwraig ar werth a gyfrifir ei bod † un wêdd a mŵch: a'r briod a gyfrifir y.. dŵr yn erbyn marwolaeth i'w gwr.

23 Gwraig annuwiol a roddir yn rhan i ŵr anwir: a'r dduwiol a roddir i'r hwn fydd yn ofni yr Arglwydd.

24 Gwraig anoneſt a ddiyſtyra ammharch; eithr merch oneſt a barcha ei gŵr.

25 Megis cî y cyfrifir gwraig ddigywilydd: a'r gywilyddgar a ofna 'r Arglwydd.

26 Y wraig fydd yn perchi ei gŵr ei hun, a wêl pawb yn ddoeth: a'r hon a'i hammharcho ef yn ei balchder, a gydnebydd pawb ei bod yn annuwiol.

† *ſaſnrhwth.*

27 Am wraig † floeddgar a ſiaradus, yr edrychir i darfu gelynion.

28 Am ddau beth y mae fy nghàlon i yn athriſt, ac am y trydydd y daeth arnaf ddigter; Bod rhyfelwr yn anghenus trwy eiſiau, a [d] dirmygu gwŷr ſynhwyrol, ac

[d] Preg. 9. 15.

[e] un yn dychwelyd oddi wrth gyfnawnder at bechod: yr Arglwydd a'i parotoa ef i'r cleddyf.

[e] Ezec. 18. 24.

29 [f] Anhawdd yw i farfiandwr ymgadw rhag gwneuthur cam; ac ni chyfiawnhêir tafarnwr oddi wrth bechod.

[f] Pen. 27. 2.

PEN. XXVII.

1 Pechodau wrth brynu a gwerthu. 7 Ein hymadrodd a ddengys beth ſy ynom ni. 16 Trwy ddadguddio ei cyfrinach y collir cydymmaith. 25 A gloddio bwill a ſyrth ynddo.

Tach. 7. B.

OAchos [a] peth † cyffredinol y pechodd llawer: a'r hwn ſydd [b] yn ceiſio cael amldra, a drŷ ei olwg ymaith.

[a] Diar. 28. 21.

† *bychan.*

2 Rhwng cyſſwllt cerrig y gyfrir hoel; a rhwng prynu a gwerthu y glŷn pechod.

[b] Diar. 23. 4.

3 Oni ddeil dŷn yn ofn yr Arglwydd yn ddiwyd, ebrwydd y dinyſtrir ei dŷ ef.

1 Tim. 6. 9.

4 Wrth yſgwyd y gogr yr erys yr amhuredd; felly brynti dŷn yn ei ymreſymmiad ef.

5 [c] Y ffwrn ſydd yn profi lleſtri pridd; felly y mae profedigaeth dŷn yn ei ymreſymmiad ef.

[c] Diar. 27. 21.

6 [d] Eiffrwyth a ddengys goleddiad y pren: felly y gwnâ traethu 'r meddwl ynghàlon dŷn.

[d] Math. 7. 17.

7 Na chanmol ŵr cyn clywed ei ymadrodd: o blegid dyma brofedigaeth dŷn.

8 O's dilyni gyfiawnder, ti a'i goddiweddi hi, ac a'i gwiſgi hi fel gwiſg laes ogoneddus.

† *gyrchant at eu.*

9 Adar a † arhoſant gyd â'u cyffelyb, a'r gwirionedd a drŷ at y rhai a weithiant trwyddi.

10 Fel y cynllwyn llêw i'r helfa, felly y gwnâ pechod i'r rhai a weithredant ddrygioni.

11 Traethiad y duwiol ſydd bob amſer mewn doethineb; a'r anghall a newidia fel y lleuad.

12 Ym mŷſg yr anſynhwyrol cadw yr amſer, a thyred yn fynych i fyſg y rhai pwyllog.

13 Baich yw traethiad ffyliaid, a'u difyrrweh fydd mewn trythyllwch pechod.

14 * Ymadrodd

14 [c] Ymadrodd yr hwn a dyngo lawer, a wnâ i'r gwâllt ſefyll; ac ymſywyn y cyſrywa wnâ gau cluſtiau.

15 Ymſywyn beilchion a bair gelanedd; a'u diſenwad hwynt ſydd ſîn ei glywed.

16 Yr hwn ſydd yn dadguddio cytrinach a gollodd ei grêd, ac ni chaiff efe gyfaill wrth ei ſodd.

17 Hoffa *dy* gyfaill, a gwnâ yn ffyddlon ag efe: eithr [f] o's dadguddi di ei gyfrinach ef, na ddilyn ar ei ôl ef mwyach.

18 O blegid megis y difethodd dŷn ei elyn, felly y collaiſt ti gariad dy gymmydog.

19 Ac ſel pe gollyngai gŵr aderyn o'i lâw, felly y gollyngaiſt ti dy gymmydog, ac ni's dèli ef drachefn.

20 Na chanlyn ef: o blegid y mae efe ym mhell, ac y mae ſel iwrch wedi dianc allan o'r fagl.

21 O blegid ſe a ellir iachâu archoll, ac y mae cymmod am ddifenwi: eithr yr hwn a ddadguddiodd gyfrinach a gollodd *ei* obaith.

22 Y mae [g] yr hwn ſydd yn amneidio â'i lygad yn † adeiladu drŵg; a'r hwn a'i hadwaeno ef a gilia oddi wrtho ef.

23 Efe a wnâ ei enau yn ſwyn yn dy wŷdd di, a rhyſedd ſydd ganddo ef dy ymadrodd di: wedi hynny efe a ‡ drŷ ei chwedl, ac a ſwrw fai ar dy ymadrodd di.

24 Llawer o bethau a gaſeais i, ac ni welwn ddim tebyg iddo ef: yr Arglwydd hefyd a'i casâ ef.

25 Y neb ſydd yn taflu carreg i ſynu, ſydd yn ei thaflu hi ar ei ben ei hun: a dyrnod twyllodrus a wnâ archollion.

26 [h] Yr hwn a gloddio ffôs a ſyrth ynddi hi; [i] a'r hwn a oſodo fagl a ddèlir â hi.

27 Yr hwn a wnelo ddrŵg, arno ef y diſgyn, ac ni chaiff efe wybod o ba le y mae yn dyfod iddo.

28 Gwatwar a gwaradwyddo ſy'n eiddo 'r beilchion: eithr [k] dialedd a gynllwyn iddynt hwy ſel llew.

29 Mewn magl y dèlir y rhai ſydd yn llawen ganddynt ſyrthio o'r rhai duwiol; a chyn eu marwolaeth y treulia gofid hwynt.

30 Digofaint a llîd ſydd ffiaidd, a'r dŷn pechadurus a'u caiff hwy ill dau.

PEN. XXVIII.

1 *Yn erbyn dîal,* 8 *a chynnen,* 10 *a llid,* 15 *a drwg-abſen.*

[a] Y Dialwr a gaiff ddialedd gan yr Arglwydd; ac efe gan gadw a geidw ei bechodau ef mewn cof.

2 [b] Maddeu i'th gymmydog y cam a wnaeth efe â thi; ac yna pan weddiech di y maddeuir dy bechodau dithau.

3 [c] Dŷn a ddeil ddîg wrth ddŷn, ac a gais efe gan yr Arglwydd feddyginiaeth?

4 Ni thrugarhâ efe wrth ddyn, cyffelyb iddo ei hun, ac a ymbil efe dros ei bechodau ei hun?

5 O's efe nid yw ond cnawd a ddeil ddîg, pwy a ymbil am faddeuant o'i bechodau ef?

6 Cofia 'r diwedd, a phaid â dàl galanaſdra; *cofa* lygredigaeth a marwolaeth, ac aros wrth y gorchymynion.

7 Cofia y gorchymynion, ac na ddàl ddîg wrth dy gymmydog. *Cofa* gyfammod y Goruchaf, ac nac edrych ar anwybodaeth.

8 [d] Ymgadw rhag cynnen, a thi a wnei yn llai dy bechodau; o blegid gŵr digllon a gynneu gynnen.

9 Gŵr pechadurus a draſloda gyfeillion, ac a wnâ ymryſon rhwng rhai heddychol.

10 [e] Fel y byddo deſnydd y tân, felly y llŷſg efe; ac fel y byddo cryfder dŷn, y bydd ei ddigofaint ef; ac yn ôl cyfoeth dŷn y cytyd ei lîd ef; a pho cryfaf ſo y rhai ſy'n ymryſon, mwyaf y cynneu eu llîd hwynt.

11 Y mae ymryſon pryſur yn cynneu tân; ac ymladd pryſur yn tywallt gwaed.

12 O's chwŷthi di wreichionen, hi a gynneu; ond o's poeri di arni hi, hi a diffydd: ac y mae 'r ddau yn dyfod o'r genau.

13 [f] Melldithiwch yr athrodwr a'r dau-dafodiog: o blegid llawer un heddychlon a ddifeth, ſant hwy.

14 Tafod dau-ddyblyg a gynhyrfodd lawer, ac a'u gwaſgarodd hwynt o genedl i genedl: dinaſoedd cedyrn a ddinyſtriodd efe hefyd, a theiau pendefigion a ddiſethodd efe.

15 Tafod dau-ddyblyg a ſwriodd wragedd rhinweddol allan, ac a'u diddymmodd hwynt o'u llafur.

16 Yr hwn a wrandawö arno ef ni chaiff ſyth orphwyſdra, ac ni phreſwylia yn llonydd.

17 Dyrnod ffrewyll *a* wnâ glais; a dyrnod tafod a dyrr yr eſgyrn.

18 Llawer a ſyrthiaſant o herwŷdd mîn y cleddyf: ond nid cymmaint ag a ſyrthiaſant o blegid y tafod.

19 Gwŷn ei fŷd yr hwn a amddiffynnwyd rhagddo, ac nid aeth yn ei † ddigofaint ef; yr hwn ni thynnodd ei iau ef, ac ni rwymwyd â'i rwymau ef:

20 O blegid iau haiarn yw ei iau ef, a rhwymau prês yw ei rwymau ef.

21 Marwolaeth ddrŵg yw ei ſarwolaeth ef; a mwy buddiol yw y bêdd nag ef.

22 Ni chaiff efe lywodraeth ar y rhai duwiol; ac ni loſgir hwynt yn ei ffiam ef.

23 Y rhai ſydd yn gadael yr Arglwydd a ſyrthiant iddo; ac ynddynt hwy y llŷſg efe heb ddiffoddi: efe a yrrir arnynt hwy ſel llew, ac fel llewpard y difa efe hwynt.

24 Edrych ar gau o honot dy dyddyn â drain, a rhwym i ſynu dy arian a'th aur:

25 A phwyſa dy eiriau mewn clorian, a gwnâ i'th enau ddôr a chlô.

26 A gochel rhag llithro o honot trwyddo, a rhag ſyrthio o honot o flaen y cynllwynwr.

PEN. XXIX.

1 *Rhaid i ni ddangos trugaredd, a rhoi benthyg.* 4 *Na ddylai 'r benthygiwr dwyllo mo'r hwn a fenthygio iddo.* 9 *Dyro elusen.* 14 *Gŵr da ni cholleda ei feichiau.* 18 *Mor enbyd yw meddwdod.* 22 *Gwell yw aros gartref, nag ymdeithio mewn lle arall.*

Y Rhwn ſydd drugarog, ſydd yn rhoddi echwyn i'w gymmydog; a'r hwn ſydd yn cadarnhâu ei lâw ef, ſydd yn cadw y gorchymynion.

2 [a] Dôd echwyn i'th gymmydog yr amſer y byddo rhaid iddo, a thâl drachefn i'th gymmydog mewn amſer.

3 Cadw dy air, a gwnâ yn ffyddlon ag ef, a thi a gei wrth dy raid bob amſer.

4 Llawer a gyfrifaſant echwyn fel peth wedi ei gael, ac a baraſant ſiinder i'r rhai a'u helpiaſant hwy.

5 Y mae efe yn cuſanu ei lâw ef, hyd oni dderbynio; âc efe a oſtwng ei leferydd am

allan

---

[f] Pen. 22. 22.

[g] Diar. 10. 10. † *bwriadu.* ‡ *ſingamma.*

[h] Sal. 7. 15. Diar. 26. 27. Preg. 10. 8.

[i] Sal. 9. 15. a 35. 8.

[k] Deut. 32. 35. Rhuf. 12. 19.

Tach. 7. P.

[a] Deut. 32. 35. Rhuf. 12. 19.

[b] Mat. 6. 14. Mar. 11. 25. Luc. 6. 37.

[c] Edrych Math. 18. 23, &c.

[d] Pen. 8. 1.

[e] Diar. 26. 21.

[f] Pen. 22. 18.

† *wenwyn.*

Tach. 8. B. S. Bartholomeus, P.

[a] Deut. 15. 8. Mat. 5. 42. Luc 6. 35.

arian ei gymmydog: ond yn amſer talu efe a oeda yr amſer, ac a rydd atteb hwyrfrydig, ac a wnâ eſgus o'r amſer.

† o'r ſyn-na gan-ddo. 6 Ac † o's dichon efe, prin y caiff efe yr hanner, ac efe a gyſrif hynny fel peth wedi ei gael *ar y ffordd*: o's amgen, efe a'i difuddiodd o'i arian, ac a'i cafodd ef yn elyn heb achos. Efe a dâl iddo felldithion a diſenwad; efe a dâl iddo anmharch yn lle anrhydedd.

7 Llawer o herwŷdd hynny a naccaſant fenthyccio am ddrygwaith rhai eraill, gan ofni eu difuddio.

8 Er hynny bydd ddioddefgar wrth ŵr tlawd, ac nac oeda dy eluſen iddo.

b Deut. 15. 11. 9 Cynnorthwya 'r tlawd er mwyn [b] y gorchymmyn, ac na thrô ef ymaith yn ei angen.

c Pen. 20. 30. 10 Coll dy arian er mwyn cyfaill neu frawd, ac [c] na chuddia hwynt dan garreg i'w colli.

d Dan. 4. 27. Mat. 6. 20. Luc 11. 41. a 12. 33. 11 [d] Goſod dy dryſor yn ôl gorchymyn y Goruchaf, ac [e] efe a fydd mwy buddiol i ti nag aur.

Act. 10. 4. 1 Tim. 6. 18, 19. 12 [f] Cau dy eluſen yn dy gelloedd; a hi a'th wared di o bob niweid.

13 Hi a ymladd droſot ti yn well nâ tharian cryf, ac nâ gwayw-ffon gadarn, yn erbyn y gelyn.

e Mat. 19. 21. f Tobit 4. 8, 9, 10. Pen. 17. 22. 14 Gŵr da a fechnïa dros ei gymmydog; a'r hwn a gollodd gwrilydd-dra a'i gâd ef.

15 Na anghofia garedigrwydd meichiau; o blegid efe a'i rhoddes ei hun droſot ti.

16 Pechadur a anrheithia feichiau da ei gyflwr;

17 A'r hwn ſydd o feddwl anffyddlon, a âd mewn perygl yr hwn a'i gwaredodd ef.

18 Mechnïaeth a ddifethodd lawer un goludog, ac a'u ſiglodd hwynt fel tonn o'r môr. Hi a wnaeth i wŷr cedyrn fudo allan o'u tai, fel y crwydraſant hwy ym mŷſg cenhedloedd dïeithr.

19 Y pechadur a droſeddo orchymynion yr Arglwydd, a ſyrth mewn mechniaeth; a'r hwn a ddilyn achoſion rhai eraill er gwobr, a ſyrth mewn cyfraith.

20 Cynnorthwya dy gymmydog yn ôl dy allu, a gwilia arnat dy hun rhag ſyrthio o honot.

g Pen. 39. 26. 21 [g] Y peth pennaf o fywyd dŷn, yw dwfr, a bara, a dillad, a thŷ yn gorchuddio gwarth.

22 Gwell yw bywyd y tlawd mewn bŵth gwael, nâ gwleddau dainteithiol mewn tŷ un arall.

h 1 Tim. 6. 6. 23 Am ſawr a bychan [h] bydd foddlon, ac ni chei di glywed edliw dy dŷ.

24 Bywyd drŵg yw myned o dŷ i dŷ: lle yr ymdeithi di, ni elli agoryd dy enau.

25 Ti a letteui, ac a ddiodi rai annïolchgar, ac a gei glywed chwerwder hefyd.

26 Tyred, ymdeithydd, gwnâ 'r bwrdd yn dreſnus, ac od oes dim gennyt, dôd i mi ſwyd.

27 Tyred allan, ymdeithydd, o flaen yr anrhydeddus: y mae yn rhaid i mi wrth ſy nhŷ, y mae ſy mrawd yn lletteua gyd â mi.

28 Trwm yw hyn i'r hwn ſydd ganddo ſynŵyr; edliw y tŷ, a gwaradwyddo y benthygiwr.

PEN. XXX.

Tach. 8. P. h. w. 18. 1 *Da yw ceryddu plant, 7 ac nid eu llochi, a chadw moethau iddynt. 14 Gwell iechyd nâ golud. 22 Triſtwch a ſyrthâ 'r iechyd a'r einioes.*

YR hwn [a] ſydd yn caru ei fâb a'i myn ych-ffrewylla ef, fel y caffo lawenydd o hono ef yn y diwedd. [a] Diar. 13. 24. a 23. 13.

2 Yr hwn a ddyſgo ei fâb a gaiff lawenydd o hono, ac a orfoledda o'i achos ef ym mŷſg ei † gydnabod. † geraint,

b Deut. 6. 7. 3 Yr hwn ſydd [b] yn dyſgu ei fâb a ddigia ei elynion; ac a orfoledda o'i blegid ef o flaen ei gyfeillion.

4 Er marw ei dâd ef, etto y mae efe megis heb farw; am adael o hono ef ar ei ôl un cyffelyb iddo ei hun.

c Sal. 128, 3, 6. 5 Yn ei fywyd efe [c] a'i gwelodd ef, ac a fu lawen o'i blegid: ac yn ei ddiwedd ni bu efe athriſt.

6 Efe a adawödd un i ddial yn erbyn ei elynion, ac un i dalu diolch i'w gyfeillion.

7 Yr hwn ſydd yn mawrhâu gormod ar ei fâb, a rwym ei archollion ef, ac ar bob bloedd ſe gythryblir ei ymyſgaroedd ef.

8 March heb ei ddofi a â yn ben-galed; a mâb a adawer iddo ei hun a â yn anllywodraethus.

9 Llocha dy fâb, ac efe a'th ddychryna di: chwarae ag ef, ac efe a'th driſtâ di.

10 Na chŷd-chwardd ag ef, rhag gofidio o honot gyd ag ef, a gwaſgu dy ddannedd yn y diwedd.

d Pen. 7. 23. 11 [d] Na ddôd iddo ef ryddid yn ei ieuengctid, ac nac edrych heibio i'w anŵybodaeth ef.

12 Goſtwng ei warr ef yn ei ieuengctid, a chûr ei yſtlys tra fyddo efe plentyn, rhag iddo fyned yn ben-ga e i, ac anufuddhâu i ti, a bod yn ofid i'th galon.

‡ dàl ef mewn gwaith. 13 Addyſga dy fâb, a ‡ chymmer boen gyd ag ef, fel na byddo ei anweddeidd-dra ef yn dramgwydd i ti.

14 Gwell yw 'r tlawd iach a chryf, nâ'r cyfoethog clwyfus ei gorph.

15 Iechyd a chyfanſoddiad da ſydd well nâ phob aur; a chorph cryf nâ golud anfeidrol.

16 Nid oes gyfoeth gwell nâ iechyd corph: ac nid oes llawenydd gwell nâ llawenydd calon.

17 Gwell yw marwolaeth nag einioes chwerw, neu nychdod parhäus.

18 Dainteithion wedi eu tywallt ar ſafn gauad, ſydd fel ſeigiau o fwyd wedi eu goſod ar fedd.

e Bel a'r Ddraig 7. † gyſſuddir. 19 [e] Pa fudd a wnâ 'r offrwm i eilun? o blegid ni fwytty efe, ac ni arogla: felly y mae yr hwn a † erlidir gan yr Arglwydd.

f Pen. 20. 4. 20 Y mae efe yn gweled â'i lygaid, ac yn tuchan, [f] fel diſpaidd yn cofleidio morwyn, ac yn ucheneidio.

g Diar. 12. 25. a 15. 13. a 17. 22. 21 [g] Na ddôd dy enaid i driſtwch, ac na chyſtuddia dydi dy hun yn dy gyngor dy hun.

22 Llawenydd calon yw einioes dŷn, a gorfoledd gŵr ſydd yn eſtyn ei ddyddiau.

23 Hoffa dy enaid dy hun, a chyſſura dy galon; a gyrr driſtwch ym mhell oddi wrthyt: o blegid triſtwch a laddodd lawer, ac nid oes fûdd ynddo.

24 Cynfigen a dig ſydd yn lleihâu dyddiau; a gofal ſydd yn dwyn henaint cyn yr amſer.

‡ fonedd-igaidd. 25 Calon ‡ hoyw a da, a ofala am ei bwyd a'i lluniaeth.

PEN. XXXI.

Tach. 9. B. 1 *Chwant golud. 12 Cymmedrolder a gormodedd o fwyd a diod.*

Gwilio

a 1 Tim. 6. 9, 10.

GWilio [a] am olud a wnâ i'r cnawd ddihoeni; a gofal am dano a luddia gŵsg.

2 Gofalus wilio a leſtair heppian; a chlefyd trwm a dyrr gŵsg.

3 Y goludog ſydd yn cymmeryd poen yn caſglu cyfoeth; ac yn *ei* eſmwythdra eſe a lenwir â'i ddainteithion.

4 Y mae 'r tlawd yn cymmeryd poen yn ei dlodi; a phan beidio, tlawd yw efe.

5 Ni chyfrifir yn gyfiawn yr hwn a hoffo aur; a'r hwn a ddilyno lygredigaeth a gaiff ei wala o hono.

b Pen. 8. 2.

6 [b] Llawer a ddifethwyd o achos aur; ac o'u blaen yr oedd eu dinyſtr.

7 Pren tramgwydd yw efe i'r rhai a aberthant iddo; ac wrtho ef y dèlir pob angall.

c Luc. 6. 24.

8 [c] Gwŷn ei fŷd y goludog a geir yn ddiſai, ac nid aeth ar ôl aur.

9 Pwy yw efe? a nyni a'i galwn ef yn happus: canys pethau rhyfedd a wnaeth eſe ym mŷſg ei bobl.

10 Pwy a brofwyd trwy *yr aur* hwn, ac a gafwyd yn berffaith? ac efe a gaiff fod yn orfoleddus. Pwy a allodd bechu, ac ni's pechodd? ac a allodd wneuthur drygioni, ac ni's gwnaeth?

11 Am hynny y ſicrhëir ei ddâ ef; a'r gynnulleidfa a fynega ei eluſenau ef.

12 Pan eiſteddych di ar fwrdd helaeth,

d Sal. 141. 4. Diar. 23. 1, 2, 3, 4.

[d] na rytha dy gêg arno, ac na ddywed, Mae llawer o fwyd arno.

13 Cofia mai peth drŵg yw [e] drwg-lygad: a pha beth a wnaed waeth nâ llygad?

e Math. 6. 23. a 20. 15.

am hynny yr ŵyla eſe wrth bob achlyſur.

14 Nac yſtyn dy lâw i bob lle yr edrycho efe, ac na wthia hi gyd ag ef i'r ddyſgl.

15 Barna dy gymmydog wrthyt dy hun; a bydd bwyllog ym mhob peth.

† *yn weddaidd.*

16 Bwytta † fel dŷn yr hyn a oſoder o'th flaen; ac na fydd wangcus, rhag dy gasâu.

17 Paid yn gyntaf, o herwŷdd medruſrwydd; ac na fydd annigonol, rhag gweled bai arnat.

f Pen. 37. 29.

18 [f] Pan eiſteddych ym mŷſg llawer, nac yſtyn dy lâw yn gyntaf.

19 Digon yw ychydig iawn i'r medrus; ac ni bydd yn fyrr ei anadl ar ei wely.

20 Cyſgu yn iachus a gaiff yr hwn a fwyttao yn gymmeſurol: eſe a gyfyd yn foreu a'i ſynŵyr ganddo. Eithr y gŵr ni ddigoner a gaiff boen, anhunedd, a geri, a chnoteydd y bol.

21 Ac o's gorfu arnat mewn gwlêdd fwytta, cyſod o'r canol, bwrw, ac ymeſmwythâ.

22 Clyw fi, fy mâb, ac na ddiyſtyra fi, ac yn y diwedd ti a gei fy ngeiriau i *yn wir*: Yn dy holl waith bydd eſgud, ac ni ddigwydd un clefyd i ti.

g Diar. 22. 9.

23 [g] Gwefuſau *llawer* a fendithiant yr hael o'i fara; *a chredadwy fydd* tyſtiolaeth am ei ddaioni ef.

24 Yr *holl* ddinas a rwgnach yn erbyn yr anhael o'i fara; a thyſtiolaeth am ei ddrygioni ef nid amheuir.

h Eſay 5. 22.

25 Na ddangos dy [h] ŵroldeb mewn gwîn: [i] canys gwîn a ddifethodd lawer.

i Judeth 13. 2, 8.

26 Y ffwrn a brawf y min wrth ei drochi; felly y gwnâ gwîn gàlon y beilchion wrth feddwdod.

k Sal. 104. 15. Diar. 31. 6, 7.

27 [k] Gwîn ſydd gyſtal a bywyd i ddŷn, o's yfir ef yn gymmeſurol. Pa fywyd gan hynny ſydd i'r dŷn ſy heb wîn; canys i lawenychu dynion y crëwyd ef.

28 Llawenydd càlon, a hyfrydwch meddwl, yw 'r gwîn a yfer mewn pryd, yn gymmeſurol.

29 Eithr gwîn, pan yfer gormodd o hono, a bair chwerwder meddwl, ymgeccreth, a chynhennu.

30 Meddwdod yr angall a 'chwanega ddîg, oni thramgwyddo; a wanhâ gryfder, ac a bair archollion.

31 Na cherydda dy gymmydog wrth yfed gwîn, ac na ddirmyga ef pan fyddo llawen: na ddywed air gwaradwyddus wrtho, ac na phwyſa arno ef, trwy ei gymmell *i yfed.*

PEN. XXXII.

1 *Dyled y neb a fo bennaf mewn gwlêdd.* 14 *Ofn Duw.* 18 *Cyngor.* 20 *Ffordd arw, a fordd waſtad.* 23 *Nac ymddiried i neb, ond i ti dy hun, ac i Dduw.*

Tach. 9, P.

O'S gwnaed di yn llywodraethwr ar y wlêdd, nac ymddyrchafa, eithr bydd iddynt megis un o honynt hwy: gofala droſtynt, ac felly eiſtedd i lawr.

2 Ac wedi i ti wneuthur dy ſwydd, cymmer dy le, fel y byddych lawen gyd â hwynt, ac y derbyniech goron am dy lawnlywodraeth ar y wlêdd.

3 Llefara di yr hwn ŵyt hynaf; canys hyn ſydd weddus i ti; eithr trwy ddiwydrwydd gŵybodaeth, ac na rwyſtra gerdd.

a Preg. 3. 7. Pen. 20. 7, † *lle bydd y cerddor.*

4 [a] Na thywallt ymadrodd † pan fyddo amſer i wrando; ac na ddangos dy ddoethineb allan o amſer.

5 Megis sêl o garbwncl mewn gwiſg o aur, yw cydſain muſic wrth gwmnhiaeth gwîn.

6 Megis sêl o ſmaragdus mewn boglyn o aur, yw melyſdra muſic gyd â'r gwin melys.

7 Ti ŵr ieuange, llefara pan fyddo rhaid, a hynny yn brin, pan y'th ofynner ddwywaith.

8 Gwnâ ddiben ar dy ymadrodd: *cynnwys* lawer yn ychydig eiriau: bydd megis un a gŵybodaeth ganddo, ac yn ddiſtaw hefyd.

b Job 32, 6.

9 [b] Nac ymgyſtadla ym mŷſg gwŷr mawr; ac na ſiarad lawer lle y byddo henafgwŷr.

10 O flaen taran yn y màn y daw mellten, ac o flaen y llednais yr â ſtafr.

11 Cyfod mewn pryd, ac na fydd olaf: rhèd i'th dŷ, ac na † ſegura.

† *oeda.*

12 Yno chwarae, a gwnâ dy feddwl; ond nid mewn pechod, nac ymadrodd balch.

13 A bendithia am hyn yr hwn a'th wnaeth, ac a'th lanwodd â'i bethau da.

14 Y neb a ofna yr Arglwydd a dderbyn ei addyſg ef: a'r hwn a foreu-godo *i'w geiſio ef* a gaiff ewyllys da.

15 Yr hwn a geiſio 'r Ddeddf a lenwir â hi; a'r rhagrithiwr a dramgwydda wrthi hi.

16 Y rhai a ofnant yr Arglwydd a gânt farn *dda*, a chynnawnderau a gynneuant fel goleuni.

17 Y pechadur a wrthyd gerydd, ac a gaiff eſgus wrth ei ewyllys ei hun.

18 Gŵr *a gymmero* gyngor ni ddiyſtyra ddeall: ond y dieithr a'r balch ni arſwyda gan oſn; ie wedi iddo wneuthur *peth* o hono ei hun heb gyngor.

19 Na wnâ ddim heb gyngor, ac wedi gwneuthur, nac edifarhâ,

20 Na ddôs ar hŷd ffordd y gellych ſyrthio arni, ac na thramgwydda ym mŷſg y cerrig.

21 Na fydd hyderus ar ffordd ddirwyſtr.

22 Gwilia dy blant dy hun hefyd.

23 [c] Ym mhob gweithred dda ymddiried i'th enaid dy hun; canys hyn yw cadw y gorchymynion.

24 Yr hwn a gredo yn yr Arglwydd a ddiſgwil ar y gorchymmyn; a'r hwn a obeithio ynddo ef, ni bydd dim † gwaeth iddo.

[c] Rhuf. 14. 5.

† niweid.

PEN. XXXIII.

1 Mor ddïogel yw 'r hwn a ofno 'r Arglwydd. 2 Y doeth, a'r annoeth. 7 Amſeroedd a phrydiau oddi wrth Dduw, y maent. 10 Bod dynion yn llâw Dduw, fel y mae 'r pridd yn llâw 'r crochenydd. 18 Edrych arnat dy hun yn bennaf. 24 Ynghŷlch gweiſion.

NI ddigŵydd niweid i'r hwn a ofno 'r Arglwydd, eithr mewn profedigaeth eſe a'i gwared ef dracheſn.

2 Nid câs gan y doeth y gyfraith; ond yr hwn a ragrithio *ſydd* megis llong mewn tymmeſtl.

3 Dŷn ſynhwyrol a ymddiried yn y gyfraith; a'r gyfraith ſydd ffyddlon megis † Oracl iddo yntau.

4 Parotoa dy ymadrodd, ac felly y'th wrandewir: ‡ bydd ſicr o'r peth, ac yna atteb.

5 † Câlon [a] y ffôl ſydd fel olwyn mèn; a'i feddyliau ſydd fel echel dro.

6 Megis yſtalwyn yw cyfaill gwatwarus; yn gweryru dan bawb a'r a eiſteddant arno.

7 Pa ham y mae diwrnod yn rhagori ar ddiwrnod, gan fod cwbl oleuni pob diwrnod yn y flwyddyn yn dyfod oddi wrth yr haul?

8 Trwy ŵybodaeth yr Arglwydd y gwahanwyd hwynt; ac eſe a newidiodd yr amſerau a'r gŵyliau.

9 *Rhai* o honynt hwy a wnaeth eſe yn ddyddiau uchel, ac a'u ſanctеiddiodd *hwynt*; ac eſe a oſododd *rai* o honynt hwy † yn rhiſedi y dyddiau.

10 A phob dŷn oll ſydd o'r llawr; ac o'r ddaear y crëwyd [b] Adda.

11 Yr Arglwydd trwy fawr ŵybodaeth a'u neilldуodd hwynt, ac a wnaeth eu ffyrdd hwy yn amryw.

12 Rhai o honynt hwy a fendithiodd, ac a ddyrchafodd eſe, a *rhai* o honynt hwy a ſanctеiddiodd, ac a neſaodd eſe atto ei hun: *rhai* o honynt hwy a felldithiodd, ac a ddaroſtyngodd eſe, ac a drôdd allan o'u ‡ lleoedd.

13 [c] Megis *y mae* 'r clai yn llâw y crochenydd, i'w lunio wrth ei ewyllys eſ; felly y mae dŷn yn llâw yr hwn a'i gwnaeth ef, i roddi iddo fel y gwelo eſe yn dda.

14 Y mae da wedi ei oſod yn erbyn drŵg, ac einioes yn erbyn angau: felly y mae y duwiol yn erbyn y pechadur, a'r pechadur yn erbyn y gŵr duwiol.

15 Felly edrych ar holl weithredoedd y Goruchaf, [d] bob yn ddau y maent hwy, y naill yn erbyn y llall.

16 Minnau a ddeffroais yn ddiweddaf fel un yn lloffa ar ôl cynhauaſwŷr y grawnwin: trwy fendith yr Arglwydd y cynnyddais, ac y llenwais fy ngwin-wrŷſ, fel cynhauaſwr grawnwin.

17 [e] Yſtyriwch nad i mi fy hunan y cymmerais i boen, ond i bawb a geiſiant athrawiaeth.

18 Oh bendefigion y bobl, clywch; O lywodraethwŷr y gynnulleidfa, gwrandewch â'ch clуſtiau.

19 Na ddôd awdurdod arnat dy hun i fâb nac i wraig, i frawd nac i gydymmaith, tra fyddech byw; ac na ddôd dy ddâ i arall, rhag bob yn ediſar gennyt, a gorfod it' ymbil am dano dracheſn.

20 Tra fyddych fyw, ac anadl ynot, na † ddyro dy hun i fynu i neb.

21 Canys gwell yw bod dy blant yn ceiſio gennyt ti, nag i ti fod yn diſgwil wrth ddwylaw dy blant.

22 Cymmer dy ragor yn dy holl weithredoedd; ac na anaſa dy barch.

23 Yn y dŷdd y gorphennych di ddyddiau dy einioes, ac yn amſer dy ddiwedd, rhan dy etifeddiaeth.

24 *Rhodder* porthiant, a gwialen, a phŵn, i'r aſyn; *felly* bara, a chosbedigaeth, a gwaith, i'r gweinidog.

25 O's gofodi dy wâs ar waith, ti a gai orphwyſdra; ond o's gollyngi ef yn ſegur, eſe a gais ryddid.

26 Iau a chebyſtr a oſtwng y warr; felly y mae cosbedigaeth a phoenau i weinidog drŵg.

27 Gyrr ef i'w waith, fel na byddo eſe ſegur: o blegid llawer o ddrygioni a ddyfgodd ſeguryd.

28 Goſod ef ar waith, fel y gweddai iddo: oni bydd eſe ufudd, dôd heiyrn trymmach arno.

29 Ond na ddôd ormod ar un cnawd; ac na wnâ ddim heb bwyll.

30 [f] O's bydd gennyt weinidog, bydded ef i ti fel dy enaid dy hun, o blegid † mewn gwaed y cefaiſt ti ef.

31 O's bydd gennyt weinidog, gwnâ o hono eſ fel o frawd: canys ſe fydd mor rhaid i ti wrtho ef ag wrthyt dy hun. O's coſbi di ef ar gam, a chodi o hono yntau, a ffoi ymaith, pa ffordd y ceiſi di ef?

[a] Pen. 21. 14.

† Neu, *megis ymofyniad Urim.*

‡ *rhwym addyſg.*

† *Ymyſgaroedd.*

[f] Pen. 7. 20.

† *â gwerth y prynaiſt.*

PEN. XXXIV.

1 Ynghŷlch breuddwydion. 13 Clôd a bendith y rhai a ofnant yr Arglwydd. 18 Ebyrth yr annuwiol, a gweddi y tlawd diniwaid.

OFer a chelwyddog obaith fydd gan ŵr anſynhwyrol; a breuddwydion a falchïa y rhai angall.

2 Megis un yn rhoi cais ar gyſgod, ac yn ymlid gwynt, yw yr hwn † a goelio i freuddwydion.

3 Gweledigaeth breuddwydion ſydd gyffelybiaeth or naill beth i'r llall, megis [a] cyffelybrwydd ŵyneb i ŵyneb.

4 [b] Pa lendid a geir o'r aſlan? a pha wirionedd o'r celwyddog?

5 Ofer yw dewiniaeth, coelion, a breuddwydion; a'r gâlon ſydd yn ffanſio ſel câlon gwraig yn eſgor.

6 Oddieithr i'r Goruchaf eu danfon hwynt yn dy ymweliad ti, na ‡ ddôd dy gâlon arnynt.

7 Breuddwydion a dwyllaſant lawer; a'r rhai a obeithiaſant ynddynt hwya fethaſant.

8 Heb gelwydd y perffeithir y gyfraith; a pherffeithrwydd i enau ffyddlon yw doethineb.

9 Y gŵr a gerddodd lawer a ŵyr lawer: a'r hwn a gafodd brawf o lawer o bethau a ddengys ſynwyr.

10 Y chydig a ŵyr yr hwn ni phrofwyd: a'r hwn a gerddodd lawer ſydd yn llawn o ſynwyr.

11 Mi a welais lawer yn ſy ngherdded; ac yr ŵyf yn deall mwy nag a fedraf ei adrodd.

12 Mi a fûm yn ſynych mewn perygl marwolaeth; etto mi a achubwyd † trwy râs Duw.

13 Ysbryd y rhai a ofnant yr Arglwydd a gaiff fyw: o blegid y mae eu gobaith hwy ar eu Hachubwr.

[b] Gen. 1. 27. a 2. 7.

† *yn ddyddiau cyfredinol.*

[b] Dan. 27.

[c] Eſay 45. 9. a 64. 8. Jer. 18. 6. Doeth. 15. 7. 8. Rhuf. 9. 20, 21.

[d] Pen. 42. 24.

[e] Pen. 24. 34.

‡ *ſefyllfaoedd.*

† *ſydd a'i feddwl ar.*

[a] Diar. 27. 19.

[b] Job 14, 4.

‡ *phriſia mo honynt.*

† *er mwyn y pethau hyn.*

14 Yr

14 Yr hwn ſydd yn ofni 'r Arglwydd nid ofna ddim, ac ni ddychryna; o blegid efe yw ei obaith ef.

15 Gwyn ei fŷd enaid y neb a ofno 'r Arglwydd: at bwy y mae efe yn edrych? a phwy yw ei gadernid ef?

e Sal. 33. 18. u Sal. 61. 2, 3, 4. 91. 1, 2.

16 Canys y mae c llygaid yr Arglwydd ar y rhai a'i carant ef, d yn amddiffynfa nerthol, ac yn gadernid crŷf, yn gyſgod rhag gwres, ac yn gyſgod rhag yr haul hanner dydd, ac yn geidwad rhag tramgwyddo, ac yn help rhag ſyrthio:

17 Yn dyrchafu 'r enaid, ac yn llewyrchu 'r llygaid; ac yn rhoddi iechyd, a bywyd, a bendith.

c Diar. 21. 27.

18 Gwawd c yw offrwm yr hwn a abertho o ddâ anghyfiawn? ni byddir boddlon i roddion y rhai anwir.

f Diar. 15. 8.

19 f Nid yw y Goruchaf foddlon i offrymau yr annuwiol; ac nid trwy lawer o aberthau y boddlonir ef am bechod.

20 Megis un yn llâdd y mâb o flaen llygaid y tâd, yw 'r hwn a offrymmo aberth o ddâ y tlodion.

21 Bywyd y tlodion anghenus yw bara; a dŷn gwaedlyd yw yr hwn a'i dygo oddi arno.

22 Llâdd ei gymmydog y mae yr hwn

g Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15.

g a dwyllo y gwâs cyflog am ei gyflog.

23 Pan fyddo un yn adeiladu, ac arall yn tynnu i lawr, pa fûdd a gânt hwy ond poen?

Pen. 7. 20.

24 Pan fyddo un yn gweddio, ac arall yn melldithio, lleferydd pa un a wrendy 'r Arglwydd?

h Num. 19. 11, 12.

25 h Y neb a ymolcho wedi cyffwrdd â'r marw, ac a gyffyrddo ag ef eilwaith, pa fûdd a gaiff efe o'i ymolchiad?

i 2 Pedr 2. 20, &c.

26 i Felly y dŷn a ymprydio o blegid ei bechodau, ac a â drachefn, ac a wnâ yr un pethau; pwy a wrendy ar ei weddi ef? a pha fûdd ſydd iddo ef am ymddaroſtwng?

PEN. XXXV.

Tach. 11. B. S. Mat. B.

1 *Pa ebyrth a ryng bodd Duw.* 14 *Gweddi 'r amddifad, a'r weddw, a'r goſtyngedig o ysbryd.* 20 *Trugaredd cymmeradwy.*

a 1 Sam. 15. 22. Jer. 7. 3, 5, 6, 7. * *aberth kâdd.*

Y Mae y neb a ſydd yn cadw y gyfraith yn dwyn digon o offrymmau; y neb ſydd yn glynu wrth y gorchymynion ſydd yn aberthu * iechydwriaeth.

2 Ac y mae yr hwn a dalo ddïolch yn offrymmu peilliaid; a'r hwn a roddo eluſen yn aberthu moliant.

b Dan. 4. 27.

3 b Ewyllys yr Arglwydd yw troi oddi wrth ddrygioni; a boddloni, yw ymado ag anghyfiawnder.

c Ecſod. 23. 15. Deut. 16. 16.

4 c Nac ymddangos ger bron yr Arglwydd yn waglaw:

5 O blegid hyn oll *a wneir* o achos y gorchymmyn.

6 Y mae offrwm y duwiol yn gwneuthur yr allor yn frâs, a'i arogl peraidd ef ſydd ger bron y Goruchaf.

7 Aberth y gŵr cyfiawn ſydd gymmeradwy, ac ni's gollyngir dros gôt ei goffadwriaeth ef.

8 Gogonedda Dduw â llygad da, ac na phrinhâ flaen-ffrwyth dy ddwylaw.

d 2 Cor. 9. 7. † *neilldua.*

9 d Dangos dy ŵyneb yn llawen ym mhob rhôdd; a † chyſſegra dy ddegfed yn firiol.

e Tob. 4. 8.

10 e Dôd i'r Goruchaf megis y rhoddes yntau i tithau, ac fel y mae dy allu, â llygad da.

f Lef. 22. a 21, 22. Deut. 15. 21.

11 O blegid yr Arglwydd a dâl, ac efe a dâl i ti y ſaith gymmaint.

12 Na phrinhâ dy offrwm; f canys ni dderbyn efe mo hono: ac na ymddiried wrth aberth anghyfiawn; o blegid yr Arglwyd ſydd farnwr, g ac nid yw efe yn

g Deut. 10. 17.

derbyn ŵyneb neb.

2 Cron. 19. 7. Job 34. 10. Doeth. 6. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pedr. 1. 17.

13 Ni dderbyn efe ŵyneb yn erbyn y tlawd, eithr efe a wrendy weddi 'r gorthrymmedig.

14 Ni ddïyſtyra efe ddeiſyfiad yr amddifad, na'r weddw, pan dywallto hi ei gweddi.

15 Onid yw dagrau 'r weddw yn diſgyn ar ei gruddiau hi, a'i llefain yn erbyn y neb ſydd yn eu peri?

16 Yr hwn a addolo *Dduw* a fydd cymeradwy, a'i weddi ef a gyrraedd hŷd y cymmylau.

17 Gweddi y goſtyngedig a â trwy 'r cymmylau; ac ni's diddenir hi nes ei dyfod yn agos; nid ymedy hi nes i'r Goruchaf edrych i farnu yn gyfiawn, ac i wneuthur barn.

18 Canys yr Arglwydd nid oeda, ac ni hîr-ymerys y Cadarn wrthynt hwy, nes dryllio llwynau 'r rhai anhrugarog, a thalu dialedd i'r Cenhedloedd; a dwyn ymaith lioſowgrwydd y rhai trahäus, a dryllio teyrnwialen y rhai anghyfiawn;

19 Nes iddo dalu i *bob* dŷn yn ôl ei weithredoedd, ac i weithredoedd dynion yn ôl eu dychymygion; nes iddo farnu achos ei bobl, a'u llawenychu hwy â'i drugaredd.

† *Tymboraidd.*

20 † Hyſryd yw trugaredd yn amſer adfyd; fel y cymmylau gwlâw yn amſer ſychder.

PEN. XXXVI.

Tach. 11. P.

1 *Gweddi dros yr Eglwys yn erbyn ei gelynion.* 18 *Y gàlon dda, a'r gyndyn.* 21 *Gwraigdda.*

CYmmer drugaredd arnom ni, O Arglwydd Dduw * pawb oll; ac edrych arnom ni:

* *pob peth.*

2 A gyrr dy ofn ar y Cenhedloedd oll, y rhai ni'th geiſiaſant.

a Jer. 10. 25.

3 a Cyfod dy lâw ‡ ar y Cenhedloedd d'ieithr; gâd iddynt weled dy allu di.

‡ *yn erbyn.*

4 Megis y'th ſancteiddiwyd yn ein mŷſg ni ger eu bron hwynt; felly mawrhâer di yn eu mŷſg hwythau ger ein bron ninnau.

5 Gwnâ iddynt dy adnabod megis yr ydym ni yn dy adnabod, nad oes un Duw ond tydi, O Arglwydd.

6 Adnewydda arwyddion, a newidia ryfeddodau. Gogonedda dy lâw a'th ddeheufraich, fel y goſodont allan dy weithredoedd rhyfedd.

7 Cyffroa dy lîd, a thywallt dy ddigter: cymmer y gwrthwynebwr ymaith, a dryllia 'r gelyn.

8 Pryſura 'r amſer, cofia 'r cyfammod, a mynegant hwy dy ryfeddodau di.

9 Gâd i ddigoſaint tanllyd ddifa 'r neb a ddïango, a chaffed y rhai a wnânt niweid i'th bobl eu diſetha.

b Ecſod. 4. 22.

10 Dryllia bennau tywyſogion y Cenhedloedd, y rhai a ddywedant, Nid oes ond nyni.

c 2 Cron 6. 41. Sal. 132. 14.

11 Caſgl holl lwythau Jacob ynghŷd, a chymmer hwynt yn etiſeddiaeth i ti, megis o'r dechreuad.

12 O Arglwydd, trugarhâ wrth y bobl, y rhai a elwir ar dy enw di; ac wrth Iſrael, * *fel y mawrhao* b yr hwn a elwaiſt di yn gyntaf-anedig. *dy oraclau di.*

13 Toſturia wrth Jeruſalem, dinas dy Gyſſegr, c a'th orphwyſfa di.

‡ *ſeddienaiſt er y dechreuad.*

14 Llanw Sïon * â'th oraclau anhraethadwy, a'th bobl â'th ogoniant.

15 Dôd dyſtiolaeth i'r pethau a ‡ greaiſt yn y dechreuad, a chyſod y * prophwydi a fuant yn dy Enw.

* *profhwydoldeb.*

16 Dôd wobr i'r rhai ſydd yn aros wrthyt ti, a chaffer dy brophwydi di yn ffyddlon.

iaethau.

17 Gwrando, O Arglwydd, weddiau dy
[d] Num. 6. 23. weision, yn ôl [d] bendith Aaron i'th bobl,
sel y gwypo y rhai oll sydd ar y ddaear mai
ti yw yr Arglwydd, y Duw tragywyddol.
18 Y bòl a dreulia bob bwyd; ond y
mae rhyw fwyd yn well nâ bwyd arall.
[e] Job 43. 3. 19 [e] Tafiod y genau a edwyn amryw
fwyd hela, felly yr edwyn càlon gall eiriau
celwyddog.
20 Càlon wrthnysig a bair driftwch;
ond dŷn a wyr lawer a dâl iddo.
21 Gwraig a dderbyn bob gŵr; eithr y
mae rhyw ferch yn well nâ merch arall.
22 Tegwch gwraig a lawenycha'r wyneb-
pryd; ac nid oes gan wr hyfrydwch mwy.
23 O's bydd ar ei thafod hi drugaredd,
lledneifrwydd, a iachâd, nid fel eraill y
mae ei gŵr hi.
24 Y mae perchen gwraig yn dechreu
[†] *medd-iant.* [†] llwyddo, [f] fel help fel ef ei hun, a cholofn
[f] Gen. 2. 18. gorphwyfdra.
25 Lle nid oes gae yr anrheithir y ber-
chennogaeth: a'r hwn nid oes wraig iddo a
grwydra dan alaru.
26 Pwy a goelia williad wedi ymdaclu,
ac yn gwibio o ddinas i ddinas? felly y
mae am y dŷn nid oes ganddo nŷth, eithr
lle tya ym mha le bynnag yr elo hi yn nôs
arno ef.

PEN XXXVII.

Tach. 12. B. *1 Pa fodd y mae adnabod cymdeithion a chynghorwŷr. 12 Pwyll a doethineb y duwiol a'i benditbia ef. 27 Dyfg ffrwyno dy fŷs.*

POb cydymmaith a ddywed, Da gennyf
finnau ef; eithr y mae cydymmaith
mewn enw yn unig.
2 Onid trifteh hyd angau ydyw, pan
drô cyfaill neu gydymmaith i fod yn elyn?
3 Oh feddwl drygionus, o ba le yr
ymdreiglaift ti, i orchuddio 'r ddaear â
thwyll?
[a] Pen. 6. 10. 4 [a] Rhyw gyfaill a wnâ yn llawen gyd
â'i gydymmaith yn ei lawenydd; ac a fydd
yn ei erbyn ef yn amfer adfyd.
5 Rhyw gyfaill a gymmer boen gyd â'i
[†] *ger bron.* gydymmaith er mwyn ei fòl, ac a gymmer
darian [†] yn erbyn y gelyn.
6 Nac anghofia dy gydymmaith yn dy fe-
ddwl, ac na fydd anghofus am dano ef pan
fyddech yn gyfoethog.
[b] Pen. 8. 19. a 9. 16. 7 [b] Pob cynghorwr a genmyl ei gyngor:
ac y mae a gynghora er bûdd iddo ei hun.
[‡] *fydd arno.* 8 Gwilia gynghorwr, a myn wybod yn
gyntaf pa raid [‡] fydd wrtho ef (o blegid y
mae efe yn cynghori trofto ei hun) rhag
iddo fwrw y coelbren arnat ti.
9 A dywedyd wrthyt ti, Da yw dy
ffordd; ac yna fefyll o'r tu arall, i edrych
beth a ddigwyddo i ti.
10 Nac ymgynghora â'r neb a'th amheuo
di: a chèl dy gyfrinach oddi wrth y rhai a
gynfigennant wrthyt.
11 Nac ymgynghora â gwraig, am yr
hon y mae hi yn dâl eiddigedd wrthi; nac
â'r llwfr am ryfel; nac â'r marchnadwr am
gyfnewid; nac â'r prynwr am werthu;
nac â'r cynfigennus am ddiolchgarwch; nac
â'r anrhugarog am gymmwynas; nac â'r
diog am ddim gwaith; nac â'r gwâs a
gyfloger dros flwyddyn, am orphen peth;
nac â gwâs diog am lawer o waith: na
wrando ar y rhai hyn am ddim cyngor.
12 Eithr bydd yn wastad gyd â gŵr
duwiol, yr hwn a wyddoft ti ei fod yn
cadw gorchymynion yr Arglwydd, yr hwn
y byddo ei feddwl fel dy feddwl dithau,
yr hwn o's tramgwyddi di, a gŷd-ofidia
â thi.
13 Safed cyngor dy gàlon dy hun: o blegid
nid oes neb ffyddlonach i ti nâ honno.
14 Canys y mae meddwl dŷn yn arfer
weithiau o fynegi mwy nâ faith o wilwŷr
yn eiftedd mewn tŵr gwilio uchel.
15 Ac o flaen hyn oll, gweddia ar y
Goruchaf ar iddo gyfarwyddo dy ffordd di
mewn gwirionedd.
16 Cyn dechreu pob gwaith bydded
rhefwm, ac o flaen pob gweithred *aed*
cyngor.
17 Arwydd newidiad [†] llawenydd yw 'r [†] *càlon.*
wyneb.
18 Pedwar math ar beth fydd yn ym-
ddangos; da, a drŵg; einioes, ac angau:
a'r tafod fydd yn llywodraethu yn waftad
arnynt hwy.
19 Y mae un call, ac yn dyfgu llawer
eraill, ac etto yn anfuddiol i'w enaid ei
hun.
20 Y mae un yn ddoeth ar eiriau, ac
etto yn atcas: gan hwnnw nid oes dim
[‡] doethineb. [‡] *ymborth.*
21 O blegid ni roddes yr Arglwydd
râs iddo ef; canys efe a adawyd heb bob
doethineb.
22 Rhyw un fydd gall i'w enaid ei hun;
a ffrwythau deall fydd ganmoladwy yn ei
enau ef.
23 Gŵr doeth a ddyfg ei bobl; a ffrwy-
thau ei ddeall ef fydd ficr.
24 Gŵr doeth a gaiff ddigon o fendith;
a'r rhai oll a'i gwelant ef, a'i cyfrifant yn
happus.
25 Dyddiau oes gŵr fydd wrth rifedi;
a dyddiau Ifrael fydd anfeirioll.
26 Y doeth a etifedd ogoniant ym mŷfg
ei bobl, a'i enw a fydd byth.
27 Fy mâb, prawf dy enaid tra fyddech
byw; gwêl yr hyn fy ddrŵg iddo, ac na
ddòd iddo.
28 Nid yw pob peth yn fuddiol i bawb;
ac nid yw poo enaid yn hôff ganddo bob
peth.
[c] Pen. 31. 17. 29 [c] Na fydd annigonol o ddim dainteith,
ac na ruthra i fwyd.
30 O lawer o fwydydd y daw clefyd, a
gormodedd a drŷ fel geri.
31 Trwy ormodedd y bu feirw llawer;
ond yr hwn a ymgeidw a eftyn ei hoedl.

PEN. XXXVIII.

Tach. 12. P. S. Mat. P. *1 Yr dylai y meddyg barch, a pha ham. 16 Pa fodd y mae ŵylo a galaru dros y marw. 24 Doethineb y dyfgedig, a'r llafurwr, a'r crefftwr, a'r defnydd o honynt.*

ANrhydedda 'r meddyg ag anrhydedd
dyledus iddo, am fod yn rhaid
wrtho ef: [a] o blegid yr Arglwydd a'i [a] Ad. 12.
creodd ef.
2 Canys oddi wrth y Goruchaf y daeth
meddyginiaeth; ac efe a gaiff [†] ogoniant [†] *rôdd.*
gan y brenhin.
3 Gŵybodaeth y meddyg a ddyrchafa
ei ben ef; ac yngwydd gwŷr mawr y
perchir ef.
4 Yr Arglwydd a greodd feddyginiae-
thau o'r ddaear; ac ni bydd ffiaidd gan wr
call mo honynt.
[b] Ecfod. 15. 25. 5 [b] Oni wnaed y dwfr yn beraidd â phren,
fel y gogoneddid ef am ei rinwedd ef?
6 Ac efe a roddes wybodaeth i ddynion,
fel y gogoneddid ef am ei ryfeddodau.
7 A'r rhai hynny y mae efe yn me-
ddyginiaethu, ac yn tynnu ymaith boen
dŷn.

8 A'r rhai hynny y gwnâ yr apothecari eli: ac ar ei waith nid oes diben; o herwŷdd oddi wrth *yr Arglwydd* y mae heddwch ar ŵyneb y ddaear.

9 Fy mâb, na fydd eſgeulus yn dy glefyd; c Eſay 38. 2, 5. eithr c gweddïa ar yr Arglwydd, ac efe a'th iachâ di.

10 Trô oddi wrth anwiredd, a iawn-drefna dy ddwylaw, a glanhâ dy galon oddi wrth bob pechod.

11 Dôd bêr-arogl a choffadwriaeth o beilliaid, a dôd offrwm brâs, ſel † un heb † *un marw.* ſod:

d Ad. 1. 12 Yna dôd le i'r meddyg: d o blegid yr Arglwydd a'i creôdd ef. Nac ymadawed â thi; o herwŷdd fe ſydd rhaid it' wrtho ef.

13 Y mae amſer pan ſyddo ffynniant ar eu llâw hwynt.

14 Canys hwy a weddïant heſyd ar yr Arglwydd ar iddo ef lwyddo yr hyn y maent hwy yn ei roddi, er eſmwythdra ac iechyd i eityn einioes.

15 Yr hwn a becho yngŵydd yr hwn a'i gwnaeth, ſyrthied yn llâw y meddyg.

e Pen. 22. 11. 16 Fy mâb, e gollwng ddagrau dros y marw, a dechreu alaru, ſel pe bait yn dioddef anfad niweid; ac yna amdoa ei gorph ef yn ôl yr arfer, ac na ddiyſtyra ei gladdedigaeth ef.

1 Theſ. 4. 13. 17 Wyla yn chwerw, a gofidia yn dôſt, a galara ſel yr haeddai ef, ddiwrnod neu ddau, rhag cael anair: yna cymmer ddiddanwch am dy driſtwch.

18 O blegid o driſtwch y daw marwolaeth; a thriſtwch f câlon a blyga gryfder.

f Diar. 15. 13. a 17. 22. 19 Mewn cyſtudd yr erys triſtwch; a melldith câlon yw bywyd y tlawd.

20 Na ddôd driſtwch at dy galon; trô ef ymaith, a meddwl am y diwedd.

21 Nac anghofia *byn*; o herwŷdd ni elli ddychwelyd. Ni elli di ddaioni iddo ef, ond niweid a wnei i ti dy hun.

† *arno ef.* 22 Cofia 'r farn ſydd † i mi; ſelly y bydd yr eiddot tithau. I mi ddoe, ac i tithau heddyw.

g 2 Sam. 12, 20. 23 g Gorphwyſed coffadwriaeth y marw, pan orphwyſo yntau: cymmer gyſſur am dano ef, gan ſyned ei yſbryd oddi wrtho ef.

† *a'r bychan ei drafferth a ſydd doeth.* 24 Doethineb y dyſgedig a geir wrth hamdden amſerol: † a'r hwn a edrycho ychydig am ei waith, ni bydd efe doeth.

25 Pa ſodd y daw efe i ddoethineb, yr hwn ſydd yn dal y penffeſtr, ac ſydd a'i hoffder yn yr irai, ac ſydd yn gyrru 'r ychen, ac ſydd yn arfer eu gwaith hwynt, ac yn chwedleua am fuſtachiaid?

26 Y mae efe yn rhoi ei feddwl ar droi cwyſau, ac yn ddiwyd i roddi gwêllt i'r gwartheg.

27 Felly pob ſaer, a phen-ſaer, yr hwn a weithia nôs a dydd; yr hwn a gerfia gerfiadau ſeliau, ac a fydd aſtud i wneuthur amryw gerfiadau, ac a rŷdd ei feddwl ar ddynwared portreiadau, ac a fydd wiliadwrus i orphen gwaith.

28 Felly 'r gôf yn eiſtedd wrth yr einion, ac yn yſtyried y gwaith haiarn: angerdd y tân a wnâ i'w gnawd ef ddihoeni, ac efe a ymladd â gwres yr aelwyd: y mae ſŵn y morthwyl a'r einion yn dyfod yn waſtad i'w gluſtiau ef, ar wêdd y dodreſnyn y mae efe yn ei wneuthur y mae ei lygaid ef yn waſtad: ei feddwl a rŷdd efe ar orphen ei waith, a'i ofal fydd am ei orphen yn hardd.

29 Felly y mae 'r crochenydd yn eiſtedd wrth ei waith, ac h yn troi y droell â'i draed, yr hwn a eſyd ar ei waith bob amſer yn ofalus, a'i holl waith ef fydd dan rif. h Jer. 18. 3.

30 Efe a lunia 'r clai â'i fraich, ac a'i meddalhâ ef â'i draed: efe a eſyd ei feddwl ar ei blymmio droſto, ac a fydd ofalus i yſgubo 'r odyn.

31 Y rhai hyn oll ſydd yn ymddiried yn eu dwylaw eu hun; a phob un a gais ſod yn gelſydd yn ei waith.

32 Heb y rhai hyn ni's cyfanneddir dinas: ac ni chânt hwy drigo lle y mynnont, na rhodio i ſynu ac i wared.

33 Ni cheiſir hwynt i fod o gyngor y bobl, ac ni ddyrchefir hwynt yn y gynnulleidfa: nid eiſteddant hwy ar orſedd-faingc * ynadon, ac ni ddeallant gyſammod y gyfraith: ni fedrant egluro cyfiawnder a barn, ac ni byddant i'w cael lle y bo traethu damhegion. * *barnwŷr.*

34 Eithr y maent hwy yn cynnal y byd: a'u dymuniad ſydd yngwâith eu celfyddyd.

PEN. XXXIX.

1 *Portreiad y gwir-ddoeth.* 12 *Amnog i foliannu Duw am ei weithredoedd, y rhai ſy ddaionus i'r rhai da, a niweidiol i'r rhai drygionus.* Tach. 13. B.

Eithr yr hwn a roddo ei frŷd ar gyfraith y Goruchaf, ac a fyfyria ynddi, a gais ddoethineb y rhai oll a fuant gynt, ac a dreulia ei amſer † yn y prophwydi. † *mewn prophwydoliaethau.*

2 Efe a geidw eiriau gwŷr enwog: ac a fydd lle y bo damhegion call.

3 Efe a gais ddirgelwch diarhebion, ac a erys ynghaled gweſtiynau damhegion.

4 Efe a waſanaetha ym mŷſg pendefigion, ac a ymddengys yngŵydd tywyſogion. Efe a dramwya trwy wlâd cenhedloedd dieithr: canys efe a brofodd y da a'r drŵg ym mŷſg dynion.

5 Efe a rŷdd ei feddwl ar fyned yn fore at yr Arglwydd yr hwn a'i gwnaeth ef, ac efe a weddïa ger bron yGoruchaf, ac a egyr ei enau mewn gweddi, ac a ymbil dros ei bechodau.

6 Pan fynno yr Arglwydd mawr, efe a lenwir ag yſbryd deall: efe a draetha eiriau doethion, ac yn ei weddi efe a folianna 'r Arglwydd.

7 Efe a gyfarwydda ei gyngor a'i ŵybodaeth ef; yn ei ddirgelwch ef y myfyria efe.

8 Efe a ddengys addyſg ei athrawiaeth, ac a lawenycha ynghyfraith cyfammod yr Arglwydd.

9 Llawer a ganmolant ei ſynŵyr ef, ac ni's dilëir hi byth: nid ymedy ei goffadwriaeth ef, eithr ei enw a bery yn oes oeſoedd.

10 a Cenhedloedd a fynegant ei ddoethineb ef, a'r gynnulleidfa a draetha ei glôd ef. a Pen. 44. 15.

11 Efe a âd enw gwell nâ mîl, o's bydd efe marw; ac o's byw fydd, efe a'i 'chwanega.

12 Mynegaf etto yr hyn a feddyliais: o blegid yr ydwyf ſi mor llawn a'r lleuad yn y llawn-lloniad.

13 Gwrandêwch arnafi, chwi rai ſanctaidd; blodeuwch fel rhoſyn wedi ei blannu wrth † afon y maes, † *afonydd o ddyfroedd.*

14 A rhoddwch arogl peraidd fel thus, a dygwch flodau fel gardd lili; rhoddwch arogl, a chenwch ſawl; a bendithiwch yr Arglwydd yn ei holl weithredoedd.

15 Mawrygwch ei enw, a gosodwch allan ei fawl ef, gan ganu â gwefusau, ac â thelynau: a dywedwch yn eich clodforedd fel hyn:

[b] Gen. 1. 31. Ad. 33. Mar. 7. 37. 16 [b] Holl weithredoedd yr Arglwydd ydynt dda odiaeth: a'i holl orchymynion ef *a wnêir* mewn prŷd.

17 Ni all neb ddywedyd, Beth yw hyn? pa ham y mae hyn accw? canys mewn prŷd y ceisir hwynt oll.

[c] Sal. 33. 6. a 147. 15, 18. [c] Wrth ei air ef y safodd y dwfr fel pentwr, a'r llynnau dyfroedd wrth air ei enau ef.

[d] Sal. 135. 6, 18 [d] Yn ei orchymmyn ef y mae pob dim a ryglydda bodd iddo; ac nid oes a ddichon luddias ei iechydwriaeth ef.

19 Gweithredoedd pob cnawd sydd ger ei fron ef, ac ni ellir cuddio dim rhag ei olwg ef.

20 Y mae efe yn edrych o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb; ac nid oes dim rhyfedd ger ei fron ef.

21 Nid rhaid gan hynny ddywedyd, Beth yw hyn? pa'm y mae hyn accw? o blegid efe a wnaeth bob peth i'r peth y mae yn rhaid wrthynt.

22 Ei fendith ef a orchuddiodd fel afon, ac a ddyfrhaodd y ddaear fel llif.

23 Fel y trôdd efe y dyfroedd yn halltineb: felly y caiff y Cenhedloedd ei ddîg ef yn etifeddiaeth.

[e] Hos. 14. 9. 24 [e] Ei ffyrdd ef sydd uniawn i'r rhai sanctaidd, a thramgwydd i'r anwir.

25 Pethau da a grëwyd o'r dechreuad i'r rhai da, a phethau niweidiol i bechaduriaid.

[f] Pen. 29. 21. [g] Gen. 49. 11. Deut. 32. 14. Pen. 50. 16. ‡ *gwaed y grawnwin.* [h] 1 Tim. 4. 4. [i] Pen. 40. 9. † *chenllysg.* [k] Deut. 32. 24. [l] Doeth. 16. 5. ‡ *feirpb.* † *yn ei orchymyn ef.* [m] Gen. 1. 31. Ad. 16. 26 [f] Y pethau pennaf o angenrheidiau bywyd dŷn, yw dwfr, tân, a haiarn, a halen, a blawd gwenith, a llaeth, a mêl, a [g] ‡ gwîn, ac olew, a dillad.

27 [h] Y rhai hyn oll sydd dda i'r duwiol; felly y troir hwynt yn niweid i'r pechaduriaid.

28 Y mae ysbrydion a wnaed er dialedd, ac yn eu dig y cryfhânt hwy eu ffrewyllau: ac yn y diwedd hwy a dywalldant allan eu nerth, ac a ostegant lîd yr hwn a'u gwnaeth.

29 [i] Tân, a † môr, a newŷn, a marwolaeth, y rhai hyn oll a wnaed er dialedd.

30 [k] Dannedd bwystfilod, a 'sgorpionau, a [l] ‡ gwiberod, a'r cleddyf, sydd yn dial er dinystr ar yr annuwiolion.

31 Byddant lawen † pan gyfodo efe, a pharod fyddant ar y ddaear, pan fyddo rhaid wrthynt hwy, a phan ddelo eu hamser, nid ânt hwy dros ei orchymmyn ef.

32 Am hyn yr ymnerthais i o'r dechreuad, ac a feddyliais am y pethau hyn, ac a'u gadewais mewn ysgrifen.

33 [m] Holl waith yr Arglwydd sydd dda; ac efe a'u dyry hwy wrth bob rhaid yn eu hamser.

34 Ni ellir dywedyd, Gwaeth yw hyn nâ hyn accw: o blegid cymmeradwy sydd pob un yn ei amser.

35 Am hynny yn awr â'r gàlon oll ac â'r genau canmolwch, a bendithiwch enw 'r Arglwydd.

PEN. XL.

Tach. 13. P. 1 *Llawer o ofid sydd ym mywyd dŷn.* 12 *Gwobr anghyfiawnder, a ffrwyth ofer truwydd.* 17 *Gwraig rinweddol a chydymmaith ffyddlon a lawenhâ'r gàlon, ond ofn yr Arglwydd sydd gorunwch pob peth.* 28 *Diga'sog yw bywyd y tlawd.*

[a] Preg. 1, 3. † *Adda.* [n] Gen. 3. 19. BLinder mawr a grëwyd i bob dŷn, a iau drom sydd ar feibion † dynion, o'r dydd y delont hwy o grôth eu mam hyd y dydd y dychwelont hwy i fam pob peth:

2 *Sef* eu meddyliau, a'u braw càlon, eu disgwiliad am y pethau a ddaw, a'u dydd diwedd;

3 O'r hwn sydd yn eistedd ar deyrngadair gogoniant, hyd yr isel-radd, yr hwn sydd yn y pridd a'r lludw;

4 O'r hwn sydd yn gwisgo porphor a choron, hyd yr hwn a wisg liain cri.

5 Y mae dig a chynfigen, blinder a helbul, ac ofn marwolaeth, a llid, ac ymryson, ac yn amser cymmeryd esmwythdra yn ei wely, ei gŵsg liw nôs a newidia ei ŵybodaeth ef.

6 Megis yn nŷdd amser gwilio, felly yn ei gŵsg, ychydig neu beth heb ddim yw ei esmwythdra ef: efe a gythryblir yn ei galon megis un wedi ffoi o ryfel.

7 Pan fo pob peth yn ddiofal, efe a ddeffry, ac a ryfedda nad oedd yr ofn ddim.

8 *Felly y mae* i bob cnawd, yn ddŷn ac yn anifail; ac i bechaduriaid y mae saith mwy nâ hyn.

[b] Pen. 39, 29, 30. 9 [b] Marwolaeth, gwaed, ymryson, cleddyf, gorthrymder, newŷn, cystudd, a ffrewyll;

[c] Gen. 7. 11. 10 Yn erbyn yr annuwiol y gwnaed hyn oll; ac er eu mwyn hwy y bu [c] y diluw.

[d] Gen. 3. 19. Pen. 41. 10. [e] Preg. 1. 7. 11 [d] Pob peth a'r y sydd o'r ddaear a ddychwel i'r ddaear; hyn sy o'r [e] dyfroedd, a droir i'r môr.

12 Pob derbyn gwobr ac anghyfiawnder a ddilëir, ac uniondeb a bery byth.

13 Golud rhai anghyfiawn a â yn ddispydd fel afon, ac a ddisanna trwy dwrwf fel taran fawr ar wlâw.

14 Tra yr agoro efe ei lâw, efe a fydd lawen: felly y derfydd am y troseddwŷr.

15 Hiliogaeth yr annuwiol ni byddant ganghennog; eithr fel gwrâidd afian ydynt ar graig ddibyn.

[f] Job 8. 11. a 16. 12. [g] Gen. 41. 3. ‡ *fendigedig.* Ad. 27. [h] Phil. 4. 11. 1 Tim. 6. 6. 16 [f] Y chwŷn yn tysu wrth bob dwfr, ac [g] ynglàn yr afon, a dynnir o flaen pob gwêllt.

17 Caredigrwydd sydd fel gardd ‡ baradwysaidd: a thrugaredd a bery byth.

18 Melus yw buchedd yr hwn a weithio, ac [h] a fyddo boddlon i'w gyflwr; gwell nâ'r ddau yw yr hwn a gaffo dryfor.

19 Planta ac adeiladu dinas a sicrhâ enw: eithr gwraig ddisai a gyfrifir yn well nâ'r ddau.

20 Gwîn a cherdd a lawenycha'r gàlon; eithr hoffi doethineb sy fwy nâ'r ddau.

21 Pibell a saltring a wnânt gynghanedd felus: a thafod mwyn sydd well nâ'r ddau.

22 Prŷd a thegwch a chwennych llygad: er hynny gwell yw egin glâs nâ'r ddau.

23 Cysaill a chydymmaith a gyfarfyddant mewn prŷd; gwraig gyd â'i gŵr sydd well nâ'r ddau.

24 Brodyr a chymmorth sy dda yn amser adfyd; eithr elusen a wareda yn fwy nâ'r ddau.

25 Aur ac arian a sefydlant y troed: a chyngor fydd gymmeradwyach nâ'r ddau.

26 Golud a chrysder a ddyrchafa'r gàlon: eithr ofn yr Arglwydd, sydd fwy nâ'r ddau. Nid oes eisiau yn ofn yr Arglwydd, ac nid rhaid iddo ef geisio help.

[i] Ad. 17. ‡ *ffrwythlawn.* [k] Esay 4. 15. 27 [i] Gardd † a fendithiwyd yw ofn yr Arglwydd, ac [k] a'i gorchuddia ef uwch pob gogoniant.

‡ *gardottyn.* † *chardotta.*

28 Fy mâb, na fydd yn ‡weſtai: gwell yw marw nâ †gweſta.

29 Nid yw bywyd yr hwn a edrych ar fwrdd gŵr arall, i'w gyfrif yn fywyd; efe a haloga ei enaid am fwyd eraill: eithr y gŵr call, a ddyſgwyd yn dda, a ymochel rhag hynny.

30 Melus yw cardotta yngenau y digywilydd; ond yn ei fôl ef y llyſg tân.

PEN. XLI.

Tach. 14. B.

1 *Coffa angau.* 3 *Nad ofner angau.* 5 *Melldigedig fydd yr annuwiol.* 11 *Enw drŵg, ac enw da.* 14 *Rhaid yw adrodd doethineb, ac aid ei chelu.* 16 *Pa bethau y dylem gywilyddio o'u hachos.*

O Angau, mor chwerw yw meddwl am danat ti, i'r dŷn a fyddo yn byw mewn heddwch yn yr hyn ſydd ganddo; i'r gŵr a fyddo di-helbul, ac yn llwyddiannus ym mhob peth; ac i'r hwn a ddichon etto gymmeryd ei fwyd!

2 Oh angau, mor dda yw dy farn di i'r anghenus, ac i'r gwan; i'r hên ddihenydd, ac i'r hwn ſydd yn flîn arno am bob peth ac i'r anobeithiol, ac i'r annioddefgar!

3 Nac ofna farn angau: cofia y rhai a fu o'th flaen, ac a fydd ar dy ôl di: dyma farn yr Arglwydd ar bob cnawd.

4 Pa ham y gwrthwynebi di ewyllys y Goruchaf? Pa un bynnag ai deg, ai cant, ai mîl o flynyddoedd y buoſt ti fyw, nid oes gyfrif yn y bêdd.

5 Plant ffiaidd yw plant pechaduriaid, felly y mae y rhai ſydd yn byw yn nhrigfaau yr annuwiol.

6 Etifeddiaeth plant yr annuwiol a ddifethir, a chyd â'u hiliogaeth hwynt yr erys gwaradwydd yn waſtad.

7 Rhag tâd annuwiol yr achwyn y plant; o blegid hwy a waradwyddir o'i achos ef.

8 Gwae chwi, wŷr annuwiol, y rhai a adawſoch gyfraith y Duw goruchaf: o blegid er eich amlhâu, chwi a ddifethir;

9 A phan aner chwi, chwi a enir i felldith; ac o's meirw fyddwch chwi, rhoddir i chwi felldith yn rhan.

a Pen. 40. 11.

10 a Pob peth a â i'r ddaear, a ddelo o'r ddaear: felly yr â yr annuwiol o felldith i ddiſtryw.

11 Galar dynion fydd am eu cyrph; ond enw drŵg dynion a ddileir.

12 Bydd ofalus am enw da: canys

b Diar. 22. 1.

b hwnnw a erys gyd â thi yn hŵy nâ mîl o dryſorau mawrion o aur.

‡ *Nid oes i fuchedd dda ond ychydig ddyddiau.*

13 ‡Buchedd dda a gaiff nifer o ddyddiau; ond enw da a bery byth.

14 Fy meibion, cedwch addyſg mewn heddwch: canys

c Pen. 20. 30.

c doethineb wedi ei chuddio, a thryſor heb ei weled, pa fûdd ſydd o'r ddau?

d Pen. 20. 31.

15 d Gwell yw'r dŷn a guddio ei ffolineb, nâ'r dŷn a guddio ei ddoethineb.

16 Gwladeiddia gan hynny yn ôl fy ngair i: o blegid nid da yw cadw pob gwladeidd-dra, ac nid yw gwbl-gymmeradwy ym mhob peth.

17 Cywilyddiwch yngŵydd tâd a mam am odineb, ac yngŵydd tywyſog neu bendefig am gelŵydd,

18 Am fai o flaen yr ynad a'r tywyſog, am anwiredd yngŵydd y gynnulleidfa a'r bobl, am anghyfiawnder yngŵydd cydymmaith a chyfaill;

19 Felly am ladrad o herwŷdd y lle y byddech yn aros ynddo, ac o herwŷdd gwirionedd Duw a'i gyfammod; ac am roddi dy benelin ar y bara, ‡ a phan y'th gerydder am roddi a derbyn;

‡ *ac am rwyſgu yn rhoddi a derbyn.*

20 Yr un modd am dewi wrth y rhai a'th gyfarchant, ac am edrych ar wraig butteirnig;

21 Ac am droi *dy* ŵyneb oddi wrth dy gâr, am ddwyn rhôdd neu ran, ac

e Math. 5. 28.

e am ddâl ſulw ar wraig gŵr arall;

22 Neu am †arfer maſwedd â morŵyn un arall, ac na thyred yn agos ar ei gwely hi; *bydded gywilydd gennyt* edliw ger bron cydymmaith; ac

† *fod yn rhy brysur.*

f Pen. 20. 15.

f na ddannod wedi rhoddi;

23 Ac am

g Pen. 19. 7.

g adrodd drachefn yr hyn a glywech, a dadguddio cyfrinach.

24 Felly y byddi gywilyddgar, ac y cei di ffafr gan bob dŷn.

PEN. XLII.

Tach. 14. P.

1 *Am ba beth ni ddylem gywilyddio.* 9 *Cymmer ofal tros dy ferch.* 12 *Gochel wraig.* 15 *Gweithredoedd a mawredd Duw.*

a Lef. 19. 15. Deut. 1. 17.

a NAc yſtyr berſon i bechu, ac na fydded arnat gywilydd am y pethau hyn:

2 Sef am gyfraith y Goruchaf, a'i gyfammod, nac am y farn a wnêl i'r annuwiol

Diar. 24. 23.

fod yn gyfiawn;

Pen. 20. 22,

3 Am gyfrif â'th gyfeillion, a'th gŷd-ymdeithŵyr, neu am roddi etifeddiaeth cyfeillion;

4 Am fod yn ofalus am gloriannau a phwyſau, ac am feddiannu llawer neu ychydig;

5 Am uniondeb yn prynu a gwerthu, am geryddu llawer ar blant, ac am dynnu gwaed o yſtlys gwâs drwg.

‡ *cadw yn ſicr.*

6 Da yw ‡ſêl rhag gwraig ddrŵg, a chloi lle y byddo llawer o ddwylaw.

7 Pan roddech beth at arall, dôd dan rif a phwys; dôd a derbyn wrth yſgrifen.

8 Trwy ddyſgu'r annoeth, a'r angall, a'r cleiriach a ymryſono ag ieuengctid, y byddi di wîr-ddyſgedig a chymmeradwy ger bron pob dŷn byw.

9 Merch a bair i'w thâd wilied yn ddirgel; a gofal am dani hi a rwyſtra ei gŵſg ef: rhag iddi nac yn ei hieuengctid fyned dros fiodau ei hoedran, na chael ei chaſâu wedi gŵra;

10 Rhag ei halogi yn ei morŵyndod, a'i beichiogi yn nhŷ ei thâd; ac iddi wneuthur bai pan fyddo gyd â gŵr, ac er cyttal fod yn ammhlantadwy.

b Pen. 26. 10.

11 b Cadw yn ſicr ferch wammal, rhag iddi dy wneuthur yn wawd i'th elynion, a pheri i'r ddinas ſôn am danat, ac i'r bobl feio arnat, a'th waradwyddo yngŵydd y gynnulleidfa.

c Pen. 25. 21.

12 Nac edrych ar

c degwch pob dŷn, ac nac aros ym mŷſg gwragedd.

d Gen. 3. 6.

13 dO blegid o ddillad y daw gwyfyn, a drygioni gwraig o wraig.

‡ *anhywedd.*

14 Gwell yw gŵr ‡drygionus nâ gwraig gymmwynaſgar, *ſef* gwraig a waradwyddo yn gywilyddus.

15 Mi a gofiaf weithredoedd yr Arglwydd, ac a fynegaf yr hyn a welais. Yngeiriau'r Arglwydd *y ceir* ei weithredoedd ef.

16 Pan oleuo'r haul, efe a oleua ar bob peth; felly y mae ei waith ef yn llawn o ogoniant yr Arglwydd.

e Pen. 27.

17 e Ni wnaeth yr Arglwydd i'w rai ſanctaidd fynegi ei holl ryfeddodau ef, y rhai a ſicrhaodd yr Holl-alluog, fel y byddai pob peth yn ſicr yn ei ogoniant ef.

18 Y mae efe yn chwilio allan y dyfnder, a'r gàlon, ac yn deall eu cyfrwyſdra hwynt.
‡ *yr Arglwydd.* Canys y mae ‡'r Goruchaf yn gŵybod pob gŵybodaeth, ac yn gweled arŵyddion y bŷd.
19 Y mae efe yn mynegi pethau a fuant, a phethau a tyddant, ac yn dadguddio ôl pethau dirgel.
[f] Job 42. 2. Eſay 29. 15. 20 [f] Nid â un meddwl heibio iddo ef, ac ni bydd un gair yn guddiedig oddi wrtho ef.
21 Efe a harddodd fawredd ei ddoethineb; ac y mae efe o dragywyddoldeb i dragywyddoldeb. Ni ellir 'chwanegu atto ef, na thynnu oddi wrtho: nid rhaid iddo ef wrth gyngor neb.
22 Mor ddymunol yw ei holl weithredoedd ef! ie hyd yn oed mewn gwreichionen y gellir gweled hyn.
23 Y mae y rhai hyn oll yn byw, ac yn parhâu byth; ac wrth bob rhaid y maent hwy yn ufuddhâu oll.
[g] Pen. 33. 15. 24 [g] Y maent hwy oll yn ddau-ddyblyg, y naill ar gyfer y llall; ac ni wnaeth efe ddim â diffyg arno.
25 Y mae y naill yn ſicrhâu daioni 'r llall, a phwy a gaiff ddigon o edrych ar ei ogoniant ei?

PEN. XLIII.

Tach. 15. B. 1 *Tra gogoneddus, a rhyfeddol yw gweithredoedd Duw, yn y nêf, ac yn y ddaear, ac yn y môr.* 29 *Etto y mae Duw ei hun, yn ei allu, a'i ddoethineb, uwch law pob dim.*

GOgoniant yr uchelder, y ffurfafen eglur, tegwch y nefoedd, a'i olygiad gogoneddus;
* *ar ei gyfodiad.* † *dodrefnyn,* 2 Y mae yr haul hefyd * wrth ymddangos, yn mynegi † offeryn rhyfedd, gwaith y Goruchaf.
3 Ar hanner dŷdd efe a lŷſg y wlâd; a phwy a ddichon aros ar gyfer ei wrês poeth ef?
4 Y mae un yn cadw ffwrn mewn gwaith brŵd; tri mwy y llŷſg yr haul y mynyddoedd: gan chwythu allan angerdd tanllyd, ac yn diſgleirio â'i belydr y mae efe yn dallu y llygaid.
5 Mawr yw yr Arglwydd, yr hwn a'i gwnaeth ef; ac wrth ei orchymmyn ef efe a * beidiodd â'i daith.
* *bryſurodd ei* [a] Gen. 1. 16. 6 [a] Y lleuad hefyd a wnaeth efe i waſanaethu yn ei hamſer; i ſod yn egluro yr amſer, ac yn arŵydd i'r bŷd.
[b] Ecſod. 12. 2. † *yn ei berffeithrwydd,* 7 [b] Wrth y lleuad y ceir gŵybod yr ŵyl, ſef goleuni yn lleihâu † tu a'r diwedd.
8 Ar ei henw hi y mae y mîs; a hi a gynydda yn rhyfedd yn ei chyſnewid, yn offeryn i'r lluoedd yn yr uchelder, yn llewyrchu yn ffurfafen y nefoedd.
9 Diſgleirdeb y ſêr ſydd yn degwch i'r nefoedd, ac yn harddwch yn diſgleirio yn uchel-leoedd yr Arglwydd.
10 Wrth orchymmyn yr un Sanctaidd y maent hwy yn ſefyll yn eu treſn, ac nid ydynt yn diffygio yn ei gwiliadwriaeth.
[c] Gen. 9. 13. 11 [c] Gwêl yr enfys, a chlodfora yr hwn a'i gwnaeth hi; têg odiaeth yw hi yn ei diſgleirdeb.
12 Y mae hi yn amgylchu 'r nefoedd â chylch gogoneddus; [d] dwylaw 'r Arglwydd a'i hannelodd hi.
[d] Eſay 40. 12, &c. 13 Y mae efe wrth ei orchymmyn yn gwneuthur i'r eira ddiſgyn ar frŷs, ac i daranau ei farn ef bryſuro.
14 Am hyn [e] yr ymegyr y tryſorau, ac yr hêd y cymmylau fel adar. [e] Deut. 28. 12.
15 Yn ei fawredd y ſicrhaodd efe 'r cymmylau, ac a dorrodd yn fân y cerrig cenllyſg. Job 38. 22, Sal. 135. 7.
16 A'r mynyddoedd a ſymmudant wrth ei olwg ef; wrth ei ewyllys ef y chwŷth y deheu-wynt. Jer. 10. 13. a 51. 16.
17 Twrf ei daran ef a bair i'r ddaear grynu a thymmeſtl y gogledd-wynt, a'r trŵwynt: y mae efe yn taenu eira fel adar yn ehedeg, ac efe a ſyrth fel y diſgyn ceiliogod rhedyn.
18 Rhyfedd gan lygad weled tegwch ei wynder ef, a phob calon a ſynna wrth ei gawod ef.
19 Efe a dywallt rêw ar y ddaear fel halen; ac wedi iddo rewi, y mae efe yn ‡ biglym. ‡ *yn ſefyll ar ben polion llymmion.*
20 Pan chwŷtho 'r gogledd-wynt oer, a rhewi o'r dwfr yn iâ, ar bob llynn dwfr y ſaif, ac efe a wiſg y dyfroedd megis â llurig.
21 Y mae efe yn diſa y mynyddoedd, ac yn lloſgi 'r diffeithwch, ac yn diffoddi pob gwŷrdd-lefni fel tân.
22 Meddyginiaeth rhag y cwbl yw niwl a ddelo ar frŷs; a gwlith a ddelo yn ôl gwrês a lawenycha.
23 Wrth ei gyngor y llonyddodd efe y dyſnder, ac y plannodd ynyſoedd ynddo.
[f] Sal. 107. 23. 24 [f] Y rhai a hwyliant ar y môr a fynegant mor enbyd yw efe; a phan glywom ninnau â'n cluſtiau, nyni a ryfeddwn.
[g] Sal. 104. 25, 26. ‡ *eu dywedd hwynt yn cael llwyddiant.* 25 [g] Yno y mae dieithr weithredoedd a rhyfedd, pob amryw aniſail, a'r morfeirch.
26 Trwyddo ef y mae ‡ ei angel ef yn cael rhwydd-deb; a thrwy ei air ef y cyfanſoddwyd pob peth.
[h] Pen. 42. 17. 27 Nyni a ddywedwn lawer, er hynny [h] yr ydym ni yn fyrr: i ddywedyd ar air, efe yw 'r cwbl.
28 Pa fodd y gallwn ni ei ogoneddu ef? canys y mae efe uwch law ei holl waith,
[i] Sal. 96. 4. 29 [i] Oſnadwy yw 'r Arglwydd, a mawr odiaeth, a rhyfedd yw ei allu ef.
30 Pan ogoneddoch chwi yr Arglwydd, dyrchefwch ef fwyaf ag y gallloch; ac efe a ragora lawer ar hynny. A phan ddyrchafoch ef, rhoddwch lawer o egni; na flinwch: canys ni chyrhaeddwch chwi byth adref.
[k] Sal. 106. 2. 31 [k] Pwy a'i gwelodd ef, ac a fynega i ni? a phwy a'i mawryga ef megis y mae?
Ioan 1. 18. a 5. 37. a 6. 32 Y mae llawer peth mwy nâ hyn yn guddiedig: canys ychydig a welſom ni o'i weithredoedd ef:
42. 33 O blegid yr Arglwydd a wnaeth bob peth: ac i'r rhai duwiol y rhoddes efe ddoethineb.

PEN. XLIV.

Tach. 15, P. 1 *Clôd amryw wŷr duwiol, 16 ſef Enoch, 17 Noah, 19 Abraham, 22 Iſaac, 23 a Jacob.*

GAnmolwn yn awr y gwŷr enwog, a'n tadau a'n cenhedlodd ni.
2 Llawer o ogoniant a wnaeth yr Arglwydd trwyddynt hwy, â'i fawredd erioed.
3 Y rhai a lywodraethaſant ar eu teyrnaſoedd, ac oeddynt wŷr enwog o allu, yn cynghori yn ſynhwyrol, ac yn traethu prophwydoliaethau;
4 Blaenorwŷr y bobl trwy eu cyngor, a thrwy ddeall addyſg y bobl; doethion ac ymadroddus oeddynt yn eu hathrawiaeth;

5 Hwy

5 Hwy a geiſiaſant allan feluſdra cerdd, ac a draethaſant ganiadau 'ſgrifennedig;
6 Gwŷr cyſoethogion cedyrn o nerth, a heddychlon yn eu cartref oeddynt hwy.
7 Y rhai hyn oll ŷñ eu cenhedlaethau a gawſant ogoniant, a gorſoledd yn eu dyddiau.
8 Bu *rai* o honynt hwy gyfryw ag a adawſant enw *ar eu hôl*, ſel y mynegid *eu* clôd *hwynt*.
9 Bu hefyd rai heb fod coffa am danynt, [a] Gen. 7. 22. y rhai y darfu am danynt fel pe na buaſent, ac a aethant fel pe na's ganeſid hwynt, a'u plant ar eu hôl hwynt.
10 Eithr gwŷr trugarog oedd y rhai hyn, cyfiawnder pa rai ni's anghofiwyd.
11 Gyd â'u hiliogaeth hwynt yr erys etifeddiaeth dda; y mae eu hiliogaeth hwynt yn y cyfammod hefyd.
12 Y mae eu hiliogaeth hwynt yn y cyf- ‡ *er eu mwyn.* ammod, a'u plant ‡ ar eu hôl.
13 Byth y pery eu hiliogaeth; a'u gogoniant ni ddileir.
14 Eu cyrph a gladdwyd mewn heddwch; ac y mae eu henw yn byw byth.
15 [b] Y bobl a fynegant eu doethineb [b] Pen. 39. 10. hwy, a'r gynnulleidfa a draetha eu clôd hwynt.
16 [c] Enoch a ryglyddodd fodd i Dduw, [c] Gen. 5. 24. Pen. 49. 14. ac a fudwyd ymaith, yn ſiampl o edifeirwch i'r cenhedlaethau o'l.
17 [d] Nöe a gafwyd yn berffaith, *ac* yn [d] Heb. 11. 5. gyfiawn yn amſer digter: efe a gymmerwyd yn gyfnewid *am y byd*; am hynny *pan* ſu y diluw y gadawyd ef yngweddill i'r ddaear. [d] Gen. 6. 9. a 7. 1. Heb. 11. 7.
18 [e] Cyfammod tragywyddol a wnaed ag ef, na ddifethid pob cnawd trwy ddiluw *mwy*. [e] Gen. 9. 11.
19 Abraham fydd [f] dâd mawr i lawer [f] Gen. 12. 2, 3. a 15. 5. a 17. 4. o genhedloedd; ac ni chafwyd ei fath ef mewn gogoniant:
20 Yr hwn a gadwodd gyfraith y Goruchaf, ac a ddaeth mewn cyfammod ag [g] Gen. 21. 4. ef. Efe a oſododd y cyfammod yn [g] ei gnawd; ac wrth ei brofi efe a gafwyd yn ffyddlon.
21 Am hynny y ſicrhaodd efe iddo ef trwy [h] lŵ, y bendithid y Cenhedloedd yn [h] Gen. 22. 16, 17, 18. Gal. 3. 8. ei hâd ef, yr amlhëid ef fel y ſêr, ac y caent hwy etifeddu o fôr i fôr, ac o'r afon i eithaf y ddaear.
22 Felly [i] y ſicrhaodd efe i Iſaac (er [i] Gen. 26. 3. mwyn Abraham ei dad) fendith pob dŷn, a'r cyfammod,
23 Ac [k] a wnaeth iddo orphwyſo ar ben [k] Gen. 27. 28. a 28. 14. Jacob. Efe a'i hadnabu ef gan ei fendithio, ac a roddodd iddo ef etifeddiaeth, ac a neilldúodd ei rân ef, ac a'i rhannodd ym mŷſg y deuddeg llwyth.

PEN. XLV.

Tach. 16. B. *1 Clôd Moſes, 6 ac Aaron, 23 a Phinees.*

AC efe a ddug allan o hono ef ŵr trugarog, yr hwn a gafodd ffafr yngolwg [a] Ecſod. 11. 3. Act. 7. 22. pob cnawd, ſef [a] Moſes, yr hwn oedd hôff gan Dduw a dynion, yr hwn y mae ei goffadwriaeth yn fendigedig.
2 Efe a'i gwnaeth ef yn debyg i'r Saint gogoneddus, ac a'i mawrygodd ef, gan beri i'w elynion ei ofni ef.
3 Trwy ei eiriau ef y gwnaeth efe i ry- [b] Ecſod. pen. 6, 7, 8, 9, 10. feddodau beidio, ac a'i gwnaeth ef [b] yn ogoneddus yngolwg brenhinoedd: efe a roddes gyd ag ef orchymmyn i'w bobl, ac a ddangoſodd iddo ef rân o'i ogoniant.
4 [c] Efe a'i ſancteiddiodd ef yn ei ffydd- [c] Num. 12. 3. londeb a'i lareidd-dra, ac a'i dewiſodd ef o blith yr holl ddynion.
5 Efe a wnaeth iddo glywed ei lais ef, ac a'i dug ef i'r cwmmwl tywyll, ac [d] a roddes [d] Ecſod. 19. 7. orchymynion o'i flaen ef, ſef cyfraith bywyd a gŵybodaeth, ſel y dyſgai efe y cyfammod i Jacob, a'i farnedigaethau i Iſrael.
6 Efe [e] a ddyrchafodd Aaron y ſanct te- [e] Ecſod. 4. 14. byg iddo ef, ei frawd o lwyth Lefi.
7 Efe a wnaeth ag ef gyfammod tragywyddol, ac a roddes iddo offeiriadaeth ym mŷſg y bobl: efe a'i † gwnaeth ef yn ddedwŷdd mewn hardd-wiſg, ac a'i gwiſgodd ef â gwiſg ogoneddus. † *gwŷchodd ef â hardd-wiſg.*
8 Efe a'i gwiſgodd ef â gogonedd cyf- ‡ *â gwiſg-oedd* lawn, ac a'i gwregyſodd ef ‡ ag offer cadernid, â llawdr, â gwiſg laes, ac ag Ephod.
9 Efe a'i hamgylchodd ef a phomgranadau, *ac* â chlŷch aur lawer o amgylch, [f] i *gwerthfawr.* ſeinio pan gerddai efe, i wneuthur ſwn a [f] Ecſod. 28. 35. glywid yn y Deml, aci ſod yn goffadwriaeth i feibion ei bobl ef;
10 A gwiſg ſanctaidd o aur, â ſidan glâs, â phorphor, ac amryw waith, â dwyfronneg barn, ag † arŵyddion gwirionedd, † *Urim a Thummim.*
11 Ac a gwaith cywraint o 'ſgarlad plethedig, ac â meini gwerthfawr wedi eu cerfio ſel ſêl, a'u goſod mewn aur trwy waith eurych, ag yſgrifen wedi ei cherfio, er coffadwriaeth, yn ôl nifer meibion Iſrael.
12 Ar y meitr *y goſodaſai efe* goron o aur, yn yr hon y cerfieſid Sancteiddrwydd, yn harddwch anrhydeddus, yn waith godidog, yn hyfryd i'r llygaid, yn hardd, ac yn dêg.
13 Ni bu y fath o'i flaen ef, ac eriôed ni wiſgodd neb dieithr hwynt, ond ei feibion ef bob amſer.
14 [g] Dwy waith yn y dŷdd yn waſtadol [g] Num. 28. 3, 4. y poeth-offrymmir eu haberthau hwynt.
15 [h] Moſes a'i cyſſegrodd ef, ac a'i hen- [h] Lef. 8. neiniodd ag olew ſanctaidd. A hyn a wnaed yn gyfammod tragywyddol iddo ef ac i'w hâd, cyhŷd ac y parhao 'r nefoedd, gael o honynt ei waſanaethu ef, ac offeiriadu hefyd, a [i] bendithio 'r bobl yn [i] Num. 6. 23, 24. ei Enw ef.
16 Efe a'i dewiſodd ef o flaen pob *dŷn* byw, i offrymmu offrwm i'r Arglwydd, myg-darth, a phêr-arogl er coffadwriaeth, i wneuthur cymmod dros y bobl.
17 [k] Efe a roddes iddo ei orchymynion, [k] Deut. 17. 10. a 21. 5. ac ynghyfammod y gyfraith awdurdod, i ddyſgu ei dyſtiolaethau ef i Jacob, ac i Mal. 2. 7. egluro ei gyfraith ef i Iſrael.
18 [l] Dieithriaid a gŷd-ſafaſant i'w erbyn [l] Num. 16. 1. ef, ac a gynfigennaſant wrtho ef yn yr ania'wch, ſef y gwŷr oedd gyd â Dathan ac Abiram, a chynnulleidfa Core, mewn llid a digter.
19 Yr Arglwydd a welodd hyn, ac ni bu foddlon; a hwy a ddifethwyd yn llidiowgrwydd ei ddigter ef: efe a wnaeth arnynt wyrthiau, gan eu difetha â fflam dân.
20 Eithr [m] efe a roddes ychwaneg o ogoni- [m] Num. 17. 8. aſt i Aaron, ac a roddes iddo etifeddiaeth; blaen-ffrwyth y cyntaf-anedig a rannodd efe iddo; yn enwedig efe a arlwyodd ddigon o fara:
21 O blegid y maent hwy yn cael bwyta o aberthau 'r Arglwydd, y rhai a roddes efe iddo ef ac i'w hâd.
22 Eithr [n] ni roddes efe etifeddiaeth iddo [n] Num. 18. 20. Deut. 12. 12. a 18. 1, 2. ef o dîr y bobl, ac nid oedd iddo ef etifeddiaeth ym mŷſg y bobl: o blegid efe ei hun yw rhan ei etifeddiaeth ef.

23 [o] Phinees

[o] Num. 25. 11, 12, 13. [z] Mac. 2. 54.

23 [o] Phinees mâb Eleazar oedd y trydydd mewn gogoniant; am iddo ddwyn zêl yn ofn yr Arglwydd, a ſefyll i fynu ag ewyllys da a pharod, a gwneuthur cymmod dros Iſrael, pan droiſai 'r bobl ymaith.

24 Am hynny y gwnaeth efe ag ef gyfammod heddychlon, y cai efe ſod yn bennaf ar y cyſſegr ac ar ei bobl, fel y byddai braint yr offeiriadaeth iddo ef ac i'w hâd byth.

25 Yn ôl y cyfammod a wnaethid â Dafydd mâb Jeſſe o lwyth Juda, y byddai etifeddiaeth y brenhin i'w eppil ef yn unig; ac y byddai etifeddiaeth Aaron i'w hâd ef yr un môdd.

26 Rhodded *Duw* ddoethineb yn eich càlon chwi, i farnu ei bobl ef yn gyfiawn, fel na ddileer eu daioni hwynt, ac y parhao eu gogoniant hwy trwy eu cenhedlaethau.

PEN. XLVI.

1 Clôd Joſua, 9 Caleb, 13 a Samuel.

Tach. 16. P. h.w. 20. [a] Num. 27. 18. Deut. 34. 9. Joſ. 1. 2. [a] 12. 7.

CRyf mewn rhyfel oedd Jeſus [a] mâb Nafe, a dilynwr Moſes mewn prophwydoliaethau; yr hwn yn ôl ei enw oedd fawr, er iechydwriaeth i etholedigion Duw, ac i ddial ar y gelynion a gyfodent i'w herbyn hwynt, fel y cai Iſrael ei etifeddiaeth.

2 Pa ogoniant a gafodd efe yn dyrchafu ei ddwylaw, ac yn tynnu ei gleddyf yn erbyn y dinaſoedd!

3 Pwy o'i flaen ef a ſafodd felly? canys ‡ efe oedd dywyſog ar ryfel yr Arglwydd.

‡ *yr Arglwydd ei hun a ddug ei elynion atto ef.*

4 [b] Onid trwy ei waith ef y ſaſodd yr haul, ac y gwnaed un diwrnod cyhŷd a dau?

[b] Joſ. 10. 12, 13, 14.

5 Efe a alwodd ar y Llywydd goruchaf, pan oedd y gelynion yn pwyſo arno ef o bob parth: a'r mawr Iôr a'i gwrandawodd ef?

6 Ac â cherrig * ceſſair mawr allu, efe a ruthrodd ar y cenhedloedd â rhyfel, ac yngoriwared *Bethoron* efe a ddifethodd y gwrthwynebwŷr; fel y gallai y cenhedloedd adnabod ei holl artogaeth ef, mai o flaen yr Arglwydd yr oedd efe yn rhyfela, o blegid efe oedd yn canlyn ar ôl y Galluog.

* *cenllyſg.*

[c] Num. 14. 6. [a] Mac. 2. 55, 56.

7 [c] Yn amſer Moſes hefyd y gwnaeth efe â Chaleb hefyd fâb Jephunne waith eluſen, gan ſefyll yn erbyn y gynnulleidfa, ac attal y bobl rhag pechu, a lluddio y grwgnach drygionus.

[d] Num. 26. 65. Deut. 1. 35, 36. [e] Num. 14. 38. Joſ. 14. 11.

8 [d] A hwynt-hwy ill dau a ddiangaſant, o chwê chàn mîl o wŷr traed, i'w dwyn hwynt i mewn i'r etifeddiaeth, ſef i'r wlâd oedd yn llifeirio o laeth a mêl.

9 [e] I Galeb hefyd y rhoddes yr Arglwydd gryfder, yr hwn a barhaodd gyd ag ef hyd ei henaint; fel yr aeth efe i uchelder y wlâd, a'i hâd ef a'i goreſgynnodd hi yn etifeddiaeth:

10 Fel y gallai holl feibion Iſrael weled mai da yw dilyn yr Arglwydd.

11 Y barnwŷr hefyd bob un erbyn ei enw, y rhai oll ni phutteiniodd ei càlon, a pha rai bynnag ni throiſant oddi wrth yr Arglwydd, bydded eu coffadwriaeth hwynt yn fendigedig.

[f] Pen. 49. 10.

12 Bydded [f] eu heſgyrn yn iraidd yn eu lle, a bydded eu henw hwynt, y rhai oedd anrhydeddus, yn aros ar eu plant.

[g] 1 Sam. 10. 1. a 16. 13.

13 [g] Samuel, prophwyd yr Arglwydd, yr hwn oedd hôff gan ei Arglwydd, a ſodododd frenhiniaethau, ac a enneiniodd dywyſogion ar ei bobl ef.

14 Trwy gyfraith yr Arglwydd y barnodd efe y gynnulleidfa; a'r Arglwydd a yſtyriodd wrth Jacob.

15 Efe a gafwyd yn wîr brophwyd wrth ei ffydd, ac efe a adnabŵyd wrth ei eiriau ei ſod yn ffyddlon mewn gweledigaeth.

16 Ac efe a alwodd ar yr Arglwydd galluog, pan oedd ei elynion ef o amgylch yn pwyſo arno wrth offrymmu [h] yr oen ſugno.

[h] 1 Sam. 7. 9.

17 A'r Arglwydd a daranodd o'r nefoedd, ac a wnaeth glywed ei leferydd â ſŵn mawr.

18 Felly y drylliodd efe dywyſogion y Tyriaid, a holl bennaethiaid y Philiſtiaid.

19 A chyn amſer ei hîr hûn, efe [i] a dyſtiolaethodd o flaen yr Arglwydd a'i enneiniog, Ni chymmerais o ddâ neb, gymmaint ag eſgid. Ac nid achwynodd neb rhagddo ef.

[i] 1 Sam. 12. 3.

20 Ac wedi iddo ef huno, [k] efe a brophwydodd, ac a ddangoſodd i'r brenhin ei ddiwedd, ac a ddyrchafodd ei lêf o'r ddaear mewn prophwydoliaeth, i ddileu anwiredd y bobl.

[k] 1 Sam. 28. 18, 19.

PEN. XLVII.

1 Clôd Nathan, 2 Dafydd. 12 Gogoniant Salomon, a'i wendid; 23 A'i ddiwedd, a'i gosbedigaeth.

Tach. 17. B.

WEdi hyn y cyfododd y prophwyd [a] Nathan yn nyddiau Dafydd.

[a] 2 Sam. 12. 1.

2 Fel y neilldûir y braſder oddi wrth yr ofîrwm, felly y dewiſwyd Dafydd o feibion Iſrael.

1 Cron. 17.

3 Efe a ‡ chwareuodd â [b] llewöd megis â mynnod, ac ag eirth megis ag ŵyn defaid.

‡ *daranodd levod.*

[b] 1 Sam. 17. 34.

4 [c] Oni laddodd efe gawr yn ei ieuengctid? ac oni thynnodd efe ymaith waradwydd y bobl, pan gyfododd efe ei lâw â charreg dafl, a bwrw i lawr falchder Goliah?

[c] 1 Sam. 17. 49, 50, 51.

5 Canys efe a alwodd ar yr Arglwydd goruchaf, ac yntau a roddes nerth i'w ddeheulaw ef, i ladd y dŷn crŷf yn y rhyfel, fel y dyrchafai efe gorn ei bobl.

6 Felly *y bobl* a'i hanrhydeddodd yntau â [d] myrddiwn, ac a'i canmolodd ym mendithion yr Arglwydd, pan roes iddo ef goron y gogoniant.

[d] 1 Sam. 18. 7.

7 [e] Efe a ddrylliodd y gelynion o amgylch, ac a ddifethodd y Philiſtiaid oedd wrthwynebwŷr *iddo*, ac a ddrylliodd eu corn hwy hyd heddyw.

[e] 2 Sam. 5. 7. a 8, 1, &c.

8 Yn ei holl waith y rhoddes efe glodforedd i'r hwn ſydd Sanctaidd a Goruchaf; â geiriau anrhydeddus, ac â'i holl gâlon y canodd efe ganiadau, ac y carodd ef yr hwn a'i gwnaeth.

9 Ac [f] efe a oſodododd gantorion o flaen yr allor, fel y gwnaent gerdd felys ar dafod, ac y clodforent *Dduw* beunydd â'u caniadau.

[f] 1 Cron. 16. 4.

10 Efe a roddes dreſn weddaidd am y gwyliau, ac a gymhwyſodd yr amſerau yn berffaith, fel y clodforent hwy ei enw ſanctaidd ef, ac y gwnaent i'w Gyffegr ef ſeinio yn fore.

11 [g] Yr Arglwydd a ddileodd ei bechodau ef, ac a ddyrchafodd ei gorn ef byth, ac a roddes iddo gyfammod y frenhiniaeth, a gorſedd-faingc ‡ gogoniant yn Iſrael.

[g] 2 Sam. 12. 13.

‡ *teyrnas.*

12 Ar ôl hwn y cododd mâb doeth, ac a breſwyliodd mewn ehangder er ei fwyn ef.

13 [h] Salomon a deyrnaſodd mewn amſer heddychlon, ac a oedd anrhydeddus: canys Duw a baraſai lonyddwch o'i amgylch ef, fel yr adeiladai efe dŷ i'w Enw 'ef, ac y darparai Gyffegr dros fyth.

[h] 1 Bren. 4. 21, 24.

14 [i] Mor

[i] 1

l 1 Bren. 4. 29, 30. ‡ oeddynt yn dy.

14 l Mòr ddoeth ‡ oedd efe yn ei ieuengctid, a megis afon yn llawn o fynŵyr!

15 Dy enaid a orchuddiodd yr holl ddaear, ac a'i llanwodd â diarhebion damhegol.

16 Dy enw a aeth ym mhelli'r ynyſoedd; a chu oeddit am dy heddwch.

k 1 Bren. 4. 31, 32.

17 k Rhyfeddodd y gwledydd wrth dy ganiadau, a'th ddiarhebion, a'th gyffelybiaethau, a'th ddeongliadau.

18 Trwy Enw Arglwydd Dduw yr holl ddaear, yr hwn a elwir dy Dduw di Iſrael, l y ceſglaiſt ti aur fel alcam, ac y cefaiſt arian cyn amled a'r plwm.

l 1 Bren. 10, 27.

m 1 Bren. 11, 1.

19 m Ti a ogwyddaiſt dy lwynau i wragedd, ac a'th ddaroſtyngwyd yn dy gorph.

* hâd.

20 Ti a anefaiſt dy ogoniant, ac a halogaiſt dy * hiliogaeth, gan ddwyn digofaint yn erbyn dy blant, a dwyn gofid am dy ynfydrwydd.

n 1 Bren. 12, 15, 16, 17.

21 Felly n y rhannŵyd y frenhiniaeth, ac y dechreuodd brenhiniaeth anufuddgar fod o Ephraim.

o 2 Sam. 7. 15.

22 o Er hynny ni âd yr Arglwydd ei drugaredd ymaith byth, ac ni ddifethir un o'i weithredoedd ef, ac ni ddilea efe hiliogaeth ei etholedig, ac ni ddŵg ymaith

* hâd.

* eppil yr hwn a'i câr ef: o ba herwŷdd efe a adawodd weddill i Jacob, a gwreiddyn i Ddafydd, o hono ef.

23 Yna Salomon a orphwyſodd gyd â'i dadau, ac a adawodd o'i hiliogaeth ar ei ôl, Roboam ynfydrwydd y bobl, ac un

p 1 Bren. 12, 10, 11, 13, 14.

diſynŵyr, yr hwn p a yrrodd y bobl ymaith â'i gyngor. Ac yr oedd Jeroboam mâb Nabat, yr hwnn q a wnaeth i Iſrael bechu, ac a ddangoſodd y ffordd i Ephraim i bechu:

q 1 Bren. 12, 28, 30.

24 A'u pechodau hwy a amlhaſant mor ddirfawr, hyd oni r thrôdd efe hwynt allan o'r wlâd.

r 2 Bren. 17, 18.

25 Canys hwy a geiſiaſant allan bob anwiredd, hyd oni ddaeth dîg a dialedd arnynt hwy.

PEN. XLVIII.

Tach. 17. P.

1 Clôd Elias, 12 ac Eliseus, 17 ac Ezecias.

a 1 Bren. 17. 1.

YNa y cododd a Eliias y prophwyd fel tân, a'i air of a loſgai fel lluſern.

b Iago 5. 17.

2 b Yr hwn a ddûg arnynt hwy newŷn mawr, a thrwy ei zêl a'u gwnaeth hwy yn ychydig.

c 1 Bren. 18, 38.

3 Efe a gauodd y nefoedd trwy air yr Arglwydd, a c thair gwaith y dûg efe dân i wared.

2 Bren. 1. 10, 12.

4 Oh Eliias, mòr ogoneddus fuoſt ti yn dy ryfeddodau! a phwy a ddichon ymffroſtio fel tydi!

d 1 Bren. 17. 21, 22.

5 Yr hwn d a gyfodaiſt y marw o farwolaeth, * a dŷn o'r bêdd, trwy air y Goruchaf;

* a'i enaid o le y meirw.

e 2 Bren. 1. 16.

6 Yr hwn e a ddygaiſt frenhinoedd i ddinyſtr, a phendefigion o'u † heiſteddfa;

† gwelyau.

f 1 Bren. 19. 17.

7 Yr hwn a glywaiſt gerydd yr Arglwydd yn Sinai, a barnedigaethau dialedd f yn Horeb;

g 1 Bren. 19. 15, 16.

8 Yr hwn g a enneiniodd frenhinoedd i dalu 'r pwyth, a phrophwydi i ddilyn ar ei ôl ef;

h 2 Bren. 2. 11.

9 h Yr hwn a godwyd i ſynu mewn tro-wynt o dân, ac mewn cerbyd meirch tanllyd;

i Mal. 4. 5, 6. Luc 1. 17.

10 Yr hwn a ordeiniwyd i i geryddu mewn pryd, ac i oſtegu digter barn yr Arglwydd, cyn iddo dorri allan yn llid, ac i droi calon y tâd at y mâb, ac i ‡ gyweirio llwythau Jacob,

‡ ſicrhâu.

11 Gwŷn eu bŷd hwy a'th welſant di, ac a ‡ hunaſant mewn cariad: canys nyni a fyddwn byw yn ddiau.

‡ hardd-wyd â chariad.

12 k Elias a orchuddiwyd â thro-wynt: Ac Elizëus a lanwyd â'i yſbryd ef. l Ni ſyflodd efe er tywyſogion yn ei ddyddiau, ac ni allodd neb ei ddaroſtwng ef.

k 2 Bren. 2. 11, 15.

l 2 Bren. 3. 14.

13 Ni orchfygodd † dim ef: ac m wedi ei huno, ei gorph ef a brophwydodd.

† un gair.

m 2 Bren. 13. 21.

14 Efe a wnaeth ryfeddodau yn ei fywyd; ac yn ei ddiwedd rhyfedd oedd ei weithredoedd ef.

15 Er hyn oll ni chymmerodd y bobl ediſeirwch, ac ni chiliaſant oddi wrth eu pechodau, n hyd oni chaeth-gludwyd hwynt o'u gwlâd, a'u gwaſgaru ym mhob gwlâd. Etto gadawyd ychydig bobl, a thywyſog yn nhŷ Ddafydd.

n 2 Bren. 18, 11, 12.

16 Rhai o honynt hwy a wnaethant yr hyn oedd yn rhyglyddu bodd i Dduw, a rhai a wnaethant lawer o bechodau.

17 o Ezecias a gadarnhaodd ei ddinas, ac p a ddûg ddwfr i'w chanol hi. Efe a gloddiodd y graig â haiarn, ac a wnaeth ffynhonnau i'r dwfr.

o 2 Cron. 32. 5.

p 2 Bren. 20. 20.

18 Yn ei ddyddiau ef q y daeth Senacherib i fynu, ac a anfonodd Rabſaces o Lachis, ac a ddyrchafodd ei lâw yn erbyn Sïon, ac a ymffroſtiodd yn ei falchder.

q 2 Bren. 18, 13. Eſay 36. 1.

19 Yna y crynodd eu calonnau a'u dwylaw hwynt, ac ymofidiaſant fel gwragedd yn eſgor.

20 Ond hwy a alwaſant ar yr Arglwydd trugarog, gan eſtyn eu dwylaw atto ef, a'r Sanctaidd a'u gwrandawôdd hwy o'r nefoedd, ac a'u gwaredodd hwy trwy lâw Eſai.

r 2 Bren. 19. 35.

21 r Efe a darawôdd lu yr Aſſyriaid, a'i Angel ef a'u dinyſtriodd hwynt.

Eſay 37. 36.

22 O blegid Ezecias a wnaethai yr hyn oedd foddlon gan yr Arglwydd, ac a ddilynodd ffyrdd Dafydd ei dâd yn lew, fel y gorchymynnaſai y prophwyd Eſai, yr hwn oedd fawr a † pharchedig yn ei olwg ef.

Tob. 1. 18. 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 8. 19.

† ffyddlon yn ei weledigaeth.

23 s Yn ei ddyddiau ef yr aeth yr haul yn ei ôl, ac efe a eſtynnodd hoedl y brenhin.

s 2 Bren. 20. 10, 11. Eſay 38. 8.

24 Trwy yſbryd godidog y gwelodd efe y pethau a fyddent yn y diwedd, ac y cyſurodd efe y rhai oedd yn galaru yn Sïon.

25 Efe a ddangoſodd y pethau a ddeuai byth, a phethau dirgel cyn eu dyfod.

PEN. XLIX.

1 Clôd Josias, 4 a Dafydd, ac Ezecïas, 6 a Jeremi, 8 ac Ezeciel, 11 a Zorobabel, 12 a Jesus fâb Josedec, 13 Nehemïah, Enoch, Seth, Sem, ac Adda.

Tach. 18. B.

COffadwriaeth a Joſias ſydd fel cymmyſg arogl-darth trwy gyfarwydd waith yr apothecari: melys ydyw fel y mêl ym mhob genau, ac fel ‡ cerdd mewn gwledd o wîn.

a 2 Bren. 22. 1. 2 Cron. 34. 3.

‡ muſic.

2 Efe a † gafodd rwydd-deb yn troi 'r bobl, ac a ddûg ymaith ffieidd-dra anwiredd.

† a ymddûg yn uniawn yn nychweliad.

3 b Efe a gyfeiriodd ei gâlon at yr Arglwydd, ac a gadarnhaodd dduwioldeb yn amſer pechaduriaid.

b 2 Bren. 23. 4. 2 Cron. 34. 3.

4 Pawb ond Dafydd, Ezecias, a Joſias, a wnaethant fai: canys hwy a adawſant gyfraith y Goruchaf; brenhinoedd Juda hefyd a ballaſant.

5 Yntau a roddes eu ‡ corn hwynt i arall, a'u gogoniant i genedl ddieithr.

‡ gallu.

c 2 Bren. 25. 9. 2 Cron. 36. 19.

6 c Hwy a loſgaſant ddinas etholedig y Cyſſegr, ac a anrheithiaſant ei heolydd hi, yn ôl prophwydoliaeth Jeremïas.

[e] Jer. 48. 6.
[f] Jer. 1, 5, 10.
[g] Ezec. 1. 3, 15.
[h] Ezec. 13. 11. a 38. 9, 16, 22.
[i] Pen. 46. 12.
[k] Ezra 3. 2. Hag. 2. 24.
[l] Ezra 3. 2. Hag. 1. 12. a 2. 2. Zech. 3. 1.
[m] Neh. 7. 1.
‡ *Carneddau.*
[n] Gen. 5. 24. Pen. 44. 16. Heb. 11. 5.
[o] Gen. 41. 44. a 42. 6. a 45. 8. a 50. 25.
[p] Gen. 5. 3, 32. a 11. 10.

7 Canys [e] ei gyſtuddio ef a wnaethant, ac yntau [f] wedi ei ſanctteiddio yn brophwyd o grôth ei fam, i ddiwreiddio, a niweidio, a diſetha; felly hefyd i adeiladu, ac i blannu.

8 [g] Ezeciel yntau a welodd weledigaeth ogoneddus, yr hon a ddangoſwyd iddo ef ar gerbyd y Cerubiaid.

9 Eſe [h] a gofiodd y gelynion yn y gaſod, ac a gyfarwyddodd y rhai uniawn eu ffyrdd.

10 Felly bendigedig fyddo coffadwriaeth y deuddeg prophwyd, ac [i] ireiddied eu heſgyrn o'u lle: canys hwy a gyſſuraſant Jacob, ac a'u gwaredaſant â gobaith ſicr.

11 Pa fodd y mawrygwn ni [k] Zorobabel? yntau oedd megis ſêl ar y llâw ddehau:

12 Felly [l] Jeſus fâb Joſedec: y rhai yn eu dyddiau a adeiladaſant y tŷ, ac a gyſodaſant Deml ſanctaidd i'r Arglwydd, yr hon a ddarparwyd yn ogoniant tragywyddol.

13 [m] Nehemïas hefyd oedd o'r rhai etholedig, am yr hwn y mae mawr goffa; yr hwn a gododd i ni y caerau a ſyrthiaſai, ac a oſododd i fynu y pyrth a'r barrau, ac a gyſododd ein ‡ tai ni.

14 Ni chrëwyd ar y ddaear fath [n] Enoch: canys eſe a gyſodwyd i fynu oddi ar y ddaear.

15 Ac ni bu y fath ŵr a [o] Joſeph, yr hwn oedd bennaeth ar ei frodyr, a chynhaliwr y bobl, yr hwn yr edrychodd yr Arglwydd am ei eſgyrn.

16 [p] Sem a Seth a gawſant barch gan ddynion: ac Adda oedd yn y greadwriaeth goruwch pob peth byw.

PEN. L.

Tach. 18. P. *1 Am Simon mâb Oniias. 22 Y modd y dyſgwyd i'r bobl foliannu Duw, a gweddio. 27 Y diwedd.*

[*] 2 Mac. 3. 4.

SImon yr Arch-offeiriad mâb [*] Oniias yr hwn yn ei fywyd a gyſododd y tŷ, ac yn ei ddyddiau a ſicrhaodd y bobl.

2 Efe a barodd o'r ſylfaen adeiladu 'r uchder dau-ddyblyg, a'r fagwyr uchel, o amgylch y Deml.

[q] 1 Bren. 7. 23.

3 Yn ei ddyddiau ef, [q] y noe i dderbyn dwfr, yr hon oedd o'i hamgylch fel y môr, a wiſgwyd â dalennau prês.

‡ *deml rhag ei ſyrthio.*

4 Efe a gymmerth ofal dros y ‡ bobl rhag eu diſetha, ac a gadarnhaodd y ddinas erbyn gwarchae arni.

‡ *cyſegr.*

5 Mòr ogoneddus oedd efe ynghanol y bobl wrth ddyfod allan o'r ‡ tŷ dan orchudd!

6 Fel y ſeren ddydd ym mŷſg y cymmylau, ac fel y lleuad yn ei llawn llonaid, yr ydoedd eſe;

7 Fel yr haul yn tywynnu ar Deml y Goruchaf, ac fel yr enfys yn llewyrchu yn y cymmylau diſglair;

8 Ac fel blodau rhôs pan fyddant newŷdd; fel lili wrth aberoedd dyfroedd, a blagur y pren thus yn amſer hâf;

9 Fel tân a thus mewn thuſſer, fel lleſtr o aur wedi ei wneuthur o'r un darn, a'i harddu â phob maen gwerthfawr;

10 Fel oliwŷdden dêg ffrwythlawn, ac fel cypreſ-wŷdden wedi tyfu i'r awyr:

11 Pan gymmerai eſe y wiſg ogoneddus, a phan wiſgai eſe yr hyfrydwch perffaith, wrth fyned i fynu at yr Allor ſanctaidd yn anrhydeddus.

‡ *y darnau.*

12 Pan gymmerai eſe ‡ yr aelodau o lâw 'r offeiriaid, eſe a ſafai wrth aelwyd yr allor, a'i frodyr o'i amgylch, fel cedrwŷdden yn Libanus, a hwy a'i hamgylchent ef fel canghennau palm-wŷdd.

13 Felly *y byddai* meibion Aaron oll yn eu gwychder, ac offrwm yr Arglwydd yn eu dwylaw; o flaen holl gynnulleidfa Iſrael.

14 Gan orphen y gwaſanaeth wrth yr allor, i wneuthur offrwm yr Holl-alluog goruchaf yn hardd,

15 Eſe a eſtynnai ei ddwylaw at y ddïod-offrwm, ac a gymmyſgai beth ‡ o'r gwîn, ac a'i tywalltai wrth droed yr allor yn arogl peraidd, i'r hwn ſydd oruchaf Frenhin ar bawb.

‡ *o waed y grawnwin.*

16 Yna meibion Aaron a waeddent, ac a ſeinient mewn udgyrn ‡ tawdd, ac a wnaent ſŵn mawr eglur, yn goffadwriaeth o flaen y Goruchaf.

‡ Neu, *arian*, neu, *wedi eu llunio à morthwyl.*

17 Yna yr holl bobl a gŷd-ſyrthient i lawr ar eu hwynebau ar frŷs, i addoli eu Harglwydd, y goruchaf Dduw holl-alluog.

18 Y cantorion hefyd a glodforent â'u lleiſiau, ac a wnaent gynghanedd felys trwy eu hamryw ſeiniau.

19 A'r bobl a ymbilient â'r Arglwydd Goruchaf trwy weddi gerbron y Trugarog, nes cyflawnu anrhydedd yr Arglwydd, a gorphen ei waſanaeth ef.

20 Yna efe a ddiſgynnai, ac a ddyrchafai ei ddwylaw ar holl gynnulleidfa meibion Iſrael, i draethu bendith yr Arglwydd â'i weſuſau, ac i ymorfoleddu yn ei Enw ef.

21 A hwy a ymgrymment i addoli eilwaith, i dderbyn y ſendith gan y Goruchaf.

22 Yn awr gan hynny bendigwch Dduw pob peth, yr hwn yn ùnig a wnâ ryfeddod ym mhob man, yr hwn a ddyrchafa ein dyddiau ni o'r grôth, yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur â nyni yn ôl ei drugaredd.

23 Caniatäed efe i ni hyfrydwch càlon, a bod heddwch yn ein dyddiau ni yn Iſrael byth,

24 A chadarnhâu o hono ef ffyddlondeb ei drugaredd i ni, a'n gwaredu ni yn ei amſer ef.

25 Dwy genhedlaeth ſydd flîn gan fy enaid, a'r drydedd nid yw genhedlaeth.

26 Y rhai a eiſteddant ym mynydd Samaria, a'r rhai a breſwyliant ‡ Baleſtina, a'r bobl ynfyd y rhai a drigant yn Sichem.

‡ *ym mŷſ y Philiſtiaid.*

27 Jeſus mâb Sirach o Jeruſalem a 'ſgrifennodd yn y llyfr hwn athrawiaeth deall a gŵybodaeth, yr hwn a wlawiodd ddoethineb o'i gàlon.

28 Gwŷn ei fyd yr hwn a ymgynnefino â'r rhai hyn; a'r hwn a'u goſodo hwynt yn ei gàlon a fydd doeth.

29 O blegid o's gwnâ efe y pethau hyn, efe a fydd nerthol i bob peth: canys goleuni 'r Arglwydd a fydd yn gyfarwyddyd iddo ef, ac i'r rhai duwiol y rhoddes eſe ddoethineb. Bendigedig fyddo yr Arglwydd byth. Felly y byddo, felly y byddo.

PEN. LI.

¶ Gweddi Jeſus fâb Sirach. Tach. 19. B. S. Luc, B.

CLodforaf di, O Arglwydd Frenhin; a moliannaf di, fy Nuw a'm Hiachawdwr; dy Enw di a glodforaf.

2 O blegid ti fydd yn amddiffynnydd ac yn help i mi, ac a waredaiſt fy nghorph i rhag dinyſtr, a rhag magl tafod enllibus, rhag gweſuſau a ddychymmygant gelŵydd; ïe yn erbyn y rhai fydd yn cyfodi i'm herbyn yr ydwyt ti yn help i mi;

3 Gwaredaiſt

3 Gwaredaiſt fi yn ôl amldra dy drugaredd a mawredd dy Enw rhag † dannedd y rhai oedd barod i'm bwytta, ac o lâw y rhai oedd yn ceiſio fy enaid i, ac o lawer o flinderau y rhai a gefais i ;

† *yſgyrnygiad dannedd.*

4 Rhag i'r tân fy mygu o amgylch, *ac* o ganol y tân yr hwn ni's cynneuais ;

5 Felly *y'm gwaredaiſt* o waelod bòl uffern, rhag tafod aflan, a rhag chwedl celŵyddog.

6 A rhag anair gyd â'r brenhin trwy dafod anghyfiawn, fy enaid a aeth yn agos i angau, a'm heiniœs oedd yn agos i uffern iſaf.

7 Hwy a'm hamgylchynaſant i o bob tu, ac nid oedd a'm helpiai : mi a edrychais am help dŷn, ac nid oedd *dim.*

8 Am hynny mi a gofiais dy drugaredd di, O Arglwydd, a'th weithredoedd gynt, dy ſod di yn achub y rhai ‡ dioddefgar, ac yn eu hachub hwynt o lâw y gelynion.

‡ *a ddiſgwiliant wrthyt.*

9 A mi a ddyrchefais fy ngweddi o'r ddaear, ac a ddeiſyfiais ymwared rhag marwolaeth :

10 Ac a ddeiſyfiais ar yr Arglwydd tâd fy Arglwydd, na adawai efe fyfi yn nŷdd trallod, † y prŷd ni cheid help gan y beilchion.

† *yn amſer y beilchion, pan nid oedd help.*

11 Mi a foliannaf dy Enw di yn waſtadol, ac a'th glodforaf di yn fy nghyffes, a'm gweddi a wrandawyd.

12 O blegid ti a'n cedwaiſt ni rhag dinyſtr, ac a'm gwaredaiſt i o'r amſer drŵg : am hynny y clodforaf a moliannaf di, ac a fendithiaf dy Enw. O Arglwydd.

13 A myfi etto yn ieuangc, cyn ‡ fy nhwyllo, mi a ofynnais ddoethineb yn eglur yn fy ngweddi.

‡ *i mi fyned ar lid,*

14 O flaen y Deml y gweddïais i am dani hi, a hyd y diwedd y ceiſiaf hi.

15 Ie o'r blodeuyn, nes addfedu 'r grawnwin, yr ymhytrydodd fy nghâlon ynddi, Fy nhroed a rodiodd yn uniawn ; mi a'i holrheiniais hi o'm hieuengctid.

16 Mi a oſtyngais ychydig ar fy nghluſt, ac a'i derbyniais *hi*, ac a gefais lawer o ddyſg.

17 Mi a euthum rhagof ynddi hi : *am hynny* i'r hwn a roddes i mi ddoethineb y rhoddaf fi y gogoniant.

18 O blegid mi a roddais fy mrŷd ar wneuthur ar ei hôl hi, a dilyn daioni ; ac felly ni'm gwaradwyddir.

19 Fy enaid a ymdrechodd â hi, ac mi a fûm ddiwyd yn fy ngweithredoedd. Mi a eſtynnais fy nwylaw tu a'r nêf i fynu, ac † a ddeallais beth oedd ſod heb ei hadnabod hi.

† *mi a alerais am fy anwybodaeth am dani.*

20 Mi a gyfarwyddais fy enaid atti hi, ac a'i cefais hi mewn puredd : cefais fy nghâlon wedi ei chyſlyltu â hi o'r dechreuad ; am hynny ni'm gwrthodir.

21 Fy nghâlon a gafodd helbul yn ei cheiſio hi : am hynny mi a gefais gyfoeth da.

22 Yr Arglwydd a roddes dafod yn wobr i mi, a mi a'i moliannaf ef â hwnnw.

23 Neſewch attafi, O annyſgedig, ac arhoſwch yn nhŷ athrawiaeth.

24 Pa ham yr ydych chwi yn ‡ oedi ? neu beth a ddywedwch chwi am hyn, gan ſod ar eich eneidiau chwi fyched mòr ddirfawr ?

‡ *diogi.*

25 Mi a agorais fy ngenau, ac a leferais, [a] Prynwch *bi* i chwi heb arian.

[a] Eſay 55. 1.

26 Goſtyngwch eich gyddfau dan yr iau, a derbynied eich enaid athrawiaeth : [b] † hawdd yw ei chael hi.

[b] Deut. 30. 14.

27 [c] Gwelwch â'ch llygaid ‡ gymmeryd o honofi boen, a chael o honofi im' fy hun eſmwythdra mawr.

† *y mae hi yn agos i'w chael.*

28 Mynnwch gyfran o addyſg am nifer mawr o arian, a meddiennwch aur lawer trwyddi hi.

[c] Pen. 6. 19.

29 Llawenyched eich càlon yn ei drugaredd ef, ac na fydded yn gywilydd gennych ei foliannu ef.

‡ *na chymmerais i ond ychyd g boen.*

30 Gwnewch eich gwaith mewn prŷd, ac efe a rŷdd i chwi eich gwobr yn ei amſer.

¶ BARUCH.

PEN. I.

Tach. 19. P.

1 *Baruch wedi 'ſgrifennu llyfr yn Babilon : 5 a'r modd yr ŵylodd yr Iuddewon oedd yno, wrth glywed ei ddarllen ef. 7 Yr Iuddewon yn danfon arian, a'r llyfr hefyd i'r brodyr yn Jeruſalem.*

DYma hefyd eiriau 'r llyfr a 'ſgrifennodd Baruch mâb Neriias, fâb Maaſias, fâb Sedecïas, fâb Aſadias, fâb Chelcias, yn Babilon,

2 Yn y bummed flwyddyn, ar y ſeithfed *dydd* o'r mîs, yr amſer yr ennillodd y Caldeaid Jeruſalem, ac y lloſgaſant hi â thân.

3 A Baruch a ddarllenodd eiriau 'r llyfr hwn lle y clywai Jechonïas mâb † Joachim, brenhin Juda, a lle y clywai 'r holl bobl, y rhai a ddaethai i *wrando* 'r llyfr,

† *Joacim.*

4 A lle y clywai 'r holl gedyrn, a holl feibion y brenhin, a lle y clywai 'r henuriaid, a lle y clywai 'r holl bobl, o'r lleiaf hyd y mwyaf, y rhai oll oedd yn trigo yn Babilon, wrth afon Sud.

5 A hwy a ŵylaſant, ac a ymprydiaſant, ac a ‡ weddiaſant ger bron yr Arglwydd.

‡ *addunedaſant addunedau.*

6 Hwy a gaſglaſant arian hefyd yn ôl gallu pawb ;

7 Ac a'i hanfonaſant i Jeruſalem at † Joachim yr offeiriad fâb Chelcias, fâb Salom, ac at yr holl offeiriaid *eraill*, ac at yr holl bobl a geffid gyd â hwynt yn Jeruſalem,

† *Joacim.*

8 Y prŷd hynny pan dderbyniodd efe [a] leſtri tŷ 'r Arglwydd, y rhai a ddygaſid o'r Deml, i'w dwyn drachefn i wlâd Juda, y degfed *dydd* o fis Siſan, *ſef* lleſtri arian, y rhai a wnaethai Sedecïas mâb Joſias brenhin Juda ;

[a] 2 Bren. 24. 13. 2 Cron. 36. 10.

9 Wedi caeth-gludo o Nabuchodonoſor brenhin Babilon Jechonïas a'r tywyſogion, a'r ‡ carcharorion, a'r cedyrn, a phobl y wlâd o Jeruſalem, a'u dwyn hwynt i Babilon :

‡ *caethion.*

10 A hwy a ddywedaſant, Wele, ni a anfonaſom attoch chwi arian ; prynwch chwithau â'r arian offrymnau poeth, ac *aberthau* dros bechod, ac arogl-darth, a darperwch † fwyd-offrwm, ac offrymmwch ar allor yr Arglwydd ein Duw ni ;

† Gr. *manna*, ar fai yn lle *mincha*, *bwyd-offrwm.*

11 A gweddiwch dros hoedl Nabuchodonoſor brenhin Babilon, a thros hoedl Balthaſar ei fâb ef, ar ſod eu dyddiau hwynt ar y ddaear, tel dyddiau 'r nefoedd ;

12 Ac

12 Ac ar roddi o'r Arglwydd i ni nerth,
a goleuo o hono ef ein llygaid ni, fel y by-
[b] Ezec. 31. 6. Dad. 4. 12, 21. ddom ni byw [b] dan gyſgod Nabuchodo-
noſor brenhin Babilon, a than gyſgod Bal-
thaſar ei fâb ef, ac y gwaſanaethom hwy
lawer o ddyddiau, ac y caffom ffafr yn eu
golwg hwynt.

13 Gweddiwch heſyd droſom ni at yr
Arglwydd ein Duw: o herwŷdd ni a be-
chaſom yn erbyn yr Arglwydd ein Duw,
ac ni thrôdd ei lid a'i ddîg ef oddi wrthym
ni etto.

14 Darllenwch heſyd y llyfr yma a an-
fonaſom ni attoch, i'w draethu yn nhŷ 'r
Arglwydd ar ddyddiau gŵylion ac ar ddy-
ddiau uchel;

[c] Dan. 9. 7. Pen. 2. 6. Edrych Neh. 9. 32, &c. 15 A dywedwch, [c] Yr Arglwydd ein Duw
ni ſydd gyfiawn, i ninnau y *perthyn* gwarth-
rudd goleu, fel *y mae* heddyw i ddynion
Juda, ac i drigolion Jeruſalem,

16 Ac i'n brenhinoedd, ac i'n tywyſog-
ion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi,
ac i'n tadau.

[d] Dan. 9. 5. 17 Canys [d] ni a bechaſom ger bron yr
Arglwydd ein Duw,

18 Ac a anghredaſom iddo ef, ac ni
wrandawſom ar lais yr Arglwydd ein
Duw, i rodio yn ei orchymynion ef, y rhai
a roddes efe o'n blaen ni.

19 Er y dŷdd y dûg yr Arglwydd ein
tadau ni o dîr yr Aipht hyd y dŷdd hwn,
ni a ſuom anufudd i'r Arglwydd ein Duw,
ac a ſuom eſgeulus heb wrandaw ar ei
lais ef.

[e] Deut. 28. 15. 20 [e] Am hynny y glynodd drŵg wrthym
ni, a'r felldith a ordeiniodd yr Arglwydd
wrth Moſes ei wâs, y dŷdd y dûg yr Ar-
glwydd ein tadau ni allan o dîr yr Aipht,
i roddi i ni dîr yn llifeirio o laeth a mêl,
fel *y gwelir* heddyw.

21 Ond ni wrandawſom ni ar lais yr Ar-
glwydd ein Duw, yn ôl holl eiriau 'r pro-
phwydi a anfonodd efe attom ni:

22 Eithr ni a rodiaſom bob un wrth fedd-
wl ei gâlon ddrygionus ei hun, gan wafa-
naethu duwiau dieithr, a gwneuthur dryg-
ioni yngolwg yr Arglwydd ein Duw.

PEN. II.

Tach. 20. B. *Y weddi a'r gyffes a wnaeth yr Iuddewon yn Babilon, ac a ddanfonaſant hwy yn y llyfr a 'ſgrifennaſai Baruch, at eu brodyr yn Jeruſalem.*

AM hynny y cyflawnodd yr Arglwydd
ei air a lefarodd efe yn ein herbyn
ni, ac yn erbyn ein barnwŷr, y rhai a
farnent Iſrael, ac yn erbyn ein brenhino-
edd, ac yn erbyn ein tywyſogion, ac yn
erbyn gwŷr Iſrael a Juda;

2 Gan ddwyn arnom ni ddrygfyd mawr,
y fath ni bu dan y nefoedd oll, fel y mae
[a] Deut. 28. 53. Galar. 2. 20, a 4. 10. yn Jeruſalem, yn ôl yr hyn a 'ſgrifennwyd
ynghyfraith Moſes,

3 [a] Y bwyttaei dŷn gnawd ei fâb ei hun,
a chnawd ei ferch ei hun.

[b] 2 Bren. 24. 2. [c] Eſay 43. 28. [d] Jer. 25. 38. 4 Efe a'u rhoddes hwynt hefyd i ſod dan
lâw [b] yr holl deyrnaſoedd ſydd o'n ham-
gylch ni, i ſod [c] yn waradwyddus ac [d] yn
anghyfannedd ym mŷſg yr holl bobloedd
ſydd o'n hamgylch, lle y gwaſgarodd yr
Arglwydd hwynt.

† *goſtyngwyd, ac ni'n dyrchafwyd.* [e] Pen. 1, 15. 5 Felly y'n † dygwyd ni i wared, ac nid
i fynu, am bechu o honom yn erbyn yr
Arglwydd ein Duw, heb wrando ar ei
lais ef.

6 [e] Ein Harglwydd Dduw ni ſydd gyfi-
awn: i ninnau ac i'n tadau *y perthyn*
gwarthrudd goleu, fel *y gwelir* heddyw.

7 Canys yr holl ddrygau hyn a ddaeth
arnom ni, y rhai a draethodd yr Arglwydd
yn ein herbyn ni.

[f] Dan. 9. 13, &c. 8 Ac [f] ni weddiaſom ni ger bron yr Ar-
glwydd, ar droi o bob un oddi wrth fe-
ddyliau eu calon ddrygionus.

9 Am hynny y gwiliodd yr Arglwydd
arnom ni am ddrygfyd, ac a'i dûg arnom:
o blegid cyfiawn yw 'r Arglwydd yn ei
holl weithredoedd, y rhai a orchymynodd
efe i ni.

10 Ond ni wrandawſom ni ar ei lais ef, i
rodio yn ei orchymynion ef, y rhai a ro-
ddes efe o'n blaen ni.

[g] Dan. 9. 15. 11 [g] Ac yn awr, O Arglwydd Dduw
Iſrael, yr hwn a ddygaiſt dy bobl allan o
dîr yr Aipht trwy law gadarn, trwy ar-
wyddion a rhyfeddodau, a thrwy aſſu
mawr a braich eſtynnedig, ac [h] a wnae-
thoſt it' enw, fel *y gwelir* heddyw;

[h] Neh. 9. 10. 12 O ein Harglwydd Dduw, nyni a
bechaſom, a fuom annuwiol, ac a wnae-
thom yn anghyfiawn yn dy holl ordeinia-
dau di,

[i] Jer. 42, 2. 13 Troer, *attolwg*, dy lid oddi wrthym
ni: o herwydd [i] ychydig a adawed o ho-
nom ni ym mŷſg y cenhedloedd, lle y gwaſ-
geraiſt ni.

14 Gwrando, Arglwydd, ein gweddi a'n
deiſyf, a rhyddhâ ni er dy fwyn dy hun, a
gwna i ni gael ffafr yngolwg y rhai a'n
caeth-gludaſant ni:

† *galw Iſrael a'i heppil wrth dy Enw di.*

15 Fel y gŵypo 'r holl ddaear mai tî yw
yr Arglwydd ein Duw ni, o herwŷdd † mai
dy enw di a elwir ar [k] Iſrael a'i genedl.

[k] Dan. 9. 19. [l] Deut. 26. 15. Eſay 63, 15. [m] Sal. 6. 5, a 115. 17. Eſay 38. 18, 19. Eccl. 17. 27, 28. 16 [l] Edrych i lawr, Arglwydd, o'th dŷ
ſanctaidd, meddwl am danom ni: goſtwng
dy gluſt, O Arglwydd, a gwrando.

17 Agor dy lygaid, a gwel. O herwŷdd
[m] nid y meirw yn y bedd, y rhai y dygwyd
eu ‡ heneidiau allan o'u cyrph, a roddant
na gogoniant na chyfiawnder i'r Arg-
lwydd:

‡ *bysbryd neu, beimoes.*

[n] Dan. 9. 18. 18 Eithr yr enaid, yr hwn ſydd athriſt
iawn, yr hwn ſydd yn cerdded yn grwm ac
yn lleig, a'r llygaid palledig, a'r enaid new-
ynog, a roddant ogoniant a chyfiawnder i
ti, O Arglwydd.

[o] Jer. 27. 11. 19 [n] O blegid hynny nid am gyfiawnder
ein tadau a'n brenhinoedd yr ydym ni yn
tywallt ein gweddi ger dy fron di, ein
Harglwydd Dduw.

[p] Dan. 9. 7. Jer. 34. a 16. 9. a 25. 10. 20 Canys tydi a anfonaiſt dy lid a'th
ddigofaint arnom ni, fel y dywedaiſt trwy
lâw dy weiſion y prophwydi, gan ddy-
wedyd,

[q] Jer. 8. 1, 2. † *law.* 21 [o] Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
Goſtyngwch eich yſgwyddau *a'ch gwarrau*,
a gwaſanaethwch frenhin Babilon, a chwi
a gewch aros yn y wlâd yr hon a roddais
i i'ch tadau chwi.

22 Ac oni wrandêwch ar lais yr Arg-
lwydd i waſanaethu brenhin Babilon,

23 [p] Mi a ddygaf ymaith o ddinaſoedd
Juda, ac allan o Jeruſalem, lais gorfoledd
a llais llawenydd, llais priod-fâb a llais
priodferch; a'r holl wlâd a fydd anghy-
fannedd heb drigolion.

24 Ond ni wrandawſom ni ar dy lais
di, i waſanaethu brenhin Babilon: am
hynny y cyflawnaiſt ti [q] dy eiriau, y
rhai a leferaiſt trwy † weinidogaeth dy
weiſion y Prophwydi, *ſef* y dygid eſgyrn
ein brenhinoedd ac eſgyrn ein tadau
o'u lle.

25 Ac wele, hwy a daflwyd allan i wrês
y dŷdd, ac i rew y nôs, ac a fuant feirw
mewn

mewn gofid mawr trwy newŷn, a chleddyf, a haint y nodau.

26 Gofodaiſt hefyd y tŷ lle y gelwid ar dy Enw, fel y gwelir ef heddyw, am ddrygioni tŷ Iſrael a thŷ Juda.

27 A thi a wnaethoſt â ni, O Arglwydd ein Duw, yn ôl dy holl larieidd-dra, ac yn ôl dy fawr drugaredd oll,

28 Fel y lleferaiſt trwy dy wâs Moſes, y dydd y gorchymynaiſt ti iddo ef yſgrifennu dy gyfraith di, o flaen meibion Iſrael, gan ddywedyd,

[r] Lefit. 26. 14. Deut. 28. 15, 62. [*] *yr haid fawr.* [s] Lefit. 26. 39, &c.

29 [r] Oni wrandêwch chwi ar fy llais i, [*] y dyrfa fawr liofog hon a droir yn ddiau yn ychydig ym mŷſg y cenhedloedd lle y gwaſgaraf fi hwynt.

30 O blegid mi a ŵyddwn na wrandawent hwy arnafi; o blegid pobl wàrgaled ydynt hwy: eithr [s] yn y tir lle y caeth-gludir hwynt y meddyliant am danynt eu hun,

[t] Deut. 30. 6. Jer. 24. 7.

31 Ac y gŵybyddant mai myfi yw eu Harglwydd Dduw hwynt: a [t] mi a roddaf iddynt hwy galon a chluſtiau i wrando.

32 Yna y'm moliannant i yn y wlâd lle y caeth-gludir hwynt, ac y cofiant fy Enw i,

[*] *cefn anyſlwyth.* [†] *hwy a gofiant.*

33 Ac y troant oddi wrth eu [*] gwàrgaled a'u drŵg weithredoedd: o blegid [†] mi a gofiaf ffordd eu tadau, y rhai a bechaſant yngŵydd yr Arglwydd.

34 Felly y dygaf hwy drachefn i'r tîr, yr hwn trwy lŵ a addewais i i'w tadau hwynt, i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob; a hwy [*] a'i meddiannant: a mi a'u hamlhâf hwynt, ac ni's lleihëir hwynt.

[*] *a arglwyddiaethant arno.* [u] Jer. 31. 31, &c.

35 Ac [u] mi a wnâf â hwynt gyfammod tragywyddol, y byddaf fi yn Dduw iddynt hwy, a hwythau a fyddant yn bobl i mi: ac ni fymmudaf mwyach fy mhobl Iſrael o'r tîr a roddais iddynt hwy.

PEN. III.

Tach. 20. P.

1 *Y rhan arall o weddi a chyffes yr Iuddewon, y rhai oedd yn y llyſr a 'ſgrifenaſai Baruch, ac a anfonaſai i Jeruſalem.* 36 *Doethineb a ddangoſwyd gyntaf i Jacob, ac a welwyd ar y ddaear.*

O Arglwydd holl-alluog, Duw Iſrael, y mae'r enaid *ſydd* mewn ing, a'r yſbryd cyſtuddiol yn llefain arnat ti.

2 Clyw, Arglwydd, a thrugarhâ; o blegid Duw trugarog ydwyt ti: cymmer drugaredd, o blegid nyni a bechaſom i'th erbyn.

3 O herwŷdd yr ydwyt ti yn aros byth, a derfydd am danom ninnau yn llwyr.

4 O Arglwydd holl-alluog, Duw Iſrael, gwrando ar weddïau 'r Iſraëliaid meirw, a'u meibion hwynt, y rhai a bechaſant i'th erbyn di, ac ni wrandawſant ar lais yr Arglwydd eu Duw: am ba achos y glynodd y drygau hyn wrthym ni.

5 Na chofia anwireddau ein tadau ni: eithr cofia dy allu a'th enw dy hun y prŷd hyn.

6 O herwŷdd tydi *yw* ein Harglwydd Dduw ni; a thydi, O Arglwydd, a foliannwn ni.

7 O blegid er mwyn hyn y rhoddaiſt ti dy ofn yn ein calonnau ni, *ſef* er mwyn galw *o bonom ni* ar dy enw di, a'th foliannu yn ein caethiwed: o blegid [a] ni a gofiaſom holl anwiredd ein tadau, y rhai a bechaſant ger dy fron di.

[a] Deut. 30. 1.

8 Wele ni etto yn ein caethiwed, lle y gwaſgeraiſt ti nyni yn waradwydd, ac yn felldith, ac i ſod dan drêth, yn ôl holl anwireddau ein tadau, y rhai a giliaſant oddi wrth yr Arglwydd ein Duw ni.

9 Clyw, O Iſrael, orchymynion y bywyd; gwrando, i gael gŵybod doethineb.

10 Pa ham, Iſrael, yr ydwyt ti yn nhîr dy elynion; yr heneiddiaſt mewn gwlâd ddieithr? *ac* y'th halogwyd gan y meirw?

11 *Pa ham* y'th [b] gyfriſwyd gyd a'r rhai *a aethant* i'r bedd?

[b] Sal. 28. 1.

12 Tydi a adewaiſt ffynnon doethineb.

13 Pe rhodieſit ti yn ffordd Duw, ti a drigeſit mewn heddwch byth.

14 Dŷſg pa le y mae doethineb, pa le y mae grymmuſdra, pa le y mae deall; i gael gŵybod hefyd pa le y mae hîr-hoedl, ac einioes, pa le y mae goleuni llygaid, a thangnefedd.

15 [c] Pwy a gafodd ei lle hi? a phwy a aeth i mewn i'w thryſorau hi?

[c] Job 28. 12, 20.

16 Pa le y mae tywyſogion y cenhedloedd, a llywodraethwŷr yr aniſeiliaid ſydd ar y ddaear?

17 Y rhai oedd yn chwarae ag adar y nefoedd, ac yn tyrru arian ac aur, yn yr hwn yr ymddiried dynion, ac ni wnaent ddiben ar geiſio?

18 Canys y rhai a [†] fathent arian, a *bynny* mòr ofalus, a'u gwaith yn anchwiliadwy,

[†] *weithiant mewn.*

19 Hwy a ddiſiannaſant, ac a ddiſgynnaſant i'r bêdd; a rhai eraill a gododd yn eu lle hwynt.

20 Yn ieuainge y gwelſant hwy oleuni, ac a drigaſant ar y ddaear: ond nid adnabuant hwy ffordd gŵybodaeth.

21 Ei llwybrau hi ni ddeallaſant 'chwaith, ac nid ymafaelaſant ynddi: pell oedd eu plant oddi ar y ffordd honno.

22 Ni chlywyd ſôn am dani hi yn Canaan, ac [d] ni welwyd hi yn Theman.

[d] Jer. 49. 7.

23 Yr Agareniaid, y rhai ſydd yn ceiſio deall ar y ddaear; a marchnadwŷr Merran a Theman [‡] dychymmygwŷr chwedlau, ac yn ceiſio deall; ond nid adwaenai un o'r rhai hyn ffordd doethineb, ac ni chofiaſant ei llwybrau hi.

[‡] *deongliwŷr.*

24 O Iſrael, mòr fawr yw tŷ Dduw! ac mòr helaeth yw lle ei feddiant ef!

25 Mawr *yw efe*, ac nid oes diwedd iddo; uchel yw efe, ac anfeidrol.

26 Yna yr oedd y cawri enwog gynt, y rhai oedd yn gorphol, ac yn medru rhyfela.

27 Nid y rhai hynny a ddewiſodd Duw, ac ni roddes iddynt ffordd gŵybodaeth.

28 Eithr difethwyd hwy, am nad oedd ganddynt ddoethineb; a thrwy eu hynfydrwydd y methaſant hwy.

29 [e] Pwy a ddringodd i'r nefoedd, ac a'i cymmerodd, ac a'i dûg hi i wared o'r cymmylau?

[e] Deut. 30. 12, 13. Rhuf. 10. 6, 7.

30 Pwy a aeth dros y môr, ac a'i cafodd hi, ac a'i dûg hi am aur o'r goreu?

31 Nid oes neb yn adnabod ei ffordd hi, nac yn yſtyried ei llwybr hi.

32 Ond yr hwn a ŵyr bob peth a'i hedwyn hi, a thrwy ei ddoethineb a'i cafodd hi: yr hwn a ddarparodd y ddaear dros amſer tragywyddol, a'i llanwodd hi ag aniſeiliaid pedwar-carnol.

33 Yr hwn ſydd yn anfon goleuni allan, ac fe a â; yn ei alw ef yn ei ôl, ac yntau yn ufuddhâu mewn ofn.

34 Y ſêr a oleuaſant yn eu gwiliadwriaethau yn llawen. [f] Efe a'u galwodd hwynt, a hwy a ddywedaſant, Dyma ni; goleuaſant yn llawen i'r hwn a'u gwnaeth hwynt,

[f] Sal. 147. 4.

35 Dym-

35 Dyma ein Duw ni; na chyffelyber *neb* arall iddo ef.

36 Efe a gafodd allan bob ffordd gŵybodaeth, ac a'i rhoddes hi i Jacob ei wâs, ac i Iſrael ei anwylyd.

[a] Diar. 8. 31. Ioan 1. 14. 37 [a] Wedi hyn yr ymddangoſodd efe ar y ddaear, ac y trigodd efe ym mŷſg dynion.

PEN. IV.

Tach. 21. B. 1 *Llyfr y Gorchymynion yw'r doethineb a gar molwyd yn y bennod o'r blaen. 25 Annog yr Iuddewon i ammynedd, ac i obeithio yr ymwared.*

DYma lyfr gorchymynion Duw, a'r gyfraith a bery byth: y rhai oll a'i cadwant hi *a ddeuant* i fywyd, a'r rhai a'i gadawant hi a fyddant feirw.

2 Dychwel Jacob, ac ymafael ynddi hi: rhodia mewn goleuni wrth ei llewyrch hi.

3 Na ddôd dy ogoniant i arall, na'r pethau buddiol i genedl ddieithr.

4 Gwŷn ein bŷd ni, Iſrael, am fod yn hyſbys i ni y pethau a ryglyddant fodd i Dduw.

5 O fy mhobl, coffadwriaeth Iſrael, cymmer gyſſur.

[a] Eſay 50. 1. a 52. 3. 6 [a] Chwi a werthwyd i'r cenhedloedd, nid i'ch difetha; ond o herwŷdd i chwi annog Duw i ddîg y rhoddwyd chwi i'r gelynion.

7 O herwŷdd chwi a ddigiaſoch yr hwn a'ch gwnaeth chwi, [b] gan offrymmu i gythreuliaid, ac nid i Dduw.

[b] 1 Cor. 10. 20. 8 Anghofiaſoch Dduw tragywyddol, yr hwn a'ch cenhedlodd chwi: a'ch mammaeth Jeruſalem a wnaethoch chwi yn drîſt.

9 O blegid hi a welodd y dîg oedd yn dyfod arnoch chwi, ac a ddywedodd, Gwrandêwch, cymmydogion Sion; dygodd Duw arnaf driſtwch mawr.

10 O herwŷdd mi a welais gaethiwed fy meibion a'm merched, yr hon a ddûg y tragywyddol *Dduw* arnynt hwy.

11 Canys yn llawen y megais i hwynt: eithr trwy wylofain a thriſtwch y danfonais hwynt ymaith.

12 Na lawenyched neb o'm plegid i, yr hon ydwyf weddw, ac a wrthododd llawer: anghyfannedd ydwyf fi, o achos pechodau fy mhlant; am gilio o honynt hwy oddi wrth gyfraith Dduw.

13 Nid adnabuant hwy ei gyfiawnder ef, ac ni rodiaſant yn ffyrdd gorchymynion Duw, ac ni fathraſant lwybrau * dyſg yn ei gyfiawnder ef.

* *ei addyſg ef mewn cyfiawnder.*

14 Deued cymmydogion Sion, cofiwch gaethiwed fy meibion i a'm merched, yr hon a ddûg y tragywyddol *Dduw* arnynt hwy.

[c] Deut. 28. 49, 50. 15 O herwŷdd [c] efe a ddug yn eu herbyn hwynt genedl o bell, cenedl ddigywilydd, ac eſtronieithus; y rhai ni pharchent yr hen, ac ni thoſturient wrth y dŷn bach;

16 Ac a ddygaſant ymaith anwyl-blant y weddw, ac a wnaethant yr unig yn amddifad heb ferched.

† *llawyddiant.*

[d] Sal. 116. 2. a 137. 7. 17 A pha help a allaf fi i chwi?

18 O blegid yr hwn a ddûg adfyd arnoch chwi a'ch gwared chwi o law eich gelynion.

* *yn ſy nyddiau, neu, yn nyddiau fy ngbyſtudd.*

19 Ymaith â chwi, ymaith â chwi, *fy* mhlant, o blegid fo'm gadawyd i yn anghyfannedd.

20 Mi a ddioſgais wiſg † tangnefedd, ac a wiſgais ſach-liain fy ngweddi: [d] * tra ſyddwyf fi byw y llefaf ar *Dduw* tragywyddol.

21 Cymmerwch gyſſur, blant: llefwch ar yr Arglwydd; ac efe a'ch gwared chwi oddi wrth gadernid a dwylaw eich gelynion.

22 O herwŷdd y mae gennyf fi obaith yn y Tragywyddol o'ch iechydwriaeth chwi, ac fe ddaeth i mi lawenydd oddi wrth yr hwn ſydd Sanctaidd, o herwŷdd y drugaredd yr hon a ddaw i chwi yn fuan gan ein tragywyddol iachawdwr ni.

23 O blegid trwy driſtwch ac wylofain y danfonais chwi allan: eithr Duw a'ch rhŷdd chwi i mi drachefn trwy lawenydd a hyfrydwch byth.

24 Megis yn awr y gwelodd cymmydogion Sion eich caethiwed chwi; felly ar fyrder y gwelant hwy eich iechydwriaeth chwi oddi wrth eich Duw, yr hon a ddaw i chwi trwy ogoniant mawr a diſgleirdeb y Tragywyddol.

25 O *fy* mhlant, cymmerwch yn ddioddefgar y digter a ddaeth arnoch chwi oddi wrth Dduw: o herwŷdd y gelyn a'th erlidiodd di; eithr ar fyrder ti a gei weled ei ddinyſtr ef, ac a ſethri ar ei wddf ef.

† *rhai mwythus.*

26 Fy † anwylyd a aethant 'rhŷd ffyrdd geirwon, hwy a ddygpwyd ymaith fel praidd yr hwn a 'ſglyfaethai gelynion.

27 Cymmerwch gyſſur, fy mhlant, a gelwch ar Dduw: o blegid y mae yr hwn a ddûg y pethau hyn arnoch chwi yn meddwl am danoch chwi.

28 Megis y bu eich meddwl chwi ar gyfeiliorni oddi wrth Dduw, felly gan i chwi droi, bydded yn ddeg mwy ar ei geiſio ef.

29 O blegid yr hwn a ddûg y drygau hyn arnoch chwi, a ddŵg i chwi gyd â'ch iechydwriaeth, lawenydd tragywyddol.

30 Cymmer gyſſur, Jeruſalem; y mae yr hwn a'th enwodd di yn dy gyſuro.

31 Gwae y rhai a wnaethant niweid i ti, ac a fu lawen ganddynt dy gŵymp di.

32 Gwae y dinaſoedd y gwnaeth dy blant di waſanaeth iddynt: gwae yr hon a gymmerodd dy feibion di.

33 O blegid megis y mae yn llawen ganddi dy gŵymp di, ac yn hyfryd ganddi dy dramgwydd di; felly y bydd hi athriſt o blegid ei hanghyfannedd-dra ei hun.

34 Canys mi a dorraf ymaith lawenydd ei lliaws mawr hi, a'i ffrôſt hi a fydd yn driſtwch.

35 O herwŷdd tân a ddaw arni hi dros hîr-ddyddiau, oddi wrth *Dduw* tragywyddol; a chythreuliaid a breſwyliant ynddi amſer mawr.

[e] Pen. 5. 5. 36 [e] Edrych, O Jeruſalem, tu a'r dwyrain, a gwel yr hyfrydwch ſydd yn dyfod i ti gan Dduw.

37 Wele, y mae dy feibion y rhai a anfonaiſt ymaith yn dyfod; y maent hwy yn dyfod wedi eu caſglu o'r dwyrain hyd y gorllewin, trwy air yr hwn ſydd Sanctaidd, gan lawenychu yngogoniant Duw.

PEN. V.

Tach. 21. P. 1 *Annog Jeruſalem i lawenychu, 5 ac i edrych ar eu gwared o gaethiwed trwy ogoniant.*

OJeruſalem, dioſg wiſg dy alar a'th driſtwch, a gwiſg harddwch y gogoniant ſydd oddi wrth Dduw yn dragywydd.

2 Gwiſg

2 Gwiſg am danat wîſg ddau-ddyblyg y cyfiawnder ſydd o Dduw, a goſod ar dy ben goron gogoniant y Tragywyddol.
3 O blegid Duw a ddengys dy ddiſgleirdeb di i bob *cenedl* dan y nefoedd.
4 Canys Duw a eilw dy enw di byth, Heddwch cyfiawnder, a Gogoniant duwioldeb.
5 Cyfod, Jeruſalem, a ſâf yn uchel, ac [a] edrych tu a'r dwyrain, a gwêl dy blant wedi eu caſglu o fachludiad haul hyd ei godiad, trwy air yr hwn ſydd Sanctaidd, *ac* yn llawen ynghoffadwriaeth Duw.
6 Ar eu traed yr aethant hwy oddi wrthyt ti, a'u gelynion a'u dygaſant hwynt ymaith; eithr Duw a'u dŵg hwynt attat ti, wedi eu dyrchafu mewn gogoniant, fel meibion y frenhiniaeth.
7 O blegid Duw a ordeiniodd oſtwng [b] pob mynydd uchel, a'r brynniau tragywyddol, a llenwi 'r pantoedd i waſtatâu y ddaear, fel y gallo Iſrael rodio 'n ddiogel yngogoniant Duw.
8 Y coedydd a phob pren arogl-bêr, a fuant gyſgod i Iſrael wrth orchymmyn Duw.
9 O herwŷdd Duw a arwain Iſrael yn llawen yngoleuni ei ogoniant ef, ynghŷd a'r drugaredd, a'r cyfiawnder, yr hwn ſydd oddi wrtho ef.

[a] Pen. 4. 36.
[b] Eſay 40. 4.

EPISTOL JEREMI.

PEN. VI.

1 Pechodau 'r bobl yw achos y caethiwed.
3 Ofered delwau a delw-addoliaeth Babilon.

¶ Copi o'r llythyr a anfonodd Jeremi at y rhai a gaeth-gludai brenhin yBabilon-iaid i Babilon, i fynegi iddynt hwy yr hyn a orchymynaſai Duw iddo ef.

Tach. 22. B.

OBlegid y pechodau a wnaethoch chwi ger bron Duw, y dŵg Nabuchodonoſor brenhin Babilon, chwi 'n garcharorion i Babilon.
3 Felly pan ddeloch chwi i Babilon, chwi a fyddwch yno flynyddoedd lawer, ac amſer hîr, hyd ſaith o genhedlaethau: wedi hynny mi a'ch dygaf chwi allan oddi yno mewn heddwch.
[a] Sal. 115. 4. Eſay 44, 8, 9, 10. a 46. 5, 7. Doeth. 13. 10.
4 [a] Yna y gwelwch yn Babilon, dduwiau arian, ac aur, a phrenniau, y rhai a ddygir ar yſgwyddau, ac a yrrant ofn ar y cenhedloedd.
5 Gwiliwch chwithau rhag bod yn debyg i'r dieithriaid, ac ofni o honoch chwithau hwynt, pan weloch chwi 'r cenhedloedd yn eu haddoli hwynt o'u blaen ac o'u hôl.
6 Dywedwch chwithau yn eich meddwl, Tydi, O Arglwydd, ſydd raid i ni ei addoli.
7 Canys fy Angel i a fydd gyd â chwi, a minnau a ymorolaf am eich eneidiau chwi.
8 Y ſaer a drwſiodd eu tafod hwynt, hwythau wedi eu goreuro, a'u gorchuddio
[b] Sal. 135 16. ag arian; [b] er hynny pethau gau ydynt, ac ni allant lefaru.
9 Hwy a gymmerant aur, ac a'i gweithiant megis i langces yn hoffi gwŷchder, yn goronau ar bennau eu duwiau.
10 Ac weithiau y dŵg yr offeiriaid aur ac arian oddi ar eu duwiau, ac a'u treuliant arnynt eu hunain.
11 Rhoddant heſyd o honynt hwy i'r putteiniaid cyhoedd, ac a'u trwſiant hwynt mewn gwiſgoedd megis dynion, *ſef* y duwiau o arian, ac aur, a phrenniau.
12 Etto ni all hŷ ymachub oddi wrth rŵd a phryſed, er eu gwiſgo â phorphor.
13 Hwy a ſychant eu hŵyneb hwy, o blegid y llŵch yn y † tŷ ‡ yr hwn fydd yn fawr arnynt.
14 *Gan un o honynt bwy* y bydd teyrnwialen, fel gŵr yn barnu gwlâd: ond ni ddichon eſe lâdd yr hwn a becho yn ei erbyn.
15 *Gan arall* y bydd cleddyf, neu fwyall, yn ei lâw ddehau; er hynny ni ddichon eſe ei wared ei hun rhag rhyfel neu ladron.
16 Wrth hyn amlwg yw nad ydynt hwy dduwiau. Am hynny nac ofnwch hwynt.
17 O herwŷdd megis y mae lleſtr dŷn, wedi ei dorri, heb dalu dim; felly y mae eu duwiau hwynt. Wedi eu goſod hwynt mewn † tai, traed y rhai a ddêl i mewn a leinw eu llygaid hwynt o lŵch,
18 Ac megis y cauir y ‡ cynteddoedd ar yr hwn a wnelo yn erbyn y brenhin, megis ar un wedi ei fwrw i farwolaeth; felly y mae 'r offeiriaid yn cadw eu temlau hwynt â dorau, â throſolion, ac â chloiau, rhag i ladron eu hyſbeilio hwynt.
19 Hwy a oſodant ganhwyllau o'u blaen hwynt, fwy nag o'u blaen eu hunain, ac ni allant hwy weled un o honynt.
20 Y maent hwy fel un o drowſtiau 'r deml; ac etto yr ydys yn dywedyd fod y ſeirph, y rhai ſy 'n dyfod o'r ddaear, yn † cnoi eu calonnau hwynt: ac wrth eu bwytta hwynt a'u gwiſgoedd, ni's gŵyddant oddi wrtho.
21 Y mae eu hŵynebau hwynt wedi duo gan y mŵg o'r deml.
22 Yr yſtlummod, a'r gwennoliaid, a'r adar *eraill*, a ehedant ar eu cyrph a'u pennau hwynt, felly y cathod hefyd.
23 Wrth hyn y bydd hyſbys i chwi nâd duwiau ydynt. Nac ofnwch chwithau hwynt.
24 O blegid yr aur ſydd âm danynt hwy, yn harddwch iddynt, oni ſŷch rhyw un y rhŵd, ni ddiſgleiria: a phan doddwyd hwynt, ni ŵybuant oddi wrth hynny.
25 Am ‡ bob gwerth y prynir hwy, y rhai nid oes anadl ynddynt.
26 [c] Hwy o eiſiau traed a ddygir ar yſgwyddau: *felly* y maent hwy yn dangos i ddynion † eu gwaelder.
27 Mae yn gywilydd gan y rhai a'u gwaſanaethant hwy. O blegid o's ſyrth *un o honynt* hwy un amſer i lawr, ni chyfyd efe o hono ei hun; ac o's geſyd un ef yn ei uniawn-feſyll, ni fyn efe o hono ei hun; ac o's gogwydda, ni all efe ymuniawnu. Eithr y maent yn rhoi ‡ rhoddion o'u blaen hwy megis i rai meirw:
28 Y mae eu hoffeiriaid hwynt yn gwerthu eu haberthau hwynt, ac yn eu cam-arfer: felly y mae eu gwragedd yn rhoddi i gadw mewn halen *beth* o honynt hwy, heb roddi dim i'r tlawd a'r gwân.
29 Y mae 'r rhai miſ-glwyfus, a'r rhai * etifyddog, [d] yn † cyffwrdd â'u haberthau hwynt. Gwybyddwch wrth hynny nad duwiau ydynt: ac nac ofnwch hwynt.
30 Pa fodd gan hynny y gelwir hwynt yn dduwiau? ai am fod y gwragedd yn goſod *offrymmau* o flaen y duwiau arian, ac aur, a phrenniau?
31 Y mae yr offeiriaid yn eiſtedd yn eu temlau hwynt, a'u gwiſgoedd wedi eu rhwygo, a'u pennau, ac a'u barfau wedi eu heillio, ac yn ben-noethion.

[c] Eſay 46. 7.
[d] Lef. 12. 4.

1 Y

32 Y maent hwy yn rhuo, ac yn gweiddi o flaen eu duwiau, fel rhai yngwlêdd y marw.

33 Y mae 'r offeiriaid yn cymmeryd o'u gwiſgoedd hwynt, ac yn dilladu eu gwragedd a'u plant.

34 O's da o's drŵg a gânt hwy, ni allant hwy dalu 'r pwyth: ni allant na gwneuthur brenhin, na'i ddiſwyddo.

35 Yr un môdd ni allant roddi na chyfoeth nac arian. O's adduneda un adduned heb ei thalu, ni's gofynnant hwy.

36 Ni allant waredu dŷn oddi wrth angau, nac achub y gwan rhag y cadarn.

37 Ni allant roddi ei olwg i'r dall drachefn, ac ni allant waredu y dŷn a fyddo mewn angen.

38 Ni ddangoſant hwy drugaredd i'r weddw, ac ni wnânt ddaioni i'r amddifad.

39 Fel y cerrig o'r mynydd ydyw eu *duwiau* pren hwynt, wedi eu goreuro a'u hariannu. Y rhai a'u haddolant hwynt a waradwyddir.

40 Pa fôdd gan hynny y meddylir, neu y dywedir eu bod hwynt yn dduwiau, a'r Caldeaid eu hunain yn eu dibrifio hwynt?

41 Y rhai pan welont un heb fedru dywedyd, † a'i dygant ef at Bèl, ac a ddeiſyfant beri iddo ef lefaru, fel pe gallai efe lefaru ei hun.

† *a barant iddo alw ar Bèl.*

42 Ac er deall hyn ni fedrant beidio â hwynt: am nad oes ganddynt ‡ ſynwyr.

‡ *wybodaeth.*

43 Y gwragedd, wedi eu gwregyſu â rheffynnau, a eiſteddant yn yr heolydd yn lloſgi eiſin, yn lle arogl-darth; o's tynnir un o honynt hwy gan ryw un yn myned heibio, a gorwedd o honi gyd ag ef, hi a edliwia i'w chymmydoges na thybiwyd yn gyſtal o honno ac o honi hi, ac na thynnwyd ei rheffyn hithau.

44 Gau yw yr hyn oll a wnaed yn eu mŷſg hwy: pa fôdd gan hynny y meddylir neu y dywedir mai duwiau ydynt hwy?

45 Seiri a goſaint aur a'u gwnaethant hwy: ni allant fod yn ddim, ond a fynno y crefftwr iddynt hwy fod.

46 Ni bydd hir-hoedlog y rhai a'u gwnaethant hwy: pa fôdd ynte y bydd y pethau a wnelo y rhai hynny yn dduwiau?

47 Gadawſant gelŵyddau a gwaradwydd, i'r rhai a ddeuant ar eu hôl hwy.

48 Canys pan ddelo rhyfel neu ddrygau arnynt, yna y meddwl yr offeiriaid rhyngthynt â hwy eu hunain, pa le yr ymgudd-iant gyd â hwy.

49 Pa fôdd gan hynny na ddeallir, nad ydynt hwy dduwiau, y rhai nid ymachubant eu hunain rhag rhyfel a drygau?

50 [e] Gan mai prenniau ydynt, ac aur ac arian wedi eu goſod arnynt, hyſbys fydd o hyn allan mai ffûg ydynt;

e Sal. 115. 4. Doeth. 13. 10.

51 Ac amlwg fydd i'r holl genhedloedd a'r brenhinoedd nad duwiau ydynt hwy, eithr gwaith dwylaw dynion, heb ddim o waith Duw ynddynt.

52 Pwy gan hynny ni's gŵyr nad ydynt hwy dduwiau?

53 Ni oſodant hwy frenhin ar wlâd, a gwlâw ni roddant i ddynion.

54 Nid ydynt hwy yn medru barnu matterion: ni allant hwy achub rhag câm, môr wân ydynt hwy: canys y maent fel brain rhwng nêf a daear.

55 Pan ddamweinio tân yn nheml y duwiau o goed, neu o aur, neu o arian wedi ei oſod arnynt, yna eu hoffeiriaid hwynt a ffoant, ac a ddiangant; hwythau a loſgant fel y trawſtiau yn eu hannerau.

56 Ni wrthwynebant hwy frenhin neu elynion; pa fôdd gan hynny y gellir tybied neu ddywedyd mai duwiau ydynt hwy?

57 Y duwiau o brenniau, ac wedi goſod arian ac aur arnynt, ni allant ddiangc gan na lladron na gwilliaid.

58 Rhai cryfion a ddygant yr aur, a'r arian, a'r gwiſgoedd, y rhai a fyddant am danynt hwy, ac wedi eu cael a ânt ymaith: ac ni allant hwy help iddynt eu hunain.

59 Felly gwell yw bod yn frenhin yn dangos ei gadernid, neu yn lleſtr buddiol mewn tŷ i'r peth yr arfero ei berchennog ef, nag yn un o'r gau-dduwiau; neu yn dôr ar dŷ, yn cadw y pethau a fyddant ynddo, nag yn un o'r cyfryw gau-dduwiau; neu yn golofn bren mewn brenhindy, na bod yn un o'r gau-dduwiau.

60 Canys yr haul, a'r sêr, a hwythau yn ddiſglair, a'u hanfon i wneuthur † llês, ydynt yn ufudd:

† *eu ſwyddau.*

61 Felly y mae 'r fellten yn hawdd ei gweled, pan ymddangoſo hi; ac yn yr un môdd ‡ y gwŷnt a chwŷth ym mhob gwlâd;

‡ *yr un gwŷnt.*

62 A phan orchymynno Duw i'r cymmylau fyned dros yr holl fŷd, hwy a gyflawnant y gorchymmyn;

63 Pan anfoner y tân oddi-uchod, i anrheithio mynyddoedd a choedydd, efe a wnâ 'r gorchymmyn: ond y rhai hyn nid ydynt debyg i'r rhai hynny, nac mewn prŷd, nac mewn gallu.

64 Am hynny ni ellir na meddwl na dywedyd eu bod hwy yn dduwiau, gan na's gallant hwy na rhoddi barn, na gwneuthur lês i ddynion.

65 Gan eich bod yn awr yn gŵybod nad ydynt hwy dduwiau, nac ofnwch hwynt:

66 O blegid ni allant hwy na dywedyd, na melldithio, na bendithio brenhinoedd;

67 Ac ni allant ddangos arŵyddion yn y neſoedd ym mŷſg y cenhedloedd, na thywynnu fel yr haul, na llewyrchu fel y lleuad.

68 Y mae 'r aniſeiliaid, y rhai a ffoant i ddiddos i gael achles iddynt eu hunain, yn well nâ'r rhai hyn.

69 Felly nid yw amlwg i ni trwy fôdd yn y bŷd, eu bod hwy yn dduwiau. Am hynny nac ofnwch hwynt.

70 Megis mewn gardd lyſiau nid yw yr * hudwg yn cadw dim; felly y mae eu duwiau hwynt, o brenniau, ac o aur, ac o arian wedi ei oſod arnynt.

* *bwbath.*

71 Eu duwiau hwynt o brenniau, ac o aur, ac o arian wedi ei oſod arnynt, ydynt fel ysbyddaden mewn perllan, ar yr hon y diſgyn pob aderyn, ac yn debyg i un marw wedi ei ſwrw mewn tywyllwch.

72 Wrth y porphor a'r gwŷchder ſydd yn pydru am danynt hwy, y gellwch chwi wŷbod nad ydynt hwy dduwiau: hwythau o'r diwedd a yffir, ac a fyddant yn waradwydd yn y wlâd.

73 Am hynny gwell yw 'r gŵr cyfiawn nid oes ganddo ddelwau: o blegid pell fydd efe oddi wrth waradwydd.

¶ Gân

¶ Cân y tri LLANGC ſanctaidd, yr hon ſydd yn canlyn y drydedd adnod ar hugain o'r drydedd bennod i DDANIEL, yr hon Gân nid yw yn yr Hebreaeg.

1 *Gweddi a chyffes Azarias yn y flam dân:* 24 *yr hon a loſgodd y Caldeaid oedd o amgylch y ffwrn; ac ni wnaeth niweid i'r tri llangc oedd yn y ffwrn.* 28 *Cân y tri llangc oedd yn y ffwrn.*

3424. AHwy a rodiaſant ynghanol y fflâm, gan foliannu Duw, a bendithio 'r Arglwydd. Ac Azarias yn ſefyll a weddiodd ſel hyn; ac a agorodd ei enau ynghanol y tân, gan ddywedyd,

2 Bendigedig wyt ti, O Arglwydd Dduw ein tadau; ïe canmoladwy a gogoneddus yw dy Enw yn dragywydd.

3 Canys cyfiawn wyt ti ym mhob peth a'r a wnaethoſt i ni: a'th holl weithredoedd ſy gywir; dy ffyrdd hefyd ſydd uniawn,
[a] Sal. 25. 10. a'th [a] holl farnau yn wîr.

4 A barnu gwirionedd a wnaethoſt yn yr holl bethau a ddygaiſt arnom, ac ar ddinas ſanctaidd ein tadau, *ſef* Jeruſalem: o achos mewn gwirionedd a barn y dygaiſt hyn oll arnom o herwydd ein pechodau.

5 Canys pechaſom, a gwnaethom yn anghyfreithlon, trwy ymwrthod â thydi,

6 Ac ym mhob peth ni a wnaethom ar fai, a'th orchymynion di ni wrandawſom arnynt, ac ni's cadwaſom, ac ni wnaethom y modd yr archeſit i ni ſel y byddai ddaionus i ni.

7 A'r cwbl a'r a ddygaiſt arnom, a chwbl a'r a wnaethoſt i ni, mewn gwirfarn y gwnaethoſt oll:

8 Ac a'n rhoddaiſt yn nwylaw gelynion digyfraith, ac atcaſaf wrthodwyr Duw, a brenhin anghyfiawn gwaethaf ar yr holl ddaear.

9 Ac yn awr ni allwn agori ein geneuau, yn gywilydd a gwaradwydd y'n gwnaethbwyd i'th weſion di, a'r rhai a'th addolant.

10 Na fwrw ni ymaith yn gwbl, er mwyn dy Enw, ac na ddiddymma dy gyfammod:

11 Ac na thŷn dy drugaredd oddi wrthym, er mwyn Abraham dy anwylyd, ac er mwyn Iſaac dy wâs, ac Iſrael dy ſanctaidd;

12 Y rhai y lleferaiſt wrthynt, gan ddywedyd yr amlhäit eu hâd hwynt fel ſêr y nêf, ac fel y tywod ſydd ger llaw môr y mor.

13 Etto, Arglwydd, yr ydym wedi ein lleihäu tu hwnt i bob cenhedlaeth, ac yr ydym heddyw wedi ein daroſtwng ym mhob gwlâd am ein pechodau:

14 Ac nid oes y prŷd hyn, na phennaeth, na phrophwyd, na blaenor, na phoethoffrwm, nac aberth, nac offrwm, nac arogl, na lle i aberthu ger dy fron di, modd y gallem gael trugaredd.

15 Etto *a ni* mewn enaid dryllïedig ac ysbryd goſtyngeiddrwydd, derbynier ni.

[b] Baruch 2. 18. [c] Sal. 51. 17. [d] Sal. 25. 2, 3.

16 [b] Megis pe bai poeth-ebyrth hyrddod a theirw, ac fel pe bai myrddiwn o ŵyn breiſion; [c] felly heddyw bydded ein hoffrwm ni yn dy olwg di; a chaniatâ i ni yn gwbl dy ddilyn di. Canys [d] nid oes waradwydd i'r rhai a ymddiriedant ynot ti.

17 Ac yr awron y dilynwn di â'n holl gâlon, ac yr ofnwn di, ac y ceiſiwn dy wynebpryd.

18 Na ddôd ni yn waradwydd; eithr gwnâ â ni yn ôl dy addfwynder, ac yn ôl amlder dy drugaredd.

19 Ac achub ni yn ôl dy ryfeddodau, O Arglwydd; a dôd ogoniant i'th Enw. A chywilyddier hwynt oll a'r ſy yn gwneuthur drŵg i'th weiſion;

20 A gwaradwydder hwynt † yn eu holl gadernid a'u gallu, a dryllier eu nerth hwynt;

† *trwy dy gadernid di a'th allu.*

21 A gwybyddant mai tydi ſydd Arglwydd, unig Dduw, a gogoneddus dros yr holl fyd.

22 Ac ni pheidiodd gweinidogion y brenhin, y rhai a'u bwriaſent hwynt *i mewn*, â phoethi 'r ffwrn * â naphtha, â phŷg, a charth, ac â briw-wydd.

* *ag yſtor.* Naphtha yw math ar glai brâs tebyg i frwmſtan llaith. *Plin. l.* 2, *c.* 105.

23 A'r fflâm a daſlodd uwch law 'r ffwrn naw cuſydd a deugain.

24 A hi a ruthrodd ac a loſgodd y Caldeaid, y rhai a gyrhaeddodd hi ynghŷlch y ffwrn.

25 Eithr Angel yr Arglwydd a ddiſgynnodd i'r ffwrn gyd ag Azarias a'i gyfeillion, ac a yrrodd fflâm y tân allan o'r ffwrn;

26 Ac a wnaeth ganol y ffwrn megis gwŷnt † llaith yn ſïo; ſel na chyffyrddodd y tân â hwynt: ni ofidiodd, ac ni flinodd mo honynt.

† *claiar.*

27 Yna y tri, megis o un genau, a ganmolaſant, ac a glodforaſant, ac a ogoneddaſant Dduw yn y ffwrn, gan ddywedyd,

28 Bendigedig wyt ti, Arglwydd Dduw ein tadau, i'th foliannu, ac i'th dra-dyrchafu yn dragywydd.

29 A bendigedig yw dy Enw gogoneddus a ſanctaidd, ac i'w foliannu, ac i'w dra-dyrchafu yn dragywydd.

30 Bendigedig wyt yn nheml dy ſanctaidd ogoniant, a thra-chanmoladwy a thra-gogoneddus yn dragywydd.

31 Bendigedig wyt ti, yr hwn ydwyt yn gweled yr eigion, ac yn eiſtedd ar y cerubiaid, a thra-chanmoladwy a thra-dyrchafadwy yn dragywydd.

32 Bendigedig wyt ar orſedd-faingc gogoniant dy deyrnas, a thra-chanmoladwy a thra-gogoneddus yn dragywydd.

33 Bendigedig wyt ti yn ffurfiaffen y nefoedd, a thra-chanmoladwy, a gogoneddus yn dragywydd.

34 Holl weithredoedd yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a † thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

† *dyrchefwch ef uwch law pob peth:*

35 Angylion yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

36 [e] Y nefoedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

ac felly yn y llaill i gyd.

[e] Sal. 148. 4.

37 Yr holl ddyfroedd goruwch y nêf, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

38 Holl nerthoedd yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

39 Yr haul a'r lloer, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

40 Sêr y nêf, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

41 Pob cafod a gwlith, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

42 Holl wyntoedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

† gwrês. 43 Tân a † phoethni, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

* Gauaf a hâf. 44 * Oerni a gwrês, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

† chafodydd o wlâw. 45 Gwlith a † rhew, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

46 Nôs a dŷdd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

47 Goleuad a thywyllwch, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

48 Rhew ac oerfel, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

49 Iâ ac eira, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

50 Mêllt a chymmylau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

51 Bendithied y ddaear yr Arglwydd; moled a thra-dyrchafed hi ef yn dragywydd.

52 Mynyddoedd a brynniau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

53 Yr holl bethau ſydd yn tyfu yn y ddaear, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

54 Ffynhonnau, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

55 Moroedd ac afonydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

56 Morfilod, a chwbl oll a'r a ſymmud yn y dyfroedd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

57 Holl ehediaid y nêf, bendithiwch yr Arglwydd: molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

58 Holl fwyſtfilod ac anifeiliaid, bendithiwch yr Arglwydd; molwch â thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

59 Plant dynion, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

60 Bendithied Iſrael yr Arglwydd; moled a thra-dyrchafed ef yn dragywydd.

61 Offeiriaid yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

62 Gwaſanaethwŷr yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

63 Ysbrydion ac eneidiau 'r cyfiawn, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

64 Y rhai ſanctaidd, ac â chàlon oſtyngedig, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd.

65 Ananïas, Azarïas, a Miſaël, bendithiwch yr Arglwydd; molwch a thra-dyrchefwch ef yn dragywydd. Canys efe a'n hachubodd ‡ o uffern, ac a'n cadwodd o lâw marwolaeth, ac a'n gollyngodd o'r ffwrn, o ganol y ffiâm danllyd, ac a'n gwaredodd ni o ganol y tân. ‡ o'r bâdd.

66 Cyffeſwch yr Arglwydd, am ei ſod yn ddaionus; am ſod ei drugaredd yn dragywydd.

67 Pawb oll ag ſydd yn ofni 'r Arglwydd, bendithiwch Dduw 'r duwiau; molwch ef, a chydnabyddwch ſod ei drugaredd ef yn dragywydd.

¶ Yſtóri SUSANNA, wedi ei neillduo oddi wrth ddechreu DANIEL, o herwydd nad ydyw yn yr Hebreaeg, megis nad yw 'r yſtóri am † Bèl a'r Ddraig.

† Gr. Ddraig Bil.

Tach. 22, P. 1 *Rhïeni a gŵr Suſanna. 5 Y ddau farnwr yn ei chwennychu hi, 16 ac yn ymguddio yn ei gardd hi, i geiſio cael eu bewyllys arni hi: 28 ac am na's caent, yn achwyn arni hi, ac yn peri ei barnu hi yn euog o odineb: 46 a Daniel yn teimlo 'r matter drachefn, ac yn eu holi bwynt, ac yn eu cael yn euog.*

YR oedd gŵr yn preſwylio yn Babilon a'i enw Joacim.

2 Ac efe a briododdwraig a'i henw Suſanna, merch Chelcias, yr hon oedd lân iawn, ac yn ofni 'r Arglwydd.

3 Ei rhïeni hefyd oedd gyfiawn, ac a ddyſgaſent eu merch yn ôl cyfraith Moſes.

4 A Joacim oedd gyfoethog iawn, ac iddo ef yr oedd gardd dêg yn gyfagos i'w dŷ. At yr hwn yr ymgynhullai 'r Iuddewon; am ei fod efe yn anrhydeddufach nâ neb arall.

5 A'r flwyddyn honno y rhoddwyd dau henuriad o'r bobl yn farnwŷr, am y rhai y dwedodd yr Arglwydd, mai o Babilon y daeth yr anwiredd, oddi wrth y barnwŷr hynaf, y rhai a gymmerent arnynt lywodraethu 'r bobl.

‡ cyrchu yn fynych i dŷ. 6 Y rhai hyn oedd yn ‡ aros yn nhŷ Joacim: ac attynt y trammwyai pawb oll a'r a ymgyfreithient.

7 A phan elai 'r bobl ymaith ganol dydd, y byddai Suſanna yn myned i rodio i ardd ei gŵr.

8 A'r ddau henuriad a'i gwelent hi beunydd yn myned i mewn, ac yn rhodio: ac yr oeddynt mewn chwant iddi hi.

9 A hwy a wyr-droiſant eu meddwl eu hun, ac a oſtyngaſant eu llygaid fel na allent edrych tu a'r nefoedd, na chofio cyfiawn farnedigaethau.

10 Ac er eu bod ill deuoedd yn glwyfus o'i chariad hi, etto ni ddangoſai 'r naill y gofid oedd arno i'r llall:

11 O herwŷdd bod yn waradwydd ganddynt ddangos eu bod mewn chwant i'w chorph hi.

12 A beunydd y diſgwilient yn ddyfal am ei gweled hi.

13 A'r naill a ddywedodd wrth y llall, Awn yn awr adref; o blegid y mae hi yn brŷd ciniaw.

14 Yna 'r aethant allan, ac a ymadawſant y naill oddi wrth y llall: ac *er hynny* troi a wnaethant eilchwel, a dyſod i'r un màn; ac wedi ymofyn â'u gilydd yr achos, cyffeſu a wnaethant bob un i'w gilydd eu chwant, ac yn unfryd llunio amſer, y gallent ei chael hi ei hunan.

15 Ac fel yr oeddynt yn diſgwil amſer cyfaddas, Suſanna a aeth i mewn fel *yr arferai*

‡ *ddoe ac echdoe.* *arferai* ‡ o'r blaen, a dwy forŵyn yn unig gyd â hi, ar fedr ymolchi yn yr ardd; canys brŵd oedd *yr hîn.*

16 Nid oedd neb yno ond y ddau henuriad, y rhai a ymguddiasent, ac oeddynt yn ei disgwil hi.

17 A hi a ddywedodd wrth ei morŵynion, Dygwch i mi olew, a * sebon, a cheuwch ddrysau 'r ardd, fel y gallŵyf fi ymolchi.

* *phelau.* *ymolchi.*

18 A'r morŵynion a wnaethant fel yr archasai hi: ac wedi iddynt gau drysau 'r ardd, hwy a aethant allan i ddrŵs dirgel, i gyrchu 'r pethau a archasid iddynt: eithr ni welsant mo'r henuriaid, o achos eu bod wedi ymguddio.

19 Ac fe ddarfu, wedi i'r morŵynion fyned allan, i'r ddau henuriad godi, a rhedeg atti hi, a dywedyd,

20 Wele ddrysau 'r ardd yn gauad, fel na all neb ein gweled; yr ydym ni ein deuoedd mewn chwant i ti: cyttuna â nyni, a gorwedd gyd â ni.

21 O's tydi ni wnei hynny, nyni a dystiolaethwn yn dy erbyn, fod gŵr ieuangc gyd â thi, ac anfon o honot y morŵynion ymaith oddi wrthyt am hynny.

22 Yna 'r ocheneidiodd Susanna, gan ddywedyd, Yr ydwyf fi mewn cyfyngdra o'r ddeutu: o's y peth hwn a wnâf fi, marwolaeth yw i mi: o's minnau ni's gwnâf, ni allaf fi ddiange o'ch dwylaw chwi.

23 Etto mae yn ddewisach gennyf fi syrthio yn eich dwylaw chwi heb ei wneuthur, nâ phechu ger bron yr Arglwydd.

24 A Susanna a ddolefodd â llêf uchel. Felly y llefodd y ddau henuriad yn ei herbyn hi.

25 A'r naill a redodd, ac a agorodd ddrysau 'r ardd.

26 Pan glybu tylwyth y tŷ y llefain yn yr ardd, myned a wnaethant i mewn i'r drŵs dirgel, i edrych beth a ddarfuasai iddi ei.

27 Eithr wedi i'r henuriaid ddywedyd eu chwedl, cywilyddio yn ddirfawr a wnaeth y gweision: o herwŷdd ni buasai 'r fath air i Susanna o'r blaen.

28 A thrannoeth pan ddaeth y bobl i dŷ Joacim ei gŵr hi, y ddau henuriad hefyd a ddaethant yno, yn llawn drŵg feddwl i Susanna, ar ei rhoi hi i'w marwolaeth.

29 A hwy a ddywedasant yngŵydd y bobl, Danfonwch am Susanna ferch Chelcias, gwraig Joacim. A hwy a ddanfonasant am dani hi.

30 Hithau a ddaeth, a'i rhieni, a'i phlant, a'i holl geraint.

31 Susanna oedd dyner, a phrydferth ei gwêdd.

32 A'r rhai anwir hyn a barasant ddinoethi ei *brŵyneb* hi, (canys yr oedd â gorchudd arno,) fel y gallent hwy borthi eu chwant â'i thegwch hi.

33 Yna 'r ŵylodd cynnifer un ag oedd yn ei chylch hi, a'r rhai oll a'i hadwaenent hi.

34 A'r ddau henuriad a sasasant i fynu ynghanol y bobl, ac a roddasant eu dwylaw ar ei phen hi.

35 A hithau yn ŵylo, a edrychodd i fynu tu a'r nefoedd, âm fod ei chalon hi a'i goglud ar yr Arglwydd.

36 A'r henuriaid a ddywedasant, Pan oeddem ni yn rhodio ein hunain yn yr ardd, y daeth hi â dwy law-forŵyn i mewn, â hi a gauodd ddrysau yr ardd, ac a anfonodd y morŵynion ymaith.

37 Yna y daeth gŵr ieuangc atti, yr hwn oedd yno yn ymguddio, ac a orweddodd gyd â hi.

38 A ninnau ynghongl yr ardd pan welsom y cyfryw anwiredd, a redasom attynt.

39 A phan welsom fel yr oeddynt yng-hŷd, ni allasom ei ddàla ef, am ei fod yn gryfach nâ ni, eithr efe a agorodd y drŵs, ac a ddianggodd.

40 Eithr gwedi i ni ddàla hon, ni a'i holasom hi, pwy oedd y gŵr ieuangc hwnnw; ac ni ddangosai hi i ni. A hyn yr ydym ni yn ei dystiolaethu.

41 A'r gynnulleidfa a'u credodd hwynt, megis henuriaid a barnwŷr y bobl. Ac felly hwy a'i barnasant hi i farwolaeth.

42 Yna Susanna a lefodd â llêf uchel, gan ddywedyd, O Dduw tragywyddol, i'r hwn y mae pob dirgelwch yn hysbys, a'r hwn a ŵyddost bob peth cyn ei ddigŵydd;

43 Ti a ŵyddost gam-dystiolaethu o honynt yn fy erbyn: ac yn awr y mae yn rhaid i mi farw, er na wneuthum i'm hoes y pethau y mae 'r gwŷr hyn wedi eu drwg-ddychymmyg i'm herbyn.

44 A'r Arglwydd a wrandawodd ar ei llêf hi.

45 Ac wrth fyned â hi i'w marwolaeth, yr Arglwydd a gyffrôdd ysbryd sanctaidd llengcyn ieuangc, a'i enw Daniel,

46 Yr hwn a lefodd yn uchel, Gwirion ŵyf fi oddi wrth waed y wraig hon.

47 A'r holl bobl a droisant atto ef, ac a ddywedasant, Beth yw 'r ymadrodd hwn a ddywedaist ti?

48 Ac efe a safodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd, O Israëliaid, a ydych chwi mòr ansynhŵyrol a gadael yn euog ferch o Israel heb lwyr-chwilio a gŵybod y gwirionedd?

49 Trowch eilchwel i'r frawdle: canys tystiolaethu a wnaethant gelŵydd yn ei herbyn hi.

50 A'r holl bobl a droisant ar ffrwst. A'r henafgwŷr a ddywedasant wrtho, Tyred, eistedd yn ein plith, a dangos i ni, gan i Dduw roddi i ti fraint henuriad.

51 A Daniel a ddywedodd wrthynt, Neillduwch hwy oddi wrth eu gilydd ym mhell, a mi a'u holaf hwynt.

52 A phan ddarfu neillduo 'r naill oddi wrth y llall, efe a alwodd un o honynt, ac a ddywedodd wrtho, O dydi hên mewn drygioni, yr awrhon y daeth dy bechodau yn dy erbyn, y rhai a wnaethoft o'r blaen,

53 A'th gam-farnau a fernaist yn gadael yn euog y gwirion, ac yn rhyddhâu 'r anwir; lle y dywedodd yr Arglwydd, [a] Na lâdd y gwirion a'r cyfiawn. [a] Ecsod. 23. 7.

54 Felly yn awr, o's gwelaist ti hon, dangos dan ba ryw bren y gwelaist ti hwy ynghŷd? Yna 'r attebodd yntau, Dan ‡ lentysc-bren. ‡ *bren, mastig.*

55 A Daniel a ddywedodd, Gwŷch y dywedaist gelŵydd yn erbyn dy hen dy hun; canys Angel yr Arglwydd a dderbyniodd farn Duw i'th wahanu di yn ddau.

56 Yna wedi troi hwnnw heibio, efe a barodd ddyfod â'r llall, ac a ddywedodd, wrtho, O hiliogaeth Canaan, ac nid Juda, tegwch a'th dwyllodd di, a chwant a lygrodd dy galon?

57 Fel hyn y gwnaethoch chwi â merched Israel, y rhai rhag ofn a gyttunasant â

chwi: eithr merch Juda nid arhoai eich anwiredd chwi.

58 Felly dywed i mi, Dan ba ryw bren y dèliaiſt ti hwynt ynghŷd? Ac eſe a attebodd, Dan ‡ math ar brinwŷdden. dderwen.

59 A Daniel a ddywedodd wrtho, Gwŷch y dywedaiſt tithau hefyd gelŵydd yn erbyn dy ben dy hun: canys y mae Angel yr Arglwydd yn aros â'r cleddyf ganddo, i'th dorri di yn dy hanner, ac i'ch diſetha chwi eich deuoedd.

60 Yna y llefodd yr holl gynnulleidfa â llêf uchel, gan foli 'r Arglwydd yr hwn a wared y ſawl a ymddiriedo ynddo ef.

61 A hwy a godaſant yn erbyn y ddau henuriad; (canys Daniel a'u dàllaſai hwynt ar eu geiriau eu hunain yn euog o gamdyſtiolaeth;)

62 A [b] hwy a wnaethant iddynt y môdd yr amcanaſent hwy wneuthur ar gàm a'u cymmydog, ac a'u rhoddaſant i'w marwolaeth, yn ôl cyfraith Moſes. Felly y gwaredwyd y gwaed gwirion y dydd hwnnw. [b] Deut. 19. 19. Diar. 19. 5.

63 Yna Chelcias a'i wraig a glodforaſant Dduw dros eu merch Suſanna, gyd â Joacim ei gŵr hi, a'r holl genedl, am na chawſid ynddi ddim anoneſtrwydd.

64 Ac o'r dydd hwnnw allan yr oedd Daniel mewn parch mawr ym mhlith y bobl.

¶ Yſtóri dinyſtr † BEL a'r DDRAIG, wedi ei thorri ymaith oddi wrth ddiwedd DANIEL.

† *Draig Bèl.*

19 Tŵyll a bâd Offeiriaid Bèl, a'u daddgudd o gan Ddaniel, 27 a lladd y Ddraig yr oeddid yn ei haddoli, 33 Cadw Daniel yn ffau 'r llewod. 41 Y brenhin yn cydnabod Duw Daniel, ac yn bwrw ei elynion ef i'r un ffau.

Tach. 23. B.

A'R brenhin Aſtyages a roddwyd at ei dadau, a Cyrus o Berſia a gymmerodd ei frenhiniaeth ef.

2 A Daniel oedd yn byw gyd â'r brenhin, ac yn fwy urddaſol nâ'i holl gyfeillion.

3 Ac yr ydoedd eilun gan y Babiloniaid, a elwid Bèl, ar yr hwn yr oeddid yn treulio beunydd ddeuddeg meſur mawr o beillieid, a deugain o ddefaid, a chwê lleſtr o win.

4 A'r brenhin a'i haddolai ef, a beunydd yr ai i ymgrymmu iddo. Eithr Daniel a addolai ei Dduw ei hun. A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Pa ham nad ŵyt ti 'n addoli Bèl?

5 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Am nad anrhydeddafi eulynnod gwneuthuredig â dwylaw, ond y Duw byw, yr hwn a wnaeth y nêf a'r ddaear, ac ſydd iddo feddiant ar bob cnawd.

6 A'r brenhin, a ddywedodd wrtho, Onid ŵyt ti yn tybied mai duw byw yw Bèl? oni weli di faint y mae efe yn ei fwytta ac yn ei yfed beunydd?

7 A Daniel a ddywedodd dan chwerthin, Na thwyller di, O frenhin: hwn oddi mewn ſydd glai, ac oddi allan yn brês, [a] ni fwyttaodd ac nid yfodd eriôed. [a] Eccl. 30. 19.

8 Yna 'r brenhin yn ddigllawn a alwodd ei offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddywedwch i mi pwy ſydd yn bwytta 'r draul hon, meirw fyddwch.

9 Eithr o's gellwch chwi ddangos i mi fod Bèl yn bwytta 'r pethau hyn, marw a gaiff Daniel: am iddo ddywedyd cabledd yn erbyn Bèl. A Daniel a ddywedodd wrth y brenhin, Fel y dywedaiſt, bydded.

10 (Offeiriaid Bèl oeddynt ddeg a thrugain, heb law eu gwragedd a'u plant.) A'r brenhin a aeth gyd â Daniel i deml Bèl.

11 A'r offeiriaid hefyd a ddywedaſant, Wele, ni a awn allan: dôd di, O frenhin, y bwydydd *yn eu lle*, a goſod y gwîn, wedi i ti ei gymmyſgu, a chau'r drws, a ſelia â th ſodrwy dy hun.

12 A'r boreu pan ddelych, oni bydd Bèl wedi bwytta 'r cwbl, lladder ni; o's amgen, Daniel, yr hwn a ddywedodd gelŵydd yn ein herbyn ni.

13 A dïofal oeddynt. O herwŷdd dan y bwrdd y gwnaethent ffordd, i'r hon yr aent i mewn bob amſer, ac y llwyr-fwyttäent y pethau hynny.

14 Yna wedi iddynt fyned allan, ac i'r brenhin ofod y bwydydd ger bron Bèl, y gorchymynnodd Daniel i'w weiſion ddwyn lludw, yr hwn a daenaſant dros gwbl o'r deml yngŵydd y brenhin ei hun. Ac wedi eu myned allan, hwy a gauaſant y porth, ac a'i ſeliaſant â modrwy 'r brenhin, ac a aethant ymaith.

15 A'r offeiriaid a aethant i mewn, gefn y nôs, (yn ôl eu harfer,) a'u gwragedd a'u plant, ac a fwyttaſant ac a yfaſant y cwbl.

16 A'r boreu y brenhin a gododd yn foreu iawn, a Daniel gyd ag ef.

17 A'r brenhin a ddywedodd, A ydyw y ſeliau yn gyfan, Daniel? Ac yntau a attebodd, Y maent yn gyfan, O frenhin.

18 A chyn gyflymmed ag yr agoraſid y drŵs, y brenhin a edrychodd tu a'r bwrdd, ac a lefodd yn uchel, Mawr ŵyt ti, O Bèl, ac nid oes dim twyll gyd â thi.

19 Yna Daniel a chwarddoddd, ac a ddàliodd y brenhin rhag myned i mewn, ac a ddywedodd, Gwêl y llawr, ac edrych ôl traed pwy *yw* 'r rhai'n.

20 A'r brenhin a ddywedodd, Mi a welaf ôl traed gwŷr, a gwragedd, a phlant. Ac yna y digiodd y brenhin.

21 Ac a ddàliodd yr offeiriaid, a'u gwragedd, a'u plant, y rhai a ddangoſaſant iddo y dryſau dirgel, i'r rhai yr oeddynt yn myned i mewn, i fwytta 'r pethau oedd ar y bwrdd.

22 A'r brenhin a'u lladdodd hwynt, ac a roes Bèl ar lâw Daniel, yr hwn a'i dinyſtriodd ef a'i deml.

23 ‡ Yr oedd hefyd ddraig fawr yno, a'r Babiloniaid a'i haddolent hi. ‡ Rhai a 'chwanegant y titl hwn, *Am y Ddraig.*

24 A'r brenhin a ddywedodd wrth Ddaniel, A ddywedi di mai efydd yw hon? wele hi yn fyw, ac yn bwytta, ac yn yfed. Ni elli di ddywedyd nad yw hon dduw byw: am hynny addola hi.

25 A dywedodd Daniel, Myfi a addolaf yr Arglwydd fy Nuw: canys efe yw 'r Duw byw.

26 Eithr tydi, O frenhin, dôd i mi *gennaf*, a mi a laddaf y ddraig hon, heb na chleddyf na ffôn. A'r brenhin a ddywedodd, Yr ydwyf yn rhoddi i ti gennad.

27 Yna

27 Yna y cymmerth Daniel bŷg, a gwêr, a blew, ac a'u berwodd ynghŷd, ac a wnaeth dammeidiau o honynt, ac a'u rhoes yn ſaſn y ddraig; a'r ddraig a dorrodd ar ei thraws. Ac efe a ddywedodd, Wele 'r ‡ pethau yr ydych chwi yn eu haddoli.

‡ *durviau.*

28 Ac efe ddigŵyddodd i'r Babiloniaid, pan glywſant hynny ddirſawr-lidio, a throi yn erbyn y brenhin, gan ddywedyd, Y brenhin a aeth yn Iuddew; Bèl a ddiſtrywiodd efe, a'r Ddraig a la[a]ddodd, ac a roes yr offeiriaid i ſarwolaeth.

29 Ac wedi eu dyſod at y brenhin, y dywedaſant, Dòd i ni Ddaniel; oni's rhoi, ni a'th ddiſethwn di a'th dŷ.

30 Pan welodd y brenhin eu bod hwy yn daer iawn arno, yna y gorfu iddo, o'i anfodd, [b] roi Daniel iddynt.

[b] Dan. 6. 16.

31 A hwythau a'i bwriaſant ef i ffau y llewod, lle y bu efe chwe diwrnod.

32 Ac yn y ffau yr oedd ſaith o lewod, i'r rhai y rhoid beunydd ddau ‡ gorph, a dwy ddafad, y rhai y prŷd hynny ni roiſid iddynt, ſel y gallent lyngcu Daniel.

‡ *gaethwas.*

33 A Habacuc y prophwyd oedd yn Judea, ac efe a ferwaſai ſêw, ac a friwaſai fara mewn cawg, ac oedd yn myned i'w ddwyn i 'r maes i fedelwŷr.

34 Ac Angel yr Arglwydd a ddywedodd wrth Habacuc, Dŵg y ciniaw ſydd gennyt hyd yn Babilon, i Ddaniel, *yr hwn ſydd yn ffau* y llewod.

35 A Habacuc a ddywedodd, Arglwydd, ni welais i Babilon eriôed; ac ni wn i pa le y mae 'r ffau.

36 Yna Angel yr Arglwydd a'i cymmerth ef erbyn ei goryn, ac [c] wedi iddo ei ddwyn erbyn gwâllt ei ben, a'i dodes ef yn Babilon, oddi ar y ffau, trwy nerth ei yſbryd ef.

[c] Ezec. 8. 3.

37 A Habacuc a lefodd, gan ddywedyd, Daniel, Daniel, [d] cymmer y ciniaw a anfonodd Duw i ti.

[d] 1 Bren. 17. 3, 4.

38 Yna y dywedodd Daniel, Ti a feddyliaiſt am danaſi, O Dduw, ac ni adewaiſt *mewn gwall* y rhai a'th geiſiant, ac a'th gârant.

39 Felly Daniel a gyfododd i fynu, ac a fwyttaodd. Ac angel yr Arglwydd a ddodes Habacuc yn ebrwydd yn ei le ei hun.

40 A'r brenhin a aeth y ſeithfed dŷdd i alaru am Ddaniel; a phan ddaeth at y ffau, efe a edrychodd i mewn, ac wele *yr oedd* Daniel yn eiſtedd.

41 Yna y llefodd y brenhin â llêf uchel, ac a ddywedodd, Mawr ŵyt ti, O Arglwydd Dduw Daniel; ac nid oes arall ‡ ond tydi.

‡ *heb dy law di.*

42 [e] Ac efe a'i tynnodd ef allan o'r ffau, ac a fwriodd y rhai oedd achos o'i ddifetha ef i'r ffau: a hwy a lyngcwyd yn y ſân o flaen ei lygaid ef.

[e] Jer. 37. 17.

¶ Gweddi MANASSES brenhin Juda, pan oeddid yn ei ddàl ef yn garcharor yn Babilon.

OH Arglwydd, holl-alluog Dduw ein tadau, Abraham, Iſaac, a Jacob, a'u cyfiawn hiliogaeth hwynt: yr hwn a wnaethoſt nefoedd a daear, a'u gwŷchder oll: yr hwn a rwymaiſt y môr â gair dy orchymmyn; yr hwn a gauaiſt y dyfnder, ac a'i ſeliaiſt â'th enw ofnadwy a gogoneddus: yr hwn y mae pob peth yn ei ofni, ac yn crynu rhag ŵyneb dy nerth: O blegid ni ellir aros mawredd dy ogoniant, na dioddef digter dy fygwth yn erbyn pechaduriaid. Eithr trugaredd dy addewid di ſydd anfeidrol, ac anchwiliadwy: o blegid tydi ſydd Arglwydd goruchaf, daionus, ymarhöus, mawr ei drugaredd hefyd, ac edifeiriol am ‡ ddrŵg dŷn. Tydi, O Arglwydd, yn ôl amldra dy ddaioni, a addewaiſt edifeirwch a maddeuant i'r rhai a bechaſant i'th erbyn, ac yn amldra dy doſturiaeth a ordeiniaiſt edifeirwch i bechaduriaid er iechydwriaeth. Am hynny tydi, O Arglwydd Dduw y rhai cyfiawn, ni oſodaiſt edifeirwch i'r rhai cyfiawn, i Abraham, Iſaac, a Jacob, y rhai ni phechaſant i'th erbyn, ond ti a oſodaiſt edifeirwch er fy mwyn i bechadur. Mi a bechais yn fwy nâ rhifedi tywod y môr, fy anwireddau a amlhaſant, O Arglwydd, fy anwireddau a amlhaſant, ac nid wyfi deilwng i edrych, ac i weled uchder y nefoedd, o herwŷdd amldra fy anwireddau. Mi a grymmais i lawr gan rwymau haiarn, ſel na allwyf godi fy mhen, † ni allaf chwaith gymmeryd fy anadl, am gyffrôi o honof dy lid di, a gwneuthur yr hyn ſydd ddrŵg yn dy olwg: dy ewyllys ni's gweuthum, a'th orchymynion ni's cedwais; goſodais i fynu ffieidd-dra, ac amlheais gamweddau. Ac yr awrhon yr ydwyfi yn plygu glin fy nghalon, gan ddymuno daiôni gennyt: pechais, O Arglwydd, pechais, ac yr ydwyf yn cydnabod fy anwireddau. Am hynny yr ydwyfi yn deiſyf, gan attolwg i ti, maddeu i mi, O Arglwydd, maddeu i mi, ac na ddifetha fi ynghŷd â'm hanwireddau, ac na chadw ddrŵg i mi, gan ddigio byth wrthyf, ac na ddamnia fi i geudod y ddaear: canys tydi ſydd Dduw, Duw meddaf i'r edifeiriol: ac ynof fi y dangoſi dy holl ddaioni: o blegid ti a'm hachubi i, yr hwn ydwyf anheilwng, yn ôl dy fawr drugaredd. Am hynny y'th foliannaf di bôb amſer, holl ddyddiau fy einioes: o blegid y mae holl nerthoedd y nefoedd yn dy foliannu di, ac i ti y mae 'r gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

Ynghŷlch 3328.

‡ *ddrygau dynion.*

† *nid wyf yn cael. eſmwythdra.*

¶ Llyfr cyntaf y MACCABEAID.

PEN. I.

14 Antiochus yn rhoi cennad i ofod i fynu arfer y Cenhedloedd yn Jeruſalem, 22 ac yn ei hysbeilio hi, a'r Deml oedd ynddi, 57 ac yn gofod i fynu ynddi ffeidd-dra 'r anrhaith, 63 ac yn llâdd y rhai a enwaedent ar eu plant.

3674. A Digŵyddodd wedi i Alecſander y Macedoniad, mâb Phylib, fyned allan o wlâd Cethim, a llâdd Darius brenhin y Perſiaid a'r Mediaid, a theyrnaſu yn ei le ef, ſel y teyrnaſaſai o'r blaen yn Groeg.

2 Efe a oſododd ryfeloedd lawer, ac a ennillodd ddinaſoedd cedyrn, ac a laddodd frenhinoedd y ddaear,

3 Ac a dramwyodd hyd eithaſoedd y ddaear, ac a ddûg anrhaith oddi ar lawer o genhedloedd; a'r ddaear oedd yn llonydd ger ei ſron ef. Ac am hynny ei gâlon ef a ddyrchafwyd, ac a falchïodd.

4 Ac wedi iddo ef gaſglu llu cadarn iawn, efe a lywodraethodd ar wledydd, a chenhedloedd, a ‡ theyrnaſoedd, ac a'u gwnaeth hwy yn drethawl iddo.

‡ *brenhinoedd.*

5 Ac wedi hyn, efe a glafychodd, ac a ŵybu † y byddai farw.

† *ei fod yn marw.*

6 Am hynny efe a alwodd am ei waſanaethŵr, y rhai anrhydeddus, a 'r rhai a gŷd-faetheſid ag ef o'i ieuengctid, ac a gyfrannodd ei deyrnas iddynt hwy, pan oedd efe etto yn fyw.

3681. 7 Felly Alecſander a deyrnaſodd ddeuddeng mlynedd, ac a fu farw.

8 A'i dywyſogion ef a lywodraethaſant, bob un yn ei le.

9 A hwy oll a oſodaſant goronau *ar eu pennau* wedi ei farw ef, a'u meibion ar eu hôl, lawer o flynyddoedd. A drygau a amlhaodd ar y ddaear.

10 Ac o honynt hwy y daeth y gwreiddyn pechadurus Antiochus Epiphanes, mâb Antiochus y brenhin, yr hwn a fuaſai yn ŵyſtl yn Rhufain. Ac efe a deyrnaſodd yn y
3828. 3829. ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain a chant o frenhiniaeth y Groegwŷr.

11 Yn y dyddiau hynny dynion anwir a aethant allan o Iſrael, ac a hudaſant lawer,
3830. gan ddywedyd, Awn a gwnâwn ammod â 'r Cenhedloedd ſy o'n hamgylch: canys er pan y'n gwahaned oddi wrthynt hwy,
‡ *llawer o ddrygau a gaſodd. afael arnom ni.*

‡ ni a gawſom lawer o ddrygfyd.

12 A'r ymadrodd hwn oedd dda yn eu golwg hwy.

13 A rhai o'r bobl a fuant mòr barod, ag yr aethant at y brenhin; ac efe a roddes iddynt hwy awdurdod i wneuthur defodau y Cenhedloedd.

14 A hwy [a] a adeiladaſant yſgol yn Jeruſalem, yn ôl arfer y Cenhedloedd;

15 A hwy [b] a wnaethant ddienwaediad iddynt eu hunain, ac a giliaſant oddi wrth y cyfammod ſanctaidd: ac wedi iddynt hwy ymgyſylltu â'r Cenhedloedd, hwy [c] a † ymroiſant i wneuthur drŵg.

[a] 2 Mac. 4. 11.
[b] 1 Cor. 7. 18.
[c] 1 Bren. 21. 25.
† *gwerthwyd.*

16 Ac wedi ſicrhâu 'r deyrnas o flaen Antiochus, efe a fwriadodd deyrnaſu ar yr Aipht, ſel y gallai deyrnaſu ar ddwy deyrnas.

3835. 17 Ac efe a aeth i mewn i'r Aipht ‖ â thorf fawr, â cherbydau, ag Elephantiaid, [d] Dan. 11. 25. â gŵyr meirch, ac â llynges fawr.

18 Ac a ddechreuodd ryfela yn erbyn Ptolemëus brenhin yr Aipht. A Ptolemëus a ofnodd o flaen ei olwg ef, ac a ffôdd; a llawer a ſyrthiaſant yn archolledig.

19 A hwy a ennillaſant y dinaſoedd amddiffynnadwy yn nhîr yr Aipht; ac *Antiochus* a gymmerodd yſbail yr Aipht.

20 Ac Antiochus a ddychwelodd wedi 3834. iddo daro 'r Aipht, yn y drydedd flwyddyn a deugain a chant, ac [e] a aeth i fynu yn erbyn Iſrael a Jeruſalem â thyrfa fawr. [e] Dan. 8. 12.

21 Ac [f] efe a aeth i mewn yn falch i'r Cyſſegr, ac a gymmerodd ymaith yr allor aur, a'r canhwyllbren *oedd yn dàl* y goleuad, a'i holl offer ef, [f] Dan. 11. 31.

22 A bwrdd *y bara* goſod, a'r cawgiau, a'r dyſglau, a'r llwyau aur, a'r llên, a'r coronau, a'r trwſiad aur oedd ar y tu ŵyneb i'r Deml, ac efe a dynnodd yr aur oddi arnynt hwy oll.

23 Ac efe a gymmerodd yr arian a'r aur, a'r lleſtri ‡ gwerthfawr, ac a gymmerodd y tryſorau cuddiedig, y rhai a gafodd efe. ‡ *dymunol,*

24 Ac wedi iddo gymmeryd y cwbl, efe a aeth ymaith i'w wlâd ei hun, ac a wnaethai laddfa fawr, ac a ddywedaſai yn falch dros ben.

25 Am hynny y bu galar mawr ym mhlith yr Iſraëliaid ym mhob lle o'r eiddynt hwy.

26 Canys y tywyſogion a'r henuriaid a ocheneidiaſant, y morŵynion a'r gwŷr ieuainge a leſgaſant, a thegwch y gwragedd a gyfnewidiwyd.

27 Pob priodas-fâb a gymmerodd alar, a'r hon oedd yn eiſtedd yn yr yſtafell briodas oedd mewn triſtwch;

28 A'r wlâd a gynhyrfodd o herwŷdd ei thrigolion, a holl dŷ Jacob a wiſgaſid â gwarth.

29 Wedi dwy flynedd lawn, [g] y brenhin 3836. a ddanfonodd y tywyſog oedd yn derbyn y deyrn-ged, i ddinaſoedd Juda, yr hwn a ddaeth i Jeruſalem â thyrfa fawr. [g] 2 Mac. 5. 24.

30 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy eiriau heddychol yn dwyllodrus, a hwy a'i credaſant ef: ac efe a ruthrodd ar y ddinas yn ddiſymmwth, ac a'i tarawŏdd hi â phlâ mawr, ac a ddiſtrywiodd lawer o bobl o Iſrael;

31 Ac a gymmerodd yſbail y ddinas, ac a'i lloſgodd hi â thân, ac a ddiſtrywiodd ei thai hi a'i chaerau oddi amgylch.

32 A hwy a gaethiwaſant y gwragedd a'r plant, ac a berchennogaſant yr aniſeiliaid.

33 Yna yr adeiladaſant ddinas Dafydd â chaer fawr grêf, ac â thyrau cedyrn, ac a'i gwnaethant hi yn amddiffynfa gadarn idddynt eu hun.

34 Heb law hyn, hwy a oſodaſant y genedl bechadurus yno, ſef y dynion annedduol; a hwy a ymgadarnhaſant ynddi hi.

35 A hwy a gludaſant iddi arfau a bwyd: ac wedi iddynt hwy gaſglu yſbail Jeruſalem ynghŷd, hwy a'i goſodaſant ef yno, ac felly hwy a fuant yn rhwyd flîn.

36 Canys yr oedd yn gynllwynfa yn erbyn y Cyſſegr, ac yn wrthwynebwr blîn i Iſrael bob amſer.

37 Fel hyn y tywalldaſant waed gwirion o amgylch y Cyſſegr, ac yr halogaſant y lle ſanctaidd.

38 A thrigolion Jeruſalem a ffoiſant o'u plegid hwy. A'r drêf oedd yn breſwylfa i ddieithriaid, ac oedd yn eſtronaidd i'w

meibion ei hun, a'i phlant ei hun a'i gadawſant hi.

39 Ei chyſſegr hi a wnaethid yn anghyfannedd ſel y diffeithwch, [h] ei gŵyliau hi a dröwyd yn alar, ei Sabbothau yn waradwydd, ei hanrhydedd yn ddirmyg.

40 Fel y buaſai ei pharch hi, felly yr oedd ei hammharch hi, a'i hardderchowgrwydd a droiſai yn alar.

41 A'r brenhin a'ſgrifennodd at ei holl deyrnas am ſod o bawb yn un bobl, 3837.

42 Ac ymadael o bob dŷn â'i gyfreithiau ei hun. A'r holl genhedloedd a dderbyniaſant orchymmyn y brenhin.

43 A llawer o Iſrael a gyttunaſant â'i grefydd ef, ac a aberthaſant i eulynnod, ac a halogaſant y Sabboth.

44 Canys y brenhin a ddanfonaſau lythyrau gyd â chenhadon i Jeruſalem, ac i ddinaſoedd Juda, ar iddynt ſyned ar ôl deddfau *dieithr y wlâd,

45 A gwahardd poeth-offrymmau, a hwyd-offrwm, a diod-offrwm, yn y Cyſſegr; a halogi 'r Sabbothau, a'r gŵyliau;

46 A diſwyno 'r Cyſſegr a'r bobl ſanctaidd:

47 Adeiladu a'llorau, a llwyni, a themlau eulynnod, ac aberthu cig moch, ac aniſeiliaid aflan;

48 A gadael eu meibion yn ddïenwaededig, a gwneuthur eu heneidiau yn ffiaidd â phob aflendid a halogrwydd;

49 Fel y gollyngent hwy y gyfraith dros gôf, ac y cyfnewidient yr holl ddeddfau.

50 [i] A'r hwn ni wnelai yn ôl gorchymmyn y brenhin, y byddai raid iddo farw.

51 Eſe a 'ſgrifennodd at ei holl deyrnas yn ôl yr holl eiriau hyn, ac [k] a wnaeth wiliadwŷr ar yr holl bobl, gan orchymmyn i ddinaſoedd Juda aberthu o ddinas i ddinas.

52 Am hynny llawer o'r bobl a ymgaſglaſant attynt hwy, ſef pwy bynnag a adawſai 'r gyfraith: a hwy a wnaethant ddrŵg yn y wlâd.

53 A hwy [l] a * wnaethant i Iſrael lechu mewn lleoedd cuddiedig, *ſef* yn eu holl lochesau.

54 A'r pymthegfed dŷdd o'r mîs Caſleu, yn y bummed flwyddyn a deugain, a chant, hwy a oſodaſant [m] y ffieidd-beth anrheithiol ar yr allor; ac o fewn dinaſoedd Juda oddi amgylch, hwy a adeiladaſant allorau eulynnod;

55 Ac a arogl-darthaſant yn nryſau 'r, tai, ac yn yr heolydd:

56 Ac a rwygaſant lyfrau 'r gyfraith, y rhai a gawſant hwy, *ac* a'u lloſgaſant â thân.

57 A pha le bynnag y ceid llyfr y cyfammod gyd â neb, neu o's cyttunai neb â'r gyfraith, † efe a leddid wrth orchymmyn y brenhin.

58 Wrth eu cryfder hwy a wnaent felly i'r Iſraëliaid a geid bob mîs yn y dinaſoedd.

59 A'r unfed *dŷdd* ar hugain o'r mîs, wrth aberthu ar allor yr eulynnod, yr hon oedd ar allor Duw;

60 [n] Hwy a laddaſant rai gwragedd wrth orchymmyn *Antiochus*, y rhai a baraſai enwaedu ar eu meibion:

61 Ac a grogaſant y plant bychain wrth eu gyddfau hwy, ac a yſbeiliaſant eu tai hwy, ac a laddaſant *y rhai* a enwaedaſai arnynt hwy.

62 Er hynny llawer yn Iſrael a roiſant eu bryd yn gwbl, ac a ymſicrhaſant yn-ddynt eu hunain na fwyttäent bethau aflan,

63 A hwy a ddewiſaſant farw, rhag eu llygru â bwydydd, a rhag halogi o honynt hwy y cyfammod ſanctaidd. A hwy a ddioddefaſant farwolaeth.

64 A bu digofaint mawr iawn ar Iſrael.

PEN. II.

6 Mattathïas yn cŵyno cyflwr Jeruſalem: 24 Yn llâdd Iuddew a aberthodd i eulynnod yn ei ŵydd ef, a chennad y brenhin befyd: 34 Goſod arno ef a'i bobl ar y Sabboth, a bwytbau heb wrtbwynebu. 49 Mattathïas yn marw, ac yn addyſgu ei feibion, 66 ac yn gwneuthur Judas Maccabëus eu brawd bwy, yn ben.

YN yr amſeroedd hynny, Mattathïas mâb Ioan, fâb Simeon, offeiriad o hiliogaeth [a] Joarib, a gododdi ſynu o Jeruſalem ac a breſwyliodd ym Modin. [a] 1 Cron. 24. 7.

2 Ac iddo ef yr oedd pûm mâb; Ioannan, yr hwn a elwid ‡ Cadis; ‡ *Gàdis.*

3 Simon, yr hwn a elwid Thaſſi;

4 Judas, yr hwn a elwid Maccabëus;

5 Eleazar, yr hwn a elwid ‡ Abaron; a Jonathan, yr hwn a elwid Apphus. ‡ *Afaran.* neu, *Aſaron.*

6 Pan welodd efe y cabledd a wnaethid o fewn Juda a Jeruſalem,

7 Efe a ddywedodd, Gwae fi fy ngeni i weled cyſtudd fy mhobl, a chyſtudd y ddinas ſanctaidd, a'm bod yn trigo yno, pan roddwyd hi yn llâw y gelynion, a'r Cyſſegr yn llâw dïeithriaid.

8 Ei themi a wnaethpwyd fel gŵr heb ogoniant.

9 [b] Ei lleſtri parchedig hi a ddygpwyd ymaith i gaethiwed; ei phlant bychain hi a ladded yn yr heolydd, a'i gwŷr ieuainge hi â chleddyf y gelyn. [b] Pen. 12, 23, 24.

10 Pa genedl ſydd a'r ni chafodd ràn o'i theyrnas hi, ac ni ymaflodd yn ei hyſbail hi?

11 Dygpwyd ymaith ei holl harddwch hi: gwnaethpwyd hi yn forŵyn gaeth o wraig rŷdd.

12 Canys wele, ein Cyſſegr, a'n harddwch, a'n gogoniant, a anrheithiwyd, a'r Cenhedloedd a'u halogaſant hwy.

13 I ba beth y byddwn fyw yn hŵy nâ hyn?

14 A Mattathïas a'i feibion a rwygaſant eu dillad, ac a ymwiſgaſant mewn lliain ſâch, ac a alaraſant yn ddirfawr.

15 Yna gweinidogion y brenhin, y rhai a gymhellent y bobl i * Apoſtaſi, a ddaethant i ddinas Modin, i'w gyrru hwy i aberthu. * *ymwrthod â'u crefydd.*

16 Llawer o Iſrael a ddaethant attynt hwy, Mattathïas hefyd a'i feibion a gaſglwyd ynghŷd.

17 A gweinidogion y brenhin a attebaſant, ac a leſaraſant wrth Mattathïas, gan ddywedyd, Tywyſog, a pharchedig, a mawr ŵyt ti yn y ddinas hon, a chadarn o feibion ac o frodyr:

18 Gan hynny tyred yn gyntaf yr awrhon, a gwna orchymmyn y brenhin, fel y gwnaeth yr holl genhedloedd, a gwŷr Juda, a'r rhai a adawed yn Jeruſalem; felly ti a gei ſod a'th dylwyth ym mhlith cyfeillion y brenhin, a thydi a'th feibion a anrhydeddir ag arian, ac ag aur, ac â rhoddion lawer.

19 A Mattathïas a attebodd, ac a ddywedodd â lleferydd uchel, Pe gwrandawai 'r holl genhedloedd a'r ſy dan lywodraeth y brenhin arno ef, ac ymado o bawb allan o grefydd eu hynafiaid, a chyttuno â'i orchymmynion ef;

20 Etto

---

h 2 Mac. 6. 6.

* *dieithriaid.*

i 2 Mac. 6. 9.

k 2 Mac. 5. 22.

l 2 Mac. 6. 11. Heb. 11. 38. Edrych Pen. 2. 31, 36, 41.

* *yrraſant Iſrael i leoedd dirgel, i ba le bynnag y gallont fôi i lechu.*

m Dan. 11. 31.

† *gorchymmyn y brenbin ydoedd, iddynt ei llâdd ef.*

n 2 Mac. 6. 10.

29 Etto myfi, a'm meibion, a'm brodyr a rodiwn ynghyſammod ein tadau.

‡ *Na atto Duw i ni adael, &c.*

21 ‡ Duw a drugarhao wrthym, rhag gadael o honom y gyfraith a'r deddfau.

22 Ni wrandâwn ni ar eiriau 'r brenhin i wyro oddi wrth ein gwaſanaeth, tu a'r llâw ddehau, neu 'r llâw aſſwy,

23 Pan beidiodd eſe â dywedyd y geiriau hyn, rhyw Iuddew a ddaeth yn eu gŵydd hwy i aberthu ar yr allor ym Modin, yn ôl gorchymmyn y brenhin.

24 Pan welodd Mattathïas hyn, eſe a wŷnfydodd, a'i arennau a grynaſant, ac ni ſedrodd ymattal rhag dangos ei lid yn ôl barn, ac a redodd ac a'i lladdodd eſ ar yr allor.

25 Ac eſe a laddodd yr amſer hwnnw waſanaethwr y brenhin, yr hwn oedd yn *eu* cymmell *hwy* i aberthu, ac a ddiſtrywiodd yr allor.

26 Ac eſe a ddug zêl tu ag at gyfraith

[c] Num. 25. 7, 8. Dduw, ſel y gwnaeth [c] Phineas i Zambri fâb Salom.

27 A Mattathïas a leſodd yn y ddinas â llêf uchel, gan ddywedyd, Pwy bynnag ſy'n dwyn zêl i'r gyfraith, ac ſy'n cadw 'r cyfammod, canlyned fi.

28 Ac eſe a'i feibion a ffoiſant i'r mynyddoedd, ac a adawſant beth bynnag oedd ganddynt yn y ddinas.

29 Yna llawer, y rhai oedd yn ceiſio cyfiawnder a barn, a ddaethant i wared i'r anialwch hwnnw, i aros yno;

‡ *drygau a amlhaſent arnynt.*

30 Hwynt-hwy, a'u meibion, a'u gwragedd, a'u haniſeiliaid, canys ‡ llawer o ddrŵg a ddaethai arnynt hwy.

[d] Pen. 1. 33.

31 A mynegwyd i wŷr y brenhin, ac [d] i'r lluoedd, y rhai oedd yn Jeruſalem yn ninas Dafydd, fyned o wŷr a dorraſai orchymmyn y brenhin i wared i locheſau yn yr anialwch.

32 A llawer a erlidiodd ar eu hôl hwy, ac a'u goddiweddaſant hwy, aç a werſyllaſant yn eu herbyn hwy, ac a oſodaſant ryfel yn eu herbyn hwy ar y dŷdd Sabboth,

33 Ac a ddywedaſant wrthynt hwy, Digon yw hyn a wnaethoch, deuwch allan, a gwnêwch yn ôl gorchymmyn y brenhin, a chwi a gewch eich hoedl.

[e] Pen. 1. 45.

34 A hwy a ddywedaſant, Ni ddeuwn ni allan, ac ni wnawn ni [e] orchymmyn y brenhin, i halogi y dŷdd Sabboth.

35 Am hynny hwy a bryſuraſant i ryfel yn eu herbyn hwynt.

36 Ond nid attebaſant iddynt hwy, ac ni thaflaſant garreg attynt hwy, ac ni chauaſant hwy y llocheſau, gan ddywedyd,

37 Ni a ddioddefwn farwolaeth oll yn ein diniweidrwydd: y nêf a'r ddaear a

‡ *ar gàm.* dyſtiolaetha troſom ni, eich bod chwi yn ein difetha ‡ heb farn.

38 Felly hwy a godaſant yn eu herbyn hwy mewn rhyfel ar y dŷdd Sabboth; a hwy a'u gwragedd, a'u plant, a'u haniſeiliaid, a fuant feirw hyd fîl ‡ o ddynion.

‡ *o eneidiau.*

39 Pan wybu Mattathïas a'i gyfeillion *hynny*, hwy a alaraſant am danynt hwy 'n ddirfawr.

40 Yna 'r naill a ddywedodd wrth y llall, O's gwnawn ni oll, fel y gwnaeth ein brodyr, ac oni ymladdwn ni yn erbyn y Cenhedloedd am ein heinioes a'n deddfau, hwy a'n llwyr-ddifethant ni yr awr hon ar frŷs oddi ar y ddaear.

41 A hwy a gymmeraſant gyngor y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Pwy bynnag a ddelo i'n herbyn ni i ryfela ar y dŷdd Sabboth, ni a ymladdwn yn ei erbyn eſ; rhag ein meirw oll, fel y bu feirw ein brodyr yn y llocheſau.

42 Yna cynnulleidfa o'r Aſſideaid a ymgaſglaſant attynt hwy, *y rhai oedd* wŷr cryfion o Iſrael, *ſef* pwy bynnag oedd yn ewyllyſgar yn ymroddi i'r gyfraith.

43 A phawb a'r oedd yn ffoi rhag erlid a ymgyſſyltaſant â hwy, ac a fuant yn gadernid iddynt hwy.

44 A hwy a gaſglaſant lu *o wŷr*, ac a laddaſant y pechaduriaid yn eu dîg, a'r gwŷr anneddfol yn eu llidiowgrwydd: a'r llaill a ffoiſant at y Cenhedloedd am help.

45 Yna Mattathïas a'i gyfeillion a dramwyaſant o amgylch, ac a ddiſtrywiaſant yr allorau.

46 A thrwy nerth hwy a enwaedaſant ar y plant dienwaededig, cymmaint ag a gawſant hwy o fewn terfynau Iſrael:

47 Ac a erlidiaſant y dynion beilchion: a'r gwaith hwn a lwyddodd yn eu dwylaw hwynt.

48 A hwy a waredaſant y gyfraith o lâw y Cenhedloedd, ac o lâw y brenhinoedd; ac ni ‡ roiſant hwy † gryfder i'r pechadur. 3838.

‡ *oddefaſant i'r pechadur fuddugoliaethu.*

† *garn.*

49 A phan neſaodd dyddiau Mattathïas i farw, eſe a ddywedodd wrth ei feibion, Balchder ac argyhoeddiad a gawſant gryfder yr awrhon, ac amſer diſtryw a dîg llidiog.

50 Gan hynny, fy meibion, dygwch zêl yr awrhon i'r gyfraith, a rhoddwch eich hoedl dros gyfammod eich tadau.

51 Cofiwch weithredoedd ein tadau, y rhai a wnaethant hwy yn eu * hamſeroedd: felly chwi a dderbyniwch fawr barch, ac enw tragywyddol.

* *cenhedlaethau.*

52 † Oni chaed Abraham yn ffyddlon mewn profedigaeth, a hynny a gyfrifwyd iddo eſ yn gyfiawnder?

[f] Gen. 22. 9, 10. Rhuf. 4. 3.

53 [g] Joſeph yn amſer ei gyfyngder a gadwodd y gorchymmyn, ac a wnaethpwyd yn arglwydd ar yr Aipht.

[g] Gen. 41. 40.

54 [h] Phineas ein tad, wrth ddwyn zêl, a gafodd ammod am offeiriadaeth dragywyddol.

[h] Num. 25. 13. Eccl. 45. 23, 24.

55 [i] Joſua, am gyflawnu gair *Duw*, a wnaethpwyd yn farnwr ar Iſrael.

[i] Joſ. 1. 1.

56 [k] Caleb, am dyſtiolaethu ger bron y gynnulleidfa, a gafodd etifeddiaeth o'r tîr.

[k] Num. 14. 6, 7. Joſ. 14. 13.

57 [l] Dafydd yn ei drugaredd a etifeddodd orſedd-faingc y deyrnas dragywyddol.

[l] 2 Sam. 2. 4.

58 [m] Elias, wrth ddwyn zêl i'r gyfraith, a gymmerwyd i fynu i'r nefoedd.

‡ *ddeerbyniodd atto.*

[m] 2 Bren. 2. 11.

59 [n] Ananias, Azarias, a Miſaël, am iddynt gredu a achubwyd o'r tân.

[n] Dan. 3. 16, 17, 18, 26.

60 [o] Daniel yn ei wiriondeb a waredwyd oddi wrth ſafnau 'r llewod.

[o] Dan. 6. 22.

61 Ac felly yſtyriwch ym mhob oes, pwy bynnag ſydd yn ymddiried ynddo eſ, ni orchfygir eſ.

62 Am hynny nac ofnwch rhag geiriau gŵr pechadurus: Canys ei ogoniant eſ *a fydd* yn dom a phryfed.

63 Heddyw eſe a ddyrchefir, ac y foru ni bydd eſe i'w gael, canys [p] trôdd i'w bridd, a darfu am ei amcan.

[p] Gen. 3. 19. Sal. 146. 4.

64 Gan hynny fy meibion, cymmerwch galonnau, ac ymwrolwch ym mhlaid y gyfraith; canys chwi a gewch barch oddi wrthi hi.

65 Ac

65 Ac wele Simon eich brawd, mi a wn mai gŵr cynghorus yw efe; gwrandêwch arno ef bob amſer; efe a fydd yn dâd i chwi.

66 Ac am Judas Maccabëus, yr oedd efe yn grŷf ac yn nerthol o'i ieuengctid, bydded efe gapten i chwi, ac ‡ordeiniwch ryfel y bobloedd. ‡ *ymleddwch.*

67 Felly y dygwch attoch bawb a'r y ſy 'n cadw 'r gyſraith, a dielwch gàm eich pobl.

68 Telwch hyd adref i'r Cenhedloedd, a gwiliwch ar orchymynion y gyfraith.

69 Yna efe a'u bendithiodd hwy, ac efe a roddwyd at ei hynafiaid.

70 Ac efe a ſu farw yn y chweched flwyddyn a deugain a chant, a'i feibion a'i claddaſant ef ym mêdd ei hynafiaid ym Modin; a holl Iſrael a alarodd am dano ef â galar mawr.

PEN. III.

1 *Gwŷchder ac enw Judas Maccabëus.* 10 *y mae efe yn gorchfygu galluoedd Samaria a Syria.* 27 *Antiochus yn danfon gallu mawr yn ei erbyn ef:* 44 *Yntau a'r eiddo yn ymrôi i ymprydio, ac i weddïo,* 58 *a'u cyſſuro bwy.*

YNa Judas, yr hwn a elwid Maccabëus, ei fâb ef, a gododd i fynu yn ei le ef.

2 A'i holl frodyr a'i cymmorthaſant ef, a phawb a'r a lynaſai wrth ei dâd ef: a hwy a ymladdaſant ryfel Iſrael yn llawen.

3 Felly efe a helaethodd barch ei bobl, ac a wiſgodd ddwyfronneg ſel cawr, ac a ymwregyſodd â'i arfau rhyfel, ac a oſododd ryfeloedd, ac a amddiffynnodd y gwerſyll â'r cleddyf.

4 Ac yr oedd efe yn debyg i lêw yn ei weithredoedd, ac fel cenaw llêw yn rhuo am ei yſglyfaeth.

5 Ac efe a erlidiodd y rhai drŵg, gan chwilio am danynt, ac a loſgodd y rhai oedd yn cythryblu ei bobl ef.

6 A'r rhai drŵg a giliaſant rhag ei ofn ef, a phawb a'r oedd yn gwneuthur drygioni a gŷd-drallodwyd, am fod iechydwriaeth yn llwyddo yn ei lâw ef.

7 Ac efe a wnaeth i lawer o frenhinoedd ofidio, ac a lawenychodd Jacob â'i weithredoedd: ac y mae ei goffadwriaeth ef yn fendigedig yn dragywydd.

8 Ac efe a drammwyodd trwy ddinaſoedd Juda, ac a ddiſtrywiodd y rhai annuwiol allan oddi yno, ac a drodd heibio ddigofaint oddi wrth Iſrael.

9 A'i enw ef a gerddodd hyd eithafoedd y ddaear, ac efe a ‡gaſglodd y rhai oedd ar ddarfod am danynt. ‡ *dderbyniodd atto.*

10 Yna Apolonius a gaſglodd y Cenhedloedd ynghŷd, a llu mawr o Samaria, i ryfela yn erbyn Iſrael.

11 Pan wybu Judas, efe a aeth i'w gyfarfod ef, ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd ef: a llawer a ſyrthiaſant yn archolledig, a'r llaill a ffoiſant.

12 Ac efe a gymmerodd eu hyſbail hwy, a Judas a gymmerodd gleddyf Apolonius, ac a ymladdodd ag ef *ei* holl ddyddiau.

13 Pan glywodd Seron tywyſog llu Syria, gaſglu o Judas dyrfa a chynnulleidfa o ſyddloniaid, i fyned i ryfela gyd ag ef,

14 Efe a ddywedodd, Myfi a ennillaf enw i mi fy hun, ac a gâf barch yn y deyrnas, ac a ryfelaf yn erbyn Judas, a'r rhai ſy gyd ag ef, a'r rhai ſy'n diyſtyru gorchymmyn y brenhin.

15 Ac efe a ymrôdd i ddyfod i fynu: a chyd ag ef y daeth llu crŷf o rai annuwiol i fynu i'w gymmorth ef, ac i wneuthur dïal ar feibion Iſrael.

16 Pan neſaodd efe yn gyfagos i riw Bethoron, Judas a aeth allan i'w gyfarfod ef â thorf fechan.

17 A phan welſant hwy y llu yn dyfod i'w cyfarfod, hwy a ddywedaſant wrth Judas, Pa fodd y gallwn ni, a ninnau yn ychydig, ymladd yn erbyn lluaws cymmâint *a chyn* gryfed? yr ydym ni *befyd* yn barod i ddiffygio, heb fwyd heddyw.

18 A Judas a ddywedodd, [a] Hawdd ydyw cau llawer yn nwylaw ychydig: ac nid oes ragoriaeth ger bron *Duw* nêf, rhwng achub â llawer neu ag ychydig. [a] 1 Sam. 14, 6. 2 Cron. 14. 11.

19 Canys nid yn llioſowgrwydd y llu y mae buddugoliaeth y rhyfel, ond o'r nêf y mae cadernid.

20 Maent hwy yn dyfod † attom ni mewn mawr ‡draha a chamwedd, i'n difetha ni, a'n gwragedd, a'n plant, ac i'n hyſbeilio. † *yn ein herbyn.* ‡ *falchder,* neu, *gynfigen.*

21 Ond nyni ydym yn ymladd am ein heinioes a'n cyfreithiau.

22 A *Duw* a'u dryllia hwy ger ein bron ni. Gan hynny nac ofnwch chwi rhag-ddynt hwy.

23 A phan beidiodd efe â dywedyd, efe a neidiodd yn ddiſymmwth arnynt hwy: ac felly y diſethwyd Seron a'i werſyll o'i flaen ef.

24 A hwy a'u herlidiaſant hwy ar hŷd goriwared Bethoron, hyd y gwaſtadedd, ac yno y lladded ynghŷlch wyth cant o wŷr o honynt hwy: a'r lleill a ffoiſant i wlâd y Philiſtiaid.

25 Yna ofn Judas a'i frodyr, ac arſwyd mawr a ddechreuodd ſyrthio ar y Cenhedloedd o'u hamgylch hwy.

26 A'i enw ef a gyrhaeddodd hŷd at y brenhin, a phob cenedl a ſynegai ryfeloedd Judas.

27 A phan glybu Antiochus y brenhin y geiriau hyn, efe a ddigiodd yn llidiog, ac a ddanfonodd allan, ac a gaſglodd holl fyddinoedd ei deyrnas, llu crŷf iawn.

28 Ac efe a agorodd ei dryſor-dŷ, ac a roddes gyflógau i'w luoedd dros flwyddyn, ac a orchymynodd iddynt hwy fod yn barod dros flwyddyn, † pa brŷd bynnag y byddai raid iddo wrthynt hwy. † *wrth bob angen.*

29 Ond pan welodd efe yr arian o'i dryſorau yn pallu, ‡a'r rhai oedd yn caſglu teyrn-ged y wlâd yn anaml, o blegid yr anghyttundeb, a'r aflwydd a wnaethai efe yn y wlâd wrth dynnu ymaith y cyfreithiau a fuaſai cr y dyddiau cyntaf; ‡ *a bod teyrn-ged y wlâd yn fychan.*

30 Yna efe a ofnodd rhag na byddai ganddo ddigon † i atteb unwaith neu ddwywaith y draul, a'r rhoddion a roddaſai efe o'r blaen â llâw helaeth: canys efe a fuaſai helaethach nâ'r brenhinoedd o'r blaen mewn haelioni. † *yn bwy i atteb y draul, ac i roddi rh ddion fel y rhoddaſai.*

31 Am hynny yr oedd efe mewn cyfyngder meddwl: ond efe a gymmerodd gyngor i fyned i Perſia, i gymmeryd teyrnged y gwledydd, ac i gaſglu llawer o arian.

32 Am hynny efe a adawodd Lyſias, gŵr anrhydeddus, ac o genedl y brenhin, ar ſatterion y brenhin, o'r afon Euphrates hyd derfynau 'r Aipht;

33 Ac i ddwyn Antiochus ei fâb ef i fynu hŷd oni ddychwelai efe.

34 Ac efe a roddes iddo ef hanner y lluoedd, a'r Elephantiaid, ac a roes orchymynion iddo ef am bob peth a'r a ewyllysiai efe ei wneuthur, ac ynghŷlch y rhai oedd yn trigo yn Juda ac yn Jerusalem;

35 I ddanfon llu yn eu herbyn hwy, i ddistrywio ac i ddiwreiddio nerth Israel a gweddill Jerusalem, ac i dynnu ymaith eu coffadwriaeth hwy o'r lle hwnnw;

36 Ac i osod dynion dieithr i drigo yn eu holl derfynau hwy, ac i gyfrannu eu gwlâd hwy wrth goel-brennau.

37 A'r brenhin a gymmerodd hanner y lluoedd, y rhai a weddillasid, ac a gychwynodd o Antioch, ‡ dinas ei deyrnas ef, y seithfed flwyddyn a deugain a chant; ac efe a aeth dros yr afon Euphrates, ac a drammwyodd trwy'r gwledydd uchaf.

‡ ei ddinas frenhinol ef.

38 A Lysias a ddewisodd Ptolomëus fâb Dorymenes, a Nicanor, a Gorgias, gwŷr galluog, a chyfeillion y brenhin:

39 Ac efe a ddanfonodd ddeugain mîl o wŷr *traed* gyd â hwy, a seith-mil o wŷr meirch, i fyned i wlâd Juda, i'w distrywio hi yn ôl gorchymmyn y brenhin.

40 A hwy a gychwynasant â'u holl lu, ac a ddaethant, ac a werssyllasant yn gyfagos i Emmäus, ar y tîr gwastad.

41 Pan glybu marchnadwŷr y wlâd sôn am danynt, hwy a gymmerasant arian, a llawer iawn o aur, a ‡ gweinidogion, ac a ddaethant i'r gwersyll, i brynu meibion Israel yn gaethion: a llu o Syria, ac o wlâd y † dieithriaid a ddaeth attynt hwy.

‡ gefynnau.

† Philistiaid.

42 Pan welodd Judas a'i frodyr fod drygau yn amlhâu, a gwersyllu o'r lluoedd o fewn eu terfynau hwy; (a hwy a ŵyddent eiriau'r brenhin, y rhai a orchymynasai efe i wneuthur dinystr a phen am y bobl;)

43 Yna 'r naill a ddywedodd wrth y llall, Gosodwn ein pobl dracheſn allan o orthrymder, ac ymladdwn dros ein pobl a'r Cyssegr.

44 A'r gynnulleidfa a ymgasglodd i fod yn barod i ryfela, ac i weddio ac i ofyn trugaredd a thosturi.

45 Canys anghyfannedd oedd Jerusalem [b] fel anialwch. Nid oedd neb o'i phlant hi yn myned i mewn, nac yn dyfod allan: a'r Cyssegr oedd wedi ei sathru, a meibion alldudion yn cadw 'r castell; lletty *oedd hi* i'r Cenhedloedd: a'r hyfrydwch a dynnasid ymaith oddi wrth Jacob, a'r bubell a'r delyn a beidiasent.

[b] Pen. 1, 38, 39.

46 *A'r Israëliaid* a ymgasglasant ynghŷd, ac a ddaethant i ‡ Masspha, gyferbyn a Jerusalem. Canys y lle o'r blaen i Israel i weddio oedd [c] ym Masspha.

‡ Mixpa.

[c] Barn. 20. 1. 1 Sam. 7. 5.

47 A hwy a ymprydiasant y diwrnod hwnnw, ac a wisgasant liain sâch, ac *a sparsiasant* ludw ar eu pennau, ac a rwygasant eu dillad,

48 Ac a ledasant lyfrau 'r gyfraith, † am y rhai yr oedd y Cenhedloedd yn chwilio, i argraphu lluniau eu delwau ynddynt;

† yn y rhai y ceisiasai y cenhedloedd beintio lluniau eu heulynnod.

49 Ac a ddygasant ddillad yr Offeiriaid, a'r blaen-ffrwythau, a'r degymmau, ac a gyffroisant [d] y Nazareaid, y rhai a gyflawnasent *eu* dyddiau;

[d] Num. 6. 2.

50 Ac a lefasant â llêf *uchel* tu a'r nêf, gan ddywedyd, Pa beth a wnawn ni i'r rhai hyn? ac i ba le y dygwn ni hwy ymaith?

51 Dy gyssegr di a fathred, ac a halogwyd, a'th Offeiriaid di sy mewn galar a gostyngiad,

52 Ac wele 'r Cenhedloedd a ymgasglasant yn ein herbyn ni i'n distrywio ni: ti a ŵyddost pa bethau y maent hwy yn eu bwriadu yn ein herbyn.

53 Pa fodd y gallwn ni sefyll yn eu hŵyneb hwy, oddi eithr i ti ein cynnorthwyo ni?

54 Yna hwy a ganasant ag udgyrn, ac a waeddasant â llêf uchel.

55 Yna Judas a osododd gapteniaid ar y bobl, capteniaid ar fil, ar gant, ar ddeg a deugain, ac ar ddeg.

56 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai oedd [e] yn adeiladu teiau, ac a ddyweddiasid â gwragedd, ac oeddynt yn plannu gwinllannoedd, [f] a'r rhai ofnus, am ddychwelyd o bob un i'w dŷ yn ôl y gyfraith.

e Deut. 20. 5, &c.

f Barn. 7. 3.

57 A'r llu a symmudodd, ac a werssyllodd o'r tu dehau i Emmäus.

58 A Judas a ddywedodd, Ymwregyssweh, a byddwch wŷr gwrol, a byddwch barod i ymladd y foru â'r Cenhedloedd hyn a ymgasglasant yn ein herbyn ni, i'n distrywio ni a'n Cyssegr.

59 Canys gwell i ni feirw yn y rhyfel nâ gweled drygsyd ein cenedl a'n Cyssegr.

60 Ond fel y byddo ewyllys *Duw* yn y nêf, felly gwneled.

PEN. IV.

6 Judas yn diddymmu dichell, 14 a gallu Gorgias, 23 ac yn anrheithio eu pebyll, 34 ac yn gorchfygu Lysias: 45 ac yn tynnu i lawr yr allor a halogasai 'r Cenhedloedd, ac yn adeiladu un newŷdd, 60 ac yn gwneuthur caer o amgylch Sion.

YNa Gorgias a gymmerodd bûm-mil o wŷr *traed*, a mil o wŷr meirch dethol-edig, ac a osododd allan o'r gwersyll liw nôs;

2 Fel y gallai efe ruthro i wersyll yr Iuddewon a'u taro hwy yn ddisymmwth. A milwŷr y castell oedd yn ei gyfarwyddo ef ar y ffordd.

3 Pan glybu Judas, efe a aeth allan ei hun, a'r gwŷr galluog gyd ag ef, i daro llu 'r brenhin, yr hwn oedd yn Emmäus,

4 Tra fyddai 'r lluoedd etto wedi ymdaenu oddi wrth y gwersyll.

5 A Gorgias a ddaeth i wersyll Judas liw nôs, ac ni chafodd efe neb; ond efe a'u ceisiodd hwy yn y mynyddoedd, ac a ddywedodd, Y maent hwy yn ffoi oddi wrthym ni.

6 Ond gyd â'i dyddhâu hi, Judas a ymddangosodd yn y maes, a thair mîl o wŷr; ond nid oedd ganddynt hwy ‡ na llurigau na chleddyfau, fel yr ewyllysient.

‡ nac arfau am danynt.

7 Pan welsant hwy werssyll y Cenhedloedd yn grŷf, wedi ei wisgo mewn llurigau, a'r gwŷr meirch yn eu hamgylchu hwynt, a'r rhai hynny wedi eu dysgu i ryfela,

8 Yna Judas a ddywedodd wrth y gwŷr oedd gyd ag ef, Nac ofnwch eu lliosowgrwydd hwy, ac nac ofnwch eu rhuthr hwy.

9 Cofiwch fel yr achubwyd e.n hynafiaid ni yn y môr côch, pan erlidiodd Pharao hwy â llu.

10 Felly yr awrhon, gadêwch i ni lefain tu a'r nêf, *i edrych* a drugarhao ‡ efe wrthym ni, ac a gofia efe ammod ein hynafiaid, ac a ddryllia efe y gwersyll hwn o flaen ein hŵyneb ni heddyw;

‡ yr Arglwydd.

11 Fel y gwypo 'r holl Genhedloedd fod un yn gwared ac yn achub Israel.

12 Yna

12 Yna y dïeithriaid a godaſant eu golwg i fynu, ac a'u canfuant hwy yn dyfod ar eu cyfer hwynt;

13 Ac a ddaethant allan o'r gwerſyll i ryfela: a'r rhai oedd gyd â Judas a ganaſant udgyrn.

14 A hwy a darawſant ynghŷd; a'r Cenhedloedd a orchfyged, ac a ffoiſant i'r maes gwaſtad.

15 A'r holl rai olaf a laddwyd â'r cleddyf: a hwy a'u herlidiaſant hwy hŷd Gazera, a hŷd at feuſydd Idumea, ac Azotus, a Jamnia: ac ynghŷlch teir-mil o wŷr o honynt hwy a laddwyd.

16 A Judas a'r llu a ddychwelodd o'u herlid hwy.

17 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Na fyddwch awŷddus i'r yſbail, o blegid y mae rhyfel ‡ yn ein herbyn ni; • *o'n blaen ni.*

18 O blegid y mae Gorgias a'i lu yn y mynydd yn agos attom ni: ond ſefwch yn awr yn erbyn ein gelynion, a gorchfygwch hwy, ac wedi hynny cymmerwch yr yſbail yn ddïofn.

19 Pan oedd Judas etto yn dywedyd hyn, rhân *o bonynt hwy* a welid yn edrych allan o'r mynydd.

20 Pan welſant yrru o'r Iuddewon eu llu hwynt i ffoi, a'u bod yn lloſgi 'r gwerſyll; (canys y mŵg, yr hwn a welid, a ddangoſodd yr hyn a wnaethid:)

21 Pan welſant y pethau hyn, hwy a ofnaſant yn ddirfawr: a phan welſant hwy lu Judas yn y maes yn barod i ymladd,

22 Hwy a ffoiſant oll i wlâd y dïeithriaid.

23 A Judas a ddychwelodd i gymmeryd yſbail y gwerſyll: a hwy a gawſant llawer o aur, ac arian, a dillad, a ſidan glâs, a phorphor y môr, a chyfoeth mawr.

24 Felly hwy a aethant adref, ac a ganaſant gân diolch, ac a fendithiaſant Dduw nêf, [a] am ei fod ef yn ddaionus, a'i drugaredd yn dragywydd. [a] Sal. 136. 1.

25 Ac felly Iſrael a gafodd ymwared mawr y diwrnod hwnnw.

26 A'r Cenhedloedd oll a'r a ddïangaſent, a ddaethant, ac a ddywedaſant i Lyſias bob peth a ddigwyddaſai

27 A Lyſias oedd yn gywilydd ganddo, ac a ddigalonnodd, am na ddigwyddaſai 'r cyfryw bethau i Iſrael ag a fynnaſai efe, ac am na wnaethid y cyfryw bethau ag a orchymynaſai 'r brenhin.

3839. 28 A'r flwyddyn neſaf ar ôl hyn, Lyſias a gaſglodd dri ugain mil o wŷr traed detholedig, a phùm mîl o wŷr meirch, i'w gorchfygu hwynt.

29 A hwy a ddaethant i Idumea, ac a werſyllaſant yn Bethſura, lle y daeth Judas yn eu herbyn hwy â deng-mil o wŷr.

30 A phan welodd efe y llu mawr-gryf, efe a wnaeth ei weddi, ac a ddywedodd, Bendigedig ŵyt ti O Achubwr Iſrael, [b] yr hwn a • gyſtwyaiſt ruthr y cadarn trwy lâw Dafydd dy wâs, ac a roddaiſt werſyll y ‡ dïeithriaid yn llâw [c] Jonathan fâb Saul, ac arweinydd ei arfau ef. [b] 1 Sam. 17. 50, 51. • *gerydd-aiſt.* ‡ *Philiſtiaid.* [c] 1 Sam. 14. 13, 14.

31 Cau y llu hwn yn llâw dy bobl Iſrael; a chywilyddier hwy yn eu llioſowgrwydd a'u gwŷr meirch.

32 Gwnâ iddynt hwy ofni, a thawdd ymaith hyfder eu cadernid hwynt, a chrynant wrth eu dinyſtr,

33 Tafl hwy i lawr â chleddyf y rhai ſy 'n dy garu di a'r ſawl oll a adwaenant dy enw, clodforant di â hymnau.

34 Yna hwy a darawſant ynghŷd: ac fe a laddwyd ynghŷlch pùm-mil o wŷr o lu Lyſias; ger eu bron hwy y lladdwyd hwynt.

35 Pan welodd Lyſias yrru ei lu ef i ffoi, a gwrolaeth y rhai oedd gyd â Judas, fel yr oeddynt hwy 'n barod, pa un bynnag, ai i fyw, ai i farw fel gwŷr, efe a aeth i Antiochia, ac a gaſglodd ryfelwŷr dïeithr; ac wedi gwneuthur ei lu yn fwy nag y buaſai, a feddyliodd ddyfod drachefn i Judea.

36 Yna y dywedodd Judas a'i frodyr, Wele, gorchfygwyd ein gelynion, awn i fynu i lanhâu ac i adnewyddu 'r Cyſſegr.

37 Wrth hyn yr holl lu a ymgaſglodd, a hwy a aethant i fynu i fynydd Sion.

38 A phan welſant hwy y Cyſſegr wedi ei anrheithio, yr allor wedi ei halogi, y dorau wedi eu lloſgi, a'r mân-wŷdd yn tyfu yn y neuaddau fel mewn coed neu ar un o'r mynyddoedd, ac yſtafelloedd yr Offeiriaid wedi eu tynnu i lawr;

39 Hwy a rwygaſant eu dillad, ac a alaraſant â galar mawr, ac a fwriaſant ludw ar eu pennau;

40 Ac a ſyrthiaſant i lawr ar eu hŵynebau, ac a wnaethant ſŵn mawr ag udgyrn, ac a waeddaſant tu a'r nêf.

41 Yna Judas a oſododd wŷr i ymladd yn erbyn [d] y rhai oedd yn y caſtell, hyd oni ddarfyddai iddo ei lanhâu 'r Cyſſegr. [d] Pen. 1. 34.

42 Ac efe a ddewiſodd Offeiriaid diargyhoedd, y rhai oedd ewyllyſgar i'r gyfraith:

43 A hwy a lanhaſant y Cyſſegr, ac a ddygaſant allan y cerrig halogedig i le aflan.

44 A chan fod allor y poeth-offrymmau wedi ei halogi, hwy a ymgynghoraſant beth a wnaent iddi hi.

45 Felly hwy a feddyliaſant mai goreu oedd ei thynnu hi i lawr, rhag iddi hi fod yn gywilydd iddynt hwy, canys y Cenhedloedd a'i halogaſant hi. Am hynny hwy a dynnaſant yr allor i lawr,

46 Ac a oſodaſant y cerrig ar fynydd y ‡ tŷ mewn lle cyfaddas, [e] hŷd oni ddelai prophwyd i fynegi pa beth a wneid â hwynt. ‡ *deml.* [e] Pen. 9. 27. a 14. 41.

47 A hwy a gymmeraſant gerrig cyfan yn ôl y gyfraith, ac a adeiladaſant allor newŷdd, yn ôl dull y gyntaf; [f] Eccſod. 20. 25.

48 Ac a wnaethant y Cyſſegr i fynu, a'r pethau o fewn y † tŷ, ac a ſanctëiddiaſant y cynteddau; Deut. 27. 5. Joſ. 8. 31.

49 Ac a wnaethant leſtri ſanctaidd newŷdd; ac a ddygaſant y canhwyllbren, ac allor y poeth-offrymmau a'r arogl-aberthau, a'r bwrdd, i mewn i'r Deml. † *deml.*

50 A hwy a loſgaſant aroglau ar yr allor, ac a oleuaſant y canhwyllau oedd yn y canhwyllbren, i oleuo yn y Deml.

51 A hwy a oſodaſant y bara ar y bwrdd, ac a ledaſant y llenni, ac a orphennaſant yr holl waith a ddechreuaſant ei wneuthur.

52 Ac ar y pummed dŷdd ar hugain o'r nawfed mis (yr hwn a elwir mîs Ciſleu) yn yr ŵythfed flwyddyn a deugain a chant, hwy a godaſant yn foreu i fynu,

53 Ac

53 Ac a aberthaſant yn ôl y gyfraith, ar allor newŷdd y poeth-offrymmau, yr hon a wnaethent hwy.

54 Ar gyfenw i'r amſer a'r diwrnod yr halogaſai 'r Cenhedloedd hi, yn unlawn, y goſoded hi i fynu o newŷdd, â chaniadau, â thelynau, â phibau, ac â ſymbalau.

55 A'r holl bobl a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, gan addôli a dïolch i *Dduw* y nef, yr hwn a'u llwyddaſai hwy.

56 Ac felly hwy a gadwaſant gyſſegriad yr allor wyth niwrnod, gan offrymmu poeth-offrymmau ac aberthu aberthau † iechydwriaeth a moliant mewn llawenydd.

† *bâld.*

57 A hwy a harddaſant dalcen y Deml â choronau o aur ac â thariannau, ac a ‡ adnewyddaſant y pyrth a'r ſtafelloedd, ac a oſodaſant ddryſau arnynt hwy.

‡ *gyſſegraſant.*

58 Ac yr oedd llawenydd mawr ym mhlith y bobl, am droi gwaradwydd y Cenhedloedd ymaith.

59 Felly Judas a'i frodyr, a holl gynnulleidfa Iſrael a ordeiniodd gadw dyddiau cyſſegriad yr allor yn eu hamſerau, yn uchel-wŷl bob blwyddyn dros wyth niwrnod, gan ddechreu y pummed dydd ar hugain o'r mis Ciſleu, trwy orfoledd a llawenydd.

60 Ac ar yr un amſer, hwy a adeiladaſant fynydd Sion i fynu â chaerau uchel, ac â thyrau cedyrn oddi amgylch, rhag dyfod o'r Cenhedloedd a'i ſathru ef i lawr, [a] fel y gwnaethent o'r blaen.

[a] Pen. 1. 31.

61 A hwy a oſodaſant ynddo gryſdwr i'w gadw ef, ac a gadarnhaſant Bethſura i'w gadw ef, fel y cai 'r bobl amddiffynſa yn erbyn Idumea.

PEN. V.

3 Judas yn taro meibion Dan, Bean, ac Ammon. 17 Danfon Simon i Galilea. 25 Gwroliaeth Judas yn Galaad. 51 Y mae ef yn diſtrywio Ephron, am naccâu iddo gael myned trwyddi. 56 Llâdd llawer a fynnai ymladd â'u gelynion yn abſen Judas.

3840. DIgwyddodd hefyd pan glybu 'r Cenhedloedd oddi amgylch ddarfod adeiladu 'r allor, ac adnewyddu 'r Cyſſegr, fel y buaſent o'r blaen, yna digio yn ddirfawr a wnaethant.

2 Am hynny hwy a ymgynghoraſant i ddiſtrywio cenedl Jacob, yr hon oedd yn eu plith hwy, ac a ddechreuaſant lâdd ac erlid y bobl.

3 Yna Judas a ymladdodd yn erbyn plant Eſau yn Idumea, yn † Arabatthane, am eu bod yn gwarchae ar Iſrael: ac efe a'u tarawodd â phlâ mawr, ac a'u daroſtyngodd, ac a ddûg eu hyſbail hwynt.

† *Acrabattine,* neu, *Arabattine,* neu, *Arabattan.*

4 Efe a goſiodd hefyd falais ac anffyddlondeb plant ‡ Bean, fel yr oeddynt hwy 'n rhwyd, ac yn rhwyſtr i'r bobl, ac yn eu cynlliwyn hwy yn y ffyrdd.

‡ *Hacan.* Gen. 36. 27. Num. 33. 31, 32.

5 Am hynny efe a'u cauodd hwy mewn tyrau, ac a werſyllodd yn eu herbyn, ac a'u diſtrywiodd hwy yn llwyr, ac a loſgodd eu tyrau hwy, a † phawb a'r oedd ynddynt.

† *phob peth.*

6 Wedi hynny efe a aeth troſodd at blant Ammon, ac a gaſodd yno lu cadarn, a llawer o bobl, gyd â Thimotheus eu capten hwynt,

7 Ac efe a ymladdodd â hwynt mewn llawer o ryfeloedd, a hwy a ddiſtrywied o'i flaen ef; ac efe a'u tarawodd hwynt.

8 Ac wedi iddo ennill Jazar, a'r trefydd oedd yn perthynu iddi hi, efe a ddychwelodd i Judea.

9 Yna y Cenhedloedd yn Galaad a ymgaſglaſant yn erbyn yr Iſraëliaid, y rhai oedd o ſewn eu terfynau hwy, i'w lâdd hwy. Ond hwy a ffoiſant i gaſtell Dathema,

10 Ac a anfonaſant lythyrau at Judas a'i frodyr, gan ddywedyd, Y cenhedloedd, y rhai ſy o'n hamgylch ni, a ymgaſglaſant yn ein herbyn ni, i'n diſtrywio ni.

11 Ac yr awrhon y maent hwy yn ymbarotôi i ddyfod, ac i amgylchu 'r caſtell, lle y ffoiſom ni: a Thimotheus ydyw capten eu llu hwy.

12 Tyred yn awr gan hynny, a gwared ni allan o'u dwylaw hwy: canys llawer o honom ni a laddwyd euſys.

13 A'n holl frodyr, y rhai oedd yn lleoedd Tobie, a laddwyd: eu gwragedd hefyd a'u plant a ddygaſant hwy ymaith yn gaethion, a'u dâ a ddygaſant, ac a laddaſant yno ynghŷlch mil o wŷr.

14 Pan oedd y llythyrau hyn etto yn eu darllen, wele, cenhadon eraill a ddaeth o Galilea, wedi rhwygo eu dillad, y rhai a fynegaſant yn ôl y geiriau hyn,

15 Ac a ddywedaſant, Ymgaſglodd y rhai ſy o Ptolemais, a Thyrus, a Sidon, a holl Galilea y Cenhedloedd, yn ein herbyn ni, i'n diſtrywio ni.

16 Pan glybu Judas a'r bobl hyn yma, cynnulleidfa fawr a ymgaſglodd i ymgynghori pa beth a wnaent hwy i'w brodyr oedd mewn gorthrymder, ac a rhyfel yn eu herbyn.

17 A Judas a ddywedodd wrth Simon ei frawd, Dewis allan wŷr, a dôs i achub dy frodyr yn Galilea, a myfi a'm brawd Jonathan a awn i wlâd Galaad.

18 Ac efe a adawodd Joſeph fâb Zacharias, ac Azarias, yn gapteiniaid ar y bobl, a gweddill y llu yn Judea, i'w chadw hi.

19 Ac efe a orchymynodd iddynt hwy, gan ddywedyd, Llywodraethwch y bobl yma, a 'mogelwch oſod rhyfel yn erbyn y Cenhedloedd, hyd oni ddychwelom ni.

20 Ac fe roddwyd teirmil o wŷr Simon, i fyned i Galilea; ac wŷth mîl o wŷr Judas, yn erbyn gwlâd Galaad.

21 Yna Simon a aeth i Galilea, ac a darawodd ar y Cenhedloedd, mewn llawer o ryfeloedd, ac a'u gorchfygodd hwy.

22 Ac efe a'u canlynodd hwy hyd byrth Ptolemais: ac ynghŷlch teirmil o wŷr o'r Cenhedloedd a laddwyd; ac efe a gymmerodd eu hyſbail hwy;

23 Ac a ddygodd yr Iſraëliaid ymaith, y rhai oedd yn garcharorion yn Galilea, ac yn Arbattis, a'u gwragedd, a'u plant, a chymmaint ag a feddent, ac a'u dygodd hwy i Judea, â llawenydd mawr.

24 A Judas Maccabëus, a'i frawd Jonathan, a aethant dros yr Iorddonen, ac a aethant daith tridiau yn yr anialwch;

25 Lle y cyfarfuant hwy â'r Nabathiaid, a hwy a ddaethant attynt yn heddychol, ac a fynegaſant iddynt hwy bob peth a ddigŵyddaſai i'w brodyr hwy yngwlâd Galaad;

26 Ac

26 Ac ſel y cauaſid llawer o honynt hwy yn * Boſora, Boſor, Alima, † Chaſeor, Maceda, a Charnaim: (dinaſoedd cryfion a mawrion ydyw y rhai hyn oll:)

27 A'u bod wedi cau arnynt yn y lleill o ddinaſoedd gwlâd Galaad, ‡ a'u bod hwy wedi bwriadu dwyn eu llu yn erbyn yr amddiffynfaoedd i'w dâl hwy, ac i'w diſetha oll yn yr un dŷdd.

28 Ac ar hyn Judas a'i lu a drôdd ar frŷs, ar hŷd ffordd yr anialwch tu a * Boſor, ac a ennillodd y ddinas, ac a laddodd yr holl rai gwrrywiaid â'r cleddyf, ac a gymmerodd eu holl yſbail hwy, ac a loſgodd y ddinas â thân.

29 Ac eſe a ſymmudodd oddi yno liw nôs, ac a ddaeth tu a'r caſtell.

30 A phan oedd hi yn foreu ddŷdd, hwy a godaſant eu golwg i fynu, ac wele lu aniſeiriol o bobl yn dwyn yſgolion, ac offerrhyfel i fynu i enill y caſtell: † ac yr oeddynt wedi goſod arnynt hwy.

31 Pan welodd Judas ddechreu o'r rhyfel, a bod gwaedd y ddinas yn dyrchafu tu a 'r nêf gan udgyrn a llêf uchel,

32 Eſe a ddywedodd wrth ei lu, Ymleddwch heddyw dros eich brodyr.

33 Ac eſe a ddaeth o'r tu ôl iddynt, mewn tair byddin, a hwy a ganaſant yr udgyrn, ac a leſaſant ynghŷd â gweddi.

34 Pan wybu gwerſyll Timotheus mai Maccabëus oedd yno, hwy a ffoiſant rhagddo ef. Ond eſe a'u tarawôdd hwy â lladdfa fawr, ac ynghŷlch wyth-mil o wŷr a ladded o honynt hwy y diwrnod hwnnw.

35 Yna Judas a drôdd tu a Maſpha, ac a oſododdarni, ac a'i hennillodd hi, ac a laddodd bob gwrryw ynddi, ac a gymmerodd ei hyſbail hi, ac a'i lloſgodd hi a thân.

36 Eſe a aeth oddi yno ac a ennillodd ‡ Gaſphon, Maged, Boſor, a'r dinaſoedd eraill yn Galaad.

37 Wedi hyn Timotheus a gaſglodd lu arall, ac a werſyllodd o flaen Raphon, o'r tu draw i'r afon.

38 A Judas a anfonodd i 'ſpïo 'r gwerſyll, a hwy a ddygaſant air iddo, gan ddywedyd, Y mae 'r holl genhedloedd ſy o'n hamgylch ni wedi ymgaſglu atto ef, yn llu lliofog iawn.

39 Ac eſe a gyflogodd yr Arabiaid i'w cymmorth hwy; a hwy a werſyllaſant o'r tu draw i'r afon, ac y maent yn barod i ddyfod, *ac* i ymladd â thi. A Judas a aeth i gyfarfod â hwynt.

40 A Thimotheus a ddywedodd wrth gapteniaid ei lu, Pan ddelo Judas a'i lu yn agos at yr afon, o's daw eſe troſodd yn gyntaf attom ni, ni allwn ni ei wrthwynebu ef, o blegid eſe a fydd trêch nâ nyni o lawer.

41 Ond o's arſwyda eſe ddyfod troſodd, a gwerſyllu o'r tu draw i'r afon, nyni a awn 'troſodd atto ef, ac nyni a fyddwn gryfach nag ef.

42 Ond pan neſaodd Judas at yr afon, eſe a oſododdyſgrifennyddion y bobl yng-lân yr afon, ac a orchymynodd iddynt hwy, gan ddywedyd, Na adewch i un dŷn aros yn y gwerſyll, ond deued pawb i'r rhyfel.

43 Ac eſe a aeth troſodd yn gyntaf attynt hwy, a'i holl bobl ar ei ôl: a'r holl genhedloedd a orchfyged ger ei fron ef, a hwy a daflaſant eu harfau ymaith, ac a ffoiſant i'r demloedd yn Carnaim.

44 A Judas a ennillodd y ddinas, ac a loſgodd y demlau a phawb a'r oedd ynddi hi. Felly y gorchfyged Carnaim, ac ni allodd hi wrthwynebu Judas.

45 A Judas a gaſglodd yr holl Iſraeliaid oedd yngwlâd Galaad, o'r lleiaf hŷd y mwyaf, a'u gwragedd hwy, a'u plant, a'u mûd, llu mawr iawn, i ddyfod i wlâd Judea.

46 A hwy a ddaethant i Ephron; (yr hon oedd ddinas fawr gadarn iawn, ar y ffordd yr elent hwy;) nid oedd fodd iddynt hwy fyned heb ei llaw hi, nac ar y llâw ddehau, nac ar y llâw aſlwy, ond myned trwy ei chanol hi oedd raid iddynt.

47 Yna gwŷr y ddinas a'u cauaſant hwynt allan, ac a gauaſant y pyrth â cherrig.

48 A Judas a ddanfonodd atynt hwy â geiriau heddychol, gan ddywedyd, Gadewch i ni fyned trwy eich gwlâd chwi, ſel y gallom fyned i'n gwlâd ein hun, ac ni chaiff neb wneuthur i chwi ddrwg; nid awn ni drwodd ond ar draed. Ond ni fynnent hwy agoryd iddo ef.

49 Am hynny Judas a orchymynodd gyhoeddi trwy 'r llu, ar i bob un werſyllu yn y ſan yr ydoedd efe.

50 Ac felly gwŷr y llu a werſyllaſant, ac a ryfelaſant yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl noſon honno, a'r ddinas a roddwyd yn ei lâw ef.

51 Ac eſe a laddodd yr holl rai gwrrywiaid â min y cleddyf, ac a ddiwreiddiodd y ddinas, ac a gymmerodd ei hyſbail hi, ac a drammwyodd trwy 'r ddinas, ar draws y rhai a laddaſid.

52 Yna hwy a aethant dros yr Iorddonen, i'r gwaſtadedd mawr ſydd o flaen Bethſan.

53 A Judas oedd yn caſglu ynghŷd y rhai * olaf, ac yn † cynghori 'r bobl 'rhŷd yr holl ffordd, hyd oni ddaeth efe i wlâd Judea.

54 A hwy a aethant i fynu i fynydd Sïon mewn gorfoledd a llawenydd, ac a offrymmaſant ‡ boeth-offrymmau, am na laddaſid neb o honynt hwy, oni ddychwelaſent mewn heddwch.

55 Ac yn y dyddiau hynny, y rhai yr oedd Judas a Jonathan yngwlâd Galaad, a Simon eu brawd hwy yngwlâd Galilea, o flaen Ptolemais,

56 Yna Joſeph mâb Zacharias, ac Azarias, capteniaid y llu, a glywſant y gweithredoedd ardderchawg, a'r rhyfeloedd a wnaethant hwy.

57 A hwythau a ddywedaſant, Gadewch i ninnau hefyd ennill enw i ni, a myned i ymladd yn erbyn y Cenhedloedd ſy o'n hamgylch.

58 A hwy a roddaſant orchymmyn i'r rhai oedd yn y llu oedd gyd â hwynt, ac a aethant tu a Jamnia.

59 Yna Gorgias a'i wŷr a ddaeth allan o'r ddinas i * ymladd yn eu herbyn hwy.

60 Ond Joſeph ac Azarias a yrrwyd i ffoi, ac a ymlidiwyd hyd derfynau Judea: a dwy fil o wŷr o bobl Iſrael a laddwyd y diwrnod hwnnw.

61 Fel hyn y bu colled fawr ym mhlith pobl Iſrael, am na wrandawſent hwy ar Judas a'i frodyr, eithr meddwl gwneuthur rhyw wrolaeth.

62 Hefyd

* *Boſorra.*
† *Caſphor.* neu, *Caſphon.* Ad. 36.
‡ *a bod y cenhedloedd.*
* *Boſorra.*
† *a'r cenhedloedd a oſodaſant ar yr Iuddewon.*
‡ Edrych Ad. 26.
* *oedd yn dyfod yn ôl.*
† *cyſſuro,* neu, *diddanu,* neu, *annog.*
‡ *offrymmau hâdd.*
Joſ. Antiq. l. 12. c. 12.
* *gyfarfod â hwynt mewn rhyfel.*

62 Hefyd nid oeddynt hwy o hâd y gwŷr hynny y rhoddaſid ar eu dwylaw achub Iſrael.

63 Ond y gŵr Judas a'i frodyr a ogoneddid yn fawr ger bron holl Iſrael a'r holl genhedloedd, pa le bynnag y clywid eu henw hwy.

64 A'r bobl a ymgaſglai attynt hwy i gyfarch gwell iddynt.

65 Wedi hynny Judas a'i frodyr a aethant allan, ac a ryfelaſant yn y wlâd ſy 'n gorwedd tu a'r dehau, yn erbyn meibion Eſau, ac yno efe a oreſgynnodd Hebron a'i phentrefydd, ac a dynnodd i lawr ei
* *threſi.* chaſtell hi, a'i * thyrau hi a loſgodd efe oddi amgylch.

66 Yna efe a ymadawodd i fyned i wlâd
† *Philiſtiaid.* y † dieithriaid, ac a aeth trwy Samaria.

67 Ar yr un amſer y lladdwyd *rhai o* Offeiriaid y dinaſoedd, y rhai oedd yn ewyllyſio gwneuthur gwrolaeth, am fyned o honynt i ymladd heb gyngor.

68 A phan ddaeth Judas i Azotus yngwlâd
‡ *Philiſtiaid.* y ‡ dieithriaid, efe a ddiſtrywiodd eu hallorau hwy, ac a loſgodd eu delwau cerfiedig hwy, ac a gymmerodd ysbail y dinaſoedd, ac a ddychwelodd i wlâd Judea.

PEN. VI.

Antiochus yn marw: 12 ac yn cyfaddef mai am y càm a wnaethai efe â Jeruſalem y poenir ef. 20 Judas yn gwarchae ar y rhai oedd yn y tŵr yn Jeruſalem. 28 Hwythau yn cael gan Antiochus ieuangaf ddyfod i Judea. 51 Yntau yn gwarchae ar Sion, 60 ac yn heddychu ag Iſrael: 62 ac er hynny yn bwrw i lawr gaerau Sion.

AC Antiochus y brenhin a drammwyodd trwy 'r gwledydd uchaf, ac a glybu fod Elymais o fewn Perſia yn ddinas enwog iawn am olud, am arian ac aur;

2 A bod teml gyfoethog iawn ynddi hi, a gwiſgoedd o aur, a llurigau, a thariannau, y rhai a adawſai Alecſander mâb Phylib brenhin Macedonia yno, yr hwn a deyrnaſaſai yn gyntaf ym mŷſg y Groegwŷr.

3 Am hynny efe a ddaeth, ac a geiſiodd ennill y ddinas, a'i hysbeilio hi; ond ni allai efe, o blegid cael o'r dinaſyddion wybod y peth.

4 A hwy a godaſant yn ei erbyn ef i ryfel; ac efe a ffodd, ac a ymadawödd oddi yno mewn triſtwch mawr, ac a ddychwelodd i Babilon.

5 Hefyd rhyw un a ddaeth, ae a fynegodd iddo ef yn Perſia, ymlid ymaith y lluoedd a aethai i wlâd Judea;

6 Ac fel yr aethai Lyſias â llu cadarn yn gyntaf, ac yr ymlidieſid ef o'u blaen hwynt; ac fel yr aethent hwy yn gryfach o ran arfau a llu, ac ysbail lawer, y rhai a ddygaſent hwy oddi ar y lluoedd a dorraſent hwy ymaith;

[a] Pen. 1, 54. 7 Ac fel y tynnaſent hwy i lawr [a] y ffieiddbeth a oſodaſai efe ar yr allor yn Jeruſalem, ac yr amgylchaſent hwy 'r Cyſſegr â chaerau uchel, fel y buafai efe o'r blaen, a Bethſura ei ddinas ef hefyd.

8 Pan glybu 'r brenhin y geiriau hyn, fe ſynnodd arno, ac a gythruddodd yn ddirfawr. Am hynny efe a orweddodd ar ei wely, ac a ſyrthiodd mewn clefyd oddi wrth y triſtwch hwnnw, a'r cwbl am na ddigŵyddaſai iddo ef fel yr oedd efe yn diſgwil.

9 Ac efe a arhôdd yno lawer o ddyddiau; canys ei driſtwch ef oedd fwyfwy; ac efe a wnaeth gyfrif y byddai efe farw.

10 Am hynny efe a ddanfonodd am ei holl garedigion, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Mae 'r cyſgu wedi ymadael â'm llygaid, ac fe leſgaodd fy nghàlon o wir ofal:

11 A mi a ddywedais yn fy nghàlon, I ba drallod y deuthum, ac ym mha afonydd o drymder yr ydwyf yr awrhon, lle 'r oeddwn i o'r blaen yn hael ac yn gariadus yn fy awdurdod!

12 Ac yr awrhon yr ydwyf fi yn cofio 'r drŵg a wnaethum i yn Jeruſalem, fel [b] y dygais i ymaith yr holl leſtri aur ac arian oedd ynddi hi, ac fel [c] y danfonais i ddiſtrywio trigolion Judea yn ddiachos.

[b] Pen. 1, 21, &c. [c] Pen. 1, 57.

13 Myfi a wn mai am hynny y daeth y drygau hyn arnaf; ac wele, darfu am danaf fi trwy alaeth mawr mewn gwlâd ddieithr.

14 Yna efe a alwodd am Phylib, un o'i garedigion, ac a'i goſododd ef yn llywodraethwr ar ei holl deyrnas,

15 Ac a roddes iddo ef ei goron, a'i fantell, a'i fodrwy, fel y * gallai efe gymeryd Antiochus ei fâb ef atto, a'i ddwyn ef i fynu i deyrnaſu.

* *dygai ef Antiochus ei fâb ef i fynu, ac y meithrinai ef.*

16 Ac Antiochus y brenhin a fu farw ynô, yn y nawfed flwyddyn a deugain a chant.

17 Pan ŵybu Lyſias farw o'r brenhin, efe a oſododd i deyrnaſu yn ei le ef Antiochus ei fâb ef, yr hwn a ddygaſai efe i fynu yn ieuangc, ac a'i galwodd ef Eupator.

18 A'r rhai oedd yn y caſtell *yn Jeruſalem* a gadwaſant yr Iſraëliaid i mewn o amgylch y Cyſſegr, ac a geiſiaſant eu drygu hwy yn waſtadol, a chadarnhâu 'r Cenhedloedd.

19 Am hynny y bwriadodd Judas eu diſtrywio hwy; ac efe a gaſglodd yr holl bobl ynghŷd i'w hamgylchynu hwy.

20 Felly hwy a ddaethant ynghŷd, ac 3841.
a'u hamgylchynaſant hwy yn y ddegfed flwyddyn a deugain a chant: ac efe a wnaeth leoedd i'r taflwŷr i ſefyll, a rhyfeloffer eraill.

21 Er hynny rhai o'r rhai yr oeddid yn eu hamgylchu a aethant allan, a rhai o wŷr annuwiol Iſrael a lynaſant wrthynt hwy,

22 Ac a aethant at y brenhin, ac a ddywedaſant, Pa hŷd y byddi di heb wneuthur coſbedigaeth a dialedd ar ein brodyr ni?

23 Yr oeddym ni yn foddlon i waſanaethu dy dâd di, i rodio fel y dywedai efe, ac i ufuddhâu i'w orchymynion ef.

24 Am hynny ein pobl a ymddieithraſant oddi wrthym ni, a [d] pha le bynnag y cawſant hwy neb o honom ni, hwy a'u lladdaſant; a hwy a ysbeiliaſant ein hetifeddiaeth ni.

[d] Pen. 5. 22, 45, 51.

25 Ac nid eſtynnaſant hwy eu dwylaw yn unig yn ein herbyn ni, ond yn erbyn * ein holl gyffiniau.

* *eu.*

26 Ac wele, y maent hwy wedi gwerſyllu heddyw yn erbyn y caſtell ſydd yn Jeruſalem i'w oreſgyn ef; a hwy a gadarnhaſant y Cyſſegr, a [e] Bethſura.

[e] Pen. 4. 61.

27 Ac oddi eithr i ti achub eu blaen hwy yn fuan, hwy a wnânt bethau mwy nâ'r rhain, fel na's gellych di eu rheoli hwynt,

28 Pan

28 Pan glybu 'r brenhin hynny efe a ddigiodd, ac a gaſglodd ei holl garedigion ynghŷd, capteniaid ei lu, a'r rhai oedd ar ei wŷr meirch ef.

29 Yna y daeth atto ef oddi wrth frenhinoedd eraill, ac o ynyſoedd y môr, lu ar gyflog.

30 A rhifedi ei lu ef oedd gan-mil o wŷr traed, ac ugein-mil o wŷr meirch, a deuddeg ar hugain o elephantiaid wedi eu dyſgu i ryfela.

31 Y rhai hyn a ddaethant trwy Idumèa, ac a werſyllaſant yn erbyn Bethſura, ac a ryfelaſant tros lawer o ddyddiau, ac a oſodaſant allan lawer o ryfel-offer yn ei herbyn hi: ond **yr Juddewon* a ddaethant allan, ac a loſgaſant y rhei'ny â thân, ac a ymladdaſant fel gwŷr.

* y rhai o Bethſura.

32 Yna Judas a ymadawoddd oddi wrth y caſtell, ac a werſyllodd ym Mathzacharias, gyferbyn a gwerſyll y brenhin.

33 A'r brenhin a gyſododdd yn foreu jawn, ac a ddygodd y llu ar ruthr tu a Bathzacharias, ac a † ymrannodd i ryfela, ac a ganodd udgyrn.

† *ymbarotôdd.*

34 A hwy a ddangoſaſant * ſugn grawnwin a morwŷdd, i'r elephantiaid, i'w hannog hwy i ymladd:

* *waed.*

35 Ac a rannaſant yr anifeiliaid ym mŷſg y byddinoedd, ac a ordeiniaſant fil o wŷr wedi eu gwiſgo mewn llurigau o fodrwyau, ac â helmau o brês am eu pennau, i bob elephant; a phùm cant o wŷr meirch etholedig a ordeiniwyd hefyd i bob † elephant.

† *anifail.*

36 Y rhai hyn oedd barod bob amſer; lle byddai yr anifail y byddent, gan fyned i ba le bynnag yr elai efe; ac ni ymadawent hwy oddi wrtho ef.

37 A phob * elephant a orchuddiaſid â thŵr cadarn o goed, wedi ei ſicrhâu arno ef † ag offer: ac ar bob un yr oedd deuddeg ar hugain o wŷr i ymladd oddi arno ef: a gŵr o India *i lywodraethu* 'r anifail.

* *anifail.*

† *trwy gelfyddyd.*

38 A hwy a oſodaſant weddill y gwŷr meirch o'r tu yma, ac o'r tu accw, wrth ddŵy rân y llu, * gan roddi arŵyddion iddynt beth a wnaent, ac wedi eu holl arfogi ym mŷſg y byddinoedd.

* *gan eu cynbyrfu hwynt, ac wedi eu hamgylchu â'r byddinoedd,* neu, *eu hymddiffyn â'r dyfrynnoedd.*

39 A phan dywynnai yr haul ar y tariannau aur a phrês, y mynyddoedd a ddiſgleiriai oddi wrthynt hwy, ac yr oeddynt yn llewyrchu fel lampau tân.

40 A rhan o lu y brenhin oedd wedi ymdaenu ar y mynyddoedd uchel, a rhan ar y lleoedd iſel; ac felly hwy a aethant yn ddiogel ac mewn trefn.

41 A ſynnu a wnaeth ar bawb a'r a glybu ſŵn eu lliaws hwy, a cherddediad y llu, a thrŵſt yr arfau yn taro ynghŷd; canys yr oedd y llu yn fawr anianol ac yn grŷf.

42 Judas hefyd a'i lu a neſaodd i'r rhyfel, ac fe laddwyd chwê chant o wŷr o lu y brenhin.

† Pen. 2. 5.

43 ¶ Pan welodd † Eleazar *a'i gyfenw* Saſaran, un o'r elephantiaid wedi ei wiſgo ag arfau brenhinol, ac yn uwch nâ'r anifeiliaid eraill, efe a feddyliodd ſod y brenhin ar hwnnw,

44 Ac a ymröes i achub ei bobl, ac i ennill iddo ei hun enw tragywyddol;

45 Ac a redodd yn galonnog at yr elephant hwnnw, trwy ganol y ſyddin, ac a'u lladdodd hwy ar y llâw ddehau, ac ar y llâw aſſiwy, * oni ymwahanaſant hwy oddi wrtho ef o bob tu.

* *fel y torroid ef hwynt yn ddrylliau.*

46 Ac efe a aeth dan yr elephant, ac a'i brathodd oddi tano, ac a'i lladdodd ef: yna 'r elephant a ſyrthiodd i lawr arno ef, ac efe a fu farw yno.

47 Ond pan welodd *yr Juddewon eraill* gryfdwr y brenhin, a nerth y lluoedd, hwy a giliaſant oddi wrthynt hwy.

48 ¶ A'r rhai oedd o lu y brenhin a aethant i fynu i gyfarfod â hwynt i Jeruſalem; a'r brenhin a werſyllodd † yn erbyn Judea, ac yn erbyn mynydd Sion.

† *yn Judèa.*

49 Hefyd y brenhin a wnaeth heddwch rhyngddo â'r rhai oedd ym Methſura, ‡ a hwy a ddaethant allan o'r ddinas, am † chwanad oedd ganddynt ymborth yno, i aros y gwarchae, o blegid ei bod hi yn Sabboth i'r tîr.

‡ chwanega allan o Joſephus, *a hwy a ymroiſant.*

50 Felly y brenhin a gymmerodd Bethſura, ac a oſododd wŷr i'w chadw hi.

51 Ac efe a oſododd ryfel yn erbyn y Cyſſegr dros lawer o ddyddiau, ac a † oſododd yno daſl-arfau a rhyfel-offer, bwâau, a gwaith i ſaethu tân, a gwaith i ſaethu cerrig, ac yſgorpionau i ſaethu ſaethau a thafliau.

† *wnaeth yno frynniau i ergydio oddi arnynt.*

52 Yr Juddewön hefyd a wnaethant ryfel-offer yn erbyn yr eiddynt hwythau, ac a ymladdaſant â hwynt dros hîr amſer.

53 Ond nid oedd mo'r bwyd yn eu lleſtri; (o blegid y ſeithfed flwyddyn oedd hi, a'r rhai yn Judea a'r a achubaſid o blith y Cenhedloedd, a fwyttaſent eu holl yſtôr hwy;)

54 Ac ni adawſid ond ychydig wŷr yn y Cyſſegr, o blegid newyn a'u gorchfygaſai hwy, oni thynnaſent hwy ymaith bob un i'w le ei hun.

55 Pan glybu Lyſias fod Phylib (yr hwn a oſodaſai Antiochus y brenhin, pan oedd efe etto yn fyw, i ddwyn Antiochus ei fâb i fynu i deyrnaſu.)

56 Wedi dyſod dracheſn o Berſia, a Media, â llu 'r brenhin, yr hwn a aethai gyd ag ef, a'i fod efe yn ceiſio cymmeryd matterion y frenhiniaeth ar ei lâw:

57 Yna efe a fryſiodd, ac a aeth, ac a ddywedodd wrth y brenhin, a chapteniaid y llu, a'r gwŷr *eraill*, Yr ydym ni yn lleihâu beunydd, ac nid oes gennym ni ond ychydig ymborth; dracheſn, y lle yr ydym ni yn ei amgylchu ſy gadarn, ac arnom ni y mae cymmeryd gofal am y deyrnas.

58 Am hynny rhoddwn ddeheu ddwylaw i'r gwŷr hyn, gwnawn heddwch rhyngom â hwynt, ac â'u holl genedl:

59 ‡ A chaniatâwn iddynt fyw yn ôl eu cyfraith, fel yr oeddynt o'r blaen: canys am hyn y maent hwy wedi cythruddo, a hyn oll a wnaethant hwy am ddileu o honom ni eu cyfreithiau hwynt.

‡ *Ac am hynny, gael o honynt,*

60 A'r brenhin a'r tywyſogion a fuant foddlon. Ac efe a ddanfonodd attynt hwy i gynnyg heddwch; a hwy a'i derbyniaſant.

61 A'r brenhin a'r tywyſogion a dyngaſant iddynt hwy; ac ar hynny hwy a ddaethant allan o'r caſtell.

62 A'r brenhin a aeth i fynu i fynydd Sion; ond pan welodd efe gadernid y lle, efe a dorrodd y llŵ a dyngaſai efe, ac a orchymmynnodd dynnu 'r gaer i lawr oddi amgylch.

63 Yna efe a ymadawodd ar frŷs, ac a ddychwelodd i Antiochia, ac a gafodd Phylib yn arglwyddiaethu ar y ddinas, ac a ymladdodd ag ef, ac a orefgynnodd y ddinas wrth gryfder.

PEN. VII.

1 Llâdd Antiochus, a Demetrius yn teyrnaſu yn ei le ef. 5 Alcimus yn chwennych bod yn Arch-offeiriad, ac yn acbwyn ar Judas wrth y brenhin: 16 yn llâdd tri-ugain o'r Aſideaid. 43 Llâdd Nicanor a gorchfygu gallu'r brenhin gan Judas. 49 Cadw dŷdd yr oruchafaeth hon yn wŷl ym mbob man.

3842. YN yr unfed flwyddyn ar ddêg a deugain a chant yr ymadawodd [a] Demetrius mâb Seleucus o Rufain, ac a ddaeth ag ychydig wŷr i † ddinas ynglân y môr, ac a deyrnaſodd yno.

[a] 2 Mac. 14. 1. † Tripolis: Joſ. Ant. lib. 12. cap. 16.

2 A phan ddaeth efe i ‡ frenhindy ei hynafiaid, digwyddodd i'w lu ef ddâl Antiochus a Lyſias, i'w dwyn atto ef.

‡ llŷs.

3 A phan ŵybu efe hynny, efe a ddywedodd, Na ddangoſwch i mi eu hwynebau hwy.

4 A'r llu a'u lladdodd hwynt, a Demetrius a eiſteddodd ar orſeddfa ei frenhiniaeth.

5 Yna yr holl ddynion drygionus annuwiol o Iſrael a ddaethant atto ef, ac Alcimus oedd eu capten hwy, yr hwn oedd yn chwennychu bod yn Arch-offeiriad:

6 Ac a gyhuddaſant y bobl wrth y brenhin, gan ddywedyd, Judas a'i frodyr, a laddaſant dy holl garedigion di, ac a'n gyrraſant ni allan o'n ‡ gwlâd.

‡ tîr ein bun.

7 Am hynny danfon ryw ŵr yr ydwyt yn ymddiried iddo, ac aed ac edryched yr holl ddiſtryw a wnaeth efe arnom ni, ac ar wlâd y brenhin, a choſbed efe hwynt, a phawb ſydd yn eu cynnorthwyo.

8 Yna'r brenhin a ddewiſodd Bacchides, caredig y brenhin, yr hwn oedd yn llywodraethu o'r tu draw i'r afon, ac oedd ŵr mawr yn y deyrnas, ac yn ffyddlon i'r brenhin:

9 Ac efe a'i danfonodd ef gyd ag Alcimus annuwiol, yr hwn a wnaethai efe yn Arch-offeiriad, ac a orchymynnodd iddo ddial ar blant Iſrael.

10 A hwy a ymadawſant, ac a ddaethant â llu mawr i wlâd Judea, ac a ddanfonaſant genhadon at Judas a'i frodyr, ac a ddywedaſant eiriau heddychol yn dwyllodrus wrthynt hwy.

11 Eithr ni wnaethant hwy goel ar eu geiriau hwy: canys hwy a welſant ddyfod o honynt hwy â llu mawr.

‡ ſwyddogion, llywodraethwŷr, gorucgwŷr, neu, wŷr mewn awdurdod.

12 Wedi hyn cynnulleidfa o'r ‡ ſgrifenyddion a ymgaſglodd at Alcimus a Bacchides, i geiſio cyhawnder.

13 A'r Aſideaid oedd y rhai cyntaf ymhlith plant Iſrael a geiſiaſant heddwch ganddynt hwy,

14 Gan ddywedyd, Daeth un ſy Offeiriad o hâd Aaron gyd â'r llu yma, ac ni wnâ efe gam â nyni.

15 Ac efe a roes eiriau heddychol iddynt hwy, ac a dyngodd wrthynt, gan ddywedyd, Ni wnawn ni ddrŵg i chwi, nac i'ch caredigion.

16 A hwy a'i credaſant ef, ond efe a ddâliodd dri-ugeinwr o honynt hwy, ac a'u lladdodd hwy mewn un diwrnod, yn ôl y geiriau a ſgrifennodd *Dafydd:*

[b] Sal. 79. 2, 3.

17 Hwy [b] a daflaſant allan gîg dy Saint di, ac a dywalldaſant eu gwaed hwy o amgylch Jeruſalem, ac nid oedd neb a'u claddai hwynt.

18 A'u hofn hwynt a'u dychryn a ddaeth ar yr holl bobl, y rhai a ddywedent, Nid oes na gwirionedd na ‡ chyfiawnder yn ddynt hwy; o blegid hwy a dorraſant y llŵ a'r ammod a wnaethant.

‡ barn.

19 A Bacchides a ſymmudodd o Jeruſalem, ac a werſyllodd ym Mezeth, ac a ddanfonodd allan oddi yno, ac a ddaliodd lawer o'r rhai a'i gadawſent ef, a rhai o'r bobl, ac a'u lladdodd hwy, ac [c] a'u taflodd i'r pydew mawr.

[c] Jer. 41. 7.

20 Yna efe a orchymynnodd y wlâd i Alcimus, ac a adawôdd ryfelwŷr gyd ag ef, i'w gymmorth ef. A Bacchides a aeth at y brenhin.

21 Ac felly Alcimus a ‡ ymryſonodd am yr Arch-offeiriadaeth.

‡ ymgeiſiodd i ymddiffyn ei Arch-offeiriadaeth.

22 A'r holl rai oedd yn cythryblu'r bobl, a ymgaſglaſant atto ef, ac a ennillaſant wlâd Juda, ac a wnaethant ddrŵg mawr yn Iſrael.

23 Pan welodd Judas yr holl ddrŵg a wnaethai Alcimus, a'r rhai oedd gyd ag ef i'r Iſraeliaid, ie mwy nag a *wnaethai* 'r Cenhedloedd,

24 Efe a drammwyodd trwy holl derfynau Juda oddi amgylch, ac a wnaeth ddialedd ar y gwŷr a ffoiſent ymaith oddi wrtho ef at y gelynion, oni phetdiaſant hwy a dyfod mwy † i'r wlâd.

† yn erbyn y wlâd.

25 Pan welodd Alcimus fod Judas a'r rhai oedd gyd ag ef wedi ‡ cael y llâw uchaf, a gwybod na allai efe eu hâros hwy, efe a ddychwelodd at y brenhin, ac † a'u cyhuddodd hwy o ddrygioni.

‡ mynet yn gryfion iawn.

† a ddywedodd waetha y gallai am danynt.

26 Yna 'r brenhin a ddanfonodd Nicanor, un o'i dywyſogion anrhydeddus, yr hwn oedd yn casâu ac yn dwyn gelyniaeth i Iſrael, ac a orchymynnodd iddo ddiſtrywio 'r bobl yn llwyr.

27 A Nicanor a ddaeth i Jeruſalem â llu mawr, ac a ddanfonodd eiriau heddychol at Judas a'i frodyr ond trwy dwyll, gan ddywedyd,

3843.

28 Na fydded rhyfel rhyngof â chwi. Mi a ddeuaf ag ychydig wŷr i weled eich wynebau chwi yn heddychol.

29 Felly efe a ddaeth at Judas, a hwy a gyfarchaſant eu gilydd yn heddychol. Ond yr oedd y gelynion yn barod i gippio Judas i fford.

30 Ëtto hyſpyſwyd y peth i Judas, mai trwy dwyll y daethai efe atto ef: ac efe a'i hofnodd ef yn fawr, ac ni fynnai weled ei wŷneb ef mwy.

31 Pan ŵybu Nicanor ddadguddio ei fwriad ef, efe a aeth allan i ‡ ymladd yn erbyn Judas, yn ymmyl † Capharſalama.

‡ gyfarfod â Judas mewn rhyfel. † Carphaſalama.

32 Ac ynghylch pùm mîl o wŷr o lu Nicanor a laddwyd, a'r *lleill* a ffoiſant i ddinas Dafydd.

33 Wedi hyn Nicanor a aeth i fynu i fynydd Sion, a rhai o'r Offeiriaid a henaduriaid y bobl a aethant allan o'r Cyffegr i gyfarch iddo ef yn heddychol, ac i ddangos iddo ef y poeth-offrymmau yr oeddid yn eu hoffrwm dros y brenhin.

34 Ond efe a chwarddodd am eu pennau hwy, ac a'u gwatwarodd hwy, ac † a'u halogodd hwy, ac a ddywedodd yn falch.

† a wnaeth gàm cyfilyddus â hwynt.

35 Ac efe a dyngodd yn ei ddig gan ddywedyd, Oni roddir yn awr Judas a'i werſyll yn ty nwylaw i, o's dychwelaf mewn heddwch,

heddwch, myfi a lofgaf y tŷ yma. Ac yna efe a aeth allan mewn digllondeb mawr.

36 Yna'r Offeiriaid a ddaethant i mewn, ac a safasant o flaen yr allor a'r Deml, gan wylo, a dywedyd,

37 O Arglwydd, ti a ddewisaist y tŷ yma, ‡ i alw ar dy Enw di ynddo, ac i fod yn dŷ gweddi ac ymbil i'th bobl. ‡ *neu alw ar dy Enw.*

38 Gwnâ dialedd ar y gŵr hwn a'i wersyll, oni ladder hwy â'r cleddyf: cofia eu cabledigaethau hwy, ac na ddioddef iddynt hwy barhâu.

39 A Nicanor a aeth allan o Jerusalem, ac a wersyllodd ym Methoron; ac yno llu o Syria a gyfarfu ag ef.

40 A Judas a wersyllodd yn Adasa, â thair mil o wŷr, ac a wnaeth ei weddi, gan ddywedyd,

41 [c] O Arglwydd, pan ddaeth rhai oddi wrth y brenhin i'th gablu di, yr Angel a aeth allan, ac *a* laddodd gant a phump a phedwar ugain o filoedd o honynt hwy: [c] 2 Bren. 19. 35. Esay 37. 36. Eccl. 48. 21. 2 Mac. 8. 19.

42 Distrywia felly y gwersyll hwn o'n blaen ni heddyw, fel y gallo pobl eraill wybod, ddywedyd o hono efe yn ddrŵg am dy gyflegr di; a barna ef yn ôl ei ddrygioni.

43 A'r gwersyllodd a darawsant ynghŷd, y trydydd dydd ar ddêg o'r mîs Adar: A llu Nicanor a orchfyged, ac efe ei hun a ladded yn gyntaf yn y rhyfel.

44 Pan welodd rhyfelwŷr Nicanor ei lâdd ef, hwy a daflasant eu harfau ymaith, ac a ffoisant.

45 Ond *yr Judduewon* a'u hymlidiasant hwy daith un diwrnod, o Adasa nes dyfod i Gasera, ac a ganasant larwm mewn udgyrn ar eu hôl hwynt.

46 A'r *Judduewon* a ddaethant allan o holl drefi Judea oddi amgylch, ac a'u herlidiasant hwy: a hwy a droisant yn erbyn y rhai a'u herlidient, ac felly y lladded hwy oll â'r cleddyf, ac ni adawed neb o honynt hwy, na ddo un,

47 Yna hwy a gymmerasant yr yspail, a'r yslyfaeth, ac a dorrasant ben Nicanor ymaith, a'i law ddehau ef, yr hon a estynnasai efe allan cyn falched, ac a'u dygasant hwy ymaith gyd â hwynt, ac a'u crogasant o flaen Jerusalem.

48 Am hynny'r bobl a lawenychasant yn ddirfawr, ac a fwriasant y diwrnod hwnnw trwy orfoledd mawr:

49 Ac [e] a ordeiniasant gadw y diwrnod hwnnw, *sef* y trydydd dydd ar ddêg o'r mîs Adar bob blwyddyn. [e] 2 Mac. 15. 36. [f] Pen 9. 57. a 14. 4.

50 Ac felly [f] gwlâd Juda a gafodd heddwch dros ychydig amser.

PEN. VIII.

1 Judas yn cael hysbysrwydd o allu a chyfrwysdra y Rhufeiniaid: 20 ac yn gwneuthur ammodau heddwch â hwynt. 24 Pyngciau yr heddwch hwnnw.

JUdas hefyd a glybu sôn am y Rhufeinwŷr, eu bod hwy yn alluog, ac yn wŷr cedyrn, ac yn foddlon i dderbyn y rhai a ymgyflyllai â hwynt, ac yn gwneuthur heddwch â phawb a'r oedd yn cyrchu attynt;

2 A'u bod yn alluog o nerth. A heb law hyn, eu rhyfeloedd hwy, a'r gwrolaeth a wnaethant hwy ym mŷsg y ‡ Galatiaid, a fynegwyd iddynt hwy, ac fel y gorchfygasent hwynt, ac a'u dygasent dan deyrn-ged; ‡ *Ffrancod.*

3 A pha bethau a wnaethent hwy yngwlâd Hispaen, i ennill y mwyn-gloddiau arian ac aur oedd yno;

4 Ac fel y goresgynnasent † bob lle trwy eu doethineb a'u dioddefgarwch, (er pelled fyddai y lle oddi wrthynt hwy,) a'r brenhinoedd hefyd y rhai a ddaethai yn eu herbyn hwy o eithaf y ddaear, nes eu gorchfygu a'u taro yn drwm iawn, ac fel yr oedd y lleill yn talu teyrn-ged iddynt hwy bob blwyddyn; † *yr holl le bwnnw.*

5 Ac fel y gorchfygasent hwy mewn rhyfel Phylip, a Pherseus brenhin y *Macedoniaid, ac eraill y rhai a ymgodasai yn eu herbyn hwy, ac y gorchfygasent hwynt; *Citim. iaid.*

6 Fel y gorchfygasent hwy Antiochus y brenhin mawr o Asia, yr hwn a fynnai ymladd â hwynt ac oedd ganddo chwe ugain o Elephantiaid a gwŷr meirch, a cherbydau, a llu mawr iawn;

7 Ac fel y dâliasent hwy ef yn fyw, ac yr ordeiniasent hwy iddo ef, ac i'r rhai a deyrnasai ar ei ôl ef, dalu teyrn-ged fawr iddynt hwy, a rhoddi meichiau ar yr hyn a gyttunesid arno;

8 Fel y dygasent hwy oddi arno ef wlâd India, a Media, a Lydia, ei wledydd gorau ef, ac y rhoddasent hwy y rhai hynny i'r brenhin Eumenes;

9 A pha fôdd y rhoddasai'r Groegwŷr eu brŷd ar ddyfod a'u distetha hwynt.

10 Ac y danfonasent hwythau, pan wybuant, gapten yn eu herbyn hwy, ac y lladdasent lawer o honynt hwy, ac y caethgludasent eu gwragedd hwy a'u plant, ac yr yspeiliasent hwy, ac y cymmerasent feddiant yn eu tîr hwy, ac y distrywiasent eu dinasoedd cedyrn hwy, ac a'u darostyngasent hwy i fod yn gaethwŷr iddynt hyd y dydd heddyw;

11 Ac fel y darfuasai iddynt hwy ddistrywio, a chaethiwo teyrnasoedd, ac ynysoedd eraill, y rhai a fuasai un amser yn eu gwrthwynebu hwy;

12 Ac fel yr oeddynt hwy yn cadw cŷdymdeithas a'u cŷd-ymdeithion, ac â'r rhai oedd a'u hyder arnynt hwy, ac fel yr ennillasent hwy deyrnasoedd ym mhell ac yn agos, a bod pawb yn eu hofni hwy a'r a glywsai sôn am danynt;

13 Oblegid pwy bynnag a chwennychent hwy eu cymmorth i deyrnasu, y rhai hynny oedd yn teyrnasu; a thracheſn, y neb a fynnent, a ddiswyddent hwy: ac fel yr oeddynt hwy wedi dyfod i oruchafiaeth mawr:

14 Ac er hyn i gŷd nad oedd un o honynt yn gwisgo coron, nac yn ymddiladu â phorphor i'w fawrygu felly;

15 Ond gwneuthur o honynt hwy dŷ cyngor iddynt eu hunain, lle yr oedd tri chant ac ugain yn eistedd beunydd mewn cyngor, yn ymgynghori yn waitadol dros y bobl, i'w cadw hwynt mewn trefn dda:

16 Ac fel yr oeddynt hwy yn ymddiried i un gŵr bob blwyddyn i'w llywodraethu hwynt, ac i arglwyddiaethu ar eu holl wlâd hwy, i'r hwn yr oedd pawb yn ufudd; ac nad oedd na chynfigen nac † eiddigedd yn eu plith hwy. † *gwyn-fydu.*

17 Yna Judas a ddewisodd Eupolemus fâb Joan, fâb Accas, â Jason fâb Eleazar, ac a'u danfonodd hwy i Rufain i wneuthur cyfammod caredigrwydd a ‡ chŷd-ymdeithas â hwynt; ‡ *cŷdzyfflachu.*

18 Ac i ddeiſyf arnynt hwy dynnu 'r lau oddi arnynt hwy: o blegid yr oeddynt hwy yn gweled fod brenhiniaeth y Groegwŷr yn gorthrymmu Iſrael â chaethiwed.

19 A hwy a aethant i Rufain; ac yr oedd y ffordd yn bell iawn; ac a aethant i mewn i dŷ 'r cyngor, lle y llefaraſant ac y dywedaſant,

20 Judas Maccabëus a'i frodyr a phobl yr Juddewŏn, a'n danfonodd ni attoch chwi, i ymrwymo mewn ammodau cŷdymdeithas a heddwch â chwychwi, ac i chwithau ein 'ſgrifennu ninnau yn gŷdymdeithion, ac yn garedigion i chwithau.

21 Ac yr oedd y chwedl yma yn rhyngu bŏdd i'r Rhufeiniaid yn dda jawn.

22 A dyma gopi o'r yſgrifen a argraphodd *y cyngor* mewn llechau prês, ac a anfonaſant hwy i Jeruſalem, fel y byddai yno gyd â hwy yn goffadwriaeth o'r heddwch, ac o'r gŷdymdeithas.

† *Llwyddiant.* 23 † Bid yn dda i'r Rhufeinwŷr, ac i bobl yr Juddewon, ar fôr ac ar dîr yn dragywydd: a phell fyddo 'r cleddyf a'r gelyn oddi wrthynt.

* 24 O's daw rhyfel yn gyntaf yn erbyn y Rhufeinwŷr, nac yn erbyn neb o'u cŷdymdeithion hwy, trwy eu holl arglwyddiaeth hwy,

† *gofoder yr.* 25 Pobl yr Juddewon a'u cymhorthant hwy, fel y † gofynno 'r amſer, ag ewyllys eu calon:

26 Ac ni roddant ddim i'r rhai a ryfelant yn eu herbyn hwynt, ac ni chynnorthwyant hwynt nac â bwyd, nac ag arian, nac â llongau, fel y rhyngodd bŏdd i'r Rhufeinwŷr; eu hammodau a gadwant heb gymmeryd dim am hynny.

27 Yn yr un ffunud, o's digwydd i bobl yr Juddewon yn gyntaf gaffael rhyfel, y Rhufeinwŷr a ymladdant gyd â hwy o ewyllys da fel y gofoder yr amſer iddynt:

28 Ac ni roddant i elynion yr Juddewon na bwyd, nac arfau, nac arian, na llongau, fel y gwelodd y Rhufeinwŷr yn dda; eithr hwy a gadwant yr ammodau hyn, a hynny yn ddidwyll.

29 Yn ôl y geiriau hyn y gwnaeth y Rhufeinwŷr ammod â phobl yr Juddewŏn.

30 Ac o's ewyllyſia 'r un o'r ddwy blaid o hyn allan 'chwanegu at, neu dynnu oddi wrth y geiriau hyn, gwnânt wrth eu hewyllys: a pha beth bynnag a 'chwanegant attynt, neu a dynnant oddi wrthynt, hynny a ſaif.

31 Ac am y drŵg y mae Demetrius yn ei wneuthur i'r Juddewon, ni a 'ſgrifennaſom atto ef, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoſt ti dy 'iau yn drwm ar ein caredigion ni a'n cŷdymdeithion yr Juddewon?

32 O's achwynant hwy rhagot ti drachefn, nyni a wnawn gyfiawnder iddynt, ac a ymladdwn â thi ar fôr ac ar dîr.

PEN. IX.

1 Alcimus a Bacchides yn dyfod drachefn â galluoedd newydd i Judea: 7 A llu Judas yn cilio oddi wrthŏ, 17 a'i ladd yntau. 30 Jonathan yn dyfod yn ei le ef, 40 ac yn dial cam ei frawd Joan. 55 Pläau Alcimus, ac yntau yn marw. 70 Bacchides yn heddychu â Jonathan.

A Phan glybu Demetrius lâdd Nicanor a'i lu mewn rhyfel, eſe a aeth rhagddo, ac a ddanfonodd Bacchides ac Alcimus drachefn i Judea, a chadernid ei lu gyd â hwynt.

2 A hwy a aethant allan 'rhŷd y ffordd ſydd yn myned tu a † Galgala, ac a werſyllaſant o flaen Maſaloth, yr hon ſy yn Arbela, ac a'i hennillaſant hi, ac a laddaſant lawer o bobl. † Neu, *Galilea.*

3 Y mîs cyntaf hefyd o'r ddeuddegfed flwyddyn a deugain a chant, hwy a werſyllaſant o flaen Jeruſalem.

4 Ond gan gyfodi 'r gwerſyll i fynu, hwy a aethant i * Berea, ac ugein mil o wŷr traed, a dwy fil o wŷr meirch. * *Berręa.*

5 Judas yntau a werſyllaſai yn Elcaſa, a thair mîl o wŷr detholedig gyd ag ef. *Joſeph.*

6 A phan welſant hwy lioſogrwydd y llu arall, ei fod efe cymmaint, hwy a ofnaſant yn ddirfawr; a llawer a dynnaſant allan o'r gwerſyll, ac nid arhôdd yno ond wyth gant o wŷr.

7 Pan welodd Judas fod ei lu ef wedi cilio, a'r rhyfel yn pwyſo arno, efe a fawr drallodwyd yn ei gâlon, o eiſiau caffael amſer i'w caſglu hwy ynghŷd, ac a ddigalonnodd.

8 Etto efe a ddywedodd wrth y rhai a drigaſent gyd ag ef, Cyfodwn, ac awn yn erbyn ein gelynion, nid hwyrach i ni allu ymladd â hwynt.

9 Ond hwy a fynnaſent ei droi ef, gan ddywedyd, Ni allwn ni ddim. * Am hynny achubwn ein heinioes yn awr; ac yn ôl hyn ni a ddychwelwn ynghŷd â'n brodyr, ac a ymladdwn yn eu herbyn hwy: canys nid ydym ni ond ychydig. * Yn ôl y copi llaſdin y mae hwn.

10 Yna Judas a ddywedodd, Na adawo Duw i mi wneuthur hyn, a ffoi oddi wrthynt hwy; am hynny o's ein hamſer ni a ddaeth, gedwch i ni farw fel gwŷr dros ein brodyr, ac na adâwn fai † yn y bŷd ar ein gogoniant. † *achoſda i ddywedyd yn erbyn ein gogoniant.*

11 A llu *Bacchides* o aeth allan o'r gwerſyll, ac a ſafodd ‡ yn eu herbyn hwy, a'r gwŷr meirch a gyfranned yn ddwy † ran: y tafliyddion a'r ſaethyddion a gerddaſant o flaen y llu, a'r rhai oll oedd yn blaenori y llu oeddynt wŷr cryſion. ‡ Neu, *yn erbyn yr Juddewon.* † *fyddin.*

12 A Bacchides ei hun oedd yn yr adain ddehau. A'r fyddin a neſaodd ar y ddeutu, a hwy a ganaſant yr udgyrn.

13 Gwŷr Judas a ganaſant yr udgyrn hefyd, a'r ddaear a yſgydwodd wrth dwrf y lluoedd: a hwy a darawſant ynghŷd o'r borau hyd y nôs.

14 A phan welodd Judas ſod Bacchides a chryſder ei lu ar y tu dehau, efe a gymmerodd yr holl wŷr calonnog gyd ag ef,

15 Ac a ddrylliodd adain ddehau eu byddin hwy, ac a'i herlidiodd hyd ym mynydd Azotus.

16 Pan welodd y rhai oedd yn yr adain aſſwy fod y rhai o'r adain ddehau wedi eu dryllio, hwy a ganlynaſant ar Judas a'i wŷr, wrth eu ſodlau, o'r tu ôl.

17 Ac yna yr aeth y rhyfel yn frŵd, a llawer a laddwyd, ac a archollwyd, o'r ddwy blaid.

18 Judas hefyd a laddwyd, a'r lleill a ffoiſant.

19 A

19 A Jonathan a Simon a gymmeraſant Judas eu brawd, ac a'i claddaſant ef ym mêdd ei dadau ym Modin.

[a] Pen. 13. 26. 20 A hwy a ŵylaſant; a [a] holl bobl Iſrael a wnaethant farwnad mawr am dano ef, ac a alaraſant dros ddyddiau lawer, gan ddywedyd,

21 Pa fòdd y cwympodd y gŵr galluog oedd yn achub Iſrael!

22 Ond ni 'ſgrifennwyd y pethau eraill oedd yn perthyn i Judas, a'i ryfeloedd, a'i weithredoedd ardderchog, a'i fawredd ef: canys llawer iawn oeddynt hwy.

23 ¶ Wedi marw Judas, dynion drygionus a ddyrchafaſant eu pennau o fewn holl derſynau Iſrael, a phawb a'r oeddynt yn gwneuthur anwiredd a gyfodaſant.

24 Yr oedd newyn mawr iawn yn y dyddiau hynny, a'r holl wlâd a ymadawòdd ar eu hôl † hwynt.

† Sef, *Bacchides a'i ŵŷr.*

25 A Bacchides a ddewiſodd wŷr annuwiol, ac a'u gwnaeth hwy yn arglwyddi ar y wlâd.

26 Y rhai hynny a geiſiaſant, ac a chwiliaſant am garedigion Judas, ac a'u dygaſant hwy at Bacchides, ac efe a ddïalodd arnynt hwy, ac a'u ‡ gwatworodd hwy yn ddirfawr.

‡ *gwnaeth ddirmyg arnynt.*

27 A chyſtudd mawr a ddigŵyddodd yn Iſrael; ni bu y fath er pan [b] ni welwyd prophwyd yn eu plith hwy.

[b] Pen. 4. 46.

28 A holl garedigion Judas a ymgaſglaſant, ac a ddywedaſant wrth Jonathan,

29 Er pan fu farw dy frawd Judas, nid oes gennym neb tebyg iddo ef i fyned allan yn erbyn ein gelynion, a Bacchides, ac yn erbyn y rhai o'n cenedl ſydd elynion i ni,

30 Am hynny nyni a'th ddewiſaſom di heddyw yn ei le ef, i fod yn dywyſog, ac yn gapten i ni, i ymladd ein rhyfeloedd ni.

31 A Jonathan a gymmerodd y dywyſogaeth arno yr amſer hwnnw, ac a gododd i fyny yn lle Judas ei frawd.

32 Pan ŵybu Bacchides hynny efe a geiſiodd ei lâdd ef.

33 Ond Jonathan a Simon ei frawd, a phawb a'r oedd gyd â hwy a ŵybuant hyn, ac a ffoiſant i anialwch Thecoe, ac a werſyllaſant wrth ddwfr llyn Aſphar.

† *Pan ddeallodd Bacchides hynny ar y dŷdd Sabboth, efe, &c.*

34 † Pan ddeallodd Bacchides hynny, efe a ddaeth a'i holl lu yn agos i'r Jorddonen ar y dŷdd Sabboth.

‡ Joſ. Ant. l. 13. c. 1.

35 A *Jonathan* a ddanfonaſai ei frawd ‡ *Joan* capten y bobl, i ddymuno ar ei garedigion y Nabathiaid, gaffael o honynt hwy adel eu † hoffer gyd a hwy i'w cadw, o blegid yr oedd llawer ganddynt hwy.

† *dodrefn, neu, clâd.*

36 Ond plant Jambri a ddaethant allan o Medaba, ac a ddàliaſant Joan, a'r holl bethau oedd ganddo ef, ac a aethant ymaith â hwynt ganddynt.

37 Yn ôl y pethau hyn y daeth gair i Jonathan ac i Simon ei frawd, fod plant Jambri yn gwneuthur neithior fawr, ac yn dwyn y ferch o ‡ Medaba â † chynhebrwng mawr, o blegid merch oedd hi i un o bennaethiaid mawrion Canaan.

‡ *Medabatha.* † *mintai fawr.*

38 Yna hwy a goſaſant Joan eu brawd, ac a aethant i fynu, ac a ymguddiaſant ynghyſgod y mynydd.

39 A hwy a godaſant eu golwg i fynu, ac a edrychaſant, ac wele, yr oedd ‡ trŵſt ac arlwy mawr: a'r prïodas-fab a ddaethai allan â'i garedigion, ac â'i frodyr, i'w cyfarfod hwy, â thympanau, † ag offer cerdd, ac ag arfau lawer.

‡ *llawer o drafferth.* † *á gwŷr nerth gerdd.*

40 Yna Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef a godaſant i fynu allan o'u llocheſau yn eu herbyn hwy, ac a laddaſant lawer o honynt hwy, a'r lleill a ffoiſant i'r mynydd: a hwy a gymmeraſant eu holl yſpail hwy.

41 Felly y brïodas a dröed yn alar, a llais eu cerddorion hwy yn farwnad.

42 Ac felly wedi iddynt hwy lwyr ddïal gwaed eu brawd, hwy a ddychwelaſant i ‡ oror yr Jorddonen.

‡ *gorſydd.*

43 Pan glybu Bacchides hynny, efe a ddaeth i lân yr Jorddonen â llu mawr, ar y dŷdd Sabboth.

44 A Jonathan a ddywedodd wrth y rhai oedd gyd ag ef, Cyfodwn heddyw i fynu, ac ymladdwn am ein heneidiau: canys nid ydym heddyw yn ſefyll yn yr un cyflwr ag yr oeddym ni er ys dyddiau:

45 Wele, y mae 'r rhyfel o'n blaen ac o'n hôl ni, a dwfr yr Jorddonen o'r naill du, ac o'r tu arall ſiglennydd a choedydd; ac nid oes i ni le i gilio.

46 Am hynny gwaeddwch yr awr hon tu a'r nêf, fel yr achuber chwi o lâw eich gelynion.

47 Ac felly hwy a darawſant ynghŷd, a Jonathan a eſtynnodd allan ei lâw i daro Bacchides; ond efe a giliodd yn ôl oddi wrtho ef.

48 Yna Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef a neidiaſant i'r Jorddonen, ac a noſaſant droſodd i'r lân draw: ond nid ai y lleill dros yr Jorddonen ar eu hôl hwy.

49 Ac ynghŷlch * mîl o wŷr Bacchides a laddwyd y diwrnod hwnnw.

* *dŵy ſil* Joſ. Ant. l. 13. c. 1.

50 Am hynny *Bacchides* a ddychwelodd i Jeruſalem, ac a ‡ adeiladodd y dinaſoedd cedyrn oedd yn Judea, a'r amddiffynſa yn Jericho, ac Emmaus, a Bethoron, a Bethel, a Thamnatha, a Pharathoni, a † Thaphon, â chaerau uchel, â phyrth, ac â barrau;

‡ *gyweiriodd.* † *Tecboa, Joſeph.*

51 Ac a oſododd wŷr ynddynt i'w cadw, ac i wneuthur gelyniaeth ag Iſrael.

52 Efe a adeiladodd gaerau ynghŷlch y ddinas * Bethſura, a Gazara, a'r caſtell, ac a oſododd wŷr a bwyd ynddynt hwy.

* *ym Methſura.*

53 Efe a gymmerodd hefyd feibion pennaethiaid y wlâd yn ŵyſtlon, ac a'u rhoddodd hwy yn y caſtell yn Jeruſalem, i'w cadw.

54 Wedi hynny, yn y drydedd flwyddyn ar ddêg a gaiņ a chant, yr ail mis, Alcimus a orchymynnodd iddynt hwy dynnu i lawr gaerau cyntedd y cyſſegr nefaf i mewn: ac efe a dynnodd i lawr waith y prophwydi. 3844.

55 Ond ac efe yn dechrau tynnu i lawr, yr amſer hwnnw y tarawyd Alcimus, a'i orchwyl ef a rwyſtred: a'i enau ef a gauwyd, ac efe a ſyrthiodd yn y parlys; fel na's gallai efe ymddiddan mwy, na gorchymmyn dim ynghŷlch ei dŷ.

56 Alcimus a fu farw yr amſer hwnnw mewn gofid mawr.

57 Pan welodd Bacchides farw Alcimus, efe a ddychwelodd at y brenhin, a [c] gwlâd Judea a gafodd lonyddwch ddŵy flynedd.

[c] Pen. 7. 50.

58 Yna 'r holl wŷr annuwiol a ymgynghoraſant, gan ddywedyd, Wele, y mae Jonathan a'i wŷr mewn eſmwythdra, ac yn trigo mewn diofalwch: am hynny dygwn 3846.

Bacchides yma yn awr, ac efe a'u deil hwy oll mewn un noſwaith.

59 Ac felly hwy a aethant ac a ymgynghoraſant ag ef.

60 Ac efe a gododd i ddyfod â llu mawr, ac a ddanſonodd lythyrau yn ddirgel at ei holl gyſeillion oedd yn Judea, ar iddynt ddâl Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef: ond ni allent hwy, o blegid y lleill a wybuant eu bwriad hwy.

61 A Jonathan a ddâliodd ddêg a deugain o wŷr y wlâd, y rhai oedd flaenoriaid yn y drŵg hwnnw, ac a'u lladdodd hwy.

62 Yna Jonathan, a Simon, a'r rhai oedd gyd â hwy, a aethant ymaith i Bethbaſi, yr hon ſydd yn yr anialwch; a hwy a adnewyddaſant yr hyn a ſyrthiaſai o honi hi, ac a'i cadarnhaſant hi.

63 Pan wybu Bacchides hyn, efe a gaſglodd ei holl lu, ac a ddanſonodd air i'r rhai * oedd yn Judea.

* o'r wlâd oeddent garedigion iddo, i gymmeryd ei blaid ef.

64 Yna efe a ddaeth ac a werſyllodd yn erbyn Bethbaſi, ac a ymladdodd yn ei herbyn hi lawer o ddyddiau, ac a wnaeth offer rhyfel.

65 A Jonathan a adawodd ei frawd Simon yn y ddinas, ac a aeth allan i'r wlâd, ac a aeth â rhifedi *o wŷr:*

66 Ac a laddodd † Odonarces a'i frodyr, a meibion Phaſiron yn eu llueſt.

† Odomerra,

67 A phan ddechreuodd efe eu taro hwynt, a dyfod i fynu â'i fyddinoedd, Simon yntau a'r rhai oedd gyd ag ef a aethant allan o'r ddinas, ac a loſgaſant yr offer rhyfel,

68 Ac a ymladdaſant yn erbyn Bacchides, ac a'i gorchfygaſant ef, ac a'i cyſtuddiaſant ef yn ddirfawr, am fod ei gyngor a'i daith ef yn ofer.

3847. 69 Am hynny efe a fu lidiog wrth y gwŷr annuwiol a'i cynghoraſent efi ddyfod i'r wlâd, ac a laddodd lawer o honynt hwy: yna efe a fwriadodd fyned ymaith i'w wlâd ei hun.

70 Pan wybu Jonathan hynny, efe a ddanſonodd genhadon atto ef, i wneuthur heddwch rhyngddo ag ef, ac i roddi iddynt hwy y carcharorion.

71 A Bacchides a gyttunodd i hynny, ac a wnaeth fel yr oedd ei ddymuniad ef, ac a dyngodd hefyd na wnai efe niwed fyth iddo ef holl ddyddiau ei einioes;

72 Ac a adferodd iddo ef yr holl garcharorion a ddâliaſai efe o'r blaen o wlâd Judea; ac yna efe a ddychwelodd ac a aeth ymaith i'w wlâd ei hun; ac ni ddaeth efe mwy i'w terfynau hwynt.

73 Ac felly y peidiodd y cleddyf yn Iſrael. A Jonathan a drigodd ym Machmas, ac a ddechreuodd * farnu 'r bobl, ac efe a ddiwreiddiodd y rhai annuwiol allan o Iſrael.

* lywodraethu.

PEN. X.

1 *Demetrius yn cynnyg yn helaeth am gael heddwch Jonathan.* 25 *Ei lythyrau ef at yn Juddewon.* 47 *Jonathan yn helpu ag Alecſander,* 50 *ac yntau yn lladd Demetrius,* 58 *ac yn priodi merch Ptolomius;* 62 *ac yn danſon am Jonathan, ac yn gwneuthur iddo barch mawr.* 75 *Jonathan yn cael y maes yn erbyn gallu oedd Demetrius feuangaſ,* 84 *ac yn lloſgi teml Dagon.*

3851. YN yr ŵyth-ugeinied flwyddyn, Alecſander mâb Antiochus a gyfenwid Epiphanes, a aeth i fynu ac a enillodd Ptolemais; a'r dinaſyddion a'i derbyniaſent ef, ac efe a deyrnaſodd yno.

2 Pan glybu Demetrius hynny, efe a gaſglodd lu mawr anfeidrol, ac a aeth allan yn ei erbyn ef i ryfela.

3 A Demetrius a ddanſonodd lythyrau at Jonathan â geiriau † heddychol, gan ei fawrygu ef. † cared g.

4 Canys efe a ddywedodd, Nyni a wnawn dangneſedd ag ef yn gyntaf, cyn heddychu o hono ef ag Alecſander yn ein herbyn ni:

5 O's amgen, efe a gofia'r holl ddrŵg a wnaethom ni yn ei erbyn ef, ac yn erbyn ei frodyr a'i bobl.

6 Ac efe a roddes awdurdod i Jonathan i gaſglu llu o wŷr, ac i ddarparu arfau, fel y cynnorthwyai efe ef mewn rhyfel: ac efe a orchmynnodd roddi 'r gwyſtion oedd yn y caſtell iddo ef,

7 Yna Jonathan a ddaeth i Jeruſalem, ac a ddarllenodd y llythyrau, lle yr oedd yr holl bobl, a'r rhai oedd yn y caſtell, yn clywed.

8 A hwy a ofnaſant yn ddirfawr pan glywſant hwy roddi o'r brenhin awdurdod iddo ef i gaſglu llu.

9 A'r rhai oedd yn y caſtell a roiſant y gwyſtion i Jonathan; ac efe a'u hadferodd hwy i'w rhieni.

10 Jonathan hefyd a drigodd yn Jeruſalem, ac a ddechreuodd adeiladu ac adnewyddu y ddinas.

11 Ac efe a orchymynnodd i'r gweithwŷr adeiladu y caerau, a mynydd Sion o'i amgylch â cherrig pedwar ochrog i fod yn lle cadarn: ac felly y gwnaethant hwy.

12 Yna y Cenhedloedd, y rhai oedd yn y ceſtyll a wnaethai Bacchides, a ffoiſant

13 A phob un a adawodd ei le, ac a aeth ymaith i'w wlâd ei hun.

14 Yn unig ym Methſura yr arhoſodd rhai o'r rhai a wrthodaſent y gyfraith a'r gorchymynion: o blegid honno oedd eu noddfa hwy.

15 Pan glywodd Alecſander y brenhin yr addewidion a wnaethai Demetrius i Jonathan, a phan fynegaſant hwy iddo ef y rhyfeloedd a'r gwroldeb a wnaethai efe a'i frodyr, a'r boen a gymmeraſent hwy;

16 Efe a ddywedodd, A gawn ni y fath ŵr a hwn? gan hynny nyni a'i gwnawn ef yn gyfaill ac yn gydymaith i ni.

17 Ac ar hyn efe a 'ſgrifennodd ac a ddanſonodd lythyr atto ef o'r geiriau hyn, gan ddywedyd,

18 Y mae 'r brenhin Alecſander yn cyfarch ei frawd Jonathan.

19 Ni a glywſom am danat ti, dy fod ti yn ŵr galluog nerthol, ac yn gymmwys i fod yn un o'n caredigion ni;

20 Am hynny ni a'th oſodaſom di heddyw yn Arch-offeiriad ar dy bobl, ac i'th alw yn garedig-ddyn i'r brenhin; (ac efe a ddanfonodd wiſg o borphor, a choron o aur iddo ef;) ac i gymmeryd ein plaid ni, ac i gadw caredigrwydd â nyni.

3852. 21 A Jonathan a wiſgodd y wiſg ſanctaidd am dano, y ſeithfed mis o'r wyth-ugeinfed flwyddyn, ar wŷl y pebyll; ac efe a gaſglodd lu, ac a barotodd lawer o arfau.

22 Pan glywodd Demetrius y geiriau hyn, efe a driſtaodd yn ddirfawr, ac a ddywedodd,

23 Pa

23 Pa ham y gwnaethom ni hyn, pan ragflaenai Alecſander nyni, yn gwneuthur cyfeillach â'r Juddewon, i'w gryfhâu ei hun?

24 Minnau a 'ſgrifennaf attynt eiriau cynfforddus, *ac a addanoaf* godiad a rhoddion iddynt hwy, ſel y byddont yn gymhorthwŷr i mi.

25 Ac efe a 'ſgrifennodd y geiriau hyn attynt hwy; Y brenhin Demetrius at bobl yr Juddewon, yn anfon annerch.

26 Yn gymmaint a chadw o honoch ammodau â nyni, a glynu yn ein cyfeillach ni, heb ſyned at ein gelynion ni, hyn a glywſom, ac ni a lawenychaſom.

27 Am hynny parhêwch, a byddwch ffyddlon i ni, ac ni a dâlwn i chwi yn dda am y pethau yr ydych chwi yn eu gwneuthur yn ein plaid ni.

28 Ni a faddeuwn i chwi lawer o bethau dyledus, ac a roddwn i chwi roddion.

29 Ac yn awr yr ydwyf fi yn eich rhyddhâu chwi, a'r holl Juddewon er eich mwyn chwi yr ydwyf yn eu rhyddhâu oddi wrth deyrn-ged, ac oddi wrth daledigaethau yr halen, ac oddi wrth drêth y goron;

30 Ac oddi wrth yr hyn ſydd i mi i'w gael am drydedd rân yr hâd, a hanner ffrwyth y coed; yr ydwyf fi yn eu maddeu hwy o'r dŷdd heddyw allan, ſel na's cymerer hwy o wlâd Judea, nac o'r tair talaith a 'chwanegwyd attŵ, allan o Samaria, a Galilea, o'r dŷdd heddyw allan yn dragywydd.

31 Bydded Jeruſalem yn ſanctaidd, ac yn rhŷdd, a'i holl derfynau, oddi wrth ddegymmau ac ardrethion.

32 Ac am y caſtell ſydd yn Jeruſalem, yr ydwyf fi yn rhoddi i fynu fy meddiant arno, ac yn ei roddi ef i'r Arch-offeiriad, ſel y gallo efe ofod ynddo y cyfryw wŷr ag a ddewiſo efe i'w gadw ef.

33 Ac yr ydwyf fi yn rhâd yn gollwng yn rhŷdd bob perchen enaid o ddŷn o'r Juddewon a gaeth-gluded o wlâd Judea i fan yn y bŷd o'm teyrnas i: a maddeued pawb *o'm ſwyddogion i* eu teyrn-ged hwy, ſef o'u hanifeiliaid hwy.

34 A'r holl wyliau, a'r Sabbothau, a'r lloerau newydd, y dyddiau arferedig, y tridiau ym mlaen ac yn ôl yr wŷl, a gânt ſod yn ddyddiau o ryddid a maddeuant i'r holl Juddewon yn fy nheyrnas i.

35 Ac ni chaiff neb awdurdod i ymyryd arnynt, nac i flino neb o honynt am ddim.

36 Yſgrifenner i lawr hefyd o'r Juddewon, i ſod o lu y brenhin, ynghŷlch dengmil ar hugain o wŷr, a rhodder iddynt † roddion. ſel y mae yn perthyn i bawb o lu y brenhin.

37 Goſoder hefyd o honynt hwy, rai ynghaſtyll mawrion y brenhin, a rhai o'r rhai 'n a oſodir ar negeſau y brenhin, y rhai ydynt o ymddiried. Bydded hefyd y rhai ſyddant arnynt hwy, ac yn dywyſogion, o honynt hwy eu hunain, a ‡ rhodiant yn eu cyfraith eu hun, megis y gorchymynnodd y brenhin yn nhir Judea.

38 Chwaneger hefyd at Judea y tair talaith a roddwyd o wlâd Samaria at Judea, i'w cyfrif yn un, ſel nad ufuddhaont i awdurdod neb arall ond yr Arch-offeiriad.

39 Ptolemais a'i chyſtiniau yr ydwyf fi yn ei rhoddi yn rhôdd i'r Cyſſegr ſydd yn Jeruſalem, at * gymheſur drauly ‡ Cyſſegr.

40 Ac yr ŵyf fi yn rhoddi bob blwyddyn bymtheng mîl o ſiclau arian allan o gyfrif y brenhin o'r lleoedd a berthyn.

41 A'r hyn ſydd † yngweddill heb i'r ſwyddwŷr ei dalu i mewn, megis yn y blynyddoedd o'r blaen, o hyn allan rhoddant at waith y Deml. † *dros ben.*

42 Ac heb law hyn y pûm mîl ſicl o arian, y rhai a gymmeraſant hwy allan o raid y Cyſſegr o'r cyfrif bob blwyddyn, yr ydys yn maddeu y rhai hynny, am eu bod hwy yn perthynu i'r offeiriaid ſydd yn gwaſanaethu.

43 A phwy bynnag a ffoant i'r Deml ſydd yn Jeruſalem, neu i'w holl gyffiniau, a'r y mae y brenhin yn dylu iddynt ardreth neu ddim arall, gadawer hwynt yn rhyddion, a'r hyn oll ſydd ganddynt yn fy nheyrnas i.

44 Ac ſel yr adeilader, ac y cyweirier gwaith y Cyſſegr, ſe a roddir traul hefyd o gyfrif y brenhin.

45 Felly y rhoddir traul o gyfrif y brenhin i adeiladu caerau Jeruſalem, ac i'w chadarnhâu o amgylch, ac i adeiladu y caerau yn Judea.

46 Ond pan glybu Jonathan a'r bobl y geiriau hyn, ni roddaſant goel iddynt, ac ni's derbyniaſant hwynt: canys hwy a gofiaſant y mawr ddrygioni a wnaethai eſe yn Iſrael, ac mor ddirfawr y cyſtuddiaſai eſe hwynt.

47 Am hynny hwy a fuant fodlon i Alecſander, o blegid eſe a fuaſai yn gyntaf yn crybwyll wrthynt am wîr heddwch; a hwy a ryfelaſant gyd ag ef *eu* holl ddyddiau. 3854.

48 A'r brenhin Alecſander a gaſglodd lu mawr, ac a werſyllodd ‡ yn erbyn Demetrius ‡ *gyferbyn a.*

49 Felly y ddau frenhin a darawſant ynghŷd mewn rhyfel, a llu Demetrius a ffodd: ac Alecſander a'i herlidiodd ef, ac a'u gorchfygodd hwynt,

50 Eithr y rhyfel a barhaodd yn frŵd hyd fachlud haul; a lladdwyd Demetrius y dŷdd hwnnw.

51 Ac Alecſander a anfonodd genhadau at Ptolomeus brenhin yr Aipht, gan ddywedyd yn ôl y geiriau hyn;

52 Gan ddychwelyd o honof i dîr fy mrenhiniaeth, ac eiſtedd ar orſeddfaingc fy nhadau, a chael y dywyſogaeth, a diſetha Demetrius, ac ennill ein gwlâd ni;

53 (Canys wedi cydio o honof fi ag ef mewn câd, diſethwyd ef a'i lu gennym ni, ac yr ydwyf yn eiſtedd ar orſeddfaingc ei deyrnas ef;)

54 Yn awr gan hynny gwnawn gyfeillach rhyngom, ac yr awrhon dôd i mi dy ferch yn wraig, ac mi a fyddaf † ddâw i ti, ac a roddaf i ti, ac iddi hithau roddion addas i ti. † *fâb yn y gyfraith.*

55 A'r brenhin Ptolomeus a attebodd, gan ddywedyd, Da *yw* 'r dŷdd y dychwelaiſt i dîr dy hynafiaid, ac yr eiſteddaiſt ar orſeddfaingc eu brenhiniaeth hwynt.

56 Ac yr awrhon mi a wnâf i ti yr hyn a 'ſgrifennaiſt. Eithr tyred i gyfarfod i Ptolemais, ſel y gwelom ei gilydd: ac mi a fyddaf chwegrwn i ti, ſel y dywedaiſt.

57 Felly yr aeth Ptolomeus allan o'r Aipht, eſe a Chleopatra ein ferch, a hwy a ddaethant i Ptolemais yn yr ail flwyddyn a thrugain a chant.

58 A'r brenhin Alecſander a'i cyfarſu ef; yntau a roddes ei ferch Cleopatra iddo ef,

† *daledigaeth.*

‡ *by ldant fyw yn ôl.*

* *angenrheidiol.*
‡ *pethau.*
ſanctaidd.

ac a wnaeth ei neithior hi yn Ptolemais, mewn gogoniant mawr, fel *y mae arfer* brenhinoedd.

59 A'r brenhin Alecſander a'ſgrifennaſai at Jonathan i ddyfod i gyfarfod ag ef.

60 Ac efe a aeth i Ptolemais yn ogoneddus, ac a gyfarfu â'r ddau frenhin, ac a roddes arian ac aur iddynt hwy ac i'w caredigion, a rhoddion lawer, ac efe a gafodd ffafr yn eu golwg hwynt.

61 A gwŷr yſgeler o Iſrael, *ſef* gwŷr annuwiol a ymgaſglaſant yn ei erbyn ef, i achwyn arno ef: ond ni wrandawŏdd y brenhin arnynt hwy.

62 A'r brenhin hefyd a archodd ddioſg Jonathan o'i ddillad, a'i wiſgo ef â phorphor. A hwy a wnaethant felly.

63 A'r brenhin a wnaeth iddo eiſtedd gyd ag ef, ac a ddywedodd wrth ei dywyſogion, Ewch allan gyd ag ef i ganol y ddinas, a chyhoeddwch na achwyno neb yn ei erbyn ef am ddim matter, ac na flino neb ef am un achos.

64 A phan welodd y rhai oedd yn achwyn *arno* ei ogoniant ef, y mŏdd y cyhoeddaſid, ac yntau wedi ei wiſgo â phorphor, hwy a ffoiſant oll.

65 A'r brenhin a'i hanrhydeddodd ef, ac a'i ſgrifennodd ef ym myſg ei gyfeillion pennaf, ac a'i gwnaeth ef yn dywyſog, ac yn † gyfrannog o'i lywodraeth ef.

† *Llywodraeth wr ar dalaith.*

66 A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem, yn heddychlon, ac yn llawen.

67 Ac yn y bummed flwyddyn a thrugain a chant y daeth Demetrius mâb Demetrius, o Creta i dîr ei hynafiaid. 3856.

68 A'r brenhin Alecſander a glybu, ac a driſtaodd yn ddirfawr, ac efe a ddychwelodd i Antiochia.

69 A Demetrius a oſododd Apolonius, yr hwn oedd ar Cœloſyria *yn ben-capten*, ac efe a gaſglodd lu mawr, ac a werſyllodd yn Jamnia, ac a anfonodd at Jonathan yr Arch-offeiriad, gan ddywedyd,

70 Tydi yn unig yn anad neb ydwyt yn ymddyrchafu i'n herbyn ni; minnau a euthum yn watwargerdd, ac yn waradwydd o'th achos di: a pha ham yr ŵyt ti yn cymmeryd awdurdod i'n herbyn ni yn y mynyddoedd?

71 Am hynny yn awr o's ydwyt yn ymddiried yn dy gryfder dy hun, tyred i wared attom ni i'r maes, ac yno ymgyſtadlwn â'i gilydd: canys y mae gennyf fi lu y dinaſoedd.

72 Gofyn, a dŷſg pwy ydwyf fi, a'r lleill ſydd yn ein helpio ni; hwy a fynegant i ti nad oes fŏdd i'th droed ti ſefyll yn ein hŵyneb ni: o blegid dy hynafiaid a yrrwyd i ffoi ddŵywaith yn eu gwlâd eu hun.

73 Ac yr awr hon gan hynny ni elli di aros y fath feirch, a llu yn y maes, lle nid oes na charreg, na maen, na lle i ffoi.

74 A phan glybu Jonathan eiriau Apolonius, efe a gyffrŏdd yn ei feddwl, ac a etholodd ddeng mîl o wŷr, ac a aeth allan o Jeruſalem; a'i frawd Simon a gyfarfu ag ef yn help iddo ef.

75 Ac efe a werſyllodd yn erbyn Joppe; eithr hwy a'i cadwaſant ef allan o'r ddinas, am fod gwarcheidwaid Apolonius yn Joppe.

76 A hwy a ryfelaſant yn ei herbyn hi; a'r rhai oedd o'r ddinas a ofnaſant, ag a ageraſant: a Jonathan a ennillodd Joppe.

77 A phan glybu Apolonius hyn, efe a gymmerodd dair mîl o wŷr meirch, a llu mawr *o wŷr traed*, ac a aeth i Azotus, megis un ar ei daith: ac efe a † ddaeth a'i lu i'r maes, am fod ganddo lawer o wŷr meirch, yn y rhai yr oedd efe yn ymddiried.

† *a'i dînodd ef.*

78 Yna Jonathan a ddilynodd ar ei ôl ef i Azotus, lle y cydiodd y ddau lu mewn rhyfel o'i ôl ef.

79 Ac Apolonius a adawſai fil o wŷr meirch mewn cynllwyn o'u hôl hwynt.

80 A Jonathan a ŵybu fod cynllwyn o'i ôl ef, a hwy a amgylchaſent ei lu ef, ac a daflaſent biccellau yn erbyn y bobl, o forau hyd hwyr.

81 A'r bobl a ſafodd fel yr archodd Jonathan; a'u meirch hwythau a flinaſant.

82 Simon hefyd a ddŭg allan ei lu yntau ac a gydiodd â'r fyddin, (canys y meirch a flinaſent,) a hwy a orchfygwyd ganddo, ac a ffoiſant.

83 A'r gwŷr meirch a waſgarŵyd ar hŷd y maes, ac a ffoiſant i Azotus, ac a ddaethant i Beth-Dagon, i deml eu heulyn, i fod yn gadwedig.

84 A Jonathan a loſgodd Azotus, a'r dinaſoedd o'i hamgylch hi, ac a gymmerodd eu hyſbail hwynt: teml Dagon hefyd, a'r rhai a ffoiſent iddi, a loſgodd efe â thân.

85 A'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ynghŷd â'r rhai a loſgwyd â thân, oedd hyd yn ŵyth mîl o wŷr.

86 A Jonathan a aeth oddi yno, ac a werſyllodd wrth Aſcalon; a'r rhai oedd o'r ddinas a ddaethant allan i'w gyfarfod ef â gogoniant mawr.

87 A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem, a'r rhai oedd gyd ag ef, a chanddynt yſbail fawr.

88 A phan glybu y brenhin Alecſander y pethau hyn, efe a roddes fwy o anrhydedd i Jonathan.

89 Ac efe a anfonodd iddo fwcl aur, fel y mae yr arfer roddi i geraint y brenhin, ac a roddes iddo Accaron a'i holl gyffiniau mewn meddiant.

PEN. XI.

12 Ptolomeus yn dwyn ei ferch oddi ar Alecſander, ac yn goſod ar ei deyrnas ef. 17 Lladd Alecſander, a Ptolomeus yn marw o fewn tridiau. 20 Jonathan yn gwarchae ar y tŵr yn Jeruſalem. 26 Yr Judeewon ac yntau yn cael parch mawr gan Ddemetrius, 48 a'r Judeewon yn ei achub yntau rhag ei ddeiliaid ei hun yn Antiochia. 61 Ei wroliaeth ef mewn amryw leoedd.

A Brenhin yr Aipht a gaſglodd lu mawr, fel y tywod ſydd ar lân y môr, a llongau lawer, ac a geiſiodd gael teyrnas Alecſander trwy dwyll, a'i goſod at yr eiddo ei hun. 3858.

2 Ac efe a aeth allan i Syria mewn mŏdd heddychol, a'r rhai oedd yn y dinaſoedd a agoraſant iddo ef, ac a aethant i'w gyfarfod ef; am fod gorchymmyn y brenhin Alecſander ar gyfarfod ag ef, am ei fod efe yn chwegrwn iddo ef.

3 Ac yn awr, fel yr aeth Ptolomeus i mewn i'r dinaſoedd, efe a oſododd lu i warchod ym mhob dinas.

4 A phan ddaeth efe yn agos i Azotus, hwy a ddangoſaſant iddo ef deml Dagon, yr hon a loſgaſid, ac Azotus a'i phentrefydd wedi eu difetha, a'r cyrph a daflaſid allan, a'r rhai lloſgedig a loſgaſai

Jonathan

Jonathan yn y rhyfel; o blegid hwy a wnaethent bentyrrau o honynt ar ei ffordd ef

5 Felly y mynegasant i'r brenhin yr hyn a wnaethai Jonathan, i'w oganu ef. A thewi a wnaeth y brenhin.

6 A Jonathan a ddaeth i gyfarfod â'r brenhin i Joppe yn ogoneddus, a hwy a gyfarchasant well i'w gilydd, ac a gysgasant yno.

7 A Jonathan a aeth gyd â'r brenhin hyd at yr afon a elwir Eleutherus, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

8 A'r brenhin Ptolomeus a gafodd feddiant ar ddinasoedd y môr-dir, hyd Seleucia ar làn y môr, ac a ddychymmygodd gynghorion drŵg yn erbyn Alecsander.

9 Ac efe a anfonodd genhadau at y brenhin Demetrius, gan ddywedyd, Tyred, gwnâwn gysammod rhyngom, ac mi a roddaf i ti ty merch ſydd gan Alecsander, a thi a gei deyrnasu yn nheyrnas dy dâd.

10 O blegid y mae yn edifar gennyf roddi o honof fy merch iddo ef: canys efe a geisiodd fy llâdd i.

11 Felly efe a'i goganodd ef, am ei fod efe yn chwennychu ei frenhiniaeth ef.

12 Ac efe a ddûg ei ferch oddi arno ef, ac a'i rhoddes i Ddemetrius, ac efe a ymddieithrodd oddi wrth Alecsander: felly

† *gelyniaeth.* yr ymddangosodd eu † câs hwynt.

13 Yna yr aeth Ptolomeus i Antiochia, ac a osododd ddŵy goron ar ei ben; coron Asia, a choron yr Aipht.

14 A'r brenhin Alecsander oedd yn Cilicia yn yr amser hwnnw: o blegid y rhai oedd o'r lle hwnnw a wrthryfelasent.

3859. 15 A phan glybu Alecsander, efe a ddaeth yn ei erbyn ef i ryfel: a'r brenhin Ptolomeus a arweiniodd *ei lu* allan, ac a gyfarfu ag ef â llâw grêf, ac a'i gyrrodd i ffoi.

16 Yna y ffodd Alecsander i Arabia i gael ſwcr yno. A'r brenhin Ptolomeus a ddyrchafwyd.

17 A Zabdiel yr Arabiad a gymmerodd ymaith ben Alecsander, ac a'i hanfonodd i Ptolomeus.

18 A'r brenhin Ptolomeus a ſu farw y trydydd dŷdd ar ôl hynny: a'r rhai oedd

‡ *Lladdwyd y naill gan y llall.* yn ei gestyll ef a ‡ ddifethwyd gan y rhai oedd o fewn y cestyll.

19 A theyrnasodd Demetrius y ſeithfed flwyddyn a thrugain a chant.

20 Yn y dyddiau hynny y casglodd Jonathan y rhai oedd o Judea, i enill y tŵr yn Jerusalem: ac efe a wnaeth yn ei erbyn lawer o offer rhyfel.

21 Yna yr aeth rhai gŵr annuwiol, y rhai oedd yn casâu eu cenedl eu hun, at y brenhin, ac a ſynegasant iddo fod Jonathan yn gwarchae ar y tŵr.

22 Pan glybu yntau, efe a ddigiodd; a chyn gynted ag y clybu, efe a gymmerodd ei daith yn ebrwydd, ac a ddaeth i Ptolemais, ac a 'ſgrifennodd at Jonathan na warchaeai efe *mwy*, ac ar ddyſod o hono yn fuan i'w gyfarfod ef, i ymddiddan ynghŷd yn Ptolemais.

23 Ond pan glybu Jonathan, efe a archodd warchae, ac a ddewisodd *rai* o henuriaid Ifrael, ac o'r offeiriaid, ac a ymroddes i'r perygl.

24 Ac efe a gymmerodd aur, ac arian, a gwisgoedd, a llawer o anrhegion eraill, ac a aeth at y brenhin i Ptolemais, ac a gafodd ffafr yn ei olwg ef.

[a] Pen. 10. 61, &c. 25 A [a] rhai annuwiol o'r genedl a achwynasant rhagddo ef,

26 Eithr y brenhin a wnaeth iddo ef fel y gwnaethai y rhai a ſuasai o'i flaen ef, ac efe a'i dyrchafodd ef o flaen ei holl garedigion.

27 Ac efe [b] a ſicrhaodd iddo ef yr Archoffeiriadaeth, a pha anrhydedd bynnag oedd ganddo ef o'r blaen, ac a wnaeth ei gyfrif ef yn un o'i garedigion pennaf. [b] Pen. 10. 20. a 14. 38. Ad. 57.

28 Yna y dymunodd Jonathan ar y brenhin wneuthur Judea yn ddidreth, a'r tair talaith ynghŷd â Samaria: ac efe a addawodd iddo ef dri chant o dalentau.

29 A'r brenhin oedd ſoddlon, ac a 'ſgrifennodd lythyrau at Jonathan am hyn oll, fel hyn;

30 Y brenhin Demetrius yn cyfarch gwell i'w frawd Jonathan, a chenedl yr Juddewon.

31 Copi o'r llythyr a 'ſgrifennaſom ni at ein câr Lasthenes yn eich cylch chwi, a 'ſgrifennaſom attoch chwi hefyd, fel y gallech ei weled.

32 Y brenhin Demetrius at ei dâd Lasthenes, yn anſon annerch.

33 Y mae yn ein brŷd ni wneuthur daioni i genedl yr Juddewon, ein caredigion, y rhai ſydd yn cadw cyſammodau â nyni, am eu hewyllys da i ni.

34 † Yr ydym ni wedi ſicrhâu iddynt gyffiniau Judea â'r tair talaith, Apherema, Lida, a Ramathem, y rhai a 'chwanegwyd o Samaria at Judea, [c] a'r hyn oll ſydd yn perthynu iddynt, i'r rhai oll ſydd yn aberthu yn Jeruſalem, yn lle 'r ardreth yr oedd y brenhin yn ei gael o'r blaen o gnŵd y ddaear, a ffrwyth y coed, bob blwyddyn ganddynt hwy. † Joſ. Ant. l. 13. c. 8. [c] Pen. 10. 42.

35 A phethau eraill yn perthynu i ni o ddegymmau a theyrn-ged dyledus i ni, a'r [d] pyllau halen, a thrêth y goron, y rhai ſydd yn perthyn i ni, nyni a'u caniatâwn iddynt hwy i gyd. [d] Pen. 10. 29.

36 A dim o hyn ni ddiddymmir o hyn allan byth.

37 Am hynny cymmerwch ofal am wneuthur copi o'r pethau hyn, a rhodder ef at Jonathan, a gosoder ef yn y mynydd ſanctaidd, mewn lle cyfleus hynod.

38 Yna pan welodd Demetrius fod yr holl dîr o'i flaen ef yn llonydd, ac nad oedd dim yn ei wrthwynebu ef, efe a ollyngodd ei holl lu bob un i'w fan-gre, ond y dieithrluoedd y rhai a gaſglaſai efe o ynyſoedd y cenhedloedd. Am hynny holl luoedd ei dadau a aethant yn elynion iddo ef.

39 Yr oedd un Tryphon hefyd yr hwn a fuasai ar du Alecsander o'r blaen, pan welodd efe fod yr holl luoedd yn grwgnach yn erbyn Demetrius, efe a aeth at Simalcue yr Arabiad, yr hwn a fagasai Antiochus, mâb jeuangc Alecsander;

40 Ac efe a ſu daer arno ef, ar iddo roddi *Antiochus jeuangc* atto ef, fel y teyrnasai yn lle ei dâd. Ac efe a ddangosodd iddo ef pa bethau a wnaethai Demetrius, a'r câs oedd gan ei lu iddo ef. Ac efe a arhosodd yno ddyddiau lawer.

41 A Jonathan a anfonodd lythyrau at 3860. y brenhin Demetrius, am fwrw allan o Jeruſalem y rhai oedd yn y caſtell, a'r rhai oedd yn yr amddiffynfeydd: o blegid yr oeddynt hwy yn rhyfela yn erbyn Iſrael.

42 A Demetrius a anfonodd at Jonathan, gan ddywedyd, Nid hyn yn unig a wnâf fi erot ti a'th genedl, eithr mi a'th anrhydeddaf

deddaf di a'th genedl ag anrhydedd, o's câf fi gyfle.

43 Yn awr gan hynny ti a wnei yn dda, o's anfoni di wŷr i ryfela gyd â mi: o blegid fy holl luoedd a'm gadawſant i.

44 A Jonathan a anfonodd iddo ef i Antiochia, dair mîl o wŷr cedym o nerth: A hwy a ddaethant at y brenhin, a llawen iawn fu gan y brenhin eu dyfodiad hwy.

45 A'r rhai oedd o'r ddinas a ddaethant ynghŷd i ganol y ddinas, ynghŷlch deuddeng myrddiwn o wŷr, ac a fynnaſent lâdd y brenhin.

46 Yna y ffôdd y brenhin i'r llŷs: a'r rhai oedd o'r ddinas a gadwaſant ffyrdd y ddinas, ac a ddechreuaſant ymladd.

47 A'r brenhin a alwodd yr Juddewŏn i'w helpu; a hwy a ddaethant atto ef oll ar unwaith, ac a ymwaſgaraſant ar hŷd y ddinas, ac a laddaſant y dŷdd hwnnw yn y ddinas hyd yn nêg myrddiwn.

48 A hwy a loſgaſant y ddinas, ac a gymeraſant yſbail fawr y dŷdd hwnnw, ac a achubaſant y brenhin.

49 A'r rhai o'r ddinas a welſant i'r Juddewon ennill y ddinas ſel y mynnent, a hwy a lwfrhaſant, ac a waeddaſant wrth y brenhin mewn gweddi, gan ddywedyd,

† Caniada heddwch i ni. 50 † Cymmod â ni, a pheidied yr Juddewon â rhyſela i'n herbyn ni a'r ddinas.

51 Felly hwy a fwriaſant ymaith eu harfau, ac a wnaethant heddwch. A'r Juddewon a gawſant anrhydedd o flaen y brenhin a phawb yn ei deyrnas ef, ac a ddychwelaſant i Jeruſalem a chanddynt yſbail fawr.

52 Felly y brenhin Demetrius a eiſteddodd ar orſeddfaingc ei frenhiniaeth, a'r wlâd a fu lonydd o'i flaen ef.

53 Eithr efe a ddywedodd gelŵydd am beth bynnag a ddywedaſai efe, ac a ymddieithrodd oddi wrth Jonathan, ac ni thalodd adref yr ewyllys da a dalaſai efe iddo, eithr efe a'i cyſtuddiodd ef yn ddirfawr.

54 Wedi hyn y dychwelodd Tryphon a'r bachgen jeuangc Antiochus gyd ag ef; ac efe a deyrnaſodd, ac a wiſgodd y goron.

55 A'r holl lluoedd y rhai a waſgaraſai Demetrius a ymgaſglaſant atto ef; a hwy a ryfelaſant yn ei erbyn ef, ac yntau a ffôdd ac a giliodd.

‡ Elephantiaid. 56 Yna Tryphon a gymmerodd yr ‡ aniſeiliaid, ac a ennillodd Antiochia.

57 Ac Antiochius jeuangc a 'ſgrifennodd at Jonathan, gan ddywedyd, Yr ydwyf fi yn ficrhâu 'r Arch-offeiriadaeth i ti, ac yn dy oſod ar y pedair talaith, ac i ſod yn un o garedigion y brenhin.

58 Ac efe a anfonodd leſtri aur iddo ef i'w wiſanaethu, ac a roddes iddo awdurdod i yſed mewn lleſtri aur, ac i ſod mewn porphor, ac i wiſgo bwcl aur.

* o'r ſân a elwir yſgol Tyrus, &c. 59 Ac efe a oſododd Simon ei frawd ef yn gapten, * o riw Tyrus hyd derfynau 'r Aipht.

† trwy y dinaſoedd y tu hwnt i'r afon. 60 A Jonathan a aeth allan † dros yr afon, a thrwy 'r dinaſoedd; a holl luoedd Syria a ymgaſglaſant atto ef yn help iddo. Ac efe a ddaeth i Aſcalon; a'r rhai oedd o'r ddinas a aethant i'w gyfarfod ef yn anrhydeddus.

‡ y lleoedd o bob tu. 61 Ac efe a ddaeth oddi yno i Gaza; a'r rhai o Gaza a gauaſant arnynt. Yntau a warchaeodd arni, ac a loſgodd ‡ ei phentrefydd hi, ac a'u hanrheithiodd hwynt.

62 A'r rhai o Gaza a ymbiliaſant â Jonathan, ac efe a † wnaeth heddwch â hwynt, ac a gymmerodd feibion eu tywyſogion hwynt yn ŵyſtlon, ac a'u hanfonodd hwynt i Jeruſalem, ac a rodiodd y wlâd hyd Ddamaſcus. † rodded y ddeheulawddyn Gr.

63 A phan glybu Jonathan ddyfod tywyſogion Demetrius i Gades, yr hon ſydd yn Galilea, â llu mawr, ar ſedr ei ymaith o'r wlâd, ‡ yrru ef ‡ ſymmud ef oddiwrth ngeſau y deyrnas.

64 Yntau a aeth i'w cyfarfod hwynt, ac a adawŏdd ei frawd Simon yn y wlâd.

65 A Simon a werſyllodd wrth Bethſura, ac a ryfelodd yn ei herbyn ddyddiau lawer, ac a gauodd arni hi.

66 A hwy a ddymunaſant gael heddwch, ac efe a'i canhiadodd iddynt, ac a'u bwriodd hwynt allan oddi yno, ac a gymmerodd y ddinas, ac a oſododd warcheidwaid ynddi.

67 Jonathan hefyd a'i lu a werſyllaſant wrth ddytroedd Geneſar; a hwy a godaſant yn forau *i ddyfod* i faes Naſor.

68 Ac wele, gwerſyll y dieithriaid a ddaethant i'w gyfarfod ef yn y maes; a hwy a yrraſant gynllwyn yn ei erbyn ef yn y mynyddoedd, ac a ddaethant eu hunain ar ei gyfer ef.

69 Yna y cynllwynwŷr a gyfodaſant o'u lle, ac a gydiaſant ryfel; a'r rhai oedd gyd â Jonathan a ffoiſant.

70 Ni adawyd un o honynt ond Mattathias *fâb* Abſalom, a Judas *fâb* Calphi, tywyſogion milwriaeth y lluoedd.

71 A Jonathan a rwygodd ei ddillad, ac a daflodd lŵch ar ei ben, ac a weddiodd.

72 Ond efe a drôdd yn eu herbyn hwynt yn y rhyfel, ac a'u gyrrodd hwy i ffo; a hwy a redaſant ymaith.

73 A'r rhai a ffoiſant oddi wrtho ef a welſant, ac a droiſant atto ef, ac a'u herlidiaſant hwynt gyd ag ef hyd Gades, hyd at eu gwerſyll hwynt; a hwy a werſyllaſant yno.

74 Ac ſe laddwyd o'r dieithriaid y dŷdd hwnnw hyd yn nheir-mîl o wŷr. A Jonathan a ddychwelodd i Jeruſalem.

PEN. XII.

1 Jonathan yn adnewyddu ei heddwch â'r Rhufeiniaid, a'r Lacedemoniaid. 28 Llu Demetrius, wrth amcanu rhyfela â Jonathan, yn ffoi rhag ofn. 35 Jonathan yn cadarnhâu 'r ceſtyll yn Judea, 48 a chau arno ef yn Ptolemais, trwy dröyll Tryphon.

A Jonathan a welodd ſod yr amſer yn gwaſanaethu iddo ef, ac a etholodd wŷr, ac a anfonodd i Rufain i wneuthur ac i adnewyddu cyfeillach â hwynt.

2 At y Spartiaid hefyd, ac i leoedd eraill, yr anfonodd efe lythyrau ar yr un deſtun.

3 A hwy a aethant i Rufain, ac a ddaethant i'r cynghordy, ac a ddywedaſant, Jonathan yr Arch-offeiriad, a chenedl yr Juddewon a'n hanfonodd ni attoch chwi i adnewyddu y gyfeillach a'r gŷdymdeithas a fu o'r blaen.

4 A'r Rhufeinwŷr a roddaſant iddynt hwy lythyrau at y † bobl o le i le, ar hyd iddynt eu hanſon hwy i dîr Judea yn heddychlon. † llywodraethwŷr.

5 Dyma hefyd gopi o'r llythyr a 'ſgrifennodd Jonathan at y Spartiaid.

6 Jonathan yr Arch-offeiriad, a Henuriaid y genedl, a'r Offeriaid, a'r rhan arall o bobl yr Juddewon yn cyfarch gwell i'r brodyr y Spartiaid.

7 Cyn

3821. 7 Cyn hyn yr anfonwyd llythyrau at yr Arch-offeiriad Oniας oddi wrth † Ddarius,
† *Areus*, Edrych Joſ. Ant. l. 13. c. 8. yr hwn oedd yn frenhin arnoch chwi, mai ein brodyr ni ydych chwi, fel y mae y copi iſod yn cynnwys.

8 Ac Oniας a dderbyniodd y gŵr a anfonaſid, yn anrhydeddus, ac a dderbyniodd y llythyrau yn y rhai yr hyſpyſaſid am gyfeillach a chŷdymdeithas.

3860. 9 Felly ninnau, er nad yw raid i ni wrth hyn, am fod gennym yn gyſſûr y llyfrau ſanctaidd ſydd yn ein dwylaw,

10 A dybiaſom yn dda anſon attoch chwi i adnewyddu brawdoliaeth, a chyfeillach, rhag i ni fyned yn ddïeithr i chwi: o blegid llawer o amſer a aeth heibio, er pan anfonaſoch attom ni.

11 Am hynny yr ydym ni bob amſer yn ddibaid, ar y gwyliau a'r dyddiau cymmwys eraill, yn eich cofio chwi, yn yr aberthau yr ydym yn eu hoffrymmu, ac yn ein gweddiau, megis y mae yn weddaidd, ac yn gymmwys cofio brodyr.

12 Ac yr ydym ni yn llawen am eich anrhydedd chwi.

13 Am danom ni, llawer o drallod, a rhyfeloedd lawer, a'n hamgylchynaſant ni a'r brenhinoedd o'n hamgylch a ryfelaſant i'n herbyn.

14 Nid oeddym ni er hynny yn ewyllyſio eich blino chwi yn y rhyfeloedd hyn, na'n cŷdymdeithion a'n cyfeillion eraill:

15 O herwydd y mae gennym ni gymmorth o'r nêf, yr hwn ſydd yn ein cymmorth ni; ac ni a waredwyd oddi wrth ein gelynion, a'n gelynion a oſtyngwyd.

16 Am hynny ni a etholaſom Numenius fâb Antiochus, ac Antipater fâb Jaſon, ac a'u hanfonaſom at y Rhufeiniaid, i adnewyddu â hwynt y gyfeillach a'r gymdeithas a fuaſai o'r blaen.

17 Felly y gorchymynnaſom iddynt hefyd ddyfod attoch chwithau, a'ch cyfarch, a rhoddi i chwi ein llythyrau ni am adnewyddu ein brawdoliaeth ni.

18 Ac yr awr hon chwi a wnewch yn dda ar atteb i ni am hyn.

19 A dyma gopi y llythyrau a anfonodd
‡ Darllen allan o Joſ. *y rhai a anfonodd Areus at Oniας.* ‡ Oniares.

20 Areus brenhin y Spartiaid yn cyfarch gwell i Oniας yr Arch-offeiriad.

21 Yr ydys yn cael mewn yſgrifen am y Spartiaid a'r Juddewon, mai brodyr ydynt hwy, a'u bod o genedl Abraham.

22 Ac yn awr, gan i ni ŵybod hyn, da y gwnewch yſgrifennu attom ni am eich
† *llwyddiant.* † heddwch.

23 Yr ydym ninnau yn yſgrifennu attoch chwithau, eich anifeiliaid chwi a'ch golud ſydd eiddom ni, a'r eiddom ninnau yn eiddoch chwi: ac yr ydym ni yn gorchymmyn *i'n cenbadon ni* iddynt hwy ſynegi i chwi ſel hyn.

24 A Jonathan a glybu ddychwelyd tywyſogion Demetrius â llu mwy nâ'r cyntaf, i ryfela yn ei erbyn ef.

25 Ac eſe a aeth allan o Jeruſalem, ac a aeth i gyfarfod â hwynt i wlâd Amathis:
‡ *ſengi o ſewn.* ac ni roddes eſe iddynt yſbaid i ‡ ddyfod i'w wlâd ef.

26 Ac eſe a anfonodd yſpïwŷr i'w gwerſyll hwynt; a hwy a ddychwelaſant, ac a ſynegaſant iddo eu bod hwy yn amcanu rhuthro arnynt hwy liw nôs.

27 A Jonathan, pan ſachludodd haul, a archodd i'r rhai oedd gyd ag ef wilied, a bod mewn arfau, i fod yn barod i ryfel ar hŷd y nôs; ac eſe a oſododd ragwilwŷr o amgylch y gwerſyll.

28 A'r gwrthwynebwŷr a glywſant fod Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef, yn barod i ryfel, ac a ofnaſant, ac a ddychrynaſant yn eu càlon, ac a † gynneuaſant dân yn † Joſ. Ant. l. 13. c. 9. eu gwerſyll.

29 Ond Jonathan a'r rhai oedd gyd ag ef, ni ŵybuant hyd y boreu: o blegid hwy a welent dân yn lloſgi. *aethant ymaith o'r.*

30 A Jonathan a ymlidiodd ar eu hôl hwynt, ac ni's goddiweddodd hwynt: o blegid hwy a aethent dros yr afon Eleutherus.

31 Yna y trôdd Jonathan yn erbyn yr Arabiaid, y rhai a elwid y ‡ Zabadiaid, ac a'u tarawodd hwynt, ac a gymmerodd eu hyſbail hwynt. ‡ Joſ. Gr. *Nabatheaid*, neu, *Zabatheaid.*

32 Ac eſe a fudodd, ac a ddaeth i Ddamaſcus, ac a rodiodd trwy 'r holl wlâd.

33 Simon hefyd a aeth allan, ac a drammwyodd trwy 'r wlâd hyd Aſcalon, a'r ceſtyll oedd gyfagos, ac a drôdd i Joppe, ac a'i hennillodd hi.

34 O herwydd eſe a glywſai eu bod hwy yn amcanu rhoddi 'r caſtell i fynu i'r rhai oedd o du Demetrius; ac eſe a oſododd yno warcheidwaid i'w gadw ef.

35 A Jonathan a ddychwelodd, ac a gaſglodd henuriaid y bobl, ac a ymgynghorodd â hwynt am adeiladu † ceſtyll yn † *amddiffynfeydd.* Judea,

36 Ac am godi caerau Jeruſalem, a chodi ‡ uchder mawr rhwng y tŵr a'r ddinas, ‡ *brynn.* i wahanu rhyngddo ef a'r ddinas, i fod o hono o'r neilldu, fel na phrynent hwy, ac na werthent *yno.*

37 A phan ddaethant hwy ynghŷd i adeiladu 'r ddinas, † efe a aeth i'r mûr *neſaf* i'r aber o du 'r dwyrain: a hwy a adeiladaſant yr hyn a elwir Caphenatha. † *o herwydd bod rhan o'r mûr, tua a'r afon, o du y dwyrain, wedi ſyrthio.*

38 A Simon a adeiladodd Adida yn Sephela, ac a'i cadarnhaodd â phyrth ac â barrau.

39 Tryphon hefyd a geiſiodd deyrnaſu yn Aſia, a gwiſgo 'r goron, ac eſtyn ei lâw yn erbyn y brenhin Antiochus.

40 Ond eſe a ofnodd na adawai Jonathan, a rhag iddo ryfela yn ei erbyn ef, eſe a geiſiodd ffôrdd i'w ddâl ef i'w ddifetha. Am hynny eſe a gododd, ac a aeth i Bethſan.

41 A Jonathan a aeth allan i gyfarfod ag ef â deugain mîl o wŷr wedi eu dethol i ryfel, ac a ddaeth i Bethſan.

42 A phan welodd Tryphon ei ddyfod ef â llu mawr, eſe a ofnodd eſtyn ei lâw yn ei erbyn ef.

43 Am hynny eſe a'i derbyniodd ef yn anrhydeddus, ac a'i canmolodd ef wrth ei holl garedigion, ac a roddes iddo roddion, ac a archodd i'w holl garedigion uſuddhâu iddo ef megis iddo yntau ei hyn.

44 Ac eſe a ddywedodd wrth Jonathan, I ba beth y blinaiſt ti y bobl hyn oll heb fod rhyfel rhyngom ni?

45 Yr awr hon gan hynny anfon y rhai hyn i'w tai, ac ethol i ti ychydig wŷr, y rhai a fyddant gyd â thi, a thyred gyd â myfi i Ptolemais; ac mi a'i rhoddaf hi i ti, a'r ceſtyll eraill, a'r lluoedd eraill, a'r ſwyddogion. A mi a ddychwelaf, ac a âf ymaith: canys o achos hyn y daethum i yma.

46 Yntau

46 Yntau yn ei gredu ef, a wnaeth ſel y dywedodd eſe, ac a anſonodd ymaith ei lu; a hwy a aethant i dîr Judea.

47 Ac eſe a adawödd gyd ag ef dair mîl o wŷr, o ba rai eſe a † adawödd ddŵy fil ‡ yn Galilea, a mîl a aeth gyd ag ef.

† *anfonodd.* ‡ *i.*

48 Er cynted y daeth Jonathan i Ptolemais, y Ptolemaiaid a gauaſant y pyrth, ac a'i dàliaſant ef, ac a laddaſant â'r cleddyf y rhai oll a ddaethai i mewn gyd ag ef.

49 Yna yr anfonodd Tryphon lu, a gwŷr meirch i dîr Galilea, ac i'r maes mawr, i ddifetha y rhai oedd ar du Jonathan.

‡ *Jonathan.* 50 Eithr pan ŵybuant hwy ei ddàl † ef, a difetha y rhai oedd gyd ag ef, hwy a ymgyſſuraſant, ac a aethant ynghŷd, yn barod i ryfel.

51 Felly pan welodd y rhai oedd yn canlyn arnynt eu bod hwy yn barod i ymladd am eu heinioes, hwy a ddychwelaſant.

52 Hwythau a ddaethant oll i wlâd Judea yn ddiangol, ac a alaraſant am Jonathan, a'r rhai oedd gyd ag ef, a hwy a ofnaſant yn ddirfawr; ac Iſrael oll a alaraſant alar mawr.

53 A'r holl genhedloedd o amgylch a geiſiaſant eu difetha hwynt: canys hwy a ddywedaſant, Nid oes ganthynt na thywyſog na neb i'w helpu: am hynny rhyfelwn yn eu herbyn hwynt yn awr, a dilëwn eu coffadwriaeth o blith dynion.

PEN. XIII.

8 Gwneuthur Simon yn bennaeth yn lle Jonathan ei frawd. 19 Tryphon yn cael gafael ar ddau o feibion Jonathan, ac yn lladd eu tâd hwy. 27 Bêdd Jonathan. 36 Simon yn cael ſafr gan Ddemetrius, 43 ac yn ennill Gaza, a'r tŵr yn Jeruſalem.

PAn glybu Simon gaſelu o Dryphon lu mawr i ddyfod i wlâd Judea i'w difetha hi,

2 A gweled fod y bobl yn ddychrynedig, ac yn ofnus iawn, eſe a aeth i fynu i Jeruſalem, ac a gaſglodd y bobl ynghŷd;

3 Ac eſe a'u cyſſurodd hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a ŵyddoch eich hunain pa bethau eu maint a wneuthum i, a'm brodyr, a thŷ fy nhâd dros y gyfraith, a'r Cyſſegr; a'r rhyfeloedd, a'r ing a welſom ni.

4 O achos hyn y lladdwyd fy mrodyr i oll er mwyn Iſrael, a mi a adawyd fy hunan.

5 Ac yr awr hon na atto Duw i mi arbed fy einioes yn amſer cyſtudd: o blegid nid ydwyf fi well nâ'm brodyr.

6 Eithr mi a ddialaf fy nghenedl, a'r Cyſſegr, † a'ch gwragedd a'ch plant chwi: o blegid yr holl genhedloedd a ymgaſglaſant i'n difetha ni o wîr elyniaeth.

† *a'n gwragedd a'n plant ni.*

7 Ac yſbryd y bobl a adfywiodd er cynted y clywſant y geiriau hyn.

8 A hwy a attebaſant â llêf uchel, gan ddywedyd, Tydi yw ein capten ni yn lle Judas a Jonathan dy frodyr.

9 Rhyfela ein rhyfel ni, a pha beth bynnag a ddywedech di wrthum, ni a'i gwnawn.

10 Yntau a gaſglodd yr holl ryfelwŷr, ac a fryſiodd [a] i orphen caerau Jeruſalem, ac a'i cadarnhaodd hi o amgylch.

[a] Edrych Pen. 12. 36.

11 Ac eſe a anfonodd Jonathan *fâb* Abſolom â llu mawr gyd ag ef i Joppe; ac eſe a fwriodd allan y rhai oedd ynddi hi, ac eſe a arhôdd yno ynddi hi.

12 A Thryphon a ſymmudodd o Ptolemais â llu mawr i fyned i mewn i dîr Judea; a Jonathan gyd ag ef yngharchar.

13 A Simon a werſyllodd yn Adida ar gyfer y ‡ maes.

‡ *gwaſtadedd.*

14 Pan ŵybu Tryphon godi Simon yn lle Jonathan ei frawd, ac y cydiai eſe mewn rhyfel ag ef, eſe a anfonodd genhadau atto ef, gan ddywedyd,

15 Am yr arian oedd ddyledus ar Jonathan dy frawd i dryſor y brenhin, am y † ſwyddau oedd ganddo ef, y dàliaſom ni ef.

† *pethau a orchymynnaſd iddo ef.*

16 Yr awr hon gan hynny anfon gàn talent o arian, a dau o'i feibion ef yn ŵyſtlon, fel pan ollynger ef, na chilio eſe oddi wrthym ni, ac ni a'i gollyngwn ef.

17 Ac er bod Simon yn gŵybod mai yn dwyllodrus yr oeddynt yn ymddiddan; etto eſe a anfonodd yr arian a'r ddau fachgen, rhag iddo gael câs mawr gan y bobl;

18 Y rhai a ddywedent, Am na anfonodd eſe yr arian a'r bechgyn y darfu am *Jonathan.*

19 Am hynny eſe a anfonodd y bechgyn a'r càn talent. Yntau *Tryphon* a fu gelŵyddog, ac ni ollyngodd Jonathan ymaith.

20 Ac wedi hyn y daeth Tryphon i fyned yn erbyn y wlâd, ac i'w difetha hi, ac eſe a aeth o amgylch y ffordd ſydd yn arwain i Adora. A Simon a'i lu a aethant yn ei erbyn ef, i bob lle a'r yr ai yntau iddo.

21 A'r rhai oedd yn y tŵr a anfonaſant at Dryphon genhadau, i beri iddo fryſio i ddyfod attynt hwy trwy'r difeithwch, ac i yrru iddynt hwy ymborth.

22 Yna y parotôdd Tryphon ei wŷr meirch i ddyfod; a'r noſon honno y bu eira mawr iawn, ac ni ddaeth eſe o blegid yr eira. Ac eſe a ymadawodd, ac a aeth i wlâd Galaad.

23 A phan neſaodd eſe at Baſcama, eſe a laddodd Jonathan; ac yno y claddwyd ef.

24 Yna y dychwelodd Tryphon, ac yr aeth i'w wlâd ei hun.

25 A Simon a yrrodd, ac a gymmerodd eſgyrn ei frawd Jonathan, a hwy a'i claddaſant ym Modin, dinas ei hynaſiaid eſ. 3861.

26 Ac [b] Iſrael oll a alaraſant am dano ef â galar mawr, ïe hwy a alaraſant am dano ef ddyddiau lawer. [b] Pen. 9. 29.

27 A Simon a wnaeth adeiladaeth ar fêdd ei dâd a'i frodyr, ac a'i gwnaeth yn uchel mewn golwg, â cherrig nâdd yn ôl ac ym mlaen.

28 Ac eſe a oſododd heb law hynny ſaith pyramides, y naill ar gyfer y llall, i'w dâd, a'i fam, a'i bedwar brawd.

29 Ac yn y rhai hyn eſe a wnaeth ddychymygion celfydd, ac a oſododd golofnau mawrion o amgylch, ac ar y colofnau eſe a wnaeth arfau yn goffadwriaeth tragywyddol, a chyd â'r arfau longau cerfiedig i'w gweled gan bawb a fordwyent y môr.

30 Dyma 'r bêdd a wnaeth eſe ym Modin, ac y mae yn ſefyll hyd y dydd hwn.

31 A Thryphon a wnaeth yn dwyllodrus ag Antiochus y brenhin ieuangc, ac a'i lladdodd ef.

32 Ac

32 Ac efe a deyrnaſodd yn ei le ef, ac a wiſgodd goron Aſia, ac a wnaeth ddialedd mawr yn y wlâd.

33 A Simon a adeiladodd y ceſtyll yn Judea, ac a'u cadarnhaodd hwynt â thyrau uchel, ac â chaerau mawrion, ie â thyrau, ac â phyrth, ac â chloiau; ac efe a oſododd ymborth ‡ ynddynt.

‡ yn y ceſtyll.

34 Simon hefyd a etholodd wŷr, ac a'u hanſonodd at y brenhin Demetrius, i geiſio gollwng y wlâd yn rhŷdd: o blegid † yſbail oedd holl weithredodd Tryphon.

† hyn oll a wnaeth Tryphon oedd i ysbeilio.

35 A'r brenhin Demetrius a anfonodd atto yntau fel hyn, ac a'i hattebodd ef, ac a 'ſgrifennodd atto ef y llythyr hwn.

36 Y brenhin Demetrius yn cyfarch gwell i Simon yr Arch-offeiriad, a charedig i frenhinoedd, a hefyd i henuriaid a chenedl yr Juddewon.

37 Nyni a dderbyniaſom y goron aur, a'r * maen gwerthfawr, y rhai a anfonaſoch chwi; ac yr ydym ni yn barod i wneuthur heddwch â chwi, ac i 'ſgrifennu at ein ſwyddogion i ſicrhâu y rhŷdd-fraint a ganiadhaſom ni.

* wiſg. ysgarlad.

38 A'r hyn oll a ordeiniaſom ni tu ag attoch chwi, hynny a ſaif: bydded y ceſtyll a adeiladaſoch chwi yn eiddoch chwi.

39 Ac yr ydym ni yn maddeu pob amryſuſedd a bai hyd y dŷdd hwn, a thrêth y goron yr hon ſydd yn ddyledus arnoch chwi: ac o's oedd teyrn-ged arall yn Jeruſalem, na choder hi mwy.

40 Ac od oes neb o honoch yn gymmwys i'w 'ſgrifennu ym mŷſg y rhai ſy yn ein cylch ni, yſgrifenner hwy, a gwneler heddwch rhyngom ni.

41 Y ddegfed flwyddyn a thrugain a chant y tynnwyd ymaith iau y cenhedloedd oddi ar Iſrael.

42 A phobl Iſrael a ddechreuaſant c yſgrifennu yn eu hyſgrifennadau a'u ‡ cyfnewidiadau, Y flwyddyn gyntaf i Simon yr Arch-offeiriad mawr, tywyſog a chapten yr Juddewon.

c Pen. 14. 27.

‡ marchnadoedd.

43 Yn y dyddiau hynny y gwerſyllodd *Simon* wrth Gaza, ac efe a'i hamgylchodd hi a'i luoedd, ac efe a wnaeth ryfel-offeryn, ac a'i neſaodd at y ddinas, ac a darawodd un tŵr, ac a'i hennillodd.

44 A'r rhai oedd yn y rhyfel-offeryn a neidiaſant i'r ddinas; ac ſe wnaethwyd cynnwrf mawr yn y ddinas.

45 A'r rhai oedd yn y ddinas a aethant i fynu ar y gaer gyd â'u gwragedd, a'u plant, wedi rhwygo eu dillad, a hwy a waeddaſant â llêf uchel, gan attolwg i Simon † ganhiadu heddwch iddynt.

† voddi ei ddeheuław iddynt.

46 A hwy a ddywedaſant, Na wnâ â ni yn ôl ein drygioni, ond yn ôl dy drugaredd di.

47 A Simon a doſturiodd wrthynt, ac ni rytelodd mwy yn eu herbyn, eithr efe a'u bwriodd hwynt allan o'r ddinas, ac a lanhaodd y tai lle yr oedd eulynnod, ac a aeth i mewn iddi, dan ganu mawl a diolch.

48 Ac efe a fwriodd allan bob aflendid o honi hi, ac a oſododd yno wŷr oedd yn gwneuthur y gyfraith, ac a'i cadarnhaodd hi, ac a adeiladodd ynddi breſwylfod iddo ei hun.

3862. 49 Lluddiwyd hefyd i'r rhai oedd yn y tŵr yn Jeruſalem fyned allan, na dyfod i'r wlâd i brynu a gwerthu: ac yr oedd yn flîn arnynt o eiſiau ymborth, a llawer o honynt a ſu ſeirw o newyn.

50 A hwy a waeddaſant ar Simon ar * roddi cymmod iddynt, ac efe a'i rhoddes iddynt: ond efe a'u bwriodd hwynt allan, ac a lanhaodd y tŵr oddi wrth haloge-digaeth.

* ganiadau heddwch.

51 Ac efe a aeth i mewn iddi hi y trydydd dŷdd ar hugain o'r ail mîs, yn yr unfed flwyddyn ar ddêg a thrugain a chant, â ‡ mawl, ac â changhennau palmwŷdd, ac â thelynau, â ſymbalau, â nablau, ac â hymnau, ac ag odlau, am ddifetha gelyn mawr allan o Iſrael.

‡ diolch.

52 Ac efe a ordeiniodd gadw y dŷdd hwn yn llawen bob blwyddyn. Ac efe a gadarnhaodd fynydd y Demſ, yr hwn oedd yn agos i'r tŵr, ac a arhoſodd yno, efe a'r rhai oedd gyd ag ef.

53 A phan welodd Simon fod ei fâb Joan yn wr, efe a'i goſodod ef yn gapten ar yr holl luoedd, ac d a breſwyliodd yn Gazara.

d Pen. 16. 1.

PEN. XIV.

3 Brenhin Perſia yn dàla Demetrius. 4 Daioni Simon i'w wlâd. 18 Y Lacedemoniaid a'r Rhuſeiniaid yn adnewyddu eu heddwch ag ef. 26 Goſod coſa am ei weithredoedd ef yn Sion.

AC yn y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain a chant y caſglodd y brenhin Demetrius ei luoedd, ac efe a aeth i Media i gaſglu iddo gymmorth, i ryfela yn erbyn Tryphon. 3863.

2 Pan glybu Arſaces brenhin Perſia a Media ddyfod Demetrius o fewn ei derfynau ef, efe a anfonodd un o'i dywyſogion i'w ddâl ef yn fyw.

3 A hwnnw a aeth, ac a darawodd werſyll Demetrius, ac a'i dàliodd ef, ac a'i dûg ef at Arſaces; ac yntau a'i rhoddes ef yngharchar.

4 A gwlâd Judea a gafodd lonydd holl ddyddiau Simon: canys efe a geiſiodd daioni i'w genedl, a boddlon oedd ganddynt ei awdurdod ef a'i anrhydedd yr holl amſer.

a Pen. 7. 50.

5 Simon hefyd heb law ei holl ogoniant, a ennillodd Joppe yn borthladd, ac a wnaeth ffordd i ynyſoedd y môr.

6 Ac efe a helaethodd derfynau ei genedl, ac a ennillodd y wlâd.

7 Hefyd efe a gaſglodd gaeth-glud mawr, ac a feddiannodd Gazara a Bethſura, a'r tŵr, ac a dynnodd yr aflendid allan o hono ef; ac nid oedd a ſafai yn ei erbyn ef.

8 Felly yr oeddynt hwy yn llafurio eu tîr yn heddychlon, a'r ddaear a roddes ei chnŵd, a choed y maes eu ffrwythau.

9 Yr henuriaid a eiſteddent yn yr heolydd, am ‡ ddaioni yr ymgynghorent hwy oll, a'r gwŷr jeuainge a wiſgent ddillad parchedig a gwiſgoedd rhyfel.

‡ ryſoedd y wlâd.

10 Efe a ddarparodd ymborth i'r dinaſoedd, ac a oſododd ynddynt bob offer cadernid, hyd oni ſonid am ei enw anrhydeddus ef hyd eithafoedd y ddaear.

11 Efe a wnaeth heddwch yn y wlâd; ac ſe gafodd Iſrael lawenydd mawr:

12 b Pob un a eiſteddai dan ei winwŷdden a'i ffigyſbren, ac nid oedd a'u dychrynai hwynt.

b 1 Bren. 4. 25. Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.

13 Ni adawyd un yn y wlâd i ryfela yn eu herbyn hwynt: a'r brenhinoedd a ddinyſtriwyd yn y dyddiau hynny.

14 Hefyd

14 Hefyd efe a gadarnhaodd bob un daroſtyngedig o'i bobl. Efe a chwiliodd allan y gyfraith, ac a dynnodd ymaith bob dyn annuwiol a drygionus.

15 Efe a barchodd y Cyſſegr, ac a amlhaodd leſtri 'r Cyſſegr.

16 A hwy a glywſant yn Rhufain farw Jonathan, a hyd Sparta hefyd, ac athriſt iawn fu ganddynt.

17 Ond pan glywſant hwy wneuthur Simon ei frawd ef yn Arch-offeiriad yn ei le ef, ac ennill o hono ef y wlâd a'r dinaſoedd oedd ynddi;

18 Hwy a 'ſgrifennaſant atto ef mewn llechau prês, i adnewyddu ag ef y gyfeillach a'r gydymdeithas a wnaethant hwy â Judas, ac â Jonathan ei frodyr ef.

19 A hwy a ddarllenwyd o flaen y gynnulleidfa yn Jeruſalem.

20 A dyma gopi y llythyrau a anfonodd y Spartiaid; Tywyſogion a dinas y Spartiaid yn cyfarch yr Arch-offeiriad [c] Simon, a'r henuriaid, a'r offeiriaid, a'r rhan arall o'n brodyr, pobl yr Juddewon.

[c] Edrych Pen. 12. 6.

21 Y Cenhadon a anfonwyd at ein pobl ni, a fynegaſant i ni am eich gogoniant, a'ch parch chwi; a llawen fu gennym eu dyfodiad hwynt:

22 Ac ni a 'ſgrifennaſom yr hyn a ddywedaſant hwy, ym mŷſg cynghorion y bobl, ſel hyn; Numenius *mâb* Antiochus, ac Antipater *mâb* Jaſon, cenhadau yr Juddewon a ddaethant attom ni i adnewyddu y gyfeillach oedd rhyngddynt â ni.

23 A boddlon oedd y bobl i dderbyn y gwŷr yn anrhydeddus, ac i 'ſgrifennu copi o'u hymadrodd hwynt yn y llyfrau a ddangoſir, ſel y cai pobl y Spartiaid goffadwriaeth o hynny. A hwy a 'ſgrifennaſant hefyd gopi o hyn at Simon yr Arch-offeiriad.

24 Wedi hyn fe anfonodd Simon Numenius i Rufain, a tharian mawr o aur ganddo, o bwys mîl o bunnoedd, i ſicrhâu 'r gyfeillach â hwynt.

25 A phan glybu 'r bobl y geiriau hyn, hwy a ddywedaſant, Pa ddiolch a roddwn ni i Simon ac i'w feibion?

26 O blegid efe, a'i frodyr, a thŷ ei dâd, a gryfhaſant Iſraël, ac a ddinyſtriaſant elynion Iſrael o'u mŷſg, ac a ſicrhaſant † iddo ef ryddid.

† *iddynt hwy.*

27 A hwy a'i 'ſgrifennaſant mewn llechau prês, ac a'i goſodaſant ar golofnau ym mynydd Sion. A dyma gopi yr yſgrifen; Y deunawfed dydd ô fis Elul, y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain a chant, a'r drydedd flwyddyn er pan yw Simon yr Arch-offeiriad,

‡ Neu, *Jerhuſalem.*

28 Yn ‡ Saramel, yn y gynnulleidfa fawr o offeiriaid, a phobl, a thywyſogion y genedl, a henuriaid y wlâd, yr hyſbyſwyd i ni y pethau hyn.

29 O herwydd bod rhyfeloedd yn fynych yn y wlâd, yn y rhai yr ymroddes Simon mâb Mattathias, o feibion Jarib, a'i frodyr, i'r perygl, ac a ſafaſant yn erbyn gwrthwynebwŷr eu cenedl, er mwyn cynnal eu Cyſſegr a'u cyfraith, ac a anrhydeddaſant eu cenedl ag anrhydedd mawr.

30 (Canys wedi i Jonathan gaſglu eu cenedl hwynt, a bod yn Arch-offeiriad iddynt, a'i roddi at ei bobl,

31 A'u gelynion hwynt yn bwriadu dyfod i fynu i'w gwlâd hwynt i ddifetha eu gwlâd, ac i eſtyn eu dwylaw yn erbyn eu Cyſſegr hwynt.

32 Yn yr hwn amſer y cyfododdd Simon, ac a ryfelodd dros ei genedl, ac a dreuliodd lawer o'i arian ei hun, ac a arfogodd † wŷr herthol o'i genedl, ac a roddes iddynt hwy gyflog,

† *y rhyfelwŷr.*

33 Ac a gadarnhaodd ddinaſoedd Judea, a Bethſura, yr hon ſydd ynghyffiniau Judea, lle y buaſai arfau y gelynion o'r blaen, ac a oſododd yno wŷr o Juddewon i warchod.

34 Felly y cadarnhaodd efe Joppe, yr hon ſydd wrth y môr; a ‡ Gazara, yr hon ſydd ynghyffiniau Azotus, lle yr oedd y gelynion yn aros o'r blaen: ac efe a oſododdd Juddewon yno, ac a oſododd yno pa bethau bynnag oedd gymmwys i'w cywair hwynt.)

‡ *Gaza.*

35 Y bobl gan hynny yn gweled ffyddlondeb Simon, a'r anrhydedd yr oedd efe yn amcanu ei wneuthur i'w genedl, a'i goſodaſant ef yn gapten, ac yn Arch-offeiriad, am iddo wneuthur hyn oll, ac am y cyfiawnder a'r ffyddlondeb a gadwaſai efe i'w genedl, ac am geiſio o hono ddyrchafu ei bobl trwy bob môdd.

36 Canys yn ei ddyddiau ef yr oedd llwyddiant yn ei ddwylaw ef, yn gymmaint a bwrw allan o'u gwlâd hwynt y Cenhedloedd, a'r rhai oedd yn ninas Dafydd ac yn Jeruſalem, y rhai a wnaethent iddynt dŵr, allan o'r hwn y deuent, ac yr halogent y cwbl o amgylch y Cyſſegr, ac y gwnaent ddialedd mawr † yn erbyn ſanctteiddrwydd.

† *yn y Cyſſegr.*

37 Ac efe a oſododd ynddi hi wŷr o Juddewon, ac a'i cadarnhaodd hi yn ddiogelwch i'r wlâd, ac i'r ddinas, ac a gododd gaerau Jeruſalem.

38 A'r brenhin Demetrius a ſierhaodd yr Arch-offeiriadaeth iddo ef yn hollol;

39 Ac a'i gwnaeth ef o'i garedigion, ac a'i hanrhydeddodd ef ac anrhydedd mawr.

40 O blegid fe glywſid fod [d] y Rhufeinwŷr yn galw 'r Juddewon yn gyfeillion, ac yn gymdeithion, a chyfarfod o honynt â chenhadau Simon yn anrhydeddus;

[d] Pen. 8. 20. a 12. 3.

41 A gweled o'r Juddewon yn dda, a'r offeiriaid hefyd, fod Simon yn gapten iddynt, ac yn Arch-offeiriad byth, hyd oni chodai prophwyd ffyddlon;

42 A'i fod efe yn gapten arnynt hwy, ac i ofalu am y Cyſſegr, ſel y goſodai efe hwynt ar eu gwaith, ac ar y wlâd, ac ar yr arfau, ac ar y ceſtyll, ſel y byddai, *meddaf*, arno ef y gofal am y Cyſſegr;

43 Ac y gwrandawai pawb arno ef, ac y yſgrifennid pob yſgrifen yn y wlâd yn ei enw ef, ac [e] y dilledid ef mewn porphor, ac y gwiſgai aur:

[e] Pen. 10. 20, 89. a 11. 58.

44 Am hynny ni bydd gyfreithlon i neb o'r bobl nac o'r offeiriaid ddiddymmu dim o hyn, na dywedyd yn erbyn dim a ddywedo efe, na galw cymmanſa ynghŷd yn y wlâd hebddo ef, na gwiſgo porphor, nac arfer bwcl aur;

45 A phwy bynnag a wnelo yn erbyn hyn, neu a ddiddymmo ddim o hyn, euog fydd efe.

46 A boddlon oedd gan yr holl bobl oſod Simon i wneuthur ſel hyn.

47 Simon hefyd a gymmerodd *hyn*, ac a fu foddlon i fod yn Arch-offeiriad, ac yn gapten, ac yn dywyſog, ar genedl yr Juddewon,

Juddewon, a'r offeiriaid, ac i lywodraethu pawb.

48 A hwy a barafant ofod yr ysgrifen hon mewn llechau prês, a'u gosod hwynt o tewn cylch y Cyssegr mewn lle hynod;

49 A gosod copi o hynny yn y trysordy, fel y gallai Simon a'i feibion ei gael ef.

PEN. XV.

4 Antiochus yn deisyf cael cennad i fyned trwy Judea, ac yn rhoi parch mawr i Simon ac i'r Juddewon. 16 Y Rhufeiniaid yn ysgrifennu at amryw frenhinoedd a chenhedloedd, i ddangos fafr i'r Juddewon. 27 Antiochus yn cwerylu â Simon, 38 ac yn danfon rhai i ddrygu Judea.

3864. ANtiochus hefyd mâb y brenhin Demetrius, a anfonodd lythyrau o ynysoedd y môr at Simon yr Offeiriad, a phen-cenedl yr Juddewon, ac at y genedl oll:

2 Ac yr oeddynt llŵy yn cynnwys y modd hyn; Y brenhin Antiochus yn cyfarch gwell i Simon Arch-offeiriad a thywysog ei genedl a phobl yr Juddewon.

3 O herwydd i wŷr ysgeler gael gafael ar deyrnas ein hynafiaid ni, a bod yn fy nrŷd roddi hawl i'r frenhiniaeth, i'w hail-ofod fel yr oedd o'r blaen; er mwyn hynny mi a gesglais lawer o filŵyr dieithr, ac a barotoais longau rhyfel;

4 Ac yr ydwyf fi yn ewyllysio myned trwy'r wlâd, i ddial ar y rhai a anrheithiasant ein gwlâd ni, ac a wnaethant lawer o ddinasoedd yn anghyfannedd yn y deyrnas.

5 Am hynny yn awr yr ydwyf yn sicrhau i ti yr holl offrymmau, y rhai a ganiadhaodd y brenhinoedd a fuant o'm blaen i ti, a pha bethau bynnag eraill a ganiadhasant hwy i ti.

‡ *Ac yr ydwyf yn rhoddi cennad i ti i fathu arian ar dy lân dy hun.*

6 ‡ Megis y gadawsant i ti daro mâth o arian priodol i'th wlâd di.

7 Ac am Jerusalem a'r Cyssegr, byddant yn rhyddion, a'r holl arfau a wnaethoft ti, a'r cestyll a adeiladaist ti, y rhai yr ydwyt mewn meddiant o honynt, parhaed *hynny* i ti.

8 Maddeuer hefyd i ti bob dyled i'r brenhin, a'r hyn a fyddo dyledus i'r brenhin o hyn allan byth.

9 A phan ddarffo gwastadhâu ein teyrnas, nyni a'th anrhydeddwn di, a'th genedl, a'r Deml, ag anrhydedd mawr, fel y byddo eglur eich gogoniant chwi trwy'r holl fŷd.

3865. 10 Y bedwaredd flwyddyn ar ddêg a thrugain a chant yr aeth Antiochus i dir ei hynafiaid: a'r holl luoedd a ddaethant ynghŷd atto ef, fel nad oedd ond ychydig gyd â Thryphon.

11 A'r brenhin Antiochus a'i hymlidiodd ef, ac yntau a ddaeth dan ffoi i Ddora fy ar lân y môr.

12 O blegid efe a wybu ymgasglu o ddrygau yn ei erbyn ef, ac i'r lluoedd ei adael ef.

13 Ac Antiochus a werfyllodd yn erbyn Dora, a chyd ag ef chwê ugain mil o ryfelwŷr, ac wyth mil o wŷr meirch.

14 Ac efe a amgylchodd y ddinas, ac a osododd y llongau wrth y ddinas o du'r môr, ac a flinodd y ddinas o'r tîr a'r môr, fel na adawödd efe i neb fyned allan na dyfod i mewn.

15 Yna y daeth Numenius a'r rhai oedd gyd ag ef, o Rufain, a llythyrau ganddynt at y brenhinoedd a'r gwledydd, yn y rhai yr oedd hyn yn 'sgrifennedig;

16 Lucius, Conful y Rhufeiniaid, yn annerch y brenhin Ptolomeus.

17 Cenhadon yr Juddewon, ein cyfeillion a'n cymdeithion, a ddaethant attom ni i adnewyddu 'r gyfeillach a'r cymdeithas a fuasai o'r blaen; wedi eu hanfon oddi wrth Simon yr Arch-offeiriad, a phobl yr Juddewon.

18 A hwy a ddygasant darian o aur o bùm mîl o bunnoedd.

19 Am hynny nyni a welsom yn dda 'sgrifennu at y brenhinoedd a'r gwledydd, na cheisient niwed iddynt, ac na ryfelent yn eu herbyn hwynt, na'u dinasoedd, na'u gwlâd, ac na chynnorthwyent y rhai a ryfelent i 'w herbyn.

20 Ac ni a welsom yn dda dderbyn y tarian ganddynt hwy.

21 Am hynny o's ffodd rhai dynion ysgeler o'u gwlâd hwynt attoch chwi, rhoddwch hwynt i Simon yr Arch-offeiriad, i ddial arnynt yn ôl eu cyfraith hwynt.

22 A hyn hefyd a 'sgrifennodd efe at Ddemetrius y brenhin, ac Attalus, ac ‡ Arathes, ac Arfaces,

‡ Neu, *Ariarathes.*

23 Ac i bob gwlâd, megis i † Sampsames, at y Spartiaid, i Ddelus hefyd, ac i Myndus, ac i Sycion, ac i Caria, ac i Samos, a Phamphilia, ac i Lycia, ac i Halicarnassus, ac i Rodus, a * Phaseilis, ac i Cos, ac i Side, ac i Aradus, ac i Gortyna, a Gnidus, a Cyprus, a Cyrene.

† Neu, *Sampſaces.*

* Neu, *Baſilis.*

24 A hwy a 'sgrifennasant gopi o hyn at Simon yr Arch-offeiriad.

25 A'r brenhin Antiochus a wersyllodd yn erbyn Dora yr ail dŷdd, gan ‡ ddwyn ei luoedd yn wastadol yn ei herbyn hi, a gwneuthur offer rhyfel: ac efe a gaudd ar Dryphon fel na allai efe fyned nac i mewn nac allan.

‡ *ymlaêd yn wastadol.*

26 A Simon a anfonodd iddo ef ddŵy fil o wŷr dewisol i'w gynnorthwyo ef, ac aur, ac arian, ac arfau lawer.

27 Ac ni fynnai efe eu cymmeryd hwynt, eithr efe a dorrodd yr ammodau oll a wnaethai efe ag ef o'r blaen, ac a ymddieithrodd oddi wrtho ef.

28 Ac efe a anfonodd Athenobius, un o'i garedigion, i ymddiddan ag ef, gan ddywedyd, Yr ydych chwi yn meddiannu Joppe, a Gazara, a'r tŵr yn Jerusalem, dinasoedd fy nheyrnas i.

29 Chwi a wnaethoch eu cyffiniau hwynt yn anghyfannedd, ac a wnaethoch ddialedd mawr yn y tîr, ac a feddiannasoch lawer o fannau yn fy nheyrnas i.

30 Am hynny yr awrhon moeswch y dinasoedd a gymmerasoch chwi, ac ardreth y lleoedd a feddiannasoch chwi, * o'r tu allan i gyffiniau Judea:

* Neu, *oddieithr cyffiniau, &c.*

31 Ac onid ê, moeswch i mi bàm cant o dalentau arian am danynt hwy; a phùm cant eraill o dalentau am y dinyitr a wnaethoch, ac ardreth y lleoedd: onid ê, nyni a ddeuwn, ac ‡ a ymladdwn yn eich erbyn chwi.

‡ *a'ch darostyngwn mewn rhyfel.*

32 Felly y daeth Athenobius caredig y brenhin, i Jerusalem, ac efe a welodd ogoniant Simon, a'r cwpbwrdd, a'r llestri arian, a'r arlwy mawr, a rhyfedd fu ganddo: ac efe a fynegodd iddo eiriau y brenhin.

33 Yna Simon a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Ni chymmerasom ni dir neb arall, ac nid attaliasom yr eiddo eraill, ond etifeddiaeth ein hynafiaid; yr hon a fu

fu dros ennyd o amſer ym meddiant ein gelynion yn anghyfiawn.

34 A phan gawſom ni amſer, ni a fynnaſom drachefn etifeddiaeth ein tadau.

35 Ac am Joppe a Gazara, y rhai yr ŵyt ti yn eu ceiſio, er iddynt wneuthur niwed mawr i'n pobl ni, ac i'n gwlâd: etto ni a roddwn am y rhai hynny gàn talent. Ac nid attebodd ‡ yntau air ‡ iddo;

‡ *Athenobius.* ‡ *i byn.*

36 Eithr eſe a ddychwelodd at y brenhin yn ddigllon, ac a ſynegodd iddo y geiriau hyn, ac anrhydedd Simon, a'r hyn a welſai eſe oll. A'r brenhin a ddigiodd yn ddirfawr.

37 Yna yr aeth Tryphon i long, ac a ffôdd i Orthoſias.

38 A'r brenhin a oſododd Gendebëus yn gapten ar làn y môr, ac a roddes iddo ef luoedd o ŵyr traed ac o ŵyr meirch.

39 Ac eſe a orchymynnodd iddo ef werſyllu o flaen Judea, ac a archodd iddo adeiladu Cedron, a chadarnhâu 'r pyrth, a rhyfela yn erbyn y bobl. A'r brenhin yntau a ymlidiodd Dryphon.

40 Yna y daeth Cendebëus i Jamnia, ac eſe a ddechreuodd gyffrôi 'r bobl, a goſod ar Judea, a chaeth-gludo 'r bobl, a'u lladd.

41 Ac wedi iddo adeiladu Cedron, eſe a oſododd yno ŵyr meirch, a llu *o ŵyr traed*, ſel y gallent ſyned allan oddi yno, a rhodio ar hyd ffyrdd Judea, fel y gorchymynnaſai 'r brenhin iddo ef.

PEN. XVI.

3 Judas a Joan yn cael y maes ar luoedd Antiochus. 11 Capten Jericho yn gwahodd Simon a dau o'i feibion i'w gaſtell, ac yno yn eu lladd bwy trwy frâd. 19 Ceiſio gaſael ar Joan, 22 ac yntau yn diangc, ac yn lladd y rhai oedd yn ei geiſio.

[a] Pen. 13. 53.

A Joan a aeth i fynu [a] o Gazara, ac a fynegodd i Simon ei dâd yr hyn a wnaethai Cendebëus.

2 A Simon a alwodd ei ddau fâb hynaf, Judas a Joan, ac a ddywedodd wrthynt

[b] Pen. 14. 20.

hwy, [b] Myfi a'm brodyr a thŷ fy nhâd a ryfelaſom yn erbyn gelynion Iſrael o'n

[c] Pen. 3. 6. a 14. 36.

hieuengctid hyd heddyw: ac [c] ſe a ffynnodd gennym ni waredu Iſrael lawer gwaith.

3 Ond yr awrhon mi a heneiddiais, a chwithau trwy drugaredd *Ddŵw* ydych yn ddigon oedrannus. Byddwch chwi yn fy lle i a'm brawd, ac ewch allan, a rhyfelwch dros ein cenedl ni; a'r cymmorth o'r nêf a fyddo gyd â chwi.

4 Ac eſe a etholodd o'r wlâd ugain mîl o ryſelwŷr, a gwŷr meirch; a hwy a aethant yn erbyn Cendebëus, ac a gyſgaſant ym Modin.

5 A hwy a godaſant yn foreu, ac a aethant i'r maes, ac wele lu mawr yn dyfod yn eu herbyn hwynt ar draed, ac ar feirch: ac yr oedd aber ddwfr yn y canol rhyngddynt.

6 Ac eſe a werſyllodd o'u blaen hwynt, eſe a 'i bobl: a phan welodd eſe y bobl yn ofni myned trwy 'r aber ddwfr, eſe a aeth trwodd yn gyntaf; a'r gwŷr a 'i gwelſant ef, a hwythau a aethant ar ei ôl ef.

7 Yna y rhannodd eſe 'r bobl, a'r gwŷr meirch *a roddwyd* ynghanol y gwŷr traed; o blegid gwŷr meirch y gelynion oedd lawer iawn.

8 Yna y canaſant â 'r udgyrn ſanctaidd: ac ar hynny y ffôdd Cendebëus a'i lu, a llawer o honynt a ſyrthiaſant yn archolledig, a'r lleill a ffoiſant i 'r caſtell.

9 Yna y clwyfwyd Judas brawd Joan: eithr Joan a'u hymlidiodd hwynt hyd oni ddaeth eſe i Gedron, yr hon a adeiladaſai *Cendebëus.*

10 ‡ A hwy a ffoiſant hyd y tyrau ſydd ym maes Azotus; ac yntau a'i lloſgodd hi â thân, ac fe ſyrthiodd o honynt hwy gymmaint a dŵy fil o ŵyr. Ac eſe a ddychwelodd i dîr Judea yn heddychlon.

‡ *Gwedi iddo roddi hon ar dân, bwy a ffoiſant i 'r tyrau ym maes Azotus, ac a laddwyt yno.*

11 Ac yr oedd Ptolomëus mâb Abubus wedi ei oſod yn gapten ym maes Jericho; ac yr oedd ganddo eſ arian ac aur lawer.

12 O blegid † dâw 'r Arch-offeiriad oedd eſe.

13 A'i gàlon a'i cododd eſ, ac eſe a chwennychodd feddiannu y wlâd, ac a fwriadodd trwy dwyll yn erbyn Simon a'i feibion, i'w difetha hwynt.

3869.

‡ *mâb yn y gyfraith.*

14 Ac yr oedd Simon yn rhodio trwy ddinaſoedd y wlâd, ac yn ofalus am eu llywodraeth hwynt: ac eſe a aeth i wared i Jericho, eſe, a Mattathias, a Judas, ei feibion, yn yr ail flwyddyn ar bymtheg a thrugain a chant, yn yr unfed mîs ar ddeg, hwn yw 'r mîs Sabat.

15 A mâb Abubus a'u derbyniodd hwynt trwy dwyll i gaſtell a elwid Docus, yr hwn a adeiladaſai eſe, ac eſe a wnaeth iddynt wlêdd fawr, ac a guddiodd yno ŵyr.

16 Ac wedi yſed o Simon a'i feibion yn dda, y cododd Ptolomëus a 'r rhai oedd gyd ag eſ; a hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a ruthraſant i Simon yn y wlêdd, ac a'i lladaſant eſ a'i ddau fâb, a rhai o 'i weiſion.

17 Felly y gwnaeth eſe yſgelerder mawr, ac y talodd ddrŵg am dda.

18 A Ptolomeus a 'ſgrifennodd hyn, ac a anfonodd at y brenhin i anfon atto ef lu yn gymmorth, ac eſe a roddai iddo eſ y wlâd a'r dinaſoedd.

19 Ac eſe a yrrodd eraill i Gazara i ddifetha Joan; ac a anfonodd lythyrau at y ‡ milwriaid, *i erchi* iddynt ddyfod atto ef, fel y rhoddai eſe iddynt arian, ac aur, a rhoddion.

‡ *captenaiaid ar filoedd.*

20 Ac eſe a yrrodd eraill i ennill Jeruſalem a mynydd y Deml.

21 Ac un a redodd o'r blaen, ac a fynegodd i Joan yn Gazara ddarfod lâdd ei dâd eſ, a'i frodyr: ac eſe a anfonodd i'th lâdd dithau, *eb eſe.*

22 Yntau pan glybu a ofnodd yn ddirfawr, ac a ddâliodd y gŵyr a ddaethai i'w lâdd ef, ac a'u lladdodd hwynt: o blegid eſe a ŵybu eu bod hwy yn ceiſio ei ddifetha ef.

23 A'r rhan arall o hanes Joan, a'i ryfeloedd, a'i ŵrolaeth, yr hyn a wnaeth eſe, ac adeiladaeth y caerau a adeiladodd eſe, a'i weithredoedd;

24 Wele ſe a 'ſgrifennwyd hyn yn llyfrau Cronicl ei Arch-offeiriadaeth ef, er pan wnaethwyd ef yn Arch-offeiriad ar ôl ei dâd.

¶ Ail

PEN. I.

1 Llythyr oddi wrth yr Iuddewon oedd yn Ierusalem, at y rhai oedd yn yr Aipht, i ddiolch i Dduw am farwolaeth Antiochus. 19 Y tân a guddiasid yn y pydew. 24 Gweddi Nehemïas.

YMae y brodyr, yr Iuddewon ſydd yn Ieruſalem ac yngwlâd Judea, yn dymuno i'r brodyr o Iuddewon ſydd yn yr Aipht, iechyd a heddwch.

2 Duw a wnelo ddaioni i chwi, ac a gofio ei gyfammod a wnaeth eſe ag Abraham, ag Iſaac, ac â Jacob, ei ffyddlon weiſion;

3 Ac a roddo gâlon i chwi oll i'w waſanaethu ef, ac i wneuthur ei ewyllys ef â chàlon gyflurus, ac â meddwl ewyllyſgar;

4 Ac a agoro eich càlon chwi yn ei gyfraith a'i orchymynion, ac a dreſno i chwi dangnefedd;

5 A wrandawo ar eich gweddïau chwi, a gymmodo â chwi, ac ni'ch gadawo byth yn amſer adfyd.

6 Ac yn awr yr ydym ni yn gweddïo yma droſoch chwi.

3861. 7 Pan oedd Demetrius yn teyrnaſu yn y nawfed flwyddyn a thrugain a chant, nyni yr Iuddewon a 'ſgrifennaſom attoch chwi yn y blinder a'r gorthrymder a ddaeth arnom ni o fewn y blynyddoedd hynny, er pan aeth [a] Jaſon a'r rhai oedd gyd ag ef allan o'r wlâd ſanctaidd a'r frenhiniaeth, [a] Pen. 4. 7.

8 Ac y lloſgaſant y porth, ac y tywalldaſant waed gwirion: ninnau a weddïaſom at yr Arglwydd, ac a gawſom ein gwrando; ac a offrymmaſom ebyrth a pheillied, ac a oleuaſom luſernau, ac a oſodaſom y bara allan.

9 Am hynny yn awr edrychwch ar gadw dyddiau gwyl [b] y pebyll yn y mis Caſleu. [b] Lef. 23. 34.

10 Yr ŵythfed flwyddyn a phedwar ugain a chant, y bobl oedd yn Ieruſalem ac yn Judea, a'r cyngor, a Judas, ſydd yn dymuno llwyddiant a iechyd i Ariſtobulus, athraw y brenhin Ptolomëus, yr hwn ſydd o hiliogaeth yr offeiriaid enneiniog, ac i'r Iuddewön yn yr Aipht. 3880.

11 Yn gymmaint a bod i Dduw ein gwaredu ni oddi wrth fawr beryglon, yr ydym yn rhodeli mawr ddiolch iddo, megis pe buaſem yn rhyfela yn erbyn brenhin.

12 Canys eſe a'u bwriodd hwynt allan, y rhai a ymladdaſant yn erbyn y ddinas ſanctaidd.

13 Canys pan ddaethai y capten i Perſia â llu a dybid yn anorchfygol gyd ag ef, fe a'u lladdwyd hwy yn nheml Nanea, trwy ddichell offeiriaid Nanea.

14 Canys Antiochus a ddaeth yno megis i'w phriodi, eſe a'i geraint gyd ag ef, i dderbyn arian yn enw cynhyſgaeth.

15 Ond wedi i offeiriaid Nanea eu rhifo, a myned o hono i mewn i'r Deml heb nemmor gyd ag ef, hwy a gauaſant y deml, wedi dyfod Antiochus i mewn:

16 Ac a agoraſant ddrŵs dirgel ar nen y deml, ac a daflaſant gerrig megis ſaethu mêllt, ac a darawſant i lawr y capten a'i wŷr, ac wedi eu dryllio yn ddarnau, hwy a dorraſant eu pennau, ac a'u taflaſant at y rhai oedd oddi allan.

17 Bendigedig fyddo ein Duw ni ym mhob peth, yr hwn a roddes i fynu yr annuwiol.

18 Gan ein bod ni a'n brŷd [c] ar gadw puredigaeth y Deml ar y pummed dydd ar hugain o fis [c] Caſleu, ni a welſom ſod yn angenrheidiol fynegi hyn i chwi; fel y gallech chwithau hefyd ei gadw fel dydd gŵyl y pebyll, a gŵyl y tân, *yr hwn a roddwyd i ni* pan offrymmodd Nehemïas aberth, wedi iddo adeiladu 'r Deml a'r allor. [c] 1 Mac. 4. 59. Pen. 2. 16. [d] Lef. 23. Num. 29.

19 Canys yn y cyfamſer yr arweiniwyd ein tadau i Perſia, yr offeiriaid addolwŷr Duw y prŷd hynny a gymmeraſant y tân yn ddirgel oddi ar yr allor, ac a'i cuddiaſant mewn dyffryn, lle yr oedd pydew dwfn a ſych: ac yno y cadwaſant ef, fel na's gŵyddai neb y màn hwnnw.

20 Yn awr wedi llawer o flynyddoedd, pan welodd Duw yn dda, Nehemïas (pan yrrwyd ef oddi wrth frenhin Perſia) a yrrodd rai o eppil yr offeiriaid a 'i cuddiaſai ef, at y tân. Ond pan fynegaſant wrthym na chawſant ddim tân ond dwfr tew,

21 Yna y gorchymynnodd eſe iddynt ei gyrchu i fynu, a'i ddwyn ef. Ac wedi goſod yr aberthau, Nehemïas a orchymynnodd i'r offeiriaid daenellu 'r dwfr ar y coed a'r pethau oedd arnynt.

22 Wedi darfod hyn, a dyfod yr amſer i'r haul i lewyrchu, yr hwn o'r blaen oedd dan gwmmwl, ſe ennynnodd tân mawr; fel y rhyfeddodd pawb.

23 A thra oedd yſ aberth yn darfod, yr holl offeiriaid oedd yn gweddïo, Jonathan yn gyntaf, a'r lleill yn atteb fel Nehemïas.

24 A'r weddi oedd fel hyn, Oh Arglwydd Dduw, Gwneuthurwr pob peth, yr hwn ŵyt ofnadwy a chadarn, cyfiawn, a thrugarog, a'r unig a'r graſol Frenhin.

25 Ti yn unig ŵyt hael, uniawn, hollalluog, a thragywyddol; ti yr hwn ŵyt yn gwaredu Iſrael o'u holl flinder, yr hwn a etholaiſt y tadau, ac a'u ſanctteiddiaiſt hwy,

26 Derbyn aberth dros dy holl bobl Iſrael, cadw dy ran, a ſanctteiddia hi.

27 Caſgl ynghŷd y rhai a waſgarwyd oddi wrthym ni, a gwared y rhai ſydd yn gwaſanaethu 'r Cenhedloedd; edrych ar y dirmygus a'r ffiaidd, a gâd i'r Cenhedloedd wybod mai tydi yw ein Duw ni.

28 Coſpa ein gorthrymmwŷr, a'r rhai ſydd trwy falchedd yn gwneuthur cam â ni.

29 Goſod dy bobl eilwaith yn dy le ſanctaidd, [e] megis y llefarodd Moſes. [e] Deut. 30. 5.

30 Yr offeiriaid hefyd a ganent ſalmau diolch.

31 Hefyd wedi yſſu 'r aberth, Nehemïas a orchymmynnodd dywallt y dwfr oedd yngweddill ar y cerrig mawrion. Pen. 2. 18,

32 Yr hwn beth pan wnaethwyd, ſe a ennynnodd fflam: ond hi a ddiffoddwyd gan y goleuni oedd yn llewyrchu oddi ar yr allor.

33 Pan wybüwyd y peth hyn, ſe fynegwyd i frenhin Perſia mai yn y ſan lle y cuddiaſai 'r offeiriaid a arweiniefid ymaith, y tân, yr ymddangoſodd dwfr, â'r hwn y purodd Nehemïas, a'r rhai oedd gyd ag ef, yr ebyrth.

34 Y brenhin a chwiliodd y peth yn ddyfal, ac a amgylchynodd y lle o'i amgylch, ac a'i gwnaeth yn ſanctaidd.

35 A'r brenhin a gymmerth roddion lawer, ac a roddes o honynt i'r rhai yr oedd efe yn chwennych gwneuthur cymmwynas iddynt.

36 A Nehemïas a alwodd y peth hwnnw Naphthar; yr hwn yw o'i ddeongl, Puredigaeth: ond llawer rhai a'i galwant Nephi.

PEN. II.

1 Pa beth a wnaeth y prophwyd Jeremi. 5 Y môdd y cuddiodd efe y Babell, a'r Arch, a'r Allor. 13 Pa beth a ſgrifennodd Judas a Nehemïas. 20 Pa beth a ſgrifennodd Jaſon mewn pùm llyfr, 25 a'r môdd y talfyrrwyd y rhai hynny gan awdur y llyfr hwn.

EF a geir hefyd yn y ſgrifenadau erchi o Jeremïas y prophwyd, i'r rhai a arweiniwyd ymaith gymmeryd y tân,
[a] Pen. 1. 19. [a] megis y mynegwyd;

2 Ac fel y gorchymynnaſai 'r prophwyd i'r rhai a arweiniwyd ymaith, gan roddi iddynt gyfraith, na's gollyngent dros gôf orchymynion yr Arglwydd, ac na chyfeiliornent yn eu meddyliau
[b] Baruch. 6. 4. [b] pan welent ddelwau o aur ac arian, a gwiſgoedd.

3 Cyſryw bethau eraill a lefarodd wrthynt, gan eu cynghori na adawent i'r gyfraith ſyned allan o'u calonnau.

4 Yr oedd hefyd yn yr un 'ſgrifen, fel y darfu i'r prophwyd, trwy atteb Duw wrtho, orchymmyn dwyn y babell a'r Arch gyd ag ef, hyd oni ddaeth i'r
[c] Deut. 32. 49. [c] mynydd yr eſgynnodd Moſes iddo, lle y gwelodd efe etifeddiaeth Duw.

5 Ac wedi dyfod Jeremïas yno, efe a gafodd ogof, yn yr hon y goſodes efe y babell, a'r arch, ac allor y poeth-offrwm, ac a gauodd y drws.

6 A rhai a ddaethant i farcio 'r ffordd, o'r rhai a'i dilynent ef; ond ni's medrent ei chael.

7 Pan ŵybu Jeremïas hynny, efe a'u ceryddodd hwy, gan ddywedyd, Ni chaiff neb ŵybod y lle hyd oni chaſglo Duw ei bobl dracheſn, a bod trugaredd.

8 Yna y dengys yr Arglwydd iddynt y pethau hyn: a gogoniant yr Arglwydd a ymddengys, a'r cwmmwl hefyd,
[d] Exod. 34. 5. [d] megis ag y dangoſddiwyd i Moſes, ac
[e] 1 Bren. 8. 10. [e] fel y deiſyfiodd Solomon, bod ſanctaiddio 'r lle yn anrhydeddus.

9 Canys eglur yw, ddarfod iddo megis
[f] 1 Bren. 8. 62, &c. un a chanddo ddoethineb, [f] offrymmu aberth cyſſegriad, a ſanctaiddiad y Deml.
[g] Lef. 9. 23, 24. [h] 2 Cron. 7. 1. 10 Ac [g] megis, pan weddiodd Moſes ar yr Arglwydd, y daeth tân i lawr o'r nefoedd, ac yr yſſodd yr aberth; [h] felly Solomon a weddiodd, a thân a ddaeth i lawr o'r nefoedd, ac a yſſodd y poeth-offrwm.
[i] Lef. 10, 16, &c. 11 A [i] Moſes a ddywedodd, Am na ddylid bwytta 'r offrwm dros bechod, am hynny yr yſſwyd ef.

12 Ac felly Solomon a gadwodd yr ŵyth niwrnod hynny.

13 Y pethau hyn hefyd a fynegir yn 'ſgrifenadau, ac ynghôl-lythyrau Nehemïas, fel y gwnaeth efe lyſr-dŷ, ac y caſglodd actau y brenhinoedd a'r prophwydi, actau Dafydd ac Epiſtolau y brenhinoedd am y rhoddion ſanctaidd.

14 Yn yr un ffunud Judas a gaſglodd ynghŷd yr holl bethau a gollefid o achos y rhyfel a ddigwyddodd arnom; ac y mae *hynny* gennym ni.

15 Am hynny o's bydd rhaid i chwi wrthynt, danfonwch rai a'u dycco i chwi.

16 Canys o herwŷdd ein bod ni [k] a'n bryd ar gadw y puredigaeth, ni a 'ſgrifenaſom attoch: am hynny, da y gwnewch chwithau o's cedwch yr un dyddiau. [k] Pen. 1, 18.

17 Duw, yr hwn a waredodd ei holl bobl, ac a roddes etifeddiaeth i bawb, a theyrnas, ac offeiriadaeth, a ſanctaiddrwydd,

18 [l] Megis yr addawodd efe yn y gyfraith, yr ydym yn gobeithio y trugarha wrthym ar fyrder, ac y caſgl ni ynghŷd o bob gwlâd oddi tân y nefoedd, i'w le ſanctaidd: canys efe a'n gwaredodd ni oddi wrth ſawr beryglon, ac a lanhaodd y lle. [l] Pen. 1, 29.

19 Am Judas Maccabëus a'i frodyr, am buredigaeth y Deml fawr, a chyſſegriad yr allor,

20 A'r rhyfeloedd yn erbyn Antiochus Epiphanes, a'i fâb Eupator,

21 [m] A'r eglur arŵyddion a ddaethant o'r nefoedd i'r rhai a ymddygaſant yn ŵrol i'w hanrhydedd yngnweryl crefydd yr Iuddewon; canys er nad oeddynt ond ychydig, etto hwy a orchfygaſant yr holl wlâd, ac a yrraſant i ffoi dyrfaau y barbariaid. [m] Pen. 3, 24. a 5. 2, a 10. 29. a 11. 8. a 15. 12,

22 Ac a adeiladaſant dracheſn y Deml, am yr hon yr oedd mawr sôn trwy 'r holl fyd, ac a waredaſant y ddinas, ac a ſiccrhaſant y cyfreithiau yr oeddid ar eu dirymmu, o herwŷdd bod yr Arglwydd yn drugarog, ac yn raſol iawn wrthynt;

23 Y pethau hefyd a fynegodd Jaſon Cyrenëus mewn pùm llyfr, ni a brofwn eu talfyrru mewn un llyfr,

24 Canys wrth yſtyried anfeidrol rifedi *y llyfrau*, a'r dyryſwch y maent hwy yn ei gael ſydd yn chwennych myned trwy draethawd yr yſtori, o herwŷdd amled y matterion;

25 Nyni a gymmeraſom ofal ar gael o'r rhai a ewyllyſient ddarllen, ddiddanwch, a bod eſmwythdra i'r rhai a chwennychent gofio, ac i bawb a'i darllenent gael budd.

26 Am hynny i ni, y rhai a gymmeraſom arnom y draſael ſiin hon i dalfyrru, nid eſmwythdra oedd, ond gwaith a wnaeth i ni chwyſu, a gwilio.

27 Fel nad ydyw eſmwyth i'r hwn a wnelo wledd, ac a geiſio fudd rhai eraill; felly ninnau, er mwyn gwneuthur cymmwynas i lawer a gymmerwn y blinder hyn yn ewyllyſgar;

28 Gan adael bod yn fanwl am bob peth i'r awdur, nyni a geiſiwn grynhôi y cwbl ar fyr eiriau:

29 Canys fel y mae yn rhaid i'r neb a wnelo dŷ newydd ofalu am yr holl adeiladaeth: ond y neb a gymmero arno ei oſod allan, a'i baentio, nid rhaid iddo geiſio dim ond a fyddo angenrheidiol i'w harddu: felly yr ydwyf fi yn meddwl o'n rhan ninnau,

30 Mai perthynaſol yw i 'ſgrifennwr cyntaf yr yſtori ſyned ynddi yn ddwfn i sôn am bob peth, gan fod yn ddieſgeulus ym mhob rhan,

31 Ond y mae yn rhŷdd i'r neb a'i talfyrro, arfer ychydig eiriau, ac ymadael â phob manylwch ynddi.

32 Yma

32 Yma am hynny y dechreuwn ein traethawd: am y rhagymadrodd digon yw a ddywedaſom ni; canys ſiolineb yw arſer hîr ymadrodd o flaen yr yſtori, a bod yn ſyr yn yr yſtori.

PEN. III.

1 Yr anrhydedd a wnaeth brenhinoedd y Cenhedloedd i'r Deml. 4 Simon yn mynegi pa dryſorau oedd yn y Deml. 7 Danfon Heliodorus i'w dwyn hwy ymaith; 24 a Duw yn ei daraw ef; a'i iachâu ef wrth weddi Oniας,

3820. Y Cyfamſer yr oeddid yn preſwylio y ddinas ſanctaidd mewn heddwch, ac yn cadw 'r cyfreithiau yn dda iawn, o blegid duwioldeb Oniας yr Arch-offeiriad ac o herwŷdd ei fod yn casâu pob drygioni,

2 Digwyddodd i'r brenhinoedd a'r tywyſogion farnu 'r lle yn anrhydeddus, ac anrhegu 'r Deml â'u rhoddion gorau;

3 Yn gymmaint ag i Seleucus brenhin Aſia, dalu o'i ardrethion, yr holl draul a berthynai i weinidogaeth yr ebyrth.

4 Ond un *a elwyd* Simon o lwyth Ben-
3821. jamin, yr hwn a wnaethid yn oruchwyliwr ar y Deml, a ymraſaeliodd â'r Arch-offeiriad i wneuthur diffeithwch yn y ddinas.

5 Ond prŷd na's gallai orchfygu Oniας, efe a aeth at Apolonius fâb Thraſeas, yr hwn oedd yr amſer hwnw yn llywodraethwr ar Cœloſyria a Phenicia.

6 Ac a ſynegodd iddo fod tryſordy Jeruſalem yn llawn o arian aniferiol, fel yr oedd llioſowgrwydd eu cyſoeth yn aneirif, y rhai ni pherthynent i weinidogaeth yr ebyrth, a bod yn boſſibl dwyn y cwbl i ddwylaw 'r brenhin.

7 Wedi ymgyfarfod o Apolonius a'r brenhin, efe a ſynegodd iddo am yr arian a ddangoſaſid iddo: yntau a etholodd Heliodorus golygwr ei dryſordy, ac a'i danfonodd â gorchymmyn ganddo i gyrchu 'r arian y dywedwyd am danynt o'r blaen.

8 Am hynny Heliodorus yn y màn a gychwynnodd i'w daith, yn rhith mvned i ymweled â dinaſoedd Cœloſyria a Phenicia, ond â'i feddwl ar gyflawnu arfaeth y brenhin.

9 Yn ôl dyfod o hono i Jeruſalem, a'i dderbyn yn groeſawus gan Arch-offeiriad y ddinas, efe a draethodd *iddynt* beth a ddangoſaſid iddo *am yr arian*, ác a ſynegodd pa ham y daethai efe yno, ac efe a ofynnodd a oedd y pethau hyn yn wir.

10 Yna yr Arch-offeiriad a ddangoſodd iddo fod yno y cyfryw arian wedi eu rhoi i gadw i ymgeleddu y gweddwon a'r amddifaid;

11 A rhai yn eiddo Hyrcanus mâb Tobîas, gŵr ardderchog iawn, ac nid fel y cam-ddywedaſai Simon, y *dŷn* annuwiol hwnnw, a bod y cwbl yn bedwar càn talent o arian, a dau cant o aur:

12 Ac nad ydoedd boſſibl gwneuthur y fath gam â'r rhai a ymddiriedaſent i ſancteiddrwydd y màn hwnnw, ac i fawredd a diſrychleuyd greſydd y Deml, yr hon oedd anrhydeddus trwy 'r holl fyd.

13 Ond Heliodorus, o herwŷdd gorchymmyn y brenhin, y rhai oedd ganddo, a ddywedodd yn hollol y byddai raid dwyn yr arian i dryſordy 'r brenhin.

14 Ac wedi goſod dŷdd, efe a aeth i mewn ar fedr yn ôl eu gweled, gymmeryd treſn am danynt. Am hynny nid bychan oedd y caledi yn yr holl ddinas.

15 A'r offeiriaid a fyrthiaſant i lawr ger bron yr allor yn eu gwiſgoedd ſanctaidd, ac a alwaſant tu a'r nêf ar *Ddŵr*, yr hwn a roiſai gyfraith am y tryſor ſancta dd, ar iddo ei gadw yn gyſan i'r rhai a'i rhoddaſai yno i'w gadw. [a Ecſod. 22. 7, &c.

16 A'r neb a edrychai ar wynebpryd yr Arch-offeiriad a ddoluriai yn ei gâlon: canys ei wynebpryd, a newidiad ei liw, oedd yn dangos cyfyngder ei gâlon.

17 Canys rhwy ofn a dychryn corph a amgylchodd y gŵr hwnnw, fel y byddai eglur i'r rhai a edrychent arno, y dolur oedd yn ei gâlon ef.

18 Rhai eraill hefyd a gyrchaſant allan o'u tai, i wneuthur gweddi gyffredin, o herwŷdd bod y lle yn debyg i ddyfod i ddirmyg.

19 Y gwragedd hefyd wedi ymwregyſu â lliain ſach dan eu bronnau, a lanwent yr yſtrydoedd: a'r gwŷryfon, y rhai a gauaſid i mewn, a redent rhai i'r pyrth, a rhai i'r caerau, a rhai eraill a edrychent allan trwy 'r ffeneſtri:

20 A phawb o honynt yn codi eu dwylaw tu a'r nêf, ac yn gweddio.

21 Galarus oedd gweled nifer y rhai a fyrthient i lawr o bob màth; a diſgwiliad yr Arch-offeiriad yn ei fawr ofid.

22 Am hynny y rhai hyn a alwaſant ar yr holl-alluog Arglwydd, ar iddo gadw yn ddiogel ac yn ficcr y pethau a roddaſid i'w cadw mewn ymddiried, i'r rhai a'u rhoddaſent i'w cadw.

23 Er hynny Heliodorus a gyflawnodd y peth a arfaethaſai efe.

24 Eithr fel yr oedd efe ei hun etto yn breſennol gyd â'i fawdwŷr wrth y tryſordy, efe 'r hwn yw Arglwydd yr yſbrydion, a thywyſog pob gallu, a wnaeth ryfeddod mawr, yn gymmaint ag i bawb a feiddient ddyfod gyd ag ef ryfeddu *wrth weled* nerth rhinwedd Duw, a hwy a leſmeiriaſant, ac a ddychrynaſant yn ddirfawr.

25 Canys ymddangoſodd iddynt ryw farch mewn gwiſg hardd o'r orau, ac arno farchog ofnadwy, ac a redodd yn egniol, ac a darawödd Heliodorus â'i garnau blaen: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno a dybid fod ganddo arfau o aur.

26 Hefyd fe a ymddangoſodd ger ei fron ef ddau wr ieuainge eraill, nodedig o nerth, rhagorol o brŷd, a hardd eu dillad, yn ſefyll yn ei ymyl ef o bob tu iddo, ac a'i ffrewyllaſant ef yn waſtad, ac a roiſant iddo lawer gwialennod tôſt.

27 Am hynny pan fyrthiodd ef i lawr yn ddiſymmwth, ac wedi ei amgylchu â thywyllwch mawr, ei *wŷr* a'i cippiaſant ef, ac a'i goſodaſant mewn elor feirch.

28 Ef, yr hwn a ddaethai ychydig o'i blaen i mewn i'r tryſordy â thyrfa fawr, ac â'i holl * ard gyd ag ef, ef med daf, yr hwn ni allai gael dim cymmorth gan ei arfau, a ddygaſant hwy allan: a hwy a gydnabuant allu Duw yn eglur. * ofgordd

29 Canys yr oedd efe yn ſûd trwy waith Duw, ac yn gorwedd wedi ei ddiddymmu o'i holl obaith am ei iechyd.

30 Hwythau a foliannâsant yr Arglwydd, yr hwn yn rhyseddol a ogoneddasai ei le ei hunan: o blegid y Deml honno, yr hon oedd ychydig o'r blaen yn llawn o ofn a therfysg, pan ymddangosodd yr holl-alluog Arglwydd, a llanwyd â llawenydd, ac â gorfoledd.

31 Ond yn y màn rhai o gyfnesaf Heliodorus a attolygasant i Onïas weddïo ar y Goruchaf, ar iddo ganhiadu yn rasusol einioes iddo ef, yr hwn oedd yn gorwedd yn agos i farw.

32 Yna 'r Arch-offeiriad, yn ofni rhag i'r brenhin dybied i'r Iuddewon wneuthur rhyw ddrŵg i Heliodorus, a offrymmodd dros iechyd y gŵr hwnnw.

33 Fel yr oedd yr Arch-offeiriad yn gweddïo ar Dduw, yr unrhyw wŷr ieuaingc yn yr unrhyw ddillad a ymddangosasant dracheſn i Heliodorus, a chan seſyll a ddywedasant, Dyro fawr ddiolch i Onïas yr Arch-offeiriad: canys er ei swyn ef yn rasusol y canhiadodd yr Arglwydd i ti dy einioes.

34 Tithau hefyd wedi dy guro o'r nesoedd, mynega i bawb alluoccaf nerth Duw. Ac yn ôl dywedyd hyn, hwy a ddiflannasant.

35 Heliodorus hefyd (wedi iddo offrymmu aberth i'r Arglwydd, a gwneuthur mawr addunedau i'r hwn a ganiattasai iddo ei hoedl, ac wedi iddo gyfarch Onïas) a ddychwelodd, ese a'i lu at y brenhin;

36 Gan dystiolaethu i bawb weithredoedd mawrion Duw, y rhai a welsai ese â'i lygaid.

37 Hefyd pan ofynnodd y brenhin i Heliodorus pwy oedd gymheſur i'w ddanfon unwaith dracheſn i Jerusalem, ese a ddywedodd,

38 Od oes gennyt un gelyn, neu un bradwr, danfon hwn yno, a thi a'i derbyni wedi ei ffrewyllu, o's dïangc rhag colli ei hoedl: o blegid yn y màn hwnnw y mae yn ddïammau enwedig allu Duw.

39 Canys yr hwn sydd ganddo breswylsa nefol, sydd yn olygwr ac yn gynnorthwywr i'r lle hwnnw; yr hwn sydd yn curo ac yn difetha y sawl sydd yn dyfod i wneuthur niweid iddo.

40 Hyn a fu am Heliodorus, a chadwedigaeth y drysorfa.

PEN. IV.

1 Simon yn rhoi enllib i Onïas. 7 Jaſon trwy lygru 'r brenhin yn cael myned yn Arch-offeiriad: 24 A Menelaus trwy 'r unrhyw foddion yn cael y swydd oddi ar Jaſon. 34 Andronicus trwy frâd yn lladd Onïas: 36 A'r brenhin wedi clywed hynny yn peri lladd Andronicus. 39 Annuwioldeb Lysimachus, trwy annog Menelaus.

Y Simon hwnnw hefyd, am yr hwn y dywedasom o'r blaen, yr hwn oedd fradychwr yr arian a'i wlâd, a ddywedodd yn ddrŵg am Onïas, megis pe cymhellasai ese Heliodorus, a phe buasai yn awdur o'r drygau hyn.

2 Ac ese a seiddiodd alw y gŵr a haeddasai yn dda ar y ddinas, ac oedd ofalus am ei wladwŷr, gŵr mawr ei zêl am y cyfreithiau, yn fradychwr.

3 Pan gynnyddodd y galanasdra yn gymmaint a lladd o un o'r rhai oedd gymmeradwy gan Simon, gelanedd,

4 Onïas gan ystyrio enbydrwydd y gynnen hon, a bod Apolonius llywodraethwr Cœlosyria a Phenice yn ynfydu, ac yn chwanegu malais Simon:

5 Ese a aeth at y brenhin, nid i gyhuddo gwŷr ei wlâd, ond sel un yn ceisio lles i bawb yn gyffredinol, ac yn neillduol.

6 Canys ese a welodd sod yn amhoffibl cael heddwch, oddi eithr i'r brenhin gymmeryd tresn yn y matterion hyn, ac nad oedd debyg y peidiai Simon â'i ynfydrwydd.

7 Ond wedi marw Seleucus, a chymmeryd o Antiochus, a gysenwid Epiphanes, y frenhiniaeth, Jaſon brawd Onïas a weithiodd yn ddirgel i geisio bod yn Arch-offeiriad; 3829.

8 Gan addo i'r brenhin er cael y swydd, dri chant a thrugain talent o arian, ac o ryw ardreth arall bedwar ugain talent.

9 Am ben hyn, ese a addawodd dalu deg a deugain a chant eraill, o's canhiadid iddo trwy ei awdurdod ef, osod [a] campsa, ac ysgol i'r gwŷr ieuaingc, ac i gyfrif y rhai o Jerusalem yn Antiochiaid. [a] 1 Mac. 1. 14.

10 A phan gafodd ese yr Arch-offeiriadaeth trwy fôdd y brenhin, yn y màn ese a ddenodd ei genedl ei hun i arferion y Groegwŷr,

11 Ac a swriodd i lawr garedigol ragorsraint yr Iuddewon, a gawsent hwy trwy [b] Ioan tâd Eupolemus, (yr hwn a fuasai yn genhadwr at y Rhufeiniaid, i ddymuno cyseillach a chymmorth,) a chan swrw i lawr y llywodraeth oedd wrth y gyfraith, ese a wnaeth newŷdd ordeiniadau anghyfreithlawn. [b] Edrych 1 Mac. 8. 17.

12 Canys ese a adeiladodd gampfa o'i wîr-fodd dan y castell, ac a ddarostyngodd y rhai pennaf o'r gwŷr ieuaingc, ac a barodd iddynt wisgo hettiau.

13 Ac sel hyn y tyfodd serch i ganlyn arferau y Cenhedloedd, ac estroniaid, trwy ragorol asiendid Jaſon, nid yr Arch-offeiriad, ond y dŷn annuwiol;

14 Yn gymmaint ag nad oedd yr offeiriaid mwyach yn ewyllysgar i wasanaethu 'r allor; ond gan ddirmygu 'r Deml, ac esgeuluso 'r ebyrth, yr oeddynt yn prysuro i sod yn gyssrannog o ddogn annuwiol eu campau, yn ôl tasiu 'r garreg;

15 Ac heb ganddynt brîs ani anrhydedd eu tadau, gan gyfrif gogoniant y Groegwŷr yn orau.

16 O achos yr hyn bethau y daeth arnynt adsyd mawr, tra caffent hwy yn elynion ac yn ddïalwŷr iddynt, arferau y rhai yr oeddynt yn eu canlyn, ac yn dymuno eu bod yn gyffelyb iddynt ym mhob peth.

17 Canys nid esmwyth yw gwneuthur yn erbyn cyfraith Dduw. Ond yr amser a ddaw a ddengys hyn.

18 Pan chwareuid yn Tyrus y campau a arferid bob pùm mlynedd, a'r brenhin yn bresennol, 3830.

19 Jaſon y dŷn ysgeler hwnnw a ddanfonai genhadau o Jerusalem yn rhith Antiochiaid, i ddwyn tri chàn dryll o arian tu ag at aberth Hercules, y rhai a ddeisyfiai y neb oedd yn eu dwyn, na threulid ynghylch yr aberth, o blegid nad gweddaidd oedd, ond eu harbed i anghenrhaid arall.

20 Ese a ddanfonodd y pethau hyn tu ag at aberth Hercules: ond er mwyn y neb a'u

a'u dygent, hwy a roddwyd tu ag at wneuthur llongau.

3831. 21 Wedi danfon Apolonius mâb Manaſteus i'r Aipht, i goronedigaeth brenhin Ptolomëus Philometor, a phan ddeallodd Antiochus ei fod eſe yn anffyddlon yn ei fatterion eſ, eſe a ſu ofalus am ei ddiogelwch ei hun: am hynny eſe a ddaeth i Joppe, ac oddi yno ef a aeth i Jeruſalem.

22 Lle y croeſawyd ef yn fawr gan Jaſon a'r ddinas, ac y dygwyd ef i mewn â ffaglau ac â llefain; ac yn ôl hyn eſe a arweiniodd ei lu i Phenice.

3832. 23 Hefyd yn ôl tair blynedd, Jaſon a ddanfonodd Menelaus brawd Simon, am yr hwn y ſoniaſom o'r blaen, i ddwyn arian i'r brenhin, ac i'w rybuddio ef am bethau anghenrhaid.

24 Ond pan ddygwyd ef ger bron y brenhin, eſe a'i mawrygodd yn ei wŷdd, ac a gafodd yr Arch-offeiriadaeth iddo ei hun: canys eſe a roddes am dani hi dri chàn talent o arian mwy nâ Jaſon.

25 Felly pan gafodd eſe orchymynion oddi wrth y brenhin, eſe a ddaeth adref heb ynddo ddim yn haeddu yr Arch-offeiriadaeth, ond càlon gorthrymmwr creulon, a gwŷniau anifail gwŷllt.

26 Felly Jaſon, yr hwn a dwyllaſai ei frawd ei hun, wedi ei dwyllo gan arall, a'i fwrw allan, a ffôdd i wlâd yr Ammoniaid.

3833. 27 Ond Menelaus, pan gafodd yr oruchafiaeth, ni chymmerodd dreſn iawn am yr arian a addawaſai eſe i'r brenhin, ond Soſtratus ceidwad y caſtell a'u gofynnodd hwy iddo.

28 Canys i hwn y perthynai codi 'r ârdrethion. Am hynny y ddau hyn a gyrchwyd ger bron y brenhin.

29 A Menelaus a adawödd yn yr Arch-offeiriadaeth Lyſimachus ei frawd; a Soſtratus a adawödd Crates, yr hwn oedd lywodraethwr Cyprus, yn ei le.

30 Pan wnelid y pethau hynny, y digwyddodd i wŷr Tharſus a Malot wneuthur terfyſg *yn erbyn y brenhin*, o blegid eu rhoddi hwynt i Antiochus gordderch y brenhin.

31 Am hynny y brenhin a ddaeth ar frŷs i oſtegu 'r *derfyſg* honno, gan adael Andronicus, un o'r gwŷr pennaf ei awdurdod, yn rhaglaw iddo.

32 Menelaus hefyd, gan dybio cael o hono amſer cyfaddas, a gymmerth rai o leſtri aur y deml, ac a'u rhoddes i Andronicus, ac a werthodd eraill yn Tyrus, a'r dinaſoedd oddi amgylch.

33 A phan wybu Oniias hyn yn hyſbys, eſe a'i hargyhoeddodd, ac a dynnodd o'r neilldu i noddfa yn Daphne, yr hon ſydd yn ymyl Antiochia.

34 Am hynny Menelaus a gymmerth o'r neilldu Andronicus, ac a ddymunodd arno ddâl Oniias. Felly eſe a ddaeth at Oniias, ac a'i perſwadiodd ef trwy dwyll, gan roddi iddo ei lâw ddehau, a'i lŵ, (er ei fod eſe yn ei ammau eſ,) ac a'i dènodd i ddyfod allan o'r noddfa: felly yn ddiſymmwth eſe a'i carcharodd ef heb ganddo bris am gyfiawnder.

35 O herwŷdd pa ham nid yr Iuddewon yn unig, ond hefyd llawer o genhedloedd eraill a gyffroiſant, ac a ſu drwm dros ben ganddynt anghyfiawn laddiad y gŵr hwn.

36 Hefyd pan ddychwelodd y brenhin o dueddau Cilicia, yr Iuddewon, y rhai oedd yn y ddinas, a achwynaſant wrtho, gan fod y Groegwŷr hefyd yn cŷd-ſynio â hwynt, o achos adgaſrwydd y weithred, o blegid llâdd Oniias heb achos.

37 Am hynny Antiochus a driſtâodd yn fawr yn ei gàlon, ac a doſturiodd, ac a wylodd, o herwydd mawr diriondeb a goſtyngeiddrwydd yr hwn a laddaſid.

38 Ac am hynny wedi ei ennynnu â digllonedd, eſe a ddïoſgodd Andronicus o'i borphor, ac a rwygodd ei ddillad, ac a'i harweiniodd ef o amgylch y ddinas, i'r fàn lle y lladdaſai eſe Oniias, ac yno y dïeneidiodd eſe y llofrudd. Felly yr Arglwydd a dalodd iddo deilwng gosbedigaeth.

39 Ond yn ôl i Lyſimachus wneuthur 3834.
llawer gweithred ddrŵg yn y ddinas trwy gyngor Menelaus, a myned o'r chwedl allan; cynnulleidfa a ymdyrrodd ynghŷd yn erbyn Lyſimachus, canys yn awr eſe a ddygaſai allan lawer o leſtri aur *y deml*.

40 Y cyffredin bobl a godaſant ar hynny yn llawn llîd, a Lyſimachus a wiſgodd ag arfau ynghŷlch tair mîl o wŷr, ac a ddechreuodd wneuthur trawſder; ac un Auranus oedd yn flaenor iddynt, yr hwn oedd wedi myned ymhell mewn oedran, ac nid dim llai mewn ynfydrwydd.

41 Ond pan wybuant amcan Lyſimachus, rhai a geiſiaſant gerrig, rhai baſtynau, a rhai a daflaſant ddyrneidiau o'r llŵch oedd ger llaw at Lyſimachus, a'r rhai oedd yn gofod arnynt.

42 Trwy ba fôdd y clwyfaſant lawer o honynt, ac y lladdaſant rai, a rhai eraill a yrraſant i ffoi; ond anrheithiwr yr Eglwys a laddaſant hwy ger llaw 'r tryſordy.

43 O blegid hyn ſe achwynwyd yn erbyn Menelaus, o herwŷdd yr achoſion hyn.

44 A phan ddaeth y brenhin i Tyrus, ſe ddanfonwyd tri wŷr oddi wrth y Senedd, y rhai a achwynaſant arno ef.

45 Ond Menelaus, wedi colli 'r maes, a addawodd lawer o arian i [c] Ptolomeus fâb Dorymenes, er gwneuthur y brenhin yn foddlon. [c] 1 Mac. 3. 38.

46 Am hynny Ptolemeus a aeth â'r brenhin o'r neilldu i ryw gyntedd i ymoeri, ac a dröes ei feddwl ef:

47 Yn gymmaint ag iddo ryddhâu Menelaus, achos yr holl ddrŵg, oddi wrth yr achwynion, a barnu y rhai truain hyn i angau, y rhai pe dadleuaſent eu matter ger bron y Scythiaid, hwy a gawſent eu gollwng yn ddieuog.

48 Fel hyn yn fuan y cosbwyd hwy yn anghyfiawn, y rhai o'r blaen a ddadleuaſant dros y ddinas, dros y bobl, a thros y lleſtri ſanctaidd.

49 Am hynny gwŷr Tyrus, yn gâs ganddynt yr anwiredd hyn, a roddaſant yn helaeth bob peth a berthynai i'w cladde-digaeth hwy.

50 Ond Menelaus, trwy awŷdd y rhai oedd mewn gallu, a wnaed yn ſradychwr y dinaſwŷr, ac a arhöes yn ei ſwydd, gan chwanegu eu falais.

PEN. V.

2 Yr arwyddion a'r argoelion a welwyd yn Jeruſalem. 6 Anwiredd a diwedd Jaſon. 11 Antiochus yn erlid yr Iuddewon. 15 Anrheithio 'r deml. 27 Maccabëus yn foi i'r anialwch.

YNghŷlch yr amſer hwnnw Antiochus a ddarparodd ei ail daith i'r Aipht.

2 A'r prŷd hynny digŵyddodd trwy 'r holl ddinas dros ddeugain niwrnod agos, ſod gwŷr meirch yn rhedeg yn yr awyr, mewn gwiſgoedd aur, a llueoedd o wŷr a gwayw-flyn.

3 A megis tyrſâau o wŷr meirch mewn byddin, yn ymdrechu, ac yn rhedeg y naill yn erbyn y llall, dan yſgwyd eu tarianau, a llaweroedd o biccellau, a thynnu cleddyfau, a ſaethu ſaethau, a diſgleirdeb eu harfau aur, a phob màth ar lurigau.

4 Am hynny pob dŷn a weddiodd ar ddyfod o'r arwyddion hynny i ddaioni.

5 Yr awr hon pan aeth chwedl celwydd allan, megis pe niewidiaſai Antiochus ſŷd, Jaſon a gymmerth nid llai nâ mîl o wŷr, ac a ruthrodd yn ddiſymmwth ar y ddinas, ac wedi gorchſygu 'r rhai oedd ar y gaer, ac o'r diwedd ynnill y ddinas, ſe a ſlodd Menelaus i'r caſtell.

6 Ond Jaſon a laddodd ei ddinaſwŷr ei hunan, heb arbed un; heb feddwl ſod llwyddiant yn erbyn ei genedl yn fwyaf aflwyddiant, ond gan dybied orchſygu o hono ei elynion, nid ei gŷd-wladwŷr.

7 Er hynny ni chaſodd eſe yr oruchafiaeth, ond yn niwedd ei gynllwyn eſe a gafodd gywilydd, ac a ffodd dracheſn, ac a aeth i wlâd yr Ammoniaid.

8 Am hynny eſe a gafodd ddiwedd ei ddrŵg fuchedd, *ſ* eſe a garcharwyd gyd ag Aretas brenhin yr Arabiaid, ac a ffodd o ddinas i ddinas, a phawb yn ei ymlid, ac yn ei gaſau, megis gwrthodwr y gyfraith, ac yn ei felldithio megis gelyn ei wlâd a'i ddinaſwŷr, eſe a fwriwyd allan i'r Aipht.

9 A'r hwn a barafai i lawer grwydro allan o'u gwlâd, a ddarfu am dano ei hun allan o'i wlâd, wedi iddo fyned at y Lacedemoniaid, dan obaith cael yno fwcr, o herwŷdd carennydd.

10 A'r hwn a fwriaſai allan lawer heb eu claddu, ni alarodd neb drofto, ac ni chaſodd ſedd yn y bŷd, ſe ni chaſodd feddrod ei dadau.

11 Ond pan wybu 'r brenhin y pethau hynny eſe a feddyliodd y ſyrthiai 'r Iudewon oddi wrtho am y pethau a wnaethid: am hynny [a] eſe a ddaeth yn gynddeiriog o'r Aipht, ac a ennillodd y ddinas ag arfau,

12 Ac a orchymynnodd i'w filwŷr nad arbedent neb a gyfarfyddai â hwynt, a lladd y neb a ddringai i'w tai.

13 Felly y gwnaed lladdfa ar wŷr ieuainge a henafgwŷr, a dinyſtr ar wŷr, a gwragedd, a phlant; a gwŷryſon a bechgyn a ddiſethwyd.

14 Yn gymmaint a diſetha o honynt bedwar-ugain mil mewn tri diwrnod: deugain mil a gaeth-gludwyd, ac eraill nid llai na'r rhai a laddaſid, a werthwyd.

15 Ac heb fod yn foddlon er hyn, eſe a feiddiodd fyned i mewn i'r deml ſanctteiddiaf yn yr holl ſŷd, gan gael iddo yn flaenor Menelaus, yr hwn oedd fradychwr ei wlâd a'r gyfraith:

16 Ac â dwylaw yſgeler eſe a gymmerodd y lleſtri ſanctaidd, a pha beth bynnag a roddaſid yno i'w cadw gan frenhinoedd eraill, er cynnydd, a gogoniant, ac anrhydedd i'r màn hwnnw, eſe a'u telmlodd â dwylaw aflan.

17 Balchïodd Antiochus hefyd, heb yſtyried, mai o blegid pechodau y rhai a breſwylient yn y ddinas y digiaſai 'r Arglwydd dros ychydig, ac am hynny bod dirmyg ar y màn hwnnw.

18 Canys oni buaſai iddynt hwy ymdrôi o'r blaen mewn cymmiſer o bechodau, hwn hefyd er cynted ag y daethai i mewn, wedi ei ſflangellu yn ddiſymmwth, a droiſid oddi wrth ei hyſder, [b] megis Heliodorus, yr hwn a ddanfonaſid oddi wrth Seleucus y brenhin, i weled y tryſordy. 3828. [b] Pen. 3. 25, 26.

19 Ond nid o herwŷdd y lle y dewiſaſai 'r Arglwydd y bobl, ond o herwŷdd y bobl y dewiſaſai eſe y lle *bwnnw.*

20 Ac am hynny y lle hwnnw, yr hwn a fu yn gyfrannog o adfyd y bobl, a wnaed wedi hynny yn gyfrannog o ddoniau 'r Arglwydd; a'r hwn a wrthodwyd yn nigoſaint yr Holl-alluog, a gyweiriwyd dracheſn â phob gogoniant trwy gymmod yr Arglwydd goruchaf.

21 Am hynny Antiochus wedi dwyn allan o'r deml ſil a phedwar ugain talent, a aeth yn gyflym i Antiochia, gan dybied o wîr falchder y gallai eſe wneuthur y tîr yn ſôr, a'r môr hefyd yn dîr, i'w gerdded ar draed: cyfryw falchder oedd ynddo. 3834.

22 Ond [c] eſe a adawodd ſwyddogion i orthrymmu 'r bobl, ſef yn Jeruſalem, Phylib gŵr o Phrygia, yr hwn oedd yn ei arſerion yn greulonach nâ'r hwn a'i goſodaſai ef; [c] 1 Mac. 1, 51.

23 Ac yn Garizim, Andronicus; a hefyd Menelaus, yr hwn oedd flinach i'r dinaſwŷr nâ'r lleill i gŷd, a chanddo feddwl cynfigennus yn erbyn yr Iuddewon ei wladwŷr.

24 Ac eſe a ddanfonodd [d] Apolonius tywyſog melldigedig, â llu o ddŵy fil ar hugain, gan orchymmyn iddynt lâdd pawb a'r oedd mewn oedran, ond gwerthu 'r gwragedd a'r rhai ieuainge. [d] 1 Mac. 1, 29. 3836.

25 Yntau pan ddaeth i Jeruſalem, a gymmerodd arno fod yn heddychol, ac a ymattaliodd hyd y ſanctaidd ddydd Sabboth; ac yna yn cael yr Iuddewon yn cadw gŵyl, eſe a orchymynnodd i'w ryfelwŷr gymmeryd eu harfau.

26 Ac felly eſe a laddodd bawb a'r a aethai allan i edrych arnynt, a chan redeg yma a thraw trwy 'r ddinas mewn arfau, eſe a laddodd lïaws.

27 Ond Judas Maccabëus, a nâw eraill gyd ag ef, [e] a giliodd i'r anialwch, ac eſe a'i gŷd-ymdeithion a fu fyw yn y mynyddoedd fel anifeiliaid, gan fwytta beunydd ‡ y glas-wellt, rhag eu gwneuthur yn gyfrannogion o'r fflerdd-dra hwnnw. [e] 1 Mac. 1, 53. Heb. 11, 38. ‡ *lyſiau y ddaear.*

PEN. VI.

1 Cynnull yr Iuddewon i ymadael â chyfraith Dduw. 4 Halogi Teml Dduw. 8 Creulondeb yn erbyn y bobl a'r gwragedd. 12 Cynghor i ddioddef cyſtudd, trwy eſampl o foroldeb Eleazarus, a arteithiwyd yn greulon.

YChydig yn ôl hynny y brenhin a ddanfonodd henafgwr o [a] Antiochia, i gymmell yr Iuddewon i ymado â chyfreithiau eu tadau, ſel na's llywodraethid hwy mwyach wrth gyfraith Dduw. 3837. [a] *Athen.*

2 Ac i halogi 'r deml oedd yn Jeruſalem, eſe a'i galwodd *yn deml* Jupiter Olympius; a'r hon oedd yn Garizim (megis y rhai a gyfanneddent yn y màn hwnnw) a alwodd eſe *yn deml* Jupiter letteugar.

3 Dyfodiad

3 Dyſgodiad yr aſiwydd yma oedd drwm
a blin i'r bobl.
4 Canys y deml a lanwyd o lythineb a
meddwdod, gan y Cenhedloedd, y rhai
oeddynt yn ymchwarae â phutteiniaid, ac
oddi amgylch y lleoedd ſanctaidd yn bod
iddynt a wnelent â gwragedd, a hefyd yn
dwyn i mewn bethau nid ydoedd wedd-
aidd.
a 1 Mac. 1. 47. 5 a A'r allor a lanwaſid o bethau anghyf-
reithlawn, y rhai a waharddaſai y gyfraith.
6 Nid rhydd oedd chwaith gadw'r Sab-
both, na chadw gwyliau eu hynafiaid, nac
yn eglur gyfaddef eu bod yn Iuddewon.
7 Ar ddydd genedigaeth y brenhin, yr
oedd yn gorfod iddynt heb ddiolch, fyned
bob mis i fwytta o'r ebyrth. A phan ged-
wid gwyl Bacchus, ſe a orfyddai iddynt
fyned yn orfoleddus, ag eiddew ganddynt,
er anrhydedd i Bacchus.
‡ Cenhed-loedd. 8 Ac fe aeth gorchymmyn allan i ddina-
ſoedd cyfneſaf y ‡ Groegwŷr, trwy gyngor
Ptolomeus, yn erbyn yr Iuddewon, ar idd-
ynt ddilyn yr unrhyw arferion, a bod
yn gyfrannogion o'u hebyrth hwynt;
9 Ac ynghylch llâdd y rhai ni's mynnent
ganlyn arferion y Groegwŷr. Y prŷd hyn-
ny y gallaſai un weled y gofid preſennol.
b 1 Mac. 1, 60. 10 Canys b dygwyd allan ddŵy o wra-
gedd, y rhai a enwaedaſent ar eu plant, ac
wedi eu harwain yn amlwg oddi amgylch
y ddinas, a'r rhai bychain ynghrôg wrth
eu bronnau, hwy a fwriwyd i lawr ben-
dramwnwgl oddi ar y gaer.
11 Rhai eraill a gŷd-redaſent yn eu mŷſg
eu hunain i ogoſeydd, fel y gallent yn ddir-
gel gadw'r ſeithfed dydd, a gyhuddwyd
wrth Phylib ac a gŷd-loſgwyd: o blegid
ni feiddient eu helpu eu hunain, o herwydd
parch ar y dydd anrhydeddus.
12 Am hynny yr ŵyf yn attolwg i'r rhai
a ddarllenant y llyfr hwn, na's digyffurer
hwy o herwydd yr adfyd hyn; ond me-
ddyliant fod y coſbedigaethau hyn yn per-
thynu nid i ddinyſtr, ond i geryddiad ein
cenedl ni.
13 Canys pan na's goddefir y rhai a
welant yn annuwiol, ond fyrthio o hon-
ynt yn gyflym i gosbedigaeth, arŵydd yw
hyn o fawr ddaioni Duw.
14 Canys nid yw yr Arglwydd yn hîr-
aros wrthym ni, megis wrth genhedloedd
eraill, y rhai y mae eſe yn eu coſbi pan
ddelont i gyflawndra eu pechodau, ond fel
hyn y bu dda ganddo wneuthur â ni,
15 Rhag gorfod iddo ddîal arnom pan
gyflawnid ein pechodau.
16 Am hynny ni ddŵg byth mo'i dru-
garedd oddi wrthym; ond dan eu ceryddu
ag adfyd, nid ymedy eſe â'i bobl ei
hun.
17 A bydded hyn a ddywedaſom yn rhy-
budd i ni. Bellach ni a ddeuwn at y
traethawd ar ychydig eiriau.
18 Eleazar, rhyw un o'r yſgrifennydd-
ion pennaf, yn ŵr oedrannus, a glân o
brŷd, a orfu iddo agoryd ei enau, a bwyt-
ta cîg môch.
19 Ond eſe yn we'l ganddo farw mewn
parch, nâ byw wedi gwneuthur y fath
c Heb. 11. 35. fieidd-dra, a aeth yn ewyllyſgar i'r c poe-
nau, ac a'i poerodd allan,
20 Fel y gweddai iddynt hwy ddyfod, y
rhai ſydd yn ymrôi yn lân i feſyll yn erbyn
y cyfryw bethau nid cyfreithlawn eu profi,
er ferch ar einioes.
21 Ond y rhai a oſodaſid yn llywodraeth-
wŷr y wlêdd annuwiol honno, o blegid y
gydnabod oedd rhyngddynt er ys talm â'r
gŵr hwn, a'i cymmeraſant o'r neilldu, ac
a'i hannogaſant i gymmeryd y cîg a ddar-
parai eſe ei hun, ac i arfer y pethau oedd
gyfreithlon iddo; ond cymmeryd o hono
arno megis pe bwyttâei o gîg y wlêdd,
yn ôl y pethau a orchymynnaſid *iddo* gan
y brenhin:
22 Fel y gallai wrth hyn ei achub ei hun
oddi wrth angau, a derbyn y caredigrwydd
hyn, er mwyn yr hen gydnabod oedd
rhyngddynt.
23 Ond eſe gan gymmeryd meddwl
pwyllog, megis y gweddai i'w oedran, ac
i ragoriaeth ei henaint, a'i wâllt llwyd
parchedig, ac i'w rinweddol fuchedd er
yn ſachgen, ie yn hytrach megis ag y
gweddai i ſanctaidd a duwiol gyfraith
Dduw, a attebodd iddynt, gan attolwg ei
ollwng yn fuan i'w ſeddrod.
24 Canys nid gweddaidd, eb eſe, yw i'n
hoedran ni ragrithio, fel y tybio llawer o
wŷr ieuaingc ddychwelyd o Eleazar, yn
ddeng-mlwydd a phedwar ugain o oed, at
arferion dieithr,
25 Ac yr hudid hwythau hefyd o blegid
fy rhagrith i, er mwyn ychydig amſer i
fyw, ac y byddai i mi ddwyn gwaradwydd
a dirmyg i'm henaint.
26 Canys er i mi allu diangc dros yr amſer
preſennol oddi wrth gosbedigaeth ddynol;
etto ni's gallaf ffoi oddi wrth lâw yr Holl-
alluog, nac yn fyw nac yn farw.
27 Am hyn gan newidio bywyd yn
ŵrol, mi a'm dangoſaf fy hun yn addas
i'm henaint:
28 Yna y gadawâfi'r rhai ieuaingc fiampl
nodedig i farw yn ewyllyſgar ac yn ŵrol
dros y ſanctaidd a'r anrhydeddus gyfraith.
Ac wedi dywedyd hyn eſe a aeth yn gyflym
i'w arteithio.
29 Yna y rhai a'i harweinient, a droiſant
eu hewyllys da iddo o'r blaen yn llîd
wrtho, pan glywſant ei ymadrodd: canys
tybio a wnaethant ei ſod wedi yn-
fydu.
30 Hefyd pan oedd ar farw o blegid y
dyrnodiau, eſe a ddywedodd, gan och-
neidio, Eglur yw i'r Arglwydd, yr hwn
ſydd ganddo ſanctaidd wybodaeth, mai
pan allaſwn fy ngwaredu fy hun o angau,
ddioddef o honof fy nghuro yn doſt ar
hŷd fy nghorph, a'm bod yn ewyllyſgar
yn dioddef y pethau hyn o ran fy mod yn
ei ofni ef.
31 Fel hyn y bu eſe farw, gan adael ei
farwolaeth yn fiampl o gâlon ddihafarch,
ac yn goffa am rinwedd nid yn unig i'r
gwŷr ieuaingc, ond i lawer eraill hefyd
o'i genedl.

PEN. VII.

Diarwadalwch a marwolaeth ſaith o frodyr a'u mam yn yr un dŷdd, am na fwyttâent cîg môch wrth orchymmyn y brenhin.

DIgwyddodd hefyd ddâl ſaith mrodyr
a'u mam, a pheri o'r brenhin iddynt
yn erbyn y gyfraith fwytta cîg môch; a
hwy a gurwyd â ffiangellau a gwîail.
2 Ond un o honynt, yr hwn a ddad-
leuodd yn gyntaf, a ddywedodd, Pa beth
yr wyt ti yn ei geiſio? a pha beth a fynni
di ei wybod genym ni? canys yr ydym ni
yn barod i farw yn gynt nag y torrwn ni
gyfreithiau ein tadau.

3 Yna y cythruddodd y brenhin, ac y parodd dwymno pedyll a pheiriau;

4 Y rhai yn y mân a wnaethwyd yn boeth; ac efe a orchymynnodd dorri allan dafod yr hwn a ddadleuasai yn gyntaf, a'i flingo ef, a thorri ymaith ei aelodau eithaf yngolwg ei frodyr eraill a'i fam.

5 Weithian pan na ellid dim o hono ef, efe a barodd ei ddwyn ef i'r tân, a'i ffrio yn fyw. A thra yr oedd y mŵg dros hîr o amser yn mygu allan o'r pair, y brodyr eraill a'u mam a annogent eu gilydd i farw yn ŵrol, gan ddywedyd fel hyn,

6 Y mae 'r Arglwydd Dduw yn edrych arnom, ac yn ddiau efe a gymmer ddiddanwch o honom ni, megis y mynegodd * Deut. 32. 6, a Moſes yn ei ganiad, yn yr hwn y tyſtiolaethodd wrth eu hwynebau hwynt, gan ddywedyd, Ac efe a gymmer ddiddanwch yn ei weiſion.

7 Wedi marw o'r cyntaf fel hyn, hwy a ddygaſant yr ail i'w wneuthur yn watwargerdd. Ac wedi iddynt dynnu croen ei ben ef a'i wâllt, hwy a ofynnaſant iddo, A fwyttâi di cyn merthyru pob aelod o'th gorph?

8 Ond efe a attebodd yn iaith ei wlâd, Na wnâf. Am hynny hwn hefyd fel y cyntaf a ferthyrwyd yn gyflym.

9 A phan oedd yn rhoddi i fynu 'r yſbryd, efe a ddywedodd, Tydi lofrudd wyt yn dwyn ein bywyd preſennol oddi arnom, ond Brenhin y bŷd a'n cyfyd ni (y rhai ydym yn meirw dros ei gyfreithiau ef) i fywyd tragywyddol.

10 Yn ôl hwn y dygwyd y trydydd hefyd i'w watwar. A phan ofynnaſant am ei dafod, efe a'i heſtynnodd allan yn ebrwydd, ac a ledodd ei freichiau yn hŷ,

11 Ac a lefarodd yn ŵrol, Y rhai hyn a gefais i gan *Dduw* o'r nêf, a'r rhai hyn yr ydwyf fi yn eu dirmygu er mwyn ei gyfreithiau ef, ac yr ydwyf yn gobeithio derbyn y rhai hyn eilwaith ganddo ef:

12 Yn gymmaint ag i'r brenhin a'r rhai oedd gyd ag ef ſynnu a rhyfeddu wrth galondid y gŵr ieuangc, o blegid nid oedd efe yn priſio am ei boenau.

13 Ac yn ôl marw hwn hwy a ferthyraſant y pedwerydd hefyd yr un môdd.

14 Yr hwn pan ydoedd agos a marw, a ddywedodd fel hyn, Da ydyw, pan roddir *ni* i farwolaeth gan ddynion i ni ddiſgwyl am obaith oddi wrth Dduw, fel y'n cyfoder eilwaith trwyddo ef: canys i ti ni bydd cyfodiad i fywyd.

15 Wedi hynny hwy a ddygaſant y pummed, ac a'i merthyraſant.

16 Yr hwn gan edrych ar y brenhin a ddywedodd, Y mae gennyt allu ym mŷſg dynion, ac er dy ſod ti yn farwol, yr wyt ti yn gwneuthur a fynnech: ond na thybia wrthod o Dduw ein cenedl ni.

17 Ond diſgwyl ennyd, a gwêl ei allu mawr ef, fel y cosba efe dydi a'th hâd.

18 Yn ôl hwn hwy a ddygaſant y chwêched; yr hwn pan ydoedd yn marw a ddywedodd, Na ſiomma mo honot dy hun heb achos: canys nyni ydym yn diodd-ef y pethau hyn o'n plegid ein hunain, o blegid pechu o honom yn erbyn ein Duw: am hynny yr ydys yn gwneuthur *i ni* bethau rhyfedd.

19 Ond na feddwl di y dïengi di heb dy gosbi, yr hwn ŵyt yn ceiſio rhyfela yn erbyn Duw.

20 Ond y fam oedd yn rhyfedd-fawr ragorol, ac yn haeddu côf ardderchog o blegid pan welodd hi ei faith mâb wedi eu lâdd mewn ysbaid diwrnod, hi a oddefodd hynny â chalon rymmus, o blegid ei gobaith a oſodaſai hi yn yr Arglwydd.

21 A hi a annogodd bob un o honynt yn iaith ei gwlâd, ac yn llawn o ysbryd hi a gynhyrfodd ei meddwl gwreigaidd â chalon ŵrol, ac a ddywedodd wrthynt,

22 Ni wn i pa fodd y daethoch i'm crôth i: canys ni roddais i chwi nac anadl nac einioes, ac nid myfi a luniodd aelodau eich cyrph chwi.

23 Ond yn ddïau Gwneuthurwr y bŷd, yr hwn a luniodd enedigaeth dŷn, ac a gafodd allan naturiaeth pob peth, a'r hwn a rŷdd eilwaith i chwi er ei drugaredd anadl a bywyd, yn gymmaint ag i chwi yn awr eich dirmygu eich hunain er mwyn ei gyfreithiau ef.

24 Ond Antiochus, gan dybio ei ddirmygu, a chan feddwl ſod ei hymadrodd hi yn waradwyddus, tra ydoedd yr ieuangaf etto yn fyw, a geiſiodd ei ddênu nid yn unig â geiriau, ond hefyd trwy addo â llyau ei wneuthur ef yn gyfoethog ac yn ddedwydd, o's efe a ymwrthodai â chyfreithiau ei dadau; a hefyd y cymmerai efe ef megis yn gâr iddo, ac y rhoddai iddo ſwyddau.

25 Ac o blegid na's gwrandawai y gŵr ieuangc arno er dim, efe a barodd gyrchu ei fam, ac a eiriolodd arni hi gynghori y gŵr ieuangc i achub ei hoedl.

26 Ac wedi iddo ddeiſyfu arni hynny â geiriau lawer, hi a addawödd iddo y cynghorai hi ei mâb.

27 Yna ei fam a dröes atto, a chan watwar y gorthrymmwr creulon, hi a ddywedodd yn iaith ei gwlâd, Fy mâb, trugarhâ wrthyf, yr hon a'th ddûg di nâw mîs yn fy mru, yr hon a roddais i ti laeth dair blynedd, yr hon a'th ddûg di i fynu hyd yn hyn, a'r hon a oddefais orthrymderau dy fagwriaeth.

28 Attolwg i ti, fy mâb, edrych ar y nêf a'r ddaear, ac edrych ar bob peth ag fydd ynddynt, cydnebydd [b] wneuthur o Dduw y pethau hyn o'r pethau nid oeddynt, a gwneuthur rhywogaeth dŷn felly hefyd. [b] Rhuf. 4. 17.

29 Nac ofna mo'r cigydd hwn; ond bydd debyg i'th frodyr, cymmer dy farwolaeth, fel y gallwyf dy dderbyn gyd â'th frodyr yn yr unrhyw drugaredd.

30 A thra yr ydoedd hi yn dywedyd hyn, y gŵr ieuangc a lefarodd, Beth yr ydych chwi yn ei ddiſgwyl? nid oes yn fy mrŷd ufuddhâu gorchymyn y brenhin; ond myfi a ufuddhâf orchymynion y gyfraith, y rhai a roddwyd i'n tadau ni trwy lâw Moſes.

31 Tithau hefyd yr hwn ŵyt ddychymmygwr pob drŵg i'r Hebreaid, ni ddïengi rhag llâw Dduw:

32 Canys nyni ydym yn goddef *dyn* o blegid ein pechodau ein hunain.

33 Ond er bod y Duw byw dros ennyd yn digio wrthym er mwyn ein cosbi a'n ceryddu ni, etto efe a gymmyd drachefn â'i weiſion.

34 Ond tydi, O annuwiol ac yſgeleraf o'r holl ddynion, nac ymddyrcha yn ddiachos, ac nac ymchŵydda â gobaith ofer, gan godi dy ddwylaw yn erbyn gweiſion Duw:

35 Canys ni ddïengaiſt ti etto rhag barn Duw

Duw hollalluog, yr hwn ſydd yn gweled *pob peth*,

36 Fy mrodyr, y rhai weithian a oddefaſant lafur byrr, ydynt yr awron dan ſanctaidd gyfammod bywyd tragwyddol: tithau hefyd trwy farn Duw, a dderbynni gobſbedigaeth addas o blegid dy falchder.

37 Minnau hefyd, megis ag y gwnaeth fy mrodyr, a roddaf fy nghorph a'm heinioes dros gyfreithiau ein teidiau, gan attolwg i Dduw drugarhâu o hono yn gyflym wrth ein cenedl ni, a pheri i [c] tithau trwy benyd a chosbedigaeth gyffeſu, mai eſe ſydd Dduw yn unig;

[c] 1 Mac. 6. 13. 2 Mac. 9. 12, &c.

38 A diweddu hefyd ynofi a'm brodyr o ddigofaint yr Holl-alluog, yr hwn yn addas a ſyrthiodd ar ein holl genedl ni.

39 Yna 'r brenhin wedi ei ennynnu â chynddaredd, a wynfydodd yn erbyn hwn yn fwy nâ nêb, ac a fu drwm ganddo ei watwar.

40 Hwn hefyd a fu farw yn ſanctaidd, gan roddi ei gwbl ymddiried yn yr Arglwydd.

41 Yn ddiwaethaf o'r cwbl, y ſam yn ôl ei meibion a fu farw.

42 Weithian bydded digon dywedyd hyn am *eu* gwlêddau, a'u creulondeb aruthrol hwy.

PEN. VIII.

1 *Judas yn caſglu llu: 9 a danfon Nicanor yn ei erbyn ef; ac yntau yn rhyfygu gwneuthur arian lawer o'i garcharorion.* 16 *Judas yn rhoi càlon yn ei wŷr, ac yn gyrru Nicanor i ffoi,* 28 *ac yn rhannu 'r ysbail.* 30 *Difuddio gelynion eraill hefyd.* 35 *Nicanor trwy ofid yn ffoi i Antiochia.*

3838. YNa Judas Maccabëus, a'r rhai oedd gyd ag ef, a aethant yn ddirgel i'r pentrefi, ac a alwaſant eu ceraint ynghŷd, ac a gymmeraſant y rhai oedd yn aros yn nhrefydd yr Iuddewon, ac a gaſglaſant ynghŷd ynghŷlch chwê mîl o wŷr.

2 Felly hwy a alwaſant ar yr Arglwydd, ar edrych o hono ar ei bobl, y rhai yr oedd pawb yn eu ſathru dan draed, ac ar ſod o hono yn drugarog wrth y deml, yr hon a ddarfuaſai i'r dynion drŵg ei halogi,

3 Ac ar doſturio o hono wrth y ddinas, yr hon ydoedd wedi ei dinyſtrio, ac agos yn un â'r llawr; ac ar wrando o hono ar lêf gwaed y rhai a laddaſid yn gweiddi arno ef:

4 Ac ar gofio o hono anghyfreithlon laddiad y plant gwirion, a'r cabl-eiriau a ddywedaſid yn erbyn ei Enw, ac ar ddangos o hono ei gâs yn erbyn y rhai drygionus.

5 Yna Maccabëus wedi cynnull ynghŷd ei lu, a'r Cenhedloedd heb allu ei wrthwynebu, gan droi o'r Arglwydd ei ddigofaint yn drugaredd,

6 Efe a ddaeth yn ddiſymmwth, ac a loſgodd y dinaſoedd a'r pentrefi, ac a feddiannodd y lleoedd cymhwyſaf, ac a orchfygodd, ac a yrrodd lawer o'i elynion i ffoi;

7 Ond yn bennaf efe a arferodd, liw nôs wneuthur cyfryw derfyſgoedd, hyd onid aeth y gair o'i wroldeb ef i bob lle.

8 Ond pan welodd Phylib gynnyddu o'r gŵr hwn yn fuan, o feſur ychydig ac ychydig, a'i fod ef yn waſtad yn llwyddo fwyfwy; efe a 'ſgrifennodd at Ptolomeus llywodraethwr Cœloſyria a Phenice, i'w ſwcrio ef yn achoſion y brenhin.

9 Yna efe a etholodd Nicanor mâb Patroclus, un o'i geraint pennaf, ac a'i danfonodd ef, gan roddi o bob rhai o'r Cenhedloedd nid llai nag ugain mîl, i ddiwreiddio allan holl genedl yr Iuddewon. A hefyd efe a gyſſylldodd ynghŷd ag ef Gorgias y capten, gŵr cyfarwydd mewn matterion rhyfel.

10 Felly Nicanor a gymmerth arno wneuthur cymmaint o arian o'r Iuddewon [a] a ddèlid yn garcharorion, ag a dalai y deyrnged o ddŵy-fil o dalentau, oedd ar y brenhin i'r Rhufeinwŷr. [a] 1 Mac. 3. 41.

11 Am hynny efe a anfonodd yn y màn i'r dinaſoedd ar làn y môr, gan gynnyg ar werth yr Iuddewon a ddèlid yn garcharorion, i fod yn weiſion iddynt, gan addo y gwerthai *iddynt* ddêg a phedwar ugain er un talent: ond nid ydoedd efe yn yſtyrio dial Duw, yr hwn a ddiſgynnai arno ef.

12 Pan wybu Judas fod Nicanor yn dyſod, efe a fynegodd i'r rhai oedd gyd ag ef fod y llu yn agos.

13 [b] Y rhai *o bonynt* a oedd yn ofnus, ac ni choelient i gyfiawnder Duw, ffoi a wnaethant, a myned ymaith o'r fân honno. [b] 1 Mac. 3 56.

14 Rhai eraill hefyd a werthaſant yr hyn oll a adawſid, ac a weddiaſant hefyd ar yr Arglwydd, ar waredu o hono ef hwynt oddi wrth Nicanor annuwiol, yr hwn a'u gwerthaſai hwynt cyn dyfod o honynt ynghŷd.

15 Ac er na's gwnelai efe hyn er eu mwyn hwynt, etto *ar iddo ei wneuthur* er mwyn ei gyfammod â 'u tadau hwynt, ac er mwyn ei ſanctaidd a'i ogoneddus Enw, ar yr hwn y gelwid hwy.

16 Yna Maccabëus, wedi galw ei wŷr ynghŷd, hyd yn nifer chwê mil, a'u hannogodd hwynt, [c] na ddigalonnent o blegid eu gelynion, ac nad ofnent amlder y Cenhedloedd oedd yn goſod arnynt ar gam, ond rhyfela o honynt yn ŵrol, [c] 1 Mac. 4. 8.

17 Gan oſod ger bron eu llygaid y dirdra a wnaethent ar gam i'r lle ſanctaidd, a'r gurſa greulon a roddaſid i'r ddinas a watwareſid, a dirymmiad y llywodraeth a dderbyniaſent hwy gan eu hynafiaid.

18 Canys y maent hwy, eb efe, yn ymddiried mewn arfau a hyſder; ond ein hymddiried ni ſydd yn Nuw holl-alluog, yr hwn a all ddiſetha y rhai ſydd yn dyfod yn ein herbyn, a'r holl fŷd hefyd, ag amnaid.

19 A hefyd efe a goſiodd iddynt pa gymmorth a gawſai eu tadau, a [d] pha fodd yr achubwyd hwynt pan ddarfu am gant a phedwar ugain a phùm mîl dan Sennacherib, [d] 1 Mac. 7. 41. 2 Mac. 15. 22.

20 A pha ryfel a wnaethant yn Babilon yn erbyn y Galatiaid, fel y daethai o honynt hwy i gŷd i'r maes wyth mîl, gyd â phedair mîl o'r Macedoniaid; a phan amheuodd y Macedoniaid, yr ŵyth mîl hynny a laddaſant ugain mîl a chant trwy gymmorth a roddaſid iddynt o'r nêf, trwy ba un y derbyniaſant lawer o fûdd.

21 Ac wedi iddo eu cyffuro â'r geiriau hyn, a'u gwneuthur yn barod i farw dros y cyfreithiau a'r wlâd, efe a rannodd ei lu yn bedair rhàn;

22 Ac

22 Ac a wnaeth ei frodyr ei hun yn gapteniaid ar y llu, ſef Simon, Joſeph, a Jonathan, gan roddi i bob un bymtheg cant o rylelwŷr.

23 Heſyd *ese a bwyntiodd* Eleazar i ddarllen y llyſr ſanctaidd. Ac wedi iddo roddi iddynt yn arŵydd, *Trwy* help Duw, ese yn gapten y llu blaenaf a aeth ynghŷd â Nicanor.

24 A thrwy gymmorth yr Holl-alluog, hwy a laddaſant o'r gelynion uwch law nâw mîl, ac a glwyfaſant, ac a gloffaſant y rhân fwyaf o lu Nicanor, ac a yrraſant bawb i ffoi;

[c] Ad. 10, 21, 34. 25 Ac a gymmeraſant [c] arian y rhai a ddaethent i'w prynu, ac a'u hymlidiaſant ym mhell; ond am ſod arnynt eiſiau amſer, hwy a ddychwelaſant.

26 Canys y dydd o flaen y Sabboth oedd ese; am hynny ni fynnent su hymlid hwy ym mhellach.

27 Fel hyn hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a ysbeiliaſant y gelynion, ac a gadwaſant y Sabboth, gan roi moliant a diolch anfeidrol i'r Arglwydd, yr hwn a'u cadwaſai hyd y dydd hwnnw, ac a dywalldaſai arnynt ddechreuad ei drugaredd.

28 Heſyd yn ôl y Sabboth, hwy a rannaſant ràn o'r ysbail i'r anaſus, i'r gweddwon, ac i'r amddifaid, a'r hyn oedd yngweddill a rannaſant hwy rhyngthynt eu hun a'u gweiſion.

29 Ac yn ôl gwneuthur y pethau hyn, a gwneuthur o honynt gyffredin weddi, hwy a attolygaſant i'r Arglwydd trugarog gymmodi â'i weiſion yn dragywydd.

30 Heſyd o'r rhai oedd gyd â Thimotheus a Bacchidès a fyddent yn ymladd yn eu herbyn hwy, y lladdaſant uwch law ugain mil, ac a ennillaſant uchel a chadarn geſtyll, ac a rannaſant ysbail lawer yn gyffredinol rhyngddynt hwy a'r anaſus, a'r amddifaid, a'r gweddwon, a'r oedranus.

31 Ac weddi iddynt gaſglu eu harfau ynghŷd, hwy a'u rhoddaſant oll i gadw yn ofalus mewn lleoedd cymmwys: a'r ysbail arall a arweiniaſant hwy i Jeruſalem.

32 Hwy a laddaſant heſyd Philarches yr hwn ydoedd gyd â Thimotheus, dŷn annuwiol, ac un a wnaethai lawer o niweid i'r Iuddewon.

33 Heſyd pan oeddynt yn cadw gŵyl y ſuddugoliaeth yn eu gwlâd, hwy a loſgaſant Caliſthenes, yr hwn a loſgaſai 'r pyrth ſanctaidd, ac a ffoiſai i ryw dŷ bychan i'w achub ei hun: am hynny ese a dderbyniodd wobr addas am ei anwiredd.

34 A Nicanor yſgeler (yr hwn a ddygaſai fil o farſiandwŷr i brynu 'r Iuddewon)

35 Wedi ei ddaroſtwng trwy help yr Arglwydd, gan y rhai nid oedd ese yn gwneuthur ond cyfrif o'r lleiaf o honynt, a ddioſgodd ei ddillad gwŷchion, ac a ollyngodd ymaith ei wŷr, ac a ddaeth ſel gwâs crwydrus trwy ganol y tîr i Antiochia, wedi cael cywilydd mawr o ràn colli ei lu.

36 Fel hyn, yr hwn a addawſai dalu teyrn-ged i'r Rhufeinwŷr o'r carcharorion oedd yn Jeruſalem, a ddygodd newyddion ſod gan yr Iuddewŏn amddiffynnwr, ſef Duw; ac o blegid hyn na's gallai neb wneuthur niweid iddynt, o herwŷdd eu bod yn cadw y cyfreithiau a orchymynnaſai ese iddynt hwy.

PEN. IX.

1 Yniid Antiochus oddi wrth Perſepolis: 5 A'i daro ef â chlafyd blin, 14 ac yntau yn addo myned yn Iuddew, 28 ac yn marw yn ofidus.

YNghŷlch y cyfamſer hwnnw y daeth Antiochus [a] allan o wlâd Perſia yn waradwyddus. 3840. [a] 1 Mac. 6, 1, &c.

2 Canys pan ddaeth ese i Perſepolis, ese a amcanodd ysbeilio 'r deml, a dwyn dano y ddinas: ond y bobl a redaſant yn gyffrŏus i'w hamddiffyn eu hun â'u harfau, ac a'i gyrraſant ef i ffoi. Felly Antiochus a yrrwyd i ffoi gan y preſwylwŷr, ac a ddychwelodd â chywilydd.

3 A phan ddaeth ese i Echatana y dywedwyd iddo ef y pethau a wnaethid i Nicanor ac i Timotheus.

4 Am hynny wedi chŵyddo gan lîd ese a feddyliodd ddial gwarth y rhai a'i gyrraſai ef i ffoi, ar yr Iuddewon. Am hynny ese a barodd i'r hwn ydoedd bob amſer yn gyrru ei gerbyd ef, bryſuro a dibennu ei daith; canys barn Duw ydoedd yn ei annog ef: o herwŷdd ese a ddywedaſai ſel hyn yn ei falchedd, Myfi a wnâf Jeruſalem yn gladdfa gyffredin i'r Iuddewon, pan ddelwyf yno.

5 Ond yr Arglwydd holl-alluog, a Duw Iſrael a'i tarawŏdd ef â dialedd difeddyginiaethol, ac anweledig: canys er cynted ag y dywedaſai ese y geiriau hyn, [b] dolur yn ei berfedd a ddaeth arno, yr hwn ni's gellid ei iachau, a gofid aruthrol yn ei ſol. [b] 1 Mac. 6, 8, 9, 11.

6 Ac iawn oedd hynny: canys ese a boenaſai berfedd gwŷr eraill ag amryw a dieithr boenau.

7 Hwn heſyd ni pheidiai er hynny â'i uchel-fryd, ond a lenwid yn fwy â balchedd, gan anadlu allan dân yn ei ddîg yn erbyn yr Iuddewon, a pheri bryſuro ei daith. Eithr digŵyddodd ſyrthio o hono ef i lawr o'i gerbyd, yr hwn ydoedd yn rhedeg yn gyflym, a gwneuthur holl aelodau ei gorph ef yn chwilfriw gan y cŵymp mawr *hwnnw*.

8 Fel hyn ese, yr hwn a dybiai ychydig o'r blaen y gallai orchymmyn tonnau 'r môr (cymmaint oedd ei falchedd tu hwnt i ddŷn) a phwyſo 'r mynyddoedd uchel mewn clorian, a daflwyd ar y ddaear, ac a ddygwyd mewn elor feirch, gan fynegi i bawb amlwg allu Duw:

9 Yn gymmaint ag i [c] bryfed heidio allan o gorph yr annuwiol hwnnw, a chra ydoedd ese etto yn fyw, ei gnawd a ſyrthiai *i lawr* gan boen a gofid, a'i holl lu a ymofidient o blegid ei ddrygſawr ef. [c] Act. 12, 23.

10 Fel hyn nid oedd neb abl i aros i ddwyn yr hwn o'r blaen a dybiai y gallai gyrhaeddyd ſêr y neſoedd, o blegid y drygſawr.

11 Am hynny wedi ei glwyfo fel hyn, ese a ddechreuodd beidio â'i falchder mawr, a dyfod i'w adnabod ei hun trwy gurfa Duw, a'i ofid, yr hwn a chwanegid bob munudun *awr*.

12 A phan ni allodd ese aros ei fawr ei hun, ese a ddywedodd hyn, Iawn yw ymoſtwng i Dduw, ac i'r hwn ſydd yn farwol na feddylio ſod yn ogyfuwch â Duw.

13 A'r

13 A'r tîm yſgeler hwn a weddiodd at yr Arglwydd, (yr hwn ni chymmerai drugaredd arno mwyach,) gan ddywedyd,

14 Y rhyddhäei efe y ddinas ſanctaidd, i'r hon yr oedd efe yn pryſuro i'w gwneuthur yn un â 'r llawr, ac yn gladdfa;

15 A hefyd y gwnâi efe yn ogyſuwch a'r ‡ Antiochiaid yr holl Iuddewon, yr oedd efe *o'r blaen* yn eu barnu yn anheilwng o gladdedigaeth, ond i'w taflu allan i'w llyngcu gan adar a bwyſtfilod, ynghŷd â'u plant;

16 Ac yr harddai efe 'r deml ſanctaidd â rhoddion gwŷchion, yr hon o'r blaen a ddarſuaſai iddo ei hyſbeilio, ac y chwanegai efe y lleſtri ſanctaidd, ac y rhoddai efe [d] o'i ardreth ei hun yr holl gôſt a ydoedd yn perthynu i'r ebyrth;

17 Ac am ben hyn hefyd y byddai efe ei hun yn Iuddew, ac y rhodiai ym mhob lle cyfanneddol, gan fynegi gallu Duw.

18 Ond er hynny i gŷd ni pheidiai ei ofid-fawr boenau: canys fe ddaethai arno ef gyfiawn farn Duw. Gan anobeithio ei iechyd, efe a 'ſgrifennodd at yr Iuddewon y llythyrau ſy 'n canlyn, ac ynddynt y fath ddeiſyfiad a hyn;

19 I'r Iuddewön daionus, ei ddinaſwŷr, llawenydd, a iechyd, a llwyddiant, oddi wrth Antiochus y brenhin a'r penllywydd.

20 O's ydych chwi a'ch plant yn iâch, ac o's yw pob peth yn ôl eich dymuniant, mi a roddaf fawr ddiolch i Dduw, gan fod gennyf obaith yn y nêf.

21 Am danaf fi, yr oeddwn i yn wân, eni bai hynny myſi a gofiaſwn yn garedig eich parch a'ch ewyllys da. Wrth ddychwelyd o wledydd Perſia, wedi ſyrthio mewn cletyd mawr, mi a dybiais ſod yn angenrheidiol i mi ofalu am gyffredin ddiendyb drwydd pawb;

22 Nid gan anobeithio o'm hiechyd, ond gan fod gennyf obaith mawr y diangaf o'r cleſyd hwn.

23 Ond gan yſtyrio hefyd ddarſod i'm tâd yr amſer yr arweiniodd lu i'r tueddau uchaf hyn ſeinio pwy a lywodraethai ar ei ôl;

24 Fel o's digŵyddai dim amgen nag yr oedd yn gobeithio, neu o's dywedid newyddion drŵg yn y bŷd, na byddai i wŷr y wlâd derfyſgu, gan eu bod yn gŵybod i bwy y rhoiſid llywodraeth y matterion *bynny*;

25 Hefyd gan feddylio bod y pendefigion ſy oddi amgylch, ac yn gymmydogion i'm teyrnas yn diſgwyl amſer, ac yn edrych pa beth a ddigŵyddo; myſi a ordeiniais fy mâb Antiochus yn frenhin, yr hwn pan oeddwn yn myned i'r gwledydd uchaf hyn, a orchymynnais yn fynych i lawer o honoch chwi, ac a 'ſgrifennais atto ef y môdd y mae yn canlyn, yr yſgrifen yma.

26 Am hynny yr ŵyf yn eiriol arnoch chwi, ac yn deiſyfu ar goffa o honoch y cymmwynaſau a wneuthum i chwi yn amlwg ac yn ddirgel, a bod o bawb o honoch yn waſtad yn ffyddlon i mi ac i'm mâb.

27 Canys diau gennyf y ceidw efe yn gyſan ac yn ddihalog, y cyngor a roddais iddo yn eich cylch chwi.

28 Fel hyn y llofrudd a'r cablwr, wedi iddo oddef gofid lawer, megis ag y gwnaethai efe i eraill, a fu farw trwy farwolaeth ſûn mewn gwlâd ddieithr.

29 A Phylib ei frawd-maeth ef a ddûg ymaith ei gorph ef: yr hwn hefyd rhag ofn mâb Antiochus a ffôdd i'r Aipht at Ptolomeus Philometor.

PEN. X.

1 Judas yn ynnill y ddinas yn ei bôl, ac yn glanhâu 'r deml, 14 Gorgias yn blino 'r Iuddewon. 16 Judas yn ymnill eu hamddiffynfeydd bwy. 29 Gorchfygu Timotheus a'i wŷr. 35 Ynnill Gazara, a llâdd Timotheus.

MAccabëus hefyd a'r rhai oedd gyd ag ef, trwy fod yr Arglwydd yn llywydd *iddynt*, a ynnillodd drachefn y ddinas a'r deml.

2 A hwy a fwriaſant i lawr yr allorau a'r cappelau a wnaethai 'r Cenhedloedd yn yr heolydd.

3 Ac wedi glanhâu 'r deml, [a] hwy a wnaethant allor arall: ac wedi iddynt daro tân allan o gerrig tanllyd, hwy a offrymmaſant aberth yn ôl dwy flynedd, ac a arlwyaſant arogl-darth, a lluſernau, a bara goſod. [a] 1 Mac. 4. 47.

4 Wedi hynny hwy a attolygaſant i'r Arglwydd, gan ſyrthio i lawr ar eu hŵynebau, na byddai iddynt mwyach ſyrthio mewn cyfryw ddrygau; ond, o's pechent drachefn un amſer, bod iddo ef ei hun eu coſbi trwy drugaredd, ac na 'rhoddai ddim o honynt mwy i'r cablaidd a'r creulon genhedloedd.

5 [b] A'r dŷdd hefyd yr halogaſid y deml gan y dieithriaid, y digŵyddodd gwneuthur puredigaeth y deml yr un dŷdd, ſef y pummed dŷdd ar hugain o fis Caſleu. [b] 1 Mac. 4. 52.

6 A hwy a gadwaſant â llawenydd ŵyth niwrnod, megis ar ddŷdd gŵyl y pebyll, gan gofio fel y gorfunaſai iddynt ychydig o'r blaen gadw gŵyl y pebyll yn y mynyddoedd a'r ogofeydd yn ôl môdd anifeiliaid.

7 Am hynny hwy a gymmeraſant ganghennau, a cheingciau hardd, a blodau, ac a ganaſant ſalmau i'r hwn a roddaſai iddynt rwydd-deb i lanhâu ei ſangre *ei hun*.

8 [c] Hwy a ordeiniaſant hefyd trwy gyffredin orchymmyn a deddf, bod ym mhŷſ holl genedl yr Iuddewon gadw y dyddiau hyn *yn ŵyl* bob blwyddyn. [c] 1 Mac. 4. 59.

9 Ac ſel hyn y bu ddiwedd Antiochus a gyſenwid Epiphanes.

10 Weithian hefyd ni a fynegwn y pethau a wnaethwyd yn amſer Eupator Antiochus, yr hwn ydoedd fâb y gŵr annuwiol hwnnw, gan grynhôi ynghŷd y drygau, y rhai o blegid rhyſeloedd a ganlynaſant.

11 Canys hwn, wedi cymmeryd arno y deyrnas, a oſododd ryw un a elwid Lyſias, i fod yn olygwr ar *ei* fatterion, ac a'i pwyntiodd ef yn ben-capten ar Ceelo-ſyria a Phenice.

12 Canys Ptolomeus, yr hwn a enwafid Macron, (a'i frŷd ar wneuthur cyfiawnder â'r Iuddewon, o blegid y cam a wnaethai iddynt,) a aeth ynghŷlch dwyn eu matterion hwy i ben yn heddychol.

13 Am hynny efe a gyhuddwyd ger bron Eupator gan ei geraint, ac efe a alwyd yn fynych yn fradychwr, o blegid gadael o hono Cyprus, yr hon a roddaſai Philometor yn ei gadwraeth ef, a myned o hono

hono at Antiochus Epiphanes: am hynny pan welodd nad ydoedd mewn bri ardderchog, efe a ddigalonnodd, ac a'i gwenwynodd ei hun, ac a fu farw.

14 Ond pan wnaethwyd Gorgias yn benllywydd ar y lleoedd hyn, efe a gyflogodd eſtroniaid, ac a ryfelodd yn waſtad yn erbyn yr Iuddewon.

15 Yr Idumeaid hefyd a ſlinent yr Iuddewon, gan ynnill y lleoedd cedyrn; a thrwy dderbyn y rhai a yrrid ar herw o Jeruſalem, hwy a ymroddaſant i gadw rhyſel.

16 Am hynny y rhai oedd gyd â Maccabëus, trwy weddio a ddeiſyfiaſant ar Dduw ſod yn gymhorthwr iddynt: ac yna hwy a ruthraſant ar gedyrn leoedd yr Idumeaid.

17 I'r rhai pan redaſant yn rymmus, hwy a ynnillaſant yr ymddiffynfeydd, ac wedi iddynt ddàl at yr holl rai oedd ar y gaer, hwy a ruthraſant y rhai a gyfarfyddent, ac a ddieneidiaſant nid llai nag ugain mîl.

18 Canys pan gŷd-ffoiſai nâw mîl o'r lleiaf i ddau gaſtell cadarn dros ben, gan ſod ganddynt bob peth angenrheidiol i ddioddef y gwarchae,

19 Maccabëus a adawödd Simon, a Joſeph, a Zacchëus hefyd, a'r rhai oedd gyd â hwynt, i amgylchu *y tyrau*, ac efe a aeth ei hun lle yr oedd mwy o eiſiau.

20 Ond y rhai oedd gyd â Simon, am eu bod yn chwannog i arian, a lygrwyd ag arian gan y rhai oedd yn y tyrau: ac wedi cymmeryd deng mîl a thrugain o ddrachmau, hwy a adawſant i rai ffoi.

21 Pan fynegwyd i Maccabëus yr hyn a wnaethid, efe a gynhullodd ynghŷd bendefigion y bobl, ac a achwynodd arnynt hwy ddarfod iddynt werthu eu brodyr am arian, gan ollwng eu gelynion yn rhŷdd i ymladd yn eu herbyn hwynt.

22 Am hynny efe a'u lladdodd hwynt wedi eu tittio o draeturiaeth, ac yn ddiſymmwth efe a ynnillodd y ddau dŵr hynny.

23 A chan gael llwyddiant â'i arfau yn yr holl bethau a gymmerodd efe mewn llâw, efe a laddodd fwy nag ugain mîl yn y ddau ymddiffynfa hynny.

24 Timotheus hefyd, [d] yr hwn a ddarfuaſai i'r Iuddewon ei orchſygu o'r blaen, wedi caſglu llawer o luoedd dieithr, a llawer o wŷr meirch o Aſia, a ddaeth megis ar fedr ynnill Judea wrth arfau.

25 Ond ‡ y rhai oedd gyd â Maccabëus, pan ydoedd efe yn nesâu, a droiſant i weddio ar Dduw, ac a dannaſant bridd ar eu pennau, ac a wregyſaſant eu llwynau â ſachlïain,

26 Ac a ſyrthiaſant i lawr wrth droed yr allor, ac a attolygaſant iddo drugarhâu wrthynt, a bod [e] yn elyn i'w gelynion, a gwrthwynebu eu gwrthwynebwŷr, megis ag y mynega 'r gyfraith.

27 Ac wedi diweddu y weddi, hwy a gymmeraſant eu harfau, ac a aethant ym mhellach oddi wrth y ddinas: a phan ddaethant yn agos at eu gelynion, hwy a arhoſaſant ar eu pennau eu hun.

28 Yr awrhon pan ymddangoſodd cyfodiad haul, hwy a aethant ill dau ynghŷd; y naill rân a chanddynt ynghŷd â'u rhinwedd, yr Arglwydd yn noddfa, ac yn ŵyſtl llwyddiant, a buddugoliaeth; a'r tu arall yn gwneuthur eu llîd yn llywydd eu rhyfel.

29 A phan oedd y gâd yn dôſt, [r] ſe a ymddangoſodd i'r gelynion o'r nêf, bùm gŵr hardd-wŷchion ar feirch â ffrwynau aur, a dau o honynt a flaenoraſant yr Iuddewon; [r] Edrych Pen. 2, 21.

30 Ac a gymmeraſant Maccabëus rhyngddynt, ac a'i gorchuddiaſant o bob tu â'u harfau, ac a'i cadwaſant yn ddiniweid; eithr ſaethaſant biccellau a mêllt yn erbyn y gelynion: am hynny wedi eu myned yn benbleth gan ddallineb, ac yn llawn trallod, hwy a gwympwyd.

31 Ac ſe laddwyd *o wŷr traed* 'ugain mîl a phùm cant, ac o wŷr meirch chwê chant.

32 Ond am Timotheus, efe a ffödd i ymddiffynfa gadarn, a elwid Gazara, lle yr ydoedd Chereas yn llywydd.

33 Ond y rhai oedd gyd â Maccabëus a amgylchynaſant yr ymddiffynfa yn galonnog ‡ bedwar diwrnod. ‡ *bedwar diwrnod ar bugain.*

34 A'r rhai oedd oddi mewn yn ymddiried ynghadernid y lle, a gablaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant eiriau ffiaidd.

35 Ond pan oleuodd hi y † pummed dŷdd, ugain o wŷr ieuaingc o'r rhai oedd gyd â Maccabëus, yn llofgi yn eu meddyliau o blegid y cablau, a oſodaſant ar y gaer yn wrol, ac â meddwl gwylltaidd a laddaſant bob un a gyfarfyddai â hwynt. † *pummed dŷdd ar bugain, gwŷr ieuaingc o'r rhai.*

36 Eraill yr un môdd yn dringo ar eu hôl hwynt, tra 'r oeddynt hwy yn bryſur â'r rhai oedd oddi mewn, a loſgaſant y tyrau, ac wedi cynneu tân a loſgaſant y cablwŷr yn fyw; ac eraill a dorraſant y pyrth, ac wedi iddynt dderbyn i mewn y darn arall o'r llu, a ynnillaſant y ddinas,

37 Ac a laddaſant Timotheus, yr hwn oedd wedi ymguddio mewn rhyw geuffos, a'i frawd Chereas, ac Apolophanes.

38 Wedi darfod iddynt wneuthur y pethau hyn, hwy a foliannaſant yr Arglwydd â hymnau, ac â rhoddi diolch, yr hwn a wnaethai bethau cymmaint i Iſrael, ac a roddaſai iddynt yr orucliaſiaeth.

PEN. XI.

3 Lyſias wrth geiſio ynnill Jeruſalem, 8 yn cael ei yrru i ffoi. 16 Llythyrau Lyſias at yr Iuddewon: 22 a'r eiddo 'r brenhin at Lyſias, 27 ac at yr Iuddewon: 34 A'r eiddo y Rhuſeiniwŷr at yr Iuddewon.

AR fyrder o amſer yn ôl hyn, Lyſias ‡ goruwchwiliwr y brenhin a'i gâr, yr hwn hefyd ydoedd lywydd ar ei fatterion ef, a gymmerth ddigoſaint mawr am y pethau a wnaethid. ‡ *ymgeleddwr.*

2 Ac wedi iddo gaſglu ynghŷd ynghŷlch pedwar ugain mîl, a'r holl wŷr meirch, efe a ddaeth yn erbyn yr Iuddewon, a'i frŷd ar wneuthur y ddinas yn breſwylfa i'r † Groegwŷr; ‡ *Cenhedloedd.*

3 A gwneuthur elw o'r deml, fel o gappelau eraill y Cenhedloedd, ac ar oſod ar werth yr Arch-offeiriadaeth bob blwyddyn;

4 Heb feddwl dim am allu Duw, ond yn ynfyd yn ei feddwl o herwŷdd ei fyrddiwn o wŷr traed, a'i filoedd o wŷr meirch, a'i bedwar ugain elephant.

5 Felly efe a ddaeth i Judea, ac a neſâodd at Bethſura, yr hon ydoedd drêf gadarn o fewn

* 1 Mac. 5. 6, 7.

‡ *Maccabëus a'r rhai oedd gyd ag ef.*

* Ecſod. 23. 22. Deut. 28.

o fewn pùm yſtâd at Jeruſalem, ac a'i blinodd hi.

‡ *Maccabëus a'i ſintai.* 6 Ond pan glybu ‡ y rhai oedd gyd â Maccabëus warchae o hono ef ar yr ymddiffynfeydd, hwy a'r holl bobl yno ſefain a dagrau a weddiaſant ar Dduw, ar iddo ef ddanfon Angel da i waredu Iſrael.

7 Yna Maccabëus, gan gymmeryd arfau yn gyntaf ei hunan, a gyſſurodd eraill i gŷd-ddwyn y perygl ag ef i helpu eu brodyr. Felly hwy a ruthraſant gyd â hwynt yn ewyllyſgar.

8 Ac ſel yr oeddynt ger llaw Jeruſalem, [a] Pen. 2. 21. a 10. 29. ſe ymddangoſodd iddynt o'u blaen ŵr ar farch, mewn gwiſg wèn, yn yſgwyd ei arfau euraid.

9 Yna pawb o honynt a gŷd-ogoneddodd y trugarog Dduw, ac a gymmeraſant galonnau grymmus, ſel yr oeddynt barod i ymladd, nid yn unig â gwŷr, ond hefyd â'r anifeiliaid gwŷlltaf, ac i drywanu y muriau heiyrn.

10 Felly hwy a aethant rhagddynt mewn byddin, a helpwr ô'r nefoedd ganddynt: o blegid yr Arglwydd a gymmeraſai drugaredd arnynt.

11 A than ruthro ar eu gelynion megis llewod, hwy a laddaſant un fil ar ddêg o wŷr traed, a mîl a chwê chant o wŷr meirch, ac a yrraſant y lleill oll i ffo.

12 Llawer o honynt wedi eu clwyfo, a ddïangaſant yn noethion: a Lyſias ei hun a ffoes trwy gywilydd, ac felly a ddïangodd.

13 Ac ſel nad oedd efe yn ŵr anghall, gan ſeddylied ynddo ei hun pa golled a gawſai, a chan gŷd-ſynied fod yr Hebreaid heb allel eu gorſod, am fod yr holl-alluog Dduw yn eu helpu hwy, efe a ddanfonodd attynt,

† *y cyttunai ef.* 14 Ac a'u perſwadiodd hwy i † gyttuno i bob peth rheſymmol, ac *a addawodd* am hynny y dènai efe ac y gyrrai y brenhin i fod yn ffafrus iddynt.

15 Yna Maccabëus a gyttunodd i bob peth a ddeiſyfiodd Lyſias, gan ofalu am y bûdd cyffredinol. A pha beth bynnag a 'ſgrifennodd Maccabëus at Lyſias dros yr Iuddewon; hynny a ganiatâodd y brenhin.

16 O blegid yr oedd llythyrau wedi eu hyſgrifennu at yr Iuddewon oddi wrth Lyſias ſel hyn; Lyſias yn anfon annerch at bobl yr Iuddewon.

17 Ioan ac Abſalon, y rhai a yrrwyd oddi wrthych, a roddaſant attaſi yr atteb 'ſgrifennedig, ac a ddymunaſant arnaſi gyflawnu y pethau yr oedd hwnnw yn eu harwyddocâu.

18 Am hynny pa bethau bynnag ydoedd raid eu hadrodd i'r brenhin, mi a'u mynegais hwy, a pha beth bynnag a fai gyfleibol ei wneuthur, efe a'i caniatâodd.

19 Am hynny o's cedwch chwi yr ewyllys da hwn, yn y matterion hyn, ïe yn ôl hyn hefyd mi a wnâf egni ar fod yn achos o ddaioni *i chwi.*

20 Ond am y pethau hyn oll ar eu pennau, mi a rois orchymmyn i'r rhain, ac i'm cenhadau innau, i gŷd-ymddiddan â chwi.

21 Byddwch iâch. Y ganfed a'r ŵythfed flwyddyn a deugain, y pedwerydd dŷdd ar hugain o'r mîs ‡ Dioſ-corinthius.

‡ *Dioſcoros.* 22 Ond llythyr y brenhin ydoedd fel hyn; Antiochus frenhin yn danſon annerch at ei frawd Lyſias. 3840.

23 Wedi i'n tâd ni ymadael oddi yma at y duwiau, ein hewyllys ni yw bod preſwylwŷr ein teyrnas yn ddigyffro, ſel y gallo pawb ofalu am yr eiddo ei hun.

24 Yn gymmaint ag i ni glywed i'r Iuddewon, (y rhai ni chyttunent â'r cyfnewidiad a wnaethai ſy nhâd yn ôl arfer y ‡ Groegwŷr, ond oedd well ganddynt ‡ *Cenhedloedd.* eu harſer eu hun,) fod yn dymuno caniadhâu iddynt fyw yn ôl eu cyfreithiau eu hun.

25 O achos hynny ein hewyllys ni yw, cael o'r genedl yma fod yn ddiderfyſg: ac ni a roiſom ein brŷd ar edfryd iddynt eu Teml, ſel y gallont fyw yn ôl arferau eu hynafiaid.

26 O achos hynny da y gwnâi o's danfoni attynt, † a rhoi dy ddeheulaw iddynt, † *a chaniatâu heddwch.* megis pan wypont ein meddwl ni, y byddont gyffurus, ac y gallont drîn yn hyfryd eu matterion eu hun.

27 Ac ſel hyn yr oedd llythyr y brenhin at genedl yr Iuddewon; Antiochus frenhin, at y Cyngor, ac at yr Iuddewon eraill, ſydd yn danfon annerch.

28 O's iâch ydych, ein dymuniant yw, iâch ydym ninnau hefyd.

29 Meneläus a ddangoſodd i ni, fod eich deiſyfiad chwi i droi adref, ac i drîn eich matterion eich hun.

30 Am hynny y ſawl a ymadawant, a gânt addewid ffyddlon, trwy ddïofalwch hyd y degfed dŷdd ar hugain o fis ‡ Cſanthicus: ‡ *Neu, Ebrill.*

31 Fel y gallo 'r Iuddewon fwynhâu eu bwydydd eu hunain, a'u cyfreithiau, megis o'r blaen, ac na chaffo neb o honynt flinder am bethau a wnelid yn amryfus.

32 Ac mi a yrrais hefyd Meneläus i'ch cyſſuro chwi.

33 Byddwch iâch. Y ganfed a'r ŵythfed flwyddyn a deugain, a'r pymthegfed dŷdd o fis Cſanthicus.

34 Danfon hefyd a wnaeth y Rhufeinwŷr lythyr attynt, yn cynnwys y geiriau hyn; Cwintus Memmius, Titus Manlius, † cen- † *Conſuliaid.* hadau y Rhufeinwŷr at bobl yr Iuddewon, ſydd yn danfon annerch.

35 Y pethau a ganiatâodd Lyſias carwr y brenhin i chwi, yr ydym ninnau hefyd yn eu caniattâu.

36 Eithr am y pethau y mae efe yn barnu eu bod i'w rhoi ar y brenhin, gyrrwch yn fuan ryw un ‡ i yſtyried y pethau hyn, ſel ‡ *awdd i chwi yſtyried.* y gallom ni fynegi y mòdd a fyddo addas i chwi: canys yr ydym ni yn myned i Antiochia.

37 Am hynny bryſiwch a gyrrwch ryw rai, ſel y gallom ŵybod eich meddwl.

38 Byddwch iâch. Y ganfed a'r ŵythfed flwyddyn a deugain, a'r pymthegfed dŷdd o fis Cſanthicus.

PEN. XII.

1 *Rhaglawiaid y brenhin yn blino'r Iuddewon.* 3 *Gwŷr Joppe yn boddi dau gant o Iuddewon.* 6 *Dïal Judas arnynt hwy;* 11 *Ac yntau yn beddyrbu â'r Arabiaid,* 16 *ac yn ynnill Caſpis.* 22 *Gorchfygu Iluoedd Timotheus.*

WEdi gwneuthur yr ammodau hyn, Lyſias a aeth at y brenhin, a'r Iuddewon oeddynt ynghŷlch eu hwſmonnaeth.

2 Ond o'r llywodraethwŷr ar amryw [a] Edrych Pen. 10. 37. leoedd, [a] Timotheus, ac Apolonius *mâb* Genneus,

Genneus, hefyd Hieronymus, a Demophon, ac heb law 'r rhai 'n, Nicanor pennaeth Cyprus, ni ddioddefent iddynt orphwys a byw yn llonydd.

3 Gwŷr Joppe hefyd a ddibennasant y weithred annuwiol; Hwy a ddymunasant ar yr Iuddewŏn oedd yn trigo gyd â hwynt, ar iddynt hwy, a'u gwragedd, a'u plant fyned i yſgraff a barotoiſent hwy, megis pe buasai heb ſod creulondeb calon yn eu herbyn hwynt.

4 Felly yn ôl cyſundeb y ddinas, hwy a ſuant ſoddion i'r peth, ſel gwŷr yn dymuno heddwch, ac heb ddrŵg-dybied dim; ond wedi iddynt fyned i'r dyfnder, hwy a foddaſant o honynt nid llai nâ dau cant o wŷr.

5 Pan glybu Judas wneuthur creulondeb yn erbyn gwŷr ei wlâd, eſe a orchymynnodd i'r gwŷr oedd gyd ag ef eu gwneuthur eu hunain yn barod.

6 Ac wedi galw ar Dduw y Barnwr cyfiawn, eſe a ddaeth yn erbyn lladdwŷr ei frodyr, ac a loſgodd y borthladd o hyd nôs, ac a loſgodd yr yſgraffau, ac a laddodd y rhai a ffoiſent yno.

7 A phan oedd y drêf wedi ei chau o amgylch, eſe a aeth yn ei ôl megis ar ſedr dyfod eilwaith a diwreiddio allan yr holl rai o ddinas Joppe.

8 Ond pan ddeallodd eſe fod y Jamniaid ar ſedr dwyn i ben yr unrhyw beth yn erbyn yr Iuddewon oedd yn trigo gyd â hwynt.

9 Eſe a ddaeth am ben y Jamniaid hefyd o hyd nôs, ac a loſgodd y porthladd a'r llongau, yn gymmaint ag y gwelwyd llewyrch y tân hyd yn Jeruſalem, ddau gant a deugain yſtâd oddi yno.

10 A phan aethant oddi yno nâw yſtâd, yn eu taith yn erbyn Timotheus, ſe a ruthrodd o'r Arabiaid arno ef, nid llai nâ phûm mîl *o wŷr-traed*, a phûm cant o wŷr meirch.

11 A hwy a ymladdaſant yn dôſt: eithr rhyfelwŷr Judas trwy gymmorth Duw a gawſant y ſuddugoliaeth; felly y Nomadeaid o Arabia wedi eu gorchfygu a ddeiſyfiaſant ‡ar Judas roi ei ddeheulaw iddynt, dan addo rhoi iddo anifeiliaid, a bod yn ſuddiol iddo ef mewn pethau eraill.

‡ *beddweb gan Judas.*

12 A Judas yn tybied y byddent ſuddiol iddo mewn llawer o bethau a ganiadhâodd iddynt heddwch: a phan yſgydwaſant ddwylaw, hwy a †ymadawſant i'w pebyll.

† *aethant o le i le d'u teuluoedd ac d'u hanifeiliaid.*

13 Eſe a ddaeth hefyd am ben rhyw ddinas wedi ei chadarnhâu â phont, a'i chwmpaſu â chaerau, yr hon a gyfanneddid gan lawer o genhedloedd cymmyſgedig, yr hon a elwid Caſpis.

14 Ond y rhai o'i mewn yn hyderu yngnadernid eu caerau, ac yn eu ſtôr o fwydydd, a ſuant ‡anniefgeulus, ac a ymſerthaſant â'r rhai oedd gyd â Judas, ac a'u cablaſant hwy, ac a ddywedaſant eiriau anghyfreithlawn eu dywedyd.

‡ *anwydodol iawn.*

15 Am hynny Judas a'r rhai oedd gyd ag ef, gan alw ar Bennadur mawr y byd, (ᵇ yr hwn heb na hyrddod, nac offer rhyfel, a fwriodd i lawr Jericho yn amſer Joſua,) a ruthraſant yn awchus yn erbyn y caerau,

ᵇ Joſua 6, 20.

16 Ac a orchfygaſant y ddinas trwy ewyllys Duw, ac a wnaethant laddfa anguriol; yn gymmaint a bod llynn ger llaw yr hwn oedd ddau ſtâd o lêd, wedi eolli gwaed ynddo, hyd onid oedd yn llawn.

17 Hwy a aethant oddi yno faith gant a dêg a deugain o ſtadiau, ac a ddaethant i Characa, at yr Iuddewon a elwir Tubieni.

18 Ond yn wîr ni chawſent afael ar Timotheus yn y lleoedd hynny: o blegid efe a aethai ymaith oddi yno heb ddwyn dim i ben; ond efe a adawſai lu mewn rhyw ymddiffynfa, yn grŷf iawn dros ben.

19 Ette Doſitheus a Soſipater, y rhai oedd o gapteiniaid Maccabëus, a aethant rhagddynt, ac a laddaſant o'r rhai a adawſai Timotheus yn yr ymddiffynfa, fwy nâ deng mil o wŷr.

20 Maccabëus a ofodobd ei lu yn finteioedd, ac a'u goſodobd ‡hwynt ar y mintioedd, ac a aeth yn erbyn Timotheus, yr hwn yr oedd yn ei gylch gant ac ugain mîl o wŷr traed, a dwy fil a phûm cant o wŷr meirch.

‡ *Doſitheus a Soſipater.*

21 Ond Timotheus pan gafodd ŵybodaeth o ddyfodiad Judas, a ddanfonodd y gwragedd, a'r plant, a'r glûd arall i'r ymddiffynfa a elwir ᶜ Carnion; o blegid y lle hwnnw oedd anhawdd ei gwmpaſu, a dyfod i mewn iddo, o achos y cyfyngleoedd o bob tu.

ᶜ 1 Mac. 5. 43.

22 Eithr pan ymddangoſodd blaen câd Judas, y gelynion, wedi eu taro ag ofn a dychryn (trwy ymddangoſiad yr un fydd yn gweled pob peth) a ffoiſant am yr einioes, gan redeg y naill yma, a'r llall accw, fel y cawſant yn fynych eu clwyfo gan eu pobl eu hunain, a'u gwânu â blaen eu cleddyfau eu hunain.

23 Am hynny yr erlidiodd Judas yn doſtach, ac y gwânodd efe y rhai halogedig hynny, hyd oni laddodd efe o honynt ynghylch deng mîl ar hugain o wŷr.

24 Hefyd Timotheus ei hunan a fyrthiodd yn nwylaw Doſitheus a Soſipater, a thrwy fawr ddichell a ddeiſyfiodd arnynt ei ollwng ef yn rhŷdd yn fyw, am fod dan ei lâw ef dadau llawer o'r Iuddewon, a brodyr rhai o honynt, ac y digŵyddai na byddai gyfrif am y rhai hynny o'i lleddid ef.

25 Felly pan roiſai efe iddynt ficerwydd trwy laweroedd o eiriau, ar iddo ef eu rhyddhâu hwynt heb niweid, yn ôl y cyttundeb, hwy a'i gollyngaſant ef yn rhŷdd er mwyn iechydwriaeth eu brodyr.

26 Yna yr aeth Maccabëus yn erbyn Carnion, a themi † Atargatis, ac a laddodd yno bûm mil ar hugain o wŷr.

† Sef, *Fenus.*

27 Ac wedi iddo eu gyrru i ffoi a'u dinyſtrio hwynt, efe a ſymmudodd ei lu yn erbyn Ephron, trêf gadarn, yn yr hon yr oedd Lyſias yn aros, a lliaws mawr o amryw genhedloedd; a'r gwŷr ieuainge grymmus a gadwaſant y caerau, ac a'u hamddiffynnaſant yn bybyr: lle yr oedd hefyd fawr barodrwydd o offer rhyfel a phiccellau.

28 Ond wedi ‡iddynt alw ar yr Hollalluog Dduw (yr hwn fydd â'i nerth yn gwanhâu grŷm ei elynion) hwy a ennillaſant y ddinas, ac a laddaſant o'r rhai oedd ynddi bûm mil ar hugain.

‡ *i Judas a'i lu.*

29 Ac oddi yno yr aethant i Scythopolis, yr hon ſydd oddi wrth Jeruſalem chwê chant yſtâd.

30 Ond wedi i'r Iuddewon oedd yno yn preſwylio

prefwylio dyſtiolaethu mòr dda oedd ewyllys y Scythopolitaid tu ag attynt, ac mòr garedig a ſonſent hwy iddynt yn amſeroedd eu blinfyd;

31 Hwy a roiſant ddiolch iddynt, gan ddeiſyf arnynt fod yn gymmwynaſgar i'w cenedl rhag llaw. Ac felly am fod yn gyfagos ŵyl yr wythnoſau, hwy a ddaethant i Jeruſalem.

32 Ac wedi 'r ŵyl a elwir Pentecoſt, hwy a aethant yn erbyn Gorgias ‡ capten Idumea,

33 Yr hwn a ddaeth allan â thair mîl o wŷr traed, ac â phedwar cant o wŷr meirch.

34 Ac fe ddigwyddodd, wrth ymladd o honynt ynghŷd, lâdd ymbell un o'r Iuddewon.

35 Ar yr hwn amſer Doſitheus, un o lu Baconor, yr hwn oedd ar farch, ac yn ŵr grymmus, a ddaliodd Gorgias, ac a'i lluſgodd ef yn rymmus erbyn ei gochl; ond ac efe a'i ewyllys ar ddal y gŵr melldigedig hwnnw yn fyw, fe ddaeth arno ef ryw ŵr march o Thracia, ac a dorrodd ymaith ei † yſgwydd ef, ſel y diangodd Gorgias i Mariſa.

36 A phan oedd y rhai oedd ‡ o amgylch yn ddiffygiol i ymladd ychwaneg, Judas a alwodd ar yr Arglwydd ar iddo ef ei ddangos ei hunan yn helpwr iddynt, ac yn flaenor i'r gâd.

37 Ac ar hynny efe a ddechreuodd yn ei iaith ei hun, ac a ganodd ſalmau â llêf uchel, a chan ruthro yn ddiſymmwth am ben rhyſelwŷr Gorgias, efe a'u gyrrodd hwy i ffoi.

38 Felly Judas, dan gaſglu ei lu, a ddaeth i ddinas Odolam. A phan ddaeth y ſeithfed dydd, ſel yr oedd yr arfer, hwy a'u glanhaſant eu hunain, ac a gadwaſant y dydd Sabboth yn y lle hwnnw.

39 A'r all dydd, fel yr oedd angheurhaid, Judas a'i lu a ddaethant i ddwyn ymaith gorph y rhai a laddaſid, ac i'w claddu hwynt gyd â'u cyfneſeifiaid, ym meddau eu tadau.

40 Yr awrhon dan beiſiau pob un o'r rhai a laddaſid, hwy a gawſant bethau wedi eu cyſſegru i eulynnod y Jamniaid yr hyn ſydd waharddedig i'r Iuddewon yn ôl [d] y gyfraith. Yna fe welodd pawb mai hyn oedd yr achos pa ham y lladdefid hwy.

41 Yna pawb a roes ddiolch i'r A'rglwydd y Barnwr cyfiawn, yr hwn a wnaethai y pethau cuddiedig yn amlwg,

42 Ac a droiſant at eu gweddi, ac a ddeiſyfiaſant arno ef, ddileu yn gwbl y pechod a wnaethent. A Judas ardderchawg u gynghorodd i'r gynnulleidfa ymgadw yn lân oddi wrth bechod, gan iddynt weled â'u llygaid y pethau a ddaethai i ben am bechod y rhai a laddaſid.

43 Ac wedi iddo ddarpar trêth o ddŵy fil o ddragmau o arian, efe a ddanfonodd i Jeruſalem i offrymmu aberth dros bechod; gan wneuthur yn dda ac yn oneſt, o achos ei fod yn meddwl am yr adgyfodiad:

44 (Oblegid oni buaſai iddo ef obeithio adgyfodiad y rhai a laddefid, afraid ac ofer fuaſai weddío dros y meirw:)

45 A hefyd am iddo ddeall fod ffafr ynghadw i'r rhai a fuaſai feirw yn dduwiol: (ſanctaidd a duwiol oedd y meddwl:) trwy hyn efe a wnaeth gymmod dros y meirw, fel y rhyddheid hwy oddi wrth bechod.

PEN. XIII.

1 Eupator yn goſod ar Judea. 3 Judas llwo nês yn Hadd Harwer. 18 Difuddio amcan Eupator; 23 ac yntau yn heddychu â Judas.

YN y ganſed a'r nawfed flwyddyn a deugain y daeth y gair at Judas, fod Antiochus Eupator yn dyfod â gallu mawr i Judea. 3841.

2 A chyd ag ef [a] Lyſias ei oruchwil wr, a llywydd yn ei fatterion, a chan bob un o honynt yn ei lu o'r Groegwŷr gant a dengmil o wŷr traed, a ‡ phùm mîl o wŷr meirch, a dau Elephant ar hugain, a thri chant o gerbydau bachog. [a] Pen. 11. 1. ‡ Neu, *phùm mîl a thri chant.*

3 Ac fe a ymgyflyllodd attynt Menelaus hefyd, a thrwy fawr watwar a gynghorodd Antiochus, nid er diogelwch i'r wlâd, ond o herwŷdd iddo feddwl cael bod ei lun yn bennadur.

4 Ond brenhin y brenhinoedd a gynhyrfodd feddwl Antiochus yn erbyn y gŵr yſgeler hwn. A phan ddangoſodd Lyſias i'r brenhin mai hwn oedd achos yr holl ddrygioni, efe a orchymynnodd, ſel yr oedd yr arfer yn y lle hwnnw, ei ddwyn ef i Berea, a'i ddifetha ef.

5 Y mae hefyd yn y lle hwnnw dŵr o ddêg cufydd a deugain o uchder, yn llawn o ludw, yn yr hwn yr oedd rhyw offeryn crwn, o bob tu yn llithro i lawr ar y ludw.

6 Yno y gyrrai pawb i farwolaeth y neb a fernid yn euog o gyflegr-ladrad, a'r neb a wnaethai weithredoedd drŵg eraill.

7 O'r farwolaeth yma y digwyddodd i'r gŵr annuwiol hwnnw farw, heb gael gymmaint a daear i'w gorph, a hynny yn wîr gyfiawn.

8 Canys yn gymmaint ag iddo ef wneuthur llawer o bechodau ynghŷlch yr allor oedd a'i thân a'i ludw yn ſanctaidd, efe a ddioddefodd farwolaeth mewn lludw.

9 Yr awrhon y brenhin a ddaeth â meddwl gwŷllt a balch, i wneuthur rhyw ddialedd ar yr Iuddewon, yr hwn ni's gwnaethid eriôed yn amſer ei dâd.

10 Ond pan wybu Judas hynny, efe a orchymynnodd i'r lliaws alw ar yr Arglwydd ddydd a nôs, o's helpiaſai ef hwynt amſer arall eriôed, ar iddo yn awr helpio y rhai oedd debyg i golli eu cyfraith, eu gwlâd, a'u Teml ſanctaidd:

11 Ac na adawai efe y bobl a gawſent yr awhron ychydig lonyddwch, i'w daroſtwng i'r Cenhedloedd cablgar.

12 Ac wedi i bawb o honynt gŷdwneuthur yr un peth, ac ymbil â'r Arglwydd trugarog, trwy wylofain, ac ympryd, dan orwedd ar y llawr dri diwrnod yn ddibaid, Judas a'u cynghorodd hwy, ac a orchymynnodd iddynt ſod yn barod.

13 Ac fel yr oedd efe gyd â'r Henuriaid o'r neilldu, efe a fwriadodd, cyn i lu y brenhin ruthro i Judea, a chael meddiannu y ddinas, fyned o honynt hwy allan, a phrofi y matterion *mewn ymdreth* trwy help yr Arglwydd.

14 Felly gan orchymmyn *y cwbl* i ‡ Greawdwr y bŷd, efe a gynghorodd i'r neb oedd gyd ag ef ymladd yn rymmus, hyd farwolaeth, ynghweryl eu cyfreithiau, eu Teml, eu gwlâd, a'u cyſoeth ‡ *Arglwydd.*

ſoeth cyffredin, ac a werſyllodd wrth Modin.

15 Yna wedi rhoddi o hono ef i'w ryfelwŷr yn arŵydd, Goruchafiaeth ſydd o Dduw; gyd â'r gwŷr ieuainge gwrolaf a dewiſol, eſe a aeth liw nôs i babell y brenhin, ac a laddodd yn y gwerſyll ynghŷlch ‡ dŵy fil o wŷr, a'r pennaf o'r Elephantiaid, a'r hyn oll oedd arno ef.

‡ pedair mil.

16 Ac o'r diwedd hwy a lanwaſant yr holl werſyll ag ofn, a thrallod, ac a ymadawſant yn llwyddiannus.

17 Hyn a wnaethwyd ar y boreu-ddydd, am fod ymddiffyn yr Arglwydd yn ei gynnorthwyo ef.

18 Yr awrhon pan gafodd y brenhin brawf o hyſder yr Iuddewon, eſe a aeth ynghŷlch ynnill yr ymddiffynfeydd trwy gyfrwyſdra,

19 Ac a aeth i Bethſura, ymddiffynfa gadarn yr Iuddewon; ond eſe a yrrwyd i ffoi, a dramgwyddodd, ac a wanhâwyd.

20 Canys Judas a ddanfonaſai i'r rhai oedd ynddi, y cyfryw bethau ag oedd angenrheidiol.

21 Ond Rhodocus, o lu yr Iuddewon, a ddadguddiodd y cyfrinachau i'r gelynion. Am hynny hwy a chwiliaſant am dano; a phan y cawſant ef, hwy a'i rhoiſant yngharchar.

22 Y brenhin a ymddiddanodd yr ail waith â hwynt yn Bethſura, a roes ei lâw ei hun, a gymmerth eu rhai hwythau, a aeth ymaith, a ymladdodd â Judas, a orchſygwyd;

23 A phan ŵybu wrthryfela o Phylib, yr hwn a adawſid ar y matterion yn Antiochia, eſe a gwilyddiodd, a ymbiliodd â'r Iuddewŏn, a ymoſtyngodd, ac a dyngodd *iddynt* ym mhob peth cyfiawn, a dangneſeddodd, a offrymmodd aberth, a anrhydeddodd y Deml, ac a ſu gymmwynaſgar i'r lle,

24 Ac a gofleidiodd Maccabëus, a'i gwnaeth ef yn llywodraethwr pennaf ar Ptolemais hyd y Gerrheniaid;

25 A ddaeth i Ptolemais. Yr oedd yn anfoddlon gan bobl Ptolemais yr ammodau; canys hwy a ffrommaſant o herwŷdd eu bod hwy yn chwennych torri eu hammodau.

26 Lyſias a aeth i ſynu i'r orſeddfa, a ymddiffynnodd y weithred yn drefnus, a'u hennillodd, a'u llonyddodd, a'u gwnaeth hwynt yn ewyllyſgar, a ddychwelodd i Antiochia. Fel hyn y damweiniodd taith y brenhin a'i ddychweliad.

PEN. XIV.

6 Alcimus yn achwyn ar Judas. 18 Nicanor yn beddychu â Judas, 39 Ac yn ceiſio dàla Rhaſis, 46 ac yntau yn ei lâdd ei hun, rhag ei ddàl yn fyw.

3842. YN ôl tair blynedd y daeth y gair at Judas, fod Demetrius mâb Seleucus, wedi dyfod i mewn trwy borthladd Tripolis, â chynnulleidfa rymmus, ac â llongau,

2 Oreſgyn y wlâd, a llâdd Antiochus a'i oruchwyliwr Lyſias.

3 Yr awrhon un Alcimus, yr hwn a fuaſai yn Arch-offeiriad, ac o'i wirfodd a ymddifwynaſai yn amſeroedd eu cymmyſgiad *â'r Cenhedloedd*, pan dybiodd nad ydoedd help iddo, na bod yn rhŷdd mwyach fyned i'r allor ſanctaidd,

4 A ddaeth at frenhin Demetrius, yn y ganfed a'r unfed flwyddyn ar ddêg a deugain, gan roddi iddo goron o aur, a phalmwŷdden, a hefyd o'r ceingciau a ‡ arferid ar ŵyliau yn y Deml. A'r dŷdd hwnnw eſe a'dawodd â ſôn.

‡ dybid a bod o'r Deml.

5 Ond pan gafodd eſe amſer cyfaddas i'w ynfydrwydd, *a* chael gan Ddemetrius alw am dano ef i'r cyngor, a gofyn iddo ym mha gyflwr a pha gyngor yr oedd yr Iuddewon yn ſefyll, eſe a attebodd i hynny;

6 Y rhai o'r Iuddewon a elwir Aſideaid, ar ba rai y mae Judas Maccabëus yn gapten, ſydd yn magu rhyfel, ac ymryſon ac ni adawânt i'r deyrnas ſod yn heddychol.

7 O herwŷdd hynny myfi, wedi ſy ysbeilio am anrhydedd fy hynafiaid, (yr ŵyf yn meddwl yr Arch-offeiriadaeth) yr awrhon a ddaethum yma;

8 Yn gyntaf, yn wîr o blegid bod gennyf feddwl ffyddlon at y pethau a berthyn i'r brenhin; yn ail, o blegid fy mod yn ymroddi i geiſio bŵdd i'm dinaſwyr. O blegid y mae anrheſwm y rhai y dywedwyd am danynt yn blino nid ychydig ar ein holl genedl ni.

9 Am hynny, O frenhin, gan dy fod di yn gŵybod yr holl bethau hyn, cymmer ofal dros y wlâd, a'n cenedl ni, yr hon ſydd mewn ing, a'r fath fwynder ag yr ŵyt ti yn ei ddangos i bawb.

10 O blegid tra fyddo Judas yn fyw, nid yw boſſibl i'r matterion gael heddwch.

11 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, yn y fân cyfeillion eraill, y rhai oedd mewn gelyniaeth â Judas a ennynnaſant Ddemetrius yn fwy.

12 Ac yn ebrwydd gan alw Nicanor, yr hwn a fuaſai yn llywydd ar yr Elephantiaid, a'i anfonaſ ef yn llywodraethwr ar Judea, eſe a'i gyrrodd allan,

13 Gan roi iddo † lythyrau i lâdd Judas, ac i yrru y rhai oedd gyd ag ef ar waſgar, ac i wneuthur Alcimus yn Arch-offeiriad i'r Deml fawr.

† orchymyn.

14 Yna y Cenhedloedd, y rhai a ffoiſent o Judea oddi wrth Judas; a ymgaſglaſant yn dyrfaoedd at Nicanor, gan dybied fod blinder a chwymp yr Iuddewon yn llwyddiant iddynt hwy.

15 Ond pan glybu 'r Iuddewon ddyfod Nicanor, ac ymgaſglu o'r Cenhedloedd yn eu herbyn, hwy a daflaſant ddaear ar eu pennau, ac a weddiaſant ar yr hwn a ſicrhaſai ei bobl dros byth, ac ſy 'n ymddiffyn ei rân ei hun bob amſer, trwy amlygu ei breſennoldeb,

16 Felly wrth orchymmyn y capten, yn y fân hwy a ymmudaſant oddi yno, ac a gyfarfuant â hwynt wrth dref ‡ Deſſaro.

‡ Deſſau.

17 Yr awrhon Simon brawd Judas a gyfarfuaſai â Nicanor mewn rhyfel; ond fe a ſynnodd arno ef beth wrth ddiſymmwth ddiſdawrwydd y gelynion,

18 Er hynny pan glybu Nicanor ddewrder y rhai oedd gyd â Judas, a'u gŵroldeb i ymdrech ynghweryl eu gwlâd, eſe a ofnodd ddibennu y matter trwy ryfel.

19 Am hynny eſe a ddanfonodd Poſidonius, a Theodotus, a † Matthias i wneuthur tangnefedd.

† Mattathias.

20 Ac wedi cymmeryd o honynt hîr gyngor am y pethau hyn, ac i'r capten wneuthur

wneuthur y lliaws yn gydnabyddus â hwynt, ac ymddangos eu bod hwy o'r un meddwl, hwy a gyttunasant i'r ammodau,

21 Ac a luniasant ddiwrnod. A phan ddaeth y dŷdd i ddyfod ynghŷd yn gyfrinachol, ac ystolion wedi eu gosod i bob un o honynt,

22 Judas a osododd wŷr arfog yn barod mewn lleoedd cyfleus, rhag i'r gelynion wneuthur rhyw sradwriaeth yn ddisymmwth. Felly hwy a wnaethant gŷd-ymresymmiad heddychol.

23 Yna y trigodd Nicanor yn Jerusalem, ac heb wneuthur niweid efe a ollyngodd ymaith y bobl a ymgasglasai atto ef yn gadseydd.

24 Ac efe a synnai Judas bob amser yn ei olwg: canys yr oedd efe yn caru y gŵr yn ei galon.

25 Ac efe a ddeisyfiodd arno briodi, ac ynnill plant. Felly efe a briododd, a fu

† *a fu fyw yngbŷd gŷd ag ef.* lonydd, ac † a gymmerth rân o'r bywyd yma.

26 Eithr Alcimus pan ganfu efe ewyllys da 'r naill at y llall, ac ystyried yr ammodau a wnaethid, a ddaeth at Demetrius, ac a ddywedodd fod Nicanor yn ymyrryd mewn matterion dieithr; canys Judas, *eb efe*, yr hwn oedd yn cynllwyn am ei frenhiniaeth ef, a ordeiniodd efe i fod ar ei ôl.

27 Yna y brenhin mewn llidiowgrwydd, ac wedi ei annog trwy achwynion y gŵr llŵyr-ddrwg hwnnw, a 'sgrifennodd at Nicanor, gan ddywedyd ei fod efe yn dra anfoddlon i'r ammodau, a chan orchymmyn iddo ddanfon Maccabëus ar frŷs yn garcharor i Antiochia.

28 Pan ddaeth hyn at Nicanor, fe a'i cythryblwyd ef ynddo ei hun yn aruthr, a blin fu ganddo orfod iddo wneuthur yn ofer yr ammodau a fuasai rhyngddynt, a'r gŵr heb fod ar fai yn y bŷd.

29 Ond o ran nad oedd gymmwys wrthwynebu 'r brenhin, efe a wiliodd amser cyfaddas i ddwyn hyn i ben trwy gyfrwysdra.

30 Ond pan welodd Maccabëus fod Nicanor yn afrywioccach wrtho, a'r gyfeillach arferol yn ddrengach, efe a ddeallodd na ddaeth yr afrywiogrwydd hwnnw o'r meddwl gorau; am hynny efe a gasglodd lawer o'r rhai oedd yn ei gylch ef, ac a ymneillduodd oddi wrth Nicanor.

31 Y llall hefyd, gan ŵybod achub ei

[a] 1 Mac. 7. 33, &c. flaen yn odidog trwy gyfrwysdra Judas, [a] a ddaeth i'r Deml fawr sanctaidd, ac a orchymynnodd i'r offeiriaid oedd yn offrymmu 'r ebyrth cyfaddas, roddi y gŵr iddo ef.

32 Ond pan dyngasant na ŵyddent pa le yr oedd y gŵr yr oedd efe yn ei geisio,

33 Efe a estynnodd ei ddeheu-law tu a'r Deml, ac a dyngodd fel hyn; Oni roddwch chwi Judas i mi † yn rhwym, mi a wnâf

‡ *fel carcharor.* y Deml hon i Dduw yn gŷd-wasdad â'r llawr, ac a dorraf i lawr yr allor, ac a adeiladaf yma Deml odidog i Bacchus.

34 Ac yn ôl y geiriau hyn, efe a aeth ymaith. Yna 'r offeiriaid a godasant eu dwylaw tu a'r nêf, ac a alwasant ar yr hwn a fuasai eriôed yn ymddiffynnwr i'w cenedl hwy, gan ddywedyd fel hyn,

35 Ti Arglwydd pob peth, yr hwn nid oes arnat eisiau dim, a welaist yn dda fod Teml dy breswylfa yn ein plith ni.

36 Am hynny yn awr, O Arglwydd sanctaidd pob sancteiddrwydd, cadw byth y tŷ yma yn ddihalog, yr hwn yn ddiweddar a lanhäwyd, a chau bob genau anghyfiawn.

37 Yna fe a gyhuddwyd i Nicanor, Rasis, un o henuriaid Jerusalem, gŵr yn caru y ddinas, ac o enw da, yr hwn am ei ewyllys da, a elwid yn dâd i'r Iuddewon:

38 Canys yn yr amseroedd o'r blaen, pan oeddynt heb eu cymmysgu eu hunain â'r Cenhedloedd, efe a gyhuddasid o grefydd Iuddewig, ac yn hŷ a gynnygiodd dreulio ei gorph a'i einioes yn ddianwadal er mwyn crefydd yr Iuddewon.

39 Am hynny Nicanor, gan ewyllysio dangos yn eglur ei greulondeb yn erbyn yr Iuddewon, a ddanfonodd ychwaneg i bùm cant o ryfelwŷr i'w ddâl ef.

40 Canys efe a dybiodd wrth ei ddâl ef, y gallai efe ddwyn dinystr *ar yr Iuddewon.*

41 Ond pan oedd y dorf a'u bryd ar ennill y tŵr, ac wrth grysder ar dorri i mewn i'r drŵs nesaf allan, ac yn peri cyrchu tân i'w losgi; efe, pan oeddent o bob tu yn ymyl ei ddâl, a syrthiodd ar ei gleddyf ei hun,

42 Gan fod yn well ganddo farw yn ŵrol, nâ'i ddarostwng dan y rhai 'sgeler hynny, a goddef traha anweddaidd i'w fonedd ef.

43 Ond pan fethodd ganddo ef gael ei ddyrnod yn uniawn, a'r lliaws hefyd yn rhuthro i mewn i'r dryfau, efe a redodd yn hŷ i'r gaer, ac a'i bwriodd ei hun yn ŵrol bendramwnwgl yn mŷsg y dorf.

44 Ond pan giliasant hwy yn fuan yn ôl, ac ymrannu, efe a syrthiodd i lawr i'r gwagle.

45 Er hynny ac efe etto yn fyw, yn llosgi o lid, efe a gododd i fynu: ac er bod ei waed yn rhedeg fel ffrydau, a'i weliau yn ofidus, etto efe a redodd trwy ganol yr ymwasg, ac a safodd ym mhen craig uchel.

46 Wedi yr awrhon colli ei waed oll, efe a dynnodd allan ei berfedd, ac a'u cymmerth hwy yn ei ddwylaw, ac a'u taflodd at y dyrfa: a chan alw ar Arglwydd y bywyd, a'r ysbryd, ar iddo eu rhoddi hwynt iddo drachefn, efe a fu farw fel hyn.

PEN. XV.

5 Cabledd Nicanor. 8 Judas yn rhoi càlon yn ei wŷr trwy ddangos ei freuddwyd iddynt 28 Llâid Nicanor.

ONd Nicanor wrth glywed fod Judas a'i lu yn nhueddau Samaria, a ymrôdd heb ddim perygl i ddyfod ar eu huchaf hwy ar y dŷdd Sabboth.

2 Er hynny yr Iuddewon, y rhai a gymhellwyd i'w ganlyn, a ddywedasant, O na ddiftrywia mòr greulon, ac mòr anhrugarog; eithr dyro anrhydedd i'r dŷdd, yr hwn y darfu i'r hwn fydd yn gweled pob peth, ei anrhydeddu â sancteiddrwydd, uwch law *dyddiau eraill.*

3 Yna y dŷn yfgelerus yma a ofynnodd, a ydoedd un Gallhog yn y nêf, yr hwn a orchymmynasai gadw y dŷdd Sabboth.

4 A phan attebasant, Y mae yn y nêf Arglwydd bywiol galluog, yr hwn a orchymynodd gadw y seithfed dŷdd.

5 Yna eb y llall, A minnau hefyd wyf alluog ar y ddaear, ac yr ŵyf yn gorchymmyn i chwi gymmeryd arfau, a dwyn i ben fatterion y brenhin. Er hynny ni allai ese ddwyn i ben ei annuwiol amcan.

6 Felly Nicanor, gan ymddyrchafu â mawr falchedd, a tôdd ei fryd ar wneuthur côf o'r orchafaeth a gafai ese ar Judas, a'r rhai oedd gyd âg ef.

7 Ond Maccabeus oedd bob amser yn ymddiried trwy fawr obaith y byddai'r Arglwydd yn ymddiffynnwr iddo.

8 Am hynny ese a gymhellodd ei wŷr nad ofnent ddyfodiad y Cenhedloedd yn eu herbyn, ond gan fod yn eu cof y cynhorthwy a gawient o'r blaen o'r nêf, edrych o honynt yn awr hefyd am yr oruchafiaeth a'r cymmorth a ddeuai iddynt oddi wrth yr Holl-alluog.

9 Ac felly gan eu cyffuro o'r allan o'r gyfraith a'r prophwydi, ac am ben hynny gan gofio iddynt y rhyfeloedd a wnaethent o'r blaen yn llwyddiannus, ese a'u gwnaeth hwy yn llawenach.

10 Ac wedi iddo godi calonnau ynddynt, ese a roddes iddynt eu harfau, gan ddangos hefyd iddynt ffalîder y Cenhedloedd, a thorriad eu llwon.

11 Felly ese a arfogodd bob un o honynt nid yn gymmaint â dogleuoch tariannau a gwaywffyn, ag a chyffur trwy ewyllys da: a deryd cyn a ddangosodd iddynt freuddwyd credadwy, ac a'u llawenychodd yn fawr.

12 A hyn ydoedd ei weledigaeth ef; Fod Onias, yr hwn a fuasai yn Archoffeiriad, gŵr rhinweddol a da, parchedig o ymarweddiad, addfwyn o naws, yndd addfoddus hefyd, ac wedi llafurio er yn ifangcen yn mhob peth o rinwedd, yn ymddiddan ddwylaw, ac yn gweddio dros holl gorph yr Iuddewon.

13 Gan ddarfu hyn, yn yr un ffordd ie, ymddangosodd iddo ŵr penllwyd, ac ardderchogrwydd mewn gogoniant, yr hwn oedd o ryfeddol a thagnefol frenhiniaeth.

14 Yna Judas Maccabeus, gan ddywedyd, Dymma yn dŷdd hoff ganddo y brodyr, yr hwn sydd yn gweddio llawer dros y bobl a'r holl ddinas sanctaidd, sef Jeremias prophwyd Duw.

15 Ar hynny, ese a estynnodd Jeremias ei ddeheu-law, ac a roddodd i Judas gleddyf aur, ac wrth ei roddi a ddywedodd fel hyn;

16 Cymmer y cleddyf sanctaidd yma, rhôdd Duw, â'r hwn yr archolli di dy wrthwynebwŷr,

17 Fel hyn wedi eu cyffuro yn dda trwy eiriau Judas, y rhai oedd dda iawn a berthoi i'w cynhyrfu at ŵroldeb, ac i gyffuro calonnau y gwŷr ieuainge, hwy a fwriadasant na wersyllent, ond y gosodent hwy arnynt yn rymmus, ac yn ŵrol y dibennent y matter lâw i lâw, yn gymmaint a bod y ddinas, y Cyssegr, a'r Deml mewn perygl.

18 Canys yr oedd y gofal a gymmerasant hwy am eu gwragedd, a'u plant, eu brodyr, a'u ceraint, yn y cyfrif lleiaf gyd â hwynt: ond yr ofn mwyaf a'r pennaf oedd am y Deml sanctaidd.

19 Hefyd yr oedd yn fawr gofal y rhai oedd yn y ddinas, dros y llu ydoedd allan mewn ymdreeh.

20 Ac fel yr oedd pawb yn disgwyl beth a fyddai'r diben, a'r gelynion weithian wedi nesâu, a'r llu wedi ymfyddino, a'r anifeiliaid wedi eu neilldio i leoedd cymmwys, a'r gwŷr meirch wedi eu cyfiêu yn yr esgyll;

21 Maccabeus, gan weled dyfodiad y lliaws, a'r amryw barotoad arfau, a chreulondeb y bwystfilod, a estynnodd allan ei ddwylaw tu a'r nêf, ac a alwodd ar yr Arglwydd, yr hwn sydd yn gwneuthur rhyfeddodau; gan wybod nad yw goruchafiaeth yn dyfod wrth arfau, ond ei fod ese yn ei rhoddi i'r rhai teilwng, megis ag y gwelo ese yn dda.

22 Ac wrth weddîo ese a ddywedodd fel hyn; [a] Tydi, Arglwydd, a ddanfonaist dy Angel yn amser Ezecias brenhin Judea, yr hwn a ddifethodd o wersyll Sennacherib gant a phump a phedwar ugain mil. [a] 2 Pen. 19.

23 Felly yr awrhon, O Arglwydd y nefoedd, anfon Angel da o'n blaen ni, er ofn ac arswyd iddynt.

24 A thrwy nerth dy fraich di tarawer hwy â dychryn, y rhai sydd yn dyfod yn erbyn dy sanctaidd bobl i gablu. Ac fel hyn y dywoddodd ese.

25 Yna Nicanor, a'r rhai oedd gyd âg ef, a ddynesasant ag udgyrn, ac â chaniadau.

26 Ond Judas a'r rhai oedd gyd â ef a ymmant ynghŷd â'r gelynion trwy weddi ac ymbil.

27 Felly yn ôl hyn, gan ymladd â'u dwylaw, a gweddio ar Dduw â'u calonnau hwy a laddasant nid llai na pymthêg mil o'r lugain: canys trwy ymddangosiad Duw yr oeddynt hwy yn llawen iawn.

28 Yr awrhon pan ddarfu y rhyfel hwy yn dychwelyd i llawenydd, a gwybuant fod Nicanor yn gorwedd yn farw yn ei arfogaeth. [b] 1 Mac. 7. 43.

29 Yna hwy a lefasant yn uchel, ac a fendithiasant yr Arglwydd yn iaith eu gwlâd.

30 A Judas, pen-ymddiffynnwr y dinasŵr ynghorph ac enaid, yr hwn eriôed a ddygasai ewyllys da i'r rhai oedd o'i genedl, a orchymynodd dorri pen Nicanor, a'i law â'i ysgwydd, a'u dwyn i Jerusalem.

31 Pan ddaeth ese yno, wedi galw ynghŷd genedl ei hun, a gosod yr offeiriaid gar bron yr allor, ese a alwodd am y rhai oedd o'r tŵr;

32 Ac a ddangosodd iddynt ben Nicanor yfgeler, a llâw 'r cablwr, [c] yr hon trwy fawr falchedd a estynnasai ese allan yn erbyn tŷ sanctaidd yr Holl-alluog. [c] Pen. 14. 33.

33 Ac wedi iddo dorri ymaith dafod Nicanor annuwiol, ese a ddywedodd y chroddai ese ef i'r adar yn ddarnau, ac y crogai ese wobr ei ynfydrwydd ef gyferbyn â'r Deml.

34 Felly pawb a foliannasant tu a'r nêf y gogoneddus Arglwydd, gan ddywedyd, Bendigedig fyddo yr hwn a gadwodd ei fan-gre ei hun yn ddihalog.

35 Yna y crogodd ese ben Nicanor ar y tŵr, yn arŵydd amlwg ac eglur i bawb o gymmorth yr Arglwydd

36 A [d] hwy a ordeiniasant i gyd trwy ddeddf gyffredin, na ollyngid heibio y dŷdd hwn mewn modd yn y bŷd yn anenwog; ond cadw yn ŵyl y trydydd dŷdd [d] 1 Mac. 7. 49.

ar

Apocrypha.

a Esther 9. 17, 19.

Teſtament Newydd

EIN

HARGLWYDD

A'N

IACHAWDWR

IESU GRIST.

RHUF. I. 16.

Nid oes arnaf gywilydd o Efengyl GRIST: o blegid gallu Duw yw hi er Iechydwriaeth i bob un a'r ſydd yn credu.

CAER-GRAWNT:

Printiedig gan JOSEPH BENTHAM, Printiwr i'r Brîf-Yſgol.

M.DCC.XLVI.

BRITISH MUSEUM

¶ Yr EFENGYL yn ôl

Sant MATHEW.

PEN. I.

1 Achau Crist o Abraham i Joseph. 18 Bi genhedlu ef o'r Ysbryd glân, a'i eni o Fair forwyn, wedi ei dyweddio hi â Joseph. 19 Yr angel yn boddloni cam-dybus feddyliau Joseph, ac yn deongl enwau Crist.

4000. [a] Luc 3. 23.

LLyfr [a] cenhedliad Iesu Grist fâb Dafydd, fâb Abraham.

[b] Gen. 21. 2, 3. [c] Gen. 25. 26. [d] Gen. 29. 35. [e] Gen. 38. 27. [f] Ruth 4. 18. [g] 1 Cron. 2. 5, 9, &c. [h] 1 Sam. 16. 1. a 17. 12. [h] 2 Sam. 12, 24. [i] 1 Cron. 3. 10, &c.

2 [b] Abraham a genhedlodd Isaac; ac [c] Isaac a genhedlodd Jacob; a [d] Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr.

3 A [e] Judas a genhedlodd Phares a Zara o Thamar; a [f] Phares a genhedlodd Esrom; ac Esrom a genhedlodd Aram;

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naasson; a Naasson a genhedlodd Salmon;

5 A Salmon a genhedlodd Booz o Rachab; a Booz a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jesse;

6 A [g] Jesse a genhedlodd Ddafydd frenhin; a [h] Dafydd frenhin a genhedlodd Solomon o'r hon *a fuasai wraig* Urïas;

7 A [i] Solomon a genhedlodd Roboam; a Roboam a genhedlodd Abïa; ac Abïa a genhedlodd Asa;

8 Ac Asa a genhedlodd Josaphat; a Josaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd Ozïas;

9 Ac Ozïas a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Achaz; ac Achaz a genhedlodd Ezecïas;

[k] 2 Bren. 20, 21. [l] 1 Cron. 3. 13. [l] 1 Cron. 3. 16, 17.

10 Ac [k] Ezecïas a genhedlodd Manasses; a Manasses a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Josias;

11 A Josias a genhedlodd Jechonïas a'i frodyr, ynghŷlch amser y symmudiad i Babilon:

12 Ac wedi 'r symmudiad i Babilon, [l] Jechonïas a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abïud; ac Abïud a genhedlodd Eliacim; ac Eliacim a genhedlodd Azor;

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Achim; ac Achim a genhedlodd Eliud;

15 Ac Eliud a genhedlodd Eleazar: ac Eleazar a genhedlodd Matthan; a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 A Jacob a genhedlodd Joseph, gŵr Mair, o'r hon y ganed Iesu, yr hwn a elwir Crist.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Ddafydd, *sydd* bedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Ddafydd hyd y symmudiad i Babilon, pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r symmudiad i Babilon hyd Grist, pedair cenhedlaeth ar ddeg.

[m] Luc 1. 27.

18 ¶ A [m] genedigaeth yr Iesu Crist oedd fel hyn: Wedi dyweddio Mair ei fam ef â Joseph, cyn eu dyfod hwy ynghŷd, hi a gafwyd yn feichiog [n] o'r Ysbryd glân. 4000.

19 A Joseph ei gŵr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb chwennych [o] ei gwneuthur hi yn fiampl, a ewyllysiodd ei rhoi hi ymaith yn ddirgel.

[n] Luc 35. [o] Deut. 24. 1.

20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, Angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joseph mâb Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: o blegid yr hyn a [*] genhedlwyd ynddi sydd o'r Ysbryd glân.

*Gr. *gaed*.

21 [p] A hi a esgor ar fâb, a thi a elwi ei enw ef IESU: o blegid [q] efe a wared ei bobl oddi wrth eu pechodau.

[p] Luc 1. 31. [q] Act. 4. 12.

22 (A hyn oll a wnaethwyd fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd,

23 [r] Wele, Morŵyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fâb, a [†] hwy a alwant ei enw ef Emmanuel, yr hyn o'i gyfieithu, yw, Duw gyd â ni.)

[r] Esay 7. 14. [†] Neu, *gelwir ei enw ef*.

24 A Joseph pan ddeffroës o gwsg, a wnaeth megis y gorchymynasai Angel yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig.

25 Ac nid adnabu efe hi, hyd oni esgorodd hi ar ei mâb cyntaf-anedig. A galwodd ei enw ef IESU.

PEN. II.

1 Y doethion yn cael eu cyfarwyddo at Grist trwy weinidogaeth seren: 11 yn ei addoli ef, ac yn cyflwyno eu hanrhegion. 14 Joseph yn ffoi i'r Aipht, efe, a'r Iesu a'i fam. 16 Herod yn lladd y plant: 20 ac yn marw. 23 Dwyn Crist yn ei ôl i Galilea i Nazareth.

AC [a] wedi geni 'r Iesu yn Bethlehem Judea, yn nyddiau Herod frenhin, wele, doethion a ddaethant o'r dwyrain i Jerusalem.

[a] Luc 2. 6, 7.

2 Gan ddywedyd, Pa le y mae 'r hwn a anwyd yn frenhin yr Iuddewon? canys gwelsom [b] ei seren ef yn y dwyrain, a daethom i'w addoli ef.

[b] Num. 24. 17.

3 Ond pan glybu Herod frenhin, efe a gyffröwyd, a holl Jerusalem gyd ag ef.

4 A chwedi dwyn ynghyd yr holl [c] Arch-offeiriaid ac [d] ysgrifennyddion y bobl, efe a ymofynnodd â hwynt pa le y genid Crist.

[c] 2 Cron. 36. 41. [d] 2 Cron. 34. 13. [i] Mac. 5. 42. a 7. 12.

5 A hwy a ddywedasant wrtho, Yn Bethlehem Judea; canys felly 'r ysgrifennwyd trwy 'r prophwyd,

6 A [e] thithau Bethlehem tîr Juda, nid lleiaf wyt ym mhlith tywysogion Juda: canys o honot ti y daw Tywysog yr hwn a fugeilia fy mhobl Israel.

[e] Mic 5. 2. Ioan 7. 42.

7 Yna Herod wedi galw 'r doethion yn ddirgel, a'u holodd hwynt yn fanwl am yr amser yr ymddangosasai 'r seren.

4000. 8 Ac wedi eu danfon hwy i Bethlehem, ese a ddywedodd, Ewch, ac ymofynwch yn fanwl am y mâb bychan; a phan gaffoch ef, mynegwch i mi, fel y gallwyf finnau ddyfod, a'i addoli ef.

9 Hwythau wedi clywed y brenhin, a aethant; ac wele, y seren a welsent yn y dwyrain a aeth o'u blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a sefyll goruwch y lle yr oedd y mâb bychan.

10 A phan welsant y seren, llawenhasant â llawenydd mawr dros ben.

[f] Sal. 72. 10. Esay 60. 6. [t] *gawsant.*

11 A phan ddaethant i'r tŷ, [f] hwy a [t] welsant y mâb bychan gyd â Mair ei fam, a hwy a syrthiasant i lawr, ac a'i haddol asant ef: ac wedi agoryd eu trysorau, a offrymmasant iddo anrhegion; aur, a thus, a myrr.

12 Ac wedi eu rhybuddio hwy gan Dduw trwy freuddwyd na ddychwelent at Herod, hwy a aethant dracheſn i'w gwlâd ar hŷd ffordd arall.

13 Ac wedi iddynt ymado, wele Angel yr Arglwydd yn ymddangos i Joseph mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer y mâb bychan a'i fam, a ffo i'r Aipht, a bydd yno hyd oni ddywedwyf i ti: canys ceisio a wnâ Herod y mâb bychan i'w ddifetha ef.

14 Ac yntau pan gyfododd a gymmerth y mâb bychan a'i fam o hŷd nôs, ac a giliodd i'r Aipht:

15 Ac a fu yno hyd farwolaeth Herod; fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy 'r prophwyd, gan [g] Hos. 11. 1. ddywedyd, [g] O'r Aipht y gelwais fy mâb.

16 ¶ Yna Herod pan weles ei siommi gan y doethion, a ffrommodd yn aruthr, ac a ddanfonodd ac a laddodd yr holl fechgyn 4002. *oedd* ym Methlehem ac yn ei holl gyffiniau, o ddwyflwydd oed a than hynny, wrth yr amser yr ymofynnasai ese yn fanwl â'r doethion.

17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedasid gan [h] Jeremias y prophwyd, gan ddy- [h] Jer. 31. 15. wedyd,

18 Llêf a glybüwyd yn Rama, galar, ac wylofain, ac ochain mawr, Rachel yn wylo *am* ei phlant, ac ni fynnai ei chysuro, am nad oeddynt.

19 ¶ Ond wedi marw Herod, wele Angel yr Arglwydd mewn breuddwyd yn ymddangos i Joseph yn yr Aipht,

20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chymmer y mâb bychan a'i fam, a dos i dîr Israel: canys y rhai oedd yn ceisio einioes y mâb bychan a fuant feirw.

21 Ac wedi ei gyfodi, ese a gymmerth y mâb bychan a'i fam, ac a ddaeth i dîr Israel.

22 Eithr pan glybu ese fod Archeläus yn teyrnasu ar Judea yn lle ei dâd Herod, ese a ofnodd fyned yno. Ac wedi ei rybuddio gan Dduw mewn breuddwyd, ese a giliodd i barthau Galilea.

23 A phan ddaeth, ese a drigodd mewn dinas a elwid Nazareth: fel y cyflawnid [i] Barn. 13. 5. yr hyn a ddywedasid trwy 'r prophwydi, Y gelwid ef yn Nazaread.

PEN. III.

1 Pregeth Ioan, a'i fwydd, a'i fuchedd, a'i fedydd; 7 y mae yn ceryddu 'r Pharifeaid, 13 ac yn bedyddio Crift yn yr Iorddonen.

4030. AC yn y dyddiau hynny y daeth [a] Ioan
[a] Mar. 1. 4. Luc. 3. 2. Fedyddiwr, gan bregethu yn niffeithwch Judea,

2 A dywedyd, Edifarhêwch; canys nesaodd teyrnas nefoedd. 4030.

3 O blegid hwn yw ese, yr hwn y dywedwyd am dano gan Esaias y prophwyd, gan ddywedyd, [b] Llêf un yn llefain yn y diffeithwch, Parotôwch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

4 A'r [c] Ioan hwnnw oedd â'i ddillad o flew camel, a gwregys o groen ynghŷlch ei lwynau: a'i fwyd oedd locustiaid a mêl gwŷllt.

5 [d] Yna 'r aeth allan atto ef Jerusalem, a holl Judea, a'r holl wlâd o amgylch yr Iorddonen:

6 A hwy a fedyddiwyd ganddo ef yn yr Iorddonen, [e] gan gyffesu eu pechodau.

7 A phan welodd ese lawer o'r Pharifeaid ac o'r Saduceaid yn dyfod i'w fedydd ef, ese a ddywedodd wrthynt hwy, [f] O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhag-rybuddiodd i ffoi rhag [g] y llid a fydd?

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i [i] edifeirwch.

9 Ac na feddyliwch ddywedyd ynoch eich hunain; [h] Y mae gennym ni Abraham yn dâd *i ni*: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw, ie o'r meini hyn gyfodi plant i Abraham.

10 Ac yr awr hon hefyd y mae 'r fwyall wedi ei gosod ar wreiddyn y prennau, [i] pob pren gan hynny yr hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.

11 [k] Myfi yn ddîau ydwyf yn eich bedyddio chwi â dwfr i edifeirwch: eithr yr hwn fydd yn dyfod ar fy ôl i, fydd gryfach nâ myfi, yr hwn nid ydwyf deilwng i ddwyn ei fgidiau: [l] Efe a'ch bedyddia chwi â'r Yſbryd glân ac â thân.

12 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-dyrnu, ac a gasgl ei wenith i'w yſgubor; eithr yr us a lŷſg efe â thân annifoddadwy.

13 ¶ [m] Yna y daeth yr Iesu o Galilea i'r Iorddonen at Ioan, i'w fedyddio ganddo.

14 Eithr Ioan a warafunodd iddo ef, gan ddywedyd, Y mae arnaf fi eiſiau fy medyddio gennyt ti, ac a ddeui di attaf fi?

15 Ond yr Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, Gâd yr awr hon; canys fel hyn y mae 'n weddus i ni gyflawnu pob cyfiawnder. Yna efe a adawodd iddo.

16 A'r Iesu wedi ei fedyddio a aeth yn y fân i fynu o'r dwfr: ac wele, y nefoedd a agorwyd iddo, ac efe a welodd [n] Yſbryd Duw yn diſgyn fel colommen, ac yn dyfod arno ef.

17 Ac wele [o] lêf o'r nefoedd, yn dywedyd, [p] Hwn yw fy anwyl Fâb, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

Ephef. 1. 6. Col. 1. 13. 2 Pedr 1. 17.

PEN. IV.

1 Ympryd Crift, a'i demtiad. 11 Yr Angylion yn gweini iddo. 13 Efe yn trigo yn Capernaum, 17 yn dechreu pregethu, 18 yn galw Pedr ac Andreas, 21 Iago ac Ioan: 23 ac yn iachâu yr holl gleifion.

YNa yr [a] Iesu a arweiniwyd i fynu i'r anialwch gan yr Yſbryd, i'w demtio gan ddiafol.

2 Ac wedi iddo ymprydio ddeugain niwrnod a deugain nôs, yn ôl hynny efe a newŷnodd.

3 A'r temtiwr pan ddaeth atto, a ddywedodd, O's mâb Duw wyt ti, arch i'r cerrig hyn fod yn fara.

4 Ac

[b] Esay 40. 3. Mar. 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23. [c] Mar. 1. 6. Edrych 2 Bren. 1. 8. Zech. 13. 4. [d] Mar. 1. 5. [e] Act. 19. 18. [f] Pen. 12. 34. a 23. 33. Luc 3. 7. [g] Rhuf. 5. 9. [i] Thef. 1. 10. [h] Ioan. 8. 33, 39. Act. 13. 26. [i] Pen. 7. 19. Ioan 15. 6. [k] Mar. 1. 8. Luc 3. 16. Ioan 1. 15. 26. Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4. [l] Esay 4. 4. Mal. 3. 2, 3. [m] Mar. 1. 9. Luc 3. 21. [n] Esay 11. 2. a 42. 1. Ioan 1. 32, 33. [o] Ioan 12. 28. [p] Sal. 2. 7. Esay 42. 1. Pen. 12. 18. a 17. 5. Luc 9. 35. 2 Pedr 1. 17.

[a] Mar. 1. 12. Luc 4. 1.

4 Ac yntau a attebodd, ac a ddywedodd, Yſgrifennwyd, [b] Nid trwy fara yn unig y bydd byw dŷn, ond trwy bob gair a ddaw allan o enau Duw.

5 Yna y cymmerth diafol ef i'r [c] ddinas ſanctaidd, ac a'i goſodod ef ar binacl y deml;

6 Ac a ddywedodd wrtho, O's mâb Duw ŵyt ti, bwrw dy hun i lawr; canys yſgrifennwyd, [d] Y rhydd efe orchymmyn i'w angylion am danat: a hwy a'th ddygant yn eu dwylaw, rhag taro o honot un amſer dy droed wrth garreg.

7 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Yſgrifennwyd drachefn, [e] Na themtia 'r ARGLWYDD dy Dduw.

8 Trachefn y cymmerth diafol ef i fynydd tra uchel, ac a ddangoſodd iddo holl deyrnaſoedd y bŷd, a'u gogoniant;

9 Ac a ddywedodd wrtho, Hyn oll a roddaf i ti, o's ſyrthi i lawr a'm haddoli i.

10 Yna yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Ymaith Satan; canys yſgrifennwyd, [f] Yr ARGLWYDD dy Dduw a addoli, ac ef yn unig a waſanaethi.

11 Yna y gadawödd diafol ef: ac wele, angylion a ddaethant, ac a weinaſant iddo.

12 ¶ A [g] phan glybu 'r Ieſu draddodi Ioan, efe a aeth i Galilea.

13 A chan ado Nazareth, efe a aeth ac a arhoſodd yn Capernäum, yr hon ſydd wrth y môr ynghyffiniau Zabulon a Nephthali:

14 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

15 [h] Tîr Zabulon, a thîr Nephthali, *wrth* ffordd y môr tu hwynt i'r Iorddonen, Galilea y cenhedloedd.

16 Y bobloedd yn eiſtedd mewn tywyllwch a welodd oleuni mawr; ac i'r rhai a eiſteddent ym mro a chyſgod angau y cyfododd goleuni iddynt.

17 [i] O'r pryd hynny y dechreuodd yr Ieſu bregethu, a dywedyd, [k] Edifarhêwch: canys neſaodd teyrnas nefoedd.

18 ¶ [l] A'r Ieſu yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a ganfu ddau frodyr, Simon yr hwn [m] a elwir Pedr, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd i'r môr; (canys pyſgodwŷr oeddynt.)

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ôl i, a mi a'ch gwnâf yn byſgodwŷr dynion.

20 A hwy yn y fân, gan adael y rhwydau, a'i canlynaſant ef.

21 Ac wedi myned rhagddo oddi yno, efe a welodd ddau frodyr eraill, Iago *fáb* Zebedëus, ac Ioan ei frawd, mewn llong gyd â Zebedëus eu tâd, yn cyweirio eu rhwydau: ac a'u galwodd hwy.

22 Hwythau yn ebrwydd, gan adael y llong a'u tâd, a'i canlynaſant ef.

23 ¶ A'r Ieſu a aeth o amgylch holl Galilea, [n] gan ddyſgu yn eu ſynagogau, a phregethu efengyl y deyrnas, a iachäu pob clefyd a phob anhechyd ym mhlith y bobl.

24 Ac aeth ſôn am dano ef trwy holl Syria; a hwy a ddygaſant atto yr holl rai drŵg eu hwyl, a'r rhai yr oedd amryw gleſydau a chnofeydd yn eu dàla, a'r rhai cythreulig, a'r rhai lloerig, a'r fawl oedd a'r parlys arnynt; ac efe a'u hiachaodd hwynt.

25 A thorſeydd lawer a'i canlynaſant ef o Galilea, a Decapolis, a Jeruſalem, a Judea, ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen.

PEN. V.

1 Crist yn dechreu ei bregeth ar y mynydd; 3 ac yn dangos pwy ſydd ddedwŷdd, 13 Pwy yw halen y ddaear, 14 goleuni y bŷd, dinas ar frŷn, 15 y canwyll: 17 Ei ddyſod ef i gyflawnu 'r gyfraith. 21 Beth yw lladd, 27 a godineb, 33 a thyngu. 38 Y mae yn annog i ddioddef cam, 44 i garu, ïe ein gelynion, 48 ac i ymegnïo at berfeithrwydd.

A Phan welodd *yr Ieſu* y tyrfaoedd, efe a eſgynnodd i'r mynydd: ac wedi iddo eiſtedd, ei diſgyblion a ddaethant atto.

2 Ac efe a agorodd ei enau, ac a'u dyſgodd hwynt, gan ddywedyd,

3 [a] Gwŷn eu bŷd y tlodion yn yr ysbryd: canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

4 [b] Gwŷn eu bŷd y rhai ſydd yn galaru: canys hwy a ddiddenir.

5 [c] Gwŷn eu bŷd y rhai addfwyn: canys [d] hwy a etifeddant y ddaear.

6 Gwŷn eu bŷd y rhai ſydd arnynt newŷn a ſyched am gyfiawnder: [e] canys hwy a ddiwellir.

7 Gwŷn eu bŷd y rhai trugarogion: [f] canys hwy a gânt drugaredd.

8 [g] Gwŷn eu bŷd y rhai pur o gàlon: canys [h] hwy a welant Dduw.

9 Gwŷn eu bŷd y tangnefeddwŷr: canys hwy a elwir yn blant i Dduw.

10 [i] Gwŷn eu bŷd y rhai a erlidir o achos cyfiawnder: canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

11 [k] Gwŷn eich bŷd pan y'ch gwaradwyddant, ac y'ch erlidiant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn, er fy mwyn i, a hwy yn gelwyddog.

12 Byddwch lawen a hyfryd: canys mawr *yw* eich gwobr yn y nefoedd: o blegid [l] felly yr erlidiaſant hwy y prophwydi a fu o'ch blaen chwi.

13 ¶ Chwi yw halen y ddaear: [m] eithr o diflaſodd yr halen, â pha beth yr helldir ef? ni thâl efe mwy ddim ond iw fwrw allan, a'i fathru gan ddynion.

14 Chwi yw goleuni 'r bŷd. Dinas a oſodir ar frŷn ni ellir ei chuddio.

15 Ac ni [n] oleuant ganwyll, a'i dodi dan leſtr, ond mewn canhwyllbren: a hi a oleua i bawb ſy yn y tŷ.

16 Llewyrched felly eich goleuni ger bron dynion, [o] fel y gwelont eich gweithredoedd da chwi, ac [p] y gogoneddont eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

17 ¶ Na thybiweh fy nyfod i dorri 'r gyfraith neu 'r prophwydi: ni ddaethum i dorri, ond i gyflawnu.

18 Canys yn wîr meddaf i chwi, [q] Hyd onid êl y nêf a'r ddaear heibio, nid â un iod nac un tippyn o'r gyfraith heibio, hyd oni chwpläer oll.

19 [r] Pwy bynnag gan hynny a dorro un o'r gorchymynion lleiaf hyn, ac a ddyſgo i ddynion felly, lleiaf y gelwir ef yn nheyrnas nefoedd: ond pwy bynnag a'u gwnelo, ac a'u dyſgo *i eraill*, hwn a elwir yn fawr yn nheyrnas nefoedd.

20 Canys meddaf i chwi, Oni bydd eich cyfiawnder yn helaethach nâ *chyfiawnder* y 'ſgrifennyddion a'r Phariſeaid, nid ewch i mewn i deyrnas nefoedd.

21 ¶ Clywſoch ddywedyd ‡ gan y rhai gynt, [s] Na lâdd: a phwy bynnag a laddo, euog fydd o farn.

22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, [t] Pob un a ddigio wrth ei frawd heb yſtyr, a fydd euog o farn; a phwy bynnag a ddywedo wrth

[b] Deut. 3. 3.
[c] Neh. 13. 18.
[d] Eſay 48. 2. Pen. 27. 53.
[e] Sal. 91. 11.
[f] Deut. 6. 13. a 10. 20.
[g] Marc 1. 14. Luc 3. 19. a 4. 14, 31. Ioan 4. 43.
[h] Eſay 9. 1, 2.
[i] Marc 1. 14.
[k] Pen. 3. 2. a 10. 7.
[l] Marc 1. 16. Luc 5. 2.
[m] Ioan 1. 42.
[n] Pen. 9. 35.
[a] Luc 6. 20.
[b] Diar. 16. 19. a 29. 23. Eſay 57. 15.
[c] Eſay 61. 3. Luc 6. 21.
[d] Sal. 37. 11. Rhuf. 4. 13.
[e] Eſay 55. 1. a 65. 13.
[f] Pen. 6. 14. Marc 11. 25. Iago 2. 13.
[g] Sal. 15. 2. a 24. 4. Heb. 12. 14.
[h] 1 Cor. 13. 12.
[i] Ioan 3. 2.
[l] 2 Tim. 2. 12. 1 Pedr 3. 14.
[k] Luc 6. 22. 1 Pedr 4. 14.
[l] Act 7. 52.
[m] Marc 9. 50.
[n] Marc 4. 21.
[o] 1 Pedr 2. 12.
[p] 1 Cor. 14. 25.
[q] Luc 16. 17.
[r] Iago 2. 10.
‡ Neu, *wrth.*
[s] Ecſod. 20. 13. Deut 5. 17.
[t] 1 Ioan 3. 15.

4034. wrth ei frawd, Raca, a fydd euog o gyngor: a phwy bynnag a ddywedo, Ô ynfyd, a fydd euog o dân uffern.

[u] Job 42. 8.

23 Gan hynny, o's dygi dy rôdd i'r allor, ac yno dyfod i'th gof fod gan dy frawd ddim yn dy erbyn;

[z] 1 Pedr 3. 7.

24 Gâd yno dy rôdd ger bron yr allor, a [u] dôs ymaith: yn gyntaf cymmoder di â'th frawd, ac yno tyred, ac offrwm dy rôdd.

[x] Luc 12. 58.

25 [x] Cyttuna â'th wrthwynebwr ar frŷs, [y] tra fyddech ar y ffordd gyd ag ef; rhag un amser i'th wrthwynebwr dy roddi di yn llâw 'r barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y swyddog, a'th daflu yngharchar.

[y] Sal. 32. 6.

26 Yn wir meddaf i ti, Ni ddeui di allan oddi yno hyd oni thalech y ffyrling eithaf.

[a] Job 51. 1.

27 ¶ Clywsoch ddywedyd gan y rhai gynt, [z] Na wnâ odineb.

[b] Pen. 18. 8. Marc 9. 43---47.

28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod pob un sydd [a] yn edrych ar wraig, i'w chwennychu hi, wedi gwneuthur eisoes odineb â hi yn ei gâlon.

[c] Edrych Pen. 19. 12. Rhuf. 8. 13. 1 Cor. 9. 27. Col. 3. 5.

29 [b] Ac o's dy lygad dehau a'th rwystra, [c] tŷn ef allan, a thafl oddi wrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

[d] Deut. 24. 1. Edrych Pen. 19. 3, &c. Marc 10. 2, &c.

30 Ac o's dy lâw ddehau a'th rwystra, tòr hi ymaith, a thafl oddi wrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

[e] Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11. [f] Pen. 23. 16. [g] Ecsod. 20. 7. Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. [h] Deut. 23. 23. [i] Iago 5. 12. [k] Esay 66. 1. [l] Sal. 48. 2. [m] Ecsod. 21. 24. Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. [n] Diar. 24. 29. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Cor. 6. 7. 1 Thes. 5. 15. 1 Pedr. 3. 9. [o] Edrych Pen. 27. 32. [p] Deut. 15. 8, 10. Luc 6. 35. [q] Lef. 19, 18. [r] Luc 6. 27. Rhuf. 12, 14, 20.

31 A dywedwyd, [d] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, rhoed iddi lythyr ysgar.

32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod [c] pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ond o achos godineb, yn peri iddi wneuthur godineb: a phwy bynnag a briodo yr hon a ysgarwyd, y mae efe yn gwneuthur godineb.

33 ¶ Trachefn, clywsoch [f] ddywedyd gan y rhai gynt, [g] Na thwng anudon: eithr [h] tâl dy lwon i'r Arglwydd.

34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [i] Na thwng ddim: nac i'r nêf; canys [k] gorseddfa Duw ydyw:

35 Nac i'r ddaear; canys troed-faingc ei draed ydyw: nac i Jerusalem; canys [l] dinas y brenhin mawr ydyw;

36 Ac na thwng i'th ben, am na elli wneuthur un blewŷn yn wŷn, neu yn ddu.

37 Eithr bydded eich ymadrodd chwi, Ië, ië; Nag ê, nag ê: o blegid beth bynnag *ŷdd* dros ben hyn, o'r drŵg y mae.

38 ¶ Clywsoch ddywedyd, [m] Llygad am lygad, a dant am ddant.

39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [n] Na wrthwynebwch ddrŵg: ond pwy bynnag a'th darawö ar dy rudd ddehau, tro 'r llall iddo hefyd.

40 Ac i'r neb a fynno ymgyfreithio â thi, a dwyn dy bais, gâd iddo dy gochl hefyd.

41 A phwy bynnag [o] a'th gymmhello un filldir, dôs gyd ag ef ddwy.

42 Dyro i'r hwn a ofynno gennyt: ac [p] na thro oddi wrth yr hwn ŷdd yn ewyllysio echwyna gennyt.

43 ¶ Clywsoch ddywedyd, [q] Câr dy gymmydog, a chasâ dy elyn.

44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [r] Cerwch eich gelynion, bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, gwnewch dda i'r sawl a'ch casânt, a [s] gweddiwch dros y rhai a wnêl niweid i chwi, ac a'ch erlidiant;

[r] Luc 23. 34. Act 7. 60. [s] 1 Cor. 4. 12, 13. 1 Pedr 2. 23. a 3. 9. [t] Luc 6. 32.

45 Fel y byddoch blant i'ch Tâd yr hwn ŷdd yn y nefoedd: canys y mae efe yn peri i'w haul godi ar y drŵg a'r da, ac yn gwlawio ar y cyfiawn a'r anghyfiawn.

46 [t] Oblegid o's cerwch y sawl a'ch caro, pa wobr ŷdd i chwi? oni wnâ 'r publicanod hefyd yr un peth?

47 Ac o's cyferchwch well i'ch brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych chwi yn ei wneuthur? onid ydyw y publicanod hefyd yn gwneuthur felly?

48 Byddwch chwi gan hynny yn berffaith, fel y mae eich Tâd yr hwn ŷdd yn y nefoedd yn berffaith.

PEN. VI.

1 *Crist yn myned rhagddo yn ei bregeth ar y mynydd, gan draethu am Elusen,* 5 *a Gweddi,* 14 *maddeu i'n brodyr,* 16 *ac ympryd,* 19 *p'le y mae i ni roddi ein tryssor i gadw,* 24 *ynghŷlch gwasanaethu Duw a Mammon:* 25 *yn annog na bydder gofalus am bethau bydol:* 33 *ond am geisio teyrnas Dduw.*

GOchelwch rhag gwneuthur eich [*] elusen yngŵydd dynion, er mwyn cael eich gweled ganddynt; o's amgen, ni chewch dâl gan eich Tâd yr hwn ŷdd yn y nefoedd.

[*] Deut. 24. 13. Sal. 112. 9. Dan. 4. 27.

2 Am hynny [a] pan wnelych elusen, na udgana o'th flaen, fel y gwnâ 'r rhagrithwŷr, yn y synagogau, ac ar yr heolydd, fel y molianner hwy gan ddynion. Yn wîr meddaf i chwi, y maent yn derbyn eu gwobr.

[a] 2 Cor. 9. 9, 10. [a] Rhuf. 12. 8.

3 Eithr pan wnelych di elusen, na ŵyped dy *lâw* asswy pa beth a wnâ dy *lâw* ddehau;

4 Fel y byddo dy elusen yn y dirgel: a'th Dâd yr hwn a wêl yn y dirgel, efe [b] a dâl i ti yn yr amlwg.

[b] Luc 14. 14.

5 ¶ A phan weddiech, na fydd fel y rhagrithwŷr: canys hwy a garant weddio yn sefyll yn y synagogau ac ynghonglau 'r heolydd, fel yr ymddangosont i ddynion. Yn wîr meddaf i chwi, y maent yn derbyn eu gwobr.

6 Ond tydi pan weddïech, [c] dôs i'th ystafell, ac wedi cau dy ddrŵs, gweddia ar dy Dâd yr hwn *ŷdd* yn y dirgel; a'th Dâd yr hwn a wêl yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg.

[c] 2 Bren. 4. 33.

7 A [d] phan weddïoch na fyddwch siaradus, fel y cenhedloedd: canys y maent hwy yn tybied y cânt eu gwrandaw am eu haml eiriau.

[d] Eccl. 7. 14.

8 Na fyddwch gan hynny debyg iddynt hwy: canys gŵyr eich Tâd pa bethau sy arnôch eu heisiau cyn gofyn o honoch ganddo.

9 Am hynny gweddïwch chwi fel hyn; [e] Ein Tâd yr hwn *ŵyt* yn y nefoedd, Sancteiddier dy Enw.

[e] Luc 11, 2.

10 Deled dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, rhegis yn y nêf, *felly* ar y ddaear hefyd.

11 Dyro i ni heddyw ein bara [f] beunyddiol.

[f] Edrych Job 23. 12. Diar. 30. 8.

12 A maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninnau i'n dyledwŷr.

13 Ac nac arwain ni i brofedigaeth, eithr gwared ni rhag drŵg. [g] Canys eiddot ti yw 'r deyrnas, a'r nerth, a'r gogoniant, yn oes oesoedd. Amen.

[g] 1 Cron. 29. 11.

14 [h] O blegid o's maddeuwch i ddynion eu camweddau, eich Tâd nefol a faddeu hefyd i chwithau:

15 Eithr [i] oni faddeuwch i ddynion eu camweddau, ni faddeu eich Tâd eich camweddau chwithau.

16 ¶ Hefyd pan ymprydioch, na fyddwch fel y rhagrithwŷr, yn ŵyneb-drist: canys anffurfio eu hwynebau y maent, fel yr ymddangosant i ddynion eu bod yn ymprydio. Yn wîr meddaf i chwi, y maent yn derbyn eu gwobr.

17 Eithr pan ymprydiech di, enneinia dy ben, a golch dy ŵyneb;

18 Fel nad ymddangoſech i ddynion dy fod yn ymprydio, ond i'th Dâd yr hwn ſydd yn y dirgel: a'th Dâd yr hwn ſydd yn gweled yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg.

19 ¶ [k] Na thryſorwch iwch' dryſorau ar y ddaear, lle y mae gwyfyn a rhŵd yn llygru, a lle y mae lladron yn cloddio trwodd, ac yn lladratta.

20 [l] Eithr tryſorwch iwch' dryſorau yn y nêf, lle nid oes na gwyfyn na rhŵd yn llygru, a lle ni's cloddia lladron trwodd ac ni's lladrattant.

21 Canys lle y mae eich tryſor, yno y bydd eich calon hefyd.

22 [m] Canwyll y corph yw 'r llygad: am hynny o bydd dy lygad yn ſyml, dy holl gorph fydd yn oleu.

23 Eithr o's bydd dy lygad yn ddrŵg, dy holl gorph fydd yn dywyll. Am hynny o's bydd y goleuni ſydd ynot yn dywyllwch, pa faint *fydd* y tywyllwch!

24 ¶ [n] Ni ddichon neb waſanaethu dau arglwydd: canys naill ai eſe a gaſâ y naill, ac a gâr y llall; ai eſe a ymlŷn wrth y naill, ac a eſgeuluſa 'r llall. [o] Ni ellwch waſanaethu Duw a Mammon.

25 Am hynny meddaf i chwi, [p] Na ofelwch am eich bywyd, pa beth a fwyttaoch, neu pa beth a yfoch; nac am eich corph, pa beth a wiſgoch. Onid yw 'r bywyd yn fwy nâ'r bwyd, a'r corph *yn fwy* nâ'r dillad?

26 [q] Edrychwch ar adar y nefoedd: o blegid nid ydynt yn hau, nac yn medi, nac yn cywain i yſguboriau; ac y mae eich Tâd nefol yn eu porthi hwy. Onid ydych chwi yn rhagori llawer arnynt hwy?

27 A phwy o honoch gan ofalu a ddichon 'chwanegu un cufydd at ei faintioli?

28 A pha ham yr ydych chwi yn gofalu am ddillad? Yſtyriwch lili 'r maes, pa fodd y maent yn tyfu: Nid ydynt nac yn llafurio, nac yn nyddu;

29 Eithr yr ŵyf yn dywedyd i chwi, na wiſgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

30 Am hynny o's dillada Duw felly lyſieuyn y maes, yr hwn ſydd heddyw, ac y foru a fwrir i'r ffwrn; oni *ddillada eſe* chwi yn hytrach o lawer, O chwi o ychydig ffydd?

31 Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd, Beth a fwyttawn, neu beth a yfwn, neu â pha beth yr ymddilladwn?

32 (Canys yr holl bethau hyn y mae 'r cenhedloedd yn eu ceiſio) o blegid gŵyr eich Tâd nefol fod arnoch eiſiau yr holl bethau hyn.

33 Eithr [t] yn gyntaf ceiſiwch deyrnas Dduw, a'i gyfiawnder ef, a'r holl bethau hyn a roddir i chwi yn ychwaneg.

34 Na ofelwch gan hynny dros drannoeth: canys trannoeth a ofala am ei bethau ei hun. Digon i'r diwrnod ei ddrŵg ei hun.

PEN. VII.

1 Criſt yn gorpben ei bregeth ar y mynydd, ac yn gwahardd barn ehud, 6 a bwrw petbau ſanctaidd i gŵn, 7 yn annog i weddio, 13 i fyned i mewn i'r porth cyfyng, 15 i ymgadw rhag gau-brophwydi, 21 na byddom wrandawŷr, ond gwneuthurwŷr y gair, 24 a chyffelyb i dai wedi eu hadeiladu ar graig, 26 ac nid ar y tywod.

NA [a] fernwch, fel na'ch barner.

2 Canys â pha farn y barnoch, y'ch bernir: [b] ac â pha feſur y meſuroch, yr adfeſurir i chwithau.

3 [c] A pha ham yr ŵyt yn edrych ar y brycheuyn *ſydd* yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn yſtyried y trawſt *ſydd* yn dy lygad dy hun?

4 Neu pa fodd y dywedi wrth dy frawd, Gâd i mi fwrw allan y brycheuyn o'th lygad; ac wele drawſt yn dy lygad dy hun?

5 Oh ragrithiwr, bwrw allan yn gyntaf y trawſt o'th lygad dy hun; ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy frawd.

6 [d] Na roddwch y peth *ſydd* ſanctaidd i'r cŵn, ac na theflwch eich gemmau o flaen y, môch; rhag iddynt eu ſathru dan eu traed, a throi, a'ch rhwygo chwi.

7 ¶ [e] Gofynnwch, a rhoddir i chwi; ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe agorir i chwi.

8 Canys [f] pob un ſy'n gofyn ſy'n derbyn; a'r neb ſy'n ceiſio ſy'n cael; ac i'r hwn ſydd yn curo yr agorir.

9 Neu a oes un dŷn o honoch, yr hwn o's gofyn ei fâb iddo fara, a rŷdd iddo garreg?

10 Ac o's gofyn eſe byſgodyn, a ddyry eſe ſarph iddo?

11 O's chwychwi gan hynny, [g] a chwi yn ddrŵg, a fedrwch roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhŷdd eich Tâd yr hwn *ſydd* yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynnant iddo?

12 Am hynny [h] pa bethau bynnag oll a ewyllyſioch eu gwneuthur o ddynion i chwi, felly gwnewch chwithau iddynt hwy: canys [i] hyn yw 'r gyfraith a'r prophwydi.

13 ¶ [k] Ewch i mewn trwy 'r porth cyfyng: canys ehang *yw* 'r porth, a llydan *yw* 'r ffordd ſydd yn arwain i ddiſtryw; a llawer yw y rhai ſydd yn myned i mewn trwyddi:

14 [l] O blegid cyfyng *yw* 'r porth, a chûl *yw* 'r ffordd ſydd yn arwain i'r bywyd; ac ychydig yw y rhai ſydd yn ei chael hi.

15 ¶ [l] Ymogelwch rhag y gau-brophwydi, [m] y rhai a ddeuant attoch yngwiſgoedd defaid, ond oddi mewn bleiddiaid rheibus ydynt hwy.

16 Wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt. [n] A gaſgl rhai rawnwin oddi ar ddrain, neu ffigys oddi ar yſgall?

17 Felly [o] pob pren da ſydd yn dwyn ffrwythau da; ond y pren drŵg ſydd yn dwyn ffrwythau drŵg.

18 Ni ddichon pren da ddwyn ffrwythau drŵg, na phren drŵg ddwyn ffrwythau da.

19 [p] Pob pren heb ddwyn ffrwyth da a dorrir i lawr ac a deflir yn tân.

20 O herwŷdd pa ham, wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.

21 ¶ [q] Nid

[a] Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1.
[b] Mar. 4. 24. Luc 6. 38.
[c] Luc 6. 41.
[d] Diar. 9. 8. a 23. 9.
[e] Pen. 21. 22. Mar. 11. 24. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[f] Diar. 8. 17. Jer. 29. 12.
[g] Gen. 6. 5. a 8. 21.
[h] Tob 4. 15. Luc 6. 31.
[i] Pen. 22. 40.
[k] Luc 13. 24.
[l] *Mar.* [1] Deut. 13. 3. Jer. 23. 16. Pen. 24. 4. Rhuf. 16. 17.
[m] Mic. 3. 5.
[n] 2 Tim. 3. 5.
[o] Luc 6. 43.
[p] Pen. 12. 33. Pen. 3. 10. Ioan 15. 2, 6.

[q] Nid

[h] Eccl. 28. 1, &c. Mar. 11. 25. Eph. 4. 32. Col. 3. 13.
[i] Pen. 18. 35. Iago 2. 13.
[k] Diar. 23. 4. Heb. 13. 5. Iago 5. 1, &c.
[l] Eccl. 29. 11. Luc 12. 33.
1 Tim. 6. 19.
1 Pedr 1. 4.
[m] Luc 11. 34.
[n] Luc 16. 13.
[o] Iago 4. 4.
1 Ioan 2. 15.
[p] Sal. 55. 22. Luc 12. Phil. 4. 6.
1 Pedr 5. 7.
[q] Job 38. 41. Sal. 147. 9. Luc 12. 24.
[r] Luc 12. 31. Edrych 1 Bren. 3. 13. Sal. 37. 25.
[t] Luc 12.

4034.

21 ¶ [q] Nid pob un ſydd yn dywedyd wrthyf, Arglwydd, Arglwydd, a ddaw i mewn i deyrnas neſoedd; ond yr hwn ſydd yn gwneuthur ewyllys ſy Nhâd yr hwn *ſydd* yn y neſoedd.

22 Llawer a ddywedant wrthyf yn y dŷdd hwnnw, Arglwydd, Arglwydd, oni [r] phrophwydaſom yn dy enw di? ac oni ſwriaſom allan gythreuliaid yn dy enw di? ac oni wnaethom wŷrthiau lawer yn dy enw di?

23 Ac [s] yna yr addefaf iddynt, [t] Ni's adnabûm chwi erioed: [u] ewch ymaith oddi wrthyf, chwi weithredwŷr anwiredd.

24 Gan hynny [x] pwy bynnag ſy'n gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn eu gwneuthur, mi a'i cyffelybaf ef i ŵr doeth, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y graig:

25 A'r gwlâw a ddiſgynnodd, a'r llifeiriaint a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythaſant, ac a ruthraſant ar y tŷ hwnnw, ac ni ſyrthiodd: o blegid ſylfaenefid ef ar y graig.

26 A phob un a'r ſydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac heb eu gwneuthur, a gyffelybir i ŵr ffôl, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y tywöd:

27 A'r gwlâw a ddiſgynnodd, a'r llif-ddyfroedd a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythaſant, ac a guraſant ar y tŷ hwnnw: ac *efe* a ſyrthiodd, a'i gwymp a fu fawr.

28 A bu, wedi i'r Ieſu orphen y geiriau hyn, [y] y torfeydd a ſynnaſant wrth ei ddyſgeidiaeth ef.

29 Canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwynt, fel *un* ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgriſennyddion.

PEN. VIII.

1 *Criſt yn glanhâu 'r gwahan-glwyfus, 5 yn iachâu gwâs y canwriad, 14 a mam gwraig Pedr, 16 a llawer o rai clwyfus eraill: 18 yn dangos pa ſodd y mae ei ddilyn ef: 23 yn goſtegu 'r dymmeſtl ar y môr: 28 yn gyrru cythreuliaid allan o ddau gythreuliog, 31 ac yn canhiadu iddynt ſyned i'r mûch.*

AC wedi ei ddyſod ef i wared o'r mynydd, torfeydd lawer a'i canlynaſant ef.

2 [a] Ac wele, *un* gwahan-glwyfus a ddaeth, *ac* a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, o's mynni, ti a elli fy nglanhâu i.

3 A'r Ieſu a eſtynnodd *ei* lâw, ac a gyffyrddodd ag ef, gan ddywedyd, Mynnaf, glanhäer di. Ac yn y ſan ei wahan-glwyf ef a lanhäwyd.

4 A dywedodd yr Ieſu wrtho, [b] Gwêl na ddywedych wrth neb; eithr dôs, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma 'r rhôdd a orchymynodd [c] Moſes, er tyſtiolaeth iddynt.

5 ¶ [d] Ac wedi dyfod yr Ieſu i mewn i Capernäum, daeth atto ganwriad, gan ddeiſyfu arno,

6 A dywedyd, Arglwydd, y mae fy ngwâs yn gorwedd gartref yn glaf o'r parlys, ac mewn poen ddirfawr.

7 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Mi a ddeuaf, ac a'i hiachâf ef.

8 A'r canwriad a attebodd, ac a ddywedodd, Arglwydd, [e] nid ydwyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd: eithr yn unig [f] dywaid y gair, a'm gwâs a iacheir.

9 Canys dŷn ydwyf finnau dan awdurdod, a chennyf filwŷr danaf: a dywedaf wrth hwn, Cerdda, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwâs, Gwnâ hyn, ac efe a'i gwnâ.

10 A'r Ieſu pan glybu a ryfeddodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn canlyn, Yn wîr meddaf i chwi, Ni chefais gymmaint ffŷdd, na ddo yn yr Iſrael.

11 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y daw [g] llawer o'r dwyrain a'r gorllewin, ac a eiſteddant gyd ag Abraham ac Iſaac a Jacob yn nheyrnas neſoedd.

12 Ond [h] plant y deyrnas [i] a deflir i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd ŵylofain a rhingcian dannedd.

13 A dywedodd yr Ieſu wrth y canwriad, Dôs ymaith; a megis y credaiſt bydded i ti. A'i wâs a iachäwyd yn yr awr honno.

14 ¶ [k] A phan ddaeth yr Ieſu i dŷ Pedr, efe a welodd ‡ [l] ei chwegr ef yn gorwedd, ac yn glaf o'r crŷd.

15 Ac *efe* a gyffyrddodd â'i llâw hi; a'r crŷd a'i gadawôdd hi: a *hi* a gododd, ac a waſanaethodd arnynt.

16 ¶ [m] Ac wedi ei hwyrhâu hi, hwy a ddygaſant atto lawer o rai cythreulig: ac *efe* a ſwriodd allan yr yſbrydion â'i air, ac a iachaodd yr holl gleiſion;

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd, [n] Efe a gymmerodd ein gwendid ni, ac a ddûg *ein* cleſydau.

18 ¶ A'r Ieſu, pan welodd dorfeydd lawer o'i amgylch, a orchymynodd ſyned droſodd i'r làn arall.

19 A [o] rhyw yſgriſennydd a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athraw, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

20 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Y mae ffauau gan y llwynogod, a chan ehediaid y nefoedd nythod: ond gan Fâb y dŷn nid oes le i roddi *ei* ben i lawr.

21 Ac un arall o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [p] gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhâd.

22 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Canlyn fi; a gâd i'r meirw gladdu eu meirw.

23 ¶ ¶ Ac wedi iddo fyned * i'r llong, ei ddiſgyblion a'i canlynaſant ef.

24 Ac wele, bu cynnwrf mawr yn y môr, hyd oni chuddiwyd y llong gan y tonnau: eithr efe oedd yn cyſgu.

25 A'i ddiſgyblion a ddaethant atto, ac a'i deffroaſant, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw ni: darfu am danom.

26 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn ofnus, O chwi o ychydig ffŷdd? Yna [r] y cododd efe, ac y ceryddodd y gwyntoedd a'r môr; a bu dawelwch mawr.

27 A'r dynion a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Pa ryw un yw hwn, gan fod y gwyntoedd hefyd a'r môr yn ufuddhâu iddo?

28 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r làn arall, i wlâd y Gergeſiaid, dau ddieflig a gyfarfuant ag ef, y rhai a ddeuent o'r beddau, yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned y ffordd honno.

29 Ac wele, hwy a leſaſant, gan ddywedyd, Ieſu Fâb Duw, beth ſydd i ni *a wnelom* â thi? a ddaethoſt ti yma i'n poeni ni cyn yr amſer?

30 Ac yr oedd ym mhell oddi wrthynt genfaint o fôch lawer yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeiſyfiaſant arno, gan ddywedyd, O's bwri ni allan, caniatâ i ni fyned ymaith i'r genfaint fôch.

32 Ac

4034.
q Hoſ. 8. 2. Luc. 6. 46. a 13. 25. Act. 19. 13. Rhuf. 2. 13. Iago 1. 22.
r Num. 24. 4. Ioan 11. 51. 1 Cor. 13. 2.
s Luc. 13. 25, 27.
t Pen. 25. 12.
u Sal. 6. 8. Pen. 25. 41.
x Luc. 6. 47.
y Mar. 2. 22. a 6. 2. Luc 4. 32.
a Mar. 1. 40. Luc 5. 12.
b Pen. 6. 30. Mar. 5. 43.
c Lef. 14. 3, 4, 10.
d Luc 7. 1.
e Luc 15. 19, 21.
f Sal. 107. 20.
g Mal. 1. 11. Luc. 13. 29.
h Pen. 21. 43.
i Pen. 13. 42, 50. a 22. 13. a 24. 51. a 25. 10. Luc 13. 28.
k Mar. 1. 29. Luc 4. 38.
‡ *Fam ei wraig ef.*
l 1 Cor. 9. 5.
m Mar. 1. 32. Luc 4. 40.
n Eſay 53. 4.
o Luc 9. 57.
p 1 Bren. 19. 20.
* *i long.*
q Mar. 4. 35. Luc 8. 22.
r Sal. 107. 29.
s Mar. 5. 1. Luc 8. 26.

4034 32 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint fôch. Ac wele, yr holl genfaint fôch a ruthrodd dros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

[a] Ceidwaid.

33 A'r [a] meichiaid a ffoiſant: ac wedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegaſant bob peth; a pha beth a ddarfuaſai i'r rhai dieflig.

[t] Act. 16. 39. Edrych Deut. 5. 25.

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Ieſu: a phan ei gwelſant, [t] attolygaſant *iddo* ymadael o'u cyffiniau hwynt.

1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8.

PEN. IX.

2 Criſt yn iachâu un clâf o'r parlys, 9 yn galw Mathew o'r dollfa, 10 yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid, 14 yn ymddiffyn ei ddiſgyblion am nad ymprydient, 20 yn iachâu 'r difer-lif gwaed, 23 yn cyfodi merch Jairus o farw, 37 yn rhoddi eu golwg i ddau ddŷn dall, 32 yn iachâu mudan cythreulig, 36 ac yn toſturio wrth y dyrfa.

AC eſe a aeth i mewn i'r llong, ac a aeth troſodd, ac a ddaeth i'w ddinas ei hun.

[a] Mar. 2. 3. Luc 5. 18.

2 [a] Ac wele, hwy a ddygaſant atto *ŵr* claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Ieſu yn gweled eu ffŷdd hwy, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fâb, cymmer gyſſur; maddeuwyd i ti dy bechodau.

3 Ac wele, rhai o'r yſgrifennyddion a ddywedaſant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn cablu.

4 A phan welodd yr Ieſu eu meddyliau, eſe a ddywedodd, Pa ham y meddyliwch ddrŵg yn eich calonnau?

5 Canys pa un hawſaf ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod awdurdod gan Fâb y dyn ar y ddaear i faddeu pechodau, (yna y dywedodd eſe wrth y claf o'r parlys) Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a dôs i'th dy.

7 Ac eſe a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torſeydd pan welſant, rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roiſai gyfryw awdurdod i ddynion.

[b] Mar. 2. 14. Luc 5. 27.

9 ¶ [b] Ac fel yr oedd yr Ieſu yn myned oddi yno, eſe a ganfu ŵr yn eiſtedd wrth y dollfa, a elwid Mathew, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac eſe a gyfododd, ac a'i canlynodd ef.

10 A bu ac eſe yn eiſtedd i fwytta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid a ddaethant, ac a eiſteddaſant gyd â'r Ieſu a'i ddiſgyblion.

11 A phan welodd y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant wrth ei ddiſgyblion ef, Pa ham y bwytty eich Athraw chwi gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu 'r Ieſu, eſe a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iâch wrth feddyg, ond i'r rhai cleifion.

[c] Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 6, 7, 8. Pen. 12. 7.

13 Ond ewch, a dyſgwch pa beth yw *hyn*, [c] Trugaredd yr ydwyf yn ei ewyllyſio, ac nid aberth: canys ni ddaethum i alw rhai cyfiawn, [d] ond pechaduriaid i edifeirwch.

[d] 1 Tim. 1. 15.

[e] Mar. 2. 18. Luc 5. 33.

14 ¶ Yna y daeth diſgyblion Ioan atto, gan ddywedyd, [e] Pa ham yr ydym ni a'r Phariſeaid yn ymprydio yn fynych, ond dy ddiſgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

15 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, A all [f] plant yr yſtafell briodas alaru tra fo 'r priod-fâb gyd â hwynt? Ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y priod-fâb oddi arnynt, ac yna yr ymprydiant.

[f] Ioan 3. 29.

16 Hefyd, ni ddŷd neb lain o frethyn newŷdd at hên ddilledyn: canys y cyflawniad a dŷn oddi wrth y dilledyn, a'r rhwyg a wneir yn waeth.

17 Ac ni ddodant wîn newŷdd mewn coſtrelau hên: o's amgen, y coſtrelau a dyrr, a'r gwîn a rêd allan, a'r coſtrelau a gollir: eithr gwîn newŷdd a ddodant mewn coſtrelau newyddion, ac *felly* y cedwir y ddau.

[g] Mar. 5. 22. Luc 8. 41.

18 ¶ [g] Tra oedd eſe yn dywedyd hyn wrthynt, wele, daeth rhyw bennaeth, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Bu farw fy merch yr awr hon: eithr tyred a goſod dy lâw arni, a byw fydd hi.

19 A'r Ieſu a gyfododd, ac a'i canlynodd ef, a'i ddiſgyblion.

[h] Mar. 5. 25. Luc 8. 43.

20 ([h] Ac wele, gwraig y buaſai gwaedlif arni ddeuddeng mlynedd, a ddaeth o'r tu cefn *iddo*, ac a gyffyrddodd ag ymyl ei wiſg ef.

21 Canys hi a ddywedaſai ynddi ei hun, O's câf yn unig gyffwrdd â'i wiſg ef, iâch fyddaf.

22 Yna 'r Ieſu a drôdd, a phan ei gwelodd hi, eſe a ddywedodd, Ha ferch, bydd gyſſurus; [i] dy ffydd a'th iachaodd. A'r wraig a iachawyd o'r awr honno.)

[i] Luc 7. 50. a 8. 48. a 17. 19. a 18. 42.

23 A phan ddaeth yr Ieſu i dŷ 'r pennaeth, a gweled [k] y cerddorion a'r dyrfa yn terfyſgu,

[k] Edrych 2 Cron. 35. 25.

24 Eſe a ddywedodd wrthynt, [l] Ciliwch: canys ni bu farw 'r llangces, ond cyſgu y mae hi. A hwy a'i gwatwaraſant ef.

[l] Act. 20. 10.

25 Ac wedi bwrw y dyrfa allan, eſe a aeth i mewn, ac a ymaflodd yn ei llâw hi; a'r llangces a gyfododd.

26 A'r gair o hyn a aeth dros yr holl wlâd honno.

27 ¶ A phan oedd yr Ieſu yn myned oddi yno, dau ddeillion a'i canlynaſant ef, gan lefain a dywedyd, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthym.

28 Ac wedi iddo ddyfod i'r tŷ, y deillion a ddaethant atto; a'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn credu y gallaf fi wneuthur hyn? Hwy a ddywedaſant wrtho, Ydym, Arglwydd.

[m] Pen. 8. 4. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14.

29 Yna y cyffyrddodd eſe â'u llygaid hwy, gan ddywedyd, yn ôl eich ffydd bydded i chwi.

30 A'u llygaid a agorwyd: A'r Ieſu a orchymynodd iddynt trwy fygwth, gan ddywedyd, [m] Gwelwch na's gwypo neb.

[n] Mar. 7. 36.

31 [n] Ond wedi iddynt ymado, hwy a'i clodforaſant eſ trwy 'r holl wlâd honno.

[o] Luc 11. 14.

32 ¶ [o] Ac a hwy yn myned allan, wele rhai a ddygaſant atto ddŷn mûd cythreulig.

Edrych Pen. 12. 22.

33 Ac wedi bwrw y cythraul allan, lleſarodd y mudan: a'r torſeydd a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Ni welwyd y cyffelyb erioed yn Iſrael.

[p] Pen. 12. 24. Mar. 3. 22.

34 Ond y Phariſeaid a ddywedaſant, [p] Trwy bennaeth y cythreuliaid y mae eſe yn bwrw allan gythreuliaid.

Luc 11. 15.

[q] Mar. 6. 6.

35 [q] A'r Ieſu a aeth o amgylch yr holl ddinaſoedd a'r trefydd, [r] gan ddyſgu yn eu ſynagogau hwynt, a chan bregethu Efengyl y deyrnas, a iachâu pob clefyd a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

Luc 13. 22. [r] Pen. 4. 23.

4034.
* Marc 6. 34.
t Num. 27. 17. Zec. 10. 2.
u Luc 10. 2. Ioan 4. 35.

36 A * phan welodd efe y torfeydd, efe a dosturiodd wrthynt, am eu bod wedi blino, a'u gwaſgaru fel t defaid heb ganddynt ſugail.

37 Yna y dywedodd efe wrth ei ddiſgyblion, u Y cynhauaf yn ddiau *ſydd* fawr, ond y gweithwŷr yn anaml.

38 Am hynny attolygwch i Arglwydd y cynhauaf anſon gweithwŷri'w gynhauaf.

PEN. X.

1 Criſt yn anſon ei ddeuddeg Apoſtol, gan roddi gallu iddynt i wneuthur rhyfeddodau: 5 yn rhoddi gorchymmyn iddynt, ac yn eu dyſgu, 16 ac yn eu cyſſuro yn erbyn erlidiau: 40 ac yn addaw bendith i'r rhai a'u derbynio hwynt.

* Marc 3. 13.
‡ ar.

AC a wedi galw ei ddeuddeg diſgybl atto, efe a roddes iddynt awdurdod ‡ *yn erbyn* ysbrydion aflan, i'w bwrw hwynt allan, ac i iachâu pob clefyd a phob afiechyd.

b Ioan 1. 42.
c 2 Bren. 17. 24. Ioan 4. 9, 20.
d Pen. 15. 24. Act. 13. 46.
e Luc 9. 2.
f Pen. 3. 2, a 4. 17. Luc 10. 9.
g Act. 8. 18, 20.
h Marc 6. 8. Luc 9. 3. a 10. 4. a 22. 35.
i Marc 6. 8.
k Luc 10. 7.
l Cor. 9. 7.
l Tim. 5. 18.
l Luc 10. 8.
m Marc 6. 11.
n Neh. 5. 13. Act. 13. 51. a 18. 6.
o Pen. 11. 22, 24.
p Luc 10. 3.
q Rhuf. 16. 19.
r Pen. 24. 9.
s Act. 5. 40.
t Act. 12. 1. a 25. 23.
2 Tim. 4. 22.

2 Ac enwau 'r deuddeg Apoſtolion yw y rhai hyn; Y cyntaf, Simon b yr hwn a elwir Pedr, ac Andreas ei frawd; Iago *mâb* Zebedëus, ac Ioan ei frawd;

3 Phylib, a Bartholomëus; Thomas, a Mathew y publican; Iago *mâb* Alphëus, a Lebbëus, yr hwn a gyfenwid Thaddëus;

4 Simon y Cananead, a Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef.

5 Y deuddeg hyn a anfonodd yr Ieſu, ac a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Nac ewch i ffordd y cenhedloedd, ac i ddinas c y Samariaid nac ewch i mewn.

6 Eithr d ewch yn hytrach at gyfrgolledig ddefaid tŷ Iſrael.

7 e Ac wrth fyned, pregethwch, gan ddywedyd, Fod f teyrnas nefoedd yn nefâu.

8 Iachêwch y cleifion, glanhêwch y rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch y meirw, bwriwch allan gythreuliaid: derbyniaſoch g yn rhâd, rhoddwch yn rhâd.

9 h Na feddwch aur, nac arian, nac i efydd i'ch pyrſau:

10 Nac yſgrepan i'r daith, na dwy bais, nac eſgidiau, na ffon: k canys teilwng i'r gweithiwr ei fwyd.

11 l Ac i ba ddinas bynnag neu dref yr eloch, ymofynnwch pwy ſydd deilwng ynddi; ac yno trigwch hyd onid eloch ymaith.

12 A phan dd'e'och i dŷ, cyferchwch well iddo.

13 Ac o's bydd y tŷ yn deilwng, deued eich tangnefedd arno: ac oni bydd yn deilwng, dychweled eich tangnefedd attoch.

14 m A phwy bynnag ni'ch derbynio chwi, ac ni wrandawö eich geiriau, pan ymadawöch o'r tŷ hwnnw, neu o'r ddinas honno, n yſgydwch y llŵch oddi wrth eich traed.

15 Yn wîr meddaf i chwi, o Eſmwythach fydd i dîr y Sodomiaid a'r Gomorriaid yn nŷdd y farn nag i'r ddinas honno.

16 ¶ Wele, p yr ydwyf fi yn eich danfon fel defaid ynghanol bleiddiaid: q byddwch chwithau gall fel y ſeirph, a diniweid fel y colomennod.

17 Eithr ymogelwch rhag dynion: canys r hwy a'ch rhoddant chwi i fynu i'r cyngor, ac s a'ch ffrewyllant chwi yn eu ſynagogau.

18 A t chwi a ddygir at lywiawdwŷr a brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy ac i'r cenhedloedd.

19 u Eithr pan y'ch rhoddant chwi i fynu, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a leſaroch: x canys rhoddir i chwi yn yr awr honno pa beth a leſaroch.

20 Canys nid chwychwi yw 'r rhai ſy yn llefaru, ond Yſbryd eich Tâd yr hwn ſydd yn llefaru ynoch.

21 y A brawd a rŷdd frawd i fynu i farwolaeth, a thâd ei blentyn: a phlant a godant i fynu yn erbyn *eu* rhieni, ac a barant eu marwolaeth hwynt.

22 A z chàs fyddwch gan bawb er mwyn fy enw i: ond a yr hwn a barhao hyd y diwedd, efe fydd cadwedig.

23 A b phan y'ch erlidiant yn y ddinas hon, ffowch i un arall: canys yn wîr y dywedaf wrthych, Na orphennwch ddinaſoedd Iſrael, nes dyfod Mâb y dŷn.

24 c Nid yw 'r diſgybl yn uwch nâ'i athraw, na'r gwâs yn uwch nâ'i arglwydd.

25 Digon i'r diſgybl fod fel ei athraw, a'r gwâs fel ei arglwydd. O's d galwaſant berchen y tŷ yn † Beelzebub, pa faint mwy ei dylwyth ef?

26 Am hynny nac ofnwch hwynt: o blegid e nid oes dim cuddiedig, a'r na's dadguddir; na dirgel, a'r na's gwybyddir.

27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthych chwi yn y tywyllwch, dywedwch yn y goleuni: a'r hyn a glywch yn y gluſt, pregethwch ar bennau y tai.

28 f Ac nac ofnwch rhag y rhai a laddant y corph, ac ni allant lâdd yr enaid; eithr yn hytrach ofnwch yr hwn a ddichon ddiſtrywio enaid a chorph yn uffern.

29 Oni werthir dau aderyn y tô er ffyrling? ac ni ſyrth un o honynt ar y ddaear heb eich Tâd chwi.

30 g Ac y mae, ïe holl wâllt eich pen wedi eu cyfrif.

31 Nac ofnwch gan hynny: chwi a delwch fwy nâ llawer o adar y tô.

32 h Pwy bynnag gan hynny a'm cyffeſo i yngŵydd dynion, i minnau a'i cyffefaf yntau yngŵydd ſy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

33 k A phwy bynnag a'm gwado i yngŵydd dynion, minnau a'i gwadaf yntau yngŵydd ſy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

34 l Na thybygwch fy nyfod i ddanfon tangnefedd ar y ddaear: ni ddaethum i ddanfon tangnefedd, ond cleddyf.

35 Canys mi a ddaethum i oſod dŷn i amrafaelio m yn erbyn ei dâd, a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

36 A n gelynion dŷn *ſydd* tylwyth ei dŷ ei hun.

37 o Yr hwn ſydd yn caru tâd neu fam yn fwy nâ myfi, nid yw deilwng o honofi: a'r neb ſydd yn caru mâb neu ferch yn fwy nâ myfi, nid yw deilwng o honofi.

38 p A'r hwn nid yw yn cymmeryd ei groes, ac yn canlyn ar ſy ôl i, nid yw deilwng o honofi.

39 q Y neb ſydd yn cael ei einioes, a'i cyll: a'r neb a gollo ei einioes o'm plegid i, a'i caiff hi.

40 ¶ r Y neb ſydd yn eich derbyn chwi, ſydd yn ſy nerbyn i; a'r neb ſydd yn ſy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

u Marc 13. 11.
x Ecſod. 4. 12.
y Mic. 7. 6.
Luc 21. 16.
z Luc 21. 17.
a Pen. 24. 13. Marc 13. 13.
b Pen. 23. 15. Act. 8. 1. a 9. 25. a 14. 6.
c Luc 6. 40.
d Pen. 12. 24.
† Gr. *Beelzebul.*
e Marc 4. 22. Luc 8. 17. a 12. 2.
f Luc. 12. 4.
g 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Luc 21. 18. Act. 27. 34.
h Luc 12. 8. Rhuf. 10. 9, 10.
i Dad. 5. 5.
k Marc 8. 38. Luc 9. 26.
2 Tim. 2. 12.
l Luc 12. 49, 51.
m Mic. 7. 6.
n Sal. 41. 9. a 55. 13. Ioan 13. 18.
o Luc 14. 26.
p Pen. 16. 24. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27.
q Luc 17. 33. Ioan 12. 25.
r Pen. 18. 5. Luc 10. 16. Ioan 13. 20.

4034. 41 [s] Y neb ſydd yn derbyn prophwyd yn enw prophwyd, a dderbyn wobr prophwyd; a'r neb ſydd yn derbyn *un* cyfiawn yn enw *un* cyfiawn, a dderbyn wobr *un* cyfiawn.

42 [t] A phwy bynnag a roddo i'w yfed i un o'r rhai bychain hyn phïolaid o *ddwfr* oer yn unig yn enw diſgybl, yn wîr meddaf i chwi, ni chyll efe ei wobr.

[s] 1 Bren. 17. 10. a 18. 4. 2 Bren. 4. 8. [t] Pen. 8. 5, 6. a 25. 10.

Marc 9. 41. Heb. 6. 10.

PEN. XI.

2 Ioan yn anfon ei ddiſgyblion at Griſt. 7 Tyſtiolaeth Criſt am Ioan. 18 Tŷb y bobl am Ioan, a Chriſt. 20 Criſt yn dannod anniolchgarwch a diedifeirwch Corazin, Bethſaida, a Chapernaum: 25 a chan foliannu doethineb ei Dâd yn egluro 'r Efengyl i'r rhai gwirion, 28 yn galw atto y rhai ſydd yn clywed baich eu pechodau.

A Bu, pan orphennodd yr Ieſu orchymmyn i'w ddeuddeg diſgybl, efe a aeth oddi yno i ddyſgu ac i bregethu yn eu dinaſoedd hwy.

[a] Luc 7. 18. 2 [a] A Ioan pan glybu yn y carchar weithredoedd Criſt, wedi danfon dau o'i ddiſgyblion,

3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi yw 'r hwn ſy yn dyfod? ai un arall yr ydym yn ei ddiſgwyl?

4 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, a mynegwch i Ioan y pethau a glywch ac a welwch.

[b] Eſay 29. 18. a 35. 5, 6. [c] Eſay 61. 1. Luc 4. 18. [d] 1 Cor. 1. 23. Gal. 5. 11. [e] Luc 7. 24.

5 [b] Y mae 'r deillion yn gweled eilwaith, a'r cloffion yn rhodio, a'r cleiſion gwahanol wedi eu glanhâu, a'r byddariaid yn clywed; [c] y mae 'r meirw yn cyfodi, a'r [c] tlodion yn cael pregethu 'r Efengyl iddynt.

6 A dedwŷdd yw 'r hwn ni [d] rwyſtrir ynofi.

7 ¶ [e] Ac a hwy yn myned ymaith, yr Ieſu a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Pa beth yr aethoch allan i'r anialwch i edrych am dano? ai corſen yn yſgwyd gan wŷnt?

8 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai dŷn wedi ei wiſgo â dillad eſmwyth? wele, y rhai ſy 'n gwiſgo dillad eſmwyth, mewn tai brenhinoedd y maent.

9 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai prophwyd? ïe meddaf i chwi, a mwy nâ phrophwyd.

10 Canys hwn ydyw efe am yr hwn yr yſgrïennwyd, [f] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wŷneb, yr hwn a barotoa dy ffordd o'th flaen.

[f] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 7. 27.

11 Yn wîr meddaf i chwi, Ym mhlith plant gwragedd ni chododd neb mwy nag Ioan Fedyddiwr: er hynny yr hwn ſydd leiaf yn nheyrnas nefoedd ſydd fwy nag ef.

[g] Luc 16. 16.

12 [g] Ac o ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd yn awr, yr ydys yn tre ſio teyrnas nefoedd, a threiſwŷr ſy 'n ei chippio hi.

[h] Mal. 4. 5. Luc 1. 17. [i] Pen. 13. 9.

13 Canys yr holl brophwydi a'r gyfraith a brophwydaſant hyd Ioan.

14 Ac o's ewyllyſiwch *ei* dderbyn, efe yw [h] Elïas yr hwn oedd ar ddyfod.

Luc 8. 8. Dad. 2. 7, 11, 17, 29. a 3. 6, 13, 22. [k] Luc 7. 31.

15 [i] Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

16 [k] Eithr i ba beth y cyffelybaf fi 'r genhedlaeth hon? Cyffelyb yw i blant yn eiſtedd yn y marchnadoedd, ac yn lleſain wrth eu cyfeillion,

17 Ac yn dywedyd, Canaſom bibell i chwi, ac ni ddawnſiaſoch; canaſom alarnad i chwi, ac ni chwynfanaſoch. 4034.

18 Canys daeth Ioan heb na bwytta nac yfed, ac meddant, Y mae cythraul ganddo.

19 Daeth mâb y dŷn yn bwytta ac yn yfed, ac meddant, Wele ddŷn glŵth, ac yfwr gwîn, cyfaill publicanod a phechaduriaid. A doethineb a gyfiawnhäwyd gan ei phlant ei hun.

20 ¶ [l] Yna y dechreuodd efe edliw i'r dinaſoedd, yn y rhai y gwnaethid y rhân fwyaf o'i weithredoedd nerthol ef, am nad edifarhaſent.

[l] Luc 10. 13.

21 Gwae di, Corazin; gwae di, Bethſaida: canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon y gweithredoedd nerthol a wnaethwyd ynoch chwi, hwy a edifarhaſent er ys talm mewn ſachliain a lludw.

22 Eithr meddaf i chwi, [m] Eſmwythach fydd i Tyrus a Sidon yn nŷdd farn nag i chwi.

[m] Pen. 10. 15.

23 A thydi, Capernäum, yr hon a ddyrchafwyd hŷd y nef, a dynnir i lawr hŷd yn uffern: canys pe gwnaethid yn Sodom y gweithredoedd nerthol a wnaethwyd ynot ti, hi a fuaſai yn aros hyd heddyw.

24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Y bydd eſmwythach i dîr Sodom yn nŷdd farn nag i ti.

[n] Luc 10. 21. [o] 1 Cor. 1. 27. a 2. 8. Edrych Sal. 8. 2. [p] Pen. 28. 18. Ioan 3. 35. a 13. 3. a 17. 2. [q] Ioan 1. 18. a 6. 46. a 10. 15. [r] Zech. 9. 9. Phil. 2. 7, 8. [s] Jer. 6. 16. [t] 1 Ioan 5. 3.

25 ¶ [n] Yr amſer hynny yr attebodd yr Ieſu, ac y dywedodd, I ti yr ydwyf yn diolch, O Dâd, Arglwydd nêf a daear, am i ti [o] guddio y pethau hyn rhag y doethion a'r rhai deallus, a'u dadguddio o honot i rai bychain.

26 Ië O Dâd, canys felly y rhyngodd bodd i ti.

27 [p] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd: ac nid edwyn neb y Mâb, ond y Tâd; [q] ac nid edwyn neb y Tâd, ond y Mâb, a'r hwn yr ewyllyſio 'r Mâb *ei* ddadguddio iddo.

28 Deuwch attafi bawb ag y ſydd yn ſlinderog ac yn llwythog, a mi a eſmwythâf arnoch.

29 Cymmerwch fy iau arnoch, a dyſgwch gennyf; canys addfwyn ydwyf a [r] goſtyngedig o galon: [s] a chwi a gewch orphwyſdra i'ch eneidiau.

30 [t] Canys fy iau *ſydd* eſmwyth, a'm baich ſydd yſgafn.

PEN. XII.

1 Criſt yn ceryddu dallineb y Phariſeaid, 9 ran torri 'r Sabbath, 3 trwy Yſgrythurau, 9 trwy reſwm, 13 a thrwy ryfeddod: 22 yn iachâu 'r dŷn cythreulig, mûd, a dall. 31 Ni faddeuir byth gabledd yn erbyn yr Ysbryd glân. 36 Y rhoddir cyfrif am eiriau ſegur. 38 Y mae yn ceryddu yr anffyddloniaid a geiſient arŵydd, 49 ac yn dangos pwy yw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.

YR amſer hynny [a] yr aeth yr Ieſu ar y *dŷdd* ſabbath trwy 'r ŷd: ac yr oedd chwant bwyd ar ei ddiſgyblion, a hwy a ddechreuaſant dynnu tywys, a bwytta.

[a] Deut. 23. 26. Mar. 2. 23. Luc 6. 1.

2 A phan welodd y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy ddiſgyblion yn gwneuthur yr hyn nid yw † rŷdd ei wneuthur ar y ſabbath.

† *gyfreithlawn.*

3 A efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch [b] pa beth a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd âg ef?

[b] 1 Sam. 21. 6.

4 Pa ſodd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw,

4034. ac y bwyttaodd ‡ [c] y bara goſod, yr hwn nid oedd rydd iddo ei fwytta, nac i'r rhai *oedd* gyd ag ef, [d] ond yn unig i'r offeiriaid?

5 Neu oni ddarllenaſoch yn y [e] gyfraith, fod yr offeiriaid ar y ſabbathau yn y deml yn halogi 'r ſabbath, a'u bod yn ddigerydd?

6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi fod yma [f] *un* mwy na'r deml.

7 Ond pe gwybaſech beth yw *hyn*, [g] Trugaredd a ewyllyſiaf, ac nid aberth, ni farnaſech chwi yn erbyn y rhai diniweid.

8 Canys Arglwydd ar y ſabbath hefyd yw Mâb y dyn.

9 ¶ [h] Ac wedi iddo ymadael oddi yno, efe a aeth i'w ſynagog hwynt.

10 Ac wele, yr oedd dyn a chanddo law wedi gwywo. A hwy a ofynnaſant iddo, gan ddywedyd, [i] Ai ‡ rhydd iachâu ar y ſabbathau? fel y gallent achwyn arno.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddyn o honoch fydd a chanddo un ddafad, ac [k] o ſyrth honno mewn pwll ar y *dydd* ſabbath, nid ymeifl ynddi, a'i chodi allan?

12 Pa faint gwell gan hynny ydyw dyn nâ dafad? Felly † rhydd yw gwneuthur yn dda ar y ſabbathau.

13 Yna y dywedodd efe wrth y dyn, Eſtyn dy law. Ac efe a'i heſtynnodd; a hi a wnaed yn iâch fel y llall.

14 ¶ Yna 'r aeth [l] y Phariſeaid allan, ac a ‡ ymgynghoraſant yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

15 A'r Iesu gan wybod, [m] a giliodd oddi yno: [n] a thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef, ac efe a'u hiachaodd hwynt oll;

16 Ac [o] a orchymynodd iddynt na † wnaent ef yn gyhoedd:

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

18 [p] Wele ſy ngwaſanaethwr, yr hwn a ddewiſais; ſy anwylyd, [q] yn yr hwn y mae fy enaid yn foddlon: goſodaf fy Ysbryd arno, ac efe a draetha farn i'r cenhedloedd.

19 Nid ymryſon efe, ac ni leſain; ac ni chlyw neb ei lais ef yn yr heolydd.

20 Corſen yſſig ni's tyrr, a llin yn mygu ni's diffydd; hyd oni ddygo efe allan farn i fuddugoliaeth.

21 Ac yn ei enw ef y gobeithia 'r cenhedloedd.

22 ¶ [r] Yna y dycpwyd atto un cythreulig, dall a mûd: ac efe a'i hiachaodd ef, fel y llefarodd, ac y gwelodd y dall a mûd.

23 A'r holl dorfeydd a ſynnaſant, ac a ddywedaſant, Ai hwn yw mâb Dafydd?

24 [s] Eithr pan glybu 'r Phariſeaid, hwy a ddywedaſant, Nid yw hwn yn bwrw allan gythreuliaid, ond trwy * Beelzebub pennaeth y cythreuliaid.

25 A'r Iesu yn gwybod eu meddyliau, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun a anghyfanneddir; a phob dinas neu dŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun ni ſaif.

26 Ac o's Satan a fwrw allan Satan, efe a ymrannodd yn ei erbyn ei hun: pa wedd gan hynny y ſaif ei deyrnas ef?

27 Ac o's trwy Beelzebub yr ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn *eu* bwrw *bwynt* allan? Am hynny y byddant hwy yn farnwŷr arnoch chwi.

28 Eithr o's ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid trwy Ysbryd Duw, yna y daeth teyrnas Dduw attoch. 4034.

29 Neu [t] pa fodd y dichon neb fyned i mewn i dŷ un cadarn, a llwyr-ysbeilio ei ddodreſn ef, oddi eithr iddo yn gyntaf rwymo 'r cadarn? ac yna yr ysbeilia efe ei dŷ ef?

30 Y neb nid yw gyd â mi ſydd yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn caſglu gyd â mi ſydd yn gwaſgaru.

31 Am hynny y dywedaf wrthych chwi [u] Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion: ond cabledd *yn erbyn* yr Ysbryd ni faddeuir i ddynion.

32 A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mâb y dyn, [x] fe a faddeuir iddo: ond pwy bynnag a ddywedo yn erbyn yr Ysbryd glân, ni's maddeuir iddo, nac yn y bŷd hwn, nac yn *y bŷd* a ddaw.

33 Naill ai gwnewch y pren yn dda, [y] a'i ffrwyth yn dda; ai gwnewch y pren yn ddrŵg, a'i ffrwyth yn ddrŵg: canys y pren a adwaenir wrth *ei* ffrwyth.

34 [z] Oh eppil gwiberod, pa wedd y gellwch lefaru pethau da, a chwi yn ddrŵg? [a] canys o helaethrwydd y galon y llefara 'r genau.

35 Y dyn da, o dryſor da y galon, a ddwg allan bethau da: a'r dyn drŵg, o'r tryſor drŵg, a ddwg allan bethau drŵg.

36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd wrthych, Mai am bob gair ſegur a ddywedo dynion, y rhoddant hwy gyfrif yn nydd farn.

37 Canys wrth dy eiriau y'th gyfiawnheir, ac wrth dy eiriau y'th gondemnir.

38 ¶ [b] Yna 'r attebodd rhai o'r yſgrifenyddion a'r Phariſeaid, gan ddywedyd, Athraw, ni a chwennychem weled arwydd gennyt.

39 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Cenhedlaeth ddrŵg a [c] godinebus ſydd yn ceiſio arwydd; ac arwydd ni's rhoddir iddi, ond arwydd y prophwyd Jonas.

40 [d] Canys fel y bu Jonas dridiau a thair nôs ym mol y morfil, felly y bydd Mâb y dyn dridiau a thair nôs ynghalon y ddaear.

41 [e] Gwŷr Nineſe a gyfodant yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i [f] condemniant hi; am iddynt hwy [g] edifarhau wrth bregeth Jonas: ac wele fwy nâ Jonas yma.

42 [h] Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemnia hi; am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear, i glywed doethineb Solomon: ac wele fwy nâ Solomon yma.

43 [i] A phan êl yr ysbryd aflan allan o ddyn, [k] efe a rodia ar hŷd lleoedd ſychion, gan geiſio gorphwyſdra; ac nid yw yn ei gael.

44 Yna medd efe, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum allan. Ac wedi y delo, y mae yn *ei* gael yn wâg, wedi *ei* yſgubo, a'i drwſio.

45 Yna y mae efe yn myned, ac yn cymeryd gyd ag ef ei hun ſaith ysbryd eraill, gwaeth nag ef ei hun; ac wedi iddynt fyned i mewn, hwy a gyfanneddant yno: [l] ac y mae diwedd y dyn hwnnw yn waeth nâ'i ddechreuad. Felly y bydd hefyd i'r genhedlaeth ddrŵg hon.

46 ¶ Tra ydoedd efe yn llefaru wrth y torfeydd, [m] wele, ei fam a'i [n] frodyr oedd yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan ag ef.

‡ *torthau dangos, y rhai nid oedd gyfreithlawn.*
[c] Ecſod. 25. 30. Lef. 24. 6.
[d] Ecſod. 29. 32, 33. Lef. 8. 31. a 24. 9.
[e] Num. 28. 9. Ioan 7. 22.
[f] 2 Cron. 6. 18.
[g] Hoſ. 6. 6. Pen. 9, 13.
[h] Marc 3. 1.
[i] Luc 13. 14. a 14. 3. Ioan 9. 16.
‡ *tyfreithlawn.*
[k] Ecſod. 23. 4, 5. Deut. 22. 4.
† *cyfreithlawn.*
[l] Marc 3. 6. Ioan 5. 18. a 11. 53.
‡ Neu, *gymeraſant gyngor.*
[m] Edrych Pen. 10. 23.
[n] Pen. 19. 2.
[o] Pen. 9. 30.
† *chyhoeddent ef.*
[p] Eſay 42. 1.
[q] Pen. 3. 17. a 17. 5.
[r] Luc 11. 14. Pen. 9. 32.
[s] Pen. 9. 34. Marc 3. 22.
* Gr. *Beelzebul.* ſelly Ad. 27.
[t] Eſay 49. 24.
[u] Marc 3. 28. Heb. 6. 4. a 10. 26, 29.
[x] 1 Tim. 1. 13.
[y] Pen. 7. 17. Luc 6, 43, 44.
[z] Pen. 3. 7. a 23.
[a] Luc 6. 33.
[b] Pen. 16. 1. Luc 11. 16, 29. 1 Cor. 1, 22.
[c] Eſay 57. 3.
[d] Jonah 1, 17.
[e] Luc 11. 32.
[f] Jer. 3. 11.
[g] Ezec. 16. 51. Rhuf. 2. 27.
[h] Ioan 7. 5. 1 Bren. 10, 1. 2 Cron. 9. 1. Luc 11. 31.
[i] Luc 11. 24.
[k] Job 1. 7. 1 Pedr 5. 8.
[l] Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Pedr 2. 20.
[m] Marc 3. 31.
[n] Pen. 13. 55.

4034. 47 A dywedodd un wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan â thi.

48 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth yr hwn a ddywedaſai wrtho, Pwy yw fy mam i? a phwy yw fy mrodyr i?

49 Ac efe a eſtynnodd ei lâw tu ag at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

[o] Ioan 15. 14. Gal. 5. 6. 50 Canys [o] pwy bynnag a wnâ ewyllys fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd, efe yw fy mrawd i a'm chwaer, a'm mam.

PEN. XIII.

1 Dammeg yr hauwr, a'r hâd; 18 a'i deongliad. 24 Dammeg yr efrau, 31 yr hâd mwſtard, 33 y ſurdoes, 44 y tryſor cuddiedig, 45 y perl, 47 a'r rhwyd. 53 Y modd y dirmygir Criſt gan ei wladwŷr ei hun.

[a] Mar. 4. 1. Y Dydd hwnnw yr aeth yr Ieſu allan o'r tŷ, [a] ac yr eiſteddodd wrth *làn y* môr.

[b] Luc 5. 3. [*] *i long.* 2 A thorfeydd lawer a ymgynnullaſant atto ef, ſel [b] yr aeth efe [*] i'r llong, ac yr eiſteddodd: a'r holl dyrfa a ſaſodd ar y làn.

[c] Luc 8. 5. 3 Ac efe a lefarodd wrthynt lawer o bethau trwy ddamhegion, gan ddywedyd, [c] Wele, yr hauwr a aeth allan i hau.

4 Ac fel yr oedd efe yn hau, peth a ſyrthiodd ar fin y ffordd; a'r adar a ddaethant, ac a'i difaſant.

5 Peth arall a ſyrthiodd ar greig-leoedd, lle ni chawſant fawr ddaear: ac yn y man yr eginaſant, gan nad oedd iddynt ddyfnder daear:

6 Ac wedi codi 'r haul y poethaſant; ac am nad oedd ganddynt wreiddyn, hwy a wywaſant.

7 A pheth arall a ſyrthiodd ym mhlith y drain; a'r drain a godaſant, ac au tagaſant hwy.

8 Peth arall hefyd a ſyrthiodd mewn tîr da, ac a ddygaſant ffrwyth, peth ar ei ganfed, arall ar ei dri-ugeinfed, arall ar ei ddegfed ar hugain.

[d] Pen. 11. 15. 9 [d] Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

10 A daeth y diſgyblion, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham yr ŵyt ti yn llefaru wrthynt trwy ddamhegion?

11 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd

[e] Pen. 16. 17. 1 Ioan 2. 17. wrthynt, Am [e] roddi i chwi ŵybod dirgelion teyrnas nefoedd, ac ni roddwyd iddynt hwy.

[f] Pen. 25. 29. Mar. 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26. 12 [f] O blegid pwy bynnag ſydd ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd: eithr pwy bynnag nid oes ganddo, oddi arno ef y dygir, ie yr hyn ſydd ganddo.

13 Am hynny yr ydwyf yn llefaru wrthynt hwy ar ddamhegion: canys a hwy yn gweled nid ydynt yn gweled, ac yn clywed nid ydynt yn clywed, nac yn deall.

[g] Eſay 6. 9. Ezec. 12. 2. Mar. 4. 12. 14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir prophwydoliaeth Eſaias, yr hon ſydd yn dywedyd, [g] Gan glywed y clywch, ac ni ddeallwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

[h] Heb. 5. 11. [i] Pen. 16. 17. Luc 10. 23, 24. Ioan 20. 29. 15 Canys brasäwyd càlon y bobl hyn, a hwy a glywſant â'u [h] cluſtiau yn drwm, ac a gauaſant eu llygaid; rhag canfod â'u llygaid, a chlywed â'u cluſtiau, a deall â'r càlon, a throi, ac i mi eu hiachâu hwynt.

16 Eithr [i] dedwŷdd *yw* eich llygaid chwi; am eu bod yn gweled: a'ch cluſtiau; am eu bod yn clywed.

17 O blegid yn wîr y dywedaf i chwi, [k] chwennychu o lawer o brophwydi, a rhai cyfiawn, weled y pethau a welwch chwi, ac ni's gwelſant; a chlywed yr hyn a glywch chwi, ac ni's clywſant.

[l] Marc 4. 14, 1 18 ¶ [l] Gwrandêwch chwithau gan hynny ddammeg yr hauwr.

[m] Gen. 4. 23. 19 Pan glywo neb air [m] y deyrnas, ac heb *ei* ddeall, y mae y drwg yn dyfod, ac yn cippio 'r hyn a hauwyd yn ei càlon ef. Dyma yr hwn a hauwyd ar fin y ffordd.

20 A'r hwn a hauwyd ar y creig-leoedd, yw 'r hwn ſydd yn gwrando 'r gair, ac yn ebrwydd [n] trwy lawenydd yn ei dderbyn;

[n] Eſay 58. 2. Ioan 5. 38. [o] Pen. 11. 6. 21 Ond nid oes ganddo wreiddyn ynddo ei hun, eithr dros amſer y mae: a phan ddelo gorthrymder neu erlid o blegid y gair, yn y ſan [o] efe a rwyſtrir.

[p] Pen. 19. 23. 1 Tim. 6. 9. [q] Jer. 4. 3. 22 [p] A'r hwn a hauwyd [q] ym mhlith y drain, yw 'r hwn ſydd yn gwrando 'r gair; ac y mae gofal y byd hwn, a thwyll cyfoeth yn tagu 'r gair, ac y mae yn myned yn ddiffrwyth.

23 Ond yr hwn a hauwyd yn y tîr da, yw 'r hwn ſydd yn gwrando 'r gair, ac yn *ei* ddeall; ſef yr hwn ſydd yn ffrwytho, ac yn dwyn peth ei ganfed, arall ei dri-ugeinfed, arall ei ddegfed ar hugain.

24 ¶ Dammeg arall a oſododd efe iddynt, gan ddywedyd, Teyrnas nefoedd ſydd gyffelyb i ddyn a hauodd hâd da yn ei faes.

25 A thra yr oedd y dynion yn cyſgu, daeth ei elyn ef, ac a hauodd efrau ym mhlith y gwenith, ac a aeth ymaith.

26 Ac wedi i'r eginyn dyfu, a dwyn ffrwyth, yna 'r ymddangoſodd yr efrau hefyd.

27 A gweiſion gŵr y tŷ a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, oni hauaiſt ti hâd da yn dy faes? o ba le gan hynny y mae 'r efrau ynddo?

28 Yntau a ddywedodd wrthynt, Y gelyn ddyn a wnaeth hyn. A'r gweiſion a ddywedaſant wrtho, A fynny di gan hynny i ni fyned, a'u caſglu hwynt?

29 Ac efe a ddywedodd, Na fynnaf; rhag i chwi wrth gaſglu 'r efrau ddiwreiddio 'r gwenith gyd â hwynt.

30 Gadêwch i'r ddau gŷd-dyfu hŷd y cynhauaf: ac yn amſer y cynhauaf y dywedaf wrth y medelwŷr, Ceſglwch yn gyntaf yr efrau, a rhwymwch hwynt yn yſgubau, i'w llwyr-loſgi; ond [r] ceſglwch y gwenith i'm hyſgubor.

[r] Pen. 3. 12. 31 ¶ Dammeg arall a oſododd efe iddynt, gan ddywedyd, [s] Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ronyn o hâd mwſtard, yr hwn a gymmerodd dyn, ac a'i hauodd yn ei faes.

[s] Marc 4. 30. Luc 13. 19. 32 Yr hwn yn wîr ſydd leiaf o'r holl hadau; ond wedi iddo dyfu, mwyaf un o'r llyſiau ydyw, ac y mae efe yn myned yn bren; fel y mae adar y nêf yn dyfod, ac yn nythu yn ei gangau ef.

[t] Luc 13. 20. 33 ¶ [t] Dammeg arall a lefarodd efe wrthynt, Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ſurdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig, ac a'i cuddiodd mewn tri pheccaid o flawd, hŷd oni ſurodd y cwbl.

[u] Marc 4. 33, 34. 34 [u] Hyn oll a lefarodd yr Ieſu trwy ddamhegion wrth y torfeydd; ac heb ddammeg ni lefarodd efe wrthynt:

[x] Sal. 78. 2. 35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd, [x] Agoraf fy ngenau mewn damhegion,

4034. mynegaf bethau cuddiedig er pan ſeiliwyd y byd.

36 ¶ Yna yr anſonodd yr Ieſu y torfeydd ymaith, ac yr aeth i'r tŷ: a'i ddiſgyblion a ddaethant atto, gan ddywedyd, Eglura i ni ddammeg efrau 'r maes.

37 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, yr hwn ſydd yn hau 'r hâd da yw Mâb y dŷn;

38 A'r maes yw 'r bŷd; a'r hâd da, hwynt-hwy yw plant y deyrnas; a'r efrau yw [y] plant y drwg;

[y] Gen. 3. 15.

39 A'r gelyn yr hwn a'u hauodd hwynt, yw diafol; [z] a'r cynhauaf yw diwedd y bŷd; a'r medelwŷr yw 'r angylion.

Ioan 8. 44. Act. 13. 10. 1 Ioan 3. 8. [z] Joel 3. 13.

40 Megis gan hynny y cynhullir yr efrau, ac a'u llwyr-loſgir yn tân; felly y bydd yn niwedd y bŷd hwn.

41 [a] Mâb y dŷn a ddenfyn ei angylion, a hwy a gynhullant allan o'i deyrnas ef yr holl dramgwyddiadau, a'r rhai a wnânt anwiredd;

Dad. 14. 15. [a] Pen. 24. 31.

42 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn dân: [b] yno y bydd ŵylofain a rhingcian dannedd.

[a] Pen. 8. 12. [b] Dan. 12. 3.

43 [b] Yna y llewyrcha y rhai cyfiawn fel yr haul, yn nheyrnas eu Tâd. [c] Yr hwn ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

Doe. 3. 7. 1 Cor. 15. 42. [c] Ad. 9.

44 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas neſoedd i dryſor wedi ei guddio mewn maes; yr hwn wedi i ddŷn ei gaffael, a'i cuddiodd, ac o lawenydd am dano, ſydd yn myned ymaith, [d] ac yn gwerthu yr hyn oll a ſedd, ac [e] yn prynu 'r maes hwnnw.

[d] Phil. 3. 7, 8. [e] Eſay 55. 1.

45 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas neſoedd i farchnatâwr, yn ceiſio perlau têg:

Dad. 3. 18.

46 Yr hwn wedi iddo gaffael un perl gwerthfawr, a aeth, ac a werthodd gymmaint oll ag a feddai, ac a'i prynodd ef.

47 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas neſoedd i rwyd a ſwriwyd yn y môr, ac [f] a gaſglodd o bob rhyw beth:

[f] Pen. 22. 10.

48 Yr hon, wedi ei llenwi, a ddygaſant i'r lân, ac a eiſteddaſant, ac a gaſglaſant y rhai da mewn lleſtri, ac a fwriaſant allan y rhai drwg.

49 Felly y bydd yn niwedd y bŷd: Yr angylion a ânt allan, ac [g] a ddidolant y rhai drwg o blith y rhai cyfiawn;

[g] Pen. 25. 32.

50 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn dân: [h] yno y bydd ŵylofain a rhingcian dannedd.

[h] Ad. 42.

51 Ieſu a ddywedodd wrthynt, A ddarſu i chwi ddeall hyn oll? Hwythau a ddywedaſant wrtho, Do, Arglwydd.

52 A dywedodd yntau wrthynt, Am hynny pob yſgriſennydd wedi ei ddyſgu i deyrnas neſoedd ſydd debyg i ddŷn o berchen tŷ, yr hwn ſydd yn dwyn allan o'i dryſor [i] *bethau* newŷdd a hên.

[i] Can. 7. 13.

53 ¶ A bu, wedi i'r Ieſu orphen y dammegion hyn, efe a ymadawödd oddi yno.

54 [k] Ac efe a ddaeth i'w wlâd ei hun, ac a'u dyſgodd hwynt yn eu ſynagog; ſel y ſynnodd arnynt, ac y dywedaſant, O ba le y daeth y doethineb hyn a'r gweithredoedd

[k] Marc 6. 1. Luc 4. 16.

nerthol i'r *dŷn* hwn?

[l] Marc 6. 3.

55 [l] Onid hwn yw mâb y ſaer? Onid Mair y gelwir ei ſam ef; a Iago, a Joſes, a Simon, a Judas, [m] ei frodyr ef?

[m] Pen. 12. 46.

56 Ac onid yw ei chwiorydd ef oll gyd â ni? O ba le gan hynny y mae gan hwn y pethau hyn oll?

[n] Marc 6. 4.

57 A hwy [n] a rwyſtrwyd ynddo ef. A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, [o] Nid yw prophwyd heb anrhydedd, ond yn ei wlâd ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

Luc 4. 24. Ioan 4. 44.

58 Ac [p] ni wnaeth efe efe nemmawr o weithredoedd nerthol yno, o blegid eu hanghrediniaeth hwynt.

4034. [p] Marc 6. 5, 6.

PEN. XIV.

1 Tŷb Herod am Griſt. 3 Carchar Ioan, a'i ddihenydd. 13 Yr Ieſu yn ymado i le anial; 15 lle y mae efe yn porthi pùm mil o bobl â phùm torth ac â dau byſgodyn: 22 yn rhodio ar y môr at ei ddiſgyblion; 34 ac wedi tirio yn Geneſaret yn iachâu 'r cleiſion a gyffyrddai az ymyl ei wiſg ef.

YPryd hynny y clybu [a] Herod y tetrarch ſôn am yr Ieſu.

[a] Marc 6. 14. Luc 9. 7.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Hwn yw Ioan Fedyddiwr: efe a gyſodod o ſeirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

3 ¶ [b] Canys Herod a ddaliaſai Ioan ac a'i rhwymaſai, ac a'i dodaſai yngharchar, o blegid Herodias gwraig Phylib ei frawd ef.

[b] Luc 3. 19, 20.

4 Canys Ioan a ddywedodd wrtho, [c] Nid † cyfreithlawn i ti ei chael hi.

[c] Lef. 18. 16, a 20.

5 Ac efe yn ewyllyſio ei roddi ef i farwolaeth, a ofnodd y dyrfa, [d] canys hwy a'i cymmerent ef megis prophwyd.

21. † *rhŷdd.* [d] Pen. 21. 26.

6 Eithr pan gadwyd dŷdd genedigaeth Herod, y dawnſiodd merch Herodias * ger eu bron hwy, ac a ryngodd fodd Herod.

Luc 20. 6. * Gr. *yn canol.*

7 O ba herwŷdd efe a addawödd trwy lw roddi iddi beth bynnag a ofynnai.

8 A hithau, wedi ei rhag-ddyſgu gan ei mam, a ddywedodd, Dyro i mi yma ben Ioan Fedyddiwr mewn dyſgl.

9 A'r brenhin a fu driſt ganddo: eithr o herwŷdd y llw, a'r rhai a eiſteddent gyd ag ef wrth y ford, efe a orchymynodd *ei roi ef iddi.*

10 Ac efe a anſonodd, ac a dorrodd ben Ioan yn y carchar.

11 A dycpwyd ei ben ef mewn dyſgl, ac a'i rhoddwyd i'r llangces: a hi a'i dûg *ef* i'w mam.

12 A'i ddiſgyblion ef a ddaethant, ac a gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i claddaſant: ac a aethant, ac a ſynegaſant i'r Ieſu.

13 ¶ [e] A phan glybu 'r Ieſu, efe a ymadawödd oddi yno mewn llong, i anghyfanneddle o'r naill du: ac wedi clywed o'r torfeydd, hwy a'i canlynaſant ef ar draed allan o'r dinaſoedd.

[e] Pen. 12. 15. Marc 6. 32. Luc 9. 10.

14 A'r Ieſu a aeth allan, ac a welodd ‡ dyrfa fawr, ac [f] a dofturiodd wrthynt, ac efe a iachaodd eu cleiſion hwynt.

‡ *bobl lawer.* [f] Pen. 9. 36.

15 [g] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth ei ddiſgyblion atto, gan ddywedyd, Y lle ſydd anghyfannedd, a'r awr a aeth weithian heibio: gollwng y dyrfa ymaith, ſel yr elont i'r pentrefi, ac y prynont iddynt ſwyd.

[g] Marc 6. 35. Luc 9. 12. Ioan 6. 5.

16 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid iddynt fyned ymaith: rhoddwch chwi iddynt beth i'w fwytta.

17 A hwy a ddywedaſant wrtho, Nid oes gennym ni yma ond pùm torth a dau byſgodyn.

18 Ac efe a ddywedodd, Dygwch hwynt yma i mi.

19 Ac wedi gorchymmyn i'r torfeydd eiſtedd ar y gwellt-glas, a chymmeryd y pùm torth a'r ddau byſgodyn, efe a edrychodd i fynu tu a'r nef, ac [h] a fendithiodd, ac a dorrodd, ac a roddes y torthau i'r diſgyblion, a'r diſgyblion i'r torfeydd.

[h] Pen. 15. 36.

4035. 20 A hwynt oll a fwyttâſant, ac a gawſant eu digon: ac a godaſant o'r briw-fwyd oedd yngweddill, ddeuddeg baſgedaid yn llawn.

21 A'r rhai a fwyttaſent oedd ynghŷlch pum-mil o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

22 ¶ Ac yn y ſân y gyrrodd yr Ieſu ei ddiſcyblion i fyned i'r llong, ac i fyned i'r lân arall o'i flaen ef, tra fyddai efe yn gollwng y torfeydd ymaith.

[l] Marc 6. 46. [k] Ioan 6. 16. 23 [l] Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a eſgynnodd i'r mynydd [k] wrtho ei hun, i weddio: ac wedi ei hwyrhâu hi, yr oedd efe yno yn unig.

24 A'r llong oedd weithian ynghanol y môr, yn drallodus gan donnau: canys gwŷnt gwrthwynebus ydoedd.

25 Ac yn y bedwaredd wylfa o'r nôs yr aeth yr Ieſu attynt, gan rodio ar y môr.

26 A phan welodd y diſcyblion ef yn rhodio ar y môr, dychrynaſant, gan ddywedyd, Drychiolaeth ydyw. A hwy a waeddaſant rhag ofn.

27 Ac yn y màn y llefarodd yr Ieſu wrthynt, gan ddywedyd, Cymmerwch gyſſur: myfi ydyw; nac ofnwch.

28 A phedr a'i hattebodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, o's tydi yw, arch i mi ddyfod attat ar y dyfroedd.

29 Ac efe a ddywedodd, Tyred. Ac wedi i Pedr ddiſgyn o'r llong, efe a rodiodd ar y dyfroedd, i ddyfod at yr Ieſu.

30 Ond pan welodd efe y gwŷnt yn grŷf, efe a ofnodd: a phan ddechreuodd ſuddo, efe a lefodd, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.

31 Ac yn y màn yr eſtynnodd yr Ieſu *ei* lâw, ac a ymaflodd ynddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o ychydig ffŷdd, pa ham y petruſaiſt?

32 A phan aethant hwy i mewn i'r llong, peidiodd y gwŷnt.

33 A daeth y rhai oedd yn y llong, ac a'i haddolaſant ef, gan ddywedyd, Yn wîr Mâb Duw ydwyt ti.

[l] Marc 6. 53. 34 ¶ [l] Ac wedi iddynt fyned troſodd, hwy a ddaethant i dîr Genneſaret.

[m] Pen. 9. 20. Marc 3. 10. Luc 6. 19. Act. 19. 12. 35 A phan adnabu gwŷr y ſân honno ef, hwy a anfonaſant i'r holl wlâd honno o amgylch, ac a ddygaſant atto y rhai oll oedd mewn anhwyl:

36 Ac a attolygaſant iddo gael cyffwrdd yn unig ag ymyl ei wiſg ef: a [m] chynniſer ag a gyffyrddodd a iachäwyd.

PEN. XV.

1 Criſt yn argyoeddi 'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid, am dorri gorchymynion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain: 11 yn dyſgu nad yw 'r peth ſydd yn myned i mewn i'r genau, yn halogi dŷn: 21 yn iachâu merch y wraig o Canaan, 30 a thorfoedd eraill lawer: 32 ac â ſaith dorth, ac ychydig byſgod bychain, yn porthi ſaith mil o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

[a] Marc 7. 1. YNa 'r yſgrifennyddion a'r Phariſeaid y rhai oedd o Jeruſalem, [a] a ddaethant at yr Ieſu, gan ddywedyd,

2 Pa ham y mae dy ddiſcyblion di yn troſeddu traddodiad yr hynafiaid? canys nid ydynt yn golchi eu dwylaw pan fwyttaont fara.

3 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, A pha ham yr ydych chwi yn troſeddu gorchymmyn Duw trwy eich traddodiad chwi?

4 Canys Duw a orchymynodd, gan ddywedyd, [b] Anrhydedda dy dâd a'th fam: [c] a'r hwn a felldithio dâd neu fam, lladder ef yn farw.

4035. [b] Ecſod. 20. 12. Deut. 5. 6. Eph. 6. 2, [c] Ecſod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.

5 Eithr yr ydych chwi yn dywedyd, Pwy bynnag a ddywedo wrth *ei* dâd neu *ei* fam, [d] Rhôdd *yw* pa beth bynnag y ceit lês oddi wrthyfi, ac ni anrhydeddo ei dâd neu ei fam, *diſai fydd*.

[d] Marc 7. 11, 12. [e] Marc 7. 6. [f] Eſay 29. 13. Ezec. 33. 31. [g] Col. 2. 18----22.

6 Ac *fel hyn* y gwnaethoch orchymmyn Duw yn ddi-rym trwy eich traddodiad eich hun.

7 [e] Oh ragrithwŷr, da y prophwydodd Eſaias am danoch chwi, gan ddywedyd,

8 [f] Neſâu y mae y bobl hyn attaf â'u genau, am hanrhydeddu â'u gwefuſau; a'u càlon ſydd bell oddi wrthyf.

9 Eithr yn ofer y'm hanrhydeddant i, [g] gan ddyſgu gorchymynion dynion yn ddyſgeidiaeth.

[h] Marc 7. 14. [i] Act. 10. 15. Rhuf. 14. 17, 20. Tit. 1. 15. [k] Ioan 15. 2. [l] Pen. 23. 16. Luc 6. 39. [m] Mar. 7. 17. [n] Pen. 16. 9. [o] 1 Cor. 6. 13. [p] Iago 3. 6. [q] Gen. 6. 5. a 8. 21. Diar. 6. 14. Jer. 17. 9. [r] Marc 7. 24.

10 [h] Ac wedi iddo alw 'r dyrfa atto, efe a ddywedodd wrthynt, Clywch a deallwch.

11 [i] Nid yr hyn ſydd yn myned i mewn i'r genau ſydd yn halogi dŷn; ond yr hyn ſydd yn dyfod allan o'r genau, hynny ſydd yn halogi dŷn.

12 Yna y daeth ei ddiſcyblion atto, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti ymrwyſtro o'r Phariſeaid wrth glywed yr ymadrodd hyn?

13 Ac yntau a attebodd, ac a ddywedodd [k] Pob planhigyn yr hwn ni's plannodd ſy Nhâd nefol a ddiwreiddir.

14 Gadêwch iddynt: [l] tywyſogion deillion i'r deillion ydynt. Ac o's y dall a dywys y dall, y ddau a ſyrthiant yn y ffôs.

15 [m] A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Eglura i ni y ddammeg hon.

16 A dywedodd yr Ieſu, [n] A ydych chwithau etto heb ddeall?

17 Onid ydych chwi yn deall etto, fod [o] yr hyn oll ſydd yn myned i mewn i'r genau yn cilio i'r bola, ac y bwrir ef allan i'r geudy?

18 Eithr [p] y pethau a ddeuant allan o'r genau, ſy 'n dyfod allan o'r gàlon, a'r *pethau* hynny a halogant ddŷn.

19 [q] Canys o'r gàlon y mae meddyliau drwg yn dyfod allan, lladdiadau, tor-prioda ſau, godinebu, lladradau, cam-dyſtiolaethau, cablau.

20 Dyma 'r pethau ſy 'n halogi dŷn: eithr bwytta â dwylaw heb olchi ni haloga ddŷn.

21 ¶ [r] A'r Ieſu a aeth oddi yno, ac a giliodd i dueddau Tyrus a Sidon.

22 Ac wele, gwraig o Canaan a ddaeth o'r parthau hynny, ac a lefodd, gan ddywedyd wrtho, Trugarhâ wrthyf, O Arglwydd, Fâb Dafydd; y mae fy merch yn ddrwg ei hwyl gan gythraul.

23 Eithr nid attebodd efe iddi *un* gair. A daeth ei ddiſcyblion atto, ac a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Gollwng hi ymaith; canys y mae hi yn llefain ar ein hôl.

24 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, [s] Ni'm danfonwyd i ond at ddefaid colledig tŷ Iſrael.

[s] Pen. 10. 5, 6. Act. 13. 46. Rhuf. 15. 8.

25 Ond hi a ddaeth, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, cymmorth fi.

26 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Nid da cymmeryd bara 'r plant, a'i ſwrw i'r cŵn.

27 Hithau a ddywedodd, Gwîr *yw* Arglwydd: canys y mae 'r cŵn yn bwytta o'r briwſion ſy 'n ſyrthio oddi ar fwrdd eu harglwyddi.

4035. 28 Yna 'r attebodd yr Ieſu, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr yw dy ffydd: bydded i ti fel yr wyt yn ewyllyſio. A'i merch a iachâwyd o'r awr honno allan.

r Marc 7. 31. 29 ¶ [t] A'r Ieſu a aeth oddi yno, ac a ddaeth ger llaw môr Galilea; ac a eſgynnodd i'r mynydd, ac a eiſteddodd yno.

u Eſay 35. 5, 6. Pen. 11. 5. Luc 7. 22. 30 A daeth atto dorfeydd lawer, a chanddynt gyd â hwynt [u] gloffion, deillion, mudion, anafuſion, ac eraill lawer: a hwy a'u bwriaſant i lawr wrth draed yr Ieſu, ac efe a'u hiachaodd hwynt:

31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd, wrth weled y mudion yn dywedyd, y rhai anafus yn iâch, y cloffion yn rhodio, a'r deillion yn gweled: a hwy a ogoneddaſant Dduw Iſrael.

x Marc 8. 1. 32 ¶ [x] A galwodd yr Ieſu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn toſturio wrth y dyrfa, canys y maent yn aros gyd â mi dridiau weithian, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta: ac nid ydwyf yn ewyllyſio eu gollwng hwynt ymaith ar eu cythlwng, rhag eu llewygu ar y ffordd.

33 A'i ddiſgyblion a ddywedent wrtho, O ba le y caem ni gymmaint o ſara yn y diffeithwch, fel y digonid tyrfa gymmaint?

34 A'r Ieſu a ddywedai wrthynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? A hwy a ddywedaſant, Saith, ac ychydig byſgod bychain.

35 Ac efe a orchymynodd i'r torfeydd eiſtedd ar y ddaear.

y Pen. 24. 19. z 1 Sam. 9. 13. Pen. 14. 19. 36 A [y] chan gymmeryd y ſaith dorth a'r pyſgod, a [z] diolch, efe a'u torrodd, ac a'u rhoddodd i'w ddiſgyblion, a'r diſgyblion i'r dyrfa.

37 A hwy oll a fwyttaſant, ac a gawſant eu digon: ac a godaſant o'r briw-fwyd oedd yngweddill ſaith faſgedaid yn llawn.

38 A'r rhai a fwyttaſant oedd bedair mîl o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

39 Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a aeth i long, ac a ddaeth i barthau Magdala.

PEN. XVI.

1 Y Phariſeaid yn gofyn arŵydd. 6 Ieſu yn rhybuddio ei ddiſgyblion am leſain y Phariſeaid, a'r Saduceaid. 13 Tŷb y bobl am Criſt, 16 a chyffes Pedr am dano, 21 Ieſu yn rhag-fynegi ei farwolaeth, 23 yn ceryddu Pedr am ei gyngbori i'r gwrthwyneb: 24 Ac yn rhybuddio 'r ſawl a fynnent ei ganlyn ef, i ddwyn y groes.

a Pen. 12. 38. Marc 8. 11. Luc 12. 54. AC [a] wedi i'r Phariſeaid a'r Saduceaid ddyfod atto, a'i demtio, hwy a attolygaſant iddo ddangos iddynt arŵydd o'r nef.

2 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pan fyddo 'r hwyr y dywedwch, Tywydd têg; canys y mae 'r wybr yn gôch.

3 A'r bore, Heddyw dryccin: canys y mae 'r wybr yn gôch, *ac* yn bruddaidd. O ragrithwŷr, chwi a fedrwch ddeall wyneb yr wybren, ac oni fedrwch arŵyddion yr amſerau.

b Pen. 12. 39. 4 [b] Y mae cenhedlaeth ddrwg a godinebus yn ceiſio arŵydd, ac arŵydd ni's rhoddir iddi, ond arŵydd y prophwyd Jonas. Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith.

c Marc 8. 14. 5 ¶ Ac [c] wedi dyfod ei ddiſgyblion ef i'r lân arall, hwy a ollyngaſent dros g f gymmeryd bara *genthynt*.

6 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, [d] Edrychwch ac ymogelwch rhag ſurdoes y Phariſeaid a'r Saduceaid. 4035. d Luc 12. 1.

7 A hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, *Hyn ŷdai* am na chymmeraſom ſara *gennym*.

8 A'r Ieſu yn gŵybod, a ddywedodd wrthynt, Chwychwi o ychydig ffydd, pa ham yr ydych yn ymreſymmu yn eich plith eich hunain, am na chymmeraſoch ſara *gyd â chwi*?

9 Onid ydych chwi yn deall etto, nac yn cofio [e] pum torth y pum-mil, a pha ſawl baſgedaid a gymmeraſoch *i fynu*?

e Pen. 14. 17.

10 [f] Na faith dorth y pedeir-mil, a pha ſawl cawellaid a gymmeraſoch *i fynu*?

f Pen. 15. 34.

11 Pa fodd nad ydych yn deall nad am ſara y dywedais wrthych, ar ymogelyd rhag ſurdoes y Phariſeaid a'r Saduceaid?

12 Yna y deallaſant na ddywedaſai efe am ymogelyd rhag ſurdoes bara, ond rhag athrawiaeth y Phariſeaid a'r Saduceaid.

13 ¶ Ac wedi dyfod yr Ieſu i dueddau Ceſarea Philippi, efe a ofynnodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd, [g] Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i Mâb y dŷn?

g Marc 8. 27.

14 A hwy a ddywedaſant, [h] rhai *mai* Ioan Fedyddiwr, a rhai *mai* Elias, ac eraill *mai* Jeremias, neu un o'r prophwydi.

h Pen. 14. 2. Luc 9. 7, 8, 9.

15 Efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy meddwch chwi ydwyf fi?

i Ioan 6. 69. a 11. 27. Act 8. 37. a 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5. k 1 Cor. 2. 10. l Ioan 1. 41. m Eph. 2. 20. Dad. 21. 14. n Pen. 18. 18. Ioan 20. 23. o Pen. 17. 9. Marc 8. 30. Luc 9. 21. p Pen. 20. 17. Marc 9. 31. a 10. 33. Luc 18. 31. a 24. 7. q Edrych 2 Sam. 19. 22. r Pen. 10. 38. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27. s Luc 17. 33. Ioan 12. 25. t Sal. 49. 7, 8.

16 A Simon Pedr a attebodd, ac a ddywedodd, [i] Ti yw Criſt, Mâb y Duw byw.

17 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd wrtho, Gwyn dy fŷd di, Simon mâb Jona: canys nid cîg a gwaed a ddadguddiodd *hyn* i ti, ond [k] ſy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

18 Ac yr ydwyf finnau yn dywedyd i ti, mai [l] ti yw Pedr, ac [m] ar y graig hon yr adeiladaf ſy eglwys; a phyrth uffern ni's gorchfygant hi.

19 A [n] rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd: a pha beth bynnag a rwymech ar y ddaear a fydd rhwymedig yn y nefoedd; a pha beth bynnag a ryddhäech ar y ddaear a fydd wedi ei ryddhau yn y nefoedd.

20 [o] Yna y gorchymynodd efe i'w ddiſgyblion na ddywedent i neb mai efe oedd Ieſu Criſt.

21 ¶ O hynny allan y dechreuodd yr Ieſu [p] ddangos i'w ddiſgyblion fod yn rhaid iddo fyned i Jeruſalem, a dioddef llawer gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r yſgrifennyddion, a'i lâdd, a chyfodi y trydydd dŷdd.

22 A Phedr, wedi ei gymmeryd ef atto, a ddechreuodd ei geryddu ef, gan ddywedyd, Arglwydd, trugarhâ wrthyt dy hun; ni's bydd hyn i ti.

23 Ac efe a drôdd, ac a ddywedodd wrth Pedr, [q] dôs yn fy ôl i, Satan: rhwyſtr ydwyt ti i mi: am nad ydwyt yn ſynied y pethau ſy o Dduw, ond y pethau ſy o ddynion.

24 ¶ [r] Yna y dywedodd yr Ieſu wrth ei ddiſgyblion, O's myn neb ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a chanlyned fi.

25 Canys [s] pwy bynnag a ewyllyſio gadw ei fywyd a'i cyll: a phwy bynnag a gollo ei fywyd o'm plegid i, a'i caiff.

26 Canys pa leſâd i ddŷn o's ynnill efe yr holl fŷd, a cholli ei enaid ei hun? neu [t] pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

27 Canys

4035. 27 Canys [u] Mâb y dŷn a ddaw yngogoniant ei Dad [x] gyd â'i angylion; [y] ac yna y rhŷdd efe i bawb yn ôl ei weithred.

28 Yn wîr y dywedaf wrthych, [z] Y mae rhai o'r fawl fydd yn sefyll yma a'r ni phrofant angau, hyd oni welont Fâb y dŷn yn dyfod yn ei frenhiniaeth.

u Pen. 26. 64. Marc 8. 38. x Zech. 14. 5. Pen. 25. 31. Jud. 14. y Job 34. 11. Sal. 62. 12. Rhuf. 2. 6. z Mar. 9. 1.

PEN. XVII.

1. Gwedd-newidiad Crist. 14 Y mae efe yn iachâu y lloerig, 22 yn rhag-fynegi ei ddioddefaint, 24 ac yn talu teyrn-ged.

a Marc 9. 2. Luc 9. 28. AC [a] yn ôl chwe diwrnod y cymmerodd yr Iesu Pedr, ac Iago, ac Ioan ei frawd, ac a'u dûg hwy i fynydd uchel o'r neilldu.

2 A gwedd-newidiwyd ef ger eu bron hwy: a'i wyneb a ddisgleiriodd fel yr haul, a'i ddillad oedd cyn wynned a'r goleuni.

3 Ac wele, Moses ac Elias a ymddangosodd iddynt, yn ymddiddan ag ef.

4 A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrth yr Iesu, O Arglwydd, da yw i ni fod yma: o's ewyllysi, gwnawn yma dair pabell; un i ti, ac un i Moses, ac un i Elias.

b 2 Pedr. 1. 17. c Pen. 3. 17. Marc 1. 11. Luc 3. 22. d Esay 42. 1. e Deut. 18. 19. Act. 3. 23. f Dan. 8. 18. ay. 21. a 10. 19, 18. g Pen. 16. 20.

5 [b] Ac efe etto yn llefaru, wele cwmmwl goleu a'u cysgododd hwynt: ac wele lêf o'r cwmmwl, yn dywedyd, [c] Hwn yw fy anwyl fâb, [d] yn yr hwn y'm boddlonwyd: [e] gwrandêwch arno ef.

6 A phan glybu 'r disgyblion *hynny*, hwy a syrthiasant ar eu hwyneb, ac a ofnasant yn ddirfawr.

7 A daeth yr Iesu, ac [f] a gyffyrddodd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyfodwch, ac nac ofnwch.

8 Ac wedi iddynt ddyrchafu eu llygaid, ni welsant neb ond yr Iesu yn unig.

9 Ac fel yr oeddynt yn disgyn o'r mynydd, [g] gorchymynodd yr Iesu iddynt, gan ddywedyd, Na ddywedwch y weledigaeth i neb, hyd oni adgyfodo Mâb y dŷn o feirw.

h Mal. 4. 5. Pen. 11. 14. Marc 9. 11.

10 A'i ddisgyblion a ofynnasant iddo, gan ddywedyd, [h] Pa ham gan hynny y mae 'r ysgrifennyddion yn dywedyd, fod yn rhaid dyfod o Elias yn gyntaf?

11 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Elias yn wîr a ddaw yn gyntaf, ac [i] a edfryd bob peth.

i Luc 1. 16, 17.

12 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi ddyfod o Elias eisoes, ac nad adnabuant hwy ef, ond gwneuthur o honynt iddo beth bynnag a fynnasant; felly y bydd hefyd i Fâb y dŷn ddioddef ganddynt hwy.

13 Yna y deallodd y disgyblion mai am Ioan Fedyddiwr y dywedasai efe wrthynt.

k Marc 9. 14. Luc 9. 37.

14 ¶ [k] Ac wedi eu dyfod hwy at y dyrfa, daeth atto *ryw* ddŷn, *ac* a ostyngodd iddo ar ei liniau,

15 Ac a ddywedodd, Arglwydd, trugarhâ wrth fy mâb, o blegid y mae efe yn lloerig, ac yn flin arno: canys y mae efe yn syrthio yn y tân yn fynych, ac yn y dwfr yn fynych.

16 Ac mi a'i dygais ef at dy ddisgyblion di, ac ni allent hwy ei iachâu ef.

17 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon a throfaus, pa hŷd y byddaf gyd â chwi? pa hŷd y dioddefaf chwi? dygwch ef yma attafi.

18 A'r Iesu a geryddodd y cythraul; ac efe a aeth allan o hono: a'r bachgen a iachawyd o'r awr honno.

4035

19 Yna y daeth y disgyblion at yr Iesu o'r neilldu, ac y dywedasant, Pa ham na allem ni ei fwrw ef allan?

20 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, O blegid eich anghrediniaeth: canys yn wîr y dywedaf i chwi, [l] Pe bai gennych ffydd megis gronyn o hâd mwstard, chwi a ddywedech wrth y mynydd hwn, Symmud oddi yma draw, ac efe a symmudai; ac ni bydd dim amhosibl i chwi.

l Pen. 21. 21. Marc 11. 23. Luc 17. 6. 1 Cor. 12. 9. a 13. 2.

21 Eithr nid â y rhywogaeth hyn allan ond trwy weddi ac ympryd.

m Pen. 16 21. a 20. 17. Marc 8. 31. a 9. 30. a 10. 33. Luc. 9. 22, 44. a 18. 31.

22 ¶ [m] Ac fel yr oeddynt hwy yn aros yn Galilea, dywedodd yr Iesu wrthynt, Mâb y dŷn a draddodir i ddwylaw dynion:

23 A hwy a'i lladdant, a'r trydydd dydd y cyfyd efe. A hwy a aethant yn drist iawn.

n Marc 9. 33.

24 ¶ [n] Ac wedi dyfod o honynt i Capernäum, y rhai oedd yn derbyn *arian* y deyrn-ged a ddaethant at Pedr, ac a ddywedasant, Onid yw eich athraw chwi yn talu teyrn-ged?

25 Yntau a ddywedodd, Ydyw. Ac wedi ei ddyfod ef i'r tŷ, yr Iesu a achubodd ei flaen ef, gan ddywedyd, Beth yr wyt ti yn ei dybied, Simon? gan bwy y cymmer brenhinoedd y ddaear deyrn-ged neu dreth? gan eu plant eu hun, ynte gan estroniaid?

26 Pedr a ddywedodd wrtho, Gan estroniaid? Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Gan hynny y mae y plant yn rhyddion.

27 Er hynny, rhag i ni eu rhwystro hwy, dôs i'r môr, a bwrw fâch, a chymmer y pysgodyn a ddêl i fynu yn gyntaf; ac wedi i ti agoryd ei safn, ti a gei ddarn o arian: cymmer hwnnw, a dyro iddynt drosof a thithau.

PEN. XVIII.

1 Crist yn rhybuddio ei ddisgyblion i fod yn ostyngedig ac yn ddiniwaid; 7 i ochelyd rhwystrau, ac na ddirmygent y rhai bychain: 15 yn dysgu pa fodd y mae i ni ymddwyn tu ag at ein brodyr, pan wnelont i'n herbyn: 21 a pha fawl gwaith y maddeuwn iddynt: 23 yr hyn beth y mae yn ei ofod allan trwy ddammeg y brenhin a gymmerai cyfrif gan ei weision, 32 ac a gosbodd yr hwn ni wnaethai drugaredd â'i gydymmaith.

a Marc 9. 33. Luc 9. 46. a 22. 24. b Sal. 131. 2. Pen. 19. 14. 1 Cor. 14. 20. 1 Pedr 2. 1. c Pen. 10. 42. d Marc 9. 42. Luc 17. 1, 2. e 1 Cor. 11. 19. f Pen. 26. 24. g Pen. 5. 29, 30. Marc. 9. 43.

AR [a] yr awr honno y daeth y disgyblion at yr Iesu, gan ddywedyd, Pwy fydd fwyaf yn nheyrnas nefoedd?

2 A'r Iesu a alwodd atto fachgennyn, ac a'i gosododd yn eu canol hwynt,

3 Ac a ddywedodd, Yn wîr y dywedaf i chwi, [b] Oddieithr eich troi chwi, a'ch gwneuthur fel plant bychain, nid ewch chwi ddim i mewn i deyrnas nefoedd.

4 Pwy bynnag gan hynny a'i gostyngo ei hunan fel y bachgennyn hwn, hwnnw yw 'r mwyaf yn nheyrnas nefoedd.

5 A [c] pha bwy bynnag a dderbynio gyfryw fachgennyn yn fy enw i, a'm derbyn i.

6 [d] A pha bwy bynnag a rwystro un o'r rhai bychain hyn a gredant ynof, da fyddai iddo pe crogid maen melin am ei wddf, a'i foddi yn eigion y môr.

7 Gwae 'r byd o blegid rhwystrau: canys [e] angenrhaid yw dyfod rhwystrau: er hynny [f] gwae y dŷn hwnnw trwy 'r hwn y daw y rhwystr.

8 [g] Am hynny o's dy lâw neu dy droed a'th rwystra, torr hwynt ymaith, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti fyned i mewn

4035. i'r bywyd yn glôſf, neu yn anafus, nag â chennyt ddwy lâw neu ddau droed, dy daflu i'r tân tragywyddol.

9 Ac o's dy lygad a'th rwyſtra, tŷn ef allan, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti yn un-llygeidiog fyned i mewn i'r bywyd, nag a dau lygad gennyt, dy daflu i dân uffern.

10 Edrychwch na ddirmygoch yr un o'r rhai bychain hyn: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod [h] eu hangylion hwy yn y nefoedd bob amſer yn gweled wyneb fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

11 [i] Canys daeth Mâb y dŷn i gadw'r hyn a gollaſid.

12 [k] Beth dybygwch chwi? O bydd gan ddŷn gant o ddefaid, a myned o un o honynt ar [*] ddiſberod, oni âd efe yr amyn un cant, a myned i'r mynyddoedd, a cheiſio yr hon a aeth ar ddiſberod?

13 Ac o's bydd *iddo* ei chael hi, yn wîr meddaf i chwi, y mae yn llawenhâu am honno mwy nag am yr amyn un cant, y rhai nid aethant ar ddiſberod.

14 Felly nid yw ewyllys eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd gyfrgolli 'r un o'r rhai bychain hyn.

15 ¶ [l] Ac o's pecha dy frawd i'th erbyn, dôs, ac argyoedda ef rhyngot ti ac ef ei hun. O's efe a wrendy arnat, [m] ti a ennillaiſt dy frawd,

16 Ac [n] o's efe ni wrendy, cymmer gyd â thi etto un neu ddau, fel [n] yngenau dau neu dri o dyſtion y byddo pob gair yn ſafadwy.

17 Ac o's efe ni wrendy arnynt hwy, dywaid i'r eglwys: ac o's efe ni wrendy ar yr eglwys chwaith, bydded ef i ti megis [o] yr [o] ethnig a'r publican.

18 Yn wîr meddaf i chwi, [p] Pa bethau bynnag a rwymoch ar y ddaear ſyddant wedi eu rhwymo yn y nêf: a pha bethau bynnag a ryddhaoch ar y ddaear a ſyddant wedi eu rhyddhâu yn y nêf.

19 Trachefn meddaf i chwi, O's cŷdſynnia dau o honoch ar y ddaear am ddim oll beth bynnag a'r a ofynnant, [q] efe a wneir iddynt gan fy Nhâd yr hwn ſydd yn y nefoedd.

20 Canys lle mae dau neu dri wedi ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu canol hwynt.

21 Yna y daeth Pedr atto ef, ac a ddywedodd, Arglwydd, pa fawl gwaith y pecha fy mrawd i'm herbyn, ac y maddeuaf iddo? [r] ai hŷd ſeithwaith?

22 Yr Iefu a ddywedodd wrtho, Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt, Hŷd ſeithwaith: [s] ond, Hŷd ddengwaith a thrugain ſeithwaith.

23 Am hynny y cyffelybir teyrnas nefoedd i ryw frenhin a fynnai gael cyfrif gan ei weiſion.

24 A phan ddechreuodd gyfrif, fe a ddygwyd atto un a oedd yn ei ddyled ef, o ddengmil o dalentau.

25 A chan nad oedd ganddo *ddim* i dalu, gorchymynodd ei arglwydd ei werthu ef, a'i wraig, a'i blant, a chwbl a'r a feddai, a thalu *'r ddyled.*

26 A'r gwâs a fyrthiodd i lawr, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, bydd ymarhous wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

27 Ac arglwydd y gwâs hwnnw a doſturiodd *wrtho,* ac a'i gollyngodd, ac a faddeuodd iddo y ddyled.

28 Ac wedi myned o'r gwâs hwnnw allan, efe a gafodd un o'i gŷd-weiſion, yr hwn oedd yn ei ddyled ef o gan ceiniog: ac efe a ymaflodd ynddo, ac a'i llindagodd, gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn ſydd ddyledus arnat. 4035.

29 Yna y ſyrthiodd ei gŷd-wâs wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhous wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll,

30 Ac ni's gwnai efe: ond myned a'i fwrw ef yngharchar, hyd oni thalai yr hyn oedd ddyledus.

31 A phan welodd ei gŷd-weiſion y pethau a wnelſid, bu ddrwg dros ben ganddynt: a hwy a ddaethant, ac a fynegaſant i'w harglwydd yr holl bethau a fuaſai.

32 Yno ei arglwydd, wedi ei alw ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha wâs drwg, maddeuais i ti yr holl ddyled honno, am i ti ymbil â mi:

33 Ac oni ddyleſit tithau drugarhâu wrth dy gŷd-wâs, megis y trugarheais innau wrthyt ti?

34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac a'i rhoddodd ef i'r poenwŷr, hyd oni thalai hyn oll oedd ddyledus iddo.

35 Ac [t] felly y gwnâ fy Nhâd nefol i chwithau, oni faddeuwch o'ch calonnau bob un i'w frawd eu camweddau. [t] Mat. 6. 14. Marc 11. 26.

PEN. XIX.

1 Chriſt yn iachâu y cleiſion; 3 yn atteb y Phariſeaid am yſgariaeth: 10 yn dangos pa brŷd y mae priodas yn angenrheidiol: 13 yn derbyn plant bychain: 16 yn dyſgu i'r gŵr ieuanc mynd i'r nefoedd trwy gadw'r gyfraith, 20 a'i berffaith: 23 yn dywedyd i'r dyn mor anhawdd ydyw i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Ddŵr: 27 ac yn addo gwobr i'r ſawl a ymadawant â dim er mwyn ei ganlyn ef.

A Bu, [a] pan orphennodd yr Iefu yr ymadroddion hyn, efe a ymadawodd o Galilea, ac a ddaeth i derfynau Judea, tu hwnt i'r Iorddonen; [a] Marc 10. 1.

2 [b] A thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef; ac efe a'u hiachaodd hwynt yno. [b] Pen. 12. 15.

3 ¶ A daeth y Phariſeaid atto gan ei demtio, a dywedyd wrtho, Ai † cyfreithlawn i ŵr yſgar â'i wraig am bob achos? † *rhŷdd.*

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch [c] i'r hwn a'u gwnaeth o'r dechreu eu gwneuthur hwy yn wryw a benyw; [c] Gen. 1. 27. a 5. 2. Mal. 2. 15.

5 Ac efe a ddywedodd, [d] O blegid hyn y gâd dŷn dâd a mam, ac y glŷn wrth ei wraig: [e] a'r ddau fyddant yn un cnawd. [d] Gen. 2. 24. Eph. 5. 31.

6 O herwŷdd pa ham, nid ydynt mwy yn ddau, ond yn un cnawd. Y peth gan hynny a gyſtyllodd Duw, na yſgared dŷn. [e] 1 Cor. 6. 16.

7 Hwythau a ddywedaſant wrtho, [f] Pa ham gan hynny y gorchymynodd Moſes roddi llythyr yſgar, a'i gollwng hi ymaith? [f] Deut. 24. 1. Mat. 5. 31.

8 Yntau a ddywedodd wrthynt, Moſes ‡ o herwŷdd caledrwydd eich calonnau a oddefodd i chwi yſgar â'ch gwragedd: eithr o'r dechreu nid felly yr oedd. ‡ *at galedrwydd.*

9 [g] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a yſgaro â'i wraig, ond am odineb, ac a briodo un arall, y mae efe yn torri priodas: ac y mae'r hwn a briodo yr hon a yſgarwyd yn torri priodas. [g] Pen. 5. 32. Marc 10. 11. Luc 16. 18.

10 Dywedodd ei ddiſgyblion wrtho, O's felly y mae 'r achos rhwng gŵr a gwraig, nid da gwreicca. [1] Cor. 7. 10, 11.

11 Ac

4035.

[n] 1 Cor. 7. 2, 7, 9, 17.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [n] Nid yw pawb yn derbyn y gair hwn, ond y rhai y rhoddwyd iddynt.

12 Canys y mae eunuchiaid a aned felly o grôth *eu* mam; ac y mae eunuchiaid a wnâed gan ddynion yn eunuchiaid; ac [i] y mae eunuchiaid a'u gwnaethant eu hun yn eunuchiaid er mwyn teyrnas nefoedd. Y neb a ddichon *ei* dderbyn, derbynied.

[i] 1 Cor. 7. 32, 34. a 9. 5, 15.

[k] Marc 10. 13. Luc 18. 15.

13 ¶ [k] Yna y dygwyd atto blant bychain, fel y rhoddai *ei* ddwylaw arnynt, ac y gweddiai: a'r diſgyblion a'u ceryddodd hwynt.

14 A'r Ieſu a ddywedodd, Gadêwch i blant bychain, ac na waherddwch iddynt ddyfod attafi: canys [l] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.

[l] Pen. 18. 3.

15 Ac wedi iddo roddi *ei* ddwylaw arnynt, efe a aeth *ymaith* oddi yno.

[m] Marc 10. 17. Luc 18. 18.

16 ¶ [m] Ac wele, un a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athraw [n] da, pa beth da a wnâf, fel y caffwyf fywyd tragywyddol?

[n] Luc 10. 25.

17 Yntau a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? nid da neb ond un, *ſef* Duw: ond o's ewyllyſi ſyned i mewn i'r bywyd, cadw y gorchymynion.

18 Efe a ddywedodd wrtho yntau, Pa rai? A'r Ieſu a ddywedodd, [o] Na lâdd, Na odineba, Na ladratta, Na ddŵg gam dyſtiolaeth,

[o] Ecſod. 20. 13. Deut. 5. 17.

19 [p] Anrhydedda dy dâd a'th fam, a [q] Châr dy gymmydog fel ti dy hun.

[p] Pen. 15. 4.

20 Y gŵr ieuangc a ddywedodd wrtho, Mi a gedwais y rhai hyn oll o'm hieuengtid: beth ſydd yn eiſiau i mi etto?

[q] Pen. 22. 39.

21 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, O's ewyllyſi ſod yn berffaith, [r] dôs, gwerth yr hyn ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei dryſor yn y nêf: a thyred, canlyn fi.

[r] Pen. 6. 20. Luc 12. 33.

22 A phan glybu y gŵr ieuangc yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn driſt: canys yr oedd yn berchen dâ lawer.

23 Yna y dywedodd yr Ieſu wrth ei ddiſgyblion, Yn wîr y dywedaf i chwi, mai yn anhawdd yr â [s] goludog i mewn i deyrnas nefoedd.

[s] Marc 10. 24.

24 A thrachefn meddaf i chwi, Haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddur nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

[t] Tim. 6. 9, 10.

25 A phan glybu ei ddiſgyblion ef *hyn*, ſynnu a wnaethant yn ddirfawr, gan ddywedyd, Pwy gan hynny a all ſod yn gadwedig?

26 A'r Ieſu a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Gyd â dynion amhoſſibl yw hyn, ond [t] gyd â Duw pob peth ſydd boſſibl.

[t] Jer. 32. 27. Zech 8. 6.

27 [u] Yna Pedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Wele, [x] nyni a adawſom bob peth, ac a'th ganlynaſom di: beth gan hynny a fydd i ni?

[u] Marc 10. 28. Luc 18. 28. [x] Pen. 4. 20. Luc 5. 11.

28 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, y cewch chwi y rhai a'm canlynaſoch i yn yr ad-enedigaeth, pan eiſteddo Mâb y dŷn ar orſedd ei ogoniant, [y] eiſtedd chwithau ar ddeuddeg gorſedd, yn barnu deuddeg llwyth Iſrael.

[y] Luc 22. 28, 29, 30. 1 Cor. 6. 2, 3.

29 A phob un a'r a adawödd dai, neu frodyr, neu chwiorydd, neu dâd, neu fam, neu wraig, neu blant, neu dîroedd, er mwyn fy enw i, a dderbyn y càn cymmaint, a bywyd tragywyddol a etifedda efe

Dad. 2. 26.

[e] Pen. 20. 16.

30 [z] Ond llawer o'*r rhai* blaenaf a fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn flaenaf.

PEN. XX.

4035.

1 Chriſt trwy ddammeg y gweithwŷr yn y winllan, yn dangos nad ydyw Duw yn ddyledwr i neb: 17 Yn rhag-fynegi ei ddioddefaint: 20 Trwy atteb i fam meibion Zebedëus, yn dyſgu i'w ddiſgyblion fod yn oſtyngedig: 30 ac yn rhoddi i ddau ddŷn dall eu golwg.

CAnys teyrnas nefoedd ſydd debyg i ŵr o berchen tŷ, yr hwn a aeth allan a hi yn dyddhâu, i gyflogi gweithwŷr i'w winllan.

2 Ac wedi cyttuno â'r gweithwŷr er ceiniog y dŷdd, efe a'u hanfonodd hwy i'w winllan.

3 Ac efe a aeth allan ynghŷlch y drydedd awr, ac a welodd eraill yn ſefyll yn ſegur yn y farchnadfa;

4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan, a pha beth bynnag a ſyddo cyfiawn, mi a'i rhoddaf i chwi.

5 A hwy a aethant ymaith. *Ac* efe a aeth allan drachefn ynghŷlch y chweched a'r nawfed awr, ac a wnaeth yr un modd.

6 Ac efe a aeth allan ynghŷlch yr unfed awr ar ddeg, ac a gafodd eraill yn ſefyll yn ſegur, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y ſefwch chwi yma ar hŷd y dŷdd yn ſegur?

7 Dywedaſant wrtho, Am na chyflogodd neb nyni. Dywedodd yntau wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag fyddo cyfiawn, chwi a'i cewch.

8 A phan aeth hi yn hwyr, arglwydd y winllan a ddywedodd wrth ei oruchwiliwr, Galw 'r gweithwŷr, a dyro iddynt *eu* cyflog, gan ddechreu o'r rhai diweddaf hŷd y rhai cyntaf.

9 A phan ddaeth y rhai *a gyflogaſid* ynghŷlch yr unfed awr ar ddeg, hwy a gawſant bob un geiniog.

10 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiaſant y caent fwy; a hwythau a gawſant bob un geiniog.

11 Ac wedi iddynt gael, grwgnach a wnaethant yn erbyn gŵr y tŷ,

12 Gan ddywedyd, Un awr † y gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi a'u gwnaethoſt hwynt yn gyſtal a ninnau, y rhai a ddygaſom bwys y dŷdd a'r gwres.

† Neu, *yr arbo-ſodd.*

13 Yntau a attebodd, ac a ddywedodd wrth un o honynt, Y cyfaill, nid ydwyf yn gwneuthur cam â thi: onid er ceiniog y cyttunaiſt â mi?

[a] Rhuf. 9. 21.

14 Cymmer yr *hyn ſydd* eiddot, a dôs ymaith: yr ydwyf yn ewyllyſio rhoddi i'r olaf hwn megis i tithau,

‡ *rhŷdd.*

[b] Deut. 15, 9. Diar. 23, 6. Pen. 6. 23.

15 [a] Ai nid ‡ cyfreithlawn i mi wneuthur a fynnwyf â'r eiddof fy hun? neu a ydyw dy [b] lygad di yn ddrwg am fy mod i yn dda?

[c] Marc. 10. 31.

16 [c] Felly y rhai o laf fyddant yn flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf: [d] canys llawer ſy wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

[d] Pen. 22. 14.

17 ¶ [e] Ac a'r Ieſu yn myned i fynu i Jeruſalem, efe a gymmerth y deuddeg diſgybl o'r neilldu ar y ffordd, ac a ddywedodd wrthynt,

[e] Marc. 10. 32. Luc 18. 31.

18 Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem, a Mâb y dŷn a draddodir i'r arch-offeiriaid a'r yſgrifennyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth,

[f] Pen. 27. 2. Luc 23. 1. Ioan 18. 28, *&c.* Act. 3. 13.

19 [f] Ac a'i traddodant efi'r cenhedloedd, i'*w* watwar, ac i'*w* ffliſtan-gellu, ac i'*w* groeſhoelio: a'r trydydd dŷdd efe a adgyfyd.

4035.

20 ¶ [s] Yna y daeth mam meibion [h] Zebedëus atto gyd â'i meibion, gan addoli, a deisyf rhyw beth ganddo.

21 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pa beth a fynni? Dywedodd hithau wrtho, Dywaid am gael o'm dau fâb hyn eistedd, y naill ar dy law ddehau, a'r llall ar dy law asswy, yn dy frenhiniaeth.

22 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd, Ni wyddoch chwi beth yr ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi yfed o'r [i] cwppan yr ydwyf fi ar yfed o hono, a'ch bedyddio â'r [k] bedydd y bedyddir fi? Dywedasant wrtho, Gallwn.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Diau yr yfwch o'm cwppan ac y'ch bedyddir â'r bedydd y'm bedyddir ag ef: eithr eistedd ar fy llâw ddehau ac ar fy llâw asswy nid eiddof *fi* [l] roddi: ond i'r sawl y darparwyd gan fy Nhâd.

24 [m] A phan glybu y deg *hyn*, hwy a sorasant wrth y ddau frodyr.

25 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Chwi a wyddoch fod pennaethiaid y cenhedloedd yn tra-arglwyddiaethu arnynt, a'r rhai mawrion yn tra-awdurdodi arnynt hwy.

26 Eithr [n] nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond [o] pwy bynnag a fynno fod yn fawr yn eich plith chwi, bydded yn weinidog i chwi;

27 A phwy bynnag a fynno fod yn bennaf yn eich plith, bydded yn wâs i chwi:

28 Megis na ddaeth [p] Mâb y dyn i'w wasanaethu, [q] ond i wasanaethu, ac [r] i roddi ei einioes yn bridwerth [s] dros lawer.

29 ¶ [t] Ac a hwy yn myned allan o Jericho, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.

30 Ac wele, dau ddeillion yn eistedd ar fin y ffordd, pan glywsant fod yr Iesu yn myned heibio, a lefasant, gan ddywedyd, Arglwydd, fâb Dafydd, trugarha wrthym.

31 A'r dyrfa a'u ceryddodd hwynt, fel y tawent: hwythau a lefasant fwyfwy, gan ddywedyd, Arglwydd, fâb Dafydd, trugarha wrthym.

32 A'r Iesu a safodd, ac a'u galwodd hwynt, ac a ddywedodd, Pa beth a ewyllysiwch ei wneuthur o honof i chwi?

33 Dywedasant wrtho, Arglwydd, agoryd ein llygaid ni.

34 A'r Iesu a dosturiodd wrthynt, ac a gyffyrddodd â'u llygaid: ac yn ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg, a hwy a'i canlynasant ef.

PEN. XXI.

1 Crist yn marchogaeth ar asyn i Jerusalem, 12 Yn gyrru 'r prynwŷr a'r gwerthwŷr o'r deml, 17 yn melldithio 'r ffigysbren, 23 yn gostegu 'r offeiriaid a'r henuriaid, 28 ac yn eu ceryddu trwy gyffelybrwydd y ddau fâb, 35 a'r llafurwŷr a laddasant y rhai a anfonwyd attynt.

[u] A Phan ddaethant yn gyfagos i Jerusalem, a'u dyfod hwy i Bethphage, i [b] fynydd yr Olew-wŷdd, yna yr anfonodd yr Iesu ddau ddisgybl,

2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch i'r pentref sydd ar eich cyfer, ac yn y man chwi a gewch asen yn rhwym ac ebol gyd â hi: gollyngwch *hwynt*, a dygwch attaf fi.

3 Ac o's dywed neb ddim wrthych, dywedwch, Y mae 'n rhaid i'r Arglwydd wrthynt: ac yn y man efe a'u denyn hwynt.

4 A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy 'r prophwyd, yn dywedyd, 4036.

5 [c] Dywedwch i ferch Sion, Wele, dy frenhin yn dyfod i ti yn addfwyn, ac yn eistedd ar asyn, ac ebol llwdn *asyn* arierol â'r iau.

6 Y [d] disgyblion a aethant, ac a wnaethant fel y gorchymynasai 'r Iesu iddynt.

7 A hwy a ddygasant yr asen a'r ebol, ac [e] a ddodasant eu dillad arnynt, ac *a'i* gosodasant *ef* i eistedd ar hynny.

8 A thyrfa ddirfawr a dânasant eu dillad ar y ffordd; [f] eraill a dorrasant gangau o'r gwŷdd, ac a'u tânasant ar hŷd y ffordd.

9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ôl, a lefasant, gan ddywedyd, Hosanna i fâb Dafydd; [g] bendigedig yw 'r hwn sydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd: Hosanna yn y goruchafion.

10 [h] Ac wedi ei ddyfod ef i mewn i Jerusalem, y ddinas oll a gynhyrfodd, gan ddywedyd, Pwy yw hwn?

11 A'r torfeydd a ddywedasant, Hwn yw Iesu y prophwyd [i] o Nazareth yn Galilea.

12 ¶ A'r Iesu a aeth i mewn i deml Dduw ac a dafiodd allan bawb a'r oedd yn gwerthu ac yn prynu yn y deml, ac a ddymchwelodd i lawr fyrddau y newidwŷr arian, a chadeiriau y rhai oedd yn gwerthu colommennod,

13 Ac a ddywedodd wrthynt, Yr-grifennwyd, [k] Tŷ gweddi fy nhŷ i-; eithr [l] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

14 A daeth y deillion a'r cloffion atto yn y deml; ac efe a'u hiachaodd hwynt.

15 A phan welodd yr arch-offeiriaid a'r ysgrifennyddion y rhyfeddodau a wnaethai efe, a'r plant yn llefain yn y deml, ac yn dywedyd, Hosanna i fâb Dafydd; hwy a lidiasant.

16 Ac a ddywedasant wrtho, A wyt ti yn clywed beth y mae y rhai hyn yn ei ddywedyd? A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Ydwyf. Oni ddarllenasoch chwi erioed, [m] O enau plant bychain a rhai yn sugno y perffeithiaist foliant?

17 ¶ Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth allan o'r ddinas i [n] Bethania, ac a lettyodd yno.

18 [o] A'r bore, fel yr oedd efe yn dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno chwant bwyd.

19 A phan welodd efe [*] ffigys-bren ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni chafodd ddim arno, ond dail yn unig: ac efe a ddywedodd wrtho, Na thyfed ffrwyth arnat byth mwyach. Ac yn ebrwydd y crinodd y ffigys-bren.

20 A phan welodd y disgyblion, hwy a ryfeddasant, gan ddywedyd, Mor ddisymmwth y crinodd y ffigys-bren?

21 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [p] O's bydd gennych ffydd, ac [q] heb ammau, ni wnewch yn unig hyn *a wnaethum i* i'r ffigys-bren, eithr hefyd o's dywedwch wrth y mynydd hwn, Coder di i fynu, a bwrier di i'r môr, *hynny* a fydd.

22 A [r] pha beth bynnag a ofynnoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i derbyniwch.

23 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r deml, yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl a

ddaethant

[s] Marc 10. 35.
[h] Pen. 4. 21.
[i] Pen. 26. 39, 42. Ioan 18. 11.
[k] Luc 12. 50.
[l] Pen. 25. 34.
[m] Marc 10. 41. Luc 22. 24, 25.
[n] 1 Pedr 5. 3.
[o] Pen. 23. 11. Marc 9. 35. a 10. 43.
[p] Phil. 2. 7.
[q] Luc 22. 27. Ioan 13. 14.
[r] 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14. 1 Pedr 1. 19.
[s] Pen. 26. 20. Rhuf. 5. 15, 19.
[t] Marc 10. 46.
[u] Marc 11. 1. Luc 19. 29.
[b] Zech. 14. 4.
[c] Esay 62. 11. Zech. 9. 9.
[d] Marc 11. 2.
[e] 2 Bren. 9. 13.
[f] Ioan 12. 13.
[g] Sal. 118. 26.
[h] Marc 11. 15. Luc 19. 45.
[i] Pen. 2. 23.
[k] Esay 56. 7.
[l] Jer. 7. 11.
[m] Sal. 8. 2.
[n] Ioan 11. 18.
[o] Marc 11. 12.
[*] Gr. *un ffigys-bren.*
[p] Pen. 17. 20. Luc 17. 6.
[q] Iago. 1. 6.
[r] Pen. 7. 7. Marc 11. 24. Luc 11. 9. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[s] Mar. 11. 27. Luc 20. 1.

ddaethant atto, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, [t] gan ddywedyd, trwy ba awdurdod yr ŵyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon?

24 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Minnau a ofynnaf i chwithau un gair, yr hwn o's mynegwch i mi, minnau a fynegaf i chwithau trwy ba awdurdod yr ŵyf yn gwneuthur y pethau hyn.

25 Bedydd Ioan, o ba le yr oedd? ai o'r nêf, ai o ddynion? A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nêf; efe a ddywed wrthym, Pa ham gan hynny na's credasoch ef?

26 Ond o's dywedwn, O ddynion; y mae arnom ofn y bobl: [u] canys y mae pawb yn cymmeryd Ioan megis prophwyd.

27 A hwy a attebasant i'r Iesu, ac a ddywedasant, Ni ŵyddom ni. Ac yntau a ddywedodd wrthynt, Nid ŵyf finnau yn dywedyd i chwi trwy ba awdurdod yr ŵyf yn gwneuthur y pethau hyn.

28 ¶ Ond beth dybygwch chwi? Yr oedd gan ŵr ddau fâb, ac efe a ddaeth at y cyntaf, ac a ddywedodd, *Fy* mâb, dôs, gweithia heddyw yn fy ngwinllan.

29 Ac yntau a attebodd, ac a ddywedodd, Nid âf. Ond wedi hynny efe a edifarhaodd, ac a aeth.

30 A phan ddaeth efe at yr ail, efe a ddywedodd yr un modd. Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, Myfi *a âf*, Arglwydd; ac nid aeth efe.

31 Pa un o'r ddau a wnaeth ewyllys y tâd? Dywedasant wrtho, Y cyntaf. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [x] Yn wîr meddaf i chwi, yr â'r publicanod a'r putteiniaid i mewn i deyrnas Dduw o'ch blaen chwi.

32 Canys [y] daeth Ioan attoch yn ffordd cyfiawnder, ac ni chredasoch ef: [z] ond y publicanod a'r putteiniaid a'i credasant ef. Chwithau yn gweled nid edifarhasoch wedi hynny, fel y credech ef.

33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr oedd rhyw ddŷn o berchen tŷ, [a] yr hwn a blannodd winllan, ac a osododd gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd ynddi win-wrŷf, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosodod hi allan i lafurwŷr, ac [b] a aeth oddi cartref.

34 A phan nesaodd amser ffrwythau, efe a ddanfonodd ei weision at y llafurwŷr, [c] i dderbyn ei ffrwythau hi.

35 A'r llafurwŷr a ddàliasant ei weision ef, ac un a gurasant, ac arall a laddasant, ac arall a labyddiasant.

36 Tracheſn efe a anfonodd weision eraill fwy nâ'r rhai cyntaf: a hwy a wnaethant iddynt yr un môdd.

37 Ac yn ddiweddaf oll efe a anfonodd attynt ei fâb ei hun, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mâb i.

38 A phan welodd y llafurwŷr y mâb, hwy a ddywedasant yn eu plith eu hun, [d] Hwn yw'r etifedd [e] deuwch, lladdwn ef, a daliwn ei etifeddiaeth ef.

39 Ac wedi iddynt *ei* ddàl, hwy a'i bwriasant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdasant.

40 Am hynny pan ddêl arglwydd y winllan, pa beth a wnâ efe i'r llafurwŷr hynny?

41 [f] Hwy a ddywedasant wrtho, Efe a ddifetha yn llwyr y dynion drwg hynny, ac a esyd y winllan i lafurwŷr eraill, y rhai a dalant iddo y ffrwythau yn eu hamserau.

42 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [g] Oni ddarllenasoch chwi eriôed yn yr ysgrythyrau, Y maen a wrthododd yr adeiladwŷr, hwn a wnaethwyd yn ben congl. Gan yr ARGLWYDD y gwnaethwyd hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni?

43 Am hynny meddaf i chwi [h] y dygir teyrnas Dduw oddi arnoch chwi, ac a'i rhoddir i genedl a ddygo ei ffrwythau.

44 [i] A phwy bynnag a syrthio ar y maen hwn, efe a ddryllir: ac ar bwy bynnag y syrthio, efe a'i mâl ef yn chwilfriw.

45 A phan glybu 'r arch-offeiriaid a'r Pharisead ei ddamhegion ef, hwy a ŵybuant mai am danynt hwy y dywedai efe.

46 Ac a hwy yn ceisio ei ddàla, hwy a ofnasant y torfeydd; am eu bod [k] yn ei gymmeryd ef fel prophwyd.

PEN. XXII.

1 Dammeg briodas mâb y brenhin. 9 Galwedigaeth y Cenhedloedd. 12 Cosbedigaeth yr hwn nid oedd ganddo y wisg briodas. 15 Y dylid talu teyrn-ged i Cesar. 23 Crist yn cau safnau 'r Saduceaid ynghŷlch yr adgyfodiad, 34 yn attab y Cyfreithiwr, pa un yw y gorchymmyn cyntaf, a'r mawr: 41 ac yn holi 'r Pharisead ynghŷlch y Messias.

A'R Iesu a attebodd, [a] ac a lefarodd wrthynt drachefn mewn damhegion, gan ddywedyd,

2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw frenhin a wnaeth briodas i'w fâb,

3 Ac a ddanfonodd ei weision i alw y rhai a wahoddasid i'r briodas: ac ni fynnent hwy ddyfod.

4 Trachefn efe a anfonodd weision eraill, gan ddywedyd, Dywedwch wrth y rhai a wahoddwyd, Wele, parottoais fy nghiniaw: [b] fy ychen a'm pasgedigion a laddwyd, a phob peth *sydd* barod: deuwch i'r briodas.

5 A hwy yn ddïystyr ganddynt, a aethant ymaith, un i'w faes, ac arall i'w fasnach:

6 A'r lleill a ddàliasant ei weision ef, ac a'u hamharchasant, ac a'u lladdasant.

7 A phan glybu 'r brenhin, efe a lidiodd; ac a ddanfonodd [c] ei luoedd, ac a ddinyſtriodd y lleiddiaid hynny, ac a losgodd eu dinas hwynt.

8 Yna efe a ddywedodd wrth ei weision, Yn wîr y briodas sydd barod, ond y rhai a wahoddasid nid oeddynt deilwng.

9 Ewch gan hynny ‡ i'r prif-ffyrdd, a chynnifer ag a gaffoch gwahoddwch i'r briodas.

10 A'r gweision hynny a aethant allan i'r *prif*-ffyrdd, ac [d] a gasglasant ynghŷd gynnifer oll ag a gawsant, drwg a da: a llanwyd y briodas o wahoddedigion.

11 A phan ddaeth y brenhin i mewn i weled y gwahoddedigion, efe a ganfu yno ddŷn [e] heb wisg priodas am dano.

12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, pa fodd y daethost i mewn yma, heb fod gennyt wisg priodas? Ac yntau a aeth yn fud.

13 Yna y dywedodd y brenhin wrth y gweinidogion, Rhwymwch ei draed a'i ddwylaw, a chymmerwch ef ymaith, a theflwch [f] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd.

14 [g] Canys llawer sy wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

15 ¶ Yna [h] 'r aeth y Pharisead, ac a gymmerasant gyngor pa fodd y rhwydent ef yn *ei* ymadrodd.

t Ecfod. 2. 14. Act. 4. 7. a 7. 27.
u Pen. 14. 5. Marc 6. 20.
x Luc 7. 29, 30.
y Pen. 3. 8.
z Luc 3. 12, 13.
a Sal. 18. 9. Can. 8. 11. Eſay 5. 1. Jer. 2. 21. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
b Pen. 25. 14, 15.
c Can. 8. 11, 12.
d Sal. 2. 8. Heb. 1. 2.
e Pen. 26. 3. a 27. 1. Ioan. 11. 53.
f Edrych Luc 20. 16.
g Sal. 118. 22. Act. 4. 11.
h Pen. 8. 12.
i Eſay 8. 14, 15. Zec. 12. 3. Luc 20. 18. Rhuf. 9. 33.
i Pedr 2. 7.
k Luc 7. 16. Ioan 7. 40.
a Luc 14. 16. Dad. 19. 7, 9.
b Diar 9. 2.
c Dan. 9. 26.
‡ *i bennau y ffyrdd.*
d Pen. 13, 38, 47.
e 1 Cor. 5. 3. Eph. 4. 24. Col. 3. 10. Dad. 3. 42 a 16. 15. a 19. 8.
f Pen. 8. 12.
g Pen. 20. 16.
h Marc 12. 13. Luc 20. 20.

4036. 16 A hwy a ddanfonasant atto eu disgyblion ynghŷd â'r Herodianiaid, gan ddywedyd, Athraw, ni a ŵyddom dy fod yn eirwir, ac yn dysgu ffordd Dduw mewn gwirionedd, ac nad oes arnat ofal rhag neb: o blegid nid ŵyt ti yn edrych ar ŵyneb dynion.

17 Dywaid i ni gan hynny, Beth yr ŵyt ti yn ei dybied? Ai cyfreithlawn rhoddi teyrn-ged i Cesar, ai nid yw?

18 Ond yr Iesu a ŵybu eu drygioni hwy, ac a ddywedodd, Pa ham yr ydych yn fy nhemtio i, *chwi* ragrithŵyr?

19 Dangoswch i mi arian y deyrn-ged. A hwy a ddygasant atto geiniog.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy yw y ddelw hon a'r argraph?

21 Dywedasant wrtho, Eiddo Cesar. Yna y dywedodd wrthynt, [i] Telwch chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.

22 A phan glywsant hwy *hyn*, rhyfeddu a wnaethant, a'i adael ef, a myned ymaith.

23 ¶ [k] Y dydd hwnnw y daeth atto y Saduceaid, [l] y rhai sy'n dywedyd nad oes adgyfodiad, ac a ofynnasant iddo,

24 Gan ddywedyd, Athraw, [m] dywedodd Moses, O's bydd marw neb heb iddo blant, prioded ei frawd ei wraig ef, a chyfoded had i'w frawd.

25 Ac yr oedd gyd â ni saith o frodyr: a'r cyntaf a briododd wraig, ac a fu farw; ac efe heb hiliogaeth iddo a adawodd ei wraig i'w frawd.

26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd, hŷd y [o] seithfed.

27 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

28 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy o'r saith fydd hi? canys hwynt-hwy oll a'i cawsant hi.

29 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydych yn cyfeiliorni, gan na ŵyddoch yr ysgrythyrau, na gallu Duw.

30 O blegid yn yr adgyfodiad nid ydynt nac yn gwreicca, nac yn gŵra; eithr [n] y maent fel angylion Duw yn y nêf.

31 Ac am adgyfodiad y meirw, oni ddarllenasoch yr hyn a ddywedwyd wrthych gan Dduw, yn dywedyd,

32 [o] Myfi yw Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob? nid yw Duw Dduw y rhai meirw, ond y rhai byw.

33 A phan glybu y torfeydd *hynny*, [p] hwy a synnasant wrth ei athrawiaeth ef.

34 ¶ [q] Ac wedi clywed o'r Phariseaid ddarfod *i'r Iesu* ostegu 'r Saduceaid, hwy a ymgynnullasant ynghŷd i'r un lle.

35 Ac un o honynt, *yr hwn oedd* gyfreithiwr, a ofynnodd *iddo* gan ei demtio, a dywedyd,

36 Athraw, pa un *yw* 't gorchymmyn mawr yn y gyfraith?

37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [r] Ceri yr ARGLWYDD dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl.

38 Hwn yw 'r cyntaf, a'r gorchymmyn mawr.

39 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo, [s] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

40 [t] Ar y ddau orchymmyn hyn y mae 'r holl gyfraith a'r prophwydi yn sefyll.

41 ¶ Ac [u] wedi ymgasglu o'r Phariseaid ynghŷd, yr Iesu a ofynnodd iddynt,

42 Gan ddywedyd, Beth a dybygwch chwi am Grist? mâb i bwy ydyw? Dywedent wrtho, *Mâb* Dafydd.

43 Dywedai yntau wrthynt, Pa fodd gan hynny y mae Dafydd yn yr ysbryd yn ei alw ef yn Arglwydd? 4036.

44 [h] Dywedodd yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheu-law, hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed di.

45 O's yw Dafydd gân hynny yn ei alw ef yn Arglwydd, pa fodd y mae efe yn fâb iddo?

46 Ac ni allodd neb atteb gair iddo; ac ni feiddiodd neb o'r dydd hwnnw allan ymofyn ag ef mwyach.

PEN. XXIII.

1 Crist yn rhybuddio 'r bobl i ddilyn athrawiaeth dda, ac nid esamplau drwg yr ysgrifennyddion a'r Phariseaid. 5 Rhaid i ddisgyblion Crist ochelyd eu rhysyg bwy. 13 Mae efe yn cyboeddi ŵyth wae yn erbyn eu rhagrith a'u dallineb bwy, 34 ac yn propbwydo dinystr Jerusalem.

YNa y llefarodd yr Iesu wrth y torfeydd a'i ddisgyblion,

2 Gan ddywedyd, Ynghadair Moses yr eistedd yr ysgrifennyddion a'r Phariseaid.

3 Yr hyn oll gan hynny a ddywedant wrthych am eu cadw, cedwch a gwnêwch; eithr ar ôl eu gweithredoedd na wnewch: canys [a] dywedant, ac ni's gwnânt.

4 [b] O blegid y maent yn rhwymo beichiau trymion, ac anhawdd eu dwyn, ac yn *eu* gosod ar ysgwyddau dynion; ond ni ewyllysiant eu symud hwy ag *un* o'u bysedd.

5 Ond [c] y maent yn gwneuthur eu holl weithredoedd er mwyn eu gweled gan ddynion: [d] canys y maent yn gwneuthur yn llydain eu phylacterau, ac yn gwneuthur ymylwaith eu gwisgoedd yn helaeth?

6 A [e] charu y maent y lle uchaf mewn gwleddoedd, a'r prif-gadeiriau yn y synagogau;

7 A chyfarch yn y marchnadoedd, a'u galw gan ddynion, Rabbi, Rabbi.

8 [f] Eithr na'ch galwer chwi Rabbi: canys un yw eich athraw chwi, *sef* Crist; chwithau oll brodyr ydych.

9 Ac na elwch neb yn dâd i chwi ar y ddaear: [g] canys un Tâd sydd i chwi, yr hwn *sydd* yn y nefoedd.

10 Ac na'ch galwer yn athrawŏn: canys un yw eich athraw chwi, *sef* Crist.

11 [h] A'r mwyaf o honoch a fydd yn weinidog i chwi.

12 A [i] phwy bynnag a'i dyrchafo ei hun a ostyngir, a phwy bynnag a'i gostyngo ei hun a ddyrchefir.

13 ¶ Eithr [k] gwae chwi, ysgrifennyddion a Phariseaid, ragrithŵyr; canys yr ydych yn cau teyrnas nefoedd o flaen dynion: canys chwi nid ydych yn myned i mewn, a'r rhai sy 'n myned i mewn ni's gadêwch i fyned i mewn.

14 Gwae chwi, ysgrifennyddion a Phariseaid, ragrithŵyr; canys [l] yr ydych yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, a hynny yn rhith hir weddio: am hynny y derbyniwch farn fwy.

15 Gwae chwi, ysgrifennyddion a Phariseaid, ragrithŵyr; canys amgylchu yr ydych y môr a'r tir, i wneuthur un proselyt; ac wedi y gwneler, yr ydych yn ei wneuthur ef yn fâb uffern, yn ddau mwy nâ chwi eich hunain:

16 Gwae chwi, dywysogion [m] deillion, y rhai ydych yn dywedyd, [n] Pwy bynnag a dwng i'r deml, nid yw ddim; ond pwy bynnag

4036. bynnag a dwng i aur y deml, y mae efe mewn dyled.

17 Ffyliaid, a deillion: canys pa un ſydd fwyaf, yr aur, ai 'r deml ſydd yn ſancteiddio 'r aur?

18 A phwy bynnag a dwng i'r allor, nid yw ddim; ond pwy bynnag a dyngo i'r rhôdd ſydd arni, y mae efe [o] mewn dyled.

19 Ffyliaid, a deillion: canys pa un fwyaf, y rhôdd ai 'r [o] allor ſydd yn ſanctaiddio 'r rhôdd?

20 Pwy bynnag gan hynny a dwng i'r allor, ſydd yn tyngu iddi, ac i'r hyn oll ſydd arni.

21 A phwy bynnag a dwng i'r deml, ſydd yn tyngu iddi, ac [p] i'r hwn ſydd yn preſwylio ynddi.

22 A'r hwn a dwng i'r nêf, ſydd yn tyngu i [q] orſedd-faingc Duw, ac i'r hwn ſydd yn eiſtedd arni.

23 Gwae chwi, yſgrifennyddion a Phariſeaid, ragrithwŷr; [r] canys yr ydych yn degymmu y mintys, a'r anys, a'r cwmin, ac [s] a adawſoch heibio y pethau trymmach o'r gyfraith, barn, a thrugaredd, a ffydd: rhaid oedd wneuthur y pethau hyn, ac na adewid y lleill heibio.

24 Tywyſogion deillion, y rhai ydych yn hidlo gwybedyn, ac yn llyngcu camel.

25 Gwae chwi, yſgrifennyddion, a Phariſeaid: ragrithwŷr; [t] canys yr ydych yn glanhâu 'r tu allan i'r cwppan a'r ddyſgl, ac o'r tu mewn y maent yn llawn o drawſedd ac anghymedroldeb.

26 Ti Phariſead dall, glanhâ yn gyntaf yr hyn *ſydd* oddi ſewn i'r cwppan a'r ddyſgl, fel y byddo yn lân hefyd yr hyn ſydd oddi allan iddynt.

27 [u] Gwae chwi, yſgrifennyddion a Phariſeaid, ragrithwŷr; canys tebyg ydych chwi i feddau wedi eu gwynnu, y rhai ſydd yn ymddangos yn dêg oddi allan, ond oddi mewn ſydd yn llawn o eſgyrn y meirw a phob aflendid.

28 Ac felly chwithau oddi allan ydych yn ymddangos i ddynion yn gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn llawn rhagrith ac anwiredd.

29 [x] Gwae chwi, yſgrifennyddion, a Phariſeaid, ragrithwŷr; canys yr ydych yn adeiladu beddau 'r prophwydi, ac yn addurno beddau y rhai cyfiawn;

30 Ac yr ydych yn dywedyd, Pe buaſem ni yn nyddiau ein tadau, ni buaſem ni gyfrannogion â hwynt yngwâed y prophwydi.

31 Felly yr ydych yn tyſtiolaethu am danoch eich hunain [y] eich bod yn blant i'r rhai a laddaſant y prophwydi.

32 [z] Cyflawnwch chwithau hefyd feſur eich tadau.

33 Oh ſeirph, [a] hiliogaeth gwiberod, pafodd y gellwch ddianc rhag barn uffern?

34 Am hynny wele, yr ydwyf yn anfon attoch brophwydi, a doethion, ac yſgrifennyddion: [b] a *rhai* o honynt a leddwch, ac a groeſhoeliwch; [c] a *rhai* o honynt a ffrewyllwch yn eich ſynagogau, ac a erlidiwch o dref i dref:

35 Fel y delo arnoch chwi yr holl waed cyfiawn a'r a ollyngwyd ar y ddaear, [d] o waed Abel gyfiawn hyd [e] waed Zacharias fâb Barachias, yr hwn a laddaſoch rhwng y deml a'r allor.

36 Yn wîr meddaf i chwi, Daw hyn oll ar ‡ y genhedlaeth hon.

37 [f] Jeruſalem, Jeruſalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac [g] yn llabyddio y rhai a ddanfonir attat, pa fawl gwaith y mynnaſwn [h] gaſglu dy blant ynghyd, megis y caſgl iâr ei chywion [i] dan *ei* hadenydd, ac ni's mynnech!

38 Wele, yr ydys yn gadael eich tŷ i chwi yn anghyfannedd.

39 Canys meddaf i chwi, Ni'm gwelwch yn ôl hyn, hyd oni ddywedoch, [k] Bendigedig *yw* yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr ARGLWYDD.

PEN. XXIV.

1 *Criſt yn rhag-ddywedyd dinyſtr y Deml:* 3 *pa fâth a pha faint o gyſtuddiau a ſydd o'r blaen.* 29 *Arŵyddion ei ddyfodiad ef i farn.* 36 *Ac o ran bod y dydd a'r awr yn anbyſbys,* 42 *y dylem ni wiliied fel gweiſion da, yn diſgwyl bob amſer am ddyfodiad ein meiſtr.*

A'R [a] Ieſu a aeth allan, ac a ymadawôdd o'r deml: a'i ddiſgyblion a ddaethant *atto,* i ddangos iddo adeiladau y deml.

2 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Oni welwch chwi hyn oll? Yn wîr meddaf i chwi, [b] Ni adewir yma garreg ar garreg ar ni ddattodir.

3 ¶ Ac efe yn eiſtedd ar fynydd yr Olew-wŷdd, y diſgyblion a ddaethant atto o'r neilldu, gan ddywedyd, Mynega i ni pa brŷd y bydd y pethau hyn, a pha arŵydd *fydd* o'th ddyfodiad, ac o ddiwedd y byd?

4 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, [c] Edrychwch rhag i neb eich twyllo chwi.

5 Canys [d] daw llawer yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw Criſt; ac a dwyllant lawer.

6 A chwi a gewch glywed am ryfeloedd, a ſôn am ryfeloedd: gwelwch na chyffroer chwi; canys rhaid yw bod *hyn* oll; eithr nid yw y diwedd etto.

7 Canys [e] cyfyd cenedl yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: ac fe fydd newŷn, a nodau, a daear-grynſâu mewn mannau.

8 A dechreuad gofidiau *yw* hyn oll.

9 [f] Yna y'ch traddodant chwi i'ch gorthrymmu, ac a'ch lladdant: a chwi a gaſeir gan yr holl genedlodd er mwyn fy enw i.

10 Ac yna y rhwyſtrir llawer, ac y bradychant eu gilydd, ac y caſânt eu gilydd.

11 [g] A gau-brophwydi lawer a godant, ac a dwyllant lawer.

12 Ac o herwŷdd yr amlhâ anwiredd, fe a oera cariad llawer.

13 Eithr [h] y neb a barhao hŷd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

14 A'r [i] efengyl hon *am* y deyrnas [k] a bregethir trwy 'r holl fŷd, er tyſtiolaeth i'r holl genhedloedd: ac yna y daw y diwedd.

15 [l] Am hynny pan weloch y ffieiddra anghyfanneddol, a ddywedwyd trwy [m] Ddaniel brophwyd, yn ſefyll yn y lle ſanctaidd, (y neb a ddarlleno yſtyried,)

16 Yna y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd.

17 Y neb *a fyddo* ar ben y tŷ, na ddiſgynned i gymmeryd dim allan o'i dŷ:

18 A'r hwn *a fyddo* yn y maes, na ddychweled yn ei ôl, i gymmeryd ei ddillad.

19 A gwae y rhai beichiogion a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny.

20 Eithr gweddiwch na byddo eich ffoedigaeth y gauaf, nac ar *y dydd* ſabbath.

21 Canys

o *yn rhwym.*
p 1 Bren. 8. 13.
2 Cron. 6. 2.
q Pen. 5. 34. Act. 7. 49.
r Luc 11. 42.
s 1 Sam. 15. 22. Hoſ. 6. 6. Mic. 6. 8. Pen. 9. 13. a 12. 7.
t Marc 7. 4. Luc 11. 39.
u Luc 11. 44.
x Luc 11. 47.
y Act. 7. 51, 52. 1 Theſ. 2. 15.
z 1 Theſ. 2. 16.
a Pen. 3. 7. a 12. 34.
b Act. 5. 40. a 22. 10.
c Pen. 10. 17. 2 Cor. 11. 24, 25.
d Gen. 4. 8.
e 2 Cron. 14. 20, 21.
‡ *yr oes hon.*
f Luc 13. 34.
g 2 Cron. 24. 21.

4036.
h 2 Eſd. 1. 30.
i Sal. 17. 8. 91. 4.
k Sal. 118. 26. Pen. 21. 9.
a Marc 13. 1. Luc 21. 5.
b Mic. 3. 12.
Luc 19. 44.
c Eph. 5. 6.
a Theſ. 2. 3.
1 Ioan 4. 1.
d Jer. 14. 14. a 23. 25. Ioan 5. 43.
e Hag. 2. 22. Zech. 14. 13.
f Pen. 10. 17. Marc 13. 9. Luc 21. 12. Ioan 15. 20. a 16. 2. Dad. 2. 10.
g 2 Pedr 2. 1.
h Pen. 10. 22. Marc 13. 13. Heb. 3. 6, 14.
i Pen. 4. 23. a 9. 35.
k Rhuf. 10. 18. Col. 1. 6.
l Marc 13. 14. Luc 21. 20.
m Dan. 9. 27. a 12. 11.

21 Canys [a] y prŷd hynny y bydd gorthrymder mawr, y fath ni bu o ddechreu 'r byd hŷd yr awr hon, ac ni bydd chwaith.

22 Ac oni bai fyrhâu 'r dyddiau hynny, ni buasai gadwedig un cnawd oll: eithr er mwyn yr etholedigion fe fyrheir y dyddiau hynny.

23 [b] Yna o's dywed neb wrthych, Wele, llyma Grist, neu llyna: na chredwch.

24 Canys [p] cyfyd gau-Gristiau, a gau-brophwydi, ac a roddant arwyddion mawrion, a rhyfeddodau, hŷd oni thwyllant, [q] pe *byddai* bosfibl, ïe yr etholedigion.

25 Wele, rhag-ddywedais i chwi.

26 Am hynny o's dywedant wrthych, Wele, y mae efe yn y diffeithwch; nac ewch allan: Wele, yn yr ystafelloedd; na chredwch.

27 O blegid fel y daw y fellden o'r dwyrain, ac y tywynna hŷd y gorllewin; felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dŷn.

28 [r] Canys pa le bynnag y byddo 'r gelain, yno 'r ymgasgl yr eryrod.

29 Ac yn y fan wedi gorthrymder y dyddiau hynny [s] y tywyllir yr haul, a'r lleuad ni rydd ei goleuni, a'r sêr a syrth o'r nêf, a nerthoedd y nefoedd a ysgydwir.

30 Ac yna yr ymddengys arwŷdd Mâb y dŷn yn y nêf: ac yna y galara holl lwythau 'r ddaear, a [r] hwy a welant Fâb y dŷn yn dyfod ar gymmylau 'r nêf gyd â nerth a gogoniant mawr.

31 Ac [u] efe a ddenfyn ei angylion ‡ a mawr sain udgorn; a hwy a gasglant ei etholedigion ei ynghŷd o'r pedwar gwynt, o eithafoedd y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.

32 Ond dysgwch [x] ddammeg oddi wrth y ffigysbren; Pan yw ei gangen eisioes yn dyner, a'i ddail yn torri allan, chwi a wyddoch *fod* yr hâf yn agos;

33 Ac felly chwithau pan weloch hyn oll, gwybyddwch [y] *ei* fod yn agos, wrth y drysau.

34 Yn wîr meddaf i chwi, Nid â'r genhedlaeth hon heibio, hŷd oni wneler hyn oll.

35 [z] Nêf a daear a ânt heibio, eithr fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim.

36 Ond am y dŷdd hwnnw a'r awr ni's gŵyr neb, nac [a] angylion y nefoedd, [a] ond fy Nhâd yn unig.

37 Ac fel yr oedd dyddiau Nöe, felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dŷn.

38 [b] O blegid fel or oeddynt yn y dyddiau ym mlaen y diluw yn bwytta ac yn yfed, yn priodi ac yn rhoi i briodas, hŷd y dydd yr aeth Nöe i mewn i'r arch,

39 Ac ni ŵybuant hŷd oni ddaeth y diluw, a'u cymmeryd hwy oll ymaith; felly hefyd y bydd dyfodiad Mâb y dŷn.

40 [c] Yna y bydd dau yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

41 Dwy *a fydd* yn malu mewn melin; un a gymmerir, a'r llall a adewir.

42 [d] Gwiliwch gan hynny: am na ŵyddoch pa awr y daw eich Arglwydd.

43 A [e] gwybyddwch hyn, pe gŵybasai gŵr y tŷ pa wiliadwriaeth y deuai 'r lleidr, efe a wiliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

44 Am hynny byddwch chwithau barod: canys yn yr awr ni thybioch y daw Mâb y dŷn.

45 [f] Pwy gan hynny fydd wâs ffyddlon a doeth, yr hwn a osododd ei arglwydd ar ei deulu, i roddi bwyd iddynt mewn prŷd?

46 Gwyn ei fŷd y gwâs hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef pan ddelo yn gwneuthur felly.

47 Yn wîr meddaf i chwi, [g] Ar ei holl ddâ y gesyd efe ef.

48 Ond o's dywed y gwâs drwg hwnnw yn ei gâlon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod;

49 A dechreu curo *ei* gŷd-weision, a bwytta ac yfed gyd â'r meddwon;

50 Arglwydd y gwâs hwnnw a ddaw yn y dŷdd nid yw efe yn disgwyl am dano, ac mewn awr ni's gŵyr efe;

51 Ac efe a'i gwahana ef, ac a esyd ei ran ef gyd â'r rhagrithwŷr: [h] yno y bydd wylofain, a rhingcian dannedd.

PEN. XXV.

1 Dammeg y deg morwŷn, 14 a'r Talentau, 31 a dull y farn ddiweddaf.

YNa tebyg fydd teyrnas nefoedd i ddeg o forwynion, y rhai a gymmerasant eu lampau, ac a aethant allan i gyfarfod â'r priod-fâb.

2 A phump o honynt oedd gall, a phump yn ffôl.

3 Y rhai *oedd* ffôl a gymmerasant eu lampau, ac ni chymmerasant olew gyd â hwynt:

4 A'r rhai call a gymmerasant olew yn eu lleſtri gyd â'u lampau.

5 A thra 'r oedd y priod-fab yn aros yn hîr, yr heppiasant oll ac yr hunasant.

6 Ac ar hanner nos y bu gwaedd, Wele, y mae 'r priod-fâb yn dyfod; ewch allan i gyfarfod ag ef.

7 Yna y cyfododd yr holl forwynion hynny, ac a drwsiasant eu lampau.

8 A'r rhai ffôl a ddywedasant wrth y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew chwi: canys y mae ein lampau yn diffoddi.

9 A'r rhai call a attebasant, gan ddywedyd, *Nid felly*; rhag na byddo digon i ni ac i chwithau: ond ewch yn hytrach at y rhai sydd yn gwerthu, a phrynwch i chwi eich hunain.

10 A thra 'r oeddynt yn myned ymaith i brynu, daeth y priod-fâb; a'r rhai oedd barod a aethant i mewn gyd ag ef i'r briodas: [a] a chauwyd y drws.

11 Wedi hynny y daeth y morwynion eraill hefyd, gan ddywedyd, Arglwydd, Arglwydd, agor i ni.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, [b] Nid adwaen i chwi.

13 [c] Gwiliwch gan hynny; am na ŵyddoch na'r dydd na'r awr y daw Mâb y dŷn.

14 ¶ [d] Canys *y mae teyrnas nefoedd* [c] fel dŷn yn myned i wlad ddieithr, yr hwn a alwodd ei weision, ac a roddes ei dda attynt.

15 Ac i un y rhoddodd efe bùm talent, ac i arall ddwy, ac i arall un; i bob un yn ôl ei allu ei hun ac yn y fan, efe a aeth oddi cartref.

16 A'r hwn a dderbyniasai 'r pùm talent a aeth, ac a farchnattaodd â hwynt, ac a wnaeth bùm talent eraill.

17 A'r un modd yr hwn *a dderbyniasai* 'r ddwy, a ynnillodd yntau ddwy eraill.

18 Ond yr hwn a dderbyniasai un, a aeth, ac a gloddiodd yn y ddaear, ac a guddiodd arian ei arglwydd.

19 Ac

[a] Dan. 12. 1.
[b] Marc 13. 21. Luc 17. 23. a 21. 8.
[p] Deut. 13. 1. 2 Thef. 2. 9. &c. Dad. 13. 13.
[q] Ioan 6. 37. Rhuf. 8. 28, 29, 30.
[r] Job 39. 30. Luc 17. 37.
[s] Eſay 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2, 10, 31. a 3. 15. Marc 13. 23.
[t] Dad. 1. 7.
[u] 1 Cor. 15. 52. ‡ Neu, *ag udcorn a ſain mawr.*
[x] Luc 21. 29.
[y] Iago 5. 9.
[z] Sal. 102. 26. Eſay 51. 6. Pen. 5. 18. Marc 13. 31.
[a] Zec. 14. 7. Marc 13. 32.
[b] Gen. 6. 3, 4, 5, a 7. 5. Luc 17. 26.
1 Pedr 3. 20.
[c] Luc 17. 34, &c.
[d] Pen. 25. 13.
[e] Luc 12. 39. 1 Thef. 5. 2. 2 Pedr 2. 10. Dad. 3. 3. a 16, 15.
[f] Luc 12. 42.
[g] Pen. 2. 21, 23.
[h] Pen. 8. 12.
[a] Luc 13. 25.
[b] Pen. 7. 23.
[c] Pen. 24. 42. Marc 13. 33. Luc 21. 36.
[d] 1 Cor. 16. 13. 1 Thef. 5. 6. 1 Pedr 5. 8. Dad. 16. 15.
[e] Luc 19. 12. Pen. 31, 33.

4036.

19 Ac wedi llawer o amser, y mae arglwydd y gweision hynny yn dyfod, ac yn cyfnſ â hwynt.

20 A daeth yr hwn a dderbyniasai bûm talent, ac a ddûg bûm talent eraill, gan ddywedyd, Arglwydd, pûm talent a roddaiſt attaf: wele, mi a ynnillais bûm talent eraill attynt.

21 A dywedodd ei arglwydd wrtho, Da, wâs da a ffyddlon: buoſt ffyddlon ar ychydig, [r] mi a'th oſodaf ar lawer: dôs i mewn i [s] lawenydd dy arglwydd.

22 A'r hwn a dderbyniasai ddwy dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, dwy dalent a roddaiſt attaf: wele, dwy eraill a ynnillais attynt.

23 Ei arglwydd a ddywedodd wrtho, [t] Da, wâs da a ffyddlon: buoſt ffyddlon ar ychydig, mi a'th oſodaf ar lawer: dôs i mewn i lawenydd dy arglwydd.

24 A'r hwn a dderbyniasai 'r un talent, a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, mi a'th adwaenwn di, mai gŵr caled ydwyt, yn medi lle ni's hauaiſt, ac yn caſglu lle ni waſgeraiſt:

25 Ac mi a ofnais, ac a aethum, ac a guddiais dy dalent yn y ddaear: wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy hun.

26 A'i arglwydd a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, O wâs drwg a diog, ti a wyddit fy mod yn medi lle ni's hauais, ac yn caſglu lle ni's gwaſgerais:

27 Am hynny y dyleſit ti roddi fy arian at y cyſnewidwŷr, a mi pan ddaethwn a gawſwn dderbyn yr eiddof fy hun gyd â llôg.

28 Cymmerwch gan hynny y dalent oddi wrtho, a rhoddwch i'r hwn ſydd ganddo ddeg talent.

29 (For [i] Canys i bob un y mae ganddo y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd; ac oddi ar yr hwn nid oes ganddo y dygir oddi arno, ie yr hyn ſydd ganddo.)

30 A bwriwch allan y gwâs anſuddiol [k] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd.

31 ¶ [l] A Mâb y dŷn pan ddêl yn ei ogoniant, a'r holl angylion ſanctaidd gyd ag ef, yna yr eiſtedd ar orſedd-faingc ei ogoniant.

32 A [m] chŷd-geſglir ger ei fron ef yr holl genhedloedd: ac [n] efe a'u didola hwynt oddi wrth eu gilydd, megis y didola 'r bugail y defaid oddi wrth y geifr:

33 Ac a eſyd y defaid ar ei ddeheu-law, ond y geifr ar yr aſſwy.

34 Yna y dywed y Brenhin wrth y rhai ar ei ddeheu-law, Deuwch, chwi fendigedigion fy Nhâd, etifeddwch y deyrnas [o] a barotowyd i chwi er ſeiliad y bŷd.

35 [q] Canys bûm newŷnog, a chwi a roiſoch i mi fwyd: bu arnaf ſyched, a rhoiſoch i mi ddiod: [q] bûm ddieithr, a dygaſoch fi gyd â chwi:

36 [r] Noeth, a dilladaſoch fi: bûm glâf, ac ymwelſoch â mi: [s] bûm yngharchar, a daethoch attaf.

37 Yna yr ettyb y rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa brŷd y'th welſom yn newŷnog, ac y'*th* borthaſom? neu yn ſychedig, ac y rhoiſom *i ti* ddiod?

38 A pha brŷd y'th welſom yn ddieithr, ac y'*th* ddygaſom gyd â ni? neu yn noeth, ac y'*th* ddilladaſom

39 A pha brŷd y'th welſom yn glâf, neu yngharchar, ac y daethom attat?

40 A'r Brenhin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wîr meddaf i chwi, [t] Yn gymmaint a'i wneuthur o honoch i un o'r rhai hyn ſy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch.

41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a ſyddant ar y llaw aſſwy, [u] Ewch oddi wrthyf, rai melldigedig, i'r tân tragywyddol, yr hwn a barotowyd i ddiafol ac i'w angylion.

42 Canys bûm newŷnog, ac ni roiſoch i mi fwyd; bu arnaf ſyched, ac ni roiſoch i mi ddiod:

43 Bûm ddieithr, ac ni'm dygaſoch gyd â chwi: noeth, ac ni'm dilladaſoch: yn glâf, ac yngharchar, ac ni ymwelſoch â mi.

44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa brŷd y'th welſom yn newŷnog, neu yn ſychedig, neu yn ddieithr, neu yn noeth, neu yn glâf, neu yngharchar, ac ni weinaſom i ti?

45 Yna 'r ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wîr meddaf i chwi, [x] Yn gymmaint ag na's gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, ni's gwnaethoch i minnau.

46 A'r [y] rhai hyn a ânt i goſbedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol.

PEN. XXVI.

3 Y llywodraethwŷr yn cŷd-fwriadu yn erbyn Criſt. 6 Y wraig yn enneinio ei ben ef. 14 Judas yn ei werthu ef. 17 Criſt yn bwyttâ 'r Paſg: 26 yn ordeinio ei ſwpper ſanctaidd: 36 yn gweddïo yn yr ardd: 47 ac wedi ei fradychu â chuſan, 57 yn cael ei arwain at Caiaphas, 69 a'i wadu gan Bedr.

A Bu, wedi i'r Iesu orphen y geiriau hyn oll, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion,

2 [a] Chwi a wyddoch mai gwedi deuddydd y mae 'r Paſg, a Mâb y dŷn a draddodir i'w groeſ-hoelio.

3 [b] Yna yr ymgaſglodd yr arch-offeiriaid, a'r yſgrifennyddion, a henuriaid y bobl, i lŷs yr arch-offeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:

4 A hwy a gŷd-ymgynghoraſant ſel y dâlient yr Iesu trwy ddichell, ac y lladdent *ef*.

5 Eithr hwy a ddywedaſant, nid ar yr wŷl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

6 ¶ [c] Ac a'r Iesu yn [d] Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,

7 Daeth atto wraig a chanddi flŵch o ennaint gwerthfawr, ac a'*i* tywalldodd ar ei ben, ac efe yn eiſtedd *wrth y ford*.

8 A phan welodd ei ddiſgyblion, hwy a ſorraſant, gan ddywedyd, I ba beth *y bu* 'r golled hon?

9 Canys fe a allaſid gwerthu 'r ennaint hwn er llawer, a'i roddi i'r tlodion.

10 A'r Iesu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? canys hi a weithiodd weithred dda arnaf.

11 [e] O blegid y mae gennych y tlodion bob amſer gyd â chwi; a [f] mi nid ydych yn ei gael bob amſer.

12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm claddu i.

13 Yn wîr meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fŷd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, er coffa am dani hi.

14 ¶ [g] Yna

4036.

[t] Diar. 19. 17. Pen. 10. 41. Heb. 6. 10.

[u] Sal. 6. 8. Pen. 7. 23. Luc. 13. 27.

[x] Diar. 14. 31. a 17. 5. Zech. 2. 8.

[y] Dan. 12. 2. Ioan 5. 29.

[a] Marc 14. 1. Luc 22. 2. Ioan 13. 1.

[b] Sal. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 25, &c.

[c] Marc 14. 3. Ioan 12. 1, 2. a 12. 3.

[d] Pen. 21. 17.

[e] Deut. 15. 11. Ioan 12. 8.

[f] Pen. 18. 20. a 28. 20.

[g] Yna

[h] Pen. 24. 47. Luc 22. 29, 30.

[i] Heb. 12. 2.

[k] Ad. 21. 1.

[l] Pen. 13. 12. Marc 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26.

[m] Pen. 8. 12.

[n] Zech. 14. 5. Pen. 16. 27.

[o] 1 Theſ. 4. 16. 2 Theſ. 1. 7. Jud 14. Dad. 1. 7.

[p] Rhuf. 14. 10. 2 Cor. 5. 10.

[q] Ezec. 20. 37. a 34. 17, 20. Pen. 13. 49.

[r] Pen. 20. 25. Marc 10. 40.

[s] Eſay 58. 7. Ezec. 18. 7. Iago 1. 27.

[t] Heb. 13. 2.

[u] Iago 2. 15, 16.

[x] 2 Tim. 1. 16.

4036.
e Marc 14. 10. Luc 22. 3.
a Pen. 10. 4.
f Zech. 11. 12.
b Marc 14. 12. Luc 22. 7.

‡ bwn a bwn.

g Marc 14. 18. Luc 21. 14. Ioan 13. 21.
† Neu, y bradycbaun o bowoch ỽ.
m Sal. 41. 9.

n Marc 14. 22. Luc 22. 19.
o 1 Cor. 11. 23, 24.
‡ Neu, ddiolcb.
p Edrych Ecfod. 24. 8. Jer. 31. 31.
q Pen. 20. 28. Rhuf. 5. 15.
r Luc 22. 18.
† Neu, mawl, neu, Salm.
s Marc 14. 27. Ioan 16. 32.
t Pen. 11. 6.
u Zech. 13. 7.
x Pen. 28. 7, 10, 16. Marc 14. 28. a 16. 7.
y Ioan 13. 38.

14 ¶ [e] Yna 'r aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid [h] Judas Iſcariot, at yr archoffeiriaid,

15 Ac a ddywedodd *wrthynt*, [i] Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a oſodaſant iddo ddeg ar hugain o arian.

16 Ac o hynny allan y ceiſiodd efe amſer cyfaddas i'w fradychu ef.

17 ¶ [k] Ac ar y *dydd* cyntaf o *ỽyl* y bara croyw, y diſgyblion a ddaethant at yr Ieſu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barottôi i ti fwytta 'r Paſg?

18 Ac yntau a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at ‡ y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae 'r Athraw yn dywedyd, Fy amſer ſydd agos: gyd â thi y cynhaliaf y Paſg, mi a'm diſgyblion.

19 A'r diſgyblion a wnaethant y modd y gorchymynnaſai 'r Ieſu iddynt, ac a barottoiſant y Paſg.

20 [l] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, efe a eiſteddodd gyd â'r deuddeg.

21 Ac fel yr oeddynt yn bwytta, efe a ddywedodd, Yn wîr yr ỽyf yn dywedyd i chwi, † mai un o honoch chwi a'm bradycha i.

22 A hwythau yn drîſt iawn, a ddechreuaſant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, Ai myfi yw, Arglwydd?

23 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd, [m] Yr hwn a wlŷch ei lâw gyd â mi yn y ddyſgl, hwnnw a'm bradycha i.

24 Mâb y dŷn yn ddîau ſydd yn myned, fel y mae yn yſgrifennedig am dano: eithr gwae 'r dŷn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir Mâb y dŷn: da a fuaſai i'r dŷn hwnnw pe na's ganeſid ef.

25 A Judas yr hwn a'i bradychodd ef a attebodd, ac a ddywedodd, Ai myfi yw *efe*, Athro? Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaiſt.

26 ¶ [n] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, [o] yr Ieſu a gymmerth y bara, ac wedi iddo ‡ fendithio, efe a'i torrodd, ac a'i rhoddddodd i'r diſgyblion, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttewch; hwn yw fy nghorph.

27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a diolch, efe a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:

28 Canys hwn yw fy ngwaed [p] o'r teſtament newŷdd, yr hwn a dywelldir [q] dros lawer er maddeuant pechodau.

29 Ac [r] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o hyn allan o ffrwyth hwn y winwŷdden hyd y dŷdd hwnnw pan yfwyf ef gyd â chwi yn newŷdd yn nheyrnas fy Nhâd.

30 Ac wedi iddynt ganu † hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olew-wŷdd.

31 Yna y dywedodd yr Ieſu wrthynt, [s] Chwychwi oll [t] a rwyſtrir heno o'm plegid i: canys yſgrifennedig yw, [u] Tarawaf y bugail, a defaid y praidd a wafgerir.

32 Eithr wedi fy adgyfodi, [x] mi a âf oc'h blaen chwi i Galilea.

33 A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwyſtrid pawb o'th blegid di, *etto* ni'm rhwyſtrir i byth.

34 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, [y] Yn wîr yr ỽyf yn dywedyd i ti, mai 'r nôs hyn, cyn canu o'r ceiliog, y'm gwedi deirgwaith.

35 Pedr a ddywedodd wrtho, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddiſgyblion.

36 ¶ [z] Yna y daeth yr Ieſu gyd â hwynt i fân a elwid Gethſemane, ac a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Eiſteddwch yma, tra 'r elwyf a gweddio accw.

37 Ac efe a gymmerth Pedr, a [a] dau fâb Zebedëus, ac a ddechreuodd driſtâu ac [b] ymoſidio.

38 Yna efe a ddywedodd wrthynt, Triſt iawn yw fy enaid hyd angau; arhoſwch yma, a gwiliwch gyd â mi.

39 Ac wedi iddo fyned ychydig ym mlaen, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, [c] gan weddio, a dywedyd, [c] Fy Nhâd, o's yw boſſibl, aed [c] y cwppan hwn heibio oddi wrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllyſio, ond fel yr ydwyt ti.

40 Ac efe a ddaeth at y diſgyblion, ac a'u cafodd hwy yn cyſgu, ac a ddywedodd wrth Pedr, Felly, oni ellych chwi wilied un awr gyd â mi?

41 Gwiliwch a gweddïwch, fel nad eloch i brofedigaeth. Yr yſbryd yn ddîau *ỽyllys* yn barod, eithr y cnawd *ỽyllys* wân.

42 Efe a aeth drachefn yr ail waith, ac a weddïodd, gan ddywedyd, Fy Nhâd, oni's gall y cwppan hwn fyned heibio oddi wrthyf, na byddo i mi yſed o hono, gwneler dy ewyllys di.

43 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cyſgu drachefn: canys yr oedd eu llygaid hwy wedi trymhâu.

44 Ac efe a'u gadawödd hwynt, ac a aeth ymaith drachefn, ac a weddïodd y drydedd waith, gan ddywedyd yr un geiriau.

45 Yna y daeth efe at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cyſgwch bellach, a gorphwyſwch: wele, y mae 'r awr wedi neſâu a Mâb y dŷn a draddodir i ddwylaw pechaduriaid.

46 Codwch, awn: wele neſaodd yr hwn ſydd yn fy mradychu.

47 ¶ Ac [f] efe etto yn llefaru, wele, Judas un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd ag ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl.

48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roiſai arŵydd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a guſanwyf, hwnnw yw efe: dèliwch ef.

49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Ieſu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athraw; ac a'i cuſanodd ef.

50 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, i ba beth y daethoſt; Yna y daethant, ac y rhoiſant ddwylaw ar yr Ieſu, ac a'i dâliaſant ef.

51 Ac wele, [g] un o'r rhai oedd gyd â'r Ieſu, a eſtynnodd ei lâw, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawödd wâs yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ei gluſt ef.

52 Yna y dywedodd yr Ieſu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: [h] canys pawb a'r a gymmerant gleddyf a ddifethir â chleddyf.

53 A ydwyt ti yn tybied na's gallaf yr awr hon ddeiſyf ar fy Nhâd, ac efe a rydd yn y fân i mi fwy nâ deuddeg lleng o angylion?

54 Pa ſodd ynte y cyflawnid [i] yr yſgrythyrau, mai felly y gorfydd bod?

55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Ieſu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau a ffyn i'm dâl i? Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn eiſtedd yn dyſgu yn y deml, ac ni'm dâliaſoch.

4036.
z Marc 14. 32. Luc 22. 39. Ioan 18. 1.
a Pen. 4. 21.
b Ioan 11. 27.
c Heb. 5. 7.
d Ioan 11. 27.
e Pen. 20. 22.

f Marc 14. 43. Luc 22. 47. Ioan 18. 3.

g Ioan 18. 10.

h Gen. 9. 6. Dad. 13. 10.

i Eſay 53. 7, &c. Luc 24. 25, 44, 46.

4036.

56 A hyn oll a wnaethwyd [k] fel y cyflawnid yſgrythyrau 'r prophwydi. Yna [l] 'r holl ddiſgyblion a'i gadawſant ef, ac a ffoiſant.

57 ¶ [m] A'r rhai a ddàliaſent yr Ieſu a'i dygaſant *ef* ymaith at Caiaphas yr arch-offeiriad, lle 'r oedd yr yſgrifennyddion a'r henuriaid wedi ymgaſglu ynghŷd.

58 A Phedr a'i canlynodd ef o hirbell hŷd yn llŷs yr arch-offeiriad, ac a aeth i mewn, ac a eiſteddodd gyd â'r gweiſion, i weled y diwedd.

59 A'r arch-offeiriaid a'r henuriaid a'r holl gyngor a geiſiaſant gau-dyſtiolaeth yn erbyn yr Ieſu, fel y rhoddent ef i farwolaeth;

60 Ac ni's cawſant: ïe er dyfod *yno* gau-dyſtion lawer, ni chawſant. Eithr o'r diwedd fe a ddaeth dau gau-dyſt,

61 Ac a ddywedaſant, Hwn a ddywedodd, [n] Mi a allaf ddinyſtrio teml Dduw, a'i hadeiladu mewn tri diwrnod.

62 [o] A chyſododd yr arch-offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, A attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn *ei* dyſtiolaethu yn dy erbyn?

63 Ond [p] yr Ieſu a dawödd. A'r arch-offeiriad gan atteb a ddywedodd wrtho, Yr ydwyt yn dy dynghedu di trwy 'r Duw byw, ddywedyd o honot i ni † ai tydi yw y Criſt Mâb Duw.

64 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaiſt. Eithr meddaf i chwi, [q] Ar ôl hyn y gwelwch Fâb y dŷn [r] yn eiſtedd ar ddeheu-law 'r Gallu, ac yn dyfod ar gymylau 'r nêf.

65 Yna y rhwygodd yr arch-offeiriad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe a gablodd: pa raid i ni ‡ mwy wrth dyſtion? Wele, yr awrhon clywſoch ei gableddf ef,

66 Beth dybygwch chwi? Hwythau gan atteb a ddywedaſant, [s] Y mae efe yn euog o farwolaeth.

67 [t] Yna y poeraſant yn ei ŵyneb, ac a'i cernodiaſant: [u] eraill a'i tarawſant ef â * gwïail,

68 Gan ddywedyd, [x] Prophwyda i ni, O Criſt, pŵy yw 'r hwn a'th darawödd.

69 ¶ A [y] Phedr oedd yn eiſtedd allan yn y llŷs: a daeth morŵynig atto, ac a ddywedodd, A thithau oeddit gyd ag Ieſu y Galilead.

70 Ac efe a wadodd ger eu bron hwy oll, ac a ddywedodd, Ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd.

71 A phan aeth efe allan i'r porth, gwelodd un arall ef; a hi a ddywedodd wrth y rhai oedd yno, Yr oedd hwn hefyd gyd â'r Ieſu o Nazareth.

72 A thracheſn efe a wadodd trwy lŵ, Nid adwaen i y dŷn.

73 Ac ychydig wedi, daeth y rhai oedd yn ſefyll ger llaw, ac a ddywedaſant wrth Pedr, Yn wîr yr ŵyt tithau *yn un* o honynt; canys y mae [z] dy leferydd yn dy gyhuddo.

74 Yna y dechreuodd efe regu a thyngu, Nid adwaen i y dŷn. Ac yn y màn y canodd y ceiliog.

75 A chofiodd Pedr air yr Ieſu, yr hwn a ddywedaſai wrtho, [a] Cŷn canu o'r ceiliog, ti a'm gwedi deir-gwaith. Ac efe a aeth allan, ac a ŵylodd † yn chwerw-doſt.

PEN. XXVII.

1 Rhoddi Criſt yn rhwym at Pilat. 3 Judas yn ymgrogi. 19 Pilat wedi ei rybuddio gan ei wraig, 24 yn golchi ei ddwylaw; 26 rhyddhau Barrabbas: 29 Coroni Criſt â drain, 34 a'i groes-hoelio, 40 a'i ddiſenwi, 50 yntau yn marw: ei gladdu ef. 66 Sêlio a gwilio ei ſêdd ef.

4036.

A Phan ddaeth y bore, cŷd-ymgynghorodd [a] yr holl arch-offeiriaid, a henuriaid y bobl, yn erbyn yr Ieſu, fel y rhoddent ef i farwolaeth.

2 Ac wedi iddynt ei rwymo, hwy a'i dygaſant *ef* ymaith, ac a'i traddodaſant ef i Pontius Pilat y rhaglaw.

3 Yna pan welodd Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, ddarfod ei gondemnio ef, bu edifar ganddo, ac a ddûg drachefn y deg ar hugain arian i'r arch-offeiriaid a'r henuriaid,

4 Gan ddywedyd, Pechais, gan fradychu gwaed gwirion. Hwythau a ddywedaſant, Pa beth *yw hynny* i ni? edrych di.

5 Ac wedi iddo daflu 'r arian yn y deml, [b] efe a ymadawödd, ac a aeth, ac a ymgrogodd.

6 A'r arch-offeiriaid a gymmeraſant yr arian, ac a ddywedaſant, Nid cyfreithlawn *i ni* eu bwrw hwynt yn y dryſorfa; canys † gwerth gwaed ydyw.

7 Ac wedi iddynt gŷd-ymgynghori, hwy a brynaſant â hwynt faes y crochenydd, yn gladdfa dieithriaid.

8 Am hynny y galwyd y maes hwnnw, [c] Maes y gwaed, hŷd heddyw.

9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedwyd trwy Jeremïas y prophwyd, gan ddywedyd, A [d] hwy a gymmeraſant y deg ar hugain arian, ‡ prîs y priſiedig, yr hwn † a brynaſant gan feibion Iſrael,

10 Ac a'u rhoiſant hwy am faes y crochenydd, megis y goſodod yr Arglwydd i mi.)

11 A'r Ieſu a ſafodd ger bron y rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, [e] Yr wyt ti yn dywedyd.

12 A phan gyhuddid ef gan yr arch-offeiriaid a'r henuriaid, [f] nid attebodd efe ddim.

13 Yna y dywedodd Pilat wrtho, [g] Oni chlywi di faint o bethau y maent hwy yn eu tyſtiolaethu yn dy erbyn di?

14 Ac nid attebodd efe iddo i un gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw yn fawr.

15 [h] Ac ar yr ŵyl *honno* yr arferai y rhaglaw ollwng yn rhŷdd i'r bobl un carcharor, yr hwn a fynnent.

16 Ac yna yr oedd ganddynt gascharor hynod, a elwid Barabbas.

17 Wedi iddynt gan hynny ymgaſglu ynghŷd, Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei ollwng yn rhŷdd i chwi? Barabbas, ai yr Ieſu, yr hwn a elwir Criſt?

18 Canys efe a ŵyddai mai o genfigen y traddodaſent ef.

19 Ac efe yn eiſtedd ar yr orſedd-fainge, ei wraig a ddanfonodd atto, gan ddywedyd, Na fydded i ti a wnelych â'r cyfiawn hwnnw: canys goddefais lawer heddyw mewn breuddwyd o'i achos ef.

20 [i] A'r arch-offeiriaid a'r henuriaid a annogaſant y bobl, fel y gofynnent Barabbas, ac y difethent yr Ieſu.

21 A'r rhaglaw a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pa un o'r ddau a fynnwch i mi ei ollwng yn rhŷdd i chwi? Hwythau a ddywedaſant, Barabbas.

22 Pilat.

---

[k] Galar. 4. 20.
[l] Ioan 18. 15.
[m] Marc 14. 53. Luc 22, 54. Ioan 18. 12, 13, 24.
[n] Pen. 27. 40. Ioan 2. 19.
[o] Marc 14. 60.
[p] Eſay 53. 7. Pen. 27. 12, 14. † *o'i.*
[q] Pen. 16. 27. a 24. 30. Rhuf. 14. 10. 1 Theſ. 4. 16. Dad. 1. 7.
[r] Sal. 110. 1. ‡ *etto.*
[s] Lef. 24. 16.
[t] Eſay 50. 6. Pen. 27. 30.
[u] Ioan 19. 3. * *cledrau eu dwylaw.*
[x] Marc 14. 65. Luc 22. 64.
[y] Marc 14. 66. Luc 22. 55. Ioan 18. 16, 25.
[z] Luc 22. 59.
[a] Ad. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38. † *yn diſt.*
[a] Marc 15. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Ioan 18. 28.
[b] Act. 1. 18.
† Neu, *pris.*
[c] Act. 1. 19.
[d] Zech. 11. 12, 13.
‡ Neu, *gwerth y gwerthedig.*
† Neu, *a briſiaſai meibion Iſrael.*
[e] Ioan 18. 37. 1 Tim. 6. 13.
[f] Pen. 26. 63.
[g] Pen. 26. 62.
[h] Marc 15. 6. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.
[i] Ioan 12. 40. Act. 3. 14.

4036. 22 Pilat a ddywedodd, wrthynt, Pa beth gan hynny a wnâf i'r Iesu, yr hwn a elwir Crist? Hwythau oll a ddywedasant wrtho, Croes-hoelier ef.

23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? Hwythau a lefasant yn fwy, gan ddywedyd, Croes-hoelier ef.

24 A Philat, pan welodd nad oedd dim yn tyccio, ond yn hytrach bod cynnwrf, [k] a gymmerth ddwfr, ac a olchodd ei ddwylaw ger bron y bobl, gan ddywedyd, Dieuog ydwyf fi oddi wrth waed y cyfiawn hwn: edrychwch chwi.

25 A'r holl bobl a attebodd, ac [l] ddywedodd, *Bydded* ei waed ef arnom ni, ac ar ein plant.

26 Yna y gollyngodd efe Barabbas yn rhydd iddynt: [m] ond yr Iesu a fflan-gellodd efe, ac a'i rhoddes i'w groes-hoelio.

27 [n] Yna milwŷr y rhaglaw a gymmerasant yr Iesu i'r dadleudy, ac a gynnullasant atto yr holl fyddin.

28 A hwy a'i dioesgasant ef, ac [o] a roisant am dano fantell o 'sgarlad.

29 A chwedi iddynt blethu coron o ddrain, hwy a'i gosodasant ar ei ben ef, a chorsen yn ei law ddehau, ac a blygasant eu gliniau ger ei fron ef, ac a'i gwatwarasant, gan ddywedyd, Henffych well, brenhin yr Iuddewon.

30 A [p] hwy a boerasant arno, ac a gymmerasant y gorsen, ac a'i tarawsant ar ei ben.

31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy a'i dioesgasant ef o'r fantell ac a'i gwisgasant â'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant ef ymaith i'w groes-hoelio.

32 [q] Ac fel yr oeddynt yn myned allan, hwy a gawsant ddŷn o Cyrene, a'i enw Simon; hwn a gymmhellasant i ddwyn ei groes ef.

33 [r] A phan ddaethant i le a elwid Golgotha, yr hwn a elwir, Lle 'r benglog,

34 [s] Hwy a roisant iddo i'w yfed finegr yn gymmysgedig â bustl: ac wedi iddo *ei* brofi, ni fynnodd efe yfed.

35 Ac wedi iddynt ei groes-hoelio ef, hwy a rannasant ei ddillad, gan fwrw coelbren: er cyflawnu y peth a ddywedwyd trwy 'r prophwyd, [t] Hwy a rannasant fy nillad yn eu plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant goelbren.

36 A chan eistedd hwy a'i gwiliasant ef yno.

37 A [u] gosodasant hefyd uwch ei ben ef ei achos yn ysgrifennedig, HWN YW IESU BRENHIN YR IUDDEWON.

38 [x] Yna y croes-hoeliwyd gyd ag ef ddau leidr, un ar y llaw ddehau, ac un ar yr asswy.

39 [y] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau.

40 A dywedyd, [z] Ti yr hwn a ddinystri 'r deml, ac a'i hadeiledi mewn tridiau, gwared dy hun. O's ti yw Mâb Duw, disgyn oddi ar y groes.

41 A'r un modd yr arch-offeiriaid hefyd, gan watwar, gyd â'r ysgrifennyddion a'r henuriaid, a ddywedasant,

42 Efe a waredodd eraill, ei hunan ni's gall efe ei waredu. O's brenhin Israel yw, disgynned yr awrhon oddi ar y groes, ac ni a gredwn iddo.

43 [a] Ymddiriedodd yn Nuw; gwareded efe ef yr awrhon, o's efe a'i mŷn ef: canys efe a ddywedodd, Mâb Duw ydwyf.

44 [b] A'r un peth hefyd a edliwiodd y lladron iddo, y rhai a groes-hoeliasid gyd ag ef.

45 Ac o'r chweched awr y bu tywyllwch ar yr holl ‡ ddaear hŷd y nawfed awr.

46 Ac ynghŷlch y nawfed awr [c] y llefodd yr Iesu â llêf uchel, gan ddywedyd, Eli, Eli, lama sabachthani? hynny yw, [d] Fy Nuw, fy Nuw, pa ham y'm gadewaist?

47 A rhai o'r sawl oedd yn sefyll yno, pan glywsant, a ddywedasant, Y mae hwn yn galw am Elias.

48 Ac yn y fan un o honynt a redodd, ac a gymmerth yspwng, [e] ac a'i llanwodd o finegr, ac a'i rhoddodd ar gorsen, ac a'i diododd ef.

49 A'r lleill a ddywedasant, Paid, edrychwn a ddaw Elias i'w waredu ef.

50 [f] A'r Iesu, wedi llefain drachefn â llêf uchel, a ymadawödd â'r yspryd.

51 Ac wele, [g] llèn y deml a rwygwyd yn ddau oddi fynu hŷd i wared: a'r ddaear a grynodd, a'r meini a holldwyd:

52 A'r beddau a agorwyd; a llawer o gyrph y saint a hunasent a gyfodasant,

53 Ac a ddaethant allan o'r beddau ar ôl ei gyfodiad ef, ac a aethant i mewn i'r ddinas sanctaidd, ac a ymddangosasant i lawer.

54 [h] Ond y canwriad, a'r rhai oedd gyd ag ef yn gwilied yr Iesu, wedi gweled y ddaear-gryn, a'r pethau a wnaethid, a ofnasant yn fawr, gan ddywedyd, Yn wîr Mâb Duw ydoedd hwn.

55 Ac yr oedd yno lawer o wragedd yn edrych o hirbell, [i] y rhai a ganlynasent yr Iesu o Galilea, gan weini iddo ef:

56 Ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago a Joses, a mam meibion Zebedëus.

57 ¶ [k] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth gŵr goludog o Arimathea, a'i enw Joseph, yr hwn a fuasai yntau yn ddisgybl i'r Iesu:

58 Hwn a aeth at Pilat, ac a ofynnodd gorph yr Iesu. Yna y gorchymmynodd Pilat roddi 'r corph.

59 A Joseph wedi cymmeryd y corph, a'i hamdodd â lliain glân,

60 Ac [l] a'i gosodod ef yn ei fedd newŷdd ei hun, yr hwn a dorrasai efe yn y graig, ac a dreiglodd faen mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth ymaith.

61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen, a Mair arall, yn eistedd gyferbyn â'r bedd.

62 A thrannoeth, yr hwn sydd ar ôl y darpar-wyl, yr ymgynhullodd yr arch-offeiriaid a'r Pharisead at Pilat,

63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y mae yn gôf gennym ddywedyd o'r twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw, [m] Wedi tridiau y cyfodaf.

64 Gorchymmyn gan hynny gadw 'r bedd yn ddiogel hŷd y trydydd dydd, rhag dyfod ei ddisgyblion o hŷd nôs, a'i ladratta ef, a dywedyd wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw: a bydd yr amryfusedd diweddaf yn waeth nâ'r cyntaf.

65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y mae gennych wiliadwriaeth, ewch, gwnewch mòr ddiogel ag y medroch.

66 A hwy a aethant, ac a wnaethant y bedd yn ddiogel, ac a seliasant y maen gyd â'r wiliadwriaeth.

PEN

---

[k] Deut. 21. 6.
[l] Act. 5. 28.
[m] Luc 23. 16.
[n] Ioan 19. 2.
‡ Neu, *i dŷ y rhaglaw.*
[o] Luc 23. 11.
[p] Esay 50. 6. Pen. 26. 67.
[q] Marc 15. 21. Luc 23. 26.
[r] Ioan 19. 17.
[s] Pen. 69. 21.
[t] Sal. 22. 18. Ioan 19. 24.
[u] Marc 15. 26. Luc 23. 38. Ioan 19. 19.
[x] Esay 53. 12. Luc 23. 32, 33.
[y] Sal. 22. 7. Marc 15. 29. Luc 23. 35.
[z] Pen. 26. 61. Ioan 2. 19.
[a] Sal. 22. 8. Doeth. 2. 16, 17, 18.
[b] Luc. 23. 39.
‡ *dir.*
[c] Heb. 5. 7.
[d] Sal. 22. 1.
[e] Sal. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36. Ioan 19. 29.
[f] Luc. 23. 46.
[g] Ecsod. 26. 31. 2 Cron. 3. 14. Marc 15. 38.
[h] Marc 11. 39. Luc 23. 47.
[i] Luc 8. 2, 3.
[k] Marc 15. 42.
[l] Esay 53. 9.
[m] Pen. 16. 21. a 17. 23. a 20. 19. Marc 8. 31. a 10. 34. Luc 9. 22. a 18. 33. 1 24. 6

PEN. XXVIII.

1 Dangos adgyfodiad Criſt i'r gwragedd gan angel. 9 Criſt ei hun yn ymddangos iddynt bwy. 11 Yr arch-offeiriaid yn rhoddi arian i'r milwŷr, i ddywedyd ddarfod ei ladratta ef allan o'r bedd. 16 Criſt yn ymddangos i'w ddiſgyblion, 19 ac yn eu hanfon i fedyddio, ac i ddyſgu 'r holl genhedloedd.

4036. A Chyn [a] niwedd y ſabbath, a hi 'n dyddhâu i'r *dydd* cyntaf o'r [†] wythnos, daeth Mair Magdalen, a'r Fair arall, i edrych y bêdd.

2 Ac wele, [‡] bu daear-gryn mawr: canys diſgynnodd angel yr Arglwydd o'r nef, ac a ddaeth, ac a dreiglodd y maen oddi wrth y drŵs, ac a eiſteddodd arno.

3 A'i wyneb-pryd oedd fel mellten, a'i wiſg yn wèn fel eira.

4 A rhag ei ofn eſy crynodd y ceidwaid, ac a aethant megis yn feirw.

5 A'r angel a attebodd, ac a ddywedodd wrth y gwragedd, Nac ofnwch: canys mi a wn mai ceiſio 'r ydych yr Ieſu, yr hwn a groes-hoeliwyd.

6 Nid yw eſe yma: canys cyſododd, [b] megis y dywedodd. Deuwch, gwelwch y ſân lle y gorweddodd yr Arglwydd.

7 Ac ewch ar ffrŵſt, à dywedwch i'w ddiſgyblion gyfodi o hono o feirw. Ac wele, [c] y mae eſe yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y gwelwch ef. Wele, dywedais i chwi.

8 Ac wedi eu myned ymaith ar frŷs oddi wrth y bêdd, gyd ag ofn a llawenydd mawr, rhedaſant i fynegi i'w ddiſgyblion ef.

9 Ac fel yr oeddynt yn myned i fynegi i'w ddiſgyblion ef, wele, [d] yr Ieſu a gyfarfu â hwynt, gan ddywedyd, Henffwch well. A hwy a ddaethant, ac a ymaſaelaſant yn ei draed ef, ac a'i haddolaſant. 4036.

10 Yna y dywedodd yr Ieſu wrthynt, Nac ofnwch: [e] ewch, mynegwch i'm brodyr, ſel yr elont i Galilea, ac yno y'm gwelant i. [e] Ioan 20. 17.

11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele, rhai o'r wiliadwriaeth a ddaethant i'r ddinas, ac a fynegaſant i'r arch-offeiriaid yr hyn oll a wnaethid.

12 Ac wedi iddynt ymgaſglu ynghŷd gyd â'r henuriaid, a chŷd-ymgynghori, hwy a roiſant [†] arian lawer i'r milwŷr, [†] *ſwrn o arian.*

13 Gan ddywedyd, Dywedwch, Ei ddiſgyblion a ddaethant o hŷd nôs, ac a'i lladrattaſant ef a nyni yn cyſgu.

14 Ac o's clyw y rhaglaw hyn, ni [‡] a'i perſwadiwn ef, ac a'ch gwnâwn chwi yn ddiofal. [‡] *a barwn iddo gred.*

15 A hwy a gymmeraſant yr arian, ac a wnaethant fel yr addyſgwyd hwynt: [†] a thannwyd y gair hwn ym mhlith yr Iuddewon hŷd y dŷdd heddyw. [†] *a ebyboeddwyd.*

16 ¶ A'r un diſgybl ar ddeg a aethant i Galilea, i'r mynydd [f] lle 'r ordeiniaſai 'r Ieſu iddynt. [f] Pen. 26. 32.

17 A phan welſant ef, hwy a'i haddolaſant ef: ond rhai a amheuaſant.

18 A'r Ieſu a ddaeth, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Rhoddwyd i mi [g] bob awdurdod yn y nêf ac ar y ddaear. [g] Pen. 11. 27. Luc 10. 22. Ioan 5. 22. Heb. 1. 2.

19 [h] Ewch gan hynny, a dyſgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw 'r Tâd, a'r Mâb, a'r Yſbryd glân; [h] Marc. 16. 15.

20 Gan ddyſgu iddynt gadw pob peth a'r a orchymynais i chwi. Ac wele, yr ydwyf fi gyd â chwi bob amſer hŷd ddiwedd y byd. Amen.

[a] Marc 16. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.
[†] *Sabbathau.*
[‡] Neu, *buaſai.*
[b] Pen. 12. 40. a 16. 21. a 17. 23. a 20. 19.
[c] Pen. 26. 32. Marc 16. 7.
[d] Marc 16. 9. Ioan 20. 14.

¶ Yr Efengyl yn ôl *Sant* MARC.

PEN. I.

1 Swydd Ioan Fedyddiwr. 9 Bedyddio 'r Ieſu, 12 a'i demtio. 14 Eſe yn pregethu, 16 yn galw Pedr, Andreas, Iago, ac Ioan: 23 yn iachâu dŷn ag yſbryd aflan ynddo, 29 a mam gwraig Pedr, 32 a llawer o gleifion: 41 ac yn glanhâu y gwahanglwyfus.

4030. DEchreu efengyl Ieſu Criſt, fâb Duw;

2 Fel yr yſgrifennwyd yn y prophwydi, [a] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barotoa dy ffordd o'th flaen.

3 [b] Llêf un yn llefain yn y diffeithwch, Parotôwch ffordd yr Arglwydd, gwnêwch yn uniawn ei lwybrau ef.

4 [c] Yr oedd Ioan yn bedyddio yn y diffeithwch, ac yn pregethu bedydd edifeirwch, er maddeuant pechodau.

5 [d] Ac aeth allan atto ef holl wlâd Judea, a'r Hieroſolymitiaid, ac a'u bedyddiwyd oll ganddo yn afon yr Iorddonen, gan gyffeſu eu pechodau.

6 Ac Ioan oedd [e] wedi ei wiſgo â blew camel, a gwregys croen ynghŷlch ei lwynau, ac yn bwytta [f] locuſtiaid a mêl gwyllt:

7 Ac eſe a bregethodd, gan ddywedyd, [g] Y mae yn dyfod ar fy ôl i un cryfach nâ myfi, carrai eſgidiau yr hwn nid ŵyf fi deilwng i ymoſtwng, ac i'w datod.

8 [h] Myfi yn wîr a'ch bedyddiais chwi â dwfr: eithr eſe a'ch bedyddia chwi i â'r Yſbryd glân.

9 [k] A bu yn y dyddiau hynny, ddyfod o'r Ieſu o Nazareth yn Galilea, ac eſe a fedyddiwyd gan Ioan yn yr Iorddonen.

10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i fynu o'r dwfr, eſe a welodd y nefoedd yn agored, a'r Yſbryd yn diſgyn arno, megis colommen.

11 A llêf a ddaeth o'r nefoedd, [l] Tydi yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

12 Ac [m] yn ebrwydd y gyrrodd yr yſbryd ef i'r diffeithwch.

13 Ac eſe a fu yno yn y diffeithwch ddeugain niwrnod, yn ei demtio gan Satan: ac yr oedd eſe gyd â'r gwyllt-filod a'r angylion a weiniaſant iddo.

14 Ac [n] yn ôl traddodi Ioan, yr Ieſu a ddaeth i Galilea, [o] gan bregethu efengyl teyrnas Dduw,

15 A dywedyd, [p] Yr amſer a gyflawnwyd, a [q] theyrnas Dduw a neſaodd: edifarhêwch, a chredwch yr efengyl.

16 Ac [r] fel yr oedd eſe yn rhodio wrth fôr Galilea, eſe a ganfu Simon, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd yn y môr: (canys pyſgodwŷr oeddynt.)

17 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ôl i, a gwnâf iwch' fod yn byſgodwŷr dynion.

18 Ac yn ebrwydd, [s] gan adael eu rhwydau, y canlynaſant ef.

19 Ac wedi iddo fyned rhagddo ychydig oddi yno, eſe a ganfu Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan

4030.
[i] Eſay 44. 3. Act. 2. 4. a 11. 15.
[k] Math. 3. 13.
[l] Sal. 2. 7. Eſay 42. 1. Mat. 3. 17. Pen. 9. 7.
[m] Math. 4. 1.
4034.
[n] Mal. 4. 12.
[o] Math. 4. 23.
[p] Gal. 4. 4. Eph. 1. 10.
[q] Math. 3. 2.
[r] Math. 4. 18.
[s] Pen. 19. 27. Luc 5. 11.

4034. Ioan ei frawd ef, a hwy yn y llong yn cyweirio y rhwydau:

20 Ac yn y màn efe a'u galwodd hwynt. A hwy a adawſant eu tâd Zebedëus yn y llong gyd â'r cyflog-ddynion, ac a aethant ar ei ôl ef.

4035. [t] Math. 4. 13. [e] Luc 4. 31.

21 [t] A hwy a aethant i mewn i Capernäum; ac yn ebrwydd ar y dŷdd ſabbath, wedi iddo ſyned i mewn i'r ſynagog, efe a athrawiaethodd.

[u] Math. 7. 28.

22 A [u] ſynnaſant wrth ei athrawiaeth ef: canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwy, megis un ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgrifennyddion.

[x] Luc 4. 33.

23 [x] Ac yr oedd yn eu ſynagog hwy ddŷn ac ynddo yſbryd aflan, ac efe a lefodd,

[†] *Paid.* [y] Math. 8. 29.

24 Gan ddywedyd, † Och, [y] beth ſydd i ni *a wnelom* â thi, Ieſu o Nazareth? a ddaethoſt ti i'n difetha ni? mi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

[z] Ad. 34.

25 A'r Ieſu [z] a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Tâw, a dôs allan o hono.

[a] Pen. 9. 20.

26 Yna wedi i'r yſbryd aflan [a] ei rwygo ef a gwaeddi â llêf uchel, efe a ddaeth allan o hono.

27 Ac fe a aeth ar bawb fraw, fel yr ymofynaſant yn eu mŷſg eu hunain, gan ddywedyd, Beth yw hyn? pa athrawiaeth newŷdd *yw* hon? canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymmyn, ïe yr yſbrydion aflan, a hwy yn ufuddhâu iddo.

28 Ac yn ebrwydd yr aeth sôn am dano dros yr holl wlâd o amgylch Galilea.

[b] Math. 8. 14. Luc 4. 38.

29 Ac [b] yn y màn wedi iddynt ſyned allan o'r ſynagog, hwy a aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd ag Iago ac Ioan.

‡ *mam gwraig Simon.*

30 Ac yr oedd ‡ chwegr Simon yn gorwedd yn glaf o'r crŷd: ac yn ebrwydd y dywedaſant wrtho am dani hi.

31 Ac efe a ddaeth, ac a'i cododd hi i ſynu, gan ymaflyd yn ei llâw hi: a'r crŷd a'i gadawödd hi yn y màn, a hi a waſanaethodd arnynt hwy.

[c] Math. 8. 16.

32 [c] Ac wedi iddi hwyrhâu, pan fachludodd yr haul, hwy, a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai cythreulig.

33 A'r holl ddinas oedd wedi ymgaſglu wrth y drŵs.

34 Ac efe a iachaodd lawer o rai drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac a fwriodd allan lawer o gythreuliaid; ac [d] ni adawödd i'r cythreuliaid ddywedyd yr adwaenent ef.

[d] Luc 4. 41. Act. 16. 17, 18.

35 A'r [e] bore yn blygeiniol iawn, wedi iddo godi, efe a aeth allan, ac a aeth i le anghyfannedd, ac yno y gweddiodd.

[e] Luc 4. 42.

36 A Simon, a'r rhai oedd gyd ag ef, a'i dilynaſant ef.

37 Ac wedi iddynt ei gael ef, hwy a ddywedaſant wrtho, Y mae pawb yn dy geiſio di.

[f] Luc 4. 43. [g] Eſay 61. 1.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [f] Awn i'r trefydd neſaf, fel y gallwyf bregethu yno hefyd: canys [g] i hynny y daethum allan.

39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn eu ſynagogau hwynt trwy holl Galilea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.

[h] Mat. 8. 2. Luc 5. 12.

40 [h] A daeth atto ef *un* gwahan-glwyfus, gan ymbil ag ef, a goſtwng ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho, O's mynni, ti a elli fy nglanhâu.

41 A'r Ieſu gan doſturio â eſtynnodd *ei* lâw, ac a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf, bydd lân.

42 Ac wedi iddo ddywedyd *hynny*, ymadawödd y gwahan-glwyf ag ef yn ebrwydd, a glanhâwyd ef.

43 Ac wedi gorchymmyn iddo yn gaeth, efe a'i hanſonodd ef ymaith yn y màn; 4035.

44 Ac a ddywedodd wrtho, Gwêl na ddywedych ddim wrth neb: eithr dôs ymaith, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma dros dy lanhâd y pethau [i] a orchymynodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt hwy. [i] Lef. 14. 4.

45 [k] Eithr efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a thannu'r gair ar lêd, fel na allai'r Ieſu fyned mwy yn amlwg i'r ddinas; eithr yr oedd efe allan mewn lleoedd anghyfannedd: ac o bob parth y daethant atto ef. [k] Luc 5. 15.

PEN. II.

3 Criſt yn iachâu un claf o'r parlys, 14 yn galw Mathew o'r dollfa, 15 yn bwyttâ gyd â phublicanod a phechaduriaid, 18 yn eſguſodi ei ddiſgyblion am nad ymprydient, 23 ac am dynnu y tywys ŷd ar y dŷdd Sabbath.

AC efe [a] a aeth drachefn i Capernaum, wedi *rhai* dyddiau, a chlybüwyd ei fod efe yn tŷ. [a] Math. 9. 1. Luc 5. 17.

2 Ac yn y màn llawer a ymgaſglaſant ynghŷd, hŷd na annent, hŷd yn oed yn y lleoedd ynghŷlch y drŵs: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy.

3 A daethant atto, gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar:

4 A chan na allent nesâu atto gan y dyrfa, didôi y tô a wnaethant lle 'r oedd efe: ac wedi iddynt dorri trwödd, hwy a ollyngaſant i wared y gwely, yn yr hwn y gorweddai y claf o'r parlys.

5 A phan welodd yr Ieſu eu ffŷdd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fâb, màdde uwyd i ti dy bechodau.

6 Ac yr oedd rhai o'r yſgrifenyddion yn eiſtedd yno, ac yn ymreſymmu yn eu calonnau,

7 Beth a wnâ hwn fel hyn yn dywedyd cabledd? [b] pwy a all faddeu pechodau, ond Duw yn unig? [b] Job 14. 4.

8 Ac yn ebrwydd, pan wybu 'r Ieſu yn ei Yſbryd eu bod hwy yn ymreſymmu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn ymreſymmu am y pethau hyn yn eich calonnau? Eſay 43. 25.

9 Pa un ſydd hawſaf, ai dywedyd wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd i ti dy bechodau; a'i dywedyd, Cyfod, a chymmer i ſynu dy wely, a rhodia?

10 Eithr fel y gwypoch fod gan Fâb y dŷn awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaear, (eb efe wrth y claf o'r parlys.)

11 Wrthyt ti yr ŵyf yn dywedyd, Cyfod, a chymmer i ſynu dy wely, a dôs i'th dŷ.

12 Ac yn y màn y cyfododd efe, ac y cymmerth i ſynu ei wely, ac a aeth allan yn eu gŵydd hwynt oll; hŷd oni ſynnodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Ni welſom ni eriôed fel hyn.

13 Ac efe a aeth allan drachefn wrth làn y môr: a'r holl dyrfa a ddaeth atto, ac efe a'u dyſgodd hwynt.

14 ¶ Ac [c] efe yn myned heibio, efe a ganfu Lefi *fâb* Alphëus yn eiſtedd wrth y dollfa, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gododd, ac a'i canlynodd ef. [c] Math. 9. 9. Luc 5. 27.

15 A bu, a'r Ieſu yn eiſtedd i ſwytta yn ei dŷ ef, i lawer hefyd o bublicanod a phechaduriaid eiſtedd gyd â'r Ieſu, a'i ddiſgyblion: canys llawer oeddynt, a hwy a'i canlynaſent ef.

4035. 16 A phan welodd yr yſgrifennyddion a'r Phariſeaid ef yn bwytta gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid, hwy a ddywedaſant wrth ei ddiſgyblion ef, Pa ham y mae efe yn bwytta ac yn yfed gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

17 A'r Ieſu pan glybu, a ddywedodd wrthynt, Y rhai ſy iâch nid rhaid iddynt wrth y meddyg, ond y rhai cleiſion: [d] ni ddaethum i alw y rhai cyfiawn, ond pechaduriaid, i edifeirwch.

[d] 1 Tim. 1 15.

[e] Math. 9. 14. Luc 5. 33.

18 ¶ [e] A diſgyblion Ioan a'r Phariſeaid oeddynt yn ymprydio. A hwy a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham y mae diſgyblion Ioan a'r Phariſeaid yn ymprydio, ond dy ddiſgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

19 A dywedodd yr Ieſu wrthynt, A all plant yr yſtafell briodas ymprydio, tra fyddo y priodas-fâb gyd â hwynt? Tra fyddo ganddynt y priodas-fâb gyd â hwynt, ni allant ymprydio:

20 Eithr y dyddiau a ddaw pan ddyger y priodas-fâb oddi arnynt, ac yna 'r ymprydiant yn y dyddiau hynny.

21 ¶ Hefyd ni wnîa neb ddernyn o frethyn newŷdd ar ddilledyn hên: o's amgen, ei gyflawniad newŷdd ef a dŷn oddi wrth yr hên, a gwaeth fydd y rhwyg.

22 Ac ni rŷdd neb wîn newŷdd mewn hên goſtrelau: o's amgen, y gwîn newŷdd a ddryllia 'r coſtrelau, a'r gwîn a rêd allan, a'r coſtrelau a gollir: eithr gwîn newŷdd ſydd raid ei roi mewn coſtrelau newyddion.

[f] Math. 12. 1. Luc 6. 1.

[g] Deut. 23. 25.

23 [f] A bu iddo fyned trwy 'r ŷd ar y ſabbath; a'i ddiſgyblion a ddechreuaſant ymdaith [g] dan dynnu 'r tywys.

24 A'r Phariſeaid a ddywedaſant wrtho, Wele, pa ham y gwnânt ár y ſabbath yr hyn nid yw gyfreithlawn?

[h] 1 Sam. 21. 6.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch eriôed [h] beth a wnaeth Dafydd, pan oedd angen a chwant bwyd arno, efe a'r rhai oedd gyd ag ef?

‡ *torthau dangos,* [i] Lef. 24. 9.

26 Pa ſodd yr aeth efe i dŷ Dduw dan Abiathar yr arch-offeiriad, ac y bwyttaodd y ‡ bara goſod, [i] y rhai nid cyfreithlon eu bwytta, ond i'r offeiriaid yn unig, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd ag ef?

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y ſabbath a wnaethpwyd er mwyn dŷn, ac nid dŷn er mwyn y ſabbath.

28 Am hynny y mae Mâb y dŷn yn Arglwydd hefyd ár y ſabbath.

PEN. III.

1 Criſt yn iachâu y llâw wedi gwywo, 10 a llawer o gleſydau eraill: 11 Yn cerydduʼr ysbrydion aſlan: 13 Yn dewis ei ddeuddeg Apoſtol: 22 Yn atteb cabledd y rhai a ddywedent ei fod ef yn bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub: 31 ac yn dangos pwy ydyw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.

[a] Math. 12. 9. Luc 6. 6.

A [a] efe a aeth i mewn drachefn i'r ſynagog, ac yr oedd yno ddŷn a chanddo lâw wedi gwywo.

2 A hwy a'i gwiliaſant ef, a iachaai efe ef ar y dŷdd ſabbath, fel y cyhuddent ef.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y dŷn yr oedd ganddo y llâw wedi gwywo, Cyfod i'r canol.

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Ai rhŷdd gwneuthur da ar y dŷdd ſabbath, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai lâdd? A hwy a dawſant â ſôn.

5 Ac wedi edrŷch arnynt o amgylch yn ddigllon, gan driſtâu am [*] galedrwydd eu câlon hwynt, efe a ddywedodd wrth y dŷn, Eſtyn allan dy lâw. Ac efe a [i] heſtynnodd: a'i law ef a wnaed yn iâch fel y llall. 4035. [*] *ddallineb.*

6 A'r Phariſeaid a aethant allan, ac a ymgynghoraſant yn ebrwydd gyd â'r [b] Herodianiaid, yn ei erbyn ef, pa ſodd y difethent ef. [b] Math. 22. 16.

7 A'r Ieſu gyd â'i ddiſgyblion a giliodd tu a'r môr, a lliaws mawr a'i canlynodd ef, o Galilea, ac o Judea,

8 Ac o Jeruſalem, ac o Idumea, ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r rhai o gylch Tyrus a Sidon, lliaws mawr, pan glywſant gymmaint a wnaethai efe, a ddaethant atto.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion am fod llong yn barod iddo, o blegid y dyrfa, rhag iddynt ei waſgu ef.

10 Canys efe a iachaſai lawer, hŷd oni [*] phwyſent arno, er mwyn cyffwrdd ag ef, cynnifer ag oedd a phlâau arnynt. [*] Neu, *ruthrent.*

11 A'r yſbrydion aſlan pan welſant ef, a ſyrthiaſant i lawr ger ei fron ef, ac a waeddaſant, gan ddywedyd, Ti yw Mâb Duw.

12 [c] Yntau a orchymynodd iddynt yn gaeth na chyhoeddent ef. [c] Pen. 1. 25.

13 ¶ Ac [d] efe a eſgynnodd i'r mynydd, ac a alwodd atto y rhai a fynnodd efe: a hwy a ddaethant atto. [d] Pen. 6. 7. Luc 6. 12.

14 Ac efe a ordeiniodd ddeuddeg, fel y byddent gyd ag ef, ac fel y danfonai efe hwynt i bregethu,

15 Ac i fod ganddynt awdurdod i iachâu cleſydau, ac i fwrw allan gythreuliaid.

16 Ac i Simon [e] y rhoddes efe enw Pedr. [e] Ioan 1. 42.

17 Ac Iago *fâb* Zebedëus, ac Ioan brawd Iago: (ac efe a roddes iddynt enwau Boanerges, yr hyn yw, Meibion y daran.)

18 Ac Andreas, a Phylib, a Bartholomëus, a Mathew, a Thomas, ac Iago *fâb* Alphëus, a Thadëus, a Simon y Cananead,

19 A Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef. A hwy a ddaethant [*] i dŷ. [*] *adref.*

20 A'r dyrfa a ymgynhulliodd drachefn, [f] fel na allent gymmaint a bwytta bara. [f] Pen. 6. 31.

21 A phan glybu yr eiddo ef, hwy a aethant i'w ddal ef: canys dywedaſant, Y mae efe allan o'i bwyll.

22 ¶ A'r yſgrifenyddion, y rhai a ddaethent i wared o Jeruſalem, a ddywedaſant fod [g] Beelzebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreuliaid yr oedd efe yn bwrw allan gythreuliaid. [g] Math. 9. 34. Luc 11. 15.

23 [h] Ac wedi iddo eu galw hwy atto, efe a ddywedodd wrthynt mewn damhegion, Pa ſodd y gall Satan fwrw allan Satan? Ioan 7. 20. a 8. 48, 52. a 10. 20.

24 Ac o bydd teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, ni ddichon y deyrnas honno ſefyll. [h] Math. 12. 25.

25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni ddichon y tŷ hwnnw ſefyll.

26 Ac o's Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun, ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe ſefyll, eithr y mae iddo ddiwedd.

27 Ni ddichon neb fyned i mewn i dŷ y cadarn, ac yſbeilio ei ddodreſn ef, oni bydd iddo yn gyntaf rwymo 'r cadarn; ac yna yr yſbeilia ei dŷ ef.

28 [i] Yn wir y dywedaf i chwi, y maddeuir pob pechod i feibion dynion, a pha gabledd bynnag a gablant: [i] Math. 12. 31. Luc 12. 10.

29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Yſbryd glân, ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y mae yn euog ofarn dragywydd 1 Ioan 5. 16.

4035. 30 Am iddynt ddywedyd, Y mae yſbryd
aflan ganddo.
k Math. 12. 46. Luc 8. 19. 31 ¶ k Daeth gan hynny ei frodyr ef a'i
fam; a chan ſefyll allan hwy a anfonaſant
atto, gan ei alw ef.
32 A'r bobl oedd yn eiſtedd o'i amgylch,
ac a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy
fam di a'th frodyr allan yn dy geiſio.
33 Ac efe a'u hatteb odd hwynt, gan
ddywedyd, Pwy yw fy mam i, neu fy
mrodyr i?
34 Ac wedi iddo edrych oddi amgylch
ar y rhai oedd yn eiſtedd yn ei gylch, efe
a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm bro-
dyr i.
35 Canys pwy bynnag a wnelo ewyllys
Duw, hwnnw yw fy mrawd i, a'm chwaer,
a'm mam i.

PEN. IV.

1 *Dammeg yr hauwr,* 14 *a'i ddeongliad.*
21 *Rhaid i ni gyfrannu goleuni ein gŵybo-*
daeth i eraill. 26 *Dammeg yr hâd yn tyfu*
yn ddiarŵybod, 30 *a'r gronyn mwſtard.*
35 *Criſt yn goſtegu 'r dymm ſtl ar y môr.*

a Math. 13. 1. Luc 8. 4. b *i long.* A C a efe a ddechreuodd drachefn ath-
rawiaethu yn ymyl y môr: a thyrfa
fawr a ymgaſglodd atto, hŷd oni bu iddo
fyned b i'r llong, ac eiſtedd ar y môr; a'r
holl dyrfa oedd wrth y môr ar y tîr.
2 Ac efe a ddyſgodd iddynt lawer ar
Pen. 12. 38. ddamhegion, ac c a ddywedodd wrthynt
yn ei ddyſgeidiaeth ef,
3 Grandêwch, Wele, hauwr a aeth allan
i hau:
4 A darfu wrth hau, i beth ſyrthio ar fin
y ffordd, ac ehediaid yr awyr a ddaethant,
ac a'i diſaſant.
5 A pheth a ſyrthiodd ar greigle, lle ni
chaſodd fawr ddaear; ac yn y fan yr egi-
nodd, am nad oedd iddo ddyfnder daear.
6 A phan gododd yr haul y poethwyd
ef; ac am nad oedd gwreiddyn iddo, efe
a wywodd.
7 A pheth a ſyrthiodd ym mhlith drain:
a'r drain a dyfaſant, ac a'i tagaſant ef, ac
ni ddûg ffrwyth.
8 A pheth arall a ſyrthiodd mewn tîr da,
ac a roddes ffrwyth tyfadwy a chynhyrchol,
ac a ddûg un ddeg ar hugain, ac un dri-
ugain, ac un gant.
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y neb
ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwran-
dawëd.
c Math. 13. 10. 10 c A phan oedd efe wrtho ei hun, y
rhai oedd yn ei gylch ef gyd â'r deudeg a
ofynaſant iddo am y ddammeg.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I chwi
y rhodded gŵybod dirgelwch teyrnas
d 1 Cor. 5. 12. Col. 4. 5. 1 Theſ. 4. 12. 1 Tim. 3. 7. Dduw: eithr i'r d rhai ſy allan, ar ddam-
hegion y gwneir pob peth:
12 e Fel yn gweled y gwelant, ac na chan-
fyddant; ac yn clywed y clywant, ac ni
ddeallant; rhag iddynt ddychwelyd, a
maddeu iddynt *eu* pechodau.
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni
e Luc 8. 10. wyddoch chwi y ddammeg hon? a pha
ſodd y gwybyddwch yr holl ddamhegion?
f Math. 13. 19. Luc 8. 11. 14 f Yr hauwr ſydd yn hau y gair:
15 A'r rhai hyn yw y rhai ar hŷn y ffordd,
lle 'r hauir y gair, ac wedi iddynt ei gly-
wed, y mae Satan yn dyfod yn ebrwydd, ac
yn dwyn ymaith y gair a hauwyd yn eu
calonnau hwynt.
16 A'r rhai hyn yr un ffunud yw y rhai
a hauir ar y creigle; y rhai wedi clywed
y gair, ſydd yn ebrwydd yn ei dderbyn
ei yn llawen;
17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn yn- 4035.
ddynt eu hunain, eithr dros amſer y maent:
yna pan ddel blinder neu erlid o achos y
gair, yn y man y rhwyſtrir hwynt.
18 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd
ym mŷſg y drain; y rhai a wrandawant
y gair,
19 Ac y mae gofalon y bŷd hwn, a g hu- g 1 Tim. 6. 17.
doliaeth golud, a chwantau am bethau e-
raill, yn dyfod i mewn, ac yn tagu 'r gair,
a myned y mae yn ddiffrwyth.
20 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd
mewn tîr da; y rhai ſydd yn gwrando 'r
gair, ac yn *ei* dderbyn, ac yn dwyn ffrwyth,
un ddeg ar hugain, ac un dri-ugain, ac un
gant.
21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, h A h Luc 8. 16. a 11. 33.
ddaw canwyll i'w dodi dan leſtr, neu
dan wely? ac nid i'w goſod ar ganhwyll-
bren?
22 i Canys nid oes dim cuddiedig a'r i Math. 10. 26. Luc 12. 2.
ni's amlygir; ac ni bu ddim dirgel, ond
ſel y delai i eglurdeb.
23 k Od oes gan neb gluſtiau i wrando, k Math. 11. 15.
gwrandawëd.
24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, E-
drychwch beth a wrandawöch. l A pha l Math. 7. 2. Luc 6. 38.
feſur y meſuroch, y meſurir i chwi-
thau; a chwanegir i chwi y rhai a wran-
dêwch.
25 m Canys yr hwn y mae ganddo, y m Mat. 13. 12. a 25. 29. Luc 8. 18. a 19. 26.
rhoddir iddo: a'r hwn nid oes ganddo,
ie yr hyn ſydd ganddo a ddygir oddi
arno.
26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly y mae
teyrnas Dduw, ſel pe bwriai ddŷn hâd
i'r ddaear;
27 A chyſgu, a chodi nôs a dŷdd, a'r
hâd yn egino, ac yn tyfu, y modd ni's
gŵyr efe.
28 Canys y ddaear a ddwg ffrwyth o
honi ei hun, yn gyntaf yr eginyn, yn ôl
hynny y dywyſen, yna 'r ŷd yn llawn yn
y dywyſen.
29 A phan n ymddangoſo 'r ffrwyth, yn n Neu, *addſedo.*
ebrwydd y rhŷdd efe y crymman ynddo,
am ddyfod y cynhauaf.
30 ¶ Ac efe a ddywedodd, o I ba beth o Math. 13. 31. Luc 13. 18.
y cyffelybem deyrnas Dduw? neu ar ba
ddammeg y gwnaem gyffelybrwydd o
honi?
31 Megis gronyn o hâd mwſtard *ydyw,*
yr hwn pan hauer yn y ddaear, ſydd leiaf
o'r holl hadau ſydd ar y ddaear.
32 Eithr wedi 'r hauer, y mae yn tyfu,
ac yn myned yn fwy na'r holl lyſiau, ac
efe a ddwg ganghennau mawrion; ſel y
gallo ehediaid yr awyr nythu dan ei gyſ-
god ef.
33 p Ac â chyfryw ddamhegion lawer p Math. 13. 34.
y traethodd efe iddynt y gair, hŷd y
gallent *ei* wrando.
34 Ond heb ddammeg ni lefarodd wrth-
ynt: ac o'r neilldu i'w ddiſgyblion efe a
eglurodd bob peth.
35 ¶ q Ac efe a ddywedodd wrthynt y q Math. 8. 18, 23. Luc 8, 22.
dwthwn hwnnw, wedi ei hwyrhâu hi,
Awn troſodd i'r tu draw.
36 Ac wedi iddynt ollwng ymaith y
dyrfa, hwy a'i cymmeraſant ef, ſel yr oedd
yn y llong: ac yr oedd heſyd longau eraill
gyd ag ef.
37 Ac ſe a gyſodod tymmeſtl ſawr o
wynt, a'r tonnau a daflaſant i'r llong, hŷd
onid oedd hi yn llawn weithian.
38 Ac yr oedd efe yn y pen ôl i'r llong,
yn cyſgu ar obennyd: a hwy a'i deffroi-
ſant

4035. ſant eſ, ac a ddywedaſant wrtho, Athraw, ai diſatter gennyt ein colli ni?

39 Ac eſe a gododdi fynu, ac a geryddodd y gwŷnt, ac a ddywedodd wrth y môr, Goſtega, diſtawa. A'r gwŷnt a oſtegodd, a bu tawelwch mawr.

40 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych mor ofnog? pa fodd nâd oes gennych ffŷdd?

41 Eithr hwy a ofnaſant yn ddirfawr, ac a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan fod y gwŷnt a'r môr yn ufuddhâu iddo?

PEN. V.

1 *Criſt yn gwaredu 'r dŷn yr oedd ynddo leng o gythreuliaid:* 13 *Hwythau yn myned i'r moch.* 25 *Y mae eſe yn iachâu 'r wraig o'r diſerlif gwaed,* 35 *ac yn cyſodi merch Jairus o farw i fyw.*

[a] Math. 8. 28. Luc. 8. 26.

A [a] Hwy a ddaethant i'r tu hwnt i'r môr, i wlâd y Gadareniaid.

2 Ac ar ei ddyfodiad eſ allan o'r llong, yn y màn cyfarfu ag eſ o blith y beddau ddŷn ac ysbryd aflan ynddo,

3 Yr hwn oedd a'i drigfan ym mhlith y beddau; ac ni allai neb, ie â chadwynau ei rwymo eſ:

4 O herwŷdd ei rwymo eſ yn fynych â llyffetheiriau, ac â chadwynau, a darnio o hono 'r cadwynau, a dryllio 'r llyffetheiriau: ac ni allai neb ei ddofi eſ.

5 Ac yn waſtad nôs a dŷdd yr oedd eſe yn llefain yn y mynyddoedd, ac ym mhlith y beddau, ac yn ei dorri ei hun â cherrig.

6 Ond pan ganfu eſe yr Ieſu o hirbell, eſe a redodd, ac a'i haddolodd eſ;

7 A chan waeddi â llêf uchel, eſe a ddywedodd, Beth ſydd i mi *a wnelwyf* â thi, Ieſu Fâb y Duw goruchaf? yr ydwyf yn dy dynghedu trwy Dduw na phoenech fi.

8 (Canys dywedaſai wrthô, Ysbryd aflan, dôs allan o'r dŷn.)

9 Ac eſe a ofynnodd iddo, Beth *yw* dy enw? Yntau a attebodd, gan ddywedyd, Lleng *yw* fy enw: am fod llawer o honom.

10 Ac eſe a fawr-ymbiliodd ag eſ, na yrrai eſe hwynt allan o'r wlâd.

11 Ond yr oedd yno ar y mynyddoedd genfaint fawr o fôch yn pori.

12 A'r holl gythreuliaid a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Danfon ni i'r môch, fel y gallom fyned i mewn iddynt.

13 Ac yn y màn y caniattaodd yr Ieſu iddynt. A'r ysbrydion aflan, wedi myned allan a aethant i mewn i'r môch: a rhuthrodd y genfaint dros y dibyn i'r môr (ac ynghŷlch dwy fil oeddynt) ac a'u boddwyd yn y môr.

14 A'r rhai a borthent y môch a ffoiſant, ac a fynegaſant *y peth* yn y ddinas, ac yn y wlâd, a hwy a aethant allan i weled beth oedd hyn a wnaethid.

15 A hwy a ddaethant at yr Ieſu, ac a welſant y cythreulig yr hwn y buaſai y lleng ynddo, yn eiſtedd, ac yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll; ac a ofnaſant.

16 A'r rhai a welſant a fynegaſant iddynt pa ſodd y buaſai i'r cythreulig, ac am y môch.

[b] Felly Act 16. 39.

17 A [b] dechreuaſant ddymuno arno eſ fyned ymaith o'u goror hwynt.

[c] Luc 8. 38.

18 Ac eſe yn myned i'r llong, [c] yr hwn y buaſai y cythraul ynddo a ddymunodd arno gael bod gyd ag eſ.

19 Ond yr Ieſu ni adawŏdd iddo, eithr dywedodd wrtho, Dôs i'th dŷ at yr eiddot, a mynega iddynt pa faint a wnaeth yr Arglwydd erot, ac iddo drugarhâu wrthyt. 4035.

20 Ac eſe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi trwy Ddecapolis, pa bethau eu maint a wnaethai 'r Ieſu iddo. A phawb a ryfeddaſant.

[d] Math. 9. 1.

21 ¶ [d] Ac wedi i'r Ieſu drachefn fyned mewn llong i'r lân arall, ymgaſglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd eſe wrth y môr.

[e] Math. 9. 18. Luc 8. 41.

22 [e] Ac wele, un o bennaethiaid y ſynagog a ddaeth, a'i enw Jairus: a phan ei gwelodd, eſe a ſyrthiodd wrth ei draed eſ.

23 Ac eſe a fawr-ymbiliodd ag eſ, gan ddywedyd, Y mae fy merch fechan ar drangc: *attolwg i ti* ddyfod, a dodi dy ddwylaw arni, fel yr iachâer hi; a byw fydd.

24 A *'r Ieſu* a aeth gyd ag eſ: a thyrfa fawr a'i canlynodd eſ, ac a'i gwaſgaſant eſ.

[f] Lef. 15. 25.

25 A rhyw wraig, [f] yr hon a fuaſai mewn diſerlif gwaed ddeuddeng mlynedd,

26 Ac a oddefaſai lawer gan laweroedd o feddygon, ac a dreuliaſai gymmaint ag oedd ar ei helw, ac ni chawſai ddim llesâd, eithr yn hytrach myned waeth-waeth,

27 Pan glybu hi am yr Ieſu, hi a ddaeth yn y dyrfa o'r tu ôl, ac a gyffyrddodd â'i wiſg eſ.

28 Canys hi a ddywedaſai, O's cyffyrddaf â'i ddillad eſ, iâch fyddaf.

29 Ac yn ebrwydd y ſychodd ffynhonnell ei gwaed hi: a hi a wybu yn ei chorph ddarfod ei hiachâu o'r plâ.

30 Ac yn y fân, yr Ieſu gan wybod ynddo ei hun fyned [g] rhinwedd allan o hono, a drôdd yn y dyrfa, *ac* a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd â'm dillad?

[g] Luc. 6. 19.

31 A'i ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Ti a weli 'r dyrfa yn dy waſgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm cyffyrddodd?

32 Ac yntau a edrychodd o amgylch, i weled yr hon a wnaethai hyn.

33 Ond y wraig gan ofni a chrynu, yn gŵybod beth a wnaethid ynddi, a ddaeth ac a fyrthiodd ger ei fron eſ, ac a ddywedodd iddo 'r holl wirionedd.

34 Ac eſe a ddywedodd wrthi, Ha ferch, [h] dy ffŷdd a'th iachaodd: dôs mewn heddwch, a bydd iâch o'th blâ.

[h] Pen. 10. 52.

35 Ac eſe etto yn llefaru, daeth rhai o *dŷ* pennaeth y ſynagog, gan ddywedyd, Bu farw dy ferch: i ba beth etto 'r afloneddi 'r Athraw?

36 A'r Ieſu, yn ebrwydd wedi clywed y gair a ddywedaſid, a ddywedodd wrth bennaeth y ſynagog, Nac ofna, crêd yn unig.

37 Ac ni adawŏdd eſe neb i'w ddilyn ond Pedr, ac Iago, ac Ioan brawd Iago.

38 Ac eſe a ddaeth i dŷ pennaeth y ſynagog, ac a ganfu 'r cynnwrf, a'r *rhai* oedd yn wylo, ac yn ochain llawer.

39 Ac wedi iddo fyned i mewn, eſe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni bu farw yr eneth, eithr [i] cyſgu y mae.

[i] Ioan 11. 11.

40 A hwy a'i gwatwaraſant eſ. Ond eſe, gwedi bwrw pawb allan, a gymmerth dâd yr eneth a'i mam, a'r rhai oedd gyd ag eſ, ac a aeth i mewn lle 'r oedd yr eneth yn gorwedd.

41 Ac wedi ymaflyd yn llâw 'r eneth eſe a ddywedodd wrthi, Talitha cwmi; yr hyn o'i gyfieithu yw, Yr eneth, (yr wyf yn dywedyd wrthyt) cyfod.

4035. 42 Ac yn y ſan y cyfododd yr eneth, ac a rodiodd: canys deuddeng mlwydd *oed* y-doedd hi. A ſynnu a wnaeth arnynt â ſyndod mawr.

[k] Math. 8. 4. a 9. 30. a 12. 16. a. 17. 6. Luc 5, 14. 43 Ac [k] efe a orchymynodd iddynt yn gaeth na chai neb ŵybod hyn; ac a ddywedodd am roddi *peth* iddi i'w fwytta.

PEN. VI.

1 Dïyſtyru Criſt gan ei wladwŷr ei hun. 7 Y mae efe yn rhoddi i'r Deuddeg awdurdod ar yſbrydion afian. 14 Amryw dŷb am Griſt. 18 Torri pen Ioan Fedyddiwr: 29 a'i gladdu. 30 Yr Apoſtolion yn dychwelyd o bregethu. 34 Gwyrthiau y pum torth bara a'r ddau byſgodyn. 48 Criſt yn rhodio ar y môr: 53 ac yn iachâu pawb a gyffyrddai ag ef.

[a] Math. 13. 54. Luc 4. 16. AC [a] efe a aeth ymaith oddi yno, ac a ddaeth i'w wlâd ei hun; a'i ddiſgyblion a'i canlynaſant ef.

2 Ac wedi dyfod y ſabbath, efe a ddechreuodd athrawiaethu yn y ſynagog: a ſynnu a wnaeth llawer a'i clywſant, gan ddywedyd, [b] O ba le y daeth y pethau hyn i hwn? a pha ddoethineb yw hon a roed iddo, fel y gwnaid y cyfryw nerthoedd trwy ei ddwylaw ef?

[b] Ioan 6. 42.

[c] Ioan. 2. 12. [d] Math. 11. 6. 3 Onid hwn yw 'r ſaer, mâb Mair, [c] brawd Iago, a Joſes, a Judas, a Simon? ac onid yw ei chwiorydd ef yma yn ein plith ni? A hwy [d] a rwyſtrwyd o'i blegid ef.

[e] Ioan 4. 44. 4 Ond yr Iefu a ddywedodd wrthynt, Nad [e] yw prophwyd yn ddi-bris ond yn ei wlâd ei hun, ac ym mhlith ei genedl ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

[f] Gen. 19. 22. a 32. 25. Math 13. 58. 5 [f] Ac ni allai efe yno wneuthur dim gwyrthiau, ond rhoi ei ddwylaw ar ychydig gleiſion, a'u hiachâu *bwynt*.

Pen. 9. 23. [g] Eſay. 59. 16. [h] Math. 9. 35. Luc. 13. 22. 6 Ac [g] efe a ryfeddodd o herwŷdd eu hanghredîniaeth: [h] ac a aeth i'r pentrefi oddi amgylch, gan athrawiaethu.

[i] Math. 10. 1. Pen. 3. 14. Luc 9. 1. [k] Act 12. 8. 7 ¶ Ac [i] efe a alwodd y Deuddeg, ac a ddechreuodd eu danfon hwynt bob yn ddau a dau; ac a roddes iddynt awdurdod *ar* yſbrydion afian;

8 Ac a orchymynodd iddynt na chymmerent ddim i'r daith, ond llaw-ffon yn unig; nac yſgreppan, na bara, nac arian yn *eu* pyrſau:

[i] Math. 10. 10. Pen. 3. 14. Luc 9. 1. [k] Act 12. 8. 9 Eithr [k] eu bod â ſandalau am eu traed; ac na wiſgent ddwy bais.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba le bynnag yr eloch i mewn i dŷ, arhoſwch yno hyd onid eloch ymaith oddi yno.

[l] Math. 10. 14. Luc. 10. 10. [m] Act. 13. 51. a 18. 6. [n] Gr. *neu*, 11 A [l] pha rai bynnag ni'ch derbyniant, ac ni'ch gwrandawant, pan eloch yno, [m] eſgydwch y llŵch a *ſyddo* dan eich traed yn dyſtiolaeth iddynt. Yn wîr meddaf i chwi, Y bydd eſmwythach i Sodoma [n] a Gomorra yn nŷdd y farn nag i'r ddinas honno.

[a] Iago 5. 14. [o] Math. 14. 1. Luc. 9. 7. 12 A hwy a aethant allan, ac a bregethaſant ar iddynt edifarhâu.

13 Ac a fwriaſant allan lawer o gythreuliaid, ac [n] a eliaſant ag olew lawer o gleiſion, ac a'u hiachaſant.

14 ¶ [o] A'r brenhin Herod a glybu, (canys cyhoedd ydoedd ei enw ef:) ac efe a ddywedodd, Ioan Fedyddiwr a gyfododd o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

[p] Math. 16. 14. 15 [p] Eraill a ddywedaſant, Mai Elias yw. Ac eraill a ddywedaſant, Mai prophwyd yw, neu megis un o'r prophwydi.

16 Ond Herod pan glybu, a ddywedodd, Mai 'r Ioan a dorrais i ei ben yw hwn; efe a gyfododd o feirw.

17 Canys [q] yr Herod hwn a ddanfonaſai, ac a ddaliaſai Ioan, ac a'i rhwymaſai ef yn y carchar, o achos Herodias gwraig Phylib ei frawd, am iddo ei phriodi hi. 4035. [q] Luc 3. 19.

18 Canys Ioan a ddywedaſai wrth Herod, [r] Nid cyfreithlawn i ti gael gwraig dy frawd. [r] Lef. 18. 16. a 20. 21.

19 Ond Herodias a ddaliodd ŵg iddo, ac a chwennychodd ei lâdd ef; ac ni's gallodd.

20 Canys Herod oedd [s] yn ofni Ioan, gan ŵybod ei fod ef yn ŵr cyfiawn, ac yn ſanctaidd, ac a'i parchai ef: ac wedi iddo ei glywed ef, efe a wnai lawer o bethau, ac a'i gwrandawai ef yn ewyllyſgar. [s] Mat. 14. 5. a 21. 26.

21 Ac wedi dyfod diwrnod cyfaddas, pan wnaeth Herod ar ei ddŷdd genedigaeth ſwpper i'w bennaethiaid, a'i flaenoriaid, a goreugwŷr Galilea: 4036.

22 Ac wedi i ferch Herodias honno ddyfod i mewn, a dawnſio, a boddhâu Herod, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd ag ef, y brenhin a ddywedodd wrth y llangces, Gofyn i mi y peth a fynnech, ac mi a'i rhoddaf i ti.

[t] Eſth. 5. 3, 6. 23 Ac efe a dyngodd iddi, [t] Beth bynnag a ofynnech i mi, mi a'i rhoddaf i ti, hyd hanner fy nheyrnas.

24 A hithau a aeth allan, ac a ddywedodd wrth ei mam, Pa beth a ofynnaf? A hithau a ddywedodd, Pen Ioan Fedyddiwr.

25 Ac yn y ſan hi a aeth i mewn ar frŷs at y brenhin, ac a ofynnodd, gan ddywedyd, Mi a fynnwn i ti roi i mi allan o law ar ddyſgl ben Ioan Fedyddiwr.

26 A'r brenhin yn driſt iawn, ni chwennychai ei bwrw hi heibio, o herwŷdd y llwŏn, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd ag ef.

27 Ac yn y mân y brenhin a ddanfonodd * ddienyddwr, ac a orchymynodd ddwyn ei ben ef. * Neu, *un oi Oſgordd.*

28 Ac yntau a aeth ac a dorrodd ei ben ef yn y carchar, ac a ddûg ei ben ef ar ddyſgl, ac a'i rhoddes i'r llangces; a'r llangces a'i rhoddes ef i'w mam.

29 A phan glybu ei ddiſgyblion ef, hwy a ddaethant, ac a gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i dodaſant mewn bedd.

[u] Luc 9. 10. [t] *yngbŷd.* 30 ¶ [u] A'r Apoſtolion a ymgaſglaſant at yr Iefu, ac a fynegaſant iddo yr holl bethau, y rhai a wnaethent, [t] hefyd a'r rhai a athrawiaethaſent.

31 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch eich hunain i le anghyfannedd o'r neilldu, a gorphwyſwch encyd. Canys [x] llawer oedd yn dyfod ac yn myned, fel nad oeddynt yn cael ennyd, cymmaint ag i fwytta. [x] Pen. 3. 20.

[y] Math. 14. 13. 32 [y] A hwy a aethant i le anghyfannedd mewn llong o'r neilldu.

33 A'r bobloedd a'u gwelſant hwy yn myned ymaith, a llawer a'i hadnabuant ef, ac a redaſant yno ar draed o'r holl ddinaſoedd, ac a'u rhag-flaenaſant hwynt, ac a ymgaſglaſant atto ef.

[z] Math. 9. 36. a 14. 14. [a] Luc 9. 11. 34 [z] A'r Iefu wedi myned allan a welodd dyrfa fawr, ac a doſturiodd wrthynt, am eu bod fel defaid heb ganddynt fugail: ac [a] a ddechreuodd ddyſgu iddynt lawer o bethau.

[b] Math. 14. 15. 35 [b] Ac yna wedi ei myned hi yn llawer o'r dŷdd, y daeth eu diſgyblion atto ef gan ddywedyd, Y lle ſydd anial, ac weithian *y mae hi* yn llawer o'r dŷdd:

36 Gollwng

4035. 36 Gollwng hwynt ymaith, fel yr elont i'r wlâd oddi amgylch, ac i'r pentrefi, ac y prynont iddynt eu hunain fara: canys nid oes ganddynt ddim i'w fwytta.

37 Ond efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwy a ddywedaſant wrtho, A awn ni a phrynu gwerth deucan ceiniog o fara, a'i roddi iddynt i'w fwytta?

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? ewch ac edrychwch. Ac wedi iddynt wybod, hwy a ddywedaſant, Pump, a dau byſgodyn.

39 Ac efe a orchymynodd iddynt beri i bawb eiſtedd yn fyrddeidiau ar y glaſwellt.

40 A hwy a eiſteddaſant yn finteioedd a mînteioedd, o deſur cannoedd, ac o deſur deg a deugeiniau.

41 Ac wedi cymmeryd y pùm torth a'r ddau byſgodyn, gan edrych i fynu tu a'r nêf, efe a fendithiodd, ac a dorrodd y bara, ac a'u rhoddes at ei ddiſgyblion, i'w goſod ger eu bronnau hwynt: a'r ddau byſgodyn a rannodd efe rhyngddynt oll.

42 A hwy oll a fwyttaſant, ac a gawſant ddigon.

43 A chodaſant ddeuddeg baſgedaid yn llawn o'r briw-fwyd, ac o'r pyſgod.

44 A'r rhai a fwyttaſent o'r torthau oedd ynghŷlch pum-mil o wŷr.

[c] Math. 14. 22. Ioan 6. 17. 45 [c] Ac yn y màn efe a gymmhellodd ei ddiſgyblion i fyned i'r llong, a myned o'r blaen i'r làn arall † i Bethſaida, tra fyddai efe yn gollwng ymaith y bobl.

† *ar gyfer.* 46 Ac wedi iddo eu danfon hwynt ymaith, aſe a aeth i'r mynydd i weddio.

[d] Math. 14. 23. 47 ¶ A [d] phan aeth hi yn hwyr, yr oedd y llong ar ganol y môr, ac yntau ei hun ar y tîr.

48 Ac efe a'u gwelai hwynt yn flîn arnynt yn rhwyfo (canys y gwynt oedd yn eu herbyn:) Ac ynghŷlch y bedwaredd wylfa o'r nôs efe a ddaeth attynt, gan rodio ar y môr, ac [e] a fynnaſai fyned heibio iddynt.

[e] Edrych. Luc 24. 28.

49 Ond pan welſant hwy ef yn rhodio ar y môr, hwy a dybiaſant mai drychiolaeth ydoedd: a hwy a waeddaſant.

50 (Canys hwynt oll a'i gwelſant ef, ac a ddychrynaſant.) Ac yn y màn yr ymddiddanodd efe â hwynt, ac y dywedodd wrthynt, Cymmerwch gyſſur: myfi yw; nac ofnwch.

51 Ac efe a aeth i fynu attynt i'r llong; a'r gwynt a dawelodd. A hwy a ſynnaſant ynddynt eu hunain yn fwy o lawer, ac a ryfeddaſant.

52 O blegid ni ddeallaſant am y torthau hynny: canys yr oedd eu câlon hwynt wedi caledu.

[f] Math. 14. 34. 53 Ac [f] wedi iddynt ddyfod trofodd, hwy a ddaethant i dîr Geneſareth ac a laniaſant.

54 Ac wedi eu myned hwynt allan o'r llong, hwy a'i hadnabuant ef yn ebrwydd.

55 Ac wedi iddynt redeg trwy gwbl o'r goror hwnnw, hwy a ddechreuaſant ddwyn oddi amgylch mewn gwelyau rai cleiſion, pa le bynnag y clywent ei fod ef.

‡ *ſeuſydd.* [g] Pen. 5. 27, 28. Act. 19. 12. 56 Ac i ba le bynnag yr elai efe i mewn i bentrefi, neu ddinaſoedd, neu ‡ wlâd, hwy a oſodent y cleiſion yn yr heolydd, ac a attolygent iddo [g] gael • honynt gyffwrdd cymmaint ac ag ymyl ei wiſg ef: a chynnifer ag a gyffyrddaſant • ag ef a iachawyd.

4035. • Neu, *á hi.*

PEN. VII.

1 Y Phariſeaid yn beio ar y diſgyblion am fwytta heb ymolchi: 8 Yn tarri gorchymmyn Duw trwy draddodiadau dynion. 14 Nad yw bwyd yn halogi dŷn. 24 Criſt yn iachâu merch y wraig o Syrophenicia oddi wrth ysbryd aflan, 31 ac un oedd fyddar, at ag attal dywedyd arno.

YNa [a] yr ymgaſglodd atto'r Phariſeaid, a rhai o'r yſgrifenyddion, a ddaethai o Jeruſalem.

[a] Act. 5. 21.

2 A phan welſant rai o'i ddiſgyblion ef â dwylaw • cyffredin (hynny ydyw, heb olchi) yn bwytta bwyd, hwy a argyoeddaſant.

• Neu, *halogedig.*

3 Canys y Phariſeaid, a'r holl Iuddewon, oni bydd iddynt olchi *eu* dwylaw yn • fynych, ni fwyttânt, gan ddàl traddodiad yr hynafiaid.

• Neu, *ddirwyd.*

4 A *phan ddelont* o'r farchnad, oni bydd iddynt ymolchi, ni fwyttânt. A llawer o bethau eraill y ſydd, y rhai a gymmeraſant i'w cadw, *megis* golchi cwppanau, ac yſtenau, ac efyddynau, a † byrddau.

† *gwelyau.*

5 Yna y gofynnodd y Phariſeaid a'r yſgrifenyddion iddo, Pa ham nad yw dy ddiſgyblion di yn ôl traddodiad yr hynafiaid, ond bwytta eu bwyd â dwylaw heb olchi?

6 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Da y prophwydodd Eſaias am danoch chwi ragrithwŷr, fel y mae yn yſgrifennedig, [b] Y mae y bobl hyn yn ſy anrhydeddu i â'u gwefuſau, ond eu calon ſydd bell oddi wrthyf.

[b] Eſay 29. 13. Math. 15. 8.

7 Eithr ofer y maent yn fy addoli, gan ddyſgu *yn lle* dyſgeidiaeth orchymynion dynion.

8 Canys gan adael heibio orchymmyn Duw, yr ydych yn dàl traddodiad dynion, ſef golchiadau yſtenau a chwppanau: a llawer eraill o'r cyffelyb bethau yr ydych yn eu gwneuthur.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwŷch yr ydych yn rhoi heibio orchymmyn Duw, fel y cadwoch eich traddodiad eich hunain.

10 Canys Moſes a ddywedodd, [c] Anrhydedda dy dâd a'th fam; [d] a'r hwn a felldigo dâd neu fam, bydded farw 'r farwolaeth.

[c] Ecſod. 20. 12. Deut. 5. 16.

11 Ac meddwch chwithau, O's dywaid dŷn wrth ei dâd neu ei fam, [e] Corban, (hynny yw, Rhôdd) trwy ba beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf fi; *difai fydd.*

[d] Ecſod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.

12 Ac nid ydych mwyach yn gadael iddo wneuthur dim i'w dâd neu i'w fam;

[e] Math. 15. 5.

13 Gan ddirymmu gair Duw â'ch traddodiad eich hunain, yr hwn a draddodaſoch chwi: a llawer o gyffelyb bethau a hynny yr ydych yn eu gwneuthur.

14 ¶ A [f] chwedi galw atto yr holl dyrfa, efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch chwi oll arnaf, a deallwch.

[f] Math. 15. 10.

15 Nid oes dim allan o ddŷn yn myned i mewn iddo, a ddichon ei halogi ef: eithr y pethau ſy 'n dyfod allan o hono, y rhai hynny yw 'r pethau ſy 'n halogi dŷn.

16 [g] Od oes gan neb gluſtiau i wrando, gwrandawëd.

[g] Math. 11. 15.

17 [h] A phan ddaeth efe i mewn i'r tŷ, oddi wrth y bobl, ei ddiſgyblion a ofynaſant iddo am y ddammeg.

[h] Math. 15. 15.

4035. 18 Yntau a ddywedodd wrthynt, Ydych chwithau hefyd mor ddi-ddeall? oni wyddoch am bob peth oddi allan a êl i mewn i ddŷn, na all hynny ei halogi ef,

19 O blegid nid yw yn myned i'w gàlon ef, ond i'r bòl; ac yn myned allan i'r geudy, gan garthu 'r holl fwydydd?

20 Ac efe a ddywedodd, Yr hyn ſydd yn dyfod allan o ddŷn, hynny ſydd yn halogi dŷn.

[1] Gen. 6. 5. a 8. 21. Math. 15. 19. 21 [1] Canys oddi mewn, allan o gàlon dynion y daw drwg-feddyliau, torr-priodaſau, putteindra, llofruddiaeth,

22 Lladradau, cybydd-dod, drygioni, twyll, anlladrwydd, drwg-lygad, cabledd, balchder, ynfydrwydd.

23 Yr holl ddrwg bethau hyn ſydd yn dyfod oddi mewn, ac yn halogi dŷn.

[k] Math. 15. 21. 24 ¶ Ac [k] efe a gyſododd oddi yno, ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon; ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynnaſai i neb wybod: eithr ni allai efe ſod yn guddiedig.

25 Canys pan glybu gwraig, yr hon yr oedd ei merch ſechan ag ysbryd aflan ynddi, ſòn am dano, hi a ddaeth, ac a ſyrthiodd wrth ei draed ef.

26 (A Groeges oedd y wraig, Syrophéniciad o genedl.) A hi a attolygodd iddo ſwrw 'r cythraul allan o'i merch.

27 A'r Iesu a ddywedodd wrthi, Gâd yn gyntaf i'r plant gael eu digoni: canys nid cymmwys yw cymmeryd bara 'r plant, a'i daflu i'r cenawòn cŵn.

28 Hithau a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Gwîr, O Arglwydd: ac etto y mae y cenawòn dan y bwrdd yn bwytta o friwſion y plant.

29 Ac efe a ddywedodd wrthi, Am y gair hwnnw dôs ymaith; aeth y cythraul allan o'th ſerch.

30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, hi a gafodd ſyned o'r cythraul allan, a'i merch wedi ei bwrw ar y gwely.

[l] Math. 15. 29. 31 ¶ [l] Ac efe a aeth drachefn ymaith o dueddau Tyrus a Sidon, ac a ddaeth hŷd fôr Galilea, trwy ganol terfynau Decapolis.

[m] Math. 9. 32. 32 A [m] hwy a ddygaſant atto un byddar ag attal-dywedyd arno, ac a attolygaſant iddo ddodi ei law arno ef.

33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef o'r neilldu allan o'r dyrfa, efe a eſtynnodd ei ſyſedd yn ei gluſtiau ef, ac [n] wedi iddo boeri, efe a gyffyrddodd â'i daſod ef;

[n] Pen. 8. 23. Ioan 9. 6. [o] Ioan 11. 41. a 17. 1. [p] Ioan 11. 33, 38. 34 A [o] chan edrych tu a'r nêf, efe [n] a ocheneidiodd, ac a ddywedodd wrtho, Ephphatha, hynny yw, Ymagor.

35 Ac yn ebrwydd ei gluſtiau ef a agorwyd, a rhwym ei daſod a ddattodwyd, ac efe a leſarodd yn eglur.

[q] Pen. 5. 43. 36 Ac [q] efe a waharddodd iddynt ddywedyd i neb: ond po mwyaf y gwaharddodd efe iddynt, mwy o lawer y cyhoeddaſant.

37 A ſynnu a wnaethant yn anfeidrol, gan ddywedyd, Da y gwnaeth efe bob peth: y mae efe yn gwneuthur i'r byddair glywed, ac i'r mudion ddywedyd.

PEN. VIII.

1 Criſt yn porthi 'r bobl yn rhyfeddol; 10 yn naccâu rhoddi arwydd i'r Phariſeaid: 14 yn rhybuddio ei ddiſgyblion i ochelyd ſurdoes y Phariſeaid, a ſurdoes Herod: 22 yn rhoddi ei olwg i ddŷn dall: 27 yn cydnabod mai efe yw Criſt yr hwn a ddioddefai, ac a gyfodai eilwaith: 34 ac yn annog i fod yn ddioddefgar [illegible] arlid o achos profeſu 'r Efengyl.

YN y dyddiau hynny, [a] pan oedd y dyrfa yn fawr iawn, ac heb ganddynt ddim i'w fwytta, y galwodd yr Iesu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, 4035. [a] Math. 15. 32.

2 Yr wyf fi yn toſturio wrth y dyrfa, o blegid y maent hwy dridiau weithian yn aros gyd â mi, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta:

3 Ac o's gollyngaf hwynt ymaith ar eu cythlwng i'w teiau eu hunain, hwy a lewygant ar y ffordd: canys rhai o honynt a ddaeth o bell.

4 A'i ddiſgyblion ef a'i hattebaſant, O ba le y gall neb ddigoni y rhai hyn â bara, yma yn yr anialwch?

5 Ac efe a ofynnodd iddynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? A hwy a ddywedaſant, Saith.

6 Ac efe a orchymynodd i'r dyrfa eiſtedd ar y llawr, ac a gymmerodd y ſaith dorth, ac a ddiolchodd, ac a'u torrodd *bwynt*, ac a'u rhoddes i'w ddiſgyblion, fel y goſodent *bwynt* ger *eu* bronnau; a goſodaſant *bwynt* ger bron y bobl.

7 Ac yr oedd ganddynt ychydig byſgod bychain: ac [b] wedi iddo fendithio, efe a barodd ddodi y rhai hynny hefyd ger *eu* bronnau *bwynt*. [b] Math. 14. 19.

8 A hwy a fwyttaſant, ac a ddigonwyd: a hwy a godaſant o'r briw-fwyd gweddill ſaith faſgedaid.

9 A'r rhai a fwyttaſent, oedd ynghŷlch pedair mîl: ac efe a'u gollyngodd hwynt ymaith.

10 ¶ [c] Ac yn y màn wedi iddo fyned i long gyd â'i ddiſgyblion, efe a ddaeth i barthau Dalmanutha. [c] Math. 15. 39.

11 A'r [d] Phariſeaid a ddaethant allan ac a ddechreuaſant ymholi ag ef, gan geiſio ganddo arwydd o'r nêf, gan ei demtio. [d] Mat. 12. 38. a 16. 1. Ioan. 6. 30.

12 Yntau gan ddwys-ochenidio yn ei ysbryd, a ddywedodd, Beth a wnâ 'r genhedlaeth yma yn ceiſio arwydd? Yn wîr meddaf i chwi, Ni roddir arwydd i'r genhedlaeth yma.

13 Ac efe a'u gadawòdd hwynt, ac a aeth i'r llong drachefn, ac a dynnodd ymaith i'r làn arall.

14 ¶ [e] A'r *diſgyblion* a adawſent yn anghof gymmeryd bara, ac nid oedd ganddynt gyd â hwynt ond un dorth yn y llong. [e] Math. 16. 5.

15 [f] Yna y gorchymynodd efe iddynt, gan ddywedyd, Gwilliwch, ymogelwch rhag ſurdoes y Phariſeaid, a ſurdoes Herod. [f] Math. 16. 6. Luc 12. 1.

16 Ac ymreſymmu a wnaethant y naill wrth y llall, gan ddywedyd, *Hyn ſydd* [g] o blegid nad oes gennym fara. [g] Math. 16. 7.

17 A phan wybu 'r Iesu, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ymreſymmu 'r ydych, am nad oes gennych fara? [h] Onid ydych chwi etto yn yſtyried, nac yn deall? ydyw eich càlon etto gennych wedi caledu? [h] Pen. 5. 52.

18 A chennych lygaid, oni welwch? a chennych gluſtiau, oni chlywch? ac onid ydych yn cofio?

19 [i] Pan dorrais y pùm torth hynny ym mŷſg y pùm mîl, pa ſawl baſgedaid yn llawn o friw-fwyd a godaſoch i ſynu? Dywedaſant wrtho, Deuddeg. [i] Math. 14. 20. Pen. 6. 43.

20 A [k] phan *dorrais* y ſaith ym mhlith y pedair mîl, llonaid pa ſawl baſged o friw-fwyd a godaſoch i ſynu? A hwy a ddywedaſant, Saith. Ioan 6. 13. [k] Math. 15. 37.

21 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa fodd nad ydych yn deall? Ad. 8.

22 ¶ Ac

4035. 22 ¶ Ac efe a ddaeth i Bethſaida; a hwy a ddygaſant atto un dall, ac a ddeiſyſiaſant arno ar iddo gyffwrdd ag ef.

23 Ac wedi ymaflyd yn llâw y dall, efe a'i tywyſodd ef allan o'r dref: ac [t] wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a dodi ei ddwylaw arno, efe a ofynnodd iddo, a oedd efe yn gweled dim.

[t] Pen. 7. 33.

24 Ac wedi edrych i fynu efe a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled dynion megis prennau yn rhodio.

25 Wedi hynny y goſododd efe *ei* ddwylaw drachefn ar ei lygaid ef, ac a barodd iddo edrych i fynu: ac efe a gafodd ei olwg, ac efe a welai bawb o bell, ac yn eglur.

26 Ac efe a'i hanfonodd ef adref i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddôs i'r dref, ac [m] na ddywaid i neb yn y dref.

[m] Math. 8. 4. Pen. 5. 43.

27 ¶ [n] A'r Iesu a aeth allan, efe a'i ddiſgyblion, i drefi Cesarea Philippi: ac ar y ſtordd efe a ofynnodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd wrthynt, Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i?

[n] Math. 16. 13. Luc 9. 18.

28 A hwy a attebaſant, [o] Ioan Fedyddiwr: a rhai, Elias; ac eraill, Un o'r prophwydi.

[o] Math. 14. 2.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Ti yw 'r Criſt.

30 Ac efe a orchymynodd iddynt na ddywedent i neb ‡ am dano.

‡ *hynny.*

31 Ac [p] efe a ddechreuodd eu dyſgu hwynt, fod yn rhaid i Fâb y dŷn oddef llawer, a'i wrthod gan yr henuriaid a'r arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion, a'i lâdd, ac wedi tridiau adgyfodi.

[p] Math. 16. 21. a 17. 22. Luc 9. 22.

32 A'r ymadrodd hwnnw a ddywedodd efe yn eglur. A Phedr a ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd ei geryddu ef.

33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych ar ei ddiſgyblion, efe a geryddodd Pedr, gan ddywedyd, Dôs ymaith yn fy ôl i, Satan; am nad ŵyt yn ſynnied y pethau ſy o Dduw, ond y pethau ſy o ddynion.

34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa gyd â'i ddiſgyblion, efe a ddywedodd wrthynt, [q] Y neb a fynno ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a dilyned fi.

[q] Math. 10. 38. a 16. 24. Luc 9.

35 Canys [r] pwy bynnag a fynno gadw ei einioes, a'i cyll hi; ond pwy bynnag a gollo ei einioes er fy mwyn i a'r efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.

13. a 14. 27. [r] Ioan 12. 25.

36 Canys pa lesâd i ddŷn o's ennill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?

37 Neu pa beth a rydd dŷn yn gyfnewid *am* ei enaid?

[s] Math. 10. 33.

38 Canys [s] pwy bynnag [t] a fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn yr odinebus a'r bechadurus genhedlaeth hon, bydd cywilydd gan Fâb y dŷn yntau hefyd, pan ddêl yngogoniant ei Dâd gyd â'r angylion ſanctaidd.

[t] Edrych Rhuf. 1. 16. 2 Tim. 1. 8.

PEN. IX.

2 Gwidd-newidiad yr Iesu. 11 Efe yn dyſgu ei ddiſgyblion ynghŷlch dyfodiad Elias: 14 yn bwrw allan ysbryd mûd a byddar: 30 Yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad; 33 yn annog ei ddiſgyblion i oſtyngeiddrwydd: 38 gan erchi iddynt, na luddient y rhai nid ydynt yn eu herbyn, ac na roddent rwyſtr i neb o'r ſyddloniaid.

AC efe a ddywedodd wrthynt, [a] Yn wîr yr ŵyf yn dywedyd i chwi, ſod rhai o'r rhai ſy yn ſefyll yma, ni phrofant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw wedi dyfod mewn nerth.

[a] Math. 16. 28. Luc 9. 27.

2 ¶ Ac [b] wedi chwê diwrnod y cymmerth yr Iesu Pedr ac Iago ac Ioan, ac a'u dûg hwynt i fynydd uchel, eu hunain o'r neilldu: ac efe a wêdd-newidiwyd yn eu gŵydd hwynt.

4035. [b] Math. 17. 1. Luc 9. 28.

3 A'i ddillad ef a aethant yn ddiſglair, yn gannaid iawn fel eira, y fath ni fedr un pannwr ar y ddaear eu cannu.

4 Ac ymddangoſodd iddynt Elias gyd â Moſes: ac yr oeddynt yn ymddiddan â'r Iesu.

5 A Phedr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iesu, Rabbi, da yw i ni fod yma, a gwnawn dair pabell, i ti un, ac i Moſes un, ac i Elias un.

6 Canys ni's gŵyddai beth yr oedd yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt wedi dychrynu.

7 A daeth cwmmwl yn cyſgodi droſtynt hwy: a llêf a ddaeth allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, Hwn yw fy anwyl Fâb, gwrandêwch ef.

8 Ac yn ddiſymmwth, pan edrychaſant o amgylch, ni welſant neb mwy, ond yr Iesu yn unig gyd â hwynt.

9 A phan oeddynt yn dyfod i wared o'r mynydd efe a orchymynodd iddynt na ddangoſent i neb y pethau a welſent, hyd pan adgyfodai Mâb y dŷn o feirw.

10 A hwy a gadwaſant y gair gyd â hwynt eu hunain, gan gŷd-ymholi beth yw 'r adgyfodi o feirw.

11 A hwy a ofynaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ham y dywaid yr yſgrifenyddion [c] fod yn rhaid i Elias ddyfod yn gyntaf?

[c] Mal. 4. 5.

12 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Elias yn ddiau gan ddyfod yn gyntaf a edfryd bob peth; [d] a'r modd yr yſgrifennwyd am Fâb y dŷn, y dioddefai lawer o bethau, ac [e] y dirmygid ef.

[d] Sal. 22. 6. Eſay 53. 2, &c. Dan. 9. 6. [e] Phil. 2. 7.

13 Eithr yr ŵyf yn dywedyd i chwi, ddyfod [f] Elias yn ddiau, a gwneuthur o honynt iddo 'r hyn a fynnaſant, fel yr yſgrifennwyd am dano.

[f] Math. 11. 14.

14 ¶ A phan ddaeth efe at *ei* ddiſgyblion, efe a welodd dyrfa fawr yn eu cylch hwynt, a'r yſgrifenyddion yn cŷd-ymholi â hwynt,

Luc 1. 17.

15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa, pan ganfuant ef, a ddychrynaſant, a chan redeg atto a gyfarchaſant iddo.

16 Ac efe a ofynnodd i'r yſgrifenyddion, Pa gŷd-ymholi yr ydych ‡ yn eich plith?

‡ *â hwynt.*

17 Ac [g] un o'r dyrfa a attebodd, ac a ddywedodd, Athraw, mi a ddygais fy mâb attat, ac ysbryd mûd ynddo:

[g] Math. 17. 14. Luc 9. 38.

18 A pha le bynnag y cymmero ef, efe a'i * rhwyga; ac yntau a fwrw ewŷn, ac a yſgyrnyga ddannedd, ac y mae yn dihoeni. Ac mi a ddywedais wrth dy ddiſgyblion ar iddynt ei fwrw ef allan; ac ni's gallaſant.

* *maedda.*

19 Ac efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon, pa hŷd y byddaf gyd â chwi? pa hŷd y goddefaf chwi? dygwch ef attaf.

20 A hwy a'i dygaſant ef atto. A [h] phan welodd ef, yn y man yr ysbryd a'i drylliodd ef; a chan ſyrthio ar y ddaear, efe a ymdreiglodd dan falu ewŷn.

[h] Pen. 1. 26.

21 A goſynnodd *yr Iesu* i'w dâd ef, Beth ſydd o amſer er pan ddarfu fel hyn iddo? Yntau a ddywedodd, Er yn fachgen.

22 A mynych y taflodd efe ef yn tân, ac i'r dyfroedd, fel y diſethai efe ef: ond o's gelli di ddim, cymmorth ni, gan doſturio wrthym.

23 A'r

4035. 23 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, I O's geli di gredu, pob peth a all fod i'r neb a
I Luc 17. 6. gredo.
24 Ac yn y ſân tâd y bachgen, dan lefain ac ŵylofain, a ddywedodd, Yr ŵyf fi yn credu, O Arglwydd; cymmorth ſy anghrediniaeth i.
25 A phan welodd yr Ieſu fod y dyrfa yn cŷd-redeg atto, efe a geryddodd yr ysbryd aflan, gan ddywedyd wrtho, *Tydi* ysbryd mûd a byddar, yr ŵyf fi yn gorchymmyn i ti, Tyred allan o hono, ac na ddôs mwy iddo ef.
26 Ac wedi *i'r ysbryd* lefain, a dryllio llawer arno ef, efe a aeth allan: ac yr oedd efe fel *un* marw, fel y dywedodd llawer ei farw ef.
27 A'r Ieſu a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a'i cyſododd; ac efe a ſafodd i ſynu.
28 Ac wedi iddo ſyned i mewn i'r tŷ, ei ddiſcyblion a ofynnaſant iddo o'r neilldu, Pa ham na allem ni ei fwrw ef allan?
29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y rhyw hwn ni all er dim ddyfod allan, ond trwy weddi ac ympryd.
k Math. 17. 22. Luc 9. 44. 30 ¶ k Ac wedi ymadael oddi yno, hwy a ymdeithiaſant trwy Galilea: ac ni fynnai efe ŵybod o neb.
31 Canys yr oedd efe yn dyſgu ei ddiſcyblion; ac yn dywedyd wrthynt, Y traddodid Mâb y dŷn i ddwylaw dynion, ac y lladdent ef; ac wedi ei lâdd, yr adgyfodai y trydydd dydd.
32 Ond nid oeddynt hwy yn deall yr ymadrodd, ac ofni yr oeddynt ofyn iddo.
l Math. 18. 1. Luc 9. 46. 33 ¶ Ac l efe a ddaeth i Capernäum: a phan oedd efe yn y tŷ, efe a ofynnodd iddynt, Beth yr oeddych yn ymddadleu yn eich plith eich hunain ar y ffordd?
34 Ond hwy a dawſant â ſôn: canys ymddadleuaſent â'u gilydd ar y ffordd, pwy *a fyddai* fwyaf.
35 Ac efe a eiſteddodd, ac a alwodd y
m Math. 20. 26, 27. Pen. 10. 43. deudeg, ac a ddywedodd wrthynt, m O's myn neb fod yn gyntaf, efe a fydd olaf o'r cwbl, a gweinidog i bawb.
n Pen. 10. 16. 36 Ac n efe a gymmerth fachgennyn, ac a'i goſododd ef yn eu canol hwynt: ac wedi iddo ei gymmeryd ef yn ei freichiau, efe a ddywedodd wrthynt,
37 Pwy bynnag a dderbynio un o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i, fydd yn fy nerbyn i; a
o Math. 10. 40. p Luc 9. 49. o phwy bynnag a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei dderbyn, ond yr hwn a'm danfonodd i.
38 ¶ Ac p Ioan a'i hattebodd ef, gan ddywedyd, Athraw, ni a welſom un yn bwrw allan gythreuliaid yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein dilyn ni; ac ni a waharddaſom iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.
q 1 Cor. 12. 3. r Math. 12. 30. 39 A'r Ieſu a ddywedodd, Na waherddwch iddo; q canys nid oes neb a wnâ wŷrthiau yn fy enw i, ac a all yn y ſân roi drygair i mi.
s Math. 10. 42. t Math. 18. 6. Luc 17. 1. u Math. 5. 29. a 18. 8. † Neu, *o wnâ i ti droſeddu.* 40 r Canys y neb nid yw i'n herbyn, o'n tu ni y mae.
41 s Canys pwy bynnag a roddo i chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr yn fy enw i, am eich bod yn perthyn i Grift, yn wîr meddaf i chwi, ni chyll efe ei obrwy.
42 A t phwy bynnag a rwyſtro un o'r rhai bychain *hyn* ſy 'n credu ynofi, gwell oedd iddo oſod maen melin o amgylch ei wddf, a'i daflu i'r môr.
ac felly adnod. 45, 47. 43 Ac u o's dy lâw † a'th rwyſtra, torr hi ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn anafus, nag â dwy lâw gennyt fyned i uffern, i'r tân anniffoddadwy:
44 x Lle nid yw eu prŷf hwynt yn marw, na 'r tân yn diffodd. 4035.
x Eſay 66, 24.
45 Ac o's dy droed a'th rwyſtra, torr ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn glôff, nag â dau droed gennyt dy daflu i uffern, i'r tân anniffoddadwy:
46 Lle nid yw eu prŷf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.
47 Ac o's dy lygad a'th rwyſtra, bwrw ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i
y Lef. 2, 13. deyrnas Dduw yn un-llygeidiog, nag a dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern:
z Math. 13. Luc 14. 34. 48 Lle nid yw eu prŷf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.
49 Canys pob un a helldir â thân, y a phob aberth a helldir â halen.
a Rhuf. 12, 18. Heb. 11, 14. 50 z Da *yw* 'r halen: ond o's bydd yr halen yn ddihâllt, â pha beth yr helldwch ef? Bid gennych halen ynoch eich hunain, a
a byddwch heddychlawn â'ch gilydd.

PEN. X.

2 Criſt yn ymreſymmu â'r Pharifeaid ynghŷlch yſgar: 13 yn bendithio 'r plant a ddygwyd atto: 17 yn atteb i ŵr goludog, pa fodd y cai etifeddu bywyd tragywyddol: 23 yn dangos i'w ddiſcyblion bergyl golud: 28 yn addaw gwobrau i'r ſawl a ymadawo â dim er mwyn yr Efengyl: 32 yn rhagfynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad: 35 yn gorchymmyn i feibion Zebedëus a geiſient barch gantho, feddwl yn hytrach am ddioddef gyd ag ef; 46 ac yn rhoddi ei olwg i Bartimëus.

AC a efe a gyfododd oddi yno, ac a aeth i
a Math. 19. 1. dueddau Judea, trwy 'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r bobloedd a gŷd-gyrchaſant atto ef dracheſn: ac fel yr oedd yn arferu, efe a'u dyſgodd hwynt drachefn.
2 A'r Phariſeaid wedi dyfod atto, a'ofynaſant iddo, Ai rhŷdd i ŵr roi ymaith ei wraig? gan ei demtio ef.
3 Yntau a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Beth a orchymynodd Moſes i chwi?
4 A hwy a ddywedaſant, b Moſes a ganiattaodd yſgrifennu llythyr yſgar, a'i gollwng hi ymaith.
b Deut. 24. 1. Math. 5. 31.
5 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, O achos eich calon-galedwch chwi yr yſgrifennodd efe i chwi y gorchymmyn hwnnw:
6 Ond o ddechreuad y creadigaeth, c yn
c Gen. 1. 27. wrryw a benyw y gwnaeth Duw hwynt.
d Gen. 2. 24. 7 d Am hyn y gâd dŷn ei dâd a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig;
8 A hwy ill dau a fyddant un cnawd: fel nad ydynt mwy ddau, ond un cnawd.
1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31. 9 Y peth gan hynny a gyſſylldodd Duw, na wahaned dŷn.
10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddiſcyblion a ofynaſant iddo am yr un peth.
e Math. 5. 32. a 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10. 11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, e Pwy bynnag a roddo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae yn godinebu yn ei herbyn hi.
12 Ac o's gwraig a ddyry ymaith ei gŵr, a phriodi un arall, y mae hi yn godinebu.
f Math. 19. 13. Luc 18. 15. 13 ¶ A f hwy a ddygaſant blant bychain atto, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r diſcyblion a geryddaſant y rhai oedd yn *eu* dwyn *hwynt*,
g 1 Cor. 14. 20. 1 Pedr 2, 2. 14 A'r Ieſu pan welodd hynny fu anfoddlon, ac a ddywedodd wrthynt, Gadewch i blant bychain ddyfod attaf, ac na waherddwch iddynt: canys g eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

15 Yn

4036. 15 Yn'wîr meddaf i chwi, [h] Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dŷn bach, nid â efe i mewn iddi.

[h] Math. 18. 3.

16 Ac efe a'u cymmerodd hwy yn ei freichiau, ac a roddes *ei* ddwylaw arnynt, ac a'u bendithiodd.

[i] Math. 19, 16, Luc. 18, 18.

17 ¶ [i] Ac wedi iddo fyned allan i'r ffordd, rhedodd un atto, a gostyngodd iddo, ac a ofynnodd iddo, O athraw da, beth a wnâf fel yr etifeddwyf fywyd tragywyddol?

18 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? nid *oes* neb da ond un, *sef* Duw.

[k] Ecsod. 20. Rhuf. 13. 9.

19 Ti a wyddost y gorchymynion, Na [k] odineba, Na lâdd, Na ladratta, Na cham-dystiolaetha, Na cham-golleda, Anrhydedda dy dâd a'th fam.

20 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Athraw, y rhai hyn i gyd a gedwais o'm hieuengêtid.

21 A'r Iesu gan edrych arno, a'i hoffodd, ac a ddywedodd wrtho, Un peth sydd ddiffygioli ti: dôs, gwerth yr hyn sydd gennyt, a dyro i'r tlodion: a thi a gai [l] drysor yn y nêf: a thyred, a chymmer i fynu y groes, a dilyn fi.

[l] Math. 6. 19. Luc. 12. 33. a 16. 9.

22 Ac efe a bruddhaodd wrth yr ymadrodd, ac a aeth ymaith yn athrist: canys yr oedd ganddo feddiannau lawer.

23 A'r Iesu a edrychodd o'i amgylch, ac a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Mòr anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i deyrnas Dduw!

24 A'r disgyblion a frawychasant wrth ei eiriau ef. Ond yr Iesu a attebodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, O blant, mòr anhawdd yw i'r rhai sy [m] a'u hymddiried yn eu golud fyned i deyrnas Dduw!

[m] Job 31. 24. Sal. 62. 10. Luc 18. 24.

25 Y mae yn haws i gamel fyned trwy grau 'r nodwydd, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A hwy a synnasant yn ddirfawr, gan ddywedyd wrthynt eu hunain, A phwy a all fod yn gadwedig?

[1] Tim. 6. 17.

27 A'r Iesu wedi edrych arnynt, a ddywedodd, Gyd â dynion amhosibl *yw*, ac nid gyd â Duw: canys [n] pob peth sydd bosibl gyd â Duw.

[n] Jer. 32. 17.

28 [o] Yna y dechreuodd Pedr ddywedyd wrtho, Wele, nyni a adawsom bob peth, ac a'th ddilynasom di.

[o] Luc 1. 37. Math. 19. 27. Luc 18. 28.

29 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, Nid oes neb a'r a adawödd dŷ, neu frodyr, neu chwïorydd, neu dâd, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, o'm hachos i a'r efengyl,

30 A'r ni dderbyn y càn cymmaint yr awrhon y prŷd hyn, dai, a brodyr, a chwïorydd, a mammau, a phlant, a thiroedd, ynghŷd ag erlidiau; ac yn y bŷd a ddaw fywyd tragywyddol.

[p] Math. 19. 30. a 20. 16. Luc 13. 30.

31 [p] Ond llawer rhai cyntaf a fyddant ddiweddaf; a'r diweddaf *fyddant* gyntaf.

[q] Math. 20. 17. Luc. 18. 31.

32 ¶ Ac [q] yr oeddynt ar y ffordd yn myned i fynu i Ierusalem; ac yr oedd yr Iesu yn myned o'u blaen hwynt: a hwy a frawychasant; ac fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd arnynt ofn. Ac wedi iddo drachefn, gymmeryd y deuddeg, efe a ddechreuodd fynegi iddynt y pethau a ddigwyddent iddo ef:

33 Canys wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Ierusalem, a Mab y dŷn a draddodir i'r arch-offeiriaid, ac i'r ysgrifenyddion: a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth, ac a'i traddodant ef i'r cenhedloedd:

34 A hwy a'i gwatwarant ef, ac a'i fflangellant, ac a boerant arno, ac a'i lladdant: a'r trydydd dydd yr adgyfyd. 4036.

[r] Math. 20. 20.

35 ¶ A [r] daeth atto Iago ac Ioan meibion Zebedëus, gan ddywedyd, Athraw, ni a fynnem wneuthur o honot i ni yr hyn a ddymunem.

36 Yntau a ddywedodd wrthynt, Beth a fynnech i mi ei wneuthur i chwi?

37 Hwythau a ddywedasant wrtho, Caniatta i ni eistedd, un ar dy ddeheu-law, a'r llall ar dy asswy yn dy ogoniant.

38 Ond yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Ni wyddoch pa beth yr ydych yn ei ofyn: a ellwch chwi yfed o'r cwppan yr wyf fi yn ei yfed, a'ch bedyddio a'r bedydd y'm bedyddir i ag ef?

39 A hwy a ddywedasant wrtho, Gallwn. A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Diau yr yfwch o'r cwppan yr yfwyf fi; ac y'ch bedyddir â'r bedydd y bedyddir finnau:

40 Ond eistedd ar fy neheu-law a'm hasswy, nid eiddof fi ei roddi, ond i'r rhai y darparwyd.

41 A phan glybu y deg, hwy a ddechreuasant † fod yn anfoddlon ynghŷlch Iago ac Ioan.

† *sorri wrth.*

42 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd wrthynt, [s] Chwi a wyddoch fod y rhai a dybir eu bod yn llywodraethu ar y cenhedloedd yn tra-arglwyddiaethu arnynt; a'u gwŷr mawr hwynt yn tra-awdurdodi arnynt.

[s] Luc 22. 25.

43 Eithr nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond pwy bynnag a ewyllysio fod yn fawr yn eich plith, ‡ bydded weinidog i chwi;

‡ Gr. *a fydd.*

44 A phwy bynnag o honoch a fynno fod yn bennaf, † bydded wâs i bawb.

† Gr. *a fydd.*

45 Canys [t] ni ddaeth Mâb y dŷn i'w wasanaethu, ond i wasanaethu, ac [u] i roi ei einioes yn bridwerth dros lawer.

[t] Ioan 13. 14. [u] 1 Tim. Phil. 2. 7. 2. 6. Tit. 2. 14.

46 ¶ [x] A hwy a ddaethant i Jericho. Ac fel yr oedd efe yn myned allan o Jericho, efe, a'i ddisgyblion, a bagad o bobl, Bartimëus ddall mâb Timëus, oedd yn eistedd ar fin y ffordd, yn cardotta.

[x] Math. 20. 29. Luc 18. 35.

47 A phan glybu mai 'r Iesu o Nazareth ydoedd, efe a ddechreuodd lefain, a dywedyd, Iesu fâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

48 A llawer a'i ceryddasant ef i *geisio ganddo* dewi: ond efe a lefodd yn fwy o lawer, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

49 A'r Iesu a safodd, ac a archodd ei alw ef: a hwy a alwasant y dall, gan ddywedyd wrtho. Cymmer gâlon, cyfod, y mae efe yn dy alw di.

† *Rabboni.*

50 Ond efe wedi taflu ei gochl ymaith, a gyfododd, ac a ddaeth at yr Iesu.

gwêl. Ioan 20. 16.

51 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Beth a fynni i mi ei wneuthur i ti? A'r dall a ddywedodd wrtho, † Athraw, caffael o honof fy ngolwg.

[y] Math. 9. 22.

52 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Dôs ymaith, [y] dy ffydd a'th * iachaodd. Ac yn y màn y cafodd efe ei olwg, ac efe a ddilynodd yr Iesu ar hŷd y ffordd.

Pen. 5. 34.

* Neu, *achubodd.*

PEN XI.

1 Crist yn marchogaeth mewn gorucheifaeth i Ierusalem: 12 yn melldithio 'r pren deiliog diffrwyth: 15 yn glanhâu 'r Deml: 20 yn annog ei ddisgyblion i fod yn ddisgl mewn ffydd, ac i faddeu i'w gelynion: 27 ac yn amddiffyn fod ei weithredoedd of yn gyfreithlon, trwy dystiolaeth Ioan,

4036. *Ioan, yr hwn oedd ŵr wedi ei ddanfon oddi wrth Ddûw.*

[a] Math. 21. 1. Luc. 19. 29. Ioan 12. 10.

A[a] wedi eu dyſod yn agos i Jeruſalem, i Bethphage a Bethania, hŷd tynydd yr Olew-wŷdd, eſe a anfonodd ddau o'i ddiſgyblion,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch ymaith i'r pentref ſydd gyferbyn â chwi; ac yn y mân wedi y deloch i mewn iddo, chwi a gewch ebol wedi ei rwymo, ar yr hwn nid eiſteddodd neb; gollyngwch ef yn rhŷdd, a dygwch yma.

3 Ac o's dywaid neb wrthych, Pa ham y gwnewch hyn? dywedwch, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho; ac yn ebrwydd eſe a'i denfyn yma.

4 A hwy a aethant ymaith, ac a gawſant yr ebol yn rhwym, wrth y drŵs oddi allan, mewn croes-ffordd; ac a'i gollyngaſant ef yn rhŷdd.

5 A rhai o'r rhai oedd yn ſefyll yno a ddywedaſant wrthynt, Beth a wnewch chwi yn gollwng yr ebol yn rhŷdd?

6 A hwy a ddywedaſant wrthynt fel y gorchymynaſai 'r Iefu: a hwy a adawſant iddynt fyned ymaith.

7 A hwy a ddygaſant yr ebol at yr Iefu, ac a fwriaſant eu dillad arno; ac eſe a eiſteddodd arno.

8 A llawer a dannaſant eu dillad ar hŷd y ffordd: ac eraill a dorraſant gangau o'r gwŷdd, ac a'u tannaſant ar y ffordd.

9 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ôl, a lefaſant, gan ddywedyd, [b] Hoſanna; Bendigedig *fyddo* yr hwn ſydd yn dyfod yn enw 'r ARGLWYDD.

[b] Sal. 118. 26.

10 Bendigedig*jaw* y deyrnas ſydd yn dyfod yn enw Arglwydd ein tâd Dafydd: Hoſanna yn y goruchaf.

11 A'r Iefu a aeth i mewn i Jeruſalem, ac i'r deml; ac wedi iddo edrych ar bob peth o'i amgylch, a hi weithian yn hwyr eſe a aeth allan i Bethania gyd â'r deuddeg.

[c] Math. 21. 18.

12 ¶ [c] A thrannoeth wedi iddynt ddyfod allan o Bethania, yr oedd arno chwant bwyd.

13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell ffigyſbren, ac arno ddail, eſe a aeth *i edrych* a gaffai ddim arno: a phan ddaeth atto, ni chaſodd eſe ddim ond y dail, canys nid oedd amſer ffigys.

14 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Na fwyttäed neb ffrwyth o honot byth mwy. A'i ddiſgyblion ef a glywſant.

[d] Math. 21. 12. Luc. 19. 45. Ioan 2. 14.

15 ¶ [d] A hwy a ddaethant i Jeruſalem. A'r Iefu a aeth i'r deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai a werthent ac a brynent yn y deml; ac a ymchwelodd dreſtlau 'r arianwŷr, a chadeiriau y gwerthwŷr colomennod.

16 Ac ni adawai eſe i neb ddwyn lleſtr trwy 'r deml.

‡ *a atbrawiaethodd.*

[e] Eſay 56, 7.

[e] Neu, *gan yr holl* &c.

[f] Jer. 7. 11.

17 Ac eſe ‡ a'u dyſgodd, gan ddywedyd wrthynt, Onid yw yn yſgrifennedig, [e] Y gelwir fy nhŷ i yn dŷ gweddi [e] i'r holl genhedloedd? ond [f] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

[g] Luc 19. 47.

18 [g] A'r yſgrifenyddion a'r arch-offeiriaid a glywſant hyn, ac a geiſiaſant pa fodd y difethent ef: canys yr oeddynt yn ei ofni ef, am fod yr holl bobl yn ſynnu o blegid ei athrawiaeth ef.

19 A phan aeth hi yn hwyr, eſe a aeth allan o'r ddinas.

20 ¶ [h] A'r boreu wrth fyned heibio, hwy a welſant y ffigyſbren wedi crino o'r gwrâidd.

[h] Math. 21. 19.

21 A Phedr wedi adgofio, a ddywedodd wrtho, Athraw, wele y ffigyſbren a felldithiaiſt wedi crino.

22 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Bydded gennych ‡ ffydd yn Nuw.

‡ *Ffydd Duw.*

23 Canys [i] yn wîr yr ŵyf yn dywedyd i chwi, Pwy bynnag a ddywedo wrth y mynydd hwn, Tynner di ymaith, a bwrier di i'r môr; ac nid amheuo yn ei gàlon, ond credu y daw i ben y pethau a ddywedo eſe; beth bynnag a ddywedo a fydd iddo.

[i] Math. 17. 20. Luc 17. 6.

24 Am hynny meddaf i chwi, [k] Beth bynnag oll a geiſioch wrth weddío, credwch y derbyniwch, ac fe tydd i chwi.

[k] Math. 7. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 24.

25 A [l] phan ſafoch i weddío, maddeuwch, o bydd gennych ddim yn erbyn neb: fel y maddeuo eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd i chwithau eich camweddau.

[l] Iago 1. 6. [l] Math. 6. 14.

26 Ond [m] o's chwi ni faddeuwch, eich Tâd yr hwn ſydd yn y nefoedd ni faddeu chwaith eich camweddau chwithau.

27 ¶ [n] A hwy a ddaethant drachefn i Jeruſalem: ac fel yr oedd eſe yn rhodio yn y deml, yr arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion a'r henuriaid a ddaethant atto,

Col. 3. 13. [m] Math. 18. 35.

28 Ac a ddywedaſant wrtho, Trwy ba awdurdod yr ŵyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon, i wneuthur y pethau hyn?

[n] Mat. 21. 23. Luc 20. 1.

29 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a ofynnaf i chwithau un * gair, ac attebwch fi, ac mi a ddywedaf i chwi trwy ba awdurdod yr ŵyf yn gwneuthur y pethau hyn:

* Neu, *peth.*

30 Bedydd Ioan, ai o'r nêf yr oedd, ai o ddynion? attebwch fi.

31 Ac ymreſymmu a wnaethant wrthynt eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nêf; eſe a ddywed, Pa ham gan hynny na chredech iddo?

32 Eithr o's dywedwn, O ddynion; yr oedd arnynt ofn y bobl; canys [o] pawb oll a gyfrifent Ioan mai prophwyd yn ddîau ydoedd.

[o] Math. 14. 5. Pen. 6. 20.

33 A hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrth yr Iefu, Ni ŵyddom ni. A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwythau, Ac ni ddywedaf finnau i chwithau trwy ba awdurdod yr ŵyf yn gwneuthur y pethau hyn.

PEN. XII.

1 *Trwy ddammeg y winllan a lorwyd i lafurwŷr anniolchgar, y mae Criſt yn rhagddangos gwrthodiad yr Iuddewon, a galwad y cenhedloedd:* 13 *Y mae yn gochelyd magl y Pharifeaid a'r Herodianiaid ynghŷlch talu teyrn-ged i Cæſar:* 18 *yn argyoeddi amryſuſedd y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad:* 28 *yn atteb yr yſgrifennydd oedd yn ymofyn am y gorchymmyn cyntaf:* 35 *yn beio ar dyſb yr yſgrifenyddion am Griſt:* 38 *ac yn gorchymmyn i'r bobl ochelyd eu buchdder a'u rhagrith hwy:* 41 *Ac yn canmol y weddw dlawd am ei dwy batling, yn fwy nâ neb.*

AC eſe a [a] ddechreuodd ddywedyd wrthynt ar ddammiegion; Gŵr a blannodd winllan, ac a ddododdd gae o'i hamgylch, ac a gloddiodd *le* i'r gwin-gaſn, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i goſodododd hi allan i lafurwŷr, ac a aeth oddi cartref.

[a] Math. 21. 33. Luc 20. 9.

2 Ac

4036. 2 Ac efe a anfonodd wâs mewn amſer at y llafurwŷr, i dderbyn gan y llafurwŷr o ffrwyth y winllan.

3 A hwy a'i daliaſant ef, ac a'*i* baeddaſant, ac a'*i* gyrraſant ymaith yn wag-*law*.

4 A thracheſn yr anfonodd efe attynt wâs arall: a hwnnw y taflaſant gerrig atto, ac yr archollaſant ei ben, ac a'*i* gyrraſant ymaith ‡ yn ammharchus.

‡ *wedi ei ammberchi*

5 A thracheſn yr anfonodd efe un arall; a hwnnw a laddaſant: a llawer eraill; gan flaeddu rhai, a llâdd y lleill.

6 Am hynny etto, a chanddo un mâb, ei anwylyd, efe a anfonodd hwnnw hefyd attynt yn ddiweddaf, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mâb i.

7 Ond y llafurwŷr hynny a ddywedaſant yn eu plith eu hunain, Hwn yw 'r etifedd; deuwch, lladdwn ef, a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.

8 A hwy a'i daliaſant ef, ac a'*i* lladdaſant, ac a'*i* bwriaſant allan o'r winllan.

9 Beth gan hynny a wnâ arglwydd y winllan? Efe a ddaw, ac a ddifetha y llafurwŷr, ac a rŷdd y winllan i eraill.

10 Oni ddarllenaſoch yr yſgrythur hon?

[b] Sal. 118. 22. [b] Y maen a wrthododd yr adeiladwŷr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl.

11 Hyn a wnaethpwyd gan yr ARGLWYDD, a rhyfedd yw yn ein golwg ni.

12 A hwy a geiſiaſant ei ddàla ef; ac yr oedd arnynt ofn y dyrfa: canys hwy a wyddent mai yn eu herbyn hwy y dywedaſai efe y ddammeg: a hwy a'i gadawſant ef, ac a aethant ymaith.

[c] Math. 22. 15. Luc 20. 20. 13 ¶ A [c] hwy a anfonaſant atto rai o'r Phariſeaid ac o'r Herodianiaid, i'w rwydo ef yn *ei* ymadrodd.

14 Hwythau pan ddaethant a ddywedaſant wrtho, Athraw, ni a wyddom dy fod di yn eirwir, ac nad oes arnat ofal rhag neb: canys nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion, ond yr wyt yn dyſgu ffordd Dduw mewn gwirionedd: ai cyfreithlawn rhoi teyrn-ged i Ceſar, ai nid yw? a roddwn, ai ni roddwn *bi*?

15 Ond efe, gan wybod eu rhagrith hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi? dygwch i mi geiniog, fel y gwelwyf *bi*.

16 A hwy a'*i* dygaſant. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw* 'r ddelw hon a'r argraph? A hwy a ddywedaſant wrtho, Eiddo Ceſar.

17 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, ‡ Rhoddwch yr eiddo Ceſar i Ceſar, a'r eiddo Duw i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant o'i blegid.

‡ *Telwch.*

[d] Math. 22. 23. Luc 20. 27. [e] Act. 23. 8. [f] Deut. 25. 5. 18 ¶ [d] Daeth y Saduceaid hefyd atto, [e] y rhai a ddywedant nad oes adgyfodiad; a gofynaſant iddo, gan ddywedyd,

19 Athraw, [f] Moſes a 'ſgrifennodd i ni, O bydd marw brawd neb, a gadu *ei* wraig, ac heb adu plant, am gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi hâd i'w frawd.

20 Yr oedd gan hynny ſaith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerth wraig, a phan fu farw ni adawodd hâd.

21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a fu farw, ac ni adawodd yntau hâd: a'r trydydd yr un modd.

22 A hwy a'i cymmeraſant hi ill ſaith, ac ni adawſant hâd. Yn ddiweddaf o'r cwbl bu farw y wraig hefyd.

23 Yn yr adgyfodiad gan hynny, pan adgyfodant, gwraig i ba un o honynt fydd hi? canys y ſaith a'i cawſant hi yn wraig.

24 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ond am hyn yr ydych yn cyfeiliorni, am nad ydych yn gwybod yr yſgrythyrau na gallu Duw? 4036.

25 Canys pan adgyfodant o feirw, ni wreiccant, ac ni wrant: eithr y maent fel yr angylion ſydd yn y nefoedd.

26 Ond am y meirw, yr adgyfodir hwynt; oni ddarllenaſoch chwi yn llyfr Moſes, y modd y llefarodd Duw wrtho yn y berth, gan ddywedyd, [g] Myfi *yw* Duw Abraham, a Duw Iſaac, a Duw Jacob? [g] Ecſod. 3. 6.

27 Nid yw efe Dduw 'r meirw, ond Duw y rhai byw. Am hynny yr ydych chwi yn cyfeiliorni yn fawr.

28 ¶ [h] Ac un o'r yſgrifenyddion a ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn ymreſymmu, a gwybod atteb o hono iddynt yn gymmwys, ac a ofynnodd iddo, Pa un yw 'r gorchymmyn cyntaf o'r cwbl? [h] Math. 22. 35.

29 A'r Ieſu a attebodd iddo, Y cyntaf o'r holl orchymynion *yw*, [i] Clyw, Iſrael; Yr ARGLWYDD ein Duw, un ARGLWYDD yw. [i] Deut. 6. 4. Luc 10. 27.

30 A chân yr ARGLWYDD dy Dduw ‡ â'th holl gàlon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, ac â'th holl nerth: Hwn yw 'r gorchymmyn cyntaf. ‡ *o'th.* [k] Lef. 19. 18.

31 A'r ail *ſydd* gyffelyb iddo, [k] Câr dy gymmydog fel ti dy hun: Nid oes orchymmyn arall mwy nâ'r rhai hyn. Math. 22. 39. Rhuf. 13. 9.

32 A dywedodd yr yſgrifennydd wrtho, Da, athraw, mewn gwirionedd y dywedaiſt, mai un Duw ſydd, ac nad oes arall ond efe: Gal. 5. 14. Iago 2. 8. † *o'r.*

33 A'i garu ef † â'r holl gàlon, ac â'r holl ddeall, ac â'r holl enaid, ac â'r holl nerth, a charu *ei* gymmydog megis ei hun, ſydd fwy nâ'r holl boeth-offrymmau a'r aberthau.

34 A'r Ieſu pan welodd iddo atteb yn ſynhwyrol, a ddywedodd wrtho, Nid wyt ti bell oddi wrth deyrnas Dduw. Ac ni feiddiodd neb mwy ymofyn ag ef.

35 ¶ [l] A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd, wrth ddyſgu yn y deml, Pa fodd y dywed yr yſgrifenyddion fod Criſt yn fâb Dafydd? [l] Math. 22. 41. Luc 20. 41.

36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd trwy 'r Yſbryd glân, [m] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth ſy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheu-law, hyd oni oſodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed. [m] Sal. 110. 1.

37 Y mae Dafydd ei hun gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd: ac o ba le y mae efe yn fâb iddo? A llawer o bobl a'i gwrandawent ef yn ewyllyſgar.

38 ¶ [n] Ac [o] efe a ddywedodd wrthynt yn ei athrawiaeth, Ymogelwch rhag yr yſgrifennyddion, y rhai a chwenychant rodio mewn gwiſgoedd llaeſion, a [p] chael oyſarch yn y marchnadoedd, [n] Math. 23. 1. Luc 20. 46. [o] Pen. 4. 2. [p] Luc 11. 43.

39 A'r prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a'r prif-eiſteddleoedd mewn ſwpperau:

40 [q] Y rhai ſydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hîr-weddio; Y rhai hyn a dderbyniant farnedigaeth fwy. [q] Math. 23. 14.

41 ¶ [r] A'r Ieſu a eiſteddodd gyferbyn a'r dryſorfa, ac a edrychodd pa fodd yr oedd y bobl yn bwrw arian i'r dryſorfa: a chyfoethogion lawer a fwriaſant lawer. [r] Luc. 21. 1.

42 A rhyw wraig weddw dlawd a ddaeth, ac a fwriodd i mewn ddwy hatling, yr hyn yw ffyrling.

43 Ac efe a alwodd ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yr wyf yn

4036. yn dywedyd i chwi [a] ſwrw o'r wraig
[a] 2 Cor. 8. 12. weddw dlawd hon i mewn mwy nâ'r rhai oll a fwriaſant i'r dryſorfa.

44 Canys hwynt-hwy oll a fwriaſant o'r hyn a oedd yngweddill ganddynt; ond hon o'i heiſiau a fwriodd i mewn yr hyn oll a feddai, ſef ei holl fywyd.

PEN. XIII.

1 *Criſt yn rhag-ſynegi dinyſtr y deml:* 9 *yr erlidiau o achos yr Efengyl:* 10 *y bydd rhaid pregethu 'r Efengyl i'r Cenhedloedd oll:* 14 *y mawr gyſtuddiau a ddigwyddai i'r Iuddewon:* 24 *a dull ei ddyfodiad ef i'r farn:* 32 *o ran na wyr neb yr awr, y dylai bob dŷn wilied a gweddio, rhag ein cael yn ammharod pan ddêl ef at bob un trwy farwolaeth.*

[a] Math. 24. 1. Luc 21. 5. AC [a] ſel yr oedd efe yn myned allan o'r deml, un o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Athraw, edrych pa ryw feini, a pha ſath adeiladau *ſy yma.*

[b] Luc 19. 44. 2 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion hyn? [b] Ni edir maen ar faen a'r ni's dattodir.

‡ *yn ddirgel.* 3 Ac ſel yr oedd efe yn eiſtedd ar fynydd yr Olew-wydd, gyferbyn a'r deml, Pedr ac Iago ac Ioan ac Andreas a ofynaſant ‡ iddo o'r neilldu,

[c] Math. 24. 3. 4 [c] Dywaid i ni pa bryd y bydd y pethau hyn, a pha arwydd *fydd* pan fo y pethau hyn oll ar ddibennu?

5 A'r Ieſu a attebodd iddynt, ac a ddechreuodd ddywedyd,

[d] Eph. 5. 6. [d] Edrychwch rhag twyllo o neb chwi.

[e] Thef. 2. 3. 6 Canys llawer un a ddaw yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Criſt*; ac a dwyllant lawer.

7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a ſôn am ryfeloedd, na chyffröer chwi: canys rhaid *i hynny* fod; ond nid *yw* y diwedd etto.

8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: a daeargrynfâu fyddant mewn mannau, a newŷn a thrallod fyddant.

9 Dechreuad gofidiau *yw* y pethau hyn. Eithr

[e] Math. 10. 17, 18. [e] edrychwch chwi arnoch eich hunain: canys traddodant chwi i'r cynghorau, ac i'r ſynagogau; chwi a faeddir, ac a ddygir ger bron rhaglawiaid a brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy,

[f] Math. 24. 14. 10 Ac [f] y mae yn rhaid yn gyntaf bregethu yr efengyl ym mŷſg yr holl genhedloedd.

[g] Math. 10. 19. Luc 12. 11. a 21. 14. 11 [g] Ond pan ddygant *chwi* a'ch traddodi, na rag-ofelwch beth a ddywettoch, ac na ſyfyriwch: eithr pa beth bynnag a rodder i chwi yn yr awr honno, hynny dywedwch: canys nid chwychwi ſy 'n dywedyd, ond yr Yſbryd glân.

[h] Mic. 7. 6. 12 [h] A'r brawd a ddyry frawd i farwolaeth, a thâd ei blentyn: a phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhieni, ac a'u rhoddant hwy i farwolaeth.

[i] Math. 24. 13. [k] Math. 10. 22. 13 [i] A chwi a fyddwch gâs gan bawb er mwyn fy enw i. Eithr [k] y neb a barhao hŷd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

[l] Math. 24. 15. [m] Dan. 9. 27. [n] Luc 21. 21. 14 [l] Ond pan weloch chwi y ffieidd-dra anghyfaneddol, [m] yr hwn a ddywedwyd gan Ddaniel y prophwyd, wedi ei oſod lle ni's dylid, (y neb a ddarlleno dealled) yna [n] y rhai ſyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd,

15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddiſgynned i'r tŷ, ac nac aed i mewn i gymmeryd dim o'i dŷ.

16 A'r neb a fyddo yn y maes, na thröed yn ei ôl i gymmeryd ei wiſg. 4036.

17 Ond gwae y rhai beichiog, a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny.

18 Ond gweddiwch na byddo eich ffoedigaeth yn y gauaf.

19 Canys yn y dyddiau hynny y bydd gorthrymder, y cyfryw ni bu y fath o ddechreu y creaduriaeth a greodd Duw hŷd y prŷd hwn, ac ni bydd chwaith.

20 Ac oni bai fod i'r Arglwydd fyrhâu 'r dyddiau, ni chadwefid un cnawd: eithr er mwyn yr etholedigion a etholodd, efe a fyrhaodd y dyddiau.

[o] Math. 23. Luc 17. 21 [o] Ac yna o's dywed neb wrthych, Wele, llyma y Criſt; neu, Wele, accw; na chredwch.

‡ *i ddidrŵi pe poſſibl.* 22 Canys gau-griſtiau a gau-brophwydi a gyfodant, ac a ddangoſant arwyddion a rhyfeddodau, ‡ i hudo ymaith, pe *byddai* boſſibl, ïe yr etholedigion.

[p] 2 Pedr 3. 17. 23 [p] Eithr ymogelwch chwi: wele, rhag-ddywedais i chwi bob peth.

[q] Luc 21. 25. 24 [q] Ond yn y dyddiau hynny, wedi 'r gorthrymder hwnnw, y tywylla 'r haul, a'r lloer ni rŷdd ei goleuni,

25 A ſer y nêf a ſyrthiant, a'r nerthoedd ſydd yn y nefoedd a ſiglir.

[r] Dan. 7. 10. Math. 16. 27. a 24. 30. Pen. 14. 62. 26 Ac [r] yna y gwelant Fâb y dŷn yn dyfod yn y cymmylau gyd â gallu mawr a gogoniant.

27 Ac yna yr enfyn efe ei angylion, ac y cynnull ei etholedigion oddi wrth y pedwar gwynt, o eithaf y ddaear hŷd eithaf y nêf.

[s] Luc 21. 27. Act. 1. 11. 28 [s] Ond dyſgwch ddammeg oddi wrth y ffigys-bren; Pan ſo ei gangen euſys yn dyner, a'r dail yn torri allan, chwi a wyddoch fod yr hâf yn agos:

1 Thef. 4. 16. 2 Thef. 1. 29 Ac felly chwithau, pan weloch y pethau hyn wedi dyfod, gwybyddwch ei fod yn agos, wrth y dryſau.

Dad. 1. 7. 30 Yn wîr yr wyf yn dywedyd i chwi nad â yr oes hon heibio hŷd oni wneler y pethau hyn oll.

[t] Math. 24. 32. Luc 21. 29. * *ſy ngeiriau i.* 31 Nêf a daear a ânt heibio: ond * y geiriau mau fi nid ânt heibio ddim.

32 Eithr am y dydd hwnnw a'r awr ni wyr neb, na'r angylion ſydd yn y nêf, na'r Mâb, ond y Tâd.

[t] Math. 24. 42. a 25. 13. 33 [t] Ymogelwch, gwiliwch, a gweddiwch: canys ni wyddoch pa bryd y bydd yr amſer.

1 Thoſ. 5. 6. 34 *Canys Mâb y dŷn ydd* ſel gŵr yn ymdaith i bell, wedi gadael ei dŷ, a rhoi awdurdod i'w weiſion, ac i bob un ei waith ei hun, a gorchymmyn i'r dryſawr wilio.

35 Gwiliwch gan hynny, (canys ni's gwyddoch pa bryd y daw meiſtr y tŷ, yn yr hwyr, ai hanner nôs, ai ar ganiad y ceiliog, ai 'r boreuddydd)

36 Rhag iddo ddyfod yn ddiſymmwth, a'ch cael chwi yn cyſgu.

37 A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, Gwiliwch.

PEN. XIV.

1 *Cŷd-fwriad yn erbyn Criſt.* 3 *Gwraig yn tywallt ennaint gwerthfawr ar ei ben ef.* 10 *Judas yn gwerthu ei feiſtr am arian.* 12 *Criſt ei hun yn rhag-ddywedyd y bradychai un o'i ddiſgyblion ef.* 22 *Wedi darparu a buyttа 'r Paſg, y mae yn ordeinio ei Swpper:* 26 *yn hyſbyſu yn mlaen llaw y ffoai ei holl ddiſgyblion, ac y gwadai Pedr ef.* 43 *Judas yn ei fradychu ef a chuſan.* 46 *Ei ddala ef yn yr ardd.*

53 *Cynnull-*

4036. 53 Cynnulleidfa 'r Iuddewon yn achwyn arno ef ar gam, ac yn ei farnu yn annuwiol, 65 ac yn ei ammharchi yn gywilyddus. 66 Pedr yn ei wadu ef deirgwaith.

4036. AC wedi a deuddydd yr oedd y Paſg, a gwŷl y bara croyw: a'r arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion a geiſiaſant pa fodd y dalient ef trwy dwyll, ac y lladdent ef.

a Math. 26. 2. Luc 22. 1. Ioan. 11. 55. a 13. 1.

2 Eithr dywedaſant, Nid ar yr ŵyl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

3 ¶ b A phan oedd eſe yn Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus, ac eſe yn eiſtedd i fwytta, daeth gwraig a chanddi flŵch o ennaint o nard *gwlŷb gwerthfawr; a hi a dorrodd y blŵch, ac a'i tywalldodd ar ei ben ef.

b Math. 26. 6. Ioan 12. 3. * pûr.

4 Ac yr oedd rhai yn ‡ anfoddlon ynddynt eu hunain, ac yn dywedyd, I ba beth y gwnaethpwyd y golled hyn o'r ennaint?

‡ sorredig.

5 O blegid fe a allaſid gwerthu hwn uwch law tri chàn ceiniog, a'u rhoddi i'r tlodion. A hwy a ffrommaſant yn ei herbyn hi.

6 A'r Ieſu a ddywedodd, Gadewch iddi; pa ham y gwnewch ſiinder iddi? hi a wnaeth weithred dda arnaf fi.

c Deut. 15. 11.

7 Canys c bob amſer y cewch y tlodion gyd â chwi, a phan fynnoch y gellwch wneuthur da iddynt hwy: ond myfi ni chewch bob amſer.

8 Hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth: hi a achubodd y blaen i enneinio fy nghorph erbyn y claddedigaeth.

9 Yn wîr meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fŷd, yr hyn a wnaeth hon hefyd a adroddir er coffa am dani.

d Math. 26. 14. Luc 22. 4.

10 ¶ d A Judas Iſcariot, un o'r deuddeg, a aeth ymaith at yr arch-offeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.

11 A phan glywſant, ſe fu lawen ganddynt, ac a addawſant roi arian iddo. Yntau a geiſiodd pa fodd y gallai yn gymmwys ei fradychu ef.

e Math. 26. 17. * laddent.

12 ¶ e A'r dydd cyntaf o ŵyl y bara croyw, pan *aberthent y Paſg, dywedodd ei ddiſgyblion wrtho, I ba le yr ŵyt ti yn ewyllyſio i ni fyned i barottôi i ti, i fwytta 'r Paſg?

13 Ac eſe a anfonodd ddau o'i ddiſgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r ddinas; a chyferfydd â chwi ddŷn, yndw yn yſtenaid o ddwfr: dilynwch ef.

14 A pha le bynnag yr êl i mewn, dywedwch wrth ŵr y tŷ, Fod yr Athraw yn dywedyd, Pa le y mae 'r lletty, lle y gallwyf, mi a'm diſgyblion, fwytta 'r Paſg?

15 Ac eſe a ddengys i chwi oruwchyſtafell fawr wedi ei thannu yn barod: yno parottowch i ni.

16 A'i ddiſgyblion a aethant, ac a ddaethant i'r ddinas, ac a gawſant megis y dywedaſai eſe wrthynt, ac a barottoiſant y Paſg.

17 A phan aeth hi yn hwyr, eſe a ddaeth gyd a'r deuddeg.

f Math. 26. 20.

18 f Ac ſel yr oeddynt yn eiſtedd, ac yn bwytta, yr Ieſu a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, un o honoch, yr hwn ſydd yn bwytta gyd â myfi, a'm bradycha i.

19 Hwythau a ddechreuaſant driſtâu, a dywedyd wrtho bob un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai myfi?

20 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un o'r deuddeg, yr hwn ſydd yn gwlychu gyd â mi yn y ddyſgl *yw e/e.

21 Mâb y dŷn yn wîr ſydd yn myned ymaith, fel y mae yn yſgrifennedig am dano: ond gwae 'r dŷn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir Mâb y dŷn: da fuaſai i'r dŷn hwnnw pe na's ganeſid.

4036.

22 ¶ g Ac fel yr oeddynt yn bwytta, yr Ieſu a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttewch: hwn yw fy nghorph.

g Math. 26. 26. Luc 22. 19. 1 Cor. 11. 23.

23 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoi diolch, eſe a'i rhoddes iddynt: a hwynt oll a yfaſant o hono.

24 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Hwn yw fy ngwaed i o'r teſtament newŷdd, yr hwn a dywelldir dros lawer.

25 Yn wîr yr ŵyf yn dywedyd wrthych, nad yfaf mwy o ffrwyth y winwŷdden hŷd y dydd hwnnw pan yfwyf ef yn newŷdd yn nheyrnas Dduw.

26 ¶ Ac wedi iddynt ganu ‡ mawl, hwy a aethant allan i fynydd yr Olew-wŷdd.

‡ Emyn.

27 h A dywedodd yr Ieſu wrthynt, Chwi a rwyſtrir oll o'm plegid i y nôs hon: canys yſgrifennedig yw, i Tarawaf y bugail, a'r defaid a waſgerir.

h Math. 26. 31. i Zech. 13. 7.

28 Eithr k wedi i mi adgyfodi, mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

k Pen. 16. 7.

29 l Ond Pedr a ddywedodd wrtho, Pe byddai bawb wedi eu rhwyſtro, etto ni *byddaf* fi.

l Math. 26. 33. Luc 22. 33.

30 A dywedodd yr Ieſu wrtho, Yn wîr yr ydwyf yn dywedyd i ti, Heddyw o fewn y nôs hon, cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, y gwedi fi deirgwaith.

Ioan 13. 37.

31 Ond eſe a ddywedodd yn helaethach o lawer, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. A'r un modd y dywedaſant oll.

32 m A hwy a ddaethant i le yr oedd ei enw Gethſemane: ac eſe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Eiſteddwch yma tra fyddwyf yn gweddio.

m Math. 26. 36. Luc 22. 39.

33 Ac eſe a gymmerth gyd ag ef Pedr ac Iago ac Ioan, ac a ddechreuodd ymofidio a thriſtâu yn ddirfawr.

Ioan 18. 1.

34 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, n Y mae fy enaid yn athriſt hŷd angau: arhoſwch yma a gwiliwch.

n Ioan. 12. 27.

35 Ac eſe a aeth ychydig ym mlaen, ac a ſyrthiodd ar y ddaear, ac a weddiodd, o bai boſſibl, ar fyned yr awr honno oddi wrtho.

36 Ac eſe a ddywedodd, o Abba, Dâd, p pob peth *ſydd* boſſibl i ti: tro heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: q eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei ewyllyſio, ond y peth yr ydwyt ti.

o Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 6. p Heb. 5. 7.

37 Ac eſe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cyſgu, ac a ddywedodd wrth Pedr, Simon, ai cyſgu yr ŵyt ti? oni allit wilio un awr?

q Ioan 6. 38.

38 Gwiliwch, a gweddiwch, rhag eich myned *mewn temtaſiwn. r Yr ysbryd yn ddiau *ſydd* barod; ond y cnawd *ſydd* wan.

r Gal. 5. 17. * i profedigaeth.

39 Ac wedi iddo fyned ymaith drachefn, eſe a weddiodd, gan ddywedyd yr un ymadrodd.

40 Ac wedi iddo ddychwelyd, eſe a'u cafodd hwynt drachefn yn cyſgu; canys yr oedd eu llygaid hwynt wedi trymhâu; ac ni ŵyddent beth a attebent iddo.

41 A eſe a ddaeth y drydedd waith, ac a ddywedodd wrthynt, Cyſgwch weithian, a gorphwyſwch: digon yw, daeth yr awr: wele, yr ydys yn bradychu Mâb y dŷn i ddwylaw pechaduriaid.

42 Cy-

4036.

42 Cyſodweh, awn: wele, y mae yr hwn ſydd yn ſy mradychu yn agos.

a Math. 26. 47. Luc 22. 47. Ioan. 18. 3.

43 ¶ a Ac yn y màn, ac efe etto yn llefaru, daeth Judas, un o'r deuddeg, a chyd ag ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn oddi wrth yr arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion a'r henuriaid.

44 A'r hwn a'i bradychodd ef a roddaſai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pwy bynnag a guſanwyf, hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch ymaith yn ſicr.

45 A phan ddaeth, yn ebrwydd efe a aeth atto, ac a ddywedodd, Rabbi, Rabbi; ac a'i cuſanodd ef.

46 ¶ A hwythau a roiſant eu dwylaw arno, ac a'i daliaſant ef.

47 A rhyw un o'r rhai oedd yn ſefyll ger llaw a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd wâs yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei gluſt ef.

48 A'r Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Ai megis at leidr y daethoch allan, â chleddyfau ac â ffyn, i'm dala i?

49 Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn athrawiaethu yn y deml, ac ni 'm daliaſoch: ond b rhaid yw cyflawni 'r yſgrythurau.

b Sal. 22. 6. Eſay 53. 7, &c.

50 A hwynt oll a'i gadawſant ef, ac a ffoiſant.

51 A rhyw ŵr ieuangc oedd yn ei ddilyn ef, wedi ymwiſgo â lliain main ar *ei gorph* noeth; a'r gwŷr ieuainge a'i daliaſant ef.

52 A hwn a adawodd y lliain, ac a ffodd oddi wrthynt yn noeth.

53 ¶ c A hwy a ddygaſant yr Ieſu at yr arch-offeiriad: a'r holl arch-offeiriaid a'r henuriaid a'r yſgrifenyddion a ymgaſglaſant gyd ag ef.

c Math. 26. 57. Luc 22. 54. Ioan 18. 13.

54 A Phedr a'i canlynodd ef o hirbell, hŷd yn llŷs yr arch-offeiriad; ac yr oedd efe yn eiſtedd gyd â'r gwaſanaethwŷr, ac yn ymdwymno wrth y tân.

55 d A'r arch-offeiriaid a'r holl gyngor a geiſiaſant dyſtiolaeth yn erbyn yr Ieſu, i'w roi ef i'w farwolaeth; ac ni chawſant.

d Math. 26. 59.

56 Canys llawer a ddygaſant gau-dyſtiolaeth yn ei erbyn ef, eithr nid oedd eu tyſtiolaethau hwy yn gyſſon.

57 A rhai a gyſodaſant, ac a ddygaſant gam-dyſtiolaeth yn ei erbyn, gan ddywedyd,

58 Ni a'i clywſom ef yn dywedyd, e Mi a ddinyſtriaf y deml hon o waith dwylaw, ac mewn tridiau yr adeiladaf arall heb fod o waith llâw.

e Pen. 15. 29. Ioan 2, 19.

59 Ac etto nid oedd eu tyſtiolaeth hwy felly yn gyſſon.

60 A chyſododd yr arch-offeiriad yn y canol, ac a ofynnodd i'r Ieſu, gan ddywedyd, Oni attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dyſtiolaethu yn dy erbyn?

61 Ac f efe a dawodd, ac nid attebodd ddim. Drachefn yr arch-offeiriad a ofynnodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw Criſt, Mâb y Bendigedig?

f Eſay 53. 7.

62 A'r Ieſu a ddywedodd, Myfi yw: a chwi a gewch weled Mâb y dŷn yn eiſtedd ar ddeheu-law y gallu, ac yn dyfod yng-hymmylau y nef.

a Math. 24, 30. a 26, 64.

63 Yna 'r arch-offeiriad, gan rwygo ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i ni mwy wrth dyſtion?

64 Chwi a glywſoch y gabledd: beth dybygwch chwi? A hwynt oll a'i condemniaſant ef, ei fod yn euog o farwolaeth.

65 A dechreuodd rhai boeri arno, a chuddio ei wyneb, a'i gernodio; a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r gweinidogion a'i tarawſant ef â g gwïail.

g Neu, *cbledrau eu dwylaw.*

66 ¶ h Ac fel yr oedd Pedr yn y llŷs i wared, daeth un o forwynion yr arch-offeiriad:

h Math. 26, 69. Luc 22, 55. Ioan 18, 16.

67 A phan ganfu hi Pedr yn ymdwymno, hi a edrychodd arno, ac a ddywedodd, Tithau hefyd oeddit gyd â'r Ieſu o Nazareth.

68 Ac efe a wadodd, gan ddywedyd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe a aeth allan i'r porth: a'r ceiliog a ganodd.

69 i A phan welodd y llangces ef drachefn, hi a ddechreuodd ddywedyd wrth y rhai oedd yn ſefyll yno, Y mae hwn *yn un* o honynt.

i Math. 26. 71. Luc 22, 58. Ioan 18, 25.

70 Ac efe a wadodd drachefn. Ac ychydig wedi, y rhai oedd yn ſefyll ger llaw a ddywedaſant wrth Pedr drachefn, Yn wîr yr wyt ti *yn un* o honynt: canys Gâlilead wyt, a'th leferydd ſydd debyg.

k Math. 26, 75.

71 Ond efe a ddechreuodd regu, a thyngu, Nid adwaen i y dŷn yma yr ydych chwi yn dywedyd *am dano.*

l Neu, *Ac ſe wylodd yn dïſt.* neu, *ac ſe ddechreuodd wylo.*

72 A'r ceiliog a ganodd yr ail waith. k A Phedr a gofiodd y gair a ddywedaſai 'r Ieſu wrtho, Cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, ti a'm gwedi deirgwaith. l A chan yſtyried hynny, efe a wylodd.

PEN. XV.

1 *Dwyn yr Ieſu yn rhwym, ac achwyn arno ger bron Pilat.* 15 *Wrth ſoedd y bobl gyffredin, gollwng Barabbas y lleſtrudd yn rhŷdd, a thraddodi 'r Ieſu i'w groes-hoelio.* 17 *Ei goroni ef â drain,* 19 *poeri arno, a'i watwar:* 21 *Ef yn diffygio yn dwyn ei groes:* 27 *Ei grogi ef rhwng dau leidr.* 29 *Y mae yn dioddef diſenwad yr Iuddewon:* 39 *Etto y Canwriad yn cyffeſu ei fod ef yn Fâb Duw:* 43 *A Joſeph yn ei gladdu ef yn barchedig.*

A a yn y fan y boreu yr ymgynghorodd yr arch-offeiriaid gyd â'r henuriaid a'r yſgrifenyddion a'r holl gyngor, ac wedi iddynt rwymo 'r Ieſu, hwy a'i dygaſant *ef* ymaith, ac a'i traddodaſant at Pilat.

a Sal. 2, 2. Math. 27. 1. Luc 22. 66. a 23.

2 A gofynnodd Pilat iddo, Ai ti yw brenhin yr Iuddewon? Yntau a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Yr wyt ti yn dywedyd.

1. Ioan 18. 28.

3 A'r arch-offeiriaid a'i cyhuddaſant ef ‡ o lawer o bethau: eithr nid attebodd efe ddim.

‡ *am lawer.*

4 b A Philat drachefn a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di ddim? wele faint o bethau y maent yn eu tyſtiolathu yn dy erbyn.

b Math. 27. 13,

5 Ond yr Ieſu etto nid attebodd ddim; fel y rhyfeddodd Pilat.

6 Ac c ar yr wŷl *honno* y gollyngai efe yn rhŷdd iddynt un carcharor, yr hwn a ofynnent iddo.

c Math. 27. 15. Luc 23. 17.

7 Ac yr oedd *un* a elwid Barabbas yr hwn oedd yn rhwym gyd â'i gŷd-derfyſgwŷr, y rhai yn y derfyſg a wnaethent lofruddiaeth.

Ioan 18. 39.

8 A'r dyrfa gan grôch-lefain, a ddechreuodd deiſyf *arno wneuthur* fel y gwnaethai bob amſer iddynt.

9 A Philat a attebodd iddynt, gan ddywedyd, A fynnwch chwi i mi ollwng yn rhŷdd i chwi frenhin yr Iuddewon?

10 (Canys efe a wyddai mai o gynfigen y traddodaſai 'r arch-offeiriaid ef.)

11 d A'r arch-offeiriaid a gynhyrfaſent y bobl, fel y gollyngai efe yn hytrach Barabbas yn rhŷdd iddynt.

d Act. 3. 14.

12 A Philat a attebodd, ac a ddywedodd drachefn wrthynt, Beth gan hynny a fynnwch

4036. ſynnwch i mi ei wneuthur i'r hwn yr ydych yn ei alw brenhin yr Iuddewon?

13 A hwythau a leſaſant dracheſn, Croes-hoelia ef.

14 Yna Pilat a ddywedodd wrthynt, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? A hwythau a leſaſant ſwy-ſwy, Croes-hoelia ef.

e Math. 27. 26. Ioan 19. 1. 15 ¶ [e] A Philat yn chwennych boddloni 'r bobl, a ollyngodd yn rhŷdd iddynt Barabbas; a'r Iesu, wedi iddo *ei* fflan-gellu, a draddododd efe i'w groes-hoelio.

16 A'r milwŷr a'i dygaſant ef i fewn y llŷs, a elwir Pretorium: a hwy a alwaſant ynghŷd yr holl fyddin.

17 Ac a'i gwiſgaſant ef â phorphor, ac a blethaſant goron o ddrain, ac a'i dodaſant am ei *ben*;

18 Ac a ddechreuaſant gyfarch iddo, Hanffych well, brenhin yr Iuddewon.

19 A hwy a guraſant ei ben ef â chorſen ac a boeraſant arno, a chan ddodi *eu* gliniau *i lawr* a'i haddolaſant ef.

20 Ac wedi iddynt ei watwar ef, hwy a ddioſgaſant y porphor oddi am dano, ac a'i gwiſgaſant ef â'i ddillad ei hun, ac a'i dygaſant allan i'w groes-hoelio.

f Mat. 27. 32. Luc 23. 26. 21 A [f] hwy a gymhellaſant un Simon o Cyrene, yr hwn oedd yn myned heibio, wrth ddyfod o'r wlâd, ſef tâd Alecſander a Ruphus, i ddwyn ei groes ef.

g Luc 23. 33. Ioan 19. 17. 22 [g] A hwy a'i harweiniaſant ef i le *a elwid* Golgotha; yr hyn o'i gyfieithu yw, Lle 'r benglog:

* *cymmyſgedig â Myrr.* 23 Ac a roiſant iddo i'w yfed wîn * myrllyd: eithr efe ni's cymmerth.

h Sal. 22. 18. Ioan 19. 23. 24 Ac wedi iddynt ei [h] groes-hoelio, hwy a rannaſant ei ddillad ef, gan fwrw coelbren arnynt, beth a gai bob un.

i Mat. 27. 45. Luc 23. 44. Ioan 19. 14. 25 [i] A'r drydedd awr oedd hi, a hwy a'i croes-hoeliaſant ef.

k Mat. 27. 37. 26 Ac [k] yr oedd yſgrifen ei achos ef wedi ei harſgraphu, BRENHIN YR IUDDEWON.

Ioan 19. 19. l Mat. 27. 38. m Eſay 53. 12. Luc 22. 37. 27 [l] A hwy a groes-hoeliaſant gyd ag ef ddau leidr, un ar y llâw ddehau, ac un ar yr aſſwy iddo.

28 A'r yſgrythur a gyflawnwyd, yr hon a ddywed, [m] Ac efe a gyfrifwyd gyd â'r rhai anwir.

n Sal. 22. 7. o Pen. 14. 58. Ioan. 2. 19. p Luc 23. 39. 29 [n] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablaſant ef, gan yſgwyd eu pennau, a dywedyd, Och, [o] tydi yr hwn ŵyt yn dinyſtrio 'r deml, ac yn *ei* hadeiladu mewn tridiau,

30 Gwared dy hun, a diſgyn oddi ar y groes.

q Mat. 27. 45. † *dir.* r Sal. 22. 1. Mat. 27. 46. 31 Yr un ffunud yr arch-offeiriaid hefyd yn gwatwar, a ddywedaſant wrth eu gilydd gyd â'r yſgrifenydion, Eraill a waredodd, ei hun ni's gall ei wared.

32 Diſgynned Criſt brenhin yr Iſrael yr awr hon oddi ar y groes, fel y gwelom, ac y credom. [p] A'r rhai a groes-hoelieſid gyd ag ef a'i difenwaſant ef.

33 A [q] phan ddaeth y chweched awr, bu tywyllwch ar yr holl † ddaear hŷd y nawfed awr.

s Sal. 22. 1. Mat. 27. 46. t Ioan 19. 29. 34 Ac ar y nawfed awr y doleſodd yr Iesu â llef uchel, gan' ddywedyd, [r] Eloi, Eloi, lama ſabachthani? yr hyn o'i gyfieithu yw, Fy Nuw, fy Nuw, pa ham y'm gadewaiſt?

35 A rhai o'r rhai a ſaſent ger llaw, pan glywſant, a ddywedaſant, Wele, y mae efe yn galw ar Elias.

36 Ac [s] un a redodd, ac a lanwodd yſbwng yn llawn o finegr, ac a'i dododd ar gorſen, ac [t] a'i diodododd ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrychwn a ddaw Elias i'w dynnu ef i lawr.

37 [u] A'r Iesu a leſodd â llef uchel, ac a ymadawödd â'r yſbryd.

u Mat. 27. 50. Ioan 19. 30. x Mat. 27. 51. Luc 23. 45. 38 [x] A llèn y deml a rwygwyd yn ddwy oddi fynu hŷd i wared.

y Mat. 27. 54. Luc 23. 47. 39 [y] A phan welodd y canwriad, yr hwn oedd yn ſefyll ger llaw gyferbyn ag ef, ddarfod iddo yn lleſain felly ymado â'r yſbryd, efe a ddywedodd, Yn wîr Mâb Duw oedd y dŷn hwn.

z Mat. 27. 57. a Luc 8. 2, 3. 40 [z] Ac yr oedd hefyd wragedd yn edrych o hirbell, ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago fychan a Joſe, a Salome;

41 Y rhai hefyd pan oedd efe yn Galilea, [a] a'i dilynaſant ef, ac a weinaſant iddo; a *gwragedd* eraill lawer, y rhai a ddaethent gyd ag ef i fynu i Jeruſalem.

b Mat 27. 57. Luc 23. 50. Ioan 19. 38. c Luc 2. 25, 38. 42 ¶ [b] Pan ydoedd hi weithian yn hwyr, (am ei bod hi yn ddarpar-ŵyl, ſef y dŷdd cyn y ſabbath)

43 Daeth Joſeph o Arimathea, cynghorwr pendefigaidd, yr hwn oedd yntau [c] yn diſgwyl am deyrnas Dduw; ac a aeth yn hŷ i mewn at Pilat, ac a ddeiſyfodd gorph yr Iesu.

44 A rhyfedd oedd gan Pilat o buaſai efe ſarw eiſioes: ac wedi iddo alw y canwriad atto, efe a ofynnodd iddo a oedd efe wedi marw er ys meityn.

45 A phan ŵybu gan y canwriad, efe a roddes y corph i Joſeph.

46 Ac efe a brynodd lïain main, ac a'i tynnodd ef i lawr, ac a'i hamdôdd yn y lïain main, ac a'i dododd ef mewn bêdd a naddaſid o'r graig; ac a dreiglodd faen ar ddrŵs y bêdd.

47 A Mair Magdalen a Mair *mam* Joſe a edrychaſant pa le y dodid ef.

PEN. XVI.

1 Angel yn mynegi adgyfodiad Criſt i dair o wragedd. 9 Criſt ei hun yn ymddangos i Mair Magdalen, 12 i ddau oedd yn myned i'r wlâd: 14 Yna i'r Apoſtolion, 15 y rhai y mae efe yn eu hanfon allan i bregethu 'r Efengyl: 19 ac yn eſgyn i'r neſoedd.

d Mat. 28. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1. e Luc 23. 56. † *lyſiau.* c Luc 24. 1. Ioan 20. 1. ‡ *o'r ſabbathau.* d Ioan 20. 11. AC [d] wedi darfod y dŷdd ſabbath, Mair Magdalen, a Mair *mam* Iago, a Salome, [e] a brynaſant † bêr-aroglau, i ddyfod i'w enneinio ef.

2 [c] Ac yn fore iawn, y *dŷdd* cyntaf ‡ o'r wythnos, y daethant at y bêdd, a'r haul wedi codi.

3 A hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen ymaith oddi wrth ddrŵs y bêdd?

4 (A phan edrychaſant, hwy a ganfuant fod y maen wedi ei dreiglo ymaith:) canys yr oedd efe yn fawr iawn.

5 Ac [d] wedi iddynt fyned i mewn i'r bêdd, hwy a welſant fâb ieuanc yn eiſtedd o'r tu dehau, wedi ei ddilladu â gwiſg wenllaes; ac a ddychrynaſant.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na ddychrynwch. Ceiſio yr ydych yr Iesu o Nazareth, yr hwn a groes-hoeliwyd: efe a gyfododd; nid yw efe yma: wele 'r màn y dodaſant ef.

e Mat. 26. 32. Pen. 14. 28. 7 Eithr ewch ymaith, dywedwch i'w ddiſgyblion ef ac i Pedr ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y cewch ei weled ef [e] fel y dywedodd i chwi.

8 Ac wedi myned allan ar frŷs, hwy a ffoiſant oddi wrth y bêdd; canys dychryn a

4036. ſyndod oedd arnynt. [t] Ac ni ddywedaſant
[r] Edrych. Mat. 28. 8. Luc 24. 9. [c] Ioan 20. 14. [h] Luc 8. 2. ddim wrth neb: canys yr oeddynt wedi ofni.

9 ¶ A'r *Ieſu* wedi adgyfodi y boreu, y *dydd* cyntaf o'r wythnos, [g] a ymddangoſodd yn gyntaf i Mair Magdalen, [h] o'r hon y bwriaſai efe allan ſaith o gythreuliaid.

10 Hithau a aeth ac a fynegodd i'r rhai a fuaſent gyd ag ef, ac oeddynt mewn galar ac ŵylofain.

11 A hwythau pan glywſant ei fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled ef, ni chredent.

12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddangoſodd efe mewn gwedd arall [i] i ddau o honynt, *a thwynt* yn ymdeithio, ac yn myned i'r wlâd.

13 A hwy a aethant ac a fynegaſant i'r lleill: ac ni chredent iddynt hwythau.

14 ¶ [k] Ac yn ôl hynny, efe a ymddangoſodd i'r un ar ddeg, a hwynt yn eiſtedd * i fwytta, ac a ddannododd iddynt eu hanghrediniaeth, a'u calon-galedwch; am na chredaſent y rhai a'i gwelſent ef wedi adgyfodi.

[i] Luc 24. 13. [k] Luc 24. 36. 1 Cor. 15. 7. * Neu, *yngbŷd.*

15 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r holl fŷd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur.

16 [m] Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig: [n] eithr y neb ni chredo a gondemnir.

17 A'r arŵyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; [o] Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid; ac [p] â thafodau newyddion y llefarant;

18 [q] Seirph a godant ymaith, ac o's yfant ddim marwol, ni wnâ iddynt ddim niweid; [r] ar y cleiſion y rhoddant eu dwylaw, a hwy a fyddant iâch.

19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, [s] wedi llefaru wrthynt, [t] a gymmerwyd i fynu i'r nêf, [u] ac a eiſteddodd ar ddeheu-law Dduw.

20 A hwythau a aethant allan, ac a bregethaſant ym mhob màn, a'r Arglwydd yn cŷd-weithio, [x] ac yn cadarnhâu 'r gair, trwy arŵyddion y rhai oedd yn canlyn. Amen.

4036. [l] Mat. 28. 19. [m] Ioan 3. 18, 36. [n] Ioan 12. 48. [o] Luc 10. 17. Act. 5. 16, a 8. 7. a 16. 18. a 19. 12. [p] Act. 2. 4. a 10. 46. a 19. 6. 1 Cor. 12. 10, 28. [q] Luc 10. 19. Act. 28. 5. [r] Act. 28. 8. [s] Act 1. 2, 3. [t] Luc 24. 51. [u] Sal. 110. 1. [x] Act. 14. 3. Heb. 2. 4.

¶ Yr Efengyl yn ôl *Sant* LUC.

PEN. I.

1 *Rhag-ymadrodd yr holl Efengyl.* 5 *Cenhedliad Ioan Fedyddiwr,* 26 *a Chriſt.* 39 *Prophwydoliaeth Eliſabeth a Mair am Griſt.* 57 *Genedigaeth ac enwaediad Ioan.* 67 *Prophwydoliaeth Zachariat am Griſt,* 76 *ac Ioan.*

YN gymmaint a darfod i lawer gymmeryd mewn llâw oſod allan mewn trefn draethawd am y pethau a gredir yn ddiammeu yn ein plith,

2 [a] Megis y traddodaſant hwy i ni, y rhai oeddynt eu hunain [b] o'r dechreuad yn gweled, ac yn weinidogion y gair;

3 [c] Minnau a welais yn dda, wedi i mi ddilyn pob peth yn ddyfal o'r dechreuad, yſgrifennu mewn trefn attat, [d] O arderchoccaf Theophilus,

4 Fel y cait ŵybod ſicrwydd am y pethau y'th ddyſgwyd ynddynt.

5 YR oedd [e] yn nyddiau Herod frenhin Judea, ryw offeiriad a'i enw Zacharïas, [f] o † ddyddgylch Abia: a'i wraig *oedd* o ferched Aaron, a'i henw Eliſabeth.

6 Ac yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynion a deddfau 'r Arglwydd yn ddiargyoedd.

7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am fod Eliſabeth yn ammhlantadwy, ac yr oeddynt wedi myned ill dau mewn gŵth o oedran.

8 A bu, ac efe yn gwaſanaethu ſwydd offeiriad ger bron Duw, yn nhrefn ei ‡ ddyddgylch ef,

9 Yn ôl arfer ſwydd yr offeiriaid, ddyfod o ran iddo [g] arogl-darthu, yn ôl ei fyned i deml yr Arglwydd.

10 A holl lïaws y bobl oedd allan yn gweddïo ar awr yr arogl-darthiad.

11 Ac ymddangoſodd iddo angel yr Arglwydd yn ſefyll o'r tu dehau i [h] allor yr arogl-darth.

12 A Zacharïas pan ganfu, a gythryblwyd, ac ofn a ſyrthiodd arno.

13 Eithr yr angel a ddywedodd wrtho, Nac ofna, Zacharïas; canys gwrandawyd dy weddi; a'th wraig Eliſabeth a ddwg i ti fab, a [i] thi a elwi ei enw ef Ioan.

[a] Heb. 2. 3. [1] Ioan 1. 1. [b] Ioan 15. 27. [c] Act. 15. 19, 25, 28. [1] Cor. 7. 40. [d] Act. 1. 1.

3398. [e] Mat. 2. 1. [f] 1 Cron. 24. 10. Neh. 12. 4, 17. † *gylch-ddydd.* ‡ *gylch-ddydd.* [g] Ecſod. 30. 7. Lef. 16. 17. [h] Ecſod. 30. 1. [i] Ad. 60, 63.

14 A bydd i ti lawenydd a gorfoledd; a [k] llawer a lawenychant am ei enedigaeth ef.

15 Canys mawr fydd efe yngolwg yr Arglwydd, ac [l] nid yf na gwin na diod gadarn; ac efe a gyflawnir o'r Yſbryd glân, [m] ïe o groth ei fam:

16 [u] A llawer o blant Iſrael a drŷ efe at yr Arglwydd eu Duw.

17 Ac efe a â o'i flaen ef yn yſbryd a nerth Elïas, [o] i droi calonnau 'r tadau at y plant, a'r anufudd * i ddoethineb y cyfiawn; i ddarparu i'r Arglwydd bobl barod.

18 A dywedodd Zacharïas wrth yr angel, [p] Pa fodd y gŵybyddaf fi hyn? canys henafgwr ŵyf fi, a'm gwraig hefyd mewn gŵth o oedran.

19 A'r angel gan atteb a ddywedodd wrtho, Myfi yw [q] Gabriel, yr hwn ŵyf yn ſefyll ger bron Duw, ac a anfonwyd i lefaru wrthyt, ac † i fynegi i ti y newyddion da hyn.

20 Ac wele, [t] ti a fyddi fûd ac heb allu llefaru hŷd y dŷdd y gwneler y pethau hyn, am na chredaiſt i'm geiriau i, y rhai a gyflawnir yn eu hamſer.

21 Ac yr oedd y bobl yn diſgwyl am Zacharïas: a rhyfeddu a wnaethant ei fod ef yn aros cyhyd yn y deml.

22 A phan ddaeth efe allan, ni allai efe lefaru wrthynt: a hwy a ŵybuant weled o hono weledigaeth yn y deml: ac yr oedd efe yn gwneuthur amnaid iddynt; ac efe a arhoſodd yn fûd.

23 A bu, cyn gynted ag y cyflawnwyd [s] dyddiau ei weinidogaeth ef, fyned o hono i'w dŷ ei hun.

24 Ac yn ôl y dyddiau hynny y cafodd Eliſabeth ei wraig ef feichiogi, ac a ymguddiodd bùm mis, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd i mi yn y dyddiau 'r edrychodd arnaf [t] dynnu ymaith fy ngwradwydd ym mhlith dynion.

26 ¶ Ac yn y chweched mîs yr anfonwyd yr angel Gabriel oddi wrth Dduw i ddinas yn Galilea, a'i henw Nazareth,

3399. [k] Ad. 58. [l] Num. 6. 3. [m] Jer. 1. 5. Gal. 1. 15. [n] Mal. 4. 5, 6. Mat. 11. 14. [o] Eccl. 48. 10. * Neu, *drwy.* [p] Gen. 17. 17. [q] Dan. 8. 16. a 9. 21. † *i eſa-ngylu i ti hyn.* [r] Ezec. 3. 26. a 24. 27. [s] Edrych 2 Bren. 11. 5. 1 Cron. 9. 25. [t] Gen. 30. 23. Eſay 4. 1.

27 At

3399. 27 At forŵyn [u] wedi ei dyweddïo i ŵr a'i enw Joseph, o dŷ Ddafydd; ac enw 'r forŵyn *oedd* Mair.

[u] Math. 1. 18.

28 A'r angel a ddaeth i mewn atti, ac a ddywedodd, Hanffych well, yr hon a gefaiſt râs; yr Arglwydd *fydd* gyd â thi: bendigaid *ŵyt* ym mhlith gwragedd.

29 A hithau pan *ei* gwelodd, a gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef; a meddylio a wnaeth pa fath gyfarch oedd hwn.

30 A dywedodd yr angel wrthi, Nac ofna, Mair: canys ti a gefaiſt ffafr gyd â Duw.

[x] Eſay 7. 14. Math. 1. 21.

31 [x] Ac wele, ti a gei feichiogi yn dy grôth, ac a eſgori ar fâb, ac [y] a elwi ei enw ef IESU.

[y] Pen. 2. 21.

32 Hwn fydd mawr, ac a elwir yn Fâb y Goruchaf; ac iddo [z] y rhŷdd [a] yr Arglwydd Dduw orſeddfa ei Dâd Dafydd.

[z] Sal. 132. 11.

[a] Eſay 9. 6. a 16. 5.

33 [b] Ac efe a deyrnaſa ar dŷ Jacob yn dragywydd; ac ar ei frenhiniaeth ni bydd diwedd.

[b] Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Obad. 21. Mic. 4. 7.

34 A Mair a ddywedodd wrth yr angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i ŵr?

Ioan 12. 34. Heb. 1, 8.

35 A'r angel a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Yr Yſbryd glân a ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf a'th gyſgoda di: am hynny hefyd y peth ſanctaidd a aner o honot ti a elwir yn Fâb Duw.

36 Ac wele, Eliſabeth dy gares, y mae hithau wedi beichiogi ar fâb yn ei henaint: a hwn yw 'r chweched mîs iddi hi, yr hon a elwid yn ammhlantadwy.

[c] Gen. 18. 14. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Math. 19. 26. Pen. 18. 27.

37 Canys [c] gyd â Duw ni bydd dim yn ammhoſſibl.

38 A dywedodd Mair, Wele waſanaethyddes yr Arglwydd, bydded i mi yn ôl dy air di. A'r angel a aeth ymaith oddi wrthi hi.

39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dyddiau hynny, ac a aeth i'r mynydd-dir ar frŷs, i ddinas o Juda;

40 Ac a âeth i mewn i dŷ Zacharias, ac a gyfarchodd well i Eliſabeth.

41 A bu, pan glybu Eliſabeth gyfarchiad Mair, i'r plentyn yn ei chrôth hi lammu: ac Eliſabeth a lânwyd o'r Yſbryd glân.

42 A llefain a wnaeth â llêf uchel, a dywedyd, Bendigedig *ŵyt* ti ym mhlith gwragedd, a bendigedig *yw* ffrwyth dy grôth di.

43 Ac o ba le *y mae* hyn i mi, ſel y delai mam fy Arglwydd attaf fi?

44 Canys wele, er cynted y daeth lleferydd dy gyfarchiad di i'm cluſtiau, y plentyn a lammodd o lawenydd yn fy nghrôth.

† Neu, *a gredodd y bydd cyfl.*

45 A bendigedig *yw* 'r hon † a gredodd: canys bydd cyflawniad o'r pethau a ddywedwyd wrthi gan yr Arglwydd.

46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy enaid yn mawrhau 'r Arglwydd,

47 A'm hyſbryd a lawenychodd yn Nuw fy Iachawdr.

[d] Sal. 138. 6.

48 Canys [d] efe a edrychodd ar waeledd ei waſanaethyddes: o blegid wele, o hyn allan yr holl genhedlaethau a'm geilw yn wynfydedig.

[e] Eccſod. 20. 6. Sal. 103. 17.

49 Canys yr hwn ſydd alluog a wnaeth i mi fawredd; a ſanctaidd *yw* ei enw ef.

[f] Eſay 51. 9. a 52. 10.

50 [e] A'i drugaredd *ſydd* yn oes oeſoedd ar y rhai a'i hofnant ef.

[g] Sal. 33. 10.

51 [f] Efe a wnaeth gadernid â'i fraich: [g] efe a waſgarodd y rhai beilchion ym mwriad eu calon.

[i] Pedr 5. 5.

3399. 52 [h] Efe a dynnodd i lawr y cedyrn o'u heiſteddfâu, ac a ddyrchafodd y rhai iſelradd.

[h] 1 Samuf. 6, &c. Job 5. 11. Sal. 113. 6.

53 [i] Y rhai newŷnog a lanwodd efe â phethau da; ac efe a anfonodd ymaith y rhai goludog yn weigion.

[i] Sal. 34. 10.

54 Efe a gynnorthwyodd ei wâs Iſrael, [k] gan gofio *ei* drugaredd,

[k] Jer. 31. 3, 20.

55 [l] Fel y dywedodd wrth ein tadau, Abraham a'i hâd, yn dragywydd.

[l] Gen. 17. 19. Sal. 132. 11.

56 A Mair a arhoſodd gyd â hi ynghŷlch tri mîs, ac a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

57 ¶ A chyflawnwyd tymp Eliſabeth i eſgor, a hi a eſgorodd ar fâb.

58 A'i chymmydogion a'i chenedl a glybu fawrhâu o'r Arglwydd ei drugaredd arni: [m] a hwy a gŷd-lawenychaſant â hi.

[m] Ad. 14. [n] Gen. 17. 12. Lef. 12, 3.

59 A bu, [n] ar yr wythfed dydd hwy a ddaethant i enwaedu ar y dŷn bach; ac a'i galwaſant ef Zacharias, ar ôl enw ei dâd.

60 A'i fam a attebodd ac a ddywedodd, • Nid *felly*: eithr Ioan y gelwir ef.

[o] Ad. 13.

61 Hwythau a ddywedaſant wrthi, Nid oes neb o'th genedl a elwir ar yr enw hwn.

62 A hwy a wnaethant amnaid ar ei dâd ef, pa fodd y mynnai efe ei enwi ef.

63 Yntau a alwodd am afgraph-lech, ac a 'sgrifenodd, gan ddywedyd, [p] Ioan yw ei enw ef. A rhyfeddu a wnaethant oll.

[p] Ad. 13.

64 Ac agorwyd ei enau ef yn ebrwydd, a'i dafod ef, ac efe a lefarodd, gan fendithio Duw.

65 A daeth ofn ar bawb oedd yn trigo yn eu cylch hwy: a thrwy holl fynydd-dir Judea y cyhoeddwyd y † geiriau hyn oll.

† *pethau.*

66 A phawb a'r a'u clywſant a'u goſodaſant yn eu calonnau, gan ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn hwn? A llâw 'r Arglwydd oedd gyd ag ef.

67 ¶ A'i dâd ef Zacharias a gyflawnwyd o'r Yſbryd glân, ac a brophwydodd, gan ddywedyd,

68 Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Iſrael; canys [q] efe a ymwelodd, ac a wnaeth ymwared i'w bobl;

[q] Pen. 7. 16.

69 Ac [r] efe a ddyrchafodd gorn iechydwriaeth i ni, yn nhŷ Ddafydd ei waſanaethwr;

[r] Sal. 132. 17.

70 [s] Megis y llefarodd trwy enau ei ſanctaidd brophwydi, y rhai oedd o *ddechreuad* y bŷd,

[s] Jer. 23. 6. a 30. 10.

71 *Fel y byddai i ni* ymwared rhag ein gelynion, ac o lâw pawb o'n caſeion;

[t] Gen. 12. 3. a 17. 4. a 22. 16. Heb. 6. 13. 17.

72 I gwplâu y drugaredd â'n tadau, ac i gofio ei ſanctaidd gyfammod,

[u] Heb. 9. 14.

73 [t] Y llw a dyngodd efe wrth ein tâd Abraham, ar roddi i ni,

[x] Mal. 3. 1. a 4. 5. Ad. 17.

74 Gwedi ein rhyddhâu o lâw ein gelynion, [u] ei waſanaethu ef yn ddiofn,

75 Mewn ſancteiddrwydd a chyflawnder ger ei fron ef, holl ddyddiau ein bywyd.

[y] Pen. 3. 5.

76 A thithau, fachgennyn, a elwir yn brophwyd i'r Goruchaf: canys [x] ti a ai o flaen ŵyneb yr Arglwydd, i barottôi ei ffyrdd ef;

• *er maddeuant.* ‡ *ymyſgaroedd.*

77 I roddi gwybodaeth iechydwriaeth i'w bobl, • trwy faddeuant o'u pechodau,

[*] Num. 24. 17.

78 O herwŷdd ‡ tirionderb trugaredd ein Duw, trwy yr hon yr ymwelodd â ni [*] godiad haul o'r uchelder,

Eſay 11. 1. Zech. 3. 8. a 6. 12. Mal. 4. 2.

79 [z] I lewyrchu i'r rhai ſy 'n eiſtedd mewn tywyllwch a chyſgod angau, i gyfeirio ein traed i ffordd tangnefedd.

[z] Eſay 9. 2.

80 [a] A'r bachgen a gynnyddodd, ac [a] gryfhâwyd yn yr yſbryd, ac [b] a fu yn y diffeithwch hyd y dydd yr ymddangoſodd efe i'r Iſrael.

[a] Pen. 2. 40. [b] Math. 3. 1.

PEN. II.

4000. 1 *Auguſtus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain.* 6 *Genedigaeth Criſt.* 8 *Yn Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid,* 13 *a llawer yn canu moliant i Dduw am hyno.* 21 *Enwaedu Criſt.* 22 *Puredigaeth Mair.* 28 *Simeon Ac Anna yn propwydo am Criſt:* 40 *ac yntau yn cynnyddu mewn doethineb,* 46 *yn ymreſymmu a'r Doctoriaid yn y deml,* 51 *ac yn ufudd i'w rieni.*

BU hefyd yn y dyddiau hynny, fyned gorchymmyn allan oddi wrth Auguſtus Ceſar, i drethu yr holl fyd.

2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd gyntaf, pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria.)

3 A phawb a aethant i'w trethu, bob un i'w ddinas ei hun.

4 A Joſeph hefyd a aeth i fyny o Galilea, o ddinas Nazareth, i Judea, i [a] ddinas Dafydd, yr hon a elwir Bethlehem, (am ei fod o dŷ a thylwyth Dafydd.)

[a] Ioan 7. 42.

5 I'w drethu gyd â Mair, yr hon a ddyweddïaſid yn wraig iddo, yr hon oedd yn feichiog.

6 A bu, tra'r oeddynt hwy yno, cyflawnwyd y dyddiau i eſgor o honi.

7 A hi a eſgorodd ar ei mâb [b] cyntaf-anedig, ac a'i rhwymodd ef mewn cadachau, ac a'i dododd ef yn y preſeb: am nad oedd iddynt le yn y lletty.

[b] Math. 1. 25. † *y cyntaf-anedig.*

8 ¶ Ac yr oedd yn y wlâd honno fugeiliaid yn aros yn y maes, ac yn gwilied eu [c] praidd liw nôs.

‡ *diadelleu.*

9 Ac wele, angel yr Arglwydd a ſafodd ger llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddiſgleiriodd o'u hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a wnaethant.

10 A'r angel a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch: canys wele yr ŵyf fi yn mynegi i chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd i'r holl bobl:

11 Canys ganwyd i chwi heddyw geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Criſt yr Arglwydd.

12 A hyn *fydd* arŵydd i chwi, Chwi a gewch y dŷn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, a'i ddodi yn y preſeb.

13 Ac yn ddiſymmwth yr oedd gyd â'r angel lïaws o lu nefol, yn moliannu Duw, ac yn dywedyd,

14 Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaear [d] tangnefedd, i ddynion ewyllys da.

[c] Pen. 19. 38. [d] Eſay 57. 19. Eph. 2. 17. † Gr. *y dynion y bugeiliaid.*

15 A bu, pan aeth yr angylion ymaith oddi wrthynt i'r nêf, † y bugeiliaid hwythau a ddywedaſant wrth eu gilydd, Awn hŷd Bethlehem, a gwelwn y peth hyn a wnaethpwyd, yr hwn [e] hyſbyſodd yr Arglwydd i ni.

16 A hwy a ddaethant ar frŷs, ac a gawſant Mair a Joſeph, a'r dŷn bach yn gorwedd yn y preſeb.

17 A phan welſant, hwy a gyhoeddaſant y gair a ddywedaſid wrthynt am y bachgen hwn.

18 A phawb a'r a'i clywſant, a ryfeddaſant am y pethau a ddywedaſid gan y bugeiliaid wrthynt.

19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll, gan *eu* hyſtyried yn ei chalon.

20 A'r bugeiliaid a ddychwelaſant, gan ogoneddu a moliannu Duw am yr holl bethau a glywſent ac a welſent, fel y dywedaſid wrthynt.

[e] Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.

21 A phan gyflawnwyd wyth niwrnod [f] IESU, yr hwn a enwaſid gan yr angel, cyn ei ymddŵyn ef yn y grôth.

[f] Math. 1. 21.

22 Ac wedi cyflawni [g] dyddiau ei phuredigaeth hi yn ôl deddf Moſes, hwy a'i dygaſant ef i Jeruſalem, *i'w* † gyflwyno i'r Arglwydd;

[g] Pen. 1. 31. Lef. 12. 2, 3, 4, 6. † *breſentio,*

23 (Fel yr yſgrifennwyd yn neddf yr Arglwydd, [h] Pob gwrryw ‡ cyntaf-anedig a elwir yn ſanctaidd i'r Arglwydd.)

[h] Ecſod. 13. 2. ‡ *yn agoryd y grôth.*

24 Ac i roddi aberth, yn ôl [i] yr hyn a ddywedwyd yn neddf yr Arglwydd, Pâr o durturod, neu ddau gyw colommen.

[i] Lef. 12. 8.

25 Ac wele, yr oedd gŵr yn Jeruſalem, a'i enw Simeon; a'r gŵr hwn *oedd* gyfiawn a duwiol, [k] yn diſgwyl am ddiddanwch yr Iſrael: a'r Yſbryd glân oedd arno.

[k] Ad. 38.

26 Ac yr oedd wedi ei hyſbyſu iddo gan yr Yſbryd glân na welai efe angau cyn iddo weled Criſt yr Arglwydd.

27 Ac efe a ddaeth trwy'r Yſbryd i'r deml: a phan ddûg ei rieni y dŷn bach Ieſu, i wneuthur drofto yn ôl defod y gyfraith;

28 Yna efe a'i cymmerth ef yn ei freichiau, ac a fendithiodd Dduw, ac a ddywedodd,

29 [i] Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy wâs mewn tangnefedd yn ôl dy air:

[i] Gen. 46. 30.

30 Canys fy llygaid [m] a welſant dy iechydwriaeth,

[m] Eſay 52. 10.

31 Yr hon a barottoaiſt ger bron ŵyneb yr holl bobloedd;

32 [n] Goleuni i oleuo y cenhedloedd, a gogoniant dy bobl Iſrael.

[n] Eſay 42. 6. a 49. 6. Act. 13. 47. a 28. 28.

33 Ac yr oedd Joſeph a'i fam ef yn rhyfeddu am y pethau a ddywedwyd am dano ef.

34 A Simeon a'u bendithiodd hwynt, ac a ddywedodd wrth Mair ei fam ef, Wele, hwn a oſodwyd [o] yn gŵymp ac yn gyfodiad i lawer yn Iſrael, ac [p] yn arŵydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn;

[o] Eſay 8. 14. Hoſ. 14. 9. 1 Cor. 1. 23, 24. [p] 2 Cor. 2. 16. Act. 28. 22.

35 (A [q] thrwy dy enaid di dy hun hefyd yr â cleddyf) fel y dadguddir meddyliau llawer o galonnau.

[q] Ioan 19. 25.

36 Ac yr oedd Anna brophwydes, merch Phanuel, o lwyth Aſer: hon oedd oedrannus iawn, ac a fuaſai fyw gyd â gŵr faith mlynedd o'i morŵyndod;

37 Ac *a fuaſai* yn weddw ynghŷlch pedair a phedwar ugain mlynedd, yr hon nid ai allan o'r deml, ond gwaſanaethu *Duw* mewn ymprydiau a gweddïau ddŷdd a nôs.

38 A hon hefyd yn yr awr honno, gan ſefyll ger llaw, a foliannodd yr Arglwydd, ac a lefarodd am dano ef wrth y rhai oll [r] oedd yn diſgwyl ymwared yn [s] Jeruſalem.

[r] Mar 15. 43. Ad. 25. [s] *Iſrael.*

39 Ac wedi iddynt orphen pob peth yn ôl deddf yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i Galilea, i'w dinas eu hun Nazareth.

40 [t] A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhaodd yn yr Yſbryd, yn gyflawn o ddoethineb: a gras Duw oedd arno ef.

[t] Pen. 1. 80. Ad. 52. t Deut. 16. 1, 16.

41 ¶ A'i rieni ef a aent i Jeruſalem [t] bob blwyddyn ar ŵyl y Paſg.

42 A phan oedd efe yn ddeuddeng mlwydd oed, hwynt-hwy a aethant i fynu i Jeruſalem yn ôl defod yr ŵyl.

4012.

43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a hwy yn dychwelyd, arhoſodd y bachgen Ieſu yn Jeruſalem; ac ni ŵyddai Joſeph a'i fam ef.

44 Eithr gan dybied ei fod ef yn y fintai, hwy a aethant daith diwrnod, ac a'i ceiſiaſant ef ym mhlith *eu* cenedl a'u cydnabod.

45 A

4012. 45 A phryd na chawsant ef, hwy a ddychwelasant i Jerusalem, gan ei geisio ef.

46 A bu, yn ôl tridiau, gael o honynt hwy ef yn y deml, yn eistedd ynghanol y doctoriaid, yn gwrando arnynt, ac yn eu holi hwynt.

[u] Math. 7. 21. Marc 1. 22. Pen. 4. 22, 23. Ioan 7. 15, 46. 47 [u] A synnu a wnaeth ar bawb a'r a'i clywsant ef, o herwŷdd ei ddeall ef a'i attebion.

48 A phan welsant ef, bu aruthr gan ddynt. A'i fam a ddywedodd wrtho, Fy mâb, pa ham y gwnaethost felly â ni? wele, dy dâd a minnau yn ofidus a'th geisiasom di.

49 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y ceisiech fi? oni wyddech fod yn rhaid i mi fod ynghŷlch y pethau a berthyn i'm Tâd?

[x] Pen. 9. 45. a 18. 34. 50 A [x] hwy ni ddeallasant y gair a ddywedasai efe wrthynt.

51 Ac efe a aeth i wared gyd â hwynt, ac a ddaeth i Nazareth, ac a fu ostyngedig iddynt. A'i fam ef a gadwodd yr holl eiriau hyn yn ei chalon.

[y] 1 Sam. 2. 26. Ad. 40. 52 A'r Iesu [y] a gynnyddodd mewn doethineb, * a chorpholaeth, a ffafr gyd â Duw a dynion.

* *ac oedran.*

PEN. III.

1 *Pregeth a bedydd Ioan:* 15 *a'i dystiolaeth ef am Grist.* 20 *Herod yn carcharu Ioan.* 21 *Crist wedi ei fedyddio yn derbyn tystiolaeth o'r nêf.* 23 *Oedran ac achau Crist, o Joseph i fynu.*

4030. YN y bymthegfed flwyddyn o ymerodraeth Tiberius Cesar, a Phontius Pilat yn rhaglaw Judea, a Herod yn detrarch Galilea, a'i frawd Phylib yn detrarch Iturea a gwlâd Trachonitis, a Lysanias yn detrarch Abilene,

[a] Ioan 11. 49, 51. a 18. 13. Act. 4. 6. 2 [a] Dan yr arch-offeiriaid Annas a Chaiaphas, y daeth gair Duw at Ioan fâb Zacharias, yn y diffeithwch.

[b] Math. 3. 1. Marc 1. 4. 3 [b] Ac efe a ddaeth i bob goror ynghŷlch yr Iorddonen, gan bregethu bedydd edifeirwch er maddeuant pechodau;

[c] Esay 40. 3. Math. 3. 3. Ioan 1. 23. 4 Fel y mae yn ysgrifennedig yn llyfr ymadroddion Esaias y prophwyd, yr hwn sydd yn dywedyd, [c] Llêf un yn llefain yn y diffeithwch, Parottôwch ffordd yr ARGLWYDD, gwnewch ei lwybrau ef yn uniawn.

5 Pob pant a lenwir, a phob mynydd a bryn a ostyngir, a'r gŵyr-geimion a wneir yn uniawn, a'r geirwon yn ffyrdd gwastad.

[d] Esay 52. 10. 6 A [d] phob cnawd a wêl iechydwriaeth Duw.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth y bobl oedd yn dyfod i'w bedyddio ganddo, [e] Math. 3. 7. [e] O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhagrybuddiodd chwi, i ffoi oddi wrth y digofaint sydd ar ddyfod?

* *teilwng o ediseirwch* 8 Dygwch gan hynny ffrwythau * addas i ediseirwch, ac na ddechreuwch ddywedyd ynoch eich hunain, Y mae gennym ni Abraham yn dâd: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw o'r cerrig hyn godi plant i Abraham.

[f] Math. 7. 19, 9 Ac yr awr hon y mae 'r fwyall wedi ei gosod ar wreiddyn y prennau: [f] pob pren gan hynny a'r nid yw yn dwyn ffrwyth da a gymmynir i lawr, ac a fwrir yn tân.

[g] Act. 2. 37. 10 A'r bobloedd a ofynasant iddo, gan ddywedyd, [g] Pa beth gan hynny a wnawn ni?

11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [h] Y neb sydd ganddo ddwy bais, rhodded i'r neb sydd heb yr un; a'r neb sydd ganddo fwyd, gwnaed yr un môdd.

4030. [h] Iago 2. 15, 16. [i] Ioan 3. 17. a 4. 20.

12 A'r publicanod hefyd a ddaethant i'w bedyddio, ac a ddywedasant wrtho, Athraw, beth a wnawn ni?

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na cheisiwch ddim mwy nag sydd wedi e osod i chwi.

14 A'r milwŷr hefyd a ofynasant iddo, gan ddywedyd, A pha beth a wnawn ninnau? Ac efe a ddywedodd wrthynt, * Na fyddwch draws wrth neb, ac na chamachwynwch *ar neb*, a byddwch foddlon i'ch cyflogau.

* *Nid oddwch ofn ar neb.*

15 Ac fel yr oedd y bobl yn disgwyl, a phawb yn * meddylied yn eu calonnau am Ioan, ai efe oedd y Crist;

* *ymresymmu.*

16 Ioan a attebodd, gan ddywedyd wrthynt oll, [i] Myfi yn ddiau wyf yn eich bedyddio chwi â dwfr; ond y mae un cryfach nâ myfi yn dyfod, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod carrai ei esgidiau; Efe a'ch bedyddia chwi â'r Yspryd glân, ac â thân.

[i] Math. 3. 11.

17 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-dyrnu, ac a gasgl y gwenith i'w ysgubor; ond yr ûs a lŷs efe â thân anniffoddadwy.

18 A llawer o bethau eraill a gynghorodd efe, ac a bregethodd i'r bobl.

19 [k] Ond Herod y tetrarch, pan geryddwyd ef ganddo am Herodias gwraig Phylib ei frawd, ac am yr holl ddrygioni a wnaethai Herod,

4034. [k] Math. 14. 3. Marc 6. 17.

20 A chwanegodd hyn hefyd heb law 'r cwbl, ac a gauodd ar Ioan yn y carchar.

21 ¶ [l] A bu, pan oeddid yn bedyddio 'r holl bobl, a'r Iesu yn ei fedyddio hefyd, ac yn gweddïo, agoryd y nêf,

[l] Math. 3. 13.

22 A disgyn o'r Yspryd glân mewn rhith corphorol, megis colommen, arno ef; a dyfod llêf o'r nêf yn dywedyd, Ti yw fy anwyl Fâb; ynot ti y'm boddlonwyd.

Ioan 1. 32.

23 A'r Iesu ei hun oedd [m] ynghŷlch dechreu ei ddengmlwydd ar hugain oed, [n] mâb (fel y tybid) i Joseph *fâb* Eli.

[m] Edrych Num. 4. 3, 35, 39. 43, 47.

24 *Fâb* Matthat, *fâb* Lefi, *fâb* Melchi, *fâb* Janna, *fâb* Joseph,

[n] Math. 13. 55. Ioan 6. 42,

25 *Fâb* Mattathïas, *fâb* Amos, *fâb* Naum, *fâb* Esli, *fâb* Naggai,

26 *Fâb* Maath, *fâb* Mattathïas, *fâb* Semei, *fâb* Joseph, *fâb* Juda,

27 *Fâb* Joanna, *fâb* Rhesa, *fâb* Zorobabel, *fâb* Salathiel, *fâb* Neri,

28 *Fâb* Melchi, *fâb* Adi, *fâb* Cosam, *fâb* Elmodam, *fâb* Er,

29 *Fâb* Jose, *fâb* Eliezer, *fâb* Jorim, *fâb* Matthat, *fâb* Lefi,

30 *Fâb* Simeon, *fâb* Juda, *fâb* Joseph, *fâb* Jonan, *fâb* Eliacim,

31 *Fâb* Melea, *fâb* Mainan, *fâb* Mattatha, [o] *fâb* Nathan, [p] *fâb* Dafydd,

[o] Zech. 12. 12. [p] 2 Sam. 5. 14.

32 [q] *Fâb* Jesse, *fâb* Obed, *fâb* Booz, *fâb* Salmon, *fâb* Naasson,

[q] Ruth 4. 18. 1 Cron. 2. 5.

33 *Fâb* Aminadab, *fâb* Aram, *fâb* Efrom, *fâb* Phares, *fâb* Juda,

34 *Fâb* Jacob, *fâb* Isaac, *fâb* Abraham, [r] *fâb* Thara, *fâb* Nachor,

[r] Gen. 11. 24, 26.

35 *Fâb* Saruch, *fâb* Ragau, *fâb* Phalec, *fâb* Heber, *fâb* Sala,

36 *Fâb* Cainan, *fâb* Arphacsad, [s] *fâb* Sem, *fâb* Nöe, *fâb* Lamech,

[s] Gen. 5. 6, &c. a 11. 10, &c.

37 *Fâb* Mathusala, *fâb* Enoch, *fab* Jared, *fab* Maleleel, *fâb* Cainan,

38 *Fâb* Enos, *fâb* Seth, *fâb* Adda, *fâb* Duw.

1 *Temtiad, ac ympryd Criſt.* 13 *Y mae eſe yn gorchfygu 'r cythraul:* 14 *Yn dechreu pregethu:* 16 *Pobl Nazareth yn rhyfeddu am ei eiriau graſuſol ef:* 33 *Y mae eſe yn iachâu un cythreulig,* 38 *a mam gwraig Pedr,* 40 *a llawer o gleiſion eraill.* 41 *Y cythreuliaid yn cydnabod Criſt, ac yn cael cerydd am hynny.* 43 *Y mae eſe yn pregethu trwy y dinaſoedd.*

[a] Math. 4. 1. Marc 1. 12.

A'R [a] Ieſu yn llawn o'r Yſbryd glân, a ddychwelodd oddi wrth yr Iorddonen, ac a arweiniwyd gan yr yſbryd i'r anialwch,

[b] Eccſod. 34. 28. 1 Bren. 19. 8.

2 Yn cael ei demtio gan ddiafol ddeugain niwrnod. Ac [b] ni fwyttaodd eſe ddim o fewn y dyddiau hynny: ac wedi eu diweddu hwynt, yn ôl hynny y daeth arno chwant bwyd.

3 A dywedodd diafol wrtho, O's mâb Duw ydwyt ti, dywaid wrth y garreg hon, ſel y gwneler hi yn fara.

[c] Deut. 8. 3.

4 A'r Ieſu a attebodd iddo, gan ddywedyd, [c] Yſgrifenedig yw, nâd ar fara yn unig y bydd dŷn fyw, ond ar bob gair Duw.

5 A diafol wedi ei gymmeryd ef i fynu i fynydd uchel, a ddangoſodd iddo holl deyrnaſoedd y ddaear mewn munud awr.

[d] Dad. 13. 2, 7.

6 A diafol a ddywedodd wrtho, I ti y rhoddaf yr awdurdod hon oll, a'u gogoniant hwynt: canys [d] i mi y rhoddwyd; a ci bwy bynnag y mynnwyf y rhoddaf finnau hi.

[e] *a'm haddoli i.*

7 O'ſtydi gan hynny [e] a addoli o'm blaen, eiddot ti fyddant oll.

[e] Deut. 6. 13. a 10. 20.

8 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Dôs ymaith Satan yn fy ôl i; canys [e] yſgrifenedig yw, Addoli yr ARGLWYDD dy Dduw, ac ef yn unig a waſanaethi.

[f] Math. 4. 5.

9 [f] Ac eſe a'i dûg ef i Jeruſalem, ac a'i goſodd ar binacl y deml, ac a ddywedodd wrtho, O's mâb Duw ydwyt, bwrw dy hun i lawr oddi yma.

[g] Sal. 91. 11.

10 Canys [g] yſgrifenedig yw, Y gorchymmyn eſe i'w angylion o'th achoſ di, ar dy gadw di:

11 Ac y cyfodant di yn *eu* dwylaw, rhag iti un amſer daro dy droed wrth garreg.

[h] Deut. 6. 16.

12 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [h] Dywedwyd, Na themtia 'r ARGLWYDD dy Dduw.

‡ *Tŷd amſer cyſaddas.*

13 Ac wedi i ddiafol orphen yr holl demtaſiwn, eſe a ymadawödd ag ef † 'dros amſer.

[i] Ioan 14. 30.

14 ¶ A'r Ieſu a ddychwelodd trwy nerth yr Yſbryd i [k] Galilea: a sôn a aeth am dano ef trwy 'r holl fro oddi amgylch.

[k] Act. 10. 37.

15 Ac yr oedd eſe yn athrawiaethu yn eu ſynagogau hwynt, ac yn cael anrhydedd gan bawb.

[l] Math. 2. 23. a 13. 54.

16 ¶ Ac eſe a ddaeth i [l] Nazareth, lle y magaſid ef: ac yn ôl ei arfer, eſe a aeth i'r ſynagog ar y ſabbath, ac a gyfododd i fynu i ddarllain.

17 A rhodded atto lyfr y prophwyd Eſaias: ac wedi iddo agoryd y llyfr, eſe a gafodd y lle yr oedd yn yſgrifenedig,

[m] Eſay 61. 1. ‡ *o herwŷdd pa ham y'm henainiodd.*

18 [m] Yſbryd yr Arglwydd *ſydd* arnaf fi, ‡ o herwŷdd iddo fy enneinio i; i bregethu i'r tlodion yr anfonodd fi, i iachâu 'r drylliedig o galon; i bregethu gollyngdod i'r caethion, a chaffaeliad golwg i'r deillion, i ollwng y rhai yſſig mewn rhydd-deb;

19 I bregethu blwyddyn gymmeradwy 'r ARGLWYDD.

20 Ac wedi iddo gau 'r llyfr, a'i roddi i'r gweinidog, eſe a eiſteddodd. A llygaid pawb oll yn y ſynagog oedd yn craffu arno.

21 Ac eſe a ddechreuodd ddywedyd wrthynt, Heddyw y cyflawnwyd yr yſgrythur hon yn eich cluſtiau chwi.

[n] Math. 13. 54. Pen. 2. 47. [o] Ioan 6. 42.

22 Ac yr oedd pawb yn dwyn tyſtiolaeth iddo, ac yr oeddynt [n] yn rhyfeddu am y geiriau graſuſol a ddai allan o'i enau ef. A hwy a ddywedaſant: [o] Onid hwn yw mâb Joſeph?

[p] Capernäum. [q] dy wlâd dy hun. [p] Math. 4. 13.

23 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Yn hollawl y dywedwch y ddiareb hon wrthyf, Y meddyg, iachâ di dy hun: y pethau a glywſom ni eu gwneuthur yn [p] Capernäum, gwnâ yma hefyd yn [q] dy wlâd dy hun.

[q] Math. 13. 54. Marc 6. 1.

24 Ac eſe a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, [r] Nad yw un prophwyd yn gymmeradwy yn ei wlâd ei hun.

[r] Math. 13. 57. Marc 6. 4. Ioan 4. 44.

25 Eithr mewn gwirionedd meddaf i chwi, [s] Llawer o wragedd gweddwon oedd yn Iſrael yn nyddiau Eliäs, pan gauwyd y nêf dair blynedd a chwê mis, ſel y bu newŷn mawr trwy 'r holl dîr;

[s] 1 Bren. 17. 9. Iago 5. 17.

26 Ac nid at yr un o honynt yr anfonwyd Eliäs, ond i Sarepta yn Sidon, at wraig weddw.

[t] 2 Bren. 5. 14.

27 A [t] llawer o wahan-gleifion oedd yn Iſrael yn amſer Eliſëus y prophwyd; ac ni lanhäwyd yr un o honynt, ond Naaman y Syriad.

28 A'r rhai oll yn y ſynagog, wrth glywed y pethau hyn, a lanwyd o ddigofaint,

29 Ac a godaſant i fynu, ac a'i bwriaſant ef allan o'r ddinas, ac a'i dygaſant ef hŷd ar * ael y brŷn, yr hwn yr oedd eu dinas wedi ei hadeiladu arno, ar fedr ei fwrw ef bendramwnwgl i lawr.

* *ſin.*

[u] Ioan 8. 59.

30 Ond eſe, [u] gan fyned trwy eu canol hwynt, a aeth ymaith;

[x] Math. 4. 13. Marc 1. 21.

31 Ac [x] a ddaeth i wared i Capernäum, dinas yn Galilea: ac yr oedd yn eu dyſgu hwynt ar y dyddiau ſabbath.

[y] Math. 7. 29.

32 A bu aruthr ganddynt wrth ei athrawiaeth ef: [y] canys ei ymadrodd ef oedd gyd ag awdurdod.

[z] Marc 1. 23.

33 ¶ [z] Ac yn y ſynagog yr oedd dŷn a chanddo yſbryd cythraul afian; ac eſe a waeddodd â llêf uchel,

† *Paid.*

34 Gan ddywedyd, † Och, beth *ſydd* i ni *a wnelom* â thi, Ieſu o Nazareth? a ddaethoſt ti i'n difetha ni? myfi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

35 A'r Ieſu a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Diſtawa, a dôs allan o hono. A'r cythraul, wedi ei daflu ef i'r canol, a aeth allan o hono, heb wneuthur dim niweid iddo.

[a] Math. 8. 14. Marc 1. 29.

36 A daeth braw arnynt oll: a chŷdymddiddanaſant â'u gilydd, gan ddywedyd, Pa ymadrodd *yw* hwn, gan ei fod ef trwy awdurdod a nerth yn gorchymmyn yr ysbrydion afian, a hwythau yn myned allan?

‡ *mam ei wraig ef.*

37 A sôn am dano a aeth allan i bob màn o'r wlâd oddi amgylch.

[b] Math. 8. 16. Marc 1. 32.

38 ¶ [a] A phan gyfododd *yr Ieſu* o'r ſynagog, eſe a aeth i mewn i dŷ Simon. Ac yr oedd ‡ chwegr Simon yn glâf o grŷd blîn: a hwy a attolygaſant arno droſti hi.

39 Ac eſe a ſafodd uwch *ei phen* hi, ac a geryddodd y crŷd; a'r *crŷd* a'i gadawödd hi: ac yn y fân hi a gyfododd ac a waſanaethodd arnynt hwy.

40 ¶ [b] A phan fachludodd yr haul, pawb a'r oedd ganddynt rai cleifion, o amryw glefydau, a'u dygaſant hwy atto ef; ac eſe a roddes

4034. roddes ei ddwylaw ar bob un o honynt, ac a'u hiachaodd hwynt.

c Marc 1. 34. a 3. 11. 41 c A'r cythreuliaid hefyd a aethant allan o lawer, dan lefain a dywedyd, Ti yw Criſt Mâb Duw. Ac

d Marc 1. 25, 34. d eſe a'u ceryddodd hwynt, ac ni adawai iddynt ddywedyd † y gŵyddent mai eſe oedd y Criſt.

† Neu, *canys, gŵyddent.*

e Marc 1. 35. 42 e Ac wedi ei myned hi yn ddŷdd, eſe a aeth allan, ac a gychwynnodd i le diffaith: a'r bobloedd a'i ceiſiaſant ef, a hwy a ddaethant hŷd atto, ac a'i hattaliaſant ef rhag myned ymaith oddi wrthynt.

43 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Yn wir y mae yn rhaid i mi bregethu teyrnas Dduw i ddinaſoedd eraill hefyd: canys i hyn y'm danfonwyd.

44 Ac yr oedd eſe yn pregethu yn ſynagogau Galilea.

PEN. V.

1 Criſt yn dyſcu y bobl allan o long Pedr: 4 Trwy helfa ryfeddol o byſgod, yn dangos pa fodd y gwnai eſe ef a'i gyſcillion yn byſgodwŷr dynion: 12 yn glanhâu y gwahan-glwyfus: 16 yn gweddïo yn y diffeithwch: 18 yn iachâu un clâf o'r parlys: 27 yn galw Mathew y Publican: 29 Megis Phyſygwr eneidiau yn bwytta gyd â phechaduriaid: 34 Yn rhag-ſynegi ymprydiau a chyſtuddiau i'r Apoſtolion, ar ôl ei ddyrchafad ef: 36 ac yn cyſcelybu diſgyblion llwrf gwciniaid i goſtrelau hên, a dillad wedi treulio.

a Math. 4. 18. Marc. 1. 16. A BU a hefyd a'r bobl yn pwyſo atto i wrando gair Duw, yr oedd yntau yn ſefyll yn ymyl llŷn Geneſareth;

2 Ac eſe a welai ddwy long yn ſefyll wrth y llŷn: a'r pyſgodwŷr a aethent allan o honynt, ac oeddynt yn golchi *eu* rhwydau.

3 Ac eſe a aeth i mewn i un o'r llongau, yr hon oedd eiddo Simon, ac a ddymunodd arno wthio ychydig oddi wrth y tîr: ac eſe a eiſteddodd, ac a ddyſgodd y bobloedd allan o'r llong.

b Ioan 21. 6. 4 A phan beidiodd â llefaru, eſe a ddywedodd wrth Simon: b Gwthia i'r dwfn, a bwriwch eich rhwydau am helfa.

5 A Simon a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, O feiſtr, er i ni boeni ar hŷd y nôs, ni ddaliaſom ni ddim: etto ar dy air di, mi a fwriaf y rhwyd.

6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny, hwy a ddaliaſant liaws mawr o byſgod: a'u rhwyd hwynt a rwygodd.

7 A hwy a amneidiaſant ar *eu* cyſeillion oedd yn y llong arall, i ddyfod i'w cynnorthwyo hwynt. A hwy a ddaethant, a llanwaſant y ddwy long, onid oeddynt hwy ar ſoddi.

c Edrych 2 Sam. 6. 9. 8 A Simon Pedr pan welodd *hynny*, a ſyrthiodd wrth liniau 'r Ieſu, gan ddywedyd, c Dôs ymaith oddi wrthyf; canys dŷn pechadurus ŵyf fi, O Arglwydd.

1 Bren. 17. 18. 9 O blegid braw a ddaethai arno ef, a'r rhai oll oedd gyd ag ef, o herwŷdd yr helfa byſgod a ddaliaſent hwy:

d Math. 4. 19. 10 A'r un ffunud ar Iago ac Ioan hefyd, meibion Zebedëus, y rhai oedd gyfrannogion â Simon. A dywedodd yr Ieſu wrth Simon, Nac ofna: d o hyn allan y dèli ddynion.

e Math. 10. 28. Luc 18. 28. 11 Ac wedi iddynt ddwyn y llongau i dîr, e hwy a adawſant bob peth, ac a'i dilynaſant ef.

f Math. 8. 2. Marc 1. 40. 12 ¶ A f bu fel yr oedd eſe mewn rhyw ddinas, wele ŵr yn llawn o'r gwahan-glwyf: a phan welodd eſe yr Ieſu, eſe a ſyrthiodd ar *ei* ŵyneb, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, O Arglwydd, o's ewyllyſi, ti a elli fy nglanhâu. 4034.

13 Yntau a eſtynnodd *ei* lâw, ac a gyffyrddodd ag ef, gan ddywedyd, Yr ŵyf yn ewyllyſio; bydd lân. Ac yn ebrwydd y gwahan-glwyf a aeth ymaith oddi wrtho.

14 Ac eſe a orchymynodd iddo na ddywedai i neb: eithr dôs ymaith a dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrwm dros dy lanhâd g fel y gorchymynodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt. g Lef. 14. 4, 10, 21, 22.

15 A'r gair am dano a aeth yn ſwy ar lêd: a llawer o bobloedd a ddaethant ynghŷd i'w wrando ef, ac i'w hiachâu ganddo o'u clefydau.

16 Ac yr oedd eſe yn cilio o'r neilldu yn y diffeithwch, ac yn gweddïo.

17 ¶ A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr oedd eſe yn athrawiaethu, ſod Phariſeaid a doctoriaid y gyſraith yn eiſtedd *yno*, y rhai a ddaethent o bob pentref yn Galilea, a Judea, a Ieruſalem: ac yr oedd gallu 'r Arglwydd i'w hiachâu hwynt.

h Math. 9, 2. Marc 2, 3. 18 h Ac wele wŷr yn dwyn mewn gwely ddŷn a oedd glâf o'r parlys: a hwy a geiſiaſant ei ddwyn ef i mewn, a'i ddodi ger ei fron ef.

19 A phan na fedrent gael pa ffordd y dygent ef i mewn, o achos y dyrfa, hwy a ddringaſant ar nèn y tŷ, ac a'i gollyngaſant ef i wared yn y gwely trwy 'r pridd-lechau yn y canol ger bron yr Ieſu.

20 A phan welodd eſe eu ffŷdd hwynt, eſe a ddywedodd wrtho, Y dŷn, maddeuwyd i ti dy bechodau.

i Sal. 32. 5. Eſay 43. 25. ‡ *meddyliau.* 21 A'r yſgrifenyddion a'r Phariſeaid a ddechreuaſant ymreſymmu, gan ddywedyd, Pwy yw hwn ſydd yn dywedyd cabledd? i pwy a ddichon faddeu pechodau ond Duw yn unig?

22 A'r Ieſu yn gŵybod eu † hymreſymiadau hwynt, a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa reſymmu yn eich calonnau yr ydych?

23 Pa un hawſaf, ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau, ai dywedyd, Cyſod a rhodia?

24 Ond fel y gŵypoch ſod gan Fâb y dŷn awdurdod ar y ddaear i faddeu pechodau, (eb eſe wrth y clâf o'r parlys) Yr ŵyf yn dywedyd wrthyt, Cyſod, a chymmer dy wely, a dôs i'th dŷ.

25 Ac yn y màn y cyſododd eſe i fynu yn eu gŵydd hwynt, ac eſe a gymmerth yr hyn y gorweddai arno, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun, gan ogoneddu Duw.

26 A ſyndod a ddaeth ar bawb, a hwy a ogoneddaſant Dduw; a hwy a lânwyd o ofn, gan ddywedyd, Gwelſom bethau anhŷgoel heddyw.

k Math. 9. 9. Marc 2. 14. 27 ¶ k Ac yn ôl y pethau hyn yr aeth eſe allan, ac a welodd bublican a'i enw Lefi, yn eiſtedd wrth y dollfa; ac eſe a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

28 Ac eſe a adawödd bob peth, ac a gyfododd i fynu, ac a'i dilynodd ef.

29 A gwnaeth Lefi iddo wlèdd fawr yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa fawr o bublicanod ac eraill yn eiſtedd gyd â hwynt ar y bwrdd.

30 Eithr eu ſgrifenyddion a'u Phariſeaid hwynt a * furmuraſant yn erbyn ei ddiſcyblion ef, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi yn bwytta ac yn yſed gyd â phublicanod a phechaduriaid? * *rwgnacbaſant.*

31 A'r

4034. 31 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iâch wrth feddyg, ond i'r rhai cleiſion.

[l] 1 Tim. 1. 15.

32 [l] Ni ddaethum i alw rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i edifeirwch.

[m] Math. 19. 14. Marc 2. 18.

33 ¶ A hwy a ddywedaſant wrtho, [m] Pa ham y mae diſgyblion Ioan yn ymprydio yn fynych, ac yn gwneuthur gweddiau, a'r un modd yr eiddo y Phariſeaid; ond yr eiddot ti yn bwytta ac yn yfed?

34 Yntau a ddywedodd wrthynt, A ellwch chwi beri i blant yr yſtafell briodâs ymprydio, tra fyddo 'r priod-fâb gyd â hwynt?

35 Ond y dyddiau a ddaw pan ddyger y priodas-fâb oddi arnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

[n] Math. 9. 16, 17. Marc 2. 21, 22.

36 ¶ [n] Ac efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt: Ni rŷdd neb lain o ddilledyn newŷdd mewn hên ddilledyn: o's amgen, y mae y newŷdd yn gwneuthur rhwygiad, a'r llain o'r newŷdd ni chytuna a'r hên.

37 Ac nid yw neb yn bwrw gwîn newŷdd i hên goſtrelau: o's amgen, y gwîn newŷdd a ddryllia 'r coſtrelau, ac efe a rêd allan, a'r coſtrelau a gollir.

38 Eithr gwîn newŷdd fydd raid ei fwrw mewn coſtrelau newyddion; a'r ddau a gedwir.

39 Ac nid oes neb gwedi iddo yfed *gwîn* hên, a chwennych y newŷdd yn y fân: canys efe a ddywaid, Gwell yw 'r hên.

PEN. VI.

1 Criſt yn argyoeddi dallineb y Phariſeaid ynghŷlch cadw'r ſabbath, trwy 'grytburau, a rheſwm, a gwŷrthiau: 13 yn dewis deudg Apoſtol, 17 Yn iachâu 'r cleiſion: 20 a cher bron y bobl, yn pregethu i'w diſgyblion fendithion a melldithion: 27 Pa ſodd y mae i ni garu ein gelynion: 46 a chyſylltu ufudd-dod gweithredoedd da yngbyd a gwrandaw y gair; rhag yn nryg-ddydd profedigaeth i ni ſyrthio fel tŷ wedi ei adeiladu ar ŵyneb y ddaear, heb ddim ſylfaen.

[a] Math. 12. 1. Marc 2. 23.

A [a] Bu ar yr ail prif ſabbath, fyned o hono trwy 'r ŷd: a'i ddiſgyblion a dynnaſant a tywys, ac a'u bwyttaſant, gwedi *eu* rhwbio â'u dwylaw.

2 A rhai o'r Phariſeaid a ddywedaſant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur yr hyn nid yw grifreithlon ei wneuthur ar y ſabbathau?

[b] 1 Sam. 21. 6.

3 A'r Ieſu gan atteb iddynt a ddywedodd, Oni ddarllenaſoch hyn chwaith, [b] yr hyn a wnaeth Dafydd pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd ag ef;

† *torthau dangos.* ‡ *y rhai.* [c] Lef. 24. 9.

4 Y modd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y cymmerth, ac y bwyttaodd y † bara goſod, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd ag ef; ‡ [c] yr hwn nid yw gyfreithlon ei fwytta, ond i'r offeiriaid yn unig?

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae Mâb y dŷn yn Arglwydd ar y ſabbath hefyd.

[d] Math. 12. 9. Marc 3. 1. † *yn ddiſtrywyth.* ‡ *a ddaliaſant arno.*

6 ¶ [d] A bu hefyd ar ſabbath arall, iddo fyned i mewn i'r ſynagog, ac athrawiaethu: ac yr oedd yno ddŷn, a'i lâw ddehau † wedi gwywo.

7 A'r yſgriſennyddion, a'r Phariſeaid † a'i gwiliaſant ef, a iachâi efe ef ar y *dŷdd* ſabbath; ſel y caffent achwyn yn ei erbyn ef.

† *ddiſtrywyth.*

8 Eithr efe a ŵybu eu meddyliau hwynt, ac a ddywedodd wrth y dŷn oedd a'r llâw † wedi gwywo, Cyſod i fynu, a ſâf yn y canol. Ac efe a gyfododd i fynu, ac a ſafodd. 4034.

9 Yr Ieſu am hynny a ddywedodd wrthynt, Myfi a ofynnaf i chwi, Beth ſydd gyfreithlon ar y ſabbathau? gwneuthur da, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai colli?

10 Ac wedi edrych arnynt oll oddi amgylch, efe a ddywedodd wrth y dŷn, Eſtyn dy lâw. Ac efe a wnaeth felly: a'i lâw ef a wnaed yn iâch fel y llall.

11 A hwy a lanw yd o ynfydrwydd, ac a ymddiddanaſant y naill wrth y llall, pa beth a wnaent i'r Ieſu.

12 ¶ A bu yn y dyddiau hynny, fyned o hono ef allan i'r mynydd i weddio: a pharhâu ar hŷd y nôs † yn gweddio Duw.

† Gr. *mewn gweddi ar Dduw.*

13 A phan aeth hi yn ddŷdd, efe a alwodd atto ei ddiſgyblion: ac [e] o honynt efe a etholodd ddeuddeg, y rhai hefyd a enwodd efe yn Apoſtolion;

[e] Math. 10. 1.

14 Simon, (‡ yr hwn hefyd a enwodd efe Pedr) ac Andreas ei frawd; Iago, ac Ioan; Phylib, a Bartholomëus;

‡ Ioan 1. 42.

15 Mathew, a Thomas; Iago *fâb* Alphëus, a Simon a elwir Zelotes;

16 Judas [g] *brawd* Iago, a Judas Iſcariot, yr hwn hefyd a aeth yn fradwr.

[g] Judas 1.

17 Ac efe a aeth i wared gyd â hwynt, ac a ſafodd mewn gwaſtattir; a'r dyrfa o'i ddiſgyblion, a lliaws mawr o bobl, o holl Judea a Jeruſalem, ac o duedd môr Tyrus a Sidon, y rhai a ddaeth ‡ i wrando arno, ac i'w hiachâu o'u clefydau;

‡ *i'w glywed ef.*

18 A'r rhai a flinid gan ysbrydion aflan; a hwy a iachäwyd.

[h] Math. 14. 36. [i] Math. 5. 30. Pen. 8. 46.

19 A'r holl dyrfa [h] oedd yn ceiſio cyffwrdd ag ef: am [i] fod nerth yn myned o hono allan, ac yn iachâu pawb.

[k] Math. 5. 3. [l] Eſay 55. 1. a 65. 13. [m] Eſay 61. 3. [n] Math. 5. 11.

20 ¶ Ac efe a ddyrchafodd ei olygon ar ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd, [k] Gwŷn eich bŷd y tlodion: canys eiddoch chwi yw teyrnas Dduw.

21 [l] Gwŷn eich bŷd y rhai ydych yn dwyn newŷn yr awr hon: canys chwi a ddigonir. [m] Gwŷn eich bŷd y rhai ydych yn ŵylo yr awr hon: canys chwi a chwerddwch.

[o] Ioan. 16. 2, ‡ *o achos.* [p] Act. 5. 41. [q] Act. 7. 51. [r] Amos 6. 1. Eccl. 31. 8.

22 [n] Gwŷn eich bŷd pan y'ch caſao dynion, a phan y'ch [o] didolant *oddi wrthynt*, ac y'ch gwaradwyddant, ac y bwriant eich enw allan megis drwg, ‡ er mwyn Mâb y dŷn.

23 [p] Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llèmwch: canys wele, eich gwobr *fydd* fawr yn y nêf: o blegid [q] yr un ffunud y gwnaeth eu tadau hwynt i'r prophwydi.

[s] Pen. 12. 21. [t] Math. 6. 2, 5, 16. [u] Eſay 65. 13. [x] Math. 5. 44. Ruth 12. 20.

24 [r] Eithr gwae chwi 'r [s] cyfoethogion: canys [t] derbyniaſoch eich diddanwch.

25 [u] Gwae chwi y rhai llawn: canys chwi a ddygwch newŷn. Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awr hon: canys chwi a alerwch, ac a ŵylwch.

[y] Pen. 23. 34. [z] Act. 7. 60. [a] Math. 5. 39. [a] 1 Cor. 6. 7. [b] Math. 5. 42.

26 Gwae chwi pan ddywedo pob dŷn yn dda am danoch: canys felly y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gau-brophwydi.

27 [x] Ond yr ŵyf yn dywedyd wrthych chwi, y rhai ydych yn gwrando, Cerwch eich gelynion, gwnêwch dda i'r rhai a'ch casânt:

28 Bendithiwch y rhai a'ch melldithiant; a [y] gweddiwch dros y rhai a'ch drygant.

29 [z] Ac i'r hwn a'th darawö ar y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd; [a] ac i'r hwn a ddygo ymaith dy gochl, na wahardd dy bais hefyd.

30 [b] A dyro i bob un a geiſio gennyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn yr eiddot, na chais gilchwel.

31 [c] Ac

4034.

31 [c] Ac fel y mynnech wneuthur o ddynion i chwi, gwnewch chwithau iddynt yr un ffunud.

[c] Tob. 4. 15.

32 [d] Ac o's cerwch y rhai a'ch carant chwithau, pa ddiolch * fydd i chwi? o blegid y mae pechaduriaid hefyd yn caru y rhai a'u câr hwythau.

[d] Math. 5. 46.

33 Ac o's gwnêwch dda i'r rhai a wnânt dda i chwithau, pa ddiolch fydd i chwi? o blegid y mae 'r pechaduriaid hefyd yn gwneuthur yr un peth.

* *fydd.*

34 [e] Ac o's rhoddwch echwyn i'r rhai yr ydych yn gobeithio y cewch chwithau ganddynt, pa ddiolch fydd i chwi? o blegid y mae 'r pechaduriaid hefyd echwyn i bechaduriaid, fel y derbynionty cyffelyb.

[e] Math 5. 42.

35 Eithr [f] cerwch eich gelynion, a gwnêwch dda, a rhoddwch echwyn, heb obeithio dim drachefn; a'ch gwobr a fydd mawr, a [g] phlant fyddwch i'r Goruchaf: canys daionus yw efe i'r rhai anniolchgar a drwg.

[f] Ad. 27.

[g] Math. 5. 45.

36 Byddwch gan hynny drugarogion, megis ag y mae eich Tâd yn drugarog.

37 Ac [h] na fernwch, ac ni'ch bernir: na chondemniwch, ac ni'ch condemnir: maddeuwch, a maddeuir i chwithau:

[h] Math. 7. 1.

38 [i] Rhoddwch, a rhoddir i chwi: mesur da, dwysedig, ac [k] wedi ei ysgwyd, ac yn myned trosodd, a roddant yn eich mynwes: canys [l] â'r un mesur ag y mesuroch, y mesurir i chwi drachefn.

[i] Diar. 19. 17.

[k] Sal. 79. 12.

[l] Math. 7. 2. Marc 4. 24.

39 Ac efe a ddywedodd ddammeg wrthynt; [m] A ddichon y dall dywys'o 'r dall? oni syrthiant ill dau yn y clawdd?

[m] Math. 15. 14.

40 [n] Nid yw 'r disgybl uwch law ei athraw: eithr pob un ‡ perffaith a fydd fel ei athraw.

[n] Math. 10. 24. Ioan 13. 16. a 15. 20.

‡ Neu, *a fydd perfaith fel*, &c.

41 [o] A pha ham yr wyt ti yn edrych ar y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn ystyried y trawst sydd yn dy lygad dy hun.

[o] Math. 7. 3.

42 Neu pa fodd y gelli di ddywedyd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gâd i mi dynnu allan y brycheuyn sydd yn dy lygad, a thithau heb weled y trawst sydd yn dy lygad dy hun? O ragrithiwr, [p] bwrw allan y trawst o'th lygad dy hun yn gyntaf, ac yna y gweli yn eglur dynnu allan y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd.

[p] Edrych Diar. 18. 17.

43 Canys [q] nid yw pren da yn dwyn ffrwyth drwg; na phren drwg yn dwyn ffrwyth da.

[q] Math. 7. 16, 17.

44 O blegid [r] pob pren a adwaenir wrth ei ffrwyth ei hun: canys nid oddi ar ddrain y casglant ffigys, nac oddi ar berth yr heliant rawnwin.

[r] Math. 12. 33.

45 [s] Y dyn da o ddaionus drysor ei galon a ddŵg allan ddaioni; a'r dyn drwg o ddrygionus drysor ei galon a ddŵg allan ddrygioni: canys [t] o helaethrwydd y galon y mae ei enau yn llefaru.

[s] Math. 12. 35.

[t] Math. 12. 34.

46 [u] Pa ham hefyd yr ydych yn fy ngalw i, Arglwydd, Arglwydd, ac nad ydych yn gwneuthur yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd?

[u] Mal. 1. 6. Math. 7. 21.

47 [x] Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac a wrendy fy ngeiriau, ac a'u gwnelo hwynt, mi a ddangosaf i chwi i bwy y mae efe yn gyffelyb.

Pen. 13. 25.

[x] Math. 7. 24.

48 Cyffelyb yw i ddyn yn adeiladu tŷ, yr hwn a gloddiodd, ac a aeth yn ddwfn, ac a osododd ei sail ar y graig: a phan ddaeth llifeiriant, y llif-ddyfroedd a gurodd ar y tŷ hwnnw, ac ni allai ei siglo; canys yr oedd wedi ei seilio ar y graig.

49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni wnâ, cyffelyb yw i ddyn a adeiladai dŷ ar y ddaear, heb sail; ar yr hwn y curodd y llif-ddyfroedd, ac yn y fan y syrthiodd, a chwymp y tŷ hwnnw oedd fawr. 4034.

PEN. VII.

1 *Crist yn caffael mwy o ffydd yn y Canwriad, un o'r cenhedloedd, nag yn yr un o'r Iuddewon:* 10 *yn iachâu ei wâs ef yn ei absen:* 11 *yn cyfodi o farw i fyw fâb y wraig weddw o Nain:* 19 *Yn atteb cenhadon Ioan, trwy ddangos ei wyrthiau:* 24 *yn tystiolaethu i'r bobl ei feddwl am Ioan:* 30 *yn bwrw bai ar yr Iuddewon, y rhai ni ellid eu bynnill na thrwy ymarweddiad Ioan, na'r eiddo 'r Iesu:* 36 *ac yn dangos trwy achlysur Mair Magdalen, pa fodd y mae efe yn gyfaill i bechaduriaid, nid i'w maentumio mewn pechodau, ond i faddeu iddynt eu pechodau, ar eu ffydd a'u bedyfeirwch.*

AC wedi iddo orphen ei holl ymadroddion, lle y clywai y bobl, [a] efe a aeth i mewn i Capernäum.

[a] Math. 8. 5.

2 A gwâs rhyw ganwriad, yr hwn oedd anwyl ganddo, oedd yn ddrwg ei hwyl ym mron marw.

3 A phan glybu efe sôn am yr Iesu, efe a ddanfonodd atto henuriaid yr Iuddewon, gan attolwg iddo ddyfod a iachâu ei wâs ef.

4 Y rhai pan ddaethant at yr Iesu, a attolygasant arno yn daer, gan ddywedyd, O blegid y mae efe yn haeddu cael gwneuthur o honot hyn iddo.

5 Canys y mae yn caru ein cenedl ni, ac efe a adeiladodd i ni synagog.

6 A'r Iesu a aeth gyd â hwynt. Ac efe weithian heb fod neppell oddi wrth y tŷ, y canwriad a anfonodd gyfeillion atto, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, na phoena: canys nid wyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd;

7 O herwydd pa ham ni'm tybiais fy hun yn deilwng i ddyfod attat: eithr dywaid y gair, a iâch fydd fy ngwâs.

8 Canys dyn wyf finnau wedi fy ngosod dan awdurdod, a chennyf filwŷr danaf, ac meddaf wrth ‡ hwn, Dôs, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwâs, Gwna hyn, ac efe a'i gwna.

‡ *un.*

9 Pan glybu 'r Iesu y pethau hyn, efe a ryfeddodd wrtho, ac a drôdd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd yn ei ganlyn, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Israel.

10 A'r rhai a anfonasid, wedi iddynt ddychwelyd i'r tŷ, a gawsant y gwâs a fuasai glâf, yn holliach.

11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef fyned i ddinas a elwid Nain: a chyd ag ef yr aeth ‡ llawer o'i ddisgyblion, a thyrfa fawr.

‡ *bagad.*

12 A phan ddaeth efe yn agos at borth y ddinas, wele un marw a ddygid allan, *yr hwn oedd* unig fâb ei fam, a honno yn weddw: a bagad o bobl y ddinas oedd gyd â hi.

13 A'r Arglwydd pan y gwelodd hi, a gymmerodd drugaredd arni, ac a ddywedodd wrthi, Nac wyla.

14 A phan ddaeth *attynt*, efe a gyffyrddodd â'r † elor: (a'r rhai oedd yn ei dwyn a safasant.) Ac efe a ddywedodd, Y mâb ieuangc, yr wyf yn dywedyd wrthyt, [b] Cyfod.

† Neu, *arch.*

[b] Act. 9. 40,

15 A'r marw a gyfododd yn ei eistedd, ac a ddechreuodd leferu. Ac efe a'i rhoddes i'w fam.

16 Ac

4034.

16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a hwy a ogoneddaſant Dduw, gan ddywedyd, [c] Prophwyd mawr a gyfododd yn ein plith; ac, [d] Ymwelodd Duw â'i bobl.

17 A'r gair hwn a aeth allan am dano trwy holl Judea, a thrwy gwbl o'r wlâd oddi amgylch.

18 ¶ [e] A'i ddiſgyblion a fynegaſant i Ioan hyn oll.

19 Ac Ioan wedi galw rhyw ddau o'i ddiſgyblion atto, a anfonodd at yr Ieſu, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn ſy'n dyfod, ai un arall yr ŷm yn ei ddiſgwyl?

20 A'r gwŷr pan ddaethant atto, a ddywedaſant, Ioan Fedyddiwr a'n danfonodd ni attat ti, gan ddywedyd, Ai ti yw 'r hwn ſy'n dyfod, ai arall yr ŷm yn ei ddiſgwyl?

21 A'r awr honno efe a iachaodd lawer oddi wrth glefydau, a phlaau, ac yſbrydion drwg; ac i lawer o ddeillion y rhoddes efe eu golwg.

22 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ewch a mynegwch i Ioan y pethau a welſoch, ac a glywſoch; [f] fod y deillion yn gweled eilwaith, y cloffion yn rhodio, y gwahan-glwyfus wedi eu glanhâu, y byddariaid yn clywed, y meirw yn cyfodi, y tlodion yn derbyn yr eſengyl.

23 A gwŷn ei ſŷd y neb ni rwyſtrir ynof fi.

24 ¶ [g] Ac wedi i genhadau Ioan fyned ymaith, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Beth yr aethoch allan i'r diffeithwch i'w weled? Ai corſen yn ſiglo gan wynt?

25 Ond pa beth yr aethoch allan i'w weled? Ai dŷn wedi ei ddilladu â dillad efmwyth? Wele, y rhai ſy 'n arfer dillad anrhydeddus a moethau, mewn palaſau brenhinoedd y maent.

26 Eithr beth yr aethoch allan i'w weled? Ai prophwyd? Yn ddïau meddaf i chwi, a llawer mwy nâ phrophwyd.

27 Hwn yw efe am yr un yr yſgrifennwyd, [h] Wele, yr ŵyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy ŵyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen.

28 Canys meddaf i chwi, Ym mhlith y rhai aned o wragedd nid oes brophwyd mwy nag Ioan Fedyddiwr: eithr yr hwn ſydd leiaf yn nheyrnas Dduw ſydd fwy nag ef.

29 A'r holl bobl a'r oedd yn gwrando, a'r publicanod, a gyfiawnhaſant Dduw, gwedi eu bedyddio â bedydd Ioan.

30 Eithr y Phariſeaid a'r cyfreithwŷr, [i] yn eu herbyn eu hunain a [k] ddiyſtyraſant gyngor Duw, heb eu bedyddio ganddo.

31 A dywedodd yr Arglwydd, I [l] bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion y genhedlaeth hon? ac i ba beth y maent yn debyg?

32 Tebyg ydynt i blant yn eiſtedd yn y farchnad, ac yn llefain wrth eu gilydd, ac yn dywedyd, Canaſom bibau i chwi, ac ni ddawnſiaſoch; cwyntanaſom i chwi, ac nid ŵylaſoch.

33 Canys daeth [l] Ioan Fedyddiwr heb na bwytta bara nac yfed gwîn; a chwi a ddywedwch, Y mae cythraul ganddo.

34 Daeth Mâb y dŷn yn bwytta ac yn yfed, ac yr ydych yn dywedyd, Wele ddŷn glŵth, ac yfwr gwîn, cyfaill publicanod a phechaduriaid.

35 A doethineb a gyfiawnhäwyd gan bawb o'i phlant.

36 ¶ [m] Ac un o'r Phariſeaid a ddymunodd arno fwytta gyd ag ef: ac yntau a aeth i dŷ 'r Phariſead, ac a eiſteddodd i fwytta.

37 Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr hon oedd bechadures, pan ŵybu hi fod yr Ieſu yn eiſtedd ar y bwrdd yn nhŷ 'r Phariſead, a ddûg flwch o ennaint:

38 A chan ſefyll wrth ei draed ef o'r tu ôl, ac ŵylo, hi a ddechreuodd olchi ei draed ef â dagrau, ac a'u ſychodd â gwâllt ei phen: a hi a guſanodd ei draed ef, ac a'u hirodd â'r ennaint.

39 A phan welodd y Phariſead, yr hwn a'i gwahoddaſai, efe a ddywedodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a ŵybuaſai pwy, a pha fath wraig yw 'r hon ſydd yn cyffwrdd ag ef: canys pechadures yw hi.

40 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd wrtho, Simon, y mae gennyf beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntau a ddywedodd, Athraw, dywaid.

41 Dau ddyledwr oedd i'r un echwynwr: y naill oedd arno bùm cân ceiniog o ddyled, a'r llall, ddeg a deugain.

42 A phryd nad oedd ganddynt ddim i dalu, efe a faddeuodd iddynt ill dau. Dywaid gan hynny, pwy o'r rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?

43 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, Yr ŵyf fi yn tybied mai 'r hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Yntau a ddywedodd wrtho, Uniawn y bernaiſt.

44 Ac efe a drodd at y wraig, ac a ddywedodd wrth Simon, A weli di y wraig hon? mi a ddaethum i'th dŷ di, ac ni roddaiſt i mi ddwfr i'm traed: ond hon a olchodd ſy nhraed â dagrau, ac a'u ſychodd â gwâllt ei phen.

45 Ni roddaiſt i mi guſan: ond hon, er pan ddaethum i mewn, ni pheidiodd â chuſanu fy nhraed.

46 Fy mhen ag olew nid iraiſt: ond hon a irodd fy nhraed ag ennaint.

47 O herwŷdd pa ham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei haml bechodau hi; o blegid hi a garodd yn fawr: ond y neb y maddeuer ychydig iddo, a gâr ychydig.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cŷd-eiſtedd i fwytta, a ddechreuaſant ddywedyd ynddynt eu hunain, [o] Pwy yw hwn ſydd yn maddeu pechodau hefyd?

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, [p] Dy ffŷdd a'th gadwodd; dôs mewn tangnefedd.

PEN. VIII.

1 Y gwragedd yn gweini i Criſt o'u gallud. 4 Criſt wedi iddo bregethu o ſân i ſân, a'i Apoſtolion yn ei ganlyn, yn goſod allan ddammeg yr hauwr: 16 a'r ganwyll: 21 yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr: 22 yn ceryddu y gwyntoedd: 26 yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dŷn, i'r genfaint fôch. 37 Y Gadareniaid yn ei wrthod ef: 43 Yntau yn iachâu y wraig o'i diferlif gwaed, 49 ac yn bywhâu merch Jairus.

A Bu wedi hynny, iddo fyned trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efangylu teyrnas Dduw: a'r deuddeg *oedd* gyd ag ef;

2 A [q] gwragedd rai, a'r a iachefid oddi wrth ysbrydion drwg a gwendid, Mair yr hon a elwid Magdalen, [r] o'r hon yr aethai ſaith gythraul allan;

3 Joanna,

c Pen. 24. 19. Ioan 4. 19. a 6. 14. a 9. 17.
d Pen. 1. 68.
e Math. 11. 2.
f Eſay 35. 5.
g Math. 11. 7.
h Mal. 3. 1.
i Neu, *ynddynt eu hunain.* k *ſwriaſant beibio.*
l Act. 20. 27.
m Math. 11. 16.
l Math. 3. 4. Marc 1. 6.
m Math. 26. 6. Marc 14. 3. Ioan 11. 2.
n Pen. 15. 2.
o Math. 9. 3. Marc 2. 7.
p Math. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. Pen. 8. 48. a 18. 42.
q Math. 27. 55, 56.
r Marc 16. 9.

4034. 3 Joanna, gwraig Chuſa, goruchwiliwr Herod; a Suſanna, a llawer eraill, y rhai oedd yn gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

c Math. 13. 2. Marc 4. 1. 4 ¶ c Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghỳd, a chyrchu atto o bob dinas, eſe a ddywedodd ar ddammeg:

5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei hâd: ac wrth hau, peth a ſyrthiodd ar ymyl y ffordd; ac a fathrwyd, ac ehediaid y nêf a'i bwyttaodd.

6 A pheth arall a ſyrthiodd ar y graig: a phan eginodd y gwywodd, am nad oedd iddo wlybwr.

7 A pheth arall a ſyrthiodd ym mỳſg drain; a'r drain a gỳd-dyfaſant, ac a'i tagaſant ef.

8 A pheth arall a ſyrthiodd ar dîr da, ac a eginodd, ac a ddûg ffrwyth ar ei ganſed. Wrth ddywedyd y pethau hyn eſe a lefodd, Y neb ſydd â chluſtiau ganddo i wrando, gwrandawëd.

d Math. 13. 10. Marc 4. 10. 9 d A'i ddiſgyblion a ofynaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon?

e Ioan 12. 40. 10 Yntau a ddywedodd, I chwi y rhoddwyd gŵybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddamhegion; e fel yn gweled na welant, ac yn clywed na ddeallant.

f Math. 13. 18. 11 A f dyma 'r ddammeg: Yr hâd yw gair Duw.

12 A'r rhai ar ymyl y ffordd ydyw y rhai ſy yn gwrando; wedi hynny y mae diafol yn dyfod, ac yn dwyn ymaith y gair o'u càlon hwynt, rhag iddynt gredu a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig *yw* y rhai pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai ſydd yn credu dros amſer, ac yn amſer profedigaeth yn cilio.

14 A'r hwn a ſyrthiodd ym mỳſg drain yw y rhai a wrandawſant, ac wedi iddynt fyned ymaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a melyſwedd buchedd, ac nid ydynt yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

‡ *oneſt.* 15 A'r hwn ar y tîr da yw y rhai hyn, y rhai â chàlon ‡ hawddgar a da ydynt yn gwrando 'r gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy ammynedd.

g Math. 5. 15. Marc 4. 21. Pen. 11. 33. 16 g Nid yw neb wedi goleu canwyll, yn ei chuddio hi â lleſtr, neu yn *ei* dodi dan wely; eithr yn ei goſod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

h Math. 10. 26. Pen. 12. 2. 17 h Canys nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r ni's gŵybyddir, ac na ddaw i'r goleu.

18 Edrychwch am hynny pa ſodd y clywoch: i canys pwy bynnag y mae ganddo y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, ie yr hyn y † mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddi arno.

† *tybygir ei, &c.* 19 ¶ k Daeth atto hefyd ei fam a'i frodyr, ac ni allent ‡ ddyfod hỳd atto gan y dorf.

k Math. 12. 46. Marc 3. 31. 20 A mynegwyd iddo *gan rai* yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ewyllyſio dy weled.

‡ *ymdidddan ag ef.* 21 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y rhai hyn ſy 'n gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

l Math. 8. 23. Marc 4. 35. 22 ¶ A l bu ar ryw ddiwrnod, ac eſe a aeth i long, eſe a'i ddiſgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn troſodd i'r tu hwnt i'r llỳn. A hwy a gychwynnaſant.

23 Ac ſel yr oeddynt yn hwylio, eſe a hunodd: a chawod o wỳnt a ddiſgynnodd ar y llỳn; ac yr oeddynt yn llawn *o ddwfr*, ac mewn enbydrwydd. 4034.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroiſant ef, gan ddywedyd, O feiſtr, feiſtr, darfu am danom. Ac eſe a gyfododd, ac a geryddodd y gwỳnt a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiaſant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Pa le y mae eich ffỳdd chwi? A hwy wedi ofni a ryfeddaſant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan ei fod yn gorchymmyn i'r gwỳntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwythau yn ufuddhâu iddo?

m Math. 8. 28. Marc 5. 1. 26 ¶ A m hwy a hwyliaſant i wlâd y Gadareniaid, yr hon ſydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

27 Ac wedi iddo fyned allan i dîr, cyfarfu ag ef ryw ŵr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys talm o amſer; ac ni wiſgai ddillad, ac nid arhoſai mewn tỳ, ond yn y beddau.

28 (*Hwn* wedi gweled yr Ieſu, a doleſain, a ſyrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llêf uchel, Beth ſydd i mi â thi, O Ieſu, Fâb Duw goruchaf? yr ŵyf yn attolwg i ti na'm poenech.)

29 Canys eſe a orchymynaſai i'r ysbryd aflan ddyfod allan o'r dỳn. Canys llawer o amſerau y cipiaſai ef: ac eſe a gedwid yn rhwym â chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi dryllio y rhwymau, eſe a yrrwyd gan y cythraul i'r diffeithwch.

30 A'r Ieſu a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Beth yw dy enw di? Yntau a ddywedodd, Lleng: canys llawer o gythreuliaid a aethant iddo ef.

31 A hwy a ddeiſyfiaſant arno, na orchymynai iddynt fyned i'r dyfnder.

32 Ac yr oedd yno genfaint o fôch lawer, yn pori ar y mynydd: a hwynt-hwy a attolygaſant iddo adael iddynt fyned i mewn i'r rhai hynny. Ac eſe a adawödd iddynt.

33 A'r cythreuliaid a aethant allan o'r dỳn, ac a aethant i mewn i'r môch: a'r genfaint a ruthrodd oddi ar y dibyn i'r llỳn, ac a foddwyd.

34 A phan welodd y meichiaid yr hyn a ddarfuaſai, hwy a ffoiſant, ac a aethant, ac a fynegaſant yn y ddinas, ac yn y wlâd.

35 A hwy a aethant allan, i weled y peth a wneſid, ac a ddaethant at yr Ieſu, ac a gawſant y dỳn, o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, yn ei ddillad a'i iawn bwyll, yn eiſtedd wrth draed yr Ieſu: a hwy a ofnaſant.

36 A'r rhai a welſent a fynegaſant hefyd iddynt pa fodd y iachaſid y cythreulig.

n Act. 16. 39. 37 A'r holl lïaws o gylch gwlâd y Gadareniaid n a ddymunaſant arno fyned ymaith oddi wrthynt; am eu bod mewn ofn mawr. Ac eſe wedi myned i'r llong, a ddychwelodd.

o Marc 5. 18. 38 o A'r gŵr o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, a ddeiſyfodd arno gael bod gyd ag ef: eithr yr Ieſu a'i danfonodd ef ymaith, gan ddywedyd,

39 Dychwel i'th dỳ, a dangos faint o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac eſe a aeth dan bregethu trwy gwbl o'r ddinas, faint a wnaethai 'r Ieſu iddo.

40 A bu, pan ddychwelodd yr Ieſu, dderbyn o'r bobl ef: canys yr oeddynt oll yn diſgwyl am dano ef.

41 ¶ p Ac

41 ¶ [p] Ac wele, daeth gŵr a'i enw Jairus, ac efe oedd lywodraethwr y ſynagog: ac efe a ſyrthiodd wrth draed yr Ieſu, ac a attolygodd iddo ddyfod i'w dŷ ef:

42 O herwŷdd yr oedd iddo ferch unig-anedig ynghŷlch deuddeng mlwydd oed, a hon oedd yn marw. (Ond ſel yr oedd efe yn myned, y bobloedd a'i gwaſgent ef.

43 [q] A gwraig, yr hon oedd mewn diferlif gwaed er ys deuddeng mlynedd, yr hon a dreuliaſai ar phyſygwŷr ei holl fywyd, ac ni's gallai gael gan neb ei hiachâu,

44 A ddaeth o'r tu cefn, ac a gyffyrddodd ag ymyl ei wiſg ef: ac yn y ſân y ſafodd diferlif ei gwaed hi.

45 A dywedodd yr Ieſu, Pwy yw a gyffyrddodd â mi? Ac a phawb yn gwadu, y dywedodd Pedr, a'r rhai oedd gyd ag ef, O Ieiſtr, y mae 'r bobloedd yn dy waſgu, ac yn *dy* ſlino; ac a ddywedi di, Pwy yw a gyffyrddodd â mi?

46 A'r Ieſu a ddywedodd, Rhyw un a gyffyrddodd â mi: canys mi a wn fyned ‡ [r] rhinwedd allan o honof.

47 A phan welodd y wraig nad oedd hi guddiedig, hi a ddaeth dan grynu, ac a ſyrthiodd ger ei fron ef, ac a fynegodd iddo yng ngŵydd yr holl bobl, am ba achos y cyffyrddaſai hi ag ef, ac fel yr iachaſid hi yn ebrwydd.

48 Yntau a ddywedodd wrthi, Cymmer gyſſur, ferch; dy ffydd a'th iachaodd: dôs mewn tangnefedd.)

49 [s] Ac efe etto yn llefaru, daeth un o *dŷ* llywodraethwr y ſynagog, gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy ferch: na phoena mo'r Athraw.

50 A'r Ieſu pan glybu *hyn*, a'i hattebodd ef, gan ddywedyd, Nac ofna: crêd yn unig, a hi a iachëir.

51 Ac wedi ei fyned ef i'r tŷ, ni adawödd i neb ddyfod i mewn, •nd Pedr ac Iago ac Ioan, a thâd yr eneth a'i mam.

52 Ac ŵylo a wnaethant oll, a [t] chwynfan am dani. Eithr efe a ddywedodd, Nac ŵylwch: nid marw hi, [t] eithr cyſgu y mae.

53 A hwy a'i gwatwaraſant ef, am iddynt ŵybod ei marw hi.

54 Ac efe a'u bwriodd hwynt oll allan, ac a'i cymmerth hi erbyn ei llâw, ac a lefodd, gan ddywedyd, Herlodes, cyſod.

55 A'i hyſbryd hi a ddaeth drachefn, a hi a gyſodod yn ebrwydd: ac efe a orchymynodd roi bwyd iddi.

56 A ſynnu a wnaeth ar ei rhïeni hi: ac [u] efe a orchymynodd iddynt na ddywedent i neb y peth a wnaethid.

PEN. IX.

1 *Criſt yn anſon ei Apoſtolion i wneuthur rhyfeddodau, ac i bregethu.* 7 *Herod yn chwennych gweled Criſt:* 17 *Criſt yn porthi pùm mil:* 18 *yn ymoſyn beth yr oedd y bŷd yn ei dybied am dano:* 22 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint:* 23 *yn goſod allan i bawb ſampl o'i ddioddefgarwch* 28 *Ei wedd-newidiad ef.* 37 *Mae efe yn iachâu 'r lloerig:* 43 *a thracbefn yn rhag-rybuddio ei ddiſcyblion am ei ddioddefaint:* 46 *yn canmol goſtyngeiddrwydd:* 51 *yn gorchymmyn iddynt ddangos llarieidd-dra tu ag at bawb, heb chwennych dial.* 57 *Rhai yn chwennych ei ganlyn ef, ond dan ammod.*

AC [a] efe a alwodd ynghŷd ei ddeuddeg diſcybl, a'a roddes iddynt feddiant ac awdurdod ar yr holl gythreuliaid, ac i iachâu clefydau.

2 Ac [b] efe a'u hanfonodd hwynt i bregethu teyrnas Dduw, ac i iachâu y rhai cleiſion.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na chymmerwch ddim i'r daith, na ffŷn, nac yſgreppan, na bara, nac arian; ac na fydded gennych ddwy bais bob un.

4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, arhoſwch yno, ac oddi yno ymadêwch.

5 [d] A pha rai bynnag ni'ch derbyniant, pan eloch allan o'r ddinas honno, [d] eſgydwch hŷd yn oed y llŵch oddi wrth eich traed, yn diſtiolaeth yn eu herbyn hwynt.

6 Ac wedi iddynt fyned allan, hwy a aethant trwy 'r trefi, gan bregethu 'r efengyl, a iachâu ym mhob lle.

7 ¶ [e] A Herod y tetrarch a glybu y cwbl oll a wnaethid ganddo; ac efe a betruſodd, am fod rhai yn dywedyd gyſodi Ioan o feirw;

8 A rhai eraill, ymddangos o Eliias; a rhai eraill, mai prophwyd, un o'r rhai gynt, a adgyſodaſai.

9 A Herod a ddywedodd, Ioan a dorrais i ei ben: ond pwy ydyw hwn yr ŵyf yn clywed y cyfryw bethau am dano? Ac yr oedd efe yn ceiſio ei weled ef.

10 ¶ [f] A'r Apoſtolion wedi dychwelyd, a fynegaſant iddo y cwbl a wnaethent. [g] Ac efe a'u cymmerth hwynt, ac a aeth o'r neilldu, i le anghyfannedd *yn perthynu* i'r ddinas a elwir Bethſaida

11 A'r bobloedd pan ŵybuant, a'i dilynaſant ef: ac efe a'u derbyniodd hwynt, ac a leſarodd wrthynt am deyrnas Dduw, ac a iachaodd y rhai oedd arnynt eiſiau eu hiachâu.

12 • A'r dŷdd a ddechreuodd hwyrhâu; a'r deuddeg a ddaethant, ac a ddywedaſant wrtho, Gollwng y dyrfa ymaith, fel y gallont fyned i'r trefi, ac i'r wlâd oddi amgylch i lettya, ac i gael bwyd: canys yr ydym ni yma mewn lle anghyfannedd.

13 Eithr efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwythau a ddywedaſant, Nid oes gennym ni ond pùm torth a dau byſgodyn, oni bydd i ni fyned a phrynu bwyd i'r bobl hyn oll.

14 Canys yr oeddynt ynghŷlch pùm mîl o wŷr. Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſcyblion, Gwnêwch iddynt eiſtedd yn fyrddeidiau, bob yn ddeg a deugain.

15 Ac felly y gwnaethant, a hwy a wnaethant iddynt oll eiſtedd.

16 Ac efe a gymmerodd y pùm torth, a'r ddau byſgodyn, ac a edrychodd i fyny i'r nêf, ac a'u bendithiodd hwynt, ac a'u torrodd, ac a'u rhoddodd i'r diſcyblion, i'w goſod ger bron y bobl.

17 A hwynt-hwy oll a fwyttaſant, ac a gawſant ddigon: a chyſodwyd a weddillaſai iddynt o friw-fwyd, ddeudeg baſgedaid.

18 ¶ [h] Bu hefyd fel yr oedd efe yn gweddïo ei hunan, fod ei ddiſcyblion gyd ag ef: ac efe a ofynnodd iddynt, gan ddywedyd, Pwy y mae 'r bobl yn dywedyd ſy mod i?

19 Hwythau gan atteb a ddywedaſant, [i] Ioan Fedyddiwr; ond eraill, mai Elias; ac eraill, mai rhyw brophwyd o'r rhai gynt a adgyſododd.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd ſy mod i? [k] A Phedr gan atteb a ddywedodd, Criſt Duw.

21 Ac

[p] Math. 9. 18. Marc 5. 22.
[q] Math. 9. 20.
‡ *nerth.*
[r] Marc 5. 30. Pen. 6. 19.
[s] Marc 5. 35.
‡ *galaru.*
[t] Ioan 11. 11, 13.
• Math. 8. 4. a 9. 30. Marc 5. 43.
[u] Math. 10. 1. Marc 3. 13. a 6. 7.
[b] Math. 10. 7. Marc 6. 11. Pen. 10. 11.
[c] Math. 10. 14.
[d] Act. 13. 51.
[e] Math. 14. 1. Marc 6. 14.
[f] Marc 6. 30.
[g] Math. 14. 13.
• Math. 14. 15. Marc 6. 35. Ioan 6. 5.
[h] Math. 16. 13. Marc 8. 27.
[i] Math. 14. 2.
[k] Ioan 6. 69.

4035. 21 Ac efe a roes orchymmyn arnynt, ac a archodd *iddynt* na ddywedent hynny i neb,

[1] Math. 17. 22. 22 Gan ddywedyd, [1] Mae yn rhaid i Fâb y dŷn oddef llawer, a'i wrthod gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifennyddion, a'i lâdd, a'r trydydd dŷdd adgyfodi.

[m] Math. 10. 38. a 16. 24. Marc 8. 34. Pen. 14. 27. 23 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth bawb, [m] O's ewyllysia neb ddyfod ar fy ôl i, ymwaded ag ef ei hun, a choded ei groes beunydd, a dilyned fi.

[n] Math. 16. 26. Marc 8. 36. 24 Canys pwy bynnag a ewyllysio gadw ei einioes, a'i cyll; ond pwy bynnag a gollo ei einioes o'm hachos i, hwnnw a'i ceidw hi.

[o] Math. 10. 33. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12. 25 [n] Canys pa lesâd i ddŷn er ynnill yr holl fŷd, a'i ddifetha ei hun, neu fod wedi ei golli?

[p] Math. 16. 28. Marc 9. 1. 26 [o] Canys pwy bynnag fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau, hwnnw fydd gywilydd gan Fâb y dŷn, pan ddelo yn ei ogoniant ei hun, a'r Tâd, a'r angylion sanctaidd.

[q] Math. 17. 1. Marc 9. 2. 27 [p] Eithr dywedaf i chwi yn wîr, y mae rhai o'r sawl sy yn sefyll yma a'r ni archwaethant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw.

‡ *pethau.* 28 ¶ [q] A bu ynghŷlch wyth niwrnod wedi 'r ‡ geiriau hyn, gymmeryd o hono ef Pedr ac Ioan ac Iago, a myned i fynu i'r mynydd i weddïo.

29 Ac fel yr oedd efe yn gweddïo, gwedd ei wynebpryd ef a newidiwyd, a'i wisg *oedd* yn wèn ddisglair.

30 Ac wele, dau ŵr a gŷd-ymddiddanodd ag ef, y rhai oedd Moses ac Elias.

[r] Dan. 8. 18. a 10. 9. 31 Y rhai a ymddangosasant mewn gogoniant, ac a ddywedasant am ei ymadawiad ef, yr hwn a gyflawnai efe yn Jerusalem.

32 A Phedr a'r rhai oedd gyd ag ef, oeddynt [r] wedi trymhâu gan gysgu: a phan ddihunasant, hwy a welsant ei ogoniant ef, a'r ddau ŵr, y rhai oedd yn sefyll gyd ag ef.

33 A bu, a hwy yn ymadaw oddi wrtho ef, ddywedyd o Pedr wrth yr Iesu, O feistr, da yw i ni fod yma; gwnawn dair pabell, un i ti, ac un i Moses, ac un i Elias: heb ŵybod beth yr oedd yn ei ddywedyd.

[s] Math. 3. 17. [t] Act. 3. 22. ‡ *A chyd a bod, &c.* 34 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, daeth cwmmwl ac a'u cysgododd hwynt: a hwynt-hwy a ofnasant wrth fyned o honynt i'r cwmmwl.

35 A daeth llêf allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, [s] Hwn yw fy Mâb anwyl; [t] gwrandêwch ef.

[u] Math. 17. 14. Marc 9. 17. 36 ‡ Ac wedi bod y llêf, cafwyd yr Iesu yn unig. A hwy a gelasant, ac ni fynegasant i neb y dyddiau hynny ddim o'r pethau a welsent.

37 ¶ A [u] darfu drannoeth, pan ddaethant i wared o'r mynydd, i dyrfa fawr gyfarfod ag ef.

38 Ac wele gŵr o'r dyrfa a ddolefodd, gan ddywedyd, O Athraw, yr ŵyf yn attolwg i ti, edrych ar fy mâb; canys fy unig-anedig yw.

39 Ac wele, y mae yspryd yn ei gymmeryd ef, ac yntau yn ddisymmwth yn gwaeddi; ac y mae yn ei ddryllio ef, hyd oni falo ewŷn; a braidd yr ymedy oddi wrtho, wedi iddo ei yssigo ef,

40 Ac mi a ddeisyfais ar dy ddisgyblion di ei fwrw ef allan, ac ni's gallasant.

41 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon a throfaus, pa hŷd y byddaf gyd â chwi, ac y'ch goddefaf? dŵg dy fâb yma.

42 Ac fel yr oedd efe etto yn dyfod, y cythraul a'i rhwygodd ef, ac a'i drylliodd: a'r Iesu a geryddodd yr yspryd aflan, ac a iachaodd y bachgen, ac a'i rhoddes ef i'w dâd. 4035.

43 A brawychu a wnaethant oll gan fawredd Duw. Ac a phawb yn rhyfeddu am yr holl bethau a wnaethai 'r Iesu, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

[x] Math. 17. 22 44 [x] Gosodwch chwi yn eich clustiau yr ymadroddion hyn: canys Mâb y dŷn a draddodir i ddwylaw dynion.

[y] Marc 9. 32. 45 [y] Eithr hwy ni ŵybuant y gair hwn, ac yr oedd yn guddiedig oddi wrthynt, fel na's deallent ef: ac yr oedd arnynt arswyd ymofyn ag ef am y gair hwn. Pen. 2. 50. a 18. 34.

[z] Math. 18. 1. 46 ¶ [z] A dadl a gyfododd yn eu plith, pwy a fyddai fwyaf o honynt.

Marc 9. 34. 47 A'r Iesu wrth weled meddwl eu càlon hwynt, a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd yn ei ymyl,

48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy bynnag a dderbynio y bachgennyn hwn yn fy enw i, fydd yn fy nerbyn i; a phwy bynnag a'm derbynio i, sydd yn derbyn yr hwn a'm hanfonodd i: canys yr hwn sydd leiaf yn eich plith chwi oll, hwnnw a fydd mawr.

[a] Marc 9. 38. Edrych Num. 11. 28. 49 ¶ [a] Ac Ioan a attebodd ac a ddywedodd, O feistr, ni a welsom ryw un yn dy enw di yn bwrw allan gythreuliaid; ac a waharddasom iddo, am nad oedd yn canlyn gyd â ni.

[b] Math. 12. 30. Pen. 11. 23. 50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Na waherddwch *iddo:* canys [b] y neb nid yw i'n herbyn, trosom ni y mae.

[c] Marc 16. 19. Act. 1. 2. ‡ *a ysgodd ei ŵyneb i fyned.* 51 ¶ A bu, pan gyflawnwyd [c] y dyddiau y cymmerid ef i fynu, yntau ‡ a roddes ei fŷd ar fyned i Jerusalem.

52 Ac efe a ddanfonodd genhadau o flaen ei ŵyneb: a hwy wedi myned, a aethant i mewn i drêf y Samariaid, i barottoi iddo ef.

[d] Ioan 4. 4, 9. † Gr. *yn myned.* 53 Ac [d] ni's derbyniasant hwy ef, o blegid fod ei ŵyneb ef † yn tueddu tu a Jerusalem.

[e] 2 Bren. 1. 10, 12. 54 A'i ddisgyblion ef, Iago ac Ioan, pan welsant, a ddywedasant, Arglwydd, a fynni di ddywedyd o honom am ddyfod tân i lawr o'r nêf, a'u difa hwynt, [e] megis y gwnaeth Elias?

55 Ac efe a drôdd, ac a'u ceryddodd hwynt, ac a ddywedodd, Ni ŵyddoch o ba yspryd yr ydych chwi.

[f] Ioan 3. 17. a 12. 47. 56 Canys [f] ni ddaeth Mâb y dŷn i ddistrywio eneidiau dynion, ond i'w cadw. A hwy a aethant i drêf arall.

[g] Math. 8. 19. 57 ¶ [g] A bu, a hwy yn myned, ddywedyd o ryw un ar y ffordd wrtho ef, Arglwydd, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

58 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y mae gan y llwynogod ffauau, a *chan* adar yr awyr nythod; ond gan Fâb y dŷn nid oes lle y rhoddo *ei* ben i lawr.

[h] Math. 8. 21. 59 Ac [h] efe a ddywedodd wrth un arall, Dilyn fi. Ac yntau a ddywedodd, Arglwydd, gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhâd.

60 Eithr yr Iesu a ddywedodd wrtho, Gâd i'r meirw gladdu eu meirw; ond dôs di a phregetha deyrnas Dduw.

[i] 1 Bren. 19. 20. 61 Ac un arall hefyd a ddywedodd, [i] Mi a'th ddilynaf di, O Arglwydd; ond gâd i mi yn gyntaf ganu yn iâch i'r rhai sy yn fy nhŷ.

62 A'r

62 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb ac ſydd yn rhoi ei lâw ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau ſydd o'i ôl, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PEN. X.

1 Criſt yn anfon alkan ar unwaith ddeg diſgybl a thrugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu: 17 Yn eu rhybuddio bwy i fod yn oſtyngedig, ac ym mha beth y gorfoleddent: 21 Yn diolch i'w dâd am ei râs: 23 yn mawrygu dedwyddd gyſtwr ei Eglwys: 25 yn dyſgu y cyfreithiwr y modd i gael bywyd tragywyddol, ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a ſo ag eiſiau ei drugaredd ef arno: 41 yn argyoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.

WEdi 'r pethau hyn yr ordeiniodd yr Arglwydd ddeg a thrugain eraill hefyd, ac a'u danfonodd hwynt bob yn ddau o flaen ei wyneb i bob dinas a màn lle 'r oedd efe ar fedr dyfod.

2 Am hynny efe a ddywdodd wrthynt, Y [a] cynhauaf yn wîr *ydd* fawr, ond y gweithwŷr yn anaml: [b] gweddîwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf am ddanfon allan weithwŷr i'w gynhauaf.

3 Ewch: [c] wele, yr ŵyf fi yn eich danfon chwi fel ŵyn ym mŷſg bleiddiaid.

4 [d] Na ddygwch gôd, nac yſgreppan, nac eſgidiau: ac [e] na chyferchwch well i neb ar y ffordd.

5 [f] Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, yn gyntaf dywedwch, Tangnefedd i'r tŷ hwn.

6 Ac o bydd yno fâb tangnefedd, eich tangnefedd a orphwys arno: o's amgen, hi a ddychwel attoch chwi.

7 [g] Ac yn y tŷ hwnnw arhoſwch, gan fwytta ac yſed y cyfryw bethau ag *a gaffoch* ganddynt: canys [h] teilwng yw i'r gweithiwr ei gyflog. Na threiglwch o dŷ i dŷ.

8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy yn eich derbyn, bwyttêwch y cyfryw bethau ag a rodder ger eich bronnau:

9 Ac iachewch y cleiſion a fyddo ynddi, a dywedwch wrthynt, [i] Daeth teyrnas Dduw yn agos attoch.

10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,

11 [k] Hŷd yn oed y llŵch, yr hwn a lynodd wrthym o'ch dinas, yr ydym yn ei ſychu ymaith ‡ i chwi: er hynny gŵybyddwch hyn, fod teyrnas Dduw wedi nesâu attoch.

12 Eithr dywedaf wrthych, mai eſmwythach fydd i Sodom yn y dŷdd hwnnw nag i'r ddinas honno.

13 [l] Gwae di, Corazin; gwae di, Bethſaida; canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon † y gweithreoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich plith chwi, hwy a edifarhaſent er ys talm, gan eiſtedd mewn ſachliain a lludw.

14 Eithr eſmwythach fydd i Tyrus a Sidon yn y farn nag i chwi.

15 A thithau, Capernäum, yr hon a ddyrchafwyd hŷd y nêf, a dynnir i lawr hŷd yn uffern.

16 [m] Y neb ſydd yn eich gwrando chwi, ſydd yn ſy ngwrando i; [n] a'r neb ſydd yn eich dirmygu chwi, ſydd yn ſy nirmygu i; a'r neb ſydd yn ſy nirmygu i, ſydd yn dirmygu yr hwn a'm hanfonodd i;

17 ¶ A'r deg a thrugain a ddychwelaſant gydâ llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hŷd yn oed y cythreuliaid a ddaroſtyngir i ni, yn dy enw di.

18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais Satan megis meliden, yn ſyrthio o'r nêf.

19 Wele, [o] yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi awdurdod i ſathru ar ſeirph, ac yſgorpionau, ac ar holl gryfder y gelyn: ac nid oes dim a wnâ ddim niweid i chwi.

20 Eithr yn hyn na lawenhêwch, fod yr ysbrydion wedi eu daroſtwng i chwi; end llawenhêwch yn hytrach, am fod [p] eich enwau yn yſgrifenedig yn y nefoedd.

21 ¶ [q] Yr awr honno yr Ieſu a laweny-chodd yn yr ysbryd, ac a ddywedodd, Yr ŵyf yn diolch i ti, O Dâd, Arglwydd nêf a daear, am guddio o honot y pethau hyn oddi wrth y doethion a'r deallus, a'u dadguddio o honot i rai bychain: yn wîr, O Dâd: o blegid felly ‡ y gwelid yn dda yn dy olwg di.

22 [s] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhâd: ac [t] ni ŵyr neb pwy yw 'r Mâb, ond y Tâd; na phwy yw 'r Tâd, ond y Mâb, a'r neb y mynno 'r Mâb *ei* ddadguddio iddo.

23 ¶ Ac efe a drôdd at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd o'r neilldu, [t] Gwŷn fyd y llygaid ſy 'n gweled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled.

24 Canys yr ŵyf yn dywedyd i chwi, [u] ewyllyſio o lawer o brophwydi a brenhinoedd weled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled, ac ni's gwelſant; a chlywed y pethau yr ydych chwi yn eu clywed, ac ni's clywſant.

25 ¶ Ac wele, rhyw gyfreithiwr a gododdgan ei demtio ef, a dywedyd, [x] Athraw, pa beth a wnâf i gael etifeddu bywyd tragywyddol?

26 Yntau a ddywedodd wrtho, Pa beth ſydd yſgrifenedig yn y gyfraith? pa ſodd y darlleni?

27 Ac efe gan atteb a ddywedodd, [y] Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl gâlon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth, ac â'th holl feddwl; [z] a'th gymmydog fel ti dy hun.

28 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a attebaiſt yn uniawn: gwnâ hyn, a [a] byw fyddi.

29 Eithr efe, yn ewyllyſio ei gyfiawnhâu ei hun, a ddywedodd wrth yr Ieſu, A phwy yw fy nghymmydog?

30 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd, Rhyw ddŷn oedd yn myned i wared o Jeruſalem i Jericho, ac a ſyrthiodd ym mŷſg lladron, y rhai wedi ei ddiôſg ef a'i archolli, a aethant ymaith, gan *ei* adael yn hanner marw.

31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad a ddaeth i wared y ffordd honno; a phan ei gwelodd, [b] efe a aeth o'r tu arall heibio.

32 A'r un ffunud Lefiad hefyd, wedi dyfod i'r fân, a'i weled *ef*, a aeth o'r tu arall heibio.

33 Eithr rhyw Samariad wrth ymdaith, a ddaeth atto ef: a phan ei gwelodd, a dofturiodd,

34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd ei archollion ef, gan dywallt ynddynt olew a gwîn; ac a'i goſodod ef ar el anifail ei hun, ac a'i dûg ef i'r lletty, ac a'i hamgeleddodd.

35 A thrannoeth wrth fyned ymaith, efe a dynnodd allan ddwy geiniog, ac a'u rhoddes i'r llettywr, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer ofal drofto: a pha beth bynnag a dreuliech yn ychwaneg, pan ddelwyf drachefn mi a'i talaf i ti.

4036. 36 Pwy gan hynny o'r tri hyn yr ydwyt ti yn tybied ei ſod yn gymmydog i'r hwn a ſyrthiaſai ym mhlith y lladron?

37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a wnaeth drugaredd ag ef. A'r Ieſu am hynny a ddywedodd wrtho, Dôs, a gwnâ dithau yr un modd.

38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio, ddyſod o hono i ryw dref: a rhyw wraig a'i henw [c] Martha, a'i derbyniodd ef i'w thŷ.

[c] Ioan. 11. 1. a 12. 2, 3.

39 Ac i hon yr oedd chwaer a elwid Mair, [d] yr hon hefyd [e] a eiſteddodd wrth draed yr Ieſu, ac a wrandawödd ar ei ymadrodd ef.

[d] 1 Cor. 7. 32, &c.

[e] Act. 22. 3.

40 Ond Martha oedd drafferthus ynghŷlch llawer o waſanaeth: a chan ſefyll ger llaw, hi a ddywedodd, Arglwydd, onid oes ofal gennyt am i'm chwaer fy ngadael i fy hun i waſanaethu? dywaid wrthi gan hynny am fy helpio.

41 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Martha, Martha, gofalus a thrafferthus wyt ynghŷlch llawer o bethau:

[f] Sal. 27. 4.

42 Eithr [f] un peth ſydd angenrheidiol. A Mair a ddewiſodd y rhan dda, yr hon ni ddygir oddi arni.

PEN. XI.

1 Criſt yn dyſgu gweddïo, a hynny heb ddiſyglo: 11 gan ſicrhâu y rhŷdd Duw ſelly i ni bethau da. 14 Wrth ſwrw allan gythraul mûd, y mae efe yn ceryddu 'r Phariſeaid cablaidd: 28 ac yn dangos pwy ſydd fendigedig: 29 ac yn pregethu i'r bobl, 37 ac yn argyoeddi ffûg ſanctteiddrwydd y Phariſeaid, a'r yſgrifenyddion, a'r cyfreithwŷr.

A Bu, ac efe mewn rhyw lan yn gweddïo, pan beidiodd, ddywedyd o un o'i ddiſgyblion wrtho, Arglwydd, dŷſg i ni weddïo, megis ag y dyſgodd Ioan i'w ddiſgyblion.

[a] Math. 6. 9.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [a] Pan weddïoch, dywedwch, Ein Tad yr hwn wyt yn y nefoedd, Sanctteiddier dy enw, Dewed dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nêf, felly ar y ddaear hefyd.

‡ Neu, *tros y dwrnod.*

3 Dyro i ni ‡ o ddŷdd i ddŷdd ein bara beunyddiol.

4 A maddeu i ni ein pechodau: canys yr ydym ninnau yn maddeu i bawb ſy yn ein dyled. Ac nac arwain ni i brofedigaeth, eithr gwared ni rhag drwg.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pwy o honoch fydd iddo gyfaill, ac a â atto hanner nôs ac a ddywaid wrtho, O gyfaill, moes i mi dair torth yn echwyn:

* *allan o'i ſwrdd.*

6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf * wrth ymdaith, ac nid oes gennyf ddim i'w ddodi ger ei fron ef:

7 Ac yntau oddi mewn a ettyb ac a ddywaid, Na flina fi: yn awr y mae 'r drŵs yn gauad, a'm plant gyd â mi yn y gwely; ni allaf godi a'i rhoddi i ti?

[b] Pen. 18. 1, &c.

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Er na chyfyd efe a rhoddi iddo am ei ſod yn gyfaill iddo, etto o herwŷdd ei daerni efe a gyfyd ac a rŷdd iddo gynniſer ag y ſydd arno eu heiſiau.

[c] Math. 7. 7. Ioan 15. 7. Iago 1. 6. 1 Ioan 3. 22.

9 [c] Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Gofynnwch, a rhoddir i chwi; ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe a agorir i chwi.

10 Canys pob un ſydd yn gofyn, ſydd yn derbyn; a'r neb ſydd yn ceiſio, ſydd yn cael; ac i'r hwn ſydd yn curo, yr agorir.

11 [d] O's bara a ofyn mâb i un o honoch chwi ſy dâd, a ddyry efe garreg iddo? ac o's pyſgodyn, a ddyry efe iddo ſarph yn lle pyſgodyn:

4036. [d] Math. 7. 9.

12 Neu o's gofyn efe ŵy, a * ddyry efe 'ſgorpion iddo?

* *cynnyg.*

13 O's chwychwi gan hynny, y rhai ydych ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant chwi, pa faint mwy y rhŷdd *eich* Tâd o'r nêf yr Yſbryd glân i'r rhai a ofynno ganddo?

14 ¶ [e] Ac yr oedd efe yn bwrw allan gythraul, a hwnnw oedd fûd. A bu wedi i'r cythraul fyned allan, i'r mudan lefaru; a'r bobloedd a ryfeddaſant.

[e] Math. 9. 32. a 12. 22.

15 Eithr rhai o honynt a ddywedaſant, [f] Trwy * Beelzebub pennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

[f] Math. 9. 34. a 12. 24.

16 Ac eraill gan *ei* demtio, [g] a geiſiaſant ganddo arŵydd o'r nêf.

* Gr. *Beelzebul.*

17 [h] Yntau [i] yn gŵybod eu meddyliau hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun a anghyfanneddir; a thŷ yn erbyn tŷ, a ſyrth.

ac felly Ad. 18, 19.

[g] Math. 12. 38. & 16. 1.

[h] Math. 12. 25. Marc 3. 24.

18 Ac o's Satan hefyd ſydd wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa fodd y ſaif ei deyrnas ef? gan eich bod yn dywedyd, mai trwy Beelzebub yr ŵyf fi yn bwrw allan gythreuliaid.

[i] Ioan 2. 25.

19 Ac o's trwy Beelzebub yr ŵyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? am hynny y byddant hwy yn farnwŷr arnoch chwi.

20 Eithr o's myfi * trwy fŷs Duw ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid, diammeu ddyfod teyrnas Dduw attoch chwi.

* Ecſod. 8. 19.

21 [k] Pan fyddo un crŷf arfog yn cadw ei neuadd, y mae yr hyn ſydd ganddo mewn heddwch.

[k] Math. 12. 29.

22 Ond [l] pan ddêl un cryfach nag ef arno, a'i orchfygu, efe a ddŵg ymaith ei holl arfogaeth ef, yn yr hon yr oedd yn ymddiried, ac a ran ei anrhaith ef.

[l] Eſay 53. 12. Col. 2. 15.

23 [m] Y neb nid yw gyd â mi ſydd yn fy erbyn: a'r neb nid yw yn caſglu gyd â mi ſydd yn gwaſgaru.

[m] Math. 12. 30.

24 [n] Pan êl yr yſbryd aflan allan o ddŷn, efe a rodia mewn lleoedd ſychion, gan geiſio gorphwyſdra: a phrŷd na chaffo, efe a ddywaid, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum allan.

[n] Math. 12. 43.

25 A phan ddêl, y mae yn ei gael wedi ei yſgubo a'i drefnu.

26 Yna yr â efe ac y cymmer atto ſaith yſbryd eraill, gwaeth nag ef ei hun; a hwy a ânt i mewn, ac a arhoſant yno: a [o] diwedd y dŷn hwnnw fydd gwaeth nâ'i ddechreuad.

[o] Ioan 5. 14.

27 ¶ A bu, ſel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwŷn fyd y grôth a'th ddûg di, a'r bronnau a ſugnaiſt.

Heb. 5. 4. a 10. 26. 2 Pedr 2. 20.

[p] Math. 7. 21.

28 Ond efe a ddywedodd, [p] Yn hytrach gwŷn fyd y rhai ſydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei gadw.

29 ¶ [q] Ac wedi i'r bobloedd ymdyrru ynghŷd, efe a ddechreuodd ddywedyd, Y genhedlaeth hon ſydd ddrwg: y mae hi yn ceiſio arŵydd, ac arŵydd ni roddir iddi, ond arŵydd Jonas y prophwyd.

[q] Math. 12. 38.

30 Canys fel y bu [r] Jonas yn arŵydd i'r Ninefeaid, felly y bydd Mâb y dŷn hefyd i'r genhedlaeth hon.

[r] Ioan 2. 17. a 2, 10.

4036.

31 [s] Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd â gwŷr y genhedlaeth hon, ac a'u condemnia hwynt: am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i wrando doethineb Solomon; ac wele, un mwy nâ Solomon yma.

32 Gwŷr Ninefe a godant i fynu yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemniant hi: am [t] iddynt edifarhâu wrth bregeth Jonas: ac wele, un mwy nâ Jonas yma.

33 [u] Ac nid yw neb wedi goleu canwyll, yn *ei* gofod mewn lle dirgel, na thân leſtr; eithr ar ganhwyllbren, fel y gallo y rhai a ddelo i mewn weled y goleuni.

34 [x] Canwyll y corph yw 'r llygad: am hynny pan fyddo dy lygad yn fyml, dy holl gorph hefyd fydd oleu; ond pan fyddo *dy lygad* yn ddrwg, dy gorph hefyd fydd tywyll.

35 Edrych am hynny rhag i'r goleuni fydd ynot fod yn dywyllwch.

36 O's dy holl gorph gan hynny *fydd* oleu, heb un rhân dywyll ynddo, bydd y cwbl yn oleu, megis pan fo canwyll â'i llewyrch yn dy oleuo di.

37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llefaru, rhyw Phariſead a ddymunodd arno giniawa gyd ag ef. Ac wedi iddo ddyfod i mewn, efe a eiſteddodd i fwytta.

38 [y] A'r Phariſead pan welodd, a ryfeddodd nad ymolchafai efe yn gyntaf o flaen ciniaw.

39 [z] A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Yn awr chwychwi 'r Phariſeaid ydych yn glanhâu y tu allan i'r cwppan a'r ddyſgl; ond [a] eich tu mewn ſydd yn llawn o drais a drygioni.

40 O ynfydion, ond yr hwn a wnaeth yr hyn ſydd oddi allan, a wnaeth yr hyn ſydd o fewn hefyd?

41 [b] Yn hyttrach rhoddwch elufen *o'r pethau ſy gennych: ac wele, pob peth ſydd lân i chwi.

42 [c] Eithr gwae chwi 'r Phariſeaid: canys yr ydych chwi yn degymmu y mintys, a'r ryw, a phob llyſieuyn, ac yn myned heibio i farn a chariad Duw. Y pethau hyn oedd raid eu gwneuthur, ac na adewid y lleill heb wneuthur.

43 [d] Gwae chwi 'r Phariſeaid; canys yr ydych yn caru y prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a chyſarch yn y marchnadoedd.

44 [e] Gwae chwi yſgriſenyddion a Phariſeaid, ragrithwŷr; am eich bod fel beddau anamlwg, a'r dynion a rodiant *arnynt* heb wybod *oddi wrthynt*.

45 ¶ Ac un o'r cyfreithwŷr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Athraw, wrth ddywedyd hyn yr wyt ti yn ein gwaradwyddo ninnau hefyd.

46 [f] Yntau a ddywedodd, Gwae chwithau hefyd y cyfreithwŷr; canys yr ydych yn llwytho dynion â beichiau anhawdd eu dwyn, a chwi nid ydych yn cyffwrdd â'r beichiau, ag un o'ch byſedd.

47 [g] Gwae chwychwi; canys yr ydych yn adeiladu beddau 'r prophwydi, a'ch tadau chwi a'u lladdodd hwynt.

48 Yn wîr yr ydych yn tyſtiolaethu, ac yn gyd-foddlon i weithredoedd eich tadau: canys hwynt-hwy yn wîr a'u lladdaſant hwy, a chwithau ydych yn adeiladu eu beddau hwynt.

49 Am hynny hefyd y dywedodd doethineb Duw, [h] Anſonaf attynt brophwydi, ac apoſtolion, a *rhai* o honynt a laddant, ac a erlidiant.

50 Fel y gofynner i'r genhedlaeth hon, 4036.
waed yr holl brophwydi, yr hwn a dywalldwyd o ddechreuad y byd;

51 [i] O waed Abel hŷd [k] waed Zacharïas, yr hwn a laddwyd rhwng yr allor a'r deml: ïau meddaf i chwi, Gofynnir ef i'r genhedlaeth hon.

52 [l] Gwae chwychwi y cyfreithwŷr: canys chwi a ddygaſoch ymaith agoriad y gwybodaeth: nid aethoch i mewn eich hunain, a'r rhai oedd yn myned a ‡ wahardda-ſoch chwi.

53 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn wrthynt, y dechreuodd yr yſgriſenyddion a'r Phariſeaid fod yn daer iawn *arno*, a'i annog i ymadrodd am lawer o bethau:

54 Gan ei gynllwyn ef, a cheiſio hela rhyw beth o'i ben ef, i gael achwyn arno.

PEN. XII.

1 *Criſt yn progetbu i'w ddiſgyblion am ochel rhagrith, ac ofn wrth ddadgan ei atbrawiaeth ef:* 13 *Yn rhybuddio 'r bobl i ochelyd cybydd-dra, trwy ddammeg y gŵr goludog a adeiladodd yſguboriau mwy.* 22 *Ni waſanaetha i ni fod yn rhŷ ofalus am bethau bydol,* 31 *ond ceiſio teyrnas Dduw,* 33 *a rhoddi elufen,* 36 *a bod yn barod i agoryd i'n Harglwydd pan guro, pa bryd bynnag y delo.* 41 *Y dylu gweinidogion Criſt edrych ar eu ſiars,* 49 *a diſgwyl am erlid.* 54 *Rhaid i'r bobl ddeutyn yr amſer bwy o râs,* 58 *o blegid peth ofnadwy yw marw beb gymmodi.*

YN [a] y cyſamſer, wedi i fyrddiwn o bobl ymgaſglu ynghŷd, hyd oni ymſathrai y naill y llall, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth ei ddiſgyblion, Yn gyntaf gwiliwch arnoch rhag furdoes y Phariſeaid, yr hwn yw rhagrith.

2 [b] Canys nid oes dim cuddiedig a'r na's dadguddir; na dirgel, a'r ni's gwybyddir.

3 Am hynny pa bethau bynnag a ddywedaſoch yn y tywyllwch, a glywir yn y goleu; a'r peth a ddywedaſoch yn y gluſt mewn yſtafelloedd, a bregethir ar bennau tai.

4 [c] Ac yr wŷf yn dywedyd wrthych, [d] fy nghyfeillion, Nac ofnwch y rhai ſy yn llâdd y corph, ac wedi hynny heb ganddynt ddim mwy i'w wneuthur.

5 Ond rhag-ddangoſaf i chwi pwy a ofnwch: Ofnwch yr hwn wedi y darffo iddo lâdd, ſydd ac awdurdod ganddo i fwrw i uffern; ïe meddaf i chwi, Hwnnw a ofnwch.

6 Oni werthir pump o adar y tô er dwy ffyrling, ac nid oes un o honynt mewn anghof ger bron Duw?

7 Ond y mae hŷd yn oed blêw eich pennau chwi yn gyfriſedig oll. Am hynny nac ofnwch: yr ydych chwi yn well nâ llawer o adar y to.

8 [e] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a'm haddefo i ger bron dynion, Mâb y dŷn hefyd a'i haddef yntau ger bron angylion Duw.

9 A'r hwn a'm gwado i ger bron dynion, a wedir ger bron angylion Duw.

10 A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mâb y dŷn, fe a faddeuir iddo: eithr i'r neb a gablo yn erbyn yr Ysbryd glân, ni faddeuir.

11 [g] A phan y'ch dygant i'r ſynagogau, ac *at* y llywiawdwŷr, a'r awdurdodau, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a atteboch, neu beth a ddywedoch:

12 Canys

[s] Mat. 12. 42.
[t] Ioan. 3. 5.
[u] Math. 5. 15. Marc 4. 21. Pen. 8. 16.
[x] Math. 6. 22.
[y] Marc 7. 3.
[z] Math. 23. 25.
[a] Tit. 1. 15.
[b] Eſay 58. 7. Dan. 4. 27. Pen. 12. 33.
* *yn ôl eich gallu.*
[c] Math. 23. 23.
[d] Math. 23. 6. Marc 12. 38, 39.
[e] Math. 23. 27.
[f] Math. 23. 4.
[g] Math. 23. 20.
[h] Math. 23. 34.
[i] Gen. 4. 8.
[k] 2 Cron. 24. 20, 21.
[l] Math. 23. 13.
‡ Neu, *rwyſtraſoch*,
[a] Math. 16. 6. Marc 8. 16.
[b] Math. 10. 26. Marc 4. 22. Pen. 8. 17.
[c] Math. 10. 28.
[d] Ioan 15. 14, 15.
[e] Math. 10. 32. Marc 8. 31. 2 Tim. 2. 12.
[f] Math. 12, 31, 32. Marc 3. 28. 1 Ioan 5. 16.
[g] Math. 10. 19. Marc 13. 11. Pen. 21. 14.

4036. 12 Canys yr Yſbryd glân a ddŷſg i chwi yn yr awr honno beth ſydd raid ei ddywedyd.

13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddywedodd wrtho, Athraw, dywaid wrth fy mrawd am rannu â myfi 'r etifeddiaeth.

14 Yntau a ddywedodd wrtho, Y dŷn, pwy a'm goſododd i yn farnwr, neu yn rhannwr arnoch chwi?

h 1 Tim. 6, 7, &c. 15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, h Edrychwch, ac ymogelwch rhag cybydddod: canys nid yw bywyd neb yn ſefyll ar amlder y pethau ſydd ganddo.

16 ¶ Ac efe a draethodd wrthynt ddammeg, gan ddywedyd, Tîr rhyw ŵr goludog a gnydiodd yn dda.

17 Ac efe a ymreſymmodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnâf, am nad oes gennyf le i gaſglu fy ffrwythau iddo?

18 Ac efe a ddywedodd, Hyn a wnâf: Mi a dynnaf i lawr fy yſguboriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac yno y caſglaf fy holl ffrwythau, a'm dâ.

i Preg. 11. 9. 19 A dywedaf wrth fy enaid, i Fy enaid, y mae gennyt ddâ lawer wedi eu rhoi i

1 Cor. 15. 32. gadw dros lawer o flynyddoedd: gorphwys, bwytta, ŷf, bydd lawen.

Iago 5. 5. 20 Eithr Duw a ddywedodd wrtho, O

k Job 20. 22. a 27. 8. ynfyd, y nôs hon k y * gofynnant dy enaid oddi wrthyt; l ac eiddo pwy fydd y pethau a barottoaiſt?

Sal. 52. 7. * *gofynnir.* 21 Felly y mae 'r hwn ſydd yn tryſori iddo ei hun, ac nid yw m gyfoethog tu ag

l Sal. 39. 6. at Dduw.

22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Am hyn yr ŵyf yn dywedyd wrthych, n Na chymmerwch ofal am eich

Jer. 17. 11. m Math. 6, 20. bywyd, beth a fwyttaoch; nac am eich corph, beth a wiſgoch.

Ad. 33. 1 Tim. 6, 18, 19. 23 Y mae 'r bywyd yn fwy nâ'r ymborth, a'r corph *yn fwy* nâ'r dillad.

Iago 2. 5. n Math. 6. 25. 24 Yſtyriwch y brain: canys nid ydynt yn hau, nac yn medi; i'r rhai nid oes gell,

o Job 38, 41. Sal. 147. 9. nac yſgubor; ac y mae o Duw yn eu porthi hwynt: o ba faint mwy yr ydych chwi yn well nâ'r adar?

25 A phwy o honoch gan gymmeryd gofal a ddichon 'chwanegu un cufydd at ei faintioli?

26 Am hynny, oni ellwch wneuthur y peth lleiaf, pa ham yr ydych yn cymmeryd gofal am y lleill?

27 Yſtyriwch y lili, pa ſodd y maent yn tyfu; Nid ydynt yn llafurio, nac yn nyddu; ac yr ŵyf yn dywedyd i chwi na wiſgwyd Solomon yn ei holl ogoniant ſel un o'r rhai hyn.

28 Ac o's yw Duw felly yn dilladu y llyſieuyn, yr hwn ſydd heddyw yn y maes, ac y foru a deflir i'r ffwrn; pa faint mwy *y dillada efe* chwychwi, O rai o ychydig ffydd?

29 Chwithau na cheiſiwch beth a fwyttaoch, neu pa beth a yfoch; ac na fyddwch ambeuus.

30 Canys y pethau hyn oll y mae cenhedloedd y byd yn eu hargeiſio: ac y mae eich Tâd chwi yn gŵybod ſod arnoch chwi

p Math. 6. 33. eiſiau 'r pethau hyn.

31 p Yn hyttrach ceiſiwch deyrnas Dduw,

q Math. 11. 25, 26. a'r pethau hyn oll a roddir i chwi yn y-

r Math. 19. 21. Act. 2. 45. a 4. 34. chwaneg.

32 Nac ofna, braidd bychan: canys q rhyngodd bodd i'ch Tâd roddi i chwi y deyrnas.

33 r Gwerthweh yr hyn ſydd gennych, a rhoddwch eluſen. s Gwnêwch i chwi byrſau, yr hai ni heneiddiant; tryſor yn y neſoedd, yr hwn ni dderfydd, lle ni ddaw lleidr yn agos, ac ni lygra prŷf.

4036. s Math. 6. 20. Pen. 16. 9.

34 Canys lle y mae eich tryſor chwi, yno y bydd eich calon hefyd.

1 Tim. 6. 19.

35 t Bydded eich lwynau wedi eu hamwregyſu, a'ch u canhwyllau † wedi eu goleu:

t Eph. 6. 14. 1 Pedr 1. 13.

36 A chwithau yn debyg i ddynion yn diſgwyl eu harglwydd, pa brŷd y dychwel o'r neithior; fel pan ddelo a churo, yr agoront iddo yn ebrwydd.

u Math. 25. 1. † *yn lloſgi.*

37 Gwŷn eu bŷd y gweiſion hynny, y rhai a gaiff eu harglwydd pan ddêl, yn neffro: yn wîr meddaf i chwi, efe a ymwregyſa, ac a wnâ iddynt eiſtedd i lawr i fwytta, ac a ddaw, ac a waſanaetha arnynt hwy.

38 Ac o's daw efe ar yr ail wiliadwriaeth, ac *o's* ar y drydedd wiliadwriaeth y daw, a'u cael *bwynt* felly, gwŷn eu bŷd y gweiſion hynny.

39 x A hyn gŵybyddwch, pe gŵybuaſai gŵr y tŷ pa awr y deuai 'r lleidr, efe a wiliaſai, ac ni adawſai gloddio ei dŷ trwodd.

x Math. 24. 43. 1 Theſ. 5. 2.

40 y A chwithau gan hynny, byddwch barod: canys yr awr ni thybioch, y daw Mâb y dŷn.

2 Pedr 3. 10. Dad. 3. 3.

41 ¶ A Phedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, ai wrthym ni yr ŵyt ti yn dywedyd y ddammeg hon, ai wrth bawb hefyd?

a 16. 15. y Math. 24. 44. a 25. 13.

42 A'r Arglwydd a ddywedodd, z Pwy yw y goruchwiliwr ffyddlawn, a phwyllog, yr hwn a eſyd *ei* arglwydd ar ei deulu, i roddi cyfluniaeth *iddynt* mewn prŷd.

Marc 13. 33. Pen. 21. 34. 1 Theſ. 5. 6.

43 Gwŷn ei fŷd y gwâs hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef pan ddêl, yn gwneuthur felly.

z Math. 24. 45. a 25. 21.

44 Yn wîr meddaf i chwi, Efe a'i geſyd ef *yn llywodraethwr* ar gwbl ag ſydd eiddo.

1 Cor. 4. 2.

45 Eithr o's dywaid y gwâs hwnnw yn ei galon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod; a dechreu curo y gweiſion a'r morŵynion, a bwytta ac yfed a meddwi:

46 Daw arglwydd y gwâs hwnnw mewn dŷdd nad yw efe yn diſgwyl, ac ar awr nad yw efe yn gŵybod, ac a'i ‡ gwahana ef, ac a eſyd ei rân ef gyd â'r anffyddloniaid.

‡ *tŷr ef ymaith.*

47 a A'r gwâs hwnnw, yr hwn a ŵybu ewyllys ei arglwydd, ac nid ymbarottôdd, ac ni wnaeth yn ôl ei ewyllys ef, a gurir â llawer *ſonnod.*

a Iago 4. 17.

48 Eithr yr hwn ni ŵybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonnodiau, a gurir ag ychydig *ſonnodiau.* Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynnir ganddo; a chyd â'r neb y gadawſant lawer, ychwaneg a ofynnant ganddo.

49 ¶ Mi a ddaethum i fwrw tân ar y ddaear, a pheth a fynnaf o's cynneuwyd ef eiſoes?

50 Eithr b y mae gennyf fedydd i'm bedyddio ag ef, a mor * gyfyng yw arnaf hyd oni orphenner!

b Math. 20. 22. * *ofidus.*

51 c Ydych chwi yn tybied mai heddwch y daethum i i'w roddi ar y ddaear? nag ê, meddaf i chwi; d ond yn hyttrach † ymrafael.

c Math. 10. 34. d Mic. 7. 7. † *ymbleidio.*

52 Canys bydd o hyn allan bump yn yr un tŷ wedi ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri.

4036. 53 Y tâd a ymranna yn erbyn y mâb, a'r mâb yn erbyn y tâd; y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei gwaudd, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bobloedd, [a] Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, Y mae cawod yn dyfod: ac felly y mae.

[a] Math. 16. 2.

55 A phan *weloch* y deheu-wynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres: ac fe fydd.

56 O ragrithwŷr, chwi a fedrwch ddeall wynebpryd y ddaear a'r wybr: ond yr amſer hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddeall?

57 A pha ham nad ydych, ïe o honoch eich hunain, yn barnu yr hyn ſydd gyfiawn?

[f] Diar. 25. 8. Math. 5. 25. [g] Edrych Sal. 32. 6. Eſay 55. 6.

58 ¶ [f] Canys tra fyddech yn myned gyd â'th wrthwynebwr at lywodraethwr, gwnâ dy oreu [g] ar y ffordd i gael myned yn rhydd oddi wrtho; rhag iddo dy ddwyn at y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y ſwyddog, ac i'r ſwyddog dy daflu yng-harchar.

59 Yr ŵyf yn dywedyd i ti, nâd ai di ddim oddi yno, hŷd oni thelych, ïe 'r hatling eithaf.

PEN. XIII.

[1] Criſt yn pregethu edifeirwch, wrth gosbedigaeth y Galileaid ac eraill. 6 Y ſſigys-bren diffrwyth ni chaiſ ſefyll. 11 Criſt yn iachâu y wraig oedd wedi crymmu: 18 yn dangos galluoc weithrediad y gair ynghalonnau ei etholedigion, trwy ddammeg y gronyn mwſtard, a'r ſurdoes: 24 yn annog i fyned i mewn i'r porth cyfyng, 31 ac yn arfyddi Herod, a Jeruſalem.

AC yr oedd yn breſennol y cyfamſer hwnnw rai yn mynegi iddo am y Galileaid, y rhai y cymmyſgaſai Pilat eu gwaed ynghŷd â'u haberthau.

2 A'r Iefu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Ydych chwi yn tybied fod y Galileaid hyn yn bechaduriaid mwy nâ'r holl Galileaid, am iddynt ddioddef y cyfryw bethau?

3 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr onid edifarhêwch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

4 Neu 'r deunaw hynny, ar y rhai y ſyrthiodd y tŵr yn Siloam, ac a'u lladdodd hwynt; a ydych chwi yn tybied eu bod hwy yn * bechaduriaid mwy nâ'r holl ddynion oedd yn cyfanneddu yn Jeruſalem?

* ddyledwŷr.

5 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr onid edifarhêwch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon, [a] Yr oedd gan un ffigys-bren wedi ei blannu yn ei winllan; ac efe a ddaeth i geiſio ffrwyth arno, ac ni's cafodd.

[a] Eſay 5. 2. Math. 21. 19.

7 Yna efe a ddywedodd wrth y gwinllanydd, Wele, tair blynedd yr ydwyf yn dyfod, gan geiſio ffrwyth ar y ffigys-bren hwn, ac nid ydwyf yn cael *dim*: torr *ef* i lawr; pa ham y mae efe yn diffrwytho 'r tir?

8 Ond efe gan atteb a ddywedodd wrtho, Arglwydd, gâd ef y flwyddyn hon hefyd, hŷd oni ddarffo i mi gloddio o'i amgylch, a bwrw tail;

9 Ac o's dŵg efe ffrwyth, *da*: onid ê, ŵedi hynny torr *ef* i lawr.

10 ¶ Ac yr oedd efe yn dyſgu yn un o'r ſynagogau ar y ſabbath. 4036.

11 Ac wele, yr oedd gwraig ac ynddi yſbryd gwendid ddeunaw mlynedd, ac oedd wedi cŷd-grymmu, ac ni allai hi mewn modd yn y byd † ymuniawnu.

† Neu, *ymddadgrymmu.*

12 Pan welodd yr Iefu hon, efe a'i galwodd *hi* atto, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, rhyddhâwyd di oddi wrth dy wendid.

13 Ac efe a roddes *ei* ddwylaw arni: ac yn ebrwydd hi a uniawnwyd, ac a ogoneddodd Dduw.

14 A'r arch-ſynagogydd a attebodd yn ddiglŷn, am i'r Iefu iachâu ar y ſabbath, ac a ddywedodd wrth y bobl, [b] Chwê diwrnod ſydd yn y rhai y dylid gweithio; ar y rhai'n gan hynny deuweh, a iachäer chwi, ac [c] nid ar y dydd ſabbath.

[b] Ecſod. 20. 9. [c] Math. 12. 10. Marc 3. 2. Pen. 6. 7. a 14. 3.

15 Am hynny yr Arglwydd a'i hattebodd ef, ac a ddywedodd, O ragrithiwr, [d] oni ŷch neu *ei* afyn o'r preſeb, a'i arwain i'r dŵr?

[d] Pen. 14. 5.

16 Ac oni ddylai hon, [e] a hi yn ferch i Abraham, yr hon a rwymodd Satan, wele ddeunaw mlynedd, gael ei rhyddhâu o'r rhwym hwn ar y dydd ſabbath?

[e] Pen. 19. 9.

17 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, ei holl wrthwynebwŷr ef a gywilyddiaſant: a'r holl bobl a lawenychaſant am yr holl bethau gogoneddus a wnaid ganddo.

18 ¶ [f] Ac efe a ddywedodd, I ba beth y mae teyrnas Dduw yn debyg? ac i ba beth y cyffelybaf hi?

[f] Math. 13. 31. Marc 4. 30.

19 Tebyg yw i ronyn o hâd mwſtard, yr hwn a gymmerodd dŷn, ac a'i hauodd yn ei ardd; ac efe a gynnyddodd, ac a aeth yn bren mawr, ac adar yr awyr a nythaſant yn ei ganghennau ef.

[g] Math. 9. 35. Marc 6. 6.

20 A thracheſn y dywedodd, I ba beth y cyffelybaf deyrnas Dduw?

21 Cyffelyb yw i ſurdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig, ac a'i cuddiodd mewn tri meſur o flawd, hŷd oni ſurodd y cwbl oll.

[h] Math. 7. 13. [i] Edrych Ioan 7. 34. a 8. 21. a 13. 33.

22 [g] Ac efe a dramwyodd trwy ddinaſoedd a threfi, gan athrawiaethu, ac ymdeithio tu a Jeruſalem.

23 ¶ A dywedodd un wrtho, Arglwydd, ai ychydig yw y rhai cadwedig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,

Rhuf. 9. 31. [k] Sal. 32. 6. Eſay 55. 6.

24 [h] Ymdrechwch am fyned i mewn trwy 'r porth cyfyng: canys [i] llawer, meddaf i chwi, a geiſiant fyned i mewn, ac ni's gallant.

[l] Math. 25. 10. [m] Pen. 6. 46. [n] Math. 25. 12. [o] Math. 7. 23. a 25.

25 [k] Gwedi cyfodi gŵr y tŷ, a [l] chau 'r drŵs, a dechreu o honoch ſefyll oddi allan, a churo 'r drŵs gan ddywedyd, [m] Arglwydd, Arglwydd, agor i ni; ac iddo yntau atteb a dywedyd wrthych, [n] Nid adwaen ddim o honoch o ba le yr ydych:

26 Yna y dechreuwch ddywedyd, Ni a fwyttaſom ac a yfaſom yn dy ŵydd di, a thi a ddyſgaiſt yn ein heolydd ni.

[p] Sal. 6. 8.

27 [o] Ac efe a ddywaid, Yr wyf yn dywedyd i chwi, Nid adwaen chwi o ba le yr ydych: [p] ewch ymaith oddi wrthyf, chwi holl weithredwŷr anwiredd.

Math. 12. 41. Ad. 25. [q] Math. 8. 11.

28 ¶ Yno y bydd ŵylofain a rhincian dannedd, [r] pan welech Abraham ac Iſaac a Jacob a'r holl brophwydi yn nheyrnas Dduw, a chwithau wedi eich bwrw allan.

Luc 12. 42. a 24. 51. [r] Math. 8. 11.

4036. 29 A daw y rhai o'r dwyrain ac o'r gorllewin, ac o'r gogledd ac o'r dehau, ac a eiſteddant yn nheyrnas Dduw.

[a] Math. 19. 30. a 20. 16. Marc 10. 31. 30 [a] Ac wele, olaf ydyw y rhai a fyddant flaenaf, a blaenaf ydyw y rhai a fyddant olaf.

31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth atto ryw Phariſeaid, gan ddywedyd wrtho, Dôs allan, a cherdda oddi yma: canys y mae Herod yn ewyllyſio dy lâdd di.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch a dywedwch i'r cadnaw hwnnw, Wele, yr wyf yn bwrw allan gythreuliaid, ac yn iachâu heddyw ac y foru, a'r trydydd dydd y'm perffeithir.

33 Er hynny rhaid i mi ymdaith heddyw ac y foru a thrennydd: canys ni all fod y derfydd am brophwyd allan o Jeruſalem.

[b] Math. 23. 37. 34 [b] O Jeruſalem, Jeruſalem, yr hon ŵyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a anfonir attat, pa ſawl gwaith y mynaſwn gaſglu dy blant ynghŷd, y mŏdd *y caſgl* yr iâr ei † chywion dan *ei* hadenydd, ac ni's mynnech?

† *nythaid.*

35 Wele, eich tŷ a adewir i chwi yn anghyfannedd, Ac yn wîr yr wyf yn dywedyd wrthych, Na welwch fi, hyd oni ddêl

[u] Sal. 118. 26. yr amſer pan ddywettoch, [u] Bendigedig *yw* yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

PEN. XIV.

2 Criſt yn iachâu y dropſi ar y ſabbath: 7 yn dyſgu goſtyngeiddrwydd: 12 a gwneuthur ciniawau i'r tlodion: 16 wrth ddammeg y ſwpper mawr, yn dangos pa fodd y cauir dynion â meddyliau bydol, y rhai a ddiyſtyrant air Duw, allan o'r nêf. 25 Rhaid i'r rhai a fynnai fod yn ddiſcyblion iddo, i ddwyn eu croes, a gwneuthur eu cyfrifon ymlâen llaw, rhag iddynt trwy gywilydd fyrthio oddi wrtho ar ôl bynny, 34 a myned yn gwbl ddilŷs, mal halen wedi colli ei flâs.

BU hefyd, pan ddaeth efe i dŷ un o bennaethiaid y Phariſeaid ar y ſabbath, i fwytta bara, iddynt hwythau ei wilied ef.

2 Ac wele, 'r oedd ger ei fron ef ryw ddŷn yn glâf o'r * dropſi.

* *dyſrglwyf.*

3 A'r Iefu gan atteb a lefarodd wrth y cyfreithwŷr a'r Phariſeaid, gan ddywedyd,

[a] Math. 12. 10. [a] Ai rhŷdd iachâu ar y ſabbath?

4 A thewi a wnaethant. Ac efe a'i cymmerodd atto, *ac* a'i hiachaodd ef, ac a'i gollyngodd ymaith;

5 Ac a attebodd iddynt hwythau, ac a

[b] Ecſod. 23. 5. Deut. 22. 4. Pen. 13. 15. ddywedodd, [b] Afyn neu ŷch pa un o honoch a ſyrth i bwll, ac yn ebrwydd ni's tŷn ef allan ar y dydd ſabbath?

6 Ac ni allent roi atteb yn ei erbyn ef am y pethau hyn.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth y gwahoddedigion ddammeg, pan yſtyriodd fel yr oeddynt yn dewis yr eiſteddleoedd uchaf; gan ddywedyd wrthynt,

8 Pan y'th wahodder gan neb i neithior, nac eiſtedd yn y lle uchaf, rhag bod un anrhydeddufach nâ thi, wedi ei wahodd ganddo;

9 Ac i hwn a'th wahoddodd di ac yntau, ddyfod a dywedyd wrthyt, Dyro le i hwn; ac yna dechreu o honot ti trwy gywilydd gymmeryd y lle iſaf.

[c] Diar. 25. 6, 7. 10 [c] Eithr pan y'th wahodder, dôs ac eiſtedd yn y lle iſaf, fel pan ddelo 'r hwn a'th wahoddodd di, y gallo efe ddywedyd wrthyt, Y cyfaill, eiſtedd yn uwch i fynu. Yna y bydd i ti glôd yng ŵydd y rhai a eiſteddant gyd â thi ar y bwrdd.

4036.

[d] Job 22. 29. Diar. 29. 23. Math. 23. 12. Pen. 18. 14. Iago 4. 6. 1 Pedr 5. 5. [e] Neh. 8. 10, 12. Tob. 4. 7.

11 [d] Canys pob un a'r a'i dyrchafo ei hun a oſtyngir; a'r hwn ſydd yn ei oſtwng ei hun a ddyrchefir.

12 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth yr hwn a'i gwahoddaſai ef, Pan wnelych giniaw neu ſwpper, na alw dy gyfeillion, na'th frodyr, na'th geraint, na'th gymmydogion goludog; rhag iddynt hwythau eilchwel dy wahodd dithau, a gwneuthur taledigaeth i ti.

13 Eithr [e] pan wnelych wledd, galw y tlodion, yr efrydſion, y cloffion, y deillion:

14 A dedwŷdd fyddi; am nad oes ganddynt ddim i dalu i ti: canys fe a delir i ti yn adgyfodiad y rhai cyfiawn.

[f] Dad. 19. 9. [g] Math. 22. 2. 15 ¶ A phan glywodd rhyw un o'r rhai oedd yn eiſtedd ar y bwrdd y pethau hyn, efe a ddywedodd wrtho, [f] Gwŷn ei fyd y neb a fwyttao fara yn nheyrnas Dduw.

16 Ac yntau a ddywedodd wrtho, [g] Rhyw ŵr a wnaeth ſwpper mawr, ac a wahoddodd lawer:

[h] Diar. 9. 2, 5. 17 Ac [h] a ddanfonodd ei wâs brŷd ſwpper, i ddywedyd wrth y rhai a wahoddaſid, Deuwch; canys weithian y mae pob peth yn barod.

18 A hwy oll a ddechreuaſant yn un-*fryd* ymeſguſodi. Y cyntaf a ddywedodd wrtho, Mi a brynais dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi fyned a'i weled: attolwg i ti, cymmer fi yn eſguſodol.

19 Ac arall a ddywedodd, Mi a brynais bùm iau o ychen, ac yr ydwyf yn myned i'w profi hwynt: attolwg i ti, cymmer fi yn eſguſodol.

20 Ac arall a ddywedodd, Mi a briodais wraig, ac am hynny ni's gallaf fi ddyfod.

21 A'r gwâs hwnnw, pan ddaeth *adref*, a fynegodd y pethau hyn i'w arglwydd. Yna gŵr y tŷ wedi digio, a ddywedodd wrth ei wâs, Dôs allan ar frys i heolydd ac yſtrydoedd y ddinas, a dŵg i mewn yma y tlodion, a'r anafus, a'r cloffion, a'r deillion.

22 A'r gwâs a ddywedodd, Arglwydd, gwnaethpwyd fel y gorchymynaiſt, ac etto y mae lle.

23 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth y gwas, Dôs allan i'r prif-ffyrdd a'r caeau, a chymmell *bwynt* i ddyfod i mewn, fel y llanwer fy nhŷ.

24 Canys yr ŵyf yn dywedyd i chwi, na chaiff yr un o'r gwŷr hynny a wahoddwyd, brofi o'm ſwpper i.

25 ¶ A llawer o bobl a gŷd-gerddodd ag ef: ac efe a drôes, ac a ddywedodd wrthynt,

[i] Deut. 13. 6. a 33. 9. Marc 10. 37. [k] Math. 16. 24. Marc 8. 34. Pen. 9. 23. [l] Diar. 24. 27. 26 [i] O's daw neb attafi, ac ni chaſao ei dâd, a'i fam, a'i wraig, a'i blant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ie a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddiſcybl i mi.

27 A [k] phwy bynnag ni ddycco ei groes, a dyfod ar fy ôl i, ni all efe fod yn ddiſcybl i mi.

28 ¶ Canys [l] pwy o honoch chwi a'i frŷd a'r adeiladu tŵr, nid eiſtedd yn gyntaf, a bwrw 'r draul, a oes ganddo a'i gorphenno?

29 Rhag wedi iddo oſod y ſail, ac heb allu *ei* orphen, ddechreu o bawb a'i gwelant ei watwar ef,

30 Gan ddywedyd, Y dŷn hwn a ddechreuodd adeiladu, ac ni allodd ei orphen.

4036. 31 Neu pa frenhin yn myned i ryfel yn erbyn brenhin arall, nid eiſtedd yn gyntaf, ac ymgynghori a all efe â deng mîl gyfarfod â'r hwn ſydd yn dyfod yn ei erbyn ef ag ugain mil?

32 Ac o's amgen, tra ſyddo efe ym mhell *oddi wrtho*, efe a enfyn gennadwri, ac a ddeiſyf ammodau heddwch.

33 Felly hefyd, pob un o honoch chwithau nid ymwrthodo â chymmaint oll ag a feddo, ni all fod yn ddiſgybl i mi.

[m] Math. 5. 13. Marc. 9. 50. 34 [m] Da *yw* 'r halen: eithr o bydd yr halen yn ddiflas, â pha beth yr helldir ef?

35 Nid yw efe gymmwys nac i'r tîr, nac i'r dommen; *ond* ei fwrw ef allan y maent. Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando, gwrandawed.

PEN. XV.

1 *Dammeg y ddafad a gollefid, 8 y darn arian, 11 a'r mâb afradlon.*

[a] Math. 9. 10. AC [a] yr oedd yr holl bublicanod a'r pechaduriaid yn neſâu atto ef, i wrando arno.

2 A'r Phariſeaid a'r yſgrifennyddion a rwgnachaſant, gan ddywedyd, Y mae hwn yn derbyn pechaduriaid, ac yn bwytta gyd â hwynt.

3 ¶ Ac efe a adroddodd wrthynt y ddammeg hon, gan ddywedyd,

[b] Math. 18. 12. 4 [b] Pa ddyn o honoch a chanddo gant o ddefaid, ac o's cyll un o honynt, nid yw yn gadael yr amyn un pùm ugain yn yr anialwch, ac yn myned ar ôl yr hon a gollwyd, hŷd oni chaffo efe hi?

5 Ac wedi iddo *ei* chael, efe a'*i* dŷd *hi* ar ei yſgwyddau ei hun yn llawen.

6 A phan ddêl adref, efe a eilw ynghŷd *ei* gyfeillion a'*i* gymmydogion, gan ddywedyd wrthynt, Llawenhêwch gyd â mi; [c] 1 Pedr 2. 10, 25. canys cefais fy nafad [c] a gollaſid.

[d] Pen. 5. 32. 7 Yr ŵyf yn dywedyd i chwi, mai felly y bydd llawenydd yn y nêf am un pechadur a edifarhao, [d] *mwy* nag am onid un pùm ugain o rai cyfiawn, y rhai nid rhaid iddynt wrth edifeirwch.

[†] *o ddraethmau.* 8 ¶ Neu pa wraig, a chanddi ddeg [†] dryll o arian, o's cyll hi un dryll, ni oleu ganwyll, ac yſgubo 'r tŷ, a cheiſio yn ddyfal, hŷd oni's caffo *ef*?

9 Ac wedi iddi *ei* gael, hi a eilw ynghŷd *ei* chyfeilleſau a'*i* chymmydogeſau, gan ddywedyd, Cŷd-lawenhêwch â mi; canys cefais y dryll a gollaſwn.

10 Felly, meddaf i chwi, y mae llawenydd yngwydd angylion Duw am un pechadur a edifarhao.

11 ¶ Ac efe a ddywedodd, Yr oedd gan ryw ŵr ddau fâb:

12 A'r ieuangaf o honynt a ddywedodd wrth *ei* dâd, Fy nhâd, dyro i mi y rhan a ddigwydd o'r dâ. Ac efe a rannodd iddynt *ei* fywyd.

13 Ac yn ôl ychydig ddyddiau y mâb ieuangaf a gaſglodd y cwbl ynghŷd, ac a gymmerth ei daith i wlâd bell; ac yno efe a waſgarodd ei ddâ, gan fyw yn afradlon.

[‡] Gr. *oſſ.* 14 Ac wedi iddo dreulio 'r cwbl, y cododd newŷn [‡] mawr trwy 'r wlâd honno; ac yntau a ddechreuodd fod mewn eiſiau.

15 Ac efe a aeth, ac a lynodd wrth un o ddinaſwŷr y wlâd honno: ac efe a'i hanfonodd ef i'w faeſydd i borthi môch.

16 Ac efe a chwennychai lenwi ei fôl â'r cibau a fwyttâi 'r môch; ac ni roddodd neb iddo.

17 A phan ddaeth atto ei hun, efe a ddywedodd, Pa ſawl gwâs cyflog o'r eiddo fy nhâd ſydd yn cael eu gwala a'u gweddill o fara, a minnau yn marw o newŷn? 4036.

18 Mi a godaf, ac a âf at fy nhâd, ac a ddywedaf wrtho, fy nhâd, pechais yn erbyn y nêf, ac o'th flaen dithau;

19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng i'm galw yn fâb i ti: gwnâ fi fel un o'th weiſion cyflog.

20 Ac efe a gododd, ac a aeth at ei dâd. A [e] phan oedd efe etto ym mhell oddi wrtho, ei dâd a'i canfu ef, ac a dofturiodd, ac a redodd, ac a ſyrthiodd ar ei wdd ef, ac a'i cuſanodd. [e] Act. 2. 39. Eph. 2. 13, 17.

21 A'r mâb a ddywedodd wrtho, Fy nhâd, pechais yn erbyn y nêf, ac o'th flaen dithau, ac nid ydwyf mwy deilwng i'm galw yn fâb i ti.

22 A'r tâd a ddywedodd wrth ei weiſion, Dygwch allan y wiſg oreu, a gwiſgwch am dano ef, a rhoddwch fodrwy ar ei lâw, ac eſgidiau am *ei* draed.

23 A dygwch y llo paſgedig, a lleddwch *ef*: a bwyttawn, a byddwn lawen.

24 Canys fy mâb hwn oedd farw, ac aeth yn fyw drachefn, ac efe a gollefid, ac a gaed. A hwy a ddechreuaſant fod yn llawen.

25 Ac yr oedd ei fâb hynaf ef yn y maes; a phan ddaeth efe a nesâu at y tŷ, efe a glywai gynghanedd, a dawnſio.

26 Ac wedi iddo alw un o'r gweiſion, efe a ofynnodd beth oedd hyn.

27 Yntau a ddywedodd wrtho, Dy frawd a ddaeth; a'th dâd a laddodd y llo paſgedig, am iddo ei dderbyn ef yn iâch.

28 Ond efe a ddigiodd, ac nid ai i mewn. Am hynny y daeth ei dâd allan, ac a ymbiliodd ag ef.

29 Yntau a attebodd *ac* a ddywedodd wrth *ei* dâd, Wele, cynnifer o flynyddoedd yr ydwyf yn dy waſanaethu di, ac ni throſeddais i un amſer dy orchymmyn; ac ni roddaiſt fynn eriôed i mi, i ſod yn llawen gyd â'm cyfeillion:

30 Eithr pan ddaeth dy fâb hwn, yr hwn a ddifaodd dy fywyd di gyd â phutteiniaid, ti a leddaiſt iddo ef y llo paſgedig.

31 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fy mâb, yr ŵyt ti yn waſtadol gyd â mi, a'r eiddof fi oll ydynt eiddot ti.

32 Rhaid oedd lawenychu a gorfoleddu; o blegid dy frawd hwn oedd yn farw, ac a aeth yn fyw drachefn; ac a fu golledig, ac a gafwyd.

PEN. XVI.

1 *Dammeg y goruchwiliwr anghyfiawn.* 14 *Criſt yn ceryddu rhagrith y Phariſeaid cybydd.* 19 *Y gŵr goludog, a Lazarus y cardottyn.*

AC efe a ddywedodd hefyd wrth ei ddiſgyblion, Yr oedd rhyw ŵr goludog, yr hwn oedd ganddo oruchwiliwr; a hwn a gyhuddwyd wrtho, ei fod efe megis yn afradloni ei ddâ ef.

2 Ac efe a'i galwodd ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr ŵyf yn ei glywed am danat? dyro gyfrif o'th oruchwiliaeth: canys ni elli fod mwy yn oruchwiliwr.

3 A'r goruchwiliwr a ddywedodd yn ddo ei hun, Pa beth a wnâf? canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr oruchwiliaeth oddi arnaf? cloddio ni's gallaf, *a* chardotta ſydd gywilyddus gennyf.

4 Mi a wn beth a wnâf, fel, pan y'm bwrier allan o'r oruchwiliaeth, y derbynioni fi i'w tai.

5 Ac

4036. 5 Ac wedi iddo alw atto bob un o ddyledwŷr ei arglwydd, efe a ddywedodd wrth y cyntaf, Pa faint ſydd arnat ti o ddyled i'm harglwydd?

6 Ac efe a ddywedodd, Cân meſur o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy 'ſgriſen, ac eiſtedd ar frŷs, ac yſgrifenna ddeg a deugain.

7 Yna y dywedodd wrth *un* arall, A pha faint o ddyled ſydd arnat tithau? Ac efe a ddywedodd, Cân meſur o wenith. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy 'ſgriſen, ac yſgrifenna bedwar ugain.

8 A'r arglwydd a ganmolodd y goruchwiliwr anghyfiawn, am iddo wneuthur yn gall: o blegid y mae plant y bŷd hwn [a] yn gallach yn eu cenhedlaeth nâ phlant y goleuni.

9 Ac yr ŵyf yn dywedyd i chwi, [b] Gwnêwch i chwi gyfeillion o'r ‡ mammon anghyfiawn: fel, pan fo eiſiau arnoch, y'ch derbynionti'r tragywyddol bebyll.

10 [c] Y neb ſydd ffyddlon yn y lleiaf, ſydd ffyddlon hefyd mewn llawer; a'r neb ſydd anghyfiawn yn y lleiaf, ſydd anghyfiawn hefyd mewn llawer.

11 Am hynny, oni buoch ffyddlon yn y ‡ mammon anghyfiawn, pwy a ymddiried i chwi am y gwîr *olud*?

12 Ac oni buoch ffyddlon yn yr eiddo arall, pwy a rŷdd i chwi yr eiddoch eich hun?

13 ¶ [d] Ni ddichon un gwâs waſanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gasâ y naill, ac a gâr y llall; ai efe a lŷn wrth y naill, ac a ddirmyga 'r llall: ni ellwch waſanaethu Duw a ‡ mammon.

14 A'r Phariſeaid hefyd, [e] y rhai oedd arian-gar, a glywſant y pethau hyn oll, ac a'i gwatwaraſant ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwychwi yw y rhai ſydd yn eich cyfiawnhau eich hunain ger bron dynion; eithr [f] Duw a ŵyr eich calonnau chwi: canys [g] y peth ſydd uchel gyd â dynion, ſydd ffiaidd ger bron Duw.

16 [h] Y gyfraith a'r prophwydi *oedd* hŷd Ioan: er y prŷd hynny y pregethir teyrnas Dduw, a phob dŷn ſydd yn ymwthio iddi.

17 [i] A haws yw i nêf a daear fyned heibio, nag i un tippyn o'r gyfraith ‡ ballu.

18 [k] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae efe yn godinebu; a phwy bynnag a briodo yr hon a ollyngwyd ymaith oddi wrth *ei* gŵr, y mae efe yn godinebu.

19 ¶ Yr oedd rhyw ŵr goludog, ac a wiſgid â phorphor a ‡ lliain main, ac yr oedd yn cymmeryd bŷd da yn helaethwŷch beunydd:

20 Yr oedd hefyd ryw gardottyn, a'i enw Lazarus, yr hwn a fwrid wrth ei borth ef yn gornwydlyd,

21 Ac yn chwennychu cael ei borthi â'r briwſion a ſyrthiai oddi ar fwrdd y gŵr cyfoethog; ond y cŵn a ddaethant, ac a lyſaſant ei gornwydydd ef.

22 A bu, i'r cardottyn farw, a'i ddwyn gan yr angylion i ſynwes Abraham. A'r goludog hefyd a fu farw, ac a gladdwyd:

23 Ac yn uffern efe a gododd ei olwg, ac efe mewn poenau, ac a ganfu Abraham o hirbell, a Lazarus yn ei ſynwes.

24 Ac efe a leſodd, ac a ddywedodd, O dâd Abraham, trugarhâ wrthyf, a danſon Lazarus, i drochi pen ei fŷs mewn dwfr, ac i [l] oeri fy nhafod: canys fe a'm [m] poenir yn y fflam hon.

25 Ac Abraham a ddywedodd, Ha fâb, [n] coffa i ti dderbyn dy wynfyd yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei adfyd; ac yn awr y diddenir ef, ac y poenir dithau.

26 Ac heb law hyn oll, rhyngom ni a chwithau y ſicrhäwyd gagendor mawr: fel na allo y rhai a fynnent, dramwy oddi yma attoch chwi, na'r rhai oddi yna, dramwy attom ni.

27 Ac efe a ddywedodd, Yr ŵyf yn attolwg i ti gan hynny, O dâd, ddanfon o honot ef i dŷ fy nhâd:

28 Canys y mae i mi bump o frodyr: fel y tyſtiolaetho iddynt hwy, rhag dyfod o honynt hwythau hefyd i'r lle poenus hwn.

29 Abraham a ddywedodd wrtho, [o] Y mae ganddynt Moſes a'r prophwydi, gwrandawânt arnynt hwy.

30 Yntau a ddywedodd, Nag ê, y tâd Abraham: eithr o's â un oddi wrth y meirw attynt, hwy a edifarhânt.

31 Yna *Abraham* a ddywedodd wrtho, Oni wrandawant ar Moſes a'r prophwydi, ni chredant chwaith pe codai un oddi wrth y meirw.

PEN. XVII.

1 Criſt yn dyſgu gochelyd achoſion rhwyſtr. 3 Am ſaddeu bawb i'w gilydd. 6 Gallu ffŷdd. 7 Pa fôdd yr ydym ni yn rhwymedig i Dduw, ag nid efe i ni. 11 Y mae yn iachâu deg o wahan-gleiſion. 22 Am deyrnas Dduw, a dyfoliad Mab y dŷn.

AC efe a ddywedodd wrth y diſgyblion, [a] Ni all na ddêl rhwyſtrau; ond gwae *efe* trwy 'r hwn y deuant.

2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid maen melin o amgylch ei wddf ef, a'i daflu i'r môr, nag iddo rwyſtro un o'r rhai bychain hyn.

3 Edrychwch arnoch eich hunain: [b] O's pecha dy frawd yn dy erbyn, [c] cerydda ef; ac o's eidifarhâ efe, maddeu iddo.

4 Ac o's pecha yn dy erbyn ſeithwaith yn y dŷdd, a ſeithwaith yn y dŷdd droi attat, gan ddywedyd, Y mae yn edifar gennyf; maddeu iddo.

5 A'r apoſtolion a ddywedaſant wrth yr Arglwydd, Anghwanega ein ffŷdd ni.

6 [d] A'r Arglwydd a ddywedodd, Pe byddai gennych ffŷdd gymmaint a gronyn o hâd mwſtard, chwi a ellych ddywedyd wrth y ſycamor-wŷdden hon, Ymddadwreiddia, a phlanner di yn y môr; a hi a uſuddhâi i chwi.

7 Eithr pwy o honoch chwi ac iddo wâs yn aredig, neu yn bugeilio, a ddywaid wrtho yn y mân pan ddêl o'r maes; Dos ac eiſtedd i lawr i fwytta?

8 Ond yn hytrach a ddywaid wrtho, Arlwya i mi i ſwpperu, ac ymwregyſa, a gwaſanaetha arnaf fi, nes i mi fwytta ac yfed; ac wedi hynny y bwyttâi, ac yr yfi dithau.

9 Oes ganddo ddiolch i'r gwâs hwnnw, am wneuthur o hono y pethau a orchymynnaſid iddo? Nid ŵyf yn tybied.

10 Felly chwithau hefyd, gwedi i chwi wneuthur y cwbl oll ag a orchymynwyd i chwi, dywedwch, Gweiſion [e] anfuddiol ydym: o blegid yr hyn a ddylaſem ei wneuthur a wnaethom.

11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn myned i Jeruſalem, ſyned o hono ef trwy ganol Samaria a Galilea.

[1] Zech. 14. 12.
[m] Eſay 66. 24. Marc 9. 44, &c.
[n] Job 21. 13.
[o] Eſay 8. 20. a 34. 16. Ioan 5. 39, 45. Act. 15. 21. a 17. 11.
[a] Math. 18. 6, 7. Marc 9. 42.
[b] Math. 18. 15, 21.
[c] Diar. 17. 10. Iago 5. 19.
[d] Math. 17. 20. Marc 9. 23. a 11. 23.
[e] Math. 25. 30. Rhuf. 3. 12. Phil. 2. 11.

4036. 12 A phan oedd efe yn myned i mewn i
rywdref, cyfarfu ag ef ddeg o wŷr gwa-
han-gleifion, y rhai a safasant o hirbell:
13 A hwy a godasant *eu* llef, gan ddywe-
dyd, Iesu feistr, trugarhâ wrthym.
14 A phan welodd efe *hwynt*, efe a ddy-
wedodd wrthynt, [f] Ewch a dangoswch eich
hunain i'r offeiriaid. A bu fel yr oeddynt
yn myned, fe a'u glanhâwyd hwynt.
15 Ac un o honynt, pan welodd ddarfod
ei iachâu, a ddychwelodd, gan foliannu
Duw â llef uchel.
16 Ac efe a fyrthiodd ar *ei* wyneb wrth
ei draed ef, gan ddiolch iddo: a Samariad
oedd ef.
17 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd,
[g] Oni lanhâwyd y deg? ond pa le *y mae* 'r
naw?
18 Ni chaed a ddychwelasant i roi go-
goniant i Dduw, ond yr estron hwn.
19 [t] Ac efe a ddywedodd wrtho, Cyfod,
a dos ymaith, dy ffydd a'th iachaodd.
20 ¶ A phan ofynnodd y Pharisead iddo
pa brŷd y deuai deyrnas Dduw, efe a atte-
bodd iddynt, ac a ddywedodd, Ni ddaw
teyrnas Dduw wrth ddisgwyl.
21 Ac ni ddywedant, Wele yma, neu
wele accw: canys wele, teyrnas Dduw,
† o'ch mewn chwi y mae.
22 Ac efe a ddywedodd wrth y disgyb-
lion, [h] Y dyddiau a ddaw pan chwenny-
choch weled un o ddyddiau Mâb y dŷn,
ac ni's gwelwch.
23 A [i] hwy a ddywedant wrthych, Wele
yma, neu, Wele accw: nac ewch, ac na
chanlynwch *hwynt*.
24 [k] Canys megis y mae y fellden a fell-
denna o'r naill *rân* dan y nêf, yn disgleirio
hŷd y *rhân* arall dan y nêf; felly y bydd
Mâb y dŷn hefyd yn ei ddŷdd ef.
25 [l] Eithr yn gyntaf rhaid iddo ddioddef
llawer, a'i wrthod gan y genhedlaeth hon.
26 [m] Ac megis y bu yn nyddiau Nöe, felly
y bydd hefyd yn nyddiau Mâb y dŷn.
27 Yr oeddynt yn bwytta, yn yfed, yn
gwreicca, yn gŵra, hŷd y dydd yr aeth
Nöe i mewn i'r arch; a daeth y diluw, ac
a'u difethodd hwynt oll.
28 [n] Yr un modd hefyd ag y bu yn
nyddiau Lot: yr oeddynt yn bwytta, yn
yfed, yn prynu, yn gwerthu, yn plannu,
yn adeiladu;
29 Eithr y dydd yr aeth Lot allan o So-
doma, y gwlawiodd tân a brwmstan o'r
nêf, ac a'u difethodd hwynt oll.
30 Fel hyn y bydd yn y dydd y dadgu-
ddir Mâb y dŷn.
31 Yn y dydd hwnnw y neb [o] a fyddo ar
ben y tŷ, a'i ddodrefn o fewn y tŷ, na ddis-
gynned i'w cymmeryd hwynt, a'r hwn *a*
fyddo yn y maes, yr un ffunud na ddychwe-
led yn ei ôl.
32 [p] Cofiwch wraig Lot.
33 [q] Pwy bynnag a geisio gadw ei einioes,
a'i cyll; a phwy bynnag a'i cyll, a'i bywhâ hi.
34 [r] Yr wŷf yn dywedyd i chwi, Y nôs
honno y bydd dau yn yr un gwely; y naill
a gymmerir, a'r llall a adewir.
35 Dwy a fydd yn malu yn yr un lle; y
naill a gymmerir, a'r llall a adewir.
[*] 36 Dau a fyddant yn y maes; y naill a
gymmerir, a'r llall a adewir.
37 A hwy a attebasant ac a ddywedasant
wrtho, [s] Pa le, Arglwydd? Ac efe a ddy-
wedodd wrthynt, Pa le bynnag *y byddo* 'r
corph, yno yr ymgasgl yr eryrod.

f Lef. 13. 2. a 14. 2. Math. 8. 4.
g Math. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. Pen. 7. 50. a 8. 48. a 18. 42.
† Neu, *yn eich plith chwi.*
h Edrych Math. 9. 15. Ioan 17. 12.
i Math. 24. 23. Marc 13. 21. Pen. 21. 8.
k Math. 24. 27.
l Marc 8. 31. a 9. 31. a 10. 33. Pen. 9. 22.
m Gen. 7. Math. 24. 37.
n Gen. 19.
o Math. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. Pen. 9. 24. Ioan 12. 25.
p Math. 24. 40, 41. 1 Thes. 4. 17.
q Mae 'r 36 adnod yma yn eisiau yn y rhan iwyaf o'r copiau Groeg.
r Job 39. 30. Math. 24. 28.

PEN. XVIII. 4036.

3 *Am y weddw daer.* 9 *Am y Pharisead a'r Publican.* 15 *Dwyn plant at Crist.* 18 *Y llywydd a fynnai ganlyn Crist, ond a rwystrir gan ei gyfoeth.* 28 *Gwobr y rhai a ymadawant â'r cwbl oll er ei fwyn ef.* 31 *Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth,* 35 *ac yn rhoddi i ddŷn dall ei olwg.*

AC efe a ddywedodd hefyd ddammeg
wrthynt, fod yn rhaid gweddio [a] yn
wastad, ac heb ddiffygio;
2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw farnwr
mewn [*] rhyw ddinas, yr hwn nid ofnai
Dduw, ac ni pharchai ddŷn.
3 Yr oedd hefyd yn y ddinas honno wraig
weddw, a hi a ddaeth atto ef, gan ddywe-
dyd, Dial fi ar fy ngwrthwynebwr.
4 Ac efe ni's gwnâi dros amser: eithr
wedi hynny, efe a ddywedodd ynddo ei
hun, Er nad ofnaf Dduw, ac na pharchaf
ddŷn;
5 Etto am fod y weddw hon yn peri i mi
flinder, mi a'i dialaf hi; rhag iddi yn y
diwedd ddyfod a'm syrfdanu i.
6 A'r Arglwydd a ddywedodd, Gwran-
dêwch beth a ddywaid y barnwr anghyfiawn.
7 Ac [b] oni ddial Duw ei etholedigion, sy
yn llefain arno ddydd a nôs, er ei fod yn
hîr oedi drostynt?
8 Yr wŷf yn dywedyd i chwi [c] y dial efe
hwynt ar frys. Eithr Mâb y dŷn pan ddêl,
a gaiff efe ffydd ar y ddaear?
9 Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon
hefyd, wrth y rhai oedd yn hyderu arnynt
eu hunain [*] eu bod yn gyfiawn, ac yn
diystyru eraill:
10 Dau ŵr a aeth i fynu i'r deml i we-
ddio; un yn Pharisead, a'r llall yn publican.
11 Y Pharisead o'i sefyll a weddiodd
rhyngddo ac ef ei hun fel hyn, [*] O Dduw,
yr wŷf yn diolch i ti nad wyf fi fel *y mae*
dynion eraill, yn drawsion, yn anghyfi-
awn, yn odinebwŷr; neu fel y publican
hwn chwaith.
12 Yr wŷf yn ymprydio ddwywaith yn
yr wythnos, yr wŷf yn degymmu cym-
maint oll ag a feddaf.
13 A'r publican gan sefyll o hirbell, ni
fynnai cymmaint a chodi ei olygon tu a'r
nêf, eithr efe a gurodd ei ddwyfron, gan
ddywedyd, O Dduw, bydd drugarog
wrthyf bechadur.
14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i wared
i'w dŷ, wedi ei gyfiawnhâu *yn fwy* na'r
llall: [d] canys pob un ag sydd yn ei ddyrchafu
ei hun, a ostyngir; a phob un ag sydd yn
ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.
15 ¶ [e] A hwy a ddygasant atto blant
bychain hefyd, fel y cyffyrddai efe â
hwynt: a'r disgyblion pan welsant, a'u
ceryddasant hwy.
16 Eithr yr Iesu a'u galwodd hwynt at-
to, ac a ddywedodd, Gadewch i'r plant
bychain ddyfod attaf, ac na waherddwch
hwynt: canys [f] eiddo y cyfryw rai yw
teyrnas Dduw.
17 [g] Yn wîr meddaf i chwi, Pwy byn-
nag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dŷn
bâch, nid â efe i mewn iddi.
18 ¶ [h] A rhyw lywodraethwr a ofyn-
nodd iddo, gan ddywedyd, Athraw da, wrth
wneuthur pa beth yr eitifeddaf fi fywyd
tragywyddol?
19 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Pa
ham y'm gelwi yn dda? nid [*] oes neb yn dda
ond un, *sef* Duw.

a Pen. 21. 36.
Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. 1 Thes. 5. 17.
* *dimai.*
b Dad. 6. 10.
c Heb. 10. 37. 2 Pedr 3. 8, 9.
* *megis pe baent,* &c.
* Esay 1. 15. a 58. 2. Dad. 3. 17.
d Job 22. 29. Math. 23. 12. Pen. 14. 11. Iago 4. 6. 1 Pedr 5. 5.
e Math. 19. 13. Marc 10. 13.
f 1 Cor. 14. 20. 1 Pedr. 2. 2.
g Marc 10. 15. h Math. 19. 16. Mac 10. 17.
[*] oes neb yn dda ond un, *sef* Duw.

4036. 20 Ti a wyddoſt y gorchymynion, [i]Na odineba, Na ladd, Na ladratta, Na ddŵg gam dyſtiolaeth, [k]Anrhydedda dy dad a'th fam.

[i] Ecſod. 20. 12, 13. Rhuf. 13. 9. [k] Eph. 6. 2. Col. 3. 20.

21 Ac efe a ddywedodd, Hyn oll a gedwais o'm hieuenctid.

22 A'r Ieſu pan glybu hyn, a ddywedodd wrtho, Y mae un peth etto yn ôl i ti: [l]Gwerth yr hyn oll ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion, a thi a gai dryſor yn y nêf: a thyred, canlyn fi.

[l] Math. 6. 19, 20. a 19. 21. 1 Tit. 6. 19.

23 Ond pan glybu efe y pethau hyn, efe a aeth yn athriſt: canys yr oedd efe yn gyſoethog iawn.

24 A'r Ieſu, pan welodd ef wedi myned yn athriſt, a ddywedodd, [m]Mòr anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i mewn i deyrnas Dduw!

[m] Diar. 11. 28. Math. 13. 22.

25 Canys haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddûr nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A'r rhai a glywſent a ddywedaſant, A phwy a all fod yn gadwedig?

27 Ac efe a ddywedodd, [n]Y pethau ſy amhoſſibl gyd â dynion, ſydd boſſibl gyd â Duw.

[n] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6.

28 [o]A dywedodd Pedr, Wele, nyni a adawſom bob peth, ac a'th ganlynaſom di.

[o] Pen. 1. 37. [p] Math. 19. 27.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [p]Nid oes neb a'r a adawodd dŷ, neu rieni, neu frodyr, neu wraig, neu blant, er mwyn teyrnas Dduw,

[p] Deut. 33. 9.

30 [q]A'r ni's derbyn lawer cymmaint yn y prŷd hwn, ac yn y bŷd a ddaw fywyd tragywyddol.

[q] Job. 42. 12.

31 ¶ [r]Ac efe a gymmerodd y deuddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem, a chyflawnir pob peth [s]a'r ſydd yn yſgrifennedig trwy 'r prophwydi am Fâb y dŷn.

[r] Math. 16. 21. a 17. 22. a 20. 17. Marc 10. 32. [s] Sal. 22. Eſay 53.

32 Canys [t]efe a draddodir i'r cenhedloedd, ac a watwerir ac a amherchir, ac a boerir arno:

[t] Math. 27. 2. Pen. 23. 1.

33 Ac wedi iddynt [u]fflan-gellu y lladdant ef: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

Ioan 18. 28. Act. 3. 13.

34 A hwy ni ddeallaſant ddim o'r pethau hyn: a'r gair hwn oedd guddiedig oddi wrthynt, ac ni wybuant y pethau a ddywedwyd.

[u] Math. 20. 29. Marc 10. 46.

35 ¶ [u]A bu, ac efe yn nesâu at Jericho, i ryw ddŷn dall fod yn eiſtedd yn ymyl y ffordd yn cardotta.

36 A phan glybu efe y dyrfa yn myned heibio, efe a ofynnodd pa beth oedd hyn.

37 A hwy a ddywedaſant iddo mai Ieſu o Nazareth oedd yn myned heibio.

38 Ac efe a lefodd, gan ddywedyd, Ieſu Fâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

39 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen a'i ceryddaſant ef i dewi: eithr efe a lefodd yn fwy o lawer, Mâb Dafydd, trugarhâ wrthyf.

40 A'r Ieſu a ſafodd, ac a orchymynodd ei ddwyn ef atto: a phan ddaeth yn agos, efe a ofynnodd iddo,

41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni di i mi ei wneuthur i ti? Yntau a ddywedodd, Arglwydd, cael o honof fy ngolwg.

42 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Cymmer dy olwg: [x]dy ffydd a'th iachaodd.

[x] Pen. 17. 19.

43 Ac allan o law y cafodd efe ei olwg, ac a'i canlynodd ef, gan ogoneddu Duw: a'r holl bobl pan welſant, a roiſant foliant i Dduw.

PEN. XIX.

Am Zacchëus y publican. 11 *Y deg darn o arian.* 28 *Criſt yn marchogaeth i Jeruſalem mewn gorfoledd:* 41 *yn dyfod droſti:* 45 *yn tyrru y prynwŷr a'r gwerthwŷr allan o'r deml:* 47 *gan athrawiaethu beunydd yndi. Yllywodraethwŷr a fynnent ei ddifetha ef, oni bai rhag ofn y bobl.*

A'R Ieſu a aeth i mewn, ac a aeth trwy Jericho.

2 Ac wele ŵr a elwid wrth ei enw Zacchëus, ac efe oedd ben-publican, a hwn oedd gyfoethog.

3 Ac yr oedd efe yn ceiſio gweled yr Ieſu, pwy ydoedd: ac ni allai gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o gorpholaeth.

4 Ac efe a redodd o'r blaen, ac a ddringodd i ſycomor-wydden, fel y gallai ei weled ef: o blegid yr oedd efe i ddyfod y ffordd honno.

5 A phan ddaeth yr Ieſu i'r lle, efe a edrychodd i fynu, ac a'i canfu ef, ac a ddywedodd wrtho, Zacchëus, diſgyn ar frŷs: canys rhaid i mi heddyw aros yn dy dŷ di.

6 Ac efe a ddiſgynnodd ar frŷs, ac a'i derbyniodd ef yn llawen.

7 A phan welſant, grwgnach a wnaethant oll, gan ddywedyd, Fyned o hono efe i mewn i lettya at ŵr pechadurus.

8 A Zacchëus a ſafodd, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, Wele, hanner fy nâ, O Arglwydd, yr ydwyf yn ei roddi i'r tlodion; ac o's dygais ddim o'r eiddo neb trwy [a]gam-achwyn, yr ydwyf yn ei dalu ar ei bedwerydd.

[a] Pen. 3. 14.

9 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Heddyw y daeth iechydwriaeth i'r tŷ hwn, o herwŷdd [b]ei fod yntau [c]yn fâb i Abraham.

[b] Rhuf. 4. 11, 12, 16. Gal. 3. 7. [c] Pen. 13. 16.

10 [d]Canys Mâb y dŷn a ddaeth i geiſio, ac i gadw yr hyn a gollaſid.

[d] Math. 18. 11. Edrych Math. 10. 6. a 15. 24.

11 ¶ Ac a hwy yn gwrando ar y pethau hyn, efe a chwanegodd ac a ddywedodd ddammeg, am ei fod efe yn agos at Jeruſalem, ac am iddynt dybied yr ymddangoſai teyrnas Dduw yn y fan.

[e] Math. 25. 14.

12 [e]Am hynny y dywedodd efe, Rhyw ŵr bonheddig a aeth i wlad bell, i dderbyn teyrnas iddo ei hun, ac i ddychwelyd.

13 Ac wedi galw ei ddeg gwâs, efe a roddes iddynt ddeg punt, ac a ddywedodd wrthynt, Marchnattewch hyd oni ddelwyf.

14 Eithr ei ddinaſwŷr a'i caſaſant ef, ac a ddanfonaſant gennadwri ar ei ôl ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn ni hwn i deyrnaſu arnom.

15 A bu, pan ddaeth efe yn ei ôl wedi derbyn y deyrnas, erchi o hono ef alw y gweiſion hyn atto, i'r rhai y rhoddaſai efe yr arian, fel y gwybyddai beth a elwaſai bob un wrth farchnatta,

16 A daeth y cyntaf, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt a ynnillodd ddeg punt.

17 Yntau a ddywedodd wrtho, Da, wâs da: am i ti fod [f]yn ffyddlon yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod ar ddeg dinas.

[f] Pen. 16. 10.

18 A'r ail a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt di a wnaeth bùm punt.

19 Ac efe a ddywedodd hefyd wrth hwnnw, Bydd dithau ar bùm dinas.

20 Ac un arall a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr hon oedd genyf wedi ei dodi mewn napcyn.

21 Canys mi a'th ofnais, am dy fod yn ŵr tôſt: yr ŵyt ti yn cymmeryd i fynu y peth ni roddaiſt i lawr, ac yn medi y peth ni heuaiſt.

[g] 2 Sam. 1. 16.

22 Yntau a ddywedodd wrtho, [g]O'th enau dy hun y'th farnaf, tydi wâs drŵg: ti a

[g] Math. 12. 37.

4036. wyddit fy môd i yn ŵr tôſt, yn cymmeryd i fynu y peth ni roddais i lawr, ac yn medi y peth ni heuais:

23 A pha ham na roddaiſt fy arian i i'r bwrdd *ôfnewid*, fal pan ddaethwn, y gallaſwn ei gael gyd â llôg?

24 Ac eſe a ddywedodd wrth y rhai oedd yn ſeſyll ger llâw, Dygwch oddi arno ef y bunt, a rhoddwch i'r hwn ſydd a deg punt ganddo.

25 A hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, y mae ganddo ef ddeg punt.

[b] Math. 13. 12, a 25. 29. Marc 4. 25. Pen. 8 18.

26 Canys yr ŵyf fi yn dywedyd i chwi, [b] Mai i bob un y mae ganddo y rhoddir iddo; eithr oddi ar yr hwn nid oes ganddo, y dygir oddi arno. ie yr hyn ſydd ganddo.

27 A hefyd, ſy ngelynion hynny, y rhai ni fynnaſent i mi deyrnaſu arnynt, dygwch hwynt yma, a lleddwch ger ſy mron i.

[i] Marc 10. 32.

28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, [i] eſe a aeth o'r blaen, gan fyned i fynu i Jeruſalem.

[k] Math. 21. 1. Marc 11. 1.

29 [k] Ac ſe a ddigŵyddodd pan ddaeth eſe yn agos at Bethphage a Bethania, i'r mynydd a elwir Olew-wŷdd, eſe a anfonodd ddau o'i ddiſgyblion,

30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pentref ar *eich* cyfer; yn yr hwn gwedi eich dyfod i mewn, chwi a gewch ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eiſteddodd dŷn eriôed: gollyngwch ef, a dygwch yma.

31 Ac o's gofyn neb i chwi, Pa ham yr ydych yn *ei* ollwng? fel hyn y dywedwch wrtho, Am ſod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho.

32 A'r rhai a ddanfonaſid a aethant ymmaith, ac a gawſant fel y dywedaſai eſe wrthynt.

33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng yr ebol, ei berchennogion a ddywedaſant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gollwng yr ebol?

34 A hwy a ddywedaſant, Mae yn rhaid i'r Arglwydd wrtho ef.

35 A hwy a'i dygaſant ef at yr Ieſu: ac wedi iddynt ſwrw eu dillad ar yr ebol, hwy a ddodaſant yr Ieſu arno.

36 Ac fel yr oedd eſe yn myned, hwy a dannaſant eu dillad ar hŷd y ffordd.

37 Ac weithian, ac eſe yn nesâu at ddiſgynfa mynydd yr Olew-wŷdd, dechreuodd yr holl lïaws ddiſgyblion lawenhâu, a chlodfori Duw â llêf uchel, am yr holl weithredoedd nerthol a welſent,

[l] Sal. 118. 26.

38 Gan ddywedyd, [l] Bendigedig *yw* 'r Brenhin ſydd yn dyfod yn enw 'r Arglwydd: [m] Tangnefedd yn y nêf, a gogoniant yn y goruchaf.

[m] Pen. 2. 14. Eph. 2. 14.

39 A rhai o'r Phariſeaid o'r dyrfa a ddywedaſant wrtho, Athraw, cerydda dy ddiſgyblion.

40 Ac eſe attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, pe tawai y rhai hyn, [n] y llefai 'r cerrig yn y ſan.

[n] Hab. 2. 11.

41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos, pan welodd eſe y ddinas, eſe a ŵylodd droſti,

42 Gan ddywedyd, Pe gŵybuaſit dithau, ie yn dy ddŷdd hwn, y pethau *a berthynent* i'th heddwch: eithr y maent yn awr yn guddiedig oddi wrth dy lygaid.

[o] 1 Bren. 9. 7, 8. Mic. 3. 12.

43 Canys daw y dyddiau arnat, a'th elynion a fwriant glawdd o'th amgylch, ac a'th amgylchant, ac a'th warchaeant o bob parth,

[p] Math. 24. 2. Marc 13. 2.

44 Ac [o] a'th wnânt yn gŷd-waſtad â'r llawr, a'th blant o'th ſewn; ac [p] ni adawant ynot faen ar faen: o herwŷdd nad adnabuoſt amſer dy ymweliad.

4036.

45 [q] Ac eſe a aeth i mewn i'r deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai oedd yn gwerthu ynddi, ac yn prynu;

[q] Math. 21. 12. Marc 11. 15.

46 Gan ddywedyd wrthynt, [r] Y mae yn yſgrifenedig, Fy nhŷ i, tŷ gweddi yw: eithr [s] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

[r] Eſay 56. 7. [s] Jer. 7. 11.

47 Ac yr oedd eſe beunydd yn athrawiaethu yn y deml: a'r [t] arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion, a phennaethiaid y bobl, a geiſient ei ddifetha ef;

[t] Math. 11, 18. Ioan. 7. 19. a 8, 37.

48 Ac ni fedraſant gael beth a wnaent: canys yr holl bobl oedd yn glynu wrtho, i wrando arno.

PEN. XX.

1 Criſt yn proſ ei awdurdod, trwy ymoſyn am ſedydd Ioan. 9 Dammeg y winllan. 19 Am roddi teyrn-ged i Cæſar. 27 Y mae eſe yn gorchfygu y ſaduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad, 41 Y môdd y mae Criſt yn fâb Dafydd. 45 Y mae eſe yn rhybuddio lei ddiſgyblion i ochelyd yr yſgrifenyddion.

A [a] Digŵyddodd ar un o'r dyddiau hynny, ac eſe yn dyſgu 'r bobl yn y deml, ac yn pregethu 'r efengyl, ddyfod arno yr arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion, gyd â'r henuriaid,

[a] Math. 21, 23.

2 A llefaru wrtho, gan ddywedyd, Dywaid i ni, [b] Trwy ba awdurdod yr ŵyt yn gwneuthur y pethau hyn? neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti yr awdurdod hon?

[b] Act. 4. 7. a 7. 27.

3 Ac eſe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a ofynnaf i chwithau un gair; a dywedwch i mi:

4 Bedydd Ioan, ai o'r nêf yr ydoedd, ai o ddynion?

5 Eithr hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, O's dywedwn, O'r nêf; eſe a ddywaid, Pa ham gan hynny na chredech ef?

6 Ac o's dywedwn, O ddynion; yr holl bobl a'n llabyddiant ni; canys y maent hwy yn cwbl-gredu ſod Ioan yn brophwyd.

7 A hwy a attebaſant na's gwyddent o ba le.

8 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Ac nid ŵyf finnau yn dywedyd i chwi, trwy ba awdurdod yr ŵyf yn gwneuthur y pethau hyn.

9 ¶ Ac eſe a ddechreuodd ddywedyd y ddammeg hon wrth y bobl; [c] Rhyw ŵr a blannodd winllan, ac a'i goſodod i lafurwŷr, ac a aeth oddi cartref dros dalm o amſer.

[c] Math. 21. 33. Marc 12. 1.

10 Ac mewn amſer eſe a anfonodd wâs at y llafurwŷr, fel y rhoddent iddo o ffrwyth y winllan: eithr y llafurwŷr a'i curaſant ef, ac a'i hanfonaſant ymaith yn wâg-*law*.

11 Ac eſe a 'chwanegodd anfon gwâs arall: eithr hwy a guraſant, ac a ammharchaſant hwnnw hefyd, ac a'i hanfonaſant ymaith yn wâg-*law*.

12 Ac eſe a 'chwanegodd anfon y trydydd: a hwy a glwyfaſant hwn hefyd, ac a'i bwriaſant *ef* allan.

13 Yna y dywedodd Arglwydd y winllan, Pa beth a wnâf? mi a anfonaf fy anwyl fâb: ſe allai pan welant ef y parchant *ef*.

14 Eithr y llafurwŷr, pan welſant ef, a ymreſymmaſant â'u gilydd, gan ddywedyd, Hwn yw yr etifedd: deuwch, lladdwn ef, fel y byddo yr etifeddiaeth yn eiddom ni.

4036. 15 A hwy a'i bwriaſant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdaſant. Pa beth gan hynny, a wnâ arglwydd y winllan iddynt hwy?

16 Efe a ddaw ac a ddifetha 'r llafurwŷr hyn, ac a rŷdd ei winllan i eraill. A phan glywſant hyn, hwy a ddywedaſant, Na atto Duw.

17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd, Beth gan hynny yw hyn a 'ſgrifennwyd, [d] *Y maen a wrthododdyr adeiladwŷr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl?*

[d] Sal. 118. 22. Math. 21. 42.

18 Pwy bynnag a ſyrthio ar y maen hwnnw, a ddryllir: ac [e] ar bwy bynnag y ſyrthio, efe a'i mâl ef.

[e] Dan. 2. 34, 35.

19 ¶ A'r arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion, a geiſiaſant roddi dwylaw arno yr awr honno; ac yr oedd arnynt ofn y bobl: canys gŵybuant mai yn eu herbyn hwynt y dywedaſai efe y ddammeg hon.

20 [f] A hwy a'i gwiliaſant *ef*, ac a yrraſant gynllwynwŷr, y rhai a gymmerent arnynt eu bod yn gyfiawn; ſel y dalient ef yn ei ymadrodd, i'w draddodi ym meddiant ac awdurdod y rhaglaw.

[f] Math. 22. 15.

21 A hwy a ofynaſant iddo ef, gan ddywedyd, [g] Athraw, ni a wyddom mai uniawn yr ydwyt ti yn dywedyd, ac nad ŵyt yn derbyn wyneb, eithr yn dyſgu ffordd Dduw mewn gwirionedd.

[g] Math. 22. 16. Marc 12. 15,

22 Ai cyfreithlon i ni roi teyrn-ged i Ceſar, ai nid yw?

23 Ac efe a ddeallodd eu cyfrwyſdra hwy, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi?

24 Dangoſwch i mi geiniog. Llûn ac argraph pwy ſydd arni? A hwy a attebaſant ac a ddywedaſant, Yr eiddo Ceſar.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwithau yr eiddo Ceſar i Ceſar, a'r eiddo Duw i Dduw.

26 Ac ni allaſant feio ar ei eiriau ef ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth ei atteb ef, hwy a dawſant â ſôn.

27 ¶ [h] A rhai o'r Saduceaid, ([i] y rhai ſy yn gwadu nad oes adgyfodiad) a ddaethant atto ef, ac a ofynaſant iddo,

[h] Math. 22. 23. Marc 12. 18.

28 Gan ddywedyd, Athraw, [k] Moſes a 'ſgrifennodd i ni, O's byddai farw brawd neb, ac iddo wraig, a marw o hono yn ddi-blant, ar gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi hâd i'w frawd.

[i] Act. 23. 6, 8.

[k] Deut. 25. 5.

29 Yr oedd gan hynny ſaith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.

30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.

31 A'r trydydd a'i cymmerth hi: ac yr un ffunud y ſaith hefyd, ac ni adawſant blant, ac a fuant feirw.

32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

33 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy un o honynt yw hi? canys y ſaith a'i cawſant hi yn wraig.

34 A'r Ieſu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Plant y bŷd hwn ſydd yn gwreicca, ac yn gŵra.

35 Eithr y rhai a gyfrifer yn deilwng i gael y bŷd hwnnw, a'r adgyfodiad oddi wrth y meirw, nid ydynt nac yn gwreicca, nac yn gŵra.

36 Canys ni's gallant farw mwy: o blegid [l] cŷd-ſtâd ydynt â'r angylion; a phlant Duw ydynt, gan eu bod yn blant yr adgyfodiad.

[l] 1 Ioan 3, 2,

37 Ac y cyfyd y meirw, [m] Moſes hefyd a hyſbyſodd wrth y berth, pan yw efe yn galw yr Arglwydd yn Dduw Abraham, ac yn Dduw Iſaac, ac yn Dduw Jacob.

4036. [m] Ecſod. 3. 6.

38 Ac nid yw efe Dduw y meirw, ond y byw: canys [n] pawb ſydd fyw iddo ef.

[n] Rhuf. 6. 10.

39 Yna rhai o'r yſgrifenyddion gan atteb a ddywedaſant, Athraw, da y dywedaiſt.

40 Ac ni feiddiaſant mwyach ofyn dim iddo ef.

41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, [o] Pa ſôdd y maent yn dywedyd fod Criſt yn fâb i Ddafydd?

[o] Math. 22. 42. Marc 12. 35.

42 Ac y mae Dafydd ei hun yn dywedyd yn llyfr y ſalmau, [p] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheu-law.

[p] Sal. 110. 1.

43 Hŷd oni oſodwyf dy elynion yn droedfaingc i'th draed di.

44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd, a pha fodd y mae efe yn fâb iddo?

45 ¶ [q] Ac a'r holl bobl yn clywed, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion,

[q] Marc 12. 38.

46 [r] Ymogelwch rhag yr yſgrifenyddion, y rhai a ewyllyſiant rodio mewn dillad lleiſion, ac a [s] garant gyfarchiadau yn y marchnadoedd, a'r prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a'r prif-eiſteddleoedd yn y gwleddoedd;

[r] Math. 23. 5.

[s] Pen. 11. 43.

47 [t] Y rhai ſydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hîr-weddio; y rhai hyn a dderbyniant farn fwy.

[t] Math. 23. 14.

PEN. XXI.

1 *Criſt yn canmol y weddw dlawd:* 5 *Yn rhag-ſynegi dinyſtr y deml, a dinas Jeruſalem,* 25 *a'r arwyddion a ſyd i o flaen y dŷdd diwaetaf,* 34 *yn eu hannog bwy i fod yn wiliadwrus.* 37 *Arfer Criſt tra ſu yn Jeruſalem.*

AC wedi iddo edrych i fyny, efe [a] a ganfu y rhai goludog yn bwrw eu rhoddion i'r dryſorfa.

[a] Marc 12. 41.

2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig weddw dlawd yn bwrw yno ddwy hatling.

3 Ac efe a ddywedodd, Yn wîr meddaf i chwi, [b] fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy nâ hwynt oll.

[b] 2 Cor. 8. 12.

4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn oedd weddill ganddynt a fwriaſant at offrymmau Duw: eithr hon o'i phrinder a fwriodd i mewn yr holl fywyd a oedd ganddi.

5 ¶ [c] Ac fel yr oedd rhai yn dywedyd am y deml, ei bod hi wedi ei harddu â meini têg a rhoddion, efe a ddywedodd,

[c] Math. 24. 1. Marc 13. 1.

6 Y pethau hyn yr ydych yn edrych arnynt, daw y dyddiau yn y rhai [d] ni adewir maen ar faen a'r ni's dattodir.

[d] Pen. 19. 44.

7 A hwy a ofynaſant iddo, gan ddywedyd, Athraw, pa brŷd gan hynny y bydd y pethau hyn, a pha arwydd *fydd* pan fo 'r pethau hyn ar ddyfod?

8 Ac efe a ddywedodd, [e] Edrychwch na thwyller chwi: canys llawer a ddeuant yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Criſt*; a'r amſer a neſaodd: nac ewch gan hynny ar eu hôl hwynt.

[e] Eph. 5. 6. 2 Theſ. 2 3.

9 A phan glywoch sôn am ryfeloedd a therfyſgoedd, na chymmerwch fraw: canys rhaid i'r pethau hyn fod yn gyntaf; ond ni *ddaw* y diwedd yn y mân.

10 [f] Yna y dywedodd efe wrthynt, Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas:

[f] Math. 24. 7.

11 A daear-grynfaau mawrion a fyddant yn amryw leoedd, a newŷn, a heintiau, a phethau,

4036.

phethau ofnadwy, ac ar ŵyddion mawrion a fydd o'r nêf.

12 [z] Eithr o flaen hyn oll, hwy a roddant eu dwylaw arnoch, ac a'ch erlidiant, gan [a] *ch* traddodi i'r ſynagogau, ac [b] i garcharau, [i] wedi eich dwyn ger bron brenhinoedd a llywodraethwŷr o achos fy enw i.

13 Eithr [k] fe a ddigwydd i chwi yn dyſtiolaeth.

14 [l] Am hynny ‡ rhoddwch eich bŷd ar na rag-ſyfyrioch beth a atteboch.

15 Canys myfi a rhoddaf i chwi enau, a doethineb, [m] yr hon ni's gall eich holl wrthwynebwŷr na dywedyd yn ei herbyn, na'i gwrth-ſefyll.

16 [n] A chwi a fradychir, ſe gan rieni, a brodyr, a cheraint, a chyfeillion; ac [o] *i rai o* honoch y parant farwolaeth.

17 A [p] chân ſyddwch gan bawb o herwydd fy enw i.

18 [q] Ond ni chyll blewŷn o'ch pen chwi.

19 Yn eich ammynedd meddiennwch eich eneidiau.

20 [r] A phan welloch Jeruſalem wedi ei hamgylchu gan luoedd, yna gŵybyddwch fod ei hanghyfannedd-dra lli wedi neſáu.

21 Yna y rhai *ſyddant* yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd; a'r rhai *a ſyddant* yn ei chanol hi, ymadawânt; a'r rhai *a ſyddant* yn y meuſydd, nac elont i mewn iddi:

22 Canys dyddiau dial yw y rhai hyn, [s] i gyflawnu'r holl bethau a'ſgrifennwyd.

23 Eithr gwae y rhai beichiogion a'r rhai yn rhoi bronnau yn y dyddiau hynny: canys bydd angen mawr yn y tîr, a digoſaint ar y bobl hyn.

24 A hwy a ſyrthiant trwy fin y cleddyf, a chaeth-gludir hwynt at bob cenhedlaeth: a Jeruſalem a fydd wedi ei mathru gan y cenhedloedd, [t] hŷd oni chyflawner amſer y cenhedloedd.

25 A [u] bydd ar ŵyddion yn yr haul, a'r lleuad, a'r ſêr; ac ar y ddaear ing cenhedloedd gan gyfyng-gyngor; a'r môr a'r tonnau yn rhuo.

26 A dynion yn llewygu gan ofn, a diſgwyl am y pethau fy yn dyfod ar y ddaear: o blegid nerthoedd y nefoedd a yſgydwir.

27 Ac yna y gwelant Fab y dyn [x] yn dyfod mewn cwmmwl, gyd â gallu a gogoniant mawr.

28 A phan ddechreuo'r pethau hyn ddyfod, edrychwch i fyny, a chodwch eich pennau: canys [y] y mae eich ymwared yn neſáu.

29 [z] Ac efe a ddywedodd ddammeg iddynt; Edrychwch ar y ffigys-bren, a'r holl brennau;

30 Pan ddeiliant hwy weithian, chwi a welwch, ac a wyddoch o honoch eich hun, fod yr hâf yn agos.

31 Felly chwithau, pan welloch y pethau hyn yn digŵydd, gŵybyddwch fod teyrnas Dduw yn agos.

32 Yn wir meddaf i chwi, Nid â yr oes hon heibio, hŷd oni ddêl y cwbl i ben.

33 [a] Y nêf a'r ddaear a ânt heibio; ond fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim.

34 Ac [b] edrychwch arnoch eich hunain, rhag i'ch calonnau un amſer drymhâu trwy lythineb, a meddwdod, a gofalon y bywŷd *hwn*, a dyfod y dydd hwnnw arnoch yn ddiſymmwth.

35 Canys [c] efe a ddaw fel magl, ar warthaf pawb oll a'r ſy yn trigo ar wyneb yr holl ddaear.

36 [d] Gwiliwch gan hynny a [e] gweddïwch bôb amſer ar gael eich cyfrif yn deilwng i ddianc rhag y pethau hyn oll ſy ar ddyfod, ac [f] i ſefyll ger bron Mâb y dŷn.

37 [g] A'r dydd yr ydoedd efe yn athrawiaethu yn y demi; a'r [h] nôs yr oedd efe yn myned ac yn aros yn y mynydd, a elwid yr Olew-wŷdd.

38 A'r holl bobl a foreu-gyrchent atto ef yn y demi i'w glywed ef.

Eph. 6. 13. [z] Ioan 8. 1, 2, [h] Pen. 22. 39.

PEN. XXII.

[a] Yr Iuddewŷn yn cŷll-fu-riadu yn erbyn Crist. 5 Satan yn parottôi Judas i'w fradychu ef. 7 Yr Apoſtolion yn arlwyo'r Paſg. 19 Crist yn ordeinio ei Swpper ſanctaidd, 21 yn gwdduddiig yn rhag-ddywedyd am y bradychwr, 24 yn annog y rhân arall o'i Apoſtolion i ochelyd rhyfyg, 32 yn ſcrbâu Pedr na phallai ei ffydd ef, 34 ac er hynny y gwadai efe ef dair gwaith: 39 yn gweddïo yn y mynydd, ac yn cbwŷſu'r gwaed, 47 yn cael ei fradychu a chuſan, 50 yn iachâu clûſt Malchus, 54 yn cael ei wadu dair gwaith gan Pedr, 63 a'i amberchi yn gwiliyddus; 66 ac yn cyfaddef ei fod yn Fâb Duw.

A [a] Neſnodd gŵyl y bara croyw, yr hon a elwir y Paſg.

2 A'r [b] arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion a geiſiaſant pa fodd y difethent ef: o blegid yr oedd arnynt ofn y bobl.

3 ¶ [c] A Satan a aeth i mewn i Judas, yr hwn a gyfenwid Iſcariot, yr hwn oedd o rifedi'r deuddeg.

4 Ac efe a aeth ymaith, ac a ymddiddanodd â'r arch-offeiriaid a'r ‡ blaenoriaid, pa fodd y bradychai efe ef iddynt.

5 Ac yr oedd yn llawen ganddynt: a hwy a gyttunaſant ar roddi arian iddo.

6 Ac efe a adawodd, ac a geiſiodd amſer cyfaddas i'w fradychu ef iddynt [e] yn abſen y bobl.

7 ¶ [d] A daeth dydd y bara croyw, ar yr hwn yr oedd rhaid lladd y Paſg.

8 Ac efe a anfonodd Pedr ag Ioan, gan ddywedyd, Ewch, parottôwch i ni'r Paſg, fel y bwyttaom.

9 A hwy a ddywedaſant wrtho, Pa le y mynni barottôi o honom?

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Wele, pan ddeloch i mewn i'r ddinas, cyferfydd â chwi ddŷn yn dwyn ſtenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r tŷ lle yr êl efe i mewn.

11 A dywedwch wrth ŵr y tŷ, Y mae'r Athraw yn dywedyd wrthyt, Pa le y mae'r lletty, lle y gallwyf fwytta'r Paſg gyd â'm diſgyblion?

12 Ac efe a ddengys i chwi oruwch-yſtafell fawr, wedi eu thannu: yno parottôwch.

13 A hwy a aethant, ac a gawſant fel y dywedaſai efe wrthynt, ac a barottoiſant y Paſg.

14 [e] A phan ddaeth yr awr, efe a eiſteddodd i lawr, a'r deuddeg apoſtol gyd ag ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a chwenychais yn fawr fwytta'r Paſg hwn gyd â chwi, cyn dioddef o honof.

16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni fwyttâf ef mwyach o hono, [f] hŷd oni chyflawner yn nheyrnas Dduw.

17 Ac

4036. [c] 1 Thef. 5. 2. 2 Pedr 3. 10. Dad. 3. 3. a 16. 15. [d] Math. 24. 42. Marc 13. 33. [e] Pen. 18. 1. [f] Sal. 1. 5.

a Math. 26. 2. Marc 14. 1. b Sal. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 27. c Math. 26. 14. Ioan 13. 2, 27. ‡ *capten-iaid.* † *bab gyb-ryfeul.* d Math. 26. 17. Marc 14. 12. e Math. 26. 20. Marc 14. 17. ‡ *gan cbwen-nych a cbwen-nychais, &c.* f Pen. 16. 15. Dad. 19. 9.

17 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoddi diolch, efe a ddywedodd, Cymmerwch hwn, a rhennwch yn eich plith.

18 Canys [g] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o ffrwyth y winwydden hŷd oni ddêl teyrnas Dduw.

19 ¶ [h] Ac wedi iddo gymmeryd bara, a rhoi diolch, efe a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Hwn yw fy nghorph, yr hwn yr ydys yn ei roddi droſoch: gwnêweh hyn er coffa am danaf.

20 Yr un môdd y cwppan hefyd wedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn ydyw'r teſtament newŷdd yn fy ngwaed i, yr hwn yr ydys yn ei dywallt droſoch.

21 ¶ [i] Eithr wele lâw'r hwn ſydd yn fy mradychu gyd â mi ar y bwrdd.

22 Ac yn wir, y mae Mâb y dŷn yn myned, [k] megis y mae wedi ei luniaethu: eithr gwae 'r dŷn hwnnw trwy 'r hwn y bradychir ef.

23 Hwythau a ddechreuaſant ymofyn yn eu plith eu hunain, pwy o honynt oedd yr hwn a wnai hynny

24 ¶ A bu ymryſon yn eu plith, pwy o honynt a dybygid ei fod yn fwyaf.

25 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae brenhinoedd y cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai ſy mewn awdurdod arnynt, a elwir yn bendefigion.

26 [m] Ond na *ſyddweh* chwi felly: [n] eithr y mwyaf ein eich plith chwi, bydded megis yr ieuangaf; a'r pennaf, megis yr hwn ſydd yn gweini.

27 Canys pa un fwyaf, ai 'r hwn ſydd yn eiſtedd ar y bwrdd, ai 'r hwn ſydd yn gwaſanaethu? onid yr hwn ſydd yn eiſtedd ar y bwrdd? eithr [o] yr ydwyf fi yn eich mŷſg fel un yn gwaſanaethu.

28 A chwychwi yw y rhai a arhoſaſoch gyd â mi yn [p] fy mhrofedigaethau.

29 Ac [q] yr ŵyf fi yn ordeinio i chwi deyrnas, megis yr ordeiniodd fy Nhâd i minnau;

30 Fel [r] y bwyttaoch ac yr yfoch ar fy mwrdd i yn fy nheyrnas, [s] ac yr eiſteddoch ar orſeddfeydd, yn barnu deuddeg llwyth Iſrael.

31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, Simon, Simon, wele, [t] Satan a'ch ceiſiodd chwi, i'*ch* nithio fel gwenith:

32 Eithr mi a weddiais droſot, na ddiffygiai dy ffŷdd di: [u] tithau pan y'th drôer, cadarnhâ dy frodyr.

33 Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, yr ydwyf fi yn barod i fyned gyd a thi i garchar, ac i angau.

34 [x] Yntau a ddywedodd, Yr ŵyf yn dywedyd i ti, Pedr, Na chân y ceiliog heddyw, nes i ti wadu dair gwaith yr adweini fi.

35 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [y] Pan eich anfonais heb na phwrs, na chôd, nac eſgidiau; a fu arnoch eiſiau dim? A hwy a ddywedaſant, Na ddo ddim.

36 Yna y dywedodd wrthynt, Ond yn awr, y neb ſydd ganddo bwrs, cymmered, a'r un môdd gôd: a'r neb nid oes ganddo, gwerthed ei bais, a phryned gleddyf.

37 Canys yr ŵyf yn dywedyd i chwi, fod yn rhaid etto gyflawnu ynoſi y peth hyn a ſgrifennwyd, ſef, [z] A chyd â'r anwiry cyfrifwyd ef. Canys y mae diben i'r pethau am danaf.

38 A hwy a ddywedaſant, Arglwydd, wele ddau gleddyf yma. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Digon yw.

39 ¶ [a] Ac wedi iddo fyned allan, [b] efe a aeth, yn ôl ei arfer, i fynydd yr Olewŷdd; a'i ddiſgyblion hefyd a'i canlynaſant ef.

40 [c] A phan ddaeth efe i'r màn, efe a ddywedodd wrthynt, Gweddiwch nad eloch mewn profedigaeth,

41 [d] Ac efe a dynnodd oddi wrthynt tu ag ergyd carreg, ac wedi iddo fyned ar ei linau, efe a weddiodd,

42 Gan ddywedyd, O Dâd, o's ewyllyſi † droi heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: er hynny [e] nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.

43 Ac angel o'r nêf a ymddangoſodd iddo, yn ei nerthu ef.

44 [f] Ac efe mewn ymdrech meddwl a weddiodd yn ddyfalach; a'i chwŷs efoedd fel defnynnau gwaed yn diſgyn ar y ddaear.

45 A phan gododd ef o'i weddi, a dyfod at ei ddiſgyblion, efe a'u caſodd hwynt yn cyſgu gan driſtwch;

46 Ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn cyſgu? codwch a [g] gweddiwch nad eloch mewn profedigaeth.

47 ¶ Ac efe etto yn llefaru, [h] wele dyrfa, a hwn a elwir Judas, un o'r deuddeg, oedd yn myned o'u blaen hwynt, ac a neſaodd at yr Ieſu, i'w guſanu ef.

48 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Judas, ai â chuſan yr ŵyt ti yn bradychu Mâb y dŷn?

49 A phan welodd y rhai oedd yn ei gylch ef, y peth oedd ar ddyfod, hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, a darâwn ni â chleddyf?

50 A [i] rhyw un o honynt a darawodd wâs yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glûſt ddehau ef.

51 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd, Goddefwch hŷd yn hyn. Ac efe a gyffyrddodd â'i glûſt, ac a'i hiachaodd ef.

52 [k] A'r Ieſu a ddywedodd wrth yr arch-offeiriaid, a ‡ blaenoriaid y deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaethent atto, Ai fel at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau ac â ffŷn?

53 Pan oeddwn beunydd gyd â chwi yn y deml, nid eſtynaſoch ddwylaw i'm herbyn: eithr hon yw eich awr chwi, a gallu 'r tywyllwch.

54 ¶ [l] A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i harweiniaſant, ac a'i dygaſant i mewn i dŷ 'r arch-offeiriad. A Phedr a ganlynodd o hirbell.

55 [m] Ac wedi iddynt gynneu tân ynghanol y neuadd, a chŷd-eiſtedd o honynt, eiſteddodd Pedr yntau yn eu plith hwynt.

56 A phan ganfu rhyw langces ef yn eiſtedd wrth y tân, a dal ſulw arno, hi a ddywedodd, Yr oedd hwn hefyd gyd ag ef.

57 Yntau a'i gwadodd ef, gan ddywedyd, O wraig, nid adwaen i ef.

58 Ac ychydig wedi, un arall a'i gwelodd ef, ac a ddywedodd, Yr ŵyt tithau hefyd yn un o honynt. A Phedr a ddywedodd, O ddŷn, nid ydwyf.

59 Ac ar ôl megis yſbaid un awr, rhyw un arall a daerodd, gan ddywedyd, Mewn gwirionedd yr oedd hwn hefyd gyd ag ef: canys Galilead yw.

60 A Phedr a ddywedodd, Y dŷn, ni's gwn beth yr ŵyt yn ei ddywedyd. Ac yn y màn, ac efe etto yn llefaru, canodd y ceiliog.

61 A'r Arglwydd a drôdd, ac a edrychodd ar Pedr, A Phedr a gofiodd ymadrodd yr

4036.
[g] Math. 26. 29. Marc. 14. 25.
[h] Math. 26. 26. Marc 14. 22. 1 Cor. 11. 23.
[i] Sal. 41. 9. Math. 26. 21. 23. Marc 14. 18.
[k] Act. 2. 23. a 4. 28.
[l] Math. 20. 25. Marc 10. 42.
[m] 1 Pedr 5. 3.
[n] Pen. 9. 48.
[o] Math. 20. 28. Ioan 13. 13, 14. Phil. 2. 7.
[p] Heb. 4. 15.
[q] Math. 24, 47. Pen. 12. 32.
[r] Math. 8, 11. Pen. 14. 15. Dad. 19. 9.
[s] Sal. 49. 14. Math. 19. 28. Dad. 3. 21.
[t] 1 Pedr 5. 8.
[u] Ioan. 21. 15, 16, 17.
[x] Math. 26. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38.
[y] Math. 10. 9. Pen. 10. 4.
[z] Eſay. 53. 12. Marc 15. 28.
[a] Math. 26. 36. Marc 14. 32. Ioan 18. 1.
[b] Pen. 21. 37.
[c] Math. 26. 41. Marc 14. 38. Ad. 46.
[d] Math. 26. 39. † *Tro.*
[e] Ioan 6. 38.
[f] Ioan 12. 27. Heb. 5. 7.
[g] Ad. 40.
[h] Math. 26. 47. Marc 14. 43. Ioan 18. 3.
[i] Math. 26. 51. Marc 14. 47. Ioan 18. 10.
[k] Math. 26. 55. Marc 14. 48. ‡ *chapteniaid.*
[l] Math. 26. 57.
[m] Math. 26. 69. Marc 14. 66.

4036. yr Arglwyddd, sel y dywedasai ese wrtho,
[n] Math. 26. 34, 75. [n] Cyn canu o'r ceiliog, y gwedi fi deirgwaith.
62 A Phedr a aeth allan, ac a wylodd yn chwerw-dôst.
[o] Math. 26. 67. 63 ¶ [o] A'r gwŷr oedd yn dàl yr Iesu a'i gwatwarasant ei, gan *ei* daro.
64 Ac wedi iddynt guddio ei lygaid ef, hwy a'i tarawsant ef ar ei wyneb, ac a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Prophwyda, Pwy yw 'r hwn a'th darawodd di?
65 A llawer o bethau eraill gan gablu a ddywedasant yn ei erbyn ef.
[p] Math. 27. 1. 66 ¶ [p] A phan aeth hi yn ddydd, ymgynhullodd henuriaid y bobl a'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion, ac a'i dygasant ef i'w † cyngor hwynt,
† *seneddr.* ‡ *O's ti yw Crist.* 67 Gan ddywedyd, ‡ Ai ti yw Crist? dywaid i ni. Ac ese a ddywedodd wrthynt, O's dywedaf i chwi, ni chredwch ddim:
68 Ac o's gofynnaf hefyd *i chwi*, ni'm hattebwch, ac ni'*m* gollyngwch ymaith.
[q] Math. 26. 64. Heb. 1. 3. a 8. 1. [r] Marc 14. 62. 69 [q] Yn ôl hyn y bydd Mâb y dŷn yn eistedd ar ddeheu-law gallu Duw.
70 A hwy oll a ddywedasant, Ai Mâb Duw gan hynny ydwyt ti? A ese a ddywedodd wrthynt, [r] Yr ydych chwi yn dywedyd fy mod.
71 Hwythau a ddywedasant, Pa raid i ni mwyach wrth dystiolaeth? canys clywsom ein hunain o'i enau ef ei hun.

PEN. XXIII.

[1] *Cyhuddo 'r Iesu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod;* 8 *A Herod yn ei watwar ef.* 12 *Herod a Philat yn cymmodi â'u gilydd.* 18 *Y bobl yn deisyf cael Barabbas, a Philat yn ei ollwng ef iddynt, ac yn rhoddi 'r Iesu i'w groes-hoelio.* 27 *Yntau yn mynegi s'r gwragedd a alarent o'i blegid ef, ddim yslyr Jerusalem:* 34 *yn gweddïo dros ei elynion.* 39 *Crogi dau ddrwg-weithredwr gyd ag ef.* 46 *Ei farwolaeth,* 50 *a'i gladdedigaeth ef.*

[s] Math. 27. 2. Marc 15. 1. Ioan 18. 28. [a] Act. 17. 7. [c] Edrych Math. 17. 27. a 22. 21. [d] Math. 17. 11. ‡ *achos yn.* A'R [s] holl liaws o honynt a gyfodasant, ac a'i dygasant ef at Pilat:
2 Ac a ddechreuasant ei gyhuddo ef, gan ddywedyd, Ni a gawsom hwn [b] yn gŵyrdroi 'r bobl, ac [c] yn gwahardd roi teyrnged i Cesar, gan ddywedyd mai ese ei hun yw Crist frenhin.
3 A [d] Philat a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw brenhin yr Iuddewön? Ac ese a attebodd iddo ac a ddywedodd, Yr wyt ti yn dywedyd.
4 A dywedodd Pilat wrth yr arch-offeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn cael dim ‡ bai ar y dŷn hwn.
5 A hwy a fuant daerach, gan ddywedyd, Y mae ese yn cyffrôi 'r bobl, gan ddysgu trwy holl Judea, wedi dechreu o Galilea hŷd yma.
[e] Pen. 3. 1. 6 ¶ A phan glybu Pilat sôn am Galilea, ese a ofynnodd ai Galilead oedd y dŷn.
7 A phan wybu ese ei fod ef o lywodraeth [e] Herod, ese a'i hanfonodd ef at Herod, yr hwn oedd yntau yn Jerusalem y dyddiau hynny.
[f] Pen. 9. 7. [g] Math. 14. 1. Marc 6. 14. 8 A Herod, pan welodd yr Iesu, a lawenychodd yn fawr: canys [f] yr oedd ese yn chwennych er ys talm ei weled ef; o blegid [g] iddo glywed llawer am dano ef; ac yr ydoedd yn gobeithio cael gweled gwneuthur rhyw arwydd ganddo ef.
9 Ac ese a'i holodd ef mewn llawer o eiriau: eithr ese nid attebodd ddim iddo.
10 A'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a safasant gan ei gyhuddo ef yn haerllug.
11 A Herod a'i filwŷr, wedi iddo ei ddïystyru ef, a'i watwar, a'i wisgo â gwisg glaerwen, a'i danfonodd ef drachefn at Pilat. 4036.
12 A'r dwthwn hwnnw yr † aeth [h] Pilat a Herod yn gyfeillion: canys yr oeddynt o'r blaen mewn gelyniaeth â'u gilydd.
† *aeth cymmod rhwng Pilat a Herod.* [h] Act. 4. 27.
13 ¶ [i] A Philat, wedi galw ynghŷd yr arch-offeiriaid a'r llywiawdwŷr a'r bobl,
[i] Math. 27. 23. Marc 15. 14. Ioan 18. 38. a 19. 4.
14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a ddygasoch y dŷn hwn attaf fi, fel un a fyddai yn gŵyr-droi 'r bobl: ac wele, myfi a'i holais *ef* yn eich gŵydd chwi, ac ni chefais yn y dŷn hwn ddim ‡ bai, o ran y pethau yr ydych chwi yn ei gyhuddo ef am danynt:
15 Na Herod chwaith: canys anfonais chwi atto ef; ac wele, dim yn haeddu marwolaeth ni's gwnaed iddo.
‡ *achos.* [k] Math. 27. 26. 16 [k] Am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf ymaith.
Ioan 19. 1. [l] Math. 27. 15. Marc 15. 6. Ioan 18. 39. [m] Act. 3. 14. 17 [l] Canys yr ydoedd yn rhaid iddo ollwng un yn rhŷdd iddynt ar yr wyl.
18 [m] A'r holl liaws a lefasant ar unwaith, gan ddywedyd, Bwrw hwn ymaith, a gollwng i ni Barabbas yn rhŷdd:
19 (Yr hwn, am ryw derfysg a wnaethid yn y ddinas, a llofruddiaeth, oedd wedi ei daflu i garchar.)
20 Am hynny Pilat a ddywedodd wrthynt drachefn, gan ewyllysio gollwng yr Iesu yn rhŷdd.
21 Eithr hwy a lefasant arno, gan ddywedyd, Croes-hoelia, croes-hoelia ef.
22 Ac ese a ddywedodd wrthynt y drydedd waith, Canys pa ddrwg a wnaeth ese? ni chefais i ddim achos marwolaeth ynddo; am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf yn rhŷdd.
‡ *A buy a buysfant arno.* 23 ‡ Hwythau a fuant daerion â llefau uchel gan ddeisyfu ei groes-hoelio ef. A'u llefau hwynt a'r arch-offeiriaid a orfuant.
[n] Math. 27. 26. Marc 15. 15. Ioan 19. 16. * *gyttunodd.* 24 [n] A Philat a * farnodd wneuthur eu deisyfiad hwynt.
25 Ac ese a ollyngodd yn rhŷdd iddynt yr hwn am derfysg a llofruddiaeth a fuasid yngharchar, yr hwn a ofynasant: eithr yr Iesu a draddododd ese i'w hewyllys hwynt.
[o] Math. 27. 32. Marc 15. 21. [p] Esay 2. 19. Hos. 10. 8. Dad. 6. 16. a 9. 6. [q] Jer. 25. 29. [r] Esay 54. 12. 26 [o] Ac fel yr oeddynt yn ei arwain ef ymaith, hwy a ddaliasant un Simon o Cyrene, yn dyfod o'r wlâd, ac a ddodasant y groes arno ef, i'*w* dwyn ar ôl yr Iesu.
27 ¶ Ac yr oedd yn ei ganlyn ef liaws mawr o bobl, ac o wragedd; y rhai hefyd oedd yn cwynfan, ac yn galaru o'i blegid ef.
28 A'r Iesu wedi troi attynt, a ddywedodd, Merched Jerusalem, na wylwch o'm plegid i: eithr wylwch o'ch plegid eich hunain, ac o blegid eich plant.
29 Canys wele, y mae 'r dyddiau yn dyfod yn y rhai y dywedant, Gwyn eu byd y rhai amhlantadwy, a'r crothau ni eppiliasant, a'r bronnau ni roisant sugn.
Math. 24. 38. [s] Math. 27. 33. Marc 15. 22. Ioan 19. 17, 18. † *Lle 'r benglog.* 30 [p] Yna y dechreuant ddywedyd wrth y mynyddoedd, Syrthiwch arnom: ac wrth y brynniau, Cuddiwch ni.
31 [q] Canys o's gwnânt hyn yn y pren îr, pa beth a wneir yn y crîn?
32 [r] Ac arweinwyd gyd ag ef hefyd ddau ddrwg-weithredŵr eraill, i'w rhoi i'w marwolaeth.
33 A [s] phan ddaethant i'r lle a elwir † Calfaria, yno y croes-hoeliasant ef, a'r drwg-weithredwyr; un ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr asswy.
34 ¶ A'r

4036. t Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12. u Act. 3. 17. x Math. 27. 35. Marc 15. 24. Ioan 19. 23. y Sal. 22. 17. Zech. 12. 10. z Math. 27. 39. a Math. 27. 37. Marc 15. 26. Ioan 19. 19. * *farne-digaeth.*

34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O Dâd, t maddeu iddynt: canys u ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur. A x hwy a rannasant ei ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.

35 A'r y bobl a safodd yn edrych. z A'r pennaethiaid hefyd gyd â hwynt a watwarasant, gan ddywedyd, Eraill a waredodd efe, gwareded ef ei hun, o's hwn yw Crist, etholedig Duw.

36 A'r milwŷr hefyd a'i gwatwarasant ef, gan ddyfod atto, a chynnyg iddo finegr,

37 A dywedyd, o's tydi yw brenhin yr Iuddewon, gwared dy hun.

38 a Ac yr ydoedd hefyd arsgrifen wedi ei 'sgrifennu uwch ei ben ef, â llythyrennau Groeg, a Lladin, ac Hebraeg, HWN YW BRENHIN YR IUDDEWON.

39 ¶ Ac un o'r drwg-weithredwŷr a grogasid a'i cablodd ef, gan ddywedyd, O's tydi yw Crist, gwared dy hun a ninnau.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid ŵyt ti yn ofni Duw, gan dy fod dan yr un * ddamnedigaeth?

41 A nyni yn wîr yn gyfiawn; canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom: eithr hwn ni wnaeth ddim allan o'i le.

42 Ac efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, cofia fi pan ddelych i'th deyrnas.

43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Yn wîr meddaf i ti, Heddyw y byddi gyd â mi ym mharadwys.

44 b Ac yr ydoedd hi ynghŷlch y chwech awr, a thywyllwch a fu ar yr holl ‡ ddaear hŷd y nawfed awr,

45 A'r haul a dywyllwyd, a c llèn y deml a rwygwyd yn ei chanol.

46 A'r Iesu gan lefain â llêf uchel a ddywedodd, d O Dâd, i'th ddwylaw di y gorchymynaf fy ysbryd. e Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a drengodd.

47 f A'r canwriad, pan welodd y peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd Dduw, gan ddywedyd, Yn wir yr oedd hwn yn ŵr cyfiawn.

48 A'r holl bobloedd, y rhai a ddaethent ynghŷd i edrych hyn, wrth weled y pethau a wnaethpwyd, a ddychwelasant, gan guro eu dwyfronnau.

49 A'i holl gydnabod ef a safasant o hirbell, a'r gwragedd, y rhai a'i canlynasent ef o Galilea, yn edrych ar y pethau hyn.

50 ¶ g Ac wele, gŵr ai enw Joseph, yr hwn oedd gynghorwr, gŵr da a chyfiawn,

51 (Hwn ni chyttunasai â'u cyngor, ac â'u gweithred hwynt) o Arimathea dinas yr Iuddewon, (h yr hwn oedd yntau yn disgwyl hefyd am deyrnas Dduw.)

52 Hwn a ddaeth at Pilat, ac a ofynnodd gorph yr Iesu.

53 Ac efe a'i tynnodd i lawr, ac a'i hamdôdd mewn llîain main, ac a'i rhoddes mewn bedd wedi ei naddu mewn carreg, yn yr hwn ni roddasid † dŷn eriôed.

54 A'r dŷdd hwnnw oedd i ddarpar-ŵyl, a'r sabbath oedd yn nesâu.

55 A'r gwragedd hefyd, k y rhai a ddaethent gyd ag ef o Galilea, a ganlynasant, ac a welsant y bedd, a pha fodd y dodwyd ei gorph ef.

56 A hwy a ddychwelasant, ac a barotoisant ber-aroglau ac ennaint; ac a orphwysasant ar y sabbath l yn ôl y gorchymmyn.

b Math. 27. 45. Marc 15. 33. ‡ *dir.* c Math. 27. 51. Marc 15. 38. d Sal. 31. 5. e Math. 27. 50. Marc 15. 37. Ioan 19. 30. f Math. 27. 54. Marc 15. 39. g Math. 27. 5. Marc 15. 42. Ioan 19. 38. h Marc 15. 43. Pen. 2. 25. 38. † *neb.* i Math. 27. 62. k Pen. 8. 2. l Ecsod. 20 10.

PEN. XXIV.

1 *Yr ddau angel yn mynegi adgyfodiad Crist i'r gwragedd oedd yn dyfod at y bêdd;* 9 *a'r rhai hynny yn ei adrodd i eraill.* 13 *Crist ei hun yn ymddangos i'r ddau ddisgybl oedd yn myned i Emmâus:* 36 *ac wedi hynny i'r Apostolion. ac yn ceryddu eu hanghrediniaeth hwy:* 47 *yn rhoddi gorchymmyn iddynt:* 49 *ac yn addo yr ysbryd glân:* 51 *ac felly yn esgyn i'r nefoedd.*

4036.

A'R a *dŷdd* cyntaf o'r wythnos, ar y cynddydd, hwy a ddaethant at y bêdd, gan ddwyn y pêr-aroglau a barottoisent, a rhai gyd â hwynt.

a Math. 28. 1. Marc 16. 1.

2 A hwy a gawsant y maen wedi ei dreiglo ymaith oddi wrth y bêdd.

Ioan 20. 1.

3 Ac wedi iddynt fyned i mewn ni chawsant gorph yr Arglwydd Iesu.

4 A bu, a hwy yn petruso am y peth hyn, wele, dau ŵr a safodd yn eu hymyl mewn gwisgoedd disglair.

5 Ac wedi iddynt ofni, a gostwng *eu* hŵynebau tu a'r ddaear, hwy a ddywedasant wrthynt, Pa ham yr ydych yn ceisio * y byw ym mŷsg y meirw?

* *yr hwn sŷ'n fyw* &c.

6 Nid yw efe yma, ond efe a gyfododd. b Cofiwch pa fôdd y dywedodd wrthych, ac efe etto yn Galilea,

b Math. 16. 21. a 17. 23. Marc 9. 31. Pen. 9. 22.

7 Gan ddywedyd, Rhaid yw rhoi Mâb y dŷn yn nwylaw dynion pechadurus, a'i groes-hoelio, a'r trydydd dŷdd adgyfodi.

8 A c hwy a gofiasant ei eiriau ef;

c Ioan 2. 22.

9 d Ac a ddychwelasant oddi wrth y bêdd, ac a fynegasant hyn oll i'r un ar ddeg, ac i'r lleill oll.

10 A Mair Magdalen, a e Joanna, a Mair *mam* Iago, a'r lleill gyd â hwynt, oedd y rhai a ddywedasant y pethau hyn wrth yr apostolion.

d Math. 28. 8. Marc 16. 10.

11 A'u geiriau a welid yn eu golwg hwynt fel gwegi, ac ni chredasant iddynt.

e Pen. 8. 3.

12 f Eithr Pedr a gododd i fynu, ac a redodd at y bêdd; ac wedi ymgrymmu efe a ganfu y llieiniau wedi eu gosod o'r neilldu, ac a aeth ymaith, gan ryfeddu rhyngddo ac ef ei hun am y peth a ddarfuasai.

f Ioan 20. 3, 6.

13 ¶ g Ac wele, dau o honynt oedd yn myned y dŷdd hwnnw i drêf a'i henw Emmaus, yr hon oedd ynghŷlch trugain ystâd oddi wrth Jerusalem.

g Marc 16. 12.

14 Ac yr oeddynt hwy yn ymddiddan â'u gilydd am yr holl bethau hyn a ddigwyddasent.

15 A bu, fel yr oeddynt yn ymddiddan, ac yn ymofyn â'u gilydd, h yr Iesu ei hun hefyd a nesaodd, ac a aeth gyd â hwynt.

h Math. 18. 20. Ad. 36.

16 Eithr i eu llygaid hwynt a attaliwyd, fel na's adwaenent ef.

i Ioan 20. 14. a 21. 4.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn yr ydych yn eu bwrw at eu gilydd, dan rodio, ac yn ŵyneb-drist?

18 Ac un *o honynt* a'i enw Cleopas, gan atteb a ddywedodd wrtho, A ŵyt ti yn unig yn ymdeithydd yn Jerusalem, ac ni ŵybuost y pethau a wnaethpwyd ynddi hi yn y dyddiau hyn?

o Math. 21. 11. Pen. 7. 16. Ioan 4. 19. a 6. 14.

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa bethau? Hwythau a ddywedasant wrtho, Y pethau ynghŷlch Iesu o Nazareth, k yr hwn oedd ŵr o brophwyd, l galluog mewn gweithred a gair ger bron Duw a'r holl bobl;

k Ioan 3. 2. l Act. 7. 22.

20 A'r môdd y traddododd yr arch-offeiriaid a'n llywodraethwŷr ni ef, i farn marwolaeth, ac a'i croes-hoeliasant ef.

21 Ond

4036.
21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio [m] mai efe oedd yr hwn a waredai 'r Israel. Ac heb law hyn oll, heddyw yw 'r trydydd dydd er pan wnaethpwyd y pethau hyn.

22 A hefyd [n] rhai gwragedd o honom ni a'n dychrynasant ni, gwedi iddynt fod yn foreu wrth y bedd:

23 A phan na chawsant ei gorph ef, hwy a ddaethant, gan ddywedyd weled o honynt weledigaeth o angylion, y rhai a ddywedent ei fod ef yn fyw.

24 A rhai o'r rhai oedd gyd â nyni a aethant at y bedd, ac a gawsant felly, fel y dywedasai y gwragedd: ond ei ni's gwelsant.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, O ynfydion, a hwyr-frydig o galon, i gredu 'r holl bethau a ddywedodd y prophwydi.

26 [o] Onid oedd raid i Grist ddioddef y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?

27 A chan ddechreu ar [p] Moses, a'r holl brophwydi, efe a esponiodd iddynt yn yr holl ysgrythyrau y pethau am dano ei hun.

28 Ac yr oeddynt yn nesâu i'r dref lle yr oeddynt yn myned: ac [r] yntau a gymmerth arno ei fod yn myned ym mhellach.

29 A [s] hwy a'i cymhellasant ef, gan ddywedyd, Aros gyd â ni; canys y mae hi yn hwyrhâu, a'r dydd yn darfod. Ac efe a aeth i mewn i aros gyd â hwynt.

30 A darfu, ac efe yn eistedd gyd â hwynt, efe a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt.

31 A'u llygaid hwynt a agorwyd, a hwy a'i hadnabuant ef; ac efe [t] a ddiflannodd allan o'u golwg hwynt.

32 A hwy a ddywedasant wrtheu gilydd, Onid oedd ein calon ni yn llosgi ynom, tra ydoedd efe yn ymddiddan â ni ar y ffordd, a thra 'r ydoedd efe yn agoryd i ni 'r ysgrythyrau?

33 A hwy a godasant yr awr honno, ac a ddychwelasant i Jerusalem, ac a gawsant yn un ar ddeg wedi ymgasglu ynghŷd, a'r rhai oedd gyd â hwynt,

34 Yn dywedyd, Yr Arglwydd a gyfododd yn wir, ac [u] a ymddangosodd i Simon.

35 A hwythau a adroddasant y pethau *a wnaethpwyd* ar y ffordd, a pha fodd yr adnabuwyd ef ganddynt wrth dorriad y bara.

36 ¶ [u] Ac a hwy yn dywedyd y pethau hyn, yr Iesu ei hun a safodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Tangnefedd i chwi. 4036.

37 Hwythau wedi brawychu, ac ofni, a dybiasant weled o honynt ysbryd.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y'ch trallodir? a pha ham y mae meddyliau yn codi yn eich calonnau?

39 Edrychwch fy nwylaw a'm traed, mai myfi fy hun ydyw. [x] Teimlwch fi, a gwelwch: canys nid oes gan ysbryd gnawd ac esgyrn, fel y gwelwch fod gennyf fi. x Ioan 2. 20, 27.

40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwylaw a'i draed.

41 Ac a hwy etto heb gredu gan lawenydd, ac yn rhyfeddu, efe a ddywedodd wrthynt, [y] A oes gennych chwi yma ddim bwyd? y Ioan 21. 10.

42 A hwy a roisant iddo ddarn o bysgodyn wedi ei rostio, ac o ddil mêl.

43 Yntau a'i cymmerodd, ac a'i bwyttaodd yn eu gwydd hwynt.

44 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [x] Dyma 'r geiriau a ddywedais i wrthych, pan oeddwn etto gyd â chwi, bod yn rhaid cyflawnu pob peth a'r grifennwyd yng nghyfraith Moses, a'r prophwydi, a'r salmau, am danafi. z Math. 16, 21. 2 17, 22. 2 20. 18. Pen. 9. 22. a 18. 31. Act. 6.

45 Yna [a] yr agorodd efe eu deall hwynt, fel y deallent yr ysgrythyrau. a Act. 16. 14.

46 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [b] Felly yr ysgrifennwyd, ac felly yr oedd raid i Grist ddioddef, a chyfodi o feirw y trydydd dydd: b Sal. 22. Esay 53. Act. 17. 3.

47 A phregethu edifeirwch a [c] maddeuant pechodau yn ei enw ef ym mhlith yr holl genhedloedd, gan ddechreu yn Jerusalem. c Act. 13. 38.

48 Ac yr ydych [d] chwi yn dystion o'r pethau hyn. 1 Ioan 2. 12. d Ioan 15. 27.

49 ¶ Ac wele, [e] yr ydwyf fi yn anfon addewid fy Nhâd arnoch: eithr arhoswch chwi yn ninas Jerusalem, hŷd oni wisger chwi â nerth o'r uchelder. e Ioan 14. 16, 26. 2 15, 26. 2 16. 7.

50 ¶ Ac efe a'u dug hwynt allan [f] hŷd yn Bethania? ac a gododd ei ddwylaw, ac a'u bendithiodd hwynt. Act. 1. 4. 2. 2. 1, 38. f Act. 1. 12.

51 [g] Ac fe a ddarfu, tra 'r oedd efe yn eu bendithio hwynt, ymadael o hono ef oddi wrthynt, ac efe a ddygwyd i fynu i'r nêf. g Marc 16. 19.

52 Ac wedi iddynt ei addoli ef, hwy a ddychwelasant i Jerusalem gyd â llawenydd mawr. Act. 1. 9.

53 Ac yr oeddynt yn wastadol yn y deml, yn moli, ac yn bendithio Duw. Amen.

¶ Yr Efengyl yn ôl Sant IOAN.

PEN. I.

1 *Duwdab, dyndab, a fuydd Iesu Grist.* 15 *Tystiolaeth Ioan.* 39 *Galwad Andreas, Pedr, Philip, a Nathanaël.*

YN y dechreuad [a] yr oedd y Gair, a'r Gair oedd [b] gyd â Duw, a Duw oedd y Gair. a Col. 1. 17. 1 Ioan 1. 1.

2 [c] Hwn oedd yn y dechreuad gyd â Duw. c Dad. 19. 13.

3 [d] Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth; ac hebddo ef ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd. d Diar. 8. 30. Pen. 17. 5. 1 Ioan 1. 2.

4 [e] Ynddo ef yr oedd bywyd: a'r [f] bywyd oedd oleuni dynion: e Gen. 1. 2.

5 A'r [g] goleuni fydd yn llewyrchu yn y tywyllwch; a'r tywyllwch nid oedd yn ei † amgyffred. f Col. 1. 16. Heb. 1. 2. Dad. 4. 11. g Pen. 5. 26. 1 Ioan 5. 11. † *cymmeryd.*

6 ¶ [h] Yr ydoedd gŵr wedi ei anfon oddi wrth Dduw, a'i enw Ioan. 4030. h Mal. 3. 1.

7 Hwn a ddaeth yn dystiolaeth, fel y tystiolaethai am y goleuni, fel y credai pawb trwyddo ef.

8 Nid efe oedd y goleuni, eithr *efe a anfonasid* fel y tystiolaethai am y goleuni. i Ad. 4. k Heb. 1. 2. a 11. 13. l Esay 56. 5. Rhuf. 2. 15. Gal. 3. 26. 2 Pedr 1. 4.

9 [i] *Hwn* ydoedd y gwîr oleuni, yr hwn sydd yn goleuo pob dŷn a'r y sydd yn dyfod i'r byd.

10 Yn y byd yr oedd efe, [k] a'r byd a wnaethpwyd trwyddo ef; a'r byd nid adnabu ef. 1 Ioan 1. 1.

11 At ei eiddo ei hun y daeth, a'r eiddo ei hun ni dderbyniasant ef.

12 Ond [l] cynnifer ag a'i derbyniasant ef, efe a roddes iddynt † allu i fod yn feibion i Dduw, *sef* i'r sawl a gredant yn ei enw ef. ‡ Neu, *fraint.*

13 [m] Y

4030. 13 [m] Y rhai ni aned o waed, nac o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gŵr, eithr o Dduw.

[m] Pen, 3. 5. Iago 1.18, 1 Pedr 1. 23.

14 [n] A'r Gair [o] a wnaethpwyd [p] yn gnawd, ac a drigodd yn ein plith ni, (ac [q] ni a welſom ei ogoniant ef, gogoniant megis yr unig-anedig oddi wrth y Tâd) [r] yn llawn gras a gwirionedd.

[n] Math. 1. 16. 4033. Luc 1. 31. a 2. 7. [o] Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4. [p] 1. Tim. 3. 16. Heb. 2. 14. [q] Math. 27. 2. [r] Pedr 1. 17. 4034. [r] Col. 1. 19. a 2. 3. 9.

15 Ioan a dyſtiolaethodd am dano ef, ac a leſodd, gan ddywedyd, Hwn oedd yr un y dywedais am dano, [s] Yr hwn ſydd yn dyfod ar fy ôl i, a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

[s] Ad. 27. 30. Pen. 3. 31. [t] Col, 1. 19. a 2. 9, 10. [u] Ecſod. 20. 1, &c. [x] Math. 11. 27. Luc 10. 22. [z] Tim. 6. 16. [z] Ioan 4. 12. [y] Pen. 5. 33. [z] Pen. 3. 28. Act. 13. 25.

16 Ac o'i [t] gyflawnder ef y derbyniaſom ni oll, a gras am râs.

17 Canys [u] y gyfraith a roddwyd trwy Moſes, ond y gras a'r gwirionedd a ddaeth trwy Iesu Griſt.

18 [x] Ni welodd neb Dduw erioed: yr unig-anedig Fâb, yr hwn ſydd ym mynwes y Tâd, hwnnw a'i hyſbyſodd *ef*.

19 A hon yw [y] tyſtiolaeth Ioan, pan anfonodd yr Iuddewon o Jeruſalem offeiriaid a Lefiaid i ofyn iddo, Pwy wyt ti?

20 Ac [z] efe a gyffeſodd, ac ni wadodd; a chyffeſodd, Nid myfi yw 'r Criſt.

21 A hwy a ofynaſant iddo, Beth ynte? Ai Elias wyt ti? Yntau a ddywedodd, Nag ê. [a] Ai 'r [a] Prophwyd wyt ti? Ac efe a attebodd, Nag ê.

[a] *Ai Prophwyd.* [a] Deut. 18. 15, 18. Pen. 6. 14.

22 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am danat dy hun?

23 [b] Eb efe; Myfi *yw* llêf un yn gwaeddi yn y diffeithwch, Uniawnwch ffordd yr ARGLWYDD, fel [c] y dywedodd Eſay y prophwyd.

[b] Math. 3. 13. [c] Eſay 40. 3.

24 A'r rhai a anfonaſid oedd o'r Phariſeaid.

25 A hwy a ofynaſant iddo, ac a ddywedaſant wrtho, Pa ham gan hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid ydwyt ti na'r Criſt, nac Elias, na'r prophwyd?

26 Ioan a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [d] Myfi ſy yn bedyddio â dwfr; ond y mae *un* yn ſefyll yn eich plith chwi, yr hwn nid adwaenoch *chwi*:

[d] Math. 3. 11. [e] Ad. 15, 30. Act. 19. 4. [f] Eſay 53. 7. Act. 8. 32. [g] Pedr 1. 19.

27 [e] Efe yw 'r hwn ſydd yn dyfod ar fy ôl i, yr hwn a aeth o'm blaen i; yr hwn nid ydwyf fi deilwng i ddattod carrai ei eſgid.

28 Y pethau hyn a wnaethpwyd yn Bethabara, y tu hwnt i'r Iorddonen, lle yr oedd Ioan yn bedyddio.

29 Trannoeth Ioan a ganfu yr Iesu yn dyfod atto, ac efe a ddywedodd, Wele [f] oen Duw, yr hwn ſydd yn [g] tynnu ymaith bechodau 'r byd.

30 [g] Hwn yw efe am yr hwn y dywedais i, Ar fy ôl i y mae gŵr yn dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

31 Ac myfi nid adwaenwn ef: eithr fel yr amlygid ef i Iſrael, i hynny y daethum i, gan fedyddio â dwfr.

[h] *dwyn arno.* [h] Ad. 15. 27. [h] Math. 3. 16. Marc 1. 10. Luc 3. 22. [i] Math. 3. 13.

32 Ac Ioan a dyſtiolaethodd, gan ddywedyd, Mi a welais [h] yr Ysbryd yn diſgyn megis colommen o'r nêf, ac efe a arhoſodd arno ef.

33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Ysbryd yn diſgyn ac yn aros arno, [i] hwnnw yw 'r un ſy 'n bedyddio â'r Ysbryd glân.

34 A mi a welais, ac a dyſtiolaethais, mai hwn yw Mâb Duw. 4034.

35 ¶ Trannoeth drachefn y ſaſodd Ioan, a dau o'i ddiſgyblion:

36 A chan edrych ar yr Iesu yn rhodio, efe a ddywedodd, [k] Wele oen Duw.

[k] Ad. 29.

37 A'r ddau ddiſgybl a'i clywſant ef yn llefaru, ac a ganlynaſant yr Iesu.

38 Yna 'r Iesu a dröes, a phan welodd hwynt yn canlyn, efe a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Rabbi, (yr hyn o'i gyfieithu yw, Athraw) pa le yr wyt ti yn [*] trigo?

[*] *hyny.*

39 Efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch a gwelwch. A hwy a ddaethant, ac a welſant lle yr oedd efe yn trigo, ac a arhoſaſant gyd ag ef y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi ynghŷlch y ddegfed awr.

[l] Math. 4. 18. [*] *Yr ymneiniog.*

40 [l] Andreas brawd Simon Pedr oedd un o'r ddau a glywſent *hynny* gan Ioan, ac a'i dilynaſent ef.

[m] Math. 16. 18. ‡ Neu, *Pedr.*

41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei frawd ei hun Simon, ac a ddywedodd wrtho, Nyni a gawſom y Meſſias, yr hyn o'i ddeongl yw, [*] Y Criſt.

[n] Pen. 12. 21. [o] Pen. 21. 2.

42 Ac efe a'i dûg ef at yr Iesu. A'r Iesu wedi edrych arno ef, a ddywedodd, Ti yw Simon mâb Ioan, [m] ti a elwir Cephas, yr hwn a gyfieithir ‡ Carreg.

[p] Gen. 3. 15. a 49. 10. Deut. 18. 18. Edr. ar Luc 24. 27. [q] Eſay 7. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 53. 2, Mic. 5. 2. Zech. 6. 12. a 9. 9. Edr. ar Luc 24. 27. [r] Math. 2. 23. Luc 2. 4. [s] Pen. 7. 41, 42. [s] Sal. 32. 2. a 73. 2. Rhuf. 2. 38, 39. [u] Gen. 28. 12. Math. 4. 11. Luc 2. 9. 13. a 22. 43. a 24. 4. Act. 1, 10.

43 ¶ Trannoeth yr ewyllyſiodd yr Iesu fyned allan i Galilea, ac efe a gafodd Philip, ac a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

44 A [n] Phylip oedd o Bethſaida, o ddinas Andreas a Phedr.

45 Phylip a gafodd [o] Nathanael, ac a ddywedodd wrtho, Cawſom yr hwn yr yſgrifennodd [p] Moſes yn y gyfraith, a'r [q] prophwydi, am dano, Iesu [r] o Nazareth, mâb Joſeph.

46 A Nathanael a ddywedodd wrtho, [s] A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? Phylip a ddywedodd wrtho, Tyred a gwêl.

47 Iesu a ganfu Nathanael yn dyfod atto, ac a ddywedodd am dano, Wele Iſraëliad yn wîr, [t] yn yr hwn nid oes dwyll.

[t] Pſal. 32. 2. a 73. 1. Rhuf. 2. 38. 39.

48 Nathanael a ddywedodd wrtho, Pa fodd y'm hadwaenoſt? Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Cŷn i Phylip dy alw di, pan oeddit tan y ffigys-bren, mi a'th welais di.

49 Nathanael a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw Mâb Duw; ti yw Brenhin Iſrael.

50 Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrtho ef, O herwŷdd i mi ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di dan y ffigys-bren, a ydwyt ti yn credu? ti a gei weled pethau mwy nâ'r rhai hyn.

51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [u] Ar ôl hyn y gwelwch y nêf yn agored, ac angylion Duw yn eſgyn ac yn diſgyn ar Fâb y dŷn.

PEN. II.

1 Criſt yn troi 'r dwfr yn win, 12 yn myned i wared i Capernaum a Jeruſalem, 14 ac yno yn bwrw y prynwŷr a'r gwerthwŷr allan o'r deml: 19 Yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad. 23 Llawer yn credu yndde, o herwŷdd ei wŷrthiau, ond er hynny nid ymddiriedai efe iddynt am dano ei hun.

A'R trydydd dŷdd yr oedd priodas [x] yn Cana Galilea: a mam yr Iesu oedd yno.

[x] Edrych Joſ. 19, 28.

2 A galwyd yr Iesu hefyd a'i ddiſgyblion i'r briodas.

4034.

3 A phan ballodd y gwîn, mam yr Ieſu a ddywedodd wrtho ef, Nid oes ganddynt mo'r gwin.

4 Ieſu a ddywedodd wrthi, [b] ‡ Beth ſydd i mi *a wnelwyf* â thi, wraig? [c] ni ddaeth fy awr i etto.

5 Ei fam ef a ddywedodd wrth y gwaſanaethwŷr, Beth bynnag a ddywedo ef wrthych, gwnêwch.

6 Ac yr oedd yno chwêch o ddyfr-leſtri meini, wedi eu goſod, [d] yn ôl defod puredigaeth yr Iuddewon, y rhai a ddalient bob un ddau ffircyn neu dri.

7 Ieſu a ddywedodd wrthynt, Llenwch y dyfr-leſtri o ddwfr. A hwy a'u llanwaſant hŷd yr ymyl.

8 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch yn awr, a dygwch at lywodraethwr y wledd. A hwy a ddygaſant.

9 A phan brofodd llywodraethwr y wledd y dwfr a wnaethid yn win, (ac ni wyddai o ba le yr ydoedd, eithr y gwaſanaethwŷr, y rhai a ollyngaſent y dwfr, a wyddent) llywodraethwr y wledd a alwodd ar y priod-fâb,

10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob dŷn a eſyd y gwîn da yn gyntaf, ac wedi iddynt yſed yn dda, yna un a ſo gwaeth: tithau a gedwaiſt y gwîn da hŷd yr awr hon.

11 Hyn o ddechreu gwyrthiau a wnaeth yr Ieſu yn Cana Galilea, ac a eglurodd ei ogoniant, a'i ddiſgyblion a gredaſant ynddo.

12 ¶ Wedi hyn, efe a aeth i wared i Capernäum, efe a'i fam, [e] a'i frodyr, a'i ddiſgyblion: ac yno nid arhoſaſant nemmawr o ddyddiau.

13 ¶ A Phaſg yr Iuddewon oedd yn agos: a'r Ieſu a aeth i ſynu i Jeruſalem;

14 [f] Ac a gaſodd yn y demi rai yn gwerthu ychen, a defaid, a cholomennod, a'r newidwŷr arian yn eiſtedd:

15 Ac wedi gwneuthur fflan-gell o fân reffynnau, efe a'u gyrrodd hwynt oll allan o'r deml, y defaid hefyd a'r ychen; ac a dywalldodd allan arian y newidwŷr, ac a ddymchwelodd y byrddau.

16 Ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn gwerthu colomennod, Dygwch y rhai hyn oddi yma, na wnêwch dŷ fy Nhâd i yn dŷ marchnad.

17 A'i ddiſgyblion a gofiaſant fod yn yſgrifenedig, [g] Zêl dy dŷ di a'm hyfodd i.

18 ¶ Yna 'r Iuddewon a attebaſant, ac a ddywedaſant wrtho ef, [h] Pa arŵydd yr wyt ti yn ei ddangos i ni, gan dy fod yn gwneuthur y pethau hyn?

19 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i] Dinyſtriwch y deml hon, ac mewn tridiau y cyſodaf hi.

20 Yna 'r Iuddewon a ddywedaſant, Chwê blynedd a deugain y büwyd yn adeiladu 'r deml hon, ac a gyſodi di hi mewn tridiau?

21 Ond efe a ddywedaſai am deml ei gorph.

22 Am hynny, pan gyſododd efe o feirw, [k] ei ddiſgyblion ef a gofiaſant iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy: a hwy a gredaſant yr yſgrythur, a'r gair a ddywedaſai 'r Ieſu.

23 ¶ Ac fel yr oedd efe yn Jeruſalem ar y Paſg yn yr wŷl, llawer a gredaſant yn ei enw ef, wrth weled ei arŵyddion a wnaethai efe.

24 Ond nid ymddiriedodd yr Ieſu iddynt am dano ei hun, am yr adwaenai efe hwynt oll;

25 Ac nad oedd raid iddo dyſtiolaethu o neb *iddo* am ddŷn: o herwŷdd [l] yr oedd efe yn gwŷbod beth oedd mewn dŷn.

Pen. 6. 64. Act. 1. 24. Dad. 2. 23.

PEN. III.

1 Criſt yn dyſgu Nicodemus mòr angenrheidiol yw ad-enedigaeth. 14 Am fŷdd yn ei farwolaeth ef. 16 Mawr gariad Duw tu ag at y bŷd. 18 Condemniad am angbredíniaeth. 23 Bedydd, tyſtiolaeth, ac athrawiaeth Ioan am Criſt.

AC yr oedd dŷn o'r Phariſeaid, a'i enw Nicodemus, pennaeth yr Iuddewon;

2 [a] Hwn a ddaeth at yr Ieſu liw nôs, ac a ddywedodd wrtho, Rabbi, nyni a wyddom mai dyſgawdwr ydwyt ti, wedi dyfod oddi wrth Dduw: canys [b] ni allai neb wneuthur y gwyrthiau hyn yr wŷt ti yn eu gwneuthur, oni bai fod [c] Duw gyd ag ef.

3 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yn wîr yn wîr meddaf i ti, [d] Oddieithr geni dŷn † dracheſn, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw.

4 Nicodemus a ddywedodd wrtho, Pa fodd y dichon dŷn ei eni, ac efe yn hên? a ddichon efe fyned i grôth ei fam eilwaith, a'i eni?

5 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir yn wir meddaf i ti, Oddieithr geni dŷn o ddwfr ac o'r Yſbryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw.

6 Yr hyn a aned o'r cnawd ſydd gnawd; a'r hyn a aned o'r Yſbryd ſydd yſbryd.

7 Na ryfedda ddywedyd o honoſi wrthyt, Y mae yn rhaid eich geni chwi

‡ dracheſn.

8 [e] Y mae 'r gwŷnt yn chwythu lle y mynno; a thi a glywi ei ſŵn ef, ond ni wyddoſt o ba le y mae yn dyfod, nac i ba le y mae yn myned: felly mae pob un a'r a aned o'r yſbryd.

9 Nicodemus a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [f] Pa fodd y dichon y pethau hyn fod?

10 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn ddyſgawdwr yn Iſrael, ac ni wyddoſt y pethau hyn?

11 [g] Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Mai yr hyn a wyddom yr ydym yn ei leſaru, a'r hyn a welſom yr ydym yn ei dyſtiolaethu; [h] a'n tyſtiolaeth ni nid ydych yn ei derbyn.

12 O's dywedais i chwi bethau daearol, a chwithau nid ydych yn credu; pa fodd, o's dywedaf i chwi bethau nefol, y credwch?

13 Ac [i] ni eſgynnodd neb i'r nêf, oddieithr yr hwn a ddiſgynnodd o'r nêf, *ſef* Mâb y dŷn, yr hwn ſydd yn y nêf.

14 Ac [k] megis y dyrchafodd Moſes y ſarph yn y diffeithwch, felly [l] y mae yn rhaid dyrchafu Mâb y dŷn:

15 Fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond [m] caffael o hono fywyd tragywyddol.

16 [n] Canys felly y carodd Duw y bŷd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fâb, fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol.

17 [o] O blegid ni ddanfonodd Duw ei Fâb i'r bŷd, i ddamnio 'r bŷd, ond fel yr achubid y byd trwyddo ef.

b Pen. 19. 26.
‡ *Beth yw i mi ac i ti, wraig?*
c Pen. 7. 6.
d Marc 7. 3.
e Pen. 7. 3.
f Math. 21. 12. Marc 11. 15. Luc 19 45.
g Sal. 69. 9.
h Math. 12. 38. Pen. 6. 30.
i Math. 26. 61. a 27. 40. Marc 14. 58. a 15. 29.
k Luc 24. 18.
a Pen. 7. 50. a 19. 39.
b Pen. 9. 16. 33.
c Act. 10. 38.
d Tit. 3. 5.
† *oddi fynu.*
‡ *oddi fynu.*
e Preg. 11. 5. 1 Cor. 4. 11.
f Pen. 6. 52, 60.
g Pen. 7. 16. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 24.
h Act. 12. i Diar. 30. 4. Pen. 6. 62. Eph. 4. 9.
k Num. 21. 9.
l Pen. 8. 28. a 12. 32.
m Act. 13. Pen. 6. 47.
n 1 Ioan 4. 9.
o Luc 9. 56. Pen. 5. 45. a 8. 15. a 12. 47.

4034 [p] Pen. 5. 24. a 6. 40, 47. a 20. 31.

[q] Pen. 8. 12.

[r] Job 24, 13, 17.

[†] Neu, *na ddatguddier.*

[s] Pen. 4. 2.

[t] Math. 14. 3.

[u] Pen. 1. 7. 15, 27. 34.

[*] *gymeryd dim iddo ei hun.*

[x] 1 Cor. 4. 7. Heb. 5. 4. Iago 1. 17.

[y] Pen. 1. 20, 27.

[z] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 1. 17.

[a] Can. 5. 1.

[*] *o'r eiddof fi, &c.*

[b] Pen. 1. 15, 27.

[c] 1 Cor. 15. 47.

[d] Ad. 11. Pen. 8. 26.

[e] Rhuf. 3. 4. 1 Ioan 5. 10.

[f] Math. 11. 27. a 28. 18. Pen. 5. 20, 22. a 17. 2. Heb. 2, 8.

[g] Hab. 2. 4. Ad. 15, 16. Rhuf. 1. 17. 1 Ioan 5. 10.

18 [p] Yr hwn ſydd yn credu ynddo ef, ni ddemnir: eithr yr hwn nid yw yn credu, a ddamniwyd eiſoes; o herwydd na chredodd yn enw unig-anedig Fâb Duw.

19 A hon yw 'r ddamnedigaeth, [q] ddyfod goleuni i'r bŷd, a charu o ddynion y tywyllwch yn ſwy nâ 'r goleuni: canys yr oedd eu gweithredoedd hwy yn ddrwg.

20 O herwŷdd [r] pob un a'r ſydd yn gwneuthur drŵg, ſydd yn casâu y goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r goleuni, fel [†] nad argyoedder ei weithredoedd ef.

21 Ond yr hwn ſydd yn gwneuthur gwirionedd, ſydd yn dyfod i'r goleuni, fel yr eglurhâer ei weithredoedd ef, mai yn Nuw y gwnaed hwynt.

22 ¶ Wedi y pethau hyn, daeth yr Ieſu a'i ddiſgyblion i wlâd Judea; ac a arhoſodd yno gyd â hwynt, [s] ac a fedyddiodd.

23 Ac yr oedd Ioan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos i Salim; canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethânt ac a'u bedyddiwyd.

24 Canys [t] ni fwriaſid Ioan etto ynghar-char.

25 Yna y bu ymofyn rhwng *rhai* o ddiſgyblion Ioan a'r Iuddewŏn, ynghŷlch puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Ioan, ac a ddywedaſant wrtho, Rabbi, yr hwn oedd gyd â thi y tu hwnt i'r Iorddonen, [u] am yr hwn y tyſtiolaethaiſt ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

27 Ioan a attebodd ac a ddywedodd, [x] Ni ddichon dŷn [*] dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nêf.

28 Chwychwi eich hunain ydych dyſtion i mi, ddywedyd o honofi, [y] Nid myfi yw y Crift, eithr [z] fy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

29 Yr hwn ſydd ganddo y briod-ferch, yw 'r priod-fâb: ond [a] cyfaill y priod-fâb, yr hwn ſydd yn ſefyll ac yn ei glywed ef, ſydd yn llawenychu yn ddirfawr o blegid llêf y priod-fâb: Y llawenydd hwn [*] mau fi gan hynny a gyflawnwyd.

30 Rhaid ydyw iddo ef gynnyddu, ac i minnau leihâu.

31 Yr hwn a ddaeth oddi uchod, [b] ſydd goruwch pawb oll: yr hwn ſydd o'r ddaear, ſydd o'r ddaear, ac am y ddaear y mae yn llefaru: [c] yr hwn ſydd yn dyfod o'r nêf, ſydd goruwch pawb.

32 [d] A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, hynny y mae efe yn ei dyſtiolaethu; ond nid oes neb yn derbyn ei dyſtiolaeth ef.

33 Yr hwn a dderbyniodd ei dyſtiolaeth ef, [e] a ſeliodd mai geirwir yw Duw.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, ſydd yn llefaru geiriau Duw; o blegid nid wrth feſur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yſbryd.

35 [f] Y mae 'r Tâd yn caru 'r Mâb, ac efe a roddodd bob peth yn ei lâw ef.

36 [g] Yr hwn ſydd yn credu yn y Mâb, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn ſydd heb gredu i'r Mâb, ni wêl fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.

PEN. IV.

Crist yn ymddiddan â gwraig o Samaria, ac yn ei ddatguddio ei hun iddi. 27 Ei ddiſgyblion yn rhyfeddu. 31 Ac yntau yn bywhâu iddynt ei ſâl fwg ac ei ymborth Duw. 39 Llawer o'r Samariaid yn credu ynddo. 43 Ac yntau yn mynet ymaith i Galilea, ac yn iachâu mâb y llywydd oedd yn gorwedd yn glâf yn Capernaum.

PAn wybu'r Arglwydd gan hynny glywed o'r Phariſeaid ſod yr Ieſu yn gwneuthur ac [a] yn bedyddio mwy o ddiſgyblion nag Ioan; 4034. [a] Pen. 3. 22, 26.

2 (Er na fedyddiaſai yr Ieſu ei hun, eithr ei ddiſgyblion ef;)

3 Efe a adawŏdd Judea, ac a aeth drachefn i Galilea.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy Samaria.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid Sichar, ger llaw y rhandir [b] a roddaſai Jacob i'w fâb Joſeph.

[b] Gen. 33. 19. a 48. 22. Joſ. 24. 32.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Ieſu gan hynny yn ddiflygiol gan y daith, a eiſteddodd felly ar y ffynnon. Ac ynghŷlch y chweched awr ydoedd hi.

7 Daeth gwraig o Samaria i dynnu dwfr: a'r Ieſu a ddywedodd wrthi, Dyro i mi i yfed.

8 (Canys ei ddiſgyblion ef a aethent i'r ddinas i brynu bwyd.)

9 Yna 'r wraig o Samaria a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt ti a thi yn Iuddew, yn gofyn diod gennyfi, a myfi yn wraig o Samaria? O blegid [c] nid yw 'r Iuddewon yn ymgyfeillach â'r Samariaid.

[c] 2 Bren. 17. 24. Luc 9. 52, 53.

10 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pe dadwaenit ti ddawn Duw, a phwy yw 'r hwn ſydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i mi i yfed; tydi a ofynaſit iddo ef, ac efe a roddaſai i ti [d] ddwfr bywiol.

[d] Act. 10. 28. Jer. 2. 13.

11 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid oes gennyt ti ddim i godi *dwfr*, a'r pydew ſydd ddwfn: o ba le gan hynny y mae gennyt ti y dwfr bywiol hwnnw?

12 Ai mwy wyt ti nâ'n tâd Jacob, yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac efe ei hun a yfodd o hono, a'i feibion, a'i anifeiliaid?

13 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pwy bynnag ſydd yn yfed o'r dwfr hwn, efe a ſycheda drachefn:

14 Ond [e] pwy bynnag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni ſycheda yn dragywydd; eithr y dwfr a roddwyf iddo [f] a ſydd ynddo yn ffynnon o ddwfr, yn tarddu i fywyd tragywyddol.

[e] Pen. 6. 35, 48. [f] Pen. 7. 38.

15 [g] Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, dyro i mi y dwfr hwn, fel na ſychedwyf, ac na ddelwyf yma i godi *dzufr*.

[g] Edrych Pen. 6. 34.

16 Ieſu a ddywedodd wrthi, Dos, galw dy ŵr, a thyred yma.

17 Y wraig a attebodd ac a ddywedodd, Nid oes gennyf ŵr. Ieſu a ddywedodd wrthi, Da y dywedaiſt, Nid oes gennyf ŵr:

18 Canys pump o wŷr a fu i ti, a'r hwn ſydd gennyt yr awrhon, nid yw ŵr i ti: hyn a ddywedaiſt yn wir.

19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef, Arglwydd, [*] mi a welaf mai prophwyd wyt ti.

[*] Luc 7. 16. a 24. 19.

20 Ein tadau a addolaſant yn y mynydd hwn; ac yr ydych chwi yn dywedyd mai [h] yn Jeruſalem y mae 'r man lle y mae 'n rhaid addoli.

[h] Pen. 6. 14. Deut. 12. 5, 11. 1 Bren. 9. 3.

21 Ieſu a ddywedodd wrthi hi, O wraig, crêd fi, y mae 'r awr yn dyfod, pryd nad addo-

4034. addoloch y Tâd, nac yn y mysydd hwn, nac yn Jerusalem.

[i] 12 Chwychwi ydych yn addoli [i] y peth ni wyddoch; ninnau ydym yn addoli y peth a wyddom: canys [k] iechydwriaeth sydd o'r Iuddewon.

[i] 2 Bren. 17. 29. [k] Esay 2. 3. Rhuf. 9. 4. 5.

23 Ond dyfod y mae 'r awr, ac yn awr y mae hi, pan addolo y gwîr addolwŷr y Tâd mewn ysbryd a gwirionedd: canys y cyfryw y mae 'r Tâd yn ei ceisio i'w addoli ef.

[l] 2 Cor. 3. 17.

24 [l] Ysbryd yw Duw; a rhaid i'r rhai a'i haddolant ef, addoli mewn ysbryd a gwirionedd.

25 Y wraig a ddywedodd wrtho, Mi a wn fod y Messias yn dyfod, yr hwn a elwir Crist: pan ddelo hwnnw, efe a fynega i ni bob peth.

[m] Pen. 9. 37.

26 Iesu a ddywedodd wrthi hi, [m] Myfi, yr hwn ŷwf yn ymddiddan â thi, yw *hwnnw*.

27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddisgyblion, a buryfedd ganddynt ei fod ef yn ymddiddan â gwraig: er hynny ni ddywedodd neb, Beth a geisi? neu, Pa ham yr ydwyt yn ymddiddan â hi?

28 Yna 'r wraig a adawôdd ei dwfrlestr, ac a aeth i'r ddinas, ac a ddywedodd wrth y dynion,

29 Deuwch, gwelwch ddŷn, yr hwn a ddywedodd i mi yr hyn oll a wneuthum: onid hwn yw 'r Crist?

30 Yna hwy a aethant allan o'r ddinas, ac a ddaethant atto ef.

31 ¶ Yn y cyfamser, y disgyblion a attolygasant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, bwyta.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae genyf fi fwyd i'w fwytta, yr hwn ni wyddoch chwi oddi wrtho.

33 Am hynny y disgyblion a ddywedasant wrth eu gilydd, A ddûg neb iddo *ddim* i'w fwytta?

34 Iesu a ddywedodd wrthynt, Fy mwyd i yw gwneuthur ewyllys yr hwn a'm hanfonodd, a gorphen ei waith ef.

35 Onid ydych chwi yn dywedyd, Y mae etto bedwar mis, ac yna y daw 'r cynhauaf? Wele, yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych, Dyrchfwch eich llygaid ac edrychwch ar y meusydd; canys [n] gwynnion ydynt eisoes i'r cynhauaf.

[n] Math. 9. 37. Luc 10. 2.

36 A'r hwn fydd yn medi, fydd yn derbyn cyflog, ac yn casglu ffrwyth i fywyd tragywyddol: fel y byddo i'r hwn fydd yn hau, ac i'r hwn fydd yn medi, lawenhau yngŷd.

37 Canys yn hyn y mae 'r gair yn wîr, Mai arall yw yr hwn fydd yn hau, ac arall yr hwn fydd yn medi.

38 Myfi a'ch anfonais chwi i fedi yr hyn ni lafuriasoch: eraill a lafuriasant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt.

39 ¶ A llawer o'r Samariaid o'r ddinas honno a gredasant ynddo, o herwŷdd gair y wraig, yr hon oedd yn tystiolaethu, Efe a ddywedodd i mi 'r hyn oll a wneuthum.

40 Am hynny pan ddaeth y Samariaid atto ef, hwy a attolygasant iddo aros gyd â hwynt: ac efe a arhosodd yno ddeu-ddydd.

41 A mwy o lawer a gredasant ynddo ef, o blegid ei air ei hun.

42 A hwy a ddywedasant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu o blegid dy ymadrodd di: canys [o] ni a'i clywsom *ef* ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn ddiau yw 'r Crist, Iachawdur y byd.

[o] Pen. 17. 8.

43 ¶ Ac yn mhen y deu-ddydd, efe a aeth y maith oddi yno, ac a aeth i Galilea.

44 Canys [p] yr Iesu ei hun a dystiolaethodd nad ydyw prophwyd yn cael anrhydedd yn ei wlad ei hun.

[p] Math. 13. 57. Marc 6. 4. Luc 4. 24.

45 Yna pan ddaeth efe i Galilea, y Galileaid a'i derbyniasant ef, wedi iddynt weled yr holl bethau a wnaeth efe yn Jerusalem ar yr wŷl: canys hwythau a ddaethant i'r wŷl.

46 Felly yr Iesu a ddaeth drachefn i Cana yn Galilea, [q] lle y gwnaeth efe y dwfr yn wîn. Ac yr oedd rhyw [r] bendefig yr hwn yr oedd ei fâb yn glâf yn Capernaum.

[q] Pen. 2. 1, 11. [r] *teilwr.*

47 ¶ Pan glybu hwn ddyfod o'r Iesu o Judea i Galilea, efe a aeth atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod i wared a iachâu ei fâb ef: canys yr oedd efe yn mron marw.

48 Yna Iesu a ddywedodd wrtho ef, [s] Oni welwch chwi arwyddion a rhyfeddodau, ni chredwch.

[s] 1 Cor. 1. 22.

49 Y pendefig a ddywedodd wrtho ef, O Arglwydd, tyred i wared cyn marw fy machgen.

50 Iesu a ddywedodd wrtho ef, Dos ymaith; y mae dy fâb yn fyw. A'r gŵr a gredodd y gair a ddywedasai Iesu wrtho, ac efe a aeth ymaith.

51 Ac fel yr oedd efe yn awrhon yn myned i wared, ei weision a gyfarfuant ag ef, ac a fynegasant, gan ddywedyd, Y mae dy fachgen yn fyw.

52 Yna efe a ofynnodd iddynt yn awr y gwellhasai arno. A hwy a ddywedasant wrtho, Doe, y seithfed awr y gadawôdd y crŷd ef.

53 Yna y gŵybu 'r tâd mai yr awr honno *oedd*, yn yr hon y dywedasai Iesu wrtho ef, Y mae dy fâb yn fyw. Ac efe a gredodd, a'i holl dŷ.

54 Yr ail arwydd yma dnaeheſn a wnaeth yn Iesu wedi dyfod o Judea i Galilea.

PEN. V.

1 Yr Iesu ar y dydd Sabbath yn iachâu 'n burn a fuasai glâf namyn dwy flynedd deugain: 10 A'r Iuddewon am hynny yn cwerylu, ac yn ei erlid ef. 17 Ac ynteu yn attab drostò ei hun, ac yn eu hurtyngu hwy, gan ddangos prŵf gŵyr ef, trwy dystiolaeth ei Dâd, 32 ac Ioan, 36 a'i weithredoedd ei hun, 39 ac ysgrythyrau.

[t] 4035. 1 Lef. 23. 2. Deut. 16. 1.

WEdi hynny yr oedd [t] gŵyl yr Iuddewon, a'r Iesu a aeth i fyny i Jerusalem.

2 Ac y mae yn Jerusalem, wrth [t] *Archnad* y defaid, lyn a elwir yn Hebraeg Bethesda, ac iddo bum porth.

[t] *porth.*

3 Yn y rhai y gorweddai lliaws mawr o rai cleifion, deillion, cloffion, gwywedigion, yn disgwyl am gynhyrfiad y dwfr.

4 Canys angel oedd anamserau yn disgyn i'r llyn, ac yn cynhyrfu 'r dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn gyntaf ar ôl cynhyrfu 'r dwfr, a iâi yn iach o ba glefyd bynnag a fyddai arno.

5 Ac yr oedd rhyw ddŷn yno, yr hwn a fuasai [t] glâf namyn dwy flynedd deugain.

[t] *meson gwendid.*

6 Yr Iesu pan welodd hwn yn gorwedd, a gŵybod ei fod ef felly yn hir a amser bellach, a ddywedodd wrthoy, A fynni di dy wneuthur yn iach?

7 Y glâf a attebodd iddo, Arglwydd, nid oes gennyf ddŷn i'm bwrw i'r llyn, pan gyn-

4035.

gynhyrfer y dwfr: ond trà fyddwyf fi yn dyfod, arall a ddifgyn o'm blaen i.

[b] Math. 9. 6. Marc 2. 11. Luc 5. 24.

8 Yr Iefu a ddywedodd wrtho, [b] Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a rhodia.

9 Ac yn ebrwydd y gwnaed y dyn yn iach: ac efe a gododdi ei wely, ac a rodiodd. A'r [c] fabbath oedd y diwrnod hwnnw.

[c] Pen. 9. 14. [d] Ecfod. 20. 10. Neh. 13. 19. Jer. 17. 21, &c. Math. 12. 2. Marc 2. 24. Luc 6. 2.

10 Am hynny yr Iuddewon a ddywedafant wrth yr hwn a wnaethid yn iach, [d] Y fabbath yw hi: nid cyfreithlon i ti godi dy wely.

11 Efe a attebodd iddynt, Yr hwn a'm gwnaeth i yn iach, efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a rhodia.

12 Yna hwy a ofynafant iddo, Pwy yw 'r dyn a ddywedodd wrthyt ti, Cyfod dy wely, a rhodia?

13 A'r hwn a iachafid ni wyddai pwy oedd efe: canys yr Iefu a giliafai [f] o'r dyrfa oedd yn y fan honno.

[f] Neu, *er bod tyrfa* (neu, *a thyrfa*) *yn y fân honno.*

14 Wedi hynny 'r Iefu a'i cafodd ef yn y deml, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ti a wnaethpwyd yn iach: [e] na phecha mwyach, rhag digwydd i ti beth a fyddo gwaeth.

[e] Math. 12. 45. Pen. 8. 11.

15 Y dyn a aeth ymaith, ac a fynegodd i'r Iuddewon mai 'r Iefu oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn iach.

16 Ac am hynny yr Iuddewon a erlidiafant yr Iefu, ac a geifiafant ei lâdd ef, o blegid iddo wneuthur y pethau hyn ar y fabbath.

17 Ond yr Iefu a'u hattebodd hwynt, [f] Y mae fy Nhâd yn gweithio hyd yn hyn, ac yr ydwyf finnau yn gweithio.

[f] Pen. 14. 10.

18 Am hyn gan hynny yr Iuddewon [g] a geifiafant yn fwy ei lâdd ef, o blegid nid yn unig iddo dorri 'r fabbath, ond hefyd iddo ddywedyd fod Duw yn Dâd iddo, [h] gan ei wneuthur ei hun yn gyftal a Duw.

[g] Pen. 7. 19. [h] Pen. 10. 33. Phil. 2. 6.

19 Yna 'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [i] Ni ddichon y Mâb wneuthur dim o hono ei hunan, eithr yr hyn a welo efe y Tâd yn ei wneuthur: canys beth bynnag y mae efe yn ei wneuthur, hynny hefyd y mae y Mâb yr un ffunud yn ei wneuthur.

[i] Ad. 30. Pen. 8. 38. a 9. 4. a 12. 49. a 14. 10.

20 Canys y [k] Tâd fydd yn caru y Mâb, ac yn dangos iddo yr hyn oll y mae efe yn ei wneuthur: ac efe a ddengys iddo ef weithredoedd mwy nà 'r rhai hyn, fel y rhyfeddoch chwi.

[k] Pen. 3. 35.

21 O blegid megis y mae y Tâd yn cyfodi y rhai meirw, ac yn eu bywhâu; felly hefyd y mae 'r Mâb yn bywhâu y rhai a fynno.

22 Canys y Tâd nid yw yn barnu neb; eithr [l] efe a roddes bob barn i'r Mâb:

[l] Math. 11. 27. a 28. 18. Ad. 17. Pen. 3. 35. a 17. 2.

23 Fel yr anrhydeddai pawb y Mâb, fel y maent yn anrhydeddu 'r Tâd. [m] Yr hwn nid yw yn anrhydeddu 'r Mâb nid yw yn anrhydeddu 'r Tâd yr hwn a'i hanfonodd ef.

[m] 1 Ioan 2. 23.

24 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [n] Y neb fydd yn gwrando fy ngair i, ac yn credu i'r hwn a'm hanfonodd i, a gaiff fywyd tragywyddol, ac ni ddaw i farn; eithr efe a aeth trwodd o farwolaeth i fywyd.

[n] Pen. 3. 18. a 6. 40, 47. a 8. 51.

25 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Y mae 'r awr yn dyfod, ac yn awr y mae, [o] pan glywo y meirw lêf Mâb Duw: a'r rhai a glywant a fyddant byw.

[o] Eph. 2. 1. 5.

26 Canys megis y mae'gan y Tâd fywyd ynddo ei hunan, felly y rhoddes efe i'r Mâb hefyd fod ganddo fywyd ynddo ei hun.

27 Ac [p] a roddes awdurdod iddo i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fâb dyn.

[p] Ad. 22. Act. 10. 42. a 17. 31. Edrych Dan. 7. 13, 14.

28 Na ryfeddwch am hyn: canys y mae 'r awr yn dyfod yn yr hon y caiff pawb a'r fydd yn y beddau glywed ei lefer dd ef.

29 A [q] hwy a ddeuant allan, y rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg, i adgyfodiad barn.

[q] Dan. 12. 2. Math. 25. 32, 33, 46.

30 [r] Ni allaf fi wneuthur dim o honof fy hunan: fel yr ydwyf yn clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm barn i fydd gyfiawn; canys [s] nid ydwyf yn ceifio fy ewyllys fy hunan, ond ewyllys y Tâd yr hwn a'm hanfonodd i.

[r] 1 Thef. 4. 16. [s] Ad. 19. [t] Pen. 6. 38.

31 [t] O's ydwyf fi yn tyftiolaethu am danaf fy hunan, nid yw fy nhyftiolaeth i wîr.

[t] Pen. 8. 14.

32 [u] A tall fydd yn tyftiolaethu am danafi, ac mi wn mai gwîr yw y dyftiolaeth y mae efe yn ei thyftiolaethu am danafi.

[u] Math. 3. 17. a 17. 5.

33 [x] Chwychwi a anfonafoch at Ioan, ac efe a ddûg dyftiolaeth i'r gwirionedd.

[x] Pen. 1. 15, 19, 27.

34 Ond myfi nid ydwyf yn derbyn tyftiolaeth gan ddyn: eithr y pethau hyn yr ydwyf yn eu dywedyd, fel y gwareder chwi.

35 Efe oedd ganwyll yn llofgi, ac [y] yn goleuo; a [z] chwithau oeddych ewyllyfgar i orfoleddu dros amfer yn ei oleuni ef.

[y] 2 Pedr. 1. 19. [z] Edrych Math. 13. 20.

36 Ond [a] y mae gennyfi dyftiolaeth fwy nag Ioan: canys [b] y gweithredoedd a roddes y Tâd i mi i'w gorphen, y gweithredoedd hynny y rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur fy 'n tyftiolaethu am danafi, mai 'r Tâd a'm hanfonodd i.

[a] 1 Ioan 5. 9. [b] Pen. 10. 25.

37 A'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd i, [c] efe a dyftiolaethodd am danafi. Ond ni chlywfoch chwi ei lais ef un amfer, [d] ac ni welfoch ei wedd ef.

[c] Math. 3. 17. a 17. 5. Pen. 8. 18. [d] Deut. 4. 12.

38 Ac nid oes gennych chwi mo'i air ef yn aros ynoch: canys yr hwn a anfonodd efe, hwnnw nid ydych chwi yn credu iddo.

[1] Tim. 1. 16. 1 Ioan 4. 12.

39 [c] Chwiliwch yr yfgrythyrau; canys ynddynt hwy yr ydych chwi yn meddwl cael bywyd tragywyddol: a [f] hwynt-hwy yw y rhai fy 'n tyftiolaethu am danafi.

[c] Eſay 8. 20. a 34. 16. Luc 16. 29. Act. 17. 11. [f] Deut. 18. 15, 18. Luc 24. 27. Pen. 1. 45.

40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod attafi, fel y caffoch fywyd.

41 Nid ydwyf fi yn derbyn gogoniant oddi wrth ddynion.

42 Ond myfi a'ch adwaen chwi, nàd oes gennych gariad Duw ynoch.

43 Myfi a ddaethum yn enw fy Nhâd, ac nid ydych yn fy nerbyn i: o's arall a ddaw yn ei enw ei hun, hwnnw a dderbyniwch.

[g] Pen. 12. 43. [h] Rhuf. 2. 29. [i] Rhuf. 2. 12.

44 [g] Pa fodd y gellwch chwi gredu, y rhai ydych yn derbyn gogoniant gan eich gilydd, ac heb geifio [h] y gogoniant *fydd* oddi wrth Dduw yn unig?

45 Na thybiwch y cyhuddaf fi chwi wrth y Tâd: [i] y mae a'ch cyhudda chwi, *ſef* Mofes, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio.

[k] Gen. 3. 15. a 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 49. 10. Deut. 18, 15, 18.

46 Canys pe credafech chwi i Mofes, chwi a gredafech i minnau: o blegid [k] am danaf fi yr yfgrifennodd efe.

47 Ond o's chwi ni chredwch i'w fgrifenadau ef, pa fodd y credwch i'm geiriau i?

PEN. VI.

1 Crift yn porthi pum mil o bobl â phum torth a dau byfgodyn. 15 A'r bobl o herwydd hynny yn ceifio ei wneuthur ef yn frenhin. 16 Ac yntau yn cilio o'r neilltu; ac yn

4036. *rhodio ar y môr at ei ddisgyblion: 26 Ac yn ceryddu y bobl oedd yn beidio ar ei ol, a holl gnawdol wrandaw-wŷr ei air: 32 ac yn dangos mai efe yw bara y bywyd i'r ffyddloniaid. 66 Llawer o ddisgyblion yn ymadael ag ef. 68 Pedr yn ei gyffesu ef. 70 Bod Judas yn cytbraul.*

WEdi 'r pethau hyn yr aeth yr Iesu dros for Galilea, *hwnnw yw môr* Tiberias.

2 A thyrfa fawr a'i canlynodd ef, canys hwy a welsent ei arwyddion, y rhai a wnaethai efe ar y cleifion.

3 A'r Iesu a aeth i fynu i'r mynydd, ac a eisteddodd yno gyd â'i ddisgyblion.

4 [a] A'r Pasg, gwyl yr Iuddewon, oedd yn agos.

5 ¶ [b] Yna 'r Iesu a ddyrchafodd *ei* lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr yn dyfod atto, ac a ddywedodd wrth Phylib, O ba le y prynwn ni fara, fel y caffo y rhai hyn fwytta?

6 (A hyn a ddywedodd efe i'w brofi ef: canys efe a wyddai beth yr oedd efe ar fedr ei wneuthur.)

7 Phylib a'i hattebodd ef, [c] Gwerth dau can ceiniog o fara nid yw ddigon iddynt hwy, fel y gallo pob un o honynt gymmeryd ychydig.

8 Un o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Andreas brawd Simon Pedr,

9 Y mae yma ryw fachgennyn, a chanddo bùm torth haidd, a dau bysgodyn; [d] ond beth yw hynny rhwng cynnifer?

10 A'r Iesu a ddywedodd, Perwch i'r dynion eistedd i lawr. Ac yr oedd glaswellt lawer yn y fan *honno*. Felly y gwŷr a eisteddasant i lawr, ynghŷlch pùm mil o nifer.

11 A'r Iesu a gymmerth y torthau, ac wedi iddo ddiolch, efe a'u rhannodd i'r disgyblion, a'r disgyblion i'r rhai oedd yn eistedd; felly hefyd o'r pysgod cymmaint ag a fynnasant.

12 Ac wedi eu digoni hwynt, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Ceslwch y briw-fwyd gweddill, fel na choller dim.

13 Am hynny hwy a'*u* casglasant, ac a lanwasant ddeuddeg basgedaid o'r briw-fwyd, o'r pùm torth haidd, a weddillasai gan y rhai a fwyttasent.

14 Yna y dynion, pan welsant yr arwydd a wnaethai 'r Iesu, a ddywedasant, Hwn yn ddiau yw [e] y prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd.

15 ¶ Yr Iesu gan hynny, pan wybu eu bod hwy ar fedr dyfod, a'i gipio ef i'w wneuthur yn frenhin, a giliodd drachefn i'r mynydd, ei hunan yn unig.

16 [f] A phan hwyrhaodd hi, ei disgyblion a aethant i wared at y môr.

17 Ac wedi iddynt ddringo i long, hwy a aethant dros y môr i Capernäum. Ac yr oedd hi weithian yn dywyll: a'r Iesu ni ddaethai attynt hwy.

18 A'r môr, gan wynt mawr yn chwythu, a gododd.

19 Yna, wedi iddynt rwyfo ynghŷlch pump ar hugain, neu ddeg ar hugain o ystadiau, hwy a welent yr Iesu yn rhodio ar y môr, ac yn nesâu at y llong; ac a ofnasant.

20 Ond efe a ddywedodd wrthynt, Myfi yw; nac ofnwch.

21 Yna y derbyniasant ef yn chwannog i'r llong: ac yn ebrwydd yr oedd y llong wrth y tîr yr oeddynt yn myned iddo. 4036.

22 ¶ Trannoeth pan welodd y dyrfa oedd yn sefyll y tu hwnt i'r môr nad oedd un llong arall yno ond yr un hono i'r hon yr aethai ei ddisgyblion ef, ac nad aethai 'r Iesu gyd â'i ddisgyblion i'r llong, ond myned o'i ddisgyblion ymaith eu hunain;

23 Eithr llongau eraill a ddaethent o Tiberias yn gyfagos i'r fan lle y bwyttasent hwy fara, wedi i'r Arglwydd roddi diolch:

24 Pan welodd y dyrfa gan hynny nad oedd yr Iesu yno, na'i ddisgyblion, hwythau a aethant i longau, ac a ddaethant i Capernäum, dan geisio 'r Iesu.

25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu hwnt i'r môr, hwy a ddywedasant wrtho, Rabbi, pa brŷd y daethost ti yma?

26 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr ydych chwi yn fy ngheisio i, nid o herwŷdd i chwi weled y gwŷrthiau, eithr o herwŷdd i chwi fwytta o'r torthau, a'ch digoni.

27 * Llafuriwch nid am y bwyd a † dderfydd, eithr am [g] y bwyd a bery i fywyd tragywyddol, yr hwn a ddyry Mâb y dyn i chwi: [h] canys hwn a seliodd Duw Dad.

28 Yna y dywedasant wrtho, Pa beth a wnâwn ni, fel y gweithredom weithredoedd Duw?

29 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i] Hyn yw gwaith Duw, credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.

30 Dywedasant gan hynny wrtho ef, [k] Pa arwydd yr ydwyt ti yn ei wneuthur, fel y gwelom, ac y credom i ti? pa beth yr wyt ti yn ei weithredu?

31 [l] Ein tadau ni a fwyttasant y Manna yn yr anialwch; fel y mae yn ysgrifenedig, [m] Efe a roddodd iddynt fara o'r nêf i'w fwytta.

32 Yna 'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Nid Moses a roddodd i chwi y bara o'r nêf: eithr fy Nhâd sydd yn rhoddi i chwi y gwîr fara o'r nêf.

33 Canys bara Duw ydyw yr hwn sydd yn dyfod i wared o'r nêf, ac yn rhoddi bywyd i'r bŷd.

34 [n] Yna hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, dyro i ni y bara hwn yn wastadol.

35 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw bara 'r bywyd. [o] Yr hwn sydd yn dyfod attafi, ni newŷna; a'r hwn sydd yn credu ynofi, ni sycheda un amser.

36 Eithr dywedais wrthych, i chwi fy ngweled, ac nad ydych yn credu.

37 Yr hyn oll y mae 'r Tâd yn ei roddi i mi, a ddaw attafi: a'r [p] hwn a ddêl attafi, ni's bwrir ef allan ddim.

38 Canys myfi a ddisgynnais o'r nêf, [q] nid i wneuthur fy ewyllys fy hun, ond ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.

39 A hyn yw ewyllys y Tâd a'm hanfonodd i, [r] o'r cwbl a roddes *efe* i mi, na chollwn ddim o hono, eithr bod i mi ei adgyfodi ef yn y dydd diweddaf.

40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm hanfonodd i, [s] cael o bob un sydd yn gweled y Mâb, ac yn credu ynddo ef, fywyd tragywyddol: a myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

41 Yna yr Iuddewon a rwgnachasant ‡ yn ei erbyn ef, o herwŷdd iddo ddywedyd,

a Lef. 23, 5, 7. Deut. 16. r.
b Math. 14. 14. Marc 6. 35. Luc 9. 12.
c Edrych Num. 11. 21, 22.
d 2 Bren. 4. 43.
e Deut. 18. 15, 18. Pen. 1, 21. & 7. 40.
f Math. 14. 23. Marc 6. 47.
* gweithiwch.
† gyll.
g Pen. 14. 14. Ad. 54.
h Math. 3. 17. a 17. 5. Marc 1. 11. a 9. 7. Luc 3. 22. a 9. 36. Pen. 1. 33. a 5. 37. a 8. 18. 2 Pedr 1. 17.
i 1 Ioan 3. 23.
k Math. 12. 38. a 16. 1. Marc 8. 11.
l 1 Cor. 1. 22.
m Ecsod. 16. 15. Num. 11. 7. Doe. 16. 20. 1 Cor. 10. 3. Sal. 7. 8, 24, 25.
n Edrych Pen. 4 15.
o Pen. 4. 14. a 7. 31.
p Math. 24. 24. Pen. 10. 28, 29. 2 Tim. 2. 19. 1 Ioan 2. 19.
q Math. 26. 39. Pen. 5. 30.
r Pen. 10. 28. a 17. 12. a 18. 9.
s Pen. 3. 16. a 4. 14. Ad. 27. 54.
‡ am hyny.

wedyd, Myfi yw 'r bara a ddaeth i wared o'r nêf.

42 A hwy a ddywedaſant, [t] Onid hwn yw Ieſu mâb Joſeph, tâd a mam yr hwn a adwaenom ni? pa ſodd gan hynny y mae efe yn dywedyd, O'r nêf y diſgynnais?

43 Yna 'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Na furmurwch wrth eich gilydd.

44 [u] Ni ddichon neb ddyfod attafi, oddieithr i'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.

45 [x] Y mae yn yſgrifenedig yn y prophwydi, A phawb a fyddant wedi eu dyſgu gan Dduw. Pob un gan hynny a glywodd gan y Tâd, ac a ddyſgodd, ſydd yn dyfod attafi.

46 [y] Nid o herwŷdd gweled o neb y Tâd, ond yr hwn ſydd o Dduw, efe a welodd y Tâd.

47 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [z] Yr hwn ſydd yn credu ynofi ſydd ganddo fywyd tragywyddol.

48 Myfi yw bara 'r bywyd.

49 [a] Eich tadau chwi a fwyttaſant y manna yn yr anialwch, ac a fuant feirw.

50 [b] Hwn yw 'r bara ſydd yn dyfod i wared o'r nêf, fel y bwyttao dŷn o hono, ac na byddo marw.

51 Myfi yw 'r bara bywiol, [c] yr hwn a ddaeth i wared o'r nêf. O's bwytty neb o'r bara hwn, efe a fydd byw yn dragywydd. A'r [d] bara a roddaf fi, yw fy nghnawd i, yr hwn a roddaf fi dros fywyd y bŷd.

52 Yna 'r Iuddewon [e] a ymryſonaſant â'u gilydd, gan ddywedyd, [f] Pa fodd y dichon hwn roddi i ni *ei* gnawd i'w fwytta?

53 Yna 'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Oni [g] fwyttewch gnawd Mâb y dŷn, ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes gennych fywyd ynoch.

54 [h] Yr hwn ſydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yſed fy ngwaed i, ſydd ganddo fywyd tragywyddol: ac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

55 Canys fy nghnawd i ſydd fwyd yn wîr, a'm gwaed i ſydd ddiod yn wîr.

56 Yr hwn ſydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yſed fy ngwaed i, ſydd yn aros ynofi, a minnau ynddo yntau.

57 Fel yr anfonodd y Tâd byw fi, ac yr ydwyf fi yn byw trwy 'r Tâd: felly yr hwn ſydd yn fy mwytta i, yntau a fydd byw trwofi.

58 [i] Dyma 'r bara a ddaeth i wared o'r nêf: nid megis y bwyttaodd eich tadau chwi y manna, ac y buant feirw. Y neb ſydd yn bwytta 'r bara hwn a fydd byw yn dragywydd.

59 Y pethau hyn a ddywedodd ef yn y ſynagog, wrth athrawiaethu yn Capernäum.

60 Llawer gan hynny o'i ddiſgyblion, pan glywſant, a ddywedaſant, Caled yw 'r ymadrodd hwn; pwy a ddichon wrando arno?

61 Pan wybu 'r Ieſu ynddo ei hun fod ei ddiſgyblion yn grwgnach am hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A ydyw hyn yn eich rhwyſtro chwi?

62 *Beth* gan hynny o's gwelwch Fâb y dŷn yn dyrchafu [k] lle 'r oedd efe o'r blaen?

63 [l] Yr Yſbryd yw 'r hyn ſydd yn bywhâu; y cnawd nid yw yn llesâu dim: y geiriau yr ydwyf fi yn eu lleſaru wrthych, Yſbryd ydynt, a bywyd ydynt.

64 Ond y mae o honoch chwi rai nid ydynt yn credu. Canys [m] yr Ieſu a wyddai o'r dechreuad, pwy oedd y rhai nid oedd yn credu, a phwy oedd yr hwn a'i bradychai ef.

65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny [n] y dywedais wrthych, na ddichon neb ddyfod attafi, oni bydd wedi ei roddi iddo oddi wrth fy Nhâd.

66 ¶ O hynny allan llawer o'i ddiſgyblion ef a aethant yn eu hôl, ac ni rodiaſant mwyach gyd ag ef.

67 Am hynny yr Ieſu a ddywedodd wrth y deuddeg, A fynnwch chwithau hefyd fyned ymaith?

68 Yna Simon Pedr a'i hattebodd ef, O Arglwydd, at bwy yr awn ni? gennyt ti y mae [o] geiriau bywyd tragywyddol.

69 Ac yr ydym ni yn credu, ac yn gwybod, mai [p] tydi yw y Criſt, Mâb y Duw byw.

70 Ieſu a'u hattebodd hwynt, [q] Oni ddewiſais i chwychwi y deuddeg, ac o honoch y mae un yn ddiafol?

71 Eithr efe a ddywedaſai am Judas Iſcariot, *mâb* Simon: canys hwn oedd ar fedr ei fradychu ef: ac efe yn un o'r deuddeg.

PEN. VII.

1 Ieſu yn argyoeddi rhyfyg a byſder ei geraint: 10 yn myned i fynu o Galilea i ŵyl y Pebyll, 14 yn dyſgu yn y demi. 40 Amryw dŷb am dano ef ymblith y bobl. 45 Y Phariſeaid yn ddigllon am na ddaliaſai eu ſwyddogion bwy ef, ac yn rhoddiſân i Nicodemus am gymmeryd ei blaid ef.

A'R Ieſu a rodiodd ar ôl y pethau hyn yn Galilea: canys nid oedd efe yn chwennych rhodio yn Judea, o blegid bod yr Iuddewon yn ceiſio ei lâdd ef.

2 [a] A gŵyl yr Iuddewon, *ſef* gŵyl y pebyll oedd yn agos.

3 [b] Am hynny ei frodyr ef a ddywedaſant wrtho, Cerdda ymaith oddi yma, a dos i Judea, fel y gwelo dy ddiſgyblion dy weithredoedd di, yr rhai yr ydwyt yn eu gwneuthur.

4 Canys nid oes neb yn gwneuthur dim yn ddirgel, ac yntau yn ceiſio bod yn gyhoedd: od ŵyt ti yn gwneuthur y pethau hyn, amlyga dy hun i'r bŷd.

5 Canys [c] nid oedd ei frodyr yn credu ynddo.

6 Yna 'r Ieſu a ddywedodd wrthynt hwy, [d] Ni ddaeth fy amſer i etto: ond eich amſer chwi ſydd yn waſtad yn barod.

7 [e] Ni ddichon y bŷd eich casâu chwi; ond myfi y mae yn ei gasâu, [f] o herwŷdd fy mod i yn tyſtiolaethu am dano, fod ei weithredoedd ef yn ddrwg.

8 Ewch chwi i fynu i'r ŵyl hon: nid ŵyf fi etto yn myned i fynu i'r ŵyl hon, [g] o blegid ni chyflawnwyd fy amſer i etto.

9 Gwedi iddo ddywedyd y pethau hyn wrthynt, efe a arhoſodd yn Galilea.

10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr ef i fynu, yna yntau hefyd a aeth i fynu i'r ŵyl, nid yn amlwg, ond megis yn ddirgel.

11 [h] Yna 'r Iuddewon a'i ceiſiaſant ef yn yr ŵyl, ac a ddywedaſant, Pa le y mae efe?

12 A [i] murmur mawr oedd am dano ef ym mŷſg y bobl. Canys [k] rhai a ddywedent, Gŵr da yw: ac eraill a ddywedent, Nag ê; eithr twyllo 'r bobl y mae.

t Math. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
u Can. 1. 4. Ad. 65.
x Eſay 54. 13. Jer. 31. 34. Heb. 8. 10. a 10. 16.
y Math. 11. 27. Luc 10. 22. Pen. 1. 18. a 7. 29. a 8. 19.
z Pen. 3. 16, 18. 36.
a Ad. 31.
b Ad. 51. 58.
c Pen. 3. 13.
d Heb. 10. 5, 10.
e Pen. 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.
f Pen. 3. 9.
g Math. 26. 26, 28.
h Pen. 4. 14. Ad. 27.
i Ad. 50. 51.
k Pen. 3. 13. Act. 1. 9. Eph. 4. 8.
l 2 Cor. 3. 6.
m Pen. 2. 24, 25. a 13. 11.
n Ad. 44, 45.
o Act. 5. 20.
p Math. 16. 16. Pen. 11. 27.
q Luc 6. 13.
a Lef. 23. 34.
b Act. 1. 14.
c Marc 3. 21.
d Pen. 2. 4.
e Pen. 15. 19.
f Pen. 3. 19.
g Pen. 8. 20.
h Pen. 11. 56.
i Pen. 9. 16. a 10. 19.
k Math. 21. 46. Luc 7. 16. Pen. 6. 14. Ad. 40.

4036.
1 Pen. 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.
† *gŵyr bwn lythyrennau.*
m Pen. 3. 11. a 8. 28. a 12. 49 a 14. 12, 24.
n Pen. 5. 41.
o Eſod. 24. 3. Act. 7. 35, &c.
p Pen. 5. 16. 18. a 10. 39. a 11. 53.
q Pen. 8. 48, 52. a 10. 20.
r Lef. 12. 3.
s Gen. 17. 10.
* *ſel na thorrer.*
t Pen. 5. 8, 9.
u Deut. 1. 16. Diar. 24. 22.
x Math. 13, 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
y Edrych Pen. 8. 14.
z Pen. 5. 43. a 8. 42.
a Pen. 5. 32. a 8. 46.
b Pen. 1. 18. a 8. 55.
c Math. 11. 27. Pen. 10. 15.
d Marc 11. 18. Luc 19. 47. a 20. 19. Ad. 19. Pen. 8. 37.
e Ad. 44. Pen. 8. 20.
f Pen. 8. 30.
g Pen. 16. 36.
h Hoſ. 5.
i Pen. 8. 21. a 13. 33.

13 Er hynny ni leſarodd neb yn eglur am dano ef, [l] rhag ofn yr Iuddewon.

14 ¶ Ac yr awrhon ynghylch canol yr wyl, yr Ieſu a aeth i ſynu'r deml, ac a athrawiaethodd.

15 A'r Iuddewon a ryfeddaſant, gan ddywedyd, Pa fodd y [†] medr hwn ddyſgeidiaeth, *ac yntau* heb ddyſgu?

16 Yr Ieſu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, [m] Fy nyſgeidiaeth, nid eiddofi yw, eithr eiddo yr hwn a'm hanfonodd i.

17 O's ewyllyſia neb wneuthur ei ewyllys ef, eſe a gaiff wybod am y ddyſgeidiaeth, pa un ai o Dduw y mae hi, ai myfi o honof fy hun ſydd yn lleſaru.

18 [n] Y mae'r hwn ſydd yn lleſaru o hono ei hun, yn ceiſio ei ogoniant ei hun: ond yr hwn ſydd yn ceiſio gogoniant yr hwn a'i hanfonodd, hwnnw ſydd eirwir, ac anghyfiawnder nid oes ynddo ef.

19 [o] Oni roddes Moſes i chwi y gyfraith, ac nid oes neb o honoch yn gwneuthur y gyfraith? [p] Pa ham yr ydych yn ceiſio fy lladd i?

20 Y bobl a attebodd, ac a ddywedodd, [q] Y mae genniyt ti gythraul: pwy ſydd yn ceiſio dy ladd di?

21 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un weithred a wneuthum, ac yr ydych oll yn rhyfeddu.

22 [r] Am hynny y rhoddes Moſes i chwi yr enwaediad, (nid o herwydd ei fod o Moſes, [*] eithr o'r tadau) ac yr ydych yn enwaedu ar ddŷn ar y ſabbath.

23 O's yw dŷn yn derbyn enwaediad ar y ſabbath, [*] heb dorri cyfraith Moſes, a ydych yn llidiog wrthyf fi, am [t] i mi wneuthur dŷn yn holliach ar y ſabbath?

24 [u] Na fernwch wrth y golwg, eithr bernwch farn gyfiawn.

25 Yna y dywedodd rhai o'r Jeroſolymitaniaid, Onid hwn yw'r un y maent hwy yn ceiſio ei ladd?

26 Ac wele, y mae yn lleſaru ar gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd dim wrtho ef: a wybu y pennaethiaid mewn gwirionedd, mai hwn yw Criſt yn wîr?

27 [x] Eithr nyni a adwaenom hwn o ba le y mae: eithr pan ddêl Criſt ni's gŵyr neb o ba le y mae.

28 Am hynny yr Ieſu wrth athrawiaethu yn y deml a leſodd, ac a ddywedodd, [y] Chwi a'm hadwaenoch i, ac a wyddoch o ba le yr ydwyf fi; ac [z] ni ddaethum i o honof fy hun, eithr y mae [a] yn gywir yr hwn a'm hanfonodd i, [b] yr hwn nid adwaenoch chwi.

29 Ond [c] myfi a'i hadwaen: o blegid o hono ef yr ydwyf fi, ac efe a'm hanfonoddi.

30 Am hynny [d] hwy a geiſiaſant ei ddâl ef: ond [e] ni oſododd neb law arno, am na ddaethai ei awr ef etto.

31 A [f] llawer o'r bobl a gredaſant ynddo, ac a ddywedaſant, Pan ddelo Criſt, a wna efe fwy o arwyddion nâ'r rhai hyn a wnaeth hwn?

32 ¶ Y Phariſeaid a glywſant fod y bobl yn murmur y pethau hyn am dano ef; a'r Phariſeaid a'r arch-offeiriaid a anfonaſant ſwyddogion i'w ddâl ef.

33 Am hynny y dywedodd yr Ieſu wrthynt hwy, [g] Yr ydwyf fi ychydig amſer etto gyd â chwi, ac yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd.

34 [h] Chwi a'm ceiſiwch, ac ni'm cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

35 Yna y dywedodd yr Iuddewon yn eu myſg eu hunain, I ba le y mae hwn ar fedr myned, fel na chaffom ni ef; ai at [i] y rhai ſydd ar waſgar ym mhlith [†] y Groegiaid y mae efe ar fedr myned, a dyſgu 'r Groegiaid?

36 Pa ymadrodd yw hwn a ddywedodd efe, Chwi a'm ceiſiwch, ac ni'm cewch: a lle 'r ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

37 [k] Ac ar y dŵdd diweddaf, y *dydd* mawr o'r wŷl, y ſafodd yr Ieſu, ac a leſodd, gan ddywedyd, [l] Od oes ar neb ſyched, deued attaf, ac yfed.

38 [m] Yr hwn ſydd yn credu ynof, megis y dywedodd yr yſgrythur, [n] afonydd o ddwfr bywiol a ddylifant o'i grôth ef.

39 (A hyn a ddywedodd efe [o] am yr Yſbryd, yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn: canys etto nid oedd yr Yſbryd glân *wedi ei roddi*, o herwydd na ogoneddaſid [p] yr Ieſu etto.)

40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl, wedi clywed yr ymadrodd *hwn*, a ddywedaſant, Yn wîr hwn [q] yw 'r prophwyd.

41 Eraill a ddywedaſant, [r] Hwn yw Criſt. Eraill a ddywedaſant, Ai [s] o Galilea y daw Criſt?

42 [t] Oni ddywedodd yr yſgrythur mai o hâd Dafydd, ac o Bethlehem, [u] y drêt lle y bu Ddafydd, y mae Criſt yn dyfod?

43 Felly [x] yr aeth ymraſael ym mŷſg y bobl o'i blegid ef.

44 A [y] rhai o honynt a fynnaſent ei ddâl ef: ond ni oſododd neb ddwylaw arno.

45 ¶ Yna y daeth y ſwyddogion at yr arch-offeiriaid a'r Phariſeaid; a hwy a ddywedaſant wrthynt hwy, Pa ham na ddygaſoch chwi ef?

46 A'r ſwyddogion a attebaſant, Ni leſarodd dŷn erioed fel y dŷn hwn.

47 Yna y Phariſeaid a attebaſant iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?

48 [z] A gredodd neb o'r pennaethiaid ynddo ef, neu o'r Phariſeaid?

49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt.

50 Nicodemus ([a] yr hwn a ddaethai [‡] at yr Ieſu o hŷd nôs, ac oedd un o honynt) a ddywedodd wrthynt,

51 [b] A ydyw ein cyfraith ni yn barnu dŷn, oddieithr clywed ganddo ef yn gyntaf, a gŵybod beth a wnaeth efe?

52 Hwythau a attebaſant; ac a ddywedaſant wrtho, A ydwyt tithau o Galilea? Chwilia a gwêl, na chododd prophwyd [c] o Galilea.

53 A phob un a aeth i'w dŷ ei hun.

l, &c. a 19. 15. [e] Eſay 9. 1, 2. Math. 4. 15.

PEN. VIII.

1 *Criſt yn gwaredu y wraig a ddaliaſid mewn godineb:* 12 *Yn pregethu ei fod ef ei hun yn oleuni y byd, ac yn gwirio ei athrawiaeth:* 33 *yn atteb yr Iuddewon a wnaent eu bôſt o Abraham,* 59 *ac yn gochelyd eu creulondeb hwy.*

A'R Ieſu a aeth i ſynydd yr Olew-wydd.

2 Ac a ddaeth dracheſn y boreu i'r deml, a'r holl bobl a ddaeth atto ef: yntau a eiſteddodd, ac a'u dyſgodd hwynt.

3 A'r yſgrifenyddion a'r Phariſeaid a ddygaſant atto ef wraig, yr hon a ddaliaſid mewn godineb; ac wedi ei goſod hi yn y canol,

4 Hwy a ddywedaſant wrtho, Athraw, y wraig hon a ddaliwyd ar y weithred yn godineb.

5 A

4036.
i Eſay 11 12. Iago 1. 1. 1 Pedr 1. 1.
† *y cenhedloedd.*
k Lef. 23, 36.
l Eſa. 55. 1. Pen. 6. 35. Dad. 22. 17.
m Deut. 18. 15.
n Diar. 18. 4. Eſay 12. 3. a 44. 3. Pen. 4. 14.
o Joel 2. 28. Pen. 6. 7. Act. 2. 17.
p Pen. 12. 16. a 16. 7.
q Deut. 18. 15, 18. Pen. 1. 21. a 6. 14.
r Pen. 4. 42.
s Pen. 1. 46. Ad. 52.
t Sal. 132. 11. Mic. 5. 2. Math. 2. 5. Luc 2. 4.
u 1 Sam. 16. 1, 4.
x Pen. 9. 16. a 10. 19.
y Ad. 30.
z Pen. 12. 42. Act. 6. 7. 1 Cor. 1. 20. a 2. 8.
a Pen. 3. 2.
‡ *atto ef.*
b Deut. 1. 17. a 17. Pen. 1. 46.

4036. [a] A Moses yn y gyfraith a orthymynodd i ni labyddio y cyfryw: beth gan hynny yr wyt ti yn ei ddywedyd?

[a] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.

6 A hyn a ddywedasant hwy gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef. Eithr yr Iesu wedi ymgrymmu tu a'r llawr, a ysgrifennodd â'i fys ar y ddaear, heb gymeryd amno *tu dywad.*

7 Ond fel yr oeddynt hwy yn parhâu yn gofyn iddo, efe a ymunïawnodd, ac a ddywedodd wrthynt, [b] Yr hwn sydd ddibechod o honoch, tafled yn gyntaf garreg atti hi.

[b] Deut. 17. 7.

8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrymmu tu a'r llawr, efe a ysgrifennodd ar y ddaear.

9 Hwythau pan glywsant *hyn*, wedi hefyd eu hargyoeddi gan eu cydwybod, a aethant allan o un i un, gan ddechreu o'r hynaf hyd yr olaf: a gadawyd yr Iesu yn unig, a'r wraig yn sefyll yn y canol.

10 A'r Iesu wedi ymuniawnu, ac heb weled neb ond y wraig, a ddywedodd wrthi, Ha wraig, pa le y mae dy gyhuddwŷr di? oni chondemniodd neb di?

11 Hithau a ddywedodd, Na ddo neb, Arglwydd. A dywedodd yr Iesu wrthi, Nid wyf finnau yn dy gondemnio di, dôs, ac na phecha mwyach.

12 ¶ Yna y llefarodd yr Iesu wrthynt

[c] Pen. 9. 5. dracheſn, gan ddywedyd, [c] Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm dilyno i, ni rodia mewn tywyllwch, eithr efe a gaiff oleuni y bywyd.

13 Am hynny y Pharisëaid a ddywedasant wrtho, [d] Tydi sydd yn tyſtiolaethu am danat dy hun; nid yw dy dyſtiolaeth di wîr.

[d] Pen. 5. 31.

14 Yr Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Er fy mod i yn tyſtiolaethu am danaf fy hun, y mae fy nhyſtiolaeth i yn wîr: o blegid mi a wn o ba le y daethum, ac i ba le yr ydwyf yn myned; [e] chwithau ni's gwyddoch o ba le yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr wyf fi yn myned.

[e] Pen. 7. 28. a 9. 29.

15 Chwychwi sydd yn barnu yn ôl y cnawd, [f] nid ydwyf fi yn barnu neb.

[f] Pen. 3. 17. a 12. 47.

16 Ac etto o's wyf fi yn barnu, y mae fy marn i yn gywir: o blegid [g] nid wyf fi yn unig, ond myfi a'r Tâd yr hwn a'm hanfonodd i.

[g] Ad. 29.

17 Y [h] mae hefyd yn ysgrifenedig yn eich cyfraith chwi, mai gwîr yw tyſtiolaeth dau ddyn.

[h] 2 Cor. 13. 1.

18 Myfi yw 'r hwn sydd yn tyſtiolaethu am danaf fy hun, ac [i] y mae'r Tâd, yr hwn a'm hanfonodd i, yn tyſtiolaethu am danaf fi.

[i] Pen. 5. 37

19 Yna y dywedasant wrtho, Pa le y mae dy Dâd di? Yr Iesu a attebodd, [k] Nid adwaenoch na myfi na'm Tâd: [l] pe bai adnabuaſech fi, chwi a adnabuaſech fy Nhâd i hefyd.

[k] Pen. 16. 3. [l] Pen. 14. 9.

20 Y geiriau hyn a leſarodd yr Iesu yn [m] y tryſordy, wrth athrawiaethu yn y deml: ac [n] ni ddaliodd neb ef, am [o] na ddaethai ei awr ef etto.

[m] Marc 12. 41. [n] Pen. 7. 30. [o] Pen. 7. 8.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, Mi a af ymaith, a [p] chwi a'm ceiſiwch i, ac a fyddwch feirw yn eich pechod. Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

[p] Pen. 7. 34. a 13. 33.

22 Am hynny y dywedodd yr Iuddewon, A ladd efe ei hun? gan ei fod yn dywedyd, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, [q] Chwychwi ſydd oddi ifod; minnau ſydd oddi uchod: chwychwi ſydd o'r byd hwn; minnau nid wyf o'r byd hwn.

[q] Pen. 3. 31.

24 Am hyn ny [r] y dywedais wrthych, y byddwch chwi feirw yn eich pechodau; o blegid oni chredwch chwi mai myfi yw *efe*, chwi a fyddwch feirw yn eich pechodau.

[r] Ad. 22.

25 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd hefyd wrthych o'r dechreuad.

26 Y mae gennyf fi lawer o bethau i'w dywedyd, ac i'w barnu am danoch chwi: eithr [s] cywir yw 'r hwn a'm hanfonodd i; [t] a'r pethau a glywais i ganddo, y rhai hyn yr ydwyf fi yn eu dywedyd i'r byd.

[s] Pen. 7. 28. [t] Pen. 3. 32. a 15. 15.

27 Ni wyddent hwy mai am y Tâd yr oedd efe yn dywedyd wrthynt hwy.

28 Am hynny y dywedodd yr Iesu wrthynt, Pan [u] ddyrchafoch chwi Fâb y dyn, [p] yna y cewch wybod mai myfi yw *efe*, ac y nad wyf fi yn gwneuthur dim o honof fy hun; ond [z] megis y dyſgodd fy Nhâd fi, yr wyf yn lleſaru y pethau hyn.

[u] Pen. 3. 14. a 12. 32. [x] Rhuf. 1. 4.

29 A'r [y] hwn a'm hanfonodd i ſydd gyda myfi: [b] ni adawödd y Tâd fi yn yn unig; o blegid yr wyf fi yn gwneuthur bob amſer y pethau ſy foddlon ganddo ef.

[y] Pen. 5. 19, 30. [z] Pen. 3. 11. [a] Pen. 14. 10. [b] Ad. 26.

30 Fel yr oedd efe yn lleſaru y pethau hyn, [c] llawer a gredaſent ynddo ef.

[c] Pen. 7. 31.

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrth yr Iuddewon a gredaſent ynddo, O's arhoſwch chwi yn fy ngair i, diſgyblion i mi ydych yn wîr;

32 A chwi a gewch wybod y gwirionedd, [d] a'r gwirionedd a'ch rhyddha chwi.

[d] Rhuf. 8. 18.

33 *Hwythau* a attebaſant iddo, [e] Had Abraham ydym ni, ac ni waſanaethaſom ni neb erioed: pa ſodd yr wyt ti yn dywedyd, Chwi a wneir yn rhyddion?

[e] Ad. 39.

34 Yr Iesu a attebodd iddynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [f] Pwy bynnag ſydd yn gwneuthur pechod, y mae efe yn wâs i bechod.

[f] Rhuf. 6. 16, 20. 2 Pedr 2. 19.

35 Ac [g] nid yw y gwâs yn aros yn ty byth: y Mâb ſydd yn aros byth.

[g] Gal. 4. 30.

36 [h] O's y Mab gan hynny a'ch rhyddha chwi, rhyddion fyddwch yn wîr.

[h] Rhuf. 8. 2.

37 Mi a wn mai had Abraham ydych chwi: ond yr ydych chwi yn ceiſio fy lladd i, am [i] nad yw fy ngair i yn gennis yſnoch chwi.

[i] *nad oes le i'm gair i ynoch chwi.*

38 [j] Yr wyf fi yn lleſaru yr hyn a welais gyda'm Tâd i: a chwithau ſydd yn gwneuthur yr hyn a welſoch gyd â'ch tâd chwithau.

[j] Pen. 5. 19, 30. a 14. 10, 24.

39 Hwythau a attebaſant ac a ddywedaſant wrtho, [k] Ein tâd ni yw Abraham. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [l] Pe plant Abraham ſyddech, gwnaethredoedd Abraham a wnaech.

[k] Math. 3. 9. Ad. 13. [l] Rhuf. 2. 28, 29. 7.

40 Eithr yn awr yr ydych chwi yn ceiſio fy lladd i, dyn a ddywedais i chwi y gwirionedd, yr hwn a glywais i gan Dduw: hyn ni wnaeth Abraham.

41 Yr ydych chwi yn gwneuthur gweithredoedd eich tâd chwi. Am hynny y dywedaſant wrtho, Nid trwy buttëindra y cenhedlwyd ni: [m] un Tâd ſydd gennym ni, *ſef* Duw.

[m] Eſay 63. 16. a 64. 8. Mal. 1. 6.

42 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, [n] Pe Duw fuaſai eich Tâd, chwi a'm carech i: canys oddi wrth Dduw y deilhais, ac y daethum i; [o] o blegid nid o honof fy hun y daethum i, ond efe a'm hanfonodd i.

[n] 1 Ioan 5. 1. [o] Pen. 5. 43. a 7. 28, 29.

43 Pa ham nad ydych yn deall i'y lleferydd i? am na ellwch wrando fy ymadrodd i.

44 [p] O'ch

44 [p]O'ch tâd diafol yr ydych chwi, a thrachwantau eich tâd a fynnwch chwi eu gwneuthur. Lleiddiad dŷn oedd efe o'r dechreuad, ac [q]ni fafodd yn y gwirionedd, o blegid nid oes gwirionedd ynddo ef. Pan yw yn dywedyd celŵydd, o'r eiddo ei hun y mae yn dywedyd: canys y mae yn gelŵyddog, ac yn dâd iddo.

45 Ac am fy mod i yn dywedyd y gwirionedd, nid ydych yn credu i mi.

46 Pwy o honoch a'm hargyoedda i o bechod? Ac od ŵyf fi yn dywedyd y gwîr, pa ham nad ydych yn credu i mi?

47 [r]Y mae yr hwn fydd o Dduw yn gwrando geiriau Duw: am hynny nid ydych chwi yn *eu* gwrando, am nad ydych o Dduw.

48 Yna 'r attebodd yr Iuddewon, ac y dywedafant wrtho ef, Onid da yr ydym ni yn dywedyd, mai Samaritan wyt ti, a [s]bod gennyt gythraul?

49 Yr Iefu a attebodd, Nid oes gennyf gythraul; ond yr ŵyf fi yn anrhydeddu fy Nhâd, ac yr ydych chwithau yn fy nianrhydeddu innau.

50 Ac [t]nid ŵyf fi yn ceifio fy ngogoniant fy hun: y mae a'i cais, ac a farn.

51 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [u]O's ceidw neb fy ymadrodd i, ni wêl efe farwolaeth † yn dragywydd.

52 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Yr awr hon y gwyddom fod gennyt gythraul. [x]Bu Abraham farw, a'r prophwydi; ac meddi di, O's ceidw neb fy ymadrodd i, nid archwaetha efe farwolaeth i'n dragywydd.

53 Ai mwy ŵyt ti nag Abraham ein tâd ni, yr hwn a fu farw? a'r prophwydi a fuant feirw: pwy yr ŵyt ti yn dy wneuthur dy hun?

54 Yr Iefu a attebodd, [y]O's ŵyf fi yn fy ngogoneddu fy hun, fy ngogoniant i nid yw ddim: fy Nhâd yw 'r hwn fydd yn fy ngogoneddu i, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd mai eich Duw chwi yw,

55 Ond [z]nid adnabuoch chwi ef: eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac o's dywedaf nad adwaen ef, myfi a fyddaf debyg i chwi, yn gelwyddog: ond mi a'i hadwaen ef, ac yr ŵyf yn cadw ei ymadrodd ef.

56 [a]Gorfoledd oedd gan eich tâd Abraham weled fy nŷdd i: ac efe a'i gwelodd *befyd*, ac a lawenychodd.

57 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Nid wyt ti ddengmlwydd a deugain etto, ac a welaift ti Abraham?

58 Yr Iefu a ddywedodd wrthynt, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Cŷn bod Abraham, yr ŵyf fi.

59 Yna [b]hwy a godafant gerrig i'w taflu atto ef. A'r Iefu † a ymguddiodd, ac a aeth allan o'r demi, [c]gan fyned trwy eu canol hwynt: ac felly yr aeth efe heibio.

PEN. IX.

1 *Y dŷn a aned yn ddall, yn cael ei olŵg:* 8 *a'i ddwyn ef at y Pharifeaid;* 13 *Hwy thau yn ymrwyftro, ac yn ei yfgymmuno ef:* 35 *Ac yntau yn cael ei dderbyn gan yr Iefu, ac yn ei gyffefu ef.* 39 *Pwy yw y rhai y mae Crift yn eu goleuo.*

A Chwrth fyned heibio, efe a ganfu ddŷn dall o'i enedigaeth.

2 A'i ddifgyblion a ofynafant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, pwy a bechodd, a'i hwn, a'i rieni, fel y ganid ef yn ddall?

3 Yr Iefu a attebodd, Nid hwn a bechodd, na'i rieni chwaith: [a]eithr fel yr amlygid gweithredoedd Duw ynddo ef.

4 [b]Rhaid i mi weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd, tra ydyw hi yn ddydd: y mae 'r nôs yn dyfod, pan na ddichon neb weithio.

5 Tra yr ydwyf yn y bŷd, [c]goleuni 'r bŷd ydwyf.

6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn, [d]efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth glai o'r poeryn, ac a [e]irodd y clai ar lygaid y dall;

7 Ac a ddywedodd wrtho, Dôs, ac ymolch yn [e]llyn Siloam, (yr hwn a gyfieithir, Anfonedig.) Am hynny efe a aeth ymaith, ac a ymolchodd, ac a ddaeth yn gweled.

8 Y cymmydogion gan hynny, a'r rhai a'i gwelfent ef o'r blaen, mai dall oedd efe, a ddywedafant, Onid hwn yw 'r un oedd yn eiftedd, ac yn cardotta?

9 Rhai a ddywedafant, Hwn yw *efe*: ac eraill, Y mae efe yn debyg iddo. Yntau a ddywedodd, Myfi yw *efe*.

10 Am hynny y dywedafant wrtho, Pa fodd yr agorwyd dy lygaid di?

11 Yntau a attebodd ac a ddywedodd, Dŷn a elwir Iefu a wnaeth glai, ac a irodd fy llygaid i, ac a ddywedodd wrthyf, Dôs i lŷn Siloam, ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.

12 Yna y dywedafant wrtho, Pa le y mae efe? Yntau a ddywedodd, Ni wn i.

13 *Hwythau* a'i dygafant ef at y Pharifeaid, yr hwn gynt *a fuafai* yn ddall.

14 A'r fabbath oedd hi pan wnaeth yr Iefu y clai, a phan agorodd efe ei lygaid ef.

15 Am hynny y Pharifeaid hefyd a ofynafant iddo drachefn, pa fodd y cawfai efe ei olwg. Yntau a ddywedodd wrthynt, Clai a ofodedd efe ar fy llygaid i, a mi a ymolchais, ac yr ydwyf yn gweled.

16 Yna rhai o'r Pharifeaid a ddywedafant, Nid yw y dŷn hwn o Dduw, gan nad yw efe yn cadw 'r fabbath. Eraill a ddywedafant, [f]Pa fodd y gall dŷn pechadurus wneuthur y cyfryw arwyddion? Ac [g]yr oedd ymrafael yn eu plith.

17 Hwy a ddywedafant drachefn wrth y dall, Beth yr ŵyt ti yn ei ddywedyd am dano ef, am agoryd o hono dy lygaid di? Yntau a ddywedodd, [h]Mai prophwyd yw *efe*.

18 Am hynny ni chredai 'r Iuddewon am dano ef, mai dall fuafai, a chael o hono ef ei olwg, nes galw o honynt ei rieni yr hwn a gawfai ei olwg.

19 A hwy a ofynafant iddynt, gan ddywedyd, Ai hwn yw eich mâb chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan hynny y mae efe yn gweled yn awr?

20 Ei rieni ef a attebafant iddynt hwy, ac a ddywedafant, Nyni a ŵyddom mai hwn yw ein mâb ni, ac mai yn ddall y ganwyd ef:

21 Ond pa fodd y mae efe yn gweled yr awrhon, ni's gŵyddom ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef, ni's gŵyddom ni: y mae efe mewn oedran, gofynnwch iddo ef, efe a ddywaid am dano ei hun.

22 Hyn a ddywedodd ei rieni ef, am [i]eu bod yn ofni yr Iuddewon: o blegid yr Iuddewon a gŷd-ordeinjafent eifoes, "O's cyfaddefai neb ef yn Grift, † y bwrid ef allan o'r fynagog.

23 Am

---

[p] Math. 13. 38.
[q] Ioan 3. 8.
[r] Judas 6.
[s] Pen. 7. 20. a 10. 20.
[t] Pen. 5. 44.
[u] Pen. 5. 24. a 11. 26.
† *byth.*
[x] Heb. 11. 13.
† *byth.*
[y] Pen. 5. 31.
[z] Pen. 7. 28, 29.
[a] Luc 20. 24.
[b] Pen. 10. 31, 39. a 11. 8.
† *oedd guddiedir.*
[c] Luc 4. 30.
[d] Pen. 1. 5, 9. a 8. 12. a 12. 35, 45.
[e] Marc 7. 33. a 8. 23.
[e] *daenodd.*
[e] Neh. 3. 15.
[f] Pen. 3. 2. Act. 33.
[g] Pen. 7. 12, 43. a 10. 19.
[h] Pen. 4. 19. a 6. 14.
[i] Pen. 7. 13. a 12. 42. a 19. 38. Act. 5. 13.
† *yr yfgymunid ef.*
[k] Pen. 16. 2.
4036.
a Pen. 11. 4.
b Pen. 5. 19.
c Pen. 1. 5, 9. a 8. 12. a 12. 35, 45.
d Marc 7. 33. a 8. 23.
e *daenodd.*
e Neh. 3. 15.
f Pen. 3. 2. Act. 33.
g Pen. 7. 12, 43. a 10. 19.
h Pen. 4. 19. a 6. 14.
i Pen. 7. 13. a 12. 42. a 19. 38. Act. 5. 13.
† *yr yfgymunid ef.*
k Pen. 16. 2.

4036. 23 Am hynny y dywedodd ei rieni ef, Y mae efe mewn oedran, gofynnwch iddo ef.

24 Am hynny hwy a alwafant eilwaith y dŷn a fuafai yn ddall, ac a ddywedafant wrtho, Dyro 'r gogoniant i Dduw: nyni a wyddom mai pechadur yw y dŷn hwn.

25 Yna yntau a attebodd ac a ddywedodd, Ai pechadur yw, ni's gwn i: un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyfi yn awr yn gweled.

26 Hwythau a ddywedafant wrtho drachefn, Beth a wnaeth efe i ti? pa fodd yr agorodd efe dy lygaid di?

27 Yntau a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi eifioes, ac ni wrandawfoch: pa ham yr ydych yn ewyllyfio clywed drachefn? A ydych chwithau yn ewyllyfio bod yn ddifgyblion iddo ef?

28 Hwythau a'i difenwafant ef, ac a ddywedafant, Tydi fydd ddifgybl iddo ef; eithr difgyblion Mofes ydym ni.

29 Nyni a wyddom lefaru o Dduw wrth Mofes: eithr hwn [l] ni's gwyddom ni o ba le y mae efe. [l] Pen. 8. 14.

30 Y dŷn a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn hyn yn ddiau y mae yn rhyfedd, na wyddoch chwi o ba le y mae efe, ac efe a agorodd fy llygaid i.

31 Ac ni a wyddom [m] nad yw Duw yn gwrando pechaduriaid: ond o's yw neb yn addolwr Duw, ac yn gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y mae yn ei wrando. [m] Job 27. 9. a 35. 12. Sal. 18. 41. Diar 1. 28. a 28. 9. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. a 41. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.

32 Ni chlybüwyd erioed agoryd o neb lygaid un a anefid yn ddall.

33 [n] Oni bai fod hwn o Dduw, ni allai efe wneuthur dim. [n] Ad. 16. † Neu, *yſgymmunafant ef.* ‡ *yſgymmuno.*

34 Hwy a attebafant ac a ddywedafant wrtho, Mewn pechodau y ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn ein dyfgu ni? A hwy a'i † bwriafant ef allan. [o] Pen. 5. 22, 27. Edrych Pen. 3. 17. a 15. 47.

35 Clybu yr Iefu ddarfod iddynt ei † fwrw ef allan: a phan ei cafodd, efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn credu ym Mâb Duw? [p] Math. 13. 13. [q] Edrych Pen. 15.

36 Yntau a attebodd ac a ddywedodd, Pwy yw *efe*, O Arglwydd, fel y credwyf ynddo?

37 A'r Iefu a ddywedodd wrtho, Ti a'i gwelaiſt ef, a'r hwn fydd yn ymddiddan â thi, hwnnw ydyw efe.

38 Yntau a ddywedodd, Yr wyfi yn credu, O Arglwydd. Ac efe a'i haddolodd ef.

39 A'r Iefu a ddywedodd, [o] I farn y daethum i'r byd hwn: [p] fel y gwelai y rhai nid ydynt yn gweled, ac yr elai y rhai fy yn gweled yn ddeillion.

40 A *rhai* o'r Phariſeaid a oedd gyd ag ef, a glywſant y pethau hyn, ac a ddywedafant wrtho, Ydym ninnau hefyd yn ddeillion?

41 Yr Iefu a ddywedodd wrthynt, [q] Pe deillion fyddech, ni byddai arnoch bechod: eithr yn awr meddwch chwi, Yr ydym ni yn gweled; am hynny y mae eich pechod yn aros.

PEN. X.

1 Crift yw 'r drws, a'r bugail da. 19 Amryw dŷb am dano. 24 Y mae efe yn profi trwy ei weithredoedd, mai efe yw Crift Mâb Duw: 39 ac yn dianc rhag yr Iuddewon, 40 ac yn myned drachefn dros yr Iorddonen, lle y credodd llawer ynddo ef.

YN wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn nid yw yn myned i mewn trwy 'r drŵs i gorlan y defaid, eithr fydd yn dringo ffordd arall, lleidr ac yſbeiliwr yw.

2 Ond yr hwn fydd yn myned i mewn trwy 'r drŵs, bugail y defaid ydyw. 4036.

3 I hwn y mae y dryſor yn agoryd, ac y mae y defaid yn gwrando ar ei lais ef; ac y mae efe yn galw ei ddefaid ei hun erbyn eu henw, ac yn eu harwain hwy allan.

4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddefaid ei hun, y mae efe yn myned o'u blaen hwy: a'r defaid fydd yn ei ganlyn ef, o blegid y maent yn adnabod ei lais ef.

5 Ond y dieithr ni's canlynant, eithr ffoant oddi wrtho: o blegid nad adwaenant lais dieithriaid.

6 Y ddammeg hon a ddywedodd yr Iefu wrthynt: ond hwy ni wybuant pa bethau ydoedd y rhai yr oedd efe yn eu llefaru wrthynt.

7 Am hynny yr Iefu a ddywedodd wrthynt drachefn, Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Myfi yw drŵs y defaid.

8 Cynnifer oll ag a ddaethant o'm blaen i, lladron ac yſbeilwŷr ŷnt: eithr ni wrandawodd y defaid arnynt.

9 [r] Myfi yw y drŵs: o's â neb i mewn trwofi, efe a fydd cadwedig; ac efe a â i mewn ac allan, ac a gaiff borfa. [r] Pen. 14. 6.

10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i ladratta, ac i lâdd, ac i ddiſtrywio: myfi a ddaethum fel y caent fywyd, ac y caent *ef* yn helaethach.

11 [b] Myfi yw 'r bugail da: y bugail da fydd yn rhoddi ei einioes dros y defaid. [b] Eſay 40. 11.

12 Eithr y gwâs cyflog, a'r hwn nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y defaid, fydd yn gweled y blaidd yn dyfod, ac [c] yn gadael y defaid, ac yn ffoi: a'r blaidd fydd yn eu 'fglyfio hwy, ac yn tarfu 'r defaid. [c] Zech. 11. 16, 17. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Heb. 13. 20.

13 Y mae 'r gwâs cyflog yn ffoi, o blegid mai gwâs cyflog yw, ac nid oes ofal arno am y defaid. 1 Pedr 5. 4.

14 Myfi yw 'r bugail da; ac [d] a adwaen yr eiddof fi, ac a'm hadweinir gan yr eiddofi. [d] 2 Tim. 2. 19.

15 [e] Fel yr edwyn y Tâd fyfi, *felly* yr adwaen innau y Tâd: ac yr ydwyf yn rhoddi fy einioes dros y defaid. [e] Math. 11. 27. [f] Eſay 36. 8.

16 A [f] defaid eraill fy gennyf, y rhai nid ŷnt o'r gorlan hon: y rhai hynny hefyd fy raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawant; [g] a bydd un gorlan, *ac* un bugail. [g] Ezec. 37. 22.

17 Am hyn y mae y Tâd yn fy ngharu i [h] am fy mod i yn dodi fy einioes, fel y cymmerwyf hi drachefn. [h] Eſay 53. 7, 8, 12.

18 Nid oes neb yn ei dwyn oddi arnafi: ond myfi fydd yn ei dodi hi i lawr o honof fy hun. Y mae gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr, ac [i] y mae gennyf feddiant i'w chymmeryd hi drachefn. [i] Y gorchymmyn hwn a dderbyniais i gan fy Nhâd. [i] Pen. 2. 19. [j] Pen. 15. 31. Act. 2. 24. [k] Pen. 7. 43. a 9. 16. [l] Pen. 7. 20. a 8. 48, 52. [m] Ecſod. 4. 11. Sal. 94. 9. a 146. 8.

19 ¶ [k] Yna y bu drachefn ymrafael ym mŷſg yr Iuddewon, am yr ymadroddion hyn.

20 A llawer o honynt a ddywedafant, [l] Y mae cythraul ganddo, ac y mae efe yn ynfydu: pa ham y gwrandêwch chwi arno ef?

21 Eraill a ddywedafant, Nid yw y rhai hyn eiriau un a chythraul ynddo: [m] a all cythraul [n] agoryd llygaid y deillion? [n] Pen. 9. 6, 7.

22 ¶ Ac yr oedd [o] y gyſſegr-wŷl yn Jeruſalem, a'r gauaf oedd hi. [o] 1 Mac. 4. 59.

23 Ac yr oedd yr Iefu yn rhodio yn y deml, [p] ym mhorth Solomon. [p] Act. 3. 11. a 5. 12.

24 Am hynny y daeth yr Iuddewon yn ei gylch ef, ac a ddywedafant wrtho, Pa hŷd

hŷd yr ŵyt yn [o] peri i ni ammeu? o'ſtydi yw y Criſt, dywaid i ni yn eglur.

25 Yr Ieſu a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn credu. [q] Y gweithredoedd yr ŵyf fi yn eu gwneuthur yn enw fy Nhâd, y mae 'r rhai hyn yn tyſtiolaethu am danaf.

26 Ond [r] chwi nid ydych yn credu: canys nid ydych chwi o'm defaid i, fel y dywedais i chwi.

27 Y mae fy nefaid i yn gwrando fy llais i, a mi a'u hadwaen hwynt, a hwy a'm canlynant i:

28 A minnau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol; ac [s] ni chyfrgollant byth, ac ni ddŵg neb hwynt allan o'm llâw i.

29 [t] Fy Nhâd i, yr hwn a'u rhoddes i mi, ſydd fwy nâ phawb: ac ni's gall neb eu dwyn *hwynt* allan o lâw fy Nhâd i.

30 [u] Myfi a'r Tâd un ydym.

31 Am hynny [x] y cododd yr Iuddewon gerrig dracheſn, i'w labyddio ef.

32 Yr Ieſu a attebodd iddynt, Llawer o weithredoedd da a ddangoſais i chwi oddi wrth fy Nhâd: am ba un o'r gweithredoedd hynny yr ydych yn fy llabyddio i?

33 Yr Iuddewon a attebaſant iddo, gan ddywedyd, Nid am weithred dda yr ydym yn dy labyddio, ond am gabledd, ac am dy fod di, a thithau yn ddŷn [y] yn dy wneuthur dy hun yn Dduw.

34 Yr Ieſu attebodd iddynt, [z] Onid yw yn yſgrifenedig yn eich cyfraith chwi, Mi a ddywedais, Duwiau ydych?

35 O's galwodd *eſe* hwy yn dduwiau, at y rhai y daeth gair Duw, a'r yſgrythur ni's gellir ei thorri?

36 A ddywedwch chwi am yr hwn [a] a ſancteiddiodd y Tâd, ac a'i hanfonodd i'r bŷd, Yr ŵyt ti yn cablu; [b] am i mi ddywedyd, [c] Mâb Duw ydwyf?

37 [d] Onid ŵyf fi yn gwneuthur gweithredoedd fy Nhâd, na chredwch i mi.

38 Ond o's ydwyf yn eu gwneuthur, er nad ydych yn credu i mi, [e] credwch y gweithredoedd; fel y gŵybyddoch ac y credoch, fod y Tâd ynoſi, a minnau ynddo yntau.

39 [f] Am hynny y ceiſiaſant dracheſn ei ddâl eſ: ac eſe a ddiangodd allan o'u dwylaw hwynt.

40 Ac eſe a aeth ymaith dracheſn dros yr Iorddonen i'r man [h] lle y buaſai Ioan ar y cyntaf yn bedyddio; ac a arhoſodd yno.

41 A llawer a ddaethant atto eſ, a'c a ddywedaſant, Ioan yn wîr ni wnaeth un arŵydd: ond yr holl bethau a'r a ddywedodd Ioan am hwn oedd wîr.

42 A llawer yno a gredaſant ynddo.

PEN. XI.

[z] Criſt yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdeſid er ys pedwar diwrnod. 45 Llawer o Iuddewon yn credu. 47 Yr arch-offeiriaid a'r Pharisteaid yn caſglu cyngor yn erbyn Criſt. 49 Caiaphas yn prophwydo. 54 Ieſu yn ymguddio: 55 Hwythau ar y Paſg yn ymoſyn am dano, ac yn goſod cynllwyn iddo.

A Cyr oedd un yn glâf, Lazarus, o Bethania, o dref [a] Mair a'i chwaer Martha.

2 (For [b] it was Mary which anointed the Lord with ointment, and wiped his feet with her hair, whoſe brother Lazarus was ſick.)

3 Am hynny y chwiorydd a ddanfonaſant atto eſ, gan ddywedyd, Arglwydd, wele, y mae yr hwn ſydd hoff gennyt ti yn glâf.

4 A'r Ieſu pan glybu, a ddywedodd, Nid yw y clefyd hwn i farwolaeth, [c] ond er gogoniant Duw, fel y gogonedder Mâb Duw trwy hynny.

5 A hoff oedd gan yr Ieſu Martha, a'i chwaer, a Lazarus.

6 Pan glybu eſe gan hynny ei fod ef yn glâf, eſe a arhoſodd yn y lle yr oedd, ddau ddiwrnod.

7 Yna wedi hynny eſe a ddywedodd wrth y diſgyblion, Awn i Judea dracheſn.

8 Y diſgyblion a ddywedaſant wrtho, Rabbi, [d] yr oedd yr Iuddewon yn awr yn ceiſio dy labyddio di, ac a ŵyt ti yn myned yno dracheſn?

9 Yr Ieſu a attebodd, Onid oes deuddeg awr o'r dydd? o's rhodia neb y dydd, ni thramgwydda, am eifod yn gweled goleuni y bŷd hwn:

10 Ond [e] o's rhodia neb y nôs, eſe a dramgwydda, am nad oes goleuni ynddo.

11 Hyn a lefarodd eſe: ac wedi hynny eſe a ddywedodd wrthynt, Y mae ein cyfaill Lazarus [f] yn huno; ond yr ŵyf fi yn myned i'w ddihuno ef.

12 Yna ei ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, o's huno y mae, eſe a fydd iach.

13 Ond yr Ieſu a ddywedaſai am ei farwolaeth ef: eithr hwy a dybiaſant mai am hûn cwſg yr oedd eſe yn dywedyd.

14 Yna y dywedodd yr Ieſu wrthynt yn eglur, Bu farw Lazarus;

15 Ac y mae yn llawen gennyf nad oeddwn i yno, er eich mwyn chwi (fel y credoch:) ond awn atto ef.

16 Yna y dywedodd Tomas, yr hwn a elwir Didymus, wrth ei gŷd-ddiſgyblion, Awn ninnau hefyd, fel y byddom feirw gyd ag ef.

17 Yna yr Ieſu wedi dyfod, a'i cafodd ef wedi bod weithian bedwar diwrnod yn y bedd.

18 A Bethania oedd yn agos i Jeruſalem, ynghŷlch pymtheg yſtâd oddi wrthi:

19 A llawer o'r Iuddewon a ddaethent at Martha a Mair, i'w cyſſuro hwy am eu brawd.

20 Yna Martha, cyn gynted ag y clybu hi fod yr Ieſu yn dyfod, a aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a eiſteddodd yn y ty.

21 Yna y dywedodd Martha wrth yr Ieſu, Arglwydd, pe buaſit ti yma, ni buaſai farw fy mrawd.

22 Eithr mi a wn hefyd yr awr hon, pa bethau bynnag a ddymunech di gan Dduw, y dyry Duw i ti.

23 Yr Ieſu a ddywedodd wrthi, Adgyfodir dy frawd dracheſn.

24 Dywedodd Martha wrtho, [g] Myfi a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad, y dydd diweddaf.

25 Yr Ieſu a ddywedodd wrthi, Myfi yw yr adgyfodiad, a'r [h] bywyd: [i] yr hwn ſydd yn credu ynoſi, er iddo farw, a fydd byw:

26 A phwy bynnag ſydd yn fyw, ac yn credu ynoſi, ni bydd marw yn dragywydd. A ŵyt ti yn credu hyn?

27 Dywedodd hithau wrtho, Ydwyf, Arglwydd: [k] yr ŵyf fi yn credu mai ti yw y Criſt, Mâb Duw, yr hwn ſydd yn dyfod i'r bŷd.

28 Ac wedi iddi ddywedyd y pethau hyn, hi a aeth ymaith, ac a alwodd yn ddirgel ei chwaer Mair, gan ddywedyd, Fe ddaeth yr Athraw, ac y mae yn galw am danat.

29 Er

4036. 29 Er cynted ag y clybu hi, hi a gododd yn ebrwydd, ac a ddaeth atto ef.

30 (A'r Iesu ni ddaethai etto i'r drêf; ond yr oedd efe yn y màn lle y cyfarfuasai Martha ag ef.)

31 Yna yr Iuddewon, y rhai oedd gyd â hi yn y tŷ, ac yn ei chyssuro hi, pan welsant Mair yn codi ar frŷs, ac yn myned allan, a'i canlynasant hi, gan ddywedyd, Y mae hi yn myned at y bedd, i wylo yno.

32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr oedd yr Iesu, a'i weled ef, a syrthiodd wrth ei draed ef, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, pe buasit ti yma, ni buasai fy mrawd farw.

33 Yr Iesu gan hynny, pan welodd hi yn wylo, a'r Iuddewon y rhai a ddaethai gyd â hi, yn wylo, a riddfanodd yn yr ysbryd, ac a † gynhyrfwyd;

† Gr, *ymeyn-hyrfodd.*

34 Ac a ddywedodd, Pa le y dodasoch chwi ef? Hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, tyred a gwêl.

35 [l] Yr Iesu a wylodd. [l] Luc 19. 41.

36 Am hynny y dywedodd yr Iuddewon, Wele fel yr oedd yn ei garu ef.

37 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, Oni allasai hwn, [m] yr hwn a agorodd lygaid y dall, beri na buasai hwn farw chwaith? [m] Pen. 9. 6.

38 Yna'r Iesu dracheſn a riddfanodd ynddo ei hun, ac a ddaeth at y bedd. Ac ogof oedd, a maen oedd wedi ei ddodi arno.

39 Yr Iesu a ddywedodd, Codwch ymaith y maen. Martha chwaer yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, y mae efe weithian yn drewi: herwŷdd y mae *yn farw* er ys pedwar diwrnod.

40 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Oni ddywedais i ti, pe's credit, y cait ti [f] weled gogoniant Duw? [f] Ad. 4.

41 Yna y codasant y maen lle yr oedd y marw wedi ei osod. A'r Iesu a gododd *ei* olwg i fynu, ac a ddywedodd, Y Tâd, yr wyf yn diolch i ti am i ti wrando arnaf.

42 Ac myfi a wyddwn dy fod di yn fy ngwrando bob amser: eithr [o] er mwyn y bobl sydd yn sefyll o amgylch, y dywedais, fel y credont mai tydi a'm hanfonaist i. [o] Pen. 12. 30.

43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a lefodd â llêf uchel, Lazarus, tyred allan.

44 A'r hwn a fuasai farw a ddaeth allan, yn rhwym ei draed a'i ddwylaw mewn amdo: a'i [p] wyneb oedd wedi ei rwymo â napcyn. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch ef yn rhŷdd, a gadêwch iddo fyned ymaith. [p] Pen. 20. 7.

45 Yna llawer o'r Iuddewon, y rhai a ddaethent at Mair, ac a welsent y pethau a wnaethai 'r Iesu, a gredasant ynddo ef.

46 Eithr rhai o honynt a aethant ymaith at y Pharisèaid, ac a ddywedasant iddynt y pethau a wnaethai 'r Iesu.

47 ¶ [q] Yna yr arch-offeiriaid a'r Pharisèaid, a gasglasant gyngor, ac a ddywedasant, [r] Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? canys y mae 'r dŷn yma yn gwneuthur llawer o arwyddion. [q] Sal. 2, 2. Math. 26. 3. Marc 14. 1. [r] Pen. 12. 19. Act. 4. 16.

48 O's gadawn ni ef fel hyn, pawb a gredant ynddo; ac fe a ddaw y Rhufeiniaid, ac a ddifethant ein lle ni a'n cenedl hefyd. [s] Luc 3. 2. Act. 4. 6.

49 A rhyw un o honynt [s] Caiaphas, yr hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno, a ddywedodd wrthynt, Nid ydych chwi yn gwybod dim oll,

50 Nac yn ystyried [t] mai buddiol yw i ni farw o un dŷn dros y bobl, ac na ddifether yr holl genedl. [t] Pen. 18. 14.

51 Hyn ni ddywedodd efe o hono ei hun; eithr ac efe yn arch-offeiriad y flwyddyn honno, efe a brophwydodd y byddai 'r Iesu farw dros y genedl; 4036.

52 Ac [u] nid dros y genedl yn unig, [x] eithr fel y casglai efe ynghŷd yn un, blant Duw hefyd y rhai a wasgarasid. [u] Esay 19. 6. 1 Ioan 2. 2. [x] Eph. 2. 14. 15, 16.

53 Yna, o'r dŷdd hwnnw *allan*, y cŷdymgynghorasant, fel y lladdent ef.

54 Am hynny [y] ni rodiodd yr Iesu mwy yn amlwg ym mŷsg yr Iuddewon; ond efe a aeth oddi yno i'r wlâd yn agos i'r anialwch, i ddinas a elwir [z] Ephraim: ac a arhosodd yno gyd â'i ddisgyblion. [y] Pen. 4. 1, 3. a 7. [z] Edrych 2 Cron. 13. 19.

55 ¶ A Phasg yr Iuddewon oedd yn agos: a llawer a aethant o'r wlâd i fynu i Jerusalem, o flaen y Pasg, i'w glanhâu eu hunain.

56 [a] Yna y ceisiasant yr Iesu, a dywedasant wrth eu gilydd, fel yr oeddynt yn sefyll yn y deml, Beth a dybygwch chwi, gan na ddaeth efe i'r ŵyl? [a] Pen. 7. 11.

57 A'r arch-offeiriaid a'r Pharisèaid a roisant orchymmyn, o's gŵyddai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi o hono, fel y gallent ei ddâl ef.

PEN. XII.

1 Yr Iesu yn eſgusodi Mair am enneinio ei draed ef. 9 Y bobl yn ymgasglu i weled Lazarus. 10 Yr arch-offeiriaid yn ymgynghori i'w lâdd ef. 12 Crist yn marchogaeth i Jerusalem, 20 Groegwyr yn ewyllysio gweled yr Iesu. 23 Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth. 37 Yr Iuddewon i gyd gan mwyaf wedi eu dallu: 42 Er hynny llawer o bennaethiaid yn credu, ond heb ei gyffesu ef: 44 Yr Iesu gan hynny yn galw yn daer am gyffesu ŷddo.

YNa 'r Iesu, chwe diwrnod cyn y Pasg, a ddaeth i Bethania, lle 'r oedd Lazarus, yr hwn a fuasai farw, yr hwn a godasai efe o feirw.

2 Ac [a] yno y gwnaethant iddo swpper. A Martha oedd yn gwasanaethu: a Lazarus oedd un o'r rhai a eisteddent gyd ag ef. [a] Math. 26. 6. Marc 14. 3.

3 Yna y cymmerth [b] Mair bwys o ennaint nard gwlŷb gwerthfawr, ac a enneiniodd draed yr Iesu, ac a sychodd ei draed ef â'i gwâllt: a'r tŷ a lanwyd gan arogl yr ennaint. [b] Luc 10. 38, 39. Pen. 11. 2.

4 Am hynny y dywedodd un o'i ddisgyblion ef, Judas Iscariot *mâb* Simon, yr hwn oedd ar fedr ei fradychu ef,

5 Pa ham na werthwyd yr ennaint hwn er tri chân ceiniog, a'i roddi i'r tlodion?

6 Eithr hyn a ddywedodd efe, nid o herwŷdd bod arno ofal dros y tlodion; ond am ei fod yn lleidr, a [c] bod ganddo y pwrs, a'i fod yn † dwyn yr hyn a fwrid ynddo. [c] Pen. 13. 29. † *arwedd.*

7 A'r Iesu a ddywedodd, Gâd iddi: erbyn dŷdd fy nghladdedigeth y cadwodd hi hwn.

8 Canys [d] y mae gennych y tlodion gyd â chwi bob amser, eithr myfi nid oes gennych bob amser. [d] Math. 26. 11.

9 Gŵybu gan hynny dyrfa fawr o'r Iuddewon ei fod efe yno: a hwy a ddaethant, nid er mwyn yr Iesu yn unig, ond fel y gwelent Lazarus hefyd, [e] yr hwn a godasai i efe o feirw. [e] Pen. 11. 44.

10 Eithr yr arch-offeiriaid a ymgynghorasant, fel y lladdent Lazarus hefyd.

11 O blegid llawer o'r Iuddewon a aethant ymaith o'i herwŷdd ef, ac a gredasant yn yr Iesu.

12 ¶ [f] Trannoeth, tyrfa fawr, yr hon a ddaethai i'r ŵyl, pan glywsant fod yr Iesu yn dyfod i Ierusalem, [f] Math. 21. 8. Marc 11. 8.

13 A gymmerasant gangau o'r palmwŷdd, ac a aethant allan i gyfarfod ag ef, ac a Luc 19. 35.

Iesasant,

4036.

[a] Sal. 118. 25, 26.

[†] Neu, *yw 'r hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd, yn Frenhin yr Iſrael.*

[b] Zech. 9. 9.

[i] Pen. 7. 39.

[k] Pen. 14. 26.

[†] *alw o bono ef Lazarus o'r bêdd, a'i godi o feirw.*

[l] Pen. 11. 47.

[m] Act. 8. 27.

[n] Pen. 1. 44.

[o] Pen. 13. 32. a 17. 1.

[p] 1 Cor. 15. 36.

[q] Math. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. Luc 9. 24. a 17. 33.

[r] Pen. 14. 3. a 17. 24.

[s] Math. 26. 38, 39. Luc 12. 50. Pen. 13. 21.

[t] Math. 3. 17.

[u] Pen. 11. 42.

[x] Math. 12. 29. Luc 10. 18.

Pen. 14. 30. a 16. 11. Eph. 6. 12.

[y] Pen. 3. 14. a 8. 28.

[z] Rhuf. 5. 18. Heb. 2. 9.

[a] Sal. 89. 36, 37. a 110. 4. Eſay 9. 7. a 53. 8. Ezec. 37. 25. Dan. 2. 44. a 7. 14. 27. Mic. 4. 7. [b] Act. 46.

leſaſant, [a] Hoſanna; Bendigedig [†] yw Brenhin Iſrael yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

14 A'r Ieſu wedi cael aſynnan a eiſteddodd arno, megis y mae yn yſgrifenedig,

15 [b] Nac ofna, ferch Sion; wele, y mae dy Frenhin yn dyfod, yn eiſtedd ar ebol aſyn.

16 Y pethau hyn ni wybu ei ddiſgyblion ef ar y cyntaf: eithr [i] pan ogoneddwyd yr Ieſu, [k] yna y cofiaſant fod y pethau hyn yn yſgrifenedig am dano, ac iddynt wneuthur hyn iddo.

17 Tyſtiolaethodd gan hynny y dyrfa, yr hon oedd gyd ag ef, [†] pan alwodd efe Lazarus o'r bêdd, a'i godi ef o feirw.

18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd i gyfarfod ag ef, am glywed o honynt iddo wneuthur yr arwydd hwn.

19 Y Pharifeaid gan hynny a ddywedaſant yn eu plith eu hunain, [l] A welwch chwi nad ydych yn tyccio ddim? wele, fo aeth y byd ar ei ôl ef.

20 ¶ Ac yr oedd rhai Groegiaid ym mhlith y rhai [m] a ddaethai i fynu i addoli ar yr wyl:

21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant at Phylib, [n] yr hwn oedd o Bethſaida yn Galilea, ac a ddymunaſant arno, gan ddywedyd, Syre, ni a ewyllyſiem weled yr Ieſu.

22 Phylib a ddaeth, ac a ddywedodd i Andreas: a thrachefn Andreas a Phylib a ddywedaſant i'r Ieſu.

23 A'r Ieſu a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [o] Daeth yr awr y gogonedder Mâb y dyn.

24 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, [p] Oni fyrth y gronyn gwenith i'r ddaear, a marw, hwnnw a erys yn unig: eithr o's bydd efe marw, efe a ddwg ffrwyth lawer.

25 [q] Yr hwn ſydd yn caru ei einioes, a'i cyll hi; a'r hwn ſydd yn caſâu ei einioes yn y byd hwn, a'i ceidw hi i fywyd tragywyddol.

26 O's gwaſanaetha neb fi, dilyned fi: a [r] lle yr wyf fi, yno y bydd fy ngweinidog hefyd: ac o's gwaſanaetha neb fi, y Tâd a'i hanrhydedda ef.

27 [s] Yr awrhon y cynhyrfwyd fy enaid: a pha beth a ddywedaf? O Dâd, gwared fi allan o'r awr hon: eithr o herwŷdd hyn y daethum i'r awr hon.

28 O Dâd, gogonedda dy enw. Yna y daeth [t] llêf o'r nêf, Mi a'i gogoneddais, ac a'i gogoneddaf drachefn.

29 Y dyrfa gan hynny, yr hon oedd yn ſefyll ac yn clywed, a ddywedodd mai taran oedd: eraill a ddywedaſant, Angel a leſarodd wrtho.

30 Yr Ieſu a attebodd, ac a ddywedodd, [u] Nid o'm hachos i y bu y llêf hon, ond o'ch achos chwi.

31 Yn awr y mae barn y bŷd hwn: yn awr y bwrir allan [x] dywyſog y bŷd hwn.

32 A minnau, [y] o's dyrchefir fi oddi ar y ddaear, a dynnaf [z] bawb attaf fy hun.

33 (A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo o ba angau y byddai farw.)

34 Y dyrfa a attebodd iddo, [a] Ni a glywſom o'r ddeddf, fod Criſt yn aros yn dragywyddol; a pha wedd yr wyt ti yn dywedyd fod yn rhaid dyrchafu Mâb y dyn? Pwy ydyw hwnnw Mâb y dyn?

35 Yna yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Etto ychydig ennyd [b] y mae'r goleuni gyd â

chwi: [c] rhodiwch tra ſyddo gennych y goleuni, fel na ddalio 'r tywyllwch chwi; [d] a'r hwn ſydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni wyr i ba le y mae yn myned.

36 Tra ſyddo gennych oleuni credwch yn y goleuni, fel y byddoch [e] blant y goleuni. Hyn a ddywedodd yr Ieſu, ac efe a ymadawodd, ac [f] a ymguddiodd rhagddynt.

37 ¶ Ac er gwneuthur o hono ef gymaint o arwyddion yn eu gŵydd hwynt, ni chredaſant ynddo:

38 Fel y cyflawnid ymadrodd Eſaias y prophwyd, yr hwn a ddywedodd efe, [g] Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni: ac i bwy y dadguddiwyd braich yr ARGLWYDD?

39 Am hynny ni allent gredu, o blegid dywedyd o Eſaias drachefn,

40 [h] Efe a ddallodd eu llygaid, ac a galedodd eu calon; fel na welent â'u llygaid, a deall â'u calon, ac ymchwelyd o honynt, ac i mi eu hiachâu hwynt.

41 [i] Y pethau hyn a ddywedodd Eſaias, pan welodd ei ogoniant ef, ac y llefarodd am dano ef.

42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaethiaid hefyd a gredaſant ynddo: ond [k] o blegid y Phariſeaid ni chyffeſaſant *ef*, rhag eu bwrw allan o'r ſynagog.

43 [l] Canys yr oeddynt yn caru gogoniant dynion yn fwy nâ gogoniant Duw.

44 A'r Ieſu a lefodd, ac a ddywedodd, [m] Yr hwn ſydd yn credu ynof fi, nid yw yn credu ynof fi, ond yn yr hwn am danfonodd i.

45 [n] A'r hwn ſydd yn fy ngweled i, ſydd yn gweled yr hwn a'm danfonodd i.

46 [o] Mi a ddaethum yn oleuni i'r bŷd; fel *y bo i* bob un ſydd yn credu ynof fi, nad arhoſo yn y tywyllwch.

47 Ac o's clyw neb fy ngeiriau, ac ni chrêd, [p] myfi nid wyf yn ei farnu ef: canys [q] ni ddaethum i farnu 'r bŷd, eithr i achub y bŷd.

48 Yr hwn ſydd yn fy nirmygu i, ac heb dderbyn fy ngeiriau, y mae iddo un yn ei farnu: [r] y gair a leferais i, hwnnw a'i barn ef yn y dydd diweddaf.

49 Canys [s] myfi ni leferais o honof fy hun, ond y Tâd yr hwn a'm hanfonodd i, efe a roddes orchymmyn i mi beth a ddywedwn, a pheth a leſarwn.

50 Ac mi a wn fod ei orchymmyn ef yn fywyd tragywyddol; am hynny y pethau yr wyf fi yn eu lleſaru, fel y dywedodd y Tâd wrthyf, felly yr wyf yn lleſaru.

PEN. XIII.

1 Yr Ieſu yn golchi traed ei ddiſgyblion: yn eu hannog i oſtyngeiddrwydd, a chariad perfaith: 18 yn rhag-ddywedyd, ac yn dadguddio i Ioan trwy arwydd, y bradychai Judas ef: 31 yn gorchymmyn iddynt garu eu gilydd: 36 ac yn rhybuddio Pedr y gwadai efe ef.

A [a] Chŷn gŵyl y Paſg, yr Ieſu yn gwybod ddyfod ei awr ef i ymadael â'r bŷd hwn at a Tâd, efe yn caru yr eiddo, y rhai oedd yn y bŷd, a'u carodd hwynt hŷd y diwedd.

2 Ac wedi darfod ſwpper, ([b] wedi i ddiafol eiſioes roi ynghalon Judas Iſcariot, *fâb* Simon, ei fradychu ef.)

3 Yr Ieſu yn gŵybod [c] roddi o'r Tâd bob peth oſi yn ei ddwylaw ef, a'i fod wedi dyfod oddi wrth Dduw, ac yn myned at Dduw;

4 Efe

4036.

[c] Jer. 13, 16. Eph. 5. 8.

[d] Pen. 11 10.

[e] Luc 16. 8. Eph. 5. 8. 1 Theſ. 5. 5.

[f] 1 Ioan 2. 9, 10.

[g] Pen. 8. 59. a 11. 54.

[h] Eſay 53. 1. Rhuf. 10. 16.

[i] Act. 28. 26.

[k] Eſay 6. 1.

[l] Pen. 7. 13. a 9. 12.

[m] Pen. 5. 44.

[n] Marc 9. 37. 1 Pedr 1. 21.

[o] Pen. 14. 9.

[p] Pen. 1. 4.

[q] Pen. 5. 45. a 8. 15, 26.

[r] Pen. 3. 17.

[s] Marc 16. 16. Pen. 8. 38. a 14. 10.

[a] Math. 26. 2.

[b] Luc 22. 3. Act. 27. Math. 11. 27. a 28. 18. Pen. 3. 35. a 17. 2.

4036. 4 Efe a gyfododd oddi ar ſwpper, ac a roes heibio ei gochl-wiſg, ac a gymmerodd dywel, ac a ymwregyſodd.

5 Wedi hynny efe a dywalldodd ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd olchi traed y diſgyblion, a'u ſychu â'r tywel, â'r hwn yr oedd efe wedi ei wregyſu.

6 Yna y daeth efe at Simon Pedr: * ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [d] ŵyt ti yn golchi fy nhraed i?

7 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Y peth yr ŵyf fi yn ei wneuthur, ni ŵyddoſt ti yr awrhon: eithr ti a gei ŵybod yn ôl hyn.

8 Pedr a ddywedodd wrtho, Ni chei di olchi fy nhraed i byth. Yr Ieſu a attebodd iddo, [e] Oni olchaf di, nid oes i ti gyfran gyd â myfi.

9 Simon Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid fy nhraed yn unig, eithr *fy* nwylaw a'm pen hefyd.

10 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo ond golchi *ei* draed, eithr y mae yn lân oll: ac [f] yr ydych chwi yn lân, eithr nid pawb oll.

11 Canys efe [g] a ŵyddai pwy a'i bradychai ef; am hynny y dywedodd, Nid ydych chwi yn lân bawb oll.

12 Felly wedi iddo olchi eu traed hwy, a chymmeryd ei gochl-wiſg, efe a eiſteddodd dracheſn, ac a ddywedodd wrthynt, A ŵyddoch chwi pa beth a wnaethum i chwi?

13 [h] Yr ydych chwi yn fy ngalw i, Yr Athraw, a'r Arglwydd: a da y dywedwch: canys *felly* yr ydwyf.

14 [i] Am hynny o's myfi yn Arglwydd ac yn Athraw a olchais eich traed chwi; [k] chwithau a ddylech olchi traed eich gilydd.

15 Canys [l] rhoddais eſampl i chwi, fel y gwnelech chwithau megis y gwneuthum i chwi.

16 [m] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Nid yw'r gwâs yn fwy nâ'i arglwydd, na'r hwn a ddanfonwyd yn fwy nâ'r hwn a'i danfonodd.

17 [n] O's gŵyddoch y pethau hyn, gwŷn eich bŷd o's gwnêwch hwynt.

18 Nid ŵyf fi yn dywedyd am danoch oll: mi a wn pwy a etholais; ond fel y cyflawnid yr yſgrythur, [o] Yr hwn ſydd yn bwytta bara gyd â mi a gododd ei ſawdl yn fy erbyn.

19 [p] ‡ Yn awr yr ŵyf yn dywedyd wrthych cyn ei ddyfod, fel pan ddêl y credoch mai myfi yw *efe*.

20 [q] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn ſydd yn derbyn y neb a ddanfonwyf fi, ſydd yn fy nerbyn i; a'r hwn ſydd yn fy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

21 [r] Wedi i'r Ieſu ddywedyd y pethau hyn, [s] efe a gynhyrfwyd yn yr yſbryd, ac a dyſtiolaethodd, ac a ddywedodd, Yn wîr yn wîr y dywedaf wrthych, [t] y bradycha un o honoch fi.

22 Yna y diſgyblion a edrychaſant ar eu gilydd, gan ammeu am bwy yr oedd efe yn dywedyd.

23 Ac [u] yr oedd un o'i ddiſgyblion yn pwyſo ar fynwes yr Ieſu, yr hwn yr oedd yr Ieſu yn ei garu.

24 Am hynny yr amneidiodd Simon Pedr ar hwnnw, i ofyn pwy oedd efe, am yr hwn yr oedd efe yn dywedyd.

25 Ac yntau yn pwyſo ar ddwyfron yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pwy yw efe?

26 Yr Ieſu a attebodd, Hwnnw yw efe, i'r hwn y rhoddaf fi dammaid wedi i mi ei wlychu. Ac wedi iddo wlychu 'r tammaid, efe a'i rhoddodd i Judas Iſcariot *fâb* Simon.

27 Ac ar ôl y tammaid, yna yr aeth Satan i mewn iddo. Am hynny y dywedodd yr Ieſu wrtho, Hyn yr ŵyt yn ei wneuthur, gwnâ ar frŷs.

28 Ac ni ŵyddai neb o'r rhai oedd yn eiſtedd, i ba beth y dywedaſai efe hyn wrtho.

29 Canys rhai oedd yn tybied, am fod [x] Judas a'r gôd ganddo, fod yr Ieſu yn dywedyd wrtho, Pryn *y pethau* ſy arnom eu heiſiau erbyn yr ŵyl; neu, ar roi o hono beth i'r tlodion.

30 Yntau gan hynny wedi derbyn y tammaid a aeth allan yn ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nôs.

31 Yna gwedi iddo fyned allan, yr Ieſu [y] a ddywedodd, Yn awr y gogoneddwyd Mâb y dŷn, a Duw a ogoneddwyd ynddo ef.

32 [y] O's gogoneddwyd Duw ynddo ef, Duw hefyd a'i gogonedda ef ynddo ei hun, ac [z] efe a'i gogonedda ef yn ebrwydd.

33 O blant bychain, etto yr ŷf ennyd fechan gyd â chwi. Chwi a'm ceiſiwch: ac [a] megis y dywedais wrth yr Iuddewon, Lle yr ŵyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod; yr ydwyf yn dywedyd wrthych chwithau hefyd yr awrhon.

34 [b] Gorchymmyn newŷdd yr ŵyf yn ei roddi i chwi, ar garu o honoch eich gilydd: fel y cerais i chwi, ar garu o honoch chwithau bawb eich gilydd.

35 [c] Wrth hyn y gŵybydd pawb mai diſgyblion i mi ydych, o's bydd gennych gariad i'ch gilydd.

36 A Simon Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, i ba le yr ŵyt ti yn myned? Yr Ieſu a attebodd iddo, lle yr ydwyf fi yn myned, ni elli di yr awrhon ſy nghanlyn: eithr [d] yn ôl hyn y'm canlyni.

37 Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pa ham na allaf fi dy ganlyn yr awrhon? [e] mi a roddaf fy einioes droſot.

38 Yr Ieſu a attebodd iddo, A roddi di dy einioes droſof fi? Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Ni chân y ceiliog nes i ti fy ngwadu dair gwaith.

4036.

PEN. XIV.

1 Criſt yn cyſſuro ei ddiſgyblion â gobaith teyrnas nêf: 6 yn proſeſu mai efe yw 'r ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd; a'i fod yn un â'r Tâd: 13 yn gwarantu y bydd eu gweddiau buoy yn ei enw ef yn ffrwythlawn: 15 yn dymuno cariad ac uſudd-dod: 16 yn addo 'r Yſbryd glân y Diddanydd, 27 ac yn gaddael i dangnefedd gyd â hwynt.

NA thralloder eich calon: yr ydych yn credu yn Nuw, credwch ynof finnau hefyd.

2 Yn nhŷ fy Nhâd y mae llawer o drigfannau: a phe amgen, mi a ddywedaſwn i chwi. Yr ŵyf fi yn myned i barottôi lle i chwi.

3 Ac [a] o's myfi a âf, ac a barottoaf le i chwi, mi a ddeuaf dracheſn, ac a'ch cymmeraf chwi attaf fy hun: fel [b] lle yr ŵyf fi, y byddoch chwithau hefyd.

4 Ac i ba le yr ŵyf fi yn myned, chwi a wyddoch, a'r ffordd a wyddoch.

5 Dywedodd Tomas wrtho, Arglwydd, ni ŵyddom ni i ba le yr ŵyt ti yn myned; a pha ſodd y gallwn ŵybod y ffordd?

6 Yr

* *a Phedr a, &c.*
[d] Edrych Math. 3. 14.
[e] Pen. 3. 5.
1 Cor. 6. 11. Eph. 5. 26. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22.
[f] Pen. 15. 3.
[g] Pen. 6. 64.
[h] Math. 23. 8, 10. 1 Cor. 8. 6. a 12. 3. Phil. 2. 11.
[i] Luc 22. 27.
[k] Gal. 6. 1, 2. 1 Pedr 2. 21.
[l] 1 Ioan 2. 6.
[m] Math. 10. 24. Luc 6. 40. Pen. 15. 20.
[n] Iago 1. 25.
[o] Sal. 41. 9. Math. 26. 23.
[p] Pen. 14. 29. a 16. 4.
‡ Neu, *O'r awr hon.*
[q] Math. 10. 40. Luc 10. 16.
[r] Math. 26. 21. Marc 14. 18. Luc 22. 21.
[s] Pen. 12. 27.
[t] Act. 1. 17. 1 Ioan 2. 19.
[u] Pen. 19. 26. a 20. 2. a 21. 7, 20, 2.
[x] Pen. 12. 6.
[y] Pen. 17. 1, 5, 6.
[z] Pen. 12. 23.
[a] Pen. 7. 34. a 8. 21.
[b] Lef. 19. 18. Pen. 15. 12, 17. Eph. 5. 2.
1 Thef. 4. 9. 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 23. a 4. 21.
[c] 1 Ioan 2. 5. a 4. 20.
[d] Pen. 21. 18. 2 Pedr 1. 14.
[e] Math. 26. 33, 35. Marc 14. 31. Luc 22. 33.
[a] Act. 18.
[b] Pen. 12. 26. a 17. 24.

6 Yr Iesu a ddywedodd wrtho ef, Myfi yw 'r [c] ffordd, a'r [d] gwirionedd, a'r [e] bywyd: [f] nid yw neb yn dyfod at y Tâd, ond trwof fi.

7 Ped adnabuasech fi, sy Nhâd hefyd a adnabuasech: ac o hyn allan yr adwaenoch ef, a chwi a'i gwelsoch ef.

8 Dywedodd Phylib wrtho, Arglwydd, dangos i ni y Tâd, a digon yw i ni.

9 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, A ydwyf gyhyd o amser gyd â chwi, ac nid adnabuoſt fi, Phylib? [g] Y neb a'm gwelodd i, a welodd y Tâd; a pha ſodd yr wyt ti yn dywedyd, Dangos i ni y Tâd?

10 Onid wyt ti yn credu [h] fy mod i yn y Tâd, a'r Tâd ynof finnau? Y geiriau yr wyf fi yn eu llefaru wrthych, [i] nid o honof fy hun yr wyf yn eu llefaru; ond y Tâd yr hwn ſydd yn aros ynof, efe ſydd yn gwneuthur y gweithredoedd.

11 Credwch fi, sy *mod* i yn y Tâd, a'r Tâd ynof finnau: ac onid è, credwch fi er mwyn y gweithredoedd eu hunain.

12 [k] Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Yr hwn ſydd yn credu ynof fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur, yntau hefyd a'u gwnâ, a mwy nâ'r rhai hyn a wna efe: o blegid yr wyf fi yn myned at sy Nhâd.

13 [l] A pha beth bynnag a ofynnoch yn fy enw i, hynny a wnâf: fel y gogonedder y Tâd yn y Mâb.

14 O's gofynnwch ddim yn fy enw i, mi a'i gwnâf.

15 [m] Ocherwch fi, cedwch fy ngorchymynion.

16 A mi a weddiaf ar y Tâd, ac [n] efe a rŷdd i chwi Ddiddanydd arall, fel yr arhoſo gyd â chwi yn dragywyddol;

17 [o] Yſbryd y gwirionedd, yr hwn ni ddichon y byd ei dderbyn, am nad yw yn ei weled, nac yn ei adnabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch ef; o herwydd y mae yn aros gyd â chwi, ac ynoch y bydd efe.

18 [p] Ni's gadawaf chwi yn *amddifaid: [q] mi a ddeuaf attoch chwi.

19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm gwêl mwy: eithr [r] chwi a'm gwelwch; canys byw wyf fi, a byw fyddwch chwithau hefyd.

20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch [s] fy *mod i yn fy Nhâd, a chwithau ynof fi, a minnau ynoch chwithau.

21 [t] Yr hwn ſydd â'm gorchymynion i ganddo, ac yn eu cadw hwynt, efe yw 'r hwn ſydd yn fy ngharu i: a'r hwn ſydd yn fy ngharu i, a gerir gan fy Nhâd i: a minnau a'i caraf ef, ac a'm hegluraf fy hun iddo.

22 Dywedodd Judas wrtho, (nid yr Iſcariot) Arglwydd, pa beth yw 'r achos yr wyt ar fedr dy eglurhâu dy hun i ni, ac nid i'r byd?

23 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [v] O's câr neb fi, efe a gadw fy ngair; a'm Tâd a'i câr yntau, a [x] nyni a ddeuwn atto, ac a wnawn ein trigfa gyd ag ef.

24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i, nid yw yn cadw fy ngeiriau: [y] a'r gair yr ydych yn ei glywed, nid eiddof fi ydyw, onid eiddo y Tâd a'm hanfonodd i.

25 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, a mi yn aros gyd â chwi.

26 Eithr [z] y Diddanydd, yr Yſbryd glân, yr hwn [a] enfyn y Tâd yn fy enw i, [b] efe a ddyſg i chwi yr holl bethau, ac a ddwg ar gôf i chwi yr holl bethau a ddywedais i chwi.

27 Yr ŵyf yn gadael i chwi dangnefedd, fy nhangnefedd yr ydwyf yn ei rhoddi i chwi: nid fel y mae y byd yn rhoddi, yr ŵyf fi yn rhoddi i chwi. Na thralloder eich càlon, ac nac ofned.

28 Clywſoch fel [b] y dywedais wrthych, Yr ŵyf yn myned ymaith, ac mi a ddeuaf attoch. Pe carech fi, chwi a lawenhäech am i mi ddywedyd, Yr ŵyf yn myned at y Tâd: canys y mae [c] fy Nhâd yn fwy nâ myfi.

29 Ac [d] yr awrhon y dywedais i chwi cyn ei ddyfod, fel pan ddêl y credoch.

30 Nid ymddiddanaf â chwi nemmawr bellach: canys tywyſog y byd hwn ſydd yn dyfod, ac nid oes iddo ddim ynof fi.

31 Ond fel y gwypo 'r byd fy mod i yn caru y Tâd, ac [f] megis y gorchymynodd y Tâd i mi, felly yr ŵyf yn gwneuthur. Codwch, awn oddi yma.

PEN. XV.

1 Y diddanwch, a'r caredigrwydd ſydd rhwng Criſt a'i ſelogion, trwy ddamneg y winwyſdden. 18 Cyſſur mewn cashâd, ac erlid bydol. 26 Swydd yr Yſbryd glân, a'r Apoſtolion.

MYfi yw y wîr winwŷdden, a'm Tâd yw 'r llafurwr.

2 [a] Pob cangen ynof fi heb ddwyn ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu ymaith: a phob un a ddygo ffrwyth, y mae efe yn ei glanhâu, fel y dygo fwy o ffrwyth.

3 [b] Yr awr hon yr ydych chwi yn lân trwy 'r gair a leferais i wrthych.

4 Arhoſwch ynof fi, a mi ynoch chwi. Megis na all y gangen ddwyn ffrwyth o honi ei hun, onid erys yn y winwŷdden; felly ni ellwch chwithau, onid arhoſwch ynof fi.

5 Myfi yw 'r winwŷdden; chwithau yw 'r canghennau: Yr hwn ſydd yn aros ynof fi, a minnau ynddo yntau, hwnnw ſydd yn dwyn ffrwyth lawer: o blegid [c] * hebof fi ni ellwch chwi wneuthur dim.

6 Onid erys un ynof fi, [d] efe a daflwyd allan megis cangen, ac a wywodd; ac y maent yn eu caſglu hwynt, ac yn *eu* bwrw yn tân, a hwy a loſgir.

7 O's arhoſwch ynof fi, a'm geiriau ynoch, [e] beth bynnag a ewyllyſioch, gofynnwch, ac efe a fydd i chwi.

8 [f] Yn hyn y gogoneddwyd fy Nhâd, ar ddwyn o honoch ffrwyth lawer; a diſgyblion fyddwch i mi.

9 Fel y caroddd y Tâd fi, felly y cerais innau chwithau: arhoſwch yn fy nghariad i.

10 [g] O's cedwch fy ngorchymynion, chwi a arhoſwch yn fy nghariad; fel y cedwais i orchymynion fy Nhâd, ac yr ŵyf yn aros yn ei gariad ef.

11 Hyn a ddywedais wrthych, fel yr [h] arhoſai fy llawenydd ynoch, ac [i] y † byddai eich llawenydd yn gyflawn.

12 [k] Dyma fy ngorchymmyn i, Ar i chwi garu eich gilydd, fel y cerais i chwi.

13 [l] Cariad mwy nâ hwn nid oes gan neb, ſef bod i un roi ei einioes dros ei gyfeillion.

14 [m] Chwychwi yw fy nghyfeillion, o's gwnewch pa bethau bynnag yr ŵyf yn eu gorchymmyn i chwi.

15 Nid ydwyf mwyach yn eich galw yn weiſion; o blegid y gwâs ni ŵyr beth y mae ei arglwydd yn ei wneuthur: ond mi a'ch gelwais chwi yn gyfeillion; o blegid

[m] pob

4036. m pob peth a'r a glywais gan fy Nhâd, a hysbysais i chwi.

n Edrych Gen. 18. 17. n 1 Ioan 4. 10. 19. o Mat. 28. 19. Marc. 16. 15. Col. 1. 6. p Pen. 24. 13. Ad. 7. q 2 Ioan 3. 13. ‡ gwybyddwch. r 1 Ioan 4. 5. s Pen. 17. 14. t Math. 10. 24. Luc. 6. 40. Pen. 15. 16. u Ezec. 3. 7. x Math. 10. 22. a 24. 9. Pen. 16. 3. y Pen. 9. 41. z Rhuf. 1. 20. a 2 Ioan 2. 23. b Sal. 35. 19. a 69. 4. c Luc. 24. 49. Pen. 14. 17. 26. a 16. 7. Act. 2. 33. d Act. 1. 8. 21. a 5. 32. e Luc. 1. 2. 1 Ioan 1. 1.

16 o Nid chwi a'm dewisasoch i, ond myfi a'ch dewisais chwi, ac a'ch p ordeiniais chwi, fel yr elech ac y dygech ffrwyth, ac yr arhosai eich ffrwyth. megis p pa beth bynnag a ofynnoch gan y Tâd yn fy enw i, y rhoddo efe i chwi.

17 Hyn yr ‡ wyf yn ei orchymmyn i chwi, garu o honoch eich gilydd.

18 q O's yw 'r byd yn eich casau chwi, ‡ chwi a wyddoch gasau o hono fyfi o'ch blaen chwi.

19 r Pe byddech o'r byd, y byd a garai 'r eiddo; ond s o blegid nad ydych o'r byd, eithr i mi eich dewis allan o'r byd, am hynny y mae 'r byd yn eich casau chwi.

20 Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthych, t Nid yw 'r gwâs yn fwy na'i Arglwydd. O's erlidiasant fi, hwy a'ch erlidiant chwithau: u o's cadwasant fy ngair i, yr eiddoch chwithau hefyd a gadwant.

21 Eithr x hyn oll a wnânt i chwi er mwyn fy enw i, am nad adwaenant yr hwn a'm hanfonodd i.

22 y Oni bai fy nyfod a llefaru wrthynt, ni buasai arnynt bechod: z ond yr awr hon nid oes ganddynt esgus am eu pechod.

23 a Yr hwn fydd yn fy nghasau i, fydd yn casau fy Nhâd hefyd.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buasai arnynt bechod: ond yr awr hon hwy a welsant, ac a'm casasant i a'm Tâd hefyd.

25 Eithr fel y cyflawnid y gair fydd yfgrifenedig yn eu cyfraith hwynt, b Hwy a'm casasant yn ddiachos.

26 c Eithr pan ddêl y Diddanydd, yr hwn a anfonaf i chwi oddi wrth y Tâd (*sef* Ysbryd y gwirionedd, yr hwn fydd yn deilliaw oddi wrth y Tâd,) efe a dyfiolaetha am danafi.

27 d chwithau hefyd a dyfiolaethwch, am c eich bod o'r dechreuad gyd â mi.

PEN. XVI.

1 Crist yn cyfiuro ei ddifcyblion yn erbyn blindex, trwy addewid o'r Ysbryd glân, a thrwy ei allyfodiad, ei efgyniad: 23 yn eu ferbâu y bydd eu gweddiau bwy yn ei enw ef yn gwnaeddwy gan ei Dâd. 33 Tangnefedd yng Nghrist, ac yn y byd gorthrymder.

Y Pethau hyn a ddywedais i chwi fel a na rwystrer chwi.

b Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r fynagogau: ac y mae 'r awr yn dyfod, y tyb a pwy bynnag a'ch lladdo, ei fod yn gwneuthur gwasanaeth i Dduw.

3 A'r c pethau hyn a wnâat i chwi, o blegid nad adnabuant y Tâd na myfi.

4 Eithr d y pethau hyn a ddywedais i chwi, fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: a'r e pethau hyn ni ddywedais i chwi o'r dechreuad, am fy mod gyd â chwi.

e Edrych Math. 9. 15. 5 Ac yn awr yr ‡ wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd, ac nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned?

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, triftwch a lanwodd eich calon.

7 Ond yr ‡ wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Buddiol yw i chwi fy myned i ymaith: canys onid âf fi, f ni ddaw y Diddanydd attoch: eithr g o's mi a âf, mi a'i hanfonaf ef attoch.

8 A phan ddêl, efe a argyoedda 'r byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn;

9 O bechod, am nad ydynt yn credu ynofi;

10 O gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhâd, ac ni'm gwelwch i mwyach;

11 O farn, o blegid h tywyfog y byd hwn a farnwyd.

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni ellwch eu dwyn yr awrhon.

13 Ond pan ddêl efe, *sef* i Ysbryd y gwirionedd, k efe a'ch tywys chwi, i bob gwirionedd: canys ni lefara o hono ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo a lefara efe: a'r pethau fy i ddyfod a fynega efe i chwi.

14 Efe a'm gogonedda i: canys efe a gymmmer o'r eiddof, ac a'i mynega i chwi

15 l Yr holl bethau fy eiddo 'r Tâd, y dynt eiddofi: o herwydd hyn y dywedais mai o'r eiddofi y cymmer, ac y mynega i chwi.

16 l Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch, am fy mod yn myned at y Tâd.

17 Am hynny y dywedodd *rhai* o'i ddifgyblion wrth eu gilydd, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch: ac, Am fy mod yn myned at y Tâd?

18 Am hynny hwy a ddywedasant, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.

19 Yna y gwybu 'r Iefu eu bod hwy yn ewyllyfio gofyn iddo, a ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr ydych â chwi gilydd am hyn, o blegid i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch?

20 Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Chwi a wylwch ac a alerwch, a'r byd a lawenycha: eithr chwi a fyddwch driftion, ond eich triftwch a droir yn llawenydd.

21 m Gwraig wrth efgor fydd mewn triftwch, am ddyfod ei hawr: eithr wedi geni y plentyn, nid yw hi yn cofio ei gofid mwyach, gan lawenydd geni dyn i'r byd.

22 A chwithau am hynny ydych yr awrhon mewn triftwch: eithr mi a ymwelaf â chwi drachefn, n a'ch calon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddŵg neb oddi arnoch.

23 A'r dydd hwnnw ni ofynnwch ddim i mi. o Yn wîr yn wîr meddaf i chwi, Pa bethau bynnag a ofynnoch i'r Tâd yn fy enw, efe a'i rhydd i chwi.

24 Hyd yn hyn ni ofynafoch ddim yn fy enw i: gofynnwch, a chwi a gewch, p fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

25 Y pethau hyn a leferais wrthych mewn damhegion: eithr y mae yr awr yn dyfod, pan na lefarwyf wrthych mewn damhegion mwyach, eithr y mynegaf i chwi yn eglur am y Tâd.

26 Y dydd hwnnw y gofynnwch yn fy enw: ac nid wyf yn dywedyd i chwi, y gweddiaf fi ar y Tâd trofoch:

27 Canys

f Pen. 14. 16, 26. a 15. 26. g Act. 2. 33. Eph. 4. 8. h Pen. 12. 31. Eph. 2. 2. Col. 2. 15. i Pen. 14. 17. k Pen. 14. 26.

l Pen. 17. 10.

l Pen 7. 33. a 13. 33. a 14. 19.

m Eſay. 26. 17.

n Pen. 20. 20.

o Math. 7. 7. Marc. 11. 23. Pen. 14. 13. a 15. 16. p Pen. 15. 11. a 17. 13.

27 Canys y Tâd ei hun sydd yn eich caru chwi, am i chwi fy ngharu i, a chredu fy nyfod i allan oddi wrth Dduw.

28 Mi a ddaethum allan oddi wrth y Tâd, ac a ddaethum i'r byd: trachefn yr wyf yn gadael y byd, ac yn myned at y Tâd.

29 Ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Wele, yr wyt ti yn awr yn dywedyd yn eglur, ac nid wyt yn dywedyd un ddammeg.

30 Yn awr y gwyddom y gwyddost bob peth, ac nid rhaid it' ymofyn o neb â thi: wrth hyn y yr ydym yn credu ddyfod o honot allan oddi wrth Dduw.

31 Yr Iesu a'u hattebodd hwynt, A ydych chwi yn awr yn credu.

32 Wele, y mae yr awr yn dyfod, ac yr awrhon hi a ddaeth, u y gwasgerir chwi x bob un * at yr eiddo, ac y gadewch fi yn unig, ac y nid wyf yn unig, o blegid y mae 'r Tâd gyd â myfi.

33 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, fel z y caffech dangnefedd ynof. Yn y byd gorthrymder a gewch: eithr cymmerwch gyssur, myfi a orchfygais y byd.

PEN. XVII.

1 Crist yn gweddio ar ei Dâd am ei ogoneddu ef, 6 am gadw ei Apostolion, 11 mewn undeb, 17 a gwirionedd: 20 am eu gogoneddu hwy, a'r holl ffyddloniaid eraill gyd â hwynt, yn y nefoedd.

Y Pethau hyn a lefarodd yr Iesu: ac efe a gododd ei lygaid i'r nêf, ac a ddywedodd, Y Tâd, a daeth yr awr: gogonedda dy Fâb, fel y gogoneddo dy Fâb dithau:

2 b Megis y rhoddaist iddo awdurdod ar bod cnawd, fel am y cwbl a roddaist iddo, y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol.

3 A c hyn yw 'r bywyd tragywyddol, iddynt dy adnabod di yr unig wir Dduw, a'r hwn a anfonaist ti Iesu Grist.

4 d Mi a'th ogoneddais di ar y ddaear; e mi a gwpleais y gwaith a roddaist i mi i'w wneuthur

5 Ac yr awrhon, O Dâd, gogonedda di fyfi gyd â thi dy hun, â'r gogoniant f oedd i mi gyd â thi, cyn bod y byd.

6 Mi a eglurais dy enw i'r dynion g a roddaist i mi allan o'r byd: eiddot ti oeddynt, a thi a'u rhoddaist hwynt i mi, a hwy a gadwasant dy air di

7 Yr awrhon y gwybuant, mai oddi wrthyt ti y mae 'r holl bethau a roddaist i mi:

8 Canys y geiriau h a roddaist i mi, a roddais iddynt hwy; a hwy a'u derbyniasant i ac a wybuant yn wir mai oddi wrthyt ti y daethum i allan, ac a gredasant mai tydi a'm hanfonaist i.

9 Drostynt hwy yr wyf fi yn gweddio: nid dros y byd yr wyf yn gweddio, ond dros y rhai a roddaist i mi; canys eiddot ti ydynt,

10 A'r eiddofi oll sy eiddot ti, a'r eiddot ti sy eiddof fi: a mi a ogoneddwyd ynddynt.

11 Ac nid wyf mwyach yn y byd, ond y rhai hyn sy yn y byd, a myfi sydd yn dyfod attat ti. Y Tâd sanctteiddiol, k cadw hwynt ‡ trwy dy enw, y rhai a roddaist i mi; l fel y byddont un, m megis ninnau.

12 Tra fum gyd â hwynt yn y byd, n mi a'u cedwais yn dy enw: y rhai a roddaist i mi a gedwais, ac o ni chollwyd o honynt ond mâb y golledigaeth; p fel y cyflawnid yr ysgrythur.

13 Ac yr awrhon yr wyf yn dyfod attat: a'r pethau hyn yr wyf yn eu llefaru yn y byd fel y caffont hwy eu llawenydd i yn gyflawn ynddynt eu hunain.

14 Myfi a roddais iddynt hwy dy air di: q a'r byd a'u casaodd hwynt, o blegid nad ydynt o'r byd, megis nad ydwyf finnau o'r byd.

15 Nid wyf yn gweddio ar i ti eu cymmeryd hwynt allan o'r byd, eithr r ar i ti eu cadw hwynt rhag y drwg.

16 O'r byd nid ydynt, megis nad wyf finnau o'r byd.

17 u Sanctteiddia hwynt † yn dy wirionedd: x dy air sydd wirionedd.

18 y Fel yr anfonaist fi i'r byd, felly yr anfonais innau hwythau i'r byd.

19 Ac z er eu mwyn hwy yr wyf yn sy sanctteiddio fy hun, fel y bont hwythau wedi eu * sanctteiddio ‡ yn y gwirionedd.

20 Ac nid wyf yn gweddio dros y rhai hyn yn unig, eithr dros y rhai hefyd a gredant ynofi, trwy eu hymadrodd hwynt.

21 a Fel y byddont oll yn un; megis b yr wyt ti y Tâd ynof fi, a minnau ynot ti, fel y byddont hwythau un ynom ni: fel y credo y byd mai tydi a'm hanfonaist i.

22 A'r gogoniant a roddaist i mi, a roddais iddynt hwy; c fel y byddont un, megis yr ydym ni yn un:

23 Myfi ynddynt hwy, a thithau ynof fi fel y bônt wedi eu perffeithio yn un, ac fel y gwypo 'r byd mai tydi a'm hanfonaist i, a charu o honot hwynt megis y ceraist fi.

24 d Y Tâd, y rhai a roddaist i mi yr wyf yn ewyllysio, lle yr wyf fi, fod o honynt hwythau hefyd gyd â myfi; fel y gwelont sy ngogoniant a roddaist i mi: o blegid ti a'm ceraist cyn seiliad y byd.

25 Y Tâd cyfiawn e nid adnabu y byd dydi: eithr f mi a'th adnabûm, g a'r rhai hyn a wybu mai tydi a'm hanfonaist i.

26 Ac mi a hysbysais iddynt dy enw, ac a'i hysbysaf: fel y byddo ynddynt hwy y cariad, h â'r hwn y ceraist fi, a minnau ynddynt hwy,

1 Thes. 4. 17. c Pen. 15. 21. a 16. 3. f Pen. 7. 29. a 8. 55. a 10. 15. g Pen. 16. 27. Ad. 8. h Pen. 15. 9.

PEN. XVIII.

1 Judas yn bradychu 'r Iesu. 6 Y ffyddloniaid yn syrthio i'r llawr. 10 Pedr yn torri clust Malchus. 12 Dal yr Iesu, a'i ddwyn at Annas, a Chaiaphas. 15 Pedr yn gwadu Crist, 19 Holi 'r Iesu ger bron Caiaphas: 28 a chor bron Pilat. 36 Ei deyrnas ef. 40 Yr Iuddewon yn dymuno cael gollwng Barabbas yn rhydd.

G Wedi i i'r Iesu ddywedyd y geiriau hyn, efe a aeth allan, efe a'i ddisgyblion, dros k afon Cedron, lle 'r oedd gardd, i'r hon yr aeth efe a'i ddisgyblion.

2 A Iudas hefyd yr hwn a'i bradychodd ef, a adwaenai y lle: o blegid mynych y cyrchasai yr Iesu a'i ddisgyblion yno:

3 c Iudas

4036.

[a] Math. 26. 47. Marc 14. 43. Luc 22. 47. Act. 1. 16.

3 Judas gan hynny, wedi iddo gael byddin, a ſwyddogion, gan yr arch-offeiriaid, a'r Pharifeaid, a ddaeth yno â lanternau, a lampau, ac arfau.

4 Yr Ieſu gan hynny yn gwybod pob peth a oedd ar ddyfod arno, a aeth allan, ac a ddywedodd wrthynt, Pwy yr ydych yn ei geiſio?

5 Hwy a attebaſant iddo, Ieſu o Nazareth. Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw. A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, oedd hefyd yn ſefyll gyd â hwynt.

6 Er cynted gan hynny ag y dywedodd eſe wrthynt, Myfi yw, hwy a aethant yn ôyſg eu cefnau, ac a ſyrthiaſant i lawr.

7 Am hynny efe a ofynnodd iddynt drachefn, Pwy yr ydych yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant, Ieſu o Nazareth.

8 Yr Ieſu a attebodd, Mi a ddywedais i chwi mai myfi yw: am hynny o's myfi yr ydych yn ei geiſio, gadewch i'r rhai'n hyn-ed ymaith:

9 Fel y cyflawnid y gair a ddywedaſai efe, [d] O'r rhai a roddaiſt i mi, ni chollais i'r un.

[d] Pen. 17. 12.

10 [e] Simon Pedr gan hynny a chanddo gleddyf, a'i tynnodd ef, ac a darawôdd wâs yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glûſt ddehau ef: ac enw y gwâs oedd Malchus.

[e] Math 26. 51. Marc 14. 47. Luc 22. 50.

11 Am hynny yr Ieſu a ddywedodd wrth Pedr, Dôd dy gleddyf yn y wain: [f] y cwppan a roddes y Tâd i mi, onid yſaf ef?

[f] Edrych Math. 26. 57.

12 Yna'r fyddin, a'r milwriad, a ſwyddogion yr Iuddewon, a ddaliaſant yr Ieſu, ac a'i rhwymaſant ef,

13 Ac [g] a'i dygaſant ef at [h] Annas yn gyntaf: canys chwegrwn Caiaphas, yr hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno, y-doedd efe.

[g] Luc. 3. 2.

[h] *Ac Annas a ddanfonodd yr Ieſu yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad.*

14 [i] A Chaiaphas oedd yr hwn a gynghorſai i'r Iuddewön, mai buddiol oedd farw un dŷn dros y bobl.

[i] Pen. 11. 50.

15 ¶ [k] Ac yr oedd yn canlyn yr Ieſu Simon Pedr, a diſgybl arall: a'r diſgybl hwnnw oedd adnabyddus gan yr arch-offeiriad, ac efe a aeth i mewn gyd â'r Ieſu, i [†] lŷs yr arch-offeiriad.

[k] Math. 26. 58. Marc 14. 54. Luc 22. 54.

[†] *neuadd.*

16 [l] A Phedr a ſaſodd wrth y drŵs allan. Yna y diſgybl arall, yr hwn oedd adnabyddus gan yr arch-offeiriad, a aeth allan, ac a ddywedodd wrth y ddryſores, ac a ddûg Pedr i mewn.

[l] Math. 26, 69.

17 Yna y dywedodd y llangces oedd ddryſores wrth Pedr, Onid wyt tithau o ddiſgyblion y dŷn hwn? Dywedodd yntau, Nac ŵyf.

18 A'r gweiſion a'r ſwyddogion gwedi gwneuthur tân glo, o herwŷdd ei bod hi yn oer, oeddynt yn ſefyll, ac yn ymdwymno: ac yr oedd Pedr gyd â hwynt yn ſefyll, ac yn ymdwymno.

19 ¶ A'r arch-offeiriad a ofynnodd i'r Ieſu am ei ddiſgyblion, ac am ei athrawiaeth.

[m] Pen. 7. 26.

20 Yr Ieſu a attebodd iddo, [m] Myfi a leferais yn eglur wrth y bŷd: yr oeddwn bob amſer yn athrawiaethu yn y ſynagog, ac yn y demi, lle mae'r Iuddewon yn ymgynnull bob amſer: ac yn ddirgel ni ddywedais i ddim.

21 Pa ham yr wyt ti yn gofyn i mi? gofyn i'r rhai a'm clywſant, beth a ddywedais wrthynt: wele, y rhai hynny a wyddant pa bethau a ddywedais i.

22 Wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, un o'r ſwyddogion, a'r oedd yn ſefyll ger llaw, [n] a roddes † gernod i'r Ieſu, gan ddywedyd, Ai felly yr wyt ti yn atteb yr arch-offeiriad?

[n] Jer. 20. 2. Act. 23. 2.

† *gonnod,* neu, *wialennod.*

23 Yr Ieſu a attebodd iddo, O's drwg y dywedais, tyſtiolaetha o'r drwg; ac o's da, pa ham yr wyt yn ſy nharo i?

24 ([o] Ac Annas a'i hanfonaſai ef yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad.)

[o] Math. 26. 57.

25 [p] A Simon Pedr oedd yn ſefyll, ac yn ymdwymno: hwythau a ddywedaſant wrtho, Onid wyt tithau hefyd o'i ddiſgyblion ef? Yntau a wadodd, ac a ddywedodd, Nac ŵyf.

[p] Math. 26. 71. Marc 14. 69. Luc 22. 58.

26 Dywedodd un o weiſion yr arch-offeiriad, (câr i'r hwn y torraſai Pedr ei glûſt) Oni welais i di gyd ag ef yn yr ardd?

27 Yna Pedr a wadodd drachefn, ac [q] yn y mân y canodd y ceiliog.

[q] Pen. 13. 38.

28 ¶ [r] Yna y dygaſant yr Ieſu oddi wrth Caiaphas, ‡ i'r dadleudy: a'r bore ydoedd hi; [s] ac nid aethant hwy i mewn i'r dadleudy, rhag eu halogi, eithr fel y gallent fwytta'r Paſg.

[r] Math. 27. 2. Marc 15. 1. Luc 23. 1.

‡ Neu, *i dŷ Pilat.*

29 Yna Pilat a aeth allan attynt, ac a ddywedodd, Pa achwyn yr ydych chwi yn ei ddwyn yn erbyn y dŷn hwn?

Math. 27. 27.

30 Hwy a attebaſant, aç a ddywedaſant wrtho, Oni bai fod hwn yn ddrwg-weithredwr, ni thraddodaſem ni ef attat ti.

[s] Act. 28. a 11. 3.

31 Am hynny y dywedodd Pilat wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a bernwch ef yn ôl eich cyfraith chwi. Yna yr Iuddewon a ddywedaſant wrtho, Nid cyfreithlon i ni lâdd neb:

32 [t] Fel y cyflawnid gair yr Ieſu, yr hwn a ddywedaſai efe, gan arwyddocâu o ba angau y byddai farw.

[t] Math. 20. 19. Pen. 12. 32.

33 [u] Yna Pilat a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a alwodd yr Ieſu, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw brenhin yr Iuddewon?

[u] Math. 27. 11.

34 Yr Ieſu a attebodd iddo, Ai o honot dy hun yr wyt ti yn dywedyd hyn, ai eraill a'i dywedaſant i ti am danaf?

35 Pilat a attebodd, Ai Iuddew ydwyf fi? Dy genedl dy hun a'r arch-offeiriaid a'th draddodaſant i mi: beth a wnaethoſt ti?

36 [x] Yr Ieſu a attebodd, [y] Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r bŷd hwn: pe o'r bŷd hwn y byddai fy mrenhiniaeth i, fy ngweiſion i a ymdrechent, fel na'm rhoddid i'r Iuddewon: ond yr awr hon nid yw fy mrenhiniaeth i oddi yma.

[x] 1 Tim. 6. 13.

[y] Pen. 6. 15.

37 Yna y dywedodd Pilat wrtho, Wrth hynny ai brenhin wyt ti? Yr Ieſu a attebodd, Yr ydwyt ti yn dywedyd mai brenhin ŵyf fi. Er mwyn hyn y'm ganed, ac er mwyn hyn y daethum i'r bŷd, fel y tyſtiolaethwn i'r gwirionedd: pob un a'r [z] ſydd o'r gwirionedd, ſydd yn gwrando fy lleferydd i.

[z] 1 Ioan. 3. 19.

38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth yw gwirionedd? Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a aeth allan drachefn at yr Iuddewon, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Nid ŵyf fi yn cael dim † achos ynddo ef.

[a] Math. 27. 24. Luc 23. 4. † *bai arno.*

39 [b] Eithr y mae gennych chwi ddefod i mi ollwng i chwi un yn rhŷdd ar y Paſg: a fynnwch chwi gan hynny i mi ollwng yn rhŷdd i chwi frenhin yr Iuddewon.

[b] Math. 27. 15. Marc 15. 6. Luc 23. 17.

40 [c] Yna y llefaſant oll drachefn, gan ddywedyd, Nid hwnnw, ond Barabbas. [d] A'r Barabbas hwnnw oedd leidr.

[c] Act. 3. 14.

[d] Luc 23. 19.

PEN. XIX.

1 Ffaen-gellu Criſt, a'i goroni â drain, a'i gure. 4 Pilat yn chwennych ei ollwng ef yn rhŷdd, eithr wedi ei orthrymu gan

leſain yr Iuddewon, yn ei roddi ef i'w groes-hoelio. 23 *Bwrw coel-brennau ar ei ddillad ef.* 26 *Yntau yn gorchymmyn ei fam i Ioan,* 28 *ac yn marw.* 31 *Gwânu ei yſtlys ef.* 38 *Joſeph a Nicodemus yn ei gladdu ef.*

4036. YNa gan hynny [a] y cymmerodd Pilat yr Ieſu, ac a'i ſflan-gellodd *ef*,

[a] Math. 27, 26, Marc 15. 15.

2 A'r milwŷr a blethaſant goron o ddrain, ac a'i goſodaſant ar ei ben ef, ac a roiſant wiſg o borphor am dano;

3 Ac a ddywedaſant, Henffych well, brenhin yr Iuddewon; ac a roiſant iddo ‡ gernodiau.

‡ *ffonnodiau.*

4 Pilat gan hynny a aeth allan drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, Wele yr wyf fi yn ei ddwyn ef allan i chwi, fel y gŵypoch nad wyf fi yn cael ynddo ef un † bai.

† *achos.*

5 Yna y daeth yr Ieſu allan, yn arwain y goron ddrain, a'r wiſg borphor. A *Phlat* a ddywedodd wrthynt, Wele y dŷn.

6 Yna yr arch-offeiriaid a'r ſwyddogion, pan welſant ef, a leſaſant, gan ddywedyd, Croes-hoelia, croes-hoelia *ef*. Pilat a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch chwi ef a chroes-hoeliwch: canys nid wyf fi yn cael dim bai ynddo.

[b] Lef. 24. 16, [c] Pen. 5. 18. a 10. 33.

7 Yr Iuddewon a attebaſant iddo, [b] Y mae gennym ni gyfraith, ac wrth ein cyfraith ni eſe a ddylai farw, am iddo [c] ei wneuthur ei hun yn Fâb Duw.

8 A phan glybu Pilat yr ymadrodd hwnnw, eſe a ofnodd yn fwy;

9 Ac a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a ddywedodd wrth yr Ieſu, O ba le yr wyt ti? Ond ni roes yr Ieſu atteb iddo.

10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho, Oni ddywedi di wrthyf fi? Oni wyddoſt ti fod gennyf awdurdod i'th groes-hoelio di, a bod gennyf awdurdod i'th ollwng yn rhŷdd?

11 Yr Ieſu a attebodd, Ni byddai i ti ddim awdurdod arnafi, oni bai ei fod wedi ei roddi i ti oddi uchod: am hynny yr hwn a'm traddodes i ti ſydd fwy ei bechod.

12 O hynny allan y ceiſiodd Pilat ei ollwng ef yn rhŷdd: ond yr Iuddewŏn a leſaſant, gan ddywedyd, O's gollyngi di hwn yn rhŷdd, nid wyt ti yn garedig i Cefar: [d] pwy bynnag a'i gwnelo ei hun yn frenhin, y mae yn dywedyd yn erbyn Cefar.

[d] Act. 17. 7.

13 Yna Pilat pan glybu yr ymadrodd hwn, a ddûg allan yr Ieſu, ac a eiſteddodd ar yr orſedd-faingc, yn y lle a elwir Y Palmant, ac yn Hebraeg Gabbatha.

[e] Math. 27. 62. [f] Gen. 49. 10.

14 A [e] darpar-ŵyl y Paſg oedd hi, ac ynghŷlch y chweched awr: ac efe a ddywedodd wrth yr Iuddewŏn, Wele eich brenhin.

[g] Math. 27. 26. Marc 15. 15. Luc 23. 24.

15 Eithr hwy a leſaſant, Ymaith ag *ef*, ymaith ag *ef*, croes-hoelia ef. Pilat a ddywedodd wrthynt, A groes-hoeliaf fi eich brenhin chwi? A'r arch-offeiriaid a attebaſant, [f] Nid oes i ni frenhin ond Cefar.

[h] Math. 27. 31, 33. ‡ *Y benglogfa.*

16 [g] Yna gan hynny, efe a'i traddodes ef iddynt i'w groes-hoelio: a hwy a gymmeraſant yr Ieſu, ac a'i dygaſant ymaith.

17 [h] Ac efe gan ddwyn ei groes, a ddaeth i le a elwid ‡ *Lle* 'r Ben-glog, ac a elwir yn Hebraeg Golgotha:

[i] Math. 27. 37. Marc 15. 26. Luc 23. 38.

18 Lle y croes-hoeliaſant ef, a dau eraill gyd ag ef, un o bob tu, a'r Ieſu yn y canol.

19 [i] A Philat a 'ſgrifennodd ditl, ac a'i dododd ar y groes. A'r yſgrifen oedd, IESU O NAZARETH, BRENHIN YR IUDDEWON.

20 Y titl hwn gan hynny a ddarllenodd llawer o'r Iuddewŏn: o blegid agos i'r ddinas oedd y ſân lle y croes-hoeliwyd yr Ieſu, ac yr oedd wedi ei 'ſgrifennu yn Hebraeg, Groeg, *a* Lladin. 4036.

21 Yna arch-offeiriaid yr Iuddewon a ddywedaſant wrth Pilat, Na 'ſgrifenna, Brenhin yr Iuddewon; eithr dywedyd o hono ef, Brenhin yr Iuddewon ydwyf fi.

22 Pilat a attebodd, Yr hyn a 'ſgrifennais, a 'ſgrifennais.

[k] Math. 27. 35. Marc 15. 24. Luc 23. 34.

23 [k] Yna'r milwŷr wedi iddynt groeshoelio yr Ieſu, a gymmeraſant ei ddillad ef, (ac a wnaethant bedair rhan, i bob milwr ran) a'i bais *ef*: a'i bais ef oedd ddiwnïad wedi ei * gwau o'r cwrr uchaf trwyddi oll.

* *gweithio.*

24 Hwythau a ddywedaſant wrth eu gilydd, Na thorrwn hi, ond bwriwn goelbrennau am deni, eiddo pwy ſydd hi: ſel y cyflawnid yr yſgrythur ſydd yn dywedyd, [l] Rhannaſant ſy nillad yn eu mŷſg, ac am ſy mhais y bwriaſant goel-brennau. A'r milwŷr a wnaethant y pethau hyn.

[l] Sal. 22. 18.

[m] Math. 27. 55. Marc 15. 40. Luc 23. 49. † *Clopas.* [n] Pen. 13. 23. a 21. 24. [o] Pen. 2. 4.

25 [m] Ac yr oedd yn ſefyll wrth groes yr Ieſu, ei fam ef, a chwaer ei fam ef, Mair *gwraig* † Cleophas, a Mair Magdalen.

26 Yr Ieſu gan hynny pan welodd ei fam, [n] a'r diſgybl yr hwn a garai eſe yn ſefyll ger llaw, a ddywedodd wrth ei fam, [o] O wraig, wele dy fâb.

27 Gwedi hynny y dywedodd wrth y diſgybl, Wele dy fam. Ac o'r awr honno allan y cymmerodd y diſgybl hi i'w gartref.

[p] Sal. 69. 21.

28 Wedi hynny yr Ieſu yn gŵybod fod pob peth wedi ei orphen weithian, [p] fel y cyflawnid yr yſgrythur, a ddywedodd, Y mae 'ſyched arnaf.

[q] Math. 27. 48.

29 Yr oedd gan hynny leſtr wedi ei oſod yn llawn o finegr: a [q] hwy a lanwaſant yſbwng o finegr, ac a'i rhoddaſant ynghŷlch iſop, ac a'i dodaſant wrth ei enau ef.

[r] Pen. 17. 4.

30 Yna pan gymmerodd yr Ieſu y finegr, eſe a ddywedodd, [r] Gorphennwyd: a chan ogwyddo ei ben, eſe a roddes i fynu yr yſbryd.

[s] Sal. 16. [t] Ecſod. 12. 46. Num. 9. 12. Sal. 34. 20. [u] Zech. 12. 10. [x] Math. 27. 57. Marc 15. 42. Luc 23. 50. [y] Pen. 9. 22. a 12. 42.

31 Yr Iuddewon gan hynny, fel nad arhoai y cyrph ar y groes ar y ſabbath, o herwŷdd ei bod yn ddarpar-ŵyl (canys mawr oedd y dydd ſabbath hwnnw) a ddeiſyfiaſant ar Pilat, gael torri eu hefgeiriau hwynt, a'u tynnu i lawr.

32 Yna y milwŷr a ddaethant, ac a dorraſant eſgeiriau y cyntaf, a'r llall, yr hwn a groes-hoeliaſid gyd ag ef.

[s] 1 Ioan 5. 6.

33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr Ieſu, pan welſant ef wedi marw eiſioes, ni thorraſant ei eſgeiriau ef.

[t] Ecſod. 12. 46. Num. 9. 12.

34 Ond un o'r milwŷr a wanodd ei yſtlys ef â gwaywffon, ac yn y fan [t] daeth allan waed a dwfr.

[u] Zech. 12. 10. [x] Math. 27. 57. Marc 15. 42. Luc 23. 50.

35 A'r hwn a'i gwelodd a dyſtiolaethodd, a gwîr yw ei dyſtiolaeth: ac eſe a wyr ei fod yn dywedyd gwîr, ſel y credoch chwi.

36 Canys y pethau hyn a wnaethpwyd, [x] fel y cyflawnid yr yſgrythur, Ni thorrir aſgwrn o hono.

37 A thracheſn, [u] yſgrythur arall ſydd yn dywedyd, Hwy a edrychant ar yr hwn a wanaſant.

[y] Pen. 9. 22. a 12. 42.

38 ¶ [x] Ac yn ôl hyn, Joſeph o Arimathea, (yr hwn oedd ddiſgybl i'r Ieſu, eithr yn guddiedig [y] rhag ofn yr Iuddewon) a ddeiſyfiodd

4036. ddeiſyfiodd ar Pilat gael tynnu i lawr gorph yr Ieſu. A Philat a ganiattaodd iddo. Yna y daeth efe, ac a ddûg ymaith gorph yr Ieſu.

z Pen. 3. 1, 2, a 7. 50. 39 A daeth z Nicodemus hefyd, (yr hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Ieſu o hŷd nôs) ac a ddûg ſyrr ac alŏes ynghymmyſg, tu a chan-pwys.

40 Yna y cymmeraſant gorph yr Ieſu, ac a'i rhwymaſant mewn llieiniau, gyd ag aroglau, fel y mae arfer yr Iuddewon ar gladdu.

41 Ac yn y ſan-gre lle y croes-hoeliaſid ef, yr oedd gardd, a bêdd newŷdd yn yr ardd, yn yr hwn ni ddodaſid dŷn erioed.

42 Ac yno, rhag neſed oedd darpar-ŵyl yr Iuddewon, am ſod y bêdd hwnnw yn agos, y rhoddaſant yr Ieſu.

PEN. XX.

1 Mair yn dyfod at y bêdd, 3 A Phedr befyd ac Ioan heb ŵybod adgyfodi o'r Ieſu. 11 Yr Ieſu yn ymddangos i Mair Magdalen. 19 Ac i'w ddiſgyblion. 24 Angrheiniaeth, a chyffes Tomas. 30 Bod yr yſgrythur lân yn ddigonol i iechydwriaeth.

a Math. 28, 1. Marc 16. 1. Luc 24. 1. † ſabbathau. b Pen. 13. 23. a 21. 7, 20, 24. c Luc 24. 12.

Y a Dydd cyntaf o'r † wythnos, Mair Magdalen a ddaeth y bore, a hi etto yn dywyll, at y bêdd, ac a welodd y maen wedi ei dynnu ymaith oddi ar y bêdd.

2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth at Simon Pedr, a'r b diſgybl arall, yr hwn yr oedd yr Ieſu yn ei garu, ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a ddygaſant yr Arglwydd ymaith o'r bêdd, ac ni ŵyddom ni pa le y dodaſant ef.

3 c Yna Pedr a aeth allan, a'r diſgybl arall, a hwy a ddaethant at y bêdd:

4 Ac a redaſant ill dau ynghŷd: a'r diſgybl arall a redodd o'r blaen, yn gynt nâ Phedr, ac a ddaeth yn gyntaf at y bêdd.

d Pen. 19. 40. 5 Ac wedi iddo grymmu, efe â ganfu d y llieiniau wedi eu goſod: er hynny nid aeth efe i mewn.

e Pen. 11. 44. 6 Yna y daeth Simon Pedr yn ei ganlyn ef, ac a aeth i mewn i'r bêdd, ac a ganfu y llieiniau wedi eu goſod;

7 e A'r napcyn a fuaſai am ei ben ef, wedi ei oſod, nid gyd â'r llieiniau, ond o'r neilldu, wedi ei blygu mewn lle arall.

8 Yna yr aeth y diſgybl arall hefyd i mewn, yr hwn a ddaethai yn gyntaf at y bêdd, ac a welodd, ac a gredodd.

f Sal. 16. 10. Act. 2. 25. 31. a 13. 35. 9 Canys hŷd yn hyn ni ŵyddent f yr yſgrythur, ſod yn rhaid iddo gyfodi o feirw.

10 Yna y diſgyblion a aethant ymaith dracheſn at yr eiddynt.

g Marc 16. 5. 11 ¶ Ond Mair a ſafodd wrth y bêdd oddi allan, yn ŵylo: ac fel yr oedd hi yn ŵylo, hi a ymoſtyngodd i'r bêdd;

12 Ac a ganfu ddau angel mewn gwiſgoedd gwynnion, yn eiſtedd, un wrth ben, ac un wrth draed y lle y dodaſid corph yr Ieſu.

13 A hwy a ddywedaſant wrthi, O wraig, pa ham yr wyt ti yn ŵylo? Hithau a ddywedodd wrthynt, Am ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd i ymaith, ac na's gwn pa le y dodaſant ef.

h Math. 28. 9. Marc 16. 9. i Luc 24. 16, 31. Pen. 21. 4. 14 h Ac wedi dywedyd o honi hyn, hi a drôes drach ei chefn, ac a welodd yr Ieſu yn ſefyll: ac i ni's gŵyddai *bi* mai'r Ieſu oedd efe.

15 Yr Ieſu a ddywedodd wrthi, O wraig, pa ham yr wyt ti yn ŵylo? pwy yr wyt ti yn ei geiſio? Hithau yn tybied mai'r garddwr oedd efe, a ddywedodd wrtho, Syre, o's tydi a'i dygaſt ef, dywaid i mi pa le y dodaiſt ef, a myfi a'i cymmeraf ef ymaith.

16 Yr Ieſu a ddywedodd wrthi, Mair. Hithau a drôes, ac a ddywedodd wrtho, Rabboni, yr hyn yw dywedyd, Athraw.

17 Yr Ieſu a ddywedodd wrthi, Na chyffwrdd â mi: (o blegid ni ddyrchefais i etto at fy Nhâd) eithr dôs at k fy mrodyr, a dywaid wrthynt, k Yr ŵyf yn dyrchafu at fy Nhâd i a'ch Tâd chwithau, l a'm Duw i a'ch Duw chwithau.

18 Mair Magdalen a ddaeth, ac a fynegodd i'r diſgyblion, weled o honi hi yr Arglwydd, a dywedyd o hono y pethau hyn iddi.

19 ¶ m Yna, a hi yn hwyr y dŷdd cyntaf hwnnw o'r † wythnos, a'r dryſau yn gauad, lle yr oedd y diſgyblion wedi ymgaſglu ynghŷd, rhag ofn yr Iuddewŏn, daeth yr Ieſu, ac a ſafodd yn y canol, ac a ddywedodd wrthynt, Tangnefedd i chwi.

20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangoſodd iddynt *ei* ddwylaw, a'i yſtlys. n Yna 'r diſgyblion a lawenychaſant, pan welſant yr Arglwydd.

21 Yna y dywedodd yr Ieſu wrthynt drachefn, Tangnefedd i chwi: o megis y danfonodd y Tâd fi, yr ŵyf finnau yn eich danfon chwi.

22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a anadlodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Derbyniwch yr Yſbryd glân.

23 p Pwy bynnag y maddeuoch eu pechodau, maddeuir iddynt: a'r eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy a attaliwyd.

24 ¶ Eithr Tomas, un o'r deuddeg, yr hwn q a elwir Didymus, nid oedd gyd â hwynt, pan ddaeth yr Ieſu.

25 Y diſgyblion eraill gan hynny a ddywedaſant wrtho, Ni a welſom yr Arglwydd. Yntau a ddywedodd wrthynt, Oni châf weled yn ei ddwylaw ef ôl yr hoelion, a dodi fy mŷs yn ôl yr hoelion, a dodi fy llâw yn ei yſtlys ef, ni chredaf fi.

26 Ac wedi ŵyth niwrnod, dracheſn yr oedd ei ddi gyblion ef i mewn, a Thomas gyd â hwynt. *Yna* yr Ieſu a ddaeth a'r dryſau yn gauad, ac a ſafodd yn y canol, ac a ddywedodd, Tangnefedd i chwi.

27 Wedi hynny y dywedodd efe wrth Tomas, Moes yma dy fŷs, a gwêl fy nwylaw; ac r eſtyn dy lâw, a dôd yn fy yſtlys: ac na fydd anghredadyn, ond credadyn.

28 A Thomas a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Fy Arglwydd a'm Duw.

29 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Am i ti fy ngweled, Tomas, y credaiſt: s bendigedig*yw* y rhai ni welſant, ac a gredaſant.

30 ¶ t A llawer hefyd o arŵyddion eraill a wnaeth yr Ieſu yngŵydd ei ddiſgyblion, y rhai nid ydynt yſgrifenedig yn y llyfr hwn.

31 Eithr y pethau hyn a 'ſgrifennwyd, fel y credoch chwi mai yr Ieſu yw Criſt Mâb Duw, a chan gredu y caffoch fywyd yn ei enw ef.

PEN. XXI.

1 Ei ddiſgyblion yn adnabod Criſt ar ei ail-ymddangoſiad, wrth y ddalfa ſawr o byſgod. 12 Yntau yn ciniawa gyd â hwynt: 15 Yn rhoddi gorchymmyn mawr ar Pedr i borthi ei ŵyn ef a'i ddefaid, 18 yn ei rybuddio o'i farwolaeth: 22 yn ceryddu ei bryſurdeb ef yngŷlch Ioan. 25 Y diben.

GWedi 'r pethau hyn yr Ieſu a ymddangoſodd dracheſn i'w diſgyblion wrth fôr Tiberias: ac fel hyn yr ymddangoſodd.

4036. a Pen. 1. 45. b Math. 4. 21.

a Yr oedd ynghŷd Simon Pedr, a Thomas yr hwn a elwir Didymus, a [a] Nathanaël o Cana yn Galilea, a [b] *meibion* Zebedëus, a dau eraill o'i ddisgyblion ef.

3 Dywedodd Simon Pedr wrthynt, Yr wyf fi yn myned i bysgotta. Dywedasant wrtho, Yr ydym ninnau hefyd yn dyfod gyd â thi. A hwy a aethant allan, ac a ddringasant i long yn y mân: a'r nôs honno ni ddaliasant ddim.

4 A phan ddaeth y bore weithian, safodd yr Iesu ar y làs: eithr y disgyblion [c] ni wyddent mai'r Iesu ydoedd.

c Pen. 20. 14. d Luc 24. 41. † Neu, *Ha wyr* e Luc 5. 4, 6, 7.

5 Yna [d] yr Iesu a ddywedodd wrthynt, † O blant, a oes gennych ddim bwyd? Hwythau a attebasant iddo, Nac oes.

6 Yntau a ddywedodd wrthynt, [e] Bwriwch y rhwyd i'r tu deheu i'r llong, a chwi a gewch. Hwy a fwriasant gan hynny, ac ni allent bellach ei thynnu, gan y lliaws pysgod.

f Pen. 13. 22, a 20. 2.

7 Am hynny [f] y disgybl hwnnw yr oedd yr Iesu yn ei garu, a ddywedodd wrth Pedr, Yr Arglwydd yw. Yna Simon Pedr, pan glybu mai yr Arglwydd oedd, â wregysodd *ei* amwisg, (canys noeth oedd efe) ac a'i bwriodd ei hun i'r môr.

8 Eithr y disgyblion eraill a ddaethant mewn llong, (o blegid nid oeddynt bell oddi wrth dir, ond megis dau càn cufydd) dan lusgo y rhwyd â'r pysgod.

9 A chyn gynted ag y daethant i dir, hwy a welsant dân o farwor wedi ei osod, a physgod wedi eu dodi arno, a bara.

10 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Dygwch o'r pysgod a ddaliasoch yr awrhon.

11 Simon Pedr a esgynnodd, ac a dynnodd y rhwyd i dir, yn llawn o bysgod mawrion, cant a thri ar ddeg a deugain: ac er bod cymmaint, ni thorrodd y rhwyd.

12 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Deuwch, ciniawwch. Eithr ni feiddiai neb o'r disgyblion ofyn iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn gwybod mai yr Arglwydd oedd.

13 Yna y daeth yr Iesu, ac a gymmerth fara ac a'i rhoddes iddynt, a'r pysgod yr un modd.

g Edrych Pen. 20. 19, 20.

14 [g] Y drydedd waith hyn yn awr yr ymddangosodd yr Iesu i'w ddisgyblion wedi iddo gyfodi o feirw.

15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa, yr Iesu a ddywedodd wrth Simon Pedr, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn fy nghàru i yn fwy nâ'r rhai hyn? Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddost fy môd yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, Portha fy ŵyn.

16 Efe a ddywedodd wrtho drachefn yr ail waith, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn fy nghàru i? Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddost fy môd yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, [o] Bugeilia fy nefaid. o Portha.

17 Efe a ddywedodd wrtho y drydedd waith, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn fy nghàru i? Pedr a drist'odd am iddo ddywedyd wrtho y drydedd waith, A wyt ti yn fy nghàru i? Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [h] ti a wyddost bob peth: ti a wyddost fy môd i yn dy garu di. Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Portha fy nefaid. h Pen. 16, 30.

18 [i] Yn wîr yn wîr meddaf i ti, Pan oeddit ieuangach, ti a'th wregysaist dy hun, ac a rodiaist lle y mynnaist: eithr pan elech yn hên, ti a estynni dy ddwylaw, ac arall a'th wregysa, ac a'th arwain lle ni fynnit. i Pen. 13, 36. Act. 12, 3, 4.

19 A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo [k] trwy ba fath angau y gogoneddai efe Dduw. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. k 2 Pedr 1, 14.

20 ¶ A Phedr a drôdd, ac a welodd [l] y disgybl yr oedd yr Iesu yn ei garu, yn canlyn; yr hwn hefyd a bwysasai ar ei ddwyfron ef ar swpper, ac a ddywedasai, Pwy, Arglwydd, yw yr hwn a'th fradycha di? l Pen. 13, 23, 25, & 20, 2.

21 Pan welodd Pedr hwn, efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, ond beth *a wnâ* hwn?

22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Os mynnaf iddo aros hŷd oni ddelwyf, beth *yw hynny* i ti? canlyn di fyfi.

23 Am hynny yr aeth y gair yma allan ym mhlith y brodyr, na fyddai y disgybl hwnnw farw: ac ni ddywedasai yr Iesu wrtho na fyddai efe farw: ond, Os mynnaf iddo aros hŷd oni ddelwyf, beth *yw hynny* i ti?

24 Hwn yw'r disgybl fydd yn tyfiolaethu am y pethau hyn, ac a [m] ysgrifennodd y pethau hyn, ac [n] *ni* a wyddom fod ei dyfiolaeth ef yn wîr. m Pen. 19, 35.

25 [n] Ac y mae hefyd lawer o bethau eraill a wnaeth yr Iesu, y rhai pod y sgrifennid hwy bob yn un ac un, nid wyf yn tybied y cynhwysai y byd y llyfrau a'r sgrifennid. Amen. n Pen. 20, 30.

¶ ACTAU, *neu*, WEITHREDOEDD yr APOSTOLION ſanctaidd.

PEN. I.

1 *Crist er mwyn parattoi ei Apostolion i weled ei dyrchafiad ef, yn eu cafflu hwy ynghŷd i fynydd yr Olewydd, ac yn gorchymmyn iddynt ddisgwyl yn Jerusalem am ddanfon yr Ysbryd glân, ac yn addo cymmeradwyon o ddyddiau ei ausen ef; trwy. 12 yr hwn y byddynt yn dyfiolaethu iddo ef hyd eithafoedd y ddaear. 9 Ac fel yr ymddyrchafiai ef, y mae dau Angel yn ei rybuddio hwyr i ymadael, ac i roddi eu meddyliau ar ei ail-ddyfodiad ef. 12 Hwythau felly yn dychwelyd, a chan ymroi i weddi, yn dewis Matthias yn Apoſtol yn lle Judas.*

4036. a Luc 1, 3. b Marc 16. 19. Luc 9. 51, 1 Tim. 3. 16.

YTraſnawd cyntaf a wneuthum, O [a] Theophilus, am yr holl bethau a ddechreuodd yr Iesu eu gwneuthur a'u dyfgu,

a [b] Hŷd y dŷdd y derbyniwyd ef i fynu, wedi iddo trwy yr Ysbeyd glân [a] roddi gorchymmynion i'r apoſtolion a ethol'asai. c Math. 28. 19. Marc 16, 15. Ioan 20, 21. d Marc 16, 14. Ioan 20, 19, & 21, 1. 1 Cor. 15, 5. e Luc 24, 43, 49. † Neu, *cyfarfod a i bwyta.* f Ioan 14, 16, 26, & 15. 26, & 16. 7. g Math. 3. 11. h Joel 2. 28. Pen. 2. 4, & 11. 15.

2 [c] I'r rhai hefyd yr ymddangosodd efe yn fyw wedi iddo ddioddef, trwy lawer o arwyddion ficr, gan fod yn weledig iddynt dros ddeugain niwrnod, a dywedyd y pethau a berthynent i deyrnas Dduw.

4 [d] Ac wedi † yngynnull gyd â hwynt, efe a orchymmynnodd iddynt nad ymadawent o Jerusalem, eithr disgwyl am addewid y Tâd, [e] yr hwn, eb efe, a glywsoch gennyf.

5 [f] O blegid Ioan yn ddiau a fedyddiodd â dwfr; [g] ond chwi a fedyddir â'r Ysbryd glân cyn nemmawr o ddyddiau.

6 Gan

cyntaf, neu, rhŷd-fynyd a i bwyntt.

Nath.l Hill Sculp.

Y MOR DU neu MOR EUXINE
Aetau Pen
Nicomedia
Nicea
PAPHLAGONIA
Amisus
PONTUS
Neocesarea
BYTHINIA
Troas
Claudiopolis
MYSIA
PHRYGIA
GALATIA
ARMENIA
Pergamus
Philadelphia
Lystra
LYCAONIA
Iconia
CAPPADOCIA
Sebaste
LYDIA
Sardis
Hierapolis
Smyrna
IONIA
Chios
Laodicea
Cesarea
PISIDIA
Derbe
Ephesus
Colosse
Antiochia
Miletus
Perga
CARIA
PAMPHILIA
CILICIA
Halicarnassus
LYDIA
Attalia
Selencia
Cesarea
Nicopolis
COMA
GENA
Tarsus
Myra
Alexandria
Edessa
Rhodos
Carpathus
Paphos
CYPRUS
Salamis
Selencia
Apamea
Laodicea
Emathia
SYRIA
Tripolis
Selencia
Epiphania
Sarepta
Tyrus
Ptolemais
GALILEE
Damascus
Cesarea
Antipatris
Lydda
Joppa
Azotus
Ascalon
SAMARIA
Capernaum
Bethsan
Samaria
ARABIA
JUDEA
Hesbon
Caesalem
Gaza
Memphis
Mor
Marn
Bethlem
IDUMEA
M. Sinai
Paran
ARABIA
GARREGOG
Elana
MOR COCH
Catabathmus
Alexandria
Rhodd Wm Iones Esq FRS
Jr CYMRU

4036. 6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy ynghŷd, hwy a ofynafant iddo, gan ddywedyd, [i] Arglwydd, ai 'r prŷd hyn y rhoddi drachefn y frenhiniaeth i Iſrael?

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [k] Ni pherthyn i chwi wybod yr amſeroedd, na'r prydiau, y rhai a oſododd y Tâd yn ei feddiant ei hun.

8 [l] Eithr chwi a dderbyniwch nerth [†] yr Yſbryd glân wedi y delo efe arnoch; ac [m] a fyddwch dyſtion i mi yn Jeruſalem, ac yn holl Judea, a Samaria, ac hŷd eithaf y ddaear.

9 [n] Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, a hwynt-hwy yn edrych, efe a ddyrchafwyd i fynu: a chwmmwl a'i derbyniodd ef allan o'u golwg hwynt.

10 Ac fel yr oeddynt yn edrych yn ddyfal tu a'r nêf, ac efe yn myned i fynu, wele, dau ŵr a ſafodd ger llaw iddynt mewn [o] gwiſg wèn;

11 Y rhai hefyd a ddywedaſant, Chwi ŵyr o Galilea, pa ham y ſefwch yn edrych tu a'r nêf; yr Iefu hwn, yr hwn a gymmerwyd i fynu oddi wrthych i'r nêf, [p] a ddaw felly yn yr un môdd ag y gwelſoch ef yn myned i'r nêf.

12 Yna y troiſant i Jeruſalem, o'r mynydd a elwir Olew-wŷdd, yr hwn ſydd yn agos i Jeruſalem, *ſef* taith *dwyrnod* ſabbath.

13 Ac wedi eu dyfod i mewn, hwy a aethant i fynu i oruch-yſtafell, lle yr oedd [q] Pedr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, Phylib, a Thomas, Bartholomew, a Mathew, Iago *mâb* Alpheus, a Simon Zelotes, a [r] Judas *brawd* Iago, yn aros.

14 [s] Y rhai hyn oll oedd yn parhâu yn gyttûn mewn gweddi ac ymbil, gyd a'r gwragedd, a Mair mam yr Iefu, a [t] chyd a'i frodyr ef.

15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Pedr a gyfododd i fynu ynghanol y diſgyblion, ac a ddywedodd, (a nifer yr enwau yn yr un mân oedd ynghŷlch ugain a chant)

16 Ha wŷr frodyr, yr oedd yn rhaid cyflawni yr yſgrythur yma [u] a ragddywedodd yr Yſbryd glân trwy enau Dafydd, am Judas, [x] yr hwn a fu flaenor i'r rhai a ddaliaſant yr Iefu:

17 Canys [y] efe a gyfrifwyd gyd â ni, ac a gawſai rân o'r weinidogaeth hon.

18 [z] A hwn a bwrcaſodd faes â gwobr anwiredd, ac wedi ymgrogi, a dorrodd yn ei ganol: a'i holl ymyſgaroedd ef a dywalldwyd allan.

19 A bu hyſbys hyn i holl breſwylwŷr Jeruſalem, hŷd oni elwir y maes hwnnw yn eu tafod priodol hwy, Aceldama, hynny yw, *Maes y gwaed.*

20 Canys yſgrifennwyd yn llyfr y ſalmau, [a] Bydded ei drigfan ef yn ddiffeithwch, ac na bydded a drigo ynddi: [b] a, Chymmered arall ei ‡ eſgobaeth ef,

21 Am hynny mae yn rhaid, o'r gwŷr a fu yn cŷd-ymdaith â ni yr holl amſer yr aeth yr Arglwydd Iefu i mewn ac allan yn ein plith ni,

22 Gan ddechreu o fedydd Ioan hŷd y dŷdd [c] y cymmerwyd ef i fynu oddi wrthym ni, bod un o'r rhai hyn gyd â ni [d] yn dyſt o'i adgyfodiad ef.

23 A hwy a oſodaſant ddau ger bron, Joſeph yr hwn a enwid Barſabas, ac a gyfenwid Juſtus, a Mathïas.

24 A chan weddio, hwy a ddywedaſant, Tydi, Arglwydd, [e] yr hwn a wyddoſt galonnau pawb, dangos pa un o'r ddau hyn a etholaiſt, 4036.

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r apoſtoliaeth, o'r hon y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun.

26 A hwy a fwriaſant eu coel-brennau hwynt; ac ar Mathïas y fyrthiodd y coel-bren; ac efe a gyfrifwyd gyd â'r un apoſtol ar ddeg.

PEN. II.

1 *Yr Apoſtolion wedi eu llenwi â'r Yſbryd glân, yn lleſaru ag amryw dafodau, a rhai yn rhyfeddu o'u plegid, ac eraill yn eu gwatwar:* 14 *A Phedr yn eu hargyoeddi hwy, ac yn dangos fod yr apoſtolion yn lleſaru trwy nerth yr Yſbryd glân, a bod yr Iefu wedi cyfodi oddi wrth y meirw, a dyrchafu i'r neſoedd, a thywallu o hono yr Yſbryd glân, ac mai efe oedd y Meſſias, gŵr a wyddent hwy ei fod yn broſedig gan Dduw, trwy ei wyrthiau; a'i ryfeddodau, a'i arŵyddion, a chwedi ei groes-hoelio, nid heb ei derfynedig gyngor, a'i rag-wybodaeth ef:* 37 *Pedr yn bedyddio llawer o'r rhai a droiſid:* 41 *Y rhai wedi hynny fydd yn cyttal yn ddiwriol ac yn gariadus: yr apoſtolion yn gwneuthur gwyrthiau lawer, a Duw beunydd yn ychwanegu ei Eglwys.*

AC wedi dyfod [a] dŷdd y Pentecoſt, [b] yr oeddynt hwy oll yn gyttûn yn yr un lle.

2 Ac yn ddiſymmwth y daeth ſŵn o'r nêf, megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac [c] a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt yn eiſtedd.

3 Ac ymddangoſodd iddynt dafodau gwahanedig megis o dân, ac efe a eiſteddodd ar bob un o honynt.

4 A [d] hwy oll a lanwyd â'r Yſbryd glân, ac a ddechreuaſant [e] lefaru â thafodau eraill, megis y rhoddes yr Yſbryd iddynt ymadrodd.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jeruſalem Iuddewon, gŵyr bucheddol o bob cenedl dan y nêf.

6 Ac wedi myned y gair o hyn, daeth y lliaws ynghŷd, ac a drallodwyd, o herwydd bod pob un yn eu clywed hwy yn lleſaru yn ei iaith ei hun.

7 Synnodd hefyd ar bawb, a rhyfeddu a wnaethant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Wele, onid Galileaid yw y rhai hyn oll ſy yn lleſaru?

8 A pha fodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt, bob un yn ein hiaith ein hun yn yr hon y'n ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac Elamitiaid, a thrigolion Meſopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Aſia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a pharthau Libya, yr hon ſydd ger llaw Cyrene, a dieithriaid o Rufeinŵyr, Iuddewon a phroſelytiaid,

11 Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn lleſaru yn ein hiaith ni fawrion weithredoedd Duw.

12 A ſynnaſant oll, ac a amheuaſant, gan ddywedyd y naill wrth y llall, Beth a all hyn fod?

13 Ac eraill gan watwar a ddywedaſant, Llawn o win melys ydynt.

14 ¶ Eithr Pedr yn ſefyll gyd â'r un ar ddeg, a gyfododd ei leferydd, ac a ddywedodd wrthynt, O ŵyr o Iuddewon, a chwi oll ſydd yn trigo yn Jeruſalem, bydded hyſbyſol hyn i chwi, a chlûſt-ymwrandêwch â'm geiriau;

4036.

[i] Math. 24. 3.
[k] Math. 24. 36.
[l] Pen. 2. 1, 4.
[†] Neu, *pan ddêl yr Yſbryd glân arnoch,*
[m] Luc 24. 48. Ioan 15. 27. Pen. 2. 32.
[n] Luc 24. 51.
[o] Math. 28. 3.
[p] Dan. 7. 13. Math. 24. 30. Marc 13. 26. Luc 21. 27. 1 Theſ. 1. 10. 2 Theſ. 1. 10.
Dad. 1. 7.
[q] Math. 10. 3.
[r] Jud. 1.
[s] Pen. 2. 1.
[t] Math. 13. 55.
[u] Sal. 41. 9.
[x] Ioan 13. 18. a 18. 3.
[y] Luc 6. 16.
[z] Math. 27. 5, 7, 8.
[a] Sal. 69. 25.
[b] Sal. 109. 8.
‡ *ſwydd.*
[c] Ad. 9. 1.
[d] Pen. 4. 33.
[e] 1 Sam. 16. 7. 2 Cron. 28. 9. a 29. 17. Jer. 11. 20. a 27. 10. Pen. 15. 8. Dad. 2. 23.

[a] Lef. 23. 15. Deut. 16. 9.
[b] Pen. 1. 14.
[c] Pen. 4. 31.
[d] Pen. 1. 5.
[e] Marc 16. 17. Pen. 10. 46. 1 Cor. 12. 10, 28, 30. a 13. 1, 2 14. 2, &c.

4036. 15 Canys nid yw y rhai hyn yn feddwon, fel yr ydych chwi yn tybied, (o blegid y drydedd awr o'r dydd yw hi.)

[f] Esay 44, 3. 16 Eithr hyn yw y peth a ddywedwyd trwy y prophwyd Joel,

Ezec 11. 19. a 36. 17 [f] A bydd yn y dyddiau diweddaf, medd Duw, [g] y tywalldaf o'm Hysbryd ar bob cnawd: a'ch meibion chwi [h] a'ch merched a brophwydant, a'ch gwŷr ieuainge a welant weledigaethau, a'ch hynafgwŷr a freuddwydiant freuddwydion:

Joel 2. 28, 29, &c. Zech. 12. 10. 18 Ac ar fy ngweifion ac ar fy llâw-forwynion y tywalldaf o'm Hysbryd yn y dyddiau hynny; a hwy a brophwydant:

Ioan 7. 38. [g] Pen. 10. 45. 19 A mi a roddaf ryfeddodau yn y nêf uchod, ac arwyddion yn y ddaear isod, gwaed, a thân, a tharth mŵg.

[h] Pen. 21. 9. [e] Dad. 6, 12. 20 [i] Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lloer yn waed, cyn i ddydd mawr ac eglur yr ARGRWYDD ddyfod.

[i] Rhuf. 10, 13. [k] Pen. 4. 28. 21 A bydd, [l] pwy bynnag a alwo ar enw yr ARGLWYDD a fydd cadwedig.

[l] Pen. 5. 30. 22 Ha wŷr Israel, clywch y geiriau hyn; Iesu o Nazareth, gŵr profedig gan Dduw yn eich plith chwi, trwy nerthoedd a rhyfeddodau ac arwyddion, y rhai a wnaeth [m] Duw trwyddo ef yn eich canol chwi, megis ag y gwyddoch chwithau:

[m] Ad. 32. Pen. 3. 15. a 4. 10. a 10. 40. a 13. 30, 34. a 17. 31. Rhuf. 4. 24. a 8. 11. [i] Cor. 6. 14. a 15. 15. 23 Hwn [k] wedi ei roddi trwy derfynedig gyngor a rhag-wybodaeth Duw, [l] a gymmerasoch chwi, a thrwy ddwylaw anwir a groes-hoeliasoch, ac a laddasoch:

Gal. 1, 1. Eph. 1.20. Col. 2. 12. 1 Thes. 1. 10. 24 [m] Yr hwn a gyfododd Duw, gan ryddhâu gofidiau angau: canys nid oedd bosfibl ei attal ef ganddo.

Heb. 13. 20. 25 Canys Dafydd fydd yn dywedyd am dano, [n] Rhag-welais yr ARGLWYDD ger fy mron yn wastad, canys ar fy neheu-law y mae, fel na'm hysgoger.

1 Pedr 1. 21. [n] Sal. 16. 8. 26 Am hynny y llawenhaodd fy nghàlon, ac y gorfoleddodd fy nhafod; ïe, a'm cnawd hefyd a orphwys mewn gobaith:

[o] *gal'ewch i mi, &c.* 27 Am na adewi fy enaid yn uffern, ac na oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

[o] 1 Bren. 2. 10. Pen. 13. 36. 28 Gwnaethoft yn hysbys i mi ffyrdd y bywyd: ti a'm cyflawni o lawenydd â'th wynebpryd.

[p] Sal. 132. 11. 29 Ha wŷr frodyr, [o] y mae yn rhydd i mi ddywedyd yn hŷ wrthych, [p] am y patriarch Dafydd, ei farw ef a'i gladdu, ac y mae ei feddrod ef gyd â ni hyd y dydd hwn.

Luc 1. 32. Rhuf. 1. 3. 2 Tim. 2. 8. [q] Sal. 16. 10. 30 Am hynny, ac efe yn brophwyd, [q] yn gwybod dyngu o Dduw iddo trwy lw, mai o ffrwyth ei lwynau ef o ran y cnawd, y cyfodai efe Grist, i eistedd ar ei orfeddfa ef.

[r] Pen. 3. 15. [s] Pen. 1. 8. [t] Pen. 5. 31. 31 Ac efe yn rhagweled, a lefarodd am adgyfodiad Crist, [r] na adawyd ei enaid ef yn uffern, ac na's gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.

Phil. 2. 9. [u] Ioan 14. 26. a 15. 26. 32 [s] Yr Iesu hwn a gyfododd Duw i fynu, [t] o'r hyn yr ydym ni oll yn dyftion.

Pen. 1. 4. [x] Pen. 10. 45. 33 Am hynny [t] wedi eu ddyrchafu ef trwy ddeheu-law Duw, ac [u] iddo dderbyn gan y Tâd yr addewid o'r Ysbryd glân, efe [x] a dywalldodd y peth yma yr ydych chwi yr awrhon yn ei weled, ac yn ei glywed.

[y] Sal. 110. 1. Eph. 1, 20. 34 O blegid ni ddyrchafodd Dafydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn dywedyd ei hun, [y] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheu-law,

35 Hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfaingc i'th draed.

36 Am hynny, gŵybydded holl dŷ Israel yn ddiogel, ddarfod i Dduw wneuthur yn Arglwydd ac yn Grist, yr Iesu hwn a groes-hoeliasoch chwi.

37 Hwythau wedi clywed hyn, [z] a ddwys-bigwyd yn eu càlon, ac a ddywedasant wrth Pedr, a'r apostolion eraill, Ha wŷr frodyr, beth a wnâwn ni?

[z] Zech. 12. 10. Luc 3. 10. Pen. 9. 6. a 16. 30. 38 A Phedr a ddywedodd wrthynt, [a] Edifarhêwch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Iesu Grist er maddeuant pechodau; a chwi a dderbyniwch ddawn yr Ysbryd glân.

[a] Pen. 3. 19. 39 Canys i chwi y mae yr addewid, ac [b] i'ch plant, ac [c] i bawb ym mhell, cynnifer ag a alwo yr Arglwydd ein Duw ni atto.

[b] Joel 2. 28. [c] Eph. 2, 13. 40 Ac â llawer o ymadroddion eraill y tyftiolaethodd ac y cynghorodd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch rhag y genhedlaeth drofäus hon.

41 Yna y rhai a dderbyniasant ei air ef yn ewyllysgar a fedyddiwyd: a 'chwanegwyd *attynt* y dwthwn hwnnw ynghŷlch tair mîl o eneidiau.

[d] Ad. 46. [e] Marc 16. 17. Pen. 5. 12. [f] Pen. 4. 32, 34. [g] Esay 58, 7. 42 Ac yr oeddynt yn parhâu yn athrawiaeth ac ynghymdeithas yr apostolion, ac [d] yn torri bara, ac mewn gweddiau.

[h] Pen. 20, 7. † *gartref.* [i] Luc 2. 52. Pen. 4. 33. Rhuf. 14. 18. [k] Pen. 5. 14. 43 Ac ofn a ddaeth ar bob enaid: a [e] llawer o ryfeddodau ac arwyddion a wnaethpwyd gan yr apostolion.

44 A'r rhai a [f] gredent oll oeddynt yn yr un màn, a [g] phob peth ganddynt yn gyffredin;

45 A hwy a werthasant eu meddiannau a'u dâ, ac [g] a'u rhannasant i bawb, fel yr oedd yr eisiau ar neb.

46 A hwy beunydd yn parhâu yn gyttûn yn y deml, ac [h] yn torri bara † o dŷ i dŷ, a gymmerasant eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd càlon;

47 Gan foli Duw, a [i] chael ffafr gan yr holl bobl. [k] A'r Arglwydd a 'chwanegodd beunydd at yr eglwys y rhai fyddent gadwedig.

PEN. III.

1 Pedr wrth bregethu i'r bobl a ddaethai i weled y clôff a roisid ar ei draed, 12 Yn profesu nad trwy ei rym a'i ddduwioldeb ef, neu Ioan, y gwnaethid ef yn iâch, ond trwy Dduw, a'i Fâb Iesu, a thrwy ffydd yn ei enw ef: 13 gan eu ceryddu hwy befyd am groes-hoelio 'r Iesu. 17 Yr hyn beth gan iddynt ei wneuthur mewn anwybod, ac wrth hynny gyflawni terfynedig gyngor Duw, a'r ysgrythyrau, 19 Y mae efe yn eu hannog bwy trwy edifeirwch a ffydd, i geisio maddeuant o'u pechodau, a iechydwriaeth yn yr unrhyw Iesu.

PEdr hefyd ac Ioan a aethant i fynu i'r deml ynghŷd, ar yr awr weddi, [a] *sef* y nawfed.

[a] Sal. 55. 17. 2 A [b] rhyw wr clôff o grôth ei fam a ddygid, yr hwn a ddodent beunydd wrth borth y deml, yr hwn a elwid Prydferth, [c] i ofyn eluſen gan y rhai a elai i mewn i'r deml.

[b] Pen. 14. 8. [c] Ioan 9. 8. 3 Yr hwn, pan welodd efe Pedr ac Ioan ar fedr myned i mewn i'r deml, a ddeisyfiodd gael eluſen.

4 A Phedr yn dàl ſulw arno gyd ag Ioan, a ddywedodd, Edrych arnom ni.

5 Ac efe a ddaliodd ſulw arnynt, gan obeithio cael rhyw beth ganddynt.

6 Yna y dywedodd Pedr, Arian ac aur nid oes gennyf; eithr yr hyn ſydd gennyf, hynny yr wyf yn ei roddi i ti: [d] Yn enw Iesu Grist o Nazareth, cyfod a rhodia.

[d] Pen. 4. 10. 7 A chan ei gymmeryd ef erbyn ei ddeheu-law, efe a'i cyfododd *ef* i fynu, ac yn ebrwydd ei draed ef a'i fferau a gadarnhawyd.

4036. 8 A chan neidio i fynu, efe a ſaſodd, ac a rodiodd, ac a aeth gyd â hwynt i'r demlj dan rodio, a neidio, a moli Duw.

9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn rhodio, ac yn moli Duw.

10 Ac yr oeddynt hwy yn ei adnabod, mai hwn oedd yr un a eiſteddai am eluſen, wrth borth Prydferth y deml: a hwy a lanwyd o fraw a ſynnedigaeth am y peth a ddigwyddaſai iddo.

11 Ac ſel yr oedd y clôff a iachafid yn attal Pedr ac Ioan, yr holl bobl yn frawychus
[e] Ioan 10. 23. a gŷd-redodd attynt i'r porth [e] a elwir *Porth* Solomon.
Pen. 5. 12. 12 A phan welodd Pedr, efe a attebodd i'r bobl, Ha wŷr Iſraeliaid, beth a wnêwch chwi yn rhyfeddu am hyn? neu beth a wnêwch chwi yn dàl ſulw arnom ni, fel pe trwy ein nerth ein hun neu *ein* duwioldeb y gwnaethem i hwn rodio?
[f] Pen. 5. 30. 13 [f] Duw Abraham, ac Iſaac, a Jacob, Duw ein tadau ni, [g] a ogoneddodd ei Fâb
[f] Ioan 17. 1. Ieſu, yr hwn a draddodaſoch chwi, ac
[g] Math. 27. 20. Marc 15. 11. Luc 23. 18. Ioan 18. 40. a 19. 15. Heb. 2. 10. [g] a'i gwadaſoch ger bron Pilat, pan farnodd efe ef i'w ollwng yn rhŷdd.
14 Eithr chwi a wadaſoch y Sanct a'r Cyfiawn, ac a ddeiſyfiaſoch roddi i chwi ŵr llofruddiog;
15 A [h] thywyſog y bywyd a laddaſoch,
[h] yr hwn a gododd Duw o feirw; [i] o'r hŷn yr ydym ni yn dyſtion.
16 A'i enw ef, trwy ffydd yn ei enw ef, a nerthodd y dŷn yma a welwch, ac a adwaenoch chwi: a'r ffydd yr hon *ſydd* trwyddo ef, a roes iddo ef yr holl iechyd hwn yn eich gŵydd chwi oll.
[*] *gwneuthurwr.* [h] Pen. 4. 10. 17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn mai
[k] trwy anŵybod y gwnaethoch, megis y *gwnaeth* eich pendefigion chwi hefyd.
[i] Pen. 2. 32. 18 Eithr [l] y pethau a rag-fynegodd Duw
[m] trwy enau ei holl brophwydi, y dioddefai
[k] Luc 23. 34. Criſt, a gyflawnodd efe fel hyn.
19 [n] Edifarhêwch gan hynny, a dychwelweh, fel y dileer eich pechodau, pan ddelo
1 Cor. 2. 8. 1 Tim. 1. 13. yr amſeroedd i orphwys o olwg yr Arglwydd;
[l] Luc 24. 44. 20 Ac yr anfono efe Ieſu Griſt, yr hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:
[m] Eſay 50. 6. a 53. 5. &c. 21 Yr hwn ſydd raid i'r nêf ei dderbyn, hŷd amſeroedd adferiad pob peth, y rhai a ddywedodd Duw trwy enau ei holl ſanctaidd brophwydi, eriôed.
[n] Pen. 2. 38. 22 Canys Moſes a ddywedodd wrth y tadau, [o] Yr ARGLWYDD eich Duw a gyfyd
[o] Deut. 18. 15. 18, 19. i chwi Brophwyd o'ch brodyr, megis myfi: arno ef y gwrandêwch ‡ ym mhob peth a ddywetto wrthych.
Pen. 7. 37. 23 A bydd, pob enaid ni wrandawo ar y Prophwyd hwnnw, a lwyr-ddifethir o blith y bobl.
‡ *yn ôl pob peth.* 24 A'r holl brophwydi heſyd o Samuel, ac o'r rhai wedi, cynaiſer ag a lefaraſant, a rag-fynegaſant hefyd am y dyddiau hyn.
25 Chwychwi ydych blant y prophwydi, a'r cyfammod, yr hwn a wnaeth Duw â'n tadau ni, gan ddywedyd wrth Abraham,
[p] Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. [p] Ac yn dy hâd di y bendithir holl dylwythau y ddaear.
[q] Pen. 13. 46. 26 [q] Duw gwedi cyfodi ei Fâb Ieſu, a'i hanfonodd efi chwi yn gyntaf, gan eich bendithio chwi, trwy droi pob un o honoch ymaith oddi wrth eich drygioni.

PEN. IV.

1 *Llywodraethwŷr yr Iuddewon yn anfoddlon i bregeth Pedr,* 4 (*er troi miloedd i'r ffydd o'r bobl a glywſent y gair*) *ac yn ei garcharu ef, ac Ioan.* 5 *Wedi bynny Pedr wrth ei holi, yn dywedyd yn hyderus, mai trwy enw 'r Ieſu y iachafid y clôff, ac mai trwy Ieſu yn unig y dydd rhaid i ninnau gael iechydwriaeth dragywyddol:* 13 *buythau yn gorchymmyn iddo ef ac i Ioan, na phregethent mwyach yn yr enw hwnnw, ac yn eu lygwth hwy.* 23 *Yr Eglwys ar hynny yn ymrôi i weddio.* 31 *A Duw trwy gynhyrfu y lle 'r oeddynt wedi ymgynnull ynddo, yn tyſtiolaethu glywed o bono ef eu gweddi bwyſt: ac yn cadarnhâu 'r Eglwys trwy roddi yr Yſbryd glân, a chariad perffaith tu ag at eu gilydd.*

4036. A Cfel yr oeddynt yn lleſaru wrth y bobl, yr offeiriaid † a blaenor y deml, a'r Saduceaid, a ddaethant arnynt hwy; † *a chapten.*
2 Yn ſlin ganddynt am eu bod hwy yn dyſgu y bobl, ac yn pregethu trwy 'r Ieſu yr adgyfodiad o feirw. Luc 22. 4.
3 A hwy a oſodaſant ddwylaw arnynt hwy, ac a'u dodaſant mewn dalfa, hŷd drannoeth; canys yr oedd hi yn awr yn hŵyr.
4 Eithr llawer o'r rhai a glywſant y gair a gredaſant. A rhifedi y gwŷr a wnaed ynghŷlch pùm mîl.
5 ¶ A digwyddodd drannoeth ddarfod i'w llywodraethwŷr hwy, a'r henuriaid, a'r yſgrifenyddion, ymgynnull i Jeruſalem:
6 Ac [s] Annas yr arch-offeiriad, a Chaiaphas, ac Ioan, ac Alecſander, a chymmaint ag oedd o genedl yr arch-offeiriad. [s] Luc 3. 2. Ioan 11. 49.
7 Ac wedi iddynt eu goſod hwy yn y canol, hwy a ofyniaſant, [b] Trwy ba awdurdod, neu ym mha enw y gwnaethoch chwi hyn? [b] Ecſod. 2. 14. Math. 21. 23.
8 Yna Pedr, yn gyflawn o'r Ysbryd glân, Pen. 7. 27. a ddywedodd wrthynt, *Chwychwi* bennaethiaid y bobl, a henuriaid Iſrael.
9 Od ydys yn ein holi ni heddyw am y weithred dda i'r dŷn clâf, *ief* pa wêdd y iachäwyd ef,
10 Bydded hyſbys i chwi oll, ac i bawb o bobl Iſrael, mai trwy enw Ieſu Griſt o Nazareth, yr hwn a groes-hoeliaſoch chwi,
[c] yr hwn a gyfododd Duw o feirw, trwy hwnnw y mae hwn yn ſefyll yn iach ger eich bron chwi. [c] Pen. 10. 40.
11 [d] Hwn yw 'r maen a lyſwyd gennych chwi yr adeiladwŷr, yr hwn a wnaed yn ben i'r gongl. [d] Sal. 118. 22. Math. 21. 42.
12 [e] Ac nid oes iechydwriaeth yn neb arall: canys nid oes enw arall dan y nêf, wedi ei roddi ym mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig. [e] Math. 1. 21. Pen. 10. 43.
13 ¶ A phan welſant hyſder Pedr ac Ioan, a deall mai gwŷr anllythyrennog ac annyſgedig oeddynt, hwy a ryfeddaſant. A hwy a'u hadwaenent, eu bod hwy gyd â'r Ieſu. 1 Tim. 2. 5, 6.
14 Ac wrth weled y dŷn a iachafid yn ſefyll gyd â hwynt, nid oedd ganddynt ddim i'w ddywedyd yn erbyn hynny.
15 Eithr wedi gorchymmyn iddynt fyned allan o'r gynghorfa, hwy a ymgynghoraſant â'u gilydd,
16 Gan ddywedyd, [f] Beth a wnâwn ni i'r dynion hyn? canys yn ddiau arŵydd hynod a wnaed trwyddynt hwy, hyſbys i bawb a'r ſydd yn preſwylio yn Jeruſalem, ac ni's gallwn ni ei wadu. [f] Ioan 11. 47.
17 Eithr ſel na's taner ym mhellach ym mhlith y bobl, gan fygwth bygythiwn hwy, na leſaront mwyach wrth un dŷn yn yr enw hwn.

4036. 18 A hwy a'u galwaſant hwynt, ac a orchymynaſant iddynt nad ynganent ddim, ac na ddyſgent yn enw 'r Ieſu.

19 Eithr Pedr ac Ioan a attebaſant iddynt, ac a ddywedaſant, [s] Ai cyfiawn yw ger bron Duw, wrando arnoch chwi yn hytrach nag ar Dduw? bernwch chwi.

20 Canys ni allwn ni na ddywedom y pethau a welſom ac a glywſom.

21 Eithr wedi eu bygwth ym mhellach, hwy a'u gollyngaſant hwy yn rhyddion, heb gael dim i'w cosbi hwynt, [h] o blegid y bobl: canys yr oedd pawb yn gogoneddu Duw am [i] yr hyn a wnaethid.

22 Canys yr oedd y dŷn uwch-law deugain oed, ar yr hwn y gwnaethid yr arwydd hwn o iechydwriaeth.

23 ¶ A hwythau wedi eu gollwng ymaith, [k] a ddaethant at yr eiddynt, ac a ddangoſaſant yr holl bethau a ddywedaſai 'r arch-offeiriaid, a'r henuriaid wrthynt.

24 Hwythau pan glywſant, o un frŷd a gyfodaſant eu llêf at Dduw, ac a ddywedaſant, O Arglwydd, tydi yw y Duw yr hwn a wnaethoſt y nêf a'r ddaear a'r môr ac oll fydd ynddynt;

25 Yr hwn trwy 'r Ysbryd glân yngenau dy wâs Dafydd, a ddywedaiſt, [l] Pa ham y terfyſgodd y cenhedloedd, ac y bwriadodd y bobloedd bethau ofer?

26 Brenhinoedd y ddaear a ſafaſant i fynu, a'r llywodraethwŷr a ymgaſglaſant ynghŷd, yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn erbyn ei Grift ef.

27 Canys [m] mewn gwirionedd, yn y ddinas hon yr ymghynhulloedd yn erbyn dy Sanct Fâb Ieſu, yr hwn a enneiniaiſt ti, Herod a Phontius Pilat, gyd â'r cenhedloedd, a phobl Iſrael:

28 [n] I wneuthur pa bethau bynnag a ragluniodd dy lâw a'th gyngor di eu gwneuthur.

29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych ar eu bygythion hwy, a chaniattâ i'th weiſion draethu dy air di gyd â phob hyſder;

30 Trwy eſtyn o honot dy lâw i iachâu, ac fel y gwneler arwyddion a rhyfeddodau, trwy enw dy ſanctaidd Fâb Ieſu.

31 Ac wedi iddynt weddïo, [o] ſiglwyd y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo; a hwy a lanwyd oll o'r Ysbryd glân; a hwy a lefaraſant air Duw yn hyderus.

32 A lliaws y rhai a gredaſent [p] oedd o un galon, ac un enaid; [q] ac ni ddywedodd neb o *honynt*, fod dim a'r a feddai, yn eiddo ei hunan, eithr yr oedd ganddynt bob peth yn gyffredin.

33 A'r apoſtolion trwy nerth mawr a roddaſant [r] dyſtiolaeth o adgyfodiad yr Arglwydd Ieſu: a [s] grâs mawr oedd arnynt hwy oll.

34 Canys nid oedd un anghenus yn eu plith hwy: o blegid cynnifer ag oedd berchen tiroedd neu dai, a'u gwerthaſant, ac a ddygaſant werth y pethau a werthaſid,

35 Ac a'i goſodaſant wrth draed yr apoſtolion: a rhanniwyd i bob un megis yr oedd yr angen arno.

36 A [t] Joſeph, yr hwn a gyfenwid Barnabas gan yr apoſtolion, (yr hyn o'i gyfieithu yw, Mâb diddanwch) yn Lefiad, *ac* yn Cypriad o genedl,

37 A thîr ganddo, a'i gwerthodd, ac a ddûg yr arian, ac a'i goſododd wrth draed yr apoſtolion.

PEN. V.

1 *Wedi i Ananïas a Sapphira ei wraig, am eu rhagrith gŵympo i lawr yn feirw, wrth gerydd Pedr,* 12 *ac i'r apoſtolion eraill wneuthur llawer o ryfeddau,* 14 *er cynnydd i'r ffydd:* 17 *y mae 'r apoſtolion yn cael eu carcharu eilwaith,* 19 *ac er hynny yn cael eu gwaredu gan angel, yr hwn ſydd yn erchi iddynt bregethu i bawb ar gyhoedd:* 21 *hwythau wedi iddynt bregethu felly yn y deml,* 29 *a cher bron y Cynghor,* 33 *mewn perygl o gael eu lladd, eithr trwy gyngor Gamaliel, cynghorwr mawr ymhlith yr Iuddewon, yn cael eu cadw yn fyw,* 40 *ac yn unig eu curo; a hwythau yn gogoneddu Duw am hynny, ac bob beidio â phregethu.*

4036. EIthr rhyw ŵr, a'i enw Ananïas, gyd â Sapphira ei wraig, a werthodd † dîr, 2 Ac a ddarn-guddiodd *beth* o'r gwerth, a'i wraig hefyd ‡ o'r gyfrinach, ac a ddûg ryw gyfran, ac a'i goſododd wrth draed yr apoſtolion.

† *ſeddiant.* ‡ *yn gŵybod.*

3 Eithr Pedr a ddywedodd, Ananïas, pa ham y llanwodd Satan dy galon di, i ddywedyd celŵydd wrth yr Ysbryd glân, ac i ddarn-guddio *peth* o werth y tîr?

4 Tra ydoedd yn aros, onid i ti yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu, onid oedd yn dy feddiant ti? Pa ham y goſodaiſt y peth hyn yn dy galon? Ni ddywedaiſt ti gelŵydd wrth ddynion, ond wrth Dduw.

5 Ac Ananïas pan gl, bu y geiriau hyn, a ſyrthiodd i lawr, ac a drengodd. A daeth ofn mawr ar bawb a glybu 'r pethau hyn.

6 A'r gwŷr ieuainge a gyfodaſant, ac a'i ‡ cymmeraſant ef, ac a'i dygaſant allan, ac a'i claddaſant.

‡ *bamdoiſant.*

7 A bu megis ysbaid tair awr, a'i wraig ef heb ŵybod y peth a wnaethid, a ddaeth i mewn.

8 A Phedr a attebodd iddi, Dywaid di i mi, Ai er cymmaint y gwerthaſoch chwi y tîr? Hithau a ddywedodd, Ië, er cymmaint.

9 A Phedr a ddywedodd wrthi, Pa ham y cyttunaſoch i demtio Ysbryd yr Arglwydd? wele draed y rhai a gladdaſant dy ŵr di wrth y drŵs, a hwy a'th ddygant dithau allan.

10 Ac yn y màn hi a ſyrthiodd wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r gwŷr ieuainge wedi dyfod i mewn, a'i cawſant hi yn farw, ac wedi iddynt *ei* dwyn *hi* allan, hwy a'i claddaſant *hi* yn ymyl ei gŵr.

11 A bu ofn mawr ar yr holl eglwys, ac ar bawb oll a glybu y pethau hyn.

12 ¶ A [a] thrwy ddwylaw yr apoſtolion y gwnaed arwyddion a rhyfeddodau lawer ym mhlith y bobl. (Ac yr oeddynt oll yn gyttûn ym mhorth [b] Solomon.

[a] Pen. 2. 43.

[b] Pen. 3. 11.

13 Eithr [c] ni feiddiai neb o'r lleill ymgyſylltu â hwynt; ond y bobl oedd yn eu mawrhâu.

[c] Ioan 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.

14 A 'chwanegwyd attynt rai yn credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr a gwragedd hefyd.)

15 Hŷd oni ddygent y rhai cleifion allan * ar hŷd yr heolydd, a'u goſod ar welyau a glythau, fel [d] o'r hyn lleiaf y cyſgodai cyſgod Pedr, pan ddelai heibio, rai o honynt.

* *ym mhob beol.*

[d] Math. 9. 21. a 14. 36.

16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghŷd, o'r dinaſoedd o amgylch Jeruſalem, gan ddwyn rhai cleifion, a [e] rhai a drallodid gan ysbrydion aflan, y rhai a iachäwyd oll.

Pen. 19. 12.

[e] Marc 16. 17.

17 ¶ A'r

4036. 17 ¶ A'r arch-offeiriad a gyfododd; a'r holl rai oedd gyd ag ef (yr hon yw hereſi y Saduceaid) a lanwyd o † gynfigen,

† *Ild.*

18 Ac a ddodaſant eu dwylaw ar yr apoſtolion, ac a'u rhoiſant yn y carchar cyffredin.

[r] Pen. 12. 7. a 16. 26. 19 Eithr [r] angel yr Arglwydd o hŷd nôs a agorodd ddrylau 'r carchar, ac a'u dûg hwynt allan, ac a ddywedodd,

20 Ewch, ſefwch a lleferwch yn y deml wrth y bobl holl eiriau 'r ſuchedd hon.

21 A phan glywſant, hwy a aethant yn fore i'r deml, ac a athrawiaethaſant. Eithr daeth yr arch-offeiriad, a'r rhai oedd gyd ag ef, ac a alwaſant ynghŷd y cynghor, a holl henuriaid plant yr Iſrael, ac a ddanfonaſant i'r carchar, i'w dwyn hwy *ger bron.*

22 A'r ſwyddogion pan ddaethant, ni chawſant hwynt yn y carchar, eithr hwy a ddychwelaſant, ac a fynegaſant,

23 Gan ddywedyd, Yn wîr ni a gawſom y carchar wedi ei gau o'r fath ſicraf, a'r ceidwaid yn ſefyll allan o flaen y drylau; eithr pan agoraſom, ni chawſom neb i mewn.

‡ *chapten,* [e] Luc 22. 4. 24 A phan glybu 'r arch-offeiriad a ‡[e] blaenor y deml a'r offeiriaid pennaf yr ymadroddion hyn, ammeu a wnaethant yn eu cylch hwy, beth a ddoi o hyn.

25 Yna y daeth un ac a ſynegodd iddynt, gan ddywedyd, Wele, y mae y gwŷr a ddodaſoch chwi yngharchar yn ſefyll yn y deml, ac yn dyſgu 'r bobl.

† *capten.* 26 Yna y † blaenor gyd â'r ſwyddogion, a aeth ac a'u dûg hwy heb drais: (o blegid [g] yr oedd arnynt ofn y bobl, rhag eu llabyddio.)

[g] Math. 21. 26. Pen. 4. 21. 27 Ac wedi eu dwyn, hwy a'u goſodaſant o flaen y cynghor, a'r arch-offeiriad a ofynnodd iddynt,

[h] Pen. 4. 18. 28 Gan ddywedyd, [h] Oni orchymynaſom ni, gan orchymmyn i chwi na athrawiaethech yn yr enw hwn? ac wele, chwi a lanwaſoch Jeruſalem â'ch athrawiaeth, ac yr ydych yn ewyllyſio dwyn arnom ni waed y dŷn hwn.

29 A Phedr a'r apoſtolion a attebaſant, ac a ddywedaſant, [i] Rhaid yw ufuddhâu i Dduw yn fwy nag i ddynion.

[i] Pen. 4. 19.

[k] Pen. 3. 13, 15. [l] Pen. 10. 39. a 13. 29. 1 Pedr 2. 24. [m] Pen. 2. 33. Heb. 2. 10. Edrych Luc 24. 47. [n] Ioan 15. 26, 27. [o] Pen. 2. 4. [p] Pen. 7. 54. [q] Pen. 22. 3.

30 [k] Duw ein tadau ni a gyfododd i fynu Ieſu, yr hwn a laddaſoch chwi, ac [l] a groes-hoeliaſoch ar bren.

31 [m] Hwn a ddyrchafodd Duw â'i ddeheu-law, yn Dywyſog, ac yn Iachawdwr, i roddi edifeirwch i Iſrael, a maddeuant pechodau.

32 A [n] nyni ydym ei dyſtion ef o'r pethau hyn, a'r Ysbryd glân hefyd, [o] yr hwn a roddes Duw i'r rhai ſydd yn ufuddhâu iddo ef.

33 A [p] phan glywſant hwy *hynny*, hwy a ffrommaſant, ac a ymgynghoraſant am eu lladd hwynt.

34 ¶ Eithr rhyw Phariſead a'i enw [q] Gamaliel, doctor o'r gyfraith, parchedig gan yr holl bobl, a gyfododd i fynu yn y cynghor, ac a archodd yrru yr apoſtolion allan dros ennyd fechan;

35 Ac a ddywedodd wrthynt, Ha ŵyr o Iſrael, edrychwch arnoch eich hunain, pa beth yr ydych ar fedr ei wneuthur am y dynion hyn.

† Neu, *gredaſant.*

36 Canys o flaen y dyddiau hyn, cyfododd Theudas i fynu, gan ddywedyd ei fod ef yn rhyw un, wrth yr hwn y glynodd rhifedi o wŷr, ynghŷlch pedwar cant; yr hwn a laddwyd, a chynnifer oll a † ufuddhaſant iddo, a waſgarwyd, ac a wnaed yn ddiddym. 4036.

37 Yn ôl hwn y cyfododd Judas y Galilead, yn nyddiau y dreth, ag eſe a drôdd bobl lawer ar ei ôl; ac yntau hefyd a ddarfu am dano, a chynnifer oll a ufuddhaſant iddo a waſgarwyd.

38 Ac yr awrhon, meddaf i chwi, ciliwch oddi wrth y dynion hyn, a gadewch iddynt: o blegid [r] o's o ddynion y mae 'r cynghor hwn, neu 'r weithred hon, ſe a ddiddymmir:

[r] Diar. 21. 30. Eſay 8. 10. Math. 15. 13.

39 Eithr o's o Dduw y mae, ni ellwch chwi ei ddiddymmu, rhag eich cael [s] yn ymladd yn erbyn Duw.

[s] Pen. 9. 5. a 23. 9.

40 A chyttuno ag ef a wnaethant. Ac wedi iddynt alw yr apoſtolion attynt, a'u curo, hwy a orchymynaſant iddynt na lefarent yn enw 'r Ieſu, ac a'u gollyngaſant ymaith.

41 A hwy a aethant allan o olwg y cynghor [t] yn llawen, am eu cyfrif hwynt yn deilwng i ddioddef ammharch o achos ei enw ef.

[t] Math. 5. 12. Heb. 10. 34. Iago 1. 2. 1 Pedr 4. 13, 16.

42 A beunydd yn y deml, ac o dŷ i dŷ, ni pheidiaſant â dyſgu, a phregethu Ieſu Grift.

PEN. VI.

1 *Yr apoſtolion yn chwennych nad eſgeuluſid y tlodion, o ran eu lluniaeth corphorol, ac yn ofalus befyd eu hunain am gyfranau gair Duw, lluniaeth yr enaid.* 7 *yn ordeinio ſwydd Diaconiaeth i faith o wŷr etholedig: 5 o'r rhai y mae Stephan, gŵr llawn o ffydd ac o'r Ysbryd glân, yn un:* 12 *ei ddâl ef gan y rhai a waradwyddodd efe wrth ymreſymmu:* 13 *ac achwyn arno ar gam, am gablu yn erbyn y gyfraith, a'r deml.*

A Cyn ydyddiau hynny, a'r diſgyblion yn amlhâu, bu grwgnach gan y Groegiaid yn erbyn yr Hebreaid, am ddirmygu eu gwragedd gweddwon hwy, yn y weinidogaeth feunyddol.

2 Yna 'r deuddeg a alwaſant ynghŷd y lliaws diſgyblion, ac a ddywedaſant, [a] Nid yw gymheſur i ni adael gair Duw, a gwaſanaethu byrddau.

[a] Ecſod. 18. 17.

3 Am hynny, frodyr, [b] edrychwch yn eich plith, am ſeithwŷr da eu gair, yn llawn o'r Ysbryd glân, a doethineb, y rhai a oſodom ar hyn o orchwyl.

[b] Deut. 1. 13. Pen. 1. 21. a 16. 2. 1 Tim. 3. 7.

4 Eithr nyni a barhâwn mewn gweddi a gweinidogaeth y gair.

5 A boddlon fu 'r ymadrodd gan yr holl lıaws: a hwy a etholaſant Stephan, [c] gŵr llawn o fŷdd, ac o'r Ysbryd glân, a [d] Phylib, a Phrochorus, a Nicanor, a Thimon, a Pharmenas, a Nicolas, proſelyt o Antiochia:

[c] Pen. 11. 24. [d] Pen. 8. 5. 26. a 21. 8. [e] Pen. 8. 17. a 13. 3. 1 Tim. 4. 14. a 5. 22. 2 Tim. 1. 6.

6 Y rhai a oſodaſant hwy ger bron yr apoſtolion; ac wedi iddynt weddio, [e] hwy a ddodaſant *eu* dwylaw arnynt hwy.

7 A [f] gair Duw a gynnyddodd; a rhifedi y diſgyblion yn Jeruſalem a amlhaodd yn ddirfawr, a thyrfa fawr o'r offeiriaid a ufuddhaſant i'r ffydd.

[f] Pen. 12. 24. a 19. 20. Col. 1. 6.

8 Eithr Stephan yn llawn ffydd, a nerth, a wnaeth ryfeddodau, ac arwyddion ym mhlith y bobl.

9 ¶ Yna y cyfododd rhai o'r ſynagog a elwir eiddo y Libertiniaid, a'r Cyreniaid, a'r Aleciandriaid, a'r rhai o Cilicia, ac o Aſia, gan ymddadleu â Stephan.

[g] Luc 21. 15. Edrych Ecſod. 4. 12. Eſay 54. 17.

10 Ac [g] ni allent wrthwynebu y doethineb a'r Ysbryd, trwy yr hwn yr oedd efe yn lefaru.

11 Yna

4037. 11 Yna y goſodaſant wŷr i ddywedyd, Nyni a'i clywſom ef yn dywedyd geiriau cablaidd yn erbyn Moſes a Duw.

12 A hwy a gynhyrfaſant y bobl a'r henuriaid a'r yſgrifenyddion, a chan ddyfod arno, a'i cipiaſant ef ac a'i dygaſant i'r gynghorfa;

13 Ac a oſodaſant gau dyſtion, y rhai a ddywedent, Nid yw y dŷn hwn yn peidio â dywedyd cabl-eiriau yn erbyn y lle ſanctaidd hwn a'r gyfraith.

14 Canys nyni a'i clywſom ef yn dywedyd, y diſtrywiai yr Ieſu hwn o Nazareth y lle yma, ac y newidiai eſe y defodau a draddododd Moſes i ni.

15 Ac fel yr oedd yr holl rai a eiſteddent yn y cynghor yn dàl ſulw arno, hwy a welent ei wyneb ef fel wyneb angel.

PEN. VII.

1 Styphan wrth gael cennad i atteb droſto ei hun am y gabledd, 2 yn dangos ddarfod i Abraham addoli Duw yn iawn, a phà fodd y dewiſodd Duw y Tadau 20 cyn geni Moſes, a chyn adeiladu 'r Babell a'r deml: 37 a thyſtiolaethu o Moſes ei hun am Griſt: 44 ac na pharhâi y ſeremoniau oddi allan, y rhai a ordeiniesid ar ddull y portreiad neſol, ond dros amſer: 51 Gan eu ceryddu hwy, am eu gwaith yn gwrthwynebu ac yn lladd Criſt y Cyflawn hwnnw, am yr hwn y rhag-ddywedaſai y propheydi y doi eſe i'r bŷd: 54 Hwythau ar hynny, gan ei labyddio ef i farwolaeth, ac yntau yn gorchymmyn ei enaid i'r Ieſu, ac yn gweddïo droſtynt hwy.

YNa y dywedodd yr arch-offeiriaid, A ydyw y pethau hyn felly?

a Pen. 22. 1. 2 Yntau a ddywedodd, a Ha wŷr, frodyr, a thadau, gwrandewch, Duw y gogoniant a ymddangoſodd i'n tâd Abraham, pan oedd eſe ym Meſopotamia, cyn iddo drigo yn Charran;

b Gen. 12. 1, 5, 6. 3 Ac a ddywedodd wrtho, b Dôs allan o'th wlâd ac oddi wrth dy dylwyth, a thyred i'r tîr a ddangoſwyf i ti.

c Gen. 11. 31. 4 Yna c y daeth eſe allan o dîr y Caldeaid, ac y preſwyliodd yn Charran: ac oddi yno wedi marw ei dâd, eſe a'i ſymmudodd ef i'r tîr yma, yn yr hwn yr ydych chwi yn preſwylio yr awr hon.

d Gen. 12. 7. a 13. 15. e Gen. 15. 13, 16. † Neu, *ei hâd ef.* f Ecſod. 12. 40. Gal. 3. 17. g Ecſod. 3. 12. h Gen. 17. 9, 10. i Gen. 21. 2, 3, 4. k Gen. 25. 26. l Gen. 29. 31, &c. a 30. 5, &c. a 35. 23. m Gen. 37. 4, 28. Sal. 105. 17. n Gen. 41. 37. o Gen. 41. 54. 5 Ac ni roes iddo etifeddiaeth ynddo, na ddo lêd troed; ac d eſe a addawödd ei roddi iddo i'w feddiannu, ac i'w hâd yn ei ôl, prŷd nad oedd plentyn iddo.

6 A Duw a lefarodd fel hyn, e † Dy hâd di a fydd ymdeithydd mewn gwlâd ddieithr, a hwy a'i caethiwant ef, ac a'i drygant, f bedwar can mlynedd.

7 Eithr y genedl yr hon a waſanaethant hwy, a farnaf fi, medd Duw; ac wedi hynny y dônt allan, ac g a'm gwaſanaethant i yn y lle hwn.

8 h Ac eſe a roddes iddo gyfammod yr enwaediad. Felly i *Abrahàm* a genhedlodd Iſaac, ac a enwaedodd arno yr wythfed dydd; k ac Iſaac *a genhedlodd* Jacob; a l Jacob *a genhedlodd* y deuddeg patriarch.

9 m A'r patrieirch gan gynfigennu a werthaſant Joſeph i'r Aipht: ond yr oedd Duw gyd ag ef,

10 Ac a'i hachubodd ef o'i holl orthrymderau, n ac a roes iddo hawddgarwch a doethineb yngolwg Pharao brenhin yr Aipht: ac eſe a'i goſododd ef yn llywodraethwr ar yr Aipht, ac ar ei holl dy.

11 Ac o ſe ddaeth newŷn dros holl dîr yr Aipht a Chanaan, a gorthrymder mawr: a'n tadau ni chawſant luniaeth.

12 p Ond pan glybu Jacob fod ŷd yn yr Aipht, eſe a anfonodd ein tadau ni allan yn gyntaf. 4037. p Gen. 41. 1.

13 q A'r ail *waith* yr adnabüwyd Joſeph gan ei frodyr; a chenedl Joſeph a aeth yn hysbys i Pharao. q Gen. 45. 4, 16.

14 Yna yr anfonodd Joſeph, ac a gyrchodd ei dâd Jacob, r a'i holl genedl, pymtheg enaid a thrugain. r Gen. 46. 27.

15 s Felly yr aeth Jacob i wared i'r Aipht, ac a fu farw, eſe a'n tadau hefyd. Deut. 10, 22.

16 A t hwy a ſymmudwyd i Sichem, ac a ddodwyd yn u y bêdd a brynaſai Abraham er arian, gan feibion Emmor *tâd* Sichem. s Gen. 46. 5, a 49. 33. t Ecſod. 13. 19.

17 A phan neſaodd amſer yr addewid, yr hwn a dyngaſai Duw i Abraham, x y bobla gynnyddodd, ac a amlhaodd yn yr Aipht, Joſ. 24. 32. u Gen. 23. 16. a 33. 19.

18 Hŷd oni chyfododd brenhin arall, yr hwn nid adwaenai mo Joſeph.

19 Hwn a fu ddichellgar wrth ein cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau, y gan beri iddynt fwrw allan eu plant, fel ná eppilient. x Ecſod. 7, 8, 9. Sal. 105. 24. y Ecſod. 1. 22.

20 z Ar yr hwn amſer y ganwyd Moſes, a ac efe oedd † dlŵs i Dduw, ac a fagwyd dri mîs yn nhŷ ei dâd. z Ecſod. 2. 2. a Heb. 11. 23.

21 Ac wedi ei fwrw ef allan, merch Pharao a'i cyfododd ef i fynu, ac a'i magodd ef yn fâb iddi ei hun. † *dlŵs iawn.*

22 A Moſes oedd ddyſgedig yn holl ddoethineb yr Aiphtiaid, ac b oedd nerthol mewn geiriau, ac mewn gweithredoedd. b Luc 24. 19.

23 A c phan oedd efe yn llawn ddeugeinmlwydd oed, daeth i'w gàlon ef ymweled â'i frodyr plant yr Iſrael. c Ecſod 2. 11.

24 A phan welodd efe un yn cael cam, efe a'i hamddiffynnodd *ef*, ac a ddïalodd gam yr hwn a orthrymmid, gan daro 'r Aiphtiwr.

25 * Ac efe a dybiodd fod ei frodyr yn deall, fod Duw yn rhoddi iechydwriaeth iddynt trwy ei law ef; eithr hwynt hwy ni ddeallaſant. * *o bleg'd.*

26 d A'r dŷdd neſaf yr ymddangoſodd efe iddynt, a hwy yn ymrafaelio, ac a'u hannogodd hwynt i heddychu, gan ddywedyd, Ha wŷr, brodyr ydych chwi, pa ham y gwnêwch gam â'ch gilydd? d Ecſod. 2. 13.

27 Ond yr hwn oedd yn gwneuthur cam â'i gymmydog, a'i cilgwthiodd ef, gan ddywedyd, e Pwy a'th oſododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr arnom ni? e Edrych Pen. 4. 7.

28 A leddi di fi, y modd y lleddaiſt yr Aiphtiwr ddoe?

29 A Moſes a ffôdd ar y gair hwn, ac a fu ddieithr yn nhîr Madian, lle y cenhedlodd efe ddau o feibion. f Ecſod. 3. 2.

30 f Ac wedi cyflawni deugain mlynedd yr ymddangoſodd iddo, yn anialwch mydydd Sina, angel yr Arglwydd, mewn fflam dân mewn perth.

31 A Moſes pan welodd, a fu ryfedd ganddo y golwg, a phan neſaodd i yſtyried, daeth llêf yr Arglwydd atto, *gan ddywedyd,* g Math. 22. 32. Heb. 11. 16.

32 g Myfi *yw* Duw dy dadau, Duw Abraham, a Duw Iſaac, a Duw Jacob. A Moſes wedi myned yn ddychrynedig, ni feiddiai yſtyried. h Joſ. 9. 15.

33 h Yna y dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dattod dy eſgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt yn ſefyll ynddo, ſydd dîr ſanctaidd.

34 Gan weled y gwelais ddrygfyd fy mhobl, y rhai ſy yn yr Aipht, a mi a glywais eu griddfan, ac a ddiſgynnais i'w gwared hwy. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

4037. 35 Y Moſes yma, yr hwn a wrthodaſant hwy, gan ddywedyd, Pwy a'th oſododd di yn llywodraethwr, ac yn farnwr? hwn a anfonodd Duw yn llywydd, ac yn waredwr, trwy law yr angel, yr hwn a ymddangoſodd iddo yn y berth.

36 Hwn a'u harweiniodd hwynt allan, [l] gan wneuthur rhyfeddodau ac arwyddion, yn nhîr yr Aipht, ac yn y môr côch, ac [k] yn y diffeithwch, ddeugain mlynedd.

37 Hwn yw'r Moſes a ddywedodd i feibion Iſrael, [l] Prophwyd a gyfyd yr ARGLWYDD eich Duw i chwi o'ch brodyr fel myfi, [m] arno eſ y gwrandêwch.

38 [n] Hwn yw efe a fu yn † yr eglwys yn y diffeithwch, gyd â'r [o] angel a ymddiddanodd ag ef ym mynydd Sina, ac â'n tadau ni, yr hwn a dderbyniodd ymadroddion bywiol i'w rhoddi i ni.

39 Yr hwn ni fynnai ein tadau fod yn ufudd iddo, eithr cilgwthiaſant *eſ*, a throiſant yn eu calonnau i'r Aipht,

40 [p] Gan ddywedyd wrth Aaron, Gwnâ i ni dduwiau i'n blaenori: o blegid y Moſes yma, yr hwn a'n dûg ni allan o dir yr Aipht, ni wyddom ni beth a ddigwyddodd iddo.

41 A hwy a wnaethant lô yn y dyddiau hynny, ac a offrymmaſant aberth i'r eilun, ac a ymlawenhaſant yngweithredoedd eu dwylaw eu hun.

42 Yna [q] y trôdd Duw, ac a'u rhoddes hwy i fynu i waſanaethu * llu y nêf, fel y mae yn yſgrifenedig yn llyfr y prophwydi; [r] A offrymmaſoch i mi laddedigion ac aberthau, ddeugain mlynedd yn yr anialwch, chwi tŷ Iſrael?

43 A chwi a gymmeraſoch babell Moloch, a ſeren eich duw Remphan, lluniau y rhai a wnaethoch i'w haddoli; minnau a'ch ſymmudaſ chwi tu hwnt i Babilon.

44 Tabernacl y dyſtiolaeth oedd ym mhlith ein tadau yn yr anialwch, fel y gorchymynaſai † yr hwn a ddywedai wrth Moſes, [s] am ei wneuthur ef yn ôl y portreiad a welſai.

45 [t] Yr hwn a ddarfu i'n tadau ni ei gymmeryd, a'i ddwyn i mewn gyd ag Ieſu i berchennogaeth y cenhedloedd, y rhai a yrrodd Duw allan o flaen ein tadau, hŷd yn nyddiau Dafydd;

46 [u] Yr hwn a gaſodd ffafr ger bron Duw, ac [x] a ddymunodd gael tabernacl i Dduw Jacob.

47 [y] Eithr Solomon a adeiladodd dŷ iddo ef.

48 [z] Ond nid yw y Goruchaf yn trigo mewn temlau o waith dwylaw, fel y mae y prophwyd yn dywedyd,

49 [a] Y nêf *yw* fy ngorſedd-faingc, a'r ddaear yw troed-faingc fy nhraed. Pa dŷ a adeiledwch i mi, medd yr Arglwydd; neu pa le *fydd* i'm gorphwyſfa i?

50 Onid ſy llâw i a wnaeth hyn oll?

51 Chwi rai [b] gwàr-galed, a [c] dïenwaededig o gàlon ac o giuſtiau, yr ydych chwi yn waſtad yn gwrthwynebu 'r Yſbryd glân, megis eich tadau, felly chwithau.

52 Pa un o'r prophwydi ni ddarfu i'ch tadau chwi ei erlid? a hwy a laddaſant y rhai oedd yn rhag-fynegi dyfodiad [d] y Cyfiawn, i'r hwn yr awrhon y buoch chwi fradwŷr a llofruddion:

53 [e] Y rhai a dderbyniaſoch y gyfraith trwy dreſnid angylion, ac ni's cadwaſoch:

54 ¶ A [f] phan glywſant hwy y pethau hyn, hwy a ffrommaſant yn eu calonnau, ac a yſgyrnygaſant ddannedd arno.

55 Ac eſe yn gyflawn o'r Yſbryd glân, a edrychodd yn ddyfal tu a'r nêf, ac a welodd ogoniant Duw, a'r Ieſu yn ſeſyll ar ddeheu-law Dduw.

56 Ac eſe a ddywedodd, Wele, [g] mi a welaſ y nefoedd yn agored, a Mâb y dŷn yn * eiſtedd ar ddeheu-law Dduw.

57 Yna y gwaeddaſant â llêf uchel, ac a gauaſant eu cluſtiau, ac a ruthraſant yn unfryd arno,

58 Ac [h] a'i bwriaſant allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant: [i] a'r tyſtion a ddodaſant eu dillad wrth draed dŷn ieuangc a elwid Saul.

59 A hwy a labyddiaſant Stephan, ag eſe yn galw *ar Dduw*, ac yn dywedyd, Arglwydd Ieſu, [k] derbyn fy yſbryd.

60 Ac eſe a oſtyngodd ar ei liniau, ac a lefodd â llêf uchel, [l] Arglwydd, na ddôd y pechod hyn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, eſe a hunodd.

4037.
g Ezec. 1, 1. Math. 3. 16. Pen. 10. 11.
* *ſeſyll.*
h 1 Bren. 21. 13. Luc 4. 29.
i Pen. 22. 20.
k Sal. 31. 6. Luc 23. 46.
l Math. 5. 44. Luc 23. 34.

PEN. VIII.

1 *Yr Eglwys, o achos yr erlid yn Jeruſalem wedi ei phlannu yn Samaria, 5 trwy waith Philip y Diacon, yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthiau, ac a fedyddiodd lawer, ym mhlith eraill Simon y ſwynwr, budol mawr ym mŷſg y bobl: 14 Pedr ac Ioan yn dyfod i gadarnhâu, ac i 'chwanegu 'r Eglwys, gan roddi 'r Yſbryd glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw: 18 A Simon yn ceiſio prynu y cyffelyb awdurdod ganthynt; 20 a Phedr yn ei geryddu eſ yn dêſt am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog eſ i edifarhâu, 25 ac yn dychwelyd i Jeruſalem, dan bregethu gair yr Arglwydd, eſe ac Ioan. 26 Ac angel yn anſon Philip i ddyſgu, ac i fedyddio yr Eſnuch o Ethiopia.*

A [a] Saul oedd yn cyttuno i'w lâdd eſ. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Jeruſalem: a [b] phawb a waſgarwyd ar hŷd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apoſtolion.

2 A gwŷr bucheddol a ddygaſant Stephan i'w *gladdu*, ac [c] a wnaethant alar mawr am dano eſ.

3 Eithr Saul [d] oedd yn anrheithio 'r eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a lluſgo allan wŷr a gwragedd, eſe a'u rhoddes yng-harchar.

4 [e] A'r rhai a waſgaraſid, a dramwyaſant gan bregethu 'r gair.

5 Yna Phylib a aeth i wared i ddinas Samaria, ac a bregethodd Griſt iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Phylib, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd eſe yn eu gwneuthur.

7 Canys [f] yſbrydion aflan, gan lefain â llêf uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt*: a llawer yn gleiſion o'r parlys, ac yn gloffion, a iachâwyd.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw ŵr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas, [g] yn ſwyno, ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei *fôd* ef ei hun yn rhyw un mawr,

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hŷd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt a'u coel arno, o herwŷdd iddo dalm o amſer eu hudo hwy â ſwynion.

12 Eithr pan gredaſant i Phylib yn pregethu 'r pethau a berthynent i deyrnas Dduw,

a Pen. 22. 20.
b Pen. 11. 19.
c Gen. 23. 21. a 50. 10. 2 Sam. 3. 31.
d Pen. 22. 4. a 26. 10, 11.
e 1 Cor. 15. 9. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
f Math. 10. 23. Pen. 11. 19. Marc. 16. 17.
g Pen. 13. 6.

4037. Dduw, ac i enw Ieſu Grift, hwy a ſe-
dyddiwyd, yn wŷr ac yn wragedd.
13 A Simon yntau hefyd a gredodd; ac
wedi ei ſedyddio, a lynodd wrth Phylib;
a ſynnodd arno wrth weled [a] yr arwyddion
a'r nerthoedd mawrion a wneid.
14 ¶ A phan glybu 'r apoſtolion yn Ie-
ruſalem dderbyn o Samaria air Duw, hwy
a anfonaſant attynt Pedr ac Ioan.
15 Y rhai wedi eu dyfod i wared, a we-
ddïaſant droſtynt, ar iddynt dderbyn yr
Ysbryd glân.
[b] Pen. 19. 2. 16 Canys [b] etto nid oedd efe wedi fyrth-
io ar neb o honynt: ond yr oeddynt yn
[i] Math. 28, 19. unig [i] wedi eu bedyddio yn enw yr Ar-
glwydd Ieſu.
Pen. 2. 38. [k] Pen. 6. 6. a 19. 6. 17 Yna [k] hwy a ddodaſant *eu* dwylaw
arnynt, a hwy a dderbyniaſant yr Ysbryd
glân.
[†] *arddodiad.* 18 A phan welodd Simon mai trwy † oſo-
diad dwylaw yr apoſtolion y rhoddid yr Yſ-
bryd glân, efe a gynnygiodd iddynt arian,
19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i min-
nau hefyd yr awdurdod hon, fel ar bwy
bynnag y goſodwyf fy nwylaw, y der-
bynio efe yr Ysbryd glân.
20 Eithr Pedr a ddywedodd wrtho, By-
dded dy arian gyd â thi i ddiſtryw, am [l] i
[l] Math. 10. 8. ti ‡ dybied y meddiennir dawn Duw trwy
Edrych 2 Bren. 5. 16. arian.
21 Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y
gorchwyl hyn: canys nid yw dy gàlon di
‡ *feddwl.* yn uniawn ger bron Duw.
22 Edifarha gan hynny am dy ddrygioni
[m] 2 Tim. 2. 25. hyn, a gweddïa Dduw [m] a faddeuir i ti
feddyl-fryd dy gàlon.
23 Canys mi a'th welaf mewn buſtl
chwerwder, ac mewn rhwymedigaeth an-
wiredd.
24 A Simon a attebodd ac a ddywedodd,
[n] Num. 21. 7. [n] Gweddïwch chwi drofof fi at yr Ar-
[o] Bren. 13. 6. glwydd, fel na ddêl dim arnaf o'r pethau a
ddywedaſoch.
25 Ac wedi iddynt dyſtiolaethu, a llefaru
gair yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i
Jeruſalem ac a bregethaſant yr efengyl yn
llawer o bentrefi 'r Samariaid.
26 ¶ Ac angel yr Arglwydd a lefarodd
wrth Phylib, gan ddywedyd, Cyfod a dos
tu a'r dehau i'r ffordd ſydd yn myned i
wared o Jeruſalem i Gaza; yr hon ſydd
anghyfannedd.
27 Ac efe a gyfododd ac a aeth. Ac wele
[p] Zeph. 3. 10. [p] gŵr o Ethiopia, eſnuch galluog dan Can-
[q] Ioan 12. 20. dace brenhines yr Ethiopiaid, yr hwn oedd
ar ei holl dryſor hi, [q] yr hwn a ddaethai i
Jeruſalem i addoli;
28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn eiſtedd
yn ei gerbyd, ac yn darllain y prophwyd
Eſaias.
29 A dywedodd yr Ysbryd wrth Phylib,
Dos yn nês, a glŷn wrth y cerbyd yma.
30 A Phylib a redodd atto, ac a'i clybu
ef yn darllain y prophwyd Eſaias, ac a ddy-
wedodd, A wyt ti yn deall y pethau yr wyt
yn eu darllain?
31 Ac efe a ddywedodd, Pa fodd y gallaf,
oddi eithr i ryw un fy nghyfarwyddo i? Ac
efe a ddymunodd ar Phylib ddyfod i fynu,
ac eiſtedd gyd ag ef.
32 A'r lle o'r yſgrythur yr oedd efe yn
[r] Eſay 53. 7. ei ddarllain, oedd hwn, [r] Fel dafad i'r
lladdfa yr arweinwyd ef: ac fel oen ger
bron ei gneifiwr yn fûd, felly nid agorodd
efe ei enau.
33 Yn ei oſtyngiad, ei farn ef a dynnwyd
ymaith; eithr pwy a draetha ei genhed-
laeth ef? o blegid dygir ei fywyd ef oddi 4037.
ar y ddaear.
34 A'r eſnuch a attebodd Phylib, ac a
ddywedodd, Attolwg i ti, am bwy y mae 'r
prophwyd yn dywedyd hyn? Am dano ei
hun, ai am ryw un arall?
35 A Phylib a agorodd ei enau, ac a dde-
chreuodd ar yr yſgrythur honno, ac a bre-
gethodd iddo yr Ieſu.
36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar hŷd y
ffordd, hwy a ddaethant at ryw ddwfr.
A'r eſnuch a ddywedodd, Wele ddwfr,
[r] Pen. 11. 47. [r] beth ſydd yn lluddias fy medyddio?
37 A Phylib a ddywedodd, O's wyt ti
yn credu â'th holl gâlon, ſe a ellir. Ac efe
[s] Math. 16, 16. a attebodd ac a ddywedodd, [s] Yr wyf yn
credu fod Ieſu Grift yn Fâb Duw.
38 Ac efe a orchymynodd ſefyll o'r Ioan 6. 69. a 11, 27.
cerbyd: a hwy a aethant i wared ill dau
i'r dwfr, Phylib a'r eſnuch; ac efe a'i be-
dyddiodd ef. Pen. 9. 20, 1 Ioan 4.
39 A phan ddaethant i fynu o'r dwfr, 15. a 5. 5.
[t] Ysbryd yr Arglwydd a gipiodd Phylib [t] 1 Bren
ymaith, ac ni welodd yr eſnuch ef mwy- 18. 12.
ach. Ac efe a aeth ar hŷd ei ffordd ei hun 2 Bren. 2,
yn llawen. 16.
40 Eithr Phylib a gaed yn Azotus: a Ezec. 3,
chan dramwy, efe a efangylodd ym mhob 12, 14.
dinas, hŷd oni ddaeth efe i Cefarea.

PEN. IX.

[c] *Saul yn myned i Ddamaſcus; a'i daraw ef i lawr i'r ddaear,* 10 *a'i alw i fod yn apoſtol,* 18 *a'i fedyddio gan Ananias.* 20 *Yntau yn pregethu Criſt yn hyderus.* 23 *Yr Iuddewon yn cynllwyn i'w lâdd ef;* 29 *a'r Groegwŷr hefyd; yntau yn diangc rhag y ddwy blaid.* 31 *Yr Eglwyſi yn cael llonyddwch.* 32 *Pedr yn iachâu Aeneas o'r parlys,* 36 *ac yn codi Tabitha o farw i fyw.*

A [a] Saul etto yn chwŷthu bygythiau a [a] Pen. 8, 3. Gal. 1. 13, 1 Tim. 1, 13.
chelanedd yn erbyn diſgyblion yr
Arglwydd, a aeth at yr arch-offeiriad,
2 Ac a ddeiſyfodd ganddo lythyrau i
Ddamaſcus, at y ſynagogau, fel o's cai efe
neb o'r ffordd † *hon*, na gwŷr, na gwra-
gedd, y gallai efe eu dwyn hwy yn rhwym i
Jeruſalem.
3 Ac [b] fel yr oedd efe yn ymdaith, bu [b] Pen. 22, 6. a 26, 12, 1 Cor. 15, 8.
iddo ddyfod yn agos i Ddamaſcus: ac yn
ddiſymmwth llewyrchodd o'i amgylch
oleuni o'r nêf.
4 Ac efe a ſyrthiodd ar y ddaear, ac a
glybu lais yn dywedyd wrtho, Saul, Saul,
pa ham yr wyt yn fy erlid i?
5 Yntau a ddywedodd, Pwy wyt ti,
Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd,
Myfi yw Ieſu, yr hwn yr wyt ti yn ei
erlid. [c] Caled *yw* i ti wingo yn erbyn y [c] Pen. 5, 39.
ſymbylau.
6 Yntau gan grynu, ac â braw arno, a
ddywedodd, Arglwydd, [d] beth a fynni di i [d] Luc 3. 10.
mi ei wneuthur? A'r Arglwydd *a ddywe-* Pen. 2, 37.
dodd wrtho, Cyfod, a dos i'r ddinas, ac a 16, 30.
ſe a ddywedir i ti pa beth ſy raid i ti ei [e] Dan. 10.
wneuthur. 7.
7 [e] A'r gwŷr oedd yn cŷd-deithio ag ef, Edrych
a ſafaſant yn ‡ fûd, gan glywed y llais, ac Pen. 22. 9.
heb weled neb.
8 A Saul a gyfododd oddi ar y ddaear: a a 26, 13.
phan agorwyd ei lygaid, ni welai efe neb: ‡ *ſyn.*
eithr hwy a'i tywyſaſant ef erbyn ei lâw,
ac a'i dygaſant *ef* i mewn i Ddamaſcus.
9 Ac efe a fu dridiau heb weled, ac ni
wnaeth na bwytta nac yfed.
10 Ac yr oedd rhyw ddiſgybl yn Da-
maſcus, a'i enw Ananias. A'r Arglwydd a
ddywedodd wrtho ef mewn gweledigaeth,
Ananias,

4038. Ananïas. Yntau a ddywedodd, Wele fi, Arglwydd.

11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dôs i'r heol a elwir Uniawn, a
f Pen. 21. 39. a 22. 3. chais yn nhŷ Judas, *un* a'i enw Saul, f o Tarſus: canys wele y mae yn gweddïo,
12 Ac efe a welodd mewn gweledigaeth ŵr a'i enw Ananïas, yn dyfod i mewn, ac yn dodi *ei* lâw arno, fel y gwelai eilwaith.
13 Yna yr attebodd Ananïas, O Arglwydd, mi a glywais gan lawer am y
g Ad. 1. gŵr hwn, g faint o ddrygau a wnaeth efe i'th saint di yn Jeruſalem:
14 Ac yma y mae ganddo awdurdod oddi wrth yr arch-offeiriaid, i rwymo pawb ſy'n galw ar dy enw di.
15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho,
h Pen. 13. 2. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 1. 15. Eph. 3. 8. 1 Tim. 1. 7. Dôs ymaith; canys h y mae hwn yn lleſtr etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron i cenhedloedd, a k brenhinoedd, a phlant Iſrael.
16 Canys l myfi a ddangoſaf iddo pa bethau eu maint ſydd raid iddo ef eu dioddef er mwyn fy enw i.
2 Tim. 2. 11. 1 Rhuf. 1. 5. 17 Ac m Ananïas a aeth ymaith, ac a aeth i mewn i'r tŷ; ac n wedi dodi ei ddwylaw arno, efe a ddywedodd, Y brawd Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i, (Ieſu yr hwn a ymddangoſodd i ti ar y ffordd y
g Pen. 25. 22. daethoſt) fel y gwelych dracheſn, ac o y'th lanwer â'r Yſbryd glân.
l Pen. 21. 11. 2 Cor. 11. 23. m Pen. 22. 12. n Pen. 8. 17. o Pen. 8. 15. p Pen. 8. 38. 18 Ac yn ebrwydd y ſyrthiodd oddi wrth ei lygaid ef, megis cèn: ac efe a gafodd ei olwg yn y mân; ac efe a gyfododd, ac a fedyddiwyd.
19 Ac wedi iddo gymmeryd bwyd, efe a gryfhaodd. A bu Saul gyd â'r diſgyblion oedd yn Damaſcus dalm o ddyddiau.
20 Ac yn ebrwydd yn y ſynagogau, efe a bregethodd Grift, mai p efe yw Mâb Duw.
21 A phawb a'r a'i clybu *ef*, a ſynnaſant ac a ddywedaſant, Onid hwn yw'r un oedd yn diſetha yn Jeruſalem, y rhai a alwent ar yr enw hwn, ac a ddaeth yma er mwyn hyn, fel y dygai hwynt yn rhwym at yr arch-offeiriaid?
22 Eithr Saul a gynnyddodd fwy-fwy o nerth, ac a orchfygodd yr Iuddewon oedd yn preſwylio yn Damaſcus, gan gadarnhâu mai hwn yw Crift.
23 Ac wedi cyflawni llawer o ddyddiau, cŷd-ymgynghorodd yr Iuddewon i'w lâdd ef.
q 2 Cor. 11. 32. 24 q Eithr eu cŷd-fwriad hwy a ŵybuwyd gan Saul. A hwy a ddiſgwiliaſant y pyrth ddydd a nôs, i'w lâdd ef.
25 Yna y diſgyblion a'i cymmeraſant ef
r Joſ. 2. 15. o hŷd nôs, ac r a'i gollyngaſant i wared † dros y mûr mewn baſged.
26 s A Saul, wedi ei ddyfod i Jeruſalem,
s Sam. 19. 22. a geiſiodd ymwaſgu â'r diſgyblion, ac yr
† *ar hŷd.* oeddynt oll yn ei ofni ef, heb gredu ei fod
t Pen. 22. 17. efe yn ddiſgybl.
27 Eithr t Barnabas a'i cymmerodd ef, ac
u Pen. 4. 36. a'i dûg at yr apoſtolion, ac a fynegodd iddynt, pa ſodd y gwelſai efe yr Arglwydd ar y ffordd, ac ymddiddan o hono ag ef, ac mor hŷ a fuaſai efe yn Damaſcus, yn enw yr Ieſu.
u Gal. 1. 18. 28 Ac u yr oedd efe gyd â hwynt, yn myned i mewn, ac yn myned allan, yn Jeruſalem.
29 A chan fod yn hŷ yn enw'r Arglwydd Ieſu, efe a leſarodd, ac a ymddadleuodd yn erbyn y Groegiaid; a hwy a geiſiaſant ei lâdd ef.
30 A'r brodyr pan ŵybuant, a'i dygaſant ef i wared i Ceſarea, ac a'i hanfonaſant ef ymaith i Tarſus. 4038.

31 Yna 'r eglwyſi trwy holl Judea a Galilea a Samaria a gawſant heddwch, ac a adeiladwyd; a chan rodio yn ofn yr Arglwydd, ac yn niddanwch yr Ysbryd glân, hwy a amlhâwyd.
† beibio i bawb. 32 ¶ A bu, a Phedr yn tramwy † trwy 'r holl *wledydd*, iddo ddyfod i wared at y ſaint hefyd, y rhai oedd yn trigo yn Lŷda.
33 Ac efe a gafodd yno ryw ddŷn a'i enw Aeneas, er ys ŵyth mlynedd yn gorwedd ar wely, yr hwn oedd glâf o'r parlys.
34 A Phedr a ddywedodd wrtho, Aeneas, y mae Ieſu Grift yn dy iachâu di: cyfod a chyweiria dy wely. Ac efe a gyfododd yn ebrwydd.
35 A phawb a'r oedd yn preſwylio yn Lŷda a Saron a'i gwelſant ef, ac a ymchwelaſant at yr Arglwydd.
* Neu, Ewig. 36 ¶ Ac yn Joppa yr oedd rhyw ddiſgybles, a'i henw Tabitha, (yr hon, o's cyfieithir, a elwir * Dorcas,) hon oedd yn llawn o weithredoedd da, ac eluſenau, y rhai a wnaethai hi.
37 A digŵyddodd yn y dyddiau hynny iddi fod yn glâf, a marw: ac wedi iddynt ei golchi, hwy a'i dodaſant hi mewn llofft.
‡ na fyddai ſôn ganddo. 38 Ac o herwŷdd bod Lŷda yn agos i Joppa, y diſgyblion a glywſant fod Pedr yno, ac a anfonaſant ddau ŵr atto ef, gan ddeiſyf ‡ nad oedai ddyfod hŷd attynt hwy.
39 A Phedr a gyfododd, ac a aeth gyd â hwynt. Ac wedi ei ddyfod, hwy a'i dygaſant ef i fynu i'r llofft: a'r holl wragedd gweddwon a ſafaſant yn ei ymyl ef yn wylo, ac yn dangos y peiſiau, a'r gwiſgoedd a wnaethai Dorcas, tra ydoedd hi gyd â hwynt.
40 Eithr Pedr wedi eu bwrw hwy i gŷd allan, a ddodi ei liniau *ar lawr*, a weddïodd, a chan droi at y corph, a ddywedodd, Tabitha, cyfod. A hi a agorodd ei llygaid, a phan welodd hi Pedr, hi a gododd yn ei heiſtedd.
41 Ac efe a roddodd ei lâw iddi, ac a'i cyfododdd hi i fynu. Ac wedi galw y ſaint, a'r gwragedd gweddwon, efe a'i goſododd hi ger bron yn fyw.
42 A hyſbys fu trwy holl Joppa: a llawer a gredaſant yn yr Arglwydd.
43 A bu iddo aros yn Joppa lawer o ddyddiau, gyd ag un Simon barcer.

PEN. X.

1 Cornelius, gŵr deſoſiynol, 5 wrth orchymmyn angel, yn danfon i gyrchu Pedr. 11 Yntau, trwy weledigaeth, 15, 20 a ddyſgir na ddïyſtyrai mo'r Cenhedloedd. 34 Ac efe yn pregethu Criſt i Cornelius, a'r rhai oedd gyd ag ef, 44 yr Yſbryd glân yn diſgyn arnynt, 48 a'u bedyddio hwy.

4045. YR oedd rhyw ŵr yn Ceſarea, a'i enw Cornelius, canwriad o'r fyddin a elwid yr Italaidd.
2 *Gŵr* deſoſiynol, ac yn ofni Duw, ynghŷd â'i holl dŷ, ac yn gwneuthur llawer o elusenau i'r bobl, ac yn gweddïo Duw yn waſtadol.
3 Efe a welodd mewn gweledigaeth yn eglur, ynghŷlch y nawfed awr o'r dydd, angel Duw yn dyfod i mewn atto, ac yn dywedyd wrtho, Cornelius.
4 Ac wedi iddo graffu arno, a myned yn ofnus, efe a ddywedodd, Beth ſydd, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrtho, Dy weddïau di a'th elusenau a ddyrohafaſant yn gofiadwriaeth ger bron Duw.

5 Ac

4045. 5 Ac yn awr anſon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon, yr hwn a gyfenwir Pedr.

6 Y mae eſe yn llettya gyd ag un Simon barcer, tŷ 'r hwn ſydd wrth y môr: eſe a ddywaid i ti pa beth ſydd raid i ti ei wneuthur.

7 A phan ymadawödd yr angel oedd yn ymddiddan â Chornelius, eſe a alwodd ar ddau o dylwyth ei dŷ, a milwr defoſiynol, o'r rhai oedd yn aros gyd ag ef:

8 Ac wedi iddo ſynegi iddynt y cwbl, eſe a'u hanfonodd hwynt i Joppa.

9 A thrannoeth, ſel yr oeddynt hwy yn
a Pen. 11. 5, &c. ymdeithio, ac yn neſâu at y ddinas, a Pedr a aeth i ſynu ar y tŷ i weddio, ynghŷlch y chweched awr.

10 Ac ſe ddaeth arno newŷn mawr, ac eſe a chwennychai gael bwyd. Ac a hwynt yn parottoi iddo, ſe ſyrthiodd arno lewŷg:

b Pen. 7. 56. Dad. 19. 11. 11 Ac b eſe a welai y nêf yn agored, a rhyw leſtr yn diſgyn arno, fel llen-lliain ſawr, wedi rhwymo ei phedair congl, a'i gollwng i wared hŷd y ddaear:

12 Yn yr hon yr oedd pob rhyw bedwar-carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod, ac ymluſgiaid, ac ehediaid y nêf.

13 A daeth llêf atto, Cyfod, Pedr; llâdd, a bwytta.

14 A Phedr a ddywedodd, Nid felly, Arglwydd: canys c ni fwytteais i eriôed ddim cyffredin neu aflan.

c Lef. 11. 4. Deut. 14. 7. Ezec. 4. 14. 15 A'r llêf drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, d Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

d Math. 15. 11. Rhuf. 14. 17, 20. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15. 16 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r lleſtr a dderbyniwyd drachefn i ſynu i'r nêf.

17 Ac ſel yr oedd Pedr ym ammeu ynddo ei hun, beth oedd y weledigaeth a welſai; wele, y gwŷr a anfonaſid oddi wrth Cornelius, wedi ymofyn am dŷ Simon, oeddynt yn ſefyll wrth y porth:

18 Ac wedi iddynt alw, hwy a ofynaſant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Pedr, yn llettya yno.

19 Ac ſel yr oedd Pedr yn meddwl am y weledigaeth, dywedodd yr Yſbryd wrtho, Wele dri wŷr yn dy geiſio di.

e Pen. 15. 7. 20 Am hynny, e cyfod, diſgyn, a dôs gyd â hwynt, heb ammeu dim: o herwŷdd myfi a'u hanfonais hwynt.

21 A Phedr wedi diſgyn at y gwŷr a anfonaſid oddi wrth Cornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geiſio: beth *yw* yr achos y daethoch o'i herwŷdd?

22 Hwythau a ddywedaſant, Cornelius y canwriad, gŵr cyfiawn, ac yn ofni Duw, ac a gair da iddo gan holl genedl yr Iuddewon, a rybuddiwyd gan angel ſanctaidd, i ddanfon am danat ti i'w dŷ, ac i wrando geiriau gennyt.

23 Am hynny eſe a'u galwodd hwynt i mewn, ac a *u* llettyodd *hwy*. A thrannoeth yr aeth Pedr ymaith gyd â hwy, a rhai o'r brodyr o Joppa a aeth gyd ag ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Ceſarea. Ac yr oedd Cornelius yn diſgwyl am danynt, ac eſe a alwaſai ei geraint a'i anwyl gyfeillion ynghŷd.

25 Ac ſel yr oedd Pedr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu ag ef, ac a ſyrthiodd
f Pen. 14. 14. Dad. 19. 10. a 22. 9. wrth ei draed, ac a'i haddolodd *ef*.

26 Eithr Pedr a'i cyfododd ef i ſynu, gan ddywedyd, f Cyfod; Dŷn ŵyf finnau hefyd.

27 A than ymddiddan ag ef, eſe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghŷd. 4045.

28 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wŷddoch g mai anghyfreithlawn yw i ŵr o Iuddew ymwaſgu neu ddyfod at alldud: eithr h Duw a ddangoſodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan.

g Ioan 4. 9. a 18. 28. Pen. 11. 3. h Pen. 15. 8. Eph. 3. 6.

29 O ba herwŷdd, ïe yn ddinâg y daethum, pan anfonwyd am danaf: yr ŵyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonaſoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, Er ys pedwar diwrnod i'r awr hon *o'r dydd*, yr oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr yn gweddio yn fy nhŷ: ac wele, ſafodd gŵr ger fy mron i mewn gwiſg ddiſglair,

i Math. 28. 3. Marc 16. 5. Luc 24. 4

31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a'th eluſenau a ddaethant mewn coffa ger bron Duw.

32 Am hynny anfon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Pedr: y mae eſe yn llettya yn nhŷ Simon barcer, ynglàn y môr, yr hwn pan ddelo attat a leſara wrthyt.

33 Am hynny yn ddioed myfi a anfonais attat, a thi a wnaethoſt yn dda ddyfod. Yr awrhon gan hynny, yr ŷm ni oll yn breſennol ger bron Duw, i wrando yr holl bethau a orchymynwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Pedr *ei* enau, ac a ddywedodd, k Yr ŵyf yn deall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyniwr ŵyneb.

k Deut. 10. 17. Job 34. 19. Rhuf. 2. 11.

35 Ond ym mhob cenedl, y neb ſydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, ſydd gymmeradwy ganddo ef.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Iſrael, l gan bregethu tangnefedd trwy Ieſu Griſt; m Efe yw Arglwydd pawb oll.

Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. l 1 Pedr 1. 17. m Eſay 57. 19. Eph. 2. 14, 16, 17. Col. 1. 20. m Rhuf. 10. 12.

37 Chwychwi a ŵyddoch y † gair a fu yn holl Judea, n gan ddechreu o Galilea, wedi y bedyddio gregethodd Ioan;

† Neu, *peth*. n Luc 4. 14.

38 Y môdd yr enneiniodd Duw Ieſu o Nazareth â'r Yſbryd glân, ac â nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur daioni, ac iachâu pawb a'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol: o blegid yr oedd Duw gyd ag ef.

39 A ninnau ydym dyſtion o'r pethau oll a wnaeth eſe yngwlâd yr Iuddewon, ac yn Jeruſalem; yr hwn a laddaſant, ac a groes-hoeliaſant ar bren:

40 • Hwn a gyfododd Duw y trydydd dŷdd, ac a'i rhoddes ef i'w wneuthur yn amlwg;

• Pen. 2. 24.

41 Nid i'r bobl oll, eithr i'r tyſtion etholedig o'r blaen gan Dduw, *ſef* i ni, y rhai a fwyttaſom, ac â yfaſom gyd ag ef, wedi ei adgyfodi ef o feirw.

p Math. 28. 19. Pen. 1. 8. q Ioan 5. 22, 27. Pen. 17. 31. r Rhuf. 14. 9. 2 Tim. 4. 1. 1 Pedr 4. 5. s Jer. 31. 34. Mic. 7. 18. t Pen. 4. 31. a 8. 15, 16.

42 Ac p efe a orchymynodd i ni bregethu i'r bobl, a thyſtiolaethu mai q efe yw 'r hwn a ordeiniwyd gan Dduw, r yn farnwr byw a meirw.

43 s I hwn y mae 'r holl brophwydi yn dwyn tyſtiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, trwy ei enw ef.

44 ¶ A Phedr etto yn lleſaru 'r geiriau hyn, ſyrthiodd t yr Yſbryd glân ar bawb a oedd yn clywed y gair.

45 A'r rhai o'r enwaediad a oeddynt yn credu, cynnifer ag a ddaethent gyd â Phedr, a ſynnaſant, am dywallu dawn yr Yſbryd glân ar y cenhedloedd hefyd.

46 Canys yr oeddynt yn eu clywed hwy yn lleſaru â thafodau, ac yn mawrygu Duw.

Yna yr attebodd Pedr,

4045. 47 A all neb luddias dwfr, ſel na ſedyddier y rhai hyn, y rhai a dderbyniaſant yr Ysbryd glân, ſel ninnau?

48 Ac eſe a orchymynodd eu bedyddio hwynt yn enw yr Arglwydd. Yna y deiſyfiaſant arno aros dros ennyd o ddyddiau.

PEN. XI.

1 *Pedr wedi achwyn arno am fyned i mewn at y Cenhedloedd, yn gwneuthur ei amddiffyn,* 18 *ac yn cael ei ddarbyn.* 19 *Wedi cyrhaeddyd o'r Eſengyl hŷd Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, yr ydys yn danfon Barnabas i'w cadarnhâu hwynt:* 26 *Y diſgyblion yno yn cael yn gyntaf rhai eu galw yn Criſtianogion:* 27 *Ac yn anfon ymwared i'r brodyr yn Judea yn amſer newŷn.*

A'R apoſtolion a'r brodyr oedd yn Judea a glywſant dderfod i'r cenhedloedd hefyd dderbyn gair Duw.

2 A phan ddaeth Pedr i fynu i Jeruſalem, [a] y rhai o'r enwaediad a ymryſonaſant yn ei erbyn ef,

3 Gan ddywedyd, [b] Ti a aethoſt i mewn at wŷr dienwaededig, ac a fwytteaiſt gyd â hwynt.

4 Eithr Pedr a ddechreuodd, ac a eglurodd *y petb* iddynt mewn treſn, gan ddywedyd,

5 [c] Yr oeddwn i yn ninas Joppa yn gweddio, ac mewn llewŷg y gwelais weledigaeth, Rhyw leſtr megis llen-lliain ſawr yn diſgyn, wedi ei gollwng o'r nêf, erbyn ei phedair congl; a hi a ddaeth hŷd attaf fi.

6 Ar yr hon pan edrychais, yr yſtyriais, ac mi a welais bedwar-carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod, ac ymluſgiaid, ac ehediaid y nêf.

7 Ac mi a glywais lêf yn dywedyd wrthyf, Cyfod, Pedr; llâdd, a bwytta.

8 Ac mi a ddywedais, Nid felly, Arglwydd; canys dim cyffredin neu aflan nid aeth un amſer i'm genau.

9 Eithr y llais a'm hattebodd i eilwaith o'r nêf, Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

10 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r holl bethau a dynnwyd i fynu i'r nêf drachefn.

11 Ac wele, yn y màn yr oedd tri wŷr yn ſefyll wrth y tŷ yr oeddwn ynddo, wedi eu hanfon o Ceſarea attaf fi.

12 [d] A'r Ysbryd a archodd i mi fyned gyd â hwynt heb ammeu dim. A'r chwe brodyr hyn a ddaethant gyd â mi, a nyni a ddaethom i mewn i dŷ y gŵr.

13 Ac eſe a fynegodd i ni pa ſodd y gwelſai eſe angel yn ei dŷ, yn ſefyll, ac yn dywedyd wrtho, Anfon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon a gyſenwir Pedr:

14 Yr hwn a leſara eiriau wrthyt, trwy y rhai y'th jachëir di, a'th holl dŷ.

15 Ac a myfi yn dechreu llefaru, ſyrthiodd yr Ysbryd glân arnynt, [e] megis arnom ninnau yn y dechreuad.

16 Yna y cofiais air yr Arglwydd, y mòdd y dywedaſai eſe, [f] Joan yn wir *a* fedyddiodd â dwfr; eithr [g] chwi a fedyddir â'r Ysbryd glân.

17 [h] O'r rhoddes Duw gan hynny iddynt hwy gyffelyb rôdd ag i ninnau, y rhai a gredaſom yn yr Arglwydd Ieſu Criſt, pwy oeddwn i, i allu lluddias Duw?

18 A phan glywſant y pethau hyn, diſdawu a wnaethant, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Fe roddes Duw gan hynny i'r cenhedloedd hefyd edifeirwch i fywyd.

4037. 19 ¶ [i] A'r rhai a waſgaraſid o herwŷdd y blinder a godaſai ynghŷlch Stephan, a dramwyaſant hŷd yn Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, heb leſaru y gair wrth neb, ond wrth yr Iuddewon yn unig. 4037.

20 A rhai o honynt oedd wŷr o Cyprus, ac o Cyrene, y rhai wedi dyfod i Antiochia, a leſaraſant wrth y Groegiaid, gan bregethu 'r Arglwydd Ieſu.

21 [k] A llâw yr Arglwydd oedd gyd â hwynt: a nifer mawr a gredodd, ac a drôdd at yr Arglwydd. [k] Pen. 2. 47.

22 A'r gair a ddaeth i gluſtiau 'r eglwys oedd yn Jeruſalem, am y pethau hyn: a hwy a anfonaſant Barnabas i fyned hŷd Antiochia. 4046.

23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled grâs Duw, a fu lawen ganddo, ac [l] a gynghorodd bawb oll, trwy lwyr-fryd càlon i lynu wrth yr Arglwydd. [l] Pen. 13. 43. a 14. 22.

24 O blegid yr oedd eſe yn ŵr da, ac [m] yn llawn o'r Ysbryd glân ac o ffydd: a llawer o bobl a 'chwanegwyd i'r Arglwydd. [m] Pen. 6. 5.

25 Yna yr aeth Barnabas i [n] Tarſus i geiſio Saul: ac wedi iddo ei gael, eſe a'i dûg i Antiochia. [n] Pen. 9. 30.

26 A bu iddynt flwyddyn gyfan ymgynnull † yn yr eglwys, a dyſgu pobl lawer, a bod galw y diſgyblion yn Criſtianogion yn gyntaf yn Antiochia. † Neu, *gyd â'r eglwys.*

27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny, daeth prophwydi o Jeruſalem i wared i Antiochia.

28 Ac un o honynt, a'i enw [o] Agabus, a gyfododd, ac a arwyddocaodd trwy 'r Ysbryd, y byddai newŷn mawr dros yr holl fŷd; yr hwn hefyd a fu dan Claudius Ceſar. [o] Pen. 21. 10.

29 Yna 'r diſgyblion, bob un yn ôl ei allu, a ‡ fwriadaſant anfon cymmorth i'r brodyr oedd yn preſwylio yn Judea. 4047. ‡ *a lunaetbaſant.*

30 [p] Yr hyn beth hefyd a wnaethant, gan ddanfon at yr henuriaid, trwy lâw Barnabas a Saul. [p] Pen. 12. 25.

PEN. XII.

1 *Herod yn erlid y Criſtianogion, yn llâdd Iago, ac yn carcharu Pedr: a'r angel yn ei waredu ef wrth weddiau yr eglwys.* 20 *Herod trwy falchder yn cymmeryd iddo ei bun y gogoniant oedd ddyledus i Dduw, ac yn cael ei daro gan yr angel, ac yn marw yn reſynol.* 24 *A'r eglwys yn llwyddo, ar ôl ei farwolaeth ef.*

AC ynghŷlch y prŷd hynny * yr eſtynnodd Herod frenhin *ei* ddwylaw i ddrygu rhai o'r eglwys. * *y dechreuodd Herod frenhin ddrygu,* &c.

2 Ac eſe a laddodd Iago [a] brawd Ioan â'r cleddyf. [a] Math. 4. 21.

3 A phan welodd fod yn dda gan yr Iuddewon hynny, eſe a'chwanegodd ddala Pedr hefyd: (A [b] dyddiau y bara croyw ydoedd hi.) [b] Ecſod. 23. 15.

4 [c] Yr hwn wedi ei ddàl a roddes eſe yngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariaid o filwŷr i'w gadw, gan ewyllyſio ar ôl y Paſg ei ddwyn ef allan at y bobl. [c] Ioan 21. 18.

5 Felly Pedr a gadwyd yn y carchar: eithr gweddi † ddyſai a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw droſto ef. † Neu, *ddibaid,* neu, *ddiſ-rŷſ.*

6 A phan oedd Herod a'i frŷd ar ei ddwyn ef allan, y nôs honno yr oedd Pedr yn cyſgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn, a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.

7 Ac wele, [d] angel yr Arglwydd a ſafodd ger llaw, a goleuni a ddiſgleiriodd yn † y carchar; ac eſe a darawödd yſtlys Pedr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan: a'i gadwyni ef a ſyrthiaſant oddi wrth *ei* ddwylaw. [d] Pen. 5. 19. † *y tŷ.*

4047. 8 A dywedodd yr angel wrtho, Ymwregyſa, a rhwym dy ſandalau. Ac felly y gwnaeth eſe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wiſg am danat, a chanlyn fi.

9 Ac eſe a aeth allan, ac a'i canlynodd
a Sal. 126. 2. ef, ac [a] ni's gwybu mai gwir oedd y peth a wnaethid gan yr angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd.

10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wiliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn, [f] yr hwn ſydd yn
f Pen. 16. 26. arwain i'r ddinas, yr hwn a ymagorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hŷd un heol: ac yn ebrwydd yr angel a aeth ymaith oddi wrtho.

11 A Phedr, wedi dyfod atto ei hun, a
g Dan. 6. 22. ddywedodd, Yn awr y gwn yn wîr [g] anfon o'r Arglwydd ei angel, a'm gwared i allan o law Herod, ac *oddi wrth* holl ddiſgwiliad pobl yr Iuddewon.

12 Ac wedi iddo † gymmeryd pwyll,
† Neu, *ſſtyried* y peth. [h] efe a ddaeth i dŷ Mair, mam [i] Ioan, yr hwn oedd a'i gyſenw Marc, lle yr oedd llawer wedi ymgaſglu, ac yn gweddïo.
h Pen. 4. 23.
i Pen. 15. 37.

13 Ac fel yr oedd Pedr yn curo drws y porth, morwyn a ddaeth ‡ i ymwrando, a'i henw Rhode.
‡ Neu, *i ymoſyn pwy oedd yno.*

14 A phan adnabu hi lais Pedr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd, eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Pedr yn ſeſyll o flaen y porth.

15 Hwythau a ddywedaſant wrthi, Yr wŷt ti yn ynfydu. Hithau a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedaſant, Ei angel ef ydyw.

16 A Phedr a barhaodd yn curo: ac wedi iddynt agori, hwy a'i gwelſant ef, ac a ſynnaſant.

k Pen. 13. 16. a 19. 33. a 21. 40. 17 Ac eſe [k] a amneidiodd arnynt â llâw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y dygaſai 'r Arglwydd ef allan o'r carchar: ac eſe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i Iago, ac i'r brodyr. Ac eie a ymadawödd, ac a aeth i le arall.

18 Ac wedi ei myned hi yn ddŷdd, yr oedd trallod nid bychan ym mhlith y milwŷr, pa beth a ddaethai o Pedr.

19 Eithr Herod pan ei ceiſiodd ef, ac heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a orchymynodd *eu* cymmeryd *buy* ymaith. Yntau a aeth i wared o Judea i Cesarea, ac a arhoſodd *yno.*

† Neu, *a'i ſŷdd ar ryſela yn erbyn.* 20 ¶ Eithr Herod oedd † yn llidiog iawn yn erbyn gwŷr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn gyttûn atto, ac wedi ennill Blaſtus, yr hwn oedd * yſtafellydd y brenhin, hwy a ddeiſyfiaſant dangnefedd: am
* Gr. *ar yſtafell.* fod [l] eu gwlâd hwynt yn cael ei chynhaliaeth o *eiddo* y brenhin.
l 1 Bren. 5, 9, 11. Ezec. 27. 17.

21 Ac ar ddydd nodedig, Herod gwedi gwiſgo dillad brenhinol, a eiſteddodd ar orſedd-fainge, ac a areithiodd wrthynt.

22 A'r bobl a roes floedd, Lleferydd Duw, ac nid dŷn *ydyw.*

23 Ac allan o law y tarawödd angel yr Arglwydd eſ, am na roiſai y gogoneid i Dduw: a chan bryfed yn ei ylu, eſe a drengodd.
m Eſay 55. 11. Pen. 6, 7. a 19. 20. Col. 1. 6.

24 ¶ A [m] gair Duw a gynnyddodd, ac a amlhaodd.

n Pen. 11. 26, 30. o Pen. 13. 5, 13. 25 A Barnabas a Saul, wedi cyflawni *eu* [n] gweinidogaeth, a ddychwelaſant o Jeruſalem, [o] gan gymmeryd gyd â hwynt Ioan hefyd, yr hwn a gyfenwid Marc.

PEN. XIII.

1 Dewis Paul a Barnabas i fyned at y Cenhedloedd. 7 Sergius Paulus, ac Elymas y ſwynwr. 14 Paul yn pregethu yn Antiochia mai Ieſu yw Criſt. 42 Y Cenhedloedd yn credu: 45 Yr Iuddewon yn gwrthwŷnebu, ac yn cablu: 46 Paul a Barnabas ar ŷnny yn troi at y Cenhedloedd. 48 Y rhai a ordeiniefid i fywyd yn credu.

4048. YR oedd hefyd [a] yn yr eglwys ydoedd yn Antiochia, rai prophwydi ac athrawön, Barnabas, a Simeon, yr hwn a elwid Niger, a Lucius o Cyrene, a Manäen brawd-maeth Herod y tetrarch, a Saul.
a Pen. 4. 26.

2 Ac fel yr oeddynt hwy yn gwaſanaethu 'r Arglwydd, ac yn ymprydio, dywedodd yr Yſbryd glân, [b] Neilldüwch i mi Barnabas a Saul, i'r gwaith [c] y gelwais hwynt iddo.
b Pen. 9. 15. a 22. 21.

3 [d] Yna wedi iddynt ymprydio, a gweddïo, a dodi eu dwylaw arnynt, hwy a'u gollyngaſant ymaith.
d Rhuf. 1. 1. Gal. 2. 9.

4 A hwythau wedi eu danfon ymaith gan yr Yſbryd glân, a ddaethant i Seleucia, ac oddi yno a fordwyaſant i Cyprus.
c Math. 9. 38. Rhuf. 10. 15.

5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy a bregethaſant air Duw yn ſynagogau yr Iuddewon. Ac yr oedd hefyd ganddynt [e] Ioan yn weinidog.
d Pen. 6. 6.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy 'r ynys hŷd Paphus, hwy a gawſant ryw ſwynwr, gau-brophwyd o Iuddew, a'i enw Barjeſu:
e Pen. 12. 25. a 15. 37.

7 Yr hwn oedd gyd â'r rhaglaw, Sergius Paulus, gŵr call: hwn wedi galw atto Barnabas a Saul, a ddeiſyfiodd gael clywed gair Duw.

8 Eithr [f] Elymas y ſwynwr (canys felly y cyfieithir ei enw ef) a'u gwrthwynebodd hwynt, gan geiſio gwyrdroi y rhaglaw oddi wrth y ffydd.
f Eeſod. 7. 11. 2 Tim. 3. 8.

9 Yna Saul (yr hwn hefyd *a elwir* Paul) yn llawn o'r Yſbryd glân, a edrychodd yn gräff arno ef,

10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o bob twyll, a phob yſgelerder, *tydi* [g] mâb diaſol, a gelyn pob cyfawnder, oni pheidi di a gwyro uniawn ffyrdd yr Arglwydd?
g Math. 13. 38. Ioan 8. 44.

11 Ac yn awr wele, *y mae* llâw yr Arglwydd arnat ti, a thi a fyddi ddall heb weled yr haul dros amſer. Ac yn ddiattreg y ſyrthiodd arno niwlen, a thywyllwch; ac efe a aeth oddi amgylch gan geiſio rhai i'w arwain erbyn ei law.
1 Ioan 3. 8.

12 Yna y rhaglaw, pan welodd yr hyn a wnaethid, a gredodd, gan ryfeddu wrth ddyſgeidiaeth yr Arglwydd.

13 A Phaul a'r rhai oedd gyd ag ef, a aethant ymaith o Paphus, ac a ddaethant i Perga yn Pamphylia; eithr [h] Ioan a ymadawödd oddi wrthynt, ac a ddychwelodd i Jeruſalem.
h Pen. 15. 38.

14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ymado o Perga, a ddaethant i Antiochia yn Piſidia, ac a aethant i mewn i'r ſynagog ar y dŷdd ſabbath, ac a eiſteddaſant.

15 Ac yn ôl [i] darllain y gyfraith a'r prophwydi, llywodraethwŷr y ſynagog a anfonaſant attynt, gan ddywedyd, Ha wŷr frodyr, od oes gennych air o gyngor i'r bobl, traethwch.
i Ad. 27.

16 Yna y cyfododd Paul i ſynu, a [k] chan amneidio â'i llâw am oſteg, [a] ddywedodd, O wŷr o Iſrael, a'r rhai ydych yn ofni Duw, gwrandäwch.
k Pen. 18. 17.

17 Duw y bobl hyn Iſrael, a etholodd ein tadau ni, ac a ddyrchafodd y bobl, [l] pan
l Eeſod. 1. 1.

4048. oedd yn ymdeithio yngwlâd yr Aipht, [m]ac
[m] Ecſod. 6. 6. a 13. 14, 16. â braich uchel y dûg eſe hwynt oddi yno allan.
[n] Ecſod. 16. 35. Sal. 95. 10. 18 A [n]thynghŷlch deugain mlynedd o amſer, y goddefodd eſe eu harferion hwynt yn yr anialwch,
[o] Joſ. 14. 1, 2. 19 Ac wedi iddo ddinyſtrio ſaith genedl yn nhîr Canaan, [o] â choelbren y parthodd eſe dîr y rhai hynny iddynt hwy.
[p] Barn. 3. 9. 20 [p] Ac wedi y pethau hyn, dros yſbaid ynghŷlch pedwar cant a deng mlynedd a deugain, eſe a roddes farnwŷr *iddynt* hŷd Samuel y prophwyd.
[q] 1 Sam. 8. 5. a 10. 1. 21 [q] Ac yn ôl hynny y dymunaſant gael brenhin: ac eſe a roddes Duw iddynt Saul fâb Cis, gŵr o lwyth Benjamin, ddeugain mlynedd.
[r] 1 Sam. 16. 13. 22 Ac wedi ei ddiſwyddo ef, [r] y cyfododd eſe Ddafydd yn frenhin iddynt, am yr hwn y tyſtiolaethodd, ac y dywedodd, [s] Cefais Ddafydd *fâb* Jeſſe, [t] gŵr yn ôl fy nghâlon, yr hwn a gyflawna fy holl ewyllys.
[s] Sal. 89. 20. [t] 1 Sam. 13. 14. [u] Eſay 11. 1. 23 [u] O hâd hwn, Duw yn ôl *ei* addewid a gyfododd i Iſrael *yr* Iachawdr Ieſu,
[x] Math. 3. 1. 24 [x] Gwedi i Ioan rag-bregethu o flaen † ei ddyfodiad ef i mewn, ſedydd edifeirwch i holl bobl Iſrael.
† *cyn eu ddyfodiad.* [y] Math. 3. 11. Luc 3. 16. Ioan 1. 20, 27. 25 Ac fel yr oedd Ioan yn cyflawni ei redfa, eſe a ddywedodd, [y] Pwy yr ydych chwi yn tybied fy mod i? nid myfi yw *efe:* eithr wele, y mae yn dyfod ar fy ôl i, yr hwn nid ŵyf fi deilwng i ddattod eſgidiau *ei* draed.
[z] Math. 10. 6. Pen. 3. 26. Ad. 46. 26 Ha wŷr frodyr, plant o genedl Abraham, a'r rhai yn eich plith ſydd yn ofni Duw, [z] i chwi y danfonwyd gair yr iechydwriaeth hon.
[a] Pen. 3. 17. 1 Cor. 2. 8. † Pen. 15. 21. [a] Math. 27. 22. Marc 15. 13. Luc 23. 21, 22. Ioan 19. 6. [b] Math. 27. 59. Marc 15. 46. Luc 23. 53. Ioan 19. 38. [c] Math. 28. 6. Pen. 2. 24. [d] Math. 28, 16. Pen. 1. 3. 1 Cor. 15. 5, 6. ‡ *y bono.* [e] Sal. 2. 7. Heb. 1. 5. [f] Eſay 55. 3. [g] Sal. 16. 10. Pen. 2. 31. 27 Canys y rhai oedd yn preſwylio yn Jeruſalem, a'u tywyſogion, [a] heb adnabod hwn a lleferydd y prophwydi, † y rhai a ddarllenid bob ſabbath, gan *ei* farnu *ef*, a'u cyflawnaſant.
28 [a] Ac er na chawſant *ynddo* ddim achos angau, hwy a ddymunaſant ar Pilat ei lâdd ef.
29 Ac wedi iddynt gwblhâu pob peth a'r a'ſgrifennaſid am dano ef, [b] hwy a'i diſgynnaſant *ef* oddi ar y pren, ac a'i dodaſant mewn bêdd.
30 [c] Eithr Duw a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw.
31 [d] Yr hwn a welwyd dros ddyddiau lawer gan y rhai a ddaethai i fynu gyd ag ef o Galilea i Jeruſalem, y rhai ſydd dyſtion ‡ iddo wrth y bobl.
32 Ac yr ydym ni yn efangylu i chwi yr addewid a wnaed i'r tadau, ddarfod i Dduw gyflawni hwn i ni eu plant hwy, gan iddo adgyfodi 'r Ieſu:
33 Megis ag yr yſgrifennwyd yn yr ail ſalm, [e] Fy mâb i ydwyt ti, myfi heddyw a'th genhedlais.
34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r meirw, nid i ddychwelyd mwy i lygredigaeth, y dywedodd fel hyn, [f] Rhoddaf i chwi ſicr drugareddau Dafydd.
35 Ac am hynny y mae yn dywedyd mewn *ſalm* arall, [g] † Ni adewi i'th Sanct weled llygredigaeth.
36 Canys Dafydd ‡ wedi iddo waſanaethu ei genhedlaeth ei hun trwy ewyllys Duw, [h] a hunodd, ac a ddodwyd at ei dadau, ac a welodd lygredigaeth.
37 Eithr yr hwn a gyfodododd Duw, ni welodd lygredigaeth.
38 Am hynny, bydded hyſbys i chwi, Ha wŷr frodyr, mai [i] trwy hwn yr ydys yn pregethu i chwi faddeuant pechodau:
39 A [k] thrwy hwn y cyflawnhêir pob un ſydd yn credu oddi wrth yr holl bethau, y rhai ni allech trwy gyfraith Moſes gael eich cyfiawnhâu oddi wrthynt.
40 Gwiliwch gan hynny na ddêl arnoch y peth a ddywedwyd yn [l] y prophwydi,
41 Edrychwch, O ddirmygwŷr, a rhyfeddwch, a diflennwch: canys yr ŵyf yn gwneuthur gweithred yn eich dyddiau, gwaith ni chredwch ddim, er i neb ei ddangos i chwi.
42 A phan aeth yr Iuddewon allan o'r ſynagog, y cenhedloedd a attolygaſant gael pregethu y geiriau hyn iddynt [*] y ſabbath neſaf.
43 Ac wedi gollwng y gynnulleidfa, llawer o'r Iuddewon, ac o'r proſelytiaid crefyddol, a ganlynaſant Paul a Barnabas, y rhai gan leſaru wrthynt, [m] a gynghoraſant iddynt aros yngrâs Duw.
44 ¶ A'r ſabbath neſaf, yr holl ddinas agos a ddaeth ynghŷd i wrando gair Duw.
45 Eithr yr Iuddewon pan welſant y torfeydd, a lanwyd o gynfigen, ac [n] a ddywedaſant yn erbyn y pethau a ddywedid gan Paul, gan wrth-ddywedyd a chablu.
46 Yna Paul a Barnabas a aethant yn hŷ, ac a ddywedaſant, [o] Rhaid oedd leſaru gair Duw wrthych chwi yn gyntaf; eithr [p] o herwŷdd eich bod yn ei wrthod, ac yn eich barnu eich hunain yn anheilwng o fywyd tragywyddol, wele [q] yr ydym yn troi at y cenhedloedd.
47 Canys felly y gorchymynodd yr Arglwydd i ni, *gan ddywedyd*, [r] Mi a'th oſodais di yn oleuni i'r cenhedloedd, i ſod o honot yn iechydwriaeth hŷd eithaf y ddaear.
48 A'r cenhedloedd pan glywſant, a fu lawen ganddynt, ac a ogoneddaſant air yr Arglwydd; a chynnifer ag oedd wedi eu hordeinio i fywyd tragywyddol a gredaſant.
49 A gair yr Arglwydd a dânwyd trwy 'r holl wlâd.
50 A'r Iuddewon a annogaſant y gwragedd crefyddol ac anrhydeddus, a phennaethiaid y ddinas, ac [s] a godaſant erlid yn erbyn Paul a Barnabas, ac a'u bwriaſant hwy allan o'u terfynau.
51 [t] Eithr hwy a eſgydwaſant y llŵch oddi wrth eu traed yn eu herbyn hwy, ac a ddaethant i Iconium.
52 A'r diſgyblion a gyflawnwyd o lawenydd, ac o'r Yſbryd glân.

4048.

[i] Luc. 24. 47. [k] Ioan 2. 12. [k] Rhuf. 3. 28. a 8. 3. Heb. 7. 19. [l] Hab. 1. 5. [*] Gr. *yn yr wythnos (neu 'r ſabbath) rhwng.* [m] Pen. 11. 23. a 14. 22. [n] Pen. 18. 6. 1 Pedr 4. 4. [o] Math. 10. 6. Pen. 3. 26. Rhuf. 1. 16. [p] Ecſod. 32. 10. Eſay 55. 5. Math. 21. 43. Rhuf. 10. 19. [q] Pen. 18. 6. a 28. 28. [r] Eſay 49. 6. Luc 2. 32. [s] 2 Tim. 3. 11. [t] Math. 10. 14. Pen. 18. 6.

PEN. XIV.

1 Erlid Paul a Barnabas allan o Iconium. 8 Paul yn iachâu y cliff efrydd yn Lyſtra: ac ar hynny y bobl yn tybied mai Duwiau oeddynt hwy. 19 Llabyddio Paul. 21 Hwynt-hwy yn mynet trwy fagad o Eglwyſi gan gadarnhâu y diſgyblion yn y ffydd, ac mewn dioddefgarwch: 26 ac wedi dychwelyd i Antiochia, yn mynegi yno beth a wnaethai Duw trwyddynt hwy.

A Digŵyddodd yn Iconium iddynt fyned ynghŷd i ſynagog yr Iuddewon, a lleſaru felly, fel y credodd lliaws mawr o'r Iuddewon ac o'r Groegwŷr heſyd.
2 Ond yr Iuddewon anghredadyn a gyffroiſant feddyliau 'r cenhedloedd, ac a'u gwnaethant yn ddrwg yn erbyn y brodyr.
3 Am hynny hwy a arhoſaſant *yno* amſer mawr, gan ſod yn hŷ yn yr Arglwydd,

4049.

4049. [a] yr hwn oedd yn dwyn tyſtiolaeth i air ei
[a] Marc 16. 20. râs, ac yn cenhadu gwneuthur arŵyddion
a rhyfeddodau trwy eu dwylaw hwynt.
Heb. 2. 4. 4 Eithr lliaws y ddinas a rannwyd: a
rhai oedd gyd â'r Iuddewon, a rhai gyd
â'r apoſtolion.
5 A phan wnaethpwyd rhuthr gan y
cenhedloedd, a'r Iuddewon, ynghyd â'u
[b] 2 Tim. 3. 11. llywodraethwŷr, [b] i'w hammherchu *hwy*, ac
[c] Math. 10. 23. i'w llabyddio,
6 Hwythau a ddeallaſant *hyn*, ac [c] a ffoiſant i Lyſtra a Derbe, dinaſoedd o Lycaonia,
ac i'r wlâd oddi amgylch:
7 Ac yno y buant yn eſangylu.
[d] Pen. 3. 2. 8 ¶ Ac [d] yr oedd gŵr yn eiſtedd yn Lyſtra yn ddiffrwyth ei draed, yr hwn oedd
gloff o grôth ei fam, ac ni rodiaſai erioed.
9 Hwn a glybu Paul yn lleſaru, yr hwn
wrth edrych yn grâff arno, a gweled fod
ganddo ffydd i gael iechyd,
[e] Eſay 35. 6. 10 A ddywedodd â llef uchel, [e] Sâf ar dy
draed yn uniawn: ac eſe a neidiodd i fynu,
ac a rodiodd.
11 A phan welodd y bobloedd y peth a
wnaethai Paul, hwy a godaſant eu lleſ, gan
[f] Pen. 28. 6. ddywedyd yn iath Lycaonia, [f] Y duwiau yn
rhith dynion a ddiſgynnaſant attom.
12 A hwy a alwaſant Barnabas yn Jupiter, a Phaul yn Mercurius; o blegid eſe
oedd yr ymadroddwr pennaf.
13 Yna offeiriad Jupiter, yr hwn oedd o
flaen eu dinas, a ddûg deirw a garlantau i'r
pyrth, ac a fynnaſai gyd â'r bobl, aberthu.
14 A'r apoſtolion Barnabas a Phaul, pan
glywſant *hynny*, a rwygaſant eu dillad, ac a
neidiaſant ym mhlith y bobl, gan leſain,
[g] Pen. 10. 26. 15 A dywedyd, Ha wŷr, [g] pa ham y
[h] Iago 5. 17. gwnêwch chwi y pethau hyn? [h] Dynion he-
fyd ydym ninnau, yn gorfod goddef fel chwi-
thau, ac yn pregethu i chwi, ar i chwi droi
[i] Gen. 1. 1. oddi wrth y pethau gweigion yma, at
Sal. 33. 6. 3 146. 6. Dduw byw, [i] yr hwn a wnaeth nêf a daear,
Dad. 14. 7. a'r môr, a'r holl bethau ſydd ynddynt.
16 [k] Yr hwn yn yr oeſoedd gynt a oddefodd i'r holl genhedloedd fyned yn eu ffyrdd
eu hunain.
17 [l] Er hynny ni âdawôdd eſe mo hono
[k] Sal. 81. 12. Pen. 17. 30. ei hun yn ddidyſt, gan wneuthur daioni, a
rhoddi gwlâw o'r neſoedd i ni, a thymhorau
ffrwythlon, a llenwi ein calonnau ni â llun-
[l] Rhuf. 1. 20. iaeth, ac â llawenydd.
18 Ac er dywedyd y pethau hyn, braidd
yr attaliaſant y bobl rhag aberthu iddynt.
19 ¶ A daeth yno Iuddewon o Antiochia
ac Iconium, a hwy a berſwadiaſant y bobl,
[m] 2 Cor. 11. 25. 2 Tim. 3. 11. [m] ac wedi llabyddio Paul, a'i lluſgaſant *ef*
allan o'r ddinas, gan dybied ei fod ef wedi
marw.
20 Ac fel yr oedd y diſgyblion yn ſefyll
o'i amgylch, eſe a gyfododd, ac a aeth i'r
ddinas: a thrannoeth eſe a aeth allan, eſe
a Barnbas i Dderbe.
21 Ac wedi iddynt bregethu 'r efengyl
i'r ddinas honno, [n] ac ennill llawer o ddiſ-
[*] *a dyſgu llawer, hwy &c.* gyblion, hwy a ddychwelaſant i Lyſtra, ac
Iconium, ac Antiochia,
22 Gan gadarnhâu eneidiau y diſgyblion,
[n] Pen. 11. 23. [n] a'u cynghori i aros yn y ffydd, ac [o] mai
[o] Luc 22. 28, 29. Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. 12. trwy lawer o orthrymderau y mae 'n rhaid
i ni fyned i deyrnas Dduw.
23 Ac wedi [p] ordeinio iddynt henuriaid ym mhob eglwys, a gweddio gyd
ag ymprydiau, hwy a'u gorchymynaſant
hwynt i'r Arglwydd, yr hwn y credaſent
ynddo.
24 Ac wedi iddynt dramwy trwy Piſidia
[p] Tit. 1. 5. hwy a ddaethiant i Pamphylia.
25 Ac wedi pregethu 'r gair yn Perga, 4049.
hwy a ddaethant i wared i Attalia.
26 Ac oddi yno a fordwyaſant i Antiochia,
[q] o'r lle yr oeddynt wedi eu gorchymmyn [q] Pen. 13. 1, 3.
i râs Duw, i'r gorchwyl â gyflawnaſant.
27 Ac wedi iddynt ddyfod a chynnull
yr eglwys ynghŷd, [r] adrodd a wnaethant [r] Pen. 15. 4, 12.
faint o bethau a wnaethai Duw gyd â hwy,
ac iddo ef agoryd i'r cenhedloedd ddrŵs y
ffydd.
28 Ac yno yr arhoſaſant hwy dros hîr o
amſer, gyd â'r diſgyblion.

PEN. XV.

1 Ymryſon mawr yn cyſodi ynghŷlch yr Enwaediad, 6 Yr Apoſtolion yn ymgynghori ynghŷlch hynny, 22 ac yn anfon eu meddwl trwy lythyrau at yr Eglwyſi. 36 Paul a Barnabas wedi bwriadu myned i ymweled â'r brodyr, yn ymraſaelio ac yn ymadael â'u gilydd.

A Rhai wedi dyfod o Judea, a 4055.
ddyſgaſant y brodyr, *gan ddywedyd*, [a] Gal. 5. 2.
[a] Onid enwaedir chwi [b] yn ôl defod Moſes,
ni ellwch fod yn gadwedig.
2 A phan ydoedd ymryſon a dadlau nid Phil. 3. 2, Col. 2. 8, 11, 16.
bychan gan Paul a Barnabas, yn eu herbyn,
hwy a ordeiniaſant fyned o [c] Paul a Barna-
bas, a rhai eraill o honynt, i fynu i Jeruſa-
lem, at yr apoſtolion, a'r henuriaid, yng-
hŷlch y cweſtiwn yma.
3 Ac wedi eu hebrwng gan yr eglwys,
hwy a dramwyaſant trwy Phenice, a Sama-
ria, gan ſynegi troad y cenhedloedd. A hwy
a baraſant lawenydd mawr i'r brodyr oll.
4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jeruſalem,
hwy a dderbyniwyd gan yr eglwys, a *chan*
yr apoſtolion, a *chan* yr henuriaid, a [d] hwy [d] Pen. 14. 27. Ad. 12.
a fynegaſant yr holl bethau a wnaethai
Duw gyd â hwynt.
5 Eithr cyfododd [*] rhai o ſect y Phariſeaid, [*] *eb hwynt rai &c.*
y rhai oedd yn credu, gan ddywedyd, mai
rhaid iddynt eu henwaedu, a gorchymmyn
cadw deddf Moſes.
6 A'r apoſtolion a'r henuriaid a ddaethant y hghŷd, i edrych am y matter yma.
7 Ac wedi bod ymddadleu mawr, cyfo-
dodd Pedr ac a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr
frodyr, chwi a wyddoch ddarfod i [e] Dduw [e] Pen. 10, 20. a 11, 12.
er ys talm o amſer yn ein plith ni, fy ethol
i, i gael o'r cenhedloedd trwy fy ngenau i,
glywed gair yr efengyl a chredu.
8 A Duw, [f] adnabyddwr calonnau, a ddûg [f] 1 Cron. 28. 9. Pen. 1. 24.
dyſtiolaeth iddynt, [g] gan roddi iddynt yr
Yſbryd glân, megis ag i ninnau.
9 Ac ni wnaeth eſe ddim gwahaniaeth [g] Pen. 10. 44.
rhyngom ni a hwynt, [h] gan buro eu calon-
nau hwy trwy ffydd.
10 Yn awr gan hynny, pa ham yr ydych [h] Pen. 10. 43.
chwi yn temtio Duw, [i] i ddodi iau ar war-
rau 'r diſgyblion, yr hon ni allodd ein [i] 1 Cor. 1. 2.
tadau ni, na ninnau ei dwyn?
11 [k] Eithr trwy râs yr Arglwydd Ieſu 1 Pedr 1. 22.
Griſt, yr ydym ni yn credu ein bod yn [l] Math. 23. 4. Gal. 5. 1.
gadwedig, yr un môdd a hwythau.
12 A'r holl lliaws a ddiſtawôdd, ac a [k] Eph. 2. 8.
wrandawôdd ar Barnabas a Phaul yn my-
negi pa arŵyddion a rhyfeddodau eu Tit. 3. 4.
maint, a wnaethai Duw ym mhlith y cen-
hedloedd trwyddynt hwy.
13 Ac wedi iddynt ddiſtewi, attebodd
Iago, gan ddywedyd, Ha wŷr frodyr,
gwrandêwch arnaf fi.
14 Simeon a fynegodd pa wedd yr ym-
welodd Duw ar y cyntaf, i gymmeryd o'r
cenhedloedd bobl i'w Enw.
15 Ac â hyn y cyttuna geiriau y prophwy-
di; megis y mae yn yſgrifenedig,

4055. 16 [l] Yn ôl hyn y dychwelaf, ac yr adeiladaf drachefn dabernacl Dafydd, yr hwn [s] Amos 9. 11, 12. syddwedi syrthio, a'i sylchau ef a adeiladaf drachefn, ac a'i cysodaf eilchwyl:

17 Fel y byddo i hyn a weddillèr o ddynion, geisio'r Arglwydd, ac i'r holl genhedloedd, y rhai y gelwir sy enw i arnynt, medd yr ARGLWYDD, yr hwn sydd yn gwneuthur yr holl bethau hyn.

18 Hysbys i Dduw yw ei weithredoedd oll erioed.

[m] Edrych Ad. 28. 19 O herwydd pa ham, [m] sy marn i yw, na flinom y rhai o'r cenhedloedd a droisant at Dduw:

20 Eithr ysgrifennu o honom ni attynt, ar ymgadw o honynt [n] oddi wrth halogrwydd delwau, a [o] gwaneth, ac [p] *oddi wrth* y peth a dagwyd, ac *oddi wrth* waed.

[n] Ecsod. 20. 3. 1 Cor. 8. 1. a 10. 20. [o] 1 Thes. 4. 3 [p] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17.

21 Canys y mae i Moses, ym mhob dinas, er yr hen amseroedd, rai'a'i pregethant ef, [q] gan fod yn ei ddarllain yn y synagogau bob sabbath.

[q] Pen. 13. 15. 27.

22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr apostolion a'r henuriaid, ynghŷd â'r holl eglwys, anfon gwŷr etholedig o honynt eu hunain, i Antiochia, gyd â Phaul a Barnabas, *sef* Judas a gyfenwir Barsabas, a Silas, gwŷr rhagorol ym mhlith y brodyr,

23 A hwy a ysgrifenasant gyd â hwynt fel hyn, Yr apostolion, a'r henuriaid, a'r brodyr, at y brodyr y rhai sy o'r cenhedloedd yn Antiochia, a Syria, a Cilicia, yn anfon annerch.

24 Yn gymmaint a chlywed o honom ni, i rai a aethant allan oddi wrthym ni eich trallodi chwi â geiriau, gan ddymchwelyd eich eneidiau chwi, a dywedyd *fod* yn rhaid enwaedu arnoch, a chadw 'r ddeddf, i'r rhai ni roisem ni *gyfrŷw* orchymmyn:

25 Ni a welsom yn dda, wedi i ni ymgynnull yn gyttûn, anfon gwŷr etholedig attoch, gyd â'n hanwylyd Barnabas a Phaul:

[r] Pen. 13. 50. a 14 19. 26 [r] Gwŷr a roisant eu heneidiau dros enw ein Harglwydd ni Iesu Grist.

27 Ni a anfonasom gan hynny Judas a Silas, a hwythau ar [*] air a synegant *i chwi* yr un pethau.

[*] *enau.*

28 Canys gwelwyd yn dda gan yr Ysbryd glân, a chennym ninnau, na ddodid arnoch fwrch ychwaneg nâ'r pethau angenrheidiol hyn:

[s] Pen. 21. 25. [t] Lef. 17. 14. 29 [s] Bod i chwi ymgadw oddi wrth yr hyn a aberthwyd i eulynnod, a [t] gwaed, ac oddi wrth y peth a dagwyd, ac oddi wrth odineb; oddi wrth yr hyn bethau o's ymgedwch, da y gwnêwch. Byddwch iach.

30 Felly, wedi eu gollwng hwynt ymaith, hwy a ddaethant i Antiochia: ac wedi cynnull y lliaws ynghŷd, hwy a roisant y llythyr.

‡ Neu, *cyngor.* 31 Ac wedi iddynt *ei* ddarllain, llawenychu a wnaethant am y ‡ diddanwch.

32 Judas hefyd a Silas, a hwythau yn brophwydi, trwy lawer o ymadrodd, a ddiddanasant y brodyr, ac a'*u* cadarnhasant.

33 Ac wedi iddynt aros *yno* dros amser, hwy a ollyngwyd ymaith mewn heddwch, gan y brodyr, at yr apostolion.

34 Eithr gwelodd Silas yn dda aros *yno.*

35 A Phaul a Barnabas a arhosasant yn Antiochia, gan ddysgu ac efangylu gair yr Arglwydd, gyd â llawer eraill hefyd.

4056. 36 ¶ Ac wedi rhai dyddiau, dywedodd Paul wrth Barnabas, Dychwelwn, ac ymwelwn â'n brodyr, ym mhob dinas y pregethasom air yr Arglwydd ynddynt, *i weled* pa sodd y maent hwy.

37 A Barnabas a gynghorodd gymmeryd gyd â hwynt [u] Ioan, yr hwn a gyfenwid Marc. 4056.

[u] Pen. 12. 12, 25. a 13. 5. Col. 4. 10. 2 Tim. 4. 11. Phil. 24.

38 Ond ni welai Paul yn addas gymmeryd hwnnw gyd â hwynt, [x] yr hwn a dynasai oddi wrthynt o Pamphylia, ac nid aethai gyd â hwynt i'r gwaith.

[x] Pen. 13. 13.

39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyngddynt*, fel yr ymadawsant oddi wrth eu gilydd, ac y cymmerth Barnabas Marc gyd ag ef, ac y mordwyodd i Cyprus:

40 Eithr Paul a ddewisodd Silas, ac a aeth ymaith, wedi ei orchymmyn i râs Duw gan y brodyr.

41 Ac efe a dramwyodd trwy Syria a Cilicia, gan gadarnhâu yr eglwysi.

PEN. XVI.

1 Paul wedi enwaedu ar Timotheus, 7 ac wedi ei alw gan yr Ysbryd, 14 yn troi Lydia: 16 Yn bwrw allan ysbryd dewiniaeth: 19 Ac am hynny Silas ac yntau yn cael eu flangellu, a'u carcharu: 26 Egoryd drysau y carchar: 31 Troi ceidwad y carchar, 37 a'u gwaredu hwythau.

[a] Pen. 14. 6. [b] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 19. 1 Thes. 3. 2. [c] 2 Tim. 1. 5. [d] Pen. 6. 3. [e] 1 Cor. 9. 20. Gal. 2. 3, Edrych Gal. 5. 2. ‡ *a draddodasant iddynt.* [f] Pen. 15. 20, 29.

YNa y daeth efe i [a] Dderbe ac i Lystra. Ac wele, yr oedd yno ryw ddisgybl, [b] a'i enw Timotheus, [c] mâb i ryw wraig, yr hon oedd Iuddewes, ac yn credu, a'i dâd *oedd* Roegwr:

2 Yr hwn [d] oedd yn cael gair da gan y brodyr oedd yn Lystra, ac yn Iconium.

3 Paul a fynnai i hwn fyned allan gyd ag ef; ac efe [e] a'i cymmerth, ac a'i henwaedodd ef, o achos yr Iuddewon oedd yn y lleoedd hynny: canys hwy a wyddent bawb, mai Groegwr oedd ei dâd ef.

4 Ac fel yr oeddynt yn ymdaith trwy 'r dinasoedd, hwy ‡ a roisant arnynt gadw y gorchymmynion [f] a ordeiniasid gan yr apostolion a'r henuriaid, y rhai oedd yn Jerusalem.

5 Ac felly 'r eglwysi a gadarnhâwyd yn y ffydd, ac a gynnyddasant mewn rhifedi beunydd.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy Phrygia a gwlâd Galatia, a gwarafun iddynt gan yr Ysbryd glân bregethu y gair yn Asia;

[g] Pen. 15. 20, 29.

7 Pan ddaethant i Mysia, hwy a geisiasant fyned i Bithynia; ac ni oddefodd Ysbryd yr Iesu iddynt.

8 Ac wedi myned heibio i Mysia, [g] hwy a aethant i wared i Troas.

[g] 2 Cor. 2. 12.

9 A gweledigaeth a ymddangosodd i Paul liw nôs: Rhyw ŵr o Macedonia a sasai, ac a ddeisyfai arno, ac a ddywedai, Tyred drosodd i Macedonia, a chymmorth ni.

10 A phan welodd efe y weledigaeth, yn ebrwydd ni a geisiasom fyned i Macedonia, gan gwbl-gredu alw o'r Arglwydd nyni i efangylu iddynt hwy.

11 Am hynny, wedi myned ymaith o Troas, ni a gyrchasom yn uniawn i Samothracia, a thrannoeth i Neapolis: 4057.

12 Ac oddi yno i Philippi, yr hon † sydd brif-ddinas o barth o Macedonia, ‡ dinas rŷdd: ac ni a fuom yn aros yn y ddinas honno ddyddiau rai.

† *yw y ddinas gyntaf.* ‡ *Colonia.*

13 Ac ar y dydd sabbath, ni a aethom allan o'r ddinas i làn afon, lle y byddid arferol o weddio; ac ni a eisteddasom, ac a lefarasom wrth y gwragedd a ddaethant ynghŷd.

14 A rhyw wraig a'i henw Lydia, un yn gwerthu porphor, o ddinas y Thyatiriaid, yr hon oedd yn addoli Duw, a wrandawodd; yr hon yr agorodd yr Arglwydd [h] ei chalon, i ddal ar y pethau a leferid gan Paul.

[h] Luc 24. 45.

4057. 15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu, hi a ddymunodd *arnom*, gan ddywedyd, O's barnaſoch ſy mod i yn ffyddlawn i'r Arglwydd, deuwch i mewn i'm tŷ, ac arhoſwch *yno*. A 'hi a'n cymhellodd ni.

i Gen. 19. 3. a. 33. 11. Barn. 19. 21. Luc 24. 29. Heb. 13. 2.

16 ¶ A digŵyddodd, a ni yn myned i weddio, i ryw langces, yr hon k oedd ganddi yſbryd ‡ dewiniaeth, gyfarfod â ni; yr hon oedd yn peri i llawer o elw i'w meiſtraid, wrth ddywedyd dewiniaeth.

k 1 Sam. 28. 7. ‡ Neu, *Python.*

17 Hon a ddilynodd Paul a ninnau, ac a lefodd, gan ddywedyd, Y dynion hyn ydynt weiſion y Duw goruchaf, y rhai ſydd yn mynegi i chwi ffordd iechydwriaeth.

l Pen. 19. 24. m Edrych Marc 1. 25, 34. n Marc 16. 17.

18 A hyn a wnaeth hi dros ddyddiau lawer. Eithr Paul m yn flin ganddo, a drôdd, ac a ddywedodd wrth yr yſbryd, Yr ydwyf yn gorchymmyn i ti, yn enw Ieſu Criſt, fyned allan o honi. n Ac efe a aeth allan yr awr honno.

o 2 Cor. 6. 5. *dadleudy.* p 1 Bren. 18. 17. Pen. 17, 6.

19 A phan welodd ei meiſtraid hi, fyned gobaith eu helw hwynt ymaith, o hwy a ddaliaſant Paul a Silas, ac a'u lluſgaſant *bwy* i'r p farchnadfa, at y llywodraethwŷr;

q 2 Cor. 11. 25. 1 Theſ. 2. 2.

20 Ac a'u dygaſant hwy at y ſwyddogion, ac a ddywedaſant, Y mae 'r dynion hyn, y rhai ydynt Iuddewon, q pyn llwyr-gythrybl.o ein dinas ni;

21 Ac yn dyſgu defodau, y rhai nid ydyw rŷdd i ni eu derbyn, na'u gwneuthur, y rhai ydym Rufeinwŷr.

‡ *Hymn.*

22 A'r dyrfa a ſafodd i fynu ynghŷd yn eu herbyn hwy, a'r ſwyddogion gan rwygo eu dillad, r a orchymynaſant *eu* curo *hwy* â gwiail.

r Pen. 4. 31. s Pen. 5. 19. a 12. 7.

23 Ac wedi roddi gwïalennodiau lawer iddynt, hwy a'u taflaſant i garchar; gan orchymmyn i geidwad y carchar eu cadw hwy yn ddiogel.

24 Yr hwn wedi derbyn y cyfryw orchymmyn, a'u bwriodd hwy i'r carchar neſaf i mewn, ac a wnaeth eu traed hwy yn ſicr yn y cyffion.

25 Ac ar hanner nôs, Paul a Silas oedd yn gweddïo, ac yn canu ‡ mawl i Dduw: a'r carcharorion a'u clywſant hwy.

t Luc 3. 10. Pen. 2. 37. a 9. 6. u Ioan 3. 16, 36. a 6. 47. x Ioan 5. 40.

26 t Ac yn ddiſymmwth y bu daeargryn mawr, hŷd oni ſiglwyd ſeiliau 'r carchar: ac yn ebrwydd s yr holl ddryſau a agorwyd, a rhwymau pawb a aethant yn rhyddion.

27 A phan ddeffrôdd ceidwad y carchar, a chanfod dryſau 'r carchar yn agored, efe a dynnodd ei gleddyf, ac a amcanodd ei lâdd ei hun; gan dybied ffoi o'r carcharorion ymaith.

28 Eithr Paul a lefodd â llêf uchel, gan ddywedyd, Na wnâ i ti dy hun ddim niweid, canys yr ydym ni yma oll.

29 Ac wedi galw am oleu, efe a ruthrodd i mewn, ac yn ddychrynedig efe a ſyrthiodd i lawr ger bron Paul a Silas,

30 Ac a'u dûg hwynt allan, ac a ddywedodd, u O feiſtraid, beth ſydd raid i mi ei wneuthur, fel y byddwyf gadwedig?

31 A hwy a ddywedaſant, x Crêd yn yr Arglwydd Ieſu Criſt, a chadwedig fyddi, ti a'th deulu.

32 A hwy a draethaſant iddo air yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn ei dŷ ef.

y Luc 5. 29. a 19. 6.

33 Ac efe a'u cymmerth hwy yr awr honno o'r nôs, ac a olchodd *eu* briwiau; ac efe a fedyddiwyd, a'r eiddo oll, yn y mân.

34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt i'w dŷ, y efe a oſododd fwyd ger eu bron hwy, ac a fu lawen, gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu.

35 A phan aeth hi yn ddydd, y ſwyddogion a anfonaſant y ceiſiaid, gan ddywedyd, Gollwng ymaith y dynion hynny. 4057.

36 A cheidwad y carchar a fynegodd y geiriau hyn wrth Paul, Y ſwyddogion a anfonaſant i'ch gollwng chwi ymaith: yn awr gan hynny cerddwch ymaith; ewch mewn heddwch.

37 Eithr Paul a ddywedodd wrthynt, Wedi iddynt ein curo yn gyhoedd heb ein barnu, z a ninnau yn Rhufeinwŷr, hwy a'n bwriaſant ni i garchar, ac yn awr a ydynt hwy yn ein bwrw ni allan yn ddirgel? Nid felly: ond deuant hwy eu hunain, a dygant ni allan. z Pen. 22, 25.

38 A'r ceiſiaid a fynegaſant y geiriau hyn i'r ſwyddogion. A hwy a ofnaſant, pan glywſant mai Rhufeiniaid oeddynt.

39 A hwy a ddaethant ac a attolygaſant arnynt, ac a'u dygaſant allan, ac a ddeiſyſiaſant arnynt fyned allan o'r ddinas. a Math. 8. 34.

40 Ac wedi myned allan o'r carchar, hwy a aethant i mewn at Lydia; ac wedi gweled y brodyr, hwy a'u cyſſuraſant, ac a ymadawſant. a Ad. 14.

PEN. XVII.

1 Paul yn pregethu yn Theſſalonica: 4 lle y mae rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid ef. 10 Ei anfon ef i Berea, ac yntau yn pregethu yno. 13 Ac wedi ei erlid yn Theſſalonica, 15 yn dyfod i Athen, ac yno yn ymreſymmu, ac yn pregethu iddynt bwy y Duw byw, yr hwn nid adwaenent: 34 ac wrth hynny bagad yn troi at Criſt.

GWedi iddynt dramwy trwy Amphipolis, ac Apolonia, hwy a ddaethant i Theſſalonica, lle yr oedd ſynagog i'r Iuddewon.

2 A Phaul, yn ôl ei arfer, a aeth i mewn attynt, a thros dri ſabbath a ymreſymmodd â hwynt, allan o'r yſgrythyrau,

3 Gan egluro, a dodi ger eu bronnau, a mai rhaid oedd i Criſt ddioddef, a chyfodi oddi wrth y meirw: ac mai hwn yw y Criſt Ieſu, yr hwn b yr ŵyf fi yn ei bregethu i chwi. a Luc 24, 26, 46. b *eb ef yr &c.*

4 c A rhai o honynt a gredaſant, ac a ymwaſgaſant â Phaul a Silas, ac o'r Groegwŷr crefyddol lliaws mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid ychydig. b Pen. 28, 24.

5 Eithr yr Iuddewon, y rhai oedd heb gredu, gan gynfigennu, a gymmeraſant attynt ryw ddynion drwg o grwydriaid; ac wedi caſglu tyrfa, hwy a wnaethant gyffro yn y ddinas, ac a oſodaſant ar dŷ Jaſon, ac a geiſiaſant eu dwyn hwynt allan at y bobl.

6 A phan na chawſant hwynt, hwy a luſgaſant Jaſon, a rhai o'r brodyr, at bennaethiaid y ddinas, gan lefain, d Y rhai ſydd yn aflonyddu 'r byd, y rhai hynny a ddaethant yma hefyd; c Pen. 16, 20.

7 Y rhai a dderbyniodd Jaſon, ac y mae y rhai hyn oll yn gwneuthur yn erbyn ordeiniadau Ceſar, e gan ddywedyd fod brenhin arall, *ſef* Ieſu. d Luc 23, 2.

8 A hwy a gyffroiſant y dyrfa, a llywodraethwŷr y ddinas hefyd, wrth glywed y pethau hyn. Ioan 19, 12.

9 Ac wedi iddynt ‡ gael † ſicrwydd gan Jaſon a'r lleill, hwy a'u gollyngaſant hwynt ymaith. ‡ *dderbyn.* † *boddlonrwydd.*

10 ¶ f A'r brodyr yn ebrwydd o hŷd nôs, a anfonaſant Paul a Silas i Berea: y rhai wedi eu dyfod *yno* a aethant i ſynagog yr Iuddewon. e Pen. 9, 25.

11 Y rhai hyn oedd foneddigeiddiach nâ'r rhai oedd yn Theſſalonica, y rhai a

dderbyniaſant y gair gyd â phob parodrwydd meddwl, [r] gan chwilio beunydd yr yſgrythyrau, a oedd y pethau hyn felly.

12 Felly llawer o honynt a gredaſant, ac o'r Groegeſau parchedig, ac o wŷr nid ychydig.

13 A phan wybu yr Iuddewon o Theſſalonica fod gair Duw yn ei bregethu gan Paul yn Berea hefyd, hwy a ddaethant yno hefyd gan gyffrôi 'r dyrfa.

14 Ac yna yn ebrwydd, y brodyr a anfonaſant Paul ymaith, i fyned megis i'r môr: ond Silas a Thimotheus a arhoſaſant yno.

15 ¶ A chyfarwyddwŷr Paul a'i dygaſant ef hŷd Athen: ac [t] wedi derbyn gorchymmyn at Silas a Thimotheus, ar iddynt ddyfod atto ar ffrŵſt, hwy a aethant ymaith.

16 A thra ydoedd Paul yn aros am danynt yn Athen, ei ysbryd a gynhyrfwyd ynddo, wrth weled y ddinas ‡ wedi ymroi i eulynnod.

17 O herwŷdd hynny yr ymreſymmodd eſe yn y ſynagog â'r Iuddewon, ac â'r rhai crefyddol, ac yn y farchnad beunydd â'r rhai a gyfarfyddent ag ef.

18 A rhai o'r Philoſophyddion, o'r Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ymddadleuaſant ag ef: a rhai a ddywedaſant, Beth a fynnai y ‡ fiaradwr hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg yw ei fod ef yn mynegi duwiau dieithr, am ei fod yn pregethu yr Iefu, a'r adgyfodiad, iddynt.

19 A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i dygaſant i ‡ Areopagus, gan ddywedyd, A allwn ni gael gŵybod beth yw y ddŷſg newŷdd hon, a draethir gennyt?

20 O blegid yr ŵyt ti yn dwyn rhyw bethau dieithr i'n cluſtiau ni: am hynny ni a fynnem ŵybod beth a allai y pethau hyn fod.

21 (A'r holl Atheniaid, a'r dieithriaid, y rhai oedd yn ymdeithio yno, nid oeddynt yn cymmeryd hamdden i ddim arall, ond i ddywedyd, neu i glywed rhyw newŷdd.)

22 Yna y ſafodd Paul ynghanol Areopagus, ac a ddywedodd, Ha wŷr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi ym mhob peth yn dra choel-grefyddol.

23 Canys wrth ddyfod heibio, ac edrych ar † eich deſoſiynau, mi a gefais allor, yn yr hon yr yſgrifenaſid; I'R DUW NID ADWAENIR. Yr hwn, gan hynny, yr ydych chwi heb ei adnabod, yn ei addoli, hwnnw yr ŵyf fi yn ei fynegi i chwi.

24 [h] Y Duw a wnaeth y bŷd, a phob peth ſydd ynddo, gan ei fod yn Arglwydd nêf a daear, [i] nid yw yn trigo mewn temlau o waith dwylaw.

25 Ac nid â dwylaw dynion y gwaſanaethir ef, [k] fel pe bai arno eiſiau dim, [l] gan ei fod eſe yn rhoddi i bawb fywyd, ac anadl, a phob peth oll.

26 Ac eſe a wnaeth o un gwaed bob cenedl o ddynion, i breſwylio ar holl ŵyneb y ddaear, ac a bennodd yr amſeroedd rhagoſodedig, a [m] therfynau eu preſwylfod hwynt;

27 [n] Fel y ceiſient yr Arglwydd, o's gallent ymbalfalu am dano ef, a'i gael, er nad yw eſe yn ddiau neppell oddi wrth bob un o honom:

28 O blegid [o] ynddo ef yr ydym ni yn byw, yn ſymmud, ac yn bôd; [p] megis y dywedodd rhai o'ch ‡ poëtau chwi eich hunain, Canys ei hiliogaeth ef hefyd ydym ni.

29 Gan ein bod ni gan hynny yn hiliogaeth Duw, [q] ni ddylem ni dybied fod y Duwdod yn debyg i aur, neu arian, neu faen, o gerfiad celfyddyd, a dychymmyg dŷn.

30 [r] A Duw wedi eſgeuluſo amſeroedd yr anŵybodaeth hon, ſydd [s] yr awr hon yn gorchymmyn i bob dyn ym mhob man edifarhâu:

31 O herwŷdd iddo oſod diwrnod, yn yr hwn [t] y barna efe y bŷd mewn cyfiawnder, trwy y gŵr a ordeiniodd ef, gan roddi * ffŷdd i bawb, o herwŷdd darfod iddo ei gyfodi ef oddi wrth y meirw.

32 A phan glywſant sôn am adgyfodiad y meirw, rhai a watwaraſant, a rhai a ddywedaſant, Ni a'th wrandâwn dracheſn am y peth hyn.

33 Ac felly Paul a aeth allan o'u plith hwynt.

34 Eithr rhai gwŷr a lynaſant wrtho, ac a gredaſant, ym mhlith y rhai *yr oedd* Dionyſius Areopagita, a gwraig a'i henw Damaris, ac eraill gyd â hwynt.

PEN. XVIII.

1 Paul yn gweithio â'i ddwylaw, ac yn pregethu yn Corinth i'r Cenhedloedd. 9 Yr Arglwydd yn ei gyſſuro ef trwy weledigaeth. 12 Achwyn arno ef ger bron Gâlio y rhaglaw: yntau yn cael ei ollwng ymaith: 18 ac wedi hynny yn tramwy o ddinas i ddinas, ac yn nerthu 'r diſgyblion. 24 Apolos wedi ei ddyſgu yn fanylach gan Acwila a Priſcila, 28 yn pregethu Criſt, gyd â nerth mawr.

YN ôl y pethau hyn, Paul a ymadawôdd ag Athen, ac a ddaeth i Corinth.

2 Ac wedi iddo gael rhyw Iuddew a'i enw [a] Acwila, un o Pontus o genedl, wedi dyfod yn hwyr o'r Ital, a'i wraig Priſcila, (am orchymmyn o Claudius i'r Iuddewon oll fyned allan o Rufain) eſe a ddaeth attynt.

3 Ac o herwŷdd ei fod o'r un gelfyddyd, eſe a arhôes gyd â hwynt, ac [b] a weithiodd; (canys gwneuthurwŷr pebyll oeddynt wrth eu celfyddyd.)

4 Ac eſe a ymreſymmodd yn y ſynagog bob ſabbath, ac a ‡ gynghorodd yr Iuddewŏn, a'r Groegiaid.

5 A phan ddaeth [c] Silas a Thimotheus o Macedonia, bu gyfyng ar Paul yn yr Yſbryd, ac eſe a dyſtiolaethodd i'r Iuddewon, mai Iefu * oedd Criſt.

6 A [d] hwythau gwedi ymoſod yn ei erbyn, a chablu, [e] eſe a eſgydwodd *ei* ddillad, ac a ddywedodd wrthynt, [f] Bydded eich gwaed chwi ar eich pennau eich hunain, [g] glân *ydwyf* fi; o hyn allan mi a âf at y cenhedloedd.

7 Ac wedi myned oddi yno, eſe a ddaeth i dŷ un a'i enw Juſtus, un oedd yn addoli Duw, tŷ yr hwn oedd yn cyffwrdd â'r ſynagog.

8 [h] A Chriſpus yr arch-ſynagogydd a gredodd yn yr Arglwydd, a'i holl dŷ: a llawer o'r Corinthiaid wrth wrando, a gredaſant, ac a fedyddiwyd.

9 [i] A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Paul trwy weledigaeth liw nôs, Nac ofna, eithr llefara, ac na thâw.

10 Canys yr ŵyf fi gyd â thi, ac ni eſyd neb arnat, i wneuthur niweid i ti: o herwŷdd y mae i mi bobl lawer yn y ddinas hon.

11 Ac eſe a † arhôes *yno* flwyddyn a chwê mîs, yn dyſgu gair Duw yn eu plith hwynt.

r Eſay 34. 16. Luc 16. 19. Ioan 5. 39.
t Pen. 18. 5.
‡ yn llawn eulynnod.
‡ bawwr geiriau.
‡ Heol Fawrth, neu, Mars. Y llys uchaf yn Athen ydoedd.
† Neu, eich duwiau a addolwch, 2 Theſ. 2. 4.
h Pen. 14. 15. i Pen. 7. 48. k Sal. 50. 8. l Gen. 2. 7. m Deut. 32. 8. n Rhuf. 1. 20. o Col. 1. 17. Heb. 1. 3. p Tit. 1. 12.
‡ Neu, prydyddion, neu, beirdd.
q Eſay 40. 18.
r Pen. 14. 16. Rhuf. 3. 25. s Luc 24. 47. t Pen. 10. 42. Rhuf. 2. 16. * ſicrwydd. u Pen. 2. 24.
a Rhuf. 16. 3. 1 Cor. 16. 19. b Pen. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Theſ. 2. 9. 2 Theſ. 3. 8.
‡ berſwadiodd.
c Pen. 17. 14, 15.
* ydyw 'r Criſt.
d Pen 13. 45. 1 Pedr 4. 4. e Neh. 5. 13. Math. 10. 14. Pen. 13. 51. f Ezec. 18. 13. g Ezec. 3. 18, 19.
h 1 Cor. 1. 14.
i Pen. 23. 11.
† Gr. eiſteddodd.

4058. 12 ¶ A phan oedd Gàlio yn rhaglaw yn Achaia, cyfododd yr Iuddewon yn unfryd yn erbyn Paul, ac a'i dygaſant ef i'r frawdle,

13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn annog dynion i addoli Duw yn erbyn y ddeddf.

14 Ac fel yr oedd Paul yn amcanu agoryd ei enau, dywedodd Gàlio wrth yr Iuddewon, [k] Pe buaſai gam, neu ddrŵg weithred, O Iuddewon, wrth reſwm myſi a gŷddygaſwn â chwi.

k Pen. 25. 11.

15 Eithr o's y cweſtiwn ſydd am ymadrodd, ac enwau, a'r ddeddf ſydd yn eich plith chwi, edrychwch eich hunain; canys ni fyddaf fi farnwr am y pethau hyn.

16 Ac eſe a'u gyrrodd hiwynt oddi wrth y frawdle.

l 1 Cor. 1. 1. 17 A'r holl Roegwŷr a gymmeraſant [l] Oſthenes yr arch-ſynagogydd, ac a'i curaſant o flaen y frawdle. Ac nid oedd Gàlio yn gofalu am ddim o'r pethau hynny.

18 ¶ Eithr Paul wedi aros etto ddyddiau lawer, a ganodd yn iâch i'r brodyr, ac a fordwyodd ymaith i Syria, a chyd ag ef Priſcila ac Acwila, gwedi iddo [m] gneifio *ei* ben yn Cenchrêa; canys yr oedd arno adduned.

m Num. 6. 18. Pen. 21. 24.

19 Ac eſe a ddaeth i Epheſus, ac a'u gadawodd hwynt yno; eithr eſe a aeth i'r ſynagog, ac a ymreſymmodd â'r Iuddewon.

20 A phan ddymunaſant *arno* aros gyd â hwynt dros amſer hŵy, ni chaniattaodd eſe:

21 Eithr eſe a ganodd yn iâch iddynt, gan ddywedyd, [n] Y mae yn anghenrhaid i mi gadw yr wyl ſy'n dyfod yn Jeruſalem; ond [o] o's myn Duw, mi a ddeuaf yn ſy'ôl attoch chwi dracheſn: ac eſe a aeth ymaith o Epheſus.

n Pen. 19. 21. o 1 Cor. 4. 19. Heb. 6. 3. Iago 4. 15.

22 Ac wedi iddo ddyfod i wared i Ceſarea, eſe a aeth i fynu, ac a gyfarchodd yr eglwys, ac a ddaeth i wared i Antiochia.

4060. 23 Ac wedi iddo dreulio talm o amſer, eſe a aeth ymaith gan dramwy trwy wlâd Galatia, a Phrygia, mewn treſn, a chadarnhâu yr holl ddiſgyblion.

p 1 Cor. 1. 11. 24 ¶ [p] Eithr rhyw Iuddew, a'i enw Apòlos, Alecſandriad o genedl, gŵr ymadroddus, cadarn yn yr yſgrythyrau, a ddaeth i Epheſus.

25 Hwn oedd wedi dechreu dyſgu iddo ffordd yr Arglwydd, ac eſe yn wreſog yn yr Yſbryd, a leſarodd, ac a athrawiaethodd yn ddiwŷd y pethau a berthynent i'r Arglwydd, [q] heb ddeall ond bedydd Ioan yn unig.

q Pen. 19. 3.

26 A hwn a ddechreuodd leſaru yn hŷ yn y ſynagog: a phan glybu Acwila a Phriſcila, hwy a'i cymmeraſant ef attynt, ac a agoraſant iddo ffordd Duw yn fanylach.

27 A phan oedd eſe yn ewyllyſio myned i Achaia, y brodyr gan annog, a 'ſgrifennaſant at y diſgyblion i'w dderbyn ef. Yr hwn wedi ei ddyfod, [r] a gynorthwyodd lawer ar y rhai a gredaſent trwy râs.

r 1 Cor. 3. 6.

28 Canys eſe a orchfygodd yr Iuddewon yn egnïol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy yſgrythyrau mai Ieſu yw Criſt.

PEN. XIX.

6 Rhoddi 'r Yſbryd glân trwy ddwylaw Paul. 9 Yr Iuddewon yn cablu ei athrawiaeth ef, yr hon a gadarnhäir trwy wŷrthiau. 13 Y Conſurwŷr Iuddewaidd, 16 yn cael eu curo gan y cythraul. 19 Llosgi y llyfrau conſurio. 24 Demetrius o chwant ehŵn yn codi terfyſg mawr yn erbyn Paul: 35 ac yſgolheigaidd y ddinas yn llonyddu 'r derfyſg.

4060. A Digŵyddodd tra fu Apòlos yn Corinth, wedi i Paul dramwy trwy [a] y parthau uchaf, ddyfod o hono ef i Epheſus, ac wedi iddo gael rhyw ddiſgyblion,

a 1 Mac. 3. 37. a 6. 1.

2 Efe a ddywedodd wrthynt, A dderbyniaſoch chwi yr Yſbryd glân, er pan gredaſoch? A hwy a ddywedaſant wrtho, [b] Ni chawſom ni gymmaint a chlywed a oes Yſbryd glân.

b Pen. 8. 16. Edrych 1 Sam. 3. 7.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba beth gan hynny y bedyddiwyd chwi? Hwythau a ddywedaſant, [c] I fedydd Ioan.

c Pen. 18. 25.

4 A dywedodd Paul, [d] Ioan yn ddiau a fedyddiodd â bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am gredu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ôl ef, ſef yng Nghriſt Ieſu.

d Math. 3. 11. Pen. 1. 5. a 11. 16.

5 A phan glywſant hwy *hyn*, hwy a fedyddiwyd yn enw yr Arglwydd Ieſu.

6 Ac wedi i Paul [e] ddodi *ei* ddwylaw arnynt, yr Yſbryd glân a ddaeth arnynt; a hwy [f] a draethaſant â thafodau, ac a brophwydaſant.

e Pen. 6. 6. a 8. 17. f Pen. 2. 4. a 10. 46.

7 A'r gwŷr oll oeddynt ynghŷlch deuddeg.

8 Ac efe a aeth i mewn i'r ſynagog, ac a leſarodd yn hŷ dros dri mis, gan ymreſymmu a chynghori y pethau *a berthynent* i deyrnas Dduw.

9 Eithr [g] pan oedd rhai wedi caledu, ac heb gredu, gan ddywedyd yn ddrŵg am ŷ ffordd *honno*, ger bron y lliaws, eſe a dynnodd ymaith oddi wrthynt, ac a neillduodd y diſgyblion, gan ymreſymmu beunydd yn yſgol un Tyrannus.

g 2 Tim. 1. 15. ‡ Edrych Pen. 9. 2. Ad. 23. Pen. 24. 14.

10 A [h] hyn a fu dros yſbaid dwy flynedd, hŷd oni ddarfu i bawb a oedd yn trigo yn Aſia, yn Iuddewon a Groegiaid, glywed gair yr Arglwydd Ieſu.

4061. h Edrych Pen. 20. 31.

11 A [i] gwŷrthiau rhagorol a wnaeth Duw trwy ddwylaw Paul;

i Marc 16. 20. Pen. 14. 3.

12 [k] Hŷd oni ddygid at y cleifion oddi wrth ei gorph ef, napcynnau neu † foledau, a'r clefŷdau a ymadawai â hwynt, a'r yſbrydion drŵg a aent allan o honynt.

k Pen. 5. 15. Edrych 2 Bren. 4. 29. † *ceſtiau.*

13 ¶ Yna rhai o'r Iuddewon crwydraidd, *y rhai oedd* gonfurwŷr, [i] a gymmeraſant arnynt enwi uwch ben y rhai oedd ag yſbrydion drŵg ynddynt, enw 'r Arglwydd Ieſu, gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich tynghedu chwi trwy yr Ieſu, yr hwn y mae Paul yn ei bregethu.

i Edrych Marc 9. 38.

14 Ac yr oedd rhyw faith o feibion i Sceſa, Iuddew, *ac* arch-offeiriad, y rhai oedd yn gwneuthur hyn.

15 A'r yſbryd drŵg a attebodd ac a ddywedodd, Yr Ieſu yr wyf yn ei adnabod, a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chwi?

16 A'r dŷn, yr hwn yr oedd yr yſbryd drŵg ynddo, a ruthrodd arnynt, ac a'u [‡] gorchfygodd, ac a fu drwm yn eu herbyn, hŷd oni ffoiſant hwy allan o'r tŷ hwnnw, yn noethion, ac yn archolledig.

‡ *meiſtrolodd.*

17 A hyn a fu hyſbys gan yr holl Iuddewon a'r Groegiaid hefyd, y rhai oedd yn preſwylio yn Epheſus; ac ofn a ſyrthiodd arnynt oll, ac enw yr Arglwydd Ieſu a fawrygwyd.

18 A llawer o'r rhai a gredaſent a ddaethant, ac [m] a gyffeſaſant, ac a fynegaſant eu gweithredoedd.

m Math. 3. 6.

19 Llawer

4061. † *manylwaith.*

19 Llawer hefyd o'r rhai a fuasai yn gwneuthur † rhodreſwaith, a ddygasant eu llyfrau ynghŷd, [t] ac a'u lloſgasant yngŵydd pawb: a hwy a fwriasant eu gwerth hwy, ac a'i cawsant yn ddengmil a deugain *o ddarnau* arian.

[s] Pen. 6. 7. a 12. 24.

20 [s] Mòr gadarn y cynyddodd gair yr Arglwydd, ac y cryfhaodd.

4062. [o] Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 1. [p] Pen. 20. 22.

21 [o] A phan gyflawnwyd y pethau hyn, [p] arfaethodd Paul yn yr Yſbryd, gwedi iddo dramwy trwy Macedonia ac Achaia, fyned i Jeruſalem, gan ddywedyd, Gwedi i mi fod yno, [q] rhaid i mi weled Rhufain hefyd.

4063. [q] Pen. 18. 21. [r] Pen. 13. 5. [s] Rhuf. 16. 23. 2 Tim. 4. 20.

22 Ac wedi anfon i Macedonia ddau o'r [r] rhai oedd yn gweini iddo, *ſef* Timotheus ac [s] Eraſtus, efe ei hun a arhoſodd dros amſer yn Aſia.

23 ¶ A bu ar [t] yr amſer hwnnw drallod nid bychan ynghylch y ffordd * honno.

[t] 2 Cor. 1. 8. * Edrych Pen. 9. 2.

24 Canys rhyw un a'i enw Demetrius, gôf arian, yn gwneuthur temlau arian i Ddiana, oedd yn peri elw [u] nid bychan i'r crefftwŷr.

[u] Pen. 16. 16.

25 Y rhai a alwodd efe ynghŷd â gweithwŷr y cyfryw bethau hefyd, ac a ddywedodd, Ha wŷr, chwi a wyddoch mai oddi wrth yr elw hwn y mae ein golud ni.

26 Chwi a welwch hefyd ac a glywch, nid yn unig yn Epheſus, eithr agos dros Aſia oll, ddarfod i'r Paul yma berſwadio a throi llawer o bobl ymaith, wrth ddywedyd [x] nad ydyw dduwiau y rhai a wnair â dwylaw.

[x] Sal. 115. 4. Jer. 10. 3.

27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i ni ddyfod y rhan hon i ddirmyg eithr hefyd bod cyfrif teml y dduwies fawr Diana yn ddiddym, a bod hefyd ddiſtrywio ei mawrhydi hi, yr hon y mae Aſia oll, a'r bŷd yn ei haddoli.

28 A phan glywſant, hwy a lànwyd o ddigoſaint, ac a lefaſant, gan ddywedyd, Mawr *yw* Diana yr Epheſiaid.

29 A llanwyd yr holl ddinas o gythrwfl: a hwy a ruthraſant yn unfryd i'r ‡ orſedd, gwedi cipio Gaius ac [y] Ariſtarchus o Macedonia, cŷd-ymdeithion Paul.

‡ *Theatr golygfa.* [y] Pen. 20. 4. a 27. 2. Col. 4. 10.

30 A phan oedd Paul yn ewyllyſio myned i mewn i blith y bobl, ni adawŏdd y diſgyblion iddo.

31 Rhai hefyd o bennaethiaid Aſia, y rhai oedd gyfeillion iddo, a yrraſant atto i ddeiſyf *arno*, nad ymroddai efe i fyned i'r orſedd.

32 A *rhai* a leſaſant *un peth*, ac eraill beth arall: canys y gynnulleidfa oedd yn gymmyſg; a'r rhan fwyaf ni wyddent o herwŷdd pa beth y daethent ynghŷd.

33 A hwy a dynnaſant Alecſander allan o'r dyrfa, a'r Iuddewon yn ei yrru ef ymlaen. Ac Alecſander [z] a amneidiodd â'i lâw am oſteg, ac a fynnaſai ei amddiffyn ei hun wrth y bobl.

[z] Pen. 12. 17.

34 Eithr pan wybuant mai Iuddew oedd efe, pawb ag un llêf a leſaſant megis dros ddwy awr, Mawr yw Diana yr Epheſiaid.

35 Ac wedi i'r ſgolhaig *y ddinas* lonyddu'r bobl, efe a ddywedodd, Ha wŷr Epheſiaid, pa ddŷn ſydd ni's gŵyr fod dinas yr Epheſiaid yn ‡ addoli y dduwies fawr Diana, a'r *ddelw* a ddiſgynnodd oddi wrth Jupiter?

‡ *geidwad Temlˆ.*

36 A chan fod y pethau hyn heb allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i chwi fod yn llonydd, ac na wneloch ddim mewn byrbwyll.

37 Canys dygaſoch yma y gwŷr hyn, y rhai nid ydynt nac yn yſbeilwŷr temlau, nac yn cablu eich duwies chwi. 4063.

38 Od oes gan hynny gan Ddemetrius a'r crefftwŷr ſydd gyd ag ef, un hawl yn erbyn neb, y mae cyfraith i'w chael, ac y mae rhaglawiaid, rhodded pawb yn erbyn eu gilydd.

39 Ac o's gofynnwch ddim am bethau eraill, mewn cynnulleidfa gyfreithlawn y terſynir *hynny*.

40 O herwŷdd enbyd yw rhag achwyn arnom am y derfyſg heddyw, gan nad oes un achos, trwy yr hwn y gallom roddi rheſwm o'r ymgyrch hwn.

41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ollyngodd y gynnulleidfa ymaith.

PEN. XX.

1 Paul yn myned i Macedonia, 7 yn gwaſdraethu ſwpper yr Arglwydd, ac yn pregethu. 9 Eutychus wedi cwympo i lawr yn farw, yn cael ei godi i fynu yn fyw. 17 Paul ym Miletus yn galw yr Henuriaid ynghŷd, ac yn mynegi iddynt beth a ddigŵyddai iddo, 28 yn gorchymmyn praidd Duw iddynt, 29 yn eu rhybuddio bwynt am y gau athrawŏn, 36 yn gweddïo gyd â hwynt, ac yn myned ymaith.

AC ar ôl goſtegu y cythrwfl, Paul wedi galw y diſgyblion atto a'[u] coſleidio, [a] a ymadawŏdd i fyned i Macedonia.

[a] 1 Tim. 1. 3.

2 Ac wedi iddo fyned dros y parthau hynny, a'u cynghori hwynt â llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i dîr Groeg:

3 Ac wedi aros dri mis, a gwneuthur o'r Iuddewon gynllwyn iddo, fel yr oedd ar fedr morio i Syria, efe a arfaethodd ddychwelyd trwy Macedonia.

4 A chŷd-ymdeithiodd ag ef hŷd yn Aſia, Sopater o Berea; ac o'r Theſſaloniaid [b] Ariſtarchus, a Secundus, a Gaius o Dderbe, a Timotheus; ac o'r Aſiaid [c] Tychicus, a Throphimus.

[b] Pen. 19. 29. a 27. 2. Col. 4. 10 [c] Eph. 6. 21.

5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen, ac a arhoſaſant am danom yn Troas.

6 A ninnau a fordwyaſom ymaith oddi wrth Philippi, yn ôl dyddiau y bara croyw, ac a ddaethom attynt hwy i Troas mewn pùm niwrnod, lle yr arhoſaſom ſaith niwrnod.

Col 4. 7. [a] Tim. 4. 11. Tit. 3. 12. [d] Pen. 21. 29.

7 Ac ar [e] y *dŷdd* cyntaf o'r † wythnos, wedi i'r diſgyblion ddyfod ynghŷd [f] i dorri bara, Paul a ‡ ymreſymmodd â hwynt, ar fedr myned ymaith drannoeth; ac efe a barhaodd yn ymadrodd hŷd hanner nôs.

[a] Tim. 4. 20. [e] 1 Cor. 16. 2. Dad. 1. 10. † *ſabbathau.* [f] Pen. 2. 42, 46. 1 Cor. 10. 16. a 11. 20, &c. ‡ *bregethodd iddynt.*

8 Ac yr oedd llawer o lampau yn y llofft lle yr oeddynt wedi ymgaſglu.

9 A rhyw ŵr ieuangc, a'i enw Eutychus, a eiſteddai mewn ffeneſtr, ac efe a ſyrthiodd mewn trymgwſg, tra yr oedd Paul yn ymreſymmu yn hîr, wedi ei orchfygu gan gwſg, ac a gwympodd i lawr o'r drydedd lofft, ac a gyſodwyd i fynu yn farw.

[g] 1 Bren. 17. 21. [h] Math. 9. 24.

10 A Phaul a aeth i wared, ac [g] a ſyrthiodd arno ef, a chan *ei* gofleidio, a ddywedodd, [h] Na chyffröed arnoch; canys y mae ei enaid ynddo ef.

11 Ac wedi iddo ddyfod i fynu, a thorri bara, a bwytta, ac ymddiddan llawer hŷd dorriad y dŷdd; felly efe a aeth ymaith.

12 A hwy a ddygaſant y llangc yn fyw, ac a gyſurwyd yn ddirfawr.

13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen i'r llong, ac a hwyliaſom i Aſſos, ar fedr oddi yno dderbyn Paul: canys felly yr oedd

4063. esę wedi ordeinio, ar fedr myned ei hun ar ei draed.

14 A phan gyfarfu esę â ni yn Assos, nyni a'i derbyniasom ef i mewn, ac a ddaethom i Mitylene.

15 A morio a wnaethom oddi yno, a dyfod drannoeth gyferbyn â Chios, a thradwy y tiriasom yn Samos, ac a arhosasom yn Trogilium, a'r ail dydd y daethom i Miletus.

16 O blegid Paul a roddasai ei frŷd ar hwylio heibio i Ephesus, fel na byddai iddo

[1] Pen. 21. 4, 12. † *pentecost.* dreulio amser yn Asia. Canys [1] brysio yr oedd, o's bai bosibl iddo, i fod yn Jerusalem erbyn dydd y † sulgwyn.

17 ¶ Ac o Miletus esę a anfonodd i Ephesus, ac a alwodd atto henuriaid yr eglwys.

18 A phan ddaethant atto, esę a ddy-

[k] Pen. 19. 1, 10. wedodd wrthynt, Chwi a ŵyddoch [k] er y dydd cyntaf y daethum i Asia, pa fodd y bum i gyd â chwi dros yr holl amser,

19 Yn gwasanaethu 'r Arglwydd gyd â phob gostyngeiddrwydd, a llawer o ddagrau, a phrofedigaethau; y rhai a ddigŵyddodd i mi trwy gynllwynion yr Iuddewon:

[l] Ad. 27. 20 Y môdd [l] nad atteliais ddim o'r pethau buddiol heb eu mynegi i chwi, a'ch

[m] Marc 1. 15. Luc 24. 47. dysgu ar gyhoedd, ac o dŷ i dŷ,

21 Gan dystiolaethu i'r Iuddewon, ac i'r Groegiaid hefyd, [m] yr edifeirwch sydd tu

[n] Pen. 19. 21. ag at Dduw, a'r ffydd sydd tu ag at ein Harglwydd Iesu Grist.

[o] Pen. 21. 4, 11. 22 Ac yn awr, wele [n] fi yn rhwym yn yr ysbryd yn myned i Jerusalem, heb ŵybod

[p] Pen. 21. 13. y pethau a ddigŵydd i mi yno:

[q] Gal. 1. 1. Tit. 1. 3. 23 Eithr bod [o] yr Ysbryd glân yn tystio i mi ym mhob dinas, gan ddywedyd, fod rhwymau a blinderau yn fy aros.

[r] Ad. 38. 24 Ond [p] nid ŵyf fi yn gwneuthur cyfrif o ddim, ac nid gwerthfawr gennyf fy ei-

[s] Pen. 18. 6. nioes fy hun, o's gallaf orphen fy ngyrfa trwy lawenydd, a'r weinidogaeth [q] a dderbyniais gan yr Arglwydd Iesu, i dystiolaethu efengyl gras Duw.

[t] Ad. 20. [u] Luc 7. 30. Ioan 15. 15. Eph. 1. 11. [x] 1 Tim. 4. 16. 1 Pedr 5. 2. [y] Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Pedr 1. 19. Dad. 5. 9. [z] Edrych Heb. 9. 14. [a] Math. 7. 15. 1 Pedr 2. 1. ‡ *trymion.* [b] Pen. 19. 10. [c] Pen. 9. 31. [d] Eph. 1. 18. [e] 1 Sam. 12. 3.

25 Ac yr awrhon, wele, mi a wn [r] na chewch chwi oll (ym mŷsg y rhai y bûm i yn tramwy yn pregethu teyrnas Dduw) weled fy ŵyneb i mwyach.

26 O herwŷdd pa ham, yr ydwyf yn tystio i chwi y dydd heddyw, [s] fy mod i yn lân oddi wrth waed pawb oll.

27 Canys [t] nid ymatteliais rhag mynegi i chwi holl [u] gyngor Duw.

28 [x] Edrychwch gan hynny arnoch eich hunain, ac ar yr holl braidd, ar yr hwn y gosododd yr Ysbryd glân chwi yn olygŵyr, i fugeilio eglwys Dduw, [y] yr hon a bwrcasodd efe [z] â'i briod waed.

29 Canys myfi a wn hyn, y daw yn ôl fy ymadawiad i, [a] fleiddiau ‡ blinion i'ch plith, heb arbed y praidd.

[a] Math. 7. 15. 1 Pedr 2. 1. ‡ *trymion.* [b] Pen. 19. 10. [c] Pen. 9. 31. [d] Eph. 1. 18. [e] 1 Sam. 12. 3.

30 Ac o honoch chwi eich hunain y cyfyd gŵyr yn llefaru pethau gŵyr-draws, i dynnu disgyblion ar eu hôl.

31 Am hynny gwiliwch a chofiwch, [b] dros dair blynedd na pheidiais i nôs a dydd â rhybuddio pob un *o honoch* â dagrau,

32 Ac yr awr hon, frodyr, yr ydwyf yn eich gorchymmyn i Dduw, ac i air ei râs ef, yr hwn a all [c] adeiladu ychwaneg, a rhoddi i chwi [d] etifeddiaeth ym mhlith yr holl rai a sancteiddiwyd.

33 [e] Arian, neu aur, neu wisg neb, ni chwenychais.

34 Ie chwi a ŵyddoch eich hunain [f] ddarfod i'r dwylaw hyn wasanaethu i'm cyfreidiau i, ac i'r rhai oedd gyd â mi.

35 Mi a ddangosais i chwi bob peth, [g] mai wrth lafurio felly y mae yn rhaid cynnorthwyo 'r gweiniaid, a chofio geiriau 'r Arglwydd Iesu, ddywedyd o hono ef, mai dedwŷdd yw rhoddi yn hytrach nâ derbyn,

36 Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, esę [h] a roddodd ei liniau i lawr, ac a weddiodd gyd â hwynt oll.

37 Ac ŵylo yn dôst a wnaeth pawb, a hwy a syrthiasant ar wdd Paul, ac a'i cusanasant ef,

38 Gan ofidio yn bennaf am y gair [i] a ddywedasai esę, na chaent weled ei wyneb ef mwy. A hwy a'i hebryngasant ef i'r llong.

[f] Pen. 18, 3. [g] 1 Cor. 4, 12. 1 Thef. 2, 9. 2 Thef. 3, 8. [h] 1 Cor. 9. 12. 2 Cor. 11, 9. a 12, 13. [h] Pen. 21, 5. [i] Ad. 25,

PEN. XXI.

1 Paul yn gwrthod ei gyngbori i beidio a myned i Jerusalem. 9 Merched Phylib yn Brophwydesau. 15 Paul yn dyfod i Jerusalem: 27 lle y dàliwyd ef, ac y bu mewn mawr berygl: 31 a'r pen-capten yn ei achub ef, ac yn rhoi cennad iddo i lefaru wrth y bobl.

A Digŵyddodd wedi i ni osod allan, ac ymadael â hwynt, ddyfod o honom ag uniawn-gyrch i Coos, a thrannoeth i Rhodes, ac oddi yno i Patara.

2 A phan gawsom long yn hwylio trosodd i Phenice, ni a ddringasom iddi, ac a aethom ymaith.

3 Ac wedi ymddangos o Cyprus i ni, ni a'i gadawsom hi ar y llâw asswy, ac a hwyliasom i Syria, ac a diriasom yn Tyrus; canys yno yr oedd y llong yn dadlwytho 'r llwyth.

4 Ac wedi i ni gael disgyblion, nyni a arhosasom yno saith niwrnod, [a] y rhai a ddywedasant i Paul, trwy 'r Yspryd, nad elai i fynu i Jerusalem.

[a] Pen. 20, 23.

5 A phan ddarfu i ni orphen y dyddiau, ni a ymadawsom, ac a gychwynasom: a phawb ynghŷd â'r gwragedd, a'r plant, a'n hebryngasant ni hyd allan o'r ddinas, ac wedi i ni [b] ostwng ar ein gliniau ar y traeth, ni a weddiasom.

[b] Pen. 20, 36.

6 Ac wedi i ni ymgyfarch â'n gilydd, ni a ddringasom i'r llong; a hwythau a ddychwelasant i'w cartref.

7 Ac wedi i ni orphen hwylio o Tyrus, ni a ddaethom i Ptolemais: ac wedi i ni gyfarch y brodyr, ni a drigasom un diwrnod gyd â hwynt.

† *Paul a'r rhai oedd gyd ag ef.* Pen. 13.

8 A thrannoeth † y rhai oedd ynghŷlch Paul ‡ a ymadawsant, ac a ddaethant i Cesarea. Ac wedi i ni fyned i mewn i dŷ Phylib [c] yr efengylwr, ([d] yr hwn oedd *un* o'r saith) ni a arhosasom gyd ag ef.

13. ‡ *gwedi myned allan nyni a ddaethom i Cesarea.* [c] Eph. 4. 11. 2 Tim. 4. 5. [d] Pen. 6. 5. a 8, 26.

9 Ac i hwn yr oedd pedair merched o forwynion [e] yn prophwydo.

[e] Pen. 2. 17.

10 Ac fel yr oeddem yn aros *yno* ddyddiau lawer, daeth i wared o Judea brophwyd a'i enw [f] Agabus.

[f] Pen. 11, 28.

11 Ac wedi dyfod attom, a chymmeryd gwregys Paul, a rhwymo *ei* ddwylaw *ef* a'i draed, efe a ddywedodd, Hyn a ddywaid yr Yspryd glân, [g] Y gŵr biau y gwregys hwn, a rhwym yr Iuddewon fel hyn yn Jerusalem, ac a'*i* traddodant i ddwylaw'r cenhedloedd.

[g] Pen. 20, 23. Ad. 33.

12 A phan glywsom y pethau hyn, nyni a'r rhai oedd o'r fân honno hefyd, a ddeisyfiasom nad elai efe i fynu i Jerusalem.

13 Eithr Paul a attebodd, [h] Beth a wnêwch chwi yn ŵylo ac yn torri fy nghalon i? canys

[h] Pen. 20, 24.

4063. canys parod ŵyf fi, nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw hefyd yn Ierusalem, er mwyn enw yr Arglwydd Iesu.

14 A chan na ellid ei berswadio, ni a
[1] Math. 6. 10. beidiasom, gan ddywedyd, [1] Ewyllys yr Arglwydd a wneler.

Luc 11, 2. [a] 22, 42. 15 Hefyd, yn ôl y dyddiau hynny, ni a gymmerasom ein beichiau, ac a aethom i fynu i Ierusalem.

16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesarea a ddaeth gyd â ni, gan ddwyn un Mnason o Cyprus, hên ddisgybl, gyd â'r hwn y llettyem.

17 Ac wedi ein dyfod i Ierusalem, y brodyr a'n derbyniasant yn llawen.

18 A'r *dydd* nesaf yr aeth Paul gyd â ni
[k] Pen. 15. 13. Gal. 1, 19. i mewn at [k] Iago; a'r holl henuriaid a ddaethant yno.

19 Ac wedi iddo gyfarch gwell iddynt, efe a fynegodd iddynt bob yn un ac un, bob peth a wnaethai Duw ym mhlith y cenhedloedd trwy ei weinidogaeth ef.

20 A phan glywsant, hwy a ogoneddasant yr Arglwydd, ac a ddywedasant wrtho, Ti a weli, frawd, pa sawl myrddiwn sydd o'r Iuddewon y rhai a gredasant; ac y
[l] Rhuf. 10. 2. maent oll [l] yn dwyn zêl i'r ddeddf.

Gal. 1, 14. 21 A hwy a glywsant am danat ti, dy fod di yn dysgu 'r Iuddewon oll, y rhai sydd ym mŷsg y cenhedloedd i ymwrthod â Moses, ac yn dywedyd, na ddylent hwy enwaedu ar *eu* plant, na rhodio yn ôl y defodau,

[†] *angbenrhaid yw dyfod.* 22 Pa beth gan hynny? nid [†] oes fôdd na ddêl y lliaws ynghŷd: canys hwy a gânt glywed dy ddyfod di.

23 Gwnâ gan hynny yr hyn a ddywedwn wrthyt; Y mae gennym ni bedwar gwŷr a chanddynt adduned arnynt:

24 Cymmer y rhai hyn, a glanhäer di gyd â hwynt; a gwnâ draul arnynt fel yr
[m] Num. 6. 2, 13, 18. eilliont *eu* pennau, ac y gŵypo pawb am y pethau a glywsant am danat ti, nad ydynt ddim, ond dy fod di dy hun hefyd yn rhodio, ac yn cadw 'r ddeddf.

Pen. 18. 18. [n] Pen. 15. 20, 29. 25 Eithr am y cenhedloedd, y rhai a gredasant, [n] ni a 'sgrifenasom, ac a farnasom na bo iddynt gadw dim o'r cyfryw beth, eithr iddynt ymgadw oddi wrth y pethau a aberthwyd i eulynnod, a gwaed, a rhag peth tagedig, a rhag putteindra.

26 Yna Paul a gymmerth y gwŷr, a thrannoeth gwedi iddo ymlanhâu gyd â
[o] Pen. 24. 18. hwynt, efe [o] a aeth i mewn i'r deml; [p] gan hysbysu cyflawni dyddiau y glanhâd, hŷd
[p] Num. 6, 13. oni offrymmid offrwm dros bob un o honynt.

27 A phan oedd y saith niwrnod ar ddarfod, yr Iuddewon oeddent o Asia, pan welsant ef yn y deml, a derfysgasant yr holl bobl, ac a ddodasant ddwylaw arno,

28 Gan lefain, Ha wŷr Israëliaid, cynnorthwywch, dyma 'r dŷn sydd yn dysgu
[q] Pen. 24. 6. pawb ym mhob màn yn erbyn y bobl, a'r gyfraith, a'r lle yma: ac ym mhellach, [q] y Groegiaid hefyd a ddûg efe i mewn i'r
[r] Pen. 20. 4. deml, ac a halogodd y lle sanctaidd hwn.

29 Canys hwy a welsent o'r blaen [r] Trophimus yr Ephesiad yn y ddinas gyd ag ef, yr hwn yr oeddynt hwy yn tybied ddarfod i Paul ei ddwyn i mewn i'r deml.

[s] Pen. 26. 21. 30 A [s] chynhyrfwyd y ddinas oll, ‡ a'r bobl a redodd ynghŷd, ac wedi ymaelyd yn Paul, hwy a'i tynnasant ef allan o'r deml. Ac yn ebrwydd cauwyd y drysau.

‡ *a bu aruthr gan y bobl, ac wedi, &c.* 31 Ac fel yr oeddynt hwy yn ceisio ei lâdd ef, daeth y gair at ben-capten y fyddin fod Ierusalem oll mewn terfysg.

32 Yr hwn allan o law a gymmerodd filwŷr, a chanwriaid, ac a redodd i wared attynt: hwythau, pan welsant y pen-capten a'r milwŷr, a beidiasant a churo Paul.

33 Yna y daeth y pen-capten yn nês, ac a'i dâliodd ef, ac [t] a archodd *ei* rwymo *ef* â dwy gadwyn, ac a ymofynodd pwy oedd efe, a pha beth a wnaethai?

34 Ac amryw rai a lefent amryw beth yn y dyrfa; ac am na's gallai ŵybod hysbysrwydd, o herwŷdd y cythrwfl; efe a orchymynodd ei ddwyn ef i'r castell.

35 A phan oedd efe ar y grisiau, fe a ddigŵyddodd gorfod ei ddwyn ef gan y milwŷr, o achos trais y dyrfa.

36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn canlyn, gan lefain, [u] Ymaith ag ef.

37 A phan oedd Paul ar ei ddwyn i mewn i'r castell, efe a ddywedodd wrth y pen-capten, Ai rhŷdd i mi ddywedyd peth wrthyt? Ac efe a ddywedodd, A fedri di Roeg?

38 [x] Onid tydi yw yr Aiphtwr, yr hwn o flaen y dyddiau hyn a gyfodaiist derfysg, ac a arweiniaist i'r anialwch bedair mil o wŷr llofruddiog?

39 A Phaul a ddywedodd, [y] Gŵr ydwyf fi yn wîr o Iuddew, *un* o Tarsus, dinesydd o ddinas nid anenwog, o Cilicia; ac yr ŵyf yn deisyf arnat ti, dyro gennad i mi i lefaru wrth y bobl.

40 Ac wedi iddo roi cennad iddo, Paul a safodd ar y grisiau, ac a [z] amneidiodd â llâw ar y bobl. Ac wedi gwneuthur distawrwydd mawr, efe a lefarodd wrthynt yn Hebreaeg, gan ddywedyd,

PEN. XXII.

1 Paul yn mynegi yn belaeth y môdd y troisiad ef i'r ffydd, 17 ac y galwesid ef i fod yn Apostol. 22 Y bobl wrth glywed crybwyll am y Cenhedloedd, yn llefain yn ei erbyn ef: 24 Ac yntau yn debyg i gael ei flangellu, 25 ac etto yn diangc trwy ymbonni o ddinas-fraint Rhufain.

[a] HA wŷr, frodyr a thadau, gwrandewch fy amddiffyn wrthych yr awr hon.

2 A phan glywsant mai yn Hebreaeg yr oedd efe yn llefaru wrthynt, hwy a roisant iddo osteg gwell. Ac efe a ddywedodd,

3 [b] Gŵr ŵyf fi yn wîr o Iuddew, yr hwn a aned yn Tarsus yn Cilicia, ac wedi fy meithrin yn y ddinas hon, [c] wrth draed [d] Gamaliel, *ac* wedi fy athrawiaethu yn ôl manylaf gyfraith y tadau, [e] yn dwyn zêl i Dduw, [f] fel yr ydych chwithau oll heddyw.

4 [g] A mi a erlidiais [h] y ffordd hon hŷd angau, gan rwymo a dodi yngharchar wŷr a gwragedd hefyd.

5 Megis ag y mae yr arch-offeiriad yn dŷst i mi, a'r holl henaduriaeth, gan y rhai hefyd y derbyniais lythyrau at y brodyr, ac yr aethum i Ddamascus, ar fedr dwyn y rhai oedd yno hefyd, yn rhwym i Ierusalem, i'w cosbi.

6 Eithr [i] digŵyddodd, a myfi yn myned, ac yn nesâu at Ddamascus, ynghŷlch hanner dydd, yn ddisymmwth, i fawr oleuni o'r nêf ddisgleirio o'm hamgylch.

7 A mi a syrthiais ar y ddaear, ac a glywais lais yn dywedyd wrthyf, Saul, Saul, pa ham yr ŵyt yn fy erlid?

8 A minnau a attebais, Pwy ŵyt ti, O Arglwydd? Yntau a ddywedodd wrthyf, Myfi yw Iesu o Nazareth, yr hwn yr ŵyt ti yn ei erlid.

9 Hefyd

4063.

[u] Luc 23, 18. Ioan 19, 15. Pen. 22, 22.

[x] Pen. 5, 36.

4059 *pan gyfodaddi.*

[y] Pen. 9, 11, a 22, 3.

[z] Pen. 12, 17.

[a] Pen. 7, 2.

[b] Pen. 21, 39.

[c] 2 Cor. 11, 22.

[d] Deut. 33. 3. Luc 10, 39.

[e] Pen. 5, 34.

[f] Gal. 1, 14.

[g] Rhuf. 10. 2.

[h] Pen. 8, 3.

4038.

[i] Pen. 9, 3. a 26, 12.

4038. 9 Hefyd [k] y rhai oedd gyd â myfi a wel-
[k] Pen. 9. 7. fant y goleuni yn ddiau, ac a ofnasant; ond ni chlywsant hwy lais yr hwn oedd yn lefaru wrthyf.

10 Ac myfi a ddywedais, Beth a wnâf, O Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Cyfod, a dôs i Ddamascus, ac yno y dywedir i ti bob peth a'r a ordeiniwyd i ti eu gwneuthur.

11 A phrŷd nad oeddwn yn gweled gan ogoniant y goleuni hwnnw, a'r rhai oedd gyd â mi yn fy nhywys erbyn fy llâw, myfi a ddaethum i Ddamascus.

[l] Pen. 9. 17. 12 Ac [l] un Ananias, gŵr defosiynol yn ôl y ddeddf, ac iddo air da gan yr Iuddewon oll, a'r oeddynt yn preswylio *yno*,

13 A ddaeth attaf, ac a safodd ger llaw, ac a ddywedodd wrthyf, Y brawd Saul, cymmer dy olwg. Ac mi a edrychais arno yn yr awr honno.

14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein tadau
[m] Pen. 26. 16. ni [m] a'th rag-ordeiniodd di i ŵybod ei ewyllys ef, ac i [n] weled [o] y Cyfiawn *hwnnw*,
[n] 1 Cor. 9. 1. a 15. 8. ac i glywed lleferydd ei enau ef.
[o] Pen. 3. 14. a 7. 52. 15 Canys ti a fyddi dŷst iddo wrth bob dŷn, o'r *pethau* a welaist, ac a glywaist.

16 Ac yr awr hon, [‡] beth yr ŵyt ti yn ei aros? cyfod, bedyddier di, a golch ymaith dy bechodau, gan alw ar enw yr Arglwydd.

[‡] *beth yr ŵyt ti yn ei amcanu.*
[p] Pen. 9. 28. 17 A [p] darfu wedi i mi ddyfod yn fy ôl i Jerusalem, fel yr oeddwn yn gweddïo yn y deml, i mi fyrthio mewn llewyg;

[q] Math. 10. 14. 18 A'i weled ef yn dywedyd wrthyf, [q] Bryfia, a dôs ar frŷs allan o Jerusalem: o herwŷdd ni dderbyniant dy dystiolaeth am danaf fi.

[r] Ad. 4. 19 A minnau a ddywedais, O Arglwydd, [r] hwy a ŵyddant fy mod i yn carcharu, ac yn baeddu ym mhob synagog, y rhai a gredent ynot ti.

4037. [s] Pen. 7. 58. a 8. 1. 20 [s] A phan dywalldwyd gwaed Stephan dy ferthyr di, yr oeddwn i hefyd yn sefyll ger llaw, ac yn cŷd-synio i'w lâdd ef, ac yn cadw dillad y rhai a'i lladdent ef.

[t] Pen. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15. a 2. 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. 21 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dôs ymaith: [t] canys mi a'th anfonaf ym mhell at y cenhedloedd.

[u] Pen. 21. 36. 22 A hwy a'i gwrandawsant ef hŷd y gair hwn. A hwy a godasant eu llêf, ac a ddywedasant, [u] Ymaith â'r cyfryw un oddi ar y ddaear: canys nid cymmwys ei fod ef yn fyw.

23 Ac fel yr oeddynt yn llefain, ac yn bwrw *eu* dillad, ac yn taflu llŵch i'r awyr,

[x] Pen. 16. 37. 24 Y pen-capten a orchymynodd ei ddwyn ef i'r castell, gan beri ei holi ef trwy ffiangellau fel y gallai ŵybod am ba achos yr oeddynt yn llefain arno felly.

25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo ef â charreiau, dywedodd Paul wrth y canwriad, yr hwn oedd yn sefyll ger llaw, [x] Ai rhŷdd i chwi ffiangellu gŵr o Rufeiniad, ac heb ei gondemnio hefyd?

26 A phan glybu y canwriad, efe a aeth ac a fynegodd i'r pen-capten, gan ddywedyd, Edrych beth yr ŵyt yn ei wneuthur: canys Rhufeiniad yw y dyn hwn.

27 A'r pen-capten a ddaeth ac a ddywedodd wrtho, Dywaid i mi, ai Rhufeiniad ŵyt ti? Ac efe a ddywedodd, Ie.

28 A'r pen-capten a attebodd, A swm mawr y cefais i y ddinas-fraint hon. Eithr Paul a ddywedodd, A minnau a anwyd *yn freiniol.*

29 Yn ebrwydd gan hynny yr ymadawodd oddi wrtho y rhai oedd ar fedr ei [*] holi ef. A'r pen-capten hefyd a ofnodd, pan ŵybu ei fod ef yn Rhufeiniad, ac o blegid darfod iddo ei rwymo ef. 4063. [*] *arteithio.*

30 A thrannoeth, ac efe yn ewyllysio gŵybod hyshysrwydd am ba beth y cyhuddid ef gan yr Iuddewon, efe a'i gollyngodd ef o'r rhwymau, ac a archodd i'r archoffeiriaid a'u cynghor oll ddyfod *yno*; ac efe a ddûg Paul i wared, ac a'i gosododd ger eu bron hwy.

PEN. XXIII.

1 Paul yn atteb drasto ei hun. 2 Ananias yn gorchymmyn ei daro ef. 7 Ymryson ym mysg y gybuddwŷr ef. 11 Duw yn ei gysuro ef. 14 Yr Iuddewon yn cynllwyn iddo: 20 a dangos hynny i'r pen-capten: 27 Yntau yn ei anfon ef at Ffelics y Rhaglaw.

A Phaul yn edrych yn grâff ar y cynghor a ddywedodd, Ha wŷr, frodyr, [a] mi a wasanaethais Dduw mewn pob cydwybod dda, hŷd y dydd heddyw. [a] Pen. 22. 16.

2 A'r arch-offeiriad Ananias a archodd i'r rhai oedd yn sefyll yn ei ymyl [b] ei daro ef ar ei enau. 2 Tim. 1. 3. [b] 1 Bren. 22. 24. Jer. 20. 2. Ioan 18. 22.

3 Yna y dywedodd Paul wrtho, Duw a'th dery di, bared wedi ei wŷn-galchu: canys a ydwyt ti yn eistedd i'm barnu i yn ôl y ddeddf, a [c] chan drosseddu 'r ddeddf yn peri fy nharo i? [c] Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2.

4 A'r sefyllwŷr a ddywedasant wrtho, A ddifenwi di arch-offeiriad Duw? [d] Ecsod. 22. 28.

5 A dywedodd Paul, Ni wyddwn i, frodyr, mai 'r arch-offeiriad oedd efe: canys yfgrifenedig yw, [d] Na ddywaid yn ddrwg am bennaeth dy bobl.

6 A phan ŵybu Paul fod y naill ràn o'r Saduceaid, a'r llall o'r Pharisead, efe a lefodd yn y cynghor, Ha wŷr frodyr, [e] Pharisead wyf fi, mâb i Pharisead: [f] am obaith ac adgyfodaid y meirw yr ydys yn fy marnu i. [e] Pen. 24. 15, 21, a 26. 5. Phil. 3. 5. [f] Pen. 24. 21.

7 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, bu ymryson rhwng y Pharisead a'r Saduceaid: a rhannwyd y lliaws.

8 [g] Canys y Saduceaid yn wîr a ddywedant nad oes nac adgyfodiad, nac angel, nac ysbryd: eithr y Pharisead fydd yn addef pob un o'r ddau. [g] Math. 22. 23. Marc 12. 18.

9 A bu llefain mawr, a'r yfgrifenyddion o ràn y Pharisead a godasant i fynu, ac a ymryfonasant, gan ddywedyd, [h] Nid ydym ni yn cael dim drwg yn y dŷn hwn; eithr [i] o'r ysbryd a lefarodd wrtho, neu angel, [k] nac ymryfonwn â Duw. Luc 20. 27. [h] Pen. 25. 25, a 26. 31. [i] Pen. 22. 7, 17, 18. [k] Pen. 5. 39.

10 Ac wedi cyfodi terfysg mawr, y pen-capten yn ofni rhag tynnu Paul yn ddarnau ganddynt, a archodd i'r milŵr fyned i wared, a'i gipio ef o'u plith hwynt, a'i ddwyn i'r castell.

11 [l] Yr ail nôs, yr Arglwydd a safodd ger llaw iddo, ac a ddywedodd, Paul, cymmer gyssur: canys megis y tystiolaethaist am danaf fi yn Jerusalem, felly y mae yn rhaid i ti dystiolaethu yn Rhufain hefyd. [l] Pen. 18. 9.

12 A phan aeth hi yn ddydd, [m] rhai o'r Iuddewon, wedi llunio cyfarfod, a'u rhwymasant eu hunain â diofryd, gan ddywedyd, na fwyttäent, ac nad yfent, nes iddynt lâdd Paul. [m] Ad. 21. 30.

13 Ac yr oedd mwy nâ deugain, o'r rhai a wnaethant y cyngrair hwn.

14 A hwy a ddaethant at yr arch-offeiriaid a'r henuriaid, ac a ddywedasant, Ni a'n rhwymasom ein hunain [*] â diofryd, na archwaethem ddim, hŷd oni laddem Paul. [*] *dan felldith.*

15 Yn

4063. 15 Yn awr gan hynny, hysbyſwch gyd â'r cynghor i'r pen-capten, ſel y dygo efe ef i wared y ſoru attoch chwi, ſel pe byddech ar ſedr cael gŵybod yn ſanylach ei hanes ef: a ninnau cyn y delo efe yn agos, ydym barod i'w lâdd ef.

16 Bithr pan glybu mâb chwaer Paul y cynllwyn yma; efe a aeth i mewn i'r caſtell, ac a ſynegodd i Paul.

17 A Phaul a alwodd un o'r canwriaid atto, ac a ddywedodd, Dŵg y gŵr ieuangc hwn at y pen-capten: canys y mae ganddo beth i'w ſynegi iddo.

18 Ac efe a'i cymmerth ef, ac a'i dûg at y pen-capten, ac a ddywedodd, Paul y carcharor a'm galwodd i atto, ac a ddymunodd arnaf ddwyn y gŵr ieuangc yma attat ti, yr hwn ſydd ganddo beth i'w ddywedyd wrthyt.

19 A'r pen-capten a'i cymmerodd ef erbyn ei lâw, ac a aeth *ag ef* o'r neilldu, ac a ofynnodd, Beth yw yr hyn ſydd gennyt i'w ſynegi i mi?

n Ad. 12. 20 Ac efe a ddywedodd, n Yr Iuddewon a gŷd-ſwriadaſant ddeiſyf arnat ddwyn Paul i wared y ſoru i'r cynghor, ſel pe baent ar ſedr ymofyn yn ſanylach yn ei gylch ef.

21 Ond na chyttuna di â hwynt; canys y mae yn cynllwyn iddo mwy nâ deugeinwr o honynt, y rhai a roiſant ddiofryd na bwytta nac yfed, nes ei lâdd ef: ac yn awr y maent hwy yn barod yn diſgwyl am addewid gennyt ti.

22 Y pen-capten gan hynny a ollyngodd y gŵr ieuangc ymaith, wedi gorchymmyn iddo ‡ na ddywedai i neb, ddangos o hono y pethau hyn iddo ef.

‡ Gwêl *na ddywedech i neb ddangos o honot y pethau hyn i mi.*

23 Ac wedi galw atto ryw ddau ganwriad, efe a ddywedodd, Parottôwch ddau cant o filwŷr, i fyned hŷd yn Ceſarea, a deg a thrugain o wŷr meirch, a deucant o ffynewŷr, ar y drydedd awr o'r nôs.

24 A pharottôwch ysgrubliaid iddynt i oſod Paul arnynt, i'w ddwyn ef yn ddiogel at Ffelics y rhaglaw.

25 Ac efe a 'ſgrifennodd lythyr yn cynnwys yr yſtyriaeth yma.

26 Claudius Lyſias at yr ardderchoccaf raglaw Ffelics, yn anſon annerch.

o Pen. 21. 33. 27 o Y gŵr hwn a ddâliwyd gan yr Iuddewon, ac a ſu agos a'i lâdd ganddynt, ac a achubais i, gan ddyfod â llu arnynt, gwedi deall mai Rhufeiniad oedd.

28 A chan ewyllyſio gŵybod yr achos yr oeddynt yn achwyn arno, mi a'i dygais ef i wared i'w cynghor hwynt.

29 Yr hwn y cefais fod yn achwyn arno am arholion o'u cyfraith hwy, heb fod un cwyn arno yn haeddu angau neu rwymau.

30 A phan ſynegwyd i mi fod yr Iuddewon ar ſedr cynllwyn i'r gŵr, myfi a'i hanfonais ef allan o law attat ti; ac a rybuddiais y cyhuddwŷr i ddywedyd y pethau oedd yn ei erbyn ef, ger dy fron di. Bydd iâch.

31 Yna y milwŷr, megis y gorchymynaſid iddynt, a gymmeraſant Paul, ac a'i dygaſant o hŷd nôs i Antipatris.

32 A thrannoeth, gan adael i'r gwŷr meirch fyned gyd ag ef, hwy a ddychwelaſant i'r caſtell.

33 Y rhai gwedi dyfod i Ceſarea, a rhoddi y llythyr at y rhaglaw, a oſodaſant Paul hefyd ger ei fron ef.

34 Ac wedi i'r rhaglaw ddarllain y *llythyr*, ac ymofyn o ba dalaith yr oedd efe, a gŵybod mai o Cilicia yr ydoedd,

35 Mi a'th wrandawaf, eb efe, pan ddelo dy gyhuddwŷr hefyd. Ac efe a orchymynodd ei gadw ef yn nadlendy Herod. 4063.

PEN. XXIV.

1 Paul wedi ei gyhuddo gan Tertùlus yr areithiwr, 10 yn atteb dros ei ſuchedd a'i athrawiaeth, 24 Yn pregethu Criſt i'r Rhaglaw a'i wraig. 26 Y Rhaglaw yn gobeithio çael brib, eithr yn ofer: 27 ac o'r diwedd wrth fyned allan a'i ſwydd yn gadael Paul yngharchar.

A Pen. 23. 2. C yn ôl pûm niwrnod y daeth a Ananias yr arch-offeiriad i wared, a'r henuriaid, ac un Tertùlus areithiwr, y rhai a ymddangoſaſant ger bron y rhaglaw yn erbyn Paul.

2 Ac wedi ei alw ef ger bron, Tertùlus a ddechreuodd *ei* gyhuddo *ef*, gan ddywedyd,

3 Gan ein bod ni yn cael trwŏt ti heddwch mawr, a bod pethau llwyddiannus i'r genedl hon trwy dy ragweledïad di, yr ydym ni yn gwbl, ac ym mhob mân yn eu cydnabod, (O ardderchoccaf Ffelics) gyd â phob diolch.

4 Eithr, ſel na rwyſtrwyf di ym mhellach, yr ydwyf yn deiſyf arnat, o'th hynawſedd, wrando arnom ar fyrr eiriau.

5 O blegid ni a gawſom y gŵr hwn yn blâ, ac yn cyſodi terfyſg ym mŷſg yr holl Iuddewon trwy'r bŷd, ac yn ben ar ſect y Nazareniaid:

b Pen. 21. 28. 6 b Yr hwn a amcanodd halogi 'r deml; yr hwn hefyd a ddaliaſom ni, ac a fynnaſem ei farnu yn ôl ein cyfraith ni.

7 Eithr Lyſias y pen-capten a ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'i dûg *ef* allan o'n dwylaw ni:

8 Ac a archodd i'w gyhuddwŷr ddyfod ger dy fron di, gan yr hwn wrth ei hoiii, y gelli dy hun gael gŵybodaeth o'r holl bethau am y rhai yr ydym ni yn achwyn arno.

9 A'r Iuddewon a gŷd-fyniaſant hefyd, gan ddywedyd, fod y pethau hyn felly.

10 A Phaul a attebodd, wedi i'r rhaglaw amreidio arno i ddywedyd, Gan i mi wŷbod dy fod di yn farnwr i'r genedl hon, er ys llawer o flynyddoedd, yr ydwyf yn fwy cyſſurus yn atteb troſof fy hun. 4057. pan ddechreuodd.

11 Canys ti a elli wŷbod nad oes dros ddeuddeg diwrnod er pan ddaethum i fynu i addoli yn Ieruſalem.

c Pen. 25. 8. a 28. 17. 12 c Ac ni chawſant fi yn y deml yn ymddadleu â neb, nac yn gwneuthur terfyſg i'r bobl, nac yn y ſynagogau, nac yn y ddinas.

13 Ac ni allant brofi y pethau y maent yn awr yn achwyn arnaf o'u plegid.

d Edrych Am. 8. 14, Pen. 9. 2. c Dan. 12. 2. 14 Ond hyn yr ydwyf yn ei gyffeſu i ti, mai yn ôl d y ffordd y maent hwy yn galw yn hereſi, felly yr ŵyf fi yn addoli Duw fy nhadau, gan gredu yr holl bethau ſy 'ſgrifenedig yn y ddeddf, a'r prophwydi,

Ioan 5. 28, 29. f Pen. 23. 1. 15 A chennyf obaith ar Dduw, yr hon y mae y rhai hyn eu hunain yn ei diſgwyl, e y bydd adgyfodiad y meirw, i'r cyfiawnion ac i'r anghyfiawnion.

g Pen. 11. 29, 30. Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 10. 16 Ac f yn hyn yr ydwyf fi fy hun yn ymarfer, i gael cydwybod ddirwyſtr tu ag at Dduw a dynion, yn waſtadol.

17 Ac yn ôl llawer o flynyddoedd g y daethum i wneuthur eluſenau i'm cenedl, ac offrymmau.

18 h Ar

4063. 18 [b] Ar hynny rhai o'r Iuddewon o Aſia
[b] Pen. 21, 26, 27. a'm cawſant i wedi ſy nglanhâu yn y deml nid gyd â thorf na therfyſg.

19 Y rhai a ddylaſent ſod ger dy fron di ac achwyn, o's oedd ganddynt ddim i'm herbyn.

20 Neu ddyweded y rhai hyn eu hunain, o's cawſant ddim camwedd ynof tra ſûm i yn ſefyll o flaen y cynghor.

21 Oddieithr yr un llef hon a lefais pan
[i] Pen. 23. 6, & 28, 20. oeddwn yn ſefyll yn eu plith, [i] Am adgyfodiad y meirw y'm bernir heddyw gennych.

22 Pan glybu Ffelics y pethau hyn, efe a'u hoedodd hwynt, gan ŵybod yn hysbyſach y pethau a berthynent i'r ffordd *hon*, ac a ddywedodd, Pan ddêl Lyſias y pencapten i waretl, mi a gâf ŵybod eich matterion chwi yn gwbl.

23 Ac efe a archodd i'r canwriad gadw
[k] Pen. 27. 3, 2 28, 16. Paul, a chael *o bono* eſmwythdra, ac [k] na leſteiriai neb o'r eiddo ef i'w waſanaethu, nac i ddyfod atto.

24 Ac yn ôl talm o ddyddiau, y daeth Ffelics gyd â'i wraig Druſila, yr hon yd-oedd Iuddewes, ac a yrrodd am Paul, ac a'i gwrandawŏdd ef ynghŷlch y ffydd yng Nghriſt.

25 Ac fel yr oedd efe yn ymreſymmu am gyfiawnder, a dirweſt, a'r farn a fydd, Ffelics a ddychrynodd, ac a attebodd, Dôs ymaith ar hyn o amſer; a phan gaffwyf fi amſer cyfaddas, mi a alwaf am danat.

26 A chan obeithio hefyd y rhoddid arian iddo gan Paul, er ei ollwng ef yn rhŷdd: o herwŷdd pa ham efe a anfonodd am dano yn ſynychach, ac a chwedleuodd ag ef.

27 Ac wedi cyflawni dwy flynedd, y daeth Portius Ffeſtus yn lle Ffelics. A
[l] Pen. 25. 14. [l] Ffelics yn ewyllyſio gwneuthur cymmwynas i'r Iuddewon, a adawŏdd Paul yn rhwym.

PEN. XXV.

2 Yr Iuddewon yn achwyn ar Paul ger bron Ffeſtus: 8 ac yntau yn atteb troſto ei hun, 11 ac yn appèlio at Ceſar: 14 Ac wedi hynny Ffeſtus yn hysbyſu ei achos ef i frenhin Agrippa, 23 a'i ddwyn ef ger bron: 25 Ffeſtus yn ei ddibeuro ef, na wnaethai efe ddim a haeddai farwolaeth.

4065. FFeſtus gan hynny, wedi dyfod i'r dalaith, yn ôl tri diwrnod a aeth i fynu i Jeruſalem o Ceſarea.

‡ *hysbyſodd.* 2 Yna yr ‡ ymddangoſodd yr arch-offeiriad a phennaethiaid, yr Iuddewon, ger ei fron ef, yn erbyn Paul, ac a ymbiliaſant ag ef,

3 Gan geiſio ffafr yn ei erbyn ef, ſel y cyrchai efe ef i Jeruſalem, gan wneuthur cynllwyn i'w lâdd ef ar y ffordd.

4 A Ffeſtus a attebodd, y cedwid Paul yn Ceſarea, ac yr ai efe ei hun yno ar fyrder.

5 Y rhai gan hynny a allant yn eich mŷſg, eb efe, deuant i wared gyd â *ni*, ac od oes dim *drwg* yn y gŵr hwn, cyhuddant ef.

‡ *wyth neu, ddeg.* 6 A phryd na thrigaſai efe gyd â hwy dros ‡ ddeng niwrnod, efe a aeth i wared i Ceſarea; a thrannoeth efe a eiſteddodd yn yr orſedd, ac a archodd ddwyn Paul atto.

7 Ac wedi ei ddyfod, yr Iuddewon a ddaethent o Jeruſalem i wared a ſafaſant o'i amgylch, ac a ddygaſant lawer o achwynion trymion yn erbyn Paul, y rhai ni's gallent eu profi.

8 Ac yntau yn ei amddiffyn ei hun, [a] Ni phechais i ddim, nac yn erbyn cyfraith yr Iuddewon, nac yn erbyn y deml, nac yn erbyn Ceſar. 4065. [a] Pen. 24, 12, a 28, 17.

9 Eithr Ffeſtus yn chwennych dangos ffaſr i'r Iuddewon, a attebodd Paul, ac a ddywedodd, A fynni di fyned i fynu i Jeruſalem i'th farnu yno ger fy mron i, am y pethau hyn?

10 A Phaul a ddywedodd, O flaen gorſedd-faingc Ceſar yr ŵyf fi yn ſefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu; ni wnaethum i ddim cam â'r Iuddewon, megis y gŵyddoſt ti yn dda.

11 [b] Canys o's ydwŷf yn gwneuthur cam, ac *o's* gwneuthum ddim yn haeddu angau, nid wyf yn gwrthod marw: eithr onid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn yn fy nghyhuddo, ni ddichon neb fy rhoddi iddynt. Appèlio yr ŵyf at Ceſar. [b] Pen. 18, 14.

12 Yna Ffeſtus, wedi ymddiddan â'r cynghor, a attebodd, A appèliaiſt ti at Ceſar? at Ceſar y cai di fyned.

13 Ac wedi talm o ddyddiau, Agrippa y brenhin, a Bernice, a ddaethant i Ceſarea i gyfarch Ffeſtus.

14 Ac wedi iddynt aros yno lawer o ddyddiau, Ffeſtus a fynegodd i'r brenhin hanes Paul, gan ddywedyd, [c] Y mae *yma* ryw ŵr wedi ei adael gan Ffelics yng-harchar: [c] Pen. 24, 27.

15 Ynghŷlch yr hwn, pan oeddwn yn Jeruſalem, yr ‡ ymddangoſodd arch-offeiriaid a henuriaid yr Iuddewon ger bron, gan ddeiſyf cael barn yn ei erbyn ef. ‡ Neu, *hysbyſodd.*

16 I'r rhai yr attebais, nâd oedd arfer y Rhufeinwŷr, roddi neb rhyw ddŷn i'w ddifetha, nes cael o'r cyhuddol ei gyhuddwŷr yn ei ŵyneb, a chael lle i'w amddiffyn ei hun rhag y cŵyn.

17 Wedi eu dyfod hwy yma gan hynny, heb wneuthur dim oed, trannoeth mi a eiſteddais ar yr orſedd-faingc, ac a orchymynais ddwyn y gŵr ger bron.

18 Am yr hwn ni ddûg y cyhuddwŷr i *fynu* ddim achwyn, o'r pethau yr oeddwn i yn tybied.

19 Ond yr oedd ganddynt yn ei erbyn ef ryw ymoſynion ynghŷlch eu coel-grefydd eu hunain, ac ynghŷlch un Ieſu a fuaſai farw, yr hwn a daerai Paul ei fod yn fyw.

20 A myfi yn † anhysbys i ymofyn am hyn, a ddywedais, A fynnai efe fyned i Jeruſalem, a'i farnu yno am y pethau hyn. † *petruſo yngŷlch y cyfrywgweſtiwn.*

21 Eithr gwedi i Paul appèlio i'w gadw i ‡ wybyddiaeth Auguſtus, mi a erchais ei gadw ef hŷd oni allwn ei anfon ef at Ceſar. ‡ Neu, *farn.*

22 Yna [d] Agrippa a ddywedodd wrth Ffeſtus, Minnau a ewyllyſiwn glywed y dŷn. Yntau a ddywedodd, Ti a gai ei glywed ef y foru. [d] Edrych Pen. 9, 15.

23 Trannoeth gan hynny wedi dyfod Agrippa, a Bernice, a rhwyſg fawr, a mynedi mewn i'r orſedd, a'r pen-capteniaid, a phendefigion y ddinas, wrth orchymmyn Ffeſtus fe a ddygwyd Paul ger bron.

24 A Ffeſtus a ddywedodd, O frenhin Agrippa, a chwi wŷr oll ſydd gyd â ni yn breſennol, chwi a welwch y dyn hwn, o blegid pa un y galwodd holl liaws yr Iuddewon arnaf fi, yn Jeruſalem ac yma, gan lefain, na ddylai efe fyw yn hŵy.

25 Eithr pan ddeallais [e] na wnaethai efe ddim yn haeddu angau, ac yntau ei hun wedi appèlio at Auguſtus, mi a fernais ei ddanfon ef. [e] Pen. 23, 9 a 26, 31.

26 Am

4065. 26 Am yr hwn nid oes gennyf ddim ſicr-
rwydd i'w yſgrifennu at /y Arglwydd. O
herwŷdd pa ham, mi a'i dygais ef ger eich
bron chwi, ac yn enwedig ger dy fron di, O
frenhin Agrippa, fel wedi ei holi ef, y
caffwyf ryw beth i'w yſgrifennu.

27 Canys allan o reſwm y gwelaf fi anfon
carcharor, heb hysbyſu hefyd yr achwynion
a ſyddo yn ei erbyn ef.

PEN. XXVI.

1 Paul yngdŷdd Agrippa yn dangos ei fuchedd o'i febyd, 12 ac mor rhyfeddol y troiſid ac y galwefid ef i fod yn Apoſtol. 24 Ffeſtus yn taeru ei fod ef wedi ynfydu, yntau ar hynny yn atteb yn llariaidd. 28 Agrippa ymron myned yn Griſtion. 31 Yr holl gynnulleidfa yn ei farnu ef yn ddieuog.

AC Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Y
mae cennad i ti i ddywedyd droſot
dy hunan. Yna Paul a eſtynnodd ei lâw,
ac a'i hamddiffynnodd ei hun.

2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun yn
ddedwŷdd, O frenhin Agrippa, gan fy mod
yn cael fy amddiffyn fy hun ger dy fron
di heddyw, am yr holl bethau yr achwynir
arnaf gan yr Iuddewon.

3 Yn bendifaddeu gan ŵybod dy fod di
yn gydnabyddus â'r holl ddefodau, a'r
holion fydd ym mhlith yr Iuddewon: o
herwŷdd pa ham, yr ydwyf yn deiſyf arnat
fy ngwrando i yn ddioddefgar.

4 Fy muchedd i o'm mebyd, yr hon oedd
o'r dechreuad, ym mhlith fy nghenedl yn
Jeruſalem, a ŵyr yr Iuddewon oll,

5 Y rhai a'm hadwaenent i o'r dechreu,
[a] Pen. 23. 6. a 24. 15, 22. Phil. 3. 5. (o's mynnant dyſtiolaethu) mai yn ôl [a] y
ſect fanylaf o'n crefydd ni, y bûm i fyw,
yn Pharifead.

6 Ac yn awr, am obaith [b] yr addewid a
[b] Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15. 2 Sam. 7. 12. Sal, 132. 11. Eſay 4. 2. a 7. 14. a. 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Dan. 9. 24. Mic. 7. 20. wnaed i'n tadau gan Dduw, yr ŵyf yn ſefyll
i'm barnu:

7 I'r hwn *addewid* y mae ein deuddeg-
llwyth ni, ‡ heb dorr yn gwaſanaethu *Duw*
nôs a dŷdd, yn gobeithio dyfod; am yr
hon obaith /yr achwynir arnaf, O frenhin
Agrippa, gan yr Iuddewon.

8 Pa beth? ai anghredadwy y bernir
gennych chwi, y cyfyd Duw y meirw?

9 Minnau yn wîr a dybiais ynof fy hun,
fod yn rhaid *i mi* wneuthur llawer o bethau
yn erbyn enw Ieſu o Nazareth.

[c] Pen. 8. 3. [d] Pen. 9. 2. a 22. 6. 10 [c] Yr hyn hefyd a wneuthum yn Jeruſa-
lem: a llawer or ſaint a geuais i mewn car-
charau, wedi derbyn awdurdod gan yr
arch-offeiriaid; ac wrth eu difetha, mi a
roddais farn yn *eu* herbyn.

11 Ac ym mhob ſynagog yn fynych mi
a'u coſbais hwy, ac a'*u* cymhellais i gablu:
a chan ynfydu yn fwy yn eu herbyn, mi
a'*u* herlidiais hyd ddinaſoedd dieithr he-
fyd.

12 [d] Ac'yn hyn, a myſi yn myned i Dda-
maſcus, ag awdurdod a chennad oddi wrth
yr arch-offeiriaid;

13 Ar hanner dŷdd, O frenhin, ar y ffordd,
y gwelais oleuni o'r nêf, mwy nâ diſgleirdeb
yr haul, yn diſgleirio o'm hamgylch, a'r
rhai oedd yn ymdaith gyd â mi.

14 Ac wedi i ni oll ſyrthio ar y ddaear,
mi a glywais leferydd yn llefaru wrthyf,
ac yn dywedyd yn Hebreaeg, Saul, Saul,
pa ham yr ydwyt yn fy erlid i? Caled *yw*
i ti wingo yn erbyn y ſymbylau.

15 Ac mi a ddywedais, Pwy ŵyt ti, Ar-
glwydd; Ac efe a ddywedodd, Myfi yw
Ieſu, yr hwn yr ŵyt ti yn ei erlid.

16 Eithr cyfod, a ſaf ar dy draed: canys
i hyn yr ymddangoſais i ti, i'th oſod
ti yn weinidog, ac yn dyſt o'r pethau a
welaiſt, ac o'r pethau yr ymddangoſaf i ti
ynddynt;

17 Gan dy ware'd ti oddi wrth y bobl a'r
cenhedloedd, at y rhai yr ydwyf yn dy anfon
di yr awrhon,

18 [e] I agoryd eu llygaid, ac [f] i'w troi o dy-
wyllwch i oleuni, ac *o* feddiant Satan at
Dduw; fel y derbyniont faddeuant pecho-
dau, a [g] chyfran ym mŷſg y rhai a ſanctaidd-
iwyd trwy y ffydd ſydd ynof fi.

19 Am ba achos, O frenhin Agrippa, ni
bûm anufudd i'r weledigaeth nefol.

20 Eithr [h] mi a bregethais i'r rhai yn Da-
maſcus yn gyntaf, ac yn Jeruſalem, a thros
holl wlâd Judea, ac i'r cenhedloedd; ar
iddynt edifarhâu, a dychwelyd at Dduw,
a gwneuthur [i] gweithredoedd addas i edi-
feirwch.

21 O achos y pethau hyn, [k] yr Iuddewon
a'm daliaſant i yn y deml, ac a geiſiaſant
fy llâdd *i* â'*u* dwylaw *eu hun*.

22 Am hynny wedi i mi gael help
gan Dduw, yr ŵyf fi yn aros hŷd y dŷdd
hwn, gan dyſtiolaethu i fychan a mawr,
ac heb ddywedyd dim amgen nag a ddy-
wedaſai y prophwydi a Moſes, y delent i
ben;

23 Y dioddefai Criſt, *ac* [l] y byddai
efe yn gyntaf o adgyfodiad y meirw, ac
[m] y dangoſai oleuni i'r bobl, ac i'r cen-
hedloedd.

24 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pe-
thau hyn troſto, Ffeſtus a ddywedodd â llêf
uchel, Paul, [n] yr ŵyt ti yn ynfydu: llawer
o ddŷſg tydd yn dy-yrru di yn ynfyd.

25 A efe a ddywedodd, Nid ŵyf fi yn
ynfydu, O ardderchoccaf Ffeſtus; eithr
geiriau gwirionedd a ſobrwydd yr ŵyf fi
yn eu hadrodd.

26 Canys y brenhin a ŵyr oddi wrth y
pethau hyn, wrth yr hwn yr ŵyt fi yn
llefaru yn hŷ: o herwŷdd nid ŵyf yn tybi-
ed fod dim o'r pethau hyn yn guddiedig
rhagddo; o blegid nid mewn congl y
gwnaed hyn.

27 Oh frenhin Agrippa, A ŵyt ti yn cre-
du i'r prophwydi? mi a wn dy fod yn
credu.

28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth Paul,
Yr ŵyt ti o fewn ychydig i'm hynnill i fod
yn Griſtion.

29 A Phaul a ddywedodd, [o] Mi a ddy-
munwn gan Dduw, o fewn ychydig, ac yn
gwbl oll, fod nid tydi yn unig, ond pawb
hefyd a'r ſydd yn fy ngwrando heddyw,
yn gyfryw ag ŵyf fi, ond y rhwymau hyn.

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, cyfo-
dodd y brenhin a'r rhaglaw, a Bernice,
a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd â hwynt,

31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilldu, hwy
a leferaſant wrth eu gilydd, gan ddywedyd,
[p] Nid yw 'r dŷn hwn yn gwneuthur dim yn
haeddu angau neu rwymau.

32 Yna y dywedodd Agrippa wrth Ffeſ-
tus, Fe allaſid gollwng y dŷn yma ymaith,
oni buaſai iddo appêlio at Ceſar.

[e] Eſay 35. 5. a 42. 7. Eph. 1. 8. [f] Col. 1. 13. 1 Pedr 2. 25. [g] Eph. 1. 11. Col. 1. 12. [h] Pen. 9. 19. 22. a 13. a 14. a 22. 17, 21. [i] Math. 3. 8. [k] Pen. 22. 30. [l] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. Dad. 1. 5. [m] Luc 2. 32. [n] 2 Bren. 9. 11. [o] 1 Cor. 4. 10. [p] Pen. 23. 9. a 25. 25.

PEN. XXVII.

1 Paul wrth forio tu a Rhufain, 10 yn rhag-ddywedyd perygl y daith, 11 ac heb gael ei goelio. 14 Hwythau yn cael eu tafu draw ac yma gan y dymheſtl: 41 y llong yn torri arnynt: 22, 34, 44 ac er hynny yn dyfod i tŷd i dir yn ddiangol.

4065. A Phan [a] gyttunwyd forio o honom ymaith i'r Ital, hwy a roiſant Paul, a rhyw garcharorion eraill, at ganwriad a'i enw Julius, o fyddin Auguſtus.

[a] Pen. 25. 12.

2 Ac wedi dringo i long o Adramyttium, ar fedr hwylio i dueddau Aſia, ni a aethom allan o'r porthladd, a chyd â ni yr oedd [b] Ariſtarchus, Macedoniad o Theſſalonica.

[b] Pen. 19. 29.

3 A thrannoeth ni a ddygwyd i wared i Sidon. A Julius a ymddûg [c] yn garedigol tu ag at Paul, ac a roddes *iddo* gennad i fyned at ei gyfeillion, i gael ymgeledd.

[c] Pen. 24. 23, a 28. 16.

4 Ac wedi myned oddi yno, ni a hwyliaſom dan Cyprus, am fod y gwyntoedd yn wrthwynebus.

5 Ac wedi hwylio o honom dros y môr ſydd ger llaw Cilicia a Phamphylia, ni a ddaethom i Myra, *dinas* yn Lycia.

6 Ac yno y canwriad wedi cael llong o Alecſandria, yn hwylio i'r Ital, a'n goſododd ni ynddi.

7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin ar gyfer Cnidus, am na adawai y gwynt i ni; ni a hwyliaſom is law [*] Creta, ar gyfer Salmone.

[*] *Candia.*

8 Ac wedi i ni yn brin fyned heibio iddi, ni a ddaethom i ryw le a elwir Y porthladdoedd prydferth, yr hwn yr oedd dinas Laſea yn agos iddo.

4066. 9 Ac wedi i dalm o amſer fyned heibio, a bod morio weithian yn enbyd, o herwydd hefyd ddarfod yr [*] ympryd weithian, Paul a gynghorodd,

[*] Yr ympryd yddoedd ar y degfed dydd o'r ſeithfed mis. Lef. 23. 27, 29.

10 Gan ddywedyd wrthynt, Ha wŷr, yr wyf yn gweled y bydd yr hynt hon ynghŷd â ſarhâd a cholled fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein heinioes ni hefyd.

11 Eithr y canwriad a gredodd i lywydd ac i berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid gan Paul.

12 A chan fod y porthladd yn anghyfleüs i auafu, y rhan fwyaf a roiſant gyngor i ymado oddi yno hefyd, o's gallent ryw fodd gyrhaeddyd hyd Phenice, i auafu *yno*; yr hwn ſydd borthladd yn Creta, ar gyfer y deau-orllewin, a'r gogledd-orllewin.

13 A phan chwŷthodd y deheu-wynt yn araf, hwynt-hwy yn tybied cael *eu* meddwl, gan godi *trwyliau* a ſoriaſant heibio yn agos i Creta.

14 Ond cyn nemmawr, [*] cyfododd yn ei herbyn hi wynt tymheſtlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

[*] *curodd.*

15 A phan gipiwyd y llong, ac heb allu gwrthwynebu 'r gwynt, ni a ymroiſom, ac a ddygwyd *yrd â'r gwynt.*

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fach, a elwir Clauda, braidd y gallaſom gael y bâd:

17 Yr hwn a godaſant i fynu, ac a wnaethant gynnorthwyon, gan wregyſu y llong oddi dani, a hwy yn ofni rhag ſyrthio ar ſugn-draeth, wedi goſtwng yr hwyl, a ddygwyd felly.

18 A ni yn flîn iawn arnom gan y dymmeſtl, drannoeth hwy a yſgafnhaſant y llong.

19 A'r trydydd *dydd* [*] y bwriaſom â'n dwylaw ein hunain daclau y llong allan.

[*] Ioan 1. 5.

20 A phan nad oedd na haul na ſêr yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymmeſtl nid bychan yn pwyſo arnom, pob gobaith y byddem cadwedig a ddygwyd oddi arnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hîr ddirweſt, yna y ſafodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, Ha wŷr, chwi a ddylaſech wrando arnaf fi, a bod heb ymadaw o Creta, ac ynnill y ſarhâd yma, a'r golled. 4066.

22 Ac yr awr hon yr wŷf yn eich cynghori chwi i fod yn gyſſurus: canys ni bydd colled am einioes *un* o honoch, ond am y llong yn unig.

23 Canys ſafodd yn ſy ymyl y nôs hon angel Duw yr hwn a'm piau, a'r hwn yr wŷf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti ſefyll ger bron Cefar: ac wele, rhoddes Duw i ti y rhai oll ſydd yn morio gyd â thi.

25 Am hynny, Ha wŷr, cymmerwch gyſſur: canys yr wŷf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ôl y môdd y dywedwyd i mi.

26 Ond [d] mae yn rhaid ein bwrw ni i ryw ynys.

[d] Pen. 28, 1.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nôs ar ddeg, fe a ddigwyddodd a ni yn morio yn Adria, ynghylch hanner nôs, dybied o'r morwŷr eu bod yn nesâu i ryw wlâd.

28 Ac wedi iddynt blymmio, hwy a'i cawſant yn ugain gwrhyd, ac wedi myned ychydig pellach, a phlymmio dracheſn, hwy a'i cawſant yn bymtheg gwrhyd.

29 Ac a hwy yn ofni rhag [†] i ni ſyrthio ar leoedd geirwon, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a ddeiſyfiaſant ei myned hi yn ddydd.

[†] *iddynt.*

30 Ac fel yr oedd y llongwŷr yn ceiſio ffoi allan o'r llong, ac wedi gollwng y bâd i wared i'r môr, yn rhith bod ar fedr bwrw angorau o'r pen blaen i'r llong,

31 Dywedodd Paul wrth y canwriad a'r milwŷr, Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig.

32 Yna y torrodd y milwŷr raffau 'r bâd, ac a adawſant iddo ſyrthio ymaith.

33 A thra 'r ydoedd hi yn dyddhâu, Paul a eiriolodd ar bawb gymmeryd lluniaeth, gan ddywedyd, Heddyw yw y pedwerydd dydd ar ddeg yr ydych chwi yn diſgwyl, ac yn aros ar eich cythlwng, heb gymmeryd dim.

34 O herwŷdd pa ham, yr ydwyf yn dymuno arnoch gymmeryd lluniaeth; o blegid hyn ſydd er iechyd i chwi; canys [e] blewyn i'r un o honoch ni ſyrth oddi ar ei ben.

[e] 1 Bren. 1. 52.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a gymmerodd ſara, ac [f] a ddiolchodd i Dduw yn eu gŵydd hwynt oll, ac a'i torrodd, ac a ddechreuodd fwytta,

Math. 10. 30.

[f] 1 Sam. 9. 13.

36 Ac yr oeddynt bawb wedi myned yn gyſſurol, a hwy a gymmeraſant luniaeth hefyd.

Ioan 6, 11. 1 Tim. 4. 3, 4.

37 Ac yr oeddem yn y llong i gyd, yn ddau cant, ac un ar bymtheg a thrugain o eneidiau.

38 Ac wedi eu digoni o luniaeth, hwy a yſgafnhaſant y llong, gan fwrw 'r gwenith allan i'r môr.

39 A phan aeth hi yn ddŷdd, nid oeddynt yn adnabod y tîr: ond hwy a ganfuant ryw gilfach, a glân iddi, i'r hwn y cynghoraſant *o's gallent* wthio 'r llong iddo.

40 Ac wedi iddynt [†] godi 'r angorau, [‡] hwy a ymollyngaſant i'r môr, ac a ollyngaſant hefyd yn rhŷdd rwymau 'r llyw, ac a godaſant yr hwyl i'r gwynt, ac a geiſiaſant y lân.

[†] *dorri.* [‡] *gollyngaſant i'r môr.*

41 Ac wedi i ni ſyrthio ar le deufor-gyfarfod, [g] hwy a wthiaſant y llong: a'r pen blaen iddi a lynodd, ac a ſafodd yn ddiyſgog, eithr

[g] 2 Cor. 11. 25.

4066. eithr y pen ôl a ymddattododd gan nerth y tonnau.

42 A chyngor y milwŷr oedd lâdd y carcharorion, rhag i neb o honynt nofio allan, a dianc̃ ymaith.

43 Ond y canwriad yn ewyllysio cadw Paul, a rwyſtrodd iddynt eu hamcan, ac a archodd i bawb a'r a ſedrai nofio, ymfwrw yn gyntaf *i'r môr*, a myned allan i'r tîr:

44 Ac i'r lleill, rhai ar yſtyllod; ac eraill, ar ryw *ddrylliau* o'r llong. Ac felly y digŵyddodd dyfod o bawb i dîr yn ddiangol.

PEN. XXVIII.

1 Paul wedi torri y llong arno, yn cael ei dderbyn yn rhyw logaidd gan y Barbariaid. 5 Y wiber ar ei lâw ef, heb wneuthur iddo niweid: 8 ac yntau yn iachâu llawer o glefydau yn yr ynys. 11 Hwynt-hwy yn myned ymaith tu a Rhufain. 17 Yntau yn mynegi i'r Iuddewon achos ei ddyfodiad. 24 Wedi iddo bregethu, rhai yn credu, a rhai heb gredu: 30 ac yntau er hynny yn pregethu yno ddwy flynedd.

AC wedi iddynt ddianc̃, yna y gŵybuant mai [a] Melita y gelwid [a] yr ynys.

2 A'r barbariaid a ddangoſaſant i ni fwyneidd-dra nid bychan; o blegid hwy a gynneuaſant dân, ac a'n derbyniaſant ni oll o herwŷdd y gawod gynhyrchiol, ac o herwŷdd yr oerfel.

3 Ac wedi i Paul gynnull ynghŷd lawer o ‡ friw-wŷdd, a'u dodi ar y tân, gwiber a ddaeth allan o'r gwrês, ac a lynodd wrth ei lâw ef.

4 A phan welodd y barbariaid y bwyſtfil ynghrôg wrth ei lâw ef, hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Yn ſicr, llawruddiog yw y dŷn hwn, yr hwn er ei ddianc̃ o'r môr, ni adawôdd dialedd iddo fyw.

5 Ac efe a yſgydwodd y bwyſtfil i'r tân, ac [b] ni oddefodd ddim niweid.

6 Ond yr oeddynt hwy yn diſgwyl iddo ef chwyddo, neu ſyrthio yn ddiſymmwth yn farw. Eithr wedi iddynt hir-ddiſgwyl, a gweled nad oedd dim niweid yn digwydd iddo, *hwy* a newidiaſant eu meddwl, ac [c] a ddywedaſant mai Duw oedd efe.

7 Ynghŷlch y màn hwnnw yr oedd tiroedd i bennaeth yr ynys, a'i enw Publius, yr hwn a'n derbyniodd ni, ac a'n llettyodd dridiau yn garedig.

8 A digwyddodd, ſod tâd Publius yn gorwedd yn glâf o grŷd a gwaedlif, at yr hwn wedi i Paul fyned i mewn, a [d] gweddio, efe a ddododd ei ddwylaw arno ef, ac a'i hiachaodd.

9 Felly wedi gwneuthur hyn, y lleill hefyd y rhai oedd a heintiau arnynt yn yr ynys, a ddaethant atto, ac a iachäwyd.

10 Y rhai hefyd a'n parchaſant ni â llawer o urddas, a phan oeddym yn ymadael, hwy a'*n* llwythaſant *ni* â phethau angenrheidiol.

11 Ac wedi tri mîs yr aethom ymaith mewn llong o Alecſandria, yr hon a auafaſai yn yr ynys: a'i harwydd hi oedd Caſtor a Pholucs.

12 Ac wedi ein dyfod i Syracuſa, ni a drigaſom *yno* dridiau.

13 Ac oddi yno wedi myned oddi amgylch, ni a ddaethom i Regium, ac yn ôl un diwrnod y deheu-wynt a chwythodd, ac ni a ddaethom yr ail dydd i Puteoli;

14 Lle y cawſom frodyr, ac y dymunwyd arnom aros gyd â hwynt ſaith niwrnod: ac felly ni a ddaethom i Rufain. 4066.

15 Ac oddi yno pan glybu 'r brodyr am danom, hwy a ddaethant i'n cyfarfod ni hŷd Appii-fforum, a'r tair Taſarn: y rhai pan welodd Paul, efe a ddiolchodd i Dduw, ac a gymmerodd gyſſur.

16 Eithr pan ddaethom i Rufain, y canwriad a roddes y carcharorion at ben-capten y llu: eithr [e] cenhadwyd i Paul aros wrtho ei hun, gyd â milwr oedd yn ei gadw ef. [e] Pen. 24, 23. a 27, 3.

17 A digŵyddodd yn ôl tridiau, alw o Paul ynghŷd y rhai oedd bennaf o'r Iuddewon. Ac wedi iddynt ddyfod ynghŷd, efe a ddywedodd wrthynt, Ha wŷr frodyr, er na wnaethum i ddim yn erbyn y bobl, na deſodau y tadau, etto [f] mi a roddwyd yn garcharor o Jeruſalem i ddwylaw y Rhufeinwŷr. [f] Pen. 21, 33.

18 Y rhai [g] wedi darfod fy holi, a fynnaſant *fy* ngollwng ymaith, am nad oedd dim achos angau ynof. [g] Pen. 22, 24. a 24. 10. a 25. 8, a 26. 31.

19 Eithr am fod yr Iuddewon yn dywedyd yn erbyn *hyn*, [h] mi a yrrwyd i appèlio at Cæſar, nid fel pettai gennyf beth i achwyn ar fy nghenedl. [h] Pen. 25. 11.

20 Am yr achos hwn gan hynny y gelwais am danoch chwi, i'*ch* gweled, ac i ymddiddan â *chwi*: canys [i] o achos gobaith Iſrael y'm rhwymwyd i â'r [k] gadwyn hon. [i] Pen. 26. 6, 7.

21 A hwythau a ddywedaſant wrtho, Ni dderbyniaſom ni lythyrau o Judea yn dy gylch di, ac ni fynegodd ac ni lefarodd neb o'r brodyr a ddaeth oddi yno ddim drwg am danat ti. [k] Pen. 26. 29. Eph. 6. 20. 2 Tim. 1. 16.

22 Ond yr ydym ni yn deiſyf cael clywed gennyt ti beth yr ydwyt yn ei fyniaid, o blegid am y ſect hon, y mae yn hyſbys i ni fod [l] ym mhob màn yn dywedyd yn ei erbyn. [l] Pen. 24. 5, 14.

23 Ac wedi iddynt ‡ nodi diwrnod iddo, llawer a ddaeth atto ef, i'w letty, i'r rhai y tyſtiolaethodd ac yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan gynghori iddynt y pethau am yr Ieſu, [m] allan o gyfraith Moſes, a'r prophwydi, o'r bore hŷd yr hwyr. ‡ *benna.* [m] Edrych ar Pen. 26. 6.

24 A [n] rhai a gredaſant i'r pethau a ddywedaſid, a rhai ni chredaſant. [n] Pen. 27, 4.

25 Ac a hwy yn anghyttûn â'u gilydd, hwy a ymadawſant, wedi i Paul ddywedyd un gair, mai da y llefarodd yr Yſbryd glân trwy Eſaias y prophwyd wrth ein tadau ni,

26 Gan ddywedyd, [o] Dôs at y bobl yma, a dywaid, Yn clywed y clywch, ac ni ddeallwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch. [o] Rhuf. 11, 8.

27 Canys braſhäwyd calon y bobl hyn, a thrwm y clywſant â'u cluſtiau, a'u llygaid, a gauaſant, rhag iddynt weled â'u llygaid, a chlywed â'u cluſtiau, a deall â'r galon, a dychwelyd, ac i mi eu hiachâu hwynt.

28 Bydded hyſbys i chwi gan hynny, anfon iechydwriaeth Dduw [p] at y cenhedloedd, a hwy a wrandawant. [p] Pen. 13, 46, a 18, 6.

29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, ymadawôdd yr Iuddewon, a chanddynt ddadl mawr yn eu plith.

30 A Phaul a arhôes ddwy flynedd gyfan yn ei dŷ ardrethol ei hun, ac a dderbyniodd bawb a'r oedd yn dyfod i mewn atto, 4068.

31 Gan bregethu teyrnas Dduw, ac athrawiaethu y pethau am yr Arglwydd Ieſu Griſt, gyd a phob hyſder, yn ddiwahardd.

Diwedd Gweithredoedd yr Apoſtolion.

¶ Epiſtol

PEN. I.

1 Paul yn dangos ei alwedigaeth i'r Rhufeiniaid, 10 a'i chwant i ddyfod attynt hwy. 16 Beth yw ei Efengyl ef, a'r cyfawnder y mae hi yn ei ddangos. 18 Bod Duw yn ddigllon wrth bob mâth ar bechod. 21 Pa beth oedd pechodau y cenhedloedd.

4068. PAUL gwaſanaethwr Ieſu Criſt, [a] Act. 9. 15. wedi ei alw *i fod* yn apoſtol, *ac* wedi ei [a] neillduo i efengyl Dduw; [b] Act. 26. 6. 2 [b] Yr hon a rag-addawſai efe trwy ei brophwydi, yn yr yſgrythyrau [c] Math. 1. 6, 16. ſanctaidd, Luc 1. 32. 3 Am ei Fâb ef Ieſu Criſt ein Harglwydd ni, [c] yr hwn [d] a wnaed o hâd Dafydd o [2] Tim. 2. 8. ran y cnawd, [e] Gal. 4. 4. 4 Ac [e] a ‡ eglurwyd yn Fâb Duw mewn gallu, yn ôl Yſbryd ſanctеiddiad, trwy 'r [e] Act. 13. 33. adgyfodiad oddi wrth y meirw: ‡ *derfynwyd.* 5 Trwy yr hwn [f] y derbyniaſom râs ac apoſtoliaeth i [g] ufudd-dod ffydd, ym [f] Pen. 12. 3. mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn ei enw ef: [g] Pen. 16. 26. 6 Ym mŷſg y rhai yr ydych chwithau yn alwedigion Ieſu Criſt. [h] 1 Cor. 1. 2. 7 At bawb ſydd yn Rhufain, yn anwyl gan Dduw, [h] wedi eu galw *i fod* yn ſaint; [i] Grâs i chwi a thangnefedd oddi [i] Gal. 1. 3. wrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd [k] Phile. 4. Ieſu Criſt. [1] 1 Theſ. 1. 8. 8 Yn gyntaf [k] yr ŵyf yn diolch i'm Duw trwy Ieſu Criſt droſoch chwi oll, o [m] Pen. 9. 1. blegid [l] bod eich ffydd chwi yn gyhoeddus yn yr holl fŷd, [n] 2 Tim. 1. 3. 9 Canys [m] tyſt i mi yw Duw, [n] yr hwn yr ydwyf yn ei waſanaethu ‡ yn ſy yſbryd, ‡ Neu, *a'm tyſbryd.* yn efengyl ei Fâb ef, fy mod i [o] yn ddibaid yn gwneuthur coffa o honoch, bob amſer [o] 1 Theſ. 1. 10. yn fy ngweddiau, [p] Pen. 15. 23. 10 [p] Gan ddeiſyf a gawn ryw fôdd, ryw amſer bellach, rwydd-hynt gyd ag ewyllys [1] Theſ. 3. 10. Duw, i ddyfod attoch chwi. [q] Pen. 15. 29. 11 Canys yr ŵyf yn hiraethu am eich gweled, ſel [q] y gallwyf gyfrannu i chwi ryw ddawn yſbrydol, ſel y'ch cadarnhâer. ‡ *gyd â chwi.* 12 A hynny ſydd i'm cŷd-ymgyſſuro ‡ ynoch chwi, trwy [r] ffydd ein gilydd; yr eiddoch chwi, a'r eiddof finnau. [r] Tit. 1. 4. 13 Eithr ni fynnwn i chwi ſod heb [2] Pedr 1. 1. ŵybod, frodyr, i mi yn fynych arfaethu dyfod attoch, (ond [s] fo'm lluddiwyd i hŷd [s] Act. 16. 7. yn hyn) ſel y cawn ryw ffrwyth ynoch chwi hefyd, megis ag yn y cenhedloedd eraill. [t] 1 Cor. 9. 16. 14 [t] Dyledwr ydwyf i'r Groegiaid, ac i'r barbariaid hefyd, i'r doethion, ac i'r annoethion hefyd. [u] Sal. 40. 9, 10. 15 Felly, hŷd y mae ynof fi, parod ydwyf, i bregethu 'r efengyl i chwithau hefyd, y [2] Tim. 1. 8. rhai ydych yn Rhufain. [x] 1 Cor. 1. 18. 16 Canys [u] nid oes arnaf gywilydd o efengyl Criſt: o blegid [x] gallu Duw yw hi er [y] Act. 13. 46. iechydwriaeth, i bob un a'r ſydd yn credu; i'r Iuddew [y] yn gyntaf, a hefyd i'r Groegwr. [z] Pen. 3. 21. 17 Canys [z] ynddi hi y dadguddir cyfiawnder Duw, o ffydd i ffydd, megis y [a] Hab. 2. 4. mae yn yſgrifenedig, [a] Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd. Col. 3. 6. 18 Canys digofaint Duw a ddadguddiwyd [b] Act. 14. 17. o'r nêf, yn erbyn pob annuwioldeb, ac anghyfiawnder dynion, y rhai ſydd yn attal y gwirionedd mewn anghyfiawnder. * *iddynt.* [c] Ioan 1. 9. 19 O herwŷdd [b] yr hyn a ellir ei ŵybod am Dduw ſydd eglur * ynddynt hwy: canys [c] Duw a'i heglurodd iddynt.

20 Canys [d] ei anweledig bethau ef, er creaduriaeth y bŷd, wrth ei hyſtyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg; ſef ei dragywyddol allu ef, a'i Dduwdod, ‡ hŷd onid ydynt yn ddieſgus. [d] Sal. 19. 1. Act. 14. 17. a 17. 27. ‡ *fel y byddent.*

21 O blegid a hwy yn adnabod Duw, ni's gogoneddaſant ef megis Duw, ac na buant ddiolchgar iddo; eithr [e] ofer fuant yn eu rheſymmau, a'u câlon anneallus hwy a dywyllwyd. [e] Epheſ. 4. 17, 18.

22 Pan dybient eu bod yn ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid;

23 Ac [f] a newidiaſant ogoniant yr anllygredig Dduw, i gyffelybiaeth llûn dŷn llygredig, ac ehediaid, ac aniſeiliaid pedwar-carnol, ac ymluſgiaid. [f] Sal. 106. 20. Jer. 2. 11. Ezec. 8. 10.

24 [g] O ba herwŷdd, Duw heſyd a'u rhoddes hwy i fynu yn nhrachwantau eu calonnau, i aflendid, i ammherchi eu cyrph eu hun yn eu plith eu hunain: [g] Sal. 81. 12. Act. 7. 42. 2 Theſ. 2. 11.

25 Y rhai a newidiaſant wirionedd Duw yn gelŵydd, ac a addolaſant, ac a waſanaethaſant y creadur yn * fwy nâ'r Creawdr, yr hwn ſydd fendigedig yn dragywyddol. Amen. * *hytrach.*

26 O blegid hyn y rhoddes Duw hwynt i fynu i [h] wŷniau gwarthus: canys eu ‡ gwragedd hwy a newidiaſant yr arfer * anianol, i'r hon ſydd yn erbyn † anian. [h] Leſ. 18. 22, 23. Eph. 5. 12. ‡ *benywaid.* * *naturiol.* † *naturaiaeth.*

27 Ac yn gyffelyb y ‡ gwŷr heſyd, gan adael yr arfer naturiol o'r wraig, a ymloſgent yn eu hawŷdd i'w gilydd: y gŵyr ynghŷd â gwŷr yn gwneuthur brynti, ac yn derbyn ynddynt eu hunain y cyfryw dâl am eu cyfeiliorni ag ydoedd raid. ‡ *gwryrywiaid.*

28 Ac megis nâd oedd gymmeradwy ganddynt * gadw Duw yn *eu* gŵybodaeth, Duw a'u rhoddes hwynt i fynu i feddwl anghymmeradwy, i wneuthur y pethau nid oedd weddaidd: * Neu, *gydnabod Duw.*

29 Wedi eu llenwi â phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd-dod, drygioni; yn llawn cynnîgen, llofruddiaeth, cynnen, twyll, drwg-anwydau;

30 Yn huſtyngwŷr, yn athrodwŷr, yn gâs ganddynt Dduw, yn drahäus, yn feilchion, yn ffroſtwŷr, yn ddychymygwŷr drygioni, yn anufudd i rieni,

31 Yn anneallus, yn dorrwŷr ammod, yn ‡ angharedig, yn anghymmodlon, yn annhrugarogion: ‡ *ddigariad.*

32 Y rhai yn gŵybod cyfiawnder Duw, (fod y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau, yn haeddu marwolaeth) *ydynt* nid yn unig yn gwneuthur y pethau hyn, eithr heſyd [i] yn ‡ cŷd-ymfoddloni â'r rhai ſy yn eu gwneuthur hwynt. [i] Hoſ. 7. 3. ‡ Neu. *cŷd-fynio.*

PEN. II.

1 Na all y rhai ſydd yn pechu, er eu bod yn condemnio pechod mewn eraill, mo 'u heſguſodi eu hunain, 6 ac mai anhawsa o lawer iddynt ddianc rhag barn Duw, 9 pa un bynnag ſônt ai Iuddewon ai Cenhedloedd. 14 Na's gall y Cenhedloedd ddianc, 17 Na'r Iuddewon chwaith, 25 ac na wna eu henwaediad leſhâd iddynt, oni chadwant y Ddeddf.

O Herwŷdd pa ham dieſgus ŵyt ti, O ddŷn, pwy bynnag ŵyt yn barnu: [a] canys yn yr hyn yr ŵyt yn barnu arall, yr ŵyt yn dy gondemnio dy hun: canys ti yr hwn ŵyt yn barnu, ŵyt yn gwneuthur yr un pethau. [a] 1 Sam. 12. 5. Math. 7. 2.

2 Eithr ni a ŵyddom fod barn Duw yn ôl gwirionedd, yn erbyn y rhai a wnânt gyfryw bethau.

3 Ac

3 Ac a ŵyt ti yn tybied hyn, O ddŷn, yr hwn ŵyt yn barnu y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau, a thithau yn gwneuthur yr un pethau, y dïengi di rhag barn Duw?

4 Neu a ŵyt ti yn dïyſtyru golud ei ddaioni ef, a'i ddioddefgarwch, [b] a'i ymaros, [c] heb wybod fod daioni Duw yn dy dywys di i edifeirwch?

5 Eithr yn ôl dy galedrwydd, a'th gàlon ddïedifeiriol, ŵyt [d] yn tryſori i ti dy hun ddigofaint, erbyn dŷdd y digofaint, a dadguddiad cyfiawn farn Duw,

6 [e] Yr hwn a dâl i bob un yn ôl ei weithredoedd:

7 *Sef* i'r rhai trwy barhâu yn gwneuthur da, a geiſiant ogoniant, ac anrhydedd, ac anllygredigaeth; bywyd tragywyddol;

8 Eithr i'r rhai ſy gynhennus, ac [f] anufudd i'r gwirionedd, eithr yn ufudd i anghyfiawnder, *y bydd* llîd, a digofaint:

9 Trallod, ac ing, ar bob enaid dŷn ſydd yn gwneuthur drwg; yr Iuddew [g] yn gyntaf, a'r [*] Groegwr hefyd;

10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd, a thangnefedd, i bob un ſydd yn gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn gyntaf, ac i'r [†] Groegwr hefyd.

11 Canys [h] nid oes derbyn ŵyneb ger bron Duw.

12 O blegid cynnifer ag a bechaſant yn ddiddeddf, a gyfrgollir hefyd yn ddiddeddf; a chynnifer ag a bechaſant yn y ddeddf, a fernir wrth y ddeddf.

13 (Canys [i] nid gwrandawŷr y ddeddf *ſydd* gyfiawn ger bron Duw, ond gwneuthurwŷr y ddeddf a gyfiawnhêir.

14 Canys pan yw 'r cenhedloedd y rhai nid yw y ddeddf ganddynt, wrth naturiaeth yn gwneuthur y pethau ſydd yn y ddeddf, y rhai hyn heb fod y ddeddf ganddynt, ydynt ddeddf iddynt eu hunain.

15 Y rhai ſydd yn dangos gweithred y ddeddf yn yſgrifenedig yn eu calonnau, a'u cydwybod yn cŷd-dyſtiolaethu, a'u meddyliau [†] yn cyhuddo eu gilydd, neu yn eſguſodi.)

16 [k] Yn y dŷdd y barno Duw ddirgeloedd dynion, yn ôl fy efengyl i, [l] trwy Iesu Grift.

17 Wele, Iuddew y'th elwir di, ac [m] yr ŵyt yn gorphwys yn y ddeddf, ac yn gorfoleddu yn Nuw;

18 Ac yn gŵybod *ei* ewyllys *ef*, ac [n] yn [‡] darbod pethau rhagorol, gan fod wedi dy addyſgu o'r ddeddf.

19 Ac yr ŵyt yn coelio dy fod yn dywyſog i'r deillion, yn llewŷrch i'r rhai *ſydd* mewn tywyllwch:

20 Yn athraw i'r anghall, yn ddyſgawdr i'r rhai bach, a chennyt [o] ffurf y gwybodaeth, a'r gwirionedd yn y ddeddf.

21 [p] Tydi, gan hynny, yr hwn ŵyt yn addyſgu arall, oni'th ddyſgi dy hun? yr hwn ŵyt yn pregethu, Na ladratter; a ladretti di?

22 Yr hwn ŵyt yn dywedyd, Na odineber, a odinebi di? yr hwn ŵyt yn ſfieiddio delwau, a gyſſegr-yſbeili di?

23 Yr hwn ŵyt [q] yn gorfoleddu yn y ddeddf, trwy dorri 'r ddeddf a ddïanrhydeddi di Dduw?

24 Canys Enw Duw o'ch plegid chwi a geblir ym mhlîth y cenhedloedd; megis y mae [r] yn yſgrifenedig,

25 Canys enwaedîad yn wîr a wnâ les, o's cedwi y ddeddf: eithr o's troſeddwr y ddeddf ydwyt, aeth dy enwaedîad yn ddienwaedîad.

26 O's y dienwaedîad gan hynny a geidw gyfiawnderau y ddeddf, oni chyfrifir ei ddïenwaedîad ef yn enwaedîad?

27 Ac oni bydd i'r dienwaedîad, yr hwn ſydd o naturiaeth (o's ceidw y ddeddf) dy farnu di, yr hwn wrth y llythyren, a'r enwaedîad, ŵyt yn troſeddu 'r ddeddf?

28 Canys [s] nid yr hwn *ſydd* yn yr amlwg ſydd Iuddew: ac nid enwaedîad *yw* yr hyn ſydd yn yr amlwg, yn y cnawd:

29 Eithr [t] yr hwn ſydd yn y dirgel ſydd Iuddew; ac [u] enwaedîad y gàlon ſydd [x] yn yr yſbryd, nid yn y llythyren; [y] yr hwn *y mae* ei glôd nid o ddynion, ond o Dduw.

PEN. III.

1 *Rhagor-fraint yr Iuddewon: 3 yr hwn ni chollaſant: 9 Er hynny y mae 'r ddeddf yn eu barnu bwythau heſyd yn euog o bechod: 20 gan hynny ni chyfiawnhâir un cnawd trwy 'r ddeddf, 28 Eithr pawb heb wahaniaeth, trwy ffydd yn unig: 31 ac ette ni ddiddymmwyd y ddeddf.*

PA ragoriaeth gan hynny ſydd i'r Iuddew: neu pa fudd ſydd o'r enwaedîad?

2 Llawer ym mhob rhyw fodd: Yn gyntaf o herwŷdd [a] darfod ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Duw.

3 O blegid beth o's [b] anghredodd rhai? [c] a wnâ eu hanghrediniaeth hwy ffŷdd Duw yn ofer?

4 Na atto Duw. Eithr [d] bydded Duw yn eirwir, a [e] phob dŷn yn gelŵyddog: megis yr yſgrifennwyd, [f] Fel y'th gyfiawnhäer yn dy eiriau, ac y gorſyddech [†] pan y'th farner.

5 Eithr o's yw ein hanghyfiawnder ni yn canmol cyfiawnder Duw, pa beth a ddywedwn? Ai anghyfiawn yw Duw, yr hwn ſydd yn dwyn arnom ddigofaint? (yn ôl dŷn yr ŵyf yn dywedyd)

6 Na atto Duw. Canys wrth hynny, [g] pa fodd y barna Duw y bŷd?

7 Canys o's bu gwirionedd Duw trwy fy nghelŵydd i, yn helaethach i'w ogoniant ef, pa ham y'm bernir innau etto megis pechadur?

8 Ac nid (megis y'n ceblir, ac megis y dywaid rhai ein bod yn dywedyd) gwnâwn ddrwg fel y dêl daioni: y rhai y mae eu damnedigaeth yn gyfiawn.

9 Beth gan hynny? A ydym ni ſwy rhagorol? Nac *ydym* ddim. Canys ni a broſaſom o'r blaen [h] fod pawb, yr Iuddewon, a'r Groegwŷr, dan bechod;

10 Megis y mae yn yſgrifenedig, [i] Nid oes neb cyfiawn, nac oes un:

11 Nid oes *neb* yn deall; nid oes *neb* yn ceiſio Duw.

12 Gŵyraſant oll, aethant i gyd yn anfuddiol; nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes yn:

13 [k] Bedd agored yw eu cêg; â'u tafodau y gwnaethant ddichell; [l] gwenwyn aſpiaid ſydd dan eu gwefuſau:

14 [m] Y rhai y mae eu genau yn llawn melldith a chwerwedd.

15 [u] Buan yw eu traed i dywallt gwaed.

16 Diſtryw ac afiwydd ſydd yn eu ffyrdd:

17 A ffordd tangnefedd nid adnabuant.

18 [o] Nid oes ofn Duw ger bron eu llygaid.

19 Ni a ŵyddom heſyd am ba bethau bynnag y mae 'r ddeddf yn ei ddywedyd,

[b] 2 Pedr 3. 15.
[c] Eſay 30. 18.
[d] Iago 5. 3.
[e] Job 34. 11. Jer. 17. 10. Dad. 2. 23.
[f] 2 Theſ. 1, 8.
[g] Amos 3. 2. Luc 12. 47. 48. 1 Pedr 4. 17.
[*] *Cenhedl-ddŷn.*
[†] *Cenhedl-ddŷn.*
[h] Deut. 10. 17.
[i] Mat. 7. 21. Iago 1. 22, 23, 25.
[†] *rhyng-ddynt a'u gilydd yn cyhuddo,* neu, *yn eſguſodi.*
[k] Mat. 25. 31.
[l] 1 Cor. 4. 5. 1 Ioan 5. 22. Act. 17. 31.
[m] Mic. 3. 11. Pen. 9. 4.
[n] Phil. 1. 10.
[‡] *proſ pethau a gwahantaeth rhyng-ddynt,*
[o] Pen. 6. 17.
[p] 2 Tim. 1. 13. Sal. 50. 16, &c.
[q] Act. 17.
[r] 2 Sam. 12. 14. Eſay 52. 5. Ezec. 36. 20, 23.
[s] Ioan 8. 29. Pen. 9. 6, 7. Gal. 6. 16. Dad. 2. 9.
[t] 1 Pedr 3. 4.
[u] Col. 2. 11.
[x] Pen. 7. 6.
[y] 2 Cor. 3. 6, 7. 1 Cor. 4. 5.
[a] Sal. 147. 19, 20.
[b] Heb. 4. 2.
[c] Num. 23. 19. Pen. 9. 6. 2 Tim. 2. 13.
[d] Ioan 3. 33.
[e] Sal. 62. 9. a 116. 11.
[f] Sal. 51. 4.
[†] *pan farnech.*
[g] Gen. 18. 25.
[h] Gal. 3. 22.
[i] Sal. 14. 1, 2, 3. a 53. 1.
[k] Sal. 5. 9.
[l] Sal. 140. 3.
[m] Sal. 10. 7.
[n] Diar. 1. 16.
[o] Sal. 36. 1.

mai wrth y rhai sy dan y ddeddf y mae hi
p Ezec. 16. 63. yn ei ddywedyd: sel p y cauer dob genau,
yn euog o flaen Duw. ac y byddo yr holl fŷd * dan farn Duw.
20 Am hynny q trwy weithredoedd y
q Gal. 2. 16. ddeddf ni chyfiawnheir un cnawd yn ei
olwg ef; canys r trwy 'r ddeddf *y mae* ad-
r Pen. 7. 7. nabod pechod.
21 Ac yr awr hon s yr eglurwyd cyf-
s Pen 1. 17. iawnder Duw heb y ddeddf, wrth gael
tystiolaeth gan y ddeddf a'r prophwydi.
Phil. 3. 9. 22 Sef cyfiawnder Duw, yr hon sydd
t Pen. 10. 12. trwy ffydd Iesu Grist i bawb, ac ar bawb
a gredant: canys t nid oes gwahaniaeth.
Gal. 3. 28. 23 O blegid u pawb a bechasant, ac y-
Col. 3. 11. dynt yn ôl am ogoniant Duw;
u Pen. 11. 32. 24 A hwy wedi eu cyfiawnhâu yn rhâd
Gal. 3. 22. trwy ei râs ef, trwy 'r prynedigaeth sydd
* *rag-ordeiniodd.* † *gymmod, gymmodwr.* yng Nghrist Iesu:
25 Yr hwn a * osododd Duw yn † iawn,
x Act. 17. 30. trwy ffydd yn ei waed ef, i ddangos ei gyf-
iawnder ef, trwy faddeuant x y pechodau
Heb. 9. 15. a wnaethid o'r blaen, trwy ddioddefga-
rwch Duw;
26 I ddangos ei gyfiawnder ef y pryd
y 1 Cor. 1. 29, 31. hyn, sel y byddai efe yn gyfiawn, ac yn
Eph. 2. 9. cyfiawnhâu y neb sydd o ffydd Iesu.
2 Tim. 1. 9. 27 y Pa le gan hynny *y mae* y gorfoledd?
Efe a gauwyd allan. Trwy ba ddeddf? Ai
deddf gweithredoedd? Nag ê, eithr trwy
Tit. 3. 5. ddeddf ffydd.
z Act. 13. 38. 28 Yr ydym ni gan hynny yn cyfrif z
mai trwy ffydd y cyfiawnheir dyn, heb
Pen. 8. 3. weithredoedd y ddeddf.
Gal. 2. 16. 29 Ai i'r Iuddewon y mae efe yn Dduw
yn unig? Onid yw i'r cenhedloedd hefyd?
Yn wir *y mae efe* i'r cenhedloedd hefyd.
30 Gan mai un Duw *ydyd*, yr hwn a
gyfiawnhâ yr enwaediad wrth ffydd, a'r
dienwaediad trwy ffydd.
31 Wrth hynny, a ydym ni yn gwneuthur
y ddeddf yn ddirym trwy ffydd? Na at-
to Duw: eithr yr ydym yn cadarnhâu 'r
ddeddf.

PEN. IV.

1 *Ffydd Abraham a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder,* 10 *cyn enwaedu arno.* 13 *Trwy ffydd yn unig y derbyniodd efe a'i hâd yr addewid.* 16 *Abraham yw Tâd pawb ag sydd yn credu.* 24 *Ein ffydd ninnau hefyd a gyfrifir i ni yn gyfiawnder.*

a Esay 51. 2. PA beth gan hynny a ddywedwn ni ddar-
fod i a Abraham ein tâd ni ei gael, yn
ôl y cnawd?
2 Canys o's Abraham a gyfiawnhäwyd
trwy weithredoedd, y mae iddo orfoledd,
eithr nid ger bron Duw.
b Gen. 15. 6. 3 Canys pa beth a ddywaid yr ysgrythur?
b Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd
Gal. 3. 6. Iago 2. 23. iddo yn gyfiawnder.
c Pen. 11. 6. 4 Eithr c i'r neb sydd yn gweithio, ni
chyfrifir y gwobr o râs, ond o ddyled.
5 Eithr i'r neb nid yw yn gweithio, ond
yn credu yn yr hwn sydd yn cyfiawnhâu
yr annuwiol, ei ffydd ef a gyfrifir yn gyf-
iawnder.
6 Megis y mae Dafydd hefyd yn dadgan
dedwyddwch y dŷn y mae Duw yn cyfrif
cyfiawnder iddo heb weithredoedd, *gan*
ddywedyd,
d Sal. 32. 1, 2. 7 d Dedwŷdd *yw* y rhai y maddeuwyd eu
hanwireddau, a'r rhai y cuddiwyd eu
pechodau.
8 Dedwŷdd *yw* y gŵr nid yw yr ARGLWYDD yn cyfrif pechod iddo.
9 A *ddaeth* y dedwyddwch hwn gan hyn-
ny ar yr enwaediad *yn unig*, ynte ar y
dienwaediad hefyd? Canys yr ydym yn
dywedyd *ddarfod* cyfrif ffydd i Abraham
yn gyfiawnder.
10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd hi?
Ai pan oedd yn yr enwaediad, ynte yn y
dienwaediad? Nid yn yr enwaediad, ond
y dienwaediad.
e Gen. 17. 10. 11 Ac e efe a gymmerth arwydd yr en-
waediad yn inſel cyfiawnder y ffydd, yr
f Luc. 19. 9. hon *oedd ganddo* yn y dienwaediad: sel f y
byddai efe yn dad pawb a gredent yn y
Ad. 13, 16. dienwaediad, sel y cyfrifid cyfiawnder
iddynt hwythau hefyd;
Gal. 3. 7. 12 Ac yn dâd yr enwaediad, nid i'r rhai
o'r enwaediad yn unig, ond i'r sawl hefyd
a gerddant lwybrau ffydd Abraham ein
tâd ni, yr hon *oedd ganddo* yn y dien-
waediad.
13 Canys nid trwy 'r ddeddf *y daeth* yr
addewid i Abraham, neu i'w hâd, y byddai
efe yn etifedd y bŷd, eithr trwy gyfiawnder
ffydd.
g Gal. 3. 18. 14 Canys g o's y rhai sydd o'r ddeddf,
yw 'r etifeddion, gwnaed ffydd yn ofer,
a'r addewid yn ddirym.
h Pen. 3. 20. & 5. 13, 20. & 7. 7, 8, 10. 1 Cor. 15. 55. 2 Cor. 7. 9. 15 O blegid h y mae 'r ddeddf yn peri
digofaint; canys lle nid oes deddf, nid *oes*
gamwedd.
16 Am hynny o ffydd *y mae*, sel *y byddai*
yn ôl grâs, sel y byddai yr addewid yn sicr
i'r holl hâd; nid yn unig i'r hwn sydd o'r
ddeddf, ond hefyd i'r hwn sydd o ffydd
Abraham, i yr hwn yw ein tâd ni oll,
Gal. 3. 10. i Esay 51. 2. k Gen. 17. 5. 17 (Megis y mae yn ysgrifenedig, k Mi
a'th wnaethum yn dâd llawer o genhed-
loedd) *ger bron y neb y credodd efe iddo,
sef Duw, yr hwn sydd yn bywhâu y meirw,
ac sydd l yn galw y pethau nid ydynt, sel
pe byddent:
* *yn gyfatebyb i'r neb.* l Pen. 8. 11. m Gen. 15. 5. 18 Yr hwn yn erbyn gobaith, a gredodd
dan obaith, sel y byddai efe yn dâd cen-
hedloedd lawer, yn ôl yr hyn a ddywedasid,
m Felly y bydd dy hâd di.
19 Ac efe yn ddiegwan o ffydd, n nid
ystyriodd ei gorph ei hun, *yr hwn oedd* yr
awrhon wedi marweiddio, ac ef ynghylch
can mlwydd oed, na marweidd-dra bru Sara.
n Gen. 17. 17. a 18. 11. Heb. 11. 11, 12. 20 Ac nid amheuodd efe addewid Duw
trwy anghrediniaeth; eithr efe a nerthwyd
yn y ffydd, gan roddi gogoniant i Dduw:
21 Ac yn gwbl sicr ganddo, am yr hyn a
addawsai *efe*, o ei fod ef yn abl i'w wneu-
thur hefyd.
o Sal. 115. 3. 22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo yn
gyfiawnder.
p Pen. 15. 4. 1 Cor. 10. 6, 11. q Act. 2. 24. 23 Eithr p nid ysgrifennwyd hynny er ei
fwyn ef yn unig, ddarfod ei gyfrif iddo;
24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd, i'r
rhai y cyfrifir, y rhai ydym yn credu yn yr
hwn q a gyfododd Iesu ein Harglwydd ni
o feirw:
25 Yr hwn a draddodwyd dros ein pecho-
dau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhâu ni.

PEN. V.

1 *Wedi ein cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae i ni dangnefedd rhyngom a Duw,* 2 *a llawenydd yn ein gobaith:* 8 *can ein cymmodi trwy ei waed ef, a nyni yn elynion iddo,* 10 *y cawn yn bythtrach fod yn gadwedig wedi ein cymmodi.* 12 *Megis y daeth pechod a marwolaeth trwy Adda,* 17 *Felly yn bythtrâch y daw cyfiawnder a bywyd trwy Iesu Grist.* 20 *Lle 'r amlhaodd pechod, y rhagor-amlhaodd grâs.*

a Esay 32. 17. Ioan 16. 33. AM hynny a gan ein bod wedi ein cyf-
iawnhâu trwy ffydd, y mae gennym
heddwch tu ag at Dduw, trwy ein Harg-
lwydd Iesu Grist,

2 [b] Trwy yr hwn hefyd y cawsom ddyfodfa trwy ffydd, i'r gras hyn, yn yr hwn yr ydym yn sefyll, ac [c] yn gorfoleddu dan obaith gogoniant Duw.

3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr ydym yn gorfoleddu mewn gorthrymderau; [d] gan wybod fod gorthrymder yn peri dioddefgarwch;

4 A dioddefgarwch brofiad; a phrofiad obaith:

5 A gobaith ni chywilyddia, am fod cariad Duw wedi ei dywallt yn ein calonnau ni, trwy yr Ysbryd glân, yr hwn a roddwyd i ni.

6 Canys Crist, pan oeddym ni etto yn weiniaid, † mewn prŷd a fu farw dros yr annuwiol.

7 O blegid braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn; o blegid dros y da ysgatfydd se feiddiai un farw hefyd.

8 Eithr [e] y mae Duw yn canmol ei gariad tu ag attom, o blegid a nyni etto yn bechaduriaid, i Grist farw trosom ni.

9 Mwy ynte o lawer, a nyni yn awr wedi ein cyfiawnhâu trwy ei waed ef, y'n hachubir rhag digofaint trwyddo ef.

10 Canys [f] o's pan oeddym yn elynion, [g] y'n heddychwyd â Duw trwy farwolaeth ei Fâb ef, mwy o lawer wedi ein heddychu, y'n hachubir [h] trwy ei fywyd ef.

11 Ac nid *hynny* yn unig, eithr gorfoleddu *yr ydym* hefyd yn Nuw trwy ein Harglwydd Iesu Grist, trwy yr hwn yr awr hon y derbyniasom y cymmod.

12 Am hynny, megis [i] trwy un dŷn y daeth pechod i'r bŷd, a [k] marwolaeth trwy bechod; ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dŷn, yn gymmaint a phechu o bawb.

13 Canys hŷd y ddeddf yr oedd pechod yn y bŷd: eithr [l] ni chyfrifir pechod, prŷd nad oes ddeddf.

14 Eithr teyrnasodd marwolaeth o Adda hŷd Moses, ie arnynt hwy, y rhai ni phechasant yn ôl cyffelybiaeth camwedd Adda, [m] yr hwn yw ffurf yr un oedd ar ddyfod.

15 Eithr nid megis y camwedd, felly y mae y dawn hefyd; canys o's trwy gamwedd un y bu feirw llawer, mwy o lawer yr amlhaodd gras Duw, a'r dawn trwy ras yr un dŷn Iesu Grist, [n] i laweroedd.

16 Ac nid megis *y bu* trwy un a bechodd, *y mae* 'r dawn; canys y farn a ddaeth o un *camwedd* i gondemniad, eithr y dawn *fydd* o gamweddau lawer i gyfiawnhâd.

17 Canys o's ‡ trwy gamwedd un, y teyrnasodd marwolaeth trwy un, mwy o lawer y caiff y rhai fydd yn derbyn lliosowgrwydd o râs, ac [o] ddawn cyfiawnder, deyrnasu mewn bywyd trwy un, Iesu Grist.

18 Felly gan hynny, megis trwy † gamwedd un *y daeth barn* ar bob dŷn i gondemniad, felly hefyd trwy ‡ gyfiawnder un *y daeth y dawn* [o] ar bob dŷn i gyfiawnhâd bywyd.

19 O blegid megis trwy anufudd-dod un dŷn y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid, felly trwy ufudd-dod un y gwnêir llawer yn gyfiawn.

20 Eithr [p] y ddeddf a ddaeth i mewn fel yr amlhaai y camwedd: eithr lle 'r amlhaodd y pechod, y rhagor-amlhaodd gras,

21 Fel megis y teyrnasodd pechod i farwolaeth, felly hefyd y teyrnasai gras trwy gyfiawnder, i fywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd.

PEN. VI.

1 Na ddylem ni fyw mewn pechod, 2 a ninnau wedi marw iddo, 3 megis y mae ein bedydd ni yn dangos. 12 Na theyrnased pechod mwyach, 18 gan ddarfod i ni ymrôi i wasanaeth cyfiawnder, 23 ac o herwŷdd mai cyflog pechod yw marwolaeth.

BEth wrth hynny a ddywedwn ni? a drigwn ni yn wastad mewn pechod, fel yr amlhao gras?

2 Na atto Duw. A ninnau wedi meirw i bechod, pa wedd y byddwn fyw etto ynddo ef?

3 Oni wŷddoch chwi [a] am gynnifer o honom ag a [*] fedyddiwyd i Grist Iesu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth ef?

4 [b] Claddwyd ni gan hynny gyd ag ef trwy fedydd i farwolaeth; fel [c] megis ag y cyfodwyd Crist o feirw trwy ogoniant y Tâd, [d] felly y rhodiom ninnau hefyd mewn newydd-deb buchedd.

5 Canys o's gwnaed ni yn gŷd-blanhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth ef, felly y byddwn *i gyffelybiaeth ei* adgyfodiad *ef*.

6 Gan wŷbod hyn, ddarfod [e] croes-hoelio ein hên ddŷn ni gyd ag ef, er mwyn dirymmu [f] corph pechod, fel rhag llaw na wasanaethom bechod.

7 Canys [g] y mae yr hwn a fu farw, wedi ei † ryddhâu oddi wrth bechod.

8 Ac [h] o's buom feirw gyd â Christ, yr ydym ni yn credu y byddwn fyw hefyd gyd ag ef.

9 Gan wŷbod nad yw [i] Crist, yr hwn a gyfodwyd oddi wrth y meirw, yn marw mwyach, nâd arglwyddiaetha marwolaeth arno mwyach.

10 Canys fel y bu efe farw, [k] efe a fu farw unwaith i bechod: ac fel *y mae yn* byw, [l] byw y mae i Dduw.

11 Felly chwithau hefyd, cyfrifwch eich hunain yn feirw i bechod, eithr [m] yn fyw i Dduw, yng Nghrist Iesu ein Harglwydd.

12 Na theyrnased pechod gan hynny yn eich corph marwol, i ufuddhâu o honoch iddo yn ei chwantau.

13 Ac na [o] roddwch eich aelodau yn * arfau anghyfiawnder i bechod, eithr [p] rhoddwch eich hunain i Dduw, megis rhai o feirw yn fyw, a'ch aelodau yn arfau cyfiawnder i Dduw.

14 Canys nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi: o blegid nid ydych chwi dan y ddeddf, eithr dan râs.

15 Beth wrth hynny? A bechwn ni * o herwŷdd nad ydym dan y ddeddf eithr dan râs? Na atto Duw.

16 Oni wŷddoch chwi, mai [q] i bwy bynnag yr ydych yn eich rhoddi eich hunain yn weision i ufuddhâu iddo, eich bod yn weision i'r hwn yr ydych yn ufuddhâu iddo, pa un bynnag ai i bechod i farwolaeth, ynte i ufudd-dod i gyfiawnder?

17 Ond i Dduw y bo 'r diolch, eich bod chwi *gynt* yn weision i bechod, eithr ufuddhâu o honoch o'r galon i'r [r] ffurf o athrawiaeth ‡ a draddodwyd i chwi.

18 Ac [s] wedi eich rhyddhâu oddi wrth bechod, fe a'ch gwnaethpwyd yn weision i gyfiawnder.

19 Yn ôl dull dynol yr ydwyf yn dywedyd, o blegid gwendid eich cnawd chwi. Canys megis ag y rhoddasoch eich aelodau yn weision i aflendid ac anwiredd, i anwiredd; felly yr awr hon, rhoddwch eich aelodau yn weision i gyfiawnder, i sancteiddrwydd.

a Gal. 3. 27.
* neu, *fedyddiwyd*.
b Col. 2. 12.
c Pen. 8. 11.
2 Cor. 13. 4.
Phil. 3. 10, 11.
d Eph. 4. 22, 23.
Col. 3. 10.
e Gal. 2. 20. a 5. 24. a 6. 14.
f Col. 2. 11.
g 1 Pedr. 4. 1.
† Gr. *gyfiawnhâu*.
h 2 Tim. 2. 11.
i Dad. 1. 18.
k Heb. 9. 27, 28.
l Luc. 20. 38.
m Gal. 2. 19.
n Sal. 119. 133.
o Pen. 7. 5.
Col. 3. 5.
Iago 4. 1.
* *offer*.
p Pen. 12. 1.
1 Pedr 4. 2.
* 1 Cor. 9. 21.
Gal. 5. 13.
q Math. 6. 24.
Ioan 8. 34.
r 2 Tim. 1. 13.
‡ Gr. *i'r hon y'ch traddodwyd*.
s Ioan 8. 32.
1 Cor. 7. 22.
Gal. 5. 1.

b Eph. 2. 18. a 3. 12. Heb. 4. 16. a 10. 19. 20.
c Heb. 3. 6.
d Iago 1. 3.
† *mewn amser cyfaddas.*
e Ioan 15. 13. 1 Pedr 3. 18.
1 Ioan 3. 16. a 4. 9.
f Pen. 8. 32.
g 2 Cor. 5. 19.
h Ioan 5. 57. a 14. 19. 2 Cor. 4. 10. 11.
i Gen. 3, 6. 1 Cor. 15. 21.
k Gen. 2. 17. Pen. 6. 23.
l Pen. 4. 15. 1 Ioan. 3. 4.
m 1 Cor. 15. 21, 22, 25.
n Mat. 20. 28. a 26, 28.
‡ *trwy un camwedd.*
† *un camwedd.*
‡ *un cyfiawnder.*
o Ioan 12. 32. Heb. 2. 9.
p Ioan 15 22. Pen. 4. 15. a 7. 8. Gal. 3. 19, 23.

† *i gyfiawnder.*
t Pen. 7. 5.

20 Canys pan oeddych yn weision pechod, rhyddion oeddych † oddi wrth gyfiawnder.

21 t Pa ffrwyth gan hynny oedd i chwi y pryd hynny o'r pethau y mae arnoch yr awr hon gywilydd o'u plegid? canys diwedd y pethau hynny yw marwolaeth.

22 Ac yr awr hon, wedi eich rhyddhâu oddi wrth bechod, a'ch gwneuthur yn weision i Dduw, y mae i chwi eich ffrwyth yn sancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol.

v Gen. 2. 17. Pen. 5. 12. ago 1. 15.

23 Canys v cyflog pechod yw marwolaeth: eithr dawn Duw yw bywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd.

PEN. VII.

1 Nâd oes un Ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddŷn, ond tra fyddo byw: 4 ond ein bod ni wedi meirw i'r ddeddf. 7 Etto nad yw 'r ddeddf bechod, 12 eithr sanctaidd, a chyfiawn, a da, 16 fel yr ydwyf fi yn cydnabod, ac yn ddrwg gennyf na's gallaf ei chadw.

ONi wyddoch chwi, frodyr, (canys wrth y rhai fyn gwybod y ddeddf yr wyf yn dywedyd) fod y ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddŷn tra fyddo efe byw?

a 1 Cor. 7. 39.

2 Canys a y wraig y mae iddi wr, fydd yn rhwym wrth y ddeddf i'r gŵr, tra fyddo efe byw: ond o bydd marw y gŵr, hi a ryddhäwyd oddi wrth ddeddf y gŵr.

b Math. 5. 32.

3 Ac felly, b o's a'r gŵr yn fyw, y bydd hi yn eiddo gŵr arall, hi a elwir yn odinebus: eithr o's marw fydd ei gŵr hi, y mae hi yn rhydd oddi wrth y ddeddf, fel nad yw hi odinebus, er bod yn eiddo gŵr arall.

c Pen. 8. 2, Gal. 2. 19. a 5. 18. d Gal. 5. 22. e Pen. 6. 13. f Pen. 6. 21. Gal. 5. 19. g Pen. 6. 2. h Pen. 2. 29. 2 Cor. 3. 6. i Pen. 3. 30. Ecfod. 1 c. 17. Deut. 5. 21. Act. 20. 33. k Pen. 4. 15. a 5. 20. l 1 Cor. 15. 56. m Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21. n 1 Tim. 1. 8.

4 Ac felly chwithau, fy mrodyr, ydych c wedi meirw i'r ddeddf trwy gorph Crist, fel y byddech eiddo un arall, *sef* eiddo yr hwn a gyfodwyd o feirw, fel d y dygem ffrwyth i Dduw.

5 Canys pan oeddym yn y cnawd, gwŷniau pechodau, y rhai oedd trwy 'r ddeddf, oedd e yn gweithio yn ein haelodau ni, f i ddwyn ffrwyth i farwolaeth.

6 Eithr yn awr y rhyddhäwyd ni oddi wrth y ddeddf, g wedi ein meirw i'r peth y'n hattelid, fel y gwasanaethem mewn h newydd-deb yfbryd, ac nid yn hender y llythyren.

7 Beth wrth hynny a ddywedwn ni? Ai pechod yw 'r ddeddf? Na atto Duw. Eithr i nid adnabûm i bechod, ond wrth y ddeddf: canys nid adnabuafwn i drachwant, oni bai ddywedyd o'r ddeddf, k Na thrachwanta.

8 Eithr k pechod wedi cymmeryd achlyfur trwy 'r gorchymmyn, a weithiodd ynof fi bob trachwant.

9 Canys l heb y ddeddf, marw *oedd* pechod. Eithr yr oeddwn i gynt yn fyw heb y ddeddf: ond pan ddaeth y gorchymmyn, yr adfywiodd pechod, a minnau a fum farw.

10 A'r gorchymmyn m yr hwn *ydoedd* i fywyd, hwnnw a gaed i mi i farwolaeth.

11 Canys Pechod, wedi cymmeryd achlyfur trwy 'r gorchymmyn, a'm twyllodd i, a thrwy hwnnw a'm lladdodd.

12 Felly yn wir, n *y mae* 'r ddeddf yn fanctaidd, a'r gorchymmyn yn fanctaidd, ac yn gyfiawn, ac yn dda.

13 Gan hynny a wnaethpwyd y peth oedd dda, yn farwolaeth i mi? Na atto Duw. Eithr pechod, fel yr ymddangofai yn bechod, gan weithio marwolaeth ynof fi, trwy 'r hyn fydd dda; fel y byddai pechod trwy 'r gorchymmyn yn dra phechadurus.

14 Canys ni a wyddom fod y ddeddf yn yfbrydol; eithr myfi fydd gnawdol, o wedi fy ngwerthu dan bechod.

o 1 Bren. 21. 20, 25. p Mac. 1. 15. p Gal. 5. 17.

15 Canys yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, nid yw foddlon gennyf: canys p nid y peth yr wyf yn ei ewyllyfio, hynny yr wyf yn ei wneuthur: eithr y peth fydd gâs gennyf, hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

16 Ac o's y peth nid wyf yn ei ewyllyfio, hynny yr wyf yn ei wneuthur, yr wyf fi yn cyd-fynio â'r ddeddf, mai da ydyw.

17 Felly yr awrhon, nid myfi fydd mwy yn gwneuthur hynny, eithr y pechod yr hwn fydd yn trigo ynof fi.

q Gen. 6. 5. a 8, 21.

18 Canys mi a wn nad oes q ynof fi, hynny yw, yn fy nghnawd i, ddim da yn trigo: o blegid yr ewyllyfio fydd barod gennyf; eithr cwplâu yr hyn fydd dda, nid wyf yn medru arno.

19 Canys nid wyf yn gwneuthur y peth da yr wyf yn ei ewyllyfio, ond y drwg, yr hwn nid wyf yn ei ewyllyfio, hynny yr wyf yn ei wneuthur.

20 Ac o's ydwyf fi yn gwneuthur y peth nid wyf yn ei ewyllyfio, nid myfi mwyach fydd yn ei wneuthur, ond y pechod fydd yn trigo ynof fi.

21 Yr ydwyf fi gan hynny yn cael deddf, a mi yn ewyllyfio gwneuthur da, fod drwg yn bresennol gyd â mi.

22 Canys ymhyfrydu yr wyf yng hyfraith Dduw yn ôl r y dŷn oddi mewn.

r 2 Cor. 4. 16. Eph. 3. 16. Col. 3. 9, 10.

23 Eithr s yr wyf yn gweled deddf arall yn fy aelodau, yn gwrthryfela yn erbyn deddf fy meddwl, ac yn fy nghaethiwo i ddeddf pechod, yr hon fydd yn fy aelodau.

s Gal. 5. 17.

24 Ys truan o ddŷn wyf fi: pwy a'm gwared i † oddi wrth gorph y farwolaeth hon?

† *oddi wrth y corph marwolaeth hwn.*

25 Yr wyf fi yn diolch i Dduw trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Felly gan hynny, yr wyf fi fy hun â'r meddwl yn gwasanaethu cyfraith Dduw, ond â'r cnawd cyfraith pechod.

PEN. VIII.

1 Bod y rhai fydd yng Nghrist, ac yn byw yn ôl yr Yfbryd, yn rhyddion oddi wrth ddamnedigaeth. 5, 13 Pa niweid fydd yn digwydd oddi wrth y cnawd, 6, 14 a pha lês oddi wrth yr Yfbryd, 17 ac o fod yn blantyn i Dduw: 19 yr hwn y mae pob peth yn hiraethu am ei egoneddus ymwared: 29 yr hwn a rag-ordeiniwyd gan Dduw. 38 Na all dim ein gwahanu ni oddi wrth ei gariad ef.

NId oes gan hynny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai fy yng Nghrist Iefu, y rhai fydd a yn rhodio, nid yn ôl y cnawd, eithr yn ôl yr Yfbryd.

a Gal. 5. 16, 25. b Ioan 8. 36. Gal. 2. 19. c 1 Cor. 15. 45. 2 Cor. 3. 6.

2 Canys b deddf c Yfbryd y bywyd yng Nghrist Iefu a'm rhyddhaodd i oddi wrth ddeddf pechod a marwolaeth.

3 Canys ‡ yr hyn ni allai y ddeddf o herwydd ei bod yn wân trwy 'r cnawd, Duw a ddanfonodd ei Fâb ei hun ynghyffelybiaeth cnawd pechadurus, * ac am bechod a gondemniodd bechod yn y cnawd:

‡ *yr hyn oedd amhoffibl i'r ddeddf, yn yr hyn yr oedd hi yn wân.* * *a thrwy offrwm am.*

4 Fel y cyflawnid cyfiawnder y ddeddf ynom ni, y rhai ydym yn rhodio, nid yn ôl y cnawd, eithr yn ôl yr yfbryd.

5 Canys d y rhai fydd yn ôl y cnawd, am bethau 'r cnawd y maent yn fyniaw: eithr y rhai fy yn ôl yr yfbryd, am bethau 'r yfbryd.

d 1 Cor. 2. 14.

6 Canys

e Pen. 6. 21. Gal. 6. 8.
f 1 Cor. 2. 14.
g 1 Cor. 3. 16.
h Ioan. 3. 34. Gal. 4. 6. Philn. 19. 1 Pedr. 1. 11.
i Act. 2. 24.
k Pen. 6. 4, 5. 1 Cor. 6. 14. 2 Cor. 4. 14. Eph. 2. 5.
* oblegid.
l Gal. 6. 8.
m Eph. 4. 22. Col. 3. 5.
n Gal. 5. 18.
o 1 Cor. 2. 12. 1 Tim. 1. 7.
p Eſay 56. 5. Gal. 4. 5, 6.
q Marc 14. 36.
r 2 Cor. 1. 22.
‡ ei hun.
s Act. 14. 22. 2 Tim. 2. 11, 12.
t 2 Cor. 4. 17. 1 Pedr. 1. 6, 7. a 4. 13.
u 2 Pedr 3. 13.
x 1 Ioan 3. 2.
* yr holl greadigaeth.
y 2 Cor. 5. 2, 4.
z Luc 21. 28.
a 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1.
b Mat. 20. 22. Iago 4. 3.
c Zech. 12. 10. Eph. 6. 18.
d 1 Cron. 28, 29. Act. 1. 24.

6 Canys e ſynniad y cnawd, marwolaeth yw; a ſynniad yr yſbryd, bywyd a thangnefedd yw:

7 O blegid ſynniad y cnawd *ſydd* elyniaeth yn erbyn Duw; canys nid yw ddaroſtyngedig i ddeddf Duw; f o blegid ni's gall chwaith.

8 A'r rhai ſydd yn y cnawd, ni allant ryngu bodd Duw.

9 Eithr chwychwi nid ydych yn y cnawd, ond yn yr yſbryd; od yw g Yſbryd Duw yn trigo ynoch. Ac od oes neb heb h Yſbryd Criſt ganddo, nid yw hwnnw yn eiddo ef.

10 Ac o's yw Criſt ynoch, y mae 'r eorph yn farw o herwŷdd pechod; eithr yr yſbryd yn fywyd o herwŷdd cyfiawnder.

11 Ac o's Yſbryd i yr hwn a gyfododd Iefu o feirw ſydd yn trigo ynoch, k yr hwn a gyfododd Criſt o feirw, a fywioccâ hefyd eich cyrph marwol chwi, * trwy ei Yſbryd, yr hwn ſydd yn trigo ynoch.

12 Am hynny, frodyr, dyledŵr ydym, nid i'r cnawd, i fyw yn ôl y cnawd.

13 Canys l o's byw yr ydych yn ôl y cnawd, meirw fyddwch; eithr o's ydych m yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy 'r Yſbryd, byw fyddwch.

14 Canys n y ſawl a arweinir gan Yſbryd Duw, y rhai hyn ſydd blant i Dduw.

15 Canys o ni dderbyniaſoch yſbryd caethiwed dracheſn i *beri* ofn; eithr derbyniaſoch p Ysbryd mabwyſiad, trwy 'r hwn yr ydym yn llefain, q Abba, Dâd.

16 Y mae r yr Ysbryd ‡ hwn yn cŷd-dyſtiolaethu â'n hysbryd ni, ein bod ni yn blant i Dduw.

17 Ac o's plant, etifeddion hefyd, ſef etifeddion i Dduw, a chŷd-etifeddion â Chriſt; s o's ydym yn cŷd-ddioddef *gyd ag ef*, ſel y'n cŷd-ogonedder hefyd.

18 O blegid yr ydwyf yn cyfrif t nad yw dioddefiadau yr amſer preſennol hwn yn haeddu *eu cyfflybu* i'r gogoniant a ddadguddir i ni.

19 Canys u awŷdd-ſrŷd y creadur ſydd yn diſgwyl am x ddadguddiad meibion Duw.

20 Canys y creadur ſydd wedi ei ddaroſtwng i oferedd, nid o'i fodd, eithr o blegid yr hwn a'i daroſtyngodd:

21 Dan obaith y rhyddhëir y creadur yntau hefyd o gaethiwed llygredigaeth i ryddid gogoniant plant Duw.

22 Canys ni a wyddom fod * pob creadur yn cŷd-ocheneidio, ac yn cŷd-ofidio hŷd y prŷd hyn.

23 Ac nid yn unig *y creadur*, ond ninnau hefyd y rhai ſydd gennym flaen-ffrwyth yr Yſbryd; y yr ydym ninnau ein hunain hefyd yn ocheneidio ynom ein hunain, gan ddiſgwyl y mabwyſiad, *ſef*, z prynedigaeth ein corph.

24 Canys trwy obaith y'n hiachäwyd. Eithr a y gobaith a welir, nid yw obaith: o blegid y peth y mae un yn ei weled, i ba beth y mae etto yn ei obeithio?

25 Ond o's ydym ni yn gobeithio yr hyn nid ŷm yn ei weled, yr ydym trwy ammynedd yn diſgwyl am dano.

26 A'r un ffunud y mae 'r Yſbryd hefyd yn cynnorthwyo ein gwendid ni. Canys b ni wyddom ni beth a weddïom, megis y dylem: eithr c y mae 'r Ysbryd ei hun yn erfyn troſom ni ag ocheneidiau anhraethadwy.

27 d A'r hwn ſydd yn chwilio 'r calonnau, a wyr beth yw meddwl yr Ysbryd; * canys y mae efe e yn ôl ewyllys Duw yn erfyn dros y ſaint.

28 Ac ni a wyddom fod pob peth yn cŷd-weithio er daioni, i'r rhai ſy yn caru Duw, *ſef* i'r rhai ſydd wedi eu galw yn ôl *ei* arfaeth *ef*.

29 O blegid y rhai f a rag-wybu, g a ragluniodd efe hefyd, h i fod yn un ffurf â delw ei Fâb ef, i ſel y byddai efe yn gyntaf-anedig ym mhlith brodyr lawer.

30 A'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hynny hefyd a alwodd efe; a'r rhai a alwodd efe, y rhai hynny hefyd a gyfiawnhaodd efe; a'r rhai a gyfiawnhaodd efe, y rhai hynny hefyd k a ogoneddodd efe.

31 Beth gan hynny a ddywedwn ni wrth y pethau hyn? l O's *yw* Duw troſom, pwy a *all fod* i'n herbyn?

32 m Yr hwn nid arbedodd ei briod Fâb, ond n a'i traddododd ef troſom ni oll; pa wedd gyd ag ef hefyd na ddyry efe i ni bob peth?

33 Pwy a rydd ddim yn erbyn etholedigion Duw? o Duw *yw* 'r hwn ſydd yn cyfiawnhâu:

34 p Pwy yw 'r hwn ſydd yn damnio? Criſt yw 'r hwn a fu farw, ïe yn hytrach, yr hwn a gyfodwyd hefyd: q yr hwn hefyd ſydd ar ddeheu-law Duw, r yr hwn hefyd ſydd yn erfyn troſom ni.

35 Pwy a'n gwahana ni oddi wrth gariad Criſt? *ai* gorthrymder, neu ing, neu ymlid, neu newŷn, neu noethni, neu enbydrwydd, neu gleddyf?

36 Megis y mae yn yſgrifenedig, s Er dy fwyn di yr ydys yn ein lladd ni ar hŷd y dŷdd; cyfrifwyd ni fel defaid i'r lladdfa.

37 t Eithr yn y pethau hyn oll yr ydym ni yn fwy na chwncwerwŷr, trwy 'r hwn a'n carodd ni.

38 Canys y mae yn ddïogel gennyf, na all nac angau, nac einioes, nac angylion, na u thywyſogaethau, na meddiannau, na phethau preſennol, na phethau i ddyfod,

39 Nac uchder, na dyfnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddi wrth gariad Duw, yr hwn ſydd yng Nghriſt Iefu ein Harglwydd.

e *ei fod efe*
c 1 Ioan 5. 14.
f Jer. 1. 5. Mat 7. 23. Pen. 11. 2. 2 Tim. 2. 19. 1 Pedr. 1. 2.
g Eph. 1. 5, 11.
h Ioan 17. 12. 2 Cor. 3. 18. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2
i Col. 1. 15, 18. Heb. 1. 6. Dad. 1. 5.
k Eph. 2. 6.
l Num. 14. 9.
m Pen. 5. 6, 10.
n Pen. 4. 25.
o Dad. 12. 10, 11.
p Job 34. 29.
q Marc 16. 19. Col. 3. 1. Heb. 1. 3. a 8. 1. a 12. 2.
r Heb. 7. 25. a 9. 24.
s Sal. 44. 22. 2 Cor. 4. 11.
t 1 Cor. 15. 57. 2 Cor. 2. 14. 1. Ioan 4. 4. a 5. 4, 5. Dad. 12, 11.
u Eph. 1, 21. a 6. 12. Col. 1, 16. a 2, 15. 1 Pedr 3. 22.

PEN. IX.

1 *Paul yn ddrwg ganddo dros yr Iuddewon.* 7 *Nad oedd holl hâd Abraham yn blant yr addewid.* 18 *Bod Duw yn trugarhâu wrth y neb y mynno.* 21 *Y gall y crochenydd wneuthur â'i bridd y peth a fynno.* 25 *Darſod rhag-fynegi galwedigaeth y Cenhedloedd, a gwrthodiad yr Iuddewon.* 32 *Yr achos pa ham y croeſawodd cyn lleied o'r Iuddewon gyfiawnder ffydd.*

a Y Gwirionedd yr ŵyf fi yn ei ddywedyd yng Nghriſt, nid wyf yn dywedyd celŵydd, a'm cydwybod hefyd yn cŷd-dyſtiolaethu â mi, yn yr Ysbryd glân.

2 b Fod i mi driſtyd mawr, a gofid dibaid i'm calon.

3 Canys c mi a ddymunwn fy mod fy hun † yn anathema oddi wrth Criſt, dros fy mrodyr, ſef fy nghenedl yn ôl y cnawd:

4 c Y rhai ſydd Iſraëliaid; e eiddo y rhai yw y mabwyſiad, f a'r gogoniant, a'r * cyfammodau, a g dodiad y ddeddf, a'r gwaſanaeth, h a'r addewidion;

a 2 Cor. 1. 23.
b Pen. 10. 1. b Eccſod. 32. 32.
† *wedi fy nghwahanu.*
c Deut. 7. 6.
e Eccſod. 4, 22. Jer. 11. 9.
f 1 Sam. 4. 21.
* *Teſtamentau.*
g Sal. 147. 19.
h Pen. 1. 2. Eph. 2, 12.

5 Eiddo y rhai yw 'r tadau, ac [i] o'r rhai *yr banoedd* Criſt yn ôl y cnawd, [k] yr hwn ſydd uwchlaw pawb, yn Dduw bendigedig yn oes oeſoedd. Amen.

6 [l] Eithr nid poſſibl yw myned gair Duw yn ddirym: canys [m] nid ‡ Iſrael yw pawb ag ſydd o Iſrael.

7 [n] Ac nid ydynt, o blegid eu bod yn hâd Abraham, i gŷd yn blant: eithr [o] yn Iſaac y gelwir i ti hâd.

8 Hynny ydyw, nid plant y cnawd, y rhai hynny ſy blant i Dduw; eithr [p] plant yr addewid a gyfrifir yn hâd.

9 Canys gair yr addewid yw hwn, [q] Ar yr amſer hwn y deuaf, a bydd mâb i Sara.

10 Ac nid *hyn* yn unig; eithr [r] Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi o un, *ſef* o'n tâd Iſaac;

11 Canys cyn geni *y plant* etto, na gwneuthur o honynt dda na drwg, fel y byddai i'r arfaeth yn ôl etholedigaeth Duw ſefyll, nid o weithredoedd, eithr [s] o'r hwn ſydd yn galw,

12 Y dywedwyd wrthi, [t] * Yr hynaf a waſanaetha 'r † ieuangaf.

13 Megis yr yſgrifennwyd, [u] Jacob a gerais, eithr Eſau a gaſeais.

14 Beth gan hynny a ddywedwn ni? [x] a oes anghyfiawnder gyd â Duw? Na atto Duw.

15 Canys y mae yn dywedyd wrth Moſes, [y] Mi a drugarhâf wrth yr hwn y trugarhâwyf, ac a doſturiaf wrth yr hwn y toſturiwyf.

16 Felly gan hynny, nid o'r hwn ſydd yn ewyllyſio y mae, nac o'r hwn ſydd yn rhedeg chwaith, onid o Dduw, yr hwn ſydd yn trugarhâu.

17 Canys [z] y mae 'r yſgrythur, yn dywedyd wrth Pharao, [a] I hyn yma y'th gyfodais di, fel y dangoſwn fy ngallu ynot ti, ac fel y dadgenid fy Enw trwy 'r holl ddaear.

18 Felly gan hynny, y neb y mynno y mae efe yn trugarhâu wrtho, a'r neb y mynno y mae efe yn ei galedu.

19 Ti a ddywedi gan hynny wrthyf, Pa ham y mae efe etto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?

20 Yn hytrach, O ddyn, pwy ŵyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? [b] A ddywaid y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Pa ham y'm gwnaethoſt fel hyn?

21 Onid oes awdurdod [c] i'r crochenydd ar y priddgiſt, i wneuthur o'r un telpyn pridd, [d] un lleſtr i barch, ac arall i amharch?

22 *Beth* o's Duw yn ewyllyſio dangos ei ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a oddefodd trwy hir-ymaros leſtri digofaint, [e] wedi eu ‡ cymhwyſo i golledigaeth:

23 Ac [f] i beri gwybod golud ei ogoniant ar leſtri trugaredd, y rhai a rag-barotôdd efe i ogoniant?

24 *Sef* nyni y rhai a alwodd efe, nid o'r Iuddewon yn unig, eithr hefyd o'r Cenhedloedd.

25 Megis hefyd y mae efe yn dywedyd yn Hoſea, [g] Mi a alwaf yr hwn nid yw bobl i mi, yn bobl i mi; a'r hon nid yw anwyl, yn anwyl.

26 A bydd yn y fan-gre lle y dywedwyd wrthynt, Nid ſy mhobl i *ydych* chwi, yno y gelwir hwy yn Feibion i'r Duw byw.

27 Hefyd, y mae Eſaias yn lleſain am yr Iſrael, [h] Cyd byddai nifer meibion Iſrael fel tywod y môr, [l] gweddill a achubir.

28 Canys *efe* a orphen ac ‡ gwttóga y ‡ gwaith mewn cyfiawnder: o blegid byrr † waith a wnâ 'r Arglwydd ar y ddaear.

29 Ac megis y dywedodd Eſaias yn y blaen, [k] Oni buaſai i ARGLWYDD y ſabbath adael i ni hâd, [l] megis Sodoma y buaſem, a gwnaethid ni yn gyffelyb i Gomorra

30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? bod y cenhedloedd, y rhai nid oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, *ſef* y cyfiawnder *ydd* o ffydd:

31 Ac Iſrael, [m] yr hwn oedd yn dilyn deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd ddeddf cyfiawnder.

32 Pa ham? am nad *oeddynt yn ei ebrifio* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y ddeddf: canys [n] hwy a dramgwyddaſant wrth y maen tramgwydd;

33 Megis y mae yn yſgrifenedig, * Wele ſi yn oſod yn Sion faen tramgwydd, a chraig rhwyſtr: a [p] phob un a gredo ynddo ni * chywilyddir.

PEN. X.

5 Bod yr yſgrythur lân yn dangos y rhagor ſy rhwng cyfiawnder y gyfraith, a'r Bwn ſydd o ffydd, 11 at na chywilyddir neb a gredo, pa un bynnag ai Iuddew ai Cenhedl-ddyn fyddo; 18 ac y derbyn y cenhedloedd y gair, ac y credant. 19 Nâd oedd y pethau hyn anhyſpys i'r Iuddewon.

OH frodyr, gwîr ewyllys fy nghâlon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Iſrael, ſydd † er iechydwriaeth.

2 Canys yr ŵyf fi yn dyſt iddynt, [a] fod ganddynt zêl Duw, eithr nid ar ôl gŵybodaeth.

3 Canys hwynt-hwy heb ŵybod cyfiawnder Duw, ac yn ceiſio goſod eu cyfiawnder eu hunain, nid ymoſtyngaſant i gyfiawnder Duw.

4 Canys [b] Criſt yw diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un ſy'n credu.

5 Canys y mae Moſes yn yſgrifennu *am* y cyfiawnder ſydd o'r ddeddf, [c] Mai 'r dŷn a wnêl y pethau hynny a fydd byw trwyddynt.

6 Eithr y mae y cyfiawnder ſydd o ffydd yn dywedyd fel hyn, [d] Na ddywaid yn dy gâlon, Pwy a eſgyn i'r nêf? hynny yw, dwyn Criſt i wared *oddi uchod.*

7 Neu, Pwy a ddiſgyn i'r dyfnder? hynny yw, dwyn Criſt drachefn i fynu oddi wrth y meirw.

8 Eithr pa beth y mae efe yn ei ddywedyd? [e] Mae'r gair yn agos attat, yn dy enau, ac yn dy gâlon; hwn yw gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu,

9 Mai [f] o's cyffeſi â'th enau yr Arglwydd Ieſu, a chredu yn dy gâlon i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi.

10 Canys â'r gâlon y credir i gyfiawnder, ac â'r genau y cyffeſir i iechydwriaeth.

11 O blegid y mae 'r yſgrythur yn dywedyd, [g] Pwy bynnag ſydd yn credu ynddo ef, ni chywilyddir.

12 Canys [h] nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr; o blegid [i] yr un Arglwydd ar bawb, [k] *ydd* ohudog i bawb ag ſydd yn galw arno.

13 [l] Canys pwy bynnag a alwo ar Enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.

14 Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredâſant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywſant am dano? a pha fodd y clywant heb bregethwr?

15 A pha fodd y pregethant, oni's danfonir *hwynt?* megis y mae yn yſgrifenedig,

[m] Mor

---

[i] Pen. 1. 3.
[k] Jer. 23. 6. Ioan 1. 1. Act. 20. 28. Heb. 1. 8.
[l] Pen. 3. 3.
[m] Pen. 2. 28, 29. a 4. 12, 16. Gal. 6. 16.
‡ *yw y rhai hyn oll Iſrael, a'r a ydynt* [o] *Iſrael,*
[n] Gal. 4. 23.
[o] Gen. 21. 12.
[p] Gal. 4. 28.
[q] Gen. 18. 10.
[r] Gen. 25. 21.
[s] Pen. 4. 17.
[t] Gen. 25. 23.
* *Ymwyaſ.*
† *lleiaf.*
[u] Mal. 1. 2, 3.
[x] Job 34. 10.
[y] Ecſod. 33. 19.
[z] Edrych Gal. 3. 8, 22.
[a] Ecſod. 9. 16.
[b] Eſay 45. 9. a 64. 8.
[c] Jer. 18. 6.
[d] 2 Tim. 2. 20.
[e] 1 Pedr 2. 8. Jud 4.
‡ Neu, *gorphen.*
[f] Col. 1. 27. a 2. 7. a 3. 8, 16. Phil. 4. 9.
[g] 1 Pedr. 2. 10.
[h] Eſay 10. 22, 23.
[i] Pen. 11. 5.
† Neu, *cyfrif.*
† Neu, *cyfrif.*
[k] Eſay 19, 1.
[l] Eſay 13, 19.
[m] Pen. 10. 2. a 11. 7.
[n] Luc 2, 34.
[o] 1 Cor. 1, 23. Eſay 8. 14.
[p] Pen. 10. 11.
* *warad-wyddir.*
† *ar eu bod yn gadwedig.*
[a] Act 21. 20. a 22. 3. Pen. 9. 31.
[b] Gal. 3. 34.
[c] Lef. 18. 5.
[d] Deut. 30. 12, 13.
[e] Deut. 30. 14.
[f] Mat. 10. 32.
[g] Eſay 28. 16. a 49. 23. Jer. 17. 7.
[h] Pen. 3. 22.
[i] Act. 10. 36. Pen. 3. 29.
[k] Eph. 1. 7. a 2. 4, 7.
[l] Joel 2. 32. Act. 2. 21.
1 Tim. 2. 5.

[m] Eſay 52. 7. [m] Mor brydferth yw traed y rhai ſy yn efangylu tangnefedd, y rhai ſydd yn efangylu pethau daionus!

[n] Heb. 4. 2. 16 Eithr [n] nid ufuddhaſant hwy oll i'r efengyl: canys y mae Eſaias yn dywedyd,

[o] Eſay 53. 1. [o] O Arglwydd, pwy a gredodd i'n [*] hymadrodd ni?

[*] *prigethiad.* 17 Am hynny ffydd *ydd* trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

18 Eithr meddaf, Oni chlywſant hwy?

[p] Sal. 19. 4. Math. 24. 14. [p] Yn ddiau i'r holl ddaear yr aeth eu ſwn hwy, a'u geiriau hyd derfynau y byd.

19 Eithr meddaf, Oni wybu Iſrael? Yn gyntaf y mae Moſes yn dywedyd,

[q] Deut. 32. 21. [q] Mi a barafi chwi wynfydu trwy rai nid yw genedl; trwy genedl anneallus y'ch digiaf chwi.

20 Eithr y mae Eſaias yn ymhyrhâu, ac

[r] Eſay 65. 1. yn dywedyd, [r] Cafwyd fi gan y rhai nid oeddynt yn fy ngheiſio; a gwnaed fi yn eglur i'r rhai nid oeddynt yn ymofyn am danaf.

21 Ac wrth yr Iſrael y mae yn dywedyd,

[s] Eſay 65. 2. [s] Ar hŷd y dydd yr eſtynnais fy nwylaw at bobl anufudd, ac yn gwrth-ddywedyd.

PEN. XI.

1 Na ſwrioddo Duw ymaith holl Iſrael: 7 ond rhai a ddewiſwyd, er darſod caledu 'r lleill, 16 y mae gobaith y try'r bwynt. 18 Na ddylai 'r Cedbedloedd orfoleddu yn eu herbyn hwy: 26 o blegid y mae addewid o'u hiechydwriaeth bwythau. 33 Bod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy.

[a] Jer. 31. 37. [b] 2 Cor. 11, 22. Phil. 3. 5. [c] Pen. 8. 29. [*] Gr. *yn Elias.* [d] 1 Bren. 19. 10, 14. [e] 1 Bren. 19. 18. [f] Pen. 9. 27. [g] Pen. 4. 4, 5. Gal. 5. 4. Edrych Deut. 9. 4. [h] Pen. 9. 31. a 10. 3. [‡] *ddallwyd.* [i] Eſay 29. 10. [k] Math. 13. 14. [l] Sal. 69. 22, 23. [m] Act. 13. 46.

A M hynny meddaf, [a] A wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys [b] yr wyf finnau hefyd yn Iſraeliad, o hâd Abraham, o lwyth Benjamin.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl, yr hwn [c] a adnabu efe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr yſgrythur yn ei ddywedyd [*] am Elias? pa ſodd y mae efe yn erfyn ar Dduw yn erbyn Iſrael, gan ddywedyd,

3 [d] Oh Arglwydd, hwy a laddaſant dy brophwydi, ac a gloddiaſant dy allorau i lawr; ac myfi a adawyd yn unig, ac y maent yn ceiſio fy einioes innau.

4 Eithr pa beth y mae atteb Duw yn ei ddywedyd wrtho? [e] Mi a adewais i mi fy hun ſaith mil o wŷr, y rhai ni phlygaſant eu gliniau i Baal.

5 [f] Felly gan hynny, y pryd hyn hefyd, y mae gweddill yn ôl etholedigaeth gras.

6 Ac [g] o's o râs, nid o weithredoedd mwyach: o's amgen, nid yw gras yn râs mwyach. Ac o's o weithredoedd, nid yw yn râs mwyach: o's amgen, nid yw gweithred yn weithred mwyach.

7 Beth gan hynny? [h] ni chafodd Iſrael yr hyn y mae yn ei geiſio: eithr yr etholedigaeth a'i cafodd, a'r lleill a [‡] galedwyd.

8 Megis y mae yn yſgrifenedig, [i] Rhoddes Duw iddynt ysbryd trymgwſg; [k] llygaid fel na welent, a chluſtiau fel na chlywent, hŷd y dydd heddyw.

9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd, [l] Bydded eu bord hwy yn rhwyd, ac yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn daledigaeth iddynt.

10 Tywyller eu llygaid hwy, fel na welant, a chŷd-grymma di eu cefnau hwy bob amſer.

11 Gan hynny meddaf, A dramgwyddaſant hwy fel y cwympent? Na atto Duw. Eithr [m] trwy eu cwymp hwy *y daeth* iechydwriaeth i'r cenhedloedd, i yrru eiddigedd arnynt.

12 O herwŷdd pa ham, o's ydyw eu cwymp hwy yn olud i'r bŷd, a'u lleihâd hwy yn olud i'r cenhedloedd, pa faint mwy *y bydd* eu cyflawnder hwy?

13 Canys wrthych chwi y cenhedloedd yr wyf yn dywedyd, yn gymmaint [n] a'm bod i yn apoſtol y cenhedloedd, yr ŵyf yn mawrhâu fy ſwydd:

[n] Pen. 15. 16. Gal. 1. 16.

14 O's gallaf ryw fodd yrru eiddigedd ar fy nghig *a'm gwaed fy hun*; ac [o] achub rhai o honynt.

Eph. 3. 8. [o] 1 Cor. 7. 16. a 9. 22.

15 Canys o's *yw* eu gwrthodiad hwy yn gymmod i'r bŷd, beth *ydd eu* derbyniad *hwy*, ond bywyd o feirw?

1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.

16 Canys o's ſanctaidd y blaen-ffrwyth, y mae 'r clamp toes hefyd *yn ſanctaidd*. Ac o's ſanctaidd y gwreiddyn, *y mae* 'r canghennau hefyd *ſelly*.

17 Ac o's [p] rhai o'r canghennau a dorrwyd ymaith, a thydi yn olew-wŷdden wyllt a impiwyd i mewn [†] yn eu plith hwy, ac a'th wnaethpwyd yn gyfrannog o'r gwreiddyn, ac o ſaldr yr olew-wŷdden;

[p] Jer. 11. 16. [†] *yn eu lle bwynt.*

18 [q] Na orfoledda yn erbyn y canghennau. Ac o's gorfoleddi, nid tydi ſydd yn dwyn y gwreiddyn, eithr y gwreiddyn dydi.

[q] 1 Cor. 10. 12.

19 Ti a ddywedi gan hynny, Torrwyd y canghennau ymaith, fel yr impid fi i mewn.

20 Da; trwy anghrediniaeth y torrwyd hwynt ymaith, a thithau ſydd yn ſefyll trwy ffydd. Na fydd uchel-fryd, eithr [r] ofna

[r] Diar. 28. 14.

21 Canys o nid arbedodd Duw y canghennau naturiol, *gwilia* rhag nad arbedo dithau chwaith.

Phil. 2. 12.

22 Gwêl am hynny ddaioni a thoſter Duw, ſef i'r rhai a gwympaſant, toſter; eithr daioni i ti, [s] o's arhoſi yn ei ddaioni ef: o's amgen, [t] torrir dithau hefyd ymaith.

[s] 1 Cor. 15. 2.

23 A hwythau, onid arhoſant yn anghrediniaeth, a impir i mewn: canys ſe all Duw [u] eu himpio hwy i mewn drachefn.

Heb. 3. 6, 14. [t] Ioan 15. 2. [u] 2 Cor. 3. 16.

24 Canys o's tydi a dorrwyd ymaith o'r olew-wŷdden, yr hon oedd wyllt wrth naturiaeth, a'th impio yn erbyn naturiaeth mewn gwîr olew-wŷdden; pa faint mwy y caiff y rhai hyn *ydd* wrth naturiaeth, eu himpio i mewn yn eu holew-wŷdden eu hun?

25 Canys ni ewyllyſiwn, frodyr, eich bod heb wybod y dirgelwch hyn, (fel na byddoch ddoethion yn eich golwg eich hun) ddyfod [‡] dallineb o ran i Iſrael, [x] hŷd oni ddêl cyflawnder y cenhedloedd i mewn.

[‡] *caledwch.* [x] Luc 21. 24.

26 Ac felly holl Iſrael a fydd cadwedig, fel y mae yn yſgrifenedig, [y] Y gwaredwr a ddaw allan o Sion, ac a dry ymaith annuwioldeb oddi wrth Jacob.

[y] Eſay 59. 20. Sal. 14. 7. Eſay 27. 9. Jer. 31. 31, &c.

27 A hyn yw 'r ammod ſydd iddynt genyf fi, pan gymmerwyf ymaith eu pechodau hwynt.

28 Felly o ran yr efengyl, gelynion *ydynt* o'ch plegid chwi; eithr o ran yr etholedigaeth, caredigion *ydynt* o blegid y tadau.

29 Canys [z] diedifâr us yw doniau a galwedigaeth Dduw.

[z] Num. 23. 19.

30 Canys megis y buoch chwithau gynt yn [‡] anufudd o Dduw, eithr yr awrhon a gawſoch drugaredd, trwy [†] anufudd-dod

[‡] *anghredinïaeth.* [†] *anghredaſant.*

31 Felly hwythau hefyd yr awrhon a anufuddhaſant, fel y caent hwythau drugaredd, trwy eich trugaredd chwi.

[a] Pen. 3. 9. [†] *anghredinïaeth.*

32 Canys [a] Duw a'u cauodd hwynt oll mewn [†] anufudd-dod, fel y trugarhaai wrth bawb.

33 Oh ddyfnder golud doethineb a gwybodaeth Duw! [b] mor anchwiliadwy

[b] Sal. 36. 6.

[c] Job. 8. 7. yw ei farnau ef! [c] a'i ffyrdd mòr anolrheinadwy ydynt!

[d] Eſay 40. 13. Jer. 23. 18. 34 [d] Canys pwy a ŵybu feddwl yr Arglwydd? neu [c] pwy a fu gynghorwr iddo ef?

[e] Job 36. 22. 35 Neu [f] pwy a roddes iddo ef yn gyntaf, ac fe a dêlir iddo dracheſn?

[f] Job 35. 7. a 41. 11. 36 Canys [g] o hono ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef *y mae* pob peth: [*] iddo ef *y dyddo* gogoniant yn dragywydd. Amen.

[g] 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16. [*] *i'r hwn y.*

PEN. XII.

1 Y dylai trugareddau Duw ein cynhyrfu ni i ryngu ei fodd ef. 3 Na ddylai neb feddwl yn rhŷ dda o hono ei hun, 6 eithr bod yn ddiwyd yn yr alwedigaeth y goſodwyd ef ynddi. 9 Cariad a llawer eraill o rinweddau a ofynnir gennym ni: 19 A dîal yn bendiſaddau a waraſunir i ni.

[a] 2 Cor. 10. 1. [b] 1 Pedr 2. 5. Pen. 6. 13. 16. [e] Ioan 2. 15. [d] Eph. 1. 18. a 4. 23. Col. 1. 21, 22. a 3. 10. [e] Eph. 5. 10, 17. [f] 1 Theſ. 4. 3. [f] Pen. 15. 15. [g] Diar. 25. 27. Preg. 7. 16. [h] 1 Cor. 12. 7, 11. Eph. 4. 7. [i] 1 Cor. 12. 12. Eph. 4. 16. [k] 1 Cor. 10. 17. [l] 1 Cor. 12. 4. 1 Pedr 4. 10, 11. [m] 1 Cor. 12. 10, 28. a 13. 2. a 14. 1, 29, 31. [n] Eph. 4. 11. [o] Math. 6. 1, 2, 3. [p] 1 Tim. 5. 17. [q] 2 Cor. 9. 7. [r] 1 Tim. 3. 5. [s] 1 Pedr 1. 22. [t] Sal. 36. 4. a 97. 10. Amos. 5. 15. [t] Heb. 13. 1. 1 Pedr 2. 17. [u] Phil. 2. 3. 1 Pedr 5. 5. [x] Phil. 4. 4. 1 Theſ. 5. 16, 17. [y] Luc 18. 1. [z] 1 Cor. 16. 1. [a] Heb. 13. 2. 1 Pedr 4. 9. [*] *dilyn.* [b] Math. 5. 44, [c] Pen, 25. 5. 1 Pedr 3. 8. [d] Sal. 131. 1, 2. Jer. 45. 5.

AM hynny [a] yr ŵyf yn attolwg i chwi, frodyr, er trugareddau Duw, [b] roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, ſanctaidd, cymmeradwy gan Dduw; *yr hyn yw* eich rheſymmol waſanaeth chwi.

2 Ac [c] na chŷd-ymffurfiwch â'r bŷd hwn, eithr [d] ymnewidiwch trwy adnewyddiad eich meddwl, fel [e] y profoch beth yw daionus, a chymmeradwy, a pherffaith ewyllys Dduw.

3 Canys yr ŵyf yn dywedyd, [f] trwy y grâs a roddwyd i mi, wrth bob un ſydd yn eich plith, [g] na byddo i neb uchelſynied yn amgen nag y dylid ſynied; eithr ſynied i ſobrwydd, [h] fel y rhannodd Duw i bob un feſur ffydd.

4 Canys [i] megis y mae gennym aelodau lawer mewn un corph, ac nad oes gan yr holl aelodau yr un ſwydd;

5 Felly [k] *ninnau*, a ni yn llawer, ydym un corph yng Nghriſt, a phob un yn aelodau i'w gilydd.

6 A [l] chan fod i ni amryw ddoniau, yn ôl y grâs a roddwyd i ni, pa un bynnag ai [m] prophwydoliaeth, *prophwydwn* yn ôl cyſſondeb y ffydd;

7 Ai gweinidogaeth, *byddwn ddyſal* yn y weinidogaeth; [n] neu 'r hwn ſydd yn athrawiaethu, yn yr athrawiaeth;

8 Neu 'r hwn ſydd yn cynghori, yn y cyngor: [o] yr hwn ſydd yn cyfrannu, *gwnaed* mewn ſymlrwydd; [p] yr hwn ſydd yn llywodraethu, mewn diwydrwydd; yr hwn ſydd yn trugarhâu, [q] mewn llawenydd.

9 [r] *Bydded* cariad yn ddiragrith: [s] caſewch drwg, a glynwch wrth y da.

10 [t] Mewn cariad brawdol byddwch garedig i'ch gilydd, [n] yn rhoddi parch yn blaenori eich gilydd,

11 Nid yn ddiog mewn diwydrwydd, yn wreſog yn yr Ysbryd, yn gwaſanaethu yr Arglwydd,

12 [x] Yn llawen mewn gobaith, yn ddioddefgar mewn cyſtudd, [y] yn dyfal-barhâu mewn gweddi.

13 [z] Yn cyfrannu i gyfreidiau 'r ſaint, ac [a] yn [*] dilyd llettygarwch.

14 [b] Bendithiwch y rhai ſydd yn eich ymlid: bendithiwch, ac na felldithiwch.

15 Byddwch lawen gyd â'r rhai ſydd lawen, ac ŵylwch gyd â'r rhai ſy'n ŵylo.

16 [c] Byddwch yn unfryd â'ch gilydd: [d] heb roi eich meddwl ar uchel-bethau; eithr [†] yn gŷd-oſtyngedig â'r rhai iſel-radd. [e] Na fyddwch ddoethion yn eich tŷb eich hunain.

17 [f] Na thelwch i neb ddrwg am ddrwg. [g] Darperwch bethau oneſt yngolwg pob dŷn.

18 O's *yw* boſſibl, hŷd y mae ynoch chwi, [‡] [h] byddwch heddychlawn â phob dŷn.

19 [i] Nac ymddielwch, rai anwyl, ond rhoddwch le i ddigofaint; canys y mae yn yſgrifenedig, [k] I mi y mae dîal; myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.

20 Am hynny, [l] o's dy elyn a newŷna, portha ef; o's ſycheda, dyro iddo ddiod: canys wrth wneuthur hyn, ti a bentyrri † farwor tanllyd am ei ben ef.

21 Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr gorchfyga di ddrygioni trwy ddaioni.

[†] *yn fodd lon i bethau iſel.* [e] Eſay 5. 21. Pen. 11. 25. [f] Diar. 20. 22. [g] 2 Cor. 8. 21. [‡] *yn byw yn heddychlawn.* [h] Heb. 12. 14. [i] Lef. 19. 18. [k] Deut. 32. 35. [l] Diar. 25. 21. † *farwor tân.*

PEN. XIII.

1 Ymddaroſtwng, a llawer o bethau eraill ſydd ddyledus i'r llywodraethwŷr. 8 Mai cariad yw cyflawnder y Ddeddf. 11 Bod glythineb, a meddwdod, a gweithredoedd y tywyllwch, yn annhymboraidd yn amſer yr Efengyl.

[a] Tit. 3. 1. 1 Pedr 2. 13. [b] Doeth. 6. 3. Ioan 19. 11. [*] *trefnu.* [d] Gal. 10. [e] 1 Pedr 2. 14.

[a] YMddaroſtynged pob enaid i'r awdurdodau goruchel. Canys [b] nid oes awdurdod ond oddi wrth Dduw: a'r awdurdodau ſydd, gan Dduw y maent wedi eu [*] hordeinio.

2 Am hynny, pwy bynnag ſydd yn ymoſod yn erbyn yr awdurod, ſydd yn gwrthwynebu ordinhâd Duw: a'r rhai a wrthwynebant, a dderbyniant farnedigaeth iddynt eu hunain.

3 Canys tywyſogion nid ydynt ofn i weithredoedd da, eithr i'r rhai drŵg. A fynni di nad ofnech yr awdurdod? gwnâ 'r hyn ſydd dda, a [c] thi a gai glod ganddo.

4 Canys gweinidog Duw ydyw efe i ti er daioni. Eithr o's gwnei ddrwg, ofna: canys nid yw efe yn dwyn y cleddyf yn ofer: o blegid gweinidog Duw yw efe, dîalydd llîd i'r hwn ſydd yn gwneuthur drwg.

5 Herwŷdd pa ham, [d] anghenrhaid yw ymddaroſtwng, nid yn unig o herwŷdd llîd, eithr o herwŷdd cydwybod hefyd.

6 Canys am hyn yr ydych yn talu teyrnged hefyd: o blegid gwaſanaethwŷr Duw ydynt hwy, yn gwiſied ar hyn yma.

7 [e] Telwch gan hynny i bawb *eu* dyledion: teyrn-ged, i'r hwn *y mae* teyrn-ged *yn ddyledus*; toll, i'r hwn *y mae* toll; ofn, i'r hwn *y mae* ofn; parch, i'r hwn *y mae* parch *yn ddyledus.*

8 Na fyddwch yn nyled neb 'o ddim, ond o garu bawb eich gilydd: canys [f] yr hwn ſydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith.

9 Canys hyn, [g] Na odineba, Na lâdd, Na ladratta, Na ddŵg gam dyſtiolaeth, Na thrachwanta; ac od oes *un* gorchymmyn arall, y mae wedi ei gynnwys yn gryno yn yr ymadrodd hwn, [*] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

10 Cariad ni wnâ ddrŵg i'w gymmydog: am hynny [h] cyflawnder y gyfraith yw cariad.

11 A hyn, gan ŵybod yr amſer, *ei bod* hi weithian yn brŷd i ni [i] i ddeffrôi o gyſgu: canys yr awr hon y mae ein hiechydwriaeth ni yn nês nâ phan gredaſom.

12 Y nôs a gerddodd ym mhell, a'r dydd a neſaodd; am hynny [k] bwriwn oddi wrthym

[c] 1 Pedr. 2. 14. [d] Preg. 8. 2. [e] Math. 22. 21. Marc 12. 17. Luc 20. 25. [f] Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5. Iago 2. 8. [g] Ecſod. 20. Deut. 5. [*] Lef. 19. 18. [h] Math. 22. 40. Ad. 8. [i] 1 Cor. 15. 34. Eph. 5. 14. 1 Theſ. 5. 5, 6. [k] Eph. 5. 11. Col. 3. 8.

wrthym weithredoedd y tywyllwch, a [l] gwisgwn arfau y goleuni.

13 [m] Rhodiwn yn * weddus, *megis wrth* liw dŷdd; [n] nid mewn cyfeddach a meddwdod, [o] nid mewn cŷd-orwedd ac anlladrwydd, [p] nid mewn cynnen a chynfigen.

14 Eithr [q] gwisgwch am danoch yr Arglwydd Iesu Grist, ac [r] na wnêwch ragddarbod dros y cnawd, er mwyn *cyflawni ei* chwantau *ef*.

[l] Eph. 6. 13. [m] Phil. 4. 8. [n] 1 Thef. 5. 8. [o] 1 Thef. 4. 12. * *oneſt.* [p] Luc 21. 34. [q] Rom. 13. 14. [r] 1 Pedr 4. 3. [o] 1 Cor. 6, 9. [p] Iago 3. 14. [q] Gal. 3. 27. [r] Gal. 5. 16. 1 Pedr 2. 11.

PEN. XIV.

1 Na ddylai dynion na dirmygu, na chondemnio eu gilydd, am bethau nid ydynt na da na drŵg o bonynt eu hunain: 13 Eithr gochelyd rhoddi achos tramgwydd ynddynt: 15 o blegid hynny y mae 'r Apoſtol yn ei broſ ei fod yn anghyfreithlawn trwy lawer o reſymmau.

YR hwn ſydd [a] wàn yn y ffŷdd, derbyniwch attoch, ‡ nid i ymrafaelion rheſymmau.

2 Canys y mae un yn credu y gall fwytta pob peth; ac y mae arall, yr hwn ſydd wàn, yn bwytta dail.

3 [b] Yr hwn ſydd yn bwytta, na ddirmyged yr hwn nid yw yn bwytta; a'r hwn nid yw yn bwytta, na farned ar yr hwn ſydd yn bwytta: canys Duw a'i derbyniodd ef.

4 [c] Pwy wyt ti yr hwn ŵyt yn barnu gwâs un arall? I'w arglwydd ei hun y mae efe yn ſefyll, neu yn ſyrthio: ac efe a gynhelir; canys ſe a all Duw ei gynnal ef.

5 [d] Y mae un yn barnu diwrnod uwch law diwrnod; ac arall yn barnu pob diwrnod yn *ogyfuwch*. Bydded pob un yn ſicr yn ei feddwl ei hun.

6 Yr hwn ſydd yn yſtyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae yn ei yſtyried; a'r hwn ſydd heb yſtyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb ei yſtyried. Yr hwn ſydd yn bwytta, i'r Arglwydd y mae yn bwytta; canys [e] y mae yn diolch i Dduw: a'r hwn ſy heb fwytta, i'r Arglwydd y mae heb fwytta, ac y mae yn diolch i Dduw.

7 Canys [f] nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

8 Canys pa un bynnag yr ydym ai byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw. Am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 O blegid [g] er mwyn hyn y bu farw Crift, ac yr adgyfododd, ac y bu fyw drachefn hefyd, fel yr arglwyddiaethai ar y meirw, a'r byw hefyd.

10 Eithr pa ham yr wŷt ti yn barnu dy frawd? neu pa ham yr wŷt yn dirmygu dy frawd? canys [h] gofodir ni oll ger bron gorfedd-faingc Crift.

11 Canys y mae yn yſgrifenedig, [i] Byw wŷf fi, medd yr Arglwydd; Pob glin a blyga i mi, a phob tafod a gyffefa i Dduw.

12 Felly gan hynny [k] pob un o honom ‡ drofto ei hun a rŷdd gyfrif i Dduw.

13 Am hynny na farnwn ein gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, [l] na bo i neb roddi tramgwydd i'w frawd, neu rwyſtr.

14 Mi a wn, ac y mae yn ſicr gennyf trwy 'r Arglwydd Iefu, [m] nad oes dim yn ‡ aflan o hono ei hun: ond [n] i'r hwn fydd yn tybied fod peth yn aflan, i hwnnw y mae yn aflan.

[a] 1 Cor. 8. 9. a 9. 22. ‡ *nid i farnu ei feddyliau anhyſbys.* [b] Col. 2. 16. [c] Iago 4. 12. [d] Gal. 4. 10. [e] 1 Cor. 10. 31. 1 Tim. 4. 3. [f] 1 Cor 6. 19, 20. Gal. 2. 20. 1 Thef. 5. 10. 1 Pedr 4. 2. [g] 2 Cor. 5. 15. [h] 2 Cor. 5. 10. [i] Eſay 45. 23. Phil. 2. 10. [k] Math. 12. 36. Gal. 6. 5. ‡ *am dano ei hun.* [l] 1 Cor. 10. 32. [m] Tit. 1. 15. ‡ Gr. *cyffredin.* [n] 1 Cor. 8. 7, 10.

15 Eithr o's o achos bwyd y trifteir dy frawd, nid ŵyt ti mwyach yn rhodio yn ôl cariad. [o] Na ddiſtrywia ef â'th fwyd, dros yr hwn y bu Crift farw.

16 Na chabler gan hynny eich daioni chwi.

17 Canys nid yw teyrnas Dduw fwyd a diod, ond cyfiawnder, a thangnefedd, a llawenydd yn yr Yſbryd glân.

18 Canys yr hwn ſydd yn gwaſanaethu Crift yn y pethau hyn, ſydd hôff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ein gilydd.

20 O achos bwyd na ddinyſtria waith Duw. [p] Pob peth yn wîr ſydd lân; eithr drwg yw i'r dŷn ſydd yn bwytta trwy dramgwydd.

21 Da yw na fwyttäer [q] cîg, ac nad yfer gwîn, na *dim* trwy 'r hyn y tramgwydder, neu y rhwyſtrer, neu y gwanhäer dy frawd.

22 A oes ffŷdd gennyt ti? Bydded hi gyd â thi dy hun ger bron Duw. Gwŷn ei fyd yr hwn nid yw yn ei farnu ei hun, yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn ſydd yn * petruſo, o's bwytty, ef a gondemniwyd, am nad yw *yn bwytta* o ffŷdd. A [r] pheth bynnag nid yw o ffŷdd, pechod yw.

[o] 1 Cor. 8. 11. [p] Math. 15. 11. Act. 10. 15. Ad. 14. Tit. 1. 15. [q] 1 Cor. 8. 13. * *canfod ac yn gwneuthur rhagoriaeth rhwng bwydydd.* [r] Tit. 1. 15.

PEN. XV.

1 Rhaid i'r crŷf fŷd-ddwyn â'r gwàn. 2 Na ddylem ni ryngu ein bodd ein hunain, 3 gan na wnaeth Crift hynny, 7 ond derbyn bob un ein gilydd megis y derbyniodd Crift ninnau i gyd, 8 Iuddewon, 9 a Chenhedloedd. 15 Paul yn eſgufodi ei 'ſgrifen, 28 ac yn addaw ymweled â hwynt, 30 ac yn deiſyf eu gweddïau.

A [a] Nyni y rhai ydym gryfion, a ddylem gynnal gwendid y rhai gweiniaid, ac nid rhyngu ein bodd ein hunain.

2 [b] Boddhäed pob un o honom ei gymmydog, yn yr hyn ſy dda *iddo* er adeiladaeth.

3 Canys Crift ni's boddhaodd ef ei hun; eithr megis y mae yn yſgrifenedig, [c] Gwaradwyddiadau y rhai a'th waradwyddent ti, a ſyrthiaſant arnaf fi.

4 Canys [d] pa bethau bynnag a 'ſgrifenwyd o'r blaen, er addyſg i ni yr yſgrifenwyd hwynt, fel trwy ammynedd a diddanwch yr yſgrythyrau, y gallem gael gobaith.

5 [e] A Duw yr ammynedd a'r diddanwch, a roddo i chwi ſynied yr un peth tu ag at eich gilydd ‡ yn ôl Crift Iefu:

6 Fel y galloch yn unfryd, o un genau, ogoneddu Duw, a Thâd ein Harglwydd Iefu Grift.

7 O herwŷdd pa ham [f] derbyniwch eich gilydd, megis ag y derbyniodd Crift ninnau i ogoniant Duw.

8 Ac yr ŵyf yn dywedyd, [g] wneuthur Iefu Grift yn weinidog i'r enwaediad, er mwyn gwirionedd Duw, er mwyn cadarnhâu yr addewidion *a wnaethpwyd* i'r tadau.

9 Ac fel y byddai i'r cenhedloedd ogoneddu Duw am ei drugaredd, fel y mae yn yſgrifenedig, [h] Am hyn y cyffefaf i ti ym mhlith y cenhedloedd, ac y canaf i'th Enw.

10 A thrachefn y mae yn dywedyd, [i] Ymlawenhêwch, genhedloedd, gyd â'i bobl ef.

11 A thrachefn, [k] Molwch yr ARGLWYDD,

[a] Gal. 6. 1, 2. [b] 1 Cor. 9. 19, 22. a 10. 24, 33. a 13. 5. Phil. 2. 4, 5. [c] Sal. 69. 9. [d] Pen. 4. 23. 1 Cor. 10. 11. [e] Pen. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. Phil. 3. 16. ‡ Neu, *yn ol eſampl Crift Iefu.* [f] Pen. 14. 1, 3. [g] Math. 15. 24. Act. 3. 25, 26. [h] Sal. 14. 49. [i] Deut. 32. 43. [k] Sal. 117. 1.

GLWDDD, yr holl genhedloedd; a chlodforwch, ef, yr holl bobloedd.

12 A thracheſn y mae Eſaias yn dywedyd,
[l] Eſay 11. 1, 10. [l] Fe fydd gwreiddyn Jeſſe, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu 'r cenhedloedd: ynddo ef y gobeithia 'r cenhedloedd.

13 A Duw 'r gobaith a'ch cyflawno o bob llawenydd a thangnefedd gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yſbryd glân.

[m] 2 Pedr 1. 12. 1 Ioan 2. 21. 14 Ac [m] yr ŵyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawni o bob gŵybodaeth, ac yn abl i rybuddio eich gilydd hefyd.

15 Eithr mi a 'ſgrifennais yn hyfach o beth attoch, O frodyr, fel un yn dwyn ar gôf i chwi, [n] trwy y grâs a roddwyd i mi gan Dduw.

[n] 1 Cor. 3. 10. [o] Pen. 11. 13. Gal. 2. 7, 8, 9. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. [p] Eſay 66. 20. Phil. 2. 17. [q] Pen. 1. 5. a 16. 26. [r] 2 Cor. 10. 13, 15, 16. [s] Eſay 52. 15. [t] Pen. 1. 13. 1 Theſ. 2. 17, 18. [u] Ad. 32. ‡ Neu, *o'ch cymdeithas*, Gr. *á chwi.* Ad. 32. [x] Act. 19. 21. a 24. 17. [y] 1 Cor. 16. 1, 2. 2 Cor. 9. 2, 12. [z] Pen. 11. 17. [a] 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6. [b] Phil. 4. 17. [c] *beibio i chwi.* [d] Pen. 1. 11. [e] Phil. 2. 1. [f] 2 Cor. 1. 11. Col. 4. 12. [g] 2 Theſ. 3. 2. ‡ *beb gredu.*

16 Fel [o] y byddwn weinidog i Ieſu Grift at y cenhedloedd, gan weini i efengyl Dduw, fel y byddai offrymiad y cenhedloedd yn gymmeradwy, wedi ei ſanctteiddio gan yr Yſbryd glân.

17 Y mae i mi gan hynny orfoledd yng Nghrift Ieſu, o ran y pethau *a berthyn* i Dduw.

18 Canys ni feiddiaf fi ddywedyd dim o'r pethau ni weithredodd Crift trwof fi [q] i *wneuthur* y cenhedloedd yn ufudd, ar air a gweithred:

19 Trwy nerth arŵyddion a rhyfeddodau, gan nerth Yſbryd Duw; hyd pan o Jeruſalem, ac o amgylch hyd Illyricum, y llenwais efengyl Grift.

20 Ac felly gan ymorcheſtu i bregethu 'r efengyl, nid lle yr enwid Crift, [r] fel nad adeiladwn ar ſail un arall:

21 Eithr megis y mae yn yſgrifenedig, [s] I'r rhai ni fynegwyd am dano, hwynt hwy a'i gwelant *ef*; a'r rhai ni chlywſant, a ddeallant.

22 Am hynny hefyd [t] y'm lluddiwyd yn fynych i ddyfod attoch chwi.

23 Eithr yr awr hon, gan nad oes genyf le mwyach yn y gwledydd hyn, a hefyd [u] bod arnaf hiraeth er yſ llawer o flynyddoedd am ddyfod attôch chwi:

24 Pan elwyf i'r Hiſpâen, myfi a ddeuaf attoch chwi. Canys yr ŵyf yn gobeithio wrth fyned heibio, y câf eich gweled, a'm hebrwng gennych yno, o's byddaf yn gyntaf o ràn wedi ſy llenwi ŧ o honoch.

25 Ac yr awr hon [x] yr ŵyf fi yn myned i Jeruſalem, i weini i'r ſaint.

26 Canys [y] rhyngodd bodd i'r rhai o Macedonia ac Achaia wneuthur rhyw gymmorth i'r rhai tlodion o'r ſaint *ſydd* yn Jeruſalem.

27 Canys rhyngodd bodd iddynt, a'u dyledŵr hwy ydynt: o blegid [z] o's cafodd y cenhedloedd gyfran o'u pethau yſbrydol hwynt, [a] hwythau hefyd a ddylent weini iddynt hwythau mewn pethau cnawdol.

28 Wedi i mi gan hynny orphen hyn, a ſelio iddynt [b] y ffrwyth hwn, mi a ddeuaf [c] heboch i'r Hiſpâen.

29 [d] Ac mi a wn pan ddelwyf attoch, y deuaf â chyflawnder bendith efengyl Grift.

30 Eithr yr ŵyf yn attolwg i chwi, frodyr, er mwyn ein Harglwydd Ieſu Grift, ac [e] er cariad yr Yſbryd, [f] ar gŷd-ymdrech o honoch gyd â myfi mewn gweddiau drofof fi at Dduw.

31 [g] Fel y'm gwareder oddi wrth y rhai ‡ anufudd yn Judea, ac ar fod fy ngweinidogaeth, yr hon ſydd gennyf i Jeruſalem, yn gymmeradwy gan y ſaint.

32 [h] Fel y delwyf attoch mewn llawenydd, [i] trwy ewyllys Duw, ac y'm cyd-lonner gyd a chwi.

33 A [k] Duw 'r heddwch *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[k] Pen. 16, 20. 1 Cor. 14. 33. 2 Cor. 13, 11. 1 Theſ. 5. 23. 2 Theſ. 3. 16. Heb. 13, 20.

PEN. XVI.

3 Paul yn cwyliyſho i'r brodyr anherch llawer, 17 ac yn eu cynghori bwy i ochelyd y rhai ſydd yn peri anghydfod a rhwyſtrau, 21 ac ar ôl amryw anherchion, yn diweddu tyd â moliant a diolch i Dduw.

YR ŵyf yn gorchymmyn i chwi Phebe ein chwaer, yr hon ſydd weinidoges i eglwys Cenchrea:

2 Dderbyn o honoch hi yn yr Arglwydd, [a] *megis y mae* yn addas i ſaint, a'i chynnorthwyo hi ym mha beth bynnag y byddo rhaid iddi wrthych: canys hithau hefyd a fu gymmorth i lawer, ac i minnau fy hun hefyd.

[a] 3 Ioan 6.

3 Anherchwch [b] Priſcila, ac Acwilâ, fy nghŷd-weithwŷr yng Nghrift Ieſu.

[b] Act. 18. 2, 26.

4 (Y rhai dros fy mywyd i a ddodaſant eu gyddfau eu hunain i lawr; i'r rhai nid ŵyf fi yn unig yn diolch, ond hefyd holl eglwyſydd y cenhedloedd.)

[c] 2 Tim. 4. 20.

5 *Anherchwch* hefyd [c] yr eglwys ſydd yn eu tŷ hwy. Anherchwch fy anwyl Epenetus, yr hwn yw [d] blaen-ffrwyth Achaia yng Nghrift.

[c] 1 Cor. 16, 19. Col. 4. 15. Phile. 2. [d] 1 Cor. 16, 15.

6 Anherchwch Mair, yr hon a gymmerodd lawer o boen erom ni.

7 Anherchwch Andronicus, a Junia, fy ngheraint, a'm cŷd-garcharorion, y rhai ſy hynod ym mhlith yr apoſtolion, y rhai hefyd [e] oeddent yng Nghrift o'm blaeni.

[e] Gal. 2, 22.

8 Anherchwch Amplias fy anwyl yd yn yr Arglwydd.

9 Anherchwch Urbanus ein cŷd-weithiwr yng Nghrift, a Srachys fy anwyl yd.

10 Anherchwch Apeles y profedig yng Nghrift. Anherchwch y rhai ſy o [*] *dylwyth* Ariſtobulus.

[*] *geraint.*

11 Anherchwch Herodion, fy nghâr. Anherchwch y rhai ſy o [†] *dylwyth* Narciſſus, y rhai ſydd yn yr Arglwydd.

[†] *geraint.*

12 Anherchwch Tryphena a Thryphoſa, y rhai a gymmeraſant boen yn yr Arglwydd. Anherchwch yr anwyl Perſis, yr hon a gymmerodd lawer o boen yn yr Arglwydd.

13 Anherchwch Ruffus etholedig yn yr Arglwydd, a'i fam ef a minnau.

14 Anherchwch Aſyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, Mercurius, a'r brodyr *ſy* gyd â hwynt.

[f] 1 Cor. 16, 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Theſ. 5. 26. 1 Pedr 5. 14. [g] 1 Cor. 9, 11. 2 Theſ. 6, 14. 2 Tim. 5. 1 Ioan 4. [h] Phil. 2. 19.

15 Anherchwch Philologus, a Julia, Nereus, a'i chwaer, ac Olympas, a'r holl ſaint, y rhai ſydd gyd â hwynt.

16 [f] Anherchwch y naill y llall â chuſan ſanctaidd. Y mae eglwyſi Crift yn eich annerch.

17 Ac yr ŵyf yn attolwg i chwi, frodyr, graffu ar y rhai ſy yn peri anghydfod a rhwyſtrau, yn erbyn yr athrawiaeth a ddyſgaſoch chwi, a [g] chiliwch oddi wrthynt.

18 Canys y rhai ſy gyfryw, nid ydynt yn gwaſanaethu ein Harglwydd Ieſu Grift, eithr [h] eu bôl eu hunain? a thrwy ymadrodd têg a gwenialth yn twyllo calonnau y rhai diddrwg.

19 Canys

19 Canys [l] eich ufudd-dod chwi a ddaeth ar lêd at bawb. Yr ŵyf fi gan hynny yn llawen o'ch rhan chwi; eithr myn a ewyllysiwn i chwi fod [k] yn ddoethion tu ag at y peth ſy dda, ac yn wirion tu ag at y peth ſy ddrwg.

20 A [l] Duw y tangnefedd a [m] ‡ fathr Satan dan eich traed chwi ar frŷs. [n] Gràs ein Harglwydd Ieſu Criſt ſyddo gyd â chwi. Amen.

21 [o] Y mae Timotheus ſy nghydweithiwr, a Lucius, a Jaſon, a Soſipater, ſy nghenraint, yn eich annerch.

22 Yr ŵyf fi Tertius, yr hwn a'ſgrifennais yr epiſtol hwn, yn eich annerch yn yr Arglwydd.

23 Y mae Gaius ſy llettywr i, a'r holl eglwys, yn eich annerch. Y mae Eraſtus, goruchwiliwr y ddinas, yn eich annerch, a'r brawd Cwartus.

24 [p] Gràs ein Harglwydd Ieſu Criſt *a ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

25 [q] I'r hwn a ddichon eich cadarnhâu, yn ôl ſy eſengyl i, a phregethiad Ieſu Criſt, yn ôl datguddiad [r] y dirgelwch, yr hwn ni ſoniwyd am dano er ‡ dechreuad y bŷd;

26 Ac [s] yr awrhon a eglurwyd, a thrwy yſgrythyrau'r prophwydi yn ôl gorchymmyn y tragywyddol Dduw, a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn [t] ufudd-dod ffydd,

27 I [u] Dduw yr unig ddoeth, *y byddo* gogoniant trwy Ieſu Criſt yn dragywydd. Amen.

¶ At y Rhufeiniaid yr yſgrifennwyd o Corinthus, gyd â Phebe gweinidoges yr Eglwys yn Cenchrea.

[l] Pen. 1. 8. [k] Mat. 10. 16. 1 Cor. 14. 20. [l] Pen. 15. 33. [m] Gen. 3. 15. ‡ *yſſiga.* [n] Ad. 24. 1 Cor. 16. 23. Dad. 22. 21. [o] Act. 16. 1. Phil. 2. 19. 1 Theſ. 3. 2. [p] Ad. 20. 1 Theſ. 5. 28. [q] Eph. 3. 20. Jud. 24. [r] 1 Cor. 2. 7. Eph. 3. 3, 9. Col. 1. 26. ‡ *amſeroedd tragwyddol.* 4064. [s] 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2, 3. 1 Pedr. 1. 20. [t] Act. 6. 7. Pen. 1. 5. a 15. 18. [u] 1 Tim. 1. 17. Jud. 25.

¶ Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at y CORINTHIAID.

PEN. I.

Ar ôl iddo gyſarch iddynt a diolch droſtynt, 10 y mae eſe yn eu hannog i undeb, 12 ac yn beio ar eu hanghyttundeb hwy. 18 Bod Duw yn difetha doethineb y doethion 21 trwy ffolineb pregethu, 26 ac nad yw eſe yn galw y doethion, na'r galluog, na'r boneddigion, ond 27, 28 y ffôl, a'r gwan, a'r diſtadl.

4063. PAul wedi ei alw *i ſod* yn apoſtol Ieſu Criſt, trwy ewyllys Duw, a'r brawd [a] Soſthenes,

2 At eglwys Dduw, yr hon ſydd yn Corineth, at [b] y rhai [c] a ſanctëiddiwyd yng Nghriſt Ieſu, [d] a alwyd yn ſaint, gyd â phawb ag ſydd [e] yn galw ar enw ein Harglwydd Ieſu Criſt, ym mhob man, ‡ o'r eiddynt hwy a ninnau:

3 [f] Gràs *ſyddo* i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.

4 [g] Yr ydwyf yn diolch i 'm Duw bob amſer droſoch chwi, am y gràs Duw a rodded i chwi yng Nghriſt Ieſu:

5 Am eich bod ym mhob peth wedi eich cyfoethogi ynddo ef, [h] mewn pob ymadrodd a phob gŵybodaeth;

6 Megis y cadarnhawyd [i] tyſtiolaeth Criſt ynoch.

7 Fel nad ydych yn ôl mewn un dawn, [k] yn diſgwyl am ‡ ddadguddiad ein Harglwydd Ieſu Criſt:

8 [l] Yr hwn hefyd a 'ch cadarnhâ chwi hyd y diwedd, [m] yn ddiargyoedd, yn nŷdd ein Harglwydd Ieſu Criſt.

9 [n] Ffyddlawn *yw* Duw, trwy yr hwn y'ch galwyd i [o] gymdeithas ei Fab ef Ieſu Criſt ein Harglwydd ni.

10 Ac yr ŵyf yn attolwg i chwi, frodyr, trwy enw ein Harglwydd Ieſu Criſt, [p] ddywedyd o bawb o honoch chwi yr un peth, ac na byddo ‡ ymbleidio yn eich plith; eithr bod o honoch wedi eich cyſan-gyſylltu yn yr un meddwl ac yn yr un farn.

11 Canys ſe ddangoſwyd i mi am danoch chwi, ſy mrodyr, gan y rhai *ſy o dŷ* Cloe, fod cynhennau yn eich plith chwi.

12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [q] bod pob un o honoch yn dywedyd, Yr ydwyf fi yn eiddo Paul, minnau yn eiddo [r] Apôlos, minnau yn eiddo [s] Cephas, minnau yn eiddo Criſt.

13 A rannwyd Criſt? ai Paul a groeshoeliwyd droſoch? neu ai yn enw Paul y'ch bedyddiwyd chwi?

14 Yr ydwyf yn diolch i Dduw, na fedyddiais i neb o honoch, ond [t] Criſpus a [u] Gaius:

15 Fel na ddywedo neb fedyddio o honof fi yn fy enw fy hun.

16 Mi a fedyddiais hefyd dylwyth [x] Stephanas: heb law hynny ni's gwn a fedyddiais i neb arall.

17 Canys ni anfonodd Criſt fi i fedyddio, ond i efangylu; [y] nid mewn doethineb [*] ymadrodd, fel na wnelid croes Criſt yn ofer.

18 Canys ‡ yr ymadrodd am y groes, [z] i'r rhai colledig ynfydrwydd yw; eithr i ni y rhai cadwedig, [a] nerth Duw ydyw.

19 Canys yſgrifenedig yw, [b] Mi a ddiſethaf ddoethineb y doethion, a deall y rhai deallus a ddileaf.

20 [*] Pa le y *mae* 'r doeth? Pa le *mae* 'r yſgrifennydd? Pa le *y mae* ymholydd y bŷd hwn? † Oni wnaeth Duw ddoethineb y bŷd hwn yn ynfydrwydd?

21 [c] Canys o herwŷdd yn noethineb Duw nad adnadu y bŷd trwy ddoethineb mo Dduw, ſe welodd Duw yn dda trwy ffolineb pregethu gadw y rhai ſy yn credu.

22 O blegid y mae [d] 'r Iuddewon yn gofyn arŵydd, a 'r Groegwŷr yn ceiſio doethineb:

23 Eithr nyni ydym yn pregethu Criſt wedi ei groes-hoelio, [e] i 'r Iuddewon yn dramgwŷdd, ac i 'r Groegwŷr yn ffolineb.

24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd, Iuddewon a Groegwŷr, yn Criſt, [f] gallu Duw, a [g] doethineb Duw.

25 Canys y mae ffolineb Duw yn ddoethach nâ dynion, a gwendid Duw yn gryfach nâ dynion.

26 Canys yr ydych yn gweled eich galwedigaeth, frodyr, [h] nad llawer *o rai* doethion yn ôl y cnawd, nad llawer *o rai* galluog, nad llawer *o rai* boneddigion, a *almwyd.*

27 Eithr [i] Duw a etholodd ffôl-bethau y bŷd, ſel y gwaradwyddai y doethion; a gwan-bethau y bŷd a etholodd Duw, ſel y gwaradwyddai y pethau cedyrn:

28 A phethau diſtadl y bŷd, a phethau dirmygus,

[a] Act. 18. 17. [b] Jud. 1. [c] Act. 15. 9. [d] 1 Theſ. 4. 7. [e] 2 Tim. 2. 22. ‡ Neu, *ſef eu Harglwydd hwy a ninnau.* [f] 2 Cor. 1. 2. [g] Rhuf. 1. 8. [h] Pen. 12. 8. 2 Cor. 9. 7. [i] Dad. 1. 2. [k] Phil. 3. 20. Tit. 2. 13. ‡ Neu, *dâyſtodiad.* Col. 3. 4. [l] 1 Theſ. 3. 13. [m] Col. 1. 22. [n] 1 Theſ. 5. 23. [o] Pen. 10. 13. [p] 1 Theſ. 5. 24. 2 Theſ. 3. 3. [q] Rhuf. 12. 16. Phil. 2. 2. a 3. 16. ‡ *ſſmau*, Pen. 11. 18. [r] Pen. 3. 4. [s] Ioan 1. 42. [t] Act. 18. 8. [u] Rhuf. 16. 23. [x] Pen. 16. 15, 17. 4057. [y] Pen. 2. 1, 4, 13. [z] 2 Pedr. 3. 16. [*] *geiriau.* ‡ *pregeth* *y groes.* [a] 2 Cor. 2. 15. [b] Pen. 15. 2. [b] Job. 5. 12, 13. Eſay 29. 14. [*] Eſay 33. 18. † Job. 12. 17, 20, 24. [c] Rhuf. 1. 21, 28. Edr. Mat. 11. 25. Luc. 10. 21. [d] Mat. 12. 38. Ioan 4. 48. [e] Mat. 11. 6. Ioan 6. 66. Pen. 2. 14. [f] Rhuf. 1. 16. [g] Col. 2. 3. [h] Ioan 7. 48. [i] Mat. 11. 25. Iago 2. 3.

dirmygus, a ddewisodd Duw, a'r pethau nid ydynt, fel y diddymai y pethau sydd;
29 [k] Fel na orfoleddai ‡ un cnawd ger ei fron ef.
30 Eithr yr ydych chwi o hono ef yng Nghrist Iesu, [l] yr hwn a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyfiawnder, ac yn sancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth:
31 Fel megis ag y mae yn ysgrifenedig, [m] Yr hwn sydd yn ymffrostio, ymffrostied yn yr ARGLWYDD.

PEN. II.

1 *Mae efe yn dangos fod ei bregeth ef, er nad ydoedd yn dwyn gyd â hi odidowgrwydd ymadrodd, 4 neu ddoethineb dynol: eto yn sefyll mewn 4, 5 nerth Duw, ac yn rhagori cymmaint 6 ar ddoethineb y byd yma, 9 a synwyr dynol, ag na's 14 gall y dyn anianol mo'i deall.*

[a] Pen. 1. 17. A Myfi pan ddaethum attoch, frodyr, [a] a ddaethum nid yn ôl godidowgrwydd ymadrodd neu ddoethineb, gan fynegi i chwi dystiolaeth Dduw.
[b] Gal. 6. 14. [c] Act. 18. 1, 6, 12. [d] 2 Cor. 11. 30. [a] 12. 5, 9. Gal. 4. 13. [e] 2 Pedr 1. 16. ‡ *hygoel.* [f] 2 Cor. 4. 7. a 6. 7. [g] Phil. 3. 15. Heb. 5. 14. [h] Rhuf. 16, 25, 26. 2 Tim. 1. 9. [i] Mat. 11. 25. Act. 13. 27. [k] Act. 3. 17. Edrych Joan. 16. 3. [l] Esay 64. 4. [m] 1 Ioan. 2. 27. [n] Diar. 20. 27. a 27. 19. Jer. 17. 9. [o] Rhuf. 8. 15. [p] 2 Pedr 1. 16. Edrych Pen. 1. 17. [q] Rhuf. 8. 5, 6, 7. Jud. 19. [r] Diar. 28. 5. 2 Thes. 5. 21. * *cansod.* † *cansyddir.*

2 Canys ni fernais i mi wybod dim yn eich plith [b] ond Iesu Grist, a hwnnw wedi ei groes-hoelio.
3 A [c] mi a fûm yn eich mŷsg [d] mewn gwendid, ac ofn, a dychryn mawr.
4 A'm hymadrodd, a'm pregeth i, [e] ni *bu* mewn geiriau ‡ denu, o ddoethineb ddynol, ond yn eglurhâd yr Yspryd a nerth:
5 Fel na byddai eich ffŷdd mewn doethineb dynion, ond [f] mewn nerth Duw.
6 A doethineb yr ydym ni yn ei llefaru ymŷsg [g] rhai perffaith: eithr nid doethineb y byd hwn, na thywysogion y byd hwn, y rhai sy yn diflannu:
7 Eithr yr ydym ni yn llefaru doethineb Duw mewn dirgelwch, *sef y ddoethineb* guddiedig, [h] yr hon a rag-ordeiniodd Duw cyn yr oesoedd, i'n gogoniant ni.
8 [i] Yr hon ni adnabu neb o dywysogion y byd hwn, o herwydd [k] pes adwaenasent, ni chroes-hoeliasent Arglwydd y gogoniant.
9 Eithr fel y mae yn ysgrifenedig, [l] Ni welodd llygad, ac ni chlywodd clûst, ac ni ddaeth i galon dŷn, y pethau a ddarparodd Duw i 'r rhai a'i carant ef.
10 Eithr [m] Duw a'u heglurodd i ni trwy ei Yspryd: canys yr Yspryd sydd yn chwilio pob peth; ie, dyfnion bethau Duw hefyd.
11 Canys pa ddŷn a edwyn bethau dŷn, [n] ond ysbryd dŷn yr hwn sydd ynddo ef? felly hefyd, pethau Duw nid edwyn neb ond Ysbryd Duw.
12 A nyni a dderbyniasom, nid ysbryd y byd, ond [o] yr Ysbryd sydd o Dduw; fel y gwypom y pethau a râd-roddwyd i ni gan Dduw.
13 [p] Y rhai yr ydym yn eu llefaru hc yd, nid â 'r geiriau a ddysgir gan ddoethineb ddynol, ond a ddysgir gan yr Ysbryd glân; gan gŷd-farnu pethau ysbrydol â phethau ysbrydol.
14 Eithr dŷn anianol nid yw yn derbyn y pethau sy o Ysbryd Duw; canys ffolineb ydynt ganddo ef; ac ni's gall *eu* gwybod, o blegid yn ysbrydol y bernir hwynt.
15 [r] Ond yr hwn sydd ysbrydol sydd yn *barnu pob peth, eithr efe ni's † bernir gan neb.

16 [s] Canys pwy a wybu feddwl yr ARGLWYDD, yr hwn a'i cyfarwydda ef? Ond y mae gennym ni feddwl Crist. [s] Esay 40. 13.

PEN III.

1 *Bod llaeth yn gymmwys i blant; 3 Cynnen ac ymbleidio yn arwyddion o feddwl bydol. 7 Nad yw 'r bwn sydd yn plannu, na'r bwn sydd yn dyfrhâu ddim. 9 Bod y gweinidogion yn gŷd-weithwŷr i Dduw. 11 Crist yw 'r unig sylfaen. 16 Bod dynion yn Demlau Duw, y rhai 17 sydd raid eu cadw yn sanctaidd. 19 Nad yw doethineb y byd yma ond folineb gyd â Duw.*

[a] Heb. 5, 12, 13, 1 Pedr 2, 2. [b] Gal. 5, 20. Iago 3, 16, ‡ Gr. *yn ôl dŷn.* [c] Pen. 1, 12. [d] Sal. 62, 12, Gal. 6. 5, Dad. 2, 23, [e] 2 Cor. 6, 1. [f] Eph. 2, 20. Heb. 3. 3, 4. 1 Pedr 2, 5. [g] Pen. 15, 1. [h] Rhuf. 15, 20. Dad. 21, 14. [i] 1 Pedr 4, 11. [k] Esay 28, 16, Math. 16, 18. [l] Eph. 2, 20. [m] Pen. 4, 5. * Gr. *amlygwyd.* [n] 1 Pedr 1, 7. a 4. 12. [o] Pen. 6, 19. 2 Cor. 6, 16. Eph. 2, 21, 22. Heb. 3. 6. * *difetha.* † *ddifetha.* [p] Diar. 3. 7. Esay 5. 21.

A Myfi, frodyr, ni allwn lefaru wrthych megis wrth rai ysbrydol, ond megis rhai cnawdol, megis wrth rai bâch yng Nghrist.
2 Mi a roddais i chwi [a] laeth i'w yfed, ac nid bwyd: canys hŷd yn hyn ni's gallech; ac ni's gellwch chwaith etto yr awrhon *ei dderbyn,*
3 Canys cnawdol ydych chwi etto. Canys [b] tra *fyddo* yn eich plith chwi gynfigen, a chynnen, ac ymbleidio, onid ydych yn gnawdol, ac yn rhodio yn ‡ ddynol?
4 Canys tra dywedo un, [c] Myfi ydwyf eiddo Paul: ac arall, Myfi *ŵyf* eiddo Apòlos, ond ydych chwi yn gnawdol?
5 Pwy gan hynny yw Paul, a phwy Apòlos, ond gweinidogion, trwy y rhai y [d] credasoch chwi, ac fel y rhoddes yr Arglwydd i bob un?
6 Myfi a blennais, Apòlos a ddyfrhaodd; ond Duw a roddes y cynnydd. [e]
7 Felly nid yw yr hwn sydd yn plannu ddim, na'r hwn sydd yn dyfrhâu; ond [f] Duw yr hwn sydd yn rhoi y cynnydd.
8 Eithr yr hwn sydd yn plannu, a'r hwn sydd yn dyfrhâu, un ydynt; [g] a phob un a dderbyn ei briod wobr ei hun, yn ôl ei lafur ei hun.
9 Canys [h] cŷd-weithwŷr Duw ydym ni: llafur-waith Duw, [i] adeiladaeth Duw, ydych chwi.
10 [k] Yn ôl y grâs Duw a roddwyd i mi, megis pen-saer celfydd, myfi a osodais [l] y sylfaen, ac y mae arall yn goruwch-adeiladu. Ond [m] edryched pob un pa wêdd y mae yn goruwch-adeiladu.
11 Canys sylfaen arall ni's gall neb ei osod, heb law [n] yr un a osodwyd, [o] yr hwn yw Iesu Grist.
12 Eithr o's goruwch-adeilada neb ar y sylfaen hwn, aur, arian, meini gwerthfawr, coed, gwair, sofl:
13 [p] Gwaith pob dŷn a * wneir yn amlwg: canys y dŷdd a'i dengys, o blegid [q] trwy dân y dadguddir ef; a'r tân a brawf waith pawb, pa fath ydyw.
14 O's gwaith neb a erys, yr hwn a oruwch-adeiladodd ef; efe a dderbyn wobr.
15 O's gwaith neb a losgir, efe a gaiff golled; eithr efe ei hun a fydd cadwedig, etto felly megis trwy dân.
16 [r] Oni wyddoch chwi, mai teml Dduw ydych, a bod Ysbryd Duw yn trigo ynoch?
17 O's * llygra neb Deml Dduw, Duw a † lygra hwnnw. Canys sanctaidd yw teml Dduw, yr hon ydych chwi.
18 [s] Na thwylled neb ei hunan. Od oes neb yn eich mŷsg yn tybied ei fod ei hun yn ddoeth yn y byd hwn, bydded ffol fel y byddo doeth,

19 Canys

19 Canys doethineb y bŷd hwn *ydd* ffoli-
neb gyd â Duw: o herwŷdd yſgrifenedig
q Job 5. 13. yw, q Y mae eſe yn dàl y doethion yn eu
r Sal. 94. 11. cyfrwyſdra.
20 A thrachefn, r Y mae'r ARGLWYDD
yn gŵybod meddyliau 'r doethion, mai
oſer ydynt.
21 Am hynny na orfoledded neb mewn
dynion. Canys pob peth ſydd eiddoch
chwi:
22 Pa un bynnag ai Paul, ai Apòlos, ai
Cephas, ai 'r bŷd, ai bywyd, ai angau, ai
pethau preſennol, ai pethau i ddyfod; y
mae pob peth yn eiddoch chwi;
s Pen. 11. 3. 23 A s chwithau yn eiddo Criſt; a Chriſt
yn eiddo Duw.

PEN. IV.

1 Pa gyfrif a ddylid ei wneuthur o weinidogion. 7 Nad oes gennym ni ddim a'r na's derbyniaſom. 9 Bod yr Apoſtolion yn ddrycheu i'r bŷd, i'r Angylion, ac i ddynion, 13 yn yſgubion, ac yn ſorod y bŷd: 15 ac er hynny eu bod yn dadau i ni yng Nghriſt, 16 ac y dylem ni eu dilyn hwy.

t Math. 24. 45. 2 Cor. 6. 4. Col. 1. 25. u Luc 12. 42. Tit. 1. 7. 1 Pedr 4. 10. ‡ Gr. *ddŷdd dŷn.*

FElly cyfriſed dŷn nyni, megis t gweini-
dogion i Griſt, a u goruch-wylwŷr ar
ddirgeledigaethau Duw.
2 Am ben hyn, yr ydys yn diſgwyl mewn
goruch-wylwŷr, gael un yn ffyddlon.
3 Eithr gennyf fi bychan iawn yw fy
marnu gennych chwi, neu gan ‡ farn dŷn:
ac nid wyf chwaith yn fy marnu fy hun.
4 Canys ni wn i ddim arnaf fy hun;
x Sal. 130. 3. Rhuf. 4. 2. y Math. 7. 1. Rhuf. 2. 1, 16. Dad. 20. 12. z 2 Cor. 10. 18. a Pen. 1. 12, a 3. 4. b Ioan 3. 27. c Dad. 3. 17. d Sal. 44. 22. 2 Cor. 4. 11. e Heb. 10. 33. †. Gr. *theatr.* f Pen. 2. 3. g Act. 17. 28, a 26. 24. h 2 Cor. 13. 9. i 2 Cor. 4. 8. a 11. 23. k Act. 23. 2. l Act. 18. 3. a 20. 34. m Math. 5. 44. Act. 7. 60. n Galar. 3. 45.

ond yn hyn ni'm cyfiawnhäwyd; eithr yr
Arglwydd yw yr hwn ſydd yn fy marnu.
5 d Am hynny, na fernwch ddim cyn yr
amſer, hŷd oni ddelo 'r Arglwydd, yr hwn
a oleua ddirgelion y tywyllwch, ac a eglura
fwriadau y calonnau: ac yna y bydd e y
glôd i bob un gan Dduw.
6 A'r pethau hyn, frodyr, f mewn cyffe-
lybiaeth a fwriais i attaf fy hun, ac *at* Apò-
los, o'ch achos chwi, fel y gallech ddyſgu
ynom ni, na ſynier mwy nag ſydd yſgrif-
enedig, fel na bôch y naill dros y llall yn
ymchwyddo yn erbyn arall.
7 Pwy ſydd yn gwneuthur rhagor rhyng-
ot ti *ac arall?* a g pha beth ſydd gennyt a'r
na's derbyniaiſt? Ac o's derbyniaiſt, pa
ham yr ŵyt ti yn gorfoleddu, megis pe
bait heb dderbyn?
8 Yr ydych chwi yr awr hon wedi eich
diwallu, h yr ydych chwi yr awr hon wedi
eich cyfoethogi, chwi a deyrnaſaſoch heb-
ddom ni; ac och Dduw na baech yn teyrna-
ſu, fel y caem ninnau deyrnaſu gyd â chwi.
9 Canys tybied yr ŵyf, ddarfod i Dduw
ein dangos ni, yr apoſtolion diweddaf, i fel
rhai wedi eu bwrw i angau; o blegid k nyni
a wnaethpwyd yn † ddrŷch i'r bŷd, ac i'r
angylion, ac i ddynion.
10 l *Yr ydym* ni m yn ffyliaid er mwyn
Criſt, a chwithau yn ddoethion yng Nghriſt;
n nyni yn weiniaid, a chwithau yn gryſ-
ion; chwychwi yn anrhydeddus, a nin-
nau yn ddirmygus.
11 o Hŷd yr awr hon yr ydym ni yn
dwyn newŷn a ſyched, ac yr ydym ni yn
noethion, ac p yn cael cernodiau, ac yn
grwydraidd;
12 q Ac yr ydym yn llafurio, gan weith-
io â'n dwylaw ein hunain. r Pan y'n dif-
enwir, yr ydym yn bendithio; pan y'n
herlidir, yr ydym yn ei ddioddef;
13 Pan y'n ceblir, yr ydym yn gweddïo:
s fel yſgubion y bŷd y gwnaethpwyd ni,
a ſorod pob dim hŷd yn hyn.

14 Nid i'ch gwaradwyddo chwi yr ydwyf
yn yſgrifennu y pethau hyn, ond *eich* rhy-
buddio yr ŵyf, t fel fy mhlant anwyl.
15 Canys pe byddai i chwi ddeng mîl o
athrawon yng Nghriſt, er hynny nid *oes i chwi* nemmawr o dadau: canys u myfi a'ch
cenhedlais chwi yng Nghriſt Ieſu trwy 'r
efengyl.
16 Am hynny yr ŵyf yn attolwg i chwi,
x byddwch ddilynwŷr i mi.
17 O blegid hyn yr anſonais attoch Ti-
motheus, y yr hwn yw fy anwyl fâb, a
ffyddlawn yn yr Arglwydd, yr hwn a
ddŵg ar gôf i chwi fy nyrdd i yng Nghriſt;
megis yr ŵyf ym mhob màn yn athrawi-
aethu ym mhob eglwys.
18 Ac y mae rhai wedi ymchwyddo, fel
pe bawn i heb fod ar fedr dyfod attoch
chwi.
19 z Eithr mi a ddeuaf attoch ar fyrder,
a o's yr Arglwydd a'i myn, ac a fynnaf
ŵybod; nid ymadrodd y rhai ſy wedi
chwyddo, ond *eu* gallu.
20 Canys b nid mewn ymadrodd y mae
teyrnas Dduw, eithr mewn gallu.
21 Beth a fynnwch chwi? c ai dyfod o
honof fi attoch chwi â gwialen, ynte mewn
cariad, ac yſbryd addfwynder?

PEN. V.

1 Bod y gŵr godinebus yn achos o gywilydd iddynt, yn hytrach nag o orfoledd. 7 Rhaid yw ymlanhâu oddi wrth yr hên Leſain. 20 Y dylid cilio oddi wrth anfad ddrwg-weithredwŷr.

MAe 'r gair yn hollol, *ſod* yn eich plith
chwi odineb, a chyfryw odineb ag
na enwir unwaith ym mŷſg y cenhedloedd;
ſef a cael o un wraig ei dâd.
2 Ac yr ydych chwi wedi ymchwyddo,
ac ni alaraſoch yn hytrach, fel y tynnid
o'ch mŷſg chwi y neb a wnaeth y weithred
hon.
3 Canys myfi yn ddïau b fel abſennol yn
y corph, etto yn breſennol yn yr yſbryd, a
ſernais eiſioes, fel pe bawn breſennol, *am*
yr hwn a wnaeth y peth hyn felly:
4 Yn enw ein Harglwydd Ieſu Criſt,
pan ymgynhulloch ynghŷd, a'm hyſbryd
innau, c gyd â gallu ein Harglwydd Ieſu
Criſt,
5 d Draddodi y cyfryw un i Satan, i
ddinyſtr y cnawd, fel y byddo 'r yſ-
bryd yn gadwedig yn nŷdd yr Arglwydd
Ieſu.
6 e Nid da eich gorfoledd chwi. Oni
ŵyddoch chwi fod f ychydig leſain yn le-
ſainio 'r holl does?
7 Am hynny certhwch allan yr hên leſain,
fel y byddoch does newŷdd, megis yr ydych
ddileſeinllyd. Canys g Criſt ein Paſg ni a
‡ aberthwyd droſom ni.
8 Am hynny h cadwn * ŵyl, i nid â hen
leſain, nac â leſain malais a drygioni, ond
â *bara* croyw purdeb a gwirionedd.
9 Mi a 'ſgrifennais attoch mewn llythyr,
k na chŷd-ymgymmyſgech â godinebwŷr.
10 Ac nid yn hollol â godinebwŷr y bŷd
hwn, neu â'r cybyddion, neu â'r cribddeil-
wŷr, neu ag eilun-addolwŷr; o blegid felly,
rhaid fyddai i chwi fyned allan o'r bŷd.
11 Ond yn awr mi a 'ſgrifennais attoch
na chŷd-ymgymmyſgech, l o's bydd neb
a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn
gybydd, neu yn eilun-addolwr, neu yn ddi-
ſennwr, neu yn feddw, neu yn gribddeil-
iwr; gyd â'r cyfryw ddŷn na chyd-fwytta
chwaith.

12 Canys

t 1 Theſſ. 2. 11. u Act. 18. 11. Gal. 4. 19. Phile. 10. Iago 1. 18. x Pen. 11. 1. 2 Theſ. 3. 9. y 1 Tim. 1. 2. 2 Tim. 2. 2. z Act. 10. 21. a Act. 18. 21. Rhuf. 15. 32. b Pen. 2. 4. 1 Theſ. 2. 5. c 2 Cor. 10. 2. & 13. 10.

a Lef. 18. 8.

b Col. 2. 5. c Math. 16, 19. d 1 Tim. 1. 20. e Iago 4. 16. f Gal. 5. 9. g Eſay 53. 7. Ioan 1. 29. ‡ Neu, *laddwyd.* h Ecſod. 12. 15. * *yr ymbryd.* i Deut. 16. 3. k 2 Cor. 6. 14. Eph. 5. 11. 2 Theſ. 3. 14. Ad. 2, 7. l Math. 18. 27. Rhuf. 16. 17. 2 Theſ. 3. 14. 2 Ioan 10.

12 Canys beth ſydd i mi a farnwyf [m] ar y rhai ſy oddi allan? Onid y rhai ſy oddi mewn yr ydych chwi yn eu barnu?

[m] Marc 4. 11.

13 Eithr y rhai ſy oddi allan, Duw ſy yn eu barnu. [n] Bwriwch chwithau ymaith y dŷn drygionus hwnnw o'ch plith chwi.

[n] Deut. 13. 5. a 17. 7. a 22, 21, 22, 24.

PEN. VI.

1 Na ddylai'r Corinthiaid ſino eu brodyr trwy fyned i'r gyfraith â bwynt: 6 yn enwedig ger bron rhai digred. 9 Na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Duw. 15 Bod tin cyrph ni yn aelodau i Grift, 19 ac yn demlau i'r Yſbryd glân: 16, 17 ac am hyny na ddylid mo'u halogi.

A Feiddiai neb o honoch, a chanddo fater yn erbyn arall, ymgyfreithio o flaen y rhai anghyfiawn ac nid o flaen y ſaint?

[a] Sal. 49. 14. Math. 19. 28. Dad. 3. 21. [b] Diar. 20. 22. Math. 5. 39, 40. Luc 6. 29. [c] 1 Theſ. 4. 6. [d] Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. Dad. 22. 15. [e] Eph. 2. 2. Col. 3. 7. Tit. 3. 3. [f] Heb. 10. 12. [g] Pen. 10. 23. [*] *angbenrbaid.* [h] Math. 15. 17. Rhuf. 14. 17. Col. 2. 22, 23. [i] Ad. 19, 20. 1 Theſ. 4. 3. [k] Rhuf. 6. 5, 8. a 8. 11. 2 Cor. 4, 14. [l] Pen. 12. 27. Eph. 4. 12, 15, 16. a 5. 30. [m] Gen. 2. 24. Math. 19. 5. Eph. 5. 31. [n] Ioan 17. 21, 22, 23. Eph. 4. 4. a 5. 30.

2 Oni ŵyddoch chwi y barna [*] ſaint y bŷd? Ac o'r trwoch chwi y bernir y bŷd, a ydych chwi yn anaddas i farnu'r pethau lleiaf?

3 Oni ŵyddoch chwi y barnwn ni angylion? pa faint mwy y pethau a berthyn i'r bywyd *hwn*?

4 Gan hynny, od oes gennych farnedigaethau am bethau a berthyn i'r bywyd *hwn*, dodwch ar y faingc y rhai gwaelaf yn yr eglwys.

5 Er cywilydd i chwi yr ydwyf yn dywedyd. Felly, onid oes yn eich plith cymmaint ag un doeth, yr hwn a fedro farnu rhwng ei frodyr?

6 Ond bod brawd yn ymgyfreithio â brawd, a hynny ger bron y rhai digred.

7 Yr awrhon gan hynny y mae yn hollol ddiffyg yn eich plith, am eich bod yn ymgyfreithio â'ch gilydd. [b] Pa ham nad ydych yn hytrach yn dioddef cam? Pa ham nad ydych yn hytrach mewn colled?

8 Eithr chwychwi ſydd yn gwneuthur cam, a cholled, a hynny i'r brodyr.

9 Oni ŵyddoch chwi [c] na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi? [d] ni chaiff na godinebwŷr, nac eilun-addolwŷr, na thorwŷr priodas, na maſweddwŷr, na gwŷryw-gydwŷr,

10 Na lladron, na chybyddion, na meddwon, na difenwŷr, na chribddeilwŷr, etifeddu teyrnas Dduw.

11 A [e] hyn fu rai o honoch chwi: [f] eithr chwi a olchwyd; eithr chwi a ſaneteiddiwyd; eithr chwi a gyfiawnhäwyd, yn Enw yr Arglwydd Ieſu, a thrwy Yſbryd ein Duw ni.

12 [g] Pob peth ſydd gyfreithlon i mi, ond nid yw pob peth yn [*] lleſhau; pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.

13 [h] Y bwydydd i'r bòl, a'r bòl i'r bwydydd; eithr Duw a ddinyſtria hwn, a hwythau. A'r corph nid *yw* i odineb, ond i'r Arglwydd: a'r Arglwydd i'r corph.

14 Eithr [k] Duw a gyfododd yr Arglwydd, ac a'n cyfyd ninnau trwy ei nerth ef.

15 Oni ŵyddoch chwi fod [l] eich cyrph yn aelodau i Grift? Gan hynny a gymmeraf fi aelodau Crift, a'u gwneuthur yn aelodau puttain? Na atto Duw.

16 Oni ŵyddoch chwi fod yr hwn ſydd yn cydio â phuttain yn un corph? canys [m] y ddau (medd efe) fyddant un cnawd.

17 Ond yr hwn a gyfflyllir â'r Arglwydd, [n] un yſbryd yw.

18 Gochelwch odineb. Pob pechod a wnelo dŷn, oddi allan i'w gorph y mae: ond yr hwn ſydd yn godinebu, ſydd yn pechu yn erbyn ei gorph ei hun.

19 [o] Oni ŵyddoch chwi fod eich corph yn deml i'r Yſbryd glân *ſydd* ynoch, yr hwn yr ydych yn ei gael gan Dduw, ac nad ydych yn eiddoch eich hunain?

[o] Pen. 3. 16. 2 Cor. 6. 16.

20 Canys [p] er gwerth y prynwyd chwi; gan hynny gogoneddwch Dduw yn eich corph, ac yn eich yſbryd, y rhai ſydd eiddo Duw.

[p] Pen. 7. 23. Heb. 9. 12.

PEN. VII.

2 Y mae eſe yn crybwyll am briodas, 4 ac yn dangos mai rhwymedi yw yn erbyn godineb: 10 ac na ddylid datfod y cwlwm bwnnw mewn yſtafnder, 18, 20 Rhaid i bob dŷn fod yn foddlon i'w alwedigaeth. 25 Pa ham y dylid maguribáu gwŷryſdod: 35 ac ar ba achoſion y gallwn ni briodi neu beidio a phriodi.

AC am y pethau yr yſgrifenaſoch attaf; [a] Da i ddŷn na chyffyrddai â gwraig.

[a] Ad. 8, 26.

2 Ond rhag godineb, bydded i bob gŵr ei wraig ei hun, a bydded i bob gwraig ei gŵr ei hun.

3 [b] Rhodded y gŵr i'r wraig ddyledus ewyllys da; a'r un wêdd y wraig i'r gŵr.

[b] 1 Pedr 3. 7.

4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei chorph ei hun, ond i'r gŵr; ac yr un ffunud, nid oes i'r gŵr feddiant ar ei gorph ei hun, ond i'r wraig.

5 [c] Na thwyllwch eich gilydd, oddi eithr o gŷd-fyniad dros amſer, fel y galloch ymrôi i ympryd a gweddi: a deuwch drachefn ynghŷd, rhag temtio o Satan chwi o herwydd eich anlladrwydd.

[c] Joel 2, 16. Edrych Eccſod. 19. 15.

6 A hyn yr ŵyf yn ei ddywedyd o ganiatâd, [d] nid o orchymmyn.

[d] 1 Sam. 21, 4, 5. Ad. 12.

7 Canys [e] mi a fynnwn fod pob dŷn [f] fel fi ſy hun. Eithr [g] y mae i bob un ei ddawn ei hun gan Dduw; i un fel hyn, ac i arall fel hyn.

[e] 2 Cor. 11, 17. [f] Act. 24. 39. [g] Pen. 9. 5.

8 Dywedyd yr ŵyf wrth y rhai heb briodi, a'r gwragedd gweddwon; [h] Da yw iddynt o's arhoſant fel finnau.

[h] Pen. 7. 8 Math. 19. 12.

9 Eithr [i] oni allant ymgadw, priodant: canys gwell yw priodi nag ymloſgi.

[i] Pen. 12. 10 Ac i'r rhai a briodwyd yr ydwyf yn gorchymmyn, [k] nid myfi *eſwaith* ond yr Arglwydd, [l] Nad ymadawo gwraig oddi wrth *ei* gŵr.

[k] Edrych Ad. 1, 26. [l] 1 Tim. 5. 14.

11 Ac o's ymedy hi, arhöed heb briodi, neu gymmoder hi â'i gŵr: ac na ollynged y gŵr *ei* wraig ymaith.

12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr ŵyf fi, [m] nid yr Arglwydd; O's bydd i ŵn brawd wraig ddigred, a hithau yn foddlon i drigo gyd ag ef, na ollynged hi ymaith.

[k] Edrych Ad. 12, 25, 40. [l] Mal. 2, 14.

13 A'r wraig, yr hon y mae iddi ŵr digred, ac yntau yn foddlon i drigo gyd â hi, na ‡ wrthoded hi ef.

Math. 5. 32. [m] Ad. 6.

‡ *adawed.*

14 Canys y gŵr digred a ſaneteiddir trwy y wraig: a'r wraig ddigred a ſaneteiddir trwy y gŵr. Pe amgen, afian yn ddiau fyddai eich plant; eithr yn awr ſaneteiddir ydynt.

15 Eithr o's yr anghredadyn a ymedy ymadawed; nid yw y brawd neu y chwaer gaeth yn y cyfryw *bethau*: eithr Duw a'n galwodd ni † i heddwch.

† Gr. *mewn heddwch.*

16 Canys beth a wyddoſt ti, wraig, [n] a gedwi di *dy* ŵr? a pheth a wyddoſt tithau, ŵr, a gedwi di *dy* wraig?

[n] 1 Pedr 3. 1.

17 Ond megis y darfu i Dduw rannu i bob un, megis y darfu i'r Arglwydd alw pob un, felly rhodied. Ac fel hyn yr ŵyf yn ordeinio yn yr eglwyſi oll.

18 A alwyd neb wedi ei enwaedu? [o] nac adgeified *ddienwaediad*. A alwyd neb mewn dienwaediad? nac enwaeder arno.

[o] 1 Mac. 1, 15.

19 [p] En-

o Gal. 5. 6, a 6, 15.

19 p Enwaediad nid yw ddim, a dienwaediad nid yw ddim, ond cadw gorchymynion Duw.

20 Pob un yn yr alwedigaeth y galwyd ef, yn honno arhoſed.

21 Ai yn wâs y'th alwyd? na fydded gwaeth gennyt; etto o's gelli gael bod yn rhŷdd, mwynhâ *hynny* yn hytrach.

22 Canys yr hwn, ac ef yn wâs, a alwyd yn yr Arglwydd, gŵr rhŷdd q i'r Arglwydd ydyw. A'r un ſiunud yr hwn, ac eſe yn ŵr rhŷdd a alwyd, gwâs i r Griſt yw.

q Ioan 8. 36. Rhuf. 6. 18, 22. r Pen. 9. 21. Gal. 5. 13. Eph. 6. 6. 1 Pedr 2. 16.

23 s Er gwerth y'ch prynwyd; na fyddwch weiſion dynion.

24 Yn yr hyn y galwyd pob un, frodyr, yn hynny arhoſed gyd â Duw.

s Pen. 6. 20. 1 Pedr 1. 18, 19.

25 Eithr am wŷryſon t nid oes gennyf orchymmyn yr Arglwydd. Ond barn yr ydwyf yn ei roi, ſel un a gafodd drugaredd gan yr Arglwydd, i fod yn ffyddlon.

t Ad. 6, 10, 40. 2 Cor. 8. 8, 10.

26 Am hynny yr ŵyf yn tybied mai da yw hyn, o herwŷdd yr anghenrhaid preſennol; u mai da *meddaf* i ddŷn fod ſelly.

u Ad. 1, 8.

27 A ŵyt ti yn rhwym i wraig? na chais dy ollwng yn rhŷdd. A ŵyt ti yn rhŷdd oddi wrth wraig? na chais wraig.

28 Ac o's priodi hefyd, ni phechaiſt; ac o's prioda gwŷryf, ni phechodd. Er hynny y cyfryw rai a gânt ſtinder yn y cnawd: eithr yr ŵyf yn eich arbed chwi.

x Rhuf. 13. 11. 1 Pedr 4. 7. 2 Pedr 3. 8, 9.

29 A x hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, frodyr, am fod yr amſer yn fyrr. Y mae yn ôl, fod o'r rhai ſy a gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt;

30 A'r rhai a ŵylant, megis heb ŵylo; a'r rhai a lawenhânt, megis heb lawenhâu; a'r rhai a brynant, megis heb feddu;

31 A'r rhai a arferant y bŷd hwn, megis heb ei gam-arfer. Canys y y mae dull y bŷd hwn yn myned heibio.

y Sal. 39. 6. 1 Ioan 2. 17.

32 Eithr mi a fynnwn i chwi fod yn ddiofal. z Yr hwn ſydd heb briodi, ſydd yn gofalu am bethau * 'r Arglwydd, pa wedd y boddlona 'r Arglwydd:

z 1 Tim. 5. 5. * *ſy'n perthyn i'r Arglwydd.*

33 Ond y neb a wreiccaodd, ſydd yn gofalu am bethau 'r bŷd, pa wedd y boddlona *ei* wraig.

‡ *marŵyn ieuange.*

34 Y mae gwahaniaeth hefyd rhwng gwraig a ‡ gwŷryf. Y mae yr hon ſydd heb briodi, a yn gofalu am y pethau ſydd yn perthyn i'r Arglwydd, ſel y byddo hi ſanctaidd ynghorph ac yſbryd; ac y mae yr hon ſydd wedi priodi, yn gofalu am bethau bydol, pa fodd y rhynga hi fodd i'w gŵr.

a Luc 10. 40, &c.

35 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd er lleſâd i chwi eich hunain; nid i oſod magl i chwi, eithr er mwyn gweddeidd-dra, a dyfal lynu wrth yr Arglwydd yn ddiwahan.

36 Ond o's yw neb yn tybied ei fod yn anweddaidd i ag at ei wŷryf, od â hi dros flodau *ei* hoedran, a bod yn rhaid gwneuthur ſelly; gwnaed a fynno; nid yw yn pechu: priodant.

37 Ond yr hwn ſydd yn ſefyll yn ſicr yn ei gâlon, ac yn afraid iddo, ac a meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, ac a rôdd ei frŷd ar hynny yn ei gâlon, ar gadw o hono ei wŷryf; da y mae yn gwneuthur.

38 Ac am hynny, yr hwn ſydd yn *ei* rhoddi yn briod, ſydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn *ei* rhoddi yn briod, ſydd yn gwneuthur yn well.

b Rhuf. 7. 2.

39 b Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gŵr: ond o bydd marw ei gŵr, y mae hi yn rhŷdd i briodi y neb a fynno; yn unig yn yr Arglwydd.

40 Eithr dedwyddach yw hi, o's erys hi felly, c yn fy marn i: ac d yr ydwyf finnau yn tybied fod Yſbryd Duw gennyf.

c Ad. 15. d 1 Theſ. 4. 8.

PEN. VIII.

1 Bod iddynt ymgadw oddi wrth y bwydydd a offrymmer i eulynnod. 8, 9 Na ddylem ni gam-arferu ein rhyddid Criſtianogaidd, i rwyſtro ein brodyr: 11 Eithr ffrwyno ein gwybodaeth â chariad perfaith.

EIthr a am yr hyn a aberthwyd i eulynnod, ni a wyddom fod gan bawb o honom b wybodaeth. c Gwybodaeth ſydd yn chwyddo, eithr cariad ſydd yn adeiladu.

a Act. 15. 20, 29. b Rhuf. 14. 14, 22. c Rhuf. 14. 3, 10.

2 Eithr d o's yw neb yn tybied ei fod yn gwybod dim, ni wyr eſe etto ddim ſel y dylai wybod.

d Gal. 6. 3.

3 Ond od oes neb yn caru Duw, hwnnw a e adwaenir ganddo ef.

e 1 Tim. 6. 4.

4 Am fwytta gan hynny o'r pethau a aberthir i eulynnod, ni a wyddom nad *yw* * eilun ddim yn y bŷd, ac nad *oes* un Duw arall ond un.

c Gal. 4. 9. * Eſay 41. 24.

5 Canys er bod rhai a elwir yn dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaear, (megis y mae duwiau lawer, ac arglwyddi lawer)

Pen. 19. 19.

6 Eithr f i ni *nid oes ond* un Duw, y Tâd, g o'r hwn *y mae* pob peth, a ninnau † ynddo ef; ac h un Arglwydd Ieſu Griſt, i trwy yr hwn *y mae* pob beth, a ninnau trwyddo ef.

f Mal. 2. 10. g Act. 17. 28. Rhuf. 11. 36. † *iddo ef.* h Ioan 13. 13. Eph. 4. 5. i Ioan 1. 3.

7 Ond nid *yw* yr ŵybodaeth *hon* gan bawb; ‡ canys rhai k a chanddynt gydwybod o'r eilun, hŷd y prŷd hyn, ſydd yn bwytta ſel peth a aberthwyd i eulynnod; a'u cydwybod hwy, a hi yn wân l a halogir.

‡ *ond.* k Pen. 10. 28.

8 Eithr m nid yw bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, o's bwyttâwn, yn † helaethach; nac o ni's bwyttâwn, yn ‡ brinnach.

l Rhuf. 14. 14, 23. m Rhuf. 14. 17. † *well.* ‡ *waeth.*

9 Ond n edrychwch rhag mewn un modd i'ch * rhyddid hwn fod o yn dramgwydd i'r rhai fy weiniaid.

n Gal. 5. 13. * *gallu.* o Rhuf. 14. 13, 20.

10 Canys o's gwêl neb dydi ſydd a gŵybodaeth gennyt, yn eiſtedd i fwytta yn nhemli yr eulynnod, oni chadarnheir ei gydwybod ef, ac yntau yn wân, i fwytta 'r pethau a aberthwyd i eulynnod?

p Rhuf. 14. 15, 20. q Rhuf. 14. 21. 2 Cor. 11, 29.

11 Ac a ddifethir y brawd gwân p trwy dy ŵybodaeth di, dros yr hwn y bu Griſt farw?

12 A chan bechu felly yn erbyn y brodyr, a churo eu gwan gydwybod hwy, yr ydych chwi yn pechu yn erbyn Criſt.

13 O herwŷdd pa ham, q o's yw bwyd yn rhwyſtro fy mrawd, ni fwyttâf fi gig fyth, rhag i mi rwyſtro fy mrawd.

PEN. IX.

1 Y mae eſe yn dangos ei ryddid, 7 ac y dylai y gweinidog fyw wrth yr efengyl: 15 Etto ddarfod iddo ef o'i wirfodd ymgadw, 18 rhag na'u gyrru buwy mewn traul, 22 na bod yn achos o rwyſtr i neb, mewn pethau cyfredin. 24 Bod ein bywyd ni yn debyg i yrfa.

ONid ŵyf fi yn apoſtol? onid ŵyf fi yn rhydd? a oni welais i Ieſu Griſt ein Harglwydd? b onid fy ngwaith i ydych chwi yn yr Arglwydd?

a Act. 9. 3. 17. a 22. 14, 18. a 23. 11. b Pen. 4. 15. c 2 Cor. 3. 2. d Ad. 4. 1 Theſ. 2. 6.

2 Onid ŵyt yn apoſtol i eraill, etto yr ŵyf i chwi: canys c ſel fy apoſtoliaeth i ydych chwi yn yr Arglwydd.

3 Fy amddiffyn i i'r rhai a'm holant, yw hyn:

4 d Onid oes i ni awdurdod i fwytta ac i yfed?

5 Onid

5 Onid oes i ni awdurdod i arwain o amgylch wraig *a fyddai* chwaer, megis ag y *mae* i'r apoſtolion eraill, ac [c] i frodyr yr Arglwydd, ac [f] i Cephas?

6 Ai myfi yn unig a Barnabas [g] nid oes gennym awdurdod i fod heb weithio?

7 Pwy ſydd un amſer [h] yn rhyfela ar ei draul ei hun? pwy ſydd [i] yn plannu gwinllan, ac nid yw yn bwytta o'i ffrwyth hi? neu pwy ſydd [k] yn porthi praidd, ac nid yw yn bwytta o laeth y praidd?

8 Ai yn ôl dŷn yr wyf fi yn dywedyd y pethau hyn? neu onid yw y ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?

9 Canys yſgrifenedig yw yn neddf Moſes, [l] Na chau ſafn yr ych ſydd yn dyrnu. Ai dros ychen y mae Duw yn gofalu?

10 Ynte er ein mwyn ni yn hollol y mae yn dywedyd? Canys er ein mwyn ni yr yſgrifennwyd, mai [m] mewn gobaith y dylai 'r arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith, i fod yn gyfrannog o'i obaith.

11 [n] O's nyni a hauaſom i chwi bethau yſbrydol, *ai* mawr *yw* o's nyni a fedwn eich pethau cnawdol?

12 O's yw eraill yn gyfrannogion o'r awdurdod *hon* arnoch; onid *ydym* ni yn hytrach? [o] Eithr nid arferaſom ni yr awdurdod hon: ond goddef yr ydym bob peth, [p] fel na roddom ddim rhwyſtr i efengyl Criſt.

13 [q] Oni wyddoch chwi fod y rhai ſy yn gwneuthur pethau cyſſegredig, yn bwytta o'r cyſſegr? a'r rhai ſy yn gwaſanaethu 'r allor, yn gŷd-gyfrannogion o'r allor?

14 Felly hefyd [r] yr ordeiniodd yr Arglwydd, [s] i'r rhai ſy 'n pregethu 'r efengyl, fyw wrth yr efengyl.

15 Eithr [t] myfi nid arferais yr un o'r pethau hyn: ac nid yſgrifennais y pethau hyn, fel y gwnelid felly i mi: canys [u] gwell *yw* i mi farw, nâ gwneuthur o neb fy ngorfoledd yn ofer.

16 Canys o's pregethaf yr efengyl, nid oes orfoledd i mi: canys [x] anghenraid a oſodwyd arnaf; a gwae fydd i mi, oni phregethaf yr efengyl.

17 Canys o's gwnâf hyn o'm bôdd, y mae i mi wobr: ond o's o'm hanfodd, [y] ymddiriedwyd i mi am y gorchwyl.

18 Pa wobr ſydd i mi gan hynny? Bod i mi pan efangylwyf, oſod efengyl Criſt yn rhâd, fel na cham-arferwyf fy awdurdod yn yr efengyl.

19 Canys er fy mod yn rhŷdd oddi wrth bawb, mi a'm gwneuthum fy hun yn wâs i bawb, [z] fel yr ennillwn fwy.

20 Ac [a] mi a ymwneuthum i'r Iuddewon megis yn Iuddew, fel yr ennillwn yr Iuddewon; i'r rhai dan y ddeddf, megis dan y ddeddf, fel yr ennillwn y rhai ſy dan y ddeddf;

21 [b] I'r [c] rhai diddeddf, megis diddeddf ([d] a minnau heb fod yn ddiddeddf i Dduw, ond dan y ddeddf i Criſt) fel yr ennillwn y rhai diddeddf.

22 [e] Ymwneuthum i'r rhai gweiniaid, megis yn wàn, fel yr ennillwn y gweiniaid, [f] Mi a ymwneuthum yn bob peth i bawb, [g] fel y gallwn yn hollol gadw rhai.

23 A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur er mwyn yr efengyl: fel y'm gwneler yn gŷd-gyfrannog o honi.

24 Oni wyddoch chwi fod y rhai ſy yn rhedeg mewn gyrfa, i gyd yn rhedeg, ond bod un yn derbyn y gamp? [h] Felly rhedwch fel y caffoch afael.

25 Ac y mae pob un a'r ſydd [i] yn ymdrechu, yn ymgadw ym mhob peth; a hwynthwy yn wîr, fel y derbynionf goron lygredig; eithr nyni, [k] un anllygredig.

26 Yr wyf fi gan hynny felly yn rhedeg, nid megis ar amcan; felly yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn curo yr awyr.

27 [l] Ond yr wyf fi yn coſbi fy nghorph, ac [m] yn ei ddwyn yn gaeth; rhag i mi mewn un modd, wedi i mi bregethu i eraill, fod fy hun yn anghymmeradwy.

Dan. 2. 10. a 3. 11. [l] Rhuf. 8. 13. Col. 3. 5. [m] Rhuf. 6. 18, 19.

PEN. X.

1 *Bod Sacramentau 'r Iuddewon,* 6 *yn gyfgodau i ni,* 7 *a'u cosbedigaethau hwy,* 11 *yn ſiamplau i ni.* 14 *Rhaid i ni ochelyd gauddwiaeth.* 21 *Na ddylem ni wneuthur bwrdd yr Arglwydd yn ſwrdd cythreuliaid:* 24 *ac y dylem, mewn pethau cyffredin, yſtyried ein brodyr.*

AC ni fynnwn i chwi fod heb wybod, [a] frodyr, fod ein tadau [a] oll dan y cwmmwl, a'u myned [b] oll trwy 'r môr;

2 A'u bedyddio *bwy* oll i Moſes, yn y cwmmwl, ac yn y môr;

3 A bwytta o bawb *o honynt* yr un bwyd [c] yſbrydol;

4 Ac yſed o bawb *o honynt* yr un ddîod [d] yſbrydol: (canys hwy a yfaſant o'r graig yſbrydol [†] a oedd yn canlyn; a'r graig oedd Criſt.)

5 Eithr ni bu Dduw foddlon [‡] i'r rhân fwyaf o honynt: canys [e] cwympwyd hwynt yn y diffeithwch.

6 A'r pethau hyn a wnaed yn ſiamplau i ni, fel na chwennychem ddrygioni, megis ag [f] y chwennychaſant hwy.

7 Ac na fyddwch eilun-addolwŷr, megis rhai o honynt hwy, fel y mae yn yſgrifenedig, [g] Eiſteddodd y bobl i fwytta ac i yfed, ac a gyfodaſant i chwareu.

8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd [h] rhai o honynt hwy, ac y ſyrthiodd mewn un dydd dair mîl ar hugain.

9 Ac na themtiwn Criſt, megis ag y temtiodd [i] rhai o honynt hwy, ac a'u [k] diſtrywiwyd gan ſeirph.

10 Ac na rwgnechwch, megis y grwgnachodd [i] rhai o honynt hwy, ac a'u [m] diſtrywiwyd gan y dinyſtrydd.

11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddaſant yn ſiamplau iddynt hwy, ac [n] a 'ſgrifenwyd yn rhybudd i ninnau, [o] ar y rhai y daeth terfynau yr oeſoedd.

12 Am hynny, [p] yr hwn ſydd yn tybied ei fod yn ſefyll, edryched na ſyrthio.

13 Nid ymaflodd ynoch demtaſiwn, ond un dynol: eithr [q] ffyddlon *yw* Duw, [r] yr hwn ni âd eich temtio uwch law yr hyn a alloch, eithr [s] a wnâ ynghŷd â'r temtaſiwn ddiangfa hefyd, fel y galloch ei ddwyn.

14 O herwŷdd pa ham, fy anwylyd, [t] ffŵch oddi wrth eilun-addoliaeth.

15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai ſynhwyrol: bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

16 [u] Phiol y ſendith yr hon a ſendigwn, onid cymmun gwaed Criſt ydyw? y bara yr ydym yn ei dorri, onid cymmun corph Criſt yw?

[r] Sal. 125. 3. 2 Pedr 2. 9. [s] Jer. 29. 11. 6. 17. 1 Ioan 5. 21. [u] Math. 26. 26.

17 O blegid [x] nyni yn llawer ydym un bara, *ac* un corph; canys yr ydym ni oll yn gyfrannogion o'r un bara.

18 Edrychwch ar [y] yr Iſrael yn ôl y cnawd. [z] Onid yw y rhai ſy yn bwytta'r ebyrth, yn gyfrannogion o'r allor?

19 Beth gan hynny yr ydwyf yn ei ddywedyd? [a] bod yr eilun yn ddim? neu 'r hyn a aberthwyd i eilun yn ddim?

20 Ond y pethau y mae 'r cenhedloedd yn eu [b] haberthu, i gythreuliaid y maent yn eu haberthu, ac nid i Dduw. Ni fynnwn i chwi fod yn gyfrannogion â'r cythreuliaid.

21 [c] Ni ellwch yfed o phïol yr Arglwdd, a phïol y cythreuliaid. Ni ellwch fod yn gyfrannogion o fwrdd yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.

22 Ai [e] gyrru'r Arglwydd i eiddigedd yr ydym? [f] a ydym ni yn gryfach nag ef?

23 [g] Pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr nid yw pob peth yn llesâu: pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr nid yw pob peth yn adeiladu.

24 [h] Na cheiſied neb yr eiddo ei hun, ond pob un † yr eiddo arall.

25 Beth bynnag a werthir yn y gigfa, bwyttewch, heb ofyn dim er mwyn cydwybod.

26 Canys [i] eiddo 'r Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

27 O's bydd i neb o'r rhai digred eich gwahodd, ac o's mynnwch fyned: [k] bwyttewch beth bynnag a rodder ger eich bron, heb ymofyn dim er mwyn cydwybod.

28 Eithr o's dywaid neb wrthych, Peth wedi ei aberthu i eulynnod yw hwn; na fwyttewch, [i] er mwyn hwnnw, yr hwn a'i mynegodd, ac er mwyn cydwybod: [m] canys eiddo 'r Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

29 Cydwybod meddaf, nid yr eiddot ti, ond yr eiddo arall: canys [n] pa ham y bernir fy rhyddid i gan gydwybod un arall?

30 Ac o's ŵyf n trwy ‡ râs yn cymmeryd cyfran, pa ham y'm ceblir [o] am y peth yr ŵyf yn rhoddi diolch am dano?

31 [p] Pa un bynnag gan hynny ai bwytta, ai yfed, ai beth bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw.

32 [q] Byddwch ddiachos tramgwydd i'r Iuddewon ac i'r † cenhedloedd hefyd, ac i eglwys Dduw.

33 Megis [r] yr ydwyf finnau yn rhyngu bodd i bawb ym mhob peth, heb geiſio fy llesâd fy hun, ond *llesâd* llaweroedd, fel y byddont hwy gadwedig.

PEN. XI.

1 *Y mae efe yn eu ceryddu hwy, 4 am fod eu gwŷr yn y cynnulleidfaoedd ſanctlaidd yn gweddio â pheth am eu pennau, 6 a'u gwragedd yn ben-noethion: 17 Ac o ran eu bod hwy yn gyffredinol yn cyfarfod nid i'r gwell ond i'r gwaeth, 21 gan halogi ſwpper yr Arglwydd â'u gwleddoedd eu hunain. 23 Yn ddiweddaf y mae efe yn eu galw hwy yn eu bŵl, at ordinhâd cyntaf y ſwpper hwnnw.*

[a] BYddwch ddilynwŷr i mi, megis *yr* ŵyf finnau i Grift.

2 Yr ydwyf yn eich canmol, frodyr, eich bod yn fy nghofio i ym mhob peth, ac yn dâl y traddodiadau, fel y traddodais i chwi.

3 Eithr mi a fynnwn i chwi ŵybod, mai [b] pen pob gŵr yw Crift, a phen y wraig *yw* 'r gŵr, a [c] phen Crift *yw* Duw.

4 Pob gŵr yn gweddio, neu yn prophwydo â pheth am *ei* ben, ſydd yn cywilyddio ei ben.

5 Eithr pob gwraig yn gweddio, neu yn prophwydo, yn bennoeth, ſydd yn cywilyddio ei phen; canys yr un yw a pho byddai wedi ei heillio.

6 Canys o's y wraig ni wiſg *am ei phen*, cneifier hi hefyd: eithr o's [d] brwnt i wraig ei chneifio, neu ei heillio, gwiſged.

7 Canys gŵr yn wîr ni ddylai wiſgo *am ei* ben, am [e] ei fod yn ddelw a gogoniant Duw: a'r wraig yw gogoniant y gŵr.

8 Canys [f] nid yw y gŵr o'r wraig, ond y wraig o'r gŵr.

9 Ac [g] ni chrëwyd y gŵr er mwyn y wraig, eithr y wraig er mwyn y gŵr.

10 Am hynny y dylai y wraig fod ganddi * awdurdod ar *ei* phen, o herwŷdd yr angylion.

11 Er hynny nid *yw* na'r gŵr heb y wraig, na'r wraig heb y gŵr, yn yr Arglwydd.

12 Canys un wêdd ag *y mae* y wraig o'r gŵr, felly *y mae* y gŵr trwy 'r wraig: a phob peth *ſydd* o Dduw.

13 Bernwch ynoch eich hunain, ai hardd yw i wraig weddio Duw yn bennoeth?

14 Onid yw naturiaeth ei hun yn eich dyſgu chwi, o's gwallt-laes a ſydd gŵr, mai ammharch yw iddo?

15 Eithr o's gwraig a fydd gwallt-laes, clôd yw iddi: o blegid ei llaeſ-wallt a ddodwyd yn orchudd iddi.

16 Od [h] oes neb a fyn fod yn ymryſongar, nid oes gennym ni gyfryw ddefod; [i] na chan eglwyſi Duw.

17 Eithr wrth † ddywedyd hyn, nid ydwyf yn *eich* canmol, eich bod yn dyfod ynghŷd, nid er gwell, ond er gwaeth.

18 Canys yn gyntaf, pan ddeloch ynghŷd yn yr eglwys, [k] yr ydwyf yn clywed fod ‡ amrafaelion yn eich mŷſg chwi; ac o ràn yr ŵyf fi yn credu.

19 Canys [l] rhaid yw bod hefyd hereſiau yn eich mŷſg; [m] fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.

20 Pan fyddoch chwi gan hynny yn dyfod ynghŷd i'r un lle, * nid bwytta ſwpper yr Arglwydd ydyw *hyn*.

21 Canys y mae pob un wrth fwytta yn cymmeryd ei ſwpper ei hun o'r blaen; ac un ſydd a newŷn arno, ac arall ſydd yn feddw.

22 Onid oes gennych dai i fwytta ac i yfed? ai dirmygu yr ydych chwi eglwys Dduw, a [n] gwaradwyddo y rhai * nid oes ganddynt? Pa beth a ddywedaf wrthych? a ganmolaf fi chwi yn hyn? Nid ŵyf yn *eich* canmol.

23 Canys [o] myfi a dderbyniais gan yr Arglwydd yr hyn hefyd a draddodais i chwi; [p] bod i'r Arglwydd Ieſu y nôs y bradychwyd ef, gymmeryd bara,

24 Ac wedi iddo ddiolch, efe a'i torrodd, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch; hwn yw fy nghorph, yr hwn a dorrir troſoch: gwnêwch hyn er coffa am danaf.

25 Yr un môdd *efe a gymmerodd* y cwppan wedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw 'r teſtament newŷdd yn fy ngwaed, gwnêwch hyn cynnifer gwaith bynnag yr yſoch, er coffa am danaf:

26 Canys cynnifer gwaith bynnag y bwyttaoch y bara hwn, ac yr yſoch y cwppan hwn, y dangoſwch farwolaeth yr Arglwydd [q] oni ddelo.

[x] Rhuf. 12. 5. Pen. 12. 27.
[y] Lef. 3. 3. a. 7. 15.
[z] Rhuf. 4. 12, Gal. 6. 16.
[a] Pen. 8. 4.
[b] Lef. 17. 7.
[c] 2 Cor. 6. 15.
[d] Deut. 32. 38.
[e] Deut. 32. 21.
[f] Ezec. 22, 14.
[g] Pen. 6. 12.
[h] Rhuf. 15. 1, 2. Pen. 13. 5. Phil. 2. 4. 21.
† *ſŵdd.*
[i] Ecſod. 19. 5. Ad. 28.
[k] Luc. 10, 7.
[l] Pen. 8. 10, 11.
[m] Ad. 26.
[n] Rhuf. 14, 16.
‡ *ddïolch.*
[o] 1 Tim. 4. 3, 4.
[p] Col. 3. 17.
[q] Rhuf. 14. 13. 2 Cor. 6. 3.
† *Gr. Groegiaid.*
[r] Rhuf. 15. 2. Pen. 9. 19, 22.

[a] Pen. 4. 16. Eph. 5. 1. Phil. 3. 17. 2 Theſ. 3. 9.
[b] Eph. 5. 23.
[c] Ioan 14. 28. Pen. 15. 27, 28. Phil. 2, 7, 8, 9.

[d] Num. 5. 18. Deut. 22. 5.
[e] Gen. 1. 26, 27.
[f] Gen. 2. 22.
[g] Gen. 2. 18, 21.
* Hynny yw, *gorchudd, yn arŵydd ei bod dan awdurdod ei gŵr.*

[h] 1 Tim. 6. 4
[i] Pen. 14. 33.
† *orchymmyn.*
[k] Pen. 1. 10, 11, 12.
‡ *ſiſmau.*
[l] Math. 18. 7. Luc. 17. 1.
[m] Luc. 2. 35. 1 Ioan 2. 19.
Edrych Deut. 13. 3. Act. 20. 30.
* *ni ellwch fwytta ſwpper yr Arglwydd.*
[n] Iago 2. 6.
* *ydynt dlodion.*
[o] Pen. 15. 3.
[p] Math. 26. 26. Marc. 14. 22. Luc 22. 19.
[q] Ioan 14. 3. Act. 1. 11.

27 [r] Am hynny, pwy bynnag a fwyttao 'r bara hwn, neu a yfo gwppan yr Arglwydd yn annheilwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd.

28 Eithr [s] holed dŷn ef ei hun; ac felly bwyttäed o'r bara, ac yfed o'r cwppan.

29 Canys yr hwn fydd yn bwytta, ac yn yfed yn annheilwng, fydd yn bwytta, ac yn yfed barnedigaeth iddo ei hun, am nad yw yn iawn-farnu corph yr Arglwydd.

30 O blegid hyn *y mae* llawer yn weiniaid ac yn llefg yn eich mŷſg, a llawer yn huno.

31 Canys [t] pe iawn-farnem ni ein hunain, ni'n bernid.

32 Eithr pan y'n bernir, [u] y'n ceryddir gan yr Arglwydd, fel na'n damner gyd â'r byd.

33 Am hynny, fy mrodyr, pan ddeloch ynghŷd i fwytta, arhoſwch eich gilydd.

34 Eithr o's bydd newŷn ar neb, bwyttäed gartref, fel na ddeloch ynghŷd i farnedigaeth. Ond y pethau eraill mi a'u trefnaf pan ddelwyf.

PEN. XII.

1 *Bod amryw ddoniau ysbrydol,* 7 *Eithr y cwbl er lleſâd*; 8 *ac o ran hynny hwy a gyfrennir m.wn amryw foddion:* 12 *Megis y mae aelodau'r corph naturiol yn gwaſanaethu bob un,* 16 *er harddwch i'w gilydd,* 22 *er gwaſanaeth,* 26 *a chymmorth i'r un corph:* 27 *felly yr un modd y dylem ni wneuthur y naill er y llall, er mwyn gorphen dirgel gorph Criſt.*

EIthr am ysbrydŏl *ddoniau,* frodyr, ni fynnwn i chwi fod heb ŵybod.

2 Chwi a ŵyddoch [a] mai cenhedloedd oeddych, yn eich arwain ymaith at yr eulynnod mudion, fel y'ch tywyſid.

3 Am hynny yr ŵyf yn hyſbyſu i chwi, [b] nad oes neb yn llefaru trwy Ysbryd Duw, yn galw yr Ieſu yn † yſgymmunbeth: ac [c] ni all neb ddywedyd ‡ yr Arglwydd Ieſu, eithr trwy yr Ysbryd glân.

4 Ac [d] y mae amryw ddoniau, eithr [e] yr un Ysbryd.

5 Ac [f] y mae amryw weinidogaethau, eithr yr un Arglwydd.

6 Ac y mae amryw weithrediadau, ond yr un ‡ yw Duw, [g] hr hwn ſydd yn gweithredu pob peth ym mhawb.

7 Eithr eglurhâd yr Ysbryd a roddir i bob un er lleſâd.

8 Canys i un trwy yr Ysbryd y rhoddir ymadrodd doethineb: ac i arall, ymadrodd gŵybodaeth trwy 'r un Ysbryd:

9 Ac i arall [h] ffydd, trwy 'r un Ysbryd; ac i arall [i] ‡ ddawn i iachâu, trwy 'r un Ysbryd:

10 Ac i arall, wneuthur gwŷrthiau: ac i arall, brophwydoliaeth; ac i arall, wahaniaeth ysbrydoedd; ac i arall, [k] amryw dafodau; ac i arall, gyfieithiad tafodau.

11 A'r holl bethâu hyn, y mae 'r un a'r unrhyw Ysbryd yn eu gweithredu, [l] gan rannu i bob un o'r neilldu, [m] megis y mae yn ewyllyſio.

12 Canys [n] fel y mae 'r corph yn un, ac iddo aelodau lawer, a holl aelodau 'r un corph, cyd bônt lawer, ydynt un corph; felly *y mae* [o] Criſt hefyd.

13 O herwŷdd [p] trwy un Ysbryd y beddyddiwyd ni oll yn un corph, [q] pa un bynnag ai Iuddewon ai [*] Groegwŷr, ai caethion ai rhyddion: ac [r] ni a ddiodwyd oll i un Ysbryd.

14 Canys y corph nid yw un aelod, eithr llawer.

15 O'r dywaid y troed, Am nad ŵyf lâw, nid ŵyf o'r corph; ai am hynny nid yw efe o'r corph?

16 Ac o's dywaid y glûſt, Am nad ŵyf lygad, nid ŵyf o'r corph; ai am hynny nid yw hi o'r corph?

17 Pe yr holl gorph *fyddai* lygad, pa le y *byddai* 'r clywed? pe 'r cwbl *fyddai* glywed, pa le *y byddai* 'r arogliad?

18 Eithr yr awr hon Duw a oſododd yr aelodau, bob un o honynt yn y corph, fel yr ewyllyſiodd efe.

19 Canys pe baent oll un aelod, pa le y *byddai* 'r corph?

20 Ond yr awr hon, llawer *yw* 'r aelodau, eithr un corph.

21 Ac ni all y llygad ddywedyd wrth y llâw, Nid rhaid i mi wrthyt; na'r pen chwaith wrth y traed, Nid rhaid i mi wrthych.

22 Eithr yn hytrach o lawer, yr aelodau o'r corph y rhai a dybir eu bod yn wannaf, ydynt angenrheidiol.

23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod yn amharchediccaf o'r corph, ynghŷlch y rhai hynny y goſodwn ychwaneg o barch; ac y mae 'n *haelodau* anhardd yn cael ychwaneg o harddwch.

24 O blegid ein *haelodau* hardd ni, nid rhaid iddynt *wrtho.* Eithr Duw a gŷddymherodd y corph, gan roddi parch ychwaneg i'r hyn oedd ddiffygiol:

25 Fel na byddai † anghydfod yn y corph, eithr bod i'r aelodau ofalu 'r un peth dros eu gilydd.

26 A pha un bynnag ai dioddef a wnâ un aelod, y mae 'r holl aelodau yn cŷd-ddioddef; ai anrhydeddu a wneir un aelod, y mae 'r holl aelodau yn cŷd-lawenhâu.

27 Eithr [s] chwychwi ydych gorph Criſt, ac aelodau o rân.

28 A [t] rhai yn wîr a oſododd Duw yn yr eglwys, yn gyntaf apoſtolion, [u] yn ail prophwydi, yn drydydd athrawŏn, yna gwŷrthiau, wedi hynny doniau i iachâu, [x] cynnorthwyau, [*] llywodraethau, rhywiogaethau tafodau.

29 Ai apoſtolion pawb? ai prophwydi pawb? ai athrawŏn pawb? ai ‡ gwneuthurwŷr gwŷrthiau pawb?

30 A oes gan bawb ddoniau i iachâu? a yw pawb yn llefaru â thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?

31 Eithr [y] deiſyfiwch y doniau goreu. Ac etto yr ŵyf yn dangos i chwi ffordd dra rhagorol.

PEN. XIII.

1 *Nad yw 'r doniau godidoccaf ddim heb gariad.* 4 *Canmoliaeth cariad perfaith,* 13 *a'i ardderchowgrwydd rhagor gobaith a ffydd.*

PE llefarwn â thafodau dynion ac angylion, ac heb fod gennyf gariad, yr ŵyf *fel* efydd yn ſeinio, neu ſymbal yn tingcian.

2 A phe byddai gennyf [a] brophwydoliaeth, a gŵybod o honof y dirgelion oll, a phob gŵybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, [b] fel y gallwn ſymmudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad; nid ŵyf ſi ddim.

[r] Num. 9. 10, 13. Ioan 6. 51, 63, 64. a 13. 27. Pen. 10. 21.
[s] 2 Cor. 13. 5. Gal. 6. 4.
[t] Sal. 32. 5.
[u] Sal. 94. 12, 13. Heb. 12. 5, 10.
[a] Eph. 2. 11, 12. 1 Theſ. 1. 9.
[b] Marc 9. 39. † *anathema.*
[c] 2 Cor. 3. 5. ‡ *mai Ieſu yw yr Arglwydd.*
[d] Rhuf. 12. 4, &c. Heb. 2. 4. 1 Pedr 4. 10.
[e] Eph. 4. 4.
[f] Rhuf. 12. 6, 7, 8. Eph. 4. 11. ‡ Neu, *yr ûn Duw yw yr,* &c.
[g] Eph. 1. 23.
[h] Math. 17. 19. Pen. 13. 2.
[i] Marc. 16. 18. Iago 5. 14. ‡ *ddoniau.*
[k] Act. 2. 4.
[l] Pen. 7. 7. 2 Cor. 10. 13.
[m] Ioan 3. 8. Heb. 2. 4.
[n] Rhuf. 12. 4. Eph. 4. 4, 16.
[o] Gal. 3. 16.
[p] Rhuf. 6, 5.
[q] Gal. 3. 28. Eph. 2. 13, 14, 16. Col. 3. 11.
[*] *cenhedloedd.*
[r] Ioan 6. 63.
[s] Rhuf. 12. 5.
[t] Eph. 4. 11.
[u] Eph. 2. 20.
[x] Rhuf. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb. 13. 17, 24.
[*] *amrywiaethau.* ‡ Neu, *nerthoedd.*
[y] Pen. 14 1.
[a] Pen. 12. 8, 9, 10. Edrych Math. 7. 22.
[b] Math. 17. 20. Luc. 17. 6.

[c] Math. 6. 1, 2. 3 A [c] phe porthwn y tlodion â'm holl ddâ; a phe rhoddwn fy nghorph i'm lloſgi, ac heb gariad gennyf, nid yw ddim llesâd i mi.

[d] Diar. 10, 12. 1 Pedr 4. 8. 4 [d] Y mae cariad yn hîr-ymaros, yn gymwynaſgar; cariad nid yw yn cynfigennu; nid yw cariad yn † ymffroſtio, nid yw yn ymchwyddo;

† *anwadalu.* 5 Nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd; [e] nid yw yn ceiſio yr eiddi ei hun; ni chyffroddir; ni feddwl ddrwg;

[e] Pen. 10, 24. Phil. 2. 4. [f] Sal. 10. 3. Rhuf. 1. 32. [g] 2 Ioan 4. 6 [f] Nid yw lawen am anghyfiawnder, ond [g] cyd-lawenhâu y mae * â'r gwirionedd.

*yn y. 7 Y mae yn dioddef pob dim, yn credu pob dim, yn gobeithio pob dim, yn ymaros â phob dim.

8 Cariad byth ni chŵymp ymaith: eithr pa un bynnag ai prophwydoliaethau, hwy a ballant: ai tafodau, hwy a beidiant; ai gŵybodaeth, hi a ddiflana.

9 Canys o rân y gŵyddom, ac o rân yr ydym yn prophwydo.

10 Eithr pan ddelo yr hyn ſydd berffaith, yna yr hyn ſydd o rân a ddileir.

11 Pan oeddwn ſachgen, ſel bachgen y llefarwn, fel bachgen y deallwn, fel bachgen ‡ y meddyliwn: ond pan aethum yn ŵr, mi a rois heibio bethau bachgennaidd.

‡ Neu, *yr ymreſymmwn.* 12 Canys [h] gweled yr ydym yr awr hon trwy ddrŷch* mewn dammeg: ond yna, [i] ŵyneb yn ŵyneb: yn awr yr adwaen o rân; ond yna yr adnabyddaf megis y'm hadwaenir.

[h] 2 Cor. 3. 18. a 5. 7. Phil. 3. 12. * *yn dywyll.* [i] 1 Ioan 3. 2. 13 Yr awr hon y mae yn aros, ffŷdd, gobaith, cariad, y tri hyn: a'r mwyaf o'r rhai hyn *yw* cariad.

PEN. XIV.

1 *Canmol prophwydoliaeth,* 2, 3, 4 *a'i oſod o flaen llefaru â thafodau,* 6 *trwy gyfflybrwydd oddi wrth offer cerdd:* 12 *Rhaid yw cyfeirio pob un o'r ddau tu ag at adeiladaeth,* 22 *megis tu ag at eu gwîr a'u priodawl bennod.* 26 *Iawn arfer pob un o'r ddau,* 29 *a'u camarfer.* 34 *Gwaraſun gwragedd i lefaru yn yr eglwys.*

[a] Pen. 12. 31. [b] Num. 11. 25, 29. [c] Act. 2. 4. a 10. 46. * *deall.* DIlynwch gariad, a [a] deiſyfiwch *ddoniau* ysbrydol, [b] ond yn hytrach fel y prophwydoch.

2 Canys yr hwn ſydd [c] yn llefaru â thafod *dieithr*, nid wrth ddynion y mae yn llefaru, ond wrth Dduw: canys nid oes neb yn * gwrando; er hynny yn yr yſbryd y mae efe yn llefaru dirgeledigaethau.

3 Eithr yr hwn ſydd yn prophwydo ſydd yn llefaru wrth ddynion, *er* adeiladaeth, a chyngor, a chyſſur.

4 Yr hwn ſydd yn llefaru â thafod *dieithr*, ſydd yn ei adeiladu ei hunan; eithr yr hwn ſydd yn prophwydo, ſydd yn adeiladu 'r eglwys.

5 Mi a fynnwn pettych chwi oll yn llefaru â thafodau *dieithr*, ond yn hytrach brophwydo o honoch: canys mwy *yw* yr hwn ſydd yn prophwydo nâ'r hwn ſydd yn llefaru â thafodau, oddi eithr iddo *ei* gyfleithu, fel y derbynio 'r eglwys adeiladaeth.

6 Ac yr awr hon, frodyr, o's deuaf attoch gan lefaru â thafodau, pa leſâd a wnâf i chwi, oni lefaraf wrthych naill ai trwy [d] weledigaeth, neu trwy ŵybodaeth, neu trwy brophwydoliaeth, neu trwy athrawiaeth?

[d] Ad. 25.

7 Hefyd, pethau dienaid wrth roddi ſain, pa un bynnag ai pibell ai telyn, oni roddant wahaniaeth yn y * ſain, pa wêdd y gŵyddir y peth a genir ar y bibell, neu ar y delyn?

* *gaingc.*

8 Canys o's yr udgorn a rydd ſain anhynod, pwy a ymbarôtoa i ryfel?

9 Felly chwithau, oni roddwch â'r tafod ymadrodd deallus, pa wêdd y gŵybyddir y peth a leferir? canys chwi a fyddwch yn llefaru wrth yr awyr.

10 Y mae cymmaint, yſgatfydd, o rywogaethau lleiſiau yn y bŷd, ac nid oes un o honynt yn aflafar.

11 Am hynny, oni wn i rŷm y llais, myfi a fyddaf ſarbariad i'r hwn ſydd yn llefaru; a'r hwn ſydd yn llefaru *a fydd* i mi yn ſarbariad.

12 Felly chwithau, gan eich bod yn awŷddus i *ddoniau* ‡ ysbrydol, ceiſiwch ragori tu ag at adeiladaeth yr eglwys.

† *ysbrydau.*

13 O herwŷdd pa ham, yr hwn ſydd yn llefaru â thafod *dieithr*, gweddïed ar iddo allu cyfleithu.

14 Canys o's gweddïaf â thafod *dieithr*, y mae fy ysbryd yn gweddïo, ond y mae fy neall yn ddiffrwyth.

15 Beth gan hynny? mi a weddïaf â'r ysbryd, ac a weddïaf â'r deall hefyd: [e] canaf â'r ysbryd, a chânaf â'r deall hefyd.

[e] Sal. 47. 7. Eph. 5. 19. Col. 3. 16.

16 Canys o's bendithi â'r ysbryd, pa wedd y dywaid yr hwn ſydd yn cyflawni lle 'r ‡ anghyfarŵydd, Amen ar dy ddodiad diolch, gan na's gŵyr beth yr wyt yn ei ddywedyd?

‡ *anyſgedig.*

17 Canys tydi yn ddïau ydwyt yn diolch yn dda, ond y llall nid yw yn cael ei adeiladu.

18 Yr ydwyf yn diolch i'm Duw fy mod i yn llefaru â thafodau yn fwy nâ chwi oll.

19 Ond yn yr eglwys, gwell gennyf lefaru pum gair trwy fy neall, fel y dyſgwyf hefyd, nâ myrddiwn o eiriau mewn tafod *dieithr*.

20 O frodyr, [d] na ſyddwch fechgyn mewn deall: eithr mewn drygioni byddwch blant; ond mewn deall byddwch * berffaith.

[d] Sal. 131. 2. Math. 11. 25. a 18. 3. Rhuf. 16. 19. * *wŷr.*

21 Yn y ddeddf y mae yn yſgrifenedig, [e] Trwy rai eſtronieithus, a thrwy weſuſau eſtronol y llefaraf wrth y bobl hyn; ac ni'm gwrandawant felly, medd yr Arglwydd.

[e] Eſay 28. 11, 12.

22 Am hynny tafodau ydynt arŵydd, nid i' rhai ſy yn credu, ond i'r rhai digred; eithr prophwydoliaeth nid i'r rhai digred, ond i'r rhai ſy yn credu.

23 Gan hynny o's daw yr eglwys oll ynghŷd i'r un lle, a llefaru o bawb â thafodau *dieithr*, a dyfod o rai annyſgedig neu ddigred i mewn; oni ddywedant eich bod yn ynfydu?

24 Eithr o's prophwyda pawb a dyfod o un digred neu annyſgedig i mewn, *efe* a argyoeddir gan bawb, a fernir gan bawb:

25 Ac felly y gwneir dirgelion ei gâlon ef yn amlwg; ac felly gan ſyrthio ar *ei* ŵyneb, *efe* a addola Dduw, gan ddywedyd [f] fod Duw yn wîr ynoch.

[f] Eſay 45. 14. Zech. 8. 23.

26 Beth gan hynny, frodyr? pan ddeloch ynghŷd, y mae gan bob un o honoch ſalm, [g] y mae ganddo athrawiaeth, y mae ganddo dafodiaith, y mae ganddo ddadguddiad, y mae ganddo gyfleithiad; gwneler pob peth er adeiladaeth.

[g] Pen. 12. 8, 9, 10. Ad. 6.

27 O's llefara neb â thafod *dieithr*, *gwneler* bob yn ddau, neu o'r mwyaf *bob yn* dri, a *bynny* ar gylch; a chyfleithed un.

28 Eithr oni bydd cyfleithydd, tawed yn yr eglwys; eithr llefared wrtho ei hun, ac wrth Dduw.

29 A lleſared y prophwydi, ddau neu dri, a barned y lleill.

30 Ac o's dadguddir *dim* i *un* arall a fo yn eiſtedd yno, tawed y cyntaf.

31 Canys chwi a ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dyſgo pawb, ac y cyſſurer pawb.

32 Ac y mae ysbrydoedd y prophwydi yn ddaroſtyngedig i'r prophwydi.

33 Canys nid yw Duw *awdur* anghydfod, ond tangnefedd, [h] fel yn holl eglwyſi 'r ſaint.

34 [i] Tawed eich gwragedd yn yr eglwyſi: canys ni chaniattäwyd iddynt lefaru, ond [k] bod yn ddaroſtyngedig, megis ag y mae [l] 'r gyfraith yn dywedyd.

35 Ac o's mynnant ddyſgu dim, ymofynnant â'u gwŷr gartref; o blegid anwedd-aidd yw i wragedd lefaru yn yr eglwys.

36 Ai oddi wrthych chwi yr aeth gair Duw allan? neu ai attoch chwi yn unig y daeth efe?

37 [m] O's ydyw neb yn tybied ei fod yn brophwyd neu yn ysbrydol, cydnabydded y pethau yr ŵyt yn eu hyſgrifennu attoch, mai gorchymynion yr Arglwydd ydynt.

38 Eithr od yw neb heb wybod, bydded heb wybod.

39 Am hynny, frodyr, byddwch awŷddus i brophwydo, ac na waherddwch lefaru â thafodau *dieithr*.

40 Gwneler pob peth yn weddaidd, ac mewn trefn.

PEN. XV.

4 Wrth Adgyfodiad Crift, 12 y mae efe yn prof y bydd rhaid i ninnau adgyfodi, yn erbyn y rhai a wadant adgyfodiad y cnawd. 21 Ffrwyth, 35 a dull yr adgyfodiad; 51 ac fel y newidir y rhai a gaffer yn fyw ar y dydd diweddaf.

[a] Gal, 1. 11. [b] Rhuf. 1. 16. [c] Gal. 3. 4. [d] Pen. 11. 23. [e] Gal. 1. 12. [f] Sal. 22. 15, &c. Eſay 53. 5, &c. Dan. 9. 26. Luc 24. 26. [g] 1 Pedr 1 11. [g] Sal. 16. 10. Eſay 53. 10. Hoſ. 6. 2. [h] Luc 24. 34. [i] Marc 16. 14. Act. 10. 41. [k] Luc 24. 50. [l] Act. 9. 3. a 12, 14, 18.

HEfyd yr ydwyf yn hysbyſu i chwi, frodyr, yr efengyl a bregethais i chwi, [a] yr hon hefyd a dderbyniaſoch, ac yn yr hon yr ydych yn ſefyll,

2 [b] Trwy yr hon y'ch cedwir hefyd, o's ydych yn dal *yn eich côf* â pha ymadrodd yr efangylais i chwi, oddi eithr [c] darfod i chwi gredu yn ofer.

3 Canys [d] mi a draddodais i chwi ar y cyntaf, [e] yr hyn hefyd a dderbyniais, farw o Grift dros ein pechodau ni, [f] yn ôl yr yſgrythyrau;

4 A'i gladdu, a'i gyfodi y trydydd dydd [g] yn ôl yr yſgrythyrau;

5 [h] A'i weled ef gan Cephas, yna [i] gan y deuddeg.

6 Wedi hynny y gwelwyd ef gan fwy nâ phum-cant brodyr ar unwaith, o'r rhai y mae y rhan fwyaf yn aros hŷd yr awr hon; eithr rhai a hunaſant.

7 Wedi hynny y gwelwyd ef gan Iago, yna [k] gan yr holl apoſtolion.

8 [l] Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd ef gennyf finnau hefyd, megis gan un an-hymmig.

9 Canys [m] myfi yw'r lleiaf o'r apoſtlion, yr hwn nid ŵyf addas i'm galw yn apoſtol, am [n] i mi erlid eglwys Dduw.

10 Eithr [o] trwy râs Duw yr ydwyf yr hyn ydwyf: a'i râs ef, yr hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn ofer; ond [p] mi a lafuriais yn helaethach nâ hwynt oll: ac [q] nid myfi chwaith, ond gras Duw yr hwn *oedd* gyd â mi.

11 Am hynny pa un bynnag, ai myfi ai hwynt-hwy; felly yr ydym yn pregethu, ac felly y credaſoch chwi.

12 Ac o's pregethir Criſt, ei gyfodi *ef* o feirw, pa fodd y dywaid rhai yn eich plith chwi nad oes adgyfodiad y meirw?

13 Eithr onid oes adgyfodiad y meirw, ni chyfodwyd Criſt chwaith.

14 Ac o's Criſt ni chyfodwyd, ofer yn wîr *yw* ein pregeth ni, ac ofer hefyd *yw* eich ffydd chwithau.

15 Fe a'n ceir hefyd yn gau-dyſtion i Dduw: canys [r] ni a dyſtiaſom am Dduw, ddarfod iddo gyfodi Criſt, yr hwn ni's cyfododd efe, o's y meirw ni chyfodir.

16 Canys o's y meirw ni chyfodir, ni chyfodwyd Criſt chwaith.

17 Ac o's Criſt ni chyfodwyd, ofer *yw* eich ffydd chwi; yr ydych etto yn eich pechodau.

18 Yna hefyd y cyfrgollwyd y rhai a hunaſant yng Nghriſt.

19 O's yn y bŷd yma yn unig y gobeithiwn yng Nghriſt, truanaf o'r holl ddynion ydym ni.

20 Eithr yn awr [s] Criſt a gyfodwyd oddi wrth y meirw, *ac* a wnaed [t] yn flaen-ffrwyth y rhai a hunaſant.

21 Canys [u] gan *fod* marwolaeth trwy ddŷn, [x] trwy ddŷn hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw.

22 O blegid megis yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd yng Nghriſt y bywheir pawb.

23 Eithr [y] pob un yn ei dreſn ei hun: y blaen-ffrwyth *yw* Criſt; wedi hynny y rhai *ydynt* eiddo Criſt, yn ei ddyfodiad ef.

24 Yna *y bydd* y diwedd, wedi y rhoddo *efe* y deyrnas i Dduw a'r Tâd, wedi iddo ddileu pob pendefigaeth, a phob awdurdod a nerth.

25 Canys rhaid iddo deyrnaſu, [z] hŷd oni oſodo ei holl elynion dan ei draed.

26 [a] Y gelyn diweddaf a ddinyſtrir *yw* yr angau.

27 Canys [b] efe a ddaroſtyngodd bob peth dan ei draed ef. Eithr pan yw yn dywedyd fod pob peth wedi eu daroſtwng, amlwg *yw* mai oddieithr yr hwn a ddaroſtyngodd bob peth iddo.

28 A phan ddaroſtynger pob peth iddo, yna [c] y Mâb ei hun hefyd a ddaroſtyngir i'r hwn a ddaroſtyngodd bob peth iddo ef, fel y byddo Duw oll yn oll,

29 O's amgen, beth a wnâ y rhai a feddyddir dros y meirw, o's y meirw ni chyfodir ddim? pa ham ynte y bedyddir hwy dros y meirw?

30 A [d] pha ham yr ydym ninnau mewn perygl bob awr?

31 [e] Yr ydwyf beunydd yn marw, ‡ myn eich gorfoledd yr hon ſydd gennyf yng Nghriſt Ieſu ein Harglwydd.

32 O's * yn ôl dull dŷn syr ymleddais ag aniferiaid yn Epheſus, pa leſâd *fydd* i mi oni chyfodir y meirw? [h] Bwyttawn ac yfwn; canys y foru marw yr ydym.

33 Na thwyller chwi, y mae ymddiddanion drwg yn llygru moeſau da.

34 [i] Deffrôwch yn gyfiawn, ac na phechwch: canys nid oes gan rai wybodaeth am Dduw. [k] Er cywilydd i chwi yr ŵyf yn dywedyd hyn.

35 Eithr fe a ddywaid rhyw un, [l] Pa fodd y cyfodir y meirw? ac â pha ryw gorph y deuant?

36 Oh

[m] Eph. 3. 8. [n] Act. 9. 1. [o] Eph. 3. 7, 8. [p] 2 Cor. 11, 23. a 12, 11. [q] Math. 10, 20. 2 Cor. 3. 5. Phil. 2. 13.

[r] Act. 2, 24, 32. [s] 1 Pedr. 1, 3. [t] Act. 26, 23. Col. 1, 18. [u] Rhuf. 5, 12, 17. [x] Ioan 11, 25. [y] Ad. 20, 1 Theſ. 4, 15, 16, 17. [z] Sal. 110, 1. Act. 2, 34. Heb. 1. 13. a 10, 13. [a] Dad. 20, 14. [b] Sal. 8, 6. Math. 28, 18. Heb. 2, 8. [c] Pen. 3. 23. [d] Gal. 5. 11. [e] Rhuf. 8. 36. Pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11. ‡ *tyſt yw fy ngorfoledd.* [f] 1 Theſ. 2, 19. * *i leſaru yn ôl dull dŷn.* [g] 2 Cor. 1. 8. [h] Eſay 22. 13. a 56. 12. Doeth. 2. 6. [i] Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14. [k] Pen. 6. 5. [l] Ezec. 37.

[m] Ioan 12. 24. 36 Oh ynſyd, [m] y peth yr wyt ti yn ei hau, ni fywheir oni bydd eſe marw.

37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid y corph a fydd yr ydwyt yn ei hau, ond gronyn noeth, yſgatſydd o wenith, neu o ryw *rawn* arall.

38 Eithr Duw ſydd yn rhoddi iddo gorph fel y mynnodd eſe, ac i bob hedyn ei gorph ei hun.

39 Nid *yw* pob cnawd unrhyw gnawd: eithr arall *yw* cnawd dynion, ac arall *yw* cnawd anifeiliaid, a *chnawd* arall *ſydd* i byſgod, ac arall i adar.

40 *Y mae* hefyd gyrph nefol, a chyrph daearol: ond arall *yw* gogoniant y rhai nefol, ac arall y rhai daearol.

41 Arall *yw* gogoniant yr haul, ac arall *yw* gogoniant y lloer, ac arall *yw* gogoniant y ſêr: canys y mae rhagor rhwng feren a feren mewn gogoniant.

[n] Dan. 12. 3. Math. 13. 43. 42 [n] Felly hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw. [o] Eſe a heuir mewn llygredigaeth, *ac* a gyfodir mewn anllygredigaeth:

[o] Phil. 3. 20. Col. 3. 4. 43 Eſe a heuir mewn ammharch, *ac* a gyfodir mewn gogoniant: eſe a heuir mewn gwendid, *ac* a gyfodir mewn nerth: eſe a heuir yn gorph anianol, *ac* a gyfodir yn gorph ysbrydol.

44 Y mae corph anianol, ac y mae corph ysbrydol.

[p] Gen. 2. 7. 45 Felly hefyd y mae yn yſgrifenedig, [p] Y dyn cyntaf Adda a wnaed yn enaid byw,

[q] Rhuf. 5. 14. [r] Ioan 3. 13, 31. [q] *a'r* Adda diweddaf yn ysbryd yn bywhâu.

46 Eithr nid cyntaf yr yſbrydol, ond yr anianol; ac wedi hynny yr ysbrydol.

47 Y dyn cyntaf o'r ddaear yn ddaearol; yr ail dyn yr Arglwydd [r] o'r nêf.

[s] Gen. 5. 3. [t] Rhuf. 8. 28. 2 Cor. 3. 18. a 4. 11. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2. 48 Fel *y mae* y daearol, felly *y mae* y rhai daearol hefyd; ac fel y mae y nefol, felly *y mae* y rhai nefol hefyd.

49 Ac [s] megis y dygaſom ddelw y daearol, [t] ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol.

[u] Ioan 3. 3, 5. [x] 1 Theſ. 4. 15. 16, 17. [y] 1 Theſ. 4. 16. [z] 2 Cor. 5. 4. [a] Eſay 25. 8. Dad. 20. 14. [b] Hoſ. 13. 14. † Neu, *y bêdd.* [c] Rhuf. 5. 13. a 7, 5, 13. [d] 1 Ioan 5. 5. ‡ *yn ymhelaethu.* † *gan ŵybod.*

50 Eithr hyn meddaf, O frodyr, na ddichon [u] cîg a gwaed etifeddu teyrnas Dduw: ac nad yw llygredigaeth yn etifeddu anllygredigaeth.

51 Wele, yr ŵyf yn dywedyd i chwi ddirgelwch: [x] Ni hunwn ni oll, eithr ni a newidir oll mewn moment, ar darawiad llygad, wrth yr udgorn diweddaf.

52 Canys [y] yr udgorn a gân, a'r meirw a gyfodir yn anllygredig, a ninnau a newidir.

53 O herwŷdd rhaid i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac [z] i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb,

54 A phan ddarffo i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a [a] ſgrifennwyd, Angau a lyngcwyd mewn buddugoliaeth.

55 [b] O angau, pa le *y mae* dy gòlyn? O † uffern, pa le *mae* dy fuddugoliaeth?

56 Còlyn angau *yw* pechod, a [c] grym pechod *yw* 'r gyfraith.

57 Ond i Dduw *y byddo* 'r diolch, yr hwn ſydd yn rhoddi i ni [d] fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Iefu Grift.

58 Am hynny, fy mrodyr anwyl, byddwch ſicr, a diymmod, ‡ *a* helaethion yngwâith yr Arglwydd yn waſtadol, † a *chwi* yn gŵybod nàd yw eich llafur chwi yn ofer yn yr Arglwydd.

PEN. XVI.

1 Y mae yn eu hannog i borthi angen y brodyr yn Jeruſalem: 10 yn canmol Timotheus, 13 ac ar ôl rhybuddion caredig, 16 yn diweddu ei Epiſtol ag amryw anherchion.

HEfyd am [a] y gaſgl i'r ſaint, megis yr ordeiniais i eglwyſi Galatia, felly gwnêwch chwithau.

4057. [a] Act. 11. 29. a 24. 17.

2 [b] Y *dŷdd* cyntaf o'r ŵythnos, pob un o honoch rhodded heibio yn ei ymyl gan dryſori, fel y llwyddodd *Duw* ef, fel na byddo caſgl pan ddelwyf fi.

Rhuf. 15. 26. 2 Cor. 8. 4. a 9. 1. 2. 12.

3 A [c] phan ddelwyf, pa rai bynnag a ddangoſoch eu bod yn gymmeradwy trwy lythyrau, y rhai hynny a ddanfonaf i ddwyn eich * rhôdd i Ieruſalem.

[b] Act. 20. 7.

4 Ac † o's bydd y peth yn haeddu i minnau hefyd fyned, hwy a gânt fyned gyd â mi.

Dad. 1. 10.

5 Eithr mi a ddeuaf attoch, [d] gwedi yr elwyf trwy Macedonia: (canys trwy Macedonia yr ŵyf yn myned.)

[c] 2 Cor. 8, 16, 19. * *haelioni.* † Neu, *o's bydd addas.*

6 Ac nid hwyrach yr arhoſaf gyd â chwi, neu y gauafaf hefyd, fel y'm hebryngoch i ba le bynnag yr elwyf.

[d] Act. 19. 21.

7 Canys nid oes i'm brŷd eich gweled yn awr ar fy hynt; ond yr ŵyf yn gobeithio 'r arhoſaf ennyd gyd â chwi, [e] o's cenhada yr Arglwydd.

2 Cor. 1. 6.

8 Eithr mi a arhoſaf yn Epheſus hŷd y Sulgwyn.

[e] Act. 18. 21.

9 Canys [f] agorwyd i mi ddrŵs mawr a grymmus, ac *y mae* gwrthwynebwŷr lawer.

Pen. 4. 19. Iago 4. 15.

10 Ac [g] o's Timotheus a ddaw, edrychwch ar ei fod yn ddïofn gyd â chwi: canys [h] gwaith yr Arglwydd y mae yn ei weithio, fel finnau.

[f] Act. 14. 27. 2 Cor. 2. 12.

11 [i] Am hynny na ddiyſtyred neb ef: ond hebryngwch ef mewn heddwch, fel y delo attaf fi; canys yr ŵyf fi yn ei ddiſgwyl ef gyd â'r brodyr.

Col. 4. 2. [g] Pen. 4. 17. [h] Rhuf. 16, 21. Phil. 2. 20, 22. 1 Theſ. 3. 2. [i] 1 Tim. 4. 12.

12 Ac am y brawd Apòlos, mi a ymbiliais lawer ag ef am ddyfod attoch chwi gyd â'r brodyr: eithr er dim nid oedd ei ewyllys ef i ddyfod yr awrhon; ond efe a ddaw pan gaffo amſer cyfaddas.

13 Gwiliwch, ſefwch yn y ffŷdd, ymwrolwch, ymgryfhêwch.

14 Gwneler eich holl bethau chwi mewn cariad.

15 Ond yr ydwyf yn attolwg i chwi frodyr, (chwi a adwaenoch dŷ Stephanas mai [k] blaen-ffrwyth Achaia ydyw, ac iddynt ymoſod i weinidogaeth y ſaint)

[k] Rhuf. 16, 5. [l] Heb. 13. 17.

16 [l] Fod o honoch chwithau yn ddaroſtyngedig i'r cyfryw, ac i bob un ſydd yn cŷd-weithio, ac yn llafurio.

17 Ac yr ydwyf yn llawen am ddyfodiad Stephanas, Ffortunatus, ac Achaicus: canys [m] eich diffyg chwi hwy a'i cyflawnaſant;

[m] Phil. 2. 30.

18 Canys hwy a eſmwythaſant ar fy ysbryd i, a'r eiddoch chwithau: [n] sydnabyddwch gan hynny y cyfryw rai.

Phile. 13. [n] 1 Theſ. 5. 12.

19 Y mae eglwyſi Aſia yn eich annerch chwi. Y mae Açwila a Phriſcila, [o] gyd â'r eglwys ſydd yn eu tŷ hwynt, yn eich annerch chwi yn yr Arglwydd, yn ‡ fynych.

[o] Rhuf. 16, 5. ‡ Neu, *fawr.*

20 Y mae 'r brodyr oll yn eich annerch. [p] Anherchwch eich gilydd â chuſan ſanctaiddiol.

[p] Rhuf. 16, 16.

21 [q] Yr annerch â'm llâw i Paul fy hun.

[q] Col. 4. 18.

22 Od oes neb nid yw yn caru yr Arglwydd Ieſu Grift, bydded Anathema Maranatha.

2 Theſ. 3. 17.

23 [r] Gràs *ein* Harglwydd Ieſu Grift *a fyddo* gyd â chwi.

[r] Rhuf. 16 20.

24 Fy ſerch innau *a ſo* gyd â chwi oll yng Nghriſt Ieſu. Amen.

Phil. 4. 23.

¶ Yr *Epiſtol* cyntaf at y Corinthiaid a 'ſgrifennwyd o Philippi, gyd â Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus, a Thimotheus,

PEN. I.

3 Y mae 'r Apoſtol yn eu cyſſuro bwy yn erbyn trallod, trwy 'r diddanwch a'r ymwared a roiſai Duw iddo ef, megis yn ei holl gyfyngderau, 8 felly yn enwedig yn ei beryglon diweddar yn Aſia: 12 a chan gymmeryd tyſtiolaeth o'i gydwybod ei hun, a'r eiddynt bwythau, am ei ddidwyll ddull yn pregethu euangyfnewidiol wirioned yr eſengyl, 15 y mae eſe yn ei eſgusodi ci hun na's daethai attynt, gan ido cuneutbur bynny nid o yſgafnder meddwl, eithr o'i dynnerwch tu ag attynt bwy.

4036. PAul apoſtol Ieſu Griſt, trwy ewyllys Duw, a'r brawd Timotheus, at eglwys Dduw yr hon ſydd yn Corinth, gyd â'r holl ſeintiau, y rhai ſy yn holl Achaia:

a Eph. 1. 2. 2 a Gràs *ſyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

b Eph. 1. 3. 1 Pedr 1. 3. 3 b Bendigedig *fyddo* Duw, a Thâd ein Harglwydd ni Ieſu Griſt, Tâd y trugareddau, a Duw pob diddanwch;

4 Yr hwn ſydd yn ein diddanu ni yn ein holl orthrymder, fel y gallom ninnau ddiddanu y rhai ſy mewn dim gorthrymder, trwy y diddanwch, â'r hwn y'n diddenir ni ein hunain gan Dduw.

c Act. 9. 4. Pen. 4. 10. Col. 1. 24. 5 O blegid fel c y mae dioddefiadau Criſt yn amlhâu ynom ni; felly trwy Griſt y mae ein diddanwch ni hefyd yn amlhâu.

d Pen. 4. 15. 6 A pha un bynnag ai ein gorthymmu yr ydys, d er diddanwch a iechydwriaeth i chwi *y mae*, yr hon a weithir trwy ymaros dan yr un dioddefiadau, y rhai yr ydym ninnau yn eu dioddef; ai ein diddanu yr ydys, er diddanwch a iechydwriaeth i chwi *y mae bynny*.

7 Ac *y mae* ein gobaith yn ſicr am danoch, gan i ni wybod, mai megis yr ydych yn gyfrannogion o'r dioddefiadau, felly y *bydd wch* hefyd o'r diddanwch.

e Act. 19. 23. 2 Cor. 15. 32. * *atteb.* f Jer. 17. 5. 7. 8 Canys ni fynnem i chwi fod heb wybod, frodyr, â'm e ein cyſtudd a ddaeth i ni yn Aſia, bwyſo arnom yn ddirfawr uwch ben *ein* gallu, hŷd onid oeddem yn ammeu cael byw hefyd.

9 Eithr ni a gawſom ynom ein hunain *farn angau, fel f na byddai i ni ymddiried ynom ein hunain, ond yn Nuw, yr hwn ſydd yn cyfodi 'r meirw.

g Rhuf. 15. 30. Phil. 1. 19. Philc. 22. h Pen. 4. 15. i 1 Cor. 2. 4, 13. 10 Yr hwn a'n gwaredodd ni oddi wrth gyfryw ddirfawr angau, ac ſy yn ein gwaredu; yn yr hwn yr ydym yn gobeithio, y gwared *ni* hefyd rhag llaw:

11 A chwithau hefyd g yn cŷd-weithio droſom mewn gweddi, fel, h am y rhoddiad *a rodded* i ni o herwŷdd llawer, y rhodder diolch gan lawer droſom.

k Pen. 5. 12. l Phil. 2. 16, a 4. 1. 1 Theſ. 2. 19, 20. 12 Canys ein gorfoledd ni yw hyn, *ſef* tyſtiolaeth ein cydwybod, mai mewn ſymlrwydd, a phurdeb duwiol, i nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy râs Duw, yr ymddygaſom yn y bŷd, ond yn hytrach tu ag attoch chwi.

13 Canys nid ydym yn yſgrifennu amgen bethau attoch, nag yr ydych yn eu darllain, neu yn eu cydnabod, ac yr ŵyf yn gobeithio a gydnabyddwch hŷd y diwedd hefyd.

14 Megis y cydnabuoch ni o ràn, k mai nyni *yw* eich gorfoledd chwi, fel l chwithau yr eiddom ninnau hefyd, yn nŷdd yr Arglwydd Ieſu.

4062. 15 Ac yn yr hyder hyn, yr oeddwn yn ewyllyſio dyfod attoch o'r blaen, fel y caffech m ail râs;

m Rhuf. 1. 11. n 1 Cor. 16. 5. 16 A myned heb eich llaw chwi i Macedonia, a n dyfod drachefn o Macedonia attoch, a chael ſy hebrwng gennych i Judea.

* *pregeth. iad.* o 1 Ioan 2. 20, 27. p Eph. 4. 30. 2 Tim. 2. 19. 17 Gan hynny pan oeddwn yn bwriadu hyn, a arferais i yſgafnder? neu y pethau yr ŵyf yn eu bwriadu, ai ar ôl y cnawd yr ŵyf yn eu bwriadu? fel y byddai gyd â mi, Ie, ïe, a Nag ê, nag ê.

18 Eithr ffyddlon *yw* Duw, a'n * hymadrodd ni wrthych chwi ni bu Ie, a Nag ê.

4057. Dad. 2. 17. q Pen. 5. 5. ‡ *ŵyſtl.* r Pen. 11. 31. s 1 Cor. 4. 21. Pen. 2. 3. a 12. 20. a 13. 2, 10. t 1 Cor. 3. 5. 1 Pedr 5. 3. u Rhuf. 11. 20. 19 Canys Mâb Duw Ieſu Griſt, yr hwn a bregethwyd yn eich plith gennym ni, *ſef* gennyf fi a Silfanus, a Thimotheus, nid y doedd Ie, a Nag ê, eithr ynddo eſ Ie ydoedd.

20 O blegid holl addewidion Duw ynddo ef *ydynt* Ie, ac ynddo ef Amen, er gogoniant i Dduw trwom ni.

21 A'r hwn ſydd yn ein cadarnhâu ni gyd â chwi yng Nghriſt, ac o a'n henneiniodd ni, *yw* Duw:

22 Yr hwn hefyd p a'n ſeliodd, ac q a roes ‡ ernes yr Ysbryd yn ein calonnau.

23 Ac r yr ŵyf fi yn galw Duw yn dyſt ar fy enaid, s mai er eich arbed chwi na ddaethum etto i Corinth.

24 Nid am t ein bod yn arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gydweithwŷr i'ch llawenydd: o blegid u trwy ffydd yr ydych yn ſefyll.

PEN. II.

1 Wedi iddo ddangos yr achos na ddaethai eſe attynt, 6 y mae eſe yn erchi iddynt faddeu i'r dŷn a yſgymmunaſid, a'i gyſuro: 10 megis y maddeuaſai yntau iddo, ar ei wir ediſeirwch: 12 gan ddangos befyd yr achos pa ham yr aethai eſe o Troas i Macedonia, 14 a'r llwyddiant a'r ſyniant a roiſai Duw i'w bregeth eſ ym mhob lle.

EIthr mi a fernais hyn ynof ſy hunan, na ddelwn drachefn mewn triſtwch attoch.

2 O blegid o's myfi a'ch triſtâf chwi, pwy yw 'r hwn a'm llawenhâ i, ond yr hwn a driſtawyd gennyf fi.

a Pen. 12. 21. b Pen. 8. 22. 3 Ac mi a ſgrifennais hyn yma attoch, fal pan ddelwn a na chawn driſtwch oddi wrth y rhai y dylwn lawenhâu; b gan hyderu am danoch oll, fod ſy llawenydd i *yn llawenydd* i chwi oll.

4063. Gal. 5. 10. 4 Canys o orthrymder mawr, a chyſyngder calon yr yſgrifennais attoch â dagrau lawer, nid fel y'ch triſtäid chwi, eithr fel y gŵybyddech y cariad ſydd gennyf yn helaethach tu ag attoch chwi.

c 1 Cor. 5. 1. 5 Ac c o's gwnaeth neb driſtâu, ni wnaeth efe i mi driſtâu, ond o ràn; rhag i mi bwyſo arnoch chwi oll.

6 Digon i'r cyfryw *ddŷn* y cerydd yma *a ddaeth* oddi wrth laweroedd.

7 Yn gymmaint ag *y dylech* yn y gwrthwyneb, yn hytrach faddeu *iddo*, a'i ddiddanu, rhag llyngcu 'r cyfryw gan ormod triſtwch.

8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg i chwi gadarnhâu *eich* cariad tu ag atto ei.

9 Canys er mwyn hyn hefyd yr yſgrifennais, fel y gŵybyddwn brawf o honoch, a ydych ufudd ym mhob peth.

10 I'r hwn yr ydych yn maddeu dim iddo, *yr ŵyf* finnau: canys o's maddeuais ddim, i'r hwn y maddeuais, er eich mwyn chwi *y maddeuais*,* yngolwg Criſt.

*ym mbet-ſon.

11 Fel

11 Fel na'n ſiommer gan Satan: canys
d Act. 16. 8. nid ydym heb ŵybod ei ddichellion ef.
e 1 Cor. 16. 9. 12 Eithr d gwedi i mi ddyfod i Troas, i *bregethu* efengyl Criſt, ac e wedi agoryd i
f Edrych Pen. 7. 6. mi ddrŵs gan yr Arglwydd,
13 Ni chefais lonydd yn fy ysbryd, am
f na chefais f Titus fy mrawd, eithr gan
g Can. 1. 2. ganu yn iâch iddynt, mi a aethum ymaith
i Macedonia.
h 1 Cor. 1. 18. 14 Ond i Dduw *y bydde* 'r diolch, yr hwn
i Luc 2. 34. yn waſtad ſydd yn peri i ni oruchafiaeth yng
Nghriſt, ac ſydd yn eglurhâu g arogledd
Ioan 9. 39. ei ŵybodaeth trwom ni ym mhob lle.
1 Pedr 2. 7, 8. 15 Canys pêr-arogl Criſt ydym ni i Dduw,
h yn y rhai cadwedig, ac yn y rhai colledig:
k Pen. 3. 5, 6. 16 i I'r naill *yr ydym* yn arogl marwo-
laeth i farwolaeth; ac i'r lleill, yn arogl
l Pen. 4. 2. bywyd i fywyd. A k phwy *ydd* ddigonol
1 Theſ. 2. 3, 5. i'r pethau hyn?
* *llygru gair Duw.* † *o Criſt.* 17 Canys nid ydym ni, megis llawer,
l yn * gwneuthur maſnach o air Duw: eithr
megis, o burdeb, eithr megis o Dduw,
yngŵydd Duw yr ydym yn lleſaru † yng
Nghriſt.

PEN. III.

1 Rhag i'w gau-athrawŵn bwy roi gwâg-orfoledd yn ei erbyn ef, y mae efe yn dangos fod ſŷdd a doniau 'r Corinthiaid yn canmol ei weinidogaeth ef yn ddigon helaeth. 6 Ac ar hyn trwy gyffelybrwydd rhwng gweinidogion y Ddeddf a'r Efengyl, 12 y mae efe yn profi fod ei weinidogaeth ef yn rhagori, o gymmaint ag y mae Efengyl y bywyd, a rhyddid, yn fwy gogoneddus nâ chyfraith damnedigaeth.

a Pen. 5. 12. a 10. 8, 12. A dechreu yr ydym dracheſn ein can-
mol ein hunain? Ai rhaid i ni, me-
gis i rai, wrth lythyrau canmoliaeth at-
toch chwi, neu rai canmoliaeth oddi wrth-
ych chwi?
b 1 Cor. 9. 2, 3. Pen. 12. 12. 2 b Ein llythyr ni ydych chwi, yn yſgri-
fenedig yn ein calonnau, yr hwn a ddea-
llir, ac a ddarllenir gan bob dŷn.
3 Gan ſod yn eglur mai llythyr Criſt
ydych, wedi ei weini gennym ni, wedi ei
ſgrifennu nid ag inge, ond ag Ysbryd y
c Ecſod. 24. 12. a 34. 1. Duw byw; nid c mewn llechau cerrig,
eithr d mewn llechau cnawdol y gâlon.
d Jer. 31. 33. Heb. 8. 10. 4 A chyfryw hyder ſydd gennym trwy
Criſt ar Dduw:
e Pen. 2. 16. 5 e Nid o herwŷdd ein bod yn ddigonol
o honom ein hunain, i feddwl dim megis
o honom ein hunain; eithr f ein digonedd
f Phil. 2. 13. ni *ydd* o Dduw:
e Pen. 5. 18. 6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni g yn
h Jer. 31. 31. weinidogion cymmwys h y teſtament new-
ydd, nid i i'r llythyren ond i'r Ysbryd: ca-
k Math. 26. 28. nys k y mae 'r llythyren yn lâdd, ond yr
Ysbryd ſydd yn bywhâu.
l Rhuf. 2. 27, 29. a 7. 6. 7 Ac o's bu gweinidogaeth angau, mewn
llythyrennau l wedi ei hargraphu ar gerrig,
m Deut. 10. 1, &c. mewn gogoniant; m fel na allai plant yr
Iſrael edrych yn grâff yn ŵyneb Moſes,
n Ecſod. 34. 29, 30. gan ogoniant ei ŵynebpryd, yr hwn *ogoni-*
ant a ddileŵyd:
k Rhuf. 3. 20. a 4. 12. a 7. 9, 10, 11. 8 Pa ſodd yn hytrach na bydd gweini-
dogaeth yr Ysbryd mewn gogoniant?
9 Canys o's *bu* gweinidogaeth damned-
igaeth *yn* ogoniant, mwy o lawer y mae
n Rhuf. 1. 17. a 3. 21. gweinidogaeth n cyfiawnder yn rhagori
mewn gogoniant.
10 Canys hefyd ni ogoneddwyd yr hyn
a ogoneddwyd, yn y rhan hon, o herwŷdd
y gogoniant tra rhagorol.
11 O blegid o's *bu* yr hyn a ddileid yn
ogoneddus, mwy o lawer *y bydd* yr hyn
ſydd yn aros yn ogoneddus.
12 Am hynny gan fod gennym gyfryw
o obaith, o yr ydym yn arfer hyfder mawr.
13 Ac nid megis p y gofodod Moſes or-
chudd ar ei ŵyneb, fel nad edrychai plant
Iſrael yn grâff ar q ddiwedd yr hyn a ddileid,
14 Eithr † r dallwyd eu meddyliau hwynt.
Canys hŷd y dydd heddyw y mae yr un
gorchudd, wrth ddarllain yn yr hên deſta-
ment yn aros heb ei ddadguddio, yr hwn
yng Nghriſt a ddileir.
15 Eithr hŷd y dydd heddyw pan ddar-
llenir Moſes, y mae 'r gorchudd ar eu cà-
lon hwynt.
16 Ond s pan ymchwelo at yr Arglwydd,
t tynnir ymaith y gorchudd.
17 Eithr yr Arglwydd yw 'r Ysbryd: a
lle *mae* Ysbryd yr Arglwydd, yno *y mae*
rhyddid.
18 Eithr nyni oll, ag ŵyneb agored yn
edrych ar u ogoniant yr Arglwydd x megis
mewn drŷch, y a newidir i'r unrhyw ddelw,
o ogoniant i ogoniant, megis ‡ gan Ysbryd
yr Arglwydd.

o Eph. 6. 19.
p Ecſod. 34. 33, 35.
q Rhuf. 11. 8.
† *calednwyd.*
r Eſay 6. 10. Rhuf. 11. 8.
s Rhuf. 11. 23, 26.
t Eſay 25. 7.
u Pen. 4. 4, 6.
x 1 Cor. 13. 12.
y Rhuf. 8. 29. 1 Cor. 15. 49. Col. 3. 10. ‡ *gan yr Arglwydd, yr Ysbryd.*

PEN. IV.

1 Y mae efe yn dangos arferu o hono ef bob math ar burdeb a diwŷdrwydd ffyddlawn, wrth bregethu 'r Efengyl; 7 a bod y blinderau a'r erlid yr oedd efe beunydd yn eu dioddef o achos yr Efengyl, er moliant i allu Duw, 12 a lleſâd i'r Efengyl, 16 a gogoniant tragywyddol iddo yntau.

AM hynny gan fod i ni y weinidogaeth
a hon, a megis y cawſom drugaredd,
nid ydym yn pallu.
b Rhuf. 1. 16.
2 Eithr ni a ymwrthodaſom â chuddie-
dig bethau b * cywilydd, heb rodio mewn
* *anoneſt.*
c Pen. 2. 17. cyfrwyſdra, c na thrin gair Duw yn dwy-
llodrus; eithr d trwy eglurhâd y gwirio-
d Pen. 5. 11. nedd e yr ydym yn ein canmol ein hun wrth
bob cydwybod dynion yngolwg Duw.
e Pen. 6. 4. 3 Ac o's cuddiedig yw ein hefengyl ni,
f yn y rhai colledig y mae yn guddiedig.
f 1 Cor. 1. 18. Pen. 2. 15. 2 Theſ. 2. 10. 4 Yn y rhai y g dallodd h duw y byd
hwn feddyliau y rhai digred, fel na thy-
wynnai iddynt lewyrch efengyl i gogon-
iant Criſt, k yr hwn yw delw Dduw.
g Eſay 6. 10. 5 Canys nid ydym yn ein pregethu ein
hunain, ond Criſt Ieſu yr Arglwydd, a
h Ioan 12. 31. i ninnau yn weiſion i chwi er mwyn Ieſu.
i Pen. 3. 18. 6 Canys Duw m yr hwn a orchymynodd
k Ioan 1. i'r goleuni lewyrchu o dywyllwch, *yw* yr
hwn n a lewyrchodd yn ein calonnau, i
roddi goleuni gŵybodaeth gogoniant Duw
yn ŵyneb Ieſu Criſt.
7 Eithr y mae gennym y tryſor hwn
18, a 12. 45. mewn o lleſtri pridd, p fel y byddai go-
Phil. 2. 6. Col. 1. 15. didowgrwydd y gallu o Dduw, ac nid o
honom ni.
Heb. 1. 3. 8 Ym mhob peth *yr ŷm* yn gyſtuddiol,
l Pen. 1. 24. ond nid mewn ing; *yr ydym* mewn cyf-
yng-gyngor, ond nid yn ddiobaith;
m Gen. 1. 3. 9 Yn cael ein herlid, ond heb ein llwyr-
n 2 Pedr 1. 19. adael; q yn cael ein bwrw i lawr, eithr
heb ein difetha;
o Pen. 5. 1. 10 Gan gylch-arwain yn y corph bob
p 1 Cor. 2. 5. amſer r farweiddiad yr Arglwydd Ieſu, * fel
q Sal. 37. 24. yr eglurer hefyd fywyd Ieſu yn ein corph ni.
r Pen. 1. 5. 11 Canys t yr ydys yn ein rhoddi ni, y
t Sal. 44. 22, 1 Cor. 15. 31, 49. rhai ydym yn fyw, yn waſtad i farwolaeth
er mwyn Ieſu, fel yr eglurer hefyd fywyd
Ieſu yn ein marwol gnawd ni.
s Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Pedr 4. 13.

u Pen. 13. 9.
12 Felly u y mae angau yn gweithio ynom ni, ac einioes ynoch chwithau.

x Rhuf. 1. 12. 2 Pedr 1. 1. y Sal. 116. 10.
13 A chan fod gennym x yr un ysbryd ffydd, yn ôl yr hyn a 'sgrifennwyd, y Credais, am hynny y lleferais; yr ydym ninnau hefyd yn credu, ac am hynny yn llefaru.

z Rhuf. 8. 11. 1 Cor. 6. 14.
14 Gan wybod y bydd z i'r hwn a gyfododd yr Arglwydd Ieſu, ein cyfodi ninnau hefyd trwy Ieſu, a'n goſod ger bron gyd â chwi.

a Pen. 1. 6, Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.
15 Canys a pob peth *ſydd* er eich mwyn chwi, fel b y byddo i râs wedi amlhâu, trwy ddiolchgarwch llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant Duw.

b Pen. 1. 11. c Rhuf. 7. 22. Eph. 3. 16. Col. 3. 10. 1 Pedr 3. 4.
16 O herwŷdd pa ham nid ydym yn pallu; eithr er llygru ein dŷn oddi allan, er hynny c y dŷn oddi mewn a adnewyddir o ddŷdd i ddŷdd.

d Rhuf. 8. 18.
17 Canys d ein byrr yſgafn gyſtudd ni, ſydd yn odidog ragorol yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant i ni:

18 Tra na bôm yn edrych ar y pethau a welir, ond ar y pethau ni welir: canys y pethau a welir *ſy* dros amſer, ond y pethau ni welir *ſy* dragywyddol.

‡ 1 Pedr 1. 6 a 5. 10.

PEN. V.

1 Ei ſod ef mewn ſicr obaith o'r gogoniant tragywyddol, 6 a diſgwyl am dano, ac am y farn gyfredinol, yn ymegnïo i gadw cydwybod dda, 12 nid er mwyn ymffroſtio yn hynny, 14 Eithr megis un wedi derbyn bywyd oddi wrth Griſt, yn teiſio byw fel creadur newyddd i Griſt, yn unig, 18 a chymmodi eraill â Duw yng Nghriſt, trwy weinidogaeth y cymmod.

a Job 4. 19. Pen. 4. 7. 2 Pedr 1. 13, 14.
CAnys ni a wyddom, o's a ein daearol dŷ o'r babell *bon* a ddattodir, ſod i ni adeilad gan Dduw, *ſef* tŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

b Rhuf. 8. 23.
2 Canys am hynny b yr ydym yn ocheneidio, gan ddeiſyfu cael ein harwiſgo â'n tŷ ſydd o'r nêf:

c Dad. 3. 18.
3 O's hefyd wedi c ein gwiſgo, nid yn noethion y'n ceir.

‡ *o berwŷdd nad.*
4 Canys ninnau hefyd y rhai ŷm yn y babell *bon*, ydym yn ocheneidio, yn llwythog, † yn yr hyn nid ŷm yn chwennych ein dioſg, ond d ein harwiſgo, fel y llyngcer

e Eſay 29. 23. f Rhuf. 8. 23.
yr hyn ſydd farwol gan ſywyd.

5 e A'r hwn a'n gweithiodd ni i hyn yma ydyw Duw, yr hwn hefyd f a roddodd i ni ‡ ernes yr Ysbryd.

Pen. 1. 22. Eph. 1. 14. a 4. 30. ‡ *bwyſl.*
6 Am hynny *yr ydym* yn hyderus bob amſer, ac yn gŵybod tra ydym yn gartreſol yn y corph, ein bod oddi cartref oddi wrth yr Arglwydd.

g Rhuf. 8. 23, 24. 1 Cor. 13. 12. Heb. 11. 1.
7 Canys g wrth ffydd yr ydym yn rhodio, ac nid wrth olwg.

h Phil. 1. 23. * *ymegnïo.* † *rhyngu bodd yn dda iddo ef.*
8 Ond yr ydym yn hŷ, ac h yn gweled yn dda yn hytrach ſod oddi cartref o'r corph, a chartrefu gyd â'r Arglwydd.

9 Am hynny hefyd yr ydym yn * ymorcheſtu, pa hun bynnag ai gartref y byddom, ai oddi cartref, ein bod yn † gymmeradwy ganddo ef.

i Rhuf. 14. 10. k Rhuf. 2. 6. Gal. 6. 7. Eph. 6. 8. Col. 3, 24, 25. Dad. 22. 12.
10 i Canys rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Criſt, k fel y derbynio pob un y pethau *a wnaethpwyd* yn y corph, yn ol yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da, ai drwg.

l Job 31. 23. Jud. 23.
11 A ni gan hynny yn gŵybod l ofn yr Arglwydd, yr ydym yn perſwadio dynion; m eithr i Dduw y'n gwnaed yn hyſbys; ac yr ydwyf yn gobeithio ddarfod ein gwneuthur yn hyſbys yn eich cydwybodau chwithau hefyd.

m Pen. 4, 2.
n Pen. 3, 10.
o Pen. 1, 14.
† Gr. *yr ŵyneb.*
p Pen. 11, 1, 16, 17. a 12. 6, 11.
q Rhuf. 5, 15.
r Rhuf. 6, 11, 12. Gal. 2. 20.
s Math. 12. 50.
t Rhuf. 8, 9. Gal. 6, 15.
* *byddet yn.*
u Eſay 43, 18, 19. a 65. 17.
x Col. 1, 20.
y Rhuf. 3, 24, 25.
z Job 33, 23. Mal. 2. 7.
a Pen. 3. 6. a Eſay 53. 6, 9, 12. Gal. 3. 13.
b Rhuf. 1. 17.

12 Canys n nid ydym yn ein canmol ein hunain drachefn wrthych, ond yn rhoddi i chwi achlyſur o gorfoledd o'n plegid ni, fel y caffoch *beth i atteb* yn erbyn y rhai ſy yn gorfoleddu yn † y golwg, ac nid yn y galon.

13 Canys p pa un bynnag ai ammhwyllo yr ydym, i Dduw *yr ydym:* a'i yn ein pwyll yr ydym, i chwi *yr ydym.*

14 Canys y mae cariad Criſt yn ein cymmell ni, gan farnu o honom hyn, q o's bu un farw dros bawb yna meirw oedd pawb.

15 Ac efe a fu farw dros bawb, r fel na byddai i'r rhai byw fyw mwyach iddynt eu hunain, ond i'r hwn a fu farw droſtynt, ac a gyfodwyd.

16 s Am hynny nyni o hyn allan nid adwaenom neb yn ôl y cnawd; ac o's buom hefyd yn adnabod Criſt yn ôl y cnawd, etto yn awr nid ydym yn *ei* adnabod *ef* mwyach.

17 Gan hynny od *oes* neb t yng Nghriſt, *y mae efe* yn greadur newŷdd. u Yr hên bethau a aethant heibio; wele, gwnaethpwyd pob peth yn newŷdd.

18 A phob peth *ſydd* o Dduw, x yr hwn a'n cymmododd ni ag ef ei hun trwy Ieſu Criſt, ac a roddodd i ni weinidogaeth y cymmod;

19 Sef bod y Duw yng Nghriſt, yn cymmodi y bŷd ag ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau, ac wedi goſod ynom ni air y cymmod.

-20 Am hynny yr ydym ni z yn genhadau dros Criſt, megis pe byddai Duw yn deiſyf *arnoch* trwyddom ni, yr ydym yn erfyn dros Criſt cymmoder chwi â Duw.

21 Canys yr hwn nid adnabu bechod, a a wnaeth efe yn bechod droſom ni, fel y'n gwnelid ni b yn gyfiawnder Duw ynddo ef.

1 Pedr 2, 22, 24. 1 Ioan 3. 5.

PEN. VI.

1 Darſod iddo ei ddangos ei hun yn weinidog ſyddlawn i Griſt, trwy ei gyngborion, 3 a dim weidrŵydd ei fucbedd, 4 a'i ddioddefgarwch mewn pob math ar gyſtudd, ac ammharch, er mwyn yr Efengyl: 10 am yr hon y mae efe yn byfach yn llefaru yn eu plith, am ſod ei galon ef yn agored iddynt: 13 ac y mae efe yn diſgwyl am y cyfryw ewyllyſgarwch drachefn oddi wrthynt hwy, 14 gan eu bannog i ochelyd cymdeithas ac aſendid eilun-addolwŷr, a bwythau yn Demlau y Duw byw.

a 1 Cor. 3. 9. b Heb. 12. 15. c Eſay 49. 8.
ANinnau a gan gŷd-weithio, ydym yn attolwg *i chwi* b na dderbynioch râs Duw yn ofer:

2 (Canys y mae efe yn dywedyd, c Mewn amſer cymmeradwy y'th wrandewais, ac yn nŷdd iechydwriaeth y'th gynnorthwyais: wele, yn awr yr amſer cymmeradwy; wele, yn awr ddŷdd yr iechydwriaeth.)

d 1 Cor. 10. 32. ‡ *canmol.* e 1 Cor. 4. 1. f Pen. 11, 23.
3 d Heb roddi dim achos tramgwydd mewn dim, fel na feier ar y weinidogaeth:

4 Eithr gan ein ‡ dangos ein hunain ym mhob peth, e fel gweinidogion Duw, mewn ammynedd mawr, mewn cyſtuddiau, mewn anghenion, mewn cyſyngderau,

5 f Mewn gwialennodiau, mewn carcharau, mewn terfyſgau, mewn poenau, mewn gwiliadwriaethau, mewn ymprydiau,

6 Mewn

g 1 Cor. 2. 4.
6 Mewn purdeb, mewn gŵybodaeth, mewn hir-ymaros, mewn tiriondeb yn yr
h Pen. 10. 4. Yſbryd glân, mewn cariad diragrith;
Eph. 6. 11, 15. 7 Yngâir y gwirionedd, yn g nerth Duw, trwy h arfau cyfiawnder, ar ddehau, ac ar aſſwy,
2 Tim. 4. 7. 8 Trwy barch ac ammharch, trwy anglod a chlod: megis twyllwŷr, ac *er hynny*
i Pen. 4. 2. yn eirwir;
9 Megis anadnabyddus, ac i *er hynny* yn
k Pen. 4. 10. 11. adnabyddus; k megis yn meirw, ac wele byw ydym; l megis wedi ein ceryddu, a
l Sal. 118. 18. heb ein lladd;
10 Megis wedi ein triſtâu, ond yn waſtad yn llawen; megis yn dlodion, ond yn
m Pen. 7. 2, 3. cyfoethogi llawer; megis heb ddim genym, ond *etto* yn meddiannu pob peth.
n Pen. 12. 15. 11 Ein genau ni a agorwyd wrthych
o 1 Cor. 4. 14. chwi, O Gorinthiaid, m ein càlon ni a ehangwyd.
p Deut. 7. 2. 12 Ni chyfyngwyd arnoch ynom ni, eithr n cyfyngwyd arnoch yn eich ymyſgaroedd eich hunain.
1 Cor. 5. 9. 13 Ond am yr un tâl, (o yr ydwyf yn
q 1 Sam. 5. 2, 3. dywedyd megis wrth *fy* mhlant) ehanger chwithau hefyd.
1 Bren. 18. 21. 14 p Na iauer chwi yn anghymharus gyd
Eccl. 13. 17. â'r rhai digred. Canys q pa gyfeillach *ſydd* † rhwng cyfiawnder ac anghyfiawnder? a pha gymmundeb ‡ rhwng goleuni
1 Cor. 10. 21. a thywyllwch?
Eph. 5. 11. 15 A pha gyſſondeb *ſydd* rhwng Criſt a Belial? neu pa ran *ſydd* i gredadyn gyd ag anghredadyn?
† Gr. *i gyfiawnder.* ‡ Gr. *i oleuni.* 16 A pha gydfod *ſydd* rhwng teml Dduw ac eulynnod? Canys r teml y Duw byw ydyeh chwi; fel y dywedodd Duw, s Mi
r 1 Cor. 3. 16. a breſwyliaf ynddynt, ac a rodiaf yn *eu myſg*, ac a fyddaf yn Dduw iddynt hwy, a hwy a fyddant yn bobl i mi.
Heb. 3. 6. 17 r O herwŷdd pa ham deuwch allan
s Leſ. 26. 12. o'u canol hwy, ac ymddidolwch, medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch â dim
Ezec. 37. 26, &c. aflan; ac mi a'ch derbyniaf chwi;
t Eſay 52. 11, Dad. 18. 4. 18 u Ac a fyddaf yn Dâd i chwi, a chwithau a fyddwch yn feibion ac yn ferched i mi, medd yr Arglwydd holl-alluog.

u Jer. 31. 1, 9. Dad. 21. 7.

PEN. VII.

1 *Y mae eſe ym mhellach yn eu hannog hwy i buzdeb buchedd, 2 ac i ddwyn y cyſtrywe ewyllys da tu ag atto ef, ag yr oedd yntau yn ei ddwyn tu ag attynt hwy. 3 A rhag iddynt hwy ſaddwl ei fod ef yn ammeu hynny, y mae eſe yn dangos pa gyſſur a gymmerodd eſe yn ei ſinderau, pan fynegodd Titus y triſtwch duwiol a weithiaſai ei Epiſtol cyntaf ef ynddynt hwy, 13 a'u caredigrwydd hwynt, a'u hufuddddod tu ag at Titus, megis y boſtiaſai eſe o'r blaen am danynt hwy.*

s 1 Ioan 3. 3. AM hynny s gan fod gennym yr addewidion hyn, anwylyd, ymlanhâwn oddi wrth bob halogrwydd cnawd ac yſbryd, gan berffeithio ſanctеiddrwydd yn ofn Duw.

b Act. 20. 33. 2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom gam i neb, ni lygraſom neb, b nid yſbeiliaſom neb.

Pen. 12. 17. 3 Nid i'ch condemnio yr ŵyf yn dywedyd: canys c mi a ddywedais o'r blaen
c Pen. 6. 11, 12. eich bod chwi yn ein calonnau ni, i farw ac i fyw gyd â *chwi.*

4 *Y mae* hyfder fy ymadrodd yn fawr wrthych. *Y mae gennyf* orfoledd mawr o'ch plegid chwi; d yr ŵyf yn llawn o ddiddanwch, yn dra-chyfiawn o lawenydd yn ein holl orthrymder.

d Phil. 2. 17. Col. 1. 24.

5 Canys e wedi ein dyfod ni i Macedonia, ni chafodd ein cnawd ni ddim llonydd, eithr ym mhob peth cyſtuddiedig *ſuom*; f oddi allan *yr oedd* ymladdau, oddi fewn ofnau.

e Pen. 2. 13.
f Deut. 32. 25.

6 Eithr g Duw yr hwn ſydd yn diddanu y rhai cyſtuddiedig, a'n diddanodd ni wrth h ddyfodiad Titus.

g Pen. 1. 4.
h Edrych Pen. 2. 13.

7 Ac nid yn unig wrth ei ddyfodiad ef, ond hefyd wrth y diddanwch â'r hwn y diddanwyd ef ynoch chwi, pan fynegodd efe i ni eich awŷdd-fryd chwi, eich galar chwi, eich zêl tu ag attat fi, fel y llawenheais i yn fwy.

8 Canys er i mi eich triſtâu chwi mewn llythyr, nid yw edifar gennyf, i er bod yn edifar gennyf; canys yr ŵyf yn gweled triſtâu o'r llythyr hwnnw chwi, er *nad oedd ond* dros amſer.

i Pen. 2. 4.

9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid am eich triſtâu chwi, ond am eich triſtâu i edifeirwch: canys triſtâu a wnaethoch ‡ yn dduwiol, fel na chaech golled mewn dim oddi wrthym ni.

‡ *yn ôl Duw.*

10 Canys duwiol driſtwch ſydd yn gweithio edifeirwch, er iechydwriaeth * ni bydd edifeirwch o honi: eithr triſtwch y bŷd ſydd yn gweithio angau.

* *diddiſar.*

11 Canys wele hyn yma, eich triſtâu chwi † yn dduwiol, pa aſtudrwydd ei faint a weithiodd ynoch, ïe *pa* amddiffyn, ïe *pa* ſorriant, ïe *pa* ofn, ïe *pa* awŷdd-fryd, ïe *pa* zêl, ïe *pa* ddial! Ym mhob peth y dangoſaſoch eich bod yn bur yn y peth hyn.

† *yn ôl Duw.*

12 O herwŷdd pa ham, er yſgrifennu o honof attoch, ni *ſgrifennais* o'i blegid ef a wnaethai y cam, nac o blegid yr hwn a gawſai gam, ond er mwyn bod yn eglur i chwi ein gofal droſoch ger bron Duw.

13 Am hynny ni a ddiddanwyd yn eich diddanwch: a mwy o lawer y buom lawen am lawenydd Titus; o blegid eſmwythâu ar ei ysbryd ef gennych chwi oll.

14 O blegid o's boſtiais ddim wrtho ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd: eithr megis y dywedaſom wrthych bob dim mewn gwirionedd, felly hefyd gwirionedd oedd ein bôſt ni, yr hwn *a ſu* wrth Titus.

k Pen. 2. 9.

15 Ac y mae ei amyſgaroedd ef yn helaethach tu ag attoch, wrth gofio o hono eich ufudd-dod chwi oll, pa fodd trwy ofn a dychryn y derbyniaſoch ef.

Phil. 2. 12. 2 Theſ. 3. 4.

16 Am hynny llawen ŵyf, k am fod i mi hyder arnoch ym mhob dim.

Phile. 8, 21.

PEN. VIII.

1 *Y mae eſe yn eu hannog hwynt i gyfrannu yn helaeth i'r Saint tlodion yn Ieruſalem, trwy ſiampl y Macedoniaid, 7 trwy ganmol eu parodrwydd hwy o'r blaen, 9 trwy ſiampl Criſt, 14 a thrwy y lleſâd ysbrydol a ddaw iddynt hwy o hynny: 16 gan ddangos iddynt burdeb ac ewyllyſgarwch Titus, ac eraill o'r brodyr, y rhai ar ei ddeiſyfiad, a'i annog, a'i orchymmyn ef, a ddaethant attynt hwy yn bwrpaſol ynghŷlch y petb hyn.*

YR ydym ni hefyd yn hysbyſu i chwi, frodyr, y grâs Duw a roddwyd yn eglwyſi Macedonia;

2 Ddarfod mewn mawr broſiad cyſtudd i helaethrwydd eu llawenydd hwy, a a'u dwfn dlodi, ymhelaethu i gyfoeth eu ‡ haelioni hwy,

a Marc 12. 44. ‡ *ſymlrwydd.*

3 O blegid yn ôl *tu* gallu, (yr ŵyf fi yn dŷſt) ac uwch law eu gallu, *yr oeddynt* yn ewyllyſgar o honynt eu hunain;

4 Gan ddeiſyſu arnom trwy lawer o ymbil, ar dderbyn o honom ni ‡ y rhôdd, a [b] chymdeithas gweinidogaeth y ſaint.

5 A *hyn a wnaethant* nid fel yr oeddym ni yn gobeithio, ond hwy a'u rhoddaſant eu hunain yn gyntaf i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy ewyllys Duw:

6 Fel y dymunaſom ni ar Titus, megis y dechreuaſai efe o'r blaen, felly hefyd orphen o hono * yn eich plith chwi y gràs hwn hefyd.

7 Eithr, fel [c] yr ydych ym mhob peth yn helaeth, mewn ffydd, a gair, a gŵybodaeth, a phob aſtudrwydd, ac yn eich cariad tu ag attom ni, *edrychwch* ar fod o honoch yn y gràs hwn hefyd yn ehelaeth.

8 Nid trwy orchymmyn yr ydwyf yn dywedyd, ond o blegid diwydrwydd rhai eraill, a chan broſi gwirionedd eich cariad chwi.

9 Canys chwi a adwaenoch râs ein Harglwydd Ieſu Criſt, [d] iddo ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef.

10 Ac [e] yr ydwyf yn rhoddi cyngor yn hyn: canys [f] hyn ſy dda i chwi, y rhai a rag-ddechreuaſoch, nid yn unig wneuthur, ond hefyd [g] ewyllyſio er y llynedd.

11 Ac yn awr gorphennwch wneuthur hefyd; fel megis ag *yr oedd* y parodrwydd i ewyllyſio, felly *y byddo* i gwplâu hefyd, o'r hyn ſydd gennych.

12 Canys [h] o's bydd parodrwydd *meddwl* o'r blaen, yn ôl yr hyn ſydd gan un, *y mae* yn gymmeradwy, nid yn ôl yr hyn nid oes ganddo.

13 Ac nid fel y byddai eſmwythdra i eraill, a chyſtudd i chwithau;

14 Eithr o gymhwyſdra: y prŷd hyn *bydded* eich helaethrwydd chwi *yn diwallu* eu diffyg hwy, fel y byddo eu helaethrwydd hwythau *yn diwallu* eich diffyg chwithau; fel y byddo cymhwyſdra:

15 Megis y mae yn yſgrifenedig, [i] Yr hwn *a gaſglodd* lawer, nid oedd ganddo ‡ weddill, ac *a gaſglodd* ychydig, nid oedd † arno eiſiau.

16 Eithr i Dduw *y byddo* 'r diolch, yr hwn a roddodd yr un diwydrwydd troſoch ynghâlon Titus.

17 O blegid yn wîr efe a dderbyniodd [k] y dymuniad, a chan ſod yn fwy diwyd, a aeth attoch o'i wirfodd ei hun.

18 [l] Ni a anfonaſom hefyd gyd ag ef y brawd, yr hwn *y mae* ei glod yn yr eſengyl trwy 'r holl eglwyſi:

19 (Ac nid *hynny* yn unig, eithr hefyd a ddewiſwyd gan yr eglwyſi i gŷd-ymdaith â ni, â'r * gràs hyn, yr hwn a waſanaethir gennym, er gogoniant i'r Arglwydd ei hun, ac *i amlygu* parodrwydd eich *meddwl* chwi:)

20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb feio arnom yn yr helaethrwydd yma, yr hwn a waſanaethir gennym:

21 [m] Y rhai ydym yn rhag-ddarpar pethau oneſt, nid yn unig yngolwg yr Arglwydd, ond hefyd yngolwg dynion.

22 Ac ni a anfonaſom gyd â hwynt ein brawd, yr hwn a broſaſom mewn llawer o bethau, lawer gwaith, ei fod ef yn ddyfal, ac yn awr yn ddyfalach o lawer, am y mawr ymddiried *y ſydd* ‡ *gennyf* ynoch.

23 O's *gofynnir* am Titus, ſy nghydymmaith *yw*, a chŷd-weithydd tu ag attoch chwi; neu *am* ein brodyr, cenhadau yr eglwyſi *ydynt*, *a* gogoniant Criſt.

24 Am hynny dangoſwch iddynt hwy hysbyſrwydd o'ch cariad, ac o'n bôſt ninnau am danoch chwi, yngolwg yr eglwyſi.

PEN. IX.

1 *Y mae efe yn dangos yr achos pa ham y danfonaſai efe Titus a'i frodyr o'r blaen, er ei ſod yn gŵybod eu parodrwydd hwy.* 6 *Ac y mae efe yn eu cynhyrfu hwy i roddi elusen yn helaeth, gan ſod hyn megis math ar hauad hâd,* 10 *yr hwn a ddarpar iddynt gynnyrch,* 13 *ac a bair aberth mawr o foliant i Dduw.*

CAnys tu ag at am [a] y weinidogaeth i'r ſaint, afraid yw i mi 'ſgrifennu attoch.

2 O herwŷdd mi a adwaen barodrwydd eich *meddwl* chwi, yr hwn yr ydwyf yn ei foſtio wrth y Macedoniaid am danoch chwi, fod [b] Achaia wedi ymbarottoi er y llynedd: a'r zêl *a ddaeth* oddi wrthych chwi a annogodd lawer iawn.

3 A mi a ddanfonais y brodyr, fel na byddo ein bôſt ni am danoch chwi yn ofer yn y rhàn hon, fel, megis y dywedais, y byddoch wedi ymbarottôi:

4 Rhag, o's y Macedoniaid a ddeuant gyd â mi, a'ch cael chwi yn ammharod, bod i ni (ni ddywedaſ, i chwi) gael cywilydd yn y ſôſt hyderus yma.

5 Mi a dybiais gan hynny yn anghenrheidiol attolwg i'r brodyr, ar iddynt ddyfod o'r blaen attoch, a rhag-ddarparu eich * bendith chwi yr hon a fynegwyd, fel y byddo parod, megis bendith, ac nid megis *o* gybydd-dra.

6 A hyn *yr ŵyf yn* ei *ddywedyd*, [c] Yr hwn ſydd yn hau ‡ yn brin, a fêd hefyd yn brin; a'r hwn ſydd yn hau † yn helaeth, a fêd hefyd yn helaeth.

7 Pob un megis y mae yn rhag-arfaethu yn ei gâlon *felly rhoddêd*, [d] nid * yn athriſt, neu ‡ trwy gymmell: canys [e] rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu.

8 Ac *y mae* Duw yn abl i beri i bob gràs fod yn helaeth tu ag attoch chwi, fel y byddoch chwi ym mhob peth, bob amſer, a chennych bob digonoldeb, yn helaeth i bob gweithred dda:

9 (Megis yr yſgrifennwyd, [f] Efe a waſgarodd, rhoddodd i'r tlodion, ei gyfiawnder ef ſydd yn aros yn dragywydd.

10 A'r hwn ſydd [g] yn rhoddi hâd i'r hauwr, * rhodded hefyd fara yn ymborth, ac amlhäed eich hâd, a chwaneged ffrwyth eich [h] cyfiawnder)

11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob peth, i bob † haelioni, [i] yr hwn ſydd yn gweithio trwom ni ddiolch i Dduw.

12 Canys y mae gweinidogaeth y ſwydd hon, nid yn unig yn cyflawni diffygion y ſaint, ond hefyd yn ymhelaethu trwy aml roddi diolch i Dduw;

13 Gan eu bod trwy brofiad y weinidogaeth hon yn gogoneddu Duw o herwŷdd daroſtyngiad eich cyffes chwi i eſengyl Criſt, ac *o berwŷdd* ‡ haelioni eich cyfraniad iddynt hwy, ac i bawb:

14 A thrwy eu gweddi hwythau droſoch chwi, *y rhai ydynt* yn hiraethu am danoch chwi, am y rhagorol râs Duw, *yr hwn ſydd* ynoch.

15 Ac i Dduw *y byddo* 'r diolch am ei ddawn annhraethol.

PEN.

[a] 1 Cor. 16. 1. Pen. 8, 4.

[b] Pen. 8, 10.

* *haelioni chwi, yr hwn a fynegwyd o'r blaen gymmaint am dano.*

[c] Diar. 11, 24. a 22, 9. Gal. 6, 7, 9.

‡ *dan tirioaeth.*

† *gyd â bendithion.*

[d] Deut. 15. 7. Diar. 11, 25. Eccl. 35, 9, 10. Rhuf. 12, 8.

* *o drifteuch.*

‡ *o anhenrhaid.*

[e] Ecſod. 25. 2. a 35. 5.

[f] Sal. 112, 9.

[g] Eſay 55, 10.

* *a roddo hefyd fara yn ymborth ac a amlhao, &c.*

[h] Math. 6, 1.

† *llaſur.*

[i] Pen. 1, 11. a 4. 15.

‡ Gr. *ſymlrwydd.*

[1] Ecſod. 16. 18.

‡ *or mod.* † *rhy fychan ganddo.*

[k] Ad. 6.

[l] Pen. 12, 18. a 13, 14.

* *rhodd hon, yr hon a, &c.*

[m] Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. 1 Pedr 2, 12.

‡ Neu, *ganddo.*

PEN. X.

1 Yn erbyn y gau-apoſtolion, y rhai a ddïyſtyrent wendid ei breſennoldeb corphorol eſ, y mae e'e yn goſod allan y nerth a'r awdurdod ysbrydol, y gwiſgid eſ â hwynt yn erbyn pob gwrthwyneb allu; 7 gan eu ſicrhâu hwy y teir eſ ar ei ddyſodiad, mŵr nerthol mewn gair, ac ydyw eſe yr awr hon yn abſennol yn ei 'ſgrifen; 12 a chan ſtio ar y gau-athrawon am ymgyrhaeddyd y tu hwnt i'w meſur, ac ymffroſtio yn llaſur gwŷr eraill.

[a] Rhuſ. 12. 1. ‡ *wrth olwg.*

A [a] Myfi Paul ŵyf fy hun yn attolwg i chwi, er addfwynder a hynawſedd Criſt, yr hwn ‡ yn breſennol *ŵyf* wael yn eich plith, ond yn abſennol ydwyf yn hŷ arnoch.

[b] 1 Cor. 4. 21. Pen. 13. 10. * *y'm tybir ſy mod.*

2 Ac yr ydwyf yn dymuno [b] na byddwyf yn breſennol yn hŷ, â'r hyder * yr ŵyf yn meddwl bod tu ag at rai, y ſy yn ein cyſrïf ni megis rhai yn rhodio ar ôl y cnawd.

3 Canys er ein bod ni yn rhodio yn y cnawd, nid ydym yn milwrio yn ôl y cnawd.

4 Canys arfau ein milwriaeth ni nid *ydynt* gnawdol, ond nerthol ‡ trwy Dduw [c] i fwrw ceſtyll i'r llawr:

† Neu, *i.* [c] Jer. 1. 10. ‡ *rheſymiadau.*

5 Gan fwrw ‡ dychymmygion i lawr, a a phob uchder ag ſy yn ymgodi yn erbyn gwybodaeth Dduw, a chan gaethiwo pob meddwl i ufudd-dod Criſt;

6 Ac yn barod gennym ddïal ar bob anufudd-dod, pan gyflawner eich ufudd-dod chwi.

7 A'i edrych yr ydych chwi ar bethau yn ôl y golwg? [d] O's ymddiried neb ynddo ei hun, ei fod eſe yn eiddo Criſt, meddylied hyn drachefn o hono ei hun, megis ag y *mae* eſe yn eiddo Criſt, felly *ein bod* ninnau hefyd yn eiddo Criſt.

[d] 1 Cor. 14. 37. 1 Ioan 4. 6.

8 O blegid pe boſtiwn beth ychwaneg hefyd [e] am ein hawdurdod, yr hon a roddodd yr Arglwydd i ni er adeilad, ac nid er eich dinyſtr chwi, [f] ni'm cywilyddid:

[e] Pen. 13. 10. [f] Pen. 12. 6.

9 Fel na thybier fy mod megis yn eich dychrynu chwi trwy lythyrau.

* Gr. *medd eſ.*

10 O blegid y llythyrau yn wîr (* meddant) *ſy* drymion a chryfion, eithr preſennoldeb y corph *ſydd* wân, a'r ymadrodd yn ddirmygus.

11 Y cyfryw un, meddylied hyn, mai y fath ydym ni ar air trwy lythyrau yn abſennol, yr un fath hefyd *a fyddwn* ar weithred yn breſennol.

[g] Pen. 3. 1. a 5. 12.

12 [g] Canys nid ŷm ni yn beiddio ein cŷdſtadlu, neu ein cyffelybu ein hunain, i rai ſy yn eu canmol eu hunain: eithr hwynthwy gan eu meſur eu hunain wrthynt eu hunain, a'u cyffelybu eu hunain iddynt eu hunain, nid ydynt * yn deall.

* *ſynhwyrol.*

13 Eithr ni foſtiwn ni hŷd at bethau allan o'*n* meſur, ond yn ôl meſur y rheol a rannodd Duw i ni, meſur i gyrhaeddyd hŷd attoch chwi hefyd.

14 Canys nid ydym, megis *rhai* heb gyrhaeddyd hŷd attoch chwi, yn ymyſtyn allan tu hwnt i'*n meſur*: canys hŷd attoch chwi hefyd y daethom ag efengyl Criſt.

15 Nid gan foſtio hŷd at bethau allan o'*n* meſur, [h] yn llaſur *rhai* eraill: eithr gan obeithio pan gynnyddo eich ffŷdd chwi, gael ynoch chwi ein mawrygu yn ôl ein rheol, * yn ehelaeth;

[h] Rhuſ. 15. 20. * *i belaethrwydd.*

16 I bregethu'r efengyl tu hwnt i chwi: *ac* nid i foſtio yn rheol un arall, am bethau parod eiſioes.

[i] Eſay 65. 16.

17 [i] Eithr yr hwn ſydd yn ymffroſtio, ymffroſtied yn yr Arglwydd.

[j] Jer. 9. 24. [k] Diar. 27. 2.

18 Canys [k] nid yr hwn ſydd yn ei ganmol ei hun ſydd gymmeradwy, ond [l] yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei ganmol.

[l] Rhuſ. 2. 29.

PEN. XI.

1 Allan o'i eiddigedd dros y Corinthiaid, y rhai oedd yn dangos eu bod yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r gau Apoſtolion nag o hono eſ, y mae yn gorfod arno yn erbyn ei ewyllys, ei ganmol ei hun, 5 trwy ei gyſtadlu ei hun â'r Apoſtolion pennaf, 7 a'i fod yn pregethu'r efengyl yn rhâd, ac yn ddigoſt, iddynt bwy: 13 gan ddangos nad oedd eſe ddim gwaeth nâ'r gweithredwŷr twyllodrus hynny, mewn un rhagor-fraint o'r ddeddf, 23 a'i fod yn rhagori arnynt yngwaſanaeth Criſt, ac ym mhob math ar ddïoddefiadau o achos ei weinidogaeth.

ONa chŷd-ddygech â myfi ychydig yn [a] *ſy* ffolineb; eithr hefyd * cŷd-ddygwch â myfi.

[a] Pen. 5. 13. Ad. 16. * *yr ydych yn cŷd-ddwyn.*

2 Canys [b] eiddigus ŵyf troſoch, ag eiddigedd duwiol: canys mi a'ch † dyweddïais chwi i un gŵr, [c] i'*ch* ‡ rhoddi *chwi* [d] *megis* morwyn bur i Criſt.

[b] Gal. 4. 17, 18. † Gr. *cymhwyſais.* [c] Col. 1. 28. ‡ *preſentio.* [d] Lef. 21. 13.

3 Ond y mae arnaf ofn, rhag mewn modd yn y bŷd, megis y twyllodd [e] y ſarph Efa trwy ei chyfrwyſdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddi wrth y ſymlrwydd ſydd yng Nghriſt.

[e] Gen. 3. 4. Ioan 8. 44.

4 Canys yn wîr o's ydyw yr hwn ſydd yn dyfod yn pregethu Ieſu arall yr hwn ni phregethaſom ni, neu o's ydych yn derbyn ysbryd arall yr hwn ni's derbyniaſoch, neu [f] efengyl arall yr hon ni dderbyniaſoch, têg y cŷd-ddygech * *ag eſ.*

[f] Gal. 1, 7, 8. * *â mi.*

5 Canys yr ydwyf yn meddwl [g] na bûm i ddim yn ôl i'r apoſtolion pennaf.

[g] 1 Cor. 15. 10. Pen. 12. 11. Gal. 2. 6.

6 Ac o's *ydwyf* hefyd [h] yn anghyfarwydd ar ymadrodd, etto nid *ŵyf felly* [i] mewn gŵybodaeth; eithr [k] yn eich plith chwi nyni a eglurhäwyd yn hollol ym mhob dim.

[h] 1 Cor. 1. 17. a 2, 1, 13. [i] Eph. 3. 4. [k] Pen. 4. 2. a 5. 11. a 12. 12.

7 A wneuthum i [l] fai wrth fy ngoſtwng fy hun, ſel y dyrchefid chwi, o blegid pregethu o honof i chwi efengyl Dduw yn rhâd?

[l] 1 Cor. 9. 6, 12. [m] Pen. 12. 13.

8 Eglwyſi eraill a ysbeiliais, gan gymmeryd cyflog *ganddynt bwy*, i'ch gwaſanaethu chwi.

9 A phan oeddwn yn breſennol gyd â chwi, ac arnaf eiſiau, [m] ni ormeſais ar neb: canys fy eiſiau i a gyflawnodd [n] y brodyr a ddaethant o Macedonia: ac ym mhob dim y'm cedwais fy hun heb bwyſo arnoch, ac mi a ymgadwaf.

[n] Phil. 4. 10, 15.

10 [o] Fel y mae gwirionedd Criſt ynof, [p] ni argaeir yr ymffroſt hyn yn ſy erbyn yngwledydd Achaia.

[o] Rhuſ. 9. 1. [p] 1 Cor. 9. 15.

11 Pa ham? *Ai* am nad ŵyf yn eich caru chwi? Duw a'i gŵyr.

[q] 1 Cor. 9. 12.

12 Eithr yr hyn yr ŵyf yn ei wneuthur, a wnâf hefyd; [q] fel y torrwyf ymaith achlyſur, oddi wrth y rhai ſy yn ewyllyſio cael achlyſur; fel yn yr hyn y maent yn ymffroſtio, y cair hwynt megis ninnau hefyd.

13 Canys y cyfryw gau-apoſtolion *ſy* weithwŷr twyllodrus, wedi ymrithio yn apoſtolion i Criſt.

14 Ac nid rhyfedd: canys y mae Satan yntau yn ymrithio yn angel goleuni.

15 Gan hynny nid mawr *yw*, er ymrithio ei weinidogion ef fel gweinidogion cyfiawnder,

r Phil. 3. 19.
s 1 Pen. 12. 6.
t Neu, *goddefwch.*
t 1 Cor. 7. 6, 12.
u Phil. 3. 3, 4.
x 2 Pen. 10. 10.
y Act. 22. 3. Rhuf. 11. 2. Phil. 3. 5.
z 1 Cor. 15. 10.
a Act. 9. 16. a 21. 11. 1 Pen. 6. 4.
b 1 Cor. 15. 31. Pen. 1. 10. a 4. 11.
c Deut. 25. 3.
d Act. 16. 22.
e Act. 14. 19.
f Act. 27. 41.
g Edrych Act. 20. 18, &c.
h 1 Cor. 8. 13. a 9. 22.
i 2 Pen. 12. 5.
k Gal. 1. 20.
l Act. 9. 24.

iawnder, r y rhai y bydd eu diwedd yn ôl eu gweithredoedd.

16 s Trachefn meddaf, Na thybied neb fy mod i yn ffôl: o's amgen, etto t derbyniwch fi fel ffôl, fel y gallwyf finnau hefyd ymffrostio ychydig.

17 Yr hyn yr ŵyf yn ei ddywedyd, t nid ydwyf yn ei ddywedyd yn ôl yr Arglwydd, eithr megis mewn ffolineb, yn hyn o fôst hyderus.

18 u Gan fod llawer yn ymffrostio yn ôl y enawd, minnau a ymffrostiaf hefyd.

19 Canys yr ydych yn goddef ffyliaid yn llawen, gan fod *eich hunain* yn synhwyrol.

20 Canys yr ydych yn goddef, o's bydd un i'ch caethiwo, o's bydd un i'*ch* llwyrfwytta, o's bydd un yn cymmeryd *gennych*, o's bydd un yn ymddyrchafu, o's bydd un yn eich taro chwi ar *eich* ŵyneb.

21 Am ammhareh yr ydwyf yn dywedyd, x megis pe buasem ni weiniaid: eithr ym mha beth bynnag y mae neb yn hŷ, (mewn ffolineb yr ŵyf yn dywedyd) hŷ ŵyf finnau hefyd.

22 Ai Hebreaid ydynt hwy? y felly finnau: ai Israëliaid ydynt hwy? felly finnau: ai hâd Abraham ydynt hwy? felly finnau:

23 Ai gweinidogion Crist ydynt hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn ffôl) z mwy *wyf* fi; a mewn blinderau yn helaethach, mewn gwialennodiau dros fesur, mewn carcharau yn amlach, b mewn marwolaethau yn fynych.

24 Gan yr Iuddewon bymwaith y derbyniais c ddeugain *gwialennod* ond un.

25 Tair gwaith d y'm curwyd â gwiail; e unwaith y'm llabyddiwyd; teirgwaith f y torrodd llong arnaf; noswaith a diwrnod y bûm yn y dyfnfor;

26 Mewn teithiau yn fynych; ym mheryglon llif-ddyfroedd; ym mheryglon lladron; ym mheryglon *fy* nghenedl *fy hun*; ym mheryglon gan y cenhedloedd; ym mheryglon yn y ddinas; ym mheryglon yn yr anialwch; ym mheryglon ar y môr; ym mheryglon ym mhlith brodyr gau:

27 Mewn llafur a lludded; mewn anhunedd yn fynych; mewn newŷn a syched; mewn ymprydiau yn fynych; mewn anwyd a noethni.

28 Heb law y pethau *fy yn digŵyddo* oddi allan, yr ymosod yr hwn *fydd arnaf* beunydd, g y gofal dros yr holl eglwysi.

29 h Pwy sy wàn, nad ŵyf finnau wàn? pwy a dramgwyddir, nad ŵyf finnau yn llosgi?

30 O's rhaid ymffrostio, i mi a ymffrostiaf am y pethau sy yn perthyn i'm gwendid.

31 k Duw, a Thâd ein Harglwydd ni Iesu Grist, yr hwn sydd fendigedig yn oes oesoedd, a ŵyr nad ŵyf yn dywedyd celŵydd.

32 l Yn Damascus, y llywydd dan Aretas y brenhin a wiliodd ddinas y Damasciaid, gan ewyllysio fy nàl i:

33 A thrwy ffenestr mewn basged y'm gollyngwyd ‡ ar hŷd y mûr, ac y diengais o'i ddwylaw ef.

‡ *dros y mûr.*

PEN. XII.

1 *Er gallu o bono ef orfoleddu yn ei ddadguddiadau rhyfeddol, er mwyn gosod allan ei Apostoldaeth, 9 etto mae yn well gantho orfoleddu yn ei wendid:* 11 *gan fawrhau bai arnynt bwy am ei yrru ef i wâg-fostio fel hyn.* 14 *Mae efe yn addo dyfod attynt bwy drachefn, ac er hynny trwy dadol garedigrwydd,* 20 *er ei fod yn ofni y caiff efe ynò lawer o ddrwg-weithredwŷr, ac annhrefn cyffredinol.*

YMffrostio yn ddiau nid yw fuddiol i mi: canys myfi a ddeuaf at weledigaethau a dadguddiedigaethau yr Arglwydd.

2 Mi a adwaenwn ddŷn yng Nghrist, er ys rhagor i bedair blynedd ar ddeg, (pa un ai yn y corph, ni wn; ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a ŵyr,) y cyfryw *un* a a gipiwyd i fynu hŷd y drydedd nêf. 4049. yn Lystra. a Act. 22. 17.

3 Ac mi a adwaenwn y cyfryw ddŷn (pa un ai yn y corph, ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a ŵyr,)

4 Ei gipio ef i fynu i baradwys, ac iddo glywed geiriau annhraethadwy, y rhai nid yw ‡ gyfreithlon i ddŷn eu hadrodd.

5 Am y cyfryw *un* yr ymffrostiaf; b eithr am danaf fy hun nid ymffrostiaf, oddi eithr yn fy ngwendid.

6 Canys c o's ewyllysiaf ymffrostio, ni byddaf ffôl; canys mi a ddywedaf y gwîr: eithr yr ŵyf yn arbed, rhag i neb wneuthur cyfrif o honof fi, uwch law y mae yn gweled fy mod, neu yn ei glywed gennyf.

7 Ac fel na'm tra-dyrchafer gan odidowgrwydd y dadguddiedigaethau, rhoddwyd i mi d swmbwl yn y cnawd, cennad Satan, i'm cernodio, fel na'm tra-dyrchefid.

8 e Am y peth hyn mi a attolygais i'r Arglwydd deirgwaith, ar fod iddo ymadael â mi.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Digon i ti fy ngrâs i; canys fy nerth i a berffeithir mewn gwendid: yn llawen iawn gan hynny yr ymffrostiaf fi, yn hytrach yn fy ngwendid, fel y preswylio nerth Crist ynofi.

10 Am hynny yr ŵyf yn foddlawn mewn gwendid, mewn ammharch, mewn anghenion, mewn erlidiau, mewn cyfyngderau er mwyn Crist: canys pan ŵyf wan, yna yr ŵyf gadarn.

11 Mi a euthum yn f ffôl wrth ymffrostio; chwychwi a'm ‡ gyrrasoch. Canys myfi a ddylaswn gael fy nghanmol gennych chwi: canys g ni bûm i ddim yn ôl i'r apostolion pennaf, er h nad ydwyf fi ddim.

12 i Arŵyddion apostol yn wîr a weithredwyd yn eich plith chwi, mewn pob ammynedd, mewn arŵyddion, a rhyfeddodau, a gweithredoedd nerthol.

13 Canys beth yw yr hyn y buoch chwi yn ôl am dano, mwy nâ'r eglwysi eraill, oddieithr am k na bûm i fy hun ormesol arnoch? Maddeuwch i mi hyn o gam.

14 l Wele, y drydedd waith yr ŵyf fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni byddaf ormesol arnoch: canys m nid ydwyf yn ceisio yr eiddoch chwi, ond chwychwi. Canys ni ddylai y plant gasglu trysor i'r rhieni, ond y rhieni i'r plant.

15 A n myfi yn ewyllysgar iawn a dreuliaf, ac a ymdreuliaf, o dros eich eneidiau chwi, er p fy mod yn eich caru yn helaethach, ac yn cael fy ngharu yn brinnach.

16 Eithr bid, Ni phwysais i arnoch: ond gan fod yn gyfrwys, mi a'ch deliais chwi trwy ddichell.

17 q A wneuthum i elw o honoch chwi trwy neb o'r rhai a ddanfonais attoch?

18 r Mi

f Pen. 11. 1. ‡ *cymhellasoch.*
g Pen. 11. 5.
h 1 Cor. 4. 9. a 15. 8, 9. Eph. 3. 8.
i 1 Cor. 9. 2. Pen. 4. 2. a 6. 4. a 11. 6.
k Pen. 11. 9.
l Pen. 13. 1. m Act. 20. 33.
n 1 Thes. 2. 8.
o Pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.
p Pen. 6. 12, 13.
q Pen. 7. 2.

18 r Mi a ddeisyfiais ar Titus, a clyd ag *ef* mi a anfonais frawd. A elwodd Titus ddim arnoch? onid yn yr un ysbryd y rhodiasom? onid yn yr un llwybrau?

19 s Drachefn, a ydych chwi yn tybied mai ymesgusodi yr ydym wrthych? t Gerbron Duw yng Nghrist yr ydym yn llefaru: a phob peth, anwylyd, er adeiladaeth i chwi.

20 Canys ofni yr wyf, rhag pan ddelwyf, na'ch caffwyf yn gystryw rai ag a fynnwn; u a'm cael innau i chwithau yn gystryw ag ni's mynnech: rhag *bod* cynhennau, cynfigennau, llidiau, ymrysonau, † goganau, hustingau, ymchwyddiadau, anghydfyddiaethau:

21 Rhag pan ddelwyf drachefn, fod i'm Duw fy narostwng yn eich plith, ac i mi ddwyn galar dros lawer, y rhai a bechasant eisioes, ac nid edifarhasant am yr aflendid, a'r godineb, a'r anlladrwydd a wnaethant.

PEN. XIII.

1 *Y mae efe yn bygwth pechaduriaid diedifeiriol â thostet a gallu ei apostoliaeth: 5 a chan eu cynghori bwynt i brofi eu ffydd, 7 ac i ddiwygio eu beiau cyn ei ddyfod ef, 11 y mae efe yn diweddu ei Epistol trwy eu hannog bwy yn gyffredinol, a gweddio.*

a Y Drydedd waith hon yr ydwyf yn dyfod attoch. b Yngenau dau neu dri o dystion y bydd safadwy pob gair.

2 c Rhag-ddywedais i chwi, ac yr ydwyf yn rhag-ddywedyd, fel *pe bawn* yn bresennol yr ail waith, ac yn absennol yr awrhon, yr ydwyf yn ysgrifennu at y rhai d a bechasant eisioes, ac at y lleill i gyd, o's deuaf drachefn, e nad arbedaf:

3 Gan eich bod yn ceisio profiad o Grist, f yr hwn sydd yn llefaru ynof, yr hwn tu ag attoch chwi nid yw wan, eithr sydd nerthol ynoch chwi.

4 g Canys er ei groes-hoelio ef o ran gwendid, etto h byw ydyw trwy nerth Duw. Canys i ninnau hefyd ydym weiniaid † ynddo ef, eithr byw fyddwn gyd ag ef, trwy nerth Duw tu ag attoch chwi.

5 k Profwch chwychwi eich hunain, a ydych yn y ffydd; holwch eich hunain. Ai nid ydych yn eich adnabod eich hunain, *fef* bod Iesu Grist ynoch, oddieithr i chwi fod yn anghymmeradwy?

6 Ond yr wyf yn gobeithio y gwybyddwch nad ydym ni yn anghymmeradwy.

7 Ac yr wyf yn gweddio ar Dduw na wneloch chwi ddim drwg; nid fel yr ymddangosom ni yn gymmeradwy, ond fel y gwneloch chwi yr hyn fydd dda, er l bod o honom ni megis rhai anghymmeradwy.

8 Canys ni allwn ni ddim yn erbyn y gwirionedd, ond dros y gwirionedd.

9 Canys llawen ydym, m pan fyddom ni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion. A hyn hefyd yr ydym yn ei ddymuno, *fef* eich perffeithrwydd chwi.

10 n Am hynny, myfi yn absennol ydwyf yn ysgrifenu 'r pethau hyn, fel pan fyddwyf bresennol nad arferwyf dosder, o yn ôl yr awdurdod a roes yr Arglwydd i mi, er adeilad, ac nid er dinystr.

11 Bellach, frodyr, byddwch ‡ wych. Byddwch berffaith, diddaner chwi, p synwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a fydd gyd a chwi.

12 q Anherchwch eich gilydd â chusan sanctaidd. Y mae 'r holl saint yn eich annerch chwi.

13 Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist, a chariad Duw, a chymdeithas yr Ysbryd glan, *a fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a 'sgrifennwyd o Philippi ym Macedonia, gyd a Thitus a Luc.

¶ Epistol PAUL yr Apostol at y GALATIAID.

PEN. I.

1 *Y mae efe yn rhyfeddu iddynt ei adael ef a'r Efengyl cyn gynted: 8 ac yn melldithio y rhai a bregethant Efengyl amgen nâ'r hon a bregethai efe. 11 Nad gan ddynion y dysgodd efe yr Efengyl, eithr gan Dduw: 13 Ac y mae efe yn dangos pa beth ydoedd efe cyn ei alw, 17 a pha beth a wnaeth efe yn y màn wedi ei alw.*

4061. PAUL apostol, (a nid o ddynion, na thrwy ddyn, eithr b trwy Iesu Grist, a Duw Dad, c yr hwn a'i cyfododd ef o feirw,)

2 A'r brodyr oll, y rhai sy gyd â mi, at eglwysi Galatia:

3 d Gras *fyddo* i chwi, a heddwch oddi wrth Dduw Dad, a'n Harglwydd Iesu Grist;

4 e Yr hwn a'i rhoddes ei hun dros ein pechodau, fel y'n gwaredai ni oddi wrth f y byd drwg presennol, yn ôl ewyllys Duw a'n Tad ni:

5 I'r hwn *y byddo* gogoniant yn ces oesoedd. Amen.

6 Y mae yn rhyfedd gennyf eich symmud mor fuan oddi wrth yr hwn a'ch galwodd † i râs Crist, at efengyl arall:

7 g Yr hon nid yw arall: ond bod rhai h yn eich trallodi chwi, ac yn chwennych dattröi efengyl Crist.

8 Eithr pe byddai i ni, neu i angel o'r nêf, efangylu i chwi amgen nâ'r hyn a efangylasom i chwi, bydded ‡ anathema.

9 Megis y rhag-ddywedasom, felly yr ydwyf yr awrhon dracheſn yn dywedyd, O's efangyla neb i chwi amgen k nâ'r hyn a dderbyniasoch, bydded anathema.

10 Canys yr awrhon, l ai † peri credu dynion yr wyf, ynte Duw? neu m a ydwyf fi yn ceisio rhyngu bôdd dynion? canys pe rhyngwn fodd dynion etto, ni byddwn was i Grist.

11 Eithr yr ydwyf yn hysbysu i chwi, frodyr, *am* yr efengyl a bregethwyd gennyf fi, nad yw hi ‡ ddynol.

12 Canys n nid gan ddyn y derbyniais i hi, nac y'm dysgwyd; eithr o trwy ddadguddiad Iesu Grist.

13 Canys chwi a glywsoch p fy ymarweddiad i gynt yn y grefydd Iuddewig, i mi allan o fesur erlid eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;

14 Ac i mi gynnyddu yn y grefydd Iuddewig, yn fwy nâ llawer o'm cyfoedion, yn fy nghenedl fy hun, gan † fod yn fwy awyddus i draddodiadau fy nhadau.

15 Ond pan welodd Duw yn dda, q yr hwn a'm neilltuodd i o grôth fy mam, ac a'm galwodd i trwy ei râs,

16 r I

a Pen. 12, 14.
b Heb. 10, 28.
c Pen. 10, 2.
d Pen. 12, 11.
e Pen. 1, 23.
f Math. 10, 20.
g Phil. 2, 7, 8.
h 1 Pedr 3, 18.
i Rhuf. 6, 4.
k 1 Pen. 10, 3, 4.
† *gyd ag ef.*
k 1 Cor. 11, 28.
l Pen. 6, 9.
m 1 Cor. 4, 10. Pen. 11, 30. a 12, 5, 9, 10.
n 1 Cor. 4, 21. Pen. 2, 3. a 10, 2, a 12, 20, 21.
o Pen. 10, 8.
‡ *iach.*
p Rhuf. 12, 16. 1 Cor. 1, 10.
q Rhuf. 16, 16. 1 Cor. 16, 20. 1 Thef. 5, 26. 1 Pedr 5, 14.

a Ad. 11, 12.
b Tit. 1, 3.
c Act. 2, 24.
d Rhuf. 1, 7. 1 Cor. 1, 3. 2 Cor. 1, 2. Eph. 1, 2. Phil. 1, 2. Col. 1, 2. 1 Thef. 1, 1. 2 Thef. 1, 2. e Tit. 2, 14.
f Esay 65, 11, 4.
g 2 Cor. 11, 4.
h Act. 15, 1, 24. Pen. 5, 10, 12.
i 1 Cor. 16, 22.
‡ *felldigedig.*
k Deut. 4, 2.
l 1 Thef. 2, 4.
† *perswadio.*
m Iago 4, 4.
‡ *yn ôl dyn.*
4038.
n 1 Cor. 15, 1, 3. Ad. 1.
o Eph. 3, 3.
p Act. 8, 3.
† *ddwyn zêl yn fwy.*
q Rhuf. 1, 1.

16 r I ddadguddio ei Fâb ef ynof fi, fel
s y pregethwn ef ym mhlith y cenhedloedd;
yn y fan nid ymgynghorais â t chig a gwaed:
17 Ac nid aethum † yn fy ôl i Ierusalem,
at y rhai oedd o'm blaen i yn apostolion:
ond mi a aethum i Arabia, a thrachefn y
dychwelais i Ddamascus.
18 Yna yn ôl tair blynedd u y daethum
‡ yn fy ôl i Ierusalem i ymweled â Phedr;
ac a arhosais gyd ag ef bymtheng niwrnod.
19 Eithr *neb* arall o'r apostolion ni's
gwelais, ond x Iago, brawd yr Arglwydd.
20 A'r pethau yr ŵyf yn eu hysgrifennu
attoch, y wele, ger bron Duw nad ŵyf yn
dywedyd celŵydd.
21 Wedi hynny y daethum i wledydd
Syria a Cilicia;
22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod wrth
fy ŵyneb yn eglwysi Judea, y rhai z *oedd*
yng Nghrist.
23 Ond yn unig hwy a glywsent, fod yr
hwn oedd gynt yn ein herlid ni, yr awr-
hon yn pregethu y ffydd, yr hon gynt a
anrheithiasai.
24 A hwy a ogoneddasant Dduw ynof fi.

PEN. II.

1 Y mae efe yn dangos pa brŷd yr aeth efe i fynu i Ierusalem, ac i ba beth: 3 ac nad enwaedasid ar Titus, 11 a gwrthwynebu o hono ef Pedr. 14 Pa ham y mae efe ac eraill, a bwythau yn Iuddewon, yn credu y cânt eu cyfiawnhâu yng Nghrist trwy ffydd, ac nid trwy weithredoedd, 20 ac na bo iddynt bwy, y rhai a gyfiawnhäwyd felly, fyw mewn pechod.

4056. YNa wedi pedair blynedd ar ddeg yr aethum drachefn i fynu i Ierusalem gyd â Barnabas, gan gymmeryd Titus hefyd gyd â *mi*.

2 Ac mi a aethum i fynu yn ôl dadguddiad, ac a fynegais iddynt yr efengyl, yr hon yr ŵyf yn ei phregethu ym mhlith y cenhedloedd; ond o'r neilldu, i'r rhai cyfrifol: rhag mewn un modd a fy mod yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i mi redeg.

3 Eithr Titus yr hwn *oedd* gyd â mi, er ei fod yn Roegwr, ni chymhellwyd chwaith i enwaedu arno:

4 A *hynny* o herwŷdd b y gau-frodyr a ddygasid i mewn, y rhai a ddaethant i mewn i ysbio ein c rhyddid ni, yr hon fydd gennym yng Nghrist Iesu, fel y'n caethiwent ni:

5 Iba rai nid ymroisom trwy ddarostyngiad, na ddo dros awr; fel yr arholai d gwirionedd yr efengyl gyd â chwi.

6 A chan y rhai a dybid eu bod yn rhyw beth, (pa fath gynt oeddynt, nid yw ddim i mi; e nid yw Duw yn derbyn ŵyneb dŷn:) canys y rhai ‡ cyfrifol ni 'chwanegasant ddim i mi.

7 Eithr yn y gwrthwyneb, f pan welsant ddarfod ymddiried i mi am efengyl y dienwaediad, megis am *efengyl* yr enwaediad i Pedr;

8 (Canys yr hwn oedd yn gweithredu yn nerthol yn Pedr, i apostoliaeth yr enwaediad, g a nerthol-weithredodd ynof finnau hefyd tu ag at y cenhedloedd.)

9 A phan ŵybu Iago, a Cephas, ac Ioan, y rhai a dybid eu bod h yn golofnau, i y grâs a roddwyd i mi, hwy a roddasant i mi ac i Barnabas, ddehau-ddwylaw cymdeithas; fel *yr elem* ni at y cenhedloedd, a hwythau at yr enwaediad.

10 Yn unig ar fod i ni gofio 'r tlodion; k yr hyn hefyd y bûm i ddiwyd i'w wneuthur.

11 A phan ddaeth Pedr i Antiochia, mi a'i gwrthwynebais yn ei ŵyneb, am ei fod i'w feio. 4056.

12 O blegid cyn dyfod rhai oddi wrth Iago, l efe a fwyttaodd gyd â'r cenhedloedd: ond wedi iddynt ddyfod, efe a giliodd ac a'i neillduodd ei hun oddi wrthynt, gan ofni y rhai oedd o'r enwaediad. l Act. 10, 28, a 11, 3.

13 A'r Iuddewon eraill hefyd a gŷd-ragrithiasant ag ef; yn gymmaint ag y dygwyd Barnabas hefyd i'w rhagrith hwy. m Ad. 5.

14 Eithr pan welais i nad oeddynt yn iawn-droedio at m wirionedd yr efengyl, mi a ddywedais wrth Pedr n yn *eu* gŵydd *bwy* oll, o O's ŵyt ti, a thi yn Iuddew yn byw fel y cenhedloedd, ac nid fel yr Iuddewon, pa ham yr ŵyt ti yn cymmell y cenhedloedd i fyw yn Iuddewaidd? n 1 Tim. 5. 20. o Act. 10, 28.

15 Nyni *y rhai* wrth naturiaeth *ydym* p Iuddewon, ac nid o'r cenhedloedd q yn bechaduriaid; p Act. 15, 10, 11. q Eph. 2, 12.

16 r Yn gŵybod nad ydys yn cyfiawnhau dŷn trwy weithredoedd y ddeddf, ond s trwy ffydd Iesu Grist: ninnau hefyd a gredasom yng Nghrist Iesu, fel y'n cyfiawnhäer trwy ffydd Grist, ac nid trwy weithredoedd y ddeddf: o blegid r ni chyfiawnhêir un cnawd trwy weithredoedd y ddeddf. r Act. 13, 38. s Rhuf. 1, 17. t Sal. 143, 2. Pen. 3. 11. u 1 Ioan 3. 8, 9. x Pen. 5, 1.

17 Ac o's wrth geisio ein cyfiawnhâu yng Nghrist, y'n caed ninnau hefyd u yn bechaduriaid, *a ydyw* Crist am hynny yn weinidog pechod? Na atto Duw. y Rhuf. 6, 14. a 7. 4, 6.

18 Canys o's ŵyf fi yn adeiladu drachefn y pethau a ddistrywiais, yr ŵyf yn fy ngwneuthur fy hun yn drosedwr. z Rhuf. 6, 11. 2 Cor. 5.

19 Canys yr ŵyf fi x trwy y ddeddf y wedi marw i'r ddeddf, fel y byddwn z fyw i Dduw. 15. y 1 Thes. 5, 10.

20 Mi a a groes-hoeliwyd gyd â Christ: eithr byw ydwyf; etto nid myfi, ond Crist fydd yn byw ynofi: a'r hyn yr ydwyf yr awrhon yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr ydwyf trwy ffydd Mab Duw, b yr hwn a'm carodd, ac a'i dodes ei hun drosofi. 1 Pedr 4, 2. a Rhuf. 6, 6. b Pen. 1, 4.

21 Nid ŵyf yn dirymmu grâs Duw: canys c o's o'r ddeddf *y mae* cyfiawnder, yna y bu Crist farw yn ofer. Eph. 5. 2. c Heb. 7, 11.

PEN. III.

1 Mae efe yn gofyn pa beth a'u tynhyrfodd hwy i ymadael â'r ffydd, ac i lynu wrth y gyfraith. 6 Y rhai a gredant a gyfiawnheir, 9 ac a fenditbir gyd ag Abraham: 10 a hyn y mae efe yn ei ddangos trwy lawer o resymmau.

O Y Galatiaid ynfyd, a pwy a'ch † llygad-dynnodd chwi, fel nad ufuddhäech i'r gwirionedd, i ba rai o flaen eu llygaid y portreiadwyd Iesu Grist, wedi ei groeshoelio yn eich plith? a Pen. 5, 7. † *rheibiodd.*

2 Hyn yn unig a ewyllysiaf ei ddysgu gennych, Ai wrth weithredoedd y ddeddf y derbyniasoch b yr Ysbryd, ynte wrth wrandawiad ffydd? b Act. 2, 38, a 15, 8.

3 A ydych chwi mòr ynfyd? gwedi i chwi ddechreu yn yr Ysbryd, a berffeithir chwi yr awrhon yn y cnawd? Eph. 1, 13.

4 c A ddioddefasoch gymmaint yn ofer? o's *yw* ofer hefyd. c 2 Ioan 8.

5 Yr hwn gan hynny fydd yn trefnu i chwi yr Ysbryd, ac yn gwneuthur gwŷrthiau yn eich plith, a'i o weithredoedd y ddeddf, ynte o wrandawiad ffydd *y mae*? d Gen. 15, 6. Rhuf. 4. 3. Iago 2, 23.

6 Megis y credodd d Abraham i Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

7 Gwybyddwch felly mai e y rhai sy o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham. e Rhuf. 4. 11, 12, 16.

f Rhuf. 9. 17. Ad. 22. g Gen. 12. 3. h Deut. 27. 26. i Pen. 2. 16. k Heb. 10. 38. l Rhuf. 11, 6. m Lef. 18. 5. n Rhuf. 8, 3. 2 Cor. 5. 21, o Deut. 21. 23. p Eſay 32. 15. a 44. 3. Jer. 31. 33. Joel 2. 28, 29. Zech. 12, 10. q Heb. 9. 17. † *Teſtament.* r Gen. 17. 7. Ad. 8. s 1 Cor. 12. 12. t Eſod. 12. 40, 41. u Rhuf. 4. 13, 14. x Rhuf. 8. 17. * *mwyach.* y Ioan 15. 22. Rhuf. 4. 15. z Act. 7. 53. a Deut. 5. 5. Ioan 1. 17. Act. 7. 38. 1 Tim. 2. 5. b Rhuf. 3. 9, 19, 23. a 11. 32. c Ad. 8. d Rhuf. 10. 4. e Ioan 1. 12. Pen. 4. 5. f Rhuf. 6. 3. g Rhuf. 13. 14. h Rhuf. 10. 12. i Cor. 12. 13. i Eph. 2. 14, 15. k Gen. 21. 12.

3 f A'r yſgrythur yn rhag-weled mai trwy ffydd y mae Duw yn cyfiawnhâu 'r cenhedloedd, a rag-efangylodd i Abraham, *gan ddywedyd*, g Ynot ti y bendithir yr holl genhedloedd.

9 Felly gan hynny, y rhai ſy o ffydd a fendithir gyd ag Abraham ffyddlon.

10 Canys cynnifer ag y ſy o weithredoedd y ddeddf, dan felldith y maent: canys yſgrifennwyd, h Melldigedig yw pob un nid yw yn aros yn yr holl bethau a 'ſgrifennir yn llyfr y ddeddf, i'w gwneuthur hwynt.

11 Ac i na chyfiawnheir neb trwy 'r ddeddf ger bron Duw, eglur *yw*: o blegid, k Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.

12 l A'r ddeddf nid yw o ffydd: eithr m y dŷn a wnâ y pethau hynny, a fydd byw ynddynt.

13 n Criſt a'n llwyr-brynodd oddi wrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith troſom: canys y mae yn yſgrifenedig, o Melldigedig yw pob un *fydd* ynghrôg ar bren:

14 Fel y delai bendith Abraham ar y cenhedloedd, trwy Griſt Ieſu; fel y derbyniem p addewid yr Ysbryd trwy ffydd.

15 Y brodyr, dywedyd yr ŵyf ar wêdd ddynol, q Cŷd na byddo ond † ammod dŷn, wedi y cadarnhäer, nid yw neb yn ei ddirymmu, neu yn rhoddi atto.

16 r I Abraham y gwnaethpwyd yr addewidion, ac i'w hâd ef. Nid yw yn dywedyd, Ac i'w hadau, megis am lawer; ond megis am un, Ac i'th hâd di, yr hwn yw s Criſt.

17 A hyn yr ŵyf yn ei ddywedyd, *am* yr ammod a gadarnhäwyd o'r blaen gan Dduw yng Nghriſt, nad yw y ddeddf t oedd bedwar cant a deg ar hugain o flynyddoedd wedi, yn ei ddirymmu, u i wneuthur yr addewid yn ofer.

18 Canys x o's o'r ddeddf *y mae* yr etifeddiaeth, nid *yw* * hayach o'r addewid: ond Duw a'i rhâd-roddodd i Abraham trwy addewid.

19 Beth gan hynny *yw* 'r ddeddf? y O blegid troſeddau y rhoddwyd hi yn ychwaneg, hŷd oni ddelai 'r hâd, i'r hwn y gwnaethid yr addewid; *a* hi z a drefnwyd trwy angylion, yn llaw a cyfryngwr.

20 A chyfryngwr nid yw i un; ond Duw ſydd un.

21 *A ydyw* y ddeddf gan hynny yn erbyn addewidion Duw? Na atto Duw: canys pe rhoiſid deddf a allaſai fywhâu, yn wîr o'r ddeddf y buaſai cyfiawnder.

22 Eithr b cŷd-gauodd c yr yſgrythur bob peth dan bechod, fel y rhoddid yr addewid trwy ffydd Ieſu Griſt, i'r rhai ſy 'n credu.

23 Eithr cyn dyfod ffydd, y'n cadwyd dan y ddeddf, wedi ein cŷd-gau i'r ffydd, yr hon oedd i'w dadguddio.

24 d Y ddeddf gan hynny oedd ein hathraw ni at Griſt, fel y'n cyfiawnhaid trwy ffydd.

25 Eithr wedi dyfod ffydd, nid ydym mwyach dan athraw.

26 Canys chwi oll e ydych blant i Dduw trwy ffydd yng Nghriſt Ieſu.

27 Canys f cynniſer o honoch ag a fedyddiwyd yng Nghriſt, g a wiſgaſoch Griſt.

28 h Nid oes nac Iuddew na Groegwr, nid oes na chaeth na rhydd, nid oes na gwrryw na benyw: canys chwi oll i un ydych yng Nghriſt Ieſu.

29 Ac k o's eiddo Criſt *ydych*, yna hâd Abraham ydych, ac l etifeddion yn ôl yr addewid.

PEN. IV.

1 *Ein bod ni dan y Ddeddf hŷd ddyfodiad Criſt, fel y mae 'r etifedd dan ei ymgeleddwr, nes ei ddyfod i'w oed: 5 Eithr darfod i Griſt ein rhyddhâu ni oddi wrth y Ddeddf: 7 Nad ydym ni gan hynny weiſion iddi mwyach. 14 Y mae efe yn coſio eu hewyllys da hwynt tu ag atto ef, a'r eiddo yntau tu ag attynt hwythau, 22 ac yn dangos mai meibion i Abraham ydym ni, o'r wraig rŷdd.*

A *Hyn* yr ŵyf yn ei ddywedyd: dros gymmaint o amſer ag y mae 'r etifedd yn fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwâs, er ei fod yn arglwydd ar y cwbl;

2 Eithr y mae efe dan ymgeleddwŷr a llywodraethwŷr, hŷd yr amſer a oſodwyd gan y tâd.

3 Felly ninnau hefyd pan oeddym fechgyn, oeddym gaethion dan a wyddorion y byd:

4 Ond b pan ddaeth cyflawnder yr amſer, y danfonodd Duw ei Fâb, c wedi ei wneuthur d o wraig, e wedi ei wneuthur dan y ddeddf;

5 Fel y prynai y rhai *oedd* dan y ddeddf, f fel y derbyniem y mabwyſiad.

6 Ac o herwŷdd eich bod yn feibion, yr anfonodd Duw g Ysbryd ei Fâb i'ch calonnau chwi, yn llefain, Abba, Dâd.

7 Felly nid ŵyt ti mwy yn wâs, ond yn fâb; h ac os mâb, etifedd hefyd i Dduw trwy Griſt.

8 Eithr y prŷd hynny pan oeddych heb adnabod Duw, i chwi a waſanaethaſoch y rhai wrth naturiaeth nid ydynt ddduwiau.

9 Ac yn awr, k a chwi yn adnabod Duw, ond yn hytrach yn adnabyddus gan Dduw, l pa fodd yr ydych yn troi dracheſn at m y gwyddorion llêſg a thlodion, y rhai yr ydych yn chwennych dracheſn o newydd eu gwaſanaethu?

10 u Cadw yr ydych ddiwrnodiau, a miſoedd, ac amſeroedd, a blynyddoedd.

11 Y mae arnaf ofn am danoch, rhag darfod i mi boeni wrthych yn ofer.

12 Byddwch fel ſyfi, canys *yr ŵyf* fi fel chwi, y brodyr, attolwg i chwi; o ni wnaethoch i mi ddim cam.

13 A chwi a wyddoch mai p trwy wendid y cnawd yr efangylais i chwi y waith gyntaf.

14 A'm profedigaeth, yr hon *oedd* yn fy nghnawd, ni ddiyſtyraſoch, ac ni ddirmygaſoch; eithr chwi a'm derbyniaſoch q megis angel Duw, r megis Criſt Ieſu.

15 Beth wrth hynny oedd eich dedwyddwch chwi? canys tyſtio yr ŵyf i chwi, pe *buaſai* boſſibl, y tynnaſech eich llygaid, ac a'i rhoiſech i mi.

16 A aethum i gan hynny yn elyn i chwi, wrth ddywedyd i chwi y gwîr?

17 Y maent yn rhoi s mawr-ſerch arnoch, *ond* nid yn dda; eithr chwennych y maent ‡ eich cau chwi allan, fel y rhoddoch fawr-ſerch arnynt hwy.

18 Eithr da *yw* dwyn mawr-ſerch mewn peth da yn waſtadol, ac nid yn unig tra tyddwyf breſennol gyd â chwi.

19 t Fy mhlant bychain, y rhai yr ŵyf yn eu heſgor dracheſn, hŷd oni ffurfier Criſt ynoch,

20 Ac mi a fynnwn pe bawn yn awr gyd â chwi, a newidio fy llais: o herwŷdd yr ŵyf yn âmmeu † o honoch.

21 Dy-

a Col. 2. 20. b Marc 1. 15. Eph. 1. 10. c Phil. 2. 7. d Gen. 3. 15. e Math. 5. 17. f Ioan 1. 12. Eph. 1. 5. g Rhuf. 8. 15. h Rhuf. 8. 16, 17. i 1 Cor. 12. 2. Eph. 2. 11, 12. k 1 Cor. 8. 3. a 13. 12. l Col. 2. 20. m Heb. 7. 18. n Rhuf. 14. 5. Col. 2. 16. o 2 Cor. 2. 5. p 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 11. 30. q Mal. 2. 7. Zech. 12. 8. r Math. 10. 40. 1 Theſ. 2. 13. s Rhuf. 10. 2. 2 Cor. 11. 2. ‡ *ein cau ni.* t 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. Iago 1. 18. † *am dano ch.*

21 Dywedwch i mi, y rhai ydych yn chwennych bod dan y ddeddf, onid ydych chwi yn clywed y ddeddf?

22 Canys y mae yn yſgrifenedig ſod i [u] Abraham ddau fâb; [u] un o'r waſanaeth-ferch, ac [x] un o'r *wraig* rŷdd.

23 Eithr yr hwn *oedd* o'r waſanaeth-ferch, [y] a aned yn ôl y cnawd; a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rŷdd, trwy 'r addewid.

24 Yr hyn bethau ydynt mewn † alegori: canys y rhai hyn yw y ddau * Deſtament; un yn ddiau o fynydd Sina, yn cenhedlu i gaethiwed, yr hon yw Agar:

25 Canys yr Agar yma yw mynydd Sina yn Arabia, ac y mae yn cyfatteb i'r Jeruſalem *ſydd* yn awr, ac y mae yn gaeth *bi* a'i phlant.

26 Eithr [z] y Jeruſalem honno uchod, ſydd rŷdd, yr hon yw ein mam ni oll.

27 Canys yſgrifenedig yw, [a] Llawenhâ, di yr ammhlantadwy, yr hon nid ŵyt yn eppilio; torr allan a llefa, yr hon nid ŵyt yn eſgor: canys i'r ‡ unig y mae llawer mwy o blant nag i'r hon y mae iddi ŵr.

28 A ninnau, ſrodyr, megis *yr oedd* Iſaac, ydym [b] blant yr addewid.

29 Eithr megis y pryd hynny, [c] yr hwn a anwyd yn ôl y cnawd a erlidiai yr hwn *a anwyd* yn ôl yr Ysbryd, felly yr awr hon hefyd.

30 Ond beth y mae [d] 'r yſgrythur yn ei ddywedyd? [e] Bwrw allan y waſanaeth-ferch, a'i mâb: canys [f] ni chaiff mâb y waſanaeth-ferch etifeddu gyd â mâb y *wraig* rŷdd.

31 Felly, ſrodyr, nid plant i'r waſanaeth-ferch ydym, ond i'r *wraig* rŷdd.

PEN. V.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i ſefyll yn eu rhyddid,* 3 *ac nad arferont Enwiediad;* 13 *Eithr yn hytrach cariad, yr hwn yw cyflawnder y Gyfraith.* 19 *Y mae efe yn rhoſo gweithredoedd y Cnawd,* 22 *a ffrwythau 'r Ysbryd,* 25 *ac yn eu hannog i rodio yn yr Ysbryd.*

[a] Ioan 8. 36.

[b] Act. 15. 10.

[c] Act. 15. 1. a 16. 3.

† *wneuthur.*

[d] 2 Tim. 4. 8.

[e] 1 Cor. 7. 19. Pen. 6. 15. Col. 3. 11.

[f] 1 Theſ. 1. 3.

[g] 1 Cor. 9. 24.

[h] Pen. 3. 1.

* *gyrrodd yn ôl.*

[i] Pen. 1. 6.

[k] 1 Cor. 5. 6.

[l] 2 Cor. 2. 3. a 8. 22.

[m] Pen. 1. 7.

[n] 1 Cor. 15. 30.

ſEfwch gan hynny yn [a] y rhyddid â'r hon y rhyddhaodd Criſt ni, ac na ddaher chwi drachefn [b] dan iau caethiwed.

2 Wele, myfi Paul ŵyf yn dywedyd wrthych, [c] o's enwaedir chwi, ni lesâ Criſt ddim i chwi.

3 Ac yr ŵyf yn tyſtiolaethu drachefn i bob dŷn a'r a enwaedir, ei ſod efe yn ddyledwr i † gadw yr holl ddeddf.

4 Chwi a aethoch yn ddifudd oddi wrth Criſt, y rhai ydych yn ymgyfiawnhâu yn y ddeddf: chwi a ſyrthiaſoch ymaith oddi wrth râs.

5 Canys nyni yn yr Ysbryd trwy ffŷdd ydym yn diſgwyl [d] gobaith cyfiawnder.

6 Canys [e] yng Nghriſt Ieſu ni all enwaediad ddim, na dienwaediad, ond [f] ffŷdd yn gweithio trwy gariad.

7 Chwi [g] a redaſoch yn dda, [h] pwy a'ch * rhwyſtrodd chwi, fel nad ufuddhâech i'r gwirionedd?

8 Y cyngor *hyn* nid *yw* oddi wrth yr hwn [i] ſydd yn eich galw chwi.

9 [k] Y mae ychydig lefain yn lefeinio 'r holl does.

10 [l] Y mae gennyf fi hyder am danoch yn yr Arglwydd, na ſyniwch chwi ddim arall: ond [m] y neb ſydd yn eich trallodi a ddŵg farnedigaeth, pwy bynnag fyddo.

11 A myfi, ſrodyr, o's yr enwaediad etto yr ŵyf yn ei bregethu, [n] pa ham y'm herlidia etto? yn wîr tynnwyd ymaith [o] dramgwydd y groes.

12 [p] Mi a fynnwn, ïe pe torrid ymaith y rhai ſy yn aflonyddu arnoch.

13 Canys i ryddid y'ch galwyd chwi, ſrodyr: yn unig [q] nac *arferwch* y rhyddid yn achlyſur i'r cnawd, ond [r] trwy gariad gwaſanaethwch eich gilydd.

14 Canys [s] yr holl ddeddf a gyflawnir mewn un gair, *ſef* yn hwn, [t] Câr dy gymydog fel ti dy hun.

15 Ond o's † cnoi a thraflyngcu eich gilydd yr ydych, gwiliwch na ddifethir chwi gan eich gilydd.

16 Ac yr ŵyf yn dywedyd, [u] Rhodiwch yn yr Ysbryd, ac ‡ na chyflawnwch drachwant y cnawd.

17 Canys y mae * 'r cnawd yn chwennychu yn erbyn yr Ysbryd, a'r Ysbryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn a wrthwynebant eu gilydd, [x] fel na alloch wneuthur beth hynnag a ewyllyſioch.

18 Ond [y] o's gan yr Ysbryd y'ch arweinir, nid ydych dan y ddeddf.

19 Hefyd [z] amlwg yw gweithredoedd y cnawd, y rhai yw, Tôr-priodas, godineb, aflendid, anlladrwydd,

20 Delw-addoliaeth, ſwyn-gyfaredd, † caſineb, cynhennau, gwynfydu, llîd, ymryſonau, ymbleidio, hereſiau,

21 Cynfigennu, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach; a chyffelyb i'r rhai hyn: *am* y rhai yr ŵyf fi yn rhag-ddywedyd wrthych, megis ag y rhag-ddywedais, [a] na chaiff y rhai ſy 'n gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw.

22 Eithr [b] ffrwyth yr Ysbryd yw Cariad, llawenydd, tangnefedd, hîr-ymaros, cymwynaſgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, dirweſt:

23 [c] Yn erbyn y cyfryw nid oes ddeddf.

24 A'r rhai *ſydd* yn eiddo Criſt, [d] a groes-hoeliaſant y cnawd, a'i wŷniau, a'i chwantau.

25 [e] O's byw yr ydym yn yr Ysbryd, rhodiwn hefyd yn yr Ysbryd.

26 [f] Na ſyddwn wâg-ogoneddgar, gan ymannog ein gilydd, gan ymgynfigennu wrth ein gilydd.

[o] 1 Cor. 1. 23.

[p] Jof. 7. 25.

[q] 1 Cor. 8. 13.

[r] 1 Cor. 9. 19. Pen. 6. 2.

[s] Math. 7. 12. Iago 2. 8.

[t] Lef. 19. 18. Math. 22. 37, 39.

[u] Rhuf. 6. 12.

‡ *ni.*

[x] Rhuf. 7. 23. a 8. 6, 7.

[y] Rhuf. 6. 14. a 8. 2.

[z] 1 Cor. 3. 3. Iago 3. 14.

† *gelyniaeth.*

[a] 1 Cor. 6. 9. Eph. 5. 5. Col. 3. 6. Dad. 22. 15.

[b] Eph. 5. 9.

[c] 1 Tim. 1. 9.

[d] Rhuf. 6. 6. Pen. 2. 20. Phil. 3. 3.

[e] Rhuf. 8. 5. [f]

PEN. VI.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i ymddŵyn yn llariaidd tu ag at frawd a litbrodd,* 2 *ac i ddwyn bob un faich ei gilydd:* 6 *i ſod yn hael tu ag at eu dyſgawdwŷr,* 9 *ac na ddiſygiont yn gwneuthur da.* 12 *Y mae efe yn dangos pa beth yw amcan y rhai ſy 'n pregethu 'r Enwaediad.* 14 *Nad yw efe yn gorfoleddu mewn dim, ond yngbrôes Criſt.*

YBrodyr, [a] o's goddiweddir dŷn ar ryw fai, chwychwi [b] y rhai ysbrydol adgyweiriwch y cyfryw un mewn ysbryd addfwynder; gan dy yſtyried dy hun, rhag dy demtio dithau.

2 Dygwch feichiau eich gilydd, ac felly cyflawnwch [c] gyfraith Criſt.

3 Oblegid [d] o's tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntau heb fod yn ddim, y mae efe yn ei † dwyllo ei hun.

4 Eithr [e] profed pob un ei waith ei hun; ac yna y caiff orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac [f] nid mewn arall.

5 Canys [g] pob un a ddŵg ei faich ei hun.

[a] Rhuſ. 14. 1. a 15. 1.

[b] 1 Cor. 2. 15. a 3. 1.

[c] Ioan 13. 34.

[d] 1 Cor. 8. 2.

† Gr. *ſeddwlddwyllo.*

[e] 2 Cor. 13. 5.

[f] Edrych 1 Cor. 3. 8.

[g] 1 Cor. 3. 8.

h 1 Cor. 9. 11, 14.
i 1 Cor. 6. 9.
k Luc 16. 25. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 9. 6.
l Rhuf. 8. 13.
m 2 Theſ. 3. 13.
n Heb. 12. 3, 5.
o Ioan 12. 35.
p Eph. 2. 19.
q Phil. 3. 18.

6 A [h] chyfranned yr hwn a ddyſgwyd yn y gair, â'r hwn ſydd yn ei ddyſgu, ym mhob peth da.

7 [i] Na thwyller chwi. Ni watworir Duw: canys [k] beth bynnag a hauo dyn, hynny hefyd a fêd efe.

8 O blegid [l] yr hwn ſydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fêd lygredigaeth: eithr yr hwn ſydd yn hau i'r Yſbryd, o'r Yſbryd a fêd fywyd tragywyddol.

9 Eithr [m] yn gwneuthur daioni na ddiogwn: canys yn ei iawn brŷd y medwn, [n] oni ddiffygiwn.

10 [o] Am hynny tra ydym yn cael amſer cyfaddas, gwnawn dda i bawb, ond yn enwedig i'r rhai ſy o [p] deulu 'r ffydd.

11 Gwelwch cyhŷd y llythyr a 'ſgrifennais attoch â'm llaw fy hun.

12 Cynnifer ag ſy yn ewyllyſio ymddecâu yn y cnawd, y rhai hyn ſy yn eich cymmell i'ch enwaedu, [q] yn unig fel nad erlidier hwy o blegid croes Criſt.

13 Canys nid yw y rhai a enwaedir, eu hunain yn cadw 'r ddeddf; ond ewyllyſio y maent enwaedu arnoch chwi, fel † y gorfoleddont yn eich cnawd chwi.

† *yr ymffroſtiont.*

14 Eithr na atto Duw i mi ymffroſtio, ond yngbrôcs ein Harglwydd Ieſu Criſt, trwy * yr hwn [r] y croes-hoeliwyd y bŷd i mi, a minnau i'r bŷd.

r Rhuf. 6. 6.
* *ba un y.*

15 Canys [s] yng Nghriſt Ieſu ni ddichon enwaedîad ddim, na dienwaediad, ond [t] creadur newŷdd.

s 1 Cor. 7. 19. Pen. 5. 6. Col. 3. 11.
t 2 Cor. 5. 17.

16 [u] A chynnifer ag a rodiant yn ôl y rheol hon, tangnefedd arnynt a thrugaredd, ac ar [x] Iſrael Duw.

u Sal. 125. 5.
x Rhuf. 2. 29. a 4. 12. Pen. 3. 9, 20.

17 O hyn allan na flined neb fi: canys [y] dwyn yr ŵyf fi yn fy nghorph nodau 'r Arglwydd Ieſu.

y 2 Cor. 4. 10.

18 Grâs ein Harglwydd Ieſu Criſt *a fyddo* gyd â'ch yſbryd chwi, frodyr. Amen.

¶ At y Galatiaid yr yſgrifennwyd o Rufain.

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at yr EPHESIAID.

PEN. I.

1 *Ar ôl cyfarch yr Epheſiaid,* 3 *a diolch droſtynt,* 4 *y mae efe yn crybwyll am ein hetholedigaeth ni,* 6 *a'n mabwyſiad trwy râs,* 11 *yr hyn yw gwir ſymmon iechydwriaeth dŷn:* 13 *as am na ellir yn hawdd gyrhaeddyd uchder y dirgelwch hwn,* 16 *y mae efe yn gweddîo ar iddynt ddyfod* 18 *i gyflawn dlybodaeth,* 20 *a meddiant o bono yng Nghriſt.*

PAul apoſtol Ieſu Criſt trwy ewyllys Duw, [a] at y ſaint ſydd yn Epheſus, a'r ffyddloniaid yng Nghriſt Ieſu:

2 [b] Grâs *ſyddo* i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.

a Rhuf. 1. 7. 2 Cor. 1. 3.
b 1 Pedr. 1, 2.

3 [c] Bendigedig *fyddo* Duw, a Thâd ein Harglwydd Ieſu Criſt, yr hwn a'n bendithiodd ni â phob bendith yſbrydol, yn y nefolion † *leoedd* yng Nghriſt:

c 2 Cor. 1, 3.
† Bethau, Pen. 6. 12.

4 Megis [d] yr etholodd efe ni ynddo ef, cyn ſeiliad y bŷd, fel [e] y byddem yn ſanctaidd ac yn ddiſteius ger ei fron ef mewn cariad:

d 2 Tim. 1. 9.
e Col. 1. 22.

5 [f] Wedi iddo ein rhag-luniaethu ni [g] i fabwyſiad trwy Ieſu Criſt iddo ei hun, yn ôl boddlonrwydd ei ewyllys ef.

f Rhuf. 8. 29, 30.
g Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 5.

6 Er mawl gogoniant ei râs ef, trwy yr hwn ‡ y gwnaeth ni yn gymmeradwy yn [h] yr Anwylyd:

‡ Neu, *y rhâdgarodd ni.*
h Math. 3. 17.

7 [i] Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, *ſef* maddeuant pechodau, yn ôl [k] cyfoeth ei râs ef;

i Act. 20. 28.
k Rhuf. 9. 23.

8 Trwy yr hwn y bu efe helaeth i ni ym mhob doethineb a deall,

9 [l] Gwedi iddo hyſbyſu i ni ddirgelwch ei ewyllys, yn ôl ei foddlonrwydd ei hun, yr hon a arfaethaſai efe ynddo ei hun:

l Rhuf. 16. 25.

10 † Fel yngoruch-williaeth [m] cyflawnder yr amſeroedd, y gallai grynhôi ynghŷd yng Nghriſt [n] yr holl bethau ſydd yn y nefoedd, ac ar y ddaear, ynddo ef;

† *Hŷd lywodraeth cyflawnder yr amſeroedd i grynhoi, &c.*
m Gal. 4. 4. Heb. 1. 2. 1 Pedr 1, 20.
n Col. 1, 20, 28.

11 Yn yr hwn ‡ y'n [o] dewiſwyd hefyd, wedi ein rhag-luniaethu yn ôl arfaeth yr hwn ſydd yn gweithio pob peth wrth gyngor ei ewyllys ei hun:

‡ Neu, *y cawſom etifeddiaeth.*
o Act. 26. 18. Rhuf. 8. 29. Pen. 4. 12. a 5. 13, 30. Col. 1. 18. 12. 6. Pen. 4. 10. Col. 3. 11.

12 Fel y byddem ni er mawl i'w ogoniant ef, y rhai o'r blaen a * obeithiaſom yng Nghriſt.

* *ymddiriedaſom.*

13 Yn yr hwn *y gobeithiaſoch* chwithau hefyd, wedi i chwi glywed gair y gwirionedd, efengyl eich iechydwriaeth: yn yr hwn hefyd, wedi i chwi gredu, [p] y'ch ſeliwyd trwy lân Yſbryd yr addewid,

p 2 Cor. 1. 22. Pen. 4. 30.

14 [q] Yr hwn yw † ernes ein hetifeddiaeth ni, hŷd [r] bryniad ‡ y pwrcas, i fawl ei ogoniant ef.

q 2 Cor. 5. 5.
† *gwŷſtl.*
r Luc 21. 28.

15 O herwŷdd hyn minnau hefyd, * wedi clywed eich ffŷdd yn yr Arglwydd Ieſu, a'ch cariad tu ag at yr holl ſaint,

‡ *y meddiant a bwrcaſwyd.*
* Col. 1. 4. † Rhuf. 1. 9. Phil. 1. 3, 4. 1 Theſ. 1. 2. 2 Theſ. 1. 3.

16 [t] Nid ŵyf yn peidio â diolch droſoch, gan wneuthur coffa am danoch yn fy ngweddîau;

t Ioan 20. 17.

17 Ar [u] i Dduw ein Harglwydd Ieſu Criſt, Tâd y gogoniant, roddi i chwi yſbryd doethineb, a datguddiad, trwy ei adnabod ef:

u Col. 2. 12.

18 Wedi goleuo llygaid eich meddyliau; fel y gŵypoch beth yw gobaith ei alwedigaeth ef, a pheth *yw* golud gogoniant ei etifeddiaeth ef yn y ſaint,

* *ei nerthol gadernid ef.*
x Act. 2, 24. z Sal. 110. 1. a Phil. 2. 9, 10. Col. 2. 10. b Rhuf. 8. 38. c Sal. 8. 6. d Pen. 4. 15, 16. e 1 Cor. 12. 27. Pen. 4. 12. a 5. 13, 30. Col. 1. 18. 12. 6. Pen. 4. 10. Col. 3. 11.

19 A pheth *yw* rhagorol fawredd ei nerth ef tu ag attom ni y rhai ŷm yn credu, [x] yn ôl gweithrediad * nerth ei gadernid ef;

20 Yr hon a weithredodd efe yng Nghriſt, pan [y] y cyfododd ef o feirw, ac [z] a'i goſodod i eiſtedd ar ei ddeheu-law ei hun, yn y nefolion *leoedd*,

21 [a] Goruwch pob [b] tywyſogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a enwir, nid yn unig yn y bŷd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw,

22 Ac [c] a ddaroſtyngodd bob peth dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef [d] yn ben, uwch law pob peth i'r eglwys,

23 [e] Yr hon yw ei gorph ef, ei gyflawnder ef, [f] yr hwn ſydd yn cyflawni oll yn oll.

f 1 Cor. 12. 6.

PEN. II.

1 *Trwy gyffelybu yr hyn oeddym ni gynt* 3 *naturiaeth, â'r hyn ydym ni* 5 *trwy râs:* 10 *Y mae efe yn dangos ddarfod ein cr'iu ni i weithredoedd da;* a 13 *chan ein bod ni wedi ein dwyn yn agos trwy*

Criſt, na ddylem ni fyw megis 11 *Cenhedloedd, ac* 12 *eſtroniaid gynt, and megis* 19 *cyd-ddinaſyddion â'r ſaint, a theulu Duw.*

a Col. 2. 13.
b 1 Cor. 6. 11.
c Pen. 6. 12.
d Pen. 5. 6. Col. 3. 6.
e Tit. 3. 3.
f Sal. 51. 5.
g Rhuf. 10, 12.
h Rhuf. 5. 6, 8, 10.
i Rhuf. 6. 4, 5. Col. 2. 12, 13. a 3. 1, 3.
† Act. 15. 11.
* *pa un yr.*
k Rhuf. 4. 16.
l Math. 16. 17.
Pen. 1. 19.
m Rhuf. 3. 20, 26, 27. a 4. 2, a 9. 12. a 11. 6.
n Sal. 100. 3.
Eſay 19. 25. a 29. 23.
Ioan 3, 3, 5.
2 Cor. 5, 5, 17.
o 1 Cor. 12. 2. Col. 1. 21.
p Ezec. 13. 9.
q Rhuf. 9. 4, 8.
r Mic. 5, 5.
Ioan 16. 33.
s Ioan 10. 16. Gal. 3. 28.
t Col. 2. 14.
u 2 Cor. 5. 17. Gal. 6. 15.
* Col. 1. 22.
x Rhuf. 6. 5. a 8. 3. Col. 2. 14.
† Neu, *ynddo ei hun.*
y Eſay 57. 19. Zech. 9. 10.
z Sal. 48. 14.
a Rhuf. 5. 2.
b Phil. 3. 20. Heb. 12. 22, 23.
c Gal. 6. 10.
d 1 Cor. 3. 9, 10.
e Math. 16. 18. Dad. 21. 14.
f Sal. 118. 22. Eſay 28. 16.
g Pen. 4. 16.

A [a] Chwithau *a fywhaodd eſe*, pan oeddych feirw mewn camweddau a phechodau;

2 [b] Yn y rhai y rhodjaſoch gynt yn ôl helynt y byd hwn, yn ol [c] tywyſog llywodraeth yr awyr, yr ysbryd ſydd yr awrhon yn gweithio [d] ym mhlant anufudd-dod.

3 [e] Ym mŷſg y rhai hefyd y bu ein hymarweddiad ni oll gynt yn chwantau ein cnawd, gan wneuthur ewyllyſiau y cnawd, a'r meddyliau; ac [f] yr oeddym ni wrth naturiaeth yn blant digoſaint, megis eraill.

4 Eithr Duw, [g] yr hwn ſydd gyfoethog [h] drugaredd, o herwŷdd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd eſe ni,

5 [h] Ie pan oeddym feirw mewn camweddau, a'n [i] cŷd-fywhaodd ni gyd â Chriſt: († trwy râs * yr ydych yn gadwedig;)

6 Ac a'*n* cŷd-gyfododd, ac a'*n* goſododdi gŷd-eiſtedd yn y neſolion *leoedd* yng Nghriſt Ieſu:

7 Fel y gallai ddangos yn yr oeſoedd a ddeuai, ragorol olud ei râs ef, trwy *ei* gymwynaſgarwch i ni yng Nghriſt Ieſu.

8 Canys trwy râs yr ydych yn gadwedig, [k] trwy ffydd; a hynny nid o honoch eich hunain: [l] rhodd Duw *ydyw*:

9 [m] Nid o weithredoedd, ſel nad ymffroſtiai neb.

10 Canys [n] ei waith *ef* ydym, wedi ein creu yng Nghriſt Ieſu i weithredoedd da, y rhai a rag-ddarparodd Duw, *ſel y rhodiem ni* yn ddynt.

11 Am hynny [o] cofiwch, a chwi gynt yn genhedloedd yn y cnawd, y rhai a elwid yn ddienwaediad gan yr hyn a elwir enwaediad o waith llaw yn y cnawd;

12 Eich bod chwi y prŷd hynny heb Griſt [p] wedi eich dieithrio oddi wrth wladwriaeth Iſrael, ac yn eſtroniaid oddi wrth [q] ammodau yr addewid, heb obaith gennych, ac heb Dduw yn y byd:

13 Eithr yr awrhon yng Nghriſt Ieſu, chwychwi, y rhai oeddych gynt ym mhell, a wnaethpwyd yn agos trwy waed Criſt.

14 Canys [r] eſe yw ein tangnefedd ni, [s] yr hwn a wnaeth y ddau yn un, ac a ddattodd ganol-ſur y gwahaniaeth rhyngom ni;

15 [t] Ac a ddirymmodd trwy ei gnawd ei hun y gelyniaeth, *ſef* deddf y gorchymynion mewn ordeiniadau, *fel y creai y ddau yndd*o ei hun yn un dŷn [u] newŷdd, gan wneuthur heddwch;

16 Ac fel y cymmodai y ddau â Duw, [x] yn un corph, trwy 'r groes, [x] wedi lladd y gelyniaeth † trwyddi hi.

17 Ac eſe a ddaeth, ac [y] a bregethodd dangnefedd i chwi y rhai pell, ac [z] i'r rhai agos.

18 O blegid [a] trwyddo *ef* y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Yſbryd at y Tâd.

19 Weithian gan hynny nid ydych chwi mwyach yn ddieithriaid a dyfodiaid, ond [b] yn gŷd-ddinaſyddion â'r ſaint, ac [c] yn deulu Duw;

20 Wedi eich [d] goruwch adeiladu [e] ar ſail yr apoſtolion a'r prophwydi, ac Ieſu Criſt ei hun [f] yn ben congl-faen.

21 [g] Yn yr hwn y mae yr holl adeilad

h 1 Cor. 3. 17. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16.
i 1 Pedr 2. 5.

wedi ei chymmwys gŷd-gyſſylltu yn cynyddu [k] yn deml ſanctaidd yn yr Arglwydd:

22 [l] Yn yr hwn y'ch cŷd-adeiladwyd chwithau, yn breſwylfod i Dduw trwy yr Yſbryd.

PEN. III.

3 Darfod hyſpyſu i Paul trwy ddadguddiad, guddiedig ddirgelwch 6 cadwedigaeth y cenhedloedd: 8 ac mai iddo ef y rhoiſid y grâs hwn 9 bregethu ef. 13 Y mae eſe yn dymuno arnynt na lwfrhaont o blegid ei ſinderau ef, 14 ac yn gweddio 19 ar iddynt wybod mawr gariad Duw tu ag attynt.

ER mwyn hyn, myfi Paul, [a] carcharor Ieſu Criſt [b] troſoch chwi y Cenhedloedd;

2 O's clywſoch am [c] oruchwiliaeth grâs Duw, [d] yr hon a roddwyd i mi tu ag atoch chwi:

3 [e] Mai trwy [f] ddadguddiad yr hysbyſodd [g] eſe i mi y dirgelwch, (*h*] megis y ſgrifennais o'r blaen ar ychydig *eiriau*,

4 Wrth yr hyn y gellwch, pan ddarllenoch, ŵybod ſy ngall i yn nirgelwch Criſt)

5 [i] Yr hwn yn oeſoedd eraill nid eglurwyd i feibion dynion, fel y mae yr awrhon wedi ei ddadguddio i'w ſanctaidd apoſtolion a'i brophwydi trwy 'r Ysbryd;

6 Y byddai 'r cenhedloedd [k] yn gŷd-etiſeddion, ac [l] yn gŷd-gorph, ac [m] yn gŷd-gyfrannogion o'i addewid ef yng Nghriſt, trwy 'r efengyl:

7 I'r hon y'm gwnaed i yn weinidog, [n] yn ôl rhôdd grâs Duw, yr hwn a roddwyd i mi, yn ôl [o] grymmus weithrediad ei allu ef.

8 I mi, [p] y llai nâ'r lleiaf o'r holl ſaint, y rhoddwyd y grâs hyn, [q] i efangylu ym mŷſg y cenhedloedd, anchwiliadwy olud Criſt;

9 Ac i egluro i bawb beth *yw* cymdeithas [r] y dirgelwch, yr hwn oedd guddied g o ddechreuad y byd yn Nuw, [s] yr hwn a greodd bob peth trwy Ieſu Criſt:

10 [t] Fel y byddai yr awrhon yn hyſbys i'r [u] tywyſogaethau, ac i'r awdurdodau, yn y neſolion *leoedd*, trwy 'r eglwys, fawr amryw ddoethineb Duw,

11 Yn ôl yr arfaeth dragywyddol, yr hon a wnaeth eſe yng Nghriſt Ieſu ein Harglwydd ni:

12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra, a [x] dyfodfa mewn hyder, trwy ei ffydd ef.

13 [y] O herwŷdd pa ham yr wyf yn dymuno na lwfrhaoch o blegid fy mlinderau i [z] droſoch, yr hyn yw eich gogoniant chwi.

14 O herwŷdd hyn yr wyf yn plygu fy ngliniau at Dâd ein Harglwydd Ieſu Criſt,

15 O'r hwn yr enwir yr holl † deulu yn y neſoedd ac ar y ddaear,

16 Ar roddi o hono ef i chwi yn ôl * cyfoeth ei ogoniant, ſod wedi ymgadarnhau mewn nerth, trwy ei Ysbryd ef, yn [a] y dŷn oddi mewn;

17 A'r ſod Criſt yn trigo trwy ffydd yn eich calonnau chwi;

18 Fel y galloch [b] wedi eich gwreiddio, a'ch ſeilio mewn cariad, ymgyffred gyd â'r holl ſaint, beth *yw* 'r lled, a'r hŷd, a'r dyfnder, a'r uchder;

19 A gwybod cariad Criſt, yr hwn ſydd uwch law gŵybodaeth, fel y'ch cyflawner â holl gyflawnder Duw.

a Pen. 4. 1. Phil. 1. 7, 13, 14, 16.
b Col. 1. 24.
2 Tim. 2. 10.
c 1 Cor. 4. 1.
d Act. 9. 15.
e Act. 22. 17, 21.
f Gal. 1. 12.
g Rhuf. 16. 25.
h Pen. 1. 9, 10.
i Act. 10. 28.
k Gal. 3. 28, 29.
l Pen. 2. 15, 16.
m Gal. 3. 14.
n Rhuf. 1. 5.
o Pen. 1. 19.
p 1 Cor. 15. 9.
1 Tim. 1. 13, 15.
q Gal. 1. 16. a 2. 8. Act. 9. 15, 22.
r Pen. 1. 5. Act. 3.
s Sal. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.
t 1 Pedr 1. 12.
u Rhuf. 8. 38. Pen. 1. 21.
x Pen. 2. 18.
y Phil. 1. 14.
z 1 Thef. 3. 3. Act. 1. 2.
† *dadolgaeth.*
* Rhuf. 9. 23. Pen. 1. 7.
b Col. 2. 7.

Phil. 4. 19. a Rhuf. 7. 22. 2 Cor. 4. 16.

20 Ond

20 Ond [c] i'r hwn a ddichon wneuthur yn dra rhagorol, y tu hwnt i bob peth yr ydym ni yn eu dymuno, neu yn eu meddwl, yn ôl y nerth ſydd yn gweithredu ynom ni,

21 Iddo ef *y byddo* y gogoniant yn yr eglwys trwy Grift Ieſu, dros yr holl genhedlaethau, hŷd yn oes oeſoedd. Amen.

PEN. IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwynt i undeb: 7 ac yn dangos bod Duw yn rhoddi amryw 11 ddoniau i ddynion er mwyn 13 adeiladaeth ei eglwys, a'i 16 chynnydd yng Nghrift. 18 Y mae eſe yn eu galw hwynt oddi wrth ammhurdeb y cenhedloedd, 24 i wiſgo y dyn newŷdd, 25 ac i ſwrw ymaith celwydd, 29 ac ymadrodd llygredig.*

[a] Pen. 3. 1. [b] *carcharor yr.* [c] Phil. 1. 27. Col. 1. 10. 1 Theſ. 2. 12. [d] Col. 3. 12, 13. [e] Rhuf. 12. 4, 5. [f] 1 Cor. 12. 4. [g] 1 Cor. 8. 6. a 12. 5. [h] Mal. 2. 10. [i] 1 Cor. 12. 6. [k] Rhuf. 12, 6. [l] 1 Cor. 12. 11. [m] Sal. 68. 18. [n] Col. 2. 15. [o] *liaws o gaethion.* [p] Ioan 3. 13. [q] Act. 2. 33. [r] *llanwai.* [s] 1 Cor. 12. 28. [t] Act. 21. 8. [u] 2 Tim. 4. 5. [w] Rhuf. 12. 7. [x] Pen. 1. 23. Col. 1. 24. [y] *i.* [z] *maintioli.* [a] Eſay 28. 9. [b] 1 Cor. 14. 20. [c] Heb. 13. 9. [d] *tywyll.* [e] Zech. 8. 16. [f] *eirwir.* [g] Pen. 1. 22. a 2. 21. [h] 1 Pedr. 4. 3.

DIſyf gan hynny arnoch yr wŷf fi [a] [b] y carcharor yn yr Arglwydd, [b] ar rodio o honoch yn addas i'r alwedigaeth y'ch galwyd iddi,

2 [c] Gyd â phob goſtyngeiddrwydd ac addfwynder, ynghŷd â hir-ymaros, gan oddef eich gilydd mewn cariad;

3 Gan ſod yn ddyſal i gadw undeb yr Yſbryd, ynghwlwm tangneſedd.

4 [d] Un corph *ydd*, ac [e] un yſbryd, megis ac y'ch galwyd yn un gobaith eich galwedigaeth;

5 [f] Un Arglwydd, un ffydd, un bedydd,

6 [g] Un Duw a Thâd oll, yr hwn ſydd goruwch oll, a thrwy oll, ac ynoch oll.

7 Eithr [h] i bob un o honom y rhoed gras, yn ôl meſur dawn Criſt.

8 O herwŷdd pa ham y mae eſe yn dywedyd, [i] Pan ddyrchafodd i'r uchelder, [k] eſe a gaethiwodd [l] gaethiwed, ac a roddes roddion i ddynion.

9 (I Eithr, Eſe a ddyrchafodd, beth yw ond darfod iddo hefyd ddiſgyn yn gyntaf i barthau iſaf y ddaear?

10 Yr hwn a ddiſgynnodd, yw yr hwn hefyd a eſgynnodd goruwch yr holl neſoedd, [m] fel y [†] cyflawnai bob peth.)

11 [n] Ac eſe a roddes rai yn apoſtolion, a rhai yn brophwydi, a rhai [o] yn eſangylwŷr, a rhai yn ſugeiliaid ac [p] yn athrawon;

12 I berfeithio 'r ſaint, i waith y weinidogaeth, i adeilad [q] corph Criſt:

13 Hŷd oni ymgyfarfyddom oll ‡ yn undeb ffydd, a gwybodaeth Mâb Duw, yn [r] ŵr perffaith, at meſur [†] oedran cyflawnder Criſt.

14 Fel na byddom mwyach [s] yn blantos, [t] yn bwhwmman ac yn ein cylch-arwain â phob awel dyſgeidiaeth, trwy hocced dynion, trwy gyfrwyſdra, i gynllwyn ‡ i dwyllo:

15 Eithr [u] gan ſod yn † gywir mewn cariad, [u] cynnyddu o honom iddo ef ym mhob peth, [x] yr hwn yw 'r pen, *ſef* Criſt:

16 [y] O'r hwn y mae 'r holl gorph wedi ei gŷd-ymgynnull a'i gŷd-gyſſylltu, trwy bob ‡ cymmal cynhaliaeth, yn ôl y nerthol weithrediad ym meſur pob rhan, yn gwneuthur cynnydd y corph, i'w adeilad ei hun mewn cariad.

17 Hyn gan hynny yr wŷf yn ei ddywedyd, ac yn ei dyſtiolaethu yn yr Arglwydd, [z] na rodioch chwi mwyach fel y mae 'r cenhedloedd eraill yn rhodio [a] yn oferedd eu meddwl;

18 Wedi tywyllu eu deall, [b] wedi ymddieithrio oddi wrth fuchedd Ddnw, trwy

[x] Col. 1. 18. [y] Col. 2. 19. † *cyflawlt.* ‡ *i.* [z] Rhuf. 1. 21. [a] Pen. 12.

'r anwybodaeth ſydd ynddynt, trwy [†] [c] ddallineb eu calon:

19 Y rhai wedi diddarbodi, [d] a ymroiſant i drythyllwch, i wneuthur pob aflendid yn unchwant.

20 Eithr chwychwi nid felly y dyſgaſoch Criſt;

21 O's bu i chwi ei glywed ef, ac o's dyſgwyd chwi ynddo, megis y mae 'r gwirionedd yn yr Ieſu:

22 [e] Dodi o honoch heibio, o ran [f] yr ymarweddiad cyntaf, [g] yr hên ddŷn, yr hwn ſydd lygredig yn ôl y chwantau twyllodrus;

23 Ac [h] ymadnewŷddu yn yſbryd eich meddwl,

24 A [i] gwiſgo y dyn newŷdd, yr hwn yn ôl Duw a grewyd mewn cyfiawnder ‡ a gwîr ſanctеiddrwydd.

25 O herwŷdd pa ham, gan fwrw ymaith celwŷdd, [k] dywedwch y gwir bob un ‡ wrth ei gymmydog: o blegid [l] aelodau ydym i'n gilydd.

26 [m] Digiwch, ac na phechwch: na fachluded yr hau ar eich digoſaint chwi:

27 Ac [n] na roddwch le i ddiafol.

28 Yr hwn a ladrattaodd, na ladratted mwyach, eithr yn hytrach [o] cymmered boen, gan weithio â'i ddwylaw yr hyn ſydd dda, fel y byddo ganddo beth i'w [p] gyfrannu i'r hwn y mae angen arno.

29 [p] Na ddeued un ymadrodd llygredig allan o'ch genau chwi; ond [q] y cyfryw un âg a ſyddo da i adeiladu yn ſuddiol, fel y paro râs i'r gwrandawŷr.

30 Ac [r] na thriſtêwch lân Yſbryd Duw, [s] trwy 'r hwn y'ch ſeliwyd hŷd ddydd [t] prynedigaeth.

31 [u] Tynner ymaith oddi wrthych bob chwerwedd, a llid, a dig, a llefain, a chabledd, gyd â phob drygioni.

32 [x] A byddwch gymmwynaſgar i'ch gilydd, yn doſturiol, *y* yn maddeu i'ch gilydd, megis y maddeuodd Duw † er mwyn Criſt i chwithau.

† *ynt Nghrift.*

PEN. V.

2 *Ar ôl cynghorion cyffredinol i garu eu gilydd,* 3 *ac i ochelyd godineb, a* 4 *phob aflendid,* 7 *ac i beidio a chytal â'r annuwiol,* 15 *ac i rodio yn ddiefgeulus,* 18 *ac i ſod yn llawn o'r Yſbryd;* 22 *y mae eſe yn dyſod at ddyledion gwahanredol, pa ſodd y dylai gwragedd ufuddhau i'w gwŷr,* 25 *a gwŷr garu eu gwragedd,* 32 *megis y mae Criſt yn caru ei eglwys.*

[a] BYddwch gan hynny ddilynwŷr Duw, fel plant anwyl;

2 A [b] rhodiwch mewn cariad, [c] megis y carodd Criſt ninnau, ac a'i rhoddodd ei hun droſom ni yn offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl peraidd.

3 Eithr [d] godineb, a phob aflendid, neu gybydd-dra, na enwer chwaith yn eich plith, megis y gweddai i ſaint;

4 [e] Na † ferthedd, nac ymadrodd ffol, na chocg ddigrifwch, pethau nid ydynt weddus: eithr yn hytrach diolchiad.

5 Canys yr ydych chwi yn gwybod hyn, am [f] bob putteinwr, neu aflan, neu gybydd, [g] yr hwn ſydd ddelw-addolwr, nad oes iddynt etifeddiaeth yn nheyrnas Criſt a Duw.

[a] Math. 5. 45. [b] Ioan 13. 34. [c] Gal. 2. 20. Heb. 9. 14. [d] Col. 3. 5. 1 Theſ. 4. 3, &c. [e] Math. 12. 34, 35. Pen. 4. 29. † *brynti.* [f] 1 Cor. 6. 9. [g] Col. 3. 5.

n Math. 24. 4. Col. 2. 4, 18.
6 n Na thwylled neb chwi â geiriau ofer: canys o blegid y pethau hyn l y mae digofaint Duw yn dyfod k ar blant yr • anufudd-dod.
l Rhuf. 1. 28.
7 Na fyddwch gan hynny gyfrannogion â hwynt.
k Pen. 2. 2.
8 Canys yr oeddych chwi † gynt yn dywyllwch, ond yr awrhon l goleuni *ydych* yn yr Arglwydd: rhodiwch fel m plant y goleuni;
• *angbredi-aeth.*
† *ryw amser.*
9 (Canys n ffrwyth yr Ysbryd *ydd* ym mhob daioni, a chyfiawnder, a gwirionedd)
l 2 Cor. 3. 18.
10 Gan brofi o beth fydd gymmeradwy gan yr Arglwydd.
n Theſ. 5. 22.
11 Ac p na fydded i chwi gŷd-gyfeillach â q gweithredoedd anffrwythlawn y tywyllwch, eithr yn hytrach argyoeddwch hwynt.
o Rhuf. 12. 2.
12 Canys brwnt yw adrodd y pethau a wneir ganddynt hwy yn ddirgel.
p 1 Cor. 5. 9.
13 Eithr r pob peth, wedi • r argyoedder, a eglurir gan y goleuni: canys beth bynnag fydd yn egluro, goleuni yw.
q Rhuf. 6. 21, a 13. 12.
14 O herwŷdd pa ham y † mae eſe yn dywedyd, s Deffro di yr hwn wyt yn cyſgu, a t chyfod oddi wrth y meirw; a Chriſt a oleua i ti.
Gal. 6. 8.
r Ioan 3. 20.
15 u ‡ Gwelwch gan hynny, pa fodd y rhodioch yn ddieſgeulus; nid fel annoethion, ond fel doethion;
Heb. 4. 13.
• *y dadguddier.*
† *mae yn.*
16 Gan brynu 'r amſer, x o blegid y dyddiau ſy ddrwg.
s Eſay 60. 1.
17 Am hynny na fyddwch annoethion, eithr y yn deall beth *yw* ewyllys yr Arglwydd.
Rhuf. 13. 11, 12.
18 Ac z na feddwer chwi gan wîn, yn yr hyn y mae gormodedd; eithr llanwer chwi â'r Ysbryd;
t Ioan 5. 25.
19 Gan leſaru wrth eich gilydd a mewn ſalmau, a hymnau, ac odlau ysbrydol; gan ganu a phyngcio yn eich calon i'r Arglwydd;
Rhuf. 6. 4, 5.
Col. 3. 1.
20 b Gan ddiolch yn waſtad i Dduw a'r Tâd am bob peth c yn enw ein Harglwydd Ieſu Criſt;
u Col. 4. 5.
‡ *Edrychwch.*
21 d Gan ymddaroſtwng i'ch gilydd yn ofn Duw.
x Preg. 11. 2.
22 e Y gwragedd, ymoſtyngwch i'ch gwŷr priod, f megis i'r Arglwydd.
Ioan 12. 35.
23 O blegid g y gŵr yw pen y wraig, megis ag *y mae* h Criſt yn ben i'r eglwys; ac eſe yw Iachawdur i y corph.
Gal. 6. 10.
y Rhuf. 12. 2.
24 Ond fel y mae 'r eglwys yn ddaroſtyngedig i Criſt, felly hefyd *bydded* y gwragedd i'w gwŷr priod k ym mhob peth.
z Diar. 20. 1.
25 l Y gwŷr, cerwch eich gwragedd, megis ag y carodd Criſt yr eglwys, ac m a'i rhoddes ei hun droſti;
Luc 21. 34.
a Col. 3. 16.
26 Fel y ſancteiddiai eſe hi, a'i glanhâu n â'r olchfa ddwfr, o trwy 'r gair;
b Sal. 34. 1.
27 Fel y goſodai eſe hi yn † ogoneddus iddo ei hun, yn eglwys p heb arni na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw; ond fel y byddai yn ſanctaidd ac yn ddiſeius.
c Heb. 13. 15.
d 1 Pedr 2. 1.
Tit. 2. 5.
28 Felly y dylai y gwŷr garu eu gwragedd, megis eu cyrph eu hunain. Yr hwn a garo ei wraig, ſydd yn ei garu ei hun.
e 1 Cor. 11. 3.
f Pen. 6. 5.
g 1 Cor. 11. 3.
h Pen. 1. 22, 23.
29 Canys ni chaſaodd neb eriôed ei gnawd ei hun, eithr ei ſagu a'i feithrin y mae, megis ag *y mae* 'r Arglwydd am yr eglwys.
Col. 1. 18.
i Pen. 1. 23.
k Col. 3. 20, 22. Tit. 2. 9.
l Col. 3. 19.
m Gal. 1. 4. Ad. 2.
n Ioan 3. 3. Heb. 10. 22.
1 Ioan 5. 6.
o Ioan 15. 3.
† *Eglwys ogoneddus iddo ei hun heb, &c.*
p Can. 4. 7. Col. 1, 22.

30 O blegid q aelodau ydym o'i gorph ef, o'i gnawd ef, ac o'i eſgyrn ef.
q 1 Cor. 6. 15.
31 r Am hynny y gâd dyn ei dâd a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig, a hwy a fyddant ill dau yn un cnawd.
r Gen. 2. 24. Math. 19. 5. Marc 10. 7.
32 Y dirgelwch hwn ſydd fawr: eithr am Criſt, ac am yr eglwys yr wyf fi yn dywedyd.
s 1 Cor. 6. 10.
33 Ond chwithau hefyd cymmain un, felly cared pob un o honoch ei wraig, fal ef ei hunan; a'r wraig *edrycbed* ar iddi berchi *ei* gŵr.

PEN. VI.

1 *Dyledſwydd plant tu ag at eu rhieni, 5 a gweiſion tu ag at eu harglwyddi.* 10 *Mai milwriaeth yw ein bywyd ni,* 12 *nid yn unig yn erbyn cig a gwaed, eithr hefyd yn erbyn gelynion ysbrydol:* 13 *Cyflawn arfogaeth Criſtion,* 18 *a'r modd yr arferir:* 23 *Cannol Tyebicus.*

a Col. 3. 20.
b Ecſod. 20. 12. Eccl. 3. 8, c Col. 3. 21. d Deut. 6. 7, 20. Diar. 15. 18.
e *a rhybudd.* Col. 3. 22. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Pedr 2. 18.
f Job 34. 19. g Col. 4. 1.
‡ *chwithau betyſt.* † *nad.*
h Doeth. 6. 7. i Pen. 1. 19. k Rhuf. 13. 12. 2 Cor. 6. 7. l Ioan 12. 31. Col. 1. 13.
‡ *yſprydion drwg.* † *Bethau.* • *gorchyfyga.* m Eſay 11. 5. Luc 12. 35. n Eſay 59. 17. 2 Cor. 6. 7.
‡ *Hebiaw, neu, ym mhob peth.* o 1 Ioan 5. 4. † *drwg.* p Ad. 14 q Heb. 4 12.

1 Y Plant, uſuddhêwch i'ch rhieni yn yr Arglwydd; canys hyn ſydd gyfiawn.
2 b Anrhydedda dy dâd a'th fam, (yr hwn yw y gorchymmyn cyntaf mewn addewid)
3 Fel y byddo yn dda i ti, ac fel y bydoch hir-hoedlog ar y ddaear.
4 A c *chwithau* dadau, na yrrwch eich plant i ddigio; ond d maethwch hwynt yn addyſg † ac athrawiaeth yr Arglwydd.
5 e Y gweiſion, uſuddhêwch i'r *rhai ſydd* arglwyddi † *chwi* yn ôl y cnawd, gyd ag ofn a dychryn, yn ſymlrwydd eich calon, megis i Criſt;
6 Nid â golwg-waſanaeth, fel boddlonwŷr dynion, ond fel gweiſion Criſt, yn gwneuthur ewyllys Duw o'r galon;
7 Trwy ewyllys da yn gwneuthur gwaſanaeth, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion:
8 f Gan wybod mai pa ddaioni bynnag a wnelo pob un, hynny a dderbyn *eſe* gan yr Arglwydd, pa un bynnag ai caeth ai rhŷdd *ſyddo.*
9 A *chwithau* g feiſtred, gwnêwch yr un pethau tu ag attynt hwy, gan roddi bygwth heibio: gan wybod ſod eich Arglwydd ‡ chwi a hwythau yn y nefoedd; ac † b nid oes derbyn wyneb gyd ag ef.
10 Heb law hyn, fy mrodyr, ymnerthwch yn yr Arglwydd, ac i ynghadernid ei allu ef.
11 k Gwiſgwch holl arfogaeth Duw, fel y galloch ſefyll yn erbyn cynllwynion diafol.
12 O blegid nid yw ein hymdrech ni yn erbyn gwaed a chnawd, ond yn erbyn tywyſogaethau, yn erbyn awdurdodau, yn erbyn l bydol-lywiawdwŷr tywyllwch y byd hwn, yn erbyn ‡ drygau ysbrydol yn y nefolion † *leoedd.*
13 Am hynny cymmerwch attoch holl arfogaeth Duw, fel y galloch wrth-ſefyll yn y dydd drwg, ac wedi • gorphen pob peth ſefyll.
14 Sefwch gan hynny, m wedi amgylchwregyſu eich lwynau â gwirionedd, a n gwiſgo dwyfronneg cyfiawnder;
15 A gwiſgo am eich traed eſgidiau parottoad efengyl tangnefedd;
16 ‡ Uwch law pob dim, wedi cymmeryd o tarian y ffydd, â'r hwn y gellwch ddiffoddi holl biccellau tanllyd y † ſall.
17 p Cymmerwch hefyd helm yr iechydwriaeth, a q chleddyf yr Ysbryd, yr hwn yw gair Duw;

18 r Gan

18 [r] Gan weddïo bob amſer â phob rhyw weddi a deiſyfiad yn yr ysbryd, a [s] bod yn wiliadwrus at hyn yma, trwy bob dyfal-bara, a deiſyfiad dros yr holl ſaint;
19 [t] A throſof finnau, fel y rhodder i mi ymadrodd trwy agoryd fy ngenau [u] yn hŷ, i hyſbyſu dirgelwch yr efengyl:
20 Dros yr hon [x] yr ŵyf yn gennad [y] mewn [*] cadwyn: fel y traethwyf yn hŷ [†] am dani, fel y perthyn i mi draethu.
21 Ond [z] fel y gŵypoch chwithau hefyd fy helynt, beth yr ŵyf yn ei wneuthur,
22 Tychicus y brawd anwyl, a'r gweinidog ffyddlon yn yr Arglwydd, a hysbyſa i chwi bob peth:
22 Yr hwn a anfonais attoch er mwyn hyn yma, fel y caech ŵybod ein helynt ni, ac fel y diddanai efe eich calonnau chwi.
23 Tangnefedd i'r brodyr, a chariad gyd â ffydd oddi wrth Dduw Dâd, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.
24 Grâs *ſyddo* gyd â phawb ſy yn caru ein Harglwydd Ieſu Criſt mewn ‡ purdeb. Amen. ‡ *anllygredigaeth.*

[a] 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.

¶ At yr Epheſiaid yr yſgrifennwyd o Rufain gyd â Thychicus.

[r] Rhuf. 12. 12. Col. 4. 1. [s] 1 Theſ. 5. 17. [t] Marc 13. 33. [u] Act. 4. 29. Col. 1. 3. 2 Theſ. 3. 1. [u] 2 Cor. 3. 12. [x] 2 Cor. 5. 20. [y] Act. 28. 20. Pen. 3. 1. [*] *rhwymau.* [†] *ynddi, fel.* [z] Col. 4. 7.

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y PHILIPPIAID.

PEN. I.

3 Y mae efe yn tyſtiolaethu ei ddïolchgarwch i Dduw, a'i ſerch tu ag attynt hwythau, am frwythau eu ffŷdd hwynt, a'u cymdeithas yn ei ddioddefiadau ef, 9 gan weddïo beunydd, ar iddynt gynnyddu mewn grâs. 12 Y mae efe yn dangos pa ddaioni a a ddaeth i ffŷdd Criſt trwy ei ſinderau ef yn Rhuſain, 21 ac mor barod ydyw ef i ogoneddu Criſt, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth: 27 gan eu bannog hwy i undeb, 28 ac i ſod yn gryfion mewn erlid.

4068. [a] 1 Cor. 1. 2. [b] Rhuf. 1. 7. 1 Pedr 1. 2. [c] Rhuf. 1. 8. 1 Cor. 1. 4. Eph. 1. 15, 16. Col. 1. 3. [z] Theſ. 1. 2. [d] Ioan 6. 29. [1] Theſ. 1. 3. [e] Ad. 10. [†] *am ſod gennych ſi yn eich calon.* [f] Eph. 3. 1. 2 Tim. 1. 8. [g] Pen. 4. 14. ‡ *o'm grâs.* [h] 1 Theſ. 2. 5. [i] Rhuf. 2. 18. [†] *rhagorol.* [k] 1 Theſ. 3. 13. a 5. 23. [l] Ioan 15. 4, 5. Eph. 2. 10. [m] Ioan 15. 8. Eph. 1. 12. ‡ *o achos Criſt.* [*] *Iŵl Ceſar.* [†] *i bawb traill.*

PAUL a Thimotheus gweiſion Ieſu Criſt, at yr holl ſaint [a] yng Nghriſt Ieſu, y rhai ſy yn Philippi, gyd â'r eſgobion a'r diaconiaid:
2 [b] Grâs i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.
3 [c] I'm Duw yr ydwyf yn diolch, ym mhob coffa am danoch,
4 Bob amſer ym mhob deiſyfiad o'r eiddof droſoch chwi oll, gan wneuthur fy neiſyfiad gyd â llawenydd,
5 O blegid eich cymdeithas chwi yn yr efengyl, o'r dydd cyntaf hŷd yr awr hon;
6 Gan fod yn hyderus yn hyn, y bydd i'r hwn a ddechreuodd ynoch [d] waith da, *ei* orphen [e] hŷd ddydd Ieſu Criſt:
7 Megis y mae yn iawn i mi ſynied hyn am danoch oll, † am eich bod gennyf yn fy nghalon, yn gymmaint a'ch bod chwi oll, yn gyſtal [f] yn fy rhwymau ag yn fy amddiffyn a chadarnhâd yr efengyl, [g] yn gyfrannogion ‡ â mi o râs.
8 Canys [h] Duw ſydd dyſtion i mi, mor hiraethus ŵyf am danoch oll yn ymyſgaroedd Ieſu Criſt.
9 A hyn yr ŵyf yn ei weddïo, ar amlhâu o'ch cariad chwi etto fwyfwy mewn gŵybodaeth a phob ſynŵyr;
10 Fel [i] y profoch y pethau ſy † â gwahaniaeth rhyngddynt; ſel [k] y byddoch bûr a didramgwydd hŷd ddydd Criſt;
11 Wedi eich cyflawni â ffrwythau cyfiawnder, [l] y rhai *ſydd* trwy Ieſu Criſt, [m] er gogoniant a moliant i Dduw.
12 Ac mi a ewyllyſiwn i chwi ŵybod, frodyr, am y pethau *a ddigŵyddodd* i mi, ddyſod o honynt yn hytrach er llwyddiant i'r efengyl;
13 Yn gymmaint a bod fy rhwymau i ‡ yng Nghriſt yn eglur yn * yr holl lŷs, ac † ym mhob *lle* arall;
14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Arglwydd ſyned yn hyderus wrth fy rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer i draethu 'r gair yn ddïofn.
15 Y mae rhai yn wîr yn pregethu Criſt trwy gynfigen ac ymryſon; a rhai hefyd o ewyllys da.
16 Y naill ſy'n pregethu Criſt o gynnen, nid yn bûr, gan feddwl dwyn mwy o flinder i'm rhwymau i:
17 A'r lleill o gariad, gan ŵybod mai er amddiffyn yr efengyl y'm goſodwyd.
18 Beth er hynny? etto ym mhob modd, pa un bynnag ai mewn rhith, ai'mewn gwirionedd, yr ydys yn pregethu Criſt: ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen, ie a llawen fyddaf.
19 Canys mi a wn y digŵydd hyn i mi er iechydwriaeth, [n] trwy eich gweddi chwi, a chynhorthwy [o] Yſbryd Ieſu Criſt,
20 Yn ôl fy awŷdd-fryd a'*m* gobaith, [p] na'm gwaradwyddir mewn dim, eithr mewn pob hyder, fel bob amſer, *felly* yr awrhon hefyd, y mawrygir Criſt yn fy nghorph i, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth.
21 Canys byw i mi *yw* Criſt, a marw *ſydd* elw.
22 Ac o's byw fyddaf yn y cnawd, hyn *yw* ffrwyth *ſy* llafur: a pha beth a ddewiſaf, ni's gwn.
23 Canys [q] y mae yn gyfyng arnaf o'r ddeu*tu* gan fod gennyf chwant i'm dattod, ac i fod gyd â Chriſt: canys llawer † iawn gwell *ydyw.*
24 Eithr aros yn y cnawd *ſydd* fwy angenrheidiol o'ch plegid chwi.
25 A [r] chennyf yr hyder hyn, yr ŵyf yn gŵybod yr arhoſaf, ac y cŷd-drigaf gyd â chwi oll, er cynnydd i chwi, a llawenydd y ffydd.
26 Fel y byddo [s] eich gorſoledd chwi yn helaethach yng Nghriſt Ieſu o'm plegid i, trwy fy nyfodiad i drachefn attoch.
27 Yn unig [t] ymddygwch yn addas i efengyl Criſt; ſel pa un bynnag *a ddaelwyf* ai dyfod a'ch gweled chwi, ai bod yn abſennol, y clywyſ oddi wrth eich helynt chwi, eich bod yn ſefyll yn un yſbryd, ag un enaid, gan [u] gŷd-ymdrech ‡ gyd â ffydd yr efengyl;
28 Ac heb eich dychrynu mewn un dim gan eich gwrthwynebwŷr: [x] yr hyn iddynt hwy yn wîr ſydd arŵydd ſicr o golledigaeth, [y] ond i chwi o iechydwriaeth, a hynny gan Dduw.
29 Canys i chwi [z] y rhoddwyd *bod i chwi* er Criſt, nid yn unig gredu ynddo ef, ond hefyd dioddef erddo ef;
30 Gan fod i chwi yr un ymdrin [a] ag a welſoch ynof fi, ac yr awrhon a glywch *ei ſod* ynof fi.

[n] 2 Cor. 1. 11. [o] Rhuf. 8. 9. [p] Rhuf. 5. 5. [q] 2 Cor. 5. 8. 2 Tim. 4. 6. † *mwy.* [r] Pen. 2. 24. [s] 2 Cor. 8. 14. a 5. 12. [t] Eph. 4. 1. [u] Jud. 3. ‡ Neu, *dros*, neu *trwy.* [x] 2 Theſ. 1. 5. [y] Rhuf. 8. 17. [z] 2 Tim. 2. 11. [z] Act. 5. 41. [a] Act. 16. 19, &c.

PEN. II.

1 *Y mae ese yn eu hannog hwynt i undeb, ac i bob gostyngeiddrwydd meddwl, trwy ſampl ufudd-dod a dyrchafiad Crist;* 12 *ac i fynêd rhagddynt yn ofalus yn fordd iechydwriaeth, ſel y bint megis yn oleuadau s'r byd annuwiol,* 16 *ac yn ddiddanwch iddo yntau, eu hapoſtol hwynt, yr hwn ſydd bellach herod i'w offrymmu i Ddnw.* 19 *Y mae ese yn gobeithio danſon Timotheus attynt, yr hwn y mae ese yn ei ganmol yn fawr,* 25 *ac felly Epaphroditus, yr hwn y mae ese ar fedr ei ddanſon attynt yn ddiattreg.*

[a] Rhuf. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. 1 Pedr 3. 8.

OD oes gan hynny ddim diddanwch yng Nghrist, od oes dim cyſſur cariad, od oes dim cymdeithas yr Ysbryd, od oes dim ymyſgaroedd a thoſturiaethau,

[b] Rhuf. 12. 10. 1 Pedr 5. 5.

2 Cyflawnwch fy llawenydd, [a] fel y byddoch yn meddwl yr un peth, a'r un cariad gennych, yn gyttûn, yn ſynnied yr un peth.

[c] 1 Cor. 10. 24. a 13. 5. [d] Math. 11. 29.

3 Na *wneler* dim trwy gynnen neu wâgogoniant, eithr [b] mewn gostyngeiddrwydd, gan dybied eich gilydd yn well nâ chwi eich hunain.

Ioan 13. 5. 1 Pedr 2. 21. 1 Ioan 2. 6.

4 [c] Nac edrychwch bob un ar yr eiddoch eich hunain, eithr pob un ar yr eiddo eraill hefyd.

[e] Ioan 1. 1, 2. [f] Ioan 5. 18. † *gwaccaodd.*

5 Canys [d] bydded ynoch y meddwl yma, yr hwn *oedd* hefyd yng Nghrist Iesu:

[g] Eſay 53. 3. Dan. 9. 26. [h] Eſay 42. 1. a 52. 13. a 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. [i] Heb. 2. 14, 17.

6 Yr hwn ac [e] ese yn ffurf Duw, [f] ni thybiodd yn drais fod yn ogyfuwch â Duw;

7 Eithr ese a'i † [g] dibrifiodd ei hun, gan gymmeryd arno agwedd [h] gwâs, ac [i] a wnaed mewn ‡ cyffelybiaeth dynion;

[k] Ioan 3. 16. 1 Ioan 4. 9. [l] Rhuf. 5. 8. † *gwaccaodd.* [m] Eſay 53. 3. Dan. 9. 26. [n] Eſay 42. 1. a 52. 13. a 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. [o] Heb. 2. 14, 17. ‡ Neu, *gofredd.* [k] Math. 26. 39, 42. Ioan 10. 18. Ioan 17. 1, 2, 5. [p] Eph. 1. 21. Heb. 1. 4. [q] Eſay 45. 23. Dad. 5. 13. [r] Ioan 13. 13. † *gyd ag.* [s] 2 Cor. 3. 5. Heb. 13. 21.

8 A'i gael mewn dull fel dŷn, ese a'i daroſtyngodd ei hun, gan fod [k] yn ufudd hyd angau, ïe angau 'r groes.

9 O herwŷdd pa ham, Duw [l] a'i tradyrchafodd yntau; ac [m] a roddes iddo enw, yr hwn *ſydd* goruwch pob enw:

10 [n] Fel yn enw Iesu y plygai pob glîn o'r nefolion, a'r daearolion, a thân-ddaearolion *bethau*;

11 Ac [o] y cyffefai pob tafod *fod* Iesu Grist yn Arglwydd, er gogoniant Duw Dâd.

[p] Ezec. 34. 23, 24. [q] Heb. rwgnach, [r] Math. 5. 45. [s] Math. 5. 14. † Neu, *byd ddŷdd*, neu, *erbyn dydd.* [t] 1 Thef. 3. 5. [u] Gal. 2. 2. [x] 1 Tim. 4. 6. † *aberthid.* [y] Rhuf. 15, 16. [z] 2 Cor. 7. 4.

12 Am hynny, fy anwylyd, megis bob amſer yr ufuddhaſoch, nid fel yn fy ngwŷdd yn unig, eithr yr awrhon yn fwy o lawer yn fy abſen, gweithiwch allan eich iechydwriaeth eich hunain † trwy ofn a dychryn.

[t] Neu, *gofredd.* [k] Math. 26. 39, 42. Ioan 10. 18. Ioan 17. 1, 2, 5. [p] Eph. 1. 21. Heb. 1. 4. [q] Eſay 45. 23. Dad. 5. 13. [r] Ioan 13. 13. † *gyd ag.* [s] 2 Cor. 3. 5. Heb. 13. 21.

13 Canys [p] Duw yw 'r hwn ſydd yn gweithio ynoch ewyllyſio a gweithredu, o'i ewyllys dà *ef.*

14 Gwnêwch bob dim [q] heb rwgnach, ac ymddadleu;

15 Fel y byddoch ddiargyoedd, a ‡ diniweid, [r] yn blant difeius i Dduw, ynghanol cenhedlaeth ddrygionus a throſaus, ym mhlith y rhai yr ydych [s] yn diſgleirio megis goleuadau yn y byd,

[t] Gen. 17. 12. [u] 2 Cor. 11. 22. [x] Rhuf. 11. 1. [y] Act. 23. 6. [z] Act. 22. 3. Gal. 1. 13, 24. [a] Act. 8. 3. a 9. 1, † *ddïact wyn arnaf.*

16 Yn cynnal gair y bywyd; [t] er gorfoledd i mi † yn nŷdd Crist, [u] na redais yn ofer, ac na chymmerais boen yn ofer.

17 Ïe, a phe [x] y'm † hoffrymmid ar [y] aberth a gwaſanaeth eich ffydd, [z] llawenhâu 'r ŵyf, a chŷd-lawenhâu â chwi oll.

18 O blegid yr un *peth* hefyd, hyddwch chwithau lawen, a chŷd-lawenhêwch â minnau.

19 Ac yr ŵyf yn gobeithio yn yr Ar-

[a] Rhuf. 16. 21. * *mîr anwyl imi.* † Neu, *yn naturiol a ofala.*

glwydd Iesu, anfon [a] Timotheus ar fyrder attoch, fel y'm cyffurer innau hefyd, wedi i mi ŵybod eich helynt chwi.

20 Canys nid oes gennyf neb * o gyffelyb feddwl, yr hwn † a wir-ofala am y pethau a berthyn i chwi.

21 Canys pawb [b] fy'n ceiſio 'r eiddynt eu hunain, nid yr eiddo Criſt Iesu.

[b] 1 Cor. 10. 24. 33. [c] 2 Tim. 4. 10, 16.

22 Eithr y prawf o hono ef, chwi a'i gŵyddoch, mai fel plentyn gyd â thâd, y gwaſanaethodd ese gyd â myfi yn yr efengyl.

23 Hwn gan hynny yr ydwyf yn gobeithio ei ddanfon, cyn gynted ag y gwelwyf yr hyn a fydd i mi.

[c] Pen. 1. 25. Phile. 22.

24 [c] Ac y mae gennyf hyder yn yr Arglwydd, y deuaf finnau hefyd ar fyrder attoch.

[d] Phile. 2. † *Apoſtol.* [c] Pen. 4. 18.

25 Eithr mi a dybiais yn angenrheidiol ddanfon attoch Epaphroditus fy mrawd, a'm cŷd-weithiwr, a'm [d] cŷd-filwr, ond eich † cennad chwi, a [c] gweinidog i'm cyfreidiau innau.

26 Canys yr oedd ese yn hiraethu am danoch oll, ac yn athriſt iawn, o blegid i chwi glywed ei fod ef yn glâf.

27 Canys yn wir ese a fu glâf, yn agos i angau: ond Duw a drugarhaodd wrtho ef; ac nid wrtho ef yn unig, ond wrthyf finnau hefyd, rhag cael o honof driſtwch ar driſtwch.

‡ *gofalus.* † *anrhydeddwch.* [f] 1 Cor. 16. 18. 1 Thef. 5. 12. 1 Tim. 5. 17. [g] 1 Cor. 16. 17.

28 Yn fwy ‡ diwyd gan hynny yr anfonais i ef, fel gwedi i chwi ei weled ef dracheſn, y byddech chwi lawen, ac y byddwn innau yn llai fy nhriſtwch.

29 Derbyniwch ef gan hynny yn yr Arglwydd, gyd â phob llawenydd: a'r cyfryw rai † [f] gwnêwch gyfrif o honynt.

30 Canys o blegid gwaith Criſt y bu ese yn agos i angau, ac y bu di-ddarbod am ei einioes, [g] fel y cyflawnai ese eich diffyg chwi, o'ch gwaſanaeth tu ag attaf fi.

PEN. III.

Y mae ese yn eu rhybuddio hwy i ochelyd gau-Athrawon yr Enwaediad, 4 *ac yn dangos fod iddo ef fwy o achos nag iddynt hwy, i hyderu ynghyfiawnder y Ddeddf:* 7 *yr hyn, er hynny, y mae ef yn ei gyfrif yn dîm ac yn golled, er mwyn ynnill Crist, a'i gyfiawnder ef,* 12 *gan gydnabod ei amherffeithrwydd ei hun yn hyn.* 15 *Y mae ese yn eu hannog hwy i fod o'r meddwl hwn,* 17 *ac i'w ddynwared ef,* 18 *ac i ochelyd ffyrdd Criſtianogion cnawdol*

[a] 2 Cor. 13. 11. Pen. 4. 4. [b] 2 Cor. 11. 13. [c] Rhuf. 2. 28, 29. 2 4. 11, 12. [d] Ioan 4. 23, 24. [e] 2 Cor. 12. 18. [f] Gen. 17. 12. [g] 2 Cor. 11. 22. [h] Rhuf. 11. 1. [i] Act. 23. 6. [k] Act. 22. 3.

WEithian, fy mrodyr, [a] byddwch lawen yn yr Arglwydd. Yſgrifennu yr un pethau attoch, gennyf fi yn wîr nid *yw* flîn, ac i chwithau *y mae* yn ddiogel.

2 Gochelwch gŵn, gochelwch [b] ddrwgweithwŷr, gochelwch y cŷd-dorriad.

3 Canys [c] yr enwaediad ydym ni, [d] y rhai ydym yn gwaſanaethu Duw yn yr ysbryd, ac yn gorfoleddu yng Nghrist Iesu, ac nid ymddiried yn y cnawd:

4 Ac [e] er bod gennyf *achos i* ymddiried, ïe yn y cnawd. O's yw neb arall yn tybied *y gall* ymddiried yn y cnawd, myfi yn fwy:

5 [f] Wedi enwaedu arnaf yr wythfed dŷdd, [g] o genedl Iſrael, [h] o lwyth Benjamin, yn Hebrëwr o'r Hebreaid; yn ôl y ddeddf, [i] yn Pharifead;

6 [k] Yn ôl zêl, [l] yn erlid yr eglwys: yn ôl y cyfiawnder ſydd yn y ddeddf, yn † ddiargyoedd.

Gal. 1. 13, 24. [l] Act. 8. 3. a 9. 1, † *ddïact wyn arnaf.*

7 Eithr

[m] Math. 13. 44.
[n] Eſay 53. 11. Jer. 9. 23, 24.
Ioan 17. 3. Col. 2. 2.
[o] Rhuf. 10. 3.
[p] Rhuf. 3. 21, 22.
[q] Rhuf. 6. 3, 4, 5.
2 Cor. 4. 10, 11.
2 Tim. 2. 11, 12.
1 Pedr 4. 13.
[r] 1 Tim. 6. 12.
[s] Heb. 12. 23.
[t] Sal. 45. 10. Luc 9. 62.
[u] 1 Cor. 9. 24, 26. Heb. 6. 1.
[x] Heb. 3. 1.
[y] 1 Cor. 2. 6. a 14. 20.
[z] Rhuf. 12. 16.
[a] 1 Cor. 4. 16.
1 Theſ. 1. 6.
[*] *gŷd-ddilynwŷr.*
[b] 1 Pedr. 5. 3.
[c] Gal. 6. 12.
[d] 2 Cor. 11. 15.
[e] Rhuf. 16. 18.
[f] Hoſ. 4. 7. 2 Cor. 11. 12. Gal. 6. 13.
[g] Rhuf. 8. 5.
[h] Eph. 2. 6. Col. 3. 1, 3.

7 Eithr [m] y pethau oedd elw i mi, y rhai hynny a gyfriſais i yn golled er mwyn Criſt.
8 Ie yn ddiammeu yr ŵyf hefyd yn cyfrif pob peth yn golled, [n] o herwŷdd ardderchowgrwydd gŵybodaeth Criſt Ieſu fy Arglwydd: er mwyn yr hwn y'm colledwyd ym mhob peth, ac yr ŵyf yn eu cyfrif yn dòm, fel yr ennillwyf Criſt,
9 Ac y'm cair ynddo ef heb fy nghyfiawnder fy hun, [o] yr hwn *ſydd* o'r gyfraith, ond [p] yr hwn *ſydd* trwy ffydd Criſt, *ſef* y cyfiawnder *ſydd* o Dduw trwy ffydd:
10 Fel yr adnabyddwyf ef, a grŷm ei [q] adgyfodiad ef, a chymdeithas ei ddioddefiadau ef, gan fod wedi fy nghŷd-ffurfio â'i farwolaeth ef;
11 O's mewn un modd y gallwn gyrhaeddyd adgyfodiad y meirw:
12 Nid fel pe bawn [r] wedi ei gyrhaeddyd eiſioes, neu fod eiſioes [s] wedi fy mherffeithio: eithr dilyn yr ŵyf, fel y gallwyf ymaflyd *yn y peth* hwn hefyd yr ymaflwyd ynof gan Criſt Ieſu.
13 Y brodyr, nid ŵyf fi yn bwrw ddarfod i mi gael gafael: ond un peth, [t] gan anghofio y pethau ſy o'r tu cefn, ac [u] ymeityn at y pethau o'r tu blaen,
14 Yr ydwyf yn cyrchu at y nôd, am gamp [x] uchel alwedigaeth Duw yng Nghriſt Ieſu.
15 Cynnifer gan hynny *ag ydym* [y] berffaith, ſyniwn hyn: ac o's ydych yn ſynied dim yn amgenach, hyn hefyd a ddadguddia Duw i chwi.
16 Er hynny y peth y daethom atto, [z] cerddwn wrth yr un rheol, ſyniwn yr un peth.
17 [a] Byddwch [*] ddilynŵr i mi, frodyr, ac edrychwch ar y rhai ſy yn rhodio felly, megis [b] yr ydym ni yn ſiampl i chwi.
18 (Canys y mae llawer yn rhodio, am y rhai y dywedais i chwi yn fynych, ac yr ydwyf yr awrhon hefyd dan ŵylo yn dywedyd, *mai* [c] gelynion croes Criſt *ydynt*;
19 [d] Diwedd y rhai *yw* diſtryw, [e] duw y rhai *yw eu* bòl, [f] a'u gogoniant yn eu cywilydd, [g] y rhai *ſydd* yn ſynied pethau daearol.)
20 Canys [h] ein hymarweddiad ni ſydd yn y nefoedd, o'r lle hefyd [i] yr ydym yn diſgwyl yr Iachawdwr, yr Arglwydd Ieſu Criſt:
21 [k] Yr hwn a gyfenewidia † ein corph gwael ni, fel y gwneler ef yr un ffurf ‡ à'i gorph gogoneddus ef, yn ôl y nerthol weithrediad trwy 'r hwn y dichon efe [l] ie ddaroſtwng pob peth iddo ei hun.

[i] 1 Cor. 1. 7. 1 Theſ. 1. 10.
[k] 1 Cor. 15. 43, 48, 49.
† *corph ein gwaeledd ni.* ‡ *á chorph ei ogoneddus ef.*
[l] *hefyd*, neu, *byd yn oed.* 1 Cor. 15. 26, 27.

PEN. IV.

1 Yn ôl rhybuddion neilldnol 4 y mae efe yn myned rhagddo at gynghorion cyffredinol, 10 ac yn dangos pa fodd y llawenychodd efe wrth eu hatteloni bwy tu ag atto ef, pan oedd yngharchar, nid yn gymmaint am ddiddynt bŵrtbi ei angbenion ef, ag am y grâs Duw oedd ynddynt bwy. 19 Ac felly y mae efe yn dirweddu, pan weiddio, a'u bannerch bwy.

[a] 2 Cor. 1. 14. Phil. 2. 16.
1 Theſ. 2. 19, 20.

AM hynny, fy mrodyr anwyl a hôff, [a] fy llawenydd a'm coron, felly ſefwch yn yr Arglwydd, anwyliyd.
2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias, ac yn attolwg i Syntyche ſynied yr un peth yn yr Arglwydd.
3 Ac yr ydwyf yn dymuno arnat tithau, fy ngwîr gymmar, cymmorth *y gwragedd* hynny, y rhai yn yr efengyl [b] a gyd-lafuriaſant â mi, ynghŷd â Chlement hefyd, a'm cŷd-weithwŷr eraill, [c] y rhai *y mae* eu henwau yn llyfr y bywyd.
4 [d] Llawenhêwch yn yr Arglwydd yn waſtadol: *a* thrachefn meddaf, Llawenhêwch.
5 Bydded eich arafwch yn hyſbys i bob dŷn. [e] *Y mae* 'r Arglwydd yn agos.
6 [f] Na ofelwch am ddim: eithr ym mhob peth mewn gweddi ac ymbil gyd â diolchgarwch, gwneler eich deiſyfiadau chwi yn hyſbys ger bron Duw.
7 A [g] thangnefedd Duw, yr hwn ſydd uwch law pob deall, a geidw eich calonnau a'ch meddyliau yng Nghriſt Ieſu.
8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau bynnag ſydd wîr, pa bethau bynnag *ſydd* † oneſt, pa bethau bynnag *ſydd* gyfiawn, pa bethau bynnag *ſydd* bûr, pa bethau bynnag *ſydd* hawddgar, pa bethau bynnag *ſydd* ganmoladwy, od *oes* un rhinwedd, ac òd *oes* dim clôd, meddyliwch am y pethau hyn.
9 Y rhai a ddyſgaſoch, ac a dderbyniaſoch, ac a glywſoch, ac a welſoch ynof fi; y pethau hyn gwnêwch: a [h] Duw 'r heddwch a fydd gyd â chwi.
10 Mi a lawenychais hefyd yn yr Arglwydd yn fawr o blegid ‡ i'ch [i] gofal chwi am danaf fi yr awrhon o'r diwedd adnewyddu: yn yr hyn y buoch ofalus hefyd, ond † eiſiau amſer cyfaddas oedd arnoch.
11 Nid am fy mod yn dywedyd ô herŵydd eiſiau: canys myfi a ddyſgais, ym mha gyflwr bynnag y byddwyf, fod [k] yn foddlon *iddo*.
12 Ac [l] mi a ſedraf ymoſtwng, ac a ſedraf ymhelaethu: ym mhob lle ac ym mhob peth y'm haddyſgwyd, i fod yn llawn ac i fod yn newŷnog, i fod mewn helaethrwydd ac i fod mewn prinder.
13 Yr ŵyf yn gallu pob peth trwy Criſt, yr hwn ſydd yn fy nerthu i.
14 Er hynny da y gwnaethoch [m] gŷd-gyfrannu â'm gorthrymder i.
15 A chwithau Philippiaid hefyd a ŵyddoch yn nechreuad yr efengyl, pan aethum i ymaith o Macedonia, [n] na chyfrannodd un eglwys â mi, o ran rhoddi a derbyn, ond chwychwi yn unig.
16 O blegid yn Theſſalonica hefyd yr anfonaſoch i mi unwaith, ac eilwaith wrth fy anghenrhaid.
17 Nid o herwŷdd fy mod i yn ceiſio rhodd: eithr yr ydwyf yn ceiſio [o] ffrwyth yn amlhâu erbyn eich cyfrif chwi.
18 Ond [*] y mae gennyf bob peth, ac y mae gennyf helaethrwydd: mi a gyflawnwyd, wedi i mi dderbyn gan Epaphroditus y pethau *a ddaethant* oddi wrthych chwi, *ſef* [p] arogl † peraidd, [q] aberth cymmeradwy, boddlon gan Dduw.
19 A'm Duw i [r] a gyflawna eich holl ‡ raid chwi, [s] yn ôl ei olud ef mewn gogoniant yng Nghriſt Ieſu.
20 Ond i Dduw a'n Tâd ni *y byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.
21 Anherchwch yr holl ſaint yng Nghriſt Ieſu: y mae 'r brodyr ſy gyd â mi, yn eich annerch.
22 Y mae 'r ſaint oll yn eich annerch chwi, ac yn bennaf [t] y rhai ſydd o deulu Cefar.
23 [u] Grâs ein Harglwydd Ieſu Criſt *ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[b] 1 Cor. 11. 2. [c] Eccſod. 32. 32. Luc 10. 20. Dad. 21. 27.
[d] Pen. 3. 1.
[e] Iago 5. 9.
[f] 2 Pedr. 3. 8, 9.
[g] Sal. 55. 22. Diar. 16. 3.
[h] Ioan 14. 27. Rhuf. 5. 1.
† *barcbedig.*
[i] Rhuf. 15. 33. 2 Cor. 13. 11.
‡ *adnewyddu* * *bonoch*, * *ran gofalu am danaf ſ.*
[k] 1 Cor. 11. 9.
† *yr oeddych beb gael. ennyd.*
[l] 1 Tim. 6. 8, 9.
[m] 1 Cor. 4. 11. 2 Cor. 11. 27.
[n] Pen. 1. 7.
[o] 2 Cor. 11. 8, 9. Rhuf. 15. 28. Tit. 3. 14.
* *mi a dderbyniais bob.*
[p] Heb. 13. 16.
† Neu, *pereiddra.*
[q] 2 Cor. 9. 12.
[r] Sal. 23. 1. 2 Cor. 9. 8.
‡ *eiſiau.*
[s] Eph. 3. 16.
[t] Edrych Pen. 1. 13
[u] Rhuf. 16. 24.

¶ At y Philippiaid yr yſgrifennwyd o Rufain gyd ag Epaphroditus.

¶ Epistol PAUL yr Apostol at y COLOSSIAID.

PEN. I.

1 Ar ôl cyfarch iddynt, y mae Paul yn dioleb i Dduw am eu ffydd hwy; 7 ac yn cadarnhâu dysgeidiaeth Epaphras; 9 ac yn gweddio ym mbellach ar iddynt gynnyddu mewn grâs: 14 yn portreiadu y gwir Grist, 21 ac yn eu hannog hwy i dderbyn Iesu Grist, ac yn canmol ei weinidogaeth ei hun.

4068. PAul apostol Iesu Grist trwy ewyllys Duw, a Thimotheus *ein* brawd,

2 [a] At y saint a'r ffyddlon frodyr yng Nghrist, y rhai *sydd* yn Colossa: [b] Grâs i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tâd, â'r Arglwydd Iesu Grist.

3 [c] Yr ydym yn diolch i Dduw a Thâd ein Harglwydd Iesu Grist, gan weddio drosoch chwi yn wastadol;

4 Er pan glywsom am eich ffydd yng Nghrist Iesu, ac am y cariad *sydd gennych* tu ag at yr holl saint;

5 Er mwyn y gobaith [d] a roddwyd i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clywsoch o'r blaen yngâir gwirionedd yr efengyl;

6 Yr hon sydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag [e] *y mae* yn yr holl fŷd: ac [f] sydd yn dwyn ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau, er y dŷdd y clywsoch, ac y gwybuoch râs Duw mewn gwirionedd:

7 Megis ag y dysgasoch gan [g] Epaphras ein hanwyl gŷd-wâs, yr hwn sydd drosoch chwi yn ffyddlon weinidog i Grist;

8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich [h] cariad chwi yn yr Ysbryd.

9 [i] O herwŷdd hyn, ninnau hefyd, er y dŷdd y clywsom, nid ydym yn peidio â gweddio drosoch, a deisyf [k] eich cyflawni chwi â [l] gwybodaeth ei ewyllys ef, ym mhob doethineb a deall ysbrydol;

10 [m] Fel y rhodioch yn addas i'r Arglwydd, i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, a chynnyddu yngwybodaeth am Dduw;

11 Wedi eich nerthu â phob nerth, yn ôl † ei gadernid gogoneddus ef, i bob dioddefgarwch a hîr-ymaros, gyd â llawenydd;

12 Gan ddiolch i'r Tâd, yr hwn a'n gwnaeth ni yn gymmwys i *gael* rhan o [n] etifeddiaeth y saint yn y goleuni:

13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan o [o] feddiant y tywyllwch, ac a'n symmudodd i deyrnas ‡ ei anwyl Fâb:

14 [p] Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, *sef* maddeuant pechodau:

15 Yr hwn yw [q] delw y Duw anweledig, [r] cyntaf-anedig pob creadur:

16 Canys [s] trwyddo ef y crëwyd pob dim a'r *sydd* yn y nefoedd, ac *sydd* ar y ddaear, yn weledig, ac yn anweledig, *pa un bynnag* ai [t] thronau, ai [u] arglwyddiaethau, ai tywysogaethau, ai meddiannau; pob dim a grëwyd [u] trwyddo ef, ac erddo ef.

17 [x] Ac y mae efe cyn pob peth, ac ynddo ef y mae pob peth yn cŷd-sefyll.

18 Ac efe [y] yw pen † corph yr eglwys, efe yr hwn yw 'r dechreuad, [z] y cyntaf-anedig oddi wrth y meirw, fel y byddai efe yn blaenori ym ‡ mhob peth.

19 O blegid rhyngodd bodd *i'r Tâd* drigo o bob cyflawnder [a] ynddo ef.

20 † Ac ([b] wedi iddo wneuthur hedd-wch trwy waed ei groes ef) [c] trwyddo ef gymmodi [d] pob peth ag ef ei hun, trwyddo ef, *medd'af*, pa un bynnag ai pethau ar y ddaear, ai pethau yn y nefoedd.

21 A chwithau, [e] y rhai oeddych ddieithriaid, a gelynion † mewn meddwl, trwy weithredoedd drŵg, yr awr hon ‡ hefyd a gymmododd efe,

22 [f] Ynghorph ei gnawd ef, trwy farwolaeth, [g] i'ch cyflwyno chwi yn sanctaidd, ac yn ddifeius, ac yn ddiargyoedd ger ei fron † ef:

23 O's ydych yn parhâu yn y ffydd, wedi eich seilio a'ch sicrhâu, ac heb eich symmud oddi wrth obaith yr efengyl, yr hon a [a] glywsoch, ac a bregethwyd [h] ym mŷsg pob creadur a'r sydd dan y nêf; i'r hon y'm gwnaethbwyd i Paul yn weinidog:

24 [i] Yr hwn ydwyf yn awr yn llawenychu yn sy nioddefiadau [k] drosoch, ac yn cyflawni yr hyn *sydd* yn ôl o gystuddiau Crist yn fy nghnawd i, er mwyn [m] ei gorph ef, yr hwn yw 'r eglwys:

25 I'r hon y'm gwnaethpwyd i yn weinidog, yn ôl [n] goruchwyliaeth Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi, i * gyflawni gair Duw;

26 *Sef* [o] y dirgelwch oedd guddiedig er oesoedd, ac er cenhedlaethau, [p] ond yr awr hon a eglurwyd i'w saint ef:

27 [q] I'r rhai yr ewyllysiodd Duw hysbysu beth yw [r] golud gogoniant y dirgelwch hyn, ym mhlith y cenhedloedd; yr hwn yw Crist ‡ ynoch chwi, [s] gobaith y gogoniant:

28 Yr hwn yr ydym ni yn *ei* bregethu, gan rybuddio pob dŷn, a dysgu pob dŷn, ym mhob doethineb, [t] fel y cyflwynom bob dŷn yn berffaith yng Nghrist Iesu:

29 † Am yr hyn yr ydwyf hefyd yn llafurio, gan ymdrechu yn ôl ei weithrediad ef, yr hon sydd yn gweithio ynof fi yn nerthol.

[a] Eph. 1.1. [b] Gal. 1.3. [c] Eph. 1. 16. Phil. 1. 3. [d] 1 Pedr 1. 4. [e] Math. 24. 14. Ad. 23. [f] Marc 4. 8. Ioan 15. 16. [g] Pen. 4. 12. Phile. 23. [h] Rhuf. 15. 30. [i] Eph. 1. 15. [k] 1 Cor. 1. 5. [l] Rhuf. 12. 2. [m] Eph. 4. 1. † *cadernid ei ogoniant ef.* [n] Act. 26. 18. [o] Eph. 6. 12. Heb. 2. 14. 1 Pedr 2. 9. ‡ *Mâb ei gariad.* [p] Eph. 1. 7. [q] 2 Cor. 4. 4. Heb. 1. 3. [r] Dad. 3. 14. [s] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. * *gorsedd-feingcau.* [t] Rhuf. 8. 38. Pen. 2. 10, 15. [u] Rhuf. 11. 36. [x] Ioan 1. 1, 3, 4. 1 Cor. 8. 6. [y] Eph. 1. 22. † *y corph, yr eglwys.* [z] 1 Cor. 15. 20, 23. ‡ *mhlith pawb.* [a] Ioan 1. 16. a 3. 34. † Neu, *a than wneuthur.* [b] Eph. 2. 14, 15. [c] 2 Cor. 5. 18. [d] Eph. 1. 10. [e] Eph. 2. 1, 2, 12. † Neu, *trwy feddwl.* ‡ *etto.* [f] Eph. 2. 15. [g] Luc 1. 75. Eph. 1. 4. a 5. 27. Tit. 2. 14. † *ei hun.* [h] Ad. 6. [i] 2 Cor. 7. 4. [k] Eph. 3. 1, 13. [l] 2 Cor. 1. 5, 6. [m] Eph. 1. 23. [n] Eph. 3. 2. * *lenwi*, neu, *gyflawn bregethu*, Rhuf. 15. 19. [o] Rhuf. 16. 25. [p] Math. 13. 11. [q] 2 Cor. 2. 14. [r] Rhuf. 9. 23. Eph. 1. 7. ‡ *yn eich plith chwi.* [s] 1 Tim. 1. 1. [t] 2 Cor. 11. 2. Eph. 5. 27. † *Yr.*

PEN. II.

1 Y mae efe atto yn eu hannog hwy i fod yn ddianwadal yng Nghrist, 8 ac i ochelyd philosophyddiaeth, a thraddodiadau ofer, 18 ac addoli Angylion, 20 a seremoniau 'r Gyfraith, y rhai sy wedi terfynu yng Nghrist.

CAnys mi a ewyllysiwn i chwi wybod pa faint o [a] ymdrech sydd arnaf er eich mwyn chwi, a'r rhai yn Laodicea, a chynnifer ag ni welsant fy wyneb i yn y cnawd:

2 [b] Fel y cysurid eu calonnau hwy, wedi eu cŷd-gyssylltu mewn cariad, ac i bob golud sicrwydd deall, [c] i gydnabyddiaeth dirgelwch Duw, a'r Tâd, a Christ:

3 [d] Yn yr hwn y mae holl drysorau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig.

4 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [e] fel na thwyllo neb chwi ag ymadrodd hygoel.

5 Canys [f] er fy mod i yn absennol yn y cnawd, er hynny yr ydwyf gyd â chwi yn yr ysbryd, yn llawenychu, ac yn gweled [g] eich trefn chwi, a chadernid eich ffydd yng Nghrist.

6 [h] Megis gan hynny y derbyniasoch Grist Iesu yr Arglwydd, *felly* rhodiwch ynddo;

7 [i] Wedi eich gwreiddio, a'ch adeiladu ynddo ef, a'ch cadarnhâu yn y ffydd, megis y'ch

[a] Phil. 1, 30. 1 Thes. 2. 2. * *ofn*, neu, *ofal.* [b] 2 Cor. 1. 6. [c] Phil 3. 8. [d] 1 Cor. 1. 24. [e] Eph. 5. 6, Ad. 18. [f] 1 Cor. 5. 3. [g] 1 Cor. 14. 40. [h] 1 Thes. 4. 1. Judas 3. [i] Eph. 2. 21, 22. a 3. 17.

y'ch dyſgwyd, gan gynnyddu ynddi mewn diolchgarwch.

8 [k] Edrychwch na bo neb yn eich anrheithio trwy philoſophi, a gwâg dwyll, yn ôl [l] traddodiad dynion, yn ôl [m] gwyddorion y bŷd, ac nid yn ôl Criſt.

9 O blegid [n] ynddo ef y mae holl gyflawnder y Duwdod yn preſwylio yn gorphorol:

10 Ac yr ydych chwi wedi eich cyflawni ynddo ef, [o] yr hwn yw pen pob [p] tywyſogaeth ac awdurdod:

11 Yn yr hwn hefyd y'ch [q] enwaedwyd, ag enwaediad nid o waith llaw, trwy [r] ddiofg corph pechodau y cnawd, yn enwaediad Criſt:

12 [s] Wedi eich cŷd-gladdu ag ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch cŷd-gyfodwyd trwy [t] ffydd gweithrediad Duw, [u] yr hwn a'i cyfododd ef o feirw.

13 [x] A chwithau, pan oeddych yn feirw mewn camweddau a dienwaediad eich cnawd, a gŷd-fywhaodd efe gyd ag ef, gan faddeu i chwi yr holl gamweddau,

14 [y] Gan ddileu † yſgrifen-law yr ordeiniadau, yr hon *oedd* i'n herbyn ni, yr hon oedd yngwrthwyneb i ni, ac a'i cymmerodd hi oddi ar y ffordd, gan ei hoelio wrth y groes;

15 [z] Gan ‡ yſbeilio [a] y tywyſogaethau, a'r awdurdodau, efe a'u harddangoſodd hwy ar gyhoedd, gan ymorfoleddu arnynt † arni hi.

16 Am hynny na farned neb arnoch chwi [b] am [*] fwyd, neu am ddiod, neu o ran [c] dŷdd gŵyl, neu newŷdd-loer, neu ſabbathau:

17 [d] Y rhai ydynt gyfgod pethau i ddyfod ond y corph *ydd* o Criſt.

18 [e] Na ‡ thwylled neb chwi am eich gwobr, wrth ei † ewyllys, mewn goſtyngeiddrwydd, ‡ ac addoliad angylion, gan rutho i bethau [f] ni's gwelodd, wedi ymchwyddo yn ofer gan ei feddwl cnawdol ei hun;

19 Ac heb gyfattal [g] y Pen, o'r hwn y mae yr holl gorph, trwy 'r cymmalau a'r cyſſyllteiadau, yn derbyn lluniaeth, ac wedi ei gŷd-gyſſylldu, yn cynnyddu gan gynnydd Duw,

20 Am hynny o's ydych [h] wedi meirw gyd â Chriſt oddi wrth [i] wyddorion y bŷd, pa ham yr ydych megis pettych yn byw yn y bŷd, yn ymrôi i ordeiniadau;

21 Na chyffwrdd; ac na archwaetha ac na theimla;

22 Y rhai ydynt oll yn llygredigaeth wrth eu harfer; [k] yn ôl gorchymynion ac athrawiaethau dynion,

23 [l] Yr hyn bethau ſydd ganddynt rith doethineb mewn [m] ewyllys-grefydd a goſtyngeiddrwydd, a bod [*] heb arbed y corph nid mewn bri i ddigoni 'r cnawd.

[e] Ad. 4.. ‡ *farned neb i'ch erbyn.* † *ſympwy.* ‡ *a chrefydd.* [f] Ezec 13. 3. [g] Eph. 4. 15, 16. [h] Rhuf. 6. 3, 5. a 7. 4, 6. Gal. 2. 19.. [i] Ad 8. [k] Math. 15. 8, 9. Tit. 1. 14. [l] 1 Tim. 4. 8. [m] Ad. 18. [*] *yn coſpi*, neu, *dŷſtyru.*

PEN. III.

1 Y mae efe yn dangos pa le y dylem ni geiſio Criſt: 5 ac yn ein hannog i'n marwolaethu ein hunain, 10 i ddioſg yr hên ddŷn, ac i wiſgo Criſt am danom: 12 yn ein cynghori ni i gariad perffaith, a goſtyngeiddrwydd, ac amryw rinweddau eraill.

AM hynny o's [a] cŷd-gyfodaſoch gyd â Chriſt, ceiſiwch y pethau *ydd* uchod, lle mae [b] Criſt yn eiſtedd ar ddeheu-law Duw.

2 Rhoddwch eich † ferch ar bethau *ydd* uchod, nid ar bethau *ſy* ar y ddaear.

3 [c] Canys meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyd â Chriſt yn Nuw.

4 [d] Pan ymddangoſo Criſt ein bywyd ni, yna hefyd yr ymddangoſwch chwithau gyd ag ef [e] mewn gogoniant.

5 [f] Marwhêwch gan hynny [g] eich aelodau, y rhai ſy ar y ddaear, [h] godineb, aflendid, gwŷn, drygchwant, a chybydd-bod, [i] yr hon ſydd eilun-addoliaeth:

6 [k] O achos yr hyn bethau y mae digofaint Duw yn dyfod ar [l] blant yr anufudd-dod.

7 [m] Yn y rhai hefyd y rhodiaſoch chwithau gynt, pan oeddych yn byw ynddynt.

8 Ond [n] yr awrhon rhoddwch chwithau ymaith yr holl bethau *hyn*, digter, llîd, drygioni, cabledd, ſerthedd, allan o'ch genau.

9 [o] Na ddywedwch gelŵydd wrth eich gilydd, [p] gan ddarfod i chwi ddioſg yr hên ddŷn ynghŷd â'i weithredoedd;

10 A gwiſgo 'r newŷdd, yr hwn [q] a adnewyddir mewn gŵybodaeth, [r] yn ôl delw yr hwn [s] a'i creodd ef.

11 Lle nid oes na [t] Groegwr nac Iuddew, enwaediad na dienwaediad, barbariad *na* Scythiad, caeth *na* rhŷdd: ond Criſt *ydd* bob peth, ac ym mhob peth.

12 [u] Am hynny megis etholedigion Duw, ſanctaidd ac anwyl, gwiſgwch am danoch ymyſgaroedd trugareddau, cymmwynaſgarwch, goſtyngeiddrwydd, addfwynder, ymaros:

13 Gan gŷd-ddŵyn â'ch gilydd, a maddeu i'ch gilydd, o's bydd gan neb [*] gweryl yn erbyn neb: megis ag y maddeuodd Criſt i chwi, felly *gwnêwch* chwithau.

14 Ac am ben hyn oll, *gwiſgwch* gariad, yr hwn yw rhwymyn perffeithrwydd.

15 A llywodraethed [x] tangnefedd Dduw yn eich calonnau, i'r hwn hefyd y'ch galwyd [y] yn un corph; a byddwch ddiolchgar.

16 Preſwylied gair Criſt ynoch yn ‡ helaeth, ym mhob doethineb; gan ddyſgu, a rhybuddio bawb eich gilydd, [z] mewn ſalmau, a hymnau, ac odlau ysbrydol, gan ganu † [a] trwy râs yn eich calonnau i'r Arglwydd.

17 A [b] pha beth bynnag a wneloch, ar air neu ar weithred, *gwnêwch* bob peth yn Enw 'r Arglwydd Ieſu, [c] gan ddiolch i Dduw a'r Tâd trwyddo ef.

18 [d] Y gwragedd, ymoſtyngwch i'ch gŵyr priod, megis y mae yn weddus yn yr Arglwydd.

19 [e] Y gŵyr, cerwch *eich* gwragedd, ac na fyddwch chwerwon wrthynt.

20 [f] Y plant, ufuddhêwch i'*ch* rhïeni, [*] ym mhob peth: canys hyn ſydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd yn dda.

21 [h] Y tadau, na chyffrôwch eich plant, fel na ddigalonnont.

22 [i] Y gweiſion, ufuddhêwch [k] ym mhob peth i'*ch* meiſtred yn ôl y cnawd; nid â llygad-waſanaeth, fel boddlonwŷr dynion, eithr mewn ſymlrwydd calon, yn ofni Duw;

23 A pha beth bynnag a wneloch, gwnêwch o'r galon, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion;

24 Gan wybod mai gan yr Arglwydd y derbyniwch daledigaeth yr etifeddiaeth: canys yr Arglwydd Criſt yr ydych yn ei waſanaethu.

[a] Rhuf. 6. 5. Eph. 2. 6, Pen. 2. 12. [b] Eph. 1. 20.

5, &c, 1 Tim. 6. 1. Tit. 2, 9. 1 Pedr 2. 18. [x] Ad. 20.

25 Ond

[f] Rhuf. 2. 21. 1 Pedr 1. 17.

25 Ond yr hwn ſydd yn gwneuthur cam, a dderbyn *am y cam* a wnaeth, ac [f] nid oes derbyn ŵyneb.

PEN. IV.

1 Y mae eſe yn eu hannog hwy i fod yn wreſeg mewn gweddi, 5 i godio yn ddoeth tu ag at y rhai ni ddaethant etto i wir ŵybodaeth am Criſt: 10 Ac yn eu hannerch hwy, ac yn ewyllyſſio iddynt bob rhyw lwydd ant.

[a] Eph. 6. 9. [b] Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. † *mewn diolchgarwch.* [c] Eph. 6. 19. [d] 1 Cor. 16. 9. [e] Math. 13. 11. 1 Cor. 4. 1. Eph. 6. 19. Pen. 1. 26. a 2. 2. [f] Eph. 5. 15. 1 Theſ. 4. 12. [g] Eph. 3. 16. ‡ *mewn grâs.* [h] Pen. 3. 6. [i] Marc 9. 50. † *pob mâth ar ddŷn.* [k] Eph. 6. 21. [l] Phile. 10.

YMeiſtred, gwnêwch i'ch gweiſion yr hyn *ſydd* gyfiawn ac uniawn, gan ŵybod ſod i chwithau Feiſtr yn y neſoedd.

2 [b] Parhêwch mewn gweddi, gan wilied ynddi † gyd â diolchgarwch;

3 [c] Gan weddio hefyd droſom ninnau, ar i Dduw [d] agori i ni ddrŵs ymadrodd, i adrodd [e] dirgelwch Criſt, am yr hwn yr ydwyf hefyd mewn rhwymau:

4 Fel yr eglurhäwyf ef, megis y mae yn rhaid i mi *ei* draethu.

5 [f] Rhodiwch mewn doethineb tu ag at y rhai *ſy* allan, ‡ [g] gan brynu 'r amſer.

6 *Bydded* eich ymadrodd bob amſer ‡ [h] yn raſol, [i] wedi ei dymheru â halen, fel y gŵypoch pa ſodd y mae yn rhaid i chwi atteb i † bob dŷn.

7 [k] Fy holl helynt i a ſynega Tychicus i chwi, y brawd anwyl, a'r gweinidog ffyddlon, a'r cŷd-wâs yn yr Arglwydd:

8 Yr hwn a ddanfonais attoch er mwyn hyn, fel y gŵybyddai eich helynt chwi, ac y diddanai eich calonnau chwi;

9 Gyd ag [l] Oneſimus y ffyddlon a'r anwyl ſrawd, yr hwn ſydd o honoch chwi. Hwy a hyſbyſant i chwi bob peth *a wnair* yma.

10 Y mae [m] Ariſtarchus ſy nghyd-garcharor yn eich annerch, a [n] Marc nai Barnabas fâb ei chwaer, (am yr hwn y derbyniaſoch orchymynion: o's daw eſe attoch, derbyniwch ef.)

11 A Jeſus, yr hwn a elwir Juſtus, y rhai ydynt o'r enwaediad: y rhai hyn yn unig *yw ſy* nghyd-weithwŷr i deyrnas Dduw, y rhai a fuant yn gyſſur i mi.

12 Y mae [o] Epaphras, yr hwn ſydd o honoch, gwâs Criſt, yn eich annerch, [p] gan [*] ymdrechu yn waſtadol droſoch mewn gweddiau, ar i chwi ſefyll [q] yn berffaith ac yn gyflawn, ynghwbl o ewyllys Duw.

13 Canys yr ydwyf yn dŷſt iddo, ſod ganddo zêl mawr troſoch chwi, a'r rhai o Laodicea, a'r rhai o Hierapolis.

14 Y mae [r] Luc y phyſygwr anwyl, a [s] Demas yn eich annerch.

15 Anherchwch y brodyr *ſydd* yn Laodicea, a Nymphas, [t] a'r eglwys *ſydd* yn ei dŷ ef.

16 Ac wedi darllain [u] yr epiſtol *hwn* gyd â chwi, perwch ei ddarllain hefyd yn eglwys y Laodiceaid; a darllain o honoch chwithau yr un o Laodicea.

17 A dywedwch wrth [x] Archippus, Edrych at y weinidogaeth a dderbyniaiſt yn yr Arglwydd, ar i ti ei chyflawni hi.

18 [y] Yr annerch â'm llaw i Paul ſy hun. [z] Cofiwch ſy rhwymau. Grâs *ſyddo* gyd â chwi. Amen.

[m] Act. 19. 29. Phile. 24. [n] Act. 15. 37. [o] Pen. 1. 7. [p] Rhuf. 15. 30. [*] *ymegnïo.* [q] Math. 5. 48. 1 Cor. 14. 20. [r] 2 Tim. 4. 11. [s] 2 Tim. 4. 10. [t] Rhuf. 16. 5. [u] 1 Theſ. 5. 27. [x] Phile. 2. [y] 1 Cor. 16. 21. [z] Heb. 13. 3.

At y Coloſſiaid yr yſgrifennwyd, o Rufain, gyd â Thychicus ac Oneſimus.

¶ Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at y THESSALONIAID.

PEN. I.

1 Paul yn dwyn ar ddeall i'r Theſſaloniaid, nid yn unig mor feddylgar oedd eſe am danynt hwy bob amſer, mewn diolchgarwch a gweddi: 5 Eithr befyd gyflal yr oedd eſe yn tybied am wrionedd a phurdeb eu ſydd hwynt, a'u dychweliad at Dduw.

4058. [a] 2 Cor. 1. 19. 1 Pedr 5. 12. [b] Eph. 1. 2. [c] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. Phile. 4. [d] Gal. 5. 6. Iago 2. 17. † *a garwyd gan Dduw, eich etholedigaeth ohwi.* [e] 2 Theſ. 2. 13. [f] 1 Cor. 4. 20. [g] 2 Cor. 6. 6. [h] Pen. 2. 1. [i] Phil. 3. 17. 2 Theſ. 3. 9. [k] Act. 5. 41. Heb. 10. 34.

PAul a [a] Silfanus a Thimotheus at eglwys y Theſſaloniaid, yn Nuw Dâd, a'r Arglwydd Jeſu Criſt: [b] Grâs i chwi a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Jeſu Criſt.

2 [c] Yr ydym yn diolch i Dduw yn waſtadol droſoch chwi oll, gan wneuthur coffa am danoch yn ein gweddiau,

3 Gan gofio yn ddibaid [d] waith eich ffydd chwi, a llafur *eich* cariad, ac ymaros *eich* gobaith yn ein Harglwydd Jeſu Criſt, ger bron Duw a'n Tâd;

4 Gan ŵybod, frodyr † anwyl, [e] eich etholedigaeth chwi gan Dduw.

5 O blegid [f] ni bu ein hefengyl ni tu ag attoch mewn gair yn unig, eithr hefyd mewn nerth, ac [g] yn yr Yſbryd glân, ac mewn ſicrwydd mawr; megis [h] y gŵyddoch chwi pa fath rai a fuom ni yn eich plith, er eich mwyn chwi.

6 A [i] chwi a aethoch yn ddilynwŷr i ni, ac i'r Arglwydd, wedi dderbyn y gair mewn gorthrymder mawr, [h] gyd â llawenydd yr Yſbryd glân;

7 Hyd onid aethoch yn ſiamplau i'r rhai oll ſydd yn credu ym Macedonia ac yn Achaia.

8 Canys oddi wrthych chwi y ſeiniodd gair yr Arglwydd, nid yn unig ym Macedonia ac yn Achaia, ond [l] ym mhob mân befyd eich ffydd chwi ar Dduw a aeth ar led, fel nad rhaid i ni ddywedyd dim.

9 Canys y maent hwy yn mynegi am danom ni, pa ryw ddyfodiad i mewn a gawſom ni, attoch chwi, a pha fodd y troiſoch at Dduw oddi wrth eulynnod, i waſanaethu 'r bywiol a'r gwîr Dduw;

10 Ac [m] i ddiſgwyl am ei Fâb ef o'r neſoedd, [n] yr hwn a gyfododd eſe o ſeirw, *ſef* Jeſu, yr hwn a'n gwaredodd ni [o] oddi wrth y digofaint ſydd ar ddyfod.

[l] Rhuf. 1. 8. [m] Rhuf. 1. 7. Phil. 3. 20. [n] Act. 2. 24. [o] Math. 3. 7. Rhuf. 5. 9.

PEN. II.

1 Pa fodd y daeth, ac y pregethwyd yr efengyl i'r Theſſaloniaid, a pha fodd y derbyniaſant hwythau hi. 18 Yr achos pa ham y bu S. Paul cyhyd yn abſennol oddi wrthynt hwy, a pha ham yr y loedd eſe mor chwannog i'w gweled hwynt.

CAnys [a] chwi eich hunain a ŵyddoch, frodyr, ein dyfodiad ni i mewn attoch, nad ofer fu:

2 Eithr wedi i ni ddioddef o'r blaen, a [b] chael ammharch, fel y gŵyddoch chwi, yn Philippi, ni a fuom hŷ yn ein Duw [c] i lefaru wrthych chwi efengyl Duw [d] trwy fawr ymdrech.

3 Canys ein cyngor ni nid *oedd* o hudoliaeth, nac o aflendid, nac mewn twyll.

4 Eithr megis [e] y'n † cyfrifwyd ni gan Dduw yn addas [f] i ymddiried i ni am yr efengyl, felly yr ydym yn llefaru; [g] nid megis

[a] Pen. 1. 5, 9. [b] Act. 16. 22. [c] Act. 17. 2. [d] Phil. 1. 30. Col. 2. 1. [e] 1 Tim. 1. 11, 12. † *dewisyd gan Dduw i ymddiried.* [f] Gal. 2. 7. Tit. 1. 3. [g] Gal. 1. 10.

gis

h Act 20. 33. 2 Cor. 2. 17 a 7. 2. a 12. 17. i 1 Tim. 2. 7. k Ioan 5. 41, 44. l 2 Cor. 10. 1, 2, 10, 11. Phil. 8. 9. m 1 Cor. 9. 3. n 2 Thes. 3. 9. *gymmeryd awdurdod, o 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 13. 4. p 2 Cor. 12. 15. q Act. 20. 34. 2 Cor. 11. 9. r 2 Thes. 3. 7. † tystiolaethu. s Eph. 4. 1. Phil. 1. * 27. Col. 1. 10. ‡ addas. t Math. 10. 40. Gal. 4. 14. 2 Pedr 3. 2. u Act. 17. 5. 13. v Math. 23. 34, 37. Luc 13. 33. * hymlidiasant. x Act. 13. 50. a 14. 5, 19. a 17. 5, 13. a 18. 12. a 19. 9. y Math. 23. 32. z Rhuf. 1. 13. a 15. 22. a 2 Cor. 1. 14. Phil. 4. 1. *gogoniant. a Ad. 5.

gis yn rhyngu bodd i ddynion, ond i Dduw, yr hwn fydd yn profi ein calonnau ni.

5 O blegid h ni buom ni un amſer mewn ymadrodd gwenhieithus, fel y gwyddoch chwi, nac mewn rhith cybydd-dod; i Duw yn dyſt:

6 k Nac yn ceiſio moliant gan ddynion, na chennych chwi, na chan eraill; lle l y gallaſem m * bwyſo *arnoch*, fel apoſtolion Criſt.

7 Eithr n ni a fuom addfwyn yn eich myſg chwi, megis mammaeth yn maethu ei phlant.

8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a we'ſom yn dda gyfrannu â chwi, nid yn unig efengyl Dduw, ond o ein heneidiau ein hunain hefyd, am eich bod yn anwyl gennym.

9 Canys côf yw gennych, frodyr, ein llafur a'n lludded ni: canys p gan weithio nôs a dydd, fel na phwyſem ar neb o honoch, ni a bregethaſom i chwi efengyl Dduw.

10 Tyſtion *ydych* chwi, a Duw *befyd*, q mòr ſanctaidd, ac mòr gyfiawn, a d argyoedd yr ymddygaſom yn eich myſg chwi, y rhai ydych yn credu:

11 Megis y gwyddoch, y modd *y buom* yn eich cynghori, ac yn eich cyſſuro, bob un o honoch, fel tâd ei blant ei hun,

12 Ac yn t ymbil r ar rodio o honoch yn ‡ deilwng i Dduw, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i ogoniant.

13 O blegid hyn yr ydym ninnau hefyd yn diolch i Dduw yn ddibaid, o herwydd i chwi, pan dderbyniaſoch air Duw, yr hwn a glywſoch gennym ni, ei dderbyn ef s nid *fel* gair dyn, eithr (fel y mae yn wîr) yn air Duw, yr hwn hefyd ſydd yn nerthol-weithio ynoch chwi y rhai fydd yn credu.

14 Canys chwychwi, frodyr, a wnaethpwyd yn ddilynwŷr i eglwyſi Duw, y rhai yn Judea, fydd yng Nghriſt Ieſu; o blegid t chwithau a ddioddefaſoch y pethau hyn gan eich cŷd-genedl, megis hwythau gan yr Iuddewon:

15 Y rhai a laddaſant yr Arglwydd Ieſu, u a'u prophwydi eu hunain, ac a'n * herlidiaſant ninnau ymaith; ac *ydynt* heb ryngu bodd Duw, ac yn erbyn pob dyn:

16 x Gan warafun i ni leſaru wrth y cenhedloedd, fel yr iachëid hwy, y i gyflawni eu pechodau hwynt yn waſtadol: canys digoſaint *Duw* a ddaeth arnynt hŷd yr eithaf.

17 A ninnau, frodyr, wedi ein gwneuthur yn ymddifaid am danoch dros ennyd awr, yngolwg nid ynghâlon, a fuom fwy aſtud i weled eich wyneb chwi mewn awŷdd mawr.

18 Am hynny 'r ewyllyſiaſom ddyfod attoch, (myfi Paul) yn ddïau, unwaith a dwywaith hefyd; eithr z Satan a'n lludiodd ni.

19 Canys a beth *yw* ein gobaith ni, neu *ein* llawenydd, neu goron *ein* * gorfoledd? Onid chwychwi, ger bron ein Harglwydd Ieſu Criſt, yn ei ddyfodiad ef?

20 Canys chwychwi yw ein gogoniant a'n llawenydd ni.

PEN III.

1 S. Paul yn tyſtiolaethu ei fawr gariad tu ag at y Theſſaloniaid, trwy anfon Timotheus attynt hwy i'w cadarnhâu, ac i'w diddanu: trwy lawenychu yn eu gweithredoedd da hwy: 10 a thrwy weddïo droſtynt, a dymuno cael dyfod yn ddïogel attynt.

AM hynny a gan na allem ymattal yn hŵy, ni a welſom yn dda ein gadael ni ein hunain yn Athen;

2 Ac b ddanfonaſom b Timotheus ein brawd, a gweinidog Duw, a'n cŷd-weithiwr yn efengyl Criſt, i'ch cadarnhâu chwi, ac i'ch diddanu ynghylch eich ffydd;

3 c Fel na chynhyrfid neb yn y gorthrymderau hyn: canys chwychwi eich hunain a wyddoch, d mai i hyn y'n goſodwyd ni.

4 Canys yn wîr pan oeddym gyd â chwi, nia rag-ddywedaſom *i chwi* y gorthrymmid ni: megis y bu, ac y gwyddoch chwi.

5 O herwydd hyn, e minnau heb allu ymattal yn hŵy, a ddanfonais i *gael* gwybod eich ffydd chwi: rhag darfod i'r temtiwr eich temtio chwi, a f myned ein llafur ni yn ofer.

6 Eithr yr awrhon wedi dyfod Timotheus attom oddi wrthych, a dywedyd i ni newyddion da am eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod gennych goffa da am danom ni yn waſtadol, gan hiraethu am ein gweled ni, megis *yr ydym* ninnau *am* eich *gweled* chwithau;

7 Am hynny y cawſom gyſſur, frodyr, † am danoch chwi, yn ein holl orthrymder a'n hangenoctid, trwy eich ffydd chwi.

8 O blegid yr awrhon byw ydym ni, o's ydych chwi yn ſefyll yn yr Arglwydd.

9 Canys pa ddiolch a allwn *ni* ei ad-dalu i Dduw ‡ am danoch chwi, am yr holl lawenydd, â'r hwn yr ydym ni yn llawen o'ch achos chwi, ger bron ein Duw ni,

10 g Gan weddïo mwy nâ mwy, nôs a dydd, ar *gael* gweled eich wyneb chwi, a chyflawni diffygion eich ffydd chwi?

11 A Duw ei hun, a'n Tâd ni, a'n Harglwydd Ieſu Criſt, a gyfarwyddo ein ffordd ni attoch chwi.

12 A'r Arglwydd a'ch lliooſogo, ac a'ch 'chwanego ym mhob cariad h i'ch gilydd ac i bawb, megis ag *yr ydym* ninnau i chwi:

13 I i gadarnhâu eich calonnau chwi yn ddïargyoedd mewn ſancteiddrwydd ger bron Duw a'n Tâd, yn nyfodiad ein Harglwydd Ieſu Criſt gyd â'i holl ſaint.

PEN. IV.

1 Y mae eſe yn eu hannog bwynt i fyned rhagddynt mewn pob mâth ar ddiwioldeb, 6 i fyw yn ſanctaidd, at yn gyfiawn, 9 i garu eu gilydd, 11 a thrwy lonyddwch i wneuthur y pethau a berthyn iddynt eu hunain: 13 ac yn ddiweddaf i driſtâu yn gymhedrol dros y meirw. 15 A chŷd â'r cyngor diwaethaf hwn, y mae e'e yn cyſſylltu dosbarth byrr o'r Adgyfodiad, at o ail-ddyfodiad Criſt i'r farn.

YMmhellach gan hynny, frodyr, yr ydym yn attolwg i chwi, ac yn * deiſyf yn yr Arglwydd Ieſu, megis y derbyniaſoch gennym b pa ſodd y dylech rodio a bodloni Duw, ar i chwi gynnyddu fwyfwy.

Canys chwi a wyddoch pa orchymmynion a roddaſom i chwi trwy 'r Arglwydd Ieſu.

3 Canys hyn yw b ewyllys Duw, ſef eich ſanctеiddiad chwi, ar ymgadw o honoch rhag godineb:

4 Ar fedru o bob un o honoch feddiannu ei leſtr ei hun mewn ſanctеiddrwydd a pharch;

5 Nid mewn gwŷn trachwant, c megis y cenhedloedd d y rhai nid adwaenant Dduw:

6 e Na byddo *i neb* orthrymmu na thwyllo ei frawd mewn dim: canys dïalydd *yw* 'r Arglwydd † ar y rhai hyn oll, megis y dywedaſom i chwi o'r blaen, ac y tyſtiaſom.

7 Canys

b Rhuf. 16. 21. c Eph. 3. 13. d Act. 14. 22. 2 Tim. 3. 12. 1 Pedr 2. 21. e Ad. 1. f Phil. 2. 16. † *ynoch.* ‡ *troſoch chwi.* g Rhuf. 1. 10. 11. h Pen. 5. 15. 2 Pedr 1. 7. i 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. Pen. 5. 23. 2 Thes. 2. 17. * *annog.* a Pen. 2. 12. b Rhuf. 12. 2. c Eph. 4. 17, 18. d 1 Cor. 15. 34. Eph. 4. 18. e 1 Cor. 6. 7, &c. † *am.*

f Lef. 11. 44. Rhuf. 1. 7. g Luc 10. 16. *gwrthod.* h 1 Cor. 7. 40. *i ni.* i Jer. 31. 34. Heb. 8. 11. k Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. l Pedr 4. 8. l 2 Thef. 3. 11. l Pedr 4. 15. m 2 Thef. 3, 7, 8, 12. n Col. 4. 5. † *neb.* o Deut. 14. 1, 2. 2 Sam. 12. 20. p 1 Cor. 15. 13. q 2 Cor. 15. 18, 23. r 1 Bren. 13. 17, 18. s 1 Cor. 15. 51. t Math. 13. 41. 2 Thef. 1. 7. ‡ *gawr.* u 1 Cor. 15. 52. x Act. 1. 9. Dad. 11. 12.

7 Canys ni alwodd Duw nyni i aflendid, ond f i ſanctеiddrwydd.

8 Am hynny, g y neb ſydd yn h dirmygu, nid dŷn y mae yn ei ddirmygu, onid Duw, h yr hwn heſyd a roddes ei Ysbryd glân i ynom ni.

9 Ond am frawdgarwch, nid rhaid i chwi 'ſgrifennu *o bonof* attoch: canys k yr ydych chwi eich hunain wedi eich dyſgu gan Dduw k i garu eich gilydd.

10 O blegid yr ydych yn gwneuthur hyn i bawb o'r brodyr, y rhai ſy trwy holl Macedonia. Ond yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, gynnyddu o honoch fwyfwy;

11 A rhoddi o honoch eich bryd ar fod yn llonydd, a l gwneuthur *eich gorchwylion* eich hunain, a m gweithio â'ch dwylaw eich hunain, (megis y gorchymynaſom i chwi:)

12 Fel n y rhodioch yn weddaidd tu ag at y rhai *ſy* oddi allan, ac na byddo arnoch eiſiau † dim.

13 Ond ni ewyllyſiwn, frodyr, i chwi fod heb wybod am y rhai a hunaſant, na thriſtaoch, o megis eraill, y rhai nid oes ganddynt obaith.

14 Canys p o's ydym yn credu farw Iefu a'i adgyfodi, felly q y rhai a hunaſant yn yr Iefu, a ddŵg Duw heſyd gyd ag ef.

15 Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych r yngâir yr Arglwydd, s na bydd i ni y rhai byw, y rhai a adewir hŷd ddyfodiad yr Arglwydd, rag-flaenu y rhai a hunaſant.

16 O blegid t yr Arglwydd ei hun a ddiſgyn o'r nêf gyd â ‡ bloedd, â llêf yr arch-angel, ac u ag udgorn Duw: a'r meirw yng Nghriſt a gyfodant yn gyntaf:

17 Yna ninnau y rhai byw, y rhai a adawyd, a gipir i fynu gyd â hwynt, x yn y cymmylau, i gyfarfod â'r Arglwydd yn yr awŷr: ac felly y byddwn yn waſtadol gyd â'r Arglwydd.

18 Am hynny † diddenwch eich gilydd â'r ymadroddion hyn.

y Ioan 12, 26. † *cyngtoriwch.*

PEN. V.

1 Y mae eſe yn myned rhagddo, ac yn dangos (ſel o'r blaen) ddull dyfodiad Criſt i'r farn, 12 ac yn rhoddi amrywiol orchymynion, 23 ac felly yn dirweddu ei Epiſtol.

a Math. 24. 3, 36. EIthr am a yr amſerau a'r prydiau, frodyr, nid rhaid i chwi 'ſgrifennu *o bonof* attoch.

b Math. 24. 43, 44. 2 O blegid chwi a wyddoch eich hunain yn hyſbys, mai b felly y daw dŷdd yr Arglwydd, fel lleidr yn y nôs.

c Luc 21. 34, 35. 2 Theſ. 1. 9. 3 Canys pan ddywedant, Tangnefedd, a diogelwch; yna c y mae dinyſtr diſymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf,, megis gwewŷr eſgor ar un a ſo beichiog; ac ni ddiangant hwy ddim.

4 Ond chwychwi, frodyr, nid ydych mewn tywyllwch, fel y goddiweddo y dŷdd hwnnw chwi megis lleidr.

d Eph. 5. 8. † *y lleill.* e Math. 24. 42. Rhuf. 13. 11, 12. 1 Cor. 15. 34. f Luc 21. 34, 36. Rhuf. 13. 13. g Eſay 59. 17. h Rhuf. 9. 22. i Rhuf. 14. 8, 9. k Phil. 2. 29. Heb. 13. 7, 17. ‡ *cyngbori.* l 2 Theſ. 3. 11, 12. † *allan o dref.* m Rhuf. 15. 1. n Diar. 17. 13, 20 21. a 24. 29. Math. 5. 39. o Gal. 6. 10. Pen 3. 12. *ymmblith eich.* p Phil. 4. 4. q Luc 18. 1. r Eph. 5. 20. ‡ *am doroch.* s Eph. 4. 30. 2 Tim. 1. 6. 1 Cor. 14. 30. t 1 Cor. 4. 11, 15. 1 Ioan 4. 1. u Phil. 4. 3. ‡ *mâth at ddrwg.* x Phil. 4. 9. y Pen. 3. 13. z 1 Cor. 9. 9. a 10. 13.

5 Chwychwi oll d plant y goleuni ydych, a phlant y dŷdd: nid ydym ni o'r nôs, nac o'r tywyllwch.

6 Am hynny na chyſgwn, fel † rhai eraill; eithr e gwiliwn, a byddwn ſobr.

7 Canys f y'rhai a gyſgant, y nôs y cyſgant; a'r rhai a feddwant, y nôs y meddwant.

8 Eithr nyni, gan ein bod o'r dŷdd, byddwn ſobr, g wedi ymwiſgo â dwyfronneg ffŷdd a chariad, ac â gobaith iechydwriaeth yn lle helm.

9 Canys h nid appwyntiodd Duw nyni i dd gofaint, ond i gaffael iechydwriaeth trwy ein Harglwydd Iefu Griſt,

10 i Yr hwn a fu farw droſom; fel pa un bynnag a wnelom ai gweilied, ai cyſgu, y byddom ſyw gyd ag ef.

11 O herwŷdd pa ham cynghorwch eich gilydd, ac adeiledwch bob un eich gilydd, megis ag yr ydych yn gwneuthur.

12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, k adnabod y rhai ſy yn llafurio yn eich mŷſg, ac yn eich llywodraethu chwi yn yr Arglwydd, ac yn eich ‡ rhybuddio;

13 A gwneuthur cyſrif mawr o honynt mewn cariad, er mwyn eu gwaith. Byddwch dangnefeddus yn eich plith eich hunain.

14 Ond yr ydym yn deiſyf arnoch, frodyr, l rhybuddiwch y rhai † afreolus, diddenwch y gwan eu meddwl, m cynheliwch y gweiniaid, byddwch ymarhŏus wrth bawb.

15 n Gwelwch na thalo neb ddrwg dros ddrwg i neb: eithr yn waſtadol o dilynwch yr hyn ſydd dda, * tu ag at eich gilydd, a thu ag at bawb.

16 p Byddwch lawen yn waſtadol.

17 q Gweddïwch yn ddibaid.

18 r Ym mhob dim diolchwch: canys hyn *yw* ewyllys Duw yng Nghriſt Iefu ‡ tu ag attoch chwi.

19 s Na diffoddwch yr yſbryd.

20 Na ddirmygwch brophwydoliaethau.

21 t Profwch bob peth, deliwch yr hyn ſy dda.

22 u Ymgedwch rhag pob ‡ rhith drygioni.

23 A x gwîr Dduw y tangnefedd y a'ch ſanctеiddio yn gwbl oll: a chadwer eich ysbryd oll, a'ch enaid, a'ch corph, yn ddiargyoedd yn nyfodiad ein Harglwydd Iefu Griſt.

24 z Ffyddlon *yw* 'r hwn a'ch galwodd, yr hwn heſyd a'i gwnâ.

25 O frodyr, gweddïwch droſom.

26 a Anherchwch yr holl frodyr â chuſan ſanctеiddiol.

27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn yr Arglwydd, ar ddarllain b y llythyr hwn i'r holl frodyr ſanctaidd.

28 c Gras ein Harglwydd Iefu Griſt *fyddo* gyd â chwi. Amen.

2 Theſ. 3. 5. a Rhuf. 16. 16. b Col. 4. 16. c Rhuf. 16, 20.

¶ Y cyntaf at y Theſſaloniaid, a 'ſgrifennwyd o Athen.

¶ Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol at y THESSALONIAIAD.

PEN. I.

1 Y mae S. Paul yn bybyſu iddynt ddïed yr oedd eſe yn meddwl am eu ffydd, a'u cariad, a'u hamynedd bwynt: 11 a chyd â hynny yn goſod llawer o reſymmau ar lawr, i'w cyſuro bwy mewn erlid; a'r pennaf o'r rhai hyn a gymmerir oddi wrth gyſiawn farn Duw.

PAul, a Silfanus, a Thimotheus, at eglwys y Theſſaloniaid, a yn Nuw ein Tâd, a'r Arglwydd Iefu Griſt: 2 b Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth 3.

1058.

a 1 Theſ. 1. 1. b 1 Cor. 1.

wrth Dduw ein Tâd ni, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.

3 [c] D'iolch a ddylem i Dduw yn waſtadol droſoch, frodyr, ſel y mae yn addas, o blegid bod eich ffydd chwi yn mawr gynnyddu, a chariad pob un o honoch oll tu ag at eich gilydd yn 'chwanegu:

4 Hŷd onid ydym [d] ni ein hunain yn † gorfoleddu ynoch chwi yn eglwyſi Duw, o herwŷdd eich amynedd chwi a'ch ffydd yn eich holl erlidiau, a'r gorthrymderau yr ydych yn eu goddef:

5 *Yr hyn ſydd* [e] argoel goleu o gyfiawn farn Duw, ſel y'ch cyfrifer yn deilwng i deyrnas Dduw, [f] er mwyn yr hon yr ydych hefyd yn goddef:

6 Canys cyfiawn *yw* ger bron Duw, dalu cyſtudd i'r rhai ſy yn eich cyſtuddio chwi;

7 Ac i chwithau y rhai a gyſtuddir, ei-mwythdra gyd â ni, [g] yn ymddangoſiad yr Arglwydd Ieſu o'r nêf, ‡ gyd â'i angylion nerthol,

8 [a] [h] A thân fflamllyd, † gan roddi dial i'r ſawl nid adwaenant Dduw, ac [i] nid ydynt yn ufuddhâu i efengyl ein Harglwydd Ieſu Criſt;

9 Y rhai a ddioddefant yn gosbedigaeth, ddinyſtr tragywyddol oddi ger bron yr Arglwydd, ac oddi wrth ogoniant ei gadernid ef;

10 Pan ddêl efe i'w ogoneddu yn ei ſaint, ac i fod yn rhyfeddol yn y rhai oll ſy'n credu (o herwŷdd i'n tyſtiolaeth ni yn eich mŷſg chwi gael ei chredu) yn y dydd hwnnw.

11 Am ba achos yr ydym hefyd yn gweddïo yn waſtadol droſoch, ar tod i'n Duw ni eich cyfrif chwi yn deilwng o'r alwedigaeth *hon*, a chyflawni holl foddlonrwydd ‡ *ei* ddaioni, a gwaith ffydd, yn nerthol:

12 Fel y gogonedder Enw ein Harglwydd Ieſu Criſt ynoch chwi, a chwithau ynddo yntau, yn ôl gras ein Duw ni, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.

PEN. II.

1 *Mae efe yn ewyllyſio iddynt barhâu yn ddiſigl yn y gwirioniedd a dderbyniaſant,* 3 *ac yn dangos y bydd ymadawiad oddi wrth y ffydd,* 8 *ac y dadguddir Anghriſt, cyn dyfod dŷdd yr Arglwydd:* 15 *ac yno yn nid-adrodd ei gyngor o'r blaen, ac yn gweddïo droſtynt hwy.*

AC yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, er dyfodiad ein Harglwydd Ieſu Criſt, a'n cŷd-gynhulliad ninnau atto ef,

2 [a] Na'ch ſigler yn ſuan † oddi wrth *eich* meddwl, ac na'ch cynhyrfer, na chan ysbryd, na chan air, na chan lythyr megis oddi wrthym ni, fel pe bai dŷdd Criſt yn gyſagos.

3 Na thwylled neb chwi mewn un modd: o blegid *ni ddaw y dŷdd hwnnw* hŷd oni ddêl ymadawiad yn gyntaf, a [b] dadguddio dŷn pechod, mâb y golledigaeth;

4 Yr hwn ſydd yn gwrthwynebu, ac [c] yn ymddyrchafu ‡ goruwch pob † peth a elwir yn Dduw, neu a addolir; hŷd onid yw [d] efe megis Duw, yn eiſtedd yn nheml Dduw, ac yn ei ddangos ei hun mai Duw ydyw,

5 Onid côf gennych chwi, pan oeddwn i etto gyd â chwi, ddywedyd o honof y pethau hyn i chwi?

6 Ac yr awrhon chwi a wyddoch yr hyn ſydd yn attal, ſel y dadguddier *ef* yn ei brŷd ei hun.

7 Canys y mae [e] dirgelwch yr anwiredd yn gweithio eiſoes: yn unig yr hwn ſydd yr awrhon yn attal, *a atyd* nes ei dynnu ymaith.

8 Ac yna y dadguddir yr *Anwir hwnnw*, yr hwn a ddiſetha 'r Arglwydd [f] ag ysbryd ei enau, ac a ddilea â diſgleirdeb ei ddyfodiad:

9 *Sef* yr hwn y mae ei ddyfodiad [g] yn ôl gweithrediad Satan gyd â phob nerth, ac [h] arwyddion, a rhyfeddodau gau,

10 A phob dichell anghyfiawnder, yn [i] y rhai colledig; am na dderbyniaſant gariad y gwirionedd, ſel y byddent gadwedig,

11 Ac [k] am hynny y denfyn Duw iddynt hwy † amryfuſedd cadarn, [l] ſel y credont gelwydd:

12 Fel y barner yr holl rai nid oeddynt yn credu i'r gwirionedd, ond yn ymfodloni mewn anghyfiawnder.

13 Eithr [m] nyni a ddylem ddiolch yn waſtad i Dduw droſoch chwi, frodyr caredig gan yr Arglwydd, o blegid i Dduw [n] o'r dechreuad eich [o] ethol chwi i iechydwriaeth, [p] trwy ſancteiddiad yr Ysbryd a ffydd ‡ i'r gwirionedd:

14 I'r hyn y galwodd efe chwi trwy ein beſengyl ni, i [q] feddiannu gogoniant ein Harglwydd Ieſu Criſt.

15 Am hynny, frodyr, ſefwch, a deliweh [r] y traddodiadau a ddyſgaſoch, *pa un bynnag* ai trwy ymadrodd, ai trwy ein hepiſtol ni.

16 A'n Harglwydd Ieſu Criſt ei hun, a Duw a'n Tâd, yr hwn a'n carodd ni, ac a roddes *i ni* ddiddanwch tragywyddol, a gobaith da trwy râs,

17 A ddiddano eich calonnau chwi, ac a'ch [s] ſicrhao ym mhob gair a gweithred dda.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn deiſyfu eu gweddïau hwy droſto ei hun,* 3 *yn tyſtiolaethu pa hyder oedd gantho arnynt,* 5 *ac yn gweddïo ar Dduw, droſtynt hwy.* 6 *ac yn rhoddi amryw orchymynion, yn enwedig i ochelyd ſeguryd, a chymdeithas rhai drwg;* 16 *ac yn diweddu trwy weddïo, a'u bennerch hwy.*

BEllach, frodyr, [a] gweddïwch droſom ni, ar tod i air yr Arglwydd redeg, a chael gogonedd, megis gyd â chwithau;

2 Ac [b] ar ein gwared ni oddi wrth ddynion † anhŷwaith a drygionus: canys nid *oes* ffydd gan bawb.

3 Eithr [c] ffyddlon yw'r Arglwydd, yr hwn a'ch ſicrhâ chwi, ac a'*ch* [d] ceidw rhag drwg.

4 Ac [f] y mae gennym hyder yn yr Arglwydd am danoch, eich bod yn gwneuthur, ac y gwnêwch, y pethau yr ydym yn eu gorchymmyn i chwi.

5 A'r Arglwydd a gyfarwyddo eich calonnau chwi at gariad Duw, ac i [e] ymaros am Criſt.

6 Ac yr ydym yn gorchymmyn i chwi, frodyr, yn enw ein Harglwydd Ieſu Criſt, [f] dynnu o honoch ymaith [g] oddi wrth bob brawd a'r ſydd yn rhodio ‡ [h] yn afreolus, ac nid yn ôl [i] y traddodiad a dderbyniodd *efe* gennym ni.

7 Canys *chwi* a wyddoch eich hunain, [k] pa ſodd y dylech ein dilyn ni: o blegid [l] ni buom † afreolus yn eich plith chwi.

8 Ac ni fwyttaſom fara neb yn rhâd; ond [m] trwy weithio mewn llafur a lludded, nôs a dŷdd, ſel na phwyſem ar neb o honoch chwi.

[a] 1 Theſ. 2. 3. Pen. 2. 13. [b] 2 Cor. 7. 14. 9. 2. 1 Theſ. 2. 19. † *ymfrôſtio.* [c] Phil. 1. 28. [d] 1 Theſ. 2. 14. [e] 1 Theſ. 4. 16. ‡ *gyd ag angylion ei nerth,* † *Mewn tân.* [f] 2 Pedr. 3. 7. [g] *yn cymmeryd dïal ar y ſawl.* [h] Rhuf. 2. 8.

[a] Math. 24. 4. † *o'ch meddwl,* neu, *ym meddwl.* [b] Ioan 2. 18. Dad. 13. 11. Edrych 1 Mac. 2. 48, 62. [c] Dan. 11. 36. ‡ *yn erbyn.* † *un.* [d] Edrych Ezec. 28. 2.

[c] 1 Ioan 4. 3. [f] Eſay 11. 4. Hoſ. 6. 5. [g] Eph. 2. 2. [h] Math. 24. 24. Edrych Deut. 13. 1. [i] 2 Cor. 4. 3. [k] Rhuf. 1. 24, &c. Edrych 1 Bren. 20. 22. Ezec. 14. 9. † *nerthoe weithredïad cyfeiliorni.* [l] 1 Tim. 4. 1. [m] Pen. 1. 3. [n] Eph. 1. 4. [o] 1 Theſ. 1. 4. [p] 1 Pedr 1. 2. ‡ *y.* [q] Ioan 17. 22. [r] Pen. 3. 6. [s] 1 Theſ. 3. 13.

[a] Eph. 6. 19. Col. 4. 3. [b] Rhuf. 15. 13. † Neu, *allan o'r lle.* [d] 1 Cor. 1. 9. [e] Ioan 17. 15. [e] 2 Cor. 7. 16. • *amynedd Criſt.* [f] Rhuf. 16. 17. Ad. 14. [g] 1 Cor. 5. 11. ‡ *allan o dreſn.* [h] 1 Theſ. 4. 11. Ad. 11. 12, 14. [i] Pen. 2. 15. [k] 1 Cor. 4. 16. [l] 1 Theſ. 1. 6, 7. [l] 1 Theſ. 2. 10. † *allan o dreſn.* [m] Act. 20. 34, 35.

[a] 1 Cor. 9. 6. [b] Act. 7.

9 [c] Nid o herwydd nad oes gennym awdurdod, ond ſel y'n rhoddem [d] ein hunain yn ſiampl i chwi i'n dilyn.

[c] Gen 3. 19.

10 Canys pan oeddym heſyd gyd â chwi, hyn a orchymynaſom i chwi, [e] O's bydai neb ni fynnai weithio, na chai fwyta chwaith.

[d] allan o drefn. [e] 1 Theſ. 4. 11.

11 Canys yr ydym yn clywed fod rhai yn rhodio yn eich plith chwi [f] yn afreolus, heb weithio dim, ond bod yn rhodreſgar.

[f] Eph. 4. 28.

12 ¶ Ond [g] yr cyſryw gorchymmynn yr ydym, a'u hannog trwy ein Harglwydd Ieſu Criſt, [h] ar *ddyfod* weithio trwy lonyddwch, a bwyta eu bara eu hunain.

[g] Gal. 6. 9. [h] *ſimwch.*

13 A chwithau, frodyr, [i] na [k] ddiffygiwch yn gwneuthur daioni.

[i] 2 Theſ. 3. 13.

14 Ond od oes neb heb ufuddhau i'n gair, [l] trwy 'r llythyr *yma*, hyſbyſwch hwnnw: ac [m] na fydded i chwi gymdeithas ag ef, megis y cywilyddio efe.

[k] *ſtbyr, byſhyſwch y dŷn hwnnw.* [l] *trwy by.* [m] Rhuf. 16. 17.

15 Er hynny na chymmerwch *ef* megis gelyn, eithr [n] cynghorwch *ef* fel brawd.

[n] Math. 18. 17.

16 Ac [o] Arglwydd y tangnefedd ei hun a roddo i chwi dangnefedd yn waſtadol, ym mhob modd. Yr Arglwydd *a fyddo* gyd â chwi oll.

[o] Rhuf. 15. 33. [p] 1 Cor. 16. 21. [q] Col. 4. 18. [r] 2 Theſ. 3. 17. [ſ] 1 Cor. 16. 24.

17 [p] Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun; yr hyn ſydd arwydd ym mhob epiſtol fel hyn yr ydwyf yn yſgrifennu.

18 [q] Gras ein Harglwydd Ieſu Criſt gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Theſſaloniaid a 'ſgrifennwyd o Athen.

¶ Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol at TIMOTHEUS.

PEN. I.

a Y mae Paul yn dwyn ar gôf i Timotheus y ſaer a roddaſai efe iddo, wrth fynd i Macedonia. 5 Ioun arfer a dewedd y Cyfraith. 11 Yngbŷl efengyl 8. Paul i fod yn apoſtol. 20 Am Hymeneus ac Alecſander.

4069. [a] Act. 9. 15. [b] Col. 1. 27. [c] Act. 16. 1. 1 Cor. 4. 17. [d] Gal. 1. 3. [e] Act. 10. 1, 3. [f] Gal. 1. 6, 7. Pen. 6. 3. [g] Pen. 4. 7 a 6. 4, 20. 2 Tim. 2. 16, 23. Tit. 1. 14. a 3. 9. [h] *mewn.* [i] Rhuf. 13. 8, 10. [k] Act. 4. [l] Rhuf. 7. 12. [m] Gal. 3. 19. a 5. 25. [n] Pen. 6. 3. 1 Tim. 1. 14. Tit. 2. 1. [o] *ogonddus.* [p] Pen. 6. 15. [q] 1 Theſ. 2. 4. [r] 1 Cor. 7. 25. [ſ] Act. 8. 3. a 9. 1. Phil. 3. 6. [t] Ioan 9. 39, 41. Act. 3. 17. [u] Rhuf. 3. 8. [v] 1 Cor. 15. 9. [w] Eph. 3. 8. [x] 1 Tim. 6. 15. [y] Act. 22. 20. [z] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [a] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [b] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [c] Act. 26. 9. [d] Rhuf. 3. 7. [e] 1 Cor. 15. 9. [f] Eph. 3. 8. [g] 1 Tim. 6. 15. [h] Act. 22. 20. [i] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [k] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [l] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [m] Act. 26. 9. [n] Rhuf. 3. 7. [o] 1 Cor. 15. 9. [p] Eph. 3. 8. [q] 1 Tim. 6. 15. [r] Act. 22. 20. [ſ] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [t] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [u] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [v] Act. 26. 9. [w] Rhuf. 3. 7. [x] 1 Cor. 15. 9. [y] Eph. 3. 8. [z] 1 Tim. 6. 15. [a] Act. 22. 20. [b] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [c] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [d] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [e] Act. 26. 9. [f] Rhuf. 3. 7. [g] 1 Cor. 15. 9. [h] Eph. 3. 8. [i] 1 Tim. 6. 15. [k] Act. 22. 20. [l] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [m] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [n] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [o] Act. 26. 9. [p] Rhuf. 3. 7. [q] 1 Cor. 15. 9. [r] Eph. 3. 8. [ſ] 1 Tim. 6. 15. [t] Act. 22. 20. [u] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [v] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [w] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [x] Act. 26. 9. [y] Rhuf. 3. 7. [z] 1 Cor. 15. 9. [a] Eph. 3. 8. [b] 1 Tim. 6. 15. [c] Act. 22. 20. [d] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [e] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [f] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [g] Act. 26. 9. [h] Rhuf. 3. 7. [i] 1 Cor. 15. 9. [k] Eph. 3. 8. [l] 1 Tim. 6. 15. [m] Act. 22. 20. [n] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [o] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [p] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [q] Act. 26. 9. [r] Rhuf. 3. 7. [ſ] 1 Cor. 15. 9. [t] Eph. 3. 8. [u] 1 Tim. 6. 15. [v] Act. 22. 20. [w] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [x] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [y] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [z] Act. 26. 9. [a] Rhuf. 3. 7. [b] 1 Cor. 15. 9. [c] Eph. 3. 8. [d] 1 Tim. 6. 15. [e] Act. 22. 20. [f] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [g] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [h] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [i] Act. 26. 9. [k] Rhuf. 3. 7. [l] 1 Cor. 15. 9. [m] Eph. 3. 8. [n] 1 Tim. 6. 15. [o] Act. 22. 20. [p] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [q] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [r] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [ſ] Act. 26. 9. [t] Rhuf. 3. 7. [u] 1 Cor. 15. 9. [v] Eph. 3. 8. [w] 1 Tim. 6. 15. [x] Act. 22. 20. [y] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [z] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [a] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [b] Act. 26. 9. [c] Rhuf. 3. 7. [d] 1 Cor. 15. 9. [e] Eph. 3. 8. [f] 1 Tim. 6. 15. [g] Act. 22. 20. [h] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [i] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [k] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [l] Act. 26. 9. [m] Rhuf. 3. 7. [n] 1 Cor. 15. 9. [o] Eph. 3. 8. [p] 1 Tim. 6. 15. [q] Act. 22. 20. [r] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [ſ] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [t] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [u] Act. 26. 9. [v] Rhuf. 3. 7. [w] 1 Cor. 15. 9. [x] Eph. 3. 8. [y] 1 Tim. 6. 15. [z] Act. 22. 20. [a] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [b] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [c] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [d] Act. 26. 9. [e] Rhuf. 3. 7. [f] 1 Cor. 15. 9. [g] Eph. 3. 8. [h] 1 Tim. 6. 15. [i] Act. 22. 20. [k] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [l] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [m] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [n] Act. 26. 9. [o] Rhuf. 3. 7. [p] 1 Cor. 15. 9. [q] Eph. 3. 8. [r] 1 Tim. 6. 15. [ſ] Act. 22. 20. [t] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [u] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [v] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [w] Act. 26. 9. [x] Rhuf. 3. 7. [y] 1 Cor. 15. 9. [z] Eph. 3. 8. [a] 1 Tim. 6. 15. [b] Act. 22. 20. [c] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [d] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [e] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [f] Act. 26. 9. [g] Rhuf. 3. 7. [h] 1 Cor. 15. 9. [i] Eph. 3. 8. [k] 1 Tim. 6. 15. [l] Act. 22. 20. [m] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [n] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [o] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [p] Act. 26. 9. [q] Rhuf. 3. 7. [r] 1 Cor. 15. 9. [ſ] Eph. 3. 8. [t] 1 Tim. 6. 15. [u] Act. 22. 20. [v] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [w] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [x] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [y] Act. 26. 9. [z] Rhuf. 3. 7. [a] 1 Cor. 15. 9. [b] Eph. 3. 8. [c] 1 Tim. 6. 15. [d] Act. 22. 20. [e] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [f] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [g] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [h] Act. 26. 9. [i] Rhuf. 3. 7. [k] 1 Cor. 15. 9. [l] Eph. 3. 8. [m] 1 Tim. 6. 15. [n] Act. 22. 20. [o] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [p] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [q] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [r] Act. 26. 9. [ſ] Rhuf. 3. 7. [t] 1 Cor. 15. 9. [u] Eph. 3. 8. [v] 1 Tim. 6. 15. [w] Act. 22. 20. [x] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [y] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [z] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [a] Act. 26. 9. [b] Rhuf. 3. 7. [c] 1 Cor. 15. 9. [d] Eph. 3. 8. [e] 1 Tim. 6. 15. [f] Act. 22. 20. [g] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [h] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [i] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [k] Act. 26. 9. [l] Rhuf. 3. 7. [m] 1 Cor. 15. 9. [n] Eph. 3. 8. [o] 1 Tim. 6. 15. [p] Act. 22. 20. [q] Rhuf. 1. 5. a 15. 15. Gal. 2. 9. [r] 1 Cor. 7. 25. a 4. 1. [ſ] 2 Cor. 4. 1. a 5. 18. [t] Act. 26. 9. [u] Rhuf. 3. 7

[b] 2 Tim. 1. 11.
[c] Rhuf. 1. 9.
[d] Rhuf. 11, 13. 2 15, 16. Gal. 1. 6.
[e] Mal. 1. 11. Ioan 4. 21.
[m] Eſay 1. 15.
[†] *nac ammeu.*
[n] 1 Pedr. 3. 3.
[o] 1 Cor. 14. 34.
[p] Eph. 5. 24.
[q] Gen. 1. 27. 2 2. 18.
[r] Cor. 11. 8, 9.
[r] Gen. 3. 6.
[‡] *yn planta.*

7 [b] I'r hyn y'm gyſodwyd i yn bregethwr ac yn apoſtol, (i[y] gwîr yr ŵyf yn ei ddywedyd yng Nghriſt, nid ŵyf yn dywedyd celŵydd) [k] yn athraw y cenhedloedd, mewn ffŷdd a gwirionedd.

8 Am hynny yr ŵyf yn ewyllyſio i'r gwŷr weddio [l] ym mhob man, [m] gan ddyrchafu dwylaw ſanctaidd, heb na digter [†] na dadl.

9 Yr un modd hefyd, bod [n] i'r gwragedd eu trefnu eu hunain mewn dillad gweddus, gyd â gŵylder a ſobrwydd; nid â gwâllt plethedig, neu aur, neu emmau, neu ddillad gwerthfawr,

10 Ond (yr hyn ſydd yn gweddu i wragedd a ſo yn proffeſu duwioldeb) â gweithredoedd da.

11 Dyſged gwraig mewn diſdawrwydd gyd â phob oſtyngeiddrwydd.

12 Ond [o] nid ŵyf yn cenhadu i wraig athrawiaethu, [p] nac ymawdurdodi ar y gŵr, eith bod mewn diſdawrwydd.

13 Canys [q] Adda a luniwyd yn gyntaf, yna Efa.

14 Ac nid [r] Adda a dwyllwyd; eithr y wraig wedi ei thwyllo, oedd yn y camwedd.

15 Etto cadwedig fydd ‡ wrth ddwyn plant, o's arhoſant hwy mewn ffŷdd, a chariad, a ſancteiddrwydd, ynghŷd â ſobrwydd.

PEN. III.

2 Cynheddfau Eſgobion, a Diaconiaid, a'u gwragedd; 14 A pha ham y mae'r apoſtol yn yſgrifennu'r pethau hyn at Timotheus. 15 Yngbŷlch yr Eglwys, a'r gwirionedd a ddyſgir yndi.

GWir *yw* 'r gair, Od yw neb yn chwennych ſwydd [a] eſgob, gwaith da y mae yn ei chwennych.

2 Rhaid gan hynny i [b] eſgob ſod yn ddiargyoedd, yn ŵr un wraig, yn wiliadwrus, yn ſobr, yn [*] weddaidd, yn lletteugar, [c] yn athrawaidd;

3 Nid yn [†] wîn-gar, nid yn darawŷdd, [d] nid yn budr-elwa; eithr yn dirion, [e] yn anymladdgar, yn ddiarian-gar;

4 Yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn dda, yn dàl ei blant mewn uſudd-dod, ynghŷd â phob oneſtrwydd:

5 (O blegid oni ſedr un lywodraethu ei dŷ ei hun, pa fôdd y cymmer efe ofal dros eglwys Dduw?)

6 Nid yn newŷddian *yn y ffŷdd*, rhag iddo ymchwyddo, a ſyrthio i ddamnedigaeth diafol.

7 Ac y mae yn rhaid iddo ef hefyd gael tyſtiolaeth dda [f] gan y rhai oddi allan; rhag iddo ſyrthio i waradwydd, ac i fagl diafol.

8 *Rhaid* i'r [g] diaconiaid yr un ffunud *fod* yn oneſt, nid yn ddau-eiriog, nid yn ymrôi i wîn lawer, nid yn budr-elwa;

9 [h] Yn dala dirgelwch y ffŷdd mewn cydwybod bûr.

10 A phrofer y rhai hynny hefyd yn gyntaf; yna gwaſanaethant ſwydd diacon aid, o's byddant ddiargyoedd.

11 *Y mae yn rhaid i'w* gwragedd yr un modd *fod* yn oneſt, nid yn enllibaidd, yn ſobr, yn ffyddlon ym mhob peth.

12 Bydded y diaconiaid yn wŷr un wraig, yn llywodraethu eu plant a'u tai eu hunain yn dda.

13 Canys [i] y rhai a waſanaethant ſwydd diaconiaid yn dda, ydynt yn ennill iddynt eu hunain râdd dda, a hyſder mawr yn y ffydd *ſydd* yng Nghriſt Ieſu.

14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu hyſgrifennu attat, gan obeithio dyfod attat ar fyrder.

15 Ond o's tariaf yn hîr, fel y gwypech pa fodd y mae yn rhaid *i ti* ymddŵyn yn nhŷ Dduw, yr hwn yw eglwys y Duw byw, colofn a [†] ſylfaen y gwirionedd.

16 Ac yn ddi-ddadl, mawr yw dirgelwch duwioldeb; [k] Duw a [*] ymddangoſodd yn y cnawd, [l] a gyfiawnhäwyd yn yr Yſbryd, [m] a welwyd gan angylion, [n] a bregethwyd i'r cenhedloedd, a gredwyd iddo yn y bŷd, [o] a gymmerwyd i fyny mewn gogoniant.

[†] Neu, *chynhaliad.*
[k] Ioan. 1. 14.
[l] Ioan 1. 2.
[*] Gr. *amlygwyd.*
[l] Rhuf. 1. 4.
[l] Pedr 3. 18.
[m] Math. 28. 2. Marc 16. 5, Luc. 24. 4. Ioan 20. 12. Eph. 3. 10. [l] Pedr 1, 12.
[n] Eph. 3. 5, 6. [o] Luc 24. 51. Actau 1. 9.

PEN. IV.

1 Y mae eſe yn prophwydo ymadawiad oddi wrth y ffydd, yn yr amſeroedd diweddaf: 6 Ac er mwyn na byddai i Timotheus ballu yn ei ſwydd, y mae eſe yn rhoi iddo amryw gyngborion yngbylch hynny.

ACy mae 'r Yſbryd yn eglur [a] yn dywedyd yr ymedy rhai [b] yn yr amſeroedd diweddaf oddi wrth y ffydd, gan roddi coel i yſbrydion cyfeiliornus, ac i athrawiaethau cythreuliaid,

2 Yn dywedyd celŵydd mewn rhagrith, a'u cydwybod eu hunain wedi ei [†] ſerio â haiarn poeth;

3 Yn gwahardd priodi, *ac yn erchi* ymattal oddi wrth fwydydd, y rhai a greodd Duw [c] i'w derbyn [d] trwy roddi diolch gan y ffyddloniaid, a'r rhai a adwaenant y gwirionedd.

4 O blegid *y mae* [e] pob peth a greodd Duw yn dda, ac nid *oes* dim i'w wrthod, o's cymmerir trwy dalu diolch,

5 Canys y mae wedi ei ſancteiddio gan air Duw a gweddi.

6 ‡ O's gofodi y pethau hyn o flaen y brodyr, ti a fyddi weinidog da i Ieſu Criſt, [f] wedi dy fagu yngeiriau 'r ffŷdd, ac athrawiaeth dda, yr hon a ddilynaiſt.

7 Eithr [g] gâd heibio halogedig a gwrachiaidd chwedlau; ac ymarfer dy hun i dduwioldeb.

8 Canys [†] i ychydig y mae [h] ymarfer corphorol yn iuddiol: eithr duwioldeb ſydd fuddiol i bob peth, a chanddi addewid o'r bywyd *y ſydd yr* awrhon, ac o'r hwn a fydd.

9 [i] Gwir *yw* 'r gair, ac yn haeddu pob ‡ derbyniad.

10 Canys er mwyn hyn yr ydym y poeni, ac yn cael ein gwaradwyddo, o herwŷdd i ni obeithio yn y Duw byw, [k] yr hwn yw achubydd pob [†] dŷn, yn enwedig y ffyddloniaid.

11 Y pethau hyn gorchymmyn a dŷſg.

12 [l] Na ddiyſtyred neb dy ieuengctid di, eithr [m] bydd yn eſampl i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn yſbryd, mewn ffŷdd, mewn purdeb.

13 Hŷd oni ddelwyf, glŷn wrth ddarllain, wrth gynghori, wrth athrawiaethu.

14 [n] Nac eſgeuluſa y dawn ſydd ynot, yr hwn a rodded i ti [o] trwy brophwydoliaeth, [p] gyd ag arddodiad dwylaw yr henuriaeth.

15 Myfyria ar y pethau hyn, ac yn y pethau hyn aros; fel y byddo dy gynnydd yn eglur ‡ i bawb.

[a] 2 Thef. 2. 3.
[b] 2 Tim. 3. 1.
[b] 1 Pedr 1. 20.
[†] *ffoſgi.*
[c] Gen. 1. 30.
[d] Rhuf. 14. 6.
[e] Rhuf. 14. 14, 20.
[f] 1 Cor. 10. 25.
‡ *O's dyſg y pethau hyn ar gôf i'r brodyr.*
[g] 2 Tim. 3. 14, 15.
[h] Pen. 1. 4. Tit. 1. 14.
[†] *Neu, tros ychydig.*
[i] Col. 2. 23.
[k] Pen. 2. 15.
[†] *croeſaw.*
[l] Sal. 36. 6. a 107. 2, 10, &c.
[†] *dynion.*
[m] 1 Cor. 16. 11. Tit. 2. 15.
[n] Tit. 3. 7.
[o] 1 Pedr 5. 1.
[p] 2 Tim. 1. 6.

[*] Pen. 1. 18. [p] Act. 6. 6. ‡ *ym mhob peth.*

16 Gwilia

16 Gwilia arnat dy hun, ac ar yr athrawiaeth; aros ynddynt: canys o's gwnai hyn, ti [q] a'th gedwi dy hyn [r] a'i rhai a wrandawant arnat.

PEN. V.

1 Rheolau i'w dilyn wrth geryddu. 3 Ynghŷlch gwragedd gweddwon, 17 a Henuriaid. 23 Cyngor ynghŷlch iechyd Timotheus. 24 Bod pechodau rhai yn myned o'r blaen i farn, a'r eiddo eraill yn canlyn.

[a] NA cherydda hynafgwr, eithr cynghora *ef* megis tâd; a'r rhai ieuainge, megis brodyr;

2 Yr hên wragedd, megis mammau; y rhai ieuainge, megis chwiorydd, † gyd â phob purdeb.

3 Anrhydedda 'r gwragedd gweddwon, [b] y rhai fy wîr-weddwon.

4 Eithr o bydd un weddw ac iddi blant neu wŷrion, dyſgant yn gyntaf arfer * duwioldeb gartref, a [c] thalu 'r pwyth i'w rhieni: canys hynny ſydd dda a chymmeradwy gar bron Duw.

5 [d] Eithr yr hon *ſydd* wîr-weddw ac unig, ſydd yn gobeithio yn Nuw, ac [e] yn parhau mewn ymbiliau, a gweddiau, nôs a dydd.

6 Ond yr hon *ſydd* ‡ drythyll, a fu farw, er ei bod yn fyw.

7 A gorchymmyn y pethau hyn, fel y byddont ddiargyoedd.

8 Ac od oes neb heb ddarbod dros yr eiddo, ac yn enwedig ei * deulu, [f] eſe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw nâ'r diffydd.

9 † Na ddewiſer yn weddw *un* a fo dan driugein-mlwydd oed, yr hon fu wraig i un gŵr.

10 Yn dda ei gair am weithredoedd da; o's dygodd hi blant i fynu, o's [g] bu letteugar, o [h] golchodd hi draed y ſaint, o chynnorthwyodd hi y rhai cyſtuddiol, o dilynodd hi bob gorchwyl da.

11 Eithr gwrthod y gweddwon ieuainge: canys pan ddechreuont ymdrythyllu yn erbyn Criſt, priodi a fynnant;

12 Gan gael barnedigaeth, am iddynt ddirmygu y ffŷdd gyntaf.

13 A hefyd y maent yn dyſgu *bod* yn ſegur, gan rodio o amgylch o dŷ i dŷ; ac nid yn ſegur yn unig, ond hefyd yn wâg-ſiaradus, ac yn rhodreſgar, gan adrodd pethau nid ŷnt gymmwys.

14 [i] Yr wyf yn ewyllyſio gan hynny i'r rhai ieuainge briodi, planta, gwarchod y tŷ, [k] heb roi dim achlyſur i'r gwrthwynebwr i * ddifenwi.

15 Canys y mae rhai eiſoes wedi gŵyro ar ôl Satan.

16 Od oes gan ŵr neu wraig ffyddlon, *wragedd* gweddwon, cyn northwyant hwynt, ac na phwyſer ar yr eglwys; ſel y gallo hi ddiwallu [l] y gwir-weddwon.

17 [m] Cyfrifer yn henuriaid ſy'n llywodraethu yn dda, yn deilwng o barch dauddyblyg; yn enwedig y rhai ſy yn poeni yn y gair a'r athrawiaeth.

18 Canys y mae'r yſgrythur yn dywedyd, [n] Na chau ſafn yr ŷch ſydd yn dyrnu 'r ŷd: ac, [o] Y mae 'r gweithiwr yn haeddu ei gyflog.

19 Yn erbyn henuriad na ddderbyn achwyn, oddieithr [p] ‡ dan ddau neu dri o dyſtion.

20 [q] Y rhai ſy'n pechu † cerydda yngwydd pawb, ſel y byddo ofn ar y lleill.

21 ‡ [r] Gorchymmyn yr ydwyf ger bron Duw, a'r Arglwydd Iefu Criſt, a'r etholedig angylion, gadw o honot y pethau hyn heb ragfarn, heb wneuthur dim † o gyd-bartiaeth.

22 [s] Na ddôd ddwylaw yn ebrwydd ar neb, ac na fydd gyfrannog o bechodau rhai eraill: cadw dy hun yn bûr.

23 Nac ŷf ddwfr yn hŵy; eithr arfer ychydig win, [t] er mwyn dy gylla, a'th fynych wendid.

24 Pechodau rhyw ddynion ſydd amlwg o'r blaen, yn rhag-flaenu i farn; eithr rhai fydd yn eu canlyn hefyd.

25 Yr un ffunud hefyd y mae gweithredoedd da yn amlwg o'r blaen; a'r rhai ſy amgenach, ni's gellir eu cuddio.

PEN. VI.

1 Dyled gweiſion i'w meiſtred. 3 Am ochelyd athrawŏn newŷdd. 6 Duwioldeb ſydd elw mawr: 10 a chwant arian ydyw gwreiddyn pob drwg. 11 Beth a ddylai Timotheus ei ochelyd a'i ddilyn: 17 Am ba beth yr oedd iddo rybuddio y cyfoethogion. 20 Am gadw yr athrawiaeth iawn, a gochelyd ſiaradach ofer.

CYnnifer ag ſy [a] waſanaethŵŷr dan yr iau, tybiant eu meiſtred eu hun yn deilwng o bob anrhydedd; [b] fel na chabler Enw Duw, a'i athrawiaeth *ef*.

2 A'r rhai ſy â meiſtred ganddynt yn credu, na ddiyſtyrant *hwynt*, o herwŷdd eu bod yn frodyr; eithr yn hytrach gwaſanaethant *hwynt*, am eu bod yn [c] credu, ac yn anwyl, yn gyfrannogion o'r lleſâd. Y pethau hyn dŷſg, a chynghora.

3 Od oes neb [d] yn dyſgu yn amgenach, ac heb gyttuno á [e] iachus eiriau ein Harglwydd Iefu Criſt, ac â'r athrawiaeth [f] ſydd ar ôl duwioldeb,

4 * Chwyddo y mae, [f] heb ŵybod dim, eithr † ammhwyllo ynghŷlch cweſtiynau, ac ymryſon ynghŷlch geiriau; [g] o'r rhai y mae cynfigen, ymryſon, cableddau, drwgdybiau, yn dyfod,

5 [h] ‡ Cyndyn ddadleu [i] dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwirioneidd ganddynt; [k] yn tybied mai elw yw duwioldeb. [l] Cilia oddi wrth y cyfryw.

6 Ond elw mawr yw [m] duwioldeb gyd â boddlonrwydd.

7 Canys [n] ni ddygaſom ni ddim i'r bŷd, *ac* eglur *yw* na allwn ddwyn dim allan chwaith.

8 Ac [o] o bydd gennym ymborth a dillad, ymfoddlonwn ar hynny.

9 Ond [p] y rhai *ſydd* yn ewyllyſio ymgyfoethogi, ſydd yn ſyrthio i broſedigaeth a magl, a llawer o chwantau ynfyd, a niweidiol, y rhai ſy yn boddi dynion i ddinyſtr a cholledigaeth.

10 Canys gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch: yr hon, a rhai yn chwannog iddi, hwy a † gyfeiliornaſant oddi wrth y ffydd, ac a'u gwanaſant eu hunain â llawer o ofidiau.

11 [q] Eithr tydi, gŵr Duw, gochel y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder, duwioldeb, ffydd, cariad, amynedd, addfwyndra.

12 [r] Ymdrecha hardd-deg y drech y ffydd, [s] cymmer afael ar y bywyd tragywyddol; i'r hwn hefyd y'th alwyd, ac y proffeſaiſt broffes dda ger bron llawer o dyſtion.

13 [t] Yr ydwyf yn gorchymmyn i ti ger bron Duw [a] yr hwn ſydd yn bywhâu pob peth, a *cher bron* Criſt Iefu, [x] yr hwn dan Pontius Pilat a dyſtiodd ‡ broffes dda;

14 Gadw

[a] Lef. 19. 32. † mewn pob diweirdeb. [b] Ad. 5. 16. * caredigrwydd. [c] Edrych Gen. 45. 10, 11. Mat. 15. 4. Eph. 6. 1, 2. [d] 1 Cor. 7. 32, [e] Luc 2, 37. a 18. 1. ‡ yn byw yn foethus. * genaint. [f] 2 Tim. 3. 5. Tit. 1. 16. † Na chyfriſer ym mhlith y rhai gweddwon. [g] 1 Pedr 4. 9. [h] Gen. 18. 4. a 19. 2. Luc 7. 38, 44. [i] 1 Cor. 7. 2. [k] Tit. 2. 8. Gr. *ymſennu.* [l] Ad. 3, 5. [m] Rhuf. 12, 8. 1 Cor. 9. 10, 14. Gal. 6. 6. Phil. 2. 29. 1 Theſ. 5, 12, 13. [n] Deut. 25. 4. 1 Cor. 9. 9. [o] Lef. 19. 13. Math. 10. 10. [p] Deut. 19. 15. ‡ Neu, *ger bron dau.* [q] Gal. 2. 14. † *argyeddu.* ‡ *Dir-dyſtiolaethu.* [r] Pen. 6. 13. 2 Tim. 2, 14. a 4, 1,

[a] Eph. 6. 5, [b] Tit. 2, 5, 8. * *ffyddlon.* [c] Pen. 1. 5. [d] Pen. 1, 10. Tit. 1. 9. [e] Tit. 1, 1. * *ynſyd yw.* [f] 1 Cor, 8, 2. † Gr. *yn gläf.* [g] Pen. 1. 4. [h] 1 Cor, 11, 16. ‡ *ofer.* [i] 2 Tim. 3, 8. [k] Tit. 1, 11. [l] 2 Pedr 2, 1. [m] 2 Tim, 3, 5. [n] Diar. 15. 16. [o] Job 1, 21. Sal 49. 17. Heb. 13, 5. [p] Diar. 15. 27. [q] 20. 21. Math. 6. 22. Iago 5. 1, † *buchwyd.* [r] 2 Tim. 2, 22. [s] 1 Cor. 9. 25, 26. Pen. 1. 18. [t] Phil. 3. 12, 14. Ad. 19. [u] Pen. 5. 21. [x] Deut. 32. 39. [y] Math. 27. 11. ‡ *Vſſa.*

y Phil. 1. 6, 10.
1 Thef. 3. 13. a 5. 23.
z Pen. 1. 11, 17.
a Dad. 17. 14.
b Ecfod. 33. 20. Ioan 1. 18. 1 Ioan 4. 12, 20. Dad. 1. 6.
c Job 31. 24. Sal. 62. 10.

24 Gadw o honot y gorchymmyn *hwn* yn ddifeilus, yn ddiargyoedd, y hyd ymddangofiad ein Harglwydd Iefu Grift:

15 Yr hwn yn ei amſerau priod a ddengys z y bendigedig a'r unig Bennaeth, a Brenhin y brenhinoedd, ac Arglwydd yr arglwyddi;

16 Yr hwn yn unig ſydd ganddo anfarwoldeb, *ſydd* yn trigo yn y goleuni ni elir dyfod atto, b yr hwn ni's gwelodd un dyn, ac ni's dichon ei weled: i'r hwn *y byddo* anrhydedd, a gallu tragywyddol. Amen.

17 Gorchymmyn i'r rhai ſy oludog yn y byd yma, na byddont uchel feddwl, ac c na obeithiont mewn † golud anwadal, ond yn y Duw byw, yr hwn ſydd yn helaeth

Marc 10. 24. † Gr. *anwadalwch golud.*

yn rhoddi i ni bob peth i'w mwynhâu;

18 Ar iddynt wneuthur daioni, d ymgyfoethogi mewn gweithredoedd da, fod yn hawdd ganddynt roddi, *a* chyfrannu;

19 e Yn tryſori iddynt eu hunain ſail dda erbyn *yr amſer* ſydd ar ddyfod, fel y caffont f afael ar y bywyd tragywyddol.

20 O Timotheus, g cadw yr hyn a roddwyd i'w gadw attat, h gan droi oddi wrth halogedig ofer-ſain, a gwrthwyneb gwybodaeth, a gam-enwir *felly:*

21 Yr hon tra yw rhai yn ei † phroffeſu, hwy i a gyfeiliornaſant o ran y ffydd. Gras *fyddo* gyd â thi. Amen.

¶ Y cyntaf at Timotheus a ſgrifennwyd o Laodicea, yr hon yw prif ddinas Phrygia Pacatiana.

d Luc 12. 21.
e Math. 6. 20.
f Ac. 12. 8 2 Tim. 1. 14. Dad. 3. 5.
h Pen. 1. 4, 6.
† *lacedda.*
i 2 Tim. 2. 18.

¶ Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol at TIMOTHEUS.

PEN. I.

1 *Serch Paul tu ag at Timotheus: 5 a'r ffydd ddiffuant oedd yn Timotheus, ac yn ei fam, a'i nain. 6 Ei annog ef i gyfnewid rhoddiad Duw oedd ynddo ef: 8 I fod yn ddiarswadol, ac yn ddioddefgar mewn erlid: 13 Ac i ba-rhâu yn y mair atbrawiaeth a ddylaia i ganddo ef. 15 Ynghylch Phygelus a Hermogenes, a chlod Onefiphorus.*

PAul apoſtol Iefu Grift trwy ewyllys Duw, yn ôl addewid y bywyd, yr hwn ſydd yng Nghrift Iefu,

2 At Timotheus, *fy* mâb anwyl: a Gras, trugaredd, a thangnefedd, oddi wrth Dduw Dâd, a Chrift Iefu ein Harglwydd.

3 b Y mae gennyf ddiolch i Dduw, c yr hwn yr ydwyf yn ei wafanaethu o'm rhieni â chydwybod bur, mor d ddibaid y mae gennyf gofio am danat ti yn fy ngweddiau nos a dydd;

4 Gan fawr-ewyllyfio dy weled, gan gofio dy ddagrau, fel y'm llanwer o lawenydd:

5 Gan alw i'm côf y ffydd ddiffuant ſydd ynot ti, yr hon a drigodd yn gyntaf yn dy nain Loïs, ac yn e dy fam Eunice; a diammeu gennyf *ei bod* ynot tithau hefyd.

6 O herwydd pa achos yr ydwyf yn dy gofftâu, f i ail-ennyn dawn Duw, yr hwn ſydd ynot, trwy arddodiad fy nwylaw i.

7 Canys g ni roddes Duw i ni ysbryd ofn, ond *ysbryd* nerth, a chariad, a phwyll.

8 Am hynny h na fid arnat gywilydd o i dyſtiolaeth ein Harglwydd, nac o honof finnau k ei garcharor ef: eithr cyd-oddef di gyſtudd â'r efengyl, yn ôl nerth Duw;

9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth ſanctaidd, l nid yn ôl ein gweithredoedd ni, ond m yn ôl ei arfaeth ei hun a'i râs, yr hwn a roddwyd i ni yng Nghrift Iefu, n cyn dechreu'r byd,

10 Eithr, o a eglurwyd yr awrhon trwy ymddangofiad ein Hiachawdwr Iefu Grift, p yr hwn a ddiddymmodd angau, ac a ddûg fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy'r efengyl:

11 q I'r hon y'm gofodwyd i yn bregethwr ac yn apoſtol, ac yn athraw y cenhedloedd.

12 r Am ba achos yr ydwyf hefyd yn dioddef y pethau hyn: ond nid oes arnaf gywilydd: canys mi a wn i bwy † y credais, ac s y mae yn ddiammeu gennyf ei fod ef yn

† *yr ymddiriedais.* s Pen. 4. 8.

abl i gadw yr hyn a roddais atto erbyn y dydd hwnnw.

13 t Bydded gennyt u fiur f yr ymadroddion iachus, y rhai a glywaiſt gennyf fi, v yn y ffydd a'r cariad *ſydd* yng Nghrift Iefu.

14 z Y peth da a rodded i'w gadw attat, cadw trwy'r Ysbryd glân, yr hwn ſydd yn preſwylio ynom.

15 Ti a wyddoſt hyn, ddarfod a i'r rhai oll ſy yn Aſia droi oddi wrthyf fi; o'r ſawl ymae Phygelus a Hermogenes.

16 Rhodded yr Arglwydd drugaredd i b dŷ Oneſiphorus; canys efe a'm llonnodd i yn fynych, ac nid oedd gywilydd ganddo c fy nghadwyn i.

17 Eithr pan oedd yn Rhufain, *efe* a'm ceiſiodd yn ddiwyd iawn, ac a'm cafodd.

18 Rhodded yr Arglwydd iddo gael trugaredd gan yr Arglwydd, yn y dydd hwnnw: a maint a wnaeth efe o wafanaeth yn Epheſus, † goreu y gwyddoſt ti.

t Pen. 3. 14.
u Rhuf. 2. 20.
x Tit. 1. 9.
y 1 Tim. 1. 14.
z 1 Tim. 6. 20.
a Pen. 4. 10, 16.
b Pen. 4. 19.
c Act. 28. 20. Eph. 6. 20.
† *gwell.*

PEN. II.

1 *Ei annog ef i ddiarwadalwch, ac i barhâu, ac i wneuthur rhan gweithiedig ffyddlon yr Arglwydd, gan gyfrannu gair Duw yn iawn, ac attal ſiaradach ofer. 17 Am Hymeneus a Philetus. 19 Bod ſylfaen yr Arglwydd yn ſicr. 22 Y mae yn dyſgu iddo beth ſydd i'w ochelyd ac i'w ddilyn, a pha ſodd y gweddai i weinidog yr Arglwydd ymddwyn.*

TYdi gan hynny, fy mâb, ymnertha yn y gras ſydd yng Nghrift Iefu.

2 A'r pethau a glywaiſt gennyf trwy lawer o dyſtion, traddoda y rhai hynny i ddynion ffyddlon, y rhai a fyddant a gymmwys i ddyſgu eraill hefyd.

3 b Tydi gan hynny goddef gyſtudd, megis milwr da i Iefu Grift.

4 Nid yw neb a'r ſydd yn milwrio yn ymrwyſtro â negeſeuau y bywyd *hwn*, fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i dewiſodd yn filwr.

5 Ac c od ymdrech neb hefyd, ni choronir ef, onid ymdrech yn gyfreithlon.

6 d Y llafurwr † ſydd yn llafurio, ſydd raid iddo yn gyntaf ‡ dderbyn y ffrwythau.

7 Yſtyria yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i ti ddeall ym mhob peth.

8 Cofia gyfodi Iefu Grift e o hâd Dafydd, o feirw, yn ôl fy efengyl i:

9 Yn yr hon yr ydwyf yn goddef cyſtudd f hyd rwymau, fel drwg-weithredwr; eithr gair Duw ni's rhwymir.

a 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.
b Pen. 1. 8. a 4. 5.
c 1 Cor. 9. 25.
d 1 Cor. 9. 10.
† *gan labourio.*
‡ *ſod yn gyfrannog o'r ffrwythau.*
e Rhuf. 1. 3.
f Eph. 3. 1.

10 Am hynny [a] yr ydwyf yn goddef pob peth er mwyn yr etholedigion, fel y gallent hwythau gael yr iechydwriaeth sydd yng Nghrist Iesu, gyd â gogoniant tragywyddol.

11 Gwîr *yw* 'r gair, canys [b] o's buom feirw gyd ag ef, byw fyddwn hefyd gyd ag *ef:*

12 [1] O's dioddefwn, ni a deyrnasŵn gyd ag *ef:* [k] o's gwadwn *ef*, yntau hefyd a'n gwâd ninnau:

13 [1] O's ym ni heb gredu, *etto* y mae efe yn aros yn ffyddlon: ni's gall efe ei wadu ei hun.

14 Dwg y pethau hyn ar gôf, [m] gan † orchymmyn ger bron yr Arglwydd [n] na byddo iddynt ymryson ynghŷich geiriau, *yr hyn* nid yw fuddiol i ddim, *ond* i ddadymchwelyd y gwrandawŷr.

15 Bydd ddyfal i'th ofod dy hun yn brofedig gan Dduw, yn weithiwr * difeft, yn iawn-gyfrannu gair y gwirionedd.

16 Ond [o] halogedig ofer-fain, gochel: canys cynnyddu a wnânt i fwy o annuwioldeb

17 A'u hymadrodd hwy a yssa fel cancr; ac o'r cyfryw rai y mae [p] Hymenëus a Philetus;

18 Y rhai [q] o ran y gwirionedd a gyfeiliornasant, gan ddywedyd ddarfod yr adgyfodiad, eisioes; ac y maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.

19 Eithr y mae † [r] cadarn sail Duw yn sefyll, a chanddo y sêl hon, [s] Yr Arglwydd a edwyn y rhai sydd eiddo ef: a Phob un sydd yn enwi enw Crist, ymadawed oddi wrth anghyfiawnder.

20 Eithr mewn tŷ mawr nid oes yn unig lestri o aur ac o arian, ond hefyd o bren ac o bridd; a † rhai i barch, a rhai i amharch.

21 [u] Pwy bynnag gan hynny a'i glanhao ei hun oddi wrth y pethau hyn, efe a fydd yn lleſtr i barch, wedi ei sancteiddio, ac yn gymmwys † i'r Arglwydd, [x] wedi ei ddarparu i bob gweithred dda.

22 Ond chwantau jeuengctid, ffô *oddi wrthynt:* a [y] dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, tangnefedd, gyd â'r rhai sy yn galw ar yr Arglwydd o galon bûr.

23 Eithr [z] gochel ynfyd ac annyſgedig gweſtiynau, gan wŷbod eu bod yn magu ymryſonau.

24 Ac [a] ni ddylai gwâs yr Arglwydd ymryſon, ond bod yn dirion wrth bawb, [b] yn athrawus, yn * ddioddefgar,

25 [c] Mewn addfwynder yn dyſgu y rhai gwrthwynebus; *i edrych* [d] a roddo Duw iddynt hwy ryw amſer edifeirwch i gydnabod y gwirionedd:

26 A bod iddynt ‡ ddyfod i'r iawn, allan o fagl diafol, y rhai a † ddelid ganddo wrth ei ewyllys ef.

[a] Eph. 3. 13. Col. 1. 24.
[b] Rhuf. 6. 5, 8. 2 Cor. 4. 10.
[1] Rhuf. 8. 17, 18.
[k] Num. 23. 19. Math. 10. 33.
[l] Rhuf. 3. 3.
[m] 1 Tim. 5. 21. a 6. 13. Pen. 4. 1.
† *ddirdyſtiolaethu.*
[n] 1 Tim. 6. 4.
* *beb gywilydd arno.*
[o] 1 Tim. 6. 20.
[p] 1 Tim. 1, 20.
[q] 1 Tim. 6. 21.
‡ *ſail Duw yn ſefyll yn ſicr.*
[r] Math. 24. 24. 1 Ioan 2. 19.
[s] Ioan. 10, 14. 27. Edrych Num. 16. 5.
† Rhuf. 9. 21.
[u] Edrych Eſay 52. 11.
† *i waith yr Arglwydd.*
[x] Pen. 3. 17.
[y] 1 Tim. 6. 11.
[z] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7. Tit. 3. 9.
[a] Tit. 3. 2.
[b] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.
* *amyneddgar.* [c] Gal. 6. 1. [d] Act. 8. 22. ‡ Gr. *ddeſfrôi.* † Gr. *ddalfwyd yn garcharorion*, neu, *yn fyw.*

PEN. III.

1 Y mae yn ei rybuddio ef am amſeroedd blinion: 6 yn dangos pa fath ydyw gelynion y gwirionedd: 10 yn ei ofod ei hun yn ſiampl iddo: 16 Ac yn canmol yr ſgrytbur lân.

GWybydd hyn hefyd, y daw amſeroedd enbyd [a] yn y dyddiau diweddaf.

2 Canys bydd dynion a'u ſerch arnynt eu hunain, yn arian-gar, yn ymffroſtwŷr, yn feilchion, yn gablwŷr, yn anufuddion i rieni, yn annioleh gar, yn annuwiol,

3 Yn angharedig, [b] yn torri cyfamod, yn † enllibaidd, yn anghymheſur, yn anfwyn, yn ddiſerch i'r rhai da.

4 Yn fradwŷr, yn waed-wyllt, yn chwyddedig, yn caru melyſ-chwant yn fwy nag yn caru Duw;

5 A chanddynt rith duwioldeb, eithr [c] wedi gwadu ei grym hi: [d] â'r rhai hyn gochel di.

6 Canys * o'r rhai hyn y mae y rhai *ſy* yn ymluſgo i deiau, ac yn dwyn yn gaeth wrageddos llwythog o bechodau, wedi eu harwain gan amryw chwantau,

7 Yn dyſgu bob amſer, ac heb allu dyfod un amſer i wybodaeth y gwirionedd.

8 † Eithr megis y ſafodd Jannes a Jambres yn erbyn Moſes, felly y mae y rhai hyn hefyd yn ſefyll yn erbyn y gwirionedd; [g] dynion o ſeddwl llygredig, [h] yn * anghymmeradwy o ran y ffydd.

9 Eithr nid ânt rhagddynt ym mhellach: canys eu hynfydrwydd ſydd amlwg i bawb, megis y bu yr eiddynt hwythau.

10 Eithr [i] ti a ‡ lwyr-adwaenoſt fy nyſgeidiaeth, fy muchedd, fy arfaeth, ffydd, hîr-ymaros, cariad, ammynedd,

11 Yr erlidiau, y dioddefiadau, y rhai a ddigwyddaſant i mi [k] yn Antiochia, [l] yn Iconium, yn Lyſtra; pa erlidiau a ddioddefais, eithr [m] oddi wrthynt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.

12 Ie, a [n] phawb a'r ſy yn ewyllyſio byw yn dduwiol yng Nhrift Iesu, a erlidir.

13 Eithr drwg-ddynion a thwyllwŷr a ânt rhagddynt waethwaeth, gan dwyllo a chael eu twyllo.

14 Eithr aros di yn y pethau a ddyſgaiſt, ac a ymddiriedwyd i ti am danynt, gan wybod * gan bwy y dyſgaiſt;

15 Ac i ti er yn fachgen wybod yr yſgrythur lân, yr hon ſydd abl i'th wneuthur di yn ddoeth i iechydwriaeth, trwy 'r ffydd ſydd yng Nghrift Iesu.

16 [p] Yr holl yſgrythur *ſydd* wedi ei rhoddi gan ysbrydoliaeth Dduw, ac *ydd* fuddiol i athrawiaethu, i argyoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfawnder:

17 Fel y byddo dŷn Duw yn berffaith, wedi ei * berffeithio i bob gweithred dda.

[b] Rhuf. 1. 31. † *ddiafiaid.*
[c] 1 Tim. 5. 8.
[d] Tit. 1. 16. [d] 2 Theſ. 3. 6. Pen. 2. 16, 23.
[e] Math. 23. 14.
[f] Tit. 1. 11. [f] Eſod. 7. 11.
[g] 1 Tim. 6. 5.
[h] Tit. 1. 16.
[i] 1 Tim. 4. 6. ‡ *ddirwyddaſt.*
[k] Act. 14. 15.
[l] Act. 14. 2, 5, 19.
[m] 2 Cor. 1. 10.
[n] Sal. 34. 19. Act. 14. 22.
[1] Theſ. 3. 3.
[o] Pen. 2. 2.
* *cyfawn ddarparu.*

PEN. IV.

1 Y mae yn ei annog ef i fod yn ofalus ac yn ddiwŷd i gwplâu ei ſwydd: 6 Yn ei rybuddio nefed oedd ei ſarwolaeth ef; 9 yn ewyllyſio iddo ddyfod atto ef ar fyrder: 14 ac yn ei rybuddio ef i ochelyd Alecſander y gôf: 16 Yn dangos iddo beth a ddigwyddaſai iddo wrth ei atteb cyntaf: 19 Ac ar ôl hynny y mae efe yn dibennu.

[a] YR ydwyf fi gan hynny yn † gorchymmyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Iesu Grift, [b] yr hwn a farna y byw a'r meirw yn ei ymddangofiad a'i deyrnas;

2 Pregetha 'r gair; bydd daer, mewn amſer, allan o amſer; argyoedda, cerydda, annog gyd â phob hîr-ymaros ac athrawiaeth.

3 Canys daw yr amſer pŷd na ddioddefont athrawiaeth iachus; eithr yn ôl eu chwantau eu hunain, y pentyrrant iddynt eu hunain athrawon, gan fod eu cluſtiau yn merwino;

4 Ac oddi wrth y gwirionedd y troant ymaith *eu* cluſtiau, ac [c] at chwedlau y troant.

5 Eithr gwilia di ym mhob peth, [d] dioddef adfyd, gwnâ waith [e] efangylwr, ‡ cyflawna dy weinidogaeth.

[a] 1 Tim. 4. 1. 2 Pedr 3. 3. Judas 18.
[1] 2 Tim. 6. 13. Pen. 2. 14.
† *dirdyſtiolaethu.*
[b] Act. 10. 42.
[c] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
[d] Pen. 2. 3.
[e] Act. 21. 8. Eph. 4. 11.
‡ *llawnbrifia.*

6 Canys

6 Canys [r] myfi yr awrhon a aberthir, ac amſer [s] fy ymddattodiad i a neſaoedd.

7 [h] Mi a ymdrechais ymdrech dêg, mi a orphennais ſy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd.

8 O hyn allan rhoddwyd [i] coron cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon a rŷdd yr Arglwydd, y Barnwr cyfiawn, i mi yn y dŷdd hwnnw: ac nid yn unig i mi, ond heſyd i bawb a garant ei ymddangoſiad ef.

9 † Bydd ddyſal i ddyſod attaf yn ebrwydd:

10 Canys [k] Demas a'm gadawodd, gan garu y bŷd preſennol, ac a aeth ymaith i Theſſalonica; Creſcens i Galatia, Titus i Ddalmatia.

11 [l] Luc [m] yn unig ſydd gyd a mi. Cymmer [n] Marc, a dŵg gyd â thi: canys buddiol yw *eſe* i mi i'r weinidogaeth.

12 [o] Tychicus heſyd a ddanfonais i Epheſus.

13 Y cochl a adewais i yn Troas gyd a Charpus, pan ddelyeh dŵg *gyd a thi*, a'r llyſrau, yn enwedig y memrwn.

14 [p] Alecſander y gôf-copr a wnaeth i mi ddrygau lawer: [q] taled yr Arglwydd iddo yn ôl ei weithredoedd.

15 Yr hwn heſyd gochel dithau: canys eſe a ſaſodd yn ddirfawr yn erbyn ein † hymadroddion ni.

16 Yn ſy atteb cyntaf ni ſaſodd neb gyd â mi, eithr pawb a'm gadawſant: *mi a archaf ar Ddŵeo* na's cyfrifer iddynt.

17 Eithr yr Arglwydd a ſaſodd gyd a mi, ac a'm nerthodd; fel trwof fi y byddai y pregethiad yn ‡ llawn hysbys, ac y clywai yr holl genhedloedd: ac mi [r] a waredwyd o enau y llew.

18 A'r Arglwydd a'm gwared i rhag pob gweithred ddrwg, ac a'*m* ceidw i'w deyrnas neſol: i'r hwn *y byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

19 Annerch [s] Priſca, ac Acwila, a [t] † theulu Oneſiphorus.

20 [u] Eraſtus a arhoſodd yn Corinth: ond [x] Trophimus a adewais ym Miletum yn glâf.

21 ‡ Bydd ddyſal i ddyſod cyn y gauaf. Y mae Eubulus yn dy annerch, a Phudens, a Linus, a Chlaudia, a'r brodyr oll.

22 Yr Arglwydd Ieſu Griſt *fyddo* gyd â'th yſbryd di. Grâs *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ Yr ail *Epiſtol* at Timotheus yr Eſgob cyntaf a ddewiſwyd ar Eglwys yr Epheſiaid, a ſgrifennwyd o Rufain, pan ddygwyd Paul yr ail waith ger bron [*] Ceſar Nero.

[r] Phil. 2. 17.
[s] Phil. 1. 23.
2 Pedr 1. 14.
[h] 1 Cor. 9, 24, 25.
[i] Iago 1. 12.
1 Pedr 5. 4.
4069.
† *Cais dyfod.*
[k] Col. 4. 14.
Phile. 24.
[l] Col. 4. 14.
[m] Pen. 1. 15.
[n] Act. 15. 37.
4069.
[o] Act. 20. 4.
[p] 1 Tim. 1. 20.
[q] Sal. 28. 4. Dad. 18. 6.
† Neu, *pregeth.*
4063.
‡ *cyflawn.*
[r] Sal. 22. 21.
[s] Act. 18. 2.
[t] 2 Tim. 1. 16.
† *thŷ.*
[u] Act. 19. 22.
[x] Act. 20. 4. a 21. 29.
‡ *Cais ddyfod.*
[*] *yr Ymerawdr Nero.*

¶ Epiſtol PAUL yr Apoſtol at TITUS.

PEN. I.

5 I ba beth y gadawodd Paul Titus yn Creta. 6 Pa gynheddfau a ddylai ſod mewn eglwyſwŷr. 11 Rhaid yw cau ſafnau y rhai a ddyſgant y pethau ni ddylent: 12 A pha fath wŷr ydynt.

4069.
[a] 1 Tim. 3. 16. a 6. 3.
† *Mewn gobaith.*
[b] Num. 23. 19.
[c] 2 Tim. 1. 9, 10.
[d] 1 Theſ. 3. 4.
[e] 2 Cor. 2. 42. a 7. 14. a 8. 6, 16. Gal. 2. 3.
[f] 1 Tim. 1. 2.
[g] 2 Cor. 4. 13.
[h] 1 Pedr 1. 2.
‡ *ddiffygiol.*
[h] Act. 14. 23.
[i] 1 Tim. 3. 2. &c.
[k] 1 Cor. 4. 1, 2.
[l] Leſ. 10. 9.
[m] 1 Pedr. 5. 2.
† *y rhai da.*
[n] 1 Tim. 1 10. a 6. 3. 2 Tim. 1, 13 a 4, 3. Pen. 2, 1.
[o] 1 Tim. 1, 6.

PAul gwâs Duw, ac apoſtol Ieſu Griſt, yn ôl ffyddd etholedigion Duw, ac adnabyddiaeth y gwirionedd, [a] yr hon *ſydd* yn ôl duwioldeb;

2 † I obaith bywyd tragywyddol, yr hon a addawodd [b] y digelwyddog Dduw [c] cyn dechreu 'r bŷd,

3 Eithr mewn amſeroedd priodol eſo a eglurhaodd ei air trwy bregethu, [d] am yr hyn yr ymddiriedwyd i mi, yn ôl gorchymmyn Duw ein Hiachawdwr;

4 At [e] Titus [f] *ſy* mâb naturiol yn ôl [g] y ffydd gyffredinol: Grâs, trugaredd, [a] thangnefedd oddi wrth Dduw Dâd, a'r Arglwydd Ieſu Griſt ein Hiachawdwr ni.

5 Er mwyn hyn y'th adewais yn Creta, ſel yr iawn drefnit y pethau ſy yn ‡ ôl, ac [h] y goſodit henuriaid ym mhob dinas, megis yr ordeiniais i ti.

6 [i] O's yw neb yn ddiargyoedd, yn ŵr un wraig, a chanddo blant ffyddlon, heb gael y gair o ſod yn afradlon, neu yn anufudd.

7 Canys rhaid i eſgob ſod yn ddiargyoedd, ſel [k] goruchwyliwr Duw; nid yn gyndyn, nid yn ddigllon, [l] nid yn wîn-gar, nid yn darawŷdd, [m] nid yn budr-elwa;

8 Eithr yn lletteugar, yn caru † daioni, yn ſobr, yn gyfiawn, yn ſanctaidd, yn dymherus;

9 Yn dàl yn lêw [n] y gair ffyddlon yn ôl yr addyſg, ſel y gallo gynghori yn yr athrawiaeth iachus, ac argyoeddi y rhai ſy yn gwrth-ddywedyd.

10 Canys [o] y mae llawer yn anufudd, yn ofer-ſiaradus, ac yn dwyllwŷr meddyliau, yn enwedig y rhai o'r enwaediad:

11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu ſafnau, [p] y rhai ſy yn dymchwelyd tai cyfan, gan athrawiaethu y pethau ni ddylid, [q] er mwyn budr elw.

12 [r] Un o honynt hwy eu hunain, un o'u prophwydi hwy eu hunain, a ddywedodd, Y Cretiaid *ſydd* bob amſer yn gelwyddog, drwg fwyſtfilod, boliau † gorddiog.

13 Y dyſtiolaeth hon ſydd wîr. Am ba achos argyoedda hwy yn llym, ſel y byddont iâch yn y ffydd;

14 [s] Heb ddàl ar chwedlau Iuddewaidd, a [t] gorchymynion dynion yn troi oddi wrth y gwirionedd.

15 [u] Pûr yn ddiau *yw* pob peth i'r rhai pûr: eithr [x] i'r rhai halogedig a'r diffydd, nid pûr dim, eithr halogedig yw hŷd yn oed eu meddwl a'u cydwybod hwy.

16 Y maent yn proffeſu yr adwaenant Dduw, eithr [y] ar weithredoedd *ei* wadu y maent, gan ſod yn ffiaidd, ac yn anufudd, ac at bob gweithred dda [z] yn [*] anghymeradwy.

2 Tim. 3. 8. [*] *anghyſarwydd.*

PEN. II.

1 Y mae eſe yn kyfarddi Titus yn ei athrawiaeth, ac yn ei ſuchedd. 9 Rhàn gweiſion, a phob math ar Griſtianogion.

EIthr lleſara di y pethau a weddo i [a] athrawiaeth iachus:

2 Bod o'r hynaf-gwŷr † yn ſobr, yn oneſt, yn gymheſur, yn iach yn y ffydd, yng hariad, mewn ammynedd:

3 *Bod* o'r [b] hynaf-wragedd yr un ffunud mewn ymddygiad, ſel y gweddai i ‡ ſancteiddrwydd, nid yn † enllibaidd, nid wedi ymrôi i wîn lawer, yn rhoi athrawiaeth o ddaloni;

[p] 2 Tim. 3. 6.
[q] 1 Tim. 6. 5.
[r] Act. 17. 28.
† *ſegurllyd.*
[s] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
[t] Col. 2, 22.
[u] Luc 11. 39. 41. Rhuf. 14, 14, 20. 1 Cor. 6. 12. a 10. 23, 25. 1 Tim. 4. 3, 4.
[x] Rhuf. 14, 23.
[y] 2 Tim. 3. 5.
[z] Rhuf. 1. 28.
[*] *anghyſarwydd.*
[a] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13.
† *yn wiliadwrus.*
[b] 1 Tim. 2. 9. 1 Pedr 3.

3. ‡ *rai ſanctaidd.* † *ddiafaidd.*

4 Fel y gallont wneuthur y gwragedd
f bwyllog. ieuainge yn bwyllog, i garu eu gwŷr, i
‡ ddiwair. garu eu plant,
Eph. 5. 22. 5 Yn f sobr, yn ‡ bûr, yn gwarchad gar-
Col. 3. 18. tref, yn dda, [c] yn ddaroſtyngedig i'w gwŷr
1 Pedr 3. priod, [d] fel na chabler gair Duw.
1, 6 Y gwŷr ieuainge yr un ffunud cyng-
[d] Rhuf. 2. hora i fod yn ſobr:
24. 7 [e] Gan dy ddangos dy hun ym mhob peth
1 Tim. 6. yn enſampl i weithredoedd da: *a dangos*
1. mewn athrawiaeth anllygredigaeth, gwe-
[e] 1 Tim. ddeidd-dra, purdeb,
4, 12. 8 [f] Ymadrodd iachus, yr hwn ni aller
[f] 1 Tim. beio arno; [g] fel y bydd i'r hwn *ſydd* yn y
6, 3. gwrthwyneb gywilyddio, heb ganddo ddim
[g] 1 Tim. drwg i'w ddywedyd am danoch chwi.
5. 14. 9 *Cyngbora* [b] weiſion i fod yn ddaroſtyng-
1 Pedr 2. edig i'w meiſtriaid eu hun, *ac* i ryngu bodd
12, 15, a *iddynt* [i] ym mhob peth; nid yn gwrth-
3. 16. ddywedyd,
[h] Eph. 6. 5. 10 Nid yn darn-guddio, ond yn dangos
[i] Eph. 5. pob ffyddlondeb da; fel yr harddont ath-
24. rawiaeth Dduw ein Hiachawdwr ym mhob
peth.
[k] Pen. 3. 4. 11 Canys ymddangoſodd [k] gràs Duw,
yr hon ſydd yn dwyn iechydwriaeth i bob
dŷn,
[l] Col. 1. 22, 12 Gan ein dyſgu ni [l] i wadu annuwiol-
[m] 1 Cor. deb a chwantau bydol, a byw yn ſobr, ac
1. 7. yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y bŷd ſydd
Phil. 3. 20. yr awrhon;
[n] Gal. 1. 4. 13 [m] Gan ddiſgwyl am y gobaith gwŷn-
& 2. 20. fydedig, ac ymddangoſiad gogoniant y
[o] Ecſod. Duw mawr, a'n Hiachawdur Ieſu Grift:
15. 16. 14 [n] Yr hwn a'i rhoddes ei hun droſom,
[p] Eph. 2. i'n prynu ni oddi wrth bob anwiredd, ac
10. i'n puro ni iddo ei hun, [o] yn bobl briodol,
[p] awŷddus i weithredoedd da.
[q] 1 Tim. 4. 12. 15 Y pethau hyn llefara, a chynghora,
ac argyoedda gyd â phob awdurdod. [q] Na
ddiyſtyred neb di.

PEN. III.

Y mae Paul yn hyffordd Titus pa bethau a ddyſg, a pha bethau ni ddyſg eſe iddynt: 10 *Am ochelyd Heretic cyndyn.* 12 *Y mae yn dangos iddo i ba ſân, a pha bryd y deuai atto ef: ac ſelly y mae yn dibennu.*

[r] Rhuf. 13. 1. [r] Pedr 2. 13. DWg ar gôf iddynt fod [a] yn ddaroſtyng-
edig i'r tywyſogaethau a'r awdurdo-
dau, fod yn ufudd, fod yn barod i bob
gweithred dda.

2 Bod heb gablu neb, [b] yn anymladdgar,
[b] 2 Tim. 2. 24, 25. yn dirion, gan ddangos pob addfwynder
[c] 1 Cor. 6. 11. Eph. 2. 1. 1 Pedr 4. 3. [d] Pen. 2. 11. tu ag at bob dŷn.
3 Canys [c] yr oeddym ninnau hefyd gynt
yn annoethion, yn anufudd, yn cyfeiliorni,
yn gwaſanaethu chwantau ac amryw ſelyſ-
wedd, gan fyw mewn drygioni a chynfigen,
yn ddigaſog, yn casâu ein gilydd.
† dyn-ſercb Duw ein Hia-chawdwr. 4 Eithr pan ymddangoſodd [d] daioni a
† chariad Duw ein Hachubwr tu ag at
ddŷn,
[e] Rhuf. 3. 20, a 9. 12, a 11. 6. Eph. 2. 4, 9. 5 [e] Nid o weithredoedd cyfiawnder y
rhai a wnaethom ni, eithr yn ôl ei dru-
garedd yr achubodd eſe nyni, trwy [f] olch-
iad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr
Ysbryd glân;
6 [g] Yr hwn a dywalldodd eſe arnom ni yn
[h] 2 Tim. 1, 9. [h] helaeth, trwy Ieſu Grift ein Hiachawdwr:
[f] Ioan 3, 3, 5. 7 Fel gwedi ein cyñawnhâu trwy ei râs
ef, y'n gwneid yn etifeddion [i] yn ôl gobaith
bywyd tragywyddol.
[g] Eph. 5. 26. [g] Eze. 36, 25. Act. 2. 33. Rhuf. 5. 5. 8 Gwîr *yw* 'r gair, ac am y pethau hyn
yr ewyllyſiwn i ti fod yn daer, fel y byddo
i'r ſawl a gredaſant i Dduw ofalu ar flae-
nori mewn gweithredoedd da: y pethau
hyn ſydd dda a buddiol i ddynion.
[*] Gr. *gladog.* 9 Eithr [k] gochel gweſtiynau ffôl, ac achau,
[h] Rhuf. 8, 24. a chynhennau, ac ymryſonau ynghŷlch y
[i] Ad. 14. ddeddf: canys anfuddiol ydynt, ac ofer.
[k] 1 Tim. 1, 4. 2 Tim. 2, 23. 10 [l] Gochel y dŷn a fyddo heretic, wedi
un ac ail rhybudd:
[l] Math. 18. 17. 2 Theſ. 3, 6, 14. 2 Ioan 10, 11 Gan wybod fod y cyfryw un wedi † ei
wyrdroi, ac yn pechu, gan fod yn ei ddam-
nio ei hunan.
† *ei ddym-chwelyd.* 12 Pan ddanfonwyf Artemas attat, neu
[m] Act. 20. 4. [m] Tychicus, bydd ddyfal i ddyfod attaf i
[z] 2 Tim. 4. 12. Nicopolis: canys yno yr arfaethais auafu.
[n] Act. 18. 13 Hebrwng Zenas y cyfreithwr, ac
[n] Apolos yn ddiwŷd, fel na byddo arnynt
eiſiau dim.
2 Pedr 1, 8. 14 A dyſged [o] yr eiddom ninnau flaenori
mewn gweithredoedd da i angenrheidiau,
fel na byddont [p] yn ddiffrwyth.
15 Y mae yr holl rai ſy gyd â mi yn dy
annerch. Annerch y rhai ſy yn ein caru ni
yn y ffydd. Gràs *fyddo* gyd â chwi oll.
Amen.

24. [o] Ad. 8. [p] Phil. 1, 11. a 4. 17. 2 Pedr 1, 8.

¶ At Titus yr Eſgob cyntaf a ddewiſwyd ar Eglwys y Cretiaid, yr yſgrifennwyd o Nicopolis ym Macedonia.

¶ Epiſtol S. PAUL at PHILEMON.

4 Y mae yn wŷch gantho ef glywed am ffydd a chariad Philemon: 9 *Ac yn dymuno arno ſaddeu i'w wâs Oneſimus,* 12 *a'i gymmeryd ef adref yn garedig drathefn.*

4068. PAul [a] carcharor Criſt Ieſu, a'r brawd
[a] Eph. 3. 1. a 4. 1. 2 Tim. 1, 8. Timotheus, at Philemon ein hanwylyd, a'n cŷd-weithiwr;
2 Ac at Apphia *ein* hanwylyd,
[b] Col. 4. 16. ac at [b] Archippus [c] ein cŷd-filwr, ac at
[c] Phil. 2. 25. [d] yr eglwys ſydd yn dy dŷ di:
[d] Rhuf. 16. 5. 1 Theſ. 1. 2. 2 Theſ. 1. 3. 3 Gràs i chwi a thangnefedd oddi wrth
Dduw ein Tâd, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.
4 [e] Yr wyf yn diolch i'm Duw, gan
wneuthur coffa am danat yn waſtadol yn
ſy ngweddiau,
[f] Eph. 1, 15. 5 [f] Wrth glywed dy gariad, a'r ffydd
ſydd gennyt tu ag at yr Arglwydd Ieſu, a
thu ag at yr holl ſaint:
6 Fel y gwneler cyfranniad dy ffydd di
yn nerthol, trwy adnabod pob peth daio-
nus, a'r ſydd ynoch chwi yng Nghriſt Ieſu,
7 Canys y mae gennym lawer o lawenydd
a diddanweh yn dy gariad di, herwydd
bod amyſgaroedd y ſaint wedi eu llonni
trwot ti, frawd.
[g] 1 Theſ. 2, 6. 8 O herwŷdd pa ham, [g] er bod gennyf
hyfdra lawer yng Nghriſt, i orchymmyn i
ti y peth ſydd weddus,
9 Eto o ran cariad yr ydwyf yn hytrach
yn attolwg, er fy mod yn gyfryw un a Phaul
yr hynaf-gwr, ac yr awrhon hefyd yn gar-
charor Ieſu Criſt.
10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros fy mâb
[h] Col. 4. 9. [h] Oneſimus, [i] yr hwn a genhedlais i yn
[i] 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19. fy rhwymau:
11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn anfuddiol, ond
yr awrhon yn tuddiol i ti ac i minnau hefyd:
[k] 1 Cor. 16. 17. Phil. 2, 30. 12 Yr hwn a ddanfonais drachefn: a der-
byn dithau ef, yr hwn yw fy amyſgaroedd i.
13 Yr hwn yr oeddwn i yn ewyllyſio ei
ddâl gyd â mi, [k] fel droſot ti y gwaſa-
naethai eſe fi yn thwymau yr efengyl.
14 Eithr

‡ *gyngor.*

[j] 2 Cor. 9. 7.

14 Eithr heb dy ‡ seddwl di, ni ewyllysiais wneuthur dim; [j] fel na byddai dy ddaioni di megis o anghenrhaid, ond o fodd.

15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn yr ymadawodd dros amser, fel y derbynit ef yn dragywydd;

16 Nid fel gwâs bellach, eithr uwch law gwâs, yn frawd anwyl, yn enwedig i mi, eithr pa faint mwy i ti, yn y cnawd, ac yn yr Arglwydd hefyd?

17 O's ŵyt ti gan hynny yn fy nghymmeryd i yn ‡ gydymmaith, derbyn ef fel myfi.

‡ *cyfrannog.*

18 Ac o's gwnaeth efe ddim cam â thi, neu o's yw yn *dy* ddyled, cyfrif hynny arnaf fi.

19 Myfi Paul a'i 'sgrifennais â'm llâw fy hun, myfi a'i talaf: fel na ddywedwyf wrthyt dy fod yn fy nyled i ym mhellach am danat dy hun hefyd.

20 Ie frawd, gâd i mi dy fwynhâu di yn yr Arglwydd: llonna fy amysgaroedd i yn yr Arglwydd.

[m] 2 Cor. 7. 16.

21 [m] Gan hyderu ar dy ufudd-dod y 'sgrifennais attat, gan wybod y gwnâi ie fwy nag yr ŵyf yn ei ddywedyd.

[n] Phil. 1. 25. a 2. 24.

22 Heb law hyn hefyd, parottoa i mi letty: canys [n] yr ydwyf yn gobeithio [o] trwy eich gweddiau chwi, y rhoddir fi i chwi.

[o] 2 Cor. 1. 11.

23 Y mae yn dy annerch, [p] Epaphras, fy nghŷd-garcharor yng Nghrist Iesu;

[p] Col. 1. 7. a 4. 12.

24 [q] Marc, [r] Aristarchus, [s] Demas, Luc, fy nghŷd-weithwŷr.

[q] Act. 12. 12. [r] Act. 19. 29. [s] Col. 4. 14.

25 Gras ein Harglwydd Iesu Grist gyd â'ch ysbryd chwi. Amen.

¶ At Philemon yr ysgrifennwyd o Rufain gyd â'r gwâs Onesimus.

¶ Epistol PAUL yr Apostol at yr HEBREAID.

PEN. I.

1 Duw yn y dyddiau diweddaf a lefarodd wrthym ni trwy ei Fâb ei hun: 4 yr hwn o ran ei berson a'i fuydd fydd yn rhagori ar yr Angylion. 14 Swydd yr Angylion.

4068. [a] Num. 12. 6, 8. [b] Gal. 4. 4. [c] Ioan. 15. 15. [d] Sal. 2. 8. Math. 21. 38. [e] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. [f] Doeth. 7. 26. [g] Ioan 1. 4. Col. 1. 17. [h] Pen. 9. 12, 14, 26. [i] Sal. 110. 1. Pen. 10. 12. [k] Eph. 1. 21. [l] Sal. 2. 7. [m] 2 Sam. 7. 14.

DUw wedi iddo lefaru lawer gwaith, a [a] llawer modd gynt wrth y tadau trwy y prophwydi, [b] yn y dyddiau diweddaf hyn [c] a lefarodd wrthym ni yn *ei* Fâb,

2 [d] Yr hwn a wnaeth efe yn etifedd pob peth, [e] trwy 'r hwn hefyd y gwnaeth efe y bydoedd.

3 [f] Yr hwn ac efe yn ddisgleirdeb *ei* ogoniant *ef*, ac yn wîr lûn ei berson ef; ac [g] yn cynnal pob peth trwy air ei nerth, [h] wedi puro ein pechodau ni trwyddo ef ei hun, [i] a eisteddoddd ar ddeheulaw y mawredd, yn y goruwch-leoedd;

4 Wedi ei wneuthur o hynny yn well nâ'r angylion, o gymmaint ag [k] yr etifeddodd efe Enw mwy rhagorol nâ hwynt-hwy.

5 Canys wrth bwy o'r angylion y dywedodd efe un amser, [l] Fy Mâb ydŵyt ti, myfi heddyw a'th genhedlais di? A thrachefn, [m] Myfi a fyddaf iddo ef yn Dâd, ac efe a fydd i mi yn Fâb?

6 † A thrachefn, pan yw yn dwyn [n] y Cyntaf-anedig i'r bŷd, y mae yn dywedyd, [o] Ac addoled holl angylion Duw ef.

† *Pan ddycco drachefn y.*

[n] Rhuf. 8. 29. [o] Sal 97. 7.

7 Ac ‡ am yr angylion y mae yn dywedyd, [p] Yr hwn fydd yn gwneuthur ei angylion yn ysbrydion, a'i weinidogion yn fflam dân.

‡ Gr. *wrth.* [p] Sal. 104. 4.

8 Ond wrthy Mâb, [q] Dy orsedd-faingc di, O Dduw, *fydd* yn oes oesoedd: teyrn-wialen * uniondeb *yw* teyrn-wialen dy deyrnas di.

[q] Sal. 45. 6, 7. * Gr. *i uniondeb.*

9 Ti a geraist gyfiawnder, ac a gasaeist anwiredd: am hynny y'th enneiniodd Duw, *sef* dy Dduw di, ag olew gorfoledd tu hwnt i'th gyfeillion.

[r] Sal. 102. 25, &c.

10 Ac, [r] Tydi yn y dechreuad, Arglwydd, a sylfaenaist y ddaear; a gwaith dy ddwylaw di yw y nefoedd.

[s] Esay 34. 4. a 51. 6.

11 [s] Hwynt-hwy a ddarfyddant; ond tydi fydd yn parhâu: a *hwynt-hwy* oll fel dilledyn a heneiddiant;

[t] Sal. 110. 1. Ad. 3.

12 Ac megis gwîsg y plygi di hwynt, a *hwy* a newidir: ond tydi yr un ydwyt, a'th flynyddoedd ni phallant.

[u] Sal. 34. 7. a 91. 11. a 103. 20, 21. Dan. 7. 10. Math. 18. 19.

13 Ond wrth ba un o'r angylion y dywedodd efe un amser, [t] Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfaingc i'th draed?

14 [u] Onid ysbrydion gwasanaethgar ydynt hwy oll, wedi eu danfon i wasanaethu er mwyn yr hai a gânt etifeddu [b] iechydwriaeth?

PEN. II.

1 Y dylem ni fod yn ufudd i Grist Iesu, 5 gan fod yn rhiw ganddo ef ei hun gymmeryd ein naturiaeth ni arno, 14 fel yr oedd yn anghenrhaid.

† Gr. *ollwng fel lleſtri candryll.*

AM hynny y mae yn rhaid i ni ddâl yn well ar y pethau a glywsom, rhag ûn amser i ni † *eu* gollwng *hwy* i golli.

[a] Act. 7. 53. [b] Deut. 27. 26.

2 Canys o's bu gadarn y gair [a] a lefarwyd trwy angylion, ac o's derbyniedd [b] pob trosedd ac anufudd-dod gyfiawn daledigaeth;

[c] Pen. 12. 25. [d] Math. 4. 17. [e] Luc 1. 2. [f] Marc 16. 20.

3 [c] Pa fodd y diangwn ni, o's esgeuluswn iechydwriaeth gymmaint, [d] yr hon wedi dechreu ei thraethu trwy 'r Arglwydd, [e] a sicrhäwyd i ni gan y rhai a'i clywsant *ef*;

‡ *rhaniadau.*

4 [f] A Duw hefyd yn cŷd-dystiolaethu trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac amryw nerthoedd, a ‡ [g] doniau yr Ysbryd glân, yn ôl ei ewyllys ei hun?

[g] 1 Cor. 12, 4, 7, 11.

5 Canys nid i'r angylion y darostyngodd efe [h] y bŷd a ddaw, am-yr hwn yr ydym yn llefaru.

[h] Pen. 6. 5. 2 Pedr 3. 13.

6 Eithr un mewn rhyw fan a dystiolaethodd, gan ddywedyd, [i] Pa beth yw dŷn, i ti i feddwl am dano; neu fâb dŷn, i ti i ymweled ag ef?

[i] Sal. 8. 4. &c.

7 Ti a'i gwnaethoſt ef ychydig, * îs nâ'r angylion: â gogoniant ac anrhydedd y coronaiſt ti ef, ac a'i gosodaiſt ef ar weithredoedd dy ddwylaw:

* *amſer yn* *ſs.*

8 [k] Ti a ddarostyngaiſt bob peth dan ei draed ef. Canys wrth ddarostwng pob peth iddo, ni adawŵdd efe ddim heb ddarostwng iddo. Ond yr awrhon [l] nid ydym ni etto yn gweled pob peth wedi eu darostwng iddo.

[k] 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22. [l] 1 Cor. 15. 25. [m] Phil. 2. 7, 8, 9:

9 Eithr yr ydym ni yn gweled Iesu, [m] yr hwn a wnaed ychydig yn îs nâ'r angylion, † o herwŷdd dioddef marwolaeth, [n] wedi ei goroni â gogoniant ac anrhydedd; fel trwy râs Duw y profai efe farwolaeth [o] dros bob dŷn.

† *trwy ddioddef.* [n] Act. 2. 33. [o] Ioan 12 32.

10 Canys gweddus oedd iddo ef, [p] o herwŷdd yr hwn *y mae* pob peth, a thrwy 'r hwn *y mae* pob peth, wedi *iddo* ddwyn meibion lawer i ogoniant, [q] berffeithio [r] tywyſog eu hiechydwriaeth hwy trwy ddioddefiadau.

[p] Rhuf. 11. 36. [q] Pen. 5. 9. [r] Act. 3. 15. a 5. 31.

11 Canys [s] yr hwn ſydd yn ſancteiddio, a'r rhai a ſancteiddir, [t] o'r un *y maent* oll: am ba achos nid yw gywilyddus ganddo eu galw hwy yn frodyr,

[s] Pen. 10. 10, 14. [t] Act. 17. 26. [u] Sal. 22. 22, 25.

12 Gan ddywedyd, [u] Myfi a fynegaf dy Enw di i'm brodyr, ynghanol yr eglwys ‡ y'th folaf di.

‡ *y canaf emynau i ti.*

[x] Sal. 18. 2.
13 A thrachefn, [x] Myfi a fyddaf yn ymddiried ynddo. A thrachefn, [y] Wele fi a'r
[y] Eſay 8. 17.
plant a roddes Duw i mi.
[z] Ioan 1. 14.
14 O blegid hynny, gan fod y plant yn gyfrannogion o gig a gwaed, [z] yntau helyd yr un modd a fu gyfrannog o'r un pethau;
[a] 1 Cor. 15. 54, 55. [b] Rhuf. 8. 15.
[a] ſef trwy farwolaeth y dinyſtriai eſe yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, hynny yw, diafol,
‡ Gr. *nid yw yn cymmeryd gafael ar Angylion, eithr ar hâd Abraham y mae eſe yn cymmeryd gafael.*
15 Ac y gwaredai hwynt y rhai [b] trwy ofn marwolaeth oeddynt dros eu holl fywyd dan gaethiwed.
16 Canys ‡ ni chymmerodd eſe *naturiaeth* angylion; eithr hâd Abraham a gymmerodd eſe.
17 Am ba achos y dylai *eſe* ym mhob peth fod yn gyffelyb i'w frodyr, ſel y byddai
[c] drugarog, ac arch-offeiriad ffyddlon mewn pethau *yn perthyn* i Dduw, i wneuthur cymmod dros bechodau 'r bobl.
[c] Pen. 4. 15. a 5. 1, 2.
18 Canys yn gymmaint a dioddef o hono ef, gan gael ei demtio, eſe a ddichon gynnorthwyo y rhai a demtir.

PEN. III.

1 *Bod Crist yn rhagori ar Moses:* 7 *am hynny ni chredwn ni iddo ef, yr ydym ni yn haeddu ychwaneg gosbedigaeth nâ'r Iſraeliaid gwrthnyſig.*

[d] Phil. 3. 14.
[b] Rhuf. 15. 8. Pen. 4. 14. a 6. 20. a 8. 1. a 9. 11.
‡ *gwnaeth.*
[c] Sâm. 12. 6.
[e] Num. 12, 7.
[d] Zech. 6. 12. Math. 16, 18.
[e] Eph. 2. 20.
[f] 1 Cor. 3. 16.
[g] 1 Tim. 3. 15.
[h] 1 Pedr 2, 5.
[g] Math. 24. 13. Rhuf. 5. 2. Ad. 14. Pen. 6. 11.
[h] Sal. 65. 7. Ad. 15. Pen. 4. 7.
† Gr. *o's cánt,*
[i] Ad. 6.
[k] Ad. 7.

O Herwŷdd pa ham, frodyr ſanctaidd, cyſrannogion o'r [d] galwedigaeth neſol, yſtyriwch [b] apoſtol ac arch-offeiriad ein cyffes ni, Criſt Iesu;
2 Yr hwn ſydd ffyddlon i'r hwn a'i ‡ hordeiniodd eſ, megis ag *y bu* [c] Moſes yn ei holl dŷ ef,
3 Canys ſe a gyfrifwyd hwn yn haeddu mwy gogoniant nâ Moſes, o gymmaint ag [d] y mae 'r hwn a adeiladodd y tŷ, yn cael mwy o barch nâ'r tŷ.
4 Canys pob tŷ a adeiledir gan ryw un: ond [e] yr hwn a adeiladodd bob peth *yw* Duw.
5 A Moſes yn wîr *a fu* ffyddlon yn ei holl dŷ ef, megis gwâs, er tyſtiolaeth i'r pethau oedd i'w llefaru;
6 Eithr Criſt, megis Mâb ar ei dŷ ei hun: [f] tŷ yr hwn ydym ni, [g] o's nyni a geidw ein hyſder, a gorfoledd ein gobaith, yn ſicr hŷd y diwedd.
7 Am hynny megis y mae yr Ysbryd glân yn dywedyd, [h] Heddyw o's gwrandêwch ar ei leſerydd ef,
8 Na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad, yn nŷdd y profedigaeth yn y diffeithwch:
9 Lle y temtiodd eich tadau fyfi, y profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithredoedd ddeugain mlynedd.
10 Am hynny y digiais wrth y genhedlaeth honno, ac y dywedais, Y maent bob amſer yn cyfeiliorni yn *eu* calonnau: ac nid adnabuant fy ffyrdd i.
11 Fel y tyngais yn fy llîd, † na chaent ddyfod i mewn i'm gorphwyſfa.
12 Edrychwch, frodyr, na byddo un amſer yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan ymado oddi wrth Dduw byw.
13 Eithr cynghorwch eich gilydd bob dŷdd, tra y gelwir hi heddyw; ſel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod.
14 Canys ſe a'n gwnaed ni yn gyfrannogion o Criſt, [i] o's daliwn ddechreuad ein hyder yn ſicr hŷd y diwedd.
15 Tra y dywedir, [k] Heddyw o's gwrandêwch ar ei leſerydd eſ, na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad.
16 Canys rhai wedi gwrando a'i digiaſant ef; ond nid pawb a'r a ddaethant o'r Aipht trwy Moſes.
17 Ond wrth bwy y digioddd eſe ddeugain mlynedd? Onid wrth y rhai a becha- ſent, [l] y rhai y ſyrthiodd eu cyrph yn y diffeithwch?
18 Ac [m] wrth bwy y tyngodd eſe, na chaent hwy fyned i mewn i'w orphwyſfa ef, ond wrth y rhai ‡ ni chredaſant?
19 Ac yr ydym ni yn gweled na allant hwy fyned i mewn o herwŷdd anghrediniaeth.

[l] Num. 14. 22, 29, &c. a 26. 65. Judas 5.
[m] Num. 14. 30. Deut. 1. 34, 35.
‡ *nid uſuddbaſant.*

PEN. IV.

1 *Trwy ffŷdd y mae cael gorphwyſfa y Criſtianogion.* 12 *Gallu gair Duw.* 14 *Trwy ein Harch-offeiriad Iesu Fâb Duw, yr hwn oedd heb bechod, ond nid heb ei wendid,* 16 *y mae i ni gyrchu yn bŷ at orſedd-ſaingc grât.*

OFnwn gan hynny, gan fod addewid wedi ei adael *i ni* i fyned i mewn i'w orphwyſfa ef, rhag bod neb o honoch yn debyg i fod yn ôl.
2 Canys i ninnau y pregethwyd yr eſengyl, megis ag iddynt hwythau: eithr y gair a ‡ glybuwyd ni bu fuddiol iddynt hwy, * am nad oedd wedi ei gŷd-dymheru â ffydd yn y rhai a'i clywſant.
3 Canys yr ydym ni, y rhai a gredaſom, yn myned i mewn i'r orphwyſfa, megis y dywedodd eſe, [a] Fel y tyngais yn fy llîd, o's ânt i mewn i'm gorphwyſfa i: er bod y gweithredoedd wedi eu gwneuthur er ſeiliad y bŷd.
4 Canys eſe a ddywedodd mewn mân am y ſeithfed *dŷdd* ſel hyn, [b] A gorphwyſodd Duw y ſeithfed dŷdd oddi wrth ei holl weithredoedd.
5 Ac yma drachefn, O's ânt i mewn i'm gorphwyſfa i.
6 Gan hynny gan fod *hyn* wedi ei adael, fod rhai yn myned i mewn iddi, ac nad aeth y rhai y pregethwyd * yn gyntaf iddynt i mewn, o herwŷdd † anghrediniaeth;
7 Trachefn y mae eſe yn pennu rhyw ddiwrnod, gan ddywedyd yn Dafydd, Heddyw, ar ôl cymmaint o amſer; megis y dywedir, [c] Heddyw o's gwrandêwch ar ei leſerydd ef, na chaledwch eich calonnau.
8 Canys pe dygaſai ‡ Jeſus hwynt i orphwyſfa, ni ſoniaſai eſe ar ôl hynny am ddiwrnod arall.
9 Y mae gan hynny * orphwyſfa etto yn ôl i bobl Dduw.
10 Canys yr hwn a aeth i mewn i'w orphwyſfa ef, hwnnw heſyd a orphwyſodd oddi wrth ei weithredoedd ei hun, megis *y gwnaeth* Duw oddi wrth yr eiddo yntau.
11 Byddwn ddyſal gan hynny i fyned i mewn i'r orphwyſfa honno; ſel na ſyrthio neb, yn ôl yr un ſiampl o † anghrediniaeth.
12 Canys [d] bywiol *yw* gair Duw a nerthol, a [e] llymmach nag un cleddyf [f] dauſiniog, ac yn cyrhaeddyd trwodd hŷd wahaniad yr enaid a'r ysbryd, a'r cymmalau a'r mêr; ac [g] yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.
13 Ac [h] nid oes greadur anamlwg yn ei olwg ef: eithr pob peth *ydd* yn noeth ac yn agored i'w lygaid ef, am yr hwn yr ydym yn sôn.
14 Gan fod wrth hynny i ni [i] arch-offeiriad mawr, [k] yr hwn a aeth i'r neſoedd, Iesu Mâb Duw, [l] glynwn yn *ein* proffes.
15 Canys [m] nid oes i ni arch-offeiriad, heb fedru cŷd-ddioddef gyd â'n gwendid ni,

‡ *bregethwyd.*
* *o herwŷdd nad oeddynt wedi eu huno drwy ffydd i'w glywed.*
[a] Sal. 95. 11.
[b] Gen. 2. 2. Ecſod. 31. 17.
yr eſengyl yn.
† *anufuddoddo.*
[c] Sal. 95. 7. Pen. 3. 7.
‡ Sef, *Josua.*
* *gadw Sabbath.*
† *anufuddoddo.*
[d] 2 Cor. 10. 4, 5.
[e] Diar. 5. 4.
[f] Dad. 1. 16. a 2. 16.
[g] 1 Cor. 14. 24.
[h] Sal. 33. 13, 14. a 90. 8. a 139. 11. 12.
[i] Pen. 3. 1.
[k] Pen. 7. 26. a 9. 12, 24.
[l] Pen. 10. 23.
[m] Pen. 2. 18.

[a] Luc 22. 28. ni, ond [a] wedi ei demtio ym mhob peth yr un ffunud á *ninnau*, [o] *atto* heb bechod.

[o] 2 Cor. 5. 21. 16 Am hynny, [p] awn yn hyderus at orſedd-ſaingc y grâs, ſel y derbyniom drugaredd, ac y caffom râs ‡ yn gymmorth

[p] Eph. 2. 18. a 3. 12. cyfamſerol.

Pen. 10. 19, 21, 22. ‡ *i'n cymmorth mewn prŷd.*

PEN. V.

1 Awdurdod a braint Offeiriadaeth ein Hachubwr. 11 Y mae eſe yn beio arnynt am eu bod mor yſtyſtlus, ac mor ddi'ddyfyd yn y pethau tynny.

[a] Pen. 8. 3. CAnys pob arch-offeiriad wedi ei gymeryd o blith dynion, [a] a oſodir dros

[b] Pen. 2. 17. ddynion [b] yn y pethau *ſy* tu ag at Dduw, ſel yr offrymmo roddion ac aberthau dros be-

[c] Pen. 2. 18. a 4. 15. chodau:

† *ŷddeddwyn á'r rhai.* 2 [c] Yr hwn a ddichon † doſturio wrth y rhai ſy mewn anŵybodaeth ac amryſuſedd; am ei fod [d] yntau hefyd wedi ei amgylchu

[d] Pen. 7. 28. â gwendid.

3 Ac [e] o achos hyn y dylai, megis dros y bobl, felly hefyd drofto ei hun offrymmu dros bechodau.

[e] Lef. 9. 7. a 16. 6, 17. 4 [f] Ac nid yw neb yn cymmeryd yr anrhydedd *hwn* iddo ei hun, ond yr hwn a alwyd gan Dduw, megis [g] Aaron:

Pen. 7. 27. 5 [h] Felly Criſt hefyd ni's gogoneddodd

[f] 2 Cron. 26. 18. ei hun i fod yn arch-offeiriad; ond yr hwn a ddywedodd wrtho, [i] Tydi yw fy Mâb,

[g] Eſod. 28. 1. myfi heddyw a'th genhedlais di.

1 Corn. 23. 13. 6 Megis y mae yn dywedyd mewn *lle* arall, [k] Offeiriad *tŵyt* ti yn dragywydd yn

[h] Ioan 8. 54. ôl urdd Melchiſedec.

[i] Pen. 1. 5. 7 Yr hwn yn nyddiau ei gnawd, gwedi

[k] Sal. 110. 4. iddo, [m] trwy lefain crŷfa dagrau, [n] offrwm gweddiau ac erfyniau at yr hwn [o] oedd abl

Pen. 7. 17. i'w achub ef oddi wrth farwolaeth, a chael

[m] Sal. 22. 1. ei wrando, ‡ [p] yn yr hyn a ofnodd,

8 Er ei fod yn âb, a ddyſgodd [q] ufuddod trwy y pethau a ddioddefodd:

9 Ac [r] wedi ei berffeithio, efe a wnaeth-

[n] Math. 26. 39, 42, 44. a 27. 46, 50. pwyd yn † awdur iechydwriaeth dragywyddol i'r rhai oll a ufuddhânt iddo;

Ioan 17. 1. 10 Wedi ei gyfenwi gan Dduw yn arch-

[o] Math. 26. 37. offeiriad yn ôl urdd Melchiſedec.

Marc 14. 36. 11 Am yr hwn y mae i ni lawer i'w dywedyd, ac anhawdd eu traethu: o achos

‡ *o achos ei dduwioldeb.* eich bod chwi [s] yn hwyr-drwm eich cluſtiau.

[p] Math. 26. 37. 12 Canys lle dylech fod yn athrawon o

Marc 14. 33. ran amſer, y mae arnoch drachefn eiſiau

Luc 22. 43. dyſgu i chwi beth *ydyw* egwyddorion dechreuad ymadroddion Duw; ac yr ydych

[q] Phil. 2. 8. [r] Pen. 2. 10. † *aethos.* [s] Math. 13. 15.

yn rhaid i chwi wrth [t] laeth, ac nid bwyd

[t] 1 Cor. 3. 1, 2, 3. [u] 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14. ‡ *mewn oedran.* crŷf.

13 Canys pob un ag ſy yn ymarfer â llaeth, *ſydd* anghyfnefin â gair cyfiawnder:

canys [u] maban yw.

14 Eithr bwyd crŷf a berthyn i'r rhai ‡ perffaith, y rhai o herwŷdd cynnefindra y mae ganddynt ſynŵyr, wedi ymarfer i

PEN. VI.

1 Y mae eſe yn eu cyngbori bwy na cbilient oddi wrtb y ſŷdd: 11 ond bod yn ddiannadal, 12 yn ddiwŷd, ac yn ddinddefgar, i ddiſgwyl wrth Dduw, 13 am ſod Duw yn ſicr yn ei addewid.

[a] Phil. 3. 13, 14. AM hynny [a] gan roddi heibio yr † ymadrodd ſydd yn dechreu rhai yng

† *ymadrodd dechreuad Criſt.* neu, *egwyddorion athrawiaeth Criſt.* Nghriſt, awn rhagom at berffeithrwydd; heb oſod i lawr drachefn ſail i'r diſeirwch

oddi wrth [b] weithredoedd meirwon, ac i ffŷdd tu ag at Dduw,

[b] Pen. 9. 14.

2 I athrawiaeth bedyddiadau, ac arddodiad dwylaw, ac adgyfodiad y meirw, a'r farn dragywyddol.

3 A hyn a wnâwn, [c] o's caniattâ Duw.

[c] Act. 18. 21.

4 Canys [d] ammhoſſibl *yw* i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofaſant [e] y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn gyſrannogion o'r Yſbryd glân,

[d] Math. 12 31, 32. Pen. 10. 26.

5 Ac a brofaſant ddaionus air Duw, a nerthoedd [f] y bŷd a ddaw,

[e] 2 Pedr 20. 21. 1 Ioan 5. 16.

6 Ac a ſyrthiant ymaith, ymadnewyddu dracheſn i edifeirwch; gan eu bod yn ail groes-hoelio iddynt eu hunain Fâb Duw, ac yn *ei* † oſod yn watwor.

[f] Ioan 4. 10.

7 Canys y ddaear, yr hon ſydd yn yfed y gwlâw ſy yn mynych-ddyfod arni, ac yn dwyn llyſiau cymmwys i'r rhai y llafurir

[f] Pen. 2. 5. hi * ganddynt, ſydd yn derbyn bendith gan Dduw.

† *wneuthur yn ſampl.* * *iddynt.*

8 Eithr yr hon ſydd yn dwyn drain a mïeri, *ſydd* anghymmeradwy, ac agos i felldith; diwedd yr hon *yw* ei lloſgi.

9 Eithr yr ydym ni yn coelio am danoch chwi, anwylyd, bethau gwell, a *phethau* ynglŷn wrth iechydwriaeth, er ein bod yn dywedyd fel hyn.

10 [g] Canys [h] nid *yw* Duw yn anghyfiawn, fel yr anghofio [i] eich gwaith, ‡ a'r llafurus gariad, yr hwn a ddangoſaſoch tu ag at ei Enw ef, y rhai a weiniaſoch i'r ſaint, ac ydych yn gweini.

[g] Diar. 14. 31. Math. 10. 42. a 25. 40.

11 Ac yr ydym yn chwennych fod i [k] bob un o honoch ddangos yr un diwŷdrwydd, er mwyn llawn-ſicrwydd gobaith hŷd y diwedd:

Ioan 13. 20.

[h] Rhuf. 3. 4.

12 Fel na byddoch ſuſgrell, eithr yn ddilynwŷr i'r rhai trwy ffydd ac ammynedd ſy yn etifeddu yr addewidion.

2 Theſ. 1. 6, 7.

[i] 1 Theſ. 1. 3. ‡ *a llafur y cariad.*

13 Canys Duw wrth wneuthur addewid i Abraham, o blegid na allai dyngu i neb *oedd* fwy, [l] a dyngodd iddo ei hun,

[k] Pen. 3. 6, 14.

14 Gan ddywedyd, Yn ddiau gan fendithio y'th fendithiaf, a chan amlhâu y'th amlhâf.

[l] Gen. 22. 16, 17.

15 Ac felly wedi iddo hîr-ymaros efe a gafodd yr addewid.

16 Canys dynion yn wîr ſydd yn tyngu i un a ſo mwy: a [m] llŵ er ſicrwydd *ſydd* derfyn iddynt ar bob ymryſon.

[m] Eeſod. 22. 11.

17 Yn yr hyn, Duw yn ewyllyſio yn helaethach ddangos i etifeddion yr addewid ddi-

* *a'i ſierhaodd.* anwadalwch ei gyngor, * a gyfryngodd trwy lŵ:

18 Fel trwy ddau beth dïanwadal, yn y rhai *yr oedd* yn ammhoſſibl i Dduw fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cyſſur crŷf, y rhai a fioſſom i gymmeryd gafael yn y gobaith a oſodwyd o'n blaen:

19 Yr hwn ſydd gennym ni megis angor yr enaid, yn ddïogel ac yn ſicr, ac yn myned i mewn hŷd at yr hyn ſydd o'r tu fewn i'r llèn.

20 [n] I'r màn yr aeth y rhag-flaenor drofom ni, *ſef* Ieſu, [o] yr hwn a wnaethpwyd yn arch-offeiriad yn dragywyddol, ar ôl urdd Melchiſedec.

[n] Pen. 9. 24. [o] Pen. 3. 1.

PEN. VII.

1 Criſt Ieſu ſydd Offeiriad yn ôl urdd Melchiſedec: 11 Ac felly yn rhagori llawer ar yr Offeiriaid oedd ar ôl urdd Aaron.

CAnys [a] y Melchiſedec hwn, brenhin Salem, offeiriad y Duw Goruchaf, yr hwn a gyfarfu ag Abraham wrth ddychwelyd o ladd y brenhinoedd, ac a'i bendigodd ef;

[a] Gen. 14. 18, &c.

2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd Abraham ddegwm o bob peth; yr hwn yn gyntaf, o'i gyfieithu, *yw* Brenhin cyfiawnder, ac wedi hynny hefyd Brenhin Salem, yr hyn yw, Brenhin heddwch;

* *Heb.* 3 Heb dâd, heb fam, heb * achau, heb fod iddo na dechreu dyddiau, na diwedd einioes; eithr wedi ei wneuthur yn gyffelyb i Fâb Duw, ſydd yn aros yn offeiriad yn dragywydd.

[b] Gen. 14. 20. 4 Edrychwch faint *oedd* hwn, [b] i'r hwn hefyd y rhoddodd Abraham y patriarch ddegwm o'r anrhaith.

[c] Num. 18. 21, 26. 5 [c] A'r rhai yn wîr *ſy* o feibion Leſi yn derbyn ſwydd yr offeiriadaeth, y mae ganddynt orchymmyn i gymmeryd degwm gan y bobl, ar ôl y gyfraith, ſef gan eu brodyr, er eu bod wedi dyfod o lwynau Abraham:

* *Heb.* 6 Eithr yr hwn nid *oedd* ei * achau o honynt hwy, a gymmerodd ddegwm gan Abraham, ac a fendithiodd [d] yr hwn yr oedd yr addewidion iddo.

[d] Rhuf. 4. 13. Gal. 3. 16. 7 Ac yn ddiddadl, yr hwn *ſydd* leiaf a fendithir gan ei well.

8 Ac yma y mae dynion, a rhai ſy yn meirw, yn cymmeryd degymmau; eithr yno, yr hwn y tyſtiolaethwyd am dano ei fod ef yn fyw.

9 Ac (ſef y dywedwyf felly) yn Abraham y talodd Leſi hefyd ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd degymmau.

10 O blegid yr ydoedd efe etto yn lwynau ei dâd pan gyfarfu Melchiſedec ag ef.

[e] Gal. 2. 21. Ad. 18, 19. Pen. 8. 7. 11 [e] O's ydoedd gan hynny berffeithrwydd trwy offeiriadaeth Leſi, (o blegid dan honno y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl) pa raid *oedd* mwyach godi offeiriad arall ar ôl urdd Melchiſedec, ac na's gelwid ef ar ôl urdd Aaron?

12 Canys wedi newidio 'r offeiriadaeth, angenrhaid *yw* bod cyfnewid ar y gyfraith hefyd.

13 O blegid am yr hwn y dywedir y pethau hyn, efe a berthŷn i lwyth arall, o'r hwn nid oedd neb yn gwaſanaethu yr allor.

[f] Math. 1. 3. Luc 3. 33. 14 Canys hyſbys *yw* mai o Juda y cododd ein Harglwydd ni; am yr hwn lwyth ni ddywedodd Moſes ddim tu ag at offeiriadaeth.

‡ *O berwŷdd bod.* 15 Ac y mae yn eglurach o lawer etto, † od oes ar ôl cyffelybrwydd Melchiſedec offeiriad arall yn codi,

[g] Sal. 110. 4. 16 Yr hwn a wnaed, nid yn ôl cyfraith gorchymmyn cnawdol, eithr yn ôl nerth bywyd annherfynol.

17 Canys tyſtiolaethu y mae, [g] Offeiriad *wyt* ti yn dragwydd, ar ôl urdd Melchiſedec.

18 Canys yn ddiau y mae dirymmiad i'r gorchymmyn ſydd yn myned o'r blaen, o herwŷdd [h] ei leſgedd, a'i afles,

[h] Gal. 4. 9. 19 O blegid [i] ni pherffeithiodd y gyfraith ddim, namyn dwyn gobaith gwell i mewn

[i] Act. 13. 39. Rhuf. 8. 2. Gal. 2. 16. *a berffeithiodd*; trwy yr hwn [k] yr ydym yn nesâu at Dduw.

[k] Eph. 2. 18. a 3. 12. Pen. 4. 16. 20 Ac yn gymmaint nad heb lw *y gwnaethpwyd ef yn offeiriad*,

[l] Sal. 110. 4. 21 (Canys y rhai hynny yn wîr ydynt wedi eu gwneuthur yn offeiriaid heb lw: ond hwn, trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho, [l] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac ni bydd edifar ganddo, Tì *ydd* offeiriad yn dragywydd ar ôl urdd Melchiſedec.)

[m] Pen. 8. 6, a 9. 15. 22 Ar deſtament gwell o hynny [m] y gwnaethpwyd Ieſu yn ſachnïydd.

23 A'r rhai hynny yn wîr, llawer ſydd wedi eu gwneuthur yn offeiriaid, o herwŷdd lluddio iddynt gan farwolaeth barhau;

24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros yn dragywydd, ſydd ag offeiriadaeth * dragywyddol ganddo.

* *anllithrodig.*

25 Am hynny efe a ddichon hefyd † yn gwbl achâu y rhai trwyddo ef ſy yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amſer [n] i eiriol droſtynt hwy.

† *achub yn oeſtad y.*

[n] Rhuf. 8. 34. Pen. 9. 24. 1 Ioan 2. 1.

26 Canys y cyfryw arch-offeiriad ſanctaidd, diddrwg, dihalog, didoledig oddi wrth bechaduriaid, ac wedi ei wneuthur yn uwch na'r nefoedd, oedd weddus i ni;

[o] Lef. 9. 7. a 16. 6. Pen. 5. 3. 27 Yr hwn nid yw raid iddo beunydd, megis i'r [o] offeiriaid *hynny*, offrymmu aberthau yn gyntaf dros ei bechodau ei hun, ac yna dros yr eiddo'r bobl: canys [p] hynny a wnaeth efe unwaith, pan offrymmodd efe ef ei hun.

[p] Pen. 9. 12, 28, a 10. 12.

28 Canys y gyfraith ſydd yn gwneuthur [q] dynion a gwendid ynddynt, yn archoffeiriaid: eithr gair y llw, yr hwn *a fu* wedi y gyfraith, *ſydd yn gwneuthur* y Mâb, [r] yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd.

[q] Pen. 5. 1, 2. [r] Pen. 2. 10. a 5. 9.

PEN. VIII.

1 *Offeiriadaeth Aaron a ddiſtannodd, pan ddaeth Criſt yr Offeiriad tragywyddol:* 7 *a'r ammod a wnaed â'r tadau dros amſer a roddes le i gyſammod tragywyddol yr Eſengyl.*

A † Phen ar *y pethau* a ddywedwyd, *yw hyn:* Y mae gennym y fath arch-offeiriad, [a] yr hwn a eiſteddodd ar ddeheulaw gorſedd-faingc y mawredd yn y nefoedd,

† *Swm y pethau a ddywedwyd yw hyn.*

[a] Pen. 1. 3. a 10. 12. a 12. 2.

2 Yn weinidog [b] y ‡ gyſſegrfa a'r [c] gwir dabernacl, yr hwn a oſododd yr Arglwydd, ac nid dyn.

[b] Pen. 9. 8, 12, 24. ‡ *pethau ſanctaidd.* [c] Pen. 9. 11.

3 Canys [d] pob arch-offeiriad a oſodir i offrymmu rhoddion ac aberthau: o herwŷdd pa ham [e] rhaid *oedd* bod gan hwn hefyd yr hyn a offrymmai.

[d] Pen. 5. 1. [e] Eph. 4. 2.

4 Canys yn wîr pe bai efe ar y ddaear, ni byddai yn offeiriad chwaith, † gan fod offeiriaid, y rhai ſydd yn offrymmu rhoddion yn ôl y ddeddf:

† *trayddai*

5 Y rhai ſy yn gwaſanaethu i ‡ ſiampl a [f] chyſgod y pethau neſol, megis y rhybuddiwyd Moſes gan Dduw, pan oedd efe ar fedr gorphen y † babell. [g] Canys, gwel, medd *efe*, ar wneuthur o honot bob peth ar ôl y portreiad a ddangoſwyd i ti yn y mynydd.

‡ *portreiad.* [f] Col. 2. 17. [g] Exod. 25. 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5. † *tabernacl.*

6 Ond yn awr [h] efe a gaſodd weinidogaeth mwy rhagorol, o gymmaint ag y mae yn gyfryngwr ‡ cyfammod gwell, yr hwn ſydd wedi ei oſod ar addewidion gwell.

[h] 2 Cor. 3. 6. Pen. 7. 22. ‡ *Neu, teſtament.*

7 O blegid yn wîr pe buaſai y cyntaf hwnnw yn ddiffeithus, ni cheiſiaſid lle i'r ail.

[i] Jer. 31. 31 --- 34. 8 Canys yn beio arnynt hwy, y dywaid efe, [i] Wele, y mae y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, ac mi a wnâf â thŷ Iſrael ac â thŷ Juda gyfammod newŷdd.

* *roddaſ.* † *Neu, ar.* [k] Zech. 8. 8. [l] Ioan 6. 45. [m] Ioan 2. 27. ‡ *Gr. ddineſydd.*

9 Nid fel y cyfammod a wnaethum â'u tadau hwynt, yn y dydd yr ymaflais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn hwy o dîr yr Aipht: o blegid ni thrigaſant hwy yn ſy nghyfammod i, minnau a'u heſgeuluſais hwythau, medd yr ARGLWYDD.

10 O blegid hwn *yw* y cyfammod a ammodaf fi â thŷ Iſrael ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, Myfi a * ddodaf fy nghyfreithiau yn eu meddwl, ac † yn eu calonnau yr yſgrifennaf hwynt: a [k] mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwy a fyddant i minnau yn bobl.

11 Ac [l] ni ddyſgant bob un ei ‡ gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnebydd yr ARGLWYDD: o blegid hwynt-hwy oll a'm hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt.

12 Canys trugarog fyddaf wrth eu hanghyfiawnderau, a'u pechodau hwynt a'u hanwireddau ni chofiaf ddim o honynt mwyach.

13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod* newydd, eſe a farnodd y cyntaf yn hên. Eithr yn hyn a aeth yn hên ac yn oedrannus, *ſydd* agos i ddiflannu.

PEN. IX.

1 Y mae yn dangos dull ſeremoniau ac aberthau gwaedlyd y Gyfraith: 11 A'u bod yn llai eu teilyngdod a'u perffeithrwydd, nag Aberth Criſt a'i waed.

AM hynny yn wîr yr ydoedd hefyd i'r tabernacl cyntaf [a] ddefodau gwaſanaeth *Duw*, a chyſſegr bydol.

2 Canys yr oedd tabernacl wedi ei wneuthur; [a] y cyntaf, [b] yn yr hwn *yr oedd* y canhwyllbren, a'r bwrdd, a'r [c] bara goſod; yr hwn *dabernacl* a elwid, Y † cyſſegr.

3 Ac yn ôl yr ail len, *yr oedd* y babell, yr hon a elwid, Y cyſſegr ſanctteiddiolaf;

4 Yr hwn yr oedd y thuſer aur ynddo, ac [d] arch y cyfammod wedi ei goreuro o amgylch; yn yr hon *yr oedd* [e] y crochan aur a'r manna ynddo, [f] a gwialen Aaron, yr hon a flaguraſai, a [g] llechau y cyfammod;

5 Ac [h] uwch ei phen cerubiaid y gogoniant, yn cyſgodi y drugareddfa. Am y rhai ni ellir yn awr ddywedyd bob yn rhan.

6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu felly, i'r tabernacl cyntaf yn ddiau yr ai bob amſer yr offeiriaid, y rhai oedd yn cyflawni gwaſanaeth *Duw*:

7 Ac i'r ail [k] unwaith bob blwyddyn *yr ai* yr arch-offeiriad yn unig; nid heb waed, yr hwn a offrymmai eſe droſto ei hun, a *thros* anwybodaeth y bobl.

8 [l] A'r Ysbryd glân yn hyſbyſu hyn, [m] nad oedd y ffordd i'r cyſſegr ſanctteiddiolaf yn agored etto, tra ſyddai y tabernacl cyntaf yn ſefyll:

9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth dros yr amſer preſennol, yn yr hwn yr offrymmid rhoddion ac aberthau, [n] y rhai ni allent o ran cydwybod berffeithio yr addolyddd,

10 *Y rhai oedd yn ſefyll* yn unig ar [o] fwydd, a diodydd, ac [p] amryw olchiadau, a * defodau cnawdol, wedi eu goſod *arnynt* hyd amſer y diwygiad.

11 Eithr Criſt wedi dyfod [q] yn archoffeiriad y daionus bethau a fyddent, trwy dabernacl mwy a pherffeithiach, nid o waith llaw, hynny yw, nid o'r adeiladaeth yma.

12 Nid chwaith trwy waed geifr a lloi, eithr [r] trwy ei waed ei hun, a aeth [s] unwaith i mewn i'r cyſſegr, gan gael *i ni* dragywyddol ryddhâd.

13 O blegid o's ydyw [t] gwaed teirw a geifr, a [u] lludw anner wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn ſanctteiddio i bureiddiad y cnawd,

14 Pa faint mwy y bydd i [x] waed Criſt, yr hwn trwy yr Ysbryd tragywyddol a'i hoffrymmodd ei hun yn ddi-fai i Dduw, [y] buroeich cydwybod chwi oddi wrth [z] weithredoedd meirwon, [a] i waſanaethu y Duw byw?

15 Ac am hynny [b] y mae eſe yn gyfryngwr y cyfammod newydd, [c] megis trwy fod marwolaeth yn ymwared oddi wrth y troſeddau oedd dan y cyfammod cyntaf, y cai y rhai a alwyd dderbyn addewid yr etifeddiaeth dragywyddol.

16 O blegid lle *byddo* teſtament, rhaid *yw* digwyddo marwolaeth y teſtamentwr.

17 Canys [d] wedi marw *dynion y mae* teſtament nerth grym; o blegid nid oes etto nerth ynddo, tra fyddo y teſtamentwr yn fyw.

18 O ha achos ni * chyſſegrwyd y cyntaf heb waed.

19 Canys wedi i Moſes adrodd yr holl orchymmyn yn ôl y gyfraith wrth yr holl bobl, [e] eſe a gymmerodd waed lloi a geifr, gyd â dwfr a gwlân porphor, ac iſop, ac a'i taenellodd ar y llyfr a'r bobl oll,

20 Gan ddywedyd, [f] Hwn yw gwaed y teſtament a orchymynodd Duw i chwi.

21 [g] Y tabernacl hefyd a holl leſtri y gwaſanaeth a daenellodd eſe â gwaed yr un modd.

22 A chan mwyaf trwy waed y punir poh peth wrth y gyfraith, ac [h] heb ollwng gwaed nid oes maddeuant.

23 Rhaid *oedd* gan hynny i bortreiadau y pethau ſy yn y nefoedd gael eu puro â'r pethau hyn; a'r pethau nefol eu hunain ag aberthau gwell nâ'r rhai hyn.

24 Canys [i] nid i'r cyſſegr o waith llaw, portreiad [k] y gwîr *gyſſegr*, yr aeth Criſt i mewn; ond i'r nêf ei hun, [l] i ymddangos yn awr ger bron Duw troſom ni:

25 Nac fel yr offrymmai eſ ei hun yn fynych, megis [m] y mae yr arch-offeiriad yn myned i mewn i'r cyſſegr bob blwyddyn â gwaed arall:

26 O blegid yna rhaid fuaſai iddo yn fynych ddioddef er dechreuad y byd: eithr yr awrhon [n] unwaith [o] yn niwedd y byd yr ymddangoſodd eſe, i ddileu pechod, trwy ei aberthu ei hun.

27 Ac megis y goſodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny *bod* barn:

28 Felly [p] Criſt hefyd, [q] wedi ei offrymmu unwaith i ddwyn ymaith bechodau [r] llawer, a ymddengys yr ail waith heb bechod, i'r rhai ſy yn ei ddiſgwyl, er iechydwriaeth.

PEN. X.

1 Gwendid aberthau y Gyfraith, 10 Aberth corph Criſt a offrymmwyd unwaith, 14 ſydd byth yn tynnu ymaith bechodau. 19 Cynghor i lynu yn lêw yn y ffydd trwy ammynedd a diolch.

OBlegid y gyfraith, yr hon ſydd ganddi [a] gyſgod daionus bethau i ddyfod, *ac* nid gwîr-ddelw y pethau, [b] ni's gall trwy yr aberthau hynny, y rhai y maent bob blwyddyn yn eu hoffrymmu yn waſtadol, byth berffeithio y rhai a ddêl atti.

2 O blegid yna hwy a beidiaſant â'u hoffrymmu, am na buaſai gydwybod pechod mwy gan y rhai a addolaſent, wedi eu glanhâu unwaith.

3 Eithr yn *yr aberthau* hynny *y mae* adgoffâ pechodau bob blwyddyn.

4 Canys [c] ammhoſſibl *yw* i waed teirw a geifr dynnu ymaith bechodau.

5 O herwydd pa ham y mae eſe wrth ddyfod i'r byd yn dywedyd, [d] Aberth ac offrwm ni's mynnaiſt, eithr corph a * gymhwyſaiſt i mi:

6 Offrymmau poeth, a thros bechod, ni buoſt foddlon iddynt:

7 Yna y dywedais, Wele fi yn dyfod (Y mae yn yſgrifenedig yn nechreu 'r llyfr am danaf) i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw.

8 Wedi iddo ddywedyd uchod, Aberth, ac offrwm, ac offrymmau poeth, a thros bechod ni's mynnaiſt, ac nid ymfoddlonaiſt *yn ddynt* y rhai yn ôl y gyfraith a offrymmir;

9 Yna y dywedodd, Wele fi yn dyfod i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw. Y mae yn tynnu ymaith y cyntaf, ſel y goſodai yr ail:

10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym ni wedi ein ſanctteiddio, [e] trwy offrymmiad corph Ieſu Criſt unwaith.

11 Ac

---

* *ſeremoniau.*
[a] Ecſod. 40.
[b] Ecſod. 26, 35.
[c] Ecſod. 25, 30.
† Neu, *ſanctaidd.*
[d] Ecſod. 25, 10, a 26, 33.
[e] Ecſod. 16, 33, 34.
[f] Num. 17, 10.
[g] Ecſod. 25, 16.
[h] Ecſod. 25, 18, 22.
[i] Num. 28, 3.
[k] Ecſod. 30, 10. Ad. 25.
[l] Pen. 10, 29, 20.
[m] Ioan 46, 6.
[n] Pen. 10, 1.
[o] Lef. 11, 2.
[p] Num. 19, 2, &c.
* *ſeremoniau.*
[q] Pen. 3, 1.
[r] Act. 20, 28.
[s] Zech. 3, 9.
[t] Lef. 16, 14, 16.
[u] Num. 19, 2, &c.
[x] 1 Pedr 1, 19.
[y] 1 Ioan 1, 7.
Dad. 1, 5.
[y] Pen. 10, 22.
[z] Pen. 6, 1.
[a] Luc 1, 74.
[a] 1 Pedr 4, 2.
[b] Pen. 7, 22, a 8, 6.
[c] Rhuf. 5, 6.
[d] 1 Pedr 3, 18.
[d] Gal. 3, 15.
[a] Col. 2, 17.
Pen. 8, 5.
[b] Pen. 9, 9.
[c] Pen. 9, 13.
[d] Saſ. 40, 6, &c. Eſay 1, 11. Jer. 6, 20. Amos 5, 21.
* *ddarp.*
parbaiſ.
[e] Pen. 9, 12.
[f] Ecſod. 24, 8.
[g] Ecſod. 24, 5, 6. Lef. 16, 14, 15, a 17, 11.
[h] Lef. 17, 11.
[i] Pen. 6, 20.
[k] Pen. 8, 2.
[l] Rhuf. 8, 34. Pen. 7, 25.
[m] Ad. 7, 55.
[n] Ad. 12, 18.
[o] 1 Cor. 10, 11.
[p] Rhuf. 6, 10.
[q] 1 Pedr 2, 24.
[r] Math. 26, 28.

[f] Pen. 1. 3.
‡ *beeboteau yn dragywydd, a eisteddodd.*
[g] Sal. 110. 1.
1 Cor. 15. 25.
Pen. 1. 13.
[h] Jer. 31. 33, 34.
Pen. 8. 10, 12.
• *Ynay dywedodd, Ac, &c.*
† *bysder.*
[i] Eph. 2. 18. a 3. 12.
[k] Pen. 9. 8, 12.
• *adnewyddoid.*
[l] Pen. 4. 14, 16.
[m] Eph. 3. 12.
Iago 1. 6.
1 Ioan 3. 21.
[n] Pen. 9. 14.
‡ *taenellu.*
[o] Ezec. 36. 25.
[p] Pen. 4. 14.
[q] 1 Cor. 1. 9.
† *wrthod.*
[r] Rhuf. 13. 11.
• 2 Pedr 3. 9, 11, 14.
[t] Num. 15. 30.
Pen. 6. 4.
[u] 2 Pedr 2. 20, 21.
[x] Ezec. 36. 5.
Zeph. 1. 18.
[y] Math. 18. 16.
‡ *gwaeth.*
[z] 1 Cor. 11. 29.
• Deut. 32. 35.
• Deut. 32. 36.
Sal. 50. 4.
[b] Gal. 3. 4.
[c] Phil. 1. 29.
Col. 2. 1.
[d] Phil. 1. 7.
• Act. 5. 41.
† *ŵybod ynoch eich hunain fod gennych olud, &c.*
[f] Math. 6. 20. a 19. 21.

11 Ac y mae pob offeiriad yn ſefyll beunydd yn gwaſanaethu, ac yn offrymmu yn fynych yr un aberthau, y rhai ni allant fyth ddileu pechodau:

12 [f] Eithr hwn, wedi offrymmu un aberth dros ‡ bechodau, yn dragywydd a eiſteddodd ar ddeheulaw Duw;

13 O hyn allan yn diſgwyl [g] hŷd oni oſoder ei elynion eſ yn droed-faingc i'w draed eſ.

14 Canys ag un offrwm y perffeithiodd eſe yn dragywyddol y rhai ſy wedi eu ſanctteiddio.

15 Ac y mae yr Yſbryd glân hefyd yn tyſtiolaethu i ni: canys wedi iddo ddywedyd o'r blaen,

16 [h] Dyma 'r cyfammod, yr hwn a ammodaf fi â hwynt ar ôl y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, Myfi a oſodaf fy nghyfreithiau yn eu calonnau, ac a'u hyſgrifennaf yn eu meddyliau;

17 • A'u pechodau a'u hanwireddau ni chofiaf mwyach.

18 A lle *y mae* maddeuant am y rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm dros bechod.

19 Am hynny, frodyr, gan fod i ni † [i] ryddid i fyned i mewn i'r [k] cyſſegr trwy waed Iefu,

20 Ar hŷd ffordd newŷdd a bywiol, yr hon a • gyſſegrodd efe i ni, trwy 'r llèn, ſef ei gnawd eſ;

21 A *bod i ni* [l] offeiriad mawr ar dŷ Dduw;

22 Nefâwn â chalon gywir, [m] mewn llawn hyder ffydd, [n] wedi ‡ glanhâu ein calonnau oddi wrth gydwybod ddrwg, a • golchi ein corph â dwfr glân.

23 [p] Daliwn gyffes ein gobaith yn ddiſigl: (canys [q] ffyddlon *yw* 'r hwn a addawôdd.)

24 A chyd-yſtyriwn bawb ein gilydd, i ymannog i gariad a gweithredoedd da:

25 Heb † eſgeuluſo ein cŷd-gynhulliad ein hunain, megis *y mae* arfer rhai; ond annog *bawb ein gilydd*: a [r] hynny yn fwy, o gymmaint a'ch bod yn gweled • y dydd yn neſâu.

26 Canys [t] o's o'n gwirfodd y pechwn, [u] ar ôl derbyn gŵybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth dros bechodau wedi ei adael mwyach,

27 Eithr rhyw ddiſgwyl oſnadwy am farnedigaeth, ac [x] angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrthwynebwŷr.

28 [y] Yr un a ddirmygai gyfraith Moſes a fyddai farw heb drugaredd, dan ddau neu dri o dyſtion:

29 Pa faint ‡ mwy cosbedigaeth (dybygwch chwi) y bernir haeddu o'r hwn a fathrodd Fâb Duw, ac [z] a farnodd yn aflan waed y cyfammod, trwy 'r hwn y ſanctteiddiwyd eſ, ac a ddifenwodd Ysbryd y grâs?

30 Canys nyni a âdwaenom y neb a ddywedodd, • Myfi biau dial, myfi a dalaf, medd yr ARGLWYDD. A thracheſn, [a] Yr ARGLWYDD a farna ei bobl.

31 Peth oſnadwy *yw* ſyrthio yn nwylaw y Duw byw.

32 Ond [b] geſwch i'ch côf y dyddiau o'r blaen, yn y rhai wedi eich goleuo, y diodde ſaſoch [c] ymdrech mawr o helbulon;

33 Wedi eich gwneuthur welthiau yn wawd, trwy waradwyddiadau a chyſtuddiau; ac weithiau [d] yn bod yn gyfrannogion â'r rhai a drinid felly.

34 Canys chwi a gŷd-ddioddefaſoch â'm rhwymau i hefyd, ac [e] a gymmeraſoch eich yſbeilio am y pethau oedd gennych yn llawen; gan † ŵybod [f] fod gennych i chwi eich hunain olud gwell yn y neſoedd, ac un parhâus.

35 Am hynny na fwriwch ymaith eich hyder, [g] yr hon ſydd iddi fawr wobr.

36 Canys rhaid i chwi wrth ammynedd; ſef wedi i chwi wneuthur ewyllys Duw, y derbynioch yr addewid.

37 O blegid [h] ychydig bachigyn etto, [i] a'r hwn ſydd yn dyfod a ddaw, ac nid oeda.

38 [k] A'r cyfiawn a fydd byw trwy ffydd: eithr o thynn *neb* yn ôl, nid yw fy enaid yn ymfoddloni ynddo.

39 Eithr nid ydym ni o'r rhai ſy yn tynnu yn ôl i golledigaeth, namyn o ffydd i gadwedigaeth yr enaid.

PEN. XI.

1 Beth ydyw ffydd. 6 Heb ffydd ni allwn ni ryngu bodd Duw. 7 Ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hên dadau gynt.

FFydd yn wîr yw ‡ ſail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a ſicrwydd [a] y pethau nid ydys yn eu gweled.

2 O blegid [b] trwyddi hi y cafodd yr henuriaid air da.

3 Wrth ffydd yr ydym yn deall [c] wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a welir.

4 Trwy ffydd [d] yr offrymmodd Abel i Dduw aberth rhagorach nâ Chain, trwy 'r hon y cafodd eſe dyſtiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tyſtiolaeth i'w roddion et: a thrwyddi hi y mae eſ wedi marw [e] • yn llefaru etto.

5 Trwy ffydd [f] y ſymmudwyd Enoch, ſel na welai farwolaeth; ac ni chaed eſ, am ddarfod i Dduw ei ſymmud eſ: canys cyn ei ſymmud, efe a gawſai dyſtiolaeth, ddarfod iddo ryngu bodd Duw.

6 Eithr heb ffydd ammhoſſibl *yw* rhyngu *ei fodd eſ:* o blegid rhaid yw i'r neb ſydd yn dyfod at Dduw gredu ei fod eſ, a'i fod yn obrwywr i'r rhai ſy yn ei geiſio eſ.

7 Trwy ffydd [g] Nöe, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau ni's gwelſid etto, gyd â pharchedig ofn [h] a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy 'r hon y condemniodd *eſe* y bŷd, ac a wnaethpwyd yn etifedd [i] y cyfiawnder ſydd o ffydd.

8 Trwy ffydd [k] Abraham pan ei galwyd a ufuddhaodd, † gan fyned i'r màn yr oedd eſe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb wybod i ba le yr oedd yn myned.

9 Trwy ffydd yr ymdeithiodd eſe yn nhîr yr addewid, megis *mewn tîr* dieithr, gan drigo mewn lluеſtai gyd ag Iſaac a Jacob, cŷd-etifeddion o'r un addewid.

10 Canys diſgwyl yr ydoedd am [l] ddinas ac iddi ſylfeini, [m] ſaer ac adeiladydd yr hon *yw* Duw.

11 Trwy ffydd [n] Sara hithau yn ammhlantadwy, a derbyniodd nerth i ymddŵyn hâd, ac wedi amſer oedran [o] a eſgorodd o blegid ffyddlon y barnodd hi yr hwn a addawſai.

12 O herwŷdd pa ham hefyd y cenhedlwyd o un, a [p] hwnnw yn gyſtal a marw, [q] cynnifer a ſêr y nêf mewn lliaws, ac megis y tywod ar lan y môr, *y ſydd* yn aneirif.

13 ‡ Mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll, heb dderbyn yr addewidion, eithr [r] o bell eu gweled hwynt, a chredu, a chyfarch, a [s] chyfaddef mai dieithriaid a pherierinion oeddynt ar y ddaear.

14 Canys y mae y rhai ſy yn dywedyd y cyfryw bethau, yn dangos yn eglur eu bod yn ceiſio gwlâd.

15 Ac yn wîr pe buaſent yn meddwl am *y wlâd* honno, o'r hon y daethant allan, hwy a allaſent gael amſer i ddychwelyd:

16 Eithr

[g] Math. 10. 32.
[h] Luc 18. 8.
2 Pedr 3. 9.
[i] Hab. 2. 3, 4.
[k] Rhuf. 1. 17.
Gal. 3. 11.

‡ *banfod.*
[a] Rhuf. 8. 24, 25.
[b] Ad. 39.
[c] Gen. 1. 1.
Ioan 1. 3.
Pen. 1. 2.
2 Pedr 3. 5.
[d] Gen. 4. 4.
[e] Gen. 4. 10.
Math. 23. 35.
Pen. 12. 24.
• *etto a llefaru ag dano.*
[f] Gen. 5. 24.
Doeth. 4. 10.
Eccl. 44. 16. a 49. 14.
[g] Gen. 6. 9, 13.
[h] 1 Pedr 3. 20.
[i] Rhuf. 3. 22. a 4. 13.
Phil. 3. 9.
[k] Gen. 12. 1, 4.
† *i fyned.*
[l] Pen. 12. 22. a 13. 14.
[m] Pen. 3. 4.
Dad. 21. 2.
[n] Gen. 17. 19. a 21. 2.
[o] Edrych Luc 1. 36.
[p] Rhuf. 4. 19.
[q] Gen. 22. 17.
Rhuf. 4. 18.
‡ Neu, *yn ôl ffydd.*
[r] Ad. 27. 5.
[s] Gen. 23. 4. a 47. 9.
Sal. 39. 12.

t Ecſod. 3. 6.
16 Eithr yn awr *gwlâd* well y maent hwy, yn ei chwennych, hynny ydyw, *nw* nefol. u Gen. 22. 1, 9. O achos pa ham nid cywilydd gan Dduw t ei alw yn Dduw iddynt hwy? o blegid efe a barottôdd ddinas iddynt.

* *Am.* x Gen. 21. 12. y Gen. 27. 27, 39. z Gen. 48. 5, 16, 20. a Gen. 37. 31. b Gen. 50. 24, 25.
17 Trwy ffydd u yr offrymmodd Abraham Iſaac, pan ei profwyd: a'i unig-anedig *fâb* a offrymmodd *efe*, yr hwn a dderbyniaſai yr addewidion;
18 * Wrth yr hwn y dywedaſid, x Yn Iſaac y gelwir i ti hâd:
19 Gan gyſtrif bod Duw yn abl i'w gyfodi *ef* o feirw; o ba le y cawſai efe ef hefyd mewn cyffelybiaeth.

* *gofodd.* c Ecſod. 2. 2. d Ecſod. 1, 16, 22. e Ecſod. 2, 10, 11. f Sal. 84. 10. g Pen. 13. 13. * *er Criſt.* h Ecſod. 10. 28, 29. a 13. 17, 18. i Ad. 13. k Ecſod. 12, 21, *&c.* l Ecſod. 14, 22. m Joſ. 6. 20. n Joſ. 6. 23. Iago 2, 25. ‡ *anufudd.* o Joſ. 2, 1. p Barn. 6. 11. q Barn. 4. 6. r Barn. 13. 24. s Barn. 11. 1. a 12. 7. t 1 Sam. 26. 13. a 27, 45. u 1 Sam. 1. 20. a 12. 20. x Barn. 14. 5. y 1 Sam. 17. 34. z Dan. 6. 22. a Dan. 3. 25. b 1 Sam. 20. 1. c 1 Bren. 19. 3. d 2 Bren. 6. 16. e 2 Bren. 20. 7. Job 42. 10. Sal. 6. 8.
20 Trwy ffydd y y bendithiodd Iſaac Jacob ac Eſau am bethau a fyddent.
21 Trwy ffydd Jacob wrth farw z a fendithiodd bob un o feibion Joſeph; ac a addolodd *a'i bwys* ar ben ei ffon.
22 Trwy ffydd b Joſeph wrth farw a * goffaodd am ymadawiad plant Iſrael, ac a noddodd orchymmyn am ei eſgyrn.
23 Tryw ffydd c Moſes pan anwyd a guddiwyd drimis gan ei rieni, o achos eu bod yn *ei* weled yn fachgen tlŵs: ac nid ofnaſant d orchymmyn y brenhin.
24 Trwy ffydd e Moſes wedi myned yn fawr, a wrthododd ei alw yn fâb merch Pharao;
25 f Gan ddewis yn hytrach oddef adfyd gyd â phobl Dduw, nâ chael mwyniant pechod dros amſer;
26 Gan farnu yn fwy golud g ddirmyg * Criſt, nâ thryſorau yr Aipht: canys edrych yr oedd efe ar daledigaeth y gobrwy.
27 Trwy ffydd h y gadawodd efe yr Aipht, heb ofni llid y brenhin: canys efe a ymwrolodd fel un i yn gweled yr anweledig.
28 Trwy ffydd k y gwnaeth efe y Paſg, a gollyngiad y gwaed, rhag i'r hwn ydoedd yn dinyſtrio y rhai cyntaf-anedig gyffwrdd â hwynt.
29 Trwy ffydd l yr aethant trwy 'r môr côch, megis ar hŷd *tîr* ſych: yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid, boddi a wnaethant.
30 Trwy ffydd m y ſyrthiodd caerau Jericho, wedi eu hamgylchu dros ſaith niwrnod.
31 Trwy ffydd n ni ddifethwyd Rahab y buttain gyd â'r rhai tni chredent, pan o ddderbyniodd hi yr ysbiŵyr yn heddychol.
32 A pheth mwy a ddywedaf? canys yr amſer a ballai i mi i fynegi am p Gedeon, *am* q Barac, ac *am* r Samſon, ac *am* s Jephthae; *am* t Ddafydd hefyd, a u Samuel, a'r prophwydi:
33 Y rhai trwy ffydd a oreſgynaſant deyrnaſoedd, a wnaethant gyfiawnder, a gawſant addewidion, x a gauaſant ſafnau llewod,
34 y A ddiffoddaſant an-gerdd y tân, z a ddiangaſant rhag min y cleddyf, a a nerthwyd o wendid, a wnaethpwyd yn gryfion mewn rhyfel, a yrraſant fyddinoedd yr eſtroniaid i giliо.
35 b Gwragedd a dderbyniodd eu meirw trwy adgyfodiad: ac c eraill a ddirdynnwyd, heb dderbyn ymwared, fel y gallent hwy gael adgyfodiad gwell.
36 Ac eraill a gawſant bi o ſedigaeth trwy watwar, a fflan-gellau, ïe, d trwy rwymau hefyd a charchar.
37 * *Hwynt-bwy* a labyddiwyd, a derrwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw â'r cleddyf, f a grwydraſant mewn crwyn defaid a chrwyn geifr, yn ddiddym, yn gyſtuddiol, yn ddrwg eu cyfiwr;
38 (Y rhai nid oedd y byd yn deilwng o honynt) yn crwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau, ac ogofeydd y ddaear.
39 A'r rhai hyn oll, g wedi cael tyſtiolaeth trwy ffydd, ni dderbyniaſant yr addewid;
40 Gan fod Duw yn rhag-weled h rhyw beth gwell am danom ni, fel na pherfeithid hwynt hebom ninnau.

g Ad. 2. h Pen. 7. 22. a 8. 6.

PEN. XII.

1 Cyngor i ffydd ddianwadal, ammynedd, a diwioldeb. 22 Canmol y Teſtament newydd rhagor yr hên.

OBlegid hynny, ninnau hefyd gan fod cymmaint cwmmwl o dyſtion wedi ei oſod o'n hamgylch, a gan roi heibio bob pwys, a'r pechod ſydd barod i'n hamgylchu, b trwy ammynedd c rhedwn yr yrfa a oſodwyd o'n blaen ni;
2 Gan edrych ar Ieſu pen-tywyſog a pherffeithydd *ein* ffydd *ni*, d yr hwn yn lle y llawenydd a oſodwyd iddo, a ddioddefodd y groes, gan ddiyſtyru gwaradwydd, ac e a eiſteddodd ar ddeheulaw gorſeddfainge Duw.
3 Yſtyriwch am hynny yr hwn a ddioddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid, fel na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.
4 f Ni wrthŵynebaſoch etto hŷd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod.
5 A chwi a ollyngaſoch dros gôf y cyngor, yr hwn ſydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, g Fy mâb, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD, ac nac ymollwng pan y'th argyoedder ganddo.
6 Canys h y neb y mae yr ARGLWYDD yn ei garu, y mae yn ei geryddu; ac yn flan-gellu pob mâb a dderbynio.
7 O's goddefwch gerydd, y mae Duw yn ymddŵyn tu ag attoch, megis tu ag at feibion: canys pa fâb ſydd, yr hwn nid yw ei dâd yn ei geryddu?
8 Eithr o's heb gerydd yr ydych, i o'r hon y mae pawb yn gyfrannog, yna baſtarddiaid ydych, ac nid meibion.
9 Heb law hynny, ni a gawſom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'u parchaſom *bwy*: onid mwy o lawer y byddwn ddaroſtyngedig i k Dâd yr ysbrydoedd, a byw?
10 Canys hwynt-hwy yn wîr dros ychydig ddyddiau a'n ceryddent, fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er lleſâd *i ni*, fel y byddem gyfrannogion o'i ſancteiddrwydd ef.
11 Etto ni welir un cerydd dros yr amſer preſennol yn hyfryd; eithr yn anhyfryd: ond gwedi *hynny* y mae yn rhoi l heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai ſy wedi eu cynnefino ag ef.
12 O herwŷdd pa ham m cyſodwch i fynu y dwylaw a laeſaſant, a'r gliniau a ymollyngaſant:
13 A gwnêwch lwybrau ‡ uniawn i'ch traed; fel na thröer y clôff allan *o'r fordd*, ond yr iachaer efe yn hytrach.
14 n Dilynwch heddwch â phawb, a ſancteiddrwydd, o heb yr hwn ni chalff neb weled yr Arglwydd:
15 p Gan edrych yn ddyſal na *bo* neb yn * pallu oddi wrth râs Duw; q rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, ac yn peri blinder, a thrwy hynnw llygru llawer;

i Sal. 73. 15. k Pedr 5. 9. l Num. 16. 22. m Job 4. 3, 4. Eccl. 25. 23. ‡ *gwaſtad.* n Rhuf. 12. 18. 2 Tim. 2. 22. o Math. 5. 8. p 2 Cor. 6. 1. * *cûymmpo.* q Deut. 29. 18. Pen. 3. 12.

* 1 Bren. 17. 22. 2 Bren. 4. 35. c 2 Mac. 6. 19, 28. 2 7. 7. *etc.* Act. 22. 27. d Jer. 20. 2. e 1 Bren. 21, 13. f 2 Bren. 1. 8. Math. 3. 4.

[r] Eph. 5. 3.
[s] Gen. 25. 33.
[t] Gen. 27. 36, 38.
* *gorddi i newid ei feddwl.*
[u] Ecſod. 19. 12, 18, 19.
[x] Ecſod. 20. 19.
[y] Ecſod. 19. 13.
[z] Gal. 4. 26.
[a] Luc 10. 20. Phil. 4. 3.
[b] Pen. 8. 6. a 9. 15.
* *cyfammod.*
[c] Ecſod. 24. 8.
[d] Gen. 4. 10.
[e] Pen. 2. 2. a 3. 17. a 10. 28.
[f] Ecſod. 19. 18.
[g] Hag. 2. 6.
[h] Sal. 102. 26. Math. 24. 35. Dad. 21. 1.
‡ Neu, *ellir eu hyſgwyd.*
[i] Deut. 4. 24.
[k] Rhuf. 12. 10. 1 Pedr 1. 22. a 4. 8.
[l] Rhuf. 12. 13.
[m] Gen. 19. 2.
[n] Math. 25. 30. Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 12. 26.
[o] Math. 6. 25, 34. Phil. 4. 12. 1 Tim. 6, 6, 8.

16 [r] Na *bo* un putteiniwr, neu halogedig, megis Eſau, [s] yr hwn am un ſaig o ſwyd a werthodd ei enedigaeth-fraint.

17 Canys chwi a wyddoch ddarfod wedi hynny hefyd ei wrthod ef, [t] pan oedd efe yn ewyllyſio etifeddu y fendith: o blegid ni chafodd efe * le i edifeirwch, er iddo trwy ddagrau ei thaer-geiſio hi.

18 Canys ni ddaethoch chwi at [u] y mynydd teimladwy ſydd yn llofgi gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch, a thymmeſtl,

19 A ſain udgorn, a llef geiriau; yr hon pwy bynnag a'i clywſant a [x] ddeiſyfiaſant na chwanegid yr ymadrodd wrthynt.

20 O blegid ni allent hwy oddef yr hyn a orchymynaſid, [y] Ac o's bwyſtfil a gyffyrddai â'r mynydd, *efe* a labyddir, neu a wenir â phiccell.

21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg, ag y dywedodd Moſes, Yr ydwyf yn ofni ac yn crynu.

22 Eithr chwi a ddaethoch [z] i fynydd Sion, ac i ddinas y Duw byw, y Jeruſalem nefol, ac at fyrddiwn o angylion,

23 I gymmanfa a chynnulleidfa y rhai cyntaf-anedig, [a] yr rhai a ſgrifennwyd yn y nefoedd, ac at Dduw, barnwr pawb, ac at yſbrydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd,

24 Ac at Iefu [b] cyfryngwr y * teſtament newydd, a [c] gwaed y taenelliad, yr hwn ſydd yn dywedyd pethau gwell [d] na'r eiddo Abel.

25 Edrychwch na wrthodoch yr hwn ſydd yn llefaru. O blegid [e] o nid ddiangodd y rhai a wrthodaſant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaear, mwy o lawer *ni's diangwn* ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddi wrth yr hwn *ſydd yn llefaru* o'r nêf:

26 [f] Llef yr hwn y pryd hynny a yſgydwodd y ddaear: ac yn awr a addawodd, gan ddywedyd, [g] Etto unwaith yr wyf yn cyniliyriu, nid yn unig y ddaear, ond y nêf hefyd.

27 A'r Etto unwaith hynny ſydd yn hyſbyſu [h] ſymmudiad y pethau a ‡ yſgydwir, megis pethau wedi eu gwneuthur, fel yr arhoſo y pethau nid yſgydwir.

28 O herwydd pa ham, gan ein bod ni yn derbyn teyrnas ddifigl, bydded gennym râs, trwy 'r hwn y gwaſanaethom Dduw wrth ei fodd gyd â gwylder a pharchedig ofn.

29 O blegid [i] ein Duw ni *ydd* dân yſſol.

PEN. XIII.

1 Amryw gynghorion, megis i garu ein gilydd: 4 i fyw yn oneſt: 5 i ochelyd cybydd-dra: 7 i berchi pregethwŷr Duw: 9 i ochel athrawon dieithr: 10 i gyſaddef Crift: 16 i roi elufen: 17 i uſuddhâu i fuyddogion: 18 i weddio dros yr apoſtol. 20 Y diwedd.

[k] Rhuf. 12. 10. 1 Pedr 1. 22. a 4. 8.
[l] Rhuf. 12. 13.
[m] Gen. 19. 2.
[n] Math. 25. 30. Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 12. 26.
[o] Math. 6. 25, 34. Phil. 4. 12. 1 Tim. 6, 6, 8.

PArhaed [a] brawdgarwch.

2 [b] Nac anghofiwch letteugarwch: canys wrth hynny [c] y llettyodd rhai angylion yn ddiarŵybod.

3 [d] Cofiwch y rhai ſy yn rhwym, fel pettech yn rhwym gyd â hwynt; y rhai cyſtuddiol, megis yn bod eich hunain hefyd yn y corph.

4 Anrhydeddus *yw* priodas ym mhawb, a'r gwely dihalogedig: eithr putteinwŷr a godinebwŷr a farna Duw.

5 *Bydded eich* ymarweddiad yn ddiariangar; [e] gan fod yn foddlon i'r hyn ſydd gennych. Canys efe a ddywedodd, [f] Nyth roddaf di i fynu, ac ni'th lwyr-adawaf chwaith.

6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷ, [g] Yr Arglwydd *ydd* gymmorth i mi, ac nid ofnaf beth a wnêl dyn i mi.

7 [h] Meddyliwch am eich ‡ blaenoriaid, y rhai a draetharfant i chwi air Duw: ffydd y rhai, dilynwch, gan yſtyried diwedd eu hymarweddiad hwynt.

8 Iefu Criſt ddoe a heddyw [i] yr un, ac yn dragywydd.

9 [k] Na'ch arweinier oddi amgylch ag athrawiaethau amryw a dieithr: canys da *yw* bod y gâlon wedi ei chryfhâu â grâs, [l] nid â bwydydd, yn y rhai ni chafodd y ſawl a rodiaſant ynddynt, fudd.

10 Y mae gennym ni allor, o'r hon nid oes awdurdod i'r rhai ſy yn gwaſanaethu y tabernacl i fwytta.

11 Canys [m] cyrph yr aniſeiliaid hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan yr arch-offeiriad i'r cyſſegr dros bechod, a lofgir y tu allan i'r gwerſyll.

12 O herwydd pa ham Iefu hefyd, fel y ſancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, [n] a ddioddefodd y tu allan i'r porth.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwerſyll, gan ddwyn [o] ei waradwydd ef.

14 [p] Canys nid oes i ni yma ddinas barhaus, eithr un i ddyfod yr ŷm ni yn ei diſgwyl.

15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrymmwn [r] aberth moliant yn waſtadol i Dduw, yr hyn yw [s] ffrwyth *ein* gwefuſau, yn * cyffeſu i'w Enw ef.

16 Ond gwneuthur daioni a chyfrannu nac anghofiwch: canys [t] â chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 [u] Ufuddhewch i'ch ‡ blaenoriaid, ac ymddaroſtyngwch. O blegid [x] y maent hwy yn gwilio dros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn drift: canys difudd i chwi *yw* hynny.

18 Gweddiwch drofom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllyſio byw yn ‡ oneſt ym mhob peth.

19 Ond yr ydwyf [y] yn helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

20 A Duw 'r heddwch, [z] yr hwn a ddûg drachefn oddi wrth y meirw ein Harglwydd Iefu, [a] Bugail mawr y defaid, [b] trwy waed y † cyfammod tragywyddol,

21 [c] A'ch perffeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; gan * weithio ynoch yr hyn ſydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Iefu Criſt; i'r hwn *y byddo* y gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, goddefwch air y cyngor: o blegid ar fyrr *eiriau* [d] yr yſgrifennais attoch.

23 Gwybyddwch ollwng *ein* brawd Timotheus yn rhŷdd, gyd â'r hwn, o's daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Anherchwch eich holl † flaenoriaid, a'r holl ſaint. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

25 Grâs *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[p] Ioan 19. 17, 18.
[q] Pen. 11. 26.
[r] Mic. 2. 10. Phil. 3. 20. Pen. 11. 10, 16.
[s] Eph. 5. 20.
[t] Lef. 7. 12. Sal. 50. 14, 23. a 69. 30, 31. a 107. 22.
[u] Hof. 14. 2.
* *tiodfori ei.*
[x] Phil. 4. 18.
[y] Phil. 2. 29. Ad. 7.
† *lywodraethwŷr.*
[z] Ezec. 3. 17. a 33. 2, 7.
[a] Eſay 40. 11. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.
[b] 1 Pedr 4. 25. a 5. 4. Zech. 9. 11.
† Neu, *Teſtament.*
[c] Phil. 2. 13. 1 Pedr 5 19.
[d] 1 Pedr 5. 12.
* *wneuthuri*
‡ *anfonais.*
† *lywodraethwŷr.*

¶ At yr Hebreaid yr yſgrifenwyd o'r Ital gyd â Thimotheus.

¶ Epiſtol

¶ Epiſtol cyffredinol IAGO yr Apoſtol.

PEN. I.

2 Cymer i lawenychu mewn blinder, 5 i ofyn doethineb gan Dduw: 13 Na ſwrier y bai arno ef o ran ein gwendid na'n pechodau ni: 22 I gurando ac i ſyſyrio ar air Duw: ac i gyneuthur ar ei ôl: 26 O's amgen, ſe gall rhai ymddangos yn grefyddol oddi allan, ond ni allant fod felly mewn gwirionedd.

Ynghylch 4064.

IAGO, gwaſanaethwr Duw a'r Arglwydd Ieſu Criſt, at y deudeg llwyth [a] ſydd ar waſgar, annerch.

2 [b] Cyfrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan ſyrthioch mewn amryw brofedigaethau;

3 [c] Gan wybod fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu ammynedd.

4 Ond caffed ammynedd *ei* pherffaith waith, fel y byddoch berffaith, a chyfan, heb ddiffygio mewn dim.

5 [d] O bydd ar neb o honoch eiſiau doethineb, [e] gofynned gan Dduw, yr hwn ſydd yn rhoi yn ‡ haelionus i bawb, ac heb ddannod; a [f] hi a roddir iddo ef.

6 Eithr gofynned mewn ffydd, heb ammeu dim. Canys yr hwn ſydd yn ammeu, ſydd gyffelyb i don y môr, a chwelir ac a deflir gan y gwynt.

7 Canys na teimlied y dyn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gŵr dau-ddyblyg ei feddwl *ydd* anwaſtad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd iſel, * llawenyched yn ei oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei ddaroſtyngiad: canys [g] megis blodeuyn y glâs-welltyn y diflanna efe.

11 Canys cyfododd yr haul gyd â gwrês, a gwywodd y glâs-welltyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei bryd ef a gollodd: felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 [h] Gwyn ei fŷd y gŵr ſydd yn goddef profedigaeth: canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn [i] goron y bywyd, [k] yr hon a addawôdd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

13 Na ddyweded neb pan demtier ef, Gan Dduw y'm temtir: canys Duw ni's gellir ei demtio â * drygau, ac nid yw efe yn temtio neb.

14 Canys yna y temtir pob un, pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi ymddŵyn, a eſgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphenner, a eſgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr anwyl, na chyfeiliornwch.

17 [l] Pob rhoddiad daionus, a phob [p] bydded berffaith, oddi uchod y mae, yn diſgyn oddi wrth Dâd y goleuni, [m] gyd â'r hwn nid oes gyſnewidiad, na chyſgod tröedigaeth.

18 [n] O'i wîr ewyllys yr ynnillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem ryw [o] flaen-ffrwyth o'i greaduriaid ef.

19 O achos hyn, fy mrodyr anwyl, [p] bydded pob dŷn eſgud i wrando, [q] diog i leſaru, [r] diog i ddigoſaint.

20 Canys digoſaint gŵr nid yw yn cyflawni cynawnder Duw.

21 O herwŷdd pa ham [s] rhoddwch heibio bob budreddi, a helaethrwydd malais, a thrwy addfwynder derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

22 A'i hyddwch wneuthurwŷr y gair, ac nid gwrandawŷr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

23 O blegid [t] o's yw neb yn wrandâwr y gair, a heb fod yn wneuthurwr, y mae hwn yn debyg i ŵr yn edrych ei wyneb-pryd naturiol mewn drŷch.

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man efe a anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr [u] yr hwn a edrych ar berffaith *y* gyfraith rhyddid, ac a barhao *yndi*, hwn heb fod yn wrandâwr anghofus, ond gwneuthurwr y withred, [z] efe a fydd dedwŷdd yn ei * weithred.

26 O's yw neb yn eich mŷſg yn cymmeryd arno fod yn grefyddol, heb ‡ attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.

27 Crefydd bûr a dihalogedig ger bron Duw a'r Tâd yw hyn, Ymweled â'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, *a*'i gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y bŷd.

PEN. II.

1 Nad gweddol i Griſtianogion ddiyſtyru eu brodyr tlodion: 13 Ond bod yn gariadus, ac yn drugarogion. 14 Na ddylid ymfroſtio o ffydd lle ni byddo gweithredoedd da: 17 nad yw'r ffydd honno ond ffydd farw, 19 a ffydd y cythreuliaid; 21 Ac nid ffydd Abraham, 25 a Rahab.

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Ieſu Criſt, *ſef Arglwydd* y gogoniant, gyd â [a] derbyn ŵyneb.

2 O blegid o's daw i mewn i'ch ‡ cynnulleidfa chwi ŵr â modrwy aur mewn dillad gwŷchion, a dyfod hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn ſydd yn gwiſgo y dillad gwŷchion, a dywedyd wrtho Eiſtedd di yma * mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Sâf di yna, neu eiſtedd yma îs law fy 'ſtôl-droed i:

4 Onid ydych chwi dueddol ynoch eich hunain, ac *onid* acthoch yn farnwŷr meddyliau drwg?

5 Gwrandêwch, fy mrodyr anwyl, [b] Oni ddewiſodd Duw dlodion y bŷd hwn, [c] yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas, [d] yr hon a addawôdd efe i'r rhai ſydd yn ei garu ef?

6 Eithr [e] chwithau a ammharchaſoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich gorthrymmu chwi, ac yn eich tynnu ger bron brawdleoedd?

7 Onid ydynt hwy yn cablu yr Enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 O's cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol, yn ôl yr yſgrythur, [f] Câr dy gymydog fel ti dy hun, da yr ydych yn gwneuthur.

9 Eithr [g] o's derbyn wyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyoeddi gan y gyfraith, megis troſeddwŷr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo'r gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn un *pwnc*, [h] y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y ‡ neb a ddywedodd, [i] Na odineba, a ddywedodd hefyd, Na ladd. Ac o's ti ni odinebi, etto a leddi, yr ŵyt ti yn troſeddu y gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnêwch, megis rhai a fernir wrth [k] gyfraith rhyddid.

13 Canys

[a] Ioan 7. 35. Act. 8. 1. 1 Pedr 1. 1.
[b] Math. 5. 12. Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[c] Rhuf. 5. 3. 1 Pedr 1. 6.
[d] Diar. 2. 3.
[e] Math. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24.
‡ *rhwydd.*
[f] Jer. 29. 12. 1 Ioan 5. 14.
* *ymfroſtied.*
[g] Job 14. 2. 1 Cor. 7. 31. 1 Ioan 2. 17.
[h] Job 5. 17.
[i] 1 Cor. 9. 25. Pen. 2. 5.
[k] Math. 10. 22. a 19. 28, 29.
* *drwg.*
[l] Ioan 3. 27. 1 Cor. 4. 7.
[m] Mal. 3. 6.
[n] Ioan 1. 13. a 3. 3. 1 Cor. 4. 15. 1 Pedr 1. 23.
[o] Jer. 2. 3. Dad. 14. 4.
[p] Preg. 5. 1.
[q] Diar. 17. 27.
[r] Preg. 7. 9.
[s] Col. 3. 8. 1 Pedr 2. 1.
[t] Math. 7. 21. Luc 11. 28. Rhuf. 2. 13.
[u] Luc 6. 47, &c. Edrych Pen. 2. 14, &c.
[x] 2 Cor. 3. 18.
[y] Pen. 2. 12.
[z] Ioan 17. 17.
* *weithredoedd.*
‡ *ffrwyno.*
[a] Sal. 82. 2. a 89. 8. 1 Pedr 3. 10.
[b] 1 Cor. 1. 26, 28.
[c] Luc 12. 21. 1 Tim. 6. 18.
[d] Ecſod. 20. 6. 1 Sam. 2. 30. Diar. 8. 17. Math. 5. 3. Pen. 1. 12.
[e] 1 Cor. 11. 22.
[f] Math. 22. 39.
[g] Ad. 1. 18.
[h] Deut. 27. 26. Math. 5. 19.
‡ *Neu, gyfraith.*
[i] Ecſod. 20. 13, 14.
[k] Pen. 1. 25.

[r] Eph. 5. 3.
[s] Gen. 25. 33.
[t] Gen. 27. 36, 38,
[*] *gorâd i newid ei feddwl.*
[u] Ecſod. 19. 12, 18, 19
[x] Ecſod. 20. 19.
[y] Ecſod. 19. 13.
[z] Gal. 4. 26.
[a] Luc 10. 20. Phil. 4. 3.
[b] Pen. 8. 6. a 9. 15.
[*] *cyfammod.*
[c] Ecſod. 24. 8.
[d] Gen. 4. 10.
[e] Pen. 2. 2. a 3. 17. a 10. 28.
[f] Ecſod. 19. 18.
[g] Hag. 2. 6.
[h] Sal. 102. 26. Math. 24. 35. Dad. 21. 1.
[‡] Neu, *ellir eu byſgwyd,*
[i] Deut. 4. 24.
[k] Rhuf. 12. 10. 1 Pedr 1. 22. a 4. 8.
[l] Rhuf. 12. 13.
[m] Gen. 19. 2.
[n] Math. 25. 30. Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 12, 26.
[o] Math. 6. 25, 34. Phil. 4. 12. 1 Tim. 6. 6, 8.

16 [r] Na *bo* un putteiniwr, neu halogedig, megis Eſau, [s] yr hwn am un ſaig o ſwyd a werthodd ei enedigaeth-fraint.

17 Canys chwi a wyddoch ddarfod wedi hynny hefyd ei wrthod ef, [t] pan oedd efe yn ewyllyſio etifeddu y fendith: o blegid ni chafodd efe [*] le i edifeirwch, er iddo trwy ddagrau ei thaer-geiſio hi.

18 Canys ni ddaethoch chwi at [u] y mynydd teimladwy ſydd yn lloſgi gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch, a thymmeſtl,

19 A ſain udgorn, a llef geiriau; yr hon pwy hynnag a'i clywſant a [x] ddeiſyfiaſant na chwanegid y mn atodd wrthynt.

20 O blegid ni allent hwy oddef yr hyn a orchymynaſid, [y] Ac o's bwyſtfil a gyffyrddai â'r mynydd, *efe* a labyddir, neu a wenir â phiccell.

21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg, ag y dywedodd Moſes, Yr ydwyf yn ofni ac yn crynu.

22 Eithr chwi a ddaethoch [z] i fynydd Sion, ac i ddinas y Duw byw, y Jeruſalem nefol, ac at fyrddiwn o angylion,

23 I gymmanfa a chynnulleidfa y rhai cyntaf-anedig, [a] yr hai a 'ſgrifennwyd yn y nefoedd, ac at Dduw, barnwr pawb, ac at yſbrydoedd y cyfawn y rhai a berffeithiwyd,

24 Ac at Ieſu [b] cyfryngwr y [*] teſtament newydd, a [c] gwaed y taenelliad, yr hwn ſydd yn dywedyd pethau gwell [n] na'r eiddo Abel.

25 Edrychwch na wrthodoch yr hwn ſydd yn llefaru. O blegid [d] o nid dïangodd y rhai a wrthodaſant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaear, mwy o lawer *ni's dïangwn* ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddi wrth yr hwn *ſydd yn llefaru* o'r nêf:

26 [e] Llef yr hwn y pryd hynny a yſgydwodd y ddaear: ac yn awr á addawodd, gan ddywedyd, [g] Etto unwaith yr wyf yn cynhyrfu, nid yn unig y ddaear, ond y nêf hefyd.

27 A'r Etto unwaith hynny ſydd yn hyſbyſu [h] ſymmudiad y pethau a [‡] yſgydwir, megis pethau wedi eu gwneuthur, fel yr arhoſo y pethau nid yſgydwir.

28 O herwydd pa ham, gan ein bod ni yn derbyn teyrnas ddiſigl, bydded gennym râs, trwy 'r hwn y gwaſanaethom Dduw wrth ei fodd gyd â gwylder a pharchedig ofn.

29 O blegid [i] ein Duw ni *ydd* dân yſſol.

PEN. XIII.

1 Amryw gynghorion, megis i garu ein gilydd: 4 i fyw yn oneſt: 5 i ochelyd cybydd-dra: 7 i berchi pregethwŷr Duw: 9 i ochel athrawon dieithr: 10 i gyſaddef Criſt: 16 i roi elufen: 17 i ufuddhâu i ſwyddogion: 18 i weddio dros yr apoſtol. 20 Y diweddh.

[k] Rhuf. 12. 10. 1 Pedr 1. 22. a 4. 8.
[l] Rhuf. 12. 13.
[m] Gen. 19. 2.
[n] Math. 25. 30. Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 12, 26.
[o] Math. 6. 25, 34. Phil. 4. 12. 1 Tim. 6. 6, 8.

PArhaed [k] brawdgarwch.

2 [l] Nac anghofiwch letteugarwch: canys wrth hynny [m] y llettyodd rhai angylion yn ddiarŵybod.

3 [n] Cofiwch y rhai ſy yn rhwym, fel pettech yn rhwym gyd â hwynt; y rhai cyſtuddiol, megis yn bod eich hunain hefyd yn y corph.

4 Anrhydeddus *yw* priodas ym mhawb, a'r gwely dihalogedig: eithr putteinwŷr a godinebwŷr a farna Duw.

5 *Bydded eich* ymarweddiad yn ddiarian-gar; [o] gan fod yn foddlon i'r hyn ſydd gennych. Canys efe a ddywedodd, [r] Nyth roddaf di i fynu, ac ni'th lwyr-adawaf chwaith.

6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷ, [s] Yr Arglwydd *ydd* gymmorth i mi, ac nid ofnaf beth a wnel dyn i mi.

7 [h] Meddyliwch am eich [‡] blaenoriaid, y rhai a draethaſant i chwi air Duw: ffydd y rhai, dilynwch, gan yſtyried diwedd eu hymarweddiad hwynt.

8 Ieſu Criſt ddoe a heddyw [i] yr un, ac yn dragywydd.

9 [k] Na'ch arweinier oddi amgylch ag athrawiaethau amryw a dieithr: canys da *yw* bod y gâlon wedi ei chryfhâu â gras, [l] nid â bwydydd, yn y rhai ni chafodd y ſawl a rodiaſant ynddynt, fudd.

10 Y mae gennym ni allor, o'r hon nid oes awdurdod i'r rhai fy yn gwaſanaethu y tabernacl i fwytta.

11 Canys [m] cyrph yr aniſeiliaid hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan yr arch-offeiriad i'r cyſſegr dros bechod, a loſgir y tu allan i'r gwerſyll.

12 O herwydd pa ham Ieſu hefyd, fel y ſancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, [n] a ddioddefodd y tu allan i'r porth.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwerſyll, gan ddwyn [o] ei waradwydd ef.

14 [p] Canys nid oes i ni yma ddinas barhaus, eithr un i ddyfod yr ŷm ni yn ei diſgwyl.

15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrymmwn [r] aberth moliant yn waſtadol i Dduw, yr hyn yw [*] ffrwyth *ein* gwefuſau, yn [*] cyffeſu i'w Enw ef.

16 Ond gwneuthur daioni a chyfrannu nac anghofiwch: canys [s] â chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 [u] Ufuddhewch i'ch [‡] blaenoriaid, ac ymddaroſtyngwch. O blegid [x] y maent hwy yn gwilio dros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn drift: canys difudd i chwi *yw* hynny.

18 Gweddiwch droſom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllyſio byw yn [‡] oneſt ym mhob peth.

19 Ond yr ydwyf [y] yn helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

20 A Duw 'r heddwch, [z] yr hwn a ddûg drachefn roddi wrth y meirw ein Harglwydd Ieſu, [a] Bugail mawr y defaid, [b] trwy waed y [†] cyfammod tragywyddol,

21 [c] A'ch perffeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; gan [*] weithio ynoch yr hyn ſydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Ieſu Criſt; i'r hwn *y byddo* y gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, goddefwch air y cyngor: o blegid at fyrr *eiriau* [d] yr yſgrifennais attoch.

23 Gŵybyddwch ollwng *ein* brawd Timotheus yn rhŷdd, gyd â'r hwn, o's daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Anherchwch eich holl [‡] flaenoriaid, a'r holl ſaint. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

25 Grâs *ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[p] Eph. 5. 3.
[r] Deut. 31. 6, 8. 1 Gren. 28, 20.
[s] Sal. 56. 4. [h] Ad. 17.
[‡] *llywodraethwŷr.*
[i] Dad. 1. 4. [k] Eph. 4. 14. a 5. 6. 1 Ioan 4. 1.
[l] Rhuf. 14. 17. Col. 2. 16. 1 Tim. 4. 3.
[m] Ecſod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12, 21. a 6. 30. a 16. 27. Num. 19. 3.
[n] Ioan 19. 17, 18.
[o] Pen. 11. 26.
[p] Mic. 2. 10. Phil. 3. 20. Pen. 11. 10, 16.
[q] Eph. 5. 20.
[r] Lef. 7. 12. Sal. 50. 14, 23. a 69. 30, 31. a 107. 22.
[s] Hoſ. 14. 2.
[*] *tlodfori ei.*
[t] Phil. 4. 18.
[u] Phil. 2. 29. Ad. 7. [†] *llywodraethŵyr.*
[x] Ezec. 3. 17. a 33. 2, 7.
[‡] *dda.*
[y] Phile. 22.
[z] Act. 4. 24.
[a] Eſay 40. 11. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.
[b] 1 Pedr 2. 25. a 5. 4.
[c] Zech. 9. 11.
[†] Neu, *teſtament.* [*] *wneuthur*
[d] 1 Pedr 5. 12. ‡ *anfonais.* † *lywodraethwŷr.*

¶ At yr Hebreaid yr yſgrifenwyd o'r Ital gyd â Thimotheus.

¶ Epiſtol

¶ Epiſtol cyffredinol IAGO yr Apoſtol.

PEN. I.

2 Cynghor i lawenychu mewn blinder, 5 i ofyn doethineb gan Ddûw: 13 Na ſwrier y bai arno ef o ran ein gwendid na'n pechodau ni; 22 I wrando ac i ſyfyrio ar air Duw: ac i gyneuthur ar ei ôl: 26 O's amgen, ſe all rhai ymddangos yn grefyddol oddi allan, ond ni allant fod felly mewn gwirionedd.

Ynghylch 4064.

IAGO, gwaſanaethwr Duw a'r Arglwydd Ieſu Criſt, at y deudeg llwyth [a] ſydd ar waſgar, annerch.

2 [b] Cyfrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan ſyrthioch mewn amryw brofedigaethau;

3 [c] Gan wybod fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu ammynedd.

4 Ond caffed ammynedd *ei* pherffaith waith, fel y byddoch berffaith, a chyfan, heb ddiffygio mewn dim.

5 [d] O bydd ar neb o honoch eiſiau doethineb, [e] gofynned gan Ddûw, yr hwn ſydd yn rhoi yn [†] haelionus i bawb, ac heb ddannod; a [f] hi a roddir iddo ef.

6 Eithr gofynned mewn ffydd, heb ammeu dim. Canys yr hwn ſydd yn ammeu, ſydd gyffelyb i dòn y môr, a chwelir ac a deſlir gan y gwynt.

7 Canys na feddylied y dyn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gŵr dau-ddyblyg ei feddwl *ydd* anwaſtad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd iſel, [*] llawenyched yn ei oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei ddaroſtyngiad: canys [g] megis blodeuyn y glâs-welltyn y diflanna efe.

11 Canys cyfododd yr haul gyd â gwrês, a gwywodd y glâs-welltyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei bryd ef a gollodd: felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 [h] Gwyn ei fŷd y gŵr ſydd yn goddef profedigaeth: canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn [i] goron y bywyd, [k] yr hon a addawôdd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

13 Na ddyweded neb pan demtier ef, Gan Ddûw y'm temtir: canys Duw ni's gellir ei demtio â [*] drygau, ac nid yw efe yn temtio neb.

14 Canys yna y temtir pob un, pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi ymddŵyn, a eſgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphenner, a eſgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr anwyl, na chyfeiliornwch.

17 [l] Pob rhoddiad daionus, a phob [p] bydded perffaith, oddi uchod y mae, yn diſgyn oddi wrth Dâd y goleuni, [m] gyd â'r hwn nid oes gyfnewidiad, na chyſgod tröedigaeth.

18 [n] O'i wîr ewyllys yr ynnillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem ryw [o] flaen-ffrwyth o'i greaduriaid ef.

19 O achos hyn, fy mrodyr anwyl, [p] bydded pob dŷn eſgud i wrando, [q] diog i leſaru, [r] diog i ddigoſaint.

20 Canys digoſaint gŵr nid yw yn cyflawni cynawnder Duw.

21 O herwydd pa ham [s] rhoddwch heibio bob budreddi, a helaethrwydd malais, a thrwy addfwynder derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

22 A [t] hyddwch wneuthurwŷr y gair, ac nid gwrandawŷr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

23 O blegid [u] o's yw neb yn wrandâwr y gair, a heb fod yn wneuthurwr, y mae hwn yn debyg i ŵr yn edrych ei wyneb-pryd naturiol mewn drŷch.

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man efe a anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr [x] yr hwn a edrych ar berffaith *y* gyfraith rhyddid, ac a barhao *yndi*, hwn heb fod yn wrandâwr anghofus, ond gwneuthurwr y withred, [z] efe a fydd dedwŷdd yn ei [*] weithred.

26 O's yw neb yn eich mŷſg yn cymmeryd arno fod yn grefyddol, heb [†] attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.

27 Crefydd bûr a dihalogedig ger bron Duw a'r Tâd yw hyn, Ymweled â'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, *a*'i gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y bŷd.

PEN. II.

1 Nad gweddol i Griſtianogion ddiyſtyru eu brodyr tlodion: 13 Ond bod yn gariadus, ac yn drugarogion. 14 Na ddylid ymfroſtio o ffydd lle ni byddo gweithredoedd da: 17 nad yw'r ffydd honno ond ffydd farw, 19 a ffydd y cythreuliaid; 21 Ac nid ffydd Abraham, 25 a Rahab.

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Ieſu Criſt, *ſef Arglwydd* y gogoniant, gyd â [a] derbyn ŵyneb.

2 O blegid o's daw i mewn i'ch [†] cynnulleidfa chwi ŵr â modrwy aur mewn dillad gwŷchion, a dyſod hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn ſydd yn gwiſgo y dillad gwŷchion, a dywedyd wrtho Eiſtedd di yma [*] mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Sâf di yna, neu eiſtedd yma îs law fy 'ſtôl-droed i:

4 Onid ydych chwi dueddol ynoch eich hunain, ac *onid* acthoch yn farnwŷr meddyliau drwg?

5 Gwrandêwch, fy mrodyr anwyl, [b] Oni ddewiſodd Duw dlodion y bŷd hwn, [c] yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas, [d] yr hon a addawôdd efe i'r rhai ſydd yn ei garu ef?

6 Eithr [e] chwithau a ammharchaſoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich gorthrymmu chwi, ac yn eich tynnu ger bron brawdleoedd?

7 Onid ydynt hwy yn cablu yr Enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 O's cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol, yn ôl yr yſgrythur, [f] Câr dy gymydog fel ti dy hun, da yr ydych yn gwneuthur.

9 Eithr [g] o's derbyn ŵyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyoeddi gan y gyfraith, megis troſeddwŷr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo'r gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn un *pwnc*, [h] y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y [†] neb a ddywedodd, [i] Na odineba, a ddywedodd hefyd, Na ladd. Ac o's ti ni odinebi, etto a leddi, yr ŵyt ti yn troſeddu y gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnêwch, megis rhai a fernir wrth [k] gyfraith rhyddid.

13 Canys

[a] Ioan 7. 35. Act. 8. 1. 1 Pedr 1. 1.
[b] Math. 5. 12. Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[c] Rhuf. 5. 3. 1 Pedr 1. 6.
[d] Diar. 2. 3.
[e] Math. 7. 7. 21. 22. Marc 11. 24.
[f] *rhowydd.* Jer. 29. 12.
[g] 1 Ioan 5. 14.
[*] *ymfroſtied.*
[g] Job 14. 2. 1 Cor. 7. 31. 1 Ioan 2. 17.
[h] Job 5. 17.
[i] 1 Cor. 9. 25. Pen. 2. 5.
[k] Math. 10. 22. a 19. 28, 29.
[*] *drwg.*
[l] Ioan 3. 27. 1 Cor. 4. 7.
[m] Mal. 3. 6.
[n] Ioan 1. 13. a 3. 3. 1 Cor. 4. 15. 1 Pedr 1. 23.
[o] Jer. 2. 3. Dad. 14. 4.
[p] Preg. 5. 1.
[q] Diar. 17. 27.
[r] Preg. 7. 9.
[s] Col. 3. 8. 1 Pedr 2. 1.
[t] Math. 7. 21. Luc 11. 28.
[u] Rhuf. 2. 13. [u] Luc 6. 47, &c.
Edrych Pen. 2. 14, &c.
[x] 2 Cor. 3. 18.
[y] Pen. 2. 12.
[z] Ioan 17. 17.
[*] *weithred.*
[†] *ffrwyno.*
[a] Sal. 34. 13. a 39. 1. 1 Pedr 3. 10.
[a] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Diar. 24. 25. Math. 22. 16. Ad. 9.
[†] *ſynagog.*
[*] *yn ddu.*
[b] Ioan 7. 48. 1 Cor. 1. 26, 28.
[c] Luc 12. 21. 1 Tim. 6. 18.
[d] Dad. 2. 9.
[e] Ecſod. 20. 6. 1. Sam. 2. 30. Diar. 8. 17. Math. 5. 3. Pen. 1. 12.
[f] Math. 22. 39.
[g] Ad. 1. 8. [h] Deut. 27. 26. Math. 5. 19.
[†] Neu, *gyfraith.*
[i] Ecſod. 20. 13, 14.
[k] Pen. 1. 25.

13 Canys

[1] Math. 6. 15. a 18, 35. a 25, 41, 42. [m] 1 Ioan 4. 17, 18. [n] Math. 7. 26. Pen. 1. 26. [o] Edrych Luc 3. 11. [p] 1 Ioan 3. 18.

13 Canys [l] barn ddidrugaredd *fydd* i'r hwn ni wnaeth drugaredd; ac [m] y mae trugaredd yn gorfoleddu yn erbyn barn.

14 [n] Pa fûdd *yw*, fy mrodyr, o dywaid neb fod ganddo ffydd, ac heb fod ganddo weithredoedd? A ddichon ffydd ei gadw ef?

15 Eithr [o] o'e bydd brawd neu chwaer yn noeth, ac mewn eifiau beunyddol ymborth,

16 A [p] dywedyd o un o honoch wrthynt, Ewch mewn heddwch, ymdwymnwch, ac ymddigonwch, etto heb roddi iddynt angenrheidiau 'r corph; pa lês *fydd*?

17 Felly ffydd hefyd, oni bydd ganddi weithredoedd, marw ydyw, *a bi* ‡ yn unig.

18 Eithr rhyw un a ddywaid, Tydi ffydd fydd gennyt, minnau gweithredoedd fy gennyf: dangos i mi dy ffydd di † heb dy weithredoedd, a minnau wrth fy ngweithredoedd i a ddangosaf i ti fy ffydd innau.

19 Credu yr ŵyt ti mai un Duw fydd; da yr ŵyt ti yn gwneuthur. [q] Y mae y cythreuliaid hefyd yn credu, ac yn crynu.

20 Eithr a fynni di ŵybod, O ddŷn ofer, am ffydd heb weithredoedd, mai marw yw?

21 Abraham ein tad ni, onid o weithredoedd y cyfiawnhäwyd ef, [r] pan offrymmodd efe Iſaac ei fâb ar yr allor?

22 ‡ Ti a weli [s] fod ffydd yn cŷd-weithio â'i weithredoedd ef, a thrwy weithredoedd fod ffydd wedi ei pherffeithio.

23 A chyflawnwyd yr yſgrythur, yr hon ſydd yn dywedyd, [t] Credodd Abraham i Dduw, a chyfriſwyd iddo yn gyfiawnder: a [u] chyfaill Duw y galwyd *ef*.

24 Chwi a welwch gan hynny mai o weithredoedd y cyfiawnhêir dŷn, ac nid o ffydd yn unig.

25 Yr un ffunud hefyd, [x] Rahab y buttain, nid o weithredoedd y cyfiawnhäwyd hi, pan dderbyniodd hi y cenhadau, a'u danfon ymaith ffordd arall?

26 Canys megis y mae 'r corph heb yr † yſbryd yn farw, felly hefyd ffydd heb weithredoedd, marw yw.

[q] Mar. 1, 24. [r] Gen. 22, 9, 12. ‡ Neu, *A weli*, &c. [s] Heb. 11. 17. [t] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Gal. 3. 6. [u] 2 Cron. 20. 7. Eſay 41. 8. [x] Joſ. 2. 1. Heb. 11. 31. † *anadl.*

PEN. III.

1 *Na ddylem ni ſod yn bryſur i feio ar eraill: 5 ond yn hytrach ffrwyno y tafod, yr hwn er nad ydyw ond aelod bychan, etto y mae efe yn achos llawer o ddaioni, ac o ddrygioni. 13 Y rhai ſydd wir-ſynhwyrol, y maent yn ſwynion, yn beddychlon, heb gynfigennu, a heb ymryſon.*

[a] Math. 23. 8. Rhuf. 2. 20, 21. [b] Luc 6. 37. [c] 1 Bren. 8. 46. 2 Cron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8. [d] Sal. 34. 13. Eccl. 14. 1. a 19. 16. a 25. 8.

[a] NA fyddwch feiſtriaid lawer, fy mrodyr, [b] gan ŵybod y derbyniwn ni farnedigaeth fwy.

2 Canys [c] mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro. [d] Od oes neb heb llithro ar air, [c] gŵr perffaith *yw* hwnnw, yn gallu ffrwyno 'r holl gorph hefyd.

3 Wele, [f] yr ydym *ni* yn rhoddi ffrwynau ym mhennau 'r meirch, i'w gwneuthur yn ufudd i ni, ac yr ydym yn troi eu holl gorph hwy oddi amgylch.

4 Wele, y llongau hefyd er eu maint, ac er eu gyrru gan wyntoedd creulon, a droir oddi amgylch â llyw bychan, lle y mynno 'r llywydd.

5 Felly hefyd [g] y tafod, aelod byshan yw, ac [h] yn ffroſtio pethau mawrion: wele faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!

Pen. 1. 26. [e] Math. 12. 37. [f] Sal. 32. 9. [g] Diar. 12, 18, a 15. 2. [h] Sal. 12. 3. a 73. 8, 9.

6 A'r tafod, tân *ydyw*, bŷd o anghyfiawnder. Felly y mae 'r tafod wedi ei oſod ym mhlith ein haelodau ni, fel [i] y mae yn halogi 'r holl gorph, ac yn goſod [k] troell naturiaeth yn fflam, ac wedi ei wneuthur yn fflam gan uffern.

7 Canys † holl ânatur gwŷllt-filod, ac adar, ac ymluſgiaid, a'r pethau yn y môr, a ddofir, ac a ddofwyd gan ‡ natur ddynol:

8 Eithr y tafod ni ddichon un dŷn ei ddofi: drwg anllywodraethus *ydyw*, yn llawn gwenwyn marwol.

9 Ag ef yr ydym yn bendithio Duw, a'r Tâd; ag ef hefyd yr ydym yn melldithio dynion [k] a wnaethpwyd ar ſûn Duw.

10 O'r un genau y mae yn dyfod allan fendith a melldith. Fy mrodyr, ni ddylai y pethau hyn fod felly.

11 A ydyw ffynnon o'r un [l] llygad yn rhoi *dwfr* melus a chwerw?

12 A ddichon y pren ffigys, fy mrodyr, ddwyn oliſaid? neu wîn-wydden, ffigys? Felly ni *ddichon* un ffynnon roddi dwfr hâllt a chroyw.

13 Pwy *ſydd* ŵr doeth a ‡ deallus yn eich plith? dangoſed trwy ymarweddiad da, ei weithredoedd mewn mwyneidd-dra doethineb.

14 Eithr od oes gennych [l] gynfigen chwerw, ac ymryſon yn eich calon, [m] na fyddwch ffroſtwyr a chelwyddog yn erbyn y gwirionedd.

15 Nid yw y doethineb hyn yn diſgyn oddi uchod; ond daearol, [n] anianol, cythreulig *yw*.

16 Canys [n] lle *mae* cynfigen ac ymryſon, yno y mae † terfyſg, a phob gweithred ddrwg.

17 Eithr [o] y doethineb *ſydd* oddi uchod, yn gyntaf pur ydyw, wedi hynny heddychol, boneddigaidd, hawdd ei thrin, llawn trugaredd a ffrwythau da, ‡ diduedd, a diragrith.

18 A [p] ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch, i'r rhai ſy'n gwneuthur heddwch.

[i] Math. 15. 11, 18, 19. Marc 7. 15, 20, 23. [k] *chwyſl.* † *pob rhyw o roſyllfilod.* ‡ *dynol ryw.* [k] Gen. 1. 26. [l] *lle.* [l] Rhuf. 13. 13. [m] Rhuf. 2. 17, 23. [n] Judas 19. [n] 1 Cor. 3. 3. Gal. 5. 20. † *anrhefn.* [o] 1 Cor. 2. 6, 7. ‡ *diddaleugar.* [p] Diar. 11, 18. Hoſ. 10, 12. Heb. 12, 11.

PEN. IV.

1 *Rhaid i ni ymryſon yn erbyn tracbwant: 4 ac angkymmedrolder; 5 a balchder; 11 ac enllib, a barnu ar eraill; 13 ac na roddom ormod bŷder ar lwyddiant bydol; nac ar einioes dŷn: ond rhoi y cwbl ar Dduw.*

OBa le *y mae* rhyfeloedd ac [o] ymladdau yn eich plith chwi? Onid oddi wrth hyn, *ſef* eich melys-chwantau, [a] y rhai ſydd yn rhyfela yn eich aelodau?

2 Chwennychu yr ydych, ac nid ydych yn cael: ‡ cynfigennu yr ydych, ac eiddigeddu, ac nid ydych yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn.

3 [b] Gofyn yr ydych, ac nid ydych yn derbyn, o [c] herwŷdd eich bod yn gofyn ar gam, fel y galloch eu treulio ar eich melyſchwantau.

4 [d] Chwi odinebwŷr a godineb-wragedd; oni wyddoch chwi fod [e] cyſeillach y bŷd yn elyniaeth i Dduw? [f] pwy bynnag gan hynny a ewyllyſio fod yn gyfaill i'r bŷd, y mae yn elyn i Dduw.

5 A ydych chwi yn tybied fod yr yſgrythur yn dywedyd yn ofer, • At † gynfigen y mae chwant yr yſbryd a gartrefa ynom ni?

[o] *Ymgynbennau.* [a] Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17. 1 Pedr 2. 11. ‡ *Llâdd.* [b] Job 27. 9. a 35. 13. Sal. 18. 41. Eſay 1. 15. Jer. 11. 11. Zech. 7. 13. [c] Sal. 66. 18. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14. [d] Sal. 73. 27. [e] 1 Ioan 2. 15. [f] Ioan 15. 19. a 17. 14. Gal. 1. 10. • Edrych Gen. 6. 5. a 8. 21. Num. 11, 29. Diar. 21, 10. † *ſwyſbau.*

6 Eithr

6 Eithr rhoddi grâs mwy y mae. O herwŷdd pa ham y mae yn dywedyd, [e] Y mae Duw yn gwrthwynebu 'r beilchion, ond yn rhoddi grâs i'r *rhai* gostyngedig.

7 Ymddarostyngwch gan hynny i Dduw. [b] Gwrthwynebwch ddiafol, ac *efe* a ffŷ oddi wrthych.

8 [i] Nesewch at Dduw, ac efe a nesâ atoch chwi. [k] Glanhêwch *eich* dwylaw, *chwi* bechaduriaid; a phurwch *eich* calonnau, *chwi* [l] â'r meddwl dau-ddyblyg.

9 [m] Ymofidiwch, a galerwch, ac ŵylwch: tröer eich chwerthin chwi yn alar, a'*ch* llawenydd yn driſtwch.

10 [n] Ymddarostyngwch ger bron yr Arglwydd, ac efe a'ch dyrchafa chwi.

11 Na ddywedwch yn erbyn eich gilydd, frodyr. Y neb ſydd yn dywedyd yn erbyn *ei* frawd, ac [o] yn barnu ei frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyfraith, ac yn barnu 'r gyfraith: ac od ŵyt *ti* yn barnu 'r gyfraith, nid ŵyt *ti* wneuthurwr y gyfraith, eithr barnwr.

12 Un Goſodwr cyfraith ſydd, yr hwn a ddichon gadw a cholli. [p] Pwy ŵyt ti yr hwn ŵyt yn barnu arall?

13 [q] ‡ Iddo yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu y toru ni a awn i gyfryw ddinas, ac a arhoſwn yno flwyddyn, ac a farchnatâwn, ac a ynnillwn;

14 Y rhai ni wyddoch beth *a fydd* y foru. Canys beth *ydyw* eich einioes chwi? [r] canys tarth ydyw, yr hwn ſydd dros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn diflannu.

15 Lle *y dylech* ddywedyd, [s] O's yr Arglwydd a'i mynn, † ac *o's* byddwn byw, ni a wnâwn hyn neu hynny.

16 Eithr yn awr gorfoleddu yr ydych yn eich ymffroſt: [t] pobcyfryw orfoledd, drwg ydyw.

17 Am hynny [u] i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod ydyw iddo.

[t] 1 Cor. 5. 6. [u] Luc 12. 47. Ioan 9. 41.

PEN. V.

1 *Rhaid i wŷr cyfoethogion drygionus ofni dialedd Duw.* 7 *Ni a ddylem ſod yn ddioddefgar mewn adfyd, yn ôl eſampl y prophwydi a Job:* 12 *a gochelyd tyngu:* 13 *a gweddïo mewn adfyd, a chanu mewn hawddfyd:* 16 *a chyfaddef ein beiau i'n gilydd, a gweddïo dros ein gilydd,* 19 *a dwyn i'r iawn y brawd a fyddo yn myned ar gyfeiliorn.*

† *Fully.*

‡ [a] IDdo yn awr, *chwi* gyfoethogion, ŵylwch ac udwch am eich trueni ſydd yn dyfod arnoch.

2 Eich cyfoeth a bydrodd, [b] a'ch gwiſgoedd a fwyttäwyd gan bryfed.

3 Eich aur a'ch arian a rydodd; a'u rhŵd hwynt a fydd yn dyſtiolaeth ‡ yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân. [c] Chwi a gaſglaſoch dryſor yn y dyddiau diweddaf.

4 Wele, [d] y mae cyflog y gweithwŷr a fedaſant eich meuſydd chwi, yr hwn a gamattaliwyd gennych, yn llefain: a'r [e] llefain y rhai a fedaſant a ddaeth i mewn i gluſtiau Arglwydd y lluoedd.

5 [f] Moethus fuoch ar y ddaear, a thrythyllu; meithrin eich calonnau a wnaethoch, megis mewn dŷdd lladdedigaeth.

6 Condemniaſoch, *a* lladdaſoch y cyfiawn; ac yntau heb ſeſyll i'ch erbyn.

7 Byddwch gan hynny yn * ymarhöus, frodyr, hŷd ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae y llaſurwr yn diſgwyl am werthfawr ffrwyth y ddaear, yn dda ei ammynedd am dano, nes iddo dderbyn [g] y gwlâw cynnar a'r diweddar.

8 Byddwch chwithau hefyd dda eich ammynedd; cadarnhêwch eich calonnau: o blegid dyfodiad yr Arglwydd a neſaodd.

9 Na ‡ rwgnechwch yn erbyn eich gilydd, frodyr, fel na'ch condemnier: wele, y mae y Barnwr [h] yn ſefyll wrth y drŵs.

10 Cymmerwch, fy mrodyr, y prophwydi, y rhai a leſaraſant yn Enw 'r Arglwydd, yn fiampl o ddioddef blinder, ac o hir-ymaros.

11 Wele, [i] deilŵydd yr ydym yn † gadael y rhai ſy ddioddefus. Chwi a glywſoch am [k] ammynedd Job, ac a welſoch [l] ddiwedd yr Arglwydd, o blegid [m] toſturiol iawn yw 'r Arglwydd, a thrugarog.

12 Eithr o flaen pob peth, fy mrodyr, [n] na thyngwch, nac i'r nêf, nac i'r ddaear, nac un llw arall: eithr bydded eich Ie chwi, yn Ie; a'*ch* Nagê, yn Nagê; fel na ſyrthioch i farnedigaeth.

13 Ac oes neb yn eich plith mewn adfyd? gweddïed. A oes neb yn eſmwyth arno? [o] caned ſalmau.

14 A oes neb yn eich plith yn glâf? galwed atto henuriaid yr eglwys, a gweddiant hwy ‡ droſto, [p] gan ei enneinio ef ag olew yn enw 'r Arglwydd:

15 A gweddi 'r ffŷdd a iachâ 'r clâf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i ſynu; ac o's bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a faddeuir iddo.

16 Cyffeſwch *eich* camweddau bawb i'ch gilydd, a gweddïwch dros eich gilydd, fel y'ch iachäer. [q] Llawer a ddichon taerweddi y cyfiawn.

17 Elias oedd ddŷn [r] yn rhaid iddo ddioddef fel ninnau, ac [s] mewn gweddi *eſe* a weddiodd na byddai wlâw; ac ni bu gwlâw ar y ddaear dair blynedd a chwê mis.

18 Ac *eſe* [t] a weddiodd drachefn, a'r nêf a roddes wlâw, a'r ddaear a ddûg ei ffrwyth.

19 Fy mrodyr, [u] od aeth neb o honoch ar gyfeiliorn oddi wrth y gwirionedd, a throi o ryw un ef;

20 Gŵybydded y bydd i'r hwn a drôdd bechadur oddi wrth gyfeiliorni ei ffordd, [x] gadw enaid rhag angau, a [y] chuddio lliaws o beſchodau.

[a] Sal. 138. 6. Diar. 3. 34. 1 Pedr 5. 5. [b] Eph. 4. 27. 1 Pedr 5. 9. [i] 2 Cron. 15. 2. [k] Eſay 1. 16. [l] Pen. 1. 8. [m] Math. 5. 4. [n] Luc 14. 11. a 18. 14. 1 Pedr 5. 6. [o] Math. 7. 1. Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 5. [p] Rhuf. 14. 4. [q] Diar. 27. 1. Luc 12. 18. ‡ *Fully.* [r] Job 7. 7. Edrych Pen. 1. 10. [s] Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. † *byddwn fyw ac a wnâwn.* Rhuf. 1. 10, 31, 32. a 2. 17, 18, 23.

[c] Rhuf. 2. 5. [d] Lef. 19. 13. [e] Deut. 24. 15. [f] Luc 16. 19, 25. * *bir ammynddgar.* [g] Deut. 11. 14. ‡ *roddwch ochenaid ar eich gilydd.* [h] Math. 24. 33. [i] Math. 5. 10, 11. † *cyfrif.* [k] Job 1. 21, 22. [l] Job 42. 10. [m] Num. 14. 18. Sal. 103. 8. [n] Math. 5. 34. [o] Eph. 5. 19. Col. 3. 16. ‡ *wrtcb ei ben.* [p] Marc 6. 13. a 16. 18. [q] Sal. 10. 17. a 34. 15, 18, a 145. Diar. 15. 29. a 28. 9. Ioan 9. 31. [r] 1 Ioan 3. 22. [s] Act. 14. 15. [t] 1 Bren. 17. 1. [u] 1 Bren. 18. 42, 45. [x] Math. 18, 15. [y] Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. 1 Tim. 4. 16. [y] Diar. 10. 12. [x] 1 Pedr 4. 8.

¶ Epiſtol

¶ Epiſtol cyntaf cyffredinol PEDR yr Apoſtol.

PEN. I.

1 Y mae eſe yn benditho Duw am ei amryw râd ytbrydol: 10 Gan ddangos nad ydytw yr iechydwriaeth yng Nghrist beth newyddi, eithr peth a brophwydwyd am dano er yr hen ſalm. 13 Cynghori ſyntw yn ddiwiol, gan eu bod hwy wedi eu geni o newydd trwy air Duw.

Ynghŷlch 4064.

PEDR, apoſtol Iesu Criſt, at y deithriaid [a] ſy ar waſgar ar hŷd Pontus, Galatia, Cappadocia, Aſia, a Bithynia,

2 Etholedigion [b] yn ôl rhag-wybodaeth Duw Dâd, [c] trwy ſancteiddiad yr Yſbryd, i ufudd-dod a [d] thanelliad gwaed Iesu Criſt: [e] Gràs i chwi a heddwch a amlhäer.

3 [f] Bendigedig *ſyddo* Duw a Thâd ein Harglwydd Iesu Criſt, yr hwn yn ôl ei fawr drugaredd [g] a'n hadgenhedlodd ni i obaith bywiol [h] trwy adgyfodiad Iesu Criſt oddi wrth y meirw,

4 I etifeddiaeth anllygredig, a dihalogedig, a diddiſlannedig, ac [i] ynghadw yn y nefoedd i [†] chwi.

5 [k] Y rhai trwy allu Duw [‡] ydych gadwedig trwy ffydd i iechydwriaeth parod i'w dadguddio yn yr amſer diweddaf.

6 Yn yr hyn yr ydych yn mawr-lawenhâu, er eich bod [l] ychydig yr awrhon (o's rhaid yw) [m] mewn triſtwch, trwy amryw brofedigaethau:

7 Fel y caffer [n] profiad eich ffydd chwi, yr hwn ſydd werthfawruſach na'r aur colladwy, eyd [o] profer ef trwy dân, er mawl, ac anrhydedd, a gogoniant, yn ymddangoſiad Iesu Criſt:

8 [p] Yr hwn, er na's gwelſoch, yr ydych yn ei garu; [q] yn yr hwn heb ſod yr awrhon yn *ei* weled, ond yn credu, yr ydych yn mawr-lawenhâu â llawenydd annhraethadwy a gogoneddus:

9 Gan dderbyn diwedd eich ffydd, *ſef* iechydwriaeth *eitb* eneidiau.

10 [r] Am yr hon iechydwriaeth yr ymoſynnodd, ac y manwl-chwiliodd y prophwydi, y rhai [s] brophwydaſant am y gràs *a ddaeai* i chwi:

11 Gan chwilio pa *brŷd* neu pa ryw amſer, yr oedd [t] Yſbryd Criſt, yr hwn oedd ynddynt, yn ei hyſbyſu, pan oedd eſe yn rhag-dyſtiolaethu [u] dioddefaint Criſt, a'r gogoniant ar ôl hynny.

12 [v] I'r rhai y dadguddiwyd [x] nad iddynt hwy eu hunain, ond i ni yr oeddynt yn [†] gweini *yn* y pethau a ſynegwyd yn awr i chwi gan y rhai a eſangylaſant i chwi [y] trwy'r Yſbryd glân, yr hwn a ddanfonwyd o'r nêf, [z] ar yr hŷn *bethau* y mae 'r angylion yn chwennychu edrych.

13 O herwŷdd pa ham, [a] gan wregyſu lwynau eich meddwl, *a* [b] bod yn ſobr, gobeithiwch yn berffaith am y gràs a ddygir i chwi yn nadguddiad Iesu Criſt.

14 Fel plant ufudd-dod, heb gŷd-ymagweddu â'r trachwantau o'r blaen [c] yn eich anwybodaeth:

15 Eithr megis y mae yneb a'ch galwodd chwi yn ſanctaidd, byddwch chwithau hefyd ſanctaidd ym mhob ymarweddiad;

16 O blegid y mae 'n yſgritenedig, [d] Byddwch ſanctaidd; canys ſanctaidd ydwyf fi.

17 Ac o's ydych yn galw ar y Tâd, [e] yr hwn ſydd heb ddewhyn wyneb yn barnu yn ôl gweithred pob un, [f] ymddygwch mewn ofn dros amſer eich [g] ymdeithiad:

18 Gan wybod [h] nad â phethau llygredig, *megis* arian neu aur, y'ch prynwyd oddi wrth eich ofer ymarweddiad, [i] *yn ôl a gawſoch* trwy draddodiad y tadau;

19 Eithr [k] â gwerthfawr waed Criſt, [l] megis oen difrycheulyd:

20 [m] Yr hwn yn wîr a [†] rag-ordeiniwyd cyn ſylfaenu 'r byd, eithr a eglurwyd [n] yn yr amſeroedd diweddaf er eich mwyn chwi,

21 Y rhai ydych trwyddo ef yn credu yn Nuw, [o] yr hwn a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw, ac [p] a roddiodd iddo ef ogoniant, fel y byddai eich ffydd chwi a'ch gobaith yn Nuw.

22 Gwedi [q] puro eich eneidiau, gan ufuddhâu i'r gwirionedd trwy 'r Yſbryd, [r] i frawdgarwch diragrith, cenwch eich gilydd o galon bur yn helaeth:

23 [s] Wedi eich ail-eni, nid o hâd llygredig, eithr anllygredig, [t] trwy air Duw, *yr hwn ſydd* yn byw, ac yn parhâu yn dragywydd.

24 Canys [u] pob cnawd fel glâs-welltyn *yw*, a holl ogoniant dyn fel blodeuyn y glâs-welltyn: gwywodd y glâs-welltyn, a'i flodeuyn a ſyrthiodd:

25 Eithr gair yr Arglwydd ſydd yn aros yn dragywydd: a hwn yw 'r gair a bregethwyd i chwi.

[a] Act. 15. 9. [r] Rhuf. 12. 10. [1] Tim. 1. 5. Heb. 13. 1. Pen. 2. 17. [t] Ioan 1. 13. [t] Iago 1. 18. [1] Ioan 3. 9. [u] Eſay 40. 6. Iago 1. 10.

PEN. II.

1 Y mae eſe yn eu cynghori na wnelont ddim yn erbyn cariad: 4 ac yn dangos mai Criſt ydyw 'r ſylfaen yr adeiladwyd bwynt arno: 11 ac yn dymuno arnynt ymgadw rhag chwantau cnawdol: 13 a bod yn ufudd i ſuyddogion. 18 ac y mae yn dyſgu i weiſion ufuddhau wrth meiſtriaid, 20 a bod yn ddioddefgar wrth eſampl Criſt, er eu bod yn cael cam.

WEdi rhoi heibio gan hynny bob drygioni, a phob twyll, a rhagrith, a chynfigen, a phob gogan-air,

2 Fel rhai bychain newydd-eni, chwennychwch [†] ddidwyll laeth y gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:

3 O's [b] profaſoch *ſod* yr Arglwydd yn dirion.

4 At yr hwn *yr ydych* yn dyſod *megis at* faen bywiol, [c] a wrthodwyd gan ddynion, eithr etholedig gan Dduw, *a* gwerthfawr.

5 [d] A chwithau megis meini bywiol [•] ydych wedi eich adeiladu [e] yn dŷ yſbrydol, [f] yn offeiriadaeth ſanctaidd i offrymmu aberthau [g] yſbrydol, [h] cymmeradwy gan Dduw trwy Iesu Criſt.

6 O herwŷdd pa ham y cynhwyſir yn yr yſgrythur, [•] Wele, yr ŵyf yn goſod yn Sion ben-congl-faen etholedig, *a* gwerthfawr: a'r hwn a gred ynddo, ni's gwaradwyddir.

7 I chwi gan hynny y rhai ydych yn credu, *y mae* yn [‡] urddas: eithr i'r [†] anufuddion, [i] y maen a wrthododd yr adeiladwŷr, hwnnw a wnaed yn ben y gongl,

[a] Eph. 3. 10. [a] Luc 12. 35. Eph. 6. 14. [b] Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. [1] Thef. 5. 6. [c] Act. 17. 30. [d] Lef. 11. 44. a 19. 2. a 20. 7. Mal. 1. 11. [†] Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15, 16. [•] Eſ. 28. 16. [‡] *werthfawr.* [†] *rhai nid ydynt yn credu.* [i] Sal. 118. 22.

[e] Act. 10. 34. [f] 2 Cor. 7. 1. Phila. 2. [g] 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. [h] 1 Cor. 6. 20. [i] Ezec. 20. 18. [k] Heb. 9. 13, 14. Dad. 5. 9. [l] Exod. 12. 5. Ioan 1. 29, 36. 1 Cor. 5. 7. [m] Rhuf. 3. 23. Dad. 13. [†] *rag-wybodaeth.* [n] Eph. 1. 10. [o] Act. 2. 24. [p] Phil. 2. 9.

8 [k] Ac

8 [k] Ac yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwyſtr [l] i'r rhai ſy yn tramgwyddo wrth y gair gan fod yn anufudd: [m] i'r hwn beth yr ordeiniwyd hwynt heſyd.

9 Eithr chwychwi *ydych* rywogaeth etholedig, [n] Brenhinol offeiriadaeth, cenhedl ſanctaidd, pobl [o] briodol *i Dduw*; fel y mynegoch rinweddau yr hwn a'ch galwodd allan o [o] dywyllwch i'w ryfeddol oleuni ef:

10 [p] Y rhai gynt nid *oeddych* bobl, ond yn awr *ydych* bobl i Dduw: y rhai ni chawſech drugaredd, ond yr awrhon a gawſoch drugaredd.

11 Anwylyd, yr ŵyf yn attolwg *i chwi* [q] megis dieithriaid a phererinion, [r] ymgedwch oddi wrth chwantau cnawdol, [s] y rhai ſy yn rhyfela yn erbyn yr enaid;

12 [t] Gan fod a'ch ymarweddiad yn oneſt ym mŷſg y cenhedloedd: fel, lle maent yn eich goganu megis drwg-weithredwŷr, [u] y gallont o herwydd *eich* gweithredoedd da a welant, ogoneddu Duw yn nŷdd yr ymweliad.

13 [x] Ymddaroſtyngwch o blegid hyn i bob dynol ordinhâd, o herwydd yr Arglwydd: pa un bynnag ai i'r brenhin, megis goruchaf;

14 Ai i'r llywiawdwŷr, megis trwyddo ef wedi eu danfon [y] er dial ar y drwg-weithredwŷr, a [z] mawl i'r gweithredwŷr da.

15 Canys felly y mae ewyllys Duw, fod i chwi [a] trwy wneuthur daioni oſtegu anŵybodaeth dynion ffolion:

16 [b] Megis yn rhyddion, ac nid â rhyddid gennych megis cochl malais, eithr fel [c] gwaſanaethwŷr Duw.

17 [d] Perchwch bawb. [e] Cerwch y brawdoliaeth. [f] Ofnwch Dduw. Anrhydeddwch y brenhin.

18 [g] Y gweiſion, *byddwch* ddaroſtyngedig gyd â phob ofn *i'ch* meiſtriaid, nid yn unig i'r *rhai* da a chyweithas, eithr i'r *rhai* anghyweithas heſyd.

19 Canys hyn *ydd* [h] † raſol, o's yw neb o herwydd cydwybod i Dduw yn dwyn triſtwch, gan ddioddef ar gam.

20 O blegid [i] pa glôd *yw*, o's pan bechoch a chael eich cernodio, y byddwch dda eich amynedd? eithr o's a chwi yn gwneuthur yn dda, ac yn dioddef, y byddwch dda eich amynedd, hyn *ydd* ‡ raſol ger bron Duw.

21 Canys [k] i hyn y'ch galwyd heſyd: o blegid [l] Criſt yntau a ddioddefodd droſom ni, [m] gan adael i † ni eſampl, fel y canlynech ei ôl ef:

22 [n] Yr hwn ni wnaeth bechod, ac ni chaed twyll yn ei enau:

23 [o] Yr hwn pan ddifenwyd, ni ddifenwodd dracheſn, pan ddioddefodd ni fygythiodd; eithr rhoddodd ar y neb ſydd yn barnu yn gyfiawn.

24 [p] Yr hwn ei hun a ddûg ein pechodau ni yn ei gorph * ar y pren; [q] fel gwedi ein marw i bechodau, y byddem byw i gyfiawnder: [r] trwy gleiſiau yr hwn yr iachäwyd chwi.

25 Canys [s] yr oeddych megis defaid yn myned ar gyfeiliorn: eithr yn awr chwi a ddychwelwyd [t] at Fugail ac Eſgob eich eneidiau.

[m] Ioan 13. 15. † Neu, *chwi*. [n] Eſay 53. 9, 10. [o] Math. 27. 39. Ioan 8. 48, 49. [p] Eſay 53. 4. Heb. 9. 28. * *at.* [q] Rhuf. 6. 2, 11. a 7. 6. [r] Eſay 53. 5. [s] Eſay 53. 6. [t] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Ioan 10, 11. Heb. 13. 20.

PEN. III.

1 *Y mae yn dyſgu i wŷr a gwragedd eu dyled i'w gilydd*; 8 *yn annog pawb i undeb a chariad*; 14 *ac i ddioddef erlid*; 19 *ac yn adrodd daioni Duw i'r bŷd ſŷd gynt.*

YR un ffunud, [a] *bydded* y gwragedd oſtyngedig i'w gwŷr priod; od oes rhai heb gredu i'r gair, [b] y galler trwy ymarweddiad y gwragedd, [c] eu hynnill hwy heb y gair,

2 Wrth edrych ar eich ymarweddiad diwair chwi ynghŷd ag ofn.

3 [d] Trwſiad y rhai bydded nid yr un oddi allan, o blethiad gwâllt, ac amgylchoſodiad aur, neu wiſgad dillad;

4 Eithr *bydded* [e] cuddiedig ddŷn y gâlon, mewn anllygredigaeth yſbryd addfwyn a llonydd, yr hwn ſydd ger bron Duw yn werthfawr.

5 Canys felly gynt yr oedd y gwragedd ſanctaidd heſyd, y rhai oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ymdrwſio, gan fod yn ddaroſtyngedig i'w gwŷr priod;

6 Megis yr ufuddhaodd Sara i Abraham, [f] gan ei alw ef yn arglwydd: ‡ merched yr hon ydych chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn dda, ac heb ofni dim dychryn.

7 [g] Y gwŷr yr un ffunud, cŷd-gyfanneddwch â hwynt yn ôl gwybodaeth, gan roddi parch i'r wraig, [h] megis i'r lleſtr gwannaf, fel rhai ſy gŷd-etifeddion gràs y bywyd; [i] rhag rhwyſtro eich gweddiau.

8 Am ben hyn, [k] *byddwch* oll yn unſryd, yn cŷd-oddef *â'ch gilydd*, yn caru ‡ fel brodyr, yn drugarogion, yn ſwynaidd:

9 [l] Nid yn talu drwg am ddrwg, neu ſen am ſen: eithr yngwrthwyneb, yn bendithio; gan wybod mai i hyn y'ch galwyd [m] fel yr etifeddoch fendith.

10 Canys [n] y neb a ewyllyſio hoffi bywyd, a gweled dyddiau da, attalied ei dafod oddi wrth ddrwg, a'i wefuſau rhag adrodd twyll.

11 [o] Gocheled y drŵg, a gwnaed y da; ceiſied heddwch, a dilyned ef.

12 Canys *y mae* llygaid yr Arglwydd ar y rhai cyfiawn, a'i gluſtiau ef tu ag at eu gweddi hwynt: eithr *y mae* ŵyneb yr Arglwydd yn erbyn y rhai ſy 'n gwneuthur drwg.

13 A phwy a'ch dryga chwi, o's bydd wch yn dilyn yr hyn ſydd dda?

14 [p] Eithr o bydd i chwi heſyd ddioddef o herwŷdd cyfiawnder, dedwŷdd *ydych*: ond [q] nac ofnwch rhag eu hofn hwynt, ac na'ch cynhyrfer;

15 Eithr ſancteiddiwch yr Arglwydd Dduw yn eich calonnau: a [r] *byddwch* barod bob amſer i atteb i bob un a ofynno i chwi reſwm am y gobaith ſydd ynoch, gyd ag addfwynder ‡ ac ofn:

16 [s] A chennych gydwybod dda: fel yn yr hyn y maent yn eich goganu megis drwg-weithredwŷr, y cywilyddio y rhai ſydd yn beio ar eich ymarweddiad da chwi yng Nghriſt.

17 Canys gwell *ydyw*, o's ewyllys Duw a'i myn, i chwi ddioddef yn gwneuthur daioni, nag yn gwneuthur drygioni.

18 O blegid Criſt hefyd [t] unwaith a ddioddefodd dros bechodau, y Cyfiawn dros yr anghyfiawn; fel y dygai ni at Dduw, [u] wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu yn yr Yſbryd:

19 Trwy 'r hwn yr aeth efe hefyd ac [x] a bregethodd i'r yſbrydion yngharchar;

[a] Eph. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5. [b] 1 Cor. 7. 16. [c] Math. 18. 15. 1 Cor. 9. 19---22. [d] 1 Tim. 2. 9. Tit. 2. 3. [e] Sal. 45. 13. Rhuf. 2. 29. a 7. 22. 2 Cor. 4. 16. [f] Gen. 18. 12. ‡ Gr. *plant.* [g] 1 Cor. 7. 3. Eph. 5. 25. [h] 1 Cor. 12. 23. [i] Job 42. 8. Math. 5. 24. a 18. 19. [k] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. ‡ Neu, *y brodyr.* [l] Diar. 17. 13. a 20 22. Math. 5. 39. [m] Math. 25. 34. [n] Sal. 34. 12, &c. [o] Sal. 37. 27. 3 Ioan 11. [p] Math 5. 10, 11, 12. [q] Eſay 8. 12, 13. Jer. 1. 8. [r] Sal. 119. 46. Act. 4. 8. ‡ *a pharch.* [s] Pen. 2. 12. [t] Rhuf. 5. 6. Heb. 9. 26, 28. [u] Rhuf. 1. 4. [x] Cor. 13. 4. [x] Pen. 4. 6.

20 [y] Y rhai a ſu gynt anufudd, pan unwaith yr oedd hîr-amynedd Duw yn aros yn nyddiau Nöe, tra [z] y darperid yr arch, [a] yn yr hon ychydig, ſef wyth enaid, a achubwyd trwy ddwfr.

21 [b] Cyffelybiaeth cyfattebol i'r hwn, ſydd yr awrhon yn ein hachub ninnau, *ſef* bedydd, (nid bwrw ymaith fudreddi 'r cnawd, eithr ymatteb cydwybod dda tu ag at Dduw) trwy adgyfodiad Ieſu Criſt:

22 Yr hwn ſydd [c] ar ddeheu-law Duw, wedi myned i'r nêf, a'r [d] angylion a'r awdurdodau a'r galluoedd wedi eu daroſtwng iddo.

PEN. IV.

1 Y mae yn eu hannog bawy i beidio â phechu, trwy eſampl Criſt, a thrwy yſtyried ſod diwedd pob peth yn pwyſo yn agos. 12 Y mae yn eu cyſſuro yn erbyn erlid.

AM hynny, gan ddioddef o Criſt droſom ni yn y cnawd, chwithau hefyd byddwch wedi eich arfogi â'r un meddwl: o blegid [a] yr hwn a ddioddefodd yn y cnawd, a beidiodd â phechod;

2 [b] Fel na byddo mwyach [c] fyw i chwantau dynion, ond i ewyllys Duw, dros yr amſer ſydd yn ôl yn y cnawd.

3 Canys digon i ni [d] yr amſer a aeth heibio o'r einioes [e] i weithredu ewyllys y cenhedloedd, gan rodio mewn trythyllwch, trachwantau, meddwdod, cyfeddach, † diotta, a ffiaidd eilun-addoliad:

4 Yn yr hyn y maent yn ddieithr [f] yn *eich* cablu *chwi*, am nad ydych yn cŷdredeg gyd â hwynt i'r unrhyw ormod rhyſedd:

5 Y rhai a roddant gyfrif i'r hwn ſydd barod [g] i farnu y byw a'r meirw.

6 Canys er mwyn hynny [h] yr efengylwyd i'r meirw hefyd, fel y bernid hwy yn ôl dynion yn y cnawd, ac y byddent fyw yn ôl Duw yn yr ysbryd.

7 Eithr [i] diwedd pob peth a neſaodd: [k] am hynny byddwch ſobr, a gwiliadwrus i weddiau.

8 Eithr o flaen pob peth *bydded* gennych gariad ‡ helaeth tu ag at eich gilydd: canys [l] cariad a guddia lïaws o bechodau.

9 *Byddwch* [m] letteugar y naill i'r llall, [n] heb rwgnach.

10 [o] Pob un megis y derbyniodd rôdd, cyfrennwch â'ch gilydd, [p] fel daionus oruchwylwŷr [q] amryw râs Duw.

11 [r] O's lleſaru a wnâ neb, *lleſared* megis ‡ geiriau Duw: o's gweini y mae neb, *gwnaed* megis o'r gallu y mae Duw yn ei roddi, fel [s] ym mhob peth y gogonedder Duw trwy Ieſu Criſt: [t] i'r hwn y byddo 'r gogoniant a'r gallu, yn oes oeſoedd. Amen.

12 Anwylyd, na fydded ddieithr gennych am [u] y profiad tanllyd ſydd ynoch, yr hwn a wneir er profedigaeth i chwi, fel pe bai beth dieithr yn digwydd i chwi:

13 Eithr [x] llawenhêwch, yn gymmaint a'ch bod [y] yn gyfrannogion o ddioddefiadau Criſt; fel pan ddadguddier ei ogoniant ef, y byddoch yn llawen, ac yn gorſoleddu.

14 [z] O's diſenwir chwi er mwyn Enw Criſt, gwŷn eich bŷd: o blegid y mae Ysbryd y gogoniant, ac *Ysbryd* Duw yn

gorphwys arnoch. Ar eu rhan hwynt yn wîr *eſe* a geblir, ond ar eich rhan chwi *eſe* a ogoneddir.

15 Eithr [a] na ddioddefed neb o honoch fel llofrudd, neu leidr, neu ddrwg-weithredwr, neu fel un yn ymyrreth â matterion rhai eraill:

16 Eithr o's fel Criſtion, na fydded gywilydd ganddo; ond gogonedded Dduw yn hyn o ran.

17 Canys *daeth* yr amſer [b] i ddechreu o'r farn o dŷ Dduw: ac [c] o's *dechreu hi* yn gyntaf arnom ni, [d] beth *fydd* diwedd y rhai nid ydynt yn ‡ credu i efengyl Dduw?

18 [e] Ac o's braidd y mae 'r cyfiawn yn gadwedig, pa le yr ymddengys yr annuwiol a'r pechadur?

19 Am hynny y rhai hefyd ſy yn dioddef yn ôl ewyllys Duw, [f] gorchymynnant eu heneidiau *iddoef*, megis i Greawdwr ffyddlon, gan wneuthur yn dda.

PEN. V.

1 Y mae yn annog yr Henuriaid i borthi defaid Criſt: 5 a'r ieuainge i ufuddhâu: 8 A phawb i wilied, ac i fod yn ſobr, ac yn ddïanwadal yn y ffydd: 9 Ac i wrthwynebu y cythraul, y gwrthwynebwr creulon.

YR henuriaid ſy yn eich plith, attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr hwn *wyf* [a] gŷd-henuriad, a [b] thyſt o ddioddefiadau Criſt, yr hwn hefyd *wyf* [c] gyfrannog o'r gogoniant a ddadguddir,

2 [d] Porthwch braidd Duw, † yr hwn ſydd yn eich plith, gan fwrw golwg arnynt nid trwy gymmell, eithr yn ewyllyſgar; [e] nid er mwyn budr-elw, eithr o barod-rwydd meddwl;

3 Nid fel rhai [f] yn tra-arglwyddiaethu ar [g] etifeddiaeth *Dduw*, ond [h] gan fod yn eſamplau i'r praidd.

4 A phan [i] ymddangoſo y Pen-bugail, chwi a gewch dderbyn anniſtannedig [k] goron y gogoniant.

5 Yr un ffunud yr ieuainge, byddwch oſtyngedig i'r henuriaid. A *byddwch* [l] bawb yn oſtyngedig i'ch gilydd, ac ymdrwſiwch oddi ſewn â goſtyngeiddrwydd: o blegid [m] y mae Duw yn gwrthwynebu y beilchion, ac yn rhoddi grâs i'r rhai goſtyngedig.

6 [n] Ymddaroſtyngwch gan hynny dan alluog law Dduw, fel y'ch dyrchafo mewn amſer cyfaddas:

7 [o] Gan fwrw eich holl ofal arno ef; canys y mae efe yn gofalu droſoch chwi.

8 [p] Byddwch ſobr, gwiliwch: o blegid y mae [q] eich gwrthwynebwr diafol, megis llew rhuadwy, yn rhodio oddi amgylch, gan geiſio y neb a allo ei lyngcu.

9 [r] Yr hwn gwrthwynebwch yn gadarn yn y ffydd, gan *wybod* fod yn cyflawni yr un blinderau yn eich ‡ brodyr, y rhai ſydd yn y bŷd.

10 A Duw pob grâs, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w dragywyddol ogoniant † trwy Grift Ieſu, wedi i chwi ddioddef [s] ychydig, [t] a'ch perffeithio chwi, a'*ch* cadarnhao, a'*ch* cryfhao, a'*ch* ſefydlo.

11 [u] Iddo ef *y byddo* y gogoniant, a'r gallu, yn oes oeſoedd. Amen.

12 Gyd â Silfanus brawd ffyddlon i chwi (fel yr ŵyf yn tybied) [x] y 'ſgriſennais ar ychydig *eiriau*, gan gynghori a thyſtiolaethu

[a] Phile. 9. [b] Luc 24. 48. [c] Rhuf. 8. 17, 18. Dad. 1. 9. [d] Act. 20. 28. † *bŵd y gallo ch.* [e] 1 Tim. 3. 3, 8. Tit. 1. 7. [f] Math. 20. 25, 26. 2 Cor. 1. 24. [g] Sal. 33. 12. a 74. 2. [h] Phil. 3. 17. 2 Theſ. 3. 9. 1 Tim. 4. 12. Tit. 2. 7. [i] Heb. 13. 20. [k] 1 Cor. 9. 25. [l] Rhuf. 12. 10. Eph. 5. 21. [m] Iago 4. 6. Iago 4. 10. [n] Sal. 37. 5. [o] Luc 21. 36. 1 Theſ. 5. 6. Pen. 4. 7. [p] Job 1. 7. a 2. 2.

[q] Eph. 6. 11, 13. Iago 4. 7. ‡ *brawdoliaeth, yr hon ſydd* † *yng Ngbriſt Ieſu.* [r] 2 Cor. 4. 17. [s] Heb. 13. 22. [t] Pen. 4. 11. Dad. 1. 6. [u] Heb. 13. 12.

[y] Gen. 6. 3, 13. [z] Heb. 11. 7. [a] Gen. 7. 7. a 8. 18. [b] 2 Pedr 2. 5. [b] Eph. 5. 26. [c] Eph. 1. 20, 21. [d] Rhuf. 8. 38.

[a] Rhuf. 6. 7. [b] Rhuf. 14. 7. [c] Gal. 2. 20. [d] Ezec. 44. 6. a 45. 9. [e] Eph. 4. 17. † *ymyſed.* [f] Act. 13. 45. a 18, 6. [g] Act. 10. 42. 1 Cor. 15. 51, 52. [h] Pen. 3. 19. [i] Rhuf. 13. 12. Phil. 4. 5. [k] Math. 26. 41. Col. 4. 2. Pen. 5. 8. ‡ *gwreſog, parbäus.* [l] Diar. 10. 12. Iago 5. 20. [m] Rhuf. 12, 13. Heb. 13. 2. [n] Phil. 2. 14. [o] Rhuf. 12. 6. [p] Math. 25. 14. Luc 12. 42. [q] 1 Cor. 4. 1. 2. Tit. 1. 7. [q] 1 Cor. 12. 4. Eph. 4. 11. [r] Rhuf. 12. 6, 7, 8. [s] 1 Cor. 3. 10. ‡ *Oraclau.* [s] Eph. 5. 20. [t] 1 Tim. 6. 16. [u] 1 Cor. 3. 13. Pen. 1. 7. [x] Act. 5. 41. [y] 2 Cor. 4. 10. Col. 1. 24. [z] 2 Tim. 2. 10. Dad. 1. 9. [z] Math. 5. 11. Pen. 2, 20.

mai gwîr râs Duw yw yr hwn yr ydych yn sefyll ynddo.

13 Y mae 'r *eglwys ſydd* yn Babilon, yn gŷd-etholedig *â chwi*, yn eich annerch; a [x] Marc fy mâb i.

[x] Act. 12. 25.

14 [y] Anherchwch eich gilydd â chuſan cariad. Tangnefedd i chwi oll, y rhai ydych yng Nghriſt Iesu. Amen.

[y] Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thes. 5. 26.

¶ Ail Epiſtol cyffredinol PEDR yr Apoſtol.

PEN. I.

1 Y mae efe yn eu cadarnhäu mewn gobaith o gynnydd grâs Duw: 5 ac yn eu hannog i ymroddi at eu galwedigaeth yn ſicr trwy ffydd a gweithredoedd. 12 Y mae yn bfalus i ddwyn hynny ar gôf iddynt, gan wybod fod ei farwolaeth ef ei hun yn agos. 16 Y mae yn eu rhybuddio hwy i fod yn ddiſtanwadal yn ffydd Criſt, gwîr Fâb Duw, trwy dyſtiolaeth yr apoſtolion a gwelſant ei ogoniant ef; a thrwy dyſtiolaeth y Tâd, a'r proffwydi.

Ynghylch 4070.

[a] Rhuf. 1. 12. 2 Cor. 4. 13. Tit. 1. 4. * *ac Achubwr.*

SImon Pedr, gwaſanaethwr ac apoſtol Iesu Criſt, at y rhai a gawſant [a] gyffelyb werthfawr ffydd â ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw * ni, a'n Hachubwr Iesu Criſt:

[b] 1 Pedr. 1. 2. Jud. 2.

2 [b] Grâs i chwi, a thangnefedd a amlhäer, trwy adnabod Duw, a Iesu ein Harglwydd ni,

[c] Ioan 17. 3. † *trwy.*

3 Megis y rhoddes ei ddwyiol allu ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd a duwioldeb, [c] trwy ei adnabod ef, yr hwn a'n galwodd ni † i ogoniant a rhinwedd;

* 2 Cor. 3. 18. Eph. 4. 24. Heb. 12. 10. † *trwy.*

4 Trwy 'r hyn y rhoddwyd i ni addewidion mawr iawn a gwerthfawr; fel trwy y rhai hyn y byddech [d] gyfrannogion o'r duwiol anian, [e] wedi dianc oddi wrth y llygredigaeth *ſydd* yn y bŷd trwy drachwant.

[d] 1 Ioan 3. 2. [e] Pen. 2. 18, 20.

5 A hyn yma hefyd, gan roddi cwbl-ddiwydrwydd, chwanegwch ‡ at eich ffydd rinwedd, ac † at rinwedd wybodaeth,

‡ *yn.* † *mewn.*

6 Ac ‡ at wybodaeth gymmedrolder, ac † at gymmedrolder amynedd, ac ‡ at amynedd dduwioldeb,

rhinwedd. ‡ *mewn.*

7 Ac at dduwioldeb garedigrwydd brawdol, ac [f] at garedigrwydd brawdol gariad.

[f] Gal. 6. 10.

8 Canys o's yw y pethau hyn gennych, ac yn † aml hwynt, y maent yn peri na *bôch* na ſegur [g] na diffrwyth yng wybodaeth ein Harglwydd Iesu Criſt.

gwybodaeth. † *mewn cymmedrolder.* ‡ *mewn.*

[g] 1 Thes. 3. 12. a 5. 15. † *belaeth.* [h] Tit. 3. 14. [h] 1 Ioan 2. 9, 11. [i] 1 Ioan 3. 10. [k] Rhuf. 15. 14, 15. [l] 2 Cor. 5. 1. [m] Pen. 3. 1. [n] Deut. 4. 21, 22, a 31. 14. 2 Tim. 4. 6. [o] Ioan 21, 18, 19.

9 O blegid yr hwn nid yw y rhai hyn ganddo, [h] dall ydyw, heb weled ym mhell, wedi gollwng dros gôf ei lanhäu oddi wrth ei bechodau gynt.

10 O herwŷdd pa ham yn hytrach, frodyr, byddwch ddiwŷd [i] i wneuthur eich galwedigaeth a'ch etholedigaeth yn ſicr: canys tra fôch yn gwneuthur y pethau hyn, ni lithrwch chwi ddim byth.

11 Canys felly yn helaeth y trefnir i chwi fynediad i mewn i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd a'n Hachubwr Iesu Criſt.

12 O herwŷdd pa ham, [k] nid eſgeulusaf eich coffäu bob amſer am y pethau hyn, er eich bod yn eu gwybod, ac wedi eich ſicrhäu yn y gwirionedd preſennol.

13 Eithr yr ydwyf yn tybied *ſod* yn iawn, tra fyddwyf yn [l] y tabernacl hwn, [m] eich cyffrôi chwi, trwy ddwyn ar gôf *i chwi*;

14 [n] Gan wybod y bydd i mi ar frŷs roddi fy nhabernacl *hwn* heibio, megis ag yr hyſbyſodd [o] ein Harglwydd Iesu Criſt i mi.

15 Ac mi a wnâf fy ngoreu hefyd ar allu o honoch bob amſer, ar ôl fy ymadawiad i, wneuthur coffa am y pethau hyn.

[p] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1. [q] Math. 17. 1, 2. Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 1. a 4. 14. [r] Math. 17. 5. [s] Ecſod. 3. 5. [t] Sal. 119. 105. Ioan 5. 35. [u] Dad. 2. 28. a 22. 16. [x] Rhuf. 12. 6. [y] 2 Tim. 3. 16. [z] Pedr 1. 11. † *un amſer.*

16 Canys nid gan ddilyn [p] chwedlau cyfrwys yr hyſbyſaſom i chwi nerth a dyfodiad ein Harglwydd Iesu Criſt, eithr [q] wedi gweled ei fawredd ef â'n llygaid.

17 Canys efe a dderbyniodd gan Dduw Dâd barch a gogoniant, pan ddaeth y cyfryw lêf atto oddi wrth y mawr-ragorol ogoniant, [r] Hwn yw fy anwyl Fab i, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

18 A'r llef yma, yr hon a ddaeth o'r nêf, a glywſom ni, pan oeddym gyd ag ef yn [s] y mynydd ſanctaidd.

19 Ac y mae gennym air ſicrach y proffwydi; yr hwn da y gwnewch ſod yn dâl arno, megis ar [t] ganwyll yn llewyrchu mewn lle tywyll, hŷd oni wawrio 'r dydd, ac oni chodo 'r [u] ſeren ddydd yn eich calonnau chwi:

20 Gan wybod hyn yn gyntaf, [x] nad oes un brophwydoliaeth o'r yſgrythur o ddeongliad priod.

21 Canys [y] nid trwy ewyllys dyn y daeth † gynt brophwydoliaeth: eithr dynion ſanctaidd Duw a leferaſant megis y cynhyrfwyd hwy gan yr Yſbryd glân.

PEN. II.

1 Y mae efe yn proffwydo am athrawön feilsion, ac yn dangos eu hanwiredd a'u dialedd hwy, a'u dilynwŷr: 7 oddi wrth y rhai y gwaredir y rhai duwiol, fel y gwaredwyd Lot o Sodom. 10 Y mae efe yn dangos yn helaethach gynhaddfau y twyllwyr hynny, fel y galler eu hadnabod hwy yn hawſ, a'u gochelyd.

EIthr [a] bu gau-brophwydi hefyd ym mhlith y bobl, megis ag [b] y bydd gau-athrawön yn eich plith chwithau, y rhai yn ddirgel a ddygant i mewn hereſiau dinyſtriol, a [c] chan wadu 'r Arglwydd, [d] yr hwn a'u prynodd hwynt *ydynt* yn tynnu arnynt eu hunain ddinyſtr buan.

[a] Deut. 13. 1. [b] Math. 24. 11. Act. 20. 30. [c] 1 Cor. 11. 19. 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1, 5. Judas 18. [d] Judas 4. [d] Heb. 10. 29. † Neu, *trythyllwch.*

2 A llawer a ganlynant eu † diſtryw hwynt, o herwŷdd y rhai y ceblir ffordd y gwirionedd:

3 Ac [e] mewn cybydd-dod trwy chwedlau gwneuthur, y gwnânt farſiandiaeth o honoch: [f] barnedigaeth y rhai er ys talm nid yw ſegur, a'u colledigaeth hwy nid yw yn heppian.

[e] 1 Tim. 6. 5. Tit. 1. 11. [f] Deut. 32. 35. [g] Job 4. 18. Judas 6. [h] Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8.

4 Canys [g] onid arbedodd Duw 'r angylion [h] a bechaſent, eithr [i] *eu* taflu *hwynt* i uffern, a'u rhoddi i gadwynau tywyllwch, i'w cadw i farnedigaeth;

† *Neu, trythyllwch.*

5 Ac onid arbedodd efe yr hên fŷd, eithr Nöe pregethwr cyfiawnder a gadwodd efe ar ei wythfed, pan ddûg efe y diluw ar fŷd y rhai anwir;

6 A [j] chan droi dinaſoedd Sodoma a Gomorra yn lludw, a'u damniodd *hwy* â dymchweliad, [m] gan *eu* goſod yn eſampl i'r rhai a fyddent yn annuwiol;

7 Ac [n] a waredodd Lot gyfiawn, yr hwn oedd mewn gofid trwy anniwair ymarweddiad yr anwiriaid:

[i] Luc 8. 31. [k] Gen. 7. 7, 23. [l] Pedr 3. 20. [j] Gen. 19. 24. Judas 7. [m] Num. 26. 10. [n] Gen. 19. 16.

8 (Canys y cyfiawn *bwnnw* yn trigo yn
o Sal. 119. 158. Ezec. 9. 4. p 1 Cor. 10. 13. eu mŷſg hwynt, o yn gweled ac yn clywed, ydoedd yn poeni ei enaid cyfiawn o ddydd i ddydd, trwy *eu* hanghyfreithlon weithredoedd *bwynt*.)

9 p Yr Arglwydd a fedr wared y rhai duwiol rhag profedigaeth, a chadw y rhai anghyfiawn i ddydd y farn i'w poeni:

q Judas 4, 7, 8, 10, 16. † *arglwyddiaeth.* r Judas 9. s *eu bunain.* t Jer. 12. 3. Judas 10. 10 Ac yn bennaf q y rhai ſy'n rhodio ar ôl y cnawd mewn chwant afiendid, ac yn diyſtyru †llywodraeth; Rhyfygus *ydynt*, cyndyn, nid ydynt yn arſwydo cablu urddas:

11 Lle nid yw 'r r angylion, y rhai ſy fwy mewn gallu a nerth, yn rhoddi cablaidd farn yn eu herbyn s hwynt ger bron yr Arglwydd.

u Gr. *yn y*, neu, *trwy 'r dŷdd.* x Judas 12. y 1 Cor. 11. 20, 21. † Gr. *o'r ddineb-wraig.* 12 Eithr y rhai hyn, t megis anifeiliaid anrheſymmol anianol, y rhai a wnaed i'w dàl ac i'w diſetha, a gablant y pethau ni ŵyddant oddi wrthynt, ac a ddiſethir yn eu llygredigaeth eu hunain;

13 *Ac* a dderbyniant gyflog anghyfiawnder, a hwy yn cyfrif moethau u beunydd yn hyfrydwch. x Brychau a meſiau *ydynt*, yn ymddigrifo yn eu twyll eu hunain, y gan wledda gyd â chwi;

z Judas 12. a 1 Cor. 11. 20, 21. † Gr. *o'r ddineb-wraig.* 14 A llygaid ganddynt yn llawn † godineb, ac heb ſedru peidio â phechod; yn llithio eneidiau anwadal: a chanddynt galon wedi ymgynnefino â chybydd-dra; plant y felldith;

b Num. 22. 5, 28. Judas 11. 15 Wedi gadael y ffordd uniawn, *bwy* a aethant ar gyfeiliorn, gan ganlyn ffordd z Balaam *mab* Boſor, yr hwn a garodd wobr anghyfiawnder;

16 Ond eſe a gafodd gerydd am ei gamwedd: *aſen* fûd arferol â'r iau, gan ddywedyd â llêf ddynol, a waharddodd ynfydrwydd y prophwyd.

y Judas 12, 13. 17 y Y rhai hyn ydynt ffynhonnau diddwfr, cymmylau a yrrid gan dymmeſtl, i'r rhai y mae niwl tywyllwch ynghadw yn dragywydd.

a Judas 16, 18 Canys z gan ddywedyd chŵyddedig *eiriau* gorwagedd, y maent hwy trwy chwantau 'r cnawd, *a* thryſhyllwch, yn llithio y rhai a a ddiangaſai b yn gwbl oddi wrth y rhai ſy yn byw ar gyfeiliorn:

b Act. 2. 40. * *drot amnyd.* b 1 Pedr 2. 16. c Ioan 8. 34. Rhuf 6. 16. d Math. 22. 45. Heb. 6. 4. a 10. 26. e Pen. 1. 4. f Luc 12. 47, 48. g Diar. 26. 11. 19 Gan addo b rhyddid iddynt, a hwythau eu hunain c yn waſanaethwyr llygredigaeth: canys gan bwy bynnag y gorchfygwyd neb, i hwnnw hefyd yr aeth eſe yn gaeth.

20 Canys d o's wedi iddynt e ddianc oddi wrth halogedigaeth y bŷd, trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd a'r Achubwr Ieſu Criſt, y rhwyſtrir hwy dracheſn â'r pethau hyn, a'u gorchfygu, aeth diwedd y rhai hynny yn waeth nâ'u dechreuad.

h 1 Pedr 2. 16. i Ioan 8. 34. k Rhuf 6. 16. l Math. 22. 45. Heb. 6. 4. a 10. 26. m Pen. 1. 4. n Luc 12. 47, 48. o Diar. 26. 11. 21 Canys f gwell fuaſai iddynt, fod heb adnabod ffordd cyfiawnder, nag wedi *ei* hadnabod, troi oddi wrth y gorchymmyn ſanctaidd, yr hwn a draddodwyd iddynt.

22 Eithr digwyddodd iddynt yn ôl y wîr ddiareb, g Y cî a ymchwelodd at ei chwydiad ei hun; a'r hwch wedi ei golchi, i'w hymdreiglſa yn y dôm.

PEN. III.

Y mae eſe yn eu ſcrbâu bwy am ddyfodiad Criſt i'r farn, yn erbyn y gwatwarwŷr a ymreſymmai yn y gwrthbwyneb: 8 gan rybuddio y rhai duwiol i bryſuro eu hediſeirwch, o ran hîr-amynedd Duw: 10 Ac y mae yn dangos pa fodd y dinyſtrir y bŷd: 11 Ac yn eu hannog bwy i ſanctteiddrwydd buchedd, trwy ddiſgwyl bynny: 15 A hefyd i feddwl mai er mwyn eu hiechydwriaeth bwynt y mae Duw yn ddioddefgar: megis yr yſgrifennodd Paul atïynt.

YR ail epiſtol hwn, anwylyd, yr ydwyf yn awr yn ei ſgrifennu attoch, † yn yr hwn a yr ydwyf yn cyffrôi eich meddwl puraidd, trwy ddwyn ar gôf *i chwi*:

† *ym mhob un o'r ddau.* a Pen. 1, 13. b 1 Tim. 4. 1. c Eſay 5. 19. Ezec. 12, 22, 27. ‡ *fel hyn.* d Gen. 1, 6, 9. e Sal. 24. 2. a 136. 6. f Gen. 7. 11. g Ad. 10. h 2 Theſ. 1. 8. i Sal. 90. 4. k Hab. 2. 3. l Eſay 30. 18. m Ezec. 18. 23. n 1 Tim. 2. 4. o Math. 24. 43. 1 Theſ. 5. 2. Dad. 3. 8. a 16. 14. p Ioan 14. 12. Sal. 102. 26. Eſay 51. 6. Math. 24. 35. Rhuf. 8. 20. Dad. 20. 11. a 21. 1. † *elementau.* * *pryſure dyſodiad.* ‡ *trwy* †*elementau.* q Eſay 65. 17. r 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. s Rhuf. 2. 4. Ad. 9. t Rhuf. 8. 19. 1 Cor. 15. 24. 1 Theſ. 4. 15. u Mar. 13. 23. ‡ *bŷd ddydd tragywyddoldeb.*

2 Sef y byddo cofus gennych y geiriau a rag-ddywedwyd gan y prophwydi ſanctaidd, a'n gorchymmyn ninnau, apoſtolion yr Arglwydd a'r Iachawdwr.

3 b Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn y dyddiau diweddaf watwarwŷr, yn rhodio yn ôl eu chwantau eu hunain,

4 A chan dywedyd, c Pa le y mae addewid ei ddyfodiad ef? canys er pan hunodd y tadau, y mae pob peth yn parhâu ‡ fel *yr oeddynt* o ddechreuad y creaduriaeth.

5 Canys y mae hyn yn ddiarŵybod iddynt o'u gwirfodd, mai d trwy air Duw yr oedd y nefoedd er ys talm, a'r ddaear e yn cyd-ſefyll o'r dwfr, a thrwy 'r dwfr.

6 f O herwydd pa ham y bŷd *a oedd* y prŷd hynny, wedi ei orchuddio â dwfr, a ddiſethwyd.

7 Eithr g y nefoedd a'r ddaear *ſy* yr awr hon, ydynt trwy 'r un gair wedi eu rhoddi i gadw h i dân, erbyn dŷdd y farn, a diſtryw yr anwir ddynion.

8 Eithr yr un peth hyn na fydded yn ddiarŵybod i chwi, anwylyd, i *fod* un dŷdd gyd â'r Arglwydd megis mîl o flynyddoedd, a mil o flynyddoedd megis un dŷdd.

9 k Nid ydyw 'r Arglwydd yn oedi ei addewid, (fel y mae rhai yn cyfrif oed) ond l hîr-ymarhöus yw efe tu ag attom ni, m heb ewyllyſio bod neb yn golledig, ond n dyfod o bawb i edifeirwch.

10 Eithr o dŷdd yr Arglwydd a ddaw megis lleidr y nôs, yn yr hwn p y nefoedd a ânt heibio gyd â thwrw†, a'r † defnyddiau gan wîr wrês a doddant, a'r ddaear a'r gwaith *a fyddo* ynddi a loſgir.

11 A chan fod yn rhaid i hyn i gŷd ymollwng, pa ryw fath ddynion a ddylech chwi fod, mewn ſanctaidd ymarweddiad a duwioldeb,

12 Yn diſgwyl ac yn * bryſio at ddyfodiad dŷdd Duw, ‡ yn yr hwn y nefoedd gan loſgi a ymollyngant, a'r † defnyddiau gan wîr wrês a doddant?

13 Eithr ¶ nefoedd newŷdd, a daear newŷdd yr ydym *ni*, yn ôl ei addewid ef, yn eu diſgwyl, yn y rhai y mae cyfiawnder yn cartreſu.

14 O herwŷdd pa ham, anwylyd, gan eich bod yn diſgwyl y pethau hyn, gwnewch eich goreu r ar eich cael ganddo ef mewn tangnefedd, yn ddifrycheulyd, ac yn ddiargyoedd:

15 A chyfrifwch s hîr-amynedd ein Harglwydd, yn iechydwriaeth; megis ag yr yſgrifennodd ein hanwyl frawd Paul attoch chwi, yn ôl y doethineb a rodded iddo ef;

16 Megis yn *ei* holl epiſtolau hefyd, t yn llefaru ynddynt am y pethau hyn: yn y rhai y mae rhyw bethau anhawdd eu deall, y rhai y mae yr annyſgedig a'r anwaſtad yn eu gŵyrdroi, megis yr yſgrythyrau eraill, i'w dinyſtr eu hunain.

17 Chwychwi gan hynny, anwylyd, a u chwi yn gŵybod *y pethau hyn* o'r blaen, ymgedwch rhag eich arwain ymaith trwy amryfuſedd yr annuwiol, a chwympo o honoch oddi wrth eich ſicrwydd eich hun.

18 Eithr cynnyddwch mewn grâs a gŵybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Ieſu Criſt. Iddo ef *y byddo* gogoniant yr awr hon, ac ‡ yn dragywyddol. Amen.

¶ Epiſtol

PEN. I.

1 Y mae eſe yn goſod allan berſon Criſt, yn yr hwn y mae i ni fywyd tragywyddol, trwy gymdeithas â Duw. 5 Rhaid i ni ymrôi i ſanctteiddrwydd buchedd, i dyſtiolaethu gwirionedd y gymdeithas honno, a'n ffydd; a hefyd i'n ſicrhâu ein hunain o ſaddeuant pechodau, trwy farwolaeth Criſt.

Gwedi 4094.

YR [a] hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywſom, yr hyn a welſom â'n llygaid, [b] yr hyn a edrychaſom arno, ac [c] a deimlodd ein dwylaw am air y bywyd;

2 (Canys y bywyd [d] a eglurhäwyd, ac ni a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ac yn mynegi i chwi y bywyd tragywyddol, [e] yr hwn oedd gyd â'r Tâd, ac a eglurhäwyd i ni.)

3 Yr hyn a welſom ac a glywſom, yr ydym yn ei ſynegi i chwi, ſel y caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd â ni: a'n cymdeithas ni yn wîr *ydd* gyd â'r Tâd, a chyd â'i Fâb ei Iefu Griſt.

4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu hyſgrifennu attoch, [f] ſel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

5 [g] A hon yw 'r gennadwri a glywſom ganddo ef, ac yr ydym yn ei hadrodd i chwi, mai [h] goleuni yw Duw, ac nad oes ynddo ddim tywyllwch.

6 [i] O's dywedwn fod i ni gymdeithas ag ef, a rhodio yn y tywyllwch, celwyddog ydym, ac nid ydym yn gwneuthur y gwirionedd.

7 Eithr o's rhodiwn yn y goleuni, megis y mae efe yn y goleuni, y mae i ni gymdeithas â'n gilydd, a [k] gwaed Iefu Griſt ei Fâb ef ſydd yn ein glanhâu ni oddi wrth bob pechod.

8 [l] O's dywedwn nad oes ynom bechod, yr ydym yn ein twyllo ein hunain, a'r gwirionedd nid yw ynom.

9 [m] O's cyfaddefwn ein pechodau, ffyddlon yw efe a chyfiawn, ſel y maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhao oddi wrth bob anghyfiawnder.

10 O's dywedwn na phechaſom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn gelwyddog, a'i air ef nid yw ynom.

PEN. II.

1 Y mae efe yn eu cyffuro bwy yn erbyn pechodau o wendid. 3 Ailnabod Duw yn iawn yw cadw ei orchymynion ef: 9 a charu ein brodyr: 15 ac na roddom ein ſerch ar y bŷd. 18 Rhaid i ni ochelyd twyllwŷr: 20 y rhai y mae y duwiol yn ddiogel oddi wrth eu twyll; trwy barhâu yn y ffydd, ac mewn ſanctteiddrwydd buchedd.

[a] Rhuf. 8, 34. 1 Tim. 2, 5. Heb. 7. 25. a 9. 24.

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr ŵyf yn eu hyſgrifennu attoch, ſel na phechoch. Ac o phecha neb, [a] y mae i ni Eiriolwr gyd â'r Tâd, Iefu Griſt y Cyfiawn:

[b] Rhuf. 3. 25. 2 Cor. 5. 18. Pen. 4. 10.

2 Ac [b] efe yw 'r † iawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddom ni yn unig, eithr [c] dros *bechodau* yr holl ŷd.

† *cymmod.* [c] Ioan 4. 42. Pen. 4. 14.

3 Ac wrth hyn y gŵyddom yr adwaenom ef, o's cadwn ni ei orchymynion ef.

4 [d] Yr hwn ſydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynion ef, celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

[d] Pen. 3. 17, 6, 17.

5 Eithr [e] yr hwn a gadwo ei air ef; yn wîr [f] yn hwn y mae cariad Duw yn berffaith. [g] Wrth hyn y gŵyddom ein bod ynddo ef.

[e] Ioan 14, 21, 23. [f] Pen. 4. 12. [g] Pen. 4. 13.

6 Yr hwn a ddywaid ei fod yn aros ynddo ef, [h] a ddylai yntau felly rodio, megis ag y rhodiodd ef.

[h] Ioan 13. 15. 1 Pedr 2. 21.

7 Y brodyr, [i] nid gorchymmyn newŷdd yr ŵyf yn ei 'ſgrifennu attoch, eithr gorchymmyn hên [k] yr hwn oedd gennych o'r dechreuad. Yr hên orchymmyn yw 'r gair a glywſoch o'r dechreuad.

[i] 2 Ioan 5. [k] Pen. 3. 11. 2 Ioan 5.

8 Trachefn, [l] gorchymmyn newŷdd yr ŵyf yn ei 'ſgrifennu attoch, yr hyn ſydd wîr ynddo ef ac ynoch chwithau: [m] o blegid y tywyllwch † a aeth heibio, [n] a'r gwîr-oleuni ſydd yr awrhon yn tywynnu.

[l] Ioan 13. 34. [m] Rhuf. 13. 12. 1 Thef. 5. 5, 8. † *ſydd yn myned.* [n] Ioan 1. 9. a 8. 12. [o] 1 Cor. 13. 2. 2 Pedr 1. 9.

9 [o] Yr hwn a ddywaid ei fod yn y goleuni, ac a gaſao ei frawd, yn y tywyllwch y mae hŷd y prŷd hyn.

Pen. 3. 14, 15.

10 [p] Yr hwn ſydd yn caru ei frawd, ſydd yn aros yn y goleuni, ac [q] nid oes rhwyſtr ynddo.

[p] Pen. 3. 14. [q] 2 Pedr 1. 10.

11 Eithr yr hwn ſydd yn casâu ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac [r] yn y tywyllwch y mae yn rhodio: ac ni ŵyr i ba le y mae yn myned, o blegid y mae y tywyllwch wedi dallu ei lygaid ef.

[r] Ioan 12. 35. [s] Luc 24. 47. Act. 4. 12. a 13. 38. [t] Eph. 6. 10.

12 Yſgrifennu yr ŵyf attoch chwi, blant bychain, o blegid [s] maddeu i chwi eich pechodau er mwyn ei Enw ef.

13 Yſgrifennu yr ŵyf attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn *ydd* o'r dechreuad. Yſgrifennu yr ŵyf attoch chwi, wŷr ieuainge, am orchfygu o honoch yr un drŵg. Yſgrifennu yr ŵyf attoch chwi, rai bychain, am i chwi adnabod y Tâd.

14 Yſgrifennais attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn *ydd* o'r dechreuad. Yſgrifennais attoch chwi, wŷr ieuainge, am [t] eich bod yn gryfion, a bod gair Duw yn aros ynoch, a gorchfygu o honoch yr un drŵg.

[u] Math. 6. 24. Iago 4. 4. [x] 1 Cor. 7. 31. Iago 1. 10. [y] Heb. 1. 2. [z] 2 Thef. 2. 3, &c. Pen. 4. 3. [a] Deut. 13. 13. Sal. 41. 9. Act. 20. 30. [b] Math. 24. 24. Ioan 6. 37. a 10. 28, 29. [c] 1 Cor. 11. 19. [d] 2 Cor. 1. 21. Heb. 1. 9. [e] Ioan 14. 26. a 16. 13. Ad. 27. [f] Pen. 4. 3. 2 Ioan. 7. [g] Ioan 25. 23. [h] Pen. 4. 15.

15 Na cherwch y bŷd, na'r pethau *ſy* yn y bŷd. [u] O châr neb y bŷd, nid yw cariad y Tâd ynddo ef.

16 Canys pob peth a'r ſydd yn y bŷd, *megis* chwant y cnawd, a chwant y llygaid, a balchder y bywyd; nid yw o'r Tâd, eithr o'r bŷd y mae.

17 [x] A'r bŷd ſydd yn myned heibio, a'i chwant hefyd: ond yr hwn ſydd yn gwneuthur ewyllys Duw, ſydd yn aros yn dragywydd.

18 O blant bychain, [y] yr awr ddiweddaf ydyw; ac megis y clywſoch [z] y daw anghriſt, yr awrhon hefyd y mae anghriſtiau lawer; wrth yr hyn y gŵyddom mai yr awr ddiweddaf ydyw.

19 [a] Oddi wrthym ni yr aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni: canys [b] pe buaſent o honom ni, hwy a arhoſaſent gyd â ni: eithr *hyn a ſu,* [c] ſel yr eglurid nad ydynt hwy oll o honom ni.

20 Eithr [d] y mae gennych chwi enneiniad oddi wrth y ſanctaidd hwnnw, a [e] chwi a ŵyddoch hob peth.

21 Ni 'ſgrifennais attoch o blegid na ŵyddech y gwirionedd, eithr o blegid eich bod yn ei ŵybod, ac nad oes un celwŷdd o'r gwirionedd.

22 [f] Pwy yw 'r celwyddog, ond yr hwn ſydd yn gwadu nad Iefu yw'r Criſt? Efe yw 'r anghriſt, yr hwn ſydd yn gwadu y Tâd a'r Mâb.

23 [g] Pob un ag ſydd yn gwadu 'r Mâb, nid oes ganddo y Tâd chwaith: [h] *ond yr*

bwn ſydd yn cyffeſu 'r Mâb, y mae 'r Tâd ganddo hefyd.

24 Arhoſed gan hynny ynoch chwi [f] yr hyn a glywſoch o'r dechreuad. Od erys ynoch yr hyn a glywſoch o'r dechreuad, chwithau hefyd a gewch aros yn y Mâb ac yn y Tâd.

25 A hwn yw 'r addewid a addawodd efe i ni, *ſef* bywyd tragywyddol.

26 Y pethau hyn a 'ſgrifennais attoch ynghylch y rhai ſy yn eich hudo.

27 Und y mae [k] 'r enneiniad a dderbyniaſoch ganddo ef, yn aros ynoch chwi, ac [l] nid oes arnoch eiſiau dyſgu o neb chwi: eithr fel y mae yr [m] un enneiniad yn eich dyſgu chwi am bob peth, a gwîr yw, ac nid yw gelwydd: ac megis y'ch dyſgodd chwi, yr arhoſwch [n] ynddo.

28 Ar yr awrhon, blant bychain, arhoſwch ynddo: fel [o] pan ymddangoſo efe, y byddo hyder gennym, ac † na chywilyddiom ger ei fron ef yn ei ddyfodiad.

29 O's gŵyddoch ei fod ef yn gyfiawn, ‡ chwi a wyddoch fod [p] pob un ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, wedi ei eni o hono ef.

PEN. III.

1 *Y mae efe yn dangos rhagorol gariad Duw tu ag attom ni, yn ein gwneuthur ni yn blant iddo ei hun,* 3 *Ac am bynny y byddai raid i ninnau ſod yn uſudd i gadw ei orchymynion:* 11 *A charu bawb ein gilydd ſel brodyr.*

GWelwch pa fath gariad a roes y Tâd † arnom, ſel [a] y'n gelwid yn feibion i Dduw. O blegid hyn nid edwyn y byd chwi, [b] o blegid nad adnabu efe ef.

2 Anwylyd, [c] yr awr hon meibion i Dduw ydym, ac [d] nid amlygwyd etto beth a fyddwn: eithr ni a wyddom pan ymddangoſo efe, [e] y byddwn gyffelyb iddo; o blegid [f] ni a gawn ei weled ef megis ag y mae.

3 Ac y mae pob un ſydd ganddo y gobaith hyn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megis y mae yntau yn bur.

4 Pob un ag ſydd yn gwneuthur pechod, ſydd hefyd yn gwneuthur anghyfraith: † o blegid [g] anghyfraith yw pechod.

5 A chwi a wyddoch [h] ymddangos o hono ef, fel y dileai ein pechodau ni: ac [i] ynddo ef nid oes pechod.

6 Pob un ag ſydd yn aros ynddo ef, nid yw yn pechu: [k] pob un ag ſydd yn pechu, ni's gwelodd ef, ac ni's adnabu ef.

7 O blant bychain, na thwylled neb chwi. [l] Yr hwn ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, ſydd gyfiawn, megis y mae yntau yn gyfiawn.

8 [m] Yr hwn ſydd yn gwneuthur pechod, o ddiafol y mae: canys y mae diafol yn pechu o'r dechreuad. I hyn yr ymddangoſodd mab Duw, fel y dattodai weithredoedd diafol.

9 [n] Pob un a aned o Dduw, nid yw yn gwneuthur pechod; o blegid [o] y mae ei hâd ef yn aros ynddo ef, ac ni all efe bechu, am ei eni ef o Dduw.

10 Yn hyn y mae yn amlwg plant Duw, a phlant diafol: Pob un ag ſy heb wneuthur cyfiawnder, nid yw o Dduw, [p] na'r hwn nid yw yn caru ei frawd.

11 O blegid [q] hon yw 'r gennadwri a

f 2 Ioan 6.
g Ad. 20.
h Ier. 31, 33, 34. Heb. 8. 10, 11.
m Ioan 14. 16. a 16. 13. Math. 23. 11.
n *ynddo ef.*
o Pen. 3. 2.
† *na'n cywilyddier ganddo*
‡ *gŵyddwch.*
p Pen. 3. 7, 10.

glywſoch o'r dechreuad, [r] Bod i ni garu ein gilydd.

12 Nid fel [s] Cain, *yr hwn* oedd o'r drwg, ac a laddodd ei frawd. A pha ham y lladdodd ef? O blegid bod ei weithredoedd ef yn ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn dda.

13 Na ryfeddwch, fy mrodyr, o's [t] yw 'r byd yn eich casâu chwi.

14 [u] Nyni a wyddom ddarfod ein ſymmud ni o farwolaeth i fywyd, o blegid ein bod yn caru 'r brodyr. [x] Yr hwn nid yw yn caru *ei* frawd, y mae yn aros ym marwolaeth.

15 [y] Pob un ag ſydd yn casâu ei frawd, lleiddiad dŷn yw: a chwi a wyddoch nad oes i [z] un lleiddiad dŷn fywyd tragywyddol yn aros ynddo.

16 [a] Yn hyn yr adnabuom gariad Duw, o blegid dodi o hono ef ei einioes droſom ni: a ninnau a ddylem ddodi *ein* heinioes dros y brodyr.

17 Eithr [b] yr hwn ſydd ganddo ddâ 'r byd hwn, ac a welo ei frawd mewn eiſiau, ac a gauo ei † dôſturi oddi wrtho, [c] pa fodd y mae cariad Duw yn aros ynddo ef?

18 Fy mhlant bychain, [d] na charwn ar air, nac ar dafod *yn unig*, eithr mewn gweithred a gwirionedd.

19 Ac ‡ wrth hyn y gŵyddom ein [e] bod o'r gwirionedd, ac † y ſicrhawn ein calonnau ger ei fron ef.

20 O blegid o's ein càlon, a'n condemnia, mwy yw Duw nâ'n càlon, ac efe a wyr bob peth.

21 Anwylyd, o's ein càlon ni'n condemnia, [f] y mae gennym hyder ar Dduw.

22 A [g] pha beth bynnag a ofynnom, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef, o blegid ein bod yn cadw ei orchymynion ef, ac yn gwneuthur y pethau ſydd yn rhyngu bodd yn ei olwg ef.

23 A [h] hwn yw ei orchymmyn ef, Gredu o honom ‡ yn Enw ei Fâb ef Ieſu Criſt, a [i] charu ein gilydd, megis y rhoes efe orchymmyn i ni.

24 [k] A'r hwn ſydd yn cadw ei orchymynion ef, ſydd yn trigo ynddo ef, ac yntau ynddo yntau. Ac [l] † wrth hyn y gŵyddom ei fod ef yn aros ynom, *ſef* o'r Yſbryd a rodddes efe i ni.

r Ioan 13. 34. a 15. 12. Ad. 23.
s Gen. 4. 8.
t Ioan 15. 18.
u Pen. 2. 20.
x Pen. 2. 9, 11.
y Math. 5. 21, 22.
z Gal. 5. 21.
a Ioan 3. 16. a 15. 13. Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2.
b Pen. 4. 9. Deut. 15. 7.
c Luc 3. 11.
† *ymyſgaroedd.*
d Pen. 4. 20.
e Iago 2. 15.
‡ *yn.*
f Ioan 18. 37.
† Gr. *pegſwadrwn.*
g Heb. 10. 22. Pen. 4. 17.
h Marc 7. 7. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23. Iago 5. 16. Pen. 5. 14.
i Ioan 6. 29. a 16. 3.

‡ *i.* [i] Ad. 11. Pen. 4. 21. [k] Ioan 15. 10. [l] Rhuf. 8. 9. Pen. 4. 13. † *yn.*

PEN. IV.

1 *Y mae efe yn cu rhybuddio bwynt na chaent goel ar bob athrawſydd yn ymfroſtio o'r Yſbryd, eithr cu proſi bwy yn hytrach trwy reolau y ſydd Gatholig.* 7 *Ac y mae efe trwy amryw reſymmau yn cu hannog bwy i gariad.*

ANwylyd, [a] na chredwch bob yſbryd, eithr [b] profwch yr yſbrydion ai o Dduw y maent: o blegid [c] y mae gau-brophwydi lawer wedi myned allan i'r byd.

2 † Wrth hyn adnabyddwch Yſbryd Duw: [d] Pob yſbryd ag ſydd yn cyffeſu ddyfod Ieſu Criſt yn y cnawd, o Dduw y mae:

3 A [e] phob yſbryd a'r nid yw yn cyffeſu ddyfod Ieſu Criſt yn y cnawd, nid yw o Dduw. Eithr hwn yw *yſbryd* anghriſt, yr hwn y clywſoch ei fod yn dyfod, [f] a'r awrhon y mae *efe* yn y byd eiſoes.

a Jer. 29. 8. Math. 24. 4.
b 1 Theſ. 5. 21.
† *Wrth hyn.*
c Dad. 2. 2. Math. 24. 5, 24. 2 Pedr 2. 1.
d 1 Ioan 7. † *yn.*
e 1 Cor. 12. 3. Pen. 5. 1.
f 2 Theſ. 2. 7. Pen. 2. 18, 22.

n Pen. 5. 18.
o *arnyw'r gorchymmyn.*

4 Chwychwi ydych o Dduw, blant bychain, ac a'u gorchfygaſoch hwy: o blegid mwy yw 'r hwn ſydd ynoch chwi na'r hwn ſydd yn y byd.

5 Hwynt-hwy o'r byd y maent: am hynny y llefarant am y byd, a'r byd a wrendy arnynt.

6 Nyni o Dduw yr ydym. Yr hwn ſydd yn adnabod Duw, ſydd yn ein gwrando ni: yr hwn nid yw o Dduw, nid yw yn ein gwrando ni. Wrth hyn yr adwaenom yſbryd y gwirionedd ac yſbryd y cyfeiliorni.

7 Anwylyd, carwn ein gilydd: o blegid cariad o Dduw y mae; a phob un ag ſydd yn caru, o Dduw y ganwyd ef, ac y mae efe yn adnabod Duw.

8 Yr hwn nid yw yn caru, nid adnabu Dduw: o blegid Duw cariad yw.

9 Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw tu ag attom ni o blegid danfon o Dduw ei unig-anedig Fâb i'r byd, ſel y byddem fyw trwyddo ef.

10 Yn hyn y mae cariad, nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef ein caru ni, ac anfon ei Fâb *i fod* yn iawn dros ein pechodau.

11 Anwylyd, o's felly y carodd Duw ni, ninnau hefyd a ddylem garu ein gilydd,

12 Ni welodd neb Dduw erioed. O's carwn ni ein gilydd, y mae Duw yn trigo ynom, ac y mae ei gariad ef yn berffaith ynom.

13 Wrth hyn y gwyddom ein bod yn trigo ynddo ef, ac yntau ynom ninnau, am ddarfod iddo roddi i ni o'i Yſbryd.

14 A ninnau a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ddarfod i'r Tâd ddanfon y Mâb *i fod* yn Iachawdwr i'r byd.

15 Pwy bynnag a gyffeſo fod Ieſu yn Fâb Duw, y mae Duw yn aros ynddo ef, ac yntau yn Nuw.

16 A nyni a adnabuom, ac a gredaſom y cariad ſydd gan Dduw tu ag attom ni. Duw cariad yw: a'r hwn ſydd yn aros mewn cariad, ſydd yn aros yn Nuw, a Duw ynddo yntau.

17 Yn hyn y perffeithiwyd ein cariad ni, ſel y caffom hyder ddydd farn: o blegid megis ag y mae efe, yr ydym ninnau hefyd yn y byd hwn.

18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr y mae perffaith gariad yn bwrw allan ofn: o blegid y mae i ofn boenedigaeth: a'r hwn ſydd yn ofni ni pherffeithiwyd mewn cariad.

19 Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni.

20 O's dywaid neb, Yr wyf yn caru Duw, ac efe yn casau ei frawd, celwyddog yw. Canys yr hwn nid yw yn caru ei frawd yr hwn a welodd, pa fodd y gall efe garu Duw yr hwn ni's gwelodd?

21 A'r gorchymmyn hwn ſydd gennym oddi wrtho ef, Bod i'r hwn ſydd yn caru Duw, garu ei frawd hefyd.

PEN. V.

Y neb ſydd yn caru Duw ſydd yn caru ei blant ef hefyd, ac yn cadw ei orchymynion ef; 3 y rhai ſydd yſgafn, ac nid trymmion i'r ſydd loniaid. 9 Y mae Ieſu yn Fâb Duw, ac yn abl i'n hachub ni: 14 ac i wrando ein gweddiau, y rhai yr ydym yn eu gwneuthur drofom ein bunain, a thros eraill.

POb un ag ſydd yn credu mai Ieſu yw 'r Criſt, o Dduw y ganed ef: a phob un ag ſy yn caru yr hwn a genhedlodd, ſydd hefyd yn caru yr hwn a genhedlwyd o hono.

2 Yn hyn y gwyddom ein bod yn caru plant Duw, pan ſom yn caru Duw, ac yn cadw ei orchymynion ef.

3 Canys hyn yw cariad Duw, bod i ni gadw ei orchymynion: a'i orchymynion ef nid ydynt drymmion.

4 O blegid beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu 'r byd: a hon yw 'r oruchafiaeth ſydd yn gorchfygu 'r byd, *ſef* ein ffydd ni.

5 Pwy yw 'r hwn ſydd yn gorchfygu 'r byd, ond yr hwn ſydd yn credu mai Ieſu yw Mâb Duw?

6 Dyma yr hwn a ddaeth trwy ddwfr a gwaed, *ſef* Ieſu Griſt: nid trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr a gwaed. A'r Yſbryd yw 'r hwn ſydd yn tyſtiolaethu, o blegid yr Yſbryd ſydd wirionedd.

7 O blegid y mae tri yn tyſtiolaethu yn y nef, y Tâd, y Gair, a'r Yſbryd glân: a'r tri hyn un ydynt.

8 Ac y mae tri yn tyſtiolaethu ar y ddaear, yr yſbryd, a'r dwfr, a'r gwaed: a'r tri hyn, yn un y maent *yn cyttuno.*

9 O's tyſtiolaeth dynion yr ydym yn ei derbyn, y mae tyſtiolaeth Duw yn fwy: canys hyn yw tyſtiolaeth Duw, yr hon a dyſtiolaethodd efe am ei Fâb.

10 Yr hwn ſydd yn credu ym Mâb Duw, ſydd ganddo y dyſtiolaeth ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn credu i Dduw, a'i gwnaeth ef yn gelwyddog, o blegid na chredodd y dyſtiolaeth a dyſtiolaethodd Duw am ei Fâb.

11 A hon yw 'r dyſtiolaeth, roddi o Dduw i ni fywyd tragywyddol: a'r bywyd hwn ſydd yn ei Fâb ef.

12 Yr hwn y mae y Mâb ganddo, y mae y bywyd ganddo: a'r hwn nid yw ganddo Fâb Duw, nid oes ganddo fywyd.

13 Y pethau hyn a ſgrifennais attoch chwi, y rhai ydych yn credu yn Enw Mâb Duw, ſel y gwypoch fod i chwi fywyd tragywyddol, ac ſel y credoch yn Enw Mâb Duw.

14 A hyn yw 'r hyfder ſydd gennym tu ag atto ef, ei fod ef yn ein gwrando ni, o's gofynnwn ddim yn ôl ei ewyllys ef.

15 Ac o's gwyddom ei fod ef yn ein gwrando ni, pa *beth* bynnag a ddeiſyfom, ni a wyddom ein bod yn cael y deiſyfiadau a ddeiſyfiaſom ganddo.

16 O's gwêl neb ei frawd yn pechu pechod nid *yw i* farwolaeth, efe a ddeiſyf, ac efe a rydd iddo fywyd, i'r rhai ſy'n pechu nid i farwolaeth. Y mae pechod i farwolaeth: nid am hwnnw yr wyf yn dywedyd ar ddeiſyf o hono.

17 Pob anghyfiawnder pechod yw: ac y mae pechod nid *yw* i farwolaeth.

18 Ni a wyddom nad yw 'r neb a aned o Dduw yn pechu: eithr y mae yr hwn a aned o Dduw yn ei gadw ei hun, a'r drwg hwnnw nid yw yn cyffwrdd ag ef.

19 Ni a wyddom ein bod o Dduw, ac y mae yr holl fyd yn gorwedd mewn drygioni.

20 Ac a wyddom ddyfod Mâb Duw, ac efe a roes i ni feddwl, ſel yr adnabyddom yr hwn ſydd gywir. Ac yr ydym yn y Cywir hwnnw, *ſef* yn ei Fâb ef Ieſu Griſt. Hwn yw y gwir Dduw, a'r bywyd tragywyddol.

21 Y plant bychain, ymgedwch oddi wrth eulynnod. Amen.

¶ Ail Epiſtol cyffredinol IOAN yr Apoſtol.

Y mae eſe yn annog rhyw arglwyddes urddaſol a'i phlant, i barhau mewn cariad a ffydd Criſt, 8 rhag iddynt golli gwobr eu profes o'r blaen: 10 Ac na byddai iddynt a wnelent â'r twyllwŷr nid oedd yn dyſgu gwir-athrawiaeth Criſt Ieſu.

Gwedi 4094.

YR henuriad at yr etholedig arglwyddes, a'i phlant, [a] y rhai yr wyf fi yn eu caru yn y gwirionedd; ac nid myfi yn unig, ond pawb hefyd a adnabuant y gwirionedd;

[a] 3 Ioan 1.

2 Er mwyn y gwirionedd, yr hwn ſydd yn aros ynom ni, ac a fydd gyd â ni yn dragywydd:

[b] 3 Ioan 3.

3 [*] Bydded gyd â chwi râs, trugaredd, a thangnefedd, oddi wrth Dduw Dad, ac oddi wrth yr Arglwydd Ieſu Criſt, mâb y Tâd, mewn gwirionedd a chariad.

[c] 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 11.

4 Bu lawen iawn gennyf i mi gael o'th blant di *rai* [b] yn rhodio mewn gwirionedd, fel y derbyniaſom orchymmyn gan y Tâd.

[d] Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Pedr 4. 8. 1 Ioan 3. 23.

5 Ac yn awr yr ŵyf yn attolwg i ti, arglwyddes, [c] nid fel *un* yn 'ſgrifennu gorchymmyn newŷdd i ti, eithr yr hwn oedd gennym o'r dechreuad, [d] garu o honom ein gilydd.

[e] Ioan 15. 10.

6 A [e] hyn yw 'r cariad, bod i ni rodio yn ôl ei orchymynion ef. Hwn yw 'r gorchymyn, [f] megis y clywſoch o'r dechreuad, fod i chwi rodio ynddo.

[f] Ioan 2. 24.

7 O blegid y mae twyllwŷr [g] lawer wedi dyfod i mewn i'r bŷd, [h] y rhai nid ydynt yn cyffeſu ddyfod Ieſu Criſt yn y cnawd. [i] Hwn yw 'r twyllwr a'r anghriſt.

[g] 1 Ioan 4. 1. [h] 1 Ioan 4. 2, 3. [i] 1 Ioan 2. 22. a. 4. 3. [k] Gal. 3. 4. Heb. 10. 32.

8 Edrychwch arnoch eich hunain, [k] fel na chollom y pethau a [*] wnaethom, ond bod i ni dderbyn llawn wobr.

[*] *ynnill-aſom.*

9 [l] Pob un ag ſy yn troſeddu, ac heb aros yn nyſgeidiaeth Criſt, nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn ſydd yn aros yn nyſgeidiaeth Criſt, hwnnw y mae 'r Tâd a'r Mâb ganddo.

[l] 1 Ioan 2. 23. [m] Rhuf. 16, 17. † Cor. 5. 11. a 16. 22. Gal. 1. 8, 9. Tit. 3. 10. [n] 3 Ioan 13.

10 Od oes neb yn dyfod attoch, ac heb ddwyn y ddyſgeidiaeth hon, na dderbyniwch ef i dŷ, ac [m] na ddywedwch, Duw yn rhwydd, wrtho.

11 Canys yr hwn ſydd yn dywedyd wrtho, Duw yn rhwydd, ſydd gyfrannog o'i weithredoedd drwg ef.

12 [n] Er bod gennyf lawer o bethau i'w 'ſgrifennu attoch, nid oeddwn yn ewyllyſio *'ſgrifennu* â phapir ac ingc: eithr gobeithio 'r ydwyf ddyfod attoch, a llefaru † wyneb yn wyneb, [o] fel y byddo ein llawenydd yn gyflawn.

† Gr. *enau wrth enau.*

13 Y mae plant dy chwaer etholedig yn dy annerch. Amen.

[o] Ioan 17. 13. 1 Ioan 1. 4.

¶ Trydydd Epiſtol cyffredinol IOAN yr Apoſtol.

Y mae eſe yn canmol Gaius am ei ddurioldeb, 5 ac am groeſawu pregethwŷr. 9 Y mae eſe yn achwyn rhag anghareddigrwydd ac uchder Diotrephes, 11 yr hwn ni ddylid dilyn ei ddrwg eſampl. 12 Y mae eſe yn rhoi canmoliaeth mawr i Ddemetrius.

Gwedi 4094.

YR henuriad at yr anwyl Gaius, [a] yr hwn yr ŵyf yn ei garu † mewn gwirionedd.

[a] 2 Ioan 1. † Neu, *yn gywir.* ‡ *gweddio.*

2 Yr anwylyd, yr ydwyf yn bennaf dim yn ‡ dymuno dy fod yn llwyddo, ac yn iach, fel y mae dy enaid yn llwyddo.

[b] 2 Ioan 4.

3 Canys mi a lawenychais yn fawr, pan ddaeth y brodyr, a thyſtiolaethu am dy wirionedd di, megis ag [b] yr ydwyt yn rhodio mewn gwirionedd.

[c] 1 Cor. 4. 15. Phile. 10.

4 Mwy llawenydd nâ hyn nid oes gennyf, ſef cael clywed bod [c] fy mhlant yn rhodio mewn gwirionedd.

5 Yr anwylyd, yr ydwyt yn gwneuthur yn ffyddlon yr hyn yr ydwyt yn ei wneuthur, tu ag at y brodyr, a thu ag at dd'eithriaid?

6 Y rhai a dyſtiolaethaſant am dy gariad di ger bron yr eglwys: y rhai o's hebryngi, fel y gweddai i Dduw, da y gwnâi.

7 Canys er mwyn ei Enw yr aethant allan heb gymmeryd dim gan y cenhedloedd.

8 Ni a ddylem gan hynny dderbyn y cyfryw rai, fel y byddom † gŷd-gynnorthwyŵr i'r gwirionedd.

† *gŷd-weithwŷr.*

9 Mi a 'ſgrifennais at yr eglwys: eithr Diotrephes, yr hwn ſydd yn chwennych y blaen yn eu plith hwy, ni dderbyn ddim o honom.

10 O herwŷdd hyn, o's deuaf, mi a ddygaf ar gôf ei weithredoedd y mae eſe yn eu gwneuthur, gan wâg-ſiarad i'n herbyn â geiriau drygionus; ac heb fod yn foddlon ar hynny, nid yw eſe ei hun yn derbyn y brodyr, a'r rhai ſy yn ewyllyſio, y mae yn eu gwahardd, ac yn *eu* bwrw allan o'r eglwys.

11 Anwylyd, [d] na ddilyn yr hyn ſydd ddrwg, ond yr hyn ſydd dda. [e] Yr hwn ſydd yn gwneuthur daioni, o Dduw y mae: ond yr hwn ſydd yn gwneuthur drygioni, ni welodd Dduw.

[d] Sal. 37. 27. Eſay 1. 16. 1 Pedr 3. 13. [e] 1 Ioan 3. 6, 9.

12 Y mae i Ddemetrius air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun: a ninnau hefyd ein hunain ydym yn tyſtiolaethu, a chwi a wyddoch fod ein tyſtiolaeth ni yn wîr.

13 [f] Yr oedd gennyf lawer o bethau i'w 'ſgrifennu, ond nid ŵyf yn chwennych 'ſgrifennu ag ingc a phin attat ti:

[f] 2 Ioan 12.

14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael dy weled ar fyrder, ac ni a ymddiddanwn ‡ wyneb yn wyneb.

‡ Gr. *enau wrth enau.*

15 Tangnefedd i ti. Y mae y cyfeillion i'th annerch. Annerch y cyfeillion wrth eu henwau.

¶ Epiſtol

Y mae yn eu bannog i broſeſu ffydd Criſt yn ddianwadal: 4 Bod gau-athrawŏn wedi ymluſgo i mewn i'w budo bwynt: a bod dialedd creulon wedi ei ddarparu i'w hatbarwiaeth a'u cynheddfau melldigedig bwynt: 20 Ond bod y rhai duwiol trwy gynhortbwy yr Ysbryd glân, a thrwy weddio ar Dduw, yn abl i barhâu, ac i gynnyddu mewn grâs; ac i'w cadw eu hunain, ac i achub eraill rhag maglau y twyllwŷr hynny.

Ynghŷlch 4070.

JUDAS, gwaſanaethwr Ieſu Criſt, a [a] brawd Iago, at y rhai a ſancteiddiwyd gan Dduw Dâd, ac ‡ [b] a gadwyd *yn* Ieſu Criſt, *ac* a alwyd:

[a] Luc 6. 16. Act. 1. 13.

2 Trugaredd i chwi, a thangnefedd, a chariad a lioſoger.

‡ *a gadwyd i Ieſu Criſt.*

3 Anwylyd, pan roddais bob diwŷdrwydd ar 'ſgrifennu attoch am yr iechydwriaeth gyffredinol, anghenrhaid oedd i mi 'ſgrifennu attoch, gan eich annog [c] i ymdrech ym mhlaid y ffydd, yr hon a rodded unwaith i'r ſaint.

[b] Ioan 17. 11, 12, 15. 1 Pedr 1. 5.

4 Canys y mae rhyw ddynion wedi ymluſgo i mewn, [d] y rhai a rag-ordeiniwyd er ys talm i'r farnedigaeth hon, annuwiolion, [e] yn troi grâs ein Duw ni i drythyllwch, ac [f] yn gwadu † yr unig Arglwydd Dduw, a'n Harglwydd Ieſu Criſt.

[c] Phil. 1. 27. 1 Tim. 1. 18. a 6. 12. 2 Tim. 4. 7.

5 Ewyllyſio gan hynny yr ydwyf eich coffâu chwi, gan eich bod unwaith yn gŵybod hyn, i'r Arglwydd, wedi iddo waredu y bobl o dîr yr Aipht, [g] ddiſtrywio eilwaith y rhai ni chredaſant.

[d] Rhuf. 9. 21, 22. 1 Pedr 2. 8. [e] 2 Pedr 2, 19. [f] Tit. 1. 16. 2 Pedr 2. 1. ‡ *yr unig Dduw ac Arglwydd ein Harglwydd Ieſu Criſt.*

6 [h] Yr angylion hefyd y rhai ni chadwaſant eu ‡ dechreuad, eithr a adawſant eu trigfa eu hun, [i] a gadwodd eſe mewn cadwynau tragywyddol dan dywyllwch, i farn y dydd mawr.

[g] Num. 14. 29, 37. a 26. 64. Heb. 3. 17, 19.

7 Megis y mae [k] Sodoma a Gomorra, a'r dinaſoedd o'u hamgylch mewn cyffelyb fodd â hwynt wedi putteinio, a myned ar ôl cnawd [o] arall, wedi eu goſod yn eſampl, gan ddioddef dialedd tân tragywyddol.

[h] Ioan 8. 44. ‡ *goruchafaeth.* [i] 2 Pedr 2. 4. [k] Gen. 19. 24. [o] *dieithr.*

8 [l] Yr un ffunud hefyd y mae y † breuddwydwŷr hyn, yn halogi 'r cnawd, yn diyſtyru ‡ llywodraeth, ac [m] yn cablu y rhai ſy mewn † awdurdod.

[l] *arglwyddiaeth.* [m] Ecſod. 22. 28. † *urddas.*

9 Eithr [n] Michael yr arch-angel, pan oedd eſe wrth ymddadleu â diafol, yn ymreſymmu ynghŷlch corph Moſes, [o] ni feiddiodd ddwyn barn ‡ gablaidd arno, eithr eſe a ddywedodd, [p] Cerydded yr Arglwydd dydi.

[n] Dan. 10, 13, a 12. 1. Dad. 12. 7. [o] 2 Pedr 2, 11. ‡ *cabledd.* [p] Zech 3. 2.

10 [q] Eithr y rhai hyn ſydd yn cablu y pethau ni's gwyddant; a pha bethau bynnag y maent yn anianol, fel anifeiliaid direſwm, yn *eu* gŵybod, yn y rhai hynny ymlygru y maent.

[q] 2 Pedr 2, 12.

11 Gwae hwynt-hwy: o blegid hwy a gerddaſant yn ffordd [q] Cain, † ac [r] a'u collwyd trwy dwyll gwobr Balaam, ac a'u difethwyd [t] yngwrth-ddywediad Core.

[r] Gen. 4. 5. † *a thrwy dwyll gwobr Balaam a redaſant allan.* [t] Num. 16. 1.

12 [u] Y rhai hyn ſydd frychau yn eich [x] cariad-wleddoedd chwi, yn cŷd-wledda â chwi, yn ddiofn yn eu peſgi eu hunain: [y] cymmylau diddwfr *ydynt*, a gylch-arweinir gan wyntoedd; prennau diflannedig, heb ffrwyth, dwywaith yn feirw, [z] wedi eu diwreiddio;

[u] 2 Pedr 2. 13. [x] 1 Cor. 11. 21. [y] Diar. 25. 14. [z] 2 Pedr 2. 17. [a] Math. 15. 13.

13 [a] Tonnau cynddeiriog y môr, yn ewynnu allan eu cywilydd eu hunain; ſêr gwibiog, i'r rhai y cadwyd niwl y tywyllwch yn dragywydd.

[a] Eſay 57. 20.

14 Ac Enoch hefyd [b] y ſeithfed o Adda, a brophwydodd am y rhai hyn, gan ddywedyd, Wele, [c] y mae 'r Arglwydd yn dyfod gyd â myrddiwn o'i ſaint,

[b] Gen. 5. 18. [c] Zech. 14. 5. Math. 25. 31. [d] 1 Theſ. 1. 7. [e] 1 Sam. 2. 3. Sal. 31. 18. a 94. 4. Mal. 3. 13.

15 I wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyr-argyoeddi yr holl rai annuwiol o honynt am holl weithredoedd eu hannuwioldeb, y rhai a wnaethant hwy yn annuwiol, ac am yr holl *eiriau* [d] caledion, y rhai a leſarodd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef.

16 Y rhai hyn ſydd rwgnachwŷr, tuchanwŷr, yn cerdded yn ôl eu chwantau eu hunain; ac [e] y mae eu genau yn llefaru *geiriau* chŵyddedig, yn mawrygu wynebau *dynion* er mwyn budd.

[e] 2 Pedr 2. 18. f 1 Tim. 4. 1. ‡ *annuwioldeb.* [g] Diar. 18. 1. Ezec. 14. 7. Hoſ. 4. 14. a 9. 10. [h] 1 Cor. 2. 14. [i] Rhuf. 11. 14. † *mewn.* [k] Dad. 3. 4. [l] Rhuf. 16. 25, 27.

17 Eithr chwi, O rai anwyl, cofiwch y geiriau a rag-ddywedwyd gan apoſtolion ein Harglwydd Ieſu Criſt;

18 Ddywedyd o honynt i chwi [f] y bydd yn yr amſer diweddaf watwarwŷr, yn cerdded yn ôl eu chwantau ‡ annuwiol eu hunain.

19 Y rhai hyn yw [g] y rhai ſy yn eu didoli eu hunain, [h] yn anianol, heb fod yr Ysbryd ganddynt.

20 Eithr chwychwi, anwylyd, gan eich adeiladu eich hunain ar eich ſancteiddiaf ffydd, a gweddio yn yr Ysbryd glân,

21 Ymgedwch yngharîad Duw, gan ddiſgwyl trugaredd ein Harglwydd Ieſu Criſt, i fywyd tragywyddol.

22 A thrugarhêwch wrth rai, gan wneuthur rhagor:

23 Eithr rhai [i] cedwch † trwy ofn, gan *eu* cipio *buw* allan o'r tân; gan gaſáu hŷd yn oed [k] y wiſg a halogwyd gan y cnawd.

24 [l] Eithr i'r hwn a ddichon eich cadw chwi yn ddigŵymp, a'ch goſod ger bron ei ogoniant eſ yn ddifeius mewn gorfoledd,

25 I'r unig ddoeth Dduw, ein Hiachawdwr ni, *y byddo* gogoniant a mawredd, gallu ac awdurdod, yr awr hon ac yn dragywydd, Amen.

¶ Dadguddiad

¶ Dadguddiad Sant IOAN y Difinydd.

PEN. I.

4 Ioan yn yſgrifennu ei Ddadguddiad at ſaith Eglwys Aſia, y rhai a arwyddocâr wrth y ſaith ganhwyllbren aur. 7 Dyfodiad Criſt: 14 a'i allu gogoneddus, a'i arddercholygrwydd ef.

Ioan Efangylwr, B. 3100.

DAdguddiad Ieſu Griſt, yr hon a roddes Duw iddo ef, i ddangos i'w waſanaethwŷr y pethau ſy raid eu dyfod i ben ar fyrder; a [a] chan ddanfon trwy ei angel, eſe a'i hysbyſodd i'w waſanaethwr Ioan:

a Pen. 22. 16.

2 Yr hwn a dyſtiolaethodd air Duw, a [b] thyſtiolaeth Ieſu Griſt, a'r holl bethau [c] a welodd.

b 1 Cor. 1. 6. c 1 Ioan 1. 1.

3 [d] Dedwŷdd *yw* 'r hwn ſydd yn darllain, a'r rhai ſy 'n gwrando geiriau y brophwydoliaeth hon, ac yn cadw y pethau ſy yn yſgrifenedig ynddi. Canys [e] *y mae* 'r amſer yn agos.

d Pen. 22. 7. e Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Pedr 4. 7. Pen. 22. 10.

4 IOAN at y ſaith eglwys *ſydd* yn Aſia: Gras fyddo i chwi a thangnefedd, oddi wrth [f] yr hwn ſydd, [g] a'r hwn a fu, a'r hwn ſydd ar ddyfod; ac oddi wrth [h] y ſaith ysbryd ſydd ger bron ei orfedd-faingc ef;

f Ecſod. 3. 14. Ad. 8. g Ioan 1. 1. h Zech. 3. 9. a 4. 10. Pen. 4. 5. a 5. 6.

5 Ac oddi wrth Ieſu Griſt, [i] *yr hwn yw* y tyſt ffyddlon, [k] y cyntaf-anedig o'r meirw, a [l] Thywyſog brenhinoedd y ddaear. Iddo ef yr hwn a'n carodd ni, [m] ac a'n golchodd ni oddi wrth ein pechodau yn ei waed ei hun,

i Ioan 8, 14. Pen. 3. 14. k 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. l Pen. 17. 14. a 19. 16. m Heb. 9. 14.

6 [n] Ac a'n gwnaeth ni yn frenhinoedd ac yn offeiriaid i Dduw, a'i Dâd ef, [o] iddo ef *y byddo* y gogoniant a'r ‡ gallu yn oes oeſoedd. Amen.

n 1 Ioan 1. 7. 2 Pedr 2. 5, 9. Pen. 5. 10. a 20. 6. o 1 Tim. 6. 16. 1 Pedr 4. 11. a 5. 11. ‡ *llywodraeth.*

7 [p] Wele, y mae efe yn dyfod gyd â'r cymmylau; a phob llygad a'i gwêl ef, ïe [q] y rhai a'i gwanaſant ef: a holl lwythau y ddaear a alarant o'i blegid ef: felly, Amen.

p Dan. 7. 13. Math. 24. 30. a 26. 64. Act. 1. 11. q Zech. 12. 10. Ioan 19. 37.

8 [r] Mi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, medd yr Arglwydd, [s] yr hwn ſydd, a'r hwn oedd, a'r hwn ſydd i ddyfod, yr Holl-alluog.

r Eſay 41. 4. a 44. 6. a 48. 12. Pen. 21. 6. a 22. 13. s Ad. 4. Pen. 4. 8. a 11. 17. a 16. 5.

9 Myfi Ioan, yr hwn *yw* hefyd eich brawd, [t] a'ch cydymmaith mewn cyſtudd, ac [u] yn nheyrnas ac ammynedd Ieſu Griſt, oeddwn yn yr ynys a elwir Patmos, [x] am air Duw, ac am dyſtiolaeth Ieſu Griſt.

t Phil. 1. 7. a 4. 14. 2 Tim. 1 8. u Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. x Pen. 6. 9. y Pen. 4. 2. z Ioan. 20. 26. Act. 20. 7. 1 Cor. 16. 2. a Ezec. 1. 26. Dan. 7. 13. a 10, 16. Pen. 14. b Dan. 10. 5, 6. c Pen. 15. 6.

10 [y] Yr oeddwn i yn yr ysbryd ar [z] ddydd yr Arglwydd; ac a glywais o'r tu ôl i mi lêf fawr, fel *llais* udgorn,

11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r hyn yr wyt yn ei weled, yſgrifenna mewn llyfr, a danfon i'r ſaith eglwys, y rhai ſy yn Aſia; i Epheſus, ac i Smyrna, ac i Pergamus, ac i Thyatira, ac i Sardis, a Philadelphia, a Laodicea.

12 Ac mi a droais i weled y llêf a lefarai wrthyf. Ac wedi i mi droi, mi a welais ſaith ganhwyllbren aur;

13 Ac ynghanol y ſaith ganhwyllbren, [a] *un* tebyg i Fâb y dyn, [b] wedi ymwiſgo â gwiſg laes hŷd ei draed, ac [c] wedi ymwregyſu ynghŷlch ei fronnau â gwregys aur.

14 Ei ben ef a'i [d] wâllt *oedd* wŷnion fel gwlân, ‡ cyn wŷned â'r eira; [e] a'i lygaid fel fflâm dân;

15 [f] A'i draed yn debyg i brês coeth, megis yn lloſgi mewn [g] ffwrn; [g] a'i lais fel ſŵn llawer o ddyfroedd.

16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law ddehau ſaith ſeren: ac [h] o'i enau yr oedd cleddau llŷm dau-finiog yn dyfod allan: a'i wynebpryd fel yr haul yn diſgleirio yn ei nerth.

17 A [i] phan welais ef, mi a fyrthiais wrth ei draed ef fel marw. Ac [k] efe a oſododd ei law ddehau arnaf fi, gan dywedyd wrthyf, Nac ofna: [l] Myfi yw y cyntaf a'r diweddaf;

18 [m] A'r hwn *wyf* fyw, ac a fum farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oeſoedd, Amen; ac [n] y mae gennyf agoriadau uffern a marwolaeth.

19 Yſgrifenna y pethau a welaiſt, a'r pethau ſydd, a'r pethau a fydd ar ôl hyn,

20 Dirgelwch y ſaith ſeren a welaiſt yn fy llaw ddehau, a'r ſaith ganhwyllbren aur. Y ſaith ſeren, [o] angylion y ſaith eglwys ydynt: [p] a'r ſaith ganhwyllbren a welaiſt, y ſaith eglwys ydynt.

d Dan. 7. 9. ‡ *gwŷn ſil eira.* e Pen. 2, 18. a 19. 12. f Ezec. 1, 7. Dan. 10, 5, 6. † *ffwrnais.* g Pen. 14. 2. h Eſay 49; 2. Heb. 4. 12. i Pen. 2. 12, 16. a 19. 15, 21. k Dan. 8, 18. a 10, 16. l Eſay 41. 4. a 44. 6. m Rhuf. 6. 9. n Sal. 68. 20. Pen. 20. 1. Math 5. 15. Phil. 2. 15. o Mal. 2. 7. p Zech. 4. 2.

PEN. II.

Pa beth a orchymynnir i 'ſgrifennu at Angylion, hynny yw, gweinidogion eglwyſi, 1 Epheſus, 8 Smyrna, 12 Pergamus, 18 Thyatira: a pha beth ſydd ganmoladwy, neu ddiffygiol ynddynt.

AT angel yr eglwys ſydd yn Epheſus, yſgrifenna; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn ſydd yn dàl y ſaith ſeren yn ei law ddehau, yr hwn ſydd yn rhodio ynghanol y ſaith ganhwyllbren aur, yn eu dywedyd;

a Pen. 1. 13, 16, 20.

2 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th lafur, a'th amynedd, ac na elli oddef y rhai drwg: a [c] phroſi o honot y rhai ſy'n dywedyd eu bod yn apoſtolion, ac nid ydynt; a chael o honot hwynt yn gelwyddog.

b Ad. 9, 13, 19. Pen. 3. 1, 8, 15. c 1 Ioan 4. 1.

3 A thi a oddefaiſt, ac y mae amynedd gennyt, ac a gymmeraiſt boen er mwyn fy Enw i, ac ni ddiffygiaiſt.

4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy erbyn, am i ti ymadael â'th gariad cyntaf.

5 Cofia gan hynny o ba le y fyrthiaiſt, ac edifarhâ a gwna y gweithredoedd cyntaf: ac [d] onid ê, yr wŷf fi yn dyfod attat ti ar frŷs, ac mi a fymmudaf dy ganhwyllbren di allan o'i le, oni edifarhâi di.

d Math. 21. 41, 43. e Ad. 15. f Math. 11. 15. a 13. 9, 43. Ad. 11, 17, 29. Pen. 3. 6, 13, 22. a 13. 9.

6 Ond hyn ſydd gennyt, dy fod ti yn caſáu gweithredoedd [e] y Nicolaiaid, y rhai yr wŷf fi hefyd yn eu caſáu.

7 [f] Yr hwn ſydd ganddo glûſt, gwrandawed pa beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi; I'r hwn ſydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo [g] fwytta o [h] bren y bywyd, yr hwn ſydd ynghanol Paradwys Dduw.

g Pen. 2, 14. h Gen. 2. 9. i Pen. 1. 8, 17, 18.

8 ¶ Ac at angel yr eglwys ſydd yn Smyrna, yſgrifenna; Y pethau hyn y mae [i] y cyntaf a'r diweddaf, yr hwn a fu farw, ac ſydd fyw, yn eu dywedyd;

9 [k] Mi

9 [k] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gystudd, a'th dlodi, (eithr [l] cyfoethog wyt) ac *mi a adwaen* gabledd [m] y rhai sy yn dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt ond synagog Satan.

10 Nac ofna ddim o'r pethau yr ydwyt i'w dioddef. Wele, y cythraul a fwrw rai o honoch chwi i garchar, fel y'ch profer; a chwi a gewch gystudd ddeng niwrnod. Bydd ffyddlon hyd angau, ac mi a roddaf i ti [n] goron y bywyd.

11 [o] Yr hwn sydd ganddo glûst, gwrandawed beth y mae'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; Yr hwn sydd yn gorchfygu ni chaiff ddim niweid gan [p] yr ail farwolaeth.

12 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Pergamus, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae [q] yr hwn sydd ganddo y cleddyf llym dauiniog, yn eu dywedyd;

13 [r] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a pha le yr wyt yn trigo, *sef* lle *mae* gorseddfaingc Satan: ac yr wyt yn dal fy Enw i, ac ni wedaist fy ffydd i, ie yn y dyddiau *y bu* Antipas yn ferthyr ffyddlon i mi, yr hwn a laddwyd yn eich plith chwi, lle y mae Satan yn trigo.

14 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn di, o blegid bod gennyt yno *rai* yn dal athrawiaeth [s] Balaam, yr hwn a ddysgodd i Balac fwrw rhwystr ger bron meibion Israel, [t] I fwytta pethau wedi eu haberthu i eulynnod, ac i odinebu.

15 Felly y mae gennyt tithau hefyd *rai* yn dal athrawiaeth [u] y Nicolaiaid, yr hyn beth yr wyf fi yn ei gasau.

16 Edifarhâ; ac o's amgen, yr wyf fi yn dyfod attat ar frys, ac [x] a ryfelaf ‡ yn eu herbyn hwynt â chleddyf fy ngenau.

17 [y] Yr hwn sydd ganddo glûst, gwrandawed beth y mae'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo fwytta o'r manna cuddiedig, ac a roddaf iddo garreg wèn, ac ar y garreg [z] enw newydd wedi ei ysgrifennu, yr hwn nid edwyn neb, ond yr hwn sydd yn *ei* dderbyn.

18 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Thyatira, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae Mâb Duw yn eu dywedyd, [a] yr hwn sydd a'i lygaid fel fflam dân, a'i draed yn debyg i bres coeth;

19 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gariad, a'th wasanaeth, a'th ffydd, a'th amynedd di, † a'th weithredoedd; a *bod* y rhai diweddaf yn fwy nâ'r rhai cyntaf.

20 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn, o blegid dy fod yn gadael i'r wraig honno, [c] Jezebel, yr hon sydd yn ei galw ei hun yn brophwydes, ddysgu, a thwyllo fy ngwasanaethwŷr, [d] i odinebu, ac [e] i fwytta pethau wedi eu haberthu i eulynnod.

21 Ac mi a roddais iddi amser i edifarhâu ‡ am ei godineb; ac nid edifarhaodd hi.

22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi ar wely, a'r rhai sydd yn godinebu gyd â hi, i gystudd mawr, onid edifarhânt † am eu gweithredoedd.

23 A'i phlant hi a laddaf â marwolaeth: a'r holl eglwysi a gânt wybod mai [f] myfi yw yr hwn sydd yn chwilio yr arennau a'r calonnau: ac [g] mi a roddaf i bob un o honoch yn ôl eich gweithredoedd.

24 Eithr wrthych chwi yr wŷf yn dywedyd, ac wrth y lleill yn Thyatira, y sawl nid oes ganddynt y ddysgeidiaeth hon, a'r rhai ni adnabuant ddyfnderau Satan, fel y dywedant; Ni fwriaf arnoch ‡ faich arall.

25 Eithr, [h] yr hyn sydd gennych, deliwch hŷd oni ddelwyf.

26 A'r hwn sydd yn gorchfygu, ac yn cadw [i] fy ngweithredoedd hŷd y diwedd, mi a roddaf [k] iddo awdurdod ar y cenhedloedd:

27 ([l] Ac *efe* a'u bugeilia hwy â gwialen haiarn: fel lleſtri pridd y dryllir hwynt;) fel y derbyniais innau gan fy Nhâd:

28 Ac mi a roddaf iddo [m] y seren foreu.

29 [n] Yr hwn sydd ganddo glûst gwrandawed beth y mae'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

[m] 2 Pedr 1. 19. Pen. 22. 16.

PEN. III.

2 *Argyoeddi Angel eglwys Sardis,* 3 *o'i annog ef i edifarhâu, a'i fygwth oni edifarhâi.* 8 *Angel eglwys Philadelphia,* 10 *yn coel ei ganmol am ei ddiwŷdrwydd, a'i amynedd.* 15 *Angel Laodicea yn cael ei geryddu am na bai na brŵd nac oer,* 19 *a'i rybuddio i fod yn fwy ei zêl.* 20 *Crist yn sefyll wrth y drŵs, ac yn curo.*

AC at angel yr eglwys sydd yn Sardis, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn sydd a saith Ysbryd Duw, a'r saith seren ganddo, yn eu dywedyd; [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di; o blegid y mae gennyt enw dy fod yn fyw, a marw ydwyt.

2 Bydd wiliadwrus a ficrhâ y pethau sy yn ôl, y rhai sydd barod i farw: canys ni chefais dy weithredoedd yn gyflawn ger bron Duw.

3 Cofia gan hynny pa fodd y derbyniaist ac y clywaist, a chadw, ac [c] edifarhâ. [d] O's tydi gan hynny ni wili, mi a ddeuaf arnat ti fel lleidr, ac ni chai di wybod pa awr y deuaf arnat.

4 Eithr y mae gennyt ychydig enwau, ie yn Sardis, y rhai ni [e] halogasant eu dillad; a *bwy* a rodiant gyd â mi mewn *dillad* [f] gwŷnion: o blegid teilwng ydynt.

5 Yr hwn sydd yn gorchfygu, [g] hwnnw a wisgir mewn dillad gwŷnion; ac ni [g] ddileaf ei enw ef allan o [h] lyfr y bywyd, ond [i] mi a gyffesaf ei enw ef ger bron fy Nhâd, a cher bron ei angylion ef.

6 [k] Yr hwn sydd ganddo glûst gwrandawed beth y mae'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

7 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Philadelphia, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, [l] y Cywir, yn eu dywedyd; [m] yr hwn sydd ganddo agoriad Dafydd; yr hwn sydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau; ac [n] yn cau, ac nid yw neb yn agoryd;

8 [o] Mi a adwaen dy weithredoedd: wele, rhoddais ger dy fron ddrŵs agored, ac ni ddichon neb ei gau: canys y mae gennyt ychydig nerth, a thi a gedwaist fy ngair, ac ni wedaist ty Enw.

9 Wele, mi a wnâf [p] iddynt hwy o synagog Satan, y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt, ond dywedyd celŵydd y maent; wele, *meddaf,* [q] gwnâf

‡ *bwyt.*
† Pen. 3. 11.
[l] Ioan 6. 29.
[1] Ioan 3. 23.
[k] Math. 19, 28. Luc 22. 29.
[l] Cor. 6. 3. Pen. 3. 21.
[l] Sal. 2. 8, 9. a 49. 14. Pen. 12. 5.
[n] Ad. 7.

[a] Pen. 1. 4, 16.
[b] Ad. 8.
[c] Ad. 19.
[d] Math. 24. 42, 43. Luc 12. 39, 40.
[1] Thes. 5. 2.
[2] Pedr 3. 10. Pen. 16. 15.
[e] Jud. 23.
[f] Pen. 4. 4. a 6. 11. a 7, 9, 13.
[g] Ad. 18.
[g] Ecfod. 32. 32. Sal. 69. 28.
[h] Phil. 4. 3. Pen. 13.
8. a 21. 27.
[i] Math. 10. 32. Luc 12. 8.
[k] Ad. 13.
[l] Ad. 14.
[m] Eſay 22. 22. Pen. 1. 18.
[n] Job 12. 14.
[o] Ad. 15.
[p] Pen. 2. 9.

q Eſay 49. 23. a 60. 14.
r 2 Pedr 2. 9.
s Phil. 4. 5.
Pen. 1. 3. a 22. 7, 12.
t Pen. 2. 25.
u 1 Bren. 7. 21.
x Pen. 2. 17. a 14. 1. a 20. 4.
y Gal. 4. 26. Heb. 12. 22. Pen. 21. 2, 10.
z Ad. 22.
* *yr eglwys yn Laodicea.*
a Pen. 1. 5.
b Col. 1. 15.
c Pen. 2. 2.
d 1 Cor. 4. 8.
e Eſay 55. 2. Math. 13. 44. a 25. 9.
f 2 Cor. 5. 3. Pen. 6. 11. a 7. 13. a 16. 15. a 19. 8.
g Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5. 6. Iago 1. 12.
h Can. 5. 2. Ioan 14. 23.
i Math. 19. 28. Luc 22. 30. 1 Cor. 6 2. 2 Tim. 2. 12.

q gwnâf iddynt ddyſod, ac addoli o flaen dy draed, a gwybod ſy mod i yn dy garu di.

10 O achos cadw o honot air ſy amynedd i, r minnau a'th gadwaf di oddi wrth awr y brofedigaeth, yr hon a ddaw ar yr holl fyd, i broſi y rhai ſydd yn trigo ar y ddaear.

11 Wele, s yr ŵyf yn dyfod ar frŷs: t dàl yr hyn ſydd gennyt, fel na ddygo neb dy goron di.

12 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, mi a'i gwnâf u yn goloſn yn Nheml ſy Nuw i, ac allan nid â efe mwyach: ac x mi a'ſgrifennaf arno ef enw fy Nuw i, ac enw dinas fy Nuw i, *yr bon ydyw* Jeruſalem y newydd, yr hon ſydd yn diſgyn o'r nêf oddi wrth fy Nuw i: ac *mi a 'ſgrifennaf arno ef* fy Enw newŷdd i.

13 z Yr hwn ſydd ganddo glûſt, gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwyſi.

14 ¶ Ac at angel * eglwys y Laodiceaid, yſgrifenna; y pethau hyn y mae Amen yn eu dywedyd, a y Tŷſt ffyddlon a chywir, b dechreuad creadurlaeth Duw;

15 c Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt nac oer na brŵd: mi a fynnwn pe bait oer neu frŵd.

16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frŵd, mi a'th chwydaf di allan o'm genau:

17 O blegid dy fod yn dywedyd, d Goludog ŵyf, ac mi a gyfoethogais, ac nid oes arnaf eiſiau dim; ac ni ŵyddoſt dy fod yn druan, ac yn reſynol, ac yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noe h.

18 Yr ŵyf yn dy gynghori e i brynu gennyf fi aur wedi ei buro trwy dân, fel y'th gyfoethoger; a f dillad gwŷnion, fel y'th wiſger, ac fel nad ymddangoſo gwarth dy noethder di; îra hefyd dy lygaid ag eli llygaid, fel y gwelech.

19 g Yr ŵyf fi yn argyoeddi, ac yn ceryddu y ſawl yr ŵyf yn eu caru: am hynny bydded zêl gennyt, ac edifarhâ.

20 Wele, yr ŵyf yn ſefyll wrth y drŵs ac yn curo. O's clyw neb fy llais i, ac agoryd y drŵs, h mi a ddeuaf i mewn atto ef, ac a ſwpperaf gyd ag ef, ac yntau gyd â minnau.

21 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, i rhoddaf iddo ef eiſtedd gyd â mi ar fy ngorſedd-faingc, megis y gorchfygais innau, ac yr eiſteddais gyd â'm Tâd ar ei orſedd-faingc ef.

22 k Yr hwn ſydd ganddo glûſt, gwrandawed beth y mae 'r Ysbryd yn ei ddywedyr wrth yr eglwyſi.

k Pen. 2. 7.

PEN. IV.

1 Ioan yn gweled gorſedd-faingc Duw yn y Nef: 4 Y pedwar Henuriaid ar bugain: 6 Y pedwar anifail yn llawn llygaid ymlâen ac yn ôl: 10 Yr Henuriaid yn bwrw i lawr eu coronau, ac yn addoli 'r bwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc.

YN ôl y pethau hyn yr edrychais, ac wele ddrŵs wedi ei agoryd yn y nêf: a'r llais a cyntaf a glywais, *oedd* fel *llais* udgorn yn ymddiddan â mi; gan ddywedyd, Dring i fynu yma a mi a ddangoſaf i ti y pethau ſy raid eu ‡ bod ar ôl hyn.

a Pen. 1. 10.
‡ *gwneuthur.*

2 Ac yn y mân b yr oeddwn yn yr yſbryd: ac wele, c yr oedd gorſedd-faingc wedi ei goſod yn y nêf, ac *un* yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc.

3 A'r hwn oedd yn eiſtedd oedd yn debyg yr olwg arno i faen jaſpis a ſardin: ac *yr oedd* enfys o amgylch yr orſedd-faingc, yn debyg yr olwg arno i ſmaragdus.

4 Ac ynghŷlch yr orſedd-faingc *yr oedd* pedair gorſedd-faingc ar hugain: ac ar y gorſedd-feingciau y gwelais bedwar henuriad ar hugain yn eiſtedd, d wedi eu gwiſgo mewn dillad gwŷnion; ac yr oeddd ganddynt ar eu pennau goronau aur.

5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r orſedd-faingc, e fellt, a tharanau, a lleiſiau: ac *yr oedd* ſaith o lampau tân yn lloſgi ger bron yr orſedd-faingc, y rhai yw f ſaith Ysbryd Duw.

6 Ac o flaen yr orſedd-faingc *yr ydoedd* g môr o wydr, yn debyg i * gryſtal. Ac ynghanol yr orſedd-faingc, ac ynghŷlch yr orſedd-faingc, *yr oedd* pedwar anifail yn llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r tu ôl.

7 A'r h anifail cyntaf *oedd* debyg i lew, a'r ail anifail yn debyg i lo, a'r trydydd anifail oedd ganddo wyneb fel dŷn, a'r pedwerydd anifail *oedd* debyg i eryr yn ehedeg.

8 A'r pedwar anifail oedd ganddynt, bob un o honynt, i chwêch o adenydd o'u hamgylch; ac *yr oeddynt* oddi fewn yn llawn llygaid: ac nid * oeddynt yn gorphwyſo, ddydd a nôs, gan ddywedyd, k Sanct, Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw Holl-alluog, l yr hwn oedd, a'r hwn ſydd, a'r hwn ſydd i ddyfod.

9 A phan fyddo yr anifeiliaid yn rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a diolch i'r hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, yr hwn fydd yn byw yn oes oeſoedd,

10 Y mae y pedwar henuriad ar hugain yn ſyrthio ger bron yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac yn addoli yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, ac yn bwrw eu coronau ger bron yr orſedd-faingc, gan ddywedyd,

11 m Teilwng ŵyt, O Arglwydd, i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd, a gallu: canys ti a greaiſt bob peth, ac o herwŷdd dy ewyllys di y maent, ac y crëwyd hwynt.

b Pen. 1, 10. a 20, 16.
c Ezec. 1, 26. a 10, 1.
d Pen. 1, 4, 5. a 6, 11. a 7, 14.
e Pen. 16, 18.
f Pen. 1, 4. a 5. 6.
g Pen. 15, 2.
* *riſial.*
h Edrych Ezec. 1, 10.
i Eſay 6, 2.
* Gr. *des gorph-wyſse iddynt*, &c.
k Eſay 6, 3.
l Pen. 11, 17.
m Pen. 5, 12.

PEN. V.

1 Y llyfr wedi ei ſelio â ſaith ſêl: 9 yr bwn yr oedd yr Oen a laddeſid yn unig yn deilwng i'w agoryd. 12 Yr Henuriaid o ran bynny yn ei foliannu ef, 9 ac yn cyfaddef mai efe a'u prynaſai bwy â'i waed.

AC mi a welais yn neheu-law yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, a llyfr wedi ei 'ſgrifennu oddi fewn ac † oddi allan, wedi ei ſelio â ſaith ſêl.

2 Ac mi a welais angel crŷf yn cyhoeddi â llêf ‡ uchel, Pwy ſydd deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei ſeliau ef?

3 Ac nid oedd neb b yn y nêf, nac yn y ddaear, na thàn y ddaear, yn gallu agoryd y llyfr, nac edrych arno.

4 Ac mi a wylais lawer, o achos na chaed neb yn deilwng i agoryd, ac i ddarllain y llyfr, mae i edrych arno.

a Ezec. 2. 10.
† *ar y cefn.*
‡ *ſawr.*
b Ad. 4.

[1] Gen. 49. 9, 10. [2] Eſay 11, 1, 10. Pen. 22, 16. [3] Joan 1. 29, 36. [4] Pedr 1. 19. [5] Zech. 3. 9. a 4. 10. [6] Pen. 1. 4. [h] Pen. 14. 2. [i] Sal. 141. 2. Pen. 8. 3. 4. [k] Pen. 14. 3. [l] Pen. 4. 11. [m] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23. Eph. 1. 7. Col. 1. 14. [n] 1 Pedr 1. 18, 19. 1 Ioan 2. 7. Pen. 14. 4. [‡] *a thaſod.* [a] Ecſod. 19, 6. [b] 1 Pedr 2. 5, 9. Pen. 20. 6. [c] Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. [d] *ſawr.* [e] Pen. 4. 11. [f] Phil. 2. 10. Ad. 3.

5 Ac un o'r henuriaid a ddywedodd wrthyf, Nac ŵyla: Wele, [c] y Llew yr hwn ſydd o lwyth Jnda, [d] Gwreiddyn Dafydd, a orchfygodd i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei ſaith ſêl ef.

6 Ac mi a edrychais, ac wele, ynghanol yr orſedd-faingc a'r pedwar anifail, ac ynghanol yr henuriaid *yr oedd* [e] Oen yn ſefyll, megis wedi ei lâdd, a chanddo ſaith gorn? a [f] ſaith lygad, y rhai ydyw [g] ſaith Ysbryd Duw, wedi eu danfon allan i'r holl ddaear.

7 Ac efe a ddaeth, ac a gymmerth y llyfr o ddeheu-law yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc.

8 A Phan gymmerth efe y llyfr, y pedwar anifail a'r pedwar henuriad ar hugain a ſyrthiaſant ger bron yr Oen, a chan bob un o honynt yr oedd [h] telynau, a phïalau aur, yn llawn o arogl-darth, [i] y rhai ydyw gweddïau'r ſaint.

9 A [k] hwy a ganaſant ganiad newŷdd, gan ddywedyd, [l] Teilwng ŷwt ti i gymmeryd y llyfr, ac i agoryd ei ſeliau ef: o blegid ti a laddwyd, ac [m] a'n prynaiſt ni i Dduw trwy dy waed, allan o bob llwyth, ‡ a iaith, a phobl, a chenedl;

10 [n] Ac a'n gwnaethoſt ni i'n Duw ni, yn frenhinoedd, ac yn offeiriaid: ac ni a deyrnaſwn ar y ddaear.

11 Ac mi a edrychais ac a glywais lais angylion lawer ynghŷlch yr orſedd-faingc, a'r aniſeiliaid, a'r henuriaid: a'u rhifedi hwynt oedd [o] fyrddiynau o fyrddiynau, a miloedd o filoedd;

12 Yn dywedyd â llêf † uchel, [p] Teilwng yw 'r Oen, yr hwn a laddwyd, i dderbyn gallu, a chyfoeth, a doethineb, a chadernid, ac anrhydedd, a gogoniant, a bendith.

13 A [q] phob creadur ag ſydd yn y nêf, ac ar y ddaear, a than y ddaear, a'r pethau ſydd yn y môr, ac oll ag ſy ynddynt, a glywais i yn dywedyd, [r] I'r hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac i'r Oen *y byddo* y ſendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oeſoedd.

14 A'r pedwar anifail a ddywedaſant, Amen. A'r pedwar henuriad ar hugain a ſyrthiaſant *i lawr*, ac a addolaſant yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.

[r] 1 Cron. 29. 11. 1 Tim. 6. 16. Pen. 1, 6.

PEN. VI.

1 Agoryd y ſeliau, y naill ar ôl y llall, a pha beth a ddigŵyddodd ar hynny, yr hyn ſydd yn cynnwys propbwydoliaeth hŷd ddiwedd y bŷd.

AC mi a welais pan agorodd yr Oen un o'r ſeliau, ac mi a glywais un o'r pedwar anifail yn dywedyd, fel trŵſt taran, Tyred, a gwêl.

[p] Pen. 19. 11.

2 Ac mi a welais, ac wele [s] farch gwŷn: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno, a bwa ganddo; a rhoddwyd iddo goron: ac efe a aeth allan yn gorchfygu, ac i orchfygu.

3 A phan agorodd efe yr ail ſêl, mi a glywais yr ail anifail yn dywedyd, Tyred, â gwêl.

4 Ac fe aeth allan farch arall, *un* côch: a'r hwn oedd yn eiſtedd arno y rhoddwyd iddo gymmeryd heddwch oddi ar y ddaear, ſef y lladdent eu gilydd: a rhoddwyd iddo ef gleddyf mawr.

5 A phan agorodd efe y drydedd ſêl, mi a glywais y trydydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl. Ac mi a welais, ac wele farch du, a'r hwn oedd yn eiſtedd arno, â chlorian ganddo yn ei law.

6 Ac mi a glywais lais ynghanol y pedwar anifail yn dywedyd, † Meſur o wenith er ceiniog, a thri meſur o haidd er ceiniog; [b] a'r olew a'r gwîn, na wnâ niweid iddynt.

† *Choinics* a arwyddocâ feſur yn cynnwys un pint gwîn, a ſaith ddegfed ràn pint.

7 A phan agorodd efe y bedwaredd ſêl, mi a glywais lais y pedwerydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwêl.

8 Ac mi a edrychais, ac wele farch gwelw-las: ac enw yr hwn oedd yn eiſtedd arno oedd Marwolaeth; ac yr oedd Uffern yn canlyn gyd ag ef. A rhoddwyd ‡ iddynt awdurdod ar y bedwaredd *ran* o'r ddaear, i lâdd â chleddyf, ac â newyn, ac â marwolaeth, ac â bwyſtfilod y ddaear.

[b] Pen. 9. 4. ‡ *iddo.*

9 A phan agorodd efe y bummed ſêl, mi a welais [c] dan yr allor [d] eneidiau y rhai a laddeſid [e] am air Duw, ac am [f] y dyſtiolaeth oedd ganddynt.

[c] Pen. 8. 3. a 14. 18. [d] Pen. 20. 4. [e] Pen. 1. 9. [f] Pen. 19. 10.

10 A hwy a lefaſant â llêf † uchel, gan ddywedyd, [g] Pa hŷd, Arglwydd, ſanctaidd a chywir, nad ydwyt yn barnu, ac yn dial ein gwaed ni ar y rhai ſy yn trigo ar y ddaear?

† *ſawr.* [g] Edrych Zech. 1, 12.

11 A [h] gynau gwŷnion a roed i bob un o honynt; a dywedwyd wrthynt ar iddynt orphwys etto ychydig amſer, hŷd oni chyflawnid *rhif* eu cŷd-weiſion, a'u brodyr, y rhai oedd *i gael* eu lâdd, megis ag *y tawſent* hwythau.

[h] Pen. 3. 4, 5. a 7. 9, 14.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched ſêl, ac wele, bu daear-gryn mawr; [i] a'r haul a aeth yn ddu fel ſachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed.

[i] Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Math. 24. 29. Act. 2. 20.

13 A ſêr y nêf a ſyrthiaſant ar y ddaear fel y mae 'r ffigyſ-bren yn bwrw ei ffigys glerſion, pan ei hyſgydwer gan wynt mawr.

14 [k] A'r nêf a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghŷd, a [l] phob mynydd ac ynys a ſymmudwyd allan o'u lleoedd.

[k] Eſay 34. 4. [l] Pen. 16. 20.

15 A brenhinoedd y ddaear, a'r gwŷr mawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-captenïaid, a'r gwŷr cedyrn, a phob gŵr caeth, a phob gŵr rhŷdd, [m] a ymguddiaſant yn yr ogofeydd, ac ynghreigiau y mynyddoedd;

[m] Eſay 2. 19.

16 [n] Ac a ddywedaſant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o ŵydd yr hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac oddi wrth lid yr Oen:

[n] Hoſ. 10. 8. Luc 23. 30. Pen. 9. 6.

17 Canys daeth dŷdd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon ſefyll?

PEN. VII.

3 Angel yn ſelio gwaſanaethwŷr Duw yn eu talcennau. 4 Nifer y rhai a ſeliwyd: o lwythau Iſrael rhifedi bynhyſol: 9 o bob Cenhedloedd eraill tyrfa aneirif, y rhai ſydd yn ſefyll ger bron yr orſedd-faingc, a gynau gwŷnion am danynt, ac â phalmwŷdd yn eu dwylaw. 14 Bod eu gynau wedi eu golchi yngwâed yr Oen.

AC yn ôl y pethau hyn, mi a welais bedwar angel yn ſefyll ar bedair congl y ddaear, yn dâl pedwar gwŷnt y ddaear, fel na chwŷthai 'r gwŷnt ar y ddaear, nac ar y môr, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais angel arall yn dyfod i fynu oddi wrth godiad haul, a

sêl

ſêl y Duw byw ganddo. Ac eſe a le-
† *fawr.* ſodd â llêf † uchel ar y pedwar angel, i'r
rhai y rhoddaſid *gallu* i ddrygu 'r ddaear
a'r môr,

[a] Pen. 6. 6. a 9. 4. [b] Ezec. 9. 4. Pen. 14. 1.

3 Gan ddywedyd, [a] Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r prenniau, nes darfod i ni [b] ſelio gwaſanaethwŷr ein Duw ni yn eu talcennau.

4 Ac mi a glywais nifer y rhai a ſeliwyd: *yr oedd* wedi eu ſelio gant a phedair a deugain o filoedd o holl lwythau meibion Iſrael.

5 O lwyth Juda *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Reuben *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Gad *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio.

6 O lwyth Aſer *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Nephthali *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Manaſſes *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio.

7 O lwyth Simeon *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Lefi *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Iſſachar *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio.

8 O lwyth Zabulon *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Joſeph *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio. O lwyth Benjamin *yr oedd* deuddeng mîl wedi eu ſelio.

‡ *a thafodau.* [c] Ad. 13. [d] Sal. 3. 8. Eſay 43. 11. Jer. 3. 23. Hoſ. 13. 4. [e] Pen. 3. 5. 18. a 6. 11. a 16. 15. a 19. 8. Ad. 9. 14. [f] Eſay 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. Pen. 1. 6. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5. [g] Eſay 4. 5. 6. Pen. 21. 3. ‡ *eſyd ei babell arnynt*, neu, *troſtynt*. [h] Eſay 49. 10. [i] Sal. 121. 6. [k] Sal. 23. 1. Ioan 10. 11. † *hyw.* [l] Eſay 25. 8. Pen. 21. 4.

9 Wedi hyn mi a edrychais. ac wele dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, ‡ ac ieithoedd, yn ſefyll ger bron yr orſedd-faingc, a cher bron yr Oen, [c] wedi eu gwiſgo mewn gynau gwŷnion, a phalmwŷdd yn eu dwylaw;

10 Ac yn llefain â llêf † uchel, gan ddywedyd, [d] Iechydwriaeth i'n Duw ni, yr hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, ac i'r Oen.

11 A'r holl angylion a ſafaſant o amgylch yr orſedd-faingc a'r henuriaid a'r pedwar anifail, ac a ſyrthiaſant ger bron yr orſedd-faingc ar eu hwynebau, ac a addolaſant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r diolch, a'r anrhydedd, a'r gallu, a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn oes oeſoedd. Amen.

13 Ac un o'r henuriaid a attebodd, gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw y rhai hyn ſy wedi eu gwiſgo [e] mewn gynau gwŷnion? ac o ba le y daethant?

14 Ac mi a ddywedais wrtho ef, Arglwydd, ti a wyddoſt. Ac *efe* a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn yw y rhai a ddaethant allan o'r cyſtudd mawr, ac [f] a olchaſant eu gynau, ac a'u cannaſant hwy yng-wâed yr Oen.

15 O herwŷdd hynny y maent ger bron gorſedd-faingc Duw, ac yn ei waſanaethu ef ddydd a nôs yn ei demſl: a'r hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc [g] a ‡ drîg yn eu plîth hwynt.

16 [h] Ni ſydd arnynt na newŷn mwyach, na ſyched mwyach; ac [i] ni ddiſgyn arnynt na'r haul, na dim gwrês.

17 O blegid yr Oen, yr hwn *ſydd* ynghanol yr orſedd-faingc, [k] a'u bugeilia hwynt, ac a'u harwain hwynt at ffynhonnau † byw iol o ddyfroedd: a [l] Duw a ſych ymaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt.

PEN. VIII.

1 *Wrth agoryd y ſeithfed ſêl,* 2 *y rhoddwyd ſaith o udgyrn i ſaith o Angylion.* 6 *Pedwar o honynt yn udganu â'u hudgyrn, a phlâu mawr yn canlyn.* 3 *Angel arall yn rhoddi arogl-darth at weddiau y ſaint ar yr Allor aur.*

A Phan agorodd efe y ſeithfed ſêl, yr y-
† *diſtawrwydd.* doedd † gofteg yn y nêf, megis dros hanner awr.

2 Ac mi a welais y ſaith angel, y rhai oedd yn ſefyll ger bron Duw; a rhoddwyd iddynt ſaith o udgyrn.

3 Ac angel arall a ddaeth, ac a ſafodd ger bron yr allor, a thuſſer aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogl-darth lawer, ſel yr offrymmai *ef* gyd â [a] gweddiau yr holl ſaint ar yr allor aur, yr hon *oedd* ger bron yr orſedd-faingc.

‡ *y rhoddai a weddiau.* [a] Pen. 5. 8.

4 Ac fe aeth [b] mŵg yr arogl-darth gyd â gweddiau'r ſaint, o law 'r angel, i fynu ger bron Duw.

[b] Sal. 141 2.

5 A'r angel a gymmerth y thuſſer, ac a'i llanwodd hi o dân yr allor, ac a'i bwriodd * i'r ddaear: a [c] bu lleiſiau, a tharanau, a mêllt, a daear-gryn.

* *ar y.* [c] Pen. 16 18.

6 A'r ſaith angel, y rhai oedd â'r ſaith udgorn ganddynt, a ymbarottoiſant i udganu.

7 A'r angel cyntaf a udganodd, a bu cenllyſg, a thân, wedi eu cymmyſgu â gwaed, a hwy a fwriwyd i'r ddaear: a thraian y ‡ prenniau a loſgwyd, â'r holl laſ-wellt a loſgwyd.

‡ *ddaear.*

8 A'r ail angel a udganodd, a megis mynydd mawr yn lloſgi gan dân a fwriwyd i'r môr: a thraian y môr a aeth yn waed;

9 A bu farw traian y creaduriaid, y rhai oedd yn y môr, ac â byw ynddynt; a thraian y llongau a ddinyſtriwyd.

10 A'r trydydd angel a udganodd, a ſyrthiodd o'r nêf ſeren fawr, yn lloſgi fel lamp, a hi a ſyrthiodd ar draian yr afonydd, ac ar ffynhonnau y dyfroedd:

11 Ac enw 'r ſeren a elwir Wermod; ac aeth traian y dyfroedd yn wermod; llawer o ddynion a fuant feirw gan y dyfroedd, o blegid eu myned yn chwerwon.

12 A'r pedwerydd angel a udganodd, a tharawŷd traian yr haul, a thraian y lleuad, a thraian y ſêr; fel y tywyllwyd eu traian hwynt, ac ni lewyrchodd y dydd ei draian, a'r nôs yr un ffunud.

13 Ac mi a edrychais, ac a glywais angel yn ehedeg ynghanol y nêf, gan ddywedyd â llêf † uchel, Gwae, gwae, gwae i'r rhai ſy 'n trigo ar y ddaear, rhag lleiſiau eraill udgorn y tri angel, y rhai ſydd etto i udganu.

‡ *ſawr.*

PEN. IX.

1 *Seren yn ſyrthio o'r Nêf, wrth udganu o'r pummed Angel, i'r hwn y rhoddwyd agoriad y pwll heb waelod:* 2 *Yntau yn agoryd y pwll, a locuſtiaid fel yſgorpionau yn dyfod allan.* 12 *Ymae y wae gyntaf wedi myned heibio.* 13 *Y chweched udgorn yn canu:* 14 *a gollwng pedwar Angel yn rhŷdd, y rhai oedd wedi eu rhwymo.*

A'R pummed angel a udganodd, ac mi a welais ſeren yn ſyrthio o'r nêf i'r ddaear: a rhoddwyd iddo ef agoriad [a] y pydew heb waelod

[a] Luc 8. 31. Pen. 17. 8.

2 Ac *efe* a agorodd y pydew heb waelod, a chododd mŵg o'r pydew, fel mŵg ffwrnes fawr: a thywyllwyd yr haul, a'r awyr, gan fŵg y pydew.

3 Ac

3 Ac o'r mŵg y daeth allan locuſtiaid ar y ddaear; a rhoddwyd awdurdod iddynt, ſel y mae gan yſgorpionau 'r ddaear awdurdod.

[b] Pen. 6. 6. 4 A dywedwyd wrthynt [b] na wnaent niweid i laſ-wellt y ddaear, nac i ddim gwŷrdd-laſ, nac i un pren; ond yn unig i'r dynion oedd heb [c] ſêl Duw yn eu talcennau.

[c] Pen. 7. 3. Edrych Eſod. 12. 23. Ezec. 9. 4. 5 A rhoddwyd iddynt na laddent hwynt, ond bod iddynt eu blino hwy bùm mis: ac *y byddai* eu gofid hwy, ſel gofid oddi wrth yſgorpion, pan ddarfyddai iddi frathu dŷn.

[d] Job 3. 21. Eſay 2. 19. Pen. 6. 16. 6 Ac yn y dyddiau hynny [d] y cais dynion farwolaeth, ac ni's cânt; ac a chwennychant farw, a marwolaeth a gilia oddi wrthynt.

[e] Joel 2. 4. 7 A [e] dull y locuſtiaid *oedd* debyg i feirch wedi eu parottoi i ryfel: ac *yr oedd* ar eu pennau megis coronau yn debyg i aur, a'u hŵynebau ſel ŵynebau dynion.

[f] Joel 1. 6. 8 A gwâllt oedd ganddynt ſel gwâllt gwragedd, [f] a'u dannedd oedd ſel *dannedd* llewod.

9 Ac yr oedd ganddynt lurigau ſel llurigau haiarn; a llais eu hadenydd *oedd* ſel llais cerbydau llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.

10 Ac yr oedd ganddynt gynffonnau tebyg i'ſgorpionau, ac yr oedd colynnau yn eu cynffonnau hwy: a'u gallu oedd i ddrygu dynion bùm mîs.

[g] Ad. 1. 11 Ac yr oedd ganddynt frenhin arnynt, *ſef* [g] angel y *pydew* diwaelod: a'i enw ef yn Ebraeg *ydyw* Abâdon, ac yn Roeg y mae iddo enw ‡ Apòlyon.

‡ Sef, *dinyſtrydd.*

[h] Pen. 8. 13. 12 [h] Un wae a aeth heibio, wele y mae yn dyfod etto ddwy wae yn ôl hyn.

13 A'r chweched angel a udganodd, ac mi a glywais lêf allan o bedwar corn yr allor aur, yr hon ſydd ger bron Duw,

14 Yn dywedyd wrth y chweched angel, yr hwn oedd a'r udgorn ganddo, Gollwng yn rhŷdd y pedwar angel ſydd yn rhwym yn yr afon fawr Euphrates.

[i] *drot.*

15 A gollyngwyd y pedwar angel, y rhai oedd wedi eu parottòi [i] erbyn awr, a diwrnod, a mîs, a blwyddyn, ſel y lladdent y traian o'r dynion.

[i] Sal. 68. 17. Dan. 7. 10. 16 A [i] rhifedi y llu o wŷr meirch *oedd* ddwy fyrddiwn o fyrddiynau: ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.

17 Ac ſel hyn y gwelais i y meirch yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn eiſtedd arnynt, a chanddynt lurigau tanllyd, ac o *liw* hyacinth a brwmſtan: a phennau 'r meirch *oedd* ſel pennau llewod; ac yr oedd yn myned allan o'i ſafnau dân, a mŵg, a brwmſtan.

[k] *lladdwyd.*

18 Gan y tri hyn y [k] llâs traian y dynion, gan y tân, a chan y mŵg, a chan y brwmſtan oedd yn dyfod allan o'u ſafnau hwynt.

[k] Leſ. 17. 7. Deut. 32. 17. Sal. 106. 37. 1 Cor. 10. 20. [l] Sal. 115. 4. a 135. 15.

19 Canys eu gallu hwy ſydd yn eu ſafn, ac yn eu cynffonnau: canys eu cynffonnau *oedd* debyg i ſeirph, a phennau ganddynt; ac â'r rhai hynny y maent yn drygu.

20 A'r dynion eraill, y rhai ni laddwyd gan y plâu hyn, nid edifarhaſant oddi wrth weithredoedd eu dwylaw eu hun, ſel nad addolent [k] gythreuliaid, a [l] delwau aur, ac arian, a phrês, a main, a phrennau, y rhai ni allant na gweled, na chlywed, na rhodio;

21 Ac nid edifarhaſant oddi wrth eu llofruddiaeth, nac oddi wrth eu cyfareddion, nac oddi wrth eu godineb, nac oddi wrth eu lladrad.

PEN. X

1 Angel crŷf cadarn yn ymddangos, a llyfr agored yn ei law: 6 Ac yn tyngu i'r hwn fydd yn byw yn dragywyddd, na bydd amſer mwy. 9 Gorchymmyn i Ioan gymmeryd y llyfr a'i fwytta.

AC mi a welais angel crŷf arall yn diſgyn o'r nêf, wedi ei wiſgo â chwmmwl: ac enſys *oedd* ar ei ben, [a] a'i ŵyneb *ydoedd* ſel yr haul, [b] a'i draed ſel coleſnau o dân.

[a] Math. 17. 2. [b] Pen. 1. 15.

2 Ac yr oedd ganddo yn ei law lyfr bychan wedi ei agoryd: ac *efe* a oſododd ei droed dehau ar y môr, a'i aſſŵy ar y tîr,

3 Ac a lefodd â llêf ‡ uchel, ſel y rhua llew: ac wedi iddo lefain, y faith daran a lefaraſant eu llefau hwythau.

‡ *fawr.*

4 Ac wedi darfod i'r faith daran lefaru eu llefau, yr oeddwn ar fedr yſgrifennu: ac mi a glywais lêf o'r nêf yn dywedyd wrthyf, [c] Sêlia y pethau a lefarodd y faith daran, ac na 'ſgrifenna hwynt.

[c] Dan. 8. 26. a 12. 4.

5 A'r angel, yr hwn a welais yn ſefyll ar y môr, ac ar y tîr, [d] a gododd ei law i'r nêf,

[d] Dan. 12. 7.

6 Ac a dyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, yr hwn a greodd y nêf, a'r pethau ſydd ynddi, a'r ddaear a'r pethau ſydd ynddi, a'r môr a'r pethau ſy ynddo, na byddai amſer mwyach.

7 Ond [e] yn nyddiau llêf y ſeithfed angel, pan ddechreuo efe udganu, gorphennir dirgelwch Duw, ſel y mynegodd efe i'w waſanaethwŷr y prophwydi.

[e] Pen. 11. 15.

8 A'r [f] llêf a glywais o'r nef, a lefarodd drachefn wrthyf, ac a ddywedodd, Dôs, cymmer y liyfr bychan ſydd wedi ei agoryd yn llaw 'r angel, yr hwn ſydd yn ſefyll ar y môr ac ar y tîr.

[f] Ad. 4.

9 Ac mi a aethum at yr angel, gan ddywedyd wrtho, Moes i mi y llyfr bychan. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [g] Cymmer a hwytta ef yn llwyr; ac *efe* a chwerwa dy fôl di, eithr yn dy enau y bydd yn ſelys ſel mêl.

[g] Ezec. 2. 8. a 3. 1, 2, 3.

10 Ac mi a gymmerais y llyfr bychan o law 'r angel, ac a'i bwytteais ef; ac yr oedd efe yn fy ngenau megis mêl yn ſelys; ac wedi i mi ei fwytta ef, fy mòl a aeth yn chwerw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Rhaid i ti dracheſn brophwydo i bobloedd, a chenhedloedd, ‡ a ieithoedd, a brenhinoedd lawer.

‡ *a thafodau.*

PEN. XI.

1 Y ddau Dŷſt yn prophwydo. 6 Bod ganthynt awdurdod i i gau 'r nêf, rhag iddi wlawio: 7 Yr ymladd y Bwyſtfil yn eu herbyn, ac y lladd hwynt; 8 Hwythau yn gorwedd heb eu claddu, 11 ac ar ôl tridiau a hanner yn adgyfodi. 14 Yr ail wae yn myned heibio. 15 Y ſeithfed udgorn yn canu.

A Rhoddwyd i mi [a] gorſen debyg i wialen: A'r angel a ſafodd, gan ddyweddy, Cyfod, a meſura demi Dduw, a'r allor, a'r rhai ſy yn addoli yndi.

[a] Ezec. 40. 3, &c.

2 Ond y cyntedd ſydd o'r tu allan i'r demi, ‡ bwrw allan, ac na meſura ef: o blegid *efe* a roddwyd i'r cenhedloedd: a'r ddinas ſanctaidd a fathrant hwy [b] ddeufis a deugain.

‡ Neu, *gâd allan*

[c] Pen. 13. 5.

3 Ac

o i'm dau dyſt ſel y prophwydant.

3 Ac mi a roddaf [o] *allu* i'm dau dyſt, a hwy a brophwydant [c] ſûl a deucant *a* thrugain o ddyddiau, wedi ymwiſgo â ſachliain.

c Pen. 12, 6.

4 Y rhai hyn yw [d] y ddwy olew-wŷdden, a'r ddau ganhwyllbren ſydd yn ſefyll ger bron Duw 'r ddaear.

d Zech. 4. 3, 12, 14.

5 Ac o's ewyllyſia neb wneuthur niweid iddynt, y mae tân yn myned allan o'u genau hwy, ac yn difetha eu gelynion: ac o's ewyllyſia neb eu drygu hwynt, fel hyn y mae 'n rhaid ei lâdd ef.

e 1 Bren. 17. 1.

6 [e] Y mae gan y rhai hyn awdurdod i gau y nêf, fel na wlawio hi yn nyddiau eu prophwydoliaeth hwynt: ac [f] awdurdod ſydd ganddynt ar y dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed, ac i daro 'r ddaear â phob pla, cyn fynyched ag y mynnont.

f Ecſod. 7. 19.

7 A phan ddarfyddo iddynt orphen eu tyſtiolaeth, [g] y bwyſtfil, yr hwn ſydd yn dyfod allan o'r *pwll* diwaelod [h] a ryfela â hwynt, ac a'u gorchfyga hwynt, ac a'u lâdd hwynt.

g Pen. 13. 1, 11. a 17. 8.

h Dan. 7. 21. Zech. 14. 2.

8 A'u cyrph hwynt *a orwedd* ar heolydd [i] y ddinas fawr, yr hon yn ysbrydol a elwir Sodoma a'r Aipht; lle heſyd y croes-hoeliwyd ein Harglwydd ni.

i Pen. 17. 1, 5. a 18. 10.

9 A'r rhai o'r bobloedd, a'r llwythau, a'r † ieithoedd, a'r cenhedloedd, a welant e'u cyrph hwynt dridiau a hanner, ac ni oddefant roi eu cyrph hwy mewn beddau.

† *taſodau.*

10 A'r rhai ſydd yn trigo ar y ddaear a lawenhânt o'u plegid, ac a ymhyfrydant, ac a anfonant roddion i'w gilydd: o blegid y ddau brophwyd hyn oedd yn poeni y rhai oedd yn trigo ar y ddaear.

11 Ac yn ôl tridiau a hanner, Yſbryd bywyd oddi wrth Dduw a aeth i mewn iddynt hwy; a *bwy* a ſafaſant ar eu traed, ac ofn mawr a ſyrthiodd ar y rhai a'u gwelodd hwynt.

‡ *ſawr.*

12 A *bwy* a glywſant lêf ‡ uchel o'r nêf yn dywedyd wrthynt, Deuwch i fynu yma. A *bwy* a aethant i fynu i'r nêf mewn cwmmwl: a'u gelynion a edrychaſant arnynt.

13 Ac yn yr awr honno y bu daeargryn mawr, a degfed *ran* y ddinas a ſyrthiodd, a lladdwyd yn y ddaear-gryn ſaith mil o † wŷr: a'r lleill a ddychrynaſant, ac a roddaſant ogoniant i Dduw 'r nef.

† Gr. *enwau gwŷr.*

14 [k] Yr ail wae a aeth heibio; wele, y mae y drydedd wae yn dyfod ar frys.

k Pen. 8. 13. a 9. 12. a 15. 1.

15 A'r [l] ſeithfed Angel a udganodd, a bu lleſau ‡ uchel yn y nêf, yn dywedyd, [m] Aeth teyrnaſoedd y bŷd *yn eiddo* ein Harglwydd ni, a'i Grift ef; ac *efe* a deyrnaſa yn oes oeſoedd.

l Pen. 10. 7.

‡ *mawrion.*

m Pen. 12. 10.

16 A'r [n] pedwar henuriad ar hugain, y rhai oedd ger bron Duw yn eiſtedd ar eu gorſedd-feingciau, a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a addolaſant Dduw,

n Pen. 4. 4. a 5. 8.

17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn diolch i ti, O Arglwydd Dduw Holl-alluog, [o] yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, a'r hwn wyt yn dyfod; o blegid ti a gymmeraiſt dy allu mawr, ac a deyrneſaiſt.

o Pen. 16. 5.

18 A'r cenhedloedd a ddigiaſant, a daeth dy ddig di, † a'r amſer i farnu 'r meirw, ac i roi gwobr i'th waſanaethwŷr y prophwydi, ac i'r ſaint, ac i'r rhai ſydd yn ofni dy Enw, fychain a mawrion; ac i ‡ ddifetha y rhai ſydd yn † difetha 'r ddaear.

† Neu, *ac amſer y meirw i gael eu barnu.*

‡ *llygru.*

† *llygru.*

19 Ac agorwyd [p] teml Dduw yn y nêf, a gwelwyd arch ei gyfammod ef yn ei deml ef: a [q] bu mêllt, a lleſau, a tharanau, a daeargryn, a [r] chenllyſg mawr.

p Pen. 15, 5.

q Pen. 16, 18.

r Pen. 16, 21.

PEN. XII.

1 *Gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul yn traſaelu ar ei thymp i eſgor.* 4 *Y ddraig fawr gôch yn ſefyll o'i blaen hi i ddifa ei phlentyn hi.* 6 *Wedi iddi eſgor, y mae hi yn cilio i'r diffeithwch.* 7 *Michael a'i angylion yn ymladd â'r ddraig ac yn myned yn drêch nâ hi.* 13 *Y ddraig wedi ei thaflu i'r ddaear yn erlid y wraig.*

A † Rhyfeddod mawr a welwyd yn y nêf; gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul, â'r lleuad dan ei thraed, ac ar ei phen goron o ddeuddeg feren:

† *arŵyddion.*

2 A hi yn feichiog, a lefodd gan fod mewn gwewŷr, a gofid i eſgor.

3 A gwelwyd ‡ rhyfeddod arall yn y nêf, ac wele ddraig gôch fawr, a [s] ſaith ben iddi, a deg corn; ac ar ei phennau ſaith goron.

‡ *arŵydd.*

s Pen. 13. 1.

4 A'i chynffon hi a dynnodd draian ſêr y nêf, ac a'u bwriodd hwynt i'r ddaear. A'r ddraig a ſafodd ger bron y wraig yr hon y-doedd yn barod i eſgor, i ddifa ei phlentyn hi, pan eſgorai hi arno.

5 A hi a eſgorodd ar fâb gwrryw, [t] yr hwn oedd i fugeilio yr holl genhedloedd â gwialen haiarn: a'i phlentyn hi a gymmerwyd i fynu at Dduw, ac *at* ei orſedd-faingc ef.

t Sal. 2, 9, Pen. 2, 27, a 19. 15.

6 [u] A'r wraig a ffôdd i'r diffeithwch, lle mae ganddi le wedi ei barottôi gan Dduw, fel y porthent hi yno [x] fîl a deucant *a* thrugain o ddyddiau.

u Ad. 14.

x Pen. 11, 3.

7 A bu rhyfel yn y nêf; [y] Michael a'i angylion a ryfelaſant yn erbyn y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i hangylion hithau,

y Ad. 14. Dan. 10, 13, 21, a 12, 1.

8 Ac ni orſuant; a'u lle hwynt ni's caſwyd mwyach yn y nêf.

Judas 9.

9 A bwriwyd allân [z] y ddraig fawr yr hên ſarph, yr hon a elwir Diafol, a Satan, yr hwn ſydd yn twyllo 'r holl fŷd: efe a fwriwyd allan i'r ddaear, a'i angylion a fwriwyd allan gyd ag ef.

z Luc 10, 18. Ioan 12, 31. a Gen. 3. 1, 4.

10 Ac mi a glywais lêf † uchel yn dywedyd yn y nêf, [b] Yr awrhon y daeth iechydwriaeth, a nerth, a theyrnas ein Duw ni, a gallu ei Grift ef: canys cyhuddwr ein brodyr ni a fwriwyd i'r llawr, [c] yr hwn oedd yn eu cyhuddo hwy ger bron ein Duw ni ddydd a nôs.

† Pen. 12. 2. † *ſawr.* b Pen. 11, 15. c Job 1, 9. a 2. 5.

11 A [d] hwy a'i gorchfygaſant ef trwy waed yr Oen, a thrwy air eu tyſtiolaeth hwynt; ac ni charaſant eu heinioes hŷd angau.

d Zech. 3, 1. Eſay 53, 9. Rhuf. 8, 33, 34, 37.

12 O herwŷdd hyn [e] llawenhêwch, y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo ynddynt. Gwae y rhai ſydd yn trigo ar y ddaear a'r môr: canys diafol a ddiſgynnodd attoch chwi, a chanddo lîd mawr, o herwŷdd ei fod yn gwybod nad oes iddo ond ychydig amſer.

e Pen. 16. a 18. 20. a 19. 1. Sal. 96, 11. Eſay 49, 13.

13 A phan welodd y ddraig ei bwrw i'r ddaear, hi a erlidiodd y wraig a eſgoraſai ar y mâb.

14 A rhoddwyd i'r wraig ddwy o adenydd eryr mawr, [f] fel yr ehedai hi i'r diffeithwch i'w lle ei hun: lle yr ydys yn ei maethu hi yno [g] dros amſer, ac amſeroedd, a hanner amſer, oddi wrth wyneb y ſarph.

f Ad. 6. g Dan. 7. 25. a 12, 7. Ad. 6.

15 A'r

15 A'r ſarph [o] a fwriodd allan o'i ſafn ar ôl y wraig ddwſr megis afon, fel y gwnai ei dwyn hi ymaith gyd â'r afon.

16 A'r ddaear a gynnorthwyodd y wraig, a'r ddaear a agorodd ei genau, ac a lyngcodd yr afon, yr hon a fwriodd y ddraig allan o'i ſafn.

17 A llidiodd y ddraig wrth y wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel † â'r lleill o'i hâd hi, y rhai ſydd yn cadw gorchymynion Duw, ac ſy [p] â thyſtiolaeth Ieſu Grift ganddynt.

[o] Eſay 59. 19.

[4] *â gwteddill ei hâd hi.*

[p] 1 Cor. 2. 1.

1 Ioan 5. 10.

PEN. XIII.

1 Bwyſtfil yn cyſodi allan o'r môr, a faith ben gantho, a deg corn, i'r hwn y mae y ddraig yn rhoddi ei gallu. 11 Bwyſtfil arall yn dyfod i fynu allan o'r ddaear: 14 ac yn peri gwneuthur delw y bwyſtfil cyntaf: 15 ac yn peri i ddynion ei addoli ef, 16 a derbyn ei nôd ef.

AC mi a ſefais ar dywod y môr, ac a welais [a] fwyſtfil yn codi o'r môr, [b] a chanddo faith ben a deg corn, ac ar ei gyrn ddeg coron, ac ar ei bennau † enw cabledd.

2 A'r bwyſtfil a welais i [c] oedd debyg i lewpard, a'i draed fel *traed* arth, a'i ſafn fel ſafn llew: [d] a'r ddraig a roddodd iddo ef ei gallu, a'i gorſedd-faingc, ac awdurdod mawr.

3 Ac mi a welais un o'i bennau ef megis wedi ei * lâdd yn farw; a'i friw marwol ef a iachäwyd: [e] a'r holl ddaear a ryfeddodd ar ôl y bwyſtfil.

4 A hwy a addolaſant y ddraig, yr hon a roes allu i'r bwyſtfil: ac a addolaſant y bwyſtfil, gan ddywedyd, [f] Pwy ſydd debyg i'r bwyſtfil? pwy a ddichon ryfela ag ef?

5 A rhoddwyd iddo ef [g] enau yn llefaru *pethau* mawrion, a chabledd; a rhoddwyd iddo awdurdod i ‡ weithio [h] ddau fis a deugain.

6 Ac efe a agorodd ei enau mewn cabledd yn erbyn Duw, i gablu ei Enw ef a'i dabernacl, a'r rhai ſy yn trigo yn y nêf.

7 A rhoddwyd iddo [i] wneuthur rhyfel â'r ſaint, a'u gorchfygu hwynt: a rhoddwyd iddo awdurdod ar bob llwyth, † a iaith, a chenedl.

8 A holl drigolion y ddaear a'i haddolant ef, [k] y rhai nid yw eu henwau yn yſgrifenedig yn llyfr bywyd yr Oen, yr hwn a laddwyd [l] er dechreuad y byd.

9 [m] Od oes gan neb glûſt, gwrandawed.

10 [n] O's yw neb yn ‡ tywys i gaethiwed, † efe a â i gaethiwed. [o] O's yw nebyn lâdd â chleddyf, rhaid yw ei lâdd yntau â chleddyf. [p] Dyma amynedd a ffydd y ſaint.

11 Ac mi a welais fwyſtfil arall [q] yn codi o'r ddaear; ac yr oedd ganddo ddau gorn, tebyg i oen: a llefaru yr oedd fel draig.

12 A holl allu y bwyſtfil cyntaf y mae efe yn ei wneuthur ger ei fron ef, ac yn peri i'r ddaear, ac i'r rhai ſy yn trigo ynddi, addoli y bwyſtfil cyntaf, [r] yr hwn yr iachäwyd ei glwyf marwol.

13 Ac [s] y mae efe yn gwneuthur ‡ rhyfeddodau mawrion, hyd onid yw yn peri i dân ddiſgyn o'r nêf i'r ddaear yngolwg dynion.

14 Ac [t] y mae efe yn twyllo y rhai ſy yn trigo ar y ddaear, trwy † y rhyfeddodau y rhai a roddwyd iddo ef eu gwneuthur ger bron y bwyſtfil, gan ddywedyd wrth drigolion y ddaear, am iddynt wneuthur delw i'r bwyſtfil, yr hwn a gafodd friw gan gleddyf, ac a fu fyw.

15 A chaniattäwyd iddo ef roddi * anadl i ddelw y bwyſtfil, fel y llefarai delw y bwyſtfil hefyd, ac y parai gael o'r ſawl nid addolent ddelw y bwyſtfil, eu lladd.

16 Ac y mae yn peri i bawb, fychain a mawrion, cyfoethogion a thlodion, rhyddion a chaethion, ‡ dderbyn nôd ar eu llaw ddehau, neu ar eu talcennau:

17 Ac na allai neb na phrynu na gwerthu, ond yr hwn a fyddai ganddo nôd, neu [u] enw y bwyſtfil, neu rifedi ei enw ef.

18 [x] Yma y mae doethineb. Yr hwn ſydd ganddo ddeall, bwried [y] rifedi y bwyſtfil: canys rhifedi dŷn ydyw; a'i rifedi ef *yw* chwe chant, a thrugain, *a* chwech.

[t] Pen. 19. 20.

† *yr arwyddion.*

* *cinioes.*

‡ *roddi.*

[u] Pen. 14. 11

[x] Pen. 17. 9.

[y] Pen. 15. 2.

PEN. XIV.

1 Tra 'r oedd yr Oen yn ſefyll ar fynydd Sion gyd â'i fintai, 6 Angel yn pregethu 'r Efengyl. 8 Cwymp Babilon. 15 Cynhauaf y byd, a dodiad y crymman i mewn. 20 Gwin-gynhauaf, a gwin-wrŷf digofaint Duw.

AC mi a edrychais, ac wele Oen yn ſefyll ar fynydd Sion, a chyd ag ef [a] bedair mîl a ſaith-ugeinmil, a chanddynt Enw ei Dâd ef yn yſgrifenedig yn eu talcennau.

2 Ac mi a glywais lêf o'r nêf, [b] fel llêf dyfroedd lawer, ac fel llêf taran fawr: ac mi a glywais lêf [c] telynorion yn canu ar eu telynau.

3 A [d] hwy a ganaſant megis caniad newŷdd ger bron yr orſedd-faingc, a cher bron y pedwar anifail, a'r henuriaid: ac ni allodd neb ddyſgu y gân, ond y pedair mîl a'r ſaith-ugeinmil, y rhai a brynwyd oddi ar y ddaear.

4 Y rhai hyn yw y rhai ni halogwyd † â gwragedd: [e] canys gwŷryfon ydynt. Y rhai hyn yw y rhai [f] ſy'n dilyn yr Oen, pa le bynnag yr elo. Y rhai hyn [g] a brynwyd oddi wrth ddynion, [h] yn flaen-ffrwyth i Dduw ac i'r Oen.

5 Ac [i] yn eu genau ni chaed twyll: canys [k] difai ydynt ger bron gorſedd-faingc Duw.

6 Ac mi a welais angel arall yn ehedeg ynghanol y nêf, a'r efengyl dragywyddol ganddo, i efangylu i'r rhai ſy yn trigo ar y ddaear, ac i bob cenedl a llwyth † ac iaith a phobl,

7 Gan ddywedyd â llêf ‡ uchel, Ofnwch Dduw, a rhoddwch iddo ogoniant; o blegid daeth awr ei farn ef: ac [l] addolwch yr hwn a wnaeth y nêf, a'r ddaear, a'r môr, a'r ffynhonnau dyfroedd.

8 Ac angel arall a ddilynodd, gan ddywedyd, [m] Syrthiodd, ſyrthiodd Babilon, [n] y ddinas fawr honno, o blegid hi a ddiododd yr holl genhedlcedd â gwin llîd ei godineb.

9 A'r trydydd angel a'u dilynodd hwynt, gan ddywedyd â llêf † uchel, O's addola neb y bwyſtfil, a'i ddelw ef, a derbyn *ei* nôd *ef* yn ei dalcen, neu yn ei law,

10 Hwnnw hefyd [o] a ŷf o win digofaint Duw, yr hwn yn ddigymmyſg [p] a dywall-

[a] Pen. 22. 4.

[b] Pen. 1. 15. a 19. 6.

[c] Pen. 5. 8.

[d] Pen. 5. 9.

† *gyd â.*

[e] 2 Cor. 11. 2.

[f] Pen. 3. 4.

[g] Pen. 5. 9.

[h] Iago 1. 18.

[i] Sal. 32. 2. Zeph. 3. 13.

[k] Eph. 5. 27.

† *a thafod.*

‡ *fawr.*

[l] Neh. 9. 6. Sal. 146. 5, 6. Act. 14. 15. a 17. 24.

[m] Eſay 21. 9. Jer. 51. 8. Pen. 18. 2.

[n] Pen. 16. 19. a 17. 5. a 18. 10, 21.

‡ *fawr.*

[o] Sal. 75. 8. Eſay 51. 17. Jer. 25. 15.

[p] Pen. 18. 6.

[o] Gen. 9. 6. Math 26. 52.

[p] Pen. 14. 12.

[q] Pen. 11. 7.

[r] Ad. 3. 3. Deut. 13. 3. Math. 24. 24.

[s] Theſ. 2. 9. Pen. 16. 13.

‡ *arwyddion.*

[4] *â gwteddill ei hâd hi.*

[p] 1 Cor. 2. 1.

1 Ioan 5. 10.

[1] Dan. 7. 7. Pen. 12. 3.

[b] Pen. 17. 3, 9, 12.

† *enwau.*

[c] Edrych Dan. 7. 4, 5, 6.

[d] Pen. 12. 9.

* *friwo i farwoldeb.*

[e] Pen. 17. 8.

[f] Pen. 18. 18.

[g] Dan. 7. 8, 11. a 11. 36.

‡ *barhâu.* neu, *ryfela.*

[h] Pen. 11. 2.

[i] Dan. 7. 21. Pen. 11. 7.

† *a thafod.*

[k] Ecſod. 32. 32. Phil. 4. 3. Pen. 2. 5. a 20. 12. a 21. 27.

[l] Pen. 17. 8.

[m] Pen. 2. 7.

[n] Eſay 33. 1.

‡ *caſglu caethgludiad.*

† *y mae efe yn myned.*

q Pen. 16. 19. dwyd yn q phïol ei llid ef; ac r efe a
r Pen. 20. 10. boenir mewn s tân a brwmſtan yngolwg
s Pen. 19. 20. yr angylion ſanctaidd ac yngolwg yr
t Eſay 34. 10. Oen:
Pen. 19. 3. 21 A t mŵg eu poenedigaeth hwy ſydd
u Pen. 13. 10. yn myned i ſynu yn oes oeſoedd: Ac nid
x 1 Cor. 15. 28. ydynt hwy yn cael gorphwyſdra ddŷdd na
1 Theſ. 4. 17. nôs, y rhai ſydd yn addoli y bwyſtfil â'i
† *yn canlyn gyd â hwynt.* ddelw ef, ac o's yw neb yn derbyn nôd ei
y Pen. 1. 13. enw ef.
‡ *fawr.* z Joel 3. 13. 22 u Yma y mae amynedd y ſaint:
Math. 13. 39. yma *y mae* y rhai ſy yn cadw gorchymynion Duw, a ffydd Ieſu.
† *a chynhauala.* ‡ *cynhaufu.* 23 Ac mi a glywais lêf o'r nêf, yn dywedyd wrthyf, Yſgrifenna, Gwŷn eu bŷd a meirw y rhai x ſy yn marw yn yr Arglwydd
* *ſychodd.* o hyn allan, medd yr Yſbryd, fel y gorphwyſont oddi wrth eu llafur; a'u gweithredoedd ſy † yn eu canlyn hwynt.
y Pen. 1. 13. ‡ *fawr.* z Joel 3. 13. 24 Ac mi a edrychais, ac wele gwmmwl gwŷn, ac ar y cwmmwl *un* yn eiſtedd y tebyg i Fâb y dŷn, a chanddo ar ei ben goron o aur, ac yn ei law grymman llym.
Math. 13. 39. † *a chynhauala.* ‡ *cynhaufu.* * *ſychodd.* 25 Ac angel arall a ddaeth allan o'r deml, gan lefain â llêf ‡ uchel, wrth yr hwn oedd yn eiſtedd ar y cwmmwl, z Bwrw dy grymman i mewn, † a meda: canys daeth yr amſer i ti i ‡ fedi; o blegid * addfedodd cynhauaf y ddaear.
26 A'r hwn oedd yn eiſtedd ar y cwmmwl a fwriodd ei grymman ar y ddaear: a'r ddaear a fedwyd.
27 Ac angel arall a ddaeth allan o'r deml ſydd yn y nêf, a chanddo yntau hefyd grymman llym,
28 Ac angel arall a ddaeth allan oddi wrth yr allor, yr hwn oedd a gallu ganddo ar y tân, ac a lefodd â bloedd † uchel ar yr hwn oedd â'r crymman llym ganddo, gan ddywedyd, Bwrw i mewn dy grymman llym, a chaſgl ganghennau gwinwŷdden y ddaear; o blegid addfedodd ei grawn hi.
† *fawr.*
29 A'r angel a fwriodd ei grymman ar y ddaear, ac a gaſglodd winwŷdden y ddaear, ac a'i bwriodd i a gerwyn fawr digofaint Duw.
a Pen. 19. 15. b Eſay 63. 3. Galar. 1. 15. 30 A'r b gerwyn a ſathrwyd o'r tu allan i'r ddinas, a gwaed a ddaeth allan o'r gerwyn hŷd at ffrwynau y meirch, ar hŷd mil *a* chwe chant o ſtadau.

PEN. XV.

1 Y ſaith angel, a'r ſaith blâ diweddaf. 3 Caniad y rhai a orchfygant y bwyſtfil. 7 Y ſaith phïol yn llawn o ddigofaint Duw.

A C mi a welais arŵydd arall yn y nêf, mawr a rhyfeddol, ſaith angel, a chanddynt y ſaith blâ diweddaf: o blegid ynddynt hwy y cyflawnwyd llid Duw.
a Pen. 4 6. b Pen. 5. 8. a 14. 2. c Eſod. 25. 1. d Sal. 111. 2. a 139. 14. e Sal. 145. 17. Pen. 16. 7. * *cenhedlaeth*, neu *oeſoedd*. f Jer. 10. 7.
2 Ac mi a welais megis a môr o wydr wedi ei gymmyſgu â thân; a'r rhai oedd yn cael y maes ar y bwyſtfil, ac ar ei ddelw ef, *ac* ar ei nôd ef, ac ar rifedi ei enw ef. yn ſefyll ar y môr gwydr, b a thelynau Duw ganddynt.
3 A chanu y maent c gân Moſes gwaſanaethwr Duw, a chân yr Oen, gan ddywedyd, d Mawr a rhyfedd *yw* dy weithredoedd, O Arglwydd Dduw Holl-alluog; e cyfiawn a chywir *yw* dy ffyrdd di, Brenhin * y ſaint.
4 f Pwy ni'th ofna di, O Arglwydd, ac *ni* ogonedda dy Enw? O blegid *tydi* yn unig *wyt* ſanctaidd: o blegid g yr holl genhedloedd a ddeuant ac a addolant ger dy fron di; o blegid dy farnau di a eglurwyd.
g Eſay 66. 23.
5 Ac yn ôl hyn mi a edrychais, ac wele, yr ydoedd h teml pabell y dyſtiolaeth yn y nêf, yn agored.
h Pen. 11, 19. Edrych Num. 1. 50.
6 A daeth y ſaith angel, y rhai yr oedd y ſaith blâ gandddynt, allan o'r deml, wedi eu gwiſgo mewn lliain pûr a diſglair, a i gwregyſu eu dwyfronnau â gwregyſau aur.
i Pen. 1. 13.
7 Ac un o'r pedwar anifail a roddodd i'r ſaith angel ſaith phïol aur, yn llawn o ddigofaint Duw, yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.
k Ecſod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10.
8 A llanwyd k y deml o fŵg oddi wrth ogoniant Duw, ac oddi wrth ei nerth ef: ac ni allai neb fyned i mewn i'r deml, nes darfod cyflawni ſaith blâ y ſaith angel.
Eſay 6. 4.

PEN, XVI.

2 Yr Angylion yn tywallt allan eu phïoleidiau digofaint. 6 Y plaau yn canlyn ar hyn. 15 Criſt yn dyfod fel lleidr. Gwŷn eu bŷd y rhai a wiliant.

A C mi a glywais lêf † uchel allan o'r deml, yn dywedyd wrth y ſaith angel, Ewch ymaith a thywelldwch phïolau digofaint Duw ar y ddaear.
† *fawr.*
2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywalldodd ei phïol ar y ddaear; a a bu cornwyd drwg a blîn ar y dynion b oedd â nôd y bwyſtfil arnynt, a'r rhai c a addolaſent ei ddelw ef.
a Ecſod. 9. 9. b Pen. 13, 16, 17. c Pen. 13, 14.
3 A'r ail angel a dywalldodd ei phïol ar y môr; ac d efe a aeth fel gwaed dŷn marw: a phob enaid byw a fu farw yn y môr.
d Eſod. 7. 17, 20.
4 A'r trydydd angel a dywalldodd ei phïol ar yr afonydd, ac ar y ffynhonnau dyfroedd; a hwy a aethant yn waed.
5 Ac mi a glywais angel y dyfroedd yn dywedyd, Cyfiawn, O Arglwydd, ydwyt ti, e yr hwn ŵyt, a'r hwn oeddit, ‡ a'r hwn a ſyddi, o blegid barnu o honot y pethau hyn:
e Pen. 1. 4, 8. a 4. 8. a 11. 17. ‡ Neu, *a ſanctaidd.*
6 O blegid f gwaed ſaint a phrophwydi a dywalldaſant hwy, a gwaed a roddaiſt iddynt i'w yfed: canys y maent yn ei haeddu.
f Math, 23. 34.
7 Ac mi a glywais *un* arall allan o'r allor yn dywedyd, Ie, g Arglwydd Dduw Holl-alluog, cywir a chyfiawn *yw* dy farnau di.
g Pen. 15. 3.
8 A'r pedwerydd angel a dywalldodd ei phïol ar yr haul; a *gallu* a roed iddo i boethi dynion â thân.
9 A * phoethwyd y dynion â gwrês mawr, a h hwy a gablaſant Enw Duw, yr hwn ſydd ag awdurdod ganddo ar y plaau hyn: ac nid edifarhaſant i roi gogoniant iddo ef.
* *I loſgwyd* h Ad, 11. 21.
10 A'r pummed angel a dywalldodd ei phïol ar orſedd-faingc y bwyſtfil; a'i deyrnas ef a aeth yn dywyll: a hwy a gnoiſant eu tafodau gan ofid,
i Ad. 9, 21.
11 Ac i a gablaſant Dduw y nêf, o herwŷdd eu poenau, ac o herwŷdd eu cornwydydd: ac nid edifarhaſant oddi wrth eu gweithredoedd.
k Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32.
12 A'r chweched angel a dywalldodd ei phïol ar yr afon fawr Euphrates; a k ſychodd 'ei dwfr hi, fel y parottôid ffordd brenhinoedd † y dwyrain.
† Gr. *y rhai ſydd o godiad haul.*
13 Ac mi a welais dri ysbryd aflan, tebyg i lyffaint *yn dyfod* allan o fafn l y ddraig, ac
l Pen. 12, 9.

[m] Pen. 19. 20. a 20. 10. Ad. 14. [n] 2 Theſ. 2. 9. Pen. 13. 13. a 19. 20. [o] Pen. 17. 14. a 19. 19. a 20. 8. [p] Math. 24. 45. Pen. 3. 3. [q] 2 Cor. 5. 3. Pen. 19. 8. † *fawr.* [r] Pen. 21. 6. [s] Pen. 4. 5. a 8. 5. a 11. 19. [t] Pen. 14. 8. [u] Pen. 18. 5. [x] Eſay 51. 23. Jer. 25. 15, 16. Pen. 14. 10. [y] Pen. 6. 14. [z] Pen. 11. 19. ‡ *o bwys talentau.* [a] Ad. 9, 11.

ac allan o ſafn y bwyſtfil, ac allan o enau [m] y gau-brophwyd.

14 Canys ysbrydion cythreuliaid [n] yn gwneuthur gwŷrthiau ydynt, y rhai ſy 'n myned allan at frenhinoedd y ddaear, a'r holl fyd, i'w caſglu hwy i [o] ryfel y dydd hwnnw, *dydd* mawr Duw Holl-alluog.

15 [p] Wele, yr ŵyf fi yn dyfod fel lleidr. Gwŷn ei fŷd yr hwn ſydd yn gwilio, ac yn cadw ei ddillad, [q] fel na rodio yn noeth, ac iddynt weled ei anharddwch ef.

16 Ac efe a'u caſglodd hwynt ynghŷd i le a elwir yn Ebraeg, Armagedon.

17 A'r ſeithfed angel a dywalldodd ei phiol i'r awyr; a daeth llêf † uchel allan o deml y nêf, oddi wrth yr orſedd-faingc, yn dywedyd, [r] Darfu.

18 Ac [s] yr oedd lleiſiau, a tharanau, a mêllt: ac yr oedd daear-gryn mawr, y fath ni bu er pan yw dynion ar y ddaear, cymmaint daear-gryn, *ac* mòr fawr.

19 A [t] gwnaethpwyd y ddinas fawr yn dair rhan, a dinaſoedd y cenhedloedd a ſyrthiaſant: a Babilon fawr [u] a ddaeth mewn côf ger bron Duw, [x] i roddi iddi gwppan gwîn digoſaint ei lîd ef.

20 A [y] phob ynys a ffôdd ymaith, ac ni chaſwyd y mynyddoedd.

21 [z] A chenllyſg mawr ‡ fel talentau a ſyrthiaſant o'r nêf ar ddynion: a [a] dynion a gablaſant Dduw am blâ 'r cenllyſg; o blegid mawr iawn ydoedd eu plâ hwynt.

PEN. XVII.

3 Gwraig wedi ei gwiſgo â phorphor ac yſgarlad, a chwppan aur yn ei llaw, yn eiſtedd ar y Bwyſtfil, 5 yr hon yw Babilon, fawr, mam pob ffieidd-dra. 9 Deongliad y ſaith ben: 12 a'r deg corn. 14 Goruchafiaeth yr Oen. 16 Cosbedigaeth y Buttain.

A Daeth un o'r ſaith angel, oedd â'r ſaith phiol ganddynt, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd wrthyf, Tyred, mi a ddangoſaf i ti farnedigaeth [a] y buttain fawr [b] ſydd yn eiſtedd ar ddyfroedd lawer;

2 [c] Gyd â'r hon y putteiniodd brenhinoedd y ddaear, ac [d] y meddwyd y rhai ſy yn trigo ar y ddaear gan wîn ei phutteindra hi.

3 Ac efe a'm dygodd i i'r diffeithwch yn yr yſbryd, ac *mi* a welais wraig yn eiſtedd ar fwyſtfil o liw yſgarlad, yn llawn o [e] enwau cabledd, â [f] ſaith ben [g] iddo, a deg corn.

4 A'r wraig [h] oedd wedi ei dilladu â phorphor ac yſgarlad, ac wedi ei † gwŷchu ag aur, ac â main gwerthfawr a pherlau, a chanddi gwppan aur yn ei llaw, yn llawn o ffieidd-dra, ac aflendid ei phutteindra.

5 Ac ar ei thalcen *yr oedd* enw wedi ei 'ſgrifennu, [i] DIRGELWCH, BABILON FAWR, MAM ‡ PUTTEINIAID, A FFIEIDD-DRA 'R DDAEAR.

6 Ac mi a welais [k] y wraig yn feddw gan waed y ſaint, a chan waed merthyron Ieſu: a phan ei gwelais, mi a ryfeddais â rhyfeddod mawr.

7 A'r angel a ddywedodd wrthyf, Pa ham y rhyfeddaiſt? myfi a ddywedaf i ti ddirgelwch y wraig, a'r bwyſtfil ſydd yn

[b] Jer. 51. 13. Ad. 15. [c] Pen. 18. 3. [d] Jer. 51. 7. Pen. 14. 8. [e] Pen. 13. 1. [f] Ad. 9. [g] Ad. 12. [h] Pen. 18. 16. † *gorcuro.* [i] 2 Theſ. 2. 7 ‡ *Putteiniaid dra.* [k] Pen. 18. 24.

ei dwyn hi, yr hwn ſy â'r ſaith ben ganddo, a'r deg corn.

8 Y bwyſtfil a welaiſt, a ſu ac nid yw: a [l] bydd iddo ddyfod i fynu o'r *pydew* heb waelod, a [m] myned i ddiſtryw: a [n] rhyfeddu a wnâ y rhai ſy yn trigo ar y ddaear, (o'r rhai ni 'ſgrifennwyd eu henwau yn llyfr y bywyd er ſeiliad y bŷd) pan welont y bwyſtfil, yr hwn a ſu, ac nid yw, † er ei ſod.

9 [p] Dyma 'r meddwl ſydd â doethineb ganddo. [q] Y ſaith ben, ſaith fynydd ydynt, lle mae 'r wraig yn eiſtedd arnynt.

10 Ac y ‡ mae ſaith frenhin: pump a gŵympaſant, ac un ſydd, a'r llall ni ddaeth etto; a phan ddêl, rhaid iddo aros ychydig.

11 A'r bwyſtfil, yr hwn oedd, ac nid ydyw, yntau yw 'r wythfed, ac o'r ſaith y mae, ac i ddiſtryw y mae yn myned.

12 [r] A'r deg corn a welaiſt, deg brenhin ydynt, y rhai ni dderbyniaſant frenhiniaeth etto; eithr awdurdod ſel brenhinoedd, un awr y maent yn ei dderbyn gyd a'r bwyſtfil.

13 Yr un meddwl ſydd i'r rhai hyn, a *bwy* a roddant eu nerth, a'u hawdurdod, i'r bwyſtfil.

14 [s] Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen, a'r Oen a'u gorchfyga hwynt: o blegid [t] Arglwydd arglwyddi ydyw, brenhin brenhinoedd; a'r rhai *ſy* gyd ag ef *ſydd* alwedig ac etholedig a ffyddlon.

15 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [u] Y dyfroedd a welaiſt, lle mae 'r buttain yn eiſtedd, pobloedd a thorfeydd ydynt, a chenhedloedd † a ieithoedd.

16 A'r deg corn a welaiſt ar y bwyſtfil, y rhai hyn a gaſânt y buttain, ac a'i gwnant hi yn unig ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwyttânt hwy, ac [x] a'i lloſgant hi â thân.

17 Canys Duw a roddodd yn eu calonnau hwynt wneuthur ei ewyllys ef, a gwneuthur yr un ewyllys, a rhoddi eu teyrnas i'r bwyſtfil, hŷd oni chyflawner geiriau Duw.

18 A'r wraig a welaiſt, [y] yw y ddinas fawr ſydd yn teyrnaſu ar frenhinoedd y ddaear.

PEN. XVIII.

2 Cûwymp Babilon: 4 Gorchymmyn pobl Dduw i gilio allan o honi hi. 9 Brenhinoedd y ddaear, 11 gyd â'r marſiandwŷr, a'r llongwŷr, yn ddrwg ganddynt droſti hi. 20 Y Saint yn llawenychu o achos barn Duw arni hi.

AC yn ôl y pethau hyn, mi a welais angel arall yn dyfod i wared o'r nêf, ac awdurdod mawr ganddo; a'r ddaear a oleuwyd gan ei ogoniant ef.

2 Ac *efe* a lefodd yn grôch â llêf † uchel, gan ddywedyd, [a] Syrthiodd, ſyrthiodd Babilon fawr honno, ac [b] aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn gadwriaeth pob yſbryd aflan, ac [c] yn gadwriaeth pob aderyn aflan ac atgas,

3 O blegid yr holl genhedloedd [d] a yſaſant o win digoſaint ei godineb hi, a brenhinoedd y ddaear a butteiniaſant gyd â hi, a marchnattâwŷr y ddaear a gyfoethogwyd gan ‡ amlder ei moethau hi.

4 Ac mi a glywais lêf arall o'r nêf yn dywedyd, [e] Deuwch allan o honi hi, fy

[l] Pen. 13. 1. [m] Pen. 13 10. [n] Pen. 13 3. [o] Pen. 13. 8. † *ac a fydd.* [p] Pen. 13. 18. [q] Pen. 13. 1. ‡ *maent yn.* [r] Dan. 7. 20. Pen. 13. 1. [s] Pen. 16. 14. [t] Deut. 10. 17. 1 Tim. 6. 15. Pen. 19. 16. [u] Eſay 8. 7. † *a tha'o-dau.* [x] Pen. 18. 8. [y] Pen. 16. 19. † *fawr.* [a] Eſay 21. 9. Jer. 51. 8. Pen. 14. 8. [b] Eſay 13. 21. a 34. 14. Jer. 50. 39. a 51. 37. [c] Eſay 34. 11. [d] Pen. 14. 8. a 17. 2. ‡ *Nerth.* [e] Eſay 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.

mhobl i, fel na byddoch gŷd-gyfrannogion o'i phechodau hi, ac na dderbynioch o'i phlaau hi:

5 O blegid ei phechodau hi a gyrhaeddasant hŷd y nêf, a [f] Duw a gofiodd ei hanwireddau hi.

[f] Pen. 16, 19.

6 [g] Telwch iddi fel y talodd hithau i chwi, a dyblwch iddi y dau cymmaint yn ôl ei gweithredoedd: [h] yn y cwppan a lanwodd hi, llenwch iddi yn ddau-ddyblyg.

[g] Sal. 137. 8. Jer. 50. 15, 29. 2 Tim. 4. 14.

7 Cymmaint ag yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o [†] ofid a galar: o blegid y mae hi yn dywedyd yn ei chàlon, Yr ŵyf yn eistedd yn [i] frenhines, a gweddw nid ydwyf, a galar ni's gwelaf ddim.

[h] Pen. 14. 10. [†] *boenedigaeth.* [i] Esay 47. 7, 8.

8 Am hynny yn un dŷdd y daw ei phlaau hi, *sef* marwolaeth, a galar, a newŷn; a [k] hi a lwyr-loſgir â thân: o blegid crŷf *yw* yr Arglwydd Dduw, yr hwn ſydd yn ei barnu hi.

[k] Pen. 17. 16. [l] Ezec. 26. 16, 17. Pen. 17. 2. Ad. 3.

9 Ac ŵylo am dani, a galaru drosti, a wnâ [l] brenhinoedd y ddaear, y rhai a butteiniaſant ac a fuant fyw yn foethus gyd â hi, [m] pan welont fŵg ei lloſgiad hi,

[m] Ad. 18. ‡ *phoenedigaeth.*

10 Gan ſefyll o hirbell gan ofn ei ‡ gofid hi, a dywedyd, [n] Gwae, gwae y ddinas fawr honno, Babilon, y ddinas gadarn! o blegid mewn un awr y daeth dy farn di.

[n] Esay 21. 9. Pen. 14. 8.

11 A [o] marchnattäwŷr y ddaear a ŵylant ac a alarant drosti; o blegid nid oes neb mwyach yn prynu eu marſiandïaeth hwynt:

[o] Ezec. 27. 27.—36.

12 Marſiandïaeth o aur, ac arian, a meini gwerthfawr, a pherlau, a lliain main, a phorphor, a ſidan, ac yſgarlad, a phob coed † thynon, a phob lleſtr o ifori, a phob lleſtr o goed gwerthfawr iawn, ac o brês, ac o haiarn, ac o faen marmor,

† *peraidd.*

13 A ſinamon, a phêr-aroglau, ac ennaint, a thus, a gwîn, ac olew, a pheillieid, a gwenith, ac yſgrubliaid, a defaid, a meirch, a cherbydau, a ‡ chaeth-weiſion, ac [p] eneidiau dynion.

‡ *chwrph.* [p] Ezec. 13.

14 A'r aeron a chwenychodd dy enaid a aethant ymaith oddi wrthyt, a phob peth dainteithiol a gwŷch a aethant ymaith oddi wrthyt; ac ni chai hwynt ddim mwyach.

15 Marchnattäwŷr y pethau hyn, y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a ſafant o hirbell oddi wrthi, gan ofn ei † gofid hi, gan ŵylo a galaru,

† *phoenedigaeth.*

16 A dywedyd, Gwae, gwae y ddinas fawr honno, [q] yr hon oedd wedi ei gwiſgo â lliain main a phorphor ac yſgarlad, ac wedi ei ‡ gwŷchu ag aur a meini gwerthfawr a pherlau!

[q] Pen. 17. 4. ‡ *goreuro.*

17 O blegid mewn un awr yr anrheithiwyd cymmaint cyfoeth. A [r] phob *llong*lywydd, a phob cwmpeini mewn llongau, a llongwŷr, a chynniſer ag y ſy â'u gwaith ar y môr, a ſafaſant o hirbell,

[r] Eſay 23. 14. Ezec. 27 29.

18 Ac a lefaſant, [s] pan welſant fŵg ei loſgiad hi, gan ddywedyd, [t] Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr honno?

[s] Ad. 9. [t] Pen. 13, 4.

19 A [u] hwy a fwriaſant lŵch ar eu pennau, ac a lefaſant, gan ŵylo a galaru, *a* dywedyd, Gwae, gwae y ddinas fawr honno, yn yr hon y cyfoethogodd yr holl rai oedd ganddynt longau ar y môr, † trwy ei chôſt hi! o blegid mewn un awr yr anrheithiwyd *hi.*

[u] Joſ. 7. 16. Job 2. 12. † *o herwydd i thraul hi.*

20 [x] Llawenhâ o'i phlegid hi y nêf, a'r *chwi* apoſtolion ſanctaidd a phrophwydi; o blegid † *y* dïalodd Duw arni droſoch chwi.

[x] Eſay 44. 23. a 49. 13. Jer. 51. 48. † *barnodd Duw eich barn chwi allan o honi hi.*

21 Ac angel cadarn a gododd ſaen megis maen melin mawr, ac a'i bwriodd i'r môr, gan ddywedyd, [z] Fel hyn gyd â rhuthr y teflir Babilon y ddinas fawr, ac ni cheir hi mwyach.

[y] Pen, 19, 2. [z] Jer. 51, 64.

22 A [a] llais telynorion, a cherddorion, a phibyddion, ac udganwŷr, ni chlywir ynot mwyach; ac un crefftwr o ba grefft bynnag *y bo*, ni cheir ynot mwyach; a thrŵſt maen melin ni chlywir ynot mwyach;

[a] Eſay 24. 8.

23 A llewyrch canŵyll ni welir ynot mwyach; a llais prïodaſ-fab a phrïodaſferch ni chlywir ynoch mwyach. O blegid [b] dy farchnattäwŷr di oedd wŷr mawr y ddaear: o blegid trwy dy ſwyn-gyfaredd di y twyllwyd yr holl genhedloedd.

Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26, 13. [b] Eſay 23, 6.

24 Ac [c] ynddi y caed gwaed prophwydi a ſaint, a phawb a'r a laddwyd ar y ddaear.

[c] Pen. 17, 6.

PEN. XIX.

1 Clodfori Duw yn y neſoedd am farnu y Buttain fawr, a dïal gwaed ei Saint. 7 Prïodas yr Oen. 10 Yr angel heb ſynnu ei addoli. 17 Galw 'r ehediaid i'r lladdfa fawr.

Holl Saint P. hŷd w. 17.

AC yn ôl y pethau hyn mi a glywais megis llêf uchel gan dyrfa fawr yn y nêf, yn dywedyd, Aleluia; [a] Iechydwriaeth, a gogoniant, ac anrhydedd, a gallu, i'r Arglwydd ein Duw ni:

[a] Pen. 7, 10. a 12, 10.

2 O blegid [b] cywir a chyfiawn *yw* ei farnau ef: o blegid efe a farnodd y buttain fawr, yr hon a lygrodd y ddaear â'i phutteindra, ac [c] a ddïalodd waed ei weiſion ar ei llaw hi.

[b] Pen, 15, 3. a 16, 7. [c] Deut. 32. 43. Pen, 18, 20.

3 Ac eilwaith y dywedaſant, Aleluia. [d] A'i mŵg hi a gododd yn oes oeſoedd.

[d] Eſay 34, 10. Pen. 14. 11. a 18.

4 A ſyrthiodd [e] y pedwar henuriaid ar hugain, a'r pedwar anifail i lawr, ac a addolaſant Dduw, yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc; gan ddywedyd, Amen; Aleluia.

9. 18. [e] Pen. 4, 4, 6.

5 A llêf a ddaeth allan o'r orſedd-faingc yn dywedyd, Moliennwch ein Duw ni, ei holl weiſion ef, a'r rhai ydych yn ei ofni ef, bychain a mawrion hefyd.

[f] Pen. 11, 15. a 12, 10.

6 Ac mi a glywais megis llêf tyrfa fawr, ac megis llêf dyfroedd lawer, ac megis llêf taranau cryfion, yn dywedyd, Aleluia: [f] o blegid teyrnaſodd yr Arglwydd Dduw Holl-alluog.

[g] Math. 22, 2, a 25 10. [h] Sal. 45. 13, 14. Ezec. 16, 10.

7 Llawenychwn, a gorfoleddwn, a rhoddwn ogoniant iddo ef: o blegid daeth [g] prïodas yr Oen, a'i wraig ef a'i parattôdd ei hun.

Pen. 3. 5. [i] Math. 22, 2.

8 A [h] chaniattäwyd iddi gael ei gwiſgo â lliain main glân a diſglair: canys y lliain main ydyw cyfiawnder y ſaint.

Luc 14. 15.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yſgrifenna, [i] Bendigedig *yw* y rhai a elwir i ſwpper neithior yr Oen. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [k] Gwîr eiriau Duw yw y rhai hyn.

[k] Pen. 21, 5. a 22, 6. [l] Pen. 22, 8. [m] Act. 10, 26. a 14. 14.

10 Ac [l] mi a ſyrthiais wrth ei draed ef, i'w addoli ef. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [m] Gwêl na *wnelych hyn*: cŷd-wâs ydwyf i ti, ac i'th frodyr, [n] y rhai ſy ganddynt dyſtiolaeth Ieſu. Addola Dduw: canys tyſtiolaeth Ieſu ydyw yſbryd y brophwydoliaeth.

Pen. 22, 9. [n] 1 Ioan 5, 10. Pen. 12, 17.

11 Ac,

o Pen. 6, 2.
p Pen. 3. 14.
q Pen. 1. 14.
r Eſay 63. 2, 3.
s Ioan 1. 1.
t Ioan 5. 7.
t Math. 28. 3.
Pen. 4. 4. a 7. 9.
u Ad. 21.
x Sal. 2. 9.
Pen. 2. 27. a 12. 5.
y Eſay 63. 3.
Pen. 14. 19, 20.
z 1 Tim. 6, 15.
Pen. 1. 5.
† *fawr.*
‡ *ynghanol.*
a Ezec. 39. 17.

b Pen. 20. 10.
c Pen. 13. 15.
d Pen. 20. 10.
Edrych Dan. 7. 11.
e Pen. 14. 10.
f Pen. 1. 16.

11 Ac mi a welais y nêf yn agored, ac wele o farch gwŷn, a'r hwn oedd yn eiſtedd arno a elwid p Ffyddlon a Chywir, ac mewn cyfiawnder y mae eſe yn barnu ac yn rhyfela.

12 q A'i lygaid *oedd* fel fflam dân, ac ar ei ben *yr oedd* coronau lawer; *ac* yr oedd ganddo enw yn yſgrifenedig, yr hwn ni wyddai neb ond eſe ei hun:

13 Ac r *yr oedd* wedi ei wiſgo â gwiſg wedi ei throchi mewn gwaed: a gelwir ei enw ef, s Gair Duw.

14 A'r lluoedd *oedd* yn y nêf a'i canlynaſant ef ar ſeirch gwŷnion, t wedi eu gwiſgo â lliain main, gwŷn, a glân.

15 Ac u allan o'i enau ef yr oedd yn dyfod gleddyf llŷm, i daro y cenhedloedd ag ef: ac eſe x a'u bugeilia hwynt â gwialen haiarn: ac y eſe ſydd yn ſathru cerwyn wîn digoſaint a llid Duw Hollalluog.

16 Ac y mae ganddo ar ei wiſg, ac ar ei forddwyd enw wedi ei 'sgrifennu, z BRENHIN BRENHINOEDD, AC ARGLWYDD ARGLWYDDI.

17 Ac mi a welais angel yn ſefyll yn yr haul; ac eſe a leſodd â llef † uchel, gan ddywedyd wrth yr holl adar oedd yn ehedeg ‡ trwy ganol y nêf, a Deuwch ac ymgeſglwch ynghŷd i ſwpper y Duw mawr;

18 Fel y bwyttaoch gig brenhinoedd, a chîg pen-capteiniaid, a chîg y cedyrn, a chig meirch, a'r rhai ſy yn eiſtedd arnynt, a chîg holl ryddion a chaethion, a bychain a mawrion.

19 Ac mi a welais y bwyſtfil a brenhinoedd y ddaear, a'u lluoedd wedi ymgynnull ynghŷd i wneuthur rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn eiſtedd ar y march, ac yn erbyn ei lu ef.

20 A dâliwyd y bwyſtfil, a chyd ag ef b y gau-brophwyd, yr hwn a wnaeth wŷrthiau ger ei fron ei, trwy y rhai y twyllodd eſe y rhai a dderbyniaſent nôd y bwyſtfil, c a'r rhai a addolaſent ei ddelw ef. d Yn fyw y bwriwyd hwy ill dau i'r llŷn tân e yn lloſgi â brwmſtan.

21 A'r lleill a laddwyd â f chleddyf yr hwn oedd yn eiſtedd ar y march, yr hwn oedd yn dyfod allan o'i enau ef: a'r holl adar a gawſant eu gwala o'u cîg hwynt.

iddynt hwy: ac *mi a welais* f eneidiau y rhai a dorrwyd eu pennau am dyſtiolaeth Ieſu, ac am air Duw, g a'r rhai ni addolaſent y bwyſtfil h na'i ddelw ef, ac ni dderbyniaſent ei nôd ef ar eu talcennau, neu ar eu dwylaw; a hwy a fuant fyw, ac i a deyrnaſaſant gyd â Chriſt fil o flynyddoedd.

5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant fyw dracheſn, nes cyflawni 'r mîl blynyddoedd. Dyma 'r adgyfodiad cyntaf.

6 Gwŷnfydedig a ſanctaidd *yw* 'r hwn ſydd a rhan iddo yn yr adgyfodiad cyntaf: y rhai hyn nid oes i'r k ail farwolaeth awdurdod arnynt, eithr hwy a fyddant l offeiriaid i Dduw ac i Griſt, ac a deyrnaſant gyd ag ef fil o flynyddoedd.

7 A phan gyflawner y mîl blynyddoedd, gollyngir Satan allan o'i garchar.

8 Ac eſe a â allan i dwyllo 'r cenhedloedd ſydd ym mhedair congl y ddaear, m Gog a Magog, n i'w caſglu hwy ynghŷd i ryfel; rhif y rhai *ydd* fel tywod y môr.

9 A hwy a aethant i fynu ar lêd y ddaear, ac a amgylchaſant werſyll y ſaint, a'r ddinas anwyl: a thân a ddaeth oddi wrth Dduw i wared o'r nêf, ac a'u hyſodd hwynt.

10 A diafol, yr hwn oedd yn eu twyllo hwynt, a fwriwyd i'r llŷn o dân a brwmſtan, o lle *y mae* 'r bwyſtfil a'r gau-brophwyd: † a p hwy a boenir ddŷdd a nôs yn oes oeſoedd.

11 Ac mi a welais orſedd-faingc wèn fawr, a'r hwn oedd yn eiſtedd arni, oddi wrth ŵyneb yr hwn y ffodd q y ddaear a'r nêf; a lle ni chafwyd iddynt.

12 Ac mi a welais y meirw, fychain a mawrion, yn ſefyll ger bron Duw; r a'r llyfrau a agorwyd: a llyfr arall a agorwyd, yr hwn yw *llyfr* y bywyd: a barnwyd y meirw wrth y pethau oedd wedi eu hyſgrifennu yn y llyfrau, t yn ôl eu gweithredoedd.

13 A rhoddodd y môr i fynu y meirw oedd ynddo; a marwolaeth * ac uffern a roddaſant i fynu y meirw oedd ynddynt hwythau: a *bwy* a farnwyd bob un yn ôl eu gweithredoedd.

14 A u marwolaeth ac uffern a fwriwyd i'r llŷn o dân. Hon yw 'r ail farwolaeth:

15 A phwy bynnag ni chafwyd wedi ei 'sgrifennu yn llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llŷn o dân.

g Pen. 6, 9, 12.
h Pen. 13, 15, 16.
i Rhuf. 8, 17.
2 Tim. 2, 12.
Pen. 5. 10.
k Pen. 2, 11.
l Eſay 61, 6.
1 Pedr 2, 9.
Pen. 1. 6. a 5. 10.
m Ezec. 38. 2. a 39. 1.
n Pen. 16, 14.

o Pen. 13, 3.
† *ac y poenir bwynt.*
p Pen. 14. 10.
q 2 Pedr. 2, 19.
r Dan. 7. 10.
s Pen. 21, 27.
t Jer. 17. 10. a 32, 19.
Math. 16. 27.
Rhuf. 2. 6.
Pen. 2. 23.
* *a'r bedd.*
u 1 Cor. 15, 26, 54, 55.

PEN. XX.

2 Rhwymo Satan dros fil o flynyddoedd. 6 Yr adgyfodiad cyntaf: mai gwŷn eu bŷd yr rhai ſydd iddynt gyfran ynddo. 7 Gollwng Satan yn rhŷdd dracheſn. 8 Gog a Magog. 10 Bwrw diafol i'r pwll o dân a brwmſtan. 12 Yr adgyfodiad diwaethaf cyffredinol.

A Chmi a welais angel yn diſgyn o'r nêf a a chanddo agoriad *y pydew* diwaelod, a chadwyn fawr yn ei law.

2 Ac *eſe* a ddaliodd b y ddraig, yr hên ſarph, yr hon yw diafol a Satan, ac a'i rhwymodd ef *dros* fil o flynyddoedd,

3 Ac a'i bwriodd ef i'r *pydew* diwaelod, ac a gauodd arno, ac a ſeliodd arno ef, c fel na thwyllai eſe y cenhedloedd mwyach, nes cyflawni 'r mil o flynyddoedd: ac yn ôl hynny rhaid yw ei ollwng ef yn rhŷdd *dros* ychydig amſer.

4 Ac mi a welais d orſedd-feingciau, a hwy a eiſteddaſant arnynt, a barn a roed

a Pen. 1. 18.
b Pen. 12. 9.
Edrych 2 Pedr 2, 4.
c Pen. 16. 14, 16. Ad. 8.
d Dan. 7. 9, 22, 27. Math. 19. 28. Luc 22, 30.
e 1 Cor. 6, 2, 3.

PEN. XXI.

1 Nêf newŷdd, a daear newŷdd. 10 Ieruſalem neſol, a'i chyflawn bortreiad. 23 Nid rhaid iddi wrth haul: Gogoniant Duw yw ei goleuni hi. 24 Brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu cyſoeth iddi hi.

A mi a welais nêf newŷdd, a daear newŷdd: canys y nêf gyntaf a'r ddaear gyntaf a aeth heibio; a'r môr nid oedd mwyach.

2 A myfi Ioan a welais b y ddinas ſanctaidd, Jeruſalem newŷdd, yn dyfod oddiwrth Dduw i wared o'r nêf, wedi ei pharottôi c fel priodas-ferch wedi ei thrwſio i'w gŵr.

3 Ac mi a glywais lêf † uchel allan o'r nef yn dywedyd, Wele, *y mae* d pabell Duw gyd â dynion, ac eſe a drig gyd â hwynt, a

a Eſ. y 65 17. a 66, 22.
2 Pedr. 3, 13.
b Gal. 4, 26
c Heb. 11, 10. a 12, 22. a 13, 41.
Pen. 3. 12.
d Lefit. 26. 11, 12, Ezec. 43. 7. 2 Cor. 6. 16.

hwy a ſyddant bobl iddo ef, a Duw ei hun a fydd gyd â hwynt, *ac a fydd* yn Dduw iddynt.

c Eſay 25. 8. Pen. 7. 17. d 1 Cor. 15. 26, 54. e Eſay 35. 10 † *galar.* h Pen. 4. 2. a 20. 11. i Eſay 43. 19. 2 Cor. 5. 17. k Pen. 19. 9. l Pen. 16. 17. m Pen. 22. 13. n Eſay 55. 1. Ioan 4. 10. 14. a 7. 37. Pen. 22. 17. * *y pethau hyn.* o Heb. 8. 10. p 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. Pen. 22. 15. q Pen. 20. 14, 15. r Pen. 15. 1, 6, 7. s Pen. 19. 7. t Pen. 1. 10. u Ad. 2. x Ezec. 48. 31. ‡ *arnynt.* y Math. 16. 18. Eph 2. 20. z Ezec. 40. 3.

4 c Ac ſe ſych Duw ymaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt; a d marwolaeth ni bydd mwyach, e na † thriſtwch, na llefain, na phoen ni bydd mwyach: o b'egid y pethau cyntaf a aeth heibio.

5 A dywedodd f yr hwn oedd yn eiſtedd ar yr orſedd-faingc, i Wele, yr ŵyf yn gwneuthur pob peth yn newŷdd. Ad efe a ddywedodd wrthyf, Yſgrifenna canys y mae k y geiriau hyn yn gywir ac yn ffyddlon.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, l Darfu. m Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd. n I'r hwn ſydd ſychedig y rhoddaf o ffynnon dwfr y bywyd yn rhâd.

7 Yr hwn ſydd yn gorchfygu a etifedda * bob peth: ac o mi a fyddaf iddo ef yn Dduw, ac yntau a fydd i minnau yn fâb.

8 p Ond i'r rhai ofnog, a'r digred, a'r ffiaidd, a'r llofruddion, a'r putteinwŷr, a'r ſwyn gyfareddwŷr, a'r eilun-addolwŷr, a'r holl gelwyddwŷr *y bydd* eu rhan yn q y llŷn ſydd yn lloſgi â than a brwmſtan, yr hwn yw 'r ail farwolaeth.

9 A daeth attaf un o'r r ſaith angel yr oedd y ſaith phïol ganddynt yn llawn o'r ſaith blâ diweddaf, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd, Tyred, mi a ddangoſaf i ti s y briodas-ferch, gwraig yr Oen.

10 Ac efe a'm dûg i ymaith t yn-yr ysbryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangoſodd i mi u y ddinas fawr, Jeruſalem ſanctaidd, yn diſgyn allan o'r nefoddi wrth Dduw,

11 A gogoniant Duw ganddi: a'i goleu hi *oedd* debyg i faen o'r gwerthfawroccaf, megis maen jaſpis, yn loyw ſel-griſial;

12 Ac iddi ſûr mawr ac uchel, ac iddi x ddeuddeg porth, ac wrth y pyrth ddeuddeg angel, ac enwau wedi eu hyſgrifennu arnynt, y rhai yw *enwau* deuddeg llwyth plant Iſrael.

13 O du y dwyrain, tri phorth; o du y gogledd, tri phorth; o du y dehau, tri phorth; o du y gorllewin, tri phorth.

14 Ac *yr oedd* mûr y ddinas a deuddeg ſylfaen iddo, ac ‡ y ynddynt enwau deuddeg apoſtol yr Oen.

15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi, z oedd a chorſen aur ganddo, i feſuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mûr.

16 A'r ddinas ſydd wedi ei goſod yn bedeirongl, a'i hŷd ſydd gymmaint a'i lled. Ac efe a feſurodd y ddinas â'r gorſen, yn ddeuddeng mîl o'ſtadau. A'i hŷd, a'i lled, a'i huchder, ſydd yn ogymmaint.

17 Ac efe a feſurodd ei mûr hi yn gant a phedwar cufydd a deugain, wrth feſur dyn, hynny yw, eiddo 'r angel.

18 Ac adeilad ei mûr hi oedd o faen jaſpis: a'r ddinas oedd aur pûr, yn debyg i wydr gloyw.

19 A ſeiliau mûr y ddinas *oedd* wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr. Y ſail cyntaf, *oedd* faen jaſpis; yr ail, ſaphyr; y trydydd, calcêdon; y pedwerydd, ſmaragdus;

20 Y pummed, ſardonycs; y chweched, fardius; y ſeithfed, chryſolithus; yr wythfed beril; y nawfed, topazion; y degfed, chryſopraſus; yr unfed ar ddeg, hyacinthus; y deuddegfed, amethyſtus.

21 A'r deuddeg porth, deuddeg perl *oeddynt*; a phob un o'r pyrth oedd o un perl: a heol y ddinas *oedd* aur pûr fel gwydr gloyw.

22 A themi ni welais ynddi: canys yr Arglwydd Dduw Holl-alluog, a'r Oen, yw ei themi hi.

23 a A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul, na'r lleuad i oleuo ynddi: b canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi *ydyw* yr Oen.

24 c A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi: ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'i hanrhydedd iddi hi.

25 d A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd: canys e ni bydd nôs yno.

26 A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi.

27 f † Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelŵydd: ond y rhai ſydd wedi eu hyſgrifennu g yn llyfr bywyd yr Oen.

a Eſay 60 19 b Pen. 22, 5. c Eſay 60, 3, 5. a 66, 12. d Eſay 60, 11. e Eſay 60, 20. Zech. 14, 7. Pen. 22, 5. f Eſay 35, 8. Joel 3, 17. Pen. 22, 14, 15. † *A phob peth aflan, ac yn gwneuthur ffieidd-dra a chelŵydd, nid â dd'm i mewn iddi, ond, &c.* g Phil. 4. 3. Pen. 3. 5. a 20. 12.

PEN. XXII.

S. Ioan Efang-ylwr, P.

1 *Afon dwfr y bywyd.* 2 *Pren y bywyd* 5 *Duw ſydd oleuni i'w ddinas ei hun.* 9 *Yr Angel heb fynnu ei addoli.* 18 *Ni ellir rhoddi dim at air Duw, na thynnu dim oddi wrtho ef.*

AC efe a ddangoſodd i mi a afon bûr o ddwfr y bywyd, diſglair fel griſial, yn dyfod allan o orſedd-faingc Duw a'r Oen.

2 b Ynghanol ei heol hi, ac o ddau tu'r afon, *yr oedd* c pren y bywyd, yn dwyn deuddeg *rhyw* ffrwyth, bob mîs yn rhoddi ei ffrwyth: a dail y pren *oedd* i iachâu y cenhedloedd.

3 A d phob melldith ni bydd mwyach: † ond gorſedd-faingc Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i weiſion ef a'i gwaſanaethant ef.

4 A e hwy a gânt weled ei ŵyneb ef; f a'i Enw ef *a fydd* yn eu talcennau hwynt:

5 g Ac ni bydd nôs yno; ac nid rhaid iddynt wrth ganŵyll, na goleuni haul; o blegid h y mae yr Arglwydd Dduw yn goleuo iddynt: a hwy a deyrnaſant yn oes oeſoedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, i Y geiriau hyn *ſy* ffyddlon a chywir. Ac Arglwydd Dduw y prophwydi ſanctaidd k a ddanfonodd ei angel i ddangos i'w waſanaethŵr y pethau ſy raid iddynt fod ar frŷs.

7 l Wele, yr ŵyf yn dyfod ar frŷs: m gwŷn ei ſŷd yr hwn ſydd ŷn cadw geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn

8 A myfi Ioan a welais y pethau hyn, ac a 'u clywais. A phan ddarfu i mi glywed a gweled, n mi a ſyrthiais i lawr i addoli ger bron traed yr angel oedd yn dangos i mi y pethau hyn.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, o Gwêl na *wnelych*: canys cŷd-wâs ydwyf i ti, ac i'th frodyr y prophwydi, ac i'r rhai ſy yn cadw geiriau y llyfr hwn. Addola Dduw.

10 p Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Na ſelia eiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn: q o blegid y mae 'r amſer yn agos.

a Ezec. 47. 1. b Ezec. 47. 12. Pen. 21, 21. c Gen. 2. 9. Pen. 2, 7. d Zech. 14. 11. † *a.* e Math. 5. 8. 1 Cor. 13, 12. f Pen. 2, 17. g Pen. 21, 23, 25. h Sal. 36, 9 i Pen. 19, 9. k Pen. 1, 1. l Pen. 3, 11. m Pen. 1, 3. n Pen. 19, 10. o Pen. 19, 10. p Dan. 8, 26. Pen. 10. 4 q Rhuf. 13, 11. Iago 5. 8. 1 Pedr. 4. 7. Pen. 1, 3.

11 r Yr

r 2 Tim. 3. 13.
s Eſay 40. 10. a 62. 11.
t Rhuf. 2. 6. a 14. 12. Math. 16. 27.
u Eſay 41. 4. a 44. 6. Pen. 1. 8, 11.
† *gyfiawnder* neu, *awdurdod.*
x 1 Cor. 6. 9, 10. Col. 3. 6. Pen. 21. 8.
y Pen. 1. 1.
z Pen 5. 5.
a Num. 24. 17. 2 Pedr 1. 19.
b Eſay 55. 1. Pen. 21. 6.
c Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 20. 6.
d Eccſod. 32. 33. Sal. 69. 28.
* *oddi wrth bren y bywyd*
e Rhuf. 16. 20, 24. 2 Theſ. 3. 18.

11 r Yr hwn ſydd anghyfiawn, bydded anghyfiawn etto; a'r hwn ſydd ſrwnt, bydded ſrwnt etto; a'r hwn ſydd gyfiawn, bydded gyfiawn etto; a'r hwn ſydd ſanctaidd, bydded ſanctaidd etto.

12 Ac wele yr ŵyf yn dyfod ar frŷs; s a'm gwobr *ſydd* gyd â mi, i roddi t i bob un fel y byddo ei waith ef.

13 u Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, y cyntaf a'r diweddaf.

14 Gwŷn eu bŷd y rhai ſy yn gwneuthur ei orchymynion ef, fel y byddo iddynt † fraint ym mhren y bywyd, ac y gallont fyned i mewn trwy 'r pyrth i'r ddinas.

15 x Oddi allan *y mae* 'r cŵn, a'r ſwyngyfareddwŷr, a'r putteinwŷr, a'r llofruddion, a'r eilun-addolwŷr, a phob un ag ſy yn caru ac yn gwneuthur celŵydd.

16 y Myfi Ieſu a ddanſonais fy angel i dyſtiolaethu i chwi y pethau hyn yn yr eglwyſi. z Myfi yw Gwreiddyn a hiliogaeth Dafydd, a'r a ſeren foreu eglur.

17 Ac y mae yr Ysbryd a'r briodas-ferch yn dywedyd, Tyred. A'r hwn ſydd yn clywed, dyweded, Tyred. b A'r hwn ſydd a ſyched arno, deued; a'r hwn ſydd yn ewyllyſio, cymmered ddwfr y bywyd yn rhâd.

18 Canys yr ŵyf fi yn tyſtiolaethu i bob un ſydd yn clywed geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn, c O's rhŷdd neb *ddim* at y pethau hyn, Duw a rŷdd atto ef y plaau ſy wedi eu hyſgrifennu yn y llyfr hwn:

19 Ac o tŷn neb ymaith *ddim* oddi wrth eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon, d Duw a dŷn ymaith ei rân ef * allan o lyfr y bywyd, ac allan o'r ddinas ſanctaidd, ac *oddi wrth* y pethau ſy wedi eu hyſgrifennu yn y llyfr hwn.

20 Yr hwn ſydd yn tyſtiolaethu y pethau hyn, ſydd yn dywedyd, Yn wîr yr ŵyf yn dyfod ar frŷs. Amen. Yn wîr, tyred, Arglwydd Ieſu.

21 e Gras ein Harglwydd ni Ieſu Grift *ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

DIWEDD.

I'r unig Dduw y bydde 'r gogoniant.

26 MA 55

MYNEGAI 'r BEIBL CYSSEGR-LAN,

neu Hanes y Pethau hynottaf yn Llyfrau 'r *Hên Deſtament* a'r *Newydd*; yn dangos pa Amſer y digwyddaſant, a pha Leoedd yn yr Yſgrythyr y maent wedi eu goſod i lawr.

Oes gyntaf y Byd.

Geneſis i, a ii. 4004. *Blynedd cyn geni Criſt.* DUW yn y dechreuad yn creu 'r nefoedd a'r ddaear, *&c.* a dyn yn ddiweddaf oll ar ei ddelw ei hun.

iii. Dyn yn cwympo o'i gyfiwr cyntaf, eithr yn cael addewid am lachawdwr o hâd y wraig.

iv. 1, 4003. Llenwi 'r byd yn gyntaf wedi bwrw Adda ac Efa allan o baradwys.

8. 3875. Cain ac Abel, ynghylch yr amſer yma yn offrymmu aberth. Lladd Abel gan ei frawd.

v. 3, 3874. Geni Seth.

6. 3769. Geni Enos.

iv. 26. Dynion ynghylch yr amſer yma yn dechreu galw ar Enw 'r Arglwydd.

v. 9, 3679. Geni Cenan.

12, 3609. Geni Mahalaleel.

15, 3544. Geni Jered.

18, 3382. Geni Henoch, y ſeithfed o Adda.

21, 3317. Geni Methuſela.

25, 3130. Geni Lamech, tâd Noe.

5, 3074. Adda yn marw, yn naw cân mlynedd a deng mlynedd ar hugain oed.

23, 24. 3017. Cymmeryd Henoch i fynu at Dduw yn y bummed flwyddyn a thrugain a thri chant o'i oedran.

8, 2962. Seth yn marw yn ddeuddeng mlynedd a naw cân mlynedd oed.

28, 2948. Geni Noe, tâd a phatriarch y byd newydd gwedi 'r diluw.

11, 2864. Enos, y trydydd o Adda, yn marw, yn bum mlynedd a naw cân mlynedd oed.

14, 2769. Cenan yn marw yn ddeng mlynedd a naw cân mlynedd oed.

17, 2714. Mahalaleel, y pummed o Adda, yn marw, yn bymtheng mlynedd a phedwar ugain ac wyth gân mlynedd oed.

20. 2582. Jered, y chweched o Adda, yn marw, yn ddwy flynedd a thrugain a naw cân mlynedd oed.

vi. 3. 2469. Duw yn gorchymmyn i Noe bregethu edifeirwch, *1 Pedr* 3. 20. *2 Pedr* 2. 5. ac adeiladu 'r arch ugain mlynedd a chant cyn y diluw.

v. 32. 2448. Geni Japheth i Noe yn fâb pum

x. 21. cân mlwydd, a Sem ym mhen dwy flynedd ar ôl hynny.

v. 31. 2353. Lamech, y nawfed o Adda, yn marw, yn ddwy flynedd ar bymtheg a thrugain a ſaith cân mlynedd oed. Efe yw 'r dyn cyntaf y mae 'r Yſgrythur yn dywedyd iddo farw o angau naturiol o flaen ei

27. dâd.

2349. Methuſela yn marw ychydig cyn y diluw, yn naw mlynedd a thrugain a naw cân mlynedd oed. Efe oedd y dyn

vii. 11. hynaf.

Y diluw yn dyfod ar y ddaear yn y chwe chanfed flwyddyn o fywyd Noe.

Ail Oes y Byd.

2348. Y Diluw yn llonyddu, a Noe (â'i dylwyth, a'r creaduriaid a ddygodd i mewn gyd ag ef) yn dyfod allan o'r arch, ac yn aberthu poeth-offrwm. Duw, yr un amſer, yn gwneuthur cyfammod â Noe a'i hâd, gan addaw peidio diſtrywio 'r byd byth mwy trwy ddwfr, ac megis arwydd o hyn yn goſod yr enfys yn y cwmmwl. Noe yr un flwyddyn, yn plannu gwinllan ac yn meddwi.

Geneſis viii. 18.

2346. Geni Arphacſad. xi. 10.

2311. Geni Sela. 12,

2281 Geni Heber. 14,

2247. Geni Peleg, a enwyd felly o herwydd mai yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear. 16,

2233. Hiliogaeth Nimrod, yrghylch yr amſer hyn yn dechreu adeiladu dinas a thwr Babel, a enwyd felly oddi wrth gymmyſgiad yr ieithoedd a anfonodd Duw ym mhlith y gweithwyr. 4, 6, 8, 9.

2234. Nimrod, ynghylch yr amſer hyn, yn dechreu ymddyrchafu, trwy oſod ſail gyntaf unbennaeth Aſſyria. x. 8,

Adeiladu Niniſe, mam-ddinas Aſſyria. 11.

2217. Geni Reu. xi. 18.

2188. Miſraim, wyr Cam, yn arwain trefedigion i'r Aipht, ac yn ſeilio teyrnas a barhaodd dros dair a thrugain a chwe chant a mil o flynyddoedd, o'r hyn y gelwir yr Aipht Tir Ham, ac yr ymfroſtiodd Pharoniaid yr Aipht eu bod yn ſeibion hên frenhinoedd. Sal. cv. 23. Eſay xix. 11. Gen. xi.

2185. Geni Serug. 20,

2155. Geni Nachor. 22,

2126. Geni Tera, tâd Abram. 24,

2008. Peleg, y chweched o Noe, yn marw. 19,

2007. Nachor, y nawfed o Noe, yn marw. 25.

1998. Noe yn marw, yn naw cân mlynedd a deng mlynedd a deugain oed, dri chân mlynedd a deng mlynedd a deugain wedi 'r diluw. ix. 28, 29.

1996. Geni Abram. Yr oedd efe yn bymtheng mlwydd a thrugain oed pan fu farw ei dâd Tera yn ddau gant a phum mlwydd oed; felly fel na chenhedlodd Tera Abram yn y ddegfed flwyddyn a thrugain o'i oedran, eithr Nachor a Haran: ac yn y ddegfed flwyddyn ar hugain a chant o'i oedran a genhedlodd Abram. Edrych. *Act.* 7. 4. xi. 32, 26,

1986. Geni Sarai gwraig Abram (a elwir hefyd Iſca) merch Haran, brawd Abram, ddeng mlynedd ar ôl ei gwr. 29, 30. xvii. 17.

1978. Reu, y ſeithfed o Noe, yn marw. xi. 21.

1955 Serug, yr wythfed o Noe, yn marw 23.

1925.

Geneſis xiv. 1, 2, 3, &c. 1925. Cedorlaomer brenhin Elam, ynghŷlch y prŷd hyn, yn daroſtwng brenhinoedd Sodoma, Gomorra, Adma, Seboim, a Bela, y rhai ſy 'n ei waſanaethu ef ddeuddeng mlynedd.

xi. 31. 1922. Tera a'i deulu yn gadael Ur y Caldeaid, ac yn trigo yn Haran.

Trydedd Oes y Byd.

xii. 1, 2, 3, 1921. DUw yn gorchymmyn i Abram, *c. g. Criſt.* (wedi marw ei dâd,) yn y bymthegfed flwyddyn a thrugain o'i oedran, fyned i wlâd Canan, yr hon y mae Duw yn addaw ei rhoddi i'w hâd ef, ac y bendithid holl deuluoedd y ddaear yn ei hâd ef, *ſef*, Criſt Ieſu ein Harglwydd.

10. 1920. Y flwyddyn rhag ŵyneb, newŷn yngwlâd Canan yn peri i Abram â'i deulu fyned i'r Aipht. O'r dyfodiad cyntaf hwn i'r Aipht hŷd ymadawiad plant Iſrael o honi, y cyfrifir deng mlynedd ar hugain a phedwar càn mlynedd.

Gal. iii. 17. Eſiod. xii. 40. Gen. xiii. Abram a Lot, y flwyddyn hon, yn dychwelyd i Canan, ond gan nad oedd y wlâd yn ddigon i'w hanifeiliaid hwy ill dau, y maent yn ymadael â'u gilydd. Lot yn myned i Sodoma. Duw yn adnewŷddu ei gyſammod i Abram. Yntau yn ſymmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.

xiv. 4. 1913. Bera brenhin Sodoma, gyd â phedwar brenhin arall, yn gwrthryſela yn erbyn Cedorlaomer, eithr a orchfygir ganddo yn nyffryn Sidim. Dâl Lot yn garcharor. Abram yn ei achub ef, yn llâdd Cedorlaomer a'r rhai oedd mewn cyngrair ag ef, ac wrth ddychwelyd yn cael ei fendithio gan

19, Melchiſedeg brenhin Salem, ac offeiriad

20. Duw, i'r hwn y mae Abram yn rhoddi degwm. Wedi i'w gyfranwŷr gael eu rhannau, mae efe yn rhoddi y rhan arall o'r yſglyſaeth i frenhin Sodoma.

xv, 2. Abram yn cŵyno nad oedd ganddo etifedd. Duw yn addaw mâb iddo, ac amlhâu ei hâd ef. Addewid o wlâd Canan drachefn, a'i gadarnhâu trwy arŵydd.

xvi. 1, 2, 1911. Sarai yn ammhlantadwy, yn rhoddi Agar ei llaw-forŵyn i Abram.

15. 1910 Geni Iſmael mâb Agar.

xi. 13. 1908. Arphacſad, y trydydd o Nöe, yn marw.

xvii. 5. 1897. Duw yn gwneuthur cyfammod ag Abram, ac yn arŵydd o fwy bendith, yn newidio ei enw ef yn Abraham. Ordeinio enwaediad megis sêl o'r cyfammod hwn. Newidio enw Sarai hefyd yn Sara, a'i bendithio. Duw yn addaw mâb iddynt, ac yn gorchymmyn galw ei enw ef Iſaac; Duw yn addo cadarnhâu ei gyfammod ynddo ef.

xviii. Abraham yn derbyn tri angel, y rhai ſy 'n adnewŷddu 'r addewid iddo o gael mâb. Duw yn datguddio i Abraham ddinyſtr Sodoma; ac Abraham yn eiriol ag ef dros Lot a'i deulu. Edrych *Gen.* 19. 29.

xix. Gorchymmyn i Lot, er mwyn achub ei hun, a'i deulu, fyned allan o Sodoma, a ffoi i'r mynydd; eithr trwy fawr eiriol y mae 'n cael cennad i fyned i Soar. Dinyſtrio Sodom a Gomorra, a holl ddinaſoedd dyffryn Sidim, a'u holl drigolion am eu pechodau aruthraf, â thân a brwmſtan o'r nefoedd. Y Môr marw yn aros yn goffadwriaeth o hono hŷd heddyw. Troi gwraig Lot yn goloſn halen, am edrych drach ei chefn, yngwrthŵyneb i orchymmyn Duw; a Lot ei hun yn ofni aros yn Soar, yn gadael y gwaſdadedd, ac yn myned i'r mynydd, gan ddwyn ei ddwy ferch gyd ag ef.

1896. Geni Iſaac yn y ganfed flwyddyn o oedran Abraham. Ychydig yn ôl hynny y ganwyd Moab ac Ammon i Lot, ei feibion a'i ŵyrion hefyd. Geneſis xxi. 2. xix., 36,

1892. Bwrw Agar ac Iſmael allan ar ddymuniad Sara. xxi. 9,

1878. Sela, y pedwerydd o Nöe, yn marw. xi. 15,

1871. Duw yn profi Abraham i aberthu Iſaac; Abraham yn dangos ei ffŷdd a'i ufudd-dod. xxii,

1859. Sara yn marw yn Hebron yn Canan, yn y ganfed a'r ſeithfed flwyddyn ar hugain o'i hoedran. xxiii,

1856. Iſaac yn priodi Rebecca merch Bethuel, mab Nachor, yn y ddeugeinfed flwyddyn o'i oedran. xxiv,

1846. Sem, mâb Nöe, yn marw. xi. 11,

1837. Geni Jacob ac Eſau yn y drugeinfed flwyddyn o oedran Iſaac eu tâd. xxv, 24,

1821. Abraham yn marw yn gàn mlynedd a phymtheng mlynedd a thrugain oed. 7,

1817. Heber, y pummed o Nöe, yn marw; oddi wrtho ef y galwyd Abraham a'i hiliogaeth yn Hebreaid. *Gen.* 14. 13. xi. 17,

1796. Eſau yn ddeugain mlwydd oed yn priodi Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Baſemath ferch Elon yr Hethiad. xxvi. 34,

1773. Iſmael yn marw, yn gant a dwy flwydd ar bymtheg ar hugain oed. xxv. 17,

1760. Jacob wrth addyſg ei fam, yn cael y fendith gan Iſaac ei dâd, yr hon a amcaneſid i Eſau. Ar hyn y mae 'n gorfod arno ffoi i Meſopotamia, i ochel llid ei frawd, Rhag-fynegi iddo mewn gweledigaeth ar y ffordd fendithion ei hiliogaeth. Yn dyfod o'r diwedd i dŷ ei ewythr Laban, ac yn ammodi ei waſanaethu ef ſaith mlynedd am ei ferch Rahel, eithr Laban yn ei ſiommi ef â Lea: wedi cyflawni wythnos y briodas, rhoddi Rahel hefyd yn wraig iddo, dan ammod gwaſanaethu ſaith mlynedd eraill. xxvii. xxviii. xxix.

Geni o Lea.

1758. Reuben, 33,
1757. Simeon, 33,
1756. Leſi, a 34,
1755. Juda, o'r hwn y mae 'r Iuddewon yn derbyn eu henw. 35.

1745. Rahel, wedi bod yn hîr yn ammhlantadwy, o'r diwedd yn dwyn Joſeph. Jacob yn deiſyfu cael myned ymaith, yn cymmeryd ei berſwadio gan Laban i waſanaethu chwê blynedd eraill am ryw gyfran o'i braidd ef. xxx. 25,

1739. Jacob, wedi iddo fod ugain mlynedd ym Meſopotamia, yn myned rhagddo ar ei daith tu ag adref, heb fynegi i'w dâd na'i frodyr ynghyfraith; Rahel yn lladratta delwau ei thâd, ac yn cael ei chanlyn gan Laban. Jacob trwy ei gallineb yn yngymmodi â'i frawd Eſau. Yn ymdrech ag angel yn Peniel, lle y gelwir ef Iſrael. xxxi. xxxii.

Torri morŵyndod Dina merch Jacob ynghŷlch y prŷd hyn gan Sichem fâb Hemor. Simeon a Leſi brodyr Dina, yn dial cam eu chwaer trwy lâdd pob gwrryw i Sichem â'r cleddyf, am yr hyn y mae Jacob yn eu ceryddu. xxxiv.

Rahel yn eſgor ar Benjamin ar y ffordd, rhwng Bethel neu Bethlehem ac Ephrath, ac yn marw ar ei enedigaeth ef. Rhai a dybiant fyw o Job ynghŷlch yr amſer hyn. xxxv. 18,

Juda yn gorwedd gyd â Thamar ei ferch ynghyfraith, wedi newid ei dillad. xxxviii. 14,

1729.

Geneſis xxxvii. 1729. Casâu Joſeph gan ei frodyr, a'i werthu i'r marchnadwŷr, Iſmäeliaid a Midianiaid, y rhai a'i dygant ef i'r Aipht, lle mae 'n cael ei werthu i Putiphar tywyſog Pharo, a'i wneuthur ganddo ef yn olygwr ar ei dŷ.

xxxix. 1718. Joſeph yn gwrthwynebu profedigaethau gwraig ei feiſtr; achŵyn arno ef ar gam ganddi, a'i fwrw yngharchar.

xl. Y mae efe yn deongli breuddwydion bwtler a phobydd Pharo, a'r rhai hynny yn dyfod i ben ar ôl ei ddeongliad ef.

xxxv. 28. 1716. Iſaac yn marw yn gân mlwydd a phedwar ugain oed, ac yn cael ei gladdu gan ei feibion Jacob ac Eſau.

xli. 25, 1715. Joſeph yn deongli dau freuddwyd Pharo, yn rhoddi cyngor i Pharo, ac yn cael ei oſod yn llywydd ar holl wlâd yr Aipht.

47, 50, Yma y mae 'n dechreu y ſaith mlynedd o amldra yngwlâd yr Aipht. Geni yngh ŷlch yr amſer hyn i Joſeph ddau fâb, Manaſſe ac Ephraim, o Aſnath ferch Potiphera offeiriad On.

54. 1708. Yma y mae yn dechreu y ſaith mlynedd o newŷn.

xlii. 1, 2, 3. 1707. Jacob yn anfon ei ddeng mâb i'r Aipht i brynu ŷd. Joſeph yn eu carcharu hwy yn lle yſbiwŷr, ac yn eu rhyddhâu hwy dan ammod iddynt ddwyn Benjamin, ac yn cadw Simeon yn wyſtl.

xliii. Jacob yn flin iawn ganddo ollwng Benjamin.

xlv. Joſeph yn ei hyſbyſu ei hun i'w frodyr, ac yn danfon am ei dâd trwy orchymmyn oddi wrth Pharo.

xlvi. 1706. Jacob, wedi offrymmu aberth i Dduw, am fod ei fâb Joſeph etto yn fyw, yn myned â'i holl deulu i'r Aipht yn y drydedd flwyddyn o'r newŷn, a'r ganfed a'r ddegfed flwyddyn ar hugain o'i oedran. Ei gyflëu ef yngwlâd Goſen.

xlvii. 1704. 1703. 1702. Joſeph yn cael holl arian, anifeiliaid, a thiroedd yr Aiphtiaid am fara; yn unig y tiroedd yn perthyn i'r Offeiriaid nid yw efe yn eu prynu.

xlviii. 1689 Jacob yn cymmeryd Ephraim a Manaſſe yn feibion iddo ei hun trwy fabwyſiad, ac yn eu bendithio hwynt a'i feibion oll: yn prophwydo dyfodiad y Meſia o Juda, ac yn marw yn gant a ſaith a deugain oed; dŵy flynedd ar bymtheg o hynny y bu efe byw yn yr Aipht. Ei ddwyn ef â rhwyſg fawr i Canan, a'i gladdu ym mêdd ei dâd.

l. 1635. Joſeph ar ei wely angau yn darogan i'w frodyr eu dychweliad i Canan; yn cymmeryd llw ganddynt am ddwyn ei eſgyrn o'r Aipht, ac yn marw yn ddeng-mlwydd a chant oed.

Y mae Llyfr Geneſis yn diweddu ym marwolaeth Joſeph, yn cynnwys Yſtoria naw a thrugain a thri chant a dwy fil o flynyddoedd: yn neſaf at yr hwn, mewn trefn amſer, y mae Llyfr Job yn canlyn, a 'ſgrifennwyd (ſel yr ydys yn credu yn gyffredin) gan Foyſen.

Ecſodus vi. 16. 1619. Leſi yn marw yn yr Aipht yn gant ac oed tair blynedd deugain oed. Efe oedd taid Moyſen ac Aron.

i. 8. 1577. Yma y mae yn dechreu Caethiwed plant Iſrael, pan gyſodod brenhin yn yr Aipht, nid adnabuaſai mo Joſeph.

vii. 7. 1574. Geni Aron dair blynedd o flaen ei frawd Moyſen, dair blynedd a phedwar ugain cyn ymadawiad plant Iſrael o'r Aipht.

1573. Pharo, wedi iddo yn ofer erchi i fŷd-wragedd yr Hebreeſau lâdd holl blant gwrryw yr Iſräeliaid, ac ni's gwnaethant, yn gorchymmyn eu bwrw hwynt oll i'r afon. Ecſodus i. 15, 22.

1571. Geni Moyſen, yr hwn wedi ei guddio mewn cawell yn yr hêſg ar fin yr afon, y mae merch Pharo yn ei gael, ac yn ei wneuthur yn fâb iddi trwy fabwyſiad. ii. 1, 5.

1531. Moyſen yn y ddeugeinfed flwyddyn o'i oedran, wedi llâdd Aiphtwr a welaſai yn taro Hebrëwr, yn ffoi i Midian, lle y mae efe yn priodi Sephora merch Reuel neu Jethro offeiriad, ac yn byw gyd ag ef ddeugain mlynedd. ii.

1530. Geni Caleb mâb Jephunne. Joſ. xiv.

1491. Pan oedd Moyſen yn bugeilio defaid ei dâd ynghyfraith ar fynydd Horeb, Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn lloſgi, ac y ei anfon ef i waredu Iſrael. 7, 10. Ecſod. iii. 1, 2, &c.

Moyſen ac Aron, wedi iddynt fynegi i Pharo y gennadwriaeth yn yr hon y maent wedi eu hanfon atto ef oddi wrth Dduw, yn cael achwyn arnynt ganddo ef megis rhai yn codi terfyſg, a'u hanfon ymaith â llawer o eiriau drwg, a goſod gorthrymmach gwaith yn y fân ar yr Iſräeliaid. v.

Moyſen yn awr yn bedwar ugain, ac Aron yn dair a phedwar ugain mlwydd, wedi eu cymmell gan Dduw, yn dychwelyd at Pharo, lle y mae 'r ſwynwŷr wrth eu ſwynion, gan ddynwared gwŷrthiau gwialen Aron wedi ei throi yn ſarph, yn gwneuthur Pharo yn wrthnyſiccach nag o'r blaen. O herwŷdd pa ham y mae Duw trŵy law Moyſen yn goſod deg pla ar yr Aipht. vii. 7. Salm. lxxviii. cv.

Pedwaredd Oes y Byd.

1491. *c. g. Criſt.* ORdeinio 'r Paſg ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mîs cyntaf (yr hwn ydoedd y pedwerydd o *Fai*, ar ddŷdd Llûn gyd â ni) yn y cyfnos. Ecſod. xii. 11, 29, 41.

Ar y pymthegfed dydd o'r un mîs, ar hanner nôs, wedi llâdd holl gyntaf-anedig yr Aipht, Pharo a'i weiſion yn bryſio i yrru 'r Iſräeliaid ymaith, a hwythau o fewn corph y dydd y gollyngwyd o'u caethiwed, gan fod yn gyflawn ysbaid deng mlynedd ar hugain a phedwar cân mlynedd o bererindod cyntaf eu hynafiaid, gan gyfrif o ymadawiad Abraham o Haran, yn ſymmud ac yn myned ymaith, gan fod ynghŷlch chwê chan mîl o wŷr heb law plant, ac yn dyfod i Rameſes, o ba le trwy amryw werſyllfaau y maent yn dyfod i'r Môr côch, yr Arglwydd yn eu harwain mewn coloſn o niwl y dydd, ac mewn coloſn o dân y nôs. Y maent yn dwyn eſgyrn Joſeph gyd â hwynt. Num. xxxiii.

Pharo a'i lu yn eu goddiwes wrth y Môr côch; Moyſen yn hollti 'r dyfroedd â'i wialen, a meibion Iſrael yn myned trwyddo ar dîr ſych i anialwch Etham; y rhai pan fynnai Pharo a'i fyddin eu canlyn, y maent yn cael eu gorchuddio i gŷd gan y dyfroedd yn dyfod at eu gilydd gyd â llŵg y dydd, trwy 'r hyn mae 'r Iſräeliaid yn cael eu rhyddhâu yn gwbl oddi wrth gaethiwed yr Aiphtiaid, celaneddau pa rai pan eu gwelant yn nofio ar ŵyneb yr holl fôr, ac wedi eu bwrw ar y lân, y maent yn canu cân o foliant a diolch i Dduw. Ecſod. xiv. xv.

Ar y pymthegfed dydd o'r ail mîs (y pedwerydd o'n *Mehefin* ni, ddŷdd Iou) yr Iſräeliaid yn dyfod i anialwch Sin, yr hwn ſydd rhwng Elim a Sinai, lle o eiſiau lluniaeth y maent xvi.

y maent yn tuchan yn erbyn Duw a'u harweinwŷr; Duw yn yr hwyr yn anſon iddynt ſoſi-ieir, a'r bore drannoeth yn gwlawio arnynt fanna o'r neſoedd; ac ar y ſath honno o fara y buant fyw wedyn dros yſbaid deugain mlynedd, ſef nes eu dyfod i gŵr gwlâd yr Addewid. Cadw llonaid Omer o hono ei yn goffadwriaeth.

Ecſodus xvii. 1, Y bobl yn tuchan o eiſiau dwfr yn Rephidim, yr hwn oedd yr unfed lle ar ddeg o'u gwerſylliad: Moyſen yn rhoi dwfr iddynt trwy daro 'r graig galed yn Horeb â'i ſâth.

3, 9. &c. Yr Amaleciaid wrth gŵympo ar y tu cefn i'r Iſraëliaid yn cael eu gorchfygu gan Joſua, tra yw Moyſen yn dàl ei ddwylaw i fynu at Dduw mewn gweddi.

xx. Duw yn cyhoeddi ei gyfraith ſy'n gynhwyſedig yn y deg gorchymmyn, â llais dychrynllyd o fynydd Sinai.

xxi, xxii, &c. Y bobl yn ofni 'n fawr, Duw yn rhoddi iddynt amryw gyfreithiau eraill, y rhai oll, wedi eu hyſgrifennu yn llyfr y cyfammod, y mae Moyſen yn eu cynnyg i'r bobl. Wedi

xxiv. 4, gwneuthur hynny gan godi yn fore y mae efe yn adeiladu allor wrth droed y mynydd, ac yn gofod i fynu ddeuddeg delw yn ol deuddeg llwyth Iſrael, ac yn anſon deuddeg o langciau o'r cyntaf-anedig (y rhai a gyſlegrafai 'r Arglwydd iddo ei hun, megis gweinidogion y pethau ſanctteiddiol hynny, cyn ordeinio offeiriadaeth y Leſiaid) y rhai ſy'n offrymmu aberth, yn gyntaf dros bechod, ac wedyn o ddiolchgarwch i'r Arglwydd. A phan ddarllenodd Moyſen lyfr y cyfammod, y mae efe yn cymmeryd gwaed y lloj a'r geifr a offrymmwyd ſelly, gyd â dwfr, a gwlân yſgarlad, ac iſop, ac yn ei daenellu ar y llyfr, a'r bobl oll, neu 'r deuddeg delw hynny yn eu hadgynnyrcholi hwynt; ac ſelly 'n cyflawni cyfammod arbennig rhwng Duw a'i bobl. Edrych *Heb.* 9. 19, 20.

9, 18. Moyſen ac Aron, Nadab ac Abihu, a deg a thrugain o wŷr, henuriaid Iſrael, yn myned i fynu i'r mynydd, ac yno yn gweled gogoniant Duw: y rhai eraill yn dychwelyd, a Moyſen a'i weinidog Joſua yn aros yno yn waſtad, ac yn diſgwyl chwê niwrnod, a Duw ar y ſeithfed dydd yn llefaru wrtho, ac yntau yn aros yno ddeugain niwrnod a deugain nôs (gan gyfrif y chwê niwrnod hynny y bu efe 'n diſgwyl wrth ymddangoſiad yr Arglwydd) heb fwytta dim bwyd trwy 'r holl amſer hynny nac yfed dwfr (*Deut.* 9. 9.) lle y mae efe yn derbyn gorchymmyn Duw am ffurf y babell, gwiſgoedd yr offeiriaid, eu cyſſegriad, eu ha-

xxv, &c. berthau, a phethau eraill a gynhwyſir yn y bennod hon a'r chwêch nefaf.

xxxi. 18. Duw yn niwedd y deugain niwrnod yn rhoddi i Foyſen ddwy lêch y gyfraith, wedi eu gwneuthur gan Dduw o gerrig, a'u 'ſgrifennu â'i fŷs ei hun; gan erchi iddo

xxxii. hefyd fyned i wared yn fuan, o achos i'r bobl wneuthur iddynt eiſoes lo tawdd i'w addoli. Moyſen trwy weddi yn llonyddu Duw, ac yn myned i wared o'r mynydd, ac yn gweled y bobl yn cadw gŵyl mewn anrhydedd i'w heilun yn y gwerſyll, yn torri llechau 'r gyfraith îs law 'r mynydd, am yr hyn y mae 'r Iuddewon yn cadw gŵyl arbennig hŷd heddyw.

28, 28. Moyſen wedi lloſgi ac anurddo 'r eilun, yn llâdd ynghŷlch tair mil o'r eilun-addolwŷr trwy ddwylaw 'r Leſiaid.

Duw yn gorchymmyn i Foyſen naddu llechau newyddion o gerrig, a dyfod a hwyd ag ef i'r mynydd: Moyſen yn dyfod a hwy y bore drannoeth, a thra yw efe yn ſefyll o fewn agen yn y graig, Duw yn myned heibio, ac yn dangos iddo gip golwg o'i ogoniant. Ecſodus xxxiv.

Duw yn adnewyddu ei gyfammod â'i bobl, ac ar ryw ammodau yn rhoi iddynt ei gyfraith dracheſn. 10,

1490. Gorphen y tabernacl, arch y cyfammod, yr allor, bwrdd y bara gofod, gwiſgoedd yr offeiriaid, yr ennaint ſanctaidd, y canhwyllbren, ac offer a lleſtri eraill perthynol i'r aberthau, yn y chwê mis cyntaf o'r flwyddyn hon, yn anialwch mynydd Sinai, a'u dwyn at Foyſen. xxxix.

Codi 'r tabernacl, a'i enneinio â'r olew ſanctaidd; eyſſegru Aron a'i feibion i'r offeiriadaeth. xl.

Taro Nadab ac Abihu yn feirw yn y ſân â thân o'r neſoedd, am offrymmu tân dieithr. Lef. x.

Tywyſogion y llwythau yn dyfod a'u hoffrymmau tu ag at gyſſegru 'r Tabernacl. Duw yn llefaru wrth Foyſen o'r drugareddfa. Num. vii.

Ordeinio 'r ail Baſg. ix.

Jethro, yr hwn hefyd a elwir Hobab, yn dwyn ei ferch Sephora, a'i dau fâb Gerſom ac Eliezer a adawſid gyd ag ef, at Foyſen i fâb ynghyfraith, a chwedi cŷd-lawenychu am ei wared ef a holl bobl Iſrael o gaethiwed, y mae efe 'n mynegi ar gyhoedd ei ffŷdd a'i ddefoſiwn tu ag at y gwir Dduw. Moyſen wrth ei gyngor ef yn cyfrannu llywodraeth y bobl i rai eraill, ac yn ordeinio ſwyddogion i farnu pethau bychain. x. 29. Ecſodus xviii.

Moyſen yn cŵyno wrth Dduw o ran gormod baich ei lywodraeth; Duw i'w efmwythâu ef o'i ofal, yn rhoi yn gymmorth iddo gymmanſa'r deg a thrugain henuriaid. Num. xi.

Y bobl yn blyſio cîg; Duw yn rhoddi iddynt ſoſi-ieir yn ei ddigllonedd, ac yn anſon hefyd blâ tra gorphrwm yn eu plith hwy. 31,

Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aron, ac yn ymddiffyn braint Moyſen. xii.

Anſon deuddeg gŵr o Anialwch Paran yn gyfagos i Cades-barnea (ym mŷſg y rhai y mae Caleb a Joſua) i edrych gwlâd Canan. Y maent wrth ddychwelyd yn dwyn gyd â hwynt gangen o winwŷdden a ſwp o rawnwin arni; deg o'r deuddeg a ddanfonaſid felly yn dywedyd yn ddrwg am y wlâd, yn mynegi ei bod yn ddiffrwyth, ac yn mawrygu 'r dinaſoedd am eu cryfder, a'r preſwylwŷr am eu corpholaeth fel cawri. xiii.

Y bobl, gan ddychrynu wrth y newyddion yma, ar fedr dychwelyd i'r Aipht: Caleb a Joſua wrth geiſio eu llonyddu hwynt, yn dewyg i gael eu llabyddio. Duw yn digio cymmaint am hyn a'i fod yn bygwth eu diſtrywio hwynt; eithr ar weddi Moyſen yn eu harbed. Er hynny y mae efe 'n dadgan y caiff pawb ag y ſy 'n awr yn ugain mlwydd ac uchod (ond Caleb a Joſua) farw yn yr anialwch. Y gwŷr a roiſant anglod i'r tîr yn meirw oll o angau diſyfyd. Y bobl a ſynnai ofod ar y wlad yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro gan yr Amaleciaid a'r Cananeaid. xiv.

1489. Yn y lle yma, *ſef*, Cades-barnea, y mae 'r Iſraëliaid yn aros lawer o ddyddiau; eithr y mae 'n ymddangos, iddynt aros mewn rhyw leoedd lawer o flynyddoedd, o blegid ni chrybwyllir yn yſbaid dwy flynedd ar bymtheg ar hugain ond am ddwy werſyllfa ar bymtheg. Deut. i, 46,

1471,

Num. xxxiii. 1471. Am eu hîr drigiad yn Cades a'r gwerſyllfëydd oddi yno, y cwbl ag ydym ni'n gael yn grybwylledig yn y bymthegfed bennod a'r pedair pennod neſaf yn canlyn o Numeri, a dybygid ſod yn dangos, megis pa

xvi. ſodd y llyngcodd y ddaear Cora, Dathan, ac Abiram yn ſyw, am godi terfyſg yn erbyn Moyſen ac Aron, ac y diſaodd tân y ddau gant a deg a deugain o wŷr oedd yn offrymmu 'r argogl-darth, a pha ſodd y dinyſtriodd Duw bedair mil ar ddeg a ſaith gant o'r bobl am rwgnach yn erbyn Moyſen ac Aron, oblegid yr aſlwydd a ddigŵyddaſai i'w brodyr, a pha ſodd wedi dwyn deuddeg

xvii. gwïalen gan ddeuddeg o dywyſogion, a'u goſod yn y Cyſſegr, y blaguraſai gwïalen Aron yn unig, ac y dygaſai almonau, ac y gadawyd hi ger bron yr arch yn lle coffadwriaeth yn erbyn gwrthryſelwŷr wedyn.

xx. 1452. Yn y ddwy flynedd ar bymtheg ar hugain hyn, y mae 'r Iſraëliaid trwy ddwy werſyllfa ar bymtheg wedi amgylchu mynydd-dir Seir ac Edom, yn dyfod i anialwch Sin, yn y mîs cyntaf o'r ddeugeinfed flwyddyn wedi eu hymadawiad o'r Aipht.

1, Yma y bu farw Miriam, chwaer Moyſen ac Aron.

2, Y bobl yn tuchan dracheſn o eiſiau dwfr yn erbyn Moyſen ac Aron y rhai pan orchymynaſai Duw iddynt alw am ddwfr o'r graig yn unig trwy lefaru wrthi, Moyſen wedi cythruddo yn ei feddwl trwy annioddefgarwch a gwân-gredu 'r peth, yn cam-ddywedyd rhywbeth, beth bynnag oedd, â'i wefuſau, ac yn taro 'r graig ddwywaith â gwïalen Aron, ac wrth hynny yn

12, tynnu dwfr o honi, eithr am droſeddu gorchymmyn Duw, yn cael eu hattal ill dau rhag myned i wlâd Canan.

23, 28. Aron yn marw yn y pummed mîs o'r flwyddyn hon ym Moſera, ar ben mynydd Hor, yn gân mlwydd a thair ar hugain oed, gan adael ei fâb Eleazar yn arch-offeiriad yn ei le ef.

xxi. 5, 9. Ioan iii. 14. 1 Cor. x. 9. Y bobl yn tuchan ac yn cael eu brathu gan ſeirph tanllyd, o ba achos y mae llawer yn marw; Duw ar eu hedifeirwch yn gorchymmyn gwneuthur ſarph brês, a'i dyrchaſu ar droſtan, fel y byddo byw cynnifer ag a edrychant arni.

Num. xxi, Ynghylch diwedd y flwyddyn hon, wedi llwyr-ddarfod a marw pawb o'r rhai a wrthryfelaſent yn erbyn Duw yn Cadeſbarnea, y mae 'r Iſraëliaid yn myned dros Zared, ac yn dyfod i derfynau Moab wrth Ar, ac o'r diwedd yn dyfod i Bamoth, dyffryn yngwlâd Moab, ac yn gwerſyllu ym mynydd Piſga.

21, 1451. Sehon, Brenhin yr Amoriaid, yn naccâu ffordd iddynt trwy ei wlâd ef, yn cael ei lâdd, a'r Iſraeliaid yn meddiannu ei dîr ef.

33. Og, brenin Baſan, yn dyfod allan yn erbyn Iſrael, yn cael ei ddinyſtrio, a'i holl bobl, fel na adawyd iddo ef weddill; a'r Iſraëliaid yn perchenogi ei dîr ef.

xxii. 1, 2, Yr Iſraëliaid, wedi 'r buddugoliaethau hynny, yn cychwyn ac yn gwerſyllu yn rhoſydd Moab.

3. Balac, brenhin Moab, yn yſtyried yr hyn a wnaethai 'r Iſraëliaid i'r Amoriaid, yn ofni, rhag dan eſgus myned trwy ei wlâd ef, y goreſgynnent ei holl frenhiniaeth ef; yn ymgynghori â thywyſogion y Midianiaid ei gymmydogion, ac yn anſon

Joſ. xxiv. 9. am Balam, dewin o Meſopotamia, i ddyfod i felldithio 'r Iſraëliaid, gan addaw iddo wobr mawr am ei boen; gan fwriadu wedyn wneuthur rhyfel arnynt.

Balam, wedi ei rag-rybuddio gan Dduw, yn naccâu ar y cyntaf ddyfod; ond wedi anſon am dano yr ail waith, yn ymbil â Duw am gael myned, ac yn myned ar amcan yn wîr i felldithio Iſrael; eithr Duw yn anſoddlon i hynny, yn peri i aſen fûd y ſwynwr yma, ar yr hon y marchogodd eſe, gan lefaru â llef ddynol, geryddu ei ynfydrwydd ef.

Num. xxii. 7, 35. 2 Pedr. ii. 15, 16.

Balam ddwywaith yn offrymmu offrwm, ac yn ceiſio melldithio Iſrael i foddloni Balac; ond wedi ei gymmell gan Yſbryd Duw, yn lle melldithio, y mae eſe 'n eu bendithio 'n gwbl: gan rag-fynegi pa lwyddiant a'u dilynai, a pha aflwydd a ddigŵyddai i'w gelynion.

Num. xxiii. Deut. xxiii. 5. Joſ. xxiv. 10.

Goſod gwragedd Moab a Midian trwy ei gyngor ef ar waith i droi 'r Iſraëliaid i eſlun-addoliaeth. Duw am hynny yn gorchymmyn i Foyſen yn gyntaf gymmeryd holl flaenoriaid yr afreoliaeth hon, a'u crogi ar gyfer yr haul, ac yna 'n erchi i'r barnwŷr roddi pob rhai i farwolaeth a ymgyfeillaſant â Baal-peor. Yn ddiwaethaf oll y mae Duw yn anſon pla ar y bobl, o'r hon y bu feirw dair mîl ar hugain mewn un dŷdd, y rhai trwy eu chwanegu at y rhai a grogwyd ac a laddwyd â'r cleddyf, a gyrhaeddant i gŷd i bedair mîl ar hugain.

Num. xxv. 1, 2, 3, &c. Deut. iv. 3. Sal. cvi. 28. Dadg. ii. 14. 1 Cor. x. 8.

Phinees, mâb Eleazar fâb Aron yr offeiriad, trwy lâdd Zimri, pennaeth tylwyth ei dâd, a Chozbi merch Sur, pen-cenedl o dŷ mawr ym Midian, yn llonyddu digoſaint Duw, a'r pla yn peidio. Duw am hynny yn ſicrhâu 'r arch-offeiriadaeth yn dragywydd ar dŷ Phinees, ac yn gorchymmyn rhyfela â'r Midianiaid.

Num. xxv. Sal. cvi. 30. Num. xxv. 12.

Moyſen ac Eleazar wrth orchymmyn Duw yn rhoſyddMoab, wrth yr Iorddonen ar gyfer Jericho, yn rhifo 'r bobl o fâb ugain mlwydd ac uchod, ac yn eu cael yn chwê chân mîl a mîl a ſaith gant â deg ar hugain o wŷr, heb law 'r Lefiaid, rhifedi pâr rai, gan eu rhifo o fâb mîs oed ac uchod, ſy'n dyfod i dair mîl ar hugain; ac yna Moyſen yn cael gorchymmyn i gyfrannu tîr yr addewid rhwng yr Iſraëliaid.

xxvi.

Merched Salphâd yn cael cyfrannu tîr eu tâd rhyngddynt o ddiffyg etifedd gwraig; hyn yn achos gwneuthur cyfraith etifeddiaethau.

xxvii. 1, 2,

Duw yn rhybuddio Moyſen am ei farwolaeth; ac ar hynny yn appwyntio Joſua i gael ei le ef, ar yr hwn y mae Moyſen yn goſod ei ddwylaw, ac yn rhoi iddo gynghorion. Gwneuthur amryw ddeddfau.

12, 23. Deut. iii. 26, 27, 28.

Deuddeng mîl o'r Iſraëliaid dan orchymmyn Phinees yn gorchfygu 'r Midianiaid, ac yn lladd pob gwrryw â'r cleddyf yn eu plith hwynt, a'u pum tywyſog, ac yn eu mŷſg hwy Sur tâd Cozbi: a Balam y ſwynwr; eithr y maent yn cadw'r gwragedd yn fyw, am hynny Moyſen yn digio, ac yn gorchymmyn lladd pob plentyn gwrryw, a phob benyw ond y rhai ſy a'u morwynodd ganddynt.

Num. xxxi. Joſ. xxii. 21, 22.

Y tiroedd oedd yn perthyn i Sehon ac Og, ſef y cwbl o Arnon i fynydd Hermon, y mae Moyſen yn eu rhannu ac yn eu rhoi i lwyth Reuben a Gad, a hanner llwyth Manaſſe; felly y mae eu meddiannau hwy yn gorwedd y tu yma i'r Iorddonen; etto y maent hwy 'n cynnorthwyo 'r llwythau eraill yn eu holl ryfeloedd, hŷd oni orchfygaſant y Cananeaid, a meddiannu tîr yr addewid.

Num. xxxii. Deut. iii. Joſ. xiii. a xxii.

Moyſen

Deut. xxvii. Moyſen yn gorchymmyn i'r bobl wrth fyned dros yr Iorddonen, oſod cerrig mawrion, a 'ſgrifennu 'r deg gorchymmyn arnynt, gyd â ffurf y ſendith ar fynydd Garizim, xxviii. a'r felldith ar fynydd Ebal, gan eu cynghori i gadw cyfraith Dduw, trwy oſod ger bron eu llygaid y bendithion a ddeuai o hynny.

xxix. Y mae eſe hefyd yn adnewŷddu 'r cyfammod a wnaeth Duw â hwy a'u plant ar fynydd Horeb, a thrachefn yn eu cynghori i gadw 'r gyfammod honno wrth yr holl fendithion a'r melldithion a ganlynai 'n xxx. ddïau y ſawl a'i cadwai neu a'i torrai: etto gyd ag addewid o faddeuant ac ymwared, o's un amſer wedi ei thorri yr edifarhaënt am eu pechod; ac yn dywedyd iddynt ym mhellach ddarfod i Dduw fynegi fel hyn ei ewyllys iddynt, fel na bo i neb a droſeddo rhag llaw, wneuthur eſgus anŵybodaeth.

xxxi. Moyſen, wedi yſgrifennu 'r gyfraith hon, yn ei rhoi i'r offeiriaid, meibion Lefi, a hen- xxxii. uriaid y bobl i'w chadw: yr un dydd hefyd y mae eſe 'n yſgrifennu ei gân odidoccaf, ac yn ei dyſgu i blant Iſrael i'w chanu: a chwedi gorphen Llyfr y gyfraith, y mae eſe 'n tretnu ei oſod ef yn yſtlys yr arch.

xxxiii. Moyſen bellach yn nesâu at ei ddiwedd, yn bendithio pob llwyth yn neillduol, trwy ffordd o brophwydoliaeth, ond llwyth Simeon yn unig,

xxxiv. Yn y deuddegfed mîs o'r flwyddyn hon y mae eſe yn eſgyn i fynydd Nebo, ac oddiyno yn gweled Gwlâd yr addewid, ac yn mawr yno yn ugain mlwydd a chant oed. Mae Duw yn ſymmud corph Moyſen o'r lle y bu eſe farw i glŷn yn nhîr Moab gyferbyn a Beth-peor, ac yn ei gladdu ef yno, ac nid edwyn neb y ſân lle y goſododd eſe ef hŷd y dydd hwn. Yr Iſraëliaid yn galaru am dano dros ddeng niwrnod ar hugain.

Yma y mae 'r Pentateuch neu bùm llyfr Moyſen yn diweddu, yn cynnwys Yſtoria dwy fil a phùm cant a deuddeng mlynedd a deugain a hanner, o ddechreuad y bŷd; a Llyfr Joſua yn dechreu gyd â 'r unfed flwyddyn a deugain yn ôl ymadawiad plant Iſrael o'r Aipht.

Joſ. ii. Joſua, wedi ei ſicrhâu yn ei lywodraeth gan Dduw, yn anfon allan ysbiŵŷr o Sittim i ddinas Jericho, y rhai wedi llettya gyd â Rahab, ſy'n cael eu hanfon ymaith yn ddirgel pan ydys yn ymofyn am danynt.

iii. Ar y degfed dydd o'r mîs cyntaf (*y 30 o Ebrill*) ſef y dydd yr oedd yr Oen Paſg i'w ddewis o'r praidd, yr Iſraëliaid dan dywyſogaeth Joſua, arŵydd o Iefu Griſt, yn myned i'r làn o afon yr Iorddonen i Canan, gwlâd yr addewid, arŵydd o nefolach gwlâd. Maent yn myned trwy 'r afon ar dîr ſych, a'r dyfroedd y prŷd hynny wedi iv. hollti; Joſua, er coffadwriaeth am y rhyfeddol fyniediad hwn, yn goſod i fynu ddeuddeg carreg ynghanol yr Iorddonen, a chan gymmeryd deuddeg o gerrig eraill o'i chanol hi yn eu ſefydlu yn Gilgal, lle maent yn gwerſyllu nefaf.

v. Joſua drannoeth yn adnewŷddu arfer yr enwaediad a adawſid heibio ddeugain mlynedd.

10, Yr Iſraëliaid, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r un mîs brydnhawn, yn cynnal eu Paſg cyntaf yngwlâd Canan.

11, 12, Y manna yn peidio drannoeth wedi 'r Paſg.

13. Ein Harglwydd Ieſu, tywyſog llu 'r Arglwydd, yn ymddangos i Joſua, yr Ieſu cyſgodol, o flaen Jericho, a chleddyf noeth yn ei law, ac yn addaw yno ymddiffyn ei bobl.

Ynnill Jericho ar y ſeitnfed dydd, wedi Joſ. vi. dwyn arch yr Arglwydd o'i hamgylch, ei muriau yn ſyrthio i lawr, wrth lais udgyrn yr offeiriaid; llâdd ei holl breſwylwŷr â'r cleddyf, ond Rahab a'i theulu.

Yr Iſraëliaid yn gwarchae ar Ai, ac yn vii. cael eu taro gan eu gelynion, wedi i Dduw eu gadael o achos cyſſegr-ladrad Achan; dadguddio pechod Achan wrth fwrw coelbrennau, a'i gael ef ei hun yn euog, ei labyddio i farwolaeth, a'i loſgi â thân ynghŷd â'i blant a'i anifeiliaid, a'r hyn oll a feddai. Wedi llonydddu Duw â hyn, ynnill Ai trwy viii. gynllwyn, a'i difetha 'n llwyr.

Codi allor ar fynydd Ebal yn ôl y gyfraith 30, 35, a wnaethpwyd, a 'ſgrifennu 'r deg gorchymmyn arni; adrodd y bendithion a'r melldithion ar fynydd Ebal a mynydd Garizim, o darllain llyfr y gyfraith ynghluſtiau 'r bobl.

Brenhinoedd Canan yn ymwneuthur yn ix. erbyn Iſrael; y Gibeoniaid yn unig yn dwyllodrus yn cael ffordd i gadw eu bywyd eu hunain, trwy wneuthur cyfammod â hwynt, eithr yn cael eu rhwymo gwedyn i ſwyddau gweiſion tŷ Dduw.

Adoniſedec, brenhin Caerſalem, ynghŷd x. â brenhinoedd Hebron, Jarmuth, Lachis, ac Eglon, gan glywed i Gibeon fyrthio ymaith oddi wrthynt, yn uno eu byddinoedd ynghŷd, ac yn gwarchae arni; eithr Joſua yn codi'r warchae, yn erlid y pùm brenhin hynny ac yn eu taro hwynt hŷd Azeca, yr Arglwydd yn y cyfamſer yn llâdd mwy â cherrig cenllyſg o'r nefoedd nâ meibion Iſrael â'u cleddyfau. Joſua yn gorchymmyn i'r haul aros yn Gibeon, a'r lleuad yn nyffryn Aialon, dros ym mron diwrnod cyfan, nes i'r Iſraëliaid ddïal yn llwyr ar eu gelynion. Y pùm brenhin yn ymguddio mewn ogof ym Macceda; eu dwyn allan oddi yno, eu diyſtyru, a'u crogi.

1450. O gynhauaf y flwyddyn hon, ym Ecſod. mha un, wedi i'r manna ddarfod, y maent xxiii. 10, yn dechreu llafurio 'r ddaear, y mae cym- 11. meryd codiad y flwyddyn ſabbothaidd.

1445. Duw yn gorchymmyn i Joſua wedi Joſ. xiii. iddo 'n awr fyned yn hên, rannu 'r holl wlâd o du gorllewin yr Iorddonen, rhwng y naw llwyth ſy 'n aros, â'r hanner arall o lwyth Manaſſe. Yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Lefi.

Y brenhinoedd eraill, â pha rai y cyn- xi. haliodd Joſua ryfel dros chwê blynedd, yn bwriadu goſod arno ef â byddinoedd unedig, eithr y mae Joſua yn dyfod am eu pennau yn ddirybudd, yn eu llâdd, ac yn meddiannu eu gwledydd.

Joſua yn awr yn diwreiddio 'r cawri hyn- 21, ny, yr Anaciaid â'u dinaſoedd, ymaith o'r xiv. Mynydd-dir, o Hebron, Debir, ac Anab, a chan mwyaf o holl fynyddoedd Juda a holl xv. Iſrael. Ac wedi ynnill yr holl wlâd i'w ddwylaw, yn ei rhannu rhwng meibion Iſrael yn ôl eu llwythau; a'r wlâd yn gorphwys heb ryfel.

1444. Y flwyddyn ſabbothaidd gyntaf, neu flwyddyn gorphwyſfa; oddi yma y mae cyfrif y flwyddyn Jubili, neu bob degfed flwyddyn a deugain.

Goſod y tabernacl i fynu yn Silo (a xviii. dybir mai 'r un yw a Salem) lle 'r arhoſodd dri chant ac ŵyth mlynedd ar hugain.

Anſon

Jos. xxii. Anfon y Reubeniaid, Gadiaid, a hanner llwyth Manasse adref i'w meddiannau

xxiii. y tu arall i'r Iorddonen, a'u bendithio.

24 1443. Josua yn casglu holl Israel ynghŷd, yn eu hannog i ufudd-dod, yn adrodd yn

xxiv. fŷr fendithion Duw iddynt, yn adnewyddu 'r cyfammod rhyngddynt hwy a Duw, ac yn marw yn fâb deng mlwydd a chant oed.

Barn. ii. 1413. Wedi marw Josua, a'r henuriaid,

7. y rhai a fu fyw ar ei ôl ef, a'r rhai oedd yn cofio 'r rhyfeddodau a wnaethai Duw dros Israel, oes arall yn canlyn o ddynion yn anghofio Duw, ac yn ymgymmysgu â'r

iii. 6, 7, Cananeaid trwy briodasau, ac yn addoli

8. eu heulynnod. Yn amser yr aflywodraeth a'r annhrefn hyn, pan wnai bob un yr hyn a dybygai oedd union yn ei olwg ei hun, y gwnaethpwyd yr holl anllywodraeth a adroddir yn y pùm pennod olaf o lyfr y Barnwŷr; sef, Eilun-addoliaeth Mica a meibion Dan, rhyfel y Benjaminiaid, ac achos hynny. Duw wedi digio 'n fawr, yn eu rhoi i fynu i ddwylaw Cusan Risathaim brenhin Mesopotamia: yn yr hwn adfyd cyntaf o'r eiddynt nid yw 'n eu dâl ond wyth mlynedd.

9, 1405. Othniel mâb Cenaz, a mâb yng-hyfraith Josua, wedi ei godi i fynu gan Dduw megis barnwr a dialydd ei bobl, yn

10, gorchfygu Cusan Risathaim, ac yn gwaredu Israel o gaethiwed, a'r wlâd yn cael llonydd ddeugain mlynedd, wedi'r llonydd cyntaf a ynnillodd Josua iddynt.

12, 1343. Othniel yn marw, a'r Israëliaid yn fyrthio drachefn i bechu yn erbyn Duw, ac yn cael eu rhoi i fynu i ddwylaw Eglon brenhin Moab, yr hwn gan ymgynnyllu â'r Ammoniaid a'r Amaleciaid, fy 'n cŵmpo 'r Israëliaid ac yn ynnill Iericho; a'r rai oll orthrymder yma yn para ddeunaw mlynedd.

25, 1325. Codi Ehwd mâb Gera gan Dduw i

30. fod yn ddialydd ei bobl, yr hwn trwy gymmeryd fod ganddo air o gyfrinach ag Eglon, fy 'n ei frathu ef yn ei botten â'i ddager, yna wedi myned ymaith y mae 'n casglu holl Israel ynghŷd i fynydd Ephraim, ac yn llâdd ynghŷlch deng mîl o wŷr cryfion o'r Moabiaid, a'r wlâd yn cael llonydd ddeugain mlynedd wedi 'r llonydd gynt a ynnillodd Othniel.

31. Ar ei ôl ef Samgar mâb Anath yn llâdd chwê chant o'r Philistiaid ag irai ychen; yntau hefyd yn gwaredu Israel.

v. 1, 2, 1305. Yr Israëliaid wedi marw Ehwd,

3, yn dychwelyd at eu hên bechod, ac yn cael eu rhoi i fynu gan Dduw i law Jabin brenhin Canan; a'r caethiwed yma yn para arnynt ugain mlynedd.

4. 1285. Debora, gwraig Lapidoth, prophwydes, yr hon yr amser yma fy 'n barnu Israel ym mynydd Ephraim, a Barac o lwyth Nephtali, wedi ei wneuthur yn dywysog llu Israel, yngolwg Megido, yn gorchfygu Sisara tywysog llu Jabin, yr hwn y mae Jael gwraig Heber y Cenead yn ei lâdd wedyn yn ei phabell ei hun. Debora yn gwneuthur cân er coffadwriaeth am y fud-

v. 31. dugoliaeth hon, a'r wlâd yn cael llonydd ddeugain mlynedd wedi'r llonydd gynt a fynnodd Ehwd.

vi. 1252. Yr Israëliaid yn pechu drachefn, yn cael eu rhoddi yn llaw 'r Midianiaid; y pedwerydd caethiwed yma yn para saith mlynedd. Ar hyn y maent yn llefain ar Dduw am gymmorth, a phrophwyd yn eu ceryddu. Yna anfon Gedeon fab Manasse gan angel Duw i'w gwaredu hwynt. Efe yn gyntaf yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn llosgi ei lwyn ef, ac yn cael ei alw Jerubbaal. Efe yn dewis tri chant yn unig (a Duw yn gorchymmyn felly) allan o ddeuddeng mîl ar hugain o wŷr a ddaethent atto ef; eithr â hwy y mae efe yn gyrru holl lu y Midianiaid i ffoi, a'r rhai y mae 'r Ephraimiaid gwedyn yn eu herlid, ac yn llâdd eu tywysogion Oreb a Zeeb. Barn. vii. viii.

Gedeon, wedi llonyddu gwŷr Ephraim, y rhai a achwynasant am na's galwesid i'r frwydr ar y cyntaf, yn myned dros afon yr Iorddonen, ac yn gorchfygu gweddillion byddin y Midianiaid; y mae efe hefyd yn ceryddu gwŷr Succoth a Phenuel y rhai a ommeddasant iddo luniaeth ar ei daith: ac yn lladd dau frenhin Midian, Zeba a Salmunna. Yn ôl y buddugoliaethau mawrion hyn, yr Israëliaid yn cynnyg ficrhâu 'r frenhiniaeth arno ef a'i hiliogaeth, yntau yn ei gwrthod hi; eithr wedi derbyn eu clust-dlysau aur, y mae 'n gwneuthur o honynt Ephod, yr hyn wedyn sy 'n achos o ddelw-addoliaeth. Wedi goresgyn y Midianiaid fel hyn, y mae 'r wlâd yn cael llonydd ddeugain mlynedd wedi 'r llonydd gynt a adferwyd iddynt gan Ddebora a Barac.

1236. Gedeon yn marw, a'r Israëliaid yn 33. dychwelyd i ddelw-addoliaeth, yn addoli Baal-berith yn lle eu Duw.

Abimelech, mâb Gedeon (o'i ordderch- ix. 1, 2, wraig) yn amcanu mynnu iddo ei hun y &c. frenhiniaeth a wrthodasai ei dâd, yn llâdd dengwr a thrugain o'i frodyr i gyd ar un garreg, a chwedi cael trwy help gwŷr Sichem ei wneuthur yn frenhin, Jotham mâb ieuangaf Gedeon, yr hwn yn unig a ddiangasai rhag cynddaredd Abimelech, o ben mynydd Garizim yn ymliw â hwy am y cam a wnaethent â thŷ ei dâd ef; a thrwy ffordd o ddammeg yn rhag-fynegi eu cŵmp hwy, ac wedi gwneuthur hynny yn ffoi ac yn trigo 'n llonydd yn Beer.

1233. Wedi i Abimelech deyrnasu ar Is- 22. rael dair blynedd, Gaal y Sichemiad yn cŷdfwriadu yn ei erbyn ef; yntau wedi dadguddio hynny iddo gan Zebul, yn llwyr ddinystrio dinas Sichem, ac yn llâdd ei holl breswylwŷr â'r cleddyf, ac yn llosgi teml eu duw Berith â thân, oddi yno y mae yn myned ac yn gwarchae ar Thebes, lle y mae efe yn cael ei daro ar ei ben â darn o 50.

faen melin a daflodd gwraig arno oddi ar 2 Sam. y mûr, ac yna ei lâdd yn gwbl gan ei langc xi. 21. oedd yn dwyn ei arfau ef.

1232. Tola, mab Pua, ar ôl Abimelech, Barn. x. yn barnu Israel dair blynedd ar hugain. 1, 2,

1210. Jair y Gileadiad yn dyfod ar ôl Tola, ac yn barnu Israel ddwy flynedd ar hugain. 3,

1206. Yr Israëliaid wedi gwrthod y gwîr Dduw etto, yn cŵmpo i addoli duwiau 8, amryw genhedloedd, ac yn cael eu rhoi i fynu yn llaw 'r Philistiaid a'r Ammoniaid; y pummed caethiwed yma yn para dair blynedd ar bymtheg.

1188. Ar eu hedifeirwch a'u hymadawiad â'u heulynnod, y maent o'r di- 15. wedd yn cael trugaredd.

1187. Jephtha y Gileadiad, wedi ei wneu- xi. thur yn dywysog llu Israel, yn daroſtwng yr Ammoniaid; cyn y frwydr yn addunedu ei ferch yn amryfus i'w hoffrymmu yn aberth, ac wedyn yn cwblhâu hynny; yn lladd â'r cleddyf ddwy fîl a deugain o Ephraimiaid, a ymddygasent yn uchel-falch yn xii. 6, ei erbyn ef, ac yn barnu Israel chwê blynedd.

1182.

Barn. xii. 8, 1182. Ibſan y Bethlehemiad yn dyfod ar ôl Jephtha, ac yn barnu Iſrael ſaith mlynedd.

11, 1175. Elon y Zabuloniad yn dyfod ar ôl Ibſan, ac yn barnu Iſrael ddeng mlynedd.

13. 1164. Abdon yr Ephräimiad yn dyfod ar ôl Elon, ac yn barnu Iſrael wyth mlynedd.

1 Sam. iv. 18. 1156. Eli 'r arch-offeiriad (yn yr hwn y ſymmudwyd yr arch-offeiriadaeth oddi wrth deulu Eleazar i Ithamar) yn dyfod ar ôl Abdon, ac yn barnu Iſrael ddeugain mlynedd. Yr Iſräeliaid etto yn digio 'r Arglwydd, ac yntau yn eu rhoddi hwy yn llaw 'r Philiſtiaid. Mae 'r chweched caethiwed yma 'n dechreu ſaith mîs wedi i Eli ddechreu llywodraethu; ac yn para ddeugain mlynedd, ſef hŷd ym mhen ſaith mîs wedi ei farw ef, pan ddygwyd yr arch yn ôl drachefn.

Barn. xiii. 1, 2, 24. 1155. Geni Samſon y Nazaread ſel y rhag-ſynegaſai angel, yn Sora.

xiv. 4. 1137. Tra yw Eli 'r arch-offeiriad yn trîn ſwydd barnwr mewn pethau dinaſaidd dan y Philiſtiaid, Samſon yn cymmeryd achos i ymgynhennu â hwynt, trwy briodi gwraig o Timnath; canys wedi rhoddi dychymmyg i'r Philiſtiaid ar ddŷdd ei briodas, â dàl cyngŵyſtl: y mae ei wraig ef yn dywedyd iddynt ei feddwl ef; yntau gan lidio am hyn yn myned ac yn lladd deg ar hugain o wŷr Aſcalon, ac yn rhoddi iddynt y parau dillad a ddioſgaſai efe oddi am eu cyrph hwynt, i gwblhau 'r gyngŵyſtl a gollaſai ef, ac yn dychwelyd adref at ei dâd.

xv. 1136 Samſon drachefn yn amſer cynhauaf yn myned i anrhegu ei wraig â mŷn gafr i dŷ ei thâd, eithr yn ei chael wedi ei rhoi ymaith mewn priodas i ŵr arall. Samſon yn bwriadu ymddial; yn dàl tri chant o lwynogod, ac wedi clymmu ffaglau wrth eu cynffonnau yn eu troi hwynt oll i ydau 'r Philiſtiaid, ac i'w gwin-llannoedd a'u holiwydd-lannau ac yn eu goſod i gŷd ar dân. Y Philiſtiaid yn cymmeryd gwraig Samſon a'i Dâd ynghyfraith, ac yn eu lloſgi; Samſon i ymddial, yn lladd lliaws mawr o honynt, ac yn aros ynghoppa craig Etam; wedi ei ddal yno gan dair mîl o'r Iuddewon, a'i roddi ganddynt hwy yn llaw 'r Philiſtiaid, yn lladd o honynt fil o wŷr â gên aſyn, yn yr hwn le mae efe 'n cael ei lonni 'n rhyfeddol pan oedd yn ſychedig

xvi ac yn barod i lewygu.

1117. Samſon yn cael ei fradychu gan Ddalila ei ordderch, yn colli gwallt ei Nazareadaeth, a'i roddi i'r Philiſtiaid; hwynthwy yn tynnu ei lygaid ef, ac yn ei rwymo â gefynnau prês. Y Philiſtiaid yn ymgaſglu i aberthu i Ddagon eu duw, a dwyn Samſon i beri iddynt chwerthin; yntau wedi i'w wallt dyfu a'i gryfder ddychwelyd mewn meſur mawr, yn ymaflyd yn y ddwy golofn, y rhai yr oedd y tŷ yn ſefyll arnynt (yn yr hwn yr oedd tywyſogion y Philiſtiaid, a lliaws mawr o bobl) ac yn tynnu 'r tŷ i lawr, gan ladd mwy o wŷr wrth farw nag a laddaſai efe trwy gydol ei fywyd. Felly y bu efe farw, wedi iddo farnu Iſrael yn

1 Sam. iv. nyddiau 'r Philiſtiaid ugain mlynedd.

1116. Yr Iſräeliaid yn codi mewn arfau yn erbyn y Philiſtiaid, eithr yn aflwyddiannus iawn, canys y maent yn colli ynghŷlch pedair mil o wŷr mewn un frwydr. Yna y maent yn anfon am arch y cyfammod o Silo, ac yn peri ei dwyn i'r gwerſyll. Y Philiſtiaid gan weled y cwbl yn awr yn ſefyll ar chwarae, yn nerthu eu gilydd i ymddŵyn yn wŷr y dwthwn hwnnw, ac felly yn goſod ar yr Iſräeliaid, ac yn lladd deng mil ar hugain o honynt. Ynnill arch Duw, a lladd Hophni a Phinees, offeiriaid, a meibion Eli. Hên Eli yntau pan ddygwyd newyddion am hyn oll atto ef, gan ddychrynu wrth hyny, yn ſyrthio oddi ar ei eiſteddfa, ac yn torri ei wddf yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg a phedwar ugain o'i oedran.

Y Philiſtiaid wedi dwyn yr arch i Aſdod, 1 Sam. v. yn ei goſod yn nhŷ Ddagon eu duw. Ond pan gafwyd Dagon wedi ſyrthio i lawr ddwy waith ar ei wyneb ger ei bron hi, a thorri 'n ddarnau, a phreſwylwŷr y lle wedi eu plâu yn dôſt, y maent yn ei ſymmud hi oddi yno i Gath, ac oddi yno i Ecron. Eithr vi. gan fod yr un plaau a barnedigaethau yn canlyn pa le bynnag yr elai, ar ôl ſaith o hiſoedd, wrth gyngor eu hoffeiriaid y maent yn anſon yr arch adref drachefn, â rhoddion ac anrhegion gyd â hi i dîr Iſrael. Ei dwyn i Bethſemes, lle y mae dengwr a thrugain a deng mil a deugain o wŷr yn cael eu taro am edrych yn yr arch. Ei dwyn oddi yno vii. i dŷ Abinadab yn Ciriath-iearim, ſy 'n cyſſegru Eleazar ei fâb i'w chadw hi.

1096. Ym mhen ugain mlynedd, yr Iſräeliaid trwy annogaeth Samuel yn edifarhâu ar gyhoedd ym Miſpa, a Duw ar eu dychweliad, â tharanau o'r nefoedd yn eu gwaredu hwynt oddi wrth ruthr y Philiſtiaid, y rhai ydys yn eu daroſtwng, gan fod llaw 'r Arglwydd yn erbyn y Philiſtiaid 13, holl ddyddiau Samuel.

1095. Samuel wedi myned yn hên, yn viii. cymmeryd ei feibion i'w gynnorthwyo yn [illegible] y llywodraeth; o achos anllywodraeth parai y mae 'r Iſräeliaid yn gofyn brenhin Hoſea iddynt, ar hynny Duw yn rhoi brenhin xiii. 10, iddynt yn ei ddigllonedd, ſef, Saul mâb Cis, wedi i Samuel farnu Iſrael un mlynedd ar hugain. Enneinio Saul yn ddirgel gan Samuel, a'i gyhoeddi 'n frenhin ar gyhoedd ym Miſpa, Yngŷlch pen mîs gwedyn, Nahas brenhin yr Ammoniaid yn gwarchae ar Jabes-Gilead, a Saul yn codi 'r warchae wedyn, ar hynny holl gynnulleidfa Iſrael yn dyfod ynghŷd i Gilgal, ac yn cyhoeddi Saul yn frenhin drachefn.

1085. Geni Dafydd mâb Jeſſe yr Ephratëwr yn Bethlehem ddeng mlynedd ar hugain cyn iddo ddyfod yn frenhin yn lle Saul. Mâb ieuangaf ei dâd oedd efe.

1063. Duw yn gwrthod Saul, ac yn anfon Samuel i Bethlehem yno i enneinio Dafydd yn frenhin, yr hwn y mae Saul byth gwedyn yn ei erlid yn dôſt.

Etto y mae Jonathan mâb Saul yn ei garu ef ac yn ei achub yn fynych rhag creulonder Saul.

Dafydd, wedi cael Saul ddwywaith yn ei law, yn peidio gwneuthur niweid iddo.

1060. Dafydd rhag ofn ſyrthio ryw brŷd neu gilydd yn nwylaw Saul, yn ffoi i Gath at Achis frenhin, yn dwyn chwê channwr gyd ag ef, a chwedi cael Siclag ganddo ef i drigo ynddi, yn aros flwyddyn a phedwar mis yng wlâd y Philiſtiaid; oddi yno yn ysbeilio gwledydd y Gefuriaid, y Girziaid, a'r Amaleciaid, ac yn lladd pawb â'r cleddyf, yn wŷr ac yn wragedd, heb adael un yn fyw i ddwyn chwedlau o hynny i'r brenhin Achis.

1055. Achis gan amcanu gwneuthur rhyfel ar yr Iſräeliaid, yn cymmeryd Dafydd gyd ag ef i'r daith honno, at yr hwn pan yw ar ei daith gyd â 'i chwê channwr, y

mae

mae llawer eraill o lwyth Manaſſe yn dyfod, ac yn ymgyſſylltu ag ef.

1 Sam. xxviii. Saul wrth weled byddin y Philiſtiaid, mewn ofn mawr, ac (a Samuel yn awr wedi marw) yn myned i Endor i ymgynghori â dewines yno; y wraig yn codi drychiolaeth Samuel, a Saul yn derbyn oddi wrtho y farn ofnadwy honno, Yr Arglwydd a ddyry Iſrael gyd â thi yn llaw 'r Philiſtiaid.

xxix. Tywyſogion y Philiſtiaid yn eiddigeddu wrth Ddafydd; yntau a'i wŷr y bore drannoeth yn gadael y llu, ac yn dychwelyd i Siclag.

xxxi. Y byddinoedd yn ymgyfarfod, a gorchfygu 'r Iſraeliaid; llâdd tri mâb Saul, ac yntau yn ſyrthio ar ei gleddyf ei hun.

2 Sam. i. Amaleciad ym mhen tridiau wedyn yn dwyn coron Saul, a'r freichled oedd am ei fraich ef, ac yn eu hanrhegu i Ddafydd, gan addef ddarfod iddo yn ôl ei gael ef wedi ſyrthio ar ei gleddyf, ei lâdd ef yn gwbl, a chymmeryd y goron oddi ar ei ben ef; ar hynny Dafydd yn peri ei roddi ef i farwolaeth, am eſtyn ei law i lâdd Enneiniog yr Arglwydd; ac yn gwneuthur marwnad i Saul a Jonathan. Dafydd, wedi ymgynghori â Duw, yn myned gyd â'i wŷr i Hebron, lle mae 'n cael ei enneinio yn frenhin gan wŷr Juda ei lwyth ei hun, yn y ddegfed flwyddyn ar hugain o'i oedran, ac yn teyrnaſu yno ſaith mlynedd a chwe mîs.

ii.

1 Cron. xii. 23.

2 Sam. ii. 8, Abner, yr hwn oedd dywyſog y filwriaeth gan Saul, yn dwyn Iſboſeth mâb Saul i Mahanaim, ac yn ei oſod ef yn frenhin yno ar y rhan arall o Iſrael.

12, 9. 1053. Ym mhen dwy flynedd gwedi, y mae ymladd creulon a mynych yn codi rhwng deuddeg o wŷr o blaid Dafydd, a Joab nai Ddafydd yn ben arnynt, a deuddeg eraill o wŷr o blaid Iſboſeth, o barai y mae Abner yn benraf; eithr y cyntaf yn waſtad yn myned yn gryfach-gryfach.

iii. 6, 1048. Abner wedi cael ei waradwyddo gan Iſboſeth, yn cilio at Ddafydd, ac yn ymddiddan â'r gwŷr pennaf o Iſrael i droi 'r holl frenhiniaeth atto ef, a hyn lle clywai gwŷr Benjamin.

22. Efe yn dyfod at Ddafydd ac yn cael ei roeſawu yn garedig; yn cael ei lâdd wrth ddychwelyd trwy frâd gan Joab. Dafydd yn galaru yn fawr o blegid ei farwolaeth anamſerol ef, ac yn ei gladdu yn Hebron.

iv. 2. Baana a Rechab yn llâdd eu harglwydd a'u meiſtr Iſboſeth, ag efe 'n gorwedd ar ei wely. Yn dwyn ei ben ef at Ddafydd, yr hwn o ran adgaſrwydd i'w bradwriaeth, ſy 'n peri eu llâdd yn y fan.

v. 1 Cron. xi. Y tywyſogion a henuriaid yr holl lwythau wedi dyfod i Hebron, yn enneinio Dafydd y drydedd waith, ac yn ei wneuthur yn frenhin ar holl Iſrael.

2 Sam. v. 5, 6, 7, 9. 1047. Dafydd â holl Iſrael yn myned i Gaerſalem yn erbyn y Jebuſiaid, ac yn ennill amddiffynfa Seion, ac yn ei galw hi Dinas Ddafydd, gan wneuthur Caerſalem yn eiſteddfa'r frenhiniaeth, ac yn teyrnaſu yno ar holl Iſrael dair blynedd ar ddeg ar hugain.

vi. 1 Cron. xvi. 1045. Arch y cyfammod, yr hon yn y flwyddyn ſabbothaidd gyntaf a ddygaſid o Gilgal i Silo, yn cael y flwyddyn hon, a hi'n flwyddyn ſabbotha dd hefyd, ei dwyn o Ciriath-jearim allan o dŷ Abinadab, a'i goſod yn Seion; deng mîl ar hugain o etholedigion yn Iſrael yn ei chanlyn, ac yn canu 'r wythfed Salm a thrugain.

2 Cron. i. 4. 1044. Dafydd yn awr yn preſwylio yn ei dŷ o gedrwydd, yr hwn a adeiladaſai efe, ac yn byw mewn heddwch llawn a pherffaith, yn mynegi i Nathan y prophwyd ei amcan ar adeiladu tŷ i Dduw, eithr a attebir oddi wrth Dduw mai gwaith oedd hwn a wnaid nid ganddo ef, o herwŷdd ei fod yn ŵr gwaedlyd, ac wedi ei ddwyn i fynu mewn rhyfel, ond gan ei fâb Selyf, gŵr heddychlon, a enid iddo ef. Treulio 'r amſer o hyn hŷd enedigaeth Selyf mewn rhyfeloedd; ym mha rai y mae Dafydd yn daroſtwng y Philiſtiaid, yr Edomiaid, yr Amaleciaid, y Moabiaid, yr Ammoniaid, a'r Syriaid, ac yn eſtyn ei frenhiniaeth hŷd derfynau eithaf y wlâd honno a addawſid i hâd Abraham, ac ni pherchenogwyd erioed gan un o honynt, ond Dafydd yn unig, a'i fâb Selyf.

2 Sam. vii. 1 Cron. xvii. Deut. xi. 24. 1 Bren. iv.

1035. Wedi pen y flwyddyn hon, Joab gwedi myned â'r llu yn erbyn yr Ammoniaid, yn gwarchae ar Rabbath mam-ddinas Ammon, tra'r oedd Dafydd yn cymmeryd ei eſmwythder yng Nghaerſalem, ac yn godinebu yno gyd â Bathſeba gwraig Urias yr Hethiad, yr hwn oedd y prŷd hynny yn y llu, yr hwn hefyd y mae efe 'n peri ei lâdd.

2 Sam. xi. 1 Cron. xx. 1034. Geni 'r plentyn a ynnillwyd ſelly mewn godineb. Argyoeddi Dafydd gan Nathan y prophwyd am ei bechod, ac yntau yn edifarhâu; yn dyſtiolaeth o'r hyn y mae efe 'n cyfanſoddi'r unfed Salm ar ddeg a deugain. Y plentyn yn marw.

2 Sam. xii. 1033. Bathſeba yn awr yn myned yn wraig i Ddafydd, ac yn ymddŵyn mab iddo, i'r hwn megis i un a ddeuai yn ŵr hêdd, y mae Duw yn rhoi 'r enw Selyf: ac megis un anwyl gan yr Arglwydd, yr enw Jedidia. 25.

1 Cron. xxii. 9. 1032. Amnon, mâb hynaf Dafydd, yn treiſio ei chwaer Tamar.

2 Sam. xiii. 1, 23, 1030. Abſalom yn dial ei chwaer Tamar, ac yn llâdd ei frawd Amnon; am yr hyn y mae efe 'n ffoi i Geſur yn Syria, lle mae efe 'n aros dair blynedd gyd â'r brenhin Talmai, ei daid o du ei fam.

xiv. 1027. Ar ôl tair blynedd o alludedd, y mae efe 'n dychwelyd i Gaerſalem, lle mae 'n aros ddwy flynedd cyn cael myned i wŷdd y brenhin ei dâd, a chael ei gymmod ef.

xv. 1024. Y mab gwrthryfelgar yma, wedi cael cerbydau a meirch a llu i'w ganlyn, yn ynnill ffafr y bobl, ac yn lladratta eu calonnau oddi wrth ei dâd Dafydd.

7. 1023. Y flwyddyn rhag wyneb y mae efe yn rhith talu adduned yn cael cennad i fyned i Hebron, lle trwy gyngor Achitophel, y mae 'n torri allan i wrthryfela yn amlwg, ac yn gyrru ei dâd i ffoi o Gaerſalem.

xvii. Achitophel, am nad yw Abſalom yn dilyn ei gyngor ef ym mhob peth, yn ymgrogi.

xviii. Abſalom, wedi colli ugain mîl o wŷr, yn ffoi, a brig derwen yn dal gafael arno; efe ynghrôg yno, a Joab yn ei frathu trwyddo.

xxiv. 1017. Satan yn temtio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo 'r bobl; Duw, wedi anſoddloni i hynny, yn anfon prophwyd i gynnyg ei ddewis iddo o dair pla, *ef*, newyn, cleddyf. neu haint.

1 Cron. xxi. Dafydd yn dewis ſyrthio yn llaw Duw trugarog yn hytrach nag yn nwylaw dynion. Felly Duw yn rhoddi haint, o ba un y mae 'n marw ddeng mil a thrugain o wŷr mewn un dŷdd. Duw, pan yw'r angel ar fedr dinyſtrio Caerſalem, yn erchi iddo attal ei law; canys y mae

efe 'n gweled Dafydd yn edifarhâu mewn ſâch-liain, ac yn erfyn arno arbed y bobl wirion, a throi ei law arno ef ac ar dŷ ei dâd.

1 Bren. xiv. 21. 1016. Geni Rehoboam i Selyf, o Naama Ammonies.

i. 1015. Dafydd yn awr yn ddeg a thrugain oed, ac wedi torri gan oſalon a rhyfeloedd gwaſtadol, yn myned mòr wàn a llêſg, fel na all dillad ei gynheſu mwyach. Am hynny goſod Abiſag, gwŷryf ieuange, i'w gynheſu ef. Adonïa yn gweled ei dâd yn darfod fel hyn, yn ei wneuthur ei hun yn frenhin, trwy gymmorth Joab ac Abiathar, yr hyn wedi i Ddafydd ei ddeall, y mae efe yn y màn yn gorchymmyn i Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd, gyd a gwŷr mawrion eraill, enneinio Selyf yn frenhin. Adonïa yn clywed hyn, yn cymmeryd noddfa, ac yn cael maddeuant.

ii. Dafydd, wedi rhoi cyngor i'w fab Selyf, yn marw; wedi iddo deyrnaſu yn Hebron ſaith mlynedd a chwê mis, a thair blynedd ar ddeg ar hugain yng Nghaerſalem dros holl Iſrael.

iii. 1, 2. 2 Cron. viii. 11. 1 Bren. iii. 5. 1014. Pharo, brenhin yr Aipht, yn rhoi ei ferch yn briod i Selyf.

Yr Arglwydd yn ymddangos i Selyf mewn breuddwyd, ac yn erchi iddo ofyn y peth a fynnai, ac fe a'i rhoddid iddo. Selyf yn gofyn doethineb; Duw 'n rhoi doethineb oddi uchod iddo, ac yn chwanegu at hynny gyfoeth ac anrhydedd. Selyf yn dangos y doethineb yma a roddes Duw iddo ef, yn amlwg ragorol wrth farnu rhwng y ddwy buttain.

Pummed Oes y Byd.

vi. 1. 2 Cron. iii. 1. 1012. SElyf yn goſod ſeilfeini 'r Deml *c.g. Criſt.* yn y bedwar canfed flwyddyn a phedwar ugain yn ôl ymadawiad meibion Iſrael o'r Aipht.

1 Bren. vi. 38. 1005. Gorphen Teml Selyf yn yr unfed flwyddyn ar ddeg o'i deyrnaſiad ef, wedi bod yn ei hadeiladu ſaith mlynedd a hanner.

viii. 2 Cron. v, vi, vii. 1004. Selyf, y flwyddyn hon (a hi y nawfed Jubili, a dechreuad y bedwaredd fîl o oed y Byd) â braint mawr yn cadw gŵyl cyſſegriad y deml, ar ba amſer y mae Duw 'n rhoi arwydd gweledig o'i ffafr.

1 Bren. xi. 2 Cron. ix. 975. Selyf, wedi iddo (fel yr ydys yn credu wrth reſwm) ymadael â'i anlladrwydd a'i wagedd, i'r rhai yr oedd efe wedi ymrôi yn rhŷ anghymhedrol, a 'ſgrifennu megis yn dyſtiolaeth o'i edifeirwch, ei lyfr a elwir y Pregethwr, yn marw. Efe a deyrnaſodd ddeugain mlynedd.

1 Bren. xii. Yr Iſraeliaid yn ymgaſglu yn Sichem i goroni Rehoboam mâb Selyf yn frenhin ar holl Iſrael. Y bobl trwy Jeroboam yn ceiſio ganddo eu rhyddhâu o rai gorthrymderau; i ba rai y mae Rehoboam trwy gyngor y gwŷr ieuainge yn rhoi atteb garw, yn dïeithro calonnau deg llwyth oddi wrtho ef: hwynt-hwy yn gwneuthur Jeroboam yn frenhin arnynt, ac yn cŵympo 'r prŷd hynny oddi wrth dŷ Ddafydd, ac oddi wrth wîr addoliad Duw.

25. Jeroboam, yn nechreu ei deyrnaſiad, yn adgyweirio Sichem a ddinyſtriaſai Abimelech ddeunaw a deugain a dau gant o flynyddoedd o'r blaen, ac yn trigo yno; wedyn gan fyned dros yr Iorddonen y mae efe 'n adeiladu Penuel, ac yn y diwedd yn gwneuthur Tirſa yn eiſteddfa ei frenhiniaeth.

xiv. 17. Eithr gan ofni rhag i'w ddeiliaid newŷddion wrth fyned i Gaerſalem i addoli, gael eu hannog i gilio oddi wrtho, y mae efe yn dychymmyg ffurf o greſydd newŷdd, trwy oſod i fynu ddau lo aur, un yn Bethel, a'r llall yn Dan, i'r bobl a hudwyd i ymgrymmu iddynt.

1 Bren. xii. 26.

O amſer y rhwyg farwol yma, Rehoboam yn teyrnaſu ar Juda a Benjamin ddwy flynedd ar bymtheg, a Jeroboam ar Iſrael, neu 'r deg llwyth eraill, ddwy flynedd ar hugain.

xiv. 2 Cron. xii.

974. Yr Offeiriaid a'r Lefiaid a'r Iſraeliaid eraill oedd yn ofni Duw, yn glynu wrth Rehoboam, ac yn cynnal brenhiniaeth Juda dros dair blynedd; wedi 'r pryd hynny Rehoboam yn ſyrthio i eilun-addoliaeth, ac yn peidio rhodio mwyach yn ffyrdd Dafydd a Selyf,

xi. 17.

Jeroboam yn aberthu i'w lo yn Bethel; anfon prophwyd atto oddi wrth Dduw, yr hwn ſy 'n rhag-fynegi 'r barnedigaethau a wnaid ryw ddŷdd ar yr allor honno, a'r offeiriaid (ſef y rhai hynny a wnaethai Jeroboam o wehilion y bobl) oedd yn gwaſanaethu wrthi. Yr hon brophwydoliaeth ſy 'n cael ei chadarnhâu y prŷd hynny ac yno, trwy arŵyddion a rhyfeddodau ar y brenhin ei hun, ac ar yr allor.

1 Bren. xii. 32. xiii. 2.

971. Siſac, brenhin yr Aipht, yn anrheithio Caerſalem a'r Deml: eithr y brenhin a'r tywyſogion yn edifarhâu, wrth bregethiad Semaia y prophwyd, Duw yn peidio â'u rhoi i fynu i'w llwyr ddinyſtrio.

xiv. 25. 2 Cron. xii.

958. Abïam mâb Rehoboam yn dyfod ar ôl ei dâd, ym mrenhiniaeth Juda, ac yn teyrnaſu dair blynedd.

1 Bren. xv.

957. Efe yn cael buddugoliaeth fawr ar Jeroboam, yn llâdd pùm càn mîl o wŷr mewn un frwydr, ac yn ynnill Bethel.

2 Cron. xiii.

955. Aſa, yn yr ugeinfed flwyddyn i Jeroboam, yn dyfod ar ôl ei dâd Abïam, ac yn teyrnaſu un mlynedd a deugain.

1 Bren. xv. 8,

954. Nadab, yn yr ail flwyddyn i Aſa, yn dyfod ar ol ei dâd Jeroboam ym mrenhiniaeth Iſrael, ac yn teyrnaſu ym mron dwy flynedd.

25,

953. Llâdd Nadab, yng warchae Gibethon (tre 'r Philiſtiaid,) gan Baaſa o lwyth Iſſachar, yn y drydedd flwyddyn i Aſa; a'r flwyddyn honno wedi ei wneuthur ei hun yn frenhin ar Iſrael, y mae efe yn llwyr ddifetha holl hiliogaeth Jeroboam, ac yn teyrnaſu bedair blynedd ar hugain. Y prŷd hyn yr oedd y prophwydi Jehu, Hanani, ac Azaria yn byw.

27.

951. Aſa yn dïeu delw-addoliaeth, a chwedi cael deng mlynedd o heddwch, yn cadarnhâu ei deyrnas ag amddiffynfeydd, ac â lluoedd rhyfel.

2 Cron. xiv.

941. Zera yr Ethiopiad yn dyfod yn erbyn Juda â llu aneirif: Aſa yn ei orchfygu ef, yn aberthu i Dduw o'r anrhaith, ac yn gwneuthur cyhoedd gyfammod â Duw. Y mae efe hefyd yn ſymmud Maacha ei fam o ſod yn frenhines, o herwŷdd ei delw-addoliaeth; yn dwyn i'r Deml y pethau a gyſſegraſai ei dâd ac efe ei hun i Dduw, ac yn cael hîr heddwch.

9. xv.

930. Ela, mâb Baaſa, yn dyfod ar ôl ei dâd ym mrenhiniaeth Iſrael.

1 Bren. xvi. 6, 8.

929. Yn yr ail flwyddyn o'i deyrnaſiad, a'r ſeithfed ar hugain i Aſa, Zimri, un o'i dywyſogion, yn cŷd-fwriadu yn ei erbyn ef, yn ei lâdd, ac yn teyrnaſu yn ei le ef. Cyn gynted ag y mae'n eiſtedd ar ei deyrn-gadair, y mae'n llâdd holl dŷ Baaſa; eithr y mae'r llu oedd y prŷd hynny yn gwerſyllu yn erbyn

Gibethon, yn gwneuthur Omri yn frenhin iddynt; yntau yn y màn yn gwarchae ar Tirſah, ac yn ei hennill hi. Zimri wedi gweled hynny, yn lloſgi llŷs y brenhin, ac yn darfod am dano yn y tân.

1 Bren. xvi. 21, Pobl Iſrael yn awr wedi ymrannu yn ddwy ran, a'r naillran o honynt yn myned ar ol Tibni mab Ginath, ac yn ceiſio ei oſod ef yn frenhin, a'r rhan arall yn glynu

22, wrth Omri; eithr Tibni yn marw, ac Omri yn teyrnaſu ei hun yn unig, yn yr unfed flwyddyn ar ddeg ar hugain i Aſa.

23, 24, 924. Omri, wedi teyrnaſu chwe blynedd yn Tirſa, yn ſymmud teyrn-gadair ei frenhiniaeth i Samaria, lle a adeiladaſai efe ei hun.

29. 918. Ahab yn dyfod ar ôl ei dâd ym mrenhiniaeth Iſrael, ac yn teyrnaſu ddwy flynedd ar hugain yn Samaria. Efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr Arglwydd, y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.

xxii. 41. 914. Jehoſaphat yn dyfod ar ôl ei dâd
2 Cron. Aſa, yn y bedwaredd flwyddyn i Ahab
xx. 31. brenhin Iſrael, ac yn teyrnaſu bùm mlynedd ar hugain yng Nghaerſalem.

xvii. 7. 912. Jehoſaphat wedi ei ſicrhâu yn ei frenhiniaeth, a bwrw i lawr yr uchelfëydd a'r llwynau, yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad yn anſon Lefiaid gyd â'r tywyſogion i ddyſgu 'r bobl yn y gyfraith. Duw yn y cyfamſer yn daroſtwng ei elynion dano ef.

1 Bren. xx. 901. Benhadad, brenhin Syria, yn gwarchae ar Samaria; trwy gyngor prophwyd yn cael ei guro ymaith, a llâdd rhifedi mawr o'r Syriaid.

xxi. 899. Ahab, heb allu annog Naboth i werthu iddo ei winllan, yn clefychu am dani; Jezebel ei wraig yn goſod gau dyſtion i'w gyhuddo o gabledd, yn peri llabyddio Naboth, ac yn goſod y brenhin i berchennogi 'r winllan. Elias ar hynny yn dadgan barn Duw yn erbyn Ahab a Jezebel; a Duw ar edifeirwch Ahab yn oedi ei farnedigaeth.

xxii. 51. 898. Ahab, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg o deyrnaſiad Jehoſaphat, yn gwneuthur ei fab Ahazïa yn frenhin i lywodraethu 'r deyrnas gyd ag ef.

2 Bren. iii. 1. Jehoſaphat hefyd yn gwneuthur Jehoram ei fâb yn gŷdbarth ag ef; o achos hyn, y dywedir i Jehoram fâb Ahab, yr hwn a ddaeth ar ôl ei frawd Ahazïa ym mrenhiniaeth Iſrael, yn y ddeunawfed flwyddyn

i. 17. i Jehoſaphat brenhin Juda, ddechreu ei deyrnaſiad yn yr ail flwyddyn i Jehoram fâb Jehoſaphat.

1 Bren. xxii. 897. Ahab, wedi cael Jehoſaphat i'w gynnorthwyo yngwarchae Ramoth-Gilead, cyn ei fyned, yn gofyn cyngor i bedwar cant o gau brophwydi, yrhai ſy'n addo iddo

2 Cron. xviii. fuddugoliaeth a llwyddiant; eithr trwy gyngor Jehoſaphat, yn ymgynghori â Michea gwîr brophwyd Duw, yr hwn ſy 'n rhag-fynegi ei ddinyſtr ef; llâdd Ahab, yn ôl ei air ef, yn Ramoth-Gilead, a'i gladdu yn Samaria.

2 Bren. i. 1. 896. Y Moabiaid, wedi marw Ahab, yn
iii. 5. cilio oddi wrth Iſrael, y rhai a aroſaſent yn
2 Sam. viii. 2. ufudd erioed er dyddiau Dafydd frenhin.
2 Bren. i. Ahazïa, brenhin Iſrael, yn gorwedd yn glâf o gŵymp, yn anſon i ymgynghori â Baal-zebub duw Ecron, oblegid ei iachâd. Eliäs y prophwyd yn cyfarfod â'r gennad, ac yn mynegi iddo gan farw y byddai Ahazïa farw; ar hynny anſon dau dywyſog, pob un o honynt ar ddeg a deugain, i'w ddal ef, a'i ddwyn ger bron y brenhin; Elias yn galw am dân o'r nefoedd, ac yn eu dinyſtrio hwy a'r ſawl oedd gyd â hwy. Wedi anſon trydydd tywyſog â'i ddeg a deugain, ac ymddŵyn o hono yn oſtyngedig, Elïas yn myned gyd ag ef; y prophwyd yn mynegi 'n ſicr i 'r brenhin na ddiſgynnai o'i wely yn fyw. Felly Ahazïa yn marw, wedi llywodraethu (mewn rhan ei hun, ac mewn rhan gyd â'i dâd) ddwy flynedd. 1 Bren. xxii.

Jehoram yn dyfod ar ôl ei frawd Ahazïa ym mrenhiniaeth Iſrael, yn niwedd y ddeunawfed flwyddyn i Jehoſaphat, ac yn teyrnaſu ddeuddeng mlynedd. 2 Bren. iii. 1.

Dwyn Elïas i'r nefoedd, mewn cerbyd tanllyd. ii. 11.

892 Jehoſaphat, wedi myned yn hên, yn rhoi i'w ſeibion roddion lawer, gyd â dinaſoedd caerog yn Juda; eithr yn awr yn ſeſydlu ei fâb hynaf Jehoram yn gadarnach yn nheyrn-gadair y frenhiniaeth, yn ybummed flwyddyn i Jehoram brenhin Iſrael. 2 Cron. xxi, 2, 3. 2 Bren. viii. 16.

889. Jehoram, yn awr trwy farwolaeth ei dâd, yn cael teyrnas Juda iddo ei hun, ac yn ei chadw bedair blynedd. Cyn gynted ag y daeth i'w orſedd-faingc, yn llâdd ei holl frodyr â'r cleddyf, a rhai hefyd o dywyſogion Iſrael. Yr Edomiaid, a ſuaſent fyw yn waſtad er yn amſer y brenhin Dafydd yn ufudd i Juda, yn gwrthryfela yn awr, ac (fel y rhag-fynegodd Iſaac) yn bwrw ei iau ef ymaith byth. Libna hefyd, dinas yr offeiriaid, yn llwyth Juda, yn ſyrthio ymaith oddi wrtho ynghŷlch y prŷd hyn. 2 Cron. xxi, 4, 5. Geneſis xxvii. 40. 2 Cron. xxi. 10, 11,

888. Jehoram, trwy gyngor ei wraig ddrygionus, Athaliâ, merch Ahab brenhin Iſrael, yn goſod delw-addoliaeth Baal i fynu yn Juda, ac hŷd yn oed yn Nghaerſalem ei hunan, ac yn cymmell ei ddeiliaid iddo; llythyr a adawſai 'r prophwyd Elias ar ei fedr ef, yn dyfod i'w law ef, yr hwn ſy 'n ei argyoeddi ef, ac yn dadgan yr holl aflwydd a'r cosbedigaethau a ddaeth iddo gwedyn. 12. 2 Bren. viii. 25,

885. Ahazïa yn dyfod ar ôl ei dâd yn frenhin ar Juda (wedi cael rhan o'r llywodraeth y flwyddyn o'r blaen) yn y ddeuddegfed flwyddyn i Jehoram brenhin Iſrael, ac yn teyrnaſu un flwyddyn yng Nghaerſalem.

884. Jehoram, brenhin Iſrael, ac Ahazïa brenhin Juda, yn arwain eu byddinoedd i Ramoth-Gilead yn erbyn Hazael, yr hwn oedd newŷdd ddyfod ar ôl Benhadad yn frenhin ar Syria: Jehoram, wedi ei friwo 'n dôſt, yn dychwelyd i Jezreel i ymiachâu. Eliſeus yn y cyfamſer yn danfon prophwyd ieuangc ag addyſg i enneinio Jehu fâb Jehoſaphat fâb Nimſi, yn Ramoth-Gilead yn frenhin ar Iſrael, ac i agor iddo ef ewyllys Duw, ynghŷlch diwreiddio tŷ Ahab; yr hwn wedi ei gyhoeddi yn frenhin gan y milwŷr, ſy'n myned yn union i Jezreel, yn llâdd Jehoram ym maes Naboth, ac yn peri taflu Jezebel allan trwy ffeneſtr, lle mae cŵn yn ei bwytta hi. Y mae efe yn anſon llythyrau hefyd i Samaria, ac yn peri torri pennau deng mâb a thrugain Ahab. Yna gan gymmeryd Jehonadab mâb Rechab atto, yn dyfod ei hun i Samaria, ac yn diſetha holl deulu Ahab, a holl offeiriaid Baal. Etto wedi bwrw i lawr addoliad Baal, nid yw efe yn troi oddi wrth addoliad lloi aur Jeroboam, eithr yn cynnal yr eilun-addoliaeth hyn yr holl amſer y teyrnaſodd efe, ſef wyth mlynedd ar hugain. 28, ix. x.

Jehu yn myned rhagddo ac yn cwblhau dial Duw ar dŷ eilun-addolgar Juda; yn ymlid Ahazïa, yr hwn ſy 'n flioi tu a Me- ix.

gido, ac wedi ei oddiwes yn Gwrr, yn peri ei lâdd ef yn ei gerbyd. Gan fyned hefyd i Samaria, y mae efe 'n cyfarfod â dau a deugain o frodyr Ahazia, ac yn peri eu llâdd hwynt. 2 Chron. xxv.

2 Bren. xi. 2 Cron. xxii. 10. Athalïa, merch Ahab, gan weled marw ei mâb Ahazïa, yn trais-feddiannu 'r frenhiniaeth, gan ddifetha 'r holl hâd brenhinol; eithr y mae Joseba merch y brenhin Jehoram, a gwraig jehoiada yr arch-offeiriad, yn cymmeryd Joas (pientyn y prŷd hynny, a mâb ei brawd Ahazïa) ac yn ei guddio yn y Deml, ac felly yn ei achub ef pan laddwyd y lleill o'r gwaed brenhinol. 2 Bren. xv.

2 Bren. xi. 2 Cron. xxiii. 878. Jehoiada, yr arch-offeiriad, yn dwyn allan Joas yn awr yn faith mlwydd oed, ac yn ei enneinio yn frenhin; yn peri lâdd Athalïa, ac yn adferu gwasanaeth y gwîr Dduw, gan ddinystrio tŷ Baal, a gorchymmyn lâdd Mattan yr offeiriad eilun-addolaidd o flaen ei allor. Joas yn awr yn dechreu ei deyrnasiad yn y seithfed flwyddyn i Jehu, ac yn gwladychu ddeugain mlynedd yn Jerusalem.

2 Bren. xii. 7. 857. Joas, yn y drydedd flwyddyn ar hugain o'i deyrnasiad, yn gorchymmyn cyweirio 'r Deml, gan roi gofal hynny ar Jehoiada 'r arch-offeiriad.

xiii. 1. viii. 12. Joachaz yn dyfod ar ôl ei dâd Jehu yn frenhin ar Israel, ac yn teyrnasu ddwy flynedd ar bymtheg: Hazael brenhin Syria yn ei orthrymmu ef trwy gydol yr amser hynny, ac yn dwyn ar Israel yr holl ddrygau hynny a rag-fynegasai 'r prophwyd Eliëus.

xiii. 10. 841. Cymmeryd Joas, mâb Joachaz brenhin Israel, mewn rhan o'r frenhiniaeth gan ei dâd, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas frenhin Juda, ac yn teyrnasu un flynedd ar bymtheg.

2 Cron. xxiv. 840. Zecharïa mâb Jehoiada 'r arch-offeiriad, am geryddu gwŷr Juda am syrthio i ddelw-addoliaeth wedi marw Jehoiada, yn cael ei labyddio i farwolaeth, wrth orchymmyn brenhin Juda, ynghyntedd tŷ 'r Arglwydd; Joas yntau y flwyddyn nesaf ar ôl hynny 'n cael ei lâdd gan rai o'i weision, ac efe 'n gorwedd ar ei wely, ac Amasïa ei fâb yn teyrnasu yn ei le ef. 2 Bren. xii. 20.

xiii. 839. Joachaz yn marw, a Joas ei fâb yn teyrnasu 'n frenhin ar Israel ar ei ôl ef. Ym mhen ychydig wedi claddu ei dâd, y mae efe 'n ymweled ag Eliëus y prophwyd, y prŷd hynny 'n gorwedd yn glâf, a chan wylo llawer, yn gofyn cyngor iddo, yntau yn addaw iddo fuddugoliaeth ar y Syriaid. Adferyd gŵr marw i fywyd, trwy ei osod ym mêdd Eliëus.

xv. 1. 836. Cymmeryd Jeroboam yr Ail, y flwyddyn hon, yn gŷd-gyfrannol ym mrenhiniaeth Israel gan ei dâd Joas, wrth fyned i ryfela yn erbyn y Syriaid. Hyn a gesglir oddi wrth Azarïa brenhin Juda yn dechreu ei deyrnasiad yn y seithfed flwyddyn ar hugain i 'r Jeroboam yma.

xiv. 2 Cron. xxv. 826. Amasïa brenhin Juda wedi bâch'io o ran goruchafiaeth a gawsai efe ar yr Edomiaid, yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg hon o'i deyrnasiad, yn annog Joas brenhin Israel i ryfel. Joas yn ei orchfygu ef ac yn ei ddâl yn garcharor, yn torri i lawr bedwar cân cufydd o fûr Caersalem, ac wedi ysbeilio 'r Deml a thŷ 'r brenhin, o drysor mawr, yn dychwelyd i Samaria.

2 Bren. xiv. 23. 825. Joas yn marw bymtheng mlynedd o flaen Amasïa, a Jeroboam yr Ail, ei fâb, yn teyrnasu yn Samaria un mlynedd a deugain.

xiv. 810. Amasïa, wedi deall fod bradwriaeth yn ei erbyn ef yng Nghaersalem, yn ffoi i Lachis, lle y lladdwyd, a'i fâb Uzzïa neu Azarïa yn dyfod ar ei ôl, yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Jeroboam yr Ail, ac yn teyrnasu ddeuddeng mlynedd a deugain yng Nghaersalem. 2 Chron. xxv. 2 Bren. xv.

808. Cynnal yn awr y trydydd Jubili ar ddeg dan y ddau frenhin llwyddianusaf; yn amser pa rai y mae amryw brophwydi mawrion yn byw yn y ddwy deyrnas; Esay a Joël yn Juda; Jonas, Hosea, ac Amos yn Israel.

Jonas, o Gath-Hepher, trêf yn perthyn i lwyth Zabulon yn Galilea y cenhedloedd, (daliwch sulw yma ar ddallineb y Pharisead, *Joan* 7. 52.) a anfonwyd wedyn i Ninife mam-ddinas Assyria, lle 'r edifarhaodd y brenhin a'r bobl, wrth ei bregeth ef. xiv. 25. Esay ix. 1, Jona iii. Matth. xii. 41.

784. Jeroboam, brenhin Israel, (dan yr hwn y daeth y deyrnas honno i gyflawn uwchder ei gogoniant) yn marw; pob peth wedi ei farw ef yn cŵympo i annhrefn, a dwyn y Deyrnas i aflywodraeth eglur, y fy 'n para un mlynedd ar ddeg a hanner; canys y fath gyfrwng neu wagder y mae cyfoesau brenhinoedd yn ofyn; fel yr attebo chwe mîs Zacharïa mâb Jeroboam, ddeunaw mlynedd ar hugain ac un mîs Sâlum, yr hwn a'i lladdodd ef y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azarïa frenhin Juda. 2 Bren. xiv. 29.

773. Zacharïa, mâb Jeroboam, y pedwerydd a'r diwaethaf o lin Jehu (megis y rhag-fynegwyd) yn dechreu teyrnasu ar Israel yn y ddeunawfed flwyddyn ar hugain i Azarïa, neu Uzzïa, frenhin Juda, ac yn teyrnasu chwe mîs. xv. 8,

772. Sâlum, mâb Jabes, ym mhen chwe mis, yn ei lâdd ef ger bron y bobl, ac yn teyrnasu un mîs yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azarïa frenhin Juda. Wedi marw Zacharïa y mae 'r adfyd yfgeler yn canlyn a rag-fynegwyd gan y prophwyd Amos. 10. Amos vii. 9.

Menahem, mâb Gadi, wrth fyned o Tirsa i Samaria, yn lâdd Sâlum, yn anrheithio Tiphsa, a'i therfynau; ac am na agorai 'r ddinas iddo ef, yn ei chymmeryd hi, ac yn rhwygo 'r holl wragedd beichiogion. 2 Bren. xv. 14,

771. Tra yw Menahem yn y terfysgoedd hyn yn ceisio perchenogi 'r deyrnas, y mae Pul brenhin Assyria yn rhuthro i'w wlâd ef, i'r hwn y mae Menahem yn rhoi mîl o dalentau arian, ac ar ôl hynny yn teyrnasu yn llonydd ddeng mlynedd. 19,

761. Pecahïa yn dyfod ar ôl ei dâd Menahem, yn y ddegfed flwyddyn a deugain i Azarïa frenhin Juda, ac yn teyrnasu ddwy flynedd. 23,

759. Peca, un o'i dywysogion, yn ei lâdd ef yn ei lŷs ei hun yn Samaria, ac yn teyrnasu ugain mlynedd. 25, 27,

758. Jotham yn dyfod ar ôl ei dâd Uzzïa, neu Azarïa, ym mrenhiniaeth Juda, pan oedd efe yn bum mlwydd ar hugain oed, ac yn teyrnasu un flynedd ar bymtheg yng Nghaersalem. 32.

Jotham yn daroftwng yr Ammoniaid, ac yn eu cadw dan deyrn-ged dros dair blynedd. Dano ef, a'i ddau wrthddrychiaid, y mae 'r prophwydi Mica a Hosea yn cyflawni swydd eu prophwydoliaeth. Ynghŷlch y pryd hyn yr oedd y prophwyd Nahum yn byw, ac a brophwydodd ddinystr Ninife. 2 Cron. xxvii. 5. Mic. i. 1.

742. Ahaz yn dyfod ar ôl ei dâd Jotham, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Peca frenhin Israel, ac yn teyrnasu un mlynedd ar bymtheg. 2 Bren. xvi. 1.

2 Cron. xxviii. 1. Eſay vii.

Y ſlwyddyn hon y mae Reſin brenhin Syria, a Pheca brenhin Iſrael, yn cŷd-ſynnio yn erbyn Juda, ac yn taro braw mawr yn y genedl honno; ond i Ahaz y mae Duw trwy 'r prophwyd Eſay yn anſon cennadwriaeth rallawn gyd ag addewid o ymwared; yn arwydd o'r hyn (pan wrthododd y brenhin anghredadwy ofyn arŵydd wedi erchi iddo ei ofyn) y mae Duw yn rhoi iddo addewid y genid Immanu-El o forŵyn. Y mae Reſin a Pheca yn gwarchae 'n awr ar Gaerſalem, ac ynddi ar Ahaz, eithr yn cael eu curo ymaith; Ahaz, cyn gynted ag y gwaredwyd oddi wrth ei elynion, yn ymwrthod â Duw ei waredydd, ac yn ſyrthio i ddelw-addoliaeth:

741. Am hynny y mae Duw yn ei roi yn llaw brenhin Iſrael, yr hwn ſy 'n llâdd o wŷr Juda chwech ugain mîl mewn un diwrnod, gyd â llawer iawn o'r boneddigion, ac yn caeth-gludo dau càn mîl o honynt; eithr y rhai hynny, trwy gyngor y prophwyd Oded, yn cael eu rhyddhâu, a'u danſon adref.

2 Bren. xv. 30. 739. Hoſea, mâb Ela, yn llâdd Peca brenhin Iſrael, ac yn ennill y frenhiniaeth i'w law ei hun: e ddywedir yn yr ugeinfed ſlwyddyn i Jotham, hynny yw, er yr amſer y dechreuodd Jotham gyntaf deyrnaſu, yr hyn yw'r un â'r bedwaredd ſlwyddyn i Ahaz ei fâb ef. Ni ellir dywedyd i Hoſea, o achos y terfyſgoedd a'r annhreſnau a ganlynodd, deyrnaſu hŷd ym mhen naw mlynedd ar ôl hynny, a'r Deyrnas yn parhâu trwy 'r holl amſer hynny mewn annhreſn fawr, heb dddim dull llywodraeth.

xvii. 3. 728. Salmaneſer, brenhin Aſſyria, yn dyfod i fynu yn erbyn Hoſea, ac yn gwneuthur iddo ei waſanaethu ef, a thalu teyrnged iddo.

xviii. 1. 2 Cron. xxix, xxx, xxxi. 726. Hezecïa yn dyfod ar ôl ei dâd Ahaz yn frenhin ar Juda, yn dilëu delw-addoliaeth, ac yn llwyddo; hefyd yn cadw Paſg arbennig, ac yn teyrnaſu naw mlynedd ar hugain yng Nghaerſalem; wedi i'w dâd ei wneuthur ef, yn y ſlwyddyn ddiwaethaf o'i deyrnaſiad, yn gynnorthwywr iddo yn y llywodraeth.

2 Bren. xvii. 4. 725. Hoſea, brenhin Iſrael, wedi ymgynghori â So brenhin yr Aipht, yn naccâu talu teyrn-ged i Salmaneſer; Salmaneſer yntau, wedi ei ddigio wrth hynny, ac yn eiddigus o ryw amcan ym mhellach yng hŷd-ſwriad Hoſea gyd â brenhin yr Aipht, yn gwarchae ar Samaria, a thu a diwedd y drydedd ſlwyddyn yn ei hennill hi, ac yn caeth-gludo 'r Iſraeliaid i'w wlâd ei hun. Hyn a ddiweddodd frenhiniaeth Iſrael, wedi iddi ſefyll ddau gant a phedair ar ddeg a deugain o flynyddoedd ar ôl iddi ymrannu oddi wrth frenhiniaeth Juda.

xviii. 713. Senacherib, brenhin Aſſyria, yn dyfod i fynu yn erbyn Juda, yn gwarchae ar eu dinaſoedd caerog, ac yn ynnill llawer o honynt, eithr teyrn-ged yn ei ddyhuddo ef.

xx. Hezecïa, yng hŷlch yr amſer hyn, yn clafycku, ac Eſay yn dywedyd wrtho y byddai farw; eithr trwy dywallt ei ddagrau a'i weddïau at Dduw, yn cael ei iechyd, ac eſtyn ei einioes a'i frenhiniaeth dros bymtheng mlynedd. Yr haul, yn argoel o'hynny, yn myned ddeg o raddau yn ei ôl.

Eſay xxxviii.

2 Bren. xix. Eſay xxxvii. 710. Senacherib, gan beidio cadw pyngciau 'r heddwch, yn gwarchae ar Gaerſalem, ac yn anſon llythyr cablaidd at Hezecïa; yntau wedi ei agoryd, a'i ledu ger bron yr Arglwydd yn y Deml, trwy lawer o ddagrau yn erfyn cymmorth oddi wrth Dduw yn erbyn yr Aſſyriaid. Y prophwyd Eſay, ar hynny, yn dywedyd yn ſicr iddo, y bydd i Dduw ei wared ef, ac amddiffyn y ddinas honno. Angel yr Arglwydd, ynoſon honno, yn llâdd cant a phedwar ugain a phump o filoedd o wŷr yn llu 'r Aſſyriaid; a Senacherib y bore drannoeth yn ymadaw, ac yn dychwelyd i Ninife; lle cyn pen nemmawr wedyn, ag efe yn addoli yn nhŷ Niſroch ei dduw, y mae efe 'n cael ei lâdd gan ei feibion ei hun.

2 Bren. xxi. 2 Cron. xxxiii. 698. Manaſſe, yn fâb deuddeng mlwydd, yn dyfod ar ôl ei dâd Hezecïa, ac yn teyrnaſu bymtheng mlynedd a deugain. Yn goſod i fynu ddelw-addoliaeth, ac yn tywallt llawer iawn o waed gwirion. Duw, am hynny, yn ei roi ef yn nwylaw 'r Aſſyriaid, a'r rheini yn y ddwyfed ſlwyddyn ar hugain o'i deyrnaſiad, yn ei ddwyn ef yn gaeth i Babilon; eithr Duw, ar ei edifeirwch, yn ei ddwyn ef drachefn i'w ryddid a'i frenhiniaeth.

Judith xiii. 656. Nabuchodonoſor, brenhin Aſſyria, y ſlwyddyn hon, gan amcanu ei wneuthur ei hun yn unben hollol, yn anſon Olopherines ei dywyſog yn erbyn Judea; yntau yn gwarchae ar Bethulia, ac yn cael torri ei ben gan Judeth gwraig o lwyth Simeon.

2 Bren. xxi. 19. 2 Cron. xxxiii. 21, 22. 643. Amon, yn fâb dwy ſlwydd ar hugain, yn dyfod ar ôl ei dâd Manaſſe, ac yn teyrnaſu ddwy flynedd. Delw-addolwr yn wîr fel ei dâd, ond nid edifeiriol; ei weſion ei hun yn ei lâdd ef.

2 Bren. xxii. 1. 2 Cron. xxxiv. 641. Joſïa, plentyn wyth mlwydd oed, yn dyfod ar ôl ei dâd Amon, ac yn teyrnaſu un mlynedd ar ddeg ar hugain. Yn ei amſer ef yr oedd Jeremi a Sephanïa y prophwydi, a Hulda y brophwydes, yn byw.

630. Yn y ddeuddegfed ſlwyddyn o'i deyrnaſiad, y mae yn dechreu diwygiad yn Juda a Chaerſalem, ac yn ei ddwyn ym mlaen yn llwyddianus.

624. Y ſlwyddyn hon y mae efe 'n adgyweirio 'r Deml. Helcïa, yr Arch-offeiriad, wedi cael llyfr y gyfraith, yn ei yrru ef at y brenhin; yntau yn gwrando ei ddarllain drofto 'i gyd, ac ar hynny yn gofyn cyngor i Hulda 'r brophwydes, a hithau yn prophwydo dinyſtr Caerſalem, ond nid yn ei ddyddiau ef. Joſïa yn galw atto henuriaid Juda a Chaerſalem, a'r offeiriaid hefyd a'r prophwydi; yn peri darllain llyfr y gyfraith drofto yng wydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu 'r cyfammod rhwng Duw a'i bobl; yn lloſgi hefyd eſgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganeſid; ac yn cadw Paſg arbennig.

2 Bren. xxiii. 2 Cron. xxxiv. 610. Y pryd hyn ymae rhyfel yn torri allan rhwng brenhin yr Aipht a brenhin Aſſyria. Joſïa yn anyſtyriol yn ymrwymo yn y rhyfel yma yn erbyn Necho brenhin yr Aipht, ac yn cael ei lâdd yn nyffryn Megido. Wedi cymmeryd y brenhin da fel hyn allan o'r bŷd, bywyd yr hwn oedd yn unig yn cadw ymaith gaethiwed Babilon oddi wrth y genedl hono, nid yn unig y bobl oedd yn byw 'r pryd hynny a gwynodd ei farwolaeth ef, eithr yn yr amſer ar ôl hynny y cadwyd galar gyhoedd am dano ef. Y mae 'r prophwyd Jeremi hefyd, yn goffadwriaeth am dano, yn cyfanſoddi ei alarnad, ym mha un y mae efe 'n cwynfan yr adfyd oedd ar fyr yn dyfod ar y bobl hynny, megis yn breſennol o flaen ei lygaid ef, ac mewn modd tra chŷd-doſturiol, yn annelu megis â'i fŷs at farwolaeth Joſïa, fel ffynhonnell a dechreuad yr holl drueni hynny oedd ar ddyfod.

2 Bren. xxiii. 2 Cron. xxxvi. Wedi marw Joſïa, y bobl yn enneinio Sàlum, un o'i feibion ieuangaf ef, yn frenhin iddynt.

iddynt. Wedi teyrnaſu tri mîs, y mae Pharo Necho yn ei ddiſwyddo ef, ac yn gwneuthur Eliacim ei frawd hynaf yn frenhin ar Juda a Chaerſalem, ac yn troi ei enw ef yn Joachim, eithr Joachas y mae 'n ei ddwyn gyd ag ef yn gaeth i'r Aipht, lle y mae yn marw.

2 Cron. xxxvi. 5. Joachim, yn ſâb pùm mlwydd ar hugain, yn dechreu teyrnaſu, ac yn teyrnaſu un mlynedd ar ddeg.

Jer. xxvi. 609. Uria a Jeremi yn prophwydo yn erbyn Caerſalem: llâdd y cyntaf, a rhyddhâu 'r diweddaf a'i ollwng ymaith. Yng-hŷlch yr amſer hyn hefyd y mae Habaccuc yn prophwydo.

xxv. 1. 607. Gwneuthur Nabuchodonoſor ſawr y flwyddyn hon, gan ei dâd Nebopolazar, yn frenhin gyd ag ef yn nheyrnas Aſſyria a Babilon, yn llâw yr hwn y mae Duw yn rhoi Joachim, yr hwn ſy 'n cael ei rwymo mewn cadwynau prês i'w ddwyn i Babilon,

2 Cron. xxxvi. 6. eithr ar ei ymoſtyngiad, a'i addewid o uſudd-dod, yn cael ei adael yn ei dŷ eihun, lle mae eſe 'n byw yn wâs i Nabuchodonoſor

Jer. xxv. 11. xxix. 10. dair blynedd. O fynediad y brenhin a phobl yr Juddewon i warogaeth a gwaſanaeth Nabuchodonoſor, y mae cyfrif deng mlynedd a thrugain caethiwed Babilon, a ragddaroganeſid gan y prophwyd Jeremi.

Dan. i. 3, 7. Eſay xxxix. 7. Nabuchodonoſor yn goſod ar Aſpenaz, ei ben-yſtafellydd, am ddwyn oddi yno o feibion Iſrael, o'r gwaed brenhinol (fal y rhag-fynegodd y prophwyd Eſay wrth Hezecia) ac hefyd o'r tywyſogion, y llangciau dewiſolaf am degwch a ſynŵyr ag a allai gael, y rhai wedi eu dwyn i fynu dair blynedd yn iaith a chyfarwyddyd y Caldeaid, a allent ſod yn gymmwys wedyn i waſanaethu 'r brenhin yn ei lŷs; ym mŷſg pa rai o Iwyth Juda, y mae Daniel, a elwir Beltesaſſar; Hanania, a elwir Sadrach; Miſaël, a elwir Meſach; ac Azaria, a elwir Abednego. Eu henwau wedi eu troi fel hyn gan y penyſtafellydd.

Dan. i. 2. 2 Cron. xxxvi. 7. 605. Tra yw Nabuchodonoſor yn ymlid ei fuddugoliaethau ar frenhin yr Aipht, y mae ei dâd yn marw, yr hyn pan ŵybu y mae yn peri dwyn ymaith y caethion, ac yn rhedeg y ffordd neſaf gyd â niſer fechan o wŷr i Babilon, lle mae 'n cael ei dderbyn megis cyfreithlon wrth ddrychiad arglwyddiaethau ei dâd. Y mae 'n peri dwyn i Babilon gymmaint ag a welodd eſe fod yn dda o leſtri a dodreſn y Deml, ac yn eu goſod yn nhŷ ei dduw, ſef oedd hwnnw, Belus.

2 Bren. xxiv. 1. 603. Joachim wedi byw dair blynedd mewn uſudd-dod i frenhin Babilon, yn ſyrthio ymaith, ac yn gwrthryfela yn ei erbyn ef.

Dan. ii. Y flwyddyn hon (a hi 'n ail o deyrnaſiad Nabuchodonoſor, gan ei chymmeryd fel y dechreuodd ar farwolaeth ei dâd) y mae Daniel yn cael breuddwyd Nabuchodonoſor, ac yn ei ddeongli i arŵyddocâu y pedair priſ unbennaeth; ar yr hyn y mae eſe a'i gyfeillion yn cael mawr ddyrchafiaeth.

2 Bren. xxiv. 2. 600. Nabuchodonoſor yn anfon byddin o Galdeaid, Syriaid, Moabiaid, ac Ammoniaid yn erbyn Joachim; y rheini yn anrheithio holl wlâd Judea, ac yn caeth-gludo oddi yno dair mîl a thri ar hugain o Iuddewon.

Jer. xxii. 18. xxxvi. 30. 599. Dàl Joachim hefyd yn garcharor, yr hwn y maent yn ei lâdd, ac yn peri llufgo ei gelain allan i borth Caerſalem (megis y rhag-fynegodd y prophwyd Jeremi) a'i adael y tu allan i'r mûr heb ei gladdu.

2 Bren. xxiv. 8. Joachin, (a elwir hefyd Conïa a Jeconïa) yn ſâb deunaw mlwydd, yn myned yn frenhin ar ôl ei dâd Joachim, ac yn teyrnaſu dri mîs yng Nghaerſalem. 2 Cron. xxxvi. 9.

Nabuchodonoſor yn dyfod â llu yn ei erbyn ef, ac yn gwarchae 'r Gaerſalem; Joachin a'i holl geraint a'i wŷr llŷs yn dyfod allan i'w gyfarfod ef. Nabuchodonoſor yn eu gwneud i gŷd yn garcharorion, yn myned i Caerſalem, ac yn cymmeryd cymmaint ag a ddichon eſe gael o dryſor yn y Deml, a llŷs y brenhin, gan dorri 'n ddrylliau 'r holl leſtri aur, a'r dodreſn a wnaethai Selyf i'r Deml; yn caeth-gludo i Babilon y brenhin, ei fam, ei wragedd, ei wŷr llŷs, ei 'ſtafellyddion, a deng mîl o wŷr cedyrn nerthol o Gaerſalem, heb adael neb yn ôl ond y bobl dlottaf; ac o'r wlâd oddi amgylch y mae 'n dwyn yn gaeth hefyd wyth mîl o ſeiri a gofaint; ym mŷſg y gaeth-glud y mae Mordecai ac Ezeciel yr offeiriad; am hynny y mae Ezeciel, yn ei brophwydoliaeth, yn cyfrif yr amſer o hŷd o ddechreuad y caethiwed yma Anſon Epiſtol, o waith Jeremi meddant, at y gaeth-glud yn awr, gan eu rhybuddio i ochel delw-addoliaeth a gânt hwy weled yn Babilon. Eſay xxxix. 6, Jer. xxiv. 1, Ezeciel xvii. 12, i. 2, 3. Baruch vi.

2 Bren. xxiv. 17. Nabuchodonoſor, cyn ymadaw o Jeruſalem, yn goſod Mattania, ewythr Joachin frawd ei dâd, yn frenhin yn ei le ef, gan droi ei enw ef yn Sedecïa.

2 Cron. xxxvi. Sedecïa, gan ddechreu teyrnaſu yn ſâb un mlwydd ar hugain, yn teyrnaſu un mlynedd ar ddeg. Eſe trwy wrthryfela yn erbyn Nabuchodonoſor, neu 'n hytrach trwy barhâu mewn gwrthryfel amlwg (fel y gwnaethai ei deidiau) yn erbyn Duw, a ddûg ar Gaerſalem, a holl genedl yr Iuddewon, yr adfyd hîr haeddedigol hwnnw a ddarfuaſai i Dduw cyn fynyched eu rhagrybuddio o'i blegid trwy ei brophwydi; canys yn niwedd yr unfed flwyddyn ar ddeg i Sedecïa, y mae Nabuchodonoſor yn ôl hîr warchae yn ynnil Caerſalem, a'i Galdeaid yn myned iddi. Sedecïa yn ffoi ymaith liw nôs, eithr wedi ei erlid yn cael ei ddâl, a'i ddwyn yn garcharor i Ribla, pen lletty Nabuchodonoſor; yno wedi gweled yn gyntaf lâdd ei blant o flaen ei lygaid ef, y mae wedyn yn cael tynnu yllygaid hynny, a chwedi ei lwytho â chadwynau, yn cael ei ddwyn ymaith yn gaeth i Babilon. Yng-hŷlch mis wedi ennill y ddinas, y mae Nabuzaradan pennaeth y milwŷr, wedi ei anfon gan Nabuchodonoſor, yn myned i mewn iddi, yn llosgi 'r Deml, a llŷs y brenhin, a rhai o dai 'r tywyſogion, ac felly yn goſod yr holl ddinas yn lludw: mae Nebuzaradan, wedi dryllio muriau Caerſalem hŷd y llawr, yn dwyn pawb a'r a adawſid yn y ddinas, a'r rhai a fyrthiaſent ych dig o'r blaen at y Caldëaid, a chymmaint ag a allodd gael o dryſor, gyd ag ef i Babilon. 2 Bren. xxiv. 2. Eſay xxxix. 6, Jer. xxiv. 1, Ezeciel xvii. 12, i. 2, 3. Baruch vi. 2 Bren. xxiv. 17. 2 Cron. xxxvi. 2 Bren. xxv. Jer. i. 3. xxxix. lii.

Ac fel hyn y caeth-gludwyd Juda o'i wlâd ei hun, bedwar cant ac wyth mlynedd a thrugain, wedi i Ddafydd ddechreu teyrnaſu arno, wyth a phedwar ugain a thri chân mlynedd wedi i'r deg llwyth gŵympo ymaith, a phedair blynedd ar ddeg ar hugain a chant ar ôl dinyſtrio teyrnas Iſrael. 27. 2 Bren. xxv. 21.

Y prophwyd Obadïa yn dadgan barnedigaethau Duw yn erbyn yr Edomiaid, ſy 'n awr yn llawenchu o blegid aflwydd yr Iuddewon. Gwneuthur yr un peth gan Jeremi ac Ezeciel, ac awdwr y bedwaredd ſalm ar bymtheg a thrugain, a'r ddwyſed ar bymtheg ar hugain ar ôl cant, y rhai a 'ſgrifenaſant oll ynghŷlch yr un amſer. Jer. xlix. 7. Ezeciel xxv. 12,

Chweched Oes y Byd.

Unbennaeth Babilon.

569. NAbuchodonosor yn falch o'i
Dan. iv. *c.g. Crist.* fuddugoliaethau ar yr Aipht,
29, 33, ac iddo orchfygu Judea a gwledydd eraill, gan ymffrostio ym mawredd ei adeiladau, yn gorphwyllo, ac yn cael ei yrru oddi wrth gymdeithas dynion.

562. Wedi bod faith mlynedd ym mŷſg
34. anifeiliaid y maes, a dychwelyd o'i wybodaeth atto, y mae 'n cyſaddef yn ufudd allu Duw a'i ddaioni iddo ef, ac yn cael ei frenhiniaeth drachefn. Ym mhen ychydig ddyddiau ar ôl hynny y mae 'n marw, wedi teyrnaſu ynghŷlch ugain mis gyd â'i dâd, a thair blynedd a deugain ei hunan.

Efil-merodach, ei fâb, yn dyſod ar ei ôl
2 Bren. ef, yn y ddwyſed flwyddyn ar bymtheg ar
xxv. 27. hugain o gaethiwed Joachin, neu Jeconia,
Jer. lii. yr hwn yn y man ſy 'n peri ehengu ar Jo-
31. achin, ac ym mhen deuddydd wedyn yn newid ei garchar-wiſg ef, yn ei oſod ef goruch holl dywyſogion ei lŷs, ac yn peri iddo fwytta ar ei fwrdd ei hun. Joachin yn marw ynghŷlch dwy flynedd ar ôl hynny.

555. Belſaſſar, wedi troi ymaith ryw rai
Dan. vii. a laddaſent ei dâd ef Efil-merodach, ac a
1. drais-feddianaſent ei deyrn-gadair ef, yn dyſod yn frenhin ar ei ôl ef yn Babilon. Yn y flwyddyn gyntaf o deyrnaſiad y brenhin hwn, y mae Daniel yn cael gweledigaeth y pedwar anifail, yn arŵyddocâu pedair unbennaeth y bŷd, a honno o Dduw,
9. yn rhoi i fynu bob awdurdod ac arglwyddiaeth i Fâb y dŷn.

553. Yn y drydedd flwyddyn i Belſaſſar,
viii. 1. y mae Daniel yn derbyn gweledigaeth yr hwrdd a'r bŵch, yn arwyddocâu dinyſtr brenhiniaeth y Perſiaid, a'r trueni tramawr a ddygai Antiochus ar bobl Dduw.

538. Yflwyddyn hon y mae Belſaſſar yn
v. gwneuthur gwlêdd fawr i'w holl bendefigion, ac yn peri dwyn allan holl leſtri tŷ Dduw a ddygaſai ei daid ef Nabuchodonoſor ymaith o Gaerſalem, er gogoniant
Jer. xxvii. 7. i'w eulynnod, a dianrhydedd i'r gwîr Dduw. Ynghanol yr holl lawenydd yma, y mae llaw yn ymddangos, gan yſgrifennu ar bared y lle, yn yr hwn yr oedd y brenhin a'i weſteion llioſog yn eiſtedd i yfed.
Dan. v. Y brenhin wedi dychrynu 'n fawr wrth hyn, yn anſon am ei aſtronomyddion a'i frudwyr Caldeaidd, ac ac yn gorchymmyn iddynt ddarllain yr yſgrifen, a rhoi iddo ef ei deongliad, ond gan na allent wneuthur yr un o honynt, y mae efe 'n anſon am Ddaniel, yr hwn ſy 'n darllain y ſgrifen, ac yn rhoi i'r brenhin ei deongliad; ar hynny cyhoeddi Daniel ar oſteg yn drydydd gŵr
Eſay xiii. yn y frenhiniaeth. Llâdd Belſaſſar y noſon
Hab. ii. honno, Cyrus yn ynnill Babilon, a throſi 'r
Jer. xxv. ymerodaeth at y Mediaid a'r Perſiaid, fel
12. y daroganeſid lawer gwaith gan y pro-
l, li. phwydi.
Dan. v. Cyrus, wedi rhoi brenhiniaeth Babilon
31. i Ddarius y Mediad, can gadw rhai pala-
ſau yn y ddinas iddo ei hun, yn dychwelyd trwy Media i Perſia.
vi. 6. Mawredd Daniel yn magu cenfigen mewn rhai o wŷr pennaf a ſwyddogion y llŷs; y rheini yn ceiſio ei ddinyſtrio ef; eithr heb gael dim o ran y frenhiniaeth ſel y cyhuddent ef, yn bwriadu trîn pethau felly, ſel y delai duwiolder Daniel tu ag at Dduw, yn fai a haeddai farwolaeth. Y maent yn annog y brenhin i wneuthur gorchymmyn, na erchid un arch gan un Duw na dyn dros ddeng niwrnod ar hugain, ond ganddo ef yn unig. Yr hwn orchymmyn y mae Daniel yn ei dorri, trwy weddîo ar ei Dduw dair gwaith yn y dydd, a'i fwrw am wneuthur felly i ffau 'r llewod; ond wedi ei gael heb ddigwydd iddo ddim niweid yno, Darius yn gorchymmyn bwrw 'r bradwŷr i'r un ffau, a hwythau yn cael eu diſa yn y fân; a'r brenhin yn cyhoeddi cyfraith, bod i bawb trwy ei holl arglwyddiaethau berchi ac ofni Duw Daniel.

537. Tu a diwedd y flwyddyn gyntaf o
deyrnaſiad Darius y Mediad, i'w chyfrif o Dan. ix
ddinyſtriad ymerodraeth Babilon, y mae 'r ddegfed flwyddyn a thrugain o gaethiwed yr Iuddewon yn dechreu, yr hon wrth brophwydoliaeth Jeremi oedd i fod y flwyddyn
ddiwaethaf o'u hadfyd hwynt; wrth yſty- Jer. xxix
ried fod y cyfryw amſer ym mron ei ddi- 10.
wedd, y mae Daniel yn tywallt gweddiau tra Dan. ix.
gwreſog ar Dduw am faddeu ei bechodau ei hun, a'i bobl; ac am yr ymwared a addawyd iddynt o'u caethiwed. I'r hwn y mae 'r angel Gabriel yn dyfod ag atteb, nid yn unig am hyn, eithr hefyd am yſprydol ymwared yr Eglwys trwy farwolaeth y Meſsia; gan adrodd y brophwydoliaeth dra nodedig honno am y deg wythnos a thrugain.

Unbennaeth Perſia.

536. Cyrus, wedi marw ei dâd Cambyſes, a'i dâd Ynghyfraith Cyaxfares, yn cael Perſia wrth etifeddiaeth, a Media wrth gyttundeb priodas; ac felly meddiannu holl ymerodraeth y dwyrain; o'r amſer hyn y mae Cſenophon (*Inſtit. l.b.* 8.) yn cyfrif y ſeithfed flwyddyn o'i deyrnaſiad, a'r Yſgrythur Lân, allan o Yſtoriau 'r Mediaid a'r Perſiaid, yn cyfrif hon yn flwyddyn gyntaf iddo ef; canys y mae yn dyſgu i ni, mai yn y flwyddyn hon y daeth ei orchymmyn clodfawr ef allan, Fel hyn y dywaid Cyrus Ezra i. 2.
brenhin Perſia, Arglwydd Dduw 'r nefoedd a roddes i mi holl deyrnaſoedd y ddaear, ac efe a orchymynodd i mi adeiladu iddo ef dŷ yng Nghaerſalem, yr hon ſydd yn Juda, *&c.* Ar yr hwn amſer y mae deng mlynedd a thrugain caethiwed Babilon wedi diweddu, ſel y rhag-fynegwyd gan Eſay a Jeremi, y cyntaf yn crybwyll Cyrus wrth ei Eſay
enw) y mae efe 'n rhoi cennad i'r holl xliv. 28.
Iuddewon ſydd yn preſwylio ym mhob xlv. 1,
rhan o'i arglwyddiaethau, i ddychwelyd 13.
i'w gwlâd euhun, ac yn gorchymmyn iddynt fyned yn ddi oed i ail-adeildau 'r Deml.

Y mae efe hefyd yn rhoi yn ôl leſtri tŷ Dduw, a ddygaſai Nabuchodonoſor oddi yno; ac yn cŷd-roddi tu ag at yr adeiladaeth.

Mae 'r Iuddewon gan hynny yn dych- Ezra i.
welyd i'w gwlâd eu hun; a'r rhai tlottaf 5, 6.
wedi cael cymmorth i ddwyn eu côſt ar y
ffordd. Rhifedi plant y dalaith, neu He- ii.
breäid a aned yn Caldea, y rhai gyd â'u ty- Neh. vii.
wyſog Zorobabel, a'u harch-offeiriad Jeſua ſy 'n dychwelyd o gaethiwed, yw dwy fil a deugain, trichant, a thri ugain, heb law 'r proſelyt iaid, y gweiſion a'r morŵynion, hŷd yn faith mil, trichant, a dau ar bymtheg ar hugain o rifedi. Yn awr cyfrif neilldual llechres Ezra wedi ei fwrw ynghŷd, ſy 'n dyfod yn unig i naw mil ar hugain wyth cant a deunaw; a'r rheini ynghyfrif Nehemia nid ŷnt yn gwneuthur ond un mil ar

ddeg ar hugain, ac un ar ddeg ar hugain; y ddau yn dyfod yn fyrr iawn o'r fwm cyffredin, dwy fil a deugain, trichant, a thri ugain, yr hwn yngodrau pob llechres a ddywedir ei fod yn rhifedi 'r holl gynnulleidfa. Am hynny mae 'r Hebreaid, yn y nawfed bennod ar hugain o'u Cronicl mawr, yn dywedyd i ni, fod yn rhaid i gwblhau cyflawn fwm dwy fil a deugain, trichant, a thri ugain, i ni fwrw i mewn y rheini o ddeg llwyth arall Iſrael, y rhai a ddaethant i fynu o gaethiwed gyd â'r Iuddewon. Canys hŷd yn oed hŷd at ddiwreiddiad diweddaf llywodraeth yr Iuddewon, fe arhoſodd peth gweddillion o'r deg llwyth arall, nid yn unig yn y wasgarſa, ac yng Nghaerſalem, a dinaſoedd eraill Juda, eithr hefyd o'r rhai a ymgadwaſant yn waſtad yn eu lleoedd eu hunain; canys ni yſgubodd Salmaneſer bawb ymaith o'r holl ddeg llwyth, eithr adawŏdd weddillion o honynt yn eu gwlâd eu hun, y rhai wedi hynny, ynghŷd a'r Iuddewon, Benjaminiaid, a Leſiaid, a ddygwyd ymaith gan Nabuchodonoſor i Babilon, ac ŷnt yn awr wedi eu gollwng ymaith, a'u hanfon yn ôl dracheſn gan Cyrus.

Actau xxvi. 7. Galar. i. 1. Luc ii. 36. 2 Cron. xi. 16. Ezra iii. 8, 13.

535. Yn yr ail flwyddyn wedi eu dychwelyd o Babilon, yn yr ail mîs, y maent yn goſod Leſiaid yn olygwŷr ar waith tŷ 'r Arglwydd, ac yn ſylfaenu 'r Deml; yr hên wŷr, y rhai dair blynedd ar ddeg a deugain o'r blaen a welſent yr hên deml yn ſefyll, yn wylo, a'r rhai ieuainge yn gorfoleddu gweled yr un newŷdd yn myned i fynu.

iv. 5, 6.

534. Y Samariaid, trwy gyfryngau rhai cynghorwŷr o bob tu Cyrus, y rhai a wobrwyaſent er mwyn hynny, yn rhwyſtro 'r Iuddewon i adeiladu 'r Deml.

529. Yn nechreu teyrnaſiad Artaceſerceſes (a elwir mewn Yſtoriau cenhedlig Cambyſes) y mae 'r Samariaid, y rhai tra fu byw Cyrus, a wnaethant frâd i'r Iuddewon yn ddirgel, yn awr yn amlwg yn llunio achwyn union yn yſgrifenedig yn erbyn trigolion Juda a Chaerſalem, ac yn ei roi i'r brenhin; yntau yn y ſân yn gwahardd i'r Iuddewon fyned rhagddynt i adeiladu.

v. 1.

520. Yn yr ail flwyddyn i 'r brenhin Darius Hyſtaſpes (yr un â Ahaſerus) Zorobabel a Jeſua, wedi eu hannog gan y prophwydi Haggai a Zecharîa, yn rhwyddhâu adeiladu 'r Deml.

Hag. ii. 1, 9.

Haggai yn prophwydo, y bydd mwy gogoniant yr ail Deml nâ'r gyntaf, nid gan fod yn odidoccach adeiladaeth, ond o'ran yr anrhydeddai 'r Meſsîa bendigedig hi ryw ddŷdd â'i breſenoldeb, a gwaſgaru tangnefedd oddi yno i'r holl genhedloedd.

Zech. i. 1, 6.

Ynghŷlch yr amſer yma y mae 'r prophwyd Zecharîa yn annog yr Iuddewon i edifeirwch.

Eſther i. ii.

519. } Ahaſerus yn rhoi ymaith y fren-
518. } hines Faſthi ei wraig, ac ym mhen ychydig wedi yn dyweddîo Eſther nîth Mordecai yr Iuddew.

Ezra vi.

515. Gorphen y Deml yn y chweched flwyddyn i Ddarius, neu Ahaſerus; cadw gŵyl ei chyſſegriad â llawenydd mawr, ac amledd o aberthau; yr offeiriaid a'r Leſiaid, bob un yn ei le, yn gweini yngwaſanaeth y Deml. Cadw gŵyl y Paſg hefyd.

Eſther iii.

510. Haman yr Agagiad, o hiliogaeth yr Amaleciaid, mewn dyrchafiaeth fawr gyd â'r brenhin Ahaſerus, yn anfoddloni i Mordecai, am beidio ymgrymmu ac ymoſtwng iddo ef megis y gwnai eraill, yn amcanu dial ar holl genedl yr Iuddewon (oedd bob amſer yngwrthwyneb i'w genedl ef) a'i diwreiddio: er mwyn cwblhâu y cyſryw amcan, fel y caffai amſer llwyddiannus, y mae efe 'n peri bwrw Pwr, hynny yw, y Coelbren, ger ei fron ef, i wybod y dydd a'r mis ym mha un y diſethid yr Iuddewon, a'r coelbren yn cwympo ar y deuddegfed mîs Adar. Deut. xxv. 19.

Haman yn cael gorchymmyn oddi wrth y brenhin, i lâdd yr holl Iuddewon, heb edrych ar ryw nac oedran, ar y trydydd dŷdd ar ddeg o'r mîs Adar, ym mhob talaith o arglwyddiaethau 'r brenhin. Ar hynny, Mordecai, Eſther, a'r holl Iuddewon yn ymoſtwng ger bron yr Arglwydd, trwy ympryd a gweddi. Eſther iv.

Ahaſerus wrth glywed darllain yn y Cronicl i Mordecai ddadguddio bradwriaeth iddo, yn gorchymmyn iddo gael anrhydedd cyhoeddus, a hynny gan Haman ei hun, ei elyn marwol. vi.

Eſther wrth wneuthur croeſaw i'r brenhin ac i Haman, yn gofyn ei heiniœs ei hun a'i phobl, ac yn achwyn ar Haman. Y brenhin, wedi clywed ſŏn am y crogbren a barottoiſai Haman i Mordecai, yn peri ei grogi ef arno. vii.

509. Yn goffadwriaeth am y mawr ymwared hyn, gwneuthur dau ddiwrnod y Purim yn wyliau. ix.

467. Ezra 'r offeiriad, gŵr cyfarwŷdd ynghyſraith Moyſen, yn cael cennad a gorchymmyn ehang oddi wrth y brenhin Artaceſerceſes i ſefydlu gwladwriaeth yr Iuddewon, ac i ddiwygio 'r Eglwys yng Nghaerſalem. Ezra vii.

Ezra, yn y ſeithfed flwyddyn i Artaceſerceſes, â lliaws mawr o'r Iuddewon, yn myned allan o Babilon. viii.

Ezra yn rhwymo y rhai a gymmeraſent wragedd dïeithr, i'w hanfon hwy yn eu hôl. ix, x.

455. Yn yr ugeinfed flwyddyn i'r brenhin Artaceſerceſes, Nehemîa Iuddew, un o'i drulliaid ef, wedi ei wneuthur yn dywyſog Judea, yn cael cennad i adeiladu muriau Caerſalem, ac yn gorphen y gwaith mawr hwnnw. Yma y mae deg wythnos a thrugain Daniel yn dechreu, i'w cyflawni cyn dioddefaint ein Hiachawdwr. Neh. ii. Dan. ix. 24.

442. Nehemîa, wedi bod yn dywyſog Judea ddeuddeng mlynedd, yn dychwelyd at frenhin Perſia. Neh. v. 14. xiii. 6.

415. Y flwyddyn hon yw 'r unfed Jubili ar hugain, y diweddaf oll a welodd prophwydi 'r hên Deſtament; canys nid yw y lle hwnnw yn Nehemîa, *pen.* xii. 22. i'w ddeall am y Darius diweddaf, ond am Ddarius Nothus, yr hwn ſy 'n awr yn teyrnaſu yn Perſia; gan fod cyflawn yſtoria Nehemîa yn diweddu gyd ag amſer Artaceſerceſes Longimanus tâd y Darius Nothus hwn.

Hŷd hyn (medd Euſebius yn ei Gronicl hŷd y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaceſerceſes) y mae 'Sgrythyrau duwiol yr Hebreaid yn cynnwys blynyddol Lyfrau 'r amſeroedd; eithr y pethau a wnaethpwyd yn eu mŷſg hwy wedi hynny, ſy raid i ni eu rhoi o Lyfrau 'r Maccabeaid, ac o 'ſgrifenadau Joſephus, y rhai a 'ſgrifenaſant yſtoria gyffredin o Helynt yr Iuddewon oddi yno i lawr hŷd amſer y Rhufeiniaid.

Fod Malachi y diwaethaf o'r prophwydi yn gŷd-oeſwr â Nehemîa, ſy 'n ymddangos o hyn, nad yw efe yn un lle yn cynghori 'r bobl i adeiladu 'r Deml, fel y cynhorodd

Nehem. xiii. horodd Haggai a Zechariа; ond gan fod y Deml yn awr wedi ei hadeiladu, y mae efe 'n ceryddu 'r anllywodraeth y mae Nehemia ar ei ail ddychweliad â gorchymyn newydd o Babilon, yn dywedyd iddo gael wedi ymlusgo i mewn yn ei absen ef ym mysg yr Iuddewon, megis priodi gwragedd dieithr, attal degymmau, a cham-arferion yn addoliad Duw. Ac o herwydd nad oedd disgwyl am brophwydi ôl ynol fel o'r blaen, y mae efe 'n cynghori 'r bobl i lynu 'n ddysal wrth Gyfraith Moysen, nes ymddangosai Crist y pen Prophwyd; yr hwn y deuai Ioan Fedyddiwr ei Genhadwr mewn Ysbryd a nerth Elias i droi calonnau

Malachi iv. 4. Luc. i. 17. Math. xi. 14. xvii. 12.

Jos. Ant. l. 11, c. 8. 335. Alecsander fawr, brenhin Macedonia, yn myned o Europa i Asia, ac yn dechreu anrheithio Ymerodraeth Persia.

Id. ibid. 332. Manasses brawd Jadus yr arch-offeiriad, trwy wrthod troi heibio ei wraig ddieithr, yn cael ei yrru oddi wrth yr aberth; Sanabalath, ei dâd Ynghyfraith ef, tywysog Samaria, yn cilio oddi wrth Ddarius, yn cael cennad gan Alecsander i adeiladu teml ar fynydd Garizim, ac yn gwneuthur Manasses yn arch-offeiriad iddi: at yr hon y mae pawb yn cyrchu ag sy wedi ymddrysu mewn priodas anghyfreithlon, a'r holl gyfryw drosseddwŷr ag sy 'n tybied nad ydynt ddiogel yng Nghaersalem. Hyn oedd codiad cyfarfod siimaticiaid y Samariaid. Edrych *Ioan* 4 20.

Id. ibid. Alecsander yn dyfod tu a Chaersalem ar sedr gwarchae arni; Jadus y arch-offeiriad wedi clywed hynny, yn gwisgo 'i drwfiad offeiriadaidd am dano, a'r bobl gyd ag ef i gyd mewn gwisgoedd gwynion yn myned allan i'w gyfarfod ef: Alecsander gan weled ei wisg ef, yn cŵympo i lawr ger ei fron ef, gan ddywedyd, i ŵr tra yr oedd efe ym Macedonia, ymddangos iddo yn y wisg honno 'n gymmwys, yr hwn a'i gwahoddodd ef i ddyfod i Asia, ac a addawodd roddi y merodraeth Persia yn ei ddwylaw ef. Wedi hyn y mae efe yn myned i'r Deml, ac yn offrymmu aberth wrth gyfarwyddyd yr arch-offeiriad. Y maent yn dangos iddo

Dan. viii. 7. xi. 13. brophwydoliaeth Daniel, y deuai Groegwr i ddinystrio 'r Persiaid; wrth yr hyn y mae efe yn ymgadarnhâu yn fawr yn ei dŷb mai efe ei hun yw 'r gŵr: yn olaf y mae efe yn rhoddi i'r Iuddewon pa ffafr bynnag a ddymunent, ac yn ymadaw.

Unbennaeth Macedonia.

Jos. Ant. l. 12. c. 1. 330. Gorchfygu 'r Persiaid, lâdd Darius, ac Alecsander yn myned yn Unben ar yr holl ddwyrein-fyd.

1 Mac. 1. 323. Alecsander wedi tëyrnasu chwê blynedd a deng mis, yn marw. Rhannu ei lu a'i arglwyddiaethau ef rhwng ei gaptenjaid. Antigonus yn ei wneuthur ei hun yn llywydd Asia, Seleucus yn llywydd Babilon a'i chyffiniau, Lysimachus yn cael yr Heleſpontus, Cassander yn cael Macedonia, a Ptolemëus mab Lagus yn cael yr Aipht.

Jos. Ant. l. 12, c. 1. 320. Ptolemëus, a gyfenwid Soter, yn ei wneuthur ei hun yn ben ar Gaersalem trwy ddichell; canys y mae efe yn myned i'r ddinas ar ddydd sabbath dan esgus offrymmu aberth; a thra yw 'r Iuddewon heb dybied fod dim drwg, yn treulio 'r dydd trwy ddiofalwch a segurŷd, y mae efe yn cŵympo ar y ddinas yn ddisorthladd, ac yn gwneuthur y dinasyddion yn garcharorion. Ymae yn danson amryw o'r Iuddewon i fyw j'r Aipht, ac yn gosod byder mawr ynddynt.

Jos. Ant. l. 12. c. 2. 277. Ptolemëus Philadelphus mab Ptolemëus Soter, gan garu dŷsg yn fawr, yn adeiladu llyfrgrawn tra godidog yn Alecsandria. Demetrius Phalereus, i'r hwn y rhoddodd efe 'r gofal am gasglu pob math o lyfrau, ac o bob gwlad, yn ei annog ef i osod deg a thrugain o Iuddewon i gyfieithu 'r Ysgrythur Lân o'r Hebraeg wreiddiol i'r Groeg, yr hyn a wnaethpwyd yn y seithfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef. Y brenhin hefyd yn rhyddhâu llawer o'r Iuddewon o'u caethiwed, ac yn cyssegru llawer o anrhegion i Deml Dduw yng Nghaersalem.

2 Mac. iii. 177. Un Simon, gŵr o lwyth Benjamin, goruchwiliwr y Deml, wedi ymrafaelio ag Onias yr arch-offeiriad, yn myned at Apolonius, llywodraethwr Cœlosyria, ac yn mynegi iddo fod trysor anifeiriol yn y Deml; Apolonius yn dywedyd hynny wrth Seleucus frenhin, ei feistr, yr hwn yn ebrwydd sy 'n anfon Heliodorus, golygwr ei drysordy, i Gaersalem, i gyrchu ymaith yr arian yma. Heliodorus wedi myned i'r Deml, yn cael ei daro gan angylion i lawr yn y fan honno, a'i ddwyn oddi yno yn hanner marw; eithr wrth weddi Onias, yn cael ei gynnefin iechyd; gan ddychwelyd at Seleucus a'i hanfonasai ef, y mae efe yn mawrygu sancteiddrwydd y Deml, a gallu Duw sy 'n trigo ynddi.

1 Mac. i. 10. 176. Antiochus Epiphanes yn dyfod yn lle Seleucus yn nheyrnas Syria, ac yn teyrnasu un mlynedd ar ddeg a rhai misoedd.

2 Mac. iv. 7, 23, 175. Jason, trwy lygru Antiochus frenhin, yn cael myned yn arch-offeiriad.

24, 172. Menelaus, brawd Simon y bradwr, wedi ei osod gan Jason i ddwyn yr arian i'r brenhin, yn addo tri chân talent o arian mwy nag a anfonasai Jason, ac yn cael yr offeiriadaeth iddo ei hun.

27. 170. Menelaus trwy beidio talu 'r arian a addawsai i'r brenhin wrth gael ei swydd, yn cael ei wŷfio i atteb ger bron Antiochus; yntau 'n gosod Lysimachus ei frawd yn ei le ef.

1 Mac. i. 21, 22. 2 Mac. v. Antiochus yn ennill Caersalem, ac yn ei hanrheithio, yn ysbeilio 'r Deml, yn dinystrio deugain mil o'r trigolion, ac yn gwerthu cymmaint arall ychwaneg. Yn ymegnïo hefyd ddiddymmu addoliad Duw, ac yn peri i lawer o'r Iuddewon ymwrthod â 'u crefydd. Y Samariaid yn awr yn gwadu eu carennydd â'r Iuddewon, i ba rai y maent yn cymmeryd arnynt mewn llwyddiant eu bod yn deiryd, ac yn cyssegru 'r Deml ar fynydd Garizim i Jupiter.

Jos. Ant. l. 12. c. 7. Dan. xi. 28.

1 Mac. viii. 5. 168. Perseus, wedi rhyfela â'r Rhuseiniaid, yn cael ei orchfygu ganddynt y flwyddyn hon: a brenhiniaeth y Macedoniaid yn diweddu, wedi iddi o Caranus aros chwê chant a chwech ar hugain o flynyddoedd. Er hynny gweddillion ymerodraeth Macedonia, tra'r oedd eiddo 'r Rhuseiniaid yn codi, etto 'n aros yn Ptolemeaid yr Aipht a brenhinoedd Syria.

1 Mac. i. 45. 167. Antiochus frenhin, trwy orchymmyn cyhoedd, yn erchi i'r holl genhedloedd sy 'n ddeiliaid iddo ef, gadw 'r un ffordd o addoli Duw, a chan adael heibio eu defodau eu hunain, broffesu 'r un grefydd â'r Groegiaid; cŏsb marwolaeth wedi ei fygwth yr cyfryw a fyddai anufudd; a gosod golygwŷr ar bob pobl a chenedl, i'w cymmell i hynny. Llawer o'r Iuddewon yn dewis yn hytrach

ddioddef

ddioddef y poenau creulonaf nag offrymmu aberth i eulynnod; yr hyn ſerthyrdod oll ynghŷd â dioddefaint ardderchog y ſaith brawd o'r Maccabeaid, ſy 'n yſgrifenedig yn nau Lyfr y Maccabeaid.

1 Mac. ii. 2 Mac. vi. Joſ. Ant. l. 12. c. 8. 1 Mac. iii. Mathias offeiriad, a'i bùm mab, yn llâdd y rhai a anfonwyd gan frenhin Antiochus i'w cymmell i offrymmu aberthau ffiaidd, ac wedyn, yn ffoi i'r anialwch. Llawer o rai eraill yn eu canlyn hwynt, o ba rai y mae nifer fawr yn cael eu tagu yn eu llochefau am na ymddiffynnent ar y dŷdd ſabboth. Mathias yn rhoi ymaith y goelgrefydd hynny, ac yn cynghori ei feibion i gynnal eu rhagor-fraint a gwaredu eu gwlâd o gaethiwed.

1 Mac. iii. 2 Mac. viii. Joſ. Ant. l. 12. c. 9. 1 Mac. iii. Joſ. Ant. l. 12. c. 10. 166. Mathias yn marw, a Judas Maccabëus yn cymmeryd arno drin y matter. Efe yn gwaredu ei wlâd, ac yn ei glanhâu oddi wrth y ffieidd-dra a wnaethid ynddi. Apolonius, llywodraethwr Samaria, wedi codi llu ym myſg y cenhedloedd a'r Samariaid, yn ſyrthio ar yr Iuddewon, eithr yn cael ei oreſgyn a'i lâdd gan Judas Maccabëus.

1 Mac. iii. Joſeph. ut ſupra. Seron hefyd, tywyſog Syria iſaf, yn byddino 'r holl luoedd ſy dan ei orchymmyn ef, ac yn rhuthro ar Judea; Judas Maccabëus yn ymladd ag ef, ac yn lladd wyth cant o'i wŷr ef yn y lle, ac yn gyrru 'r lleill i ffoi.

1 Mac. iii. 27. iv. Joſ. Ant. l. 12. c. 11. 165. Judas Maccabëus yn gorchfygu llu mawr a anfonaſai Antiochus yn erbyn yr Iuddewon. Lyſias yn dychwelyd â gallu mwy; Judas yn lladd pùm mîl o'i wŷr ef, ac yn peri iddo ddychwelyd: yn puro 'r Deml, ac yn ei goſod mewn trefn, wedi iddi ſod yn anghyfannedd dair blynedd; ac yn adeiladu mûr o amgylch Seion.

1 Mac. vi. 2 Mac. ix. 9. Joſ. Ant. l. 12. c. 13. 164. Dolur aruthrol yn taro ym mherfedd Antiochus, a'r fath bydredd a ddaeth yn ei gnawd ef, fel y magodd pryfed ynddo; efe yn cyſaddef iddo gael ei daro â phla am y cam a wnaethai â Chaerſalem, ac yn marw yn y ganfed a'r nawfed flwyddyn a deugain o deyrnaſiad y Groegiaid.

2 Mac. xiii. 163. Ei fab Antiochus Eupator, plentyn ynghŷlch naw mlwydd oed, yn dyfod yn ei le ef. Yn gwneud heddwch â'r Iuddewon, eithr yn ei dorri yn ebrwydd; yn lladd Menelâus yr arch-offeiriad, ac yn rhoi 'r anrhydedd hwnnw i Alcimus neu Jacimus.

Joſ. Ant. l. 12. c. 15. 162. Onïas, mâb Onïas y Trydydd, yn cilio i'r Aipht, lle y mae Ptolemëus Philometor a Chleopatra ei wraig, yn gadael iddo adeiladu temi yn Heliopolis yn gyffelyb i honno yng Nghaerſalem, ac yn ei wneuthur ef yn arch-offeiriad yno.

1 Mac. vii. Demetrius Soter, mâb Seleucus, yn dïangc o Rufain, ac yn dyfod i Syria, lle y mae efe yn peri ei goroni ei hun yn frenhin, ac yn lâdd Antiochus a Lyſias.

viii. 2 Mac. xiv. Joſ. Ant. l. 12. c. 17. 161. Demetrius, ar annogaeth Alcimus, yn anfon Nicanor â llu mawr yn erbyn Judas Maccabëus, yr hwn y mae 'n ceiſio ei ddâl. Y maent yn ymſyddino, a Nicanor yn cael ei lâdd.

Yma y mae 'n dìweddu Yſtoria ddìdor ail Lyfr y Maccabeaid, ſy grynodeb bŷr a dynnwyd allan o bùm Llyfr Jaſon, Iuddew o Cyrene.

1 Mac. ix. Joſ. Ant. l. 12. c. 18, 19. Y brenhin Demetrius yn danfon Bacchides â llu newŷdd o ugain mîl o wŷr, yn erbyn Judas Maccabëus; Judas heb fod ganddo ond wyth cant o wŷr, yn anturio ymladd ag ef, ac yn cael ei lâdd. Dewis ei frawd Jonathan yn ben llywydd yn ei le ef.

1 Mac. viii. 19. Joſ. Ant. l. 18. c. 17. Jonathan yn ymgyfeillachu â'r Rhufeiniaid. Y mae Joſephus yn dàl ſulw mai hon oedd yr ammod gyntaf o'r a wyddys fod erioed rhwng y Rhufeiniaid a'r Iuddewon.

1 Mac. ix. 55, 160. Tra yw Alcimus yn gorchymmyn tynnu i lawr gaerau cyntedd y cyſſegr neſaf i mewn, Duw yn ei daro ef yn ddiſymmwth â pharlys, fel y mae yn marw heb ddywedyd gair trwy fawr boen.

70. Joſ. Ant. l. 13. c. 2. 158. Jonathan wedi blino Bacchides â rhyfel, yn ei gymmell i wneuthur cyngrair, a chymmeryd ei lu ymaith.

1 Mac. x. 1. Joſ. Ant. l. 13. c. 3. 153. Alecſander Balas, mab y brenhin Antiochus Epiphanes, yn myned â llu i Syria; amddiffynfa Ptolemais yn agoryd eu pyrth iddo ef o ran caſineb i Ddemetrius frenhin; yr hwn ſy 'n ymbarottôi i ryfel.

1 Mac. x. 3, 10. Joſ. Ant. l. 13. c. 4. Demetrius yn dymuno ymgyfeillachu â Jonathan; yntau 'n cymmeryd yr achlyſur hynny i gyweirio amddiffynfeydd Caerſalem.

1 Mac. x. Joſ. Ant. l. 13. c. 5. Nid yw Alecſander Balas yn ddim llai gofalus i gael cyfeillach Jonathan; ac i'w ſoddhâu ef, yn rhoi iddo yr arch-offeiriadaeth.

1 Mac. x. 21. Id. Ibid. 152. Jonathan yn gwiſgo 'r wiſg ſanctaidd am dano y ſeithfed mîs o'r wyth ugeinfed flwyddyn o frenhiniaeth y Groegiaid, ar ŵyl y pebyll. Efe oedd yr archoffeiriad cyntaf o deulu 'r Haſmoneaid.

1 Mac. x. 49, 50. Joſeph. ubi ſupra. 150. Demetrius ac Alecſander yn taro ynghŷd mewn rhyfel, lle y lladdwyd Demetrius.

1 Mac. x. Joſ. c. 7. Alecſander Balas trwy ei gael ei hun mewn heddychlon feddiant o frenhiniaeth Syria, yn dyweddio Cleopatra merch Ptolomëus Philometor, brenhin yr Aipht. Alecſander yn mawr anrhydeddu Jonathan yr arch-offeiriad ar ei briodas.

1 Mac. x. 75. Joſ. Ant. l. 13. c. 8. 148. Demetrius Nicanor, mab hynaf Demetrius Soter, yn myned â llu i Cilicia. Y brenhin Alecſander Balas yn rhoi llywodraeth Syria i Apolonius, yr hwn ſy 'n goſod ar Jonathan yr arch-offeiriad; Jonathan yn ei orchfygu ef, ac yn ennill Joppa ac Azotus, ac yn lloſgi temi Dagon.

1 Mac. xi. Joſ. loc. citat. 146. Ptolomëus Philometor, brenhin yr Aipht, yn dyfod i gynnorthwyo Alecſander ei fâb ynghyfraith: Alecſander yn anniolchgar yn goſod Ammonius mewn cynllwyn i'w lâdd ef. Ptolomëus, wedi dadgyddio 'r bradwriaeth, yn cymmeryd ei ferch ymaith oddi wrth Alecſander, ac yn ei phriodi hi â Demetrius. Wedi gyrru Alecſander o Antiochia, trigolion y lle hwnnw yn cynnyg y frenhiniaeth i Ptolemëus; eithr efe yn ei gwrthod, ac yn eu hannog i gymmeryd Demetrius yn frenhin iddynt.

145. Alecſander yn dychwelyd â llu mawr. Ptolomëus a Demetrius yn uno eu lluoedd ac yn ei orchfygu ef mewn brwydr; eithr Ptolomëus yn marw o'r briwiau a gafodd efe, wedi gweled pen Alecſander wedi ei anfon iddo gan Zabdiel tywyſog o Arabia. Jonathan yn gwarchae ar y twr yng Nghaerſalem, a gedwir gan amddiffynfa o Macedoniaid. Wedi gwneuthur achwyn o hynny wrth Demetrius, Jonathan yn ei ddyhuddo ef ag anrhegion, ac yn cael ffafr o newydd i'r Iuddewon. Demetrius yn ennill câs ei filwŷr trwy ſyrhâu eu cyflogau yn amſr heddwch.

1 Mac. xi. 54. Joſ. Ant. l. 13. c. 9. Tryphon, a rhai milwŷr a giliaſent oddi wrth Ddemetrius, yn cymmeryd arno ſefydlu Antiochus, fâb Alecſander Balas, ym mrenhiniaeth Syria.

144. Gor-

1 Mac. xi. 55. 144. Gorchfygu Demetrius gan Antiochus ieuangc, a'i yrru i ffoi i Seleucia. Antiochus yn rhoi anrhydedd mawr i Jonathan, yr hwn fy 'n ei gynnorthwyo yn erbyn Demetrius.

xii. Joſ. Ant. l. 13. c. 9. Jonathan yn adnewyddu ei gyfeillach â'r Rhufeiniaid a'r Lacedemoniaid, ac yn cadarnhâu Caerſalem.

Joſ. Ant. l. 13. c. 10. 143. Tryphon yn dyfeifio pa wêdd i ymryddhâu oddi wrth Antiochus, ac i deyrnaſu yn ei le ef, ond gan ofni gwrthwynebiad Jonathan, yn ei wahodd ef i ddyfod i Ptolemais, a dwyn gyd ag ef nifer fechan o'i filwŷr, gan addaw rhoi 'r ddinas yn ei law ef, Jonathan heb dybied fod dim brâd, yn dyfod yn unig â mîl o wŷr at Tryphon i Ptolemais. Eithr cyn gynted ag y daeth i'r ddinas, Tryphon yn peri cau 'r pyrth. Dal Jonathan yn garcharor, a lladd ei holl wŷr ef â'r cleddyf.

1 Mac. xiii. Joſ. Ant. l. 13. c. 10. Yr Iuddewon ar hyn yn dewis Simon Maccabëus yn bennaeth iddynt, yn lle Jonathan ei frawd. Tryphon yn ymſyddino yn erbyn Simon. Yn addaw gollwng Jonathan

11. yn rhŷdd am gân talent o arian; y mae efe wedi talu 'r arian iddo yn torri ei addewid, ac yn llâdd Jonathan. Simon yn gwneuthur adeilad têg ar fêdd ei dâd a'i frodyr.

1 Mac. xiii. 31, 32. Joſ. Ant. l. 13. c. 12. Tryphon yn llâdd y brenhin ieuangc Antiochus, ac yn dodi 'r goron ar ei ben ei hun. Y Rhufeiniaid a'r Lacedemoniaid yn adnewyddu eu hammodau â Simon, ac yn eu

1 Mac. xiv. 18. 'ſgrifennu ar lechau prês.

Joſ. Ant. l. 13. c. 13. 142. Simon yn cael ſicrhâu y llywodraeth a'r arch-offeiriadaeth arno ef a'i etifeddion. Yr Iuddewon trwy ei gyfryngau ef yn cael eu rhyddhâu oddi wrth bob math o deyrnged i un eſtronol bennaeth. Eſe 'n ynnill Seion, amddiffynfa Caerſalem, yn gyrru allan o'r ddinas yr holl ddelw-addolwŷr, yn glanhâu 'r tai o'u heulynnod, ac yn goſod yn y ddinas y fath ag ynt wîr addolwŷr Duw.

Joſ. Ant. l. 13. c. 12. 139. Beiau Tryphon yn ei wneuthur ef mor gâs i'w filwŷr, a'u bod yn ymddaroſtwng i Cleopatra, gwraig Demetrius gynt. Hithau yn priodi Antiochus Soter, brawd Demetrius, ac yn peri ei goroni ef yn frenhin.

138. Antiochus yn gyrru Tryphon allan o Syria, yn gwarchae arno yn Dora; yntau yn ffoi oddi yno i Apamea, lle y mae yn cael ei ddâl a'i lâdd.

1 Mac. xvi. Joſ. Ant. l. 13. c. 14. 135. Simon yr arch-offeiriad yn tramwy trwy ddinaſoedd Judea, gan otalu am eu llywodraethu 'n drefnus, yn dyfod i wared â'i ddau fâb Mathïas a Judas i Jericho. Ptolemëus mâb Abubus, mâb ynghyfraith Simon, yn eu gwahodd i gaſtell a gadarnhaeſai eſe, a elwid Dochus, ac yno wrth eu croeſawu mewn gwlêdd, yn eu llâdd yn greulon. Ioan Hircanus yn myned yn arch-offeiriad yn lle ei dâd.

Yma y mae Llyfr cyntaf y Maccabëaid yn dirweddu, yn cynnwys Yſtoria deugain mlynedd.

Joſ. Ant. l. 13. c. 17. 130. Ioan Hircanus yn ennill Sechem, ac yn dinyſtrio 'r deml ar fynydd Garizim, ddau can mlynedd wedi i Sanabalat ei hadeiladu hi.

Joſ. l. 1. Bellic. 3. Ant. l. 13. c. 19. & l. 20. c. 8. 107. Judas, mâb hynaf Hircanus, a elwir hefyd Ariſtobulus, ac a gyfenwir Philelen, yn dyfod yn lle ei dâd yn y llywodraeth a'r arch-offeiriadaeth; Eſe oedd y cyntaf o bawb ar ôl dychwelyd o Gaethiwed Babilon, a oſododd Goron am ei ben, ac a newidiodd yr Yſdâd i Unbennaeth.

88. Anna, y brophwydes, merch Phanuel o lwyth Aſer, y flwyddyn hon wedi myned yn weddw, yn peidio ymadaw o'r Deml, ond yn gwaſanaethu Duw mewn ymprydiau a gweddiau ddŷdd a nôs, dros bedair a phedwar ugain mlynedd o hŷd, hŷd y cyfryw amſer ag y mae hi 'n gweled Criſt yn y Deml. Luc ii. 37.

63. Pompeius y flwyddyn hon yn ennill Caerſalem; yn peidio cymmeryd dim o'r tryſor oedd yn y Deml, ond dwyn yr Iuddewon dan deyrn-ged i'r Rhufeiniaid. Joſ. l. 1. Belli c. 5. Ant. l. 14. c. 8.

Unbennaeth Rhufain.

49. Yma y mae Ymerodraeth Ceſariaid Rhufain yn dechreu, pan wnaethpwyd Julius Ceſar, gwedi iddo orchfygu Pompeius yng Ngwaith Pharſalia, yn Ddictator tra fai byw.

40. Cyhoeddi Herod fâb Antipas, neu Antipater, Idumead, y flwyddyn hon gan y Rhufeiniaid yn frenhin ar Judea. Joſ. l. 14. c. 25.

38. Herod, wedi ei gynnorthwyo gan Soſius tywyſog llu y Rhufeiniaid, yn gwarchae ar Gaerſalem, ac yn ei hennill hi; y milwŷr yn llenwi pob congl o'r ddinas â gwaed, trais, a chreulonedd. Id. ibid. c. 28. l. 1. Belli c. 13.

37. Dwyn Antigonus, y tywyſog a'r arch-offeiriad, yn garcharor gan Soſius i Rufain, a dodi Herod mewn cyflawn feddiant o'r Frenhiniaeth.

31. Ynghŷlch y pryd hyn yr oedd Hilel, Babiloniad, o dylwyth Dafydd, yn glodfawr yng Nghaerſalem; Un o ddiſgyblion hwn oedd Jonathan mab Uzziel, Awdur enwog y Doſbarth Caldeaeg.

28. Ceſar Octafianus, nai Julius Ceſar, yn ei bummed Gonſuliaeth, trwy gŷd-ſynniad Senedd a Phobl Rhufain, yn cymmeryd arno Ditl Ymerodr, ar y cyfamſer y newidiwyd yn gyfreithlon y Llywoedraeth ym mŷſg y Rhufeiniaid, o Wladwriaeth yn Unbennaeth. Dionyſ. l. 52.

27. Y flwyddyn hon y mae 'r Senedd yn ei gyfenwi ef Auguſtus. Joſ. Ant. l. 20.

18. Herod y flwyddyn hon yn dechreu ehangu, neu 'n hytrach ail-adeiladu, 'r Deml yng Nghaerſalem, chwê blynedd a deugain cyn y Paſg cyntaf o Weinidogaeth Criſt, ac mewn naw mlynedd a hanner yn gorphen yr adeilad mawr wŷch hwnnw. Ioan ii. 20.

6 Yr angel Gabriel yn ymddangos i Zacharïas yr offeiriad, fel y mae efe yn arogldarthu yn y Deml, gan ddywedyd wrtho y genid mâb iddo, yr hwn a eilw efe yn Ioan, yr hwn hefyd a fydd yn Nazaread, ac yn Gennad yr Arglwydd yn yſbryd a nerth Elïas. Luc i. 11,

5. Yn y chweched mîs ar ol cenhedliad Ioan, anfon yr un angel Gabriel oddi wrth Dduw i Nazareth yn Galilëa at y wŷnfydediccaf Forŵyn Fair (wedi ei dyweddïo i Joſeph gŵr o dŷ a Thylwyth Dafydd) yr angel yn mynegi iddi, y cai feichiogi trwy gyſgod yr Yſbryd glân, ac eſgor ar fâb, a galw ei enw ef, IESU. 26,

4. Geni Ioan Fedyddiwr chwê mîs o flaen Criſt. 57,

Seithfed Oes y Byd.

GEni Criſt, ein Harglwydd a'n Hiachawdwr, ynghyflawnder yr amſer o'r wŷnfydedig Forŵyn Fair yn Bethlehem, a'i ddodi mewn preſeb. ii. 6.

Enw aedu

Luc ii. 21. Enwaedu arno yr wythfed dydd ar ôl ei Enedigaeth, a galw ei enw ef IESU.

Math. ii. 1, 12, 14, Y Doethion o'r dwyrain yn dwyn anrhegion i Frenhin yr Iuddewon newydd eni. Joseph yn ffoi i'r Aipht â'r plentyn Iesu, a Mair ei fam.

16, Herod yn gorchymmyn lladd y bechgyn yn ac ynghylch Bethlehem.

20. Joſ. Ant. l. 17. c. 10. 3. Herod yn marw, a'i fab Archelaus yn cael ei wneuthur gan Cesar yn Detrarch Judea. Rhannu arglwyddiaethau eraill oedd yn perthyn i Herod, rhwng ei feibion ef.

Math. ii. 21, 23. Dwyn Crist yn ei ôl, wrth arch Duw, o'r Aipht i Nazareth.

Yma mae 'r ſtwyddyn gyntaf o'r Aera (*neu 'r cyfrif*) *Criſtnogol yn dechreu.*

Luc ii. 46. 8. *Y ſtwyddyn gwedi geni Criſt.* } Ein Harglwydd o achos y Pasg yn myned i fynu gyd â'i rieni i Gaersalem, ac yno yn ymresymmu â'r Doctoriaid yn y Deml.

14. Augustus yn marw, a Thiberius yn dyfod yn ei le ef.

Gwneuthur Josephus, a elwir Caiaphas, yn arch-offeiriad yr Iuddewon, trwy ffafr Falerius Gratus, Rhaglaw 'r Rhufeiniaid.

Joſ. Ant. l. 18. c. 3. 26. Anfon Pontius Pilatus tu a diwedd y flwyddyn hon i fod yn Rhaglaw Iudea yn lle Falerius Gratus.

Math. iii. 1. Marc i. 2. Luc iii. 3. Ioan i. 7. Esay xli. 1. 27. Ioan Fedyddiwr yn dechreu pregethu a bedyddio yn niffeithwch Judea, gan barottôi wrth hynny ffordd yr Arglwydd, a gwneuthur ei oreu er gwneud dyfodiad Crist ar ei ôl ef yn adnabyddus i Israel. Duw yn rhoi arwydd i Ioan, wrth ba un y gallai adnabod Crist yr Arglwydd, mai ar yr hwn y gwelai efe 'r Yspryd yn disgyn, ac yn aros arno, hwnnw yw 'r un a tedyddiai â'r Yspryd glân,

Math. iii. 13. Marc i. 9. Luc iii. 21. Yr Iesu yn y ddegfed flwyddyn ar hugain o'i oedran yn dyfod o Galilea i'r Iorddonen, ac yn cael ei fedyddio gan Ioan, ar ba amser y gwnair amlygiad tra ardderchog o'r Drindod fendigaid; canys wedi i Fâb Duw esgyn o'r dyfroedd a gweddio, y mae 'r nefoedd yn agoryd, ac Yspryd Duw, yn rhith Colommen, yn disgyn arno ef, a llêf y Tâd a glywir o'r nêf yn dywedyd, Hwn yw fy anwyl Fâb yn yr hwn y'm boddlonwyd.

Ioan i. 34. Ioan yn ei weled, ac yn tystiolaethu mai hwn yw Mâb Duw.

Math. iv. 1. Marc i. 12. Luc iv. 1, 14. Yr Iesu, yn llawn o'r Yspryd Glân, yn dychwelyd oddi wrth yr Iorddonen, ac yn cael ei arwain gan yr Yspryd i'r anialwch, lle mae yn ymprydio ddeugain niwrnod a deugain nos, ac yn cael ei demtio gan Ddiafol.

Ioan i. 35, 47. Wedi hyn, ein Harglwydd yn dychwelyd i Galilea.

30. Ioan yn rhoi tystiolaeth i'n Hiachawdwr wrth fyned heibio iddo ef; Andreas, Pedr, Phylib, a Nathanael yn cyfaddef mai efe yw 'r Messias, ac yn dyfod yn ddiſgyblion iddo ef.

ii. 1. Crist, mewn priodas yn Cana Galilea, yn troi 'r dwfr yn win. Hyn o ddechreu gwyrthiau a wnaeth efe.

Y Pasg cyntaf o Weinidogaeth gyhoedd Crist, o'r hwn y mae 'r ſtwyddyn gyntaf o'r ddegfed a thrugain a'r ddiweddaf o wythnosau Daniel yn dechreu: yn yr hon yr ydys yn ſicrhau 'r Cyflawniad o'r Dan. ix. 27. *wedi ei gymharu â* Math. xxvi. 28.

Ioan ii. 13. YR Iesu yn dyfod i Gaersalem ar amser y Pasg, a chan fyned i'r Deml yn gyrru allan y rhai oedd yn prynu ac yn gwerthu yno; yr Iuddewon yn gofyn arwydd o'i awdurdod ef. Crist yn erchi iddynt ddinyſtrio 'r Deml honno (gan feddwl Teml ei gorph) ac mewn tridiau y cyfyd efe hi.

Math. xiv. 3. Marc vi. 17. Luc iii. 19. Herod, y tetrarch, yn bwrw Ioan Fedyddiwr yng harchar, am argyoeddi ei lofgach â gwraig Phylib ei frawd, a drygau eraill a wnaeth efe.

Ioan iv. 7, 42. Luc iv. 43. v. 27. Crist yn ei ddadguddio ei hun i'r wraig o Samaria.

31. Y mae efe 'n myned trwy holl Galilea, gan athrawiaethu yn y Synagogau, a gwneuthur rhyfeddodau.

Galw Mathew i fod yn ddiſgybl.

Yr ail Basg o Weinidogaeth Crist, (Ioan v. 1. *wedi ei chymharu â'r* iv. 3, 5.) *o'r hwn y mae 'r ail ſtwyddyn o'r ddegfed wythnos a thrugain i Ddaniel yn dechreu.*

Ioan v. 1. YR Iesu yn dyfod i fynu i Gaersalem ar amser yr wyl, ac yn iachâu ar y dydd ſabbath ddyn a fuasai 'n gorwedd yn glaf namyn dwy flynedd deugain wrth lyn Bethesda. Y mae 'n gwneud amddiffynniad tra duwiol wrth yr Iuddewon oedd yn ceiſio ei lâdd ef, o waith iddo ddywedyd fod Duw yn Dâd iddo.

Luc vi. 13. Crist o liaws o'i ddiſgyblion yn dewis deuddeg, y rhai y mae yn eu galw yn Apoſtolion; ſef, Pedr, Andreas, Iago, Ioan, Phylib, Bartholomëus, Mathew, Tomas, Iago mâb Alpheus, Simon a elwir Zelotes, Judas brawd Iago, a Judas Iſcariot. At y rhai 'n y mae 'n Hiachawdwr yn cyfeirio ei ymadrodd yn bennaf yn y Bregeth ogoneddus, gyflawn, a rhyfeddol ar y mynydd.

Math. v, vi, vii. Luc vi. 20, ix. 1. Marc vi. 7. Yr Iesu yn anfon ei ddeuddeg apoſtol, bob yn ddau, i bregethu, ac i iachâu y rhai cleifion.

Math. x. 1, xiv. 6, 15. Marc vi. 35. Luc ix. 12. Ioan vi. 1, 15. 32. Torri pen Ioan Fedyddiwr, yn y carchar, wrth orchymmyn Herod.

Yr Iesu yn porthi pùm mil o wŷr, heb law gwragedd a phlant, â phùm torth haidd a dau byſgodyn bychain. Yn gwrthod ei wneuthur yn Frenhin.

Y trydydd Pasg o Weinidogaeth Crist, (Ioan vi. 4.) *o'r hwn y mae 'r drydedd ſtwyddyn o'r ddegfed wythnos a thrugain i Ddaniel yn dechreu.*

Mat. xvii. 1. Marc ix. 1. Luc ix. 28. CRist yn gwedd-newidio ar y mynydd: gweled Moyſen ac Elias yn ymddiddan ag ef, a chlywed llêf o'r nêf yr ail waith yn dywedyd, hwn yw fy anwyl Fâb, gwrandêwch arno ef.

Mat. xvii. 24. Luc iv. 5. Crist yn talu teyrn-ged i Cesar.

x. 1. Rhyw drêf i'r Samariaid yn gwrthod croeſawu ein Hiachawdwr ar y ffordd wrth fyned i Gaersalem. Ceryddu 'r diſgyblion yn llym, am geiſio gantho ddyfod â thân i lawr o'r nêf i'w diſa hwynt.

xi. 1. Anfon y deg diſgybl a thrugain allan, bob yn ddau, i wneuthur gwŷrthiau, ac i bregethu.

Ioan x. 1. 33. Crist yn dyſgu i'w ddiſgyblion weddio.

Crist yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdeſid er ys pedwar diwrnod.

Caiaphas

Ioan xi. 1, 47. Caiaphas, arch-offeiriad yr Iuddewon, yn prophwydo am farwolaeth Criſt.

Luc xix. 1. Troi Zacchëus y publican.

Marc x. 46. Criſt yn rhoddi ei olwg i Bartimëus ddall.

Ioan xii. 3. Mair, chwaer Lazarus, yn enneinio traed ein Iachawdwr ag ennaint nard gwlŷb gwerthfawr, ac yn eu ſychu â gwâllt ei phen.

Math. xxi. Marc xi. Luc xix. Ioan xii. Eſay lii. Zech. ix. 9. Criſt yn marchogaeth mewn gorfoledd i Gaerſalem, y lliaws yn tannu eu dillad ar hŷd y ffordd, ac yn llefain Hoſanna i Fâb Dafydd. Gan ddyfod yn agos i'r ddinas y mae efe yn ŵylo droſti, ac yn rhag-fynegi ei dinyſtr. Yn myned i'r Deml, ac yn bwrw allan y rhai oedd yn prynu ac yn gwerthu ynddi, ac yn iachâu y deillion a'r cloffion.

Math. xxi. 17. Yn melldithio 'r ffigys-bren, a'i gael y bore dranneeth wedi crino o'r gwraidd: o hynny y mae 'n cymmeryd achlyſur i ddangos grŷm ffydd.

Y bedwerydd Paſg, yn yr hwn yr aberthwyd Criſt ein Paſg ni, (1 Cor. v. 7.) *ac felly yr ydys yn goſod diwedd ar yr holl aberthau deddfol yn rhag-arŵyddocâu 'r aberth mawr yma. Y bedwaredd neu 'r ſwyddyn ganol o wythnos ddiweddaf Daniel yn dechreu,* Dan. ix. 27.

Math. xxvi. Marc xiv. Luc xxii. AR y dŷdd cyntaf o ŵyl y bara croyw, pan oedd Paſg yr Iuddewon i'w lâdd (*Ebrill yr* 2.) yn yr hwyr, yr Ieſu yn bwytta 'r Paſg gyd â'i ddiſgyblion, ac yn ordeinio Sacrament ei gorph a'i waed mewn bara a gwîn.

Ioan xiii. Criſt yn golchi traed ei ddiſgyblion, ac yn eu hannog i oſtyngeiddrwydd a chariad perffaith.

xviii. Bradychu Criſt y nôs honno gan Suddas, ei watwar, ei gernodio a phoeri arno gan y milwŷr.

Math. xxvii. Marc xv. Luc xxiii. Ioan xix. Sal. xxii. Drannoeth y mae 'n cael ei gondemnio gan Pilatus, a'i groes-hoelio, yr haul yn tywyllu tra y croes-hoeliwyd ef, a llên y Deml yn rhwygo yn ei chanol. Criſt yn gweddio dros ei elynion, ac yn ymadael â'r yſbryd. Joſeph o Arimathea yn gofyn y corph, ac yn ei oſod mewn bêdd newŷdd.

Math. xxviii. Marc xvi. Luc xxiv. Ioan xx. Criſt, y trydydd dŷdd, y neſaf ar ôl ſabbath yr Iuddewon, (*Ebrill y* 5.) yn cyfodi o feirw; angylion yn dangos ei adgyfodiad ef i'r gwragedd a ddaeth at y bêdd. Criſt yn ymddangos yn gyntaf i Fair Magdalen, ac wedi hynny i'w ddiſgyblion, ac yn cinawa gyd â hwynt.

Act. i. Criſt yn caſglu ei ddiſgyblion ynghŷd i fynydd yr Olew-wŷdd, yn gorchymmyn iddynt ddiſgwyl yng Nghaerſalem am ddanfon yr Yſbryd glân, yn eu hanfon i fedyddio ac i ddyſgu 'r holl genhedloedd, ac yn eu bendithio; ac, a hwynt-hwy yn edrych, yn

Math. xxviii. ymddyrchafu, a chwmmwl yn ei dderbyn ef allan o'u golwg hwynt. Ar ôl ei ymddyrchafiad ef, y mae dau angel yn rhybuddio 'r diſgyblion i ymadael, ac i roi eu meddyliau ar ei ail-ddyfodiad ef; hwythau felly yn dychwelyd, a chan ymrôi i weddi, yn dewis Mathias yn apoſtol yn lle Suddas.

Act. ii. Yr yſbryd glân ar ddŷdd y pentecoſt (*Mai y* 24.) yn diſgyn ar yr apoſtolion, mewn agwedd tafodau gwahanedig, megis o dân, ac yn eu gwneuthur yn barod i leſaru â phob tafodau. Pedr y dwthwn hwnnw yn pregethu Criſt a'r adgyfodiad, a chwanegu ynghŷlch tair mîl o eneidiau at yr eglwys.

Pedr, trwy ffŷdd yn enw Criſt, yn iachâu dŷn clôff. Act. iii.

Llywodraethwŷr yr Iuddewon wedi anfoddloni i bregeth Pedr, a'r modd y iachaeſai efe y clôff yn rhyfeddol, yn ei ſwrw ef ac Ioan yn gharchar; hwythau wrth eu holi yn dywedyd yn hyderus mai trwy Enw 'r Ieſu y iachafid y clôff, ac mai trwy 'r un Ieſu y bydd rhaid i ninnau gael iechydwriaeth dragywyddol. Yr Iuddewon wedi hyn yn gwahardd iddynt leſaru mwyach yn yr enw hwnnw; eithr yr apoſtolion yn atteb, fod yn gymmwys iddynt ufuddhâu i Dduw yn hytrach nag i ddynion. Eu bygwth a'u gollwng yn rhyddion. iv.

Taro Ananïas a'i wraig Sapphira, yn ddiſymmwth yn farw, am eu rhagrith. v. 1,

Bwrw 'r apoſtolion eilwaith yng harchar gan yr arch-offeiriad, eithr angel yn eu gollwng yn rhyddion, ac yn erchi iddynt bregethu 'r efengyl i'r bobl yn ddïofn: wedi eu dâl eilwaith yn athrawiaethu yn y Deml, y maent yn cael eu dwyn ger bron y Cynghor; lle trwy gyngor Gamaliel, Phariſead a Doctor o'r Gyfraith, y maent yn cael eu rhyddhâu. 17.

34. Yr apoſtolion, a'r diſgyblion yn amlhâu yng Nghaerſalem, yn ordeinio ſaith Diacon i gyfrannu elufenau 'r holl eglwys i'r gwragedd gweddwon a'r rhai tlottaf o'r brodyr. Yſtyphan, un o'r Diaconiad hynny, wedi gwaradwyddo rhai wrth ymreſymmu ag ef, yn cael ganddynt achwyn arno ar gam am gablu, a'i ddwyn ger bron y Cynghor, lle y mae 'n eu ceryddu hwynt am wrthryfela a lâdd Criſt. Hwythau ar hynny yn ei ſwrw ef allan o'r ddinas, ac yn ei labyddio, ac yntau yn y cyfamſer yn gweddio droſtynt. vi. vii.

Erlid mawr ar yr eglwys yng Nghaerſalem yn canlyn ar ôl marwolaeth Yſtyphan y Cyn-ferthyr. viii.

Phylib, un o'r ſaith Diacon, yn pregethu yn Samaria, ac yn troi llawer; yn gwneuthur gwŷrthiau, ac yn iachâu 'r cleiſion. Simon y ſwynwr, wrth weled y rhyfeddodau a wnair gan Phylib, yn credu ac yn cael ei fedyddio. 5,

Yr apoſtolion yng Nghaerſalem wedi clywed i Samaria dderbyn y ffŷdd, yn anfon Pedr ac Ioan yno i gadarnhâu ac i chwanegu 'r Eglwys. Yr apoſtolion, trwy weddi ac arddodiad dwylaw, yn rhoddi 'r Yſbryd glân i bawb ac ſy'n credu. Simon Magus yn cynnyg iddynt arian am gael o hono yntau awdurdod i roddi 'r Yſbryd glân, a Phedr yn ei geryddu ef yn dôſt am ei annuwioldeb. Wedi cyflawni eu Gweinidogaeth yn y parthau hyn, y maent yn dychwelyd i Gaerſalem. 15,

35. Angel yn anfon Phylib i ddyſgu ac i fedyddio 'r Diſpaidd o Ethiopia. 26,

Saul, erlidiwr creulon pawb ag ſy 'n galw ar enw 'r Ieſu, ac un oedd yn cyttuno i lâdd Yſtyphan, yn myned yn awr tu a Damaſcus â llythyrau oddi wrth yr arch-offeiriad a'r Cynghor i ddâl yr holl Griſtianogion yn y parthau hynny, ac i'w dwyn yn rhwym i Gaerſalem, yn cael ei droi yn rhyfeddol ar y ffordd gan lêf o'r nefoedd; a'i fedyddio gan Ananïas ym mhen tridiau wedyn yn Damaſcus, lle mae 'n pregethu Efengyl Criſt trwy hyfder mawr, hyd oni ſynnodd y rhai a ŵyddent ar ba amcan yr anfonwyd ef yno. ix. 1.

38. Yr Iuddewon yn cynllwyn i lâdd Paul, wedi iddo fod yn hîr yn pregethu 'r efengyl yn Damaſcus, eithr efe yn diangc oddi ix. 23. 2 Cor. xi. 32.

Gal. i. 18. oddi yno, ac yn dyfod i Gaerſalem; lle mae 'n gweled Pedr, ac Iago brawd ein Harglwydd, ac yn aros gyd â hwy bymtheng niwrnod. Yma y mae eſe yn lleſaru yn hy yn enw 'r Ieſu, ac yn ymddadleu â'r Groegiaid, neu yn hytrach Iuddewon a arferent yr Iaith Roeg, y rhai hefyd a ymgynghorant i geiſio ei ladd ef.

Act. xxii. 17. Saul, wrth weddio yn y Deml, yn ſyrthio mewn llewyg, a'r Arglwydd yn ymddangos iddo, ac yn erchi iddo ymadael o Gaerſalem, o herwŷdd na dderbynient ei dyſtiolaeth ef, gan chwanegu yr enſyn eſe ef at y cenhedloedd.

ix. 30. Gal. i. 21. Saul, gan adael Caerſalem, yn myned i Tarſus ei wlad ei hun, ac yn ymdaith oddi yno i Syria a Cilicia.

Act. ix. 32, 36. Pedr yn ymweled ag eglwyſi Judea, Galilea, Samaria, &c. yn Lŷda yn iachâu Aeneas o'r parlys, ac yn Joppa yn codi Tabitha o farw i fyw.

x. 41. Cornelius y cannwriad, yn Ceſarea, trwy weddiau ac eluſenau yn cael ffafr yngolwg Duw, ac angel yn gorchymmyn iddo ddanfon i gyrchu Pedr o Joppa. Duw trwy weledigaeth yn dyſgu i Pedr na ddiyſtyrai mo'r Cenhedloedd, ac yntau wedi anſon am dano gan Cornelius, yn myned ac yn pregethu Criſt iddo ef, a lliaws mawr oedd wedi ymgynnull yn ei dŷ ef; yr Yſbryd glân, tra yw Pedr yn pregethu, yn diſgyn ar bawb o honynt, a'r apoſtol yn eu bedyddio hwynt yn y fan.

xi. Achwyn ar Pedr, pan ddychwelodd i Gaerſalem, gan rai o'r enwaediad, am ymgyſeillachu â'r Cenhedloedd; eithr eſe yn mynegi iddynt ei Weledigaeth, a'r cwbl o blegid Cornelius; a hwythau yn gogoneddu Duw am roddi i'r Cenhedloedd hefyd edifeirwch i fywyd.

Y ffyddloniaid, y rhai er amſer Merthyrdod Styphan a'r blinder a gyfodaſai ynghŷlch hynny, a waſgareſid trwy holl Phenicia a Cyprus, yn dyfod yn awr i Antiochia, ac yn pregethu 'r efengyl i'r Groegiaid yno, heb bregethu i neb o'r blaen ond i'r Iuddewon. Yr eglwys yng Nghaerſalem wedi deall hyn, a bod nifer y rhai ſy 'n credu yn amlhâu yn ddirfawr, yn anſon Barnabas yno i'w cadarnhâu hwynt. Yntau yn myned i Tarſus, ac yn cymmeryd Saul gyd ag ef i Antiochia, lle y maent yn aros ffwyddyn gyfan, gan droi lluoedd i'r ffydd. Yma y galwyd y Dyſgyblion gyntaf yn Griſtianogion.

xii. 44. Lladd Iago brawd Ioan â'r cleddyf ynghŷlch yr amſer hyn wrth orchymmyn Herod Agrippa. Mae eſe hefyd yn carcharu Pedr, yr hwn a waredodd angel wrth weddïau 'r eglwys. Yr un Herod ym mhen ychydig wedyn yn lleſaru wrth y bobl yn Ceſarea, ac a rhai o honynt yn gwaeddi, Lleſerydd Duw ac nid dyn ydyw, yn cael ei daro gan angel yr Arglwydd allan o law am na roiſai y gogonedd i Dduw, a chan bryfed yn ei yſu yn trengu.

xiii. 45. Barnabas a Saul yn myned rhagddynt i bregethu 'r efengyl. Yn plannu 'r ffydd Griſtianogol yn Seleucia, Cyprus, a lleoedd eraill. Yn pregethu 'r efengyl yn Paphus i Sergius Paulus, rhaglaw y wlâd honno. Elymas, y ſwynwr, yn eu gwrthŵynebu hwynt, gan geiſio gwyrdroi Sergius oddi wrth y ffydd, yn cael ei daro â dallineb ar gerydd Saul. Galw Saul bob amſer o hyn allan wrth ei enw newŷdd Paul; mae eſe 'n pregethu yn Antiochia, a'r Cenhedloedd yn credu, eithr yr Iuddewon yn gwrthwynebu ac yn cablu. Yntau a'i gŷd-weithwyr yn troi ar hynny at y Cenhedloedd, ac yn dyfod i Iconiwm.

46. Eu herlid yn Iconiwm, ac ymmron eu llabyddio. Hwythau yn ffoi oddi yno i Lyſtra a Derbe, dinaſoedd o Lycaonia. Paul yn iachâu y clôff efrydd yn Lyſtra; y lliaws yn gweiddi i'r duwiau ddiſgyn, ac yn galw Barnabas yn Jupiter, a Phaul yn Mercurius; i ba rai y mynnaſent aberthu, oni buaſai i'r apoſtolion, wedi rhwygo eu dillad, neidio yn eu plith hwynt, a mynegi iddynt yn ſicr mai dynion oeddynt ſel hwythau. Iuddewon, yn ebrwydd gwedyn, yn dyfod o Antiochia ac Iconiwm, ac yn cyffroi 'r bobl yn eu herbyn hwynt. Llabyddio Paul gan y lliaws llidiog, a'i luſgo allan o'r ddinas megis wedi marw; eithr tra yw 'r diſgyblion yn ſefyll o'i amgylch, yn cyfodi, a thrannoeth yn myned allan, eſe a Barnabas, i Dderbe. Act. xiv.

Y flwyddyn hon, yſgatfydd ar yr amſer hyn hefyd, y cipiwyd Paul i fynu i'r drydedd nef, ac y clywodd eiriau annhraethadwy, bedair blynedd ar ddeg cyn iddo 'ſgrifennu ei ail Epiſtol at y Corinthiaid. 2 Cor. xii. 2.

Ynghŷlch y pryd hyn y mae Timotheus, er nad oedd ond plentyn, a'i fam Eudice, a'i nain Lois, yn derbyn y ffydd Griſtianogol a bregethwyd gan Paul. 2 Tim. i. 2, 5.

52. Rhai Criſtianogion, a lynent wrth ddefodau Iuddewaidd, yn dyfod o Judea i Antiochia, ac yn dyſgu y dylid enwaedu ar y Cenhedloedd, a chadw cyfraith Moyſen, Paul a Barnabas yn eu gwrthwynebu hwynt. Yr apoſtolion ac eraill yn cynnal Cynghor yn Jeruſalem i ddibennu 'r ymrafael hyn. Anton Barn y Gymanfa at yr eglwyſi. Act. xv. 2.

53. Paul a Barnabas wedi bwriadu myned ynghŷd i ymweled â'r eglwyſi, yn ymraiaelio ac yn ymadaw â'u gilydd: Barnabas a Marc yn myned i Cyprus, Paul a Silas i Syria a Cilicia. 36.

Paul wedi dyfod i Dderbe, yn cael Timotheus yno, yr hwn (o ran bod ei fam ef yn Iuddewes ac yn credu, er bod ei dâd yn Roegwr) y mae eſe yn peri ei enwaedu, ac yn ei gymmeryd gyd ag ef. Ei rybuddio ef mewn gweledigaeth i fyned i Macedonia; wedi dyfod i Philippi prif-ddinas o barth o Macedonia, y mae eſe yn troi Lydia; yn bwrw allan yſbryd dewiniaeth o ryw waſanaeth-ferch, ei meiſtriaid hi, wedi colli cryn elw wrth hynny, yn dwyn Paul a Silas ger bron y ſwyddogion: hwythau yn peri eu fflan-gellu a'u carcharu hwynt: eithr ar hanner nos, a Phaul a Silas yn gweddio ac yn canu Salmau, y mae dryſau 'r carchar yn ymagoryd, a'u rhwymau yn myned yn rhyddion: troi Ceidwad y carchar, pan oedd yn barod i'w lâdd ei hun, i'r ffydd, a'i fedyddio y noſon honno, eſe a'i holl deulu. Y ſwyddogion yn dyfod eu hunain drannoeth, ac yn attolwg arnynt fyned allan o'r ddinas. xvi.

54. Paul yn ymdaith o Philippi trwy Amphipolis ac Apôlonia, ac yn dyfod i Theſſalonica, lle mae 'n cael ſynagog i'r Iuddewon, ac yn pregethu dros dri ſabbath; rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid ef. Wedi gadael Theſſalonica, mae eſe 'n dyfod i Berea, ac yn ebrwydd wedyn i Athen; yn ymreſymmu â'r Philoſophyddion, ac yn mynegi iddynt y DUW hwnnw NID ADWAENIR, yr hwn yr oeddynt hwy heb ei adnabod yn ei addoli. Yn troi Dionyſius Areopagita, ac oddi yno yn myned i Corinth. xvii.

Paul

Act. xviii. Paul yn Corinth yn cyfarfod ag Acwila a Phriſcila, a ddeolaſid ychydig o'r blaen o Rufain wrth orchymmyn Claudius. Yn aros yma ſlwyddyn a chwê mis, ac oddi yno yn yſgrifennu at y Theſſaloniaid.

55. Yr Iuddewon yn achwyn ar Paul ger bron Gàlio, rhaglaw Achaia; yntau yn gwrthod bod yn farnwr mewn ymraſael ynghŷlch Creſydd, ac felly yn eu gyrru oddi wrth y frawdle.

18. 56. Paul yn ymadael o Corinth, ac yn tramwy i Epheſus, yn myned oddi yno tu a Chaerſalem, ſel y byddai yno ar yr ŵyl; yn tirio yn Ceſarea, yn dyfod i wared i Antiochia, ac yn tramwy trwy wlâd Galatia a Phrygia, gan nerthu 'r diſgyblion yn yr holl barthau hynny.

xix. 57. Paul yn dychwelyd i Epheſus, yn ymreſymmu beunydd yn yſgol Tyrannus, ac yn parhâu i bregethu yno, ac yn y parthau oddi amgylch.

58. Yn yſgrifennu ei Epiſtol at y Galatiaid.

60. Demetrius, gôf arian, yn Epheſus, eiddigus o'i elw, yn codi terfyſg yn erbyn Paul, a 'ſgolhaig y ddinas yn llonyddu 'r derfyſg.

1 Cor. 1. 11. Ynghŷlch y pryd hyn mae ſiſm yn codi yn eglwys Corinth, y ſy 'n peri i Paul (yn

xvi. 8. awr yn, neu ger llaw Epheſus) yſgrifennu ei epiſtol cyntaf at y Corinthiaid.

Act. xx. Paul yn ymadaw o Epheſus, ac yn dyfod

2 Cor. viii. 1. 2, 6, 19. i Macedonia, ac yn caſglu eluſen yn gymmorth i'r Saint yng Nghaerſalem.

Yr apoſtol wedi clywed gan Titus lwyddiant ei epiſtol cyntaf at y Corinthiaid, yn yſgrifennu ei ail attynt. Yn myned o

1 Cor. xvi. 5. Macedonia i dîr Groeg, ac yn dyfod i Corinth, lle mae 'n yſgrifennu ei epiſtol at y Rhufeiniaid.

Act. xx. 3, 4. Paul yn arfaethu myned yn union oddi yno i Syria, ſel y dygai y caſgliadau i Gaerſalem. Yr Iuddewon yn cynllwyn iddo; yntau gan ddeall hyn, yn tybied mai gwell yw dychwelyd i Macedonia ar hŷd yr un ffordd ag y daeth, a myned oddi yno i Aſia.

6. Paul, yn ôl dyddiau y bara croyw, yn mordwyo o Philippi, ac yn dyfod i Troas, lle mae 'n codi Eutychus o farw i fyw. Wedi tramwy trwy lawer o ddinaſoedd Groeg, yn dyfod i Miletus, ac oddi yno 'n anfon i alw henuriaid eglwys Epheſus, y rhai mae 'n eu cynghori 'n daer i gyflawni eu dyledſwydd.

xxi. Paul yn dyfod i Gaerſalem, ei ddâl yn y Deml, a'i gadw 'n ddiogel yn y caſtell; yn cleimio rhagor-fraint Rhufeiniad, ac yn diangc rhag ei fflan-gellu.

xxii. xxiii. Paul yn atteb droſto ei hun ger bron Ananias yr arch-offeiriad. Y pen-capten wedi deall ddarfod i fwy nâ deugeinwr o'r Iuddewon eu rhwymo eu hunain â diofryd na archwaethent ddim hŷd oni laddent eſ, yn ei anfon eſ at Ffelics, rhaglaw y dalaïth, yr hwn ſy 'n ei garcharu eſ yn Ceſarea.

62. Tertùlus, yr areithiwr, yn cyhuddo Paul ger bron Ffelics. Ffelics yn myned allan o'i ſwydd, ac i foddhâu 'r Iuddewon, yn gadael Paul yngharchar. Portius Feſtus yn dyfod yn rhaglaw yn lle Ffelics. Act. xxiv.

Yr Iuddewon yn dyfod i Ceſarea, ac yn achwyn ar Paul ger bron Ffeſtus. Yntau yn atteb droſto ei hun, ac yn appelio at Ceſar. Y brenhin Agrippa yn dyfod i Ceſarea, a Ffeſtus yn hysbyſu 'r holl achos iddo eſ. xxv.

Paul yn ei amddiffyn ei hun yngŵydd Agrippa, yr hwn ar hynny ſy ym mron myned yn Griſtion, a'r holl gynnulleidfa yn ei farnu eſ yn ddieuog. xxvi.

63. Paul yn dyfod i Rufain, lle mae 'n garcharor mewn ehangder, ac yn pregethu yno ddwy flynedd. xxviii.

Yma y mae yſtoria Actau 'r apoſtolion yn diweddu, a 'ſgrifennwyd gan S. Luc, *cydymaith anwyl S.* Paul *yn ei Deithiau.*

S. Paul o Rufain yn yſgrifennu ei Epiſtolau,

At y Philippiaid.
At Philemon.
At y Coloſſiaid.
At yr Epheſiaid.

65. Rhyddhâu S. Paul ynghŷlch diwedd y flwyddyn hon; ac yntau ychydig cyn ei ymadawiad o'r Eidal i Aſia, yn yſgrifennu ei Epiſtol at yr Hebreaid. Heb. xiii. 24.

Yn pregethu 'r efengyl yn ynys Creta, ac yn gadael Titus yno i iawn-dreſnu pethau, a goſod henuriaid ym mhob dinas. Tit. i. 5.

66. S. Paul yn yſgrifennu i Epiſtolau,

I. At Timotheus.
At Titus.
II. At Timotheus.

Ynghŷlch y pryd hyn mae 'n debyg, yr yſgrifennwyd Epiſtolau S. Pedr, S. Ioan, a S. Iudd.

67. E ddywedir i S. Pedr a S. Paul ddioddef merthyrdod yn Rhufain, tu a diwedd teyrnaſiad Nero. Euſeb. Hiſt. Eccl. l. 2. c. 24.

70. Titus, y flwyddyn hon, (yn ôl prophwydoliaeth Criſt) yn gwarchae ar Gaerſalem, yn ei hennill, ei dinyſtrio, a'i lloſgi hi: diſetha un cant ar ddeg o filoedd o'r Iuddewon, dàl dwy fil ar bymtheg a phedwar ugain mîl yn garcharorion, heb law lliaws aneirif mewn mannau eraill o Judea a'u laddaſant eu hunain, neu a ddarfu am danynt trwy newŷn, alludaeth, a thrueni arall. Luc xix. 43, 44.

96. Domitianus yn deol S. Ioan i ynys Patmos, lle mae 'n derbyn ac yn yſgrifennu ei Ddadguddiad.

S. Ioan, wedi marw Domitianus, yn dychwelyd i Epheſus, ac ar ddymuniad yr Eglwys yn yſgrifennu ei Efengyl.

TABL Swyddau a Graddau Dynion.

Patrieirch, neu *Dadau Teuluoedd*, megis *Abraham*, *Iſaac*, a *Jacob*, a'i Feibion.

Barnwŷr, Goruch-lywiawdwŷr amſerol a oſodid yn ddigyfrwng gan Dduw ar blant *Iſrael*.

Brenhinoedd, a'r rheini naill ai ar yr holl Deyrnas, neu ynte wedi i'r deg llwyth gŵrympo ymaith, ar *Juda* neu *Iſrael*.

Henuriaid, Seneddwŷr, y LXX, neu 'r Sanhedrin.

Swyddogion, Rhaglawiaid, Siryfod, neu Ddihenyddwŷr,

Barnwŷr, Iſ-lywiawdwŷr, y cyfryw ag a farnent Amrafaelion mewn dinaſoedd neillduol.

Iſraëliaid, Hebreaid, hiliogaeth Jacob.

Hebrëwr o'r Hebreaid; Iſraeliad wrth ei ddechreuad.

Proſelyt y Cyfammod, yr hwn a enwaedwyd, ac a ufuddhaodd i'r holl Gyfraith.

Proſelyt y Porth, neu ddïeithr, yr hwn a addolai un Duw, eithr a arhoſai yn ddïenwaededig.

Swyddogion

Swyddogion dan Unbeniaid yr Aſſyriaid *neu'r* Perſiaid.

Tirſatha, neu Lywiawdwr a oſodid gan Frenhinoedd *Aſſyria* neu *Perſia*.

Pennaf 'r Gaeth-glud, Y pennaf o bob Llwyth neu Deulu, a frith-lywodraethai tra parhaodd y Caethiwed.

Dan Unbeniaid y Groegiaid.

Goruch-ſwyddogion.

Maccabeaid, Gwrthddrychiaid *Judas Maccabæus*, Arch-offeiriaid, a lywodraethent ag Awdurdod frenhinol.

Dan Ymerodron Rhufain.

Rhaglawiaid, neu Lywiawdwŷr, a anfonid o *Rufain* ag Awdurdod ymerodrol.

Tetreirch, y rhai oedd ganddynt Awdurdod frenhinol mewn pedair Talaith.

Proconſuliaid, neu Raglawiaid Taleithiau.

Is-Swyddogion.

Publicanod, neu Gaſglwŷr Trethau.

Cannwriaid, neu Gapteniaid ar gant o Wŷr.

Swyddogion Eglwyſig, neu Sectau o ddynion.

Arch-offeiriaid, yr unig rai a allent fyned i'r Gyſſegr ſancteiddiolaf.

Ail-Offeiriaid neu *Sagan*, a waſanaethent Swydd yr Arch-offeiriad, o's byddai anallu arno.

Arch-offeiriaid y Rhyſel, a neilldуid o achos Taith.

Offeiriaid, Leſiaid o Feibion *Aron*, dosbarthedig yn bedwar dosbarth ar hugain, a waſanaethent yn y Deml bob wythnos yn eu cylch.

Leſiaid, o Lwyth *Leſi*, ond nid o Deulu *Aron*; o'r rhain yr oedd tair Grâdd, Gerſoniaid, Cohathiaid, a Merariaid, amryw feibion *Leſi*.

Netbiniaid, Rhag-weiſion yr Offeiriaid a'r Leſiaid (nid o'u Llwyth) i dynnu dwfr a thorri cynnud, *&c.*

Prophwydi, a elwid yn yr hen amſer Gweledyddion, a rag-fynegent bethau i ddyfod, ac a ddadganent farnedigaethau Duw.

Plant y Prophwydi, eu Diſgyblion neu eu Hyſgolheigion.

Doctbion, a elwid felly mewn cyffelybiaeth i'r *Magi* o'r Dwyrain, neu 'r Philoſophyddion Cenhedlig.

Yſgrifenyddion, a 'ſgrifennent ac a ddeonglent y Gyfraith.

Ymreſymwŷr, a godent ac a derſynent Gweſtiynau o'r Gyfraith.

Rabbiniaid, neu *Ddyſcloriaid*, Athrawŷn *Iſrael*.

Libertiniaid, Gwŷr rhyddion o *Rufain*, y rhai a hwynt yn Iuddewon neu 'n Broſelytiaid, oedd ganddynt Synagog neu Dŷ gweddi iddynt eu hunain.

Gaulonitiaid, neu *Galilead*, a gymmerent arnynt fod yn anghyfreithlon ufuddhau i Swyddog Cenhedlig.

Herodiniaid, a gyflunient eu Crefydd â'r amſeraw, ac yn enwedig a wenhieithent i *Herod*.

Epicureaid, a oſodent eu holl ddedwŷddwch mewn pleſerau.

Stoiciaid, a wadent ryddid yr Ewyllys, ac a fynnent ddigŵyddo pob peth wrth Anghenrhaid tynghedfennol.

Simon Magus, Awdwr Hereſi y *Gnoſticiaid*, a ddyſgent y byddai dynion cadwedig wrth eu gŵybodaeth, er cynddrwg fyddai eu harferion.

Nicolaiaid, Diſgyblion *Nicolas*, un o'r ſaith Diacon cyntaf, a addyſgodd fod gwragedd yn gyffredin.

Nazareaid, y rhai dan adduned a ymgadwent oddi wrth win, *&c.*

Nazareniaid, Iuddewon yn proffeſu Criſtianogrwydd.

Zelotiaid, *Scarii*, neu Lofruddiaid, a dybient fod ganddynt awdurdod i wneud pob anfad gyflafan, dan ofgus y gyfraith.

Phariſeaid, Ymddidolwŷr a ddiyſtyrent bawb eraill, o ran tŷb am eu Sancteiddrwydd eu hunain.

Saduceaid, a wadent adgyfodiad y meirw, Angylion, ac Ysbrydion.

Samariaid, Proffeſwŷr cymmyſg, o Genhedloedd ac Iuddewon, hiliogaeth yr Aſſyriaid a anfonwyd i *Samaria*.

Apoſtolion, Cenhadau neu Anfonedigion; hwynthwy a anfonwyd gan ein Hiachawdwr, herwŷdd eu rhif, a alwyd, *Y Deuddeg*.

Eſgobion, Gwrthddrychiaid yr apoſtolion, yn rheolaeth yr Eglwys.

Diaconiaid, Swyddogion a ddewiſwyd gan yr Apoſtolion i ofalu am y Tlodion.

TABL AMSER.

1	A Bib, neu Niſan,	Rhan o Fis.	1	*Mawrth, Ebrill.*	7 Ethanim, neu Tiſri,	Rhan o Fis.	7	*Medi, Hydref.*
2	Zif, neu Jair,		2	*Ebrill, Mai.*	8 Bul, neu Marcheſuan,		8	*Hydref, Tachwedd.*
3	Siſan,		3	*Mai, Mehefin.*	9 Ciſleu,		9	*Tachwedd, Rhagfyr.*
4	Tamuz,		4	*Mehefin, Gorphennaf.*	10 Tebeth,		10	*Rhagfyr, Ionawr.*
5	Ab,		5	*Gorphennaf, Awſt.*	11 Sebat,		11	*Ionawr, Chwefror.*
6	Elul,		6	*Awſt, Medi.*	12 Adar, neu Feadar,		12	*Chwefror, Mawrth.*

Dyddiau 'r Wythnos.

Y Dŷdd 1 o'r wythnos,	*Dŷdd Sûl.*
Yr 2 Dŷdd,	*Dŷdd Llûn.*
Y 3 Dŷdd,	*Dŷdd Mawrth.*
Y 4 Dŷdd,	*Dŷdd Merchur.*
Y 5 Dŷdd,	*Dŷdd Iou.*
Y 6 Dŷdd,	*Dŷdd Gwener.*
Y 7 Dŷdd, neu 'r Sabboth,	*Dŷdd Sadwrn.*

Oriau 'r Dŷdd.

YR Awr 1,	o 6 *ar glôch* i 7	*y bore.*
Yr 2 Awr,	o 7 i 8	
Y 3 Awr,	o 8 i 9	
Y 4 Awr,	o 9 i 10	
Y 5 Awr,	o 10 i 11	
Y 6 Awr,	o 11 i 12	
Y 7 Awr,	o 12 i 1	*brydnhawn.*
Yr 8 Awr,	o 1 i 2	
Y 9 Awr,	o 2 i 3	
Y 10 Awr,	o 3 i 4	
Yr 11 Awr,	o 4 i 5	
Y 12 Awr,	o 5 i 6	

Gwiliadwriaethau.

Y Wiliadwriaeth gyntaf, *o'r Ewyr hŷd naw ar glôch o nôs.*

Yr ail, neu 'r ganol, *o naw hŷd banner nôs.*

Y drydedd, neu Ganiad y ceiliog, *o banner nôs hŷd dri ar glôch y bore.*

Y bedwaredd, neu 'r Wiliadwriaeth fore, *o dri hŷd y bore.*

TABLAU

Arian, *Pwyſau*, a *Meſurau*, crybwylledig yn yr Yſgrythyr lân; wedi eu troi yn rhai *Brutanaidd*, drwy awdurdod y Gwyr mwyaf a 'ſgrifenaſant ar y teſtyn hwnnw: a Gyfanſoddwyd gan *Riſiart Morys*, Golygwr yr Argraphiad hwn o'r Beibl.

TABL Arian Iuddewig.

		p.	ſ.	c.
GERAH.	$\frac{1}{20}$ rân o Sicl.	0	0	1 $\frac{4}{10}$
Zuza, *neu* Dracmon, 1 *Sam.* 9. 8. *Tobit* 5. 14.	$\frac{1}{4}$ Sicl.	0	0	7
Traian Sicl, *Nehem.* 10. 32.	$\frac{1}{3}$ Sicl.	0	0	9 $\frac{4}{10}$
Becah, arian y Deyrn-ged, *Math.* 17. 24.	$\frac{1}{2}$ Sicl.	0	1	2 $\frac{1}{10}$
Sicl.		0	2	4 $\frac{1}{4}$
Maneh, a gyfieithir *Punt*, 1 *Bren.* 10. 17. *Ezra* 2. 69.	50 Sicl.	5	17	8 $\frac{7}{10}$
Talent, 60 Maneh.	3000 Sicl.	353	3	9 $\frac{6}{10}$
Talent aur		5651	0	9 $\frac{9}{10}$
Sicl aur		1	17	8
Dracmon aur, *Ezra* a *Nehem.* a gyfieithir *Swllt*, 1 *Cron.* 29. 7. $\frac{1}{2}$ Sicl aur		0	18	10

Y Sicl, yw'r *Arian*, neu'r *Darn arian*, a grybwyllir am dano yn *Gen.* 20. 16. a 33. 19. a 37. 28. a 45. 22. *Joſ.* 24. 32. *Job* 42. 11. *Zech.* 11. 12. *Math.* 17. 27. a 26. 15. *Act.* 7. 16. a 19. 19. a mannau eraill o'r Yſgrythyr; oddïeithr y *Dernyn arian*, 1 *Sam.* 2. 36. yr hwn yw'r un â'r Gerah.

Daliwch ſulw, E gyfrifir yr Arian yn y Tabl hwn, yn ol Yſtandart y Mint yn y Twr Gwyn yn *Llundain* 5 ſ. 2 c. yr wns: a'r Aur 4 p. 2 ſ. 8 c. 16 i 1.

TABL Pwyſau Iuddewig, *yn bwyſau Troy* Brutanaidd.

		p.	w.	p.c.	gr.
GERAH.	$\frac{1}{20}$ o Sicl.	0	0	0	10 $\frac{15}{16}$
Zuza.	$\frac{1}{4}$ Sicl.	0	0	2	6 $\frac{11}{16}$
Becah.	$\frac{1}{2}$ Sicl.	0	0	4	13 $\frac{3}{8}$
Sicl y Cyſſegr, $\frac{1}{2}$ wns Avoirdupoize, 218 $\frac{3}{4}$ gr.		0	0	9	2 $\frac{3}{4}$
Maneh, *Pwys*.	60 Sicl.	2	3	6	21
Talent, 50 Maneh.	3000 Sicl.	113	11	3	18

Sicl y brenhin, neu halogedig, wrth ba un y pwyſid gwâllt *Abſalom*, 2 *Sam.* 14. 26. $\frac{1}{2}$ Sicl y Cyſſegr.

Daliwch ſulw, 24 gronyn yn y Pwys ceiniog, 20 p. c. neu 480 gr. yn yr wns Droy; a 12 wns, neu 5760 gr. yn y Pwys. A 437 $\frac{1}{2}$ gronyn yn yr wns Avoirdupoize; a 16 wns, neu 7000 gr. yn y Pwys.

Swyddogion dan Unbeniaid yr Aſſyriaid neu 'r Perſiaid.

Tirſatha, neu Lywiawdwr a oſodid gan Frenhinoedd *Aſſyria* neu *Perſia*.

Pennau 'r Caeth-glud, Y pennaf o bob Llwyth neu Deulu, a frith-lywodraethai tra parhaodd y Caethiwed.

Dan Unbeniaid y Groegiaid.

Goruch-ſwyddogion.

Maccabeaid, Gwrthddrychiaid *Judas Maccabæus*, Arch-offeiriaid, a lywodraethent ag Awdurdod frenhinol.

Dan Ymerodron Rhufain.

Rhaglawiaid, neu Lywiawdwŷr, a anfonid o *Rufain* ag Awdurdod ymerodrol.

Tetrerch, y rhai oedd ganddynt Awdurdod frenhinol mewn pedair Talaith.

Proconſuliaid, neu Raglawiaid Taleithiau.

Is-Swyddogion.

Publicanod, neu Gaſglwŷr Trethau.

Cannwriaid, neu Gapteniaid ar gant o Wŷr.

Swyddogion Eglwyſig, neu Sectau o ddynion.

Arch-offeiriaid, yr unig rai a allent fyned i'r Gyſſegr ſanctaiddlaf.

Ail-Offeiriaid neu *Sagan*, a waſanaethent Swydd yr Arch-offeiriad, o's byddai anallu arno.

Arch-offeiriaid y Rhyſel, a neillduid o achos Taith.

Offeiriaid, Leſiaid o Feibion *Aron*, dosbarthedig yn bedwar dosbarth ar hugain, a waſanaethent yn y Deml bob wythnos yn eu cylch.

Leſiaid, o Lwyth *Leſi*, ond nid o Deulu *Aron*; o'r rhain yr oedd tair Gradd, Gerſoniaid, Cohathiaid, a Merariaid, amryw feibion *Leſi*.

Nethiniaid, Rhag-weiſion yr Offeiriaid a'r Leſiaid (nid o'u Llwyth) i dynnu dwfr a thorri cynnud, *&c.*

Prophwydi, a elwid yn yr hên amſer Gweledyddion, a rag-fynegent bethau i ddyfod, ac a ddadganent farnedigaethau Duw.

Plant y Prophwydi, eu Diſgyblion neu eu Hyſgolheigion.

Doctbion, a elwid felly mewn cyffelybiaeth i'r *Magi* o'r Dwyrain, neu 'r Philoſophyddion Cenhedlig.

Yſgriſenyddion, a 'ſgriſennent ac a ddeonglent y Gyfraith.

Ymreſymwŷr, a godent ac a derſynent Gweſtiynau o'r Gyfraith.

Rabbiniaid, neu *Ddoctoriaid*, Athrawŏn *Iſrael*.

Libertiniaid, Gwŷr rhyddion o *Rufain*, y rhai a hwynt yn Iuddewon neu 'n Broſelytiaid, oedd ganddynt Synagog neu Dŷ gweddi iddynt eu hunain.

Gaulonitiaid, neu *Galilea d*, a gymmerent arnynt fod yn anghyfreithlon ufuddhau i Swyddog Cenhedlig.

Herodiniaid, a gyflunient eu Crefydd â'r amſeraw, ac yn enwedig a wenhieithent i *Herod*.

Epicureaid, a oſodent eu holl ddedwyddwch mewn pleſerau.

Stoiciaid, a wadent ryddid yr Ewyllys, ac a fynnent ddigŵyddo pob peth wrth Anghenrhaid tynghedfennol.

Simon Magus, Awdwr Hereſi y *Gnoſticiaid*, a ddyſgent y byddai dynion cadwedig wrth eu gwybodaeth, er cynddrwg fyddai eu harferion.

Nicolaiaid, Diſgyblion *Nicolas*, un o'r ſaith Diacon cyntaf, a addyſgodd fod gwragedd yn gyffredin.

Nazareaid, y rhai dan adduned a ymgadwent oddi wrth win, *&c.*

Nazareniaid, Iuddewon yn proffeſu Criſtianogrwydd.

Zelotiaid, *Scarii*, neu Lofruddiaid, a dybient fod ganddynt awdurdod i wneud pob anfad gyflafan, dan eſgus y gyfraith.

Phariſeaid, Ymddidolwŷr a ddiyſtyrent bawb eraill, o ran tŷb am eu Sancteiddrwydd eu hunain.

Saduceaid, a wadent adgyfodiad y meirw, Angylion, ac Ysbrydion.

Samariaid, Proffeſwŷr cymmyſg, o Genhedloedd ac Iuddewon, hiliogaeth yr Aſſyriaid a anfonwyd i *Samaria*.

Apoſtolion, Cenhadau neu Anfonedigion; hwynthwy a anfonwyd gan ein Hiachawdwr, herwŷdd eu rhif, a alwyd, *Y Deuddeg*.

Eſgobion, Gwrthddrychiaid yr apoſtolion, yn rheolaeth yr Eglwys.

Diaconiaid, Swyddogion a ddewiſwyd gan yr Apoſtolion i ofalu am y Tlodion.

TABL AMSER.

1	A Bib, neu Niſan,	Rhan o Fis. 1	*Mawrth, Ebrill,*	7 Ethanim, neu Tiſri,	Rhan o Fis. 7	*Medi, Hydref.*
2	Ziſ, neu Jair,	2	*Ebrill, Mai.*	8 Bul, neu Marceſuan,	8	*Hydref, Tachwedd.*
3	Siſan,	3	*Mai, Mehefin.*	9 Ciſleu,	9	*Tachwedd, Rhagfyr.*
4	Tamuz,	4	*Mehefin, Gorphennaf.*	10 Tebeth,	10	*Rhagfyr, Jonawr.*
5	Ab,	5	*Gorphennaf, Awſt.*	11 Sebat,	11	*Jonawr, Chwefror.*
6	Elul,	6	*Awſt, Medi.*	12 Adar, neu Feadar,	12	*Chwefror, Mawrth.*

Dyddiau 'r Wythnos.

Y Dydd 1 o'r wythnos,	*Dydd Sûl.*
Yr 2 Dydd,	*Dydd Llûn.*
Y 3 Dydd,	*Dydd Mawrth.*
Y 4 Dydd,	*Dydd Merchur.*
Y 5 Dydd,	*Dydd Iou.*
Y 6 Dydd,	*Dydd Gwener.*
Y 7 Dydd, neu 'r Sabboth,	*Dydd Sadwrn.*

Oriau 'r Dydd.

YR Awr 1,	o 6 *ar glîch i* 7	*y bore.*
Yr 2 Awr,	o 7 i 8	
Y 3 Awr,	o 8 i 9	
Y 4 Awr,	o 9 i 10	
Y 5 Awr,	o 10 i 11	
Y 6 Awr,	o 11 i 12	
Y 7 Awr,	o 12 i 1	*brydnhawn.*
Yr 8 Awr,	o 1 i 2	
Y 9 Awr,	o 2 i 3	
Y 10 Awr,	o 3 i 4	
Yr 11 Awr,	o 4 i 5	
Y 12 Awr,	o 5 i 6	

Cwiliadwriaethau.

Y Wiliadwriaeth gyntaf, *o'r Hwyr hŷd naw ar glîch o nôs.*

Yr ail, neu 'r ganol, *o naw hŷd banner nôs.*

Y drydedd, neu Ganiad y ceiliog, *o banner nôs hŷd dri ar glîch y bore.*

Y bedwaredd, neu 'r Wiliadwriaeth fore, *o dri hŷd y bore.*

TABLAU

Arian, *Pwysau*, a *Mesurau*, crybwylledig yn yr Ysgrythyr lân; wedi eu troi yn rhai *Brutanaidd*, drwy awdurdod y Gwyr mwyaf a 'sgrifenasant ar y testyn hwnnw: a Gyfansoddwyd gan *Risiart Morys*, Golygwr yr Argraphiad hwn o'r Beibl.

TABL Arian Iuddewig.

		p.	s.	c.
GERAH.	$\frac{1}{20}$ rân o Sicl.	0	0	$1\frac{4}{10}$
Zuza, *neu* Dracmon, 1 *Sam.* 9. 8. *Tobit* 5. 14.	$\frac{1}{4}$ Sicl.	0	0	7
Traian Sicl, *Nehem.* 10. 32.	$\frac{1}{3}$ Sicl.	0	0	$9\frac{4}{10}$
Becah, arian y Deyrn-ged, *Math.* 17. 24.	$\frac{1}{2}$ Sicl.	0	1	$2\frac{1}{10}$
Sicl.		0	2	$4\frac{1}{4}$
Maneh, a gyfieithir *Punt*, 1 *Bren.* 10. 17. *Ezra* 2. 69.	50 Sicl.	5	17	$8\frac{7}{10}$
Talent, 60 Maneh.	3000 Sicl.	353	3	$9\frac{6}{10}$
Talent aur		5651	0	$9\frac{9}{10}$
Sicl aur		1	17	8
Dracmon aur, *Ezra* a *Nehem.* a gyfieithir *Swllt*, 1 *Cron.* 29. 7. $\frac{1}{2}$ Sicl aur		0	18	10

Y Sicl, yw'r *Arian*, neu'r *Darn arian*, a grybwyllir am dano yn *Gen.* 20. 16. a 33. 19. a 37. 28. a 45. 22. *Jos.* 24. 32. *Job* 42. 11. *Zech.* 11. 12. *Math.* 17. 27. a 26. 15. *Act.* 7. 16. a 19. 19. a mannau eraill o'r Ysgrythyr; oddieithr y *Dernyn arian*, 1 *Sam.* 2. 36. yr hwn yw'r un â'r Gerah.

Daliwch sulw, E gyfrifir yr Arian yn y Tabl hwn, yn ol Ystandart y Mint yn y Twr Gwyn yn *Llundain* 5 s. 2 c. yr wns: a'r Aur 4 p. 2 s. 8 c. 16 i 1.

TABL Pwysau Iuddewig, *yn bwysau Troy* Brutanaidd.

		p.	w.	p. c.	gr.
GERAH.	$\frac{1}{20}$ o Sicl.	0	0	0	$10\frac{15}{16}$
Zuza.	$\frac{1}{4}$ Sicl.	0	0	2	$6\frac{11}{16}$
Becah.	$\frac{1}{2}$ Sicl.	0	0	4	$13\frac{3}{8}$
Sicl y Cyssegr, $\frac{1}{2}$ wns Avoirdupoize, $218\frac{3}{4}$ gr.		0	0	9	$2\frac{3}{4}$
Maneh, *Pwys.*	60 Sicl.	2	3	6	21
Talent, 50 Maneh.	3000 Sicl.	113	11	3	18

Sicl y brenhin, neu halogedig, wrth ba un y pwysid gwâllt *Absalom*, 2 *Sam.* 14. 26. $\frac{1}{2}$ Sicl y Cyssegr.

Daliwch sulw, 24 gronyn yn y Pwys ceiniog, 20 p. c. neu 480 gr. yn yr wns Droy; a 12 wns, neu 5760 gr. yn y Pwys. A $437\frac{1}{2}$ gronyn yn yr wns Avoirdupoize; a 16 wns, neu 7000 gr. yn y Pwys.

TABL Gwlyb-feſurau Iuddewig, *yn feſurau Gwîn* Brutanaidd.

			gal.	pint.
LOG, yr un gynhwyſiad â Xeſtes yr *Athen.*	$\frac{1}{72}$ o Bath.		0	1 $\frac{145}{1000}$
Cab.	$\frac{1}{18}$ o Bath.		0	4 $\frac{6}{10}$
Hin.	$\frac{1}{6}$ o Bath.		1	5 $\frac{78}{100}$
Sat, *neu* Seah.	$\frac{1}{3}$ o Bath.		3	3 $\frac{36}{100}$
Bath.			10	2 $\frac{68}{100}$
Corus, *neu* Homer.	10 Bath.		103	2 $\frac{8}{10}$

Daliwch ſulw, 76 pwys Troy, o Ddwfr croyw cyffredin, a leinw Leſtr o Droedfedd bedronglog: 253 $\frac{1}{3}$ gronyn yn y Fodfedd: 28 $\frac{7}{8}$ Modfedd yn y Pint: ac 8 Bint, neu 231 Modfedd, yn y Galwyn o Wîn.

Y Môr tawdd, yn ol 1 *Bren.* 7. 26. a annai 2000 o Bathau, ac yn ol 2 *Cron.* 4. 5. a ddaliai 3000 o Bathau: hynny yw, dwy fil a arferid ynddo yn gyffredin, a thair mîl ar uchel-wyliau, yr hyn oedd ei gyflawn gynhwyſiad.

TABL Sych-feſurau Iuddewig, *yn feſurau Yd* Brutanaidd.

			gal.	pint.
CAB.	$\frac{1}{18}$ o Epha.		0	3 $\frac{94}{100}$
Omer, *neu* Gomer.	$\frac{1}{10}$ o Epha.		0	7 $\frac{1}{10}$
Sat, *neu* Seah, a gyfieithir Peccaid, *Math.* 13. 33.	$\frac{1}{3}$ o Epha.		2	7 $\frac{68}{100}$
Epha, yr un gynhwyſiad â Bath.			8	7 $\frac{65}{100}$
Lethech, *Hoſea* 3. 2.	5 Epha.		44	3 $\frac{30}{100}$
Corus, Chomer, *neu* Homer.	10 Epha.		88	6 $\frac{52}{100}$

Daliwch ſulw, 33 $\frac{3}{5}$ Modfedd bedronglog yn y Pint: ac 8 Bint, neu 268 $\frac{4}{5}$ Modfedd yn y Galwyn o Yd: ac 8 Galwyn yn y Bwyſel, neu Feſur *Caerwynt,* o 18 $\frac{1}{2}$ Modfedd drwyddo, ac 8 Modfedd o ddyfn, yn ol yr Yſtatut.

Eſay 5. 10. Yn lle *Gomer,* darllenwch *Homer.*

TABL Hyd-feſurau Iuddewig.

		troed.	mod.
LLED bys	$\frac{1}{24}$ o Gufydd y Cyſſegr.	0	1 $\frac{1}{10}$
Llêd llaw, *neu* Ddyrnfedd.	$\frac{1}{6}$ o Gufydd.	0	4 $\frac{1}{8}$
Rhychwant lleiaf.	$\frac{1}{3}$ o Gufydd.	0	8 $\frac{1}{4}$
Rhychwant mwyaf.	$\frac{1}{2}$ Cufydd.	1	0 $\frac{3}{8}$
Cufydd y Cyſſegr. a elwir Cufydd a Dyrnfedd *Ezec.* 40. 5. a 43. 13. a Cufydd mawr, *Ezec.* 41. 8. yr un â Chufydd *Babilon,* 2 $\frac{0628}{10000}$ Droedfedd.		2	0 $\frac{3}{4}$
Cufydd *Memphis* yn yr *Aipht,* $\frac{5}{6}$ o Gufydd y Cyſſegr; a elwir Cufydd Gwr, *Deut.* 3. 11. a Chufydd Dyn, *Dad.* 21. 17. 1 $\frac{719}{1000}$ Droedfedd.		1	8 $\frac{5}{8}$
Gwrhyd. 4 Cufydd y Cyſſegr.		8	3
Corſen, *Ezec.* 40. 5, &c. 6 Chufydd y Cyſſegr		12	4 $\frac{1}{2}$
Llinyn Meſur tîr yr *Aipht,* 80 Cufydd *Memphis.*		137	6

Daliwch ſulw, Mai anſicr pa Gufydd a arferid fynychaf gan yr *Iuddewon.* Tyb yr enwoccaf Syr *Iſaac Newton* yw, fod iddynt ddwyn Cufydd eu Tadau gyd â hwynt o *Caldea* i *Syria*; yna pan aethant i'r *Aipht* iddynt ddyſgu Cufydd yr *Aiphtiaid,* yr hwn a alwent Cufydd Cyffredin, ac a arferent ar achoſion cyffredin, a'r llall mewn materion perthynol i Grefydd.

TABL Ymdaith-feſurau Iuddewig.

		mill.	llam.	troed.
YSTADIA, *neu* Yſtâd.	400 Cufydd y Cyſſegr.	0	165	0
Taith diwrnod Sabbath.	2000 Cufydd.	0	825	0
Milltir.	4000 Cufydd.	1	594	1
Paraſang *Perſia*.	3 Milltir.	4	726	3
Taith diwrnod.	24 Milltir.	37	533	3

Daliwch ſulw, 5 Troedfedd yn y Llam, a 1056 Llam yn y Filltir.

TABL Arwyneb-feſurau Iuddewig, *wedi eu cymharu â Meſurau* Brutanaidd.

RHEOL, Amblygwch yr Hyd wrth y Llêd, a bydd y cynhwyſiad yn Gufyddau Yſgwâr: Amblygwch y rheini â $4\frac{1}{4}$, y Troedfeddau yſgwâr mewn Cufydd y Cyſſegr, (neu â $2\frac{955}{1000}$ y Troedfeddau mewn Cufydd Cyffredin;) a bydd y cynhwyſiad yn Droedfeddau yſgwâr.

Allor yr Arogl-darth, (*Ecſod.* 30. 2.) 1 Cufydd ei hyd, ac 1 Cufydd ei llêd, a wnâ 1 Cufydd yſgwâr: neu $4\frac{1}{4}$ Troedfedd.

Bwrdd y Bara dangos, (*Ecſod.* 25. 23.) hyd 2 Gufydd, llêd 1 Cufydd, a wnâ 2 Gufydd yſgwâr: neu $8\frac{1}{2}$ Troedfedd.

Yſtyllod y Tabernacl, (*Ecſod.* 26. 16.) hyd 10 Cufydd, llêd $1\frac{1}{2}$ Cufydd, a wnâ 15 Cufydd yſgwâr; neu $63\frac{3}{4}$ Troedfedd.

Y Drugareddfa, (*Ecſod.* 25. 17.) hyd $2\frac{1}{2}$ Gufydd, llêd $1\frac{1}{2}$ Cufydd, a wnâ $3\frac{3}{4}$ Chufydd yſgwâr: neu $15\frac{9}{10}$ Troedfedd.

Y Cynteddfa, (*Ecſod.* 27. 18.) hyd 100 Cufydd, llêd 50 Cufydd, a wnâ 5000 Cufydd, neu $\frac{1}{2}$ Aroura; yr hyn yw 21,275 Troedfedd, neu 1 Chwarter Acr, 38 Perc, $39\frac{1}{2}$ Troedfedd.

Tîr y Leſiaid, (*Num.* 35. 3, 4, 5.) oedd 1000 Cufydd yſgwâr o bob un o bedwar tu'r Ddinas, yn gwneuthur 1,000,000 Cufydd, neu 100 Aroura; a wnâ 97 Acr, 2 Chwarter, 29 Perc.

Tîr pob Dinas, 400 Aroura; a wnâ 390 Acr, 2 Chwarter, 36 Perc.

Tîr yr 48 Ninas 19,200 Aroura, a wnâ 18,754 Acr, 3 Chwarter, 8 Perc.

Aroura, yw meſur o dîr, yn cynnwys 10,000 Cufydd yſgwâr, yr hwn a gyfieithwn ni *Cyfair*: ſe wnâ 42,550 Troedfedd; neu 3 Chwarter Acr, 36 Perc, 79 Troedfedd.

Daliwch ſulw, 144 Modfedd yſgwâr yn y Droedfedd, 9 Troedfedd yn y Llathen; $30\frac{1}{4}$ Llathen, neu $272\frac{1}{4}$ Troedfedd yn y Perc, 40 Perc yn y Chwarter Acr, a 4 Chwarter yn yr Acr Yſtatut.

TABL rhai o Arian a Phwyſau Rhufain.

		ſ.	c.	ff.
TERUNCIUS, *Gr.* Lepton, *Hatling. Marc* 12. 42. *Luc* 12. 59. a 21. 2.	$\frac{1}{80}$ o'r Denarius.	0	0	$0\frac{4}{10}$
Quadrans, *Ffyrling. Math.* 5. 26. *Marc* 12. 42.	$\frac{1}{40}$ o'r Denarius.	0	0	$0\frac{8}{10}$
Sembella.	$\frac{1}{20}$ o'r Denarius.	0	0	$1\frac{6}{10}$
As, *neu* Libella, *Ffyrling. Math.* 10. 29. *Luc.* 12. 6. Pwys o brês.	$\frac{1}{10}$ o'r Denarius.	0	0	$3\frac{23}{100}$
Seſtertius.	$\frac{1}{4}$ Denarius.	0	2	$0\frac{8}{100}$
Quinarius.	$\frac{1}{2}$ Denarius.	0	4	$0\frac{16}{100}$
Denarius y Conſuliaid, *Ceiniog. Math.* 18. 28. a 20. 2. a 22. 19, &c.	$\frac{1}{7}$ rân o'r wns *Rufeinaidd*, $62\frac{4}{7}$ gronyn.	0	8	$0\frac{32}{100}$
Denarius y Ceſariaid,	$\frac{1}{8}$ rân o'r wns, $54\frac{3}{4}$ gr. Drachma.	0	7	$0\frac{28}{100}$
Sextula, *neu* Solidus aur, *Swllt*,	$\frac{1}{6}$ o'r wns, 73 gr.	12	6	$3\frac{46}{100}$

Aureus,

				£.	s.	ff.
Aureus, a elwid hefyd Solidus, dwbl bwys y Denarius.			109½ gr.	18	10	1 2/10
Aureus y Conſuliaid.			125 1/7 gr.	21	6	2 5/12

Daliwch ſulw, 438 gronyn Troy, neu 576 gr. *Rhufeinaidd* yn yr wns; a 12 wns, neu 5256 gr. Troy, neu 6912 gr. *Rhufeinaidd* yn y Pwys.

Yr un Mwnai yw'r Teruncius a'r Quadrâns *Rhufeinaidd*, ¼ Pwys o brês; ond gan nad oedd iddynt hwy Fâth i gyfatteb i'r Lepton *Groegaidd*, ſe a'i cyfieithwyd yn Lladin Teruncius.

TABL prîf Ehang-feſurau Rhufain, *yn feſurau Gwîn* Brutanaidd.

			gal.	pint.
SEXTARIUS, *Marc* 7. 4. a gyfieithwyd yn feius *Yſtên*; 1/6 or Congius.			0	1 19/100
Congius, *Galwyn.*	10	Pwys *Rhufain.*	0	7 185/1000
Modius, *Math.* 5. 15. *Marc* 4. 21. *Luc* 8. 16. a 11. 33. a gyfieithwyd *Lleſtr.*	16	Sextarius.	2	3 16/100
Urna.	4	Congius.	3	4 74/100
Amphora.	8	Congius.	7	1 48/100
Culeus.	20	Amphora.	143	5 6/10

Metretes, *Ioan* 2. 6. a gyfieithwyd *Ffircyn*; Metretes *Syria* ydoedd, ac o'r un gynhwyſiad â Galwyn *Rhufain.*

TABL Hyd-feſurau Rhufain.

				llam.	troed.	mod.
DIGITUS, *Byſfedd.*	1/16	o Droedfedd.		0	0	0 725/1000
Uncia.— *Modfedd.*	1/12	o Droedfedd.		0	0	0 966/1000
Palmus,— *Dyrnfedd.*	1/4	Troedfedd.		0	0	2 90/100
Pes,— *Troedfedd.*				0	0	11 6/10
Palmipes,— *Troedfedd a Dyrnfedd.*	1 1/4	Droedfedd.		0	1	2 1/2
Cubitus,— *Cufydd.*	1 1/2	Droedfedd.		0	1	5 4/10
Gradus,— *Cam.*	2 1/2	Droedfedd.		0	2	5
Paſſus,— *Llam.*	5	Troedfedd.		0	4	10
Stadium,— *Yſtâd.*	125	Llam.		120	4	2
Milliare,— *Milltir.*	8	Yſtâd, neu 1000 Llam.		966	3	4

TABL rhai o Arian a Phwyſau Athen.

			p.	ſ.	c.
DRACHME, *Luc* 15. 8. 1/8 o'r Wns, 67 Gronyn.			0	0	8 65/100
Tetradrachmon, *neu* Stater, 4 Drachme.			0	2	10 6/10
Mna, *neu* Mina. *Luc* 19. 13, &c. *Pwys. Punt.* 100 Drachme, 12½ Wns.			3	12	1 4/10
Talanton, yr hon yw Talent yr *Apocrypha*, 60 Mina.			216	7	0 96/100

TABL prîf Ehang-feſurau Athen, *yn feſurau Gwîn* Brutanaidd.

			gal.	pint.
COTYLE, *Mawaid.*			0	0 174/1000
Xeſtes, 2 Cotyle, 1/6 o'r Chous. 8400 Gronyn.			0	1 148/1000
Choinix, 1½ Xeſtes, (*Dad.* 6. 6.)			0	1 72/100
Chous, *Galwyn.*			0	6 89/100
Medimnos, 10 Choinix.			2	1 22/100
Metretes, 12 Chous.			10	2 82/100

Hyd-feſurau Athen. *Dyrnfedd, Troedfedd, Cufydd*, &c. *Yr un ydynt â'r rhai* Brutanaidd.

DIWEDD.